

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS,

SEU BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA,
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM,

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM,

QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD TEMPORA CONCILII TRIDENTINI (ANNO 1545) PRO LATINIS,
ET CONCILII FLORENTINI (ANN. 1439) PRO GRÆCIS FLORUERUNT :

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER QUINDECIM PRIMA
ECCLESIE SÆCULA ET AMPLIUS,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS, PERQUAM DILIGEN-
TER CASTIGATA; DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS, VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA; OMNIBUS
OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTIS DETECTIS, AUCTA;
INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS SIVE AUCTORES ALICUIUS MOMENTI SUBSEQUENTI-
BUS, DONATA; CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM
MARGINI SUPERIOREM DISTINGUENTIBUS SUBJECTANQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA; OPERIBUS
CUM DUDIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM ECCLESIASTI-
CAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;

DUCENTIS ET AMPLIUS LOCUPLETATA INDICIBUS AUCTORUM SICUT ET OPERUM, ALPHABETICIS, CHRONOLOGICIS, STATI-
STICIS, SYNTHETICIS, ANALYTICIS, ANALOGICIS, IN QUODQUE RELIGIONIS PUNCTUM, DOGMATICUM, MORALE, LITUR-
GICUM, CANONICUM, DISCIPLINARE, HISTORICUM, ET CUNCTA ALIA SINE ulla EXCEPTIONE; SED PRÆSENTIM
DUBIOS INDICIBUS IMMENSIS ET GENERALISIS. ALTERO SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUODQUID
NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM UNUSQUISQUE PATRUM, NE UNO QUIDEM OMISSO,
IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, USO INTUITU CONSPICIATUR; ALTERO SCRIPTURÆ
SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBIIVM QUINAM PATRES ET IN QUIBUS OPERUM
SICUTUM LOCIS SINGULORUM LIBRORUM S. SCRIPTURÆ VERSUS, A PRIMO

GENESIOS USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPTIS, COMMENTATI SINT:

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS,
CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETA,
TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIVEQUE IN TOTO PATROLOGIÆ CURSU CONSTANTER
SIMILIS, PRÆTII EXIGUITAS, PRÆSENTIMQUE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA,
SELECTIONUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS NIC ILLIC SPARSORUM,
PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ETATES,
LOCOS, LINGVAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM.

SERIES GRÆCA PRIOR,

IN QUÆ PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIE GRÆCÆ
A S. BARNABA AD PHOTIUM,

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

Bibliothecæ Cleri universæ,

SIVE CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORÆ.

PATROLOGIA, AD INSTAR IPSIUS ECCLESIE, IN DUAS PARTES DIVIDITUR, ALIA NEMPE LATINA, ALIA GRÆCO-LATINA.
LATINA, JAM PENITUS EXARATA, QUODAM PRIMAM SERIEM, VIGINTI-QUINQUE ET DUCENTIS VOLUMINIBUS MOLE SUA
STAT, MOXVE POST PERACTOS INDICES STABIT, AC QUINQUE-VIGINTI-CENTUM ET MILLE FRANCIS VENIT. GRÆCA
DUPLICI EDITIONE TYPIS MANDATA EST. PRIOR GRÆCUM TEXTUM UNA CUM VERSIONE LATINA LATERALIS AMPLE-
CTITUR, ET AD NOVEN ET CENTUM VOLUMINA PERVENIT, SED SINE INDICIBUS; POSTERIOR AUTEM HANC TENSIONEM
TANTUM EXHIBET, IDEOQUE INTRA QUINQUE ET QUINQUAGINTA VOLUMINA RETINETUR; UTRAQUE VICESIMA QUARTA
DIE DECEMBRIS 1860 OMNINO APPARUEBAT. UNUMQUODQUE VOLUMEN GRÆCO-LATINUM OCTO, UNUMQUODQUE MERE
LATINUM QUINQUE FRANCIS SOLUMMODO EMITTITUR: UTROBIQUE VERO, ET PRÆTII HUIUS BENEFICIO FRUATUR EM-
PTOR, COLLECTIONEM INTEGRAM SIVE GRÆCAM SIVE LATINAM, 326 VOLUMINIBUS PRO AMPLIORI EDITIONE ET 273
PRO MINORI ADQUE INDICIBUS CONSTANTEM, COMPARET NECESSE ERIT, SECUS ENIM CUIUSQUE VOLUMINIS AMPLI-
TUDINEM NECNON ET DIFFICULTATES VARIA PRÆTIA ÆQUABUNT. ATTAMEN, SI QUIS EMAT INTEGRÆ ET SEORSIM
COLLECTIONEM GRÆCO-LATINAM, VEL EAMDEM EX GRÆCO LATINE VERSAM, TUM QUODQUE VOLUMEN PRO NOVEN VEL
PRO SEX FRANCIS OBTINET. ISTE CONDITIONES SERIEBUS PATROLOGIÆ NONDUM EXCUSI APPLICANTUR.

PATROLOGIÆ GRÆCÆ TOMUS LIX.

S. JOANNES CHRYSOSTOMUS.

EXCUDERATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, OLIM PROPE PORTAM LUTETIÆ PARIORUM VULGO D'ENFER
NOMINATAM, SEU PETIT-MONTROUË, NUNC VERO INTRA MŒNIA PARISIENSIA.

SÆCULUM V, ANNUS 401.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΙΩΑΝΝΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ,

ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ,

ΤΑ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΠΑΝΤΑ.

S. P. N. JOANNIS CHRYSOSTOMI,

ARCHIEPISCOPI CONSTANTINOPOLITANI,

OPERA OMNIA QUÆ EXSTANT,

VEL QUÆ EJUS NOMINE CIRCUMFERUNTUR,

AD MSS. CODICES GALlicos, VATICANOS, ANGLICOS GERMANICOSQUE; NECNON AD SAVILIANAM ET FRONTONIANAM
EDITIONE CASTIGATA, INNUMERIS AUCTA; NOVA INTERPRETATIONE UBI OPUS ERAT, PRÆFATIONIBUS, MONITIS,
NOTIS, VARIIS LECTIONIBUS ILLUSTRATA; NOVA SANCTI DOCTORIS VITA, APPENDICIBUS ONOMASTICO ET COPIO-
SISSIMIS INDICIBUS LOCUPLETATA;

OPERA ET STUDIO D. BERN. DE MONTFAUCON, MONACHI BENEDICTINI E CONGR. S. MAURI.

EDITIO NOVISSIMA, HIS OMNIBUS ILLUSTRATA QUÆ RECENTIUS TUM ROMÆ, TUM OXONIÏ,
TUM ALIBI, A DIVERSIS IN LUCEM PRIMUM EDITA SUNT,
VEL JAM EDITA, AD MANUSCRIPTORUM DILIGENTIOREM CRISIM REVOCATA SUNT,

ACCURANTE ET DENUO RECOGNOSCENTE J.-P. MIGNE,

BIBLIOTHECÆ CLERÏ UNIVERSITATIS.

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

TOMUS OCTAVUS.

VENEUNT 18 VOLUMINA 160 FRANCIS GALlicIS.

EXCUEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITORRM,
IN VIA DICTA D'AMEOISE, OLIM PROPE PORTAM LUTETIÆ PARIORUM VULGO D'ENFER
NOMINATAM, SEU PETIT-MONTROUGE. NUNC VERO INTRA MOENIA PARISIINA.
1862

ELENCHUS

OPERUM QUÆ IN HOC TOMO LIX CONTINENTUR.

Homiliæ LXXXVIII in Joannem.
Spuria.

col. 23
485

MONITUM.

Forsitan miraberis, Lector benevole, quod, dum in omnibus tum præcedentibus tum subsequituris S. Joannem Chrysostomum SS. Patribus versio Latina ad textum Græcum columna ad columnam accedit, in hac nostra ejusdem S. Doctoris editione, pagina Latina juxta Græcam paginam tantum ponatur. Hæc causa fuit et quidem unica, quod priusquam nobis in animo fuisset integram SS. Patrum Ecclesiæ Græcæ traditionem contexere, jam quindecim abhinc annis seorsim edideramus Latine tantum S. J. Chrysostomi opera, litterisque mandaveramus immobilibus. Res cum ita se haberent, et nec in manu esset litteras immobiles movere, neque in animo hujusce editionis mære Latinæ novem delere volumina quæ jam integre typis immobilibus mandata erant et pluris quam sexaginta millibus constiterant francis, hunc feliciter invenimus modum, non tamen sine opera et impensa, hæc aptandi huic editioni novæ, quæ sic lingua tum Græca tum Latina ditata evadit.

AMPLIA JIN
100102 VTBVVA

Prefatio

AD HOMILIAS

S. JOANNIS CHRYSOSTOMI IN JOANNEM.

Ad homilias in Evangelium Joannis tandem devenimus, ubi novum prorsus concionandi ritum, insolitam deprehendimus disserendi rationem. Stylum sane eundem cernimus, dictionem prorsus similem; eundemque statim agnoscimus dicendi artificem Chrysostomum: in ordine autem et argumenti ratione magna sese offert diversitas. In cæteris namque in Scripturam sacram Commentariis, maximeque in Homiliis in Matthæum, postquam singulorum versuum literam explanavit, occasione ex serie sumpta, ad morum informationem spectantia multa interserit; atque in fine concionis longissimam moralem adhortationem adjicit, qua et procerum et popularium vitia insectatur, atque ad virtutem adeundam stimulos addit. In hisce autem in Joannem Homiliis alio concionandi genere procedit. Passim namque postquam singulos versus attulit, illosque maxime quos Catholicis hæretici quidam objicere solebant, auditores suos adversus illorum argumenta et sophismata munit roboratque; atque ut statim deprehenditur, iis qui contra hostes hujusmodi sæpe manus conserebant, arma ministrat. Hic scopus oratoris præcipuus, eo nervos omnes contendit, ut Christianum militem, qui passim contra hæreticos decertabat, ad illorum depellenda tela instituat.

Hæc porro non in omnibus homiliis occurrunt, sed in iis tantum ubi ea Joannis loca explicantur, quæ vel ad æqualitatem consubstantialitatemque Patris et Filii probandam apta sunt, vel quæ ab hæreticis ad illam impugnaudam usurpabantur. Ubi vero de divinitate deque consubstantialitate Filii non agitur, literam ille paucis plerumque explanat. Moralem quoque disciplinam inter concionandum rarius attingit, concionemque brevissima adhortatione morali claudit; ita ut hæc in Joannem conciones, dimidia fere sui parte minores ut plurimum sint Homiliis in Matthæum.

Hinc certe jam multæ exsurgunt quæstiones: quinam nempe sint hæretici, qui Chrysostomi auditores telis ex Joannis Evangelio desumptis impetebant; cur illos Chrysostomus non nominet: ex qua familia orti hi hæretici essent; quibus maxime argumentis objectiones luctifugarum confutandas esse doceat. Hæc porro omnia expendere non pigebit, postquam de numero Homiliarum in Joannem, de urbe in qua hæc concionatus est, de concionis hora, deque aliis nonnullis quædam præmiserimus.

§ I. 1. De numero Homiliarum in Joannem. 2. Qua in urbe hæc homilias habuerit Chrysostomus, Antiochiæ, an Constantinopoli.

1. Homiliæ in Joannem apud Savilium octoginta octo feruntur, apud Morellum autem octoginta septem tantum, quandoquidem Morellus primam præmii tantum loco ponit, neque illam Homiliam primam inscribit, quia videlicet nihil de Evangelio Joannis in hac concione explicatur, estque tantum quasi præludium ad explicationem ejusdem Evangelii. Verum ut ut res est, hoc præmii non minus concio et homilia est, quam cæteræ sequentes conciones. Nam hic populum alloquitur, ad virtutem hortatur, a vitiis arcet, omniaque concionantis implet officia. Quamobrem jure illam Savilius inscripsit Homiliam primam: quem sequi visum est. Verum quia Morelli Editio, quæ a multis annis omnium manibus teritur, ut plurimum a scriptoribus affertur in medium, hique secundum Morellianam Editionem homilias numerant; eamque, exempli causa, vigesimam nonam inscribunt, quæ secundum Savilium et secundum veram numerandi rationem trigesima est, in summa pagina utrumque numerum sic attulimus: *Homilia trigesima* al. *vigesima nona*, et ita quoque in aliis.

Hanc porro numerandi varietatem non esse recentem suadet Facundus Hermianensis, qui libro 3, c. 3, p. 114, sexagesimam sextam dicit eam quæ vere sexagesima septima est. Verum altera etiam numerandi ratio, quæ vera utique est, apud alios in usu fuisse comprobatur. Ephræmius enim Antiochenus *undecimam* numerat eam quæ jam undecima est. Hancque numerandi rationem sequuntur Codices Græci manuscripti, quos hactenus videre licuit.

2. Altera exsurgit quæstio, an videlicet Antiochiæ, an Constantinopoli hæc homilias Chrysostomus habuerit. Utra in urbe tot conciones habitæ sint, in ipsis concionibus nusquam deprehendere potuimus. Nam si qua essent unde conjecturam ducere possemus, ex perceptis nempe velitationibus adversus eos qui parem paternam potestatem in Filio esse negabant, qui consubstantialitatem oppugnabant, adversus Anomæos nempe, quos ubique insectatur, id perinde Constantinopoli, atque Antiochiæ observatur. In utraque enim civitate contra Anomæos nominatim concionatus est Chrysostomus, in utraque magno numero Anomæi

in secunda vero exteriorum philosophorum primipillares exagilasset : in tertia demum col. 39, propositum suum aperit his verbis : *Tempus autem est ut ad rem propositam veniamus, ne vos defessi hæc certamina adeatis. Certamina quippe nobis prostant contra veritatis hostes; contra eos qui nihil non machinantur, ut Filii Dei gloriam, imo potius suam deiciant: illa quippe semper manet ut est, etc.* Ubi vides illum auditores suos ad certamina contra hæreticos adenda acuere, ipsisque arma ministrare. Illud autem fere observes per totum Homiliarium in Joannem decursum, in concionibus saltem illis, Evangelii loca explanantibus, quæ vel Christum Patri æqualem et consubstantialiæm probant, vel ab hæreticis contra illam consubstantialitatem et æqualitatem detorta usurpabantur. Illi quippe hæretici, quia ex Joannis verbis validissime impeti solebant, ex ejusdem et ipsis verbis sententiam et impietatem suam tueri conabantur. Quia vero tunc hæretici illi Catholicis admixti magno numero erant, frequenterque cum obviis ex Joannis Evangelistæ verbis disputabant, necesse putavit Chrysostomus auditores suos ad talia certamina suscipienda instituere, ut ait ipse in loco jam allato, et passim in sequentibus concionibus repetit.

3. Sed cur illucescente aurora has conciones habuit, cur tam breves, cur moralem disciplinam, quam cum tanta ubertate in aliis concionibus frequentat, hic parcius attingit? Quantum anguror conjectura, ne cæterarum homiliarum cursum, quas assidue per totum annum habebat, et cui intererant Catholicis omnes cujusvis ætatis, sexus atque conditionis; ne illas, inquam, interpellaret: hæc præterea illucescente aurora, non universo populo dicebat, sed iis tantum viris ac mulieribus, qui ferventiores essent, quique ingenio valeant, possentque in quotidianis cum hæreticis velitationibus, lucifugarum argumenta ex Evangelio Joannis ut plurimum petita, Chrysostomi monitis instituti, confutare. Sancto igitur doctore, cui in dicendi ubertate vix parem in omnibus retro sæculis deprehendas, duo præcipue munia incumbant: primum, ut totum Catholicorum cœtum contra vitia quæque institueret, id quod ille strenue exsequebatur, dum frequenter per annum ac bis sæpe in eadem hebdomada moralem omnem disciplinam cum mira facundia versabat; secundum, ut Catholicos inter innumeras hæreticorum catervas versantes, qui hæretici in familiaribus colloquiis veram fidem ex Evangelio maxime Joannis impetebant; ut Catholicos, inquam, illos contra adversarios suos armis instrueret. Quia vero non omnes omnino Catholicis, ut diximus, viri atque mulieres, cujusvis ætatis atque conditionis, ad hanc capessendam pugnam idonei esse valebant, non omnes fortasse hisce matutinis concionibus intererant, sed si tantum viri ac mulieres, qui ingenio valebant, poterantque tela sibi a Chrysostomo ministrata in hæreticorum capita contorquere. Hi ferventiores cæteris seorsim erant instituendi; argumenta quippe passim allata vulgi captum sperabant. Hæc vero illucescente aurora concionabatur, ni fallor, quod aliud diei tempus reservaret ad majores illas conciones, quæ ad vitia propulsanda, et virtutem omnem inculcandam uberiorem dabat operam. In concionibus autem matutinis disciplinam illam moralem parcius attingebat, quia præcipuus ipsi scopus erat aurora suis contra hæreticos suppeditare. In his porro matutinis concionibus etiam mulieres admittebantur, illæ quæ possent in familiaribus colloquiis oblatas ab hæreticis difficultates depellere. Nam in hisce in Joannis Evangelium Homiliis mulieres aliquando, etsi rarius, alloquitur S. doctor. Jam vero ad cætera transeamus.

§ III. 1. *Hæretici qui in hisce concionibus impugnantur Anomæi erant. 2. Unde orti Anomæi. illorum historia compendio affertur. 3. Quis illorum status esset quo tempore hæc concionabatur Chrysostomus.*

1. Non est multa perquisitione opus ut deprehendatur quinam sint hæretici illi, qui ex Joannis Evangelistæ dictis tela mutuabantur ut Catholicos impeterent, etiam in familiaribus colloquiis: qui magno numero cum essent et cum popularibus admixti, quotidianas excitabant velitationes; ita ut sanctus doctor, et sanæ doctrinæ, et auditorum salutis prospiciens, cogeretur illos instituere ad ipsa tela in caput hæreticorum contorquenda. Hi certe hæretici, Anomæi sunt, quibuscum tamdiu concertavit Chrysostomus, et quidem toto tempore quo concionandi officio functus est, sive Antiochiæ presbyter, sive Constantinopoli episcopus cum esset. Antiochiæ certe anno primo quo cœpit concionari, certamen iniit contra hæreticos istos passim cum Catholicis intermixtos, atque in concionibus duoderim, Anomæos egregie confutavit, ipsorum tela depulit, validissimaque argumenta adversus illos ministravit. Illas porro duodecim homilias, quarum pleræque in priscis Editis hinc et inde sparse erant, in Editio nostro una collectas habes, incipiuntque Tomo 1, col. 701. Neque modo in illis duodecim orationibus sive homiliis hæreticos illos confutavit sanctus doctor, sed etiam in aliis ubicumque sese occasio offerebat.

Verum, quod observata sane dignum fuerit, non statim ineunte primo presbyteratu sui anno Anomæos impeliit; sed ut ipse in prima concione testificatur, jam pridem destinatum contra Anomæos pugnam tardius, eodem licet anno, suscepit, quod multos Anomæorum videret concionibus adesse suos, ac cum voluptate aures sibi præbere. Quamobrem, ne prædam abigeret, ait ille, utque ipsorum animos irretiret, linguam ab hujusmodi certaminibus coercerat. Demum hortantibus illis ipsis Anomæis, in arenam descendit; Anomæorumque errores impetere orsus est, amico tamen animo, non ut adversarios feriret, sed ut jaentes erigeret. Verisimile autem est Anomæos tunc temporis mitiores fuisse, quia Catholici principes Valentinianus II et Theodosius tunc imperium moderabantur; nec poterant hæretici

illi ea libertate et petulantia uti, qua pridem sub Constantio, et postea sub Valente fuerant.

Amico licet animo Chrysostomus Anomœos confutaret, illos tamen acriter insectabatur et quidem jure ac merito. Dicebant enim illi se omnem scientiam accepisse, quodque mireris, se ita Deum nosse, ut se ipse noverat. Cum porro se tanta instructos scientia rucle putarent, nihil mirum si Dei substantiam audacter scrutarentur, loque circa illi questionibus moverent, atque obvis quibusque Catholicis etiam in foro objicerent. Si ergo porro ipsos de tanta audacia redargueret, reponere illi, *An ignoras id quod colis?* T. col. 742. Hæc vero perpetuo et ad aures omnium decantabant: Filium non esse Patri constantialem, esse rem factam, non habere parem Patri judicandi potestatem, non posse Pæqualem esse, qui Patrem precaretur. Addebant etiam Filium non esse Patri *ὁμοιον*, similindeque *ἀσώματον*, Anomœi, quasi dicas *dissimiles*, appellati sunt. Hos perpetuo in hom tam Antiochenis quam Constantinopolitanis insectatur Chrysostomus, etiam in concioni illis quarum argumentum nihil affine videbatur habere cum Anomœorum hæresi. Cum et hi hæretici omnino dicaces et pugnaces essent, ac perpetuo cum Catholicis vitare nullam Chrysostomus occasionem omittebat tam proceres homines confutandi.

Verum licet passim et ubique in Chrysostomi homiliarum decursu Anomœorum argumenta adferantur et confutentur: nusquam tantam armamentarii lucifugatorum illorum piam deprehendimus, quantam in his in Joannis Evangelium Homiliis; quoniam videlicet illi ex hoc maxime Evangelio, secundum suam mentem, et omnigenam, ut ipsi dicebant scientiam explicato, argumenta sua mutuabantur. Quæ eorum argumenta, saltem praepua quædam, cum responsionibus Chrysostomi non pigebit referre, postquam de illius roseos ortu, et progressu ad hoc usque, quo de nunc agitur, tempus compendio retulerim. Id quod lectori non displicitur speramus; nam quos tara frequenter videmus a Chrysostomo exagitari, ab ortu et gestis cognoscere, nemo inutile fore dixerit.

2. Arius circa annum 320 exsecrandam hæresim in Ecclesiam Dei invexit, discipulos multos habuit, turbasque innumeras dedit, quæ omnes pene orbis Ecclesiæ exagitatae Arii autem et Arianorum præcipua capita et verba hæc erant: Deum non fuisse sen Patrem; Filium non semper fuisse, sed fuisse tempus cum non esset; non fuisse antequam nasceretur, in tempore factum esse et ex nihilo; non proprium esse naturæ Patris; creatam esse perfectam, sed non ut aliam ex creaturis; non esse verum Deum, sed participatione Deum; non esse æternum, sed ante tempora et sæcula creatum; Filium non per nosse nec perfecte videre Patrem. Eo etiam impietatis procedebant, ut dicerent, Filium esse unicum et verum Verbum, sed solo nomine Verbum, solo nomine Sapientiam, gratia Filium, initium creaturarum; Verbum natura mutabile esse, multaque esse Verba. Dicebat ipse Arius aliud esse Verbum quod in Deo est, et aliud de quo ait Joannes, *In principio erat Verbum*. In hac enim impia doctrina non omnes sibi constabant, sed alius plerumque contraria dictabat, imo, ut error vix consistere potest, lidem ipsi non semper consentiebant.

Dicebant etiam inter eos multi, Filium non esse Patri similem. Circa hanc vero sententiam Arianorum facta sunt divortia. Alii enim omnem omnino similitudinem excludebant; similitudinem etiam in substantia admittebant; hi vero peculiarem quasi sectam constituerunt, qui *ὁμοιουσιν* sive *consubstantialium* Filium esse negabant, sed *ὁμοιωουσιν*, similem substantiam, admittebant, cumque a perfectis Arianis in aliquo deficerent, Semiariani sunt appellati. Hi porro etiam sunt inter se divisi. Alii namque dicebant, Filium substantia similem Patri, similitudine imperfecta qualis posset esse creaturæ ad Creatorem, imaginis ad typum imaginem nempe et similitudinem illam extra Deum, a Deo factam esse dicebant, et substantiam similem esse, quatenus potest res extra Deum creata, Creatoris substantiam similis. Hi vero nomine tantum tenuis ab Arianis perfectis differebant. Non enim poterant Ariani negare qui Evangelium admittebant, aliquam similitudinem imperfectam esse per inter creaturas et Creatorem: quandoquidem in Evangelio habetur, *Ut sitis similes Patris vestri*, etc.

Ex Semiarianis vero alii, quorum antesignanus erat Basilius Ancyranus, *τὸ ὁμοιοῦσιν*, nec similitudinem substantiam, longe alio modo interpretabantur. Omnimodam quippe similitudinem substantiam in Patre atque Filio admittebant: *τὸ ὁμοιοῦσιν* vero, sive consubstantialitatis Patris et Filii rejiciebant; et quidem multis de causis quas recenset et confutat Athanasius libro de Synodis, p. 764, et in eodem libro, p. 757, ait, ideo illam vocem, *ὁμοιωουσιν*, ab hi quibus loquimur Semiarianis rejici, quia in concilio Antiocheno, ubi Paulus Samosates damnatus fuit, proscripta fuerat; etsi non eo sensu quo postea in Nicæna synodo et ad eam promulgata, et in fidei confessione posita fuit. Nam quod in Antiochena synodo *τὸ ὁμοιοῦσιν* non absolute damnatum fuerit, liquet ex verbis Dionysii Alexandrini, qui Antiochena nodo interfuerat et subscripserat. Accusatus enim apud Dionysium Romanum Pontifici quod voce *ὁμοιωουσιν* non uteretur in concionibus suis, respondit ille se hujusmodi vocem admittere, et ut omnino catholicam habere. Ab illa autem tunc absteinebat, quia sibi Sabellianis res erat. Hæc vero pluribus descripta habes in Athanasii libro de sententia Dionysii: ubi ille ipsa Dionysii verba refert, excerpta ex ejusdem epistola. Attamen hi res Semiarianis *τὸ ὁμοιωουσιν* rejiciebant, illique vocem *τὸ ὁμοιωουσιν* substitutebant. Verum in applicanda voce ita procedebant, ut a vera Catholicorum sententia nihil differrent, licet verbis ipsis pugnant. Inter substantiam enim Patris et Filii perfectam similitudinem

tuebant, et Filium Patri æqualem profitebantur, licet porro illud ὁμοούσιον impietatem præ se ferat: nam si similis substantia Patri sit Filius, si vere Deus, ut illi confitebantur, alterius et diversæ substantiæ fuerit: idem enim ipsum numquam simile sibi dici possit. Si vero diversæ substantiæ sint Pater et Filius, si Pater Deus, et Filius quoque Deus; ergo duo dii erunt; nam substantia Dei Dens ipse est. Sic Filius Patri substantia similis, erit Deus Deo similis; ergo duo dii. Verum hanc consequentiam non admittentur hi, de quibus loquimur. Semiariani, licet ea aperte ex voce ὁμοούσιον sequi videatur. Hi certe etsi ad catholicam sententiam accederent, male tamen hanc inducebant vocem, et culpandi etiam erant quod vocem ὁμοούσιον in sacra Nicæna synodo inductam non admitterent. Attamen magnum illud Ecclesiæ lumen Athanasius hos non vult quasi adversarios haberi. Libro namque de Synodis, p. 755, ita habet: *Viros autem qui alia quidem omnia Nicææ scripta recipiunt, de solo autem consubstantialis vocabulo ambigunt, non ut inimicos spectari par est. Neque enim velut Ariomanitas aut Patrum adversarios homines aggredimur, sed disputamus veluti fratres cum fratribus, qui eadem qua nos sunt sententia, solo nomine in controversiam adducto. Cum enim confiteantur ex substantia Patris, et non ex alia substantia esse Filium, nec creaturam vel opificium illum esse, sed genuinam naturalemque prolem, et ab æterno una cum Patre Verbum et Sapientiam existere, non longe absunt a recipienda consubstantialis voce. Talis est Basiliius Ancyra, qui de fide scripsit. Nam si similis tantum dicatur secundum substantiam, id non idem prorsus significat atque illud, ex substantia, quo verbo magis, ut ipsi dicere, Patris germanum Filium ipsum esse significatur, etc.* Ex his vides hos Semiarianos vocibus tantum a Catholicis dissensisse, re autem ejusdem sententiæ fuisse. Unde videtur Athanasius sperare illos tandem ad catholicam non modo sentiendi, sed etiam loquendi rationem accessuros esse, cum ait, ipsos non longe abesse a recipienda Consubstantialis voce. Et vere illi, ut quidem videtur, postea Catholicis adjecti sunt: non diu enim loquendi formulæ ab illis usurpatas videmus in medium afferri. Ut vero hi Semiariani re ipsa cum Catholicis consentiebant, ita quoque alii Semiariani, qui Filium rem factam esse nec cœternam Patri dicebant, etsi illum ὁμοούσιον, id est, Patris substantia similem dicerent, vel parum, vel nihil differabant ab Arianis et ab iis qui ἀνόμοιος, id est, dissimilem Patri Filium asserabant; quapropter hi etiam Semiariani non diu ab Arianis et ab Anomœis segregati mansisse videntur, et sic demum fere omnes, uti quidem existimo, Anomœorum nomine sunt appellati.

Anomœi vero illi eodem subortiti tempore Aetium auctorem habuisse perhibentur, Aetium, inquam, illum, qui impietatis causa atheus (ἀθεος) cognominatus est. Jam porro illi tempore Athanasii turbas dare cœperunt, dicebantque Filium Patri omnino dissimilem, quæ hæresis, cum Arii et Ariarum erroribus omnino consentiebat. Cum enim Filium rem factam et creatam Ariani dicerent, hinc sane sequebatur tantam esse Patrem inter et Filium dissimilitudinem, quanta est Creatorem inter et rem creatam. Cum porro inter creatorem et rem creatam immensa sit dissimilitudo, certe eandem esse inter Patrem et Filium sequebatur. Ἀνόμοιος itaque seu dissimilem Christum dicebant, binque illi Anomœi sunt appellati. Initio autem inter Anomœos et Arianos dissensiones subortæ sunt; non omnes paria dicebant, et aliquando, licet re ipsa paria sentirent, verbis tamen digladiabantur; sub hæc autem Anomœi sensim invalere et Orientem pene totum occuparunt. Certe quo tempore Chrysostomus concionari cœpit, nempe anno 386, plena Anomœis Antiochia erat: quapropter eo ipso anno Homilias illas de *Incomprehensibili*, cœpit, ipsosque egregie confutavit illo et sequentibus annis; una namque serie duodecim homilias dedimus Tomo primo, quæ Anomœorum argumenta depellit Chrysostomus.

3. Præter autem Arianam totam hæresim quam ipsi amplectebantur et tuebantur, alia etiam addiderant amentię plena, quæ passim illis exprobrat sanctus doctor. Dicebant itaque illi, ut jam monuimus se omnem scientiam accepisse: se Deum perinde nosse, atque se ipse noverat; quæ insaniam quæ major esse poterat! Nec modo in orationibus illis, quas speciatim contra Anomœos habuit, illos exagitat Chrysostomus; sed etiam passim in aliis homiliis Anomœos sæpe in medium adducit et confutat, et quidem aliquando, ut T. 3, col. 31, præsentem. Nam eorum plerique concionibus ejus intererant, ut jam diximus. Nec modo Antiochiæ, sed etiam Constantinopoli multos reperit Anomœos, quos etiam passim aggressus est. Hi enim catholicæ plebi admixti quotidie velitabantur cum obviis quibusque. Hæc præcipua cura fuit Chrysostomo cum Antiochiæ, tum Constantinopoli. Sed quia in hac postrema civitate, ubi episcopos concionabatur, gravissimis aliis curis negotisque distentus fuit, impetitus a multis, ac bis in exsilium actus, non potuit tantam istic quantum Antiochiæ propulsandis Anomœis adhibere curam. Etsi vero, ut jam diximus, passim in homiliis suis contra Anomœos agat, licet eos raro suo nomine Anomœos appellet: numquam illorum argumenta ita specialiter affert ac refellit, ut hic in Homiliis in Joannem. Quamobrem hic saltem præcipua recensere animus est: longius enim excurrere oporteret, si omnia afferremus.

† IV. Anomœi ex Arianis orti; cur ex Evangelio Joannis argumenta mutuuntur. Illorum argumenta ex illo ipso Evangelio confutantur.

Ex Arianis orti Anomœi, hæc nota et tessera ab illis distingui videbantur, quod dicerent se omnimodam scientiam adeptos esse; se perinde Deum nosse ut Deus ipsos noverat, atque etiam, ut Deus se ipsum noverat: quod insanum simul et impium erat. Hac se fultos scientia putantes, Catholicos ubique confidenter aggrediebantur. Quoniam vero ex Evange-

Ro Joannis maxime ipsi confutari solebant, indeque tela mutuabantur Catholici, ut depellerent ac profligarent, ideo illi ex eodem Evangelio multa detorquebant, ut tela ac sum se missa declinarent. Mordebat impios quod his Joannis Theologi dictis ipsorum tentia everteretur, *Deus erat Verbum*; et, *Ego et Pater unum sumus*; et, *Ego in Patre Pater in me est*; et, *Ut omnes honorent Filium sicut honorant Patrem*; et, *Sicut novi Pater, et ego nosco Patrem*; et, *Qui videt me, videt et Patrem*; et, *Si cognovissetis me, trem utique cognovissetis* (Joan. 1, 1; 10, 30, 38; 5, 23; 10, 15; 14, 9 et 7), et similibus; quæ se nunc substantia cum Patre, ipsi æqualem, et verum Deum declarabat. Ut ab his sese tuerentur, ex ipsis primis Evangelii Joannis verbis tela mutuari conabar Dicebant autem, illud, *In principio erat Verbum*, non æternitatem Filii significare, quod quidem de rebus creatis etiam dicitur, *In principio fecit Deus cælum et terram*. Ergo, quæiebant, illud, *In principio*, incassum assertur ad Filii æternitatem comprobendam. In sophismati pluribus occurrit Chrysostomus, ad auditorum captum accommodatis; breviter vero gratia ea solum afferimus quæ opportuniora sunt ad hoc inutile telum depellendum. His explicandis, *In principio erat Verbum*, non procul testimonia petenda sunt: ex iis quæ sequuntur paucissima addenda: *Et Verbum erat apud Deum; et Deus erat Verbum*. Illud, *Erant apud Deum*, significat, In Deo. Quidquid autem in Deo est, æternum quæ est. Quod autem in Deo Verbum sit ipse Filius dicit, *Ego in Patre, et Pater in me Ego in Patre, et vicissim Pater in me*, quo dicto paritas et æqualitas, ac proinde æterni Filii clarissime demonstratur.

Illud itaque, *Apud Deum*, In Deo significat. Quod vero, *In principio* dicatur, ne hinc men initium existendi, aut principium temporis vel durationis Verbo ascribas. Non tamen hinc potest, quisquis sanæ mentis fuerit, tale principium Filio Dei tribuere. Illud enim *principio erat*, non in principio factum fuisse Verbum significare potest. Neque enim verba ipsa sonant, et alioquin Deus nunquam potuit esse sine Verbo, id quod magis ex Græca *ἄρως*prehenditur; significat enim et Verbum et rationem. Sine ratione autem Verbo Deum nunquam fuisse certissimum est: idque evidenter assertur per illud quod dicitur: *Hoc erat a principio apud Deum*, atque hinc consequitur Verbum seu Filium æquum esse sicut et Patrem. Hæc porro quæ jam diximus non ex homilia tertia modo, etiam ex aliis Chrysostomi homiliis excerpta sunt.

Homilia vero quarta aliam Anomæorum objectionem depellit Chrysostomus, quædem objectio inde petitur, quod in hisce Græcis Evangelii Joannis verbis, *Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος καὶ ὁ Θεὸς ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος*, articulus *θεός* adhibetur, ubi de Patre loquitur, *καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν*: ubi vero de Filio agit et de Verbo, articulus ponatur ante vocem *θεός*: *καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος*. Hinc vero sic argutabantur illi: Vox *θεός* cum titulo aliquam habet vim qua significatur, illum ipsum esse Deum, id est, verum Deum de Patre legitur. Sine articulo autem, ut de Filio dicitur, non parem vim habet. Quod significatur, aiebant, non eodem modo Patrem, eodemque Filium esse Deum: Pater natura Deus et solus verus Deus est, Filius autem per adoptionem tantum Deus, nec verus Deus. Hoc a principio inter præcipua Arianorum argumenta computabatur, hoc item meo perpetuo venditabant. At talem objectionem non hic modo, sed in aliis etiam opus strenue refellit et confutat Chrysostomus, ita ut ne mutire quidem contra liceat, nisi si man impudentiam profitentibus. Ostendit enim in multis Scripturæ sacræ locis Deum trem sine articulo poni, et vicissim Deum Filium cum articulo, unde statim talis amenti futilitas comprobatur. Brevitatis porro causa locis hujusmodi referri supersedemus.

Homilia vero quinta, col. 53, eosdem hæreticos impetit, qui puncto interjecto haec sulum vitabant, *Et sine ipso factum est nihil quod factum est*. Illi vero post vocem punctum adjectives, totam sententiam adulterabant, dum ita interpunctionem pone *Et sine ipso factum est nihil. Quod factum est in ipso vita erat*. Quam absurde ita leg et quot quantaque ex hujusmodi lectione absona sequantur pluribus ostendit Chrysostomus sed ab iis, quia longiora sunt, referendis abstinemus; ipsam homiliam adeat ut sus lector.

Neque solos Anomæos aggreditur; verum etiam, neque raro, Paulum Samosatenum bellianus, Marcionistas et Manichæos, necnon eos qui dicebant Filium specie tantum nem assumpsisse; id est, incarnationem esse phantasiam atque figmentum, neque umquam Filium incarnatum fuisse; sed incarnationis speciem tantum præ se tulisse hæresis primis Ecclesiæ sæculis suborta, Chrysostomi ævo adhuc vigeat, ut ipse testur Homil. undecima, col. 79.

Contra antiquiores hæreticos auditores suos non raro munit et armat Chrysostomus illorum familiæ adhuc ævo suo supererant et cum Catholicis frequenter conflictabantur que cum illis modo, sed etiam cum gentilibus, qui adhuc magno numero supererant, p dum Catholicis erat. Ideo ad hujusmodi certamina illos instituit Homil. 17, col. 112. Non solum ex gentilibus popularibus multi obvios Christianos adoriebantur; sed etiam Iosophi quidam gentiliū libros scribebant adversus religionem Christianam, quorum commemorat sanctus doctor col. 113 et seq.

Verum quamvis et gentiles et illas hæreses non raro commemoret et carpat, Au confutandis maximam adhibet operam, modo illorum objectiones depellens et arma strans auditoribus, modo illorum arrogantiam et insaniam traducens, ut Homil. 10, cu

Joannes se indignum ait qui solvat corrigiam calceamenti. Inimici autem veritatis in tantam prorumpunt insaniam, ut dicant se nosse illum ut ipse se novit. Qua omentia quid deterius? qua arrogantia quid furiosius?

Hæc igitur quotidianæ velitationes quæ passim oriebantur inter populares, contra Anomæos maxime erant, qui et numero longe plures, et ad hæc adeunda certamina acriores insurgebant, ac quæ Christus ut homo humiliter loquebatur detorqueere solebant, ut ejus divinitatem minuerent, et illum Patre longe minorem esse probarent. Sic Homil. 30, col. 172, hunc locum: *Qui de celo venit, super omnes est. Et quod vidit et audivit, hoc testificatur; et testimonium ejus nemo accipit;* hunc, inquam, locum contorquebant lucifugæ, ut illum Patre minorem esse arguerent. Verum hæc et similia dicta, inquit Chrysostomus, Christus ut homo profert, qualia sunt etiam istæc, *Sicut audio, judico; et, Quæ audivi a Patre meo, loquor; et, Quæ vidimus loquimur* (Joan. 5. 30. et 8. 26. et 3. 11). Nam Christum ut hominem sæpe loquutum esse certissimum est; sæpiissime etiam ut Deum et Patri æqualem multa dixisse non minus certum; ut cum dicit, *Ego et Pater unum sumus*, et, *Ego in Patre, et Pater in me*; et, *Ut omnes honorent Filium, sicut honorant Patrem; et, Sicut novit me Pater, et ego nosco Patrem;* et, *Qui videt me, videt et Patrem;* et, *Si cognovissetis me, Patrem meum utique cognovissetis* (Joan. 10. 30. et 10. 38. et 14. 9. et 14. 7). Alibi quoque se et Patri æqualem et Deum exhibet.

Inde vero erat quod Judæi illum arguerent, in illum insurgerent, imo illum occidere velent: *Non solum quia sabbatum solvebat, sed et quia Patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo.* (Vid. homil. 38, col. 215.) Hic vero respondebant hæretici, non Christum se Deo æqualem fecisse; sed id Judæos suspicatos fuisse. Contra vero Chrysostomus, in caput hæreticorum tela contorquet, ipsosque ita depellit, ut nullam subterfugendi ansam relinquat. Ita vero arguit. Fatebantur Auomæi Judæos putavisse Christum se Deo æqualem facere: neque negare poterant Christum multa dixisse quæ hanc omnino inducerent opinionem; verbi gratia illud, *Ego et Pater unum sumus*; et, *Ego in Patre, et Pater in me*; et, *Qui videt me, videt et Patrem*: multaque similia, quæ supra attulimus. His etiam quamplurima addi possent, quibus et Judæi et quicumque alii, qui Christum audiebant, necessario putarent ipsum se et Deo Patri æqualem, et vere Deum exhibere. Si ergo non Patri æqualis, non vere Deus fuisset: an poterat ille, quem ipsi Anomæi pium, sanctum et justum profitebantur, Judæos in tali opinione relinquere, quod videlicet ille, se et Deo Patri æqualem, et Deum diceret? Annon illos a tali opinione removisset, dixissetque, se nec Patri æqualem, nec vere Deum esse? Non poterat certe, nisi fraudulenter et deceptor esset, quod nefas dictu, a tali declaratione abstinere. Ille vero contra in iisdem semper insistit, et suam cum Patre æqualitatem novis dictis confirmat.

Verum tamen est Christum dictis illis, quæ ipsius divinitatem, æqualitatem cum Patre, et consubstantialitatem probant, humilia multa admiscere, tum quia ut homo sæpe loquebatur, et mortalibus omnibus sese modestiæ humilitatisque exemplar exhibebat; tum etiam id quod inuit sæpe Chrysostomus, ut Judæos protervos homines; sibi infensos, qui occasionem captabant illum accusandi, et hanc de divinitate et consubstantialitate Christi doctrinam non ferebant, sensim reduceret, atque ad meliorem frugem revocaret. Neque tamen usquam aliquam ex illis sententiis quæ ejus cum Patre æqualitatem et consubstantialitatem demonstrabant retractavit, quales sunt illæ; *Ego et Pater unum sumus*; et, *Ego in Patre, et Pater in me est*; et, *Ut omnes honorent Filium sicut honorant Patrem*; et, *Sicut novit me Pater, et ego nosco Patrem*; et, *Qui videt me, videt et Patrem*; et, *Si cognovissetis me, Patrem meum utique cognovissetis*; imo etsi humilia interdum misceat, alia identidem adjungit quæ vere Deum esse et Patri consubstantialem confirmant. Quamobrem multa cautione opus est, ne quis in offensacula incurrat, neve ruat in præcipitia. Nam utrinque præcipitia sensui suo confidentibus, nec Ecclesiæ Dei hærentibus, objici probavit eventus. Sabellius enim Christi dicta attendens, quæ se Patri æqualem et consubstantialem indicabat, ex male intellectu consubstantialitate distinctionem personarum sustulit, atque unum eundemque esse Patrem, et Filium et Spiritum sanctum dixit; Arius autem ex humilibus Christi dictis, in contrarium deflexit impietatem cum aliam Patris, aliam Filii substantiam dixit, hancque minorem illa. Sic semper iis qui Ecclesiæ ancoram non tenent, naufragium timendum est.

Hæc satis sunt: si enim omnia annotata loca quæ impii illi Anomæi ex Joannis Evangelio ad suam hæresim tuendam excerperant adferremus, longius excurreret oratio. Si ea quæ asserit Chrysostomus ad hujusmodi depellenda tela recenseremus, nullus dicendi finis esset. Unum est in quo fortasse non frustra desudaret industria, in referendis scilicet, asserendis atque illustrandis iis locis, quæ ad divinitatem Christi, æqualitatem cum Patre, consubstantialitatem asserendam ac demonstrandam idonea in Evangelio Joannis deprehenduntur. Illud vero Chrysostomus non indiligenter exsequutus est in hoc commentario; sed id longe plenius et ardentius præstitit in duodecim illis Homilibus contra Anomæos, quas in primo Tomo editas habes: Ubi ipsius Anomæis plerumque præsentibus et audientibus, ut ipse ait, imo ut in arenam contra se descenderet hortantibus, ut videas col. 406 et seq., hanc ille pugnam aggressus est, ubi non solum ejus eloquentia elucet, sed etiam vis argumentorum. Ibi ille tam validis responsionibus tela et objectiones hæreticorum depellit, ut parem vix deprehendas athletam, et jure fatearis istas adversus Anomæos orationes inter præstantissima Chrysostomi opera annumerandas esse.

§ V. 1. *Homilias Chrysostomi in Joannem quanti fecerit Suidas. 2. Loca ejus a Con Chalcedonensi, Theodoro, Ephraëmio Antiocheno apud Photium, et Facundo Hermian aliata. 3. Cur mulieris adulteræ historiam prætermiserit Chrysostomus.*

1. Inter egregia Chrysostomi opera, quæ cæteris ejus scriptis præcellere putabas Homilias ejus in Joannem enumerat Suidas, dnm ait : *Hic multa scripsisse fertur : ejus opera præcellunt libri de Sacerdotio, sublimitate, dictione et elegantia, nominis forma. Cum illis concertant Commentarii in Psalmos Davidis, Annotationes in Evange Joannis, Commentaria item in Matthæum, Marcum et Lucam, etc.* Ita Suidas, ita forte alii Suidæ tempore. Verum non eadem fuisse videtur et nostro et superiori ævo multo opinio qui hæc Commentaria non inter ea Chrysostomi opera accensent, in quibus expet et profuente verborum copia utitur. Et vere non ad hæc conciones respicere potuit Suidas cum dixit : *Lingua ejus Nilî Catadupa dicendi copia superabat. Nemo unquam t eloquentiæ et ubertatis divitiis exornatus fuit : solus itaque aureum divinumque nomen labe sortitus est.* Nam in hisce in Joannem concionibus longe alia, quam in cæteris, est concionandi ratio. Hic brevius et pressius res enuntiat, quia illi alius scopus ut videlicet circa Evangelium Joannis, quod in ore omnium etiamque hæreticorum l batur, auditores suos institueret, et ad propulsanda adversariorum tela compararet.

2. Ab aliis quoque scriptoribus cum laude memorantur hæc in Joannis Evange Commentaria, a Concilio nempe Chalcedonensi, a Theodoro, ab Ephraëmio Antioch apud Photium, et a Facundo Hermianensi in loco quem jam supra memoravimus.

Concilium Chalcedonense, Tom. 4 Conc., p. 830 : *S. J. Chrysostomi in Joannem. anim adjicit ? Et habitavit in nobis : ac si diceret, Nihil absurdum suspicaris ex hac Factum est ; neque enim mutationem dicit immutabilis naturæ. Quem locum habes Ho udecima, col. 80.*

Theodoretus, Dial. 1, T. 4, p. 32, locum Chrysostomi hunc affert : *Itaque cum aud Verbum caro factum est, ne turberis neque decidas : neque enim substantia decidit in car Hunc quoque locum habes in Homilia undecima, col. 79.*

Ephraëmius Antiochenus apud Photium in Bibliotheca, cod. 229, p. 805 : *Joannes (zostomus Evangelium Joannis explicans in undecima Homilia testificatur dicens : Unita conjunctione Deus Verbum et caro unum sunt sine ulla confusione vel substantia sublatione. Hunc vero locum habes, col. 80. Hic etiam vides recte Ephraëmium homiliam undecimam numerare, ut in Manuscriptis, et apud Saviliam atque in n Editione numeratur. In Morelliana autem et aliis Editionibus decima fertur.*

3. Jam vero quærat, cur Joannes Chrysostomus in hisce commentariis seu concion historiam mulieris adulteræ prætermiserit, quæ historia initium capituli octavi Joanni usque versus duodecimum complectitur. Chrysostomus vero homilia 52, col. 289 ubi c 8 explanare incipit, ommissa hac mulieris adulteræ historia, ab his ejusdem capituli v orditur, *Ego sum lux mundi, quæ in duodecimo ejusdem capituli versu feruntur. igitur hac ommissa historia ad ulteriora pergit ?* Certum est hanc historiam in nonn exemplaribus desideratam fuisse, qua de re videndi sunt critici qui de Joannis Evan pertractarunt, et nominatim Sixtus Senensis in Bibliotheca ad Joannem Evangelistam. 6, annotatioue CXCVIII. Unde quidam hanc primam octavi capituli partem excluder esse temere ceuserant, aliis omnibus eam retinendam esse jure pronuntiantibus. V quæritur, ut jam dixi, cur Chrysostomus in Concione 52 illam prætermiserit. Illud ideo fecerit, vel quod hæc historia in ejus exemplari non ferretur, vel quod e re fore putaverit, genti adulteriis nimium deditæ, ut ex ejus concionibus arguitur, han storiam exponere ; vel alia nobis ignota de causa. An porro in exemplari Chrysostomi historia fuerit necne, non possumus ex ejus scriptis expiscari. Etenim non memin uspiam in Chrysostomi scriptis hanc historiam vel legere vel memoratam videre. quod in Morelli Editione Homilia 60, quæ nunc est 61, p. 389, B, in Latina interpret fertur : *Quod autem hac et non discendi gratia interrogant, non hic tantum, sed mul locis perspicuum est, ut cum rogarunt an liceret censum dari Cesari, et an lapidanda adultera ; et cum de ea quæ septem viros habuisse deprehensa erat, percontati sunt, illud vitio veteris interpretis irrepsit. Illa quippe verba, et an repudianda esset adultera, Græca pessime exprimunt, καὶ ὅτι περὶ ἀπίστου γυναικὸς ἀντίπερρο, quæ sic habentur in Edi Morelliana, atque in aliis omnibus Exemplaribus tum editis, tum manuscriptis, et sic dubie reddenda sunt, et cum de repudianda uxore disserabant. Itaque nullam hactenus l historiam notam apud Chrysostomum deprehendimus. Unde fortasse suspicio nascatur historiam in Exemplaribus Antiochenis non fuisse : quod nihil ad ejus minumdam aut talem conferret. Nam ea in toto Occidente, in Africa, in Ecclesia Alexandria (a), qui cunda in orbe Christiano erat, atque etiam in tota Græcia, paucis exceptis locis, leg l Unde auctor Synopseos, quæ inter Athanasii opera circumfertur, illam historiam in l gelio Joannis haberi confirmat his verbis : de hoc ipsissimo agens loco : *Hic agit muliere quæ de adulterio accusabatur.* Opinor itaque hanc historiam ab Exemplaribus tiochenis abfuisse : non enim video cur, si lecta fuisset, Chrysostomus illam data prætermitteret. Hæc satis sunt.*

(e) Eam tamen omittit Cyrillus ipse Alexandrius Eoz.

MONITUM

AD LECTOREM ERUDITUM

CIRCA UNDECIM HOMILIAS CHRYSOSTOMI NONDUM EDITAS,

QUARUM ΑΠΟΓΡΑΦΑ ΝΥΠΕΡ ΜΗΗ ΤΡΑΝΣΜΙΣΣΑ ΣΥΝΤ.

Homiliae illae undecim numero ex Codice Vaticano prodeunt, qui Codex non ita pridem ex monte Atho, ut aiunt, in Bibliothecam Vaticanam translatus est. In isto autem monte variis monasteriis septem bibliothecas Manuscriptorum Graecorum haberi post Joannem Comnenum, qui illas inviserat, diximus in fine Palaeographiae Graecae, p. 458, 473. Neque fugit nostros qui Romae degunt, et haece rebus advigilant, R. P. D. Petrum Malcot Congregationis nostrae Procuratorem Generalem et D. Josephum Avril ejus socium, Codicem istum ἀνείκοτα Chrysostomi opera complectentem in Bibliothecam Vaticanam allatum esse. Nec mora catalogum homiliarum, quae in illo continentur, additis cujusque homiliae principiis, mihi transmittunt. Inter illas autem homilias undecim reperi, quae nusquam vel causae vel memoratae fuerant, quaeque vel ex ipsis titulis aliquid boni subindicarent. Rogavi statim mihi excerptas transmitterentur. Non impigre autem illi rei manum et operam admovent, et omnes illas mihi transcriptas misere.

Sunt autem omnes illae sine dubio genuinae: neque ullam fore puto circa γνησιότητα sententiarum diversitatem. Omnes Constantinopoli habitae sunt. Quodque mihi pergratum perque jucundum fuit, non parum ad historiam illius temporis illustrandam conferre possunt. Singularum autem hic notam dare operae pretium esse dixi, quia non possumus illas in Tomis sequentibus nona, decimo, vel undecimo publici juris facere: non licet enim Homilias in Novum Testamentum jam coeptas dividere, ut hasce conciones inaequamus. Quapropter illae ad duodecimum Tomum transmittendae sunt, interimque illarum notitiam dabimus, ut si quid eruditū viri circa illas vobis subsidii conferre possint, quae de re agatur sciant. Ad haec vero, cum in nonnullis earum hiatus occurrant, quis scit an eodem in aliis forte Codicibus habeantur, ubi omnibus suis partibus absolutae erunt? Harum itaque titulos, initia et argumenta accipite.

I.

Ὁμιλία λεχθεῖσα ἐν τῷ μαρτυρίῳ τῷ ἐπὶ τῇ παλαιᾷ Πέτρῳ, διὰ τῶν συλλεγόντων διὰ τὸν χειμῶνα, εἰς τὸ δεῖν συνεχῶς συνάγεσθαι, καὶ μὴ ἀπαγορεύειν τὴν σωτηρίαν ἐν ἀμαρτήμασιν ὄντας, ἀλλὰ μετάνοιαν ἐπιδεικνύσθαι. *Homilia habita in martyrio sive ecclesia veteris Petrae, paucis ob hiemem convenientibus: quod oportet assidue convenientibus interesse: et quod non sit desperandum de salute, sed poenitentia agenda sit.*

Initium: Τί τοῦτο; τὴν πόλιν ἔπασαν παρῖναι δέον σήμερον, οὐδὲ τὸ πολλοστὸν ἡμῖν ἀπήνησε τοῦ σολόγου μέρος.

Est autem contra avaros; agitur de terrae motu haud ita pridem, sive ante triginta circiter dies habita, qui nullis damna intulerat. Auditores ut senel in bebblouada adsint hortatur. Nus esse desperandum. (Illa autem uno avulso folio hiatus adest.) De Elia multa; de Paulo quoque plurima.

II.

Τοῦ ἐν ἀγίοις π. ἡ. Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου. Τίς βασιλεὺς μέσων νυκτῶν εἰς μεγάλην ἐκκλησίαν προσελθούσης, κάκειθεν τὰ λείψανα τῶν μαρτύρων ἀραμένης, καὶ προσημειωμένης διὰ πάσης τῆς ἀγορᾶς ἕως Ἀρτυρίας τοῦ μαρτυρίου, ἀπέχοντος ὁ στήματι τῆς πόλεως. Ἐλέγη ἐν τῷ μεγάλῳ μαρτυρίῳ ἡ παρούσα ὁμιλία, παρούσης αὐτῆς, καὶ τῆς πόλεως πάσης, καὶ τῶν ἀρχόντων. *S. Patris nostri Joannis Chrysostomi. Cum Imperatrix media nocte ad magnam ecclesiam accessit, indeque Martyrum Reliquias assumpsit, ac per totum forum comitata est usque ad martyrium in Drypia, quae ab urbe distat novem milliariis. Dicta fuit homilia in magno martyrio, praesente Imperatrice totoque populo et magistratibus.*

Initium: Τί εἶπω καὶ τί λαλήσω; Σικρῶ καὶ μαινόμεναι μανίαν σωφροσύνης βελτίονα· πύτοι καὶ χορεύου.

In hac homilia, quae multis illustrabitur notis, Chrysostomus tantae celebritatis letitiam effert. Illic aderant omnes omnium ordinum viri mulieresque, monachi, virgines, senes et juniores. Ipsa Imperatrix pedes incedens arcem semper vel superpositum pannum tangebatur. Hinc maris brachium seu Bosphorus trahendus fuit, ut ad martyrium seu ecclesiam in quam deferebantur Reliquiae iretur. Multis Augustam praeconiis celebrat, et plurima interniscit ad ritus et mores illius temporis spectantia.

III.

Τοῦ αὐτοῦ. Τῇ ἐπιούσῃ ἡμέρᾳ παραγενομένου τοῦ βασιλέως ἐν τῷ μαρτυρίῳ τοῦ ἀποστόλου καὶ μάρτυρος Θωμᾶ τοῦ διακεκλιμένου ἐν τῇ Ἀρτυρίᾳ, καὶ ἀναχωρήσαντος πρὸς τὴν διαλίξιν. Ἐλέγη ἡ ὁμιλία μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τὴν ἐκείνου πρὸς τὸ πλῆθος. *Ejusdem. Cum sequenti die venisset Imperator ad martyrium apostoli et martyris Thomae situm in Drypia, cumque ante concionem recessisset. Post discessum ejus habita est homilia ad multitudinem populi.*

Initium: Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς, ἡλίκα τῶν μαρτύρων αἱ δυνάμεις. Χολὲ ἡμῖν τὴν πόλιν ἐλάληρον μετὰ τῆς

βασιλεύς· σημερον τὸν βασιλέα μετὰ τοῦ στρατοπέδου. Postquam Imperatrix præcedenti nocte, ut vidimus, belliquias comitata ad martyrium seu ecclesiam venerat: insequenti die Imperator venit cum exercitu, id est, cum armatorum et satellitum manu. Laudat porro Imperatoris Arcadii pietatem, nec Imperatoris modo, sed etiam satellitum et militum ipsum comitantium: atque in concione ad populum habita, multa de resurrectione futura loquitur.

IV.

Ὁμιλία λεγθεῖσα παρανεστιχὴ ἐν τῷ ναῷ τῆς ἁγίας Ἀναστασίας πρὸς τοὺς ἀπολειψθέντας, καὶ ἀπόδειξις περὶ τῶν ἀγώνων καὶ ἄλλων τοῦ μακαρίου καὶ δικαίου Ἰωβ. *Homilia hortatoria habita in templo beatae Anastasiae, ad eos qui a concione abfuerant, et demonstratio de certaminibus et pugnis beati et justi Jobi.*

Initium: Ὅσοι ἐλάττωσι τὸν τιωθέντων οἱ συναβήντες, τοσούτω καὶ ἡμῶν μείζονα χρῆσόμεθα τῇ προθυμίᾳ. Ipse titulus satis indicat quid in hac homilia continetur.

V.

Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία λεγθεῖσα ἐν τῷ ναῷ τῆς ἁγίας Εἰρήνης, ὅπερ τε σπουδῆς τῶν παρόντων, καὶ ῥαθυμίας τῶν ἀπολειψθέντων. Περὶ τοῦ ψάλλειν, καὶ περὶ τοῦ μηδὲν εἶναι κώλυμα γυναιξὶ τὴν φύσιν πρὸς τοὺς τῆς ἀρετῆς δρόμους. *Ejusdem homilia habita in templo sanctæ Irenes, de studio eorum qui aderant, et de ignavia eorum qui aberant a concione. De psalms canendis, et quod mulieres nihil sexus impediatur quominus virtutis cursum suscipiant.*

Initium: Ὡς ἡδίστη ἡ τῶν Γραφῶν ἀνάγνωσις, καὶ λειψύμων παντὸς ἡδίων, καὶ παραδείσου. Titulus concionis argumentum satis affert.

VI.

Ὁμιλία ῥηθεῖσα ἐν τοῖς ἀποστόλοις ἐν τῇ ἡμέρᾳ Θεοδοσίου βασιλέως, πρὸς τοὺς καλοῦντας ἑαυτοὺς Καθαροὺς, ἐτέρων β' ἐπισκόπων εἰρηκότων. *Homilia habita in ecclesia Apostolorum, in die Theodosii Imperatoris, adversus eos qui sese Catharos sive mundos vocant. Habita postquam duo jam episcopi concionati essent.*

Initium: Καλὴ τῶν εἰρηκότων ἡ ξυνορία, τοῦ μὲν διὰ τῶν βῶων τὴν κιβωτὸν ἔλκοντος, τοῦ δὲ τὰς ἀπαρχὰς τῶν λόγων ἀνατιθέοντος. Erat quædam constituta dies ad celebrandam memoriam Theodosii Magni Imperatoris, cujus laudes predicat initio concionis Chrysostomus. In medio autem hiatus est, proh dolor, duobus excisis manuscripti foliis. Deinde contra hereticos illos agit qui se Catharos seu mundos appellabant. Sæpe eveniebat ut, antequam Chrysostomus homiliam suam haberet ad populum, alius episcopus concionaretur. Illic vero duo episcopi concionem Chrysostomi præveniant.

VII.

Ὁμιλία λεγθεῖσα ἐν τῷ ναῷ τῆς ἁγίας Ἀναστασίας. *Homilia habita in templo sanctæ Anastasiae.*

Initium: Βραχὺς μὲν τῶν παρόντων ὁ σύλλογος, μέγα; δὲ ὁ πόθος· διόπερ οὐδὲ ὁ σύλλογος βραχὺς. In hoc autem argumento per totam concionem insistit, non tam spectandam esse auditorum multitudinem, quam illorum fervorem, amorem, discendi desiderium.

SANCTI PATRIS NOSTRI
JOANNIS CHRYSOSTOMI
OPERA OMNIA.

COMMENTARIUS

In sanctum Joannem Apostolum et Evangelistam (α).

HOMILIA PRIMA.

†. *Laus evangelii Joannis; ipsius Joannis encomium; quinam illius evangelium intelligere possint.* — Agona-

lium certaminum spectatores, si quando strenuam quempiam athletam jam coronatum accedere compe-

(α) Commentarius in Joannem collatus fuit cum Codicibus Reg. 1816, 1820, 1946, 1947, 1948, 1959, 1952: Colbert.

370, 409, 380, 706, 936, 2691: Coislin. 72, qui Codex scriptus fuit anno 1072. Manuscripti porro et sævi. Iussu pri-

VIII.

Ἡ ὁμιλία λεγθεῖσα ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῇ ἐπὶ Παύλου, Γότθων ἀνεχρόντων, καὶ πρεσβυτέρου Γότθου προσομιλήσαντος (forte προσομιλήσαντος). *Homilia habita in ecclesia Pauli, Gotthis legentibus, postquam Gothus presbyter concionatus fuerat.*

Initium : Ἐβουλόμην παρεῖναι Ἑλλήνας τήμερον, ὥστε τῶν ἀνεχρόσμένων ἀκούσαι καὶ μαθεῖν πᾶσα τοῦ σταυρωθέντος ἡ ἰσχύς. Comparat doctrinam Græcorum idololatrarum, etiamque philosophorum, quos acriter mordet, cum doctrina Christi. Dicitque illam etiam apud Græcos ipsos pene interiisse, dum doctrina Christi viget etiam apud barbaras et longo remotas nationes; occasione scilicet Gothorum in ecclesia legentium et concionantium.

IX.

Τοῦ αὐτοῦ, περὶ τοῦ μὴ δεῖν εἰς ἱεροδοξίας, μηδὲ εἰς θεάτρα ἀναβαίνειν. Καὶ λυπήσας αὐτοὺς, εἶτα τῇ συνάξει τῇ μετ' ἀκαίμητι τὴν κυριακὴν, παραχωρήσας εἰπεῖν ἐκαστόν ἀπὸ Γαλατίας, ἀφιγμένον, καὶ σιγήσας καὶ ἐν τούτῳ λυπήσας, ταύτην εἰρηκα τὴν ὁμιλίαν ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ εἰς τὸ, Ὁ Πατήρ μου ἕως ἀρετῆ ἐργάζεται, καὶ γὰρ ἐργάζεται. *Ejusdem. quod accedere non oporteat ad Circenses ludos. neque ad theatra. Cumque illos mæore affecisset (in præcedenti videlicet concione), deindeque in sequenti concione, quæ post illam Dominicam habita fuit, locam concionanti cecidisset episcopo qui ex Galatia venerat. ipseque iactasset, atque in hoc etiam dolore affecisset, hanc in magna Ecclesia habuit homiliam in illud: Pater meus usque modo operatur, et ego operor.*

Initium : Σφόδρα καθήκον ὁμῶν πρώτῃν περὶ θεάτρων καὶ ἱεροδοξίας διαλεγθεῖς· διὰ τοῦτο χαίρω καὶ εὐφραίνομαι κατὰ τὴν ἀποστολικὴν φωνήν. Qui in titulo fertur hic pluribus explicat, ostenditque quam necesse sit aliquando auditores acrius incessere.

X.

Ἡ ὁμιλία ἠγθεῖσα ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῇ ἐπὶ τοῦ ἀποστόλου, ἐπισκόπου ὀλίγα προσομιλήσαντος (forte προσομιλήσαντος), εἰς τὸ· Ὁ μὲν θεριαμὸς πολὺς, οἱ δὲ ἐργάται ὀλίγοι. *Homilia habita in ecclesia Apostoli, postquam episcopus quidam concionem prius habuerat, in illud: Messis quidem multa, operarii autem pauci.*

Initium : Εἴδετε τὸν γέροντα καὶ νέον, γέροντα μὲν τῷ σώματι, νέον δὲ τῷ φρονήματι. Εἴδετε πολλὴν ἀκμάζουσαν, καὶ γῆρα. Videtur episcopus illum qui prius concionatus fuerat senem admodum fuisse. Hincque sumpto argumento ait Chrysostronus secus haberi in militia Christiana, quam in seculari. In hac enim seves milites non ultra sunt ad militia apti, in Christiana vero contra.

XI.

Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία λεγθεῖσα, ἐτέρου προσηχρότος σφόδρα πρεσβύτου· περὶ Ἐλεάζρου καὶ ἐπτά παιδῶν. *Ejusdem homilia habita postquam alius concionatus fuerat, qui admodum senex erat: De Eleazaro et septem pueris.*

Initium : Ὡς ὠρία ἡ πνευματικὴ ἐλαία αὕτη, τῶν κλάδων αὐτῆς γεγηρακότων ὄριμον ἡμῖν ἤνεγκε τὸν καρπὸν. A senectute concionatoris orsus, ad Eleazarum et tres pueros venit.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

ΤΑ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΠΑΝΤΑ.

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

Εἰς τὸν ἀγίον Ἰωάννην τὸν Ἀπόστολον· καὶ Εὐαγγελιστήν.

ΟΜΙΛΙΑ Α'.

α. Οἱ τῶν ἀγίων τῶν ἔξωθεν θεατῶν, ὅταν τὰ γενναῖα ἀλλήλην καὶ στεφάνην ποθὲν ἤκοντα μάθωσι, συντρέχου-

* Sev. in textu Ἰωάν. τὸν Εὐαγγελιστήν. Cod. Reg. 706 (olim 1949), Ἰωάν. τὸν Εὐαγγελιστήν καὶ θεολόγον. Nouff... Ἰωάν. τὸν Ἀποστ., sine articulo. Est.

σιν ἀπαντες ὥστε ἰδεῖν αὐτοῦ τὰ παλαίσματα, καὶ τῆν τέχνην καὶ τὴν ἰσχὴν ἅπασαν· καὶ ἴδοις ἂν δόκλον τὸν ἐξ αὐτῶν μυριάδων πολλῶν, πάντας ἐκεῖ καὶ τοὺς τοῦ σωματικῆς καὶ τοὺς τῆς διανοίας συντείνοντας ἐσθαλμούς, ὡς τε

» Unus habet τείνοντες

μηδὲν αὐτοῦ τῶν γινόμενων παραδραμεῖν. Καὶ μουσικός δὲ εἶ τις θαυμαστὸς ἐπισημίας, πάλιν ὁμιλοῦς αὐτοῦ ἢ δὴ οὗτοι πληροῦσι τὸ θέατρον, καὶ πάντα ἀφάντες τὰ ἐν χερσίν, ἀναγκαῖα πολλὰκις ὄντα καὶ καταπειθόντα, ἀναβάτεις κἀθήναι, μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς ἢ τῶν ὠδῶν καὶ τῶν κρομάτων ἀκούοντες. καὶ τὴν ἀμφοτέρων βασιλεύοντες συμφωνίαν. Καὶ ταῦτα μὲν οἱ πολλοί. Οἱ δὲ ῥητορικῶν ἑκπειροῦ λόγων, καὶ αὐτοὶ πάλιν ἐπὶ τῶν σοφιστῶν τὸ αὐτὸ τοῦτο πράττοντες. Ἔστι γὰρ καὶ [2] τοῦτοις θέατρα, καὶ ἀκροαταί, καὶ κρότοι, καὶ φόρος, καὶ βίσιος τῶν λεγομένων ἐσχάτη. Εἰ δὲ ῥητορικῶν αὐλητικῶν τε καὶ ἀθλητικῶν ἀνδρῶν, τὸν μὲν θεαταί, τῶν δὲ ὁμοῦ θεωρηταὶ καὶ ἀκροαταὶ μετὰ τοσαύτης κἀθήναι τῆς προθυμίας· πόσῃ ἡμῖν αὐ σπουδῆν^α καὶ προθυμίαν ἂν εἴητε δίκαιος παρασελεῖν, οὐκ αὐλητικῶ τινος, οὐδὲ σοφιστικῶ νῦν εἰς δῶνα καθέναν, ἀλλ' ἀνδρῶ ἀπὸ τῶν οὐρανῶν φεγγυομένου, καὶ ῥητορικῆς λαμπροτέρην ἀριστεύον φωνῆν; Πόσον γὰρ τῆν οἰκουμένην ἐπέσχε, καὶ καταβίβη, καὶ ἐνέστηκε τῆ βοῆ, οὐ τῷ μέγα ἀνακραγεῖν, ἀλλὰ τῷ μετὰ τῆς θέας χάριτος κινήσει, τὴν γλώτταν. Καὶ τὸ δὴ θαυμαστὸν, ὅτι οὕτω μεγάλη οὖσα ἡ βοή, οὐκ ἔστι τραχιδί τις, οὐδὲ ἀρῆς, ἀλλὰ πάσης μουσικῆς ἀρμονίας ἠδίον καὶ ποθεινότερα, καὶ θέλει ἐπισταμένη πλεόν^β καὶ πρὸς τοῦτοις ἅπασιν ἀνωτέραν καὶ φρικωδέστατην^γ, καὶ τοσούτων γέμουσα ἀπορῆτην, καὶ τοσαυτὰ κομίζουσα ἀγαθὰ, ἃ τοῦ μετὰ ἀκριβείας καὶ προθυμίας λαβόντας καὶ θαυραλέττοντας, οὐκ ἐν λοίπῳ ἀνθρώπων εἶναι, οὐδὲ ἐπὶ τῆς γῆς μένειν, ἀλλ' ἀνωτέρω πάντων ἐστάναι τῶν βωτικῶν, καὶ πρὸς τὴν ἀγγελικὴν μεθαρμωσάμενος^δ λῆξιν, καθάπερ τὸν οὐρανόν, οὕτω τὴν γῆν οἰκεῖν.^ε Οὐ γὰρ τῆς βροντῆς υἷς, ἢ ἀγαπητῆς τοῦ Χριστοῦ, ἢ οὐλοῦς τῶν κατὰ τὴν οἰκουμένην Ἐκκλησιῶν, ἢ τὸς κλεις ἔχων τοῦ οὐρανοῦ, ἢ τὸ ποτήριον τοῦ Χριστοῦ πίνων, καὶ τὸ βάπτισμα βαπτισθαίς, ἢ κατακλιθεὶς ἐπὶ τὸ στήθος τὸ Δεσποτικόν μετὰ παρρησίας πολλῆς, οὕτως ἡμῖν εἰσαίρεται νῦν· οὐκ ὄραμα ὑποκρινόμενος, οὐδὲ προσωπεῖον κρύπτον τὴν κεφαλὴν (οὐ γὰρ τοιαῦτα εἶπαι), οὐδὲ ἐπ' ὀκρίβαντος ἀναβαίνων, οὐδὲ ὀρχήσασαν τῷ ποδὶ κατακρούων, οὐδὲ ἐσθῆτις κεκοσμημένην χρυσεῖ^ς· ἀλλ' εἰσαίρεται στολὴν ἔχων ἀμήχανον ἔχουσαν κάλλος. Τὸν γὰρ Χριστὸν ἐνδεδυμένον ἡμῖν φανταί, τοὺς πόδας ὑποδείκμενος· τοὺς ὠραλοῦς ἐν κοίταις τοῦ Εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης, τὴν ζώνην οὐ περὶ τὸ στήθος ἔχων, ἀλλὰ περὶ τὴν ὀσφύν· οὐκ ἀπὸ δερμάτος φοινοῦσι, οὐδὲ ἀνωθεν ἡμιεμίτην χρυσεῖ^ς, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἀληθείας ἐξουραμένῃν καὶ συγκεκριμένην αὐτήν. Οὕτως ἡμῖν φανταί νῦν, οὐχ ὑπόκρισιν ἔχων· οὐδὲ γὰρ ὑπόκρισι; παρ' αὐτῷ, οὐδὲ πλάσμα καὶ μῦθος· ἀλλὰ γυμνῆ τῆ κεφαλῇ γυμνῆ ἀπαγγελλίαν τὴν ἀληθεῖαν· οὐχ ἔτιωρ μὴ νῦν, ἔτερα δὲ περὶ αὐτοῦ τοὺς ἀκούοντας πείθων οὐ σχήματι, τῷ βλέμματι, τῆ φωνῇ· οὐκ ὀργάνων^ς πρὸς τὴν ἀπαγγελίαν ἐδύμενος, ὅσον κιδάρας ἢ λύρας, ἢ τινος τῶν τοιούτων ἔτερου· ἀλλὰ πάντα τῆ γλώττῃ ἐργάσεται, παντὸς μὲν κιβηριστοῦ, πάσης δὲ μουσικῆς ἠδῆς καὶ χρησιμωτέρων φωνῶν ἀφείας. Ἔστι δὲ αὐτῷ προσκύνιον μὲν, ἢ οὐρανὸς ἅπας· θέατρον δὲ, ἢ οἰκουμένη· θεαταί

δὲ καὶ ἀκροαταί, πάντες ἀγγελοι, καὶ ἀνθρώπων ὄπισθε ἀγγελοι τυγχάνουσιν ὄντες, ἢ καὶ γενεθῶς ἐπιθυμοῦσιν. Οὗτοι γὰρ μόνον [3] ταύτης ἀκριβοῦς ἐπακούσαι δύνανται· ἂν τῆς ἀρμονίας, καὶ ἐπὶ ἢ τῶν ἔργων αὐτῆν ἐπιδείξασθαι, καὶ ἀκροάσας εἶναι, οὐκ εἶναι γὰρ. Ὡς οἱ γε ἄλλοι πάντες, καθάπερ τὰ παιδία τὰ μικρὰ, ἀκούουσι μὲν, οὐκ ἴσασιν δὲ ἄπερ ἀκούουσιν, ἀλλὰ περὶ πλάκουσιν ἐπιτόνηται καὶ ἀθύρματα παιδικά· οὕτω καὶ οὗτοι γελῶντες, τρυφῶντες, καὶ πλοῦται, καὶ δυνασταί, καὶ τῆ γαστρὶ ζῶντες, ἀκούουσι μὲν ἐσθ' ὅτι τῶν εἰρημένων, μέγα δὲ οὐδὲν οὐδὲ ὀφθαλμῶν ἐπὶ τῶν ἔργων ἐνδείκνυνται, τῷ καθάπαξ τῆ κλιθεῖς καὶ τῷ πληρῷ προσηλοῦν ἑαυτούς. Τοῦτω τῷ ἀποστῆναι αἱ ἀνωθεν δυνάμεις παρεστῆρασι, ἐκπληκτομένοι τὰ κάλλος αὐτοῦ τῆς ψυχῆς καὶ τῆν οὖσαν, καὶ τὴν ὠραν τῆς ἀρετῆς, δὲ ἢ καὶ αὐτὸν ἢ ἐπιστάσαντο τὸν Χριστόν, καὶ τὴν πνευματικὴν εἰληφῆ χάριν. Καθάπερ γὰρ τινα λῦραν εἰσέρχοντο καὶ λευκαλίτην χρυσεῖς ἔχουσαν φθόγγου, οὕτω τὴν αὐτοῦ παρασκευάσας ψυχῆν, ἔδοκε δὲ αὐτῆς μέγα τι καὶ ὀφθαλμῶν ἐνηχῆσαι τῷ Πνεύματι.

β. Ὡς οὖν οὐκ εἶται τοῦ ἀλλεῖος, οὐδὲ τοῦ νῦν Ζεβεδαιοῦ, ἀλλὰ τοῦ τὰ βῆθη τοῦ Θεοῦ εἰδόντος, τοῦ Πνευματικῶ λέγου, ταύτην ἀνακρουομένου τὴν λῦραν, οὕτως ἀκούωμεν. Οὐδὲν γὰρ ἀνθρώπων ἡμῖν εἶπαι, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἀβύσσων τῶν πνευματικῶν, ἄπερ ἂν εἴπῃ, ἀπὸ τῶν ἀπορῆτων ἐκείνων, ἃ μὲν ἀγγελοι πρὶν ἢ γενεθῶς ἢ βδισαν· Μεθ' ἡμῶν γὰρ δὴ καὶ οὗτοι διὰ τῆς ἰουδαίου φωνῆς, καὶ δὲ ἡμῶν ἔμαθον ἄπερ ἔγνωσαν. Καὶ τοῦτο εἰδήσαντες ἀποστολοῦ ἔτερος, εἰπόν· Ἰτα γνωρισθῆν ἴν ταῖς ἀρχαῖς καὶ ταῖς ἐξουσίαις διὰ τῆς Ἐκκλησίας ἢ κοινωποιεῖτο σοφία τοῦ Θεοῦ. Εἰ τοῖνυν καὶ ἀρχαὶ καὶ ἐξουσίαι καὶ τὰ Χερουθῖμ καὶ τὰ Σεραφῖμ διὰ τῆς Ἐκκλησίας ἔμαθον ταῦτα, εἰδόντες οὐ καὶ αὐταὶ μετὰ πολλῆς τῆς σφοδρότητος περὶ ταύτην ἐσπούδασαν τὴν ἀκρόασιν. Καὶ γὰρ καὶ τοῦτω τετιμῆμεθα οὐ μικρῶς, τῷ μετ' ἡμῶν τοὺς ἀγγέλους μαθεῖν ἄπερ ἠγνώσαν· τὸ δὲ καλεῖ ἡμῶν, οὕτω τῶς φημί. Πολλὴν οὖν παρέχουμεν καὶ ἡμῖς τὴν σιγὴν μετὰ τῆς εὐκοσμίας, μὴ σίγησαν ὁμῶν, μηδὲ κατὰ τὴν ἡμέραν ἢ ἢ ἀκούομεν, ἀλλὰ διὰ παντός τοῦ βίου· ἐπειθὶ καὶ διὰ παντὸς ἀκούειν αὐτοῦ καλόν. Εἰ γὰρ τὸ ἐν βασιλείω γνώμενα ποθοῦμεν εἰδέναι· οἶον, τί εἴπῃ, τί πεποίηκε, τί βουλεύεται περὶ τῶν ἀρχομένων ἢ βασιλεύων, καίτοι γε πολλοὺς οὐδὲν πρὸς ἡμῶς ἔντα· πολλῶ μᾶλλον ἄπερ ἢ θεός εἴπῃ πειθὸν ἀκούσαι, καὶ μάλιστα ἔπειθαι ἡμῖν ἅπαντα διαφέρει. Ταῦτα δὲ ἅπαντα μετὰ ἀκριβείας ἡμῖν οὐτος εἶπαι, φηλοῦ αὐτοῦ τοῦ βασιλεύοντος ὢν· μᾶλλον δὲ καὶ αὐτὸν ἔχων ἐν ἑαυτῷ λαλοῦντα, καὶ παρ' αὐτοῦ πάντα ἀκούων, ἢ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκείνου. Ὑμῖς γὰρ εἰρηκα φιλους, φησὶν, εἰ πάντα, ἢ ἔκουσα παρὰ τοῦ Πατρὸς μου, ἐγγράμισα ἡμῖν. Ποτερὸν οὖν εἴ τινα ἀνωθεν ἐκ τῆς κορυφῆς τοῦ οὐρανοῦ [4] διακρίψαντες ἀθρόον εἰδομεν, καὶ ἐπαγγελόμενον τὰ ἐκεῖ μετὰ ἀκριβείας εἶπαι, πάντας ἂν ἐπαδράμωμεν· οὕτω καὶ νῦν διατεθῶμεν^ι. Ἐκείθεν γὰρ ἡμῖν ἢ ἀνὴρ οὕτως διαλέγεται. Οὐ γὰρ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου, καθὼς φησι καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς· Ὑμῖς οὐκ ἐστὲ ἐκ τοῦ κόσμου^ι

^α Sic Sav. et mss. pene omnes. Morel. ὁμιλοῦς αὐτοῦ. Paulo post πολλὰκις deest in uno.

^β Cod. 706 addit xxi.

^γ Quidam mss. κρότος.

^δ Sic mss. et Sav. Mor. καὶ σπουδῆν οἶον.

^ε Mss. plurimi φεγγυομένου καὶ βῶνοντες, καὶ. Ibidem unus habet καὶ φωνῆς λαμπροτέρων.

^ς Sic Savil. et omnes pene mss. Mor. κροαυδέστατην.

^ι Sic Sav., qui consuevit ad hunc usque usque.

^κ Quidam οὐκ ὀργάνων, alii οὐκ ὄργανων.

^α Alii ἀπὸ. Ibidem post ἐπιδείξασθαι haec, καὶ ἀκροάσας εἶναι, οἶον εἶναι χρῆ, desunt in Sav. et in quibusdam mss.

^β Paulo post mss. plurimi τὰ μικρὰ πρὸς πλάκουσιν, omisiss in terpositis. Quidam post quibusdam ἐπιτόνηται, non male.

^γ Sic quidam mss. melius. Editi sicut.

^δ Mor. πρὶν ἢ τοῦτον γενέσθαι.

^ε Quidam δὲ ἔρα. Sic post οὕτω τῶς φημί Mor. et quidam alii addunt τίνων ἢ ποῦθεν ὄντων ἡμῶν, quae desunt in Savil. et in caeteris mss.

^ς I mss. ἔπειθαι ἡμῖν διαφέρει μάθωμεν.

^ι Sic Sav. et mss. Mor. διαβῶμεν.

riant, omnes accurrunt, ut ejus pugnas, artem, robur spectare possint; hincque videas innumerorum hominum theatrum, qui in ea re et mentis et corporis oculis toti incumbunt, ut nihil ad spectaculum pertinet se praeferre possit. Tum si quis eximius musicus adventaverit, hi omnes simuliter theatrum implent, missisque omnibus quae prae manibus habent, etsi ea saepe necessaria sint et urgentia, consensu theatro sedent, studioseque cantum et instrumentorum sonum excipientes, de utrorumque concentu disputant. Ita quidem multi. Qui autem in rhetoricis periti sunt, id ipsum erga sophistas (a) praestant. Nam apud istos quoque theatra sunt et auditores, plausus, strepitus, et dictorum examen exquisitum. Quod si rhetorum, tibiicium athletarumque spe spectatores, vos auditores simul et spectatores, cum tanta sedent attentione: quantum studii, quantum diligentiae vos adhibere par est, cum jam non tibiicem, non sophista, sed vir de caelo tonitru clariorum emittens vocem¹, ad spectaculum vos evocet? Totum quippe orbem hoc clamore occupavit, comprehendit; implevit, non clamoris magnitudine, sed lingua ex divinae gratiae motu loquente. Quodque mirum est, tantus ille clamor, non asper est, non insuavis, sed omni musica harmonia jucundior et desiderabilior captandique majorem vim habens: praeterea sanctissimus est, et admodum treuendus, tot arcanis plenus, tot bonis conferens, ut qui diligenter illum excipiunt atque conservant, non jam homines sint, non jam in terra maneant; sed supra saecularia omnia et cum angelis sortem habentes, terram quasi caelum incolant. Etenim ille tonitruu filius (Marc. 3. 17), Christo dilectus, columna omnium quae in orbe sunt Ecclesiarum, qui caeli claves habet, qui de calice Christi bibit, et ejus baptismus baptizatus est, qui cum magna fiducia supra pectus Domini recubuit, hic jam nos convenit; non fabulam acturus, non personatus accedit (neque enim talia loquutus est), non la suggestum ascendit, non orchestra pedem percutit, non aurea indutus est veste; sed ingreditur cum singularis pulchritudinis anictu. Christo enim ludatus conspicitur (Gal. 3. 27), pedes speciosos calcatoos habens in praeparatione evangelii pacis (Rom. 10. 15); zona non pectus, sed lumbos praecinctus, non ex purpurea pelle, neque superne auro ornata, sed ipsa veritate contexta et coccinata. Talis nunc nobis offertur sine larva: nulla enim apud ipsum simulatio, nulla fictio vel fabula; sed nudo capite, nudam nuntiat veritatem. Neque cum reipsa alius sit, alia ex habita, oculis, vobis auditoribus suadet; nec instrumentis ad haec nuntianda opus habet, non citharam, non lyram, non alio quovis hujusmodi; sed nuncia per linguam operator, et quavis cithara vel musica suaviolem utiliolemque vocem cunitit. Est

nam Commentarii partem, inter homiliae, et quidem jure merito, recensentes, titulu instar habent: *ὁμιλ. α'*; Mörel vero, in superscriptionem effert: *πρὸς τοὺς ἀκούοντες*.

(a) Sophista dicebantur rhetores, artium magistri, sapientes, doctores; ista autem ipsa vox aliquando in malam partem accipitur, pro is qui simulatio ratiocinatio veritatem detraherent.

¹ Unus habet, voce clariorum emittens vocem.

illi proscenium, caelum totum; theatrum, orbis; spectatores et auditores, omnes angeli, et ex hominibus quotquot angeli sunt, aut fieri cupiunt. Hi namque soli possunt hanc harmoniam accurate auribus percipere, et operibus exhibere, atque auditores, quales oportet, esse¹. Alii vero omnes, ceu infantes, audiunt quidem, nec tamen audita intelligunt, sed] placentis puerilibus ludis intenti sunt: ita hi quoque risui, deliciis, opibus, potentiae dediti, ventriculo viventes, dicta quidem interdum audiunt; sed nihil magnum vel sublime operibus exhibent, quod se semel lateritio operi et luto dederint. Huic apostolo adstant supernae virtutes, illius animae pulchritudinem, prudentiam virtutisque speciem mirantes, per quam ipsum Christum attraxit, et spiritualem accepit gratiam. Etenim ceu lyram quandam speciosam lapillis aureisque fidibus ornata, sic animam componens suam, id effecit ut magnum et excelsum quidpiam Spiritu sonaret.

2. *Joannis subtilitas. Quomodo evangelium ejus sit audiendum.* — Itaque non ut piscatoris, nec ut filii Zebedaei, sed ut ejus qui profunda Dei novit, Spiritum dico hanc lyram pulsantem, sic audiamus. Nihil enim humanum dicit, sed quidquid loquitur ex spiritualibus abyssis haustum est, ex arcanis illis, quae ne angeli quidem, antequam illa fierent, noverant. Nam et ipsi nobiscum per Joannis vocem, et per nos didicerunt ea quae nos novimus. Et hoc quoque significavit alius apostolorum his verbis: *Ut immutescat nunc principibus et potentibus per Ecclesiam multiformis sapientia Dei* (Ephes. 3. 10). Si ergo principatus, potestates, Cherubim et Seraphim haec per Ecclesiam didicerunt, palam est illos magna cum attentione haec edidicisse. Certe non parvo hinc honore afficimur, quod angeli ea nobiscum audiant, quae ignorant; quod autem etiam per nos, nondum dicam quomodo. Multum ergo adhibeamus cum modestia silentium, non hodie tantum, aut eo dumtaxat quo audimus die, sed per totam vitam; quia illum omni tempore audire fructuosum est. Nam si ea quae in regia geruntur, scire optamus; nempe quid Imperator faciat, quid de subditis consulat, etiamsi saepe id nihil ad nos attineat: multo magis quae Deus dixit audire optandum est: cum maxime illa omnia ad nos spectent. Haec porro cuncto accurate ille nobis enarrabit, quod regis amicus sit, imo quod regem in se loquentem habeat omnique ab illo audiat, quae ille a Patre accipit: nam ait, *Vos dixi amicos, quia omnia quae audivi a Patre meo, nota feci vobis* (Joan. 15. 15). Quomodo igitur, si quem et summo caelo pronum repente videremus, qui promitteret se nobis caelestia accurate dicturum, omnes accurreremus: ita nunc quoque affecti simus. Ex caelo namque vir ille nos alloquitur: non enim est ex hoc mundo, ut etiam dicit ipse Christus: *Vos de hoc mundo non estis* (Joan. 15. 19); et Paracletum in se loquentem habet, ubique praesens-

¹ Haec, atque auditores, quales oportet, esse, desunt in savil., et in quibusdam Mss. Quae paulo inferius unctus clauduntur, desiderantur in Mss. plurimis.

tem, qui ita novit ea quæ Dei sunt, ut anima hominis res suas novit; Spiritum nempe sanctitatis, Spiritum rectum, qui dirigit et ducit in cælum, qui novos dat oculos, qui id efficit ut futura tamquam presentia videamus, et in carne caelestia intueamur. Per totam ergo vitam nos ei sedato et tranquillo animo exhibeamus: nemo ignavus, nemo somniculosus, vel maculis respersus hic maneat: sed in cælum nos transferamus, ubi evangelista loquitur his qui istic conversantur. Si in terra maneamus, hinc nihil lucri referimus: Joannis quippe disciplina nihil attingit ad eos, qui a vita porcis digna non abstant, quemadmodum nihil attingit ad eum res humanæ. Tonitru quidem, inconditum enitens sonum, aures nostros perterrefacit; Joannis autem vox neminem fidelium turbat, imo ex tumultu et perturbatione exitim, solique demonibus terroret, et dæmonum servit. Ut videamus ergo quo pacto illos terreat, et animo sileamus et ore, animo tamen maxime. Quænam utilitas, cum tacente ore, animus tumultuatur? Acinæ quietem quæro, quia animam audientem exopio. Nulla ergo nos commoveat pecunie cupiditas, vultus gloriæ amor, non iræ tyrannia, non aliorum affectuum tumultus. Non potest enim non purgatus auditus dictionum sublimitatem, ut par est, vel capere, vel arcanam et tremendam horumque mysteriorum rationem, cæteraque virtutes omnes in his oraculis contentas accurate cognoscere. Si enim tibia et cithara ludere nemo didicerit, nisi iis animus adhibuerit, quomodo mysticas voces quis sedens audiat, si animus in segnitie degat?

3. Ideo Christus his nos verbis admonet: *Nolite dare sancta canibus, neque projiciatis margaritas ante porcos* (Math. 7. 6). Margaritas hæc verba vocavit, licet hæc margaritis longe pretiosiora sint, quia hæc materia nulla præstantior. Ideo horum sermonum suavitatem melli comparare solet, non quod mel ipsam sequare possit, sed quod nihil melle dulcius apud nos sit. Nam quod et gemmarum pretium, et mellis suavitate longo intervallo superent, audi prophetam hæc asserentem his verbis: *Desiderabilia super aurum et lapidem pretiosum multum, et dulciora super mel et favum* (Psal. 118. 11. 12); sed bene valentibus tantum; ideo subdidit, *Etenim servus tuus custodit ea*. Et alibi quoque, cum dulcia dixisset, addidit, *Faucibus meis*. *Quam dulcia, inquit, faucibus meis eloquia tua; et excellentiam efflorens addit, Super mel et favum ori meo* (Psal. 118. 103), quia sana mente prædictus erat. Ne itaque morbo affecti hæc adeamus, sed post expurgatum animum, hunc cibum sumamus. Ideo namque tot verbis præmissis nondum ad hæc deveneram, ut singuli omni depulso morbo, ac si in cælum intrarent, sic ira, curis, sollicitudinibus cæterisque animi affectibus vacui ingrederentur. Non possumus enim hinc quid magnum lucrari, nisi prius animam ita purgaverimus. Nec mihi quis dicat, breve tempus inter hanc et sequentem concionem esse. Licet enim non solum dicere quinque spatio, sed etiam uno temporis momento vitam totam mutare. Quid, puer, latrone et homicida sceleratius? annon

extremum hoc improbitatis genus est? Attamen ille ad summam virtutis apicem statim pervenit. paradisum abiit, nec plurimis diebus, non din die opus habuit, sed brevi tantum momento. It licet repente mutari, et aureum ex luteo effici. enim neque virtus, neque vitium ex natura in facili est mutatio, omni necessitate libera. Si *ritis et audieritis me*, inquit, *bona terra com* (Isai. 1. 19). Viden' sola opus esse voluntate luntate, inquam, non vulgari illa quæ plurimæ est, sed diligenti. Scio quippe omnes in cælum lare velle; sed voluitas operibus exhibenda. Siquidem mercator vult discescere, neque volunt cogitatione tantum consistit; sed navim parat, cogit, gubernatorem accersit, cæterisque om navim iustruit, aurum mutuatur, pelagus trajit peregrinam terram proficiscitur, pericula multa: aliaque plurima patitur, quæ norant ii qui nav solent. Ita nos oportet voluntatem exhibere. Nus et nos quoque, non ab alia in aliam terram a terra in cælum. Nos ergo mente apparem gubernationem, quæ nos superno ducat, ac r obsequentes, firmamque navim nobis comparem calamitate quadam sæculari vel mæstitia demur, neve arrogantiæ spiritu efferamur, sed le expediti simus. Si ita navim, gubernatorem et r parem, secundo vento navigabimus, Filiumque verum gubernatorem, ad nos attrahemus, qui sine scapham nostram demergi: sed licet in spirant venti, ventos ille increpabit et mare, et procelle tranquillitatem efficiet magnam.

4. *Descriptio dispositionum quæ ad evangelium diendum requiruntur. Theatrorum spectacula fug Pactis cum Deo et Ecclesiæ iustis standum. Attenta præbendum.* — Sic comparati ad sequentem ac concionem, si tamen cupiatis utile quiddam a et in mente reperere. Nemo sit vis, nemo nemo spinis repletus. Faciamus nos ipsos ne sique libent animo semina jaciemus, si ueq ram puram videamus; sin contra petrosam et ram, ignoscite si nolimus frustra laborare: a serendo desistentes, ceperimus spinas ev tunc extreme demeritæ esset in terram in semina jacere. Hujus concionis audientem, no mense demoniorum esse participem. Quod consortium iustitiam inter et iniquitatem? Stas nis auditor, ac per illum ea quæ Spiritus sunt e et postea abscedis meretricis auditurus, o loquentes, obscœnoria representantes (a), e minatos qui se matuo alapis exduunt? Quomo teris probe obtuli et purgari, in tanto cœno volu Quid opus est obscœnitate illam totam min recensere? Omnia illic risus, omnia opprobriur tumelias, dicteria: omnia dissolutio, omnia per Eoce prædico et annuntio omnibus vobis: erunt, qui hæc mea frauntra, animam sua

(a) Histrionum more in theatro representantes, turpia theatralium meretricum spectacula sæpe in Chrysostomus.

εκούτου· καὶ τὸν Παράκλητον ἔχει φθγγόμενον ἐν αὐτοῦ
τὸν πανταχοῦ παρόντα, τὸν οὕτως ἀκριβοῦς εἰκότα τὰ
τοῦ Θεοῦ, ὡς τὰ αὐτοῦ· οὐδὲν ἢ τὸν ἀνθρώπου ψυχῆ· τὸ
Πνεῦμα τῆς ἀνωσύνης, τὸ Πνεῦμα τοῦ εὐθέως, τὸ ἡγεμο-
νικόν, τὸ χειραγωγὸν εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ἃ ποιῶν
ἐφθάλμιος ἑτέρους, τὸ παρασκευάζον τὰ μέλλοντα ὡς τὰ
παρόντα ἔβρι, τὸ καὶ μετὰ σαρκὸς τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς
κατοπιεῖον παρέχον. Πολλὴν τοίνυν παρέχωμεν τὴν
ἐσυχίαν διὰ παντός· αὐτῷ τοῦ βίου· μηδὲς ψυχῆς, μη-
δαὶ ὑψηλῆς, μηδὲς βουλώσης ἐνταῦθα εἰσιὼν μένετω·
ἀλλὰ μεταστρίψωμεν αὐτούς πρὸς τὸν οὐρανόν· ἐκεῖ γὰρ
ταῦτα φέγγεται τοῖς ἐκεῖ πολιτευομένοις. Κἂν μείνω-
μεν ἐπὶ τῆς γῆς, οὐδὲν κερδανούμεν ἐνταῦθα μέγα.
Ὡδέν γάρ πρὸς τοὺς οὐ βουλομένους ἀπαλλαγῆναι τοῦ
χοιρώδους βίου τὰ Ἰωάννου, ὡπερ οὖν οὐδέ πρὸς ἐκεῖ-
νον τὰ ἐνταῦθα. Ἢ μὴ οὖν βροντῆ καταλήττει τὰς
ἡμετέρας ψυχὰς, ἀπην ἔχουσα τὴν ἡχὴν· ἢ δὲ τοῦτου
φωνῆ θορυθεῖ μὴ οὐδένα τὸν πιστῶν, ἀλλὰ καὶ ἀνήσει
θορούδου καὶ παρασχῆ· καταπίπτει δὲ δαίμονας μύ-
ρους καὶ τῶ· ἐκείνοις δουλεύοντες. Ἴν' οὖν ἴδωμεν ὅπως
αὐτοὺς καταλήττει, πολλὴν παρέχωμεν τὴν σιγὴν καὶ
τὴν ἔξωθεν καὶ τὴν κατὰ εἰκόνα καὶ ταύτην μάλιστα.
Τί γάρ βραβεῖο τοῦ στόματος ἡμεριστοῦς, ὅταν ἡ ψυχὴ
θορυθεῖται καὶ πολλὴν ἔχη τὴν ἄλγην; Ἐκείνη ἐγὼ ζῆ-
τῶ τὴν ἡσυχίαν, τὴν ἀπὸ διανοίας, τὴν ἀπὸ ψυχῆς ἐπει-
δὴ καὶ τῆς ἀκοῆς ἐκείνης δέομαι. Μηδὲμία τοίνυν ἐνο-
σχλεῖται χρημάτων ἐπιθυμία, μηδὲ βίτης ἔρωσ, μὴ θυμοῦ
τυραννίς, καὶ τὸν ἄλλων παθῶν ὁ λοιπὸς ὄχλος. Οὐ γάρ
ἔστι μὴ καθαρθείσαν τὴν ἀκοήν ἰδεῖν τῶν λεγομένων τὸ
ὑφός, ὡς ἰδεῖν χρῆσ, οὐδὲ γινῶναι ὡς δεῖ τὸν μυστηρίων
τούτων τὸ φρικτὸν καὶ ἀπόβρῆτον, καὶ τὴν ἄλλων ἔπι-
σαν ἀρσῆτην τὴν ἐν τοῖς θεοῖς τούτοις χρησμοῖς. Εἰ γάρ
μελοῖς ἀληθεύειν καὶ καθαρθῆναι οὐκ ἐν τῆς μῆδος καλῶς,
μὴ πᾶντι σπουδαίαν τὸν νοῦν, πῶς μυστικῶν φωνῶν καθ-
ἡμενος ἀκουσθῆ; ἐπακοῦσαι δυνήσεται βραβυμοῦσιν ψυχῆ;
γ'. διὰ τοῦτου καὶ Χριστὸς παρῆναι, λέγων· *Μὴ οὕτω εἰ
ἀγα τὸς κνσι, μηδὲ βίτης τοὺς μαργαρίτας ἐμπρο-
σθεν τῶν χοίρων. Μαργαρίτα;* δὲ ταῦτα τὰ ῥήματα ἐκά-
λισε, καίτοι πολλῶ τιμώτερα τούτων ὄντα, ἐπειδὴ ταῦ-
τες τῆς ὕλης οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἑτέρα τιμωτέρα. διὰ τοῦτο
καὶ τὴν ἡσυχίαν αὐτῶν μέλειτο πολλὰς παραβάλλει εἰω-
θεν, οὐκ ἐπειδὴ τοσοῦτον αὐτῆς τὸ μέτρον μόνον, ἀλλ' ὅτι
τούτου οὐδέν ἔστιν ἕτερον ἔξωθεν παρ' ἡμῖν. Ἐπεὶ οὖν γε
καὶ λήθων φύσιν τιμῶν, καὶ παντὸς μέλιτος; ἡσυχίαν, κατὰ
πολλὴν κινῆ τὴν ὑπερβολὴν, ἀκουσὸν τοῦ Προφήτου λέ-
γοντος περὶ αὐτῶν, καὶ τὴν ὑπερβολὴν ταύτην δεσκύνου-
τος· *Ἐπιθυμῆτα γάρ, φησὶν, ἑτέρη χρυσολ καὶ λίθον
τιμιον πάλῃ, καὶ γλυκύτερα ἄπρ μέλι καὶ κηρλον*
ἀλλὰ τοῖς ὑγαίνουσι· διδ' ἐπήγαγε, *Καὶ γάρ ὁ δοῦλος
σου πωλῶσαι αὐτά. Καὶ [5] ἀλλὰ τοῦ πάλιν, εἰπὼν αὐτὰ
γλυκία, προσέθηκε, Τῷ λάρυγγί μου. Ὡς γλυκία γάρ,
φησὶ, τῷ λάρυγγί μου τὰ λόγια σου. Καὶ τὴν ὑπερ-
βολὴν πάλιν διατηρεῖ, λέγων· Ὑπερ μέλι καὶ κηρλον τῷ
στόματί μου· ἐπειδὴ σφόδρα ὑγίαται. Μὴ τούτων μηδὲ
ἡμεῖς νοσοῦντες; προσερχόμεθα τοῦτοις· ἀλλὰ θεραπεύ-
σαντες τὴν ψυχὴν, οὕτω δεκόμεθα τὴν ἐστίασιν. διὰ γάρ
τοῦτο τοσαῦτα προειπόν, οὐδέπω καθῆκα εἰς τὰς ῥήσεις
ταύτας. Ἴνα ἔκαστος πάντα ἀποδέμενος· ἀβρωστία· τρέ-
πον, ὡπερ εἰς αὐτὸν εἰσιὼν τὸν οὐρανόν, οὕτως εἰσὶν
καθαροὶ καὶ θυμοῦ, καὶ φροντίδος, καὶ ἀγωνίας βιωτι-
κῆς, καὶ τὸν ἄλλων ε· ἀππλλαγμένο; παθῶν. Οὐ γάρ*

^a Ἢ ὡς χρῆ.

^b I. c. 1. 208, cum Bibl. et Sav., πάλιν

^c Ἢ ἢ ἄλλων ἀπάντων

ἔστιν ἑτέρως κερδῶναι τι μέγα ἐνταῦθεν, ἢ πρότερον
οὕτως ἀνακαθάραν τὴν ψυχὴν. Καὶ μὴ μοι λεγέτω τις
ὅτι βραχῶς ὁ καιρὸς ὁ μεταξὺ τῆς συνάθεος; τῆς· μελλού-
σης. Ἔξεστι γάρ οὐκ ἐν πάντα μόνον ἡμέραις, ἀλλὰ καὶ
ἐν μὲ βροπῆ μεταθέσθαι τὸν βίον ἀπαντα. Τί γάρ, εἰπέ
μοι, ληττοῦ καὶ ἀνθρώπου χειρῶν; οὐκ ἐπὶ ἔσχατον
τοῦτο τῆς κακίας εἶδος ἔστιν; Ἄλλ' ὅμως ἐπὶ τὸ ἄκρον
τῆς ἀρετῆς εὐθέως ἔβρασε, καὶ εἰς αὐτὸν ἐχώρησε τὸν
παράδεισον οὐχ ἡμερῶν δεσθείς, οὐχ ἡμῶσις ἡμέρας,
ἀλλὰ βραχέας ῥοπῆς. Ὡπερ ἔξεστιν ἄλλω μεταθέσθαι,
καὶ γενέσθαι χρῆστον ἀντὶ πηλῶν. Ἐπειδὴ γάρ οὐ φύ-
σει ὁ τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς κακίας ἔστιν, εὐκολος ἦε
μετάθεσις, πάσης ἀνάγκης ἀππλλαγμένη. Ἐὰν θέλητε
καὶ ἐλακοῦσθῆτέ μου, φησὶ, τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς φά-
γεσθε. Ὅρθε οὖν βουλήσεως δεῖ μόνης; βουλήσεως, οὐ
τῆς κοινῆς μόνον ταύτης, τῆς τῶν πολλῶν, ἀλλὰ τῆς
ἐσπουδασιμῆς. Ἐπεὶ ἀπαντα ὄδα εἰς τὸν οὐρανόν θέ-
λοντα; ἀναπτήναι νῦν, ἀλλὰ δεῖ τὸν ἔργον δεῖ τὴν θε-
λησιν ἐπιειθεσθαι. Καὶ γάρ ὁ ἔμπορος; θέλει πλουτεῖν,
ἀλλ' οὐ μέτρι τῆς διανοίας τὸ θέλει ἔσθῃσιν, ἀλλὰ καὶ
πλοῦλον κατασκευάζεται*, καὶ συνάγει ναύτας, καὶ παρα-
καλεῖ κυβερνήτην, καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασι κατασκευάζει
τὸ πλοῖον, καὶ χρυσὸν ἀνετίεται, καὶ πορρῶ πτελαγος,
καὶ εἰς ἐξήνη ἀπεισι γῆν, καὶ κινδύνους ὀμομίει πολ-
λοῦς, καὶ τὰ ἄλλα πάντα ἄπερ ἴσασιν οἱ τὴν θάλατταν
πλοῦντες. Οὕτω καὶ ἡμεῖς δεῖ τὴν βουλήσιν ἐπιειθεσθαι.
Πλοῦμον γάρ καὶ ἡμεῖς πλοῦν, οὐ τὸν ἀπὸ γῆς; εἰς γῆν,
ἀλλὰ τὸν ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανόν. Κατασκευάσωμεν οὖν τὸν
λογισμὸν τὸν ἡμέτερον πρὸς κυβερνήτην ἐπιειθεσθαι τὴν
ἄνω φέρουσαν, καὶ ναύτας αὐτῷ πενήθοντες, καὶ πλοῦτον
στερῆν, ὡπερ μῆτε περιστάσει καὶ ἀθυμίᾳ βαπτίζεσθαι
βιωτικῆ, μῆτε ἀλαζονείας ἐπαίρεσθαι πνεύματι, ἀλλ' εὐ-
ζωνον εἶναι καὶ κοῖφον. Ἄν οὕτω μὲν τὸ πλοῖον, οὕτω δὲ
τὸν κυβερνήτην καὶ τοὺς ναύτας παρασκευάσωμεν, ἐξ
οὐρῶν πλουσώμεθα, καὶ τὸν Ἰδὸν τοῦ Θεοῦ τὸν ἀληθῆ
κυβερνήτην ἐπισπασώμεθα πρὸς αὐτούς· ὅς οὐκ ἀψήσῃ
βαπτισθῆναι τὸ σκάφος ἡμῖν, ἀλλὰ κἂν μυρία πνιούσων
ἴ ἀνεμοῖ, καὶ τοῖς ἀνέμοις ἐπιτιμησῇ, καὶ τῆ θάλατ-
τῃ, καὶ ἀντὶ ὅσων πολλὴν ἐργάζεται τὴν γαλήνην.

^d Ἢ ἢ κατασκευάζει.

^e Quidam πλοῦτον.

^f Ἢ ἢ ἀποθέσθαι. Paulo post unus codex qui scriptus est anno 1072, ut in nota quaedam ferunt, προσέσωμεν αὐτούς v230-
u231: Ἢ ἢ ἄλλων

πάντα αλογήν, πάντα βουδός, καὶ λουβόρια καὶ σκόμματα πάντα ἐκλύσις, πάντα λύμα. Ἰεσοῦ πρόλαβον καὶ παραγγέλλω πᾶσιν ὑμῖν· μηδεὶς τῶν ταύτης ἀπολαύων τῆς τραπέζης, φθερίετω τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν τοῖς δηλητηρίοις ἐκείνοις θεάμασι. Πομπὴ πάντα ἐστὶ καὶ ἐκεῖ λεγόμενα καὶ πρακτόμενα σατανικὰ. Ἵστε ἐὶ ὁ μεμνημένοι, ποίας ἡμῖν ἔθεσθε συνθήκας· μᾶλλον δὲ ποίας ἔθεσθε τῷ Χριστῷ, ὅτε ὑμᾶς αὐτοὺς ἐμυσταγοῦναι· εἰ πρὸς αὐτὸν εἴπατε, εἰ περὶ τῆς πομπῆς τῆς σατανικῆς αὐτῷ διελέγθητε, πῶς μετὰ τοῦ σατανᾶ καὶ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ, καὶ ταύτῃ τότε ἀπειτάτεσθε, καὶ ὑποκινεῖσθε, μηδὲ παρακινεῖσθε ἐκεῖ; Δέος οὖν οὐ μικρὸν, μὴ περὶ τὰς τοιαύτας ὑποσχάσεις ἀγνώμων τις γενόμενος, ἀνάγων ἑαυτὸν καταστῆσθαι τῶν μυστηρίων τούτων. Οὐχ ὀρεῖ ἐν ταῖς βασιλικαῖς· ἀλλὰ, οὐχ ὁ προσκικρούμενος, ἀλλ' οἱ τιμημένοι καλοῦνται μεθέξοντες τῆς γλώμης ἐκείνης, καὶ εἰς τοὺς φίλους τᾶντοῦται τοὺς βασιλικούς· Πρεσβευτῆς ἡμῖν ἦλθεν ἐξ οὐρανοῦ, παρ' αὐ-

* Aliqui καταστῆσαι. Infra τῆς γλώμης ἐκείνης. Recte conjicit Savilius legendam τῆς γλώμης ἐκείνου, nempe regis; sed uania exemplaria ἐκείνης habent.

τοῦ πεμφθέντος τοῦ Θεοῦ, περὶ τινων ἀναγκαίων διαλεξόμενος· εἶτα ὑμῖς ἀφ' ἡμῶν ἀκούσατε εἰ βούλεται καὶ εἰ διαπροσβαύεται πρὸς ἡμᾶς, κάθησθε μίμνον ἀκούοντας. Καὶ πῶσων οὐκ ἄξια ταῦτα κεραυνῶν, πῶσων σκηπτῶν; Ὅσοι παρ' αὐτῆς τραπέζης οὐ χρὴ μετέχιναι διαμνησθῶν ὑμῶν; οὐδὲ ἀκροάσασθε διαμνησθῶν, οὐδὲ μετὰ ῥυπαρῆς τῆς ἐστῆτος εἰς τὴν λαμπρὰν τράπεζαν παραγενέσθαι τὴν τοσοῦτων γέμουσαν ἀγαθῶν, ἢν αὐτὸς παρεσκεύασεν ὁ Θεός. Τοσοῦτῃ γὰρ αὐτῆς ἡ δόξα, ὡς καὶ πρὸς τὸν οὐρανὸν αὐτὸν ἀθρόον ἡμᾶς ἐπάρα, μόνον ἐὰν σφύρον διανολεῖ προσέχωμεν. Οὐ γὰρ ἐστὶ τὸν συνεχῶς τοῖς θεοῖς ἐπιφθόμενον λόγους· ἐπὶ τῆς παρουσίας μεῖναι ταπεινότητος· ἀλλὰ ἀνάγκη περρωθῆναι εὐθέως, καὶ πρὸς αὐτὸν ἀναπέμψαι τὸν ἄνω [7] χώρον, καὶ τοῖς ἀπείροις ἐντυχεῖν τῶν ἀγαθῶν θεσφατοῦ· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπῆ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα ἅμα τῷ πνεύματι Ἁγίῳ, μὴν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ἢ Quidam λογίως, non male.

Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος.

α'. Εἰ μὴ Ἰωάννης ἡμῖν ἐμᾶς διαλέξομαι*, καὶ εἰ αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς ἔρειν, ἀναγκαῖον ἦν καὶ γένος αὐτοῦ καὶ πατρίδα εἶπαι καὶ ἀναστροφὴν. Ἐπειδὴ δὲ οὗτος, ἀλλ' ὁ Θεὸς δὲ αὐτοῦ πρὸς τὴν τῶν ἀνθρώπων φθγγεταί φῶσιν, περιττὸν εἶναι μὴ δοκεῖ καὶ παρὰ τὸν ταῦτα ἀναζητεῖν· μᾶλλον δὲ οὐδὲ οὕτως περιττὸν, ἀλλὰ καὶ σφόδρα ἀναγκαῖον. Ὅταν γὰρ μᾶλλον τίς ἦν, καὶ πόθεν, καὶ τίνων, καὶ ποταπῶν, εἰτα ἀκούσης αὐτοῦ τῆς φωνῆς καὶ τῆς φιλοσοφίας ἀπάσης, τότε εἶση καλῶς, ὅτι οὐκ ἐκείνου ταῦτα ἦν, ἀλλὰ τῆς θείας δυνάμεως, τῆς κινούσης αὐτοῦ τὴν ψυχὴν. Ποίας οὖν ἦν πατρίδος; Πατρίδος μὲν οὐδέμις ἂ, κώμης δὲ εὐτέλους καὶ χώρας φαυλοτέρης, καὶ οὐδὲν φερούσης ἀγαθῶν. Τὴν γὰρ Γαλιλαίαν διαβάλλουσι μὲν οἱ γραμματεῖς, λέγοντες· Ἐρώτησον καὶ εἶθι, ὅτι ἐκ τῆς Γαλιλαίας οὐκ ἐγήνηται ἀποστήτης. Διαβάλλει δὲ καὶ ὁ ἀληθῶς Ἰσραηλῆτης, λέγων· Ἐκ Ναζαρεθ δύναται εἶ ἀγαθὸν εἶναι; Καὶ αὐτὸς ἐν τῆς γῆς, οὐδὲ ἐπιστήμου χωρίου τυκὸς ἦν. Ἄλλ' οὐδὲ ἐκ ἀποστολικῆς γνωρίμου οὕτως ἐκείθεν ἦν, πατρὸς δὲ ἀδελφῶν πέντητος· οὕτω πέντητος, ὡς καὶ τὸν παῖδας ἐπὶ τὴν αὐτὴν ἐργασίαν ἀγαγεῖν. Ἵστε δὲ ἅπαντες, ὅτι οὐδεὶς χειροτέχνης ἀιρήσεται τὸν ἕν ἡμῶν ποῖσαι τῆς τέχνης τῆς ἑαυτοῦ κληρονομίαν, πλὴν εἰ μὴ σφόδρα καταναγκαῖος γενῆται καὶ μέλιτα, ὅταν εὐτέλης ἡ τέχνη ἦ. Ἀλίαν δὲ οὐδὲν κενεῖσθαι, οὐδὲ εὐτέλεισθαι, ἀλλ' οὐδὲ ἀμαθέσεισθαι τὸν γένος ἂν· πλὴν ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτοῖς τοῦτοις οἱ μὲν μαζέους, οἱ δὲ ἐλάττους εἴσιν. Ὁ δὲ ἀπόστολος ἡμῶν οὕτως κἀναυθα τὴν ἐλάσσει τᾶξιν ἐπέχειν· οὐ γὰρ ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἔθρησεν, ἀλλ' ἐν μικρᾷ τινι λίμνῃ δεῖπρις, καὶ περὶ ταύτην αὐτὸν στρεφόμενον μετὰ τοῦ πατρὸς καὶ Ἰακώβου τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, καὶ διεβρώγασα βράπτοντας ἢ δικτύας (ἢ καὶ αὐτὸ τῆς ἐσχάτης πνίκης ἦν), οὕτως ἐκάλεισεν ὁ Χριστὸς. Παθείας δὲ ἐνεκεν τῆς ἔξωθεν, ἐστὶ μὲν καὶ ἐκ τούτων μαθῆναι, ὅτι οὐδ' οἰτιῶν αὐτῷ μετῆν. Ἄλλως δὲ καὶ ὁ Λουκᾶς μαρτυρεῖ· γράφον, ὅτι οὐ μόνον ἰδιώτης, ἀλλὰ καὶ ἀγρᾶ-

ΟΜΙΛΙΑ Β'.

ματοῦ ἦν· ἐκτόως. Ὁ γὰρ οὗτω πέντης, καὶ μητε εἰς ἀγορὰς ἐμβάλλον, μητε ἀξιοπώτος ἐντυγχάνων ἀνδράσιν, ἀλλὰ τῆς ἀλαῖς προσηλωμένος, εἴποτε δὲ τινι καὶ συνενγέτω, κατήλιος ἰθύνου καὶ μαγεῖρος ὁμίλων, εἰ τὸν θηρίων καὶ ἀλόγων ἐμᾶλλον [8] ἀμεινον διακείσθαι; πῶς δὲ οὐχὶ αὐτὸν μμαίεσθαι τῶν ἰθύνων τῶν ἀφανῶν; Οὕτως δὲ οὐκ ὁ ἀδελφῶς, ὁ περὶ λίμνας στρεφόμενος καὶ δικτύας καὶ ἰχθύς, ὁ ἀπὸ Βηθσαϊδᾶ τῆς Γαλιλαίας, ὁ πατρὸς ἀδελφῶς πέντητος, καὶ πέντητος πέναν ἢ τὴν ἐσχάτην, ὁ ἰωάννης ἰδιώτης καὶ ταύτην τὴν ἐσχάτην, ὁ γράμματας μῆτε πρότερον μαθῶν, μῆτε ὑστερον μετὰ τὸ συγγενέσθαι τῷ Χριστῷ, ἴσωνται εἰ φθγγεταί, καὶ περὶ τίνων ἡμῖν διαλέγεται. Ἄρα περὶ τῶν ἐν ἀγορῶς; καὶ περὶ τῶν ποταμῶν; περὶ συμβολαίων ἰθύνων; ταῦτα γὰρ ἴσως παρὰ ἀδελφῶς ἀκούσεσθαι προσοχεῖ τις. Ἀλλὰ μὴ εἰσθε· τούτων μὲν γὰρ οὐδὲν ἀκουσόμεθα· τὰ δὲ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ ἢ μηδεὶς μηδέμῃ ἐμαθεῖ πρὸ τούτων. Οὕτω γὰρ ἡμῖν ὀνήλα δόγματα, καὶ πωλεῖται ἀπὸ τῆς καὶ φιλοσοφίας ἡμῖν κομίζων, ὡς εἰκοὸς τὸν ἀπ' αὐτῶν φθγγόμενον τὸν τῷ Πνεύματι θεσφαρῶν [ἢ ἀπ' αὐτῶν ἀπὲρ παραγενόμενος τῶν οὐρανοῦν· ἢ μᾶλλον δὲ οὐδὲ τοὺς ἐκεῖ πάντας εἰκοὸς ἦν εἰδέναι, ὅσοι καὶ ἔθρον εἰσῶν]. Ταῦτα οὖν ἀδελφῶς, εἰπέ μοι; ῥήσορος δὲ ἔως; σοφιστοῦ δὲ ἢ φιλοσοφοῦ; παντὸς δὲ τοῦ τῆν ἔξωθεν παιδευμένου σοφίαν; Οὐδαμῶς. Οὐ γὰρ ἀνθρωπίνως ἀπλῶς ψυχῆς περὶ τῆς ἀκρᾶτος καὶ μακαρίας ἐκείνης φύσεως τοιαῦτα φιλοσοφεῖν, περὶ τῶν μετ' ἐκείνην δυνάμεων, περὶ ἀθανάσιος; καὶ ζωῆς ἀπείρου, περὶ φύσεως σωματικῶν θνητῶν τε καὶ ἀθανάτων ὑστερον ἰσομῶν, περὶ κολάσεως, περὶ τοῦ μέλλοντος δικαστηρίου, περὶ τῶν ἰσομῶν ἢ εὐθύνων, τῶν ἐν ῥήματι, τῶν ἐν πράξει, τῶν ἐν λογισμῶν καὶ διανοίᾳ· καὶ εἰ μὲν ἀνθρώπος, εἰδέναι ἢ, εἰ δὲ κόσμος· καὶ εἰ μὲν ὄντως ἀνθρώπος; εἰ δὲ ὁ δοκῶν μὲν εἶναι, οὐκ ὦν ἐξ· εἰ κακία, εἰ εἰ ἀρετή.

β'. Τούτων γὰρ ἕνα ἐζήτησαν μὲν οἱ περὶ Ἠλλάδων καὶ Ἰουδαγῶν· τῶν γὰρ ἄλλων οὐδὲ ἀπλῶς μνημονεύον ἡμῖν ἐπιφθῶν· οὕτω καταγγελοῦσθαι ἐντεῦθεν μεθ' ὑπερβολῆς γέγονασιν ἅπαντες. Οἱ δὲ τῶν ἑλλων θαυμασθέντες πλείων παρ' αὐτοῖς, καὶ πιστευθέντες εἶναι κορυφαῖοι τῆς ἀπιστίας, οὕτω μέλιτα τῶν ἑλλων εἰσῶν·

† Μὴ, non pauci ἀδελφῶς, πέντης πέντητος πέναν.

ἢ Πάντως; ἰσπερὶν suspicatur Savilius, sed panctis optime habet. Infra παρ' τῶν μετ' ἐκείνην δυνάμεων. Interpres ἡγεῖσθαι victur μετ' ἐκείνης, sed omnes mss. μετ' ἐκείνην habent.

† Sic Sav. et nulli mss. Morel. παρτωφῶν.

† Mor. et quidam mss. εἰδέναι. Sav. et alii εἰσῶν.

* Sic Sav. et alii. Mor. διαλέξομαι. Uius διαλέξαι. Alius et cod. 706 διαλέσθαι.

ἢ Notae Savilius, post πατρίδος οὐδέμις; subintelligendum τῶν ἐπιστημῶν. Mollus legeretur πόλις; μὴ οὐδέμις, κώμης δε, ex nulla ceteritate, sed ex vico. Verum nullus codex sic habet.

* Sav. οὕτως ἦν. Mor. οὕτως ἐκείθεν ἦν. Alius οὕτως ἐκείθεν, οἴσῶν ἦν. Uius et cod. 706 εἰ μὴ οὕτως ἐκείθεν τῶν πατρῶν.

† Uius et cod. 706 ῥάπτοντας.

* Monif. μαρτυρεῖν. Eort.

stibus illis spectaculis corrupat. Illa quippe omnia dicta et facta, pompa satanica sunt. Scitis autem quotquot initiali estis, quae pacta nobiscum inieritis; imo quae cum Christo, quando ille ipse est qui vos initial: quid illi dixeritis; quae de satanica pompa cum illo verba habueritis; quomodo et satanae et angelis ejus simul abrenuntiaveritis, promiseritisque vos ad illa non deflexuros esse? Timendum ergo admodum ne quis his violatis promissionibus, sese his indignum mysteriis effecerit. Annon videtis quomodo in regniis aedibus, non il qui in aliquo offenderunt, sed qui in honore habentur, consilii participes advocantur, et inter amicos regis constituuntur? Legatus nobis de caelo venit, ab ipso Deo missus, de necessariis nos rebus alloquitur. At vos nihil curantes audire quid velit, quidve loquatur, sedeis

mimos audientes. Et quot quantisque fulminibus haec digna non fuerint? Ut enim non licet participare mensae daemoniorum, sic nec illa daemoniaca audire fas est, neque sordida veste ad lautam illam mensam tot bonis refertam accedere, quam apparavit ipse Deus. Tanta enim ejus vis est, ut repente nos ad caelum ipsum rapiat: si tamen vigili mente attendamus. Neque enim qui divinis sermonibus frequenter institutus est, in hoc vili statu manet: sed necessario statim evolat, et sublimem illum petit locum, immensisque potitur thesauris: quos utinam nos omnes consequamur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri gloria, unaque sancto Spiritui, nunc et semper, et in saecula saeculorum. Amen.

HOMILIA II.

CAP. I. v. 1. *In principio erat Verbum.*

1. Si Joannes nos alloquitur esset, et sua naturaturus, e re foret, ejus genus, patriam et educationem recensere. Quia vero non ipse, sed per illum Deus humanam alloquitur naturam, superfluum mihi videtur haec disquirere; imo vero id non supervacaneum fuerit, sed valde necessarium. Cum enim didiceris quis, unde, a quibus ortus, qualis vir fuerit, deinde audieris ejus vocem philosophicamque totam, tunc probe scies haec verba non ejus esse, sed divinae virtutis, ejus animam moventis. Qua ergo fuit patria? Nulla quidem patria (a); sed ex vico prodit et regione abjecta, quae nihil aliocujus pretii ferret. Galilaeam enim contemnunt scribae cum aiunt: *Interroga et vide, quod ex Galilaea non surgit propheta (Joan. 7. 52)*. Nihil ille facit esse ille quoque vere Israelita dicens: *Ex Nazaret potest aliquid boni esse (Joan. 1. 46)*? Neque igitur ex insigni quopiam ejus regionis loco erat. Sed neque nomen ejus illi notum, patre piscatore paupere: quin ita paupere ut filios eadem in arte exerceat. Scitis porro omnes, nullum artificem cupere filium suae artis heredem relinquere, nisi summa paupertate coactum; maxime vero si ars sit vills. Piscatoribus vero nihil pauperis, nihil abjectius; imo nihil indocius: attamen inter eos, alii majores, alii minores sunt. Apostolus vero inter minores computabatur: neque enim in mari piscabatur, sed in modico stagno: ibique versantem cum patre et Jacobo fratre, quibuscum retia reficiebat (quod erat extremae paupertatis indicium), Christus vocavit. Hinc intelligitur quam expertus fuerit externa disciplinae. Alioquin vero Lucas testificatur ipsum non modo idiotam, sed etiam illiteratum fuisse (Act. 4. 13); et jure quidem. Nam qui ita pauper erat, ut neque fotam adiret, neque cum honesta civibus versaretur, sed cum solis piscum canponibus

et coquis, qua in re feris et brutis praeferi poterit? quomodo non piscium instar mutus fuerit? Hic tamen piscator, qui circa stagna, retia et pisces versabatur, ex Bethsaida Galilaeae, patre piscatore paupere, extrema inopia laborante, qui rudis erat et summe imperitus, qui literas nec ante, nec postquam Christo hasit, edidit, videamus quid loquatur, et quibus de rebus edisserat. Num de agris, de fluminibus, de piscium commercio? talia enim fortassis ex piscatore audio quis expectet. Verum ne timeatis; nihil quippe hujusmodi audiemus; sed caelestia tantum; et quae nemo hactenus edidit. Tam sublimia enim dogmata, tam praeclearum vitae institutum, tantumque philosophiam nobis afferet, quantum par est eum, qui ex thesauris Spiritus hausit; (a) [tamquam modo ex caelo descenderit; imo neque omnes qui in caelo erant haec accevisse verisimile est, ut jam dixi.] Haccine, quae, piscatoris erant? an rhetoris? an sophistae? vel philosophi? an cujuspiam externa illa imbuti sapientia? Nequaquam. Neque enim humanae mentis prorsus est de immortalis illa et beata natura ita philosophari, neque de potestatibus quae post illam sunt, vel de immortalitate et vita aeterna, vel de corporibus mortalibus, quae immortalia postea futura sunt, de supplicio, de futuro tribunali, de rationibus exigendis operum, verborum, cogitationum; scire quid sit homo, quid mundus; quid vere homo sit, quid illud quod videtur esse, cum tamen non sit; quid nequitia, quid virtus.

2. *Philosophi externi cum Joanne comparati, quantum sint pretii.*—Horum quaedam Plato et Pythagoras rimati sunt: ceteri namque philosophi non memorandi; ita nempe ridiculi omnes fuerunt. Qui vero apud illos admirandi et disciplinae principes habentur, hi maxime sunt: qui de republica et de legibus quaedam scripsere, et tamen in omnibus plus quam

(a) Juxta Boetium et Savil., post vocem *patria*, subintelligendum est, *iniqui*: nemo enim sine patria est. Melius forte textus instauraretur, si voci *patria* substitueretur vox *circum*; tunc enim legeretur, *ex nulla quidem civitate, sed ex vico*.

(a) Quae unclis clauduntur, deerrant in Savil. et Morel. Sed ex uno Codice desumpta sunt, et lecta fuerant a Francisco Aretino. Quod autem dicit Chrysostomus, ea quae narrat Joannes evangelista, non omnibus angelis modo nota fuisse, jam dixerat supra in Proemio.

pueri ridiculi habitus sunt : quod mulieres omnibus communes fecerint, vitam ipsam pessum dederint, et honorem connubii deturparint, aliaque hujusmodi ridicule staturint; et in his totum vite tempus insumperint. De anima vero doctrinam omnium turpissimam staturerunt, dum animas hominum, muscas, culicem, frutices feri, Deumque ipsum animam esse dicerent; et alia quaedam turpissima assererent. Nec ea solum de causa culpandi : sed et magnus est ipsis verborum Enripus. Quemadmodum enim in Enripo hic illic jactati, sic nunquam in iisdem perstiterunt, utpote qui ex incerta et fluxa mente loquerentur. Veram non ita piscator hic, qui omnia certa pronuntiat, et quasi in petra stans, nunquam titubet. Cum enim in ipsa alya induci dignatus sit, et ipsum habeat. Dominum in se loquentem, nihil humanum passus est; at illi haud secus quam si qui ne per somnium quidem in regiam admissi sunt, sed in foro cum aliis permixti hominibus versantur, dum ex propria mente de invisibilibus conjectarent, in summos errores inciderunt, de ineffabilibus disserere aggressi¹, et quasi caeci vel ebrii in ipso errore contra se mutuo impigerunt : nec mutuo tantum alii contra alios, sed etiam secum de iisdem rebus semper pugnant. Atqui hic illiteratus, rudis, ex Bethsaida, Zebedaei filius; etsi Graeci nominum asperitatem admodum rideant, nihilo tamen minore, non majore fiducia jam loquar : quanto enim magis barbara ipsis videtur natio illa, et a Graeco instituto aliena, tanto splendidiora nostra videbuntur. Cum enim barbarus et indoctus a loquatur, quae nullus hominum umquam noverat; nec loquatur modo, sed etiam suadeat (quod si illud solum esset, magnum foret miraculum; nunc vero praeter hoc, etiam aliud majus suppeditetur argumentum quod ea quae dicuntur divinitus inspirata sint, quia nempe auditoribus omnibus semper doctrinam suam persuaserint); quis immanentem in eo virtutem non mirabitur? Illud enim, ut jam dixi, maximo signo est, ipsum non ex seipso doctrinam et leges proferre. Hic itaque barbarus evangelio suo univrsam comprehendit orbem, corpore autem mediam tenuit Asiam, ubi olim philosophabantur omnes Graecae disciplinae homines; hincque daemonebus est formidabilis², quod in hostium medio fulgeat, illorum caliginem exstinguat, daemoneumque arcet: dirat: anima autem in eum secessit locum, qui talia operanti competeret. Ac Graecorum quidem opinioem extinctae deletraeque sunt; hujus vero res quotidie splendiores evadunt. Ex quo enim hic et reliqui piscatores fuerunt, Pythagorae Platonisque disciplinae, quae prius obtinere videbantur, silentio missae sunt, ac ne nomine quidem illos norunt plerique. Atqui Plato tyrannos adit aeciuss, ut aiunt, amicos habuit multos, atque in Siciliam navigavit : Pythagoras vero magnam

adiens Graeciani, praestigias induxit innumeras (a); nam quod cum bobus loqueretur (id enim de illo narratur), non nisi magica arte praestari poterat. Hincque maxime palam est, quod is qui bruta sic alloquebatur, nihil utilitatis hominibus praestaret, imo ipsis multum noceret. Certe aptior ad philosophiam erat hominum natura : attamen ille cum aequilis et bobus, ut aiunt, per praestigias loquebatur. Non ille ratiouis expertem naturam rationalem effecit; id quod homo non potest : sed praestigis stultos decipiebat. Non utili doctrina homines instituebat; sed docebat idem esse fabas edere et parentum capita devorare; auditoribusque persuadebat, doctoris sui animam, modo fruticem, modo puellam, modo pisceum effici. Annon jure illa exstincta penitus delataeque sunt? Certe jure ac merito, ut ratio postulabat. At non sic illa quae ad rudem illum et illiteratum pertinent : verum Syri, Aegyptii, Indi, Persae, Aethiopes, innumeraeque aliae gentes, dogmata ab illo iudicia in linguam suam transferentes, barbari licet essent, philosophari didicerunt.

3. Non ergo frustra dicebatur, totum orbem theatrum ipsi fuisse. Neque enim misis congeneribus, vanam brutis instituendis operam ponebat; quod supervacaneum studium et ingens insipientia fuisset; sed et hujus et aliorum expertis vitiorum, id unum curabat, ut totus orbis utile quidpiam edisceret, quod posset illum a terra in caelum transferre. Ideoque non caligine et tenebris doctrinam suam involvit, ut illi, qui pravae doctrinae suae obscuritatem ceu velum quodpiam obtendebant; sed hujus dogmata sunt radiis solaribus clariora : ideo omnibus per orbem hominibus patefacta sunt. Nun enim quinque annorum silentium accedentibus imperabat, ut ille; nec sic docebat, ut insensibilibus lapidibus assideret; neque numeris omnia definiri fabulabatur : sed abstracta omni hujusmodi ingrata doctrina et pernicie satanica, tantam verbis admiscuit facilitatem, ut non modo viris et sapientibus, sed etiam mulierculis et adolescentibus dicta omnia perspicua essent. Illa enim vera et utilia audituris, esse confirmavit totum, quod postea sequutum est, tempus : nam totum ad se pertraxit orbem, et ab omni aliena tragedia vitam nostram liberavit, postquam haec audita fuere. Quapropter potius haec audimus animam effundere optamusque totius, quam a dogmatibus ab illo traditis assistamus. Hinc ergo et omni ex parte liquet, nihil humanum ab ipso, sed divina et caelestia esse dogmata, quae a divina illa anima ad nos pervenerunt. Neque enim verborum strepitum, non dictionis fucum, neque nominum verborumque ornatum et compositionem superfluum vel inutilem videbimus (haec quippe procul sunt ab omni philosophia); sed vim invictam et divinam, et rectorum dogmatum immensam virtutem, innumerabi-

¹ Hinc, de ineffabilibus disserere aggressi, posuit in Margine Savilius, licet in aliquot mss. habeantur, quorum unus legit insensibilibus, pro, ineffabilibus.

² Hinc, hincque daemonebus est formidabilis, in Savil., et aliis desuit.

(a) De Platonis in sicilian appulsu multi narraverunt. De Pythagorae cum bobus et aequilis colloquio nusquam me legere memini; nisi forte referatur ad id quod ait Diogenes laertius in principio vite Pythagorae, amicum ejus in quas vellet arbores vel animantes commigrasse; caetera quae de Pythagora sequuntur, vide apud Diogenem Laertium.

οὐ καὶ πολιτείας μὲν ἔνεκεν καὶ νόμων συνθέντες τινὰ ἔγραψαν· ὅμως δὲ ἐν ἅπασιν παίδων αἰσχροτέρων καταγελάσθησαν. Τὰς τε γὰρ γυναῖκας κινῶν ἅπασιν ποιοῦντες, καὶ τὸν βίον αὐτῶν ἀνατρέποντες, καὶ τὸ σεμνὸν διαφθερόντες τοῦ γάμου, καὶ ἕτερα τοιαῦτα καταγέλαστα νομοθετοῦντες, οὗτοι πάντα τὸν βίον αὐτῶν ἀνάλωσαν. Δογματῶν δὲ ἔνεκεν τὴν περὶ ψυχῆς, οὐδὲ ὑπερφθὴν τινα κατελίπον αἰσχύνης λοιπὴν, μῦθας ἂ, καὶ κύνωπας, καὶ θάμνους τὰς τῶν ἀνθρώπων λέγοντες γίνεσθαι ψυχὰς, καὶ τὸν θάτον αὐτῶν ψυχῆν εἶναι φάσκοντες, καὶ ἕτερα ἅπτα τινὰ τοιαῦτα ἀσχημονοῦντες. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶ τὸ κατηγορίας ἄξιον· ἀλλὰ καὶ ὁ πολὺς αὐτῶν [9] τὴν λόγον εὐριππος. Καθάπερ γὰρ ἐν εὐρίπῳ τῆθε κἀκεῖσε περιπεφρονέμενοι, οὕτως οὐδέποτε ἐπὶ τῶν αὐτῶν ἐστῆσαν, ἅτε ἀπὸ τῶν ἀβήλων καὶ ἐπισφαλῶν λογισμῶν πάντα φεγγόμενοι. Ἄλλ' οὐχ ὁ ἀλιεὺς οὗτος οὕτως· ἀλλ' ἅπαντα μετὰ ἀσφαλείας φθγγίται. καὶ ὡς περ ἐκὶ πέτρας ἐστῆκός, οὐδαμῶς περιτρέπεται. Ἐν αὐτοῖς γὰρ τοῖς ἀδύτοις γενέσθαι καταξυθελίς, καὶ τὸν πάντων ἀεσπότην ἐν αὐτῷ λαλοῦντα ἔχον, οὐδὲν ἀνθρώπινον ἔπασχεν· ἐκείνους δὲ ὡς περ οἱ τῶν μὲν βασιλευσῶν οὐδὲ ἕναρ ἐπιθῆναι καταξυθελίς, ἔξω δὲ ἐπ' ἀγορὰς μετὰ τῶν ἄλλων διατρίβοντας ἀνθρώπων, καὶ ἀπὸ τῆς ἰδίας διανοίας καταστοχαζόμενοι τῶν ἀσφάλων, τὴν πολλὴν ἐπιπλήθησαν πλάνην*, περὶ τὸν ἀβήλων τὴν διαλεχθῆναι θελήσαντες, καὶ καθάπερ τυροὶ καὶ μεθυσθέντες, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ πλάνῃ ἀλλήλους προσέβηξαν· οὐκ ἀλλήλους δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς, πολλὰκις καὶ περὶ τῶν αὐτῶν ἀεὶ μεταστέβοντες. Ὁ δὲ ἀγράμματος οὗτος, ὁ ἐκώτης, ὁ ἀπὸ Θεσσαλῶν, ὁ Ζεθεδαίου παῖς· κἀν᾽ ἡμετέρας καταγελῶσιν Ἕλληνας τῆς τῶν ἐνομοτάτων ἀγροικίας, οὐδὲν ἦσαν μετὰ κλειόνους αὐτὰ τῆς παρρησίας ἐρῶ· σοφὸν γὰρ ἂν τὸ ἔθνος αὐτοῖς βάρβαρον φαίνοιτο, καὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἀπέου παιδείας, τοσοῦτον λαμπρότερα τὰ ἡμέτερα φαίνεται. Ὅταν γὰρ ὁ βάρβαρος καὶ ἀμαθὴς τοιαῦτα φεγγίται, ἂ μὲλεις τὸν ἐπὶ γῆς ἀνθρώπων συνειδέ ποτε, καὶ μὴ φθγγίται μόνον, ἀλλὰ καὶ πειθῶ· καίτοι εἰ καὶ τοῦτο μόνον ἦν, μέγα τὸ θαῦμα ἦν· νῦν δὲ πρὸς τοῦτον καὶ ἕτερον τοῦτο μέζον παρέχῃ τεκμήριον, τοῦ θεόπνευστα εἶναι τὰ λεγόμενα, τὸ τοῖς ἀκούοντα πείθειν ἅπαντας διὰ τοῦ χρόνου παντός, τίς οὐ θαυμάσιος τὴν ἐνοικοῦσαν αὐτῶν δύναμιν; Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο μίγιστον, ὅπερ ἔργη, τεκμήριον τοῦ μηδὲν οὐκοῦν αὐτὸν νομοθετεῖν. Οὕτως δὲ οὖν ὁ βάρβαρος, τῇ μὲν τοῦ εὐαγγελίου γραφῆς ἑ τὴν οἰκουμένην κατελιθεὶν ἅπασαν, τῇ δὲ σώματι μέσσην κατέσχε τὴν Ἀσίαν, ἔνθα τὸ παλαιὸν ἐφιλοσόφουν οἱ τῆς Ἑλληνικῆς συμμορίας ἅπαντες, κἀκεῖθεν τοῖς δαιμόσιον ἐστὶ φοβερός ἰ, ἐν μέσῳ τῶν ἔθρων διαλάμπων, καὶ τὸν ζῶρον αὐτῶν σθενούς, καὶ τὴν ἀκρόπολιν τῶν δαιμόνων καταλίπων· τῇ δὲ ψυχῇ πρὸς τὸν χώρον ἀνεχώρησεν ἐκείνον, τὸν ἀρμόττοντα τῷ τὰ τοιαῦτα ἐργασασμένῳ. Καὶ τὰ μὲν Ἑλλήνων ἐσθετα πάντα ἀπῆλθεν, καὶ τὰ τοῦτου καθ' ἐκαστήν λαμπρότερα γίνεσται. Ἐξ οὗτο γὰρ καὶ οὐτος καὶ οἱ λοιποὶ ἀλιεῖς, ἐξ ἐκείνου τὰ μὲν Πυθαγόρου σεψίγγεται καὶ τὰ Πλάτωνος, δοκούντα πρότερον κρατεῖν, καὶ οὐδὲ ἐξ ἀνάμιας αὐτοῖς ἴσασιν οἱ πολλοί· καίτοι Πλάτων καὶ τυρῶνους συνεγένετο μετακλιθελίς, ὡς φασί, καὶ πολλοὺς

* In Sav. textu deest. Ibid. Mor. καὶ νόμων. Sav. et mss. multi καὶ δογματῶν. Mox Savil. καὶ ἐν ἅπασιν. Novcl. ὅμως ἐπὶ ἐν ἅπασιν.

ἂ Mor. κύνωπας. Sav. autem et codicum mss. maxima pars μῦθας, quos vos asseri videtur per sequentem καὶ κύνωπας.

ἰ Alii τὸν πολὺν... κλάων. Ibidem illa, περὶ τὸν ἀβήλων διαλεχθῆναι θελήσαντες, Savil. in margine posuit, hoc in aliquot mss. habeatur, quorum unus ἀόρατον προ ἀβήλων habet. Hec porro legit Aretinus Iulterpres.

κ Mor. κἀν γὰρ.

λ Sav. εὐαγγελίου συγγραφῆς, οὐκ εὐαγγελίου φωνῆς.

μ Sic Mor. et quidam mss. Verba, κἀκεῖθεν... φοβερόσιν Sav. et aliis desunt. Verum ab Aretino interprete lecta sunt.

ἔσχον ἑταίρους· καὶ εἰς Σικελίαν ἐπέλευσε· Πυθαγόρας δὲ τὴν μεγίστην Ἑλλάδα καταλάβων, καὶ γοητείας κινήσας ἑ εἶδη μυρία. Τὸ γὰρ βουεὶ διαλεγέσθαι (καὶ γὰρ καὶ τοῦτο φασὶν αὐτὸν [10] πασοικῆναι) οὐδὲν ἕτερον ἢ γοητείας ἦν. Καὶ ὅθλον μάλιστα ἐκείνην· Ὁ γὰρ τοῖς ἀλόγους οὕτω διαλεγόμενος, τὸ τῶν ἀνθρώπων οὐδὲν ὠφέλιμος γένος, ἀλλὰ καὶ τὰ μέγιστα ἐβλάθε. Καίτοι γε ἐπιτηδεωτέρα πρὸς φιλοσοφίαν λόγον ἢ φύσιν ἢ τῶν ἀνθρώπων ἦν· ἀλλ' ὅμως ἐκείνους ἀπέως μὲν καὶ βουεὶ διελέγετο, καθάπερ φασὶ, γοητεύων. Οὐδὲ γὰρ τὴν ἀλογον λογικὴν ἐποίησε φύσιν (οὐδὲ γὰρ δυνατόν ἀνθρώπου τοῦτο), ἀλλὰ μαγγανίαις τοὺς ἀνοήτους ἤπατα· καὶ ἀνθρώπους ἀφελὲς διδίδαι τι τῶν χρησίμων, ἐπιβουθεν δεῖ ἴσον ἢν κινῶντος φαγεῖν καὶ τὰς τῶν γεννησασμένων κεφαλὰς· καὶ τοὺς στυνῶτας ἐπειθεῖν, δεῖ δὲ τὴν διδασκάλου ψυχῇ, ποτὲ μὲν θάμνους ἐγίνετο, ποτὲ δὲ κῆρη, ποτὲ δὲ ἰχθύς. Ἀρ' οὐκ εἰκότως πάντα ἐστέβησιν ἐκείνη, καὶ ἠφανίσθη τέλει; Εἰκότως, καὶ κατὰ λόγον. Ἄλλ' οὐ τὰ τοῦ ἰδιώτου καὶ ἀγραμμάτου οὕτως· ἀλλὰ καὶ Σύρος, καὶ Αἰγύπτια, καὶ Ἰνδοί, καὶ Πέρσαι, καὶ Αἰθίοπες, καὶ μυρία ἕτερα ἔθνη, εἰς τὴν αὐτὴν μεταβαλόντες γλώτταν τὰ παρὰ τοῦτου δογματῶτα εἰσαχθέντα, ἔμαθον ἀνθρώπων βάρβαροι φιλοσοφεῖν.

γ. Οὐκ ἄρα μύτην ἔλεγον, ὅτι αὐτῷ θεάτρον γέγονε πᾶσα ἡ οἰκουμένη· οὐ γὰρ δὴ τοὺς ὀμοφύλους ἀφελὲς περὶ τὰς τῶν αὐτῶν ἐματαιοποιεῖ φύσεις; ὁ περικτινὴς φιλοτιμία καὶ ἀσχάτης ἀνοίας ἦν· ἀλλὰ μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τοῦτο καθαρεύων τὸ πάθος. ἐν μόνον ἐσπούδασεν, ὅπως ἡ οἰκουμένη πᾶσα μάθοι τι τῶν χρησίμων καὶ δυναμῶν αὐτῆν ἀπὸ τῆς γῆς μεταστῆσαι πρὸς τὸ οὐρανόν. Διὰ τοῦτο οὐδὲ ζῶμα τι καὶ σκεῖτη ἐκρυψεν αὐτοῦ τὴν διδασκαλίαν, καθάπερ ἀπολοῦν ἐκείνους, τῶν ἔνδον ἑναποκειμένων κακίῶν τὴν ἐν τῷ λέγειν ἀπάσαν καθάπερ τὴν παραπτώμα προσβαλλόμενοι· ἀλλὰ τὰ τοῦτου δόγματα τῶν ἡλιακῶν ἀκτίων ἐστὶ φανερώτερον ἰ· δεῖ καὶ πᾶσι τοῖς κατὰ τὴν οἰκουμένην ἀνθρώποις ἀνήλωσαι. Οὐ γὰρ πέντε ἔτη κελύων τοὺς προσόντας σιγῆν, καθάπερ ἐκείνους, οὐδὲ ὅς ἀνασθητοῖς παρακαλεῖσθαι λίθοις, οὕτως ἔδιδασκαν, οὐδὲ ἐν ἀριθμοῖς εἶναι τὸ πᾶν ἐπιραζόμενος ἐμβολοῦσαι· ἀλλ' ἀπορρίψας τὴν σατανικὴν ταύτην ἀθίαν ἀπῆλθεν καὶ λίμνη, τοσοῦτην τοῖς ῥήμασιν ἔλαττω· ἔμεινε ἑκούλιαν, ὅς μὴ μόνον ἀνθρώποις καὶ συνετοῖς, ἀλλὰ καὶ γυναιξὶ καὶ νέοις ἕπαντα εἶναι τὰ λεγόμενα δεῖα. Ἐπίσταντες γὰρ αὐτὰ ἀληθῆ τε εἶναι ἰ καὶ χρήσιμα τοῖς ἀκούσομένοις ἅπασιν· καὶ μαρτυρεῖ πᾶς ὁ μετ' ἐκείνου χρόνος. Ὅλην τε γὰρ πρὸς αὐτὸν ἐφελκύσασκε τὴν οἰκουμένην, καὶ πᾶσιν ἀλλοκότου τραγῳδίας τὸν ἡμέτερον ἀπῆλλαξε βίον, μετὰ τὴν τῶν λόγων τούτων ἀκρόασιν ἰ. Διὰ τοῦτο τῆς ψυχῆς ἐλοιμῆθαι ἂν ἐκότηναι μέλλον οἱ τοῦτα ἀκούοντες, ἢ τῶν δογματῶν τῶν ὄν' ἐκείνους παραδοθέντων ἡμῖν. Καὶ ἐντεῦθεν τοῖν καὶ πανταχῶθεν ὅθλον, δεῖ οὐδὲν ἀνθρώπων τῶν τοῦτου· ἀλλὰ θεῶ τε καὶ οὐράνια ἐστὶ δόγματα ἰ καὶ δεῖ τῆς θείας ταύτης [11] εἰς ἡμᾶς ἐλθόντα ψυχῆς. Οὐ γὰρ κτεῖνον ῥημάτων οὐδὲ λέξεως κόμπων, οὐδὲ ὀνοματῶν καὶ ῥημάτων κῶμον καὶ συνθήκην ὀμόμαθε παρτιτῆν καὶ ἀνόνητον (πῶρβον γὰρ ταῦτα φιλοσοφίας ἀπίστως), ἀλλ' ἰσχυρῶς ἀμαζον καὶ θείαν, καὶ δογματῶν ὀρθῶν ἀμύχανον δύναμιν, καὶ μυρίων ἀγαθῶν χορηγίαν. Ἦ γὰρ κατὰ τὴν ἀπαγγελίαν περιεργία οὐδὲν παρτιτῆ ἦν καὶ σοφιστῶν ἄξια, μέλλον δὲ οὐδὲ σοφιστῶν, ἀλλὰ μετὰ κλειῶν ἀνοήτων, ὡς καὶ αὐτῶν τῶν παρ' αὐτοῖς φιλοσοφον εἰσαγαγεῖν τὸν διδασκαλον τὸν αὐτοῦ σφῆρα ἐπισαινωμένον ταύτῃ τῇ τέχνῃ, καὶ λέγοντα τοῖς

ἰ Sav. et omnes pene mss. κινήσας. Mor. ἐπέδιδας.

κ Mor. κἀν γὰρ. Sav. πρὸς τὰς. Mox Sav. et mss. pene omnes περικτινὴς φιλοτιμία. Mor. κἀν τῆς φιλοσοφίας. Intra Morcl. πᾶσα μάθοι. Sav. πᾶσα μάθη.

λ Quilibet habent φανερότερον (leg. φανώτερον).

μ Ἐστέβηθαι Mor.; εἶναι Sav.

κ Sic Sav. et omnes pene mss. Mor. ἀπαγγελίαν.

ι Alii ἀλλὰ θεῶ τινὰ καὶ οὐράνια τε δόγματα.

δικασταί, ὅτι ἀκούονται παρ' αὐτοῦ ῥήματα ἀπλῶς
καὶ ὡς ἔστι· λεγόμενα. οὐ μόνον κεκλιπημένα
λόγος, οὐδὲ ῥήμασι τε καὶ ὁνόματι κεκοσμημένα.
(Ὡδὲ γὰρ ἂν δῆπου πρέποι, φησὶν, ὡς ἄνδρες, τῆδε τῆ
ῥητικῆ, ὡς περ μερικῶν πλάττονται λόγους, εἰς ὕμης
αὐτὸν εἰσάγειν. Καὶ ἔρα τὸν πολὺν καταγέλωτα. Ὁ γὰρ
ὡς αἰσχρὸν καὶ φιλοσοφίας ἀνάστιν καὶ μερικῶν ἔργων
ἐποίησεν αὐτὸν φεύγοντα, τοῦτο μάλιστα πάντων αὐτῶς
ἐπετῆθεν. Οὕτω πανταχοῦ φιλοματῆς ἦσαν μόνῃς·
καὶ Πλάτωνος οὐδὲν ἔστι θαυμάσιον, ἢ τοῦτο μόνον β'. Καὶ
καθ' ἅπερ τῶν τῶν τοὺς ἐξώθεν κεκοσμημένους, ἂν
ἀπαμφίστας, ἰχθύρας, καὶ δισωδίας, καὶ διεσφορῶτων
ἄνε γέμοντας ὁσῶν· οὕτω καὶ τὰ τοῦ φιλοσοφῶν δό-
γματα, ἂν τῆς κατὰ τὴν λέξιν ἀπογομῶνός τις ὥρα, πολ-
λῆς ἔξει τῆς βέλουγίας πεπλορημένα, καὶ μάλιστα
ὅταν περὶ ψυχῆς φιλοσοφῆ. ἀμέτρως τιμῶν τὴν αὐτὴν καὶ
βλασφημῶν. Τοῦτο γὰρ τῆ θεολογικῆς παγῆς, μηδ' αὐτὴν τὴν
συμμετρίας τηρεῖν, ἀλλὰ τοῖς ἐφ' ἐκότερα πλεονασμοῖς
πρὸς δυσφημίαν ἐξάγειν τοὺς ἀσκομένους αὐτῆ. Νῦν
μὲν γὰρ αὐτὴν τῆς τοῦ Θεοῦ φωνῆ ὁμοίαν εἶναι· νῦν δὲ
αὐτὴν οὕτως ἀμέτρως· καὶ ἀσεβῶς ἐπάρας, μετ' ἑτέρας
καθ' ἑρῆς πάλιν ὑπερβολῆς, εἰς χολῶρας καὶ θυμῶς
ἐλαθῶν, καὶ τὰ ἐπι τοῦτων ἀτιμῶντες ζωῶ. Ἀλλὰ τού-
των μὲν ἄλις· μάλλον δὲ καὶ ταῦτα πέρα τοῦ μέτρου.
Εἰ μὲν γὰρ τι χρῆσιμον παρ' αὐτῶν ἦν μαθεῖν, ἔδει καὶ
πλέον ἐνδείκνυσθαι· εἰ δὲ ὅσον τὴν ἀρχιμοσύνην αὐτῶν
καὶ τὸν γέλωτα κατοπεύουσι, καὶ ταῦτα πλέον τοῦ θεου-
τος εἰρηται παρ' ἡμῶν. Διὰ ταῦτα ἄφρονες τοὺς ἐκείνων
μύθους, τῶν ἡμετέρων ἀφώμαθα δογματῶν, τῶν ἀνοσθεν
ἡμῶν κατενηνεγμένων διὰ τῆς γλώττης τοῦτου τοῦ ἀλλοίως,
τῶν μηδὲν ἔχοντων ἀνθρώπων. Φέρε οὖν, αὐτὰς εἰς
μέσον τὰς ῥήσεις ἀγάγωμεν, καὶ δὲ τὴν ἀρχὴν παρακα-
λέομεν ὥστε μετὰ ἀκριβείας προσέχειν τοῖς λεγομένοις,
τοῦτο καὶ νῦν ὑπομνήσαντες δ'. Τὶ οὖν ἀρχόμενος ὁ εὐαγ-
γελιστῆς οὕτως εὐθέως φησὶν· Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος,
καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν. Εἶδες πᾶρρησίαν καὶ
ἐξουσίαν ῥημάτων πολλῶν· καὶ οὐδὲν ἀμφιβάλλων, οὐδὲ
εἰκάζων, ἀλλὰ πάντα ἀποφαινόμενος φθέγγεται· Τοῦτο
γὰρ ἐστὶ θεοσάκλου, τὸ μὴ περιφροσεῖσθαι ἐν οἷς ἂν λέγη-
[12] Εἰ γὰρ ὁ τοῖς ἄλλοις κατηγορησόμενος ἑτέρου δευθῆ-
υσται τοῦ στηριζαί δυνουμένου μετὰ ἀσφαλῆς αὐτῶν,
οὐ τὴν τῶν θεοσάκλων, ἀλλὰ τὴν τῶν μαθητῶν τάξιν
ἐπέχειν ἂν εἴη δίκαιος. Εἰ δὲ λέγοι τις, Καὶ τὶ δῆποτε τὸ
πρῶτον αἰφὺν ἀπέει, εὐθέως ἡμῖν περὶ τοῦ δευτέρου
θεωλεκταί· τὸ μὲν πρῶτον καὶ τὸ δεύτερον παρατηρή-
μεθα λέγειν· ἄριθμῶ γὰρ τὸ θεῖον ἀνώτερον καὶ χρο-
νικὸν ἀκολουθεῖ. Διὸ καὶ ταῦτα μὲν παρητηρήμεθα·
Πατέρα δὲ ὁμολογοῦμεν ἐξ οὐδένος ἑστε, καὶ Υἱὸν ἐκ
Πατρὸς γεγεννημένον.

δ. Καὶ, φησὶ· τὶ δῆποτε· οὖν τὸν Πατέρα ἀπέει περὶ
τοῦ Υἱοῦ διαλέγεται· Ὅτι ἐκεῖνος μὲν ἄλλος ἄπειον ἦν,
εἰ καὶ μὴ ὡς Πατὴρ, ἀλλ' ὡς Θεός· ὁ δὲ Μονογενῆς
ἦν υἱοσθεν. Διὸ ἐπικῶν τὴν περὶ τοῦτου γυνῶν εὐθέως ἐκ
προσώπων ἔσπευσεν ἐνδείξει τοῖς οὐκ εἰδῶσιν αὐτὸν·
ἄλλως· τε οὐδὲ τὸν Πατέρα ἐν τοῖς περὶ τούτων λόγοις
ἀπεικασίτας. Καὶ θεῖα μοι τὴν σύνεσιν τὴν πνευματικὴν.
Οἶδε τοὺς ἀνθρώπους τὸ πρῶτον καὶ τὸ δεύτερον μάλιστα
τιμῶντες καὶ τιμῶντες Θεόν. Διὰ τοῦτον ἐντεῦ-

ἄ Sav. et mss. pene omnes ἀπλῶς καὶ ἑστῆ. Mor. παρ' αὐτοῦ
δόγματα ἀπλῶς καὶ ὡς ἔστι.

ἄ Hæc, καὶ Πλάτωνος... μόνον, quæ in Morel. et mss. pirri-
mils legitur. Sav. in marg. possit. Legerat interpre.

ἄ Mor. εἰδὸς δῆπου.

ἄ Mor. καὶ τὴν τῶν εἰρημένων προσθήκων.

ἄ Hic Mor. adjectiv. ὡς γὰρ ἡμέτερα ταῦτα. Sav. hæc in mar-
gine possit.

θεν πρῶτον ποιεῖται τὴν ἀρχὴν, καὶ πρῶτον καὶ θεῖον
φρονεῖν εἶναι· καὶ οὐχ ὡς Πλάτων, τὸν μὲν νοῦν, τὸν δὲ
ψυχὴν λέγων εἶναι· ταῦτα γὰρ πᾶρρη τῆς θείας καὶ
ἀκηράτου φύσεως. Οὐδὲ γὰρ ἔχει τὴν κοινὴν πρὸς ἡμᾶς,
ἀλλὰ ἀνακισχόρηκε τῆς πρὸς τὴν κτίσιν κοινωνίας, τῆς
κατ' οὐσίαν λέγον, οὐ μὴν τῆς κατὰ τὴν σχέσιν. Διὰ τοῦ
τοῦτο καὶ ἄλλοι αὐτὸν ἐκάλεσαν. Ἐπειδὴ γὰρ μέλλει
διδάσκειν, ἐπὶ οὕτως ὁ Λόγος μονογενῆς ἐστὶν Υἱὸς τοῦ
Θεοῦ, ἵνα μὴ παθητὴν ὑπολάβοι τις τὴν γέννησιν, προ-
λαβῶν τῆ τοῦ Λόγου προσγορίαν, πᾶσαν ἀναίρει ἢ τὴν
πονηρὰν ὑπόψιν, τὸ τε ἐξ αὐτοῦ τὸν Υἱὸν εἶναι δηλῶν,
καὶ τὸ ἀπαθῶς. Ὅρα δὲ, ὅπερ εἶπον, οὐδὲ τὸν Πατέρα
ἐν τοῖς περὶ τοῦ Υἱοῦ λόγοις ἀπεικασίτας· Εἰ δὲ οὐκ
ἀρκεῖ ταῦτα τὰ ὑποδείγματα παραστήσαι τὸ πᾶν, μὴ
θαυμάσιον. Περὶ Θεοῦ γὰρ ἡμῖν ὁ λόγος, ὅν οὐτε εἶπεν,
οὐτε νοῦσαι κατ' ἄξιαν δυνατόν. Διὸ καὶ οὕτως οὐσίας
μὲν οὐδαμῶς ἐτίθειν ὄνομα· οὐδὲ γὰρ δυνατόν εἶπεν
αὐτὸ δὲ τι ποτὲ ἐστὶ τὴν οὐσίαν ὁ Θεός· πανταχοῦ δὲ ἡμῖν
αὐτὴν ἀπὸ τῶν ἐνεργειῶν ἠδηλοῦ. Τὸν δὲ Λόγον τοῦτον
ἴδοι τις ἂν μικρὸν ὄσπερ καὶ φῶς λεγόμενον, καὶ τὸ
φῶς πάλιν ὀνομαζόμενον ζωὴν ἄ. Οὐ ταύτης δὲ μόνον
ἔνεκεν τῆς αἰτίας οὕτως ὀνόμασε αὐτὸν· ἀλλὰ πρῶτης
μὲν ταύτης· δεύτερας δὲ, ἐπειδὴ τὰ τοῦ Πατρὸς ἡμῖν
ἐμελλεν ἀπαγγέλλειν· Πάντα γὰρ, φησὶν, ὅσα ἤκουσα
παρὰ τοῦ Πατρὸς, ἀνήγγειλα ὑμῖν. Καλεῖ δὲ αὐτὸν
καὶ ζωὴν καὶ φῶς· τὸ γὰρ ἀπὸ τῆς γνώσεως φῶς ἡμῖν
ἐχαρίσατο, καὶ τὴν ἐντεῦθεν ζωὴν. Καὶ ὅμως οὐκ ἔστιν
ὄνομα ἐν ἀρκούσιν, οὐδὲ δύο καὶ τρία, οὐδὲ πλεῖον ἢ διδάξαι
τὰ περὶ Θεοῦ· ἀλλ' ἀγαπητὸν διὰ πολλῶν γούν
δυνθηθῆναι καὶ ἀμυδρῶς περιβραδαθῆναι τῶν προσ-
όντων αὐτῶ. Οὐχ ἀπλῶς δὲ αὐτὸν Λόγον εἰργκεν,
ἀλλὰ μετὰ τῆς τοῦ ἄρθρου προσθήκης, τῶν λοιπῶν αὐ-
τὸ καὶ ταύτῃ χωρίζων. Ὅρα δὲ οὐ μᾶλλον ἔλεγον, ἐπὶ
ἀπὸ τῶν οὐρανῶν φθέγγεται ἡμῖν ὁ εὐαγγελιστῆς [13]
οὕτως· Ὅρα γούν εὐθέως ἐκ προσώμων ποῦ τὴν ψυχὴν
περιόσας καὶ τὴν διάνοιαν ἀνήγαγε τῶν ἀκούοντων.
Πάντων γὰρ τῶν αἰσθητῶν ἀνωτέρου στήσας· αὐτὴν. πρὶ
γῆς, πρὸ θαλάσσης, πρὸ οὐρανοῦ, καὶ ὑπὲρ τοὺς ἀγγέ-
λους χειραγωγεί, καὶ ὑπεράνω τῶν Χερουβὶμ καὶ τῶν
Σεραφίμ, καὶ ὑπὲρ τοὺς θρόνους, καὶ ὑπὲρ τὰς ἀρχάς,
καὶ ὑπὲρ τὰς ἐξουσίας, καὶ πάσης ἀπλῶς ἐπέκεινα κτί-
σεως ὀδοποιεῖν ἀναπίπτει. Τὶ οὖν· ἄρα πρὸς τοσοῦτον
ἀναγαγὼν ὕψος, ἐνταῦθα γούν ἡμᾶς στήσαι Ἰσχυοῦν·
Οὐδαμῶς· ἀλλ' ὡσπερ εἰ τις τὸν ἐστώτα παρ' αἰγιαλὸν,
καὶ βλέποντα πόλις, καὶ ἀκτὰς, καὶ λιμένας, ἐπιεῖδαν
εἰς μέσον ἀγάγῃ πηλάγους, τῶν μὲν προτέρων ἀπέστη-
σεν, οὐ μὴν ἔστωσιν τὸ ἔμμα αὐτῶ. ἀλλ' εἰς ἀπειρον
ἤγαγε θεωρίαν· οὕτω καὶ ὁ εὐαγγελιστῆς πάσης ἡμᾶς
ἀνωτέρου τῆς κτίσεως ἀγαγόν, καὶ πρὸς τοὺς ἀνωτέρους
ταύτης παραπέμψας αἰῶνας, μετέωρον τὸ ἔμμα ἀφίσιν,
οὐ διδοῦς ἐπιλαβέσθαι τινὸς τέλους εἰς τὸ ἄνω, ἐπειδὴ
μηδὲ ἐστὶν. Ἀνεβῶν γὰρ εἰς ἀρχὴν ὁ λόγος, ζητεῖ ποῦσαν
ἀρχὴν· εἶτα τὸ Ἦν εὐρίσκειν, ἀπὸ φθάνων αὐτοῦ τὴν
διάνοιαν, οὐχ εἶς ποῦ στήσαι τὴν λογισμὸν, ἀλλ' ἀπενεῖς
ἐνορῶν καὶ μηδαμῶς λῆσαι δυνάμενος, ἀποκαμῶν ὑπο-
στροφῆς πάλιν ἐπὶ τὰ κάτω. Τὸ γὰρ, Ἐν ἀρχῇ ἦν, οὐ-
δὲν ἑτερον ἐστὶν, ἀλλ' ἢ τοῦ εἶναι διὰ θεολογικῶν, καὶ
ἀπειρώς εἶναι. Εἶδες φιλοσοφίαν ἀληθῆ καὶ δόγματα
θεῖα, οὐχ οἷα τῶν Ἑλλήνων, χρόνους τιθέντων, καὶ τοὺς
μὲν πρῶτον ἄλλους, τοὺς δὲ νεότερους εἶναι λεγόντων
θεούς· Ἄλλ' οὐδὲν τοιοῦτον ἢ παρ' ἡμῖν. Εἰ γὰρ Θεός

ἄ Sav. et quædam alii προσγορία, προαναίρει.

ἄ Mor. ζωὴν καὶ τὴν ζωὴν ἀπῆλθεν, quæ in marg habet Sav

ἄ Οὐδὲ πῶς εἶπεν in quibusdam mss.

ἄ Alitii οὐδὲν τούτων.

limaque bonorum largitionem. Nam in prædicatione nimia verborum curiositas superflua esset, et sophistis digna; imo non sophistis, sed pueris insipientibus; ita ut apud eos ipse philosophus induceret magistrum suum quem suæ artis pudebat, quique dicebat iudicibus ipsos audituros ab se esse verba sine artificio, et ut casus ferebat, prolata; non exquisitis ornata dictis, non verbis et nominibus selectis fœcatis. Neque enim par est, inquit, o viri, hujus ætatis virum, adolescentis proferre verba coram vobis iudicibus. Ac vide quam sit illud ridiculum. Quam enim rem tantam turpem, philosopha indignam, adolescentiumque opus, magistrum suum fugere dixit, huic maxime ipsæ operam dedit. Ita ubique ambitioni sudebant illi; (a) [nihilque præter hoc in Platone admiratione dignum videtur.] Ac quemadmodum si sepultura exterior dealbata aperueris, sanie, fœtore, corruptisque ossibus plena videbis: ita si philosophi dogmata dietionis ornata nudaveris, multa videbis abominatione plena; maxime si de anima philosophetur, quam nimio honore ad blasphemiam usque afficit. Hic enim diabolicus laqueus est, mensuram nusquam servare, sed in utrumque extremorum illo captos; per prævam doctrinam deducere. Nunc enim illam ex Dei substantia esse dicit; nunc illam præter modum et improprie elatam, per alteram hyperbolen deturpat, dum illam in porcos, asinos, inque viliora animalia inducit. Sed hæc satis sunt; imo ultra modum de his disserimus. Si quid enim utile ab illis edisci posset, pluribus his insistere oportuisset; sin vero tantum quantum ad eorum declarandam turpitudinem satis esset, dicendum oportuit, hæc plus quam satis sunt. Quare missis illorum fabulis, jam nostra attingamus dogmata, quæ nobis per hujusce piscatoris linguam de celo demissa sunt, quæque nihil habent humanum. Age ergo, hæc dicta in medium afferamus, et ut initio hortati sumus, dictis esse attendendum, hoc nunc iterum monemus. Quid ergo initio dicit evangelista? *1. In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum.* Vidistis fiduciam et vim verborum maximam? quomodo nihil dubitans, nihil conjiciens, sed omnia affirmantis more loquatur? Hoc est enim doctoris, non vacillare in his quæ profert. Nam si is qui alios instituit, altero opus habeat, qui dicta sua confirmare possit, non doctorum, sed discipulorum ordinem jure obtineat. Si quis vero dixerit, Cur prima omnia causa, statim nobis de secunda disserit? primum et secundum hic dicere recusabimus: divinitas enim et numero et temporum consequentia superior est. Ideoque his repudiatis, Patrem confitemur ex nullo esse. Filiumque ex Patre natum.

2. Cur Joannes, relicto Patre, de Filio disserat. Describuntur sapientia et sublimitas evangeliste. — Recte, inquit, verum cur relicto Patre, de Filio disserit? Quia ille cognitus omnibus erat, si non ut Pater, saltem ut Deus: Unigenitus vero ignorabatur. Ideoque jure a principio statim ejus notitiam indere

(a) Quæ uncibus clauduntur, Savil. in margine posuit.

festinat iis qui ipsum non noverant. Alioquin vero Patrem in hoc sermone non tacuit. Ac vide mihi spirituales prudentiam. Novit homines jam olim et ante omnia Deum præ omnibus colere et asserere. Ideo inde principium fecit, et progressus Deum esse dicit. Non sicut Plato alterum mentem, alterum animam esse dicit: hæc enim procul sunt a divina illa et immortalis natura. Neque enim commune quidpiam nobiscum habet, sed longe est a communicatione cum creaturis; secundum substantiam dico, non secundum habitum. Ideo Verbum illum appellavit. Cum enim docturus esset hoc Verbum esse unigenitum Filium Dei, ne quis generationem passibilem suspicaretur, præmissa Verbi appellatione omnem tollit malam suspicionem, dum et Filium ex ipso esse, et impassibiliter Filium esse declarat. Videntur quomodo, ut jam dixi, cum de Filio loqueretur, Patrem non tacuit? Quid si hæc non satis sint ad totam rem declarandam, ne mireris. De Deo namque nobis est sermo, quem pro dignitate neque dicere, neque cogitare possumus. Ideo hic substantiæ nomen nusquam ponit: quia nemo potest dicere quod Deus sit secundum substantiam: ubique autem illum nobis ex operibus demonstrat. Siquidem hoc Verbum videre est postea lucem dictum, et lucem rursus appellari vitam¹. Neque hæc solum de causa sic illum vocavit: sed hæc prima causa est secunda, quia quæ Patris erant nobis erant nuntiaturus; nam ait: *Omnia quæ audivi a Patre, annuntiavi vobis* (Joan. 15. 15). Vocat autem illum et vitam et lucem: nam cognitionis lucem nobis dedit, et ex luce vitam. In summa non unum nomen, non dum, non tria, non plura satis sinit ad ea quæ Deum spectant edocenda: sed optandum est, ut etiam per multa vel obscuro possimus ea quæ ad Deum spectant complecti. Non autem simpliciter Verbum appellavit, sed cum articuli adjectione a reliquis ipsum distinguit. Videntur² mo non frustra dixisse hunc evangelistam nobis de celo loqui? Animadvertite enim, quo sublimitatis statim a principio auditorum mentem et animam evexerit. Postquam enim illam supra omnia quæ sub sensum cadunt, supra terram, mare, celum evexit, etiam supra Cherubim, Seraphim, Thronos, Principatus, Potestates, supra omnem denique creaturam incedere suavit. Quid igitur? an postquam nos ad tantam sublimitatem deduxit, ibi nos sistere potuit? Nequaquam; sed perinde ac si quis stantem ad littus maris, ac respicientem urbes, oras, portus; postquam in medium pelagus adduxerit, a prioribus quidem amovit, at aspectui ejus terminos non posuit, sed immensum ipsi spectaculum dedit: sic et evangelista postquam nos supra omnem creaturam induxit, et ad superiora creaturis sæcula misit, sublimem oculum mentis relinquit, qui nullum finem in supernis attingere possit, eo quod nullus sit. Nam ubi ad principium ascendit ratio, quærit quid sit illud principium: deinde ubi illud, *Erat, reperit.*

¹ Morel. hunc locum sic habet..... et lucem rursus appellari vitam, et vitam vocari veritatem.

semper ulterius mento procedens, ubi cogitationem sistat non habet : sed intente respiciens, cum terminum non reperiat, defessus rursus ad inferiora descendit. Illud enim, *In principio erat*, nihil aliud significat, quam quod semper fuerit, et æternus sit. Viden¹ veram philosophiam, et divina dogmata, non qualia Græcorum, qui tempora constitunt, et deos alios seniores, alios juniores dicunt ? At nihil apud nos simile. Si enim Deus est, ut revera est, nihil est ante illum ; si Creator omnium, ipse primus est ; si Dominus et dominator omnium, omnia post ipsum sunt, et opificia et sæcula. Volebam in alia certamina descendere, sed fortasse fatiscit vobis animus. Quare post quædam monita, quæ vobis ad dictorum et dicendorum captum erunt utilia, finem dicendi faciam. Quænam igitur ea sunt ? Scio multos dictorum longitudinem fastidire. Ille vero tunc fit, cum anima multis secularibus curis sarcinisque obruitur. Sicut enim visus, dum purus lucidusque est, acute videt, neque laborat cum vel tenuissima corpora perspicit : quando autem de capite malus humor aliquis defluit, vel densa quædam nebula, ex infimis partibus ascendens, ante pupillam sistitur, ne crassiora quidem clare perspicere potest : sic et in anima contingit. Cum enim expurgata, nullo animi morbo turbatur, acute intuetur ea quæ videre opus est ; cum porro multis fœdata affectibus, virtutem pristinam amisit, non facile potest sublimia attingere : sed statim fatiscit et decidit, et ad somnum ignaviamque declinat, atque ea, quæ ad virtutem et vitam probam pertinent, prætermittit, neque illa diligenter adit.

5. *Quomodo et quare animus omni cupiditate terrena vacuus fieri debeat ad evangelicam doctrinam recte intelligendam. Liber Joannis quanta cum attentione legendus. Moralis exhortatio ad recte audiendum. Nequitia ex arbitrio et voluntate.* — Quod ne vobis accidat (neque enim hæc dicendi finem faciam), vestrum roborate animus, ut ne eadem audiat, quæ fidelibus Hebræis a Paulo dicta sunt. Nam illis grandem dicit esse sermonem et interpretatum difficilem : non quod natura sua talis esset, sed quia, inquit, *Imbecilles facti estis ad audiendum* (Hebr. 5. 11). Nam qui imbecillus est et infirmus, perinde brevi atque longa oratione turbatur, et quæ clara expeditaque sunt, captu difficilia arbitratur. Verum nullus hic talis esto, sed omni depulsa sæculi cura, quisque hanc doctrinam audiat. Cum enim auditor pecuniarum cupiditate tenetur, non potest certe cupide audire ; neque enim potest anima una multis sufficere cupiditatibus ; sed alia aliam cupiditatem pellit, et discissa anima infirmior evadit, dum altera prævalens cupiditas, totum ad se trahit. Quod etiam in liberis contingere solet. Nam cum unum tantum quæsi habet, cum supra modum amat ; cum multos, divisus amor minor ad singulos efficitur. Quod si ubi illa vis et eorum tyrannis est, atque ejusdem generis sunt ii qui diliguntur, ita contingit : quid dixerimus de amore qui ex voluntate et affectu prodiit, maxime vero cum amores illi sese

mutuo impugnant ? Contrarius enim est pecuniarum amor doctrinæ hujus amor. In cælum intramus cæcè huc ingredimur. Non de loco, sed de affectu loqui potest enim qui in terra degit, in cælo stare, et læstia cogitare, imo audire. Nemo igitur in cæterena inducat : nemo dum hic versatur, de re mæstica sollicitus sit. Oporteret enim lucra hinc ista domum et in forum deferri, non autem ecclesie domesticis et forensibus sarcinis gravari. Ideo n que ad doctrinæ thronum¹ ingredimur, ut hinc ternas illas sordes deponamus. Quod si debet hoc tantillum otii externis illis dicitis et gestis l factare, melius esset ab ingressu prorus abstinere. Nemo igitur in ecclesia res domesticas animo vobis sed domi res ecclesiæ cogitet. Hæc cæteris omnibus nobis sint pretiosiora. Hæc enim ad animam, ill corpus pertinent ; imo quæ hic dicuntur et eos et animæ competunt. Ideo hæc quasi præcipua ceteris, alia omnia perfunctorie. Hæc quippe ceteris et presentis vite sunt : illa ad neutram pertinent, nisi secundum legem de his positam tractentur. Non enim solum qui post hæc futuri simus : quomodo illic vivemus, hic ediscimus ; sed et qua ratione hic nobis sit vivendum. Nam mentorum officina spiritualis domus hæc est quæ vulnera foris accipimus, hic curemus ; non tem ut hic aliis acceptis vulneribus recedamus. si Spiritui sancto nos alloquuntur non animus : beamus, non modo priora peccata non abluemus etiam alia admitemus. Illic igitur libro nobis revelationem tradito magna cum diligentia attendamus. Non enim multo postea egrebim principia et argumenta didicerimus : sed si tantum initio laboris susceperimus, alios deinde secum Paulum monere poterimus. Illic namque apud admodum sublimis est, multisque plenus dogma in quibus magis versatur, quam in aliis. Ne, quæ perfunctorie audiamus. Ideo enim nos paulatim explicamus, ut vobis capti facilia omnia sint ex memoria effluant. Timeamus ergo, ne ex setia illa culpandi simus, quæ dicit : *Si non venis loquutus fuisset eis, peccatum non haberent* (Joa. 22). Quid plus habebimus, quam ii qui nihil : runt, quando post concionem nihil domum r mus, sed verba tantum mirati fuerimus ? Date igitur, ut in bonam terram semen jociamus : ut nos magis attrahatis. Et si quis spinas ha ignem Spiritus injiciat : si quis cor durum e tumax, eodem igne molle illud et tractabile r. Si quis per viam a turba cogitationum invicè interimat petat, nec attendat iis quæ ad rapie intrare vellent : ut comantes segetes vestras mus. Nam si eam de nobis curam exhibeamus magno studio spirituali concioni attendamus : confestim, saltem paulatim a secularibus onibus nos expediemus. Ideo animam adhibe ne de nobis dicatur : *Aspidis surdit aures*

¹ Savilius mallet legere, *tempus*. Mss. omnes *thronum*.

ἔστιν, ὡς περ οὖν καὶ ἔστιν, οὐδὲν πρὸ αὐτοῦ· εἰ ἀμυγρῶς πάντων, πρῶτος αὐτός· εἰ ἀεσιότης καὶ Κύριος ἀπάντων, πάντα μετ' αὐτόν, καὶ τίσιμα καὶ αἰώνες. Ἐβούλομην καὶ εἰς ἀγῶνας καθίεναί ἑτέρουσ· ἀλλ' ἴσως ἀπέκαμην ἡμῖν ἢ διάνοια. Διὸ παρανέσιος ἔκεινα, ἅπερ ἔστιν ὁμῶν καὶ πρὸς τὴν τὸν εἰρημῶνον, καὶ πρὸς τὴν τὴν λεχθρομένον ἀκράσιον χροσίμα, πάλιν σιγήσομαι. Τίνα δὴ οὖν ταῦτα ἔστιν; Οἶδα πολλοὺς ἐλαγγιάσαντας πρὸς τὸ τὴν λεχθῶνον μῆκος. Τοῦτο δὲ γίνεται, ὅταν ἡ ψυχὴ πολλοὺς φορτίους βαρύνεται βιωτικῶς. Καθάπερ γὰρ τὸ ἕμμα, ὅταν μὴ καθαρὸν ἦ καὶ διαυγές, ὀφθαλμικὴ τέ ἐστι, καὶ οὐκ ἀν' ἀποκάμοι βλάβος καὶ τὰ λεπτότερα σώματα καταμαρῶνον, ἐπειδὴν δὲ χυμοῦ τινος ἀπὸ τῆς κεφαλῆς· ἐπιβρόσαντος πονηροῦ, ἢ κάτωθεν λιγνύουσι καπνώδους ἀνενεγθείσης, πυκνὴ τις πρὸ τῆς κόρης γέννηται νεφέλη, οὐδὲν οὐδὲ τὸν παχύτερον σαφῶς ἀφίσι συνδέν· ὅτω καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς γίνεσθαι πέφυκεν. Ὅταν μὲν γὰρ ἐκκεκαθαρισμένη τυγχάνῃ, καὶ μηδὲν ἔχη πάθος ἐνοχλοῦν, ἀτενές ἐνορῶ πρὸς ἅπερ ἐνορῶν γρή· ὅταν δὲ πολλοὺς ἐπιβολοῦνται πάθειον, ἀπόλεση τὴν ἐαυτῆς ἠ ἀρετὴν, πρὸς οὐδὲν τὴν ὑψηλῶν ἀρκίσι δύνεται βλάβος, ἀλλὰ ἀποκάμει ταχέως καὶ ἀνάπισται, καὶ πρὸς ὕπνον ἀποκλίνουσα καὶ βροθυμῖαν, τὰ πρὸς ἀρετὴν καὶ ζωὴν τὴν ἐκ ταύτης αὐτῆ διακρίνοντα παραπέμπεται, καὶ οὐ προσέεται μετὰ προθυμίας πολλῆς.

[14] ε'. Ὅπερ ἔνα μὴ καὶ ὁμῆς πάθει (οὐ γὰρ αὐτοῖμα ταῦτα ἀπὸ παρανέσιον), ἐπιβρόσαντα ὁμῶν τὴν διάνοιαν, ἔνα μὴ τὰ αὐτὰ ἀκούσιτος, ἅπερ οἱ πιστοὶ τῶν Ἐβραίων παρὰ Παύλου. Καὶ γὰρ ἐκείνοις πολλὴν ἔφησε τὸν λόγον γεγενῆσθαι, καὶ δυσπερῆνευτον, οὐκ ἐπειθὴ φύσει τοιοῦτος ἦν, ἀλλ' ἐπειθὴ, φησὶν, ὁμῆς Νωθροὶ γρηῶνται εἰς ἀκοσίαν. Ὁ γὰρ ἀσθενης καὶ ἀβροστος, καὶ ὅπὸ τῆς βραχυλογίας εἰς ὅπὸ μακρηγορίας παρενοχλείσθαι πέφυκε, καὶ τὰ σαφὴ καὶ τὰ εὐδιάλυτα δυσκατάληπτα εἶναι νομῆσι. Ἀλλὰ μῆδεῖς ἔστω ἐνταῦθα τοιοῦτος· ἀλλὰ πᾶσαν ἀπάλασας φρονίδια βιωτικῆν, ὅτω τοῦτον ἀκούσιτος τῶν δογματίων. Ὅταν γὰρ ἐπιθυμία χρηματίαν κατέχη τὸν ἀκροατήν, οὐκ ἂν δύναται καὶ ἐπιθυμία κατασχεῖν ἀκροάσεως ὁμοίως, ἐπειθὴ μῆδὲ ἀρκίσι πολλὰς ἐπιθυμίας μία τυγχάνουσα ἡ ψυχὴ, ἀλλ' ἢ ἑτέρα τῇ ἑτέρᾳ λυμῖνεται, καὶ σχεζομένη ἀσθενεστέρα γίνεται, ἐκικρατούσης τῆς ἑτέρας καὶ τὸ πᾶν εἰς ἐαυτὴν διαπαντός. Τοῦτο καὶ ἐπὶ παιδῶν συμβαίνει εἰθεῖον. Ὅταν μὲν γὰρ ἔνα τις ἔχη μόνον, μεθ' ὑπερβολῆς ἀγαπᾷ τὸν ἕνα· ὅταν δὲ πολλῶν γέννηται παῖδων πατήρ, καὶ τὰ τῆς διαθεσῆς διαιερέθεται ἀσθενεστέρα γίνεται. Εἰ δὲ ἔστω φροσιχὴ τυραννὴ καὶ δυνάμις, καὶ συγγενὴ τὰ φιλοῦμενα, τοῦτο συμβαίνει· εἰ ἂν ἐπιμῶμεν ἐπὶ τῆς κατὰ προαίρεσιν ἐπιθυμίας καὶ διαθεσῆς, καὶ μάλιστα ὅταν οἱ ἔρωτες οἷσι ἀπ' ἐναντίας ἀλλήλοισ ἀκαιοῦνται· Ἐναντίον γὰρ χρημάτων ἔρωσι ἔρωσι τοιαύτης ἀκροάσεως. Εἰς τὸν οὐρανὸν εἰσιμα εἰσιόντες ἐνθάδε. Οὐ τὸ τὸπῶν λέγουσ, ἀλλὰ τῇ διαθεσῆ· ἐνεσι γὰρ καὶ ἐπὶ γῆς ὄντα ἐστάναι ἐν οὐρανῷ, καὶ τὰ ἐκεῖ φαντάζεσθαι, καὶ τὰ ἐκείθεν ἀκούειν. Μῆδεῖς οὖν τὸ οὐρανῷ τὰ τῆς γῆς ἐπισιαγέτω· μῆδεῖς ἐνταῦθα ἔστω, τὰ κατὰ τὴν οἰκίαν μεριμνάτω. Τὴν γὰρ οἰκίαν καὶ τὴν ἀγορᾶν εἶει τὰ ἐνταῦθεν περιφέρειν κέρθῃ καὶ ἔχειν, οὐ ταύτην τοὺς ἐκ τῆς οἰκίας καὶ τῆς ἀγορᾶς φορτίους βαρύνεσθαι. Διὰ ταῦτα εἰσιμα

παρὰ τὸν τῆς διδασκαλίας ἄρθρον, ἔνα ἐνταῦθε· τὸν ἔξωθεν ἀπορροφώμεθα ῥύπον. Ἄν δὲ μῖλλωμεν καὶ τῇ μικρᾷ ταύτῃ σχολῇ ἀπὸ τῶν ἔξω λεγομένων ἢ πρακτομένων λυμῖναισθα, βέλτιον μῆδὲ εἰσελθεῖν τὴν ἀρχὴν. Μῆδεῖς τοιγαροῦν ἐν ἐκκλησίᾳ τὰ κατὰ τὴν οἰκίαν μελετάτω, ἀλλὰ καὶ ἐν οἰκίᾳ τὰ κατὰ τὴν ἐκκλησίαν κινεῖτω. Πάντων ἡμῖν ἔστω ταῦτα τιμωτέροτα. Τῆς γὰρ ψυχῆς ταῦτα ἔστι, τοῦ σώματος δὲ ἐκείνα· μῖλλον δὲ καὶ σώματι καὶ ψυχῇ τὰ ἐνταῦθα λεγόμενα διαφέρει. Διὰ τοῦτο ταῦτα μὲν ἔστω προηγουμένα ἔργα, πάρεργα δὲ ἅπαντα τὰ ἄλλα. Ταῦτα μὲν γὰρ καὶ τῆς μελλούσης καὶ τῆς παρούσης ἐστὶ ζωῆς· ἐκείνα δὲ οὐδ' ἑτέρας, ἂν μὴ κατὰ τὸν ὅπὸ τούτων θεέντα διοικητὴν νόμον. Οὐ γὰρ δὴ μόνον εἰ μετὰ ταῦτα ἐσόμεθα, καὶ πῶς τότε ζησόμεθα, ἐνταῦθεν ἐστὶ μαθεῖν μόνον, ἀλλὰ πῶς καὶ τὸν ἑ παρόντα οἰκονομῶμεν βίον. Ἰατρῶν γὰρ οἶκος οὗτος ἔστικε· πνευματικῶν, ἔνα ἅπερ ἂν λάθωμεν ἔξωθεν τραύματα, ἐνταῦθεν θεραπεύσωμεν· οὐχ ἔνα καὶ ἐνταῦθεν συλλέξαντες ἔτερα, οὕτως ἀπώμεν. Ἄν γὰρ τοῦ Πνεύματος [15] ἡμῖν τοῦ ἁγίου διαλεγόμενον μὴ προσέχωμεν, οὐ μόνον τὰ πρότερα· οὐκ ἀπολοσόμεθα, ἀλλὰ καὶ ἔτερα προσηφόμεθα. Προσέχωμεν τοῖνυν τὸ βίβλων μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς ἡμῖν ἀνακαλυπομένῃ. Οὐδὲ γὰρ πολλῆς ἐπιρροῦμα λοιπὸν πραγματείας, ἂν τὰς ἀρχὰς καὶ ὑποθέσεις μετὰ ἀκριθείας μάθωμεν· ἀλλὰ μερῶν ἐν προομίως πόνεσαντες, θνησόμεθα τοῦ λοιποῦ κατὰ τὸν Παῦλον καὶ ἄλλους νοουθετεῖν. Σφόδρα γὰρ ἔστιν ὑψηλός ὁ Ἀπόστολος οὗτος, καὶ πολλῶν γέμει δογματίων, καὶ τοῖσις ἐνταῦτερος μῖλλον ἢ ἑτέρος. Μῆ δὴ παρέρομαι ἀκούμεν. Διὰ τοῦτο γὰρ ἡμῆς καὶ κατὰ μικρὸν ἐξηγοῦμεθα, ὡστε ὁμῖν εὐληπτα πάντα γενέσθαι καὶ μὴ διαφυγεῖν τὴν μνήμην. Φοβηθῶμεν τοῖνυν μήποτε γινώμεθα τῆς φωνῆς ἐκείνης ὅτι αὐτοῖσι τῆς λεγομένης· *Ἐμὲ μὴ ἤλθορ καὶ ἐλάλησαι αὐτοῖς, ἀμωρταὶ οὐκ εἶχον*. Τί γὰρ ἔρομεν τὸν οὐκ ἀκροατοῦν πλέον, ὅταν καὶ μετὰ τὴν ἀκράσιον μῆδὲν οἰκεία ἀπλωόμεν ἔχοντες, ἀλλὰ θαυμάζοντες τὰ ἐρημῖνα μόνον; Δότε τὴν ἡμῖν, εἰς ἀγαθὴν σπειραί γῆν· δότε, ἔνα ἡμῆς ἐπισπάσθησε μιζῶνος. Καὶ εἰ τὰ ἀκάνθας ἔχει, τὸ πῦρ ἐπαίρει τοῦ Πνεύματος· εἰ τις οὐλητῶν καὶ ἀνείτητον μαρτῖαν, λιπαρὰν ποιεῖτω αὐτὴν καὶ ἀπαλὴν τῷ αὐτῷ χρώμενος, καὶ εἰ τις κατὰ τὰς ὀδοὺς ὅπὸ πάντων πατεῖται τὸν λογισμοῦν, πρὸς τὰ ἐνδοτέρα εἰσιτω, καὶ μὴ προκείσθω τοῦ βουλομένου εἰς ἀραγῆν ἐπίενα, ἔνα κομῖντα ὁμῶν ἔσωμεν τὰ λῆτα. Καὶ γὰρ ἂν οὕτως αὐτοῖν ἐπιμῖλλόμεθα, καὶ μετὰ φιλοπνοίας τῆς ἀκροάσεως ἐκώμεθα ταύτης τῆς πνευματικῆς, εἰ καὶ μὴ ἄρθρον, ἀλλὰ κατὰ μικρὸν πάντων τὴν ἀπαλλαγῶμεθα τὸν βιωτικῶν. Διὸ προσέχωμεν, ἔνα καὶ περὶ ἡμῶν λέγηται, ὅτι· Ἀσκήδος κωστής τὰ ἄτα αὐτῶν. Τί θηροῦ διενήνοχεν οἱ τοιοῦτος ἀκροατής; εἰπέ μοι. Πῶς δὲ οὐκ ἂν εἴη παντός ἀλογώτερος ἀλόγος, οἱ Θεοῦ διαλεγόμενον μὴ προσέχων; Εἰ γὰρ τὸ εὐαρεστῆν ἰ τῷ Θεῷ, τοῦτο ἔστιν ἄνθρωπον εἶναι· οἱ μῆδὲ, ἔστωσ τοῦτο κατορθώσιον, ἀκούσαι θελῶν, οὐδὲν ἔσπερον ἢ θηροῦ ἔστιν. Ἐνώσησ οὐδὲν ἂν εἴη κακὸν, τὸ Χριστοῦ θελόντος ἡμῆς ἐξ ἀνθρώπων ἰσαγγέλου ποιεῖν, αὐτοῖς ἐξ ἀνθρώπων εἰς θηρία μεταποιεῖν ἰ. Τὸ γὰρ τῇ γαστρὶ δουλεύειν, καὶ τῇ τῶν χρη-

d Articulus accessit e Savil. Emr.

f Sav. οὗτος ἔστι, et paulo post ἐνταῦθα pro ἐνταῦθεν.

g Quiddam, et πρότερον.

h Sic Savil. et omnes peno mss. Mor. γράμμενον πάλιν πρῶτον.

i Sav. et quidam mss. δὲ ὅσα ἡμῶν.

j Quilam ὑποχρηστέον.

k Sav. et quidam mss. μεταποιεῖν.

a Accessit ἡμῖν e Sav. et cod. 706.

b Sav. et quidam alii τὴν αὐτῆν.

c Savil.· *Malo* χρόνον, ut *Arms hinc loco*. Mss. omnes ὁρόνω habent. *Malō* Sav. et Mor. ἀπορροφώμεθα, manuscripiti multi ἀπορροφώμεθα, unus ἀπορροφώμεθα, alius ἀπορροφώμεθα. Ha omneslectiones ferri possunt.

μότων ἐπιθυμῶν κατέχευται, καὶ ὀργίζονται καὶ δάκνουν καὶ λακτίζουν, οὐκ ἀνθρώπων, ἀλλὰ θηρίων ἐστί. Καίτοι τὰ μὲν θηρία, ἐν ἑκαστῷ, ὡς εἶπεν, ἔχει πάθος, καὶ τοῦτο κατὰ φύσιν· ὁ δὲ ἄνθρωπος ὁ τῶν λογισμῶν τὴν ἀρχὴν κινῶν καὶ τῆς κατὰ θεὸν πολιτείας ἀπορραγείς, πῶσιν ἑαυτὸν ἐπιτρέπει τοῖς πάθεσι· καὶ οὐκ ἔτι θηρίον γίνεσθαι μόνον, ἀλλὰ τέρας πολυμόρφον τι καὶ ποικίλον, καὶ οὐδὲ τὴν ἀπὸ τῆς φύσεως συγγνώμην ἔχει. Προαιρέσεις γὰρ καὶ γνώμης ἢ κακία πᾶσα. Ἄλλὰ μὴ γίνετο ποτε ταῦτα περὶ τῆς Ἐκκλησίας ὑποπέσειαι τοῦ Χρι-

στοῦ· πεπίστευται γὰρ περὶ ὑμῶν [16] τὰ κρείττονα καὶ ἐχόμενα σωτηρίας. Ἄλλ' ὅσην πεπίστευται, τοσοῦτον τῶν προσυλακτικῶν οὐδὲν ἦτον ἀποστρέφεται λόγων· ἴνα πρὸς αὐτὴν ἀνεβήσεν τὴν κορυφὴν τῶν ἀρετῶν, εὐχόμενος τῶν ἐπιγγελλέντων ἀγαθῶν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμῶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ Γ'.

Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος.

α'. Προσοχῆς μὲν ἕνεκεν τῆς περὶ τὴν ἀκράσιν, παρῆντον λοιπὸν ὑμῖν παραίνεσι· οὕτω ταχέως τὴν παραίνεσιν ἐπὶ τῶν ἔργων ἰδεῖσθε. Ἥ τε γὰρ συνδρομή, τὸ τε ἀπαιτὸς τῆς στάσεως, καὶ τὸ συνουθύντας ἀλλήλους τὴν ἐνδοτέρω τόπον ἐπιτελεῖσθαι καταλαθεῖν, καὶ ὅθεν ἂν ἀσημοτέρα γένοιτο ὑμῖν ἢ παρ' ἡμῶν φωνή, καὶ τὸ πιεζόμενος μὴ θέλειν ἀναχωρεῖν, ἕως ἂν τὸ πνευματικὸν τοῦτο διαλυθῇ θέατρον, καὶ εἰ κρότοι, καὶ εἰ θόρυβοι, καὶ πάντα ἀπώλει τὰ τοιαῦτα, τεκμήριον· τῆς ἐν τῇ ψυχῇ θερμότητος ἂν εἴη καὶ τῆς φιληρωσίας ὑμῶν. Διὸ καὶ περὶ τὸν τοῦτο παρεγγυῖν· ἐκεῖνο μέντοι εἰπαῖν καὶ παρακαλεῖσθαι ἀναγκαῖον ἡμῖν, ὥστε μείναι ταῦτην ἔχοντας τὴν σπουδὴν· καὶ μὴ μόνον ἐνταῦθα αὐτὴν ἐπιδεικνύσασθαι, ἀλλὰ καὶ οἴκοι γενομένους, τὸν ἄνθρωπον πρὸς τὴν γυναῖκα, τὸν πατέρα πρὸς τὸν πατέρα περὶ τοῦτον διαλέγεσθαι· καὶ λέγειν μὲν τὰ παρ' ἑαυτοῦ, ἀπαιτεῖν δὲ τὰ παρ' ἐκείνων, καὶ τὸν καλὸν τοῦτον εἰσφέρειν ἀπαντας ἔρανον. Μὴ γὰρ μὲν λέγετο εἶς, οἱ τὰ παιδία παρὸς ταῦτα ἡμῖν ἀπασχολήσασθαι οὐ χρὴ· ἐχρῆν μὲν γὰρ οὐ μόνον ἀπασχολήσασθαι, ἀλλὰ καὶ ἐν τούτοις μόνους ἔχειν τὴν σπουδὴν. Πλὴν ἀλλὰ διὰ τὴν ἀσθένειαν ὁμῶν οὐ λέγω τοῦτο, οὐδὲ αὐτὰ τῆς ἔξωθεν ἀπάγῃ σχολῆς ἢ, ὥσπερ οὐδὲ ὁμάς τῶν πολιτικῶν ἀφέλκω πράγματων. Ἄλλ' ἀπὸ τῶν ἐπιτὰ τούτων ἡμῶν μίαν ἀξίω τῷ κοινῷ πάντων ἡμῶν ἀναθεῖναι Δεσπότην. Πῶς γὰρ οὐκ ἄπονον, τοὺς μὲν οὐκ ἔχοντες ἡμῖν καλεῖται ἀπαντα δουλεύειν τὸν χρόνον, ἡμᾶς δὲ μὴδὲ τὴν ἑλάττω σχολὴν ἀπομένειν τῷ θεῷ, καὶ ταῦτα τῆς δουλείας ἀπάσης ἐκείνῳ μὲν οὐδὲν προσπιθεῖσθαι (ἀνευθεῖς γὰρ τὸ θεῖον), εἰς τὸ συμφέρον δὲ περιστάμενης ἡμῖν; Ἄλλ' εἰς θέατρα· μὲν αὐτοὺς ἄγοντας, οὐκ μαθήματα, οὐκ ἄλλο τι τῶν τοιούτων προβάλλασθαι [17] ἐναποτίθεσθαι τὰ λεγόμενα, καθάπερ τινὲς σφραγίδος τῆς ἀκράσεως ἐν κηρῷ τῇ διανοίᾳ τῇ τούτων ἐντυπωμένης. Ἄλλως· τε καὶ ὁ βίος αὐτοῦς τότε ἀρχὴν ἔχει περὶ κακίαν ἀποκλίνας ἢ ἀρετῆν. Ἐν οὖν τῆς αὐτοῦς ἀπ' αὐτῶν τῶν ἀρχῶν καὶ τῶν προθύρων· ἀπαγάγῃ μὲν τῆς πονηρίας, χειραγωγῆσθαι δὲ πρὸς τὴν ἀρίστην ὁδόν, ὥσπερ εἰς ἔξιν τινὰ καὶ φύσιν αὐτοῦς καταστήσει λοιπὸν·

καὶ οὐδὲ ἐκόντες μεταβαλοῦνται ἐξέως πρὸς τὸ χειρὸν, τῆς συνθέσεως ταύτης ἰλοκρούσης αὐτοῦς πρὸς τὴν τῶν ἀγαθῶν ἐργασίαν. Οὕτως ἡμῖν τῶν γενηρατικῶν αἰδουμώτεροι γενήσονται, καὶ τοῖς πολιτικῶς χρησιμώτεροι πράγμασι, ἐν νεότητι τὰ τῶν πρεσβυτέρων ἐπιδεικνύμενοι. Οὐ γὰρ ἔστιν, ὥσπερ ἐφθῆν εἶπον, τοιαῦτὰ ἀπολαύοντας ἀκράσεως, καὶ ἀποστρέφω τοιοῦτον συγγινόμενους, μὴ μέγα τι καὶ γενναῖον ἀγαθὸν λαβόντας ἀπέλθειν, κἂν ἀνήρ, κἂν γυνή, κἂν νέος ὁ ταύτης μετέχων τῆς τραπέζης ἢ. Εἰ γὰρ τὰ θηρία τὰ παρ' ἡμῖν λόγῳ· ῥομφιζόντες ἡμεροῦμεν, πόσῳ μᾶλλον τῇ πνευματικῇ ταύτῃ διδασκαλίᾳ τοὺς ἄνδρας τοῦτο ἐργασόμεθα, διὰν καὶ τοῦ φαρμάκτου καὶ τοῦ θεραπευομένου πολὺ τὸ μέσον ἦ; Ὅστε γὰρ ἢ ἐν ἡμῖν ἀγριότης τοσαύτη, ὅση ἢ ἐν ἐκείνοις· ἢ μὲν γὰρ φύσεως, ἢ δὲ προαιρέσεως ἔστιν· οὐτε τῶν λόγων ἢ λογίς ἢ αὐτῇ. Ἐκτὴν μὲν γὰρ ἀνθρωπικῆς ἐστὶ διανοίας, αὐτῇ δὲ τῆς τοῦ Πνεύματος δυνάμεως καὶ τῆς χάριτος. Ὅ τίνων ἀπογνωσκῶμεν ἑαυτοῦ, τὰ θηρία ἐκνοεῖται τὰ ἡμερα, καὶ οὐδέποτε τοῦτο πιστεύει· συνεγὼς παρὰ τοῦτο ἴτω τὸ ἱατρῆον, τῶν τοῦ Πνεύματος ἀκούετω νόμων διὰ παντὸς τοῦ καιροῦ, καὶ οὐκ ἐκεῖ ἀπέλθων ἀπογραφῆται τὰ ἀκουσθέντα τῇ διανοίᾳ· καὶ οὕτως ἔσται ἐν ἐλπίσι χρησταί· καὶ ἀσφαλῆς πολλῇ, τῇ περὶ τῆς προκοπῆς αἰσθανόμενος· Ὅταν γὰρ ὁ διάβολος ἴδῃ τὸ θεοῦ τὸν νόμον ἐγγραφέντα τῇ ψυχῇ, καὶ πλάσας αὐτοῦ γενομένην τὴν καρδίαν, οὐ προσελεύεται λοιπὸν· Ἐνθα γὰρ ἂν ἦ γράμματα βασιλικά, οὐκ ἐν στήλῃ χαραγέντα χελκῆ, ἀλλ' ἐπὶ θεωρητικῆς διανοίας ἁγίου Πνεύματι τυπωθέντα, καὶ πολλῆς ἀποσιβήσεως τῆς χάριτος, οὐδὲ ἀντιβίβας ἐκείνων δυνήσεται, ἀλλὰ πόρρωθεν ἡμῖν δώσει τὰ νῦτα. Οὐδὲν γὰρ οὕτω φοβερὸν ἐκείνῳ καὶ τοῖς παρ' ἐκείνου ὀποπιθεμένοις ἰ λογισμοῖς, ὡς δεινὰ τὰ θεῖα μελετώσα, καὶ ψυχῇ ταύτῃ διαπαντὸς ἐγκυμένη τῇ πηγῇ. Τὴν γὰρ τοιαύτην οὐ λυπησάι τι τῶν παρόντων δυνήσεται, ἀλλ' ἂν ἀδῆς ἦ, οὐ φουρήσει καὶ ἐπάρα, κἂν αἰσιν ἦ· ἢ· ἀλλ' ἐν τοσοῦτω χεῖμῶν καὶ ἰατρῆ γαλήνης ἀπολαύσεται πολλῆς.

β'. Οὐ γὰρ παρὰ τὴν τῶν πραγμάτων φύσιν ὁ θόρυβος ἡμῖν ἐγγίνεται, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς διανοίας τῆς ἡμετέρας. Ἐπει εἰ παρὰ τὸ συμβαλόντα τοῦτο ἐπάσχομεν, πάντας ἀνθρώπους ταράττεσθαι ἴδαι. Πάντες γὰρ τὴν αὐτὴν πτόμενον θάλατταν, καὶ κομῆτων καὶ ἄλλης ἐκτός εἶναι ἀμήχανον. Εἰ δὲ εἰσιν, οἱ τοῦ [18] χεῖμῶνος ἐσθῆσαν ἔξω καὶ τῆς θαλάττης μονομήνης, εὐδῆλον οἷον τὸν χεῖμῶνα οὐ τὰ πράγματα ποιεῖ. ἀλλ' ἢ κατάστασις τῆς διανοίας τῆς ἡμετέρας. Ἄν οὖν αὐτὴν κατασκευάσωμεν οὕτως, ὡς πάντα φέρειν ἐκκλίνας, οὐκ ἔσται χεῖμῶν ἡμῖν, οὐδὲ κλυδώνων, λευκῆς αἰετῆς γαλήνης ὅστις. Ἄλλὰ γὰρ οὐκ οἶδα πῶς προβέμενος μὴδὲν

α' Mor. et quidam mss. τεκμήριον. Sav. et alii τεκμήρια.

β' Αἱ εἰς ἀπάγῃ σπουδῆς.

γ' Αἱ εἰς τὸν δὲ εἰς θέατρα.

δ' Savil. et mss. plurimi ἀπ' αὐτῶν τῶν προθύρων. Mor. ἀπ' αὐτῶν τῶν ἀρχῶν τῶν προθύρων. Ἐπις ἀπ' αὐτῶν τῶν προθύρων ἀπαγάγῃ.

α' Αἱ εἰς τὸν δὲ εἰς θέατρα.

β' Ἰσοπεδικῶν δεσπῆ in mss. plurimis, et a Savilio in margine positum fuit.

γ' Mor. καὶ ἐπισημῶν ἔ.

(*Psal.* 57. 5). Qua in re, quæso, a fera differt hujusmodi auditor? Quomodo non sit irrationabili quovis irrationabilior, qui Deo loquente non attendit? Nam si placere Deo, illud est homo esse: qui ut hoc adipiscatur, audire non vult, nihil aliud quam fera esse dicatur. Cogita ergo quantum sit malum, cum Christus nos velit ex hominibus angelis æquales facere, si nos ex hominibus in feras transmutemus. Nam ventri servire, pecuniarum cupiditate teneri, irasci, mordere, calcitrare, non hominum, sed ferarum est. Atqui ferae singulae suum habent affectum, idque secundum naturam: at homo qui principium cogitationum, et vitam secundum Deum instituendam adhibet, omnibus sese animi morbis addicit; nec modo

fera efficitur, sed et multiforme monstrum, neque secundum naturam veniam meretur. Nequitia quippe omnis ex arbitrio et voluntate est. Sed absit ut hoc unquam de Ecclesia Christi suspicemur: de vobis enim meliora, quæque ad salutem ducant, sentimus. Verum quanto magis hoc ita esse confidemus, tanto majorem cautelam in concionibus adhibere non cessabimus; ut postquam ad ipsum virtutum calmen pervenerimus, nobis promissa bona consequamur: quæ utinam adipiscamur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri gloria, simulque Spiritui sancto in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA III.

In principio erat Verbum.

1. Supervacaneum jam esset vos de attentione concioni adhibenda monere; tam cito nempe admonitionis fructum re et opere exhibuistis. Concursum enim, diligens attentio, præpropria cum impulsu festinatio ad interiorem occupandum locum, unde facilius vocem nostram audire possitis; perseverantia, qua vel in angustia positi recedere non vultis, donec spirituale theatrum solutum fuerit; plausus, strepitus, cæteraque similia, et fervorem animi et intentam concioni mentem indicant. Quapropter superfluum esset hac de re monere; sed illud dicere et monere operæ pretium fuerit, ut hoc animo esse perseveretis: nec modo hic idem studium exhibeat, sed etiam domi vir uxorem, pater filium de his alloquantur; sua hi dicant, et paria ab illis exigant, omnesque hoc mutuam pignus in medium afferant. Ne quis mihi dixerit, pueros in hoc occupari non oportere: opus esset eum in modo his incumbere, sed hanc solam habere curam. Attamen infirmitatis vestræ causa id non dico, neque pueros ab externo illo studio avoco; ut neque vos a civilibus negotiis. Verum ex septem his diebus unum, rogo, communi Domino nostro consecretis. Annon absurdum fuerit, si cum servos nostros obsequia sua nobis semper prestare jubeamus, nos ne minium quidem otii nostri Deo addicamus; præsertim cum hæc servitus Deo nihil conferat (Deus enim nulla re eget), sed ad nostram redundet utilitatem? Verum cum ad theatra filios adductis, neque disciplinas, neque aliud quidpiam obtenditis; si vero quidpiam spiritualis Ineri sit colligendum, vacationem illud esse dicitis. Et quomodo iram Dei non provocabitis, dum cæteris omnibus suo tempore operam dantes, divinis operam dare, molestum et importunum filiis existimatis?

Juvenes quomodo instituendi. Doctrina Joannis quanta vis. Mens quæ divina meditando diabolo formidabilis est. — Ne ita, ne ita, fratres mei, ag. vis. Etenim hæc maxime res ista eget disciplina: tenera enim cum sit, cito illa quæ dicuntur, imbibit, doctrinaque illi eum sigillum in cera imprimitur. Alloquin autem hæc prima ætate vel ad vitium vel ad virtutem declina-

tur. Si quis igitur a principio et quasi a vestibulo illos a vitio abduxerit, et ad optimam viam direxerit, eum in quendam habitum et rectam vitam rationem eos constituit: neque sponte sua facile ad malum declinant, consuetudine illos ad bona opera trahente. Ita nobis vel ipsis senibus venerabiliores erunt, et urbanis negotiis gerendis aptiores, dum in juventute senilem ætatem experient. Neque enim fieri potest, ut jam dixi, ut qui hujusmodi concione fruuntur, et tantum apostolum frequentant, non ingenis quodpiam bonum secum referant; sive tandem vir, sive mulier, sive juvenis sit is qui hujus mensæ particeps efficitur. Nam si feras verbo domitas cicuramus, quanto magis homines hac spirituali doctrina ad frugem deducemus, cum inter medicam et eum qui curatur tantum sit discrimen? Neque enim tanta nobis inest feritas, quanta belluis: nam hæc ex natura, illa ex arbitrio proficitur: neque verborum eadem vis est. Illa enim ex humana mente prodit, hæc ex Spiritus virtute et gratia. Si quis igitur de se desperet, mansuetas illas feras cogitet, et nunquam in desperationem incidet: sæpe hanc medicamento- rum officinam adeat, divinas leges omni tempore audiat, et domum reversus, quæ audivit, in mente describat: si que in bona spe et securitate constituitur, et experientia profectum sentiet. Cum enim diabolus legem Dei in anima descriptam videbit, et tabulas esse cor illius, non accedet ulterius. Ubi enim literæ regni, non in æreo cippo sculptæ, sed in religioso animo a Spiritu sancto efformatæ multa fulgent gratia, nec contra respicere ille poterit, sed procul nobis terga vertet. Nihil enim ita formidabile est et illi et cogitationibus ab illo immissis, ut mens quæ divina meditando, et huic semper hæret fonti. Hanc nulla rerum præsentium turbabit, quantumvis molesta sit, nulla inflabit et extollat, quantumvis prospera fuerit: sed in tanta procella et tempestate, tranquillitate magna fruetur.

2. *Non turbamur nisi ex animi nostri infirmitate. Hæreticorum de Verbo sententia. — Neque enim ex rerum natura turbamur, sed ex animi nostri infirmitate. Nam si ex rebus quæ accidunt turbaremur, omnes*

hominem turbari necesse esset. Omnes enim idem navigamus pelagus, neque fieri potest, ut extra fluctus et tempestates versemur. Quod si quidam extra tempestatem et furibundum mare degant, palam est tempestatem non a negotiis oriri, sed a statu mentis nostræ. Si hanc igitur ita comparemus, ut omnia facile ferat, nulli fluctus, nulla tempestas, sed tranquillitas nobis proper aderit. Verum nescio quo pacto, cum nihil horum dicere in proposito haberem, in tantam admonitionem devenerim. Ignoscite, quæso, longitudinem. Etenim vereor, et admodum vereor, ut hoc studium meum felicem exitum habeat; nam si sisus essem, neutiquam vos his de rebus alloquutus essem. Satis certe sunt quæ diximus, ut omnia volis facilia reddantur. Tempus autem est ut ad rem propositam veniamus, ne vos defessi hæc certamina adeatis. Certamina quippe nobis prostant contra veritatis hostes, contra eos qui nihil non agunt, ut Filii Dei gloriam, imo potius suam dejiciant. Illa quippe semper manet ut est, nihil per maledicam linguam imminuta: illi vero, dum eum, quem se adorare dicunt, prosternere student, vultum suum infamia replent, et animam supplicio addicunt. Quænam ergo dicunt illi, dum nos hæc proferimus? Illud, *In principio erat verbum*, non æternitatem simpliciter indicare: nam hoc de cælo etiam et de terra dictum fuit. O impudentiam et impietatem ingentem! De Deo te alloquor, et tu mihi terram et homines terra ortos offers in medium? Ergo quia Christus Filius Dei dicitur et Deus, et homo similiter filius Dei et deus prædicatur (nam *Ego dixi, inquit, dii estis, et filii Excelsi omnes* [Psal. 81. 6]), cum Unigenito contendes de filiatione, et dices ipsum nihil plus habere, quam tu habeas? Nequaquam, ait. Atqui illud ipsum agis, etsi non dicas. Quomodo? Quia dicitis, te per gratiam adoptionem percepisse, ipsumque similiter: cum autem dicitis ipsum non naturæ filium esse, nihil aliud probas, quam per gratiam filium esse. Cæterum videamus ea, quæ nobis afferunt testimonia: *In principio fecit Deus cælum et terram. Terra autem erat invisibilis et incomposita* (Gen. 1. 1, 2). Et, *Erat homo ex Armathaim Sipher* (1. Reg. 1. 1). Hæc ipsis firma videntur. Et vere firma sunt, sed ad demonstrandam doctrinæ nostræ veritatem: nam ad illorum blasphemiam comprobendam omnium debilissima sunt. Quid enim, quæso, commune habet illud, *Fecit*, cum illo, *Erat*? quid Deus cum homine? Cur ea misces quæ misceri non possunt? cur confundis ea quæ divisa sunt, et quæ sursum, deorsum ponis? Hic enim illud, *Erat*, non æternitatem ostendit, si solum spectetur; sed si addatur cum illis, *In principio erat*, et, *Verbum erat*. Quenadmodum ergo illud, *Esse*, cum de homine dicitur, præsens tantum indicat tempus; cum autem de Deo, æternitatem demonstrat: sic et illud, *Erat*, de nostra dictum naturæ, præteritum tempus significat, ipsumque finitum; cum autem de Deo, æternitatem indicat. Satis ergo erat ei, qui audiret Terram, et Hominem, nihil amplius de illis cogitare, quam naturæ creatæ conveniat. Nam quod

factum est, quidquid tandem sit, in tempore vel sæculo factum est: at Filius Dei, non temporibus tantum et creator et opifex est: dicitur enim, *Per quem fecit et sæcula* (Hebr. 1. 2). Qui autem opifex est, ante opificia haud dulcis fuit. Quoniam vero quidam ita insensati sunt, ut postea majus quidpiam de sua dignitate suspicerent, illo verbo, *Fecit*, et illo, *Homo erat*, auditoris mentem præoccupat, et omnem impudentiam excendit. Nam quæ facta sunt omnia, cælum, terra, tempore facta sunt, temporale principium habent, eorumque nihil sine principio est, quia facta sunt. Itaque cum audis ipsum fecisse terram, et hominem esse, superflue nugaris, et inutilia effutis. Ego enim aliam hyperbolam afferre possum. Quænam illa est? Si de terra dictum esset, *In principio terra erat*; et de homine, *In principio erat homo*, neque ita quid majus de illis suspicandum fore, quam illa quæ nunc cognoscimus. Nam præmissa terræ et hominis appellatione, quidquid de illis dicitur, non potest animus majus quidpiam de illis imaginari, quam ea quæ scimus: ut contra, Verbum, etiamsi tenuè quidpiam de illo dictum fuerit, non permittit tamen aliquid abjectum et vile de se existimari. Enimvero de terra sic postea dicitur: *Terra autem erat invisibilis et incomposita* (Gen. 1. 2). Cum dixisset enim ipsum fecisse terram, et ipsi proprium terminum posuisset, secure jam quæ sequuntur enarrat; guarus oeminem ita stultum esse, ut illam sine principio et non factam esse suspiceret. Terræ quippe nomen, et illud, *Fecit*, satis sunt ut vel admodum stulto succedant, ipsam nec æternam, nec non factam esse, sed ex eorum numero quæ in tempore condita sunt.

5. Præterea autem illud, *Erat*, de terra et de homine¹ dictum, non simpliciter existentiam significat: sed de homine dictum, indicat ipsum ex tali esse loco; de terra autem, illam tali esse modo. Neque enim simpliciter dixit, *Terra erat*, et postea tacuit; sed qualis post creationem esset addidit, nempe, *Invisibilis erat et incomposita*, adhuc aquis operta et admixta. Et de Elcana non dixit solum quod esset homo, sed adjecit unde esset, *De Armathaim Sipher*. De Verbo autem non sic. Et me pudet profecto hæc simul indagare. Si enim reprehendimus eos qui circa homines hoc agunt, quando multum est inter eos qui comparantur virtutis discrimen, licet illi ex una eademque substantia sint: quando et circa naturam et circa alia institutum est interstitium, quomodo non extremæ demeritiæ fuerit has questiones movere? Sed nobis ille propitius sit, quem ipsi blasphemis impetunt. Hujusmodi namque dictorum adhibendorum necessitatem non nos induximus, sed illi nobis obtulere, qui salutem impugnant suam.

Æternitas Filii probatur. — Quid ergo dico? Illud, *Erat*, de Verbo dictum, significare ipsum æternum

¹ Morel. habet, *noli superflue nugari, te inutilibus implicans ratiunculis.*

² Alii legunt, *de cælo, pro, de homine.*

εἶπεν, Ἐν ἀρχῇ ἦν ἡ γῆ, ἀλλ' ὅτι Ἐποίησεν αὐτήν, καὶ τότε ἦν. Ἵ τοῖνυν ἐκώλυσε καὶ τὸν Ἰωάννην οὕτως εἶπαι, ὅτι Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν Λόγον; Εἰ γὰρ περὶ τῆς γῆς τοῦτο ἔδεισαν ὁ Μωϋσῆς, μὴ τις αὐτὴν ἀγένητον εἴπῃ· πολλῶν μᾶλλον περὶ τοῦ Υἱοῦ φοβηθῆναι ἔχρησεν τὸν Ἰωάννην, εἰ γε κτιστός ἦν. Ὁ μὲν γὰρ κόσμος, ὁρατὸς ὢν, αὐτόθεν κηρύσσεται τὸν Ποιητὴν (Ὁ οὐρανὸς γὰρ, φησὶ, δημιουργοῦνται δόξαν τοῦ Θεοῦ)· ὁ δὲ Υἱὸς ἀόρατός ἐστι, καὶ τὴν κτίσιν σφόδρα καὶ ἀπερίωρα ὑπεραναβέβηκεν. Εἰ τοῖνυν ἐνθα μὲν λόγου καὶ διδασκαλίας ἤμην ἔδει πρὸς τὸ μαθεῖν, ὅτι γενητὸς ὁ κόσμος ἔστιν, ὅμως σαφῶς αὐτὸ καὶ πρὸ τῶν ἄλλων τίθησιν ὁ Προφήτης· πολλῶν μᾶλλον περὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦτο τὸν Ἰωάννην ἔχρησεν εἶπαι, εἰ γε κτισθείς ἦν. Ναί, φησὶν· ἀλλ' ὁ Πέτρος τοῦτο εἶπε σαφῶς καὶ διαβόητον. Ποῦ καὶ ποῦ; Ὅτι Ἰουδαίους διαλεγόμενος ἔλεγεν, Ὅτι Κύριον αὐτὸν καὶ Χριστὸν ὁ Θεὸς ἐποίησεν. Τὶ οὖν καὶ τὸ ἐξῆς οὐ προσέθηκας, ὅτι Τοῦτον τὸν Ἰησοῦν ἐν ἡμῶν ἐσταυρώσατε; Ἡ ἀγνοεῖς ἐπὶ τῶν λεγομένων τὰ μὲν τῆς ἀκηράτου φύσεως, τὰ δὲ τῆς οὐκονομίας ἐστίν; Εἰ δὲ μὴ ἐστίν, ἀλλὰ πάντα ἀπλῶς ἐπὶ τῆς θεότητος ἐκδέχθη, καὶ παθητὸν [2] εἰσαφῆς ἡ τὸ θεῖον· εἰ δὲ μὴ παθητὸν, οὐδὲ ποιητὸν. Εἰ μὲν γὰρ ἐκ τῆς θείας αὐτῆς; καὶ ἀβρόχτου φύσεως τὸ αἶμα ἔλαβε, καὶ ἀντὶ τῆς σαρκὸς αὐτῆς τοῖς κατὰ τὸν σταυρὸν ἥλος διηρητο καὶ ἐτέμνετο, λόγον ἂν εἶχέ σου κατὰ τοῦτο τὸ σόφισμα. Εἰ δὲ τοῦτο οὐδ' ἂν αὐτὸς ὁ διδάσκαλος βλασφημίαις, τίνας ἐνεκίει αὐτὸς ἀγνοεῖν προσποιῆσάσιν ἀσύγγνωστον οὕτως ἀγνοίαν, καὶ ἦν οὐδ' ἂν οὐ δαιμόνιος ὑπεκρίναντο; Ἄλλως τε τὸ Κύριος καὶ τὸ Χριστὸς, οὐκ ἐστὶν οὐσίας, ἀλλ' ἀξιωματικός. Τὸ μὲν γὰρ τῆς ἐξουσίας ἐστὶ, τὸ δὲ τοῦ χρισθῆναι. Τὶ οὖν ἂν εἴποις περὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ; Εἰ γὰρ καὶ κτιστός ἦν καθ' ἡμᾶς, τοῦτο οὖν ἂν ἔχοι χώραν· οὐ γὰρ δὴ πρότερον ἐγένετο, καὶ τότε αὐτὸν χειροτονήσεν ὁ Θεός· οὐδὲ ἀπόδητον ἔχει τὴν ἀρχὴν, ἀλλὰ φύσει καὶ οὐσιωμένῃ. Ἐρωτηθείς γὰρ εἰ βασιλεὺς εἴη, Ἐγὼ εἰς τοῦτο γεγεννημαι, φησὶν. Ὁ δὲ Πέτρος, ὡς περὶ τοῦ χειροτονηθέντος, οὕτω διαλεγεται. Περὶ γὰρ τῆς οὐκονομίας ὁ λόγος αὐτῷ πάσης ε.

δ. Καὶ τί θαυμάζεις, εἰ τοῦτο ὁ Πέτρος φησὶν; Ἀθηναίως γὰρ διαλεγόμενος ὁ Παῦλος, ἀνδρὰ αὐτὸν καλεῖ μόνον, οὕτω λέγων· Ἐν ἀνδρὶ ᾧ ὤρισε πίστιν κερμασθῶν πᾶσιν, ἀναστήσας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν· καὶ οὐδὲν περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ λέγει μορφῆς, οὐδὲ δὲ ἴσος αὐτοῦ, οὐδὲ δὲ ἀπαύγαμα τῆς δόξης αὐτοῦ· εἰκότως. Οὕτω γὰρ τοῦτον καιρὸς τῶν ῥημάτων ἦν, ἀλλ' ἀγαπητὸν ἦν αὐτοῦ παραδέξασθαι τέως ὅτι ἀνθρωπὸς ἐστὶ, καὶ ὅτι ἀνέστη. Οὕτω καὶ αὐτὸς ἐποίησε Χριστὸς· παρ' οὗ καὶ Παῦλος μαθὼν, οὕτω τὰ πράγματα ἠκονομαίει. Οὐ γὰρ εὐθέως ἤμην αὐτοῦ τὴν θεότητα ἐξεκάλυψεν, ἀλλὰ πρῶτον μὲν ἐνομιζέτο εἶναι προφήτης καὶ Χριστὸς ἀπλῶς ἄνθρωπος· ὕστερον δὲ ἐράνη διὰ τῶν ἔργων καὶ τῶν ῥημάτων τοῦτο ὅπερ ἦν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Πέτρος ἐν ἀρχῇ τοῦτον κέχρηται τῷ τρόπῳ· καὶ γὰρ ταύτην πρώτην ἡ πρὸς Ἰουδαίους ἐφημηγόμεναι δημηγο-

ρίαν. Ἐπειθὲ γὰρ οὐδὲν περὶ τῆς θεότητος σαφῆς μαθεῖν ἴσχυον, διὰ τοῦτο τοῖς περὶ τὴν ἐνδιατριβὴν λόγους, ἵνα τοῖσι τῆς ἀποχῆς γυλοπιῆ προδοποποση διδασκαλίᾳ. Καὶ εἰ τὴν δημηγορίαν πᾶσαν ἀνυθεῖν διελθεῖν, εἰ δὲ λέγω σφόδρα διαλάμπον. Καὶ γὰρ ἀνδρὰ καὶ αὐτὸς, καὶ τοῦ τοῦ πάθους, καὶ τῆς καὶ τῆς κατὰ σάρκα γεννήσεως ἐνδιατριβῆς Παύλος δὲ, ὅταν λέγῃ· Τοῦ γενομένου ἐκ αἰυτὸ κατὰ σάρκα, οὐδὲν ἕτερον ἡμᾶς τ ὅτι τὸ, Ἐποίησεν, ἐπὶ τῆς οὐκονομίας πα καὶ ἡμεῖς ἠμολογοῦμεν. Ἄλλ' ὁ τῆς βροντῆς ἀβρόχτου καὶ προσιουμένου ἡμῶν ὑπάρχει νῦν. Διὰ τοῦτο τὸ, Ἐποίησεν, ἀρεῖς, τὸ, Ἐχρησεν δὲ εἰ κτιστός ἦν, τοῦτο μάλιστα διε γὰρ ὁ Παῦλος ἔδεισε μὴ τῆς ὑποπεύσει τ ὅτι τοῦ Πατρὸς ἐστὶ καὶ κατὰ τὸν οὐκονομίας τὸν γεννησάντα· διὰ [23] γὰρ τοῦτο Κορινθῶν ἔλεγεν· Ὅταν δὲ εἴπῃ, ὅτι Ἰακωβέτα. ὅτι ἐκτός τοῦ ὑποδέξαντος αὐτῷ τὰ πει τὶς ἂν ὑπονοήσῃ, ὅτι ὁ Πατὴρ ὑποκαθῆσεν Υἱὸν καὶ μετὰ τῶν πάντων; ἀλλ' ὅμως ἀλλοῦς ταῦτας ὑπονοεῖς ἔδειξαι, καὶ τ τοῦ ὑποδέξαντος αὐτῷ τὰ πάντα· πολλῶ Ἰωάννην, εἰ κτιστός ἦν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἔδει, μὴ τίς αὐτὸν ἀκτιστον νομίσαι, καὶ τοῦ τὸν διδάξει. Νῦν δὲ, ἐπειθὲ γεννητός ἦν, αὐτὸς, ὅτε ἄλλος οὐδεὶς, οὐκ ἀπόστολος, ο κτιστον αὐτὸν ἐφησαν εἶναι. Καὶ αὐτὸς δὲ οὐκ ἂν αὐτὸ παρήκειν, εἰ τοῦτο ἦν. Ὁ γ ταπεινὰ φεγγόμενος διὰ συγκατάθεσιν, π τοῦτο οὐκ ἂν ἐσιώπησεν. Οἶμαι γὰρ οὐκ ἂ λον ἔχοντα τὸ ὑψηλὸν σιγήσαι, ἢ μὴ ἔχε πειν τοῦτο αὐτὸν, καὶ μὴ διδάξει ὅτι οὐ μὲν γὰρ εὐλογὸς πρόφασις τῆς σιγῆς ἦν, διδάσκοντι τοῦ ἀνθρώπου ταπεινοφρονεῖν, ἰ σιγῆν τὰ μεγάλα τῶν προσόντων αὐτῶ· ἐν διμῶν ἔχουσι εἶπειν δικαίαν πρόφασιν τῆς σ γὰρ ἐνεκὸν εἶπα, εἰ κτιστός ἦν, τὸ γεγεν ὦν προσόντων πολλὰ παρατιμῶμενος; Ἡ τῆς ταπεινοφροσύνης διδασκαλίαν καὶ τὰ αὐτῷ πολλάκις εἰπὼν ταπεινὰ, πολλῶν μᾶλλον ἦν, τοῦτο οὖν ἂν παρέλειπεν. Ἡ οὐχ ὀρέ μνηστὸς αὐτὸν ἀγέννητον ὑπολάβῃ, πάντα καὶ ποιοῦντα καὶ λέγοντα, καὶ ἀνάξια αἰ μων τῆς ἀξίας καὶ ἰ τῆς οὐσίας, καὶ ε ταπεινότητα καταβαλόντων; Τὸ γὰρ, Νε κρῖνω· καὶ τὸ, Ἐκεῖνός μοι εἶπε τί εἶπε λησῶ, καὶ θαυταίτια, προφητῶν μόνον ἰ νων ταύτην ἔβλουν τὴν ὑποψίαν ἀνελεῖν, ε φθέγγεσθαι οὐκ ἀπηξίωμε ῥήματα· πολλῶ εἰ κτιστός ἦν, ἵνα μὴ ἀκτιστὸν τις αὐτὸν πολλα τοιαῦτα ἂν εἶπεν· οἶον, Μὴ νομίζετ ἠσθαι παρὰ τοῦ Πατρὸς· πεποιθίμαι ἐγώ, μαι, οὐδὲ εἶμι τῆς οὐσίας ἐκείνου. Νῦν δὲ τῶν ποιεῖ· ἐκεῖνα γὰρ φθέγγεται τὰ ῥήματα μὴ βουλομένους ἀναγκάζει καὶ ἀκοντας δέξασθαι ὑπόνοιαν, οἶον, ὅτι Ἐγὼ ἐν τῷ ὁ Πατὴρ ἐν ἡμῶν· καὶ, Τοσοῦτον χρόνον εἶμι, καὶ οὐκ ἔγνωκάς με, Φίλιππε; Ὁ ἔ

^a Quidam ἀναβέβηκεν.

^b Ἄλλι εἰσαφῆς.

^c Sic Nav. Mor. vero ὑπεκρίναντο; ὅτι τὸ Κύριος καὶ τὸ Χριστός, οὐκ ἐστὶν οὐσίας· τὸ γὰρ Κύριος καὶ Χριστός, ἐπισημαστικὸν οὐκ ἐστὶν οὐσίας, nihil recte.

^d Kai deest in Savil.

^e Sav. legendum putat nec, et melius certe quadrant ad certena. Sed omnes culti et mss. πάσης habent.

^f Quidam οὐκονομίας. Mox pro Χριστός recte Sav. et eod 706 Χριστός.

^g Ηρωτην deest in quibusdam mss.

^h Παρήκειν. Nonnulli, παρήκεν.

ⁱ Ἄλλι ἐσιώπησεν· εἶπας γὰρ ἢν μὴ δόν, sic bet ἢ Nec, τὸς ἄξια καί, deest in quibusdam.

esse: nam ait, *In principio erat Verbum*; consequens autem erat, ut apud aliquem esset. Cum enim maxime illud Dei sit proprium, ut sit æternus et sine principio, hoc primo ponit. Deinde, ne quis audiens illud, *In principio erat*, etiam ingenitum diceret, statim ipsi occurrit, antequam diceret quid erat, dicendo, *Erat apud Deum*. Et ne quis ipsum Verbum prolative aut internum esse putaret (a), per articulum præmissum (b), et per secundam additionem, hanc amoveret suspicionem. Non enim dixit, *In Deo erat*, sed, *Apud Deum*, ejus nobis secundum hypostasin æternitatem declarans. Deinde illud clarius significavit adiciens, *Verbum istud fuisse Deum*. Sed, inquit, factum. Quid ergo obfuit quin diceret, *In principio fecit Deus Verbum*? Nam cum de terra loqueretur Moyses, non dixit, *In principio erat terra*, sed, *Fecit* (Gen. 1. 1) eam, et tunc fuit. Quid igitur prohibuit quominus Joannes ita diceret, *In principio fecit Deus Verbum*? Si enim ita dixit Moyses tinens ne quis terram non factam diceret; multo magis de Filio metuere oportebat Joannem, si creatus fuisset. Mundus enim cum sit visibilis, hoc ipso Cauditorum prædicat (nam *Cæli*, inquit, *enarravit gloriam Dei* [Psal. 18. 1]: *Filius autem invisibilis est*, et creaturam infinito medio excedit. Si itaque ubi neque verbo neque doctrina opus erat, ut disceremus mundum esse factum, tamen clare illud et ante omnia ponit propheta; multo magis id de Filio Joannem dicere oportebat, si creatus fuisset. Etiam, dices: Sed Petrus id clare dixit et perspicue. Ubinam et quando? Cum Judæos alloquens diceret: *Ipsum Dominum et Christum Deus fecit*. Cur ergo id quod sequitur non adjecit, *Hunc Jesum quem vos crucifixistis* (Act. 2. 36)? An ignoras ex dictis alia ad immortalitatem naturam, alia ad incarnationem pertinere? Si autem non ita se res habet, sed omnia de deitate accipias, Deum passibilem induces: si vero non passibilis, non factus utique est. Nam si ex divina et ineffabili natura sanguis effluerit, et si vice carnis ipsa in cruce clavibus transfusa et dissecta sit, ratione nixum est sophisma tuum. Quod si ne diabolus quidem ita blasphemaverit, cur inexpiablem ignorantiam simulas, quali ne demones quidem unquam usi sunt? Præterea hæc, Dominus et Christus, non sunt substantiæ, sed dignitatis; alterum enim est potentia, alterum unctionis. Quid ergo dixeris de Filio Dei? Nam si creatus sit, ut vos dicitis, nullum hoc haberet locum. Non enim prius factus est, et tunc Deus ipsum ordinavit; neque abjectum habet principium, sed ex natura atque substantia. Interrogatus enim num rex esset, *Ego in hoc natus sum* (Joan. 18. 57), inquit, Petrus autem quasi

(a) *Internum Verbum* ἰδιαιτὸν ἄχρονον, memorat Irenæus l. 2, c. 12; *Verbum prolative*, ἀποπροσβ., appellat Theophilus Antiochenus, p. 101; et subinde hæc voces ab hæreticis maxime frequentate, ideoque proscripse sunt. Erant qui dicerent patrem ante mundi creationem habuisse Verbum ἰδιαιτὸν, *internum*: et quando mundum creavit, protulisset Verbum suum, et tunc fuisse ἀποπροσβ., *prolative*. ἄχρονον aut ἰδιαιτὸν, *verbum prolative et internum*, pro ut in hominibus est, memorat Flutarchus, libro, quod Philosophus debeat maxime principes alloqui.

(b) Equidem illud, *In principio erat Verbum*, Græcè sic exprimitur, ἔν τε ἀρχῇ ἦν ἡ λέξις.

de quodam qui ordinatus sit loquitur nam de œconomia, sive de humanitate ipsi sermo est.

4. *Cur Petrus Judæos alloquens de Christo ut de simplici homine multa sit locutus. Christus in quantum Filius Dei est, non creatus est.* — Equid miraris, si Petrus id dicat? Nam Paulus Atheniensis, aliqui virum ipsum tantum appellat dicens: *In irro in quo statuit fidem præbens omnibus, suscitans eum a mortuis* (Act. 17. 31): nihilque de forma Dei loquitur, neque Deo æqualem dicit, neque quod sit splendor gloriae ejus; idque merito. Nondum enim tempus hæc dicendi venerat; sed satis adhuc erat, ut ipsum hominem esse et resurrexisse admitterent. Sic et ipse Christus fecit; a quo edoctus Paulus, ita res dispensabat. Non enim statim nobis deitatem suam revelavit, sed prius propheta et Christus¹ simplex homo putabatur; deinde et verbis et operibus id quod vere erat ostendit. Ideo Petrus in principio hoc utitur modo: nam hanc priorem² ad Judæos concionem habuit. Quia enim de divinitate ejus nihil hæctenus ediscere poterant, ideo de Christi humana natura verba facit, ut his exercitatus auditis, ad reliquam percipiendam doctrinam aptaretur. Quod si quis voluerit totam concionem altius repetere, id quod dico conspicuum esse inveniet. Nam et virum illum vocat, deque passione, resurrectione, et generatione secundum carnem pluribus agit. Paulus vero cum dicit, *Qui factus est ex semine David secundum carnem* (Rom. 1. 5), nihil aliud nos docet, quam quod illud, *Fecit*, de œconomia dictum sit; id quod etiam nos confitemur. Verum filius tonitru de ineffabili et ante sæcula existentia nunc nos alloquitur. Ideo ille, *Fecit*, relicto, *Erat*, dixit. Oportebat enim, si creatum fuisset, id maxime definire. Si enim Paulus timuit ne quis ex insipientibus suspicaretur Filium Patre majorem fore, et Genitorem sibi subjectum habiturum esse: nam ideo Corinthiis scribens dicebat: *Cum autem dicit, Subjecta sunt, sine dubio præter eum qui subjecit ei omnia* (1. Cor. 15. 26. 27); atqui quis suspicaretur Patrem cum omnibus subjectum fore Filio? et tamen si has absurdas suspiciones timuit et dicit, *Præter eum qui subjecit ei omnia*; multo magis Joannem, si Filius Dei creatus fuisset, timere oportebat, ne quis ipsum in creatum putaret, illudque præ omnibus docere. Cum autem genitus sit, jure neque ipse, neque alius quispian, vel apostolus vel propheta creatum ipsum fuisse dicit. Imo neque ipse Unigenitus id prætermisisset, si creatus vere fuisset. Qui enim tam humilia sese demittendo loquitur, multo minus id tacuisset. Nam verisimilium puto ipsum quam habere præstantiam potius tacuisse, quam si non haberet id prætermisisset, nec significasse id se non habere. Illic consentanea tacendi causa erat, quod vellet docere homines humilitatem, ideoque præstantiam suam obtegeret; hic autem ne minimam quidem probabilem tacendi causam dicere possis. Cur enim si creatus erat, se

¹ Juxta Savil. et Cod. 706, legeretur recte, *bonus*, pro, *Christus*.

² Vox, *priorem*, deest in quibusdam mss.

factum esse tacuisset, qui multa sibi congruentia prætermittit? Itaque is qui ad docendum humilitatem abjecta, sibi non competentia, sæpe dixit, multo magis, si creatus fuisset, id non prætermisurus erat. Nonne vides ipsum, ne quis ingenuum suspicaretur nihil non agentem et dicentem, imo indigna loquentem sua dignitate et substantia¹, atque in prophetæ humilitatem sese demittentem? Illud enim, *Sicut audio, judico*: et illud, *Ille mihi dixit quid dicam et quid loquar* (Joan. 5. 30. et 12. 49), et similia, prophetarum tantum verba sunt. Si ergo ut hanc tolleret suspicionem, tam humilia proferre verba non dedignatus est: multo magis, si creatus esset, ne quis increatum illum suspicaretur, multa similia dixisset; verbi causa, Nolite putare me genitum esse a Patre; nam factus, non genitus sum, neque ex eadem ex qua ille substantia. Nunc autem omnino contra facit; nam ea loquitur, quæ vel invitos cogant ad contrariam amplectendam sententiam; ut nempe: *Ego in Patre, et Pater in me* (Joan. 14. 10); et, *Tanto tempore vobiscum sum, et non cognovistis me, Philippe? Qui videt me, videt et Patrem* (Ibid. 9); et, *Ut omnes honorent Filium, sicut honorant Patrem* (Id. 5. 23). *Sicut Pater suscitavit mortuos, et vivificavit: sic et Filius, quos vult, vivificat* (Ibid. 21). *Pater meus usque modo operatur, et ego operor* (Ibid. 17). *Sicut novit me Pater, et ego nosco Patrem. Ego et Pater unum sumus* (Id. 10, 15. et 30). Et ubique *Sicut et Ita* ponit, dicitque se et Patrem unum esse, nullaque hæc differentiam declarat. Auctoritatem veru et per hæc et per alia plura demonstrat; ut cum dicit, *Tace, obmutasce; Volo, mundare; Tibi dico: Surde et mute demon, exi ab eo* (Marc. 4. 39. Matth. 8. 5. Marc. 9. 24): illudque, *Audistis quia dictum est antiquis, Non occides: ego autem dico vobis, Qui irascitur fratri suo frustra, reus erit* (Matth. 5. 21. 22). Similiaque statuit, et miracula edit, quæ possunt ejus potentiam demonstrare: imo vel minima quidem illorum pars eos, qui non omni prorsus sensu carent, adducere et persuadere possit.

5. *Inanis gloria damnata.* — Verum ea est inanis gloriæ² vis, ut vel in rebus manifestissimis possit eorum qui illa capti sunt mentem excæcare, atque illis suadere, ut etiam adversus ea quæ in confesso sunt contendant; aliosque, quibus nota veritas est, ad simulandum et contra nitendum incitet: quod etiam Judæis accidit. Non enim per ignorantiam Filium Dei negabant, sed ut apud vulgus honorem sibi conciliarent. Nam *Credebant in eum* (Joan. 12. 42), inquit, sed timebant ne extra synagogam fierent, in aliorumque gratiam salutem suam prodebant. Non potest enim, non potest utique is qui præsentem gloriam ita captat, illam quæ a Deo est assequi. Quapropter increpavit eos his verbis: *Quomoda vestris credere, qui gloriam ab hominibus accipitis, et illam quæ a Deo est non quaeritis* (Joan. 5. 44)? Ea quippe

profunda quædam cæcitas est: ideoque i animi morbo captus est, difficile respiciat. I captivorum animam a cælo abscindens, ter nec sinit veram intueri lucem, sed in cæc voluntari curat, dominos ipsis parvas ita po sine jussu aliquo ipsis imperent. Nam is q modi morbo laborat, etiam nemine jubente illa omnia efficit, quæ putat dominis illi posse. Horum quippe gratia pulchris indubibus, faciem ornat, non sibi, sed aliis; f turbant in foro circumducit, ut aliis sit adn quidquid denique facit, ut aliis placeat, ex hoc animi morbo quidquam deterius esse i aliis sit admirationi, sæpe se præcipitem e certe essent ea quæ a Christo dicta sunt morbi tyrannidem demonstrandam: verum h illa cognoscatur. Nam si quempiam ex ill qui sumptus profundunt maximos interto tantum auri impendant, quid sibi volunt h sumptus, nihil aliud respondebant, quam placeant. Si rursus scisciteris, quid sit Quidpiam, inquit, tumultu plenum et pertu ex insipientia plerumque constans, quod ten ultro citroque fertur, instar marinorum jacta secum pinguante sententia plerumque fluctalem habet dominum, quo non miserabilis Sed quod sæculares homines his inebient grave est, etsi dicat revera sit: quod aut mundo renuntiassent, hoc morbo labo majore, id certe gravissimum. Illis enim petantum est jaectura: his vero animæ pericul cum gloriæ causa a recta fide desciscunt, gloriam pariunt, Deum dedecore afficiunt, quæso, torporis, quantum insanias res ha fert?

Gloria popularis, non est vera gloria.—Cæc vitia, licet multum damni inferant, aliqua afferunt voluptatem, etsi temporaneam et Nam avarus, ebriosus, mulierumque amans damno admixtam, etsi brevem, voluptatem qui autem hoc morbo capti sunt, acerbam s voluptate vacuam agunt vitam. Neque enim maxime amant assequuntur; gloriam nempe popularem; sed videntur quidem illa frui, i men fruantur, quod illud minime sit gloria vitium illud, non gloria, sed res gloria vacu: vanamque gloriam veteres omnes id jure i Vacua namque est, nihil intus habens splend gloriosum. Sed quemadmodum larvæ videntu decoræ et amabiles, sed vacuæ intus sunt: i formosiores sicut cæteris corporibus, nemi quam ad sui amorem allegerunt; sic illa ap gloria; imo longe miserabilis, hunc morbo difficilem et tyrannicum nobis cformat. Coi quippe solum splendidum habet; interiora v vacua modo, sed etiam dedecore et crudeli plena sunt. Unde ergo nascitur, inquires, mo absurdus, uullaque afficiens voluptate? U aliunde quam a vili et abjecto animo. Non pu

¹ Quiddam, indigna loquentem sua substantia.

² Quam habent, ambitionis, et alii, avaritiæ, pro, vanis gloriæ.

ἔδρακε τὸν Πατέρα· καὶ, ἴνα πάντες ἐγινώσκον τὸν Υἱὸν, καθὼς ἐγινώσκον τὸν Πατέρα. Ὡς περὶ ὁ Πατήρ ἔγειρε τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, οὕτως καὶ ὁ Υἱός, οὕτως θέλει, ζωοποιεῖ. Ὁ Πατήρ μὴ ἕως ἄρτι ἐργάσθη, ἀλλὰ ἐργάζομαι. Καθὼς γινώσκει με ὁ Πατήρ, καὶ γινώσκει τὸν Πατέρα. Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἑσμέν. Καὶ πανταχοῦ τὸ ὡς περὶ καὶ τὸ οὕτως τιθεῖς, καὶ τὸ ἐν εἶναι πρὸς τὸν Πατέρα, τὴν πρὸς αὐτὸν ἀπαρ-
 ἀλλασάν ὁλοῦσ'· τὴν δὲ αὐθεντίαν, καὶ διὰ τούτων μὲν, καὶ δι' ἑτέρον δὲ πλείονων ἐνδεκτικαί· ὅταν ὅταν λέγω, τὸ Σίωπα, περίμωσο· θέλω, καθαρῶσθε· Σοὶ λέγω, τὸ δαιμόνιον τὸ κωφῶν καὶ ἀλαλοῦν, ἐξέλεθε ἀπ' αὐτοῦ. Καὶ τὸ, Ἡκούσατε δεῖ [25] ἔρρηθη τοῖς ἀρχαίοις, Οὐ φρονέουσι· ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, δεῖ ὁ ὀργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ εἰπῆ, ἔσχατος ἔσται. Καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα νομοθετεῖ καὶ θαυματουργεῖ, ἰκανὰ δεῖξαι αὐτοῦ τὴν ἐξουσίαν· μᾶλλον δὲ τὸ πολλοῦσθαι αὐτῶν μέρος ἰκανὸν τοῦ μὴ λίαν ἀναισθητοῦντας προσαγαγεῖσθαι ἢ καὶ πείσαι.

ε'. Ἀλλὰ γὰρ δεῖνὸν ἢ κενόδοξία καὶ πρὸς τὰ λίαν φανερά ἀποτυπώσαι τὴν δόξαν τῶν ὑπ' αὐτῆς ἀλλοσκομένων, καὶ τοῖς ὑπολογισμένοις πείσαι φιλονικεῖν· ἑτέρους δὲ καὶ σφόδρα εἰδότες τάληθες καὶ πεπεισμένους, εἰς ὑπόκρισιν καὶ ἀντίστασιν ἀλείπει. Ταῦτα καὶ ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων ἐγένετο. Οὐ γὰρ δι' ἄγνοιαν ἠρῶντο τὸν τὸν Θεοῦ Υἱόν, ἀλλ' ἵνα τῆς παρὰ τῶν πολλῶν τύχῃσι τιμῆς. Καὶ γὰρ, Ἐπίστευον εἰς αὐτόν, φησὶν, ἀλλ' ἔροδοῦντο ἵνα μὴ ἀποπνεύσονται γένονται, καὶ τὴν αὐτῶν προφίταιαν ἢ σωτηρίαν ἑτέροις. Οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστι τὸν οὕτως σφόδρως τῆ παρουσίᾳ δουλεύοντα δόξῃ, τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ τυχεῖν. Διὰ καὶ ἐπιτιμήσαν αὐτοῖς, εἰπόν· Πῶς δύνασθε πιστεῦσαι, ὅταν παρὰ ἀνθρώπων λαμβάνοντες, καὶ τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ μὴ ζητοῦντες; Ἡδὴ γὰρ τίς ἐστὶ βαθεῖα· καὶ διὰ δυσανάγωγον τὸν χειροδότην ποιεῖ τοῦτο τὸ πάθος. Αὐτὴ τὴν ἀλόγων τὴν ψυχὴν ἀποστρίψασα τῶν οὐρανῶν, τῆ γῆ προσήλοσ, καὶ πρὸς τὸ φῶς ἀναβλέψαι τὸ ἀληθινὸν οὐκ ἀφῆλθαι, ἀλλ' ἐν τῇ βορῆρῳ διαπαντός κληιδεῖσθαι πείθει, κατασκευάζουσα δεσποτίας αὐτοῖς οὕτως θανατοῦς, ὡς χωρὶς ἐπιταγῶν αὐτῶν κρεῖται. Ὁ γὰρ τοῦτο νομάτων τὸ νόσημα, καὶ μηδὲνδὲ κελύοντος, αὐτομάτως ποιεῖ πάντα, ὅσπερ ἂν σῆται τέρπειν αὐτοῦ τοῖς κυρίους. Καὶ γὰρ ἰμάτια καλὰ περιτίθεται δι' ἐκείνους, καὶ καλωπτεῖ τὴν ἔψιν, οὐκ ἐαυτῷ τοῦτο, ἀλλ' ἑτέροις ἐπιτιμῶν, καὶ ἀκολούθους περὶ αὐτοῦ κατὰ τὴν ἀγοράν, αὐτὰ θαυμάζονται παρ' ἑτέρων· καὶ πάντα ἃ ποιεῖ τῆς τῶν ἁλλων ἔκκεν ἀρσεκείας ὑπομένει μόνος. Ἄρα γένοιτο· ἂν τὸ τοῦτο χαλεπώτερον πάθος; ἴνα ἑτεροῖς ἢ θαυμάσωσιν αὐτόν, κατακηρυγῆται συνεχῶς. Ἰκανὰ μὲν ὄν καὶ τὰ εἰρημένα παρὰ τοῦ Χριστοῦ, δεῖξαι πᾶσαν αὐτοῦ τὴν τυραννίδα· πλην καὶ ἐνθεῖον ἔστιν αὐτῆ

συνεῖναι. Εἰ γὰρ ἐπιτελεῖται ἑρωτῆσαι τινὰ τῶν πολιτευομένων καὶ τὸ πλουτέλη δαπανῶντων δαπανήματα, τίνας ἔκκεν τοσοῦτον κενούσι χρυσίον, καὶ τί βούλεται αὐτοῖς ἢ τοσαύτη δαπάνη, οὐδὲν ἕτερον ἀκούσῃ παρ' αὐτῶν, ἀλλ' ἢ τοῦ ἔθμου τὴν ἀρσεκείαν. Εἰ δὲ πάλιν ἔροτο εἰ δῆποτε ὁ δὲ μὴ ἔστιν, ἔροσιν, Πράγμα θορόδου γέμον καὶ ταρχώδες, καὶ ἐξ ἀνοίας τὸ πλῆθον συγκαίμενον, ἀπλῶς φερόμενον, κατὰ τὰ τῆς θαλάττης κύματα, πολ-
 λάκις καὶ ἐκ ποικίλου καὶ μαχομένης συστατόμενον γνώμης. Ὅταν ὄν τις τοιοῦτον ἔχη δεσπότην, τίνας ἔκκεν-
 νότερος οὐκ [24] ἂν εἴη; Ἀλλὰ τὸ μὴ ἀνθρώπους βιω-
 τικούς περὶ ταῦτα ἐποτρῆσθαι, οὐκ οὕτως ἐνδόν· καίπερ ὄν ἐνδόν· τὸ δὲ τοῖς τοῦ κόσμου λέγοντας ἀποπατη-
 ἠκέναι τὰ αὐτὰ νοσεῖν, μᾶλλον δὲ χαλεπώτερα, τοῦτο μάλιστα ἐστὶ τὸ ἐνδόν. Ἐκείνους μὲν γὰρ μέχρι χρη-
 μάτων ἢ ζημία· ἐνταῦθα δὲ μέχρι ψυχῆς ὁ κίνδυνος. Ὅταν γὰρ διὰ ὀξείαν πίστιν ἀμειψῶσιν ὀρθῆν, καὶ ἵνα αὐτοῖς δοξάζωνται, τὸν Θεὸν ἀτιμάζωσι, τίνα ὑπερβολὴν οὐκ ἂν ἔχοι βλακείας ἢ καὶ μανίας τὸ γινόμενον; εἰπέ μοι.

Τὰ μὲν ὄν ἄλλα πάθη, καὶ πολλὴν τὴν βλάβην εχθρῶν φέρει γούνη καὶ ἡδονή, εἰ καὶ πρόσκαιρον καὶ βρα-
 χεῖαν. Καὶ γὰρ ὁ φιλοχρημάτος, καὶ ὁ φιλοῦνος, καὶ ὁ φιλογούνης, ἔχουσι τίνα μετὰ τῆς βλάβης καὶ ἡδονῆν, εἰ καὶ βραχέα· οἱ δὲ τοῦ πάθους αἰγμάτων τοῦτο, δια-
 παντός κατάπικρον ζῶσι βίον καὶ ἡδονῆς ἀπαστερημέ-
 νον. Οὐ γὰρ ἐπιτυγχάνουσι οὐ σφόδρα ἐρωσί, δόξης λέγω τῆς παρὰ τῶν πολλῶν· ἀλλὰ δοκεῖσι μὲν ἀπο-
 λαύειν αὐτῆς, οὐκ ἀπολαύουσι δὲ, διὰ τὸ μὴ εἶναι ὄξαι τὸν πρᾶγμα. Διὰ τοῦτο οὐδὲ ὄξαι, ἀλλὰ κενὴν δόξῃς πρᾶγμα εἴρηται τὸ πάθος· κενόδοξίαν δὲ αὐτὸ καὶ οἱ παλαιοὶ πάντας εἰκότως ἐκάλεσαν. Αἰκίανος γὰρ ἔστιν, ἐνδόν οὐδὲν ἔχουσα λαμπρόν καὶ ἐπιδοξόν. Ἄλλ' ὡς περ τὰ πρόσωπα δοκεῖ μὲν εἶναι λαμπρὰ καὶ ἐπίσπρατα, κενὰ δὲ ἐνδόν ἐστὶ· διὰ καὶ τῶν σωματικῶν ἔχων εὐ-
 κρεπτότερα· ὅντα, οὐδένα οὐδέποτε πρὸς τὸν ἔρωτα εἶλε τὸν αὐτῶν· οὕτως, μᾶλλον δὲ δειλιότερον, καὶ ἢ παρὰ τῶν πολλῶν ὄξαι, τὸ δυσκαταγώνιστον τοῦτο καὶ τυ-
 ραννικὸν πάθος ἦμῖν ἐσχημάτισεν. Ὅψιν γὰρ ἐκεῖ μόν-
 τιν λαμπρῶν, τὰ δὲ ἐνδόν αὐτῆς οὐκ εἶτι κενὰ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀτιμίας ἀνάμιστα, καὶ ὠμῆς γέμει τῆς τυ-
 ραννίδος. Πόθεν ὄν τίκτεται τοῦτο τὸ πάθος, οὕτως ἄλογον ὄν, καὶ ἡδονῆν οὐκ ἔχον, φησὶ; Πόθεν; Οὐκ ἔτέρωθεν, ἀλλ' ἢ ἀπὸ ψυχῆς ταπεινῆς καὶ εὐτελοῦς; Οὐ γὰρ ἔστι τὸν ὄπὸ δόξης ἀλόγος, μέγα τι καὶ υἰανικὸν ἐνοήσαι ταχέως· ἀλλ' ἀλογὸν αὐτόν εἶναι δεῖ, καὶ εὐ-
 τελεῖ, καὶ ἄτιμον, καὶ μικρόν. Ὁ γὰρ δι' ἀρετῆν μὲν μὴδὲν ποιεῖν, ἵνα δὲ ἀνδρόσιν ἀρέσῃ μνηδὲν δόξαις λόγος, καὶ πανταχοῦ τὴν ἐκείνων ψῆφον τιθέμενος τῆς ἐσφαλμένην καὶ πλανωμένην, πῶς ἂν ἄξιος εἴη τίνας; Σκόπει δὲ. Εἰ τις ἑαυτὸν ἔροτο· εἰ δὲ τι νομίζεις εἶναι τοῖς πολλοῖς; εἰδὸλον δεῖ θεβόμενος καὶ ἡμελημένους ἔρεῖ. Τί δὲ; ἔλοιο ἂν γενέσθαι κατ' ἐκείνους; Εἰ τις αὐτὸν ἔροτο πάλιν, οὐκ ἂν μοι δοκεῖ θελῆσαι γενέ-
 σθαι. Πῶς ὄν οὐκ ἔσχατος γέλως, τὴν τοῦτων δό-

^a Mor. διὰ τούτων ὁλοῦ. In Sav. διὰ τούτων deest.

^b Alii προσέσθαι. Mor. ἢ κενόδοξία, quidam ἢ εὐαγγελία, unus et cod. 706 ἢ φιλαργυρία.

^c Forte πρόκρινον, inquit Sav. Sed in omnibus exemplaribus legitur πρόκρινον, id est proterendum, sive propinquant; nihilque mutandum.

^d Sav. In ἑτεροῖς. Mor. Ina γὰρ ἑτεροῖς. Ibid. Sav. post συ-
 γῆς addit Ἐνδοῖς μαθῖν αὐτοῦ τὴν τυραννίδα; ἰκανὰ Sed hier, ἔλοιο μαθῖν αὐτοῦ τὴν τυραννίδα, quae in aliquot mss. leguntur, inutilia videntur.

^d Mor. οὐκ ἔξοι βλακείας. Alii non parci οὐκ ἂν ἔχοι βλάκας;

^e Mor. ἐκρεπτότερα.

^f Alii τινός. Eitai γὰρ μοι· εἰ τις.

ἔαν θηρίευν, ὧν οὐκ ἔν εἰλοιο γενέσθαι παραπλήσιός ποτε;

ζ'. Εἰ δὲ λέγοις, ὅτι πολλοὶ καὶ συνεστηκότες τινές εἰσι, διὰ τοῦτο μάλιστα αὐτῶν καταφρονεῖν ἐχρήν. Εἰ γὰρ καθ' ἑαυτοὺς ἔντες εἰσὶν ἐκαταφρονήτες, ὅταν [25] πολλοὶ γένωνται, μειζύουσιν τοῦτο συμβήσεται. Ἡ γὰρ τῶν καθ' ἑκαστον ἄνοια, συλλεγέτωσιν ὁμοῦ. μεζῶν ὑπὲρ τοῦ πλήθους ἀξιεθέσθαι γίνεται. Αἰὸ καὶ καθ' ἕνα * μὲν αὐτῶν εἰ λάθοι, ποτὲ ἂν τις καὶ θεωρῶσεν· ὁμοῦ δὲ θντα, οὐκ ἂν θυνηθῆναι βλάβει, διὰ τὴν ἄνοιαν ἐπιτείνεσθαι, καὶ ἔδικην θρημμάτων ἀγεσθαι, καὶ πανταχοῦ ταῖς παρ' ἀλλήλων ἔπεσθαι δόξαι. Ταύτης οὖν, εἰπέ μοι, τῆς παρὰ τῶν πολλῶν ἀντιποιήσεσθε δόξης; Μῆ, δέομαι καὶ ἀντιβολῶ. Τοῦτο γὰρ πάντα ἄνω καὶ κάτω πεποιήκα· τοῦτο πλεονεξίαν ἔτεκε, βασκανίαν, κατηγορίαν, ἐπιβολάς· τοῦτο τοῦ οὐδὲν ἠδικημένους κατὰ τῶν οὐδὲν ἠδικηκῶτων ὀπλίξει καὶ ἐκθηροί. Καὶ οὕτω φίλων οὐδὲν ὁ τοῦτω τῷ νοσήματι περιπεσῶν, οὐ συνηθείας μέμνηται, οὐκ αἰδέσθαι οὐδένα ὄλωσ ἐπίσταται· ἀλλὰ πάντα ἀπ' τῆς ψυχῆς βίβας τὰ καλὰ, πρὸς πάντας ἐκπιπολέμωμαι, ἄστατος, ἄστοργος ὢν. Καὶ τὸ μὲν τῆς ὀργῆς· πάθος· εἰ καὶ αὐτὸ τυραννικὸν εἶ ἔστι καὶ ἀφρόντων, ἀλλ' οὐ δαὶ δεινοχλεῖν εἰθεῖν, ἀλλ' ὅταν ἐχῆ τοὺς παροξύνοντας μόνον· τὸ δὲ τῆς κενοδοξίας διαπαντός, καὶ οὐκ ἔστι καιρός, ὡς εἰπεῖν, ἐν ᾧ λῆξαι θυνησεται, μὴ λογιζομὸν κωλύσονται αὐτὴν καὶ καταστέλλοντος, ἀλλ' αἰεὶ πάραυτι, οὐ μόνον ἀναπειθουσα ἀμαρτάνειν, ἀλλὰ καὶ τυχόμεν τὴν κατορθούσας, καὶ τοῦτο ἀφαρπάζουσα τῶν χειρῶν, ἔστι δὲ ὅτε οὐδὲ ἀφείσα ὡ τὴν ἀρχὴν κατορθώσαι. Εἰ δὲ τὴν πλεονεξίαν ὁ Παῦλος εἰδωλολατρείαν καλεῖ· τὴν ταύτης μητέρα καὶ βίβαν καὶ πηγὴν, τὴν κενοδοξίαν λέγω, τὴν δικαιοσ ὀνομάσαι; Οὐδὲ γὰρ προσγορίζαν τῆς κακίας ἄξιον ἔστιν εὐρεῖν.

* Ἀνανήψωμεν τοῖσιν, ἀγαπητοί, καὶ τὸ νοσηρὸν ἀποδυσώμαθα τοῦτο ἱμάτιον, καὶ διαβρῆξωμεν καὶ ἀποτέμωμεν, καὶ γενώμεθα ποτε ἐλευθεροὶ τὴν ἐλευθερίαν τὴν ἀληθῆ, καὶ λάθωμεν ἀσθηναι τῆς εὐγενεῖας τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ δεδομένης ἡμῖν· καταφρονήσωμεν τῆς τῶν πολλῶν δόξης. Οὐδὲν γὰρ οὕτω καταγέλαστον καὶ αἰτιον, ὡς τοῦτο τὸ πάθος· οὐδὲν οὕτως αἰσχρῶν γέμον καὶ πολλῆς ἀδοξίας. Καὶ τοῦτο πολλαχῶθεν ἴδοι τις ἂν, ὅτι τὸ μὲν δόξης ἔρβῃ, ἀδοξία, δόξα δὲ θντα, τὸ ταύτης ὑπερορβῆν, καὶ μηδένα αὐτῆς ποιεῖσθαι λόγον, ἀλλὰ πρὸς

* Sav. εὐὸ καὶ ἔνα. Sed mellus Mor. et mss. omnes καὶ ἔνα.

b Αἰὸ ἀφείσα.

c Mor. ἀποτέμωμεν.

τὸ τῷ Θεῷ δοκοῦν ἅπαντα καὶ λέγειν καὶ ποιεῖν. Οὕτω γὰρ θυνησόμεθα καὶ μισθὸν λαβεῖν παρὰ τοῦ τὰ ἡμέτερα ὀρώντος ἀκριβῶς, ὅταν αὐτῷ μόνω ἀρκώμεθα θεατῆ. Τί γὰρ ἡμῖν καὶ ἑτέρων ὀφθαλμῶν δεῖ, τοῦ τιμῆν μέλλοντος; ἡμᾶς ὀρώντος; ἀλλὰ τὸ γινώμενα παρ' ἡμῶν; Πῶς δὲ οὐκ ἄστονον, τὸν μὲν οὐκ ἔστην πάντα δεσπορ ἂν ποιῆ, εἰ; ἀρέσκεια τοῦ δεσπότου ποιεῖν, καὶ μηδὲν πλέον ἐπιζητεῖν τῆς θεωρίας τῆς τοῦτου, μηδὲ ἑτέρουσ ὀφθαλμοῖς ἐφέλεσθαι πρὸς τὴν πρᾶξιν, κἂν μεγάλοι εἰ θεωρῶντες ὦσιν, ἀλλ' ἐν μόνον σκοπεῖν ὅπως ὁ δεσπότης θεάσεται· ἡμᾶς δὲ τοιοῦτον ἔχοντας Κύριον, ἑτέρουσ ἐπιζητεῖν θεατῆς τοῦσ ὀφελήσαι μὲν οὐδὲν, βλάβαι δὲ ἐκ τῆς θεωρίας δυναμένους, καὶ κινῶσαι πάντα τὸν πόνον ἡμῖν; Μῆ, παρακαλῶ· ἀλλ' ὅθεν ἔχομεν τοὺς μισθοῦσ λαβεῖν, [26] τοῦτον καλῶμεν ἐπαίνησιν τῶν γινωμένων, τοῦτον θεατῆ. Μηδὲν ἡμῖν καὶ ἀνθρωπίνους ὀφθαλμοῖς ἔστω. Εἰ γὰρ ἐθέλωμεν καὶ ταύτης ἐπιτυχεῖν τῆς δόξης, τότε αὐτῆς ἐπιτευξόμεθα, ὅταν * τῆν παρὰ τοῦ Θεοῦ ζητῶμεν μόνην. Τοὺς γὰρ δοξάζοντάς με δοξῶσω, φησί. Καὶ ὡσπερ χρημάτων τότε μάλιστα εὐποροῦμεν, ὅταν καταφρονῶμεν αὐτῶν, καὶ τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ ζητῶμεν πλοῦτον μόνον (Ζητεῖτε γὰρ, φησί, τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ ταῦτα πάντα προτεθήσεται ὑμῖν)· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς δόξης, ὅταν ἡμῖν λοιπὸν ἀκίνδυνος ἡ θέσις ἢ καὶ ἡ τῶν χρημάτων καὶ ἡ τῆς δόξης, τότε αὐτὴν ἐπιδοφίλευσαι τὸ Θεός. Ἀκίνδυνος δὲ τότε ἔστιν, ὅταν ἡμῶν μὴ κρατῆ, μηδὲ ἀμαρτίνηται, μηδὲ ὡς δουλοῖς αὐτῆ ἐπατάτῃ, ἀλλ' ὡς δεσποτίας καὶ ὡς ἐλευθέρουσ παραγίνηται. Αἰὰ γὰρ τοῦτο οὐδὲ βουλαται αὐτῶν ἡμᾶς ἔρβῃ, ἵνα μὴ κρατῶμεθα παρ' αὐτῶν. Κἂν τοῦτο κατορθώσωμεν, ἴδωσιν ἡμῖν αὐτὰ μετὰ πολλῆς τῆς δαξίλειος. Τί γὰρ Παῦλος λαμπρότερον, εἰπέ μοι, τοῦ λέγοντος; Οὐ ζητοῦμεν παρὰ ἀνθρώπων δόξαν, οὕτε ἀπ' ὕμῶν, οὕτε ἀπ' ἀλλῶν; τί δὲ εὐπορότερον τοῦ μηδὲν ἔχοντος, καὶ πάντα καταχόντος; Ὅταν γὰρ, ὅσορ ἔσῃν, μὴ κρατῶμεθα ὑπ' αὐτῶν, τότε αὐτῶν κρατῶμεν, τότε αὐτὰ ληφόμεθα. Εἰ τοῖσιν ἐπιθυμοῦμεν ἐπιτυχεῖν δόξης, φεῖγωμεν δέξαν· οὕτω γὰρ θυνησόμεθα τοῦ Θεοῦ τοὺς νόμους ἀνύσαστες, τυχεῖν καὶ τὴν ἐναυθα καὶ τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν, χάριτι * τοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὐ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἄμην.

d Αἰὸ τῷ τιμῆν θέλοντος.

e Αἰὸι δεσ.

f Ἡ δεσταιν in quibusdam mss.

g Mor. ἀγαθῶν, ὧν γίνονται πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι, εἰς.

ΟΜΙΛΙΑ Δ'.

Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν.

α'. Τοῖς ἄρτι τῶν παιδῶν εἰσαγομένους πρὸς τὰ μαθήματα οὕτε πολλὰ ἐφεξῆς * ἐπιτεθείσασιν οὐ διδάσκαλοι εἰ φορτία, οὕτε εἰσάπαξ τοῦτο ποιῶσιν, ἀλλὰ καὶ βραχέα, καὶ τὰ αὐτὰ πολλάκις ἐνηχοῦσιν αὐτοῖς, ὡστε αὐτῶν βλάβεις ἐνεσθῆναι τῆ διαβολῆ τὰ λεγόμενα, ἀλλὰ μὴ ἐκ προοιμίων δυσχερᾶντας αὐτοῖς πρὸς τὸ πλήθος καὶ τὸ τῆς μνήμης δυσκαθέκτον, ἀκηροτέρουσ γενέσθαι περὶ τῆς συλλογῆς τῶν δοθέντων, νάρκης τινοῦσ αὐτοῖς ἀπὲ τῆς δυσκαλίας ἐγγυομένης. Τοῦτο καὶ αὐτῆσ κατασκευάσαι βουλόμενος, καὶ τὸν πόνον ὑμῖν ποιῆσαι κούφον, κατὰ μικρὸν ἀπολαμβάνων τὰ ἐν τῆ θέσ ταύτῃ τραπέζῃ, εἰς τὰς ὑμετέρας οὕτως ἐνήμη ψυχάς. Αἰὸ καὶ

* Ἐφεξῆς· deest in quibusdam mss.

τῶν αὐτῶν ἐφόμαι πάλιν βημάτων, οὐχ ὡστε τὰ αὐτὰ πάλιν εἰπεῖν, ἀλλ' ὡστε τὰ λείποντα προσθεῖναι μόνον. Φέροσ ὦν, τὸν λόγον ἐπὶ τὰ προόμια πάλιν ἀγαθώμεν. Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν. Τίνος ἔνεκεν, τῶν ἄλλων ἀπάντων εἰσαγγελιστῶν ἀπὸ τῆς οἰκονομίας ἀρξαμένων (καὶ γὰρ ὁ Ματθαῖὸς φησι, Βίβλος γενέσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ υἱοῦ [27] Δαυὶδ * καὶ ὁ Λουκᾶς τὰ κατὰ τὴν Μαρίαν ἡμῖν ἐν ἀρχῇ διηγείται * καὶ ὁ Μάρκος δὲ ὁμοίως τοῖς αὐτοῖς ἐκιστρίβει λόγους, τὴν κατὰ τὸν Βαπτιστῆν ἱστορίαν ἐνεσθῆναι οὐφών), ὁ ἰωάννης τοῦτο μὲν ἐν βραχέει καὶ μετὰ ταῦτα ἡνιξάτο εἰπῶν, Καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο· τὰ δὲ ἄλλα πάντα παραδραμῶν, τὴν συλλογῆν, τὸν τόκον, τὴν ἀνατροπῆν, τὴν ἀσθένειαν, εὐθέως περὶ τῆς αἰθίου γεννήσεως ἡμῖν διηγείται; Τί ποῦ οὖν ἔστι τὸ αἴτιον τοῦτων,

is qui gloria amore captus est, magnum aut generosum quidpiam facile cogitare; sed necesse est ut turpis, vilis, inglorius et exiguus sit. Qui enim pro virtute nihil, sed ut hominibus nullius pretii placeat, omnia facit, quique illorum sententiam erroneam et fallacem ubivis sequitur, quomodo gloria dignus esse possit? Aviamadverte autem. Si quis illum interroget: Quid tu vulgus esse arbitraris? ignavam haud dubie et decidam multitudinem esse dices. Quid vero? num illis similis esse optaveris? Si quis autem illum de novo sic percontetur, non puto ipsum se talem esse optaturum. Quomodo igitur non admodum ridiculum fuerit, illorum auram aucupari, quibus numquam similis esse velis?

6. Sin dixeris multos esse et in unum coactos, ideo maxime contemnendis. Nam si singuli contemptu digni, plurimi coacti longe magis despiciendi erunt. Multorum enim insipientia, collecta multitudine, magis augetur. Quapropter si singulos seorsim quis duxerit, emendare poterit; simul coactos non facile, eo quod insipientia sit major, et illi instar pecorum agantur, mutuaque sequantur sententiam. Taleme, quæso, multitudinis auram sectabimini? Ne, quæso et obscuro. Id enim omnia sus deque vertit: id avaritiam peperit, invidiam, crivinationes, insidias: illud eos qui nullam passi sunt injuriam, contra eos qui nullam intulerunt, arinat et elserat. Qui hoc laborat morbo, non amicitiam novit, non consuetudinem, necinimem prorsus reveretur; sed bonis omnibus ex animo rejectis, cum omnibus bellum gerit, inconstans et inhumanus. Ira certe morbus, etsi tyrannicus sit et intolerabilis, non semper exagitare solet, sed eam ab aliquibus irritatur: at vanæ gloriæ amor semper viget, nullum tempus, ut ita dicam, est quo desistere possit, nisi ratio illum cohibeat et comprimat, sed semper adest, non modo ad peccandum incitatus, sed etiam si quid recte egerimus, e manibus præcipiens: aliquando vero non sinit recte operari. Quod si Paulus (Ephes. 5. 5) avaritiam idolorum servitutem vocet; ejus matrem, radicem et fontem, vanam gloriam scilicet, quo nomine vocabimus? Neque enim illud tantæ nequitie dignum invenimus.

Moralis exhortatio ad vanam gloriam fugiendam. Deum unum spectatorem laudatoremque querere oportet. — Respiciscamus igitur, dilecti, et hoc perniciosum exuamus vestimentum: ipsum discindamus et dissecemus, veraque libertate tandem liberi efficiamur.

¹ Servil., legit, Quapropter si unum quis assumpserit; minus recte.

mur, atque in sensum nobis a Deo concessæ nobilitatis veniamus: multitudinis auram despiciamus. Nihil enim magis hoc morbo ridiculum et indecorum: nihil tanta turpitudine et infamia plenum. Horque multis ex rationibus videre est: quod nempe gloriam concupiscere, ignominia; illam autem despiciere et nihil reputare, vere gloria sit; sed omnia ad Dei placitum et dicenda et agenda sunt. Sic enim poterimus mercedem accipere ab eo qui nostra accurate respicit, quando illo solo contenti erimus spectatores. Quid enim nobis aliis oculis opus, cum is qui nobis honorem et præmium largiturus est, gesta nostra semper videat? Quomodo non absurdum sit, servum quidem ad heri sui placitum omnia facere, nihilque aliud querere, quam ut ab ipso videatur, neque alios ad gesta sua oculos exquirere, quantumvis magni sint alii spectatores, sed unum scopum habere ut ab hero suo videatur; nos autem talem habentes Dominum, alios querere spectatores, qui nos nihil juvare, sed aspiciendo nocere possunt, totumque laborem nostrum æterna vacuum reddere? Ne, quæso, id agamus: sed a quo mercedem accepturi sumus, cum gestorum laudatorem advocemus et spectatorem. Nihil nobis commune cum humanis oculis sit. Si enim hanc gloriam assequi voluerimus, eam profecto consequemur, cum solam Dei queremus gloriam. Nam glorificantes me glorifico (1 Reg. 2. 30), inquit. Ac quemadmodum tunc maxime divitiis affluimus, cum illas spernimus, et a Deo tantum divitiis querimus (nam ait, Querite regnum Dei, et hæc omnia adjicientur vobis [Math. 6. 33]); sic et de gloria dicendum. Cum largitio sive pecuniarum, sive gloriæ periculo vacat, tunc illam Deus abundanter impertit. Tunc autem hæc sine periculo sunt, cum nobis non imperant, nec dominantur; nec nobis tanquam servis utuntur, sed ut heris et liberis adsunt. Ideo non vult nos illas amare, ne illis subjiciamur. Quod si assequamur, illas nobis cum abundantia multa largitur. Quid enim Paulo clarius, quæso, qui ait: Non querimus ab hominibus gloriam, neque a vobis, neque ab aliis (1. Thess. 2. 6)? Quid locupletius illo qui nihil habet, et omnia possidet? Cum enim, ut dixi, non subjiciemur eis, tunc illas tenebimus, tunc accipiemus. Si itaque gloriam assequi cupiamus, gloriam fugiamus; sic enim poterimus, servatis Dei præceptis, et presentia et futura consequi bona, per gratiam Christi, quicum Patri gloria, unaque Spiritui sancto, in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA IV.

In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum.

1. *Methodo quam in commentario usurpare destinat, exponit. Chrysostomus explicat cur evangelistæ alii ob incarnatione orsi sint, Joannes vero, secus; deinde quid sit Verbum exponit.* — Traditis ad disciplinas pueris, non gravia magistri statim imponunt onera, neque

confertim hoc faciunt, sed paulatim, et eadem ipsis sæpe repetunt, ut ea facilius in mente imprimant, ne a principio deterriti multitudine eorum quæ vix memoria retinere valent, segniore evadant ad ea quæ sibi tradita sunt colligenda, residua tandem ex difficultatibus parta. Hunc ego morem sequar, levemque vobis laborem reddam: ac paulatim et per partes acceptis illis, quæ in hac sacra mena proponuntur,

sic ea in animos vestros immittam. Ideoque ipsa iterum verba proponam, non ut idem repetam, sed ut addam omnia. Age ergo verba rursus ab initio adducamus: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum.* Cur cum alii evangelistæ ab incarnatione Christi orsi sunt (nam Matthæus sic orditur: *Liber generationis Jesu Christi, filii David*; Lucas nobis ea quæ Mariam spectant in principio enarrat. Marcus vero similia fere profert, ex Baptistæ historia orsus), Joannes id paucis et post illa priora subindicavit his verbis, *Et Verbum caro factum est* (Joan. 1. 14), cæteriæque omnibus prætermisiss, conceptione, partu, educatione, incremento, æternam statim generationem nobis enarrat? Quænam horum causa sit, jam vobis dicam. Cum cæteri evangelistæ de his quæ carnem spectant ut plurimum verba fecissent, timendum erat, ne quipiam humi repente in hisce dogmatibus consisterent; quod et Paulo Samosatensi contigit. Ex hac igitur abjecta opinione reducens eos qui lapsuri erant, et ad cælos erigens, jure ex superna æternaque existentia narrandi principium dedit. Nam cum Matthæus ab Herode rege, Lucas a Tiberio Cæsare, Marcus a baptisinate Joannis narrationem cœpissent: istis omnibus ille omissis, statim supra tempus et sæculum omne descendit, illicque auditorum mentem quasi jaculatur, cum ait, *In principio erat*: neque consistendi locum relinquit, neque terminum ponit, ut illi, Herodem nempe, Tiberium et Joannem. Ad hæc, quod summopere mirandum, neque hic sublimiorem aggressus sermonem, œconomiæ sive incarnationem neglexit; neque, qui eam narraverunt, illius ante sæcula existentiam tacuerunt; idque jure merito. Unus quippe Spiritus erat qui omnes movebat; ideoque magnum in narratione consensum exhibuerunt. Tu vero, dilecte, cum Verbum audis, ne feras eos qui dicunt ipsum opificium esse; neque eos qui putant ipsum simpliciter verbum esse. Multa nempe sunt Dei verba, quæ et angeli faciunt; sed nullum horumque verborum Deus est; verum illa omnia sunt prophetiæ et præcepta (sic enim solet Scriptura vocare leges Dei, præcepta et prophetias: ideoque de angelis adjicit, *Potentæ virtute facientes verbum illius* [Psal. 102. 20]: hoc autem Verbum substantia est in hypostasi, quæ a Patre sine passione procedit. Illud enim, ut dixi, per Verbi appellationem significavit. Quemadmodum igitur illud, *In principio erat Verbum*, æternitatem denotat: ita et illud, *Hoc erat in principio apud Deum*, coæternitatem nobis significat. Etenim non audiens, *In principio erat Verbum*, æternum quidem existimares, sed Patrem aliquo vix interstitio seniore, et majoris ævi crederes, neve principium Unigenito dares, adjecit, *Erat in principio apud Deum*: ita æternus ut Pater; nunquam enim Verbo vacuus fuit; sed semper Deus apud Deum fuit in propria sibi hypostasi. Quomodo ergo, inquires, adjecit, *In mundo erat* (Joan. 1. 10), si erat apud Deum? Quia et apud Deum Deus erat, et in mundo erat: nullo quippe clauditur termino sive Patre, sive Filio. Nam si *Magnitudinis ejus non est*

finit, Et sapientiæ ejus non est numerus (Ps. 3. et 146. 5), liquet neque substantiæ illius esse temporale. Audisti, *In principio fecit Deus cæteram*? Quid cogitas de hoc principio? Cæ hæc ante omnia visibilia facta sint. Sic et Unigenito audis, *In principio erat*, ante intel omnia et ante sæcula ipsum esse intelligas. Quod si quis dixerit: Et quomodo fieri potest Filius cum sit, non sit junior Patre? nam aliquo est, necessario posterior est illo a quo respondebimus, hæc ex humanis cogitationibus fieri, et eum qui hæc querit, absurdiora tibi siturum esse; nec esse illa vel auribus percipere Deo quippe nobis est sermo, non de materia, hujusmodi ratiocinationum consequente necessitati subjecta. Verumtamen ad infirmiorum respondendum.

2. Dic ergo mihi: Radius solis ex natura exsilit, an aliunde? Necessario fatendum, nisi vacui simus, ex ejus natura prodire. Et licet ex sole radius prodeat, nunquam dicemus esse solari natura posteriorem: quandoquidem quam sol sine radio visus est. Quod si in libris et sensibilibus quidpiam sit quod sit e: neque posterior sit illo; cur id non credis debili et ineffabili natura? Certe hoc ipsum ita ut illum substantiam decet. Ideoque Paulus 1. 3) eo ipsum vocavit nomine, simul declarans ipso et cœternum ipsi esse. Quid igitur? deus annon sæcula omnia et spatium omne per ipsum sunt? Hoc confiteatur necesse est, qui non plus non sit. Ergo nihil medium est inter Patrem. Si nihil, ergo non posterior, sed et est. Nam ante et post tempora significant. His voces non possunt sine sæculo vel tempore Deus vero superior est temporibus et sæculis si omnino dixeris Filio principium esse, Patrem quoque sub principio eodem ratione tuere cogaris; antiquiore quidem, sed tempore. Dic enim mihi: Annon terminum atque principium Filio adscribens, atque ab illo principio prodiens, Patrem prius existere dicis? manifestum. Dic ergo mihi quanto spatio Pater? Sive enim parvum, sive magnum dixeris, sub principio Patrem posuisti. Nam et mensuram spatii illius duxeris, sic dices vel vel magnum esse: mensura vero duci non nisi utrinque principium sit. Itaque Patri, in te fuit, principium dedisti: sicque secunde Pater quidem sine principio erit. Vide esse id quod a Servatore dictum est, et dicitur virtutis ejus ubique argumentum esse? (illud est? *Qui non honorat Filium, non honoret* (Joan. 5. 23). Novi multis hæc incomprehensibile esse: ideoque ratiocinatio hujusmodi movendum, quod vulgus illa assequi nequeat: assequatur, illa non firma et certa maneat. *nia quippe hominum timida sunt, et fallaces nes eorum* (Sap. 9. 14). Libenter autem ad-

ἤδη πρὸς ὑμᾶς ἱεῖο. Τῶν λοιπῶν εὐαγγελιστῶν τὸ πλεον ἐν τοῖς κατὰ ἄλλα διατρεφέντων λόγοις, θεὸς ἦν τὸ μὴ τινὰς διὰ τοῦτο χαμιπαῖς; ὅπως τοῖτας ἔναπομείναι μόνους τοῖς λόγῳσι· ὃ καὶ Παῦλος ἔπαθεν ὁ Σαμοσαταῖος. Ἐκ ταύτης τοῖνον ἀνάγων ὁ τῆς χαμαιζήλιας τοὺς μέλιοντας ἔμπασιεσθαι, καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνέλκων, εἰκότως ἀνωθεν καὶ ἐκ τῆς ὑπάρξεως τῆς αἰδίου ποιηταίς τῆς διηγήσεως τὴν ἀρχὴν. Τοῦ μὲν γὰρ Ματθαίου ἀπὸ Ἠρώδου τοῦ βασιλέως, τοῦ Λουκᾶ δὲ ἀπὸ Τιβερίου τοῦ Καίσαρος, τοῦ δὲ Μάρκου ἀπὸ τοῦ βαπτισματοῦ Ἰωάννου πρὸς τὴν διηγήσιν εἰσβαλόντων, πάντα ταῦτα ἀφείλες οὗτος ἡ ἀνωτέρω παντὸς ἀνεισι χροῖνον τὸ καὶ αἰώνως, ἐκεί τὴν διδόνων τῶν ἀκροῦται ἀκουεῖσθαι πρὸς τὸ, Ἐν ἀρχῇ ἦν, καὶ οὐκ ἀφείλες στήλαι πο, οὐδὲ ὅρον τιθεῖς, καθάπερ ἐκεῖνος, τὸν Ἠρώδην καὶ τὸν Τιβερίον καὶ τὸν Ἰωάννην. Ὁ δὲ ἄξιον μετὰ τούτων ὁ θαυμασιός, ἐκεῖνο μάλιστα εἰσενέστιν, ὅτι αὐτὸς πρὸς τὸν βήλοῦστον ἐαυτὸν λόγον ἀφείλες τῆς οικονομίας ἡμιελίσηεν· ὅτε ἐκεῖνος τὴν περὶ ταύτης ἰσοπακαῖος διηγήσιν, τὴν προαιώνιον εἰρήσιν ὑπαρξῖν, καὶ μάλᾳ εἰκότως. Ἐν γὰρ ἦν τὸ Πνεῦμα τὸ ἰκῶν τὰς ἀπάντων φύχας· διὸ καὶ πολλὴν περὶ τὴν ἀπαγγέλλαν ἰπεδείξαντο τὴν ὁμῶν. Σὺ δὲ, ἀγαπητὴ, Λόγον ἀκούσας, μηδέποτε ἀνάσχη τῶν λεγόντων ἔργον αὐτὸν εἶναι, ἀλλὰ μηδὲ τῶν ἀπλῶς λόγον αὐτὸν εἶναι νομιζόντων. Πολλοὶ μὲν γὰρ οἱ τοῦ Θεοῦ λόγοι, οὐκ καὶ ἀγγέλοι ποιοῦσιν, ἀλλ' οὐδαὲ ἐκεῖνων τῶν λόγων Θεοῦ; ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν ἀπαντες προσηγηταὶ καὶ προστάγματα ὁ (ὅτε γὰρ ἴδως τῆ Γραφῆ καλεῖν τοὺς νόμους τοῦ Θεοῦ, καὶ τὰ ἐπιτάγματα, καὶ τὰς προφητείας· δὲ καὶ ἐπάγει λέγων περὶ τῶν ἀγγέλων, Ἄνωταὶ ἰσχυροὶ, ποιούντες τὸν λόγον αὐτοῦ)· οὗτος δὲ ὁ Λόγος οὐσία τίς ἐστιν ἰνυπόστατος, ἐξ αὐτοῦ προελθούσα ἀπαθῶς τὸ Πατρός. Τοῦτο γὰρ, ὡς ἔφθην εἰπών, διὰ τῆς τοῦ Λόγου προσηγησίας ἰδήλωσεν. Ὅπερ οὖν τὸ, Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, τὸ αἰῶν ὁμοῖο· οὕτω τὸ, Οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν, τὸ συναῖδιον ἡμῖν ἐνέφηνεν. Ἐν γὰρ μὴ, ἀκούσας αὐτὸ Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, αἰδῶν μὲν νομῶσι;· προσβυτέρων δὲ διαστῆματι τινι τοῦ Πατρὸς τὴν ζωὴν ὑποποιεῖσθαι; καὶ αἰώνι πλείονα, καὶ τῷ Μονογενεῖ ὄντι ἀρχῇ, ἐπέγηγε τὸ, Ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν ἦν, οὕτως αἰδῶς, ὡς ὁ αὐτὸς ὁ Πατὴρ· ὡ γὰρ ἦν ἔργος οὐδέποτε τοῦ Λόγου, ἀλλ' ἀπὸ Θεοῦ πρὸς Θεόν ἦν, ἐν ὑπόστασι μέντοι ἰδίᾳ. Πῶς οὖν, φησὶν, εἶπεν, ὅτι Ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, εἰ γε πρὸς τὸν Θεόν ἦν; Ὅτι καὶ [28] πρὸς τὸν Θεόν ἦν*, καὶ ἐν τῷ κόσμῳ ἦν. Οὐδαμῶ γὰρ παραποιεῖται, αὐτὸ ὁ Πατὴρ, οὕτε ὁ Υἱός. Εἰ γὰρ εἰς μεγαλωσύνην αὐτοῦ οὐκ ὄντι πέρας, καὶ τῆς συνέσεως αὐτοῦ οὐκ ὄντι ἀριθμὸς· οὐδὲ τῆς οὐσίας ἐδῆλον ὅτι ἀρχὴ τίς χρονικῆ. Ἦκουσας, ὅτι Ἐν ἀρχῇ ἐκείνησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν; τὸ νῶς ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ταύτης; Ἐδῆλον ὅτι τὸ πρὸ πάντων γενέσθαι αὐτὰ τῶν ὁρατῶν. Οὕτω καὶ περὶ τὸ Μονογενεῖ ἀκούσιν, ὅτι Ἐν ἀρχῇ ἦν, πρὸ πάντων αὐτῶν νοεῖ τῶν νοητῶν καὶ πρὸ τῶν αἰώνων. Εἰ δὲ λέγοι τις· Καὶ πῶς ἐστιν, Υἱὸν ὄντα μὴ νεώτερον εἶναι τοῦ Πατρὸς; τὸ γὰρ ἐκ τινος ὄν, ἀνάγκη πᾶσα ὑστερον εἶναι τοῦ ἐξ οὐ ἐστίν, ἐρούμεν, ὅτι μάλιστα μὲν ταῦτα λογισμῶν

ἀνθρωπίνων ἔστι; καὶ ὁ τοῦτο ζητῶν, καὶ ἔτερα τούτων ἀποπώτερα ζητῆσαι· καὶ οὐδὲ τῆ ἀκοῆ τὰ τοιαῦτα παραδέχσθαι ἔδει. Περὶ Θεοῦ γὰρ νῦν ἡμῖν ὁ λόγος ἐστίν, ὡ περὶ τῆς τῶν ἀνθρώπων φύσεως, ὅπως αἰσθῆται τῆ τῶν λογισμῶν τούτων ἀκλουεῖται καὶ ἀνάγκη. Πλὴν ἀλλ' ὑπάρ πλνροφορίας τῶν ἀσθενεστέρων, καὶ πρὸς ταῦτα ἐρούμεν.

β'. Εἰπὲ γὰρ μοι, Τὸ ἀπαύγασμα τοῦ ἡλίου ἐξ αὐτῆς ἐκπῆξ τῆς τοῦ ἡλίου φύσεως, ἢ ἀλλοθεν ποθεν; Ἀνάγκη πᾶσα ὁμολογήσῃ τὸν μὴ καὶ τὰς αἰσθησῆς πεπηρωμένον, ὅτι ἐξ αὐτῆς. Ἄλλ' ὅμως καὶ ἐξ αὐτοῦ ὃν τοῦ ἡλίου τὸ ἀπαύγασμα, οὐκ ἂν ποτε ὑστερον εἶναι φαίμεθα τῆς ἡλιακῆς φύσεως, ἐπειδὴ μηδὲ χωρὶς ἀπαυγασματος ἡλιος ἐφαῖτο ποτε. Εἰ δὲ ἐπὶ τῶν σωματῶν τούτων τῶν ὁρατῶν καὶ αἰσθητῶν, καὶ ἐκ τινος ὄν, καὶ οὐκ ὑστερον ἐξ οὐ ἐστίν ἀφῆται ὃν, εἰ ἀπιστεῖς ἐπὶ τῆς ἀοράτου καὶ ἀφῆτου φύσεως; Τὸ αὐτὸ δὴ τοῦτο ἐστὶν οὕτως, ὡς ἐκείνη τῆ οὐσίᾳ πρέπον ἦν. Διὰ γὰρ τοι τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος αὐτῶν οὕτως ἐκάλεισε, καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ καὶ τὸ συναῖδιον παριστῶν. Τί δὲ; εἰπέ μοι, οὐχ ὁ αἰώνος δὲ αὐτοῦ γεγόνεσθαι ἀπαντες καὶ διάστημα πᾶν; Ἀνάγκη πᾶσα ὁμολογήσῃ τὸν μὴ παραποιεῖσθαι. Οὐκοῦν οὐδὲν μέσον Υἱοῦ καὶ Πατρὸς. Εἰ δὲ οὐδὲν, οὐκ ὑστερος, ἀλλὰ συναῖδιος. Τὸ γὰρ πρὸ, καὶ τὸ μετὰ, χρόνων εἰσὶν εἰσὶν ἐθλυτικαὶ. Χωρὶς γὰρ αἰώνος ἢ χρόνων οὐκ ἂν δυναθεῖ τις ταῦτα νοῆσαι τὰ ῥήματα. Χρόνον δὲ καὶ αἰώνων ἀνωτατος ὁ Θεός. Εἰ δὲ ἔλωις τὸ Υἱοῦ φῆς ἀρχὴν κατατελέσθαι, ὅρα μὴ καὶ τὸν Πατέρα ὑπὸ ἀρχῆν ἀναγκασθῆς ἀγαγεῖν κατὰ τοῦτον τὸν λόγον καὶ τὸν λογισμὸν, προσβυτέρων μὲν, ἀρχὴν δὲ θμως. Εἰπέ γὰρ μοι, οὐκ ὄρον τινὰ καὶ ἀρχὴν προσθεῖς ὁ τῷ Υἱῷ, καὶ οὕτω προῖον ἀπ' αὐτῆς ἐπὶ τὸ ἄνω, τὸν Πατέρα προεῖναι λέγεις; Ἐδῆλον ὅτι. Εἰπέ οὖν μοι, πόσον ὁ Πατὴρ προῖον ἔχει; Ἄν τε γὰρ ὀλίγον, ἂν τε πολὺ διάστημα εἴησῃ, ὅπὸ τὴν ἀρχὴν τὸν Πατέρα ἡγαγας. Μετρήσας γὰρ ἐδῆλον ὅτι τὸ μέσον, οὕτως ὀλίγον ἔστις ἢ πολὺ· μετρήσας δὲ οὐκ ἂν γένοιτο, μὴ ἐκατέρωθεν ορέας [30] ἀρχῆς. Ὅτε καὶ τὸ Πατὴρ δίδωκας ἀρχὴν, τὸ γε εἰς τὸ ἦκον· καὶ οὐκ ἐστὶν λοιπὸν οὐδὲ ὁ Πατὴρ ἀναρχος καθ' ὁμῆς. Ὅρξς ὅτι τὸ πρὸ τῆς οὐ Σωτηρῆος λεχθὲν ἀληθὲς ἐστὶ, καὶ πανταχοῦ τῆ δύναμιν ἐνδείκνυται τὴν αὐτοῦ τὸ ῥῆμα; Ποῖον δὴ τοῦτο; Ὁ μὴ ἐμῶν ἐτὸν Υἱόν, ὅν ἐμῶν ἐτὸν Πατέρα. Καὶ οἷα μὲν πολλοὶς ἀκατάληκτον ὃν τὸ λεχθὲν· διὸ πολλοῦ καὶ τὰ ἀπὸ τῶν λογισμῶν ἀναβαλλόμεθα κινεῖν, ὅτι οὐτε παρακολουθεῖν αὐτοῖς ὁ λοιπὸς δύναται· ἂν ὄμωσ· ὅτε, εἰ παρακολουθεῖσθαι, ἔχει τὸ βέβαιον καὶ ἀσφαλές. Λογισμοὶ γὰρ ἀνθρώπων δειλοὶ, καὶ ἐπιφωταῖς αἱ ἐπίνοιαι αὐτῶν. Ἠέως δ' ἂν κάκεινο ἐροῖμην τοὺς ἡ ἀντιλέγοντας ἡμῖν, τί ποτὲ ἐστὶ τὸ παρὰ τὴν προφήτην λεγόμενον, τὸ, Ἐμπροσθὲν μου οὐκ ἐγένετο ἄλλος Θεός, καὶ μετ' ἐμὲ οὐκ ἐστίν; Εἰ γὰρ νεώτερος τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱός, πῶς φησὶ, Μετ' ἐμὲ οὐκ ὄντι; Ἄρα οὖν ἀναρῆσθετε καὶ αὐτοῦ τοῦ Μονογενοῦς τὴν οὐσίαν; Ἀνάγκη γὰρ ἢ τοῦτο τολμᾶν, ἢ μίαν παραδίξασθαι τὴν θεότητα ἐν ἰδίᾳ ὑπόστασι· Πατρὸς καὶ Υἱοῦ. Πῶς δὲ ὄντως τὸ, Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, ἀλγεός; Εἰ γὰρ ἐστὶν αἰὼν αὐτοῦ προσβύτερος, πῶς ἂν τὸ πρὸ αὐτοῦ, δι' αὐτοῦ γεγενημένον εἴη; Ὅρξτε εἰς δὸν τὸλμαν αὐτοῖς ἀπαξ παρακινήσῃ τῆς ἀληθείας ὁ λόγος ἐπέγηγε; Διὰ γὰρ οὐκ εἶπεν ὁ εὐαγγελιστῆς, ὅτι ἐξ οὐκ ὄντων ἐγένετο, καθάπερ περὶ πάντων ὁ Παῦλος ἀποφαίνεται, λέγων οὕτως, Ὁ καλίστας ὁ μὴ ὄντα ὡς

* Ἄλλι ἐκ ταύτης οὐκ ἀνάγων.

† Ἄλλι ἀπὸ αὐτοῦ.

‡ Σαν. μετὰ τούτων, Mor. μετὰ τούτων, et sic mss. multi.

§ Quidam καὶ ποσῆματα.

¶ Μον. πρὸς αἰδῶς ἐδῆλον ἢ. Σαν. οὕτως αἰδῶς ὄντος.

* Μοῖστ' πρὸς τὸν Θεόν ἂν (I. πρὸς τὸν Θεόν Θεὸς ἦν), quod exprimitur interpretes. Κορ. Σαν. et cōlōj 703 et 716 sequit̄ sub-
nūm I utit.

† Quidam λογισμῶν ἀνθρώπων.

‡ Quidam προθεῖς. Εἰ γὰρ ποσῆ ἀνοητοῦ προεῖναι λέγει.

§ Sic Savit et maxima pars mss. Moral. ἐροῖμην πρὸς τοῦ-

ὄντα, ἀλλ' Ἐν ἀρχῇ ἦν, φησί; τοῦτο γὰρ ἐναντίον
 κείνω· καὶ μάλα εὐκότως. Θεὸς γὰρ οὕτε γίνεται, οὕτε
 ἔχει τι προσθετότερον· ἀλλὰ ταῦτα Ἑλλήνων ῥήματα.
 Εἶπα δὲ μοι κάκεινο· τὸν κτίστην τὸν ἔργων οὐχ
 ἀσυγκρίτως ὑπερέχει εἰποις ἄν; Ὅταν οὖν αὐτοὺς ὁ
 ὁμοῖον ἢ τὸ ἐξ οὗκ ὄντων, ποῦ ἡ ἀσυγκρίτως ἀπορροή;
 Τί δὲ ἐστιν ὄντως τὸ, Ἐγὼ πρῶτος, καὶ ἐγὼ μετὰ
 ταῦτα, καὶ, Ἐμπροσθέν μου οὐκ ἐγένετο ἄλλος
 θεός; Εἰ γὰρ ὁ Υἱὸς μὴ εἴη τῆς αὐτῆς οὐσίας, Ἐπεὶ
 ἐστὶ θεός· καὶ εἰ μὴ συναϊδής, ἐστὶ μετ' αὐτὸν καὶ εἰ
 μὴ ἐκ τῆς οὐσίας προήλθεν, εὐδὴλον οὖν ἐγένετο. Εἰ
 δὲ λέγονται, πρὸς ἀντιδιαστολήν τῶν εἰδωλῶν ταῦτα
 εἰρηθεῖαι, πῶς οὐ συγχωροῦσι πρὸς ἀντιδιαστολήν τῶν
 εἰδωλῶν λέγειν τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν; Εἰ δὲ καὶ πρὸς
 ἀντιδιαστολήν τῶν εἰδωλῶν εἰρητά τοῦτο, πῶς ἐρημι-
 οῦσας τὴν ῥῆσιν ἔπασαν; *Mer' ἐμὲ γὰρ*, φησὶν, οὐκ
 ἔστιν ἄλλος θεός. Οὐκ ἐκβάλλων τὸν Υἱὸν τοῦτο φη-
 σὶν, ἀλλ' ὅτι Θεὸς εἰδωλικῶς μετ' ἐμὲ οὐκ ἐστὶν· οὐχ ὅτι
 Υἱὸς οὐκ ἐστὶ. Ναί, φησὶ *· Τί οὖν; καὶ τὸ, Ἐμπρο-
 σθέν μου οὐκ ἐγένετο ἄλλος θεός, οὕτως ἐκλήφη, ὅτι
 εἰδωλικῶς μὲν οὐκ ἐγένετο, ἐγένετο δ' οὖν ὁμοῦ;
 Υἱὸς ἐμπροσθεν αὐτοῦ; Καὶ ποῖος ἄν τοῦτο διαίμων
 εἶποι; Οὐδὲ γὰρ αὐτὸν οἶμαι τὸν διάβολον τοῦτο εἶπεν.
 Ἄλλως δὲ ἂ, εἰ οὐκ ἐστὶ συναϊδής τῷ Πατρὶ [30],
 πῶς ἀπειρον αὐτοῦ τὴν ζωὴν ἔραε; Εἰ γὰρ ἀρχὴν
 ἄνωθεν ἔχει, κἄν ἀτελείωτος ἦ, ἀπειρος ὁμοῦ οὐκ
 ἐστὶ· τὸ γὰρ ἀπειρον ἑκατέρωθεν ἀπειρον εἶναι χρή-
 ὄντερον οὐκ καὶ ὁ Παῦλος ἐγγλῶν ἔλεγε· *Μίση ἀρχὴν*
ἡμερῶν, μίση ζωῆς τέλος ἔχων, τὸ τε ἀναρχὸν καὶ
 ἀτελείωτον θεϊκῆς ταύτης. Ὅπερ * γὰρ τοῦτο οὐκ
 ἔχει πέρασ, οὕτως οὐδὲ ἐκ τῶν· οὕτε γὰρ ἐνταῦθα τέλος,
 οὕτε ἐκεῖ ἀρχή.

γ. Πῶς δὲ καὶ ζωὴ ὢν, ἦν ποτε οὐκ ἦν; Τὴν γὰρ
 ζωὴν εἶπαι τε εἶναι, καὶ ἀνάρχως εἶναι καὶ ἀτελείωτως
 πάντες ἂν ὁμολογήσασιν, εἴπερ ὄντως εἴη ζωὴ, ὡσπερ
 οὐκ καὶ ἐστὶν. Εἰ δὲ ἐστὶν οὐκ οὐσα, πῶς ἂν εἴη
 ζωὴ τῶν ἄλλων, αὐτὴ ποτε οὐκ οὐσα; Πῶς οὖν, φη-
 σὶν, ἀρχὴν ἔθηκεν ὁ Ἰωάννης εἰπὼν, Ἐν ἀρχῇ ἦν;
 Τῷ, Ἐν ἀρχῇ, προσέταξε, καὶ τῷ, Ἦν, εἶπαι μοι·
 καὶ τῷ, Ὁ λόγος ἦν, οὐκ ἔνοιας; Τί δὲ, ἔταν περὶ
 τοῦ Πατρὸς ὁ Προφήτης λέγει· Ἄπο τοῦ αἰῶνος,
 καὶ ἔως τοῦ αἰῶνος σὺ εἶ· ἄρα ὄρους αὐτῷ τοῦθε
 οὐκ ἦσαν; Οὐδαμῶς, ἀλλὰ τὸ ἀδῖον ἐγγλῶν. Οὕτω
 τοῖνον καὶ ἐνταῦθα νεί. Οὐ γὰρ ἔρους τιθεῖς, τοῦτο
 εἰρηκον. Οὐδὲ γὰρ εἶπαι, ἀρχὴν ἔσχεον, ἀλλ', Ἐν ἀρχῇ
 ἦν, εἶπαι τοῦ, Ἦν, παραπέμπον οε ἐπὶ τὸ ἀναρχὸν
 ἐνοεῖν τὸν Υἱόν. Ἄλλ' ἰδοὺ, φησὶν, ὁ Πατὴρ μετὰ
 τῆς τοῦ ἄβροου προσθήκης εἰρητά, ὁ δὲ Υἱὸς χωρὶ;
 ταύτης. Τί οὖν, ἔταν ὁ Ἀπόστολος λέγει· *Τὸ μεγάλου*
θεοῦ καὶ σωτήρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· καὶ
 πάλιν, Ὁ ὢν ἐπὶ πάντων θεός; ἰδοὺ γὰρ ἐνταῦθα
 χωρὶς τοῦ ἄβροου τοῦ Υἱοῦ ἐμνημόνευσε. Ποιῶ δὲ
 τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ Πατρὸς. Τοῖς γούν Φιλιπησίοις
 ἐπιστάλλων, οὕτω φησὶν· Ὅς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρ-
 χων, οὐκ ἀπαρμιόν ἠγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ·
 καὶ Ῥωμαῖος δὲ πάλιν *Χάρις ἔμην καὶ εἰρήνη ἀπὸ*
θεοῦ Πατρὸς ἡμῶν, καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ.
 Ἄλλως τε καὶ περὶ τὸν ἦν ἐνταῦθα αὐτὸ προστεθῆναι,
 ἄνω συνεχῶς προστεθῆναι τῷ λόγῳ. Ὅπερ γὰρ περὶ
 τοῦ Πατρὸς λέγων φησὶ, Πνεῦμα ὁ Θεός· καὶ οὐκ
 ἐπειδὴ τῷ Πνεύματι τὸ ἄβροον οὐ πρόκειται, οὐκ

ἀθετοῦμαι διὰ τοῦτο τὸ ἀσώματον τοῦ Θεοῦ· οὕτω
 καὶ ἐνταῦθα, κἄν μὴ πρόκειται τῷ Υἱῷ τὸ ἄβροον,
 οὐ διὰ τοῦτο ἔτιον Θεός ὁ Υἱός. Τί ὄρηποτε; Θεὸν γὰρ
 καὶ Θεὸν εἶπῶν, οὐκ ἐμπαίειν εἰ μένον ἡμῖν τῆς
 θεότητος ταύτης, ἀλλὰ καὶ τὸναντίον. Προεῖπὼν γὰρ,
 Καὶ Θεός ἦν ὁ λόγος, Ἰνα μὴ νομίσῃ τις ἐλάττωτα
 εἶναι τὴν θεότητα τοῦ Υἱοῦ, εὐθέως αὐτοῦ καὶ τὰ
 γνωριστικὰ τῆς γνησίας τίθησι θεότητος, τὸ τε ἀδῖον
 ἀναλόβων. Οὕτως γὰρ ἦν, φησὶν, Ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν
 Θεόν· καὶ τὸ ἐμνημορῖκὸν προστεθεῖ· *Πάντα γὰρ*
δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ
ἓν, ὃ γέγονεν· ὁ μάλιστα καὶ ὁ Πατὴρ αὐτοῦ εἶπαι
 τῶν προφητῶν ἀπανταχοῦ τῆς οὐσίας τῆς αὐτοῦ γνω-
 ριστικῶν εἶναι φησὶ. Καὶ συνεχῶς τοῦτο τῆς ἀποδεί-
 ξως τὸ εἶδος [31] περιστρεφουσὶν εἰ προσφῆται· καὶ
 οὐκ ἀπίως, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν τῶν εἰδωλῶν ἀγνω-
 ζόμενοι δόξαν. Θεοὶ γὰρ, φησὶν, *οἱ τὸν οὐρανὸν καὶ*
τὴν γῆν οὐκ ἐποίησαν, ἀποκλίσθωσαν· καὶ πάλιν·
Ἐγὼ τῇ χειρὶ μου ἐξέτισα τὸν οὐρανόν· καὶ
 θεϊκῆς θεότητος εἶναι δηλωτικῶν, πανταχοῦ αὐτὸ
 τίθησιν. Αὐτοὺς δὲ ὁ εὐαγγελιστῆς οὐδὲ τοῖτους ἡρ-
 κίσθη τοῖς ῥήμασιν, ἀλλὰ καὶ ζωὴν αὐτὸν ἐκλάσσε
 καὶ φῶς. Εἰ τοῖνον εἶπαι μετὰ τοῦ Πατρὸς ἦν, εἰ πάντα
 αὐτὸς ἐδημιούργησε, εἰ πάντα αὐτὸς παρήγαγε καὶ
 συγκροτεῖ (τοῦτο γὰρ διὰ τῆς ζωῆς ἦνέτα), εἰ
 πάντα φωτίζει· τίς οὕτως ἀνόητος, ὡς εἶπεν, τὸν
 εὐαγγελιστῆν διὰ τοῦτον ἐποουδακέναι ἐλάττωσιν
 θεότητος εἰσηγήσασθαι, δ' ὢν μάλιστα ἰσότητα καὶ
 ἀπαρραλλῆσιν ἐνδείξασθαι δυνατόν ἐστι; Μὴ δὲ
 συγγέμων τὴν κτίσιν μετὰ τοῦ κτίσαντος, Ἰνα μὴ
 καὶ ἡμεῖς ἀκούσωμεν, ἐν Ἐσοδόσῳσσαν τῇ κτίσιν
παρὰ τὸν κτίσαντα. Εἰ γὰρ καὶ περὶ οὐρανῶν λέ-
 γουσι πάντων εἰρηθῶσιν, ἀλλ' ὁμοῦ ἂν τῷ περὶ τούτων
 λόγῳ παντελῶς ἀπίται τὸ μὴ εἶναι κτίσει λατρεύειν,
 ὡς Ἑλληνικὸν ἔν.

δ. Μὴ τῶνον ταύτη ὑποβάλλωμεν * αὐτοῦς τῇ ἀρθ.
 Διὰ τοῦτο ἦλθεν ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱός, Ἰνα ταύτης ἡμέσ
 ἀπαλλάξῃ τῆς λατρείας· διὰ τοῦτο δοῦλον μορφήν
 ἔλαθεν, Ἰνα τῆς δουλείας κλευθερώσῃ ταύτης· διὰ
 τοῦτο ἐνατύσθη, διὰ τοῦτο ἐβράβισθη, διὰ τοῦτο
 θάνατον ὑπέμεινε τὸν ἐπονελοῖστον. Μὴ δὲ ταῦτα
 πάντα ἀνόητα ποιῶμεν, μὲθ' ἄλλιν ἐπὶ τὴν προτί-
 ραν ἐπανερχόμεθα ἀσθεῖαν, μᾶλλον δὲ ἐπὶ πολλῶν
 χαλεπωτέρων. Οὐ γὰρ ἐστὶν ἴσον τῇ κτίσει λατρεύειν,
 καὶ αὐτὸν τὸν Δημιουργὸν εἰς κτίσιως κατάνει
 εὐτέλειαν, τὸ γε εἰς ἡμέσ ἦκον. Αὐτὸς γὰρ μένει
 τοσοῦτος ὢν οἶός ἐστι. Σὺ γὰρ ὁ αὐτὸς εἰ, φησὶ, καὶ
 τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσι. Δοξάζωμεν οὖν αὐτόν,
 ὡσπερ παρελάβομεν παρὰ τῶν πατέρων· δοξάζωμεν
 αὐτόν, καὶ διὰ πίστιως καὶ δι' ἔργων. Οὐδὲν γὰρ ὄρη-
 λος ἡμῖν εἰς σωτηρίαν δογματόν ὕμῶν, εὐεβαρμῆ-
 νος ἡμῖν τῆς ζωῆς. Διὰ ῥυθμισομεν αὐτὴν πρὸς τὸ
 τῷ Θεῷ δοκῶν, ἀλογόρητος ἀπάσης, ἀδικίας, πλε-
 ονιζίας πόρρω κατεπίστεις λαυτοῖς, ὡς ἔνοι καὶ
 παρπίδοιμοι, καὶ τῶν ἐνταῦθα ἀλλότριον. Κἄν χρή-
 ματὰ τις ἔχη πολλά καὶ κτήματα, οὕτως αὐτοῖς κί-
 χρηθῶσ, ὡς πάροκος καὶ μικρὸν ὄστερον αὐτῶν
 ἀποστηρόμενος καὶ ἐκὼν καὶ ἄκων. Κἄν ἰδικημένος
 τις ἦ παρὰ τινος, μὴ ἀθάνατα ὄρηξέτω, μᾶλλον δὲ
 μὲθ' ἑσέκαπα. Μις γὰρ ἡμῖν πᾶσον οὐκ ἔδωκεν ὁ
 Ἀπόστολος ἡμέρας τῆς ὄρηξ' καταχρησασθαι· Ὁ
 ἦλιος γὰρ, φησὶ, μὴ ἐπιδυέτω ἐπὶ τῷ παροργισμῷ
 ὕμῶν. Καὶ εὐκότως· ἀγαπητὸν γὰρ καὶ ἐν οὗτω βρα-
 χεῖ καρῷ μὲθ' ἡμῖν γενέσθαι ἠθέδεις. Εἰ δὲ καὶ ἐν οὗτω πα-
 λάβοι, δεῖναται γίνεται τὰ γενηνημένα, μῦριον πε-

* Nor. τι ἐκαστοῦ κρεσθότερον; sed ἐκαστοῦ deest In Savil.
 et in mss. pae omnibus.
 b Sic Sav. et mss. Mor. ὁμοῦ.
 c Nor. et Sav. οὐκ ἐστὶ. Ναί φησὶ. Αἰλλ οὐκ ἐστὶν, ἐστὶ
 γὰρ, φησὶν.
 d Αἰλλ ὄντως εἶ.
 * Αἰλλ ἀτελείωτον ὄντων. Ὅσπερ.

f Αἰλλ non pauci conjuncti.
 g Αἰλλ ὑποβάλλωμεν

interrogaverim, quid sit illud a propheta dictum: *Ante me non fuit alius Deus, et post me non erit* (Isa. 43. 10)? Nam si junior est Pater Filius, quomodo dicit, *Post me non erit*? Num ergo Unigeniti substantiam tolletis? Necessè enim est aut eo aulacior procedere, aut unam admittere divinitatem in propria hypostasi Patris et Filii. Quomodo autem illud, *Omnia per ipsum facta sunt* (Joan. 1. 3), verum est? Nam si ævum est illo antiquius, quomodo id quod ante illum est, per ipsum factum fuerit? Videtisne in quantam temeritatem semel abjecta veritate processerint? Cur non dixit evangelista, ipsum ex non exstantibus factum esse, ut de omnibus Paulus his verbis asserit: *Qui vocavit ea quæ non sunt tanquam ea quæ sunt* (Rom. 4. 17); sed dicit, *In principio erat*? hoc enim contrarium est illi; ac jure merito. Deus enim neque fit, neque quid se antiquius habet; verum hæc gentiliùm verba sunt. Dic et illud mihi: Annon dixeris creatorem creatis operibus incomparabiliter excellentiorem esse? Cum ergo ipsis simile foret id quod ex non exstantibus esset, ubi esset illa incomparabilis excellentia? Quid autem est illud, *Ego prius, et ego post hæc, et, Ante me non fuit alius Deus* (Isa. 41. 4. et 43. 10)? Nam si Filius non sit ex eadem substantia, alius est Deus; si non cœternus, est post illum: ac si non ex substantia prodiit, palam est ipsum factum esse. Quod si dixerint hæc ad differentiam idolorum dicta fuisse, quomodo non concedent ad differentiam idolorum solum verum Deum dici? Quod si hoc etiam ad differentiam idolorum dictum sit, quomodo totam sententiam interpretaberis? *Post me enim, inquit, non est alius Deus.* Non ejectionis Filium hoc dicit, sed significat, Deus idolicus post me non est; non quod Filius non sit. Etiam, iniquas. Quid igitur? illud, *Ante me non fuit alius Deus*, ita accipies, quod nempe idolicus deus non fuerit; at fuerit saltem ante cum Filius? Equis dæmon hæc dixerit? Ne ipsam quidem diabolum id puto dicturum esse. Alioquin autem, si non est cœternus Pater, quomodo infinitam ejus vitam dixeris? Nam si principium anterius habet; etiamsi infinitus sit, non tamen immensus erit: immensum enim utrinque immensum esse oportet; id quod etiam Paulus declarans dicebat: *Neque principium dierum, neque finem vite habens* (Hebr. 7. 5), et principio et fine carere declarans. Quemadmodum enim hoc, sic neque illud finem habet; cum neque hic finis sit, neque illic initium.

3. *Verbum si vita est, æternum est. Objectio hæreticorum: Filius Dei dicitur sine articulo, refutatur.* — Quomodo autem cum vita sit, fuerit tempus cum non esset? Vita enim semper, ac sine principio et fine esse nemo non fateatur, si ille vere vita sit, ut revera est. Si vero fuit aliquando cum non esset, quomodo vita aliorum sit, quæ aliquando non fuit? Quomodo igitur, inquit, Joannes principium posuit dicens, *In principio erat*? Illine voci, queso, *In principio*, et illi, *Erat*, attendis; et illam, *Verbum erat*, non cogitas? Quod vero, quando de Patre dicit propheta: *A sæ-*

culo et usque in sæculum tu es (Psal. 89. 2): an his verbis terminos ipsi ponit? Nequaquam; sed æternitatem significat. Idipsum hic cogita. Non terminus ponens ita loquutus est: neque enim dixit, *Principium habuit*; sed, *In principio erat*; hac voce, *Erat*, te deducens ut Filium sine principio esse cogitares. At, inquit, Pater cum articulo dicitur, Filius vero sine articulo (a). Quid ergo cum apostolus dicit, *Magni Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi* (Tit. 2. 45); et rursum, *Qui est ante omnia Deus* (Rom. 9. 5)? ecce namque hic sine articulo Filium memoravit. Idipsum de Patre observes. Nam ad Philippenses scribens sic ait: *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo* (Philipp. 2. 6); et ad Romanos: *Gratia vobis et pax a Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo* (Rom. 1. 7). Alioquin vero supervacaneum foret hic articulum præponere, cum supra frequenter appositus fuerit. Quemadmodum enim cum de Patre dicit, *Spiritus est Deus* (Joan. 4. 24); quæ articulus Spiritui non præpositus est, non illo incorporeum esse Deum negamus: sic et hoc loco, etiamsi Filio articulus non præponatur, non minus tamen Deus est Filius. Quæ vero de causa? Cum enim Deum et Deum dixit, nullum indicat nobis divinitatis discrimen; imo prorsus contra. Cum enim prius dixisset, *Et Deus erat Verbum*, ne quis putaret minorem esse Filii divinitatem, statim veræ divinitatis ejus documenta profert; æternitatem nempe sic resumens, *Illic erat a principio apud Deum* (Joan. 1. 2); creandi vim cum addit, *Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil quod factum est* (Ibid. 5): id quod maxime Pater ejus per prophetas ubique substantiæ ejus argumentum esse dicit. Ac frequenter hoc demonstrationis genus propheta versant: neque ad hoc solum, sed ut etiam idolorum cultum tollant. *Nam dii, inquit, qui cælum et terram non fecerunt, pereant* (Jer. 10. 11); ac rursum, *Ego manu mea extendi cælum* (Isa. 44. 24): ostendensque illud esse divinitatis argumentum, id ubique ponit. Ipse autem evangelista, his non contentus verbis, vitam ipsam vocavit et lucem. Si itaque semper cum Patre erat, si omnia ipse condidit, produxit et continet (hoc enim per vitam significavit), si omnia illuminat; quis ita stultus erit ut dicat, evangelistam hæc verba ut divinitatem ejus minueret induxisse, quibus æqualitas paritasque demonstrari poterat? Ne, queso, confundamus creaturam cum Creatore, ne nos quoque audiamus: *Coluerunt creaturam præ Creatore* (Rom. 1. 25). Etiamsi enim de ecclis hæc intelligenda dicant: attamen de his loquens omnino prohibuit ne creatura, qui gentiliùm error est.

4. *A servitute idolorum nos liberavit Christus. Dogmata non prosunt ad salutem, si vita sit corrupta. Ira celeriter extinguenda. Laudes hominum vel ex gratia*

(a) Hoc respicit illud Evangelii, ubi & ἄρχος ἔσθ' ἔως τοῦ αἰῶνος καὶ Θεὸς ἔσθ' ὁ ἄρχος, ubi ἔως τοῦ αἰῶνος cum articulo dicitur de Patre, καὶ Θεὸς ἔσθ' sine articulo de Filio. Unde arguebat impie Ariam et Anomari, Filium non esse Deum sicut Patrem, sed numerum, nec proprie Deum: quod contra ita exemplis sua fuit Chrysostomus.

prodeunt, vel ex odio negantur. — Ne itaque hujusmodi maledictioni nos subijciamus. Ideo venit Filius Dei, ut nos ab hoc cultu erueret; ideo servi formam accepit, ut nos ab illa servitute liberaret; ideo sputis et colapbis dehonestatus, ideo mortem turpissimam passus est. Ne, queso, hæc omnia inutilia reddamus, neque rursus ad pristinam redeamus impietatem, imo in longe graviorem: non enim aequale est creaturam colere, et ipsam Creatorem ad creaturarum vilitatem, quantum in nobis est, deprimerere. Nam ipse manet qualis est, *Tu autem idem ipse es, inquit, et omni tui non deficient (Psal. 101. 28).* Glorificemus igitur eum, sicut accepimus a patribus: glorificemus eum et fide et operibus, nihil enim nobis ad salutem resunt dogmata pia, si vita sit corrupta. Quamobrem illam continemus ad Dei placitum, omni turpitudine, injustitia, avaritia longe abacta, tamquam hospites et adventæ, et a præsentibus longe alieni. Si divitias quis multas habeat et prædia, sic illi utatur, ut peregrinus qui paulo post velit nobis discessurus est. Si quis ab alio injuria læsus sit, ne immortaliter irascatur, imo ne aliquo quidem tempore: non plus enita uno die nobis ad iram concessit Apostolus: *Sol, inquit, non occidat super iracundiam vestram (Ephes. 4. 26).* Et jure quidem: optandum quippe est, et vix caveri potest, ut ne in tam modico spatio quid molestum accidat. Si autem nox nos apprehendat, res graviores evadunt, memoria ingentem nobis ignem colligente, nobisque per temporis spatium hæc acerbis scrutantibus. Antequam ergo otium hujusmodi occupemus, et vehementiorem accendamus rogam, jubet malum prævertere, et extinguere. Vehemens quippe est iræ motus, omnique flamma acutius. Ideo celeritate multa nobis est opus, ut flammam prævertamus, nec sinamus assurgere. Hic quippe morbus multorum causa malorum efficitur. Domos enim totas everit, veteres solvit consuetudines, non consolabiles tragedias brevi tempore ac momento parit. Nam *Momentum furoris ejus, ruina ejus (Eccli. 1. 22),* inquit. Ne itaque feram hanc sine freno sinamus, sed canum ipsi undique fortissimum, futuri judicii metum, injiciamus. Cum te amicus læserit, aut familiaris concitaverit, cogita quanta erga Deum peccaveris, et pendente te si moderatus cum illo agas, mitius tibi iudicium illud constituere. Nam ait, *Dimittet tibi (Luc. 6. 37);* statimque morbus nufugiet. Ad hæc consideres velim, non aliquando in furorem actus, te continueris; et non aliquando etiam ab ira abreptus fueris: utrorumque comparatione temporum, ad emendationem valde juberis. Dic enim mihi, quandonam te ipsum laudasti, cum ab ira superatus es, an cum superasti? Annon cum primum accidit, nos vehementer incusamus, erubescimus, etiam nemine arguente, ac multa nos et verborum et gestorum subit pœnitentia? cum autem superamus, gaudemus, et quasi victores exultamus? Victoria enim contra iram est, non cum par pari referimus (hæc quippe extrema elades est), sed cum æquo animo omnia patimur et audimus. Hoc quippe est

superiorem esse, non mala inferre, sed ma- Cum irascaris igitur, ne dicas: Prorsus ego, prorsus irruam in illum: neque moveam iram colibeas dixeris: Non patiar ut postquam mihi illuserit, impune abeat. Neque enim te irridebit, nisi quando ad vindictam te contulit te quiescente irriserit, ut stultus id agat. cum viceris, ne quæras gloriam a stultis, sed tentus esto, quam a sapientibus assequeris. I cur tibi parvum illud ac vile theatrum hic constituo? Ad Deum statim respice, et ipse tibi: quo laudante nemo debet ab hominibus quærere. Hominum quippe laudes plerumque gratia prodeunt, vel ex odio negantur; nihil afferunt: Dei vero iudicium hæc inæqualitas multaque laudato offert utilitatem. Hanc igitur dem sequamur.

5. *Ex iracundi inagine, quantum malum sit batur. Contra eos qui superstitiosæ temporis ol* — Visne discere quantum sit malum ira? esto dum alii rixantur in foro. Neque enim turpitudinem illam tam facile deprehendes nempe tunc tenebris et chrietate obvoluto; ira vacuus es, tunc in aliis tua contemplare; iudicium tuum corruptum non est. Vide mihi circumfluentem, et iratos, ac si furerent, i turpiter agentes. Cum enim ira in pectore eff et effratur, os ignem spirat, oculi ignem et inflatur undique vultus, incomposite manus tur, ridicule pedes exsiliunt, et insultant lit mere conantibus; nihil irati differunt a fure cum hæc omnia nullo præditi sensu peragu ue ab asinis agrestibus, calcitrantes, mordenti vir iracundus modeste agere nescit. Deinde p tum excitatum risum, ubi domum redierit, reversi, dolore simul ac metu agitantur; an ventes, quinam rixæ præsentis fuerint. Pe enim ceu furentes de spectantibus nihil cogit: respicientibus postea secum reputant, num num invidiosos spectatores fuerint. Nam perinde que metunt; illos, ut se improbantem major inferentes pudorem; hos, ut de sua turpitudine. Quod si ad plagas usque motus riruperit, tum metus gravior, ne quid deterius rato accidat, ne subsequens febris mortem i vel tumor curatu difficilis in extremum pe coniecit. Quid enim ubi pugna opus era contumeliosa et rixis? preant et hæc et illa. T omnibus hisce fluxis rebus maledicunt, que causa fuerit. Insuperiores vero et malignos nas, et horam tempusque criminantur. Veri hora mala in causa est; nulla quippe hora neque hæc a maligno demone profisciantur, nequitia rixantium. Hi namque et demones hunt, et sibi ipsis mala inferunt. Sed cor intu inquires, et a contumeliis mordetur? Id et ego ideoque miror eos qui malam hanc feram co- Sa enim velimus, possumus morbum depeller enim cum principes viri nos contumelia afflic

ρὸς ἀπὸ τῆς μνήμης ἡμῶν συλλεγομένου, καὶ κατὰ
 σφῶν πικρότερον ἡμῶν ξεναζόντων αὐτά. Πρὶν
 οὖν τῆς ἀλευρίας ταύτης ἐπιλαβίσθαι σχολῆς, καὶ
 σφοδρότερον ἀνάγει τὴν πύρην, κελαιδί προκατα-
 λιμῶσκει καὶ σθενύνει τὸ δεινόν. Ὁξὺ γὰρ τὸ πά-
 ρος; ἰστί τῆς ὀργῆς, καὶ φλογὸς ἀπάσης ὀυτέρου. Διὸ
 πολλοὶ δει τοῦ τάχους ἡμῶν εἰς τὸ προκαταλεῖν τὴν
 φλόγα [32], καὶ μὴ συγχερῆσαι πρὸς ὕψος ἀρθῆναι.
 Καὶ γὰρ πολλῶν οὕτως αἰτίων γίνεται κακῶν τὸ νόσημα
 τοῦτο. Οἰκίας γοῦν ἐλακτῆρος ἀνέτριψε, καὶ συνθελαίας
 ἀρχαίας διέλιυσε, καὶ τραγηδίας ἀπαραμυθῆτους ἃ
 εἰργάσατο ἐν βραχεῖ καὶ ἀκαριαίῳ χρόνῳ. Ἡ γὰρ βροχὴ
 τοῦ θυμοῦ αὐτοῦ, πτώσις αὐτοῦ, φρεσὶ. Μὴ τοίνυν
 ἐγαλιώτων ἐώμεν τὸ θηρίον, ἀλλὰ κηρῶν αὐτῷ πάν-
 τοθεν σφοδρῶν, τὸν δικαστρίῳ τῶν μελλόντων τὸν φό-
 βον, ἐμβάλλωμεν. Ὅταν οὖν λυπηθῆ φιλὸς ἢ καὶ παρ-
 οξύνῃ τις τῶν οἰκείων, ἐνόησον τὰ ἡμαρτημένα σοι εἰς
 θεόν, καὶ ὅτι τῆ πρὸς ἐκείνον ἐπιμακρία πρᾶστρον
 αὐτῷ καθίστη; τὸ δικαστρίον ἐκείνου. Ἄξετε γὰρ,
 φρεσὶ, καὶ ἀμειψήσεται ὁμῶν· καὶ ταχέως δραπέτευ-
 σαι τὸ πάθος. Πρὸς τοῦτας κάλειον σκόπησον, εἴ-
 ποτε εἰς ἀγριότητα ἐξεμχθεὶς ἐκράτῃσας σουτοῦ,
 καὶ εἴποτε παρεσῶρης ὑπὸ τοῦ πάθους, καὶ ἀμφοτέ-
 ρους παράβασι τῶς καιροῦς, καὶ ἐντεῦθεν πολλὴν
 λύγην διδρῶσων. Εἰπέ γὰρ μοι· ποτε σαυτὸν ἐπιψυ-
 σασ, ἥνικα ἤτηθες, ἢ ὅτε ἐκράτῃσας; Οὐχὶ τότε
 σφοδρῶς μὲν ἃ ἐγαλοῦμεν ἑαυτοῖς καὶ ἀσχυ-
 νῆμα, καὶ μηδενὸς ἐλλέγοντος ἡμᾶς, καὶ πολλὸ
 τῆς μετανοίας ἡμῶν ἐπισπέρχεται καὶ θρημάτων
 ἔτιχαι καὶ πραγμάτων; ὅταν δὲ περιγενώμεθα, καὶ
 τρυφώμεν καὶ γαιουρώμεθα, ὡς νενικηκότες;
 Νικῆ γὰρ ἐπὶ τῆς ὀργῆς, οὐ τὸ τοῖς ἰσοῦς ἀμύ-
 ψομαι (ἐσχάτη γὰρ αὕτη ἤτιτά ἐστίν), ἀλλὰ τὸ
 πρῶτος ἐνγεκέν παθῶνα κακῶς καὶ ἀκούσαντα.
 Τοῦτο γὰρ ἴσσι τὸ πλέον σγείν, οὐ τὸ ποιῆσαι, ἀλλὰ
 τὸ παθεῖν κακῶς. Μὴ τοίνυν λέγε ὀργιζόμενος, Πάν-
 τος ἀνταναρῶ κατῶ, πάντως ἐπιελεύσομαι· μηδὲ
 πρὸς τοῦσ παραινόντας μέκην ἀνείτασε λέγων, Οὐκ
 ἀνέφομαι, ἵνα μοι καταγελάσας; ὁ δέων ἀπέληθ. Οὐ
 γὰρ δὴ ποτὶ σου καταγελάσεται, ἀλλ' ὅταν ἐπιελέ-
 θης· εἰ δὲ καὶ τότε καταγελάσεται, ὡς ἀνόητος
 πῶτο πιστάται. Σὺ δὲ μὴ ζῆται νικῶν τὴν παρὰ τῶν
 ἀνόητων θέξαι, ἀλλ' ἀποχρῶσασ νόμῳ αὐτῆν ἔχειν
 παρὰ τῶν νειῶν ἐχόντων. Ἀλλὰ γὰρ τί σοι μικρὸν
 καὶ ταπεινὸν κελίῳ θέατρον, ἐξ ἀνθρώπων αὐτὸ
 συντελεῖ; Πρὸς τὸν θεὸν εὐθέως ἀνάθειον, κάλει-
 σαι ἐπεινεταται. Τὸν δὲ παρ' ἐκείνου θαυμαζέ-
 μενον οὐ δει παρὰ τῶν ἀνθρώπων τιμῆν ἐπιζητεῖν.
 Ἡ μὲν γὰρ καὶ πρὸς γάριν πολλάκις, καὶ πρὸς
 ἀξίφθειαν ἐτίρων γίνεται, καὶ κέρβος ἦνεκων οὐδὲν·
 ἢ δὲ παρὰ τοῦ θεοῦ ἃ φῆρος ταύτης ἀπῆλλακται τῆς
 ἐπιμακρίας, καὶ πολλὴν φέρεσι τῆ θαυμαζομένη τῆν
 ὀφείλειαν. Τοῦτον οὖν τὸν ἐπεινον θαυμάσω.

ε'. Βούλει μαθεῖν πῶσον τὸ ὀργίζεσθαι κακῶν; Παρά-
 στικῆ μαχομένης ἐν ἀγορᾷ ἐτίρωσ. Ἐν γὰρ σαυτῷ
 τῆ ἀσχυροσύνην οὐ θυνηθῆ βλάβος ἰδεῖν, ἐσοκω-
 μένη καὶ μεθῶσται ἐν λογισμῷ· ἀλλ' ὅταν καθαρι-
 σῆ τοῦ πάθους, τότε ἐν ἄλλοις θεωρεῖ τὰ σά, τῆς
 κρίσεως σοι μὴ διεσφαμένης. Θεὰ δὲ μοι τοῦς
 περιβλήοντας [33] ἐχλους, τοῖς θυμουμένους ἃ, κα-
 θέκτερ μαινομένους εἰς τὸ μένον ἀσχυροσύνας.

Ἄν γὰρ περὶ τὸ στήθος 5 θυμὸς ζῆσας; ἀναισθητοῦ
 καὶ ἀγριαίνῃ, πῦρ πνέει τὸ στόμα, πῦρ ἀκρίστων ἐν
 ἀσφαλμοῖ, οἰδεῖ πάντοθεν ἢ ζῆς; ἀτάκτος αἱ χεῖρες
 ἐκταίνονται, καταγελάστας πρῶστος ἐν πόδες καὶ
 ἐνάλλονται τοῖς κατέχουσι, καὶ μαινομένων οὐδὲν
 διεστικῆσαι πρὸς ταῦτα πάντα ἀναισθητοῦντες, ἀλλ'
 οὐδὲ τῶν ἀγρίων ὄνων, λακτίζοντες, δάκνοντες.
 Ὅταν δὲ ἀνὴρ θυμώδης οὐκ εὐσχημῶν. Εἶτα, μετὰ
 τὸν πολὺν γέλωτα τοῦτον, ἀναχωρῆσαντες οἰκαδε,
 καὶ πρὸς ἑαυτοῦς ἐπαυλιθόντες, μέλιζονα ἔχουσι τὴν
 δόξην καὶ πολλὸ τὸ δειός, ἐνωσόντες ἀρα τίνες οἱ
 παρότες; ἦσαν ἥνικα ὀργίζοντο. Καθέκτερ γὰρ εἰ
 παραπαλόντες τοῖς παρότας ἀγνωσόντες, ὅταν σω-
 φρονήσῃσι, τότε ταῦτα λογίζονται. Ἄρα μὴ φρεσὶ,
 ἀρα μὴ πολέμοι καὶ ἐχθροὶ οἱ θεασάμενοι; καὶ γὰρ
 ὁμοίως ὑπὲρ ἀμφοτέρων διεδοκῆσαι· τὸν μὲν, ὡς
 καταγνωσόμενον καὶ μέλιζονα ποιησόντων τὴν ἀσχυ-
 νῆν· τὸν δὲ, ὡς ἐρησθησόμενον. Ἄν δὲ καὶ πληγὰ;
 τεῖναντες τὴν χεῖρα ἢ ἀλλήλοισι, γαλεπώτερον τὸ δειός.
 ὅσον μὴ τὴν γαλεπώτατων συμβαθῆν περὶ τὸν πα-
 θόντα, ἢ περὶ τὸς ἀκολουθήσας ἐπανεγῶνος θάνατον,
 ἢ ὀβημα ἀναστὰς διούσιον εἰς τὸν περὶ τὸν ἑσάτων
 κασταστικῆν κίνδυνον. Καὶ, τί γὰρ μοι μάχης ἔδει;
 τί δὲ ὕβρισον καὶ φιλονικίας; ἀπλοῖστο τὰ καὶ τὰ.
 Καὶ πῶσι καταρῶνται τοῖς πράγμασι λοιπὸν τῶς
 ἐπιχθῆρος τοῦτος, καὶ παρασῶνται αὐτοῖς τὴν ἀρ-
 χῆν. Οἱ δὲ ἀλόγητοι καὶ δαίμονας πονηροῖς, καὶ
 ὄραν αἰτιώτας κακῶν τῶν γεννημένων. Ἄλλ' οὐκ
 ἐστίν ὄρας κακῆς· οὐδὲ γὰρ ἐστὶν ὄρας κακῆ ποτε·
 οὐδὲ δαίμονας ταῦτα πονηροῦ, ἀλλὰ τῆς πονηρίας
 τῶν ἐλακτώτων. Ὅσοι γὰρ καὶ τοῖς δαίμονας ἐπι-
 σπῶνται, καὶ πάντα ἑαυτοῖς ἐπάγουσι τὰ δεινά. Ἄλλ'
 οἰδαίνοι, φρεσὶ, ἢ καρδίᾳ, καὶ ταῖς ὕβρεσι δάκοντες;
 Οἰδα κατῶ· δὲ γὰρ τοῦτο τοῖς κρατούντας τοῦ δει-
 νοῦ τοῦτου θηρίου θαυμάζω. Ἄν γὰρ θέλωμεν, θυ-
 νατὸν διακρούσασθαι τὸ πάθος. Διατί γὰρ, ἀρχόντων
 ἡμᾶς ὕβριζόντων, τοῦτο μὴ πάσχομεν; ἀρ' οὐκ ἔστι
 φόβος ἀντέρροπος ἐστῆκε τοῦ πάθους, ἡμᾶς ἐκεί-
 νων, καὶ οὐδὲ φῦναι τὴν ἀρχὴν συγχωρῶν; Διὰ
 τί δὲ καὶ οἰκείτας περ' ἡμῶν ὕβριζόμενος μωρία,
 σιγῆ πάντα φέρουσι; ἀρ' οὐχὶ εἰ καὶ αὐτοὶ τὸν αὐ-
 τὸν αὐτοῖς ἐπιμακίμενον ἔχουσι δεσμῶν; Σὺ δὲ μὴ μό-
 νον ἐνοήσῃς τὸν παρὰ τοῦ θεοῦ φόβον, ἀλλ' οἷσε σε
 καὶ αὐτὸς ὁ θεὸς ὕβριζει τότε, ὁ κελαιῶν σιγῆς, καὶ
 πάντα υἰσῆσι πρῶως. Καὶ εἰπέ πρὸς τὸν ἐπίνοτα· Τί
 σοι πάθος; ἄλλος; μοι κατέχει καὶ τὴν δεξιάν καὶ τὴν
 γλιώτταν· καὶ γενήσεται καὶ σοὶ κάκειν φιλσο-
 φίας ὑπόθεσις τὸ ῥῆμα. Νῦν δὲ ἀνθρώπων μὲν ἔνεκων
 καὶ τὰ ἀφῶρτα φέρουσι, καὶ πρὸς τοῦς ὕβρικῶτας
 λέγομεν πολλάκις· Ὁ δεινά μὲ ὕβρισον, οὐ σὺ· ἐπὶ
 δὲ τοῦ θεοῦ οὐδὲ ταῦτην ἔξομεν τὴν εὐλάδειαν; Καὶ
 ποῖα ἡμῶν ἐστὶ συγγνωμῆ; Εἰπόμεν καὶ πρὸς τὴν
 ἡμετέραν ψυχὴν· Ὁ θεὸς ἡμᾶς ὕβριζει νῦν, ὁ κατέχων
 [34] ἡμῶν τὰς χεῖρας· μὴ σικρωόμεν, μετὰ ἐστὶ ὁ
 θεὸς ἀνθρώπων ἀτιμώτερος ἡμῶν. Ἐφρίσσε πρὸς τὸ
 ῥῆμα; Ἄλλ' οὐχὶ πρὸς τὰ ῥήματα βούλομαι μόνον,
 ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν πράξιν ἐφρίττει ὑμᾶς ἃ. Ἐκέ-
 λαισε γὰρ ὁ θεὸς βαπτίζόμενος μὴ μόνον φέρειν,
 ἀλλὰ καὶ παρεῖν ἑαυτοῖς πρὸς τὸν χεῖρὸν οἱ παθεῖν.
 Ἡμεῖς δὲ μετὰ τῶσάυτης σφοδρότητος ἐναντιοῦ-
 μεθα, ὡς μὴ μόνον μὴ παρεῖν ἑαυτοῖς εἰς τὸ
 κακῶς παθεῖν, ἀλλὰ καὶ ἀμύνασθαι, πολλάκις δὲ καὶ
 ἀρχεῖν χειρῶν ἀδίκων, καὶ ἐλαττώσασθαι νομίζου, ἀν
 μὴ πράξωμεν τὰ αὐτά. Καὶ γὰρ τὸ δεινὸν τοῦτῷ

• Sic Savil. et omnes penes mss. Morel. ἀμύνητος;

• Morel. σφοδρῶς καὶ.

• Sic Mor. Sav. αὐτὴν παρὸ. Paulo post idem αὐτῷ συν-

τις; Sav. αὐτῆ.

• Sav. ἢ δὲ τοῦ θεοῦ.

• Sic Sav. et mss. Mor. veto διεσφαμένης ὄρει; γὰρ τοῦς

ἡμαρτησας.

• Quidam ἐνόησαν.

• Sic Mor. Sed ἀρ' οὐχὶ hic et infra a Savil. et mss.

plurimis abest.

• Alii ἤρῃ.

ἔστιν, οὐ καὶ νικῶν οὐδένα, τὴν ἐσχάτην ἤτταν ἤτ-
τώμενοι καὶ κείμενοι κάτω, καὶ μυρίας ἐγχομένοι
πληγὰς παρὰ τοῦ διαβόλου, κρατεῖν αὐτοῦ νομίζο-
μεν. Διὰ παρακαλῶν, μάθωμεν τὴς τῆς νίκης ταύτης
ὁ τρόπος, καὶ τοῦτο μετῴμων τοῦ τρόπου τὸ εἶδος.
Τὸ γὰρ παθεῖν κακῶς, τοῦτό ἐστι τὸ στεφανοῦσθαι.
Εἰ τοίνυν βουλόμεθα καὶ ἡμεῖς ἀναβρῆθῆναι παρὰ
τοῦ Θεοῦ, μὴ τὸν τῶν ἐξώθεν ἀγώνων, ἀλλὰ τὸν
παρὰ τοῦ Θεοῦ νόμον φυλάττωμεν ἐν τοῖς παλα-

μασι τούτοις, καὶ τὸ * πάντα φέρον μετὰ μ
μαζ. Οὕτω γὰρ καὶ τῶν παλαιόντων περιγε
καὶ τῶν ἐνταῦθα, καὶ τῶν ἐπηγγελμένων ἐπι
ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπῶς τοῦ Κυρίου
Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰ οὐ καὶ μετ' οὗ τῷ Πατρὶ,
ἀγίῳ Πνεύματι, ὄδω, κράτος, τιμῆ, νῦν
καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

* Sic Savil. et mss. quidam, Morel. καὶ τῷ.

ΟΜΙΛΙΑ Ε΄.

*Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο
οὐδὲ ἓν ὃ γέγονεν.*

α'. Μωϋσῆς μὲν ἀρχόμενος τῆς ἱστορίας καὶ τῆς
ε-γραφῆς τῆς ἐν τῇ Παλαιᾷ, περὶ τῶν αἰσθητῶν ἡμῶν
εἰλάττει, καὶ ταῦτα ἀπαριθμῶν διὰ πολλῶν. Ἐν
ἀρχῇ γὰρ, φησὶν, ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν
καὶ τὴν γῆν· εἶτα ἐπάγει οὐ καὶ φῶς ἐγένετο,
καὶ δευτέρως οὐρανὸς, καὶ ἀστέρων φύσις, καὶ παν-
τοδραπὰ γέννη ζωῶν, καὶ τὰ ἅλλα πάντα, ἵνα μὴ καθ'
ἐκαστον ἐπιεικότες παρῴκωμεν. Ὁ δὲ εὐαγγελιστῆς
αὗτος, ἅπαντα συντεμῶν, ἐν βήματι περιλαμβάνει *
ἐκείνῳ τε καὶ τὰ ἐκείνων ἀνώτερα· εἰκότως, ὅτε καὶ
γνώριμα ὄντα τοῖς ἀκούουσι, καὶ ἐπὶ μεζῶνα ἐπι-
γόμενος ὑπόθεσιν, καὶ πᾶσαν τὴν πραγματείαν ἐν-
στησάμενος, οὐ περὶ τῶν ἔργων, ἀλλὰ περὶ τοῦ Δη-
μιουργοῦ καὶ πάντα παραγαγόντος ἡ εἰπεῖν. Διὰ τοι-
τοῦτο ἐκείνους μὲν, καίτοι γε τὸ ἕλαττον μέρος τῆς
κτιστικῆς ἀπολαβῶν (οὐδὲν γὰρ ἡμῖν περὶ τῶν ἀορά-
των διελεγχθῆ δύναμεν), τοῦτους ἑνδιατρίβει· οὗτος
δὲ, ὅτε πρὸς αὐτὸν σπεύδων τὸν Μοιχτὴν ἀνελεῖν,
εἰκότως ἅπαντα παρατρέχει, καὶ ταῦτα καὶ τὰ
ἐκείνῳ σσειγημένα, ἐνὶ καὶ βραχείᾳ λόγῳ περιλα-
βῶν, τῷ, Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο. Καὶ ἵνα μὴ νο-
μισθῆ πάντα ἐκείνα λέγειν μόνον αὐτὸν τὰ καὶ [55]
Μωϋσαῖ ἐρημένα, ἐπάγει, οὐ καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγέ-
νετο οὐδὲ ἓν ὃ γέγονε· τοῦτόστι, τῶν γεννητῶν κἄν
ὄρατον τι ἦ, κἄν νοητὸν, οὐδὲν χωρὶς τῆς τοῦ Υἱοῦ
δυνάμεως εἰς τὸ εἶναι παρήχθῃ. Οὐ γὰρ ἦν τὴν τε-
λευτὴν στιγμὴν τῷ, Οὐδὲ ἓν, ἐπιβήσομεν κατὰ τοὺς
αιρετικούς. Ἐκεῖνοι γὰρ βουλόμενοι τὸ Πνεῦμα
κτιστῶν εἰπεῖν, φασὶν· Ὁ γέγονεν, ἐν αὐτῷ ζωὴ
ἦν. Ἄλλ' οὕτως ἀπερνήθησαν γίνεσθαι τὸ λεγόμενον.
Πρῶτον μὲν γὰρ οὐδὲ καιρὸς ἦν ἐνταῦθα τοῦ Πνεύ-
ματος ἐπιμνησθῆναι· εἰ δὲ καὶ ἔβουλοτο, τίνας ἔνε-
κεν οὕτως ἀσφαρῶς αὐτὸ τθεῖσαι; πόθεν γὰρ ὄηλον,
ὅτι περὶ τοῦ Πνεύματος τοῦτο εἰρηται; Ἄλλως δὲ
εὐρήσομεν κατὰ τὸν λόγον τοῦτον, οὐ τὸ Πνεῦμα,
ἀλλ' αὐτὸν τὸν Υἱὸν εἰ αὐτοῦ γινόμενον. Ἄλλὰ
διαναστρεψτε, ὥστε μὴ διαφανεῖν ἡμᾶς τὸ λεγόμενον·
καὶ φέρε κατὰ τὸν ἐκείνων τόπος; ἀναγνώμεν τρόπον
οὕτω γὰρ ἡμῖν φανερότερον τὸ ἔσπον ἔσται· Ὁ γέ-
γονεν, ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν. Τὸ Πνεῦμα φασὶν εἰρησθαι
τὴν ζωὴν. Ἄλλ' ἡ ζωὴ αὕτη καὶ φῶς εὐρίσκειται·
ἐπάγει γὰρ, Καὶ ἡ ζωὴ ἦν τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων.
Οὐκ οὐν κατ' αὐτοὺς τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων ἐνταῦθα
τὸ Πνεῦμα λέγει. Τί οὖν; Ὅταν ἐπάγῃ καὶ λέγῃ, εἰ
Ἐγένετο ἄνθρωπος παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀσεστα-
μένος, ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ σωτῆρος, ἀνάγκη
περὶ τοῦ Πνεύματος αὐτοὺς λέγειν καὶ τοῦτο εἰρη-
σθαι. Ὁν γὰρ ἄνω Λόγον εἶπε, τοῦτον προῖων καὶ

Θεόν, καὶ ζωὴν, καὶ φῶς ὀνομάζει. Ζωὴ
φῶς, ὁ Λόγος οὗτος, καὶ ἡ ζωὴ αὕτη φῶς
τοῖνον ὁ Λόγος ἡ ζωὴ, ὁ δὲ Λόγος οὗτος κα-
σάρξ ἐγένετο, ἡ ζωὴ ἐγένετο σὰρξ, τοῦτόστι
γος· καὶ αὕτης ἰδεασάμεθα τὴν ὄδω, εἰς Μο
παρὰ Πατρός. Ἄν τοίνυν τὸ Πνεῦμα λέγουσιν
τὴν ζωὴν εἰρησθαι, ὅρα πόσα ἐφέταται τὰ ἔσπον
γὰρ αὐτὸ σαρκῶδες, οὐχ ὁ Υἱός· ἔσται μογοι
τὸ Πνεῦμα. Εἰ δὲ μὴ τοῦτο, εἰς ἔτερον πάλι
τατον τοῦτο φέροντες ἐμπεσοῦνται οὕτως·
σκοντες. Εἰ γὰρ ἦ ὁμολογήσοιεν, ὅτι περὶ
εἰρηται, καὶ μὴ στίξαιεν μηδὲ ἀναγνώρι-
σθαι, αὐτὸν ἀφ' αὐτοῦ τὸν Υἱὸν γεγενῆσθαι
οἶν. Εἰ δὲ ἡ ζωὴ ὁ Λόγος, ὃ δὲ γέγονεν, α-
ἦν· αὐτὸς ἐν αὐτῷ καὶ εἰ αὐτοῦ γέγονε κ
ἀνάγκωσιν κατέστη. Εἰτά τινα εἶπον ἐν τ
ἐπήγαγε· Καὶ ἔδραμα τὴν ὄδω καὶ
ὄδω ὡς Μονογενοῦς παρὰ Πατρός.
μονογενῆς· Ὁ Υἱὸς εὐρίσκειται κατὰ τὴν α-
τῶν ταῦτα λεγόντων τὸ Πνεῦμα τὸ ἔσπον. Περ
τοῦ πᾶσα αὐτῷ αὕτη ἡ διήγησις εἰρηται. Ὅτι
ἐκκλησιᾶ ὁ λόγος τῆς ἀληθείας, οὐν παρὰ
καὶ πόσα τίκεται τὰ ἔσπον; Τί οὖν; οὐκ
Πνεῦμα φῶς, φῶς; Ἐστὶ μὲν φῶς· ἀλλ'
οὐ περὶ τοῦτο εἰρηται· ἐπεὶ καὶ ὁ Θεὸς
Πνεῦμα, τοῦτόστιν, ἀπόματος· ἀλλ' οὐ πι-
που Πνεῦμα εἰρηται, ὁ Θεὸς ὀηλοῦται. Καὶ
μάστις, εἰ περὶ τοῦ Πατρὸς τοῦτο φασιν;
ἐπὶ τοῦ [56] Παρὰ κλήτου τοῦτο εἰπομεν ἄν·
Πνεῦμα, πάντως ὁ Παρὰ κλήτου; ὀηλοῦται·
τοῦτο αὐτοῦ μάλιστα γνωριστικὸν ἔστιν ἔσπον
οὐ πάντως, εἰ ποῦ Πνεῦμα, ὁ Παρὰ κλήτου.
καὶ ὁ Χριστὸς Θεοῦ εἰνῶμις καὶ Θεοῦ σοφία
ἀλλ' οὐ πάντως, εἰ ποῦ Θεοῦ δύναμις καὶ
Χριστὸς. Οὕτω οὖν καὶ ἐνταῦθα, εἰ καὶ φη
Πνεῦμα, ὅμως δὴ οὐ περὶ αὐτοῦ φησὶν ὁ ε
στῆς. Ἄλλ' ὅταν αὐτοὺς τοῦτων ἀποκλείει
ἀτόπων, οἱ δὲ πάλιν πανταχοῦ σπουδάξων
τῆς ἀληθείας ἐστάναι, λέγουσιν, ἔτι τῇ
ἀναγνώσεως ἐχόμενοι· Ὁ γέγονεν, ἐν α-
ἦν. Τοῦτόστιν, ὁ γέγονεν· ὁ ζωὴ ἦν. Τί οὖν;
Σοδομητῶν πᾶθῃ, καὶ ὁ κατακλινοῦς καὶ ἰ
καὶ μυρία ὄσα τοιαῦτα; Ἄλλὰ περὶ θημιε
λόγος ἡμῖν, φησὶ. Μάλιστα μὲν οὖν κακείνη
γίσις ἔστιν. Ἄλλ' ἵνα ἐκ περιουσίας τὸν λόγ
ἐλεγξωμεν, ἐρώμεθα αὐτοὺς· Τὸ ζῶλον,
ζωὴ; καὶ ὁ λῶος, ζωὴ, τὰ εἴματα ταῦτα καὶ

* Ἄλλ' ὅπου καὶ μονογενῆς

ἢ Mor. ὁ Υἱός. Sav. ὁ Χριστός. Ibid. Sav. et
unnes εἰ καὶ φησὶται. Mor. εἰ καὶ φησὶ.

* Sic Morel. Savil. ἦν, ὅτι εἰ τι ἔστιν ὁ γέ
Mor. οὐκ οὖν. Sav. τὸ οὖν.

* Ἄλλ' παραλαμβάνει.

* Sic Sav. et mss. Mor. νεοτὸ παραγαγόντος.

non agimus? nonne quia timor, non minor quam ira, nos deterret, nec vel a principio iram erumpere sinit? Cur porro servati a nobis mille contumeliis orati, omnia taciti ferunt? nonne quia et ipsi eodem vinculo ligantur? Tu vero ne solum Dei timorem cogites, sed etiam te tunc a Deo contumelias adiri, qui jubet te tacere, et omnia patienter ferere. Dic te laessenti: Quid faciam tibi; alius mihi et manum et linguam cohibet: eritque dictum illud, et tibi et ipsi philosophiae materia. Nunc autem hominum gratia etiam intolerabilia ferimus, et iis qui nos laessunt saepe dicimus: Ille me laessivit, non tu: Deo autem ne parem quidem reverentiam exhibebimus? Equae nobis erit venia? Animae nostrae dicimus: Deus nos nunc laessit, qui manus nostras cohibet: ne insiliamus, nec minore Deum quam homines obsequentia prosequamur. Ad hoc verbum exhorruitis? Sed non tantum ad verba, sed etiam ad opus vos exhorrescere cupio. Jussit Deus nos colaphis caros,

* Alii habent, nos, loco, ros.

non modo ferre, sed etiam ad prorsus quidpiam patientium nos offerre. Nos autem cum tanta violentia existimus, ut non modo nos ad male patientium non offeramus, sed etiam nos ulciscamur; imo saepe priores manus inferamus, nosque vinci putamus, nisi paribus afficiamus. Nam illud gravius est quod nos vincere existimemus, quando extrema clade afficiamur, et humi prostrati jacemus; ac mille acceptis a diabolo vulneribus, de illo victoriam reportasse credamus. Quamobrem, rogo, discamus quis sit hujus victoriae modus, et hanc morum speciem ademus. Siquidem male pati, idipsum est quod coronari. Si ergo volumus nos a Deo victores proclamari, in his certaminibus ne legem secularium agonum servemus, sed legem a Deo pro his certaminibus positam, ut omnia aequo animo feramus. Ita enim et adversarios et praesentia omnia superabimus, et promissa consequemur bona, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri, simulque Spiritui sancto, gloria, imperium, honor, nunc et semper, et in saecula saeculorum. Amen.

HOMILIA V.

Cap. I. v. 5. *Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil quod factum est.*

1. Moyses historiam Veteris Testamenti a sensibilibus nobis ordinar, et ea pluribus enumerat: nam ait, *In principio fecit Deus caelum et terram (Gen. 1. 1)*: deinde adjicit lucem factam, secundum caelum (α), stellarum naturam, omnigena animalium genera, ne singula prosequentes longiores simus. Illic autem evangelista uno verbo complectitur omnia, et illa nempe et illis superiora. Et jure certe, quia illa auditoribus nota sunt, et ipse ad praestantius argumentum properat, ac totum opus aggreditur, non de operibus, sed de Opifice et Creatore dicitur. Ideo Moyses quidem, etsi minorem creationis partem aggrediatur (nihil enim nobis de invisibilibus potestatis narravit), in illis versatur: hic vero, qui ad ipsum Creatorem ascendere festinat, jure omnia praetercurrit, et haec quae ille dixit, et ea quae ipse tacuit, paucis complectitur, *Omnia per ipsum facta sunt*. Ne vero putes ipsum ea tantum memorare quae Moyses narravit, subiungit, *Et sine ipso factum est nihil quod factum est*: hoc est, Ex rebus factis, sive sub aspectum, sive sub intellectum tantum cadant, nihil sine Filii virtute productum est. Neque enim punctum apponemus post illud, *Nihil*, ut haereticis faciunt. Illi enim cum velint Spiritum creatum esse, ita legunt: *Quod factum est, in ipso vita erat*. At sic haec nullo modo intelligi poterunt. Primo enim hic non oportuna Spiritus mentio esset: quod si tandem id voluisset, cur tam obscure loquutus esset? unde enim constat hoc de Spiritu dictum esse? Alioquin autem secundum hanc seriem comperienus, non Spiritum, sed ipsum Filium per seipsum factum esse. Verum

(α) Id est, Argumentum.

attendite, ne vos hoc dictum effugiat; et age interim ad illorum morem legamus: hoc pacto enim manifestior erit absurditas: *Quod factum est, in ipso vita erat*. Vitam hic Spiritum significare dicunt. Sed vita etiam lux appellata hic occurrit; subiicit enim, *Et vita erat lux hominum*. Secundum illos ergo lucem hominum hic Spiritum dicit. Quid igitur? Cum subdit, *Fuit homo missus a Deo, ut testimonium perhiberet de lumine*, necesse est ut dicant, hoc etiam de Spiritu proferri. Eum enim quem supra Verbum dixit, in sequentibus Deum, vitam, et lucem nominat. *Vita erat*, inquit, hoc Verbum, et haec ipsa vita lux erat. Si itaque Verbum vita erat; Verbum autem, quod est vita¹, caro factum est: vita caro facta est, hoc est, Verbum; et ejus gloriam vidimus, quasi Unigeniti a Patre. Si ergo dicant Spiritum hic vitam vocari, vide quanta absurda sequantur. Spiritus enim incarnatus fuerit, non Filius: Spiritus erit unigenitus Filius. Si non ita res fuerit, dum hoc effugient, in aliud longe absurdius incident ita legentes. Nam si confiteantur illud de Filio dictum esse, neque interpungant, nec legant ut nos legitimus, ipsum Filium a seipso factum esse dicant oportet. Si enim Verbum vita erat; si quod factum est, in ipso vita erat: ipsum in seipso et per seipsum factum est secundum hanc lectionem. Deinde quibusdam interpositis adjicit: *Et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre*. Ecce secundum illorum qui ita loquuntur lectionem Spiritus sanctus, unigenitus esse Filius deprehenditur. De illo enim haec omnis narratio instituitur. Videtisne, quando a veritate sermo aberrat, in quae praecipitia abeat; et quot absurda pariat? Quid

¹ Juxta notitiam haec, quod est vita, deleta sunt. Haec vero immutationem, ad nullius exemplaris fidem, inducere aggreditur.

igitur? Spiritus, inquit, non est lux? Est quidem lux, verum hic non de illo agitur: quandoquidem et Deus Spiritus, hoc est, incorporeus; sed non ubicumque Spiritus dicitur, Deum esse declarat. Et quid miraris, si id de Patre dicamus? Neque enim de Paraclito quoque id dixerimus, quod ubicumque Spiritus dicitur, id de Paraclito intelligatur: quamvis hoc nomen ipsi maxime competat: atamen ubi Spiritus legitur, non semper Paraclitus est intelligendus. Nam et Christus Dei virtus et Dei sapientia vocatur; at non semper ubi Dei virtus et Dei sapientia dicitur, Christus¹ indicatur. Sic et hoc loco, licet Spiritus illuminet, non tamen de ipso unuc loquitur evangelista. Atamen his exclusis absurdis ratiociniis, illi, qui semper veritati repugnant, dicere non desistunt: *Quod factum est, in ipso vita erat* (v. 14); id est, Quod factum est vita erat. Quid igitur an Sodomorum supplicium, diluvium, gehenna et mille res hujusmodi vita erant? Sed de creatione nobis est sermo, inquit. Certe illa quoque ad creationem pertinent. Verum ut aliunde etiam illorum sententiam validius confutemus, interrogabimus illos: Num quæso, lignum vita est? num lapis, inanima hæc et immobilia? an homo omnino vita est? Eoquis hoc dixerit? Non enim ipsa vita homo, sed vitæ capax homo est.

2. Vide rursum hic absurditatem: nam hæc sequemur dicendi seriem, ut hinc eorum insipientiam discamus. Sic nihil usquam illi dicunt quod Spiritui competere possit. Postquam enim inde exciderunt, hominibus illa ascribunt, quæ de Spiritu digne dicta fuisse putabant. Cæterum jam lectionem examinemus. Creatura nunc vita dicitur; ergo lux etiam est: deque illa testificatus venit Joannes. Cur ergo non et ipse lux est? Nam *Non erat ille lux*, inquit. Atqui ex creaturarum numero erat. Quomodo ergo non est lux? quomodo *In mundo erat, et mundus per ipsum factus est?* creaturane erat in creatura, et creatura per creaturam facta est? quomodo *Mundus eum non cognovit?* an creatura creaturam non novit? *Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri.* Sed sat risui datum est. Hæc monstra verborum vobis deinceps confutanda relinquo, ne nos hæc risum movendi causa præmississe videamur, tempusque frustra teramus. Nam si hæc de Spiritu non dicta sunt, ut jam demonstratum est, neque de creatura; et eandem tamen illi lectionem tucantur: illud omnium absurdissimum sequetur, ut diximus, quod Filius per se ipsum factus sit. Si enim lux vera Filius est; lux autem hæc vita erat, vitæque in ipso facta est: necessario illud consequitur secundam eorum lectionem. Ideo hæc omissa, ad legitimam veniamus lectionem et interpretationem. Quænam illa est? Ut in hæc verba, *Quod factum est, terminemus sententiam:* deinde ab hoc dicto incipiamus, *In ipso vita erat.* Hoc autem ille vult significare: *Sine ipso factum est nihil quod factum est.* Si quid, inquit, factum est, sine ipso

factum non est. Viden² quomodo per breve hoc tamentum absurda omnia quæ suboriri poterat minavit? Per id enim quod intulit, *Sine ipso est nihil*, et per illud addidit, *Quod factum est, lectualia simul comprehendit.* Spiritumque subit. Cum enim dixisset, *Omnia per ipsum facta sunt, ipso factum est nihil:* ne quis diceret, Si omnia Spiritus per ipsum factus est, hoc additamento fuit. Ego, inquit, si quid factum est, hoc per id factum esse dixi; sive invisibile, sive incorporeum sive in calo³ factum sit. Ideo non simpliciter dixi; sed ad quid factum est: hoc est, quæ facta Spiritus vero factus non est. Viden² accuratam dnam? Rerum sensillum creationem memoravit, antea Moyses docuerat: deinde jam imbutos ad limina ducens, incorporea nempe et invisibilia, ritum sanctum ab omni creatura sejunxit. Sic et huc hæc gratia inspiratus dicebat: *Quoniam in creata sunt omnia* (Col. 1. 16). Ille vero rursum dem accuratorem observet velim. Idem nam Spiritus hæc quoque movebat animum. Ne quis rem factam quamquam a Dei creatione removeret quod ipsa invisibilia essent; neve his Paraclitum misceret, præternissia sensibilibus, quæ omnia nota erant, cælestia enumerat his verbis: *Sive si sine dominationes, sine principatus, sive potestates* (I. Illud enim, *Sive*, singulis appositum, nihil alium his significat, quam hoc, *Omnia per ipsum facta et sine ipso factum est nihil quod factum est.* Qu illud, *Per*, diminutionem significare potest, audi phetam dicentem: *Initio tu, Domine, terram fundasti et opera manuum tuarum sunt caeli* (Psal. 101. Quod de Patre ut creatore dictum est, id de dicit: non dicturus, nisi creator, nec tantum ster existimatus esset. Quod si hic *Per ipsum* dic non alia de causa dicitur, quam ne per quoniam genitum esse suspicetur. Quandoquidem quod secundum creationis dignitatem nihil minus habeat, et Pater, audi ipsum dicen²em: *Sicut Pater suscitavit nos et vivificavit, sic et Filius quos vult vivificavit* (I. 5. 21). Si itaque de Filio dicitur in Veteri Testamento, *Initio tu, Domine, terram fundasti*, mani est creationis dignitas: si de Patre prophetæ loquuntur dixerit, *Paulum autem Filio adscripsit quod de Patre dictum erat:* id ipsum tamen argue. Neque enim id Paulus Filio competere statuit, admodum certus, parem esse dignitatem. Extrinamque audacis esset, ea quæ in comparabiliter competere, minori et inferiori ascribere.

3. At neque minor, neque inferior Patris subest Filius. Quapropter non hoc solum de Filio a est Paulus dicere, sed etiam alia similia. Nam ille *Ex quo*, quod tu solius Patris dignitati adscribis, de Filio dicit his verbis: *Ex quo totum corpus, nexus et conjunctiones administratum et constructi crevit in augmentum Dei* (Colosa. 2. 19). Neque solo contentus est, sed et aliunde vobis obstruit

¹ In xrel. legitur, *Filius*.

² Alii habent, *sive in hostibus*.

ἄλλ' ὁ ἄνθρωπος ἕλον ζωῆ; Καὶ τίς ἀν τοῦτο εἶποι; Ἐξ γὰρ αὐτοζωῆ ὁ ἄνθρωπος, ἀλλὰ ζωῆς θεκτικός.

β'. Ὅρα δὲ πάλιν κἀναυθα τὸ ἄσπον· κατὰ γὰρ τὴν α' τὴν ἀκαλοῦσθαι καὶ ἐναυθα τὸν λόγον προῶμεν, ὡς τε μαθεῖν τὴν ἄνοιαν α' αὐτὸν κἀναυθέν. Οὕτω γὰρ οὐδ' αὐτὸς οὐδὲν ἀρμόττοντα λέγουσι τῷ Πνεύματι. Ὅταν γὰρ ἐκπίπτουν ἐκείθεν, ἀνθρώποις αὐτὰ περιπέτουν, ἃ τὸ Πνεύματος ἐνόμισαν ἀξίως εἰρηθεῖσαι. Πᾶν ἄλλὰ καὶ οὕτως αὐτὴν ἐξετάσωμεν τὴν ἀνάγκωσιν. Ζωῆ ἡ κτίσις λέγεται νῦν ὀκοῦσι τὴν αἰὲς ἡ αὐτῆ· καὶ περὶ αὐτῆς ἤθε μαρτυρήσαν ὁ Ἰωάννης. Δὲ τί οὖν μὴ καὶ αὐτὸς ἐστὶ φῶς; Οὐκ ἦν γὰρ ἐκείνος τὸ φῶς, φησί. Καίτοι καὶ αὐτὸς τῆς κτίσεως ἦν. Πῶς οὖν οὐκ ἴσθι οὗτος φῶς; ἢ πῶς δὲ ἔρ τῷ κόσμῳ ἦν, καὶ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο; ἢ κτίσις ἐν τῇ κτίσει ἦν, καὶ ἡ κτίσις διὰ τῆς κτίσεως γέγονε; πῶς δὲ καὶ ὁ κόσμος αὐτὸν οὐκ ἔγνω; τὴν κτίσιν ἢ κτίσις οὐκ ἔγνω; Ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτόν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι. Ἄλλ' ἄλις τὸ γέλωτος. Ὑμῶν γὰρ ἀρίστη λοιπὸν ἐπιβεβαίωσεν τῆ τῶν λόγων τούτων τερατεία, ἵνα μὴ αὐτοὶ τοῦτο δόξωμεν προσηῶσθαι, τὸ ἐλαττωποιεῖν ἀπίως, καὶ τὸν χρόνον εἰπε παραναλώσωμεν. Εἰ γὰρ μῆτε περὶ τοῦ Πνεύματος ταῦτα εἴρηται (ὡσπερ οὖν οὐδὲ εἴρηται, καθὼς ἀποδείκεται), μῆτε περὶ τῆς κτίσεως, ἔχοντο δὲ εἶ τι τῆς αὐτῆς ἀναγκώσεως ὁ πάντων ἀποκρίτερον ὁ ἐκεῖνο εἴφασι, ὅπερ ἐμπροσθεν εἰρήκαμεν, τὸν Υἱὸν δι' αὐτοῦ γεγενῆσθαι. [37] Εἰ γὰρ τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν ὁ Υἱὸς ἐστὶ, τὸ δὲ φῶς τοῦτο ζωῆ ἦν, ἢ δὲ ζωῆ γέγονεν ἐν αὐτῷ ἀνάγκη πᾶσα τοῦτο συνενεθῆναι κατὰ τὴν ἐκείνων ἀνάγκωσιν. Διὰ ταῦτην ἀφάνειαν, ἐπὶ τὴν γνωμισμένην ἔλωμεν ἀνάγκωσιν τε καὶ ἐξήγησιν. Τίς δὲ ἐστὶν αὕτη; Τὸ μῆρτι τοῦ, Ὁ γέγονεν, ἀνακαῦσαι τὸν λόγον· εἴτα ἀπὸ τῆς ἔξης λέξεως ἀρθεῖσθαι τῆς λεγομένης, Ἐν αὐτῷ ζωῆ ἦν. Ὁ γὰρ λέγει, τοιοῦτον ἐστὶ δ'· Ὁμοίως αὐτοῦ γέγονεν οὐδὲ ἐν ὁ γέγονεν. Εἰ τι γέγονε τὸν γενητόν, φησὶν, οὐκ ἐγένετο χωρὶς αὐτοῦ. Ὅρξ πῶς τῆ βραχεῖα ταύτῃ προσθήκη πάντα διαρθώσαστο τὰ ὑφορούμενα ἔσποκα; Τῷ ὁ γὰρ ἐπαγαγεῖν, εἶτε χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἐν, καὶ προσθεῖναι, Ὁ γέγονεν, τὰ τε νοητὰ περιελαβεῖ, καὶ τὸ Πνεῦμα ὑπεξείλεν. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, εἶτε Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἐν· ἵνα μὴ τίς εἴπῃ· Οὐκοῦν εἰ πάντα εἰ' αὐτοῦ, καὶ τὸ Πνεῦμα γέγονε, τῆς προσθήκης ἐδέσθη ταύτης. Ἐγὼ γὰρ, φησὶν, εἰ τι γενητόν ἐστι, τοῦτο εἶπον δι' αὐτοῦ γεγενῆσθαι, κἂν ἄρατον ἦ, κἂν ἀσώματον, κἂν ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἔ, διὰ τοῦτο οὐκ ἀπίως εἶπον πάντα, ἀλλ' εἰ τι γέγονε, τοιοῦτον ἐξέλαξεν. Τὸ δὲ Πνεῦμα οὐ γενητόν. Εἰς δὲ διαστασίαν τρυφωμένον; Ἀνέμνησε τῆς δημιουργίας τῶν αἰσθητῶν· προλαβὼν γὰρ αὐτὰ πᾶσι τῆς ἐδέσθαι· εἴτα ἐκείθεν προκίψασθαι, ἐπὶ τὰ βραχέστατα ἀγαγόν, τὰ ἀσώματα λέγω καὶ τὰ ἄρατα, ὡς εἶπε τῆς κτίσεως ἀπάσης τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον. Οὕτω καὶ Παῦλος ἀπὸ τῆς χάριτος ταύτης ἐμπνεόμενος ἔλεγεν· Ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτίθη τὰ πάντα. Καὶ ὅρα πάλιν καὶ ἀναυθα τὴν αὐτὴν ἀκρίθειαν. Τὸ γὰρ

αὐτὸ Πνεῦμα ταύτην ἐκίτην τὴν φύξην. Ἴνα γὰρ μῆτε ὑπέξελῃ τις τῶν γενητῶν τι τῆς; τοῦ Θεοῦ δημιουργίας, διὰ τὸ ἄρατα αὐτὰ εἶναι· μῆτε τοῖσις ἐγκαταμίξῃ τὸν Παράκλητον, παραρθόμενον καὶ αὐτῆ; τὰ αἰσθητὰ καὶ πᾶσι γνώριμα, τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἀραριθμεῖται λέγων· *Εἶτε θρόνοι, εἶτε κυρῶντες, εἶτε ἄραται, εἶτε ἐξουσίαι*. Τὸ γὰρ, *Εἶτε, ἐφ' ἐκαστοῦ κείμενον, οὐδὲν ἄλλο ἤμιν ἔμραται, ἢ τοῦτο, τὸ Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἐν, ὁ γέγονεν*. Εἰ δὲ τὸ, *Αἶ, νομίξεις ἐλαττωσεως εἶναι, ἄκουσον αὐτοῦ λέγοντος· Ὅσπερ ὁ Πατήρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ*· οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς οὐδὲ ἄλλοι ζωοποιεῖ. Εἰ μὲν οὖν περὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ ἐπὶ τῆς Παλαξῆ τὸ, *Καταρχῶς ἐν, Κύριος, τὴν γῆν ἐθεμελίωσας*, εἴρηται, σαφῆς τὸ τῆς δημιουργίας ἀξίωμα· εἰ δὲ περὶ τοῦ Πατρὸς τοῦτο τὸν Προφήτην εἰρηκῆται λέγει, τὸν δὲ Παῦλον τῷ Υἱῷ προσενεμῆκται τὸ περὶ ἐκείνου λαθεῖν, καὶ οὕτω τὸ αὐτὸ γίνεται πάλιν. Οὐδὲ γὰρ ἂν καὶ τῷ Υἱῷ πρόπειν αὐτὸ ὁ Παῦλος ἐνομοθέτησεν, εἰ μὴ σφόδρα ἐθάβρει, εἶτε τῆς ἀξίας θμῶτα ἦν. Καὶ γὰρ ἦν τὸ μῆτις ἐσχάτης· τὰ τῆ [38] ἀσυγκρίτου πρόπειτα φύσει, ἐπὶ τὴν ἐλάττωσιν καὶ ἀποδύσαν ἐκίτης ἀγαγεῖν.

γ'. Ἄλλ' οὐτε ἐλάττωσιν, οὐτε ἀποδύει τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας ὁ Υἱὸς. Διότι τὸ ταῦτα μόνον ἰδιόθρησκον εἶπε ὁ Παῦλος περὶ αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἔτερα τοιοῦτα. Τὸ γὰρ, *Ἐξ οὗ, ἔρημα, ὅπερ ὡς ἀξίον τινα ἢ μόνου τοῦ Πατρὸς; ἀπονεμεις κλήρον, καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ φησὶν, οὕτω λέγων· Ἐξ οὗ πᾶν τὸ σῶμα διὰ τῶν ἀζῶν καὶ συνδέσμων ἐπιχρηροῦμενον καὶ σμιθεαζόμενον ἀβει εἰς τὴν ἀβέσθιν τοῦ Θεοῦ*. Καὶ οὐκ ἀρκεῖται τοῦτι μόνου, ἀλλὰ καὶ ἐτέρωθεν ὡμιν ἀπορράται τὰ στόματα, τὸ, *Δε' οὗ, τοῦτο ὅπερ ἐλαττωσεως εἶναι λέγει, τῷ Πατρὶ προστίμενον. Ἠστῆς γὰρ ὁ Θεός, φησὶ, δι' οὗ ἐκλήθητε εἰς κοινῶν τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ· καὶ πάλιν, *Διὰ τοῦ θελήματος αὐτοῦ· καὶ ἀλλαχού, Ὅτι δὲ αὐτοῦ, καὶ δι' αὐτοῦ*. Καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα. Ὅτι οὗ τῷ Ἰωῖ μόνου τὸ, *Ἐξ οὗ, ἀλλὰ καὶ τῷ Πνεύματι προσενεμῆται*. Καὶ γὰρ τῷ Ἰωσῆθ ὁ ἀγγελος ἔλεγε· *Μὴ φοβηθῆς ἀραλαθεῖν Μαριάμ τὴν γυναικῆ σου· τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ γεννηθὲν, ἐκ Πνεύματος ἐστὶν ἀγιου*. ὡσπερ οὖν καὶ τὸ, *Ἐφ' οῦ, τοῦ Πνεύματος ἐν, οὐκ ἀπαξιοῖ καὶ τῷ Θεῷ προσενεμῆται ὁ Προφήτης, οὕτω λέγων· Ἐν τῷ Θεῷ κοησμεν δύναμις*. Καὶ ὁ Παῦλος, *Δεόμενος*, φησὶν, *εἰ πως ἔθησ ἀποδοθεῖσθαι ἐν τῷ θελήματι τοῦ Θεοῦ ἔλθῃ πρὸς ὁμῶς*. Καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ δὲ πάλιν τοῦτο εἴρηται λέγων· *Ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ*. Καὶ ἄλλως; πολλὰς καὶ ἀνεκρίτερον εἴρωμεν ἀν μπιστοκῆμας ταῦτας τὰς λέξεις· ταῦτα δὲ οὐκ ἂν συνελθῇ μὴ πανταχοῦ τῆς αὐτῆς οὐσίας; ὑποκείμενης. Ἴνα δὲ τὸ, *Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, μὴ περὶ τῶν σημείων ὑποπτεῖσθαι νῦν λέγεσθαι* (περὶ*

^a Alii καὶ θία μοι τὴν ἄνοιαν. Paulo post existimat Boetius legendum οὐδὲν ἀρμόττον, sed ἀρμόττοντα in omnibus comparibus legitur, et bene habet.

^b Sic Sav. Oportet in hoc desideratur.

^c Sic Sav. et mss. Mor. τὸ πάντων ἀποκρίτερον.

^d Nihil, τοῦτο ἐστὶ.

^e ἢ ἕνεκα plurali, et, ex conjectura. Sav. Editi τὸ.

^f Alii τὸν ἀποκρίτερον.

^g Alii ζωοποιεῖ, his.

^h Mss. plurali ὡς ἄγιον τῶν.

ⁱ Plus partem καὶ οὐ τὸν.

γάρ τούτων οἱ λοιποὶ διελέγησαν εὐαγγελισταί), ἀπάγει μετὰ ταῦτα λέγων· Ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, καὶ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο· ἀλλ' οὐ τὸ Πνεῦμα· οὐδὲ γὰρ τὸν γενεῖον τοῦτο, ἀλλὰ τὸν ὑπὲρ τὴν κτίσιν ἔσασαν. Ἄλλὰ τίς ἐχώμεθα τὸν ἐξῆς. Εἰπὼν γὰρ περὶ τῆς δημιουργίας· ὁ Ἰωάννης, οἶον, ὅτι Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν ὃ γέγονεν· ἐπάγει καὶ τὸν περὶ τῆς προνοίας λόγον, Ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν, λέγων. Καὶ γὰρ ἵνα μηδέ τις ἀπιστήσῃ, πῶς τὰ τοσαῦτα καὶ τραικυτά δι' αὐτοῦ γέγονεν, ἐπίγγραψεν, ὅτι Ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν. Καθάπερ οὖν· ἐπὶ τῆς πηγῆς τῆς τικτούσης ἀδόξου, ὅσον ἂν ἀφέλῃς, οὐδὲν ἰλάττωσας τὴν πηγὴν· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ἐνεργείας τοῦ Μονογενοῦς, ὅσα ἂν πιστεύσης παρήχθαι δι' αὐτῆς· καὶ πεποιθῆσαι, οὐδὲν ἐλάττων αὐτῆς γέγονε· μέλλον δὲ, ἢ οικειοτέρῳ χρῆσθαι παραδείγματι, τὸ τοῦ φωτὸς ἔρω, ὃ καὶ αὐτὸς ἐπήγαγεν εὐθέως, εἰπὼν· Καὶ ἡ ζωὴ ἦν τὸ φῶς. Πᾶσι οὖν τὸ φῶς, ὅσας ἂν φωτίσῃ μυριάδας, οὐδὲν εἰς τὴν οικίαν ἐλάττωται λαμπρότητα· οὕτω καὶ ὁ Θεός, καὶ πρὸ τοῦ ἐργάσασθαι, καὶ μετὰ τὸ ποιῆσαι, ὁμοίως ἀνεκλήσῃς μένει, μηδὲν ἐλάττωμενος, μηδὲ ἀτονῶν ἐκ τῆς δημιουργίας τῆς πολλῆς· ἀλλὰ κἂν μυριάς δὲχῃ [39] γενέσθαι κόσμους τούτους, κἂν ἀπέροισ, ὁ αὐτὸς μένει πᾶσι ἀρκίον, οὐ πρὸς τὸ παραγαγεῖν αὐτοὺς μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ συγκρατῆσαι μετὰ τὴν δημιουργίαν αὐτοῦ. Τὸ γὰρ τῆς ζωῆς ἔνομα ἐνταῦθα οὐ τῆς δημιουργίας μόνον ἐστίν, ἀλλὰ καὶ τῆς προνοίας τῆς κατὰ τὴν διαμονήν. Καὶ τὸν περὶ τῆς ἀναστάσεως διὰ λόγον προκαταβάλλεται ἡμῖν, καὶ τὸν θαυμαστῶν τούτων εὐαγγελίων δορυεῖται. Τῆς γὰρ ζωῆς παραγεννημένης πρὸς ἡμᾶς, λέλυται τοῦ θανάτου τὸ κράτος, καὶ τὸ φωτὸς λάμπαντος ἡμῖν, οὐκ ἔτι τὸ σκότος ἐστίν. ἀλλὰ μένει ἐπαπαντὴς ἐν ἡμῖν τὸ ζῆν, καὶ θάνατος· αὐτοῦ περιγενέσθαι οὐ δύναται. Πᾶς δὲ περὶ τοῦ Πατρὸς εἰρήται, καὶ περὶ τούτου κυρίως ἂν λεχθῆι, ὅτι Ἐν αὐτῷ ζῶμεν, καὶ κινουόμεθα, καὶ ἐσμέν. Ὁ καὶ Παῦλος ἐρήλων ἔλεγεν· Ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτέλεση τὰ πάντα, καὶ τὰ πάντα ἐν αὐτῷ συνέστηκεν. Διὰ καὶ βίβρα καὶ θεμέλιος· εἰρήται.

Ὅταν δὲ ἀκούσῃς, ὅτι Ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν, μὴ σύνθετον ὑπολάβῃς· καὶ γὰρ προῖον καὶ περὶ τοῦ Πατρὸς φησιν· Ὅσπερ ὁ Πατὴρ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ, οὕτως ἔδωκε καὶ τῷ Υἱῷ ζωὴν ἔχειν. Ἄλλ' ὡσπερ τὸν Πατέρα οὐκ ἂν εἴποις διὰ τοῦτο συγκαλεῖσθαι, οὕτω μηδὲ τὸν Υἱόν. Καὶ γὰρ καὶ ἀλλοχτοῦ φησιν, ὅτι Φῶς ἔστιν ὁ Θεός· καὶ πάλιν^β, ὅτι Φῶς οἰκεῖ ἀπρόσθετον. Ταῦτα δὲ πάντα εἰρήται, οὐκ ἵνα σύνθετον ὑπολάβωμεν, ἀλλ' ἵνα κατὰ μικρὸν ἀνασθῶμεν^ε πρὸς τὸ τὸν δογματῶν ὕψος. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἂν ἐκκόμισαι ἐνότησιν τῶν πολλῶν, πῶς ἐστὶν αὐτοῦ ἐνωπύστατος ἡ ζωὴ, πρότερον μὲν ἐκεῖνο εἶπε τὸ ταπεινότερον, ἔπειτα δὲ παθευθέντως πρὸς τὸ ὑψηλότερον ἔγει. Ὁ γὰρ εἶπεν, ὅτι Ἐδωκεν αὐτῷ ζωὴν ἔχειν, οὕτως πάλιν φησιν, Ἐγὼ εἰμι ἡ ζωὴ· καὶ πάλιν, Ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς. Καὶ ποταπὸν, εἰπέ μοι, τοῦτο τὸ φῶς; Οὐ τοιοῦτον αἰσθητῶν, ἀλλὰ νοητῶν, τὴν ψυχὴν φωτίσῃ αὐτήν. Ἐπειδὴ γὰρ μέλλει λέγειν ὁ Χριστὸς, ὅτι Οὐδέ τις θάνατος ἐκλήθην πρὸς με, ἐὰν μὴ ὁ Πατὴρ ἐκλύσῃ αὐτόν, διὰ τοῦτο προλαβὼν ἐνταῦθα ὁ εὐαγγελιστῆς ἔφησεν, ὅτι αὐτὸς ἐστὶν ὁ φωτίσων, ἵνα κἂν περὶ τοῦ Πατρὸς ἀκούσῃς τὸ τοιοῦτον, μὴ τὸν Πατέρα εἶναι

λέγῃς αὐτὸ μόνου, ἀλλὰ καὶ τοῦ Υἱοῦ. Πά φησιν, ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ μου, ἐμὰ ἔσται μὲν οὖν περὶ τῆς δημιουργίας ἡμᾶς εἰδὼθε· λέγει καὶ τὰ κατὰ ψυχὴν ἀγαθὰ, ἄπερ παρὲς ἔλθων, καὶ δι' ἐνὸς ἔρματος ἠνέξατο αὐτὰ ἐλατῆς, εἰπὼν· Καὶ ἡ ζωὴ ἦν τὸ φῶς τῶν πατρ. Καὶ οὐκ εἶπεν, Ἦν τὸ φῶς τῶν τοῦδα καθόλου^δ, Ἰού· ἀνθρώπων. Οὐδὲ γὰρ τοῦδα ἀλλὰ καὶ Ἕλληνας πρὸς ταύτην ἦλθον τῆ· καὶ κοινὸν ἅπασιν προῦκετον τοῦτο τὸ φῶς. Ἐνεκεν οὖν καὶ τοὺς ἄγγέλους προσέθηκεν, ὁ ἀνθρώπων, εἰπὼν· Ὅτι νῦν αὐτῷ περὶ τῆς ταύτης· ὁ λόγος ἐστὶ, καὶ τούτους ἦλθεν εἰς αὐτους τὰ ἀγαθὰ. Καὶ τὸ φῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ Σκοτίαν καὶ τὸν θάνατον καὶ τὴν πλάνην· ἐμὲν γὰρ φῶς τοῦτο τὸ αἰσθητὸν οὐκ ἐν τῇ φωνῇ, ἀλλ' ἐκείνης χωρὶς^ε. Τὸ δὲ κήρυγμα [40] τῆς πλάνης κρατούσης· ἐλαμφε, κἀκείνιος. Καὶ ἐν τῷ θανάτῳ γενόμενος αὐτός, οὐ τοῦ περιεγένετο, ὡς καὶ τοὺς ἴδῃ προκατεῖ ἀναγκαστῆν. Ἐπεί οὖν οὐτε ὁ θάνατος αὐτοῦ νετο, οὔτε ἡ πλάνη, ἔστι φαιδρὸν πάντα λάμπει μετὰ τῆς οικίας· ἰσχύος· διὰ τοῦτο φησὶ ἡ σκοτία αὐτὸ οὐ κατέλαβε. Καὶ γὰρ ἐστὶ γένιστον, οὐκ ἐμριολχωρῶν ταῖς μὴ γε βουλομέναις ψυχαῖς.

δ. Εἰ δὲ μὴ πάντας εἶλε, μὴ σε τοῦτο θεοῦ οὐδὲ γὰρ ἀνάγκη καὶ βίβρα, ἀλλὰ βουλήσῃς κα προσάγειται ἡμᾶς ὁ Θεός. Μηδὲ τὰς ὕρας· σης τῷ φωτὶ τούτῳ, καὶ πολλῆς ἀπολαύσῃ· φῆς. Παραγίνεται δὲ τοῦτο τὸ φῶς διὰ πίστι παραγενόμενον καταλήμψαι λοιπὸν μετὰ πᾶσι δαψύλαιας τὸν ὑποδεξάμενον· κἂν βίον αὐτῆ καθαρόν, μένει διηγετικός ἐνοικῶν ἐνδόν· Ὁ γὰρ πᾶν με, τὰς ἐντολάς μου τηρήσει, καὶ ἐλεῖ ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ πρὸς αὐτόν, φησὶ, καὶ παρ' αὐτῷ ποιησόμεθα. Ὅσπερ οὖν ἡλικιαῖς ἀπολαύειν ἐν· χρὴ οὐκ ἐνι, καὶ θιαζέτον ὀφθαλμούς· οὕτως οὐδὲ ταύτης μετασχέιν· πρότητος δαψύλως, μὴ σφόδρα ἀναπετάτατες ψυχῆς διημα, καὶ ἐξυπερκῆς αὐτὸ πάντοτε σκευάσταντα. Πῶς δὲ γίνεται τοῦτο; Ὅταν ἐκκαθαρομεν τὸν παθῶν τὴν ψυχὴν. Ἦ γὰρ σκότος ἐστὶ, καὶ ἀκότος βαθύ· καὶ δῖλον ἐκ τῆ εὐδότης καὶ λαθάνοντως πράσιν αὐτήν. Ἰ δὲ τὰ ψεύδα πράσων, μισεῖ τὸ φῶς, ἡ ἔρχεται πρὸς τὸ φῶς· καὶ, Τὰ κρυφῆ γιναι ἀσχρόν ἐστὶ καὶ λέγειν. Καθάπερ οὖν ἐν οὐ φιλῶν, οὐκ ἐχθρὸν τὸς οὐδὲν, ἀλλὰ πᾶσας τῶν πραγμάτων τὰς φύσεις· οὕτω καὶ ἐν τῇ τῆς. Καὶ γὰρ ὁ πλεονεκτῆσαι βουλόμενος, οὐ τὸν φιλῶν ἀπὸ τοῦ πολεμίου· καὶ ὁ βασιλεὺς τὸν σφόδρα ὑπεκείμενον ὡς ἐχθρὸν ὀρεῖ· καὶ βουλεύων ὁμοίως πρὸς πάντα ἐκπεπλημῶ ἀπλῶς ἅπας ὁ τὴν ἁμαρτίαν ποιοῦν, τὸν μὲ οὐδὲν ἐπινοῖχε καὶ μαινομένω, πρὸς τὸ τί γμάτων τῆς ἐπιγυνοῦται τὴν φύσιν. Καὶ καθι· νυκτὶ, καὶ ἕζον, καὶ μάλυθον^ε, καὶ σιδηρῶν, καὶ χρυσοῦ, καὶ λίθων τίμιων, πάντα ἐρώμεν, τοῦ διακρινόντος αὐτὰ φωτὸς οὐ πᾶ οὕτω καὶ ὁ βίον ἀκίθαρον ἔχων, οὐκ οὐδὲ τῆς σύνης τὴν ἀρετὴν, οὐ τῆς φιλοσοφίας τὸ καὶ

^a Sic Mor. Sav. καθάπερ γάρ. ^b Mor. Morel. ἀρετῆς. Savil. ἔρατος. ^c Sic Mor. Sav. καὶ ἀλλοχτοῦ. ^d Sic Mor. et cod. 700. Savil. et cod. 705 ἐνοχώμενος.

^a καθόλου deest in quibusdam mss. qui habet ἅπασιν προεκαταί. ^b Sic duo mss., recte. ut Editi et alii mss. ἐν) ἐκείνου χωρὶς. ^c Alii τὸν πολεμίου. ^d Mor. et quidam mss. μάλυθον. ^e alii μάλυθον· utriusque di-tur.

eum illud, *Per quem*, quod minore[m] significare dicit, Patri adscribit. *Fidelis enim Deus*, inquit, *per quem vocati estis in societatem Filii ejus* (1 Cor. 1. 9); et rursus, *Per voluntatem ejus* (Ephes. 1. 4); et alibi, *Quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipsum omnia* (Rom. 11. 36). Itaque non uni Filio illud, *Ex quo*, sed etiam Spiritui tribuitur. Etenim Josepho angelus dicebat: *Ne timeas accipere Mariam conjugem tuam: quod enim in ea natum est, ex Spiritu sancto est* (Matth. 1. 20). Quemadmodum et illud, *In quo*, quod Spiritus est, non recusat propheta Deo tribuere, dum ait: *In Deo faciemus virtutem* (Psal. 59. 14). Et Paulus, *Obscra[n]s*, ait, *si voluntate tandem aliquando prosperum iter habeam in voluntate Dei veniendi ad vos* (Rom. 1. 10); et iterum id de Christo dicit, *In Christo Jesu*. Hujusmodi certe verba indiscriminatim accepta frequenter reperimus: quod minime fieret, nisi ubique eadem substantia esset. Non autem illud, *Omnia per ipsum facta sunt*, de signis putes nunc esse dictum: de iis enim reliqui evangelistae verba fecerunt; post hæc subdit: *In mundo erat, et mundus per ipsum factus est*: non autem Spiritus, qui non ex numero operationum est, sed supra omnes omnino creaturas. Verum jam reliqua prosequamur. Cum de creatione loquens Joannes dixisset: *Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil quod factum est*; de providentia sermone[m] adjicit his verbis, *In ipso vita erat*. Ne quis enim iocredulus dubitaret, quomodo tot tantaque per ipsum facta sint, subdidit: *In ipso vita erat*. Quemadmodum si ex fonte abyssos emittente aquam hauris, quantumcumque haurias fontem nihil minues: ita de Unigeniti vi operandi putandum, quantumcumque per ipsam facta credideris, nunquam illa minuitur; imo vero ut magis proprio utar exemplo, nonne lucis, de qua ille mox adjicit, *Et vita erat lux*. Quemadmodum ergo lux, quantumcumque hominum millia illuminet, nihil splendoris amittit: sic quoque Deus et antequam operetur et post emissa opera, perinde integr[us] manet, nec minuitur, neque ex operatione nulla fatigatur; sed etiamsi mille mundos similes creare oporteret, etiamsi infinitis, illis omnibus sufficeret, nec creandis modo, sed etiam post creationem servandis. Vitæ quippe nomen hic non ad creationem solum pertinet, sed et ad providentiam, qua res creatæ servantur et permanent. Etiamque resurrectionis doctrinam jam nobis fundare incipit, et ab admirandis hisce evangelistis orditur. Vita namque ad nos adveniente, solum est mortis imperium, luxque nos illuminante, tenebræ non ultra manent; sed manet semper in nobis vita, et mors ei dominari non potest. Itaque quod de Patre dictum est, de hoc quoque proprie dicatur, *In ipso rivimus, moremque, et veritas* (Act. 17. 28): id quod etiam Paulus declarat his verbis: *Quoniam in ipso creata sunt omnia, et omnia in ipso constant* (Col. 1. 16). Quapropter et radix dicitur et fundamentum.

Pater non composuit, Filius item non composuit est. — Cum autem audis, *In ipso vita erat*, ne compositionis suspicaris: nam postea de Patre dicit: *Sicut*

Pater habet vitam in semetipso, sic dedit et Filio habere vitam (Joan. 5. 26). Sed nec Patrem non ideo compositum dixeris, sic nec Filium dicas. Etenim alibi quoque dicit, *Lux est Deus* (1 Joan. 1. 5); et rursus, *Lucem habitat inaccessibilem* (1 Tim. 6. 12). Hæc porro omnia dicta sunt, non ut compositionem suspicemur, sed ut paulatim ad doctrinæ culmen evehamur. Cum enim non facile a vulgo intelligi possit, qua ratione vita in ipso existat, primo id quod humiliter esse dicit; eruditus vero postea alius erudit. Qui enim dicit, *Dedit ei vitam habere*, is ipse ait: *Ego sum vita*; et rursus, *Ego sum lux* (Joan. 5. 26. 14. 6. et 8. 12). Et qualis, quæso, hæc lux est? Non sensilis, sed spiritualis, quæ illuminat animam. Quia enim Christus dicturus erat, *Nemo potest venire ad me, nisi Pater traxerit eum* (Ibid. 6. 44), ideo præveniens evangelista dixit ipsum esse qui illuminat; ut si de Patre quid simile audias, ne id solius Patris, sed Filii quoque esse profitearis: nam *Omnia*, inquit, *quæcumque habet Pater meus, mea sunt* (Ibid. 16. 15). Primo igitur creationem nos docuit: deinde animæ bona quæ veniens nobis largitus est, uno verbo subindicavit evangelista dicens: *Et vita erat lux hominum*. Nec dixit, *Erat lux Judæorum*, sed, *Universorum hominum*. Neque enim Judæi tantum, sed etiam gentiles ad hæc cognitionem devenierunt, et hæc lux communis omnibus proposita erat. Cur autem non angelos addidit, sed homines solum dixit? Quia nunc ipsi de humana natura sermo est; et hominibus bona nuntiaturus venit. 5. *Et lux in tenebris lucet*. Tenebras hic vocat mortem et errorem. Hæc quippe lux sensilis non in tenebris lucet, sed sine tenebris est. Prædicatio autem inter eum, qui omnia occupaverat, errorem effulsit, eumque sustulit. Et in ipsam mortem veniens ipse, sic illam superavit, ut eos qui morte jam detinebantur, erueret. Quoniam igitur neque mors, neque error lucem illam superarunt; sed est ubique splendida, et propria vi fulget: ideo ait, *Et tenebræ eam non comprehenderunt*. Est enim inexpugnabilis, nec libenter in animis habitat, qui nolunt illuminari.

6. *Lumen caeleste non illuminat nisi virtute et bono voluntate instructos. Peccator quasi in ebrietate et tenebris versatur, omnia tuta timens. Satius est nudum quam peccatis onustum ambulare.* — Quod si non omnes ceperit, ne illi de conturbet: non enim ex necessitate aut vi, sed ex voluntate et arbitrio ad nos accedit Deus. Ne luci hinc ostium claudas, et multa voluptate frueris. Hæc porro lux per fidem accedit, et cum seivel advenit, excipientem se admodum illuminat: et si puram exhibeas vitam, perpetuo intus manebit: nam *Qui diligit me, mandata mea servabit, et venimus ad eum ego et Pater meus, et mansionem apud eum faciemus* (Joan. 14. 23). Quemadmodum enim non potest quis radio solari probe frui, nisi oculos aperiat: ita neque hujus splendoris abunde consors esse, nisi animæ oculos aperiat, corumque aciem undique paret. Quomodo autem id fieri possit? Si animum omni vitio purgemus. Peccatum enim tenebrarum est, densaque caligine offusum; idque in

nam est, quod inconsiderate et sine arbitris admittatur. Nam *Omnia qui male agit, odit lucem, et non venit ad lucem* (Joan. 3. 20); et, *Quæ in occulto fiunt, turpe est et dicere* (Ephes. 5. 12). Sicut enim in tenebris nec amicum nec inimicum agnoscimus rerumque omnium naturam ignoramus, sic et in peccato accidit. Nam qui avaritiæ studet, non distinguit amicum ab inimico: invidusque necessitudine aibi junctum ut inimicum habet; ac qui insidiatur, contra omnes bellum gerit: uno verbo, quisquis peccato obnoxius est, nihil differt ab ebriis et furentibus, neque rerum naturam novit. Ac quemadmodum noctu lignum, plumbum, ferrum, argentum, aurum, lapidem pretiosum, omniaque pari modo cernimus, cum lux ad hæc discernenda non adsit: sic qui vita impurus est, temperantiam virtutem non novit, neque philosophiæ pulchritudinem. In tenebris enim, ut jam dixi, ne lapides quidem pretiosi pulchritudinem suam exhibent, non naturæ suæ vitio, sed spectantium ignorantia. Neque hoc unum nobis damnum in peccato degentibus accidit; sed et in perpetuo metu versamur: ac quemadmodum ii qui per noctem illumem iter agunt, semper tremunt, licet nemo adsit qui metum incutiat: sic ii qui peccatis delitti sunt, fidere nequeunt, etiamsi nullus adsit qui redarguat; sed omnia formidant et suspecta habent, conscientia stimulante¹, omniaque ipsis terrore et formidine plena sunt, omnia auxilii circumspiciunt. Tam molestem ergo vitam fugiunt. Nam post angorem hujusmodi, mors sequetur, mors immortalis: illic enim nullus supplicii finis erit; hic vero ab insipientibus nihil differunt ii, qui res sibi fingunt, quæ ne quidem existunt. Videntur enim sibi divites esse, cum non sint; se delicias putant, et nullæ deliciæ: nec prius fallaciam ut par esset sentiunt, quam ab hac insania liberentur, et donec somnum excutiant. Ideoque ut sobrii simus et vigilemus Paulus omnibus præcipit: et id ipsum quoque Christus. Qui sobrius est et vigilat, si a peccato capiatur, cito ipsum excutit: qui vero dormit aut insanit, ne

¹ Alii, mordente.

quidem sentit quomodo a peccato teneatur. Ne dormiamus. Neque enim noctis tempus est, se itaque *Sicut in die honeste ambulamus* (Rom. 13. 12). Nihil enim peccato turpius. Minus est malum, dum turpitudinis rationem, nudos, quam peccati et sceleribus onustos obambulare. Illud enim tantum crimen esset: sæpe namque ex paucis oritur: peccatore autem nihil turpius, nihil eo potius dignum. Cogitemus ergo eos, qui rapinæ et causa in iudicium rapiantur, quam turpes, quædum viderentur, ut qui omnia impudenter, facti et cum violentia egerint. Nos autem ita miser litesque sumus, ut dum pallium negligenter transverse positum gestare non patimur; Ino id in alio emendamus; cum autem et nos et peccati nostri inverso capite ambulamus, id ne quidem minus. Quid enim, queso, turpius viro, qui meret adit? quid contumelioso, quid maledico, quid risu dignum? qui fieri potest ut hæc non tam habeantur, quam nudos ambulare? A consuetudine tantum. Illud enim nunquam sponte sua est, hoc vero omnes confidenter audent. Certe angelorum cœtum adiret, in quo nihil unquam modi gestum est, statim videret quam ridiculum esset. Equidem angelorum cœtum memoro? Nisi imperatoris apud nos ædibus, si quis inducta trice utatur, vel si ebrietate capiatur, vel turpe quidpiam admittat, extremas dat poenas. Quod imperatoris ædibus talia audere non licet; multis, ubique præsertim universorum Rege, omnium circumspectante, si similia aggrediamur, extruimus supplicium. Quapropter rogo, multam in vita quietem et modestiam, multam matrem exhibeamus. Regem quippe habemus, qui omnia perpetuo intuetur. Ut itaque semper lucem illuminet, hunc nobis radium attrahamus enim et presentibus et futuris fruatur bonis, et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per eum cum quo Patri gloria, et unaque Spiritui sancto secula sæculorum. Amen.

HOMILIA VI.

6. *Fuit homo missus a Deo, cui nomen erat Joannes.*

Joannis Baptistæ missio. Explicatur illud, Fuit homo missus a Deo. Cur et quomodo Christus testimonium occipiat ab homine. Doctrina nihil prodest sine bonis operibus.—In exordio de Deo Verbo quæ præcipua et magis necessaria erant loquutus evangelista, ordine procedens, ad Verbi præconem sibi cognominem Joannem postea venit. Tu vera cum audis ipsum a Deo missum fuisse, nihil humanum ab eo dici putes. Non enim sua, sed mittentis se dicta profert. Ideoque angelus appellatus est: angeli vero sine nuntii officium est, nihil ex se dicere. Illud autem, *Fuit*, non hic ad existentiam transitum significat, sed missionem ipsam. Nam illud, *Fuit missus a Deo*, id ipsum est quod, *Missus est a Deo*. Quomodo igitur illud, *Qui cum in forma Dei esset* (Philipp. 2. 6), dicitur

non intelligi de æqualitate Filii cum Patre, eo articulo non apponatur? Ecce enim hic quoque ille adest articulus. An igitur hic de Patre noster sermo? Quid ergo dicemus de propheta qui ait: *ego mitto angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam* (Mal. 3. 1)? Illud meum et tuas duas personas significat: 7. *Hic venit in testimo ad testimonium perhiberet de lumine*. Quid hoc, fortasse quispiam, servus de domino testimo perhibet? Cum ergo non modo illum servi testimo perhiberi videbis, sed etiam ad servum venire cum Judæis ab illo baptizari, annon magis obstupescis et dubitabis? Sed non oportet turbari vel commoveri potius ejus ineffabilem benignitatem mirari vero quis debet in perturbatione maneat, id est, quod Joanni: *Sine modo: sic enim decet ne*

γὰρ σκότω, καθάπερ ἐβόην εἰπών, κὼν λίθοι κίωνται τίμοι, τὸ κάλλος οὐκ ἐμφαίνουσιν, οὐ παρὰ τὴν οικίαν φύσιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἀγνοίαν τῶν ὀρώντων. Οὐ τοῦτο δὲ μόνον ἦεν τὸ εἶναι τοῖς ἐν ἀμαρτίαις αὐτοῖς σωμαίνει, ἀλλ' ὅτι καὶ φόβος συζόμενος διηνεκεῖ· καὶ καθάπερ οἱ θιά νυκτὸς ἀσέλγῳ βαδίζοντες· τρέμουν, κὼν μηδεὶς ὁ φόβος παρῆ· οὕτω καὶ οἱ τὴν ἀμαρτίαν ἐργαζόμενοι, θαρσύνει οὐκ ἔγνοσι, κὼν μηδεὶς ὁ εἰλήχων ἦ, ἀλλὰ πάντα δεδοικασί, καὶ ὑποπτέουσιν, ὑπὸ τοῦ σουμεθίως κεντούμενοι α, καὶ πάντα αὐτοῖς εἰούς καὶ ἀγνίας ἰστί μεστί, πάντα περιδέπονται, πάντα [δ] φοβούνται. Φύγομεν τολύνην τὴν ἔστω; ἴδουνην ζωὴν. Καὶ γὰρ μετὰ τὴν ἔδουνην ταύτην θάνατος ἐφέται, θάνατος ἀθάνατος· οὐδὲ γὰρ ἴστί τῆς ἰκαί κολάσεως τέλος· καὶ ἐνταῦθα δὲ τὴν παραπαίνουσαν οὐδὲν διενυθίωσιν οἱ πράγματα εὐντροπολόντες οὐχ οὐστώτα. Καὶ γὰρ δοκῶσι πλουτεῖν οὐ κλιστούντες, καὶ νομίζουσι τρυφῆν οὐ τρυφόντες, καὶ οὐ πρότερον ἀπισθάνονται τῆς ἀπάτης ὡς χρῆ ταύτης, ἔως ἀν τῆς μανίας ἀπαλαγόμενοι, ἔως ἀν τὸν ὑπὸν ἀποτινέξονται. Διὸ νήφειν καὶ ἐνηγορηναί κπὼν ὁ Παῦλος παρακλιεύεται· καὶ ὁ Χριστὸς τὰ αὐτὴ κάλι. Ὁ νήφων καὶ ἐνηγορωῖς, κὼν ὑπὸ τῆς ἀμαρτίας; ἀλλῃ, ταχέως αὐτὴν ἀποκρούεται· ὁ δὲ καθεύδων καὶ ἐξαστηκῶς, οὐκ αἰσθάνεται πὼς ὑπ' αὐτῆς κατῆσταί. Μὴ τολύνην καθεύδωμεν. Οὐ γὰρ νυκτὸς ὁ καιρὸς, ἀλλ' ἡμέρας. Ἐς ἐν ἡμέρᾳ τολύνην εὐσηγημῶνως περιπατήσομεν. Οὐδὲν γὰρ ἀμαρτίας ἀχημῶντερον. Ἐλαττον καινὸν εἰς ἀχημῶντες λόγον, γυμνοῦς, ἢ ἀμαρτανόντες ἢ κλημμιλόντες περιερχοσάι. Ἐκεῖνο μὲν γὰρ οὐ τοσούτον ἐγκλημῶν πολλίκες γὰρ καὶ ἀπὸ πάλαι γένου' ἀν· τὸ δὲ ἀμαρτανόντας οὐδὲν αἰσχυρότερον καὶ ἀτιμώτερον. Ἐνησθωμεν οὐν τολύς εἰς δικαστήριον ἀπίοντας· ἀρηπαγῆς ἔνεκα

καὶ πλουτείας, πὼς αἰσχυρὸν καὶ καταγέλαστον φαίνονται, πάντα ἀνααιχυνόντες, ψευδόμενοι καὶ ἰταμυόμενοι. Ἡμεῖς δὲ οὕτως ἴσμεν ἔλεσινοὶ καὶ ταλαίπωροι, ὡς ἱμάτιον μὲν μὴ ἀν ὑπομεῖναι ἀπλῶς περιβαλέσθαι καὶ εἰσοτραπόμενος, ἀλλὰ κὼν ἔτερον ἴσμεν τοῦτο πάσχοντα, διορθούμεθα· πάντων δὲ καὶ ἡμῶν καὶ τὸν κλιστοῖν κατὰ κεφαλῆ; περιπατούντων, μηδὲ ἰκασιθάνοισιν. Τί γὰρ αἰσχυρότερον, εἰπέ μοι, ἀνδρὸς πρὸς γυναῖκα πόρνην εἰσιόντων; τί δὲ ὄβριστοῦ, τί δὲ λοιδορῶν καὶ βασκάνου καταγελαστότερον γένου' ἀν; πόθεν οὐν οὐ δοκεῖ ταῦτα οὕτως εἶναι αἰσχυρὰ, ὡς τὸ γυμνοῦς περιπατεῖν; Ἀπὸ τῆς συνηθείας μόνης β. Τοῦτο μὲν γὰρ οὐδὲς οὐδέποτε ἔκων ἔπαθεν· ἐκεῖνο δὲ ἀπισιν ἀεὶ τολμῶμαι μετὰ ἀθέλας. Ἐπεὶ εἰ τις εἰς ἀγγέλιον πλήθος ἦλθε, παρ' οἷς οὐδὲν οὐδέποτε τοσούτον ἐγένετο, αἰεὶ ἐν τότε ε ἀκριθῶς τὸν πολὺν γέλωτα. Καὶ τί λέγον πληθος ἀγγέλιον; Ἐν γὰρ τοῖς βασιλείοις αὐτοῖς τοῖς παρ' ἡμῶν, εἰ τις ἀν πόρνην εἰσαγαγῶν χρωτο αὐτῆ, ἢ μὲθ' οἴνου κατασχεῖτῆ, ἢ ἄλλο τι τοσούτον ἀρχηγοῖσθαι, τὴν ἐλαστήνην εἰδοσὶ δίκην. Εἰ δὲ ἐν βασιλείοις οὐκ ἀνεκτὸν τὰ τοιαῦτα τολμᾶν, πολλῷ μᾶλλον, τὸν πανταχοῦ βασιλείας παρόντος καὶ τὰ γινόμενα θεουμένου, ἀν τοιαῦτα τολμώμεν, τὴν ἐλαστήνην ὑποστησόμεθα κλισίαν. Διὸ, παρακαλῶ, πολλὴν ἐν τῷ βίῳ τὴν φουχίαν ἐπιδειξόμεθα, πολλὴν τὴν καθαρότητα. Καὶ γὰρ ἔχομεν βασιλεῖα πάντα ὀρώτα διηνεκῶς τὰ ἡμέτερα. Ἴν' οὐν ἡμᾶς ἀεὶ τοῦτο διαπύλωσ φωτίζῆ τὸ φῶς, ἰπισποσώμεθα ταύτην τὴν ἀπίτητα. Ὅταν γὰρ καὶ τὸν ἐνταῦθα καὶ τὸν μελλόντων ἀπολαύσομεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπείᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὐ τῷ Πατρὶ ἢ ἔδεξά ἡμᾶ τῷ ἀγίῳ Πνεύματι, εἰς τολύς αἰῶνας τὸν αἰῶνων. Ἀμήν.

β Αἰσχυρήτας ταύτας. γ Μορ. εἶδεν ἀν τότε. Sav. εἶδεν ἀν τότε.

α Κεντούμενοι, sic Sav et Mor. Αἰσχυρόμενοι.

[42] ΟΜΙΛΙΑ Γ'.

Ἐγένετο ἀνθρώπος ἀπειταλμένος παρὰ Θεοῦ, ἔθωμα αὐτῷ Ἰωάννης.

Διαλεχθεὶς περὶ τοῦ Θεοῦ Λόγου τὰ α κατέπιπνοντα ἐν προομιῶς ἡμῶν, ἔδῳ καὶ τάξει προβαίνων, καὶ ἐπ' τὸν τοῦ Λόγου κήρυκα τὸν ὀνόμωνον αὐτοῦ τὸν Ἰωάννην ἐρχεται λοιπόν. Σὺ δὲ ἀκούων, εἰ παρὰ Θεοῦ ἀπατάλη, μηδὲν λοιπὸν ἀνθρώπινον εἶναι νόμιζε τὸν λεγομένωον παρ' ἐκεῖνου. Ὁ γὰρ τὰ αὐτοῦ, ἀλλὰ τὰ τοῦ κέμψαντος ἀπαντα φέγγεται. Διὸ καὶ ἀγγελος κροσσηθήρεται β· ἀγγέλιος δὲ ἀρετῆ, τὸ μηδὲν ἴσων εἶπαι· Τὸ δὲ, Ἐγένετο, ἐνταῦθα οὐ τῆς εἰς τὸ εἶναι παρόδου δηλωτικῶν, ἀλλὰ τῆς ἀποστολῆς ἴσων αὐτῆς. Τὸ γὰρ, Ἐγένετο ἀπειταλμένος παρὰ Θεοῦ, ἀντί τοῦ, ἀπιστάλη παρὰ Θεοῦ. Πὼς οὐν τὸ, Ἐν μορῇ Θεοῦ ὤκωρῳ, οὐ παρὶ τῆς πρὸς τὸν Πατέρα ἀπαρ-αλληλίας εἰρησθαί φασὶ διὰ τὸ μὴ προσκλισθαί τὸ ἔβρπον; Ἰδοῦ γὰρ καὶ ἐνταῦθα οὐδαμοῦ τὸ ἔβρπον πρόσκειται. Ἀρ' οὐν οὐ περὶ τοῦ Πατρὸς εἰρηται; Τί οὐν ἐρῶμεν τῷ Προσθῆτῆ γέγοντι, δεῖ Ἰδοῦ ἐγὼ ἀποστῆλῶ τὸν ἀγγελόν μου πρὸ προσώπου σου, δε κατασκηνώσας ἐν τῷ ὄδῳ σου; Τὸ μὲν ἔμοῦ καὶ σοῦ, ἐξο προσώπων ἴστί δηλωτικῶν. Ὅδεος ἦλθεν εἰς μαρτυρίαν, ἴνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτός. Τί τοῦτο; ἐβούλες τῷ δεσπότη μαρτυρεῖ, ἴσως εἶποι τις ἀν; Ὅταν οὐν μὴ μόνος ὑπὸ τοῦ ὄλλου μαρτυρούμενον αὐτῶν,

ἀλλὰ καὶ παραγινόμενον ἴσῃ πρὸς αὐτὸν, καὶ μετὰ Ἰουδαίων βαπτίζόμενον ὑπ' αὐτοῦ· ἄρ' οὐ μᾶλλον ἐκστήσῃ καὶ διακορῆσαι; Ἄλλ' οὐ χρῆ ταρτάσθαι οὐδὲ θεωρεῖσθαι, ἀλλ' ἐκπλιττεσθαί τὴν ἀρατον ἀγαθότητα. Ἄν δὲ ἐπιμένῃ τις εἰ ἐπιγγῶν καὶ θεωροῦόμενος, ἐπίει καὶ πρὸς αὐτὸν τοῦτο, δὲ καὶ πρὸς Ἰωάννην εἶπιν· Ἄρες ἄρει· οὕτω γὰρ κπῶρον ἐστὶν ἡμῶν πληρωσῶσι πάσαν δικαιοσύνην. Εἰ δὲ καὶ ἐπὶ πλείων ταρραχθεῖ, πάλιν ἐρεθί πρὸς τοῦ Ἰουδαίου ἐφῆσος καὶ πρὸς αὐτὸν, ὅτι ε Παρὰ ἀνθρώπου τὴν μαρτυρίαν οὐ λαμβάνω. Εἰ τολύνη μὴ δεῖται τῆς μαρτυρίας ταύτης, τίως ἔνεκεν ἀπιστάλη παρὰ Θεοῦ ὁ Ἰωάννης; Οὐχ ὡς αὐτοῦ εἰομένου μαρτυρίας (τοῦτο γὰρ τῆς ἰσχάτης βλασημίας ἴσων), ἀλλὰ διατῆ; Ἀδ-τῆς ὁ Ἰωάννης εἰδοσικαί λέγων· Ἴνα πάντες ε πιστεῦσῶσι δὲ αὐτοῦ. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Χριστὸς εἶπὼν, ὅτι Παρὰ ἀνθρώπου τὴν μαρτυρίαν οὐ λαμβάνω, ἴνα μὴ δέξῃ παρὰ τολύς ἀνοήτους αὐαυτῷ περιπίπτειν· νύν μὲν λέγων· Ἄ. Ἰδοῦ ἐστὶν ὁ μαρτυρῶν περὶ ἐμοῦ· καὶ οἶδα ὅτι ἀληθῆς ἐστὶν ἡ μαρτυρία αὐτοῦ· τὸν γὰρ Ἰωάννης εἰδῶν· νύν δὲ λέγων, Παρὰ ἀνθρώπου τὴν μαρτυρίαν οὐ λαμβάνω, ἐπήγαγε τὴν αἰὶν ταχέως, εἶπὼν· Ἄ. Ἰδοῦ ταῦτα λέγω δὲ ἑμᾶς, ἴνα

α Navi. sic iacobi, Περὶ τοῦ Θεοῦ Λόγου διαλεχθεὶς τὰ β Αἰσχυρῶντας.

ε Sic Mor. Αἰσὶ et Sav. ταρραχθεῖ τις, λέγω ε πρὸς τοῦ Ἰουδαίου ἔφασα, καὶ πρὸς εὐτὸν ὅτι. Sed οὐ recte omisitum fuit. δ Αἰσὶ ἀλλὰ ἴσων αὐτὸν ὁ Ἰωάννης ἐπήγαγε εἰς τὸν, ἴνα πάντες

σωθῆτε· ὡς αὐτὸς ἔλεγεν· Ὅτι μὲν θεός εἰμι, καὶ Θεοῦ γνήσιος υἱός, καὶ τῆς οὐσίας ἐκείνης τῆς ἀκηράτου [43] καὶ μακαρίας, [καὶ] οὐδενὸς δόμοι τοῦ μαρτυρησόντος. Κἄν γὰρ μεγάλης ἐβέλθω τούτου ποιεῖν, οὐδὲν ἐγὼ παρὰ τούτο εἰς τὴν φύσιν ἐλάττωμαι τῆν ἐμὴν. Ἐπειδὴ δὲ τῆς σωτηρίας μοι μέλει τῆς τῶν πολλῶν, τούτου χάριν εἰς τούτο καθῆρον ταπεινότητος, ὡς καὶ ἀνθρώπων τὴν μαρτυρίαν ἐπιτρέψει τὴν ἐμὴν. Διὰ γὰρ τὸ χαριάζηλον καὶ ἀσθενὲς τῶν Ἰουδαίων, οὕτως εὐληγότερα αὐτοῖς; καὶ εὐκολώτερα ἐμελλεν ἡ εἰς αὐτὸν γίνεσθαι πίστις. Ἄπερ οὖν σάρκα περιβάλλετο, ἵνα μὴ γυμνῆ τῇ ὁσιότητι προσβαλὼν, ἀπαντας ἀπολέσῃ· οὕτω καὶ κήρυκα ἀνθρώπων ἐξέπεμφεν, ἵνα τῆς συγγενεῶς ἀκούοντες; φωνῆς, εὐκολώτερον εἰ τότε ἀκούοντες προσέρχονται. Ἐπεὶ οὖν γε τῆς ἐκείνου οὐδὲν εἶδον μαρτυρίας, ἤρακα δεῖξαι μόνον αὐτὸν ὅστις ἦν γυμνῆ τῇ οὐσίᾳ, καὶ καταπατήσας πάντας. Ἄλλὰ τούτο οὐκ ἐποίησε, δι' ὅπερ ἐβρῆν εἰπὼν· πάντας γὰρ ἂν ἠφάνισας, μηδενὸς δυναμένου τὴν ἀπρόσπετον ἐκείνην τὸ φωτὸς προσβολῆν ἐνεργεῖν. Διὰ τούτου καὶ σάρκα, καθάπερ ἐβρῆν εἰπὼν, ὑπέδυ, καὶ ἐν τῶν ἡμετέρων ὁμοθυμῶν ἐγγιγμένους τὴν μαρτυρίαν· ἐπειδὴ πάντα πρὸς τὴν τῶν ἀνθρώπων ἐπραγματεύεσθε σωτηρίαν, οὐ πρὸς τὴν ἀξίαν μόνον τὴν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν εὐπαράδοξον καὶ ὠφέλιμον τοῖς ἀκούουσιν ὄρω. Ὅτι οὖν οὐ καὶ αὐτὸς αἰνεύμενος ἔλεγεν· Ταῦτα λέγω δι' ὑμᾶς, ἵνα σωθῆτε. Καὶ οὐ εὐαγγελιστὴς δὲ τὰ αὐτὰ τὴν δεσποτῆ φθγγόμενος, μετὰ τὸ εἶπαι, Ἴνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτός, ἐπήγαγεν, Ἴνα πάντες πιστεύσωσι δι' αὐτοῦ, μονοφυλὶ λέγων· Μὴ νομίσεις οὐκ ἐκ τούτου μαρτυρήσαν ἦλθεν ὁ Βακτιστῆς; Ἰωάννης, ἵνα ἐν τῷ δεσποτῆ προσῆλθῃ εἰς ἀξιοπιστία; λόγων· ὡς διὰ τούτου, ἀλλ' ἵνα οἱ ὁμόφυλοι πιστεύσωσι δι' αὐτοῦ. Ὅτι γὰρ ταύτην προανελεῖν τὴν ὑπόψιν σπειδῶν τούτου εἴρηκε*, καὶ ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα ἔβλεν· ἐπήγαγε γὰρ, Οὐκ ἦν ἐκεῖνος, λέγων, τὸ φῶς. Εἰ δὲ μὴ πρὸς τὴν ὑπόψιν ταύτην ἰσταμένους ἐκινάλαθε τούτου, παρεῖκεν ἀπλῶς τὸ λεγόμενον, καὶ ταυτολογία μᾶλλον, ἢ σαφήνεια διδασκαλίας; ἦν. Εἰπὼν γὰρ, ὅτι ἀπεσταλτῆς,

* Αἰτί τούτου ἐπήγαγε.

Ἴνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτός, τὶ πάλιν Οὐκ ἦν ἐκεῖνος τὸ φῶς; Οὐχ ἀπλῶς οὐδὲ ἄλλ' ἐπειδὴ ὡς τὰ πολλὰ παρ' ἡμῖν μέζων ὁ ρῶν τοῦ μαρτυρουμένου, καὶ ἀξιοπιστοτέρως πε εἶναι δοκεῖ ἵνα μὴ τις καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰωάννου ὑποκτεύσῃ, ἐκ προσμῆλων εὐθέως τὴν ποιηρὰ τὴν ὑπόψιν ἀναίρει, καὶ πρόβριζον αὐτὴν ἀνασθεῖσκουσι τὴν μὴ οὐτός ὁ μαρτυρῶν, τίς δὲ καὶ μαρτυρούμενος, καὶ ὅσον τὸ μέσον τοῦ τε μαρμένου καὶ τοῦ μαρτυρουμένου ἔστι. Καὶ τούτο πο καὶ δεῖξας αὐτοῦ τὴν ἀσύγκριτον ὑπερχοῖν, οὐτε ἀδεία; λοιπὸν καὶ τῷ λειπομένῳ ἐπεξέρχεται καὶ εἰ ἐν τῶν ἀτόπων ἦν καί; τῶν ἀνοτιότερων μου διανοίας, τούτο ἐκ μέσου μετὰ ἀκριθείας οὕτως ἀπασι ἔμετ' εὐκολίας λοιπὸν καὶ ἀκίτων τῆς διδασκαλίας ἀφῆρξῃ ἐνίστην λόγων. Εὐς δὲ λοιπὸν μετὰ τῆς τῶν νοματῶν τούτων ἀπεφωσας, καὶ τῆς τῶν δεσμάτων ὀρθότητος, καὶ βίω [44] γενέσθαι καθαρὸν καὶ πολιταίν λαμπρῶν. ὅθι τούτων θελοῖς οὐδὲν, ἐργων μὴ παρόντων ἀγαθῶν. Κἄν γὰρ ἀπασαν τὴν πίστιν ἔχωμεν καὶ τῶν Γραφῶν κατανόησαι, τίς δὲ ἀπὸ τού βίω στασία; ὡμεν ἔρημοι καὶ γυμνοί, οὐδὲν τὸ καὶ τῆς γέννης; ἀνεπεχθήναί πῦρ, καὶ εἰς ἀπειρ τῆς ἀσπίτου καταπαιεῖσθαι φλογός. ὡπερ γὰρ ἀγαθὰ πρόφρανας, ἀναστήθονται εἰς ζῶον αἰ οὕτως οἱ τὰ ἐναντία τετολημηκότας, εἰς αἰώνιον σιν καὶ τέρρας οὐδέποτε ἔχουσιν. Διὸ πᾶσαν εὐδοκίαν σπουδῆν, ὥστε μὴ τὸ γενόμενον ἡμῖν ἀ: ὀρθῆς πίστεως κέρως διασθεῖραι τῇ τῶν ἐργων λόγῃ, ἀλλὰ καὶ ἐνεσθῆναι εὐδοκίμησαντας μετὰ βροίας ἰδεῖν τὸν Χριστόν. Ταύτης γὰρ ἰσὸν οὐδὲ μακαριότητος εἶη τῶν ἂν*. Γένουσι δὲ πάντα τυχόντας τῶν εἰρημένων, εἰς ὄξαν ὅπου θάπται, ἢ ἡ δόξα ἅμα τῷ μονογενεῖ Ἰῶ καὶ τῷ ματι τῷ ἀτίμῳ, εἰς τοῖς αἰώνας τῶν αἰώνων.

* Mor. οὕτως ἀπασιν ἐπέφρασε. Sed ἐπίστω δεest i vii. et in plurimis mss. Paulo post Mor. ἐπέφρασε λέγων, Sav et mss. plurimi ἐπέφρασε ἐπίστω λέγων. * J voc' ἂν. Ibid. Morel. πάντας ἄλλως θιούτας; τῶν εἰρη Sav. πάντας ἐπιτυχόντας τῶν εἰρημένων. Pro u lectione stant mss. plurimi.

ΟΜΙΛΙΑ Ζ'.

Ἦρ τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ὁ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον.

α'. Διὰ τούτου, ὡ πολυπόθητα τέκνα, κατὰ μέρος ὑμᾶς τοῖς ἀπὸ τῶν Γραφῶν ἰσχυμένον νοήμασι, καὶ οὐκ ἀλόγῳ πάντα ἔχοντες, ἵνα βρῆται τῶν ἀεὶ καταβαλλόμενον ἡμῖν ἡ φυλακὴ ἐνίστηται. Καὶ γὰρ ἐπὶ τῆς οικοδομίας, ὁ μὲν μεγάλῳ τῶν προτέρων λίθων σφινγίντων κτήρου; ἐπιβαλεῖ, σαθρὸν πάντα καὶ εὐκατάβητον ὄραται τὸν τοίχον· ὁ δὲ ἀναμένον πρῶτον παγγίνας τὴν χάλιμα, καὶ οὕτω τὸ λειπὸν κατὰ μικρὸν ἐπιτιθεῖται, μετὰ ἀσφαλείας ἀπασαν ἀπρὸς τῆς τῆν οἰκίαν, οὐκ ἀλλοχορδόνειν τινα, οὐδὲ εὐδαίμονον, ἀλλὰ βεβαίαν κατασκευάζων αὐτήν. Τούτους καὶ ἡμεῖς μιμνήμεθα τοὺς οικοδόμους, καὶ κατὰ τὴν αὐτὸν τρόπον τὰς ὑμετέρας οικοδομώμενα ψυχάς. [45] Καὶ γὰρ εἰδοκάμεν, μήποτε τῆς προτέρας καταβολῆς; νεοπαγῶς; ὑπαρχούσης, ἢ τῶν δευτέρων ἐπιθῆκη θεωρημάτων καὶ τοῖς; προτέρας λυμήνηται, τῆς διανοίας οὐκ ἀρκούσης ἀπαντα ὁμοῦ κατασκεῖν. Τὶ τοῖνον ἐστὶ τὸ σῆμερον ἡμῖν ἀναγνωσθῆν; Ἦρ τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ὁ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν

κόσμον. Ἐπειδὴ γὰρ ἄνω περὶ τοῦ Ἰωάννου γόμενος ἔλεγεν, ὅτι ἦλθεν, Ἴνα μαρτυρήσῃ περὶ φωτός, καὶ ἐν τῷ ἀπεσταλτῆ· ἵνα μὴ τις το ἀκούων, διὰ τὴν τοῦ μαρτυρουμένου πρόσπατον π σίαν, καὶ περὶ τοῦ μαρτυρουμένου τοιαύτη ὑπόψιν λάθῃ, ἀνήγαγε τὴν διάνοιαν, καὶ πρὸ ἐπίκεινα πάσης ἀρχῆς παρεπέμφεν ὑπαρῖν οὐδαμοῦ λήγουσαν οὐδὲ ἰσταμένην. Καὶ πῶς ἐν ἐρητῆν, Ἰῶν ὄντα ἔχεν*; Περὶ Θεοῦ διαλεχτὸ καὶ τὸ πῶς ἐρωτῆς; καὶ οὐ διδοικας, οὐδὲ φροῖ εἶτα ἂν μὲν εἰς ἐρηταίαι· Πῶς δὲ ἡμῶν ἀτελεῖ ἔχουσιν αἰ ψυχὰ τὴν ζωὴν καὶ τὰ σώματα ταῦτα; καταπέλαση τῆς πείσσεως, ὡς οὐκ ἂν ἀ πίνης διανοίας ὄν τὴ τοιαύτα ζῆσαι, ἀλλὰ δε σταύειν μόνον καὶ τὴν περὶ ἐργαζέσθαι τὸ εἰρη ἀρκοῦσαν ἔχοντα ἀπόδειξιν τοῦ λεγθέντος τὴν δι τοῦ εἰρηκότος· ἂν δὲ τὸν ψυχὰς καὶ σώματα ἐρ μενον, καὶ τῆς κτισίας; ἀπάνως ἀσυγκρίτως ὄναι τα, ἀναρχον εἶναι φῶμεν, τὸν τρόπον ἡμᾶς ἀπ σει; Καὶ τίς ἂν ταῦτα καθεστῆκεν εἶναι

* Sic mss. quidam. Savil. et Mor. μιμνήμεθα... οικοδομώμεν.

b Sav. οὕτως. c Quidam ἀνθρώπον ὄντα ἔχον ἰσόν. post Sav. cum edib. 705 et 706, φρίτεις; ἀλλ' ἂν φρίτεις; εἶτα ἐν.

plere omnem justitiam (Matth. 5. 48). Quod si magis adhuc turbetur, dicit illi rursum id quod Judæis dicebat. *Non ab homine testimonium accipio* (Joan. 5. 34). Si ergo hoc testimonio non eget, cur Joannes missus est a Deo? Non quod ejus testimonio egeret (id enim dicere, extremæ impietatis esset), sed cur tandem? Illud ipse Joannes docet, cum ait: *Ut omnes crederent per illum*¹. Ipse vero Christus cum dixisset, *Non ab homine testimonium accipio*, ne apud insipientiores sibi ipsi repugnare videretur; cum nunc dicat: *Alius est qui testimonium perhibet de me: et scio quia verum est: testimonium ejus* (Joan. 5. 32), de Joanne loquens; nunc vero, *Non ab homine testimonium accipio*, solutionem mox adjicit dicens: *Sed hæc dico propter vos, ut salvi sitis; ac si diceret: Deus sum, et Dei verus Filius, ex substantia illa immortalis et beata, nulliusque testimonio egeo*. Etsi enim nemo id testificari vellet, in nullo secundum naturam minor esset. Quia vero multorum salus mihi curæ est, ideo in hanc me demisi humilitatem, ut homini testimonium de me ferendum committerem. Nam perspecta Judæorum iubeccillitate, sic facilius fides in eum futura videbatur. Sicut igitur carnem induit, ne cum nuda divinitate congressus, omnes perderet; sic et præconem misit hominem, ut congenerem sibi vocem audientes, facilius ii qui tunc audiebant accederent. Nam quod non illius testimonio opus haberet, hoc solum modo ostendi poterat, si nempe se nuda substantia exhibuisset, omnesque in stuporem conjecisset. Verum id non fecit, quoniam, ut jamjam dixi, omnes perdidisset, quod nemo posset inaccessam illam lucis vim ferre. Ideo carnem induit, et testimonium de se ferendi officium uni conservorum nostrorum tradit, quia omnia ad salutem hominum operatus est: neque suæ dignitati tantum, sed etiam auditorum captivi et militati consulit: quod et ipse subindicans dicebat: *Hæc dico propter vos, ut salvemini*. Et evangelista, qui ea ipsa, quæ Dominus, loquitur, postquam dixerat, *Ut testimonium perhiberet de lumine*, subjunxit, *Ut omnes crederent per eum; ac si diceret: Ne putes*

¹ In aliis legitur: *Sed cur Joannes addit, « Ut omnes crederent per illum? »*

ideo testificaturum venisse Joannem Baptistam, ut aliquid fidei verbis Domini adderet: non propterea venit, sed ut contribules sui per ipsum crederent. Quod autem ad eam tollendam suspicionem hæc dixerit, ex sequentibus constat: addit enim: 8. *Non erat ille lux*. Nisi enim hujus abigendæ suspicionis gratia hæc dixisset, superfluum hoc esset, et magis repetitio quam explicatio doctrinæ. Cum dixisset enim, *Missus est Ut testimonium perhiberet de lumine*, cur iterum dicit, *Non erat ille lux?* Non frustra nec sine causa: sed quia frequenter apud nos major est is qui testificatur, quam ille de quo testimonium fertur, fideque dignior plerumque videtur esse: ne quis de Joanne id suspicaretur, statim a principio hanc malam suspicionem tollit, eaque radicitus evulsa, ostendit quis sit is qui testificatur, et quis ille de quo testimonium fertur, et quantum sit inter utrumque discrimen. Ac postquam hoc fecit, ostenditque illius incomparabilem excellentiam, fidenter jam cætera prosequitur: et si quid absurdi insipientiorum animos subiret, hoc diligenter sublato, facile deinceps et sine obice doctrinæ verbum immittit. Precemur itaque, ut cum tantarum revelationum rerum, cuiusque sana rectaque doctrina vitam quoque puram sanctamque ducamus. Doctrina quippe nihil nobis prodest sine bonis operibus. Licet enim fidem integram Scripturarumque intelligentiam teneamus, si bonæ vitæ patrocinio nudi et vacui simus, nihil impedit quominus in gehennæ ignem deiciamur, et in infinitum inextinguibili flamma comburamur. Sicut enim ii qui bona egerunt, resurgunt in vitam æternam; sic illi qui contraria ausi sunt, in æternum et nunquam finem habiturum supplicium. Quamobrem omne adhibeamus studium, ut ne lucrum nobis ex recta fide partum, operum pravitatem labefactemus; sed cum hic pie vixerimus, Christum cum fiducia videamus, cui beatitudini par nihil unquam fuerit. Utinam nos supra dicta consequuti¹, ad gloriam Dei omnia faciamus, cui gloria una cum unigenito Filio et Spiritu sancto, in sæcula sæculorum. Amen.

¹ Alii: *Utinam nos, etiam supra dictis consonam agent. pro utraque lectione stant Mss. plurimi.*

HOMILIA VII.

9. *Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.*

1. *Methodum disserendi a se usurpatam asserit Chrysostomus. Incomprehensibilia Dei nos scrutanda. — Ideo, dilecti-simj filij, vos minutatim et per partes Scripturarum doctrina pascimus, neque simul omnia effundimus, ut facilius vobis sit emissi verbi custodia. Nam in ædificiis, qui antequam priores lapides conjuncti sint, alios superinponit, non firmum, sed facile ruiturum struit parietem; qui autem expectat donec calce firmentur, et sic paulatim cætera adjicit, tantum, firmam diuque duraturam domum excitat. Nos ædifici constructores et nos imitemur, eodemque modo*

vestras ædificemus animas¹. Timemus enim, ne recens cum sit prior structura, secundæ additæ speculationes, priores pessumdent, cum mens nequeat omnia simul continere. Quid igitur hodie lectum est, *Erat lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*. Qui enim supra de Joanne disserens, dicebat eum venisse, *Ut testimonium perhiberet de lumine*, et nunc missus esse; ne quis hæc audiens, ob nuperum testificantis adventum, de eo cui testimonium ferebatur aliquam suspicionem admitteret, mentes erexit, et ad omni principio superiorem

¹ Sic Mss. quidam recte. Savil. autem et Morel., *initamur... ædificamus*, legunt; quæ ad serm. Chrysostomum non tam bene quadrare videntur.

existentiam transmisit, quæ nullum habitura finem est. Et quomodo possunt hæc esse, iuquies, cum sit Filius? De Deo loquimur, et tu interrogas quomodo? neque times vel horrescis? Ad hæc, si quis quaerat a te, quomodo animæ et corpora immortali vita fruitura sint, interrogationem illam ridebis, quasi non sit humanæ mentis quærere, sed credere tantum oporteat; neque dictum illud scrutari, cujus sufficiens sit demonstratio dicentis potentia; sin autem illum qui et animas et corpora creavit, et ulla comparatione creaturam universam exsuperat, sine principio esse dicamus, tu interrogabis quomodo id factum sit? Ecquis sanæ mentis hæc esse dixerit? quis bene valentis animi et ratiocinii? Audistis illud, *Erat lux vera*. Quid frustra contendis, ut infinitam illam vitam ratiocinio assequaris, quæ non potest attingi? quid quaeris ea quæ exquiri nequeunt? cur incomprehensibilia scrutaris? cur examinas ea quæ examini non subjacent? Sobrium radorum perquire radiceem; non poteris assequi, neque tamen indignaris, neque ægre fers imbecillitatem tuam. Cur ergo in majoribus audax es et temerarius? Joannes filius tonitruï, qui spiritali tuba canit, ubi illud, *Erat*, a Spiritu audivit, nihil ultra quæsitiv: et tu non pari gratia donatus, qui ex inferioris ratiocinis tuis loqueris, cognitionis illius terminum transcendere conaris? Ideoque non parem ei, quam ille habuit, notitiam unquam assequeris. Illiusmodi namque est diaboli calliditas: eos qui illi obsequuntur, extra terminos a Deo nobis positos transfert, quasi longe ulteriora attingere possimus: postquam autem hac spe insecutas a divina gratia extrusit, tunc demum non modo nihil ultra addit; quomodo enim id faceret, diabolum cum sit? sed nec sinit ut ad priora, in quibus tuto versabamur, redeamus; verum circum quaque agit errantes, qui nusquam consistere possimus. Sic primum parentem ex paradiso excidere curavit. Cum enim illum spe majoris scientiæ et honoris inflasset, etiam illum ab iis quibus tranquille fruebatur ejecit. Non modo enim non factus est æqualis Deo, ut ipsi pollicebatur, sed sub mortis tyrannidem detrusit; nec solum a ligni esu nihil accepit, sed etiam ex illa quam habebat scientia non parum amisit, idque spe majoris adipiscendæ. Nam tunc primum de nuditate erube-cere cœpit, cum antea omni pudore et rubore superior fuisset. Illud etiam quod se nudum esse adverteret, quod vestibus exinde egeret, illud, inquam, et alia plurima tristitia acciderant. Quod ne nobis quoque contingat, Deo obtemperemus, ejus præcepta observemus, et nihil ulterius curiose perquiramus; ut ne ex nobis concessis excidamus bonis, quod et illis accidit. Dum enim vitæ principio carentis principium perquirunt, etiam illa quæ habere poterant amiserunt. Neque enim id quod quærebant invenerunt; non enim poterant; atque a sana circa Unigenitum fide exciderunt. At nos ne transferamus terminos antiquos, quos posuerunt patres nostri, et ubique Spiritus sancti le-

gibus cedamus: et cum audimus, *Erat lux vera*, nihil ulterius inquiremus: neque enim ultra possumus pertinere. Nam si Deus ut homo genuisset, necessario interstitii quidpiam fuisset genitore inter et genitum; sed quia ineffabili modo et ut Deum decet genuit, abstine ab his vocibus, *ante et post*: hæc quippe temporum nomina sunt: Filius vero etiam sæculorum omnium conditor est.

2. *Vera de Patre et de Filio doctrina. Sabbellianorum et Marcellianorum insaniam. Peccata quomodo abluantur.*—Ergo non pater, aies, sed frater est. Quæ necessitas, quæso? Nam si Patrem et Filium ex alia et diversa radice ortos diceremus, hæc jure dicere posses: sin hæc vitam impietatem, dicimus quæ Patrem sine principio esse, nec genitum fuisse; Filium vero sine principio quidem esse, sed genitum a Patre, quæ necessitas ex hac cogitatione, impium illum inferre sermonem? Nulla sane. Etenim splendor est; splendor autem simul intelligitur cum natura illa, cujus est splendor. Ideo enim Paulus illum sic vocavit, ut nihil medium suspicareris inter Patrem et Filium: id enim hoc nomine significatur. Post hoc exemplum, eam quæ hinc apud insanos suboriri poterat absurditatem corrigat. Ne, inquit, quoniam splendorem audisti, ipsum propria hypothesis privari putcs. Nam impium hoc esset, et Sabbellianorum Marcellianorumque insaniam. Nos autem non ita sentimus, sed ipsum in propria sibi hypostasi esse dicimus: ideo postquam illum splendorem appellaverat, intulit, *Et character substantiæ illius*, (*Hebr. 1. 3*), ut propriam hypostasin significaret, ostenderetque ipsum ex eadem esse substantia, cujus character est. Neque enim satis est verbum unum, ut jam dixi, ad illa de Deo dogmata hominibus significanda: sed optandum ut multis simul allatis, ex singulis quod conveniat seligamus. Ita enim poterimus digne gloriam Dei celebrare; digne scilicet secundum facultatem nostram. Si quis enim de illa digne se loqui posse putet, atque asseveret se ita Deum nosse, ut ipse se novit, is maxime Deum ignorat. Hæc cum sciamus, diligenter retineamus ea quæ tradidere nobis ii qui ab initio ipsis oculis viderunt, et misitari fuere Verbi, neque ultra curiose scrutemur. Duo namque damna hoc morbo laborantes invadent: quod temere laborent illa quærendo, quæ invenire nequeunt; et quod Deum in iram provocent, dum ab ipso positos terminos evertere conantur. Quod quætopere iram Dei concitet, non opus est vobis dicere, cum id omnes sciatis. Quamobrem missa illorum arrogantia, Dei verba cum tremore audiamus, ut ille perpetuo nos tuteatur: nam ait, *Ad quem respiciam nisi ad mansuetum et humilem, et quietum, et trementem verba mea (Isai. 66. 2)*? Hæc igitur missa curiositate, conteramus corda, peccata lugeamus, ut Christus jussit, de sceleribus nostris compungamur, ac diligenter animo repetamus ea quæ hæcenus admisimus delicta; studeamus illa omnino abluere. Ad hæc quippe rem multas Deus nobis aperuit vias. *Di tu prior, inquit, iniquitates tuas, ut justificeris (Isai.*

¹ Juxta quosdam legendum est, *cum sit Filius et homo*.

ψυχῆς; τίς δὲ ὕψαινοντος * λογισμοῦ; Ἦκουσας, ὅτι Ἦν τὸ πρῶς τὸ ἀληθινόν. Τί φιλονεικεῖς εἰπὴ καὶ μάτην ὑπερακούσας τῶ λογισμῷ τῆν ἀπειρον ταύτην ζωῆν; Οὐδὲ γὰρ οἶόν τε. Τί ζητεῖς τὰ ἀζήτητα; τί περιεργάζῃ τὰ ἀκατάληπτα; τί ἐρευθεῖς ἢ τὰ ἀνεξερεύνητα; Κατανόησον τῶν ἡλιασῶν ἀκρίτων τὴν βίαν αὐτῶν· ἀλλ' οὐ βούλησθαι, καὶ ὄμως οὐ ἀγανακτεῖς. οὐδὲ δυσχεραίνεις ἐπὶ τῇ ἀσθενείᾳ. Πῶς οὖν ἐν τοῖς μέλλουσιν τοληρῶς γέγονας καὶ προπετής; Ὁ τῆς βροντῆς υἱὸς Ἰωάννης, ὁ ἀπὸ τῆς ἀσπίδου ἠχῶν τῆς πνευματικῆς, τὸ Ἦν, ἀκούσας παρὰ ε' τοῦ Πνεύματος, οὐδὲν ἐπεζήτησε πλέον· σὺ δὲ ὁ τῷ χάριτος ἀμοιρῶν τῆς ἐκείνου, καὶ ὁ ἀπὸ τῶν δειλῶν φθηγόμενος λογισμῶν, ὑπερβῆσθαι τὸ μέτρον τῆς ἐκείνου γνώσεως; φιλονεικεῖς; Διὰ τοῦτο τοιγαροῦν οὐδὲ πρὸς τὸ μέτρον τῆς ἐκείνου γνώσεως ἀφικέσθαι ε' βούλησθαι. Τοιαύτη γὰρ ἡ τοῦ διαβόλου μεθοδεία· ἐξάγει μὲν τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ δοθέντων ὄρων ἡμῶν τοὺς πειθεμένους αὐτοῦ, ὡς ἐπὶ πολλῶν μέλλουσιν· διατὸν δὲ ταῖς ἐλπίαι ταύταις δολοῦσας ἐκβάλλει τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος, τότε λοιπὸν οὐ μόνον οὐδὲν πλέον προσδίδωσι, (πῶς γὰρ διάβολος οὐδαμῶς στήναι;), ἀλλ' οὐδὲ εἰς τὰ πρότερα, ἔνθα ἀσφαλῶς καὶ βεβαίως διετριβόμεν, ἀφήσιν ἐπανελεῖν, ἀλλὰ πανταχοῦ περιεργίαι πλανωμένους, καὶ οὐκ ἔχοντας οὐδαμῶς στήναι. Οὕτω καὶ τὸν πρωτόπλαστον ἐκ τῆς τοῦ παραδείσου διαγωγῆς ἐποίησαν ἁπείσθαι. Προσοχία γὰρ μέλλουσιν γνώσεως καὶ τιμῆς ψυχῆς αὐτῶν, καὶ τὰν τοὺς ὑπαρχόντων ἀσπῶν μετὰ ἀδείας ἐξέβαλεν. Οὐ γὰρ μόνον ἰσθθεος οὐ γέγονε, καθὼς ὑποσχεθὲν αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν τοῦ θανάτου τυραννίδα ἐξέπεσον ε', οὐ μόνον οὐδὲν πλέον ἀπὸ τῆς τοῦ (ἔ)ου βρώσεως προσλαβῶν, ἀλλὰ καὶ τῆς γνώσεως ἧς εἶχεν οὐ μικρὸν ἀπολέσας, ἐλπιδὴ πλείονος γνώσεως. Τότε γὰρ ἰ αλοχύνεσθαι καὶ καταδύεσθαι ἐπὶ τῇ γυμνότητι, τότε αὐτῷ προσεγένετο, πρὸ τῆς ἀπάτης ἀνωτέρω ταύτης θνητὴ τῆς αλοχύνει. Αὐτὸν τὲ γὰρ τὸ ὄρῃν ἑαυτὸν γυμνὸν θνητα, καὶ δεῖσθαι λοιπὸν τῆς ἀπὸ τῶν ἡματιῶν περιβολῆς, καὶ ἕτερα αὐτῷ πλείονα ἐνεῦθεν ἐψῶν πάθη τότε. Ὑπερ ἡμῶν καὶ ἡμεῖς πᾶντων, πειθόμεθα τῷ Θεῷ, καὶ μὴ μνημεν ἐν οἷς αὐτῶ; ἡμῖν προσέταξε, καὶ μηδὲν περαιτέρω πολυπραγμονῶμεν, ἵνα μὴ καὶ τῶν ἦδη δοθέντων ἡμῖν ἐκπεσῶμεν ἀγαθῶν, καθάπερ καὶ οὗτοι πεπύθησιν. Τῆς γὰρ ἀνάγκης ζωῆς ὄργην ἐπιζητοῦντες εὐρεῖν, [46] καὶ ἄπερ ἦδύναντο ἔχειν ἀπέλειπον. Ὑπερ γὰρ τὸ ζήτοῦμενον εὐρον (οὐδὲ γὰρ ἐστὶ θανάτων), καὶ τῆς ὕψους περὶ τοῦ Μονογενοῦς ἐξέπεσον πίστως. Ἄλλ' ἡμεῖς μὴ μετατρέψωμεν ὄρα αἰώνια, ἀ θθεντο ὁ πατέρης ἡμῶν. ἀλλ' ἐκωμεν πανταχοῦ τοῦ τοῦ Πνεύματος νόμος, καὶ ἀκούοντες ἐτι, Ἦν τὸ πρῶς τὸ ἀληθινόν, μηδὲν πλέον ἐπιζητῶμεν εὐρεῖν· οὐδὲ γὰρ ἐν ταύτῃ ὑπερβῆσθαι τὴν βίαν. Εἰ μὴ γὰρ οἱ ἄνθρωποι; ἐγέννα, ἀνάγκη μέσον εἶναι τι τοῦ γεννιόντος καὶ τοῦ γεννημένου· ἐπειδὴ δὲ ἀρρήτως καὶ ὡς Θεῷ πρέπον ἐστὶ, τοῦ πρὸ καὶ τοῦ μετὰ ἀναρχεῖν· τῶν χρόνων γὰρ ταῦτα ὀνόματα· ὁ δὲ Υἱὸς καὶ τῶν αἰώνων πάντων ἐστὶ ποιητής.

β. Οὐκοῦν οὐ πατὴρ, ψῆσιν, ἀλλ' ἀδελφός. Ποῖα ἀνάγκη, εἰπέ μοι; Εἰ μὲν γὰρ καὶ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν ἐξ ἑτέρας ἐλλέγουμεν εἶναι βίχης, καλῶς ἂν ταῦτα ἔφησ ἑτέρας. Εἰ δὲ ταῦτην μὲν φύγουμεν τὴν ἀσθεῖαν,

λέγουμεν δὲ τὸν μὲν Πατέρα πρὸς τὸ ε' ἀναρχον εἶναι, μηδὲ γεγεννησθαι· τὸν δὲ Υἱὸν ἀναρχον εἶναι, γεγεννημένον δὲ ἐκ τοῦ Πατρὸς· ποῖα ἀνάγκη ἐκ τῆς ἐνοίας ταύτης τὸν ἀσθεῖ λόγος ἐκείνου ἐπισκευθεῖν; Οὐδέμια. Ἀπαύγασμα γὰρ ἐστὶ· τὸ δὲ ἀπαύγασμα συνεπινοεῖται τῇ φύσει, ἧς ἐστὶν ἀπαύγασμα. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ὁ Παῖλος τοῦτον οὕτως ἐκάλεσε, ἵνα μὴδὲν μέσον ὑπερπίσσης; Πατρὸς καὶ Υἱοῦ. Τοῦτο μὲν οὖν τοῦτου δηλωτικόν· τὸ δὲ ἐρεξῆς τοῦ ὑποδείγματος, τὴν ὑποφωτισῶν, τὸς ἀνοήτους ἀτοπίαν ἐκφοβῆται. Μὴ γὰρ, ἐπειδὴ ἀπαύγασμα, ψῆσιν, ἧκουσας, τῆς ἰδίας αὐτὸν ἀπεσερῆσθαι νομίσει ὑποστάσεως. Ἀσθεῖς γὰρ τοῦτο, καὶ τῆς τῶν Σαββαλιανῶν καὶ τῶν ἀπὸ Μαρκιλλου μανίας. Ἡμεῖς δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ καὶ ἐν ἰδίᾳ αὐτὸν ὑποστάσει εἶναι φαμεν. Διὰ τοῦτο εἰπὼν αὐτὸν ἀπαύγασμα, ἐπιγράφει, ὅτι *Καὶ χαρακτήρ ἐστὶ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ*, ἵνα τὴν ἰδίαν ὑπόστασιν δηλώσῃ καὶ τῆς αὐτῆς θνητα αὐτὸν οὐσίας, ἧς ἐστὶ καὶ χαρακτήρ. Οὐ γὰρ ἀρκεῖ μὴ λέγει, καθάπερ ἐβῆσθιν εἰπὼν, τὰ περὶ Θεοῦ παραστήσαι ὀνόματα τοῖς ἀνθρώποις· ἀλλὰ ἀγαπητὸν, ἀνὰ πολλὰ συμφορῆσας, ἐξ ἐκείνου τὸ πρόπον ἐπιλέξασθαι. Οὕτω γὰρ δυνασμέθα τῆς ἀξίας ἐπιλέσθαι δοξολογίας· ἀξίως δὲ λέγω, κατὰ τὴν ἡμετέραν δύναμιν. Εἰ γὰρ τις πρὸς αὐτὴν τὴν θνητὰς ἀξίαν εἰπεῖν δύνασθαι νομίσει, καὶ φιλονεικῶν, λέγων οὕτως εἰδέναι τὸν θένον ὡς αὐτὸς οἶδεν λατρεῖν, ὅπως μάλιστα ἐστὶν ὁ τὸν θένον ἀγνοῶν. Ταῦτ' οὖν εἰδόντες, μένουμεν κατέγοντες μετὰ ἀσφαλείας ἀ περιέσσαν ἡμῖν ὁ ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπται καὶ ὑπέρταται γενόμενοι τοῦ Λόγου, καὶ μηδὲν παραιτέρω περιεργάζεσθαι. Δὴο γὰρ τοῖς ταύτην νοσοῦσι τὴν νόσον περιέσσαι τὰ θεινὰ· τὸ τε εἰπὴ ταλαπωρεῖσθαι, ζητοῦντας ἄπερ εὐρεῖν οὐ δυνατόν· τὸ τε παραξύναι τὸν Θεόν, τοῖς παρ' αὐτοῦ τεθέντας ὄρους ἀνατρέπειν ἐπιχειροῦντας. Ὅσων δὲ τοῦτο κινεῖ τὴν ὄργην, οὐδὲν δεῖ παρ' ἡμῶν μαθεῖν, πάντας εἰδόντας ἡμᾶς. Διὸ τῆς ἀπολείας αὐτῶν ἀφεμένου, τρέψωμεν αὐτοῦ τοὺς λόγους, ἵνα [47] διηγηθῶμεν ἡμᾶς τευχίτη· Ἐπὶ τίνα γὰρ ἐπιβλήσω, ψῆσιν, ἀλλ' ἡ ἐπὶ τὸν πρῶτον καὶ ταπεινόν, καὶ ἠσυχιον, καὶ ἐτρέποντά μου τοὺς λόγους; Ἀφίντες τοῖνον τὴν ὁλεθραν ταύτην πολυπραγμονῶμεν, συντρέψωμεν τὰ; καρδίας, συνθήσωμεν τὰ ἡμαρτημένα ἡμῶν, καθὼς προσέταξεν ὁ Χριστὸς, κατανοῦμεν ἐπὶ τοῖς πλημμεληθεῖσιν ἡμῖν, ἀναλογισμέσθαι μετὰ ἀκριβείας τὰ κατὰ τὸν ἔμπροσθεν ἡμῖν ἀπαντα τολημηθέντα χρόνον, σπουδάσωμεν αὐτὰ ἀποτρέψασθαι παντοπαῖως. Πολλὰς γὰρ εἰς τοῦτο ὁ Θεὸς ἀνέβησεν ἡμῖν ὁδοῦς. Λέγει γὰρ σὺ, ψῆσιν, πρῶτος, εὐς ἀμαρτίας σου, ἵνα δικαιώσῃ· καὶ πάλιν, *Εἴπα ἰ, Τὴν ἀνομίαν μου ἐξαγρεύσω κατ' ἔμοῦ*, καὶ σὺ ἀφῆκας τὴν δόξαν τῆς καρδίας μου. Οὐδὲ γὰρ μικρὸν ἡμῖν συντελεῖ πρὸς τὸ μείωσαι τῶν ἀμαρτημάτων τὸ μέγεθος ἢ συνεχῆς αὐτῶν καταγορῆ καὶ μνήμη. Ἔστι καὶ ἕτερα ταύτης ἐνεργεστέρα ὁδός, τὸ μνησθῆναι τῆς ἡμῶς ἡμαρτημάτων μνηστικαεῖν, τὸ πᾶσι τοῖς εἰς ἡμᾶς πλημμεληθεῖσι συγχρεῖν τὰ πλημμελήματα. Ποῦλες καὶ τρίτην μαθεῖν; Ἄκουσον τοῦ ἀεινήλ λέγοντος· Διὸ τὰς ἀμαρτίας σου ἐν ἐλεημοσύνας λυτρώσαι, καὶ τὰς ἀνομίας σου ἐν οὐκέρμοις κερήσω. Ἔστι δὲ καὶ ἕτερα μετὰ ταύτης, ἡ εἰς ὅλων συντήγια, καὶ τὸ

* Sic Mor. et mss. omnes Savil. ἢ ὕψαινοντος. ἢ Sic Morel. Sav. et Ichnicus. * Sic Mor. Sav. ὁ τῶν ἐπιβλήτων ἔχων τὴν πνευματικὴν τὸ ε' ἢ ἀκούσας παρὰ. ἢ Sic Sav. Morel. διὰ τοῦτο αὐτοῦ οὐδὲ πρὸς τὸ μέτρον ἐπ. * Sic Morel. Sav. et cod. 705 et 706 κατέπαιον. † Sic Sav. Mor. ἐπιπὶ πλείονος γνώσεως τοῦτο παθῶν. Ὁ τε γὰρ.

ε Mor. et quidam Mas. πρὸς τὸ 7. Savil. et alii cod. 706 e cont. πρὸς τὸ 7. ἢ Sav. et Mor. ὑποφωτισῶν. Mss. quidem ὑποφωτισῶν. † Elms deest in Sav. Mox Mor. ἀφῆκας, Sav. et alii.

προσεδρεύειν ἂ μετὰ καρτερίας ταῖς πρὸς τὸν Θεὸν ἐντεύξει. Φέρει τινὰ παραμυθίαν ἡμῖν οὐ μικρὰν καὶ λύσιον τῶν ἡμαρτημένων καὶ νηπτεία ὁμοίως, ὅταν μετὰ τῆς εἰς ἑτέρους φιλιανθρωπίας γίνηται, καὶ σθένεισι τὸ σφοδρὸν τῆς ὀργῆς τοῦ Θεοῦ. Πῦρ γὰρ φλογίζόμενον σβέσει ὕδωρ, καὶ ἐλεημοσύναις ἀποκαθαίρονται ἡμαρτίαι. Ταύτας τοῖνυν πάσας δεδωκεν ἐὰς ὁδοὺς. Ἄν γὰρ ἐν τούτοις ὤμεν διαπαντός, ἂν εἰς ταῦτα τὴν σχολὴν ἀναλώσωμεν, οὐ μόνον τὰ παρελθόντα ἀποψύρομεθα ἢ πλημμελήματα, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ μέλλον τὰ μέγιστα κερδαίνομεν. Οὐ γὰρ παρέχομεν τῷ διαβόλῳ σχολὴν προσβάλλειν ἡμῖν.

^a Mor. post προσεδρεύειν adjicit δι. ἢ Quidam ἀποπτόμεθα.

ὅτε εἰς βραβυμίαν βίου, ὅτε εἰς τὴν ἀεθρίαν περιεργίαν. Καὶ γὰρ καὶ ταῦτα ἂ μετὰ τὸν ἄλλον, καὶ ἐνταῦθεν τὰς ἀνοήτους ζητήσεις καὶ τὰς λογομαχίας: τὰς ἐπιβλαβεῖς ἐπάγει, ἐκ τοῦ σχολάζοντος ὄργην καὶ ἀργούντας, καὶ μηδεμίαν τῆς κατὰ τὸν βίον ἀρετῆς πρόνοιαν ποιουμένους. Ἄλλ' ἡμεῖς αὐτῶν ταύτην παρελοσθῆναι ἀποφράζομεν, γρηγορήσωμεν, νηψώμεν, ἵνα ἐν τῷ βραγεῖ τούτῳ χρόνῳ καμώμενς ὀλίγα, τὴν ἀθανάτων ἐν τοῖς αἰτέρισι αἰῶσι τύχομεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλιανθρωπικῆ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

^c Sic Morel. Sav. καὶ τοῖτοις.

[48] ΟΜΙΛΙΑ Η'.

Ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον.

α'. Οὐδὲ γὰρ καλῶς ἂ καὶ τήμερον τῶν αὐτῶν διαβάσει θημάτων, ἐπειδὴ πρῶτη ὕπὸ τῆς τῶν δογμάτων ἐξηγήσεως ἐκωλύθημεν ἅπασιν τοῖς ἀναγνωσθεῖσιν ἐπελθεῖν. Πῶ τοῖνυν εἰσὶν οἱ μὴ γινόντες αὐτὸν ἀληθινὸν Θεόν; Ἐνταῦθα μὲν γὰρ φῶς ἀληθινὸν εἴρηται· ἑτέρωθεν δὲ, αὐτολάθρα, καὶ αὐτοζωή. Ἄλλ' ἕκαστη μὲν τῷ λόγῳ, ὅταν ἐκεῖ γενώμεθα, σαφέστερον ἐπεξελυσόμεθα· κατὰ δὲ τὸ παρὸν, ἀναγκαῖον τῶς ἐκείνου πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγάπην εἰπεῖν· Εἰ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον, πῶς ἀπίστοι μεμενημένοι τοσοῦτοι; Οὐ γὰρ οἱ πάντες ἐπέγνωσαν τὸν Χριστὸν τὸ εἶδος. Πῶς οὖν φωτίζει πάντα ἄνθρωπον; Τό γε εἰς αὐτὸν ἦκον. Εἰ δὲ τινες ἐκόντες τῆς τοῦ διανοίας ὀφθαλμοῦ μύσωντες, μὴ βούλοιντο ἢ παραβέξασθαι τοῦ φωτὸς τούτου τὰ; ἄκτινας, οὐ παρὰ τὴν τοῦ φωτὸς φύσιν ἢ σκότους ἐκείνου, ἀλλὰ παρὰ τὴν κακοουρίαν τῶν ἐκοντῶν ἀποστεροῦντων ἑαυτοὺς τῆς δωρεᾶς. Ἡ μὲν γὰρ χάρις εἰς πάντας ἐκκίχεται, οὐκ Ἰουδαῖον, οὐκ Ἕλληνα, οὐ βάρβαρον, οὐ Σκῦθην, οὐκ ἐλιθέρον, οὐ δοῦλον, οὐκ ἄνδρα, οὐ γυναῖκα, οὐ πρεσβύτερον, οὐ νέον ἀποστερομένη· πάντας δὲ ὁμοίως προσημενῆ, καὶ μετὰ τῆς ἰσῆς καλοῦσα τιμῆς. Οἱ δὲ οὐκ ἐθέλοντες ἀπολαύσαι τῆς δωρεᾶς ταύτης, ἑαυτοὺς δίκαιοι ταύτην ἂν εἰν λογισασθαι τὴν κήρυξιν. Ὅταν γὰρ τῆς εἰσόδου πάλιν ἀνεφημένως, καὶ μηδεὸς τοῦ καλωῦστος ὄντος, ἐθελῶκασι τινες ἔξω μένωσι, παρ' οὐδένα ἑτερον, ἀλλ' ἡ παρὰ τὴν οὐκίαν πονηρίαν ἀπόλλυνται μόνον. Ἐν τῷ κόσμῳ ἦ; ἀλλ' οὐχ ὡς τὸ κόσμον σύγχρονος, ἅπασι. Διὰ γὰρ τοῦτο ἐπίγαγε· Καὶ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο· διὲ τούτου εἰς πάλιν ἀνάγην ἐπὶ τὴν προαιώνιον ὑπαρξίν τοῦ Μονογενοῦς. Ὁ γὰρ ἀκούσας διὲ ἔργον αὐτοῦ τότε τὸ πᾶν, κἂν σφόδρα ἀναίσθητος ἦ, κἂν ἐχθρὸς, κἂν πολέμιος τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, πάντως καὶ ἐκὼν καὶ ἄκων ἀναγκασθῆσθαι πρὸ τῶν ἔργων ὁμολογῆσαι τὸν Ποιητὴν. Ὅθεν μὲν καὶ θαυμάζειν ἔπεισιν ἀεὶ τὴν Παύλου τοῦ Σαμοσατέως μαρίαν, πῶς πρὸς τὴν οὕτω φανεράν ἀλήθειαν ἀντιβλέπει ἐπιλήθη, καὶ ἐκὼν ἑαυτὸν κατακρίθησαν. Οὐδὲ γὰρ ἀγνοῶ, ἀλλὰ καὶ σφόδρα εἰδὼς ἡμάρτανε ε, ταῦτον παθὼν τοῖς Ἰουδαίοις. Καθάπερ γὰρ ἐκείνοι πρὸς ἀνθρώπους ὄρωντες, τὸ τῆς πίστεως

προῦδωκαν ὄγαις, εἰδότες μὲν ὅτι αὐτὸς ἐστὶν ὁ μονογενὴς ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, διὰ δὲ τοὺς ἀρχοντας οὐχ [49] ὁμολογούντες, ἵνα μὴ ἀποσυνάτωσι γένωται· οὕτω καὶ τούτων γυναῖκι τινι χαρίζομενον, τὴν σωτηρίαν φασὶν ἀποδοῦσαι τὴν ἑαυτοῦ. Δεινὸν γὰρ, ὄντως δεινὸν τῆς κενοδοξίας ἡ τυραννίς, καὶ σφοδρὸν ὀφθαλμοῦς ἐκτερυλῶν ἱκανὸν, ὅταν μὴ νήρωται. Εἰ γὰρ ἡ δουροδοξία τοῦτο ἰσχύει, πολλῶν μᾶλλον τὸ ταύτης βιαιότερον πάθος. Διὰ τοῦτο καὶ Ἰουδαίους ἔλεγεν ὁ Χριστὸς· Πῶς δύνασθε πιστεῖν, ὅδεον παρὰ ἀνθρώπων λαμβάνοντες, καὶ τὴν δόξαν τὴν παρὰ τοῦ μόνου Θεοῦ οὐ ζητοῦντες; Καὶ ὁ κόσμος αὐτὸν οὐκ ἔγνω. Ἐνταῦθα κόσμον τὸ πλῆθος φησι, τὸ διεφθαρμένον καὶ τοῖς γηϊνοῖς προσημενῆς πράγματι, τὸν χυδαῖον, καὶ παραδόχῃ. καὶ ἀνόητον λαόν. Ὡς ὃ γε τοῦ Θεοῦ ὄφλοι καὶ θαυμαστοὶ πάντες αὐτὸν ἐπέγνωσαν καὶ πρὸ τῆς ἐσθάρκου παρουσίας. Καὶ περὶ μὲν τὸν πατριάρχου καὶ αὐτὸς ὀνομαστῆ φησὶν ὁ Χριστὸς, διὲ Ἀβραάμ ὁ πατήρ ὁμῶν ἠγαλλίσαστο, ἵνα ἴδῃ τὴν ἡμέραν τὴν ἐμῆν· καὶ εἶδε, καὶ ἐχάρθη. Καὶ περὶ τοῦ δαυὶδ δὲ Ἰουδαίους ἐλέγγεν ἔλεγε· Πῶς οὖν δαυὶδ ἐν Πνεύματι Κύριον αὐτὸν καλεῖ λέγων· Ἐΐκεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου; Καὶ πολλοῦ τῆς ἐκείνου ἰστάμενος Μωϋσέως μείμηται· περὶ δὲ τῶν λοιπῶν προφητῶν ὁ Ἀπόστολος. Πάντας γὰρ τοὺς προφήτας ἀπὸ Σαμουὴλ ἔγνωκεναι φησὶν ὁ Πέτρος αὐτὸν, καὶ τὴν παρουσίαν αὐτοῦ πύρρωθεν προαναφανεῖν, οὕτω λέγων· Καὶ πάντες οἱ προφήται ἀπὸ Σαμουὴλ καὶ τῶν καθ' ἑξῆς ὅσοι ἐλάλησαν, καὶ κατήγγειλαν τὰς ἡμέρας ταύτας. Τῷ δὲ Ἰακώβ καὶ τῷ πατρὶ τῷ τούτου, ὡς περὶ οὖν καὶ τῷ πάπῳ, καὶ ἐφάνη καὶ διελέθη, καὶ πολλὰ καὶ μεγάλα ὑπέλεγοτο ὁῶσαι ἀγαθὰ, ἅπερ οὖν καὶ εἰς ἔργον ἐξήγηκε. Πῶς οὖν, φησὶν, αὐτὸς ἔλεγε· Πολλοὶ προφήται ἐπεθύμησαν ἰδεῖν ὁ βλεπέτε, καὶ οὐκ εἶδον, καὶ ἀκούσαι ὁ ἀκούετε, καὶ οὐκ ἤκουσαν; Ἄρα γὰρ οὐ μετέχον τῆς γνώσεως τῆς εἰς αὐτόν; Πάνυ μὲν οὖν, καὶ τοῦτο καὶ ἀπὸ τῆς ῥήσεως ταύτης, ἀφ' ἧς νομίζουσι τινες αὐτοὺς ἀπεστερήσθαι, πειράσσομαι ποιῆσαι φανερόν. Πολλοὶ γὰρ, φησὶν, ἐπεθύμησαν ἰδεῖν ὁ βλεπέτε. Ὅστε ἤθεσαν αὐτὸν ἤξοντα εἰς ἀνθρώπους ε, καὶ οἰκονομήσαντα, ἅπερ καὶ ὤκονομήσαν. Οὐ γὰρ ἂν, εἰ μὴ ἤθεσαν, ἐπεθύμησαν.

^a Savil. et codd. 705 et 706 οὐδὲν καλῶς. Mor. et multo plures οὐδὲν γὰρ καλῶς. Ubi illud γὰρ ad titulum refertur. ἢ Sic Sav. et omnes pene mss. Mor. vero οὐκ ἠέλλωσαν. ^b Morel. ἡμάρτανε. Sav. et mss. ἡμάρτανε.

^c Uous ὁ μονογενὴς male. ^e Sic Mor. Sav. ἐκ τῶν οὐρανῶν, Savil. in notis legendum putat ἐκ τῶν οὐρανῶν εἰς ἀνθρώπους.

43. 26)? et rursus, *Dixi*¹, *Confitebor adversum me iniquitatem meam Domino, et tu remisisti impietatem cordis mei* (Psal. 31. 5). Neque enim parum nobis confort ad minuendam peccatorum molem frequens eorum memoria et accusatio. Est et alia efficacior via, si nemini eorum, qui in nos peccarunt, succenseamus; si omnibus iis, qui in nos deliquerunt, delicta condonemus. Vis et tertiam ediscere viam? Audi Danielelem dicentem: *Quomobrem peccata tua elemosynis redime, et iniquitates tuas misericordia erga pauperes* (Dan. 4. 24). Est et alia, scilicet orationum frequentia, et in precibus ad Deum emissis perseverantia. Affert etiam nobis consolationem non modicam et missionem peccatorum jejunium, quando cum benignitate erga alios cojunctionum est, atque ira Dei vehementiam exstinguit.

¹ Vox, dixi, deest in sevil.

Ignem enim flammantem aqua exstingnet, et elemosynis peccata purgantur (Eccli. 3. 30). In his ergo viis omnibus gradiamur. Si enim in iis semper versemur, si in iis omne studium instauramus, non modo præterita peccata abluemus, sed etiam in futuro maxima lucrabimur. Neque enim diabolo locum offerimus nos invadendi, neque in segnitium vel in perniciosam curiositatem incidemus. Per hæc enim atque alia, insanas illas quæstiones, noxiasque disputationes induci, quod otiosos desiderare videat, et nullam vitam probæ curam gerentes. At nos hunc illi aditum obstruamus, vigilemus, sobrii simus, ut postquam hoc brevi tempore modicum laboraverimus, immortalibus per infinita sæcula fruamur bonis, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri, et una Spiritui sancto gloria, in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA VIII.

Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.

1. *Christus verus Deus est. Ipse, cum sit lux vera, cur non omnes illuminet. Pauli Samosatensis insaniam. Inanis gloriæ tyrannus. Mundus qui Christum non cognovit, quis. Prophetæ quomodo Christum noverunt.* — Nihil enim prohibet, quominus hodie eadem verba expendamus, quia nuper dogmatum expositio impedimento fuit, quominus omnia quæ lecta fuerant explicaremus. Ubi sunt igitur illi, qui dicunt ipsum verum Deum non esse? Hic enim lux vera appellatur; alibi vero ipsa veritas, ipsa vita. Verum illud, cum eo pervenerimus, apertius indagabimus: in præsentem autem necesse est id interim caritati vestræ recensere. Si illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, quomodo tot homines non illuminati manent? Non enim omnes Christi cultum agnoscunt. Quomodo ergo illuminat omnem hominem? Quantum in ipso est. Si qui vero sponte sua mentis oculos claudentes, hujus lucis radios percipere noliunt, non ex natura lucis evenit quod in tenebris maneat, sed ex nequitia eorum qui sponte se hoc privant munere. Gratia quippe in omnes effusa est; non Judæum, non Græcum, non barbarum, non Scytham, non liberum, non servum, non virum, non mulierem, non senem, non juvenem aversatur; sed omnes similiter admittit, et cum pari vocat honore. Qui vero nolunt hoc frui dono, hanc sibi ipsi castitatem impotent oportet. Cum enim aditu omnibus patente, et a nemine intercluso, quidam ex voluntaria nequitia extra manent, illi suo tantum vitio pereunt. *In mundo erat*: at non tamquam mundo coæternus; absit. Ideo intulit, *Et mundus per ipsum factus est* (Joan. 1. 10): per hæc rursus te inducit ad illam Unigeniti ante sæcula existentiam. Nam qui audivit hunc universum mundum illius esse opus, etiamsi sensu prorsus careat, etiamsi inimicus et adversarius gloriæ Dei sit, attamen velit nolit, conditorem ante officia fuisse confiteri cogetur. Quomobrem mirari semper subit

Pauli Samosatensis insaniam, quomodo tam manifeste veritati obistere potuerit, seseque sponte præcipientem dederit. Neque enim ex ignorantia, sed rei admodum gnarus erravit, non secus ac Judæi. Quemadmodum enim illi, ut boni viri assentirentur, suam prodidit fidem, quæ ipsam Unigenitum Dei esse, principium vero metu id non consistentes, ne ex synagoga ejicerentur: ita et illum in mulieris cupis gratiam, salutem suam inquit prodidit (a). Gravis enim, gravis certe est inanis gloriæ tyrannus, quæ possit etiam sapientium oculos excecere, nisi vigilent. Nam si munera id possunt, multo magis hic affectus longe violentior. Idcirco Judæis dicebat Christus: *Quomodo potestis credere, qui gloriam ab hominibus accipitis, et gloriam, quæ a solo Deo est, non queritis* (Joan. 5. 44)? *Et mundus eum non cognovit*. Hic mundum vocat multitudinem corruptam et terrenis rebus inhiantem, turbam, vulgus, insipientem populum. Nam Dei amici et admirabiles viri omnes ipsum, etiam ante incarnationem, venerant. De patriarcha quippe nominatim dicit Christus: *Abraham pater vester exsultavit, ut videret diem meum: et vidit, et gavisus est* (Joan. 8. 56). De Davide autem Judæos confutans: *Quomodo ergo David in Spiritu vocat eum Dominum, dicens: Dixit Dominus Domino meo, Sede a dextris meis* (Matth. 22. 43. 44)? Ac sæpe illis obistsens, Moysen memorat. De reliquis vero prophetis apostolos. Omnes enim prophetas a Samuele illum cognovisse, et adventum ejus diu ante prænuntiavisse dicit Petrus his verbis: *Et omnes prophetæ a Samuele et deinceps qui loquuti sunt, annuntiaverunt dies istos* (Act. 3. 24). Jacobo autem et

(a) Quod dicit Chrysostomus, Paulum Samosatensem in mulieris cupis gratiam, salutem suam prodidisse, de Zenobia Palmyrenorum regina intelligi debet, quæ Paulum Samosatensem aliquandiu protexit. Quod autem dicit, Paulum in mulieris illius gratiam, et contra quam ipse sentiebat hæresim illam protulisse, nescio an alius unquam dixerit. Inter alia autem dicebat Paulus Samosatensis filium in Patre quidem esse; sed non *hæresim*, non hypostasium habere suam, quod ad sabellianam hæresim accedebat.

patri, neronem et avo ejus, et visus et loquutus est, iisque multa et magna se daturum est pollicitus, quæ etiam exsequutus est. Quomodo ergo, inquit, ipse dixit, *Multis prophetis voluerunt videre quæ videtis, et non viderunt, et audire quæ auditis, et non audierunt* (Luc. 10. 24)? Annon fuerunt ejus cognitionis participes? Fuerunt certe: ilque ex hoc loco, unde putant quidam ipsos hac cognitione privatos, demonstrare tentabo. *Multis enim, inquit, voluerunt videre quæ videtis.* Itaque viderunt eum ad homines venturum esse, et ea dispensaturum quæ vere dispensavit. Neque enim, nisi novissent, videre cupivissent. Nemo enim eorum, quorum notitiam non habet, desiderio capi potest. Itaque cognoverunt Filium Dei, et venturum eum ad homines esse noverunt. Quænam ergo sunt quæ nescierunt, et quænam quæ non audierunt? Hæc quæ nunc vos videtis et auditis. Quod si illi et vocem ejus audierunt, et viderunt eum, at non in carne, neque ita cum hominibus versantem, neque tam libere cum ipsis loquentem. Hoc igitur et ipse significans non simpliciter dixit. Cupierunt videre me; sed quid? *Quæ vos videtis;* neque audire me; sed quid? *Quæ vos auditis.* Itaque licet ejus in carne adventum non viderint, futurum tamen esse noverunt, quem videre cupiebant; in eamque credebant, licet illum in carne non vidissent. Cum itaque nos gentiles accusaverint dicentes: Quid priori illo tempore faciebat Christus, cum nondum humano generi prospiceret? et cur extremo tempore venit ut nostræ salutis provideret, postquam tanto tempore nos neglexerat? responderimus, ipsum etiam ante adventum illum in mundo fuisse, de operibus ab se edendis prius cogitasse, atque illis omnibus cognitum fuisse, qui hac cognitione digni erant. Quod si quia non omnibus tunc notus fuit, sed probis tantum et virtute præditis, ideo dicitis illum incognitum fuisse, eadem ratione ipsum nunc quoque non adorari ab hominibus dixeritis, quia etiam nunc non omnes ipsum noverunt. Sed quemadmodum in præsentem nemo, quia a multis ignoratur, ipsum a multis cognosci negaverit: sic neque dubitandum est ipsum superioribus illis temporibus, a multis, imo etiam probis illis et admirandis viris omnibus cognitum fuisse.

2. Quod si quis dixerit, Cur non omnes tunc ipsi ad hæserunt, neque omnes ipsum coluerunt, sed soli justi? sciscitabor et ego, Cur etiam nunc non omnes ipsum noverunt? Ecquid de Christo loquor? Nam Patrem quoque ejus cur non omnes et tunc et hodie noverunt? Verum alii omnia temere ferri dicunt; alii de omnibus universi providentiam tribuunt: sunt etiam alii, qui præter hunc Deum, alium sibi comminiscuntur: ex his quidam adversariam Deo potestatem esse blasphemant, et leges ejus maligni daemonis esse putant. Quid igitur? num ideo dicemus Deum non esse, quia quidam hoc dicunt? num et ipsum malum esse confitebimur, quia quidam id impie profiterentur? Apage stultitiam extremamque deventiam.

¹ Savil. legit, *de cælis, pro, ad homines.* At ex duobus aliterum dicitur, alterum subintelligitur.

Nam si ex furentium judicio dogmata stateret nihil obesset quominus et ipsi furore gravissimereinerent. Certe nemo solem natura sua oculis perciosum esse dixerit, quia nonnulli oculis labos sed lucidus dicitur ex eorum qui sanos oculos habet: mel quoque nemo amarum dixerit, qui firmis quibusdam tale videtur esse; et Deum tan infirmorum opinionem vel non esse, vel malum vel modo providere, modo non providere, quæ pronuntiabunt? Ecquis illos sanæ mentis esse dicit? *Mundus enim non cognovit*, inquit. Sed si ille dignus non erat mundus, ipsum noverunt. autem memorat eos qui ipsum non noverunt, partim ignorantiam causam indicat. Neque enim si ceter dixit, Nemo ipsum novit; sed, *Mundus non cognovit*; id est, si homines qui mundo tan hærent, et ea quæ mundi sunt sapient. Sic solet Christus ipso appellare, ut cum dicit, *sancte, et mundus te non cognovit* (Joan. 17. 25). igitur Filium tantum, sed etiam Patrem ejus dum ignoravit, ut dicebamus. Nihil enim ita turbat, ut rebus præsentibus inhiare. Hæc enim tunc, a mundo vos segregate, et a carnalibus abscedite, quantum fieri poterit: neque enim nullius pretii hinc damnus oritur, sed in capite noverum. Neque enim potest homo, qui præsentibus rebus admodum hæret, cælestia recte percipere necesse est eum, qui his addictus est, ab illis dicit: *Non potestis enim, inquit, Deo servire et monæ* (Luc. 16. 13); ut uni hæreamus, alii odisse oportet. Hæc ipsa rerum experientia claret. Qui enim periculis concupiscentiam deride maxime sunt qui Deum ut decet amant; quem dum et qui a principio illas mirantur, illi præsentibus sunt qui Deum remissius diligunt. Anima enim tantarum amore semel capta, non facile absistit agendis, quæ Deum ad iram provocant, ut potest alteri serviat domino, qui in omnibus contra mandata præcipiat.

Quantum discrimen inter servos Christi et servos monæ. — Vigilate itaque et expergiscimini, sciantes cujusnam domini simus servi, ejus tamen modo regnum diligamus; lugemus et prædeplemus tempora, quibus mamonæ servi abjiciamus semel jugum ejus grave et intolerabile et jugum Christi leve et suave cum perseveraverimus; qui nihil tale præcipit, quale magister illic jubet nos omnibus inimicos esse; cetero vero Christus, omnes amplecti et amare. Illi furo et lateribus affigens, hoc est auro, ne quidem sinit nos vel paululum respirare; superflua illa et insana cura nos liberat; sed thesaurus in celo parare: non ex injuria aliis sed ex propria justitia. Ille post multos sudores et miseria non poterit adesse nobis, cetero tremo supplicio puniemur, et ob leges ejus sermone mala patiemur; imo flammam accendit; hic si incipiat poculum aquæ frigidæ dare, ne hujus quæ

Ὁὐδὲς γὰρ ὢν μὴδὲ ἔνοιαν ἔχει, τούτων λαβεῖν ἐπι-
 θυμίαν δύνησται. Ὡστε ἤδισαν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ,
 καὶ οὐ ἤξει εἰς ἀνθρώπου. Τίνα οὖν ἔστιν ἄπερ οὐκ
 ἤδισαν, καὶ τίνα ἄπερ οὐκ ἤκουσαν; Ταῦτα ἄ νῦν
 ὁμᾶς βλέπετε καὶ ἀκούετε. Εἰ δὲ καὶ φωνῆς ἤκου-
 σαν, καὶ εἶδον αὐτὸν ἐκείνου, ἀλλ' οὐκ ἔν σαρκί,
 οὐδὲ οὕτω τοῖς ἀνθρώποις συναναστραφόμενον, οὐδὲ
 μετὰ τοσαύτης αὐτοῖς ἀμολιότης τῆς ἀδείας. Τοῦτο
 γοῦν καὶ αὐτὸς θηλοῦν, οὐχ ἀπλῶς εἰπέν· Ἐπεθύμωσαν
 εἰδέναι ἐμὲ· ἀλλὰ τί; Ἄ ὁμᾶς βλέπετε· οὐδὲ ἄκουσαι
 ἐμοῦ· ἀλλὰ τί; Ἄ ὁμᾶς ἀκούετε. Ὡστε εἰ καὶ μὴ
 τὴν ἔνοιαν αὐτοῦ παρουσίαν ἰδεάσαντο, ἀλλ' ὁμοῦ
 ἤδισαν αὐτὴν ἐσομένην, ἥς καὶ ἐπεθύμουν· καὶ ἐπι-
 στον ἐἰς αὐτὸν, καὶ μὴ ἑωρακότες αὐτὸν ἐν σαρκί.
 Ὅταν οὖν ἐγκαλώσιν ἡμῖν [50] Ἐλληνες ταῦτα λέ-
 γοντες· Τί δὲ τὸν ἐμπροσθεν ἐποίησεν χρόνον ὁ Χριστός,
 τὸν ἀνθρώπων οὐκ ἐπισκοπούμενος γένος; καὶ τί
 ὄρησεν ἐν ἐσχάτῳ τῆς ἡμετέρας ἤθειαν ἀντιληψίμο-
 νος σωτηρίας, τοσοῦτον ἀμλήσας χρόνον ἡμῶν;
 ἔροῦμεν, ὅτι καὶ πρὸ τούτων ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, καὶ
 προσέειπεν τὸν ἔργον αὐτοῦ, καὶ γινώσκουσιν τοὺς ἀξίους
 ἄπιστον ἦν. Εἰ δὲ διὰ τὸ μὴ πάντας αὐτὸν τότε ἐπ-
 εγνωκέναι, ἀλλὰ παρὰ τὸν γενναῖον αὐτὸν καὶ ἐναρτέ-
 νων ἐκείνων μόνων ἢ ἐγγνώσθαι, φαίνεται μὴ γνωρί-
 ζομαι· κατὰ τοῦτο οὐδὲ νῦν ὁμολογήσετε προσκυνεῖ-
 σαι αὐτὸν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, ἐπειδὴ μὴδὲ νῦν
 ἀπαντες αὐτὸν ἴσασιν. Ἄλλ' ὥστερ ἐπὶ τοῦ παρόντος
 οὐδεὶς ἂν διὰ τοὺς ἀγνοούντας αὐτὸν τοῖς εἰδοῖσι
 διαπιστώσειεν οὕτως οὐδὲ ὑπὲρ τὸν ἐμπροσθεν χρό-
 νων ἀμειψοῦσθαι χρῆ, εἰ πολλοὶς, μέλλουσιν δὲ πᾶσιν
 ἔγνωστο τοῖς γενναίοις καὶ θαυμαστοῖς ἀνδράσι
 ἐκείνοις.

β. Εἰ δὲ λέγοι τις· Καὶ τίνας ἔνεκεν μὴ πάντες
 προσηγοῦν αὐτῷ, μὴδὲ πάντες αὐτὸν ἰδερᾶπυσον τότε,
 ἀλλὰ μόνου εἰ δίκαιοι; ἐρησομαι χάρις, τίνας ἔνεκεν
 μὴδὲ νῦν ἀπαντες αὐτὸν ἴσασιν; Καὶ τί λέγω περὶ
 τοῦ Χριστοῦ; Τὸν γὰρ Πατέρα τὸν τούτου, διατὶ μὴ
 πάντες, μήτε τότε, μήτε νῦν ἔγνωσαν· ἀλλ' οἱ μὲν
 αὐτομάτως ἄπαντα φέρονται λέγουσιν, οἱ δὲ θαυμά-
 νους τὴν τοῦ παντός ἐπιτρέπουσι πρόνοιαν· εἰσὶ δὲ
 εἰ καὶ ἕτερον παρὰ τούτου ἀπαλλάττονται θεῶν· τινὲς
 δὲ αὐτῶν καὶ τῆ ἀντικειμένην εἶναι βλασφημοῦσιν
 αὐτοῦ δύναμιν^α, καὶ τοὺς νόμους αὐτοῦ, πονηροῦ
 τινὲς θαίματος εἶναι νομίζουσιν; Τί οὖν; παρὰ τοῦτο
 οὕτε θεῶν αὐτὸν φήσαντες εἶναι, ἐπειδὴ τινὲς εἰσιν οἱ
 τοῦτο λέγοντες, καὶ πονηρὸν αὐτὸν ὁμολογήσομεν
 εἶναι; καὶ γὰρ καὶ τοῦτο εἰσιν οἱ βλασφημοῦντες
 αὐτόν. Ἄπειγέ τῆς παραφροσύνης καὶ τῆς ἐσχάτης
 παραληξίας. Εἰ γὰρ μέλλοιμεν ἀπὸ τῆς τῶν μαινο-
 μένων κρίσεως χαρακτηρίζειν τὰ δόγματα, οὐδὲν κωλύ-
 ομεν μαινέσθαι καὶ αὐτοῦς· μανίαν χαλεπωτάτην.
 Ἐτετα, ἦλον μὲν οὐδεὶς λυμαντικὸν ὀφθαλμῶν εἶναι
 φησὶ διὰ τοὺς νοσοῦντας τὰς ὄψεις, ἀλλὰ φωτιστικὸν,
 ἀπὸ τῶν ὑγιαίνοντων λαμβάνουν τὰς κρίσεις· καὶ τὸ
 μέλι δὲ οὐδεὶς πικρὸν προσερεῖ, ἐπειδὴ τοῦτο τῆ αἰ-
 σθησῆαι τῶν ἀρρώστων δοκίμ' ἢ μὲ δὲ θεῶν ἀπὸ τῆς
 τῶν ἀσθενούντων ὑπολήψεως, ἣ μὴ εἶναι, ἣ πονηρὸν
 εἶναι, ἣ ποτὲ μὲν προνοεῖν, ποτὲ δὲ μὴδὲ ὅλιως τοῦτο
 ποιεῖν φημιούνται τινες; Καὶ τίς ἂν τοῖς τοιοῦτους
 ὑγιαίνειν φησείεν, ἀλλ' οὐκ ἐξοστρηκέναι καὶ παρα-
 πλεῖν, καὶ μαινέσθαι τὴν ἐσχάτην μανίαν; Ὁ κό-
 σμος αὐτὸν οὐκ ἔγνω, φησὶν. Ἄλλ' ὢν ὁ κόσμος
 οὐκ ἦν ἄξιος, οὕτως αὐτὸν ἔγνωσαν. Εἰπὼν δὲ καὶ
 τοὺς μὴ γινώσκας αὐτόν, ἐν βραχεῖ καὶ τὴν αἰτίαν

τῆς ἀγνοίας ἔθηκεν. Οὐ γὰρ ἀπλῶς εἶπεν, ὅτι οὐδεὶς
 αὐτὸν ἔγνω, ἀλλ' ὅτι Ὁ κόσμος αὐτόν οὐκ ἔγνω
 τούτῳσιν, οἱ τῷ κόσμῳ μόνῳ προσηλωμένοι, καὶ τὰ
 τοῦ κόσμου φρονούντες ἀνθρώποι. Οὕτω γὰρ εἰώθε
 καλεῖν αὐτοὺς καὶ ὁ Χριστός, ὡς ἔταν λέγῃ· Πάτερ
 ἄγιε, καὶ ὁ κόσμος οὐκ ἔγνω. Οὐκ ἔρα αὐτὸν
 μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν Πατέρα αὐτοῦ ὁ κόσμος ἠγνώσκει,
 [51] καθάπερ ἐλέγομεν. Οὐδὲν γὰρ οὕτω θολοὶ διά-
 νοίας, ὡς τὸ προστηκέναι τοῖς παρούσι. Ταῦτ' οὖν
 εἰδότες, ἀποστήσασθε ἑαυτοὺς τοῦ κόσμου, καὶ τῶν
 σαρκικῶν ἀποβρήξασθε πράγματα, καθῶσαν ὁλόν τε.
 Οὐδὲ γὰρ ἐν τοῖς τυχοῦσιν ὁμῶν ἀπὸ τούτων ἡ ζημία
 γίνεσται, ἀλλ' ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῶν ἀγαθῶν. Οὐ γὰρ
 ἔστιν ἀνθρώπων τὴν κατὰ τὸν παρόντα βίον ἀναχέ-
 ομενον πραγμάτων σφοδρὰς δυνήθησαι ἐπιλαθῆσθαι
 τῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς γηνησῶν^α· ἀλλὰ ἀνάγκη τὸν
 περὶ ταῦτα ἐπονουόμενον ἐκείνων ἐκπεσεῖν. Οὐ δὲ
 ὄρασθε γὰρ, φησὶ, θεῷ δουλεύετε καὶ μαμωνᾶ·
 ἀνάγκη γὰρ ἐνὸς ἔχεισθαι, καὶ τὸν ἕτερον μισεῖν. Καὶ
 ταῦτα καὶ αὐτὴ τὴν πραγμάτων ἡ περὶ βῶθ. Οἱ
 γοῦν τῶν χρημάτων ἐπιθυμίας καταγελᾶσαντες,
 οὕτως μάλιστα εἰσιν οἱ τὸν θεὸν ἀγαπῶντες ὡς χρῆ-
 ὡστερ οὖν οἱ τὴν ἀρχὴν ἐκείνην θαυμάζοντες, οὕτως
 μάλιστα πάντων εἰσιν οἱ ἀμειψότεροι^β ἢ τὴν περὶ αὐ-
 τὸν ἀγάπην ἔχοντες. Ψυχὴ γὰρ καθάπερ ὑπὸ φιλο-
 χρηματίας ἀλούσας, οὐ βῆξις οὐδὲ εὐκόλως παραι-
 τήσεται καὶ πρᾶξει καὶ εἰπεῖν τὴν παρεχόμενον
 τὸν θεὸν, ἅτε καὶ ἑτέρου γενομένη δεσπότου δούλη,
 καὶ πάντα ἀπανταντίας ἐπιτάττοντος τῷ θεῷ.

Ἄνανήσασθε τοῖνον ποτὲ καὶ διεγέρθητε, καὶ ἐνοή-
 σαντες τίνας ἐσμεν οἰκείται, τὴν τούτου βασιλείαν
 ἀγαπήσωμεν μόνῃ· κλαύσωμεν, βρηθήσωμεν ὑπὲρ
 τὸν ἐμπροσθεν χρόνον, ὃν ἐδουλεύσαμεν τῷ μαμωνᾶ·
 βίβωμεν αὐτοῦ καθάπερ τὸν ζυγὸν, τὸν ἀφόριστον καὶ
 τὸν βαρῆν, καὶ μῶμενον φέροντες τὸν τοῦ Χριστοῦ,
 τὸν κοῦρον καὶ βῆστον· οὐδὲν γὰρ ἐπιτάττει τοιοῦ-
 τον ἡμῖν ὁλόν ὁ μαμωνᾶς. Ὡςτος μὲν γὰρ ἐχθροὺς
 καλεῖται πᾶσι γίνεσθαι· ὁ δὲ Χριστός τὸναντίον,
 ἀπαντας ἀπέχθεται καὶ φιλεῖν. Ἐκείνος τῷ πληρῷ
 καὶ τῇ πλινθεῖα προσηλώσας (τοῦτο γὰρ ἐστὶν ὁ χρυ-
 σός), οὐδὲ τὸν νύκτας ἀφίγειν ἀνανηύσαι μακρὸν·
 οὕτως τῆς μὲν περὶ τῆς ταῦτης καὶ ἀνοήτου φρονήσεως
 ἀπαλλάττει^γ, καλεῖται δὲ συνάγειν τοὺς θησαυροὺς ἐν
 τοῖς οὐρανοῖς, οὐκ εἰ τῆς εἰς ἑτέρας ἀδικίας, ἀλλ'
 ἐκ τῆς οἰκείας δικαιοσύνης. Ἐκείνος μετὰ τοῦ πολ-
 λῶς ἰδρώσας καὶ τὰς τλαιπωρίας οὕτε δύναται πα-
 ραστῆναι κολαζόμενος ἡμῖν ἐκεῖ καὶ κακῶς πάσχουσι
 διὰ τοὺς αὐτοῦ νόμους, καὶ ἐπιτεῖναι^δ τὴν πλῆγαν·
 οὕτως δὲ κἂν ποτήριον ἡμῖν ἐπιτάξῃ δοῦναι ψυχροῦ,
 οὐδὲ τούτου τὸν μισθὸν καὶ τὴν ἀμοιβὴν ἀφίγειν ἡμᾶς
 ἀπολέσαι ποτὲ, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς ἀντιθέουσι τὴν δα-
 ψιλίας. Πῶς οὖν οὐκ ἐσχάτης ἀνοίας, τῆς οὕτω
 προσηγοῦς δεσποτικῆς καὶ τοσοῦτον γεμοσύνης ἀγαθῶν
 ἀμειλύντας, ἀχαρίστη καὶ ἀγνώμονι δουλείαν τυ-
 ράνην, καὶ οὐδὲν οὕτε ἐνταῦθα, οὕτε ἐκεῖ δυναμένῳ
 τοὺς πειθόμενους αὐτῷ καὶ προσέγοντας^ε ὠφελεῖν;
 Καὶ οὗτο μόνον ἐστὶ τὸ θεῖον, οὐδὲ αὐτῆ ἡ ζημία
 μόνον, ὅτι οὐκ ἀμύνει κολαζόμενος· ἀλλ' ὅτι πρὸς
 τοῦτῳ καὶ μωρίας περιβάλλει κακοῖς, ὅπερ ἐβρῆν
 εἰπὼν, τοὺς πειθόμενους αὐτῷ. Τοῦ γὰρ πλείονος
 τῶν ἐκεῖ κολαζόμενων, ἀπὸ ταύτης ἴδοι τις ἂν κολα-
 ζόμενος τῆς αἰτίας, ὅτι χρεῖματιν ἐδούλευσαν καὶ τὸ
 χρυσὸν ἠγάπησαν, καὶ τοὺς δεομένους οὐκ ἐπέκρασαν.

^α ἢ καὶ ἀκούετε. Καὶ γὰρ φωνῆς ἤκουσαν, καὶ εἶδον αὐ-
 τόν, ἀλλ' οὐκ. ^β Μορ. ἐκείνων μόνων. ^γ Sic Sav. Mor. αὐ-
 τὸν δύναν.

^δ Sic Savit. et mss. Mor. γρησάν, male. ^ε Sic Mor. Sav. οἱ βρῆστοίτων. ^ζ Sic Morel. Sav. φρονήσεις ἀφίγειν. ^η Boiluis apud Sav. legendum putat ἀλλὰ καὶ ἐπιτεῖναι. ^θ Lucis προσήκοντες.

Ἄπερ ἵνα μὴ καὶ ἡμεῖς πάθωμεν, σκορπίσωμεν, [52] δόμεν τοῖς πένησιν, ἀπαλλάξωμεν τὴν ψυχὴν καὶ τῶν ἐνταῦθα φροντιστῶν τῶν βλαβερῶν, καὶ τῆς ἐκεῖ διὰ ταῦτα κειμένης ἡμῖν τιμωρίας. Ἀποθώμεθα δικαιοσύνην ἐν οὐρανοῖς, ἀντὶ χρημάτων τῶν ἐπὶ γῆς συλλέξωμεν θησαυροὺς ἀναλότους, θησαυροὺς δυναμένους συναποθρῆσαι πρὸς τὸν οὐρανὸν ἡμῖν· δυναμένους ἡμῖν κινδυνεύουσι παραστῆναι, καὶ ποιῆσαι τὸν κρι-

τὴν Πλεων τότε· ἐν γένοντο πάντας ἡμεῖς εὐμνὺν καὶ κατ' ἐκεῖνην τὴν ἡμέραν σχόντας, ἀπὸ μετὰ πολλῆς παρρησίας τῶν ἠτομασμένων ἐν τοῖς οὐρανοῖς, τοῖς ὅς χρῆ ἀγαπήσιν αὐτὸν καὶ φιλοανθρώπῳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ οὐ τῷ Πατρὶ ἢ δόξα ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι καὶ αἰ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμ

ΟΜΙΛΙΑ Θ.

Εἰς τὰ ἴδια ἤλθε, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον.

α'. Ἄν τῶν προτέρων διαμνημονεύετε νοημάτων, μετὰ πλεονος προθυμίας καὶ διὰ ἐξῆς ἐπικοδομησόμενα*, ὡς ἐπὶ κέρει τοῦτο ποιοῦντες μεγάλην. Οὕτω γὰρ ἡμῖν τε εὐμαθέστερος ἔσται ὁ λόγος, τῶν ἤδη λεχθέντων μεμνημένων, καὶ ἡμεῖς ἢ οὐ πολλοὺ διησημασίαν πόνου, δυναμένους ἡμῶν εἰς τῆς πολλῆς φιλομαθείας; ἔξυτερον τοῖς λοιποῖς ἐνορῶν. Ὁ μὲν γὰρ αἰεὶ τὰ εἰδόμενα ἀπολλύει, αἰεὶ δεῖται τοῦ διδάσκοντος, καὶ οὐδέποτε εἴσεται οὐδὲν· ὁ δὲ ἄπερ ἀνὰ λάθρην φιλάττων, καὶ οὕτω τὰ λοιπὰ προσλαμβάνων, ταχέως ἀνὰ μαθητοῦ διδάσκαλος ἔσται, καὶ οὐχ ἑαυτοῦ μόνον*, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν χρήσιμος. Ὅπερ μάλιστα ταύτην εἰσεσθαι προσδοκῶ τὴν ἐκκλησίαν, ἀπὸ τῆς πολλῆς ταύτης τεκμηριώμενος φιλοχολίας. Φέρει οὖν ὡς ἐν ἀσφαλὶ θησαυροφυλακίῳ τοῖς ὑμετέρας ψυχαῖς τὸ ἀργύριον τοῦ Κυρίου παρκαταθώμεθα, καὶ τὰ σήμερον ἡμῖν προτεθέντα ἀναπτύξωμεν, ὡς ἂν ἡ τοῦ Πνεύματος παρέχη χάρις. Ἐλπαν, οὐ· Ὁ κόσμος αὐτὸν οὐκ ἔγνω, περὶ τῶν ἄνω χρόνων λέγων. Κάτεισι λοιπὸν τῆ λόγῳ καὶ πρὸς τοὺς τοῦ κηρύγματος χρόνους, καὶ φησιν· Εἰς τὰ ἴδια ἤλθε, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον· ἴδιοις Ἰουδαίου λέγων νῦν, ὡς ἂν περιούσιον, ἢ καὶ πάντας δὲ τοὺς ἀνθρώπους ὡς ὅτι αὐτοῦ γεγεννημένους. Καὶ καθάπερ ἀνωτέρω διαπορῶν ἐπὶ τῇ ἀνοίᾳ τῶν πολλῶν, καὶ ὑπὲρ τῆς κοινῆς ἀσχημύμενος φύσεως ἔλεγεν, οὐτὸς ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ γεγενήμενος, τὸν δημιουργὸν οὐκ ἐγνώρισεν· οὕτω καὶ ἐνταῦθα πάλιν, ἐπὶ τῇ τῶν Ἰουδαίων καὶ τῇ τῶν πολλῶν θυσαναχρηστικῶν ἀγνωμοσίῃ, πληκτικώτερον τίσθαι τὴν κατηγόριαν, λέγων, οὐτὸς οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον, καὶ ταῦτα αὐτὸν ἰδόντα πρὸς αὐτούς. Καὶ οὐ οὕτως μόνον*, ἀλλὰ καὶ ὁ προφήτης θαυμάζοντες ἔλεγεν τὸ αὐτὸ διὰ τοῦτο· καὶ Παῦλος δὲ ὕστερον ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ἐκπληττόμενος. Καὶ οἱ μὲν προφῆται οὕτως [53] ἔδωκεν, ἐκ προσώπου τοῦ Χριστοῦ λέγοντες· Λαός, ἐρ οὐκ ἔγνω, ἐδοῦλεύσετέ μοι, εἰς ἀκοῆν ὡς οὐκ ἐπίκουσέ μου· οὐκ ἄλλοι οὐκ ἐξεδούσατέ μοι, οὐκ ἄλλοι οὐκ ἐπαλαθῆσαν, καὶ ἐχώλωναν ἀπὸ τῶν ἐρίων αὐτῶν. Καὶ πάλιν· Οἱ οὐκ ἀνηγγέλη περὶ αὐτοῦ, ὄντος, καὶ οἱ οὐκ ἀκηκόασι, συνήσονται· καὶ, Ἐρῶσθην τοῖς ἐμὲ μὴ ζητοῦσιν· ἔμπαρως ἐγενόμην τοῖς ἐμὲ μὴ ἐπερωτῶσι. Παῦλος δὲ Ῥωμαῖος ἐπιστολῶν ἔλεγεν· Τί οὐκ; δὲ ἐπέζητε Ἰσραὴλ, τοῦτο οὐκ ἐπέτυχεν· ἢ δὲ ἐλογη ἐπέτυχε. Καὶ πάλιν· Τί οὐκ ἐρούμεν; Ὅτι ἔθνη τὰ μὴ διώκοντα δικαιοσύνην, κατέλαβε δικαιοσύνην· Ἰσραὴλ δὲ διώκων νόμον δικαιοσύνης, εἰς νόμον δικαιοσύνης οὐκ ἔφθασε. Καὶ γὰρ ἔστιν ὄντως ἐκλήθηςαι ἄξιον, πῶς οἱ μὲν ἐν ταῖς προφητικαῖς ἀναγραφαῖς βίβλοις, καὶ τοῦ Μωϋσέως καθ' ἐκδοτὴν ἀκούοντες τὴν ἡμέραν, μυρία περὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ λέγοντος παρουσίας, καὶ τῶν λοιπῶν

μετὰ ταῦτα προφητῶν, εἴτε αὐτὸν τὸν Χριστὸν μνοῖ, καθ' ἐκδοτὴν αὐτοῦ; θαυματουργοῦν μόνως αὐτοῖς ὀμοίουντα*, καὶ μῆτε τοῖς μὴ συγχωροῦντα εἰς ὅδον ἐθνῶν ἀπέλθειν ἢ ἴν Σαμαριτῶν εἰσελθεῖν, μῆτε αὐτὸν τοῦτο πᾶσι ἀλλ' ἅμα καὶ ἀπὸ λέγοντα, πρὸς τὰ πρόβα ἐστάθαι τὰ ἀποκαλωθέντα οὐκοῦν Ἰσραὴλ· ὅμως ἢ σημείων ἀπολαύοντες, καὶ τῶν προφητῶν κερὰν ἀκούοντες†, καὶ αὐτὸν συνεχῶς αὐτοῖς μνήσκοντα ἔχοντες, οὕτω καθάπται ἐπήρωσαν καὶ ἐκώρωσαν‡, ὡς μὲν ἐν τούτων ἐναχθῆναι τοῦ Χριστοῦ πίστιν ἰσχύσασιν.

Οἱ δὲ εἰς ἐθνῶν τούτων μὴ οὐδενὸς ἀπολαύοντες θεῶν ποτὲ λογίω ἀκούσαντες, οὐδὲ ὅσοι εἶπεν, ἀλλ' αἰεὶ τοῖς τῶν παραποιήτων ἐστῆναι μύθοις (τούτο γὰρ ἡ τῶν ἔξωθεν φιλοσοφῶν ποιητῶν ἢ λήθους ἀνελλττοντες, καὶ ἐλλοῖς καὶ προσηλωμένα, καὶ οὐτε δογματικῶν οὐτε πνευματικῶν εἰρηστικῶν καὶ ἡγῆς; (καὶ γὰρ αὐτοῖς τῶν δογματικῶν ἀκαθαρτότερος ἦν καὶ ἐν ῥοσ). Πῶς δὲ οὐκ; Ἐμελλόν τοὺς θεοὺς αὐτῶν κακῶς χαιρίζοντας ὄροντες, καὶ δι' αἰσχρῶν μνησίων, δι' αἰσχροτέρων δὲ βερκαπευόμενος πράγῳ καὶ τοῦτο νομιζόντα; ἢ ἐόρην καὶ τιμῆν· εἴτε καὶ δι' ἀκαθάρτων ζώων καὶ παιδοκτονιῶν τῶν οὐκ ἀκαθάρτων εἰς ταῦτα ζηλοῦντες)· ἀλλ' αἰεὶ πρὸς αὐτὸν τὸν πυθμένα τῆς κακίας κατεῖται, ἐξαιρέτως ὡς περ ἐκ τινος μηχανῆς ἀνωθῆναι καὶ ἀπ' αὐτῆς τῶν οὐρανῶν τῆς κορυφῆς ἀνεγείναται διαλάμποντες. Πῶς οὖν τοῦτο γέγονε, καὶ Ἄκουσον Παύλου λέγοντος. Καὶ γὰρ ὁ μακάριος ταῦτα ἀκριβῶς ζητῶν, οὐκ ἀπέστη ἑως αἰτίαν εἶρε, καὶ τοῖς ἄλλοις ταύτην ἐδήλωσεν· Τίς οὐκ ἐστὶν αὕτη; καὶ [54] πόθεν ἡ τοσαύτη σὺς αὐτοῖς; Ἄκουσον αὐτοῦ τοῦ τὴν οἰκονομίαν τὴν ἐμπροσθενούσαν ταῦτα λέγοντος. Τί οὐκ εἶπεν, τὴν διαπόρσιν τῶν πολλῶν λῶν τῶν Ἀγροστικῶν, φησὶ, ἐπὶ τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνην καὶ ζητοῦντες τὴν ἴδιαν δικαιοσύνην στή δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ οὐκ ἐπέζησαν. Ἐπαθον¹. Καὶ πάλιν τὸ αὐτὸ τοῦτο ἐλέγχετο ἐμμοφσῶ· Τί οὐκ ἐρούμεν; Ὅτι ἔθνη τὰ μὴ δι δικαιοσύνην, κατέλαβε δικαιοσύνην, δικαιοσύνην ἐκ αὐτῆς Ἰσραὴλ δὲ διώκων νόμον δικαιοσύνης, εἰς νόμον δικαιοσύνης οὐκ ἔφθασεν. Ἐ διατι; Ὅτι οὐκ ἐκ αὐτοῦ προσέκοσαν γὰρ τοῦ προσκόμματος. Ὅθεν λέγει, τοιούτων ἐστὶν οἷα τούτων γέγονεν αὐτοῖς αἰτία τῶν κακῶν·

* Sav. αὐτοῖς ὁμοίουντα. † Sic Mor.; Sav.: καὶ τῶν σημείων καὶ τῶν προφητῶν ἀκούοντες quoque varianti, sed sine ulla sensus diversitate. ‡ φώθησαν, et mox ἀνεγείναται. Hic post πιστιν Mb. ἰσχύσασιν, quod a Savit. et a me. plurimam abest, καὶ ποιητῶν. Mor. καὶ ποιητῶν. † Sav. et eodē. Ἐναχθῆναι καὶ μάλα εἰκότως. Οἱ γὰρ τῶν θεῶν, Legabatur in Montf. πῶς δὲ οὐκ ἐμπελόν, τοῖς θεοῖς; Eort. † Mss. quidam νομιζόντες. ‡ Sav. cum cu 706 τμ., πῶς οὐκ ἐμπελόν ταῦτα ἠρῶσιν; ἀλλ' ὅμως vii. in marg. εἰα ταῦτα οὐκ ἐπέθον.

* Mor. et mss. quidam ἐπικοδομησόμεν. Sav. et lonpe plures mss. ἐπικοδομησόμεν. † Sic Savit. et Mor. Quidam ἡμεῖς εἰ. ‡ Savit. οὐκ ἑαυτοῦ μόνον. † Sav. νόμος.

facti mercedem amitti sinet, sed large nos præmio donabit. Annon extremæ dementiae fuerit, tam placida et tot bonis referta servitute neglecta, ingrato servire tyranno, qui neque hic, neque illic potest eos qui sibi obsequentes sunt juvare? Neque id solum mali et damni est, quod supplicio traditos non eruat; sed quod, ut dixi, sequaces suos innumeris obruat malis. Plurimos enim ex iis qui ibi cruciantur, videre est idem supplicio traditos, quod pecuniis servierint et aurum amarint, egenisque non erogarint. Quæ ne nos quoque patiamur, dispergamus, demus pauperibus, animam nostram eruamus et a

noxia hujus vitæ curis, et a supplicio illic nobis parato: deponamus justitiam in cælis: loco terrenarum opum colligamus thesauros qui absumi nequeant, thesauros qui possint nobiscum in cælum pervenire, qui possint nobis periclitantibus patrocinari et iudicem reddere propitium; quem utinam et nunc et in illa die propitium habentes, cum libertate bonis illis in cælo paratis iis qui recte diligunt eum, fruamur: gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, quicum Patri gloria unaque sancto Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA IX.

11. In propria venit, et sui eum non receperunt.

4. Si priorum reminiscamini, quæ sequuntur cum majori alacritate adjiciemus, utpote qui magnum impendere lucrum videamus. Ita enim vobis capti facilius sermo erit, si jam dictorum memineritis; nobisque non multo opus erit labore, cum vos ex discendi cupiditate acutius cætera dispicietis. Qui enim ea quæ tradita sunt semper amittit, doctore semper egebit, nec unquam sciet quidpiam; qui autem accepta custodit, et reliqua superaddit, cito ex discipulo magister erit, nec sibi solum, sed aliis quoque utilis. Hujusmodi spero fore hanc concionem, idque ex tanto vestro audiendi studio auguror. Age ergo, in vestris animis, quasi in tutissimo thesauro, argentum Domini deponamus, et quæ nobis bodie proposita sunt, quantum nobis Spiritus gratia supeditabit, explicemus. Dixerat, *Mundus eum non cognovit*, de antiquioribus illis temporibus loquens. Descendit deinde ad tempus prædicationis, et ait: *In propria venit, et sui eum non receperunt*. Suos hic Judæos vocat, ut populum peculiarem, vel etiam omnes homines tamquam ab ipso creatos. Ac quemadmodum supra de multorum amentia stupens, et de communi natura erubescens dicebat, mundum ab illo conditum, creatorem suum non cognovisse: sic et hoc loco Judæorum aliorumque multorum ingratum animum ægre ferens, in graviorem prorumpit accusationem, dicens: *Sui eum non receperunt*, etsi ipse ad illos venerit. Neque ipse solum, sed etiam prophetæ idipsum mirabundi dixerunt: necnon Paulus laus de rebus obstupescens. Et prophetæ quidem ex persona Christi clamantes dixerunt: *Populus, quem non cognovi, servivit mihi: in auditu auris obediunt mihi. Filii alieni mentis sunt mihi: filii alieni inveterati sunt, et claudicaverunt a semitis suis* (Psal. 17. 45. 46). Et rursum: *Quibus non est narratum de eo, videbunt: et qui non audierunt, intelligent* (Isai. 52. 15); et, *Inventus sum a non querentibus me: palam apparui iis qui me non interrogabant* (Ibid. 66. 1). Paulus autem ad Romanos scribens dicebat: *Quid ergo? quod quærebat Israel, hoc non est consequutus: electio autem consequuta est* (Rom. 11. 7). Et iterum: *Quid ergo dicemus? Quod gentes, quæ non sectabantur justitiam, apprehenderunt justitiam: Israel vero*

sectando legem justitiæ, in legem justitiæ non pervenit (Rom. 9. 30). Res est enim admiratione digna, quomodo il qui in prophetis libris educati sunt, quique quotidie audiunt Moysen innumera de Christi adventu loquentem, necnon sequentium temporum prophetas, atque ipsam Christum quotidie miracula patrantem, cumque ipsis solis versantem, necdum permittentem discipulis ut in viam gentium abirent, aut in civitatem Samaritanorum ingrederentur, quod neque ipse faciebat, sed frequenter dicebat se missum esse ad oves quæ perierant domus Israel: tamen illi post tot signa in gratiam sui edita, cum prophetas quotidie audirent, ipsumque Christum assidue monentem, usque adeo cæcos atque surdos se præstiterint, ut nulli eorum ad fidem in Christum induci poterint.

Externa philosophia quam absurda et turpis. — Gentiles autem nihil horum consequuti, divinis oratione in somnis quidem audierant; sed in fabulis insipientium versati (sic enim voco externam illam philosophiam) et potarum deliramenta tractantes, lignis et lapidibus addicti erant, nec vel in doctrina vel in morum disciplina quidpiam sanum vel utile noverant; vita quippe illorum impurior quam doctrina scelestiorque erat. Quid autem aliud sperandum erat, cum deos suos viderent nullis non flagitiis gaudentes, atque obscænis verbis, obscœnioribusque rebus cultos: hæc pro festis diebus et pro honore habentes: ad hæc etiam nefandis cædibus, punierumque maculationibus honoratos, qua in re deos ipsi suos imitabantur. Attamen in ipsorum nequitie profundum lapsi, repente quasi per quamdam machinam sublimes aëti, ex ipso cælorum vertice sublimes nobis apparuerunt. Id vero quomodo et unde evenit? Audi Paulum narrantem. Beatus quippe ille, dum hæc diligenter inquireret, non cessavit donec causam invenisset, ut omnibus aperiret. Quænam illa est, et unde tanta cæcitas ipsis obvenerat? Audi illum cui hoc ministerium creditum fuerat. Quid ergo dicit, ut dubitationem multorum solvat? *Ignorantes justitiam Dei, et querentes propriam justitiam statuere, justitiæ Dei non sunt subjecti* (Rom. 10. 3). Propterea ergo id passus sum. Ac rursum idipsam aliter explicans dicit: *Quid ergo dicemus? Quod gentes quæ non sectabantur justitiam, apprehenderunt justitiam: justitiam autem quæ ex fide*

*Israel vero sectando legem justitiæ, in legem justitiæ non pervenit. Dic qua de causa? Quia non ex fide: im-
pegerunt enim in lapidem offensivis (Rom. 9. 30-32);
hinc est, incredulitas illis causa malorum fuit: hanc
vero peperit arrogantia. Quia enim antea plus quam
gentiles habentes, quod nempe legem accepissent,
Deum nosset, et alia quæ Paulus memorat, post
Christi adventum gentiles viderunt per fidem cum
pari secum honore vocatos, ac post fidem nihil plus
habere eum qui ex circumcisione esset, quam eum
qui ex gentilibus accessisset: ex superbia in invidiam
delapsi sunt, atque ineffabilem illam immensamque
Domini benignitatem non tulerunt: quod non aliunde
processit, quam ex arrogantia, nequitia et odio.*

2. Quid enim, omnium stultissimi, illa in alios ef-
fusa providentia vobis damni affert? num bona vestra
ex aliorum consortio minuebantur? Verum circa
perfecto malitia est, quæ quid deceat percipere ne-
quit. Exulcerati ergo quod in eadem libertate consor-
tios habent, in se gladium impulerunt, sequæ a di-
vina benignitate ejecerunt; et jure quidem. Nam ait:
*Amice, non facio tibi injuriam: volo autem et his dare
sicut et tibi (Math. 20. 13. 14)*. Imo ne quidem hæc
responsione digni sunt. Ille namque etsi ægre ferabat,
poterat tamen dici totius labores, ærumnas, æstum
et sudorem proferre: hi vero quid dicere possunt?
Nihil quidem tale; sed desidiam, intemperantiam et
mille vitia, quæ prophetæ omnes incusantes illis per-
petuo objiciebant: per quæ vitia illi perinde atque
gentiles Deum offenderent. Id quod declarans Paulus
dicebat: *Non enim est distinctio Judæi atque Græci:
omnes enim peccaverunt, et egent gloria Dei. justificati
gratis per gratiam ipsius (Rom. 3. 22 24)*. Hoc vero
caput totum utiliter et admodum prudenter in episto-
la illa pertractat. Superius autem illos majori sup-
plicio dignos ostendit: *Quicumque enim in lege pecca-
verunt, per legem judicabuntur (Rom. 2. 12)*: id est,
gravius; quia præter naturam legem quoque accu-
santem habebunt. Neque hinc tantum, sed et quod in
causa fuerint cur gentes Deum blasphemarent: *No-
men enim meum, inquit, per vos blasphematur in gen-
tibus (Isai. 52. 5. Rom. 2. 24)*. Cum igitur hoc maxi-
me morderet illos; etenim credentibus quoque ex
circumcisione res stupenda videbatur esse; quomob-
rem Petram incusabant Cesarea ad se redeuntem,
quod ad viros præputium habentes ingressus esset,
et cum illis comedisset: et postquam Dei econo-
miam intellexerant, adhuc mirabantur quo pacto
donum sancti Spiritus in gentes effusus esset; ex stu-
pore significantes se nunquam rem tam inopinatam ex-
spectavisse. Quia ergo sciebat illos hoc potissimum ægre
ferre, nihil non agit ut eorum tumorem deprimat, et
arrogantiam inflatos dejiciat. Et tunc quomodo id agat.

*Judæi carpuntur a Paulo maxime ob suam arrogan-
tiam. Superbia omnes virtutes reddidit inutiles. — Post-
quam de gentilibus disputaverat, ostenditque illos
nullam prorsus defensionem habere, nullamque spem
salutis, acriterque illos incusaverat de perversitate
doctrinæ deque vitæ impuritate; ad Judæos sermo-*

*nem transfert; ac recensitis iis omnibus
pheta de illis dixerat, quod scelesti essent
callidi, quod omnes inutiles facti, ac nul-
lus esset qui Deum requireret, sed omnes decli-
et similia, subdidit: Scimus autem quoniam
que lex loquitur, iis qui in lege sunt loquitur:
os obstruatur, et subditus fiat omnis mundus
Ihesus enim peccaverunt, et egent gloria Dei (Ro-
et 23). Quid ergo te effers, Judæe? cur altu-
Nam os quoque tuum obstructum est, et ca-
tua sublata, ac cum universo mundo tu:
subditus, et perinde alteri alii opus habes
justificeris. Oportebat certe etiamsi probe
et fiduciam multam apud Deum habuisses,
invidere, qui per benignitatem Dei misericor-
diam salutem consequuturi erant. Nam extremæ
est, aliorum bona inique ferre, cum ma-
ulto tuo detrimento id futurum est. Si enim
salus bona tua pessumdaret, jure doluisset
si id non accedat iis qui philosophari didic-
autem alterius supplicium mercedem tuam n-
neque illius felicitas ipsam minuit, cur tu de
aliis gratis salute donetur? Oportebat i-
dixi, etiamsi te probe gessisses, non morder-
lute in gentes effusa: cum autem iisdem
peccatis sis, Domini quoque offenderis, alio
ægre fers, et altum sapis, quasi solu-
debe consors esse, non invidiæ solum et arrogan-
etiam tantæ dementiæ causa omnium gr-
dignus fueris suppliciiis: omnium quippe
radicem superbiam in te inseruisti. Ideo
quispiam dicebat: Principium peccati superbi-
10. 15); hoc est, radix, fons, mater. Sic
primus homo a beato illo statu dejectus est
bolus qui illum decept, ab illa dignitatis su-
excidit. Quare cum nosset scelestos ille huj-
naturam posse ex ipsis caelis dejicere, hanc
viam est, cum Adamum ex tanto honore c-
enravit. Cum enim illum spe æqualitatis
adipiscendæ inflatum reddidisset, sic illum
et in profundum inferni præcipitavit. Nihil e-
Dei benignitate avertit, et gehennæ ignis
tradit, ut superbiæ tyrannis. Hæc nos occup-
vita nostra impura efficitur, etiamsi castitat-
ginitatem, jejunium, precationem, elem-
cæterasque virtutes exerceamus *Inmundus
apud Dominum omnis superbus (Prov. 16. 1)*
ergo animi tumorem comprimamus; huic f-
medio tollamus, si mundi velimus esse, et
quod diabolo paratum est, supplicio liber-
quod arrogans eodem quo diabolus sit sup-
niendus, audi Paulum dicentem: *Non neopt-
in superbiam elatus, in iudicium incidat et in
diaboli (1. Tim. 3. 6)*. Quid est iudicium?
dem, inquit, damnationem, in idem supplicii
modo igitur hoc malum effugeris? Si tecum
naturam tuam, si peccatorum multitudinem
gnitudinem cruciatum: si cogitaveris quæ
sint ea quæ in hoc mundo splendida videntur*

ὅτι ἔτεκεν ἡ ἀπόνοια. Ἐπειδὴ γὰρ πρὸ τούτου πλὴν ἔχοντες Ἑλλήνων, τῷ τὸν νόμον ἐπιθήναι καὶ θεῶν εἶδέναι, καὶ τὰ ἄλλα ἄπερ ὁ Παῦλος φησι μετὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν εἶδον ἀπὸ τῆς πίστεως μετὰ τῆς αὐτῆς ὁμοιότητος καλοῦμένου κακίοντος καὶ αὐτοῦ, καὶ οὐδὲν πλὴν ἔχοντα τὸν ἐν περιτομῇ· τοῦ ἐξ ἄθων μετὰ τὴν πίστιν ἐδήχθησαν ὑπὸ ἀπονοίας εἰς βαρβανίαν ἐλθόντες, καὶ τὴν τοῦ δεσπότη φιλανθρωπίας τὴν ἀρατον καὶ ὑπερβάλλουσαν οὐκ ἔνεγκαν. Τοῦτο δὲ αὐτοῖς ἐτέρωθιν μὲν οὐδαμῶθεν, ἐξ ἀλαζονείας δὲ καὶ πονηρίας καὶ μισανθρωπίας γέγονε.

β. Τί γὰρ, ὡ πάντων ὑμεῖς ἀνοήτοτεροι, κατεβλάψασθε ἐκ τῆς εἰς ἐτέρον γινόμενης κημενίας; πῶς δὲ ἢ τὰ ὑμέτερα φλαττοῦτο ἀγαθὰ, τῷ κοινωνοῦ ἐτέρου ἔχεν τὸν αὐτῶν; Ἄλλα τυφλὸν ὄντως ἢ πονηρία, καὶ τῶν δούτων οὐδὲν δύναται συνιδεῖν ταχέως. Ἀρχθέντες τοίνυν τῷ κοινωνοῦ μέλλειν ἔχεν τῆς αὐτῆς παρήσσιας, καθ' ἑαυτὸν τὸ ξίφος ὄθησεν, τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας ἐκβαλόντες· ἑαυτούς· καὶ μῦλα εἰκότας. Ἐταῖρος γὰρ, φησὶν, οὐκ ἀδικῶ σε· θέλω δὲ καὶ τοῦτοσε θοῦται ὄσπερ καὶ σοί. Μῆλλον δὲ οὐδὲ τούτων ἔξει τῶν λόγων οὗτοι. Ἐκείνος μὲν γὰρ εἰ καὶ ἐδουχαιρῆται, ἀλλ' ὅμως ἔχον εἶπειν ἡμέρου δολοκλήρου πόνου, καὶ ταλαιπωρίας καὶ ὀλέθρου καὶ ἰερῶν· οὗτοι δὲ τί χρεῖον ἂν εἰπεῖν; Τοιοῦτον μὲν οὐδὲν ἄβουθιαν δὲ καὶ ἀσπίαν, καὶ τὰ μυρία κακὰ, ἢ διαπαντὶς καταγροῦντες αὐτῶν ἐστέλουσι εἰ προσήται πίντες, δὲ ἢ καὶ αὐτοὶ ὁμοίως τοῖς ἔθνεσι προσκομίζουσαν τῷ Θεῷ. Καὶ τοῦτο ὁ Παῦλος δηλοῦν ἔλεγεν· Οὐ γὰρ ἐστι διαστολή Ἰουδαίας τε καὶ Ἑλλάδος· πάντες γὰρ ἡμάρτορ, καὶ ὑστεροῦνται τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, δικαιούμενοι δωρεάν τῇ αὐτοῦ χάριτι. Καὶ τοῦτο μὲν ἄπαι τὸ κεφάλαιον χρησίμως καὶ σφύδρα συνείας κατ' ἐκίνην γυμνάζει τὴν ἐπιτολήν. Ἄνωτερον δὲ καὶ μελιόνως δέκνεται κολάσεως ἄξιός ἐστιν. Ὅσοι γὰρ ἐν νόμῳ ἡμάρτορ, διὰ νόμον κριθήσονται, φησὶ· τούτῃ, χαλεπότερον, μετὰ τῆς φύσεως καὶ τὸν νόμον κατήγορον ἔχοντες. Οὐ ταύτῃ δὲ μόνον, ἀλλὰ τὴν παρὰ τοῦ ἔθνους τοῦ τὸν Θεὸν βλασφημῆσθαι γεγενῆσθαι αἰτίαι· Τὸ γὰρ ὄνομα μου, φησὶ, εἰ ὄμις βλασφημῆται ἐν τοῖς ἔθνεσιν. Ἐπεὶ οὖν τοῦτο μέλατος ἦν τὸ δάκνον αὐτούς· καὶ γὰρ καὶ [55] τοῖς κείτοις ἐκείνοι ἐκ περιτομῆς παράδοξον τὸ πρῆγμα εἶναι ἔδοξε· διὰ καὶ ἐνεκάλων τῷ Πέτρῳ πρὸς αὐτοῖς ἀπὸ Καισαρείας ἐπαλεθόντι, ὅτι πρὸς ἄνδρας ἀκροδυστιαν ἔχοντας εἰσῆλθε, καὶ συνέφασεν αὐτοῖς· καὶ μετὰ τὸ μαθεῖν τὴν οικονομίαν τὴν τοῦ Θεοῦ, πάλιν καὶ οὕτως· ἐθαύμαζον, πῶς καὶ εἰς τὰ ἔθνη ἢ δωρεὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐκτελέγεται, καὶ τὸ ἐκλήβεσθαι ἐνδοκίμοι, ὡς οὐκ ἔστι καὶ τοῦτο προσεδοκῆσαν τὸ παράδοξον· ἔπει οὖν φησὶ ἐπιμέλιστα αὐτῶν τοῦτο καθήκτετο, πάντα ποιεῖ ἕως αὐτῶν τὸν τύπον κενώσας, καὶ τὴν ἀλαζονείαν ἐκλύσας σφόδρα οἰδοῦσαν. Καὶ ὅρα πῶς τοῦτο ποιεῖ· Διαλεχθεῖς ἄ περὶ τῶν Ἑλληνικῶν, καὶ διεξίτας αὐτοῖς οὐδεμίαν ἔχοντας οὐδαμῶθεν ἀπολογία, οὐδὲ ἐπιπέτα πονηρίας, καταγροῦσας τε ἀκριθῶς καὶ τῆς τῶν λογμάτων αὐτῶν διαστρωφῆς, καὶ τῆς περὶ τὸν βίον ἀκαθαρτίας, μετατίθεισιν ἐπὶ τοῖς Ἰουδαίοις τὸν λόγον· καὶ τὰ ἄπαι τοῦ Προφήτου καταλέξας· ἅπαντα δὲ ὡς ἔλεγεν ἐκείνος, ὅτι μικροὶ τινες ἔσαν καὶ δο-

λεροὶ καὶ ὑποκοί, καὶ πάντες ἅμα ἠχρηώθησαν. καὶ οὐδὲς ἐν αὐτοῖς ἐκίχηε τὸν Θεόν, ἀλλ' ἐξέκλινον πάντες, καὶ ὅσα τοῦτοια, ἐπήγαγον· *Οὐδαμῶν δὲ ἐστὶ ὄνα ὁ νόμος λέγει, τοῖς ἐν τῷ νόμῳ λαλεῖ, Ἰνα πάν σφόδρα ζημῇ. καὶ ὑπόδικος γένηται πᾶς ὁ κόσμος τῷ Θεῷ. Πάντες γὰρ ἡμάρτορ, καὶ ὑστεροῦνται τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ. Τί οὖν ἐπαίρεισιν αὐτῶν, ὡ Ἰουδαίαι; τί μέγα φρονεῖς; Καὶ γὰρ καὶ τὸ σὺν ἐμπροχρατικῶν σφόμα, καὶ ἡ σὴ παρήγορία ἀνήρηται, καὶ μετὰ τοῦ κόσμου παντός καὶ σὺ γέγονας ὑπόδικος, καὶ ὁμοῖως τοῖς ἄλλοις ἐν χρεῖα καθέστηκας τοῦ δωρεάν δικαιωθῆναι. Ἐγρῆν μὲν οὖν μὴ εἰ κατωρθωκῶς ἦς, καὶ παρῆροισιν πολλὴν εἶχες πρὸς τὸν Θεόν, μὴδὲ οὕτω τοῖς μέλλουσιν ἐκείσθαι καὶ σοῦ· σοθαὶ διὰ φιλανθρωπίας φουεῖν. Πονηρίας γὰρ τοῦτο ἐσχάτης, ἐπὶ τοῖς ἐτέρον τήκεσθαι ἀγαθοῖς, καὶ μέλιστα ὅτε μὴδὲ μετὰ τῆς σῆς τοῦτο ἐμελλε γίνεσθαι ζημία. Εἰ μὲν γὰρ ὁ τῶν ἄλλων σωτηρία τοῖς σοῖς ἐλυμαίνετο καλοῖς, λόγον ἂν εἶχε τὸ ἀγαθῶν καίτοι γε οὐδὲ τοῦτο κατὰ τὸν ἰ μεμαθηκότα φιλοσοφεῖν. Εἰ δὲ μὴτε κολαζομένου θωτόρον πλεονάζει σοὶ τὰ τῶν μισθῶν, μὴτε εὐ πάσων ἐλαττοῦται, τίνος ἔνεκον οὐ κώπεται αὐτῶν ὑπὲρ ὧν ἔτερος σφίεται δωρεάν; Ἐγρῆν μὲν οὖν, ὅπερ ἔφηγ', μὴδὲ εἰ τῶν εὐδοκμηκῶν ἦς, ἐπὶ τῇ κατὰ χάριν εἰς τὰ ἔθνη γινόμενῃ δάκνωσθαι σωτηρίᾳ· ὅταν δὲ τῶν αὐτῶν ὑπεύθυνος ὢν τῷ δεσπότη, καὶ προσκομῶν καὶ αὐτῆς, δυσχαίρεισιν ἐπὶ τοῖς ἄλλοις ἀγαθοῖς, καὶ μέγα φρονεῖς ὡς αὐτὸς οφείλων μόνος τῆς χάριτος μεταστρεῖν, οὐ βασιλείας μόνον καὶ ἀπονοίας, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐσχάτης ἀνοίας, καὶ πάντων τῶν χαλεπωτάτων ἂν εἴης ὑπεύθυνος βασιανστρηῶν [56] τὴν γὰρ τῶν κακῶν βίβαν ἀπάντων ἐν αἰσατῇ καταφεύουσας τὴν ὑπερφηανίαν. Διὸ καὶ τις σφοδρῶς ἔλεγεν· Ἀρχὴ ἁμαρτίας ὑπερφηανία· τούτῃ, βίβαν καὶ πηγῇ καὶ μῆτρῳ. Οὕτω καὶ ὁ πρωτόπλαστος ἐπέσειε τῆς [56] μακαρίας ἐκίνης διαγωγῆς· οὕτω καὶ ὁ τοῦτον ἀπάτησας διαβόλος ἀπ' ἐκείνου κατηνέχθη τοῦ τῆς ἀξίας ὕψους. Ὅθεν εἰδῶς ὁ μαρτῆρ τῆς ἁμαρτίας ταύτης τὴν φύσιν ἰκανὴν οἶσαν καὶ ἐξ αὐτῶν καταβαλεῖν τὸν οὐρανόν, ταύτην ἦλθε τὴν ὀδὸν, ὅτε τὸν Ἄδᾶμ ἀπὸ τῆς τοσαύτης κατενεγκῆν ἰσποῦσθαι τιμῆς. Τῇ γὰρ ἐπαγγαλίᾳ τῆς Ἰσοθίας· φουήσας αὐτῶν, οὕτω κατῆρξεν καὶ κατέβαλεν εἰς αὐτὰ τὸν ἦδον τὰ βάρβαρα. Οὐδὲν γὰρ οὕτω τῷ Θεῷ φιλανθρωπίας ἀλλοτρίαι, καὶ τῷ τῆς γενένης παραδίωσι πυρὶ, ὡς ἢ τῆς ὑπερφηανίας τυρανίας. Ταύτῃ γὰρ ἔμιν παροῦσας, ἀπας ἡμῶν ὁ βίος ἀκαθαρτος γίνεσθαι, κῆν σωφροσύνην, κῆν παρβενίαν, κῆν νηστειαν, κῆν εὐχῆς, κῆν ἐλεημοσύνην, κῆν ἐπιπέλωσιν. Ἀνάλιστος γὰρ, φησὶ, παρὰ Κυρίῳ πᾶς ὕψηλοκάρειος. Καταστῆλωμεν οὖν τοῦτο τὸ φύσημα τῆς ψυχῆς, καὶ τὸν θγκον τοῦτον ἀνακόπτωμεν^h, εἰ γε εὐδοκῆται εἶναι κολαροί, καὶ τῆς τῷ διαβόλῳ κειμένης ἀπηλλάχθαι κολάσεως. Ὅτι γὰρ τὸν ἀλαζονῶν τὰ αὐτὰ ἐκείνῳ παθεῖν ἀνάγκη, ἀκούσων τὸν Παύλου λέγοντος· *Μὴ νεφροτορ, Ἰνα μὴ τρωθῶσθε, εἰς κρίμα ἐμπέση καὶ παρὰ τοῦ διαβόλου. Τί ἐστὶ κρίμα; Εἰς τὴν αὐτὴν, φησὶ, καταπέτα, εἰς τὴν αὐτὴν κλάσασιν. Πῶς οὖν ἂν τις ἐκφυγῇ τοῦτο τὸ δεινόν, φησὶν; Εἰ γε ἀναλογίζοιτο ἰ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν, καὶ τῶν ἀμαρτημάτων τὸ πλῆθος, καὶ τὸν ἐκεῖ βασιανστρηῶν τὸ μέγεθος, καὶ τὸν ἐνταῦθα δοκούν-**

^a Sic Mor. et mss. Savil. et Ed. In mss. plurimis ἀλλὰ σωφροσύνη δεστέ. ^b Sic Mor. et mss. quiddam. Alii plures ἡλικος Sav. solus hujus vocis locos κατώσων. ^c Sic Mor. Sav. ὅτι καὶ οὕτως. ^d Sav. et cod. 705, 706 καθήκτετο, ὅρα πῶς αὐτῶν τὸν τύπον κενώσας, καὶ τὴν ἀλαζονείαν ἐκλύσας σφόδρα οἰδοῦσαν. Διαλεχθεῖς γὰρ. Ibidem pro Ἑλληνικῶν, Βουλαίαν legendum suspicatur Ἑλλήνων. ^e Morel. εἰτα τὰ. Savil. κπὶ τὰ.

^f Savil. κατὰ τὸν. Morel. et cod. 706 πρὸς τὸν. Si retineamus πρός, luquill Savillius, adjuvandum est genitivus, non accusativus. ^g Morel. ὅπερ ἔφη ἰπῶν. Melius ἔρρηξι πῶν, ut verissime legitur apud Chrysostomum. ^h Morel. ἀνακόπτωμεν. Savil. ἐκκόψωμεν. ⁱ Savil. λογισάτω.

των λαμπρῶν τῶν πρῶταρων οὐδὲν χόρτος διαφέρειν, καὶ τῶν ἐπεικῶν ἀνθέων μᾶλλον μαραινόμενον. Ἄν τούτους συνεχῶς παρ' αὐτοῦ κινῶμεν τοὺς λογισμοὺς, καὶ τοὺς τὰ μέγιστα κατορθωκότας ἐπὶ μνήμῃς ἔχωμεν, οὐ βραβείως ὁ διάβολος ἑπιβραβεύεται, καὶ μὴ φιλονεικῆ, ἀλλ' οὐδὲ ὑποσκίσειαι τὴν

* Savil. et col. d. cit. οὐκ ἀνήμας ὁ διάβ.

ἀρχήν. Ὁ δὲ θεός, ὁ τῶν ταπεινῶν, ὁ χρηστὸς καὶ ἐπεικῆς, αὐτὸς καὶ ὕμιν καὶ ἡμῖν παράτατο καρδίαν συντετριμμένην καὶ τεταπεινωμένην. Ὅστεν γὰρ δυνασθεσθε καὶ τὰ ἄλλα μετ' εὐκολίας κατορθοῦν, εἰς δόξαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ δόξα τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ Γ'.

Εἰς τὰ ἴδια ἡμέρας, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτῶν οὐ παρελάθοσαν.

α' Φιλάνθρωπος ὢν ὁ θεός, ἀγαπητὸς ἔστι, καὶ εὐεργετικὸς, πάντα ποιεῖ καὶ πραγματοῦται, ὥστε ἡμᾶς κατ' ἀρετὴν λάμπειν καὶ βουλομένους ἡμᾶς εὐδοκίμως εἶναι, καὶ τοῦτο, βίβη μὲν οὐδένα οὐδὲ ἀνάγκη, πεποιθὸς δὲ καὶ τῷ ποιεῖν εὐ τοῖς βουλομένοις ἅπαντας εἶκεν, καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἐπιστάται. Διὰ τοῦτο ἐθέλοντας αὐτὸν οἱ μὲν ἔλαβον, οἱ δὲ οὐκ ἐδέξαντο. Οὐδένα γὰρ [57] βούλεται ἀκοντα οὐδὲ ἠναγκαζόμενον ἔχειν οὐκ εἶναι, ἀλλ' ἐκόντας ἅπαντας καὶ προσιρομένους, καὶ χάριν αὐτῷ τῆς δουλείας εἰδότες. Ἀνθρώποι μὲν γὰρ, ὅτε ἐν χρεῖα καθεστῶτες τῆς τῶν οὐκείων ἀδικίας, καὶ μὴ βουλομένους αὐτοῦς ἢ τῷ τῆς δεσποτίας κατέχουσι νόμῳ ὁ δὲ θεός, ἀνευθεὶς ὢν, καὶ μηδενὸς τῶν ἡμετέρων ἐν χρεῖα καθεστῆκός, τῆς δὲ ἡμετέρας ἔνεκεν σωτηρίας μόνον ἅπαντα πράττειν, ἡμᾶς αὐτοὺς ποιεῖ τοῦτο κυρίου· καὶ διὰ τοῦτο τὸν μὴ βουλομένον οὐδὲν βίαν ἐπιτίθειν οὐδὲ ἀνάγκη. Πρὸς γὰρ τὸ συμφέρον ἡμῶν ἔργον μόνον. Τὸ γὰρ ἀκοντας πρὸς ταῦτα ἠδικεῖν οὐκ εἰς τὴν δουλείαν, ἴσον τῷ μετ' ἐλπίδος δουλεύειν ἐστὶ. Τὸ οὖν κολάζει, φροσὶ, τοὺς οὐκ ἐθέλοντας ὑπακούειν ὁ αὐτῷ; τί δὲ καὶ γένειαν ἠπειλήσει τοῖς οὐκ ἀκούουσιν τῶν ἐπιταγμάτων αὐτοῦ; Ὅτι καὶ μὴ πειθομένων ἡμῶν σφόδρα κηθεταί, λίαν ὄν ἀγαθός, καὶ ἀποτηρέωνται καὶ φευγόντων οὐκ ἀφίσταται· ἀλλ' ἐπειθὲ τὴν πρότερον τῆς εὐεργεσίας ὁδὸν ἀποσάμβα, ἐλθεῖν μὴ βουληθέντες τὴν διὰ τῆς πειθῶς καὶ τοῦ παθεῖν εὐ, τὴν ἐξέραν ἐπισηγάγε, τὴν διὰ τῆς κολάσεως; καὶ τῶν τιμωρίων, πεκοτᾶν μὲν ὅσων, ἀναγκαῖον δὲ ὅμως. Ὅταν γὰρ ἢ πρότερα ἀτιμᾶζῆται, ἀναγκαῖα τῆς δευτέρας ἢ ἐπεισοργῆ. Ἐπεὶ καὶ οἱ νομοῦνται πολλὰ καὶ χαλεπὰς κατὰ τῶν ἡμαρτηθέντων τιθέσθαι τιμωρίας, καὶ ὅμως αὐτοὺς οὐκ ἀποστρεφόμεθα διὰ ταῦτα, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον τιμῶμεν τὸν κολάσεων χάριν, καὶ οἱ μὲν οὐκ ἐθέλοντες τῶν πρὸ ἡμῶν, πολλὰς δὲ οὐδὲ ἐδόδες τίνες ποτὲ ἔσονται οἱ μέλλοντες τῆς διὰ τῶν γραμμάτων ἰσχυρῶν ἀπολαύσεσθαι βοήθειας, ὅμως ἐφρόντισαν τῆς κατὰ τὸν βίον τῶν ἡμετέρων ἐπιβίωσιν, τιμῶντες μὲν τοὺς ἐν ἀρετῇ ζῶντας, ἐφροντοῦντες δὲ καὶ τῶν τιμωρίων τοὺς ἀκόλαστους, καὶ τῶν λοιπῶν ἡσυχίᾳ λυκαίνονμένους. Εἰ δὲ τούτους θαυμάζομεν καὶ φιλοῦμεν, οὐ πολλῷ μᾶλλον τὸν θεὸν ἐκτιμᾶσθε διὰ καὶ ἀγαπᾶν τῆς τοσαύτης ἔνεκεν κηδεμονίας; Καὶ γὰρ ἄπειρον τὸ μέσον ἐστὶ τῆς τὸ ἐκείνου καὶ τῆς τούτου προνοίας τῆς εἰς ἡμᾶς. Ἄρατός τε ὄντως καὶ ὑπερβολῶν πᾶσαν νικῶν ὁ πλοῦτος ἢ τῆς χρηστότητος αὐτοῦ. Σκόπει δὲ· Εἰς τὰ ἴδια ἡμέρας, οὐ τῆς αὐτοῦ χάριτος ἔνεκεν (ἀνευθεὶς γὰρ, ὅπερ ἔφηρ, τὸ θεῖον), ἀλλὰ τῶν τῶν ἰδίων ἔνεκεν

* ἀγαπητὸς in margine Savilius. ἢ Mor. αὐτοῦ, Savil. κολάζει. ἢ Morel. ὑπαίτων, Savil. ὑπακούειν, et mox Morel. οὐκ ἀκούουσιν, Savil. οὐκ ἀνευθεῖς, ἢ Morel. ἀφίσταται, ἐπεὶ οὐκ Savil. ἀφίσταται ὡς ἐπιπέθ. ἢ Savil. ἐπιβίωσιν. Paulo post. Savil. ὅμως, ὅταν ἢ πρότερα ἀτιμᾶζῆται. ἢ, τει καὶ. ἢ Quilham διὰ τῶν πραγμάτων. ἢ Sic. Savil. Morel. ἀκόλαστους. ἢ τει τῶν λοιπῶν καταστάσει λυκαίνονμένους. ἢ Sic bene Savil. Morel. ὑπὲρ βίαν ἵκανον πᾶσαν ὁ πλοῦτος.

εὐεργεσίας. Καὶ οὐδὲ ὅπως αὐτῶν οἱ ἴδιοι εἰς τὰ αὐτοῦ παραγενόμενον ἐπ' ὠφέλειά τῆ αὐτῶν παρελάθοσαν, ἀλλὰ καὶ δεκροῦσαντο· καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐξῆ τὸ ἀμπελοῦντες ἐκαλόουν; ἀπέκλεισαν. Καὶ οὐδὲ ἴστω τῆς μεταβολῆς αὐτοῦ ἀπέκλεισαν, ἀλλ' ἔδωκεν, εἰ βουληθεῖν μετὰ τὴν τοσαύτην παρανομίαν πάντα ἀπολαύσεσθαι τὰ πλημμεληθέντα, διὰ τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως, καὶ τοῖς οὐδὲν τοιούτων ἐργασμένας, ἀλλὰ μάλιστα πάντων αὐτῷ φίλος ἐξισωθῆναι. Καὶ οἱ οὐκ ἀπίως οὐδὲ ψυγαγωγίας ἔνεκεν ταῦτα φθγγομαι, λαμπρὰν ὑπὲρ τοῦτων ἀφίση τὴν φωνὴν τὰ κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον ἅπαντα. Ὅστεν γὰρ τὸν Χριστὸν δίκων μετὰ τὸν σταυρὸν, καὶ τὸν [58] ἐκείνου μάρτυρα Στέφανον ταῖς πολλαῖς βολῶν χερσίν ἰ, ἐπειθὲ μετενόησε καὶ κατέγνω τῶν πρότερον ἁμαρτηθέντων αὐτοῦ, καὶ τῷ διωθέντι προσόδοραμεν, εἰς τὸς φίλους αὐτοῦ ἰ εὐθέως καὶ τὰ πρωτεία ἔχοντας κατέλεξε, κήρυκα καὶ διδάσκαλον τῆς οἰκουμένης ἀπάσης ἀποφῆνας αὐτὸν, τὸν βλάσφημον, τὸν δίκων, τὸν ἰδριστην· καθὸς καὶ αὐτὸς, ἀγαλλόμενος ἐπὶ τῇ τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίᾳ, ταῦτα ἀνεκίρωτε, καὶ οὐκ ἠσχύνετο, ἀλλὰ καὶ ὥστε ἐν στήλῃ τοῖς γράμμασι τὰ πρότερον αὐτῷ τολημῆντα καταθέμενος, ἵπασιν ἐπιδεικνύ, βέλτιον εἶναι νομίζων τὸν πρότερον αὐτοῦ παρὰ πάντων στηλιτεύσεσθαι ἢ βίον ἐπὶ τὸ φανῆναι τὸ μέγεθος τῆς τοῦ θεοῦ δωρεᾶς, ἢ οὐσιασῆσαι τὴν ἀρετὴν αὐτοῦ καὶ ἀνεκδιήγητον φιλανθρωπίαν, ὁκνοῦντα τὴν οὐκείαν ἵπασιν ἐκπομπῆσαι πλάνην. Διὰ τοῦτο ἄνω καὶ κάτω στρέφει τὰς διώξεις, τὰς ἐπιβουλάς, τοὺς πολέμους τοὺς κατὰ τῆς Ἐκκλησίας· οὐ μὲν λέγων, Ὅτι εἰμι ἱκανὸς καλεῖσθαι θεοῦ πλοῦτος, διδοὶ ἐδίωξα τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ· οὐκ δὲ, Ὅτι ἡλθεν Ἰησοῦς ἁμαρτωλοὺς σῶσαι, ὢν πρῶτος εἰμι ἐγὼ· καὶ πάλιν, Ἠκούσατε τὴν ἐμὴν ἀναστροφήν ποτε ἐν τῷ Ἰουδαϊσμῷ, οὐ καθ' ὑπερβολὴν ἐδίωκον τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ, καὶ ἐκέρθον αὐτήν.

β'. Καθάπερ γὰρ τὴν ταύτην ἀμοιβὴν ἀποδοῦς τῷ Χριστῷ τῆς εἰς αὐτὸν μακροθυμίας, τὸ δεῖξαι τίνα ὄντα, καὶ πῶς ἔχθρον καὶ πολέμιον ἔσωσεν· οὕτω μετὰ πολλῆς τῆς παρρησίας κηρύττει τὴν μάχην, ἣν πάτη προθυμία παρὰ τὴν ἀρχὴν ἐμαχίσαστο τῷ Χριστῷ. Μετὰ δὲ τούτου καὶ τοὺς ἀπεγνωσμένους αὐτοῦ χρηστὰς ὑποταίνει τὰς ἐλπίδας. Καὶ γὰρ καὶ τὸν Χριστὸν διὰ τοῦτο φησι προσεῖσθαι αὐτὸν, ἵνα ἐν αὐτῷ πρώτῳ ἰ ἐνδειχῆται τὴν πᾶσαν μακροθυμίαν, καὶ τὸν ὑπερβόλοντα πλοῦτον τῆς χρηστότητος αὐτοῦ, πρὸς ὑποκύπτωσιν τῶν μελλόντων πιστεῖσιν ἐπ' αὐτῷ εἰς ζωὴν αἰώνιον. Καὶ γὰρ ἦν ἀπίστος αὐτοῖς συγγνώμης μερίζονα τολημῆντα ἄπερ οὐν καὶ οὐαγγελιστῆς ἐμφανίως ἔλεγεν· Εἰς τὰ ἴδια ἡμέρας, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτῶν οὐ παρελάθοσαν. Πᾶσιν ἦλθεν ὁ πάντα πληρῶν, καὶ πανταχοῦ παρών; πόλον κενόσας τόπον τῆς αὐτοῦ παρουσίας, ὁ πάντα τῆ γῆς συνήκων καὶ διακρατῶν; Τόπον μὲν οὐδένα ἡμετέρον (πῶς γὰρ); τῷ δὲ πρὸς ἰ Morel. male λαβὴν χερσίν. ἢ Savil. αὐτοῦ. ἢ Morel. et minus στήλεσσι, alius στήλεσσι, alius παρτίσεσσι. Savil. στηλιτεύσασθαι. ἢ Morel. πρώτῳ Savil. πρώτον.

quæque facilius marcescant, quam verni flores. Si has frequenter cogitationes animo versemus, si memoria repetamus eos qui in virtute maxime floruerunt, non facile diabolus nos efferre poterit, quantumvis contendat, neque inire viam qua nos supplantet. Deus autem humilium, benignus ille et man-

suetus, et vobis et nobis cor contritum et humilatum tribuat. Sic enim poterimus cætera quoque facile præstare, ad gloriam Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri unaque Spiritui sancto gloria, in secula sæculorum. Amen.

HOMILIA X.

In propria venit, et sui eum non receperunt.

1. *Deus nos ad virtutem impellit, illæsa nostra libertate. Bonus probatur, etiam cum supplicia minatur. Quam generosa Salvatoris caritas.* — Deus, utpote clemens et beneficus, dilectæ¹, nihil non agit et operatur, ut nos virtute splendidi simus; quod nos velit acceptos probatosque esse; idque non vi aut necessitate, sed suasionem et beneficiis suis volentes omnes allicit et ad se trahit. Quamobrem venientem illum alii receperunt, alii secus. Nullum enim vult invitum vel necessitate coactum servum habere; sed omnes libenter et ex voluntatis proposito venire, ac de tali servitute gratiam ipsi habere. Homines enim servorum ministerio opus habentes, ipsos² vel invitos servituti legi subjiciunt: Deus autem cum nullo indigeat, nullique necessitati, qua homines premuntur, sit subjectus, nostræ salutis causa tantum omnia facit, hocque nostro arbitrio et voluntati permittit: ideoque nolentibus nullam vim aut necessitatem infert. Ad nostram enim solum spectat utilitatem. Nam invitos ad hanc trahi necessitatem, idem esset ac nullo modo servire. Cur ergo, inquam, punit eos qui nulunt ipsi obsequi? et cur gehennam comminatus est iis, qui ejus præcepta non audiunt? Quia etiam nobis non obtemperantibus, magnam nostri curam gerit, utpote bonus; imo nobis resistentibus et fugientibus, non abscedit. Quia igitur priorem illam beneficii viam adire nolumus, nec suasionem beneficiisque cessimus: alteram induxit per supplicia et cruciatus; quæ acerbissima quidem est, sed tamen necessaria. Priore namque contempta, secunda necessario inducitur. Nam et legum latores magnas gravesque contra peccantes constituunt pœnas: neque tamen ideo illis aversamur, imo magis honoramus constituti supplicii causa, et quod nulla nostra re indigentes, imo sæpe nescii quinam legum suarum ope juvandi sint, attamen bono vitæ nostræ et reipublicæ ordini advigilant, virtute præditos honore afficientes, improbos autem et protervos, qui reliquorum quietem turbant, per supplicia coercentes. Quod si hos admiramur et diligimus, nonne multo magis Deus ob tantam hominum curam et admirandus et amandus est? Inmensum quippe discrimen est inter illorum et Dei erga nos providentiam: ineffabiles profecto et supra mentem omnem sunt divitiæ bonitatis illius. Hic animum adhibe. *In propria venit, non necessitatis suæ causa* (Deus quippe, ut dixi, nullo indiget), sed ad beneficia suis præstanda. Sed neque

sic illi qui sui erant, in propria pro ipsorum utilitate venientem, receperunt eum: imo repulerunt: neque hoc satis ipsis fuit, sed extra viæam ejectione occiderunt (*Matth. 21. 39*). Neque tamen sic ipsos a pœnitentia exclusit, sed concessit illis ut, si post tantum facinus scelera sua abluere vellent per fidem in ipsum, iis qui nihil tale admisissent, imo amicissimis sibi pares forent. Quod autem non gratis vel animi causa id dicant, hæc clara voce testificantur illa omnia quæ beato Paulo contigerunt: qui postquam Christum post ejus mortem persecutus fuerat, ejusque martyrem Stephanum multorum manibus lapidaverat (a), quia pœnitentiam egit, et errata priora protinus accessit, statim inter amicos, et quidem primarios adlectus est a Christo qui ipsum præconem totiusque orbis doctorem constituit; qui prius blasphemus, persecutor et contumeliosus fuerat: ut et ipse de Dei benignitate exultans, sine rubore testificatus est. Imo et ipse priora facinora sua in scriptis suis quasi in cippo exarata, omnibus declaravit: melius putans fore, si prior vita sua apud omnes traderetur, ut divini doni magnitudo effulgeret, quam si ipse, ne errata sua omnibus declararet, ineffabilem Dei benignitatem obtegeret. Propterea, per-equationes, insidias, bella contra Ecclesiam excitata sæpe sæpius commemorat, modo dicens: *Non sum dignus vocari apostolus, quia persecutus sum Ecclesiam Dei* (1. Cor. 15. 9); modo autem, *Venit Jesus peccatores salvos facere, quorum primus ego sum* (1. Tim. 1. 15); ac rursus, *Audistis conservationem meam aliquando in judaismo, quoniam supra modum persequabar Ecclesiam Dei, et expugnabam illam* (Gal. 1. 13).

2. Velut enim quendam vicem Christo reddens ob patientiam quam secum exhibuerat, ut ostenderet qualem, et quomodo hostem et inimicum salute donasset: sic libere bellum illud prædicat, quo Christum in principio ardentem impugnavat. Hinc autem desperantibus spem bonam indit. Nam ait ideo Christum se resipiscentem admisisse, ut in se primo ostenderet omnem patientiam, et immensas bonitatis suæ divitias, in exemplum eorum qui postea in ipsum credituri erant in vitam æternam. Graviora quippe ab ipsis admissa fuerant, quam quæ veniam mererentur; quæ declarans evangelista dicebat: *In propria venit, et sui eum non receperunt*. Unde venit is qui omnia implet, qui ubique præsens est? quem locum reliquit, qui omnia manu tenet et continet?

¹ Savit. in margine habet, dilecti.

² Idem legit, multos.

(a) Paulus multorum manibus Stephanum lapidaverat, cum eorum vestimenta servaret.

Locum quidem nullum reliquit, (quomodo posset enim?) suo autem ad nos descensu id fecit. Quia enim in mundo cum esset, non videbatur adesse, quod novum cognosceretur; postea vero seipsum ostendit, cum nostram induere carnem dignatus est: hanc manifestationem et descensum, adventum appellat. Mirum est discipulum non erubescere de magistri contumelia, sed eam ipsam contumeliam fidenter literis mandare. Id vero non parum demonstrat quam amans veritatis esset. Alioquin autem is, quem pudet conviciantium, non pudet ejus, qui conviciis oneratus est. Hic quippe hac ratione clarior fuit, qui post contumeliam contumeliosorum providentiam gessit: illi vero ingrati et scelesti apud omnes visi sunt, qui enim, qui tot bona allaturus venerat, quasi inimicum et hostem expulerunt. Neque illud nocuum tantum acceperunt, sed etiam quod ea non obtinuerint, quæ consequuti sunt: si qui ipsam acceperunt. Quænam hi consequuti sunt? 12. *Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri*, inquit. Cur non narras nobis, o beate, eorum supplicium, qui non receperunt illum; sed eos dicis suos fuisse, et in propria venientem non recepisse; et quid hæc de causa passuri, quodque supplicium subituri sint non adjecisti? Atqui magis illos ita terruisses, et per comminationem illam, arrogantiam duritiam emollivisses. Cur ergo id tacuisti? Ecquod, inquit, majus hoc supplicio fuerit, quando potestate ipsis data ut filii Dei fierent, ipsi noluerunt, sed tanta se nobilitate, tanto se honore sua sponte privarunt? Verum non hoc tantum supplicio afficerent, quod hoc bonum non acceperint; sed eos etiam inextinguibilis ignis excipiet, id quod postea clarius aperuit. Interim vero ineffabilia bona enarrat, quæ donandi sunt illi qui eum receperunt; idque brevi profert his ipsis verbis: *Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri*. Sive servi sive liberi, sive Græci sive barbari, vel Scythæ, sive insipientes sive sapientes, sive viri sive mulieres, sive pueri sive seniores, sive nobiles sive ignobiles, sive divites sive pauperes, sive principes sive privati, inquit, eodem omnes dignantur honore. Fides enim et Spiritus gratia, conditionum humanarum inæqualitatem tollens, in unam omnes redigit formam, et uno regio characterem notat. Quid huic benignitati par fuerit? Rex quidem ex eodem quo nos luto fornatus, conservos suos qui eandem naturam participant, ac sæpe melioribus præditos moribus, non dignatur in exercitum regium adscribere, si servi quidem illi fuerint; unigenitus autem Dei Filius publicanos non designatur, magos, servos, omniumque ignobilissimos¹, multos etiam corpore mutilos, vel magna affectos labe, in filiorum numerum adscribere. Tanta est fidei in Christum virtus; tanta gratiæ magnitudo. Ac quemadmodum ignis natura, si metallorum terram attigerit, illam cito aurum reddit; sic, imo longe magis, baptisma, quos abluit, aureos ex luteis reddit, Spiritu ignis instar

¹ sævil. addit, et pauperrimos.

illo tempore in animas nostras incidente, et lutea assumpta imagine, cælestem novam et splendidam imaginem, quasi ex conflatura splendenter referente. Et cur non dixit, Fecit illos filios Dei; sed, *Dedit illis potestatem filios Dei fieri*? Ut ostenderet multa nobis opus esse diligentia, ut adoptionis imaginem in baptisate nobis impressam, immaculatam semper et intactam servemus; simulque declararet, hanc potestatem a nemine nobis auferri posse, nisi prius ipsi illam nobis abstulerimus. Si enim ii qui ab hominibus auctoritatem quamdam acceperunt, tantum illam fere servant, quantum qui dederunt; multo magis nos qui a Deo hunc consequuti sumus honorem, si nihil hæc indignum potestate fecerimus, omnium potentissimi erimus, eo quod omnium maximus optimusque sit is, qui nos hoc honore dignatus est. Simul autem vult declarare, gratiam non in quemlibet temere infundi, sed in eos qui voluntatis propositum et diligentiam adhibent: in horum enim potestate situm est ut filii Dei fiant. Nisi enim voluerint, donum non advenit, nec operatur quidpiam.

3. Ubique igitur necessitatem tollit et voluntatis arbitrium effert; id quod nunc dixit. In his enim arcanis, aliud Dei est, nempe dare gratiam; aliud hominis, scilicet fidem exhibere. In subsequenti vero tempore multa opus est diligentia. Non enim sufficit ad puritatis custodiam baptizari solum et credere: sed si velimus semper læto munere frui, illo dignam oportet exhibere vitam. Hoc autem voluit Deus in nostra situm esse potestate. Ut mystica enim generatione nascamur, et peccata ante admissa abluamus, id per baptismum efficitur; ut vero deinceps puri maneamus, et nullam ultra admittamus maculam, id in nostra situm est potestate ad diligentiam. Idcirco et generationis modum memorat, et facta cum carnali partu comparatione, ejus excellentiam demonstrat his verbis: 13. *Qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt*. Hoc autem fecit, ut prioris partus ex sanguinibus et ex voluntate carnis vitiatum edocti, ac secundi qui per gratiam fit sublimitate nobilitateque percepta, hinc magnam hujus et generantis dono dignam opinionem concipiamus, multamque postea diligentiam exhibeamus. Magnopere enim timendum est, ne hac pulchra fœdata stola, ob ignaviam et scelera nostra ex thalamo ejiciamur: perinde atque quinque ille virgines fatuæ: ut etiam ille non habens vestem nuptialem. Nam et ille ex convivis erat, invitatusque fuerat: quia vero post vocationem et tantum honorem, se invitatum contumelia affecit, audi quas penas dederit, quam luctuosas et lacrymis dignas. Ad tam splendidam enim et tam lautam mensam admissus, non solum convivio excluditur, sed et ligatis manibus et pedibus in tenebras exteriores mittitur, ubi perpetuus est fletus et stridor dentium. Ne itaque, dilecti, fidem ad salutem nobis satis esse existimemus. Nisi enim vitam puram exhibuerimus, sed vestibus hæc beata indignis voca-

ἡμᾶς καταβάσει τούτο εἰργάσατο. Ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῷ κόσμῳ ὢν, οὐκ ἰδέσθαι παρείναι, τῷ μῆτρῳ γνωρίζεσθαι, ὕστερον δὲ ἑαυτὸν ἐφάνηρωσε, τὴν ἡμετέραν ὑπεδύνασεν ἀσάρκα καταβύσασα, τὴν φανερώσαν ταύτην και τὴν κατέβασιν, παρουσίαν καλεῖ. Θαυμάσιαι δέσιν τὸν μαθητὴν μὴ ἀσχυρόμενον ὡς ἐπὶ τῇ τῷ διδασκάλῳ ἀτίμῃ, ἀλλὰ και μετὰ παρβύσας τὴν εἰς αὐτὸν γεγεννημένη ἀναγράφοντα ὕβριν. Καὶ τούτῳ δὲ οὐ μικρὸν τὸ φιλαλήθειαν αὐτοῦ τρόπον τεκμήριον. [59] Καὶ ἄλλως δὲ τὸν ἀσχυρόμενον ὡπερ τὸν ὑβρίκων οὐχ ὕπερ τοῦ παροινηθέντος ἀσχυρίζεσθαι χρεῖ. Οὐτος μὲν γὰρ ταύτῃ μᾶλλον ἐλαμφε, και μετὰ τὴν ὕβριν, τοσαύτην τὸν ὑβρίκων ποιοῦμενος πρόνοιαν ἔκειναι δὲ ἀγνώμονες και μαρτορὸν παρὰ πᾶσιν ἐφάνησεν, τὸν ἐπὶ τοσοῦτοις παραγενόμενον ἀγαθεῖ, ὡς ἐχθρὸν ἀποσάμενον και πολεμίον. Οὐ ταύτῃ δὲ μόνον ἐβλάθησαν, ἀλλὰ και τῷ μὴ τυχεῖν ὢν ἔτυχον ὁ λαβόντες ὁ αὐτὸν. Τίνος δὲ ἔτυχον οὗτοι; Ὅσοι δὲ ἔλαθον αὐτὸν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι, φησί. Τί οὖν ὡ λέγετε ἡμῖν, ὦ μακάριε, και τὴν τὸν μὴ διεσάμενον αὐτὸν κόλασιν, ἀλλὰ τί μεν ἴδιοι ἦσαν, και εἰς τὰ ἴδια παραγενόμενον οὐ παρέλαθον, εἶπες· τί δὲ ἀντὶ τούτου παίσονται, και ποῖαν ὑποστῆσονται κολασιν, τούτο οὐκέτι προσέθηκα; καιτοι μεζόνων ἀν αὐτοῦς οὐτως ἐφθέθησα, και τὸ σκληρὸν τῆς ἀπονοίας ἐμάλαξας διὰ τῆς ἀπειθῆς. Τίνος οὖν ἔνεκεν ἀπεισιπύσας; Καὶ τίς ταύτης, φησί, τῆς κολάσεως ἕτερα μείζων ἀν ποτε γένοιτο, δεαν προκειμένης ἐξουσίας αὐτοῖς; τέκνα Θεοῦ γενέσθαι, μὴ γίνονται, ἀλλ' ἐκόντες ἑαυτοῦς τῆς τοσαύτης ἀπεστέρουσι ὁ εὐγενεῖας τε και τιμῆς; Πλὴν ἀλλ' οὐδὲ ἐν ταῦθα μόνον αὐτοῖς; τὰ τῆς τιμωρίας στήσεται, μέχρι τοῦ μηδὲν λαβεῖν ἀγαθὸν· ἀλλὰ και τὸ δασετον αὐτοῖς διαδέξεται πῦρ, ὃ και πρῶτον σαφέστερον ἀπεκάλυψε. Τέως δὲ λέγει τὰ ἀπόβρυτα ἀγαθὰ τῶν εἰληφόντων αὐτὸν, και ἐν βραχεῖ παραίτησιν αὐτοῖς ῥήματα ὁ, λέγων οὕτως: Ὅσοι δὲ ἔλαθον αὐτὸν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι. Κἂν δούλοι, κἂν ἐλεύθεροι, κἂν Ἑλλήνες, κἂν βάρβαροι, κἂν Ἐκίθαο, κἂν ἄσποροι, κἂν σοφοί, κἂν γυναικες, κἂν ἄνδρες, κἂν παῖδια, κἂν πρεσβύτεροι, κἂν ἄτιμοι, κἂν ἐντιμοί, κἂν πλοῦσιοι, κἂν πένητες, κἂν ἄρχοντες, κἂν ἰδιῶται, φησί, πάντες τῆς αὐτῆς ἕξινται τιμῆς. Ἢ γὰρ πιστεῖς και ἡ τοῦ Πνεύματος χάρις, τὴν ἐκ τῶν κοσμικῶν ἀξιομάτων ἀνωμαλίαν περιελούσα ἰ, εἰς μὴν ἄπαντας ἐπλασε μορφήν, και εἰς ἕνα ἀπετύπωσε χαρακτῆρα τὸν βασιλικόν. Τί ταύτης ἀν γένετον τῆς φιλανθρωπίας ἰσιν; Βασιλεὺς μὲν ὁ ἐκ τοῦ αὐτοῦ διηρτισμένῳ ἡμῖν πηλοῦ, τούτους ομοδόλους και τῆς αὐτῆς αὐτῷ κοινωνούσας φύσεως, πολλάκις δὲ και πῶν τρόπον ἀμείνους ὄντας, οὐκ ἀξιοῖ καταλέγειν εἰς τὸ στρατόπεδον τὸ βασιλικὸν, ἀν δούλοι τύχωντες ὄντες ὁ δὲ μονογενῆς τοῦ Θεοῦ Πατρὸς, οὐκ ἀνηξίωσε και τελώσας, και μάγους, και δούλους, και τῶν πάντων ἀτιμωτέρας ἰ, πολλοὺς δὲ και τὰ σώματα ἀναπήρους, και μυρία ἔχοντας λῶδην, εἰς τὸν τῶν τέκνων καταλέγει χορδόν. Τοσαύτῃ τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως ἡ ἰσχὺς ὁ τοσαύτῃ τῆς χάριτος ἡ ὑπερβολή. Καὶ καθάπερ ἡ τοῦ πυρὸς φύσις τῆ τῶν μεταλλῶν ὁμιλήσασα γῆ, χρυσὸν αὐτὸν ὁ ἀπὸ γῆς εὐθέως ἐποίησεν οὕτω ὅθι, και πολλῶ μᾶλλον ἀντὶ πηλίων χρυ-

σοῦς τὸ βάπτισμα εἰργάζεται τοὺς λελουμένους. [60] τοῦ Πνεύματος πυρὸς δίκην κατ' ἕκείνον τὸν καιρὸν εἰς τὰς ἡμετέρας ἐμπεσόντος ψυχᾶς· και τὴν μὴ εἰκόνα τοῦ χοῦκοῦ κατακαίνοντος, τὴν δὲ εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου νοσηπαγῆ και λαμπρᾶν, και ὡς ἀπὸ χυμεντηρίου στίλβουσαν ἀναφέροντος. Καὶ τί δὴ ποτε οὐκ εἶπεν, δεῖ ἐποίησεν αὐτοὺς τέκνα Θεοῦ, ἀλλ', ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι; Δεικνύει δεῖ πολλῆς εἰς τῆς σπουδῆς, ὡστε τὴν ἐν τῷ βαπτίσματι τῆς υλοθεσίας ἡμῖν ἐντυπωθεῖσαν εἰκόνα, ἀκηλάωτον δὲ διου διατηρῆσαι και ἀνέπαρον· ἅμα δὲ και ἐμφανῶν, δεῖ τὴν ἐξουσίαν ταύτην οὐδεὶς ἡμᾶς ἀφελίσθαι δυνήσεται, ἀν μὴ προλαβόντες ἑαυτοὺς ἀφελίσθη. Εἰ γὰρ εἰ παρὰ ἀνθρώπων κύρος τινῶν πραγμάτων λαβόντες, τοσαύτην ἔχουσι τὴν ἰσχύν, ὅστιν σχεδὸν οἱ δευκώστες αὐτοῖ· πολλῶ μᾶλλον ὁ παρὰ τοῦ Θεοῦ ταύτης τυχόντες τῆς τιμῆς, ἀν μὴδὲν τῆς ἐξουσίας ταύτης ἀνάξιον πράττωμεν, πάντων ἰσόμεθα θανατότερα, ὅτι τὸ και πάντων εἶναι μείζων τε και ἀγαθότερον τὸν ταύτην ἡμῖν ἐγγειρισσάντα τὴν τιμὴν. Ἄμα δὲ και ἐνδειξασθαι βούλεται, δεῖ οὐκ ἀπλῶς οὐδὲ ἡ χάρις ἐπινοσιν, ἀλλὰ τοῖς βουλομένοις ἑαυτοὺς ἐπουκαθῶν και γὰρ και ἐν τῇ ἐξουσίᾳ κείται τῇ τούτων, τὴ γενέσθαι τέκνα. Ἄν γὰρ μὴ ἔλυνται αὐτοῖ πρότερον, οὐκ ἐπεισιν ἡ δωρεὰ, οὐδὲ εἰργάζεται τι.

γ'. Πανταχοῦ τοίνυν τὸ μὲν καταγνακασμένον ἐκβαλόν, τὸ δὲ αὐθαίρετον και αὐτεξούσιον δεικνύει· τούτο και νῦν εἰργα. Καὶ γὰρ ἐν αὐταῖς τούτοις τοῖς ἀποβρύτοις ἰ τὸ μὲν ἔστι τοῦ Θεοῦ, τὸ δούναί τὴν χάριν· τὸ δὲ τοῦ ἀνθρώπου, τὸ παρασχεῖν τὴν πίστιν. Καὶ ἐν τῷ μετὰ ταῦτα δὲ χρόνῳ, πολλῆς δεῖ λοιπὸν τῆς σπουδῆς. Οὐ γὰρ ἀρκεῖ πρὸς τὴν τῆς καθαρότητος ἡμῖν φυλακὴν, τὸ βαπτισθῆναι και πιστεῦσαι μόνον· ἀλλὰ δεῖ, εἰ μέλλομεν ταύτης διαπαντός ἀπολαύσασθαι τῆς φαιδρότητος, ἄξιον αὐτῆς παρέχεσθαι βίον. Τούτῳ δὲ ἐφ' ἡμῖν ἐποίησεν ὁ Θεός. Τὸ μὲν γὰρ γεννηθῆναι τὴν μυστικὴν γέννησιν, και πάντων ἐκκαθαρθῆναι τὴν πρότερον ἡμαρτημένον ἡμῖν, ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος γίνεται· τὸ δὲ μεῖναι εἰς τὸ ἐξῆς καθαρούς, και μηδελίαν μετὰ ταῦτα δεξασθαι κηλίδα πάλιν, τῆς ἡμετέρας ἔστιν ἐξουσίας τε και σπουδῆς. Διὰ τοῦτο και τὸν τρόπον τῆς γεννήσεως ἡμᾶς ἀνέμνησε, και ἀπὸ συγκρίσεως τὸν σαρκικὸν ὄδῳ τὴν ὑπεροχὴν εἰδείξεν εἰπών· Οἱ οὐκ ἐξ αἰμάτων, οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκὸς, οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρῶν, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ ἐγεννήθησαν. Τούτῳ δὲ ἐποίησεν, ἵνα τὸ εὐτελες και ταπεινὸν τοῦ προτέρου τόκου καταμαθόντες, τοῦ δε' αἰμάτων και θελήματος σαρκὸς, και τὸ ὕψηλόν και εὐγενὲς τοῦ δευτέρου τοῦ διὰ τῆς χάριτος ἐπιγνόντες, μεγάλην τινὰ κέντησεν περὶ αὐτοῦ λάδωμεν ἔνοιαν, και τῆς τοῦ γεγεννηθέντος ἀξίαν δωρεὰς, και πολλῆν μετὰ ταῦτα ἐπιδειξόμεθα σπουδῆν. Ἄσος γὰρ οὐ μικρὸν, μήποτε τὴν καλὴν ταύτην μολύνοντας στήλην, τῇ μετὰ ταῦτα ῥαθυμίᾳ και τοῖς πλημμελήμασιν ἐκκληθῶμεν τῆς πασάδος και τοῦ νομφανος, κατὰ τὰς πέντε παρβύσας ἐκείνας τὰς μορᾶς, ἡ κατὰ τὸν οὐκ ἔχοντα ἔνδυμα γάμου. Καὶ γὰρ κἀκεῖνος τῶν βαπτισμένων ἦν· ἐκλήθη γὰρ και αὐτός· ἀλλ' ἐπειδὴ μετὰ τὴν κλήσιν και τὴν τοσαύτην τιμὴν ἐξούρησεν εἰς τὸν κεκληρότα, ἀκουσὸν ὅταν εἰδῶσι δίκην, πῶς ἐλεσεν ἡν, και πολλῶν ἀξίαν διακρύον. Παραγενόμενος γὰρ ἐπὶ [61] δὲ τῆς λαμπρῆς ἐκείνης τραπέτης μεταπειθῶν, ὁ μόνον εἰργαται τῆς εὐχίας, ἀλλὰ και τὰς χεῖρας δεθείς και τοὺς πόδας ὁμοίως, εἰς τὸ σκότος ἄγεται τὸ ἐξώτερον, τὸν αἰώνιον και ἀπειρον ὁμορφῶν, και τὴν βρυχίον τῶν ὀδόντων ὑποστεινόμενος. Μὴ τοίνυν, ἄτα-

ἰ Savil. et mss. plurimi dixerunt ἰ δ' ἔν τις τοῦ μαθητοῦ μὴ ἀσχυρόμενον· et infra ἀναγόμενον. ἰ Savil. et cod. 705 ἀναγόμενον. ἰ Savil. λαμβάνοντες. ἰ Savil. ἀποστέρησιν. ἰ Morl. ἀποστέρησιν. ἰ Mss. melius ἀποστέρησιν. ἰ Savil. αὐτὰ τὰ ῥήματα, minus recte. ἰ Sav. ἐκ τῶν κοσμικῶν ἀνωμαλίαν περιελούσα. ἰ και πνευστέρους addunt Savil. et codd. ἰ Savil. et dicti codd. 705, 706 χρυσὸν αὐτῆν. Mor. αὐτόν.

...το, μηδὲ ἡμεῖς νομιζόμεν· ἀρκεῖν ἡμῖν πρὸς σωτηρίαν τὴν πίστιν. Ἄν γὰρ μὴ βίον ἐπιδειξώμεθα καθαρὸν, ἀλλ' ἀνάξια τῆς μακαρίας κλήσεως ταύτης ἱμάτια ἀφαιραζόμενοι παραγενώμεθα, οὐδὲν κωλύει καὶ ἡμᾶς παθεῖν τὰ αὐτὰ, ἅπερ ἐκείνοι· δὲ δειλαίω. Καὶ γὰρ ἄποπον, αὐτὸν μὲν, Θεὸν ὄντα καὶ βασιλέα, ἀνθρώπου· εὐτελεῖς, καὶ ἀγύρτας, καὶ μηδενὸς ἄξιους ὄντας μὴ ἐπαιαζόμεθα β, ἀλλὰ τοὺς ἀπὸ τῆς τριόδου πρὸς τὴν τράπεζαν ἄγειν ἐκείνην· ἡμᾶς δὲ τοσαύτην ἀναίσθησαν ἐπιδεικνύμεθα, ὡς μηδὲ τῆ τοσαύτῃ τιμῇ γενόμεθα βελτίους, ἀλλὰ κατὰ τὴν κλῆσιν ἐπὶ τῆς αὐτῆς μένειν κακίας, εἰς τὴν ἄρατον τοῦ κεκληκτότος ἔμπαρουνοῦντας φιλανθρωπίαν. Οὐδὲ γὰρ διὰ τοῦτο ἡμᾶς ἐπὶ τὴν πνευματικὴν ταύτην καὶ φρικτὴν τῶν μυστηρίων ἐκέλευε κοινύμεθα, ἵνα μετὰ τῆς προτέρας εἰσερχόμεθα κακίας, ἀλλ' ἵνα ἀποδυσόμενοι τὴν ἀλογρότητα, μεταμαρτυροῦμεθα δ' αὐτὸν ἐν τοῖς βασιλείοις ἐστρωμένους ἡμεῖς αἰσθῆαι γρή. Εἰ δὲ μὴ βουλώμεθα ἄξια τῆς κλήσεως πρᾶξι ἐκείνης, οὐκ ἔστι· οὗτο παρὰ τὸν εὐετηκτότα, ἀλλὰ παρ' ἡμᾶς. Οὐδὲ γὰρ ἐκεῖνος ἡμᾶς ἐκβάλλει τοῦ θαυμαστοῦ τῶν δαιτυμόνων χοροῦ, ἀλλ' ἡμεῖς ἑαυτοῦ. Ὁ μὲν γὰρ τὸ ἑαυτοῦ πᾶν ἦνυσε.

^a Sic Morel. Savil. ἡμεῖς ἀρκεῖν ἡμ. π. σ. τ. κ. ἀπικώμεν. ^b Savil. ἄξιους μὴ ἐπ. ^c Sic Mor. Savil. οὐκ ἐπ.

Καὶ γὰρ τοὺς γάμοις ἐποίησας, καὶ τὴν τράπεζαν παρεσκεύασας, καὶ τοὺς καλέσοντας ἔπεμφες, καὶ παραγενομένους ἐδέξατο, καὶ τὴν ἄλλην ἄπασαν τετιμῆκε τιμῆν· ἡμεῖς δὲ καὶ εἰς αὐτὸν, καὶ εἰς τοὺς παρόντας, καὶ εἰς τὸν γάμον ὑβριστὰν διὰ τὸν ρουπαρῶν ἱματίων, τούτοις, τῶν ἀκαθάρτων πράξεων, εἰκότως ἐκβαλλόμεθα λοιπόν. Ταύτη γὰρ καὶ τὸν γάμον τιμῶν, καὶ τοὺς κεκλημένους, ἀπελάθει τοὺς ἰταμοῖς καὶ τοὺς ἀνασιγύοντους ἐκείνους. Εἰ γὰρ εἴλας τοὺς ἐκείνω ἡμφισμέμους τοῦ ἱματίου, αὐτὸς ἂν ἔδοξε καὶ τοὺς ἄλλους ὑβρίζειν. Ἄλλὰ μηδὲνα γένοιτο τοιοῦτο πειραθῆναι τοῦ κεκληκτότος, μήτε ἡμῶν, μήτε ἐτέρων τινῶν. Διὰ γὰρ τοῦτο, πρὶν ἢ γενέσθαι ταῦτα πάντα, ἀναγέγραπται· ἵνα ἐν τῇ τῶν γραμμάτων ἀπειλῇ σωφρονισθέντες, μὴ συγχωρησόμενοι εἰς ἔργον ἐλθεῖν τὴν ἀτιμίαν καὶ τὴν κόλασιν ταύτην, ἀλλ' ἐπὶ τῶν ῥημάτων αὐτῶν στήσωμεν μόνον, καὶ μετὰ λαμπρῶς ἔκαστος στολῆς εἰς τὴν κλῆσιν ἐκείνην παραγενώμεθα· ἥς ἀπολαῦσαι γένοιτο πάντας ἡμᾶς, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ δ' τῷ Πατρὶ ἕμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, ὦν καὶ αἰ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

^a Lectionem Savil. et Cod. 705 expressit interpres, nempe, de' o' καὶ μεθ' οὗ.

[62] ΟΜΙΛΙΑ ΙΑ'.

Καὶ ὁ λόγος σὺρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήρυσεν ἐν ἡμῖν.

α. Μίαν ὕμᾶς ἅπαντας αἰτήσαι βουλόμαι χάριν, πρὶν ἢ τῶν εὐαγγελικῶν δεῖσθαι ῥημάτων· ἀλλὰ μὴ ἀναυόσητε πρὸς τὴν αἰτήσιν. Ὅτε γὰρ βαρὺ τὶ καὶ ἐπαχθὲς αἰτιῶ, οὐτ' ἐμοὶ τῷ λαμβάνοντι μόνον χριστιανῶν ἔσται τὸ δεδόμενον, ἀλλὰ καὶ ὁμῖν τοῖς παρήγουσι· καὶ τάχα πολλῶ πλὴν ὁμῖν. Τί ποτ' οὐδ' ἔστιν ἕπερ αἰτούμαι ὕμᾶς; Κατὰ μίαν Σαββάτων, ἣ καὶ κατὰ Σάββατον, τὴν μέλλουσαν ἐν ὁμῖν ἀναγνωσθήσεσθαι τῶν Εὐαγγελίων περικιτῶν, ταύτην πρὸ τούτων τῶν ἡμερῶν μετὰ χειρὸς λαμβάνων ἕκαστος οἶκον καθήκοντος ἀναγιγνωσκέτω συνεχῶς, καὶ πολλὰκις περισκοπέτω μετὰ ἀκριβείας τὰ ἐγγεγραμμένα, καὶ βασανίζετω ταῦτα καλῶς· καὶ τὶ μὲν σαφές, τὶ δὲ ἄδηλον, ε, σημειούσθω· τί δὲ αὐτῶν ἐναντίον εἶναι δοκοῦν, οὐκ ἂν εἰ καὶ πάντα ἀπλῶς διακωδονήσαντες, οὕτως ἀπαντᾶτε πρὸς τὴν ἀκράσιν. Οὐ γὰρ μικρὸν ἀπὸ τῆς τοιαύτης σπουδῆς καὶ ὁμῖν καὶ ἡμῖν ἔσται τὸ κέρδος. Ἡμεῖς μὲν γὰρ οὐ πολλοὺ δεησώμεθα πόνου πρὸς τὸ σαφῆ ποιῆσαι τῶν λεγομένων τὴν δύναμιν, τῆς διανοίας ὁμῖν ἤδη προικειωθεῖσθαι τῇ τῶν ῥημάτων γνώσει· ὁμῖς δὲ ἄετιθεοι καὶ διορατικώτεροι τοῦτ' ἢ τῶν γρηνομένων, οὐ πρὸς τὴν ἀκράσιν μόνον, οὐδὲ πρὸς τὴν μάθησιν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ διδάξαι ἑτέρον. Ἐπει ὡς γε νῦν οἱ πολλοὶ τῶν ἐνταῦθα παραγινομένων ἀκούουσι, ὁμῶς πάντα ἀναγκαζόμενοι μαθεῖν τὰ τὰ ῥήματα, τὰ τε παρ' ἡμῶν εἰς αὐτὰ λεγόμενα, οὐδ' ἂν εἰ ἐκαιτῶν δλον τοῦτο ποιοῦντες διατελοῦμεν, μετὰ τὴν καρπώσονται κέρδος. Πῶς γὰρ, ὅταν ἐκ παργέμου καὶ ἐνταῦθα μόνον κατὰ τὸν βραχὺν τούτου τοῖς λεγομένοις σχολάζουσι καιρὸν; Εἰ δὲ τινες πράγματα αἰτιῶνται β καὶ φροντίδας, καὶ πολλὴν τὴν ἐν τῶν πολιτικῶν καὶ τῶν ἰδιωτικῶν ἀσχολίαν· πρῶτον μὲν αὐτὸ τοῦτο ἔγκλημα οὐ μικρὸν, τὸ κυκλοῦσθαι τοσοῦτον πραγμάτων πληθεῖ, καὶ τοῖς βιωτικῶς οὕτω προσηλωσθαι διαπαντός, ὡς μηδὲ μικρὰν εἰς τὰ πάντων ἀναγκαῖω

τερα ἄγειν σχολήν. Ἐπειτα δεῖ σκήψαι ταῦτα καὶ πρόφασιν, κατηγορησάμεν ἂν αὐτῶν καὶ φιλῶν συνουσίας, καὶ αἰ ἐν τοῖς θεάτροις διατριβαί, καὶ τὰ συνέρπει, ἅπερ θέας ἔνεκεν τῆς τῶν Ἰσπανῶν ἀμύλλης ποιοῦντας, ἐν αἷς πολλὰκις ἡμέρας ἀνήλπων ἀλοκλήρους [καὶ φίλους συλλέγοντας ἐπιτολί], καὶ οὐδαμῶν τῶν πρᾶγματων ἀσχολίαν ἠτιάσασθαι εἰς τούτους αὐτῶν. Εἶτα ἐν μὲν τοῖς εὐτελεῖσι ἀπροφάσιτοις πανταχοῦ, καὶ σχολῆν ἄγειν βαθεῖαν δύνασθε· εἰ δὲ τοῖς τοῦ Θεοῦ δδοῖ προσχέται, τοσοῦτον ὁμῖν ταῦτα περὶ τούτου καὶ ἀτιμώτερα πάντων εἶναι δοκεῖ, ὡς μηδὲ μικρὰν· οἰσθαι [63] δεῖν ἀπομειναι αὐτοῦτο. Καὶ πῶς δεῖνον οὕτω διακειμένους ἀναπνεῖν, ἢ τὸν ἦλον τούτου ὄρβη; Ἐστὶ καὶ τέτρα πρόφασιν τοῖς οὕτω βραβύμοις ἀλογώτατ', τὸ μὴ κεκτῆσθαι μηδὲ εἶναι βίβλια. Καὶ πρὸς μὲν τοὺς πλουτοῦντας, γέλωσ ὅπερ ταύτης ἡμᾶς ἀπνετεῖσθαι τοῖς προφάσις· ἐπειδὴ δὲ τῶν πνευτέρον πολλοῦς οἶμας κατακαχερῶσθαι αὐτῇ συνεχῶς, ἐκείνω ἂν ἡδέως ἐροῦμην αὐτοῖς, εἰ μὴ πάντα τὰ τῆς τέχνης ὄργανα, ἥς ἕκαστός ἐστι δημιουργός, πληρῆ καὶ ὀλόκληρα ἔχει, κᾶν μυρία κωλύη πένια. Πῶς οὖν οὐκ ἄποπον, ἐκεῖ μὲν μὴ αἰτιεῖσθαι πένιαν, ἀλλὰ πάντα πράττειν πρὸς τὸ μηδὲν γενέσθαι ἐμπόδιον μαθεῖσθαι· μέλλοντας δὲ τοσαύτην ὕψλιαν καρποῦσθαι, ἀσχολίαν ἀποδύρεσθαι καὶ πένιαν; Πλὴν ὀλλὰ καὶ εἰ τινες οὕτω πνήτης εἰεν, ἔνεστιν ἐκ τῆς συνεχῶς ἐνταῦθα γινομένης ἀναγνωσίως μηδὲν ἄρνοσθαι τῶν ἐγκειμένων ἐν ταῖς θέσις Γραφαῖς. Εἰ δὲ ἄδύνατον ὁμῖν τοῦτο εἶναι δοκεῖ, εἰκότως τοῦτο δοκεῖ. Ὅδὲ γὰρ μετὰ πολλῆς πολλοὶ παραγινοῦνται τῆς προθύμης τῶν λεγομένων ἀκροασόμενοι, ἀλλὰ αὐτὸ τοῦτο μόνον ἀποουσάμενοι πρὸς τὴν ἡμέραν^a, εὐθέως ὕποστρέφουσιν οἰκαδε. Εἰ δὲ τινες καὶ ἐνδιατρήσειεν, τὸν ἀναχωρησάντων οὐδὲν ἔμεινον διακείνεται, τῷ σώματι μόνον ἐνταῦθα παρόντες ἡμῖν. Ἄλλ' ἵνα μὴ ἐπιπλῶν ταῖς αἰτίαις ὕμᾶς βαρύνωμεν^b, καὶ ἐν ταῖς μέμψαι τῶν καιρῶν ἀναλώσωμεν ἅπαντα, ἴωμεν ἐπὶ τὰ τοῦ Εὐαγγελίου ῥήματα· ὅρα γὰρ λοιπὸν εἰς τὰ προκειμένα

^a Quidam τὶ δὲ εὐθελον. Ibidem Morel. addit σημειούσθω, περιγράφει τὶ δὲ αὐτῶν ἐναντίον. Ibidem διακωδονήσαντες, frequentes tractantes, insouantes, et inlitionibh' tinnita den-dmia metaphtora. Hinc vob non insolens est apud scriptores. ^b Savil. et cod. 705 αἰτιῶν.

^c Morel. δοκεῖ δεῖ οὐδὲ μικρὰ. ^d Sic Morel. Savil. σοῦλον πρὸς ἡμᾶς. ^e Morel. ταῖς αἰτ. Bar. Savil. ταῖς αἰτ. ἰσᾶν πρὸς ὅμινες prone nisi. ὡς; habent.

tione induti accesserimus, nihil impedit quominus eadem ipsa patiamur, quæ miser ille passus est. Absurdum enim est, dum ille, qui Deus et Rex est, homines viles et nullius pretii vocare non erubescit, sed e trivio illos ad mensam suam invitat, nos tantam ignavian exhibere, ut ne quidem post tantum honorem meliores evalemus, sed et post vocationem in eadem nequitia perseveremus, ineffabilemque vocantis benignitatem pessundemus. Non enim nos ad spirituales hanc et horrendam mysteriorum participationem vocavit, ut cum priore nequitia ingrediamur, sed ut abjecta illa turpitudine, iis vestibus induamur, quæ ad regium vocatos convivium decant. Sin nolimus digna tali vocatione præstare, id non ei qui nos sic honoravit, sed nobis imputandum. Non enim ille nos ex admirando illo convivarum choro eiecit, sed nos ipsos eiecit. Ille quod sumus erat præstitit: nuptias fecit, mensam paravit, qui vocarent misit, venientes excepit, et nullo non honore

aflicit: nos autem ipsum, convivas, nuptias, vordardam vestium, hoc est, pravorum operum, contumelia afficientes, iure demum eiecit. Hoc enim pacto, et nuptias et invitatos honorans, petulantes et impudentes illos eiecit. Nam si hujusmodi veste indutos relinqueret, alios videtur contumelia afficere. Verum Exiit Deus, ut nemo vel nostrum vel aliorum talem experiat vocationem. Ideo hæc antequam fierent literis mandata sunt, ut Scripturæ nimis ad bonam frugem reduci, nunquam in tantam ignominiam, in tantumque supplicium incidamus, sed verbo tantum tenuis hæc experiamur; ac splendida singuli veste induti, ad locum, quo vocati sumus, proficiscamur; quo nos omnes frui contingat, gratiæ et benignitatis Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri simul et Spiritui sancto gloria, honor, imperium, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XI.

44. Et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis.

1. *Locum Evangelii explicandum ante explanationem legere hortatur; quorundam scordiam in audienda Scriptura arguit; deinde explicare illud, Verbum caro factum est, aggreditur.* — Unam a vobis gratiam petam, antequam ad verba veniam evangelica; sed rogo ne postulatam negetis. Neque enim grave quidpiam vel onerosum requiro, neque accipienti mihi solum utile erit, sed et præbentibus vobis; imo forte vobis longe utilius. Quid igitur a vobis postulo? Ut una sabbatorum (a), vel in ipso sabbato, illam evangeliorum partem quæ vobis in concione legenda est præ manibus singuli accipientes, domi sedentes frequenter legatis, ac dicta sæpe exploretis et examinetis: ac quid clarum, quid obscurum sit annotetis; quid in verbis pugnare videatur, licet non pugnet: sicque omnibus frequenter expensis, ad concionem accedatis. Neque enim modicum ex tali studio et nobis et vobis lucrum accedet. Nobis enim non multo opus erit labore ad vim sententiarum vobis explanandam, mente jam vobis ad dictorum notitiam assueta: vos autem acutiores et perspicaciores hoc modo effleminii, non modo ut audiatis et discatis, sed etiam ut ceteros doceatis. Si quidem illo quo nunc agitis modo, multi præsentium verba Scripturæ simul et explanationes nostras ediscere coacti, ne quidem si a seum integrum bis insumamus, magnum quidpiam lori referent. Quomodo possent enim, cum oliter tantum et brevi tempore dictis attendant? Quod si qui negotia præteudant et sollicitudines, si multam in publicis privatisque rebus operam; primo quidem non levis culpa hæc est, scæpe tanta negotiorum turba obstruere, et secularibus rebus illi semper affligi, ut ne minimum quidem studii impendantur iis quæ ma-

xime necessaria sunt. Deinde quod hæc sint obtentus et simulationes, argument colloquia cum amicis, theatrorum frequentationes, consensus ad equorum certantium spectacula, in quibus sæpe dies integros consumunt, neque tamen in his negotiorum molestas noquam obtulerit. In vilius igitur hujusmodi rebus nullam obtendis occupationem: si autem divinis rebus sit incumbendum, hæc adeo vobis superflua et nullius pretii videntur esse, ut ne minimum quidem studium in his adhibendum esse ducatis. An mercantur qui sic affecti sunt vel respirare, vel hunc solem aspicere? Est et alia tam ignavis hominibus ineptissima excusatio, librorum scilicet inopia. Ac divitibus quidem ridiculum esset ea de re verba facere: verum quia multos pauperes hæc frequenter excusatione uti puto, hoc ab illis placide sciscitari velim, an non singuli artis suæ, quam exercent, instrumenta sana et integra habeant, et si extrema inopia premarit. Quomodo ergo non absurdum fuerit, illic paupertatem non obtendere, ac nihil non agere ad omnes removendos obices; ubi autem tanta decerpanda est utilitas, occupationes et inopiam deflere? Cæterum si qui ita pauperes essent, possent ex assidua hic fieri solita lectione, nihil ex iis quæ divine Scripturæ continent ignorare. Quod si id impossibile vobis videatur esse, non immerito videtur. Multi enim non magnam lectioni attentionem adhibent, sed lectione perfunctorie audita, statim domum se recipiunt. Quod si qui manserint, ii non inchoare sunt conditione, quam qui recesserint, corpore solum præsentem. Sed ne amplius querimoniis vos tardio afficiamus, neve in reprehensionibus totum tempus terramus, Evangelii verba aggrediamur: tempus enim est ut rem propositam attingamus. Sed animum adhibete, ne quid vos dictorum effugiat. Et verbum caro factum est, et habitavit in nobis. Postquam dixerat illos qui eum receperunt, ex Deo natos

(a) Illud, una sabbatorum (μία σαββάτων), potest significare, prima hebdomada die, ut alibi, una sabbatorum (μία σαββάτων) primam hebdomada significat. ritum apud Chrysostomum.

et Dei filios esse, ineffabilis hujus honoris causam offert, hanc nempe, quod Verbum caro factum sit, et Dominus servi formam acceperit. Filius enim hominis effectus est, cum verus Dei Filius esset, ut homines Dei filios efficeret. Sublime namque cum humiliter versans, nihil in gloria sua leditur, illud vero ex multa erigit humilitate: quod et in Christo factum est. Naturam quippe suam tali descensu non minuit; nosque qui in ignominia et in tenebris semper versabamur, ad gloriam erexit ineffabilem. Sic et rex cum pauperem et mendicium alloquitur cum studio et benevolentia, nihil turpe facit, illum vero apud omnes illustrem ac splendidum reddit. Quod si in illa adventitia prorsus hominum dignitate honoratorem cum villiori consuetudo nihil ledit; multo minus immortalæ ac beatam illam substantiam, quæ nihil adventitium habet, nihil quod modo adsit, modo absit, sed omnia bona immota et ad finem usque manentia. Itaque cum audieris, *Verbum caro factum est*, ne turberis, ne concidas. Neque enim substantia decidit in carnem (impium enim esset id vel cogitare), sed manens quod erat, sic formam servi accepit.

2. Cur autem illo verbo, *Factum est*, usus est? Ut hæreticorum ora obstrueret (n). Quia enim sunt qui dicant, ea quæ incarnationem spectarent, phantasiam et figmentum esse, ut eorum blasphemiam de medio tollere præverteret, illud verbum, *Factum est*, posuit: non ut mutationem substantiæ, absit, sed ut veræ carnis assumptionem declararet. Quomodo enim cum dicit, *Christus nos liberavit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum* (Gal. 3. 13), non significat substantiam suam a gloria abscedentem, in maledictum versam esse (illud enim ne demones quidem, neque vel stultissimi et amentes cogitaverint; tantam nempe sapit illud cum impietate conjunctam stultitiam): non igitur hoc dicit, sed ipsum accepto illo, quod contra nos erat, maledicto, non sincere nos amplius maledictos esse: sic et hoc loco dicit ipsum carnem factum esse, non mutata in carnem substantia, sed post acceptam carnem illa intacta manente. Quod si dixerint, Deum ut qui omnia possit, in carnem decidere potuisse: respondebitus illis, eum omnia posse donec manet Deus; sed si mutationem adinverit, ino mutationem in pejus, quomodo Deus fuerit? Nam mutari, longe est ab immortalis illa natura. Quapropter propheta dicebat: *Omnes sicut vestimentum veterascent, et sicut operitorium mutabis eos, et mutabuntur. Tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient* (Psal. 101. 27). Hæc quippe substantia omni mutatione superior est. Neque aliud quæpiam illo melius est, ut proficiendo possit ad illud pervenire.

(n) hic illos insinuat hæreticos, qui putarent simulatum esse incarnationem; nempe simulatione et opinione tantum in carne advenisse Verbum effluentes, *Quædam* scilicet, quæ vox initio nascentis Ecclesiæ a novatoribus inducta fuit, ut videas apud Ignatium Epistolæ ad Trallianos, itemque Epiæ. ad Smyrnenses illam autem vocem Latine conversam habes apud Irenæum, ubi *Quædam* putantur exprimitur libro 1, et sequentibus, subindeque alii ss. Patres hanc hæresim commemorantur.

Quid dico melius? Nihil ei par est, vel tantillum ad illum accedit. Sequitur ergo ipsum in pejus mutatum esse si mutatus sit. Hoc autem non potest Deus esse. Sed blasphemiam in caput eorum, qui hæc profertur, vertatur. Quod enim illud, *Factum est*, ideo dictum sit, ut ne phantasiam esse suspiceris, animadvertite ex iis quæ sequuntur, quomodo et dictum illud et pravam hanc suspensionem expurget. Soluti enim, *Et habitavit in nobis*, ac si diceret: Nihil absurdum suspiceris ex hoc dicto, *Factum est*. Non enim immutabilis naturæ mutationem, sed habitationem dixi. Habitatio autem non idipsum est quod habitaculum, sed aliud. Aliud enim in alio habitat; alias enim non esset habitatio: nihil enim in seipso habitat. Aliud vero dixi secundum substantiam. Nam unitate et conjunctione Deus Verbum et caro unum sunt: sine ulla confusione, vel substantiarum ablatione, sed per unionem ineffabilem inexplicabilemque. Quomodo autem id fiat ne quæras; factum est enim ut ipse novit. Quodnam ergo fuit habitaculum, in quo habitavit? Audi prophetam dicentem: *Suscitabo tabernaculum David, quod cecidit* (Amos. 9. 11). Vere namque cecidit, cecidit natura nostra casu incurabili, et potenti illa manu sola egebat. Neque enim poterat alio modo re-urgere, nisi si qui in principio illam efformaverat, i, si manum porrexisset, et superne illam reformasset per aquæ regenerationem et Spiritus. Et vide nihil horrendum et arcanum mysterium. Semper habitat in hoc tabernaculo: carnem quippe nostram induit, non ut postea relinqueret, sed illam semper servare habiturus. Nisi enim hoc esset, non illam regno solio dignatus esset, neque ipsam ferens adoraretur ab omni cælesti exercitu, ab angelis, archangelis, thronis, dominationibus, principatibus, potestatibus. Quis sermo, quæ mens, tantum illum honorem generi nostro collatum, supernaturalem illum et horrendum explicare poterit? Quis angelus? quis archangelus? Nullus usquam vel in cælo vel in terra. Talia quippe sunt Dei opera, tanta tamque supernaturalia ejus beneficia, ut non modo humanam linguam, sed et angelicam virtutem superet eorum accurata narratio. Quomobrem nos concionem hanc silentio elaudemus, cum vos manuerimus, ut beneficiis tanto vicem rependatis, cujus rei lucrum totum nobis postea rependetur. Vicem autem rependimus, si magnam animæ nostræ curam habeamus. Nam et hoc benignitatis illius opus est, ut eum nullo nostrum egeat, sibi vicem rependi dicat, cum nos animam nostram non negligimus. Quomobrem extremæ amentie esset, et innumeris dignum supplicis, tantum consequutos honorem, non ea quæ penes nos sunt referre, eum maxime tota rei utilitas in nos redundet, et innumera nobis in hujus rei mercedem reposita bona sint. Pro his vero omnibus gloriam referamus benignissimo Deo, non verbis tantum, sed multo magis operibus, ut futura consequamur bona: quæ minam omnem adipiscamur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri gloria, simulque Spiritus sancto, in sæcula sæculorum. Amen.

κινδυνεύει τὸν λόγον. Ἄλλὰ διανύσασθε, ὥστε μὴ τὸν ὄμιλον τῶν λεγομένων παρελθεῖν. Καὶ ὁ Λόγος εὐφροσύνην ἔδειξε, καὶ ἐσκίρῳσεν ἐν ἡμῖν. Εἶπὼν οὖν εἰς θεοῦ γεννηθῆσαν οὐ λαβόντες αὐτὸν, καὶ τέκνα θεοῦ γενόμενοι, τῆς ἀπάτης ταύτης τιμῆς τιθήσι τὴν αἰτίαν καὶ τὴν ὑπόθεσιν. Αὕτη δὲ ἐστὶ, τὸ γενέσθαι σάρκα τὸν λόγον, καὶ τὴν τοῦ βουλοῦ μορφὴν ἀναλαβεῖν τὸν ἀσπότην. Ἐγένετο γὰρ Ἰῆδς ἀνθρώπου, θεοῦ γέννησις ὡν Ἰῆδς. ἵνα τοὺς τῶν ἀνθρώπων υἱοὺς τέκνα ποιῆσθαι θεοῦ. Τὸ γὰρ ὄφελον τῷ ταπεινῷ προσομιλοῦν, αὐτὸ μὴ οὐδὲν εἰς τὴν οὐκίαν παραβλεπεται· ὅθεν· ἐκίνο δὲ ἀπὸ τῆς πολλῆς ἀνάστησι ταπεινότητος. Ὅπερ οὖν καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ γέγονε. Τῆν τε γὰρ ἰδίαν φύσιν οὐδὲν ἀπὸ ταύτης ἤλαττωσε τῆς καταβάσεως*, ἡμᾶς τε τοὺς διαπαντός· ἐν ἀδοξίᾳ καθημένους· καὶ ἐσθῶν, πρὸς ὅθεν ἄφρονι ἀνήγαγεν. Ὅθεν που καὶ βασιλεὺς πτωχῶν καὶ πέντη διαλεγόμενος μετὰ σοφοῦς καὶ εὐνοίας, λαυτὸν μὴ οὐδὲν ἤσχυεν, ἐκίνο δὲ παρὰ πᾶσι περιβλεπτον ἐποίησεν εἶναι καὶ λαμπρόν. Εἰ δὲ ἐπὶ τῆς ἐπιστάτου τῶν ἀνθρώπων ἀξίας οὐδὲν τὸν ἐντιμώτερον ἢ πρὸς τὴν εὐτιμώτερον ὄμιλον παρέβλαψε, πολλοὺς μάλιστα ἐπὶ τῆς ἀκηράτου καὶ μακαρίας ἐκείνης οὐσίας, τῆς ἐπιστάτου μὴ ἔχουσης οὐδὲν, οὐδὲ γινόμενον καὶ ἀποκρινόμενον, πάντα εἰς κεντρίμνης ἢ ἀκήνητα καὶ ἀπηγοῦστα εἰς τέλος τὰ ἀγαθὰ. Ὅστε ὅταν ἀκούσης, εἰ ὁ Λόγος εὐφροσύνην ἔδειξε, καὶ ὁμοθυμῶν, μὴδὲ καταπίσης. Οὐδὲ γὰρ ἡ οὐσία μεταπίσιν εἰς σάρκα (τοῦτο γὰρ ὄντως ἀσέβης ἐστὶ καὶ [64] ἐνόησαι*), ἀλλὰ μένουσα ὅπου ἐστίν, οὕτω τοῦ βουλοῦ τὴν μορφὴν ἀνέλαβε.

β. Τίνος οὖν ἐνίκεν τῷ Ἐγένετο κήρυγμα ῥήματα; Τὰ τῶν αἰρετικῶν ἐμπαράτων σόματα. Ἐπειδὴ γὰρ εἰσὶν εἰ λέγοντες, εἰ φαντασία τις ἦν καὶ ὑπόκρισις καὶ ὄντοια τὰ τῆς οικονομίας ἄπαντα, ἀνωθεν αὐτῶν προαναίρων τὴν βλασφημίαν, τὸ Ἐγένετο τέθεικεν οὐ μεταβολὴν οὐσίας, ἀπαγῆ, ἀλλὰ σαρκὸς ἀληθινῆς ἀνάληψιν παραστῆσαι βουλόμενος. Ὅπερ γὰρ ὅταν λέγῃ, Χριστὸς ἡμᾶς ἐξήγγειλεν ἐκ τῆς κεντρίας τοῦ νόμου, γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν καιρία, οὐ τοῦτο φησὶ, οὐτὶς ἡ οὐσία αὐτοῦ, τῆς οὐσίας· ἀποστῆνα δόξης, εἰς κατάραν οὐσίῳ τῷτο γὰρ οὐδ' ἂν ὀλιμονε; ἐνοήσασιν, οὕτω εἰ σφῆρα ἀνὴρ, καὶ αὐτὸν κατὰ φύσιν ἀπιστηρμένον φρονῶν· τοσαῦτον ἔχει ὁ μετὰ τῆς ἀσείβειας καὶ τὴν παράνομιαν· οὐ δὴ τοῦτο οὐν λέγει, ἀλλ' ὅτι τὴν καθ' ἑμῶν κεντρὴν ἀπάναν δεξιόμενος, οὐκ ἀφίηται ἡμᾶς; ἐπαράτος· εἶναι λοιπὸν· οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα σάρκα, φησὶν, αὐτὸν γενέσθαι, οὐ μεταβολὴν εἰς σάρκα τὴν ὄψιν, ἀλλ' ἀναλαβόντα αὐτὴν, ἀναπάρος μνησῆς; ἐκίνησεν. Εἰ δὲ λέγονται, εἰς θεοῦ ὡν ἀπαντα δύναται, ὥστε καὶ εἰς σάρκα μεταπίσιν ἰδύνατο· ἐκίνο πρὸς αὐτοὺς ἐρόμεν, εἰ πάντα δύναται, ἕως ἂν μένῃ θεοῦ ὡν· εἰ δὲ μεταβολὴν ἰδέετο, καὶ μεταβολὴν ἐπὶ τὸ χεῖρον, πῶς; ἂν εἴη θεός; Τὸ γὰρ μεταβάλλεσθαι, πῶρῳ τῆ; ἀκήρως οὐ φύσιν ἐκίνησεν. Διὰ καὶ ὁ Προφήτης ἔλεγε· Πάντες γὰρ ἡμῶν τινος ζαλαωθήσονται, καὶ ὡσεὶ περιβόλαιον ἑλίξεις αὐτούς, καὶ ἀλλογήσονται. Σὺ δὲ οὐδέτος εἰ, καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλειψούσι. Πάντες γὰρ ἀνωτέρω ὁ μεταβολῆς ἡ οὐσία αὕτη. Ὅστε γὰρ κρείττον· εἰ ὅστιν αὐτοῦ, ὥστε προκρίσαντα αὐτὸν ἐπὶ τοῦτο ἰλθεῖν. Τί λέγω κρείττον;

Οὐδὲν ἴσον. οὐδὲ μικρὸν ἔγγος. Οὐκ ὄν· ἰστέπειτα τὴν ἐπὶ τὸ χεῖρον αὐτὸν δεξασθαι μεταβολὴν, εἰ γὰρ μεταβάλλῃτο. Τοῦτο εἰ οὐκ ἂν εἴη θεός· Ἄλλ' ἡ βλασφημία τραπέζει εἰς τὴν τὸν ταῦτα λεγόντων καρδίαν. Ὅτι γὰρ εἰς τοῦτο μόνον εἰρήται, τὸ Ἐγένετο, ἵνα μὴ φαντασίαν ὑπολάβῃς, σέβεται δὲ τὸν ἐξῆς, πῶς ἐκκαθαίρει τὸν λόγον, καὶ τὴν ὑπόνοιαν ἀνατρέπει τὴν ποιητῆρα. Ἐπήγαγε γὰρ· Καὶ ἐσκίρῳσεν ἐν ἡμῖν· μονοουχὶ λέγων, μὴδὲν ἄτοπον ὑποπίπτουσε ἀπὸ τοῦ. Ἐγένετο. Ὁ γὰρ τροπὴν εἶπον τῆς ἀτρέπου φύσεως ἐκίνησεν, ἀλλὰ σκεπτικῶς καποικησέν. Τὸ δὲ ἐκίνο, οὐ ταῦτον ἀνεῖη τῆ σκητῆ, ἀλλ' ἔτερον. Ἐτερον γὰρ ἐν ἐτέρῳ σκητῷ· ἐπὶ οὐδ' ἂν εἴη σκεπτικῶς· οὐδὲν γὰρ ἐν ἐαυτῷ κατοικεῖ. Ἐτερον δὲ εἶπον κατὰ τὴν οὐσίαν, [65] Τῆ γὰρ ἐνώσει καὶ τῆ συναρξίᾳ ἐν ἑστίῳ ὁ θεός Ἄλογος καὶ ἡ σάρξ, οὐ συγγέτους; γεννημένης, οὐδὲ ἀφανισμοῦ τῶν οὐσίῳ, ἀλλ' ἐνώσειας ἀρόρητον τινὸς καὶ ἀρράστου. Τὸ δὲ ὅπου, μὴ ὁ ζῆτες; ἐγένετο γὰρ ὡς οὐδὲν αὐτό. Τίς οὖν ἐστὶν ἡ σκητῆ ἢ κατεσκήνωσεν; Ἀκούου τοῦ Προφήτου λέγοντος· Ἀναστῆτω τὴν σκητὴν Δαυὶδ τὴν ἀεκατον εἰς. Πεπώκει γὰρ ὄντως, πεπώκει πτώμα ἀνιάνου ἡ φύσις ἡ κριετῆρα, καὶ τῆς πρακτικῆς; ἐκίνησεν ὅδοιο μόνῃ; χεῖρὸς. Οὐδὲ γὰρ ἦν ἐτέρως ἀναστῆσαι αὐτὴν, μὴ τοῦ τὴν ἀρχὴν διαπλάσαντος; αὐτῆ γεῖρα ἐξείλετο, καὶ διατυπώσαντος ἀνωθεν τῆ δι' ὕδατο; ἀναγεννησῆ; καὶ Πνεύματος. Καὶ θέα μοι τοῦ ἐφικτοῦ καὶ ἀπόρρητου τοῦ μυστηρίου· διαπαντὸς κατοικεῖ τὴν σκητῆν· ἡ τὴν γὰρ σάρκα τὴν ἡμετέραν περιβάλλου, οὐχ ὡς; πάλιν αὐτὴν ἄφρονι, ἀλλ' ὡς διαπαντὸς ἔξω μὲν ἐαυτοῦ. Ὁ γὰρ ἂν, εἰ μὴ τοῦτο ἦν, καὶ τοῦ ὁρόνου κατηξίωσεν αὐτὴν τοῦ βασιλικῷ, καὶ φορῶν αὐτὴν προσεκκινεῖτο ὑπὸ πάσης; τῆς ἀνωστρατῆς; ἀγγέλου, ἀρχαγγέλου, θρόνου, κυριότητος, ὄρχων, ἔξουσιῳ. Πόσις λόγος, ποῖα δύνανται τοσαῦτον τιμὴν τὴν εἰς τὸ γένος γεγεννημένην τὴ ἡμέτερον, τὴν ὄντως ὑπερφυῆ καὶ φρικτῆρην παραστῆσαι; ὀδύσασται; τίς ἀγγελος; τίς ἀρχάγγελος; Ὀδύσας οὐκ ἔμοι, οὐ τῶν ἐν οὐρανῷ, οὐ τῶν ἐπὶ γῆς. Τοιαῦτα γὰρ τοῦ θεοῦ τὰ κατορθώματα, καὶ οὐκ μεγάλα καὶ ὑπερφυεῖς αἰ εὐεργεσίας αὐτοῦ. τίς μὴ μόνον ἀθρωπίνην γλῶσσαν, ἀλλὰ καὶ ἀγγελικὴν δύναμιν ὑπερβαίνειν αὐτὸν τὴν ἀκριβῆ διηγήσιν. Διὰ καὶ ἡμεῖς εἰς σὴν τῆς; τὸν λόγον κατακλιόμενον, τοσοῦτον ὄμνιν περιεγγυήσαντες, ἀμαρῆσασθαι τὸν τριλοῦτον ἡμῶν ἐπεργῆτη ἀμοιβῆς, αἰ πάλιν εἰς ἡμᾶς; τὸ κέρδος; περιστῆσονται ἱ ἀπαν. Αἰτῆ δὲ εἰσι, τὸ τῆς ψυχῆς ἡμᾶς μετὰ ἀκρεβείας ἐπιμελεῖσθαι τῆς ἡμετέρας. Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο τῆς αὐτοῦ φιλανθρωπίας ἔργον, τὸ μηδενὸς ἐν χρεῖσι τῶν ἡμετέρων καλοστοκτικῶτα αὐτὸν λέγειν κομιζέσθαι τὰς ἀμοιβῆς; ὅταν ἡμεῖς τῆς ψυχῆς ἐπιμελωμέθα τῆς ἐαυτῶν. Διὰ καὶ ἐσχάτης ἀνάστασ καὶ μυστικῶν κολάσεων ἔξω, τὸ τοσαῦτῆ ἀπολαυκτικῶτα; τιμῆς. μὴδὲ τὰ κατὰ δόναμιν εἰσενεγκεῖν· καὶ ταῦτα, τῆς ἐκ τούτων ὀφέλεσις εἰς ἡμᾶς; περιεργῶ μίνης πάλιν, καὶ μυστικῶν ἐπὶ τούτοις κειμένων ἡμῶν ἀγαθῶν. Ὑπὲρ δὲ τούτων ἀπάντων ὅθεν ἀναπέμφωμεν τῷ φιλανθρώπῳ θεῷ, μὴ διὰ τῶν ῥημάτων μόνον, ἀλλὰ πολλοὺς μάλιστα δὲ τῶν πραγμάτων, ἵνα καὶ τὸν μετὰ ταῦτα τῶμαμ ἀγαθῶν· ὡν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάρει καὶ φιλανθρώπῳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. εἰ ὄ καὶ μεθ' οὐ τῷ Πατρὶ ἡ ὄξια, ἔμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

* Sic Morel. et ms. Savil. συνακατάβασις. ὁ Sic Morel. Sav. πάντα εἰ ἔχουσι. ὁ Sav. τοῦτο γὰρ τῆ ἀσείβειας ὅστιν ἐνόησα, nosum in margine. ὁ Morel. et cod. 705, 706 ἔχει. Savil. ἔχον. ὁ ἀνωτέρω quidam. ὁ Savil. et cod. cil. κρείττον; ἀλλ' οὐδὲ ἴσον, οὐδὲ μικρὸν ἔγγος· οὐκ ὄν. M-reil. κρείττον; οὐδὲν ἴσον, οὐδὲ μικρὸν γόν αὐτῷ ὀκίνον.

ὁ Ita Morel. Savil. et cod. cil. et γὰρ ἐπάγει; καὶ ἐσκίρῳσεν. ὁ Alii ὅπως ἔγενετο ἀκρεβῆς μὴ. ὁ Quibus μυστήριον, διαπαντὸς κατοικεῖ τὴν σκητῆν. ὁ Quibus καρποκτικῶν.

[66] ΟΜΙΛΙΑ ΙΒ'.

Και ἑθεσάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς Μονογενεὺς παρὰ Πατρός, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας.

α'. Τὰχα πέρα τοῦ θέντος ἐφάντην ὁμῖν ἐπαχθεῖς καὶ φορτικοὶ πρῶτον, πληκτικωτέρῳ χρησάμενοι τῷ λόγῳ, καὶ μακρὰν κατὰ τῆς τῶν πολλῶν ῥαθυμίας ἀποτεινάντες τὴν κατηγορίαν. Ἄλλ' εἰ μὲν αὐτὸ τοῦτο ληπθῆναι προελόμενοι μόνον ὕμῶν αὐτὰ ἐπράττομεν, εἰκότως ἂν ἕκαστος ἑδουχάριζεν· εἰ δὲ πρῶς τὸ συμφέρον ὁμῶν βλέποντες, τῆς ἐν τοῖς λόγοις χάριν παραινόμεν, εἰ καὶ μὴ ἀποδείξασθε βούλοσθε τῆς προμθείας ἡμῶς, ἀλλὰ συγγίνωναι τῆς τοσαύτης ἂν εἴητε δικαιοῦ φιλοστοργίας. Καὶ γὰρ καὶ σφόδρα δεδοικαμεν, μήποτε σπουδαζόντων ἡ μὲν ἡμῶν, ὁμῶν δὲ οὐκ ἐβελόντων τὴν αὐτὴν ἐπιδείξασθαι περὶ τὴν ἀκρασίαν φιλοπονίας, αἱ τῶν μελλόντων ἐθῶναι χαλεπότεραι γένοινται. Διὸ συνεχῶς ἀναγκάζομεθα διεγερῆναι τε ὑμᾶς καὶ ἀρτυνίσκειν, ὥστε μηδὲν τῶν λεγομένων παρῆρῆναι. Οὕτω γὰρ ὁμῖν μετὰ πολλῆς παρρησίας νῦν τε ἐξίσταται βίωσαι, καὶ κατ' ἐπίνοιαν τὴν ἡμέραν παραστήναι τῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ. Ἐπεὶ οὖν ἰκανῶς ὁμῶν καθηγάμεθα πρῶτον, φέρε τήμερον ἐκ προοιμίων εἰς αὐτὰς τὰς βήσεις ἐμβάσωμεν. Καὶ ἑθεσάμεθα γὰρ, φησὶ, τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς Μονογενεὺς παρὰ Πατρός. Εἰπὼν ἔτι Θεοῦ τέκνα γηγόναι, καὶ δεῖξας ὡς ἄλλως ἢ τῷ τῶν λόγων ἑσάρκα γενέσθαι, πάλιν αὐτοῦ τοῦτο λέγει καὶ ἕτερον κέρυς. Τί δὲ τοῦτο ἔστιν; Ἐθεσάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς Μονογενεὺς παρὰ Πατρός· οὐκ ἂν θεσάζομεν, εἰ μὴ εἰς τὸ συντρέφου σώματος ἡμῶν ὤσθη. Εἰ γὰρ Μωυσεῖος τῆς αὐτῆς ἡμῶν μετέχοντος φύσεως οὐχ ὕπεμειναν ὁ κατ' ἐκείνον τὴν κατ' ἡμᾶς ἢ τὸ πρόσωπον μόνον δοξασθῆναι ἰδεῖν, ἀλλὰ καὶ προκάλυμματος ἐδέσθη τῷ δικαίῳ τῷ δυναμένῳ τὸ πρῶτον; ὁδὲς ἀκρατον συστιάσας, καὶ ἡμερον τὴν προσήνῃ τοῦ Προφήτου τὴν ἔχον αὐτοῖς δεῖξαι· πῶς ὀδύνητα γυμνῆν, ὅσων ἀπρόσιτον καὶ αὐταῖς ταῖς ἀνω θυνάμεναι, ἡμῶς ἢ πῆλιν καὶ γηγενεῖς ἠδυνήθημεν ἂν ἐνεγκίεν; Διὰ τοῦτο ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, ἵνα καὶ προσελθῆν αὐτῷ καὶ διαλεχθῆμεν καὶ συναναστραφῆναι συνηθῶμεν μετὰ ἀλλήλους πολλῶς.

Τί δὲ ἐστὶ τὸ, δόξαν ὡς Μονογενεὺς παρὰ Πατρός; Ἐπειδὴ πολλοὶ καὶ τὸν προφητῶν ἰδοξάσθησαν, οἷον αὐτὸς; οἷος τοῦ Μωυσεῖος, ὁ Ἥλιας, ὁ Ἐλισσαῖος· ὁ μὲν ὑπὸ κυρίου κυκλοῦμενος ἄματος, ὁ δὲ ὕψος ἀναλαβάνομενος ἰ καὶ μετ' αὐτοῦς ὁ Δανιὴλ, καὶ ὁ παῖδας ὁ τρεῖς, καὶ ἕτεροι δὲ πολλοὶ, οἷοι καὶ θαύματα ἐπέδειξαντο, ἰδοξάσθησαν· καὶ ἄγγελοι δὲ παρὰ ἀνθρώποις; φανέντες, καὶ τὸ τῆς οικίας; φῶς ἰδοξάσθησαν [67] ἀπαστράπτον φῶς; παρανοήσαντες τοῖς ἑρῶσιν· οὐκ ἄγγελοι δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ Χερουβὶμ μετὰ πολλῆς ὤσθη τῷ Προφήτῃ τῆς ὄψεως, καὶ τὰ Σεραφὶμ ὁμοίως· πάντων δὲ τούτων ἡμᾶς ἀπάγων ὁ εὐαγγελιστῆς, καὶ τῆς κείσεως καὶ τῆς τῶν ὁμοδοῦλων λαμπρότητος ἀπαντοῖας τὴν διάνοιαν. πρὸς αὐτὴν ἡμᾶς τῶν ἀγαθῶν ἰσότης τὴν κορυφῆν. Οὐ γὰρ προφήτου ἢ, φησὶν, οὐδὲ ἄγγελου, οὐδὲ ἀρχαγγέλου, οὐδὲ τῶν ἀνωτέρων θυνάμεναι, οὐκ ἄλλως τινὲς κτιστῆς; φῶστος, εἰ γὰρ τῆς ἐστὶ καὶ ἑτέρα, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ δε-

σπῶτος, αὐτοῦ τοῦ Βασιλέως, αὐτοῦ τοῦ γνησιγενεοῦς Παιδῆς, αὐτοῦ τοῦ πάντων ἡμῶν Κυρδῶσαν ἑθεσάμεθα. Τὸ δὲ ὄς, ἐνταῦθα, οὐχ ὡς ἐστὶν, οὐδὲ παραβολῆς, ἀλλὰ βεβαίως ἀναμνησθητῆτος διορισμοῦ ὥσπερ ἔλεγεν· Ἐμεθα δόξαν, ὅταν ἐπερτε καὶ εἰκός ἔχεν με καὶ γνήσιον Υἱὸν ὄντα τοῦ πάντων βασιλέως. Καὶ τοῖς πολλοῖς ἐξ ἑος· οὐ γὰρ παραιτήσομαι ἀπὸ τῆς κοινῆς συνηθείας τῶν λόγων πιστῶν; Οὐδὲ γὰρ πρῶς κάλλος ἡμῶν ὀνομάτου, οὐδὲ ἀρμονίαν συνθήκης πρόκειται νῦν εἰπεῖν, ἀλλὰ τὴν ὑμετέραν ὠφέλειαν μόνον· ὅθεν οὐδὲν κωλύει ἀπὸ τῆς τῶν πολλῶν συνηθείας αὐτὸ βεβαίως δὲ ἐστὶν ἡ συνηθεῖα τῶν πολλῶν; Βασιλεὺς πεσφόρα κεκοσμημένον ἐρώντες τινες, καὶ ἀπαστράπτοντα λίθος πάντοθεν, ἐπειδὴν πρῶ διεγνῶνται τὸ κάλλος; ἐκείνη, τὴν κέσμον, τὴν λέγουσιν μὲν δεσπερ ἂν ὄνομασθῆναι, τῆς ἀλουρῆ ἄσθος, τῶν λίθων τὸ μέγεθος, τὴν λευκότην ἡμίονων, τὸν περὶ τὸ ζῦγος χροῶν, τὴν σφῆ παραστῶντες; τὴν σπείθουσαν ἢ. Ἐπειδὴν δὲ καὶ καὶ ἕτερα πρῶς τοῦτο καταλείψαντες, μὴ δυνάσασαν τῷ λόγῳ παραστήσῃ τὴν λαμπρότητος ἑως τοῦτο ἐπάουσι· Τί δὲ τὰ πολλὰ λέγειν ὡς βασιλέως; δὲ καὶ τῶς, ὡς τὸ βασιλεύει ὁμοῖο δεῖξαι βουλιόμενον τούτων περὶ ὅτι πάντα λέγει ἀλλὰ τὸ αὐτῶν βασιλεὺς γνήσιον εἶναι. Οὕτω καὶ ὁ εὐαγγελιστῆς τὸ, ὄς, πέσεικα, τὸ παρὰ ὄν τῆς ὄψεως ὡς ὑπερέχον ἀσχυκρίτως παραθέλω. Οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι πάντες, καὶ ἄγγελοι ἀρχαγγέλοι, καὶ προσήται, προστατῶμενοι ἰ ἐποῦν· αὐτὰς δὲ μετ' ἐξουσίας; βασιλεὺς καὶ δεσποσύνη; ὅπερ οὐκ καὶ ὁ ἅγιος ἐθαύμας, ἰδοξάσθη αὐτοῦς ὡς ἐξουσίαν ἔχον.

β'. Ἐφάνθησαν μὲν ὄν, ὅπερ εἶπον, καὶ ἄγγελος ὄψεως πολλῆς ἐπὶ τῆς ὄψης ὄντος ἐπὶ τοῦ Δανι τοῦ Δαυὶδ, ἐπὶ τοῦ Μωυσεῖος; ἀλλ' ὡς δοῦλοι σπότην ἔχοντες, οἷως πάντα ἐπράττον· αὐτὸς δεσπότης καὶ πάντων κρατῶν, καὶ ταῦτα μετὰ τοῦ σφῆματος καὶ ταπεινοῦ φανεί; ἀλλ' ὅμοιως ἢ κείσε; τὸν Δεσπότην ἐπέγνω τὸν ἰ Πῶς ἰ; Ἄσθη μὲν γὰρ ἀπ' οὐρανοῦ μάγος προσκυνῶντας; αὐτῶν ἄγγελων δὲ ἔχοντες πολὶ ταχυ κερυόμεν τὸν Δεσπότην περιεπῶτον ἀνομνόντων αὐτῶν, καὶ ἕτεροι δὲ ἐξαπῆν ἀν κήρυκες, καὶ πάντες ἄλλοι; ἀπαντῶντες; ἢ ἰ λῆζοντο τὸ ἀπόβρῆτον τοῦτο μυστήριον, τοῖς ἰ μένας ὁ ἄγγελος, τοῖς δὲ τῆς πόλεως ὁ το καὶ [68] τὴν μὲν Μαρίας καὶ τὴν Ἐλισαβετ θρητῆ, τοῖς δὲ εἰς τὸ ἱερὸν παρακνημένους ἰ μετὰ τοῦ Συμεῶν. Οὐκ ἄνδρες δὲ καὶ γυναικες ὑπὸ τῆς ἰδοξῆς; ἐπετερωθήσαν. ἀλλὰ καὶ τὸ βρέφος εἰς φῶς ἐξελθόν, ὁ τῆς ἰρήμους πόλιτος καὶ τούτου ἐμῶντος; τοῦ εὐαγγελιστοῦ, ἰσὰν ἐν τῇ νεότητι τῆς μητρῆς ὄν ἔτι, καὶ πάντες ἰ κατὰ ἐκείσε πρὸς τὰ μέλλοντα ἴσαν. Καὶ τα παρὰ τὸν τόπον ἐθέλω; ὅτε δὲ ἐπὶ πῶτον ἔσθθη, πάλιν ἕτερα θαύματα τῶν προτέρων ἰ μείζονα. Οὐκ εἰ γὰρ ἄσθη καὶ οὐρανοῦ, οὐδὲ καὶ ἀρχαγγέλοι, οὐδὲ Γαβριὴλ καὶ Μιχαὴλ, ἀλ

• Mor. εκ ὕμῶς, male. In Sav. et in aliis sic desinitur. b Mor. μέγιστος λέγοντος. Sav. πῶς σπουδαζόντων, μέγιστος. c Savit. et cod. 705. 706 λέγειν τὴν τρέπον, τὸ τὸν Ἄδων. d Mor. κατ' ἐκείσε γὰρ κερυτῶ. • Mor. καὶ τὸ σφῆμα τῆς ἐστῶτος ἑλέως ὀνομασθῆναι αὐτοῦς θεῶνα. Savillium sequitur. f Id est, communiti murie translatus. • Mor. ὁμοδοῦλων ἡμῶν... κορυφῆν μόνον; λέγων, Οὐ προφῆτου. Savilio hactenus.

• Savit. et cod. 705 τὴν σφῆμα τῆς ἀπῶν ὄψων (ἀποσπῶσθαι οὐκ. 705). Mor. τὴν κατὰ ἰ (cod. 703, 706, ταῦτα ἰ Πῶς; deest in Sav. Mor. ἀγγελοῦ δὲ ἔχοντος οὐρανοῦ τινὲς ἰ ἐπὶ σφῆ ἐκποκῶντων καὶ ἀνομνόντων. Savit us et supra hab. ut. • Mor. σφῆμα; Sav. ἀπαντῶντες;

HOMILIA XII:

Et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre, plenum gratiæ et veritatis.

1. Forte plus quam par erat vobis nuper onerosi et molesti fuimus, acriori usi sermone, et longa contra multorum desidiam oratione habita. Verum si id mordendi solum causa fecissemus, jure nobis singuli succenserent; si vero utilitatem vestram spectantes, auditorum gratiam inire non curavimus, etiamsi illam profectus vestri curam, quam gessimus, acceptam habere nolitis, amoris saltem nostro veniam concedatis oportet. Admodum enim timemus, ne nobis cum studio multo concionantibus, vobis autem dictis attendere negligentibus, graviore vobis ratione reddendæ sint. Ideo cogor vos frequenter excitare et exasperare, ne dictorum quidpiam inutiliter effluat. Hoc enim pacto licet vobis fidenter et hic vivere, et in illo die ante tribunal Christi adstare. Quia igitur vos nuper satis perstrinximus, age hodie statim ipsa verba proponamus. *Et vidimus, inquit, gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre.* Postquam dixerat nos filios Dei effectos esse, et ostenderat non alio modo id evenisse, quam quod Verbum caro factum esset, aliud hinc emolumentum provenisse dicit. Quodnam illud est? *Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre:* non utique visuri, nisi per socium sibi corpus nobis apparuisset. Nam si Moysis naturæ nostræ hominis vultum ferre non poterant illius temporis homines, quod gloria illustraretur, sed velo opus habuit vir justus, quod gloriam illam ingentem obumbraret, ac mitem blandamque prophetæ faciem ostenderet¹: quomodo nunc divinitatem, ipsis supernis virtutibus inaccessam, nos latei et terreni ferre potuissent? Ideo habitavit in nobis, ut ipsum adire, alloqui, cum ipso versari libere possemus.

Gloria quasi Unigeniti quid sit. Imperatorum ornatus et cultus. — Quid autem sibi vult illud, *Gloriam quasi Unigeniti a Patre?* Quia multi prophetarum gloria clari fuerunt, ut ipse Moyses, Elias, Elisæus; ille igneo curru vectus, hic receptus: et post illos Daniel et tres pueri, aliique plurimi, quotquot miracula patrarunt, gloria splendidi fuere: angeli quoque, qui hominibus apparuerunt, et naturæ sue fulgorem hominibus exhibuerunt: neque angeli solum, sed etiam Cherubini et Seraphini cum gloria magna prophetæ apparere: ab hisce porro omnibus nos avertens evangelista, atque a creaturarum conservorumque nostrorum splendore mentem adducens nostram, in ipso nos bonorum culmine constituit. Non enim prophetae, non angeli, non archangeli, non supernarum virtutum, non alterius creatæ naturæ, si qua sit alia; sed ipsius Domini, ipsius Regis, ipsius vere unigeniti Filii, omnium nostrorum Domini gloriam vidimus. Illud autem, *Quasi*, non similitudinis est,

neque parabole, sed confirmationis et definitionis nulli dubio obnoxia; ac si diceret: Vidimus gloriam, qualem decebat habere unigenitum et germanum Filium Dei, universorum Regis. Id in more est plurimis; neque enim recusabo a communi consuetudine id asserere. Et-nim non ad verborum speciem, neque ad seriei ornatum loqui in proposito habemus, sed ad vestram solum utilitatem; quapropter nihil officit, quominus a communi consuetudine id confirmetur. Quænam est illa multorum consuetudo? Quidam regem ornatissimum videntes, et pretiosis undique fulgentem lapidibus, siquando illam pulchritudinem, illum ornatum, gloriam illam aliis enarrare velint, pro modo suo depingunt, purpura florem, gemmarum magnitudinem, mularum alborem, jugum aureum, strati fulgorem: postea vero his aliisque multis recensitis, cum non possunt totum splendorem verbis representare, continuo addunt: Quid multis opus est? uno verbo dicam, quasi rex: perque illud, quasi, non regi similem describere volunt, sed ipsum vere regem. Sic igitur evangelista illud, *Quasi*, posuit ut incomparabilem illam et præcellentem gloriam exhiberet. Alii quippe omnes, angeli, archangeli, prophetae, jussi omnia faciebant: ipse vero cum potestate quæ regem et dominum deceret: id quod etiam turbæ mirabantur, quod doceret tanquam potestatem habens.

2. *Discrimen inter Christum et angelos in terra aliquando conversatos. Circumstantiæ adventus ejus. Ipsiis cœlestia, in ordine physico, morali, supernaturali.* — Apparuerunt itaque, ut dixi, angeli in terra cum gloria multa, ut Danieli, Davidi, Moysi; sed ut servi et domino obsequentes omnia faciebant: ipse vero ut dominus et omnium imperator, etsi sub vili forma et habitu apparuerit: attamen sic quoque creatura Domini suum agnovit. Quomodo? Stella de cælo magis vocavit, ipsum adoraturus; angelorum cœtus magis undique effusus Domino suo ministrabat, ipsunque hymnis celebrabant²; et alii repente præcones insurgentibus, omnesque simul sibi invicem occurrentes, arcuum hoc mysterium nuntiabant, pastoribus angelii, civibus pastores; Gabriel Mariæ et Elisabethæ; iis qui in templo erant Anna et Simeon. Nec viri mulieresque solum lætitia magna sunt affecti, sed etiam puerulus nondum ex vulva egressus, ille, inquam, deserti cultor, evangelistæ cognominis, exsultavit in utero matris: non amens spe ad futurum partum inhiabant. Et hæc quidem circa partus tempus; quando autem seipsum magis exhibuit, rursus alia miracula prioribus majora splenduerunt. Non ultra enim stella et cœlum, non amensque spe ad futurum partum inhiabant. Et hæc quidem circa partus tempus; quando autem seipsum magis exhibuit, rursus alia miracula prioribus majora splenduerunt. Non ultra enim stella et cœlum, non angeli et archangeli, non Gabriel et Michael; sed ipse Pater superne et ex cælo prædicabat illum, et cum Patre Paraclitus advolet ad illum cum voce, manensque supra ipsum. Vere propterea dixit: *Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a*

¹ In more. legitur, et quod in ipsius aspectu. erat intus rutille, totæ. Fil. redd. r. t.

² In more. legitur, turbæ cœlestes angelorum in terra circa sunt Domino ministrantium, hymnosque cœcantium.

Patrē. Neque propter illa solum, sed propter ea etiam quæ sequuta sunt. Non ultra enim pastores tantum, vel viduæ, vel senes nobis illum annuntiant; sed etiam ipsa rerum natura¹ tuba clarius clamaus, et tam alta voce, ut ejus sonus statim lucusque pervenerit. Pervenit enim, inquit, usque in Syriam fama ejus (*Matth. 4. 24*), quæ ipsum omnibus revelavit: omnia undique clamabant, regem cælorum ad-entasse. Nam demones undique fugiebant et resiliabant, diabolus obvolutus recedebat, ipsa mors repulsa interim, vœstia penitus abolita est: omne infirmitatis genus solutum est; monumenta mortuos emittebant, insanos demonia relinquebant, morbi infirmos descerebant; videreque erat res stupendas et mirabiles, quæ jure prophetæ desiderabant videre, et non viderunt. Videre erat formatus oculos, et illud tam optabile, cujus omnes spectatores esse cupiebant, quomodo Adamum de terra formasset Deus, id brevi et in præstantiori corporis parte ostendentem Christum; membra insuper paralyti soluta et dissoluta, jam restituta et cæteris copulata, manus emortuas motu gredientes, pedes solutos repente exsistentes, aures obstructas jam apertas, et linguam magno sonitu loquentem, quæ prius muta erat. Quenamodum enim optimus architectus, domum vetustate labantem: sic ille humanam naturam restituit, partes fractas rearsit, disjunctas et dissolutas copulavit, penitus lapsas erexit. Quid diximus de animæ reformatione, corporeis curationibus longe præstantiore? Magna res certe est corporis valetudo, sed multo major animæ; tantoque major, quanto anima præstantior est corpore: neque hæc tantum ratione, sed quia corporum natura, quocumque illam velit Creator agere, sequitur, nec resistit; anima vero quæ sui arbitrii est, et in actibus libertatem habet, non in omnibus obtemperat Deo, si quidem nolit. Illam enim invitam non vult Deus per vim et necessitatem, pulchram et virtute præditam reddere: quandoquidem illud virtus non esset: sed illi volenti et lubenti suadendum, ut talis efficiatur: id quod longe difficilius est quam illa alia curatio. Id tamen fecit ille, atque nequitia genus omne depulsum est. Ac sicut corpora bene curata non ad valetudinem modo, sed ad supremum sanitatis statum reduxit: sic et animas, non modo ab extrema nequitia eripuit, sed ad ipsum virtutis culmen erexit. Publicanus factus est apostolus; persecutor, blasphemus et contumeliosus, orbis prædicator fuit: magi, Judæorum doctores; latro, paradisi evis; meretrix, fide magna refulsit; Chanaan et Samaritana mulieres, quarum postrema meretricis erat; ex his, inquam, mulieribus altera prædicationem apud tribuales suos suscepit, totamque civitatem quasi sagena captam ad Christum adduxit; altera autem fide et assiduitate id effecit, ut daemon malignus ex filia suæ anima pelleretur. Alii quoque longe his pejores in discipulorum numerum statim admittebantur. Omnia simul transmutabantur, corpo-

rum agitudines, morbi animarum, quæ ad sanitatem perfectamque virtutem reducebantur. Nec duo tantum homines, aut tres, aut quinquæ, vel decem, vel viginti, vel centum solommodo, sed integræ civitates et gentes facillime transmutabantur. Quis vero præceptorum sapientiam, cælestium legum virtutem, angelicæ vitæ ordinem digne descriperit? Tale quippe induxit vitæ genus, tales nobis constituit leges, talem morum formam, ut quæ iis utuntur, angeli statim efficiantur, et quantum homini licet, Deo similes, etsi omnium hominum nequissimi fuerint.

5. *In quibus vita sit gloria Christi quasi gloria Unigeniti a Patre. Divinitatem Christi potestas ejus prædicat. Gloria Christi in cælis quanta: ad illa fruendum vocati sumus.* — Hæc itaque omnia miracula colligens evangelista, quæ in corporibus, quæ in animis, quæ in elementis; necnon præcepta, dona illa arcana ipsis cælis sublimiora, leges, vitæ institutum, obsequentiam, futurorum promissiones, ejusque cruciatum, hanc mirabilem et sublimi doctrinam plenam cuius vocem: *Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre, plenum gratiæ et veritatis.* Non enim propter miracula tantum ipsum miramur, sed etiam propter cruciatum; ut cum affixus fuit cruci, flagellatus, alapis cæsus, consputus, et cum in maxillis plagas accepit ab iis quos beneficiis affecerat. At enim in his quoque quæ ignominiosa videatur, idem ipsum dictum apposite proficitur, quandoquidem et ipse rem illam, gloriam appellavit. Non enim providentiæ tantum et caritatis illa erant, sed etiam immensæ potestatis. Tunc enim et mors destruebatur, et maledictio solvebatur, demones confundebantur, deque ipsis triumphabatur, et chirographum peccatorum cruci affigebatur. Deinde, quia hæc miracula invisibiliter pertrabantur, quedam visibiliter peracta sunt, quæ demonstrant ipsum esse unigenitum Filium Dei, totiusque naturæ Dominum. Nam cum beatum corpus adhuc in cruce penderet, sol radius avertit, terra tremuit et tenebris oppleta est, sepulchra aperta, terræ solum concussum est, mortuorum innumera multitudo exsiliit, et in civitatem ingressa est: ac dum monumenti ipsius lapides loculis aptati manerent, et signacula starent, surrexit mortuus ille qui cruci clavus affixus fuerat, ac virtute quædam magna repletis undecim discipulis misit omnibus per orbem hominibus, communes naturæ totius medicos futuros, qui vitam hominum emendarent, cælestiumque dogmatum notitiam ubique disseminarent, demonum tyrannidem solverent, magnæque et arcana bona homines docerent: animæ immortalitatem nobis prædicarent, corporisque vitam æternam, præmia mentem exsuperantia et nunquam finem habitura. Hæc solum reputans beatus ille, et alia plura, quæ ipse quidem noverat, sed scribere noluit, quod ea mundus non caperet (nam omnia, inquit, *Si scribatur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere eos qui scribendi sunt libros* [*Joan. 21. 25*]); hæc, inquam, omnia cogitans exclamavit: *Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre, plenum gratiæ et ver-*

¹ scilicet legit, *ipsa rerum vox.*

αὐτὸν ἀνοθεν ἀπὸ τῶν οὐρανῶν ἐκφύτρων ὁ Πατὴρ, καὶ μετὰ τοῦ Πατρὸς ὁ Παράκλητος, ἐπιτάμμενος αὐτῷ μετὰ τῆς φωτὸς, καὶ μόνον ἐν' αὐτῶν. Ὀντως διὰ ταῦτα ἔλεγεν Ἐδοξασθεὶς τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς Μονογενοῦς πατρὸς Πατρὸς. Οὐ διὰ ταῦτα ἐὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ μετὰ ταῦτα τοῦτο φησιν. Ὅχι ἐτι γὰρ ποιμένες μόνον, οὐδὲ χίρια γυναικες, οὐδὲ ἄνδρες προσβύται ἡμῶς εὐαγγελίζονται, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ τῶν πραγμάτων ἡ φύσις*, πάσης σάλπιγγος λαμπρότερον βούσκα, καὶ οὕτω γεγεννη, ὡς καὶ ἐνταῦθα αὐτῆς εὐθέως ἀκουσθῆναι τὸν ἦχον. Ἀπῆλθα γὰρ φησιν, εἰς τὴν Σωρίαν ἡ ἀκοή αὐτοῦ, καὶ πῶον αὐτὸν ἀπεκάλυπτα[†] καὶ πάντα πάντοθεν ἔδοξα, ὅτι βασιλεὺς τῶν οὐρανῶν παραγγέλλων. Οἱ τε γὰρ δαίμονες πάντοθεν ἔβρουον καὶ ἀπεπῆθον, ὃ τε διὰ δόλους ἐγκαλυψάμενος ὑπεχώρει, αὐτὸς τε ὁ θάνατος ὑπέβλεπτο τῶς, καὶ ἂ μετὰ ταῦτα τέλειον ἤφρανετο[‡] καὶ πάσης ἀβρυστίας εἶδος ἐλύετο, καὶ τοὺς μὲν νεκροὺς ἤρριε τὰ μνήματα, τοὺς δὲ μεμνητάς, οἱ δαίμονες, τοὺς δὲ ἀβρυστούς αἱ νόσοι[§] καὶ ἦν ἰδεῖν πράγματα παράδοξα καὶ θαυμαστά, καὶ ἄπερ εἰκότως ἐπιθύμησαν προφῆται ἰδεῖν, καὶ οὐκ εἶδον. Ἦν γὰρ ἰδεῖν ὀφθαλμοῦς διαπλάτομένους, καὶ τὸ ποθεῖν ἰκεῖνον, ὃ πάντες ἐπιθύμησαν ἰδῆναι, πῶς τὴν Ἄδην ἀπὸ τῆς γῆς ἔπλασαν ὁ Θεός, τοῦτο ἐν βραχί πᾶσι ἐπιδεικνύοντα, καὶ ἐν τῷ βελτίονι τοῦ σώματος μέρει^{||} τὰ τε παραλειπούμενα καὶ διεκτικμένα συγκαλλώμενα μέλη, καὶ ἀλλήλους συναρμολογούμενα, χεῖρας νεκρὰς κινουμένας, πῶδας παραλειπούμενος ἄρθρον ἀλλομένου, ὡς τὰ βεβυσμένα ἀναπικανόμενα, καὶ γλιόταν ἤφουσαν μέγα, τὴν πρότερον ἀφανῶς ἐιδεμένην. Καθὰ περ γὰρ τις τεχνίτης ἄριστος, οἰκίαν ὑπὸ χρόνου ταβρωλέσων ἀναλαθὼν, τὴν κοινὴν τότε τῶν ἀνθρώπων φύσιν, οὕτω ταύτης τὰ τε ἀπικαθέμενα ἀνεπλήρωσε μέρος, καὶ τε διεστῶτα καὶ διαλειπούμενα συνέπριξε, καὶ τὰ τέλειον πεπωκῶτα ἀνέστηξε. Τί ἂν τις εἶποι τῆς ψυχῆς τὴν διάπλασιν, πολλῷ θαυμαστοτέρων τῆς ἐν τοῖς σώματι οὖσαν; Μέγα μὲν γὰρ καὶ ἡ τῶν σωμάτων ὑγεία, πολλῷ δὲ μείζον ἡ τῶν ψυχῶν, καὶ τοσοῦτον μείζον, ὅσην ψυχῆς σώματος ἀμενον[¶] οὐ ταύτη δὲ μόνον, ἀλλ' ὅτι ἡ μὲν τῶν σωμάτων φύσις, ἤπειρ ἀὐτὴν ὁ Δημιουργὸς ἀγειν βούληται, ταύτη ἔπειτα, καὶ τὸ ἀντιπῆκον οὐδέν[⋈] ἡ δὲ ψυχὴ κυρία ταύτης γενομένη, καὶ τῶν πρακτικῶν τὴν ἐξουσίαν ἔχουσα, οὐ πάντα, ἀν μὴ βούληται, πῶθεται τῷ Θεῷ. Ἀκουσὰν δ' γὰρ αὐτὴν καὶ βίη που [69] καταγναγκασμένη, οὐ βούλεται ποιῆσαι καλὴν καὶ ἐνάτηρον, ἐπειδήπερ μὲθ' ἐστὶ τοῦτο ἀρετῆ[⋈] ἀλλὰ χρεῖ βουλομένην καὶ ἐκίσουσαν πῆλαι γενεάθι τοιαύτην[⋈] ὅθεν χαλπιώτερον τοῦτο ἔστιν ἐκείνης τῆς καταρείας. Ἄλλ' ὅμως καὶ τοῦτο καταρωσθῶ, καὶ πῶ εἶδος κελίας ἤφρανετο. Καὶ ὡςπερ τὰ σώματα τὰ ὑεραπειόμενα, οὐ πρὸς ὑγίαιαν μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς εὐεσίαν τὴν ἀνοτάτω μετεβρόθυμζεν[⋈] οὕτω καὶ τὰς ψυχὰς, οὐ τῆς κελίας τῆς ἐσχάτης ἀπῆλθε μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτὴν τῆς ἀρετῆς τὴν κορυφὴν ἤγαγε[⋈] καὶ ὁ τελίονος ἀπὸστολος ἔγινετο, καὶ ὁ δώκιος καὶ βλάσφημος καὶ ὕβριστις, κηρὺς τῆς οἰκουμένης ἀπεδείκνυτο[⋈] καὶ μάγοι, διδάσκαλοι Ἰουδαίων ἔγινοντο[⋈] καὶ ἡρητῆς, παραδίδουσι πολιτῆς ἀνεπαίνοτοι[⋈] καὶ πόρνη, πολλῆ τῆς πίστεως διαλέμενα[⋈] καὶ Χαναανῆ καὶ Σαμαρείταις γυνή, ἑτέρα πόρνη καὶ αὐτῆς, ἡ μὲν τὸ ἄεργον τῶν ὀμοφύλων ἀνδρίζετο, καὶ πῶλον διδόνουσα σατηρῶσασα, ὡςπερ προστάγασ[⋈] τῷ Χριστῷ[⋈]

ἡ δὲ τῆς πίστεως καὶ τῆς προσειρεῖς δαίμονα ποιῶν ὀφελῆσθαι τῆς τοῦ θυγατρίου ψυχῆς περσοκίαιας. Καὶ ἔτεροι δὲ πολλῷ τούτων χεῖρους εἰς τὴν τὴν μαθόντων εὐθέως κατελέγοντο τάξιν. Καὶ πάντα ἄρθρον μετασχηματίζετο, τῶν σωμάτων τὰ πάθη, τῶν ψυχῶν τὰ νοσήματα, καὶ πρὸς ὑγίαιαν καὶ τὴν ἀκριβεστάτην ἀρετὴν μετεπλάτονον, καὶ τούτων, οὐ ὅσο καὶ τρεῖς ἄνθρωποι, οὐδὲ πέντε, καὶ ἕξκα, καὶ εἰκοσι καὶ ἑκατὸν μόνον, ἀλλὰ πλείους διόκλητροι καὶ ἔθνη μετὰ πολλῆς τῆς εὐκολίας μετεβρόθυμζοντο. Τί ἂν τις εἶποι τῶν προσταγμάτων τὴν φιλοσοφίαν, τῶν οὐρανίων νόμων τὴν ἀρετὴν, τῆς ἀγγελικῆς πολιτείας τὴν εὐταξίαν; Τοιούτων γὰρ τῶν εἰσηγγεσθῶσι βίον, τοιούτους ἡμῶν[†] ἔθηκε νόμους, τοιαύτην κατεστῆσθαι πολιτείαν, ὅς τοὺς τούτους χρωμένους ἀγγέλους εὐθέως γίνεσθαι, καὶ οἰοῦντο[‡] Θεῷ κατὰ νόμιμον τὴν ἡμετέραν, κἂν ἀπίαντων ἀνθρώπων κακίου; τύχουσι[§] ὄντες.

γ. Ταῦτα οὖν ἅπαντα συναγαγὼν ὁ εὐαγγελιστῆς τὰ θαύματα, τὰ ἐν σώματι, τὰ ἐν ψυχῆς, τὰ ἐν τοῖς στοιχείοις, τὰ προσταγμάτων, τὰ ὄμορα τὰ ἀπόβητα ἐκείνα, καὶ τῶν οὐρανίων ὑψηλότερα, τοῦ νόμου, τὴν πολιτείαν, τὴν παιδείαν, τὰς μελλούσας ὑποσχέσεις, τὰ παθήματα αὐτοῦ, τὴν θαυμασίην ταύτην καὶ ὑψηλὴν γέμουσαν δογματῶν ἀφῆκε φωνὴν λέγων· Ἐδοξασθε αὐτὸν ὡς Πατὴρ, ὡς ἑαυτὸν, ὡς Μονογενοῦς πατρὸς Πατρὸς, π. ἡμῶν[†] χεῖρους καὶ ἀληθείας. Οὐ γὰρ διὰ τὰ θαύματα μόνον αὐτὸν θαυμάζομεν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ παθήματα οἷον, ἐπειδὴ προσβλήθη τῷ σταυρῷ καὶ ἡμαστιγώθη, ἐπειδὴ ἐββάτισθη, ἐπειδὴ ἐνεπέσθη, ἐπειδὴ ἐκείθεν ἐπὶ κρήνης πηγάς παρὰ τῶν εὐεργετηθέντων αὐτῶν. Καὶ γὰρ καὶ ἐπὶ τούτοις αὐτοῖς τοῖς δοκμοῖσι ἐπονεπίστασι εἶναι, τὸ αὐτὸ βῆμα πάλιν ἀξίον ἐπισημειώσασθαι, ἐπὶ καὶ αὐτῷ ὄξωτι τὴν πρῆμην ἐκάλεισεν. Οὐ γὰρ δὴ μόνον κηδεμονίας καὶ ἀγάπης ἦν τὰ γινόμενα, ἀλλὰ καὶ δυνάμεις ἀφάτου. Τότε γὰρ [70] καὶ θάνατος ἤφρανετο, καὶ καταρὰ ἐλύετο, καὶ δαίμονες καταργήνοντο καὶ εὐαγγελίζοντο θριαμβεύοντες, καὶ τὸ χειρῶραρον τῶν ἡμαρτιῶν τῷ σταυρῷ προστάτο. Εἶτα ἐπειδὴ ταῦτα ἀόρατως ἰθαυματούργειτο, ἐγένετό τινα καὶ δραστώ, δεικνύοντα ὅτι ὄντως μονογενὴς ἦν Ἰῶθς τοῦ Θεοῦ, καὶ τῆς κτίσεως πάσης Δεσπότης. Ἐτι γὰρ τὸ μακαριῶς σώματος κορμαμένον, ἀπέστραψε μὲν ὁ ἥλιος τὰς ἀκτίνας, ἐκίονετο δὲ ἡ γῆ καὶ ἐσκοτίετο πᾶσα, καὶ τάφοι μὲν ἀνεβήθηνοντο, καὶ ὁ ἔσπερος ἐκίονετο, καὶ νεκρῶν ὄμο; ἀπειρος ἐξεπέβη, καὶ εἰς τὴν πῶλον εἰσέβη[†] τῶν δὲ τοῦ μνήματος αὐτοῦ λίθων ἤρμουςμον τῆ ὄρη. Ετι καὶ τῶν σημάτων ἐπικεκλήσθη, ἀνίστατο ὁ νεκρὸς ὁ σταυρωθείς, ὁ προσβλήθεις, καὶ τῆς δυνάμειος τῆς πολλῆς; ἴ τότε τοὺς ἐνδοκα μαρτυρῆς ἐμπέψας, ἐμπέψας[†] τὸ κατὰ τὴν οἰκουμένην ἀνθρώπων, ἰατροῦς κοινῶς τῆς φύσεως ἐομομένους ἀπόδης, καὶ τὸν βίον ἐβρώσοντας, τὴν τῶν οὐρανίων δογματῶν γνῶσιν πανταχοῦ διατερούσοντας γῆς, τὴν δὲ τῶν ἐαυμένων λύσοντας τυραννίδα, καὶ τὰ μεγάλα καὶ ἀπόβητα διδάσκοντας ἀγαθὰ, καὶ εὐαγγελιουμένους ἡμῶν ψυχῆς ἀθανάσιαν, καὶ σώματος ζωὴν αἰώνιον, τὰ καὶ νοῦν ὑπερβαίνοντα ἐπαθία, καὶ μὴδέποτε ἔξουτα τέλο. Ταῦτα οὖν καὶ τὰ τούτων κλείονα ἐνοήσας ὁ μακαρίος ὄμο; ἀ ἤσθε μὲν αὐτῷ, γράψαι δὲ οὐκ ἤμείσχο. Ετι καὶ μὴ χυρεῖν τὸν κόμον[†] πάντα γὰρ Ἄρ γράσσειται καὶ ἔρ[†], οὐδὲ αὐτὸν οἰμῶν τὴν κό[†]

* Morel. ἡ φύσις. Sav. ἡ γενή. † Sav. et cod. 703, 106, ἀνεβήθηνοντο, οὐ τε ἀκουσθῆναι τότε. καὶ. ‡ Alii ἀφῆκεν. § Alii ἀκούσθη, καὶ α. † Alii ἔβησε. Sav. ἀπεβήθη.

† Sic Savil. et mss. Mor. vero cum cod. 706 τοιούτους παρ' ἡμῶν. ‡ Sav. τούτων. Mor. τούτων. † Alii πῶρα. † Sic Savil. et cod. 703, 706. Mor. ἀνίστατο ὁ νεκρὸς. Ἐπειτα πάλιν δυνατός τινος ἡμῶν καὶ θεῶς. † Alii ὅτι τις ἐπὶ γῆς.

σμον χαρῆσαι τὰ γραφόμενα βιβλία· ταῦτα οὖν ἄπαντα λογισάμενος, ἀνεβόησα, ὅτι ἔθευσαμέθε τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς Μονογενοῦς πατρὸς Πατρὸς, πλήρη χάριτος· καὶ ἀληθείας. Τοὺς δὲ οὖν τοσοῦτους ἂ μὲν θαυμάτων, τοσοῦτους δὲ καταξυθεύοντάς ἀκουσμάτων, τοσοῦτάς δὲ ἀποκαλύπτοντάς θεωρεῖν; καὶ ἴδον ἄξιον τῶν δογμάτων ἐπιδοκίμους καὶ χρῆστας καὶ τὴν ἐκείσε ἀπολαύσας καλῶν. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ παρεγένετο ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ἵνα μὴ μόνον τὴν ἐνταῦθα δόξαν ἴδωμεν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τὴν μέλλουσαν. Διὰ τοῦτο ἔλεγεν· θέλω, ἵνα ἴδωτε ἐμὴ ἐγὼ, καὶ οὐκ ὄσιν, ἵνα θεωρῶσι τὴν δόξαν τὴν ἐμὴν. Εἰ δὲ αὕτη ἡ δόξα οὕτω γέγονε λαμπρὴ καὶ περιφανής, τί ἂν τις εἴποι περὶ ἐκείνης; Οὐ γὰρ ἐν γῆ φαίνεται φασγῆ, οὐδὲ ἐν ἐπιπέδῳ· οὐσαῦτα οὖν ὄντων ἡμῶν, ἀλλ' ἐν ἀκρότητι καὶ ἀγέῳ τῇ κτίσει, καὶ μετὰ τοσαύτης τῆς λαμπρότητος, μετ' ὅσης οὐδὲ λόγιον παραστήσει θυσαῖον. Ἐ μάλιστα ἂ καὶ τρισμιακροῦ καὶ τοῦτο πολλάκις, οἱ τῆς δόξης καταξυούμενοι ἐκείνη γενέσθαι δεσπῆται! Περὶ ταύτης ὁ Προφήτης φησὶν· Ἀρθῶν ὁ δεσπότης, ἵνα μὴ ἴδῃ τὴν δόξαν Κυρίου. Ἀλλ' ἡμῶν μηδὲνα γέγοντο ἀρθῆναι, μηδὲ ἀβύλατον αὐτῆς γενέσθαι ποτέ. Εἰ γὰρ μὴ μέλλομεν ἀπολαύσασθαι ταύτης, εὐκαίριον καὶ παρ' ἡμῶν εἶη· καὶ οὐδὲν ἔχῃ ἡμῶν, εἰ μὴ ἐγεννήθημεν. Τί γὰρ ζῶμεν; τί ἀναποθῶμεν; τί δὲ ἐσθίω, ἂν τῆς θεωρίας ἀποτύχωμεν ἐκείνης; ἂν τὸν Δεσπότην [71] τὸν ἡμέτερον μηδέ τις ἡμῶν συγχωρήσῃ θέσασθαι τότε; Εἰ γὰρ οἱ τὸ φῶς τὸ ἡλικῶνον μὴ θεώσωμεν, πᾶντὸς θανάτου πιεστοτέρων ὑπομένουσι ζῶν· οἱ τὰ μὴν εἰδὲ τοῦτο φῶς τοῦτο

^a Morel. τοσοῦτων. Savil. in textu τοσοῦτων, in marg. τοσοῦτων. ἢ Sic Sav. et alii. Mor. ὡς μακροῦ. Supra τῆς -ιστο λαμπρότητος in Savil. et codd. cit. omissum. Infra Morel. περὶ ταύτης· βρῶν ὁ προφ.

ΟΜΙΛΙΑ II'.

Ἰωάννης μοι γράφει περὶ αὐτοῦ, καὶ κέκραγε λέγων· Οὗτος ἦν ἐν εἰσόν, ὁ ὅσιον μὴ ἐρχόμενος, ἐπαρσύνῃ μου γέγονεν, εἰς πῶτος μου ἦν. Ἄρα μὴ εἰς κινδὸν τρέχοντες καὶ κωπόμεν; μὴ κατὰ περὶν σπείρομεν; ἄρα μὴ παρὰ τὴν ὁδὸν καὶ τὰς ἀκάνθας ἡμῶν λαμβάνει τὰ σπέρματα πίπτοντα; Ἄγνοοι γὰρ σφόδρα καὶ δόδομα τῆς ἀνοήτους ἡμῶν ἡ γεωργία γίνεται· καὶ ταῦτα οὐδὲ ἂ μὲλλον αὐτοῖς εἰς τὸν τοῦ κόπου τοῦτου παραδίδεσθαι μάθον· οὐ γὰρ οἱ αὐτῶν γῆ, οὐαὶ αὐτῶν καὶ τὴν ἐδαφικόνων ἐστίν. Ὅ μὲν γὰρ γεωργὸς μετὰ τοῖς ἐνιαυτοῖς; ἂ πολλὰκις μύθοις, καὶ τὴν ταλαιπωρίαν ἐκείνην, καὶ τοὺς ἰσθμῶν, ἂν μηδὲν ἐξενίγη τῶν πόσων [72] ἄξιον ἢ γῆ, παρ' οὐδένως ἐτέρου δυνατῶν· ὡς τῶν πόσων τινὰ παραμυθίαν εὐρίν· ἀλλ' ὑποστρέφει μετ' αἰσχύνῃ καὶ κατεργείας ἀπὸ τῆς ἄλλο πρὸς τὴν οἰκίαν, καὶ τὴν γυναῖκα καὶ τὰ παῖδα, οὐδένα ἔχων ἀπαιτῆσαι τῆς ψευδοτίας τῆς μακρῆς; τὴν ἀντίστασιν. Ἐπὶ δὲ ἡμῶν οὐδὲν τοσοῦτον ἐστίν, ἀλλὰ κἂν ἡ ἡ γεωργομένη γῆ μηδὲνα ἐξενίγη καρπῶν, ἡμῶν ἄπαντα ἐπιθεσάμενον πόνον, ὁ καὶ ταύτης καὶ ἡμῶν Κύριος οὐ παροῖσθαι κενεῖς ἡμᾶς ἀπερχομένους ἐλπίζον, ἀλλὰ δώσει τὰς ἀμοιβὰς. Ἔμισθος γὰρ, φησὶ, τὸν ἴδον μισθὸν· λήφεται κατὰ τὸν ἴδιον κῆπον, οὐ κατὰ τὸν πρᾶγμα τῶν τῶνος. Καὶ οὐκ οὕτως ἔχει, ἀκούω· Καὶ σὺ, φησὶν, οὐκ ἀνοήτως, διαμάρτυρα τῆς λαφ' αὐτοῦ, ἂν ἔμει ἀκούσωσιν, ἂν ἔμει συνώσιν. Καὶ εἰς τὸ ἰσθμῶν δὲ τοῦτο μαθεῖν

ἀποστραφθέντας ἐκείνους; Ἐνταῦθα μὲν γὰρ ἐν τοῦτω μόνον ἡ ζημία, ἐκεί δὲ οὐ μίση τοῦτο μόνον· καίτοι καὶ εἰ τοῦτο μόνον ἦν τὸ ἐκείνῳ, οὐδὲ οὕτως ἴσον τὸ τῆς κολάσεως ἦν, ἀλλὰ τοσοῦτω χαλεπώτερον, ὅσον οὐκ ἦλθε ἐκείνους τῶν κρείττων ἀσχυρήτων ἐστὶ· οὐκ ἔδει καὶ ἐτέρω ἐστὶ προσδοκῆσαι τιμωρίαν. Τὸν γὰρ ἐκείνο τὸ φῶς οὐκ ὄρῳντα, οὐκ εἰς τὸ σκοτὸς δεῖ ἀπεινεσθῆναι μόνον, ἀλλὰ καὶ καίσεσθαι διὰ παντός, καὶ τῆκεσθαι, καὶ βρῆξεν τοὺς ὀδόντας, καὶ μυρία ἔστρος πάσχειν θεῶν. Μὴ δὲ περιβόησαν αὐτοὺς, διὰ τῆς βραχείας ταύτης ἀλιγυρίας καὶ ἀνέστεισε εἰς αἰῶνον ἐμπιπτόντας κώλας, ἀλλὰ γρηγορήσωμεν, νηξώμεν, πάντα πράξωμεν καὶ πραγματοποιήσωμεν, ὥστε ἐκείνης τυχεῖν τῆς ἀπολαύσεως, καὶ πόρρω γενέσθαι τοῦ ποταμοῦ τοῦ πυρὸς τοῦ σαρμῶμενος μετὰ πολλοῦ βόλῳ τοῦ τοῦ βήματος τοῦ φρικτοῦ. Τὸν γὰρ ἄπασι ἐμπιπτόντα· ἐκεί, γὰρ μένει διὰ παντός, καὶ ὁ τῆς κολάσεως ἐξαρτημένος οὐδέ τις, οὐκ πατήρ, οὐκ μήτηρ, οὐκ ἀδελφός. Καὶ ταῦτα αὐτοὶ οἱ προφῆται βρῶσιν, ὁ μὲν λέγων, Ἄδειξέ τις οὐκ ἀνθρώπων, ἀνθρώπωνται ἀνθρώπος; ὁ δὲ ἰσθμῶν καὶ τοῦτο τὴν πλὴν δόξαν εἰπόν· Ἐάν στή Νῶς καὶ Ἰωβ καὶ Δαυὶδ, τοὺς υἱοὺς αὐτῶν καὶ τὴν θυγατέρας οὐ μὴ ἐξέλωται. Μία γὰρ προστασία μόνη, ἡ δὲ τὸν ἔργων ἐστὶν ἐκεί, καὶ τὸν ταύτης ἀποστραφέντων, ἐτέρωθεν σωθῆναι οὐκ ἐν. Ταῦτα οὖν δικαιοσύνης σπρέοντες καὶ ἀναλογιζόμενοι, ἐκκαθάρσωμεν ἡμῶν τὸν βίον, καὶ λαμπρῶν ποιήσωμεν, ὥστε μετὰ παρρησίας ἴδωμεν τὸν Κύριον καὶ τὸν ἐπιγγεμένον τυχεῖν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλοφροσύνῃ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς ὃ καὶ μετ' οὐ τῷ Πατρὶ δόξα ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

^c Unus ἐμπιπτόντα.

ἐστίν· ἂν ὁ σκοπὸς γὰρ προείκη, τί μὲν φυγῆναι τί δὲ ἐλθεῖναι· ἔπει, τὴν ψυχὴν ἐξέλτετο τὴν αὐτοῦ, κἂν ὁ προσέχων μηδὲς ἦ. Ἄλλ' ἔμοις καὶ ἰσχυρῶν παραμυθίαν ταύτην ἔχοντες, καὶ ὑπὲρ τῆς εἰς ἡμᾶς ἀμοιβῆς θαρσύνοντες, ὅταν ὁμῶν τὸ ἔργον ἴδωμεν μὴ προκρίπτον, οὐδὲν ἀμεινὸν ἐκείνων διακρίμεθα τῶν γεωργῶν τῶν στεναζόντων καὶ θρηνησάντων, τὸν ἐγκαλυπτομένων καὶ ἀλογηομένων. Τοῦτο γὰρ διδακτικῶς συμπάθεια, τοῦτο κριτικῶς παρὰ. Ἐπει καὶ Μωσῆς, ἔξιν αὐτῷ ἡ τῆς ἀγνωμοσύνης ἀπαλλαγῆναι τῆς ἰουδαϊκῆς, καὶ λαμπροτέραν ἀρχὴν ἔλαβεν; ἐτέρω λαθεῖν καὶ πολλῷ μείζονος· Ἔσσαν γὰρ με, φησὶ, καὶ ἐξελείψω αὐτοὺς, καὶ ποιήσω σε εἰς ἔθνος μέγα ἢ τοῦτο· ἐπαῖθ' ἄγος ἦν καὶ θεοῦ δοῦλος, καὶ σφόδρα φθός ὁ γνήσιος καὶ γενναῖος, οὐδὲ ἀκούσαι ταύτην ἠνέσχετο τὴν φωνὴν. Ἄλλ' εἴτετο μέλλον ἀπολαῖσαι μετὰ τῶν ἁπᾶς κληροδοτήτων αὐτοῦ, ἢ χωρὶς ἐκείνων διασώζεσθαι, καὶ ἐν ἀξιώματι εἶναι μείζονα. Τοιοῦτον εἶναι χρὴ τὸν προσετέτα ψυχῶν. Καὶ γὰρ ἀπονομα παῖδας μὴ ἐχόντας εἰς παῖδας μὴ ἐθέλεις ἐτέρω κληθῆναι πατέρα, ἀλλὰ τῶν παρ' αὐτοῦ φύνητων μαθητῶν δὲ ἐγγειροθέντας ἐτέρω εἰ ἐτέρω ἀμείβειν δεῖ, καὶ οὐκ ἐν τῶν τῶν, αὐθὺς δὲ ἐκείνων, καὶ μετὰ τούτων ἂ πάλιν ἄλλων προσεταῖον ἡμᾶς φροσῆσαι, πρὸς οὐδένα οὐκ εἰς δικαιοσύνης. Ἄλλ' περὶ ὁμῶν μὴ γέγοντο ταῦτα ὑποπέψασθαι ποτε. Παροῖσθαι γὰρ, εἰ μὲλλον περιτρεπόμεν ἐν τῇ πίστει· τῆ εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν

^a Morel. οὐδέν. rectius, nec aliter habent codd. 705, 706. Emr. ἢ Savil. ἐπιστάσιον. Mor. et mss. plurimi ἐπιστάσιον. ἢ Mor. δυνατῶν Savil. et mss. δυνατῶν. ἢ Savil. ἐστίν. Κἂν γὰρ ἦ.

^b Savil. καὶ ἰσθμῶν δὲ φωνῆ. ἢ Αὐτῷ deest in Sav. ἢ Sic Sav. et mss. Mor. καὶ σφόδρα δόδοι. ἢ Savil. μετὰ τούτω, Mor. melius ut puto, μετὰ τούτων. Hes est levissimus. ἢ Pite alius placet lectio codd. 705, 706, μετὰ τούτων. Emr.

r. *tafia*. Qui ergo tot spectaculis, hujusmodi doctrina, tanto munere dignati sunt, vitam dogmatibus dignam exhibeant oportet, ut illis fruantur bonis. Ideo namque advenit Dominus noster Jesus Christus, non solum ut hic ejus gloriam, sed etiam ut futuram videamus. Propterea dixit: *Volo ut nbi sum ego, et ipsi sint, ut videant gloriam meam* (Joan. 17. 24). Quod si hæc gloria tam splendida, tam conspicua fuit, quid de illa dixerimus? Non enim in terra corruptioni obnoxia videbitur, non nobis in fluxu corpore manentibus; sed in immortalis et perpetua creatura, et cum tanto splendore, ut nullo possit explicari sermone. O beati, ter beati, sæpiusque beati, qui glorie illius spectatores esse dignabuntur! De hac propheta dicit: *Tollatur impius, ne videat gloriam Domini* (Isai. 26. 10. in Græco). Sed absit, ut aliquis nostrum tollatur, ne illam unquam videat. Nisi enim illam consequuturi essemus, opportune a nobis diceretur: *Bonum erat nobis, si nati non fuissetis*. Nam cur vivimus, cur respiramus? quid sumus, si illo priveum aspectu? si Dominum nostrum nemo concedat unquam videre? Nam si qui solarem lucem non vident, morte miseriores vitam degunt; quid eos perpeti credas, qui tali luce privantur? Hic enim damnatum in hoc uno constat, illic vero non item: quamvis si illud solum adesset mali, non par cruciatus esset, sed tanto gravior, quanto sol ille hoc nostro præstan-

tior est: verum aliquid quoque supplicium expectandum est. Nam si qui lucem illam non accipiunt, non in tenebras abducendus tantum est, sed perpetuo comburendus, ut ita tabescat, dentibus strideat, innumerisque aliis tormentis excrucietur. Ne itaque salutem nostram ita contemnamus, ut per revissimi temporis negligentiam atque desidiam, in æternum coniciamur supplicium; sed vigilemus, sobrii simus, nihil non agamus et operemur, ut illis fruamur bonis, ac procul simus ab illo fluvio igneo, qui cum multo fragore fluit ante tribunal horrendum. Qui semel illo incidere, ibi perpetuo maneat oportet, nemo erit qui a supplicio eripiat, non pater, non mater, non frater. Hoc propheta clamant; alius dicit: *Frater non redimit, redimet homo* (Psal. 48. 8)? Ezechiel vero quidpiam amplius effert his verbis: *Si aeterit Noe et Job et Daniel, filios suos et filias non eripient* (Ezech. 14. 14 et 16). Unum enim ibi tantum juvat, nempe operum patrocinium, quo qui caruerit, alio modo servari non poterit. Hæc itaque perpetuo versantes et nobiscum repantantes, vitam expurgemus, et conspicuam reddamus, ut cum fiducia videamus Dominum, et promissa consequamur bona, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri gloria, una cum sancto Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XIII.

13. *Joannes testimonium perhibet de ipso, et clamat dicens: Hic erat quem dixi: Qui post me venturus est, ante me factus est, quia prior me erat.*

1. *Doctor ex auditorum sequenti prævidium non amittit. Pastor spiritalis quomodo hæere debent animabus sibi commissis. Audientes stimulat Chrysostomus.* — Numquid frustra currimus, et frustra laboramus? num supra petras semen jacimus? num secus viam vel inter spinas jacta semina latent? Anxius sum et timeo, ne inutilis nobis agricultura sit; etiamsi ollum in luce laboris mercede detrimentum passurus sim: non enim eadem conditione, qua agricolæ, sunt verbi doctores. Agricola enim post annuos sæpe labores, post tantam miseriam et sudores, si terra nihil laboribus illis dignum tulerit, a nemine alio poterit consolationem accipere; sed cum tristitia et pudore ab area domum revertetur ad uxorem et filios, atque a nemine diuturni laboris mercedem repetere poterit. Nobis autem nihil hujusmodi accidit; sed etiamsi calta terra nullum fructum tulerit, si labore nos omnem exhibuerimus, ille et terræ et cultoris Dominus non sine nos cum vana spe recedere, sed mercedem tribuet. *Unusquisque enim, inquit, propriam mercedem accipiet secundum propriam laborem* (1. Cor. 3. 8). non secundum rei finem. Et quod ita res se habeat, audi: *Et tu, inquit, Fili hominis, testificare populo huic, si forte audiant, si forte intelligant* (Ezech. 2. 3-5). Et per Ezechielem (Cap. 3. 19) id ediscere licet: *Si speculator prædixerit, quid fugere, quid eligere*

oportet, animam suam liberavit, quamvis nemo attendat. Attamen licet hanc firmam consolationem habeamus, licet de retributione fidamus, quando res nihil opere proficere videmus, nihilo melius affirmamus, quod agricolæ, qui genuunt et lacrymantur, ac pudore ruboreque afficiuntur. Hoc doctoris misericordia, hoc patris cura est. Etenim Moyses cum ab ingrata Judæorum gente liberari posset, splendidiusque ac multo majus in aliam gentem imperium obtinere: nam ait Deus, *Dimitte me, et delebo eos, faciantque te in gentem hac majorem* (Exod. 32. 10); quia sanctus erat et Dei servus, quia vere amicus et probus¹, hæc vocem ne auditu quidem tulit; sed perire maluit cum gente sibi semel credita, quam sine illa servari, et ad majorem dignitatem assumi. Tale oportet eum esse, cui amaram commissa cura est. Absurdum enim esset, dum pravorum filiorum pater non vult alios, quam ab se genitos, filios suos dici, commissos discipulos semper mutare, ac nunc hos, nunc alios, posteaque novos adscribere, atque erga nullos amicitia benevolentiaque affici. Verum absit ut talia de vobis unquam suspicemur. Confidimus enim vos magis abundare in fide in Dominum nostrum Jesum Christum, et in caritate mutua erga omnes (2. Cor. 8. 7). Hæc vero dicimus ut studium vestrum augeamus, et vitæ probitatem in dies profundere curemus. Sic enim ad verborum horumque profundum mente pertingere poteri-

¹ In Hebræo legitur, *quia vere servus et probus*.

tis, si nulla nequitiae lippitudo oculos mentis vestrae obscurat, ejusque perspicacitatem obturbet. Quid igitur nobis hodie proponitur? *Joannes testimonium perhibet de ipso, et clamat dicens: Hic erat quem dixi: Qui post me venit, ante me factus est, quia prior me erat.* Saepe hic evangelista Joannem ultra citroque versat, ejusque testimonium circumfert, id vero non sine causa, sed admodum prudenter praestat. Quia enim Judaei virum supra modum mirabantur (am et Josephus ex ejus necesse bellum ortum narrat, illiusque neci metropoleos excidium adscribit (a), ac longo sermone laudes ejus prosequitur), ut Judaeis pudore suffundat, Prodrumi testimonium illis frequenter commemorat. Et alii quidem evangelistae, facta veterum prophetarum mentione, ad singula gestae remittunt auditorem: ac quando natus est dicunt: *Hoc autem totum factum est, ut impleretur quod dictum est per Isaiam prophetam dicentem: Ecce Virgo in utero habebit, et pariet filium (Math. 1. 22. 25. Isai. 7. 14).* Et cum insidiis appeteretur, et ita diligenter undique perquireretur, ut immatura etiam aetas ab Herode jugularetur, Jeremiam filium olim prophetam in medium adducit dicentem: *Vox in Rama audita est, lamentatio, ploratus et ululatus multus, Rachel plorans filios suos (Jer. 31. 15);* et cum ex Aegypto rediret, Oseam proferunt sic loquentem, *Ex Aegypto vocavi filium meum (Osee 11. 1):* et ubique ad haec faciunt modum. Hic vero, utpote qui sublimis quam alii loquatur, clarius atque recentius proferens testimonium, non mortuos tantum, sed et viventem, qui eum et praesentem ostendat et baptizaverat, in medium frequenter adducit; non quo Dominum servi testimonio fide dignum comprobaret, sed ut auditorum infirmitati se attemperaret. Sicut enim nisi formam servi accepisset, non acceptus admissusque fuisset: sic nisi servi voce conservorum aures assuefecisset, maxima pars Judaeorum, sermone non obtemperasset.

2. *Cur et quomodo Joannes Baptista Christum praedicat.* — Ad haec aliud apparabatur magnum et mirabile. Quia enim, qui de seipso magnum quidpiam effert, suspectus est, et auditorum plurimos saepe offendit; ideo alius de illo testificaturus accedit. Alioquin autem, quia solet multitudo ad familiarem sibi et innatam vocem accedere, utpote quam melius noverint: ideo vox de caelo semel uti hinc audita est, vox vero Joannis frequentissime. Nam qui populi inobedientiam superabant, et a sensibus omnibus exempti erant, quippe supernam vocem audire poterant, non admodum opus habebant humana; quippe huic omnino obtemperabant, et ab illa ducebantur. Qui vero adhuc circa infima versabantur, et multa

terrenarum rerum caligine obtinebantur, haec humiliori cegebant voce. Sic ergo Joannes, quia sensibus se undique exiit, magistris hominibus opus non habuit, sed ex caelo eruditus est. Nam ait, *Qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit: Super quem videbis Spiritum Dei descendentem, hic est.* Judaei vero adhuc infantes, qui ad altitudinem illum attingere nondum poterant, hominem habebant magistrum, non sua eis, sed caelestia ammittentem. Quid ergo hic loquitur? *Ipse testimonium perhibet de eo, et clamat dicens.* Quid sibi vult illud, *Clamat?* Cum fiducia, cum libertate, omni abjecta formidine praedicat. Quid testatur et clamat? *Hic erat, inquit, quem dixi, qui post me venit, ante me factus est, quia prior me erat.* Obscurum est testimonium, et adhuc valde humile ac demissum. Non enim dixit, *Hic est Filius Dei unigenitus:* sed quid? *Hic erat quem dixi, qui post me venit, ante me factus est, quia prior me erat.* Quomodo enim aricularum matres pullos suos non statim nec uno die volandi artem totam edocent, sed primo ex nido educunt tantum, deinde a volatu requiescere sinunt, post ad volatum exercent, dieque postera multo majus volandi exercitium addunt, sique paulatim ac sensim ad congruentem altitudinem educunt: ita beatus Joannes non statim ad sublimia Judaeos deduxit; sed paululum e terra educit et volare docet, cum ait, *Christum se meliorem esse.* Neque enim parum interim illud erat, quod auditores credere possent illum, qui nondum visus fuerat, nec miracula ediderat, esse majorem Joanne, tam mirabili et illustri viro, ad quem omnes accurrebant, quemque angelum esse putabant. Interim vero id auditorum animis studere conabatur, eum, de quo testimonium perhibebatur, perhibente majorem esse, eo qui jam venerat eum qui venturus erat, coepitque et illustri eum qui nondum apparuerat esse praestantiorum. Vide quomodo prudenter testimonium proferat. Non praesentem modo ostendit, sed antequam appareat praedicat. Illud enim, *Hic est quem dixi*, id significat, quemadmodum et Matthaeus ait: *Omnia qui ad se veniebant dicebat: Ego quidem baptizo vos in aqua: qui autem post me venit, fortior me est, cuius ego non sum dignusolvere corrigiam calceamenti (Matth. 3. 11).* Cur ergo antequam appareret, ita loquutus est? Ut acceptum esset apparentis testimonium, jam auditorum animis ad hoc apparatus per Joannis sermonem; nec Christi vile indumentum officeret ipsi. Nam nisi aliquid de Christo audissent antequam illum viderent, nisi testimonium illud magnum et mirabile de illo accepissent, habitus humilitatis statim dictorum magnitudini obstulisset. Christus enim tam trivio et vulgari habitu incedebat, ut et Samaritanae mulieres, et meretrices, et publicani cum magna libertate ac fiducia ad illum accederent ipsaque alloquerentur.

¹ Savil. habet, *magistra affis.*

² Idem, post haec verba, *Dei unigenitus*, addit, *verum filium.*

³ quidam habent.... *officeret ipsi, sed ut posset timorem ab hominibus animis arceret.* In textu, Savil. et Mus. Juris nos sequimur.

(a) Quod hic dicit Chrysostomus, Josephum Jerosolymorum excidium Joannis Baptistae neci adscribere, non omnino consonat cum his quae narrat Josephus l. 18. c. 6, ubi dicit, totum Herodis exercitium caesum fuisse ab Areta Arabiae Petrae rege: et haec eadem, non autem excidium Jerosolymorum, Joannis Baptistae neci adscribit. Non deest autem inter viros doctos qui huic Josephi de Joanne Baptistae locum suspectum habeant. sed haec fusius perscripti non est praesentis instituti.

Χριστός, καὶ τῆ ἀγάπῃ τῆ εἰς ἀλλήλους καὶ εἰς πάντας. Τοῦτα δὲ λέγοντες βουλόμεθα τὴν σπουδὴν ἐπιταθῆναι τὴν ὁμιλίαν, καὶ ἐπὶ μείζον ἰσχυρότερα τῆς πολιτείας ὁμίον τὴν ἀρετήν. Οὕτω γὰρ καὶ τῶν προκειμένων ἕμιν λόγων εἰς αὐτὸ τὸ βίβλος καταθεῖται ὁμιλίαις τὰ νοήματα, ἀν' ἡμετέριαι ποικίλαι λέγει τὰς ὀφθαλμοῖς ἐπισκοπῆ τῆς βασιλείας, καὶ τὸ ἰορατικὸν αὐτῆς· καὶ ὅξυ συνταράσσει. Τί ποτ' οὖν ἔστι τὸ προκαίμενον ἡμῖν σήμερον; *Ἰωάννης μαρτυρεῖ περὶ αὐτοῦ, καὶ κέκραγε· λέγων· Οὗτος ἦρ ἐν εἰπον, ὅ ὀπίσω μου ἐρχόμενος. Ἐμπροσθέν μου γέγονεν, ὅτι πρῶτός μου ἦν.* Ποῦός ἐστιν οὗτος ὁ εὐαγγελιστῆς ὅνα καὶ ἀπὸ τὸν Ἰωάννην σφάριον, καὶ τὴν μαρτυρίαν [75] αὐτοῦ πολλὰχὺ περὶφέρων. Ποιῖ δὲ οὐχ ἀπίως τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἀπόδοσιν συνειῶς. Ἐπειδὴ γὰρ τοῦτὸ τὸ θαῦμα εἶχον τὸ ἀνδρὸς τοῦτου πάντως ὁ Ἰουδαῖοι (καὶ γὰρ καὶ ὁ Ἰωάνης· τῆ τοῦτου ταλευτῆ τὸν πόλεμον λογίζεται, δι' αὐτόν τε δεῖκναισι μὲθ' ἑαυτὸν εἶναι τὴν ποιε μαγρὸπολιν ὄψων, καὶ μακροῦς συνείρει β' περὶ αὐτοῦ λόγους ἐγκωμίων)· ἀπ' αὐτοῦ τὸν τὸν τοῦτο Ἰουδαῖοις ἐντρέφει βουλόμενος, συνεγῶς αὐτοῦς ἀναμνηστικῆς τῆς τοῦ Προδρόμου μαρτυρίας. Καὶ ὁ μὲν ἄλλοι εὐαγγελιστὰς τῶν παλαιότερων μέμνηται προσφύτων, καὶ καθ' ἕκαστον τῶν ἐπ' αὐτῷ ἐπινομίων ἐκεῖ παραπέμποι τὸν ἀκροατὴν καὶ γεννα τίκονται, λέγοντες· *Τοῦτο δὲ ἴδιον γέγονεν, ἵνα πληρωθῆ τὸ ῥηθὲν διὰ Ἡσαίου τοῦ προφήτου λέγοντος· Ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἴξει, καὶ τέξει· αὐτὴν καὶ ὅταν ἐπιδοκίμηται, καὶ πανταχῶθεν ὄψας ἀκριβοῦς ἀναζητήται, ὡς καὶ τὴν ἄωρον ἑλικίαν σφάτισσθαι ὑπὸ Ἡρώδου, τὸν Ἑβραῖον εἰς μέσον πόρθωθεν ἄρειν λέγοντα· Φωνὴ ἔν Ῥαμῶ ἠκούσθη, θρήνος καὶ κλαυθμὸς, καὶ ὀδυρμὸς πολλὸς, Ῥαχὴλ κλαύουσα τὰ τέκνα αὐτῆς·* καὶ τοῦ Ἰσραὴ μνημόνεον δ, ἄπειν ἐξ Ἀγρύππου πάλιν ἀναβαίνει, Ἐξ Ἀγρύππου, λέγοντα καὶ αὐτὴν, *ἐκάλεισε τὸν τὴν μου καὶ πανταχοῦ τοῦτο ποιῶσιν.* Οὗτος δὲ τρανοτέρων τὴν μαρτυρίαν ἐργάζομενος· καὶ νεωτερίζων, ἵνα καὶ μεγαλομνηστικῶν τῶν ἄλλων σφραγίσματος, οὐ τὸς ἀπληθύντας, οὐδὲ τοῦς τεταλινοκέτους μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν ζῶντα καὶ παραγινομένον ὑποδείκναισι καὶ βαπτισάμενοι αὐτὸν, τοῦτον εἰς μίσην ἄγει συνηγῶς· οὐ τὸν ἀσποστῆν ἀπὸ τοῦ οὐλοῦ· ο ποιητὰς ἀξιοπύττον σπεύδων, ἀλλὰ τῆ τῶν ἀκροατῶν ἀνευρέσει συγκραταδαίνων. Ὄσαπερ γὰρ εἰ μὴ τὴν τοῦ οὐλοῦ μορφήν ἔλαβον, οὐκ ἂν ἐπαρτάδευτος γέγονεν· ὅπως εἰ μὴ τὸ τοῦ οὐλοῦ φωνὴ τὰς ἀκροῦς τῶν ὁμιλοῦντων προσημύνασαν, οὐκ ἂν οἱ γε πολλοὶ τῶν Ἰουδαίων τὸν λόγον εἰδέξαντο.

¶ Πρὸς δὲ τοῦτο καὶ ἕτερον κατασκευάζετε μέγα τα καὶ θαυμαστόν. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ αὐτὸν τινα περὶ ἑαυτοῦ μέγα τα λέγειν, ὑποπτόν ποιῆ τὴν μαρτυρίαν, καὶ προστίθεται πολλοὶς τῶν ἀκούοντων πολλὰκις, ἕτερος περὶ αὐτοῦ παραγίνεται μαρτυρήσων. Χωρὶς δὲ τοῦτου, καὶ ἔτι εἰσὼθαί πως ὁ πολλὸς πρὸς τὴν σφραγιστέραν καὶ σύντροπον αὐτοῦ· ἐπιτρέφει μάλιστα φωνῆ, ἄτε αὐτῆν μέλλον τῶν ἄλλων ἐπιτηνώσκοντες· οὐκ ἔθ' τοῦτο ἡ μὲν ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ γέγονεν ἄπαξ ἢ οἱς, ἢ ἔθ' τοῦ ἰωάννου πολλὰκις καὶ συν-

* Cod. 706 αὐτοῖς, ἰ. e. ὀφθαλμοῖς διανοίας, eodem sensu. Euseb. ἢ Quisiam nos μακροῖς αἰεταῖ. * Sav. ἐπ' αὐτοῦ. Mor. ἐπ' αὐτῷ. Intra Mor. minus recte ὀφθαλμοῦς, καὶ πάντα τὰ αὐτοῦ ὄντως ἀνεύρηται, ὡς καὶ περὶ τῆς ἄωρον ἑλικίας τῆς σφραγιστικῆς. Inferius Sav. II. et cod. 705 εἰς μέσον ἄγοντες τὸν λόγοντα. δ Mor. καὶ τὸν Ἰσραὴ περὶστασας, quod cum accusativo non sequente, λέγοντας καὶ αὐτοῦ, conueniret. Euseb. * Sic mss. et Savil., Morel. οὐ τὸν ἀσποστῆν εὐεῖλον, ἀπατε, ἀπὸ τοῦ οὐλοῦ.

εχθός. Οἱ μὲν γὰρ ἀναθεοχρῆσται ἵ τοῦ λαοῦ τῆν ἀσθένειαν. καὶ τὸν αἰσθητῶν ἀπάντων ἀπαλαγόμενους, καὶ τῆς ἀνωθεν ἀκούειν ἰδύοντο φωνῆς, καὶ οὐ σφάρα τῆς ἀνθρωπίνης ἰδέοντες, ἀτε ἐκείνη πάντα παθεῖσθαι καὶ ὅτ' αὐτῆς ἔγγονοι *· ὁ δὲ ἐν κώτω σφραγισμένοι καὶ πολλοὶς προκαλοῦμαι συγκακλυόμενοι, τῆς ταπεινοτάρας ταύτης ἰδέοντες. [74] Οὕτω γούν καὶ ὁ Ἰωάννης, ἐπειδὴ πάντοθεν ἔκων ἐπίμνησι τῶν αἰσθητῶν, οὐκ ἰδέοιο διδάσκων ἀνθρώπων ἢ, ἀλλ' ἀπὸ τῶν οὐρανῶν ἐκπαίδευτο. Ὁ γὰρ πρῆμος με βαπτίζειν, φησὶν, ἐν ἔδατι, ἐκεῖνος μοι εἶπεν· Ἐγὼ ἔν ἄρ ἴδην τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ καταβαίνον, ὀπίεις ἔστιν. Οἱ δὲ ἐν παῖδε; Ἰουδαῖοι, καὶ πρὸς τὸ ὕψος ἐκεῖ· ο μὲτὸν φθάσαι δυνάμενοι, ἄνθρωπον εἶχον διδάσκων, οὐ τὰ ἑαυτοῦ αὐτοῖς ἰδέοντες, ἀλλὰ τὰ ἀνωθεν ἀπαγγέλλοντες. Τί οὖν οὐδὲ φησιν; Ἀτόεις μαρτυρεῖ περὶ αὐτοῦ, καὶ κέκραγε· λέγων· Τί ἐστι τὸ, κέκραγε; Μετὰ πύθρησις, φησὶ, μετὰ ἑλευθερίας, γὰρ ὅπου τοῖς ἀπάτης ἀνακρυπτόται. Καὶ τὶ ἀνακρυπτόται; τὶ δὲ μαρτυρεῖ καὶ κέκραγεν; Οὗτος ἦρ, φησὶν, ἐν εἰπον, ὁ κτίσιον μου ἐρχόμενος, Ἐμπροσθέν μου γέγονεν, ὅτι πρῶτός μου ἦρ. Συντακτικῆς ἡ μαρτυρία, καὶ ἐπὶ πολὺ τὸ ταπεινὸν ἔχουσα. Οὐ γὰρ εἶπεν, ὀπίεις ἔστιν ὁ Ἰησὺς τοῦ Θεοῦ ὁ μονογενὴς ἢ; ἀλλὰ τί; Οὗτος ἦρ ἐν εἰπον, ὁ κτίσιον μου ἐρχόμενος, Ἐμπροσθέν μου γέγονεν, ἔτι πρῶτός μου ἦρ. Καθότι γὰρ αὶ ἡμετέρας τῶν ἐρωτήων ἡ τῶν νεωτέρων οὐκ εὐθέως οὐδὲ ἐν ἡμέρῃ μὴ τῆν περὶ· ἐκδοκίμασιν ἕσπασαν, ἀλλὰ ὡν μὲν τοσοῦτον ἐξέχουσι ἵσον ἐξῶ γενέσθαι τῆς κοιλίας, ὡν δὲ αὐτοῦ ἀναπύσασαι πρώτον, προσετέθειται ἢ τῆ πηχῆ πάλιν, καὶ τῆ μετὰ ταῦτον ἡμέρα ἐπὶ τὰ ὑψηλὰ τοῦ Ἰωδοῦς; ἤγανεν, ἀλλὰ τῶς; μικρὸν τῆς γῆ; ἀναπύσας εἰδόμενος, εἰπὸν, οὐ αὐτὸ κρείττων ἦν ὁ Χριστός. Οὐδὲ γὰρ οὐδὲ τοῦτο μικρὸν ἦν τίως, τὸ τοῦς ἀκούοντας τοῦ οὗτου θαυμαστὸν, τοῦ Ἰωάννου λέγειν, καὶ περιφανοῦς, καὶ πρὸς τὸ ἀπάντας; ἔταρον, καὶ ὃν ἄγγελον ἐνόμησον εἶναι, τὸν οὐδέπω φαίνεται οὐδὲ ὁμαρτορρήσαντα, δυνήθηται πιστεύσαι ἢ κρείττων εἶναι. Τίως οὖν τοῦτο κατεβροῦσαι ἐσπούδαζεν ἐν ταῖς τῶν ἀκροατῶν διανοίας, ἐπὶ τοῦ μαρτυροῦντος ὁ μαρτυροῦμενος; μέλιον, τοῦ παραγινομένου πρώτον ὁ μὲτὰ ταῦτα ἐλθόν, τοῦ ἔδλου καὶ περιφανοῦς; ὁ μὲτὸν φωνῆς. Καὶ ἔρα ποῦς συνειῶς εἰσάγει τὴν μαρτυρίαν. Οὐ γὰρ φανέντα μόνον ἐπιδείκναισι, ἀλλὰ καὶ πρὶν ἢ φανέντα ἀνακρυπτόται. Τὸ γὰρ, Οὗτίς ἔστιν ἐν εἰπον, τοῦτο ἀκούοντας ἔστιν ὄσαπερ οὐν καὶ Ματθαῖος; λέγει, οὐ πάντων ἐγγόμενον πρὸς αὐτὸν ἔλεγεν· Ἐγὼ μὲν ἰμῶς βαπτίζω ἐν ὕδατι· ὁ δὲ κτίσιον μου ἐρχόμενος, ἰσχυρέτερος μου ἔστιν, οὐ εὐκ εἶπὶ ἰκανὸς ἴδουσι τὸν ἡμῖντα τοῦ ἀπαθιμήσαντος. Τίως οὖν ἐνεκὸν καὶ πρὸ τοῦ φανέντα τοῦτο εἰποίησεν; Ἴνα εὐπαρθέτως ἡ μαρτυρία γένηται φανέντος, τῆς διανοίας; ἢ τῶν ἀκούσαντων προκατασχεθεῖσσι τοῖς περὶ αὐτοῦ λεγόμενοι, καὶ μὲτὰ τῆς εὐεπισθῆς περιουσίας λυμανομένους αὐτῷ. Εἰ μὲν γὰρ μὲρὰν μὲθ' ὁμοῦ ἀκούσαντας

* Sic Sav. et codd. 705, 706; alii et ipse interpres, ὑπερ-ανασθεῖσκοντες. * Sav. et mss. ἰδέοντες, ἀλλ' ἐκεῖνη πάντα εἰσεβόντες, καὶ ὅτ' ἐκείνους ἴδοντες, κ. τ. λ. Mor. totum locum sic habet : ἰδέοντες, ἀτε ἐκείνη πάντα παθεῖσθαι ὁ δὲ ἐν κώτω σφραγισμένοι, καὶ πολλῶν ἄλλων τοῦ τὸ χαμαὶ κεισθῶ ἐργῶν. ἢ Sav. et codd. 705, 706 διδάσκων ἐτέρων. ἢ Cod. I. 705, 706 addunt ὁ γνήσιος παῖς, ἢ Mor. ἐπὶ τὸν ἐρώτων, minus recte. ἢ Savil. πρότον προστεθεισῶν. ἢ ἢ primo post κτίσιον συντάσσων. Morel. recte ὁ μιν ἰδὼν videret. Utraque mss. futeitur. ἢ Sav. δυνήθηται πιστεύσαι. Mor. δυνήθηται πιστεύσαι. Mss. alii hanc, aut ἰσχυρέτερος-lectionem. * Sav. et mss. plurimos sequuntur. Quidam addunt ἐπὶ μὲτὰ ταῦτα; ὀσαπείρας τας τῶν πολλῶν φωνῶν; κ. τ. λ.

εἶδον τὸν Χριστὸν αὐτὸν, καὶ ὄμου μετὰ τῆς θείας· καὶ τὴν τῶν λόγων μαρτυρίαν ἐδίδξαντο τὴν οὕτω θαυμαστὴν καὶ μεγάλην, εὐθείας ἂν τὸ τοῦ σχήματος εὐτελὲς προσέτιθε τῷ μεγέθει τῶν λεγομένων. [75] Οὕτω γὰρ εὐτέλεις περιέειπον σχήμα καὶ κοινὸν ἅπασιν ὁ Χριστὸς, ὡς καὶ Σαμαριταῖδας γυναῖκας, καὶ πόρνας, καὶ τελώνας μετὰ πολλῆς τῆς αἰδίας θαρβείν αὐτῷ προσεῖναι καὶ διαλέγεσθαι.

γ'. Ὅπως ἐν ἔργῳ, εἰ μὴ καὶ τῶν ῥημάτων τούτων ἤκουσαν, καὶ αὐτὸν εἰδέναντο, κἂν κατεγέλασαν τῆς μαρτυρίας τοῦ Ἰωάννου. Νῦν δὲ πρὶν ἢ φανῆναι τὸν Χριστὸν πολλάκις ἀκούοντες, καὶ ἐραβίζόμενοι τοῖς λεγομένοις περὶ αὐτοῦ, τούναντιον ἔπασχον, οὐ τὴν τῶν ῥημάτων διδασκαλίαν ἀπὸ τῆς ἕξης· τοῦ μαρτυρηθέντος ἐκβάλλοντες, ἀλλὰ ἀπὸ τῆς πίστεως τῶν ῥῆθ' ἐλθόντων καὶ αὐτὸν λαμπρότερον εἶναι νομίζοντες. Τὸ δὲ, Ὅπισω μου ἐρχόμενος, ὁ μετ' ἐμὲ κηρύσσων, οὐχ ὁ μετ' ἐμὲ γενόμενός ἐστι. Τοῦτο γοῦν καὶ ὁ Μαρθαῖος ἀντίτεταται λέγων, Ὅπισω μου ἔρχεται ἀνὴρ, οὐκ ἂν περὶ τῆς ἐκ Μαρίας γενήσεως αὐτοῦ λέγων, ἀλλὰ περὶ τῆς παρουσίας· τίς κατὰ τὸ κήρυγμα. Εἰ γὰρ περὶ τῆς γενήσεως εἶπεν, οὐκ ἂν εἶπεν, Ἐρχεται, ἀλλ', Ἥλθε· γεννημένος γὰρ ἦν ὅτε ταῦτα εἶπεν. Τί οὖν ἐστὶ τὸ, Ἐμπροσθέν μου γέγονε; λαμπρότερος, ἐντιμότερος. Μὴ γὰρ, ἐπειδὴ πρῶτος ἦλθεν κηρύττων ἐγώ, ἀπὸ τοῦτο μελίσσω ἐκείνου με εἶναι νομιστέτε· πολὺ γὰρ ἐλάττω ἐγώ, καὶ τοσούτου ἐλάττω, ὡς μηδὲ εἰς δούλου τάξιν δεῖστος εἶναι καταλέγεσθαι. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ, Ἐμπροσθέν μου γέγονε· ὅπου ἑτέρως παραβλήσῃ ὁ Μαρθαῖος, εἶπεν Οὐκ εἰμι ἱκανὸς λύσαι τὸν ἰμῖντα τοῦ ὑποδύματος αὐτοῦ. Ὅτι δὲ οὐδὲ τὸ, Ἐμπροσθέν μου γέγονε, περὶ τῆς εἰς τὸ ἐνίαν παρόντος εἴρηται, εἰς τῆς ἐπαγωγῆς ὁρῶν ἐστίν. Εἰ γὰρ τοῦτο ἰδοῦσθε εἰσὶν, περιττὸν τὸ ἐπαγομένον ἦν τὸ, Ὅτι πρῶτος εἰμι ἦν. Τίς γὰρ οὕτως ἔβλησεν καὶ ἀνάγει, ὡς ἀρνησάμενος εἶναι ἔμπροσθιν αὐτοῦ γενόμενος; πρῶτος αὐτοῦ ἦν; Εἰ γὰρ περὶ ὑπέρβουτος τῆς προαιουσίας, οὐδὲν ἑτέρον ἐστὶ τὸ λεγόμενον, ἀλλ' ἦ, οὐτὶ Ὅπισω μου ἐρχόμενος, Ἐμπροσθέν μου γέγονε. Ἄλλως δὲ καὶ ἀπερνήσθη τὸ τοιοῦτον, καὶ ἡ αἰτία εἰκὴ προσφέρεται. Τούναντιον γὰρ, εἰ τοῦτο ἰδοῦσθε δηλώσεται, εἰρην εἶπαι, ὅτι Ὅπισω μου ἐρχόμενος, πρῶτος μου ἦν, ἐπειδὴ καὶ ἔμπροσθέν μου γέγονα. Τοῦ μετ' ἐμὲ πρῶτον εἶναι εἰκότως ἂν τις ταύτης δοξῆ τὴν αἰτίαν τὴν τοῦ γενέσθαι· τοῦ δὲ πρῶτον γενέσθαι, οὐκ ἐστὶ τὸ πρῶτον εἶναι αἴτιον. Ὅ δὲ ἡμεῖς λέγομεν σφόδρα ἂν ἔχει λόγος. Ἰστε γὰρ ἔρητον τοῦτο πάντες, οὐτὶ οὐ τὰ δῆλα, ἀλλὰ τὰ ἀδηλα εἰσι αἰτιολογία εἶναι. Εἰ δὲ περὶ οὐκ οὐκ οὐκ ὁ λόγος ἦν, οὐκ ἦν ἀδηλον, ὅτι πρῶτον γενόμενος πρῶτον εἶναι· ἐπειδὴ δὲ περὶ τιμῆς διαλέγεται, εἰκότως τὴν δοκοῦσαν ἀπορίαν εἶναι λύει. Καὶ γὰρ εἰδὸς ἦν πολλοῦς ἀπορίαν, πῶθεν καὶ εἰ ποίας προβάσει; ὁ ὑπερτον ἐργόμενος ἔμπροσθεν γέγονε· τοιοῦτον, ἐντιμότερος, ἐβλήθη. Ταῦτες [76] τοῖνυν τῆς ζητήσεως τῆς ἐπινοήσεως τῆς αἰτίας ἡ δὲ αἰτία, τὸ πρῶτον εἶναι αὐτόν. Οὐδὲ γὰρ ἐκ τινος, φησὶ, προκοπῆς πρῶτον με ἔντα ὅπως μέγας ἔμπροσθεν γέγονε, ἀλλὰ πρῶτος μου ἦν, εἰ καὶ ὑπερτον παραγίνεται.

Καὶ πῶς, φησὶν, εἰ περὶ τῆς ἐκφάνσεως τῆς εἰς ἀδρόμους ἦν, καὶ τῆς μελλούσης εἶδασθαι παρ' αὐτῶν ὁρῆς ὁ λόγος, τὸ μηδὲν τέλος εἰληφῆς; ὡς ῥῆθ' γεγενημένος λέγει; οὐ γὰρ εἶπε, Γενεσάτω, ἀλλὰ, Γέγονεν. Ὅτι εἶδος τοῦτο τοῖς προφητεύουσιν ἀνωθέν ἐστίν, ὡς περὶ γεγενημένου πολλαχοῦ περὶ τῶν μελλόντων

• Sic Mor. quid m. mss. τὸ πρῶτον γενέσθαι. In. Sav. hanc desunt.

διαλέγεσθαι. Ὁ γοῦν Ἥσαϊος περὶ τῆς σ. αἰτῆς αὐτοῦ λέγων, οὐκ εἶπεν, Ἦς πρόβατον ἐπὶ σφαγῆν ἀγῆθησται, ἔπειθ ἦν μέλλοντας· ἀλλ', Ἦς πρόβατον ἐπὶ σφαγῆν ἤχθη· καίτοι οὐδέπω σαρκοβιῆς ἦν, ἀλλ' ὅμως τὸ εἰσόμενον ὁ Προφήτης ὡς γεγενημένον λέγει. Καὶ ὁ Δαυὶδ τὸν σταυρὸν ὀνόμαζεν, οὐκ εἶπεν, Ὅρῶσθε χεῖράς μου καὶ πόδας· ἀλλ', Ὁρῶσαν χεῖράς μου καὶ πόδας· καὶ, Διεμπερίωντο τὰ ἱμῖντα μου, καὶ εἰσι τὸν ἱμῖνισμὸν μου ἐβλῶτον κλίθρον. Καὶ περὶ τοῦ προδότης διαλεγόμενος τῷ μαθῆτι γεννηθέντος, οὕτω πῶς φησὶν Ὁ ἐσθλὸν ἄριστον μου, ἐμεγάληται· ἢ ἐπ' ἐμὲ πτερισμὸν. Ὅμοιος; καὶ περὶ τῶν ἐν τῷ σταυρῷ γενομένων λέγειν Ἐβωκεν εἰς τὸ ἔρωμα μου γολῆθ, καὶ εἰς τὴν δίσταν μου ἐπέτιον· ἢ ἐξ.

δ. Βούλεσθε καὶ τὸ ἐξῆς ἐπαγαγόμενον, ἢ καὶ ταῦτα ἀπόρησι; Ἐγώγε οἶμαι. Εἰ γὰρ καὶ μὴ κατὰ πλάτος ἐωρῆσαμεν τὸ χωρίον, ὅμως γ' οὐκ κατὰ εὐθέως διασκέψαμεν οὐκ ἐλάττωνα δὲ καὶ τοῦτο ἐκείνου πόνον ἔχει· καὶ δεδοικαμεν μὴ καταεικέναντες ὅμως ἀμύνης, ποιήσωμεν ἀναπιστοῦν. Ὅμοιος; ἀλλ' εἰς τὸν ἰσχυρὸν τὸ προσήκον. Ποῖον εἶ ἐστὶ τὸ προσήκον; Δοξολογία ἢ πρόπαιον τῷ Θεῷ; τρέψει δὲ οὐχ ἡ δὴ τῶν ῥημάτων μόνον, ἀλλὰ πολλῶν μᾶλλον ἢ δὲ τῶν πραγμάτων. Διαμῆναι γὰρ ἐμῶν τὸ φῶς, φησὶν, ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ἵνα ἴδωσιν ὄμῳν τὰ κατὰ ἔργα, καὶ δοξάσωσιν τὸν Πατέρα ὁμῶν τῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Καὶ γὰρ οὐδὲν φωτεινότερον τῆς ἀρίστης πολιτείας, ἀγαπήσει. Τοῦτο ἔρηλον καὶ τίς φησι τὸν σοφῶν· Αἱ δὲ ὁδοὶ τῶν δικαίων ὁμοίως φωτὶ λάμπουσι. Λάμπουσι; δὲ οὐκ αὐτοῖς μόνον τοῖς τὸ φῶς ἀνάπτουσι διὰ τῶν ἔργων, καὶ ὀδηγοῦσι πρὸς τὴν ὁδὸν ὁδοῦ, ἀλλὰ καὶ τοῖς πλησίον ὄσιν ἐκείνου. Ἐκείνωμεν ὁ τοῖνυν τὸ εἶναι ταῖς λαμπάσι ταύταις, ὥστε μεταωρῶμεν γενέσθαι τὸν πῦρ, ὥστε πλοῦσιον φανῆναι τὸ φῶς. Τὸ γὰρ εἶναι τοῦτο οὐ νῦν μόνον πολλῶν ἔχει τὴν ἰσχύον· ἀλλ' ὅτε καὶ αἱ θυσίαι ἦθουσι, παρευδοκίμασε πολλῶν τὸ τρέψαι τὴν ἐκείνου δύνανται· Ἐλεον γὰρ, φησὶ, ὁθεῖν καὶ οὐ ἠσίουν καὶ μάλα εἰκότως. Ἐκείνω μὲν γὰρ ἀψυχον τὸ θυσιαστήριον, τοῦτο δὲ ἐμψυχον· καὶ μὲν τὸ ἐπικείμενον ἅπαν τὸ τοῦ πυρὸς γίνεται βασάνη, καὶ τελευτᾷ εἰς κόνιν, καὶ διαχεῖται εἰς τέφραν, καὶ εἰς τὴν τοῦ [77] ἀέρος ὁ καπνὸς ἀναλύεται· φῶσιν· ἐνταῦθα δὲ οὐδὲν τοιοῦτον· ἀλλ' ἑτέρος φέρει τοὺς καρποὺς. Καὶ ταῦτα ὁ Παῦλος· εἰδήλωσε λέγων (τῆς γὰρ φιλοπονησίας τῶν Κορινθίων τοὺς θησαυροὺς διηγοῦσθαι ταῦτες ἔγραψεν) Ὅτι ἡ δικαιοσύνη τῆς λειτουργίας ταύτης οὐ μόνον ἐστὶ προσανακλιθησοῦσα τὰ ὑστερήματα τῶν ὀνίων, ἀλλὰ καὶ περιεσβούσα διὰ πολλῶν εὐχρηστικῶν τῷ Θεῷ· καὶ πάλιν, Δοξάζετε τὸν Θεόν ἐπὶ τῇ ὑπαταγῇ τῆς ὁμοιωρίας ὀνίων· εἰς τὸ Εὐαγγελίον, καὶ ἀκλόστητι τῆς κοινωρίας τῆς εἰς αὐτοὺς καὶ εἰς πάντα, καὶ εἰ αὐτῶν εἰσῆκει ὑπὲρ ὀνίων ἐπιπολούντων ὀνίων. Ὅρξ· εὐχαριστῶν ἀναλυομένων αὐτῶν, καὶ ἀνῶν τοῦ Θεοῦ, καὶ συνεχεῖς εὐχὰς τῶν εὐ παθόντων, καὶ θερμότεραν ἀγάπην; ἴθωμεν τοῖνυν, ἀγαπήτω, ὀνίων εἰς ταῦτα τὰ θυσιαστήρια κατ' ἐκαστὴν ἡμέραν. Αὐτὴ γὰρ καὶ εὐχὰς καὶ νηστείας· καὶ πολλῶν ἑτέρων ἐστὶ μείζων ἢ θυσία· μόνον ἂν ἐκ δικαιοσύνης κέρδους καὶ πόνου τοιοῦτων, καὶ πάσης ἢ καθαρῆς πλεονεξίας καὶ ἀρπαγῆς καὶ βίας. Τοιοῦτος γὰρ προσεῖται προσφορὰς ὁ Θεός, τὰς ἑτέρας καὶ ἀποστρέφεται καὶ

• Sic Mor., Sav. ἐπὶ τῆν. Ἡθ. ὁμοίως desunt in Sav.

• Sav. τὸ χωρίον· ἀλλὰ κατὰ ὁμοίως ἔργου. Paulou

• Mor. μετωρῶτερον. Savil. ὑψηλότερον. • Mor. ὀνίων

• οἶος.

3. Ut ergo dixi, si hæc verba simul audissent et ipsum viderent, Joannis testimonium irrisissent. Cum vero ante Christi adventum id sæpe audissent, et ex dictis videndi cupidine concitati essent, contrarium accidit: neque viso illo de quo testimonium perhibitum fuerat, ejus doctrinam abjecerunt, sed ex fide quam ex dictis conceperant, ipsam clariorem petarunt. Illud autem, *Qui post me venturus est*, hoc est, prædicaturus, non, futurus. Hoc enim Matthæus quoque significat cum ait, *Post me venit vir*; non de ejus ex Maria generatione loquens, sed de adventu ad prædicandum. Nam si de generatione loquutus esset, non dixisset de præsentem, sed de præterito; jam enim natus erat Christus, cum hæc Joannes diceret. Quid autem significat illud, *Ante me factus est*? Clarior nempe ac splendidior. Nam quod prior prædicans venerit ego, ne me ideo majorem esse putetis: longe minor ego som, et usque adeo minor, ut ne quidem illius servus censi dignos sim. Id enim significat illud, *Ante me factus est*: quod alio declarat modo Matthæus his verbis, *Non sum dignus solvere corrigiam calceamenti ejus*. Quod vero illud, *Ante me factus est*, non intelligatur de Christi ortu, ex hoc additamento patet. Nam si id dicere voluisset, superfluum fuisset id quod additur, *Quia prior me erat*. Quis enim ita stultus et insipientis est ut ignoret, eum qui ante se factus fuerit se priorem esse? Quod si id de illa quæ ante sæcula est essentia intelligatur, nihil aliud significat dictum illud, nisi hoc, *Qui post me venit, ante me factus est*. Alioquin autem hoc inconsiderate dictum esset, et causa temere projecta fuisset. Nam si hoc significare voluisset, contrario modo res enuncianda erat, *Qui post me venit, prior me erat*, quia ante me factus est. Nam quod quidam prior sit, jure quis hæc causam dederit, quod prior factus sit¹: quod vero prior factus sit, non id in causa est quod sit prior. Quod vero nos dicimus, firma ratione nititur. Scitis quippe omnes, non manifestorum, sed obscurorum causam esse semper afferendam. Quod si de essentia sermo esset, non esset obscurum, cum qui prior factus sit, priorem esse oportere; quia autem de honore disserit, jure eam quæ videbatur inesse difficultatem solvit. Nam verisimile est, multos in dubium vocaturus esse, cur et qua de causa is qui posterior advenit, prior sit; id est, honorabilior visus sit. Hujus ergo questionis statim causam et solutionem offert, *Quia prior me erat*. Neque enim, inquit, quondam profectus aeternus, me priore retrorsum abjecto, prior ipse factus est; sed *Prior me erat*, etsi posterior adveniat.

Propheta futura ut jam facta sæpe nuntiant. — Et quomodo, inquires, si de conspicuo ejus adventu, deque gloria ipsam exceptura sermo est, id quod nondum fluxum acceperat ut jam factum dicit? non enim dicit, *Fiet*; sed, *Factus est*. Quia id jam alium prophetis in more fuit, quod de futuris rebus quasi jam factis loquuntur. Nam Isaias de nece illius loquens, non dixit, *Tamquam oris ad occisionem ducetur*, quod futurum erat; sed, *Tamquam oris ad occisionem*

ductus est (Isai. 53. 7). Atqui nondum incarnatus erat; sed id quod futurum erat, propheta quasi factum narrat. Et David crucem significans, non dixit: *Fodient manus meas et pedes meos*; sed, *Foderunt manus meas et pedes meos*; et, *Diviserunt sibi vestimenta mea, et super vestem meam miserunt sortem* (Psal. 21. 17. et 19). Et de proditore verba faciens, qui nondum natus erat, sic ait: *Qui debebat panes meos, magnificavit super me supplantationem* (Psal. 40. 10). Similiter et de iis quæ in cruce contigerunt loquens dicit: *Dederunt in escam meam fæd, et in siti mea potaverunt me aceto* (Psal. 68. 22).

¶ *Conclusio: vita bona, gratiarum actio, caritas, commendatur. Dona ex rapina improbantur.* — Vultisne alia inducunt, an hæc vobis sunt satis? Ego sane arbitror. Nam si non fatius foram exploravimus, sane profundius scrutati sumus: nec minor hæc in re, quam in illa, labor est; veremurque ne si vos in his sine modo detineamus, fastidium ingeneremus. Quamobrem, uti par est, finem dicendi faciamus. Quis porro finis est congruentior? Si debita Deo gloria referatur; non verbis tantum, sed multo magis operibus. *Luceat*, inquit, *lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum qui in caelis est* (Math. 5. 16). Nihil enim splendidius, dilecte, optimo vitæ instituto. Hoc sapiens ille declarat: *Vix autem justorum ut lux splendent* (Prov. 4. 18). Splendent certe non iis modo qui per opera lumen accendunt, et ad rectam ducunt viam, sed et vicinis eorum. Infunduntur ergo oleum hisce lampadibus, ut sublimior sit ignis, et lux appareat locupletior. Hoc enim oleum non nunc tantum magnam vim habet, sed cum etiam sacrificia ferrent, mirum in modum virtutem illorum probavit: nam ait: *Oleum enim volo et non sacrificium* (a) (Zeeb. 6. 6. Math. 9. 13). Et merito quidem. Illud enim altare inanitatum erat. hoc vero animatum est: et illic quidem quicquid impositum est, igne consumitur, in cinerem abit, atque effunditur, dissolutusque fumus in ævis naturam transit: hic vero nihil simile; sed alius fert fructum. Hæc Paulus declarat; cum enim Corinthiorum, qui pauperum studiosi erant, thesauros enarraret, hæc scripsit: *Quantum ministerium hujus officii non solum supplet ea quæ deunt sanctis, sed etiam abundat per multas gratiarum actiones* D o (2. Cor. 9. 12); ac rursum, *Glorificantes Deum in obedientia confessionis vestre in evangelio, et simplicitate communicationis vestre in illis, et in omnibus, et in ipsorum obsecratione pro vobis, desiderantium vos* (Ibid. v. 15. et 14). Videtis illum in gratiarum actionem desinere,

(a) In Græco textu legitur, *Deo... sed et de vobis, misericordiam... et non sacrificium*. Ex similitudine vocum *Deo* nunc *Deo*, et *Deo* *oleum*, quæ Chrysostomi tempore eodem modo pronuntiabantur, factum, ut quædam ex eorum lingua Græca hic nunc habuerent, et factis in præteritis Chrysostomi eorum lapsus *Deo*, hic legatur. Certe liquet hoc loco oleum intelligi, et hæc lectionem hic Chrysostomus adhibuit, qui altera alibi utitur, ubi de misericordia agit, ut ad Sagittum l. 1, Tom. 1, col. 457, et alibi; sed quia hic *Deo* *oleum* ad seriem suam aptatur, hæc sequitur est lectionem. In Hebræo autem legitur *וְעָשִׂיתֶם תְּדָבָר*, quæ a *miseri* *cordiam* voluit.

¹ Hæc, quod prior factus sit, desunt in Savil.

et in Dei laudem; in frequentes eorum preces, qui beneficia acceperunt, in ferventem caritatem? Sacrificemus ergo, dilecti, sacrificemus quotidie in hisce aris. Hoc quippe sacrificium, et precibus et jejuniis et multis aliis præstantius est; dum ex justo lucro, ex justis laboribus procedat, et omnis sit expertis avaritiæ, rapinæ, violentiæ. Tales enim oblationes admittit Deus¹; cæteras autem aversatur et odit. Neque enim vult ex aliorum calamitatibus honorari. Impurum namque profanumque est hujusmodi sacrificium, Deumque potius irritaverit, quam placaverit. Quapropter omni studio evitandum est, ne cultus nomine, quem honorare volumus, probo affligamus. Si enim Cain, qui ex quæ inferioris conditionis erat obtulit, nec quempiam læserat, extremas dedit pœnas; cum quid ex rapina et avaritia obtulerimus, annon graviora patiemur? Ideo namque Deus hujus

¹ In Morel. legitur: *Tales enim solum oblationes admittit Deus.*

præcepti rationem, vobis declaravit, ut miseremur, non ut conservos torqueremus; qui autem aliena rapit et alteri dat, is non misericordiam exercuit, sed læsit, et extremam operatus iniquitatem est. Ut ergo lapsum nunquam oleum pariat, sic nec crudelitas humanitatem. Cum enim talis sit radix, nunquam id eleemosyna fuerit. Quamobrem obscuro ne eo solum spectemus ut eleemosynam erogemus, sed etiam ut ne ex rapina largiamur. Nam esto *Unus qui precatur, alter qui imprecatur; utrius vocem audiet Dominus* (Eccli. 34. 29)? Si nos sic diligenter institutum, per Dei gratiam poterimus multam benignitatem, misericordiam et veniam omnium, quæ hoc diuturno tempore admisimus, peccatorum consequi, ac fluxum igneum effugere; a quo erepti, utinam nos omnes ad regnorum caelorum ascendamus, gratia et misericordia Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri gloria, simul et sancto Spiritui, in sæcula sæculorum. Amen.

¹ Juxta Morel. legendum esset, *utinam nos in caelorum thalamo recubamus.*

HOMILIA XIV.

16. *Et de plenitudine ejus nos omnes accepimus, et gratiam pro gratia.*

1. Nuper dicebamus Joannem, ut dubitationem eorum solveret, qui apud se quaesiti erant, cur Christus qui posterior ad prædicandum venit, prior et splendidior illo fuerit, hoc addidisse, *Quia prior me erat.* Et hæc una causa est: sed subdit aliam de qua nunc agitur¹. Quænam illa est? *De plenitudine, inquit, ejus nos omnes accepimus et gratiam pro gratia; et post hæc iterum aliam. Quam illam? Quia lex per Moysen data est, gratia et veritas per Jesum Christum facta est.* Et quid est, inquit, illud, *Ex plenitudine ejus nos omnes accepimus?* Nam eo interin sermo referendus est. Non habet, inquit, domi erogandi consortem, sed ipse fons, ipse radix est bonorum omnium, ipsa vita, ipsa lux, ipsa veritas, qui bonorum divitias non in se retinet, sed in alios omnes effundit; et postquam effudit, plenus remanet, nihil minus habens postquam aliis largitus est, sed semper scaturiens et aliis bona impertiens, in eadem manet perfectione. Quod autem ego fero particeps boni, ab alio accipi, et exigua pars totius est, et quasi stilla abysso ineffabili et pelago immenso comparata: imo ne hoc quidem exemplum potest satis explicare id quod recensere conamur. Etenim si stillam ex pelago haurias, eo ipso pelagus minuiti, etiamsi immunitio illa visu non percipiatur. De fonte autem isto id dici nequit; sed quantumcumque hausceris, manet tamen nihil immutatus. Quare alio exemplo utendum: quod tamen infirmum est, nec potest rem quaesitam demonstrare; sed magis quam primum ad propositam nos adducit sententiam. Supponamus esse ignem fontem: ex quo fonte mille, his mille, ter mille, et longe plures lucernæ accenduntur: annon a quo plenus ignis ma-

¹ Savil. habet, *sed non ea contentus, subdit aliam de qua nunc agitur.*

net. Postquam tot aliis vim suam indidit? Id nemini non notum est. Quod si in corporibus divisibilibus, quæ per ademptionem minuuntur, quilibet simile reperitur, quod postquam aliis quæ sua erant indidit, nihil tamen minuit, multo magis in incorporea et immortalis illa potentia hoc continget. Nam si cum id quod participatur est substantia et corpus, et dividitur, et non dividitur: multo magis cum de vi agendi sermo est, deque vi agendi incorporeæ substantiæ, exploratum est id evenire.

Illud, De plenitudine ejus accepimus, commentatur. — Ideo Joannes dicebat, *De plenitudine ejus nos omnes accepimus;* et testimonium suum Baptiste testimonio connectit. Nam illud, *De plenitudine ejus nos omnes accepimus,* non præcursoris, sed discipuli dictum est. Hoc autem vult significare: Ne putetis nos, qui multo tempore cum illo versati sumus, et ejusdem mensæ consortes fuimus, ex gratia aliqua testimonium ferre. Nam Joannes, qui illum antea non viderat, nec cum illo versatus fuerat, sed cum baptizaret tantum, ipso cum cæteris conspecto, inde omnia accipiens, exclamavit, *Prior me erat.* Nos autem omnes, duodecim, trecenti, quingenti, ter mille, quinque mille, multæ Indæcorum myriades, omnis plenitudo fidelium, qui tunc fuerit, qui nunc, qui futuri sunt, de plenitudine ejus accepimus. Quis autem accepimus? Gratiam pro gratia. Quam pro qua? Pro veteri novam. Sicut enim erat justitia et justitia, *Secundum justitiam, inquit, quæ in lege est, factus irreprehensibilis* (Philipp. 5. 6); item fides et fides est: *Ex fide in fidem* (Rom. 1. 17); adoptio quoque et adoptio: *Quorum adoptio* (Ibid. 9. 4), inquit; gloria quoque duplex: *Si enim quod evacuatur per gloriam est, multo magis quod manet in gloria* (2. Cor. 5. 11); et lex duplex: nam ait, *Lex spiritus vitæ liberavit me* (Rom. 8. 2); et cultus duplex, *Quorum servitus, seu*

μα:ελ. Οὐδὲ γὰρ βούλεται εἰς ἀλλοτριῶν τιμᾶσαι συμφορῶν. Ἀκάθαρτος γὰρ καὶ βέβηλος ἡ τοιαύτη θυσία, καὶ παρῴθιενον ἂν μᾶλλον, ἢ ἐξιλιώσασαι * τὸν Θεόν. Διὸ πάση δει κεχρησθῆαι σπουδῇ, ὥστε μὴ ἐν τάξει θεραπείας τὸν τιμώμενον ἐξυβρίζειν. Εἰ γὰρ τὰ δευτερεῖα προσενεγκῶν ὁ Κἀν, καὶ ταῦτα οὐδὲ ἰδικοκῶς ἔτερον, ἔδωκε δίκην τὴν ἐσχάτην, ὅταν καὶ ἐξ ἀρπαγῆς καὶ πλεονεξίας; προσφέρωμεν τι, πῶς οὐ παύομεθα χαλεπώτερα; Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τὸ εἶδος τῆς ἐντολῆς ταύτης ὑπέδειξεν ἡμῖν ὁ Θεός. ἵνα ἐλευόμεν, οὐχ ἵνα κολάζωμεν τοὺς δομοδόλους. Ὁ δὲ τὰ ἔτερον λαμβάνων, καὶ ἑτέρω διδοῦς, οὐκ ἠλέησεν, ἀλλ' ἐτιμωρήσατο, καὶ ἰδίκησεν ἀδικίαν τὴν ἐσχάτην. Ὁπερ οὖν Ἐλιων οὐκ ἂν τέκοι λίθος, οὕτως οὐδὲ ἀσπῆρα φιλανθρωπιῶν. Ὅταν γὰρ τοιαῦτην ἔχη, βί-

* Sic Sav.; Mor. ἐξιδιώσασαι.

ζων, οὐκ εἰσι ἐλεγκτούνη τὸ ποιούτων ἐστι. Διὸ ποσικακίω μὴ πρὸς τοὺς ὄφθαι μόνον, ὅπως παρήγορων τοῖς θεομίνοις, ἀλλὰ καὶ ὅπως μὴ ἐκ τῆς τῶν ἑτέρων ἀρπαγῆς. Εἰς γὰρ εὐχόμενος, καὶ εἰς καταρῶμενος, τίνος φωνῆς ἀκούσεται ὁ Δεσπότης; Ἄν οὕτως ἐκποῦς μετὰ ἀκριβείας ἀγωμεν, θυνησόμεθα τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι πολλῆς φιλανθρωπίας καὶ ἐλέους καὶ συγγνώμης τυχεῖν ἐφ' οἷς ἡμάρτομεν πάντα τὸν μακρὸν τοῦ χρόνου, καὶ τὸν τοῦ πυρὸς ποταμὸν ἐκχυεῖν οὐ γένοτο πάντα; ἡμᾶς ἀπαλλαγέντας, εἰς τὴν τῶν οὐρανῶν ἀνελευθῆ βασιλείαν, χάριτι καὶ φιλανθρωπῶς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Δι' οὗ καὶ μετ' οὗ τοῦ Πατρὸς ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

† Sic Sav. et mss. et ita legit interpres; Morel. εἰς τὸν τῶν οὐρανῶν ἀνελευθῆκα νυμῶντος.

[78] ΟΜΙΛΙΑ ΙΔ'.

Καὶ ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν, καὶ χάριν ἀντὶ χάριτος.

α'. Πρῶτον ἐλέγομεν ὅτι Ἰωάννης τὴν ἀπορίαν ἰδὼν τῶν μελλόντων πρὸς ἐκποῦς τῶν ἐτην, πῶθεν ὁ Χριστὸς ὕπερρον ἐπὶ τὸ κίβηγμα ἔλθων, πρῶτος αὐτοῦ γέγονε καὶ λαμπρότερος, ἐπήγαγε τὸ, Ὅτι πρῶτος μου ἦν. Καὶ μὴ μὲν αὐτῆ ἀίτια τίθησι γὰρ καὶ δευτέρων πάλιν ἦν νῦν φησι. Τίς δὲ ἐστὶν * αὕτη; Ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς, φησι, πάντες ἐλάβομεν, καὶ χάριν ἀντὶ χάριτος. Καὶ μετὰ τούτων λέγει πάλιν καὶ ἄλλη. Ποίαν δὲ ταύτην; Ὅτι ὁ νόμος διὰ Μωσῆως ἐδόθη, ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο. Καὶ τί ποτέ ἐστι, φησι, τὸ, Ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν; Ἐπὶ γὰρ τοῦτο τίμα; ἀκτίων τὸν λόγον. Οὐ μεδικτήν, φησὶν, ἔχει τὴν ἰσωρίαν, ἀλλ' αὐτοπηγῆ καὶ αὐτοῦρα, ἅ ἐστὶ πάντων τῶν καλῶν, αὐτοῦρα, καὶ αὐτοῦρα, καὶ ἀσφαλῆστα οὐκ ἔν ἐκποῦς συνέχων τὸν ἀγαθὸν τὸν πλοῦτον, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ἄλλους ἀπαντας ὑπερβύζων αὐτὸν, καὶ μετὰ τὸ ὑπερβύζων μὲν πλεῖστε; ἂν οὐδενὶ γὰρ ἐλαττώμενος ἐκ τῆς εἰς ἔτερον; χορηγίας, ἀλλ' ἀεὶ πηγῶν καὶ πᾶσι τοῦτων μεταδοῦς τῶν καλῶν, ἐπὶ τῆς αὐτῆς μένει τελειώστος. Ὁ δὲ ἐγὼ φέρω, μεδικτήν τὸ ἐστὶ (παρ' ἔτερου γὰρ ἔλαθον αὐτὸ), καὶ μικρὸν τι τοῦ παντός, καὶ οἰονεὶ σταγὼν εὐτελής; ἢ πρὸς ἄβυσσους ἄρατον καὶ πᾶσι; ἀπειρον μᾶλλον δὲ οὐδὲ τοῦτο τὸ παρόδειγμα παραστήσει; δόναται ὅπερ ἐπιχειροῦμεν εἶπειν. Σιγάνα μὲν γὰρ ἀπὸ πᾶσι; ἀνα ἐξέλεξ, αὐτῶ τοῦτων τὸ πᾶσι; ἰλάστωσας, εἰ καὶ ἀφανῆς ἡ ἐλάττωσις. Ἐπὶ δὲ τῆς πηγῆς ἐκείνης; οὐκ ἐστι τοῦτο εἶπειν ἀλλ' ὅταν ἂν τις ἀρῶσται, μένει μὴδὲν ἐλαττωμένην. Διὸ γρη μάλιστα ἐφ' ἔτερον ὑπόδειγμα ἔλθειν; ἀσθενῆς μὲν γὰρ αὐτὸ καὶ οὐ δυνάμενον ὅπερ ζητοῦμεν παραστήσει, μᾶλλον δὲ τοῦ προτέρου χειραγωγῶν ἡμᾶς πρὸς τὴν ἔνοσταν τὴν προκειμένην ἡμῖν νῦν. Ὑποδόμεθα γὰρ εἶναι πυρὸς πηγὴν, εἴτα ἀπὸ τῆς πηγῆς ἐκείνης μωρῶς ἀνάπτεσθαι λύχνους, καὶ δις τοσούτους, καὶ τρίς, καὶ πολλάκι; ἄρα οὐκ ἐπὶ τῆς αὐτῆς μένει παρῴθιτος τὸ πᾶρ καὶ μετὰ τὸ μεταδῶναι τοσούτους τῆς ἐνεργείας τῆς αὐτοῦ; Παντεὶ που δῆλον ἐστίν.

Εἰ δὲ ἐπὶ τῶν σωμάτων, τῶν μερικῶν, τῶν ἐλαττωμένων ὑπὸ τῆς ἀμαρτίας, εὐρῆθη τὸ τοσούτου δ καὶ μετὰ τὸ παραστῆναι ἔτερος τὰ παρ' αὐτοῦ οὐδὲν παραβλάπτουσι, πολλῶ μᾶλλον ἐπὶ τῆς ἀσωμάτου καὶ ἀκηράτου δυνάμει; ἐκείνης τοῦτο συμβῆσται. Εἰ γὰρ ἔθη ἀσία ἐστὶ τὸ μεταλαμβάνομενον καὶ ὅμα, καὶ μερίζεται, καὶ οὐ μερίζεται, πῶς μᾶλλον ὅταν πρὸς ἐνεργείας ὁ λόγος ἦ, καὶ ἐνεργείας; τῆς ἐξ ἀσωμάτων οὐσίας, οὐδὲν εἰδὸς τοσούτου παθεῖν.

Διὰ τοῦτο καὶ Ἰωάννης λέγειν, Ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν καὶ [70] σπῆρα * ἐτὴν αὐτοῦ μαρτυρίαν τῇ τοῦ Βαπτιστοῦ. Ἴδ γὰρ, Ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν, οὐ τοῦ προδέρματος ἐστὶ βῆμα, ἀλλὰ τοῦ μαθητοῦ. Ὁ δὲ λέγει, τοσούτον ἐστὶ; Μὴ νομίζετε, φησὶν, ὅτι ἡμεῖς οἱ συγγενόμενοι πολλῶν αὐτῶ χριστῶν, καὶ αἰών, καὶ τραπέζης κοινωνήσαντες, χάριτι μαρτυροῦμεν. Καὶ γὰρ καὶ Ἰωάννης, ὁ μὲν εἶδὸς αὐτῶν πρὸ τοῦτο, ὁ μὲν συγγενόμενος, ἀλλὰ τοσούτου ἔμενον ὅτε ἐδάκρυζε, μετὰ τῶν ἄλλων αὐτῶν θεασάμενος, ἔθεα; Πρῶτος μου ἦν * ἐκείθεν πάντα λαβὼν * καὶ ἡμεῖς δὲ πάντες οἱ δόδεκα, οἱ τριῶσμοι, οἱ πεντακόσιοι, οἱ τριησίοι, οἱ πεντακισίοι, αἱ πολλὰ τῶν Ἰουδαίων μυριάδες, ἅπαν τὸ πλήρωμα τῶν πιστῶν, καὶ τῶν τότε, καὶ τῶν νῦν, καὶ τῶν αὐτῶ ἐσομένων, ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἐλάβομεν. Τί δὲ ἐλάβομεν; Χάρις ἀντὶ χάριτος, φησὶν. Ἄντι πόλις πόλις; Ἄντι τῆς Παλαιᾶς τῆς Καινῆς. Ὅπερ γὰρ ἦν ἐκαιοσύνη, καὶ δικαιοσύνη; Κατὰ δικαιοσύνην γὰρ, φησι, εἴην ἐν γέμῳ γενόμενος ἀμερῆτες; καὶ πίστις; Ἐκ πίστεως γὰρ εἰς αἴτια; καὶ υἰοθεσία, καὶ υἰοθεσία; Ὅν ἡ υἰοθεσία, φησὶ; καὶ δόξα, καὶ δόξα; Εἰ γὰρ τὸ καταρῶμενον διὰ δόξης, καὶ ἰλλῶ μάλιστα τὸ μένον ἐν δόξῃ; καὶ νόμος, καὶ νόμος; καὶ νόμος, γὰρ, φησι, τοῦ Πνεύματος τῆς ζωῆς ἡλελυθῶσθε με καὶ λατρεία, καὶ λατρεία; Ὅν ἡ λατρεία, φησὶ; καὶ πάλιν, Πνεῦμα θεοῦ * λατρεύοντες; καὶ διαθήκη, καὶ διαθήκη; Διαθήκησται γὰρ ἡμῖν διαθήκη; καινή, οὐ κατὰ τὴν διαθήκην ἦν διεθέμην τοῦ λατῶσιν ἡμῶν; καὶ ἀγαπᾶς, καὶ ἀγαπᾶς; καὶ βάπτισμα, καὶ βάπτισμα; καὶ θυσία, καὶ θυσία; καὶ

* Savil. et mss. plurimi οὐκ ἀρκεσθεῖς δὲ ἐκείνη, τίθησι δευτέρων πάλιν, ἦν νῦν φησι. Τίς δὲ ἐστίν. Mor. τ. δ. κ. δευτέρων, οὐκ ἀρκεσθεῖς ἐκείνη, ὁ Sic Sav. Mor. vero ἐκείθεν καὶ οὕτως πάντως λαβὼν. * Ἄλλι Πνεῦμα θεοῦ.

* Ἐνεργείας. In editis συνταξ. Sic inspicatus est Savil. legendum esse συνταξ. atque ita legitur in antiquissimo codice ms. * Sic Sav. Mor. vero ἐκείθεν καὶ οὕτως πάντως λαβὼν. * Ἄλλι Πνεῦμα θεοῦ.

ναός, καὶ ναός· καὶ περιτομή, καὶ περιτομή· ὅτι καὶ χάρις, καὶ χάρις. Ἄλλ' ἕκαστα μὲν ὡς τύποι, ταῦτα δὲ ὡς ἀλήθεια, ὁμωμομίαν τινά, ἀλλ' οὐχὶ συνωμομίαν φυλάττοντα· ἐπει καὶ ἐν τοῖς τύποις; καὶ ἐν ταῖς εἰκόσι, καὶ ὁ ἐπὶ τῶν χρωμάτων τῶν λευκῶν· δὲ καὶ τοῦ μέλανος χρώματος ἑγγραττόμενος, ἀνθρωποῦ λέγεται, καὶ ὁ δεξιόμενος τὴν τὸν χρωμάτων ἀλήθειαν· καὶ ἐπὶ τῶν ἀνδριάντων, ὁ τε χρυσοῦς, ὁ τε πῦλινος, ἀνδρῆς προσηγέρεται· ἀλλὰ τὸ μὲν ὡς τύπος, τὸ δὲ ὡς ἀλήθεια.

β'. Μὴ τὸν ὡς ἀπ' τῆς τῶν ὀνομάτων κοινωνίας, ταυσίτητα πραγμάτων νομίζεις, ἀλλὰ μὴδ' ἀλλοτριώσιν. Εἰ μὲν γὰρ τύπος ἦν, οὐκ ἦν ἄλλοτε· α τῆς ἀληθείας· εἰ δὲ σικάν ἐφύλαττον, ἐλάττω τῆς ἀληθείας ἦν. Τί οὖν τὸ μέσον τούτων ἀπάντων; Βούλεσθε ἐπεξεῖλωμεν, ἐν ᾧ δύο τῶν εἰρημένων προχειρισάμενοι; Ὅτι γὰρ καὶ τὰ ἄλλα εἶσσι ὁμῖν ἴση· καὶ ὁμόφρεθα πάντας ὡς ἕκαστα μὲν παιδῶν ἦν διδάγματα, ταῦτα δὲ γενναίων καὶ μεγάλων ἀνδρῶν· καὶ τὰ μὲν ὡς ἀνθρώπων, τὰ δὲ ὡς ἀγγέλους νομοθετήτο. Πῶθεν οὖν ποιητέα ἢ τὴν ἀρχὴν; Βούλεσθε ἀπὸ τῆς υἰοθεσίας αὐτῆς; Τί δὲ οὖν τὸ μέσον αὐτῆς κείνη; Ἐκείνη, ὁρίματος ἦν τιμῆ· ἐναυθα δὲ καὶ τὸ πρῶτα ἔπειτα. Καὶ περὶ μὲν κείνης φησὶν· Ἐγὼ εἶπα, θεοὶ ἔστε, καὶ υἱοὶ Ὑψίστου πάντες· περὶ δὲ αὐτῆς, ὅτι Ἐκ Θεοῦ ἐγεννήθησαν. Πῶς [80] καὶ τὴν τῶν· Διὰ λουτροῦ πλυσίνας, καὶ ἀνακαίνωσιν Πνεύματος; ἀγίου. Κἀκεῖνοι μὲν μετὰ τὴν τῶν υἰῶν προσηγορίαν, ἐπὶ πνεύμα δουλείας εἶχον δουλοὶ γὰρ μένοντες, οὕτως· ἐτιμῶντο τῇ κλήσει αὐτῇ· ἡμεῖς δὲ ἐλευθέροι γενόμενοι, τὰ οὐκ ὀνόματι, ἀλλὰ πράγματι τὴν τιμὴν ἐδεξάμεθα. Καὶ τοῦτο Παῦλος ὀγλῶν ἐλεγεν· Ὁ γὰρ ἐλάθετε πνεῦμα δουλείας πάλιν εἰς σῶσιν. ἀλλ' ἐλάθετε πνεῦμα υἰοθεσίας, ἐν ᾧ κρᾶθῆμεν· Ἀββὰ ὁ Πατήρ. Γεννηθέντες γὰρ ἄνωθεν, καὶ ὡς ἂν εἴποι τις ἀναστοχομένους, οὕτως ἐκλήθημεν υἱοί. Καὶ τῆς ἀγιοσύνης τὸν τῶν εἰς τις καταμάθει, τίς μὲν οὗτος, τίς δὲ ἐκείνος; πολλὴν ἔβαται πάλιν κηρύσσου τὴν διαφοράν. Ἐκείνοι μὲν γὰρ ἦν καὶ μὴ εἰδωλολάτρων, μὴδ' ἐπίφρονων, μὴδ' ἐμογεστων, τοῦτο ἐκλήθησαν τὸ ὄνομα· ἡμεῖς δὲ, οὐκ ἐν τῇ τούτων ἀποχῇ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ εἰς τὸν μαιζόνων κτήσει γινόμεθα ἅγιοι. Καὶ πρῶτον μὲν ἀπ' αὐτῆς τοῦ Πνεύματος· τῆς ἐπιφοιτήσεως, αὐτῆς τυγχάνομεν τῆς θεωρίας· ἔπειτα δὲ καὶ ἐκ πολιτείας, πολλῶν μαιζόνων τῆς Ἰουδαϊκῆς. Καὶ εἰς τὸ νόμος τὰ βήματα, ἄκοντον ἐκείνης μὲν τῆς φωνῆς· Ὁ φοιτᾶσθε, οὐ περικαθαριεῖτε τὰ τέκνα ὑμῶν, ὅτι λαὸς ἁγίος ἐστέ. Ὅτι παρ' ἐκείνων τοῦτο ἡ ἀγιοσύνη, τὸ τὸν εἰδωλοκῶν ἀπελάθου νόμον· παρὰ δὲ ἡμῶν οὐκ οὕτως, ἀλλ' Ἰνῆ ἢ ἁγία, φησὶ, καὶ σώματι καὶ πνεύματι. Εἰρήνην διώκετε καὶ τὴν ἀγαπᾶτε, οὐ χωρὶς οὐδέως ὀφείμι τὸν Κύριον καί. Ἐπιτελοῦντες ἀγιοσύνην ἐν φόβῳ Θεοῦ. Οὐ γὰρ ἀρετὴ τὸ, ἅγιος, ὄνομα, ἐπὶ πάντων ὄν ἄν λέγεται· τὴν αὐτὴν ἔνοιαν παραστήσει· ἐπὶ καὶ ὁ Θεὸς ἅγιος λέγεται, ἀλλ' οὐχ ὡς ἡμεῖς. Ὅτε γοῦν ἤκουσε τὴν φωνὴν αὐτῆν παρὰ τῶν Σαραφῶν φορομένην ὁ Προφήτης, ὅ, ὅρα τί φωνῆν

Οἱμοὶ τάλας ἐγὼ, ἐπὶ ἀνθρώπους ὡρ καὶ ἀκάθαρτα χεῖλη ἔχω, ἐν μέσῳ λαοῦ ἀκάθαρτα χεῖλη ἔχοντες ἐγὼ οἰκῶ. Καίτοι καὶ ἅγιος καὶ καθαρὸς ἀλλὰ πρὸς τὴν ἀγιοσύνην ἡμεῖς τὴν ἄνω κρινόμεθα ἀκάθαρτοι ἔσμεν. Ἄγιοι καὶ ὁ ἅγιος, ἄγιοι ἀρχάγγελοι, καὶ αὐτὰ τὰ Σαραφῶν καὶ Χερουβὶμ ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς ἀγιοσύνης ἕτερα πάλιν εἶσι· καὶ πρὸς ἡμᾶς καὶ πρὸς τὰς ὑπερηχούσας δυνάμεις Ἐνὶ καὶ τοῖς ἄλλοις ἄπασιν ἐπιζελεῖν, ἀλλ' τὸν λόγον εἰς μῆκος πολλὴ ἐκτείνωμεν διὰ περὶ παυσάμενοι προσέβη, ὁμῖν ἀφ' ὧν τὸν δειπὸν μεταχειρίσει. Ἐξέστι γὰρ καὶ ὁμῖν κατ' οἶκον τὸ συλλέγουσι συνειδὶ τὴν διαφοράν, καὶ τοῖς λο ὁμοίως ἐπιείκεια. Δίδου γὰρ, φησὶ, σοφῶ ἄριστος, καὶ σοφώτερος ἐστί. Ἦ μὲν γὰρ ἀρχὴ παρ' ἡ τὸ δὲ τέλος ἐστὶ παρ' ὁμῶν. Ἦ μὲν δὲ ἀναγ· πάλιν ἀφασθαι τῆς ἀκολουθίας.

Εἰπὼν, Ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς τῆς ἐλάβομεν, ἐπήγαγε, Καὶ χάρις ἀντὶ χάρις δεκτικὸς εἰς χάριτι καὶ ἰουδαῖοι ἐσώζοντο. Ὁ γὰρ τὸ πολυπληθεῖν ὕμεις, φησὶν, ἀλλὰ διὰ τοῦς πα ὕμεις ἐξελεξάμεν. Εἰ τοῖν ὅκ ἐἰ οἰκίωλον κατὸ μᾶτον [81] ἐξελεξάμεν παρὰ Θεοῦ, ὅλην ὅτι γ αὐτῆς ἐτυχον τῆς τιμῆς. Καὶ ἡμεῖς δὲ χάριτι π ἐσώθημεν, ἀλλ' οὐκ ὁμοίως. Ὁ γὰρ ἐπὶ τοῖς α ἀλλ' ἐπὶ πολλῶν μαιζόνων καὶ ἀφελότερος. Ὁ ἰουδαῖοι παρ' ἡμῶν χάρις. Ὁδὲ γὰρ δὲ μόνον τμημάτων συγχώρησις ἡμῶν ἐδῶν (ἐπὶ κατὰ κοινωνοῦμεν ἐκείνων· πάντας γὰρ ἔμαρτον). Ὁ δικαιοσύνη, καὶ ἀγαπᾶται, καὶ υἰοθεσία, καὶ Πη τοῦς χάρις γαίροτέρα ἢ πολλῶν καὶ δευτερευτέρ ταύτης τῆς χάριτος ἐγενόμεθα τὴν Θεῷ ποθεῖν· εἰ μόνον ὡς δουλοὶ, ἀλλὰ καὶ ὡς υἱοὶ καὶ ὡς διὰ τοῦτο φησὶ, Χάριτι ἀντὶ χάριτος. Καὶ γ τοῦ νόμου καὶ αὐτὰ χάριτος ἦν, καὶ αὐτὸ τὸ γε ἡμεῖς ἢ ἐξ οὐκ ἐντων. Ὁ γὰρ κατορθωμάτων τ ἡργημένων αὐτῶν ἐλάβομεν τὴν ἀμοιβήν, (πῶς μὴδ' ὄντες;) ἀλλὰ Θεοῦ πανταχῶθεν τῆς εἰσῆρ κατάρχομεν. Ὁ τὸ γενεῖσθαι δὲ μόνον ἐξ οὐκ εἰλά καὶ τὸ γενόμενος εἰθέως μαθεῖν τὰ τε κρ καὶ τὰ μὴ πρακτικά, καὶ τοῖτον ἐν τῇ φύσει λαβ νόμον, καὶ τὸ τοῦ συνειδῶτος κριτήριον ἀδὲ ἡμῖν παρακαταθέσθαι τὸν ποιήσαντα, χάριτος γίσις καὶ φιλοανθρωπίας ἀφάτου. Καὶ τὸ τὴν δὲ τοῖτον διαφαρῆντα ἀνακησασθαι διὰ τὸ πῶς, χάριτος; ἦν. Τὸ μὲν γὰρ ἐπόμενον ἦν, τε ἄπαξ δελεῖσιν ἐντολῶν παραχαρτίτωντας, καὶ διὰ τιμωρεῖσθαι· τὸ δὲ γενόμενον οὐκ οφειδομέν ἀπὸ ἰλλοῦ καὶ χάριτος· εἰδομέν. Ὅτι γὰρ γὰρ καὶ εἰλοῦ, ἄκουσον τί φησὶν ὁ Δαυὶδ· Ποῶν ἐς εἰσῆς, ὁ Κύριος, καὶ κριμα πῶσι τοῖς ἀδὲ ροις. Ὁ Κύριος τὸς δεῖς αὐτοῦ τῶν Μωσῶν υἱοῖς Ἰσραὴλ τὰ θελήματα αὐτοῦ. Καὶ Χριστὶς καὶ εὐθὺς ὁ Κύριος· εὐα τοῖτο τ τῆς ἐν ἐδῶ ἀμαγάντορας.

^a Sic Mor. Sav. ὁ δὲ τῶν γραμμάτων τῶν λευκῶν ἐπὶ τοῦ μ., et sic mss. plurimi: unus tamen habet πραγμάτων τῶν λευκῶν.

^b Alii et Savil. πῶθεν οὖν δὲ ποιησάτω. Ἰτροῖς ἡσίο ἰσας, ἰσῆσαν est. ^c Sav. et mss. plurimi ἀποχῆ, ἀλλ' ἂν τῆ. Ἰτροῖς, et mss. alii, etiam recte. ^d Savil. et mss. fere omnes τὸν Σαραφῶν φερόμενον ὁ πρ. [alii δὲ ἀδύνατον.] Mor. post ἐγὼ Mor. et mss. pauci ad hunc ὅτι καταγγέλλων, sed hæc desunt in Sav. et in mss. plurimis.

^e Sic Sav. Mor. vero ἀγιοσύνης μαιζόν ἢ τοῦ εἰ διαφέρουσα, ὡσαύτ καὶ πρὸς ἡμᾶς, οὕτω καὶ πρὸς ἡμᾶς ὀνομαίται. ^f Alii ὅ, γὰρ τοῦτο παρ'. ^g Mor. ἔσονται. Sav. et mss. alii. 705. 706. γαίροτέρα ἢ ἡ διὰ τὸ ἐπὶ γενεῖσθαι ἀφελότερος.

cultus; et rursum, *Spiritu Deo servientes* (Philip. 3. 5); duplex quoque testamentum: *Disponam vobis testamentum novum, non secundum testamentum quod disposui cum patribus vestris* (Jer. 31. 31); duplex quoque sanctificatio, duplex baptismus, duplex sacrificium, duplex templum, duplex circumcisio; sic et duplex gratia. Sed illa quidem ceu figura sunt; hæc ut veritas: quæ homonyma quidem, sed non synonyma sunt. Nam in typis et imaginibus qui colore albo et nigro pingitur, homo vocatur, ut et verus homo nativo colore instructus: in statutis quoque aurea perinde atque figlina, statua dicitur; sed illa typus sunt, hæc veritas.

2. *Inter vetera et nova discrimen.* — Ne igitur ex nominum consortio, res easdem, sed neque diversas esse putes. Nam si typus erat, non erat alienus a veritate; si umbram servabat, minor erat veritate. Quid ergo discriminis est inter hæc omnia? Vultis unum aut duo ex dictis tractemus? Sic cætera vobis manifesta erunt: videlicet quæ illa puerorum præcepta, hæc virorum fortium fuisse; illa quasi hominibus, hæc quasi angelis constituta. Unde igitur ordiemur? Vultis ab ipsa adoptione ordiamur? Quid discriminis inter hæc et illam est? Illa nomine totus erat; hæc re ipsa. De illa dicitur, *Ego dixi, Dii estis, et filii Altissimi omnes* (Psal. 81. 6). De hac autem, *Ex Deo nati sunt*. Quomodo et qua ratione? Per lavacrum regenerationis et renovationis Spiritus sancti. Et illiquidem postquam filii appellati sunt, spiritum servitutis adhuc habebant: nam servi cum essent, hæc appellatone ornabantur; nos autem liberi tunc effecti, non nomine, sed re honorem accepimus. Et hoc Paulus dicebat: *Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timore, sed accepistis Spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba Pater* (Rom. 8. 15). Generati namque superne, et ut ita dicam, reformati, sic vocati sumus filii. Sanctitatis vero modum si quis didicerit, quis hic, quis ille, multam hic quoque differentiam videbit. Illi namque quando idola non colebant, eum nec fornicabantur, nec mœchabantur, hoc vocabantur nomine: nos autem non abstinendo ab illis rebus tantum, sed et majora possidendo sancti effecimur. Et primo quidem ex ipso Spiritu illapsu hoc consequimur donum: deinde ex vita longe præstantiore quam Judæis. Et ne ex jactantia dicta putes, audi quid illis dicat: *Nolite lustrare, neque unificare filios vestros, quia populus sanctus estis* (Deut. 18. 10). Itaque apud illos hæc sanctitas erat, ab idolorum legibus abstinere; apud nos vero non ita, sed, *Ut sit sancta, inquit, corpore et spiritu* (1. Cor. 7. 34). *Pacem persequimini et sanctificationem, sine qua nemo videbit Dominum* (Hebr. 12. 14); et, *Perficietis sanctificationem in timore Dei* (2. Cor. 7. 1). Non enim hoc nomen, sanctus, in omnibus, de quibus dicitur, eandem habet significationem. Nam Deus sanctus dicitur, sed non sicut nos. Cum enim propheta hæc vocem a Seraphinis audivit, attende

quid dixerit: *Hei mihi, miser ego, quia homo cum sim, impura labia habeo, et in medio populi impura labia habentis ego habito* (Isai. 6. 5). Etsi ille et sanctus et pius esset. Verum si nostram cum superna illa sanctitatem comparemus, impuri sumus. Sancti sunt angeli, sancti sunt archangeli, et Cherubim atque Seraphim; sed hujus sanctitatis alia rursum differentia est inter nos videlicet et superiores illas potestates. Possem cætera omnia persequi, sed video orationem longius progressam; quapropter ulteriore missa perquisitione, vobis cætera exploranda relinquimus. Vobis enim licet domi hæc colligendo, differentiam internosceret, et reliqua similiter indagare. *Da sapienti, inquit, occasionem, et sapientior erit* (Prov. 9. 9). Initium namque a nobis est, finis erit a vobis. Operæ pretium autem est scribam persequi.

Gratiam pro gratia quid significet. — Cum dixisset, *De pleitudine autem ejus nos omnes accepimus*, subdidit, *Et gratiam pro gratia*: ostendens Judæos quoque per gratiam salvos fuisse. Non enim quod multiplicati sitis, sed propter patres vestros electi vos. Si ergo non ex propriis meritis a Deo electi sunt, palam eos per gratiam hunc esse consequutos honorem. Et nos quoque gratia salvi facti sumus; sed non simili modo. Neque enim iidem in rebus, sed in modis majoribus et sublimioribus. Non itaque talis est apud nos gratia. Neque enim peccatorum tantum venia nobis collata est; hujus namque cum illis consortes sumus: omnes enim peccaverunt; sed datur etiam justitia, sanctificatio, adoptio, Spiritus gratia longe splendidior et uberior. Per hæc gratiam Deo cari facti sumus, non ultra ut servi tantum, sed etiam ut filii et amici. Ideo inquit, *Gratiam pro gratia*. Etenim legalia quoque ex gratia erant, necnon quod ex nihilo facti simus: non enim ex præcedentibus meritis hæc remunerationem accepimus: quomodo enim, cum non essemus? sed Deus semper beneficiis nos prævenit. Non modo eum nos ex nihilo produxit, sed etiam cum creatis dat ut quæ agenda, quæ non agenda sunt sciamus: et hæc in natura legem nanciscamur: et quod nobis conscientie tribunal incorruptum indiderit, id gratiæ maxime et ineffabilis benignitatis fuit. Quod item hæc legem jam corruptam, per scriptam legem restauraverit, id gratiæ erat. Nam consentaneum erat, ut qui semel datam legem adulterassent, supplicio et ultionum traderentur. Non hoc autem factum est; sed concessa est entendatio, et venia non debita, sed per misericordiam et gratiam data. Quod enim id ex gratia et misericordia proderit, audi Davidem dicentem: *Faciens misericordias Dominus, et iudicium omnibus injuriam patientibus. Notas fecit vias suas Moysi, filius Israel voluntates suas* (Psal. 102. 6. et 7). Et iterum: *Dulcis et rectus Dominus; propter hoc legem dabit delinquentibus in via* (Ibid. 21. 8).

¹ Post illud, *miser ego*, Marel. et Mss. pauci addunt, *maxime communctus*; sed hæc desunt in saev. et in Mss. plurimis.

² Juxta Morel., legendum esset, *sed sanctitas Dei tunc sanctitati nostræ tunc sanctitati potestatum, quæ supra nos sunt, præstat et dissimilis est.*

³ Juxta alios legendum esset, *Spiritu Dei servientes.*

3. Misericordiæ igitur et miserationum et gratiæ opus illud est, legem accipere. Ideo cum dixisset, *Gratiam pro gratia, vehementius* ¹ magnitudini donorum insistentem subiungit: *17. Lex per Moysen data est, gratia et veritas per Jesum Christum facta est.* Videte quam placide ac paulatim uno verbo et Joannes Baptista et discipuli ad supremam auditores cognitionem evehant, postquam eos in humilioribus exercitarunt? Ille namque postquam secum contulerat eum, qui sine comparatione omnes excedit, sic ejus postea excellentiam ostendit dicens: *Qui ante me factus est;* deinde subdens illud, *Prior me erat:* hic vero multo majus præstitit, minus tamen quam Unigeniti dignitas postulare. Non enim Joanni, sed ei, qui majori quam Joannes apud Judæos erat admirationi, Moysi nempe, ipsum comparat dicens, *Lex per Moysen data est, gratia et veritas per Jesum Christum facta est.* Et vide prudentiam. Non personarum, sed rerum disquisitionem facit. Nam eum res ipsæ longe majores demonstrarentur, necessario ingrati illi sententiam et opinionem de Christo excipere debebant. Cum enim q̄ era ipsa, quæ nullam habeant vel gratiæ vel odii suspensionem, testificantur, ceram etiam impudentibus præbent indicium. Nam qualia illa auctores eliderunt, talia manent et conspicua sunt: quomobrem omni suspitione et exceptione majus est illorum testimonium. Animadvertite autem quam modestam faciat comparationem etiam apud infirmiores. Non enim excellentiam illam verbis extollit, sed nudis nominibus differentiam ostendit, dum gratiam et veritatem, legi, et hanc vocem, *Facta est, huic, Data est,* opponit. Multum autem est inter utramque discrimen. Nam illud, *Data est,* ministri erat, qui ab alio acceptum dedit quibus jussus erat; illud vero, *Facta est, gratia et veritas,* Regis est qui cum potestate peccata omnia dimittit, et donum præparat suum. Quomobrem dicebat, *Dimittuntur tibi peccata (Marc. 2. 9);* et rursum, *Ut autem sciatis quia potestatem habet Filius hominis in terra dimittendi peccata, ait paralytico: Surgens tolle lectum tuum, et vade in domum tuam (Ibid. v. 10. et 11).* Viden' quomodo gratia per eum fiat? Veritatem quoque vide. Gratiam igitur, et hæc et quæ ad latronem spectant, et baptismatis donum, et Spiritus gratia per ipsum data ² ostendunt; necnon alia plurima: veritatem autem manifestius intelligemus, si figuras didicerimus. Nam quæ in Novo Testamento dispensanda erant, figuræ prius ut figuræ descriperant; Christus autem veniens consummavit. Paucis ergo figuras illas videamus. Neque enim omnia illa recensere præsentis est temporis; a paucis quæ nunc profertur cetera intelligetis. Vultis ab ipsa passione incipiamus? Quid ait figura: Accipite agnum per domos, et immolate, et facite ut præcepit et statuit Dominus (Exod. 12. 3). Christus vero non sic; neque enim præcipit hoc agere: sed ipse sese oblationem et hostiam Patri offert.

¹ Alias legitur, *clarius, pro, vehementius.*

² Sic scilicet, et plurimi alii. Mores. vero habet, et *filiorum adoptio nobis per spi. tum data.*

4. Vide quo pacto figura per Moysen data sit, veritas autem per Jesum Christum facta sit. Et rursum in monte Sina, cum Amaleicæ contra Hebræos pugnam committerent, manus Moysis ab Arone et Or utrinque extensæ sustinebantur; Christus autem Ipse per sese manus extensas tenuit in cruce. Viden' quomodo figura data, veritas autem facta sit? Rursus lex dicebat, *Maledictus omnis qui non manet in iis quæ scripta sunt in libro hoc (Deut. 27, 26);* gratia vero quid dicit? *Venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos (Math. 11. 28);* et Paulus, *Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum (Gal. 3. 13).* Quia igitur tanta fruimur gratia et veritate, obscuro ne propter doni magnitudinem signiores evadamus. Quanto majori enim dignatissimus honore, tanto majorem virtutem exhibere tenemur. Nam qui parvis acceptis beneficiis parva retulit, non usque adeo culpandus est: qui vero ad supremum honoris culmen ascendit, posteaque vilia exiguae rependit, longe majori erit supplicio dignus. Sed absit, ne de vobis talia umquam suspicemur. Confidimus enim in Domino, vos animas vestras versus cælum ceu alis quibusdam extulisse, et a terra abstraxisse, ac dum in mundo versamini, mundana non tractare. Attamen licet tali instructi fiducia, non cessamus vos frequenter de iisdem ipsis monere. Nam et in externis illis certaminibus non prostratos, non supinos jacentes, sed strenuos, currentes, hortantur spectatores omnes. Illos enim semel a victoria exclusos, qui nullo possint hortatu moti surgere, ne vane laborent, sinunt decussos jacere: hic autem non de vobis modo qui vigilatis, sed etiam de iis qui collapsi sunt, est aliquid sperandum, si respicere velint. Quomobrem nihil non agimus, rogantes, hortantes, exprobrantes, increpantes, laudantes, ut vestram salutem operemur. Ne itaque frequentiore ad proham vitam hortationem ægre feratis. Non enim ita loquimur ut vos in desidiæ crimen vocemus, sed bona spe fulti monemus. Neque ad vos solum, sed ad nos etiam spectant et hæc et quæ postea dicentur: etenim nos quoque hæc egemus doctrina. Etiam si enim a nobis dicantur, nihil tamen vetat quominus hæc nos etiam attingant. Sermo namque peccatis obnoxium corrigi: probum vero ac scelere vacuum ab eo longius adducit. Neque enim nos a peccatis puri sumus. Communis est medicina, remedia omnibus prostant; sed curatio non communis est, licet usus singulorum arbitrio permittatur. Quapropter is qui ut par est remedio utitur, valetudinem recuperat; qui vulncri remedium non admovent, malum auget, et ad deteriorationem finem vergit. Ne itaque medicinam ægre feramus; imo potius gaudeamus, si doctrinæ modus acerbum inferat dolo. cum: nam suavissimum postea nobis fructum afferet. Nihil ad hoc non agamus, ut a plagis et vulneribus, quæ peccati dentes animæ infligunt, liberi, ad æternam vitam proficiamus; ut Christi conspectu digni, ne utricibus immanibusque peccatibus illo die tradamur, sed illis quæ nos ad cælorum hereditatem inducant, quæ præparata iis est qui dili-

γ. Ἐκλεημοσύνης οὖν ἄρα καὶ οἰκτιρῶν καὶ χάριτος τὸ τὸν νόμον λαβεῖν. Διὰ τοῦτο εἶπὼν, *Χάρις ἀντὶ χάριτος*, ἔτι θερμότερον ἢ ἐπαυλοζόμενος τῷ μεγέθει τῶν δεδομένων, ἐπάγει λέγων· Ὁ νόμος διὰ Μωσέως ἐδόθη, ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο. Εἶδετε πῶς ἔρεμα καὶ κατὰ μικρὸν ἐν ῥήματι, ὃ τε Βαπτιστῆς Ἰωάννης, ὃ τε μαθητὴς πρὸς τὴν ὑψηλοτάτην αὐτοῦ ἀκαρπείαν ἐναθάσει γινώσκων, πρότερον τὸ ταπεινότερον; ἔγγυμνάσαντες; Ἐκείνο; μὲν γὰρ πρὸς ἐσθλὴν συγκρίνας τὸν ἀσυγκρίτως ἢ ἀπάντων ὑπερχόντου, οὕτως αὐτοῦ μετὰ ταῦτα θελκνῶν τὴν ὑπερχόντου λέγων, Ὁς ἔμπροσθέν μου γέγονας· εἶτα ἐπάγει τὸ, *Πρώτος μου ἦν*· οὗτος δὲ ἐκείνῳ μὲν πολλῶ μείζον ἐποίησε, τῆς δὲ ἀξίας τῆς τοῦ Μονογυνοῦ ἐλαττωσεν. Οὐ γὰρ πρὸς Ἰωάννην, ἀλλὰ πρὸς τὸν ἐκείνῳ μᾶλλον θαυμάζομενον παρὰ Ἰωσοῦσι ποιεῖται τὴν ὑπερχίαν, τὸν [82] Μωσῆα λέγων· Ὁ νόμος γάρ, φησὶ, διὰ Μωσέως ἐδόθη, ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο. Καὶ θεὰ τὴν σύνεσιν ἢ τοῦ προσώπου ποιεῖται τὴν ἐξέτασιν, ἀλλὰ τὸν πράγματων. Τοῦτον γὰρ ἀποδειχθέντων πολλῶ μείζονος ἢ ἐξ ἀνάγκης καὶ τοῦ ἀγνώμονος εἰκόθι ἐπαδείξασθαι τὴν ψῆφον καὶ τὴν ὑπόνοιαν περὶ τοῦ Χριστοῦ. Ὅταν γὰρ τὰ πράγματα μωστρηθῆ, τὰ μετρίαν ἔχοντα ὑποψίαν αὐτῶ ἢ πρὸς χάριν τινος, ἢ καὶ πρὸς ἀπίθθιαν τοῦτο ποιεῖται, ἀναμνησθήτητος καὶ τοῦ ἀγνώμονος τὴν ψῆφον καρίστησιν. Οἷα γὰρ ἐν αὐτῶ διαδιδόναι εἰ ποιήσαντες, τοιαῦτα μένει φανόμενα διὰ μάλιστα πάντων ἀνίσποτος ἢ παρὰ τοῦτον ἐστὶ μαρτυρία. Ὅρα δὲ καὶ πῶς ἀνεπαχθῆ ποιεῖται τὴν παράθεσιν καὶ παρὰ τοῖς ἀθενοτάτοις. Οὐ γὰρ κατακλιθεῖς τῷ λόγῳ τὴν ὑπερχίαν, ἀλλ' ἀπὸ τῶν νοματικῶν γυμνῶν τὴν διαορρὴν παραδίδουσι, χάριν καὶ ἀλίθειαν ἀντιθεῖς ἑκατέρῃ, καὶ τὸ, Ἐγένετο, τῷ, Ἐδόθη. Πολὺ ἐστὶ μῶς ἑκατέρῃ. Τὸ μὲν γὰρ διακουομένου ἦν τὸ, Ἐδόθη, λαθόντος παρ' ἑτέρου καὶ δόντος εἰς προσεπάτη δοῦναι; τὸ δὲ, Ἐγένετο, ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια, βασιλείας μετὰ ἑξουσίας πάντα ἀπένειπε τὰ ἀμαρτήματα, καὶ αὐτοῦ κατασκευάζοντος τὴν δωρεάν. Διὸ ἔλεγεν Ἄσθεντα σου αἱ ἀμαρτίαι· καὶ πάλιν Ἰνα δὲ εἰρήνη εἴη ἐξουσία ἔχεις ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου φέρειναι ἐκ τῆς γῆς ἀμαρτίας, λέγει τὸ παραλοτικῶς· Ἐγερθεὶς ἄφορ τὴν κλίσην σου, καὶ ἔπαγε εἰς τὸν οὐρανόν σου. Ὅρξ; πῶς ἡ χάρις γίνεται εἰς αὐτοῦ; Ἐκείνη δὲ καὶ τὴν ἀλίθειαν. Τὴν μὲν οὖν χάριν, καὶ ταῦτα καὶ τὰ κατὰ τὸν ἡσθητὴν, καὶ ἡ τοῦ βαπτισματοῦ δωρεά, καὶ ἡ τοῦ Πνεύματος χάρις; ἡ δὲ αὐτοῦ δοθὸμένη θεικνῶσι, καὶ ἔπερς πολλὰ; τὴν δὲ ἀλίθειαν σαφειτέραν ἐδόθη, ἀν τῶς τύπος καταμαζόμενον. Τὰς γὰρ μελλούσας ἐπιτελεῖσθαι ἢ ἐν τῇ Κατῆ οἰκονομίᾳ προλαθόντες προετέργρασαν οἱ τύποι αἵ τύποι· ἰδὼν δὲ ἐπετέλεσαν αὐτὴν ὁ Χριστός. Ἰδόμεν τοίνυν καὶ τοὺς τύπους ἐν ἀλλοίῃ; οὐδὲ γὰρ ἔπαντα διελθεῖν τὸν τῶν τύπων τοῦ νῦν καιροῦ ἢ ἄρ' ἐν δὲ παρεθῆσθαι τινὰ μεθόντες, καὶ τὰ λοιπὰ εἰσπρῆ. Βούλεσθε οὖν ἀπ' αὐτοῦ τοῦ πάθους ἀρῆμειαν; Τί οὖν φησὶ ὁ τύπος; Ἀδέσθε ἄρηνον κατ' οἰκίαν, καὶ θύσατε, καὶ πωτήσατε ὡς προεπίστε καὶ ἰσωμοθήτηεν. Ὁ δὲ Χριστός οὐχ οὕτως· οὐ γὰρ προεπίστε τοῦτο γενέσθαι· ἀλλ' αὐτὸς αὐτὸς γίνε-

ται. Θυσίαν αὐτοῦ καὶ προσορρὴν τῷ Πατρὶ προσεγενεῖται.

δ. Ὅρα πῶς ὁ μὲν τύπος ἐδόθη διὰ Μωσέως, ἡ δὲ ἀλίθεια ἐγένετο διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Καὶ πάλιν ἐν τῷ ἔρει Σινῶ τῶν Ἀμαλητικῶν πολεμοῦντων Ἑβραίοις, αἱ χεῖρες ἢ μὲν ἔστρηχόντο τοῦ Μωσέως, ἀφαιρῶναι ὑπὸ Ἄαρὸν καὶ Ἄρ ἐκατέρωθεν ἐπίστουν· ὃ δὲ Χριστὸς παραγενόμενος, αὐτὸς δὲ ἑαυτοῦ τὰς χεῖρας τέλλων εἶχεν ἢ ἐν τῷ σταυρῷ. Εἶλες πῶς ὁ μὲν τύπος ἐδόθη, ἡ δὲ ἀλίθεια ἐγένετο; Πάλιν ὁ νόμος ἔλεγεν· Ἐπικαταθήρας πῶς δεσὸν ἐμμένει ἐν πίστι τοῖς γεγραμμένοις ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ; ἡ δὲ χάρις εἰ φησὶ; Δεῖτε [83] πρὸς με, πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ περοτικόμενοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς· καὶ ὁ Παῦλος, Χριστὸς ἡμᾶς ἐξηγούσεν ἐκ τῆς καρδίας τοῦ νόμου, γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κἀθάρ. Ἐπεὶ οὖν τοιαῦτης ἀποκαλυφθεῖς χάριτος καὶ ἀλίθειας, παρακαλῶ, μὴ διὰ τὸ μέγιστος; τῆς δωρεᾶς γενόμεθα βαθυμότεροι. Ὅση γὰρ μείζονος ἡξιώθημεν τιμῆς, τοσούτῃ καὶ πλειονός ἐσμεν ἀρετῆς ὀφειλέται. Ὁ μὲν γὰρ μικρὰ εὐεργετηθεὶς, κἀν μικρὰ ἐπέδειξθηται, οὐ τοσούτως ἢ καταγωγασεως ἄξιός ἐστιν ὁ δὲ πρὸς τὴν ἀνωτάτην κορυφὴν τῆς τιμῆς ἀναβῆς, εἶτα χαλαρήσει καὶ ταπεινὰ ὑπεκινῶμενος, πολλῶ μείζονος ἐσται κολάσεως ἄξιός. Ἄλλὰ μὴ γένοιο περὶ ὧνόν τοιαῦτα ὀποκαυτῶ ποτε. Πεποθήμεν γὰρ ἐν Κυρίῳ, ἐπὶ πρὸς τὸν οὐρανὸν τὰς ψυχὰς ὧν ἐπερωσασα, καὶ τῆς γῆς ἀπᾶν ἐστῆτε, καὶ ἐν τῷ κόσμῳ ὄντες, οὐ καὶ τοῦ κόσμου μεταχρητέλλεσθε. Ἄλλ' ὄρω; καὶ πεποιμένῳ, οὐ παυόμεθα συνεχῶς τὰ αὐτὰ παρακαλοῦντες. Ἐκεῖ καὶ ἐν τοῖς ἔθροισ ἀγίστου, οὐ τοῦ ἀνάπετοκώτας, οὐδὲ τοὺς ὀπίστους καμύνομεν. ἀλλὰ τοὺς ἐνεργουνοῦσας, τοὺς ἐπὶ τρέχοντας ἅπαντες προτρέπονται εἰ θεάται. Ἐπ' ἐκείνῳ μὲν γὰρ οὐς ἀνόνητα ποιοῦντες ἢ, καὶ οὐ δουάμενοι διὰ τὸν παρακλήσειν αὐτοῦ ἀναστήσει, ἀπεθραγίνετας καθάπας τῆς νίκης, οὕτω παύονται καταγινώσκοντες; ἐνταῦθα δὲ οὐκ ἐπ' ὄρω μόνον τῶν νηρότων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἀναπιστότων, εἰ βουλήθειν μεταβάλλεσθαι, ἐστι τὸ προσοκῆσαι χρηστόν. Διὸ καὶ πάντα πράττοντες, παραπισθόντες, ονειδίζοντες, προτρέποντες, ἐκαιοῦντες, ὥστε τὴν ὀμότεραν πραγματεύεσθαι συτηρήν. Μὴ τοῦν τῆ συνεχεῖ τῆ περὶ τῆ; πολιτείας δυσχερανέτας παρανέσται. Οὐ γὰρ βάθυμην καταγωγώτων ἐστὶ τὰ λεγόμενα, ἀλλὰ χρηστὰς σφόδρα ἐλιπίδας ἔχοντων περὶ ὧνόν. Οὐ πρὸς ὄμας δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἡμᾶς τοὺς ἰδιότητας ταῦτα εἶρητας καὶ εἰρήσεται· καὶ γὰρ καὶ αὐτοὶ τῆς αὐτῆς δαύμεθα διδασκαλίας. Εἰ γὰρ καὶ παρ' ἡμῶν λέγεται, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἡμᾶς οὐδὲν κωλύει ταῦτα λέγεσθαι. Τὸν μὲν γὰρ εὐρανὸν ὑπεχόντων ὄντα, ὁ λόγος θεωροῦσάτο, τὸν δὲ ἐκτός καὶ ἀπληγμένον, ὡς πορβωτάτω, πάλιν ἀπίθγαγεν. Οὐδὲ γὰρ αὐτοῦ τῶν ἀμαρτημάτων ἰστέμν καθαροί. Ἥη τε οὖν ἰατρεία κονη, τὰ τε φάρμακα ἅπασι πρόκείται ἢ ἐθεραπεία λοιπὸν οὐ κονη, ἀλλὰ παρὰ τὴν τῶν χρωμῶν προλαρσιν γίνεται. Διὸ καὶ ὁ μὲν δόντων; μεταχρητέλλας ἢ τὸ φάρμακον, ἀπῶνάτο τε τῆς θεραπείας; ὃ δὲ μὴ ἐπέθετε τὸ τραύματι, μείζον ἐγείρασάτο τὸ κακόν, καὶ εἰς τὴν χυλοποιετήν κατέστρεψε τελευτήν. Μὴ τοῦν ἀλόγιμον λατρευόμενος, ἀλλὰ πολλῶ μᾶλλον χαιρῶμεν, κἀν μικρὰς φέρη τὰς ὄντας τῆς διδασκαλίας ἢ μεθοδεία; πολὺ γὰρ ἥσιστον ἡμῶν ὑστερον ἐπιτελλεται τὸν καρπὸν. Πάντα οὖν εἰς τοῦτο πράττωμεν, ὅπως καθαροὶ τραυμάτων καὶ πλῆγῶν, εἰ; οἱ τῆς ἀμαρτίας ὄντων ἐνυθλασε τῆ ψυχῆ, εἰς τὸν αἰῶνα ἀπαρῶμεν ἐκίνων, ἴνα εἶπον τῆς ἔξρας γενέ-

¹ Codd 765, 766, σαφιστέρων. ἢ Αἰἱ ἀπὸ ἁγίου. ² C. 1. 705 et Savil. μετόων. ³ Quisiam ἔχοντα αἰτία, ὡς. ⁴ Sic Savil. et plurimae mss. Morel. καὶ ἡ δὲ τοῦ Πνεύματος ἐλεόνησι ἑαυτῶν ἐλεόνησι ἑαυτοῦσιν. Ἄλλῃ Savil. μετόωντες τελεῖσθαι, ἢ Αἱἱ et Savil. τοῦ παρόντος καιροῦ. Quisiam ἰδιδὸν ἀπὸ τῶν ὀπίτων ἢ τὸ πᾶν μεθόντες, τοὺς ὀπίστους εἰστέλλε.

¹ Savil. τῶν Ἀμαλητικῶν ἐπιστρατευόντων, αἱ χεῖρες ἢ Sav. et codd. 765, 766, ἐκείνους ἐν τῷ σταυρῷ ἢ Savil. ἢ τῆς αὐτῆς, et mss. ἀνωτάτη. ἢ Αἱἱ ἀνόνητα ποιοῦντες. ἢ Αἱἱ et Savil. γίνεται ὁ μὲν γὰρ ὄρω ὄντων; μεταχρητέλλας. ² Sic Savil.; at Morel. πράττοντες καὶ λέγωμεν.

μοιοῦ τοῦ Χριστοῦ, μὴ ταῖς τιμωρητικαῖς· καὶ ἀποτόμως δυνάμεις κατὰ τὴν ἡμέραν παραδοθῶμεν [84] ἐκείνην, ἀλλὰ ταῖς δυνάμεισι πρὸς τὴν κληρονομίαν εἰσαγαγῆν ἡμᾶς τῶν οὐρανῶν, τὴν ἠτοιμασμένην τοῖς

ἀγαπῶσιν αὐτὸν ἤ· γένοιο πάντα ἡμέας ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος· εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΙΕ'.

Θ εὐν οὐδέεις δώρας πάποτε · ὁ μονογενὴς Υἱὸς, ὁ ὢν εἰς τὸν κόσμον τοῦ Πατρὸς, ἐκείνος ἐξηγήσατο.

α'. Τῶν ὀνομάτων καλῶν ῥημάτων τῶν ἐν ταῖς Γραφαῖς κειμένων, οὐχ ἀπλῶς ἡμᾶς ὁ Θεὸς ἐπακούειν βούλεται, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς συνείσεως. Διὰ τοῦτο ὁ μὲν μακάριος Δαυὶδ πολλοῦ τῶν Ψαλμῶν προέγραψε τῶν ἑαυτοῦ τῶ, *Εἰς σύνοιαν*, καὶ ἔλεγεν· Ἰσκαλιφῶν τοὺς ὀφθαλμοὺς μου, καὶ κατανοήσω τὸ θαυμασία ἐκ τοῦ νόμου σου. Μετὰ δὲ τούτου καὶ ὁ τοῦτο παῖς ὑποκυθεὶς δακνύσκει, ὅτι δὲ καθάπερ ἀργύριον ἐκζητεῖ τὴν σοφίαν· μᾶλλον δὲ ὑπὲρ χρυσοῦν αὐτὴν ἐμπορεύσεται. Καὶ ὁ Κύριος δὲ τοῖς Ἰουδαίοις παρανόμους τὰς Γραφὰς ἔρευνῆν, ἐπὶ πλῶον ἡμᾶς εἰς ζήτησιν ἐνάγει. Οὐκ ἂν γὰρ οὕτως εἶπεν, εἰ γὰρ αὐτὸθεν * καὶ ἐκ πρώτης αὐτά· καταλαβεῖν δυνατὴν ἦν τῆς ἀναγνώσεως. Τὸ γὰρ ἐν μέσῳ κειμένων, καὶ πρῆξιρον, οὐδέεις ποτ' ἂν ἐρευνῆσάτο, ἀλλὰ τὸ συνεισκασιμένον, καὶ μετὰ πολλῆς εὐρισκόμενον τῆς ζητήσεως. Διὰ τοῦτο καὶ θεσαυρὸν κερμαζόμενον αὐτάς· εἶναι φησι, πρὸς τὴν ζήτησιν ἡμᾶς διεγειρεῖν. Ταῦτα δὲ ἡμῖν εἰρηται, ἵνα μὴ ἀπλῶς μὴδὲ ὡς ἔτυχε προσδεδωκεν τοῖς τῶν Γραφῶν ῥήματα, ἀλλὰ μετὰ ἀκριβείας πολλῆς. Εἰ μὲν γὰρ ἀνεξετάτους τις ἐπακούσει τῶν λεγομένων ἢ ἐν αὐταῖς, καὶ δεξάτο πάντα οὕτως ὡς εἰρηται κατὰ τὸ γράμμα, πολλὰ τὰ ἄτοπα ὑποπέσειεν περὶ τοῦ Θεοῦ. Καὶ γὰρ καὶ ἀνθρώπων αὐτὸν εἶναι, καὶ ἀπὸ χαλκοῦ συνιστᾶναι, καὶ ὄργιλον, καὶ θυμῶδη, καὶ πολλὰ ἔτι τούτων χείρονα περὶ αὐτοῦ δεξάται ὄχηματα. Εἰ δὲ τὸν νοῦν τὸν ἐν τῷ βάθει κειμένων * καταμάθῃ, πάσης ταύτης ἀπαλλαγῆσεται τῆς ἀτομίας. Ἐπεὶ καὶ τὸ νῦν προκειμένων ἡμῖν ἀνδραγαθία λόκων φησὶ τὴν Θεὸν ἔχειν, ὅπρι σωμάτων ἔσθιν ἔθων. Ἄλλ' οὐδεὶς· οὕτω μύμηνην, ὥστε σῶμα ὑποπέσειεν τὴν ἀσώματον εἶναι. Ἴν' οὖν ἀξίως τῆς πνευματικῆς ἐνοίας τὸ πᾶν ἐκλάδωμεν, φέρεσθαι τὸ χωρὶν διαρηνισώμεθα. Θεὸν οὐδέεις δώρας πάποτε. Ἐκ ποίας ἐπὶ τοῦτο ἤλθεν ἀκολουθίας ὁ Εὐαγγελιστῆς· Δείξας πολλὴν τῶν τοῦ Χριστοῦ δωρῶν τὴν ὑπερβολὴν, ὡς εἶναι τὸ μέτρον ἔπιπρον τοῦτων τε καὶ τῶν διὰ Μωϋσῆος· οἰνονομήθων, καὶ ἐπιπρὸν καὶ αἰτίαν εὐλογον τῆς διαφορᾶς εἰπεῖν. Ἐκεῖνος μὲν γὰρ ὑπὲρ τῆς ὄν, ταπεινῶν ἐργῶν γέγονε πραγμάτων διάκονος· οὕτος δὲ Δεσπότης, καὶ βασιλεὺς, καὶ βασιλεὺς Υἱὸς ὢν, τὴν πολλὰ μείζονα ἡμῖν [85] ἐκόμισα, συνὶν αἰετῶ Πατρὶ, καὶ ὄρων αὐτὸν διηγεῖσθαι· Διὸ καὶ οὕτως ἐπηγάγετο λέγων· Θεὸν ὁ οὐδεὶς ἔώρακε πάποτε. Τὶ οὖν ἐροῦμεν τῷ μεγαλομνηστῆρι· Ἠσαῖα λέγοντι· *Εἶδον τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ ὄρον τῷ πνεύματι καὶ ἐκρημνισμένον*· τὶ δὲ τῷ Ἰωάννῃ προσμαρτυροῦντι· αὐτῷ ὅτι ταῦτα εἶπεν, ὅτι εἶδε τὸν δόξαν αὐτοῦ· τὶ δὲ τῷ Ἰεζεκιήλ· καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς ἐπὶ τῶν Χερουβὶμ καθήμενον αὐτὸν ὄρῃ· τὶ δὲ καὶ τῷ Δανιήλ· καὶ γὰρ καὶ οὕτως φησὶν· Ὁ Παῦλος τῶν ἡμερῶν ἐκείνησιν· τὶ δὲ καὶ αὐτῷ τῷ Μωϋσεὶ λέγοντι· *Δείξόν μοι τὴν δόξαν σου ὅπως γνωστῶς ἴδω σε*· Ὁ δὲ Ἰακώβ καὶ ἀπὸ τούτου τὴν

προσηγορίαν ἔλαβεν, Ἰσραὴλ ἐπικληθεὶς· Ἰσραὴλ γὰρ ὁ τὸν Θεὸν ὄρων ἐστὶ. Καὶ ἔπειτα δὲ αὐτὸν ἐωράκασι.

Πῶς οὖν ὁ Ἰωάννης εἶπε, Θεὸν οὐδέεις δώρας πάποτε· Ἀπλῶν δὲ πάντα ἐκεῖνα συγκαταβάσιως ἦν, οὐκ αὐτῆς τῆς οὐσίας γυμνῆς ἕως. Εἰ γὰρ αὐτὴν ἔωρων τὴν φύσιν, οὐκ ἂν διαφόρως αὐτὴν εἶδεάσαντο. Ἀπλῆ γὰρ τις καὶ ἀσημασιώτος αὐτῆ, καὶ ἀσυνθετος, καὶ ἀπερίγραπτος, οὐ κἀθηται, οὐδὲ ἔστηκεν, οὐδὲ περικατέ. Ταῦτα γὰρ πάντα σωματῶν. Πῶς δὲ ἔστιν, αὐτὸς οὐδὲ μόνος. Καὶ τοῦτο δὲ προφῶτος τινὸς ὁ Θεὸς καὶ Πάτερ ἰμμερῶν ἔλεγεν· Ἐγὼ ὄρασεις, φησὶν, ἐπιλήθοντα, καὶ ἐν χειρὶ προσητῶν ὀμοιῶσθην· τυτέσι. Συγκατιβῆν, οὐ τοῦτο ἔπερ ἤμην ἐράνην. Ἐπειδὴ γὰρ ἔμελλεν αὐτοῦ ὁ Υἱὸς δὲ ἀληθινῆς σαρκὸς φανερωθεῖαι ἡμῖν, ὅπως αὐτοῖς προγεγυμᾶσθιν ὄρον τοῦ Θεοῦ τὴν οὐσίαν, ὡς αὐτοῖς δυνατὸν ἦν ἰδεῖν. Ἐπεὶ αὐτὸ ἔπερ ἔστιν ὁ Θεὸς, οὐ μόνον προφητῆς, ἀλλ' οὐδὲ ἀγγελιο εἶδον, ὅτι ἀρχάγγελιοι· ἀλλ' ἔταν ἐρωτήθησιν αὐτοῖς, ἀκούσθι περὶ μὲν τῆς οὐσίας ὁδὸν ἀποκρινομένουσιν. Δόξα δὲ ἐν ὑψίστοις, μόνον ἄδοντας, τῷ Θεῷ, καὶ αἰετῶ τῆς εἰρητῆς. ἐν ἀνθρώποις ἐδοξία. Κἂν παρὰ τῶν Χερουβὶμ ἢ τῶν Σεραφὶμ ἐπιθυμήσῃσι τὸ μαθεῖν, τὸ μυσιχθὲν τοῦ ἁγιασμοῦ μίλος ἀκούσθι, καὶ ὅτι Πλήρης ὁ οὐρανός, καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ. Ἄν τὰς ἀνωτέρω δυνάμεις ἐξετάσει, οὐδὲν ἄλλο εὐρήσει, ἢ ὅτι ἐν ἔργον αὐτάς· ὅτι, τὸ αἰετὸν τὸν Θεὸν· Αἰνεῖται γὰρ αὐτὸν, φησὶ, πᾶσαι αἱ δυνάμεις αὐτοῦ. Μόνος οὖν αὐτὸν ὄρῃ ὁ Υἱὸς, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ἡ γὰρ κτιστὴ φύσις ἀποσπᾶται, καὶ ἰδεῖν δύνησεται τὸν ἄκτιστον ἢ· Εἰ γὰρ ἀπλῶς τῆς ὀμοιασιῶν ἀσώματων δυνάμεως, κατὰ γὰρ γεννητῆς οὐσίας, οὐ δυνάμει δέξασθαι θεωρεῖν σαφῆ ἢ, καὶ τοῦτο πάλαισι ἐπὶ τῶν ἀγγέλων εἰδείθη· πολλὰ μᾶλλον τῆς καὶ ἀσώματων καὶ ἀγεννητῶν οὐσίας. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος ἔφησιν, Ὅρ εἶδον οὐδέεις ἀνθρώπων οὐδὲ ἰδεῖν δύναται. Ἀρ' οὖν τῷ Πατρὶ μόνῳ τὸ εἰσάρετον τοῦτο πρόσεται, τῷ δὲ Υἱῷ οὐκίτι· Ἀπαγε· ἀλλὰ καὶ τῷ Υἱῷ. Ὅτι δὲ καὶ αὐτῷ, ἄκουσ Παύλου τοῦτο δηλοῦντο, καὶ λέγοντος· Ὁ ὅτι ἔστιν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ δοράτου. Ὁ δὲ τοῦ δοράτου εἰκὼν ὢν, καὶ αὐτὸς [86] ἄδρατος· ἐπὶ οὐκ ἂν εἰ εἰκὼν. Εἰ δὲ ἀλλοχῶ φησι, Θεὸς ἔφανερῶθῃ ἐν σαρκὶ, μὴ θαυμάσῃ· ὅτι ἡ φανέρωσις διὰ τῆς σαρκὸς, οὐ μὲν κατὰ τὴν ὁσταν γέγονεν. Ἐπεὶ ὅτι καὶ αὐτὸς ἀδρατος, οὐ μόνον ἀνθρώποις, ἀλλὰ καὶ ταῖς ἄνω δυνάμεισι, δακνύσκειν ὁ Παῦλος. Εἰπὼν γὰρ, ὅτι Ἐφανερῶθῃ ἐν σαρκὶ, ἐπέταγεν, ὅτι Ὁρῆθη ἀγγέλοι.

β'. Ὅτι καὶ τοῖς ἀγγέλοις τόπος ὄφθη, δὲ σάρκα περιεβάλετο· πρὸ τούτου δὲ οὐχ ὅπως αὐτὸν οὕτως, ἐπειδὴ καὶ αὐτοῖς ἀδρατος ἡ οὐσία ἦν. Καὶ πῶς, φησὶν, ὁ Χριστὸς εἶπε, *Μὴ καταρροήσῃσι ἐνὸς τῶν μικρῶν οὐτῶν*· λέγω γὰρ ὑμῖν, ὅτι οἱ ἀγγέλοι αὐτῶν διαπαντὸς βλέπουσι τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν ὀρανοῖς· Τὶ γὰρ, καὶ πρόσωπον

* Alii et Savil. προσήτοι τινὸς Θεῶν ἡμερῶν. Eadem ipse sententia est. * Alii et Savil. εἶδον ἐν ἐν ὄροντο· ἀναμνηστικῶς τῷ Θεῷ... εἰρήνη... καὶ εὐδοκίαν. * A.ii et Savil. ἄγον. Ἡ γὰρ... δύναται τὸν ἄκτιστον. Morel. τὸ δὲ κτιστῆ φύσιν ἐν, πῶς καὶ ἢ Morel. θεωρεῖν ὄρασι. ἢ Morel. οὐσίαν. Οὕτως αὐτὸ ἡμερῶν καὶ Παύλου. * A.ii Υἱῷ. Ἄκουσ αὐτὸν αὐτὸ τὸ πρῶτον ἐρηκτόσ· λέγοντος, et in sequentibus quoque verbo tenus variant.

* Quibus ὅτι δὲ καὶ καθάπερ θεογενῶν ἔφανερῶν. Οὐκ ἂν εἶπεν, Ἐρευνῆσαι. Εἶπε αὐτὸθεν. * Mor. τῶν ἡμερῶν ὄρον. Σὺν τῶν λεγομένων. * Alii τῶν ἐν τῷ βάθει κειμένων. * Sav. ἁγιατικῶς. Διὰ τοῦτο εἶπε, Θεόν. Lxxviii. m. est divinitatem. * Savil. καὶ τῷ Ἰωάννῃ δὲ μαρτυροῦντι.

gunt illum : quam utinam nos omnes consequamur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi,

cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XV.

18. *Deum nemo vidit unquam : Unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarravit.*

4. Non ea est Dei voluntas, ut sacre Scripturæ nomina tantum et verba audiamus, sed ut cum multa prudentia intelligamus. Ideo beatus David plerumque sic Psalmos suos inscripsit, *In intellectum*, et dicebat : *Revela oculos meos, et considerabo mirabilia de lege tua (Psal. 118. 18)*. Post ipsum filius ejus docet, sapientiam quasi argentum exquirendam esse; imo plusquam aurum comparandam (Prov. 16. 16). Dominus vero Judæos hortatur, ut scrutentur Scripturas, ad majoremque nos inducit perquisitionem. Neque enim sic loquutus fuisset, si statim a prima lectione hæc intelligi possent. Quod enim in medio positum statim percipitur, nemo scrutatus fuerit; sed id tantum quod obscurum est et multo eget examine. Ideo thesaurum absconditum Scripturas esse dicit, ut ad inquisitionem nos excitet. Hæc autem ideo diximus, ut ne obiter et perfunctorie Scripturæ verba aggrediamur, sed cum accuratatione multa. Si quispiam enim sine examine ejus dicta audiat, et omnia secundum litteram accipiat, absurda multa de Deo suspicabitur. Nam illam hominem esse, et æneum, iracundum, furibundum putabit, et his deteriora de illo dignata excipiet. Si vero profundius ejus mentem ediderit, absurdus hujusmodi opinionibus liber erit. Nam in hac proposita lectione Deus dicitur sinum habere, quod est corporibus proprium. At nemo ita stultus est, ut incorporeum corpus esse putet. Ut itaque omnia spirituali sensu percipiamus, age altius hunc locum exploremus. *Deum nemo vidit unquam*. Ex qua illud consequentia evangelista dicit? Postquam ostenderit tantam illam donorum Christi magnitudinem, et quam immenso hæc discrimine illa quæ a Moyse dispensata fuerant superarant, vult demum consentaneam differentiam causam aperire. Ille enim servus cum esset, humiliorum rerum minister fuit; hic vero Dominus, rex, regis Filius, longe majora nobis attulit, qui cum patre semper est et videt eum perpetuo. Propterea hæc intulit, *Deum nemo vidit unquam*. Quid ergo dicemus vocalissimo Isaie dicenti : *Vidi Dominum sedentem super solium excelsum et elevatum (Isai. 6. 1)*? quid Joanni testificanti ipsum hæc dixisse, quando vidit gloriam ejus? quid Ezechiel? nam et ipse super Cherubim sedentem illum vidit : quid Danieli, qui et ipse dicit, *Antiquus dierum sedit (Dan. 7. 9)*? quid et ipsi Moysi dicenti, *Ostende mihi gloriam tuam, ut manifeste videam te (Exod. 35. 13)*? Jacob vero hinc appellationem accepit, Israel vocatus : Israel enim, videns Deum, significat. Alii quoque ipsam viderunt.

Deus secundum nudam substantiam a nemine visus est. — Quid ergo Joannes ait, *Deum nemo vidit unquam*? Ut ostenderet illa omnia attemperatorem

quendam esse, non nudæ substantiæ visionem. Nam si ipsam naturam vidissent, non diverso vidissent modo. Simplex enim illa est, sine figura, sine compositione, incircumscripita; non sedet, non stat, non ambulat. Hæc quippe omnia ad corpora pertinent. Quomodo autem sit, ipse solus novit. Et hoc per prophetam quemdam ipse Deus et Pater declaravit. *Ego, inquit, visiones multiplicavi, et in maxibus prophetarum assimilatus sum (Osee 12. 10)*; id est, Me attemperavi, neque id quod eram apparui. Quia enim Filius ejus in vera carne nobis adventurus erat, jam olim illos exercitabat, ut Dei substantiam viderent, quantum videre poterant. Nam id quod Deus est, non modo propheta, sed nec angeli nec archangeli vident : sed si interrogos illos, nihil de substantia respondentem audies, sed tantum canentes, *Gloria in excelsis Deo et in terra pax, in hominibus bona voluntas (Luc. 2. 14)*. Si a Cherubinis et Seraphinis aliquid ediscere velis, mysticum sanctificationis melos audies, et, *Pleni sunt cæli et terra gloria ejus (Isai. 6. 3)*. Si supernas virtutes proconteris, nihil aliud comperies, nisi totum illis opus esse Deum laudare : *Laudate, inquit, eum, omnes virtutes ejus (Psal. 148. 2)*. Solus ergo Filius ipsum videt, itemque Spiritus sanctus. Creata quippe natura quomodo increatum videre possit? Nam si incorpoream quamlibet virtutem, etsi ea creata sit, clare conspiciere nequimus, et hoc sæpe in angelis ostensum est, nullo minus incorpoream et non factam naturam videre potuimus. Ideo Paulus quoque ait : *Quem nemo hominum vidit, neque videre potest (1. Tim. 6. 16)*. Solive igitur Patri hoc præcipuum compeit, non autem Filio? Apagæ etiam Filio inest. Quod et illi inquit, audi Paulum declarantem : *Qui est imago Dei invisibilis (Colosa. 1. 15)*. Qui autem invisibilis imago est, et ipse invisibilis est; alias non esset imago. Quod si alibi dicitur : *Deus manifestatus est in carne (1. Tim. 3. 16)*; ne mireris : nam manifestatio per carnem, non secundum essentiam facta est. Siquidem ipsum invisibilem esse, non modo hominibus, sed etiam supernis virtutibus, ostendit Paulus. Cum dixisset enim, *Manifestatus est in carne*, subdidit, *Visus est angelis*.

2. Itaque tunc angelis visus est, cum carnem induit : antea autem ipsum non ita videbant, siquidem substantia ipsis invisibilis erat. Et quomodo, inquit, dicit Christus, *Ne contemnatiss unum ex his patris illis : dico enim vobis, quod angeli eorum semper videt faciem Patris mei, qui in cælis est (Matth. 18. 10)*? Quid enim? num faciem habet Deus, et in cælis circumscribitur? Verum nemo ita insaniat, ut hæc dicat. Quid ergo nunc dicitur? Quemadmodum cum ait : *Benti mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt (Matth. 5. 8)*; de illa quæ secundum mentem est visione loquitur, nobis possibili, et de cogitatione Deum rospi-

cientie : sic et de angelis dicendum est, ipsos per puram et vigilem naturam quam nihil aliud, quam Deum, semper imaginari. Ideo ipse quoque ait, *Nemo novit patrem, nisi Filius (Math. 11. 27)*. Quid igitur? omnesne in ignorantia sumus? Absit : sed nemo sic novit, ut Filius. Ut igitur multi¹ pro capto suo ipsam viderunt, substantiam vero nemo vidit; sic et nunc omnes Deum novimus, substantiam vero ejus quæ sit nemo novit, nisi is qui ex ipso natus est. Cognitionem enim hic dicit certam visionem et comprehensionem, talemque qualem Pater de Filio habet. *Sicut enim cognoscit me Pater, inquit, et ego cognosco Patrem (Joan. 10. 15)*.

Christus quod in sinu Patris sit, accurate Patrem novit. — Quapropter vide cum quanta securitate² loquatur evangelista. Cum dixisset enim, *Deum nemo novit unquam*, non addidit, Filius qui vidit, narravit; sed aliquid aliud amplius, quam videre, posuit, cum dixit, *Qui et in sinu Patris*: multo enim amplius quam videre, est esse in sinu Patris. Nam qui solum videt, neque accuratam omnino rei visæ cognitionem habet: qui autem in sinu versatur, nihil ignoraverit. Ne ergo audiens, *Nemo novit Patrem, nisi Filius*, dicas, Si amplius quam alii novit, at non novit quantum sit; ideo evangelista dicit ipsum in sinu Patris versari; ipseque Christus se tantum illum nosse dicit, quantum Pater Filium. Contradicentem ergo interroga: cognoscitne Pater Filium? Respondet, Etiam, nisi insanias. Deinde interrogare pergamus: Accuratane visionem et cognitionem ipsum novit et videt, ac quidquam sit plane cognoscit? Illud etiam fatebitur. Hinc collige accuratam Filii de Patre cognitionem. Ipse namque dixit, *Sicut novit me Pater, ita et ego cognosco Patrem*; et alibi, *Deum nemo vidit, nisi qui est ex Deo (Joan. 10. 15, et 6. 46)*. Ideo, ut dixi, evangelista sinitum commemorat, omnia hoc uno verbo nobis declarans, quod multa sit substantiæ cognatio et unitas; quod omnino par sit utrinque cognitio, quod par potestas. Non enim aliquem alterius substantiæ Pater in sinu habuerit: neque ille auderet, si servus et ex aliorum numero esset, in sinu Patris versari: hoc enim veri filii tantum est, qui multa fiducia cum patre utatur, nihilque minus quam ille habeat. Vis aternitatem ejus discernere? Audi quæ dicit Moyses de Patre. Cum enim interrogaret, quid, quaerentibus Ægyptiis, quis ipsum misisset, responderus ipse esset, jussus est dicere, *Qui est, misit me (Exod. 3. 14)*. Illud autem, *Qui est*, ipsum semper esse significat, atque etiam sine principio, vere et proprie esse. Hoc significat etiam illud, *In principio erat*, ipsumque semper esse indicat. Hoc igitur dicto hic usus est Joannes, ostendens Filium sine principio et ab æterno in sinu Patris esse. Ne itaque ob nominis consortium putares illum ex eorum numero esse qui per gratiam filii sunt, adest articulus qui distinguat illum ab iis qui per gratiam sunt filii. Quod si hoc tibi non sit

satis, et si adhuc versus terram pronus incedis, gis proprium audi nomen, *Unigenitus*. Sin adhuc nium respicias, non dubitabo humanum de Deo ferre verbum, nempe sinitum; tantum ne quilibet humile subpiceria. Vidistis benignitatem et proviam Domini? Indignas sibi voces adscribit? Deuvel sic videas, ac magnum quid et sublime cogi et tu humi repis? Dic enim mihi cur sinitus hic inoratur, quod crassum et carnale nomen est? a Deum esse corpus suspicemus? Absit, iniques, ergo? Nam si per hoc verbum nec verus Filius probatur, nec Deum incorporeum esse statu frustra jaclatur hoc dictum novum usus. Cur ergo cum est? neque enim ab hac questione desis Annon palam est ideo prolatum esse, ut non: ex illo percipiamus, quam quod ille sit vere Unigenitus, quod coæternus Patri? *Ille enarravit, in* Quid enarravit? *Deum nemo vidit unquam*. Unus Deus. Sed hoc et reliqui prophete, et Moyses quantissime clamat: *Dominus Deus tuus, Dom unus est (Deut. 6. 4)*; et Isaias, *Ante me non est ctus alius Deus, et post me non est (Isai. 43. 10)*.

3. *Quæ, quomodo et quos docuerit Filius Dei. Ita commendatur. Christiani unum corpus sunt, est maximum amicitiae vinculum.* — Quid ergo: a Filio didicimus, utpote qui sit in sinu Patris? ab Unigenito? Primo quod hæc sint ex ejus oratione: deinde, nos longe clariorum accepisse de nam, et cognoscere quod Spiritus sit Deus, et qui adorant eum, in spiritu et veritate adorare beant: si superque illud ipsum, impossibile Deum videre, et neminem ipsum cognoscere, Filium (Joan. 4. 23): et quod sit Pater veri Unigeniti; et quæcumque alia de illo enarrata sunt. autem, *Enarravit*, clariorum et aptiorum doctrinam, quam non Judæis modo, sed etiam orbi tradidit et complevit. Prophetis certe ne J quidem omnes attendebant; Unigenito autem totus orbis cessit et credidit. Enarratio itaque doctrinæ evidentiam significat: ideoque et Ver dicitur, et magni consilii Angelus. Quoniam igit majore et perfectiore doctrina dignatus sumus, non ultra per prophetas, sed per proprium F nobis extremis hæc diebus loquente, vitæ in tun longo melius, et tanto honore dignum exhibemus. Absurdum enim esset, si cum ipse tantum scenderit, ut non ultra per servos suos nos al velit, sed per seipsum: nos nihil amplius quæ priores exhiberemus. Illi Moysos, nos Moyses D num doctorem habemus. Tanti ergo honoris di philosophiam proferamus, nihilque habeamus terra commune. Ideo namque ille de cælis nobis etrinam attulit, ut eo cogitationem nostram transfe et pro virili nostra imitatores Doctoris nostri si Et quomodo possumus, iniques, imitatores C esse? Si omnia ad communem utilitatem faci nec quæ nostra sunt quaeramus. *Nam et Ch*

¹ Morel. habet, *propheta*, 1vo, m. stl.

² Idem legit, *accuratone*, pro, *securitate*.

³ Alii et Morel., *adscribere solet*.

ὁ Θεὸς ἔχει, καὶ ἐν οὐρανῷ· περιγράφεται· Ἄλλ' οὐκ ἄν τις οὕτω μανιεῖ, ὥστε ταῦτα εἰπεῖν. Τί ποτ' οὖν ἐστὶ τὸ λεγόμενον· Ὁπερ ὅταν λέγγῃ· Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῆ καρδίας, ὅτε αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὁψονται· τὴν κατὰ δόξαν ἔχον φησί, τὴν ἡμῖν δυνατὴν, καὶ τὴν ἔνοικαν τὴν περὶ Θεοῦ· οὕτω καὶ ἐπὶ τὸν ἀγγέλιον εἰπεῖν ἐστὶν *. ὅτι διὰ τὴν καθάραν αὐτῶν καὶ ἀγρυπνον φρεῖν οὐδὲν ἔπερον, ἀλλ' ἦ τὸν Θεὸν δεῖ φαντάζεσθαι. Διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς πάλιν φησὶν, Ὁθελὲς γινώσκει τὸν Πατέρα, εἰ μὴ ὁ Υἱός. Τί οὖν· πάντες ἐν ἀγνοίᾳ ἔσμεν· Μὴ γίνωσκ' ἀλλ' οὕτως οὐδέ τις οὐδὲν ὁ Υἱός. Ὁπερ οὖν εἶδον αὐτὸν οἱ πολλοὶ ἢ κατὰ τὴν ἐγκωρούσαν αὐτοῦς ὄψιν, τὴν δὲ οὐσίαν οὐδεὶς ἔθεάσατο· οὕτω καὶ νῦν ἴσμεν πάντες μὲν τὸν Θεόν, τὴν δὲ οὐσίαν οὐδέ τις οὐδὲν ὁ εἶ ποτὲ ἐστίν, εἰ μὴ μόνος ὁ γεννηθεὶς ἐξ αὐτοῦ. Γινώσκον γὰρ ἐνταῦθα τὴν ἀκριβῆ λέγει θεωροῦναι καὶ κατὰ ἑαυτὸν, καὶ τοσαύτην ὄψιν ὁ Πατὴρ ἔχει περὶ τοῦ Πατρὸς. Καθὼς γὰρ γινώσκει με ὁ Πατὴρ, καθὼς γινώσκω τὸν Πατέρα.

Ἀπὸ καὶ ὁ Εὐαγγελιστὴς ὄρα μεθ' ὅτις φθέγγεται τῆς περιουσίας ὁ. Εἰπὼν γάρ, ὅτι Θεὸν οὐδέ τις ἔώρακε πώποτε, οὐκ εἰπὼν, ὅτι ὁ Υἱὸς ἰδὼν ἐξηγήσατο, ἀλλ' ἔπερον τὴν πλὴν τοῦ ἰδεῖν ἔβλεπον, εἰπὼν, ὅτι Ὁ ἄν ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ Πατρὸς. Τοῦ γὰρ ἰδεῖν τὸ καὶ ἐν τῷ κόλπῳ ἐνδαικίσειαι πολλὰ πλὴν ἐστίν. Ὁ μὲν γὰρ ἀπὸ τῶν ὄρων, οὐ πάντως ἀκριβῆ τοῦ φαινομένου τὴν γινώσκιν ἔχει· ὁ δὲ τοῖς κόλπῳ ἐνδαικίσειον, οὐδὲν ἔγνωσκει ποτε. Ἀκούων οὖν, ὅτι Ὁθελὲς γινώσκει τὸν Πατέρα, εἰ μὴ ὁ Υἱός, ἵνα μὴ λέγῃς ὁ, ὅτι εἰ πλὴν ἀπάντων οὐδὲ τὸν Πατέρα, ἀλλ' οὐχ ὅσοι ἐστίν οὐδὲ· διὰ τοῦτο ὁ τὴν Εὐαγγελιστὴν ἐν τῷ κόλπῳ αὐτὸν διακρίσας τοῦ Πατρὸς λέγει, αὐτὸς ὁ Χριστὸς τοσοῦτον μῆτιν εἰδέναι φησὶν, ὅσον ὁ Πατὴρ τὸν Υἱόν. Ἐρωτήσων οὖν τὸν ἀντιλέγοντα· Ἄρα γὰρ, εἰπὼν, γινώσκει τὸν Υἱὸν ὁ Πατὴρ· Καὶ ἐπεὶ πάντως, ἂν μὴ μίσηται, ὅτι Ναί. Μετὰ τοῦτο κάκειον ἐρώμεθα ὁ πάλιν αὐτὸν· Τί δὲ, ἀκριβῆ τινα ὄρασιν καὶ γινώσκιν αὐτὸν ὄρα καὶ γινώσκει, καὶ τοῦτο ὅπερ ἐστὶν οὐδὲ σαφές· Καὶ πάντως καὶ τοῦτο ἐρεῖ. Ἀπὸ γούνη τοῦτο λοιπὸν συνέγαγε τὴν ἀκριβῆ τοῦ Υἱοῦ περὶ τοῦ Πατρὸς κατὰ ἑαυτὸν. Αὐτὸς γὰρ εἰπὼν, ὅτι Ὁς γινώσκει με ὁ Πατὴρ, οὕτω καὶ ἐγὼ [87] αὐτὸν γινώσκω· καὶ ἀλλαχθῶ, Ὁὐχ ὅτι Θεὸν τὴν ἔώρακεν, εἰ μὴ ὁ ἄν ἐκ τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο, ὅπερ ἔφη, καὶ ὁ Εὐαγγελιστὴς τοῦ κόλπῳ μέρηται, πάντα διὰ τοῦ ἐξ ὁσίας ἢ συγγένεια καὶ ἢ ἐνότητος †, ὅτι ἀπαράλλακτος ἢ γινώσκιν. ὅτι ἴση ἢ ἔξουσια. Οὐ γὰρ τὸν ἔτεροῦσιν ἐν τοῖς κόλπῳ ἂν ἔσμεν ὁ Πατὴρ· ἀλλ' οὐδὲ ἂν αὐτὸς ἐτόλμιζε, ὁὐλλος ἂν καὶ τῶν πολλῶν εἶς, ἐν τῷ κόλπῳ στρέφεται ὁ τοῦ ἀσποτό· τοῦτο γὰρ υἱοῦ γνησιοῦ μόνον καὶ πολλῆ τῆ παρρησίας πρὸς τὸν γεννηθέντα χρωμένον, καὶ οὐδὲν ἔλαττον ἔχοντος. Βούλει καὶ τὸ δίδων μαθεῖν· Ἀκούσας τὴ φρεῖν ὁ Μωϋσῆς τὴν περὶ τοῦ Πατρὸς. Ἐρωτήσας γὰρ, εἰ ἐρωτηθεῖ παρὰ τῶν Αἰγυπτίων, τίς ὁ ἀπειτακῶς αὐτὸν εἶη, τί ποτε εἶη καὶ ἀποκρίνηται πρὸς αὐτοῦς, κελύεται

εἰπεῖν, ὅτι Ὁ ἄν ἢ ἀπέσταλακ με. Τὸ δὲ, Ὁ ἄν, τοῦ ἀεὶ εἶναι σημαντικὸν ἐστὶ, καὶ τοῦ ἀνάρχου εἶναι, καὶ τοῦ ὄντως εἶναι καὶ κυρίως. Τοῦτο καὶ, Ἐν ἀρχῇ ἦν, ἐμφαίνει, τοῦ ἀεὶ εἶναι θεολογικὸν ἂν. Τοῦτο δὲ οὖν ἐνταῦθα κέχρηται τῷ ὀνόματι ὁ Ἰουδαῖος, δικαίως ὅτι ἀνάρχος καὶ ἀίδειος ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ Πατρὸς ἐστὶν ὁ Υἱός. Ἴνα τοῦτον μὴ ἰδὲ τὴν τοῦ ὀνόματος κοινωνίαν ἔνα τινὰ τῶν χάριτι γενομένων υἱῶν εἶναι νομήσει· αὐτὸν, πρῶτον μὲν πρόκειται τὸ ἄρρον διακοῦν αὐτὸν τῶν κατὰ χρεῖν. Εἰ δὲ μὴ τοῦτο ἀρκεῖ σοι, ἀλλ' ἐπὶ κάτω κῦπτεις, τοῦτο κυριώτερον ἀκούε νομα τὸ, Μονογενεῖς. Εἰ δὲ καὶ μετὰ τοῦτο πάλιν κάτω βλῆπεις, οὐ παρατήσομαι πως καὶ ἀνθρωπίνην τινὰ ὄψιν ἐπιπέτῃ περὶ τοῦ Θεοῦ, τὴν τοῦ κόλπῳ λέγω, μόνον ἵνα μῆδὲν ὑποπεύσῃς ταπεινῶν. Εἶδες φιλανθρωπίαν καὶ κηδεμονίαν ἀσποτό· Ἀνάξια ῥήματα περιεβίβην ἐαυτῷ ὁ Θεός, ἵνα κἂν ἰδῶν διαβλήψῃ, καὶ μέγα τι καὶ ὀφρῶν ἐνόησῃ· καὶ οὐ κάτω μίνεις· Εἰπέ γὰρ μοι· τίος ἔνεκεν ὁ κόλπῳ ἐνταῦθα παρελήφθαι, τὸ παρὰ τοῦτο νομα καὶ σαρκικόν· ἵνα ὅσα τὸν Θεὸν ὑποπεύσονται· Ἄπαγε, οὐδαμῶς, φησί. Τίος οὖν ἔνεκεν εἴρηται· Εἰ γὰρ μήτε ἢ γνησιότης τοῦ Υἱοῦ παρίσταται διὰ τοῦτο, μήτε τὸ μὴ ὅσα εἶναι τὸν Θεόν, περιττῶς προσερίπται τὸ ῥητὸν, οὐδεμίαν χρεῖαν πληροῦν. Τίος οὖν ἔνεκεν εἴρηται· οὐ γὰρ ἀποστήσομαι σου τοῦτο πυνθόμενος. Οὐκ ἐβδῶλον εἶς οὐδὲν ἔπερον ἢ ἵνα μὴ ὑπολάβωμεν ὁ' αὐτοῦ, ἀλλ' ἢ τὸ γνήσιον τοῦ Μονογενοῦ, καὶ τὸ συναίτιον τῷ Πατρί· Ἐκείνος ἐξηγήσατο, φησί. Τί ἐξηγήσατο· Ὅτι Θεὸν οὐδέ τις ἔώρακε πώποτε· ὅτι εἶς ἐστὶν ὁ Θεός. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν καὶ οἱ λοιποὶ προσήται, καὶ Μωϋσῆς ἄνω καὶ κάτω βοή· Κύριος ὁ Θεός σου, Κύριος εἶς ἐστὶ· καὶ ὁ Ἰσραὴλ· Ἐμπροσθέν μου οὐκ ἔγένετο ἄλλος Θεός, καὶ μετ' ἐμὲ οὐκ ἔστιν.

† Ἴ. οὖν πλὴν ἐμῶν ἡμεῶν ἢ παρὰ τοῦ Υἱοῦ, ὡς ἐν τοῖς κόλπῳ ὄντος τοῖς πατρικῶς· ἰ παρὰ τοῦ Μονογενοῦς· Ὅτι πρῶτον μὲν καὶ αὐτὰ ταῦτα τῆς ἐνεργείας [88] ἐστὶ τῆς ἐκείνου· ἔπειτα, πολλὰ τρανοτέρων ἐδεξάμεθα τὴν διδασκαλίαν, καὶ ἔγνωμεν εἶς πνεῦμα ὁ Θεός, καὶ τοῖς προσκυνοῦντας αὐτὸν, ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν· καὶ εἰ αὐτὸ τοῦτο, ὅτι Θεὸν ἰδεῖν ἀδύνατον, καὶ εἰ οὐδέ τις αὐτὸν γινώσκει, εἰ μὴ ὁ Υἱός· καὶ εἰ ὁ Πατὴρ εἶς γνησιον Μονογενοῦ· καὶ τὰ ἄλλα ὅσα περὶ αὐτοῦ διελέχθη. Τὸ δὲ, Ἐξηγήσατο, καὶ τὸ τρανοτέρων καὶ σαφεστέρων δεῖκνυσι διδασκαλίαν, ἦν οὐ πρὸς Ἰουδαίους μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἄσασαν ἐποιήσατο τὴν οἰκουμένην καὶ κατ' ὄρωσας. Τῶς μὲν οὖν προσήταις οὐδὲ Ἰουδαίος πάντες προσεῖπον· τῷ δὲ Μονογενεῖ τοῦ Θεοῦ πάσα ἢ οἰκουμένη καὶ εἶξε καὶ ἐπέσθη. Ἢ τοῦτον ἐξηγήσας ἐνταῦθα τὸ σαφέστερον τῆς διδασκαλίας ὄρηλο· ὁδὸ καὶ Ἀλόγος λέγεται, καὶ Μεγάλης βουλῆς ἀγγελος· Ἐκεῖ οὖν καὶ μεζῶνος καὶ τελειότερας κατηξιώθημεν τῆς διδασκαλίας, οὐκ εἶς διὰ προσήτων, ἀλλὰ διὰ τοῦ Υἱοῦ λαλῆσαντος ἡμῖν τοῦ Θεοῦ ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν τούτων, πολλὰ μεζῶνα καὶ ἄξιαν πολιτεῖαν ἐπιβεβώμεθα τῆς τιμῆς. Καὶ γὰρ ἄπονον, αὐτὸν μὲν καταβῆναι τοσοῦτον, ὡς μετὰ εἰς τῶν δούλων ἡμῖν ἐδίδειν διαλέγεσθαι, ἀλλὰ ὁ' αὐτοῦ· ἡμεῖς δὲ τὸν πρῶτερον μῆδὲν ἐπιβεβώμεθα πλὴν. Ἐκείνους μὲν οὖν Μωϋσῆα, ἡμεῖς δὲ τὸν Μωϋσῆα· ἀσποτόν διδασκα-

* Sav. ἐπὶ τῶν ἀγγέλων ἐκλήθητον. ἢ Sic Savil. Morel. οἱ ἀγγέλοι. ὁ Sic Savil. et mss. Mur. τῆς ἀρεταίας. ὁ Sic alii et Savil. Morel. ἴν' ὁ ἀκούων εἶς οὐδέ τις ὁ Υἱός, ἡμεῶς λέγει. ὁ Alii ἴσμεν. ἢ ἢ ἡ σὺνεία καὶ ἢ ἔγγυς, Sic Savil. et Morel. et quidam mss. astrit. Col. 705, 706 καὶ ἔγγυς, sine articulo. Unus in hoc. Unus in hoc, quem sequimur. Ἐγγύς enim etiam de eo qui aliter sit substantia dicitur propter, scilicet de ἔτεροῦσιν, contra quam Chrysostomus subinfert: οὐ γὰρ τὸν ἔτεροῦσιν ἐν τοῖς κόλπῳ ἂν ἔσμεν ὁ Πατὴρ. ὁ Yorel. et m. s. p. rimi στρέφεται. Savil. τρέφεται.

λον έχομεν. Οὐκοῦν ταύτης τῆς ἁ τιμῆς ἀξίαν φιλο-
 σφιλῶν ἐπιδειξώμεθα, καὶ μὴδὲν ἄνωμον κοινὸν πρὸς
 τὴν γῆν. Διὰ γὰρ τοῦτο ἡμῖν ἔδωκεν ἐκ τῶν οὐρανῶν
 εἰσακαλίαν ἐκόμενον, ἵνα ἐκεῖ μεταστροφή τῆν δι-
 νῶσιαν, ἔνα μνηστὰ κατὰ διδασκαλίαν γενώμεθα κατὰ
 εἰνῶσιαν τῆν ἡμετέραν. Καὶ πῶς, φησὶν, ἔστι μνη-
 στὰς ἂ γενέσθαι τοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸ κοινωνεῖς ἅπαν-
 τα πραγματευόμενος, καὶ μὴ τὰ ἐαυτοῦν ζητούντας.
 Καὶ γὰρ ὁ Χριστὸς, φησὶν, οὗ ἐαυτοῦ ἤρεσκε, ἀλλὰ
 καθὼς γέγραπται· Οἱ ὀνειδισμοὶ τῶν ὀνειδισθῶτων
 σε ἐπέεσσον ἐπ' ἐμέ. Μηθεὶς τοιγαροῦν τὸ ἐαυτοῦ
 ζητεῖτω. Οὕτω γὰρ τις τὸ ἐαυτοῦ ζητεῖ, ἂν τὸ τοῦ
 πληστοῦ σκοπῇ· καὶ γὰρ τὰ ἐκεῖνον ἡμέτερα. Σὺ μὲν
 ὄμμεν ἔν, καὶ ἀλλήλων μέρη καὶ μέλη. Μὴ τοίνυν
 ὡς εἰσαπαμεινοὶ διακενώμεθα, μὴδὲ λέγεται τις· Ὁ
 δεῖνά μοι φίλος οὐκ ἔστιν, οὐδὲ συγγενής, οὐδὲ γελ-
 τῶν, οὐδὲ ἕως τι κοινὸν πρὸς αὐτὸν· πῶς προσελεί-
 σσομαι· πῶς θαλλέσομαι· Εἰ γὰρ καὶ μὴ συγγενής,
 μὴδὲ φίλος ἔστιν, ἀλλ' ἀνθρωπῶς ἔστι, τῆς αὐτῆς σοὶ
 μετέχων φύσεως, τὸν αὐτὸν ἔχων Δεσπότην, ὁμολου-
 λος καὶ ὁμόσκηπος· ἔν γὰρ τῷ αὐτῷ γέγονε κόσμῳ.
 Εἰ δὲ καὶ τῆς πίστεως μετέχης τῆς αὐτῆς, ἰθὺ σοὶ
 καὶ μέλος γέγονε. Ποία γὰρ φιλία τοσαύτην ἔνωσιν
 ἐργάσασθαι δύναται· ἂν, ὄσην τῆς πίστεως ἡ συγγέ-
 νεια· Οὐ γὰρ ὄσην φίλους πρὸς φίλους ἐπιδεικνύσασθαι
 χρὴ τὴν ἐγγύτητα, καὶ τοσαύτην ἡμᾶς· ἔχειν δὲ τὴν
 πρὸς ἀλλήλους οικειώσιν· ἀλλ' ὄσην μέλος πρὸς μέ-
 λος. Τοῦτο γὰρ τοῦ τρόπου τῆς φιλίας καὶ κοινωνίας ἑ
 ἄλλην μείζονα οικειώσιν οὐκ ἂν τις εὖροι ποτὲ. Ὅ-
 παρ ὄν οὐκ ἂν δύνατο λέγειν [89]· Πόθεν μοι οικειώ-
 τῆς καὶ ἐγγύτης πρὸς αὐτὸν; καταγέλαστον γὰρ
 τοῦτο· οὕτως οὐδὲ πρὸς τὸ ἀδελφικὸν θυνητὸ τοῦτο
 εἰπεῖν. Οἱ γὰρ πατέρες εἰς ἔν σῶμα ἔλατῆσθιμεν,

φησὶ. Διὰ τὴν εἰς ἔν σῶμα; Ὅστε μὴ διεσπῆσθαι, ἀλλὰ
 τῆ πρὸς ἀλλήλους συνδρά καὶ φιλία σώματος ἐνὸς
 ἀκολουθίαν διατηρεῖν. Μὴ δὲ καταφρονέσωμεν ἃ ἀλ-
 λήλων, ἵνα μὴ ἐαυτοῦν περιβρίωμεν. Οὐδέ τις γὰρ ποτε
 τὴν ἐαυτοῦ σάρκα ἐμίσησε, φησὶν, ἀλλ' ἐκτρέφει
 καὶ θάλπει αὐτήν. Διὰ τοῦτο οἰκίαν ἡμῶν τοῦτον ἡμῖν
 τὸν κόσμον ἔδωκεν ὁ Θεός, πάντα ἐξίσου διένειμεν,
 ἕνα ἀνήθε πᾶσιν ἥλιον, ἕνα ἐξέτεινον ὄρορον, τὸν οὐ-
 ρανὸν, μίαν ἀνήθη τράπεζαν, τὴν γῆν. Ἔδωκε καὶ
 ἕτεραν ταύτης; πολλὰ μείζονα τράπεζαν, ἀλλὰ καὶ
 ταύτην μίαν· ἴσους οἱ συμμίσται τοὺ λεγόμενοι· ἕνα
 τρόπον γεννήσεως ἅπανι ἐμαρτύρατο τὸν πνευματικὸν
 μία πᾶσι πατὴρ, ἡ ἐν τοῖς οὐρανοῖς· ἐκ τοῦ πτε-
 ρῶν τοῦ αὐτοῦ πάντες πίνωμεν. Οὐ τῷ μὲν πλουτοῦντι
 πλεόν καὶ τιμιώτερον, τῷ πένητι δὲ εὐτελέστερον καὶ
 ἔλαττον ἐμαρτύρατο, ἀλλὰ πάντας ἐξίσου ἐκάλει· τὰ
 σαρκικὰ ὁμοίτητος, τὰ πνευματικὰ ὁμοίως παρέσχε.
 Πόθεν οὖν ἡ ἀνωμαλία πολλὴ κατὰ τὸν βίον; Ἐκ τῆς
 τὸν πλουτοῦντων πλεονεξίας τε καὶ ἀλαζονείας. Ἀλλὰ
 μὴ, ἀδελφοί, μηκέτι ταῦτα γενέσθω, μὴδὲ τὴν καθ-
 ολικῶν καὶ ἀναγκασιωτέρων εἰς τὸ αὐτὸ συναγομένων
 ἡμᾶς, ἀπὸ τῶν γῆινων καὶ εὐτελῶν· διακιρνωμεθα,
 πλουτοῦ λέγω, καὶ πέντας, καὶ συγγενείας σωματι-
 κῆς, καὶ ἐχθρας καὶ φιλίας. Ταῦτα γὰρ πάντα σκιά,
 καὶ σκιάς εὐτελέστερα, τοῖς τὸν σύνδεσμον ἔχουσι τῆς
 ἀγάπης ἄνωθεν. Τοῦτον οὖν φυλάττωμεν ἀράργη, καὶ
 οὐδὲν ἐπιεισθῆναι δύνησται τὸν πνευματικὸν τὸν πο-
 νηρῶν ἰ καὶ διαιροῦντων τὴν τοσαύτην ἔνωσιν· ἥς
 γέγοντο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλαν-
 θρωπείᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ
 μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ εὐχά, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι,
 νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.
 ὁ Savil. ἐπὶ εἰλί διατηρεῖν. Μὴ δὲ καταφρονέσωμεν, κ. τ. λ.
 Mor. οἰκῶν οὕτω κηρόμεθα τὸν πληστοῦν, ὡς ἔκατοσε ἡμῶν
 τὴν ἐαυτοῦ μὴ ὑπερῶν σάρκα. Οὐδέ τις. ὁ Mor. γῆινων, καὶ
 μυρικών. Savil. γῆινων καὶ εὐτελῶν. ἰ Sic Sav. ἐ Mor.
 Alii τὸν σαρκικὸν τὸν πονηρῶν, καὶ διαιροῦντων τῆς ποδὸς
 αὐτῶν ἐνώσεως.

ἂ ΑΙ. ἐ Sav. ἔχομεν. Ταύτης οὖν τῆς. ἂ Αλλὶ ἡμετέραν.
 Πῶς δὲ ἔστι μμ. ὁ Αλλὶ φιλίας καὶ κηρόμενας.

ΟΜΗΛΙΑ ΙΓ΄.

Ἀδὴ γὰρ ἔστιν ἡ μαρτυρία τοῦ Ἰωάννου, ὅτε
 ἀπέστειλεν πρὸς αὐτὸν ὁ Ἰουδαῖος ἐξ Ἱεροσολύμων
 λεγόμενος Ἰερεὶς καὶ Ἀευτίας, ἵνα ἐρωτήσωσιν αὐ-
 τόν· Σὺ τίς εἶ;

α'. Δεινὸν ἡ βασκανία, ἀγαπητῆ, δεινὸν καὶ ἄλλθριν
 τοῖς βασκαίνουσιν, ὡς τοῖς βασκαίνομένοις. Πρώτους
 γὰρ αὐτοῖς λυμᾶνεται καὶ διαφθείρει, καθάπερ ἰός
 τῆς θανατοφόρος ἐγκαθήμενος αὐτῶν τοῖς ψυχαῖς. Εἰ
 δὲ πῶ καὶ τοῖς φθονοῦμένοις παραβλάπτει, μὴ κρινὴ
 καὶ οὐδὲν; ἀξίαν βλάβην, καὶ μείζον τῆς ζημίας τὸ
 κέρως ἔχουσαν. Καὶ οὐκ ἐπὶ τῆς βασκανίας [90] μόν-
 ον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων, οὐκ ὁ παθὼν
 κακῶς, ἀλλ' ὁ θρόσας κακῶς, οὐδὲς ἔστιν ὁ τὴν βλάβ-
 ἔην δεξάμενος. Οὐδὲ γὰρ ἂν, εἰ μὴ τοῦτο ἦν, ἀδικεῖ-
 σθαι μᾶλλον ἢ ἀδικεῖν προστάξεν ὁ Παῦλος τοῖς μα-
 ρθηταῖς, Διὰ τὸ οὐχὶ μᾶλλον ἀδικεῖσθε; λέγων· διὰ
 τὸ οὐχὶ μᾶλλον ἀποστερεῖσθε; Οὐδὲ γὰρ ἀκριβῶς
 ὁ τῷ πάγοντι κακῶς, ἀλλὰ τῷ ποιοῦντι κακῶς, τὸν
 ἐλεθρον ἐπόμενον πανταχῶς. Ταῦτα εἶ ἡ μοί πάντα δὲ
 τὴν βασκανίαν εἰρητῆ τὴν Ἰουδαϊκῆν. Οἱ γὰρ ἀπὸ
 τῶν πόλεων ἐκχυθέντες πρὸς τὸν Ἰωάννην, καὶ τῶν
 ἀμαρτημάτων καταγνόντες τὸν οἰκίον, καὶ βαπτι-
 σάμενοι, αὐτοῖς μετὰ τὸ βαπτισμὸν καθάπερ ἐκ τινος
 μεταμειλῆς πέμψουσιν ἐρωτῶντας αὐτόν· Σὺ τίς εἶ;
 Ὅπως γεννήματα γῆινῶν καὶ θρεῖς, καὶ εἰ τι τοῦ-
 τῶν χαλεπώτερον. Γενεὰ ποτηρὰ καὶ μοιχαλῆς καὶ
 διαστραφάμεν, μετὰ τὸ βαπτισασθαι. τότε τὸν βαπτι-
 στῆν περιεργάζη καὶ πολυπραγματοῖς; Καὶ τί ταύτης;
 τῆς ἀλογίας ἀλωρώτερον γένοται ἂν; Πῶς ἐξήραται; πῶς

ἐξωμολογείσθε τὰ ἀμαρτήματα; πῶς ἐπετρέχετε τῷ
 βασκίζοντι; πῶς αὐτὸν ἠρωτᾶτε περὶ τῶν πρακτέων;
 Ταῦτα γὰρ ἡμῖν ἅπαντα ἀλόγως ἐπράττετε, τὴν ἀρ-
 χὴν καὶ τὴν ὑπόθεσιν ἀγνοοῦσιν. Ἀλλ' οὐδὲν τούτων
 εἶπον, οὐδὲ ἐνεκάλεισεν ὁ μακάριος Ἰωάννης, οὐδὲ
 ὀνειδίσειν, ἀλλὰ μετὰ ἐπιεικείας ἀπάσης ἀποκρίνεται
 πρὸς αὐτούς. Τίως δὲ ἔνεκον· τοῦτο ἴπεται, ἐκείνω
 μαθεῖν δεῖω, ὥστε πᾶσιν αὐτῶν κατάδηλον τὴν κα-
 κουργίαν γενέσθαι καὶ φανεράν· Πολλὰς πρὸς Ἰου-
 δαίους ἐμαρτύρησεν ὁ Ἰωάννης τῷ Χριστῷ, καὶ οἱ
 ἐδάπτειν αὐτούς, συνεχῶς αὐτοῦ πρὸς τοὺς πονήσαντας
 ἐμίμητον, καὶ ἐλεγον· Ἐγὼ μὲν ὕμῶς βαπτίω ἐν
 ὕδατι· ὁ δὲ ὅπισθω μου ἐρχόμενος, ἰσχυρότερός
 μου ἔσται· αὐτὸς ὕμῶς βαπτίσει ἐν Πνεύματι
 ἁγίῳ καὶ πυρὶ. Ἐπαθον οὖν τι ἑ πρὸς αὐτὸν ἀνθρώ-
 πῶν πάθος. Εἰς γὰρ τὴν τοῦ κόσμου ὄψαν ἐπιση-
 μένοι, καὶ τὰ κατὰ πρόσωπον βλέποντες, ἀνάστιν εἶ-
 ναι ἐνόμιζον ὑποτάσσεσθαι αὐτὸν τῷ Χριστῷ. Τὸν μὲν
 γὰρ Ἰωάννην πολλὰ τὰ δεικνύοντα λαμπρῶν ἦν· καὶ
 πρῶτον, τὸ γένος ἐπίσημον καὶ περιφανές· ἀρχιερεὺς
 γὰρ ἦν υἱός· ἔπειτα ἡ διαίτα καὶ ἡ σκληραγωγία, ἡ
 τὸν ἀνθρωπίνων ὑπερβολὰ πάντων· καὶ γὰρ ἐσθίουτος,
 καὶ τραπέζης, καὶ οἰκίας, καὶ τροφῆς ἐξ αὐτῆς ὑπερ-
 ἰδῶν, κατὰ τὴν ἔρημον τὸν ἐμπροσθεν διετρέψε χρέ-
 νον. Ἐπὶ δὲ τοῦ Χριστοῦ πᾶν τὸν αὐτῶν ἦν· τὸ τε
 γὰρ γένος εὐσεβές· ὁ καὶ πολλὰκις αὐτὸν προφρονῶν
 λέγοντας· Οὐχ οὐδέ τις ἔστιν ὁ τοῦ τέκτορος υἱός;

ἂ Savil τίως οὖν ἔνεκον. Πῶς. Savil ἐκείνω μαθεῖν δεῖω.
 Mor. εἰσίν. ὁ Savil. ἐπαθόν τι.

ἂ Mor. πῶς ἐξήραται, male. Savil. πῶς ἐξήραται. Quilham
 mss. πῶς ἐξήραται. Αλλὶ πῶς; ἐξηρατοῖσθε.

non sibi ipsi placuit, sed sicut scriptum est. *Opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me* (Rom. 15. 3. Paul. 68. 10). *Nemo igitur quod suum est quaerat* (1. Cor. 10. 24). Sic enim quis quod summi est quaerit, si quod proximum spectat, respiciat. Nam quae proximi sunt, nostra sunt. *Corpus unum sumus, alter alterius membra et partes* (Rom. 12. 5). Ne igitur ita affecti simus ac si segregati essenus: ne quis dixerit, Ille mihi amicus non est, non cognatus, non vicinus, neque quid commune cum illo habeo: quomodo accedam? quid dicam? Etiam si enim non cognatus, etiam si non amicus sit, at homo est ejusdem naturae, eundem habens Dominum, conservus, contubernalis: in eodem quippe mundo est. Quod si eandem fidem habeat, ecce membrum est tuum. Quae amicitia tantam conjunctionem efficere potest, quantam fidei cognatio? Neque enim tanta solum propinquitas inter nos exhibenda, quanta est amici ad amicum; sed quanta membri ad membrum. Hoc quippe amicitiae et necessitudinis genere nullam majus reperias. Quemadmodum nec dicere possis, Unde mihi familiaritas et necessitudo cum illo; id enim ridiculum est: sic nec de fratre hoc dicere possis. *Omnes enim, inquit, in unum corpus baptizati sumus* (1. Cor. 12. 13). Cur in unum corpus? Ut non segregemur, sed ut ex mutua necessitudine et amicitia unius corporis conditionem servemus. Ne ergo proximum despiciamus, ut ne nos ipsos contemnamus.

¹ Alii legunt, *solicitudinis*, pro, *necessitudinis*.

² Morel, huic locum sic offert: *sic ergo proximi curam geramus, ut de nostro corpore solliciti.*

carnem suam odio habet (Ephes. 5. 29), sed *matris et fovet. Ideo donum unam hunc mundum dedit nobis Deus, omnia ex aequo distribuit, unum accendit omnibus solem, unum tectum extendit, caelum, unam paravit mensam, terram. Dedit quoque alteram mensam, hac longe majorem, sed hanc unam, ut sciunt mysteriorum consortes; unum spirituales generationis modum omnibus largitus est: una est omnibus patria in caelis: ex eodem calice omnes bibimus. Nihil diviti plus aut pretiosius, nihil pauperi vilius vel minus datur: sed omnes ex aequo vocavit, et carnalia et spiritualia aequaliter tradidit. Unde ergo tanta in vita inaequalitas? Ex divitum avaritia et arrogantia. Sed ne, quasso, fratres, ita in posterum agatur, communibus et magis necessariis nos una copulantibus, ne a terrenis et vilibus rebus distrabamur, a divitiis, inquam, et paupertate, a cognitione corporea, ab odio et amicitia. Haec quippe omnia umbra sunt, et umbra abjectiora iis, qui supera caritate colligantur. Hoc vinculum infractum servemus: nihilque ex malignis spiritibus surrepere poterit, quod hanc unitatem dividat: quam nos omnes assequi contingat, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri gloria, una cum sancto Spiritu, nunc et semper, et in saecula saeculorum. Amen.*

³ Alii habent, *passionibus*, pro, *spiritibus*.

HOMILIA XVI.

10. *Hoc enim est testimonium Joannis, quando miserunt ad eum Judaei ex Jerusalem sacerdotibus et Levitis, ut interrogarent eum: Tu quis es?*

1. Grave quidpiam invidia est, dilecte, grave, inquam, et perniciosum invidis, non iis quibus invidetur. Ipsi enim prioribus nocet, ipsos priores corrumpit, tamquam virus mortiferum eorum animos occupans. Si autem in quopiam laedat eos quibus invidetur, leve et nullius momenti damnus est, quod damno majus lucrum referat. Neque in invidia solum, sed etiam in caeteris omnibus vitiis, non qui malo afficitur, sed qui afficit, is damnus accipit. Nisi enim res se ita haberet, non praecepisset discipulis Paulus injuriam accipere, potius quam inferre, cum dicit, *Cur non potius injuriam accipitis? cur non magis fraudem patimini* (1. Cor. 6. 7)? Accurate quippe noverat, non mala accipientis, sed mala inferenti perniciem ubique paratam esse. Haec porro omnia propter Judaeorum livorem dicta nobis sunt. Nam qui ex uribus ad Joannem confluerant, et peccata sua dominantibus baptizati fuerant, iidem ipsi quasi poenitentia ducti, mittunt qui interrinent eum, *Tu quis es?* Vere gemina viperarum, serpentes, et si quid his gravius. Generatio mala, adultera et perversa, postquam baptizata es, de Baptista inquisis et curiose scrutaris?

Ecquid hac stultitia stultius fuerit? Quomodo existis ad eum? quomodo peccata confessi esis? quomodo accurristis ad baptizantem, quomodo interrogastis quid agendum esset? Haec quippe omnia a vobis inconsiderate facta sunt, qui nec principium, nec qua de re ageretur, intelligeretis. Sed nihil horum dixit vel exprobravit beatus Joannes, verum omni cum mansuetudine respondit. Cur autem ita se gesserit, cognitu dignum est, ut eorum nequitia omnibus manifesta esset. Saepè Joannes apud Judaeos Christo testimonium perhibuit, et cum baptizaret eos, frequenter Christum commemorabat dicebatque: *Ego quidem vos baptizo in aqua: qui autem post me venit, fortior me est. Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto et igne* (Matth. 3. 11). Illi igitur circa Joannem aliquod humanum passi sunt. Mundi namque gloriam spectantes, et ea solum quae ob oculos erant respicientes, Joanno indignum putabant, si Christo inferior esset. Multa namque Joannem commendabant; primo splendor generis; erat enim principis sacerdotum filius (n); deinde vitae asperitas, humanarum omnium rerum contemptus; vestitus siquidem, mensam, du-

(n) Non defuere alii qui dicerent Zachariam Joannis Baptista patrem fuisse sacerdotum principem: quod tamen in Evangelio Lucae non dicitur, imo contrarium suadet.

num, ipsum cibum parvipendens, in deserto antea versatus fuerat. Christus contra, vili genere natus erat, id quod ipsi sæpe his verbis objiciebant: *Nonne hic est fabri filius? nonne mater ejus dicitur Maria, et fratres ejus Jacobus et Josus (Matth. 13. 55)?* Ac quæ videbatur ejus esse patria ita vituperabilis erat, ut etiam Nathanael diceret: *Ex Nazaret potest aliquid boni esse?* Ad hæc, vitæ genus communis, vestimenta vulgaria. Neque enim zona pellicea cingebatur, neque ex pilis paratum vestimentum habuit, neque melle et locustis vescelatur; sed vulgari vietus genere usus, etiam improborum hominum ac publicanorum convivii intererat, ut illos attaheret. Quod non intelligentes Judæi, ipsi exprobrabant, ut et ipse ait: *Venit Filius hominis manducans et bibens, et dicunt: Ecce homo vorax et potator vini, publicanorum et peccatorum amicus (Matth. 11. 19).* Cum ergo frequenter Joannes ab se Judæos ad Christum mitteret, qui videbatur illis Joanne inferior esse; cum pudenti et ægre ferentes mallent Joannem habere doctorem, id tamen aperte dicere ausi non sunt; sed mittunt ad illum, sperantes se per adulationem posse illum allicere, ut se confiteretur Christum. Non infimæ sortis homines mittunt, ut ad Christum, cum vellent eum capere. In sermone; servos enim miserunt, dicitur Herodianos ejusdemque farinæ homines: hic autem sacerdotes et Levitas; nec quoslibet sacerdotes, sed ab Jerusalem, id est, honorabiliores (neque enim sine causa hæc significavit evangelista): et mittunt, ut interrogarent, *Tu quis es? Natus quippe ejus ita conspicui erant, ut omnes dicerent: Quis putas puer iste erit (Luc. 1. 66)?* et per omnia montana hæc divulgabantur. Rursumque cum venit ad Jordanem, omnes civitates advolarunt, et ex Jerusalem omnique Judæa Joannem adibant ut baptizarentur. Hi itaque nunc interrogant, non quod ignorent (quomodo enim ignorarent cum qui tot modis manifestus erat?), sed ut eum ad id, quod supra dixi, inducerent.

2. Audi ergo quomodo beatus hic ad interrogantium mentem, non ad ipsam interrogationem respondeat. Dicentibus enim, *Tu quis es?* non respondit statim id quod recte respondendum erat, *Ego vox clamantis in deserto (Joan. 1. 23)*, sed quid? Id quod illi suspicabantur amovit. Nam interrogatus, *Tu quis es?* inquit, 20. *Confessus est, et non negavit; et confessus est, quia non sum ego Christus.* Et vide evangelistæ sapientiam. Ter idipsum dicit, ut et Baptistæ virtutem, et nequitiam insaniamque illorum demonstrat. Lucas vero dicit, quod cum turbæ suspicarentur illum esse Christum, ipse hanc amoverit suspicionem¹. Hoc frugi servi officium est, non modo Domini sui gloriam non abripere, sed etiam oblatam a multitudo depellere. Verum turbæ ex simplicitate et ignorantia in hanc venire suspicionem: hi autem malo,

¹ Sic Savil. et Mss.; in Morel. autem sic legitur: *Idem videre est apud Lucam, qui inducit Joannem dicentem illis qui inter se agitabant si forte esset Christus, et venit qui fortiorque est, et per ea quæ respondet, hanc suspicionem auerentem.*

ut dixi, animo interrogabant eum, sperantes se adulatione id quod optabant consequuturos esse. Ni enim hoc sperassent, non statim ad aliam venissent interrogationem, sed indignati quod ad propositum non respondisset, dixissent: Num hoc suspicati sumus? Num hoc percontatum venimus? Sed quasi capti ac deprehensi ad aliam veniunt interrogationem: 21. *Quid ergo? Elias es tu? Et respondit, Non sum.* Nam et hunc venturum esse sperabant, ut et Christus ait. Nam interrogantibus discipulis: *Quomodo ergo scribæ dicunt, quod oporteat Eliam primum venire?* ipse respondit: *Elias quidem veniet, et restituet omnia (Matth. 17. 10).* Deinde interrogant: *Propheta es tu? Et respondit, Non.* Et tamen propheta erat. Cur ergo id negat? Rursus interrogantium mentem respicit. Sperabant enim prophetam quemdam eximium venturum esse, quod Moyses dixisset: *Propheta vobis suscitabit Dominus Deus ex fratribus vestris, sicut me: ipsum audite (Deut. 18. 15).* Illic autem erat Christus. Ideo non dicunt, *Propheta es tu?* (a) [ex numero prophetarum; sed cum articulo: *Propheta ille es tu*], qui a Moysæ prænnuntiatus est? Idcirco negavit ille, non se prophetam esse, sed illum prophetam. 22. *Dixerunt ergo ei: Quis es? ut responsum demus tui qui miserunt nos. Quid dicis de teipso? Viden? Illic quidem instantes et interrogantes, neque desistentes; illum vero moderate prius remotis falsis suspicionibus, veram sententiam statuentem.* Nam ait: 23. *Ego vox clamantis in deserto; parate viam Domini, sicut dixit Isaias propheta.* Quia enim magnum et excelsum quidpiam de Christo loquutus est, illorum se opinioni attemperans, ad prophetam statim fugit, hinc verbis suis fidem concilians. 24. *Et qui missi fuerant, inquit, erant ex Pharisæis: 25. et interrogaverunt eum, et dixerunt ei: Quid ergo baptizas, si tu non es Christus, neque Elias, neque propheta? Viden? me non temere dixisse, ipsos eo inducere illum voluisse? Et initio quidem id non dicebant, ne ab omnibus deprehenderentur. Deinde quia dixit, Non sum Christus, rursum illi ut ea quæ intus machinaliter obtegerent, ad Eliam veniunt, et ad prophetam. Ut vero dixit, se neutrum eorum esse, dubii demum et posita larva, aperte dolosam suam mentem detegunt dicentes: *Quid ergo baptizas, si tu non es Christus?* Deinde rursum obscure loquentes, alios addunt, Eliam nepotem et prophetam. Quia enim adulatione ipsorum supplantare non poterant, sperarunt se accusatione posse illum cogere ad id de se confitendum, quod verum non esset: at non poterunt. O amentium! o arrogantiam et intemperativam curiositatem! Missi estis ut discretis ab eo, quis et unde esset ipse; numquid leges ipsi præscribetis? Hoc enim cogentium erat, ut se Christum esse confiteretur. Attamen neque nunc indignatur, neque ut par esse videbatur aliquid profert simile: An vos mihi præcipitis, legemque statuitis? verum multam rursum modestiam exhibet. Nam ait: 26. *Ego quidem baptizo in aqua:**

(a) Quæ uncinis clauduntur, lapsu typographico deiderantur in Morel.

οὐχ ἡ μήτηρ αὐτοῦ λέγειται Μαριάμ, καὶ αὐτὴ λέγει αὐτὸν Ἰακώβος καὶ Ἰωσήφ; Καὶ ἡ δοκοῦσα εἶναι αὐτοῦ πατὴρ εἶναι τοσοῦτον ἐπινοήσιμος; ἦν, ὡς καὶ τὸν Ναθαναὴλ λέγειν· Ἐκ Ναζαρέτ δύναται τι φανῆναι εἶναι; Καὶ ἡ διαταξὴ δὲ κοινὴ, καὶ τὰ ἱματία δὲ οὐδὲν πᾶν τῶν πολλῶν ἔχοντα. Οὐ γὰρ περιέχεται ζώνην θερματίνην, οὐδὲ ἀπὸ πρῶτων τὸ ἐνδύμα εἶχεν, οὐδὲ μέλα καὶ ἀκρίδας ἔσθιεν· ἀλλὰ πᾶσαν [91] ὁμοίως διηγεῖτο, καὶ συμπόσιος παρεγένετο ποιητῶν ἀνθρώπων, καὶ τιλοῦσθε, ὥστε αὐτοὺς ἐπιστάθουσι. Ὅπερ οὐ συνένετες εἰ Ἰουδαίαι, καὶ διὰ ταῦτα αὐτῷ ἀνεπίδοσαν, καθὼς καὶ αὐτὸς φησιν· Ἠλθον ἐν γένει τοῦ ἀθρώπου ἐσθλῶν καὶ αἰνῶν, καὶ λέγουσιν· Ἰδοὺ ἀθρώπος φάσιος καὶ οὐρανόπτης, τιλοῦσθων φίλος καὶ ἀμικρωθῶν. Ἐπεὶ οὖν συνεγὼς ἐ Ἰωάννην λέγοντα πρὸς αὐτοῦ ἐκείνων αὐτοὺς παρέπιπτε τὸν δοκούντα παρ' αὐτοὺς εὐτελέστερον εἶναι, αἰσχυρῶμενοι καὶ δυσχεραίνοντες, καὶ βουλόμενοι τοῦτον μᾶλλον ἔχειν διδασκαλόν, φανερῶς μὲν τοῦτο οὐκ ἐτόλμων εἶπαι, πέμπουσι δὲ πρὸς αὐτὸν προσδοκῶντες· διὰ τῆς κολακείας αὐτὸν ἐπιστάθουσαι εἰς τὸ ἐαυτὸν ὁμολογήσαι Χριστόν. Οὐ τοίνυν τινὲς εὐκαταφρονήτου; πέμπουσιν ὡς ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ· ἐκείνων μὲν γὰρ βουλόμενοι καταχεῖν, ὑπερήτας ἀπέστασαν, καὶ ἠρωδιανοὺς πάλιν καὶ τοσοῦτους τινὰς· ἐναντία δὲ ἱερεῖς, καὶ Λευίται· καὶ οὐκ ἀπλῶς ἱερεῖς, ἀλλὰ τοὺς ἐξ Ἱεροσολύμων, τοῦτέστι, τοὺς ἐπισημοτέρους (οὐδὲ γὰρ ἀπλῶς ταῦτα ἐπεσημῆσαντο ὁ Εὐαγγελιστῆς;)· καὶ πέμπουσιν, ἵνα ἐρωτήσωσι, Σὺ τίς εἶ; Καὶ μὴν ἡ γέννησις αὐτοῦ πάντα καταδήλιος ἦν, ὡς καὶ λέγειν ἀπαντας· Τὶ ἔμεν τὸ καθεῖλον τοῦ ἔσται; καὶ εἰς ἄλην τὴν ὁρατὴν ὁ λόγος ἐξήρθεν οὕτως. Καὶ ὅτε παρεγένετο πάλιν ἐπὶ τὸν Ἰορδάνην, πᾶσαι αἱ πόλεις ἀνεπερὴρῶσαν, καὶ ἐξ Ἱεροσολύμων καὶ ἐκ πάσης τῆς Ἰουδαίας ἐπορεύοντο βαπτισθῆναι πρὸς αὐτόν. Οὗτοι τοιαῦτα ἐρωτοῦσι νῦν, οὐχ ὡς ἀγνοοῦντες (πῶς γὰρ, τὸν τοσοῦτος τῆρας γενόμενος ἔβλεν;), ἀλλὰ βουλόμενοι εἰς τοῦτο, ὅπως εἶπον, αὐτὸν ἐναγαγεῖν.

β'. Ἀκουσὼν γοῶν πῶς; καὶ ὁ μακάριος οὗτος πρὸς τὴν δεικνύσαν μὲθ' ἡ; ἠρώτων, οὐ πρὸς τὴν ἐρώτησαν αὐτὴν ἀπεκρίνατο. Εἰπόντων γὰρ, Σὺ τίς εἶ; οὐκ εἶπεν εὐθέως ὅπερ ἐξ εὐθείας ἦν εἶπαι· Ἐγὼ φωνῆ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ· ἀλλὰ τί; Ὅπερ οὐπόποτε οὐκ εἶπεν, τοῦτο ἀνεῖλεν. Ἐρωτήσας γὰρ, φησὶ, Τίς εἶ; ἀπολόγησθε, καὶ οὐκ ἠρηθῆσατο· καὶ ἀπολόγησεν, δεῖ Ἰησοῦς οὐκ εἶμι ὁ Χριστός. Καὶ ὅρα σοφίαν εὐαγγελιστοῦ. Τρίτον τὸ αὐτὸ λέγει, καὶ τὴν ἀρετὴν τοῦ Βαπτιστοῦ ὁμῶν, καὶ τὴν ποιητρίαν καὶ τὴν ἀνοίαν τὴν ἐκείνων. Καὶ ὁ Λουκᾶς δὲ φησιν, δεῖ τὸν ὄχλον ὑποκρινόμενων αὐτὸν εἶναι τὸν Χριστόν, πάλιν ἀναίρει τὴν ὑπόστασιν. Τοῦτο οἰκτεροῦ ἐγνώσκοντες, μὴ μόνον μὴ ἀρπάξιν ὄψαν δεσποτικὴν, ἀλλὰ καὶ διακρούσθαι ἐδοκίμησαν παρὰ τὸν πολλόν. Ἄλλ' οἱ μὲν ὄχλοι ἐξ ἀφέλειας καὶ ἀγνοίας ἐπὶ ταύτην ἦλθον τὴν ὑπόστασιν· οὗτοι δὲ ἀπὸ ποιητρῆς γνώμης, καὶ ἕως εἶπον, ἔρωτων αὐτόν, προσδοκῶντες, ὅπως ἔρην, ἀπὸ τῆς κίρκαιας αὐτὸν ἐπιστάθουσαι εἰς ὅπως ἐπιστάθουσαν. Εἰ γὰρ μὴ τοῦτο προσεδόκων, οὐκ ἂν εὐθέως ἐπ' ἑτέραν ἦλθον ἐρώτησιν, ἀλλ' ἔγνασκήσαν ἂν ὡς ἀπάθοντα ἀποκρινόμενοι, καὶ οὐ πρὸς τὴν παῖδιν, καὶ εἶπον ἂν· Μὴ γὰρ τοῦτο ὑποκρινόμενοι; μὴ γὰρ τοῦτο παρεγγνώκαμεν ἐρηθόμενοι; Ἄλλ' ὡς ἄλλοτες καὶ κα-

τάζωρος γενόμενος, ἐπ' ἑτέρον ἔρχονται, καὶ λέγουσιν· Τί οὖν; [92] Ἠλλας εἶ σὺ; Καὶ λέγει· Οὐκ εἶμι. Καὶ γὰρ καὶ τοῦτον προσεδόκων ἔδειξεν, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς φησιν. Ἐρομῶν δὲ γὰρ τὸν μαθητὴν· Πῶς οὖν εἰ γραμματεὺς λέγουσιν, δεῖ Ἠλλῶν δεῖ εἰλαθεῖν πρῶτον; αὐτὸς ἔλαγεν· Ἠλλας μὲν ἔρχεται, καὶ ἀποκατωστήσει αὐτὰν. Εἰτα ἐρωτοῦσιν· Ὁ προφήτης εἶ σὺ; Καὶ ἀπεκρίθη, Ὁβ. Καὶ μὴν προφήτης ἦν. Τίνος οὖν ἔνεκεν ἀρνεῖται; Πάλιν πρὸς τὴν διάνοιαν βλέπων τὸν ἐρωτῶντων. Προσεδόκων γὰρ τινὰ προφήτην ἐξαίρετον ἔδειξεν, διὰ τὸ λέγειν Μωϋσῆα· Προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει Κίςως ὁ Θεὸς ἐκ τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν, ὡς ἐμέ· αὐτοῦ ἀκούσασθε. Οὗτος δὲ ἦν ὁ Χριστὸς. Διὰ τοῦτο οὐ λέγουσι, Προφήτης εἶ σὺ; Ἐὰν τοὺς πολλὸν αἰνεύόμενοι· ἀλλὰ μετὰ τοῦ ἄρθου, Ὁ προφήτης εἶ σὺ; ἐκείνους, φησὶν ε, ὁ παρὰ Μωϋσῆως προανακηρυχθείς. Διὰ δὲ τοῦτο καὶ οὗτος ἔφησατο, οὐ τὸ προφήτης εἶναι, ἀλλὰ τὸ, ἐκείνους ὁ προφήτης. Εἶσαν οὖν αὐτῷ· Τίς εἶ; ἵνα ἀποκρίσιν ὁμιεν τοῖς πέμψασιν ἡμῖς. Τὶ λέγεισιν περὶ σεαυτοῦ; Ὅρθ; τοὺς μὲν φοροῦντες ἑπιαιεμένους καὶ ἐπειγόντας^α καὶ ἐρωτῶντας πάλιν, καὶ οὐκ ἀρισταίμενος· τὸν δὲ μετ' ἐπιεικείας πρότερον τὰς οὐκ ὁσας ὑπόνοιας ἀνεύροιντα, καὶ τότε τὴν ὄψαν τιθέντα; Ἐγὼ γὰρ, φησὶ, φωνῆ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ· Εὐδύνετε τὴν ὁδὸν Κυρίου, καθὼς εἶπεν Ἠσαΐας ὁ προφήτης. Ἐπειδὴ γὰρ μέγα τι καὶ ὑψηλὸν ἐθέβησαν περὶ τοῦ Χριστοῦ, ὡς πρὸς τὴν ἐκείνων ὑπόστασιν, ἐπὶ τὸν Προφήτην εὐθέως κατέφωρον, ἀξιώσαντες καὶ ἐνεύοντες τὸν λόγον ποῦν. Καὶ ὁ ἀπεσταλμένος ἦσαν ἐκ τῶν Φαρισαίων, φησὶ· καὶ ἐκρηώθησαν αὐτόν, καὶ εἶπαν αὐτῷ· Ἦ οὖν βαπτίζεις, εἶ σὺ οὐκ εἶ ὁ Χριστὸς, οὐτε Ἠλλας, οὐτε ὁ προφήτης; Ὅρθ; τοὺς οὐ μᾶλλον ἔλεγον, δεῖ εἰς τοῦτο αὐτὸν ἐναγαγεῖν ἠθούσαντο; Καὶ ἐξ ἀρχῆς μὲν αὐτὸ οὐκ ἔλεγον, ἵνα μὴ καταφύροι γένουσαν ἀπαν. Εἰτα ἐπειδὴ εἶπεν, Οὐκ εἶμι ὁ Χριστὸς, πάλιν ἐκείνους συγκατάσαι βουλόμενοι, ἄπερ ἔβλεν ἐτύρανον, ἐπὶ τὸν Ἠλίαν ἔρχονται καὶ τὸν προφήτην. Ὡς δὲ ἔργησε μεθ' ἐκείνων τίς εἶναι, ἀποροῦμενοι λοιπόν, καὶ τὸ προσωπῆτον μέναντες, γυμνῆ τῇ κεφαλῇ τὴν ὄψαν αὐτῶν ἐμφανίσει γνῶμην, λέγοντας· Τί οὖν βαπτίζεις, εἶ σὺ οὐκ εἶ ὁ Χριστὸς; Εἰτα πάλιν συγκατάσαι βουλόμενοι, καὶ τοὺς ἄλλους προτιθέσασθαι, τὸν Ἠλίαν λέγον καὶ τὸν προφήτην. Ἐπειδὴ γὰρ κολακεία οὐκ ἔχουσαν ὑποσεκλίσει, ἐγκλήματα προσεδόκων αὐτὸν ἐνανθῆσαι ἀναγκαζέει^β ὅπερ οὐκ ἦν εἶπαι· ἀλλ' οὐκ ἔχουσαν. Ὡς τῆς ἀνοίας! Ὡς τῆς ἀλαστονείας καὶ τῆς ἀκαλοῦ περιεργίας! ἀπεσπλήνθη μαθητῶμενοι παρ' αὐτοῦ τίς εἶη καὶ πῶθεν, οὐχὶ καὶ νόμος αὐτοῦ ὄψησε; Τοῦτο γὰρ πάλιν ἀναγκαζέσθων ἦν ὁμολογήσαι ἐαυτὸν Χριστόν. Ἄλλ' ὁμως οὐδὲ νῦν ἀγανακτεῖ, οὐδὲ λέγει τι τοιοῦτον πρὸς αὐτοὺς οἰκῶς εὐνοίας· ὁμοῖα μοι διατάττεσθε καὶ νομοθετεῖτε; ἀλλὰ πολλῶν πάλιν τὴν ἐπιεικείαν [93] ἐπιδεικνύεται. Ἐγὼ μὲν γὰρ, φησὶ, βαπτίζω ἐν ὕδατι· μέσος δὲ ὕμῶν ἔστηκεν, ἐν ὕδατι οὐκ ὄψατε. Οὐδέος ἔστιν ὁ ὄψων μου ἐρχόμενος, δεξ ἡμῶν ὄψατε μου γέγονεν, οὐ οὐκ εἶμι ὁ θεός· ἐγὼ ἴδω τὸν ἱμάτια τοῦ ἐποδῆματος.

^α Sic Savil. et mss. Morel. ἐπιεικείαν. Τὸ αὐτὸ καὶ παρὰ τὸν Λουκᾶ ἔστιν ἴδιον τὸν Ἰωάννην λέγοντα πρὸς τοὺς ἀποκρινόμενοι περὶ αὐτοῦ μάλιστα αὐτοῦ εἶπὲ ὁ Χριστὸς, δεῖ ἔργησαι ἰσχυρότερος μου· καὶ εἶπ' ὁν ἀποκρίσας ἰσχυρὸν τε πάλιν τὸν τοιαύτην ὑπόστασιν.

^β Quidam ἐρωτοῦμένων. ^ε Εἰ οὐ;... ἐκείνους φησὶν. Intermedia desiderantur in Mor. ^δ Ἄλλι καὶ ἐπιστάθουσαι. ^ε Sic Savil. et alii. Morel. Χριστός; εἰς τις ποῦ συγκατάσαι ὅπερ εἶπον, τοὺς ἄλλους προσέειπον. ^ε Morel. ἐγκλήματα προσέειπον αὐτόν... ἀναγκαζέσθων. ^ε Morel. ἰσχυρῶς.

γ. Τί πρὸς ταῦτα λοιπὸν ἂν ἔχοιεν εἰπεῖν οἱ ῥωδαῖοι; Ἄπαράιτους γὰρ καθάρθεν ἠ κατ' αὐτὴν κατηγορία, ἀσύγνωστος ἢ κατ' ἑαυτὸν· αὐτοὶ καὶ ἑαυτὸν τὴν ψῆρον ἐξήνεγκαν. Πῶς καὶ τίνα τρόπον; Ἄξιόπιστον ἦν ἴσαστον εἶναι τὸν Ἰωάννην, καὶ οὕτως ἀληθῆ, ὡς μὴ ἄλλο ἐτέρος μαρτυροῦντα, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν περὶ ἑαυτοῦ λέγοντι πιστεύσαι. Οὐδὲ γὰρ ἂν, εἰ μὴ οὕτω δέκοντο, ἔπεμφαν ἂν εἰσόμενον παρ' αὐτοῦ τὰ περὶ αὐτοῦ. Ὅτε γὰρ ἔτι μόνως ἐκείνους μάλιστα περὶ ἑαυτῶν λέγουσι πιστευόμεν, οὗς ἂν ἀπάντων ἀληθεστέρους εἶναι νομιζόμεν. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶ τὸ ἀπορράττον αὐτῶν τὰ στόματα, ἀλλὰ καὶ ἡ γνώμη μὲθ' ἧς πρὸς αὐτὸν παρέδωκαν. Καὶ γὰρ μετὰ πολλῆς ἐξήλθον τῆς προθυμίας πρὸς αὐτὸν, εἰ καὶ ἕτερον μεταεβόλουν. Ἄπερ ἀμφοτέρω δὴλῶν ὁ Χριστὸς ἔλεγεν Ἐκείνος ἦν ὁ λόγος ὁ καιόμενος· καὶ οὐμὲς ἠθελοῦσθε πρὸς ὧρα ἀγλαῖα σωθῆναι ἐν σφίσι αὐτοῦ. Καὶ ἡ ἀποκρίσις δὲ αὐτοῦ πάλιν ἀποστατότερον αὐτὸν ἐποίησε. Ὁ γὰρ μὴ ζῆσθ' τὴν δόξαν τὴν ἑαυτοῦ, φησὶν, ἀληθῆς ἐστίν, καὶ ἀδικία ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστιν. Οὕτως δὲ οὐκ ἐξήγησεν, ἀλλ' ἐπ' ἑτερον αὐτοῦ παραπέμπει. Καὶ οἱ ἀποσταλέντες δὲ, τὸν ἀξιόπιστον παρ' αὐτοῦ καὶ τὰ πρωτεία ἐχόντων, ὥστε μεταδιδόναι αὐτοῖς εἶναι καταναγνῆν, μὴδὲ παραίτησιν εἰς τὴν ἀπίστην, ἦν ἠπίστησαν τῷ Χριστῷ. Τίνος γὰρ ἔνεκεν οὐκ ἐδέξαθε τὰ εἰρημῆνια περὶ αὐτοῦ παρὰ ἑαυτοῦ; Ὑμεῖς ἀπεσταλάκατε τοὺς τὰ πρωτεία ἔχοντας· ὁμεις ἠρωτήσατε δὲ αὐτῶν· ὁμεις ἠρώτασε ἄπερ ἀπεκρίνατο ὁ βαπτιστὴς. Πᾶσαν ἐκείνως περιεργάζαν ἐπεδέξαντο, πάντα ἠρεῖνησαν, καὶ οὗς ὑποπιεῦετε πάντας εἰπον· καὶ ὁμως μετὰ παρηβρίας πολλῆς ὁμολόγησε μὴ εἶναι μῆτε ὁ Χριστὸς, μῆτε ἕλλησ, μῆτε ὁ προφήτης. Καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἐστὶ, ἀλλὰ καὶ ἐδέξαθε τίς εἴη, καὶ διελέγηθαι καὶ περὶ τούτου οἰκίου βαπτισματος φύσεως, οὗτι μικρὸν καὶ εὐτελὲς, καὶ ὕδατος πλῆον ἔχον οὐδὲν, δεικνύς τὴν ὑπεροχὴν τοῦ βαπτισματος, τοῦ παρὰ τοῦ Χριστοῦ ἐδομένου. Παρηγάγει δὲ καὶ ὁ Ἡσαΐαν τὸν προφήτην μαρτυροῦντα ἄνωθεν καὶ πρὸ πολλοῦ τοῦ χρόνου· καὶ τὸν μὲν Κύριον καλοῦντα, τὸν δὲ διάκονον αὐτοῦ καὶ ὑπερέτην ὀνομαζόμενον. Τί λοιπὸν ἔδει; οὐχὶ πιστεύσαι τῷ μαρτυρηθέντι, καὶ προσκυνῆσαι, καὶ ὁμολογήσαι Θεόν; Ὅτι γὰρ οὐχὶ κολακείας ἦν ἡ μαρτυρία, ἀλλ' ἀληθείας, ἐδείκνυεν μὲν καὶ ὁ τρόπος καὶ ἡ φιλοστομία τοῦ μαρτυρησαντος. Δῆλον δὲ κάκειθεν τοῦτο, οὗτι οὐδέ τις τὸν πλῆστον ἑαυτοῦ προτίθεισεν, οὐδὲ ἐξῆν αὐτῷ χαρίζεσθαι τιμὴν, ἐτέρῳ ταύτης παραχωρεῖν θέλοι, καὶ ταῦτα τοσαύτης οὐσίας. [14] Ὅστε οὐκ ἂν οὐδὲ Ἰωάννης μὴ θεῖον ὄντι τῷ Χριστῷ ταύτης ἂν ἐξέστη τῆς μαρτυρίας. Εἰ γὰρ καὶ ἀπ' ἑαυτοῦ ταύτην γὰρ μελιζον ὡσαν τῆς οικείας φύσεως διεκρούσατο, ἀλλ' οὐκ ἂν ἐτέρῳ φύσει πάλιν αὐτὴν ἀνέθηκε ταπεινωτέρῳ. Μέσος δὲ ὡμῶν ἐστῆκεν, ἐν ὅμοις οὐκ ὠίδατε. Τοῦτο εἰπεν, οὗτι εἰκὴς ἦν αὐτὸν καὶ ἀναμεμίσθαι τῷ λαῷ ὡς ἔνα τὸν πολλῶν, ἅτε πανταχοῦ τὸ ἄνθρωπον καὶ ἀκόμματος διδάσκοντα. Ἐβδῆσιν δὲ ἐνταῦθα, γινώσκων φησὶ τὴν ἀκριβῆ· οἶον, τίς ἐστὶ, καὶ πῶς. Τὸ δὲ, Ὅπισῶ μου ἐρχόμενος, συγχῶ; τίθεισι, μονοφυλί λέγουσι· μὴ νομίσητε τὸ πᾶν ἐν τῷ ἐμῷ κείσθαι βαπτισμάτων. Οὐκ ἂν, εἰ τοῦτο τέλειον ἦν, ἔτερος ἂν ἦλε μετ' ἐμὲ παρῆεν ἔτερον· ἀλλὰ παρασκευὴ τοῦτο ἐστὶν ἐκείνου καὶ προσδοκῆσις. Τὰ δὲ ἡμέτερα σικὴ καὶ εἰκὼν· ἄλλον χρῆ τὸν τὴν ἀλήθειαν ἐπιθῆσαντα παραγενέσθαι. Ὅστε αὐτὸ τὸ ὅπισῶ μου ἔλθειν, τοῦτο μάλιστα αὐτοῦ δείκνυσι

Nece suscipitur Savillus legendum μαρτυροῦντι. b Savil. et cod. 705, 706 οὐδὲν εἶπε τὴν ἰσ... παρηγάγει καὶ c Quisdam οὐδέ τις τὸν πλῆστον αὐτοῦ προτίθεισεν. d Savil. et codd. 705, 706 εἶκος γὰρ ἦν.

τὸ ἀξίωμα. Εἰ γὰρ τοῦτο ἦν τέλειον, οὐκ ἂν δευτέρου ἐξήτετο τόπος. Ἐμπροσθέν μου γέροντος· τοῦτέστιν, ἐντιμότερος, λαμπρότερος. Εἴτα ἵνα μὴ νομίωσιν ἀπὸ συγχρόσεως εἶναι τὴν ὑπεροχὴν, τὸ ἀσύγκριστον παραστήσει θεῶν, ἐπιτήγαγεν· Ὁ οὐκ εἰμὶ ἰκανὸς ἴσαστον τὸν Ἰωάννην, τοῦτέστιν, οὐχ ἄπλως ἐμπροσθεν γέγονα, ἀλλ' οὕτως ὡς ἐμὲ μὴδὲ ἐν τοῖς ἐσχάτοις τῶν τοσούτων διακόνων ἀριθμηθῆσαι ἄξιον εἶναι· τὸ γὰρ ὑπόδημα λύσαι, τῆς ἐσχάτης διακονίας ἐστὶ πρῶτον. Εἰ δὲ Ἰωάννης οὐκ ἄξιος τὸν Ἰωάννην λύσαι, Ἰωάννης, ὁ μείζων οὐδέ τις ἐν γεννητοῦς γυναικῶν γέγονε, ποῦ τὰ μείζων ἡμεῖς αὐτοῦ; Εἰ ὁ τῆς οἰκουμένης ἀντίβροπος, μᾶλλον δὲ μελιζων (Ὁὐκ ἦν γὰρ αὐτῶν, φησὶν, ἄξιος ὁ κέρμοις) ἢ οὐδὲ ἐν τοῖς ἐσχάτοις τῶν διακονησαμένων ἑαυτὸν καταλέγεσθαι φησὶν ἄξιον εἶναι· τί ἔροῦμεν ἡμεῖς οἱ μυρῖων γέγοντες κακῶν, οἱ τοσούτων ἀποδέοντες τῆς ἀρετῆς τοῦ Ἰωάννου, ὅσον ἡ γῆ τοῦ οὐρανοῦ;

δ. Οὕτως μὲν οὐδὲ τὸ λύσαι τὸν Ἰωάννην τὸ ὑπόδηματος ἄξιον εἶναι ἑαυτὸν λέγει. Οἱ δὲ τῆς ἀληθείας ἔχθροὶ τοσαύτην ἐμάνησαν μανίαν, ὡς καὶ τοῦ εἰδέναι αὐτὸν, ὡς αὐτὸς οἶδεν ἑαυτὸν, ἄξιός εἶναι λέγειν ἑαυτοῦς. Τί ταύτης τῆς παραληψίας χεῖρον; τί ταύτης τῆς ἀλαστολείας μακικώτερον; Καλῶς τις ἔλεγε σοφῆς, οὗτι Ἀρχὴ ὑπερηβρίας, ἐπὶ μὴ εἰδέναι τὸν Κύριον. Οὐκ ἂν κατηνέχθη καὶ διάβολος γέγονεν ὁ διάβολος, οὐκ ἂν διάβολος πρότερον, εἰ μὴ τοῦτο τὸ νόσημα ἐνόησε. Τοῦτο αὐτὸν τῆς παρηβρίας; ἐξέβαλεν ἐκείνης, τοῦτο εἰς τὴν γένεσιν ἐπεμύσε, τοῦτο πᾶν κακῶν αἰτίον αὐτῷ πάντων ἐγένετο. Ἰκανὸν γὰρ καὶ καλ' ἑαυτὸ διαφθεῖραι πᾶσαν ἀρετὴν ψυχῆς, καὶ ἐλαττωσύνην εὐρῆ, καὶ εὐχὴν, καὶ νηστείαν, καὶ ὄσιον. Τὸ γὰρ ὑψηλὸν ἐν ἀνθρώποις, ἀκαθάρατον, φησὶ, παρὰ Κυρίου.

Οὐκ ἄρα πορεῖα μόνον, οὐδὲ μοιχεία μολύνειν εἰσθε τοὺς χρωμένους αὐτῇ, ἀλλὰ καὶ ὑπερηβρία, καὶ πολλῶν πλῆον ἐκείνων. Διατί; Ὅτι πορεῖα μὲν, εἰ καὶ ἀσύγνωστον κακῶν, ἀλλ' ὅμως ἔχει τὴν ἐπιθυμίαν εἰπεῖν· ἀλαστολεία δὲ οὐδὲ αἰτίαν ἂν εὐφροεῖν τινά. [15] οὐδὲ οἰανόητος πρόφασις, εἰ ἦν ἂν τύχοι σικὴς γοῦν συγγνώμης; ἀλλ' οὐδὲν ἐτερον ἐστὶν αὐτῇ, ἡ διαστροφὴ ψυχῆς καὶ νόσος χαλεπωτάτη, οὐδαμῶδες ἄλλοθεν τικτομένη, ἢ ἐξ ἀνοίας. Οὐδὲν γὰρ ἀνοητότερον ἀλαστονός ἀνθρώπου, καὶ πλοῦστον ἢ περιεβλημένους, καὶ πολλὴν κεκτημένους τὴν ἐξῆθεν σφώραν, καὶ ἂν δυνατοῖς καθεστώσιν, καὶ ἄπαντα τὰ ἐν ἀνθρώποις εἶναι δοκούντα ἔργατὰ περτρωμέν. Εἰ γὰρ ὁ ἐπὶ τοῖς ὄντως καλοῖς ἀλαστονομούμενος, ἄλλοθεν καὶ ταλαίπωρος, καὶ πάντων ἐκείνων τὸν μισθὸν ἀπόλλυσιν· ὅ ἐν τοῖς μῆδῃ ὡσαν ἐπαρμόμενος, καὶ διὰ τὴν σικὴν καὶ τὸ ἄνοθος τοῦ χέρτου (τοῦτο γὰρ ἐστὶν ἡ παρούσα δόξα) εὐφρον ἑαυτὸν, πῶς οὐκ ἂν εἴη πάντων καταγιαλιστότερος. Ταῦτον ποῦν, ἔπερ ἄν τις ποίησει πτωχῆς καὶ πίνης, πάντα μὲν τὸν χρόνον λιμῶν τρέχόμενος, εἰ δὲ συμβεβῆκε ποτὲ μιαν νύκτα χρηστὸν θναρ ἰδεῖν, διὰ τοῦτο γαυρόμενος; Ἄθλιε καὶ ταλαίπωρε, τῆς ψυχῆς σοὶ διαφθερομένης χαλεπωτάτη νόσος, καὶ τὴν ἐσχάτην κενόμενος πενίαν, μέγα φρονεῖς, εἰ χρυσοῦ τάλαντα ἔχεις ἑσά καὶ ἑσά; εἰ τὴν πλῆθος ἀνθρώπων; Ἄλλὰ ταῦτα οὐ σά. Καὶ εἰ μὴ πεῖθῃ τοῖς ἑμοῖς ῥήμασι, ἀπὸ τῆς πενίας τὸν προλαβόντων μάλιστα. Ἐάν δὲ οὕτω μεθύσῃ, ὡς μῆτε ἐκ τῶν ἐτέροις συμβαινόντων ταῦτα παιδιώσεται, μικρὸν ἀνάμεινον, καὶ εἴη διὰ τὸν εἰς δὲ συμβαίνοντων ὄσιον εἶναι τοσούτων ὕδατος οὐ-

* Savil. τὴν ὑπερβολὴν... παραστήσει βουλόμενος, φησὶν. ἢ Morel. μελιζων. Ὅτιω γὰρ περὶ ἂν γράσει δεκτικὸν ὁ Παύλος φησὶν, Ἐν οὐκ ἦν ἄξιος ὁ κέρμοις. ἢ Morel ἑαυτοῦ ἀπαρκαλιζόμενος αὐτοῦς λέγειν.

medius autem vestrum stat, quem vos nescitis. 27. Hic est qui post me venturus est, qui ante me factus est, cuius non sum dignus ut solvami corrigiam calceamenti.

3. *Judeos testimonium Joannis B. postulantes, suam ipsi accusationem postularunt. —* Quid his opponere possunt Judæi? Contra hanc accusationem ne mutire quidem possunt, damnatio nulla venia averti potest, ipsi contra seipso sententiam tulerunt. Quomodo et qua ratione? Fide dignum putabant esse Joannem, et ita veracem, ut non modo cum de aliis, sed etiam cum de seipso testificaretur, credendus esset. Neque enim, nisi ea fuissent opinione, mississent qui interrogarent illum de seipso. Scitis enim nos illis tantum de seipsis loquentibus credere, quos omnium veracissimos esse putamus. Neque illud tantum ipsorum obstruit ore, sed animum quoque quo illum adorti sunt. Cum vehementi namque studio ipsum adierunt, licet postea mutati sint. Quæ ambo significans Christus dicebat: *Ille erat lucerna ardens, et vos voluistis ad horam exultare in ejus luce (Joan. 5. 35).* Et responso ejus fidelem ipsi conciliabat majorem. *Qui enim non querit gloriam suam, inquit, verax est, et injustitia in illo non est (Ibid. 7. 18).* Hic vero non quæsit, sed ad alium ipsos misit. Et qui misit fuerant ex fide dignioribus apud ipsos et ex primariis viris erant, ut nulla ipsis superesset excusatio aut venia quod Christo non eederent. Cur enim non obtemperastis iis quæ Joannes de illo dicebat? Vos misistis primores vestros, vos ipsorum opera interrogastis! vos audistis quid Baptista responderit. Omne studium, omnem diligentiam illi adhibuerunt, omnia scrutati sunt, omnesque protulerunt quos suspicabimini: et tamen ille cum libertate magna confessus est, se nec Christum, nec Eliam, nec prophetam illum esse. Neque hoc contentus, quis ipse esset docuit, et de baptismatis sui natura disseruit, quod nempe exiguum et vile esset, et præter aquam nihil amplius haberet, ostendens præcellentiam baptismatis a Christo dati. Protulit quoque Isaiam prophetam diu antea testificantem, illum Dominum, hunc servum et ministrum vocantem. Quid demum spereratur, ut adorarent eum, et confiterentur Deum? Quod autem testimonium non ex adulatione, sed ex veritate procederet, id et mores et philosophia testificantis ostendebant. Inde vero palam id erat, quod nemo proximum sibi præferat, neque si possit honorem sibi conciliare, alteri illum cedat, cum maxime tantus esset honor. Itaque Joannes, nisi Christus fuisset Deus, numquam hoc testimonium protulisset. Nam si hunc honorem, utpote naturam suam longe exsuperantem, ab se repulit: certe non alii naturæ inferiori illum tribuisset. *Medius autem vestrum stat, quem vos nescitis.* Hoc dixit, quia ille, ut par erat, quasi unus et turba populo admiscebatur, utpote qui ubique et festus et pompæ contemptum edoceat. Cognitionem autem hic dicit perfectam notionem, nempe quis esset, unde venisset. Illud vero, *Post me venturus est, sæpe posuit, ac si diceret: Ne pu-*

tetis totum in baptismate meo perfici. Si hoc perfectum esset, non alius post me veniret, alterum a futurus; sed hoc ad illud est præparatio quædam. Nostra sunt umbra et imago; illum venire oportet, qui veritatem afferat. Itaque illud, *Post me veniet, ejus dignitatem maxime ostendit.* Nam si hoc perfectum esset, non secundum quæreretur, *Ante me factus est;* hoc est, me honorabilior et clarior est. Deinde ne putarent præcellentiam ex comparatione indicari, ut nullam esse comparationem declaret, adjicit: *Cuius non sum dignus solvere corrigiam;* hoc est, Non solum ante me factus est, sed ita res est, ut ne quidem inter ultimos ejus famulos computari merear; calceamentum quippe solvere, extremum ministerium est. Quod si Joannes non est dignus qui corrigiam solvat, Joannes quo nullus major inter natos mulierum (Luc. 7. 28. Math. 11. 11): quo nos ipsi loco ponemus? Si is qui orbi æqualis, imo illo major erat (Quorum, inquit, dignus non erat mundus [Hebr. 11. 38]), se indignum esse ait qui inter ultimos ejus ministros computetur: quid nos dicemus, qui malis innumeris onusti sumus, qui tantum distamus a Joannis virtute, quantum terra distat a caelo?

4. Hic ergo se indignum esse ait qui solvat corrigiam calceamenti. Inimici autem veritatis in tantam prorumpunt insaniam, ut dicant se nosse illum, ut ipse se novit. Qua amentia quid deterius? qua arrogantia quid furiosius? Bene dixit sapiens quidam: *Principium superbiæ non nosse Dominum (Eccli. 10. 14).* Non dejectus nec diabolus effectus fuisset diabolus ille, qui ante diabolus non erat, nisi hoc morbo captus fuisset. Hoc illum a pristina fiducia deiecit, hoc in gebennam demisit, hoc ipsi caput omnium malorum fuit. Hoc quippe vitium omnem animi virtutem labefaciat, elemosinam nempe, orationem, jejunium, quidvis aliud. *Excelsium in hominibus, inquit, impurum est apud Dominum.*

Superbia omni vitio pejor. Homo arrogans acriter redarguitur. — Non fornicatio igitur, non adulterium tantum hominem polluit, sed etiam et multo magis superbia. Quare? Quoniam fornicatio licet venia indigna sit, potest tamen quis concupiscentiam prætereundere: arrogantia vero nullam habet causam, non obtentum, quo vel venie umbram mereatur: sed nihil aliud est quam mentis eversio, morbus gravissimus ex una insipientia ortus. Nihil enim insipientius arrogante homine, etsi opulentissimus sit, etsi externa illa sapientia admodum instructus, quantumvis potens, etiamsi ea omnia quæ hominibus expectanda videntur obtineat. Nam si is qui de veris bonis superbit, infelix ac miser, omnium illorum mercedem amittit; qui de iis quæ nihil sunt extollitur, qui ex umbra et fœni flore, id enim est inanis gloria, sese inflat, quemodo non omnium maxime ridiculus sit, cum idipsum agat quod pauper et mendicus, qui

1 Quæ intra parentheses includuntur, aliter habentur in Morel., nempe: *Paulus enim, de juris loquens, dicit, « Quorum dignus non erat mundus. »*

semper famelicus, si semel lætum somnium noctu viderit, idco gloriatur? Infelix et miser, dum anima tua gravissimo morbo corrumpitur, extrema paupertate laborans, altum sapis, quod tot talenta auri habeas, quot servorum turbam! Verum hæc non tua sunt. Si mihi non credis, aliorum divitum experientia id edisce. Siu ita ebrius es, ut hujusmodi exemplis non instituaris, paululum expecta, et experimento tuo edices, nihil hinc tibi utilitatis accedere, quando animam efflans, nec horæ nec momenti unius dominus, hæc invitus presentibus relinques, iisque saepe quibus nolles. Multis enim nec de iis disponere permissum fuit, sed repente migrarunt, dum iis frui optarent, nec concessum illis est, sed abstracti, ac per vim abducti, aliis, quibus minime volebant, ea relinquerunt. Quod ne nobis accidat, hinc jam, dum per valetudinem licet, mittamus in civitatem nostram. Illo enim tantum modo his frui poterimus, alias mi-

nime: sic in tutissimum locum recedemus. Nihil enim, nihil utique potest ea istine auferre, non mors, non testamenta, non hereditatum successio, non sycophantia vel iustitia; sed qui hinc abscedit multa secum ferens, iis perpetuo fruetur. Quis ergo sic miser est, qui nolit cum pecuniis suis æternum deliciarum? Transferamus ergo divitias nostras, illic deponamus. Non nobis opus erit asinis, camelis, curribus, non navibus ad hæc transvehenda: hæc difficultate nos eripuit Deus; sed opus tantum habemus pauperibus, claudis, cæcis, infirmis. His talis comportatio demandata est: hi pecunias transmittunt in cælum; hi talium possessores opum in æternorum hereditatem bonorum perducunt; quam nos omnes assequi contingat gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri gloria, una cum Spiritu sancto, nunc et sæmp, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XVII.

28. *Hæc facta sunt in Bethania¹ trans Jordanem, ubi erat Joannes baptizans. 29. Altera autem die videt Jesum venientem ad se, et ait: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.*

1. Magnum bonum fiducia et loquendi libertas, omniaque Christi confessioni postponere; ita magnum et mirabile, ut Filius Dei unigenitus talem hominem coram Patre prædicet: terti non æqualis sit merces. Tu enim confiteris in terra; ille vero confitetur in cælis: tu hominibus presentibus; ille coram Patre et angelis omnibus. Talis erat Joannes: non multitudinem, non gloriam, non aliud quidvis respiciebat; sed hæc omnia calcabat, et cum ea qua par erat libertate quæ Christi erant omnibus prædicabat. Ideo locum indicat evangelista, ut vocalissimi præconiis fiduciam ostenderet. Non domi, non in angulo, non in deserto², sed ad Jordanem in medio multitudinis, presentibusque omnibus qui ab ipso baptizabantur (aderant enim Judæi), mirabilem illam de Christo prædicavit confessionem sublimibus, magnis arcanisque plenam dogmatibus, quod non esset ipse dignus qui corrigiam calcamenti ejus solveret. Quomodo autem id agit? His nempe verbis: *Hæc in Bethania facta sunt*. Accuratoriis autem exemplaria habent, *In Bethabara*. Nam Bethania non est trans Jordanem, neque in deserto, sed prope Jerusalem. Loca autem alia etiam de causa significant. Cum enim res non antiquas, sed quæ paulo ante contigerant, narraturus esset, illos qui aderant et viderant ditorum testes advocat, exque locis testimonium accipit. Cum enim fideret se nihil veritatis addere, sed ea quæ gesta fuerant vere et simpliciter enarrare, a loco testimonium accipit, quæ non levis, ut dixi,

futura erat veritatis demonstratio. *Altera autem die vidit Joannes Jesum venientem ad se, et ait: Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi*. Distribuerunt tempora evangelistæ: Matthæus tempora quæ Joannis Baptiste vincula præcesserunt breviter transcurrens, ad sequentia properat; Joannes autem evangelista non modo hæc non breviter prætercurrit, sed in his maxime immoratur. Ille, postquam venit Jesus e deserto, intermediis omissis; verbi gratia, quæ Joannes loquutus est, quæ mittentes Judæi dixerunt; cæterisque missis omnibus, statim transit ad carcerem: *Cum audisset, inquit, Jesus, quod traditus esset Joannes, recessit inde (Matth. 14. 13)*. Joannes vero non sic, sed profectorem in desertum tacuit, ut pote a Matthæo narratum; ea vero quæ post descensum ex monte gesta sunt narravit, et multa prætercurrens adjicit: *Nondum enim missus fuerat Joannes in carcerem (Joan. 3. 24)*. Et cur, inquit, nunc Jesus venit ad Joannem non semel, sed bis? Nam Matthæus quidem necessario illum ad baptisma venisse dicit; id quod ostendens Jesus adjicit: *Sic decet nos implere omnem justitiam (Matth. 3. 15)*. Joannes vero iterum venisse illum dicit post baptisma; id quod palam facit his verbis: *Ego vidi Spiritum descendentem quasi columbam, et manentem super eum (Joan. 1. 32)*. Cur ergo venit ad Joannem? Non modo enim venit, sed et illum adiit. *Cum veniret, inquit, ad eum, vidit eum*. Cur ergo venit? Quia ille ipsum cum multis baptizavit, ita ut nemo suspicaretur ipsum eadem de causa, qua alii, ad Joannem accessisse, ut scilicet peccata confiteretur, et in penitentiam ablueretur in flumine. Ideo accedit, dans Joanni locum, ut talem amoveret suspicionem. Nam cum dicit, *Ecce agnus Dei, qui tollit peccatum mundi*, totam illam depellit suspicionem. Qui enim ita purus est, ut aliorum peccata possit abluere, is, ut palam est, non ut peccata sua confiteatur a credit, sed ut admirando illi præconi occasione præbeat, ut secunda repetitaque voce

¹ Aliqui legunt, in *Bethabara*: sic in accuratoriis exemplaribus legitur, inquit infra Chrysostomus, qui addit Bethaniam non trans Jordanem esse, sed prope Jerusalem. Quidam putant aliam hic Bethaniam memorari, quæ sit trans Jordanem.

² Illud, non in deserto, deest in iurinis.

ἐν. δεσφωραγῶν, καὶ οὐδὲ ὥρας μίαι, μηδὲ βο-
πῆς βραχείας κύριος ὢν, ἄνωγος εἰς τοὺς παρόντας αὐτὰ
καταλείπει, καὶ τοὺτους πολλὰκις, ὡς οὐκ ἐθέλεις.
Πολλοὶ γὰρ οὐδὲ ἐπισημαίνονται περὶ αὐτῶν συνεχωρή-
ησαν, ἀλλ' ἀπήλθον ἀβρόν, βουλόμενοι μὴ αὐτῶν
ἀπολαύειν, οὐ συγχωροῦμενοι δὲ, ἀλλὰ ἐλκόμενοι, καὶ
ἐτίροι; αὐτῶν ἐξιστάμενοι, καὶ μετὰ βίας παραχω-
ροῦντες ὡς οὐκ ἐβούλοντο. Ὅποτε ἴνα μὴ πάθωμεν,
ἐντεῦθεν ῥῆθ' ἐβρωμένοι καὶ ὕγιαίνοντες, διατεμψώ-
μεθα ἀπὸ πρῶ; τὴν πόλιν τὴν ἡμέτεραν. Ὅτω γὰρ
αὐτῶν ἀπ' αὐτοῦ ἀπολαύμεθα μόνον, ἐτίροι; δὲ ἀπολαύ-
μῳς· οὕτως εἰς ἀστυλὸν καὶ ἀσφαλὴ τόπον αὐτὰ ἀπο-
θεύμεθα. Οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστιν οὐδὲν ἕκει τῶν
δυναμῶν αὐτὰ ἀφελῶσθαι· οὐκ ἔστι θάνατος, οὐκ
εἰσὶν ἀληθεῖς διαθήκαι, οὐκ εἰσὶ διάδοχοι κλήριον, οὐ
συκοφανταί καὶ ἐπιβουλαί· ἀλλὰ τὸν ἀπελθόντα ἐν-
τεύθεν πολλὰ ἐπιφερόμενοι, διαπαντὸς ἔστιν αὐτὰ

* Quidam αὐτὰ παραμύπτει.

καρποῦσθαι. Τίς οὐκ οὕτως ἄθλιος, ὡς μὴ θελήσει
τοὺς χρεμάτιν ἐντροπῶν τοῖς ἐαυτοῦ θελοῦσι; Μετα-
κομισαμεν τοῖνυν ἡμῶν τὸν πλοῦτον, καὶ μεταδώμεν
ἐκεῖσιν. Οὐκ ἄνωγος ἡμῖν δεήσει, καὶ καμῆλων, καὶ
ὄχημάτων, οὐδὲ πλοῦτον πρὸς τὴν τοιαύτην μετάθειν·
καὶ γὰρ καὶ ταύτης ἡμᾶς τῆς δυσκολίας ἀπήλλαξεν ὁ
θεός· ἀλλὰ πνεῦτον ἡμῖν δεῖ μόνον, τὸν χωλοῦν, τὸν
ἀναπνεῖον, τὸν ἀβρόστον. Αὐτοὶ τὴν τοιαύτην εἰσὶν
ἐγκρατεῖς μεταθέσειν· οὗτοι τὰ χρεμάτια παρα-
πέμπουσιν εἰς τὸν οὐρανόν, οὗτοι τοῖς τῶν τοιοῦτων
χρημάτων κυρίους εἰς τὴν [96] τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν
κλῆρονομίαν εἰσάγουσιν· ἥς γένοιτο πάντα; ἡμᾶς
ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπῶς τοῦ Κυρίου ἡμῶν
Ἰησοῦ Χριστοῦ, δεῖ οὐ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα,
ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς
αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

b Οὐν deest in mss. plurimis.

OMIΛΙΑ ΙΖ'.

Ταῦτα ἐγένετο ἐν Βηθανίᾳ * πέραν τοῦ Ἰορδάνου,
ἅπου ἦν Ἰωάννης βαπτίζων. Τῇ ἐκείνῳν βλέ-
πει τὸν Ἰησοῦν ἐρχόμενον πρὸς αὐτόν, καὶ λέ-
γει· « Ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ, ὁ αἴρων τὴν
ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου.»

α'. Μίγα ἀγαθὸν παρήρησας καὶ ἐλευθεροτομῆν,
καὶ πάντα δεύτερα τίθεσθαι τῆς ὁμολογίας τῆς εἰς τὸν
Χριστόν· οὕτω μίγα καὶ θαυμαστὸν, ὡς τὸν Ἰῶν τοῦ
θεοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν τοιοῦτον ἀνακρῦτταν ἐπὶ
τῷ Πατρὶ, καίτοι γε οὐκ ἴση ἢ ἀντίθεσις. Σὺ μὴ γὰρ
ἐπὶ ὁμολογεῖς ἐπὶ τῆς γῆς, αὐτὸς δὲ ὁμολογεῖ ἐν τοῖς ὕ-
ράνοις· καὶ οὐ μὴ ἀνθρώπων παρόντων, αὐτὸς δὲ
ἐπὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τῶν ἀγγέλων ἀπόντων. Τοιοῦτος·
ὁ Ἰωάννης ἦν, οὐ πλήθως, ὡς ὅδεον, αὐκ ἄλλο οὐδὲν
τῶν ἀνθρωπίνων φερόμενος, ἀλλὰ ταῦτα πάντα κατα-
παύων, καὶ μετὰ τῆς προσηκούσης ἐλευθερίας τὰ περὶ
τοῦ Χριστοῦ πᾶσιν ἀνακρῦτταν. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ
τὸν τόπον ἐπισημαίνεταί ὁ Εὐαγγελιστῆς, ἵνα τὴν
παρήρησαν δείξῃ τοῦ μεγαλοφώνου κηρύκτος. Οὐ γὰρ
ἐν οἴκῳ, οὐδὲ ἐν γυνί, οὐδὲ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἀλλὰ τὸν
Ἰορδάνῳν καταλόντων ἐν μέσῳ τῷ πλήθει, παρόντων
ἀπόντων τῶν ὑπ' αὐτοῦ βαπτίζομένων (βαπτίζοντι
γὰρ ἐπέτταν οἱ Ἰουδαῖοι), τὴν θαυμαστὴν ἐκείνην
ἀνεκρῦτταν ὁμολογίαν περὶ τοῦ Χριστοῦ, τὴν τῶν
ὀφθῶν καὶ μεγάλων καὶ ἀπορρήτων γήμουσαν δογμα-
των, καὶ ὡς οὐκ εἴη ἱκανὸς λῦσαι τὸν ἱμῶνα τοῦ ὑπο-
δήματος αὐτοῦ. Πῶς οὖν τοῦτο ποιεῖ; Ἐπάγων καὶ
λέγων· Ταῦτα ἐγένετο ἐν Βηθανίᾳ. Ὅσα δὲ τῶν
ἀνεκρῦττων ἀκριβέστερον ἔχει. Ἐν Βηθανίᾳ, ἦ
ἦ γὰρ Βηθανία οὐχὶ πέραν τοῦ Ἰορδάνου,
οὐδὲ ἐπὶ τῆς ἐρήμου ἦν, ἀλλ' ἐγγύς που τῶν Ἰερο-
σολύμων. Τίς δὲ τόπος καὶ δεῖ ἐτέρων αἰτίων ἐπι-
σημαίνεται. Ἐπειδὴ γὰρ πράγματα οὐ παλαιὰ ἐ-
ργεῖσθαι ἐμελλεν, ἀλλὰ πρὸ μικροῦ συμβάντα τοῦ
χρόνου, τοὺς παρόντας; καὶ θεωμένους μάρτυρας
πᾶσαι τῶν λεγομένων, καὶ ἀποδείξειν καὶ ἀπὸ πῶν
τόπων παρέχεται. Θαυρῶν γὰρ ὅτι οὐδὲν παρ' ἐαυτοῦ
προσειπεῖ τοὺς λεγομένους, ἀλλὰ τὰ θῆτα ἀπλῶς
ἔκπντα μετὰ ἀληθείας ἐξηγεῖτο, τὴν ἀπὸ τῶν τόπων
μαρτυρίαν παραλαμβάνει, ἀποδείξειν. ὅτι ἴσθη, οὐ
τὴν τυχεύσαν τῆς ἀληθείας ἐσομένην. Τῇ ἐκείνῳν
βλέπει τὸν Ἰησοῦν ἐρχόμενον πρὸς αὐτόν, καὶ
λέγει· « Ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρ-
τίαν τοῦ κόσμου. Δεικνύμενον τοῦ; καίτοις οἱ εὐαγ-

γεῖσθαι· [97] καὶ ὁ μὲν Ματθαῖος τοὺς πρὶν ἢ δεθῆναι
τὸν Βαπτιστὴν Ἰωάννην χρόνους ἐπιμαρτυροῖ, ἐπιμαρτυροῖ
πρὸς τοὺς ἐξῆς· ὁ δὲ εὐαγγελιστῆς Ἰωάννης οὐ μόνον
οὐκ ἐπιμαρτυροῖ, ἀλλὰ τοῦτος μάλιστα καὶ ἐνδια-
τρέφει. Κάκεινος μὲν μετὰ τὸ εἰλεῖν τὸν Ἰησοῦν ἀπὸ
τῆς ἐρήμου, τὰ μεταξὺ σωπήσας, οἶον δεσὶ ὁ Ἰωάννης
ἐβήγατο, δεσὶ οἱ Ἰουδαῖοι ἀποσιταίαντες ἔλεγον, καὶ
τὰ ἄλλα πάντα συνεμῶν, μετεπήδησαν εὐθέως ἐπὶ
τὴν δεσμοκτήριον· Ἀκούσας γὰρ, φησὶν, ὁ Ἰησοῦς
οὐκ παρεδόθη Ἰωάννη, ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν. Ὁ
δὲ Ἰωάννης οὐκ οὔτως, ἀλλὰ τὴν μὴ εἰς τὴν ἐρημον
ὄδον ἀπεσιώπησεν, ἅτε ὑπὸ τοῦ Ματθαίου λεχθεῖσαν·
τὰ δὲ μετὰ τὴν κάθοδον τὴν ἀπὸ τοῦ θρους γενομένην
δηγεῖται, καὶ πολλὰ διελέθη, τὸς ἐπάγει· Οὐκ γὰρ
ἦν βεβλημένος ὁ Ἰωάννης εἰς τὴν φυλακήν, καὶ
τίνας ἔνεκεν, φησὶ, νῦν παραγίνεται πρὸς αὐτόν ὁ
Ἰησοῦς, καὶ οὐκ ἀπαξ, ἀλλὰ καὶ δεύτερον τοῦτο
ποιεῖ; Ὁ μὲν γὰρ Ματθαῖος ἀναγκαῖον αὐτοῦ τὴν
παρουσίαν γιγνήσθαι λέγει διὰ τὸ βάπτισμα· δεῖ
τοῦτο δεκτικὸν καὶ ὁ Ἰησοῦς ἐπάγει καὶ λέγει, οὐ
οὕτω πρῶτον· ἐστὶν ἡμῖν κληρονομία πᾶσαν δι-
καιοσύνην. Ὁ δὲ Ἰωάννης καὶ πάλιν αὐτὸν παρα-
γοῖναι δεκτικὸν μετὰ τὸ βάπτισμα καὶ τοῦτο ἐντεῦθεν
ἐδήλωσεν λέγων· ἐγὼ Τεθῆμαι ἰ το Πνεῦμα κατα-
βαῖνον ὡσεὶ περιστέρον, καὶ μένον ἐπ' αὐτόν. Τί-
νος οὖν ἔνεκεν παραγίνεται πρὸς τὸν Ἰωάννην; Ὅδὲ
γὰρ ἀπλῶς ἦλθεν, ἀλλὰ πρὸς αὐτόν ἐπεροῦτο. Ἐρχό-
μενον γὰρ, φησὶ, πρὸς αὐτόν, βλέπει αὐτόν. Τίτος
οὖν ἔνεκεν ἔρχετο; Ἐπειδὴ αὐτὸς αὐτὸν ἰδάντις μετὰ
πολλῶν, ὡς τε μεγάλα ὑποτιμῶσιν οὐδὲ τῆς αὐτῆς
αἰτίας ἀγ' ἥς καὶ εἰ ἄλλοι πρὸς τὸν Ἰωάννην ἠελί-
πετο, ὡς οὖν; ἀμαρτήματα ἰσομολογησάμενοι; καὶ εἰς
μετάνοιαν λουσόμενοι ἐν τῷ ποταμῷ. Διὰ τοῦτο παρα-
γίνεται, δεδούς ἅμα καὶ τῷ Ἰωάννῳ ταῦτην πάλιν θεω-
ρήσασθαι τὴν ὄψον· αὐν. Καὶ γὰρ τῷ εἰπεῖν, Ἰδὲ ὁ
ἀμνὸς τοῦ θεοῦ, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου,
πᾶσαν ταύτην ἀναίει τὴν ὑπόψιν. Ὁ τοῖνον οὕτω κα-
θαρό; ὡς καὶ τὰ ἐτέρων ἀμαρτήματα ἀπολύσει καὶ ἐ-
νασθαί, εὐθὺς οὖν οὐκ ὡς τε ἰσομολογησάσθαι ἀμαρ-
τήματα παραγίνεται, ἀλλ' ὡς τε δοῦναι ἀφορμὴν ἐκείνῳ
τῷ θαυμαστῷ κηρύκῳ, καὶ δευτέρῳ φωνῆ τῆς τὰ πρῶ-

a Sic Sav. et mss. plurimi. Mor. vero dicitur δεῖ, οὐ μόνον.
e Savil. et onkl. 703 et 706 γεγῆσθαι φησὶ δεῖ τὸ βαπτί-
σμα. Ἐπάγει γὰρ ὁ Ἰησοῦς, οὐ ὄντως πρῶτον. f Savil. ἰ-
τεῖθεν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν. Ἐγὼ γὰρ, φησὶ, ταύτῃσι. Morcl. ἔξῃ οὐ
ἰτεῖθεν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν. g Alii Ἰωάννην ἔπηγετο. h Quidam ἀπολύουσα.

d Aliqui ἐν Βηθανίᾳ. b Savil. οὕτως ἐκ τῶν τοῦ. c Οὐδὲ
ἐν ἁμαρτίᾳ deest in plurimis

τερα ἀκροῦσιν ἀκριβέστερον ἐθέτειν τὰ εἰρημμένα, καὶ προσθίνειν ἕτερα πάλιν. Τὸ δὲ, ἴδε, εἴρηται, διὰ τὸ πολλοῦ; πολλάκι; ἐπιζητεῖν αὐτὸν ἀπὸ τῶν εἰρημμένων καὶ ἀπὸ μακροῦ τοῦ χρόνου. Διὰ τοῦτο παρόντως δίκαιον αὐτὸν οὕτως καὶ λέγει, ἴδε· ὁ γὰρ οὕτως οὕτως ἐστὶν ὁ πάλαι ζητούμενος. Οὕτως ὁ ἀμύνης. Ἀμύνει δὲ αὐτὸν καλεῖ, τῆς προφητείας ἀναμνηστικῶν Ἰουδαίων τῆς Ἰσραὴλ καὶ τῆς σκιάς τῆς κατὰ τὸν Αὐτοῦ, ἴν' ἀπὸ τοῦ τύπου μάλλον τῶντος προσάγεται πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Ἐκείνους μὲν οὖν ὁ ἀμύνης οὐδὲν καθάπαξ ἀμαρτιῶν ἔλαθεν· οὕτως δὲ τῆς οὐκουμένης ἀπάσης. Κινδυνεύουσαν γὰρ αὐτὴν ἀπολέσαι, ταχέως αὐτὴν ἀπέβλαψε τῆς ὀργῆς τοῦ Θεοῦ. Οὕτως ἦν περὶ οὗ εἶπον· Ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος, ἔμπαροσθὲν μου γέγονεν.

β. 198] Ὅραξί κἀναυθα πῶς τὸ ἔμπαροσθὲν ἐρμηνεύεται; Εἰπὼν γὰρ ἀμύνει, καὶ οὕτως ἀφείρει τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου, τότε φησὶ, οὗ ἔμπαροσθὲν μου γέγονε, δηλῶν, οὗ τοῦτοῦ ἐστὶν τὸ, ἔμπαροσθὲν, τῶν τῆς ἀμαρτίας; λαβεῖν τοῦ κόσμου, τὸ βαπτίζειν ἐν Πνεύματι ἁγίῳ. Ἡ μὲν γὰρ ἐμὴ παρουσία πλέον οὐδὲν εἶχε τοῦ κηρύττειν τὸν κοινὸν τῆς οὐκουμένης εὐεργετήν, καὶ τὸ τοῦ ὕδατος· βαπτισμα παρασχέιν· ἢ ἐδούτου, τὸ καθάριον πάντας ἀνθρώπους καὶ χαρισάσθαι τοῦ Παρακλήτου τὴν ἐνέργειαν. Ὅπως ἔμπαροσθὲν μου γέγονε· τουτέστιν, ἰδεύθη μου λαμπρότερος, Ὅτι πρῶτος μου ἦν. Αἰσχυρίζουσαν οἱ Παύλου τοῦ Σαμοσατεύου τὴν μαριαν διαβάτῳ αἰ, πρὸς οὕτω φανερὰν ἀλήθειαν ἀνθίσταται. Κἀγὼ οὐκ ἔβειν αὐτόν· Ὅρα πῶς ἀντιποικον ἐναυθα τὴν μαρτυρίαν ἐργάζεται, δεικνύς αὐτὴν οὐκ ἀνθρωπίνως οὕσαν φίλιαν, ἀλλ' ἐξ ἀποκαλύψεως θείας γεγεννημένην. Οὐκ ἔβειν γὰρ αὐτόν ἐγὼ, φησὶ. Πῶς οὖν ἂν εἴη; ἀξιόπιστος μάρτυς; πῶς δὲ ἂν καὶ ἔτιμους διδάσκει αὐτὸς ἀγνοῦν; Οὐκ εἶπαν, Οὐκ οἶδα αὐτόν, ἀλλ', Οὐκ ἔβειν αὐτόν· ὥστε ταύτην μάλιστα ἀξιόπιστος ἂν γένοιο. Πῶς γὰρ ἂν ἐχαρίσατο τῷ ἀγνοομένῳ; Ἄλλ' ἴνα γανερωθῇ τῷ Ἰσραήλ, διὰ τοῦτο ἤθεον βαπτίζω ἐν ὕδατι. Οὐ ἴσταν αὐτὸς· βαπτισματὸς ἰδεῖτο, οὐδὲ ἄλλῃ τινὰ αἰτίαν ἐγενέκλεινο τὸ λουτρὸν, ἢ τὸ προσδοκῆσαι οὗ τῆς Χριστόν πιστεῖαι τοῖς λοιποῖς ἀπασιν. Οὐ γὰρ εἶπεν, ἴνα καθάρω τοὺς βαπτισομένους, οὐδ', ἴνα ἀπαλλάξω ἀμαρτημάτων ἡθλον βαπτίζω, ἀλλ', ἴνα γανερωθῇ τῷ Ἰσραήλ. Ἦν γὰρ, εἰπέ μοι, τοῦ βαπτισματος χωρὶς οὐκ ἐνὶν κηρύττειν, καὶ ἐπαγαγεῖσθαι τοὺς ὄχλους; Ἄλλὰ βῆβαιος οὕτως οὐδαμῶς· β. Οὐδὲ γὰρ ἂν οὕτω συνδράμω ἀπαντες, εἰ βαπτισματος χωρὶς τὸ κηρυγμα ἐγένετο· οὐκ ἂν ἐμαθον τὴν ἀπὸ τῆς συγκρίσεως ὑπεροχὴν. Τὸ γοῦν πλῆθος ἐξήρχετο, οὐκ ἀκούσομενον ὡς ἐλεγεν· ἀλλ' ἐ. βαπτισοσθαι ἐρημιολογοῦμενοι τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν. Παραγενόμενοι δὲ, ἰδεδάκοντο τὰ περὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ βαπτισματος τὸ διάφορον· Ἐ. Καίτοι τοῦ Ἰουδαίου τοῦτο σεμνότερον ἦν, καὶ διὰ τοῦτο πάντας ἐπέτρεχον· ἀλλ' ὅμως καὶ οὕτως ἀτέλεις ἦν. Πῶς οὖν οὐ ἔγνωσαν αὐτόν; Διὰ τῆς τοῦ Πνεύματος καθόδου, φησὶ. ἴνα δὲ μὴ τὴν νομίση πάλιν, οὗ ἐν χρεῖε καθιστῆται τοῦ Πνεύματος, καθάπερ ἡμεῖς, ἀκούσον πῶς καὶ ταύτην ἀναίρει τὴν ὑπόψιν, δεικνύς οὗ ἢ τοῦ Πνεύματος καθόδου ὅτι τοῦ κηρύττειν τὸν Χριστόν μόνον ἐγένετο. Εἰπὼν γὰρ, Κἀγὼ οὐκ ἔβειν αὐτόν, ἐπήγαγεν· Ἄλλ' ὁ πέριψας μου βαπτίζειν ἐν ὕδατι, ἐκεῖνός μοι εἶπεν· Ἐφ' ὅν ἂν ἴδης τὸ Πνεῦμα καταβαῖνον, καὶ μόνον ἐπ' αὐτόν, ἐκεῖνός ἐστιν ὁ βαπτίζων ἐν Πνεύματι ἁγίῳ. Ὅρα; οὗ ἐτι τοῦ

ἔργον τοῦ Πνεύματος ἦν τὸ δεῖξαι τὸν Χριστόν; Ἦν μὲν καὶ ἡ [99] τοῦ Ἰωάννου μαρτυρία ἀνύποπτος. Βουλόμενος δὲ αὐτὴν ἀξιοπιστοτεῖα ποιῆσαι, ἀνήγαγεν αὐτὴν ἐπὶ τὸν Θεὸν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον. Ἐπειδὴ γὰρ ἐμαρτύρησεν ὁ Ἰωάννης οὕτω μίγα τι καὶ θαυμαστὸν. καὶ ἱκανὸν τοὺς ἀκούοντας ἐκπλήξαι πάντας, οὗν ἂ ἐτι ὅτι οὐκ οὐκ οὐκ ἀπάσης τὰς ἀμαρτίας λαμβάνει μόνος αὐτός, καὶ οὗ πρὸς τοσοῦτον ἀρετὴ λυτῶρον τῆς δωρεῆς τὸ μέγεθος, κατασκευάζει λοιπὸν ταύτην τὴν ἀπόφασιν. Ἡ δὲ κατασκευὴ, οὗ ἴδεις ἐστὶ τοῦ Θεοῦ, καὶ οὗ οὗ ἰδεῖτο βαπτισματος, καὶ οὗ ἔργον τῆς τοῦ Πνεύματος καθόδου γέγονε, τὸ ἔβηλον αὐτόν ποιῆσαι μόνον. Οὐ γὰρ ἦν τῆς τοῦ Ἰωάννου δυνάμεως Πνεῦμα δόξαι; καὶ ἔβηλοις τοῦτο ὁ βαπτίζομενος ὡς αὐτοῦ λέγοντες· Ἄλλ' οὐδὲ εἰ Πνεῦμα ἄγιον ἐστὶν ἡκούσαμεν.

Οὐκ ἄρα τοῦ βαπτισματος ἰδεῖτο ὁ Χριστός, οὐκ ἐκείνου, οὐκ ἐτέρου τινός· ἀλλὰ μάλλον ὁ βάπτισμα ἐχρῆξεν τῆς δυνάμεως τοῦ Χριστοῦ. Τὸ γὰρ ἐλλείπον τοῦτο ἦν τὸ κεφάλαιον πάντων τῶν ἀγαθῶν, τὸ Πνεῦμα ἀξιοθῆναι ἐν βαπτίζομενον. Ταύτην οὖν τὴν τοῦ Πνεύματος χορηγίαν προσέθηκε παραγενόμενος. Καὶ ἐμαρτύρησεν ὁ Ἰωάννης, λέγων, οὗ ἴδωμαι τὸ Πνεῦμα καταβαῖνον ὡς περὶ ἄνθρωπον, καὶ μόνον ἐπ' αὐτόν. Κἀγὼ οὐκ ἔβειν αὐτόν· ἀλλ' ὁ πέριψας μου βαπτίζειν ἐν ὕδατι, ἐκεῖνός μοι εἶπεν· Ἐφ' ὅν ἂν ἴδης τὸ Πνεῦμα καταβαῖνον, καὶ μόνον ἐπ' αὐτόν, οὗτός ἐστιν ὁ βαπτίζων ἐν Πνεύματι ἁγίῳ. Κἀγὼ ὄρακα καὶ μεμαρτύρηκα οὗ οὗτός ἐστιν ὁ ἴδεις τοῦ Θεοῦ. Συνεχῶς δὲ τὸ, Οὐκ ἔβειν αὐτόν, τίθηται, οὐκ ἀπλῶς οὐδὲ εἰκῆ, ἀλλ' ἐπειδὴ συγγενὴς αὐτοῦ ἦν κατὰ σάρκα. Ἰδοὺ γὰρ, φησὶ, Ἐβισσάρες ἡ συγγενὴς ἰ σον καὶ αὐτὴ συνιστήσθαι ὄρα. ἴν' οὖν μὴ δόξῃ χαρίζεσθαι διὰ τὴν συγγένειαν, συνεχῶς φησὶ τὸ, Οὐκ ἔβειν αὐτόν. Καὶ κατὰ λόγον δὲ τοῦτο συνίσταται. Καὶ γὰρ τὸν ἄπαντα χρόνον ἐπὶ τῆς ἐρήμου διέτριβεν, ὡν τῆς πατρῴας οἰκίας ἐκτός. Πῶς οὖν, εἰ οὐκ ἔβει αὐτόν πρὸς τῆς τοῦ Πνεύματος καθόδου, καὶ εἰ τότε πρῶτον αὐτόν ἐγνώρισε, πρὸ τοῦ βαπτισματος διεκώλιεν αὐτόν λέγων, Ἐγὼ χρεῖαι ἔχω ἐπὶ σοῦ βαπτισθῆναι; Τοῦτο γὰρ τεκμήριον καὶ σφόδρα αὐτόν εἰδέναι ἦν. Ἄλλ' οὐκ ἔμπαροσθην καὶ πρὸ πολλοῦ τοῦ χρόνου, καὶ εἰκότως. Τὰ μὲν γὰρ θαύματα, ὅσαπερ παιδὸς βντος ἐγένετο, οὗν τὰ περὶ τοὺς Μάγους, καὶ τὰ ἄλλα ὅσα τοιαῦτα. πρὸ πολλοῦ συμβεβῆκει τοῦ χρόνου, τοῦ Ἰωάννου σφόδρα καὶ αὐτοῦ παιδὸς βντος· ἐν δὲ τῷ μεταξὺ πολλοῦ γενομένου τοῦ χρόνου, εἰκότως πᾶσι ἀγνωστοὺς ἐτύχχανε. Ἐπει εἰ γινώσκουσ ἦν, οὐκ ἂν εἶπεν, ἴνα γανερωθῇ τῷ Ἰσραήλ, διὰ τοῦτο ἤθεον βαπτίζω.

γ. Ἐτεῦθεν ἦμιν λοιπὸν ὅβηλον, οὗ καὶ τὰ σημεῖα ἐκεῖνα, ἢ παιδικὰ εἶναι φασι τοῦ Χριστοῦ, φεῦδῃ καὶ πλάσματ' ἐστὶν ἐπισημασθέντων ἐστίν. Εἰ γὰρ ἐκ πρώτης ἀρχαίμενος ἡλικίας ἔδωκα μόνον ὄραται, οὐκ ἂν οὗτε Ἰωάννης αὐτόν ἐγνώσκειν, οὐδὲ τὸ λοιπὸν πλῆθος ἐξέβητο ἐν διδασκαλίῳ τοῦ φανεροῦστος αὐτόν. Νῦν δὲ αὐτὸς [100] φησὶ, διὰ τοῦτο παραγενόμενος, ἴνα γανερωθῇ τῷ Ἰσραήλ· καὶ διὰ τοῦτο ἔλεγε πάλιν, Ἐγὼ χρεῖαι ἔχω ἐπὶ σοῦ βαπτισθῆναι. Ὑστερον δὲ ἔπει σαφίστερον μαθῶν, τοῖς ἐχρῆται αὐτόν ἐχρηστῆται λέγων· Οὕτως ἦν ὅν εἶπον· Ὁπίσω μου ἐρχεται ἀνὴρ, ὅς ἐμπαροσθὲν μου γέγονεν, οὗ καὶ, Ὁ πέριψας μου βαπτίζειν

* Savil. διέμνοι. Morel. et quidam mss. διαβέβημενος.
 ἢ Quidam ὄχλους βῆβαιος οὕτως; οὐδαμῶς. ἢ Savil. τοῦ βαπτισματος τὸ μέσον.

ἢ Quidam in quibusdam deest. ἢ Mollon deest in quibusdam mss. ἢ Ita Morel. Savil. et coll. 703, 716 τίθησι Τίνας ἐκείν καὶ διὰ τῆς συγγενείας αὐτοῦ ἦν. ἢ Savil. ἀγνωστοὺς ἦν. ἢ Ἄλλ' Ἰσραὴλ. Πῶς οὖν εἶπεν Ἰωάν.

que prius dicta fuerant in audientium animis alius imprimerentur, alioque rursus adjicerentur. Illud autem, *Eccc*, dictum est, quia multi saepe ex jam dictis et a multo tempore querebant eum. Ideoque presentem illum ostendit ac dicit, *Eccc*; ostendens illum ipsum esse qui jam olim querebatur. Hic est agnus. Agnum autem vocat, in mentem Judaeorum revocans prophetiam Isaie, necnon umbram illam Moysis tempore, ut per figuram illos magis ad veritatem adduceret. Ille quidem agnus nullius peccatum accepit; hic autem totius orbis terrarum peccata. Perclitantes quippe mundum cito ab ira Dei eripuit. 30. *Hic est de quo dixi, Qui post me venit, ante me factus est.*

2. Viden' etiam hic quo pacto vocem illam, *Ante*, interpretatur? Nam cum dixisset agnum, et ipsum tollere peccatum mundi, tunc ait, *Ante me factus est*; ostendens illud, *Ante*, sic explicandum esse, quod tollat peccata mundi, quod baptizat in Spiritu sancto. Adventus quippe meus nihil plus habuit quam quod commune orbis benefactorem predicaverim, et quod baptismum aquae ministraverim; hujus autem adventus opus illud est, purgare homines omnes, Paraeteli operationem largiri. Hic *Ante me factus est*; *habet*, me clarior apparuit, *quia prior me erat*. Erucescent illi qui Pauli Samosatani insanum errorem susceperunt (a), qui tam apertam oppugnant veritatem. 31. *Et ego nesciebam eum*. Vide quo pacto omnem hoc testimonio auferat suspicionem, ostendens illum non ex humana gratia et amicitia, sed ex divina revelatione proficisci. *Ego nesciebam eum*, inquit. Quomodo ergo fide dignus testis fueris? quomodo alios docebis, si ipse ignores? Non dixit, Non novi illum, sed, *Nesciebam eum*; ita ut hinc maxime fide dignus appareat. Quo pacto enim in ejus gratiam, quem ignorabat, loquutus fuerit? *Sed ut manifestetur in Israel, ideo veni baptizans in aqua*. Non ergo ille baptismate opus habebat; neque alia de causa lavacrum illud paratum fuerat, quam ut omnibus ad Christi fidem viam strerect. Non enim dixit, Ut baptizatos puros reddam, neque, Baptizatum veni, ut a peccatis liberem; sed, *Ut manifestetur in Israel*. Quid enim, quare? an sine baptismate non licebat predicare et populum attrahere? Verum non id ita facile fieri poterat. Neque enim ita concurrissent omnes, si predicatio sine baptismate fuisset; nec comparatione facta ejus praeminentiam edidissent. Siquidem multitudine exultat, non ut quae dicebat audiret: sed cur? Ut confitentibus peccata baptizarentur. Advenientes autem quae ad Christum spectabant docebantur, necnon baptismi differentiam. Hic enim erat Judaico praestantior; ideoque omnes accurrebant: attamen hic baptismus imperfectus erat. Quomodo igitur cognovisti eum? Per descensum Spiritus, inquit. Ne quis autem hinc existimet, illum Spiritu egisse, ut nos egeamus, audi quomodo hanc quoque suspicionem

(a) Dicebat Paulus samosatensis Filium nullam hypostasim habuisse aut quomam Maria nasceretur.

* In quibusdam legitur, an sine baptismate... et populum tam facile attrahere? nequaquam.

amoveat, ostendens Spiritus descensum ad praedicandum Christum solummodo fuisse. Cum dixisset enim, *Et ego non cognoscebam eum*, subjunxit: *Sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit: Super quem videris Spiritum descendentem, et manentem super eum, ille est qui baptizat in Spiritu sancto*. Viden' ad hoc venisse Spiritum sanctum, ut Christum ostenderet? Erat quippe etiam Joannis testimonium suspicione vacuum. Ut autem illud fide dignius exhiberet, ad Deum reduxit et ad Spiritum sanctum. Quis enim Joannes rem tantam, tam admirandam praedicavit, quae posset auditores omnes in stuporem conjicere; nempe quod ipse solus orbis peccata omnia tolleret, et quod doni magnitudo ad tantam redemptionem sufficeret: hanc demum sententiam firmat. Confirmatur autem ex eo quod sit Filius Dei, quod non eget baptismate, et quod ideo tantum Spiritus descendit, ut illum manifestaret. Non enim penes Joannem erat Spiritum dare, quod declarat ii qui ab ipso baptismum acceperant, dicentes: *Sed neque si Spiritus sanctus est audivimus (Act. 19. 2).*

Christus baptismate Joannis non egebat, sed Christo Baptisma. Quare Joannes B. frequenter dicit, nesciebam eum. — Non ergo baptismate Christus egebat, non illo, non alio; sed potius baptismate potentia Christi. Nam residuum caput erat omnium honorum, ut scilicet baptizatus Spiritu sancto dignaretur. Hoc Spiritus donum addidit ille cum adventu. 32. *Et testimonium perhibuit Joannes dicens: Vidi Spiritum descendentem sicut columbam, et manentem super eum*. 33. *Et Ego nesciebam eum: sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit: Super quem videris Spiritum descendentem, et manentem super eum, hic est qui baptizat in Spiritu sancto*. 34. *Et ego vidi, et testimonium perhibui, quia hic est Filius Dei*. Frequenter hoc utitur dicto, *Nesciebam eum*; nec sine causa, sed quia cognatus ejus erat secundum carnem. *Ecce Elisabeth, inquit, cognata tua, et ipsa concepit filium (Luc. 1. 36)*. Ne videretur ergo cognationis gratia loqui, frequenter dicit, *Nesciebam eum*. Ac vere ita res se habuit: nam toto vitae tempore in deserto versabatur extra paternam domum. Cur ergo, si ante Spiritus descensum non noverat eum, et si illum tunc primum novit, ante baptismum prohibebat eum dicens, *Ego a te debeo baptizari (Matth. 3. 14)*? Hoc enim signum erat Christum sibi probe notum fuisse. Verum non diu ante; et jure quidem. Nam miracula illa, quae dum puer esset Jesus facta sunt, nempe circa magos et similia, multo ante tempore contigerant, ipso quoque Joanne adhuc infante: per multum autem illud quod abhinc intercessit tempus, omnibus erat ignotus. Nam si notus fuisset, non dicturus erat, *Ut manifestetur in Israel, ideo veni baptizare*.

3. Hinc palam est signa illa quae Christo in pueritia facta feruntur, falsa et a quibusdam con-

* saviil., et Codd. 703, 706, sic habent..... * *Nesciebam eum.* Quae de causa. et ad quid? Cognatus ejus erat.

ficta esse (a). Nam si a puero miracula edidisset, Joannes non illum ignoravisset, nec reliqua multitudine opus habuisset doctore qui illum indicaret. Nunc autem ipse ait, se ideo venisse, *Ut manifestaretur in Israel*; atque ideo rursus dicebat, *Ego a te debeo baptizari*. Deinde, utpote qui clarius edidisset, turbis ipsum prædicavit dicens: *Hic erat quem dixi: Post me venit vir qui ante me factus est*; quoniam *Qui misit me baptizare in aqua*, ideoque me misit, *Ut manifestaretur in Israel*, ipse illi ante descensum Spiritus ipsam revelavit. Quamobrem antequam adveniret dicebat: *Post me venit, qui ante me factus est*. Non ergo noverat illum antequam veniret ad Jordanem, omnesque baptizaret: sed quando baptizandus erat, tunc illum cognovit: ipso Patre illum prophetæ revelante, et Spiritu ipsum dum baptizaretur ostendente Judæis, quorum causa Spiritus descendit. Etenim ne Joannis testimonium contemneretur dicentis, *Prior me erat*, et, *In Spiritu baptizatus, et, Judicabit orbem* (Joan. 1. 30. 33. et 5. 17); Pater Filium prædicans, vocem emittit: Spiritus advenit, vocem in Christi caput petraheans. Quia enim ille baptizabat, hic baptizabatur, ne quis ex præsentibus illud de Joanne dictum esse putaret, venit Spiritus qui hanc suspicionem amoveret. Itaque cum dicit, *Nesciebam eum*, de præterito id intelligendum est tempore, non autem de eo quod baptismo proximum erat. Nam quo pacto prohibuisset eum dicens, *Ego a te debeo baptizari*? quomodo tanta loquutus fuisset? Cur ergo, inquit, non crediderunt Judæi? neque enim solus Joannes Christum viderat in columbæ specie. Quia etiamsi illi viderant, at res hujusmodi non corporeis tantum oculis opus habent, sed potius mentis, ne inania phantasia esse putaretur. Nam si miracula edentem viderent, si manibus tangentem corpora ægrosque et mortuorum, et sic ad vitam et sanitatem reducentem, tanta livoris ebrietate capti erant, ut contraria iis quæ videbantur proferrent: quomodo ex solo Spiritus adventu incredulitatem abjecissent? Quidam vero dicunt, non omnes vidisse, sed Joannem tantum et eos qui melius affecti erant. Licet enim sensu præditis oculis Spiritus specie columbæ descendens videri posset; non necesse tamen erat rem esse omnibus manifestam. Nam et Zacharias multa sensibili specie vidit, necnon Daniel et Ezechiel, ac sine ullo visionis consorte: Moyses quoque multa vidit, et qualia nullus alius viderat. Transfigurationis quoque in monte visione non omnes discipuli dignati sunt; imo ne resurrectionem quidem omnes viderunt: id quod aperte declarat Lucas dicens, *Ostendit seipsum Testibus a Deo præordinatis. Et ego vidi et testimonium perhibui, quia hic est Filius Dei* (Act. 10. 41). Ubi testimonium perhibuit, esse Filium Dei? Agnum quidem ipsum appellavit, et quod Spiritu baptizaturus esset dixit; Filium autem Dei nusquam. Atqui post baptismum nihil ipsum dixisse scribunt ceteri evangelistæ: verum in his iis quæ interea facta fuerant, miracula post captum Joannem a Christo edita narrat. Unde con-

(a) Quidam comminisciebantur Christum puerum miracula petravisse.

jectare possumus et hæc et alia longe plura silentio missa fuisse; quod hic ipse evangelista in fine libri significavit. Tantum enim abfuit ut magnum aliquis de illo confingerent, ut etiam quæ probrosa esse videbantur, omnes uno consensu accurate recenserent nec quempiam illorum quid simile tacuisse reperias. Miracula vero alia aliis narratibus omiserunt, alii simul omnes tacerunt. Hæc autem non sine causa loquor, sed ad contumendum gentiliū impudentiam. Hoc quippe satis est ad demonstrandum illorum veri studium, et probandum ipsos nihil ad gratiam dixisse. Hoc argumento et aliis muniti, poteritis cum illis congregari. Verum attendite: nam absurdum esse medicum tam strenue pro arte sua pugnare, coriario item, textorem, cæterosque omnes artifices; Christianum vero, seque talem profitentem, ne verbum quidem posse ad suam tuendam fidem proferre. Atque illa neglecta, pecuniæ solummodo damnum referunt hæc vero si negligantur, ipsam nobis animam perimunt. Atamen ita misere affecti sumus, ut illi totam curam impendamus; necessaria vero, quæ nobis salutis causa sunt, ut nullius pretii contemamus.

4. Id vero non sinit gentiles errorem suum ita facile irridere. Cum enim ipsi mendacio nixi nihil agant, ut dogmatum suorum turpitudinem obtegerent nos autem veritatis cultores ne os quidem aperire leamus, quomodo non inde dogmatis imbecillitas arguant et damnent? quomodo non fallaciam stultitiamque nostra esse suspicent? quomodo non blasphemabunt Christum ut planum et deceptorum, multorum stultitia ad fraudem usus sit? Hujusmodi vero blasphemie nos in causa sumus, qui noluerit ediscendis pro tuenda religione argumentis advigili. sed his contemptis velut superfluis, terrena sol curemus. Et quidem saltatoris, aut aurigæ, aut feris pugnantis amore captus quispiam, nihil non evadant; illos admodum laudant, et adversus vitæ rantes defensionem parant, adversariosque non conviciis onerant: cum vero de Christianismo pergendo agitur, omnes caput inclinant, torpescunt, ac cum risu excepti recedunt. Quanta indignatione non digna fuerint, cum Christus a saltatore inferior habetur? quadoquidem de illo gestis mille paratis defensionibus, licet ipsi omnium pissimi sint; ubi autem de Christi miraculis, quantum attraxerunt orbem, agitur, ne cogitare qui aut curare quidpiam viderini. Credimus in Patre et Filium et Spiritum sanctum, in resurrectione corporum, in vitam æternam. Si quis ergo Græcæ interrogaverit, *Quis est hic Pater? quis Filius? Spiritus sanctus?* et quomodo vos, qui tres deos, non accusatis quod deorum multipliciter mittamus? quid dicetis? quid respondebitis? quomodo hanc objectionem depelletis? Quid vero si, vobis centibus, aliam moveant questionem: *Quænam illa resurrectio? num in hoc corpore resurget*

* Alii, robis.

ἐν θῶρα, καὶ διὰ τοῦτο πέμψας, ἵνα φανερωθῇ ἐφ'
Ἰσραὴλ, αὐτὸς αὐτὸν καὶ πρὸ τῆς τοῦ Πνεύματος
καθόδοι αὐτὸν ἀπεκάλυψε. Διὸ καὶ πρὶν ἢ παραγα-
γεῖσθαι, ἔλεγεν Ὁπίσω μου ἐρχεσθε, δεξιᾶ προσθέν
μου γέγονεν. Οὐ τοίνυν ἴδαι αὐτὸν πρὸ τοῦ ἔλθειν
ἐκ τῶν Ἰερδάνων καὶ πάντα βαπτίζειν, ἀλλ' ὅτι
ἔμαλλε βαπτίζεσθαι, τότε αὐτὸν ἔγνω· καὶ ταῦτα τοῦ
Πατρὸς; αὐτὸν ἀποκαλύψαντος ἐφ' Ἰσραὴλ, καὶ τοῦ
ἠνεμάτου δείξαντος βαπτίζεσθαι Ἰουδαίους, δι' οὗς
καὶ ἡ καθόδος τοῦ Πνεύματος γέγονεν. Ἴνα γὰρ ἡ
ἰσῶνον μὴ καταψηφισθῇ μαρτυρία λέγοντος, ὅτι
Πρῶτος μου ἦν, καὶ ὅτι ἔν Πνεύματι βαπτίζει,
καὶ ὅτι Κρινεῖ τὴν οἰκουμένην, καὶ ὁ Πατὴρ φωτὴν
ἀρίστην ἀνακηρύσσων τὸν Υἱὸν, καὶ τὸ Πνεῦμα ἔπειται,
τὴν φωνὴν ἔλκων ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ Χριστοῦ. Ἐπειδὴ
γὰρ ὁ μὴ ἐδαπνίζεν, ὁ δὲ ἔδαπνιζέτο, ἵνα μὴ τις τῶν
παρόντων περὶ Ἰωάννου νομοθήμην λέγῃσι τοῦ εἰρημέ-
νου, ἔργεται τὸ Πνεῦμα οὐροσηόμενον τὴν τοιαύτην
ὕπνοισιν. Ὡςτε δευὰ λέγη, Ὅχι ἤθεον αὐτόν, τὸν
ἔμπροσθεν λέγει χρόνον, οὐ τὸν ἔγγυς τοῦ βαπτισμα-
τος. Ἐπὶ πῶς αὐτὸν ἐκούσε λέγειν, Ἐγὼ χρῆσαι
ἐχω ὅποδ σου βαπτισθῆναι; πῶς δὲ καὶ τοιαῦτα
περὶ αὐτοῦ ἔλεγε; Πῶς οὖν οὐκ ἐπίσταται Ἰουδαῖοι,
φραίν; οὐδὲ γὰρ μόνον ἰσῶνον εἶδον ἐν Πνεύματι
ἐσεῖσι περισσεῶς. Ὅτι εἰ καὶ εἶδον, ἀλλὰ τὰ τοιαῦτα
οὐχὶ τῶν τοῦ σώματος ὀφθαλμῶν δεῖται μόνον, ἀλλὰ
πρὸ τούτων τῆς κατὰ διάνοιαν θέσεως, ὡστε μὴ φαν-
τασταν περικτῆν τὸ πρᾶγμα νομοῖσι. Εἰ γοῦν ὁ θαυ-
ματοῦργόντα ὄρνοντας, καὶ ἀπτόμενον ταῖς οικείαις
χρῆσιν τῶν νενοσῶτων καὶ τῶν τεθνήκτων, καὶ οὖ-
τως αὐτοὺς πρὸς ζωὴν ἐπανάγοντα καὶ ὑγιάν, τσο-
σοῦτον ἐμῆδον ὑπὸ τῆς βασκανίας, ὡστε ἐναντία
τοῖς ὁρωμένοις ἀποφαινεσθῆαι· πῶς ἂν ἀπὸ τῆς ἐπι-
φοιτήσεως τοῦ Πνεύματος μόνῃς ἀπεκρούσαντο τὴν
ἀπίσταν; Ἦν δὲ φασιν οὐδὲ πάντα αὐτοὺς τε-
θεῖσθαι, ἀλλ' ἡ μόνον ἰσῶνον καὶ τοὺς εὐγνωμο-
νίστηνονδιακειμένους. Εἰ γάρκα αἰσθητῶς ὀφθαλμοῖς
δυνατὸν τῶν ἰδαίν ὡς ἐν ἰδαῖν περισσεῶς τὸ Πνεῦμα
κατῶν· ἀλλ' ἕμους οὐ διὰ τοῦτο πᾶσα ἀνάγκη πᾶσι
κατὰδῶλον εἶναι τοῦ πρᾶγμα. Καὶ γὰρ καὶ Ζαχαρίας
ἐν αἰσθητῶ εἶδει πολλὰ τεθέσται· καὶ Δανιὴλ καὶ
Ἰαζεκὴλ, καὶ κοινῶν τῆς θεᾶς οὐδᾶνα ἔσχον· καὶ
Μωϋσῆς δὲ πολλὰ εἶδε, καὶ οἶα τῶν ἄλλων οὐδέτις.
καὶ τῆς μεταμορφώσεως δὲ τῆς ἐπὶ τοῦ θροῦν οὐ
πάντες ἤξιώθησαν· οἱ μαθηταί· ἀλλ' οὐδὲ τῆς κατὰ
τὴν ἀνάστασιν θέσεως ἐκονήσαντων ἀπαντας· καὶ τοῦτο
δηλοῦ σαφῶς ὁ Λουκάς εἰπάων· ὅτι ἔδειξεν αὐτοὺς τοὺς
Μάρτυροι τοὺς προκειχαιροτομημένους ὅποδ τοῦ Θεοῦ.
Κατῶ θάρακα καὶ μαμαρτήριχα, εἰς οὐτὸς ἔστιν·
[101] Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Καὶ πῶς ἐμαρτύρησεν, ὅτι οὐ-
τὸς ἔστιν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ; Ἀμὲν μὲν γὰρ αὐτὸν
ἐκάλῃσε, καὶ ὅτι Πνεῦματι βαπτίζετον ἐμαλλεν, εἶπεν·
τὸν δὲ Θεοῦ οὐδᾶμῃ. Καίτοι γὰρ μετὰ τὸ βάπτισμα
οὐδᾶν αὐτὸν ἀναγράφουσι εἰρημῆτα ὅτι ἄλλοι εὐαγγε-
λισται, ἀλλὰ τὰ μεταξὺ σωτησῶντες, καὶ μετὰ τὴν
ἐπαγγελίαν ἰσῶνον γενόμενον τοῦ Χριστοῦ θαύματα
λέγουσιν. Ἄφ' ὄν σὸ γάχῃσθαι εἰκόσ, ὅτι καὶ ταῦτα
καὶ πολλῶ ἔτερα πλείονα παραλλέπειται· καὶ τοῦτο
αὐτὸς οὐτὸς ὁ εὐαγγελιστῆς πρὸς τὸ τέλος τῆς συγ-
γραφῆς ἰδῆσῃσε. Τσοῦτον γὰρ ἀπέσχον τοῦ πλάσαι
τι εἴνα περι αὐτοῦ, δτι τὰ μὲν δοκῶντα ἐκονεῖσθαι
ἐμῶν πάτης ὁμορφῶς, καὶ μετὰ ἀκριβείας ἔθῃχαν
ἀπάτης, καὶ οὐκ ἂν εἰρῶσι οὐδένα αὐτῶν παραλιπόνητα
οἰδᾶν τῶν τοιοῦτων· τῶν δὲ θαυμάτων τὰ μὲν ἄλλοι;

ἔλασαν· τὰ δὲ πάντα ἀπεισώκησαν. Ταῦτα δὲ μοι
οὐχ ἀπῶς εἰρηται, ἀλλὰ πρὸς τὴν τὸν Ἐλλῆνων
ἀναισχυρίαν. Ἰκανὸν γὰρ τοῦτο τὸ φιλαλήθους αὐ-
τῶν τρέπον δεῖγμα, καὶ τοῦ μὴδὲν πρὸς χάριν λέγειν.
Καὶ δυνήσῃσθε καὶ ταῦτα μετὰ τῶν ἄλλων ὀπλιζέσθαι
τῇ τῶν λόγων ὑπόθεσιν πρὸς αὐτοὺς. Ἄλλὰ προσέχτε
καὶ γὰρ ἀποτον τῶν μὲν ἰατῶν μετὰ ἀκριβείας ὅπερ
τῆς τέχνης ἀγωνίζέσθαι τῆς αὐτοῦ, καὶ τὸν σκεπτό-
μον, καὶ τὸν ὠρᾶντιν, καὶ πάντα ἀπῶς τοὺς τεχνί-
τας· τὸν δὲ Χριστιανὸν εἶναι φασκοντα, μὴ δυνασῆαι
λόγων ὅπερ τῆς οικείας παρασημῆ πῖστας. Καίτοι
ἐκείνη μὲν παροφθῆναι, εἰς χρισμῆτα τὴν ἑμίαν
ἤνεγκε· ταῦτα δὲ ἀμελούμενα, αὐτῆν ἡμῖν ἱ διαφεί-
ρει τὴν ψυχὴν. Ἄλλ' ὁμοῖς οὖτως ἀλλῶς διαποιεῖσθα,
ὡς ἐκείνοις μὲν ἀπασαν ἀπὸνέμειν σπουδῆν· τὸν δὲ
ἀναγκάωιν, καὶ ἂ σωτηρίας ὑπόθεσιν τῆς ἡμετέρας
ἔσται, τοῦτον ὡς οὐδένα ἔξῃων καταπρόνοιν.

δ'. Τοῦτο οὐκ ἀφίηται τοὺς Ἐλλῆνας τῆς οικείας τῶν λόγων
καταγάλλασαι πλάνης. Ὅταν γὰρ αὐτοὶ μὲν τὸ φάσει
συνιστάμενοι, πάντα πράττουσιν ὡστε σικασίαι τῶν
δογματῶν τὴν αἰσχίνην, ἡμεῖς δὲ οἱ τῆς ἀληθείας
θεραπευταὶ μὴδὲ διδραὶ τὸ στόμα θυνώμεθα, πῶς οὐ
πολλὴν τὸν δόγματος καταγνώσκοντα τὴν ἀσθενείαν;
πῶς οὐκ ἀπᾶντιν καὶ μυριάν τὰ ἡμετέρα ὑποπιστεύου-
σι; πῶς οὐ βλαφετῆσσοσι τὸν Χριστὸν ὡς εἰρῶνα καὶ
ἀπατεῶνα, καὶ τῇ τῶν πολλῶν ἀνοήτῃ πρὸς τὴν ἀπά-
την ἀποχρησάμενοι; Ταῦτης δὲ ἡμεῖς αἰτίοι τῆς βλα-
φημίας, οὐκ ἐβῆλῶντες ἀγρυπνεῖν ἐν τοῖς ὅπερ εὐσε-
βείας λόγους, ἀλλὰ πάρεργα τίθεμενοι ταῦτα, καὶ τὰ
τῆς γῆς μεριμνήσαντες; Καὶ ὀρχηστοὺ μὲν τῆς ἔρῶν καὶ
ἡνιόχου καὶ τοῦ τοῦ θηρῶος πικτεῖοντος, πάντα κιν-
εῖ καὶ πραγματεύεται, ὡστε ἐν τοῖς ἀγῶσι τοῖς ὑπὲρ
αὐτοῦ μὴ ἔλατῶν ἔχων ἀπελθεῖν· καὶ μακροῖς σὺν-
είρῃσιν ἐκείνους, πρὸς τοὺς κατηγοροῦντας αὐτῶν
ἀπολογία συντιθέστας, καὶ μυρίας βῆλλοντες σκόσμ-
μασι τοὺς ἐναντιομένουσους ὅπερ δὲ Χριστιανισμῶ
προκειμένους ὁ λόγων, πάντες κατὰ νεοῦσι, καὶ κινῶ-
ται, καὶ χαροῦνται, καὶ καταγαλλασθῆντες ἀναχυ-
ροῖσι. [102] Καὶ πῶς οὐκ ἔβει ταῦτα μυρία δὲ ὄρητες,
ὅταν ὁ Χριστὸς ἀτιμώτερος ὄρχηστοῦ φαίνηται παρ'
ὀμν; εἰ γὰρ ὑπὲρ μὲν ἐκείνους πεπραγμένον μυ-
ρίας ἀπολογίας μεμελετήκατε, καίτοι γὰρ πάντων αἰ-
σχυρότερον δευον· ὅπερ δὲ τῶν τοῦ Χριστοῦ θαυμά-
των, καίτοι γὰρ τὴν οἰκουμένην ἱσποσασαμένου, οὐδὲ
ἐνοήσῃσι τι καὶ μεριμνήσῃσι ἀνέχεσθαι. Πιστεύομεν εἰς
Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἄγον Πνεῦμα· εἰς ἀνάστασιν
σωμάτων, εἰς ζωὴν αἰώνων. Ἀν τοῖνυ ἔργηται τις
Ἐλλῆνων· Τίς ποτὲ ἔστιν οὗτος ὁ Πατὴρ; εἰς δὲ ὁ
Υἱὸς; εἰς δὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγον; εἰ πῶς καὶ ὅμοις
τραεῖς λέγοντας θεούς, ἡμῖν ἔγκαλει πάλωβελαν; εἰ
ἔρατῃ; εἰ δὲ ἀποκρινεῖσθε; πῶς ἀποκροῖσῃσθε τὴν
προσβολὴν τῶν λόγων τούτων; Ζήητε, ἄν σιγῶντων
ὀμῶν πάλιν ἀπενέγῃη τὸν ἔτερον Ζήτημα. Τί δὲ ἔστιν
ἄλλῃς ἀνάστασις, ἔρωτύ; ἀρα γὰρ ἐν τούτῳ τῷ σώ-
ματι πάλιν ἀναστροφέμεθα; ἀρα ἐν ἑτέρῳ παρὰ τοῦτο;
καὶ εἰ ἐν τούτῳ, τίς χρεῖα αὐτὸ καταλυθῆναι; εἰ πρὸς
ταῦτα ἔρατῃ; Τί δὲ, ἀν λέγη· Διατὶ νῦν, καὶ μὴ ἐν
τοῖς ἐμπροσθεν παρεγένετο χρόνος ὁ Χριστὸς; νῦν
γὰρ εἰδοσιν αὐτῷ προνοήσῃσι τῶν ἀνθρώπων, ὅτι δὲ
ἄλλον ἔπαντα χρόνον ἡμῶν καταπρόνοσι; ἡ καὶ ἄλλοι
ἐτι ἀν πρὸς ὁ τούτων τούτων πλείονα ἔξετάζη; Ὅδὲ
ἐτι ἀναγκαῖον πολλὰ ἱερατῆς ζητήματα τίθεντας, εἰς
λύσεις ἀποσιγῆν, ὡστε μὴ τοὺς ἀρλεστέροῦς αὐτῆ
παραβλάσαι. Ἀρκεῖ γὰρ καὶ τὰ εἰρημῆτα πρὸς τὸ

* Quisdam et tunc ταῦτα. ὁ δὲ γὰρ Savil. et cod. 705,
et quae cod. 706. ὁ Savil. ἀπέχων (ἀπέχωνισσιν) codd. 705,
706). Morel. τῆσῶντιν. ὁ ἄλλῃ ὁμορφῶσιν.

* Sic Savil. Morel. et non ἀλλῶς περιχρόσῃσθαι. ὁ ἄλλῃ
ἐπιπν, alii ἡμῖν. ὁ Sic Sav. et ceteri mss. Morel. προ-
τινομένων. ὁ Quisdam ἡ καὶ ἔτερα πρὸς.

θποινιζάει ὁμῶν τὸν ὕπνον. Τί οὖν; ἂν ταῦτα ἐξετά-
 ζωσιν, ὁμαίς δὲ μὴδὲ τῶν ρημάτων ὑπακούειν δὴ-
 νησε * ἀπλῶς τούτων, ἄρα μικρὰν ὑποσησόμεθα
 εἶρη, εἰπέ μοι, τσαυτῆς πλάνης αἰτίου γινόμενου
 τοῖς ἐν τῷ σκότῳ καθήμενοις; Ἐβούλομην, εἰ γε
 σχολῆς ἀπελαύετε πολλῆς, εἰς μέσον ἀπάντων ὁμῶν
 μαρσὸν τίνος; Ἐλλήγος φιλοσοφοῦ βιβλίον καθ' ἡμῶν
 ἐπισημένον ἀγαγέιν, ἐπέρω πάλιν προσευτέρῳ ^b τού-
 του, ἐν' οὕτω γοῦν ὁμαίς διανίστασα, καὶ τῆς πολλῆς
 νοηταίας ἀπήγαγον. Εἰ γὰρ ἰκταίνοι μὲν, ὥστε καθ'
 ἡμῶν εἶπαι, τσαυτὰ ἡγροῦσθαι, τίνος δὲ εἴημεν
 συγγνώμης ἡμεῖς; ἄξιοι, εἰ μὴδὲ τὰς προσβολὰς τὰς
 καθ' ἡμῶν εἰσόμεθα ἀποκρούσθαι; Τίνος δὲ ἔνεκεν
 καὶ παρηχθήμεν; Οὐκ ἀκούεις τοῦ Ἀποστόλου λέγον-
 τος; Ἐγώ μοι γίνεσθε πρὸς ἀπολογία κατὰ τῷ
 αἰτοῦντι ὁμῶς λόγον περὶ τῆς ἐν ὑμῖν ἐλλείδος;
 Καὶ ὁ Παῦλος δὲ τὰ αὐτὰ ^c παρανομι λέγων Ὁ λό-
 γος τοῦ Χριστοῦ ἐνοικεῖται ἐν ὑμῖν πλουσίως.
 Ἄλλὰ τί φασὶ πρὸς ταῦτα οἱ κηφῆνων ἀλογότεροι ^d;

* Nonnulli duntaxat. ^b Morel. καὶ ἔτερον πολλὴν κρη-
 σότερον. Ibidem ἐν' οὕτω γοῦν ὁμαίς διανίστασα, καὶ τῆς
 πολλῆς νοηταίας ἀπήγαγον. In haec verba probe notat
 Savilius Ita bis hic contra grammaticam rationem cum in-
 dicativo conjungi. Infra haec verba, τίνος δὲ ἔνεκεν παρη-
 χθήμεν, non lecta fuisse videtur ab interprete. * Morel.
 ἐλλείδος. Ἄλλοι οὗκ ἐβούλονται τὰ αὐτὰ, male. ^d Savil.
 et Morel. cum eod. 705 et 706 κηφῆνων ἀργότεροι.

Ψυχὴ εὐλογημένη πᾶσα ἀπὸ τῆς κατὰ τὸ πνεῦμα
 ἀπλῶς, περιεστέτα ἰσχυρῶς. Τοῦτο γὰρ πάντι
 αἰτιον τῶν κακῶν, οἷοι οὐδὲ τὰς μαρτυρίας τῶν Γρ
 φῶν πρὸς τὸ δέον ἐπίσταται παράγει οἱ πολλοί. (γὰρ
 τὸν ἀνόητον ἐπιστάθαι λέγει, οὐδὲ τὸν οὐδένα ^a
 εἶδα, ἀλλὰ τὸν ἀνόητον, τὸν μὴ κακοῦργον, τὸν συ
 ετόν. Ἐπει εἰ [103] τοῦτο ἦν, περὶ τὸν ἦν ἀκούειν
 Γίνεσθε φρόνιμοι ὡς ὁ υἱός, καὶ ἀκέραιοι ὡς
 περιστεραί. Ἄλλὰ τί ταῦτα γρῆ λέγειν, εἰς οὐ
 εἶρον ἀπαντῶντος τοῦτο τοῦ λόγου; Πρὸς γὰρ τὴ
 εἰρημῶν, οὐδὲ τὰ ἄλλα ἡμῖν παρῶσθαι, καὶ τ
 βίου καὶ τῆς ζωῆς λέγου, ἀλλὰ πάντοθεν ἄβλοι ^b
 καταγέλαστο ἔσμεν, καὶ αἰτιοῦσθαι μὲν ἀλλήλους ^c
 πρὸς αἰτιον, διορθοῦσθαι δὲ ἐφ' οἷς αἰτιώμεθα καὶ ἐγ
 λοῦμεθα, ἄνεργοι. Διὸ παρακαλῶ ὁμαίς, νῦν γοῦν ἡμ
 αῦτῶν γενομένους, μὴ μᾶλλον τῆς κατηγορίας ἵστασ
 μόνον· οὐ γὰρ ἀρετὴ τοῦτο ἐξελίξασθαι τὸν θεὸν
 ἀλλὰ καὶ ἄριστον εἰς πάντα σπουδάζομεν ἐπιδει
 σθαι μεταβολῆν ^f, ἵνα εἰς εὐχὰν τοῦ θεοῦ βιώσων
 καὶ αὐτοὶ τῆς μελλούσης ἀπολασώμεθα δόξης ἡ;
 νοῖτο πάντα; ἡμεῖς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιανθρῶν
 τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, φῆ ἡ εὐχὰ καὶ
 κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

* Sic Morel. Savil. et mss. αἰ τοῦτο ἦν, περὶ τὸν
 λέγειν, et ita legit Franc. Arctinius. ^f Cod. 705,
 ἀλλ' ἄριστον πάντοθεν ἐπιδεικνύσθαι τὴν μεταβ.

ΟΜΙΛΙΑ ΙΗ'.

Τῇ ἑκατόν πάλιν εἰσερχέει ὁ Ἰωάννης, καὶ ἐκ
 τῶν μαθητῶν αὐτοῦ δύο. Καὶ ἀμείβεται τῷ
 Ἰησοῦ περιπατοῦντι, λέγει; Ἴδε ὁ ἀμωρὸς τοῦ
 θεοῦ. ^a Καὶ ἤκουσαν αὐτοῦ οἱ δύο μαθηταὶ λα-
 λούντος, καὶ ἠκολούθησαν αὐτῷ.

α'. Πρῶτον πως ἡ ἀνθρωπίνῃ φύσει, καὶ δεῦρθετον
 πρὸς ἀπώλειαν, οὐ παρὰ τὴν τῆς φύσεως κατα-
 στήν, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἐκ προαιρέσεως βλάβουσαν
 διὰ πολλῆς δεῖται τῆς ὑπομνήσεως. Καὶ ὁ Παῦλος δὲ
 διὰ τοῦτο γράφων τοῖς Φλιππησίοις εἶπε; Τὰ αὐτὰ
 γράφειν, ἐμοὶ μὲν οὐκ ἄνεργον, ὑμῖν δὲ ἀσφαλές.
 Ἡ μὲν γὰρ γῆ τὰ σπέρματα παραλαβούσα ἄπαξ, εὐ-
 θέως ἀποδίδωσι τοὺς καρπῶς, καὶ οὐ δεῖται δευτέρως
 καταβολῆς; ἐπὶ δὲ τῆς ψυχῆς τῆς ἡμετέρας οὐχ οὕ-
 τως, ἀλλ' ἀγαπᾶται πολλὰκις σπείραντα καὶ πολλῆν
 ἐπιδειξάμενον ἐπιμέλειαν, ὅσασι γοῦν βουθηθῆναι τὸν
 καρπὸν ἀπολαθῆν. Πρῶτον μὲν γὰρ δυσκόλως ἐνιζά-
 νει τῆς διανοίας τὰ λεγόμενα, διὰ τὸ πολλὴν μὲν ὑπο-
 κείσθαι τὴν σκληρότητα, μυριας δὲ συνέχεται ταῖς
 ἀκάνθαις, καὶ πολλοὺς εἶναι τοὺς ἐπιβουλεύοντας καὶ
 τὰ σπέρματα διαρπάσσοντας. Ἐπειτα ὅταν παγῆ καὶ
 ῥιζωθῆ, τῆς αὐτῆς πάλιν δεῖται σπουδῆς, ὥστε πρὸς
 ἀκμῆν εἶθαι αὐτὰ, καὶ ἰθὺντα μείναι ἀσπῆ, καὶ
 μὴδὲ παραβληθῆναι παρὰ μηδένας. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν
 σπέρματων, ὅταν ὁ στάχυς ἀπαριστοιῆ καὶ τὴν οικίαν
 λαγὺν ἀπολάβῃ, καὶ ἐρυσίθης καὶ αὐχμοῦ καὶ τῶν
 ἄλλων ἀπάντων ἐκείλων καταρροεῖ· ἐπὶ δὲ τῶν δο-
 γμάτων οὐχ οὕτως, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸ τελείως ἐργα-
 σθῆναι τὸ πᾶν, πολλὰκις ἐπιβῶν χειμῶν εἰς καὶ κλυ-
 θῶνιον, δυσκόλως προσταθίσσης, καὶ ἀνθρώπων ἀπα-
 τῆς εἰδότην ἐπιβουλεύσαντων, καὶ ἐτέρων πειρασμῶν
 ποικίλων ἐπενεχθέντων, ἐλυμήνατα. Ταῦτα δὲ ἡμῖν
 οὐκ ἀπλῶς εἰρηται, ἀλλ' ἵνα ὅταν ἀκούσης τοῦ Ἰωάν-
 νου τὰ αὐτὰ [104] φθεγγόμενον, μὴ φλυαρίας κατα-
 γνῶς ^a, μὴδὲ περὶ τὸν τινα εἶναι νομίσσης καὶ φορ-
 τῶν. Ἐβούλετο μὲν γὰρ ἅπαξ εἰπὼν ἀκούσθηται·
 ἐπειδὴ δὲ οὐ πολλοὶ τοῖς λεγομένοις προσεχόντες εἰς ἀρ-

χῆς διὰ τὸν πλὴν ὕπνον, καὶ δευτέρω πάλιν αὐ-
 τὸν ἐπιπέσει φωνῆ. Σκόπει δὲ εἶπεν, Ὁ σα-
 μωρὸς ἐρχόμενος, ἐμπαροσθέν μου γέροντος· καὶ
 οὐχ ἱκανὸς ἐστὶ β' ἴδωσι τὸν ἰμῶνα τοῦ ἐπί-
 μωτος αὐτοῦ· καὶ, οἷοι αὐτὸς βαπτίζει ἐν πνεύμα
 ἁγίῳ καὶ κυρί· καὶ οἷοι τὸ πνεῦμα τεθῆται; καὶ
 θάινω ὡστὲ περὶστεραί, καὶ μόνον ἐπ' αὐτῶν
 μαρτυροῦντες, οἷοι οὐδὲ ἐστὶν ὁ Ἰησοῦς τοῦ θεοῦ· οὐ
 προσέχων οὐδὲ ἠρώτησεν, οὐδὲ εἶπε· Τί ταῦτα
 γεις; καὶ ὑπερ τίνος; καὶ διατι; εἶπε πάλιν, Ἡ
 ἀμωρὸς τοῦ θεοῦ, ὁ ἀίρων τὴν ἀμαρτίαν ἐκ
 σμου. Οὐδὲ οὕτω καθήφατο τῆς ἀναισθησίας; αὐ
 διὰ τοῦτο λοιπὸν ἀναγκάζεται τὰ αὐτὰ λέγειν πᾶ
 καθάπερ τὴν σκληρὰν καὶ ἀνένδοτον γῆν τῆ
 μαλάντων, καὶ τῷ λόγῳ οὐδὲν τινι ἀρότρον· ^b περ
 μένη ἀνεγείρων τὴν διάνοιαν, ὥστε εἰς τὸ βάθε
 σπέρματα καταβαλεῖν. Διὰ δὲ τοῦτο οὐδὲ μακρῶν
 τῶν λόγων, οἷοι ἐν μόνον ἐσπούδαζε, προσαγαγεῖ
 τοὺς καὶ κολλῆσαι τῷ Χριστῷ. Ἦδεις γὰρ οἷοι
 καταβεξάμενοι καὶ πεισθέντες, οὐ δεῖσθαι
 μαρτυροῦστος αὐτῷ λιπῶν· ὅπερ οὖν καὶ γέγ
 εἰ γὰρ οἱ Σαμαρείται λέγουσι μετὰ τὴν ἀκρόασι
 τοῦ τῆ γυναικί, Οὐκ εἶμι διὰ τὴν σὴν λαλιὰν
 στεύομεν· αὐτοὶ γὰρ οἴδομεν οἷοι οὐδὲς ἐστὶ
 Σωτῆρ ἐκῶ κόσμου, ὁ Χριστός· πολλῷ μᾶλλον
 μαθηταὶ τάχον χειρῶσθαι ἂν, ὁ δὲ καὶ γέγ
 ἔλθοντας ^c γὰρ καὶ ἀκούσαστας μίαν ἰστέραν
 εἶτι πρὸς Ἰωάννην ὑπέστησαν, ἀλλ' οὐτως αὐτῷ
 πλῆθυσαν, ὥστε τὴν Ἰωάννου διακονίαν ἀναδέξαι
 καὶ αὐτοὶ κηρύττειν αὐτόν. Εἰρήσκει γὰρ οὗτος,
 τὸν ἀδελεῶν τὸν ἴδιον Σίμωνα, καὶ λέγει ο
 Εὐρήκαμεν τὸν Μεσσίαν, ὅ ἐστι μεθερμηνει
 νος, ὁ Χριστός. Θέα εἰ μοι ^d κάκεινον, πῶς, εἰ

* Morel. μὴ ἀπεροκαλίαν αὐτοῦ καταγνῶς.

^b Savil. et eod. 705, 706, οὐχ ἱκανὸς εἶμι. ^c
 λόγῳ καθάπερ ἀρότρον. Paulo post Morel. καταβῆσαι.
 Ἦεν οὐδὲ. Tum Savil. et eod. nostri ἐκτενέει λόγον.
 Savil. et mss. Morel. οἱ μαθηταὶ τοῦτο ἂν ἐπαύον, ^d
 λόγῳ αὐτοῦ ἐχάρωσαν ἔλθοντας. * Morel. λέγει
 Θεα εἰ μοι, omittis interrogatis.

num in alio? si in hoc, quæ necessitas ut dissolvatur? quid ad hæc respondebitis? quid vero si hoc obijciat: Cur non superiori tempore adventi Christus? an nunc humano generi providere visum illi est, et in præterito omni tempore id uiglexit? quid si alia plura examinet? Neque enim expedit ut multas alias quæstiones adjicientes, solutionem illarum taceamus, ne hæc simplicioribus noceant. Nam quæ diximus, sunt ad excutiendum somnum vestrum satis. Quid ergo si hæc percontentor, vos autem ne audire quidem hæc verba possitis? an, quæso, exiguum nos manet supplicium, qui sedentibus in tenebris tanta erroris causa sumus? Vellem, si per otium vestrum liceret, exsecrandi cujusdam Græci philosophi librum contra nos scriptum huc afferre, necnon alterius longe antiquioris, ut sic vos excitarem, et tantam vestram segnitiam excuterem. Nam si illi, ut nos impugnant, ita advigilant, qua erimus digni venia, si illata contra nos tela propulsare nescimus? Qua de causa producti sumus? Non audis apostolum dicentem: *Parati estote ad defensionem omni vobis rationem exposcenti ejus quæ in vobis est spei* (1. Pet. 3. 15). Paulus quoque eadem vitur admonitione: *Verbum Christi inhabitet in vobis abundanter* (Col. 3. 16). Sed quid ad hæc dicant homines fucis insipientiores? ¹ *Benedicta omnia*

¹ Sic omnes pene Mss. Savil. autem et Morel., Codices

anima simplex; et, *Qui ambulat simpliciter, ambulat confidenter* (Prov. 10. 9). Hoc quippe est omnium causa malorum, quod Scripturarum testimonium oportuni uti multi nesciant. Neque enim hic insipientem intelligit, neque ignarum qui nihil sciat, sed eum qui nec improbus, nec versutus sit, sed prudens. Nam si res ita esset, frustra diceretur: *Estote prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbæ* (Matth. 10. 16). Sed quid hæc ultra persequamur, ad nihil profutura? Præter ea enim quæ jam dicta sunt, alia quoque ad mores et vitæ institutum spectantia male geruntur a nobis. Verum undique mi-eri, undique ridiculi sumus; ac semper parati ad alios coarguendos, segnes sumus ad ea corrigenda quæ in nobis redarguuntur. Quamobrem, obsecro, nobis laudem attendentes, ne in reprehensione gradum sistamus. Neque enim hoc est ad Deum placendum satis; sed etiam optimam in omnibus mutationem exhibere studeamus, ut ad gloriam Dei vitam agentes, et ipsi futura gloria fruamur; quam nos omnes assequi contingat, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

705 et 706 seculi, legunt *Segniores, pro, insipientiores.*

¹ Morel., habet, *missi res ita se haberet.* Savil. autem et Mss. habent ut in textu, et ita legit Franc. Aretilianus.

HOMILIA XVII.

35. *Altera die iterum stabat Joannes, et ex discipulis ejus duo.* 36. *Et respiciens Jesum ambulantem, dicit: Ecce agnus Dei.* 37. *Et audierunt eum duo discipuli loquentem, et sequuti sunt Jesum.*

1. *Propter segnitiam naturæ humanæ eadem monita sæpius repetenda sunt.* Cur Joannes Bapt. eadem ipsa multoties loquatur. — Segnis plane est humana natura, et ad perniciem prona, non ex ipsa naturæ conditione, sed ex voluntatis ignavia: quapropter multa opus habet monitione. Ideo Paulus Philippensibus scribens dicebat: *Eadem scribere, mihi quidem non grave, vobis autem tutum* (Philipp. 3. 4). Nam terra quidem semel suscepto semine, statim fructus profert, neque altera eget ratione: in anima autem nostra non ita res se habet: sed optabile est ut postquam frequenter jactum est semen, et post magnam exhibitam diligentiam, semel saltem possit fructum excipere. Primo quidem quæ dicuntur non facile imprimuntur in animum, quod multa substrata sit durities, innumeris splinis obstruatur anima, multosque insidiosos habeat qui semen abripiant. Deinde postquam influxum semen radices egerit, eadem est opus diligentia, ut ad vigorem perveniant semina, illæque maneant, neque lædantur ab aliquo. In seminibus enim cum spica perfecta virtutem suam accepit, æstum cæterisque pestes contemnit: in dogmatibus vero non sic; sed postquam totum opus impensum est, superveniens hiems ac tempestas, difficultate præoccupante, et frauduleutis homi-

nibus insidiantibus, ingruentibus variis tentationibus, totum labefactatur. Hæc porro non sine causa a nobis dicta sunt; sed ut dum audis Joannem eadem ipsa repetentem, ne quasi nugacem damna, neque inanem onerosamve existimes. Voluisset quippe semel loquutus audiri: quia vero non multi erant, qui dictis statim attendereut ob somnolentiam, repetita voce illos expergefaceret. Jam hic attende: dixit, *Qui post me venit, ante me factus est*; et, *Non sum dignus solvere corrigiam calcemini ejus*; et, *Ipsæ vos baptizabit in Spiritu sancto et igni* (Matth. 3. 11), quodque viderit Spiritum descendentem sicut columbam, et manentem super eum; et testificatus est quod ipse esset Filius Dei: nemo attendit, nemo interrogavit vel dixit, Cur hæc loqueris, qua de causa et ratione? Dixit rursus, *Ecce agnus Dei, qui tollit peccatum mundi.* Neque sic illorum ignaviam tetigit. Ideo eadem ipsa repetere cogitur; ac ad terram quandam asperam et duram renovatione emolliret, et verbo quasi aratro subactam mentem excitaret, ut profunde semina jaceret. Ideo non longo utitur sermone, quia unum tantum curabat, ut illos cum Christo conjungeret. Sciebat enim illos, si hoc semel suscepissent et obtemperassent, non ultra testimonio opus habituros: ut etiam evenit. Nam si Samaritani, postquam illum audierant, mulieri dicunt: *Non jam propter tuam loquelam credimus: ipsi enim novimus, quia hic est Salvator mundi Christus* (Joan. 4. 42); tanto citius discipuli capti fuissent, ut revera capti sunt. Cum

enim accessissent, et una tantum vespera audivissent, non ultra ad Joannem reversi sunt, sed ita illi hæserunt, ut Joannis etiam ministerium acciperent, ipsumque prædicarent. *Invenit, inquit, hic fratrem suum Simonem, et dicit ei: (a) [Invenimus Messiam, quod est interpretatum Christus (Joan. 1. 41).] Hoc vero mihi considerare velim, quomodo, cum diceret, Qui post me venit, ante me factus est; et, Non sum dignus solvere corrigiam calceamenti ejus, neminem ceperit; cum autem de œconomia loquutus est, et in humiliorem sermonem descendit, tunc sequuti sunt discipuli. Neque illud tantum considerandum est; sed etiam quod non tam multi alliciatur, quando quid magnam et sublime de Deo dicitur, quam ubi clementiæ et benignitatis verba, quæ ad auditorum salutem spectent, proferuntur. Audierunt enim quod tollerent peccatum mundi, et statim occurrerunt. Nam si scelera abluenda sunt, inquirunt, Cur cunctantur? adest qui sine labore nos liberet; quomodo non extremæ dementiæ fuerit, donum in aliud tempus rejicere? Audiant catechumeni, qui usque ad extremum halitum salutem suam remittunt (b). Rursum stetit Joannes, inquit, et dixit: Ecce agnus Dei. Nihil Christus loquitur; sed omnia ille. Sic sponsus solet; nihil ipse sponsæ dicit, sed adest silens: alii illum indicant, sponsamque ipsi tradunt: illa comparet, neque sponsus illam per se accipit, sed alio tradente. Postquam vero illam traditam acceperit, ita erga illam afficitur, ut non ultra pronuborum recordetur. Id circa Christum evenit. Venit in sponsam ducturus Ecclesiam; nihil ipse dixit, sed sedit tantum: Joannes autem amicus ejus sponsæ dexteram ipsi tradidit, verbis illi hominum animas concilians: quos acceptus ille ita affecit, ut non ultra ad eum qui tradiderat reverterentur.*

2. *Verbum erga humanam naturam sicut sponsam erga sponsam se gessit. Joannes solus præsentem Christum prædicavit. Virtus sacrificii Christi semper operatur. Joannis B. sobrietas. Maximum de Christo testimonium opera ejus.* — Neque hoc tantum, sed etiam aliud hic est observandum. Quemadmodum in nuptiis non sponsus adit puella, sed ille ad ipsam festinat, etiamsi filius regis sit, etiamsi illa sit vilioris conditionis, imo si ancillam ducturus sit: ita et hic contigit. Hominum natura non ascendit in cælum, sed ipse ad vilem illam et contemptu dignam descendit: postque celebratas nuptias, non sivit illam hic ultra remanere, sed abductam in paternam domum duxit. Cur Joannes non seorsim discipulos accipit, ut de hisce rebus ipsos alloquatur, et sic illos Christo tradat, verum palam præsentibus omnibus dicit, *Ecce agnus Dei?* Ne videretur illud de industria factum esse. Nam si illo seorsim hortante ad Christum abiissent, ut gratiam Joanni habentes, cito fortasse resiliissent: nunc autem ex communi do-

ctrina ad Christum sequendum inducti, firmi perat terunt discipuli, utpote qui non in gratiam magist sequuntur essent, sed propriæ utilitatis causa. Prophet utique et apostoli omnes absentem illum prædicarunt; illi autem adventum, hi post assumptionem ejus hic vero solus præsentem prædicat; ideoque illi amicum sponsi dicit, quia nuptiis ipse solus adfuit. Etenim ipse omnia fecit et perfecit: ipse rei principium dedit. *Et respiciens Jesum ambulante dicit: Ecce agnus Dei;* ostendens se non voce tantum, se et oculis testificari. Mirabatur quippe Christum gat dens et exsultans. Neque statim hortatur, sed interim præsentem miratur tantum et obstupescit; deumque quod allatum venerat ostendit, itemque purgationis modum. Agnus quippe hæc ambo dederat. Neque dixit, Qui sublaturus est, vel, Qui sustulit sed, *Qui tollit peccata mundi;* utpote qui id semper faciat. Neque enim tunc solum sustulit cum passus est, sed ex illo ad hoc usque tempus tollit peccata: non semper crucifixus (unum enim pro peccatis et tulit sacrificium), sed semper hoc uno sacrificii purificat. Quemadmodum igitur Verbum excellentiam ostendit, et Filius præstantiam qua aliis antecellit ostendit, et Christus, et propheta, lux vera, pastor bonus, et quæcumque de illo dicuntur cum articulo additamento, multam præ se ferunt distinctionem. Nam multi erant agni, prophetae, christi, filii; sed a illis omnibus longe distat ipse. Neque articulo tantum id confirmavit, sed etiam additamento Unigeniti. Nihil enim ipsi commune cum creatura est. Quod si extra tempus dictum videretur, hora nempe decim (nam hoc tempore, *Hora erat quasi decima,* inquit hic certe mihi longe aberrare videretur. Nam apud multos quidem eorum qui carni serviunt, post sumpsum prandium non videtur opportunum esse tempus ad res serias tractandas, quod ciborum mole exobruatur: ubi autem vir erat qui ne communi quidem cibo uteretur, quique etiam vespero illi sobrius et levis erat, ut nos sumus matutinis horis, imo longè magis (apud nos enim sæpe vespertini cibi reliqui in imagine versantur; ille vero nulla re hujusmodi naviculam gravabat): juro vesperi de rebus hisce loquebatur. Ad hæc vero in deserto sedes habebat: prope Jordanem, quo omnes cum tremore magna ad baptismum properabant, parum secularia turcurantes: quandoquidem cum Christo per triduum jejuni perseverarunt. Hoc enim præconium strenuè, accuratè agricolæ opus est, non ante discedere, quæ videat insitum verbum radices ponere. Cur autem non totam peragravit Judæam, ut illum prædicaret sed secus flumen stetit, expectans eum, ut advenirent ostenderet? Quia illud per opera fieri volebat id vero interim curabat, ut illum notum faceret, a quibusdam suaderet, ut æternam vitam audirent: Majus autem ipsi relinquat testimonium, per operum confirmandum; quemadmodum ipse dicit: *Ego non ab homine accipio testimonium: opera enim quæ deo mihi Pater, hæc sunt quæ testificantur de me (Joan. 1. 34 et 35).* Vide quam efficacius illud esset. Qui

¹ Sic Savit. et Mas. In Morel. autem legitur, *discipuli capiti sunt et sermonibus ejus victi.*

(a) Vinculis clausa desunt in Morel.

(b) Erant quidam catechumeni, qui usque ad extremum halitum baptismi differant.

ἔαγεν, Ὁ ἀπίστω μου ἀρχόμενος, ἔμπαρσθέν μου γέγονε, καὶ ἐπὶ τὴν ὕψος ἐκείνου ἔλασεν τὸν ἰμάντα τοῦ ὀκνηθιματος αὐτοῦ, οὐδένα ἔλεον ἐπεὶ δὲ περὶ τῆς οικονομίας διελέχθη, καὶ ἐπὶ τὸ ταπεινότερον τὸν λόγον ἔταξε, ὅτε ἠκολούθησαν οἱ μαθηταί. Οὗ τοῦτο δὲ μόνον ἐστὶ κατείδεν, ἀλλ' ἐπὶ καὶ οὐχ οὕτως οἱ πολλοὶ προσάγονται, ὅταν τὴν μάγα καὶ ὑψηλὸν περὶ Θεοῦ λέγηται, ὡς ἐταν χρηστὸν καὶ φιλόδηλον καὶ εἰς τὴν τῶν ἀκούοντων ἀνθρώπων σωτηρίαν ἦκον. Ἦκουσαν γοῦν ἐπὶ αἰρεῖ τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, καὶ εὐθέως ἐπέβραμον. Εἰ γὰρ ἔστιν ἀπολούσασθαι τὰ ἐγκλήματα, τίνος ἔνεκεν, φησὶν, ἀναβαλλόμεθα; πᾶρσεντι ὁ χωρὶς πόνων ἑλευθερώσαν ἡμᾶς· πῶς οὖν οὐκ ἐσχάτης ἀνάγκης ὑπεριτίθεισθα τὴν δωρεάν; Ἀκούε- τισαν οἱ κατηχούμενοι, καὶ πρὸς ἐσχάτης ἀνάγκης τὴν οὐκ εἰσὶν ἀναβαλλόμενοι σωτηρίαν. Πάλιν εἰστήκει, φησὶν, ὁ Ἰωάννης καὶ λέγει· Ἰδε ὁ ἀμύδι τοῦ Θεοῦ. Οὐδὲν ὁ Χριστὸς διαλέγεται, ἀλλὰ πάντα ἐκείνου. [105] Οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ νομφίου γίνεται. Οὐκ αὐτὸς τὴ λέγει πρὸς τὴν νόμφιν τέως, ἀλλὰ πᾶρσεντι μὲν σιγῇ, ἔπειτα δὲ αὐτὸν δηλοῦσι καὶ τὴν νόμφιν, ἔγχει- ρίρσονται δὲ ἔπειτα· αὐτὴ δὲ φαίνεται μόνον, καὶ οὐκ ἄρ' ἑαυτοῦ ταῦτην ἀπεισι λαβόν, ἀλλ' ἔτερον παρ- δίντος αὐτῆν. Ὅταν δὲ λάθῃ παραδοθεῖσαν, οὕτως αὐτὴν διατίθεισιν, ὡς μηκέτι μεμνησθαί τὴν κατε- γρησάντων. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ γέγονεν. Ἦλ- θεν ἄρμολόμενος τὴν Ἐκκλησίαν· οὐδὲν αὐτὸς εἶπεν, ἀλλὰ παρεγένετο μόνον· ὁ δὲ φίλος αὐτοῦ ὁ Ἰωάννης τὴν δεξιάν ἐπέθηκε τῆς νόμφης, διὰ τῶν λόγων ἔγχει- ρισάντων. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων. λαβόν αὐτὸς λοιπόν. οὕτως αὐτοὺς ἐπέθηκεν, ὡς μηκέτι πρὸς τὸν ἔγχειρῖσταντα ἀπελθεῖν.

β'. Οὗ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔτερον ἐστὶν ἐνταῦθα παρατηρήσας. Καθ' ἕναρ γὰρ ἐπὶ τῶν γάμων οὐχ ἡ κόρη πρὸς τὸν νομφιον ἀπεισιν, ἀλλ' οὕτως πρὸς αὐτὴν ἐπιφέγεται, καὶ βασιλέως υἱὸς ἢ, καὶ εὐεχία τινα καὶ ἀπεβρίμμενην, καὶ θεραπανίδα κατεγρησασθαι μέλλῃ· οὕτω καὶ ἐνταῦθα συνέβη ε'. Οὐκ εἰς τὸν οὐρα- νὸν ἀνήλθε τῶν ἀνθρώπων ἡ φύσις, ἀλλ' αὐτὸς πρὸς τὴν εὐκαταφρόνητον ταύτην καὶ εὐεχία παραφέγεται· καὶ γενομένων τῶν γάμων δ', οὐκ ἔλασεν ἐνταῦθα μέ- νειν αὐτὴν λοιπόν, ἀλλὰ παραλαβόν, πρὸς τὸν οἶκον ἀνήγαγε τὸν πατρικόν. Τί δήποτε δὲ οὐ κατ' ἴδιαν λαμβάνει τοὺς μαθητὰς τοὺς ἑαυτοῦ, καὶ περὶ τούτων αὐτοὺς διαλέγεται ὁ Ἰωάννης, καὶ οὕτως αὐτοὺς εἰδῶσι· ἐπὶ Χριστῷ, ἀλλὰ δημοσίᾳ μετὰ πάντων αὐτοὺς φησὶν· Ἰδε ὁ ἀμύδι τοῦ Θεοῦ; Ἰνα μὴ δόξῃ συ- σκευὴ εἶναι τὸ ἔργον. Εἰ μὲν γὰρ παρ' αὐτοῦ κατ' ἴδιαν παρακληθέντες ἀψήσασιν, καὶ ὡς χάριν αὐτῷ παρέχοντες, ταχέως ἂν ἴσως καὶ ἀπεπήσαντο· νῦν δὲ καὶ τῆς κοινῆς γενομένης διδασκαλίας· καταδεξάμενοι τὴν ἀκολουθησιν, βέβαιος λοιπόν ἔμενον μαθηταί, ὡς οὐ διὰ τὴν εἰς τὸν διδασκαλὸν χάριν ἀκολουθησάντες, ἀλλ' εἰλικρινῶς· καὶ πρὸς τὸ κέρδος ὄροντες τὸ ἑαυ- τῶν. Οἱ μὲν οὖν προφήται καὶ οἱ ἀπόστολοι πάντες ἀπόντες αὐτὸν ἐκήρυττον· οἱ μὲν πρὸ τῆς κατὰ σάρκα παρουσίας, οἱ δὲ μετὰ τὴν ἀνάληψιν· οὕτως δὲ μόνος παρόντας. Διὸ καὶ φίλον αὐτὸν τοῦ νομφίου φησὶν, ἐπειδὴ καὶ ἐν τοῖς γάμοις μόνος αὐτὸς παρεγένετο.

Καὶ γὰρ αὐτὸς; πάντα ἵποίησι καὶ ἀπέτελεσεν αὐτὸς τῷ πράγματι τὴν ἀρχὴν παρέσχε. Καὶ ἐμβλέσας τῷ Ἰησοῦ περιπατοῦντι, λέγει· Ἰδε ὁ ἀμύδι τοῦ Θεοῦ. Τοῦτο εἶπε, εἰκνῶσι ἐπὶ οὗ τῆ φωνῇ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶς ὀφθαλμοῖς ἔμαρτύρει· καὶ γὰρ ἑθαύ- μαζε τὸν Χριστὸν γαίρων καὶ ἀγαλλόμενος. Καὶ οὐ ποιεῖ ἰ τὸν λόγον παρικλητικὸν τέως, ἀλλὰ θαυμάζει μόνον καὶ ἐκπλήττεται τὴν παρόντας· καὶ τὴν δωρεάν δὲ αὐτοὺς πᾶσιν ἐπ' ἦν παρεγένετο δηλῶ, καὶ τὸν τρόπον τοῦ καθαρισμοῦ. Ὁ γὰρ ἀμύδι ὄφρα ταῦτα ἔμαρταί. Καὶ οὐκ εἶπεν, Ὁ ληψόμενος, ἢ Ὁ ἀρας· ἀλλ', Ὁ αἶρων τὰς ἁμαρτίας τοῦ κόσμου, ὡς δὲ αὐτὸ τοιοῦτο ποιοῦντος αὐτοῦ. Οὐ γὰρ τότε μόνον ἔλασεν ἐπε- ἔλασεν, ἀλλ' ἐξ ἐκείνου μέχρι τοῦ παρόντος ἀφαιρεῖ τὰς ἁμαρτίας, [106] οὐκ ἀεὶ σταυρούμενος (μίαν γὰρ ὑπὲρ ἁμαρτίων προσήνεκε θεοσάν), ἀλλ' ἀεὶ καθαίρων διὰ τῆς μιᾶς ἐκείνης. Ὅσπερ οὖν ἡμεῖν ὁ Λόγος τὸ ἐξαίρετον δεικνῶσι, καὶ ὁ Ἰδὸς τὸ ἐξηλλαγμένον πρὸς τοὺς ἄλλους ἐμαρταί· οὕτως καὶ ὁ ἀμύδι, καὶ ὁ Χρι- στὸς, καὶ ὁ προφήτης. καὶ τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, καὶ ὁ ποιητὴν ὁ καλὸς, καὶ ὅσα ἂν ἐπ' αὐτοῦ λέγηται μετὰ τῆς ἡ τοῦ ἄρθρου προσθήκης, πολὺ δεικνῶσι τὸ δι- ωρισμένον. Καὶ γὰρ ἀμύδι ἦσαν πολλοὶ, καὶ προφῆται, καὶ χριστοὶ, καὶ υἱοὶ· ἀλλὰ πάντων ἐκείνων αὐτὸν ἀρίστητον πολλῶν τῷ μέσῳ. Καὶ οὐδὲ τῷ ἄρθρω τοῦ τῷ ἠσφαλιστο μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆ τοῦ Μονογονοῦς προσ- ἠθήκη. Οὐδὲν γὰρ αὐτῷ κοινόν πρὸς τὴν κρίσιν. Εἰ δὲ ἐτι παρὰ κειρὸν εἶναι δοκεῖ, τὸ ὄρη δεκάτη ταῦτα λέγεσθαί (καὶ γὰρ οὕτως ὁ κειρὸς τότε τῆς ἡμέρας ἦν Ὅρα γὰρ ἦν ὡς δεκάτη, φησὶν), ἐσφάλας σφά- θρα ὁ τοιοῦτός μοι δοκεῖ. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν πολλῶν καὶ τῆ σαρκὶ δουλειούτων, εἰκότως ὁ μετὰ τὴν ἐστία- σιν κειρὸς οὐ ἔστι σφάθρα ἐπιτήθειος πρὸς τὴ τῶν ἀναγκαίων, διὰ τὴν καρδίαν τῶν αἰτίως βαρύνε- σθαι· ἔνθα δὲ ἀνήρ ἦν οὐδὲ τῆ κοινῆς μετέχων προ- φῆς, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐσπέραν μετὰ τοσαύτης διαγῶν νήψεως, μεθ' ὄσης ἡμέρας ὑπὸ τὴν ζω, μάλλον δὲ καὶ μετὰ πολλῶν πλείονος (ἐπὶ μὲν γὰρ ἡμῶν πολλὰς τῆς ἐσπερινῆς τροφῆς λείψανα ἐναπολιφθέντα, φαν- τᾶσι τὴν ψυχὴν, ἐκείνος δὲ οὐδὲν ἰ τοῦτων τὸ πλοῖον ἐβάρυνεν)· εἰκότως καὶ ἄλλης ὀφίας περὶ τοιοῦτων ἐφθέγγετο. Ἐπειτα καὶ ἐν ἑρήμῳ διετίθειε παρὰ τὸν Ἰσραὴλ, ἔνθα πάντες μετὰ πολλοῦ τοῦ τρόμου πρὸς τὸ βάπτισμα ἀπήντων, τῶν βυτικῶν βραχῶ φρονέ- ζοντες ὅτε· ἐπὶ καὶ τῷ Χριστῷ τρεῖς ἡμέρας προσ- εκαρτέρησαν, καὶ ἦσαν ἄσαιο. Τοῦτο γὰρ σφοδρῶ κηρυκὸς καὶ ἐπιμελοῦς γεωργῶ, μὴ πρότερον ἀπο- στήσῃ, ἕως ἂν ἴσῃ κατασχεθέντα ἰ τὸν φυτευθέντα λόγον. Τί δήποτε δὲ οὐ περιήλθε πανταχοῦ τῆς Ἰου- δαίας κηρύσσων αὐτὸν, ἀλλ' εἰσῆκει παρὰ τὸν πο- ταμόν, περιμῶν ἄλλειν αὐτὸν καὶ δεῖξαι παραγενό- μενον; Ὅτι διὰ τὸν ἔργων ἐκείνου γενέσθαι ἰδούλοτο· τὸ δὲ σπουδαζόμενον, γνῶριμον τέως ποιητὰ μόνον, καὶ περὶ τινος ἀκούσαι τῆς αἰωνίου ζωῆς. Τὴν δὲ μεζίζον αὐτῷ καταλιπώσκει μαρτυρίαν τὴν διὰ τῶν ἔργων, καθάρα καὶ αὐτὸς φησὶν· Ἐγὼ οὐ κατὰ ἀνθρώπων λαμβάνω τὴν μαρτυρίαν· διὰ γὰρ ἔργα ἂ ἔδωκέ μοι ὁ Πατήρ, ταῦτα ἐστὶ τὰ μαρτυροῦντα περὶ ἐμοῦ. Ὅρα γοῦν πῶς τοῦτο ἐνεργήστερον ἦν. Ἐπειδὴ γὰρ μικρὸν ἐνέβαλε σπουδῆρα, ἀδρότως ἡ πυρὰ πρὸς τὸ ὕψος ἤρτα. Οἱ γὰρ πρὸ τούτου μηδὲ προσ- ἔχοντες τῶς λεγομένους, ὑστερον λέγουσι· Πάντα ὅσα εἶπεν Ἰωάννης, ἀληθῆ ἔσταν.

* Morel. ἦγται, Savil. et codd. 703, 706 κατήγαγε. ἡγται ἰδὲν ἀντικον υἱὸς ἦκον. Ὁ Morel. μόνον αὐτοῦ. * Sa- vil. γέγονεν. Morel. συνέβη, quod ἰδίωσιν est. ὁ All τῶν πραγμάτων * Savil. παραδέξασιν cum se de laudatis eund.

† Morel. καὶ οὐδὲ ποιεῖ. Savil. καὶ οὐ ποιεῖ. * Quisdam ἰσναεῖ. ὁ Savil. et codd. 703 διὰ τῆς. † Morel. εἰ οὐδὲν. In Savil. et mss. ἐπὶ decet. † Sic Morel. Savil. κατασχέθη·

γ. Ἄλλως δὲ καὶ ἑὶ περὶ τῶν ταῦτα ἔλεγον, ἔδοξεν
 ἀπὸ ἐκ σπουδῆς τίνος ἀνθρωπίνης γίνεσθαι τὸ γινόμενον,
 ἀλλ' ὑποφία; ἦν μετὸν τὸ κρυπνῆμα. Καὶ βήκουσαν
 οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ οἱ δύο, καὶ ἠκολούθησαν αὐτῷ.
 Καίτοι γὰρ καὶ ἕτεροι ἦσαν αὐτῷ μαθηταί, ἀλλ' ἐκεί-
 νοι οὐ μόνον οὐκ ἠκολούθησαν, ἀλλὰ καὶ ζηλοῦσιν
 [107] πρὸς αὐτὸν διετέθησαν. Ῥαββί γάρ, φησίν,
 δεῖ μετὰ σοῦ πέραν τοῦ Ἰορδάνου, ὡς σύ μαρτυ-
 ρήσῃς, ἴδω σὺτος βασιτεῖαι, καὶ πόλεις ἐρχομαι
 πρὸς αὐτόν. Καὶ πάλιν οὗτοι φαίνονται ἑγκαλοῦν-
 τες· Διατί ἡμεῖς ἠσπασμένοι, καὶ οἱ μαθηταὶ σου
 οὐ ἠσπασμένοι; Ἄλλ' οἱ τῶν ἄλλων βελτίους οὐδὲν
 τοιοῦτον ἔπαθον, ἀλλ' ἡμεῖς τι ἤκουσαν καὶ ἠκολού-
 θησαν. ἠκολούθησαν δὲ, οὐχ ὅτι τοῦ διδασκάλου κατα-
 προσηνάξαντες, ἀλλ' ὅς αὐτῷ μάλιστα πισθόντες, καὶ
 εἰς γὰρ μάλιστα τοῦ χρίσαι λογισμὸν ὀρθῆ τοῦτο
 ποιεῖν ἐξεργασθόντες. Οὐδὲ γὰρ παρακλιθέντες αὐτὸ
 ἐποίησαν, ὅπως ὑποπτον ἦν, ἀλλ' ἐπιθεῖν προσιπ-
 μόνον τὸ μέλιον, ὅτι βαπτισαί: ἐν Πνεύματι ἁγίῳ, ἠκο-
 λούθησαν αὐτῷ. Οὐ τοίνυν ἀπίστησαν τοῦ διδασκάλου,
 ἀλλ' ἐβουλήθησαν μαθεῖν, τί πάλιν φερεῖ τοῦ ἰωάν-
 νου. Καὶ ὅρα τὴν σπουδὴν μετὰ αἰδῶς γινόμενης.
 Ἰδὲ γὰρ εὐθέως προσελθόντες ἐπρωτήσαν τὸν Ἰη-
 σοῦν ὑπὲρ ἀναγκαίων καὶ μεγίστων πραγμάτων, οὐδὲ
 δημοσίᾳ παρόντων ἀπάντων ἀπάνω καὶ ὡς ἔστιν γὰρ
 ἡμεῖς ἰδία διαλεγθῆναι αὐτῷ ἐπισπούδαμεν. ἠδίσταντο γὰρ
 οὐ ταπεινοσύνης, ἀλλ' ἀληθείας ὄντα τοῦ διδα-
 σκάλου τὰ ῥήματα. Ἦν Ἄνδρες, φησίν, ὁ ἀδελφὸς
 Σίμωνος Πέτρον, εἰς ἐκ τῶν δύο τῶν ἀκούσαντων
 ἰωάννου, καὶ ἀκολουθησάντων αὐτῷ. Τίνος οὖν
 ἔνεκεν καὶ τὸ πρὸ ἑτέρου οὐκ ἠγνώρισαν ὄνομα; Τίνος
 φασὶ καὶ τὸ αὐτὸν εἶναι τὸν γράφοντα τὸν ἠκολούθη-
 σῶτα· τινὲς δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλ' ὅτι ἐκείνος οὐχὶ τῶν
 ἐπιστημῶν ἦν. Οὐδὲν οὖν πάλιν τὸν ἀναγκαῖον λέγειν
 ἔχρησεν. Τί γὰρ βέλτερος ἐκ τοῦ μαθεῖν ἐκείνου τὴν
 προσηγορίαν, ἐπεὶ οὐδὲ τῶν ἐδοξαζόμενα δύο λέγει
 καὶ ὀνόματα; Τοῦτο καὶ παρὰ Παύλου ἰσὺν ἰεῖν ἃ
 συνεπέμψαμεν γὰρ αὐτῷ, φησὶ, τὴν ἑσπερὴν ἐν
 πολλοῖς κολλάκις σπουδαῖον ὄντα, οὐ ὁ ἐκείνος
 ἐν τῷ Ἐυαγγελίῳ. Τοῦ δὲ Ἄνδρου μὲνεται καὶ
 ἑν ἑτέρῳ αἰτίαν. Ποιῶν γὰρ ταῦτα; Ἦνα, ὅταν ἀκού-
 σης ὅτι Σίμων ἀκούσας μετ' αὐτοῦ, δεῦτε ἀπίσω
 μου, καὶ ποιήσω ὑμᾶς ἀδελφεὶς ἀνθρώπων, οὐ διηπό-
 ρησι πρὸς τὴν παράδοξον ταύτην ὑπόληψιν, μή τις
 εἴη ἀρχὴ τῆς πίστεως ὁ ἀδελφὸς ἦδη προκτεβάλ-
 λητο*. Στραφεῖς δὲ ὁ Ἰησοῦς καὶ ἰδὼν αὐτοὺς
 ἀκολουθοῦντας, λέγει αὐτοῖς· Τί ζητεῖτε; Ἐν-
 τεῦθεν παιδευόμεθα, ὅτι οὐ φθάνει τὰς βουλήσεις
 ἡμῶν ὁ θεός· καὶ εὐραεῖ; ἀλλ' ὅταν ἡμῶν ἀρξώ-
 μεθα, ὅταν ἐθέλῃν παρῆσθαι, ὅταν καὶ αὐτὸς
 πολλὰς δίδωσιν ἡμῖν τῆς σωτηρίας τὰς ἀγορμὰς. Τί
 ζητεῖτε; Τί τοῦτο; ὁ εἰδὼς τὰς καρδίας ἑάνθρω-
 πῶν, ὁ τοῖς λογισμοῖς ἡμῶν ἐμβατεύων, οὕτως ἔρωσά;
 Ἄλλ' οὐχ ἵνα μάθῃ (πῶς γὰρ;), ἀλλ' ἵνα διὰ τῆς
 ἐρωτήσεως μάλλιν αὐτοῦ; οικειώσῃται, καὶ πλείονος
 μεταδῶν τῆς παρρησίας, καὶ δεῖξῃ τῆς ἀκρόασης
 ὄντας ἀξίους. Εἰκοὶς γὰρ ἦν ἐρωθρῆν καὶ δεδοικέναι.
 ἄτε ἀγνώστως ὄντας, καὶ τοιαῦτα περὶ αὐτοῦ τοῦ
 διδασκάλου μαρτυροῦντος ἀκρόατος. Ταῦτ' οὖν
 ἔπαυσα λέγων, τὴν αἰδῶ, τὸν [108] φόβον, ἐρωσά, καὶ
 οὐκ εἶπας σιγῇ μέχρι τῆς οικίας ἔλθε· καίτοι τὸ

αὐτὸ ἀν ἐγένετο, καὶ εἰ μὴ ἠρώτησε. Παρῆμιαν γὰρ
 ἀν ἀκολουθοῦντες αὐτῷ, καὶ κατὰ πόδας βαδίζοντες
 ἐπέστησαν τῇ οἰκίᾳ. Τίνος οὖν ἔνεκεν ἐρωσά; Τοῦτο
 ἔπειρ εἶπον κατασκευάζων, καταπραῖον τε αὐτοῖ
 τὸν λογισμὸν ἐρῶντων, ἐπὶ καὶ ἀγωνιῶντας, κα
 παρέχων θαρρῆν. Οὐ δὲ τῆς ἀκολουθήσεως δὲ μόνον
 τὸν πόθον, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ἐρωτήσεως ἐναντίρουν
 οὐδὲ γὰρ οὐδέτω μαθόντες παρ' αὐτοῦ, οὐδὲ ἀκούσαν
 τες, διδασκαλον αὐτὸν καλοῦσιν, εἰς τοῦς μαθητὰς
 εἰσθεοῦντας ἑαυτοῖς, καὶ τὴν αἰτίαν δεικνύσας, δι
 ἦν ἠκολούθησαν, ὡς τὴν χρησίμην ἀκουσόμενοι
 θεῶ δὲ μοι καὶ τὴν σύνεσιν. Οὐκ εἶπον· Ἄδελφοι ἡμεῖ
 περὶ δογμάτων ἢ τίνος ἐτέρου τὸν ἀναγκαῖον· ἀλλ
 τί; Ποῦ μένετε; Μετὰ γὰρ ἡσυκίας, ὅπως ἐμπροσθε
 λέγη, καὶ ἐπειν τὴν πρὸς αὐτόν, εἰς ἀκούσαι τὴν παρ
 αὐτοῦ, καὶ μαθεῖν ἦθελον. Διέπειρ οὐδὲ ἀνεβάλοντες
 οὐδὲ εἶπον· Ἦζόμεν πάντως ἀβριον, καὶ ἀκουσόμεθ
 διαλεγόμενου σου δημοσίᾳ· ἀλλὰ τὴν πολλὴν σπουδῆ
 ἦν εἶχον περὶ τὴν ἀκρόασιν ἐπιδεικνύσασθαι, τῷ μὲν
 ὑπὸ τῆς ὥρας ἀποπράττειναι. Καὶ γὰρ ἔστυχε λοιπὸ
 πρὸς ὁμοίαν ὁ ἦλος ἴν· Ὅρα γὰρ ἦν ὡς δεκάτη
 φησὶ. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς οὐ λέγει τὰ σημεῖ
 τῆς οικίας, οὐδὲ τὸν τόπον, ἀλλ' ἐπισπείται πλεῖ
 αὐτοῖς πρὸς τὴν ἀκολουθῆσιν, θεικνύς ὅτι αὐτοῖ
 ἀπεβέβητο. Καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ αὐτοῖς τοιοῦτῶν
 εἶπεν· ἀκρίθην ἔστιν εἰς οικίαν νῦν ὅμως εἰσελθεῖ
 ἀκούσατε ἀβριον εἰ τὴ βούλεσθε, ἀνακρῆσαι
 οικίας νῦν· ἀλλ' ἔως πρὸς φίλους, καὶ πάλιν αὐτ
 συγγενεῶν ἡρόντων, ὅπως διαλέγεται. Πῶς οὖ
 ἀλλαχθῶ φησὶν· Ὁ δὲ γίος τοῦ ἀνθρώπου
 οὐκ ἔχει πού τὴν κεφαλὴν κλίην· ἐνταῦθα δὲ λέγει
 Ἐρχεσθε καὶ ἴστε πού μένω; Ὅτι τὸ, οὐκ ἔχ
 πού τὴν κεφαλὴν κλίην, δηλωτικὸν ἴσθαι τοῦ μη
 ἴσθαι κατεγύγιστον κεκτῆσθαι, οὐχ ὅτι ἐν οικίᾳ οὐ
 ἔμενε· καὶ γὰρ καὶ ἡ παραβολὴ τοῦτο βούλεται
 Ὅτι μὲν οὖν παρ' αὐτῷ ἔμεναν τὴν ἡμέραν ἐκείνη
 εἶπεν ὁ Ἐυαγγελιστῆς· τίνος δὲ ἔνεκεν, οὐκ εἴτι προ
 ἔβησαν, ὡς ἐβλήτο τῆς αἰτίας ὁστος. Οὐδὲ γὰρ ἐβρ
 τινὲς ἔνεκεν ὅτε αὐτῷ ἠκολούθησαν, ὅτε ὁ Χριστ
 αὐτοῖς ἐπισπασάτο, ἀλλ' ἦ διὰ τὴν διδασκαλίαν· ἢ
 οὕτω θαυμάλις καὶ προθύμως ἀπέλασσαν, καὶ
 νυκτὶ μῆδ', ὡς εὐθέως θατέρους καὶ ἐπ' ἐτέρων θι
 ραν ἰδέσθιν.

δ. Οὐκ οὖν καὶ ἡμεῖς ἐντεῦθεν διδασθῶμεν πᾶν
 πέραν τιθεσθαι τῆς θέας ἀκρόατος, καὶ μετὲ
 καίρων ἄβριον εἶναι νομίζειν, ἀλλὰ κἂν εἰς οικί
 ἀλλοτρῆαν ἀπέλθῃν εἰρη, κἂν γνῶριμον ἀνθρώπιν γεν
 σθαι μεγάλως ἀγνώστα ὄντα, κἂν ἀσπρ τῆς ἡμέρας
 κἂν εὐφρόνητος καίρη, μὲνέποτε ταύτης ἀμελεῖν τ
 ἐμπορίας. Τροφὴ μὲν οὖν καὶ λουτρά καὶ δεῖπνα, κ
 τὰ ἄλλα τὰ βιωτικά, καίρων ἔχεται τὸν ὠριμένον
 διδασκαλίᾳ δὲ περὶ φιλοσοφίας τῆς ἀνω, μηδέποτε
 ἀφωρισμένην ὦραν ἐγέτω, ἀλλ' ἅπας αὐτῆς ἔστω
 καιρός, εὐναίρος γὰρ, φησὶν, ἀκαίρος ἐλεγχος
 εἰσι/μνησος, παρακάλειος. Καὶ ὁ Προφήτης
 φησὶν, [109] Ἐν τῷ ἰ νόμῳ αὐτοῦ μελέσθ
 ἡμέρας καὶ νυκτός· καὶ τοῖς ἰουδαίοις δὲ ὁ Μω
 σῆς διαπαντός τοῦτο ποιεῖν ἐκέλευε. Τὰ μὲν γὰρ βι
 τικά, βαλεντεῖα λέγω καὶ δεῖπνα, εἰ καὶ ἀναγκαῖ
 ἔμως συνεγὰς γινόμενα τὸ σῶμα ἐξίτηλον ἐργάσθη
 ἦ δὲ τῆς ψυχῆς διδασκαλίᾳ, ὁμοίως ἀν ἐπιτελεῖται
 τοσοῦτῳ τὴν ἐχρημῆν ἰσχυροτέρων ποιεῖ ψυχή
 Νῦν δὲ λήρως μὲν καὶ φιλιαρίας ἀνοήτως πᾶν
 καίρων ἀφορίζομεν, καὶ ἂν ὑπὸ τὴν ζω, καὶ

* Codd. 703, 706 καὶ πρὸς τοιοῦτος. ἢ Savil. ἐποφίας εἶναι
 μετόν τὸ κληρῖα. Καὶ Morel. καὶ ἐποφίας ἦν μετὰ τὸ
 κληρῖα λουπῶν. ἢ Savil. εἰ cod. 703 πάλιν φαίνονται.
 Morel. πάλιν οὗτοι οὐδέ λέγουσιν. ἢ Savil. εἰ codd. 705,
 706 τοῦτο καὶ Παύλος ἐποίησε. Morel. τοῦτο καὶ παρὰ
 Παύλου ἴσθαι ἰεῖν. ἢ Morel. προκτεβάζων γν. ἢ Savil.
 γν. καρδία.

ἢ Savil. οικίας νῦν ἀλλ'. Morel. οικίας τῶν· ἀλλ'
 ἢ Alii κλίην, Alii κλίαν. ἢ Savil. ὄβριον. Morel. ὄβρι·
 ἢ Savil. καὶ ὁ προφῆτης δὲ φησὶν, εἰ ἐν τῷ. Socus Mor
 ἢ Καὶ hoc et sequens deest in Morel.

enim parvam iniecerat scintillam, repente flamma in altum erupit. Nam qui prius Joannis verbis non attonderant, deum dicunt : *Omnia quæ Joannes dixit, vera sunt* (Joan. 10. 42).

3. Alioquin autem si circumvenendo ista dixisset, hæc humano studio peracta visa fuissent, ac prædicato deinceps in suspitionem venisset. *Et audierunt eum duo discipuli ejus, et sequuti sunt eum.* Atqui alii quoque erant Joannis discipuli, verum illi non modo non sequuti sunt, sed etiam ipsi invidiebant : dicebant enim, *Rabbi, qui erat tecum trans Jordanem, cui tu testimonium perhibuisti, ecce hic baptizatus, et omnes veniunt ad eum* (Joan. 3. 26). Ac rursus iidem ipsi invidioses dicunt : *Quare nos jejunamus, et discipuli tui non jejunant* (Matth. 9. 14)? Verum qui aliis erant meliores, non ita affecti erant, sed statim atque audierunt, sequuti sunt. Sequuti sunt autem, non quod pristinum doctorem spernerent, sed quod ipsi maxime obtemperarent; et argumentum erat maximum illos ex rectæ mentis ratiocinio id egisse. Non enim hortatu ad id adducti sunt, quod suspiciosum fuisset; sed quia tantum prædixerat ipsum esse baptizatum in Spiritu sancto, sequuti sunt eum. Non ergo magistrum reliquerunt, sed ediscere voluerunt quid amplius ille ferret, quam Joannes. Et animadvertere verecundam diligentiã. Non enim statim accedentes Jesum interrogarunt de necessariis magnisque rebus : neque palam omnibus presentibus, et perfurcioribus : sed seorsim ipsum alloqui studuerunt. Scribant enim doctoris sui verba non ex modestia, sed ex veritate proficisci. 40. *Erat autem Andreas frater Simonis Petri, unus ex duobus qui audierant a Joanne, et sequuti sunt eum.* Cur ergo alterius nomen non profert? Quidam dicunt eum qui hoc scripsit, ipsum esse qui sequutus est; alii contra, quia ille non ex conspicuis erat, nihil præter necessaria sibi dicendum esse putasse. Quid enim utilitatis ex indicato nomine, quando neque septuaginta duo discipulorum nomina proferuntur? Id quod etiam apud Paulum observet dicentem : *Misimus cum illo fratrem in multis sæpe studiosum, cujus laus est in evangelio* (2 Cor. 8. 18). Andream autem meminit ob aliam causam. Quænam illa? Ut cum audieris, Simonem ubi cum illo audisset, *Venite post me, et faciam vos piscatores hominum* (Matth. 4. 19), non dubitasse de tam inexpectata promissione, discere fratrem ejus jam ante fidei fundamenta jecisse. 38. *Conversus autem Jesus, et videns eos sequentes, dicit eis : Quid queritis?* Hinc docemur Deum donis non prævenire voluntates nostras; sed ubi nos inceptimus, cum voluntatem præmisimus, tunc plurimas ille nobis dat salutis occasiones (a). *Quid queritis? Quid hoc est?* qui novit corda hominum, cui cogitationes nostras patent, hic interrogat? Sed non ut discat, (quomodo enim id dici possit?) sed ut per interrogationem illos sibi magis conciliet, majoremque indat fiduciam, illosque colloquio dignos

ostendat. Verisimile enim est illos, utpote ignotos, erubuisse et formidasse, qui talia de magistro audissent. Hæc itaque omnia abigens, verecundiam nempè et metum, interrogat illos; nec sinit cum silentio domum pervenire. Etiam si vero non interrogasset, perstitissent ipsum sequendo, et in domum usque cum illo pervenissent. Cur ergo interrogat? Ut id quod dixi offerret, ut erubescentes illos hæc itantesque firmaret, ac fiduciam inderet. Neque tantum sequendo, sed etiam per interrogationem illam desiderium suum exhibuerunt. Cum enim nihil ab illo edidicissent vel audissent, magistrum tamen vocant, sese discipulis annumerantes, et cur sequantur ostendentes, ut nempè utilia audirent. Animadvertite, quæso, illorum prudentiam. Non dixerunt, *Doctrina aut re quæpiam necessaria nos imbue : sed quid dicunt? Ubi naves?* Nam quiete, ut jam dixi, ipsum alloqui, audire et discere cupiebant. Ideo nec differunt, nec dicunt, *Die crastino veniemus, et te publice loquentem audiemus* : sed magnum audiendi studium præ se ferunt, quod ne quidem instante hora recedant¹; nam sol ad occasum vergebat : *Erat quippe hora circiter decima*, inquit. Ideo Christus domum non docet, non locum, sed ut sequantur magis allicit, ostendens se illos in suos accepisse. Ideoque non quid simile dicit : *Intempestivum esset vos nunc domum ingredi, audietis cras quod voleteis, nunc domum abite*; sed quasi amicos ex diuturna consuetudine ipsos alloquitur. Cur ergo alibi dicit : *Filius hominis non habet ubi caput reclinet* (Luc. 9. 58); hic vero, 59. *Venite, et videte ubi maneam?* Quoniam illud, *Non habet ubi caput reclinet*, significat illum proprium sibi diversorium non habuisse, non quod in domo quæpiam non haberet : id enim parabola significat. Evangelista porro dicit, ipsos die illa cum eo mansisse : cur autem ita factum sit, non addidit, quod manifesta res esset. Neque enim alia de causa sequuti sunt eum, vel Christus accivit eos, quam ut doctrinam acciperent : quam tam copiose et cum tanto studio una nocte per ceperunt, ut mox uterque ad alios advocandos properaret².

4. *Doctrinæ Christi omnia postponenda. Cibi animæ qui sinit. Contra theatrum.* — Hinc nos quoque discamus omnia divinæ doctrinæ postponere, nullumque tempus non opportunum æstimare; sed etsi in alienam domum ingredi oporteat, etiam si ignotum homines proceres ignotos adire, etiam si intempestive et quovis tempore, nunquam hoc commercium esse negligendum. Cibus ergo, balnea, cœnæ, aliaque ad vitam pertinentia, suum tempus habeant : doctrinam vero supernæ philosophiæ nullam habeat definitam horam, sed omne tempus ipsi proprium esto. *Uppor-*

¹ Hic multa addit Fr. Aretinus, quæ in nullo exemplari Græco habentur; vertit enim : *Se horam quidem dimittentes. [Et animadvertite animi ardorem. O memorabilem illorum sapientiam, o diligentiam, o in magistrum fidem!] Et enim iam sol, etc. Quæ vero clauduntur unctis nusquam existant in Græcis editis et manuscriptis.*

² Juxta Morel. legendum esset, *ad aliorum januam properaret.*

(a) Hæc cum quadam exceptione intelligenda sunt.

tine, inquit, *Importuna argue, obscera, increpa* (2. Tim. 4. 2). Propheta quoque ait: *In lege ejus meditabitur die ac nocte* (Psal. 1. 2): Moyses quoque Judæis hoc semper facere præcipiebat. Nam ea quæ ad vitam spectant, balnea dico et cœnæ, etsi necessaria sint, si frequentius adhibeantur, corpus extenuant: animæ autem doctrina quanto magis inculcatur, tanto fortiores reddit animam. Nunc autem nugis inutiliter omne tempus consumimus, auroram, matutinum, meridiem, vesperam in constituto loco vane impendimus; divina autem dogmata si semel aut bis per hebdomadam audiamus, torpescimus, nauseamus. Quare? Quia animo prave affecti sumus. Appetitum studiumque ejus circa istæc omne dissolvimus; ideoque spiritualescimus escam non appetimus. Magnum hoc præter alia est ægritudinis indicium, cum non esurimus, nec sitimus, sed utrumque nobis fastidiosum est. Si autem hoc, cum in corpore accidit, gravis morbi indicium et causa est; multo magis in anima. Quomodo igitur illam lapsam et dissolutam erigere poterimus? quibus operibus? quibus verbis? Si divinos sermones, propheticos, apostolicos, evangelicos aliosque omnes tractemus. Tunc enim sciemus longe melius esse his uti citis, quam impuris aliis; sic enim licet intempestivas nugæ et confabulationes vocare. Quid enim, quæso, melius, de forensibus, de judicialibus, de militaribus rebus, an de cælestibus loqui, deque his quæ post hanc vitam eveniunt? quid utilius, de vicino et ejus negotiis loqui, ac de alienis curiosè perquirere, an de angelis, et de rebus quæ ad nostram vertuntur utilitatem, verba facere? Quæ enim vicini tui sunt, non tua; quæ ad cælos pertinent, tua sunt. Sed licet, inquires, ei qui semel hæc dixit, omnia implere. Quid vero de his, quæ frustra et temere disputatis, non idipsum cogitatis, sed totam in illis vitam impendentes, nullum disputationis finem invenitis? Necdum dico his longe graviora. Nam qui

modestiores sunt, his de rebus mutuo salu sequiores autem ignavioresque, mimos, salt aurigas in sermone semper versant, auditum pantes, animam labefactantes; naturamque modi narrationibus præcipitem agunt, et in orgiis genus animum inducunt. Nam simulacris nomen prolatum fuit, statim in anima gignit ejus facies, coma, mollis vestis, illeque his longe mollior. Alius rursus flammam ex fovet, dum meretricem in confabulationem i ejusque verba, habitum, oculos lascivos, aspectum, concinnos capillorum, fucatas pingenas. Annon quid humanum passi estis de narrare? Sed ne pudeat vobis, ne erubescatur natura; namque necessitas id exigit, et sic an ficitur pro ratione eorum quæ narratur. Que loquente, si in ecclesia stantes, si ab illis semot aliquid humanum audientes patimini, cogita factu sint ii qui in teatro sedent, licentia multa, extra hunc honestum venerandumque sum, eum impudentia magna illa videntes et tes. Et cur, dicit fortasse quapiam ex his adhibent animum, si naturæ necessitas sic afflicta, illa relicta, nos accusas? Quia hæc a emoliri, illud opus est naturæ: talia autem non naturæ est, sed arbitrii peccatum. Quæ cum qui se igni admoveat, uri necesse est; it vult naturæ infirmitas: verum non natura no ustioni admovet: id enim ex perversa solutione pendet. Illic igitur admoventi volo et co ne sponte vos præcipites detis, neque ad pro nequitia vos impellatis, vel sponte curritis ad ne flammæ diabolo parate nos obnoxios re Utinam vero nos omnes ab hac et illa flamm in sinum Abrahamæ recipiamur, gratia et be Domini nostri Jesu Christi, quicū Patri quib mulque sancto Spiritui, in sæcula sæculorum

HOMILIA XIX.

41. *Invenit hic primus fratrem suum Simonem, et dicit ei: Invenimus Messiam, quod est interpretatum Christus: 42. et adduxit illum ad Jesum.*

1. *Unio bonæ.* — Deus initio eum fecit hominem, non reliquit illum solum, sed dedit ei adjutricem mulierem, ut habitaret cum eo: cum ex hoc contubernio multum lucri accessorum nosset. Quid enim si non, uti par erat, hoc beneficio usa sit mulier? At-Luonem si rei naturam quis exploraverit, magnum comperiet ex hoc contubernio utilitatem in eos qui mente valent derivatam. Neque id de viro tantum et uxore dicitur; sed etiam si fratres nra vixerint, pari beneficio fruuntur. Quamobrem propheta dicebat: *Quam bonum et quam jucundum, habitare fratres in unum* (Psal. 132. 4)? Paulusque (Hebr. 10. 25) monet ne nostrum cætum deseramus. Hoc quippe est in quo a feris differimus. Ideo urbes construimus, fora, domos, ut una collecti simus, non habitaculo tantum,

sed et caritatis vinculo. Cum enim natura Conditor ita facta sit, ut aliis egeat, nec sit illis sit: rem sic apte dispensavit Deus, ut in hujusmodi a mutuo consortio et a conventu tur. Ideoque nuptiæ constitutæ sunt¹, ut quæ deest, ab altero suppleatur, sicutque natura, quæ erat, sibi tandem sufficit; ita et licet mort sit, successione ceu diuturnam immortalitatem. Poterant hæc fusius prosequi, ostendere: tam ex intima et sincera conjunctione lucri Sed aliud instat tractandum, ejus gratia hæc dicta sunt. Andreas enim apud Jesum mansisset didicisset, non thesaurum in se absco festinat et currit ad fratrem, ejus ipsum c redditorus. Cur vero non narravit Joannes xerit eis Christus? et undenam cognoscit

¹ Hæc, ideoque nuptiæ constitutæ sunt, desunt textu et quibusdam manuscriptis; sed habentur in videntur supervacanea.

παρὶ θεῶν, καὶ μετὰ τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἐσπέραν δὲ αὐτὴν συνεδρεῖσθαι εἰπὴ, καὶ τόπου εἰς τοῦτο ἀπετάξαμεν· τῶν δὲ θεῶν δογματῶν ἀπαξ ἢ δις τῆς ἑβδομάδος ἀκούοντες, ναυτιώμεν, διακροῖν γινώμεθα. Τί οὐν τὸ αἴτιον; Κακῶς διακείμεθα τὴν ψυχὴν. Τὸ ἐπιθυμητικὸν αὐτῆς τὸ περὶ ταῦτα καὶ ὀρεκτικὸν ἐξελοῦσαμεν ἕκαστ. Διὰ τοῦτο οὐκ ἔρρωται πρὸς τὴν πνευματικὴν τροφὴν ὄρεξιν. Μέγα δὲ καὶ τοῦτο μετὰ τῶν ἄλλων ἀβρωστίας τεκμήριον, τὸ μὴ πεινῆν, μηδὲ ἄρξῃν. Ἄλλὰ δυσαρτίως πρὸς ἀμφοτέρωτα ἔχειν. Ἐὶ δὲ ἐπὶ σωμάτων τοῦτο συμβαίνει, νοσημάτων καλεσθῶν τεκμήριον καὶ ἀβρωστίας ποιητικὸν· πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ τῆς ψυχῆς. Πῶς οὐ αὐτὴν ἀναπεπτικώσαν καὶ ἐκκαλυμμένην ἀναβρώσως ἀνοησοῦμεθα; τί ποιοῦντες, φησὶ, καὶ τί λέγοντες; Ἀπόμεινοι τῶν λόγων τῶν ἄλλων, προφητικῶν, ἀποστολικῶν, εὐαγγελικῶν, καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων. Τότε γὰρ εἰσώμεθα, ὅτι πολλῷ βέλτιον ταῦτα στείθειν, ἢ τὰς ἀκαθάρτους τροφὰς· οὕτως γὰρ χρὴ τὰς ἀκαθάρτους φλωρίας καὶ συνόδους κλεῖν. Τί γὰρ ἔμεινον, εἰ τί μοι, περὶ τῶν κατὰ τὴν ἀγορᾶν, περὶ τῶν ἐν τοῖς δικαστηρίοις, περὶ τῶν ἐν τῷ στρατοπέδῳ διαλέγεσθαι, ἢ περὶ τῶν ἐν οὐρανοῖς καὶ περὶ τῶν μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀποθημῶν; Τί βέλτιον, περὶ τοῦ γείτονος λαλεῖν καὶ τῶν τοῦ γείτονος πραγμάτων, καὶ τὰ ἀλλότρια πολυπραγμανοῦν, ἢ τὰ τῶν ἀγγέλων καὶ τὰ ἡμῖν αὐτοῖς διαφέροντα ἀναζητεῖν; Τὰ μὲν γὰρ τοῦ γείτονος, οὐ πάντως σά· τὰ δὲ τῶν οὐρανῶν, σά. Ἄλλ' ἐνεπί, φησὶν, ἀπαξ εἰπόντα ταῦτα, πληρωταὶ τὸ πνεῦμα. Τί δὲ περὶ ὧν διαλέγεσθε μάτην καὶ εἰπὴ, οὐκ ἔνοκετε τοῦτο, ἀλλὰ πάντα τὸν βίον εἰς τοῦτο καταναλισκομένη. τὴν ὑπόθεσιν τὴν περὶ τούτων οὐδέποτε καταπαρήσασθε· καὶ οὐδὲν λέγετε καὶ πολλῷ τούτων φορτικώτερα. Οἱ μὲν γὰρ εὐεικέλιστοι, ταῦτα πρὸς ἀλλήλους διαλέγονται· οἱ δὲ βραθυμότεροι καὶ μωλιονήμελιμοι, μίμους καὶ ὀρθιστὰς καὶ ἡνόχους ἐν τοῖς αὐτῶν παρερήμοις λόγοις, τὴν ἀκοήν μολύνουσι, τὴν ψυχὴν διαφθείρουσι, τὴν φύσιν ἐκκακίζουσιν· τοῦτοι τοῖς διηγήμασι, ἕκαστ κακίας εἶδος εἰς τὴν ἐαυτῶν δόξαν διὰ ταῦτα εἰσαγωγόντες τῆς διαλέξεως. Ἄμα γὰρ ἐφθόγγετο ἢ Sic Savil., Morel. τούτων οὐκ καὶ νῦν κατεῖ.

γλώττα τοῦ ὀρθοῦμεν τὸ ὄνομα, καὶ εὐθέως ἀνεπίπασεν ἢ ψυχὴ τὴν βίον, τὴν κόμην, τὴν ἐσθῆτα τὴν ἀπαλήν, αὐτὸν ἔκεινον τούτων μαλακώτερον ὄντα. Ἐτερος πάλιν ἐτέρωθεν ἀνεβρίσσει τὴν φλόγα, γυναικα [110] πόρνη εἰς τὴν διδασκίαν εἰσαγαγόν, κἀκεῖνη τὰ βήματα, τὰ σχήματα, τῶν ὀμμάτων τὰς διαστροφὰς, τῆς ὕψεως τὸ ὕψρον, τῶν τρυγῶν τὰς στροβιλώσεις, τῶν παρειῶν τὰ ἐπιτροχίλια, τὰς ὑπογραφὰς. Ἄρα οὐκ ἐπάθετε τι καὶ ἐμοῦ ταῦτα διεγρομένου; Ἄλλὰ μὴ αἰσχυθῆτε, μηδὲ ἐρυθρίασθε· ἢ γὰρ τῆς φύσεως ἀνάγκη τοῦτο ἀπαίτει, καὶ οὕτως διατίθησι τὴν ψυχὴν, ὡς ἂν ἢ τῶν ἀπαγγελιομένων δύναμις ἔχη. Εἰ δὲ ἐμοῦ φεγγαγομένου, εἰ δὲ ἐν ἐκκλησίᾳ ἰσχυρῶς, εἰ δὲ ἐκείνων ἀπέγοντες ἐπάθετε τί πρὸς τὴν ἀκρῶσιν ἐνόησον πῶς εἰδὸς διακείσθαι τοὺς ἐν αὐτῷ τῷ θεάτρῳ καθήμενους, τοὺς ἄδειαν πολλὴν ἔχοντας, τοὺς ἐκτός τοῦ σιμοῦ τούτου καὶ φρεκτοῦ συνεβροῦν, τοὺς μετὰ πολλῆς ἀναισχυρίας καὶ ὀρῆτας ἔκεινα καὶ ἀκούοντας. Καὶ τί δέητος, φησὶεν ἐν ἰσως τις τῶν οὐ προσεχόντων, εἰ τῆς φύσεως ἢ ἀνάγκη τὴν ψυχὴν οὕτω διατίθησιν, ἐκείνην ἀφεί, ἡμῶν ἔγκαιλεῖ β; Ὅτι τὸ μὲν, ἀκούοντα τοιαῦτα μαλακώσασθαι, τῆς φύσεως ἔργον· τὸ δὲ τοιαῦτα ἀκούειν, οὐκ ἐστὶ τῆς φύσεως, ἀλλὰ τῆς προαιρέσεως ἀμάρτημα. Ἐπεὶ καὶ τὸν ἀκούοντα πύρ, διαφθείρεσθαι δεῖ, καὶ τοῦτο ἢ τῆς φύσεως ἀσθένεια βούλεται· ἀλλ' οὐκ ἐστὶ καὶ πρὸς τὸ πῦρ ἡμᾶς καὶ τὴν ἐκείθεν ἀγει διαστροφῶν ἢ φύσις· τοῦτο γὰρ τῆς κατὰ προαιρέσιν μίανθ ἂν εἴη διαστροφῆς. Τοῦτο οὐν ἀνελεῖν ἀξίω καὶ διορθῶσαι, ὥστε μὴ ἐκόντας ἑαυτοὺς κατακηρῖναι, μηδὲ πρὸς τὰ βάρβαρα τῆς κακίας ὄψειν, μηδὲ αὐτομάτως τρέχειν ἐπὶ τὴν πυρᾶν· ἵνα μὴ καὶ τῇ τῷ διαδόλῳ κατεσκευασμένῃ φλογὶ κατεστρωμένῳ τυφλοῦσθαι ἑαυτοῦς. Γένοιτο δὲ πάντας ἡμᾶς, καὶ οὕτως κἀκεῖνης ἀπαλλαγέντας, πρὸς αὐτοὺς τοῦ Ἄδραμ χωρῆσαι τοὺς κόλπους, χάριτι καὶ φιλιανθρώπῳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἢ δόξα, δόξα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἄμήν.

b Quidam ἡμῖν ἔγκαιλοι.

ΟΜΙΛΙΑ 18^η.

Ἐπίσκοπος οὕτως πρῶτος τὸν ἀδελφὸν τὸν Ἰδιον Σίμωνα, καὶ λέγει αὐτῷ ἢ Εὐδὴρκαμεν τὸν Μεσσίαν, ἢ ὁ ἐστὶ μεθερμηνεύμενον Χριστὸς· καὶ ἡγῆται αὐτὸν πρὸς τὸν Ἰησοῦν.

α'. Ὁ θεὸς παρὰ τὴν ἀρχὴν ποιήσας τὸν ἄνθρωπον, ὡς ἄρτιον εἶναι μόνον, ἀλλ' ἔδωκεν αὐτῷ βοηθὸν τὴν γυναῖκα, καὶ συνοικεῖν ἐποίησεν, εἰδὼς ἀπὸ τῆς σωτηρίας ταύτης πολλὸν τὸ κέρδος ἐσόμενον. Τί γὰρ εἰ μὴ πρὸς τὸ δέον ἐχρήσατο τῇ εὐεργεσίᾳ ταύτῃ ἢ γυνή; Ἄλλ' ἕως εἰ τοῦ πράγματος αὐτοῦ τὴν φύσιν τῆς κατασκευῆς, πολλὴν ἀπὸ τῆς συνοικίσεως ταύτης βίβασται τὴν ὀφείλειαν ἐπὶ τῶν οὐδὲν ἔχοντων γινωμένην. Οὐκ ἐπὶ γυναῖκος δὲ μόνον καὶ ἀνδρὸς, ἀλλὰ καὶ ἀδελφοῦ τούτου πᾶσι, καὶ ἀπὸ τῆς εὐεργεσίας ἀπολαύσονται. Διὰ καὶ ὁ Προφήτης Πλαγ· Τί καλὸν ἢ εἰ τερπνόν, ἀλλ' ἢ τὸ κοινοῖν ἀδελφῶν ἐπὶ τὸ αὐτό; Καὶ ὁ [111] Παῦλος παρὶναι μὴ ἐγκαταλείπει τὴν ἐκκλησιαστικὴν τὴν ἐαυτῶν. Καὶ γὰρ τοῦτο ἐστὶν ὅτι τῶν θείων διετίθηκαμεν. Διὰ τοῦτο καὶ πᾶσις εὐεργεσία τοῦτο πᾶσι, καὶ ἀγορὰς καὶ οὐκίας, ἵνα ὀμοῦ καὶ μετ' ἀλλήλων ὤμεν, οὐ κατὰ τὴν οἰκίαν μόνον, ἀλλὰ καὶ μετὰ τῶν ἐξ; ἀγάπης συνδέσασθαι. Ἐπειδὴ γὰρ ἐνδεῖς ἦμεν ἢ φύσις παρὰ τοῦ ποιητήρος ἐγένετο, καὶ οὐκ ἔσμεν ἑαυτῆς, συμπερὶν τῶν φύσιν ἡμῶν δὲ

θεὸς τὴν ἐντεῦθεν ἐνδείαν λοιπὸν ἐκ τῆς κατὰ τὴν σύνοδον παρ' ἀλλήλων γινωμένης ὀφείλειας διορθώθη. Διὰ τοῦτο γάμος οἰκονομεῖται, ὥστε τὸ λεῖπον ἐτέρω παρ' ἑτέρου πληροῦσθαι, καὶ τὴν ἐνδεῖαν γινώσθαι οὕτως αὐτάρεχ, ὡς αὐτὴν ἔχειν καὶ θνητὴν γινωμένην, τῇ διαδοχῇ μέχρι πολλοῦ τὴν ἀθανασίαν διατηρεῖν. Καὶ ἦν μὴ μακρότερον ἐπελεῖσθαι τοῦτῳ τῷ λόγῳ, εἰκνύοντα ὅσα ἀπὸ τῆς πρὸς ἀλλήλους συνόδου τῆς γυναικὸς καὶ εἰλικρινούς τὰ κέρδη τοῖς συνεργημένοις γίνεται· ἀλλ' ἑτέρον ἐστὶ τὸ καταπέγνον νῦν, οὐ δὴ καὶ ἐνεκεν ἡμῶν ταῦτα εἰρηται. Ὁ γὰρ Ἄνδρα, μείνας παρὰ τῷ Ἰησοῦ, καὶ μαθεὶν ἀπὸρ ἔμαθεν, οὐ κατέσχε παρ' ἑαυτῷ τὸν θησαυρὸν, ἀλλ' ἐπιτίθειται καὶ τρέχει ταχέως παρὰ τὸν ἀδελφόν, μεταδύσων αὐτῷ τῶν αγαθῶν ὧν εἰρήρει β. Τίνας δὲ ἐνεκεν αὐτοῦ εἶπεν ὁ Ἰωάννης, τίνα ἐστὶν ὁ διελέχθη πρὸς αὐτοὺς ὁ Χριστός; πόθεν δὲ καὶ ὄλην ἐστὶν εἰς διὰ τοῦτο ἔμειναν παρ' αὐτῷ; Ἀπεβίβη μὲν ἡμῖν τοῦτο καὶ πρῶν· ἔξεσσι δὲ καὶ ἐκ τῶν τέμμερον ἀναγνωσθέντων μαθεῖν. Ὅρα γὰρ εἰ φησὶν οὕτως πρὸς τὸν ἀδελφόν· Εὐδὴρκαμεν τὸν Μεσσίαν, ὅς ἐρμηνεύεται Χριστός.

* In Savil. et quibusdam mss. hac. διὰ τοῦτο τῶν οὐκονομεῖται, desunt. ἢ ἄλλῃ μεταθέσει, Paulo post Morel. Χριστός; ἀποσπασθέντας; εἰδὼς; καὶ μείνας παρ' αὐτῷ.

Είδες πῶς ὅσα ἐν βραχεῖ ἔμαθεν, εἶδειν ἐντεῦθεν; Καὶ γὰρ καὶ τὴν τοῦ διδασκάλου ἰσχυρὴν παρρησίαν πεπιστώσαντες αὐτοῦ, καὶ τὴν αὐτῶν προθυμίαν ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς ταῦτα μεριμνῶντων. Τοῦτο γὰρ τὸ ῥῆμα ψυχῆς ἐστὶν ὀδωσύνη τῆν παρουσίαν αὐτοῦ, καὶ προσδοκῶσιν τὴν ἄριστην ἄνωθεν, καὶ περιχαρῶς γεγεννημένη μετὰ τὸ φανῆναι ἢ τὸ προσδοκῶμενον, καὶ ἐπιθυμῶντες ἑτέρως μεταβῆναι τῶν εὐαγγελίων. Τοῦτο ἀδελφικῆς εὐνοίας, τοῦτο φίλης συγγενικῆς, τοῦτο εὐκρινούς διαθέσεως, ἐν τοῖς πνευματικῶς σπουδάζειν χεῖρα ὀρέγειν ἀλλήλοις. Ἄκουσον δὲ καὶ τοῦτο μετὰ τῆς τοῦ ἄρθρου προσθήκης λέγοντος. Οὐ γὰρ εἶπε, *Μεσσίαν*. ἀλλὰ, *τὸν Μεσσίαν*. ὅπως ἂν πᾶσι Χριστὸν προσδοκῶν, οὐδὲν κοινὸν πρὸς τοὺς ἄλλους ἔχοντα. Θέα δὲ μοι ἔ καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς ἀρχῆς τὴν εὐπειθῆ καὶ εὐχόνην τοῦ Πέτρου δέκονταν. Εὐθέως γὰρ ἐπίδραμε μὴδὲν μελλήσας. *Ἦμῶς γὰρ αὐτὸν, φησί, πρὸς τὸν Ἰησοῦν*. Ἄλλα μὲντοι εὐκόλως αὐτοῦ καταγινοσκῶμεν, εἰ μὴ πολλὰ ζητήσας οὕτως τὸν λόγον ἐδέξατο. Εἰκόσ γὰρ καὶ τὸν ἀδελφὸν ἀκρετέστερον ἐρηκνῆσθαι αὐτῷ ταῦτα, καὶ διὰ μακρῶν ἄλλ' οὐ εὐαγγελιστὰς πανταχοῦ πολλὰ ἐπιπέμνουσι βραχυλόγους ἐπιμελούμενοι. Ἄλλως δὲ, οὐδὲ εἰρηται εἰς ἰπιστώσαν ἀπλῶς, ἀλλ' ὅτι *ἤγαγεν αὐτὸν πρὸς τὸν Ἰησοῦν*. ἐκείνῳ λοιπὸν παραδύσαν, ὥστε τὸ πᾶν παρ' ἐκείνου μαθεῖν· καὶ γὰρ καὶ ὁ ἑταίρος μαθητῆς συνέην καὶ συνεβάθετο πρὸς ταῦτα. Εἰ δὲ ὁ Βασιτιστῆς Ἰωάννης βίβηται, ὅτι Ἄμυνός ἐστι, καὶ ὅτι [112] ἐν Πνεύματι βαπτίζεται, τὴν αραστέρην περὶ τοῦτο διδασκαλίαν ἐπέτρεψε παρ' ἐκείνου μαθεῖν· πολλῶν μᾶλλον Ἀνδρέας ἂν τοῦτο ἐποίησαν, αὐτὸς μὲν οὐχ ἠγούμενος πρὸς τὴν ἐξήγησιν πᾶσαν ἐξαρκῆν, εἰς δὲ αὐτὴν τοῦ φωτὸς ἔλκων τὴν πηγὴν μετὰ τοσούτης σπουδῆς καὶ χαρᾶς, ὡς μὴδὲ τὸ τυχερὸ ἀναβαλεῖσθαι καὶ μελλήσθαι ἐκείνου. *Καὶ ἐμβλέψας αὐτῷ, φησὶν, ὁ Ἰησοῦς λέγει· Σὺ εἰ Σίμων ὁ υἱὸς Ἰωρῶ· σὺ κληθήσῃ Κηρῶς, ὁ ἔρμηνεύεται Πέτρος*. Ἀρχεται λοιπὸν ἐνταῦθα ἀποκαλύπτεται τὴ τῆς θεότητος, καὶ κατὰ μικρὸν αὐτὴν παρανοήγειν ἀπὸ τῶν προβήσων. Οὕτως καὶ ἐπὶ τοῦ Ναθαναὴλ ἐποίησας, καὶ ἐπὶ τῆς γυναικὸς τῆς Σαμαρείτης.

β. Τῶν γὰρ σημειῶν οὐχ ἦντων αἱ προφητεῖαι προσάγονται, καὶ τὸ ἀκόμωστον ἔχουσι. Τὰ μὲν γὰρ θαύματα κἂν διαβηθῆναι κατὰ τοῦ ἀνοήτου (Ἐρ Βεσλιζοῦδ' γὰρ, φησὶν, *ἐπέδωκε τὰ θαυμάσια*), περὶ δὲ τῆς προφητείας οὐδὲν τοιοῦτον ἐλέγθη ποτέ. Ἐπὶ μὲν οὖν τοῦ Σίμωνος καὶ τοῦ Ναθαναὴλ τοῦτον τῆς διδασκαλίας τῷ τρόπῳ κέχρηται. ἐπὶ δὲ Ἀνδρέου καὶ Φιλίππου τοῦτο οὐκ ἐποίησε. Τί δὴποιε; Ὅτι ἐκείνοι μὲν εἶχον τὴν μαρτυρίαν Ἰωάννου, οὐ μικρὰν παρασκευῆν· ὁ δὲ Φίλιππος τοῖς παράνομος ὄρων, ἀξιώστων τεκμηρίων ἐλάμβανε πίστασας. *Σὺ εἰ Σίμων ὁ υἱὸς Ἰωρῶ, σὺ κληθήσῃ Κηρῶς, ὁ ἔρμηνεύεται Πέτρος*. Ἀπὸ τοῦ παρόντος καὶ τὸ μᾶλλον πιστεύεται. Ὁ γὰρ τὸν Πάτερα εἰπὼν, ὄρων, ὄρων εἶ καὶ τὸ μᾶλλον προβῆαι· καὶ μετ' ἐγκωμίου ἢ πρόβήσας. Τοῦτο δὲ οὐ καλακωδῶντος ἦν, ἀλλὰ τὸ μᾶλλον προλέγοντος· καὶ ὄρων ἐκείθην. Σκόπιε γοῦν ἐπὶ τῆς Σαμαρείτης, πῶς μετὰ σφοδρῶν ἐλέγχων ποιεῖται ἢ τὴν πρόβήσιν. *Πάντες γὰρ, φησὶν, ἀνδρῶς ὄρων· καὶ νῦν ὄν ἔχεις, οὐκ ἔστι σοὶ ἀνδρ*. Οὕτω καὶ ὁ Πατήρ αὐτοῦ πολλὴν περὶ προφητείας ποιεῖται λόγον, πρὸς τὴν τῶν εὐδῶλων δέξαν ἰστάμενος. *Ἀπαγγεῖλαι δὲ οὐσαν γὰρ*

ὄμν' ἐτι μέλλει ἐξ' ὑμῶν ἄρχεισθαι. καὶ πάλιν Ἄπαγγεῖλαι καὶ εἶσοσα, καὶ οὐκ ἔν ἂν ὄμν' ἀλλοτρίως· καὶ δι' ὅλης τοῦτο τῆς προφητείας εἰς μέσον ἄγει. Τοῦτο γὰρ μάλιστα ἔργον Θεοῦ, ὅπερ οὐδὲ μνηστῶσθαι δύναται· ἂν οἱ δαίμονες, κἂν σφόδρα φιλονεικῶμεν. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν θαυμάτων καὶ φαντασίας γένοιτο ἂν τὸ δὲ τὰ μέλλοντα προαιετῆν μετὰ ἀκριβείας, τῆς ἀκριβότητος φύσεως ἐκείνης μόνος ἔστιν. Εἰ δὲ ποὺ καὶ θαύματος τοῦτο πεποιθῶμεν, ἀλλ' ἀπαύτωντες τοὺς ἀνοητοτέρους· ὅθεν καὶ εὐφώρατα αὐτῶν πανταχοῦ τὰ μανταῖα. Ὁ δὲ Πέτρος οὐδὲν πρὸς ταῦτα ἀποκρίνεται· οὐδέτω γὰρ οὐδὲν ἴδει σαφῶς, ἀλλὰ τῶς ἐμάνθανεν. Ὅρα δὲ οὐδὲ διόκληρον τὴν πρόβήσιν καίμενην. Οὐ γὰρ εἶπεν, Ἐγὼ σὺ μετωναμῶν Πέτρον, καὶ ὁκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν ἐπὶ τῆς πέτρας ταύτης, ἀλλὰ, *Σὺ κληθήσῃ Κηρῶς*. Ἐκείνο γὰρ αὐθεντίας ἦν καὶ ἐξουσίας μέλλοντος. Ὁ δὲ Χριστὸς οὐκ εὐθέως οὐδὲ ἐξ ἀρχῆς τῆς τῆς ἐξουσίας ἐπιπέμνουσιν πάντα, ἀλλὰ τῶς ταπεινότερον φέγγεται. Ὅτε γοῦν ἔδωκε τῆς αὐτοῦ [113] θεότητος ἀπόδειξιν, λοιπὸν αὐθεντικώτερον αὐτὸ εἰπὼν, λέγων· *Μακρῶς εἰ, Σίμων, δεῖ ὁ Πατήρ μου ἀπεκλιθῆναι σοι· καὶ πάλιν· Κάθ' σοι λέγω· σὺ εἰ Πέτρος εἶ, καὶ ἐπὶ τῆ πέτρα ταύτης ὁκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν*. Τοῦτον μὲν οὖν ὅπως ὠνόμασε· τοὺς δὲ περὶ Ἰάκωβον, υἱὸς βροντῆς. Τίνος οὖν ἔνεκεν τοῦτο ποιεῖ; Δεικνύει δὲ αὐτὸς· ἐστὶν ὁ καὶ τὴν Παλαιὰν δεδωκός, καὶ τὰ ὀνόματα μεταβηθῶμεν, ὁ τὸν Ἀβραμ, Ἀβραμ καλέσας, καὶ τὴν Σάραν Σάρραν καὶ τὸν Ἰακώβ Ἰσραὴλ. Πολλοὺς μὲν καὶ ἐκ γενετῆς τὰ ὀνόματα ἔθηκεν, ὡς τῷ Ἰσαὰκ, ὡς τῷ Σαμῶνι, ὡς τοῖς ἐν τῷ Ἠσαῖα καὶ Ἠσαῖα καὶ μετὰ τὴν παρὰ τὸν γονεῖον προσηγορίαν, ὡς τοῖς τε εἰρημένους, καὶ τῷ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ. Ἔθος δὲ καὶ τοῦτο τοῦς παλαιῶν, ἂν ἀπὸ τῶν πραγμάτων τὰ ὀνόματα εἰσθεσθαι, ὅπερ δέποιε· καὶ Ἠλίας πεποιθεῖται. Τοῦτο δὲ οὐχ ἀπλῶς γίνεται, ἀλλ' ἵνα τὴν προσηγορίαν ἔχουσι ὑπόμνημα τῆς εὐεργεσίας τοῦ Θεοῦ, ἵνα μνήμη διενεχῆς τῆς διὰ τῶν ὀνομάτων προφητείας ἐνηχῆται τοῖς ἀκούουσιν. Οὕτως καὶ τὸν Ἰωάννην ἄνωθεν ἐκάλεσεν. Οἷς μὲν γὰρ ἐμῶν ἐκ πρώτης ἡλικίας ἢ ἀρετῆ διατάξιμα, ἐκείθεν τὰ ὀνόματα ἐλάμβανον· τοῖς δὲ μετὰ ταῦτα μέλλουσιν ἐπιδιδόναι, μετὰ ταῦτα καὶ ἡ προσηγορία ἐθεσθε.

γ. Ἄλλὰ τότε μὲν διάφορα ἕκαστος ἐλάμβανεν ὀνόματα· νῦν δὲ ἐν πάντες ἔχομεν, τὸ πάντων μὲν ὀνομαζόμενον, τὸ Χριστιανὸν προσηγορευόμενον ἢ, καὶ υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ φίλον καὶ σῶμα. Ἰκανῆ γὰρ αὕτη ἡ προσηγορία πασῶν μᾶλλον ἐκείνων ἡμῶς διαναστήσεται, καὶ ποιητὰς προθυμότερους ἢ πρὸς τὴν τῆς ἀρετῆς ἐργασίαν. Μὴ τοῖνυν ἀνάγειν πράττεμεν τῆς κατὰ τὴν προσηγορίαν τιμῆς, ἐνοήσαντες τὴν ὑπερβολὴν τῆς ἀξίας ἐοῦσι ἢ Χριστοῦ καλούμεθα. Οὕτω γὰρ ἡμᾶς Παῦλος ὠνόμασεν. Ἐνεσθόμεν καὶ αἰθεσθόμεν τῆς προσηγορίας τὸ μέγεθος. Εἰ γὰρ στρατηγὸς τινος ἐπιστήμου, ἢ καὶ ἄλλως λαμπροῦ τινος εἶναι λεγόμενος τις, μέγα φρονεῖ τοῦ τινος ἀκούων ἢ τοῦ θεοῦ, καὶ ἀξίωμα τὸ ὄνομα νομίζει μέγα, καὶ πάντα ποιεῖ ὥστε μὴ διὰ τῆς οικείας ῥαθυμίας βλασφημῆται τῷ ᾧ ἐστὶν ἐπίσημος· προετίρμασθαι ἡμῶς ὁ στρατηγὸς, οὐδὲ ἀρχοντὸς τινος τὸν ἐπὶ γῆς, οὐκ ἀγγελλοῦ, οὐδὲ ἀρχαγγελλοῦ, οὐδὲ τῶν Σεραφίμ, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦτον βασιλέως καλούμενον ἀπὸ τῆς προσηγορίας, οὐχὶ καὶ τὴν ψυχὴν αὐτὴν προσοσέμεθα.

• Savil. ἔμαθεν, εἶδει καὶ τὴν τοῦ διδασκάλου σοφίαν πιστώσαντες αὐτοῦ. • Savil. μετὰ τὸ σμῆναι. • Morel. εἰ μοι, ἀγαπητέ. • Mss. plurimū μετὰ σπουδῆς ἐλέγχων ποιεῖ. Paulo autē ἀκούων γοῦν Savil. et cod. 703, 706.

• All λέγων Κάθ' σοι λέγω σὺ εἰ Σίμων, σὺ κληθήσῃ Κηρῶς, ὁ ἔρμηνεύεται Πέτρος. i Quidam dicunt ὅτι. • Savil. εἰ. χρ. προσηγορευόμενος. i Savil. et cod. 706 σφοδρῶς. i Quidam ἐνοήσαντες γοῦν ὑπερβολὴν τιμῆς, εἰ τοῦ

ideo apud illos mansisse? Id nuper a nobis ostensum est: licetque etiam ex his: hodie lecta sunt id ediscere. Animadvertite enim quid hic fratri suo dixerit: *Invenimus Messiam, quod interpretatum est Christus*. Videtur quo pacto quæ brevi tempore dicerat, hinc ostendat? Nam et Magistri virtutem declarat, qui hoc ipsis suaserit, et ipsorum studium diligentiamque, qui hæc jam a principio curarent. Hoc quippe verbum est animæ adventum ejus summe desiderantis et de celo venturum expectantis, gaudioque exsultantis, postquam apparuit, atque festinantis tantam rem ceteris nuntiare. Hoc fraternæ erat benevolentiae, amicæ cognitionis, sinceri affectus, in spiritualibus manum mutuo porrigere. Audi autem illum cum articuli additione loquentem. Non enim simpliciter dixit, Messiam, sed, Messiam illum. Sic quendam Christum expectabant, qui nihil commune cum aliis haberet. Animadvertite autem, ut a principio, mortuorum facilemque Petri animum. Statim nihilque moratus occurrit. *Adduxit eum, inquit, ad Jesum*. Sed nemo facilitatem ejus damnet, quod sine multo examine verbum acceperit. Verisimile enim est fratrem hæc ipsi accurate et pluribus narrasse; verum evangelistæ ubique multa compendio narrant, brevitate studentes. Alioquin autem, non dicit eum statim credidisse; sed, *Adduxit eum ad Jesum*, ipsi traditurus eum, ut omnia ab illo edisceret: nam alius quoque discipulus aderat, et ad hæc concurrebat. Quod si Joannes Baptista cum dixit, Agnus est, et in Spiritu baptizatus, clariorem hac de re doctrinam a Christo excipendum reliquit: multo magis Andreas id effecit, qui non ad totum explicandum sufficere censebatur, sed ad ipsum lucis fontem deduxit fratrem, ita festinans et gaudentem, ut ne tantillum quidem cunctaretur. 43. *Inventus autem eum Jesus dixit: Tu es Simon filius Jonæ, tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus*. Illic jam incipit divinitatem suam sensim revelare ex prædicationibus. Sic etiam cum Nathanaele fecit, et eum Samaritana muliere.

2. Prophetiæ quippe non minus quam signa movent, nec fastum præ se ferunt. Nam miracula ab insipientibus saltem traducuntur (*In Beelzebub, dicebant, ejicit demonia* [Matth. 12. 24]): de prophetia nihil nunquam tale dictum est. In Simone igitur et in Nathanaele hoc doctrinæ usus est modo: in Andrea autem et Philippo non idipsum fecit. Quare? Quia illi testimonium Joannis habuerant non modicum præparationem: Philippus vero cum adstantes videret, fide dignum accepit ad fidem amplectendam indicium. *Tu es Simon filius Jonæ, tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus*. A presenti futurum credibile reddit. Nam qui patrem ejus memoravit, sine dubio futurum prævidebat: prædictio autem cum hæc conjuncta est. Hoc porro non adulantis erat, sed futurum prædicentis; idque inde palam est. Animadvertite autem quam vehementer Samaritanam, præterita revelans, reprehendit. *Quiaque viros ha-*

buiti, inquit, et is quem nunc habes, non vir tuus est (*Joan. 4. 18*). Sic et Pater ejus multa de prophetia verba facit contra idolorum cultum. *Annuntiant quæ vobis ventura sunt; et rursus, Annuntiant et salvos feci, et non erat in vobis alienus* (*Isai. 47. 13. et 43. 12*); et in tota prophetia hoc ipsum tractat. Hoc enim maxime opus Dei est, quod non possint dæmones imitari, etiam admodum contendant. Nam in miraculis potest quædam species decipere: futura vero accurate prædicere, unius immortalis nature est. Quod si id dæmones aliquando fecerint, insipientes fallendo fecerunt: unde et vaticinia eorum semper falsaprehenduntur. Petrus vero nihil ad hæc respondendum enim quodlibet clare noverat, sed interim ediscebat: neque prædictionem illam clare videbat. Neque enim dixit, Ego te cognominabo Petrum, et super hæc petram ædificabo Ecclesiam meam: sed, *Tu vocaberis Cephas*. Illud enim auctoritatis et potestatis majoris erat. Christus vero non statim et ab initio totam potestatem exhibet suam, sed interim humilior loquitur. Postquam autem divinitatem suam demonstravit, cum majore agit auctoritate dicens: *Beatus es Simon, quia Pater meus revelavit tibi; et rursus: Et ego dico tibi, Tu es Petrus, et super hæc petram ædificabo Ecclesiam meam* (*Matth. 16. 17. 18*). Hunc ergo sic vocavit, Jacobum autem et fratrem, filios tonitrui. Quare? ut ostendat se eundem ipsum esse qui et Vetus Testamentum dedit, et nomina mutavit, qui Abram Abraham vocavit, Saram Sarram, Jacob Israel. Multis etiam ab ortu nomina imposuit, ut Isaac, Samsoni, et aliis ab Isaa et Ossee memoratis; quibusdam etiam cum a parentibus acceperant appellationem mutavit, ut supra dictis et Jesu filio Nave. Nam id in more erat apud veteres, ut ex rebus nomina imponerent, quod et Elias fecit. Id vero non sine causa, sed ut ipsum nomen beneficii divini monumentum esset, et memoria perpetua per expressam nominibus prophetiam auditorum animis insideret: sic Joannem a principio vocavit. Nam qui a puero virtute clari futuri erant, inde nomina sumebant: his vero qui postea clari futuri erant, postea nomen imponebatur.

3. *Christiani nomen quam venerandum. Agendi ratio tanto nomine digna commendatur. Pecunias auget qui pauperibus distribuit*. — Sed tunc diversa singula nomina accipiebant; nunc autem nomen omnes habemus, illis omnibus majus, quando Christiani appellamur et filii Dei, et amici et corpus unum. Illa quippe appellatio plus quam alia omnes nos excitat, diligentioresque ad virtutem exercendam efficit. Ne ergo indigna faciamus tanti nominis honore, cogitantes dignitatis excellentiam, qua Christi nomine vocamur. Sic enim nos Paulus appellavit. Cogitemus reverenturque nominis magnitudinem. Si enim, qui ducia cujuspiam insignis, vel conspicii viri esse dicitur, altum sapit cum se illius vel illius esse dicitur, nonnemoque illum magno sibi ducit esse honori, totisque

¹ In voce. legitur..... quid dixerit esse Christus, ut eum repente sequeretur illique hærerent?

¹ Alii habent.... « Tu es Simon, tu vocaberis Cephas, quod est interpretatum Petrus ».

viribus nātūr, ne per ignaviam suam tanto nomini notam infamiae inerat; nos qui non a duce vel principe terreno, non ab angelo, vel archangelo, vel Seraphino, sed ab eorum Rege nomen sortiti sumus, annon animam quoque nostram potius exponemus, ut ne is qui nos hoc honore affecit, contumelia afficiatur? Annon imperatorios ordines nostis, scutatorum, hastatorum, qui Imperatorem stipant, quanto nempe fruuntur honore? Ita et nos, qui longe propinquiores Regi nostro sumus, et tanto propinquiores, quanto propinquus est corpus capiti, nihil non acturi sumus, ut Christum imitemur. Quid ergo ait Christus? *Vulpes foveas habent, et volucres caeli nidos, Filius autem hominis non habet ubi caput suum reclinet* (Luc. 9. 58). Hoc si a vobis exigamus, forte grave et onerosum multis videbitur: quapropter tam accuratam imitationem non exposcam, ut infirmitati vestrae parcaus. Rogo autem ne pecuniis nimis haereatis; sed ut ego ob infirmitatem vestram tantam a vobis virtutem non exigo: sic et vos multo magis a nequitia recedatis. Non accuso eos qui domos habent, agros, pecunias, servos; sed volo ut licite et cum decore illa possideatis¹. Quid est, cum decore? Ut domini, non servi illorum sitis, ut ea possideatis, non illa vos possideant; iis utamini, non abutamini. Opes ideo sic vocantur, ut iis in opera necessaria utamur, non ut illas custodiamus. Hoc quippe servi est, illud heri. Custodire, servi est; Impendere, heri et potestatem habentis. Non ideo accepisti, ut in ter-

¹ Alii legunt, *illis utamini, pro, illa possideatis.*

ram defodias, sed ut distribuas. Si vellet Deus ut illis servarentur, non hominibus doxisset, sed in terra occulta dimisisset. Quia autem vult illas impendi, ideo permisit ut illas haberemus, ut illas mutuo communicaremus. Sin apud nos retineamus, non ultra domini illarum sumus. Si autem illas augere velis, ideoque servas: illa profecto optima erit agendi ratio, si dispergas et undique distribuas. Nullus enim proventus sine sumpto, nulla divitiarum expensa: id quod in rebus saecularibus videre est. Sic mercator, sic agricola facit; hic semina, ille pecunias spargit: ille navigat et pecunias impendit, hic per totum laborat annum, serit, excolit. Illic autem nullo eorum est opus; non apparanda navis est, non jungendi boves sunt, non aranda terra, non arvis intemperies observanda, non grandio timenda. Hoc hic fluctus sunt, non scopuli. Haec navigatio, haec sementis, hoc uno opus habet, ut facultates dispergantur; caetera vero omnia agricola ille curabit, de quo ait Christus: *Pater meus agricola est*. Quomodo absurdum non fuerit, ubi sine labore omnia sumere possumus, supinos et oscitantes manere; ubi vero multi sudores, labores, sollicitudines, et postea spes incerta, ibi omnem diligentiam adhibere? Ne quiesco, ne cum de salute nostra agitur, tantopere desipiamus; sed onerosiora illa mittentes, ad faciliora et meliora curramus, ut et futura consequamur bona, gratia et misericordia Domini nostri Jesu Christi, qui cum Patri gloria, una cum Spiritu sancto, nunc et semper, et in saecula saeculorum. Amen.

HOMILIA XX.

43. *In crastinum voluit exire in Galilaam, et invenit Philippum, et dicit ei: Sequere me.* 44. *Erat autem Philippus a Bethsaida civitate Andreae et Petri.*

1. Sollicite quaerenti aliquid superest (a), ut in proverbio fertur (Prov. 14. 25). Christus vero aliquid magis subindicavit dicens, *Qui quaerit invenit* (Matth. 7. 8). Unde mirari subit cur Philippus Christum secutus sit. Andreas quippe venit, cum audisset a Joanne, Petrus vero, cum audisset ab Andrea: hic autem cum nihil ab alio didicisset, tantum dicente Christo, *Sequere me*, obtemperavit statim, nec recessit, sed et praeicator aliis fuit. Accurrens enim ad Nathanaelem, ait: *Quem scripsit Moyses in lege et propheta, invenimus* (Joan. 1. 45). Videntur quam vigilaret, et quam frequenter Moyses scripta meditaretur, atque expectaret Christi adventum? Nam illud, *Invenimus*, ejus est qui semper quaerit. *In crastinum exiit Jesus in Galilaam.*

(a) Proverbium illud sic Graeco legitur, *ὅστις ἐπιζητεῖ βραδίην ἐπιφέρει*. Haec, si ad verbum explices, significant, *Omni curanti, vel accurate quaerenti aliquid superfluum est.* Sed hoc sensu non ita consonat cum sequentibus. Nam loquitur Chrysostomus: Christus aliquid amplius subindicat cum dicit, *Qui quaerit invenit*, quapropter melius intelligitur proverbium, hoc pacto, *Omni sollicite quaerenti aliquid superest quaerendum, vel aliquid deest.* Caterum in Hebraico *בְּכָל עֵצָה יִצְאֵה כֹּהֵן* in omni labore erit emolumentum; vel ut in Vulgata legitur, *in omni opere erit abundantia.*

Antequam enim ipse ullus haereret, neminem vorat. Id vero non sine causa fecit, sed summa sapientia atque prudentia. Nam si nemine sponte accedente ipsos ille attraxisset, fortasse postea resiliissent: ubi autem illud ultra delegerunt, firmi postea manserunt. Philippus autem vocat sibi magis notum, utpote qui in Galilaea natus et educatus esset. Assumptis ergo discipulis, ad reliquorum veuatum proficiscitur, ac Philippum et Nathanaelem attrahit. De hoc autem non tam mirabile fuit, quia Jesu fama per totam Syriam pervulverat; sed mirum erat quod Petrus et Jacobus et Philippus sequuti sint, non modo quod ante signa crediderint, sed etiam quod ex Galilaea essent, unde nec propheta prodibat, neque aliquid boni exhibat: rustica quippe gens erat, agrestis, aspera. Verum inde Christus potentiam osiendit suam, dum ex terra nullum ferente fructum, selectam discipulorum partem eduxit. Verisimile igitur est Philippum, quod Petrum vidisset et Joannem audisset, sequutum esse; credibile quoque est Christi vocem aliquid in illo operatum esse: noverat enim Christum quoniam idonei futuri essent. Evangelista autem haec omnia carptim enarrat. Quod Christus venturus esset, hoc ille sciebat: quod vero hic esset Christus ignorabat, id quod ipsum vel a Petro vel a Joanne andivisse putat. Joann-

ὥστε μὴ ὄρθεαι τὸν τιμῆσαντα. Οὐκ ἴστε τὰ
 ἔργα τὰ βασιλικὰ τῶν ἀσπιτηγέρων καὶ λογο-
 γέρων τὰ περί· ὃν βασιλεῖα, πόσις ἀπολαίει τιμῆς·
 ὅστω καὶ ἡμεῖς ἐγγύς αὐτοῦ γενέσθαι καταξιοθέν-
 τες καὶ πολλῶ πλησιαιτέρον ἢ, καὶ τοσοῦτον ἐγγύτε-
 ρον τῶν ἐρημίμων, ὅσῳ τὸ σῶμα τῆ κεφαλῆ μῆλλον
 οὐτῶν πλησίον ἐστὶ, πάντα πράττωμεν δι' ἑν τὸν
 Χριστὸν μιμησόμεθα. Τί οὖν φησὶν ὁ Χριστός· Αἱ
 ἀλώπεκες φωνάζουσ ἔχουσι, καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ
 οὐρανοῦ κατασκηνώσουσ· ὁ δὲ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου
 οὐκ [114] ἔχει πού τὴν κεφαλὴν κλίτην.
 Τοῦτο μὲν οὖν ἀν' ἀπαυθίμων παρ' ὁμῶν, φορτικῶν
 ἰσῶν καὶ ἐπαχθῶς εἶναι δοξεῖ τοῖς πολλοῖς· διὸ τὴν
 μὴ ἀκρίβειαν ταύτην ἀφήμι, διὰ τὴν ὑμετέραν
 ἀσθένειαν, ἀξιώ δὲ μὴ προσηλώσασθαι τοῖς χρήμασι,
 ἀλλ' ὡσπερ ἐγὼ τῆς ὑπερβολῆς ἀφίσταμαι τῆς κατὰ
 τὴν ἀρετὴν διὰ τὴν ἀσθένειαν τῶν πολλῶν, οὕτω
 καὶ ὁμᾶς τῆς κατὰ τὴν κακίαν ἀποστήναι, καὶ πολλῶ
 πλείον. Οὐκ ἐγκαλῶ τοῖς οἰκίας ἔχουσι, καὶ ἀγροῦς,
 καὶ χρήματα, καὶ ἀνδρόποδα· ἀλλὰ μετὰ ἀσφαλείας
 ταῦτα κεκτήσθαι· βούλομαι καὶ μετὰ τοῦ πρέποντος.
 Τί ἐστὶ μετὰ τοῦ πρέποντος· Ἐν τάξει δεσπο-
 τῶν, καὶ μὴ δούλων, ὥστε κρατεῖν αὐτῶν, καὶ μὴ
 κρατεῖσθαι ὑπ' αὐτῶν, ὥστε κεκρηθῆαι αὐτοῖς, καὶ μὴ
 παρακεκρηθῆαι. Χρήματα διὰ τοῦτο εἰρηται, ἵνα
 αὐτὰς εἰς τὰς ἀναγκαίας χροῖμαθα διακονίας, οὐχ ἵνα
 φιλάστωμεν· τοῦτο γὰρ οἰκίτου, δεσπότου δὲ ἐκείνου
 βούλου, τὸ τραπῆν, τὸ δὲ ἀναίτακτον, κυρίου καὶ πολ-
 λῶν ἔχοντος τὴν ἕξουσίαν. Ὁ δὲ τοῦτο ἔλαβας, ἵνα
 αὐτὰ καταχώσῃς, ἀλλ' ἵνα αὐτὰ διανείμῃς. Εἰ δὲ
 ἐβούλοτο αὐτὰ ὁ Θεὸς φυλάττεσθαι, οὐκ ἂν αὐτὰ ἀν-
 θρώποις· ἔδωκεν, ἀλλ' εἶασεν ἂν ἐν τῇ γῆ κείμεινα

μείνειν. Ἐπειδὴ δὲ βούλεται αὐτὰ διαπανθῆσαι, διὰ
 τοῦτο αὐτὰ ἡμᾶς εἶασεν ἔχειν, ἵνα ἀλλήλους μεταδώ-
 μεν. Ἄν δὲ παρ' ἑαυτοῖς κατέχωμεν, οὐκ εἴαι δεσπό-
 ται τούτων ἰσῶν. Εἰ δὲ βούλει αὐτὰ πλείω ποιῆσαι,
 καὶ διὰ τοῦτο κατέχεις, καὶ ἐναυθία αὐτῆ πασιῶν
 ἀρίστη μέθοδος, τὸ σκορπίσαι καὶ πανταχοῦ διανεῖ-
 μαι. Οὐδὲ γὰρ ἐνὶ γενέσθαι πρόσθεν διαπάνης χωρὶς,
 οὐδὲ πλείονος ἀνευ ἀναλωμάτων. Τοῦτο καὶ ἐν τοῖς
 βιωτικῶς γινόμενον ἴσται· ἂν. Οὕτως ὁ ἔμπορος,
 οὕτως ὁ γεωργός, ὁ μὲν τὰ σπέρματα, ὁ δὲ τὰ χρή-
 ματα ἐκβάλλοντες· καὶ γὰρ θάλασσαν ὁ μὲν πλεῖ τοῦ
 σκορπίου ἢ τὰ ἑαυτοῦ, ὁ δὲ ἐναυθὸν διόκληρον μο-
 χθεῖ, τὰ σπέρματα καταβάλλων καὶ θεραπεύων.
 Ἐναυθία δὲ ὀβριθεῖς δεῖ τοῦτων, οὐ κατασκευάσαι
 πλείον, οὐ ζεῦσαι βού· καὶ ἄρασι γῆν, οὐκ ἀνωμα-
 λίαν ἀέρον μεριμνῆν, οὐ γαλδῆς καταβόηον φρο-
 θῆναι· οὐκ ἐνὶ κύματα ἐναυθία, οὐδ' ἀσκόπελος· ὁ-
 τὸς ὁ πλείος καὶ οὐτος ὁ σπῆρος ἐνδὲ δεῖται μόνου,
 τοῦ βῆσαι τὰ θυτὰ· τὰ δὲ λοιπὰ ἔπαντα ὁ γεωργός
 ἐκείνος ποιῆσαι, περὶ οὗ φησὶν ὁ Χριστός· Ὁ Πατήρ
 μου ὁ γεωργός ἐστι. Πῶς οὖν οὐκ ἄποτον, ἐνθα μὲν
 ἐστιν ἀπονητὶ πάντα λαθεῖν, ὅπτιον εἶναι καὶ βῆθου
 μόνου· ἐνθα δὲ κολλῶ μὲν ἰδρώτους, πολλοί· ὁ δὲ μῆθος
 καὶ φρονιότης, καὶ μετὰ ταῦτα τὸ τῶν ἐλπίδων ἀθλοῦ,
 πᾶσαν ἐπαίεικνυσθαι προθυμίαν· Μῆ, παρακαλῶ,
 μὴ μέχρι τοσοῦτον ἀνοηταίωμεν πρὸς τὴν οὐκίαν
 σωτηρίαν, ἀλλὰ τὰ φορτικώτερα ἀφέντες, πρὸς τὰ
 βῆστα καὶ περθελωτέρα τρέψωμεν, ἵνα καὶ τῶν
 μελλόντων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλη-
 θρωπείᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ
 τῆ Πατρὸς ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ
 ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

* Savil. τὰ περί. Morel. τὸν περί. ὁ Savil. et codd. 703, 706 κλησιότερον. * Allii τοῖσις κεκρηθῆαι.

* Ὅστι σκορπ. Savil. et codd. cill., eodem sensu. * Sic Savil. Morel. πλείους.

[115] ΟΜΙΛΙΑ Κ'.

Τῇ ἑκαβίον ἠθέλησεν ἐξελεῖν εἰς τὴν Γαλι-
 λαίαν, καὶ εἰρήσκει Φίλιππον, καὶ λέγει αὐτῷ·
 Ἀκολουθεῖ μοι. Ἦν δὲ ὁ Φίλιππος ἀπὸ Βηθ-
 σαθαῖ, ἐκ τῆς πόλεως Ἀνδρόου καὶ Πέτρον.

α'. Παρὶ τῷ μεριμνῶντι ἔνεστιν ἐν περισσοῦν, ὁ
 παραμυθῶς λόγος φησὶ. Ὁ δὲ Χριστὸς καὶ τὸ πλείον
 ἐτίμητο εἶπεν· Ὁ Ἰσῶν· εἰρήσκει. Ὅθεν καὶ ἐπιστοί
 μὴ· λοιπὸν θαυμάζειν, πόθεν ὁ Φίλιππος ἠκολού-
 θησε τῷ Χριστῷ. Ὁ μὲν γὰρ Ἀνδρέας ἀκούσας παρὰ
 Ἰωάννου, καὶ ὁ Πέτρος παρὰ Ἀνδρέου· οὕτως δὲ
 παρ' ὁσάνδου οὐδὲν μαθῶν, ἦ τοῦτο μόνον εἰπόντος
 τοῦ Χριστοῦ πρὸς αὐτὸν, Ἀκολουθεῖ μοι, ἐπίσθη τὸ
 εὐθέως καὶ οὐκ ἀνεχώρησεν, ἀλλὰ καὶ κήρυξ ἐτέ-
 ρως γίνεσθαι. Αραμῶν γὰρ ἐπὶ τὴν Ναθαναὴλ, Ὁ
 ἔργασθαι, φησὶ, Μωυσῆς ἐν τῷ νόμῳ, καὶ οἱ προ-
 φῆται, εὐρήκαμεν. Ὅρξ πῶς μεμεριμνημένην
 ἔβασαν εἶχε, καὶ συνεγῶς ἐμελίτα τὸ Μωυσῆως, καὶ
 κρησιόσας τὴν παρουσίαν· Καὶ γὰρ τὸ, εὐρήκαμεν,
 ζητούντων πῶς ἐστιν ἀεὶ. Τῇ ἑκαβίον ἐξῆλθεν ὁ
 Ἰησοῦς εἰς τὴν Γαλιλαίαν. Πρὶν ἢ γὰρ αὐτῷ
 τῶν καλλήθῆναι, οὐδὲναι καλεῖ. Ποῦ δὲ αὐτὸ
 οὐχ ἐπείως, ἀλλὰ κατὰ τὴν αὐτοῦ σοφίαν καὶ
 σύνεσιν. Εἰ μὲν γὰρ, μηδενὸς ἀτομάτου προσελ-
 θήντας, αὐτὸς αὐτοῖς ἐμελιόσασθαι, κἂν ἀπ-
 ἐκλήθῃσαν ἴσως· νῦν δὲ ἀπ' ἑαυτῶν ἐλόμενοι τοῦτο,
 βῆσαν λοιπὸν ἔμενον. Τὸν δὲ Φίλιππον καλεῖ, μάλ-
 λον αὐτῷ γνώριμον ὄντα· ἄτε γὰρ ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ

γεννηθεὶς καὶ τραφεὶς, μῆλλον αὐτὸν ἐπέγνωσκα. Αα-
 δῶν τοῖνυν τοῖς μαθητῶς, ἔρχεται λοιπὸν ἐπὶ τὴν
 ἔγραν τῶν λοιπῶν, καὶ τὸν Φίλιππον καὶ τὸν Ναθα-
 ναὴλ ἐπιστάσκει. Ἄλλ' ἐπὶ μὲν τοσοῦτο οὐκ ἦν οὕτω
 θαυμαστὸν, ὅτι καὶ ἡ ἀκοή τοῦ Ἰησοῦ ἀπεληλύθει εἰς·
 τὴν Συρίαν ἔβασαν· τὸ δὲ θαυμαστὸν, τὸ τῶν περὶ
 Πέτρον· καὶ Ἰάκωβον καὶ Φίλιππον ἦν, οὐχ εἰ μόνον
 πρὸ τῶν σημειῶν ἐπίσθησαν, ἀλλ' οἱ καὶ ἐκ τῆς
 Γαλιλαίας θυτες, ὁθεν οὐδὲ προφήτης ἔγχεταται, οὐδὲ
 δύναται εἰ ἀγαθὸν εἶναι. Ἀγροκώτερον γὰρ πῶς καὶ
 ἀγριώτερον καὶ παγύτερον οὕτοι διεκίνοτο. Ὁ δὲ
 Χριστὸς κἀναυθεν αὐτοῦ τὴν ἰσχυρὴν ἐξέφηνεν, ἀπὸ τῆς
 εὐθέως φερούσης καρπὸν γῆς τοῖς τῶν μαθητῶν ἐκ-
 κρείτους ἐκλήγων. Εἰδὸς μὲν οὖν τὸν Φίλιππον καὶ
 τοῖς περὶ Πέτρον ἰδόντα, καὶ παρὰ τοῦ Ἰωάννου ἀκη-
 κούστα, ἀκολούθησαν· εἰδὸς δὲ καὶ τὴν φωνὴν τοῦ
 Χριστοῦ ἐργάσασθαι εἰ ἐν αὐτῷ. Ὅθεν γὰρ τοῖς μέ-
 λλοτας ἐσεσθαι ἐπιτηδελῶς. Ὁ δὲ ἀδαγγελισθῆς ἄπαν-
 τα ἐπιμεταίεσαι ταῦτα. Ὅτι μὲν οὖν ὁ Χριστὸς ἐμε-
 λην ἦσεν, ἠπιστάσκει· ὅτι δὲ οὕτως ὁ Χριστὸς ἦν [116]
 ἠγνοεῖ· ὅπερ αὐτῷ ἢ παρὰ Πέτρον, ἢ παρὰ Ἰωάννου
 ἀκηκούσας φημί. Ἀλέγει δὲ καὶ τὴν κώμην αὐτοῦ ὁ
 Ἰωάννης, Ἐν μάθῃς ὅτι τὰ ἀσθενῶ τοῦ κόσμου ἐξ-
 ἐλέξατο ὁ Θεός. Εἰρήσκει Φίλιππος τὸν Ναθαναὴλ,
 καὶ λέγει αὐτῷ· Ὁ ἔργασθαι Μωυσῆς ἐν τῷ νόμῳ
 καὶ οἱ προφῆται, εὐρήκαμεν, Ἰησοῦν τὸν ἐνὶ
 Ἰωσήφ τὸν ἀπὸ Ναζαρέτ. Ἀλέγει δὲ ταῦτα ἐξέπιστων
 ποιῶν τὸ κήρυμα· ἵ γε ἀπὸ Μωυσῆως· ἐστὶ καὶ τῶν

* Allii φησὶ. Καὶ ὁ Χριστὸς δὲ, ἐπὶ Ὁ Ἰσῶν. ὁ Savil. et codd. 703, 706 ὡς ἀπὸ ἐπιστοί μοι. Morel. autem et iustitiam mea. ὁθεν καὶ ἐπιστοί, recte, ut ex serie liquet.

* Morel. κατὰ τὸν Πέτρον.

* Allii et Savil. ἀπὸ γῆς.

προφητῶν, καὶ δυσωπῶν τὸν ἀκρατῆρα ἐνταῦθεν. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ Ναθαναὴλ ἀκριβῆς ἦν, καὶ πάντα διασκεμμένος μετὰ ἀληθείας, ὡς καὶ ὁ Χριστὸς ἐμαρτυρήσατο, καὶ τὸ ἔργον ἰδούσας, εἰκότως αὐτὸν ἐπὶ τὸν Μωϋσῆα καὶ τοὺς προφῆτας παρέπεμψε, ἵνα οὕτω παραβέβηται τὸν κηρυττόμενον. Εἰ δὲ οὐκ ἴσως ἂν αὐτὸν λέγει, μὴ θορυβῆθῃς· ἔτι γὰρ τοῦτον παῖς ἐνομίετο εἶναι. Καὶ πῶθεν ὄφλον, ὡς Φίλιππος, εἰ οὗτος ἐκείνός ἐστι; τί λέγεις ἡμῖν τεκμήριον; Οὐ γὰρ ἀρεαί μόνον τὸ ἀποφρασάσαι. Ποῖον σημεῖον εἶδες; ποῖον ταῦμα; Οὐκ ἔστιν ἀκίνδυνον πιστεύειν ἀπλῶς ὑπὲρ τοῦτον πραγμάτων. Ποῖαν οὖν ἔχεις ἀπόδειξιν; Τὴν αὐτὴν τῶν Ἀνδρέα, φησὶ. Καὶ γὰρ ἐκείνος παραστήσει τὸν πλοῦτον ὃν εὗρεν οὐκ ἔχων, οὐδὲ δὴ ῥημάτια ἐπιδείξασθαι δυναμένον τὸν θησαυρὸν, ἀγὶ πρὸς τὸν εὐρέοντα τὸν δέδωκόν. Οὕτω δὴ καὶ οὗτος, πῶς μὲν αὐτός ἐστιν ἐκείνος ὁ Χριστὸς, καὶ πῶς αὐτὸν οἱ προφῆται προανέκηρυξαν, οὐκ εἶπεν· Ἴκει δὲ αὐτὸν πρὸς τὸν Ἰησοῦν, οὐκ ἀποστρέφόμενον λοιπὸν εἰδώς, ἂν τῶν ῥημάτων γεύσεται καὶ τῆς διδασκαλίας ἐκείνου. Καὶ εἶπεν αὐτῷ Ναθαναὴλ· Ἐκ Ναζαρέτ δύναται εἶ ἀγαθὸν εἶναι; Λέγει αὐτῷ Φίλιππος· Ἐρχου καὶ ἴδε. Εἶδεν ὁ Ἰησοῦς τὸν Ναθαναὴλ ἐρχόμενον πρὸς αὐτὸν, καὶ λέγει πρὸς αὐτόν· Ἴδε ἀληθῶς Ἰσραηλίτης, ἐν ᾧ ὄλεος οὐκ ἔστιν. Ἐπειδὴ εἶπεν α· Ἐκ Ναζαρέτ δύναται εἶ ἀγαθὸν εἶναι, ἵπναυαί καὶ θαυμάζει τὸν ἀνθρώπον. Καὶ μὲν ἐγκληθῆναι αὐτὸν ἐχρῆν. Οὐδαμῶς. Οὐδὲ γὰρ ἀπιστούτος ἦν τὰ ῥήματα, οὐδὲ ἐγκλημάτων ἄξια, ἀλλ' ἴπναυαυ. Πῶς καὶ τίνι τρόπον; Ὅτι Φιλίππου μᾶλλον οὗτος ἵσκειμμένος ἦν τὰ προφητικά. Καὶ γὰρ ἦν ἀκούσας ὅτι ἀπὸ τῶν Γραφῶν, εἰ ἀπὸ Βηθλεὲμ δει τὸν Χριστὸν ἔλθειν, καὶ ἀπὸ τῆς κώμης ἐν ἣ ἦν Δαυὶδ. Τοῦτο γοῖν καὶ παρὰ Ἰουδαίοις ἐκράτει, καὶ ὁ προφήτης ἀνωθεν ἐκήρυξε λέγων· Καὶ σὺ, Βηθλεὲμ, οὐδαμῶς ἐλαχίστη εἶ ἐν τοῖς ἡγεμόσιν Ἰούδα· ἐκ σοῦ γὰρ ἐξελεύσεται ἡγεμόνος, ὅστις ποιμανεῖ τὸν λαόν μου τὸν Ἰσραὴλ. Ἐπιπὼ οὖν ἤκουσεν, εἰτι ἐκ Ναζαρέτ, ἰθουρηθῆναι καὶ διητύρησεν, οὐχ εὐρίσκων συμβαίνουσαν τοῦ Φιλίππου τὴν ἐπαγγελίαν τῆ προφητικῆ προῤῥήσει. Θέα δὲ αὐτοῦ καὶ ἐν τῆ διαπορήσει τὴν σύνοισιν καὶ ἐπιείκειαν. Οὐ γὰρ εἶπεν οὐδέως· Ἄπατῆς με, ὡς Φίλιππος, καὶ ψευδῶς οὐ πείθομαι, οὐ παραγίνομαι· ἴμαθον ἀπὸ τῶν προφητῶν, εἰτι ἀπὸ Βηθλεὲμ τὸν Χριστὸν ἔλθειν δεῖ· οὐ δὲ λέγεις, ἀπὸ Ναζαρέτ· οὐ τοῖνον οὗτος ἐκείνός ἐστιν. Ἄλλ' οὐδὲν τούτων εἶπεν· ἀλλὰ τί; Παραγίνεσθαι καὶ οὗτος, τῶ μὲν μὴ καταβέβασθαι ἐκ Ναζαρέτ αὐτὸν εἶναι, καὶ ἐν κρείθειαν τὴν περὶ τὰς Γραφὰς· δηλῶν, καὶ τὸ τῶν τρώπων ἀνεκπατάτων· [117] τῶ δὲ μὴ διαπίπτουσι τὸν ἀπαγγελίαντα, τὸν πολὺν πόθον, ὃν εἶχε περὶ τὸν Χριστὸν παρουσιασθαι, ἐμαρτυρῶν. Ἐνόησας γὰρ, εἰτι εἰκόθ ἦν Φίλιππον περὶ τὸν τόπον ἐσφαλθῆαι.

β. Θέα δὲ μοι καὶ τὴν παρατίτην, πῶς ἐπιεικῆ ποιεῖται, καὶ ἐν κρείθειαν εἰπεν· οὐδὲ γὰρ εἶπεν, Οὐδὲν ἀγαθὸν ἢ Γαλιλαία φέρει· ἀλλὰ πῶς; Ἐκ Ναζαρέτ δύναται εἶ ἀγαθὸν εἶναι; Ὑπόρα δὲ ἦν καὶ ὁ Φίλιππος συνειδός. Οὐ γὰρ ὡς ἀπορηθεὶς ἀνανακταί καὶ δυσχεραίνει, ἀλλ' ἐπιμένει τὸν ὄρα ἀνομιεῖται ἀγαθῶν, καὶ ἐκ προσημῶν τὴν ἀποστολῶν προήκουσαν εὐνοίαν ἡμῖν ἐνδεικνύμενος. Διὰ ταῦτα καὶ ὁ Χριστὸς φησιν· Ἴδε ἀληθῶς Ἰσραηλίτης, ἐν ᾧ ὄλεος οὐκ ἔστιν. Ὅτι ἐν καὶ ψευδῶς Ἰσραηλίτης. Ἄλλ' οὐχ οὗτος τοιοῦτος· ἀδέκατος γὰρ αὐτοῦ, φη-

• Morel. οὐκ ἔστιν. Ἐνταῦθεν ἐπειδὴ εἶπεν. In Savil. et alius ἐνταῦθεν dicit. • Alius καὶ γὰρ ἔκουσεν. • Alius πεποιθὴς ἀποφρασῆται. ταῖτι. • Alii τούτων τὸν.

σιν, ἡ χριστός οὐδὲν πρὸς χάριν, οὐδὲ πρὸς ἀπέθειαν φηλέγεται. Καίτοι Ἰουδαίοι ἐπερωτηθέντες, ποῦ ὁ Χριστὸς γεννᾶται, εἶπον εἰτι ἐν Βηθλεὲμ, καὶ ἐν μαρτυρίαν παρήγαγον λέγοντες· Καὶ σὺ, Βηθλεὲμ, οὐδαμῶς ἐλαχίστη εἶ ἐν τοῖς ἡγεμόσιν Ἰούδα. Ἄλλ' ἐκείνοι μὲν πρὶν ἰδεῖν ἐμαρτυρῶν ταῦτα· ἐπειδὴ δὲ εἶδον, ὃπὸ τῆς βασανίας τὴν μαρτυρίαν ἀπέκρυψαν λέγοντες· Τοῦτον δὲ οὐκ ὀλομεν πόθεν εἶσιν. Ὅ δὲ Ναθαναὴλ οὐκ οὕτως, ἀλλ' ἦν ἐξ ἀρχῆς περὶ αὐτοῦ γνώμων εἶχε. ταῦτην ἔμενε διατηρῶν, εἰτι οὐκ ἔστιν ἐκ Ναζαρέτ. Πῶς οὖν αὐτὸν Ναζαρωῖται οἱ προφῆται καλοῦσιν; Ἀπὸ τῆς ἀνατροφῆς καὶ τῆς ἐκεῖ διαγωγῆς. Τὸ μὲν οὖν εἶπεν, οὐκ εἶμι ἐκ Ναζαρέτ, καθὼς ἀπήγγειλέ σοι Φίλιππος, ἀλλ' ἐκ Βηθλεὲμ, παρήσιν, ὡστε μὴ εὐθέως ἀμετροετήρημον ποιῆσαι τὸν λόγον χωρὶς δὲ τούτων, εἰτι, εἰ καὶ ἔπισται, τοῦτο οὐκ ἂν ἱκανὸν τεκμήριον ἔδωκε τοῦ αὐτὸν εἶναι τὸν Χριστὸν. Τί γὰρ ἐκόλυε καὶ μὴ ὄντα Χριστὸν ἀπὸ Βηθλεὲμ εἶναι κατὰ τοῦ ἄλλου τοῦ ἐκεῖ γεννηθέντος; Τοῦτο μὲν οὖν παρήσιν· οὐ δὲ μάλιστα αὐτὸν δύναται ἐπαγγέλλομαι, τοῦτο ποιεῖ· δεικνύει γὰρ αὐτὸν παρὶνα διαλεγόμενος αὐτοῖς. Εἰπόντες οὖν ἐκείνου, Πόθεν με γινώσκεις; λέγει· Πρὸ τοῦ σε Φίλιππον φωνῆσαι, ἐντα ὃπὸ τὴν σὺκκῆν εἶδόν σε. Ὅρα ἀνθρώπον εὐσταθῆ καὶ βεβηκότα. Εἰπόντες γὰρ τοῦ Χριστοῦ· Ἴδε ἀληθῶς Ἰσραηλίτης, οὐκ ἔχουωθή τοῖς ἐπιείκεις, οὐκ ἐπίθερος τοῖς ἱγχομῶσι, ἀλλ' ἐπιμένει ζητῶν καὶ ἀκριβεστέρον διερευνώμενος, καὶ βουλεταί τι σαφῆς μαθεῖν. Ὀλοῖ μὲν οὖν ὡς ἀνθρώπος· ἐξήταξεν εἰτι· ὁ δὲ Ἰησοῦς ὡς Θεὸς ἀπεκρίνατο. Καὶ γὰρ εἶπεν, εἰτι Ἄνωθεν σε ὀδα· καὶ τῶν τρώπων αὐτοῦ τὴν ἐπιείκειαν, οὐχ ὡς ἀνθρώπος αὐτῶ παρακολουθητικός; ἀλλ' ἀνωθεν ὡς Θεὸς ἔγνω· καὶ Νῦν εἶδόν σε ἐν τῆ σὺκκῆ, εἰτι οὐδέτις αὐτόθι παρῆν, ἀλλὰ μόνος Φίλιππος ἦν καὶ Ναθαναὴλ, καὶ κατ' ἴδων ἀπάντα ταῦτα εἶπον. Διὰ δὲ τοῦτο εἶρηται, εἰτι Ἰδὼν αὐτὸν ἀπέβρωσεν, εἶπεν· Ἴδε ἀληθῶς Ἰσραηλίτης· ἴα μᾶθῃ εἰτι πρὶν ἢ πλησιάζει [118] τὸν Φίλιππον ταῦτα ἀπέβρωσεν ὁ Χριστός, ὡστε μὴ ὑποπτον γενέσθαι τὴν μαρτυρίαν. Διὰ καὶ τὸν καιρὸν εἶπε, καὶ τὸν τόπον, καὶ τὸ δένδρον. Εἰ μὲν γὰρ εἶπε μόνον, Πρὸ τοῦ Φίλιππου ἔλθειν πρὸς σε, εἶδόν σε, κἂν ὑποκινήσῃ, ὡς αὐτὸς αὐτὸν ἀπεσταλτός, καὶ οὐδὲν μὲγα λέγων· ἦν δὲ τῶ τὸν τόπον εἶπεν, καθ' ὃν διεκρίβε φωνούμενος· παρὰ τοῦ Φιλίππου, καὶ τοῦ δένδρου τὴν προσηγορίαν, καὶ τῆς διαλέξεως τὸν καιρὸν, ἀναμνησθήτην τὴν προῤῥῆσιν εἰδειεν οὐσαν. Οὐ τὴν προῤῥῆσιν δὲ μόνον ἐδήλωσεν, ἀλλὰ καὶ ἔταρας αὐτὸν ἐπαίνουσαν. Εἰς ὄψιμησιν γὰρ αὐτὸν ἤγαγε τὸν τότε λευθέντων, ὄλον, εἰτι Ἐκ Ναζαρέτ δύναται εἶ ἀγαθὸν εἶναι; ἐφ' ᾧ καὶ μάλιστα μαζόμενος αὐτὸν ἀπεδέξατο· καὶ εἰτι· ταῦτα αὐτοῦ φεβεγαμῶνος, οὐ κατέγνω, ἀλλ' ἐπῆνεσ καὶ ἰθαύμασε. Διὰ καὶ ἐκ τούτου συνειδός, εἰτι ὁ Χριστὸς ἐνωτος ἔστιν, ἀπὸ τῆς προῤῥῆσεως, ἀπὸ τῆ τοῦ τὴν γνώμην ἐτάσσατο μετὰ ἀκριβείας αὐτοῦ· ὅτιερ δεικνύοντος ἦν, εἰτι καὶ τὰ ἐν τῆ διαστοῆ αὐτοῦ ἠπίστατο· ἄλλως δὲ καὶ τὸ καθ' ὃν αὐτοῦ δόξαται λέγειν, μὴ μμεψασθαι, ἀλλὰ καὶ ἐπαίνουσαι. Ὅτι μὲν οὖν ἐφώνησεν αὐτὸν ὁ Φίλιππος, εἶπε· τί δὲ αὐτῶ διελέθη, καὶ τί οὗτος ἐκείνου, παρήκεν, ἀφελῆ αὐτοῦ· τῶ συνειδός, καὶ οὐ βουλιόμενος αὐτὸν ἐπὶ πᾶλον ἐλέγχει·

• Morel. ὡς ἀνθρώπον. Savil. ὡς ἀνθρώπον. Paulo post Morel. ἀνακρίωντος· εἶπεν. Ἀνακρίωντος καὶ γὰρ εἶπεν· Ἄνωθεν σε ὀδα, καὶ τὸν τόπον, καὶ τὴν ἐκ. In Savil. legedum putat Ina mᾶθῃ. • Ὅτι καὶ Savil. et codd. rit. • Morel. αὐτοῦ τὸν Ναθαναὴλ· ὅτιερ ἠπίστατο τοῦτο συναλογῆσαι. Ἄλλως τε καί. • Alii οὐτῶ.

nes porro vicium illius nominat; ut agnoscas Deum infirma mundi elegisse. 45. *Invenit Philippus Nathanael, et dicit illi: Quem scripsit Moyses in lege et prophetis, invenimus, Jesum filium Joseph a Nazaret.* Hæc dicit ut fidem prædicationi conciliaret, ex Moysse nempe et prophetis, utque auditorem iude venerabundum redderet. Quia enim Nathanael peritus erat, et veritatis studiosus sectator, ut etiam Christus testificatus est, ipsaque res comprobavit, jure illum ad Moysen et prophetas misit, ut sic prædicatum illum susciperet. Si autem illum filium Joseph appellat, ne turberis: adhuc enim Josephi filius esse existimabatur. Et unde constat, Philippe, hunc esse quem dicis? quod signum das nobis? Non sufficit enim ita prænuntiare. Quod signum vidisti? quod miraculum? Non sine periculo rantis rebus temere fides habetur. Quod ergo Lucæ argumentum? Idem ipsum, inquit, quod Andreas. Nam ille cum thesaurum quem repererat enantiare non valeret, neque verbis declarare, fratrem quem reperit illo adducit. Sic et iste, quomodo ille sit Christus, et quomodo illum prophetæ prænuntiaverint, non dicit; sed ducit illum ad Jesum, sciens illum non ultra discussurum esse, si illius verba doctrinamque gustaret. 46. *Et dixit ei Nathanael: A Nazaret potest aliquid boni exire? Dicit ei Philippus: Veni, et vide.* 47. *Vidit Jesus Nathanael venientem ad se, et dicit de eo: Ecce vere Israelita, in quo dolus non est.* Quod dixisset, *A Nazaret potest aliquid boni exire?* ideo hominem laudat et miratur. Atqui incusandus potius erat. Minime. Neque enim verba non credentis erant, neque criminatione digna, sed laude. Quomodo et qua ratione? Quia hic magis quam Philippus in prophetis versatus erat. Audierat enim ex Scripturis Christum ex Bethlehem oriturum esse, et ex vico in quo fuerat David. Ea itaque fama apud Judæos obtinebat, et propheta olim prædicaverat his verbis: *Et tu Bethlehem nequaquam minima es in principibus Juda: ex te enim exiit dux qui regat populum meum Israel* (Mich. 5. 2. *Matth.* 2. 6. *Joan.* 7. 42). Cum addisset ergo a Nazaret esse, turbatus est et dubitavit, quod Philippi verba cum prophetica prædicatione non consonare videret. Animadvertite autem ejus in ipsa dubitatione prudentiam modestiamque. Non enim statim dixit, Me fallis, o Philippe, et mentiris: non credo, non adibo: a prophetis didici Christum a Bethlehem venturum esse, et tu dicis, a Nazaret: ergo non in ipse est. Verum nihil simile dixit; sed quid? Adit illum et ipse; ac dum non admittit eum a Nazaret esse, accuratum Scripturarum studium ostendit, et mores suos fallaciae non obnoxios; quod autem hæc nuntiantem non respuat, magnam Christi adventus desiderium exhibet. Cogitabat enim potuisse Philippum circa locum errare.

2. Animadvertite item, quam moderate fidem ipsi neget, et interroget. Neque enim dixit, Nihil boni fert Galilæa; sed quomodo? *A Nazaret potest aliquid boni esse?* Philippus quoque admodum prudens erat. Neque enim contradicente illo, indignatur vel ægre fert; sed persistit tamen, ut virum ad Christum addu-

cat, et a principio apostolicam constantiam exhibet. Ideoque ait Christus: *Ecce vere Israelita, in quo dolus non est.* Itaque potest Israelita mendax esse: sed non hic vir talis; ejus quippe iudicium nullam habet personarum acceptationem; nihil ad gratiam, nihil ad odium loquitur. Atqui Judæi quoque interrogati ubi Christus nasceretur, dixerunt, In Bethlehem, et hoc testimonium protulerunt: *Et tu Bethlehem, nequaquam minima es in principibus Juda.* Verum illi priusquam ipsum viderent, hæc testificabantur: ubi autem viderunt, præ invidia testimonium occultarunt dicentes: *Hunc autem nescimus unde sit* (*Joan.* 9. 29). Nathanael vero non sic; sed quam a principio de illo opinionem habuit, hæc servavit, nempe illum a Nazaret non esse. Cur ergo illum Nazarenum prophetæ vocant? Quod ibi educatus fuisset, et mansisset. Non dicit autem Christus, Non sum ex Nazaret, ut tibi Philippus nuntiavit, sed ex Bethlehem, ne statim dubitationem injiceret. Ad hæc, etiamsi id persuasisset, non idoneum tamen illud indicium erat, quod ipse Christus esset. Quid enim vetabat, eum qui in Bethlehem natus esset non esse Christum, ut tam multi illic nati? Hoc ergo mittit, quodque illum magis ad credendum trahere poterat, id agit, dum declarat se illorum colloquio præsentem fuisse. Cum dixisset ergo ille: 48. *Unde me nosti? respondit: Priusquam te Philippus vocaret, cum esses sub ficu, vidi te.* Vile mihi hominem constantem et firmum. Cum dixisset enim Christus, *Ecce vere Israelita,* non laudibus emollitus est, non encomiis raptus, sed persistat inquirens et accuratius explorans, vultque clarum quidpiam ediscere. Ipso igitur ut homo adhuc perquirat, Jesus autem ut Deus respondet, Jam te ante vidi; morum quippe ejus æquitatem, non ut homo qui ipsum sequutus esset, sed jam olim ut Deus noverat: et, Nunc vidi te sub ficu, cum nullus ibi adesset, nisi Philippus et Nathanael, qui seorsim ibi hæc loquebantur. Ideo dictum est: *Videns illum a longe, dixit: Ecce vere Israelita: ut edisceret*, etiam antequam Philippus adventaret, hæc loquutum Christum esse, ne suspectum testimonium haberet. Ideoque et tempus dixit et locum, et arborem. Nam si tantum dixisset, Antequam Philippus veniret, te videram, res suspecta fuisset, quasi ipse misisset Philippum, nihilque magni diceret; nunc autem, et quod locum dicat in quo loquebatur cum Philippo, et quod arboris speciem, et quod colloquii tenuis, nihil dubii circa rem prænuntiatam relinquit. Neque hinc tantum, sed alio quoque modo ipsum erudit, dum memorat ea quæ dixerant, nempe, *A Nazaret potest aliquid boni esse?* quo illum sibi maxime conciliavit; et quod illum ita loquentem non improbaverit, sed laudaverit, miratusque fuerit. Unde hinc etiam vere Christum illum esse cognovit, tum a prophetia, tum quod ejus sententiam accurate exploraret, quo ostendebat se illa etiam qua in mente erant intelligere: ad hæc etiam quod ea quæ ipse apud se loquutus erat, non arqueret, imo laudaret. Quod a

1 Savil. legendum putat, ut edisceres; sed edisceret tibi usque quadrat ad seriem.

Philippo vocatus fuisset, id dixit; ea vero quæ mutuo loquenti fuerant missa fecit, ejus conscientiæ relinquens, quod nollet enim amplius arguere.

5. *Exemplo Nathanael cognitione Christi exultandum est. Obsequium illi præstandum est cui creditur. Non verbis sed operibus amor exhibetur.* — Quid igitur? an solum cum Philippus vocavit, eum vidit? annon etiam antea insomni illo oculo viderat? Viderat sane; id quæ nemo diffiteatur: sed hic ille tantum quod opus erat dicendum fuit. Quid ergo illud? Quia signum non dubium præscientiæ ejus acceperat, ad confessionem venit, et per cunctationem priorem, accuratorem suam ostendens, et postea per consensum probitatem suam exhibens. Nam respondit, inquit, et ait, 49. *Rabbi, tu es Filius Dei, tu es Rex Israel.* Viden' animam gaudio exultantem, et verbis Jesum amplectantem? Tu es, inquit, ille expectatus et desideratus. Viden' stupentem, mirantem, exultantem, salientem præ voluptate? Ita nos quoque gaudere oportet, quibus Filii Dei cognitio data est; gaudere, inquam, non mente tantum, sed rebus ipsis gaudium efferre. Quid autem gaudentium est? Obtemperare ei quem nosti. Credentium autem est, ea facere, quæ ipse velit. Nam si ea facturi sumus, quæ ipsum ad iram provocent, undenam ostendemus nos gaudere? Cum quis domi amicum excipit, non videtis quomodo cum gaudio omnia faciat, undique circumcursans, nulli rei parcens, etiamsi opus sit facultates omnes profundero; idque ut amico placeat? Quod si vocanti non obtemperaret, neque ad ejus placitum omnia faceret, etiamsi millicies diceret se de ipsius adventu letari, non utique fides ei ab hospite haberetur; et merito sanè. Illud enim operibus exhibendum esset. Itaque quia Christus ad nos venit, ostendamus nos gaudere, nihilque quod ad iracundiam provocare

possit faciamus; ornemus domum illam in quam advenit: hoc gaudentium est: apponamus in praudium id quod ipsi maxime placet: hoc exultantium est. Quodnam vero prandium illud est? Ipse ait: *Meus cibus est, ut faciam voluntatem ejus qui misit me (Joan. 4. 34).* Pascamus ipsum esurientem, potum denus sitienti; si vel aquam frigidam dederis, accipiet: te quippe amat; amici vero dona, quantumvis exigua, amico magna videntur esse. Tu vero solum ne segnis esto; etiamsi duos obolos deposueris, non aversabitur, sed tamquam magnas opes accipiet. Cum enim nullo indigeat, neque hæc ipsi necessaria sint, jure non munerem magnitudinem, sed dantis propositum spectat. Tantum ostende te adventantem ipsum amare, te ea de causa nihil non agere, te de præsentia ejus gaudere. Vide quomodo ille erga te sit affectus. Propter te advenit, animam pro te posuit: et post tanta beneficia ne rogare quidem te recusat. *Pro Christo enim, inquit, legatione fungimur, tamquam Deo obsecrante per nos (2. Cor. 5. 20).* Ecquis ita furiosus est, ut dominum suum non amet? Ille et ego dico, scioque nostrum singulos non aliter verbo saltem et mente sensurus esse. Sed non verbis tantum, sed etiam operibus vult is qui amator amorem exhiberi. Nam si ita quidem loquamur, neque præstemus id quod amantes solent, ridicula sane res est, non apud Deum tantum, sed etiam apud homines. Quoniam igitur verbis tantum confiteri, et rebus contraria præstare, non inutile modo, sed etiam perniciosum est; rogo, confessionem per opera exhibeamus, ut ipse nos confiteatur illo die, quando apud Patrem quinam digni sint confitebitur: in Christo Jesu Domino nostro, per quem et cum quo Patri gloria, simulque sancto Spiritui, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XXI.

49. *Respondit Nathanael, et dicit ei: Rabbi, tu es Filius Dei, tu es Rex Israel.* 50. *Respondit Jesus, et dicit ei: Quia dixi tibi, Vidi te sub ficu, credis? Majora his videbis.*

1. Multa nobis cura opus est, dilecti, multisque vigilis, ut sacrarum Scripturarum profundum inspicere possimus. Neque enim supini vel dormitantes possumus ejus sensa percipere, sed opus est accurato examine, assiduisque precibus, ut vel tantillum posimus in sacra illa mysteria penetrare. Ecce namque hodie non levis nobis questio proponitur, sed quæ multa egoat diligentia, multa perquisitione. Cum Nathanael dicit, *Tu es Filius Dei*; respondet Christus, *Quia dixi tibi, Vidi te sub ficu, credis? Majora his videbis.* Quid queritur circa præmissa verba? Cur Petrus post tanta miracula¹, post tantam susceptam doctrinam, sic confessus, *Tu es Filius Dei*, beatus prædicatur, utpote cui Pater hæc revelaverit; Na-

thanael vero qui ante signa, ante doctrinam, idem ipsum est loquutus, nihil tale audivit, sed quasi nihil tantum dixisset, quantum opus erat, ad majora mittitur? Quid igitur in causa est? Quia eadem quidem verba loquuti sunt Petrus et Nathanael, nec tamen eodem uterque sensu. Sed Petrus quidem confessus est cum Filium Dei, ut verum Deum, Nathanael vero simplicem hominem. Et undenam id nobis liquet? Ex sequentibus. Postquam dixit enim, *Tu es Filius Dei*, addidit, *tu es Rex Israel.* Filium autem Dei, non Israelis tantum, sed etiam orbis totius Rex est. Neque inde solum id palam est, sed etiam ex sequentibus. Petro namque nihil ultra adjecit Christus, sed quasi fides ejus perfecta esset, Ecclesiam dicit se super confessionem ejus edificaturum esse. Hic vero nihil hujusmodi, imo contrarium observes. Quasi enim confessio illa potiore sui parte deficeret, reliqua subdidit. Quid enim ait? *1. Amen, amen dico vobis: amodo videbitis caelum apertum, et angelos Dei ascendentes et descendentes super Filium hominis.* Viden' quomodo illum paulatim de terra erigat, et eo

¹ In Morel. hic sic effertur locus... «videbis». Multi hoc Christi respondens audientes, accipientes herent d'entes: quid ergo? Petrus, post tanta miracula, etc.

γ'. Τί οὖν; πρὶν ἢ τὸν Φίλιππον φωνῆσαι εἶδεν αὐτὸν μόνον, οὐχὶ δὲ καὶ πρὸ τούτου ἔωρα τῷ ἀκοιμήτῳ ἤματι; Ἐώρα, καὶ οὐδέ τις ἀνέπειτο· ἀλλὰ τῆς τοῦτο τοῦ κατεπιγόνου ἦν εἶπειν. Τί οὖν ἐκίνο; Ἐπειδὴ τεκμήριον ἀναμφισβήτητον ἔλαβε τῆς προγνώσεως, ἤλθεν ἐπὶ τὴν ὁμιολογίαν, καὶ τῇ ἀναβολῇ τῇ προτέρᾳ τὴν ἀκριβείαν ἔδωκεν, καὶ τῇ μετὰ ταῦτα συγκαταθείσει τὴν εὐγνωμοσύνην. Ἀπεκρίθη γάρ, φησὶ, καὶ λέγει αὐτῷ· *Ῥαββί, σὺ εἶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ· σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ.* Εἶδες ψυχὴν περιχαρῆ γενομένην δειδρόν, καὶ τοῖς ῥήμασι περιπτυσσομένην τὸν ἤθεόν; Σὺ εἶ, φησὶν, ὁ προσδοκώμενος, ἐκείνος δὲ ζητούμενος. Εἶδες ἐκκλητούμενον, θαυμάζοντα, σικρῶντα, πηδῶντα ὑπὸ τῆς ἔδου; Οὕτω καὶ ἡμᾶς χαίρειν δαί, καταζηθόντας· μαθεὶν τοῦ Θεοῦ τὸν Υἱόν· χαίρειν ἐπὶ, τὸ κατὰ πάντα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τὸν πραγμάτων αὐτῶν τοῦτο δεκνύναι. Τί δὲ τῶν χαίρόντων ἐστὶ; Πείθεσθαι τῷ γνωρισθέντι. Πειθωμένοις δὲ ἐστὶ, τὸ ποιεῖν ἅπαν ἢ ἐκείνου; βούληται. Ἐπαι εἰ μέλλοιεν τὰ παροξύνοντα αὐτὸν πράττειν, πόθεν δηλώσομεν ὅτι χαίρομεν; Οὐχ ὀρθῶς καὶ ἐν οἰκίαις; ὅταν τις τιμὴ ὑποδέχεται τὸν ποδομένον, πῶς μετὰ χαρᾶς πάντα πράττει πανταχοῦ περιτρέχων, καὶ εἰ δόσι πάντα τὰ θνητὰ προσδοκᾷ, μηδενὸς φειδόμενος, ὥστε ἀρεσάει τῷ παραγενομένῳ; Εἰ δὲ καλῶν τις μὴ ὑπακούσῃ, καὶ τὰ ἀναπαύοντα αὐτὸν μὴ πράττοι, κἂν μυριάκις λέγῃ τῇ παρουσίᾳ χαίρειν, οὐκ ἂν πιστευθῆι [119] ποτὲ παρὰ τοῦ ξενιζομένου, δικαίως. Ἐπὶ γὰρ τῶν ἔργων τοῦτο ἐπαδεικνύεται χρῆ. Οὐκ οὖν ἐπει καὶ ὁ Χριστὸς πρὸς ἡμᾶς ἦλθε, δεῖξμεν ὅτι χαίρομεν, καὶ μηδὲν τῶν παροξύνοντων αὐτὸν πράττειμεν κωλυπίστοιμεν τὴν οἰκίαν εἰς ἣν παραγενόμενος ταῦτα γὰρ χαίρόντων· παραδοξῶν ἄριστον ὁ βούλεται φαγεῖν·

* Sic omnes editi et mss. Sed legendum omnino videatur et δὲ καλοῦνται μὴ ὑπακούοι.

τοῦτο γὰρ ἀγαλλόμενον. Ποῖον δὲ ἐστὶ τοῦτο τὸ δειστον; Αὐτὸς φησὶν· *Ἐμὸν βρώμα ἐστίν, ἵνα κοιμησῶ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με.* Θρέψομεν αὐτὸν πετινόντα· ποτίσωμεν δεχόμενος· κἂν ψυχροῦ ὄψε ποιήριον, δέχεται· φιλεῖ γάρ σε· τὰ δὲ παρὰ τῶν φιλομένων, κἂν μικρὰ τυχάνῃ, μεγάλα τὴν ποθοῦντι φαίνεται. Μόνον οὐ μὴ κατοκνήσῃ; κἂν ὀδολοῦς δύο καταβάλλῃ, οὐκ ἀποστρέφεται, ἀλλ' ὡς πολλὸν δέχεται πλοῦτον. Ἐπειθὶ γὰρ ἀνεθέθη ἐστὶ, καὶ οὐ χρεῖσται ἔνικεν ταῦτα λαμβάνει, εἰκότως οὐκ ἐν τῷ μέτρῳ τῶν δεδομένων, ἀλλ' ἐν τῇ προαιρέσει τοῦ παρέχοντος; τὸ πᾶν ὀρίσεται. Μόνον δεῖξον ὅτι φιλεῖς παραγενόμενον αὐτόν, ὅτι σπουδαίως ἅπαντα ὑπὲρ τούτου, εἰ χαιρείς ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ. Ὅρα αὐτὸς πῶς πρὸς εὐ δὲ δίδασκεται. Ἦλθε δὲ αὐτὸν τὴν ψυχὴν ἔθρηνεν ὑπὲρ σοῦ· καὶ μετὰ ταῦτα πάντα οὐδὲ ἱκετεύσει οὐκ ἀπαρτίζεται. Ἐπεὶ Χριστοῦ γὰρ προσέδομεν, φησὶν, ὡς τοῦ Θεοῦ παρακαλοῦντος δι' ἡμῶν. Καὶ τίς οὕτω μνημόνεος, φησὶν, ὡς; μὴ φιλεῖν τὸν δεσποτὴν τὸν ἑαυτοῦ; Τοῦτο καὶ ἐγὼ λέγω, καὶ οἶδα μὲν ἐτι ἕκαστος ἡμῶν οὐκ ἂν ἀρνηθεῖ τούτο τοῖς ῥήμασι καὶ τῇ διανοίᾳ. Ἄλλ' οὐκ ἀπὸ τῶν ῥημάτων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν πραγμάτων δεκνύσθαι βούλεται; ὁ φιλομένους τοῦτο. Ἄν γὰρ λίγωμεν τοῦτο, μὴ ποιῶμεν ἐπὶ τὰ τῶν ποθοῦντων, γέλως τοῦτο ἐστίν, οὐκ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων. Ἐπει οὖν τὸ διὰ τῶν λόγων μόνον ὁμολογεῖν, διὰ δὲ τῶν ἔργων ἐναντιοῦσθαι, οὐχὶ ἀνόητον μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπιβλαβὲς ἡμῖν, παρακαλῶ, τὴν διὰ τῶν ἔργων ὁμολογίαν προσθῶμεν, ἵνα καὶ τῆς καρδίας αὐτοῦ τύχωμεν ὁμολογίας κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ὅταν ἐπὶ τοῦ Πατρὸς ὁμολογῇ τοῖς ἀξίους ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τὸν Κυρίῳ ἡμῶν, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τὸν Πατῆρ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας; τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΚΑ'

Ἀπεκρίθη Ναθαναὴλ, καὶ λέγει αὐτῷ· Ῥαββί, σὺ εἶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ. Ἀπεκρίθη ὁ Ἰησοῦς καὶ εἶπεν αὐτῷ· Ὅτι εἰπὸν σοι, Εἰδόν σε ὑποκάτω τῆς συκῆς, πιστεύεις; Μεῖζω τοῦτων ὄψε.

α'. Πολλὲς ἡμῖν, ἀγαπητοί, δεῖ τῆς μερίμνης, πολλῆς τῆς ἀγρυπνίας, ὥστε δυνηθῆναι τὸ βάθος κατοπεύουσι τῶν θείων Γραφῶν. Οὐ γὰρ ἀπλῶς, οὐδὲ καθεύδοντας ἐν τὸ βούλημα * αὐτῶν εὔρειν, ἀλλὰ δεῖ μὴ ἐκείνου ἀκριβοῦς, δεῖ δὲ καὶ εὐχῆς ἐκτενοῦς, ἵνα δυνηθῶμεν [120] μικρὸν τι διασπλάξαι πρὸς τὰ ἄδυστα τῶν θείων λογίων. Ἰδοὺ γὰρ καὶ τήμερον οὐ μικρὸν ἡμῖν ζήτημα πρόκειται, ἀλλὰ καὶ πολλὰς δεόμενον τῆς σπουδῆς καὶ τῆς ἐρευνῆς. Εἰπόντος γὰρ τοῦ Ναθαναὴλ, *Σὺ εἶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ Χριστὸς φησὶν· Ὅτι εἰπὸν σοι, Εἰδόν σε ὑποκάτω τῆς συκῆς, πιστεύεις; Μεῖζω τοῦτων ὄψε.* Τί ποτ' οὖν ἐν τοῖς εἰρημόνεοις ἐστὶ τὸ ζητούμενον; Ὅτι Πέτρος· β' μὲν μετὰ τούτων θάματα καὶ διδασκαλίαν τοιαύτην ὁμολογήσας, ὅτι *Σὺ Υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, μακαρίζεται, ὡς παρὰ τοῦ Πατρὸς τῆν ἀποκάλυψιν δεξιόμενος· ὁ δὲ Ναθαναὴλ καὶ πρὸ τῶν σημείων, καὶ πρὸ τῆς διδασκαλίας τὸ αὐτὸ τοῦτο εἶπὸν, οὐδὲν τοιοῦτον ἤκουσεν, ἀλλὰ καὶ ὡς οὐδὲν ἐρηκτικὸς τοσοῦτον, ὅσον ἔβρην εἰπὸν, ἐπὶ μεζῶν προσάγειται· Τί ποτ' οὖν τὸ αἴσιον; Ὅτι τὰ μὲν ῥήματα τὰ αὐτὰ ἐφθέγγετο καὶ ὁ Πέτρος, καὶ ὁ Ναθαναὴλ, οὐ μετὰ τῆς αὐτῆς δὲ διανοίας ἐκτέλερος, ἀλλ'*

ὁ μὲν Πέτρος ὁμολόγησεν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ὡς Θεοῦ ἀληθῆ, ὁ δὲ ἀνθρώπων φύσει. Καὶ πόθεν ἔδρων τοῦτο ἡμῖν; Ἐκ τῶν δ' μετὰ ταῦτα εἰρημένων. Εἰπὼν γάρ, *Σὺ εἶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἐπίφηγε· Σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ.* Ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς οὗ τοῦ Ἰσραὴλ ἐστὶ βασιλεὺς μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς οἰκουμένης ἀπάσης. Οὐκ ἀπὸ τούτου δὲ μόνον τοῦτο ἔδρων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἐξῆς. Τῷ μὲν γὰρ Πέτρος οὐδὲν ὑστερον προσέθηκεν ὁ Χριστὸς, ἀλλ' ὡς ἀπρητιμένης αὐτοῦ τῆς πίστεως, τὴν Ἐκκλησίαν ἔβρην ἐπὶ τὴν ὁμολογίαν οἰκοδομήσαν τὴν ἐκείνου. Ἐναντία δὲ οὐδὲν τοιοῦτον ἐποίησεν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐναντίον. Ὡς γὰρ πολλοῦ τιος καὶ τοῦ βελτίους μέρους τῆ ὁμολογῆς λείποντος, τὰ λοιπὰ προσέθηκε. Τί γὰρ φησὶν; Ἀμήν, ἀμήν· λέ·ω ὑμῖν· ἀπάρι· ὄψεσθε τὸν οὐρανὸν ἀνεγρόντα, καὶ τοὺς ἀγγέλους τοῦ Θεοῦ ἀναβαίνοντας καὶ καταβαίνοντας ἐπὶ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου. Ὅρθε πῶς αὐτὸν ἀπὸ τῆς γῆς ἀνάγει κατὰ μικρὸν, καὶ ποιεῖ μικρῆτι φαντάζεσθαι ἀνθρώπων ἀπλῶς; Ἡ γὰρ ἀγγελιοὶ διακονοῦσι, καὶ ἐγ' ὃν ἀγγελοὶ ἀναβαίνοισι καὶ καταβαίνοισι, πῶς ἂν οὕτως ἀνθρώπος εἴη; διὰ τοῦτο εἶπε, *Μεῖζω τοῦτων ὄψε.* καὶ δεκνύς αὐτὸ, ἐπίφηγε τὴν τῶν ἀγγέλων διακονίαν. Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτον ἐστὶ· Μέγα σοι, φησὶν, ὁ Ναθαναὴλ, ἔδοξεν εἶναι τοῦτο, καὶ διὰ τοῦτο με βασιλεὺς εἶη; τοῦτο ὁμολογήσας· τί οὖν ἐρεῖ, ὅταν ἴδῃ τοὺς ἀγγέλους; ἐπ' ἐμὲ ἀναβαίνοντας καὶ καταβαίνοντας; διὰ τοῦτων πεφῶν, καὶ τῶν ἀγγέλων αὐτὸν ὁμολογήσει ἀσεπτότην.

* Sic Savil. et omnes fere mss. Morel. veru καὶ οὗ τοῦτο ἀληθῆς, ἔδρων ἐκ τῶν.

* Savil. τὸ θέλημα, Morel. τὸ βούλημα. ὁ Sic Savil. et mss. p. utini. Morel. ὄψε. Παλλὰ ἀναγροσκοπῶν τὸ ἦν τὸ τοσοῦτο διαποροῦντι φασί, τί ὄψεσθε ἀνθρώπων. * Morel. πρὸς αἴτιον.

Ἡ γὰρ ἐπὶ τῶν βασιλέων γνήσιον, οὕτως ἀνήσαν
καὶ κατήσαν οἱ δαίμονες οἱ βασιλικοὶ, τοῦτο μὲν παρὰ
τὸν καιρὸν τοῦ σταυροῦ, τοῦτο δὲ παρὰ τὸν καιρὸν
τῆς ἀναστάσεως καὶ τῆς ἀναλήψεως, καὶ πρὸ τούτου
ἔα, ὅτε προσήθον καὶ διχόνοον αὐτῷ, ὅτε εὐηγγελί-
ζοντα αὐτοῦ τὸν τόκον, οὗτε ἐδόξαν Ἄδελφ' ἐν ὄψεσι
θεῶν, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνην ὅτε πρὸς τὴν Μαριάμ
ἦλθον, ὅτε πρὸς τὸν Ἰωσήφ. Ὅπερ δὲ ἐπὶ πολλῶν
ἐποίησε, τοῦτο καὶ νῦν ποιεῖ. Ἄλλο λέγει προφήτεις,
καὶ τῆς μὲν ἦδη τὸν εὐαγγέλιον δίδωσι, τὴν δὲ μέλλουσιν
ἀπὸ τῆς παρουσίας βεβαίωσι. Καὶ γὰρ τῶν λεχθέντων
πᾶ μὲν τὴν ἀπόδειξιν ἔλαβον, οὐδὲν ἔστι, *Πρὸ τοῦ Φί-
λιπποῦ κωηγήσαι σε*, [121] ὑπὸ τῆν σκυῆν * *εἰδόν
σε* ἢ τὰ ἐκείσεσθαί ἐμελλεῖ, καὶ ἂν μέρους ἐξέθῃ,
ἢ τῶν ἀγγέλων κατάδοσις καὶ ἀνάδοσις, καὶ ἂν τοῦ
σταυροῦ, ἢ ἐπὶ τῆς ἀναστάσεως, καὶ τῆς ἀναλήψεως,
ὃ καὶ αὐτὸ διὰ τῶν εὐρηγμένων ἀξιόπιστον ποιεῖ καὶ
πρὸ τῆς ἐκδόσεως. Ὁ γὰρ ἐπὶ τοῖς παρελθούσιν αὐ-
τοῦ τὴν δύναμιν γνῶσις, καὶ περὶ τῶν μελλόντων
ἀκούων, εὐκολώτερον καταδέχονται ἂν καὶ ταύτην τὴν
πρόφητιαν. Τί οὖν ἐ Ναθανάη; Οὐδὲν πρὸς τοῦτο
ἀποκρίνεται. Διὸ καὶ ὁ Χριστὸς μέχρι τούτου τὸν λό-
γον ἵστασι τὸν πρὸς αὐτὸν, συγμωρὸν κατ' ἴδιαν
ἀνολογηθῆσαι τὰ λεχθέντα, καὶ ὅσ' βουλόμενος πάντα
ἄβρωσι ἐκχεῖν, ἀλλὰ καταβαλὼν εἰς εὐχόρην γῆν τὰ
σπέρματα, ἀφίγειν αὐτὴν ἐπὶ σχολῆς βλαστῆσαι λοι-
πῶν. Ὅπερ καὶ ἀλλοτῶ δικαίως εἶπεν. Ὅμοια
ἔστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπου σπείροντι
κικλόν σπέρμα. Καὶ ἐν τῷ καθεδόντι αὐτὸν, ἐπέρ-
χεται ὁ ἐχθρὸς, καὶ σπείρει ζῆλῶνα ἀπὸ μέσου τοῦ
σίτου. Ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ τρίτῃ γάμος ἐγένετο ἐν
Καρθῆ τῆς Γαλιλαίας. Καὶ ἐκλήθη ὁ Ἰησοῦς εἰς
τοὺς γάμους. Ἦν δὲ καὶ ἡ μητὴρ τοῦ Ἰησοῦ
ἐκεῖ, καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ. Εἶπον καὶ φθάσας, ὅτι
ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ μᾶλλον γνώριμος ἦν· διὸ καὶ καλοῦσιν
αὐτὸν εἰς τὸν γάμον, καὶ παραγίνονται. Οὐδὲ γὰρ πρὸς
τὴν ἀξίαν ἔορα τὴν ἐκτουτο, ἀλλὰ πρὸς τὴν εὐεργε-
σίαν τὴν ἡμετέραν. Ὁ γὰρ μὴ ἀπαξιώσει; δούλου
μορφῆν λαβεῖν, πολλῶ μᾶλλον οὐκ ἂν ἐπιχρῆσεν εἰς
γάμον ἔλθειν δούλων ὃ τελώνια καὶ ἀμαρτωλοῦς
συνακαπεσῶν, πολλῶ μᾶλλον οὐκ ἂν παρηγόσατο τοὺς
ἐν τῷ γάμῳ παρούσι συγκατακλιθῆσαι. Ὁ μὲν εἰ
κατέβηκε, τῆς προσήκουσαν περὶ αὐτοῦ κρίσιν εἶχον,
ὃδ' ὡς μέγαν τινὰ ἐκάλλον, ἀλλ' ἀπίως ὡς τὸν πολ-
λὸν ἔνα καὶ ὡς γνώριμον. Καὶ τοῦτο ἤνιξται ὁ εὐαγ-
γελιστῆς εἰπὼν. Ἦν δὲ ἡ μητὴρ τοῦ Ἰησοῦ ἐκεῖ,
καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ. Ὅπερ οὖν ἐκείνην καὶ τοὺς
ἀδελφοὺς ἐκάλεσαν, ἐκάλεσαν καὶ τὸν Ἰησοῦν. Καὶ
ὀκνηροῦσθε οὐκ οὐκ. λέγει ἡ μητὴρ αὐτοῦ. Οὐκ
ὀκνηροῦσθε οὐκ οὐκ. Ἄξιον ἑναυθα ζήτησαι, πόθεν ἐπιβῆ
τῆ μητρί μέγα τὴ φαντασθῆναι περὶ τοῦ παιδὸς. Οὐδὲ
γὰρ σημειῶν ἦν τὴ πεποιθῆς. Τούτῃ γὰρ, φησὶν,
ἀρχὴν ἔποιησε τῶν σημείων ὁ Ἰησοῦς ἐν Κανθῆ
τῆς Γαλιλαίας.

β. Εἰ δὲ λέγοι τις, τί μὲν εἶται τοῦτο τεκμηρίον ἰκανὸν
τοῦ ταύτην ἀρχὴν εἶναι τὸν σημείων, διὰ τὸ ἀπίως
προσεκίσθαι, Ἐν Κανθῆ τῆς Γαλιλαίας, ὡς ἐγκω-
ροῦν πρῶτον ἐκεῖ γαγενῆσθαι, μὴ μείνει πάντως ἢ
καὶ πρῶτον (εἰκὲς γὰρ αὐτὸν ἄλλαχθ' πεποιθῆναι
ἔτερα)· ἐκείνῳ πρὸς αὐτὸν ἔροῦμεν, ὃ καὶ ἐμπροσθεν
εἶπομεν. Ποῖον δὲ τούτο; Ὅπερ Ἰωάννης φησὶν·
Ἐγὼ δὲ οὐκ ᾔδειν αὐτόν· ἀλλ' ἔνα φανερωθῆν ἔγω
Ἰσοῦν, διὰ τοῦτο ἦλθον βαπτίζων. Εἰ δὲ κατὰ
τὴν πρῶτην ἤκριν ἰθαυματουργεῖ, οὐκ ἂν ἐκείθ-

σαν Ἰαραήλται ἐξίρον τοῦ φανερώσαντος αὐτόν. Ἡ
γὰρ εἰς ἄνδρας ἔλθων, καὶ οὕτως ἀπὸ τῶν θυμάτων
οὐ τοῖς ἐν Ἰουδαίᾳ γνωρισθῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς
ἐν Συρίᾳ καὶ περαιτέρω, καὶ ταῦτα ἐν τρισὶν ἔτεσι
μόνον ταῦτα πεποιθῆς, μᾶλλον δὲ οὐδὲ τὸν πρώτον
τούτων δευθεῖς εἰς τὸ δεῖξαι ἐαυτὸν· εὐθέως γὰρ καὶ
ἐκ τῆς πρώτης, [122] πανταχοῦ ἡ ἀκοή αὐτοῦ ἀπῆλ-
θεν ὃ τὸν ἐν βραχεῖ καιρῷ οὕτω διὰ τοῦ κλήθου-
σιν θαυμάτων ἐλάττωσας, ὥστε αὐτοῦ τὸ ὄνομα κατὰ
θρῶν γενέσθαι πᾶσι· πολλῶ μᾶλλον εἰ παῖς ὢν ἐκ
πρώτης ἠλικίας ἰθαυματουργεῖ, ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον
οὐκ ἐμελλε λήσεσθαι. Τὰ τε γὰρ γινόμενα παραδοξό-
τερα ἂν ἔδοξεν εἶναι, ἅτε παρὰ μετριοῦν γινόμενα,
ὃ τε χρόνος ἐπιπλοῦν καὶ τριπλοῦν καὶ πολλῶ
πλείων ἦν ἂν. Ἀλλὰ γὰρ οὐδὲν ἐποίησε παῖς ὢν·
ἀλλ' ἐν τοῦτο μόνον ἐμαρτύρησε ὁ Λουκάς, ὅτι ἐκα-
θέζετο διδασκαλεῖς ὡν τὸν διδασκάλων ἀκροῦμενος,
καὶ διὰ τῆς ἐρωτήσεως ἐδόκει θαυμαστὸς εἶναι· καὶ
ἄλλως δὲ εἰκότως καὶ κατὰ λόγον οὐκ ἤθεσται τὸ ση-
μεῖον ἐκ πρώτης ἠλικίας εὐθέως. Ἐνόμισαν γὰρ ἂν
φαντασίαν ὃ εἶναι τὸ πρῶγμα. Εἰ γὰρ ἐν ἠλικίᾳ γε-
νομένων πολλοὶ τοῦτο ὑπόπτευσαν, πολλῶ μᾶλλον,
ἐάν μετρίων ὢν κομῶθ' ἰθαυματουργεῖ, καὶ ἅπτεον
δὲ καὶ πρὸ τοῦ προσέχοντος καιροῦ ἐπὶ τὸν σταυρὸν
ῤωρησαν ἂν, τῆ βασανίᾳ τῆκόμενοι· καὶ αὐτὰ τὰ
τῆς οικονομίας ὃ ἂν ἠπιστῆθ' πρῶγμα. Πόθεν οὖν
ἐπιβῆ τῇ μητρὶ μέγα τὴ φαντασθῆναι περὶ αὐτοῦ;
φησὶν. Ἀποκαλύπτεσθαι λοιπὸν ἤρχεται, καὶ ἐξ Ἰωάν-
νου καταδόχος ἦν, καὶ ἀπὸ τῶν πρὸς τοῦ; μαθητῶς
εἰρηγμένων αὐτοῦ· καὶ πρὸ τούτων δὲ ἀπάντων, αὐτῇ
ἢ σὺλλήψῃ, καὶ τὰ μετὰ τὴν γέννησιν ἃ γινόμενα
πάντα, μεγίστην αὐτῇ περὶ τοῦ παιδὸς ἐνέχρησεν τὴν
ὑπόνοιαν. Ἦκουσε γὰρ, φησὶ, πάντα τὰ περὶ τοῦ
παιδὸς. Καὶ συνετήρησεν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς. Τίως
οὖν ἔσκεν, φησὶν, ὃ πρὸ τούτου ταῦτα εἶπεν; Ὅτι,
ὅπερ ἔφη, τότε λοιπὸν ἀρχὴν τοῦ φανερωσθαι ἐλάμ-
θαι. Πρὸ μὲν γὰρ τούτου ὡς τῶν πολλῶν εἰς ὢν, οὕτω
διηγεῖν ὃθεν οὐδὲ ἐθάβρει τοιοῦτόν τὴ πρὸς αὐτὴν ἢ
μητὴρ εἶπειν. Ἐπειδὴ δὲ ἤκουσεν, ὅτι ἰωάννης εἰ-
αὐτὸν ἦλθε, καὶ ὅτι αὐτῷ ἐμαρτύρησεν ἄπειρ ἰθαυ-
τύρησας, καὶ ὅτι μαθητῆς ἔσχε, τότε λοιπὸν θαρρόουσα
περκαλεῖ, καὶ ὀκνηροῦσθε οὐκ οὐκ, λέγει· Οὐκ οὐκ
ἔχουσιν. Ἐβούλοτο γὰρ καὶ ἐκείνους καταδόσθαι γά-
ρον, καὶ αὐτὴν λαμπροτέρην ποιῆσαι διὰ τοῦ παιδὸς.
Καὶ τάχα τὴ καὶ ἀνθρώπων ἐπασχῶ, καθάρα καὶ οἱ
ἀδελφοὶ αὐτοῦ, λέγοντες, δεῖξον σεαυτὸν τῶν κόνου,
βουλόμενοι τὴν ἀπὸ τῶν θαυμάτων δόξαν καρπώσα-
σθαι. Διὰ τοῦτο καὶ ἐγκάτωσθε οὐκ ἀπεκρίνατο,
λέγων· Τί ἐμοὶ καὶ σοὶ, γύναι; Ὅπως ἦκει ἡ ὥρα
μου. Ἐπεὶ ὅτι σφόδρα ῥέθετο τὴν τεκούσαν, ἀκούσων
τοῦ Λουκᾶ διηγουμένου πῶς ὑποταγόμενος τοῖς γε-
νοῦσιν ἦν, καὶ αὐτοῦ δὲ τούτου τοῦ εὐαγγελιστοῦ δι-
κύνοντος, πῶς αὐτῆς προενόησε καὶ παρ' αὐτὸν τοῦ
σταυροῦ τὸν καιρὸν. Ἐνόμ μὲν γὰρ ἂν μηδὲν ἐμπο-
δίσει, μηδὲ παρεγκόπτει τὸν κατὰ θεὸν πρα-
γμάτων οἱ γενεῖς, ἀναγκαῖον εἶκειν καὶ ἀρεαυόμενον,
καὶ τὸ μὴ τοῦτο ποιεῖν, κίνδυνον μέγας· ὅταν δὲ ἀκαί-
ρως τὴ ζήτησαι καὶ ἐγκάτωσθε τὸ ὃ τὸν πνευματικῶν,
οὐκ ἀσφαλὲς πισθεσθαι. Διὸ καὶ ἑναυθα οὕτως ἀπ-
κρίνατο, καὶ ἀλλοτῶ πάλιν. Τίς ἔστιν ἡ μητὴρ
μου, καὶ τίνας εἶσθι οἱ ἀδελφοὶ μου; Οὐδέπω γὰρ
ἦν [123] ἐχρίν περὶ αὐτοῦ δόξαν εἶχον· ἀλλ' ἐπειθῆ

* Murel. γὰρ φαντασίαν. ὁ Savil. et mss. plurimi καὶ τὰ περὶ τὴν σὺλλήψην. Murel. et cod. 706 καὶ τὰ μετὰ τὴν γένν. Murel. post τὴν ὑπόνοιαν. Savil. et mss. ut edidimus. Murel. vero τοῦτο καὶ ὁ Λουκάς ἡμῖν δεικνύοντες λέγων, Ἥ δὲ Μαριάμ συνετήρησεν, etc. Cod. 706 καθὼς καὶ ὁ Λουκάς φησὶ· Πάντα περὶ τ. κ. ῥήματα ἡ Mar. συνετ., etc. * Itz alia et Savil.; Murel. ἔχουσιν τὴν μῆτρ.

* Allii et ἡ συνηθ. Mox Savil. et codd. 705, 706 σταυροῦ, καὶ τῆς ἄν. ἢ Murel. solus πάντων, male

deducat, ne ipsam tanquam simplicem hominem effingat? Is enim cui angeli serviunt, super quem angeli ascendunt et descendunt, quo pacto homo fuerit? Ideo dixit, *Majora his videtis*; quod explicans, angelorum ministerium attulit; ac si diceret: Magnum tibi hoc videtur, o Nathanael, ideoque me ut Israelis Regem confessus es: quid ergo dicis cum videris angelos super me ascendentes et descendentes? his illi suadens, ut se angelorum etiam Dominum confiteatur. Nam quasi ad genuum Regis filium, sic descendebant et ascendebant ministri regii, hoc modo tempore crucis, illo autem in resurrectione et ascensione, imo antea, quando accesserunt, et ministrabant ei, quando ipsius natales predicabant, quando clamabant, *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax* (Luc. 2. 14): quando ad Mariam venerunt, quando ad Josephum. Quod saepe fecerat, nunc facit. Duo praedicit, et alterius iudicium dat, alterum ex hoc confirmat futurum. Ex supra dictis alia jam demonstrata fuerant, quale illud erat ante Philippi vocacionem, *Vidi te sub figa*; alia eventura erant, et ex parte evenerant, angelorum nempe descensus et ascensus; in cruce, in resurrectione, in ascensione: cui rei ex predictis fidem facit, etiam ante eventum. Nam qui jam in praeteritis ejus virtutem agnovit, futura si audiat, facilius accipiet. Ergo Nathanael? Nihil ad hoc respondit. Ideo Christus hic finem dicendi facit, sine illum dicta secum reputare, nec volens omnia statim effundere, sed factio in bonam terram semine, sinit eam fructus per otium proferre. Id quod alibi sic declarabat: *Simile est regnum caelorum homini, qui semnavit bonum semen. Cum autem dormiret, venit inimicus ejus, et supereminavit zizania in medio tritici* (Matth. 13. 21, 25). (Cap. 2) 1. *Die tertiae nuptiae factae sunt in Cana Galilaeae. 2. Et vocatus est Jesus ad nuptias. Erat autem mater Jesu ibi, et fratres ejus. Jam dixi cum in Galilaea notiore fuisse; quare vocant eum ad nuptias, ipseque adest. Non enim ad dignitatem suam respiciebat, sed erat ad beneficium nobis inferendum paratos. Nam qui non dignatus est formam servi accipere, multo minus dedignabitur ad nuptias servorum venire; qui cum publicanis et peccatoribus versabatur, multo minus recusabit cum invitatis ad nuptias recumbere. Qui vocaberant, non congruentem de illo opinionem habebant, neque ut magnum quempiam virum invitabant, sed ut populum et sibi notum. Et hoc subindicavit evangelista dicens: *Erat autem mater Jesu ibi, et fratres ejus. Quam admodum illam et fratres ejus, ita et Jesum vocaberant.* 3. *Et deficiente vino dicit mater ejus ad eum: Vinum non habent. Ille jure queratur: Unde matri in mentem subit quid magnum de filio opinari: nullum enim adhuc signum fecerat: nam *Hoc fecit, inquit, initium signorum in Cana Galilaeae* (v. 11).**

2. *Christus non in primavae aetate miracula patravit; trium annorum spatio miraculis celebratus est. Quomodo Maria filii etiam pueri divinitatem suspicari poterit. Quando parentibus obsequendum.—*Quod si qui dixerit, non idoneum hoc esse argumentum, quod

illud sit initium signorum, eo quod additum sit, *In Cana Galilaeae*; quasi hoc primum ibi factum sit, nec tamen absolute primum; verisimile quippe est illum alibi alia fecisse: respondebimus ei id quod jam primo diximus. Quodnam illud est? Id quod ait Joannes: *Ego autem nesciebam eum; sed ut manifestetur in Israel, propterea veni ego in aqua baptizans.* Nam si in primavae aetate miracula edidisset, non opus habuissent Israelitae altero, qui ipsum indicaret. Qui enim cum vir factus esset, ita ex miraculis celebratus est, non in Judaea tantum, sed etiam in Syria et ultra; idque trium tantum annorum spatio: imo ne tribus quidem annis ad famam opus habuit; sed quam primum fama ejus ubique pervagata est: qui ergo tam brevi spatio temporis ob miraculorum multitudinem ita claruit, ut nomen ejus omnibus notum esset; multo magis si adhuc puer miracula edidisset, non potuisset tanto tempore latere: majori quippe admirationi fuissent miracula a puero facta, cum maxime tempus et duplex et triplex, imo amplius fuerit. Verum nihil aliud puer fecit, nisi id tantum quod Lucas (Cap. 2. 46) enarrat, duodennum ipsum sedisse in medio doctorum audientem, et interrogacione sua admirandum visum fuisse. Alioquin autem juro ac merito non coepit in perilli aetate miracula edere. Putassent enim rem illam vere phantasma esse. Nam si de illo jam viro id multi suspicati sunt, multo magis id credidissent, si admodum juvenis signa fecisset: et invidia permoti ipsum citius et ante constitutum tempus in crucem egissent: atque ita res ad oeconomicam spectantes creditae non fuissent. Quomodo igitur matri in mentem subit, inquit, magnum quid de illo existimare? Manifestari jam coepit, et ex Joannis testimonio, et ex iis quae discipulis ipse dixerat: ante haec autem omnia, ipsa conceptio, et quae in natali ejus gesta sunt¹, magnum matri circa filium existimationem indebant. Audivit enim, inquit, omnia de puero, *Et conservabat in corde suo*² (Luc. 2. 51). Sed cur, inquit, non id antea dixit? Quia, ut dixi, tunc coepit in publicum prodire. Antea enim tantum unus et vulgo versabatur: quapropter non audebat mater tale quidpiam ipsi dicere. Ubi autem audivit Joannem propter ipsum venisse, ac de illo tale testimonium perhibuisse, discipulos ipsum habere, tunc denum cum fiducia rogat illum et deficiente vino dicit, *Vinum non habent.* Volebat enim et illos beneficio devincere, sequae splendidiorem per filium reddere. Et forte humanum quidpiam passa est, ut et fratres ejus qui dicebant: *Ostende teipsum mundo* (Joan. 7. 4), quod velleat ex miraculis sibi gloriam comparare. Ideo sic illi asperius respondit: 1. *Quid mihi et tibi est, mulier? Nondum venit hora mea.* Nam quod admodum matrem veneraretur, audi Lucam narrantem quam subditus esset parentibus, necnon evangelistam dicentem quoniam illius curam in cruce

¹ Savil. et Mss. pluraliter habent,.... conceptio, et quae circa conceptionem gesta sunt.

² Hinc locum sic effert Morel. : *Hoc ipse nos docet Lucan, dicens: « Ita in antem conservabat omnia verba haec in corde suo. »*

habuerit. Ubi enim parentes rem divinam non impediunt neque prohibent, cedendum ipsi est; et si seculus fiat, periculum magnum est: cum autem a nobis intempestive quidpiam postulant, nobisque officiant in spiritualibus, non tutum est ipsi obsequi. Ideoque hic ita respondet, et alibi rursum: *Quæ est mater mea, et qui sunt fratres mei* (Marc. 3. 35)? Nondum enim eam quam par erat de ipso opinionem habebant; sed quia ipsum pepererat, matrum more patrabat se illi posse omnia præcipere, quæ illum ut Dominum colere et adorare debuisset: ideo tunc ita respondit. Cogite velim, quid illud erat, circumstante populo, totaque turba ipsum intentis animis audiente, doctriamque percipiente, illam in medium accedentem a concione ipsum abducere, ut seorsim alloqueretur: non domum ingredi, sed foras ipsum solum educere. Idcirco dicebat ille, *Quæ est mater mea, et qui sunt fratres mei?* non matrem contumelia afficiens, absit; sed ipsi optime consulens, nec sinens eam vile quidpiam et abjectum de se existimare. Nam si aliorum curam gerebat, nihilque non agebat ut congruentem de se opinionem illis ingereret, multo magis erga matrem id agebat. Quia enim verisimile est, cum talia audisset a filio, noluisse tamen obtemperare, sed primas sibi semper vindicasse partes, utpote matrem, ideo sic ille respondit. Neque enim illam ab humili opinione ad sublimiorem sententiam erexisset, si semper expectasset illa, se ab ipso tamquam a filio honorandam, neque ipsum ut Dominum habituram esse. Hæc ergo de causa sic tunc loquebatur: *Quid mihi et tibi est, mulier?* Alia quoque causa non minus necessaria afferri potest. Quænam illa? Ne gesta miracula in suspicionem venirent: ab indigentibus enim, non a matre rogandum erat. Quare? Quia illa quæ cognatorum precibus impetratur, licet magna, non ita grata sunt præsentibus ut plurimum: cum autem indigentes ipsi suppliceant, tunc miraculum suspicione vacat, puræ laudes sunt, magna utilitas.

3. *Cur et qua mente Christus matrem suam increpaverit; nunquam illam repellere intendit. Improbo nihil prosum cognati prohi. Cognati Christi Desposyni appellati.*—Etenim si quis optimus medicus in ægrorum complurium domos ingressus, ab ægrotis vel adstantibus nihil audiat, sed a matre tantum rogetur, hinc suspectus et molestus ægris erit, ac neque ægri, neque adstantes magnum quidpiam ab illo expectabunt. Ideo tunc increpavit dicens, *Quid mihi et tibi est, mulier?* monens illam ne simile quidpiam in posterum ageret. Curæ namque illi erat maternus honor, multoque magis illius salus, et multis præstanda beneficia, pro quibus carnem induerat. Hæc itaque verba non erant arroganter matrem alloquentis, sed dispensationis, qua et illam institueret, et miracula cum dignitate fieri provideret. Nam quod magno illam in honore haberet, vel hoc ipsum, ut cætera taceam, quod illam increpare videatur, probare potest, indignantique ipsa magnam præ se fert reverentiam. Quoniam autem pacto, in sequenti concione dicemus. Hæc itaque cogitans, cum audieris mulierem quam-

dam dicentem, *Beatus venter qui te portavit, et ubi quæ nutriti* (Luc. 11. 27), illumque respondentem *Quinimo beati qui faciunt voluntatem Patri mei* (Ibid. v. 28); eadem sententia hæc dicta esse existimat. Non enim matrem repellentis responso est, sed declarantis, nihil ipsi profuturum fuisse partum, ni admodum proba fidelisque fuisset. Si porro Mari nihil proderat quod Christum genuisset, nisi virtute interiore prædita fuisset, multo minus nobis prodes probitatis expertibus, si patrem, si fratrem, si filium probum et virtute præditum habebamus, si nos ejus virtute procul fuerimus: ait quippe David: *Fru non redimis, redimet homo* (Psal. 48. 8)? In nullo quippe alio, nisi bonis operibus, post Dei gratis spes salutis habenda. Nam si partus ad id profuturus Virgini erat, profuturum quoque Judæis erat, quæ Christi secundum carnem cognati essent, profuturum item civitati in qua natus erat, profuturum etiam fratribus. Atqui dum fratres illius sui curam non gererent, nihil a cognationis dignitate juvabantur, cum reliquo mundo damnati erant: tunc vero ad rationem habitus sunt, cum per propriam virtutem efficerent. Urbs autem et excisa et combusta est, nihil hic mutuata subsidii: cognati vero illi secundum carnem, cæsi misere perierunt, nihil ex cognatis ad salutem lucrati, quia virtutis patrocinio destituerant. Omnium autem præstantissimi claruerunt: apostoli, quia verum et expectandum cognationis modum subierunt per obedientiam. Hinc ediscimus fide nobis opus esse, et vita proba virtutisque fulgur. Id enim tantum nobis salutem parare poterit. Cognati ejus multo tempore admirationi fuerunt, quæ, et Desposyni appellati (a); attemen ne non quidem illorum scimus; apostolorum autem et mira et ubique celebrantur. Ne itaque de gen nobilitate altum sapiamus; sed etiamis avos et vos innumerum claros et illustres proferre possim illorum nos virtutem superare conemur, gnari in futuro judicio ex aliorum virtute nihil lucri fuimo id nobis gravius judicium pariturum esse. I probis orti patribus, domique exemplum habent ne sic quidem doctores imitatur. Hæc nunc de qua gentiles multos video, cum illos ad fidei Christianismum amplectendum cohortamur, ad gnatos et avos suos confugere ac dicere, Omnes gnati, familiares et contubernales mei, fideles Christiani sunt. Quid hoc ad te, miser et infelix? Impericiem tuam vertitur, quod nec contubernale verearis, ut ad virtutem eurras. Rursus alii quofideles utique, sed ignavi, ad virtutem incitati ipsum obtendunt: Pater meus, avus, proavus, i virtute præditi fuerunt. Sed hoc ipsum te madamnabit, quod a tuis ortus, genere tuo inperpetres. Audi quid propheta Judæis dicat: *Se Israel in muliere, et in muliere servatus est* (Osee 12); et Christus, *Abraham pater vester exultavit*

(a) Cognatos Christi, Desposynos (Δεσποσύνους) Dominicos appellatos fuisse refert Eusebius ex Afric. Hist. Eccl. p. 26 editionis Valerii.

* Morel. habet, de cognatione, pro, de generis nobis

ἴδωμεν αὐτὸν, ἡξίου κατὰ τὴν λοιπὴν τῶν μητέρων συνήθειαν, οὕτως ἅπαντα ἐπιτάττειν αὐτῷ, ἴδωμεν ὡς δεσπότην σέβειν καὶ προσκυνεῖν. Διὰ τοῦτο οὖν τότε οὕτως ἀπεκρίνατο. Ἐνόησον γὰρ εἶον ἦν παντὸς τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ δήμου περιετώτος· αὐτὸν, καὶ τοῦ κληθῆτος τῆς ἀκροάσεως ἐκκεραμμένου, καὶ τῆς διδασκαλίας προπεθείσης*, ἐκείνην παρελθούσαν μέσσην, ἀπαγαγεῖν μὴν αὐτὴν τῆς παρανοήσεως, ἰδίᾳ δὲ διαλέγεσθαι, μηδὲ ἐνδόν ἀνάγκησθαι ἐλθεῖν, ἀλλ' ἔλασιν αὐτὸν ἔξω μόνον πρὸς ἑαυτὴν. Διὰ τοῦτο εἶπε, *Τίς ἐστίν ὁ μίσηρ μου καὶ οἱ ἀδελφοί μου*; οὐχ ὑβρίζων τὴν γεγεννηκαὶν· ἔπαυε· ἀλλ' ὠρῶλον τὰ μέγιστα, καὶ οὐκ ἀφίεις ταπεινὰ περὶ αὐτοῦ φρονεῖν. Εἰ γὰρ τῶν ἄλλων ἐκτίθετο, καὶ πάντα ἐπαρτεν ὥστε ἐνθεῖαι αὐτοῦ τὴν προσκυκλῶσαν περὶ αὐτοῦ δόξαν, πολλῶν μᾶλλον ἐπὶ μητρὸς. Ἐπειδὴ γὰρ εἰκόθ' ἦν καὶ ἀκούσασαν παρὰ τοῦ παιδὸς μὴ βούλεσθαι μηδὲ οὕτω β' κεισθῆναι, ἀλλ' ἄεσιον ἑαυτὴν πανταχοῦ τῶν πρωτεύουσιν, ἅτε μητέρα οὖσαν· διὰ τοῦτο οὕτως ἀπεκρίνατο πρὸς τοὺς ἐκπόντας. Οὐδὲ γὰρ ἂν ἐτέρως αὐτὴν ἀνήγαγεν ἀπὸ τῆς ταπεινώσεως ταύτης πρὸς τὸ ὑψὸς ἐκεῖνο, εἰ προσεδόκα ὡς παρὰ παιδὸς αἰετιμωθῆσθαι, ἀλλὰ μὴ τῆς ἀεσπότην ἦσεν αὐτὸν. Καὶ ἐνταῦθα μὲν οὖν ταύτης ἕνεκεν τῆς προφάσεως εἶπε· *Τί ἐμοὶ καὶ σοί, ὦ γύναι*; Καὶ δ' ἐτέραν δὲ ἀναγκαῖαν αἰτίαν οὐχ ἤγνων. Ποῖαν δὲ ταύτην; Ὅστε μὴ ὑποπετυθῆναι τὴν ἠγόμενα θαύματα. Παρὰ γὰρ τῶν διωζόμενων παρακληθῆναι ἐβρήν, οὐ παρὰ τῆς μητρὸς. Τί δῆρτος; Ὅτι τὰ μὲν ἐκ τῆς τῶν οὐκίων παρακληθῆσε γινόμενα, κἂν μεγάλα ἢ προσίσταται τοῖς ὀρθοῖς πολλῶκι· ὅταν δὲ οἱ χρεῖαν ἔχοντες, οὗτο δέονται, ἀνυπόκοτον τὸ θαῦμα γίνεσθαι, καὶ καθαροῖ; ὁ ἔπαινος, καὶ πολλὴ ἡ ὠφέλεια.

γ. Καὶ γὰρ ἱατρὸς ἐῖς τὸν Χριστόν, εἰς οἰκίαν καμνόμενων πολλῶν ἐισελθὼν, παρὰ μὲν τῶν ἀβήλων τῶντων μὲν ἀκούει μηδὲ τῶν προσκχόντων ἐκείνο.σ, ὑπὸ δὲ τῆς οὐκίας μητρὸς παρακαλοῦτο μόνος, ὑποπτεῖν τε παρὰ τοῖς κἀμόνοις ἔσται καὶ ἐπαχθὸς ε, καὶ οὕτε τῶν κειμένων, οὕτε τῶν κερστώτων αὐτοῖς οἴσεται τὴν αὐτὸν μέγα τι καὶ γενναῖον ἐπιδείξασθαι δύνασθαι. Διὸ καὶ τότε ἐπιτίθει, λέγων· *Τί ἐμοὶ καὶ σοί, γύναι*; παιδεύων αὐτὴν εἰς τὸ μέλλον μηκέτι τὰ τοιαῦτα ποιεῖν. Ἐμελεῖ γὰρ αὐτῇ καὶ τῆς εἰς τὴν μητέρα τιμῆς, πολλῶν δὲ πλείων τῆς σωτηρίας τῆς κατὰ ψυχὴν, καὶ τῆς τῶν πολλῶν εὐεργεσίας, δι' ἣν καὶ τὴν σάρκα ὑπέδυ. Οὐ τοίνυν ἀπαυθαδιαζομένου πρὸς τὴν μητέρα ταῦτα τὰ ῥήματα ἦν, ἀλλ' οἰκονομίας πολλῆς βουμίζουσης αὐτὴν τε ἐκείνην, καὶ τὰ θαύματα μετὰ τῆς προσκχούσης γενεῖσθαι παρασκευαζώσης ἀξίας. Ἐπεὶ δὲ σφόδρα αὐτὴν ἐτίμα, καὶ χωρὶς τῶν ἄλλων αὐτὸ τοῦτο τὸ δοκοῖν ἐπιτιμητικῶς εἰρησῶναι, μάλιστα ἱκανὸν ἐμφάνει. Τῷ γὰρ δυσχερῶσαι ἔδεικεν ἐπὶ σφόδρα [124] αὐτὴν δουλασθῆναι. Πῶς δὲ καὶ τῶν τρώπων, τῇ ἐξῆς τοῦτο εἶρομεν. Ταῦτα οὖν ἐνόησε, καὶ ὅταν ἀκούσης γυναικὸς νινοσ λεγούσης ε· *Μακαρία ἡ κοιλία ἡ βαστάσασά σε, καὶ μαστοὶ οὗς ἐθήλασας*· εἶτα αὐτοῦ ἀποκρινομένου· *Μενοῦν γε μακάριοι οἱ ποιοῦντες τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς μου*· ἀπὸ τῆς αὐτῆς γνώμης κἀκείνη εἰρησῶσαι νόμικε τὰ ῥήματα. Οὐ γὰρ ἀπιθουμένου τὴν μητέρα ἡ ἀπόκρισις ἦν, ἀλλ' ἰδὲ δεκνόντος οὗ οὐδὲν αὐτὴ ὁ τόκος ὤνησεν ἂν, εἰ μὴ σφόδρα ἦν

ἀγαθὴ καὶ πιστῇ. Εἰ δὲ τὴν Μαρίαν οὐδὲν ὠφέλει χωρὶς τῆς κατὰ ψυχὴν ἀρετῆς, τὸ γεννηθῆναι παρ' αὐτῆς; τὴν Χριστόν· πολλῶν μᾶλλον ἡμῶς κἂν πατέρα, κἂν ἀδελφόν, κἂν πατὴρα ἔχωμεν ἐνάρτεον καὶ γενναῖον, αὐτοῦ δὲ πέρθω ὤμην τῆς ἀρετῆς τῆς ἐκείνου, οὐδὲν τοῦτο ὠφέληται δυνάσεται. Ἀδελφὸς γὰρ, φησὶν ὁ Δαυὶδ, οὐ λυερούεται, λυερώσεται ἀνθρώπος; Ἐν οὐδὲν γὰρ ἐτέρω, ἀλλ' ἐν μόνον τοῖς οἰκείοις κατορθώμασι μετὰ τὴν τοῦ θεοῦ χάριν τὰς ἐλπίδας τῆς σωτηρίας ἔχειν δεῖ. Ἐπεὶ εἰ τοῦτο ἐμῶν ὠφέλησεν καὶ ἐαυτὴ τὴν παρθένον, ὠφέλησεν ε· ἂν καὶ Ἰουδαίους (συγγενῆς γὰρ ἦν αὐτῶν κατὰ σάρκα ὁ Χριστός), ὠφέλησεν ἂν καὶ τὴν πόλιν ἐν ἣ ἐτέθη, ὠφέλησεν ἂν καὶ τοὺς ἀδελφούς. Νῦν δὲ καὶ οἱ ἀδελφοί, εὐσεμ μὲν ἐαυτῶν ἡμεῶν, οὐδὲν αὐτοῦ τὸ τῆς συγγενείας ἀξίωμα ὠφέλει, ἀλλὰ μετὰ τοῦ λοιποῦ κατεγνώσαντο κόσμου· τότε δὲ ἐθαυμάσθησαν, ὅτε ἀπὸ τῆς οὐκίας ἑλαμῶν ἀρετῆς. Ἄλλ' ἡ πόλις καὶ ἔπασε καὶ ἐνεπρόθηθη, μηδὲν ἀπὸ τούτου κερδῶνασ κατισφάγησεν ἀν καὶ ἀπώλιτο σφόδρα ἐλευσῶς καὶ οἱ κατὰ σάρκα συγγενῆς, οὐδὲν ἀπὸ τῆς πρὸς αὐτὴν συγγενείας εἰς τὸ σωθῆναι κερδῶναστες, ἐπειδὴ τὴν ἀπὸ τῆς ἀρετῆς προστασίαν οὐκ εἶχον. Πάντων δὲ μείζους ἀνεφάνησαν οἱ ἀπόστολοι, ἐπειδὴ τὸν ἀληθινὸν καὶ ζῆλωτὴν τρόπον τῆς πρὸς αὐτὸν οὐκείων μετῆλον, τὸν διὰ τῆς ὑπακοῆς. Κἀνεῦθεν οὖν μανθάνομεν, οἱ πιστεύουσι ἡμῖν πανταχοῦ χρεῖα, καὶ βίου λάμποντος καὶ φαειροῦ. Τοῦτο γὰρ ἡμῶς μόνον διδάσκει αὐτοῦ ἐθαυμάζοντο πανταχοῦ, οἱ καὶ ἀεσπῶντο ἐλέγοντο· ἀλλ' ὅμως αὐτῶν μὴ οὐδὲ τὰ ὀνόματα ἴσμεν, τῶν δὲ ἀποστόλων καὶ ὁ βίος καὶ τὰ ὀνόματα ἔδειται πανταχοῦ. Μὴ τοίνυν μέγα φρονώμεν ἐπὶ εὐγενείᾳ τῆ κατὰ σάρκα, ἀλλὰ κἂν μὴ μὴ μὴ εἶμεν προγόνους θαυματοῦς, αὐτοῦ σπουδαζομεν ὑπερβαλέσθαι τὰς ἐκείνων ἀρετὰς, εἰδότες οὗ οὐδὲν ἀπὸ τῆς ἐτέρων σπουδῆς εἰς τὴν μέλλουσαν κερδῶνασμεν κρῖσιν, ἀλλὰ καὶ τοῦτο κρῖμα ἔσται σφοδρότερον. Ἀγαθὸν γὰρ οὖτεσ πατέρον, καὶ οἰκοθεν ἔχοντες τὸ ὑπόδειγμα, οὐδὲ οὕτω μῦμομεθα τοῦς διδασκαλοῦς. Ταῦτα δὲ λέγω νῦν, ἐπειδὴ ὦρῶ Ἕλληνας πολλοῦς, ὅταν ἐπὶ τὴν πίστιν αὐτοῦς ἄγωμεν, καὶ παρακαλῶμεν γενεσθῆναι Χριστιανοῦς, ἐπὶ τοῖς συγγενεῖς καὶ τοῖς προγόνους καταεργοντάσ καὶ τὴν οὐκίαν, καὶ λέγοντάσ· Πάντες ὁ προσκχοντίσ μοι καὶ ἐπιτίθεισιν καὶ συνοικοῦντες, πιστοὶ Χριστιανοὶ τυγαῖνοσι. Τὶ οὖν τοῦτο πρὸς σῶ, ἄλλεσι καὶ ταλαίπωρα; [125] Τοῦτο γὰρ εσ μάλιστα ἀπολεῖ, ὅτε οὐδὲ τὸ πλῆθος; τῶν συνοικούντων αἰδεσθῶς πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἐπρασμ. Πάλιν ἄλλοι τινεσ, πιστοὶ μὲν οὖντεσ, βίου δὲ ἡμελιμῶν; ε τυγαῖνοντεσ, παρακαλοῦμεν πρὸς ἀρετὴν, τὸ αὐτὸ δὲ τοῦτο προβάλλονται λέγοντεσ· Ὁ πατὴρ ὁ ἐμὸς, καὶ ὁ πάππος, καὶ ὁ ἐπιπαππος σφόδρα εὐσεβεῖσ καὶ σπουδαῖοι ἐτύγαγον οὖντεσ. Ἄλλὰ τοῦτο δὴ ε κατακρῖνῖ ἡ μάλιστα, ὅτι τοῦτων ἐν ἔγγονοι, ἀνάθεα τῆς οὐκίας ἐπρασμ εἰζῆς. Ἀκουσον γὰρ ὁ Προφήτῆς εἰ φησι πρὸς τοῖς Ἰουδαίοις· Ἐδουλοῦσθε Ἰσραὴλ ἐν γυναικί, καὶ ἐν γυναικί ἐφυλοῦσαστο· καὶ πάλιν ὁ Χριστός, Ἀβραάμ ὁ πατὴρ ὁμῶν ἡγαλλῦσαστο Ἰνα ἴδῃ τὴν ἡμέραν τὴν ἐμῆν· καὶ εἶδε, καὶ ἐχάρη. Καὶ πανταχοῦ τὰ τῶν προγόνων κατορθώματα οὐ μόνον ἀντ' ἐγαμῶμεν, ἀλλὰ καὶ ἀντὶ μείζονος αὐτοῖς προσ-

* Αἱ διδασκαλίαι προελθούσες. Mox Savil. et codd. 703, 706 καὶ μὲν ἐνδόν. ὁ Savil. et alii μὴ βούλεσθαι ἐκείνησ. Morel. μὴ βούλεσθαι μηδὲ οὕτω. ὁ Morel. καὶ ὑποπτεῖν, καὶ ἐπαχθὸς. Mox Savil. ἡρῶσται pro σῶσται. Infra μέγα cum codd. clitt. τοιαῦτα εἶπε τῶ. ὁ Alii γαλοῦσθη.

ε Quiaim mvs. cum Morel. καὶ ἐν τῇ τῆσ παρθένου ὠφέλειαν. In Savil. et aliiis τὴν παρθένου deest. ὁ Sic Savil. Morel. ἐπὶ τῆσ συγγενείας. ὁ Ἡμελιμῶν Savil. et codd. 705, 706. ὁ Quiaim riss. εἶπεσ· Τοῦτο γὰρ ε κατακρῖνεται.

εβρουσι • τῆς κατηγορίας. Ταῦτ' οὖν εἰδότες, καὶ ἤμας ἅπαντα πράττοντες, ὥστε διὰ τὸν οὐραίνων ἔργων σωθῆναι δυναθῆναι, ἵνα μὴ μάτην ἐαυτοὺς τοῖς εἰς ἑτέρουσ ἀπατασάντες ἐλπίσι, τότε μάθωμεν ὅτι μάτην ἠκατήθημεν, ὅτε τῆς γνώσεως ἡμῖν ταύτης

• *Alli* προφέρουσι.

ἔβρουσι οὐδέν. Ἐν γὰρ τῷ βιβλ. φησὶ, *τίς ἐξ ἡμο. γήσεται σοι*; Οὐκ οὖν ἐνταῦθα μετανοήσωμεν, ὡ τὸν αἰώνων τυχεῖν ἀγαθῶν, ὡν γένοιο πάντες ἐπὶ ἐπιτυχῆν, χάριτι καὶ φιλανθρωπῶν τοῦ Κυρίου ἡμ. Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' ὅσων τῶν Πατρῶν ἡ δὲ καὶ τὸ κράτος, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΚΒ'.

Τί ἔμοι καὶ σοί, γύναι; Ὀβω ἦκει ἡ ὥρα μου.
 α'. Ἐχει μὲν τινα πόνον τὸ λέγειν καὶ τοῦτο ὁ Παῦλος δηλῶν εἰπεν. *Οἱ καλῶς προσεστώτες προσεστώτεροι, διελθῆς τιμῆς ἀξιοῦσθαι μάλιστα οἱ κοπιώτεροι ἐν λόγῳ καὶ διδασκαλίᾳ.* Ἄλλὰ τὸν μὲν πόνον τοῦτον ὑμεῖς κύριοι καὶ κούφον ποιῆσαι καὶ βαρύν. Ἄν μὲν γὰρ ἀποτύχητε τὰ λεγόμενα, ἢ μὴ ἀποτύχητε μὲν, ἐν δὲ τοῖς ἔργοις μὴ δεικνύετε, βαρὺς ὁ κῶπος ἡμῖν ἔσται διὰ τὸ • ποιεῖν ἐκτὴ καὶ μάτην. Ἄν δὲ προσέχητε, καὶ τὴν διὰ τῶν ἔργων ἐπιδεικνύν παρῆτε, οὐδὲ ἀσθῆνιν ληφόμεθα τῶν ἰδρώτων • ὁ γὰρ ἀπὸ τῶν πόνων τικτόμενος καρπὸς οὐκ ἀφήσει φαίνεσθαι τὸ πόνου τὸ σφοδρῶν. Ὅστε εἰ βούλεσθε ἡμῖν τὴν προθυμίαν διευχεῖραι, καὶ μὴ σβῆσαι β, μηδὲ ἀσθενεστέραν ποιῆσαι, δεῖξάτε ἡμῖν, παρακαλῶ, τὴν καρπῖν, ἵνα κομιῶτα ὄρωντες τὰ λήθα, καὶ ἡμεῖς τὰς τῆς εὐθηνίας ἐλπίσι τρεφόμενοι, καὶ τὸν πλοῦτον ἡμῶν • ἀναλογίζεσθαι, μὴ νερῶμεν ἐμπροσθεν ἡμῶν τὴν καλὴν ταύτην πραγματείαν. Οὐδὲ γὰρ μικρὸν ἡμῖν καὶ τήμερον πρόκειται ζητήματα. Τῆς γὰρ μητρὸς τοῦ Ἰησοῦ εἰπούσης, ὅτι *ὄντων οὐκ ἔχουσιν, ὁ Χριστὸς φησι, Τί ἔμοι καὶ σοί, γύναι;* ὁβω ἦκει ἡ ὥρα μου' καὶ τοῦτο εἰπὼν, ἔπραξεν ἃ ἔπερ εἶπεν ἡ μήτηρ. Τοῦτο δὲ τοῦ προτέρου οὐκ ἔλαττον ἔστιν εἰς [126] ζητήσεως λόγον. Αὐτὸν οὖν τοῦτον παρακαλοῦσαντες τὸν τὸ θαῦμα ἐργασάμενον, οὕτως ἔλωμεν ἐπὶ τὴν λύσιν •. Οὐ γὰρ ἐνταῦθα τοῦτο μόνον εἴρηται, ἀλλὰ καὶ προῖον ὁ αὐτὸς φαίνεται εὐαγγελιστῆς λέγων. Οὐκ ἤδυναντο αὐτὸν πᾶσαι, Ὅτι ὁβω ἦκει ἡ ὥρα αὐτοῦ' καὶ πάλιν. *Οὐδέ τις ἐπέβαλεν ἐν' αὐτὸν τὰς χεῖρας, ὅτι ὁβω ἔληλυθε ἡ ὥρα αὐτοῦ'* καὶ πάλιν. *Ἐλήλυθεν ἡ ὥρα • δόξα σοὶ σου ἐν Ἰνδ.* Ταῦτα πάντα δι' αἰῶνα τοῦ Εὐαγγελίου εἰρημῶνα ἑνταῦθα συνήγαγον, ἵνα πᾶσι μίαν ἐπαγάγῃ τὴν λύσιν. Τίς ποτ' οὖν ἴσται τῶν λεγομένων ἡ λύσις; Οὐκ ἀνάγκη καιρῶν ὁ Χριστὸς ὑποκειμένος, οὐδὲ ὥρας παρατηρήσει, *Ἐπειεν, Ὀβω ἦκει ἡ ὥρα μου'* (πῶς γὰρ ὁ τῶν καιρῶν ποιητῆς, καὶ τῶν χρόνων καὶ τῶν αἰώνων δημιουργός;) ἀλλὰ διὰ τῶν ὁσῶν εἰρημῶνα τοῦτο δηλώσει • βουλεύεται, ὅτι πάντα μετὰ καιροῦ τοῦ προφήτου ἐργάζεται, ὅσων ἡμῶν πάντα πῶν • ἐπεὶ αὐγουστὶς τις ἔμμελλεν εἶσθαι καὶ ἀταξία ἐντεῦθεν, εἰ μὴ τοῖς προσήκουσι καιροῖς ἕκαστον ἐδημιουργεῖ, ἀλλ' ὁμοῦ πάντα ἐφυρε, καὶ γέννησιν, καὶ ἀνάστασιν, καὶ κρίσιν. Σκόπει δὲ • Ἐδει γενέσθαι τὴν κτίσιν, ἀλλ' οὐχ ὁμοῦ πᾶσαν καὶ τὸν ἄνθρωπον δὲ μετὰ τῆς γυναικὸς, ἀλλ' οὐδὲ τούτους ὁμοῦ. Ἐδει θανάτῳ καταδικασθῆναι τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων, καὶ τὴν ἀνάστασιν γενέσθαι, ἀλλὰ πᾶσι τὸ μέσον ἕκατερον. Ἐχρῆν δοθῆναι τὸν νόμον, ἀλλ' οὐχ ὁμοῦ καὶ τὴν χάριν, ἀλλ' • Savil. διὰ τὸ Morel. τῷ. • Morel. βούλεσθε τὴν ἐνάστασιν ἡμῖν προθυμίαν μὴ σβῆσαι. • Savil. ὡμῶν • εἰς ἐνάστασιν. Morel. τῶν τῶν. • Savil. οὕτω κατῆμαι εἰς λύσιν. Paulo post Savil. ἀλλὰ καὶ ἀλλοῦ. φησὶ γὰρ ὁ εὐαγγελιστῆς ὅτι οὗκ ἔδυναντο. • Savil. τὸν Ἰνδ. Τί οὖν ἔστι τὸ εἶρ. • Savil. Ἦτε ἴσθητε variant Savil. et Morel., sed in verbis tantum. • Savil. ἀλλὰ τί ποτ' ἔστιν ἔπερ ἠέθετο; τοῦτο ἐκλύσει. • Morel. ταῦτα ποῦθεν. Paulo post Savil. ἀπέβη γενεῶν, et μοι καιροῖς; πᾶσα.

ἕκαστα καιροῖς τοῖς προσήκουσι οικονομίσθαι. τοῖνον ὁ Χριστὸς ὑπέκειτο τῇ τῶν καιρῶν ἰ ἀνάγκῃ καὶ τοῖς καιροῖς μάλιστα τάχιν ἐπέθηκεν, ἐ καὶ ποιητῆς αὐτῶν ἔστιν. Ἄλλ' ἰωάννης ἐνταῦθα *Ὀβω ἦκει ἡ ὥρα μου,* εἰσάγει τὸν Χριστὸν γοντα, δεικνύς ὅτι ὁβω δηλῶς ἦν τοῖς πολλοῖς, • ὅτι οὐδὲ τῶν μαθητῶν τὸν χορὸν πάντα εἶλεν, ἃ Ἄνδρας αὐτῷ ἠκολούθησι καὶ μετ' αὐτοῦ Φίλιππος ἄλλος δὲ οὐδὲς ἰ • μᾶλλον δὲ οὐδὲ οὕτως πάντες ἐχρῆν αὐτὸν ἐγγίνωσκον, οὐδὲ ἡ μήτηρ, οὐδὲ οἱ δὲ φοί. Μετὰ γὰρ τὰ πολλὰ θαῦματα τοῦτο περὶ τ ἀδελφῶν ἔφησαν ὁ εὐαγγελιστῆς, ὅτι *οὐδὲ οἱ δὲ φοί αὐτοῦ ἐπίστευον εἰς αὐτόν.* Ἄλλ' οὐδὲ οἱ τῷ γάμῳ αὐτὸν ββείσαν ἢ γὰρ ἂν αὐτοῦ προσηλῆ καὶ παρεκάλεισαν, ἵνα χρεῖα καταστάνας. Διὰ τὸ φησιν *Ὀβω ἦκει ἡ ὥρα μου.* ἠθέλω γυνώρι εἶμαι τοῖς παροῦσιν, ἀλλ' οὐδὲ ἴσασιν δὲ ὑστερογενεσ οἶνος. Ἐασον αὐτοὺς ἀσθεῖσθαι τοῦτο πρῶτον. Ὁ γὰρ παρὰ σοῦ ταῦτα με ἀκούειν ἐχρῆν. Μήτηρ γ εἰ, καὶ τὸ θαῦμα ὑποπτον ποιεῖ. Ἐχρῆν δὲ τ ἐσομένους προσελθεῖν, καὶ δεσθῆναι, οὐκ ἐπειδὴ τ τοῦ χρῆσῳ, ἵνα αὐτοῖ τὸ γινόμενον μετὰ πολ δέξωνται τῆς συγκαταθέσεως. Ὁ μὲν γὰρ εἰδὼς ἐν χρεῖα καθέστηκεν, ἐπειδὴ τυχῆ ὤππερ αἰτεῖ πολλὴν ἔχει τὴν χάριν • ὁ δὲ τῆς χρεῖας μὴ λαφ ἀσθῆσθαι, οὐδὲ τῆς [127] εὐεργεσίας σαφῆ καὶ τ νῆν ἀσθῆσθαι λήφεται. Καὶ τίνος, φησὶν, ἔνεκεν εἶπε *Ὀβω ἦκει ἡ ὥρα μου,* καὶ παρατηρούμενος, ἔφ ξεν ἔπερ εἶπεν ἡ μήτηρ; Μάλιστα μὲν, ὥστε τοῖς ἀντιλέγουσι, καὶ ὦρα αὐτῶν ὑποκείσθαι νομῆσιν, ἰκανῶν γενέσθαι ἀποδείξιν τοῦ μὴ ὑποκεῖσθαι αὐτὸν ὄρα. Εἰ γὰρ ὑπέκειτο, πῶς ἂν τῆς προστῆς ὥρας μὴ παρανομήνης ἔπραξεν ἂν ἔπερ εἶξεν; Ἐπειτα δὲ καὶ τιμῶν τὴν μητέρα, ἵνα μὴ ἰ παντὸς ἀντιλέγειν αὐτῇ δέξῃ, ἵνα μὴ ἀσθενεῖας λ δέξῃ, ἵνα μὴ ἀσθῆναι τὴν τεκούσαν, παρόντων τοσ των' • καὶ γὰρ προσήγαγεν αὐτῷ τοὺς διακόνους Ἐπι καὶ τῇ Καναανῶν λέγων, *οὐκ ἔστι καλὸν εἶναι ὄρα ἔδρον τῶν τέκνων, καὶ δοῦναι τοῖς πατρίοι, ἔσθαι μετὰ τὸ εἰπεῖν, τὴν προσηρμένη τῆς αἰδεσθεῖς.* Καίτοι γὰρ μετ' ἕκαστον • καὶ τι εἶπεν, ὅτι *οὐκ ἀπεστέλην, εἰ μὴ εἰς τὰ πρὸβ τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραὴλ* ἀλλ' ὅμως καὶ τὰ εἰπὼν, ἐθεράπευσε τὸ θυγάτριον τῆς γυναικὸς.

β'. Ἐντεῦθεν μανθάνομεν, ὅτι καὶ ἀνάγκη ὡι πολλὰς τῆς προσηρμένης ποιοῦμεν ἀξίους ἐαυτοῦς λαβεῖν. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ μήτηρ καὶ παρήμεν, σορῶς • τοὺς διακόνους προσέγεν, ὥστε παρὰ τῶνων γενέσθαι τὴν ἀφρῆσιν. Διὰ τοῦτο καὶ προσέβ τὸ, Ὅ τι ἂν λέγη ὁμῖν, ποιήσατε. Ἥθει γὰρ οὐκ ἀσθενεῖας ἢ παρατήρησις ἦν, ἀλλὰ τὸ ἀκορ στου, καὶ τοῦ μὴ δόξαι ἀπλῶς ἐπιβρίπτειν ἐα

ἰ Hic multa decerant in Mor. quae ex Savil. supplet Paulo post Sav. ἀνάγκη, ὅτι οὗ καιροῖς (αὐτῶν) τάχιν. Ἔ μοι αὐτῶν αὐτοῖς ἔστιν. Διὰ καὶ ἐνταῦθα εἰ ἰ Morel. μετ' αὐτοῦ... δὲ οὐδαμῶς οὐδὲ εἶ. • M. καταστάνας. Ὁ δὲ ἰστέρι δὲ τῷ, Ὅμοιο. ἰ Savil. τρεῖς βουλήσι. • Ita Morel. Sav. ἔδωκε τὸν ἄρτον... μὴ ἰ νον • Σορῶς Morel. σορῶς Savil.

deret diem meum; et vidit, et garrulus est (Joan. 8. 56). Et ubique virtutem avorum non ad laudem, sed ad majorem accusationem proferunt. Haec cum sciamus et nos, nihil non agamus, ut per propria opera salutem consequi possimus, ne frustra in aliorum gestis spem habentes, tunc discamus nos deceptos fuisse, cum notis haec notitia nihil proderit. Nam *In inferno,*

inquit, *quis confitebitur tibi (Psal. 6. 6)?* Hic ergo poenitentiam agamus, ut aeterna consequamur bona, quae nos omnes nasci contingat, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri gloria et imperium, simulque Spiritui sancto, in saecula saeculorum. Amen.

HOMILIA XXII.

Quid mihi et tibi mulier? Nondum venit hora mea.

1. Est quidem in concionando labor, quod Paulus his verbis testatur: *Qui bene praesunt presbyteri, duplici honore digni habeantur: maxime qui laborant in verbo et doctrina (1. Tim. 5. 17).* At pene vos est hunc laborem vel levem vel gravem reddere. Nam si dicta respicitis, vel non respicientes, operibus non exhibueritis, gravis nobis labor erit, quod frustra laboremus; sin attendatis, et audita exsequamini, sudoris hujus ne sensum quidem percipiemus: fructus enim labore parvis non sinet laborem gravem videri. Itaque si vultis studium nostrum excitare, non exstinguere vel minuere, fructum, quaeso, exhibete nobis, ut laetas *segetes videntes*, spe rei bene gerendae fulti et divitias nostras¹ computantes, ne torpescamus in hac tam fastuosa negotiatione. Neque enim parva nolitis hodie proponitur questio. Matre namque Jesu dicente, *Vinum non habent*; cum respondisset Christus, *Quid mihi et tibi est, mulier? Nondum venit hora mea*; cum id, inquam, respondisset, quod volebat mater efficit. Haec non minor priore questio est. Illo igitur invocato qui hoc miraculum operatus est, sic ad solutionem properemus. Non hic solum autem hoc dictum occurrit; ipse namque evangelista in sequentibus dicit, Non potuerunt eum apprehendere, *Quia nondum venerat hora eius (Joan. 8. 20)*; et iterum, *Nemo misit in illum manus, quia nondum venerat hora eius (Ibid. 7. 30)*; ac rursum, *Venit hora: glorifica Filium tuum (Ibid. 17. 1)*. Haec omnia per totum Evangelium dicta hic collegi, ut unam omnibus solutionem afferam. Quaeenam est illa solutio? Non temporum necessitati subiectus erat Christus, neque horas observans dicebat, *Nondum venit hora mea*: (an id observaret temporum Opifex, annorum et saeculorum Creator?) verum per haec dicta hoc vult significare², se omnia congruenti tempore operari, nec simul facere ne hinc rerum ordo turbaretur, si non opportuno tempore singula eleret, sed omnia simul misceret, generationem, resurrectionem, iudicium. Hic animum adhibe: oportuit creaturam facere, sed non omnem simul; hominem et mulierem, sed non una ambos. Oportuit morte damnari humanum genus, et resurrectionem fieri; sed multum inter utrumque intervallum erat. Oportuit dari legem, sed non simul gratiam: verum singula suis temporibus dispensanda. Non suberat ergo Christus temporum necessitati, ut qui temporibus

sum ordinem assignavisset, eorum nempe creator. Sed Joannes hic Christum dicentem inducit, *Nondum venit hora mea*, ostendens ipsum nondum notum fuisse multis, neque totum discipulorum chorum habuisse; sed Andreas eum sequebatur cum Philippo, nullusque alius³: imo vero neque hi omnes ipsum uti par erat cognoscebant, neque mater ipsa, neque fratres. Nam post multa edita miracula de fratribus dicit evangelista, *Neque fratres eius credebant in eum (Joan. 7. r. 5)*. Sed neque illi qui nuptiis aderant, ipsum noverant: alioquin enim accessissent, et in necessitate rogassent illum. Ideo ait, *Nondum venit hora mea*. Nondum notus sum praesentibus, sed neque sciunt illi vinum deficere. Sine, donec id sentiant. Neque enim haec me a te audire oportuit. Mater quippe es, et miraculum reddis suspectum. Oportebat illos indigentes accedere et precari; non quod ea re opus habeam, sed ut ipsi cum magno consensu miraculum gestum acciperent. Nam qui se in necessitate constitutum novit, cum petita⁴ consequitur, magnam habet gratiam; qui vero necessitatem nondum advertit, neque beneficii clare sensum recipiet. Et cur, inquam, postquam dixerat, *Nondum venit hora mea*, et recuserat, id quod mater dixerat effecit? Ut contradicentibus, et putantibus ipsum horae subjectum esse, demonstraret ipsum non esse horae et temporis subditum. Nam si subditus horae fuisset, quomodo congruente nondum adveniente hora id opus peregisset? Ad haec in matris honorem id fecit, ne omnino ipsi repugnare videretur, ne ex imbecillitate id facere videretur, ne tanto adstante coetu matrem pudore afficeret: nam ministros ipsi obtulerat. Siquidem postquam Chananaea dixerat, *Non est bonum sumere panem filiorum, et dare canibus (Math. 15. 26)*, dedit tamen postea, ejus assiduitate permotus. Atqui etiam dixerat, *Non sum missus nisi ad oves quae perierunt domus Israel (Ibid. v. 24)*; postquam tamen haec dixerat, filiam ejus liberavit.

2. His discimus, nos etsi indignos, assiduitate tamen nos saepe dignos reddere qui accipiamus. Idecirco mater et expectavit, et sapienter ministros admovit, ut a pluribus rogaretur. Ideo addidit: 5. *Quodcumque dixerit vobis facite*. Noverat enim ipsum non ex imbecillitate remissive, sed quod fastum fugeret, nolletque se ad miraculum patrandum statim projicere; ideoque ministros adduxit. 6. *Erant autem ibi lapideae hydrae sex positae secundum purificationem Ju-*

¹ Savil. legit, *vestras*; minus recte.

² Fuit verus inter parentheses inclusa, sic habet Savil., ac quod quid quod subindicari? hoc vult significare.

³ In Marc. legitur, et non alius, ne unus quidem.

⁴ Savil. legit, *auxilium*, pro, *petita*.

*avorum, capientes singula metretas binas vel ternas. 7. Dixit eis Jesus: Implete hydrias aqua. Et impleverunt eas usque ad summum. Non sine causa dixit, Secundum purificationem Judaeorum; sed ne quis fortassis infidelium suspicari posset face intus remanente, infusa deinde et admixta aqua vinum tenuissimum evasisse; ideo ait, Secundum purificationem Judaeorum, ostendens in vasis illis nunquam servatum fuisse vinum. Nam cum Palestina aquae penuria laboret, rarique sint ibi fontes et aquarum scaturigines, semper hydrias aqua implebant, ne si quando mundi fierent, ad flumina currere cogerentur, sed ad manum sese purgandi modum haberent. Cur autem signum non edidit antequam illae implerentur, quod longe mirabilis fuisset? Aliud enim est subjectam materiam in aliam qualitatem mutare, aliud ipsam substantiam antea non existentem creare; hoc enim longo mirabilius est. Sed res non ita credibilis multis visa fuisset. Ideoque miraculorum magnitudinem saepe libenter minuit, ut facilius illa credantur. Et cur, inquit, non ipse aquam produxit, ut tunc in vinum converteret, sed id ministros facere jussit? Eadem turam de causa, et ut ipsos, qui hauserant, rei testes haberet, nec id praestigias esse putaret. Nam si qui aesi essent id impudenter negare, poterant ministri dicere, Nos aquam haesimus. Ad haec vero obgnata contra Ecclesiam suborta evertit. Quia enim quidam alium esse mundi creatorem dicunt, operaque visibilia non ejus esse, sed alterius dei ipsi contrarij; ut eorum insaniam reprimat, ita multa miracula edit ex subjectis substantiis. Nam si creator ipsi contrarius esset, non alienis meretur ad potentiam suam demonstrandam. Nunc igitur ostendens, se eundem ipsum esse, qui aquam in vineis mutat, et pluviam per radicem in vinum convertit, id quod in ipsa planta longiori tempore facit, id repente in nutritis operatus est. Postquam autem impleverunt hydrias, ait: 8. *Murrite nunc, et ferte architriclino. Et tulerunt.* 9. *Ut autem gustavit architriclinus aquam vinum factam, et nesciebat unde esset; ministri autem sciebant, qui hauserant aquam: vocat sponsum architriclinus, 10. et dicit ei: Omnis homo primum bonum vinum ponit, et cum inebriati fuerint, tunc id quod deterius est. Tu servasti bonum vinum usque adhuc.* Ille rursus quidam cavillantur dicentes, ebriosorum coetum fuisse, hebetem gustantium sensum, qui rem non possent capere, nec judicium ferre, ita ut nescirent an vinum an aqua id esset: nam quod ebrii essent, ipse architriclinus declaravit. Ridiculum plane illud est: verum hanc illorum suspicionem jam sustulit evangelista. Non enim convivas ait de re illa sententiam tulisse, sed architriclinum, qui sobrius adhuc nihil gustaverat. Scitis quippe omnes, quibus convivorum cura committitur esse omnium maxime sobrios, unam hanc curam habeatis, ut cum recto ordine omnia disponantur. Ideoque scusum illam vigiliam et sobriam ad rei gestae testimonium evocavit. Non enim dixit, Infundite convivis vinum, sed, *Ferte architriclino. Ut autem gustavit architriclinus aquam vinum**

factam, et nesciebat unde esset; ministri autem sciebant: vocat sponsum architriclinus. Cur non ministros alloquitur? sic enim miraculum revelatum esset. Quia ne ipse quidem Jesus quod factum fuerat revelavit, sed sensim paulatimque volebat vim miraculorum in notitiam venire. Si vero tunc declaratum fuisset, non fides habenda erat ministris narrantibus; sed insanire putati fuissent, cum homini, qui opinione multorum e vulgo erat, talia adscriberent. Ipsi quidem experientia rem clare noverant; neque poterant suis manibus fidem negare; non tamen idonei erant ut aliis fidem facerent. Ideo non omnibus revelavit; sed ei qui maxime posset id perspicere, clariorum rei notitiam in posterum reservans. Nam post alia conspicua signa, hoc etiam credibile futurum erat. Quando enim filium reguli postea curavit, per ea quae tunc dicit evangelista indicat hoc etiam manifestum fuisse. Ideo enim maxime regulus ipsum vocavit, quia signi istius gnarus erat, ut dixi. Quod declarans Joannes dicebat: *Venit Jesus in Cana Galilae, ubi fecit aquam vinum: neque modo vinum, sed vinum optimum.*

3. Talia sunt Christi miracula, quae res naturales praestantia longe superent. Sic et in aliis quoque, quando membrum distortum restituit, sanioribus validius efficit. Quod ergo vinum, et vinum optimum illud esset, non modo ministri, sed et architriclinus et sponsum testificaturi erant; quod autem a Christo factum esset, qui aquam hauserant. Ita ut etsi tunc miraculum non revelatum fuisset, nou ad finem usque aileri posset: sic multa necessariae quod praemittebantur in futurum tempus testimonia. Quod enim aquam vinum fecisset, ministros testes habuit: quod bonum vinum esset, architriclinum et sponsum. Verisimile autem est sponsum aliquid ad haec respondisse: verum evangelista ad magis necessaria properans, hoc tantum recensito signo, cetera praetermisit. Necessarium quippe erat ut sciretur ipsum aquam in vinum mutavisse; quid vero architriclino sponsum responderit, referre necessarium non putavit. Multa quippe signa primum obscuriora, progressu temporis clariora facta sunt, iis accurate narrantibus qui a principio viderant. Tunc igitur vinum ex aqua fecit Jesus; tunc et nunc voluntates molles et dissolutas in melius mutare non desinit. Sunt enim, sunt, inquam, homines, qui nihil ab aqua differunt; ita sunt frigidi, molles et nunquam consistentes. Illos autem qui sic affecti sunt ad Dominum adducamus, ut illorum voluntatem in vini conditionem mutet, ut non ultra diffluant, sed solidiores sint, ac cum sibi tum aliis lactitiae causa evadant.

Terrena omnia fluxa sunt, et nunquam consistunt. Mensa frugalitatis valetudinis est mater. — Quinam vero sunt illi frigidi, nisi ii qui fluxus hujus vitae rebus inhaerent, qui mundi delicias non derident, qui gloriam et potentiam amant? Haec quippe omnia fluxa, nunquam consistunt, quae in praecipis saepe et cum impetu feruntur. Nam qui hodie dives, cras pauper est: qui hodie cum praecoeno, balteo, curru

τῶν θαύματι· δὲ καὶ τοὺς διακόνους προσήγεν *·
 Ἦσαν δὲ ἐκαὶ ὄβριαι λίθινα κείμενα ἐξ κατὰ
 τὴν καθαρισμὸν τῶν Ἰουδαίων, χωροῦσαι ἀνὰ
 μετρήτας δύο ἢ τρεῖς. Λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς·
 Ἐμκλήσατε τὰς ὄβριαις ὑδάτος. Καὶ ἐπέλησαν
 ἕως ἄνω. Οὐχ ἁπλῶς εἶπεν, Κατὰ τὸν καθαρισμὸν
 τῶν Ἰουδαίων, ἀλλ' ἵνα μὴ τινες τῶν ἀπίστων ὑπο-
 πείσωσιν, ὅτι τρυγῆς ἐνδὸν ἀπομεινῶσθε, εἴτα τοῦ
 ὕδατος ἐπιθληθέντος καὶ κραθέντος, οἶνος λεπτότα-
 τος γένηται. Διὰ τοῦτο φησί, Κατὰ τὸν καθαρισμὸν
 τῶν Ἰουδαίων, διενκνύς ὅτι οὐδέποτε ἐκείνα οὐνοῦ
 γένηται δοχεῖα τὰ σκυῖη. Ἐπειδὴ γὰρ ἀνυδρὸς ἐστὶν
 ἡ Παλαιστίνη, καὶ οὐκ ἦν πολλὰ καὶ κρήνας καὶ πη-
 γαῖς εὐρίσκειν, ἐπιλήρουν αἱ τὰς ὄβριαις ὕδατος,
 ὥστε μὴ τρέχειν εἰς ποταμούς, εἴποτε ἀκάθαρτοι γέ-
 νοιντο. ἀλλ' ἐγγυθὺν ἔχειν τοῦ καθαροῦ τὸν τρόπον.
 Καὶ εἰ δὴ ποτε πρὶν ἢ γεμίαι οὐκ ἐποίησε τὸ ση-
 μεῖον, ὃ πολλῶ θαυμαστότερον ἦν; Ἔτερον γάρ ἐστιν
 ὕλην ὑποκειμένην εἰς ποιότητα μεταβαλεῖν, καὶ αὐ-
 τῆν εἰς ὕδωρ ἐξ ὅου ὄντων ποιῆσαι θαυμαστότερον
 μὴν γὰρ ἐκείνο. Ἄλλ' οὐχ οὕτως ἂν ἔδοξεν εἶναι
 πιστὸν τοῖς πολλοῖς. Διὰ τοῦτο γὰρ πολλὰς τῶν
 θαυμάτων περικόπτει τὸ μέγεθος ἐκείν, ὥστε εὐπα-
 ρίδεσκον μέλλον γενέσθαι. Καὶ τίνος ἔνεκεν, φησὶν,
 οὐχ ἰὸν ὑδωρ αὐτὸς παρήγαγε, καὶ τότε τὸν οἶνον
 ἔδειξεν, ἀλλὰ τοῖς διακόνους ἐπέλυσε, καὶ τὴν αὐτὴν
 πικλὴν αἶταν, καὶ ἵνα αὐτοῖς μάρτυρας ἔχη τοῦ γινο-
 μένου τοῖς ἀντήλυσαντας, καὶ δὲ οὐδεμία φαντασία
 ἦν τὸ ποιεῖμενον. Εἰ γὰρ ἐμελλὸν τινεὶ ἀναγινω-
 σκῆναι, ἤδυναντο πρὸς αὐτοῖς λέγειν ὅτι διακοινωσάμε-
 νος ἦμετς τὸ ὑδωρ ἠντήλησαμεν. Πρὸς δὲ τοῖς εἰρημέ-
 νους καὶ τὰ κατὰ [128] τῆς Ἐκκλησίας ἀναφωσμένα
 θύματα ἀνατρέπει. Ἐπειδὴ γὰρ εἰσὶ τινεὶ ὅς τοῦ
 κόσμου δημιουργοὺν ἔτερον εἶναι φασί, καὶ οὐκ αὐτοῦ
 ἔρως τὰ ὀρώμενα, ἀλλ' ἕτερον τινος; ἐναντίου θεοῦ·
 καὶ τούτων ἐπιστομίζων τὴν μανίαν, οὕτω τὰ πλείονα
 κοιλῆ τῶν θαυμάτων ἐκ τῶν ὑποκειμένων οὐσίων.
 Εἰ γὰρ ἐναντίος ὁ δημιουργὸς ἦν αὐτῷ, οὐκ ἂν τοῖς
 ἀλλοτρίως ἐχρήσατο πρὸς τὴν τῆς οικίας δυνάμεως
 ἐπιδείξειν. Νῦν μέντοι δείκνυς, ὅτι αὐτὸς ἐστὶν ὁ ἐν
 ταῖς ἀμπελοῖς τὸ ὑδωρ μεταβάλλων, καὶ τὸν ὕδωρ
 εἰς τῆς βίβης εἰς οἶνον τρέπων, ὅπου ἐν τῷ φωτὶ διὰ
 πολλοῦ χρόνου γίνεται, τοῦτο ἀθρόον ἐν τῷ γάμῳ
 εἰργάσατο. Ἐπειδὴ δὲ ἐγέμισαν τὰς ὄβριαις, φησὶν·
 Ἀντήλυσάτε νῦν, καὶ φέρετε τῶν ἀρχιερικλίνων.
 αἱ εἰ ἦγεκαρ. Ὡς δὲ ἐγεύσατο ὁ ἀρχιερικλίνος
 τὸ ὕδωρ οἶνον γεγενημένον, καὶ οὐκ ἴδεν ἄσθεν
 ἐστὶν (οἱ δὲ διακόνους βδέισαν ὁ ἠντήληκότες τὸ
 ὕδωρ), φωνεῖ τὸν νυμφίον ὁ ἀρχιερικλίνος, καὶ
 λέγει αὐτῷ· Πῶς ἄνθρωπος πρῶτον τὸν καλὸν
 οἶνον τίθησι, καὶ ὅταν μεθυσθῆται, τότε τὸν
 ἐλάσκω. Σὺ τετήρησας τὸν καλὸν οἶνον ἕως ἄρας.
 Πῶς ἐνταῦθα τινεὶ ἐπισκώπτουσι ὁ λέγοντες· Οὕτω
 μεθύνων ἄνθρωπον ὁ σύλλογος; ἦν, καὶ ἡ ἀίσθησις
 τῶν κρυνόντων διεφθαρμένη, καὶ οὐκ ἰκανῆ ἀντιλαβέ-
 σθαι τῶν γινόμενων, οὐδέ κρῖνα τοῖς πραττομένοις,
 ὡς μὲν εἶδέναι πότερον ὑδωρ ἢ οἶνος τὸ γινόμενον
 ἦν· οἱ γὰρ ἐμύθηον, αὐτοῖς ὁ ἀρχιερικλίνος ἔδειξε δι'
 ὧν εἶπεν. Μάλιστα μὲν καὶ τοῦτο γέλοισαν· πλὴν ἀλλὰ
 καὶ ταύτην αὐτῶν ἐξέκοξε τὴν ὑπόψιν ὁ εὐαγγελισ-
 τῆς. Οὐ γὰρ τοὺς διαιτυμῶνας εἶναι φησι τοῖς ψη-
 φισόμενοις περὶ τοῦ γενομένου, ἀλλὰ τὸν ἀρχιερι-
 κλίνον τὸν νήφοντα καὶ οὐδένως αἰδέσθαι γεγεμένον.

* Morel. διὰ καὶ τὴν ὁμοίαν ἀναβάλλεται. ὁ Morel. κωνί. Savil. κοίται. Sed omnes mss. κοίαι habent.
 ὁ Morel. Savil. κοίται. Sed omnes mss. κοίαι habent.
 ὁ Morel. Savil. κοίται. Sed omnes mss. κοίαι habent.
 ὁ Morel. Savil. κοίται. Sed omnes mss. κοίαι habent.
 ὁ Morel. Savil. κοίται. Sed omnes mss. κοίαι habent.

ἴτε γὰρ ἴδων τοῦτο πάντες, καὶ μάλιστα πάντων
 οἱ τὴν διακονίαν τῶν τοιούτων ἐμπειστοτεμένους δει-
 πνων, οὗτοι μάλιστα εἰσιν οἱ νήφοντες, ἐν ἔργον ἔχον-
 τες, τὸ ἐν κόσμῳ καὶ ἐν τάξει πάντα διαθεῖναι. Διὰ
 τοῦτο τὴν νήφουσαν ἀσθηθῆσαν ταύτην εἰς μαρτυρίαν
 τῶν γινόμενων ἐκάλεσε. Οὐ γὰρ εἶπεν, Οἶνοχοῦ-
 σατε ὁ τοῖς ἀνακειμένοις, ἀλλὰ, Φέρετε τῶ ἀρχι-
 ερικλίνων. Ὡς δὲ ἐγεύσατο ὁ ἀρχιερικλίνος τὸ
 ὕδωρ οἶνον γεγενημένον, καὶ οὐκ ἴδεν ἄσθεν
 ἐστὶν (οἱ δὲ διακόνους βδέισαν), φωνεῖ τὸν νυμ-
 φίον ὁ ἀρχιερικλίνος. Καὶ τίνος ἔνεκεν μὴ τοῦ
 διακόνους ἐκώνησεν; οὕτω γὰρ ἂν καὶ τὸ θαῦμα ἐξ-
 εκλύθη. Ὅτι οὐδέ αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς ἐξεκάλυπτε τὸ
 γεγόνος, ἀλλ' ἤρμα καὶ κατὰ μικρὸν ἐβούλετο γνω-
 ρισθῆναι ὁ τῶν σημείων τὴν δύναμιν. Εἰ μὲν οὖν τότε
 ἠτέλλο, οὐκ ἂν διεηγούμενοι ὁ διακόνους ταῦτα ἂν
 ἐπιστεύοντο· ἀλλ' ἔδοσαν ἂν μακρῶς, ἀνθρώπων
 φύλῳ τοῖς πολλοῖς εἶναι δοκοῦντι τότε τοιαῦτα μαρ-
 τυροῦντες. Αὐτοὶ μὲν γὰρ καὶ διὰ τῆς πείρας τὸ σα-
 φές ἐγνωσαν· οὐ γὰρ διὰ ταῖς ἐκτύπων χερσὶν ἐμελλόν
 ἀπιστεῖν [129] ἔτερον δὲ πιστούσθαι οὐκ ἦσαν
 ἱκανοί. Διὰ τοῦτο οὐδέ αὐτοῖς ἐξεκάλυψεν ἅπαντα,
 ἀλλὰ τὸ μάλιστα συνθεῖν τὸ γεγόνος δυναμῆν, τὴν
 σαφεστέρην αὐτοῦ γνώσιν τῶ μέλλοντι χρόνῳ τρωῶν.
 Μετὰ γὰρ τὴν τῶν λοιπῶν σημείων ἐπίδειξιν, καὶ
 τοῦτο ἔμελλεν εἶναι πιστόν. Ὅτε γοῦν τὸ βασιλικῶ
 τὸν υἱὸν ὑπερον θεραπεύει, δι' ὧν ἐκεῖ λέγει, δει-
 κνυσὶν ὁ εὐαγγελιστῆς ὅτι καὶ τοῦτο σαφέστερον γέ-
 γονε. Διὰ γὰρ τοῦτο μάλιστα αὐτὸν ἐκάλειν ἐκεῖ-
 νος, ἐπειδὴ τὸ σημεῖον ἐγνωσὶς ἦν, ὥστε φησὶν. Ὅ
 καὶ δηλῶν ὁ Ἰωάννης ἔλεγεν· Ἄλλοθεν ὁ Ἰησοῦς εἰς
 τὴν Κανά τῆς Γαλιλαίας, ὅπου ἐποίησε τὸ ὕδωρ
 οἶνον· οὐκ ἁπλῶς δὲ οἶνον, ἀλλ' οἶνον κάλλιστον.

γ'. Τοιαῦτα γὰρ τοῦ Χριστοῦ τὰ θαύματα, πολλῶν κῶν
 διὰ φύσεως τελομένων ὑψιτέρας γίνεταί καὶ βελ-
 τίον. Ὅπως καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, ἔτε μέλις διάρθρω
 σώματος γαλεῖον, τῶν ὀργανόντων ἐδείκνυτο τοῦτο
 ἔμενον. Ὅτι μὲν οὖν οἶνος, καὶ οἶνος κάλλιστος ἦν ὁ
 γεγενημένος, οὐχ ὁ διακόνους μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁ νυμ-
 φίος καὶ ὁ ἀρχιερικλίνος μαρτυροῦν ἐμελλον· ἐτι δὲ
 ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ γεγενημένος, οἱ τὸ ὑδωρ ἀντήλυσαν-
 τας. Ἦστε εἰ καὶ μὴ τότε ἐξεκάλυψεν ὁ θαῦμα, ἀλλ'
 ὅμως εἰ τέλος σιγηθῆσαι οὐκ ἔλεγε· οὕτω πολλὰς καὶ
 ἀναγκαῖας αὐτῷ πρὸς τὸ μέλλον προσέθετο μαρτυ-
 ρίας. Τοῦ μὲν γὰρ τὸ ὑδωρ οἶνον ποιῆσαι τοὺς δια-
 κόνους μάρτυρας εἶχε· τοῦ δὲ καλὸν γενέσθαι τὸν
 οἶνον, τὸν ἀρχιερικλίνον καὶ τὸν νυμφίον. Εἰκὸς μὲν
 οὖν τὸν νυμφίον ἀποκρίνασθαι τὴ πρὸς ταῦτα, καὶ εἰ-
 πεῖν· πλὴν ἀλλ' ὁ εὐαγγελιστῆς ἐπειρησμένος πρὸς τὰ
 ἀναγκαῖότερα τῶν πραγμάτων, ἀφάμνος τοῦ σημείου
 τοῦτο μόνον, παρήρασε τὰ λοιπὰ. Τὸ γὰρ ἀναγκαῖον
 ἦν μαθεῖν, ὅτι οἶνον τὸ ὑδωρ ἐποίησε, καὶ οἶνον καλόν·
 εἰ δὲ πρὸς τὸν ἀρχιερικλίνον εἶπεν ὁ νυμφίος, οὐκ ἔτε
 ἀναγκαῖον ἐνόμισεν εἶναι προσθεῖναι. Πολλὰ γὰρ τῶν
 σημείων πρότερον ὄντα ἀμυδρότερα, τοῦ χρόνου προ-
 νότος σαφέστερα γέγονε, ἵπὸ τῶν ἐξ ἀρχῆς εἰδόντων
 αὐτὰ ἀκριβέστερα ἐγγελλήσαντα. Τότε μὲν οὖν οἶνον ἐξ
 ὕδατος ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς· καὶ τότε δὲ καὶ νῦν προσι-
 ρίσεις χάριτας καὶ διαβρώσεως μεταβάλλων οὐ πάει-
 ται. Εἰσὶ γὰρ εἰσὶν ἀνθρωποὶ οὐδέν ὕδατος διαφερόντες,
 οὗτω ψυχροὶ καὶ χυνοὶ καὶ οὐδέποτε ἐστράτες. Τοῖς
 δὲ οὐδὲν διακειμένοις προσάγωμεν τῷ Κυρίῳ, ὥστε αὐ-
 τῶν ἢ τῶν προσιρῶν εἰς τὴν τοῦ οἴνου μεταβείναι ἔξιν,
 ὥστε μακρῆ διαβρῆθαι, ἀλλ' ἔχεν τὸ ἐπιστομῆσαι, καὶ
 εὐφροσύνης καὶ ἐλατοῦ καὶ ἔτερον γίνεσθαι αἰτίους.

ἴνας δ' ἂν εἶεν οὗτοι οἱ ψυχροὶ, ἢ οἱ τοῖς μέλους
 ὁ Morel. οἰνογίσηται. ὁ Savil. γυθίσθηται. ὁ Savil. υἱὸς
 ἐμελλε θεραπεύων, ἐπὶ ὧν τὸ εὐαγγελιστῆς. ἔπει καὶ παρὰ
 ἐπὶ ὧν. ὁ Savil. ἀναγγελλήσεται. ὁ Quilman ὅστις κούτος.

τοῦ παρόντος βίου προέχοντες πράγμασιν, οἱ μὴ καταγελλόντες τῆς ἐνταῦθα τρυφῆς, οἱ ἄδης καὶ δυνατείας ἔραστοι; Ταῦτα γὰρ πάντα βεβημάτα ἐστίν, ἰστέμνα μὲν οὐδαμῶς, κατὰ δὲ προνοίας ἀεὶ φερόμενα μετὰ πολλῆς τῆς βύμης. Καὶ γὰρ ὁ σήμερον πλούσιος, αὔριον πένος ὁ σήμερον μετὰ κτήματα ἔστιν καὶ ζώνης καὶ ὄχηματος καὶ πολλῶν τῶν βεβούχων φαινόμενος, πόλλας τῆς ἐξ ἡμέρας τὸ δεσπομενησίου ἔζηεν, ἑτέρω καὶ ἄκων τῆς φαντασίας παραχωρήσας ἑκείνης. Ὁ τρυφῶν πάλιν καὶ διασπόμενος*, ἐπειδὴν διαβόησεν τὴν ἑαυτοῦ γαστέρα, [150] μέχρι μιάς ἡμέρας οὐ δύναται τὴν ἐκ τούτων ἐγγενομένην αὐτῷ χορηγίαν κατασχέειν, ἀλλὰ, διαπνευθεῖσας ἑκείνης, ἀναγκάζεται πάλιν ἑτέρα ἐπεμβάλλειν, οὐδὲν διαφέρει χειμάρρου. Καθάπερ γὰρ ἐκεῖ τοῦ προτέρου βεβηματος προχωροῦντος, ἑτέρα ἐπέχεται πάλιν· οὕτω δὲ καὶ ἐνταῦθα, τῆς προτέρας ἐξισταμένης τρυφῆς, ἑτέρας ἡμῖν δεῖ πάλιν. Καὶ τοιαῦτα τῶν βιωτικῶν ἢ φύσει, τὸ μηδέποτε ἐπίσταται λαχούσα, ἀλλ' ἀεὶ βεῖν καὶ παρασούρασαι. Ἐπὶ δὲ τῆς τρυφῆς, οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶ τὸ παραββεῖν καὶ παρατρέχειν, ἀλλὰ καὶ πολλὰ ἡμῖν ἑτέρα παρέχει πράγματα. Ἐν τῷ γὰρ παλαιῷ μετὰ βύμης τὸ τε ἰσχυρὸν ἀποχέουσι τοῦ σώματος, τὸ τε ἀνδρείον παρασούρι τῆς ψυχῆς· καὶ οὐχ ὅστω τὰ σφοδρὰ τῶν ποταμῶν βεβημάτων πὰς θύδας εὐλεθε διατρέχοντες, καὶ ποιεῖν ὑψιπέταν, ὡς τρυφὴ καὶ σπατάλη τὰ τῆς ὑγείας ἡμῶν εἰρήσματα πάντα υποστρέφει βλάβης. Κἂν εἰδῆς εἰς λατρίαν, καὶ προσελθὼν ἐρωτήσῃ, πῶσας σχεδὸν τῶν ν.σ.μάτων τὰς αἰτίας; ἐκεῖθεν εὐρήσεις ὅσας. Ἡ μὲν γὰρ εὐτέλεια καὶ ἡ λιτὴ τράπεζα, ὑγείας μῆτρει ἐστίν. Διὰ τοῦτο καὶ λατῶν πάθος οὕτως αὐτῶν ὠνόμασαν, τὸ γε μὴ κορένυσθαι, ὑγείαν καλλίσταντες· Ἀκορητὴ γὰρ τρυφῆς, ὑγίει· τὸ τε ἐνδοξὸν ἐπιτάθειαι, μητέρα ὑγείας εἰπύεται. Εἰ δὲ ἡ ἐνδοξα μῆτρει ὑγείας, εὐθελον ἐστὶ ἡ πληρομὴ μῆτρει νόσου καὶ ἀρρώστιας ἐστὶ, καὶ τίεται

* Boisius in notis Savilli suspicatur legendum καὶ περι εὐχίας καὶ πότους διασπόμενος. Superfluous sane cuiusdam.

πίθη καὶ αὐτῶν ὑπερβαίνοντα τῶν λατρῶν τὴν τέχνην. Καὶ γὰρ ποδαλγία, καὶ καρδιαρία, καὶ ἀμβλυωπία καὶ χειραλγία, καὶ τρέμοι, καὶ παρτίσις, καὶ ἑρσις, καὶ πυρετοὶ μακροὶ καὶ φλογώδεις, καὶ ἑτούτων πολλὰ πλείονα (οὐ γὰρ καιρὸς πάντα ἐπιθεῖν οὐκ ἀπὸ ἐνδοξίας, καὶ φιλοσοφῶς διαίτης, ἀλλ' ἐξ ἐφραγίας καὶ πληρομῆς) τίεσθαι πέφυκεν. Εἰ δὲ λει καὶ τῆς ψυχῆς τὰ νόσους ἴδωι τὰς ἐντεῦθεν· μένας, βῆσι ἐπὶ πλεονεξίας, βλακείας, μελαγχρόνουβησι, ἀσέλγεια, ἀμαθία πάντα ἐντεῦθεν ἔχει ἀρχήν. Ὅσων γὰρ οὐδὲν ἄμεινον ἀπὸ τῶν τοιοῦτων τραπιζῶν αἱ τρυφῶσαι γίνονται ψυχῆι, ὅτε τοιοῦτο διασπόμεναι ἴσθωσι. Εἶπω καὶ λύπας ὄσας ἔχει καὶ ἀτίσις ὁ προσεβημένος τῆς τρυφῆς; Ἄλλὰ μὲν ἐπελθεῖν οὐ δυνατόν· ἐπὶ δὲ καὶ τοῖσι κερὰ τὸ πᾶν ποῖσθαι φανερόν. Τῆς γὰρ τραπέζης, τὰ δὲ λέγω τῆς πολυτελείας, μετ' ἡδονῆς ὀδύπτοι γέσσονται. Ἡ μὲν γὰρ ἐνδοξα, ὡσεὶ ὑγείας, οὕτως ἡδονῆς μῆτρει ἐστίν ἡ πληρομὴ δὲ, ὡσεὶ νόσου καὶ ἀτίσις ἐστὶ περὶ καὶ βίβας. Ἐνθα γὰρ κόρος, ἐπιθυμία ἐστὶν οὐκ ἐστὶν· ἐπιθυμία δὲ ὄσως, πῶς ἂν εἴη ποτὲ ἡδονῆς; Διὰ τοῦτο οὐ· σπουδαιότερος καὶ ὑπερνότερος τῆς νοσημοσύνης πλεονεξίας εὐροίμεν ἂν, ἀλλὰ καὶ πλείονα καρπὸν τῆν ἐφροσύνην. Ἄπειρ πάντα ἐννοήσαντες γωμεν μῆτρει τὰ καὶ τρυφῆν, μὴ τῆν ἐν τραπῶν, ἀλλὰ καὶ τῆν ἄλλην ἅπασαν τῆν ἐν πράβιωτικαῖς· καὶ ἀντ' ἐκείνης ἀνταλλαξόμεθα τῆ τῶν πνευματικῶν ἡδονῆν, καὶ κατὰ τὸν Πρωκαταρτυφήσμενον τοῦ Κυρίου (Καταρτυφήσμενος τοῦ Κυρίου· ἔρησι, καὶ ἐξήσει ἐὰ ἀλήματ. καρδίας σου)· ἵνα καὶ τῶν ἐνταῦθα καὶ τῶν λόγων [151] ἀπολαύσωμεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ θρωπῆτι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δε· μετ' οὐ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι τοῦ αἰῶνος τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

b Morel. ὅτε τοσούτων. c Αἱη γὰρ τοῦτο.

ΟΜΗΛΙΑ ΚΓ'.

Ταύτην ἐποίησε τὴν ἀρχὴν τῶν σημείων ὁ Ἰησοῦς ἐν Κανῶ τῆς Γαλιλαίας.

α'. Πολύς ὁ διάβολος; ἔγκριται καὶ σφοδρῶς πάντοθεν ποιορῶν τὴν σωτηρίαν τὴν ἡμετέραν. Δεῖ τοίνυν ἐγγρηγορεῖν καὶ νύφειν, καὶ πανταχθῶν ἐπιτεχνῆσθαι αὐτοῦ τὴν ἐφοδον. Κἂν γὰρ μικρὰ; ἐπιλάθῃται τις; ἀφορμῆς, εὐρέσειν ἑαυτοῦ κατασκευάζει λοιπὸν τὴν εἰσόδον, καὶ ὄλην εἰσάγει κατὰ μικρὴν τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν. Εἰ τοίνυν λόγος; τίς ἡμῖν ἐστὶ τῆς σωτηρίας; τῆς ἡμετέρας. μηδὲν ἐν τοῖς μικροῖς; αὐτῶ συγχωρῶμεν ἡμῖν ἐπινοῖαι, ἵνα ἀπὸ τούτων τὰ μεγάλα προανασταλιώμεν. Καὶ γὰρ ἐσχάτης ἀνοίας ἂν εἴη, ἐκίτων μὲν τοσαῦτα ἐπιδείκνυσθαι σπουδῆν, ὥστε τὴν ἡμετέραν ἀπολλύσαι· ψυχῆν· ἡμῶς δὲ ὑπὲρ τῆς ἡμῶν αὐτῶν σωτηρίας; μηδὲ τὸ ἴσον ἄγειν ἢ μέτρον. Ταῦτά μοι οὐχ ἀπλῶς εἶρηται, ἀλλ' ἐπιθεὶς δέδοικα, μήποτε ἐν μέσῳ τῷ στήθῳ καὶ νῦν ὁ λύκος ὅσως ἐστήκει· ἐμὴ καθορώμενος ἡμῖν, καὶ θηριάλωτον ἐκ τούτου γένηται πρέδοντα, βεβούμει καὶ ἐπιβουλή πονηρᾷ ἀποσκευολογῶν τῆς ἀγάλης καὶ τῆς ἀκροαθείας. Εἰ μὲν γὰρ ἦν αἰσθητὰ τὰ τραύματα, ἢ καὶ τὸ σῶμα τὰ; πλὴγὰς ἐλάμβανεν, οὐκ ἦν ἔργον διαγνώσκειν τὰς τοιαύτας ἐπιβουλάς. Ἐπειδὴ δὲ ἀόρατος ἡ ψυχῆ, καὶ αὐτὴ τὴν ἔλκεται, πολλῆς ἡμῖν δεῖ τῆς ἀγρυπνίας, ὥστε ἕκαστον

* Ita Savill. et mss. Morel. ἀπολλύσαι. b Morel. εἰσαγαγῖν. c Morel. ἐσθῆκε. Savil. εἰστέκει. Sed suspicatur legendum ἰστέκει, et hoc vera lectio quam habet codex unice optinatus. Duo autem alii ἐστῆκει, mendose.

ἑαυτὸν ἐκαμῶσθαι. Οὐδεὶς γὰρ οἶδε τὰ τοῦ ἀπὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ μὲν γὰρ λόγος; ἄπεισι διαλέγεσθαι, καὶ κοινὸν περὶ φάρμακον τοῖς θεομίμοις· ἐνδὲ δὲ ἕκαστου τῶν ἐμῶν λαθεῖν ἐστὶ τὸ ἐπιτρέψαι τὸν νοσηματὸς εἶναι τῶν ἀρρωτουμένων, οὐκ εἶδα τοὺς ὑγείας. Διὰ τοῦτο πάντα λόγον κενὸν καὶ πᾶσιν ἐδεικνύμενος, οὐκ ἂν πλεονεξίας καθηγορῶν ὅτι τρυφῆς, πάλιν ἀσελγείας καθηγορῶν, εἰς μούσης συντιθεῖς ἔπιπαινον καὶ παράκλησιν· εἰ ἄλλων ἕκαστου καθορώμεναι. Δέδοικα γὰρ ἢ περὶ ἐν τῶν λόγων ἡμῶν ἀσκολομένων, λάθω πείων πάθος; ἐνταῦθα, ἄλλα καμῶντων ὄμωιν εἰ μὲν εἰς τῆς ἐνταῦθα ὁ συλλεγόμενος, οὐκ ἂν σφόδρα ἀναγκιστὸν εἶναι ἐνόμισα πολυτελεθῆ τὸ ποῖσθαι. Ἐπειδὴ δὲ ἐν πάθει τοσούτῳ πολλὰ καὶ πάθη εἰδῶς, οὐκ ἀπεικίτως ποικίλλομεν τῆ σκαλίαν· πάντως γὰρ εὐρήσει τὴν ἑαυτοῦ χρεῖαν ἅπασιν ἐφαπλούμενος. Διὰ τοῦτο Ἰωραφὴ πολυτελεθῆς ἐστὶ, περὶ μυρίων ἡμῶν ἐμῶν [152] πραγμάτων, ἐπειδὴ κοινῇ τῆ φύσει γχασι τῶν ἀνθρώπων. Ἐν δὲ πάθει τοσούτῳ ἀνάγκη τὰ πάθη τῆς ψυχῆς εἶναι, εἰ καὶ μὴ πᾶσι. Τούτων τοίνυν ἑαυτοῦς ἐκκαθάραντας τῶν βλαβερῶν λόγων ἀποσοίμεν, καὶ μετὰ συντιε

* Sic mss. Morel. κενὸν πᾶσιν ἐπὶ ἄνθρωπος; ὁμοίως ἔς καὶ πᾶσιν.

multisque victoribus se effert, sæpe sequenti die carceri mancipatur, alique inuitus hunc fastum relinquit. Qui delicatis cibis deditus est, postquam ventrem crapula dirupit, ne uno quidem die potest in eadem abundantia permanere; sed illa in vaporem versa, cogitur alia congerere, nihilque differt a torrente. Nam quemadmodum ibi priore recedente fluctu, alii rursus instant, sic et nos alio post alium cibo indigemus. Huiusmodi est rerum huius sæculi natura; nunquam stant, sed semper fluunt et trahuntur. Deliciae vero ciborum non modo fluunt et prætercurrunt, sed multa nobis alia negotia ingerunt. Dum enim cum impetu diffiunt, tum robur corporis, tum animæ virtutem abstrahunt: neque ita violenti fluminum fluctus ripas excedere solent, ut ciborum deliciae valetudinis fundamenta secum subtrahant. Si medicum adcas et perconteris, omnem morborum causam hinc prodire disces. Nam tenuis et vilis mensa, valetudinis mater est. Ideo medici sic illam vocarunt. Non satiari id valetudinem vocant: Cibi enim paritas, sanitas; frugalitas mensa, mater valetudinis, inquit. Quod si frugalitas mater est valetudinis, plane satiety mater est morbi et infirmitatis: parique ægritudinis ipsam medicorum attem superantes; pedum, capitis, oculorum, manuum morbos, tremores, paralytin, icteron, febres diurnas et ardentes, aliæque longe plura, quæ recensere non vacat: hæc non ex indigentia, nec

ex philosophico victu, sed ex satietate et crapula generantur. Quod si velis hinc ortus animæ morbos explorare, deprelendes inde nasci avaritiam, molitiam, iram bilem, pigritiam, libidinem, omnemque ignorantiam. His gaudentes mensis animæ non asinis meliores evadunt, quæ a talibus feris disceptantur. Nec tacito et fastidia quibus obnoxii sunt illi qui se huic addicere morbo, quæ omnia recensere non possumus: unum quod est caput omnium declarabo. Laeta mensa, de qua loquimur, nunquam illi cum voluptate fruuntur. Frugalitas quippe ut valetudinis, ita et voluptatis mater est; satiety vero, ut morborum, ita fastidii fons est et radix. Nam ubi satiety est, ibi concupiscentia esse nequit: ubi vero concupiscentia non est, quomodo voluptas esse possit? Ideo non modo prudentiores et valentiores divitibus pauperes videmus, sed majori letitia fruuntur. Quæ omnia cogitantes ebrietatem delicatissimo fugiamus; non mensæ tantum delicias, sed et alias omnes, quæ in rebus secularibus haberi possunt; earumque loco spirituales nanciscemur voluptatem, et delectabimur in Domino secundum prophetam, qui dicit: *Delectare in Domino, et det tibi petitiones cordis tui* (Psalm. 36. 4); ut et præsentibus et futuris fruamur bonis, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri gloria, simulque sancto Spiritui, in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XXIII.

11. Hoc fecit initium signorum Jesus in Cana Galilee.

1. Vehementer instat diabolus, et salutem nostram undique insidiatur. Vigilandum itaque, et undique ipsi aditus intercludendus est. Nam si vel parvam invenierit occasionem, latum sibi postea apparabit ingressum, et vinum suam totam paulatim inducet. Si itaque valetis nostram aliquam rationem habeamus, ne in parvis quidem rebus ipsum accelerare sinamus, ut per hæc majoribus occurramus. Nam extreme insipientia esset, si dum tantum ille diligentiam adhibet, ut animam perdat nostram, nos pro salute nostra non parem adhibeamus sollicitudinem. Hæc a me non sine causa dicta sunt, sed quia timeo ne in media caula nunc ille lupus adstet occultus, ovemque rapiat, quæ te vel ex segnitie vel dolo malo a grege auditorum removerit. Nam vulnera si sub sensum eaderent, aut si corpus plagas acciperet, non opus esset insidias hæc tantum præcavere. Quia vero invisibilis anima est, ipsaque vulneribus confoditur, multa nobis opus est vigilantia, ut unusquisque sese exploret. *Nemo enim novit ea que sunt hominis, ut spiritus hominis qui in ipso est* (1. Cor. 2. 11). Oratio enim ad omnes pervadit, et commune omnibus offert remedium: sed ad singulos audientes pertinet illa accipere, quæ morbo suo depellendo sunt congruentia. Ægros non novi, nec bene valentes. Ideo de rebus omnibus loquor, et

quæ animi morbis singulis competant: modo de avaritia, mox de mensæ delictis, hinc libidinem aggredior; postea vero elemosynam laudo, ad illamque erogandam hortor, hinc bonorum operum alia genera. Timeo enim ne dum uni morbo curando incumbo, alii remedium afferam, dum vos aliis ægritudinibus laboratis. Si unus tantum hic ade set, non necessarium ducem multiplicem habere sermonem. Quia vero in tanta multitudine multos esse morbos verisimile est, non sine causa doctrinam variamus: sermo quippe in omnes effusus, suam certitatem habebit. Ideoque Scriptura ipsa variæ est, ac de sexcentis rebus edisserit, quia ad communem hominum naturam sermonem dirigit. In tanta vero multitudine necesse est omnes animi morbos reperiri, licet non omnes in cunctis adsint. Illis itaque nos expurgantes, divina verba quæ hodie lecta sunt intentis admodum animis audiamus. Quenam illa sunt? *Hoc fecit initium signorum Jesus in Cana Galilee*. Dixi nuper quendam non hoc initium esse putare. Quid enim, in-

¹ Ita Mas. Savil. habet.... loquor, et omnibus animi morbis curationem offerre. Morel.... loquor, omnibus hominibus sermonem accommodans.

² Interpretatio Latina Francisci Aretini sic habet: *Tinco enim nequendo uni nobis morbo vacantibus, alii, quo multis laboret, medicinum non adhibeam*. Textus Græcus quem ille legit, ab illo differt quem nos adhibuimus, ut patet.

³ Juxta Savil. legendum esset, *contra mente, loco, inter is admodum animis*. Sed hæc lectio contra omnium Mas. fidelem iugnat.

quint, si dicatur id de Cana Galilæe tantum? nam *Hoc initium*, inquit, *fecit in Cana*. Ego vero hac de re non curiosius edisseram; sed dico ipsum post baptismum signa edere cepisse; ante baptismum vero nullum fecisse, jam declaravimus. Sive autem hoc, sive aliud post baptismum primum signum fuerit, disquirere non operæ pretium esse existimo. *Et manifestavit gloriam suam*. Quo modo et qua ratione? Neque enim multi rei gestæ attendebant, sed ministri tantum, architriclinus et sponsus. Quomodo ergo manifestavit gloriam suam? Quantum in ipso erat. Quod si non tunc, certe postea omnes miraculum audituri erant: nam ad hoc usque tempus celebratur, nec latet. Quod autem illo die non omnes id novissent, ex sequentibus palam est. Postquam enim dixerat, *Manifestavit gloriam suam*, subdidit: *Et crediderunt in eum discipuli ejus*, qui prius mirabantur. Videntur tunc maxime necessarium fuisse ut miracula ederentur, cum probi homines, qui dictis attendebant, aderant? Hi enim et facilius credituri erant, et gesta accurate observaturi. Et quomodo notus fuisset sine miraculis? Certe satis erant doctrina, et prophetia cum miraculo conjuncta, ut ea in auditorum animos insinuarent, ut jam assueti, gestis rebus cum affectu attenderent. Ideo alibi sæpe dicunt evangelistæ, ipsum non edidisse signa, propter hominum illorum perversitatem. *12. Et post hæc descendit in Capernaum ipse et mater ejus, et fratres, et discipuli ejus: et ibi manserunt non multis diebus. Cur cum matre Capernaum venit? Neque enim ibi ullum fecit miraculum; neque urbis istius incolæ probe erga illum affecti erant: sed admodum corrupti. Illudque Christus significavit dicens: Et tu Capernaum usque ad cælum elata, usque ad infernum deprimeris (Luc. 10, 15). Cur ergo illo se confert? Ut mihi quidem videtur, quia paulo post iturus erat Jerosolymam, ideo tunc abiit, ne matrem et fratres ubique secum traheret. Abiens igitur illicque in matris honorem paulum commemoratus, iterum miracula aggressus, cum illam ibi reliquisset. Ideo dicit ipsum non paucis elapsis diebus (Joan. 2, 13), venisse Jerosolymam. Paucis ergo ante Pascha diebus baptizatus est. Et Jerosolymæ quid agit? Rem magnæ auctoritatis. Nam negotiatores illos, nummularios, eos qui columbas vendebant et boves et oves, ideoque illic versabantur, eiecit.*

2. Alius autem evangelista (*Matth. 21, 15. et al.*) narrat ejectionem illum dixisse, Nolite facere domum Patris mei speluncam latronum; hic vero dicit, *16. Domum negotiationis*: non contraria loquentes, sed demonstrantes ipsum id bis fecisse, et hæc non eodem gesta tempore fuisse, sed et nunc initio prædicationis, atque etiam cum ad passionem perveisset. Quapropter vehementioribus usus verbis, speluncam vocavit: non item nunc initio, sed moderatius increpatione utitur: unde verisimile sit idipsum his fecisse. Et cur, inquit, id Christus et cum tanta vehementia fecit, quanta nusquam agere deprehenditur, et hæc cum contumeliis et conviciis affectus, Samaritanus et dæmoniaco ab illis vocaretur? Neque enim verbis

contentus, cum flagello etiam illos expulit. Judæi, et alii beneficium conferre, accusant et æterua castigatos, non ita asperè agunt. Neque enim in parum, aut contumelia affecerunt, sed quid dixerit. *18. Quod signum ostendis nobis, quia talia facis? den' livorem ingentem, et quomodo alitis illata beneficia indignus ferrent?* Aliquando igitur templum illis speluncam latronum factum esse dicebat, ostendens illa quæ vendebantur, furto parva fuisse, a ex rapina et avaritia prodire, ipsosque ex alia calamitate ditescere; aliquando autem domum negotiationis dicit, impudentem negotiationem significat. Sed cur hoc fecit? Quia futurum erat ut in salutareret, et multa hujusmodi faceret, quæ ipsi habebant transgressionem esse legis; ne videretur adversarius esse, qui contra Patrem id faciendum suggereret, jam hinc illorum hujusmodi suspicis corrigi. Nam qui pro templi honore tantam ostendit indignationem, templi Domino, qui in ipso coet, non adversaturus erat. Satis erant superiores quibus secundum legem vixerat, ut probaretur erga legislatorem reverentia, ipsamque non legem versaturum esse. Quia autem illi anni in obliventi venturi erant, quia omnibus noti non erant, eo in paupere domo enutritus fuisset, omnibus primum, utpote die festo appropinquante, id facere sine periculo. Neque solum enim eiecit, sed et sas evertit, argentum effudit, ut illi secum reputem qui ob decorem domus sese in pericula crederet, Dominum domus non despiciere. Si enim mulat tantum fecisset, hortari solum oportum nam se in pericula conjicere, auid facinus erant que enim leve illud erat sese forensium furum jicere, et brutorum hominum, mercatorum vic turbam contumeliis onerare et adversum se erare; id non simulantis erat, sed pro domus pericula omnia adeuntis. Quamobrem non geslum, sed etiam dietis ostendit suam cum Patre cordiam: non dixit enim, Domum sanctam, snum Patris mei. Ecce Patrem vocat, nec indigni putabant enim ipsum simpliciter loqui. Sed deinde elarius loquutus est, ut suam eum Patre litatem declararet, tunc in furorem acti sunt igitur illi? *Quod signum nobis ostendis, inquit hæc facis? O summam amentiam!* Quo signum erat, ut a male faciendo desinerent, et de tanta turpitudine liberarent? ille tantus pro dizelus, nonne maximum virtutis signum erat autem viri hinc agniti sunt: nam *17. Record discipuli ejus tunc, quia scriptum est, Zelus do comedit me*. At non illi prophetiæ meminere dicebant, *Quod signum ostendis nobis?* de turp luero dolentes, sperantesque se sic posse il duere, ad miraculum patrandum evocant, u ejus coarguant. Ideo signum non dat illis. I prius accessissent signum petentes, hoc res Generatio prova et adultera signum querit, t non dabitur ei, nisi signum Jonæ (*Matth. 16*

εανοίας α, καὶ τῶν σήμερον ἡμῖν ἀναγνωσθέντων ἀκούσωμεν. Τίνα δὲ ταῦτά ἐστι; Ταύτην ἐποίησε, φησὶ, τὴν ἀρχὴν τῶν σημείων δ' Ἰησοῦς ἐν Κανῶ τῆς Γαλιλαίας. Εἶπον καὶ πρῶτον οἱ τινας οὐκ ἀρχὴν ταύτην εἶναι φασί. Τί γάρ, φησίν, εἰ πρόσκειται ἐν Κανῶ τῆς Γαλιλαίας; Τὴν γὰρ ἀρχὴν, φησὶ, ταύτην ἐποίησε ἐν Κανῶ. Ἐγὼ β δὲ ὑπὲρ τούτων μὴ οὐδὲν ἂν ἀκριβοῦς τισίμαιμ^β. Ἄλλ' ὅτι μῆτρος μετὰ τὸ βάπτισμα τῶν σημείων ἤρξατο, καὶ πρὸ τοῦ βαπτίσματος οὐδὲν ἐθαυματούργησε, καὶ ἔμπροσθεν ἐδηλώσαμεν. Εἶτε δὲ τοῦτο, εἶτε ἔπειρον πρῶτον σημείον ἐγένετο τὸν μετὰ τὸ βάπτισμα γενομένου, οὐ σφόδρα διεσχυρίζεσθαι ἀναγκαῖον εἶναι μοι δοκεῖ. Καὶ ἐμνησθῆσε τὴν ὄψαν αὐτοῦ. Πῶς καὶ τίνε τρόπον; Οὐδὲ γὰρ πολλοὶ προσέειπον τῷ γινόμενῳ, ἀλλ' οἱ διάκονοι, καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος, καὶ ὁ νομῆς. Πῶς οὖν ἐπανεστῆσαν τὴν ὄψαν αὐτοῦ; Τὸ γὰρ αὐτοῦ μέρος. Εἰ δὲ καὶ μὴ τότε, ἀλλ' ὅταν γινόμενον ἐμῆλλον τὸ θαῦμα ἀκούσασθαι ἅπαντες· μέγα γὰρ τοῦ νῦν ᾔδειται, καὶ οὐ διέλαθον. Ὅτι γὰρ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ οὐ πάντες ᾔβησαν, ἀπὸ τῶν ἐπαγομένων ἔθλων. Εἰπόντων γάρ, Ἐμνησθῆσε τὴν ὄψαν αὐτοῦ, ἐπήγαγε· Καὶ ἐπίστευσαν εἰς αὐτὸν ὁ μαθητὴς αὐτοῦ, οἱ καὶ πρὸ τούτου θαυμάζοντες αὐτόν. Ὁρᾷς δὲ τί τα σημεία τότε μάλιστα ἀναγκαῖον ἦν ποιεῖν, ὅτε οἱ εὐγνώμονες καὶ προσέχοντες τοῖς γινόμενοις σαφῶς παραστήσῃ; Ὅτε γὰρ ἐμῆλλον καὶ πιστεύειν εὐκολώτερον, καὶ μετὰ ἀκριβείας προσέειπον τοῖς γινόμενοις. Καὶ πῶς ἂν ἐγένετο γνώριμος τῶν σημείων χωρὶς; Ὅτι καὶ διδασκαλίᾳ ἰκανῇ καὶ προφητείᾳ καὶ τὸ θαῦμα ἐνδοθεῖσαι ταῖς τῶν ἀκούοντων ψυχαῖς, ὥστε μετὰ διαθεώσεως προσέειπον τοῖς γινόμενοις, τῆς ψυχῆς προσιωμῆμένης ἤδη. Αἰά τοι τοῦτο πολλοῦ καὶ ἀλλὰχοῦ φασὶν οἱ εὐαγγελισταί, μὴ πεποιθέναι σημείον αὐτόν, διὰ τὸ τῶν ἀνθρώπων σκαῖν τῶν ἐκεῖ διατριβόντων. Καὶ μετὰ ταῦτα κατέθη εἰς Καπερναοῦμ αὐτὸς καὶ τῆς μήτηρ αὐτοῦ, καὶ οἱ ἀδελφοὶ καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ· καὶ ἦσαν ἐκεῖ οὐ πολλὰς ἡμέρας. Τίως οὖν ἔνεκεν παραγίνεται μετὰ τῆς μητρὸς εἰς Καπερναοῦμ; Ὅτε γὰρ θαῦμα οὐδὲν ἐπράξατο αὐτόν, ὅτε οἱ τῆν πόλιν οὐκὼντες ἐκείνην τῶν ἡγίων πρὸς αὐτὸν ἐχόντων ἦσαν, ἀλλὰ καὶ τῶν σφόδρα διεσχυρισμένων. Καὶ τοῦτο ἐδῆλωσεν ὁ Χριστὸς εἰπόν· Καὶ οὐ, Καπερναοῦμ, ἡ ἔδικ του ὄρανου ἰγώθεισιν, ἕως ἄθου καταδιασθήσῃ. Τίως οὖν ἔνεκεν παραγίνεται; Ἐμοὶ δοκεῖ, ἐπειδὴ μικρὸν ὑστερον ἐμῆλλεν ἀνίστασι εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, διὰ τοῦτο εἶπε ἀπὸθεῖναι, ὥστε μὴ πανταχοῦ τοῖς ἀδελφοῖς ἐπισύρεσθαι καὶ τὴν μητέρα. Ἀπειθῶν γοῖν καὶ ὀλίγων διατριβῆς χρόνου δὲ τῆν εἰς τὴν μητέρα τιμῆν, οὐτὸς πάλιν ἐπιλαμβάνεται τῶν θαυμάτων, ἀποκαταστήσας τὴν γεννηκλιαν. [133] Αἰά τοῦτο φησίν, ὅτι οὐ μετὰ πολλὰς ἡμέρας ἀνέστη εἰς Ἱεροσόλυμα. Πρὸ ὀλίγων ἡρᾶ ἡμερῶν τοῦ Πάσχα ἐδωπίαστο. Ἀνεῖλθον δὲ εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα τί ποιεῖ; Πράγμα πολλῆς ἀνεπίστευτης γέμον. Τοῦς γὰρ κατὰ τὴν ἑκείνην εὐαγγελίαν τὰς ἐπιλαβέναι τῶν θαυμάτων, ἀποκαταστήσας τὴν γεννηκλιαν. [133] Αἰά τοῦτο φησίν, ὅτι οὐ μετὰ πολλὰς ἡμέρας ἀνέστη εἰς Ἱεροσόλυμα. Πρὸ ὀλίγων ἡρᾶ ἡμερῶν τοῦ Πάσχα ἐδωπίαστο. Ἀνεῖλθον δὲ εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα τί ποιεῖ; Πράγμα πολλῆς ἀνεπίστευτης γέμον. Τοῦς γὰρ κατὰ τὴν ἑκείνην εὐαγγελίαν τὰς ἐπιλαβέναι τῶν θαυμάτων, ἀποκαταστήσας τὴν γεννηκλιαν.

β. Καὶ εἰς τορ μὲν εὐαγγελίᾳ τῆς φησιν, ὅτι ἐκβάλλων ἔλεγον· Μὴ ποιεῖτε τὸν οἶκον τοῦ Πατρὸς μου σπήλιον ληστῶν· ὅπως δὲ φησιν, Οἶκον ἑμερόν, οὐκ ἐναντιώσῃ; ἀλλ' ὅπως λέγοντες, ἀλλὰ δεκνύντες ἐστι ἐκ δευτέρου. Ὅτις

ρου τοῦτο ἐποίησε, καὶ ὅτι οὐ κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν ἀμφότερα γέγονεν, ἀλλὰ νῦν μὲν ἐν προσώποις, νῦν δὲ πρὸς αὐτὸ τὸ πάθος ἔλαθον, τοῦτο ποιεῖ. Αἰά καὶ σφοδρότερον τοῖς λόγοις χριστέμενος, σπήλιον ἐκάρη· λέσαν ἐναίθηα· ἐν δὲ ἀρχῇ τῶν σημείων ὁ οὐχ ὅπως, ἀλλ' ὑπεμῆνη μάλλον τῇ ἐπιτεμῆσει κέχρηται· ὅθεν εἰκὸς δεύτερον τοῦτο ποιήσεται. Καὶ τίνος ἔνεκεν, φησὶν, αὐτὸ τοῦτο πεποίηκεν ὁ Χριστὸς, καὶ τοσαύτη σφοδρότητι κέχρηται ὅ κατ' αὐτόν. Ἐπερ οὐδαμῶς φαίνεται ποῖον, καὶ ταῦτα ὑβρίζοντες, λοδοροῦμενος, καὶ Σαμαρείται καὶ δαιμονῶν κληθείς παρ' αὐτοῦ; Οὐδὲ γὰρ ἠρκίσθη τοῖς λόγοις μόνον, ἀλλὰ καὶ φραγγέλιον λαβόν, ὅπως αὐτοῖς ἐξέβαλεν. Οἱ δὲ Ἰουδαῖοι ἔτερον μὲν εὐεργετούμενος, ἐγκαλοῦσαι καὶ ἀγριανοῦσαι· ὅτε δὲ εἰκὸς ἦν ἐκθροῦνθαι ἐπιτεμῆσιν, οὐ τοσαύτη κέχρηται πρὸς αὐτόν τρόπον. Οὐ γὰρ ἐπιτεμῆσαι, οὐδὲ ὑβρίσαι· ἀλλὰ τί φησὶ; Τὸ σημείον δεκνύντες ἡμῖν, ἐστι ταῦτα ποιεῖς; Ὅρᾷς βασιλῆος ὑπερβολὴν, καὶ πῶς αἱ τῶν ἄλλων εὐεργεσίαι μάλλον αὐτοῖς παρέδωκεν; Ποῖε μὲν οὖν σπήλιον ληστῶν τὸν ναὸν ὑπ' αὐτόν; Ἐλεγε γεννήσας, εἰκνύντες ὅτι τὰ πωλούμενα ἀπὸ κλοπῆς ἦν, καὶ ἀρπαγῆς καὶ πλεονεξίας, καὶ ἐν τῶν ἄλλων ἐπιδοτῶν συμφερόντων ποῖε δὲ οἶκον ἑμερόν, τὰς ἀναίσθητους αὐτῶν κακότητος ἐνδοκνύνμενος. Ἄλλὰ τίνος ἔνεκεν τοῦτο πεποίηκεν; Ἐπειδὴ ἐμῆλλεν ἐν Σαββάτῳ θεραπεύειν, καὶ πολλὰ τοιαῦτα ποιεῖν, ἄ ἔδοκον παρ' αὐτοῖς; ὁ τοῦ νόμου παράδοξος εἶναι· ἵνα μὴ βίβη ὡς ἀντιθεῖος· τίς καὶ ἐξ ἐναντίας ἦσαν τοῦ Πατρὸς ταῦτα ποιεῖν, ἐνεπίθεν τῆς τοιαύτης ὑπονοίας αὐτῶν ποιεῖται τὴν διάρθρωσιν. Οὐ γὰρ ἂν ὁ τοσοῦτον ζῆλον ἐπιδειξάμενος ὑπὲρ τοῦ οἴκου, τῷ τοῦ οἴκου δεσπότη καὶ ἐν αὐτῷ θεραπεύομενον ἐμῆλλεν ἐναντιοῦσθαι. Ἦν μὲν οὖν ἰκανὰ καὶ τὰ πρότερα εἶη, ἐν οἷς κατὰ τὸν νόμον ἔβη, ὀκτεῖται τῆν πρὸς τὸν νομοθέτην αἰδῶ, καὶ ὅτι οὐκ ἀντινομοθετῶν ἦλθεν· ἐπειδὴ δὲ εἰκὸς ἦν ἐκεῖνα λήθῃ παραδοῦσθαι τῷ κρίνῃ β, ὅτε οὐ πᾶσιν ὄντα γνώριμα, διὰ τὸ ἐν οἴκῳ τρέφεσθαι πτωχῇ καὶ εὐτελεῖ, παρόντων πάντων λοιπῶν (καὶ γὰρ πολλοὶ παρήσαν, ἀτε κορτῆς πηλίστον οὐσα). τοῦτο ποιεῖ, καὶ παρακαλεῖσθαι ὁμιλῶν. Ὁὐδὲ γὰρ ἀπὸ τῆς ἐξέβαλεν, ἀλλὰ καὶ τὰς τραπέζας ἀνέτρεψε, [134] καὶ τὸ ἀργυροῦν ἐξέχεε, διδοὺς αὐτοῖς ἐκ τοῦτων λογιζοσάσι, ὅτι οὐκ ἂν ὁ εἰς κινδύνου βίβηται ἐαυτὸν ὑπὲρ τῆς εὐκοσμίας τοῦ οἴκου, τοῦ δεσπότη οἱ τοῦ οἴκου κατεφρόνησεν ἂν. Εἰ γὰρ ὑποκρινόμενος ταῦτα ἐποίησε, παρανείσαι ἐχρῆν μόνον· ἐδ δὲ καὶ εἰς κινδύνου καταστήσει, πᾶν τοιμηρόν. Οὐδὲ γὰρ δὲ τυχὸν ἦν κ, καὶ θυμῶ τοσοῦτον ἀγοραῖων ἐαυτὸν ἐκεῖσθαι, καὶ δῆμον πολλῆς γέμοντα ἀλογίας κατῆλθον ἀνθρώπων καθ' ἐαυτοῦ παροξύναι ὑβρίζοντα, ζημιώοντα· οὐχ ὑποκρινόμενον ἦν, ἀλλὰ πάντα αἰρουμένην πᾶθῃ, ὑπὲρ τῆς εὐθεμίας τοῦ οἴκου. Αἰά τοῦτο οὐδὲ ἐκ ἄν ποιεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκ ἄν λέγει, δεικνύναι τὴν πρὸς αὐτὸν συμφωνίαν· οὐδὲ γὰρ εἶπε, Τὸν οἶκον τὸν ἄγιον, ἀλλὰ, Τὸν οἶκον τοῦ Πατρὸς μου. Ἔως καὶ Πατέρα καλεῖ, καὶ οὐκ ἐργάζονται· φωνοτὰ γὰρ ἀπὸ τῆς αὐτοῦ λέγειν. Ἐπειδὴ δὲ προῖον τραντέρων ἐφθίγγετο, ὅς ἐκείνην παραστήσας τὴν δεικνύναι τὴν ἐσότητος, ποῖε ἀγριανοῦσαι. Τὸν ἐκείνοις; Τὸ σημείον δεκνύντες ἡμῖν, φησὶν, ἐστι ταῦτα ποιεῖς; Ὁ τῆς ἐκείνης ε. Sic quosque rod. 705, omisso Iamen Iustor. a Accessit κέχρηται ε Sav. et Savi. plurimū et rari, melius. b Sic pro αὐτόν scriptum Iussu auctoribus. EDIT. c Sic idem, melius quom Moutl. et rari. EDIT. d Sic Savi. et codl. 705, 706. Moutl. et rari. EDIT. e Sic Savi. pro eo quod legelatur τῷ δεσπότη. EDIT. f Savil. cum codl. 705, 706 κατῆλθον (οὐδὲ γὰρ τ. ἦν). Mss. alii aliam efferunt lectionem

μηνίας! Σημείον γὰρ χρεῖα ἦν, ὥστε τὰ κακῶς γνωσμένα παύσαι, καὶ τὸν οἶκον ἀπαλλάξει τῶσαυτῆς αἰσχύνῃς; τὸ δὲ ζῆλον τοούτων σημείον ἀρετῆς ἦν; Οἱ γοῦν ἐγνώμονες καὶ ἐνταυθὲν εἰδικοῦντο. Καὶ γὰρ ἐμνήσθησαν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ τότε, φησὶν, ὅτι ἔστι γεγραμμένον· Ὁ ζῆλος τοῦ οἴκου σου κατεργασθήσεται ἡμῶν. Ἄλλ' οὐκ ἐκείναι τῆς προφητείας ἐμνήσθησαν, ἀλλὰ, **Τι σημείον θεοκρίτους ἡμῶν;** ὅταν, ἅμα μὲν ὑπὲρ τῆς αἰσχροκαρδίας τῆς ἑαυτῶν ἀλογούντες ἐκκοκτρομένης, καὶ προσδοκούντες ταύτη κωλύειν αὐτὸν, καὶ ἐκκαλεσασθαι· εἰς θαύμα βουλόμηναι, καὶ ἐπισκῆψαι τοὺς γινόμενους. διὰ τοῦτο οὐδὲ δίδωσι αὐτοὺς σημείον. Ἐπὶ καὶ πρότερον προσελοῦσαι καὶ αἰτοῦσαι, τὸ αὐτὸ ἀπεκρίθη· **Γενεὰ ποτηρὰ καὶ μοιχαλις σημείον ἐπιζητεῖ, καὶ σημείον οὐ δοθήσεται αὐτῇ, εἰ μὴ τὸ σημείον Ἰωῦνᾶ.** Ἄλλὰ τότε μὲν σαφέστερον, νῦν δὲ ἀινγματωδέστερον. Ποιεὶ δὲ τοῦτο διὰ τὴν ἐσχάτην αὐτῶν ἀναίτησίαν. Οὐ γὰρ ἂν ὀ μὴ αἰτούμεντες προλαβόντων ἢ καὶ σημεῖα δεῖναι, οὕτως αἰτούμεντες ἂν ἀπεκρίθη, εἰ μὴ τὴν διάδικον αὐτῶν εἶδος ποιητῶν οὖσαν καὶ δουρῶν, καὶ ὑπολογὸν αὐτῶν τὴν πορείαν. Αὐτὸ γὰρ εὐθέως τὸ ἐρώτημα ἐνόησον ὅσως κακίας μεσῶν ἦν. Ἄσιν γὰρ αὐτὸν ἀποδέσθαι τῆς σπουδῆς, καὶ τοῦ ζήλου, εἶον ἐκπλαγῆναι, οὗ τὸσαῦτον τοῦ οἴκου ποιεῖται πρόνοιαν, οἱ δὲ ἐγκαλοῦσι, καταπέλεις ἐξείναι λόγιους, λύειν δὲ τὴν καπηλείαν οὐκ ἐξῆν εἶναι, ἂν μὴ σημείον τι ἐπιδείξονται. Τί οὖν ὁ Χριστός; **Ἀύσατε τὸν ναὸν τοῦτο, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν.** Πολλὰ τοιαῦτα φησὶν, τοὺς μὲν τότε ἀκούουσιν οὐκ ὄντα ὄψασθαι, τοὺς δὲ μετὰ ταῦτα, ἐσόμενα. Τίνος δὲ ἕνεκεν τοῦτο ποιεῖ; Ἦνα δεσπῆθῃ προσιδῶς ἄσθενες τὰ μετὰ ταῦτα, ὅταν ἐξέλθῃ καὶ τῆς προβήσεως τὸ τέλος· ὃ δὴ καὶ ἐπὶ τῆς προφητείας ταύτης γέγονεν. Ὅτε γὰρ, φησὶν, ἠγήρηθ' ἐκ νεκρῶν, τότε ἐμνήσθησαν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ὅτι τοῦτο ἔλεγε· καὶ ἐπίστειναν τῇ Γραφῇ, καὶ τῷ λόγῳ ἢ ἔπειρ ὁ Ἰησοῦς. [135] Ὅτε δὲ ἐλέγετο, οἱ μὲν ἠγοροῦντο τι ποῦ ἂν εἴη τὸ εἰρημένον, οἱ δὲ ἀμφεβαλλόν, λέγοντες· **Τεσσαράκοντα καὶ ἑξήκοντα ἡμέρας ὄνομα ἵερός οἴκος, καὶ οὗ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερθεὶς αὐτός;** Τεσσαράκοντα δὲ καὶ ἑξ ἑτῆ ἔλεγον, τὴν ὑπερῶν οἰκοδομὴν διολύοντες· γὰρ πρότερα εἰς εἰκοσὶν ἔτων ἀπηρεσίῃα ὁ χρῖνος.

γ. Τίνος οὐδ' ἕνεκεν οὐκ ἔλυσε τὸ αἶνγμα, καὶ εἶπεν, ὅτι οὐ περὶ τοῦ ναοῦ λέγω τοῦτου, ἀλλὰ περὶ τῆς σαρκὸς τῆς ἐμῆς, ἀλλ' ὁ μὲν εὐαγγελιστῆς ὕστερον γράφων τὸ Εὐαγγέλιον, ἐρημνύει τὸ εἰρημένον, αὐτοὺς δὲ εἰσάγει τότε; Τίνος οὖν ἕνεκεν εἰσάγει; Ὅτι οὐκ ἂν τὸν λόγον ἐδέξαντο. Εἰ γὰρ μετὰ οἱ μαθητὰ ἔκαλον πως συνίεναι τὸ λεγθὲν ἦσαν, πολλῶ μᾶλλον οἱ ὄφλοι. Ὅτε γὰρ, φησὶν, ἀνάστη ὁ Ἰησοῦς ἐκ τῶν νεκρῶν, τότε ἐμνήσθησαν καὶ ἐπίστειναν αὐτῶν λόγῳ καὶ τῇ Γραφῇ. Ἄσιν γὰρ ἦν αὐτοῖς τὰ προϊστάμενα ἢ τῶν; Ἐν μὲν τὸ τῆς ἀναστάσεως, ἕτερον δὲ τὸ τοῦτο μετῶν, εἰ θεὸς ἦν ὁ ἔνδον οἰκῶν ἄπειρ ἀμφοτέρω ἠνέστο ἐπιών· **Ἀύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν**· ὅπερ καὶ ὁ Παῦλος οὐ μικρὸν εἶνα σημείον φησι θεότητος, οὕτως λέγων· **Τοῦ ὀρασθέντος Ἰοῦ Θεοῦ ἐν δυνάμει κατὰ Πνεῦμα ἀρρωσίου ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.** Διὰ δὲ καὶ ἐκεῖ καὶ ἐνταῦθα τοῦτο δίδωσι σημείον, καὶ πανταχοῦ, νῦν μὲν λέγων, Ὅταν

* Ἄμα δὲ καὶ ἐκ. αὐτόν Savil. ἢ ἐκ ὅκ. αὐτόν cod. 703, ἢ καὶ ἐκ. αὐτόν cod. 706, γὰρ παύσεται αὐτὸ δὲ καὶ προσδοκῶντες. ὁ Quilman προσεμμένον. Mox Savil. et codd. 703, 706 αὐτόν post ὀπουλοσ οmlittunt. * Quilman προτέρα εἰσάγειται ἢ. ὁ προσιδῶντα Savil. et cod. 706.

ὄφωθ' ἢ, καὶ Ὅταν ὄφωσθε τὸν Ἰῶν τὸν ἀνθρώπου, τότε γνώσεσθε δεῖ ἐγὼ εἶμι· νῦν δὲ, Ὁ δοθήσεται ὑμῖν σημείον, εἰ μὴ τὸ σημείον Ἰωῦνᾶ· καὶ ἐνταῦθα πάλιν· Ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν; Ὅτι τοῦτο μάλιστα ἦν τὸ εἰκονοῦν ὅτι ὄντα ἀνθρώπων ψῆλον, τὸ ἐνηθῆναι κατὰ τὸ θανάτου στήσαι τρόπων, τὸ τὴν τυραννίδα αὐτοῦ τὴν μακρῶν, καὶ τὸν χαλεπὸν καταλήσει πῦλον οὕτω ταχέως. διὰ τοῦτο φησὶ, **Τότε εἰσεσθε. Τότε**· τότε; Ὅταν ἀνασταῖ; ἐπιστάμενος τῆν οἰκονομίαν, τότε εἰσεσθε; ὅτι καὶ ταῦτα ὡς; θεὸς καὶ Θεοῦ Ἰῶδ; γνήσιος ἰσοῦτος, ἐκδικῶν τῆν εἰς τὸν Πατέρα ὕβριν. Τί δὴ ἔστω ἐκ οὐκ εἶπε καὶ ποιῶν σημείον χρεῖα πρῶ; τὸ πάσαι τὸ γινόμενον κακῶς, ἀλλ' ἐπιγγηλαστοῦ δώσειν σημείον; Ὅτι ἐκείνῳ μὲν ἂν αὐτοὺς πᾶσι παρέχων, ταύτῃ δὲ μᾶλλον κατέπληξεν. Ἄλλ' ὅμως οὐδὲν πρὸς τοῦτο εἶπον· καὶ γὰρ ἐξῆν αὐτοὺς ἄπιστον λέγειν, καὶ οὐδὲ ἐρωτῆσαι ἠνεύχον, ἀλλ' ὡς ἀδύνατον ἐν παρῶτερῳ. Εἰ δὲ νῦν εἶχον, εἰ καὶ τότε ἄπιστον ἐξῆν αὐτοῖς εἶναι, ὅτι τὰ πολλὰ εἴποιος σημεῖα, τότε ἀν προσελθόντες ἠρώτησαν, τότε ἀν ἠξίωσαν τὴν ἄπορῶν αὐτοῖς λυθῆναι· ἀλλ' ἀνόητοι ὄντες, τοὺς μὲν οὐδ' ὄλως προσεῖχον τῶν λεγομένων, τὰ δὲ μετὰ ποιητῆς ἦκουον διανοίας. διὰ καὶ ὁ Χριστὸς ἀινγματωδῶς πρὸς αὐτοὺς ἐφθέγγετο.

Ἄλλὰ τὸ ζητούμενον ἐκείνῳ ἐστὶ· Πῶς οἱ μαθητὰ οὐκ ἠδῶσαν*, ὅτι δεῖ αὐτὸν ἐκ τῶν νεκρῶν ἀναστῆναι; Ὅτι ὅπου τῆς τοῦ Πνεύματος ἦσαν καταξίωθητες χάριτος; Διὰ συνέχως τοὺς περὶ ἀναστάσεως [136] ἀκούοντες λόγους, οὐδὲν συνίεναι, ἀλλὰ δειλοῦντο καθ' ἑαυτούς, τί ποτε τοῦτο ἐστὶ. Καὶ γὰρ πολλὸ ἔχον κατὰ παράδοξον ἦν τὸ λεγόμενον, τὸ ἑαυτὸν τινα δύνασθαι ἀνίστασθαι, καὶ ἀνίστασθαι οὕτως. διὰ τοῦτο καὶ Πέτρος; ἐπεκρίθη, ἐπειθὶ εἶδος εἶδος περὶ ἀναστάσεως, εἶλεν· Ἰδέω σοι. Καὶ οὐδὲ ὁ Χριστὸς πρὸς τοῦ πράγματι αὐτοὺς ἀπακάλυψε τοῦτο σαφῶς, ἵνα μὴ σκανδαλισθῶσιν ἐν ἀρχῇ διαπιστοῦντες; τῷ λεγομένῳ διὰ τὸ πολλὸν παράδοξον, καὶ μηδέπω σαφῶς αὐτὸν εἰδέναι ὅσως ἐστίν. Τοὺς μὲν γὰρ διὰ τῶν πραγμάτων βωμῶντες οὐδέτις ἂν διαπιστώσει· τοὺς δὲ διὰ τῶν λόγων λεγομένους εἶδος ἦν τινὰς διαπιστεῖν. διὰ τοῦτο ἐκ πρώτης εἴσαε συγκεκαλυμμένον εἶναι τὸν λόγον. Ὅτε δὲ διὰ τῆς πέρας πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἤγαγε τὰ εἰρημένα, τότε λοιπὸν ἔδωκε καὶ τὸν ἐπιών τὴν σύνεσιν, καὶ τοσαύτην τοῦ Πνεύματος τὴν χάριν, ὥστε ἀπρόσθι πάντα ἀπολαβεῖν. Ἐκείνῳ γὰρ, φησὶν, ἀνεμνήσθη ἐμὰς πάντα. Οἱ γὰρ καὶ τὴν φωνὴν αὐτῶν αἰδῶ ἐν μὲ μόνον ἐκβαλόντες ἐσπίρα, καὶ φωνήντες, καὶ οὐδὲ ἴδον αὐτὸν φασκόντες, σχολῆ γ' ἂν τῶν ἐν παντὶ τῷ χρόνῳ γινόμενων τε καὶ λεγθέντων ἐμνησκόμεσαν, εἰ μὴ πολλὰς ἀπλήσαν τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος. Καὶ ἐπὶ παρὰ τὸν Πνεῦματος, φησὶν, ἀκούσεσθαι ἐμελλον, τίς χρεῖα ἦν συγγίνεσθαι αὐτοῦς τῷ Χριστῷ, μάλιστα τῷ κατέγειν τὰ λεγόμενα; Ὅτι οὐκ εἰβίβασι τοῦ Πνεύματος, ἀλλ' ἀνεμνήσθησαν ἢ προλαβῶν ὁ Χριστὸς εἶπεν. οὐ μικρὸν δὲ εἰς τὴν δόξαν συντελεῖ τοῦ Χριστοῦ τὸ παραπισμῶθῆναι εἰς τὴν μνήμην τῶν ἢ λεγθέντων αὐτοῖς. Παρὰ μὲν οὖν τὴν ἀρχὴν τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος ἐγένετο τὸ ἐπισπῆθῆναι τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν οὕτω βασιλῆ καὶ πολλῶν ὕστερον δὲ τῆς ἑαυτῶν ἀρετῆς, τὸ κατασεῖν τὴν δουρίαν. Βλον γὰρ ἐπέδειξαν λαμπρῶν, καὶ πολλῶν τὴν σοφίαν, καὶ μεγάλους τοὺς πόρους, καὶ καταεγέλασιν μὲν τῆς παρούσης ζωῆς, οὐδὲν δὲ ἠγῆσαν τοὺς ἀνθρώπων, ἀλλὰ ἀντίστοιχον πάντων ἐγένετο, καὶ καθάπερ τινὲς ἀετοὶ κοῦφοι ἀνέτηλάν περὶ ἄστρον, διὰ τῶν ἔργων πρὸς αὐτοὺς ἀπεβίβαντο ἢ τὸν οὐρανόν, καὶ διὰ τούτων ἔσχον τὸν Πνεῦμα τὴν χάριν ἀπρόσθι. Τούτους; τοὺς καὶ ἡμεῖς μιμησώμεθα, καὶ μὴ σβᾶ-

* Merol. εὐεχόμενοι. ἢ Ἄλλ' ἐπὶ μνήμῃ τῶν. Paulo post. Savil. et nss. multi ἐγένετο τὸ ἐπισπῆθῆναι. Boisins legent. pntat ἐπισπῆθῆναι. ἢ Ἀπρόσθι Savil. et codd. 703, 706.

tunc clarius; nunc autem magis ænigmatice. Illud autem agit ob extremam illorum insaniam. Neque enim ille qui non petentes præveniebat et signa dabat, petentes repulisset, nisi illos prava et dolosa mente fuisse scivisset. Nam vel ipsa interrogatio quanta nequitia plena esset, consideres velim. Cum enim oportuisset ejus studium ac zelum approbare, atque obtempescere, quod talem domus curam gereret; illi accusant, ac vendere sibi licere contendunt, neque licere sibi a vendendo desistere, nisi ipsi aigam ostendat. Quid ergo Christus? 19. *Nisi templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud.* Multa hujusmodi loquitur, quæ audientibus sint obscura, sed post futuris clara. Cur hoc? Ut cum rei prædictæ finis adveniret, probaretur ipsum jam olim id præscivisse; quod in hac prophetia accidit. Nam ait: 22. *Cum resurrexisset a mortuis, recordati suat discipuli ejus quia hoc dicebat: et crediderant Scripturæ et sermone quem dixit Jesus.* Cum hæc dicerentur, alii dubitabant quandonam id eventurum esset, alii contentebant dicentes: 20. *Quadraginta sex annis ædificatum est templum hoc, et tu in tribus diebus excitabis illud?* Quadraginta sex annis dicentes, postremam templi constructionem significant; prior enim viginti annis absoluta fuit.

5. Cur ergo ænigma illud non solvit, neque dixit: Non de hoc templo loquor, sed de carne mea; verum evangelista, diu postea scribens evangelium, dictum illud explicavit, ille vero tacuit? Quare? Quia verbis ejus fidem non habuissent. Si enim ne quidem discipuli poterant tunc intelligere, multo minus turbæ. *Cum surrexisset, inquit, Jesus a mortuis, tunc recordati sunt, et crediderunt sermoni et Scripturæ.* Duo enim ipsis tunc proponebantur, resurrectio, et, quod næzus erat, num Deus esset is qui intus habitabat; quæ ambo subindicavit dicens: *Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud:* quod Paulus dicit non parvum esse divinitatis signum, his verbis: *Qui prædicatorum est Filius Dei in virtute secundum Spiritum sanctificationis, ex resurrectione mortuorum Jesu Christi (Rom. 1. 4).* Cur et illic et hic et ubique hoc signum dat, modo dicens, *Cum exaltatus fuero*; et, *Cum exaltaveritis Filium hominis, tunc cognoscetis quia ego sum (Joan. 12. 32. et 8. 28)*; modo autem, *Et signum non dabitur vobis, nisi signum Jonæ (Matth. 12. 39)*; atque hic rursum, *In tribus diebus excitabo illud?* Quia hoc maxime argumento ostendebatur ipsum non esse purum hominem, quod posset adversus mortem tropæum erigere, ac diuturnam illius tyrannidem difficileque bellum illud tam cito solvere. Ideo ait, *Tunc scietis. Tunc*, quandonam? Cum postquam resurrexero, attraham totum orbem, tunc scietis me ut Deum et verum Dei Filium id fecisse, ad ulciscendam Patri illatum contumeliam. Cur autem non dicit, quibus opus esset signis, ad male factum tollendum, sed se signum daturum esse pollicitus est? Quia sic illos magis irritasset; hoc autem modo magis exterruit. Attamen nihil ad hoc responderunt: videbatur enim illis incredibile quidpiam dicere, nec ultra interro-

gare valuerunt; et quasi res fieri non posset, misam illam fecerunt. Quod si mente valuissent, etiamsi illud incredibile videretur esse, postquam multa signa fecerat, tunc interrogasset illum, tunc precati fuissent ut illorum dubitationem solveret; sed insani cum essent, aliis dictis ne minimum quidem attenderant: alia vero cum mala mente audiebant. Ideoque Christus ænigmatice ipsis loquebatur.

Cur Christus non nisi ænigmatice discipulis de sua futura resurrectione locutus fuerit. Apostolorum virtus quanta. Eleemosyna commendatur. — Sed quod jam quaeritur, hoc est, cur discipuli non noverint ipsum a mortuis resurrecturum esse? Quia nondum Spiritus gratia dignati fuerant. Quapropter de resurrectione frequenter audientes, nihil intelligebant: sed cogitabant intra se quid hoc esset. Nam stupendum et inexpectatum erat, quod dicebatur, quod nempe quispiam sese posset resuscitare, atque illo modo resuscitari. Ideo Petrus increpatus fuit, quod cum nihil nosset de resurrectione, diceret: *Propitius esto tibi (Matth. 16. 22).* Neque Christus ante rem ipsam hoc illis revelavit, ne illis offendiculo esset, qui initio vix fidem habebant iis quæ dicebantur, quod ea admodum inexpectata essent, neque clare scirent quis esset Jesus. Iis enim quæ operibus ipsis clare comprobantur, nemo fidem negaverit; illis vero quæ verbis solum proferebantur, verisimile erat quosdam fidem esse negaturos. Idcirco sinebat initio rem occultam manere. Cum autem experimento dicta sua vera comprobabat, tunc verborum dabat intelligentiam, tantamque Spiritus gratiam, ut confestim omnia acciperent. *Ille enim, inquit, vobis commemorabit omnia.* Nam qui conceptam de illo reverentiam, una vespera deposuerunt, ac fugerunt, qui se dicebant non nosse illum, vix omnium quæ multo tempore facta dictaque fuerant, recordati fuissent, nisi magnum consequuti fuissent Spiritus gratiam. Si vero, inquit, a Spiritu auditori erant, quid opus erat illos cum Christo versari, non intellecturos ea quæ dicebantur? Quoriam Spiritus non docuit, sed in memoriam revocavit ea quæ Christus dixerat. Non parum autem ad gloriam Christi conferebat, quod Spiritus mitteretur ad renovandam dictorum suorum memoriam. Initio quidem ex Dei beneficio fuit, quod Spiritus gratis involaret, ita copiosa et ampla; deinde eorum virtutis fuit, quod donum tantum tantum decebant, multamque sapientiam exhibebant, laboresque magnos: vitam presentem contemnebant, humana nihil pendebant, sed superiores omnibus fuere; ac aicut aquila leves in altum volantes, operibus ad ipsum cælum pertinebant, perque opera iugentem Spiritus gratiam obtinebant. Hos itaque nos quoque imitemur: ne exstinguamus lampades nostras, sed lucidas per eleemosynam reddamus. Hujusce ignis lumen ita servatur. Colligamus igitur oleum in vasis, dum vivimus. Neque enim post discessum hunc nostrum possumus illud emere, nec aliunde accipere, nisi per manus pauperum. Illud, inquam, hinc abunde colligamus, si vultimus cum sponso iugredi: sin mi-

nus, extra thalium necessario roanebimus. Impossibile enim, impossibile, inquam, est, etiamsi mille bona edamus opera, sine elemosyna ad regni limina ingredi. Ideo illam admodum liberaliter exhibeamus,

ut ineffabilibus fruamur bonis, quæ utinam nos omnes consequamur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et imperium ubique, nunc et semper, et in secula sæculorum. Amen.

HOMILIA XXIV.

23. *Cum autem esset Jerosolymis in Pascha in die festo, multi crediderunt in eum.*

1. Tunc ex hominibus illis alii quidem in errore perstabant, alii veritatem amplexabantur; verum ex his nonnulli brevi tantum retinebant illam, et ab ea demum excidebant. Hos Christus subindicavit, quando ipsos seminibus comparavit, quæ non profundas mitterent radices, sed eas in superficie terræ ponerent, quos cito perire dixit. Hos quoque hic commemorat evangelista cum ait: *Cum autem esset Jerosolymis in Pascha in die festo, multi crediderunt in eum, videntes ejus signa quæ faciebat.* 24. *Ipsæ autem Jesus non se credebant eis.* Firmiores erant discipuli, qui non signis tantum, sed etiam doctrina permoti accesserunt. Crassiores quippe signa pertrahabant, ratione præditos prophetiæ et doctrina. Quotquot igitur per doctrinam capti sunt, hi signorum sequacibus firmiores erant; quos et Christus beatos prædicabat his verbis: *Beati qui non viderunt, et crediderunt* (Joan. 20. 29). Quod autem illi non veri essent discipuli, probat id quod subjungitur: *Ipsæ Jesus non se credebant eis.* Quare? *Quia omnia non noverat.* 25. *et quia opus non erat ut quis testimonium perhiberet de homine, ipse enim sciebat quid esset in homine.* Id est, verba non curabat, qui in ipsa corda penetrat et mentes; et cum fervorem illorum temporaneum esse sciret, non fidebat eis ut perfectis discipulis: non omnia ipsis dogmata tradebat, quasi fidem firmiter essent amplexi. Nosse autem ea quæ in corde hominum sunt, illius tantum est, *Qui finxit sigillatim corda* (Psal. 32. 15), nempe solius Dei. Nam *Tu, inquit, cognoscis corda solus* (5. Reg. 8. 39). Non egebat testibus, ut eas quas formaverat mentes cognosceret; ideoque temporaneæ ipsorum fidei non confidebat. Homines quippe, qui neque præsentia neque futura norunt, sæpe dolose accedentibus et paulo post recessuris omnia sine ullo metu dicunt et tradunt. Christus vero non item; nam arcana eorum omnia probe sciebat. Tales nunc sunt multi, qui fidelium quidem nomen habent, sed versatiles et inconstantes sunt. Ideo Christus non se credit eis, sed plurima ipsis occultat. Ut enim nos non amicis quibuslibet, sed veris fidimus; ita et Deus. Audi itaque quid Christus discipulis dicat: *Non jam dico vos servos: vos enim amici mei estis.* Unde, et quare? *Quia omnia, quæ audivi a Patre meo, nota feci vobis* (Joan. 15. 14). Idecirco neque Judæis signa petentibus dabat, quia illi tentantes petebant. Annon ut olim, sic nunc quoque signa petere tentantium est? Nam sunt bodieque qui quærunt ac dicunt, Cur non etiam nunc signa fiunt? Si fidelis es ut esse

debes, si amas Christum ut amare par es, non opus habes signis: hæc enim infidelibus dantur. Cur Judæis, inquit, non data sunt? Data certe sunt: si quando vero petentes non acceperint, illud ideo factum est, quod non ut ab infidelitate liberarentur hæc petiissent, sed ut sese magis in nequitia confirmarent. (Cap. 3) 1. *Et erat homo ex Pharisæis Nicodemus nomine, princeps Judæorum: 2. hic venit ad Jesum nocte.* Hic et in medio Evangelio Christum defendere videtur; ait enim: *Lex nostra neminem judicat, nisi prius audiat ab eo* (Joan. 7. 51). Adversus hunc Judæi indignabantur dicentes: *Interroga et vide quia propheta ex Galilæa non surrexit* (Ibid. v. 52). Post crucem etiam magnam pro Dominici corporis sepultura curam adhibuit. *Venit, inquit, Nicodemus, qui venerat ad Dominum nocte, ferens mixturam unguenti et aloæ quasi libras centum* (Joan. 19. 39). Hic jam nunc bene affectus erat erga Christum, nec tamen quantum par erat, neque eo quo oportebat animo, sed adhuc Judæica imbecillitate detinebatur. Ideo noctu venit, quia interdiu id facere formidabat. Sed benignus Deus eum neque repulit, neque redarguit, nec doctrina sua privavit: verum cum mansuetudine magna ipsum alloquitur, sublimiaque ipsi dogmata aperit; ænigmatica quidem, aperitque tamen. Multo magis enim venia dignus ille erat, quam si qui inaligne illi ipsam agebat. Illi enim omni sunt excusatione indigni; hic vero improbandus quidem erat, sed non tantopere. Cur ergo evangelista nihil tale de illo dixit? Dixit quidem alibi, ex principibus multos in illum credidisse (Joan. 12. 48); sed propter Judæos non illum confessos esse, ne extra synagogam ejicerentur. Hic vero omnia ista per illum noctu aditum subindicavit. Quid ergo ait? *Rabbi, scimus quod a Deo venisti magister: nemo enim potest facere hæc signa quæ tu facis, nisi fuerit Deus cum eo.*

2. Adhuc Nicodemus humi repit, adhuc humanam de Christo sententiam habet, et de illo quasi de propheta loquitur, nihil altum ex signis conjectans. *Scimus, inquit, quod a Deo venisti magister.* Cur ergo noctu et clam venis ad eum qui divina loquitur, quia a Deo venit? cur non cum fiducia loqueris? Verum hoc non dixit Jesus, neque redarguit illum: *Calamum enim conquassatum non confringet, inquit, et lignum fumigans non exstinguet* (Isai. 42. 3. Matth. 12. 20). Idem quoque rursum, *Non contendet, inquit, neque clamabit* (Matth. 12. 19); ac rursum, *Non venit ut iudicem mundum; sed ut salvum faciam mundum* (Joan. 12. 47). *Nemo potest hæc signa facere, quæ tu facis, nisi fuerit Deus cum eo.* Adhuc ille

¹ Alii habent, omnes, loco, omnia.

² Alii, ita et Christus.

³ In savil. legitur, nihil horum dixit Jesus.

θωμεν τὰς λαμπάδας, ἀλλὰ διατηρήσωμεν φαειρὰς * δι' ἐλεημοσύνης. Τούτου τοῦ πυρὸς τὸ φέγγος οὕτω διακρατεῖται. Συνάξωμεν τοίνυν εἰς ἀγγεῖα τὸ ἔλαιον, ἕως ἐνταῦθα ἴσμεν. Οὐδὲ γὰρ ἐστὶ τούτο πρῆσθαι ἀπελθόντας ὁ ἐκεῖ, οὐδὲ ἀλλάξασθαι αὐτὸ λαβεῖν, ἀλλ' ἢ διὰ τῆς τῶν πυρῶν χειρὸς. Συλλέξωμεν τὸν ἔλαιον ἐνταῦθεν ἡδὴ μετὰ πολλῆς; τῆς βασιλείας, εἰ γε βούλομεθα μετὰ τοῦ νυμφίου εἰσελθεῖν· εἰ δὲ μή, ἔξω * Sic Sav. et mss. Mor. φαειρὰς. ὁ Mass. quidam ἀπελθόντα.

ΟΜΙΛΙΑ ΚΑ'.

Ὡς δὲ ἦν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ἐν τῷ Πάσχα ἐν τῇ ἑορτῇ, πολλοὶ ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν.

α'. Τῶν ἀνθρώπων τῶν τότε οἱ μὲν τῇ πλάνῃ προσέειπον, οἱ δὲ τῆς ἀληθείας ἀνείχοντο· ἀλλὰ καὶ τούτων ἦναι πρὸς ἄλλοις ἀνταρμαζωμένοι, πάλιν αὐτῆς ἐξέπιπτον. Τούτους καὶ ὁ Χριστὸς αἰνυτόμενος, σπέρματι παρήλας τοὺς οὐ κατὰ βάθος κειμένους, ἀλλὰ τὰς βίβλας ὑπὲρ τῆς ἐπιφανείας τῆς ἡδὴ ἔχουσιν. οὐκ καὶ ταχέως ἀποκλιθεῖται ἔφη. Τούτους; καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς ἐνταῦθα ἡμῖν ἐδίδωκεν, οὕτω λέγων, ὅτι Ὡς ἦν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ἐν τῷ Πάσχα ἐν τῇ ἑορτῇ, πολλοὶ ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν, θεωροῦντες αὐτοῦ τὰ σημεῖα, ἃ ἐποίει. Αὐτὸς δὲ ὁ Ἰησοῦς οὐκ ἐπίστευεν ἑαυτὸν αὐτοῖς. Ἐκεῖνοι γὰρ ἀκριβεστοί ἦσαν οἱ μαθηταί, ὅσοι μὴ διὰ σημείων κηρύτταν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς ἀποκακίας.

Τοῖς μὲν γὰρ καχυτέρους τὰ σημεῖα ἐφέλικτο, τοὺς δὲ λογικωτέρους αἱ προφητεῖαι καὶ αἱ διδασκαλίαι. Ὅσοι γοῦν ἀπὸ διδασκαλίας καταγέθνησαν, οἵτινες τῶν ἀπὸ σημείων ἦσαν βεβαιότεροι· οὐκ καὶ ὁ Χριστὸς ἱμακάρει λέγων, Μακάριοι οἱ μὴ ἰδόντες, καὶ πιστεύσαντες. Ὅτι δὲ οὐ τῶν γνησίων ἦσαν οὗτοι, δείκνυσσι καὶ ἡ ἀπαγγελίᾳ. Αὐτὸς γὰρ, φησὶν, ὁ Ἰησοῦς οὐκ ἐπίστευεν ἑαυτὸν αὐτοῖς. Διατί; Διὰ τὸ γινώσκαι πάντα *, καὶ οὗτοι οὐ χριστὸν εἶπεν, ἰνα τὴν μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ ἀνθρώπου· αὐτὸς γὰρ ἔφηνασθε τί ἦν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ. Ὁ δὲ λέγει, τοιούτων ἔστιν. Οὐ προσέειπε τὸς ἔχουεν ῥήματα, ταῖς καρδίαις ἐμβατεύων αὐταῖς, καὶ πρὸς τὴν δίκαιον εἰσῶν· καὶ τὴν πρόσκαιρον αὐτῶν θερμότητα εἰδὼς σαφῶς, οὐκ ἐθάβρει· αὐτοὺς ὡς μαθηταί; ἀπρητισμένους, οὐκ ἐνεχειρίζε πάντα τὰ δόγματα αὐτοῖς; ὡς ἡδὴ βεβαίως πιστοὶ γενομένοις. Τὸ δὲ τὸ ἐν τῇ καρδίᾳ τῶν ἀνθρώπων εἰδέναι, τοῦ πλάσαντος κατὰ μόνας τὰς καρδίας ἐστὶ Θεοῦ. Σὺ γὰρ, φησὶν, ἐπίστασαι καρδίας μωτάτους. Οὐδεὶς οὖν τοίνυν μαρτύρων ὡστε τῶν οὐκ ἐμὴν πλάσματων μαθεῖν τὴν δίκαιαν· ὅθεν οὐδὲ ἀπὸ τῆς πρόσκαιρου πίστεως αὐτοῖς ὁ ἐθάβρει. Ἄνθρωποι μὲν γὰρ οὐτε τὰ παρόντα, οὐτε τὰ μέλλοντα εἰδότες, πολλὰς καὶ τοὺς δουλοῦς προσοῦσι, καὶ τοῖς μικρῶν ὑστερον ἀποπιστομένοις, ἀπαντα χωρὶς τινος ὑποστολῆς; καὶ λέγουσι καὶ ἐγχερίζουσιν· ὁ δὲ Χριστὸς οὐχ οὕτως. Ἡμεῖς γὰρ αὐτῶν τὰ ἀπόρρητα πάντα σαφῶς. Τοιούτοις πολλοὶ καὶ νῦν εἰσι, τὸ μὲν τῆς πίστεως ἔνομα [138] ἔχοντες, εὐρίπιστα δὲ καὶ εὐάγιοι. Διὰ τοῦτο οὐδὲ νῦν ὁ Χριστὸς· ἰαυτὸν ἱμακάρει, ἀλλὰ τὰ πλείονα ἀποκρύπτειται. Καθάπερ γὰρ ἡμεῖς οὐ τοὺς ἀπλῶς φίλους, ἀλλὰ τοὺς γνωστοὺς θαρρόμεν· οὕτω καὶ ὁ Θεός· Ἰ. Ἀκουσον γοῦν εἰ φησι τοὺς μαθηταῖς ὁ Χριστὸς· Οὐκ εἰσι ὁμῶς λέγω δούλους· ὁμῶς γὰρ φίλοι μου ἐστέ. Πῶθεν, καὶ διατί; Ὅτι πάντα, ὅσα ἤκουσα παρὰ τοῦ Πατρὸς, ἀπεκάλυψα ὁμῶν. Διὰ τοῦτο οὐδὲ τοὺς Ἰου-

μένειν τοῦ νυμφῶνος ἀνάγκη. Ἀμήχανον γὰρ, ἀμήχανον, κἂν μυρία κατορθώσωμεν ἀγαθὰ, τῆς ἐλεημοσύνης χωρὶς ἐπιθεῖναι τῶν τῆς βασιλείας προθύρων. Διὸ μετὰ πολλῆς ταύτην ἐπιδειχόμεθα [137] τῆς βασιλείας, ὥστε ἀπολαῖσαι τῶν ἀπορρήτων ἀγαθῶν, ὧν γένετο πάντας ἡμῶν ἐπιπνεῦμα, γάρητι καὶ φιλοανθρώπιτι τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὡς ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος πάντοτε, καὶ νῦν καὶ αἰ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

δαίσις τὰ σημεῖα εἰδόντες αὐτοῦσιν, οὗτοι περὶζόντες ἦσαν. Ἄρα οὐδὲ τὸ σημεῖα αἰτεῖν, περὶζόντων ἐστὶ καὶ τότε καὶ νῦν· Καὶ γὰρ καὶ νῦν εἰσιν οἱ ζητούντες καὶ λέγοντες· Διατί μὴ καὶ νῦν σημεῖα γίνεταί; Εἰ γὰρ πιστὸς εἶ, ὡς εἶναι χρῆ, καὶ φιλεῖς τὸν Χριστὸν, ὡς φιλεῖν δεῖ, οὐ χρεῖται ἔχεις σημείων· ταῦτα γὰρ τοῖς ἀπίστοις δίδονται. Πῶς οὖν Ἰουδαῖος οὐκ εἰδὼν, φησὶ; Μάλιστα μὲν εἰδὼν· εἰ δὲ ἐστὶν ἔπου καὶ αἰτούντες οὐκ ἔλαβον, ἐπειθὲ οὐκ ὑπὲρ τοῦ τῆς ἀπιστίας ἀπαλλαγῆναι ταῦτα ἦσαν, ἀλλ' ὑπὲρ τὸν μέλλον αὐτῶν βεβαιώσαι τὴν πορνείαν. Καὶ ἦν ἀνθρώπος ἐκ τῶν Φαρισαίων, Νικόδημος ὄνομα αὐτῷ, ἄρχων τῶν Ἰουδαίων· οὗτος ἦλθε πρὸς αὐτὸν νυκτὸς. Οὗτος καὶ ἐν μέσῳ τῷ εὐαγγελίῳ φαίνεται τὸν ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ ποιούμενος λόγον· λέγει γὰρ· Ὁ νόμος ἡμῶν οὐδένα κρίνει, ἐὰν μὴ πρότερον ἀκούσῃ. Πρὸς τοῦτον καὶ Ἰουδαῖοι δυσχερῆναι λέγοντες· Ἐρώτησον καὶ ἴδε οὗτοι προφήτης ἐκ τῆς Γαλιλαίας οὐκ ἔφηγγρασι. Καὶ μετὰ τὸν σταυρὸν δὲ πολλῆς τὴν ἐπιμέλειαν τῆς ταφῆς τοῦ Δεσποτικοῦ σώματος πεποιήται. Ἦλθε γὰρ, φησὶ, καὶ Νικόδημος ὁ ἐλθὼν πρὸς τὸν Κύριον νυκτὸς, γέφυρα μύημα μύρου καὶ ἀλῶος ἑξ ἑλίρας ἕκαστον. Καὶ νῦν δὲ δίκαιτοι μὲν περὶ τὸν Χριστὸν, οὐκ ὡς ἐχρῆν δὲ, οὕτε μετὰ διανοίας τῆς προσκοίτης, ἀλλ' ἐπὶ τῷ τῆς Ἰουδαϊκῆς κατεῖχτο ἀσθενείας. Διὰ τοῦτο καὶ νυκτὸς ἦλθε, διδοῦσιν ἐν ἡμέρᾳ τοῦτο ποιῆσαι. Ἄλλ' ὁ φιλόδημος Θεὸς οὐδὲ οὕτως αὐτὸν ἀπίστον, οὐδὲ διηλέγετο, οὐδὲ τῆς αὐτοῦ διδασκαλίας ἀπιστορήσων, ἀλλὰ καὶ μετὰ πολλῆς αὐτῷ τῆς ἐπιεικείας διαλέγεταί, καὶ δόγματα αὐτῷ παρανοεῖται τὰ σφόδρα ὑψηλὰ, ἀνηματωδῶς μὲν, παρανοεῖται δὲ θυμῶς. Πολλῶν γὰρ μέλλον οὕτως συγγνώμης ἄξιος ἦν τῶν διὰ πορνείαν τοῦτο ποιοῦντων. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ πάσης εἰσὶν ἀπολογίας ἔκτος· οὗτος δὲ καὶ αὐτὸς καταγνώσεως μὲν ὑπέκυβεν ἦν, οὐ μὴν τοσαύτης. Πῶς οὖν ὁ εὐαγγελιστὴς οὐδὲν τοιούτων εἶπε περὶ αὐτοῦ; Εἶπε μὲν οὖν ἀλλαχοῦ, οὗ καὶ ἐκ τῶν ἀρχόντων πολλοὶ ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν διὰ δὲ τῶν Ἰουδαίων οὐκ ὁμολοῦσιν, ἰνα μὴ ἀποσυνάγωγοι γένωνται· ἐνταῦθα δὲ πᾶν διὰ τῆς κατὰ τὴν νύκτα παρουσίας ἠνείκατο. Τί οὖν οὗτος φησι; Ραββί, οἴδαμεν οὗτι ἀπὸ Θεοῦ ἐλήλυθα διδασκαλος· οὐδεὶς γὰρ ταῦτα τὰ σημεῖα δύναται ποιῆσαι, ἃ οὐ ποιεῖς, ἐὰν μὴ ἢ ὁ Θεὸς μετ' αὐτοῦ.

* Savil. et codd. 703, 706 οὐδὲν τοῦτον εἶπεν.

* Alii πάντων. Cod. 706 τὰ πάντα. * Morel. ἐθαβρόμεν.

* Quidam ἐστὶ μόνου Θεοῦ. Alii roulinm variant. * Morel.

αἰώνων. * Morel. νῦν πᾶσι ὁ Χριστός. † Alii καὶ ὁ Χριστός.

φῆσιν, οὐδὲ κρᾶξει· καὶ πάλιν, Οὐκ ἦλθεν Ἰνα κρίνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ' Ἰνα σώσῃ τὸν κόσμον. Οὐδέ τις δύναται ταῦτα τῆ σημεῖα ποιεῖν, ἢ μὴ ἢ ὁ θεὸς μετ' αὐτοῦ. Ἐκείνος μένει ἐπὶ κατὰ τοὺς αἰρετικούς φθέγγεται, ἐνεργῶμενον αὐτὸν καὶ τῆς ἑτέρου βοηθείας δεόμενον ταῦτα πράττειν, ἄπερ ἔπραττε, λέγων. Τί οὖν ὁ Χριστός; Ὅρα συγκαταβάσεις ὑπαρῶν· οὐκ εἶπε μὲν, εἰ Ὁυδὴν δεόμεν τῆς ἑτέρου βοηθείας, ἀλλὰ, Μετ' ἐξουσίας πάντα πράττω· καὶ γὰρ Υἱὸς εἰμι γνήσιος τοῦ θεοῦ, καὶ τῆς αὐτῆς τῶ γεγεννηκότες δυνάμεως· παρητήσατο δὲ τῶς διὰ τὸ πρόπαντες εἶναι τὸ ἀκούοντι. Ὑπερ γὰρ αἰεὶ λέγω, τοῦτο καὶ νῦν ἱρῶ, ἐπὶ τὸ σπουδαζόμενον ἦν τῷ Χριστῷ οὐχ οὕτω τῶς τῶν ἄλλων ἐκκαλούμεν τὴν αὐτοῦ, ὡς τὸ πῆσαι ἐπὶ οὐδὲν ἐξ ἐναντίας ἔπραττε τῷ Πατρὶ. Διὰ τοῦτο ἐν μὲν τοῖς ῥήμασι πολλὰ καὶ μετριάζων φαίνεται, ἐν δὲ τοῖς πράγμασι οὐχ οὕτω ποῖν. Ὅταν γὰρ θαυματουργῆ, μετ' ἐξουσίας πάντα ποιεῖ, λέγων· Θέλω, καθαρῶσθητι. Ταλῶθ', ἀνάσθητι. Ἐκτεινον τὴν χεῖρα. Ἀφῆρται σοι αἱ ἀμαρτίαι. Σῶμα, περιμωσο. Ἄρον τὸν κρᾶσσαν σου, καὶ ὕψαι εἰς τὸν οὐρανόν σου. Σοὶ λέγω, τὸ ποτηρὸν διαμόνον, ἐξελεύθω ἀπ' αὐτοῦ. Γενηθήτω σοι ὡς θέλεις. Ἄν τις ἑμὲ εἰπῇ εἰ, ἄρειτε, εἰ Ὁ Κύριος αὐτοῦ χρεῖαν ἔχει. Σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσθῃ ἐν τῷ παραδείσῳ. Ἦκούσατε εἰς ἀπόβηθ τοῖς ὄρχαλοι, Ὁ φρονεῖσιν· ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, ἐπὶ ὁ ἄρτιζόμενος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ εἰκῆ, ἐνοχος ἔσται τῇ κρίσει. Δεῖτε οὐρανόν μου, καὶ ποιήσω ὑμᾶς αἰεὶς ἀνθρώπων. Καὶ πανταχοῦ πολλὴν ὀρώμεν τὴν ἀβυσθίαν αὐτοῦ ὄσαν. Ἐν μὲν γὰρ τοῖς πράγμασι οὐδεὶς ἀν ἐπιλάθων τῶν γενομένων. Πῶς γὰρ; Εἰ μὲν γὰρ μὴ ἐξήει τὰ λεγόμενα, μὴδὲ τέλος ἐλάμβανεν ὅσον ἐκείλευεν, εἶχεν ἂν τις εἰπεῖν ἐκείνων, ἐπὶ ἀπονοίας ἦν τὰ ἐπιτάγματα· ἐπειδὴ δὲ ἐξέβαινε, καὶ ἀκοντας αὐτοῦς ἐπιστόμιζεν ἢ τοῦ τελείου τῶν γενομένων ἀλήθεια. Ἐπὶ δὲ τῶν λόγων ἤδονατο πολλὰκις, κατὰ τὴν αὐτὴν ἀναστυλιαν, ἀπόνοιας ἐπισχεῖται αὐτῷ.

Ὁ καὶ ἐπὶ τοῦ Νικοδήμου νῦν, φανερώς μὲν οὐδὲν ὀφῆλον φθέγγεται, αἰνιγματώδως δὲ αὐτὸν ἀνάγει τῆς ταπεινότητος, διδασκῶν ἐπὶ ἀτάκτως αὐτὸς ἐστὶν αὐτῷ εἰς τὴν τῶν θαυμάτων ἐπίδειξιν. Τέλειον γὰρ αὐτὸν ἐγέννησεν ὁ Πατὴρ, καὶ αὐτακοῦντα αὐτῷ, καὶ οὐδὲν ἀτέλει ἔχοντα. Ἄλλ' ἵσμεν δὲ πῶς αὐτὸ τοῦτο κατασκευάζει· Ἐπὶν ἐκείνου· Παῖδι, οἰδομεν δὲ ἀπὸ θεοῦ ἐληλυθας διδασκαλος, καὶ εἰς οὐδέ τις δύναται ποιεῖν ὁ σὺ ποιεῖς, ἢ μὴ ἢ ὁ θεὸς μετ' αὐτοῦ. Ἐνόμισα μεγάλα τινὰ εἰρηκέναι, ταῦτα εἰρηκένος περὶ τοῦ Χριστοῦ. Τί οὖν ὁ Χριστός; Ἀσκίους ἐπὶ οὐδὲ τῶν προθύμων τῆς προσηκούσης γνώσεως ἐπίθη, οὐδὲ ἐν τοῖς προτυλαίοις ἔσθῃ, ἀλλ' ἔξω πῶς τῆς βασιλείας πλανᾷται [ἐπὶ, καὶ αὐτός, καὶ ὅστις ἐν ἑτέροις ταῦτα λέγει, [140] καὶ οὐδέποτε ὁ πρὸς τὴν ἀλήθειαν παρεκκλίβῃ γνώσιν, ὁ ταύτην περὶ τοῦ Μονογενοῦς ἔχων τὸν δόξαν· εἰ φησιν; Ἀμῆν, ἀμῆν λέγω σοι, ἢ μὴ μὴ τῆς γεννηθῆ ἄνωθεν, οὐ δύναται ἰδεῖν τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ· τοῦτ' ἐστίν, Ἐάν σὺ μὴ γεννηθῆς ἄνωθεν, καὶ τὴν τῶν δογμάτων παραλάβῃ; ἀρτίειαν, ἔξω πῶς πλανᾷσαι, καὶ πόρρω τῆς βασιλείας εἰ τῶν οὐρανῶν. Ἄλλ' οὕτω μὲν σαφῶς ὁ φησιν· Ἰνα δὲ ἀνεπαχθέστερον ποιῆσθ τὸν λόγον, οὐ πρὸς αὐτὸν ἀποτεινεται φανερώς, ἀλλ' ἀορίτως λέγει· Ἐάν μὴ τῆς γεννηθῆ· μονογενῆ λέγων, ἐπὶ Κἄν σὺ, κἂν ὅστις ἄνθρωπος ἦ τοιαῦτα περὶ ἐμοῦ δεξάμενος, ἔξω

πῶς τῆς βασιλείας ἐστίν· ἐπὶ εἰ μὴ τοῦτο βουλόμενος κατασκευάσαι ταῦτα ἔλεγε, καὶ ἀνάμνηστος πρὸς τὰ εἰρηκέναι ἢ ἀπόκρισιν φησιν. Ἰουδαῖοι μὲν οὖν εἰ ταῦτα ἤκουσαν, καταγελάσαντες ἀνεχώρησαν ἀν· οὕτως δὲ καὶ ἐν τούτῳ τῷ φιλομαθῆς ὁ δεικνύει. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἀσαφῶς πολλὰ φθέγγεται ὁ Χριστός, πρὸς τὴν ἰρῶτησιν τοὺς ἀκούοντας διαναστῆσαι βουλόμενος, καὶ προσεκτικωτέρως ἐργασθῆναι. Τὸ μὲν γὰρ σαφῶς λεχθὲν, πολλὰκις καὶ παρατρέχει τὸν ἀκρατήν· τὸ δὲ ἀσαφῶς περιεργότερον αὐτὸν ποιεῖ καὶ σπουδαῖον. Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· Ἐάν μὴ γεννηθῆς ἄνωθεν, ἢ μὴ μετὰ σπινθῆρος πνεύματος τοῦ διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας, οὐ δύνασαι περὶ ἐμοῦ δεῖξαν λαθεῖν τὴν προήκουσαν. Αὕτη γὰρ οὐ πνευματικὴ ἢ ὄρα, ἀλλὰ ψυχικὴ ἔστι. Ἄλλ' οὕτω μὲν οὐκ εἶπε παρατιτούμενος αὐτὸν πλῆξαι, τὰ παρ' αὐτοῦ συνεινεγκόντα καὶ ὅσον ἔγγυρθε φθεγγόμενος, ἀνάγει δὲ ἀνοσηκῶς ἐπὶ τὴν μελίκον γνώσιν αὐτοῦ, λέγων· Ἐάν μὴ τῆς γεννηθῆ ἄνωθεν. Τὸ ἄνωθεν ἐνταῦθα, οἰ μὲν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ φασιν, οἰ δὲ ἐξ ἀρχῆς. Τὸν γὰρ μὴ οὕτω γεννηθέντα, οὐ δυνατὸν ἰδεῖν, φησὶ, τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ· αὐτὸν ἐνταῦθα δεικνύει, καὶ ἔδῃλον ἐπὶ οὐ τοῦτο ἐπὶ τὸ ὄρωμενον μόνον, ἀλλ' ἑτέρον ἡμῖν ὀφθαλμὸν δεῖ, ὥστε ἰδεῖν τὸν Χριστόν. Ταῦτα ἀκούσας ὁ Νικοδήμος, φησὶν· Πῶς δύναται ἄνθρωπος γεννηθῆναι ἄνωθεν; Παῖδι αὐτὸν καλεῖ, καὶ ἀπὸ θεοῦ ἐληλυθέναι λέγει, καὶ οὐ δεῖχῃ τὰ λεγόμενα, ἀλλὰ τὴν πολλοὺς θορύβους ἐπιστάσασαν λέξιν ὀφθῆγῃ πρὸς τὸν διδάσκων; Τῷ γὰρ, Πῶς, οὕτω, τῶν οὐ ἀσφάτως πιστευόντων ἐστὶν ἐπαπόρησις, τῶν ἀπὸ γῆς ὄντων ἐπὶ. Ἐπεὶ καὶ ἡ Σάρρα διὰ τοῦτο ἐγέλασεν, ἐπειδὴ τὸ Πῶς εἶπε· καὶ ἄλλοι πολλοὶ τοῦτο ζητήσαντες, τῆς πίστεως ἐξέπεισον.

γ'. Ὁσῶν καὶ αἰρετικὸν μένουσιν ἐπὶ τῆς αἰρέσεως, ταύτην πολλοὺ τὴν λέξιν ἐπιζητούντες· οἰ μὲν λέγοντες, Πῶς ἐσαρκώθη; οἰ δὲ λέγοντες, Πῶς ἐγεννήθη; καὶ τῆ τῶν οικλιων λογισμῶν ἀσθενεῖα τὴν ἀπειρον ἐκείνην ὑποβάλλοντας οὐσαν. Ἄπειρον οὐδὲν εἰδόμενος φεῖγναι χρῆ τὴν ἀκαιρον ταύτην πολυπραγμοσύνην. Οὕτε γὰρ τὸ Πῶς εἰσονται καὶ αὐτὰ ζητούντες, καὶ πίστεως ἐκπεσοῦνται τῆς ὁρθῆς. Διὰ τοῦτο καὶ οὕτως ἀμαρτῶν [141] τὸν τρόπον ἐπιζητεῖ (καὶ γὰρ συνήκειν ὕτι καὶ πρὸς αὐτὸν λέγεται τὸ λεγόμενον), καὶ θορυβεῖται, καὶ λιγγιτῆ, καὶ ἐν ἀμυχανίᾳ ἐστίν, ἐλθὼν μὲν ὡς εἰς ἀνθρώπων, ἀκούων δὲ μελίκον ἢ παρὰ ἀνθρώπων, καὶ ἂ μὴδὲς ἤκουσε πώποτε· καὶ διανίσταται μὲν πρὸς τὸ ὄψον τῶν λεγομένων τῶς, σκοπούτας δὲ, καὶ οὐχ ἴστας, πανταχοῦ περιφερόμενος καὶ συνεχῶς ἐκπίπτον τῆς πίστεως. Διὸ καὶ ἐπιμένει κατασκευάζων τὸ ἀδύνατον, ὥστε εἰ σαφεστέρων αὐτὸν ἐκκαλέσασθαι διδασκαλίαν. Μὴ δύναται γὰρ, φησὶν, ἄνθρωπος εἶναι κοιλίαν τῆς μητέρος αὐτοῦ ἔσθῃ εἰσελθεῖν καὶ γεννηθῆναι; Ὑρῆται πῶς, ὅταν τοῖς οικλιωτοῖς λογισμοῖς ἐπιτρέψῃ τις τὰ πνευματικὰ, καὶ καταγελάσεται φθέγγεται, καὶ ληριεὶν δοκεῖ καὶ μεθίειν, ὅταν περιεργάσῃται παρὰ τὸ τῷ θεῷ δοκοῦν τὰ εἰρηκέναι, καὶ μὴ δέχεται τὴν τῆς πίστεως συγκατάθεσιν; Ἦκουσε γεννηθῶς πνευματικῆς, καὶ οὐκ ἐνόησε πνευματικῆς, ἀλλ' εἰς τὴν ταπεινότητα τῆς σαρκὸς καθέλιπκε τὸ εἰρηκέναι, καὶ μέγα ὄργισμα οὕτω καὶ ὕψηλον τῆς φουσιχῆς ἀκολουθίας ἐξήρτησεν. Διὰ τοῦτο ληρωδίας πλάτει λοιπόν, καὶ ἀπορίας καταγελάστας. Διὸ καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγε, ἐπὶ Ἐπιχρῆσθαι ἄνθρωπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ πνεύματος. Πῶς ἄλλὰ καὶ ἐν τούτῳ τὴν αἰδῶ τὴν ἐν τῷ Χριστῷ φυλάττει.

α Alli Tαθεῖα. Mox Morel. ἀφῆρται σοι. Savil. ἀφῆρται σοι. β Omitio legendum videtur δω κα. Atque ita legit Fr. Aretilius qui veritū: Quamobrem hoc in loco Nicodemum alloquitur. γ Sav. οὐδὲ.

δ Sic Savil. et mss. plurimi. Morel. et alii φλαθηθῆ. ε Suspectat Savillius legendum οὐ ψυχικῆ ἢ ὄρα, ἀλλὰ πνευματικῆ. Ego nihil mutandum rei. σῆ. Ἄλλ' ὁ ἀπόρίας

secundum hæreticorum sententiam loquitur, qui dicit, ab alio moveri, et aliorum ope indigere, ut hoc faciat. Quid ergo Christus? Vide indulgentiæ illius magnitudinem. Non dixit, Aliorum auxilio non egeo, sed cum potestate omnia facio: nam verus sum Dei Filius, et eandem quam Genitor potestatem habeo: interim vero id esse ferre voluit, ut audienti sese accommodaret. Nam quod semper dico, hoc nunc repetam, id Christum interim studuisse, non ut dignitatem suam revelaret, sed ut persuaderet se nihil contra Patris voluntatem facere: Ideoque in verbis sæpe moderatus deprehenditur, in rebus non item. Cum enim miracula edit, cum potestate omnia facit dicens: *Volo, mundare. Talitha, surge* (Marc. 4. 41. et 5. 41). *Extende manum. Dimittantur tibi peccata* (Matth. 12. 13. et 9. 5). *Tace, obmutesce. Tolle grabatum tuum, et vade in domum tuam* (Marc. 4. 39. et 2. 11). *Tibi dico, nulum demonium, Exi ab ipso* (Marc. 5. 8). *Fiat tibi sicut vis* (Matth. 15. 28). *Si quis vobis dixerit aliquid, dicite quia Dominus his opus habet.* (Marc. 11. 3). *Hodie mecum eris in paradiso* (Luc. 25. 43). *Audistis quia dictum est antiquis, Non occides: ego autem dico vobis, quia qui irascitur fratri suo tenere, reus erit iudicio* (Matth. 15. 21. 22). *Venite post me, et faciam vos piscores hominum* (Matth. 4. 19). Ubique certe magnam videntur ejus auctoritatem. In rebus enim nemo ea quæ facta sunt reprehendere possit. Quomodo possit? Nam si ea quæ ille dicebat non effectum et finem consequuta essent, potuisset quis dicere præcepta illa ex arrogantia prodiisse: quia vero eveniebant, rei veritas illos vel invitos ad silentium compellebat. In verbis autem, impudentes cum essent, poterant illum ut arrogantem carpere.

Cur Christus ænigmatice Nicodemum loquatur; ipsius verborum explanatio.—Ita nunc Nicodemum alloquens, nihil sublime aperto dicit, sed per ænigmata ipsum ab humili sententia deducit, ostendens se sibi ipsi sufficere ad miracula patranda. Perfectum enim illum Pater genuit, sibi que ipsi sufficientem, et nihil imperfectum habentem. Sed videamus quo pacto hoc ille confirmet. Dixit ille: *Rabbi, scimus quia a Deo venisti magister, et quod nemo potest facere quæ tu facis, nisi fuerit Deus cum eo.* Existimavit se magna quæpiam de Christo dixisse. Quid ergo Christus? Ostendens illum ne ad limina quidem veræ cognitionis accessisse, nec vel in vestibulo esse, sed extra regionem aberrare, et eum et alium quemvis hæc dicentem, necdum ad veram appropinquasse notitiam, qui talem de Unigenito opinionem haberet: quid ait? 3. *Amen, amen dico tibi, nisi quis natus fuerit desuper, non potest videre regnum Dei;* hoc est, Nisi tu natus fueris desuper, et accuratam designatam cognitionem acceperis, foris aberras, et procul es a regno cælorum. Verum id non clare dicit; et ut minus onerosum id quod dicebatur esset, non ipsum aperte alloquitur, sed indeterminate dicit, *Nisi quis natus fuerit;* ac si diceret: Sive tu, sive quisvis alius hæc de me sentiat, is extra regnum est. Nisi enim hæc illa mente dixisset, responsio non ad propositum esset. Hoc si

Judæi audiissent, deridentes discessuri erant. Hæc autem discendi studium præ se tulit. Ideo enim obscure sæpe loquitur Christus, ut auditores et ad interrogandum promptiores, et ad operandum expeditiores reddat. Nam quod clare dicitur, auditorem sæpe fugit; quod autem obscurum est, attentorem studiosiorem reddit. Hoc autem significat: Nisi natus fueris desuper, nisi per lavacrum regenerationis Spiritum acceperis, non potes ad rectam de me opinionem pervenire. Hæc tua opinio non spiritalis, sed animalis est¹. Non tamen his verbis usus est, ne illum pro facilitate sua loquentem terret; sed ad majorem illum cognitionem sine suspitione erigit, cum dicit, *Nisi quis renatus fuerit desuper.* Illud *Desuper*, quidam, de cælo, dicunt significare; alii vero a principio. Is enim qui non sic natus fuerit, inquit, non potest videre regnum Dei; seipsum significans, et ostendens id non esse quod solum videtur, sed alius opus esse oculis, ut Christus videatur. His auditis Nicodemus sit: 4. *Quomodo potest homo nasci, cum sit senex?* Rabbi eum appellas, et a Deo veuisse dicis, nec ejus verba admittis, dictumque profers magistrum, quod possit magnum afferre perturbationem? Illud enim, *Quomodo*, non admodum credentium dubitationem effert, sed eorum qui adhuc terrenis hærent. Nam Sara ideo risit, quia, *quomodo*, dixit: alique multi hæc interrogatione usi, a fide exciderunt.

5. *In rebus divinis non nimiam curiositatem adhibendam esse, exemplo Nicodemum comprobatur.*—Sic et hæretici in sua perstant hæresi, pari modo interrogantes; dicunt enim alii, Quomodo incarnatus est? alii, Quomodo natus? cogitantumque suarum infirmitati immensam illam subjiciunt substantiam. Que cum sciamus, impetivam illam curiositatem vitare oportet. Neque enim quomodo hæc facta sint scient unquam il qui hæc movent quæstiones, et a recta fide excident. Ideo Nicodemus dum dubius modum querit (intellexit enim ea quæ Christus dicebat ad se spectare), turbatur, caligine repletus hæret, utpote qui se hominem adhiisse putet, et majora audiat quam quæ ad hominem pertinere possint, quæque nemo unquam audierit: mentem quidem erigit ad dictorum subtilitatem, sed obtenebratur, nec consistere potest: undique circumfertur, et frequenter ex fide excidit. Ideoque persistit impossibilia tentans, ut Jesum ad clariorem doctrinam evocet. *Nunquid potest*, inquit, *homo in ventrem matris suæ iterato introire et nasci?* Animadvertite, quando quis propriis cogitationibus spiritualia permittit, quomodo ridicula proferat; ac delirare videatur ut ebrius, quando præter Dei placitum, dicta curiosus scrutatur, neque fidei assensum præbet? Audivit generationem, nec intellexit eam spirituales esse; sed in carnis villitatem dictum pertraxit, tantumque tam sublime dogma ad naturalem rerum seriem deduxit. Ideo nugæ et ridiculas quæstiones jam commisit. Hæc Paulus dicebat: *Animalis homo non percipit ea quæ sunt Spiritus* (1. Cor. 2. 14). Verumtamen

¹ Susceptor Savilius legendum, non animalis est, sed spiritualis. Ego nihil mutandum censeo.

hic etiam Nicodemus reverentiam erga Christum servat. Neque enim dictum irrisit, sed impossibile esse putans silit. Duo namque dubitationem afferre poterant, generatio talis, et regnum. Nondum enim regni nomen apud Judæos auditum fuerat, neque generatio hujusmodi. Sed interim in priori consistit, quod ejus mentem maxime exagitabat.

Divina ratiocinio non scrutanda. Pravi mores mentem obscurant. Divitiarum damna; bona elemosynæ. — Hæc cum sciamus, ne ratiocinio divina scrutemur, neque ad naturalem rerum seriem illa referamus, vel naturali necessitati subjiciamus; sed pie omnia cogitemus, credentes Scripturæ dicitis. Nam curiosus indagator nihil lucratur, ac præterquam quod id quod quaerit non inveniet, extremas etiam dabit pœnæ. Audis Patrem genuisse: id quod audisti crede; quomodo autem, ne quaeras, neque ideo generationem aboves: hoc enim extremæ improbitatis esset. Nam si Nicodemus audita generatione, non illa ineffabili, sed hac generatione secundum gratiam; quia nihil magnum de illa cogitavit, sed humana tantum et terrena commentus est, in dubium et caliginem coniectus est: qui tremendam illam generationem, quæ et rationem et mentem omnem exsuperat, curiose scrutantur et explorant, quanto supplicio digni fuerint? Nihil enim tantas parit tenebras, quas humana ratio, quæ terrena semper loquitur, neque supernam illuminationem admittit. Loteas quippe versat et terrenas cogitationes. Ideo supernis nobis fluentis esse opus, ut luto deposito, quidquid in mente purum est sursum feratur, et cum divinis dogmatibus commisceatur. Illud vero tunc contingit, cum et animam probam et rectam vitam exhibemus. Potest enim, potest utique non ex intempestiva modo curiositate, sed etiam ex morum pravitate mens nostra obscurari. Idcirco Paulus Corinthiis dicebat: *Lac vobis potum*

dedi, non escam. Nondum enim poteratis; sed ne nunc quidem poteratis: adhuc enim carnales estis. Cum a inter vos zelus et contentio, nonne carnales estis (1. Cor. 3. 2. 5)? In Epistola quoque ad Hebræos et alii sæpe apud Paulum hæc dicitur esse prætorum de gmatum causa. Anima enim affectibus dedita non potest quid magnum aut generosum istuere; sed cum quadam lippitudine perturbata, altissimis tenebris subjecta est. Expurgemus itaque nosmetipsos, illuminemur luce¹ cognitionis, ne semen in spinas jaciamus. Quæ nam hæc sit spinarum copia nostis, etsi nos taceamus. Sæpe namque Christum audistis præsentis vitæ sollicitudinem, divitiarumque fallaciam spinarum nomen vocantem; et jure quidem. Quemadmodum enim illi infructuose sunt, ita et divitiæ; ut illæ tangentes s lacerant, sic et hæc vitia animam: ac quemadmodum spinæ igne facile absumuntur, et odiosæ agricolæ sunt, ita et res mundanæ: ac sicut in spinis feræ viperæ, scorpii occultantur, ita et in divitiarum fallacia. Verum immittamus Spiritus ignem, ut et spina consumamus, et feras fugemus, ut purum parem agricolæ arvum; deinde vero spiritualibus ipsum rigemus alveis. Plantemus olivam fructiferam, mitissimam arborem semperque virentem, illuminantem nutrientem, valetudini aptam. Hæc omnia in se habent elemosyna, quæ quasi sigillum est ipsam possidentibus. Hanc arborem ne mors quidem ipsa arefacta sed stat illa semper mentem illuminans, nervos animi fovens, vires integras servans, robustioremque reddi animam. Si perpetuo illam habeamus, poterimus cur fiducia Sponsus videre, et in thalamum intrare; quem nos omnes assequi contingat gratia et benignitas Domini nostri Jesu Christi, quicum Patri gloria si mulque Spiritui sancto, nunc et semper, et in sæculum sæculorum. Amen.

¹ Unus habet, *illuminatione*, pro, *lucē*.

HOMILIA XXV.

5. Respondit Jesus: Amen dico tibi: Nisi quis natus fuerit ex aqua et Spiritu, non potest introire in regnum Dei.

1. Pueruli quotidie magistros adcentes, doctrinam accipiunt et recitant, et nunquam hoc agendi finem faciunt, imo nonnumquam noctibus dies adjiciunt, idque pro fluxis rebus facere a vobis coguntur. Nos autem non a vobis, qui in perfectiore ætate estis, hoc requirimus, quod vos a filiis vestris exigitis. Neque enim quotidie, sed bis tantum in hebdomada (a), idque per brevem diei partem, ut laborem levemus, vos concioni adesse et attendere hortamur. Ideo paulatim vobis Scripturarum dicta decerpimus, ut ea facilius capere, et in mentis vestra receptaculis deponere valeatis, atque in memoria retinere, ut possitis ea aliis referre. Nisi fortasse quispiam admodum somniculosus sit et ignavus pueruloque hebetior. Dictorum itaque seriem arripiamus; Nicodemus namque in hu-

milia decedente, et Christi dictum ad terrenam generationem deprimente, ac dicente impossibile esse senem denuo nasci, Christus generationis illius modum clarius explicat, qui difficile quidem intelligeret ab eo, qui animalis modo interrogasset, possetque tamen ab hac subjecta cogitatione interrogantem cingere. Quid enim dicit? *Amen dico tibi, nisi quis natus fuerit ex aqua et Spiritu, non potest intrare in regnum Dei;* id est: Tu quidem hoc impossibile esse dicis ego vero admodum possibile dico; ut etiam necessarium sit, et sine illo necno salvus esse possit. Necesse saria enim, nobis admodum facilia fecit Deus. Nam terrena quidem generatio, secundum carnem, et pulvere est: quapropter a celestibus illa intercluditur: quid enim habet terra cum celo commune? Illi vero ex Spiritu facile nobis caelestes illos fornices aperit. Audite quotquot nondum illuminati estis exhorrescite, gemite: tremenda quippe est commissio, terribilis sententia; *Non potest, inquit, qui natus est ex aqua et Spiritu, intrare in regnum cæli*

(a) Chrysostomus bis in hebdomada concionabatur.

Ὁ γὰρ ἔσκαψε τὸ λαθὲν, ἀλλ' ἀδύνατον εἶναι νομίζων, ἐστίγησεν. Δύο γὰρ ἦν τὰ ἄπορα, ἡ τε γέννησις ἡ τοιαύτη, ἡ τε βασιλεία. Ὅστε γὰρ βασιλείας τοιαύτης ἔκοισθη παρὰ Ἰουδαίους ποτὶ, οὐτε γεννησίως ἐνομήτης. Ἀλλὰ τῶς· περὶ τὸ πρότερον Ἰστανταί, ὁ μάλιστα αὐτοῦ τὴν δίκαιον κατέπειπε.

Ταῦτ' οὖν εἰδότες μὴ λογισμῶ τὰ περὶ Θεοῦ ζητῶμεν, μηδὲ ὑπὸ τὴν ἀκολουθίαν τὴν παρ' ἡμῖν ἄγωμεν τὰ ἐκείθεν, μηδὲ ἀνάγκη φράσεως ὑποβάλλομεν· ἀλλ' εὐσεβεῖς πάντα νοώμεν, πιστεύουτες ὡς εἰπον αἱ Γραφαί. Ὁ γὰρ περιεργός * καὶ πολυπράγμων κερδαίνει μὲν οὐδὲν, πρὸς δὲ τῷ τὸ ζητούμενον μὴ εὐρεῖν καὶ δίκην δώσει τὴν ἐσάτην. Ἡκούσας οὖν ἐγέννησεν· πιστεύουσιν ὅπερ ἤκουσας· τὸ δὲ πῶς, μὴ ζῆτει· μηδὲ διὰ τοῦτο ἀνέστη τὴν γέννησιν. Ἀγνοοῦσιν γὰρ ταῦτα ἐσάτης. Εἰ γὰρ οὕτος ἀκούσας γέννησιν, οὐκ ἐκείνην τὴν ἀπόβρῆτον, ἀλλὰ ταύτην τὴν κατὰ χάριν, ἐπειδὴ μηδὲν μετὰ περὶ αὐτῆς ὀνόματι, ἀλλὰ ἀνθρώπινα καὶ γεωδῆ, διὰ τοῦτο ἐσκόπειθη καὶ ἐπόρθησεν· οἱ τὴν φρικωδέστατην ἐκείνην καὶ πάντα ὑπερβαίνουσαν καὶ λόγον καὶ νοῦν περιεργαζόμενοι καὶ κολληραγομοῦντες, πόσῃ ἂν εἴεν ἄξιοι τιμωρίας; Οὐδὲν γὰρ οὕτω ποιεῖ σκοτεινόν, ὡς ἀνθρώπινος λογισμὸς, ἀπὸ τῆς γῆς πάντα φεγγαίμενος, καὶ μὴ ἀνεχόμενος φωτισθεῖσαι ἀνοθεῖν. Πολλῶν γὰρ ἔχει τὴν ἰδίαν τὸ γεωδὲ τῶν λογισμῶν. Διὰ τοῦτο τὸν ἔκωθεν ἡμῖν ναμάτων χρεῖα, ἵνα τῆς ἰδίας ὑφιστανοῦσθαι, ὅσον αὐτοῦ καθάρων, τοῦτο ἄνω φέρηται καὶ τοῖς ἐκείτοις ἐδιδάξῃσιν ἀναμνησθῆναι. Γίνεται δὲ τοῦτο, εἴταν καὶ [143] ψυχῆν ἐδγνώμινα καὶ ὀρθὸν ἐπιβεβῶμεθα βίον. Ἔστι γὰρ, ἔστι καὶ ἀπὸ τῶρων διεσθαρμένον, οὐκ ἀπὸ πολυπραγμοσύνης μόνον ἀκαίρων, σπουδῆται τὴν δίκαιον. Διὰ καὶ ὁ Παῦλος Κορινθίους ἔλεγεν· *Γάλα ὄμας ἐπότισα, οὐ βρώμα*. Ὅπως γὰρ ἔδύνασθε, ἀλλ' οὐδὲ εἰ τὴν δύνασθε· *ἔτι γὰρ σαρκικοί ἐστέ*. Ὅσον γὰρ ἐν ὀμῖν ἐπιβεβῶμεθα καὶ ἔρως καὶ διχοστασίαι, οὐχὶ σαρκικοί ἐστε; Καὶ ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους δε, καὶ πολλὰγὼ τῶν πονηρῶν * *Quidam πολῆργος*. * *Ila Savil*. Morel. σκοτεινόν. *Allii σκότος*· δανόν. *Boisius legendum pulat* σκοτεινόν.

δογματῶν ταύτην ἰδοῦ τις ἂν τὸν Παῦλον τὴν αἰτίαν εἶναι λέγοντα· τὴν γὰρ ἐπιπαθῆ ψυχῆν οὐ δύνασθαι μέγα τι γενναίον ἰδεῖν, ἀλλ' ὡςπερ ὑπὸ τινος λήμης θολομένην, ἀμβλυομένην ὑπομένει τὴν χαλεπωτάτην. Ἐκκαθάραμεν οὖν ἑαυτοῦς, φρωτισμεν φῶς γνώσεως, μὴ σπείραμεν ἐπ' ἀκάνθαις. Τί δὲ τὸ τῶν ἀκανθῶν πλῆθος, ἵστε, καὶ ἡμεῖς μὴ λέγομεν. Καὶ γὰρ πολλάκις ἠκούσατε τοῦ Χριστοῦ, τὴν μέριμναν τοῦ παρόντος βίου καὶ τὴν ἀπάτην τοῦ πλοῦτου ἐκ τῶν ἀκανθῶν καλοῦντος ὀνόματι· καὶ ἐκείνους. Καθ' ὅπερ γὰρ ἐκείναι ἀκαίροι, οὕτω καὶ ταῦτα· καθάπερ ἐκείναι τοὺς ἀποτόμους σπαράττουσιν, οὕτω καὶ ταῦτα τὰ πάθη· καὶ ὡςπερ ἐσώλωται τῷ πύρ, καὶ μισητὰ τῷ γεωργῶντι αἱ ἀκανθαί, οὕτω καὶ τὰ τοῦ κόσμου πράγματα· καὶ ὡςπερ ἐν ταῖς ἀκάνθαις θέρηλα κρῖπτονται, καὶ ἔχεις καὶ σκορπίαι, οὕτω καὶ ἐν τῇ ἀπάτῃ τοῦ πλοῦτου. Ἀλλ' ἐπαφῶμεν τὸ πῦρ· τοῦ Ἡνεύματος, ἵνα καὶ τὰς ἀκάνθας διαπαντῶμεν, καὶ τὰ θέρηλα φρυαδαίνομεν, ἵνα καθάρων παράσχωμεν τῷ γεωργῷ τὴν ἀρουραν, καὶ μετὰ τὸ καθάραι τοὺς πνευματικούς αὐτὴν ἀφρέουσιμεν νάμασι. Φυτεύσομεν τὴν κατὰ καρπὸν ἐλαίαν, τὸ ἡμερώτατον φυτόν, τὸ ἀειθαλὲς, τὸ φωτιστικόν, τὸ θρηπτικόν, τὸ ὀψιλια; ποιητικόν. Ταῦτα πάντα ἡ ληισμοσύνη ἔχει, ὡς σφαγῆς οὐσα μετὰ τὸν κερτηρισμὸν αὐτῆν. Τοῦτο οὐδὲ θάνατος ἐπελθὼν ζηραίνει τὸ φυτόν, ἀλλ' ἔστηκεν ἀεὶ φωτίζων τὴν δίκαιον, τρέφον τὰ νεῦρα τῆς ψυχῆς, τὴν ἰσχὴν δυνατωτέραν ἐργαζόμενον. Ἐν ταύτῃ ἔγωμεν διηκενῶς, δυνασόμεθα μετὰ παθήσας καὶ τὸν νομφῶν ἰδεῖν, καὶ εἰς τὸν νομφῶνα εἰσελθεῖν οὐ γένοτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυγεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

* Unus habet φωτισμεν φωτιστῶν γνώσεως. *Savillus conficit* φωτισμεν φωτῆ γν. * *Morel*. male τοῦ πλοῦτου τοῦ. * *Quidam* τῷ πύρ. *Infra* εἰ Savil. et codd. 705, 706, accessit καὶ τὰ θέρηλα φρυαδαίνομεν. † *Hoc participium* et duo sequuntur, τρέφον, ἐργαζόμενον. *In nascelino usurpat* Morel, neutrum e Savil. et codd. 705, 706, restitutum. *Est*.

ΟΜΙΛΙΑ ΚΕ'.

[145] Ἀπεκρίθη ὁ Ἰησοῦς· Ἀμὴν λέγω σοι· Ἐάν μὴ τις γεννηθῆ ἔξ ὕδατος καὶ Πνεύματος, οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. α'. Τὰ παιδία τὰ μικρὰ καθ' ἑκάστην ἡμέραν εἰς δευασκόλους φροῦτα, καὶ δεχεται τὰ μαθήματα καὶ ἀποδίδουσι, καὶ οὐδέποτε παύεται ταύτης τῆς κησεως· ἀλλ' ἔστιν ἐκεῖ καὶ τὰς νύκτας προστίθηται ταῖς ἡμέραις, καὶ ταῦτα ὅπερ ἐπικλήρων καὶ προσκαίρων πραγμάτων παρ' ὀμῶν ἀναγκάζεται ποιεῖν. Ἀλλ' οὐχ ἅμα τῶς ἐν ἡλικίᾳ γενομένους ἡμᾶς τοσοῦτον ἀπαιτούμεν πόνον, ὅσον ἡμεῖς τοὺς παιδίας τοὺς ὕμετέρους. Ὁ γὰρ καθ' ἑκάστην ἡμέραν, ἀλλὰ δύο μόνον τῆς; ἔδομάδος ἡμέρας παρακαλοῦμεν προσεγγεῖν τοὺς λεγομένους πρὸς βραχὺ τῆς ἡμέρας μέρος, ὡστε κοῦφον ὄμῖν γενέσθαι τὸν πόνον. Διὰ τοῦτο καὶ κατὰ μικρὸν διαλαβόμεν ὀμῖν τὰ ἐν ταῖς Γραφαῖς κείμενα β, ἵνα μετ' εὐκολίας ἐξῆ λυθεῖν ὀμῖν αὐτὰ, καὶ τοῖς ταμείους ἐναποθέσθαι τῆς διανοίας, καὶ οὕτω πάντα δεκτὴ μνήμησιν ποιησθαι σπουδάζειν, ὡς δύνασθαι καὶ ἀπαγγεῖλαι αὐτὰ μετὰ ἀκριβείας ὁμᾶς· πῆλῃ εἰ μὴ τῆς σφόδρα ὀνηγλῆς εἶη καὶ κωδῆς, καὶ παιδίου μικροῦ βῆθυρατες. Ἀλλὰ φέρε πάλιν ἀμῶμεθα τῆς ἀκολουθίας; τῶν ἐμπροσθεν εἰρημένων, καὶ ἴσμεν πῶς τὸ Νικοδόμου καταπεσόντος, καὶ πρὸς τὴν ἐναῖδα * *Savil*. et *Alli*. Morel. τῆς κτῆσεως, male. *Ibidem* multi προσθέτουσι. *Ibidem* Savil. et *Alli* omittunt πρῆγμῶν παρ' ὀμῶν. * *Morel*. κείμενα, Savil. εἰρημῶν.

γέννησιν ἔλκοντες τὸ εἰρημένον, καὶ λέγοντος, ἀδύνατον εἶναι γέροντα γεννηθῆναι ἀνοθεῖν, ὁ Χριστὸς σαφέστερον· ἀποκαλύπτει τῆς γεννήσεως τὸν τρόπον, ἔχοντα μὲν καὶ οὕτω δυσκόλῃ τῷ ψυχικῷ ἐρωτῶντι, δυνατόν δὲ ὁμῶς ἀπὸ τῆς ταπεινότητος ἀναγεῖναι τὸν ἀκούοντα. Τί γὰρ φησιν; Ἀμὴν λέγω σοι· Ἐάν μὴ τις γεννηθῆ ἔξ ὕδατος καὶ Πνεύματος, οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. Ὅ ἐστι διὰ τοῦτου ἄριστο, τοῦτο ἐστὶ· Σὺ μὲν ἀδύνατον αὐτὸ φῆς εἶναι· ἐγὼ δὲ οὕτως αὐτὸ σφόδρα δυνατόν εἶναι λέγω, ὡς καὶ ἀναγκαῖον εἶναι, καὶ μὴδὲ δυνατόν ἄλλως σωθῆναι. Τὰ γὰρ ἀναγκαῖα, σφόδρα ἡμῖν εὐκόλα πεποτήεν δ' ὁ θεός. Ἡ μὲν γὰρ γῆ τὴν γέννησιν ἡ κατὰ σάρκα ἀπὸ τοῦ γοῦς ἐστὶ· διὰ καὶ ἀποτελεῖσται τὰ ἐν τοῖς οὐρανῶς αὐτῇ· τὶ γὰρ κοινὸν τῆ γῆ πρὸς τὸν οὐρανόν; ἐκείνη δὲ ἐκ Πνεύματος οὐσα, ῥηθίως ἡμῖν τὰς ἀψίδας ἀναπετάσσουσι τὰς ἀνω. Ἀκούσατε ὅσοι τὸ φρωτισόμεν ἐστε ἐκτός· φρίσate, στανάξate, φροεράτ γὰρ ἡ ἀπειλή, φροεράτ ἡ ἀπόφραξις. Ὅχι ἐστὶ, φροη, τὸν μὴ γεννηθέντα ἐξ ὕδατος καὶ Πνεύματος, εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Διὸ τὸ τὸ θανάτου φροεῖ ἐνδύμα, τὸ τῆς κατάρας, τὸ τῆς φθορᾶς· οὐδέποτε τὸ ἀεσοτικὸν διαθε σύμβολον· ζῆνος· Savil. et codd. 705, 706 ἐκείνο τὸν τῆς ἀκολουθίας, εἰρημένον. Τοῦ γὰρ Νικοδόμου καταπεσόντος... ὅρα πῶς πῶν ὁ Χριστὸς σαφέστερον... *Morellium sequimur*. * *Savil*. σφόδρα καὶ ὁλοκα ἐκποιση.

ἔστι καὶ ἀλλότριος· οὐκ ἔχει τὸ σύνθημα τὸ βασιλευσίν. Ἐὰν μὴ τις, φησί, γεννηθῆ ἔξ ὕδατος καὶ Πνεύματος, οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Ἄλλ' ὁ Νικόδημος [144] οὐδὲ οὕτω λογισκέν. Οὐδὲν γὰρ χεῖρον τοῦ τοῦ λογισμοῦ τὰ πνευματικὰ ἐπιτρέπειν. Τοῦτο καὶ τοῦτον οὐκ ἀφῆκεν ὀφθῆναι τι καὶ μέγα φαντασθῆναι. Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς πιστοὶ καλοῦμεθα, ἵνα τῶν λογισμῶν τὴν ἀσθένειαν ἀφέντες τὴν κάτω, πρὸς τὸ ἕως τῆς πίστεως ἀναβώμεν, καὶ τὸ πλεονάζον τῶν ἡμετέρων τῆ διδασκαλίᾳ ταύτῃ ἐπιτρέψωμεν· ὅπερ εἰ καὶ Νικόδημος ἐποίησεν, οὐκ ἂν αὐτῷ τὸ πρῶμα ἀδύνατον εἶναι ἐνομισθῆ. Τί οὐν ὁ Χριστός; Ἄπαγων αὐτὸν τῆς ἐννοίας ταύτης τῆς χαλεπῆ συμφορῆς, καὶ δεικνύς ὅτι οὐ περὶ ταύτης διαλέγεται τῆς γέννησεως, λέγει τὸ, Ἐὰν μὴ τις γεννηθῆ ἔξ ὕδατος καὶ Πνεύματος, οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Ταῦτα δὲ ἐπέδηγτο, τῷ φόβῳ τῆς ἀπειλῆς ἐπιστάσασθαι πρὸς τὴν πίστιν αὐτὸν βουλόμενος, καὶ πείσαι τὸ πρῶμα μὴ νομίζειν εἶναι ἀδύνατον, καὶ τῆς περὶ τὴν σαρκικὴν γέννησιν φαντασίας ἀποστῆσαι σπουδαίῳ. Ἐτέραν λέγω γέννησιν, φησὶν, ὧ Νικόδημε· τί τὸν λόγον ἔλακας πρὸς τὴν γῆν; τί εἴ τῆς φύσεως ἀνάγκη τὸ πρῶμα ὑποβάλλει; Ἀνώτερός ἐστι τῶν τοιούτων ὁδῶν οὗτος ὁ τόκος, οὐδὲν ἔχει κοινὸν πρὸς ὑμᾶς· γέννησις μὲν γὰρ καὶ αὕτη λέγεται, ἀλλὰ τῷ ὀνόματι κοινωμένη, τῷ δὲ πράγματι ἕτερον. Ἀπόστειλον σαυτὴν τῆς κοινῆς συνηθείας· ἕτεραν εἰσάγω λοχείαν εἰς τὸν κόσμον· ἄλλως βούλομαι γεννάσθαι τοὺς ἀνθρώπους· ἔξεν ἦλθον κομίξωνη δημιουργίας τρόπον. Ἐπλάσα ἀπὸ γῆς καὶ ὕδατος· οὐκ ἔγένετο χρῆσιμον τὸ πλάσθαι, ἀλλὰ διεπάρθη τὸ σκεῦος. Οὐκ εἶναι λοιπὸν ἀπὸ γῆς καὶ ὕδατος πλάσαι βουλόμεναι, ἀλλ' ἔξ ὕδατος καὶ Πνεύματος. Εἰ δὲ τις ἐρωτῆ, Πῶς ἀπὸ ὕδατος; ἐρωτῶ κἀγὼ, Πῶς ἀπὸ γῆς; πῶς γὰρ ἠπλῆς εἰς διάφορα μέρη κατεμερίσθη; πῶς τὸ μὲν ὑποκαίμενον μονοειδές (γῆ γὰρ ἦν μόνη), τὰ δὲ ἐξ αὐτῆς γενόμενα ποικίλια καὶ παντοδαπά; Πόθεν ὄσθη, καὶ νεῦρα, καὶ ἄρτηρια, καὶ φλέβαι; πόθεν ὀφθαλμοί, καὶ ἀργεῖα ὀργανικά, καὶ χόνδρον, καὶ χιτώνες, ἦπαρ, καὶ σπλῆν, καὶ καρδιά; πόθεν ὄσθη, καὶ αἷμα, καὶ πλάσμα, καὶ χολή; πόθεν αἰ τοσαῦται ἐνέργεια; πόθεν χρώματα ποικίλια; ταῦτα γὰρ οὐ γῆς, οὐδὲ πηλοῦ. Πῶς ἡ γῆ δεχομένη σπέρματα βλαστάνει, ἢ δὲ σὰρξ δεχομένη σπέρματα σφίσει; πῶς ἡ γῆ τρέφει τὰ βαλλόμενα, ἢ δὲ σὰρξ τρέφεται ὀπὸ τούτων, οὐ τρέφει ταῦτα; Οἷον ἡ γῆ ἡ δεχομένη ὕδωρ, τοῖνον ποιεῖ· ἢ σὰρξ δεχομένη ἑλλοκίας οἶνον, εἰς ὕδωρ μετέβαλε. Πόθεν οὖν ἔδηλον ὅτι ἀπὸ τῆς γῆς ταῦτα ἦ, τῆς γῆς ἐναντίας ἐχούσης πρὸς τὸ αἶμα, κατὰ τὰ εἰρημένα; Ἀογισμῷ μὲν εὐρέειν οὐ δύναμαι, πιστεῖ δὲ δέχομαι μόνη. Εἰ τοῖνον τὰ καθ' ἡμέραν γινόμενα καὶ φηλασώμενα πιστεύει; δέεται, πολλῷ μᾶλλον τὰ ἀποφθιγνότερα τούτων καὶ πνευματικώτερα. Καθάπερ γὰρ ἡ γῆ ἡ ἀψυχος, ἡ ἀκίνητος, ἐνεδυναμωθῆ τῷ θελήματι τοῦ Θεοῦ, καὶ τοσαῦτα ἐξ αὐτῆς τὰ θαύματα γέγονεν· οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα τῷ ὕδατι παρόντος, τὰ παράδοξα ταῦτα καὶ λογισμῶν ὑπερβαίνοντα εὐκόλως πάντα γίνεται.

β. Μὴ τοῖνον, ἐπειδὴ· μὴ ὄρφξ αὐτὰ, ἀπίστει· ἐπεὶ [145], οὐδὲ τὴν ψυχὴν ὄρφξ, καὶ ὁμοῦ πιστεύεις εἰς ψυχὴν, καὶ ἄλλο ψυχὴ εἶναι τι πρὸς τὸ σῶμα. Ἄλλ' ὁ Χριστὸς οὐκ ἀπὸ τούτου τὸ παραδείξωμεν αὐτὸν ἐνήγει, ἀλλ' ἕτερου. Τοῦτο μὲν γὰρ, εἰ καὶ ἀσώματόν ἐστιν, ἡ ψυχὴ λέγω, διὰ τοῦτο οὐ παρήγα-

γεν αὐτό, ἐπειδὴ εἰτι παχύτερον ἔκεινος δέικετο. Τίθησι δὲ ἕτερον ὀφέλιγμα, ὁ μῆτε κοινωμένη τιὰ πρὸς τὴν τῶν σωμάτων ἔχει παχύτητα, μῆτε εἰς τὴν τῶν ἀσωμάτων ἀνάθη φύσιν· ὅπερ ἐστὶν ἡ τοῦ ἀνόμου πορὰ. Καὶ πρῶτον ἀπὸ τοῦ ὕδατος ἀρχεται, τοῦ λεπτοτέρου μὲν τῆς γῆς, παχύτερου δὲ τοῦ ἀέρου. Ὅπερ γὰρ ἐν ἀρχῇ ὑπέκατο στοιχείου ἡ γῆ, τὸ δὲ πᾶν τοῦ διαπλάττοντος ἦν· οὕτω καὶ νῦν ὑπέκαται μὲν στοιχείου τὸ ὕδωρ, τὸ δὲ πᾶν τῆς τοῦ Πνεύματος ἐστὶ χάριτος· καὶ τότε μὲν εἰς ψυχῆν ζωσαν ἐγένετο ὁ ἀνθρώπος, νῦν δὲ εἰς Πνεῦμα ζωοποιῶν. Πολλὸ δὲ τὸ μέτρον ἐκατέρων. Ἡ μὲν γὰρ ψυχὴ οὐχ ἕτερον παρέχει τὸ ζῆν, τὸ δὲ Πνεῦμα οὐ καθ' ἑαυτὸ ζῆ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἄτερος παρέχει τοῦτο. Οὕτω γοῦν καὶ νεκροὺς ἀνάστησαν οἱ ἀπόστολοι. Καὶ τότε μὲν τῆς κτίσεως γενομένης, ὁ ἀνθρώπος ὑστερον πλάττεται· νῦν δὲ τοῦναντίον· πρὸ γὰρ τῆς κτίσεως κτίσεως ὁ ἀνθρώπος ὁ νῦν δημιουργεῖται. Καὶ γὰρ πρῶτος οὗτος γεννᾶται, καὶ τότε ὁ κόσμος μετασχηματίζεται. Καὶ καθάπερ ἐξ ἀρχῆς ὁλόκληρον ἐπλασεν, οὕτω καὶ νῦν ὁλόκληρον αὐτὸν δημιουργεῖται. Καὶ τότε μὲν φησι, Ποιήσωμεν αὐτῷ βοσθῆν· ἐνσταθὰ δὲ οὐδὲν τοιούτου. Ὁ γὰρ τὸν τοῦ Πνεύματος λαβὼν χάριν, τίνος δεήσεται βοσθῆν ἕτερου; ὁ εἰς τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ τελῶν, ποίαν ἔχει λοιπὸν συμμάχια χρεῖαν; Τότε κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον, νῦν αὐτῷ τῷ Θεῷ ἴσους· τότε ἰχθυῶν ἀρχεν καὶ θηρίων ἡμίλειουσε, νῦν ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν τὴν ἀπαρχὴν ἐκέλευ ἀνήγαγεν· τότε παράδεισον ἔδωκε τὴν διαίταν, νῦν δὲ τὸν οὐρανὸν ἡμῖν ἀνέφερε· τότε ἐπέλασθη τῆ ἐκτῆς ἡμέρας, ἐπειδὴ ἔμελλε καὶ συντελεσθαι ὁ αἶὼν· νῦν δὲ τῆς πρώτης ἡμέρας καὶ ἐν προοίμιοις, ἔτε καὶ τὸ πῶς. Ἐξ ὧν πάντων ὅπλον, ὅτι ἑτέρας ὁ ζωῆς ἀμείνωνος τὰ τελούμενα ἦν, καὶ καταστάσεως πάρας οὐκ ἐχούσης. Ἡ μὲν οὖν προτέρα πλάσι ἀπὸ γῆς, ἡ τοῦ Ἀδάμ, καὶ ἀπὸ πλειυρδῆς ἡ μετ' ἐκείνης, ἡ τῆς γυναικὸς, καὶ ἀπὸ σπέρματος ἡ μετ' αὐτῆς, ἡ τοῦ Ἀβελ· ἀλλ' ὁμοῦ οὐδεμίαν ἐπικρίσθαι δυνάμεθα τούτων, οὐδὲ παραστήσαι λόγῳ τὰ γενόμενα, καίτοι παχύτητα ὄντα. Πῶς οὖν πρὸς τῆς νοητικῆς τῆς διὰ τοῦ βαπτίσματος γέννησεως δυσνομήθεα δοῦναι εὐθιῶς τῆς πολλῷ τούτων ὀφθιλωτέρας, καὶ λογισμοῦς ἀπαιτεῖσθαι· ὅτις θαυμαστὴς καὶ παραδόξος ταύτης λοχείας; ἐπεὶ καὶ ἀγγελοῖς τῆς γέννησις ταύτης παρεστήσασαι γινόμενη. Εἰπὶν δὲ τὸν τρόπον οὐκ ἂν ἔχοι τις τῆς θαυμαστῆς ἐκείνης ἡ γενήσεως τῆς διὰ τοῦ βαπτίσματος. Καὶ παρεστήσασαι τελοῦσθαι μὲν οὐδὲν, μόνον ὄροντες δὲ τὰ γινόμενα. Πίστηρ καὶ γίως καὶ θγιον Πνεύμα πάντα [146] ἐργάζεται. Πειθώμεθα τοῖνον τῆ ἀποφάσεως τοῦ Θεοῦ· ἴθιως γὰρ ἐστὶν αὐτῆ πιστοτέρα. Ἡ μὲν γὰρ θῆς πάλαι καὶ σφάλλεται· ἐκείνη δὲ ἀμήχανον διαπιστεῖν. Πειθώμεθα τοῖνον αὐτῆ. Ἡ γὰρ τὰ μὴ ὄντα παραγούσα, ἀξιόπιστος ἐν εἰη καὶ περὶ τῆς φύσεως αὐτῶν διαλεγόμενη. Τί οὐ αὐτῆ φησὶν; Ὅτι γέννησις ἐστὶ τὸ τελούμενον. Εἰ δὲ τίς σοι λέγοι, Πῶς; ἐπιστόμιμον αὐτὴν τῆ ἀποφάσεως τοῦ Χριστοῦ, ἦπερ ἐστὶ μαγιστὴ καὶ σαφῆς ἀπόδειξις. Εἰ τις ἐρωτῆ, τίνος ἔκεινα τὸ ὕδωρ παρεληφται; ἀντερωτησώμεν καὶ ἡμεῖς· τίνος δὲ ἔκεινα ἡ γῆ παρὰ τὴν ἀρχὴν εἰς τὴν τοῦ ἀνθρώπου διάπλασιν παρήγετο; Ὅτι γὰρ καὶ τῆς γῆς χωρὶς ποιῆσαι ἀνθρώπον αὐτῷ δυνατὸν ἦν, παντὶ μὲν ὅπλον. Μῆδεν τοῖνον περιε-

* Morel. ὅτι ἀπαρχὴ ἑτέρας. * Ita Savil. et mss. Morel. ὄντα. Εἰ δὲ πρὸς ταῦτα λέγειν ἀδύνατον, πῶς περὶ τῆς νοητικῆς καὶ πάλαι τούτων ὀφθιλωτέρας γέννησεως οὐκ ἀδυνατώταρον ἔσται τὸ λέγειν· μᾶλλον δὲ πῶς οὐ παρὶντὸν λόγον ἀπαιτεῖσθαι. † Alti mss. et Savil. οὐκ ἂν ἔχοιεν τῆς θαυμαστῆς ταύτης. Paulo post Πατρὶ γὰρ, γίως καὶ θγιον Πνεύμα πάντα ἐργάζονται. ‡ Sic alii et Savil. Morel. ἐπὶ τὸν ἐρωτώμενον.

* Savil. τῆ διδασκαλίᾳ ταύτης. † Morel ταῦτα καὶ τοσαῦτα. ‡ Savil. μὴ γὰρ, ἐπειδὴ.

rum. Quia mortis indumentum gestat, nempe maledictionis et corruptionis: nondum Dominicum accepit symbolum; peregrinus est et alienus; non habet regium signum; *Nisi quis natus fuerit, inquit, ex aqua et Spiritu, non potest introire in regnum caelorum.* Verum Nicodemus neque sic intellexit. Nihil enim deterius, quam humanis ratiociniis spiritualia permittere. Hoc impedivit, quominus ille sublime quidpiam et magnum cogitaret. Ideo nos fideles vocamur, ut humanarum rationum imbecillitate contempta, ad fidei sublimitatem ascendamus, et bonorum nostrorum summam hujusmodi doctrinae committamus: quod si fecisset Nicodemus, res non illi impossibilis visa fuisset. Quid ergo Christus? Ut illum abducatur ab hac cogitatione humi repente, et ostendat se non de hac generatione loqui, ait: *Nisi quis natus fuerit ex aqua et Spiritu, non potest introire in regnum caelorum.* Sic autem loquutus est, ut per hanc communionem ipsum ad fidem pertraheret, suaderetque ipsi ne rem esse impossibilem existimaret, atque illum a carnalis generationis cogitatione abstraheret. De alia, inquit, loquor generatione, o Nicodeme; cur sermonem ad terram detrahis? cur naturae necessitati rem illam subijcis? Illic partus vulgari illo superior est, nec quid commune nobiscum habet. Haec quoque generatio vocatur, sed nomine tantum communis, re differt. Abscede a vulgari more; alium induco partum in mundum: alio modo gigni homines volo: novum procreationis modum afferro. Formavi ex terra et aqua; non utile figmentum fuit, sed vas deterius factum est. Non ultra ex terra et aqua efformare volo, sed ex aqua et Spiritu. Quod si quis interroget, quomodo ex aqua? interrogabo et ego illum, Quomodo ex terra? quomodo lutum varias in partes distributum est? quomodo unius speciei erat illud quod subjectum est? Terra tantum erat; quae autem ex illa facta sunt, diversae sunt speciei. Unde ossa, nervi, arteriae, venae? unde membrane, vasa organica, cartilagineae, tunicae, hepar, splen, cor? unde pellis, sanguis, pituita, bilis? unde tot operationes? unde varii colores? haec enim non ex terra vel luto proficiunt. Quomodo terra accepto semine germinat, caro autem haec accepta corrumpit? quomodo terra jacta semina nutrit, caro autem ab illis nutritur, non illa nutrit? Exempli causa, terra aquam excipiens, vinum fecit; caro saepe vinum accipiens, in aquam convertit. Unde ergo liquet haec ex terra esse, cum terra contrariam exhibeat operationem, ut dixi? Id ratiocinio assequi nequeo; sola fide accipio. Si ergo illa quae quotidie fiunt et tanguntur, fide opus habent: multo magis illa admodum arcana et spiritualia. Quemadmodum enim terra inanimata, inanimata, Deo sic volente virtutem accepit, ut tam mirabilia ex illa prodirent: ita ex Spiritu et aqua simul haec mirabilia et rationem superantia omnia facile parantur.

2. Quomodo Nicodemum instruxit Christus. Discrimen inter primam hominis creationem et secundam qua fit per Spiritum sanctum. Vita alia multo melior expectatur. Baptismi sublimitas. Cur aqua ad illuminationem

necessaria. — Ne itaque quoniam illa non vides, fidem neges. Nam nec animam vides, et tamen credis animam esse, et diversam a corpore. Verum Christus non hoc exemplo Nicodemum insinuit, sed alio. Hoc enim, nempe anima, cum incorporeum sit, ideo non in medium adduxit, quia ille adhuc rudior erat. Aliud ergo exemplum ponit, quod cum corporum crassitudine communionem quidem nullam habeat, neque in incorpoream ascendit naturam; id est, ventorum impetum. Et primum ab aqua oritur, quae tenuior est quam terra, crassior quam ventus. Quemadmodum cum a principio elementum terra subjecta est, totum autem opificia fuit: sic et nunc aqua elementum subijcitur: totum autem est ex Spiritu gratia: et tunc quidem *Factus est homo in animam viventem (Gen. 2. 7);* nunc vero in Spiritum vivificantem. Multum autem est inter utrumque discrimen: anima enim vitam alteri non dat; Spiritus vero non per se tantum vivit, sed et aliis vitam praebet. Sic mortuos suscitavit apostoli. Et olim quidem post creationem hominum deum formatur; nunc vero contra ante novam creationem novus humo creatur. Nam hic prior generatur, deinde mundus transformatur. Et ut a principio totum formavit, sic et nunc totum ipsum creat. Et tunc quidem ait: *Faciamus ei adiutorium (Ibid. v. 18);* hic vero nihil simile. Nam qui Spiritus gratiam accipit, quo altero cegit adiutore? qui in corpore Christi consistit, quo deinde egebit ope? Tunc ad imaginem Dei fecit hominem, nunc ipsi Deo conjuncti: tunc jussit illum imperare piscibus et bestiis, nunc supra caelos primitias nostras assumpsit: tunc paradisum habitandum dedit, nunc caelum nobis aperuit: tunc formatus homo est die sexta, quia complendum erat saeculum; nunc prima die ab initio, et cum luce. Ex quibus omnibus liquet, ea quae perficiebantur ad aliam meliorem vitam pertinere, et ad statum nunquam terminandum. Prima itaque formatio Adae terrea est, et post hanc ex Adae latere, mulieris, et post illam ex semine, Abelis. Attamen nullam explorare possumus, nec sermone describere, etsi illa crassiora sint. Quomodo ergo spiritualis per baptismum generationis quae longe sublimior est, rationem dare poterimus? quo pacto stupendi parius ratio a nobis expectatur? nam et angeli huic generationi adhaerere. At vero modum explicare mirabilis illius per baptismum generationis, nunc poterit. Adhaeruit illi, nihil efficientes, sed ea quae fiebant solum videntes. Pater, Filius et Spiritus sanctus omnia operatur (a). Obtemperemus ergo Dei sententiae, quae est ipso visu certior. Nam visus saepe fallitur: illa falli nequit. Obtemperemus itaque ipsi. Nam quae illa quae non erant produxit, de eorum natura loquens fidem meretur. Quid igitur illa dicit? Id quod efficitur esse generationem.

¹ Morel. sic effert hunc locum..... *Crassiora sint. Quod si de illis disserere sit impossibile, quomodo ergo de spirituali generatione, quae his est multo sublimior, disserere non erit impossibile? Quomodo etiam non supervacuum a nobis rationem postulare?*

(a) Ad tria supposita singulari verbo utitur, ut notat savilius, quo scilicet unitas substantiae declaratur.

Quod si tibi quispiam dixerit, Quomodo? ex Christi sententia os ejus obstrue, quæ magna claraque est demonstratio. Si quis vero interrogaverit, cur aqua assumatur; vicissim Interrogemus et nos, cur terra ab initio ad hominis formationem producta sit. Nam quod sine terra posset hominem formare, nemini non conspicuum est. Ne itaque curiosus inquiras. Quod enim necessaria sit aqua hinc edicias: cum aliquando Spiritus ante aquam descendisset, non hic stetit apostolus, sed ut ostendat hanc necessariam nec superfluum esse, vide quid dicat: *Numquid aquam quis prohibere potest, ut non baptizentur hi, qui Spiritum sanctum acceperunt sicut et nos (Act. 10. 47)?* Quid ergo opus est aqua? Hoc jam dicam ut occultum mysterium vobis aperiatur. Sunt quidem hæc de re arcani quidam alii sermones; interim autem vobis ex multis unum dicam. Quis ille est? Divina celebrantis in hoc symbolo: sepultura, mortificatio, resurrectio, vita, et hæc simul fiunt omnia. In aqua enim tanquam in sepulcro caput immergentibus nobis, vetus homo sepelitur ac demergitur totus: deinde vobis emergentibus, novus exsurgit. Ut enim nobis facile est immergi et postea emergere: sic Deo facile est veterem sepelire hominem, et novum inducere. Ter hoc fit, ut discas virtutem Patris et Filii et Spiritus sancti hæc omnia implere. Quod autem hæc non per conjecturam dicta sint, audi Paulum: *Consepulti sumus cum illo per baptismum in mortem (Coloss. 2. 12)*; ac rursus, *Vetus homo noster simul crucifixus est (Rom. 6. 6)*; et iterum, *Cosplantati facti sumus similitudini mortis ejus (Ibid. v. 5)*. Non modo autem baptisma crux dicitur, sed crux quoque baptisma. *Baptismo quo ego baptizor, vos baptizabimini (Marc. 10. 39)*; ac rursus, *Baptismo habeo baptizari, quem vos nescitis (Luc. 12. 50)*. Quemadmodum enim nos facile baptizamur et emergimus, sic et ille mortuus cum voluit, resurrexit; imo longe facilius, etiamsi triduo per mysterium et œconomiam manserit.

5. *Baptizatos ut digne baptizantur agant, nondum baptizatos ut quam primum baptizentur hortatur. Catechumeni fidelibus extranei sunt. Baptizatum usque ad mortem differentes redarguuntur. Commendatur elemosyna.* — Talibus ergo dignati mysteriis, vitam tanto dono dignam exhibeamus, optimum institutum. Qui vero nondum his dignati estis, omnia facite ut iis dignemini, ut unum corpus efficiamus, ut simus fratres. Quamdiu enim sic separamur, etsi pater quis fuerit, etsi filius, etsi frater, quis tandem fuerit, nondum vere cognatus est, cum a superna cognatione sit abstractus. Quæ enim utilitas ex lutei generis conjunctione, cum spiritualiter non sumus conjuncti? quod lucrum terrenæ affinitatis, cum in cælis sumus extranei? Extraneus quippe est catechumenus fidei. Neque enim idem ipsum caput habet, non eundem patrem, non eandem civitatem, non escam, non indumentum, non mensam, sed omnia segregata. Etenim huic omnia in terra, illi omnia in cælo: huic Christus rex est, illi peccatum et diabolus: huic Christus delicia, illi corruptio. In-

dumentum quoque illi vernium opera, huic angelorum Dominus: civitas huic cælum, illi terra. Cum ergo nihil commune habeamus, in quo, quæso, communicabimus? Sed eodem partu, ex eadem vulva prodimus? Verum neque hoc sufficit ad genuinam cognationem. Studeamus igitur, ut supernæ civitatis cives simus. Quousque in exilio manemus, cum oporteret veterem repetere patriam? Neque enim de re nullius pretii periculum est. Sed si accidat, quod Deus avertat, inexpectata morte non initiatos linde abripi, etiam si mille bonis instructi simus, nihi aliud nos excipiet, quam gehenna et vermibus venenata, ignis inexstinguibilis, vincula insolubilia. Verum absit ut quispiam auditorum supplicium illud expectetur. Quod vitabimus, si sacris mysteriis dignati aurum, argentum et lapides preciosos pro fundamento ponamus. Sic enim poterimus illo abeunte divites apparere, quando non hic pecunias reliquerimus, sed ad tutos illos thesauros transmisserimus per manus pauperum; quando Christo mutuum dederimus. Multa debemus illic, non pecunias, ac peccata. Mutuo igitur illi pecunias demus, ut impetremus remissionem peccatorum. Ipse enim est qui judicat. Ne despiciamus illum hic esurientem, ut ipse nos ibi nutriat. Hic induamus ipsum, ut ne relinquat nos nudos patrocinio suo. Si hic illi potu dederimus, non dicemus cum divite: *Mitte Lazarum ut intingat extremum digiti sui in aqua, ut refrigat linguam nostram adustam (Luc. 16. 24)*. Si hic ei domi accipiamus, illic multas nobis parabit manus. Si iovisamus eum in carcere detentum, ipse quoque nos a vinculis liberabit. Si illum hospitio exceperimus, non despiciet nos, qui peregrini et hostes sumus in regno eorum, sed supernæ civitatis consortes reddet. Si infirmum illum invisiu cito nos ille liberabit ab infirmitatibus nostris. ergo qui magna pro parvis donis accipiamus, sicut illa exigua demus, ut maxima mereamus. D adhuc tempus est, seminemus, ut metamus. C enim hiems advenerit, cum mare non ultra navigabile erit, tunc non penes nos erit negotiari. Quando erit hiems? Cum advenerit dies ille terribilis et conspicuus. Tunc enim non hoc mare terribile et spatiosum navigabimus: mari nam presens vita similis est. Nunc serendi tempus: tunc metendi et lucrandi. Si quis sementis tempus semina non jecerit, si tempore messis serat in liter, sane ridiculus erit. Si serendi sit tempus, jam colligendum, sed serendum est. Dispergat igitur ut colligamus; ne jam colligere satagamus ne messem perdamus. Nam hoc tempus, ut diligendum et recondendum. Ne itaque opportunita amittamus, sed ubertim semen jaciamus, nec familiari ullo modo parcamus, ut eam cum nos recipiamus fenore, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, quicum Patri gloria, unaque Spiritui sancto, in sæcula sæculorum. Amen.

γάτου. Ὅτι γὰρ ἀναγκαία καὶ ἀπαραίτητος ἡ τοῦ ὕδατος χρεία, οὕτως ἀν μάρτυς. Τοῦ Πνεύματος ποτε καταπτόμενος πρὸ τοῦ ὕδατος, οὐκ ἔστι μέχρις ἐκείνου ὁ Ἀπόστολος, ἀλλ' ὡς ἀνγκαίου καὶ τοῦτου καὶ ὡς περισσοῦ, δεῖ τί φησι· *Μήτις τὸ ὕδωρ δύναται τις καλύσαι, τοῦ μὴ βαπτισθῆναι τούτους, οἵτινες τὸ Πνεῦμα τοῦ ἁγίου ἔλαβον ὡς καὶ ἡμεῖς; Τίς οὖν ἐστὶν ἡ τοῦ ὕδατος χρεία; Καὶ ταύτην ἦδη λοιπὸν λέω, τὸ μυστήριον ἐκαλύπτωμαι ὁ μὲν τὸ ἀποκεκρυμμένον. Εἰσι μὲν γὰρ τινες καὶ ἔτεροι ἀπόρρητοι λόγου τοῦ πράγματος, τῶς δὲ ἐκ τῶν πολλῶν ὁμῖν ἐγὼ ἔνα λέω. Τίς οὖν οὗτός ἐστι; Θεῖα τελεία ἐν αὐτῷ σύμβολῳ, τάφος καὶ νέκρωσις, καὶ ἀνάστασις καὶ ζωῆ, καὶ ταῦτα ὁμοῦ γίνεσθαι πάντα. Καθάπερ γὰρ, ἐν τινι τάφῳ, τὸ ὕδωρ καταδύονται ἡμῶν τὰς κεφαλὰς, ὁ παλαιὸς ἀνθρώπος θάπτεται, καὶ, καταδύσας κῆτω, κρύπτεται ὅλος καθάπερ ἑστὶ ἀνανεούτων ἡμῶν, ὁ καινὸς ἀνεισι πάλιν. Ὅσπερ γὰρ εὐκόλως ἡμῖν βαπτισσάσαι καὶ ἀνανεῖσαι, οὕτως ἀκόλως τῷ θεῷ θέσθαι τὸν ἀνθρώπον τὸν παλαιόν, καὶ ἀναεῖξαι τὸν νέον. Τρίτον δὲ τοῦτο γίνεσθαι, ἵνα μάθῃς, ὅτι δύναμις Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ Πνεύματος ἁγίου ἅπαντα ταῦτα πληροῖ. Καὶ ὅτι οὐ στοχαζόμεν τὸ εἰρημένον, ἀκουσὸν Παύλου λέγοντος· *Συνετέφθημεν αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτισματος εἰς τὸν θάνατον*· καὶ πάλιν, *Ὁ παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος συνεσταυρώθη*· καὶ πάλιν, *Σύμφωτον γεγόναμεν τῷ ὁμοίωματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ*. Οὐ μόνον δὲ τὸ βάπτισμα σταυρὸς λέγεται, ἀλλὰ καὶ ὁ σταυρὸς βάπτισμα. Τὸ γὰρ βάπτισμα, ὃ ἐπὶ βαπτίζομαι, φησι, βαπτισθήσεσθε· καὶ πάλιν, *Βάπτισμα ἔχω βαπτισθῆναι*, ὃ ἡμεῖς οὐκ οἴδατε. Καθάπερ γὰρ ἡμεῖς εὐλόως βαπτίζομεθα καὶ ἀνανεούμεν· οὕτω καὶ αὐτὸς εὐκόλως ἀποθνήσκω, ὅτε ἠδέλησεν, ἀνίστη· μᾶλλον δὲ καὶ πολλὸν βῆον, εἰ καὶ τὰς τρεῖς ἡμέρας διὰ μυστηρίου τινὸς οἰκονομῶν ἀνέμεινε. γ'. Τηλικούτων οὖν μυστηρίων καταξιώθεντες, βίον ἐπιδειξόμεθα ἄξιον τῆς δωρεᾶς, ποιεῖται ἀρίστην. Οἱ δὲ μαρθεῖν τούτων καταξιώθεντες, πάντα πράττετε ὥστε καταξιώθησθαι, ἵνα γενόμεθα ὅμοια ἐν, ἵνα ὦμεν ἀδελφοί. Ἔως μὲν γὰρ ἀν κατὰ τοῦτο διεστῆκαμεν, καὶ πατὴρ τίς ἡ, καὶ ἀδελφοί, καὶ ὁσίουσιν [147], οὐδέπω συγγενὸς ἐστὶ γνήσιος, τῆς ἀνωθεν συγγενείας διεσπασμένους. Τί γὰρ ὄφελος ἀπὸ τοῦ ὕδατος γένους συνήθησθαι, ὅταν ἀπὸ τοῦ πνευματικοῦ μὴ συνημμένοι ὦμεν; ποῖον δὲ κέρδος ἔστι ἐν τῇ γῆ ἀγχιτείτας, ὅταν ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἀλλότῃς ὦμεν; Ἄλλοτριος γὰρ ὁ κατηγόμενος τοῦ πιστοῦ. Οὐ γὰρ ἔχει κεφαλὴν τὴν αὐτήν, οὐκ ἔχει πατέρα τὸν αὐτὸν, οὐκ ἔχει πόλιν τὴν αὐτήν, οὐ τροφήν, οὐκ ἐνδύμα, οὐ τράπεζαν, οὐκ οἶκον, ἀλλὰ πάντα ἐξηλλαγμένα. Καὶ γὰρ πάντα ἐπὶ γῆς τούτῃ, τὰ πάντα ἐν οὐρανοῖς ἐκείνῃ· βασιλεὺς τούτῃ ὁ Χριστὸς, ἐκεῖνῃ δὲ ἡ ἀμαρτία καὶ ὁ διάβολος· τρυφή τούτῃ μὲν ὁ Χριστὸς, ἐκεῖνῃ δὲ ἡ σηπομένη καὶ φθειρομένη. Καὶ ἐνδύμα πάλιν, τούτῃ μὲν τὰ σιγῶν ἔργα, ἐκεῖνῃ δὲ ὁ τῶν ἀγγέλων δεσπότης· πόλις τούτῃ μὲν ὁ οὐρανός, ἐκεῖνῃ δὲ ἡ γῆ. Ὅταν οὖν μηδὲν ἔχωμεν κοινόν, κατὰ τί κοινωνήσομεν,*

αἰτί μοι; Ἀλλὰ τὰς αὐτὰς ἐλύσαμεν ὀδύνας, καὶ ἐκ μῆς προήλθομεν γαστρός; Ἄλλ' οὐδὲν τοῦτο πρὸς συγγένειαν τὴν ἀκριβεστάτην. Σπουδάζομεν τοίνυν τῆς ἀνω πόλεως γενέσθαι πολῖται. Μέχρι τίνος ἐπὶ τῆς ὑπερροίας μένομεν; δεῖον τὴν ἀρχαίαν πατρίδα ἀπολαβεῖν· οὐδὲ γὰρ περὶ τῶν ευχόντων ὁ κίνδυνος. Ἄλλ' εἰ γένωτο, ὃ μὴ γένοιτο, ἀπροσδοκίτου τῆς τελευταῖης ἐπιβούσης, ἀμύητους ἐνταῦθεν ἄπειθε, καὶ μυρία ἔχωμεν ἀγαθὰ, οὐδὲν ἡμᾶς ἔτερον διαδέχεται, ἢ ἡ γένεσι καὶ σωθῆσθαι τοῦτο, καὶ πῦρ ἀσβεστον, καὶ θεσμὰ ἄλυτα. Ἀλλὰ μὴ γένοιτό τινα τῶν ταῦτα ἀκούστων ἐκείνης πειρασθῆναι τῆς καλῆσεως. Τοῦτο δὲ ἐστὶν, ἀν τῶν ἁγίων καταξιώθεντες μυστηρίων, χρυσὸν καὶ ἄργυρον καὶ λίθους τιμίους οἰκοδομήσομεν ἐπὶ τὸν θεμέλιον. Οὕτω γὰρ δυνασθῆναι ἀπελθόντες ἐκεῖ φανῆναι πλοῖσις, ὅταν μὴ ἐνταῦθα χρήματα καταλείψομεν, ἀλλὰ μετακομιζόμεν πρὸς τοὺς ἀύλους θησαυροὺς διὰ τῶν χειρῶν τῶν πενήτων ὅταν δασιζόμεν τῷ Χριστῷ. Πολλὰ ὀφειλομέν ἐκεῖ, οὐ χρήματα, ἀλλ' ἀμαρτήματα. Δασιζόμεν τοίνυν αὐτῶν χρήματα· ἵνα λάθωμεν ἀμαρτημάτων συγχώρησιν· αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ὁ δεκάζων. Μὴ περιλθόμεν αὐτὸν ἐνταῦθα πεινώτα, ἵνα καὶ αὐτὸς ἐκεῖ ἡμᾶς διαβρῆξῃ. Ἐνταῦθα ἐνδύσομεν αὐτὸν, ἵνα μὴ ἀπὴ ἡμᾶς γυμνοὺς τῆς ἀσφαλείας τῆς παρ' αὐτοῦ. Ἐάν ἐνταῦθα αὐτὸν ποτίσωμεν, οὐκ ἐρούμεν κατὰ τὸν πλοῖσιν, Πέμψον Λάζαρον, ἵνα ἀκρωτῶ δακτύλῳ ἐπιστάξῃ τῇ γλώσσῃ ἡμῶν ἀποξηρανόμενῃ. Ἐάν ἐνταῦθα εἰς τὰς οἰκίας ἡμῶν αὐτὸν δεδύμεθα, ἢ ἐκεῖ πολλὰ παρασκευάσει μόνος ἡμῖν. Ἐάν ἀπέλθωμεν πρὸς αὐτὸν ἐν φυλακῇ ἔντα, καὶ αὐτὸς ἡμᾶς ἀπαλλάξῃ τῶν δεσμών. Ἐάν ἔξωθεν ἔντα συναγάγωμεν, οὐ περιφύεται ἔξωθεν ἡμᾶς ἔντας τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, ἀλλὰ μεταστῆναι ἡμῖν τῆς πόλεως τῆς αἰῶν. Ἐάν ἀσθενῆ ἔντα ἐπιταξόμεθα, ταχέως ἐλευθερώσει ἡμᾶς καὶ αὐτὸς τὸν σπῆντιων ἡμῶν. Ὡς οὖν μεγάλα λαμβάνοντες καὶ μικρὰ δίδόντες, καὶ τὰ μικρὰ δοῦμεν [148]. Ἴνα ἐμπορευσόμεθα τὰ μεγάλα. Ὡς εἰ καιρὸς, σπειρώμεν, ἵνα ἀμύησομεν. Ὅταν ὁ χειμὼν καταλάβῃ, ὅταν ἡ θάλασσα οὐκ ἔτι πλήγεται, οὐκ εἰ κῆρυξ τῆς ἐμπορίας ἔορμεν. Πότε δὲ ἐστὶν ὁ χειμὼν; Ὅταν ἡ ἡμέρα ἐπιταξῇ ἡ μεγάλη, τότε ἐκείνη καὶ ἐπιφανῆς. Τότε γὰρ οὐκ ἔτι πλεουσόμεθα τὴν θάλασσαν ταύτην τὴν μεγάλην καὶ εὐρύχωρον· ταύτη γὰρ ὁ παρὼν καιρὸς καὶ νῦν ὁ τοῦ σπειρα καιρὸς, τότε ὁ τοῦ ἀμύησαι καὶ κερθαίνειν. Ἐάν τις ἐν τῷ καιρῷ τοῦ σπόρου μὴ καταβάλῃ σπέρματα, ἐν ἀμύητῳ σπειρῶν, πρὸς τῷ μηδὲν ἀνέγει καὶ καταγέλαστος ἐστὶν. Εἰ δὲ σπόρου ἐστὶν ὁ παρὼν καιρὸς, οὐ τοῦ συλλέγειν, ἀλλὰ τοῦ σκορπίζειν καιρὸς ἀν εἰη λοιπὸν Ἔ. Σκορπίζομεν τοίνυν, ἵνα συναγάγωμεν· μὴ βουληθῶμεν συναγαγεῖν νῦν, ἵνα μὴ τὸν ἀμύητον ἀπώλομεν. Οὕτως γὰρ, ὅπερ ἔφη, ὁ καιρὸς ἐπὶ τὸ σπείρειν καιρὸς, καὶ καταπνῆξαι καὶ ἀναλλοκεῖν, οὐκ ἐπὶ τὸ συλλέγειν καὶ ἀποτιθεσθαι. Μὴ τοίνυν προδῶμεν τὴν εὐκαιρίαν, ἀλλὰ δαψιλῆ τὸν σπόρον καταβάλλομεν, καὶ μηδεὶς φεισόμεθα τῶν ἐθνῶν, ἵνα μετὰ πολλῆς αὐτὰ ἀπολάσομεν τῆς ἀντιδόσεως, χάριτι καὶ φιλονηρωσίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἀμὴ τῷ ἀγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

* Savil. ὁμῖν ἐκαλύπτωμαι κ. τ. λ. Morel. ἐκαλύπτωμαι ὡς ἐνεστὶν ἀνωθεν. b Savil. βάπτεται καὶ, καὶ καταπορεύεται εἰς τέλος ἅπας· εἶτα, ἀνεν. Morellium sequimur. * Hæc retativa, τούτῃ ἐκείνῳ, nunc ad πιστόν, nunc ad κατηγόμενον referuntur, contra rigidam legem lingue. Verum id fortasse librariorum incuriæ adscribitur. Mox pro τρυφῇ Savil. et codd. 703, 706 τρυφή. Infra ex isdem tituliis ante ἀγγέλου, οὐρανός; et ἀκριβεστάτην accesserunt. Esai.

δ Sic Morel. Savil. λέγεται. * Savil. ἐποδευόμεθα. † Τῆς ἐμπορίας ταύτης Savil. et codd. 703, 706 Mox cod. 703 ἐπιστῆ προ ἐπιστάτη. ‡ Quidam σκορπίζον ὁ καιρὸς ἐστὶν οὗτος.

ΟΜΙΑΙΑ ΚΓ΄.

Τὸ γεγεννημένον ἐκ τῆς σαρκός, σὰρξ ἐστὶ καὶ τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ Πνεύματος, πνεῦμα ἔστιν.

α'. Μεγάλων ἡμᾶς μυστηρίων κατηξίωσεν ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ· μεγάλων, καὶ ὅταν ἡμεῖς οὐκ ἤμεν ἄξιοι, ἀλλ' ὅταν αὐτῷ παρέχεν πρόπον ἦν. Ἄν μὴ γὰρ τὴν δξίαν τὴν ἡμετέραν λογισθαί τις, οὐ μόνον τῆς δουρεῶς ἤμεν ἀνάξιοι, ἀλλὰ καὶ κολάσεως ὑπεύθυνοί καὶ τιμωρίας. Ἐπειδὴ δὲ οὐ πρὸς τοῦτο εἶδεν, οὐ μόνον κολάσεως ἀπήλλαξεν, ἀλλὰ καὶ ζωὴν ἰαροῦσατο πολλῶν τῆς προτέρας λαμπροτέραν *, εἰς ἄλλον ἡμᾶς εἰσάγαγε κόσμον, ἑτέραν ἐδουλοῦργησε κτίσιν· Εἰ τις γὰρ ἐν Χριστῷ καινῇ κτίσει, φησὶ. Ποῶς καινῇ κτίσις; Ἀκουσον αὐτοῦ λέγοντος· Ἐάν τις τῆς γεννηθῆ ἔξ ὕδατος καὶ Πνεύματος, οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. Παράβειτον ἐπιστεύθησαν, καὶ οὐδὲ τῆς ἐν αὐτῷ διαγωγῆς ἐφάνημεν ἄξιοι **, καὶ εἰς τοὺς οὐράνους ἡμᾶς ἀνήγαγεν. Ἐν τοῖς πρώτοις οὐχ εὐρέθημεν πιστοὶ, καὶ μέλζονα ἐνεχέρισαν· ἐνδὸς ἀποσχέσθαι ἔβουλον οὐκ ἰσχύσαμεν, καὶ τὴν ἄνω παρεῖχε τρυφήν ἐν παραδείσῳ οὐκ ἐκαρτερήσαμεν, καὶ τοὺς οὐράνους ἡμῖν ἀνεπέτασεν. Εἰκότως· Ἐλεγε ὁ Παῦλος· Ὁ βάθος πλοῦτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ. Οὐκ ἔτι μήτηρ, οὐκ ἔτι ὠδίνες, οὐτε παῖδες, καὶ συνουσίαι καὶ περιτολαὶ σωματικῶν ἄνω λοιπὸν ὑφαίνεται τῆς ὑμετέρας φύσεως ἡ κατασκευῆ, ἀπὸ ἑνὸς μυστηρίου ἄγλου καὶ ὕδατος. Τὸ δὲ [149] ὕδωρ παρεληφθῆται, τόκος τῷ τιμωμένῳ γινόμενον. Ὅπερ γὰρ ἔστιν ἡ μήτηρ τῷ ἐμβρύῳ, τοῦτο τῷ πιστῷ τὸ ὕδωρ· ἐν γὰρ τῷ ὕδατι διαπλάττεται καὶ μορφοῦται. Τὸ μὴ γὰρ πρῶτον ἐλέγεται· Ἐσαρηγέτω τὰ ὕδατα ἔρηκτὰ ψυχῶν ζωῶν· εἰς ὃ δὲ ἐπίθῃ τῶν Ἰορδάνων * βειβάνων ὁ δεσποτῆς, οὐκ ἔτι ἔρηκτὰ ψυχῶν ζωῶν, ἀλλὰ ψυχᾶς λογικῆς καὶ πνευματοφόρου τὸ ὕδωρ ἀναβιβῶται. Καὶ δὲ περι τοῦ ἡλίου εἰρηγῆται, ὅτι Ὡς νυμφίος ἐκπορευόμενος ἐκ πατρὸς αὐτοῦ, τοῦτο περι τῶν πιστῶν καιρὸς ἂν εἴη μέλλων εἰπεῖν. Πολλῶν γὰρ φαιδρότερας ἀφίσει· ὁ δὲ τῆς ἀκλίνας ἐκείνου. Ἄλλὰ τὸ μὴ ἐν τῇ μήτρᾳ διαπλάττομενον, χρόνον δεῖται· ἐν τῷ ὕδατι δὲ οὐχ οὕτως· ἀλλ' ἐν μᾶζ ῥοπῇ πάντα γίνεσθαι. Ἐδοθεῖ μὴ γὰρ ἐπίκρητος ἡ ζωὴ καὶ ἀπὸ σωματικῆς φθορᾶς ἔχει τὴν ἀρχὴν, βρᾶθναι τὸ τιμωτόμενον, (τοιαυτῆ γὰρ τῶν ζωμάτων ἡ φύσις· χρίσιν προσαλαμβανῶν τὸ τέλειον)· ἐπὶ δὲ τῶν πνευματικῶν οὐχ οὕτω. Τί δὴ ποτε; Ὅτι τέλεια ἐξ ἀρχῆς κατασκευάζεται καὶ γινόμενα. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ Νικόδημος ἀκούων ταῦτα συνεγίχθη ἐπαρτάζοντο, ὅρα πῶς αὐτῷ παρανοοίει τὸ ἀπόρρητον τοῦ μυστηρίου τοῦτου, καὶ σαφῆς ἐργάζεται τὸ ἀσάφης ἐκείνῳ τῆως. Τὸ γεγεννημένον. λέγων, ἐκ τῆς σαρκός, σὰρξ ἐστὶ· τὸ δὲ γεγεννημένον ἐκ τοῦ Πνεύματος, πνεῦμα ἔστιν. Ἀπάγει τῶν αἰσθητῶν αὐτὸν ἀπάντων, καὶ οὐκ ἀφίσει τοῖς ὀφθαλμοῖς τοῦτοις περιεργάσασθαι τὴν μυσταγωγίαν. Οὐ γὰρ περι σαρκὸς διαλεγόμεθα, φησὶν, ἀλλὰ περι Πνεύματος, ὧ Νικόδημος. Τῆως αὐτὸν τῷ λόγῳ τοῦτω πρὸς τὸ ἄνω παρεπέμψε. Μῆδὲν τοίνυν τῶν αἰσθητῶν ἀπέχθει· τὸ γὰρ Πνεῦμα οὐκ ἂν φανεῖται τοῖς ὀφθαλμοῖς τοῦτοις· μὴδὲ νόμος, ὅτι σὰρκα τίκεται τὸ Πνεῦμα.

Πῶς οὖν, ἰσως εἶπον ἂν τις, ἡ τοῦ Κυρίου σὰρξ ἐτίχθη; Οὐκ ἀπὸ Πνεύματος μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ

σαρκός. Ἀπὸ καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ Παῦλος· Ἐλεγε· Γενόμενος * ἐκ γυναικός, γεγέννητος ὑπὸ νόμον. Τὸ μὴ γὰρ Πνεῦμα αὐτὸν διέπλασαν οὕτως, οὐ μὴν ἐξ οὐκ ὄντων· ἐπὶ τι εἶθε τῆς μήτρας; ἀλλ' ἐκ τῆς σαρκός τῆς παρθενικῆς τὸ δὲ, πῶς, οὐ δύναμαι ἐξημενεῖν. Τοῦτο δὲ γέγονεν. Ἄν μὴ τίς ἀλλότρου τῆς ἡμετέρας εἶναι νομίσῃ φύσεως τὸ τιμωτόμενον. Εἰ γὰρ τοῦτου γενομένου εἴσι τινες οἱ διαπιστοῦσι τῇ τοιαυτῇ γενήσει, εἰ μὴ τῆς σαρκὸς ἐκονήνησθε τῆς παρθενικῆς, πῶς οὐκ ἂν ἐξέπεισαν ἀσθελέας οὕτοι; Τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ Πνεύματος, πνεῦμα ἔστιν. Ὅρθε Πνεύματος ἄξιαν· Τὸ γὰρ τοῦ Θεοῦ ἔργον φαίνεται ποιοῦν. Ἄνωταρ μὴ οὐκ ἔλεγε ἰ, ὅτι Ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐγεννήθησαν· ἐνταῦθα δὲ, ὅτι τὸ Πνεῦμα αὐτοῦς γενεῖ. Τὸ γεγεννημένον, φησὶν, ἐκ τοῦ Πνεύματος, πνεῦμα ἔστιν. Ὅ δὲ λέγει τοιοῦτον ἔστιν· Ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ Πνεύματος, πνευματικὸς ἔστι. Γέννησιν γὰρ ἐνταῦθα ὁ τῆν κατ' ὄψαν λέγει, ἀλλὰ τὴν κατὰ τιμὴν καὶ χάριν. Εἰ τοίνυν καὶ ὁ Υἱὸς οὕτω γέννηται, τί πλέον εἶθε τῶν ἀνθρώπων τῶν οὕτω γεγεννημένων; πῶς δὲ μονογενὴς ἔστι; Καὶ γὰρ καὶ ἐγὼ ἐκ Θεοῦ γεγέννημαι, ἀλλ' οὐκ ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ. Εἰ τοίνυν μὴδὲ αὐτὸς ἐκ τῆς οὐσίας, τί κατὰ τοῦτο [150] διενηγόνησεν ἡμῶν; Ἐδρεθησεται δὲ ἄρα καὶ τὸ Πνεῦμα οὕτως ἐλάττων. Ἡ γὰρ τοιαυτῇ γέννησις ἐκ τῆς τοῦ Πνεύματος γίνεται χάριτος. Ἀρ' οὐκ ἔτι μὴν Υἱὸς, τῆς παρὰ τοῦ Πνεύματος δεῖται βοήθειας; Καὶ τί ταῦτα Ἰουδαϊκῶν διέστηκε δογματά; Εἰπὸν τοίνυν ὁ Χριστὸς, ὅτι ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ Πνεύματος, πνεῦμα ἔστιν· ἐπειδὴ θοροβοῦμένον πᾶν εἶδεν, ἐπὶ αἰσθητῶν παράδειγμα ἄγει τὸν λόγον. Μὴ θαυμάσης γὰρ, φησὶν, ὅτι εἰπὸν σοι, δὲ δὲ ὅμως γεννηθῆναι ἀνωθεν. Τὸ πνεῦμα ὁμοῦ θελεῖ ἀνέει. Τῷ γὰρ εἰπεῖν, Μὴ θαυμάσης, δείκνυσιν αὐτοῦ τὸν ἴσθον τῆς ψυχῆς, καὶ ἐπὶ τὸ λεπτότερον αὐτὸν ἄγει τῶν σωματικῶν. Τῶν μὴ γὰρ σαρκικῶν ἀπήγαγεν εἰπὼν, Τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ Πνεύματος, πνεῦμα ἔστιν. Ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἴδου τι ποτε ἔστιν ὁ φησὶν, Τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ Πνεύματος, πνεῦμα ἔστιν, λοιπὸν αὐτὸν πρὸς ἑτέραν μεταφέρει εἰκόνα, οὕτε ἑ ἐκ τῶν σωματικῶν ἄνω παχύτητα, οὕτε περι ἀσωμάτων καθαρῶς διαλεγόμενος (οὐδὲ γὰρ ἔδωκεν ἀκούων χωρεῖν ἰ ἐκείνος), ἀλλ' εὐρών τι μέσον σωματικῶν τε καὶ ἀσωμάτων, τὴν τοῦ ἀέμου φορὴν, ἐνετύθεν αὐτὸν ἀνάγει. Περι γὰρ αὐτοῦ φησὶν, ὅτι Τῆν φωτὴν αὐτοῦ ἀκούεις, ἀλλ' οὐκ οὐδὲς ἀσθερ ἔρχεται, καὶ κοῦ ὄσάγει. Εἰ τὸ λέγει ἰ, Ὅπου θελεῖ πνεῖ, οὐχ ὡς προαίρεσιν τῆν τοῦ ἀέμου ἔχοντος λέγει τοῦτο, ἀλλὰ τὴν ἀπὸ φύσεως φορὴν τὴν ἀκάλωτον καὶ μετ' ἔξουσίας γινομένην δηλῶν. Οἶδε γὰρ ἡ Γραφὴ καὶ περι τῶν ἀψύχων οὕτω διαλέγεσθαι, ὡς οὕτω λέγει· Τῆ γὰρ μεταδίθησι ἡ κτίσις ὀπετάγη οὐχ ἐκούσας. Τὸ οὖν, Ὅπου θελεῖ πνεῖ, τὸ ἀκάθεκτόν ἐστι δηλοῦντος, καὶ ὅτι διαχεῖται πανταχοῦ, καὶ ὁ κωλύων οὐδέ τις τῆς χάριτος φερασθαι· ἀλλὰ μετὰ ἰ πολλῆς τῆς ἔξουσίας οὐκαθάνονται, καὶ οὐδέ τις ὁ ἰσχύων παρατρέψαι τὴν ῥίμην αὐτοῦ.

β'. Καὶ τῆν φωτὴν αὐτοῦ ἀκούεις· τοῦτοστι, τὸν πάταγον, τὸν κτύπον· ἀλλ' οὐκ οὐδὲς ἀσθερ ἔρχεται, καὶ κοῦ ὄσάγει. Οὕτως ἐστὶ πᾶς ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ Πνεύματος· Ἐνταῦθα ἐστὶ τὸ συμπεράσμα

* Morel. τιμωτόμενον. Savil. λαμπροτέραν. β Codd. 705, 706 τῆς γῆς ἐκπέλασεν. Καὶ οὐδὲ τῆς ἐνταῦθα διαγ. ἰρ. ἀρ. Ἦν ἐκείνων αἰτί γεγέννηται. * Sic Morel. et quidam alii. Savil. τῶν Ἰορδανίων. ἰ Sic unis codex roete : et sic legendum suscipitur Savilius. Edilii ἀρησι.

† Ἄλλο γεγέννημενον. † Savil. μὴ γὰρ φησὶν. † Quidam habent ἀπάντων, ἀπὸν δὲ ὅτι... ἔστιν, ἄρα αὐτὸν ἐπὶ τὸ σωματικώταρον, οὕτε. † Alius ἀκούων κοῦ χωρεῖται. † Savil. ἂν ἐξ λέγει, suscipitur γενεῖ legendum Savil. ὅτι λέγει. Morel. ἂν ἐξ λέγει bene. † Morel. καὶ γὰρ μετ.

HOMILIA XXVI.

6. *Quod natum est ex carne, caro est; et quod natum est ex Spiritu, spiritus est.*

1. Magnis nos mysteriis dignatus est unigenitus Filius Dei; magnis, et quibus digni non eramus, sed quæ decebat illum dare. Nam si merita nostra quis reputet, non solum dono eramus indigni, sed supplicio et ultioni obnoxii. Sed id non respiciens ille, non modo nos a supplicio liberavit, sed vitam largitus est priori longe elariorem; in alium nos mundum induxit, aliam condidit creaturam: *Si qua enim in Christo nova creatura* (2. Cor. 5. 17), inquit. Quæ nova creatura? Audi ipsam: *Nisi quis natus fuerit ex aqua et Spiritu, non poterit intrare in regnum Dei*. Paradisus nobis conceditus fuit¹, neque digni fuimus qui illic versaremur, et in cælum nos extulit. In prioribus fideles non fueramus, et majora tamen tradidit: non potuimus ab uno abstinere ligno, et supernas præbuit delicias: in paradiso non perseveravimus, et cælos nobis aperuit. Jure dixit Paulus: *O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei* (Rom. 11. 33)! Non ultra mater, non ultra partus, non somni, non concubitus et amplexus: sursum tandem naturæ nostræ textitur opificium ex Spiritu et aqua. Aqua autem assumpta est, partus genito facta. Quod est matrix embryoni, hoc est aqua fideli: in aqua enim fingitur et formatur. Primum dicebatur: *Producant aquæ reptile animæ viventis* (Gen. 1. 20); ex quo autem Jordanis fluente ingressus est Dominus, non amplius reptilia animarum viventium, sed animas rationales Spiritum sanctum ferentes aqua producit. Ac quod de sole dictum est, *Tamquam sponsus procedens de thalamo suo* (Psal. 18. 6); id de fidelibus jam dici possit, qui splendidiore quam sol emittunt radios. Sed quod in vulva formatur, tempore opus habet; in aqua vero non sic, sed uno temporis momento fiunt omnia. Ubi enim fluxa vita ex corporea corruptione principium habet, moras trahit id quod paritur (talís quippe est corporum natura: tempore illa perfectionem acquirunt): spiritualia vero non sic. Sed quid? A principio perfecta sunt. Verum quia Nicodemus hæc frequenter audiens turbabatur, vide quomodo ipsi mysterii arcanum aperiat, et clarum reddat id quod obscurum antea erat, cum ait: *Quod natum est ex carne, caro est; et quod natum est ex Spiritu, spiritus est*. Ipsum abducit a rebus omnibus sub sensum cadentibus, neque sinit corporeis oculis mysteria scrutari. Non de carne, inquit, disserimus, sed de spiritu, o Nicodemæ. Interim enim ad superna transmittit. Nihil ergo sensibile querat: nam Spiritus hic oculis non percipitur: neque putes quod carnem Spiritus pariat.

Christi caro quomodo nata. Explicatio illius, Quod natum est ex spiritu, spiritus est, et illius, Spiritus ubi

vult spirat.— Quomodo ergo, dixit forte quispiam, Domini, caro nata est? Non a Spiritu tantum, sed etiam a carne; quod Paulus his verbis significat: *Factum ex muliere, factum sub lege* (Gal. 4. 4). Spiritus enim illam sic formavit, non ex nihilo: nam quid opus fuisset vulva? sed ex virginea carne: quomodo autem, non possum explicare. Illud porro factum est, ne quis alienum a natura nostra partum illum existimaret. Nam si re sic gesta, sunt tamen quidam qui talem non credunt generationem; nisi virginalis carnis particeps fuisset, quo non proripissent impietatis? *Quod natum est ex Spiritu, spiritus est*. Vident Spiritus dignitatem? Nam Dei opus ille efficit. Supra dicebat, *Ex Deo nati sunt*; hic vero dixit ipsos a Spiritu gigni: *Quod natum est ex Spiritu, spiritus est*; id est, Qui natus est ex Spiritu, spiritualis est. Generationem quippe hic non secundum substantiam dicit, sed secundum honorem et gratiam. Si ergo filius sic natus est, quid amplius habebit quam cæteri homines, qui ita nati sunt? quomodo Unigenitus est? Nam et ego ex Deo natus sum, sed non ex ejus substantia. Si ergo neque ipse ex ejus substantia, in quo differt a nobis? Sic quoque Spiritu minor invenitur. Nam hujusmodi generatio fit ex Spiritus gratia. Num ergo ut Filius maneat, Spiritus auxilio opus habet? Ecquid hæc a Judaica doctrina differunt? Cum dixisset ergo Christus, Qui natus est ex Spiritu, spiritus est; quod turbatum illum adloc cereret, ad sensibile exemplum progreditur. 7. *Ne mireris, inquit, quia dixi tibi, Oportet nos nasci denuo*. 8. *Spiritus ubi vult spirat*. Cum dicit, *Ne mireris*, ejus animi perturbationem significat, et ad subtiliorem corporum rationem deducit. Nam a carnalibus ipsum abduxerat his verbis, *Quod natum est ex Spiritu, spiritus est*. Quia vero non intelligebat ille quid hoc esset, rursus illum ad aliam transfert imaginem, neque ad corporum crassitudinem adducens, neque de incorporeis omnino loquens (neque enim poterat id ille intelligere); sed medium aliquid corporeum inter et incorporeum invenit, venti nempe impetum; indeque illum instituit. De vento namque dicit: *Vocem ejus audis; sed nescis unde veniat, aut quo vadat*. Cum dicit, *Ubi vult spirat*, non significat ventum arbitrio suo ferri; sed naturalem ejus impetum et vim sine impedimento latam. Solet enim Scriptura etiam de inanimatis ita loqui, ut cum dicit: *Vanitati creatura subjecta est non volens* (Rom. 8. 20). Illud igitur, *Ubi vult spirat*, non posse illum retineri significat, et ubique diffundi, neminemque illum impedire, quominus huc illuc feratur; sed magna vi effundi, nemine impetum coercere valente.

2. *Et vocem ejus audis; strepitum nempe et sonum: sed nescis unde veniat, aut quo vadat. Sic est omnia qui natus est ex Spiritu*. Hæc conclusio est. Si hujus venti, inquit, quem sensu, nempe auditu et tactu, percipis, impetum explicare non potes, nec viam

¹ Quædam Codices habent: *E possessione terræ excedimus*.

ejus nosti; cur divini Spiritus operationem curiose exploras, qui venti vim non intelligis, et si sonum audias? Illud enim, *Ubi vult spirat*, de Paracleti potestate dictum est, et sic explicandum: Si ventum nemo cohibet, sed quo vult ille fertur, multo magis Spiritus operationem nec natura leges quælibet, nec corporeæ generationis termini, nec quævis alia hujusmodi poterunt cohibere. Quod autem de vato dicatur illud, *Vocem ejus audis*, inde perspicuum est. Neque enim infideli, qui non nosset operationem Spiritus dixisset, *Vocem ejus audis*. Quemadmodum igitur ventus non apparet, etiamsi sonum emittat: sic nec spiritualis generatio oculis corporeis perspicitur. Atqui ventus est corpus, licet tenuissimum: nam quod sensui subjicitur, corpus est. Si ergo non ægre fers quod corpus non videas, neque ideo ipsum esse distiteris; cur de spiritu audiens turbaris, et tot rationes exigis, cum tamen id circa corpus non agas? Quid ergo Nicodemus? Adhuc in Judaica vilitate manet, cum tam manifestum exemplum acceperit. Cui adhuc cum dubio dicenti, 9. *Quomodo possunt hæc fieri?* vehementius dicit Christus, 10. *Tu es magister in Israel, et hæc ignoras?* Vide quomodo nusquam eum de malitia, sed de stoliditate potius ac simplicitate accusat. Equid habet commune dixerit quispiam, hæc generatio cum Judaicis rebus? Sed quid, queso, non commune? Etenim primi hominis formatio, necnon mulieris ex latere eductæ, item steriles, et ea quæ per aquas perfecta sunt, in fonte videlicet, unde Elisæus ferrum eduxit; ea quæ in mari Rubro, quod trajecerunt Judæi; ea quæ in piscina, quam angelus agitabat, et quæ ad Neinau Syrum spectant, qui in Jordane mundatus est: hæc inquam omnia generationem et purgationem futuram, quasi in figura præuuntiabant; necnon prophetarum dicta hunc nascendi modum subindicabant, exempli causa: *Annuntiabitur Domino generatio ventura, et annuntiabitur justitiam ejus populo qui nascetur, quem fecit Dominus (Psal. 21. 34);* et illud, *Renovabitur ut aquilæ juventus tua (Psal. 102. 5);* item, *Illuminare Jerusalem: ecce Rex tuus venit (Isai. 60. 1):* et, *Denti quorum remissæ sunt iniquitates (Psal. 31. 1).* Et Isaac quoque figura erat hujus generationis. Dic enim, o Nicodemus, quomodo natus ille est? an lege natura? Nequaquam: ergo quidam medius inter hanc et illam generationem modus erat, illa enim ex concubitu est, hic vero non ex sanguinibus natus est. Ergo vero demonstrabo, non hanc modo generationem, sed et illam ex Virgine, hisce modis præuuntiatam fuisse. Quia enim nemo facile crediturus erat virginem parere, steriles primum, deinde non modo steriles, sed etiam aus pepercissent: quamvis longe mirabilis sit, ex costa mulierem fieri; verum quia illud antiquissimum erat, alius pariendi novus modus sequens est, nempe sterilius, qui vaginalis partus fidem antecessit. Hæc ergo Nicodemus in memoriam revocans dicebat: *Tu es magister in Israel, et hæc ignoras? Quod scimus loquimur, et quod vidimus testamur, et testimonium nostrum nemo accipit.* Hæc subjunxit, et

¹ Alii legunt, tantum, pro, potius.

aliunde rursus dicto fidem faciens, et illius¹ imbecillitati se attemperans.

3. Quid vero significat illud, 11. *Quod scimus loquimur, et quod vidimus testamur?* Quia cum visus plus quam alii sensus nobis fidem faciat, et cum persuadere volumus, ita loquamur. Non auditu percepimus, sed ipsis oculis vidimus. Ideo Christus humano more ipsum alloquitur, hincque dictis fidem facit. Quodque res ita sit, quod nihil aliud declarare velit, neque visum sensibilem intelligat, hinc palam est. Postquam enim dixerat, *Quod natum est ex carne, caro est; et quod natum est ex Spiritu, spiritus est;* subjunxit, *Quod scimus loquimur, et quod vidimus testamur.* Hoc autem nondum factum fuerat. Cur ergo dicit, *Quod vidimus?* Annon manifestum est ipsum loqui de accurata cognitione, quæ non errare possit? *Et testimonium nostrum nemo accipit.* Illud ergo, *Quod scimus, vel de se et de Patre dicit, vel de se ipso solum.* Illud vero, *Nemo accipit,* non ægre ferentis nunc est, sed rem gestam narrantis. Non enim dixit: *Quid vobis insensibilis sit, qui ea quæ a nobis ita accurate annuntiantur non admittitis?* sed rebus et verbis nullam non mansuetudinem exhibens, nihil ita loquitur; sed mihi sermone quod futurum erat prædicit, nos hinc quoque ad summam instituens mansuetudinem, ut cum quosdam alloquimur, nec ipsi suademus, ne id indigne feramus. Nam qui indignatur, nihil perficere solet, sed magis a fide habenda avertit. Ideo oportet ab ira abstinere: illud vero quod dicimus fide dignum reddere, abstinendo, non ab ira modo, sed etiam a clamore. Materia enim iræ clamor. Impediamus igitur equum, ut dejiciamus equitem; iræ pennas cadamus, ne malum accrescat. Acutus enim morbus est ira, qui possit animas nostras decipere. Ideo illi aditus undique intercludendos est. Nam absurdum esset feras mansuafacere posse, mentem vero nostram efferatam despiciere. Ignis vehemens est ira, qui omnia absumit: nam et corpus corrumpit et animam labefactat, atque injucundum visumque turpem hominem reddit. Certe si iratus seipsu intueri posset, non altera indigeret admonitione. Nihil enim isoavius irato vultu. Ebricitas quædam ira est, imo ebricitate deterior, et damnosæ miserabilior. Verum si curemus ne in clamorem erumpamus, optimam philosophiæ nam inveniemus. Ideo Paulus non iram modo, sed etiam clamorem vitare jubet: *Onnis ira et clamor tollatur a vobis (Ephes. 4. 31).* Obtemperemus² ergo huic omnis philosophiæ magistro: et cum contra servos nostros irascimur, peccata nostra cogitemus, et eorum nos mansuetudinis pudeat. Cum enim tu conviciis oneras, ille vero silens convicia tolerat; tu te turpiter geris, ille philosophatur: id pro admonitione habes. Etsi namque servus, homo tamen est, anima præditus immortalis, iisdemque a communi Domino honoratus donis. Quod si par vobis in majoribus et spiritualibus, hu-

¹ Morel. habet, *illorum, pro, illius.*

² Unus habet: *ideo Paulus... clamorem suppressit. Obtemperemus, etc.,* omnis interposita.

ἄπαν. Εἰ γὰρ τοῦτο, φησὶ, τὸ πνεῦματος, οὐ τὴν ἀσθενίαν δέχητ' ἄκοιη καὶ τῆ ἀφῆ, τὴν ὀρμὴν ἐρμυ-
νεῖσαι οὐκ οἶδας, οὐδὲ τὴν ὁδὸν πῶς τὴν ἀπὸ τοῦ
θεοῦ Πνεύματος ἐνεργίαν περιεργάζῃ, τὴν τοῦ ἀνό-
μου οὐκ ἐπιστάμενος, καίτοι φωνὴν ἀκούων; Τὸ τοῦ-
νου, Ὁποῦ = θέλει πνεῖ, καὶ πρὸς παράστασιν τῆς
τοῦ Παρακλήτου εἰρήτας ἐξουσίας. Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦ-
τόν ἐστιν. Εἰ γὰρ τοῦτο οὐδαίς κατέγει, ἀλλ' ὅπου θέ-
λει φέρεται, πολλῶ μᾶλλον τὴν τοῦ Πνεύματος ἐνεργί-
αν οὐ φώσεως δυνήσονται νόμοι κατασχεῖν, οὐχ
ὅροι σωματικῆς γεννήσεως, οὐκ ἄλλο τὸν τοιοῦτον
οὐδέν. Ὅτι δὲ περὶ ἀνέμου εἰρήται τοῦ Τῆν φωνὴν
αὐτοῦ ἀκούεις, δῆλον ἐκείθεν. Οὐ γὰρ ἂν ἀπίστοι
διελογώμεθα, καὶ οὐκ εἰδότες τοῦ Πνεύματος τὴν ἐν-
έργειαν εἶπα, Τῆν φωνὴν αὐτοῦ ἀκούεις. Ὡσπερ
οὐκ ὁ ἀνεμος οὐ φαίνεται, καίτοι γὰρ φωνὴν διδοῦς, οὕ-
τως οὐδὲ ἡ τοῦ πνευματικοῦ φαίνεται γέννησις ὀρθολο-
γίου σώματος, καίτοι γὰρ σῶμα ὁ ἀνεμος, εἰ καὶ [151]
λεπτότατον τὸ γὰρ αἰσθῆσαι ὑποβαλλόμενον, σῶμα.
Εἰ τοίνυν τὸ σῶμα οὐκ ἀσχιλλεῖται διὰ μὴ ὀρθῆ, οὐδὲ
ἀσπιστῆ διὰ τοῦτο, εἰ δὴ ποτε περὶ τοῦ Πνεύματος
ἀκούων διηγήσῃ, καὶ τοσαύτας ἀπειτεῖς εὐθύναι, ἐπὶ
σώματος τοῦτο οὐ ποῖων; Τί οὖν ὁ Νικόδημος; Ἐπι-
ἐπι τῆς Ἰουδαϊκῆς εὐτελείας μένει, καὶ ταῦτα παρα-
δείγματα οὕτω σαφῶς λεγόμενα, αὐτῷ. Ἢ καὶ ἀπο-
ρητικῶς πάλιν εἰπόντι, Πῶς δύναται ταῦτα γενέ-
σθαι; λοιπὸν πληκτικώτερον πρὸς αὐτὸν ὁ Χρι-
στὸς διαλέγεται, Εὐ εἰ δὲ διδάσκαλος, λέγων, τοῦ
Ἰσραὴλ, καὶ ταῦτα οὐ γινώσκεις; Ὅρα πῶς οὐδα-
μὸν ποτὶραν κατηγορεῖ τὸν ἀνδρῶν, ἀλλ' εὐθὺς αὖτις
καὶ ἀρελαῖαν μᾶλλον β. Καὶ τί κοινὸν αὐτῆ πρὸς
τὰ Ἰουδαῖκα ἢ γέννησις ἔχει; εἰποι τις ἂν. Τί γὰρ
οὐ κοινόν, εἰπέ μοι; Ὁ τε γὰρ πρῶτος γενόμενος ἀν-
θρώπος, ἦ τε ἀπὸ τῆς πλεμυρᾶς γενομένη γυνή, καὶ αἱ
στεῖραι, καὶ τὰ διὰ τῶν ὀδόντων ἐπιτελεσθέντα, λέγω
δὲ τὰ κατὰ τὴν πηγὴν ἐξ ἧς ὁ Ἐλισσαῖος τὸ αὐθιρὸν
ἐκτετεύρισε, τὰ κατὰ τὴν Ἐρυθρὴν θάλασσαν ἦν δι-
έθσαν οἱ Ἰουδαῖοι, τὰ κατὰ τὴν κοιμηθῆσαν ἦν ὁ
ἄγγελος ἱκίνει, τὰ κατὰ τὸν Σῦρον Νεζμὸν τὸν ἐν τῷ
Πορθῆν καθαρθέντα· ταῦτα πάντα τὴν γέννησιν καὶ
τὸν καθαρισμὸν τὸν μέλλοντα ἔσθαι, ὡς ἐν τύπῳ προ-
αφῶνται. Καὶ τὰ παρὰ τὸν προφῆτῶν εἰρημένα
τοῦτον ἀνιττεται τῆς γεννήσεως τὸν τρόπον οἷον τοῦ
Ἀναγγελήσεται τῷ Κυρίῳ γενεὰ ἡ ἐρχομένη, καὶ
ἀναγγελοῦσι τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ λαῷ τῷ ε-
θνοσύνῳ, ὃν ἐποίησεν ὁ Κύριος τὸ Ἀνακαιν-
οσθησεται οὐς δεοῦ ἡ νεότης σου τὸ Φωκίζου Ἰε-
ροσοαλίμ· ἰδοὺ ὁ βασιλεὺς σου ἐρχεται τὸ Μα-
καρίου ὡρ ἀπέθισαν αἱ ἀνομίαι. Καὶ ὁ Ἰσαὰκ δὲ
τύπος ἦν τῆς γεννήσεως ταύτης. Εἰπέ γὰρ, ὦ Νικό-
δημη, πῶς ἐκείνος ἐτέθη; ἄρα νῆψ φώσεως; Οὐδα-
μῶς. Οὕτω μέσος ὁ τρόπος ταύτης κακίης τῆς γεν-
νήσεως ὅπως ἦν ἐκείνης μὲν, οὐκ ἐκ συνουσίας· ταύ-
της δὲ, οὐκ ἐκ αἱμάτων ἐτέθη. Ἐγὼ δὲ δεκτικὸν
οὐ ταύτην μόνον τὴν γέννησιν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐκ
παρθένου προαφῶντων οὐτοι ὁ τρόπος. Ἐπειδὴ γὰρ
οὐκ ἂν τις βῆλοῦς ἐπίστανεν εἰς παρθένον τίκεται,
στεῖραι προέλαθον, εἴτα οὐ στεῖραι μόνον, ἀλλὰ καὶ
γενησάμενοι. Καίτοι τῆς στεῖρας πολὺ θαυμαστότερον
τὸ ἀπὸ πλευρᾶς γενέσθαι γυναῖκα· ἀλλ' ἐπειδὴ ἐκείνο
ἀρχαῖον ἦν καὶ παλαιόν, πάλιν ἄλλος γίνεται τρόπος
νέος καὶ πρόσφατος, τὸν στεῖρων, προσδοποῦν τὴν
πίστες τῆς παρθενικῆς ὁδοῦ. Τοῦτον οὖν αὐτὸν ἀνα-
μνησκῶν, εἶπε· Εὐ εἰ δὲ διδάσκαλος τοῦ Ἰσραὴλ,
καὶ ταῦτα οὐ γινώσκεις; Ὁ οὐδὲν, λαλοῦμεν,

καὶ ὁ ἐωράκαμεν, μαρτυροῦμεν, καὶ τὴν μαρτυ-
ρίαν ἡμῶν οὐδαίς λαμβάνει. Ταῦτα ἐπῆγαγε, καὶ
ἐτέρωθεν πάλιν ἀξίωπιστον τὸν λόγον ποιῶν, καὶ πρὸς
τὴν ἀσθένειαν τὴν ἐκείνου ὁ συγκαταβαῖων τῆ λέξει.
γ'. Τί δὲ ἐστὶν ὁ φωνῶν; Ὁ οὐδὲν, λαλοῦμεν, καὶ
ὁ ἐωράκαμεν, μαρτυροῦμεν; Ἐπειδὴ καὶ παρ' ἡμῶν
ἡ θῆξις ἐστὶ τῶν ἄλλων ἀσθενῶν πιστοτέρα, καὶ
βουληθῆμεν τινα πιστώσασθαι, οὕτω λέγομεν, [152]
ὅτι τοῖς ὀρθολογίοις ἡμῶν ἐωράκαμεν, οὐκ ἐξ ἀκού-
σας οὐδὲν διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς ἀνθρωπινώτερον
πρὸς αὐτὸν διαλέγεται, τὸν λόγον καθόλου· τὴν πιστώ-
μενος. Καὶ οὐκ ἐστὶ τοῦτο ἐστὶ, καὶ οὐδὲν ἄλλο παραστή-
σαι βούλεται, οὐδὲ ὅθεν αἰσθητῆν ἐμφανίει, δῆλον
ἐκείθεν. Εἰπὼν γὰρ, Τὸ γεγεννημένον ἐκ τῆς σαρκ-
κός, σὰρξ ἐστὶ καὶ, Τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ Πνεύ-
ματος, πνεῦμα ἐστὶν, ἐπῆγγασεν Ὁ οὐδὲν, λα-
λοῦμεν, καὶ ὁ ἐωράκαμεν, μαρτυροῦμεν. Τοῦτο δὲ
οὐδαίως γεγεννημένον ἦν. Πῶς οὖν λέγει, Ὁ ἐωρά-
καμεν; Οὐκ εἰδότες τὸν λέγει περὶ τῆς ἀκριβοῦς
γνώσεως, καὶ οὐκ ἄλλως ἐκούσι; Καὶ τὴν μαρτυρίαν
ἡμῶν οὐδαίς λαμβάνει. Τὸ μὲν οὖν, Ὁ οὐδὲν, ἢ
ἦτοι περὶ αὐτοῦ καὶ τοῦ Πατρὸς φησιν, ἡ περὶ αὐ-
τοῦ μόνου· τὸ δὲ, Οὐδαίς λαμβάνει, οὐ συγκαταβα-
νός ἐστι τὸ ῥῆμα νῦν, ἀλλὰ τὸ γινώσκον ἀπαγγέλλον-
τος. Οὐ γὰρ εἶπε· Τί δὲ ὡμῶν ἀνακωστήτερον θέλον-
τ' ἂν, οἱ τὰ παρ' ἡμῶν οὕτως ἀκριβῶς ἀπαγγελάμεθα
οὐ προσέειπε; ἀλλὰ καὶ διὰ τὸν ἔργων καὶ διὰ τὸν
ῥημάτων πᾶσαν ἐπίστασιν ἐνδεικνύμενος, τοῦτον μὲν
οὐδὲν ἐφθέγγετο, πρῶτος δὲ καὶ ἡμέτερος τὸ συμπεσό-
μενον προαφῶντων, ἐντεῖθεν εἰς πᾶσαν καὶ ἡμᾶς
ἐνάγων πράττει, καὶ παθεῖν ἡμᾶς, ἔσαν πρὸς τι-
νας διαλεγόμεθα, καὶ μὴ πειθόμεν, μὴ δυσχεραίνω-
μεν, καὶ ἐκθρονοῦσθαι. Οὐ γὰρ ἐστὶν ἀνάσταν ἡ χαλε-
πωτέρα, ἀλλὰ καὶ ἀπειθέστερον ἐργασάσθαι μᾶλλον.
Διὰ τοῦτο χρὴ τῆς μὲν ὀρθῆς ἀπέχεσθαι, πάντοθεν
δὲ ἀξίωπιστον ποιεῖν τὸν λόγον, ὡς τῷ μὴ ὀρθῆσθαι
μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ μὴ κατὰ τὴν ἰσχυρῆ. Συμπεσόμεν
τοῖν τὸν ἴππον, ἵνα κατα-
στρέφωμεν τὸν ἀναβῆσθαι προκόμεν τὰ περὶ τοῦ
θυμοῦ, καὶ οὐκ εἰ πρὸς ὄψος ἀρῆσεται τὸ κακόν.
Ὅθεν γὰρ ἡ ὀρθὴ πάθος, οὐδὲ, καὶ δεινὸν κολάει τὰς
ἡμέτερας ψυχὰς. Διὰ τοῦτο χρὴ πάντοθεν ἀποφράτ-
τειν αὐτὴ τὴν εἴσοδον. Καὶ γὰρ ἀποπον θηρία μὲν
δύνασθαι ἡμεροῦν, τὴν δὲ ἡμετέραν δύνανται ἀγριώ-
νουναν περιορῶν. Πῦρ ἐστὶ σφοδρὸν ὁ θυμὸς πάντα
διατρώγων· καὶ γὰρ καὶ σῶμα λυμᾶνεται, καὶ ψυχὴ
διαφθείρει, καὶ ἀπὸ κατεσκευαῖται καὶ αἰσχροὶν ἰδεῖν
καὶ εἰ τὸν ὀρθῶμενον ἦν θυγατῶν αὐτῶν ὅλην εἶναι
κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ὀρθῆς, οὐκ ἂν ἑτέρας ἐδεῖτο
παραινέσεως. Οὐδὲν γὰρ ἀπεπείσθητον ὄψεως ὀρθῶ-
μένης. Μέθῃ τῆς ἐστὶν ἡ ὀρθῆ, μᾶλλον δὲ μέθῃς χα-
λεπωτέρα, καὶ δαίμονος ἐλευσιότερα. Ἄλλ' ἂν μελε-
τήσωμεν μὴ πράξειν, ἀρίστην ὁδὸν φιλοσοφίας· εὐρύ-
σμεν. Διὰ τοῦτο ὁ Παῦλος μετὰ τῆς ὀρθῆς καὶ τὴν
κραυγὴν ἀναίρειν γράφει, λέγων· Πᾶσα ὀρθὴ καὶ
κραυγὴ ὀρθῆται ἀπ' ὧμων. Οὐκ οὖν πειθόμεθα τῷ
πάσης φιλοσοφίας διδασκαλίῳ καὶ ἔσαν ὀρθῶμεθα
πρὸς τοὺς οὐκίτας, τὰ ἀμαρτήματα τὰ αὐτῶν ἐν-
νοώμεν, καὶ τὴν ἐπισκεπταν αἰσχυρῶμεθα τὴν ἐκείνων.
Ὅταν γὰρ οὐ ὀρθῆξῃ, ἐκείνος δὲ σιγῆ φέρῃ τὴν
ὕβριν, καὶ μὴ μὴ ἀσχημονῆξ, ἐκείνος δὲ φιλοσοφῆξ,
τοῦτο ἀντὶ πάσης εἰχῶς νοουεῖται. Εἰ γὰρ καὶ οὐκίτης
ἐστὶν, ἀλλ' ἀνθρώπος [153] καὶ ψυχὴν ἔχων ἀθανά-

α Savil. τὸ δὲ. Ὁποῦ. β Αἱτι ἀφῶντων μόνον. γ Savil. et codd. 703, 706 προφῆτῶν δὲ λαγόμνα.

δ Morel. τὴν ἐκείνων. Ibidem quidem τῆ λέξει. Διὰ τοῦτο φωνῶν ὁ οὐδ. ἴ Quiaid τοῦτο δὲ. Ὁ οὐδ. ἴ Sav. et Mor. suspicantur ἀνάσταν ἢ. Et veracis melius quadraret acries. Sed sine codd. auctoritate nihil mutamus. ἴ Unus κρου-
την, ἀνεῖται. Πειθόμεθα τοῖνυν τῷ omittis interpositis

τον, καὶ τοῖς αὐτοῖς παρὰ * τοῦ κοινου Δεσπότης τιμηθεὶς δώροισι. Εἰ δὲ ὃ ἐν τοῖς μεζίοις καὶ πνευματικώτεροις ἀρότιμος ἦμῖν ὢν, δι' ἀνθρωπίνην τινὰ εὐκαλίαν καὶ μικρὰν ὑπεροχὴν οὕτω πρᾶως φέροι τὰ παρ' ἡμῶν, τίνας ἀν εἴημεν συγγνώμης ἄξιον ἢ ποίας ἀπολογίας ἡμεῖς, οἱ διὰ τὸν τοῦ θεοῦ φόβον μὴ δυνάμενοι φιλοσοφεῖν, μᾶλλον δὲ οὐ βουλόμενοι, ὥστερ ἐκεῖνος διὰ τὸν ἡμέτερον; Ταῦτα οὖν ἅπαντα λογιζόμε-

* Morel. καὶ τοῖς παρὰ.

νοι, καὶ τὰ ἀμαρτήματα ἡμῶν ἐνωουότες, καὶ κοινὸν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, μελετώμεν ἡρεῖ πανταχοῦ φθέγγεσθαι, ἵνα ταπεινὸν τὴν καρδίαν γένοιο, ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν ἀνάστατον εὐρωμένην, τὴν παρούσαν, τὴν τε μέλλουσαν ἧς γένοιτο πάντας ἡμῶν ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλοδωροῦν τῷ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ὄρα ἅμα τῷ ἁγ. Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΚΖ.

Εἰ τὰ ἐπίγεια εἶπον ὑμῖν, καὶ οὐ πιστεύετε, πῶς, ἂν εἶπω ὑμῖν τὰ ἐπουράνια, πιστεύσετε; Οὐδεὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανόν, εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβῆς, ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὢν ἐν τῷ οὐρανῷ.

α'. Ὁ πολλὰς εἶπον, τοῦτο καὶ νῦν ἔρω, καὶ οὐ παύσομαι λέγων. Τί δὲ τοῦτο ἐστίν; Ὅτι μᾶλλον ὁ Ἰησοῦς ὑψηλῶν ἄπτεσθαι δογματῶν, διὰ τὴν τῶν ἀκούοντων ἀσθενεῖαν ἐαυτὸν κατέχει πολλὰς, καὶ οὐ συνεχῶς τοῖς ἄξιον τῆς μεγαλωσύνης αὐτοῦ λόγους ἐνδιατριβεῖ, ἀλλὰ μᾶλλον τοῖς συγκαταβάσιν ἔχουσι. Τὸ μὲν γὰρ ὑψηλὸν καὶ μέγα, καὶ ἄπας λαθῶν, ἰκανὸν παραστήσασαι τὴν ἀξίαν ἐκείνην, καθόσον * ἡμῖν ἀκούσαι δυνατόν - τὰ δὲ ταπεινότερα καὶ ἁγγῆς τῆς τῶν ἀκρωμένων διανοίας, εἰ μὴ διηλεκτικῶς ἐλέγξει, οὐ ταχέως κατέσχε τὰ ὑψηλὰ τὸν χαμαιζήλον ἀκροατὴν. Διὰ δὲ τοῦτο ἐστὶ καὶ τὰ πλείονα ταπεινότερα τῶν ὑψηλῶν ἐληγμένα παρ' αὐτοῦ. Ἄλλ' ἵνα μὴ τοῦτο ἔτερον τινὰ ἐργάζηται βλάβην πάλιν, κατέχον κάτω τὸν μαθητὴν, οὐκ ἄπλως, τὰ καταβεβότερα τίθησιν, ἀν μὴ πρότερον εἴη καὶ τὴν αἰτίαν δι' ἣν ταῦτα λέγει. ὁ δὲ ἢ καὶ ἐνταῦθα πεποιθήκει. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπε περὶ τοῦ βαπτίσματος ἄπερ εἶπε, καὶ τῆς κατὰ χάριν γεννήσεως τῆς ἐν τῇ γῆ γινομένης, βουλόμενος καὶ εἰς τὴν γέννησιν καθεῖναι τὴν ἑαυτοῦ τὴν ἀπόρρητον ἐκείνην καὶ ἄφαντον, τίως διαβαστάζει, καὶ οὐ καθήσιν * εἶτα καὶ τὴν αἰτίαν οὐ λέγει, δι' ἣν οὐ καθήσιν. Τίς δὲ ἐστὶν αὕτη; Ἡ παχύνει καὶ ἡ ἀσθενεῖα τῶν ἀκούοντων. Καὶ ταύτην αἰτιώμενος ὁ ἐπήγαγε λέγων· Εἰ τὰ ἐπίγεια εἶπον ὑμῖν, καὶ οὐ πιστεύετε, πῶς, ἂν εἶπω ὑμῖν τὰ ἐπουράνια, πιστεύσετε; Ὅστε ἄποκτερ ἀν εἴη μέρτρον εἰ καὶ ταπεινὸν, τῆ τῶν ἀκούοντων ἀσθενεῖα λογιστόν αὐτῷ. Τὰ δὲ ἐπίγεια ἐνταῦθα τίνας μὲν περὶ τοῦ ἀνέμου φασὶν εἰρηθῆσθαι· τούτεστιν, εἰ καὶ ὑπέδειγμα ἀπὸ τῶν ἐπιγείων ἰδεῖσθαι, καὶ οὐδὲ οὕτως ἐπιστήθητε, [154] πῶς δυνήσεσθε τὰ ὑψηλότερα λαβεῖν; Εἰ δὲ τὸ βάπτισμα ἐπίγειον ἐνταῦθα λέγοι, μὴ θαυμάσει. Ἡ γὰρ διὰ τὸ ἐν τῇ γῆ τελεῖσθαι, ἢ πρὸς σύγκρισιν τῆς ἑαυτοῦ γεννήσεως τῆς φρικωδέστατης ἐκείνης ὀνομαζόμενος οὕτως αὐτὸν καλεῖ. Εἰ γὰρ καὶ ἐπουράνιος αὕτη ἡ γέννησις, ἀλλὰ πρὸς ἐκείνην παραβαλλομένη τὴν ἀληθῆς, καὶ ἐκ τῆς τοῦ Πατρὸς φύσεως, ὅσων, ἐπιγείως ἐστὶ. Καὶ καλῶς οὐκ εἶπεν, Ὅχι νοεῖτε, ἀλλ', οὐ πιστεύετε. Ὅταν μὲν γὰρ πρὸς ἐκείναι τις δυσκολοῖν, ἢ διὰ τοῦ νοῦ λαβεῖν ἐστὶ, καὶ μὴ βλάβης καταβέβηται, ἐκείνους ἂν ἄνοιαν ἐγκαλοῦσθαι δὲ ταῦτα μὴ βέγγηται, ἢ λογισμῷ μὲν οὐκ ἔστι λαβεῖν, πίστις δὲ μόνη, οὐκ ἐστὶ ἀνοίας, ἀλλ' ἀπιστίας ἐστὶ τὸ ἔγκλημα. Ἀπάγων οὖν αὐτὸν τοῦ μὴ ζητεῖν λογισμοῖς τὸ λαθῶν, σφοδρότερον αὐτῷ καθικνεῖται, ἀπιστίαν ἐγκαλῶν. Εἰ δὲ τὴν ἡμέτερον πίστις χρῆ

δέχεσθαι γέννησιν, τίνας ἂν εἴεν ἄξιον οἱ τὴν τοῦ Μ νογενοῦς λογισμοῖς περιεργαζόμενοι; Ἄλλ' ἴσως εἴη τις ἂν, καὶ τίνας ἔνεκεν ἐλέγξει ταῦτα. εἰ μὴ ἐμὲλλ πιστεῖναι οὐ ἀκούοντες; Ὅτι εἰ καὶ ἐκείνοι μὴ ἐπιστευον, ἀλλ' οἱ μετ' αὐτοῦ ἐμελλον αὐτὰ δεχέσθαι καὶ κερταῖναι. Καθικνεύμενος τοίνυν αὐτοῦ σφοδρῶτα, δείκναι λαοῦν δὲ οὐ ταῦτα αἰεὶ μόνον, ἀλλ' καὶ ἕτερα πολλὰ πλείονα τοῦτον καὶ μᾶλλον Ὅθεν καὶ τοῦτο διὰ τῆς ἐπαγωγῆς ἐδήλωσεν, οὕτως εἰπὼν· Κ οὐδεὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανόν, εἰ μὴ ὁ τοῦ οὐρανοῦ καταβῆς, ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ἐν τῷ οὐρανῷ. Καὶ ποία αὕτη ἡ ἀκολουθία, φησι Μεγίστη μὲν οὖν, καὶ σφοδρὰ τοῖς ἐμπροσθεν εἰσφύουσα. Ἐπειδὴ γὰρ ἐκεῖνος εἶπεν, ὅτι Ὀίδαμεν ἡ ἀπὸ θεοῦ ἐλήλυθα διδάσκαλος, τοῦτο αὐτὸ εἰς θεοῦται, μονοουχὶ λέγων· μὴ νόμισθε με οὕτως εἰς διδάσκαλον ὡς τοὺς πολλοὺς τῶν προφητῶν ἀπὸ γῆς ὄντας. Ἐξ οὐρανοῦ γὰρ πάρεμι νῦν. Τῶν μὲν γὰρ προφητῶν οὐδεὶς ἀναβέβηκεν ἐκεῖ· ἔγω δὲ ἐκεῖ εἰ τρέβω. Εἶδες πῶς καὶ τὸ σφοδρὰ δοκοῦν ὑψηλὸν εἶν σφοδρὰ ἀνάγειν αὐτοῦ τῆς μεγαλωσύνης ἐστίν; γὰρ ἐν οὐρανῷ μόνον ἐστίν, ἀλλὰ καὶ πανταχοῦ, ἢ πάντα πληροῦ. Ἄλλ' ἔτι πρὸς τὴν ἀσθενεῖαν ἀκροατοῦ διαλέγεται, κατὰ μικρὸν αὐτὸν ἀνάγει βουλόμενος. Ἰνὸν δὲ ἀνθρώπου ἐνταῦθα οὐ τὴν σὰς ἐκάλεσεν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἐλάττωτος οὐσίας ὄλον ἐστὶν ἰν' οὕτως εἶπω, ἄνομασι νῦν. Καὶ γὰρ τοῦτο ἔ αὐτῷ, πολλὰς μὲν ἀπὸ τῆς θεότητος, πολλὰς; ἀπὸ τῆς ἀνθρωπότητος τὸ πᾶν καλεῖν. Καὶ καὶ Μωδσης ὕψους τὸν ὄρον ἐν τῇ ἐρήμῳ, φησὶν, οὐ ὕψωθηται δεῖ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου. Πάλιν τοῦτο δοκεῖ ἀπηρηθῆσθαι τῶν ἐμπροσθεν, πολλῆ καὶ αὐτὸ τὴν συνάφειαν ἔχει. Εἰπὼν γὰρ τὴν μεγίστη εἰς ἀνθρώπους γεγεννημένην εὐεργεσίαν διὰ τοῦ πνεύματος, ἐπάγει καὶ τὴν ταύτης αἰτίαν, καὶ ἐκε οὐκ ἐλάττω, τὴν διὰ τοῦ σταυροῦ. Ὅστερ οὖν ἢ Παῦλος Κορινθίους διαλεγόμενος, ταῦτα; ὁμοῦ τὰ; εὐεργεσίας, οὕτω λέγων· Μὴ Παῦλος ἐσταυρεῖ ὑπερ ὑμῶν, ἢ εἰς τὸ ὄνομα Παύλου [155] ἔδρα ὄνητε; Μάλιστα γὰρ πάντων τὰ δύο ταῦτα ἐτὴν ἰ τον αὐτοῦ δείκναι ἄγαπην, ὅτι τε ὑπερ ἁγί ἔπαθε, καὶ ὅτι ἀποθανὼν ὑπερ ἑχθρῶν, διὰ τοῦ πνεύματος; ὁλόκληρον τῶν ἀμαρτημάτων τὴν συ ρησιν ἐδουρήσατο.

β'. Τίνας δὲ ἔνεκεν οὐκ εἶπε σαφῶς, ὅτι μὲλλον ε ροῦσθαι, ἀλλ' ἐπὶ τὸν παλαιὸν παρέπεμψε τύπον ἀκροατᾶς; Πρῶτον μὲν, ἵνα μάθωσιν ἢ ἐστὶ συγ τὰ παλαιὰ τὰ καινὰ, καὶ οὐκ ἀλλοτρίως τε ἐκεῖνα· ἔπειτα ἵνα γνῶς, ὅτι οὐκ ἄκων ἐπὶ τὸ ἢ ἤρχετο· καὶ ἔτι πρὸς τοῦτοις ἵνα μάθῃς, ὅτι; αὐτῷ τῆς ἀπὸ τοῦ πρᾶγματος γίνεσθαι βλάβη πολλοῖς; ἐνταῦθεν τίκεται σωτηρία. Ἴνα γὰρ μ λέγη, καὶ πῶς ἐν εἰς τὸν σταυροβλήτια πιστεῖσθαι σωθῆναι, ὅταν καὶ αὐτὸς οὐκ ὄντα θανάτου κατεσχε

* Morel. καθῶς, Navil. καθόσον. lb. Morel. καὶ ἀπτόμενα τῆς. Paulo post quidam τῶν χαμαιζήλων ἀκροατῶν. Fr. Aretius hunc locum sic vertit, non sicille hominum audientem ad alta erigunt, ac si legerit, οὐκ ἄνοιας ἀνήγαγεν εἰς τὰ ὑψηλὰ. ἢ Ἄλλι ταῦτα ἐστὶ δὲ δὲ. ἢ Ἄλλι οὐ μὲν καθήσιν καὶ τὴν αἰτίαν. ἢ Morel. ἦν δὲ καὶ αἰτίαν.

ἢ Morel. μεγίστη, ἀγαπῆται, καί. ἢ Morel. τῶν μ ἢ Morel. ὥστερ, ὅτι καί. ἢ Satil. ἵνα μάθῃς.

manæ ejusdam et villis prerogative gratia convicia nostra ita mansuete ferat: qua venia, et qua defensione digni erimus, qui divino metu non possumus, imo nolumus, ut ille nostro, philosophari? Hæc itaque omnia nobiscum reputantes, ac peccata nostra naturæque consortium cogitantes, mansuete ubique

loqui studeamus, ut humiles corde effecti, animabus nostris requiem inveniamus et præsentem et futuram; quam utinam omnes assequamur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, quicum Patri gloria unaque Spiritui sancto, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XXVII.

12. Si terrena dixi vobis, et non creditis, quomodo, si dixero vobis cælestia, credetis? 13. Nemo ascendit in cælum, nisi qui de cælo descendit, Filius hominis, qui est in cælo.

1. Christus auditorum imbecillitati se attemperat, quomodo et qua mente. Unigeniti generatio non ratione inquirenda. Versus quoque explicit inter se coherere et quadrare demonstrat Chrysostomus. — Quod sæpe dixi, hoc et nunc dicam, nec finem dicendi faciam. Quid hoc est? Loquutus Jesus de sublimibus, auditorum sæpe imbecillitati sese attemperat, neque magnitudine sua dignis utitur verbis, sed demissioribus. Nam sublime magnumque dictum semel prolatum, illam posset dignitate declarare, quantum scilicet audire nos possumus: humiliora vero, quæ auditorum mentem attingere possunt, nisi frequenter dicerentur, sublimia cum essent, humi repentem auditorem non attingissent. Ideo longe plura humilia dixit, quam sublimia. Sed ne hoc aliud damnum importaret, et humi discipulum retineret, inferiora illa non dicit, nisi causam illa dicendi afferat: quod hic etiam fecit. Cum enim dixisset de baptisate, et de illa quæ in terra fit secundum gratiam generatione, volens de generatione illa sua arcana et ineffabili loqui, intermitit tamen, et qua de causa intermitat ipse declarat. Quænam illa causa est? Auditorum crassities et imbecillitas, quam mox subindicavit his verbis: Si terrena dixi vobis, et non creditis, quomodo, si dixero vobis cælestia, credetis? Ita que ubi modestum quid et humile dicit, id auditorum imbecillitati adscribendum est. Terrestria vero hic quidam potant ventum significare, ac si diceret: Si exemplum ex terrenis dedi, nec tamen obtemperastis, quomodo poteritis sublimiora discere? Si porro hic baptismum terrenum appellet, ne mireris. Aut enim illud ita vocat quod in terris confertur: aut ita vocat, ipsum comparando cum tremenda illa sua generatione. Nam etsi hæc generatio cælestis sit, si tamen comparetur cum illa ex Patris substantia generatione, terrena dici potest. Ac jure non dixit, Non intelligitis, sed, Non creditis. Si quis enim ea credere et admittere nolit, quæ mente percipi possunt, is jure stultitia accusatur; si quis vero illa non admittat, quæ non mente, sed fide percipiuntur, is non jam stultitia, sed incredulitatis causa arguitur. Ut ergo illum abdoct, ne ratiocinatis dictum percipere quaerat, vehementius in illum invehitur, do incredulitate accusans. Si vero nostram illam generationem fide admittere oporteat, quo non digni sunt supplicio, qui Unigeniti generationem ratione inquirent? Sed forte dixerit

qui-piam, Cur hæc dicta sunt, si auditores non credituri erant? Quia etsi illi non credituri erant, ac credituri certe futuri homines, et hinc utilitatem percipiunt. Vehementius ergo in illum invehens, ostendit demum, se non modo illa nosse, sed etiam alia longe plura et majora; quod per sequentia ostendit dicens: Nemo in cælum ascendit, nisi qui de cælo descendit, Filius hominis, qui est in cælo. Et quænam, inquires, hæc consequentia? Maxima certe, et admodum cum supradictis consonans. Quia enim ille dixerat: Scimus quia a Deo venisti magister, hoc ipsum ille corrigit, ac si dicat: Ne putes me ita magistrum esse ut multi prophetae, qui de terra erant. Ex cælo namque venio. Prophetarum quippe nullus eo ascendit; ego illic habito. Viden? quomodo illud etiam quod admodum sublime videtur esse, ejus magnitudine indignissimum sit? Non tantum enim in cælo est, sed etiam ubique, et omnia implet. Verum adhuc pro auditoris imbecillitate loquitur, ut paulatim illum erigat. Filium autem hominis hic non carnem vocavit, sed a minori substantia se totum, ut ita dicam, nominavit. Solet enim sæpe a divinitate, sæpe ab humanitate, se totum vocare. 14. Et sicut Moses exaltavit serpentem in deserto, ita exultari oportet Filium hominis. Hoc rursus videtur a superioribus alienum; sed cum illis maxime consentit. Cum dixisset enim maximum per baptismum collatum hominibus esse beneficium, addit hujus causam, neque illam minorem per crucem. Quemadmodum et Paulus Corinthios alloquens, hæc simul jungit beneficia bis verbis: Numquid Paulus crucifixus est pro vobis? aut in nomine Pauli baptizati estis (Cor. 1. 13)? Hæc enim duo maxime ineffabilem ejus amorem ostendunt; quod pro inimicis passus sit, et quod pro inimicis mortuus, per baptismum integram peccatorum veniam largitus sit.

2. Cur autem non clare dixit se crucifigendum esse, sed ad veterem figuram auditores remisit? Primum ad discernentem veterum cum novis cognationem, scirentque hæc illis aliena non esse; deinde ut intelligas, ipsum non invitum ad mortem venisse; ad hæc autem ut disceres, nullum ipsi ab illa re damnum importari, et hinc multis ipsum salutem parere. Ne quis enim diceret, Et quomodo fieri potest, ut qui in crucifixum credunt, salutem consequantur, cum et ipse a morte correptus fuerit? ad veterem nos historiam ducit. Nam si imaginem æneam serpentis respicientes Judæi, mortem vitabant; multo

¹ savil., ut dicitur.

magis il qui in crucifixum credunt, præstantiore fruuntur beneficio. Non enim propter crucifixi imbecillitatem, neque quod Judæi superiores fuerint, ita factum est: sed quia *Deus dilexit mundum*, ideo animatorem ejus templum crucifigitur. 13. *Ut omnis qui credit in illum non pereat, sed habeat vitam æternam.* Videntur crucis causam, et salutem inde partam? videntur figuræ cum veritate consonantiam? Illic mortem effugere Judæi, sed temporaneam; hic æternam fideles. Illic suspensus serpens serpentum morsus curabat; hic crucifixus Jesus a spiritali dracone inflatas plagas curabat. Illic qui oculis corporeis videbat, curabatur; hic qui mentis oculis videt, peccata omnia depouit. Illic æs pendebat ad modum serpentis figuratum; hic corpus Dominicum a Spiritu formatum. Illic serpens mordebat, et serpens curabat; hic mors perdidit, et mors servavit. Sed qui interimebat serpens, venenum habebat; qui vero servabat, veneno vacuus erat. Id ipsum jam videre est. Nam mors quæ interimebat, peccatum habebat, ut venenum serpens: Domini autem mors ab omni peccato immunis erat, ut æneus serpens a veneno vacuus. *Peccatum enim, inquit, non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus* (1. Pet. 2. 22). Hoc ergo est quod significavit Paulus: *Exspoliatus principatus et potestates, traduxit confidenter, palmam triumphans illos in semetipso* (Coloss. 2. 15). Quemadmodum enim athleta strenuus, cum sulcinem actum adversarium prosternit, clariorem refert victoriam: sic et Christus toto spectante orbe, adversarias potestates dejecit; et eis qui in solitudine vulnerati fuerant curatis, ab omnibus feris ipsos in cruce suspensus liberavit. Verum non dixit, *Suspendi oportet, sed, Exaltari.* Quod enim dictum tolerabilius esse videbatur in audientis gratiam, hoc proxime ad figuram (a) accedens posuit.

Dei amor erga homines quantum sit ex incarnatione et passione probatur. Quare morte sua subindicata, statim se auctorem vitæ prædixerit Christus. — 16. *Sic enim Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret, ut omnis, qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam æternam.* Hoc est: Ne mireris quod ego exaltandus sim, ut vos salutem consequamini. Nam hoc ita Patri visum est; et sic ille vos dilexit, ut pro servis Filium daret, et pro ingratis servijs. Atqui neque pro amico quisquam id agat: *Vix enim pro justo quis moriatur* (Rom. 5. 7). Sed ille longiore usus sermone est, quia fidelibus verba faciebat: hic autem brevius Christus, quia Nicodemum alloquebatur; sed cum majore emphasi: quæ in singulis dictis observatur. His enim verbis, *Sic dilexit*, et, *Deus mundum*, ingens amor significatur. Multum quippe, imo immensum erat discrimen. Nam immortalis et sine principio, magnitudo infinita, ex terra et cinere formatus, innumeris onustus peccatis, qui semper se offendebant, ingratis; hos, inquam, dilexit. Et quæ postea sequuntur perinde vehementia sunt; addit enim: *Ut Filium suum unigenitum daret*; non ser-

(a) Non nisi figurate dicitur Christus exaltari, cum in cruce suspenditur.

vum, non angelum, non archangelum ait. Atqui ne unquam vel circa Filium tantum studium adhibui quantum Deus circa ingratos servos. Passionem i que non omnino aperte, sed obscure prædicat; en lumentum autem ex passione futurum clare dicit. *Ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam.* Quia dixerat ipsum exaltatum iri, mortem subindicaverat, ne verba isthæc mœror parerent auditori, et de ipso humanum quidpi suspicaretur, putaretque mortem ipsi finem extendi futuram esse, vide quo pacto id attemper cum dicit datum esse Dei Filium, vitæ causam, i vitæ æternæ. Is vero qui per mortem suam vit aliis daturus erat, in morte non diu mansurus e Nam si ii qui in crucifixum credunt, non pereu multo minus peribit ille crucifixus. Qui enim pecciam ab aliis auferi, multo magis ipse a pern liber erit: qui aliis vitam impertit, multo magis impertiet. Videntur ubique opus esse fide? Nam cæm vitæ fontem esse dicit. Id ratiocinium non fa videntes enim risu excipiunt: fides vero quæ ratio inbecillitatem superat, hoc facile admittit et rei. Unde autem tantopere Deus mundum dilexit? aliunde, quam ex soli benignitate sua.

3. *E beneficiis a Christo in homines collatis, eius synam et caritatem commendat, eosque redarguit propter luxum neque luxu servitum.* — In pudorem vertamur ob tantam caritatem: erubescamus de nignitatis excessu. Ipse enim ut nos servaret unigenito quidem Filio suo pepercit; nos peccimus in nostram perniciem. Ipse unigen Filium pro nobis dedit; nos ne argentum quide ejus gratiam despiciamus, imo nec in nostram tatem. Et quam hæc venia digna sunt? Si h nem videamus pericula et mortem pro nobis sul ipsum omnibus anteposimus, et in intimis a annumeramus, nostra omnia ipsi tradimus, i ipsius esse magis quam nostra dicimus; nequ putamus dignam rependere vicem. Erga Chri vero neque hunc grati animi modum servamus animam pro nobis posuit, et propter nos preti sanguinem effudit, nos, inquam, qui nec boi grati eramus; nos vero ne in nostram quidem tatem pecunias effundimus; sed eum qui pro mortuus est, et nudum et peregrinum despice Equis nos a futuro supplicio eximet? Nam: Deus nos, sed nos ipsi puniremus, annon conti calculum ferremus? Annon nos ipsos ad gel ignem condemnaremus, quod eum, qui anima nobis posuit, fame tabescentem contempser Et quid pecunias memoro? Si enim mille habe animas, annon illas omnes pro illo ponere opt Etiamsi ne sic quoque quid beneficio tanto d fecissemus. Nam qui prior beneficium ponit, festum præ se fert bonitatis indicium: qui aut neflicio afficitur, quidquid tandem dederit, d reddit, non gratiam inquit; maxime vero cum ill beneficis inimicis dona confert, et is qui reij

ἤ· ἐπὶ τὴν παλαιὴν ἡμᾶς ἱστορίαν ἀγει. Εἰ γὰρ πρὸς εἰκόνα χαλκῆν θρεύς· ἰδόντες Ἰουδαῖοι διέφυγον θάνατον· πολλῶ μᾶλλον οἱ εἰς τὸν σταυρωμένον πιστεύοντες, εὐκότως καὶ πολλῶ μείζονας ἀπολαύσαντες τῆς εὐεργεσίας. Οὐ γὰρ διὰ τὴν ἀσθένειαν τοῦ σταυρωμένου, οὐδὲ διὰ τὸ περιγενέσθαι Ἰουδαίους τοῦτο γίνεται, ἀλλ' ἰταύτη Ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, διὰ τοῦτο ὁ ἐμφυχος αὐτοῦ ναδὲ σταυροῦται. Ἰνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχη ζωὴν αἰώνιον. Ὅρξ· τὴν τοῦ σταυροῦ αἰτίαν, καὶ τὴν ἐξ αὐτοῦ σωτηρίαν· ὁρξ· τοῦ τύπου πρὸς τὴν ἀλήθειαν τὴν συγγένειαν· Ἐκεῖ θάνατον διέφυγον Ἰουδαῖοι, ἀλλὰ τὴν πρόσκαιρον· ἐνταῦθα τὸν αἰώνιον οἱ πιστεύοντες. Ἐκεῖ δῆγματα θρεῖν ἴδιο ὁ κρεμᾶμενος θρεῖς, ἐνταῦθα τοῦ νοητοῦ δράκοντος ἰδερᾶπαισε τὰς πληγὰς ὁ σταυρωθεὶς Ἰησοῦς· ἔκει ὁ τοῖς ὀφθαλμοῖς τοῦτοις βλέπων ἰθεραπεύετο, ἐνταῦθα ὁ τοῖς τῆς δειναίας ὀφθαλμοῖς ὄρων, πάντα ἀποτίθεται τὰ ἀμαρτήματα· ἔκει γαλκὸς τὸ κρεμᾶμενον ἦν εἰς σῆμα θρεῖς διατυπωθεὶς, ἐνταῦθα σῶμα δεσποτικὸν ὑπὸ Πνεύματος κατασκευασθῆν. Ὅρξ· Ἰδανεν ἔκει, καὶ θρεῖς ἴδιο· οὕτω καὶ ἐνταῦθα θάνατος ἀπόλασε, καὶ θάνατος ἔσωσεν. Ἄλλ' ὁ μὲν ἀπολλὺς θρεῖς, ἰν ἔχεν· ὁ δὲ σώζων, ἰὸν καθαρὰς ἦν. Καὶ ἐνταῦθα τὸ αὐτὸ πάλιν· ὁ μὲν γὰρ ἀπολλύς θάνατος· ἀμαρτίαν ἔχεν, ὡσπερ τὸν ἰὸν ὁ θρεῖς· ὁ δὲ τοῦ δεσποτικῶ, ἀμαρτίας ὡσπερ· ἀπῆλλακτο, ὡσπερ οὐν ὁ γαλκὸς θρεῖς, ἰὸν. Ἀμαρτίαν γὰρ, φησιν, οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ ὄλιος ἐβῆθεν ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ. Καὶ τοῦτο ἔστιν, ὁ φησι Παῦλος· Ἀπεκδυσάμενος τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας, ἰδεγμάτισεν ἐν παῖρησίῃ θραυθεύσας αὐτοὺς ἐν αὐτῷ. Καθάπερ γὰρ εἰς ἀληθινὴν γενναίως, ὅταν ἐπὶ μετώρῳ τὸν ἀναγινωσκτὴν ἀρας καὶ καταβράξας, λαμπροτέραν ἀποφαίνῃ τὴν νύκην· οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς, τῆς οἰκουμένης ἀπάσης ὄρωσης, τὰς ἀντικειμένης θυνάμεις κατέβαλε, καὶ τοὺς ἐπὶ τῆς ἐρημίας πηλητομένους ἰασάμενος, πάντων τῶν θηρίων ἀπῆλλαξε κρεμασθεὶς ἐπὶ τοῦ σταυροῦ. Ἄλλ' οὐκ εἶπε ε, κρεμασθῆναι δεῖ, ἀλλ', Ἰψυθῆναι. Ὅσπερ γὰρ εὐφημότερον εἶναι ἰδοὺκε διὰ τὸν ἀκροῦμενον, [156] καὶ ἰγγύς τοῦ τύπου, τοῦτο τῆθειεν.

Ὅστω γὰρ ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ὅτι τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἰδωκεν, ἰνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχη ζωὴν αἰώνιον. Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἔστι· Μὴ θαυμάσης ὅτι ἐγὼ μᾶλλον ὀφύσθησαι, ἰνα σωθῆτε ὑμεῖς. Καὶ γὰρ καὶ τῷ Πατρὶ τοῦτο δοκεῖ, καὶ αὐτὸς οὕτω· ὁμᾶς ἠγάπησεν, ὡς ὑπὲρ τῶν θούλων δούνη τὸν Υἱόν, καὶ θούλων ἀγνωμόνων. Κοίτοι οὐκ ἂν τις οὐδὲ ὑπὲρ φίλου τοῦτο ποιῆσειεν, δ [οὐδὲ ὑπὲρ δικαίου ταχέως, ὅσπερ καὶ ὁ Παῦλος θηλὸν ἔλεγε.] Μείλις γὰρ ὑπὲρ δικαίου τις ἀποθάνειται. Ἄλλ' ἔκεινος μὲν πιατύτερον, ἐπειδὴ πρὸς πιστοὺς διελέγτο· ἐνταῦθα δὲ συνεσταλαμένους μὲν ὁ Χριστὸς, ἐπειδὴ πρὸς Νικόδημον ἦν ὁ λόγος, ἐμφαντικώτερον ὁ δὲ. Καὶ γὰρ ἐκάστη ἰλέγεις πολλὴν ἔχει τὴν ἐμφανσην. Τῷ τε γὰρ εἶπεν, Ὅστω γὰρ ἠγάπησεν, καὶ τῷ, Ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, πολλὴν δεῖκνυσι τῆς ἀγάπης τὴν ἐπίστασιν. Παλὺ γὰρ τὸ μέσον καὶ ἀπειρον ἦν. Ὁ γὰρ ἀθάνατος, ὁ ἀναρχος, ἡ μεγαλειώσιν ἡ ἀπέραντος, τοὺς ἀπὸ γῆς καὶ σπυδοῦ, τοὺς μυρίων γέμοντας ἀμαρτημάτων, τοὺς δεῖα παντὸς προσκεκροκότας τοῦ χρόνου, τοὺς ἀγνώμονας, τοῦτοις ἠγάπησεν. Καὶ τὰ μετὰ ταῦτα δὲ πάλιν

ὁμοίως ἐμφαντικᾶ, ὡσπερ ἐπήγαγε λέγων· Ὅτι τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἰδωκεν· οὐ θούλον, οὐκ ἄγγελον, οὐκ ἀρχάγγελον φησι. Κοίτοι γε οὐδ' ἂν ἰπερ παῖδά τοῖς τοσαύτην ἐπέδειξατο σπουδῆν, ὅσπην περὶ τοὺς οἰκίας τοὺς ἀγνώμονας· ὁ Θεός. Τὸ μὲν οὖν πάθος οὐ σφόδρα γρημῶς ὁ τῆσιν, ἀλλὰ συνεσταλαμένως· τὸ δὲ γὰρ τοῦ πάθους κέρθος, σαφῶς καὶ ἀνακαλυμμένως, λέγων οὕτως· Ἰνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν, μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχη ζωὴν αἰώνιον. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, Ἰψυθῆναι, καὶ τὸν θάνατον ἠγείξατο, ἰνα μὴ κατηγῆς ὁ ἀκρατής ἀπὸ τούτων γένηται τῶν θρημάτων, ἀνθρώπινος τὴν περὶ αὐτοῦ ὀυποπειλῶν, καὶ τὸν θάνατον αὐτοῦ νομίζων ἀνοπαρῆταν εἶναι, σκόπει πῶς αὐτὸ διαρροῦται, Ἰδὸν τε Θεοῦ λέγων εἶναι τὸν διδόμενον, καὶ ζωτῆς αἰτίων εἶναι, καὶ ζωτῆς αἰώνιου. Οὐκ ἂν δὲ ὁ τοῖς ἄλλοις ζωὴν παρῆχον διὰ τοῦ θανάτου, αὐτὸς ἐμᾶλλεν εἶναι ἐν τῷ θανάτῳ διηνηκῶς. Εἰ γὰρ οἱ πιστεύοντες εἰς τὸν ἰσταυρωμένον οὐκ ἀπόλλυνται, πολλῶ μᾶλλον αὐτὸς σταυρωθεὶς οὐκ ἀπολείται. Ὁ γὰρ τῶν ἄλλων τῶν ἀπόλιταν ἀναρῶν, πολλῶ μᾶλλον αὐτὸς ταῦτης ἀπῆλλακται· ὁ τοῖς ἄλλοις παρῆχον ζωτῆν, πολλῶ μᾶλλον ἐαυτῷ πηγάσει ζωτῆν. Ὅρξ· εἰς πανταχοῦ πιστεῖας γρεῖα· Τὸν γὰρ σταυρὸν πηγὴν ζωτῆς εἶναι φησιν, ὁ λογισμὸς μὲν οὐκ ἂν βραδύς παραδείξατο· καὶ μαρτυροῦσιν εἰ καὶ τῶν ἄλλων καταγαλόντες· ἡ δὲ τῆν τῶν λογισμῶν ἀσθένειαν ὑπερβαλόντας πιστεῖας, βραδύς ἂν αὐτὸ καὶ δέξατο καὶ κατάσχοι. Πόθεν δὲ οὕτως ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον; Ἄλλοθεν μὲν οὐδαμῶθεν, ἐξ ἀγαθότητος δὲ μήνης.

γ. Ἐντραπόμενον τοίνυν αὐτοῦ τὴν ἀγάπην αἰσχυροῦμεν [157] τῆς φιλοφροσῖας τὴν ὑπερβολῆν. Αὐτὸς μὲν γὰρ οὐδὲ τὸν Μονογενῆ ἔκρεῖσατο δ' ἡμᾶς· ἡμᾶς δὲ καὶ χρημάτων φειδόμεθα καθ' ἐκαστὸν. Αὐτὸς καὶ τὸν γνήσιον Υἱὸν ἰδωκεν ὑπὲρ ἡμῶν· ἡμᾶς δὲ οὐδὲ ἀργυροῦν καταπρονοῦμεν ὑπὲρ αὐτοῦ, ἀλλ' οὐδὲ ὑπὲρ ἡμῶν. Καὶ πῶς ἂν εἴη ταῦτα συγγνώμης ἀξια; Κἂν μὲν ἀνθρώπων ἰδωμεν κινδύνους καὶ θανάτους ὑπὲρ ἡμῶν καταδεξάμενον, πάντων προτίθεσιν. καὶ ἐν τοῖς πρώτοις· ἀριθμοῦμεν τῶν φίλων, καὶ πάντα αὐτῷ τὰ ἡμέτερα ἐγγειρίζομεν, καὶ αὐτοῦ μᾶλλον ἢ ἡμέτερα εἶναι φασιν· καὶ οὐδὲ οὕτως ἠγούμεθα ἀντίδοσιν ἀξίαν αὐτῷ δίδοναι. Ἐπὶ δὲ τοῦ Χριστοῦ οὐδὲ τοῦτο τὸ μέτρον τῆς εὐγνωμοσύνης φυλάττομεν· ἀλλ' ἔκεινος μὲν τὴν ψυχὴν ἔθηκεν ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ αἶμα τὸ τίμιον ἐξέχευε δι' ἡμᾶς, τοὺς οὐκ εἰθους οὐδὲ ἀγαθούς γεγεννημένους· ἡμᾶς δὲ οὐδὲ χρήματα λέγομεν δι' ἐαυτούς, ἀλλὰ προτιρῶμεν αὐτὸν γρημῶν καὶ ἔξεν ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθάνοντα. Καὶ τίς ἡμᾶς τῆς μελοσύνης ἐξαιρήσειεν κολλῶσας; Εἰ γὰρ μὴ ὁ Θεός· ἀλλ' ἡμᾶς ἐαυτοὺς ἐκολάρομεν, ἀρα οὐκ ἂν καθ' ἐαυτῶν τὴν φῆρον ἐξεργηγάμεν; ἀρα οὐκ ἂν τὸ τῆς γενένης ἐαυτοῦ καταδεξάμεν; πῶρ, τὸν ὑπὲρ ἡμῶν τὴν ψυχὴν θέντα λιμῶ τρηκόμενον περιρῶντες; Καὶ τί λέγω χρήματα; Εἰ γὰρ μυρίας ἐχομεν ψυχᾶς, οὐκ ἀπάσης ὑπὲρ αὐτοῦ θείναι ἰχρῆν; Κοίτοι γε οὐδὲ οὕτως ἀξίον τῆς εὐεργεσίας ἐποίησαμεν ἂν. Ὁ μὲν γὰρ πρώτως εὐεργετῶν, φανεράν ἐπιδείκνυται τὴν χρηστότητα· ὁ δὲ εὐεργατήθει, ὁ τι ἂν ἀντιφῶ, ὀφειλὴν ἀποδίδωσιν, οὐ χάριν κατατίθεται· καὶ μάλιστα ὅταν ὁ κατάρξας ἐχθροῦς εὐεργετῶν εἴη, καὶ ὁ ἀντιδούος καὶ εἰς εὐεργετῆν κατατίθηται τὰ γινόμενα. Καὶ αὐτὸς αὐτὸν ἀπολαύῃ ὁ πᾶν. Ἄλλ' ἡμᾶς οὐδὲ

† Legabatur οὐδὲ. Scripsimus οὐδὲ ἂν ἐν Savil. et codd. Emr. ὁ Αἰλι ὁ σφόδρα γρημῶν. Falso post Savil in textu κέρθος παρερῶν ἐπέγα. ὁ Αἰλις ἀνθρώπων κέρθων περὶ οὐκ. ὁ Μορέλ, κατάσχοι. Ταῦτα ἀποκρίνεται εἰς οὐτως. ὁ Μορέλ, ἐαυτοὺς κατέδ. ὁ Savil, et codm... ἀπολείσει. καὶ εἰς οὐκ, κατατίθεται τὰ γινόμενα... ἀπολείσει.

ἄ Quidam ἐργον. ὁ Savil, ἀποφαίναι, minus recte : nam apud Chrysostomum dicitur subiunctivum semper requisitum. ὁ Moresl. σταυροῦ. Καὶ εἰς τὴν οὐκ εἶπε. ὁ Quae uncinis inclusa sunt, Martell. delentur et codd. 703, 706. Emr. ὁ Quidam ἐμαρτικώτερον.

ταῦτα ἐφέλκεται· ἀλλ' οὕτως ἔσμεν ἀγνώμονες, ὡς οἰκείας μὲν καὶ ἡμιόνους καὶ ἱπποὺς περιέβρατα χρυσᾷ περιτιθέναι, τὴν δὲ δεσπότην γυμνὸν περιέναι, καὶ θύρας ἐκ θυρῶν ἀμείβονται, καὶ δαί πρὸς ταῖς ἐξέδοξαι ἱσταμένον καὶ χεῖρας ἐκτείνοντα περισφῆν, πολλὰς δὲ καὶ ἀπηνεὶ βλέπειν αὐτὸν ὀφθαλμῶν· καί τοι γε καὶ τοῦτο αὐτὸ εἰς ἡμᾶς ὑπομένει. Ἡθέως γὰρ πεινᾷ, ἵνα οὐ τραφῆς· καὶ γυμνὸς περιεῖται, ἵνα σοὶ παρὰσχη τοῦ τῆς ἀφάρτατος ἐνδύματος τὴν ὑπόθεσιν. Ἄλλ' οὐδὲ οὕτω προτίθει τῶν ὑμετέρων οὐδέν· ἀλλὰ τῶν ἱματίων τὰ μὲν ἐστὶ σφαιρόβρατα, τὰ δὲ ἄχθος τῶν κιδωνίῳ, καὶ περιττῆ φροντίς τοῖς κεκτημένοις· ὁ δὲ καὶ ταῦτα καὶ τὰ ἄλλα πάντα δεδωκώς, γυμνὸς περιεῖται. Ἄλλ' οὐκ ἐν τῶν κιδωνίῳ αὐτὰ ἀποτίθεισθε, ἀλλ' αὐτοὶ περιβεβλημένοι καλλιοπίπτουσι; Εἰπέ, τί τὸ πλεόν ὄμην ἀπὸ τούτων; Ἴνα τῶν ἀγοραίων βῆ πλῆθος ὄμει; Καὶ τί τούτου; Οὐ γὰρ τὸν περιειμένον σε ταῦτα θαυμάσονται, ἀλλὰ τὸν τοῖς δεομένοις παρῶντα. Ὅποτε εἰ βούλει θαυμάζεσθαι, ἑτέρους περιβάλλον, μᾶλλον μωρὸν ἀπολαύει χρόνον. Τότε σε καὶ ὁ Θεὸς ἐπιαινέσεται μετὰ τῶν ἀνθρώπων. Νυνὶ δὲ ἐπαινέσεται μὲν οὐδεὶς, φρονήσουσι δὲ ἅπαντες, τὸ

μὲν ποῖμα κοσμοῦμενον ὄρωντες, τὴν δὲ ψυχὴν ἡμεῖς μὲν ἔχοντα. [158] Οὕτως καὶ γυναιξὶ πόρνας προσέστιν ὁ κόσμος· πολλάκις δὲ καὶ πολυτελέστερα καὶ φαιδρότερα παρ' ἐκαθεναι τὰ ἱμάτια· ὁ δὲ τῆς ψυχῆς κόσμος παρὰ τοῦ ἐν ἀρετῇ ζῶσι μόνον ἐστὶ. Ταῦτα συνεχῶς λέγω, καὶ λέγων οὐ παύσομαι, οὐ πενήτων οὕτω κηρόμενος, ὡς τῶν ὑμετέρων ψυχῶν. Ἐκείνους μὲν γὰρ, κἂν μὴ παρ' ἡμῶν, ἀλλ' ὅμως κηρόμενον ἔσται τις παραμυθία· κἂν μὴ γένηται παραμυθία, ἀλλὰ λιμῶ διαφθορώσιν, οὐδὲν μέγα τὸ τῆς ζημίας αὐτοῖς. Τί γὰρ ἐβλαφέν τὸν Ἀδάμαν ἡ πενία καὶ τὸ λιμῶ τήκεσθαι; Ὑμᾶς δὲ οὐδεὶς ἐξαίρῃσεται τῆς γέννησις, ἂν μὴ τῆς παρὰ τῶν πενήτων· τύχητι βοήθειαι. Ἄλλ' ἔροῦμεν τὰ αὐτὰ τῶν πλουσίῳ, τῶν διτηνικῶς μὲν τραγυζομένῳ, παραμυθίας δὲ μαρτυρίας τυγχάνοντι. Ἄλλὰ μὴ γένοτο, μηδὲνα ταῦτα ἀκούσαι ποτε τὰ ῥήματα, ἀλλ' εἰς τοὺς κόλπους Ἄβρααμ ἀπιθεῖν· χάριτι καὶ φιλανθρωπίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἀμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

* Quidam πινώντων.

ΟΜΙΛΙΑ ΚΗ΄.

Ὁ θὺ ἀπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Ἰὼν αὐτοῦ, ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σώσῃ τὸν κόσμον.

α'. Πολλοὶ τῶν ῥηθιμωτέρων εἰς ἀμαρτημάτων μέγεθος καὶ ὀλιγωρίας υπερβολὴν τῆ τοῦ Θεοῦ κεχηρμένῳ φιλανθρωπία, ταῦτα φέγγονται τὰ ῥήματα· Οὐκ ἔστι γένενα, οὐκ ἔστι κόλασις, πάντα ὁ Θεὸς ἀφίτην ἡμεῖς τὰ ἀμαρτήματα. Οὐστὲρ ἐπιστομίζον σοφὸς τις ἀνὴρ· *Μὴ εἰπήσῃ, Ὁ οὐκίριμὸς αὐτοῦ πολεῖς, τὸ πλῆθος τῶν ἀμαρτιῶν μου ἐξελίσσεται· ὅτι εἰλεος καὶ ἀρηγὴ παρ' αὐτῷ, καὶ ἐπὶ ἀμαρτωλοῦ καταπαύσει ὁ θυμὸς αὐτοῦ· καὶ πάντα, κατὰ τὸ πλῆθος εἰλεος αὐτοῦ, ποιῖς καὶ ὀλιγωρίας αὐτοῦ.* Καὶ ποῦ, φησὶ, τὰ τῆς φιλανθρωπίας, εἰ τὰ κατ' ἀξίαν ἀποληφόμεθα τῶν ἀμαρτημάτων; Ὑπὸ μὲν τὰ κατ' ἀξίαν ἀποληφόμεθα, ἀκουε κατὰ τὸ προσφῶτον καὶ τούτων λέγοντος· τοῦ μὲν, *ὅτι εἰς ἀποδοῦσαι ἐκείτω κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ· τοῦ δὲ, Ὅς ἀποδοῦσαι ἐκείτω κατὰ τὸ ἔργον αὐτοῦ.* Ὅτι δὲ καὶ οὕτω πολλὴ ἡ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῦτο ἐντεῦθεν διγλον. Εἰς γὰρ δύο ζωῆς αἰῶνας τὴ ἡμέτερα διεκλῶν ὁ Θεὸς τούτου; τὸν παρόντα καὶ τὸν μέλλοντα βίον, καὶ τὸν μὲν ἐν ἀγῶνι τάξει, τὸν δὲ ἐν χώρῳ σιζάων ποιήσας εἶναι, πολλὴν κἀντεῦθεν τὴν φιλανθρωπίας ἐπέδειξετο. Πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; Ὅτι πράξαντας πολλὰ καὶ χαλεπὰ ἀμαρτήματα, καὶ οὐ διαλιπόντας ἀπὸ νεότητος εἰς ἔσχατον γῆρας μυρία τῆν ψυχὴν καταβρῦπκναι ἐσαντων κακοῖ; ὁ, οὐδένος τούτων ἀπήτησεν εὐθύνας ἡμεῖς τῶν ἀμαρτημάτων, ἀλλ' ἔδωκεν αὐτῶν ἀρεσιν διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας, καὶ δικαιοσύνην [159] καὶ ἁγιασμὸν ἐγάρτατο. Τί οὖν, φησὶν, ἂν ἐκ πρώτης ἡλικίας μυστηρίων κατεσθιωθεῖς τις μετὰ ταῦτα μυρία ἀμαρτή; Ὁ τοιοῦτος λαοπὴν μέζονος· κολάσεως ἄξιος. Τῶν γὰρ αὐτῶν ἀμαρτημάτων οὐ τὰς ἀρετὰς τίνυμεν δικαιο, ἀλλὰ πολλῶν χαλεπωτέρων, ὅταν μετὰ μεταγωγίαν πλημμελήσωμεν. Καὶ διηλὸ Παῦλος οὕτω λέγων· Ἀθετήσας τις νόμον Μωυσέως, χωρὶς οὐκίριμῶν ἐπὶ διουλί καὶ φησὶ μάρτυρον ἀποσπῆσκει· πόσῳ δοκεῖτε χειροτονοῦ ἀξιωθῆσεται τιμωρίας ὁ τὸν Ἰὼν τοῦ Θεοῦ καταπατήσας, καὶ τὸ αἵμα τῆς διαθήκης κοινὴν ἠησώμενος, καὶ τὴν χάριν τοῦ ἱερέματος ἐν-

υβρίσας; Μείζονος οὖν ἔσται κολάσεως ἄξιος ὁ τοιοῦτος·

Πλὴν ἀλλὰ καὶ τοῦτο μετανοίας ἀνέψεθι θύρας, καὶ πολλοὺς τρόποι; ἔδωκε ἀνοπίφασθα τὰ πεπλημμελημένα, ἂν ἐβλαῖ. Ἐνόησον οὖν ἥλικα ταῦτα φιλανθρωπίας ἢ ἐλιγμματα, τὸ καὶ χάριτι ἀφίτηναι, καὶ μετὰ τὴν χάριν τὸν ἀμαρτῶνα καὶ ἄξιον βντα κολάσεως μὴ κολάζειν, ἀλλὰ διδοῦναι καιρὸν καὶ προθεμίαν ἀπολογίας αὐτῷ. Διὰ ταῦτα πάντα ὁ Χριστὸς πρὸς τὸν Νικηδόμην ἔλεγεν· *Οὐκ ἀπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Ἰὼν αὐτοῦ, ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σώσῃ τὸν κόσμον.* Δύο γὰρ εἰσιν αἱ τοῦ Χριστοῦ παρουσίαι; ἡ ἦδη γεγενημένη, καὶ ἡ μέλλουσα· οὐκ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς δὲ αἱ δύο, ἀλλ' ἡ μὲν προτέρα γέγονε, οὐχ ἵνα ἐξετάσῃ τὰ πεπραγμένα ἡμῶν, ἀλλ' ἵνα ἀφῆ· ἡ δὲ δευτέρα, οὐχ ἵνα ἀφῆ, ἀλλ' ἵνα ἐξετάσῃ. Διὰ τοῦτο περὶ μὲν τῆς προτέρας φησὶν· *Οὐκ ἤλθον ἵνα κρίνω τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σώσω τὸν κόσμον·* περὶ δὲ τῆς δευτέρας; *Ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ Ἰὼς ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ, στήσει τὰ μὲν ἀρθατα ἐκ δεξιῶν, καὶ τὰ ἐριμῶν ἐξ εὐωνύμων. Καὶ ἀπελεύσονται οἱ μὲν εἰς ζωὴν, οἱ δὲ εἰς κόλασιν αἰώνιον.* Καί τοι γε καὶ ἡ προτέρα παρουσία χριστοῦ ἦν κατὰ τὸν τοῦ δικαίου λόγον. Διὰ τῆς αὐτοῦ παρουσίας νόμος ἦν φροσικῆς, καὶ προφῆται, καὶ γραπτὸς πάλιν νόμος, καὶ διδασκαλία, καὶ μυρία ἐπαγγελίαι, καὶ σημεῖον ἐπιδείξει, καὶ κολάσεως καὶ τιμωρίας, καὶ πολλὰ ἑτέρα τὰ διορθῶν δυνάμενα· καὶ ἀκόλουθον ἦν τούτων πάντων ἀπαίτησις εὐθύναι· ἀλλ' ἐπειδὴ φιλανθρωπῶς ἔστιν, οὐ ποιεῖται ἐξέτασιν, ἀλλὰ συγχώρησιν τέως. Ἐπει εἰ τοῦτο ἐποίησεν, ἅπαντες ἂν ἀθρόον ἀνηπάθησαν· *Πάντες γὰρ ἠμαρτον*, φησὶν, καὶ ὅστερον τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ. Ἐλεῖς φιλανθρωπίας ἄρα τὸν υπερβολῆν; Ὁ πιστεύων εἰς τὸν Ἰὼν, οὐ κρίνεται· ὁ δὲ μὴ πιστεύων, ἦδη κέκριται. Καὶ μὴν εἰ μὴ τὸ τοῦτο ἔλθῃ, ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, πῶς ὁ μὴ πιστεύων ἦδη κέκριται, εἰ μὴ πρῶτον πάρεσι τῆς κρίσεως; Ἡ τοῦτο οὐ φησὶν, ὅτι αὐτὸ τὸ ἀπιστεῖν ἀματανόγητα, κολάσις ἐστὶ· τὸ γὰρ ἐκτός εἶναι

* Aliqui σοφιστῆς ἀνὴρ. * Αἱ εἰ ἐπὶ ἐπόμενον πολλὰ... καὶ οὐ διαλιπόντας... καταβρῦπκναι τῆς κακοῖς.

* Morel. ἀρα μέζονος κολασθῆσθαι μετὰ τὴν χῆμον ἀμαρτων. * Savi. ἔβλαῖ. Ταῦτ' οὖν ἐνόησον ἥλικα φλ. * Αἱ εἰ ἑτέρα τὰ διορθῶντα ἦν. Καί.

benefactori suo dona retribuit, quibus etiam donis ipse quoque fruitur. Verum bis non movemur, usque adeo ingrati, ut servis, mulis, equis opera aurea circumponamus; Dominum vero nostrum, nudum erantem, ostiatim medicantem, in comitis stantem et manus extendentem despiciamus, imo sæpe torvis intucamur oculis: etiamsi propter nos hisce malis se subjiciat. Libenter enim esurit, ut tu nutriaris; nudus circumvit, ut tibi incorruptionis vestem conferat. Nihil tamen vos erogatis: sed vestimenta vestra alia a tineis roduntur, alia, in arca recondita, superflua curæ possidentibus sunt: dum is qui et hæc et alia omnia largitus est, nudus obambulat. Verum hæc non in arca reconditis, sed his magnifice induimini? Quid, quæso, hinc vobis plus accedit? Ut forensium turba vos suscipiat? Ecquid hoc? Non enim his indutum admirantur, sed cum qui egevis largitur. Itaque si velis admirationi esse, alios indue, et sic mille plausibus excipieris. Tunc te Deus cum hominibus laudabit. Contra vero si secus agas, nemo te

laudabit, sed omnes tibi invident, dum videbunt corpus ornatum, animam vero neglectam. Hujusmodi ornatum meretrices sectantur, quæ sæpe majori et opulentiori cultu gaudent; ornatus autem animæ penes virtutes studiosos tantum habetur. Hæc frequenter dico, nec finem dicendi faciam, non pauperes tantum curans, quantum animas vestras. Illis enim etsi non a nobis, aliunde tamen quædam erit consolatio; si nulla adsit, et fame pereant, non magnum hoc damnum ipsis. Quid nocuit Lazaro paupertas et fames? Sed vos nihil a gehenna eripiet, nisi pauperum eorum juvenini. Sed eadem ipsa dicemus quæ dives ille perpetuo traditus igni, omnis consolationis experti. Verum absit, ut quis illa unquam verba audiat; faxit Deus ut omnes in sinu Abrabæ recipiantur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri gloria, unaque sancto Spiritui, in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XXVIII.

17. *Non enim misit Deus Filium suum in mundum, ut judicet mundum, sed ut salvum faciat mundum.*

1. Multi ex segnioribus, ad peccata multiplicanda et negligentiam augendam divina abutentes clementia, ita loquuntur: Nulla est gehenna, nullum supplicium, omnia Deus peccata remittit. Quorum os sic obstruit sapiens quidam: *Ne dicas, Misericordia ejus magna, multitudinis peccatorum meorum miserabitur: quia misericordia et ira apud ipsum, et super peccatores erdebit furor ejus (Eccli. 5. 6); et rursum, Ut multa misericordia ejus, et multa redargitio ejus (Eccli. 16. 13).* Et ubi, inquires, benignitas ejus, si secundum peccatorum nostrorum merita accepturi sumus? Quod secundum merita accepturi simus, audi prophetam et Paulum dicentem; illum quidem, *Tu reddes unicuique secundum opera sua (Psal. 61. 15);* hunc autem, *Qui reddet unicuique secundum opus suum (Rom. 2. 6).* Quod autem nihilominus magna sit Dei clementia, vel hinc patam est, quod cum in vitas duas nostra Deus dividerit, aliam certaminum, aliam coronarum, multam hæc in re quoque benignitatem exhibuerit. Quomodo? Quia postquam innumera peccata admisimus, nec cessavimus a juventute ad extremam usque senectutem sceleribus animam nostram inquinare, nullas eorum penas repetat, sed per lavacrum regenerationis veniam concedat, imo justitiam et sanctificationem elargiatur. Quid ergo, inquires, si quis a prima ætate mysteriis dignatus, post hæc in mille peccata incidat? Hic certe majori obnoxius est supplicio. Eorundem enim peccatorum non pares subimus penas, sed longe graviores, si postquam initiati sumus, in scelera ruimus. Id significat Paulus his verbis: *Irritam faciens quis legem Moisi, sine ulla mineratione duobus vel tribus testibus moritur: quanto magis putatis deteriora mereri supplicia qui Filium Dei concitaverit, et sanguinem testamenti pollutum du-*

xerit, et gratiæ Spiritu contumeliam fecerit (Hebr. 10. 28. 29). Ergo majori ille dignus erit supplicio!

Christi clementia. Duo Christi adventus. — Veruntamen huic penitentia portas aperuit, ac multos abluendi peccata modos subministravit, si ille voluerit. Cogites velim quanta sint hæc clementia argumenta, quod per gratiam remiserit, et quod post gratiam peccatorem supplicii dignum non puniat, sed emendationis spatium concedat. Propterea ait Christus Nicodemo: *Non misit Deus Filium suum in mundum, ut judicet mundum, sed ut salvet mundum.* Duo enim sunt Christi adventus; qui jam fuit, et qui futurus est: sed non isdem de causis ambo; sed prior fuit, non ut facinora nostra examinet, sed ut dimittat; secundus erit, non ut dimittat, sed ut examinet. Ideo de priore quidem dicit: *Non veni ut judicem mundum, sed ut salvem mundum;* de secundo autem, *Cum venerit Filius in gloria Patri sui, statuet oves quidem a dextris, hædos autem a sinistris (Matth. 25. 31. 33).* Et *abibunt alii quidem in vitam, alii in supplicium sempiternum (Ibid. v. 46).* Atqui prior etiam adventus iudicii erat secundum justitiae rationem. Quare? Quia ante adventum ejus lex erat naturalis, prophetæ, rursumque lex scripta, doctrina, mille promissiones, signa, supplicia, et alia multa, quæ possent emendare; quorum ratio omnino exigenda erat, sed quia clemens est, non examen, sed veniam exhibet. Si enim perquisitionem fecisset, omnes plane de medio sublatis fuissent: *Omnes enim peccaverunt, inquit, et egent gloria Dei (Rom. 3. 23).* Vides summam clementiam? 18. *Qui credit in Filium, non judicatur: qui autem non credit, jam judicatus est.* Atqui si tunc non venit ut judicaret mundum, quomodo qui non credit, jam judicatus est, si nondum adest iudicii tempus? Vel hoc dicit, quia ipsa incredulitas sine penitentia

¹ Morel. habet, Ergo scelerius punietur qui post gratiam peccat.

supplicium est; nam extra lucem esse per se magnum est supplicium: vel futura prænuntiat. Quemadmodum enim homicida, licet sententia iudicis damnatus non sit, ipsa rei natura jam damnatus est: sic et incredulus. Quandoquidem Adam qua die de ligno comedit, mortuus est: illa quippe sententia erat: *Quicumque die comederitis de ligno, moriemini* (Gen. 2. 17). Atqui vivebat. Quomodo igitur mortuus erat? Ex sententia, et ex ipsa rei natura. Nam qui se supplicio obnoxium reddidit, sub supplicio est; etiamsi non reipsa, sed ex sententia. Ne quis enim audiens, *Non veni ut iudicem mundum*, se putet impune posse peccare, hincque negligentior evadat, hanc quoque tollit ignaviam, dicens, *Jam iudicatus est*. Quia enim iudicium futurum nondum venerat, supplicii timorem admoveat, et punitionem jam ostendit: id quod multa est benignitatis, non modo Filium dare, sed etiam supplicii tempus differre, ut possint peccantes et increduli peccata sua abluere. *Qui credit in Filium, non judicatur*. Qui credit, non qui curiose inquirat; qui credit, non qui multum scrutatur. Quid ergo, si impura ejus vita sit, et gesta non bona? Hos utique non vere fideles esse Paulus ait: *Confiteatur se nosse Deum, factis autem negant* (Tit. 1. 16). Ceterum hic declarat, ipsos non hac de re iudicari; sed ob facinora graviori ultione puniendos esse: infidelitatis vero causa, eo quod crederint, non puniri.

2. Viden' quomodo cum a terribilibus orsus esset, in eadem rursus desinat? Initio quippe dicebat: *Nisi quis natus fuerit ex aqua et Spiritu, non intrabit in regnum Dei*; hic vero rursum, *Qui non credit in Filium, jam iudicatus est*; id est, Ne putes moras peccatis obnoxium juvare, nisi resipuerit. Nam qui non crederit, nihil differet ab eis qui jam iudicati sunt et puniuntur. 19. *Hoc est autem iudicium, quia lux venit in mundum, et dilexerunt homines magis tenebras quam lucem*; hoc est, Ideo puniuntur, quia tenebras relinquere et ad lucem accedere noluerunt. His verbis omnem ab illis auferit excusationem. Nam si rationes et penas expetiturus venissem, inquit, dicere posset: Ideo resiliimus. Sed veni ut illos a tenebris eriprem, et luci admoverem. Quis ergo miseratur ejus, qui a tenebris ad lucem venire recusat? Cum enim nulla de re nos incusare possint, inquit, sed mille beneficiis sint affecti, a nobis resiliunt. Hac de re quoque illos alibi accusans dicebat, *Odio habuerunt me gratis*; et rursum, *Si non venissem et loquutus fuisset eis, peccatum non haberent* (Joan. 15. 25. 24). Qui enim expers lucis in tenebris sedet, fortasse veniam impetret; qui vero post lucis adventum in tenebris residet, perversæ et perversæ voluntatis argumentum præ se fert. Deinde quia id quod dictum fuerat multis incredibile videbatur (nemo enim tenebras luci præstulerit), causam ponit cur sic affecti essent. Quænam hæc est? *Erant enim, inquit, eorum mala opera*. 20. *Omnis autem qui male fuit, odit lucem, et non venit ad lucem, ut non arguantur opera ejus*.

Pravi mores maxime homines a Christianismo aver-

tunt. Nullus paganus vera virtute præditus. Philosophi gentiles inanis gloria causa exercabant. — Certe non ad iudicandum vel ad inquirendum venit; sed ut veniam et remissionem peccatorum daret, et salutem per fidem largiretur. Cur ergo fugerint? Nam si iudicandum in tribunali sedisset, aliquem excusationis colorem habuissent. Qui enim malorum sibi conscius est, iudicem fugere solet: veniam autem concedentem peccatores omnes adent. Si ergo condonaturus venit, hos maxime accurrere par erat, qui multorum sibi conscii erant peccatorum: quod etiam multi fecerunt. Nam et publicani et peccatores venientes, cum Jesu accubebant. Quid ergo sibi vult illud? De illis loquitur qui in nequitia omnino permanere decreverunt. Ipse namque ideo venit, ut priora peccata dimitteret, et ad futura cavenda confirmaret. Quia vero quidam sunt ita molles et dissoluti ad virtutis sustinendos labores, ut ad extremum usque hactenus velint in peccatis persistere, et nunquam ab illis abscedere, illos hic incessare videtur. Quia enim Christianismus cum recta doctrina probam vitam expetit, ad nos venire formidant, inquit, quia noluit vitam rectam exhibere. Nam eum qui in gentiliū errore vitam ducit nemo reprehenderit: qui enim tales colit deos, festos dies perinde turpes et ridiculos, atque dii ipsi sunt, celebrat, ac digna dogmatibus exhibet opera; qui vero Deum colunt, si sequitur vivant, a nemine non reprehenduntur et accusantur: tanta admirationi etiam apud inimicos suos est veritas. Vide ergo quam accurate loquatur. Non enim dicit, qui prava operatur, non venit ad lucem; sed, Qui in malis perseverat; id est, Qui vult semper in peccati cœno volutari, non vult se legitime meis subjicere; sed extra manens libere fornicatur, cæteraque omnia prohibita exsequitur. Huc enim se conferens, quasi fur in luce, statim manifestus redditur. Ideoque imperium fugit meum. Certe multos gentiliū dicentes audimus, se ideo non posse ad fidem nostram accedere, quod non possent ab ebrietate, fornicatione, cæterisque hujusmodi vitis abstinere. Quid ergo? in quies: annon sunt Christiani non melioris frugis, annon et gentiles philosophice viventes? Christiano: esse qui mala perpetrent, ego quoque novi: num autem gentiles sint qui prohibi ducant vitam, id non perinde notum mihi. Ne mihi illos obicias qui ex natura sua modesti ornatique sunt: hoc enim virtus non est; sed illos afferas, qui affectibus vehementer trahuntur, et tamen philosophantur. At certe non possis. Nam si regni pronissio, gehennæ comminatio, et alii hujusmodi vix homines in virtutis exercitio retinent longe difficilior illam exercerunt qui nihil eorum credunt. Quod si quidam virtutem simulent, id gloriæ causa faciunt; qui autem vanæ gloriæ causa virtutes exercent, ubi latere poterint, non a pravis cupiditate tibus abstinere. Verum ne contentiosi videamur concedamus apud gentiles esse quosdam qui recti vivant: nihil enim hoc dictis nostris officit. Nat

¹ Movel, fugerunt igitur ad perniciem suam.

τοῦ φωτός, καὶ κατ' αὐτὸ μάλιστα ἔχει τὴν τιμωρίαν· ἢ τὸ μέλλον προαναφανῶσι. Καθάπερ γὰρ ὁ φωνεύων, κἀν μὴ τῆ ψήφῳ τοῦ κρινόντος καταδικασθῆ, τῇ τῷ πράγματι καταδικασταί· φύσει, οὕτω [160] καὶ ὁ ἄπιστος. Ἐπει καὶ ὁ Ἄδμ ἡ ἡμέρᾳ ἔφαγεν ἀπὸ τοῦ ζύλου, ἀπέθανεν. Οὕτω γὰρ καὶ ἡ ἀπόφασις ἐγέναν· Ἡ δὲ ἡμέρᾳ φάγηται ἀπὸ τοῦ ζύλου, φησὶν, ἀποθανεῖσθε. Καίτοι γὰρ ἐξῆ. Πῶς οὖν ἀπέθανε; Τῆ ἀποφάσει καὶ τῇ τῷ πράγματι φύσει. Ὁ γὰρ ὑπεύθυνος ἐαυτὸν τῇ κολάσει ποιήσας, ὑπὸ τὴν τιμωρίαν ἐστὶ, κἀν μὴ τῷ πράγματι τῶς, ἀλλὰ τῇ ψήφῳ. Ἰνα γὰρ μὴ ἀκούσας· τις, οὐκ ἔλθον Ἰνα κρίνω τὸν κόσμον, ἀτιμωρητὴ νομίσθῃ ἀμαρτανῶν, καὶ ῥαθυμότερος γένηται, καὶ ταύτην ἀποτειχίζει τὴν ὀλιγοπρίαν ὁ, λέγων, Ἥδη κέκριται. Ἐπειδὴ γὰρ ἐμελλεν ἡ κρίσις, καὶ οὕτω παρήν, ἔγγυς ἄτιν τὸν φόβον τῆς τιμωρίας, καὶ θεκνωσὶν ἦδη τὴν κόλασιν. Καὶ τοῦτο δὲ αὐτὸ πολλῆς φιλανθρωπίας ἐστὶ, τὸ μὴ μόνον δοῦναι τὸν Ἰὼν, ἀλλὰ καὶ τὸν τῆς κρίσεως ἀναβάλλεσθαι· καθὼν, ἵνα γένηται ἐξουσία τοῖς ἡμαρτηκόσι καὶ τοῖς ἀπιστοῦσιν ἀπολύσασθαι τὰ πεπλημμενημένα. Ὁ πιστεύων εἰς τὸν Ἰὼν, οὐ κρινεται· ὁ πιστεύων, οὐχ ὁ περιεργαζόμενος· ὁ πιστεύων, οὐχ ὁ πολυπραγμωνῶν. Τί οὖν, ἂν ἀκάθαρτον βίον ἔχη καὶ πράξεις οὐκ ἀγαθὰς; Μάλιστα μὲν τούτο; τοιοῦτος οὐδὲ γνησίως εἶναι πιστοῦς ὁ Παῦλις φησὶ· Θεὸς γὰρ ὀμολογούσιν εἶδέναι, τοῖς δὲ ἔργοις ἀρνούνται. Πλὴν ἐνταῦθα ἐκείνῳ φησὶν, οὐκ αὐτὸ τοῦτο οὐ κρίνεται, ἀλλὰ τῶν μὲν ἔργων κατεπιπέτρην δώσει ἐκκη, ἀπιστίας δὲ ἔνεκα οὐ κολάζεται διὰ τὸ πιστεύουσι ἀπαξ.

β'. Ὁρᾷς πῶς ἀπὸ φοβερῶν ἀρξάμενος, εἰς αὐτὰ δὴ ταῦτα πάλιν κατέληξεν; Ἀρξάμενος μὲν γὰρ ἔλεγεν, Ἐάν μὴ τις γεννηθῆ δὲ θύματος καὶ Πνεύματος, εὐ μὴ εἰσέλθῃ εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ· ἐνταῦθα δὲ πάλιν, οὐκ ἔστι πιστεύων εἰς τὸν Ἰὼν, ἡδὴ κέκριται· τοῦτο ἐστὶ, μὴ νομίσθῃ ἐν ἀνοδοῖν ὠφέλει· τὸν ὑπεύθυνον ἦδη γεγεννημένον, ἐν μὴ μεταβάλλεται. Τὸν γὰρ ἦδη καταδικασθέντων καὶ κολαζομένων οὐδὲν ἀμεινὸν διακρίσασθαι μὴ πιστεύουσα. Ἀδελφὲ δὲ ἄστιν ἡ κρίσις, οὐκ ἔλθῃ τὸ φῶς εἰς τὸν κόσμον, καὶ ἡγάπησιν οὐ ἀνθρώπου μάλιστα τὸ σκότος ἢ τὸ φῶς. Ὁ δὲ λέγει, τοῦτο ἐστὶ· διὰ τοῦτο κολάζονται, οὐ σκότος ἀρτεῖται καὶ φωτὶ προσδραμεῖν οὐκ ἔθελῶσιν. Ἐνταῦθα λοιπὸν καὶ ἀπολογίας αὐτῶς ἀποστρέφει πάσης. Εἰ μὲν γὰρ ἔλθον κολάζων, φησὶ, καὶ ἀπαιτῶν εὐθύνων; τὸν πεπραγμένων, εἶπον εἰπεῖν διὰ τοῦτο ἀπεπληρώσασιν. Νῦν δὲ ἔλθον ἀπαλλάξαι σκότους, καὶ πρὸς φῶς ἀγαγεῖν. Τίς οὖν τὸν μὴ βουλόμενον ἀπὸ σκότους φωτὶ προσελθεῖν ἐληθέσειεν ἂν; Οὐδὲν γὰρ ἔχοντες ἡμεῖν ἔγκαλειν, ἀλλὰ μωρία ἐεργετούμενον, φησὶν, ἀποπηδῶσιν ἡμῶν. Τοῦτο καὶ ἀλλοῦ ἐγκαλῶν αὐτοῖς ἔλεγεν, Ἐμίσθασάν με δωρεάν· καὶ πάλιν, Εἰ μὴ ἔλθον καὶ ἐ. ἐ. ἔλθῃσιν αὐτοῖς, ἀμαρτανῶν οὐκ εἴχον. Ὁ μὲν γὰρ ἐν ἀποστασί φωτός ἐν σκότη καθήμενος, ἔσω; ἂν συγκνώμη σφαλῆ· ὁ δὲ μετὰ τὴν παρουσίαν αὐτῷ τῷ σκότη προσεδρεύων, διεστραμμένης γνώμης καὶ φιλονεικίου τεκμηρίον ἐπιφέρει καὶ ἑαυτοῦ. Εἴτα ἐπειδὴ ἔδεικε τὸ εἰρημῶν ἄπιστον εἶναι τοῖς πολλοῖς (οὐδέ γὰρ ἂν σκότος; προτιμήσειε φωτός), τίθει [161] καὶ τὴν αἰτίαν ἀφ' ἧς τοῦτο ἔπαθον. Τίς οὖν ἐστὶν αὕτη; Ἦν γὰρ αὐτῶν, φησὶ, πορνῆρά τὰ ἔργα. Πῶς δὲ ὁ τὰ φαῦλα πράσσω, μισεῖ τὸ φῶς, καὶ οὐκ ἔρχεται πρὸς τὸ φῶς, ἵνα μὴ γεννηθῆται αὐτοῦ· ἐ. ὁ

ἔργα. Καὶ μὴν οὐ κρίνον οὐδὲ ἐξετάζων ἔλθον, ἀλλὰ συγχωρῶν καὶ ἀφίει· τὰ πλημμελήθησα, καὶ ἀπὸ πίστεως σωτηρίαν διδοῦς. Πῶς οὖν ἔφυγον; Ἔ; Μὲν γὰρ εἰς δικαστήριον ἔλθον ἐκάθισαν, εἰχὲν τινα λόγον τὸ εἰρημῶν· ὁ γὰρ πορνῆρά συνειδὸς ἑαυτοῦ, τὸν δικάζοντα φεύγειν εἴθε· τῷ δὲ συγχωροῦντι καὶ προστρέχοντι ὁ πεπλημμελήθησα. Εἰ τοῖν συγχωρῶν ἔλθῃ, τοῦτος μάλιστα προσδραμεῖν εἰσὸς ἔν, τοῦ; πολλὰ συνειδὸς ἑαυτοῖς ἀμαρτηματα· ἕπερ οὖν καὶ ἐπὶ πολλῶν γέγονος. Καὶ γὰρ καὶ τεῖνων καὶ ἀμαρτανῶν ἐλθόντες, συνανέκων τῷ Ἰησοῦ. Τί οὖν ἐστὶ τὸ λεγόμενον; Περὶ τῶν αἰρουμένων διαπαντὸς ἐν κακίᾳ μένειν ταῦτα λέγει. Αὐτὸς μὲν γὰρ διὰ τοῦτο ἔλθῃν, ἵνα τὰ μὲν πρότερα ἀπὸ ἀμαρτηματα, πρὸς δὲ τὰ μέλλοντα ἀσφαλίσται. Ἐπειδὴ δὲ τινὲς εἰσιν οὕτω γαυνοὶ καὶ διαλλυμένοι πρὸς τοὺς τῆς ἀρετῆς· ὁ πόνους, ὡς εἰς ἐσχάτας ἀναποκῆς βούλεσθαι προσεδρεύειν τῇ πορνείᾳ, καὶ μηδέποτε αὐτῆς ἀφίστασθαι, τοῦτος ἀποσκώπτων ἐνταῦθα δηλοῖ. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ Χριστιανισμὸς καὶ τὸ τῆς ὁ τῶν δογματῶν ὀρθότητος; καὶ πολιτεῶν ὑγιαίνουσιν ἀπαιτεῖ, δεδιόκων. φησὶ, μεταβθεῖται πρὸς ἡμᾶς, ἐπειδὴ μὴ βούλωντας βίον ὀρθὸν ἐπιδειξασθαι. Τὸν μὲν γὰρ ἐν Ἐλληνισμῷ ζῶντα οὐδέκῃ ἂν ἐκλεχέσθαι. Ὁ γὰρ θεοῦ τοιοῦτος ἔχων, καὶ ἔορτῆς ὁμοίος; τῷ; θεοῖς ἀισχρᾶς καὶ καταγελάστους, ἔβη τὸν δογματῶν καὶ τὰ ἔργα ἀπεικνύεται· οἱ δὲ τοῦ Θεοῦ, ἀφύμους ζῶντες, ἀπαντας εὐθύνοντας ἔχουσι καὶ κατηγόρους· τοιοῦτον καὶ παρὰ τοῖς ἔθνεσιν τῆς ἀληθείας ἐστὶ τὸ θαῦμα. Ὅρα τοῖν πῶς μετὰ ἀκριθείας τίθειν ὁ φησὶν. Οὐ γὰρ εἶπεν, ὁ φαῦλα πράξας οὐκ ἔρχεται πρὸς τὸ φῶς· ἀλλ', ὁ πρῶσων δαί, τοῦτο ἐστὶν, ὁ δαί βουλόμενος ἔγκληνδεδεῖσθαι ἢ τῷ τῆς ἀμαρτίας βορβόρῳ, οὐ βούλεται τοῖς νόμοις ἐαυτοῦ ὑποβάλλειν τοὺς ἔμοις, ἀλλ' ἐξω μένον πορνύει μετὰ ἀθείας, καὶ τὰ ἄλλα πάντα πράττει τὰ κικωλυμένα. Ἐνταῦθα γὰρ ἔλθον, ἂν ἐν φωτὶ κλέπτῃς, καθάδολος γίνεσαι. Διὰ ταῦτα τὴν ἀρχὴν φεύγει τὴν ἐμὴν. Πολλῶν γοῦν ἐστὶν ἀνοῦσαι καὶ νῦν Ἐλλῶνων λεγόντων, διὰ τοῦτο μὴ δύνασθαι πρὸς τὴν πίστιν τὴν ἡμετέραν προσελθεῖν, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι μέθῃς, καὶ πορνείας, καὶ τῶν τοιοῦτων ἀφίστασθαι πλημμελημάτων. Τί οὖν; φησὶν· οὐκ εἶσι, καὶ Χριστιανοὶ τὰ φαῦλα πράσσοντες, καὶ Ἐλλῶνες ἐν φιλοσοφίᾳ ζῶντες; Χριστιανοὶ μὲν οὐ φαῦλα πράσσοντες εἰσιν, οὐδὲ κἀγώ· εἰ δὲ καὶ Ἐλλῶνες ἄρθως βρῶντες. τοῦτο οὐκ εἰς αἰὸς αἰώνος. Μὴ γὰρ μὴ τοὺς ἀπὸ φύσεως εἰρηρ ἐπισκεῖται; καὶ κοσμίου; οὐ [162] γὰρ ἐστὶ τοῦτο ἀρετῆ· ἀλλ' εἰπὲ τὸν πολλῶν ἀπὸ τῶν παθῶν ὑπομεινόμενα βίαν καὶ φιλοσοφούντα. Ἄλλ' οὐκ ἂν ἔχουσι. Εἰ γὰρ βασιλείας ἐπαγγελία, καὶ γέννησις ἀπειλή, καὶ ἄλλη δεδασκαλία τοσαύτη ὁ, μολὸς κατῆχουσι τοὺς ἀνθρώπους ἐν ἀρετῇ· σχολῆ γ' ἂν ἐν περὶ μθδὲνδς πεπαισμενῶν τοῦτων μεθελθῶν ἀρετῆν. Εἰ δὲ τινες καὶ ὑποκρίνονται, ὁδῆς ἔνεκεν τοῦτο ποιούσιν· ὁ δὲ ὁδῆς ἔνεκα τοῦτο ποιοῦν, ἔταν ἐξῆ λαθεῖν, οὐ φείσεται τοῦ χρῆσασθαι ταῖς ἐπιθυμίαις ταῖς πορνείας. Πλὴν ἄλλ' ἵνα μὴ ὁδῶμέν τισιν εἶναι φιλόνοικτοι, συγχωρήσωμεν ὀρθως βρῶντας εἶναι ἐν Ἐλλῶνι· οὐδέποτε γὰρ τοῦτο ἐναντιοῦται τῷ λόγῳ. Τὸ γὰρ ἐπὶ πολλοῖς συμβαδῶν εἶπεν, οὐ τὸ σπανίως γινόμενον.

Ἔ Morel. οὐκὼν ἐπὶ κακῷ τῷ ἐαυτῶν ἔργον. ὁ Morel. τοῖς ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς. ὁ Morel. ὁ χριστιανὸς μετὰ τὸ τῆς. ἰ Savil. et cod. 705 ἐκκλινοῦσθαι. ἰ Savil. Ὁλη ἐκμῆλις τοσούτη.

γ. Ὅρα δὲ πῶς καὶ ἐτέρωθεν ἀποστερεῖ πάσης ἀπολογίας αὐτοὺς, εἰπὼν, οὐκ ἦλθε τὸ φῶς εἰς τὸν κόσμον. Μὴ γὰρ αὐτοί, φησὶν, ἀνὰ ἐξήγησιν; μὴ γὰρ ἔκαμον; μὴ γὰρ ἐπόνησαν ἵνα εὐρωσῶν; Ἀλλ' τὸ φῶς ἦλθε πρὸς αὐτοὺς, καὶ οὐδὲ οὕτως προσέβραμον. Πλὴν ἐπεὶ α· τινὰς καὶ παρὰ Χριστιανούς ἐστὶν ποιητοὺς βιοῦντας, ἐκεῖνο ἂν εἰπομεν, οὐκ ὁ περὶ τῶν ἐξ ἀρχῆς γενομένων Χριστιανῶν, καὶ ἐπὶ προγόνων διαδεδομένων τὴν εὐσεβείαν τοῦτο λέγει· εἰ καὶ τὰ μάλιστα καὶ οὕτω πολλάκις ἀπὸ βίου πονηροῦ ἐκ τῆς τῶν δογμάτων ἀκρεβείας παρελαύθησαν· ἀλλ' ὅμως οὐ περὶ τούτων αὐτῶν οἰμαὶ νῦν λέγειν, ἀλλὰ περὶ τῶν ἐξ Ἑλλήνων ἢ Ἰουδαίων ὀρελιόντων πρὸς τὴν ὀρθὴν μεταβῆσθαι πίστιν β. Δείκνυσσι γὰρ οὐκ οὐδαί· ἂν εἴποιτο ἐν πλάνῃ ζῆν ἐπὶ τὴν πίστιν ἐλθεῖν, μὴ πρότερον ἐπιγράφας ἑαυτῷ βίον ὀρθόν· καὶ οὐδαί· ἂν ἐν ἀπιστίᾳ μενεῖε, μὴ πρότερον ὀλομένο· διαπαντός εἶναι κακῶς. Μὴ γὰρ μοι τοῦτο εἰπῆς, οὐκ ἀσπρονεῖ, καὶ οὐκ ἀρπάζει· οὐ γὰρ δὴ ταῦτα μόνον ἐστὶν ἀρετῆ. Τί γὰρ θάλας, ὅταν ταῦτα μὲν ἔχῃ, δόξης δὲ ἢ δούλου κενῆς, καὶ φιλῶν ἐταιρίαρ ἀποχυνόμενος ἐπὶ τῆς πλάνης μένῃ; Τοῦτο γὰρ οὐκ ἐστὶν ὀρθῶς βίον. Ὁ δόξης· δούλος τοῦ πορευόμενου· οὐκ ἐλάττω ἐστὶν· οὗτος· πολλὴ πλείονα καὶ χαλεπότερα ἐργάζεται κακὰ ἐκείνου. Ἄλλ' εἰπέ μοι τινα πάντων ἀπηλλαγμένων τῶν πιθῶν, καὶ πάσης κακίας ἐλευθέρων, καὶ μόνοντα παρ' Ἑλλήσιν. Ἄλλ' οὐκ ἂν ἔχοις. Καὶ γὰρ οἱ τὰ μεγάλα παρ' αὐτοὺς κομμάσαντες, καὶ χρημάτων καὶ γατρῶν περιγυρόμενοι, καθὼς φασὶ δ, δόξη μάλιστα πάντων ἀνθρώπων ἐδουλώθησαν· ὁ πάντων αἰτίον ἐστὶ τῶν κακῶν. Οὕτω καὶ οἱ Ἰουδαῖοι μεμενῆσθαι. Διὸ καὶ ἐγκαλῶν αὐτοὺς εἶπε γ· Πῶς εὐτασθε πιστεύετε, ὄξαν παρὰ ἀνθρώπων λαμβάνοντες; Καὶ τί δῆποτε τῷ Ναθαναὴλ, ὃ καὶ ἀλήθειαν ἐμαρτύρησεν, οὐ διελέθη περὶ τούτων, οὐδὲ ἐξέτασε λόγον μακρόν; Ὅτι οὐδὲ ἐκεῖνος μετὰ τοσαύτης παραγένετο σπουδῆς. Οὕτως μὲν γὰρ τοῦτο ἐργον ἐτίθετο, καὶ ὁ ἄλλοι καίρῳ ἀναπαύσεις εἶχον, τοῦτον οὗτος καιρὸν ἀπορροῶσαι ἐποιεῖτο. Ἐκεῖνος δὲ παρ' ἐτέρου πιθεθεὶς ἀφίκετο [163] πλὴν οὐδὲ ἐκίνοιο παρεδραμα· πρὸς γὰρ ἐκείνῳ φησὶν· Ἀνάγει ἄνθρωπος τοὺς οὐρανούς ἀνερωμένους, καὶ τοὺς ἀγγέλους τοῦ Θεοῦ ἀναβαίνοντας καὶ καταβαίνοντας. Τοῦτο δὲ τούτων μὲν οὐδὲν εἶπε, περὶ δὲ τῆς οικονομίας καὶ τῆς ἀνωίου ζωῆς διαλέγεται, διαφέρως ἐκάστην πρὸς τὴν ὀποκειμένην προαίρεσιν φεγγόμενος. Ἐκείνου μὲν γὰρ, ἐπειδὴ καὶ τὰ τῶν προφητῶν ἠπίστατο. καὶ οὐδὲ δειλὸς οὕτως; ἦν, ἥρως τοσαύτου ἀκούσαι μόνον· οὗτος δὲ ἐπειδὴ δεῖλαι ἐτι κατεχέτο, σαφῶς μὲν αὐτῷ τὸ πᾶν οὐκ ἐξεκάλυψε, κατέειπε δὲ αὐτοῦ τὴν γνώμην,

α Savil. et cod. l. 705, 706, αὶ δὲ τις... εἰν... βιοῦντες.

β Savil. τὴν ὀρθὴν πίστιν ἐλθεῖν. γ Savil. in marg. οὕτω ἐτι μοι ἐργάζεται ἐκείνου. δ Alli καθὼς φῆς.

ὡστα φῶς φῶδον ἐκβαλεῖν, τὸν τε μὴ πιστεύοντα λέγων κρῖνεσθαι, καὶ τὸ μὴ πιστεύειν ἀπὸ πονηρᾶς γίνεσθαι συνειδώσασθαι. Ἐπειδὴ γὰρ καὶ τῆς παρὰ τῶν ἀνθρώπων δόξης πολὺν ἐποίησε λόγον, καὶ ταύτης μᾶλλον ἢ τῆς καλοῦσας (Πολύλοι γὰρ, φησὶ, τῶν ἀρχόντων ἐπιστεύοντες εἰς αὐτὸν, οὐδὲ δὲ τοὺς Ἰουδαίους οὐκ ὠμολόγησαν), καὶ ἀπὸ ταύτης αὐτοῦ καθάπτεται, καὶ δείκνυσσι δ' ἂν λέγει, οὐκ ἔκωσι τὸν ἐμοὶ μὴ πιστεύοντα δὲ ἄλλοι τι μὴ πιστεύειν, ἀλλ' ἢ διὰ τὸ βίον ἀκάθαρτον ἔχειν. Καὶ προῖον μὲν φησὶν· Ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς· ἐνταῦθα δὲ, ἦλθε τὸ φῶς εἰς τὸν κόσμον. Ἐν γὰρ προοίσιος συνεκαιοσιμῶν μᾶλλον ἐβθέγγετο· προῖον δὲ, σαφέστερον. Ἄλλ' ὅμως ὑπὸ τῆς δόξης ὁ ἀνθρώπος κατεχέτο τῆς τῶν πολλῶν· διὸ καὶ οὐδὲ παρῳσιάζεσθαι ἐνεχέτο μὴ ἔχρην. Φεύγωμεν τοίνυν τὴν κενὴν δόξαν· τοῦτο γὰρ ἐστὶ πάντων τὸ πάθος τυραννικώτερον. Ἐντεῦθεν πλείονα ἐξία καὶ χρημάτων ἔρω; ἐνταῦθεν μίσος καὶ πλεῖσμος καὶ μάχα. Ὁ γὰρ τοῦ πλείονος ἔρω, οὐδαμῶς στήναι δύνησται. Ἐρᾷ δὲ οὐδαμῶν ἄλλοθεν, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ δόξης; ἔρω κενῆς. Τίνος γὰρ ἔνεκεν, εἰπέ μοι, πῆθος εἰνούχων, καὶ ἀνδραπέδων ἀγέλας, καὶ πολλῶν εἰ πολλοὶ περιβάλλοντα φαντασίας; Ὁ γὰρ χρεῖας ἔνεκεν, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ μάρτυρας ἔχειν τῆς ἀκαίρου ταύτης φαντασίας τοὺς ἀπαντώντας. Ἄν τοίνυν ταῦτην ἀποπέμωμεν, μετὰ τῆς κεφαλῆς καὶ τὰ λοιπὰ τῆς κακίας ἀνελοῦμεν ἢ μέλη, καὶ οὐδὲν τὸ κωλύσον ἐσται τὴν γῆν ἡμᾶς οἰκεῖν ὡς τὸν οὐρανόν. Οὐδὲ γὰρ πρὸς κακίαν μόνον οὐθεῖ τοὺς ἀπόντας, ἀλλὰ καὶ τὰς ἀρετὰς παραφέσχηκα· καὶ ὅταν ἡμᾶς ἐκείθεν ἐκβαλεῖν μὴ δύνηθῃ, ἐν αὐτῇ τῇ ἀρετῇ πολλῶν τὴν ζημίαν ἐργάζεσται, τοὺς μὲν πόνο; ὑποστήναι ἀναγκάζουσα, τῶν δὲ καρπῶν ἀποστεροῦσα. Ὁ γὰρ πρὸς ταῦτα βλέπων, καὶ νηστεύων, καὶ εὐχόμενος, καὶ ἐλεῶν, ἀπέχεσθαι τὸν μισθὸν αὐτοῦ. Τί ταύτης; τῆς ζημίας ἐλευθερίας γένοιτο ἂν, ἀλλ' ἢ ὅταν συμβαίη κότεσθαι εἰς τὴν κ' μάτην, καὶ καταγέλαστον γίνεσθαι, καὶ τῆς ἀνωθεί ἐκπίπτειν δόξης; Ὁ γὰρ ἐστὶν ἀμφοτέρων ἐνέμεινον ἀμφοτέρων τυχεῖν. Τυχεῖν μὲν γὰρ ἐστὶν ἀμφοτέρων ἐσθαι δὴ μὴ ἀμφοτέρων, ἀλλὰ τῆς μιᾶς ἐπιβουλήσας τῆς ἐκ τῶν οὐρανῶν ἀμφοτέρων δὲ ἐρώνα οὐκ ἐστὶ ἀμφοτέρων τυχεῖν. Ἄσπερ εἰ βουλήσασθαι δόξης ἐπιτυγχάνει, φεύγωμεν τὴν ἀνθρωπίνην δόξαν, καὶ τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ μόνην ἐπιβουλήσασθαι. Οὕτω γὰρ καὶ ταύτης κἀκείνης ἐπιτευθόμεθα· ἤς γένοιτο πάντα ἡμᾶς [164] ἀπολαύσαι β· χάριτι καὶ φιλοφρονεῖσθαι τοῦ Κερίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, οἷο ὅτι καὶ μεθ' οἱ τοῦ Πατρὸς ἡ δόξα, ἀμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

α Morel. σαφέστερον. Οὕτως ὁμοίως. β Quisdam ἀνομιῶν. γ Haez, τυχεῖν μὲν γὰρ ἐστὶν ἀμφοτέρων, desunt in quibusdam. δ Morel. ἀπολαύσαι. Savil. ἐπιτευθῆναι.

ΟΜΙΛΙΑ ΚΘ'.

Ἦλθε δὲ εἰς τὴν Ἰουδαίαν γῆν αὐτὸς καὶ ἐμαθηταὶ αὐτοῦ, καὶ ἐκεῖ διέτριβε μετ' αὐτῶν, καὶ ἐδάπτεικεν.

α. Οὐδὲν τῆς ἀληθείας φανερωτῶν, οὐδὲ ἰσχυρότερον α· γένοιτο ἂν, ὡσπερ τοῦ ψεύδους οὐδὲν ἀσθενέστερον, κἂν μυρίους παραπετάσσαι συσκιάζηται. Εὐφρόνатов τὸ γὰρ καὶ οὕτω γίνεσθαι, καὶ καταρῆναι βιβίως. Ἡ δὲ ἀλήθεια γυμνὴ πρῶταται· πᾶσι τοῖς βουλομένοις αὐτῆς τὴν ὥραν περισκοπεῖν· καὶ οὕτω λαθῆναι· βρέματα, οὕτω κινῶν ὀδοκῶν, οὐκ ἐπιβουλήσασθαι; πρῶτοι, οἱ δόξης; ἔριεται τῆς παρὰ τῶν πολλῶν. οὐκ ἄλλοι τῶν ἀνθρωπίνων ἐστὶν ὑπερβύ-

α Savil. ἢ ἰσχυρότερον, alius οὐδὲν ἰσχυρ.

νος· ἀλλὰ πάντων ἐσχηκεν ἀνωτέρω, δοχόμενῃ μιμυρίας ἐπιβουλήσ, μένουσα δὲ ἀκαταγώνιστος, καὶ τοὺς πρὸς αὐτὴν καταφυύοντας, ὡσπερ ἐν ἀσφαλτεῖ τειχίῳ φυλάττουσα. τῇ τῆς οἰκίας θανάτωσ κατὰ βόλη, καὶ τὰς μὲν λαθραῖους ἐκτροπερῆν καταβασεῖ, πᾶσι δὲ εἰς τὸ μέσον προτιβύσαι τὰ παρ' ἑαυτῆς. Τοῦτο γούν καὶ ὁ Χριστὸς τῷ Πλάτῳ διαλεγόμενος ἐδήλον λέγων· Ἐγὼ πάντοτε παρῳσιάζομαι εἰδὼς καὶ ἐν κρυπῇ εἰδόμενος οὐδὲν. Τοῦτο καὶ τότε εἶπε καὶ νῦν ἐτραξεν. Μετὰ ταῦτα ἦλθεν· β εἰς τὴν Ἰε-

β Savil. Ἐπρόξ. Μετὰ γὰρ ταῦτα, φησὶν, ἐβῆθον Μορ ἐτραξε. Καὶ ἀκούει πῶς; εὐταίως γὰρ, Μετὰ.

quod sæpe contingit, non quod raro accidit, hic intellegendum.

3. Vide etiam quo pacto aliunde quoque illis omnem excusationis modum auferat, cum dicit, lucem in mundum venisse. Num, inquit, illam quæsierunt? *Non laborarunt ut assequerentur? Ipsa lux ad illos venit, neque sic tamen accurrerunt.* Quia vero obtendere possunt, Christianos esse quosdam qui male vivant, respondebimus, hic non agi de iis qui Christiani nati sunt, quique a majoribus piæ acceptæ religionem; etsi sæpe illi ex prava vita vera doctrina decussi fuerint. Verum non de iis puto nunc sermonem haberi, sed de iis gentiliū vel Judæorum, qui deberent ad rectam converti fidem. Ostendit enim neminem eorum qui in errore degunt, velle ad fidem accedere, nisi prius rectæ vitæ normam sibi præscriperit; neminemque in incredulitate mansurum, nisi prius decreverit in pravitate persistere. Ne mihi dixeris eorum illum esse, nec furari: non enim in his tantum consistit virtus. Quæ enim utilitas, si hæc quidem observet, sed vanæ gloriæ sit cupidus, vel amicorum gratia in errore maneat? Hoc enim non est recte vivere. Nam gloriæ servus non minus peccat, quam fornicator; imo longe plura et graviora admittit. Verum indica mihi quemdam apud gentiles ab omnibus vitiis peccatisque liberum. Numquam possis. Nam qui maxime apud illos claruerunt, qui et pecunias et gulæ delicias contempserunt, ut aiunt, iis maxime omnium gloriæ servierunt; quod sane omnium est causa malorum. Sic et Judæi in nequitia perstiterunt. Quare illos arguens dicebat: *Quomodo potestis credere, qui gloriam ab hominibus accipitis* (Joan. 5. 44)? Et cur Nathanaeli, cui veritatem prædicabat, de his loquutus non est, nec longiori est usus sermone? Quia is non cum illo studio venerat. Hic enim istud sibi faciendum constituerat, et quod alii quieti, hic audiendæ doctrinæ tempus adhibuit. Ille vero alio sadente accessit: nec tamen illum præterit; ipsam enim sic alloquitur: *A modo videbitis celos apertos, et angelos Dei ascendentes et descendentes* (Joan. 1. 51). Huic autem nihil horum dixit; sed de incarnatione et de vita æterna ipsum alloquitur, diverso modo singulis pro affectu cujusque loquens. Illi quidem, quia prophetas callebat, neque ita segnis erat, hæc audivisse satis erat: huic vero, quia quadam adhuc formidine detinebatur, non totum statim re-

velavit; sed mentem ejus excitavit, ut metu metum excluderet, cum dixit eum qui non crederet, judicari, et non credere a prava concupiscentia proficisci. Quia enim hominum gloriam magis faciebat, et pluris quam supplicium (*Multi enim, inquit, ex principibus crediderunt in eum, sed propter Judæos non confitebantur* (Joan. 5. 44)), hinc illum perstringit, ostenditque, non posse eum qui in se non crederet, alia de causa non credere, quam quod vita impurus esset. Et in sequentibus ait: *Ego sum lux; hic autem ait, Venit lux in mundum* (Joan. 8. 12). In principio enim obscurius, deinde clarius loquebatur. Attamen homo ille multitudinis fama detinebatur; quapropter non ea qua par erat utebatur libertate.

Vana gloria fugienda; virtutis fructum tollit. — Fugiamus ergo inanem gloriam; hoc enim vitiorum omnium rebusentissimum est. Hinc avaritia et amor pecuniarum oriuntur, hinc odia, bella, lites. Nam qui plura concupiscit, nusquam consistere poterit. Nulla autem alia de causa cetera amat, quam quod vanam gloriam amet. Cur enim, quæso, omnium agmen, gregem servorum, cur tantum fastum multi exhibent? Non alia causa, nisi ut multos habeant inopportune magnificentiæ testes. Si hæc ergo rescindamus, cum capite etiam membra nequitia tollemus, nihilque prohibebit, quominus terram quasi cælum incolamus. Neque enim ad nequitiam tantum quos capit impellit, sed et virtuti se subdolo admiscet; et cum a virtute non decedere non potest, in ipsa illa virtute magnum detrimentum importat, dum labores tolerare cogit, et laborum fructu privat. Nam qui ad vanam gloriam respicit, sive jejuniū, sive orationem, sive elemosynam exerceat, omnem amittit mercedem. Quo damno quid miserabilius fuerit? quando nempe quis se frustra macerat, ridiculusque evadit, et a superna gloria excidit. Neque enim potest qui utramque desiderat, utramque consequi. Possimus tamen utramque consequi, si non utramque gloriam concupiscamus, sed cælestem tantum; qui vero utramque amat, non utramque adipisci potest. Quamobrem si velimus gloriam adipisci, fugiamus humanam gloriam, et eam quæ a solo Deo est desideremus; et sic utraque poterimus. Utinam vero hæc fruamur, gratia et benignitate Domini vestri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri gloria unaque sancto Spiritui, in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XXIX.

22. *Venit autem in Judæam terram ipse et discipuli ejus, et illic demorabatur cum eis, et baptizabat.*

1. *Nihil veritate clarior, nihil mendacio infirmius. Cur Christus non baptizavit, sed discipuli.* — Nihil veritate clarior, nihil infirmius, et mendacio nihil infirmius, etiamsi innumeris se tegat operimentis. Nam facile deprehenditur, et facile diffinit. Veritas contra moda prostat omnibus, qui volunt ejus pulchritudinem intueri; non vult latere, non periculum timet, non insidias, non gloriam multitudinis ambit, nulli

humanarum rerum subiacet; sed omnibus superior, multas excipit insidias, manet autem invictus, eosque qui ad se confugiunt, quasi tutissimo muro munitos servat, idque ex potentia suæ magnitudinis; et occultos insultus evertit, sua vero palam omnibus proponit: quod et Christus Pilato his verbis significavit: *Ego palam loquutus sum mundo, et in occulto loquutus sum nihil* (Joan. 18. 20). Quod tunc dixit Jesus, hoc nunc fecit. *Post hæc, inquit, venit in Judæam terram ipse et discipuli ejus, et illic demorabatur, et baptizabat* it.

In solemnitatibus in civitatem ascendebat, ut in medio doctrinam illis proponeret, atque ex miraculis militatam caperet. Peractis utem diebus festis, in Jordanem sepe veniebat, quia illo multi concurrerant. Illa enim quae magis frequentabantur loca semper petebat; non ostentationis causa vel ambitionis, sed ut pluribus prodesset. Atqui sub haec dicit evangelista, non Jeum, sed discipulos ejus baptizasse; unde palam est hoc etiam in loco ita intelligi, ipsos nempe solos baptizavisse. Et cur, inquit, non baptizabat? Jam prius dixerat Joannes: *Ipsae vos baptizabit in Spiritu sancto et igni*. Spiritum vero nondum dederat. Jure ergo non baptizabat; sed discipuli tantum, quod vellent plurimos ad salutarem doctrinam attrahere. Et quare, discipulis Jesu baptizantibus, Joannes baptizare non destitit, donec in carcerem traderetur? Nam cum dicitur, *Erat Joannes baptizans in Aenon*; adjiciturque, *24: Nondum missus fuerat in carcerem*, significat utique illum non hactenus destitisse. Et cur ad illud usque tempus baptizavit? nam digniores Jesu discipulos declarasset, si illis incipientibus, ipse destitisset. Cur ergo baptizabat? Ne discipulos suos in majorem invidiam et contentionem conjiceret. Nam si sepe clamando, primasque Christo concedendo, seseque minorem predicando non persuasit illis ut ad eum accederent: si hoc etiam adjecisset, longe contentiosiores illos reddidisset. Ideo Christus tunc maxime predicare coepit, cum de medio sublatus est Joannes. Puto autem ideo citius Joannem morte sublatum fuisse, ut totius multitudinis animi ad Christum converterentur, neque amplius circa ambos scinderentur. Praeterea dum baptizabat Joannes, non finem faciebat monendi et magna de Jesu praedicandi. Baptizabat vero tantum in eum qui post se venturus erat, ut in eum crederent. Qui igitur hoc praedicabat, quomodo discipulorum Christi praestantiam demonstrasset, si a baptismo destitisset? Nam e contrario visum fuisset, ipsum ex invidia vel ira cessare: persistendo autem, haec firmiora declarabat. Non enim sibi gloriam comparabat, sed auditores ad Christum mittebat, nec minus quam discipuli ad eam rem praebat; imo plus quam illi. Nam quanto minus suspectum erat ejus testimonium, tanto majore quam ipsi fama valebat apud omnes. Hoc evangelista subiudicans dicebat: *Eriant et baptizabantur ab eo omnis Judaea et regio circa Jordanem (Matth. 3. 5)*. Discipulis baptizantibus, non cessabant multi ad Joannem accurrere. Quod si quis percontetur, quid plus habuerit discipulorum, quam Joannis baptisma? dicemus, nihil. Nam utrumque baptisma Spiritus gratia vacuum erat, et una utriusque baptizandi causa erat, ut baptizatos ad Christum pertraherent. Ne enim circumcursantes colligerent eos qui credituri erant, ut Simonem fratrem, Nathanaelem Philippum adduxerunt, baptizare constituerunt, ut per baptismum omnes

¹ In libello quaestionum in Joannem, inquit Savilius, ita legitur hic locus pluribus verbis: *quoniam Evangelista hic dicit de Christo, quod baptizaret, hoc dicit, non Christum per se baptizare significans, sed magistro tribuens discipulorum minus. Etiam sub haec dicit non Jesum, etc.*

sine labore pertraherent, et futurae fidei viam pararent. Quod autem haec baptizata alterum altero nihil plus habere sequentia indicant. Quoniam illa? *25. Facta est, inquit, quaestio ex discipulis Joannis cum Judaeo de purificatione*. Invidelant quippe semper discipuli Joannis Christi discipulis, imo ipsi Christo; et cum viderent illos baptizare, eos qui baptizabantur alloqui coeperunt, quasi baptismum suum quid plus haberet, quam baptismum discipulorum Christi: atque ex baptizatis aliquem adorti, id illi persuadere conati sunt, nec potuerunt. Quod autem illi, non autem Judaeus ille, quaestionem moverunt, audi quomodo id evangelista subindicet. Non enim dixit, Judaeum aliquem ab illis quaesivisse, sed ex Joannis discipulis quaestionem motam fuisse cum Judaeo quodam de purificatione.

2. Consideres autem velim evangelistae lenitatem. Non enim in adversum invehitur, sed pro facultate culpam miuit, quaestionemque fuisse tantummodo dicit. Nam quod ex invidia illi loquuti sint, sequentia indicant, quae etiam ille moderate narravit; nam ait: *26. Venerunt ad Joannem et dixerunt ei: Rabbi, qui erat tecum trans Jordanem, cui tu testimonium perhibuisti, ecce hic baptizat, et omnes veniunt ad eum; id est, Quem tu baptizasti; nam illud, Cui tu testimonium perhibuisti, hoc indicat, ac si dicerent, Quem clarum et conspicuum effecisti, haec quae tu facis audent aggredi. Non dixerunt, Quem tu baptizasti: nam coacti fuissent vocem illam supernam commemorare, necnon Spiritus sancti descensum: sed quid dicunt? *Qui erat tecum trans Jordanem, cui tu testimonium perhibuisti: id est, Qui in discipulorum ordine erat, qui nihil plus habebat quam nos, is se abs te segregans, baptizat. Non hoc autem solum modo putabant se illum concitare posse, sed quod etiam suo jani minus clara et conspicua forent: Omnes enim veniunt ad eum, inquit. Unde palam est eos hoc Judaeum, quicum disputaverant, ad suam sententiam adduxisse. Haec porro dicebant, quod adhuc imperfectiores, nec prorsus ambitione vacui essent. Quid ergo Joannes? Nec ipse illos vehementer arguit, ne se reflecto aliud quidpiam mali aggrediretur; sed quid dicit? *27. Nemo potest accipere quidquam, nisi fuerit ei datum de caelo. Quod si humiliter loquatur de Christo, ne mireris; non poterit tali affectu praecoepatos statim omnia docere. Sed vult interim illos terrere, ipsisque ostendere, ipsos non alii quam Deo ipsi adversari, dum illum impugnant; quod ipsum dicebat Gamaliel: *Non poteritis dissolvere illud, nequando et Deo repugnare reperiamini* (Act. 5. 39). Ille et ipse subobscurè adstruit. Cum enim dicit, *Nemo potest accipere, nisi fuerit ei datum de caelo*; nihil aliud significat, quam ipsos impossibilia aggredi, hincque Deo adversarios deprehendi. Quid igitur? Theudas nonne a seipso acceperat? Acceperat quidem, sed statim prostratus perit: res autem Christi non sic. Hinc eos etiam seorsum consolatur, ostendens non hominem, sed Deum esse qui ipsos gloria superaret. Quapropter si***

¹ Alexel. legit, reperiamur, pro, reperiamini.

βαλαν γῆν αὐτῶς καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, καὶ ἐκεῖ
διέτριβε, καὶ ἐδάπτειζεν. Ἐν μὲν γὰρ ταῖς ἑορταῖς
εἰ, τὴν πόλιν ἀνήκει, ὥστε ἐν μέσσοις αὐτοῦ προτιθέ-
ναι τὰ δῶματα, καὶ τὴν ἀπὸ τῶν θαυματίων ἀφέ-
λειαν ἑμετὰ δὲ τὸ λυθῆναι τὰς ἑορτάς, ἐπὶ τὸν Ἰορ-
δάνην πολλὰκις ἤρχετο, ἐπειδὴ καὶ ἐνταῦθα πολλοὶ
συνέτριπον. Τοῦς δὲ πολλογλοῦντας αἱ καταλαμβάνει
τόπους, οὐκ ἐπιδεικνύμενος οὐδὲ φιλοτιμούμενος,
ἀλλὰ πλείοι τὴν παρ' αὐτοῦ παρεγένον ὠφέλιαν
σπουδάζων. Καίτοι πρόλιον φησιν ὁ Ἐυαγγελιστής,
ὅτι Ἰησοῦς οὐκ ἐδάπτειζεν, ἀλλ' οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ
ἔθεν ὄηλον, ὅτι καὶ ἐνταῦθα τοῦτο λέγει, ὅτι αὐτοὶ
ἐδάπτειζον μόνοι. Καὶ τίνος ἔνεκεν, φησὶν, οὐκ ἐδά-
πτειζεν; Προλαβὼν Ἰωάννης εἶπεν, ὅτι Αὐτὸς ὅμως
βαπτίσει ἐν Ἠνεμάτῃ ἄγίῳ, καὶ πυρὶ Πνεύματος δὲ
ὅπου ἦν δεδοκίμω. Εἰκότως οὐκ ἐδάπτειζεν ὁ εἰ
μαθηταὶ τοῦτο ἔπραττον, βουλόμενοι πολλοὺς προ-
σάγειν τῇ σωτηρίᾳ διδασκαλίᾳ. Καὶ τὸ δῆρτον, τῶν
μαθητῶν τοῦ Ἰησοῦ βαπτίζοντες, οὐκ ἐπαύσατο
Ἰωάννης τοῦτο ποιεῖν, ἀλλὰ μεμνήκει καὶ αὐτὸς
βαπτίζων, καὶ μέχρι τῆς εἰς τὸ δεσποτήριον εἰς-
αγωγῆς τοῦτο ἔπραττε; Τὸ γὰρ εἶπεν, Ἦρ δὲ καὶ
Ἰωάννης βαπτίζων ἐν Ἀβάρῳ¹ [165] καὶ ἐπαγαγίειν,
Ὁδὸν γάρ ἦν βεβλήμενος εἰς τὴν εὐλακίην, δη-
λοῦντος ἦν, ὅτι ἕως τότε οὐκ ἐπαύσατο τοῦτο ποιεῖν.
Καὶ τίνος, φησὶν, ἔνεκεν ἄ ἕως τότε ἐδάπτειζε; καί-
τοι γε σεμνοτέρους ἀν ἀπέφηνε τοὺς μαθητὰς τοῦ
Ἰησοῦ, εἰ γε ἐκείνων ἀρραβάνων αὐτοῦ ἐπαύσατο.
Τίνος οὖν ἔνεκεν ἐδάπτειζεν; Ἴνα μὴ τοὺς αὐτοῦ μα-
θητὰς εἰς πλείονα ἤζῳλον ἐμβάλλῃ, καὶ φιλονεικοτέρους
ἐργάσθαι. Εἰ γὰρ ἡμιθέως βῶν, καὶ τὸν πρωτεύον
αἱ τῷ Χριστῷ παραχωρῶν, καὶ τοσοῦτον ἐαυτὸν
ἐλαττωῖν, οὐκ ἔπεισαν αὐτοὺς αὐτῷ προσδραμεῖν εἰ
καὶ τοῦτο προσέθηκε, πολλῶν φιλονεικοτέρους ἀν ἐποί-
ησε. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς τότε μάλιστα ἤθελε
κρῆσταιν, ὅτε ἐκποδῶν ὁ Ἰωάννης ἐγένετο. Ὁμοίαι
δὲ καὶ διὰ τοῦτο συγχωρηθῆναι τὴν τελευταίην Ἰωάν-
νου καὶ ταχίστην αὐτῷ γενέσθαι, ὥστε πᾶσαν τοῦ
πλῆθους τὴν διάθεσιν ἐπὶ τὸν Χριστὸν μεταβῆναι,
καὶ μηκέτι ταῖς περὶ ἀμφοτέρων ἐαυτοῦς σχιζέσθαι
γνώμας. Χωρὶς δὲ τούτων, καὶ ἐν τῷ βαπτίζειν οὐκ
ἐπαύσατο συνεχῶς παραίνων, καὶ μεγάλα καὶ σεμνὰ
δεικνύς τὰ τοῦ Ἰησοῦ. Ἐδάπτειζε δὲ οὐδὲν ἕτερον, ἢ
μῆνον εἰς τὸν ἐρχόμενον μετ' αὐτῶν, ἵνα πιστεύσωσιν.
Ἐ τοίνυν τοῦτο ἠκρῆσταιν, πῶς ἀν σεμνοῦς ἀπέφηνε
τοὺς μαθητὰς τοῦ Χριστοῦ; Πανοσημῶς γάρ, τού-
ναντιον ἀν ἔδοξε ζῆλον ἢ ὄργην τοῦτο ποιεῖν τῷ ἐλ^δ
ἐπιμεῖναι κηρύττων, ἰσχυρότερα ταῦτα ἀπέφηνε. Οὐ
ἴπρ ἐαυτῷ τὴν δόξαν ἐκτάθη, ἀλλὰ τῷ Χριστῷ
περιεπεμῖνε τοὺς ἀκροαμένους, καὶ οὐχ ἤττον τῶν
μαθητῶν αὐτοῦ συνέπραττεν, ἀλλὰ καὶ πολλῶν ἔμλλον,
ὅπου καὶ ἀνύστατος αὐτοῦ ἡ μαρτυρία ἦν, καὶ πολλῶν
μείζονα δόξαν παρὰ πᾶσιν εἶχεν ἐκείνων. Ὅπερ οὖν
καὶ ὁ Ἐυαγγελιστής ἀνιτιμῶντες ἔλεγεν, ὅτι Ἐξήλο-
χορτο, καὶ ἐβαπτίζοντο πρὸς αὐτὸν πᾶσα ἡ Ἰου-
δαία καὶ ἡ περιχώρος τοῦ Ἰορδάνου. Καὶ τῶν
μαθητῶν δὲ βαπτίζοντες, οὐ διέλιπον πολλοὶ πρὸς
αὐτὸν τρέχοντες. Εἰ δὲ τις ζήτησάς, καὶ τί πλέον εἶχε
τῶν μαθητῶν βάπτισμα ἢ τοῦ Ἰωάννου; ἔρου-
μεν, ὅτι οὐδέν. Ἐκάτερη γὰρ ὁμοίως τῆς ἐκ τοῦ

Πνεύματος χάριτος ἄμωρα ἦν, καὶ αἰτία μὴ ἀμφο-
τέρους ἦν τοῦ βαπτίζειν, τὸ τῷ Χριστῷ προσάγειν
τοὺς βαπτίζόμενους. Ἐχρᾶ γὰρ μὴ αἱ περιτρέχοντες
οὕτω συνάγουσι τοὺς ὄραθοντας πιστεύοντες, ὅπερ ἐπὶ
τοῦ Σίμωνος ὁ ἀδελφὸς ἐποίησε, καὶ ἐπὶ τοῦ Ναθα-
ναὴ ὁ Φίλιππος, τὸ βαπτίσει ἐνεσθαιόντων, ὥστε εἰ
αὐτοὺ ἀπαντας ἐπάγειται ἀνοσιητῆ, καὶ τῇ μελλούσῃ
προδοποιεῖν πίστει. Ὅτι δὲ οὐδὲν πλέον εἶχεν ἀλλί-
λων τὰ βαπτίσματα, τὰ ἐχόμενα ὄησε. Ποῖα δὲ
ταῦτα; Ἐγένετο, φησὶ, ζήτησις ἐκ τῶν μαθητῶν
Ἰωάννου μετὰ Ἰουδαίου ἑπερὶ καθαρισμοῦ. Ζη-
λοτύπως γὰρ ἔχοντας αἱ πρὸς τοὺς τοῦ Χριστοῦ μα-
θητὰς οἱ μαθηταὶ Ἰωάννου, καὶ πρὸς αὐτὸν δὲ τὸν Χρι-
στὸν, ἐπειδὴ εἶδον αὐτοὺς βαπτίζοντας, ἤραξαν διαλέ-
γεσθαι πρὸς τοὺς βαπτίζόμενους, ὡς τοῦ παρ' αὐτοῦ
βαπτίσματος πλέον τι τοῦ τῶν μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ
ἔχοντος. Καὶ λαβόντες ἵνα τῶν βαπτισθέντων, ἐπι-
εχειροῦν τοῦτον [166] πείθειν, ἀλλ' οὐκ ἐπιθεῖον. Ὅτι
γὰρ αὐτοὶ οἱ ἐπιθροῦντες εἶναι, ἀλλ' οὐκ ἐκείνων ἐζήτη-
σαν, ἄκουσον πῶς τοῦτο ὁ Ἐυαγγελιστὴς ἠμύλατο. Οὐ
γὰρ εἶπεν, ὅτι Ἰουδαῖος τις μετ' αὐτῶν ἐζήτησεν,
ἀλλ' ὅτι ζήτησις ἐκ τῶν μαθητῶν Ἰωάννου ἐγένετο
μετὰ Ἰουδαίου τινὸς περὶ καθαρισμοῦ.

β. Σκόπει δὲ μοι καὶ τὸ ἀνεπαχθῆσθαι τοῦ Ἐυαγγελισ-
τοῦ. Οὐ γὰρ καταπορεύεις ἔχρησται τῷ λόγῳ; ἀλλ' ὅσα
δύναμις, παραμυθεῖται τὸ ἔγκλημα, ζήτησιν γενέ-
σθαι ἀπλῶς λέγων; ἔπει δὲ ἢ κατὰ ζῆλοντας ἄλλ-
γετο τὰ λεγόμενα, τὰ ἐξῆς ὄησε, ἄ καὶ αὐτὰ ἀνε-
παχθῶς τίθειεν. Ἦλθον γάρ, φησὶ, πρὸς τὸν
Ἰωάννην, καὶ εἶπον αὐτῷ: Ῥαββί, ὅς ἦν μετὰ
σοῦ πᾶσαν τὴν Ἰορδάνην, ὡς σὺ μεμαρτύρησας,
Ἴδε οὗτος βαπτίζει, καὶ πάντες ἔρχονται πρὸς αὐ-
τόν ἑ τοῦτέστιν, ὅν ἐδάπτειζας οὐ. Τοῦτο γὰρ ἀντι-
στοιχῶς λέγοντες, ἢ σὺ μεμαρτύρησας ὅλον, ὅν οὐ
λαμπρὸν εἶδεσας, καὶ περιβλεπτον ἐποίησας, τὰ αὐτὰ
σοὶ τομᾶ. Ἄλλ' οὐκ εἶπον, ὅν οὐ ἐδάπτειζας ἢ γὰρ
ἀν ἠγαγῆσθαι καὶ τῆς φωνῆς ἀναμνήσας τῆς
ἄνωθεν κατενευθείσης, καὶ τῆς τοῦ Πνεύματος ἐπι-
φορτικῆς; ἀλλὰ τί εἶ; Ὅς ἦν μετὰ σοῦ πᾶσαν τὴν
Ἰορδάνην, ὡς σὺ μεμαρτύρησας τοῦτέστιν, ὅς
μαθητοῦ τῶν ἐπέχεν, ὅς ἡμῶν πλέον εἶχεν οὐδέν,
οὕτως ἐαυτὸν ἀποσχίσας βαπτίσει. Οὐ τούτῳ δὲ μόν-
ον ὄητον παρακλίνεις αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ τῷ τὰ αὐ-
τῶν παραιοποιεῖσθαι λοιπὸν ἢ πάντες γάρ, φησὶν,
ἔρχονται πρὸς αὐτόν. Ὅθεν ὄηλον, ὅτι οὐτε τοῦ Ἰου-
δαίου παρεμύοντο, μεθ' οὐ τὴν ζήτησιν ἔσχον.
Ταῦτα δὲ ἔλεγον, ἀτελέστερον ἐπὶ διακειμένους, καὶ
οὐδέπω φιλοτιμίας ὄντες καθαροί. Τί οὖν ὁ Ἰωάννης;
οὐδὲ αὐτὸς αὐτοῦ σφοδρῶς ἐπιτιμᾶ, δεδοκίμω; μὴ
καὶ αὐτοῦ πάλιν ἀποσχισθέντες ἔτερον τι κακὸν ἐρ-
γάσωσιν; ἀλλὰ τί φησι ἢ; οὐδέως δύναται ἀνθρώ-
πων λαμβάνειν οὐδέν, ἐὰν μὴ ἢ δεδομένον αὐτῷ
ἐκ τοῦ οὐρανοῦ. Εἰ δὲ ταπεινότερον φέγγεται πρὸς
τοῦ Χριστοῦ, μὴ θαυμάσῃς ὅ γὰρ ἦν τοσοῦτον πάθει
προκαταληγμένους ἄθροον καὶ εἰ προσιμῶν διδάσκει
τὸ πᾶν ἢ ἀλλὰ θέλει τίως αὐτοῦ καταπαλῆσαι καὶ
φθεῖσαι, καὶ δεῖξει αὐτὸς ἐξέρος, ἀλλ' ἢ τῷ θεῷ
πολεμῶντες, αὐτῷ πολεμοῦντες. Ὅπερ οὖν καὶ ὁ
Γαμαλιὴλ ἔλεγεν. Οὐ δύνασθε καταλῆσαι αὐτόν,
μήποτε καὶ θεομάχοι ἐσθῆθε ἢ τοῦτο καὶ αὐτὸς
λανθάνοντως ἐνταῦθα κατασκευάζει. Τὸ γὰρ εἶπει,
οὐδέως δύναται λαμβάνειν, ἐὰν μὴ ἢ δεδομένον
αὐτῷ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ἐνταῦθεν οὐδέν ἢ ἄλλο δη-

¹ Savil. In hunc locum: In libello Quaestionum in Joannem ubi legitur hic locus pluribus verbis: εἰ δὲ καὶ λέγει ὁ εὐαγγελιστὴς ἐνταῦθα περὶ τοῦ Χριστοῦ, ὅτι ἐδάπτειζεν, οὐχ ὡς πᾶσι βαπτίζοντες τοῦτο φησὶν, ἀλλὰ τὸ τῶν μαθητῶν ἔργον ἐν τῷ διδάσκοντι ἀνήγαγε, καὶ γὰρ προτὶν φησὶν. ὁ Savil. τίνος οὖν ἔνεκεν. ὁ Morel. τοῦτο, Savil. ταῦτα. ὁ Unus τῷ δὲ. Sic legendum putat Savilius. Editi τὸ δὲ. ὁ Quiliani τὸ τῶν μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ βάπτισμα.

¹ Μετὰ Ἰουδαίου. E. liti Biblicae habent μετὰ Ἰουδαίου, et Vulgata, cum Judaeis. Sed μετὰ Ἰουδαίου in aliis quibusdaem exemplaribus scriptur. ὁ Quiliani ἀλλ' οὐ. ὁ Morel. ἐργάσονται ὑπερμέμωσ δὲ πᾶσι λέγει. ὁ Morel. ἐπρόβουλον. ὁ Quiliani ἀποδῶν, οὐδέν. Savil. εἰ τὸ τοῦ 700.

λιντόν; ἔστιν, ἢ ὅτι καὶ ἀδυνάτως ἐπιχειροῦσι, καὶ ἐπὶ θεομάχοι ἐντεῦθεν πάλιν εὐρίσκονται. Τί οὖν; καὶ περὶ Θεοῦδον οὐκ ἔλαβον ἀπ' ἐαυτῶν; Ἐλαβον, ἀλλ' εὐθέως διελύθησαν καὶ ἀπόλωτο· τὰ δὲ τοῦ Χριστοῦ τοῦ ταύτου. Ἐντεῦθεν αὐτοὺς καὶ παραμυθίζεται ἡρέμα, δεικνύς ὅτι οὐκ ἀνθρώποις, ἀλλὰ Θεός ἐστιν ὁ παρακουσίων αὐτούς. Ὅθεν εἰ καὶ λαμπρὰ τὰ ἐκείνου, καὶ πάντες πρὸς αὐτὸν ἔρχονται, θαυμάζουν οὐ χρῆ· [167] ταύτητα γὰρ τὰ θεῖα, καὶ Θεός ἐστιν ὁ ταῦτα κατασκευάων· οὐδὲ γὰρ τοσαῦτα ἰσχυρῶς ποτε*. Τὰ μὲν οὖν ἀνθρώπινα ἅπαντα, εὐφράτα καὶ σαθρὰ, καὶ καταβρεῖ ταχέως καὶ ἀπύλλεται· ταῦτα δὲ οὐ ταύτητα οὐκ ἄρα ἀνθρώπινα. Καὶ ὅρα πῶς δεῖ εἶπεν, Ἡ σὺ μαμαρτύρηκας, τότε καὶ τοῦτο ἔθρονον προβαλῶσαι εἰς τὴν τοῦ Χριστοῦ καθίστασθαι, εἰς αὐτούς αὐτὸ περιετρέφειν. Καὶ γὰρ πρότερον βεβῆας ὅτι οὐ παρὰ τῆς; αὐτοῦ μαρτυρίας τὸ λάμπειν αὐτῷ γέγονε, μετὰ ταῦτα ἐντεῦθεν αὐτοὺς ἐπιστομίζει, Οὐ δύναται, λέγων, ἀνθρώπος ἀπ' ἐαυτοῦ λαμβάνειν οὐδὲ ἐν, ἐὰν μὴ ἢ δεδομένον αὐτῷ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ. Τί ἴσθι ταῦτο; Εἰ ὅπως ἔλασθε^β τῆς ἐμῆς; μαρτυρίας, φησὶ, καὶ ἀληθῆ τούτην ἠγγέλσθε, μάλας δεῖ δεῖσθαι μάλιστα οὐκ ἐμὲ ἐκείνου, ἀλλ' ἐκείνου ἐμοῦ προτιμῶν ἐχρῆν. Τί γὰρ μαρτύρησας; Ὑμᾶς καλῶς τοῦτο μαρτύρας. Διὸ καὶ ἐπάγει· Αὐτοὶ ὅμως μοι^γ μαρτυρεῖτε, δεῖ εἶπεν, ὅτι Οὐκ εἰμὶ ἐγὼ Χριστός, ἀλλ' ἀπεσταλμένος εἰμὶ ἔμπροσθεν ἐκείνου. Εἰ τούτων ἔχομενοι τῆς ἐμῆς μαρτυρίας ταῦτα προτιμήσομε μοι λέγοντες^δ, Ἡ σὺ μαμαρτύρησας, οὐ μόνον οὐδὲν ἠλάττωται ἐκ τοῦ τῆν ἐμῆν δέξασθαι μαρτυρίαν, ἀλλὰ πλεονεκεῖ μάλιστα ἐκ τούτου· ἄλλως τε οὐδὲ ἐμὴ ἢ μαρτυρία, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ ἦν. Πότε εἰ ἀξιώματος ὕμιν εἶναι δοκῶ, μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τοῦτο εἶπον, ὅτι Ἀπεσταλμένος εἰμὶ ἔμπροσθεν ἐκείνου. Ὑρῆς πῶς δεῖκνυται κατὰ μικρὸν ἵσταν τὴν φωνὴν οὖσαν; Ὁ γὰρ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι· Διόκνον; εἰμὶ, καὶ τὰ τοῦ πέμφαντος λέγει, οὐκ ἀνθρώπινῃ χάριτι κοικαζόμενος αὐτὸν, ἀλλὰ τῷ Πατρὶ αὐτοῦ τῷ πέμφαντι με διακονοῦμενος. Οὐκ ἄρα ἐχαρισάμην τὴν μαρτυρίαν, ἀλλ' ὅπως ἀπεστάλην εἰπεῖν, εἶπον. Μὴ τούτων δὲ τοῦτο νομίσθητε μέγαν εἶναι ἐμὲ. Τοῦτο γὰρ ἐκείνου δεῖκνυται μέγαν. Ὁ γὰρ Κύριος τῶν πραγμάτων ἐκείνός ἐστιν. Ὁ καὶ δηλῶν ἡμῶν ἐπάγει καὶ λέγει· Ὁ ἔχων τὴν νόμω, νυμφίος ἐστίν· οὐδὲ φίλος τοῦ νυμφίου ὁ ἑστηκώς καὶ ἀκούων αὐτοῦ, χαρὰ χεῖρας διὰ τὴν φωνὴν τοῦ νυμφίου. Καὶ πῶς ὁ εἰπὼν, Οὐκ εἰμὶ δεῖος ἰδύσαι αὐτοῦ τὸν ἰμάτια τοῦ ὑποδήματος, φίλον αὐτοῦ νῦν φησὶν ἐαυτὸν εἶναι; Οὐκ ἔπαρῶν τὸ καλ' ἐαυτὸν, οὐδὲ κομπάζων ταῦτα λέγει, ἀλλὰ δεῖξαι βουλόμενος, ὅτι καὶ αὐτὸς τοῦτο μάλιστα σπουδαίει, καὶ οὕτως ἀκοντοῦ οὐδὲ λυπομένου ταῦτα γίνεται, ἀλλ' ἐπιθυμοῦντος καὶ σπουδάζοντος, καὶ δεῖ ταῦτα ἔστιν ὑπερ ὅν μάλιστα πάντα ἐπράτταν· ἢ καὶ σφόδρα στυγεῖς διὰ τῆς τοῦ φίλου^ε προσηγορίας ἐδῆλωσεν. Οὐ γὰρ οὕτως οἱ διάκονοι τοῦ νυμφίου, ὡς οἱ φίλοι χερσῶσι καὶ εὐφραίνονται ἐν τοῖς τοιοῦτοις. Οὐ ταῦτον τὸ ὁμῆτομον ἄπαγε· ἀλλὰ τὸ πολὺ τῆς ἔδοντος παραστῆσαι βουλόμενος, ἅμα δὲ καὶ συγκαταβαλόντων αὐτῶν τῆ ἀσθενείᾳ, φίλον ἐαυτὸν λέγει εἶναι. Ἐπεὶ καὶ τὴν διακονίαν ἠνέχετο τῷ εἰπεῖν, ὅτι Ἀπεσταλμένος εἰμὶ ἔμπροσθεν ἐκείνου. [168] Διὰ δὲ ταῦτα καὶ τὸ νομίζειν αὐτοῦ δάκνυσαι^ς τοῖς γινομένοις, φίλον ἐαυτὸν ἐκάλεσε τοῦ νυμφίου, δεικνύς ὅτι οὐ μόνον οὐ δάκνεται, ἀλλὰ καὶ σφόδρα

* Savil. ὁ γὰρ ἀνεμάχος ἰσχυρὸς τοσαῦτα ποτε. ^β Savil. ἄριστος. Εἰ γὰρ ἔλασθε. ^γ Savil. ἔργον. ὡς μαρτύρας. Ἄπειτ' ἡμῶς μοι. Morel. utinam locum sibi habet, ἔργον. Ὅτι δὲ οὐ νῦν ταῦτα λέγω, μοι ἔχω τοῦτο μαρτύρας. ὁ καὶ ἐπάγει· Αὐτοὶ ὅμως μοι μαρτυρεῖτε. ^δ Savil. ἔλασθε. ὡς ταῦτον γὰρ προβαλῶσαι νῦν, λέγοντες. ^ε Allii ἐπείθων. Κοι τούτων πάντα δεῖ τῆς τοῦ φίλου. ^ς Savil. et blasphemus conspicietur a seipso.

χεῖρας. Ἐπεὶ τούτων τοῦτο παρεγνόησαν ἀνάσσει, τοῦτον ὁ ἀπέμυσε τοῦ ἀληγοῦς τοῦ πραττομένου, ἐ τότε μάλιστα ἐν ἡλίγησ, εἰ μὴ τοῦτο ἴκνυτο. Ἰ μὴ γὰρ προσήλθεν ἡ νόμω, τῷ δὲ ἀν ἰδὲ χρῆν· ἀλλ' οὐκ ἴδον, φησὶν, ὅταν τὰ ἕμτερα ἐβῆσται. Καὶ γὰρ τὸν ἐκείνου προκοπιδόντων, ἡμεῖς ἔμεν οἱ εὐδοκιομῶντες· ἔ γὰρ ἰθουλόμμεθα, γέγονε καὶ ἐπιγινώσκω τὸν νυμφίον ἡ νόμω. Καὶ ὅμως μαρτυρεῖται αὐτοὶ λέγοντες, δεῖ ἵπαιτες ἔρχονται πρὸς αὐτόν. Τοῦτο γὰρ καὶ ἰσποδοῦσθαι, καὶ διὰ τοῦτο πάντα ἐπράττων. Ὅθεν καὶ τοῦτο νῦν ἐκδεχθῆ ὁρῶν, χεῖρω καὶ ἀγάλλομαι καὶ σικρῶ.

γ. Τί δὲ ἐστίν, Ὁ ἑστηκώς καὶ ἀκούων αὐτοῦ χαρὰ χεῖρας διὰ τὴν φωνὴν τοῦ νυμφίου; Ἄ: τῆς παραβολῆς τὸν λόγον μετήγαγεν ἐπὶ τὸ προκειμένον. Ἐπειδὴ γὰρ νυμφίος καὶ νόμω ἐμνημνευσσε, δεῖκνυται, ἡ νυμφαγωγία πῶς γίνεται. Ἐ δὲ φωνῆς; καὶ διδασκαλίᾳς. Οὕτως γὰρ καὶ ἡ ἔκδοσις ἀρμύζεται τῷ Θεῷ. Διὸ καὶ Παῦλος ἔλεγεν· πῆστις ἐξ ἀκοῆς, ἢ δὲ ἀκοῆ διὰ βήματος Θεοῦ. Διὰ ταῦτον οὐκὼν ἐγὼ χεῖρω τὴν φωνὴν. Καὶ τὸ ἑστηκώς δὲ, οὐκ ἀπῶς τείθειν, ἀλλὰ δηλῶν ὅτι αὐτοῦ πᾶσαιται, καὶ εἰς αὐτὸν λοιπὸν ἐτάνας καὶ χεῖρω καὶ ἀκούειν, ἐκείνη παραβόνα τὴν νόμω. καὶ ἡ λειτουργία ἐστὶ καὶ δίκαιος, καὶ τὰ τῆς χρηστῆς ἐλδοσ αὐτῆ καὶ τῆς εὐφροσύνης; ἐξῆλθεν εἰς ἔργον. Ἐ καὶ ἐπάγει τοῦτο δεικνύς· Ἄδεη οὐδ' ἢ ἐμὴ χεῖρα πεπλήρωται· τοῦτέστι, ἦνυσται παρ' ἐμοῦ τὸ ἔργον, ὁ γενεσθαι ἴδεαι, καὶ πλεόν οὐδὲν θυνάμμεθα ἐρσασθαι λοιπὸν. Εἶτα οὐχὶ τὴν παρούσαν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν μέλλουσαν τοῦ πάθος ἀεθῆσιν γίνεσθαι κλύων, καὶ περὶ τῶν μελλόντων ἀποφάσινται λέγει ἀπὸ τῶν εἰρημόνων τὴ καὶ γεγεννημένων ἦδη καὶ πιστωμένων· διὸ ἐπάγει λέγων, Ἐκείνοι; ἀνέξασθαι, ἐμὲ δὲ ἐλαττωσθαι· τοῦτέστι, τὰ ἡμέτερα ἔσθαι, καὶ ἐπαύσατο λοιπὸν, ἀνέξασθαι ἐκείνου. Τοῦτο οὖν ἔ δεῖσθαι, οὐκ ἴδον ἔσθαι μὴ ἀλλὰ καὶ πολλὰ μέλλον προῖόν. Τοῦτο γὰρ ἐστίν μάλιστα λαμπρὰ δεῖκνυται τὰ ἡμέτερα. Διὰ τοῦτο καὶ ἦλθον, καὶ χεῖρω ὅτι τὰ αὐτοῦ πολλὴν ἔλαβε ἔπιθεσιν, καὶ γέγονε ταῦτα ἐπ' ἄπαρ πάντα τὰ πημῶν ἴκνυτο. Εἰδὲς πῶς ἡρέμα καὶ μετὰ πολτῆς σοφίας τὸ τε πάθος αὐτῶν κατεπράδων, καὶ βασκανίαν ἔθεσε, καὶ ἀδυνάτως ἐπιχειροῦντας ἔλεγε, ὅ μάλιστα παύεται κακία; Διὰ τοῦτο γὰρ ὀκνομήθη, ἐπὶ ζῶντος αὐτοῦ καὶ βαπτισθέντος. τα γενεσθαι, ἵνα αὐτὸν μάρτυρα τῆς ὑπεροχῆς ἔχη καὶ μηδεμίαν, εἰ μὴ παθόντων, ἀπολογίαν ἔχεν. Ἐ γὰρ ἀπ' ἐαυτοῦ ἐπὶ τὰ ταῦτα εἰπεῖν ἦλθεν, οὕτως ἔρωτησάντων αὐτοῦ γὰρ ἦσαν καὶ οἱ πῶθνοι; καὶ οἱ ἀκούσαντες. Οὐδὲ γὰρ οὕτως ἀπ' ἐαυτοῦ λέγονται ἐπιθῆναι, ὡς αυτοκατακρῆνον τὴν [169] φῆλγον, μετὰ τὴν ἐρώτησιν ἀκούοντας ἀποκρινόμενους ὡσπερ οὐκ καὶ Ἰουδαῖοι καὶ διὰ τοῦτο μάλιστα δεῖ ὀκνοῦν ἰ ἀποσταλαί πρὸς αὐτόν, καὶ ἀκούσαι ἔηκουσαν, καὶ μὴ πισθῆναι, πάσης ἐαυτοῦς ἀπγίας ἐξέβαλον. Τί τοῖτων ἐντεῦθεν παιδεύομεθα; πάντων αἰτιῶν τῶν κακῶν ἡ κενουδοξία. Τοῦτο αὐτοῦς ἐπὶ τὴν ζήλοστυλίαν ἔγαγε· τοῦτο πάλιν τοῖς μικροῖν λωφιστάσις διηγεῖται· ὁ δὲ καὶ προθόντες τῷ Ἰησοῦ λέγουσι· *Clarui ὁ μαθηταὶ σοι νησεύουσι;* Φύγομεν τοῖτων, ἀγαπητοί, τὸ πᾶ Ἄν γὰρ τοῦτο φύγομεν, τῆς γέννησιν ἀπάλλαγησόμε. Τοῦτο γὰρ μάλιστα αὐτοῖς ἀνάπτει τὸ πῶρ· οὕτω:

^β Morel. ἀνάσσει, καὶ τοσοῦτων. Savil. τοῦτο γὰρ ἰ ἀνάσσει, φησὶ, καὶ τοσοῦτον ἄν. ^γ Morel. εἶτα οὐκ ἔσθαι εἴτε τὴν παρούσαν τοῦ πάθος ἀεθῆσιν καθάρσιν, ἀλλὰ τὴν μέλλουσαν γίνεσθαι φθάνων, ἔ' ἄν ὁδῶν εἰπεῖν, ἀπ' ἐπὶ τῶν μελλόντων, καὶ ἀποφάσινται, ἀπὸ τῶν εἰρημόνων καὶ γεγεννημένων ἦδη καὶ ταῦτα πιστωμένων, οὕτως ἐπὶ καὶ λέγων. Sav. et miss. brevis et clarui ut supra. ^δ Sav. Legelatur πεθερόμενος. Emr. ^ε Savil. μάλιστα, ὁ οὐκ ἔσθαι. ^ς Sic Morel. Savil. ἔξοβουσιν.

splendide res ejus essent, si omnes illum adirent, non mirandum e-ss; hujusmodi enim sunt res divi-
 aæ; et Deum esse qui istæc appareret: alias enim
 non tantum invaluisse¹. Humana quippe f-cile de-
 prehendantur, et fluxa sunt, cito diffiunt et pereunt;
 hæc porro non item; neque igitur humana sunt. Et
 animadvertite quomodo cum dicerent, *Cui tu testi-
 monium perhibuisti*, potarentque illum ad Christum de-
 jiciendum conducere, hoc ipsum in illos convertat. Nam
 prius cum ostendisset, non ex testimonio suo Chris-
 tum clarum evasisse, hinc postea ipso reprimit di-
 cens: *Non potes homo a seipso accipere quiddam, nisi
 ipsi datum fuerit de celo*. Quid hoc est? Si meum
 prorsus testimonium accepitis, et verum putatis, vel
 ex eo discite, non me, sed illum potius habend-
 um esse. Quid enim testificatus sum? Vos evoco rei
 testes. Ideo addit: 28. *Ipsi vos mihi testimonium per-
 hibetis, quod dixerim, Non sum ego Christus, sed missus
 sum ante illum*. Si ergo meo hærentes testimonio, hæc
 mihi obijcitis dicentes, *Cui testimonium perhibuisti*;
 non modo non ille imminutus fuit ex testimonio meo,
 sed ex illo plurimum augetur: alioquin autem non
 meum, sed Dei erat testimonium. Quomolrem si fide
 dignus vobis videar esse, hoc etiam inter alia multa
 dixi, me missum fuisse ante illum. Viden' quomodo
 paulatim ostendat vocem illam esse divinam? Hoc
 enim vult significare: Minister sum, et ea loquor
 quæ ad mittentem me spectant: non humanam aucto-
 ritatem exhibeo. Non ergo ad gratiam testificatus sum,
 sed id dixi, quod ut dicerem missus sum. Ne itaque
 me ea de causa magnum esse putetis: hoc enim illius
 ostendit magnitudinem. Ille namque verum Dominus
 est; id quod rursus significat his additis verbis: 29.
*Qui habet sponsam, sponsus est: amicus autem sponsi,
 qui stat et audit eum, gaudio gaudet propter vocem
 sponsi*. Quare qui ait, *Non sum dignus, ut solus ejus
 corrigiam calcamenti*, se amicum ejus nunc dicit?
 Non ut extollat et laudet se, hæc dicit; sed ut
 ostendat id se maxime curare, neque se invito vel
 nolente hæc fieri, sed admodum cupiente et promo-
 vente, et hæc de causa se omnia fecisse; quod admo-
 dum prudenter amici nomine significavit. Non enim
 ita servi sponsi, ut amici gaudet, atque his in rebus
 lætantur. Non ergo se honore æqualem dicit, absit;
 sed ut gaudii sui magnitudinem declaret, atque ut se
 eorum infirmitati attemperet, amicum se dicit. Mini-
 sterium quippe subindicavit, cum dixit, se missum
 fuisse ante illum. Idcirco quod putaret illos hæc ægre
 ferre², se amicum sponsi dicit esse, ostendens se
 non modo non ægre ferre, sed admodum gaudere.
 Quia igitur hoc perfecturum adveni, tantum abest ut
 de gestis doleam, ut maximo mœrore afficerer, si
 non fierent. Si sponsa ad sponsum non accederet,
 tunc dolerem; non vero nunc, cum nostra completa
 sunt. Nam cum res ejus recte procedunt, tunc nos

prosperè agimus; quia quod volebamus evenit, et
 sponsa sponsum agnoscit. Et vos ipsi hoc testifi-
 cimini cum dicitis, *Omnes veniunt ad eum*. Hoc enim cu-
 rabam, et ea de causa omnia feci. Quare cum illud
 jam evenisse videam, gaudeo et exulto.

3. *Ecclesia quomodo sponsa Christi fiat. Joannes
 Baptista de Christo testimonium sapiens et ineluctabile.
 Vanæ gloriæ damna; quomodo sit fuganda.*— Quid vero
 significat illud, *Qui stat et audit eum, gaudio gaudet
 propter vocem sponsi*? Ex parabola ad rem proposi-
 tam sermonem transtulit. Quia enim sponsus et spon-
 sam memoravit, ostendit quomodo sponsalia fiunt;
 per vocem nempe atque doctrinam: ita enim Ecclesia
 despondetur Deo. Idcirco Paulus dicebat: *Fides ex
 auditu, auditus autem per verbum Dei (Rom. 10. 17)*.
 Hæc ego voce gaudeo. Illud vero, *Qui stat*, non sine
 causa posuit, sed ut ostenderet, res suas cessavisse,
 et sibi jam standum et audiendum esse, ac sponso
 tradendam esse sponsam: sequo ministrum et servum
 esse, bonam spem suam atque lætitiã in opus jam
 exiisse. Ideo sic pergit: *Hoc ergo gaudium meum
 impletum est*; id est, Perfectum est opus meum, nihil
 ultra quod faciamus habemus. Deinde non præsens
 modo, sed etiam futurum doloris augmentum cohíbena,
 de futuris pronuntiat ea quæ ex dictis et ex factis
 confirmat his verbis: 30. *Illum oportet creare, me
 autem minui*: hoc est, Nostra cessaverunt: quæ vero
 illius sunt augetur. Hoc itaque quod timetis, non
 modo nunc aderit, sed majus etiam in dies fiet. Illud
 enim maxime est quod res nostras splendidiôres
 ostendit. Ideo veni, et gaudeo de tanto rerum ad Chris-
 tum pertinentium incremento, et quod ea evenerint,
 quorum gratia nostra præcesserunt. Viden' quam pla-
 cide, quam sapienter illorum ulcus emollierit, livorem
 extinxerit, ipsosque impossibilibus aggredi demonstraverit?
 Quæ re maxime adhec nequitia sedari. Idenque
 provisum est, ut illo adhec vivente et læpizante hæc
 fierent, ut illum tantæ magnitudinis testem haberent,
 et nullam excusationem, si non obtemperarent. Neque
 enim a seipso ad id dicendum impulsus est, non ulia
 sciscitantibus (iidem enim erant audientes et interro-
 gantes): neque ex se loquenti ita credissent, ut ipsi
 percontantibus se confutantem respondentis senten-
 tiam exceperunt; quemadmodum et Judæi, maxime
 ob id, quod ad illum miserum, talibusque auditis
 non crederent, omnem sibi veniam præcedunt.
 Quid igitur hinc docemur? Omnium malorum causam
 esse vanam gloriam. Illa enim ipso in livorem con-
 jecit: hæc illos concitavit, ut Jesum adirent ac dice-
 rent: *Quare discipuli tui non jejunant (Matth. 9. 14)*?
 Hoc ergo vitium, dilecti, fugiamus. Si hoc fugiamus,
 a gehenna liberabimur. Hoc enim eis maxime ignem
 incendit: hoc ubique dominatum exercet suum, atque
 ætatem et dignitatem omnem tyrannico occupat: hoc
 Ecclesiam subvertit, res civiles labefacit, domos evertit,
 civitates, populos, gentes. Equid miraris, quando in
 desertum venit, namque ibi potestatem suam
 exhibuit? Nam qui divitiis vale dixerant, mundi
 fastum omnem abjecerant, et humanam consuetudi-

¹ In Savil. legitur..... qui istæc appareret: namquam enim homo tanta potestate valuisse.

² Savil. et Boisius legendum putant: Idcirco quod illum hæc ægre ferre putarent.

nem, qui violentas corporum cupiditates superaverant: hi sæpe a vana gloria capti omnia perdidērunt. Injuria vitii causa, qui multum laboraverat, ab eo qui nihil laboris, sed multa peccata admiserat, Pharisæus a publicano victus est. At hoc accusare vitium nullo labore possumus (omnes enim eundem ipsum calculum ferunt); quod quaritur autem est, quomodo ipsum superare possimus. Quomodo ergo profligabimus? Si gloriam gloriæ opponamus. Ut enim terrenas divitias contemnimus, quando ad alias respicimus divitias, et hanc vitam despiciamus, cum cogitamus aliam hac longe meliorem; sic et gloriam bujus mundi respicere poterimus, cum aliam longe hac clariorem spectabimus, quæque vere gloria est. Nam hæc, de qua loquitur, vana iohannisque est, nec nisi nomen rē vacuum habet; illa autem celestis vera est, quæ non homines, sed angelos, archangelos, et archangelorum

Dominum, imo etiam homines ipsos laudatores habet. Si ad illud theatrum respexeris, si coronas illas didiceris, si ad illos plausus te transtuleris: terrena numquam te detinebunt, non magna præsentia reputabis, non absentia quæres. In hac quippe regia nempe satellitum regionum, non curans diadema gestantis et in solio sedentis gratiam, graculorum voces imitatur, muscarum et calicum volantium stridorem: nihil enim meliores iis sunt hominum laudes. Cognita itaque humanarum rerum¹ vilitate, omnia in tutissimos conferamus thesauros, et manentem perennemque gloriam quæramus: quam utinam nos omnes consequamur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri gloria, unaque sancto Spiritui, nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen.

¹ Morel. legit, *hominum*, pro, *humanarum rerum*.

HOMILIA XXX.

31. *Qui de sursum venit, super omnes est: qui est de terra, de terra est, et de terra loquitur.*

1. Grave quiddam est gloriæ amor, grave et malis malis refertum: spina est quæ difficile avellitur, fera quæ manueferri nequit, multis capitibus instructa, in eos ipsos qui se nutriunt armata. Sicut enim vermis ligna a quibus gignitur corrodit, et rutiligo ferrum ex quo nascitur consumit, et lanam tineæ: ita inanis gloria altricem suam animam perdit. Ideo multa nobis opus est diligentia, ut vitium hoc tollamus. Vide ergo quanta decantet Joannes discipulis suis hoc morbo laborantibus, ac vix eos sedare potest. Nam post priora illa his etiam illos demulcet sermonibus: *Qui de sursum venit, super omnes est: qui est de terra, de terra est, et de terra loquitur.* Quia, inquit, testimonium meum ubique circumfertis, et me fide dignissimum prædicatis; illud sciatis oportet, non licere eum qui de cælo venit, fide dignum reddi ab eo qui in terra habitat. Illud autem, *Supra omnes est*, quid significat? Eum nullo egere, sibi sufficere, et sine comparatione omnium maximum esse. Sed vero de terra esse et loqui dicit, non quod ex propria mente loqueretur, sed ut Christus ait: *Si terrena dixi vobis, et non creditis (Joan. 5. 42).* Baptisma sic appellat, non quod terrenum esset, sed quia illud cum ineffabili generatione sua comparabat; sic et hoc loco se de terra loqui dixit Joannes, suam cum Christi doctrina comparando. Nihil enim aliud significat illud, *De terra loquitur*, quam quod sua exigua, humilia et vilia sint, si cum Christi magnitudine comparentur, ac terrena naturæ quasi similia sint. Apud illum enim *Omnes thesauri sapientiæ reconduntur (Col. 2. 3).* Quod autem de humanis ratiocinatis non loquatur, hinc palam est. *Qui est ex terra, ex terra est.* Atqui non erat totus de terra, sed præcipua celestia erant; animam quippe habebat, et spiritus particeps erat, quæ non sunt de terra. Quomodo ergo se de terra esse dicit? Nihil aliud his significatur quam, Parvus sum et nullus pre-

tii, utpote qui humi repam et in terra natus sim, Christus autem ad nos de cælo venit. Cum per hæc omnia eorum morbum restinxisset, cum majore fiducia de Christo loquitur. Antea enim superfluum fuisset verba profundere, cum hæc in mente auditorum locum invenire non possent: postquam autem spinas evulsit, jam confidenter semina jacere incipit his verbis: *Qui de cælo venit, super omnes est; 32. et quod vidit et audivit, hoc testificatur, et testimonium ejus nemo accipit.* Magnum quid et sublime de ipso loquutus, rursus ad humiliora pergit: nam illud, *Quod audivit et vidit*, humanius dictum est. Neque enim ex visu vel auditu illa quæ sciebat accepterat; sed in natura totum habebat, qui perfectus ex sinu paterno exierat, nec egelbat doctore: nam ait, *Sicut novit me Pater, ita et ego cognosco Patrem.* Quid ergo significat illud, *Quod audivit, loquitur, et quod vidit, testatur?* Quia per hos sensus nos omnia discimus accurate, et fide digni magistri habebimur, circa ea quæ vel visn vel auditu percipimus, utpote qui nec fingamus, nec falsa dicamus. Id adstruere volens Joannes dixit, *Quæ audivit et vidit*, ut ostendat nihil in illo mendacii, sed omnia vera esse. Sic et nos sæpe curiose perquirimus, Tunc audisti, tunc vidisti? si id affirmetur, tunc certum testimonium habetur. Sicut ipse cum dicit, *Sicut audio, iudico (Joan. 5. 30)*, et, *Quæ audivi a Patre meo, loquor, et, Quæ vidimus, loquimur (Id. 8. 26. et 3. 11)*, et similia alia loquitur, non ita dicit, ut discamus illum ea accepisse quæ dicit (id enim putare extremæ demeritæ esset); sed ne quid ex dicit: ejus in suspensionem vocaretur ab impudentibus Judæis. Quia enim nondum eam quam par erat de illo opinionem habebant, frequenter ad Patrem confugit, hincque verbis suis fidem facit.

2. Et quid miraris si ad Patrem confugiat, cum et ad prophetas et ad Scripturas sæpe recurrit? ut quando dicit, *Illæ sunt quæ testimonium perhibent de me (Ibid. 5. 39).* Num ergo prophetis illum mis-

τιμοὺς τὴν ἀρχὴν ἐξέτινας τὴν αὐτοῦ, καὶ ἤλειψαν πᾶσαν καὶ ἀξίαν κατέχει τυραννικῶς. Τοῦτο τὰς Ἐκκλησίας ἔσω καὶ κάτω πεποίηκε, τοῦτο καὶ τοὺς πολιτικούς λυμαίνειται πράγμασι, τοῦτο καὶ οἰκίας ὀλοκλήρους ἀνέτρεψε, καὶ πόλεις, καὶ δήμους καὶ ἔθνη. Καὶ εἰ θαυμάζεις, ὅπου γὰρ καὶ εἰς τὴν ἔρημον ἐξήγηθαι, καὶ πολλῶν αὐτοῦ κακῶν τὴν δύναμιν ἐπεδείξατο. Οἱ γὰρ πολλὰ χρήματα χραίρειν εἰπόντες, καὶ τῆ τοῦ κόσμου φαντασίᾳ πάθῃ, καὶ μηδὲν συγγινόμενοι, καὶ τῶν τυραννικῶν τῶν σωμάτων κρατούμενοι ἐπιθυμίας, οὗτοι πολλὰκις, ἀλόντες ὑπὸ κενοδοξίας, πάντα ἀπόλωσαν. Διὰ τοῦτο τὸ πάθος ὁ πολλὸς καμῶν τοῦ μηδὲν καμῶτος, ἀλλὰ μωρὰ ἀμαρτῶτος, ὁ Φαρισσαίου τοῦ Τελούου, διὰ τοῦτο τὸ νόστημα, ἦπτον ἔχον ἀπέπλεον. Ἄλλὰ τὸ μὴ καταγορεῖν τοῦ πάθους, οὐδὲν ἔργον ἐστὶ, (πάντες γὰρ τὰ αὐτὰ ψηφίζονται), εὐδὲ ζητούμενον, ὅπως αὐτοῦ περιγενομένα. Πῶς οὖν αὐτοῦ παρεγνώμεθα; Ἄν ἀνστήσομεν ἔδοξαν δόξῃ. Ἄσπερ γὰρ τοῦ τῆς γῆς, πλοῦτος καταγοροῦμεν, ὅταν πρὸς ἑτέρον ἔωμεν πλοῦτον, καὶ τῆς ζωῆς ταύτης ὑπεροπώμεν, ὅταν ἐνοήσομεν τὴν πολλὰ ταύτης ἀμείνω, οὕτω καὶ ἔδοξαν τὴν ἐνταῦθα διακρίσαι δυνάσασθε, ὅταν τὴν ταύτης ἐνοήσομεν μακρῶ σπανυτέραν, τὴν ὅπως ἔδοξαν. Ἢ μὲν γὰρ κενὴ τις ἐστὶ καὶ

ματαία, ὅπου ἔχουσα πράγματος ἔρημος· ἐκεῖνη δὲ ἀλήθης, ἢ ἀπὸ τῶν οὐρανῶν, οὐκ ἀνθρώπων, ἀλλ' ἀγγέλους καὶ ἀρχαγγέλους, καὶ τὸν τῶν ἀρχαγγέλων ἀεσιπότην, μᾶλλον δὲ μετ' αὐτοῦ καὶ τοὺς ἀνθρώπους ἐπανέτας ἔχουσα. Ἄν πρὸς ἐκεῖνο τὸ θέατρον ἴδῃ, ἂν τοὺς ἐκεῖ μᾶθῃ στεφάνους, ἂν πρὸς τὸν ἐκεῖθεν κρότον σαυτὸν μετασθῇ, οὐδέποτε σε δυνάσασται τὰ ἐνταῦθα καταστῆναι, οὐδὲ γινώμενα ἡγήσῃ μεγάλα, οὐδὲ ἀπόντα ζητήσῃς. Καὶ γὰρ ἐν τοῖς βασιλείοις τοῦτοις οὐδεὶς τῶν τῷ βασιλεῖ παρεστῆκῶτων θυροφύρων, ἀρεὶ ἀρεῖται τῷ τὸ διάδημα ἔχοντι καὶ ἐπὶ τοῦ θρόνου καθημένῳ, κολοῦν περιεργάζεται φανῆς, ἢ μωῶν καὶ κωμῶντων περιπαικίμων καὶ βομβοῦτων θύρων· οὐδὲν γὰρ τούτων ἀμεινὸν αἰ τῶν ἀνθρώπων εὐφρομαῖα δαίκεται. Εἰδότες τοῖνυν τῶν ἀνθρώπων ἢ τὴν εὐτέλειαν, πάντα εἰς τοὺς ἀσέλους συναγαγῶν ἠσχυροῦς, καὶ τὴν μένουσαν καὶ ἀκίνητον ἔδοξαν ἐπιζυτῶμεν ἢ γένοτο πάντα ἡμᾶς ἐπιτεῦχεν χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς ἀτελευτήτους αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

• Sic Savil. Morel. ἀγγέλων. ἢ Morel. τῶν ἀνθρώπων.

[170] ΟΜΙΛΙΑ Α'.

Ὁ ἄνωθεν ἐρχόμενος, ἐπάνω πάντων ἐστίν· ὁ ὦν ἐκ τῆς γῆς, ἐκ τῆς γῆς ἐστι, καὶ ἐκ τῆς γῆς λαλεῖ.

α'. Δεινὸν ὁ τῆς δόξης ἔρωσ. Δεινὸν καὶ πολλῶν γέμων κακῶν ἀκανθὰ τις ἐστὶ ὑσαπόστατος*, καὶ θηρίον ἀτίθαστον, καὶ πολυκέφαλον, κατὰ τὸν τρεφόντων αὐτὸ ὀπλιζόμενον. Καθ' ἅπαντα γὰρ ὁ σκόληξ τὰ ἔζα ἀφ' ὧν τίκεται διατρύγεται, καὶ ὁ ἴος τὸν σίδηρον θῆεν πρῶταί τε θανατῶν, καὶ οἱ σήτες τὰ ἔρα· οὕτω καὶ ἡ κενοδοξία τὴν τρέφουσαν αὐτὴν ἀπόλλυσι ψυχῇν. Διὸ πολλὰς ἡμῖν δεῖ τῆς σπουδῆς, ὥστε ἀρανίσαι τὸ πάθος. Ὅρα γοῦν καὶ ἐνταῦθα ὅσα ἐπάθει τοῖς μαθηταῖς τοῦτο πάσχοιεν ὁ Ἰωάννης, καὶ μόλις αὐτοῦς καταπραΰνει. Μετὰ γὰρ τὸν ἐμπροσθεν εἰρημένον, καὶ ἑτέρους αὐτοῖς ἐπιταλεῖ λόγους. Ποῖος δὲ τούτοις; Ὁ ἄνωθεν ἐρχόμενος, λέγων, ἐπάνω πάντων ἐστίν· ὁ ἐκ τῆς γῆς ὦν, ἐκ τῆς γῆς ἐστίν, καὶ ἐκ τῆς γῆς λαλεῖ. Ἐπειδὴ φησὶ, τὴν ἰμῆν ἔσω καὶ κάτω περιτρέφετε ἢ μαρτυρίαν, καὶ ταύτῃ με ἀξιοπότερον εἶναι φασε, ἐκεῖνο ὅμως ἀναγκαῖον εἶδέναι, ὡς οὐκ ἐν τῶν ἐκ τῶν οὐρανῶν ἐρχόμενον, ἀξιοπίστον ἀπὸ τοῦ τῆν γῆν οἰκούντων γενέσθαι. Τὸ δὲ. Ἐπάνω πάντων, τί ποτὲ ἐστὶ, καὶ τί ἐβούλεται θελοῦν; Τοῦτό ἐστι. Δεικνύσι γὰρ διὰ τοῦτο, οἱ οὐδὲν δεῖται, ἀλλ' ἀρκεῖν αὐτὸς αὐτοῦ, καὶ δεῖ πάντων μεζῶν ἀσυγκρίτους. Ἐκ τῆς γῆς δὲ ὄντα καὶ λαλοῦντα αὐτὸν λέγει, οὐχ ὅτι ἐξ οἰκίας; διανοίας ἐφθέγγετο, ἀλλ' ὡςπερ ὁ Χριστὸς· εἰπεν· Εἰ τὰ ἐπίγεια εἶπον ὑμῖν, καὶ οὐ πιστεύετε· τὸ βάπτισμα οὕτω καλῶν, οὐκ ἐπειδὴ ἐπίγειον ἦν, ἀλλ' ἐπειδὴ πρὸς τὴν ἀπόβρῆτον αὐτοῦ γέννησιν παρίβαλλε τὸ εἰρημένον· οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἐκ τῆς γῆς λαλεῖν ἑαυτὸν ὁ Ἰωάννης εἶπε, πρὸς τὴν τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίαν τὰ αὐτοῦ παραδόξων. Οὐδὲν γὰρ ἄλλο δηλοῖ τὸ Ἐκ τῆς γῆς λαλεῖν, ῥῶτι μικρὰ καὶ ταπεινὰ καὶ ἐπιειχῆ τοῖς ἐκεῖνοι παραδόξων τὰ ἐμὰ, καὶ ταῦτα, ὅσα εἰδὸς γῆνιν, ἐξέσθαι φασίν. Παρὰ γὰρ ἐκείνῳ Πάντες ὁ θεουργοὶ ἐκ τῆς σοφίας ἀπέκρυπον. Ὅτι ἐκ οὗ περὶ λογισμῶν ἀνθρωπίνων λέγει, ἔθλον ἐκείθεν. Ὁ ἐκ τῆς γῆς ὦν, φησὶν, ἐκ τῆς γῆς ἐστίν. Καίτοι γὰρ οὐκ ἐκ τῆς γῆς ἦν αὐτῷ τὸ πᾶν, ἀλλὰ τὰ κυριώτερα οὐράνια· καὶ γὰρ ψυχὴν εἶχε, καὶ πνεύματος μεταξὺν οὐκ ἐκ τῆς γῆς. Πῶς οὖν ἀπὸ τῆς γῆς αὐτὸς εἶναι λέγει; Οὐδὲν

* Morel. ὑσαπόστατος, Savil. ὑσαπόστατος. ἢ Κάτω στρέφει Savil. • Morel. πάντων ὁ τί ποτὲ ἐστίν, καὶ τί. Savil. πάντων, τί ἐστίν; καὶ τί βούλεται ἡμῖν ἐπιλάσθαι ἢ λέγει; οἱ οὐδὲν δεῖται.

ἄλλο ἐνεῖθεν αἰνίσταται, ἢ δεῖ ὁ Μικρὸς ἐγὼ καὶ οὐδὲν ἐξὸς λόγου, ἀπὸ χαμᾶ ἐρχόμενος καὶ ἐν τῇ γῆ τεχθεὶς· ὁ δὲ Χριστὸς ἄνωθεν ἦν ἀφίκτης. Διὰ δὲ τούτων πάντων εἶπας· τὸ πάθος πρῶτον, τότε λοιπὸν μετὰ κλήτους τῆς πενήτίας φθέγγεται περὶ τοῦ Χριστοῦ. Πρὸ μὲν γὰρ τούτου περὶ τὴν ῥήματα προελεσθαι, μηδέποτε χροῖαν ἐν τῇ βαναύσει τῶν ἀκουσμένων ἐχεν ἐνδύμενα· ἐπειδὴ δὲ τὰς ἀκάνθας ἀνέσπασεν. [171] ἄρχεται μετὰ ἀδείας λοιπὸν καταβάλλει· τὰ σπέρματα, λέγων· Ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ὁ ἐρχόμενος, ἐπάνω πάντων ἐστίν· καὶ ὁ ἔωρακε καὶ ἤκουσε, τοῦτο μαρτυρεῖ, καὶ τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ οὐδεὶς λαμβάνει. Μέγα τι καὶ ὕψηλον εἶπον περὶ αὐτοῦ, πάλιν ἐπὶ τὸ ταπεινότερον τὸν λόγον εἶπε. Τὸ γὰρ, Ὁ ἤκουσε καὶ ἔωρακε, ἀνθρώπων ἄνωτερον εἴρηται. Ὅ γὰρ ἀπὸ τοῦ παραλαβέναι, οὐδ' ἀπὸ τοῦ ἀκούσαι ἦβαι ἢ ἦβαι· ἀλλ' ἐν τῇ φύσει τὸ πᾶν εἶχε, τέλειος ἐκ τῶν πατρικῶν προέθλων κλήτων, καὶ οὐ δέουμος τοῦ διδασκατοῦ. Καθὼς γὰρ, φησὶ, γινώσκεις με ὁ Πατήρ, οὕτω κἀγὼ γινώσκω τὸν Πατέρα. Τὸ ὅν ἐστιν, Ὁ ἤκουσε, λαλεῖ, καὶ ὁ ἔωρακε, μαρτυρεῖ; Ἐπειδὴ διὰ τῶν αἰσθησῶν τούτων ἡμεῖς πάντα μαρτυροῦμεν ἀκριβῶς, καὶ ἀξιόπιστοι δοκοῦμεν εἶναι διὰ σκαλοῦ, ὑπὲρ ὧν ἢ ἔχει παραλαβόμεν, ἢ ἀκοῆ δεξώμεθα, ἅτε οὐ πλατῆμενοι, οὐδὲ ψευθεῖ λέγοντες· τοῦτο καὶ ἐνταῦθα κατασκευάσαι βουλόμενος ὁ Ἰωάννης εἶπε τὸ, Ἄ ἤκουσε καὶ ἔωρακε· τοῦτέστιν, οὐδὲ τῶν παρ' αὐτοῦ ψευθεῖς ἐστίν, ἀλλὰ πάντα ἀλήθῃ. Οὕτω δὴ καὶ τῶν ἁγίων περιεργάμενοι πολλὰκις ἐρωτῶμεν σὺ ἤκουσας; σὺ εἶδες; κἀνδειχθὲ τούτο, ἀναμφίβητος ἡ μαρτυρία. Καὶ αὐτὸς δὲ ὅταν λέγῃ, Καθὼς ἀκούσας, κρῖνον, καὶ, Ἄ ἤκουσε παρὰ τοῦ Πατρὸς μου, λαλῶ, καὶ Ὁ ἐωράκαμεν, λαλοῦμεν, καὶ ὅσα ἂν ἕτερα ταῦτα φθέγγεται, οὐχ ἡμᾶς ὅμως ἐπιδοσκόμενος λέγει ἂ λέγει (τοῦτο γὰρ τῆς ἐσχάτης ἀνοίας ἐστὶ νομίζεω)· ἀλλ' ἵνα μηδὲν τῶν λογισμῶν ὑποπτεύηται παρὰ τῶν ἀναγιγνωσκόντων Ἰουδαίων. Ἐπειδὴ γὰρ οὐδέπω τὴν προσηκούσαν περὶ αὐτοῦ ἔδοξαν εἶχον, συνεχῶς ἐπὶ τὸν Πατέρα καταφεύγει, ἐκείθεν ἀξιόπιστος ποῦν τὰ λεγόμενα.

β'. Καὶ τί θαυμάζεις εἰ ἐπὶ τὸν Πατέρα καταφεύγει. α. Savil. ἄνοιος εἶπας; ὅφρα εἰ οὐδὲν ἄλλο φησὶν, ἢ δεῖ. • Savil. ἀνοήτως, ὅσα μετὰ ἀδείας λοιπὸν καταβάλλει. • Savil. ὁ ἄνωθεν, Morel. ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ. Mox item variat tantum in verbis tantum. • Sic Savil. Morel. ἔωρον ὡς οὐδὲν. Mox alii οὕτω γινῶν.

ἵπου γε αὐτὸς πᾶσι καὶ ἐπὶ τοῖς προφήταις καὶ ἐπὶ τὰς Γραφὰς ἔρχεται· ὡς ὅταν λέγῃ, *Ἐκείνοι ἐλθὲν αὐτὸν μαρτυροῦσιν περὶ ἑμοῦ*. Ἄρ' οὖν καὶ τῶν προφητῶν ἄλλωθεν αὐτὸν εἶναι φησίν, ἐπειδὴ τὰς ἐκείθεν ἔλακε μαρτυρίας, ἀλλ' ἵνα ἐκείνοι πιστεύουσι μὴδὲν εἶναι ψεῦδος τῶν λεγομένων. Ὅ δὲ λέγει Ἰωάννης, τοιοῦτόν ἐστιν· Ἐγὼ δέδομαι ἀκοῖσαι τῶν παρ' ἐκείνου. Ἄνοθεν γὰρ ἔρχεται, τὰ ἐκείθεν ἀπαγγέλλων, ἃ μόνος αὐτὸς οἶδεν σαφῶς· τὸ γὰρ, *Ἐώρακε καὶ ἤκουσε*, τοῦτο ἐστὶ θελήματος. *Καὶ τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ οὐδεὶς λαμβάνει*.

Καίτοι καὶ μαθητὰς εἶχε, καὶ πολλοὶ προσείχον τοῖς λεγομένοις. Πῶς ὦν φησιν, *οὐκ οὐδέεις*; Τούτου ἀνεῖ τοῦ, ὄλιγοι, εἶργται νῦν· ἐπειδὴ εἰς πρόθεον ἔλαχε, πῶς ἐπήγαγεν, Ὁ *λαβὼν αὐτοῦ τὴν μαρτυρίαν, ἐσφράγισεν* δεῖ ὁ θεὸς *ἀληθῆς ἔστιν*; Ἐνταῦθα καὶ τῶν ἰδίων καθάπερτα μαθητῶν, ὡς οὐ σφοδρὰ μελλόντων αὐτῷ πιστεύειν τέως. Ὅτι γὰρ οὐδὲ μετὰ ταῦτα ἐπίστεισαν αὐτῷ τὰ ῥήματα, ὅλην καὶ ἐκ τῶν μετέπειτα λεχθέντων. Διὰ τοῦτο γὰρ αὐτοῖς [172] καὶ θεσμοῦ τῶν οὐκῶν ἐκείθεν ἐπέμπευε πρὸς αὐτοὺς, ἵνα αὐτῶν συνήθησεν. Οἱ δὲ καὶ τότε μάλιστ' ἐπίστευον, ὅπερ δὴ καὶ ὁ Χριστὸς αἰνετούμενος εἶπε· *Καὶ μακάριος ὁ ἐὰν μὴ σκανδαλισθῇ ἐν ἐμοί*. Δι' οὐδὲν τοίνυν ἔτερον εἶπε, *Καὶ τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ οὐδεὶς λαμβάνει*, ἢ τοὺς μαθητὰς ἀσφαλιζόμενος τοὺς ἑαυτοῦ, καὶ μονοουχὶ λέγων· μὴ ἐπειδὴ μελλοῦσιν αὐτῷ ἀλλοιοῦ τέως πιστεύειν, διὰ τοῦτο ψευδῶν νομίσεις· εἶπαι τὰ λεγόμενα· Ἄ γὰρ *ἔώρακε, μαρτυρεῖ*, φησὶ. Ταῦτα δὲ λέγει ἄμα καὶ τῆς Ἰουδαίας καθάπερτος ἀνασθήσεται. Ὅπερ οὖν καὶ ὁ Εὐαγγελιστὴς ἀρχόμενος ἀπέτιμῃσεν αὐτοῖς, οὕτω λέγων, *οὐκ οὐδὲ οὐκ αὐτοῦ ἐγνώριμα*, ἀλλὰ τῶν μὴ δεξαμένων κατηγορία. Ὁ *λαβὼν αὐτοῦ τὴν μαρτυρίαν ἐσφράγισεν*, δεῖ ὁ θεὸς ἀληθῆς ἔστιν. Ἐνταῦθα αὐτοῦ καὶ φοβίᾳ· δεκτικῶν γὰρ, δεῖ ὁ μὴ τοῦτον πιστεύειν, οὐκ αὐτῷ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ Πατρὶ ἀπιστεῖ. Διὰ καὶ ἐπάγει· Ὅτ' *γὰρ ἀπιστεῖτε ἐν ὁθεῖ, τὰ ῥήματα τοῦ θεοῦ λαλεῖ*. Ἐπεὶ οὖν τὰ ἐκείνου φέγγεται ὅτι πιστεύεται, ὅτι ἐπίστευον, ἐκείνων καὶ πιστεύει καὶ ἀπιστεῖ. Τὸ δὲ *Ἐσφράγισεν*, ἵδειεν ἐστίν. Οὕτως εἰπὼν καὶ ἐπὶ αἵθων τῶν φόβων, προσέθησεν· Ὅτι· ὁ θεὸς ἀληθῆς ἔστι· δεκτικῶν, ὡς ἂν ἄλλως τις ἀπιστεύσει τούτῳ, εἰ μὴ ψεῦδος καταγωγῆς τοῦ πέμφαντος αὐτὸν θεοῦ. Ἐπεὶ τοίνυν οὐδὲν ἐκτό; τῶν τοῦ Πατρὸς λέγει, ἀλλὰ πάντα τὰ ἐκείνου, ὁ παρακούων τούτου, τοῦ πέμφαντος παρῆκουσεν. Ὅρξ· πῶς αὐτοῦς· διὰ τούτων καταπλητῆται; Τέως γὰρ οὐδὲν μᾶλλον ἐνόμιζον εἶναι παρακούσαι τοῦ Χριστοῦ. Διὰ τοῦτο ἐπληκτοῦν κινῶν ἐπεκρίμασι τοὺς ἀπίστους, ἵνα μάλιστα, δεῖ αὐτοῦ τοῦ θεοῦ παρακούουσι οἱ τοῦ Χριστοῦ παρακούοντες. Εἶτα καὶ ἐπεξήρχεται τῷ λόγῳ τούτῳ, πρὸς τὸ ταπεινὸν τῆς διαβολῆς· αὐτῶν καταβαλεῖται καὶ λέγων· *Ὅ γὰρ ἐκ μέτρον δίδωσιν ὁ θεὸς τὸ Πνεῦμα*. Πάλιν, ὅπερ ἔφη, καὶ τὸ ταπεινότερον ἄγει τὸν λόγον, ποικιλίαν αὐτὸν καὶ ἐπαρᾶσκον ποιεῖν τοὺς ἀκούους· τότε. Οὐ γὰρ ἦν ἄλλως ἐπαρᾶ καὶ αὐθῆσαι τὸν φόβον. Εἰ μὲν γὰρ τι περὶ αὐτοῦ εἶπε μᾶλλον καὶ ὑψηλόν, οὐκ ἂν ἐπίστευον.

Ἄλλ' ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα. *Mox Morel*. διὰ τοῦτο οὐκ ἐξέως. ἢ *Ἐμοί*. Καὶ διὰ τοῦτο καὶ νῦν ἔλαχε, καὶ τὴν, *sic Savil*. *Paulo post Morel*. μονοουχὶ ἀπολογούμενος. ἢ *Savil*. νομίσεις. *Morel*. νομίσεις *Ibid. Savil*. ἢ γὰρ *ἔώρακε λαλεῖ*. Ταῦτα δὲ. ἢ *Morel*. ὅπερ οὖν καὶ ὁ Εὐαγγελιστὴς ἀρχόμενος. ἢ *Savil*. τὸν φόβον, φησὶν ὅτι. ἢ *Savil*. πρὸς τὸ μέτρον τῶν ἀσθενείων.

σαν, ἀλλὰ καὶ κατεφορῶνται ἂν. Διὰ τοῦτο ἐπὶ τὴν Πατέρα ἀνάγει τὸ πᾶν, πᾶσι ὡς περὶ ἀνθρώπου τοῦ Χριστοῦ τέως διαλεγόμενος. Τί δὲ ἐστὶν ὁ φησὶν, *Ὅτι ἐκ μέτρον δίδωσιν ὁ θεὸς τὸ Πνεῦμα*; ὅθιαι οἶδε ἔστι πάντες ἕμεις μέτρον τῷ τοῦ Πνεύματος ἐνέργειαι ἐλάβομεν· Πνεῦμα γὰρ ἐνταῦθα τὴν ἐνέργειαν λέγει· αὕτη γὰρ ἐστὶν ἡ μερίζομένη· ὅσως δὲ ἀμνημονοῦντες ἔχει καὶ ἐλάλησεν πᾶσαν τὴν ἐνέργειαν. Εἰ ἢ ἐνέργειαι αὐτοῦ ἀμέτρητοι, πολλῶν μᾶλλον ἢ οὐσί Ὅρξ· καὶ τὸ Πνεῦμα ἀπειρον; Ὅ τούτων πᾶσαν τὴν ἐνέργειαν δεξάμενοι τὴν ἐνέργειαν, ὁ δὲ τὸ θεοῦ εἶδος, ὁ λέγων, Ὁ ἡκούσαμεν. *λαλοῦμεν*, καὶ *ἐκείνημεν*, *μαρτυροῦμεν*, πῶς ἂν εἴη δικαίος ὅτι πεισθέντες; Ὅθεν γὰρ φησὶν, ὁ μὴ τοῦ θεοῦ ἐστὶ οὐδὲ ὁ μὴ τοῦ Πνεύματος ἐστὶ. Καὶ τέως περὶ τοῦ θεοῦ λόγος οὐδὲν φέγγεται, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ Πατρὸς [173] καὶ τοῦ Πνεύματος ἀξίπιστον ποιεῖται τὴν ἐδασκαλίαν. Ὅτι μὲν γὰρ θεὸς ἐστὶν, ἔβασαν, καὶ ὁ Πνεῦμα ἐστὶν, ἠπίστατον, εἰ καὶ μὴ τὴν προζήκοσαν περὶ αὐτοῦ δέξαντες εἶχον· δεῖ μόνον Ἰῶς ἐστὶ· οὐκ ἔβασαν. Διὰ τοῦτο δὲ ἐπὶ τὸν Πατέρα καὶ ἐπὶ τὸ Πνεῦμα καταφέγγει, ἐκείθεν πιστούμενος· τὰ λεγόμενα. Ἐπεὶ ἂν τις ταύτην ἀνελὼν τὴν αἰτίαν καὶ ἐαυτὸν ἐξέτασεν τὸν λόγον, σφόδρα ἀποδέει τῆς ἀξί τοῦ Χριστοῦ. Ὅ γὰρ εἰς τούτου ἀξίπιστος αὐτοῦ ἐπειδὴ τὴν τοῦ Πνεύματος ἐνέργειαν ἔχει· οὐ γὰρ τῶν ἐκείθεν δεῖται βοήθειας, ἀλλ' αὐτὸς ἐστὶν ἀρκεῖται. Τέως· δὲ πρὸς τὴν ὑπόνοιαν τῶν ἀπεισθέντων φέγγεται, ἀπὸ τῶν ταπεινῶν κατὰ μικρὸν αὐτὸ ἀναγαγεῖν βουλήμενος. Ταῦτα δὲ λέγω, ἵνα μὴ ἀπλήτῃ ἐν ταῖς Γραφαῖς κείμενα παρατρέψωμεν, ἀλλὰ καὶ τὸν σκοπὸν τοῦ λέγοντος, καὶ τὴν ἀσθενείαν τὴν ἀκρατοῦν, καὶ πολλὰ ἔτερα τὰ ἐν αὐταῖς καταμαθάνωμεν. Ὅ γὰρ πάντα εἰς βουλήνται ὁ διδάσκων φέγγεται, ἀλλὰ τὰ πολλὰ ὡς ἡ ἐξὸς τῶν ἀσθενῶν τῶν ἀπατεῖ. Διὰ καὶ Παῦλος λέγει· *Ὅκ ἠδυνήθη ὑμῖν λαλῆσαι ὡς πνευματικοῖς, ἀλλ' ὡς σαρκικοῖς*. *Γὰρ ὑμᾶς ἐπέστα, οὐ βρῶμα*. Ἐβούλη μὲν γὰρ, φησὶν, ὡς πνευματικοῖς λαλῆσαι, οὐκ ἤ νόημα δὲ. Πῶς; Ὅκ ἐπειδὴ αὐτὸς ἀδυνάτως εἶχε ἀλλ' ἐπειδὴ ἐκείνου οὐκ ἔβασαν ὅπως ἀκούσῃ Ὅσως καὶ Ἰωάννης ἐβούλετο μεγάλα τινὰ διδάξει τὴν μαθητὰς, ἀλλ' οὐδέποτε βέβαια τὴν ἐνέργειαν ἐκείνου· τοῦτο τοὺς ταπεινότερους ἐνδιατρίβει μάλιστα.

γ. Χρητὸν τῶν ὑπερδυνάτων μετὰ ἀκριβείας πάντων καὶ γὰρ ὅσα ἐστὶ τὰ ἀπὸ τῶν Γραφῶν πνευματικῶν· Ἄλλ' ἂν μὴ εἰδομένον ἀρμόσαι τὰ ὅσα, καὶ καθόσται καλῶς τοὺς μαθητὰς, αὐτὰ μὲν ἔχει τὴν οἴκη ἰσχυρὴν, τοὺς δεχομένους δὲ οὐδὲν ἐρπεύσαι δύναται ὅσως γὰρ εἶναι θώρακα ἰσχυρῶν, καὶ κρᾶνος ἀσπίδα, καὶ ὄσως εἶτα λαθεῖται τὰ ταῦτα τὰ ὅσα καὶ τὸν θώρακα περιτίθητε τοὺς ποσὶ, τὸ δὲ κρᾶνος, ἀντὶ τῆς κεφαλῆς, εἴ ὅσαι, καὶ τὴν ἀσπίδα περὶ τοῦ στήθους, προβαλλέσθω, ἀλλὰ φρονεῖται τῶν μαρτυρίων τοὺς ποσὶν ἄρα δύνηται τὴν τῶν ὀπίσθων ἀπονοῦσαι· ὅσως, ἀλλ' οὐχὶ καὶ βλαβήσεται Παντὶ τῶν ὄσων. Ἄλλ' ὁ παρὰ τὴν ἀσθενείαν ὀσων, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἀπειρίαν τοῦ οὐκ εἰδότες· τοὺς χρῆσθαι καλῶς. Ὅσως καὶ ἐπὶ τὸν Γραφῶν ἂν τὴν σάβην αὐτῶν συνηθῶμεν, τὴν μὲν οὐκ εἶναι ἀδυναμὴν ἐξουσι καὶ ὅσως, ἡμῶς δὲ οὐδὲν ὀφελήσῃ ταῦτα ἀνὴ καὶ ἴδια καὶ δημοστὰ διαλεγόμενος ὅτι οὐδὲν ἄνω πλέον καὶ γὰρ τοὺς βωτικῶς πάντα χρόνους προσηλωμένους ὅσως ὄσως, τῶν πνευματικῶν οὐδὲ ὅσως μετῆγοντες· ἢ, Διὰ τοῦτο καὶ ὁ βίος ἢ ἡμελῆται, καὶ ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἀγωνιζόμενοι

ἢ *Sic Savil*. *Morel*. ἀπονοῦσαι. ἢ *Morel* πνευματικῶν ὀσων λόγον ποιοῦμενος.

reui esse dicemus, quia inde testimonia mutuatur? Absit. Sed propter auditorum infirmitatem sic sermonem temperat, et ex Patre audita se narrare dicit, non quasi doctore egeat, sed ut illi credant, nihil a se falsum dici. Quod autem dicit Joannes, sic intellige: Mihi opus est audire ab illo. Nam de celo venit, et caelestia nuntiat, quæ solus ipse clare novit; nam illud, *Audivit et vidit*, hoc significat. *Et testimonium ejus nemo accipit.*

Joannis discipuli Christo non crediderant. — Atqui discipulos habuit et multi dictis ejus attendebant; cur ergo dicit, *Nemo accipit*? Hoc est, Pauci accipiunt. Nam si neminem dixisset, cur subjunxisset: 33. *Qui accepit ejus testimonium, signavit quia Deus verax est?* Illic discipulos suos perstringit, ac si non multum ei credituri essent. Quod enim neque postea ipsi crederint, palam est ex sequentibus. Idcirco illos in carcere inclusus misit ad eum, ut ipsos magis ipsi connecteret. Illi vero tunc etiam vix crederant, quod subindicans Christus dixit, *Beatus qui non fuerit scandalizatus in me* (Matth. 11. 6). Nulla igitur alia de causa dicit, *Et testimonium ejus nemo accipit*, quam ut discipulos suos erudiat, ac si diceret: Ne puteis quia pauci crediderunt sunt, ideo falsa illa esse quæ dicuntur. Nam *Quæ vidit, testatur*, inquit. Hæc porro dicit, ut simul Judæorum ignaviam perstringat; ut in principio Evangelii ipsos coarguit his verbis: *In propria venit, et sui eum non receperunt.* Hoc autem non venientis, sed non recipientium peccatum est. *Qui accepit ejus testimonium, obsignavit quia Deus verax est.* Hic illos exterrit, cum ostendit eum qui Christo non credit, non modo non ipsi, sed neque Patri credere; quamobrem adjicit: 34. *Quem enim misit Deus, verba Dei loquitur.* Quia ergo verba ejus loquitur, et credens illi credit, et incredulus illi non credit. Illud autem, *Obsignavit*, id est, Ostendit. Postquam hæc dixit et timorem auxit, adjicit: *Quia Deus verax est; significans, neminem posse illi non credere, nisi mendacii arguat Deum qui misit ipsum.* Quoniam igitur nihil extra ea quæ sunt Patris dicit Christus, sed omnia illius sunt; qui ipsum non audit, mittentem Patrem non audit. Viden' quomodo ipsos per hæc etiam percellat? Hactenus enim nihil grave putabant esse Christum non audire. Ideo tantum periculum incredulis impendere ostendit, ut discant Christum non audire idipsum esse quod Deum non audire. Deinde prosequitur, imbecillitati mentis eorum se attemperans, his verbis: *Non enim ad mensuram dat Deus Spiritum.* Rursus, ut dixi, humiliori modo loquitur, sic varians ad faciliorem auditorum captum; non enim poterat aliter metam augere. Nam si quid de ipso magnum et sublimem dixisset, non credidissent, sed id nihili fecissent. Ideo ad Patrem totum refert, de Christo interim quasi de homine loquens. Quid vero significat illud: *Non ad mensuram dat Deus Spiritum?* Nos omnes, ait, ad mensuram Spiritus operationem accipimus; per Spiritum enim hic operationem intelligit: hæc quippe ea est quæ distribuitur: hic veto totam

illam sine mensura habet operationem. Si autem operatio ejus immensa est multo magis ejus substantia. Viden' Spiritum etiam immensum esse? Qui ergo totam Spiritus operationem accepit; qui ea, quæ sunt Dei, novit; qui dicit *Quod audivimus loquimur, et quod vidimus testamur*; quomodo possit suspectus haberi? Nihil enim dicit quod non sit Dei, nihil quod non sit Spiritus. Atque interim nihil de Deo Verbo loquitur, sed ex Patre et ex Spiritu doctrinæ suæ fidem conciliat. Quod Deus esset noverant, quod Spiritus esset sciebant, etsi non congruentem de illo opinionem haberent: quod autem Filius esset nesciebant. Ideo semper ad Patrem et ad Spiritum confugit, ut dictis fidem conciliet. Nam si quis hæc sublata causa, sermonem per se consideret, longe abest a dignitate Christi. Non enim ideo fide dignus ipse erat, quod Spiritus operationem haberet: quippe qui non egeat auxilio illius, sed sibi ipse sufficiat. Interim vero secundum simpliciorum opinionem loquitur, ut ab humilioribus paulatim illos erigat. Hæc autem dico, ut ne obiter Scripturæ dicta prætercurramus, sed et dicentis scopum et auditorum imbecillitatem aliaque multa exploranda esse discamus. Doctores enim non omnia ut vellent ipsi proferant, sed pleraque ad auditorum captum infirmitatemque temperant. Ideo Paulus ait: *Non potui vobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus. Lac vobis potum dedi, non cibum* (1. Cor. 3. 1. 2). Volebam, inquit, vobis ut spiritualibus loqui, nec potui. Quare? Non quod ille non posset, sed quia illi non poterant sic audire. Sic et Joannes volebat inagere quaedam docere discipulos, sed id illi nondum capere poterant. Ideo in humilioribus maxime versatur.

3. Diligentur igitur omnia sunt exploranda. Nam Scripturæ dicta spiritualia arma sunt. Verum si ea adaptare et discipulos probe armare nescimus, ipsa quidem suam vim habent, sed armatis inutilia sunt. Supponamus esse firmum thoracem, galeam, clypeum et hastam: deinde arma illa quis accipiat, et thoracem pedibus; galeam non capiti, sed oculis; clypeum non pectori, sed pedibus adaptet: an poterit his armis juvari? annon potius iis lædetur? Illud certe liquidum est. Hoc vero non ex armorum imbecillitate, sed ex imperitia utentis provenit. Ita et in Scripturis, ad illarum ordinem confundamus, illæ semper sua erunt vi instructæ: nos vero nihil juvabunt. Hæc vobis publice et privatim repetens, nihil proficio: nam secularibus vos semper rebus addictos conspicio, dum spiritualia nihil penditis. Ideo et vitam negligimus, et cum pro veritate certamus, non magna vi instructi sumus, sed ridiculi evadimus, tum apud gentes, tum apud Judæos et apud hæreticos. Quod si in illis quæque rebus pari negligentia uteremini, ne sic quidem vobis esset ignoscendum. Verum in secularibus negotiis quisque vestrum est gladio acutior, tam qui artes exercent, quam qui res civiles tractant. In necessariis vero et spiritualibus, ignavi prorsus sumus, levia rebus seriis præferentes. Quæ autem ceteris omnibus anteferenda erant, hæc ne levia quidem

censere dignamur. An nescitis hæc non priscis tantum hominibus scripta esse, sed etiam nobis? Non audiam Paulum dicentem: *Hæc ad nostram doctrinam scripta sunt, ad quos fines seculorum devenerunt* (1. Cor. 10. 11): *ut per patientiam et consolationem Scripturarum spem habeamus* (Rom. 15. 4): Scio equidem me frustra loqui, sed finem dicendi non faciam. Hæc enim faciendo apud Deum excusatus ero, etiam si nullus audiat. Certe qui attentis loquitur, consolationem ex auditorum obsequentia accipit: qui autem sæpe concionans non auditur, nec tamen concionari

¹ Quidam habent, *vobis, pro, nobis.*

cessat, majori præmio dignus erit, quia secundum Dei placitum, auscultante nemine, officium implet suum. Atamen licet nobis major merces ob socordiam vestram pareretur, malum hæc minui, et salutis vestrae spem esse majorem: profectum enim vestrum mercedis loco habemus. Et hæc nunc dicimus, non ut molesti et onerosi vobis simus, sed ut dolorem vestrum de segnitie vestra conceptum exhibeamus: qua utinam nos omnes liberati, spiritualium rerum studio hæreamus, et cælestia bona consequamur, gratia et benignitate Domini vestri Jesu Christi, quicum Patri gloria unaque Spiritui sancto, in sæcula seculorum. Amen.

HOMILIA XXXI.

35. *Pater diligit Filium, et omnia dedit in manu ejus.*

36. *Qui credit in Filium, habet vitam æternam: qui autem incredulus est Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum.*

1. Magnum attemperantis et indulgentiæ lucrum in omnibus rebus experimur. Sic artes perfectimus, non repente omnia a magistris discentes; sic urbes construximus, seusim et paulatim ædificantes; sic vitam sustentamus. Nec mireris si hic modus in hujus vitæ rebus tantam vim habeat, quando in spiritualibus quoque hoc prudens temperamentum ita valet. Sic ab idololatria potere Judæi eripi, seusim reducti; qui a principio nihil sublimè audierunt, neque quantum ad dogmata, neque quantum ad vitæ iustitiam. Sic etiam post Christi adventum, quando sublimiorum dogmatum tempus erat, omnes adducebant apostoli, vix sublimè a principio loquentes. Sic et Christus multis a principio verba faciebat. Sic Joannes nunc fecit de illo quasi de mirabili quopiam homine loquens, sublimiaque obscuris interserens. Igitur namque dicebat: *Non potest homo a seipso accipere quidquam.* Deinde postquam aliquid magnum adjecit, *Qui de caelo venit, supra omnes est;* rursus ad humilia descendit, præter alia multa dicens: *Non enim ex mensura dat Deus Spiritum;* postea rursus, *Pater diligit Filium, et omnia dedit in manu ejus.* Inde cum intelligeret, metum supplicii magnam utilitatem parere, multosque non tam promissis quam comminationibus moveri, hic tandem claudit sermonem et ait: *Qui credit in Filium habet vitam æternam: qui vero non credit Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum.* Rursus hic ad Patrem supplicii sermonem refert. Non enim dixit, *Ira Filii,* etiamsi ille sit iudex; sed Patrem memoravit, ut magis terreret. Num ergo sufficit, inquis, in Filium credere, ut vita æterna habeatur? Nequaquam. Audi Christum hoc ipsum declarantem his verbis, *Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum caelorum* (Matth. 7. 21); et blasphemiam in Spiritum sufficit ut in gehennam quis detrudatur.

Fides sine vita bona nihil prodest. Illud, ira manet super eum, pœnam æternam designat. — Et quid dico de parte dogmatis? Nam et si quis recte credat in Patrem et Filium et Spiritum sanctum, si recte non

vivat, nihil ipsi fides proderit ad salutem. Ergo quando dicit, *Hæc est enim vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum* (Joan. 17. 3), ne putemus id nobis ad salutem satis esse. Opus namque nobis est et vitæ et morum instituto probat. Et si hic dixerit, *Qui credit in Filium, habet vitam æternam;* verum sequentia vehementius protulit. Neque enim ex bonis tantum, sed etiam ex contrariis sermonem contexit; et vide quo pacto. Infert enim, *Qui non credit Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum.* Atamen non hinc inferimus, solam fidem ad salutem esse satis; quod probatur ex dictis evangelicis frequentibus, bonam vitam spectantibus. Ideo non dixit, *Hæc sola est vita æterna,* neque, *qui solummodo credit in Filium, habet vitam æternam;* sed in utroque vitam esse significat. Certe si vita proba non sequatur, magnum sequetur supplicium. Neque dixit, *Manet cum, sed, Manet super eum;* declarans numquam ab eo discessuram iram esse. Ne putares eum illud, *Non videbit vitam, mortem temporaneam indicare;* sed crederes perpetuum esse supplicium, hoc dictum posuit, ut ostenderet illam perpetuo manere et insidere. Illud autem fecit, ut per hæc omnia verba ipsos ad Christum impelleret. Quapropter non ad illos privatim monita dirigit, sed in communi, et ut maxime ipsos allicere poterat. Non enim dixit, *Si credatis, Si non credatis;* sed in communi loquitur, ut quæ dicuntur nulli sint suspitioni obnoxia: idque fecit vehementius, quam Christus. Nam Christus dicit, *Qui non credit, jam judicatus est;* hic autem, *Non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum;* et iure quidem. Neque enim idem est aliquem de seipso loqui, et alterum de illo. Nam Christum putassent ex ambigione et fastu sæpe talia loqui: Joannes vero hæc carebat suspitione. Quod si postea Christus vehementiore usus est sermone, id tunc fecit, quando de ipso magnam habebant opinionem. (Cap. 4) 1. *Ut ergo cognovit Jesus, quia audierunt Pharisei, quod Jesus plures discipulos facit, et baptizat, quoniam Joannes (2. quamquam Jesus non baptizaret, sed discipuli ejus), 3. secessit ex Judæa, et venit in Galilæam.* Ipse quidem non baptizat, sed nuntii cum vellent majorem illi invisiâ conflare, ita referebant. Cur, inquis, seces-

¹ sivil. legit, *morum instituto purissimo.*

πολλῆν ἔχονεν τὴν ἰσχύιν, ἀλλὰ καταγέλαστοι γινόμεθα, καὶ παρ' Ἑλλήνων, καὶ παρὰ Ἰουδαίους, καὶ παρὰ αἰρετικούς. Καὶ εἰ μὲν καὶ ἐν τοῖς ἀλλοῖς ἀμειλύνοντες, τὴν αὐτὴν καὶ ἐνταῦθα βῆθυσιν ἐπελεουσθε, ἦν μὲν οὐδὲ ὅπως ἀπολογία ἔδειν το γινόμενον. Νυνὶ δὲ ἐν μὲν τοῖς βιωτικοῖς ἕκαστος εἰς ἑαυτὸν ἐστὶ τομιώτερος, καὶ οἱ τὰς τέχνας μετιόντες, καὶ οἱ τὰ πολιτικά πρῶτοντες [174] πράγματα· ἐν δὲ τοῖς ἀναγκαῖοις καὶ πνευματικοῖς, πάντων ἐσμὲν βῆθυσίοντες*, τοῖς μὲν παρέρχοις ὡς ἔργοις κεχηρμένοι, ἀ ἐ πάντων ἔργων ἀναγκαῖότερα τίθεσθαι ἔχρην, ταῦτα οὐδὲ πύργου εἶναι νομιζόντες. Ἡ οὐκ ἴσται ὅτι οὐ διὰ τοὺς πρώτους ἀνθρώπους μόνον ἐγράφη τὰ γραφέντα, ἀλλὰ καὶ δι' ἡμᾶς ὁ; Οὐκ ἀκούεις τοῦ Παύλου λέγοντος, ὅτι Ταῦτα δὲ εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἡμῶν ἐπάγει, εἰς οὓς τὰ τέλη τῶν αἰώνων κατήχησται· ἵνα διὰ τῆς ἐπισημότητος καὶ τῆς παρακλήσεως τῶν Γραφῶν τὴν ἁλκίδα ἔχωμεν; Καὶ οὐδὲ μὲν εἰκὴ λέγων πλὴν οὐ

* Sic Savil. Morel. ἀδύνατοι. Quidam alii ὁπώτεροι.

ἢ Quidam δὲ ὑπάρ.

παύσομαι λέγων. Τοῦτο γὰρ ποῖον ἀπολογία σομαι τῷ Θεῷ, κἄν μηδὲς ὁ ἀκούων ἦ. Ὁ μὲν γὰρ τοὺς προσέχουσι λέγων, ἔχει παραμυθίαν τοῦ λέγειν τὴν πειθὸ τῶν ἀκρωμάτων· ὁ δὲ συνεχῶς λέγων, καὶ μὴ ἀκούμενος, εἶτα οὐ παύσομαι τοῦ λέγειν, πλείονος ἂν εἴη τιμῆς ἔδειος, διὰ τὸ τῷ Θεῷ δοκοῖν. καὶ μηδὲς προσέχοντος, τοῦ αὐτοῦ πᾶν πληρῶν. Ἄλλ' ὅμως εἰ καὶ ἡμῖν ὁ μισθὸς μεζίων ἐκ τῆς ὑμετέρας παρακοῆς, ὅμως ἐπιθυμοῦμεν τοῦτον ἐλαττωθῆναι μᾶλλον, καὶ τὴν ὑμέτεραν ἀσέθησθαι σωτηρίαν, μισθὸν μέγαν τὴν ὑμέτεραν εὐδοκίμησιν εἶναι νομιζόντες. Καὶ ταῦτα λέγομεν νῦν, οὐχ ἵνα ἐπαχθῇ καὶ βαρὺν ποιησωμεν τὸν λόγον, ἀλλ' ἵνα τὴν ἀληθῆσθα ὁμῖν ἐπιδείξωμεν ὁ, ἦν ἔχομεν διὰ τῆς ὑμέτεραν βῆθυσιν ἧς γένοιο πάντα ἡμᾶς ἀπαλλαγέντας, τῆς πνευματικῆς ἔχουσι ἀποδοῆς, καὶ τῶν οὐρανίων ἀγαθῶν ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἦ ὅμοιος, ἀμα τῷ ἀγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ἢ Ἐπιδείξωμεν Savil. et cod. 706, rectius.

ΟΜΙΛΙΑ ΑΑ'.

Ἐπεὶ ἡμεῖς ἀγαπᾷ τὸν Υἱὸν, καὶ πάντα δέδωκεν ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ. Ὁ πιστεύων εἰς τὸν Υἱὸν, ἔχει ζωὴν αἰώνιον· ὁ δὲ ἀπιστῶν τῷ Υἱῷ, οὐκ ἔσται τῆρ ζωὴν, ἀλλ' ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ μένει ἐπ' αὐτόν. α'. Πολλὴ τῆς συγκαταστάσεως τὸ κέρδος ἐν ἁπασὶ δείκνυται πράγμασι. Οὕτω τὰς τέχνας καθυβώσωμεν, οὐκ ἄρθρον παρὰ τῶν διδασκάλων πάντα μαθηδόντες; ὅτω πλείους ἐδειμήμεθα, ἡρέμα καὶ κατὰ μικρὸν αὐτὰς συνιστώντες· ὅτω τὴν ζωὴν διακρατοῦμεν τὴν ἡμετέραν. Καὶ μὴ θαυμάσης εἰ ἐπὶ τῶν βιωτικῶν τὸ πρῶτον νεώτερον ἔχει τὴν ἰσχύιν, ὅπου γὰρ καὶ ἐν τοῖς πνευματικοῖς πολλὴν ἂν εἴη εὐρο ταύτης τῆς σοφίας οὕσαν τὴν δύναμιν. Οὕτω γὰρ καὶ ἰδυνήθησαν ἀπαλλαγῆναι τῆς εἰλωλοκρατείας Ἰουδαίῳ, ἡρέμα καὶ κατὰ μικρὸν ἐναγόμενοι, καὶ μηδὲν ἐξ ἀρχῆς ὕψηλον ἀκούοντες, μήτε δογματῶν, μήτε πολιτείας ἐνεκεν. Οὕτω μετὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν, ὅτε καὶ ὕψηλοτέρων δογματῶν ὁ καιρὸς ἦν, ἀπαντας προσήγοντο οἱ ἀπόστολοι, οὐδὲν ἐκ πρώτης ὕψηλον φηγγόμενοι. Ὁσὺν καὶ ὁ Χριστὸς τοῖς πλείστοις διελέγτο παρὰ τὴν [175] ἀρχὴν. Οὕτω* καὶ Ἰωάννης ἐποίησε νῦν, ὡς περὶ ἀνθρώπου διαλεγόμενος τινος θαυμαστοῦ, καὶ τὰ ὕψηλα συνεκισμασμένους παραντιθεῖς. Ἀρχόμενος γοῦν ὅπως εἶπεν· Ὁ δὲ δύναται ἀνθρώπος ἀρ' αὐτοῦ λαμβάνειν ὁδόν. Εἶτα ὕψηλον τὴ συνάξας καὶ εἰπόν, Ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐρχόμενος, ἐπάνω πάντων ἐστὶ, πάλιν εἰς τὰ ταπεινὰ τὸν λόγον κατὰγει, λέγων ἄλλα τε πολλὰ, καὶ εἶ, Ὁ γὰρ ἐκ μέτερον διδασκῶν ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα· εἶτα ὁ ἐπάγει, λέγων· Ὁ Πατὴρ ἀγαπᾷ τὸν Υἱόν, καὶ πάντα δέδωκεν ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ. Εἶτα καὶ εἰδὼς ἀπὸ τοῦ λόγου τῆς κολάσεως γινόμενης τὴν ὀργὴν ὁ, καὶ οὐχ οὕτω τῆ τῶν χρηστῶν ἐπαγγελίας τοῖς πολλοῖς ἐπαγομένους, ὡς τῆ τῶν φοβερῶν ἀπειλῆ, ἐνταῦθα κατακλίει τὸν λόγον ἰσχυρόν, καὶ φησιν· Ὁ πιστεύων εἰς τὸν Υἱόν, ἔχει ζωὴν αἰώνιον· ὁ δὲ ἀπισθῶν τῷ Υἱῷ, οὐκ ἔσται τῆρ ζωὴν, ἀλλ' ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ μένει ἐπ' αὐτόν. Πάλιν κενταῦθα ὁ ἐπὶ τὸν Πατέρα ἀνάγει τὸν τῆς κολάσεως λόγον. Οὐ γὰρ εἶπεν, ἡ ὀργὴ τοῦ Υἱοῦ, καιροὶ γὰρ αὐτὸς ἐστὶν ὁ κριτῆς· ἀλλὰ τὸν Πατέρα αὐτοῦ εἰσπίστη, μᾶλλον φηδιστὰ βουλόμενος. Ἄρα οὐκ ἀρκεὶ τὸ πιστεῦσαι εἰς τὸν Υἱόν, φησὶ, πρὸς τὸ ζωὴν ἔχειν αἰώνιον; Ὁδαμῶς. Καὶ ἄκουε τοῦ Χριστοῦ τοῦτο δεκτικῶς καὶ λέγοντος· Ὁ πᾶς ὁ λέγων μοι, Κύριε, Κύριε, ἐσαλευσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· καὶ ἡ

* Savil. ἐκαλεῖται πρὸς τὴν ἀρχὴν ἐπινοῦν ὅτω.

ἢ Ita autē et Savil. Morel. μεθ' ὁ. ὁ Savil. εἶτα καὶ εἰς ἕως καλλίον τῆς κολάσεως οὕτω τὴν ἰσχύιν. Morel. εἶτα καὶ πάλιν εἰδὼς ἀπὸ. ὁ Sic Savil. Morel. ὁρᾷ πῶς κέντωσθ.

εἰς τὸ Πνεῦμα δὲ βλασφημία ἀρκεὶ καὶ μόνῃ εἰς γένεον ἐμειλίειν.

Καὶ τί λέγω περὶ μέρους δόγματος; Κἄν γὰρ εἰς τὸν Πατέρα τις καὶ τὸν Υἱὸν ὁρθῶς πιστεύσῃ, καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, βλον δὲ μὴ εἶχ ὀρθόν, οὐδὲν αὐτῷ κέρδος τῆς πίστεως ὁ εἰς σωτηρίαν. Οὐκ οὐκ ἔστιν ἀπὸν λέγειν, Ἀδρὴ γὰρ ἐστὶν ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἵνα γενωσκωσι ὅς τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν, μὴ νομισαμεν ἀρκεὶν ἡμῖν εἰς σωτηρίαν τὸ λεγόμενον. Αἶ γὰρ ἡμῖν καὶ βλου καὶ πολιτείας ἀκριβεστάτης ὁ ἐπὶ καὶ ἐνταῦθα εἰρηκεν, Ὁ πιστεύων εἰς τὸν Υἱόν, ἔχει ζωὴν αἰώνιον· ἀλλὰ τὸ τοῦτο ἐξῆς τίθεισε σφοδρότερον. Οὐδὲ γὰρ ἀπὸ τῶν χρηστῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν ἐναντιῶν τὸν λόγον ὕφαται. Καὶ ὅρα πῶς ὁ. Ἐπήγαγε γὰρ· Ὁ δὲ ἀπισθῶν τῷ Υἱῷ, οὐκ ἔσται τῆρ ζωὴν, ἀλλ' ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ μένει ἐπ' αὐτόν. Ἄλλ' ὅμως οὐδὲ ἐνταῦθεν φαμεν ἀρκεὶν τὴν πίστιν εἰς σωτηρίαν μόνον. Καὶ δεῖκνυται τὰ περὶ βλου πολυλαχοῦ τῶν Εὐαγγελίων εἰρημένα. Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν, αὐτὴ δὲ ἐστὶν ἡ αἰώνιος ζωὴ μόνῃ ὁδῶ, ὁ πιστεύων εἰς τὸν Υἱὸν μόνον ἔχει αἰώνιον ζωὴν· ἀλλ' ἐν ἐκείτῳ τοῦτο ἐμειλίειν ὁ, εἰ ἔχει ζωὴν τὸ πρῶτον. Ἄν μείνοι τὰ τῆς πολιτείας μὴ ἀκολουθῆ, πολλὴ ἔσται ἡ κολάσις. Καὶ οὐκ εἶπεν, Μένει αὐτόν, ἀλλ' ἔσται αὐτόν, δηλοῦν τὸ οὐδέποτε ἀπ' αὐτοῦ ἀποστῆσται. Ἴνα γὰρ μὴ νομισθῆς θάνατον εἶναι πρόσκαιρον τὸ, οὐκ ἔσται ζωὴν, ἀλλὰ πιστεύσης ὅτι διηνεκῆς ἡ κολάσις, τοῦτο τίθεισε τὸ ῥῆμα, δεκτικῶς δὲ ἐνιζάνει αὐτῷ διηνεκῶς. Ἐποίησε δὲ τοῦτο, διὰ τῶν αὐτοῦ τῶν ῥημάτων ὁδῶν πρὸς τὸν Χριστόν. Διότι περ [176] οὐδὲ ἴδτε πρὸς αὐτοῖς τὴν παρανομίαν ἐπιήσαστο, ἀλλὰ καθολικὴν, καὶ ὡς ἀν ἁλίστα αὐτοῖς ἐπαγαγεσθαι ἐδύνατο. Οὐ γὰρ εἶπεν, ἐάν πιστεύητε, καὶ, ἐάν μὴ πιστεύητε· ἀλλ' ἐπὶ τοῦ κοινοῦ πράγματος τὸν λόγον, ὥστε ἀνιποπτα γενέσθαι τὰ λεγόμενα· καὶ σφοδρότερον ἡ ὁ Χριστὸς τοῦτο πεποιθεκν. Ὁ μὲν γὰρ Χριστὸς εἶπεν, ὅτι Ὁ μὴ πιστεύων ἴδῃ κέρδιται· ὥσως ἔσται. Οὐκ ἔσται τῆρ ζωὴν, ἀλλ' ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ μένει ἐπ' αὐτόν· καὶ μάλα εἰκότως. Οὐ γὰρ ὁμοίως ἦν αὐτόν τινα περὶ αὐτοῦ λέγειν, καὶ ἔτερον περὶ αὐτοῦ. Τὸν μὲν γὰρ Χριστὸν ἐνόμισαν ἂν φιλαυτίας ἐνεκεν ταῦτα πολλὰς φηγγεσθαι καὶ κομπάζειν· ὁ δὲ Ἰωάννης ταύτην; ἀπῆλλατο τῆς ὑποψίας. Εἰ δὲ μετὰ ταῦτα καὶ ὁ Χριστὸς σφοδρότερον κέρδιται λόγῳ, ἀλλ' ὅτε μεγάλῃ τὴν περὶ αὐτοῦ ὁδῶ

* Morel. οὐδὲν αὐτῷ πλέον ἀπὸ τῆς πίστεως ἐστὶν. ὁ Savil. καθαρῶτατες. ὁ Savil. τὸν λόγον συνιθισθον ὅτω. ὁ Savil. τοῦτο ἐξῆλον. Morel idem μὴ ἴστω.

ἔσαν ἱερὸν λαῖκόν. Ὡς οὖν ἔγραψέ ὁ Ἰησοῦς, οὐκ ἔξαισαν οἱ Φαρισαῖοι, οὐκ ἔξαισαν οἱ μαθηταί· ἀνεχώρησεν ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας, καὶ ἦλθεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν. Αὐτοὺς μὲν οὐκ ἐδάπτειν, οὐδὲ ἀπαγγέλλονται, βουλομένοι διεγείρει τοὺς ἀκούον- τας εἰς φθόνον, οὕτως ἀπηγγέλλον. Τί δήποτε οὖν, φησὶν, ἀνεχώρησε ; Οὐ δευλαίς ἐνεκεν, ἀλλ' ἐκώσπηται αὐτῶν τὴν βασκανίαν, καὶ παραμυθεύουσεν τὸν φθόνον. Δυνατὸς μὲν γὰρ ἦν καὶ ἐπιλόθοντας ἐπισχεῖν, ἀλλ' οὐκ ἐβούλετο συνεχῆς τοῦτο ποιεῖν, ὥστε μὴ ἀπιστεῖσθαι τῆς σαρκὸς τῆν οικονομίαν. Εἰ γὰρ συν- ἐχῶς κρατούμενος διέφθειρε, τοῦτο ἀν ὕψει τεύθη παρὰ πολλοίς. Διὰ τοῦτο τὰ πολλὰ ἀνθρωπινώτε- ρον φρονόμηι. Ὅπως γὰρ ἐβούλετο πιστεῦσθαι ὅτι θεὸς ἦν, οὕτως οὐκ ἔθεῖ; ὢν, πάρα ἐφόρει. Διὰ τοῦτο καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν πρὸς τὸν μαθητὴν ἔλεγε· Ὑψήλαρον καὶ ἴδε, οὐκ ἔσθην σάρκα καὶ σῶμα οὐκ ἔχει. Διὰ τοῦτο καὶ Πέτρον ἐπειμαρσει, εἰπόντι· Ἰάκωβ σοί, οὐ μὴ ἔσθαι τοῦτο. Οὕτω σφόδρα αὐτῷ τὸ πρᾶγμα περισπούδαστον ἦν.

β. Ἐπεὶ καὶ τὸν τῆς Ἐκκλησίας δογματικῶν οὐ μικρὸν τοῦτο τὸ μέρος ἐστὶ, καὶ τῆς ἡμῶν σωτηρίας τὸ κεφάλαιον τοῦτο, καὶ δι' οὗ πάντα γεγινηται καὶ κατωρθώται. Οὕτω γὰρ καὶ θάνατος ἐδόθη, καὶ θάνατος ἀνήρηθη, καὶ κατάρα ἡρανίσθη, καὶ τὰ μυρία εἰσηλθὼν εἰς τὸν βίον ἡμῶν ἀγάθη. Διὰ μάλιστα ἐβού- λετο πιστεῦσθαι τὴν οικονομίαν, τὴν βίβαν καὶ πη- γὴν ἡμῶν τῶν μυρίων γενομένην ἀγάθων. Οἰκονομίαν δὲ τὰ ἀνθρώπινα, οὐτὰ δὲ θεῖα συνοιάσεται ἤσει. Ἀναχωρήσας γούν, πάλιν τὸν αὐτὸν ἐρχετο ὢν καὶ πρὸς τὸν οὐκ. Οὐ γὰρ ἀπλῶς ἐπὶ τὴν Γαλιλαίαν ἀπέρ- χετο, ἀλλὰ μεγάλα τινὰ κατασκευάζων πράγματα τὰ κατὰ τοὺς Σαμαρείτας· καὶ οὐκ ἀπλῶς εὐ οικονομίαν αὐτὰ, ἀλλὰ μετὰ τῆς προσήκουσας αὐτῶν σύμψης, καὶ τοῦ μηδεμίαν καταλείπειν Ἰουδαίους μηδὲ ἀνασχίντου τινὸς ἀπολογίας πρόσπειν. Ὅπως καὶ ὁ Εὐαγγελιστὴς αἰνετόμενος; ἐπιψάγειν, Ἔδει δὲ αὐτὸν διήρχασθαι διὰ τῆς Σαμαρείας, δευκινὸς οὐδὲν πάρεργον αὐτὸν τοῦτο ποιούμενον. Οὕτω καὶ οἱ ἀπόστολοι ἐποιοῦν. Καθάπερ [177] γὰρ εἰπὼν αἰνωκόμενος ὑπὸ Ἰουδαίων, τότε ἐπὶ τὰ ἔθνη ἔρχοντο· οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς, ὅτε αὐτὸν ἀπέπλεσαν, τότε καὶ ἐκείνων ἤπιετο, ὡς καὶ ἐπὶ τῆς Συροφρονικισμοῦ ἐποίησε γυναικίαν. Τοῦτο δὲ ἐγένετο, ὅστε πᾶσαν ἐκοπήσαν Ἰουδαίους ἀπολογίαν, καὶ ἵνα μὴ ἐξῆν αὐτοί; λέγειν, οὐ καὶ καταλίπων ἡμᾶς πρὸς τοὺς ἀκροβυστοὺς ἀπήλθη. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ μα- θηταί ἀπολογούμενοι ἔλεγον· Ἰμῶν ἢν ἀγαγαίον πρῶτον λαληθῆναι τὸν λόγον τοῦ θεοῦ· ἐπειδὴ δὲ ἀναεῖλον κρίνας εἰσιτεῖσαι, ἴδωθ στερηθῆμεν εἰς τὰ ἔθνη· καὶ αὐτοὺς πάλιν, Οὐκ ἤθλον εἰ μὴ εἰς τὰ πρῶτα τὰ ἀπολωλῶτα οἰκοῦ Ἰσραὴλ· καὶ πάλιν, Οὐκ ἔστι καλὸν λαθεῖν τὸν ὅρον τῶν τέκνων, καὶ δοῦναι τοῖς κενυραίοις. Ἐπειδὴ δὲ αὐτὸν ἀπέπλεσαν, οὐραν τοῖς ἔθνεσις ἀνώφραν. Καὶ οὐδὲ οὕτω προηγου- μένας ἐπ' ἐκείνοισ ἐρχεται, ἀλλὰ παριών. Παριών τούτων, ἢ λέγειν εἰς τὰ πάλιν τῆς Σαμαρείας λεγομένην Συχάρ, πλεῖστον τοῦ χωρίου, οὐ ἔδωκεν Ἰακῶβ Ἰωσηφ τῷ υἱῷ αὐτοῦ· ἢν δὲ ἐκεῖ πηγή τοῦ Ἰακῶβ. Τίνος ἐνεκεν ἀκριβολογεῖται ὁ Εὐαγγελιστὴς περὶ τοῦ τοῦ; Ἰνα ἔταν ἀκούσης τῆς γυναικὸς λαλοῦσης, Ἰακῶβ οὐ κατὴν ἡμῶν ἔδωκεν ἡμῶν τὴν πηγήν

ταύτην, μὴ ζευκοῦσης. Ὁ γὰρ τόπος ἐκεῖνος ἦν ἴσθα ὑπὲρ τῆς Δαινας οἱ περὶ τὸν Λευὶ καὶ Συμείων ἀγα- νακούσυντες, τὸν χαλεπὸν ἐκείνον εἰργάσαντο φθόνον.

Ἐξὸς δὲ εἰπεὶν καὶ πῶθεν οἱ Σαμαρείταις συνήστη- σαν. Καὶ γὰρ ὁ τόπος οὗτος ἵπας Σαμαρεία καλεῖται. Πῶθεν οὖν τὴν προσήγορίαν ἔλαβον; Σωμὴρ τὰ βρος ἐλέγετο ἀπὸ τοῦ κτηραμένου, καθάρπαι καὶ Ἰσάτας φησί· Καὶ ἡ κεφαλὴ Σομείρων, Ἐργαμί· ἀλλ' οἱ κατοικοῦντες οὐ Σαμαρείταις, ἀλλ' Ἰσραηλι- ταί· ἐλέγοντο. Χρόνῳ δὲ προΐοντες, προαίχρουναν τῷ θεῷ· καὶ βασιλεύσαντος Φακαί, ἀνελθὼν θεογίθ Φαλασάρ, πόλις τε εἶπε πολλὰς, καὶ ἐπέθετο τῷ Ἰησῆ, καὶ ἀνελθὼν αὐτὴν, ὄργη τὴν βασιλείαν ἐβου- κεν. Ἐπὶ τούτων ἔλθῶν ὁ Σαλμανασάρ, εἶπε πόλις ἔτερας ε, καὶ ὑποσφύρισε ἐποίησε καὶ ὑποτέλει. Ἄλλ' οὗτος τὸ μὲν πρῶτον ἔλεγε· ὑστερον δὲ ἀπίσθη τῆς ἀρχῆς, καὶ πρὸς τὴν τὸν Αἰθίοπων κατέφυγε συμ- μαχίαν. Ἐργῶν τοῦτο ὁ Ἀσούριος, καὶ ἐπισταρῆσας, καὶ ἀνελθὼν αὐτοῖς, οὐκ ἐπὶ τὸ ἔθνος ἐκεῖ μόνον ἀφῆσαι, διὰ τῆς τωαύτας τῆς ἀπιστίας; ὑποπλάς· ἀλλὰ τούτους μὲν εἰς Βαβυλῶνα ἤγαγε καὶ Μήδους, ἐκείθεν δὲ ἔθνη ἐκ διαφόρων τόπων ἀγάγιν, κατῶρι- σεν ἐν τῇ Σαμαρείᾳ, ὅστε λοιπὸν ἀσφαλῆ αὐτῆ τὴν ἀρχὴν εἶναι, τὸν οὐκ ἔκων ἐχόντων τὴν πόλιν. Τούτων δὲ γενομένων, βουλόμενος ὁ θεὸς δείξει τὴν αὐτοῦ δύναμιν, καὶ ὡς οὐ δι' ἀσθένειαν ἐξέβουκτον Ἰουδαίους, ἀλλὰ δι' ἄμαρτίας τὸν ἐκδοθέντων, ἐπαρῆται λόντας τοῖς βαρβάρους· οὕτως ἐλυμαίνοντο τὸ ἔθνος διπαι. Ἀπηγγέλη ταῦτα τῷ βασιλεῖ, καὶ πέμπετα ἱερέα τινὸς τὸν παραδόσαν αὐτοὺς τοῖς τοῦ θεοῦ νόμοις. Ἄλλ' ὁμοῖς οὐδὲ οὕτως ἐξ ἐλοκήσθον τῆς ἀσθενίας [178] ἀπίστῃσαν, ἀλλ' ἐξ ἡμιστίας. Χρόνῳ δὲ προΐοντες ἑ, πάλιν τὸν μὲν εἰδῶλον ἀπεπέδησαν, ἐσεῖθεν δὲ ἐπὶ θεῶν. Τὸν οὖν πραγμάτων ἐν τούτοις ὄντων, ἐπαυλο- ῖσθους Ἰουδαίοι λοιπὸν, ζηλοτόως πρὸς αὐτοὺς εἰ- χον ἄτε πρὸς ἀλλοθιλοῦς καὶ πολεμίοις, οἱ καὶ ἀπὸ τοῦ βρους Σαμαρείτας αὐτοὺς ἐκάλουν. Ἰουδαίους δὲ οὐ μικρὰ καὶ ἐνεπέθεν ἦν πρὸς αὐτοὺς ἡ φιλονεικία. Οὐδὲ γὰρ ταῖς Γραφαῖς πᾶσις ἐκλήρητον, ἀλλὰ τὸ Μωσέως μόνα ἐδύμενον, τὸν προφητῶν οὐ πολλὴ ἐποιοῦντο λόγον. Ἐφρονεῖον μόνον εἰς τὴν εὐγέ- μνην εἰσθεῖν ταῦτα τὴν Ἰουδαίαν, καὶ ἐπιλοτι- ναυον ἐπὶ τῷ Ἀβραάμ, καὶ πρόγονον αὐτὸν ἐπεγρά- φοντο, ἄτε ἀπὸ τῆς Χαλδαίας ὄντα· καὶ τὸν Ἰακῶβ δὲ πατέρα ἐκάλουν, ἄτε ἐκείνον ὄντα ἀπόγονον· οἱ δὲ Ἰουδαίοι μετὰ πάντων καὶ τούτους ἐδδελούοντο· Ὅθεν καὶ τῷ Χριστῷ ταῦτα ἀνεῖλον λέγοντες· Σα- μαρείτης εἰ σὺ, καὶ θαμῶνρον ἔχεις· καὶ ἐπὶ τοῦ καταβάντος ἀπὸ Ἱερουσαλήμ εἰς Ἱεριχώ, ταύτη, ἐνεκεν τῆς ὑποθέσεως ὁ Χριστὸς Σαμαρείταις εἰσάγει· τὸν θεοῦ εἰς αὐτὸν πεποιηκῆτα, τὸν ἐυτελεῖ, τὸν εὐ καταφρόνητον, τὸν ββαλκυντὸν παρ' αὐτοῖς· καὶ ἐπὶ τὸν δέκα λεπτῶν, ἀλλογενῆ τὸν ἐνα ψορὶ διὰ τοῦτο (Σαμαρείτης γὰρ ἦν) καὶ αὐτοὺς ἐπὶ τοῖς μαθηταῖς οὕτως εἰκελευσεν· Εἰς ὁδὸν ἑσῶν μὴ ἀπέλιθῃτε καὶ εἰς πάλιν Σαμαρείτων μὴ εἰσελθῃτε.

γ. Οὐ τῆς ἰσραήλ εἰς ἐνεκεν μόνως τοῦ τόπου μόνον ἀνέμνησεν ἡμᾶς τοῦ Ἰακῶβ ὁ Εὐαγγελιστὴς, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τὸν εἶδει τὴν ἀποθνήσκου τὴν Ἰουδαίαν πάλῳ γεγεννημένην. Καὶ γὰρ ἐπὶ τὸν προγόνων αὐτῶν τοῦ τόπου εἰν· αὐτῶν κατέσθην ἐκείνου. Ἀ γὰρ οἱ πρό- γονοι αὐτῶν εἰχον, οὐκ ὄντα αὐτῶν, ταῦτα εἰς τὴ ββυλίαν αὐτῶν καὶ παρενομίαν, ὄντα αὐτῶν, ἀπ ὡλεσαν οὕτοι. Οὕτως οὐδὲν ἢ κέρδος, προγόνων εἶναι

• Savil. τίνος οὖν ἐνεκεν ἀνεχ. • Morel. μέρος ἐράπτεται, μάλλον δὲ τῆς. • Morel. μάλλον ἐπὶ οὐκ ἀπλῶς. • Morel. ἀλλὰ παριών. Οὕτως ὁ ἐβούλετο αἰνετόμενος πάλιν ἀρχεται λέγων Ἐρχεται οὖν ὁ Ἰησοῦς εἰς.

• Morel. πόλις μυρία, καὶ ὑποσφύρισε ἐποίησε καὶ ὑποτέλει εἰς οὐκ μικρὰ. • Ἡλιθάμ ἡλυθὼν ὄντος οὐδὲν. Savil. ἐκάλουν καὶ τοῖς ἑσῶν. ἡ δὲ λέξις ἔστι καὶ ἡλυθὼν ὄντος οὐδὲν. Pavil. post un- cōis, iacq. vltimq. pnta, habet fca λέγοντων περὶν. quō re- videtur esse locutio. Altere enim fca λέγοντων περὶν. quō re- ferri nequit. — Innoh. ba. c. c. vlt. rrrissima locutio, quam restitui mus. Res variat 14 Reg. xvii, 23 seq. Eod. 17a.

nit? Non quod timeret, sed ut Invidiæ causam præscinderet, et livorem mitigaret. Poterat enim se aggradiens cohibere, sed nolebat illud frequentius agere, ne incarnationis fidem de medio tolleret. Nam si sæpe deprehensus aufugisset, in eam apud multos suspicionem venisset. Ideo multa humano more faciebat. Ut enim credi voluit, se Deum esse, ita et carnem gestasse. Ideo post resurrectionem discipulo dicebat: *Palpa et vide, quia spiritus carnem et ossa non habet* (Luc. 24. 39). Idcirco Petrum increpavit dicentem, *Propitius esto tibi, non eris tibi hoc* (Matth. 16. 22). Tantum ea de re sollicitus fuit.

2. Nam non modica hæc est inter Ecclesiæ dogmata portio, imo salutis nostræ caput, per quod omnia facta consummataque sunt. Sic mors soluta, peccatum sublatum, maledictum abrogatum, innumera in vitam nostram inducta bona sunt. Ideo maxime economiam credi volebat, quæ radix et fons nobis innumerorum fuerat bonorum. Dum autem humana dispensabat, non sinebat divina obscurari. Cum recensisset ergo, ea ipsa, quæ prius, tractare pergebat. Neque enim sine causa in Galilæam abierat, sed magna parans apud Samaritanos negotia; nec utcumque illa dispensans, sed quanta par ipsi erit sapientia, ut nullam: Judæis vel impudentis excusationis ansam relinqueret: quod subindicans evangelista subjunxit, 4. *Oportebat autem illum transire per Samariam*, ut ostenderet ipsum hoc quasi obiter fecisse. Sic et apostoli agebant. Nam sicut illi, Judæis persequentibus, ad gentes veniebant: ita et Christus, quando ipsum pellebant, tunc gentes adibat, ut in Syrophœnissa fecit. Hæc porro sic gesta sunt, ut omnis defensio Judæis tolleretur, nec dicere possent. Nobis relictis ad incircumcisos profectus est. Quapropter discipuli, ut sese purgarent, dicebant: *Vobis oportebat primum loqui verbum Dei: quia vera indignos vos judicatis, ecce convertimur ad gentes* (Act. 13. 46); et ipse rursum, *Non veni nisi ad oves quæ perierunt domus Israel* (Matth. 15. 24.); et rursum, *Non est bonum accipere panem filiorum, et dare canibus* (Ibid. v. 26). Cum autem illum repulerunt, tunc janam gentibus aperuerunt. Neque tamen sic ad illos præcipue veniebat, sed transeundo tantum. Transiens igitur, 5. *Venit in civitatem Samariæ, quæ dicitur Sychar, prope locum, quem dedit Jacob Joseph filio suo. 6. Erat autem illuc fons Jacob. Cur evangelista de loco sic accurate loquitur? Ut cum audieris mulierem dicentem, Jacob pater noster dedit nobis hunc puteum, ne stupes. Nam locus ille erat, ubi pro Dina indignantes Levi et Symeon, gravem illam cardem patrarunt.*

Samaritanorum origo.—Non abs re autem fuerit, unde originem habuerint Samaritani narrare. Nam tota illa regio Samaria vocatur. Unde ergo sic appellati sunt? Somor mons ille nominabatur a quodam qui illum possederat, ut dicit Isaias, *Et caput Samoron Ephraim* (Isai. 7. 9); sed qui illum incolebant non Samaritani, sed Israelitæ vocabantur. In decursu ve-

ro temporis Deum offenderunt; et Phæacæ regnante, ascendens Theglath Phalassar, multas cepit urbes, Elam adortus occidit, et Osee regnum tradidit. Hunc aggressus Salmanassar alias¹ cepit urbes, et tributarias fecit (4. Reg. 17). Verum Osee primo quidem cessit, deinde vero rebellavit, et ad Æthiopiæ auxiliium confugit. Re cognita, Assyrius exercitum admovit, et capta civitate, gentem illam non ibi amplius habitare permisit, ne iterum deficerent; sed his Babylonem et in Mediâ translatis, gentes alias variis ex locis eductas in Samariam habitatum misit, ut firmum suum his in locis imperium postea esset, regione fides incolis tradita. Illis ita gratis, Deus ut potentiam suam ostenderet, quodque non ab imbecillitate Judæos tradidisset, sed propter incolarum peccata, leones in barbaros immisit, qui totam gentem devastabant. Hæc regi nuntiantur; ille mittit sacerdotem quemdam, qui Dei leges ipsis traderet. Attamen ne sic quidem omnino ab impietate destiterunt sed partim tantum. Insequenti autem tempore, idolorum abjecto cultu, Deum coluerunt. Cum hoc in statu res essent, reversi Jodæi, hos ut alienigenas et hostes avversabantur, quos a monte Samaritanos vocabant. Judæis vero non hinc parva cum ipsis oriabatur contentio, quod non totas Scripturas reciperent, sed Moysis tantum libros; nec prophetas multum curarent. Samaritæ vero Judaicam nobilitatem ambiebant, genisque suæ ad Abraham quasi progenitorem referebant, utpote qui ex Chaldæa essent, et Jacob patrem suum vocabant, utpote Abrahæ nepotem: Judæi vero cum cæteris omnibus ipsos quoque abominabantur. Unde et Christo exprobrans his verbis: *Samaritanus es tu, et demonium habes* (Joan. 8. 48). Et in historia ejus que descenderat ab Jerusalem in Jericho, illa ipsa de causa Christus Samaritanum inducti, *Qui fecit misericordiam in illo* (Luc. 10. 37), vilem nempe personam, despectam et apud illos abominabilem. Et ex decem leprosis unum alienigenam vocat, quia Samaritanus erat: atquo ipse discipulis loquens dicebat: *In nam gentium ne obieritis, et in civitatem Samaritanorum ne intraveritis* (Matth. 10. 5).

3. Non ut historiam texeret tantum, evangelista Jacobum memoravit, sed ut Judæos jamdiu expulsos ostenderet. Siquidem progenitorum temporibus jam hæc olim sua loca occupabant illi. Quæ enim loca progenitores sui, non olim sua, occupabant, hæc ob ignaviam et nequitiam hi suam amiserant. Sic nihil prodest a bonis progenitoribus oriri, si nepotes degenerent. Barbari enim, leonum tantum savitiam experti, ad Judaicum statim cultum redierunt; Judæi vero tot ærumnis castigati, ut ita quidem respicerent.

¹ storel. legit, *sexcentas*, pro, *alios*.

(a) In septuaginta Interpretem Editione et in Hebræo legitur Ephraim ante Somoron, *Et caput Ephraim, Somoron*, et eodem ordine in Vulgata. Quæ vero mox memoriter narrat Chryostomus de Theglath Phalassar, de occiso Eia, de rege Æthiopiæ quem posuit pro rege Ægyptiorum: hæc, imposita, omnia non accurate dicta sunt; sed ut sese menti concipiatis offerreant, quod alias non semel observatur.

¹ In storel. legitur: *et auferendo tantum*. Sic consilio suo profecto, pergit dicens: *venit, etc.*

Ille itaque Christus venit, mollem et lascivam vitam semper abigens, laboriosam vero et arctam indulgens. Non enim subjugalibus usus est, sed ita assidue iter agit, ut defatigaretur. Hoc ubique docet, ut sibi quisque operetur, nec querat superflua, nec multis egeat. Ita porro vult nos a supervacaneis alienos esse, ut etiam multa necessaria amputaret. Ideo dicebat: *Vulpes foveas habent, et volucres cali nidos; Filius autem hominis non habet ubi caput reclinet (Math. 8. 20)*. Quocirca in montibus sæpe versatur et in desertis, non interdiu tantum, sed etiam noctu. Hoc etiam David prænuntians dicebat, *De torrente in via bibet (Psal. 109. 7)*, ut ejus expeditam vite rationem demonstraret. Idipsum hic Joannes indicat: *Jesus ergo fatigatus ex itinere, sedebat sic super fontem. Hora erat quasi sexta. 7. Venit mulier de Samaria haurire aquam. Dicit ei Jesus: Da mihi bibere. 8. Discipuli autem ejus abierant in forum, ut cibos emerent*. Hinc ejus patientiam in carpendo itinere, et ciborum neglectum discimus, et quam obiter bulce rei det operam; sic discipuli quoque res suas tractare didicerunt. Non enim viatica secum sumebant: quod alter indicat evangelista (*Math. 16. 11*), cum de fermento Phariseorum ipsis loqueretur, quod illi dictum putabant, quia panes non sumpserat. Et cum esurientes inducit, et spicas vellentes ut ederent; ac cum dicit eum, quod esuriret, ad ficum venisse: nihil aliud his nos docet, quam ventrem esse parvi pendendum, nec illum tantopere curandum esse. Cousidera hic quoque illos nihil attulisse, neque tamen idéo statim a principio diei hanc rem curare, sed cum hora prandii advenit, escas emptum ire. Nos vero contra statim atque a lecto surreximus, ante omnia hæc curamus, coquos et caupones accersimus, idque magno cum studio agimus: et post hæc alia curamus, hæc semper carnalia spiritualibus anteposentes, et quæ perfunctorie tractanda erant, quasi necessaria exsequentes. Ideo omnia præpostere aguntur. Contra omnino agere oportuit, spiritualium magnam habere rationem; quibus perfectis, hæc attingere par fuit.

Christus exemplo docet fastum esse calcandum. — Hinc porro non laborum tolerantiam modo in Christo observanda, sed etiam quantum esset a fastu alienus; non tantum quod fatigatus esset, quod sederet secus viam; sed etiam quod solus relictus esset, et discipuli ejus discessissent. Atqui poterat, si voluisset, aut non omnes misisse, aut perfectis illis alios habere ministros; sed noluit. Etenim discipulos sic assuefaciebat ad fastum omnem calcandum. Et quid mirum, dixerit forte quispiam, si moderati erant, cum piatores essent, aut tentiorum officines? Erant equidem¹: verum statim ad colorem evolarunt, et regibus clariores evaserunt, familiares nempè facti universi orbis Domini, et admirandi magistri assectæ. Scitis autem eos qui ex humiliore gradu ad dignitates perveniunt, facilius in arrogantiam efferri, utpote qui antea honoris expertes essent. In hac igitur illos

humilitate continens, docuit eos ut per omnia modesti et humiles essent, ac nunquam ministris egerrant. Ipse autem, inquit, *Fatigatus ex itinere, sedebat sic ad fontem*. Viden' sedisse illum laboris et æstus causa ad discipulos expectandos? Norat quippe quid esse Samaritanis eventurum. Non tamen illa præcipue de causa venerat; neque, etiamsi ea de causa non venisset, repellenda muliercula illa erat, quæ se adeo discendo cupidam exhibuit. Judæi enim ipsam ad se venientem repellabant; gentiles contra alio proficiatentem ad se trahebant. Illi invidiebant, hi credebant illi indignabantur, hi mirabantur et adorabant. Qui ergo oportebatne tot hominum salutem despiciere et tam studiosum affectum dimittere? Hoc certe in dignum illius benignitate: Ideoque hæc omnia cum sapientia sibi congruente dispensat. Sedebat, corpus recreabat, et juxta fontem refrigerabat. Eratque tunc merides, quod evangelista declarat his verbis, *Hora erat quasi sexta, et sedebat sic*. Quid est illud, *Sic?* Non in solio, non in pulvinari, sed simpliciter humi. *Venit mulier ex Samaria haurire aquam*.

4. Colloquium Christi cum muliere Samaritana evoluitur; utriusque agendi ratio commentatur.—Vide quomodo declarat mulierem propter aliud egressam esse e civitate, ubique impudentem Judæorum pervicaciam reprimens, ne quis diceret ipsum transgredi præceptum suum, cum vetaret in civitatem ingredi Sa maritanorum, qui ipse cum Samaritanis loqueretur. Ideo, *Discipuli ejus in civitatem cibos empturi abierant* inquit evangelista, multas inducens colloquii cum muliere causas. Quid ergo mulier? Cum audisset *Da mihi libere*, admodum prudenter Christum interrogandi occasionem captans inquit: *9. Quomodo tu? Judæus cum sis, bibere a me potis, quæ sunt mulie Samaritana? Non enim coquantur Judæi Samaritanis*. Et unde illum Judæum esse novit? Ex habitu forte aut ex sermone. Tu vero animadvertite quam perpicax mulier esset. Nam si cavendum erat, Christopotius cautione opus erat, quam ipsi. Non enim dixit, Non coquantur Samaritani Judæis; sed, Juda Samaritanos non admittit. Attamen mulier, etsi culpa immunis, quia putabat alium in culpam inci dere, non tacuit, sed correxit id quod contra legem fieri putabat. Sed posset quispiam querere, cur Jesus ab illa potum petierit, id lege non permittere? Quis enim dixerit, quod præderet non daturus esse: ideo minus petere oportuit. Quid ergo dicitur? Indifferens jam fuisse tales observationes atter gare. Nam qui alios ad transgrediendum inducebat multo magis illas transgredi debebat. Non enim quæ ingreditur, inquit, coquantur hominem, sed quæ egreditur (*Math. 15. 11*). Non parva temeritas cum accusatio est illud cum muliere colloquium quia illi sæpe et verbis et gestis allecti, non obtulerant. Hæc autem vide quam cito levi inter-

¹ In aliis sic effertur hic locus: *Quid ergo mulier quæ christus aquam poposuit? Etenim a tu mihi bibere a te illi christus: quid ergo illa? quomodo tu, etc.*

² Hæc, erant equidem, a Montefalco non lecta sunt.

χρηστών, όταν μη τοιούτοι γινώσκων οι ἐξ ἐκείνων ὄντες. Οἱ μὲν γὰρ βάρβαροι, ἴνα λείωνων πατρὸν λάθωσι μόνον, πρὸς τὴν Ἰουδαϊκὴν εὐσεβείαν ἐπανήλθον εὐθέως· ἐκείνοι δὲ τοιαύτας ὑπομνήσεις τιμωρίας, οὐδὲ οὕτως ἐσωφρονίσθησαν. Ἐπιταῦθα τοίνυν ὁ Χριστός παρεγένετο, τὸν μὲν βάνασσον καὶ ὄγρον ἐκβάλλων βίον αὐτῶν, τὸν δὲ ἐπίπνον εἰσάγων καὶ συνισταλόμενον. Οὗ γὰρ ὑπόζυγιος κέρχρηται, ἀλλ' ὅπως βαδίζει συνώνως, ὡς καὶ κοπιᾶσαι ἐκ τῆς ὀδοπορίας. Καὶ τοῦτο πανταχοῦ παιδεύει, τὸ αὐτοφρόν εἶναι καὶ ἀπεριττον, καὶ τὸ μη πολλὴν δεῖσθαι. Οὕτω γὰρ βούλεται τὸν περιττὸν ἄλλοτριῶς ἡμᾶς εἶναι, ὡς καὶ αὐτῶν τῶν ἀναγκαίων πολλὰ περικόπτεται. Διὰ τοῦτο ἔλεγεν· *Al δλώπεκες φουλοὺς ἔχουσι, καὶ ταῖς κειραῖς τὸν οὐρανὸν κατασκηπνῶσιν· ὁ δὲ Υἱὸς τοῦ ἀθρώπου οὐκ ἔχει κοῦ τὴν κερὰν αὐτῆν*. Διὰ τοῦτο καὶ ἐν τοῖς ὄρεσι τὰ πλείονα διατρίβει, οὐκ ἐν ἡμέρᾳ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν νυκτὶ, καὶ ἐν ταῖς ἔρημοις. Τοῦτο καὶ ὁ Δαυὶδ ἀνακηρύττειν ἔλεγεν, *Ἐκ χειμάρρου ἐν ὄρει κίεται*, τὸ εὐσταλές· αὐτοῦ τοῦ βίου ὄηλον. Τοῦτο καὶ Ἰωάννης ἐπιταῦθα δεῖκνυσιν· *Ὁ οὖν Ἰησοῦς κεκοιμῆσθε ἐκ τῆς ὀδοπορίας*, [179] *ἐκάθητο οὕτως ἐπὶ τῇ πηγῇ. Ὁρα ἦν ὡσεὶ ἔκη· Ἐρχεται γυνὴ ἐκ τῆς Σαμαρείας ἀντλήσασα ὕδωρ. Λέγει αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς· Δός μοι κίεθ. Οἱ δὲ μαθηταὶ αὐτοῦ ἀπήλλωσαν εἰς τὴν ἀγορὰν, ἴνα τροφὰς ἀγοράσωσιν*. Ἐνταῦθεν μαθόμενον καὶ τὸ περὶ τὰς ὀδοπορίας εἶτονον αὐτοῦ, καὶ τὸ περὶ τὰς τροφὰς ἡμελημένον, καὶ πῶς πέρριγες τῶν πράγματι κέρχρηται. Οὕτω γοῦν καὶ οἱ μαθηταὶ ἐκπαίδευθησαν τὰ καθ' ἑαυτοὺς διατίθεσθαι. Οὗ γὰρ ἐπήγγοντο ἐφόδια. Καὶ ἴδιαι τοῦτο ἔτερος εὐαγγελιστὴς λέγων, ἦνίκα περὶ τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων αὐτοὺς διαλέγεται, εἶ ἐκείνους ἐνόημον ὅτι ἄρτους οὐκ ἐδόδοσαν. Καὶ ὅταν πεινώντας εἰσάγῃ, καὶ τίλλοντας τῶν ἀσταχῶν ^b, καὶ ἐθιόντας, καὶ ὅταν λέγῃ αὐτὸν ἐπὶ τῆν συκὴν διὰ τὴν πέναν ἐληλυθέναι, οὐδὲν ἄλλο ἢ τοῦτο διὰ πάντων ἡμᾶς παιδεῖν, τὸ καταφρονεῖν γαστροῦ, καὶ μὴ περισπούδαστον τὴν αὐτῆς νομίζειν εἶναι λειτουργίαν. Σκόπει τὸν αὐτοῦς καὶ ἐπιταῦθα, ὅτε ἐπιπροσέμονος τι, ὅτε ἐπιθεὶ μὴ ἐδόδοσαν, ἐκ προσέμων καὶ εὐθείας τῆς ἡμέρας· τοῦτο φρονιζόντας, ἀλλὰ κατὰ τὸν καιρὸν, καθ' ὃν ἄπαντες ἀριτοποιοῦνται, τροφὰς ἀγοράζοντας. Ἄλλ' οὐχ ἡμεῖς, οἱ εὐθείως· ἀπὸ κλίνης διανοστάμενοι πρὸ τῶν ἄλλων τοῦτο σκοποῦμεθα, μαγερούς καὶ τραπέζοποιους καλοῦντας, καὶ μετὰ πολλῆς ταῦτα ἐπισκοπῆς πονητῆς τῆς σπουδῆς, καὶ μετ' ἐκείνη τῶν ἄλλων οὕτως ἀπτόμενοι, τὰ βιωτικὰ πρὸ τῶν πνευματικῶν σπουδαία ποιοῦμενοι, καὶ ἃ πάρεργον ἔχουν ἔχρη, ὡς ἀνεγκατα τιμωντας. Διὰ τοῦτο πάντα ὄνω καὶ κάτω γινέται. Τοῦναντίον γὰρ ἔχρη ἀπάντων τῶν πνευματικῶν πολλὴν πορησάμενος λόγον, μετὰ τὸ πληρωταί ἐκείνα, τότε ἀπειθεῖται τούτων.

Οὗ τὸ ἐπίπνον δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ ἄφυον ἐνεῦθεν δεῖκνυσται, οὗ τῶν κοπιᾶσαι, οὐδὲ τῶν καθίσαι ἐπὶ τῆς ὀδοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν καταδυσφραγῆσαι μόνον καὶ τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ ἀπελθεῖν ^d. Καίτοι γε ἐξῆν εἰ γε ἐθούλοτο, ἢ μὴ πάντας ἐκπέμψαι, ἢ ἀπελθόντων ἐκείνων, ἑτέρους διακόνους ἔχειν· ἀλλ' οὐκ ἠθέλησε· καὶ γὰρ τοὺς μαθητὰς οὕτως εἴθια πάντα τῶν καταπαταῖν. Καὶ τὶ μέγα, φησὶν, εἰ ἐμπερίστων, ἴσως· εἴποι τις ἄν, ἀλλεῖς ὄντες καὶ σκηνοποιοί; [*Ἀλλεῖς μὴ ἴσαν καὶ σκηνοποιοί*], ἀλλ' ἄδρον εἰς·

^e Morel. ἐπιταῦθα δεῖκνυσι λέγει· Ὁ οὖν· ^b Savil. σταχῶν. ^c Ἄλλ' οὐχ ὡς ἡμεῖς εὐθείως. Savil. et cod. 705, ἀλλ' οὐχ ὡς ἡμεῖς ἀπὸ κλίνης. ^d Savil. αὐτοῦ χωρηθῆσθαι. ^e Savil. σκηνοποιοί, ἄδρον δὲ εἰς· Ubi in clausa e. cod. 705, 716 et Sav. adjecta sunt. Evar.

αὐτὴν ἀνέθουσαν τοῦ οὐρανοῦ τὴν κορυφὴν, καὶ πίντων ἐγένοντο βασιλεῶν σεμνότεροι, ὁμιλεῖται γενέσθαι καταξιώθοντας τοῦ τῆς οἰκουμένης Δεσπότου, καὶ παρακολούθησαι τῶ θαυμαζομένῳ πάντων. Ἰστέ δὲ κἀκεῖνο, ὅτι μάλιστα οἱ ἐκ ταπεινῶν ὄντες, ὅταν ἀξιωματίων ποτὴ λάθωνται, εὐκολώτερον ἀφροντα πρὸς ἀπόντων, ἢτε ἀπεροκλήεις ἔχοντες πρὸς τὴν τοσαύτην τιμὴν. Κατέχων οὖν αὐτοὺς ἐπὶ τῆς αὐτῆς ταπεινοφροσύνης, ἐπαίδων αὐτοὺς ἐκ πάντων συνειστάθαι καὶ μηδάρμου δεῖσθαι τῶν διακονησόμενων. Αὐτὸς δὲ *Κεκοιμῆσθε ἐκ τῆς ὀδοπορίας*, φησὶν, *ἐκάθητο οὕτως ἐπὶ τῇ πηγῇ*· Ὅρα δὲ διὰ τὸν κόπον ἢ καθέδρα γέγονε, διὰ τὸ καῦμα, ἀλλὰ τὸ περιμεῖναι τοὺς μαθητὰς; ἦξει μὲν γὰρ συμψηφόμενον τὸ κατὰ τοὺς Σαμαρείτας. Οὐκ ἐπὶ τοῦτο δὲ ἴλετο προηγουμένως· οὐ μὴν ἐπιθεὶ διὰ τὸν οὐκ [180] ἴλετο, παραγόμενον τὸ γύναον ἀπόστασαι ἐκέρχην, ὅπως πολλῶν φιλομάθειαν ἐκδεικνύμενον. Οἱ μὲν γὰρ Ἰουδαῖοι καὶ πρὸς αὐτοὺς ἐργόμενοι ἀπήλωνον, οἱ δὲ ἐξ ἐθνῶν καὶ ἀλλαγῶ βαδίζοντα πρὸς ἑαυτοὺς εἰλκων καὶ οἱ μὲν ἄδρονον, οἱ δὲ ἐπίστονον ἐκείνοις ἠγανάκτων, οὗτοι ἐθαύμαζον καὶ προσεκύνηον. Τί οὖν; ἔδει τοσοῦτον σωτηρίαν ὑπεριδεῖν, καὶ προθυμῶν οὕτω γενναίαν ἀρεταίαν; Τοῦτο μὲν οὖν ἀνάξιον ἦν αὐτοῦ τῆς φιλοπρόθυμιας· διότι μετὰ τῆς προηκούσης αὐτῆ σοφίας πάντα τὰ παρόντα οικονομεῖ. Ἐκάθητο μὲν γὰρ, ἀναπαύων τὸ σῶμα, καὶ παρὰ τὴν πηγὴν ἰ ἀναφύων αὐτῶ. Αὐτὸ γὰρ ἦν τῆς ἡμέρας; τὸ μεμαίεσθαι, ὅπερ καὶ ὁ Εὐαγγελιστὴς ἠθέλωσαν εἰπών, *Ὁρα ἦν ὡσεὶ ἔκη· καὶ ἐκάθητο οὕτως*. Τί δὲ ἔστιν, οὕτως; Οὐκ ἐπὶ θρόνον, φησὶν, οὐκ ἐπὶ προσκαφαλαίου, ἀλλ' ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν ἐπ' ἐδάφους.

Ἐρχεται γυνὴ ἐκ τῆς Σαμαρείας ἀντλήσασα ὕδωρ. ^e Ὅρα πῶς καὶ τὴν γυναῖκα δὲ ἄλλο δεῖκνυσιν ἐξεληθούσαν, πανταχοῦ τὴν ἀναίσχυτον τῶν Ἰουδαίων ἐπιστομίζων ἀντιλογίαν, καὶ ἴνα μὴ τις λέγῃ ὅτι ἐναντιοῦται αὐτοῦ τῶ προστάγματι, εἰς μὴ πῶν καλῶν μὴ εἰσέναι Σαμαρείτων, Σαμαρείτας δὲ διαλεγεόμενος. Διὰ τὸ κατὰ τὸ Ἀπεληλυθέναι ὁ μαθηταὶ αὐτοῦ εἰς τὴν πόλιν, ἴνα τροφὰς ἀγοράσωσιν, τῆσαικεν ὁ Εὐαγγελιστὴς, πολλὰς εἰσάγων αἰτίας τῆς πρὸς αὐτὴν διαλέξεως. Τί οὖν ἡ γυνή; Ἀκούσασα, Δός μοι κίεθ, σφόδρα συνετός εἰς κατασκευὴν ἐρωτήσεως τὸν παρὰ τοῦ Χριστοῦ λόγον λαμβάνει, καὶ λέγει· *Πῶς· σὺ Ἰουδαῖος ὢν, αἰτεῖς κίεθ ἔμου κίεθ ὁσως γυναικὸς Σαμαρείτιδος; Ὅ γὰρ συγχρόνται Ἰουδαῖοι Σαμαρείτας*. Καὶ πόθεν αὐτὸν Ἰουδαῖον ἐνόησεν εἶναι; Ἀπὸ τοῦ σχηματῶς ἴσως, καὶ ἀπὸ τῆς διαλέξεως. Εὐ δὲ μοι σκόπει πῶς· διεσκεμμένον τὸ γύναον ἦν. Εἰ γὰρ ἐχρῆν φυλάσσειν, τὸν Ἰησοῦν ἴδων, οὐκ ἐκείνην. Οὗ γὰρ εἶπεν, εἶτι Σαμαρείταις τοὺς Ἰουδαῖοις οὐ συγχρόνται, ἀλλ', Ἰουδαῖοι Σαμαρείτας οὐ προσέειπεν. Ἄλλ' ὅμως ἡ γυνὴ κίετοι κατηγορίας ἀπηλλαγμένη, ἐπιθεὶ ἐνόησεν ἔτερον αὐτῆ ἀντιπίπτειν, οὐδὲ οὕτως εἰσέγασεν, ἀλλ' ὡς οἵεται θεωροῦσθαι τὸ μὴ κατὰ νόμον γινόμενον. Ἄλλ' ἐκείνη ἄν τις διαπορήσειε, πῶς ὁ Ἰησοῦς ἐξήγησε παρ' αὐτῆς κίεθ, τὸ νόμου οὐκ ἐπιτρέποντος; Εἰ γὰρ λέγει τις, εἶτι τῶ προσέειπαι μὴ δύσσοσαν, δὲ αὐτὸ μὴ οὐ τοῦτο οὐδὲ αἰτίας ἐχρῆν. Τί οὖν ἔστιν εἰπεῖν; Ὅτι ἀδιάφορον αὐτῶ λοιπὸν ἦν τὰς τοιαύτας ἐκβάλλειν παρατηρήσεις. Ὁ γὰρ τοὺς ἄλλους ἐνάγων εἰς τὸ λύειν, πολλῶν μάλλον αὐτὸς αὐτὰς ἄν παρεβάρων. Οὗ γὰρ τὸ εἰσπορευόμενον, φησὶ, κοινοὶ τὸν ἀνθρώπον, ἀλλὰ τὸ ἐκπορευόμενον. Οὗ μικρὰ δὲ κατηγορία γένοιτ' ἂν τῶν Ἰουδαίων ἢ πρὸς ἢ τὴν γυναῖκα διελείξει, ἰδοὺ ἐκείνη μὴ πολ-

^f Savil. et γυνή. Ibid. ἀναφύων αὐτῶ. Αὐτὸ γὰρ ἦν τῆς. Velit legi Savil. ἦν γὰρ, delecto αὐτῶ. ^g Alii ἡ γυνὴ αἰτεῖσθαι ὕδωρ παρὰ τοῦ Χρ.; Δός μοι γὰρ, φησὶ, μὴ ὁ Χριστός· Δεγε πρὸς αὐτὴν· Τί οὖν ἐκείνη; Πῶς. ^h Quidam παρὶ Τ. in aili διελείξει· ἐκείνη μὴ γὰρ π. ἐπισπῶσθαι.

λάκας ἑπισπῶντο, καὶ διὰ βρῆμάτων [181] καὶ διὰ πραγμάτων, καὶ οὐκ ἤνεχοντο· αὐτὴ δὲ, ὅρα πῶς κατέχευται ἀπὸ φίλης ἐρωτήσεως. Ἄ. Αὐτὸς μὲν γὰρ οὐκ ἐνεστήσατο τέως ταύτην τὴν πραγματείαν, οὐδὲ τὴν ἄλλαν εἰ δὲ τινες παραγένοιντο, οὐκ ἐκάλυε. Καὶ γὰρ τοὺς μαθηταῖς ἀπίως ἔλεγεν, εἰς πόλιν Σαμαρείων μὴ εἰσελθεῖν, οὐχὶ καὶ προσοπίσθαι διακρούεσθαι· σφόδρα γὰρ ἀνάγειν ἦν αὐτοῦ τῆς φιλελευθέρου. Διὰ δὲ τοῦτο καὶ ἀποκρίναται τῇ γυναικί, καὶ ῥησιν· Ἐἴ ἤθεες τὴν ὄψιν τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰς ἔσπερον ὁ λόγος σοι, Ἄδς μοι πειρῶ· σὺ δὲ ἦν ἤθησας αὐτόν, καὶ ἔδωκεν ἄν σοι ὕδωρ ζῶν. Πότερον δείκνυσιν ἀξίαν οὖσαν ἀκοῦσαι, καὶ μὴ παροφθῆναι· καὶ τότε ταυτὸν ἐκάλυπτε. Καὶ γὰρ ἐμελλεν εὐθὺς μαθοῦσα ὁτις ἐστίν, ὑπακούεσθαι καὶ προσέξιν αὐτῷ· ἔπειρ' ἔπειρ' περὶ Ἰουδαίων οὐκ ἂν τις ἴποι. Καὶ γὰρ μαθόντες, ἤθησαν αὐτὸν οὐδὲν, οὐδὲ ἐπεθύμαζαν εἰ μαθεῖν τῶν χρησίων, ἀλλὰ καὶ ὑβρίζον καὶ ἀπῆλθον. Ἡ δὲ γυνὴ ταῦτα ἀκούσασα, ὅρα πῶς ἐπικωϊκῶς ἀποκρίναται· Κύριε, ὅσον ἀντισημαίεις, καὶ τὸ φρέαρ ἐστὶ βαθύ· πόθεν οὖν ἔχεις τὸ ὕδωρ τὸ ζῶν; Τέως αὐτὴ τῆς ὑποκασιγμένης ταπεινῆς ἀνάστησι, καὶ τοῦ νομίζειν ἐνα τῶν πολλῶν εἶναι. Οὐ γὰρ ἀπίως ἐνταῦθα καλεῖ Κύριον, ἀλλὰ πολλὴν ἀπονεύουσα τὴν τιμὴν. Ὅτι γὰρ τιμώσα ταῦτα ἔλεγεν, ἀπὸ τῶν ἐξῆς εἰρημονῶν ὄλην. Οὐ γὰρ κατέχευε, οὐδὲ ἐκωμώθησεν, ἀλλὰ διεπήραε ἢ τέως. Εἰ δὲ μὴ εὐθέως τὸ πᾶν ἐνενόησε, μὴ θαυμάσῃ· οὐδὲ γὰρ ὁ Νικόδημος. Ἦ γὰρ ἐκεῖνός φησι· Πῶς δύναται ταῦτα γενέσθαι; καὶ πάλιν Πῶς δύναται ἀνθρώπος γεννηθῆναι γέροντος ἄν· καὶ πάλιν Μὴ δύναται εἰς τὴν κοιλίαν τῆς μητρὸς αὐτοῦ δευτέρου εἰσελθεῖν καὶ γεννηθῆναι; Αὐτὴ δὲ αἰδισιμώτερον Κύριε, οὐτε ἀντισημαίεις, καὶ τὸ φρέαρ ἐστὶ βαθύ· πόθεν οὖν ἔχεις τὸ ὕδωρ τὸ ζῶν; Ἄλλο πρὸς αὐτὴν ἔλεγεν, ἄλλο δὲ ὑπόπτως ἐκεῖνη, οὐδὲν πλὴν ἀκούουσα τῶν βρῆμάτων, οὐδὲ ἐννοήσασα τέως τὴν ὑψηλὴν δυναμίαν, καίτοι γε ἐτήνη εἰπεῖν προπετικῶς φεγγαγομένην, εἰτι εἰλεος τὸ ὕδωρ τὸ ζῶν, οὐκ ἂν ἤθησας παρ' ἐμοῦ, ἀλλὰ σαυτῷ παρέχεας ἂν προτέρω· μὴ δὲ κομψάζεις. Ἄλλ' οὐδὲν οὕτως εἶπεν, ἀλλὰ μὲν ἐπικωϊκῶς ἀποκρίναται πολλῆς, καὶ ἐν ἀρχῇ καὶ μετὰ ταῦτα. Καὶ γὰρ ἐν ἀρχῇ φησι· Πῶς σὺ Ἰουδαίος ὢν αἰτεῖς παρ' ἐμοῦ πειρῶ; Καὶ οὐκ εἶπεν, ἀπὸ πρὸς ἀλλόφρονι, καὶ ἔχθρῳ διαιεγομένῳ· Μὴ μοι γένοιτο σοι μεταδοῦναι ἀνθρώπου πολεμίου καὶ τοῦ ἔθνους ἡμῶν ἠλιστρωμένω. Καὶ μετὰ ταῦτα πάλιν ἀκούσασα μεγάλα λέγοντο· ἔρ' ὧ μάλιστα δέκοντοσι ὁ ἔχθρῳ, οὐ κατέχευε, οὐδὲ δίδουσαν· ἀλλὰ τί φησι; Μὴ σὺ μετῶν εἰ τοῦ πατρὸς ἡμῶν Ἰακώβ, ὃς ἔδωκεν ἡμῖν τὸ φρέαρ τοῦτο, καὶ αὐτὸς ἐξ αὐτοῦ ἐπιε, καὶ ὁ υἱοὶ αὐτοῦ, καὶ τὰ θρέμματα αὐτοῦ; Ὅρα πῶς εἰσιωθεῖ ἐκτετήρησεν εἰς τὴν εὐγένειαν τὴν Ἰουδαϊκὴν; Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτος ἐστίν· Ἐκεῖνος τοῦτ' ἐκέχρητο σὺ ὕδατι, καὶ πλὴν ἔσπεν οὐδὲν δοῦναι. Ταῦτα δὲ ἔλεγε, δεικνύσασα πῶς ἐκ [182] πρώτης ἀποκρίσεως ἰδέσθαι νόημα μέγα καὶ ὑψηλόν. Τὸ γὰρ, Αὐτὸς ἐπιερ' ἐπ' αὐτοῦ, καὶ ὁ υἱοὶ αὐτοῦ, καὶ τὰ θρέμματα αὐτοῦ, οὐδὲν ἄλλο ἀνιευτομένης ἐστίν, ἀλλ' ἡ δὲ ἔσπε μὲν ἐνοῦσαν μεζόνος ὕδατος, οὐχ εὐρίσκει δὲ αὐτὸ, οὐδὲ ἤθει σαφῶς. Ἡ ἴνα δὲ καὶ σαφέστερον εἴπω, ὁ βουλεύεται εἶπειν, τοῦτο ἐστίν· Οὐκ ἔχεις εἶπειν, φησίν, εἰ Ἰακώβ μὲν ἡμῖν ταῦτα ἔδωκε τὴν πηγὴν, ἐτίρηξ' ἐξ αὐτῆς ἐχρήσατο· καὶ γὰρ αὐτὸς καὶ ὁ υἱοὶ αὐτοῦ ἄν' αὐτῆς ἐπιον, οὐκ ἂν πίνοντες, εἰ γὰρ βελτίονα εἶχεν ἔτιραν. Ἄπὸ ταύτης μὲν οὖν οὐδὲ αὐτῶς δυνήσθη δοῦναι, ἔτιραν δὲ βελτίονα οὐκ ἔστι εἰς ἔχειν,

εἰ μὴ καὶ τοῦ Ἰακώβ ὁμολογίης μεζίονα εἶναι σαυτῶν. Πόθεν οὖν ἔχεις τὸ ὕδωρ ὃ ἐπαγγέλλῃ ὄσων ἡμῖν· Ἄλλ' οὐχὶ Ἰουδαῖοι οὕτω προσήνοι αὐτῷ διαλεγονται, καίτοι καὶ αὐτοὶ περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως διελέχθη, τοῦ τοιοῦτου μνημονεύσας ὕδατος· ἀλλ' οὐδὲν ἐκέρδιαν. Ὅτι δὲ τοῦ Ἀβραάμ ἐμνημόνευσε, καὶ λίθος βάλειν αὐτὸν ἐπέχρηνον. Ἄλλ' οὐχὶ γυνὴ τοῦτον αὐτῷ τὸν τρόπον προσφέρειται, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς ἐπικωϊκῆς ἐν μέσῳ καύματι, καὶ ἐν ἡμέρᾳ μεση, καὶ λέγει καὶ ἀκούει· πάντα μετὰ μακροθυμίας πολλῆς, καὶ οὐδὲν ἐνοῦσι τὸ τοιοῦτον ὅσον εἰκὸς Ἰουδαίος εἶπειν, εἰτι Μανίνας καὶ ἐξήστησαν ὄλτος, προσέδοσέ με πηγῇ καὶ φρέατι, παρέχων μὲν οὐδὲν, φρούσιν δὲ τῆς βρῆματιν ἀλλὰ καρτερεῖ καὶ προσεδρεύει, ἕως ἂν εὐρῇ τὸ ζήτημονον.

ε'. Εἰ δὲ γυνὴ Σαμαρεῖτις τοσαύτην ποιεῖται σπουδὴν ὑπὲρ τοῦ μαθεῖν τὴν γρησίον, καὶ παραμένει τῷ Χριστῷ, καίτοι γὰρ ἀγνωστος αὐτῶν· τίως ἡμεῖς τευξέμεθα συγγνώμης, οἱ καὶ εἰδότες ἂ αὐτὸν, καὶ μήτε ἔντες παρὰ φρέαρ, μήτε ἐν ἐρημίᾳ, μήτε ἐν ἡμέρᾳ μεση, μήτε ἀπίνος καούσης; Ἄλλ' ὑπὸ τὴν ἔω καὶ ὑπὸ τοιοῦτον ὄψον οὐκ εἰσπλάουοντες καὶ εὐφύλαξαι, καὶ μὴ καρτερομένους ἀκούσαι τὴν λεγομένην, ἀλλ' ἀποκλινοῦντες; Ἄλλ' οὐκ ἐκεῖνη τοιαύτη, ἀλλ' οὕτως κατέχευται τοῖς λεγομένοις, ἐκὼς καὶ ἐτέρους καλέσται. Ἰουδαῖοι δὲ οὐ μόνον οὐκ ἐκάλυον, ἀλλὰ καὶ τοὺς βουλομένους προσελθεῖν ἑκάλυον καὶ ἐνεπίθον· δὲ καὶ ἔλεγεν· Μὴ τις ἐκ τῶν ἀρχόντων ἐπίστανται εἰς αὐτόν; Ἄλλ' ἔχλους οὗτος ὁ μὴ γενόμενος ἐτὸν νόμον, ἐπικατάρατος εἶσι. Μιμησώμεθα τοῦτον τὴν Σαμαρεῖτιν· διαλεχθῶμεν τῷ Χριστῷ. Καὶ γὰρ καὶ νῦν μέσος ἡμῶν ἔσχηκε, καὶ δὲ τῶν προφρητων καὶ διὰ τῶν μαθητῶν ἡμῖν φεγγαγομένων. Ἀκούσωμεν οὖν καὶ πισθώμεν. Μέχρι τίνος ζώμεν εἰκὴ καὶ μάτην; Τὸ γὰρ μὴ τὰ δοκούντα σὺ Θεῷ ποιεῖν, εἰκὴ ζῆν ἐστὶ· μάλλον δὲ οὐκ εἰκὴ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ κακῷ. Ὅταν γὰρ τὸν δοθέντα ἔτιν χρόνον ἀναλώσωμεν εἰς οὐδὲν δέον, ἀπελευσόμεθα εἰκὴν ὀνομασθῆναι τὴν ἐσχητὴν τῆς ἀκαίρου δαπάνης. Οὐ γὰρ δὴπου ὁ μὲν χρήματα ἐμπορεύσασθαι λαθῶν, εἶτα καταφρονῶν, λόγον ἀπατηθήσασθαι [185] παρὰ τοῦ πισθώσαντος· ὁ δὲ ζῶν τὸ ταῦτα δαπανῶν μάτην, οὐ δώσει εἰκὴν. Οὐ δὲ τοῦτο ἡμᾶς ὁ Θεὸς ἤγαγεν εἰς τὸν παρόντα βίον, καὶ ψυχὴν ἐνεπέσωσεν, ἵνα τῷ παρόντι χρῆσώμεθα μόνον; ἀλλ' ἵνα πάντα πρὸς τὴν μέλλουσαν πραγματεύσασθαι ζῶν. Τὰ γὰρ εἰλογα μόνον τῷ παρόντι χρῆσιμα βίω· ἡμεῖς δὲ διὰ τοῦτο ψυχὴν ἀθάνατον ἔχομεν, ἵνα πρὸς τὴν ἐκείνην τῆς ζωῆς παρασκευῆν πάντα πρέψωμεν. Ἰππυ μὲν γὰρ, καὶ βουν, καὶ βουν, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιοῦτων βοσκημάτων ἂν ἐρωτήσῃ τις; τὴν χρεῖαν, οὐδεμίαν ἄλλην ἐροῦμεν, ἀλλὰ τὴν τῷ παρόντι βίω διακονίαν. Περὶ δὲ ἡμῶν οὐκ ἔστι τοῦτο εἶπειν, ἀλλ' ἡ βελτίονα κατὰστασις, ἡ μετὰ τὴν ἐνεπιθῆν ἐστὶν ἀποδημίαν· καὶ διὰ πάντα ποιεῖν, ἵνα ἐκεῖ λάβωμεν, ἵνα μετὰ ἀγγέλιον χορεύσωμεν, ἵνα τῷ βασιλεῖ παραστήσωμεν διαπαντὸς ἐν τοῖς αἰσίοις τοῖς ἀπεράντοις. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἀθάνατος γέγονεν ἡ ψυχῆ, καὶ τὸ σῶμα δὲ ἐστὶ ἀθάνατον, ἵνα τῶν ἀτελευτητῶν ἀπολαύσωμεν ἀγαθῶν. Ἄν δὲ τῇ γῆ προσηλυμένους ἦς τὸν οὐρανῶν προκείμενους, ἐνόησεν ὁση γίνεται ὑβρι; εἰς τὸν δορούμενον. Ἐκεῖνος μὲν γὰρ τὰ ἀνω σοι προτείνει· σὺ δὲ οὐ πολὺν αὐτῶν ποιοῦμενος λόγον, τὴν γῆν ἀναλλάσσει. Διὰ ταῦτα καὶ γέγεναν ἡμεῖς, ἅτε καταφρονούμενος, ἵνα μάθῃς ἐνεπιθῆν, ὅσον σαυτὸν ἀποστερεῖς καλῶν. Ἄλλὰ

• Alii εὐνοήσασα. ὁ Sav. ἡπόσει. ὁ Morel. δὲ αὐτὸ οὐδὲ αὐτῶς, οὐδὲ ἤθει σαφῶς.

ἂ Quidam ἰδόντες. ὁ Quidam ἀποκλινοῦντες. ἂ Ἄλλ' ἔχλους. Paulo post quidam mss. ἐπίστανται αὐτῷ; οὐχὶ ἂ λὰς εἰ μὴ εἰδότες τῶν. ὁ Savil. καταφρονῶν, ἀπατηθήσασθαι. ἂ Morel. ἵνα κατὰ τὸ παρὸν χρῆσώμεν μόνον.

gatione capiatur. Jesus vero hac in re, hac in via nondum instabat: sed eos qui accederent non impediebat. Discipulis namque simpliciter dixit, ne in civitatem Samaritanorum intrarent, non tamen ut accedentes illos repellerent: res enim illius benignitate admodum indigna fuisset. Ideoque mulieri sic respondet: 10. *Si scires donum Dei, et quis est qui tibi dicit, Da mihi bibere: tu forsitan petisses ab eo, et dedisset tibi aquam vivam.* Prius indicat eam esse dignam quæ audiat, nec rejiciatur; ac deinde quis ipse sit revelat. Nam mox auditura quis esset, ipsi obtemperatura erat; quod de Judæis nemo dixerit. Nam cum didicissent, nihil ab ipso petierunt, nec quidpiam utile ediscere cupierunt; imo illum contumeliosis onerabant et pellebant. His auditis mulier, vide quam modeste respondeat: 11. *Domine, neque in quo haurias habes, et puteus altus est; unde ergo habes aquam vivam?* Jam illam a viliori opinione retraxit, ita ut non ultra crederet illum vulgarem quæncipiam esse hominem. Non modo enim illum Dominum vocat, sed honorifice loquitur. Nam quod honoris causa sic loqueretur, ex sequentibus liquet. Non enim irrisit, non traduxit illum, sed interim subdubitabat. Quod si non statim rem totam intellexit, ne mireris: neque enim Nicodemus intellexerat. Nam quid ille dicit? *Quomodo possunt hæc fieri?* et iterum, *Numquid potest in utero matris suæ iterato introire et nasci?* Hæc autem veracundius *Domine, neque in quo haurias habes, et puteus altus est; unde ergo habes aquam vivam?* Aliud Christus dicebat, aliud illa suspicabatur, nihil aliud quam verba audiens, neque adhuc sublime quidpiam intelligere valebat. Atqui petulantius respondere potuisset, Si haberes aquam vivam, non pereres a me, sed tibi prius præberes: jam vero te jactas. Verum nihil horum dixit; sed modeste loquitur et in principio et in sequentibus. Nam in principio ait: *Quomoda tu, Judæus cum sis, bibere a me potes?* Neque dixit, ac si alienigenam et inimicum alloqueretur: Absit ut tibi præbeam homini inimico et a gente nostra alieno. Deinde cum magna loquentem audiret, quæ solent inimicus maxime mordere, non irrisit, non cachinnis exceptit illum; sed quid dicit? 12. *Numquid tu major es patre nostro Jacob, qui dedit nobis puteum hunc, et ipse ex eo bibit, et filii ejus, et pecora?* Videtur quo pacto se in Judaicam nobilitatem ingerat? Hoc autem vult significare: Ille hæc usus est aqua, nihil ultra quod daret habuit. His porro declarat se ex prima responsione magnum et sublime quidpiam intellexisse. Nam cum ait, *Ipse bibit, et filii ejus, et pecora*, nihil aliud subindicat, quam se in mente habere aliam præstantiorem aquam, quam nec reperiret, nec clare nosset. Ut autem quid illa intelligat clarius exprimam: Non potes dicere, inquit, Jacobum hunc nobis dedisse fontem, sed alio usum fuisse: nam et ipse et filii ejus ex hac bibebant aqua, non hibitari si aliam meliorem habuissent. Ex hac igitur nec tu poteris dare; aliam vero meliorem ha-

bere non potes, nisi te Jacobo majorem profitearis. Unde igitur quam te daturum polliceris aquam habere possis? At Judæi non tam miti cum illo sermone utuntur, cum eadem de re loqueretur, ejusdem aquæ mentione facta: sed nihil hinc lucri consequuti sunt. Quando autem Abraham meminit, ipsum lapidibus impetere conati sunt. Verum non ita invidiosus cum illo agit; sed cum mansuetudine in tanto æstu, in meridie, omnia patienter admodum et dicit et audit, et nihil eorum cogitat quæ Judæi verisimiliter dixissent, ipsum nempe insanum et mente captum esse, qui se deluderet circa fontem et puteum, nec quidquam præstaret, sed jactabundus loqueretur. Illa vero perseveranter auscultat, dum quod quæriri inveniat.

5. Si vero mulier Samaritana tantum adhibet studium, ut quid utile ediscat, et Christo assidet, etiamsi illum non noscat; quam nos veniam consequemur, qui ipsum novimus, qui non secus puteum, non in deserto stamus, non in meridie, non adusti solaribus radiis; sed sub aurora, sub hoc tecto umbra frumur et suaviter agimus, neque patienter audimus quidpiam, sed desidia torpemus? Non sic illa; sed ita dicitis attendit, ut etiam alios advocet. Judæi vero non modo non advocabant, sed etiam eos qui accedere vellet impediebant; quomobrem dicebant: *Num aliquis ex principibus credit in eum? Sed turba hæc quæ non novit legem, maledicti sunt* (Joan. 7. 48. 49). Imitentur ergo Samaritanam: colloquamur cum Christo. Nam nunc etiam in medio nostrum stat, per prophetas, per discipulos nos alloquens. Audiamus ergo et obtemperemus. Usquequo frustra et inutiliter vivemus? Nam illa agere quæ Deo non placeat, illud est inutiliter vivere; imo non tantum inutiliter, sed in damnum. Cum enim nobis datum tempus inutiliter prorsus impendimus, hinc migrabimus extremas daturi penas inutiliter consumpti temporis. Cum is qui pecunias ad negotiandum recepit, et eas insumpsit et devoravit, rationem ei qui sibi credidit daturus sit: is certe qui hanc vitam inutiliter impendit, non erit a supplicio liber. Non ideo nos Deus in hanc vitam profluit, animamque dedit, ut præsentem tantum fruarer vita, sed ut pro futura vita negotiemur. Bruta præsentem tantum vitæ usui sum; nos autem ideo immortalem habemus animam, ut ad illam nobis parandam vitam nihil non agamus. Si quis sciscitetur quis usus sit eorum, asinorum, bovm, aliorumque hujusmodi pecorum, nullum alium dicemus quam ministerium in præsentem vitam præstitum. De nobis vero non item; sed melior status est post discessum ex hac vita: nihilque non agendum est, ut illi clariores simus et cum angelis choreas agamus, ut Regi adstemus perpetuo et in sæcula infinita. Ideo namque immortalis est anima, et corpus immortale erit, ut perpetuis fruamur bonis. Si vero calis tibi propositis, terræ inhæreas, cogita quantam daturi contumeliam inferas. Ille superius tibi offert: tu vero non magna illius habita ratione, terram anteponis. Ideo gebennam comminatur, utpote contemptus: ut hinc discas quantis te privas bonis.

Sed absit ut illud supplicium experiamur; verum potius Deo placentes, æterna consequamur bona, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, quicum

Patri gloria, unaque Spiritui sancto, in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XXXII.

13. Respondit Jesus et dixit ei : Omnis qui bibit ex hac aqua, sitiet iterum : 14. qui autem biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum : sed aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam.

1. Spiritus sanctus modo ignis modo aqua n Scriptura appellatur. Prudentia Christi Samaritanam docentis; Samaritanæ sinceritas; ipsa Nicodemo sapientior. — Spiritus gratiam Scriptura modo ignem, modo aquam appellat, non substantiæ, sed operationi indicandæ hæc; ita nomina esse demonstrans. Non enim ex diversis substantiis constat Spiritus, cum invisibilis et unius generis sit. Alterum certe Joannes significat, cum dicit : Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto et igne (Matth. 3. 11); alterum vero Christus, Flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ. Hoc autem dixit de Spiritu, quem accepturi erant (Joan. 7. 38. 39). Ita et mulierem alloquens, Spiritum vocat aquam : Qui biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum; sic Spiritum vocat ignem, ut vim fervoremque gratiæ, et peccatorum pernecium significet; aquam, ut purificationem refrigeriumque per illam excipientibus animis partum indicet. Et jure quidem. Nam tanquam hortum, fructiferis semperque virentibus arboribus comantem, sic studio-am animam exornat, neque mœroris, neque satanicarum insidiarum sensum capere sinit, quippe quæ ignita maligni tela facile extinguat. Tu vero mihi Christi sapientiam consideres velim, quam leniter mulierculam erigat. Neque enim a principio dixit illi, Si scires quis est qui dicit tibi, Da mihi bibere : sed postquam occasionem illi præbuerat, ut se Judæum vocaret et accusaret, criminationem depellens hoc dicit. Cum vero dixisset, Si scires quis est qui dicit tibi, Da mihi bibere, forsitan petisses ab eo, et magnis promissionibus eo induxisset illam ut patriarchæ mentionem faceret, sic mulieri oculos mentis aperuit. Deinde illa reponente, Numquid tu major es patre nostro Jacob? non dixit, Etiam, major sum : nam visus fuisset id se jactando dicere, cum nulla adhuc esset rei demonstratio : per ea autem quæ dicit, ad illud præparat. Non enim simpliciter dicit, Dabo tibi aquam; sed postquam de Jacob tacuit, quod suum erat extulit, a natura doni personarum differentiam per nimmerum discrimen declarans, necnon suam supra patriarcham excellentiam. Si miraris, inquit, quod ille hæc aquam dederit, si longe meliorem tibi dederit, quid dicet? Jam prius pene confessa es me Jacobo majorem esse, cum sci-scitando dixisti, Numquid tu major es patre nostro Jacob, qui meliorem promittas aquam? si illam acciperis aquam, tunc me plane majorem confiteberis. Viden' mulieris judicium sine ulla acceptione, quæ ex rebus ipsis et de patriarcha et de Christo fert sen-

tentiam? Verum non ita Judæi : cum viderent enim illum dæmonia ejicientem, dæmoniacum ipsum vocabant, nedum patriarcha majorem dicerent. Mulier vero non sic, sed iude fert sententiam, unde Christus volebat; ex ipsa nempe operum demonstratione. Nam et ipse quoque inde fert judicium, dicens : Si non facio opera Patris mei, nolite mihi credere : si autem facio, etsi mihi non creditis, operibus credite (Joan. 10. 37). Sic et mulier ad fidem adducitur. Quapropter cum audisset, Numquid major es patre nostro Jacob? omisso Jacobo, de aqua loquitur bis verbis, Omnis qui biberit ex hac aqua, sitiet iterum, et comparisonem, missa accusatione, ex præcellentia facit. Non dicit enim, Hæc aqua nihil est, omniaque despicenda; sed illud profert, quod ipsa natura testatur : Omnis qui bibit ex hac aqua, sitiet iterum; qui autem biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum. Jam audierat aquam vocat mulier, sed non intellexerat. Quia enim aqua viva dicitur, quæ perennis est et semper scaturit, non præcisæ scaturigine, de hac intelligendum mulier putabat. Ideo clarior id illi deinceps aperit, et ex comparatione ejus excellentiam demonstrans ita pergit : Qui biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum; sic, ut dixi, excellentiam ostendens, necnon ex sequentibus : horum quippe nihil habet vulgaris aqua. Quid vero sequitur? Fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. Sicut enim qui fontem intus habet, nunquam sitiet : sic nec ille qui hæc aquam habuerit. Statimque mulier credidit, multo sapientior Nicodemo; nec modo sapientior, sed et fortior. Ille namque multis auditis hujusmodi, nec alium quempiam advocavit, neque ipse fiduciam habuit : hæc vero apostolico fugitur officio, omnibus annuntians, omnes ad Jesum advocans, totamque civitatem ad illum pertrahens. Ille audito Christo, dixit, Quomodo possunt hæc fieri (Joan. 5. 9)? ac cum Christus clarum exemplum venti attulisset, neque ita sermonem admisit. Secus autem mulier : sed primo dubitabat, deinde vero non tanta adhibita cautela, sed quasi latam sententiam dicta excipiens, ad rem accipiendam statim fertur. Quia enim Jesus dixerat, Fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam; statim ait mulier, 15. Da mihi hæc aquam, ut non sitiam, neque veniam huc haurire.

2. Viden' quomodo paulatim ad dogmatum culmen deducatur? Primo putavit illum transgressorem quempiam Judæum esse; deinde quia hæc ille criminationem depulit (non decebat enim eum qui illam edocturus erat, suspectum esse), cum audisset aquam vivam, putavit de sensibili aqua hoc dici. Demum cum audisset ea quæ dicebantur, esse spiritualia, credidit quidem posse illam aquam pellere sitium, nec tamen quid illa esset sciebat, sed adhuc dubitabat : putabat

μή γένοιτο παίρναι λαβὴν τῆς κολάσεως ἐκείνης, ἀλλ' εὐσεβεύσαντας ἡμᾶς τῷ Χριστῷ, τῶν αἰωνίων ἀπειρηχέν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλοânθρωπίᾳ τοῦ Κυ-

ρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, δμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΔΒ'.

Ἀπεκρίθη Ἰησοῦς καὶ εἶπεν αὐτῇ· Πᾶς ὁ πίνων ἐκ τοῦ ὕδατος τούτου, διψήσει πάλιν ὅς δ' ἂν πίη ἐκ τοῦ ὕδατος οὗ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, οὐ μὴ διψήσει εἰς τὸν αἰῶνα· ἀλλὰ τὸ ὕδωρ, ὁ δῶσω αὐτῷ, γενήσεται ἐν αὐτῷ πηγὴ ὕδατος, ἀλλομένη * εἰς ζωὴν αἰώνιον.

α'. Τοῦ Πνεύματος τὴν χάριν ἡ Γραφὴ ποτὶ μὲν πῦρ, ποτὶ δὲ ὕδωρ καλεῖ, δεικνύσα διὸ οὐκ οὐσίας ἐστὶ ταῦτα παραστατικὰ τὰ ὀνόματα, ἀλλ' ἐνεργείας. Οὐδὲ γὰρ ἐκ διαφόρων συντέθηκεν οὐσίῳ τὸ Πνεῦμα, ἀβράτων ἐκ τῶ μονοειδῆς ἔν. Τὸ μὲν οὖν ὁ Ἰωάννης διλ. I. οὕτω λέγων· Αὐτὸς ἡμᾶς βαπτίσει ἐν Πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρί· τὸ δὲ ὁ Χριστὸς β, Ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ βρῆσουσιν ὕδατος ζωῆτος. Τοῦτο δὲ εἶπε περὶ τοῦ Πνεύματος, φησὶν, οὗ ἔμελλον λαμβάνειν. Οὕτω καὶ τῇ γυναικὶ διαλεγόμενος, ὕδωρ καλεῖ τὸ Πνεῦμα· Ὅς γὰρ ἂν εἴ πῃ ἀπὸ τοῦ ὕδατος, οὗ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, οὐ [184] μὴ διψήσει εἰς τὸν αἰῶνα. Οὕτω δὲ τὸ Πνεῦμα καλεῖ, διὰ μὲν τῆς τοῦ πυρὸς προσηγορίας, τὸ διεγχευόμενον καὶ θερμὸν τῆς χάριτος, καὶ διαπαντικῶν ἀμαρτημάτων αἰνετιμύνας· διὰ δὲ τῆς τοῦ ὕδατος, τὸν τε καθαρισμὸν τὸν ἐξ αὐτοῦ, καὶ τὴν πολλὴν παραφύγην ταῖς ὑποδουλομέναις αὐτῷ διανοαῖς ἐμψῆσαι ὁ. Εἰκότως· Ὅπερ γὰρ τινὰ παράδεισον παντοίως ἀνδρῶν κομῶντα καρποφόρους τε καὶ ἀειθαλεῖς, οὕτω τὴν πρόθυμον κατασκευαίαν ψυχῆν, οὕτε ἀθυμίας, οὕτε οσαυτικῆς συγχροῦσας ἐπιβουλής ἀσθεῖσαι, ἀτε βλάβως οθενῶσα τοῦ Πονηροῦ πάντα τὰ πεπυρωμένα βελίη. Ὡς δὲ μὴ οὐκίπε τοῦ Χριστοῦ τὴν σφίαν, πᾶς ἡρέμα ἀνάγει * τὸ γυναικίον. Οὐ γὰρ ἐκ πρώτης εἶπεν· Εἰ ἤθεις τίς ἦν ὁ λέγων σοι, Ἄδός μοι πιστεῖν· ἀλλ' ὅτε αὐτῇ ἀφορμῇ παρέχεν Ἰουδαῖον αὐτὸν καλέσαι, καὶ ὅπῃ ἐγκλήμα ἤγαγεν, ἀποκρυόμενος τὴν κατηγορίαν, τότε τοῦτο λέγει. Εἰπὼν δὲ, Εἰ ἤθεις τίς ἦν ὁ λέγων σοι, Ἄδός μοι πιστεῖν, σὺ ἂν ἤτησας αὐτόν· καὶ ἀναγκάσει τῷ μεγάλῳ ἐπαγγελμασθαί μνησθῆναι τοῦ πατριάρχου, οὕτω δίδωσι διαβλέψαι τῇ γυναικί. Εἶτα ἀντεπαγγαγούσης ἐκείνης, Μὴ σὺ μείζων εἶ τοῦ πατρὸς ἡμῶν Ἰακώβ; οὐκ εἶπεν, Ναί, μείζων εἶμι· Ἐδοξε γὰρ ἂν κομπάζειν μόνον, τῆς ἀποδείξεως μηδέπω φανημένης· δι' ὧν δὲ λέγει, τοῦτο κατασκευάζει. Καὶ γὰρ οὐκ ἄπλως εἶπεν, δώσω σοι ὕδωρ· ἀλλὰ πρότερον ἀνελών τὸ τοῦ Ἰακώβ, τότε ἐπαρεῖ τὸ ἐαυτοῦ, ἀπὸ τῆς τῶν ἐνδομῶν φύσεως, τὸ μέσον τῶν προσώπων, ὅσον καὶ τὸ διάφορον τῶν διδόντων ἰ, παραστήσει βουλόμενος, καὶ τὴν ὑπεροχὴν τὴν πρὸς τὸν πατριάρχην. Εἰ γὰρ θαυμάζεις, φησὶ, τὸν Ἰακώβ, ὅτι τοῦτο ἔθηκε τὸ ὕδωρ, ἂν ποῦν τούτου βέλτιον δῶ σοι, τί εἶρε; Προλαβοῦσα μείζων ὀμολογήσας· εἶναι με τοῦ Ἰακώβ, τῷ ἀνθρωπινογενεῖν καὶ εἶπαίην, Μὴ μείζων εἶ σὺ τοῦ Ἰακώβ, ὅτι ἁπαγγέλιον βέλτιον ὕδωρ δίδονται· ἂν λάβῃς ἐμῆναι τὸ ὕδωρ, πάντως ὀμολογήσεις μείζων εἶναι με. Ὅρξες κρίσιν ἀδικαστῶν τῆς γυναικίως, ἀπὸ τῶν πραγμάτων ἡ ψηφισιζομένης καὶ τῷ πατριάρχῃ καὶ τῷ

Χριστῷ· Ἄλλ' οὐκ Ἰουδαῖοι οὕτως· ἀλλὰ καὶ δαιμόνας ὄντας ἐκβάλλοντα αὐτὸν, οὐ μόνον τοῦ πατριάρχου οὐκ ἔλεγον μείζων, ἀλλὰ καὶ δαιμονιώνα ἐκάλουν. Ἡ δὲ γυνὴ οὐκ οὕτως, ἀλλ' ἐντεῦθεν φέρει τὴν ψῆφον, ὅθεν ὁ Χριστὸς βούλειτα, ἀπὸ τῆς τῶν ἔργων ἀποδείξεως. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς ἐντεῦθεν δικάζεται, οὕτω λέγων· Εἰ μὴ ποῖω τὰ ἔργα τοῦ Πατρὸς μου, μὴ πιστεύσατέ μοι· εἰ δὲ ποῖω, κἄν ἐμοὶ μὴ πιστεύητε, τοῖς ἔργοις πιστεύσατε. Οὕτω καὶ ἡ γυνὴ τῇ πίστι προτάγεται. Διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς ἀκούσας, Μὴ μείζων εἶ τοῦ πατρὸς ἡμῶν Ἰακώβ; τὸν Ἰακώβ ἀπελε, περὶ τοῦ ὕδατος διαλέγου· λέγων· Πᾶς ὁ πίνων ἐκ τοῦ ὕδατος τούτου, διψήσει πάλιν· καὶ τὴν σύγκρισιν οὐκ ἀπὸ κατηγορίας, ἀλλ' ἐξ ὑπεροχῆς ποιεῖται. Οὐ γὰρ λέγει, ὅτι τὸ ὕδωρ τοῦτο οὐδὲν ἔστιν, οὐδ' ὅτι εὐτελεῖ καὶ εὐκαταφρόνητον· ἀλλ' ὅπερ καὶ ἡ φύσις μαρτυρεῖ, τοῦτο τίθει· Πᾶς ὁ πίνων ἐκ τοῦ ὕδατος τούτου, διψήσει πάλιν· ὅς δ' ἂν πίη ἐκ τοῦ ὕδατος, οὗ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, οὐ μὴ διψήσει εἰς [185] τὸν αἰῶνα. Ἦκουσεν ὕδωρ ζῶν ἡ γυνὴ πρὸς τοῦτο· ἀλλ' οὐκ ἐνόησεν. Ἐπειδὴ γὰρ καὶ ὕδωρ ζῶν τὸ ἀέννησον καὶ διαπαντὸς ἡ ἀναδιούζον λέγεται, τῶν κρουθῶν οὐκ διασκοπομένω, τοῦτο ἐνόησεν ἡ γυνὴ λέγεσθαι. Διὰ δὲ τοῦτο σαφέστερον αὐτῇ λοιπὸν ὁ ἔλεγε καθίστας, καὶ ἀπὸ συγκρίσεως τὴν ὑπεροχὴν ποιοῦμενος, ἐπήγαγε λέγων· Ὅς δ' ἂν πίη ἐκ τοῦ ὕδατος, οὗ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, οὐ μὴ διψήσει εἰς τὸν αἰῶνα· διὰ τούτου, ὡσπερ ἔφη, δεικνύς τὴν ὑπεροχὴν, καὶ διὰ τῶν ἐγγῆς εἰρημένω· τούτων γὰρ ὅθεν ἔχει τὸ ἀσθητὸν ὕδωρ. Τίνα δὲ ἐστὶ τὰ ἐγγῆ; Γενήσεται ἐν αὐτῷ πηγὴ ὕδατος ἀλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον. Ὅπερ γὰρ ὁ πηγὴν ἐνδὸν ἔχων ἀποκαμένην, οὐκ ἂν ἀλοιὴ δόξῃ ποτὶ· οὕτως οὐδὲ ὁ τὸ ὕδωρ τοῦτο ἔχων. Καὶ ἵπιστεύσεν εὐθέως ἡ γυνὴ, πολλὸ τοῦ Νικοδήμου συνευτέρω φανεῖσα· οὐ συνευτέρω δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀνδρειότερα. Ἐκεῖνος μὲν γὰρ μυρίων τοούτων ἀκούων, οὕτε ἄλλον τινα ἐπὶ τοῦτο ἐκάλουσεν, οὕτε αὐτὸς ἐπαρῆρησάσαστο· αὐτῇ δὲ ἀποστολικὰ ἐπιεικνυται πράγματα, πάντας εὐαγγελιζομένην καὶ καλοῦσα πρὸς τὸν Ἰησοῦν, καὶ πῶν ὁ ὀλιγοπρον ἔκωσας ἔξω πρὸς αὐτόν. Κάκεινος μὲν ἀκούσας, ἔλεγε· Πῶς δύναται ταῦτα γενέσθαι; καὶ τοῦ Χριστοῦ θάνατος παράδειγμα σαφῆς τὸ τοῦ ἀνίμου, οὕτε οὕτω τὸν λόγον κατεδέξατο· ἡ γυνὴ δὲ οὐκ οὕτως, ἀλλὰ τὸ μὲν πρῶτον ἠτόρει, ὕστερον δὲ οὐ μετὰ κατασκευῆς δεξαμένη τὸν λόγον, ἀλλ' ἐν ἀποφάσεως τάξει, ἐπὶ τὴν ληψὶν εὐθέως ἐπαίγεται. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν ὁ Χριστὸς· Γενήσεται ἐν αὐτῷ πηγὴ ὕδατος ἀλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον· εὐθέως φησὶν ἡ γυνὴ· Ἄδός μοι τοῦτο τὸ ὕδωρ, ἢνα μὴ διψῶ, μηδὲ βρῆματι ἀντάδῃ ἀντ.εἶν.

β'. Ὅρξες πῶς κατὰ μικρὸν πρὸς τὸ τῶν ἰ δογματικῶν ὄψος ἀνάγεται; Πρῶτον ἐνόησεν αὐτὸν παράνομον εἶναι τινὰ Ἰουδαῖον· εἶτα ἐπειδὴ τούτων ἀπερησάσαστο τὴν κατηγορίαν (ἔπει γὰρ μὴ εἶναι τὸ πρόσωπον ὑποπτον τὸ μέλλον τοιαῦτα αὐτῇ καταχρῆν), ἀκούσασα ὕδωρ ζῶν, ἐνόησεν περὶ ἀσθητοῦ τοῦτο λέγεσθαι. Ὑστερον δὲ μαθοῦσα ὅτι πνευματικὰ ἦν τὰ λεγόμενα, ἵπιστεύσεν μὲν ὅτι· δύναται τὸ ὕδωρ ἀναίρεσιν τοῦ θόλως τὴν χρεῖαν, οὕτω δὲ τί ποτε τοῦτο

* Savil. et codd. 705, 706 ὀμολογῶν. ἡ All καὶ ὁ μὲν Ἰωάννης οὕτω λέγει ὅτι· οὐ ὁ Χριστὸς. ἡ Morel. ἐπιλεγόμενος, τὸ αὐτὸ λέγει τὸν Ὅς δ' ἂν. Paulo post idem αἰῶνα. καὶ τί δέχεται οὕτω τὸ Πνεῦμα εἶνα· ὡς τὸ ἐλεγε, αἰνεῖσθαι. ἡ Ἐμφανῶν Savil. et codd. 703, 706. ἡ Savil. ἐνίαν. Supra idem et codd. ritt. ἀσθεῖσαι, ἀλλὰ σθένους. ἡ Quiliani τὸν ἐδομῶν. ἡ Savil. ἀπὸ τῶν γενομένων.

ἡ All καὶ ἀέννητον τὸ διαπαντὸς. ἡ Savil. κατὰ μικρὸν εἰς τὸ τῶν.

ἔστιν ἴδιαι, ἀλλ' ἔτι διττότεροι, ἀνωτέρω μὲν τῶν αἰσθητῶν εἶναι νομίζουσα, τὸ δὲ σαφές οὐκ ἐπισταμένη. Ἐνταῦθα δὲ ἀκρ.βέτερον μὲν ἐπιβλέψασα, οὐ μὴν τὸ πᾶν κατιδούσα (ἴδεις γὰρ μοι, φησί, τοῦτο τὸ ὕδωρ, ἢ αὐτὸ θεῖόν, μηδὲ ἐργασίαι ἐνόησε ἀνταλεῖν), τῶς προσηύχων αὐτὸν τοῦ Ἰακώβ. Οὐ δόξαμι γὰρ ταύτης τῆς πηγῆς, ἔδην λάθω παρὰ σοῦ τὸ ὕδωρ ἐκεῖνο. Ὁρᾷς πῶς αὐτὸν προτίθει τοῦ πατρίδου; Τοῦτο φησὶς ἐνώμιονος. Ἐδείξεν ἤλκην εἶχε περὶ τοῦ Ἰακώβ δόξαν: εἶδε τὸν βελτίονα, καὶ οὐ κατεσχέθη τῇ προλήψει. Οὕτε οὐν εὐλοκῶ: ἡ γυνὴ (οὐ γὰρ ἀπλῶς κατεδέξατο [186] τὰ λεγόμενα: πῶς γὰρ ἡ μετὰ τοσαύτης ἀκριβείας ἐκζητήσασα *;), οὕτε ἀπειθεῖς καὶ φιλόνοκος. Καὶ τοῦτο εἰδείξεν ἀπὸ τῆς αἰτίας αὐτῆς. Καίτοι κ.λ. Ἰουδαίος ἐπέειπε: *Ὁς ἂν εἰσῆλθῃ ἐκ τῆς σαρκοῦ μου, οὐ μὴ πεῖνάσει: καὶ ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, οὐ μὴ διψήσῃσι κώποσε. Ἄλλ' οὐ μόνον οὐκ ἐπίστευσαν, ἀλλὰ καὶ ἐσκυβάθησαν. Ἡ γυνὴ δὲ οὐδὲν τοιοῦτον ἔπαθεν, ἀλλὰ καὶ παραμένει καὶ αἰτεῖ. Ἰουδαίος μὲν οὐν ἔλεγεν, Ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, οὐ μὴ ἐρῶσῃσι: τῇ δὲ γυναικὶ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ παχύτερον. Ὁ πῖνον ἐκ τοῦ ὕδατος τούτου, οὐ μὴ διψήσῃσι. Ἐπαγγελία γὰρ ἦν πνευματικῶν, καὶ οὐχ ἐρωμένων πραγμάτων^β. Διὰ τοῦτο ἐπάρας αὐτῆς τὸν νοῦν ταῖς ὑποσχέσεσιν, ἐπὶ ταῖς αἰσθητοῖς ἐνδιατρίβει ῥήμασι, διὰ τὸ μηδέπω δυνασθαι χωριστῶς τὸν πνευματικῶν τὴν ἀκριβείαν. Εἰ γὰρ εἶπεν, οἱ ἔκτισταις εἰς ἐμέ, οὐ μὴ διψήσῃσι, οὐκ ἂν ἐνόησε τὸ εἰρημονεῖν, οὐκ εἰλούτα τίς ποτε ἔστιν ὁ διαλεξιμῶς, οὐδὲ περὶ ποίου διψῶντος ἔλεγεν. Τίνος οὐν ἕνεκεν οὐχὶ καὶ ἐπὶ Ἰουδαίων τοῦτο ἐποίησεν; Ὅτι ἐκείνους μὲν πᾶσι σημεία ἐωρακότες ἦσαν: αὐτῇ δὲ σημεία μὴ εἶδεν οὐδὲν, τῶν δὲ ῥημάτων ἤκουσε πρῶτον. Διὰ τοῦτο λοιπὸν διὰ προσηύχου ἀποκαλύπτει τὴν δύναμιν τῆν ἐκταῦτο, καὶ οὐκ εὐθέως ἐπαλάττει τὸν ἔλεγον: ἀλλὰ τὴν φωνὴν; Ἰαχαρι, ὠνήρησόν σου τὸν ἄνδρα, καὶ εἰλὸθ ὦδε. Ἡ δὲ φωνὴν. Οὐκ ἔχω ἄνδρα. Λέγει αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς: Καλῶς εἶπες, ὅτι Ἄνδρα οὐκ ἔχω: πάντες γὰρ ἄνδρας ἔχετε, καὶ νῦν ἐν ἔχεις, οὐκ εἶπαι σου ἄνδρ. Τοῦτο ἀληθὲς εἰρηκαί. Λέγει αὐτῇ ἡ γυνὴ, Κύριε, θεωρῶ δὲ προσηύχης εἰ σοῦ. Βαβαί, πῶση τῆς γυναικῆς ἡ φιλοσοφία! πῶς πρῶτος τὸν ἔλεγον δέχεται! Πῶς γὰρ οὐκ ἔμελλε, φησὶ; Διαιτὶ, ἐπέ μοι: οὐχὶ καὶ Ἰουδαίους ἠλεγεί πολλοί, καὶ τούτου μερίζον; Οὐ γὰρ ἔστιν ἴσον τὰ ἐν διανοῇ ἀπόρρητα εἰς μέσον ἀγαγεῖν, καὶ πρῆγμα γινόμενον λάθρα κατὰθρον ποιεῖν. Τὸ μὲν γὰρ θεοῦ μόνον ἐστὶ, καὶ οὐδεὶς ἕτερος οἶδεν, εἰ μὴ ὁ ἐν διανοῇ ἔχων: τὰ δὲ, οἱ κοινωνοῦντες ἐπίσταται ἅπαντες. Ἄλλ' ὅμως ἐλεγχθέντες οὐ φέρουσι πρᾶως: ἀλλ' ἐπιτόνουν, Ἵ με ζητεῖτε ἀποκτείναι; οὐ μόνον οὐ θαυμάζουσιν ὡς ἡ γυνὴ, ἀλλὰ καὶ λαοβοροῦσι^δ καὶ ὑβρίζουσιν. Καίτοι γε ἐκείνους μὲν καὶ ἀπὸ ἄλλων σημείων εἶχον τὴν ἀπόδειξιν, αὐτῇ δὲ τοῦτο μόνον ἦν ἀκηκοῦτα: ἀλλ' ὅμως οὐ μόνον οὐκ ἐθαύμασαν, ἀλλὰ καὶ ὑβρίσαν λέγοντες, Δαιμόνιον ἔχεις, τίς σε ζητεῖ ἀποκτείναι; Αὐτῇ δὲ οὐ μόνον οὐχ ὑβρίζει, ἀλλὰ καὶ θαυμάζει καὶ ἐκπλήσσεται, καὶ προφήτην εἶναι ὑπονοεῖ: καίτοι μεζίζων ἔσται ὁ ἔλεγχος οὗτος τῆς γυναικῆς ἤφατο, ἡ ἐκείνων ἐκείνων. Τοῦτο μὲν γὰρ ταύτης μόνος ἀμάρτημα ἦν, ἐκεῖνο δὲ κοινόν. Οὐχ οὕτω δὲ ἐπὶ τοῖς κοινῶς, ὡς ἐπὶ τοῖς ἰδίως δοκῶμεθα. Κάκεινος μὲν μέγα ζῶντο τὶ κατορθῶν, ἂν τὸν Χριστὸν ἀνέλωσι: τὸ δὲ τῆς γυναικῆς ὡμολόγητο παρὰ πάντας ποιεῖν εἶναι: ἀλλ' ὅμως οὐκ ἐδουχέρανεν ἡ γυνὴ, ἀλλ' ἐξεπλάγη καὶ ἐθαύμα-

ζεν. Καὶ ἐπὶ τοῦ Ναθαναὴλ δὲ τὸ αὐτὸ τοῦτο ἐποίησεν ὁ Χριστός. Οὐ γὰρ προηγουμένως τ' ἦν προσηύχων [187] εἰσάγων, οὐδὲ εἶπεν, Εἰδὼς σε ὡπὸ τῆρ σκυλῆν: ἀλλ' ὅτε ἐκεῖνος εἶπε, Πῶθεν με γινώσκεις, τότε τοῦτο ἐπήγαγεν. Ἐβούλετο γὰρ τὸν προβήσων καὶ τὸν θαυμάτων τὰς ἀρχὰς παρ' αὐτῶν λαμβάνειν τῶν προσόντων αὐτῷ, ὥστε καὶ οικειοῦσθαι τοῖς γινόμενοις μάλλον αὐτοῖς, καὶ τὴν τοῦ κεννοδοξείν διαμερῆν ὑπόνοιαν. Τοῦτο δὲ καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ. Τὸ μὲν γὰρ προηγουμένως ἐλέγξει. οἱ Ἄνδρα οὐκ ἔχεις, εἰδὼς φορτικὸν εἶναι καὶ περιτόν: τὸ δὲ παρ' αὐτῆς λαθόντα τὴν αἰτίαν, πάντα ταῦτα θεωροῦν, καὶ σφῆδρα ἀκούουσιν ἦν, καὶ τὴν ἀκούουσιν πραστέρην ἐργάζεσθαι. Καὶ ποία ἀκολούθια, φησὶ, τὸ εἶπεν, Ἰαχαρι, ὠνήρησον τὸν ἄνδρα σου; Περὶ θεωρεῖς ἦν ὁ λόγος καὶ χάριτος: ὑπερβαίνουσης τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν. Ἐπέκτειν ἡ γυνὴ ζητούσα λαβεῖν, καὶ λέγει: ὦνήρησον σου τὸν ἄνδρα: ὡσαύτ' ἐνδεικνύμενος ὅτι κάκεινος δεῖ κοινωνήσῃσι τούτων. Ἡ δὲ σπείδουσα λαβεῖν^ε, καὶ κρύπτουσα τὸ αἰσχροῦ τοῦ πράγματος, καὶ οἰομένη τὸν ἀνδραπὸν διαλέγεσθαι, φησὶ, Οὐκ ἔχω ἄνδρα. Ταῦτα ἀκούσας ὁ Χριστὸς, εὐκαίρως λοιπὸν ἐπάγει τὸν ἔλεγον, ἀμφοτέρω μετὰ ἀκριβείας λέγων. Τούτ' ἐ γὰρ προτέρως ἠβήρησεν ἅπαντας, καὶ τὸν νῦν κρυπτόμενον ἠλεγεί. Τὸ οὐν ἡ γυνὴ; Οὐκ ἐδουχέρανεν, οὐδὲ ἀπέσει ἔλεγεν, οὐδὲ ὕβρι: τὸ πρῆγμα ἐνόμισεν εἶναι: ἀλλὰ θαυμάζει μάλλον αὐτὸν καὶ προσκατερεῖ πλέον. Θεωρῶ γὰρ, φησὶ, ὅτι προσηύχης εἰ σοῦ. Καὶ σκόπει αὐτῆς τὴν σύνεσιν: Οὐδὲ ἐνταῦθα εὐθέως ἐπέβραμεν, ἀλλ' ἔτι περισκοπεῖται καὶ θαυμάζει. Τὸ γὰρ, θεωρῶ, τοῦτο ἐστὶ, Φαίην με προφήτης εἶναι. Εἶτα ἐπειθὶ τοῦτο ὑπόπτεισεν, οὐδὲν βιωτικὸν αὐτὸν ἐρωτᾷ, οὐ περὶ σώματος ὑγιείας, οὐ περὶ χηρμάτων, οὐ περὶ πλούτου, ἀλλὰ περὶ δογματικῶν εὐθείας. Τί γὰρ φησὶν; Οἱ πατέρες ἡμῶν ἐν τῷ ἔρει τούτῳ προσεκλήθησαν: τοὺς περὶ τὸν Ἄβραμ λέγουσα: καὶ γὰρ ἐκεῖ φασὶ τὸν υἱὸν ἀνηγάθαι: Καὶ πῶς ἔγχεσθε λέγετε, ὅτι ἐν Ἰεροσολύμοις ἐστὶν ὁ τόπος, ὅπου χρῆ προσκυνεῖν;

γ'. Εἶδες πῶς ὑβρίζεται τῆ διανοῇ γέγονεν; Ἡ γὰρ ὑπὲρ τοῦ ὁ μὴ οὐκ ἔλαβεν διὰ τὸ διψῆν μεριμνῶσα, καὶ ὑπὲρ δογμάτων ἐρωτᾷ λοιπόν. Τὸ οὐν ὁ Χριστός; Οὐκ ἔλασε τὸ ζήτημα^β (ὡς γὰρ τοῦτο ἦν αὐτῷ περισπούδαστον, καὶ τὸ μὲν γὰρ λέγόμενα ἀπλῶς ἀποκρίσασθαι: παρέλκον γὰρ ἦν), ἀλλὰ ἄγει τὴν γυναῖκα πάλιν ἐπὶ τὸ μεῖζον ὕφος: καὶ οὐ πρότερον αὐτῇ περὶ τούτων διαλέγεται, ἐως ὡμολόγησεν ὅτι προφήτης ἐστίν, ὥστε καὶ μετὰ πολλῆς τῆς πληροφορίας ἀκούσαι λοιπὸν τῶν λεγομένων. Ἡ γὰρ τοῦτο πισθεῖλαι, οὐκ εἰτι λοιπὸν περὶ τῶν βηθηθῶμενων ἀμφοτέρωθεν εἶχεν. Αἰσυχνοῦμεν τοῖνον καὶ ἐρυθράσωμεν λοιπόν. Γυνὴ πάντες ἄνδρας ἐσχηκαί, καὶ Σαμαρείτις οὖσα, τοσαύτην περὶ δογμάτων ποιεῖται σπουδῆν, καὶ οὐχ ὁ καρῆς τῆς ἡμέρας, οὐ τὸ ἐφ' ἑτερόν τι παραγενέσθαι, οὐκ ἄλλο οὐδὲν αὐτὴν ἀπήγαγε τῆς περὶ τὰ ταῦτα ζητήσεως: ἡμεῖς δὲ οὐ μόνον περὶ δογμάτων οὐ ζητούμεν, ἀλλὰ καὶ περὶ πάντων ἀπλῶς, καὶ ὡς ἐτυχε διακείμεθα. [188] Διὰ τοῦτο τὰ πάντα ἡμελίταται. Τίς γὰρ ὡμῶν, ἐπέ μοι, ἐν οἰκίᾳ γενόμενος, πικτόν: εἴλαβε χριστιανικὸν μετὰ χεῖρας, καὶ τὰ ἔγκλιμα ἐπέλαθε, καὶ κηρύσσει τὴν Γραφήν; Οὐδεὶς ἂν ἔχει ταῦτα εἰπεῖν: ἀλλὰ πεττούς μὲν καὶ κούδος: παρὰ τοῦτο πλείον-

* Ἀἱ ἰσοφῆμῆς ἐκζητήσασα. β Ἀλλ' οὐχ ἰσοφῆμῆμων πρ. ὁ Σαβίλ. οἶδεν, ἡ ὁ ἐν διανοῇ. δ Ἀλλ' ἰσοφῆμῆμῆται.

^ε Morel. τὸν ἄνδρα ὡσαύτ' ἐνδεικν. Ἀλλ' αὐτὸ λαβεν. ἴ Morel. λαβεν. ἵ Savil. κερὶ τοῦ. ἶ Ἀἱ τὸ ὄνομα μόνον. ἷ Πικτία apud veteres libros esse compactos prohibentis apud Athanasium p. 124, et in Palseog. Græca p. 25, ubi rem exemplis confirmamus, ac præsertim in Coll. nov. Patr. t. II, Annu. XV in V. et script. Ath.

erte hęc sublimiora esse, quam ut sensu percipi possent; sed non prorsus id quid esset noverat. Nunc certe melius videbat, neque tamen totum percipiebat: nam ait, *Da mihi hanc aquam, ut non sitiam, neque veniam huc haurire*. Jam illum Jacobo præferebat. Non hoc fonte opus habeo, si a te aquam illam accipiam. Viden? quomodo illum patriarchę anteponat? Hoc probi animi indicium est. Ostendit quam de Jacobo opinionem haberet: vidit Jacobo meliorem, neque prima illa opinione retenta fuit. Non ergo facile mulier credidit, neque temere dicta recepit, quę tanta accurate quęsivit; neque etiam immorigera vel contentiosa fuit. Idque ex petitione sua demonstravit. Atqui Judęus dixit Christus: *Qui comederit de carne mea, non esuriet; et qui credit in me, non sitiet unquam* (Joan. 6. 35); sed non modo non crediderunt, sed etiam scandalizati sunt. Hęc mulier contra expectat et petit. Judęus ille dicebat, *Qui credit in me non sitiet*; mulieri vero non ita, sed rudiore modo, *Qui biberit ex hoc aqua, non sitiet*. Promissio namque erat spiritualium rerum, non visibilium¹. Ideo mulieris animum pollicitationibus erigens, adhuc sensibilibus immoratur, quod illa nondum posset spiritualia accurate comprehendere. Nam si dixisset, Si crederis in me, non sities; illa non intellexisset, cum non nosset quis es-et ille se alloquens, nec de qua siti ageretur. Cur autem non ita Judęus loquutus est? Quia illi multa signa viderant, illa vero nullum; sed verba primum audierat. Ideo per prophetiam deinceps vim suam ostendit, nec statim arguit illam; sed quid dicit? 16. *Vade, voca virum tuum, et veni huc*. 17. *Illam vero dicit, Virum non habeo. Dicit ei Jesus, Bene dixisti, Virum non habeo*: 18. *quinque enim viros habuisti, et nunc quem habes, non est tuus vir. Hoc vere dixisti*. 19. *Dicit ei mulier, Domine, video quia propheta es tu*.

Samaritana philosophia male fidei Judęorum opponitur — Pater, quanta mulieris philosophia! quam mansuete reprehensionem admittit! Cur, inquit, non admisisset? nonne sæpe Judęos acris redarguit? Non enim parvis virtutis est mentis secreta in medium adducere, et rem clam peractam revelare. Illud enim Dei tantum est, cum nemo novit, nisi is quid in mente habet; alterum vero saltem familiaribus notum est. Attamen Judęi se reprehensos esse indignę ferunt. Sed ille dicente, *Quid me quæritis interficere* (Joan. 7. 20)? non modo non admirantur, ut mulier illa, sed etiam conviciis et contumeliis afficiunt, etiamsi aliorum signorum argumenta haberent: hęc autem hoc unum tantum audierat. Attamen illi non modo non mirati sunt, sed etiam probro affecerunt dicentes, *Dæmonium habes, quia te quærīs interficere*? Hęc vero non modo non convicitur, sed miratur et obstupescit, prophetamque opinatur esse; etsi acris hanc reprehendat, quam illos. Hoc enim peccatum unius ipsius erat; illud vero omnibus commune. Non autem ita morderi solemus de communibus delictis, ut de propriis. Et

illi quidem magnum quidpiam se proficere putabant, si Christum interficerent: mulieris vero facinus magnum esse apud omnes in confesso erat. Attamen non ægre tulit mulier, sed obstupuit mirataque est. Eodem quoque modo cum Nathanael Christus se gessit. Non primum prophetam induxit, neque dixit, *Vidi te sub ficu*; sed cum ille dixisset, *Vade me nosti* (Joan. 1. 48)? id respondit. Volebat enim miracula et prophetias ab illis incipere, qui ad ipsum accedebant, ut et magis illos sibi conciliaret, et vanę glorię suspicionem effugeret. Hoc ipsum hic agit. Existimabat enim molustum et superfluum fore, si cum statim accusaret dicendo, *Virum non habes*. Illud vero corrigere potest acceptam ab eadem ipsa occasione, certe consentaneum erat, et audientem mansuetiorem redderet. Et quęnam illa consequentia, inquit, dicere, *Vade, voca virum tuum*? De dono agebatur et de gratia humanam naturam superante. Instabat mulier flagitans, et dixit ei, *Voca virum tuum*; subindicans illum quoque horum participem esse debere². Illa accipiendi cupida³, suam celat turpitudinem, sequę hominem alloqui putans ait, *Non habeo virum*. Hinc occasione captus Christus opportune illam reprehendit, utrumque accurate explicans: nam priores omnes numeravit, et hunc oculum revelavit. Quid ergo mulier? Non ægre tulit, non illo relicto fugit, non id contumeliam esse putavit; sed magis admiratur, magis perseverat: nam ait, *Video quia propheta es tu*. Ejus vero prudentiam perpende. Non statim accurrit, sed adhuc considerat et miratur. Illud enim, *Videa*, id est, *Videris mihi propheta esse*. Deinde quia hoc suspicata erat, nihil terrenum interrogat, non de velle tudine corporis rogat, non de nubis, non de divitiis, sed de dignitatibus statim. Quid enim dicit? 20. *Patres nostri in monte hoc adoraverunt*, Abraham significans, quem filium eo adduxisse dicebant: *Et quomodo vos dicitis quia Jeroalymis est locus ubi adorare oportet?*

3. *E Samaritana studio fervorem audientium excitat. Lectio divinarum librarum commendatur. Libri aurei litteris*. — Viden? quam inerte sublimior evaserit? Nam illa cui de sedanda siti cura erat, jam de dogmatibus interrogat. Quid ergo Christus? Non solvit quęstionem (non enim hoc curabat, ut ad omnia accurate responderet; id quippe supervacaneum fuisset), sed rursus mulierem ad majorem sublimitatem ducit; nec prius illa tractat, quam mulier confessa esset ipsum esse prophetam, ut majorem postea dictis fidem haberet. Quę enim hoc eruderet, non ultra de dictis dubitatura erat. Pudeat ergo nos, et erubescamus. Mulier quę quinque viros habuerat, Samaritana, tantum doctrinę addiscende studium habet, nec hora diei, nec aliud quodvis officium vel negotium illam ab hujusmodi quęstione abducit: nos autem non modo de dogmatibus non interrogamus, sed in omnibus socordes ignavique sumus. Ideo omnia negliguntur. Quis ve-

¹ Quę sequuntur post illud, *Voca virum tuum*, alii aliter efferunt.

² Morel. habet: *illa latere cupiens*.

³ Alii legunt, *indeterminatorum, pro, non visibilibus*.

strum, quæso, domi christianum librum arripit, dicta examinat, aut Scripturam scrutatur? Nemo sane; sed talos et cubos apud plerosque invenienus, libros nusquam, vel apud paucos certe. Illi vero perinde affecti sunt, atque ii qui nun habent, qui ligatos vel prorsus in scriptionibus depositos servant, omneque studium ponunt in membranarum tenuitate, aut in litterarum pulchritudine, neglecta lectione. Neque enim ad utilitatem quamquam illos acquirunt, sed ut opulentiam suam ambitiose ostentent: tantus est inanis gloriæ fastus. Neminem audio id ambire ut libros intelligat; sed potius se libros habere jactant aureis literis scriptos. Et quid, quæso, hinc lucri provenit? Non enim propterea data nobis sunt Scripturæ, ut illas in libris tantum habeamus; sed ut in cordibus insculpamus. Certe hæc librorum possessio Judaicæ ambitionis est, cum videlicet præcepta literis solum mandantur. Nobis utique non ab initio sic lex data fuit, sed in tabulis cordis carnalibus. Hæc vero dico, non quod libros comparare prohibeam, imo id laudo, et ut fiat exopto; sed velim eorum et dicta ita et sensa in animis nostris versari, ut ii scriptorum intelligentia purgentur. Nam si domum, ubi Evangelium est, adire non audeat diabolus; multo minus ad animam evangelicis imbutam sententias accedere aut dæmon aut peccatum audebit. Sanctifica igitur animam tuam, sanctifica corpus: hæc semper in corde et in lingua verses. Nam si turpia verba inquinant, et dæmones evocant; palam certe est lectionem spiritualem sanctificare et spiritualem gratiam attrahere. Scripturæ divina sunt cantica. Cantemus ergo intra nos ipsos, ac murbis anima: hæc remedia adhibeamus. Si sciremus enim ea quæ leguntur, magno illa studio audiremus. Hæc semper dico, nec finem didicimus. Annon absurdum fuerit, si dum homines in foro sedentes, aurigarum et saltatorum nomina, genus, urbes, industriam, imo equorum virtutem aut vitia narrant: illi qui hæc conveniunt, eorum que hæc aguntur nihil sciant, imo ipsum librorum numerum ignorent? Si enim voluptatis causa illa percipias, ostendam tibi

hinc majorem decipi voluptatem. Quid enim, quæso, suavius? quid mirabilius? an hominem cum homine luctantem cerere, an hominem cum diabolo pugnantem, et corpus cum incorporea potestate congregiens et superans? Illas pugnas contemplerur; has, inquam, quas imitari decorum utileque est, quas qui imitantur, coronam accipiunt: non autem illas, quarum studium ignominiam parit imitantibus. Illarum enim pugnam cum dæmonibus aspicias, si aspexeris; tunc cum angelis et angelorum¹ Domino. Dic enim mihi, si liceat tibi cum principibus ac regibus sedentem spectaculis frui, annon illud valde honorificum putares? Hic vero cum Rege angelorum videns diabolum a dorso correptum, reluctantem² ac vincere frustra coantem, annon curris ad hoc spectaculum? Et quomodo, inquit, possunt hæc fieri? Si librum præ manibus habeas. In illo namque videbis, et fossas, et longa curricula, et captandi ansas, et justi artificium. Hæc si spectacula intucare, discēs certandi modum, et dæmonas superabis. Illa vero spectacula dæmonum sunt celebritates, non hominum theatra³. Nam si in idolorum templum non licet ingredi, multo minus licet in satanicam celebritatem. Hæc dicere et agitari non desinam, donec vos mutatos video. Nam hæc dicere, *Mihi quidem non pigrum, inquit, vobis autem tutum est* (Philipp. 3. 1). Ne igitur admonitionem ægre feratis. Nam si graviter ferendum, mihi potius esset qui non audior, quam vobis qui semper auditis nunquam autem obtemperatis. Sed absit ut sempe vos accusare cogar; fexit Deus ut hæc turpitudinem liberati, spirituali spectaculo⁴ dignemini, et futur gloria fruamini: gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, quicum Patri gloria, usaque Spiriti sancto, in sæcula sæculorum. Amen.

¹ Savil habet, cum angelis et archangelis et angelorum Domino.

² In Morel. legitur..... videns diabolum ex oraculis a visis pudore suffusum, reluctantem.

³ Hic addit Savil: Itaque, obsecro vos, a satanicis abs nece celebritatibus.

⁴ Morel. habet, æternis bonis, pro, spirituali spectaculo

HOMILIA XXXIII.

21. Dicit ei Jesus: Mulier, crede mihi, quia venit hora, quando neque in monte hoc, neque Jerosolymis adorabitur Patrem. 22. Vos adoratis quod nescitis: nos adoramus quod scimus, quia salus ex Judæis est.

1. Fidei necessitas. Illud, Crede mihi, mulier..... adorabitur Patrem, commentatur. Culus Samaritanorum. Judæorum super Samaritanos præstantia. Christi in testamentum vetus suffragium. — Ubique fide nobis opus est, dilecti, fide, bonorum matre, salutis medicina, sine qua nullam magnarum rerum doctrinam percipere possumus; sed perinde atque illi qui sine navi mare trajicere conantur, tantillum possunt in aëre periculis natante, sed ulterius progressi, cito a fluctibus demerguntur; sic et qui propriis nutantur ratiociniis, antequam didicerint, naufragium faciunt:

quemadmodum et Paulus ait, *Qui circa fidem naufragant*. Quod ne nos quoque patiamur, sacram teneamus ancoram, per quam Christus Samaritanam nudi ducit. Nam cum illa diceret, *Quomodo vos dicitis quod in Jerosolymis est locus, in quo oportet adorare?* respondit Christus: *Crede mihi, natier, quia venit hora quando neque in Jerosolymis, neque in monte hoc adorabitur Patrem*. Maximum huic dogma revelavit, quod nec Nicodemo, nec Nathanaeli dixit. Hæc sua Judæi præstantiora esse contendit, et patrum auctoritate firmare nititur: Christus vero nihil ad hoc responsum supervacaneum enim tunc fuisset ostendere, cur tres in monte, cur Judæi in Jerosolymis adorare. Ideo illud tacuit; et sublata de utriusque loci præstantia questione, ejus animam erigit, ostendens: que Judæos neque patres posse magnum quidpi

εν εὐρησόμεν ὄντας, βιβλία δὲ ὀδαμοῦ, ἀλλὰ καὶ * παρ' ἄλλοις. Καὶ οὗτοι δὲ τοὺς οὐκ ἔχουσιν ὁμοίως ἰδέναι, δὴσαντες αὐτὰ καὶ ἀποβέβηκεν διαπαντός ἐν κιβωτοῖς· καὶ ἡ πᾶσα αὐτοῖς σπουδὴ περὶ τὴν τῶν ὀνέμων λεπτότητα, καὶ τὸ τῶν γραμμάτων κάλλος, οὐ περὶ τὴν ἀνάγνωσιν. Οὐδέ γὰρ ὑπερῶφελεις καὶ κέρβους τὴν κηθὴν αὐτῶν πεποιθῆναι, ἀλλὰ πλοῦτου καὶ φιλοτιμίας ἐπίδειξιν ποιοῦμεν, περὶ ταῦτα ἰσοποθέασι· τοσαύτη τῆς κενόδοξίας ἡ ὑπερβολή. Οὐδενός γὰρ ἀκούω φιλοτιμουμένου, ὅτι οἷός τ' ἐγκείμενα, ἀλλ' οἷοι χρυσοὶ ἔχει γραμμασιν ἐγγεγραμμένα. Καὶ τὶ τὸ κέρδος; εἰπέ μοι. Οὐ γὰρ διὰ ταῦτα ἰδέθησαν αἱ Γραφαί, ἵνα ἐν βιβλίοις αὐτὰς ἔχωμεν μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ ἐν καρδίαις· αὐτὰς ἐργολογώμεν. Ὡς αὐτὴ γὲ ἡ κηθὴς Τουδαίτης· ἵστι φοιτιμίας, τὸ ἐν τοῖς γράμμασι καταθεσθαι μόνον τὰς ἐντολάς· ἡμῖν δὲ οὐδὲ τὴν ἀρχὴν οὕτως ὁ νόμος ἔδωκεν, ἀλλ' ἐν πλάτῃ καρδίας σαρκίναις. Καὶ ταῦτα λέγω, οὐ κωλύων βιβλία κεκτῆσθαι, ἀλλὰ καὶ παραινῶ τοῦτο καὶ σφόδρα ἐγχομαι· βουλομένη δὲ εἶ ἐκείνων καὶ τὰ γράμματα καὶ τὰ νοήματα εἰς τὴν διάνοιαν περιφερεσθαι τὴν ἡμετέραν, ἵνα ὅτω καθαίρηται δεχομένη τὴν τῶν γραμμάτων νόησιν. Ἐἰ γὰρ ἐν οἰκίᾳ, ἐνθα ἂν ἐβλαπτεῖται ἡ κείμενον, οὐ τομῆσαι προσελθεῖν ὁ διάβολος, πολλῶν μᾶλλον ψυχῆς νοήματα τοιαῦτα περιφερούσης οὐχ ἔβηται ποτε, οὐδὲ ἐπιθροῖται δαίμων, ἢ ἀμαρτίας· ὁ ζῆλος. Ἄγλασον τὸν τὴν ψυχὴν σου, ἀγλασον σου τὸ σῶμα, δὲ ταῦτα ἐπὶ τῆς καρδίας καὶ ἐπὶ τῆς γλώσσης ἔχων. Ἐἰ γὰρ ἡ αἰσχολογία καταβρῶσται, καὶ δαίμονας καλεῖ, ἐδύθηλον δὲ ἡ πνευματικὴ ἀνάγκηως ἀγιάζει, καὶ τὴν τοῦ Πνεύματος ἐπισπάται χρίσιν. Θεοὶ εἰσι ἐπιποδοὶ τὰ γράμματα. Ἐφθώμεν γάρ ἐν αὐτοῖς, καὶ τοὺς ἐν τῇ ψυχῇ πάθεισι τὰ ἀπ' ἐκείνων φάρμακα κατασκευάζομεν. Ἄν γὰρ εἰδῶμεν τὴν ἐστὶ τὰ ἀναγνωσκόμενα, μετὰ πολλῆς ταῦτα ἀκουσθήσθαι τῆς προθυμίας. Ταῦτα ἀεὶ λέγω, καὶ λέγων οὐ παύσομαι. Πῶς γὰρ οὐκ ἀποπον, τοὺς μὲν ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς καθήμενους, καὶ ἡσυχίαν καὶ ὀρχηστῶν καὶ ὀνόματα, καὶ γένη, καὶ πόλεις, καὶ ἐνεργείας λέγειν τρόπους, καὶ αὐτῶν δὲ τῶν Ἰππων καὶ ἀρετῆν καὶ κληκίαν μετὰ ἀκριβείας ἀπαγγέλλειν· τοὺς δὲ ἐν ταῦθα ἀπαντῶντας μῆδεν τὸν ὄδε γινόμενους εἰδέναι,

* Forte leg. ἀλλ' ἢ, nisi. Edit. ἢ Alii ὁτος ὁ νόμος. Alii τὸν πραγμάτων ἰδέσθαι. ὁ Savil. οὐκ ἀμαρτίας. * Morel. τὰ πράγματα. Max idem post φάρμακα addit κατασκευάζομεν, quae vox deest in Savil., sed hic non superflua esse videtur.

ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν βιβλίων τὸν ἀριθμὸν ἀγνοεῖν; Ἐἰ γὰρ ἤθονθες ἔνεκεν ἐκείνα διώκειν, πλείονα ταύτην ἐνταῦθα ὅσαν ἐπίδειξω. Τί γὰρ ἤθον, εἰπέ μοι, τί δὲ θαυμαστότερον, ἀνθρώπον ἀνθρώπων παλαιότητα ἰδεῖν, ἢ ἀνθρώπον διαβολῆς πικτεότητα, καὶ σῶμα ἀσφαμῆτι δυνάμει συμπλεκόμενον, καὶ νικῶντα ἰ; Ταῦτας θεωρῶμεν τὰς πάλας· ταύτας γὰρ καὶ μιμησασθαι [189] εὐπρεπές, καὶ λυσιτελεῖ, καὶ μισοῦμένου; στεφανώθησαν ἐν ε· ἀλλὰ μὴ ἐκείνας, ὡν ὁ ζῆλος αἰσχύνῃ φέρει τῷ μισοῦμένῳ. Ἐκείνην μὲν γὰρ μετὰ δαιμόνων θεωρεῖ τὴν πάλην, ἂν ἄρα θεωρῆς· ταύτην δὲ μετὰ ἀγγέλων καὶ τῶν τῶν ἀγγέλων Δεσπότου. Εἰπέ μοι· εἰ γὰρ εἰς ἐξῆν μετὰ ἀρχόντων ἢ βασιλέων καθήμενον θεωρεῖν καὶ ἀπολασῆν τῆς θεωρίας, οὐ μεγίστην ἡγοῦ τιμὴν εἶναι τοῦτο; Ἐνταῦθα δὲ μετὰ τοῦ βασιλέως τῶν ἀγγέλων θεωρῶν, καὶ ὄρων ἐκ μέσων κατεχόμενον τῶν ὠτῶν τὸν διάβολον, καὶ πολλὰ ἢ μὲν φιλονεικούντα περιγενοῦνται, λογίζοντα δὲ οὐδὲν, οὐ τρέχεις εἰς τοιαύτην θεωρίαν; Καὶ πῶς ἐν τοῦτο γενέσθαι; φησὶν. Ἄν τὸ βιβλίον μετὰ χειρᾶς ἔχεις. Ὅφει γὰρ ἐν αὐτῷ καὶ τὰ σκάμματα, καὶ τοὺς μακροὺς διαύλους, καὶ τὰς λαβὰς τὰς ἐκείνου, καὶ τοῦ δικαίου τὴν τέχνην. Ταῦτα δὲ θεωρῶν, εἰση καὶ αὐτὸς εὐτο παλαίει, καὶ ἀπαλλαγθῆσι δαιμόνων. Δαιμόνων γὰρ πανηγύρεις, οὐκ ἀνθρώπων θέατρα, τὰ ἔξω τελούμενα. Ἐἰ γὰρ ἐν εἰδωλῶν ὁ θεμὸς εἰσάται, πολλῶν μᾶλλον εἰς ἔσθητην σατανικῆν. Ταῦτα λέγων καὶ διανοχλῶν οὐ παύσομαι. Ἔως ἂν τὴν ἐπιστροφήν ἴδω. Ταῦτα γὰρ λέγων, ἐμοὶ μὲν οὐκ ἴ ἀσπλην, φησὶν, ὅμην δὲ ἀσφαλῆ. Μὴ δὲ βαρύνεσθε τὴν παραίτησιν. Ἐἰ γὰρ βαρύνεσθαι ἔδει, ἐμὲ ἔδει τὸν πολλὰς λέγοντα καὶ οὐκ ἀκούμενον ἢ, οὐχ ἡμᾶς τοὺς δὲ μὲν ἀκούοντας, δὲ δὲ παρακούοντας. Ἄλλὰ μὴ γένοιντο διαπαντός ταῦτα ὀμά; ἐγκαλεῖσθαι, ἀλλὰ ἀπαλλαγέντας ταύτης τῆς αἰσχύνῃ, καταβυθίσαι τῆς πνευματικῆς θεωρίας, καὶ τῆς μελλούσης δόξης ἀπολαῦσαι, χάριτι ἰ καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἕμα τῷ ἀγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

† Additur in eodd. 706 et Savil. τὸν ἀπὸ τοῦ σοῦ γένους ὄντα. * Morel. ταύτας γὰρ καί... στεφανώθησαν ἔδει. Savil. ταύτας εἰ καί... στεφανώθησαν ἔν. ἢ Morel. θεωρῶν κατασχόμενον τὸν διάβολον διὰ τῶν θείων λογίων, καὶ πολλὰ. † Savil. et eodd. 705, 706 addunt διὰ, παρακάλω, τὸν σατανικῶν ἀπέχεσθαι (vel ἀπεχέσθαι) πανηγύρεων. ἢ Alii. ταῦτα λέγων οὐ παύσομαι συνεχῆς διοχλῶν, ἔως ἂν γένηται τὸ πλῆθον. Ἐμοὶ μὲν γὰρ οὐκ. ἢ Morel. παρακούομενον. † Morel. καταβυθίσαι τὸν αἰώνων ἀγαθῶν, χάριτι.

ΟΜΙΛΙΑ ΑΓ'.

Ἄδειε αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς· Ἔσθαι, πίστευσόν μοι, ὅτι ἐρχεται ὄρα, ὅτε ὄβτε ἐν τῷ ὄρει τούτῳ, ὄβτε ἐν Ἱεροσολύμοις προσκυνήσετε τῷ Πατρὶ. Ἔμεις προσκυνεῖτε ὁ οὐκ οἰδατε· ἡμῖς προσκυνούμεν ὁ οἰδαμεν, ὅτι ἡ σωτηρία ἐκ τῶν Ἰουδαίων ἐστίν.

α'. Πανταχοῦ πίστεως ἡμῖν δεῖ, ἀγαπητοί, πίστεως, τῆς μετὰ τῶν ἀγαθῶν, τοῦ τῆς σωτηρίας φαρμάκου· καὶ ταύτης ἀνευ οὐδὲν ἐστὶ· κατασχέει τῶν μεγάλων δογμάτων. Ἄλλ' εὐκαίαι τοὺς πάλαιος νηδὺς χωρὶς ἀπχειροῦσι διακρίβιν, οἱ μέχρι μὲν ἄλλοιων νηχόμενοι διακροῦσι χωρὶς ὁμοῦ καὶ ποσὶ χρώμενοι, παραιτέρω δὲ προσελθόντες, ταχέως ὑπὸ τῶν κωμάτων βαπτίζονται· οὕτω [190] καὶ οἱ τοὺς οὐκ ἐκείνης χρώμενοι λογισμοῖς, πρὶν ἢ τι μαθεῖν, νεύστων ὑπομένουσιν· καθὼς καὶ ὁ Παῦλος φησιν, *Ὀκείως κερὶ τὴν πίστιν ἐναυάγησαν*. Ὅπερ ἵνα μὴ καὶ ἡμεῖς· πάθωμεν, τὴν ἱερὰν κατέχωμεν ἀγκυ-

ραν, δι' ἧς καὶ τὴν Ἐσμηρίτην ὁ Χριστὸς ἐπάγειται νῦν. Εἰπούσης γὰρ ἐκείνης, Πῶς ὄμεις λέγετε ὅτι ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ἐστὶν ὁ τόπος, ἐν ᾧ ψαὶ προσκυνεῖν; ὁ Χριστὸς ἐλεγεν Πίστευσόν μοι, γίνου, ὅτι ἐρχεται ὄρα, ὅτε ὄβτε ἐν Ἱεροσολύμοις, ὄβτε ἐν τῷ ὄρει τούτῳ προσκυνήσετε τῷ Πατρὶ. Πολλὴ μέγα αὐτῇ δόγμα ἀπεκάλυψε, καὶ ὅπερ οὐδὲ Νικοδήμῳ, οὐδὲ τῷ Ναθαναὴλ εἶπεν. Αὐτὴ μὲν οὖν ἐσπούδαξεν σεμνότερα δεῖσαι τὰ αὐτῆς τῶν Ἰουδαίων, καὶ τοῦτο ἀπὸ τῶν πατέρων ἐσπούζετο· ὁ δὲ Χριστὸς ὁ πρὸς ταύτην ἀπήνησε τὴν ἐρώτησιν. Παρέλκον γὰρ τέως ἢν τοῦτο εἰπὴν καὶ δεῖσαι, διατὶ μὲν οἱ πατέρες ἐν τῷ ὄρει, διατὶ δεῖ οἱ Ἰουδαῖοι ἐν Ἱεροσολύμοις προσκυνεῖν. Διὸ τοῦτο μὲν ἀπακούσθησαν ἀμφοτέρων δὲ τῶν τόπων τὰ προσεβὰ ὀνόμων, διανοήσθησαν αὐτῆς τὴν ψυχὴν, δεκτικὸς δὲ οὐδὲ Ἰουδαῖοι οὐδὲ αὐτοὶ ἔχουσι τὴν μέγα πρὸς τὸ μέλλον δωρεῖσθαι· καὶ τότε τῇ διαφορᾷ εἰσάγει. Ἰδὲν καὶ οὕτω σημε-

* Savil. ἐν. Paulo post idem ἐπχειροῦσι διακρίβιν.

τέρους τοὺς Ἰουδαίους ἀπέργησεν, οὐτόπου τόπου προτιμῶν, ἀλλὰ ἀπὸ τῆς διανοίας ἐκείνης τὴν προεβρίαν τοῖς, ὡσαύτῃ ἔλαγαν· Τόπου μὲν ἔνεκεν, οὐδὲν δεῖ ληθῆν φιλονεικεῖν. Ἰουδαίαι μέντοι τῷ τρόπῳ τὸ πλῆθὸν τῶν Σαμαρειτῶν ἔλαγον· Ἔμεις μὲν γὰρ, φησί, προσκυνεῖτε ὁ οὐκ οἰδατε ἡμεῖς δὲ προσκυνούμεεθ ὁ οἰδαμεν. Πῶς οὖν οὐκ ἔβρασαν οἱ Σαμαρεῖται ὁ προσκυνῶν; Ὅτι τοπικὸν καὶ μερικὸν θεὸν ἐνόμισον εἶναι· ὅτω γοῦν αὐτὸν καὶ ἰσθραήλιον ὕψω καὶ Πέτρος πέμφαντες ἀπήγγειλαν, εἶπὶ Ὅ τοῦ τόπου τοῦτο θεὸς ἡμῖν ἀγαπάει, οὐδὲν πλῆθὸν περὶ αὐτοῦ κατὰ τοῦτο τῶν εἰδῶλων φανταζόμενοι. Διόπερ ἔμενον καὶ δαίμονας καὶ αὐτὸν θεραπεύουσιν, καὶ τὰ ἄμικτα μεγνύουσιν. Ἰουδαίαι δὲ ταύτης ἦσαν ἀπηλλαγμένοι τῆς ὑπόθεσις, καὶ τῆς οἰκουμένης αὐτὸν ἔβρασαν εἶναι· ὁ θεὸς, εἰ καὶ μὴ πάντες. Διὰ τοῦτο φησιν, Ἔμεις προσκυνεῖτε ὁ οὐκ οἰδατε ἡμεῖς δὲ προσκυνούμεεθ ὁ οἰδαμεν. Μὴ θαυμάσιος δὲ εἶ μετὰ Ἰουδαίων αὐτὸν ἀριθμῆ· πρὸς γὰρ τὴν ὑπόνοιαν τῆς γυναίκας διαλέγεται, ὡς προφίτης ὢν Ἰουδαίων· Διὰ καὶ τὸ, Προσκυνούμεεθ, τίθειται. Ὅτι γὰρ τὸν προσκυνῶμενον ἰσθί, παντὶ που ὄηλον. Τὸ μὲν γὰρ προσκυνεῖν, τῆς κτίσεως, τὸ δὲ προσκυνεῖσθαι, τοῦ τῆς κτίσεως ἀεσπότη. Ἄλλὰ τίως ὡς Ἰουδαίος διαλέγεται. Τὸ οὖν, Ἔμεις, ἐνταῦθα, Ἔμεις οἱ Ἰουδαίαι, φησίν. Ἐπάρας τοίνυν τὰ Ἰουδαϊκὰ, πάλιν ἀξιόπιστον αὐτὸν ποιεῖ, καὶ πείθει μάλλον τοὺς ὅπ' αὐτοῦ λεγομένους προσέχειν, ἀνύποπτον ποιῶν τὸν λόγον, καὶ δεκνὺς ὅτι οὐ τῆ πρὸς τὸ ὁμάριον συγγενεῖα τὰ ἐκίμων ἔπαρει. Ὁ γὰρ περὶ τοῦ τόπου ταῦτα ἀποφράμενος, ἐφ' ᾧ μάλιστα τήχον Ἰουδαίαι καὶ πικροεταῖν πάντων ἐνόμισον, καὶ τὰ σεμνὰ τούτων καθελίον, ἐβδῆλον εἶ οὐδὲ κατὰ ταῦτα πρὸς χάριν τινας ἔλαγον, ἀλλὰ μετὰ ἀληθείας καὶ προφητικῆς δυναμείας. Ἐπει οὖν τῶν τοιούτων λογισμῶν τέως ἄπεσθησεν εἰπὼν, [191] Πιστευσθῶ μοι, γύναι, καὶ τὰ ἐξῆς· ἐπάγει, Ὅτι ἡ σωτηρία ἐκ τῶν Ἰουδαίων ἐστίν. Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτον ἐστίν ἡ εἶ ταὶ ἀγαθὰ τῆ οἰκουμένης ἐκείθεν γέγονε (τὸ γὰρ εἰδῆναι θεὸν καὶ τὸ καταμνησθῆναι εἰδῶλων, ἐκείθεν τὴν ἀρχὴν ἔλαγον· καὶ τὰ ἄλλα πάντα ὀφθαλμα, καὶ παρ' ὁμῶν δὲ αὐτὸ τὸ τῆς προσκυνήσεως, εἰ καὶ μὴ ὁρθῶς, ἀπὸ γοῦν τῶν Ἰουδαίων τὴν ἀρχὴν ἔλαβε)· σωτηρίαν οὖν ἡ ταῦτα ἡ τῆν αὐτοῦ παρουσίαν καλεῖ· μάλλον δὲ οὐκ ἔν τις ἀμάρτων ἀμάρτερα ταῦτα σωτηρίαν καλῶν, ἦν εἶπεν ἐκ τῶν Ἰουδαίων εἶναι. Ὅπερ καὶ ὁ Παῦλος αἰνετόμενος ἔλαγον· Ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σῶμα, ὁ ὧν ἐπὶ πάντων θεός. Ὅρξος οὖν συγχροεῖ τὴν Παλαιάν, καὶ βίβαν δεῖκναι τὸν ἀγαθόν, καὶ διὰ πάντων οὐκ ἐναντιον ὄντα τὸ νόμῳ, εἶγε ἐκ τῶν Ἰουδαίων τὴν ὁπίθεσιν εἶναι πάντων τῶν ἀγαθῶν φησιν; Ἄλλ' ἔρχεται ὦρα, καὶ νῦν ἐστίν, ὅτε οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταὶ προσκυνήσουσι τῷ Πατρὶ. Πλευροετούμεν μὲν ὁμῶν, ὧ γόναι, φησὶ, τῷ τρόπῳ τῆς προσκυνήσεως· πλὴν ἀλλὰ καὶ οὗτος τέλος ἔξει λοιπόν. Οὐ γὰρ τὰ τῶν τόπων ἀμειψθήσεται μόνον. Ἄλλὰ καὶ τὰ τῶν τρόπων τῆς λατρείας, καὶ ταῦτα ἐπὶ ὁθάρως ἔστηκον· Ἐρχεται γὰρ ὦρα, καὶ νῦν ἐστίν.

β. Ἐπειδὴ γὰρ οἱ προφῆται πρὸ μακρῶν ἔλαγον χρόνων ἀπες ἔλαγον, τοῦτο ἀναρίθμην ἐνταῦθα εἶπεν, καὶ νῦν ἐστίν. Μὴ νομίσις, φησὶ, ταύτην τοιαύτην εἶναι τὴν προφητείαν, ὡς μετὰ πολλῶν γενεῶν εἰσεσθαι χρόνον. Τὰ γὰρ πράγματα ἐφῆσθηκεν ὅλην, καὶ ἐπὶ θύρας ἐστίν. Ὅτε οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταὶ προσκυνήσουσι τῷ Πατρὶ ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ. Εἰπὼν

ἀληθινός, συναξέβαλε Σαμαρεῖταις Ἰουδαίους. Εἰ γὰρ καὶ ἐκείνων ἀμειψῶν οὗτοι, ἀλλὰ τῶν μελλόντων ἐλάττους πολλῶ, καὶ τοιοῦτον, ὅσον ἀληθείας τύπος. Λέγει δὲ περὶ τῆς Ἐκκλησίας, ὅτι ἡ ἀληθὴς προσκυνήσις καὶ θεῷ πρόποσα αὐτῇ ἐστίν. Καὶ γὰρ ὁ Πατήρ τοιοῦτος ζητεῖ τοὺς προσκυνήσοντας αὐτὸν. Οὐκ οὖν εἰ τοιοῦτος ἴ πάλαι ἐξήτει, οὐ βουλόμενος ἐκείνους· συνεχώρει τὸν τρόπον, ἀλλὰ συγκαταβαλῶν, καὶ διὰ τοῦτο, ἵνα καὶ τοιοῦτος εἰσαγάγῃ. Τίνας οὖν εἰσιν οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταί; Οἱ μὲν τῶν περιελόντων τὴν λατρείαν, καὶ θεὸν ἐν πνεύματι θεραπεύουσιν· καθὼς καὶ ὁ Παῦλος φησιν· Ὁ λατρεύσῃ ἐν τῷ πνεύματι μου, ἐν τῷ Ἐωγγελλῶ γιού αὐτοῦ· καὶ πάλιν, Παρακαλῶ ὑμᾶς παραστήσαι τὰ σῶματα ὑμῶν δοκίαν ἰσθας, εὐδύρεστον τῷ θεῷ, τῆν λογικὴν λατρείαν ἰσθων. Ὅταν δὲ εἴπῃ, Πνεῦμα ὁ θεός, οὐδὲν ἄλλο ὄηλοι, ἢ τὸ ἀσώματον. Δεῖ τοίνυν τὸ ἀσώματον καὶ τὴν λατρείαν τοιαύτην εἶναι, καὶ διὰ τοῦτο ἐν ἡμῖν ἀσώματον προσέρισθαι· τοιούτοι, διὰ τῆς ψυχῆς καὶ τῆς τοῦ τοῦ καθαρότητος. Διὸ φησὶ· Καὶ τοὺς προσκυνήσοντας αὐτὸν, ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν. Ἐπειδὴ γὰρ καὶ ἐκείνοι καὶ οἱ Ἰουδαίαι τῆς μὲν ψυχῆς ἡμέλων, πολλῆν δὲ περὶ τὸ σῶμα σ' οὐοῦν ἰσποῦσύν, καθαρίοντες αὐτὸν κατακόπως· φησὶν ὅτι οὐ τῆ τοῦ σώματος καθαρότητι, ἀλλὰ τῷ ἐν ἡμῖν ἀσώματον, [192] τοιούτοι τῷ νῷ, ὁ ἀσώματος θεραπεύεται. Μὴ τοίνυν πρὸβτα ὕστε καὶ μίσχους, ἀλλ' ὄλον αὐτῶν ἀνάθεσι τῷ θεῷ καὶ ὀλοκαύτωσον· τοῦτο γὰρ ἐστὶν θυσίαν ζῶσαν παραστήσαι. Ἐν γὰρ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν ὡς τὰ γε πρόστερα τύπος ἦν, ἡ περιτομή, τὰ ὀλοκαύτωματα, τὰ θυμματα, τὰ θυμμάματα· νυνὶ δὲ οὐκίται, ἀλλ' ἀλήθεια τὸ πᾶν. Ὁ γὰρ σῶμα, ἀλλὰ πονηρός· δεῖ περικοῦσθαι λογισμῶν, καὶ σταυρῶν αὐτῶν, καὶ τὰς ἀλόγους ἀνατρεῖν ἐπιθυμίας καὶ κατασφάττειν. Ἐγγύθισον ἡ γυνὴ πρὸς τὰ λεχθέντα, καὶ ἀπηχώρευσε πρὸς τὸ ὕψος τῶν εἰρημῶν, καὶ καμουσα ἀκούσον εἰ φησὶν Ὄδα εἶ ἔρχεται Μεσσίας ὁ λεγόμενος Χριστός· ὅταν ἔλθῃ ἐκείνος, ἀναστήσει ἡμῖν πάντα. Λέγει αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς· Ἐγὼ εἰμι ὁ λαλῶν σοι. Καὶ πόθεν Σαμαρεῖταις τὸ προσδοκῆν τὴν τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν, τὸν Μωυσεῖα δεξάμενος μόνον; Ἀπ' αὐτῶν τῶν Μωυσεῖων γραμμάτων. Καὶ γὰρ ἐν ἀρχῇ τὸν Ἰὼν ἀπέκλιψεν. Τὸ γὰρ, Ποιήσωμεν ἀνθρώπων καρ' εἰκόνα καὶ καθ' εἰκόνα ἡμῶν ἡμῶν, πρὸς τὸν Ἰὼν εἴρητο· καὶ τῷ Ἀβραᾶμ ἐν τῇ σκηπῇ οὗτος ἐστὶν ὁ διαλεγομένους· καὶ ὁ Ἰακώβ περὶ αὐτοῦ προφητεύων ἔλαγον· Οὐκ ἐκλελεῖται ἄρχων ἔξ Ἰουδα, οὐδὲ ἡγεμόμενος ἐκ τῶν ἡμῶν αὐτοῦ, εἰς ἃν ἔλθῃ ὁ ἀπόδεικται, καὶ αὐτὸς προσδοκῆται ὄντων. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Μωυσεῖος φησὶ· Προφήτην ὁμῶν ἀναστήσει Κύριος ὁ θεός ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν, ὡς ἐμὲ αὐτοῦ ἀκούσθησθε· Καὶ τὰ κατὰ τὸν ὄντιν. Καὶ τὰ κατὰ τὸν Ἰσάκ καὶ τὸ πρὸβτατον, καὶ πολλὰ ἕτερα ἐν ἡν βουλομένους ἐπέλγει τὴν παρουσίαν αὐτοῦ ἀνακρύπτουσαν. Καὶ εἰ ὀπισθε, φησὶν, οὐκ ἀπὸ τούτων ἐνῆγε τὴν γυναῖκα ὁ Χριστός, ἀλλὰ τῷ μὲν Νικοδήμῳ τὸν ὄντιν εἰς μέσον ἔλαγε, καὶ τῷ Ναθαναὴλ προσητείας ἀνέμνησε, ταῦτῃ δὲ οὐδὲν τοιοῦτον εἶπεν; Τίως οὖν ἔνεκεν καὶ διατί; Ὅτι ἐκείνους μὲν ἀνδρας ἦσαν, καὶ ἐν τούτοις ἐσφάρανον αὐτῆ δὲ γυνὴ πικρὰ, καὶ ἀμαθῆς, καὶ ἄγραφον ἀπειρος. Διὰ τοῦτο αὐτῇ οὐκ ἀπὸ τούτων διαλέγεται, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ ὕδατος καὶ τῆς προσφῆσεως αὐτῆν ἰσπιστάει, καὶ διὰ τούτων εἰς

Ἄλλι εἰπὼν, ἀληθείᾳ οὐ συναξέβαλε. Ἰ. Μορελ. τούτους. β. Μορελ. περὶ τοῦ σώματος.

Ἄλλι εἰπὼν, ἀληθείᾳ οὐ συναξέβαλε. Ἰ. Μορελ. τούτους. β. Μορελ. περὶ τοῦ σώματος.

in futuro prestare; et tunc differentiam inducit. Veruntamen præstantiores Judæos significat, non locum loco aponens, sed illa solum ratione Judæis primas concedens, ac si diceret: Nihil de loco jam disputandum. In cultus quidem modo Judæi præferendi erant Samaritanis: Vos, inquit, adoratis quod nescitis: nos adoramus quod scimus. Quomodo ergo nesciebant Samaritani quid adorarent? Quia Deum loco circumscribi, imo quasi dividi posse putabant. Sic igitur illum colebant; sic Persis nuntiarunt, istius loci deum sibi iratum esse, nihil de eo amplius quam de idolo rati. Quapropter perseverabant et illum et dæmonas colere, ea quæ misceri non poterant confundentes. Judæi vero hæc opinione liberi erant, ipsi quoque putabant esse orbis Deum; etiamsi id non omnes crederent. Propterea dicit: Vos adoratis quod nescitis: nos adoramus quod scimus. Ne mireris autem quod se Judæis annumeret: nam secundum mulieris opinionem loquitur, quasi propheta Judæorum; ideoque illud, Adoramus, posuit. Quod enim adoretur nemini non notum est; adorare enim creaturæ est, adorari vero, creaturarum Domini. Verum interim ille ut Judæus loquitur. Illud ergo, Nos, id est, Nos Judæi. Judaica igitur extollens, se fide dignum præbet, et dictis suis fidem conciliat, suspicionem amovens, ostendensque se non cogitationis gratia illa extollere. Qui enim circa locum talem profert sententiam, de quo loco Judæi maxime gloriabatur, ac se cæteris præferendos ceasebant, dum hæc illis præstantiam auferit, palam est cum jam uon ad gratiam cuiuspiam loqui, sed ex veritate et ex vi prophetica. Quia igitur a tali existimatione abduxit dicens, *Crede mihi, mulier*, etc., adjicit, *Quia salus a Judæis est*; hoc est, vel quod hinc orbi bona collata sint (nam Dei cognitio idolorumque reprobatio hinc ortum habuit, necnon et alia omnia dogmata, et vester cultus licet non rectus sit; a Judæis enim ortum habuit): vel hæc ergo, vel adventum suum salutem vocat. Imo vero non aberaverit quispiam si dicat hæc ambo salutem esse, eam scilicet quam ex Judæis esse dicit. Quod Paulus subindicans dicebat, *Ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus* (Rom. 9. 5). Videntur quomodo Vetus prædicet Testamentum, ac bonorum radicem esse declarare, et se nullo modo contrarium esse legi; siquidem ex Judæis bonorum causam omnium esse dicit. 23. *Sed venit hora, et nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem*. Vobis præstantiores sumus, o mulier, inquit, in adorandi modo: verum hæc cultus deinceps finem habebit. Non enim locus tantum, sed etiam modus colendi mutabitur: et hæc ad janaam sunt. *Venit enim hora, et nunc est.*

2. *Quare Christus addiderit, et nunc est; Veri adoratores qui si st. Quid sibi velit istud, in spiritu et veritate. Christus in libro Moysi sæpe prædictus præfiguratusque est. Præstat Judæis mulier Samaritana.* — Quia enim prophete multo ante tempore loquuti sunt, id hoc loco tollens dicit, *Et nunc est*. Ne putet, inquit, hanc prophetiam post multum tempus implendam esse: res enim instat, et in januis est, *Quando veri adora-*

tores adorabunt Patrem in spiritu et veritate. Cum dixit veros, cum Samaritanis Judæos repulit; etiamsi enclitilli sint his meliores, venturis tamen longe sunt inferioriores, et quantum veritas figura melior est. De Ecclesia vero loquitur, quia vera Deoque consentanea adoratio illa ipsa est. *Nam Pater tales querit adoratores*. Ergo si tales quereret, non ex voluntate propria illis olim talem concessit modum, sed ex indulgentia, ut hos etiam introduceret. Quinam ergo sunt veri adoratores? Qui cultum non loco circumscribunt, ac Deum in spiritu colunt; sicut et Paulus ait: *Cui servo in spiritu meo, in evangelio Filii ejus* (Rom. 1. 9); et iterum, *Uobisero vos ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum* (Ibid. 12. 1). Cum autem dicit, 24. *Spiritus est Deus*, nihil aliud quam incorporeum significat. Oportet igitur incorporei cultum etiam talem esse, et per id quod incorporeum in nobis est offerri; id est, per animam et per mentis puritatem. Idcirco ait: *Et adoratores ejus, in spiritu et veritate oportet adorare*. Cum enim et illi et Judæi animam negligereat, nullamque corporis curam gererent, ipsumque omnimode purgant, dicit non corporis puritate, sed illo quod incorporeum in nobis est, scilicet mente, incorporeum esse colendum. Ne itaque oves et vitulos, sed teipsum offer Deo in holocaustum: hoc est enim hostiam viventem exhibere. In veritate namque adorare oportet. Ut priora typus erant, nempe circumcisio, bulocausta, sacrificia, incensum; nunc certo non item; sed omnia veritas. Non enim caro circumcidenda, sed malignæ cogitationes, ac seipsum crucifigere oportet, absurdasque concupiscentias tollere et immolare. Hæc mulieris obscura visa sunt: dictorum sublimitatem non assequuta illa, et hærens, audi quid dicat: 25. *Scio quia venit Messias qui dicitur Christus: cum venerit ille, annuntiabit vobis omnia*, 26. *Dicit ei Jesus: Ego sum qui loquor tecum*. Et unde Christi adventum expectabant Samaritani, qui solum Moysen recipiebant? Ex ipsis Moysi scriptis. Nam in principio Filium revelavit. Illud enim: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram* (Gen. 1. 26), ad Filium dictum fuerat; et Abraham in tabernaculo Filium loquitur; et Jacob de illo propheticæ prædicat: *Non deficiet princeps de Juda, nec dux de femoribus ejus, donec veniat in cui repositum est, et ipse expectatio gentium*. (Gen. 49. 10). Ipse quoque Moyses ait: *Propheta vobis suscitabit Dominus Deus, de fratribus vestris sicut me; ipsum audietis* (Deut. 18. 15). Item quæ de serpente, de virga Moysi, de Isaac et de ove, multaque alia, quis colligere possit, quæ adventum illius prædicebant. Et cur, inquit, his Christus non usus est ut mulieris suaderet, sed Nicodemus serpentem protulit, Nathanael prophetias commemoravit; huic vero nihil simile dixit? Cur et qua de causa? Quia illi viri erant, qui in his versabantur rebus; hæc vero mulier inops, rudis, Scripturarum experta. Ideoque non illa mulierem alloquens adhibet; sed ex aqua exque prophetia illam atrahit, ac per illa Christum in memoriam revocat, ac seipsum de-

num revelat. Quæ si initio non querenti mulieri dixisset, visus fuisset ei delirare et futilia loqui. Nunc autem paulatim illi memoriam revocans, oportune sese revelat. Et quidem Judæis sæpe dicentibus, *Usquequo animam nostram tollis? Dic nobis si tu es Christus* (Joan. 10. 24) : his non clare respondit; huic vero manifeste dixit se Christum esse : nam melius affecta mulier erat, quam Judæi. Illi enim non ad descendum quærebant, sed ut ipsum semper traducerent. Nam si discere voluissent, satis fuisset doctrina verborum, Scripturarum, signorum. Illa vero simplici mente et sincero affectu loquebatur, ut palam est ex his quæ postea fecit. Nam audivit et credidit, et alios ad credendum induxit, in omnibusque videre est mulieris diligentiam et fidem. 27. *Et continuo venerunt discipuli ejus.* Tempestive advenerunt, cum doctrina jam perfecte tradita esset. *Et mirabantur quod cum muliere loqueretur. Nemo tamen dixit, Quid queris? aut, Quid loqueris cum ea?*

3. Quid mirabantur? Facilitatem, humilitatem tantam; quod tam conspicuus cum esset, eo se demittere dignaretur, ut mulierem inopem, Samaritanam alloqueretur. Atamen licet stupefacti, causam non quæsierunt; ita nempe instituti erant, ut discipulorum semper ordinem tenerent : ita ipsum timebant ac reverebantur. Etiam si enim nondum dignam ejus existimationem haberent, at quæsi admirandum quemdam virum ipsum suscipiebant observantque. Atamen sæpe audentiores visi sunt, ut cum Joannes supra pectus ejus recubuit; et cum accesserunt ad eum dicentes, *Quis major est in regno celorum* (Math. 48. 4) ? cum filii Zebedæi rogant ut alter a dextris, alter a sinistris sedeat (Marc. 10. 35. 37). Cur ergo hic non interrogarunt? Quia tunc cum de rebus suis ageretur, necessario sciscitabantur; hic autem res nihil ad eos pertinebat. Joannes autem multo post tempore hoc facere solebat, quando Christi erga se dilectione frotus, magis fidebat : *Hic enim erat, quem diligebat Jesus* (Joan. 19. 26). Quid huic beatitudini par? Verum non hic gradum sistamus, dilecti, ut apostolum beatum prædicemus; sed nihil non agamus ut in beatorum numero accenseamur; imitemur evangelistam, et videamus quid cause fuerit, quod tantam sibi Christi dilectionem attraheret. Quænam causa fuit? Patrem reliquit et naviculam et rete, et Jesum sequutus est. Verum hoc illi commune cum fratre suo erat, itaque cum Petro et Andrea, et cum cæteris apostolis. Quid ergo eximium habuit, quod tantam ipsi dilectionem conciliaret? Ille de seipso nihil hujusmodi dixit, nisi solum quod diligeretur; causam vero cur diligeretur modeste tacuit. Quod enim eximie a Christo diligeretur omnibus palam erat : atamen non observamus ipsum alloquentem, ac seorsim sciscitantem, ut fecit sæpe Petrus, ut Philippus, et Judas, et Thomas; nisi tantum semel in gratiam coepostoli sui rogantis se. Nam innuente apostolorum coryphæo, tunc necessario interrogavit; hi enim mutuo se amore diligebant. Sic in templum simul ascendisse, simul concionatos esse

narratur. Atqui Petrus tamen ardentius sæpe et movetur et loquitur : ac demum Christum dicentem audit : *Petre, amas me plus his* (Joan. 21. 15) ? Qui vero plus cæteris diligebat, procul dubio diligebatur. Verum alterum ex amore erga Jesum, alterum ex amore Jesu erga illum palam erat. Quid ergo illi hunc eximium amorem conciliavit? Videtur mihi ille modestiam et mansuetudinem magnam exhibuisse : quapropter sæpe non ita libere et fidenter agere deprehenditur. Hæc quanta sit virtus, ex Moyse arguitur : nam hæc illum talem et tantum effecit.

Humilitas fundamentum virtutum. Divitiarum vanitas Eleemosyna commendatur. — Nihil par humilitate est. Ideo hinc beatitudines Christus incepit (Math. 5. 3). Nam quasi ædificii maximi fundamentum jacturus, humilitatem primam posuit. Nemo quippe potest absque illa salutem consequi; sed etiam si qui Jejunaverit, etiam si precatos sit eleemosynamque erogarit, si id superbe faciat, hæc omnia abominanda sunt; ut contra si adsit humilitas, omnia optabili amabiliaque sunt et cum securitate exercentur. Mo deste igitur agamus, dilecti, modeste agamus : cert facilis hæc virtus est, si vigilemus. Quid taudem illud est, mi homo, quod te in arrogantiam extollit? an non vides naturæ vilitatem? voluntatem ad lapsuram pronam? Cogita mortem tuam, peccatorum multitudinem. Verum fortassis ob multa præclare gesta altum sapis? Hoc ipso omnia amittes. Quapropter non tam peccator, quam virtutis sectator modestiæ operam dare debet. Quare? Quia ille ex conscientia ad i cogitur; hic vero, nisi admodum vigilet, cito cecidit. Sed pauperibus erogas? Verum non tua, sed e quæ Domini sunt, quæ sunt conservis communis. Ideoque humiliter sentiendum, dum in contribulio calamitatibus, quæ tibi insent prævides, et naturæ conditionem in aliis ediscis. Fortasse nos talibus orti sumus progenitoribus. Quod si divitiæ ad nos transiere, illas haud dubie retinuemus. Quid ve sunt divitiæ? Umbra inanitas, fumus evanescentia fœnit, imo flore sunt viliores. Cur de fœno altum sapis? Nonne et furibus, et mollibus, et meretricibus et sepulchrorum effossoribus divitiæ accedunt? Ideo intumescis quod tales opum consortes habes? S honoris cupidus es? Verum nihil ad honorem optentius eleemosyna. Nam honores ex divitiis et potentia parti, coacti sunt et odiosi; hi vero ex arbitrio conscientia honorantium procedunt, quos ne ii quidem qui honorant de medio tollere possunt. Quod si homines tantam erga eleemosynam erogantes reverentiam habent, et omnia ipsis bona apprecantur cogita quantam a benigne Deo mercedem accipient, quam retributionem. Has ergo queramus divitiis semper manentes, numquam fugientes; ut et hæc vita magis, et in illa conspicui simus, atque æterna consequamur bona; gratia et benignitate [mini nostri Jesu Christi, quicum Patri gloria, unaque Spiritui sancto, nunc et semper et in sæcula sæculum. Amen.

μνήμην ἀγει τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐκκαλύπτει λατοὺν λαυάνον ἐπεὶ ἂν εἰ παρὰ τὴν ἀρχὴν ἢ ζητήσῃ τῆ γυναικὶ εἶπαι, ἰδοὺν ἂν αὐτῆ ληρεῖν, καὶ ἐκτὴ φθόγγεσθαι. Νῦν δὲ κατὰ μικρὸν αὐτὴν ἐπὶ τὴν μνήμην ἄγων ὁ, εὐκαίρως λαυάνον ἀπεκαλύπτει. Καὶ τοὺς μὲν Ἰουδαίους συνεχῶς λέγουσιν, Ἔως ποτε τὴν ψυχὴν ἠμῶν ἀφραῖς; εἰπέ ἡμῖν, εἰ σὺ εἰ ὁ Χριστός; τοῦτο μὲν ὁ οὐκ ἀπεκρίνατο σαφῶς, ταῦτα δὲ εἶπε φανερώς αὐτοῖς εἶναι. Εὐγνώμονα τετάρτη γὰρ ἦν ἡ γυνὴ τῶν Ἰουδαίων. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ οὐκ ὑπὲρ τοῦ μαθεῖν ἐζήτουν, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ κωμωδεῖν αὐτὸν ἀεὶ. Εἰ γὰρ ἐβούλοντο μαθεῖν, ἰκανὴ καὶ ἡ διὰ τῶν ῥημάτων, καὶ ἡ διὰ τῶν Γραφῶν, καὶ ἡ διὰ τῶν σημείων διδασκαλία ἦν. Ἀτὴν δὲ ἐξ ἀεκάστοτο γνώμης καὶ ἀπλῆς διανοίας ἐφθόγγετο ἄπειρ ἐφθόγγετο, καὶ ὅθλον ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα ὄν' αὐτῆς γενομένων. Καὶ γὰρ ἤκουσε καὶ ἐπίστευσε, καὶ ἄλλους ἐπὶ τοῦτο ἐσαγγήμωσεν· καὶ πανταχοῦ τῆς γυναικὸς ἔστιν ἰδοὺν τὸ ἠρεσιωμένον [193] καὶ τὸ πιστόν. Καὶ ἀεὶ τοῦτο ἤθετο ὁ *μωθητὰ αὐτοῦ*. Σφόδρα εἰς καιρὸν ἀπήγγισαν, τῆς διδασκαλίας ἀπαρτισθείσης. Καὶ ἐθαύμαζον ὅτι μετὰ γυναικὸς ἰδόμενοι. Ὁδοὺς μέντοι εἶπε, *Τι ζητεῖς; ἦ, Τι λαλεῖς μετ' αὐτῆς;*

γ. Τι δὲ ἰθαύμαζον; Τὸ ἄτυπον, τὸ ταπεινὸν μετ' ὑπερβολῆς, ἐπὶ οὗτω περιβλεπτοῦν ὄν, ἠνίχετο μετὰ τοσαύτης ταπεινοφροσύνης; γυναικὶ διαλέγεσθαι πενηχρᾶ καὶ Σαρμαρεῖτιδι. Ἄλλ' ὁμως καὶ ἐκπλαγέντες οὐκ ἠρώτησαν τὴν αἰτίαν· οὕτως ἦσαν παιδευμένοι τὴν τὴν μαθητῶν τάξιν διατρέψαν, οὕτως αὐτὸν ἐδεδουκείσαν καὶ ἥδοντο. Εἰ γὰρ καὶ μηδέτω τὴν ἀξίαν περι αὐτοῦ δόξαν εἶχον, ἀλλ' ὁμως ὡς θαυμαστώ τινι προσέηχον, καὶ πολλὴν αὐτῷ ἀπένητον τὴν αἰδῶ. Καίτοι γε πολλοῦ φαίνονται πολλὰ παρῆρσιάζόμενοι· εἶον, ὅταν ὁ Ἰωάννης ἐπιπέτη αὐτοῦ τῷ στήθερ ὅταν αὐτῷ προσενόησι λέγουσι, *Υἱὸς μωζῶν ἔστιν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν*; ὅταν εἰ υἱὸς Ζεβεδαίου παρακαλῶσιν, ἵνα εἰς ἐκ δεξιῶν καὶ εἰς ἐξ εὐωνύμων καθίσῃ. Τίνος οὖν ἔνεκεν ἐνταῦθα οὐκ ἠρώτησαν; Ὅτι ἐκεῖνα μὲν πάντα ὡς εἰς αὐτοὺς ἀνήκοντα ἀνάγκην εἶχον ἐξετάζειν· ἐνταῦθα δὲ οὐδὲν αὐτοῖς τοσοῦτον διεῖρετο τὸ γινώσκον. Καὶ Ἰωάννης δὲ μετὰ πολλῶν χρόνων τοῦτο ἐποίησε πρὸς αὐτῷ τῷ τέλει, ὅτε πλείονος ἀπλήτους παρῆρσιος, καὶ ἰθαύμαζον τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ. Ὁδοὺς γὰρ ἦν, φησὶν, ὃν ἠγάπα ὁ Ἰησοῦς. Τι τοῦτο τοῦ μακαρισμοῦ γένος; ἂν ἴσων; Ἄλλ' αὐτὸ μὲν ἄχρι τοῦτο στήμων, ἀγαπητοῦ, τοῦ μακαρίζοντος τὸν Ἀπόστολον, ἀλλ' ὅστε καὶ τῶν μακαριζομένων γενέσθαι, πάντα πράττωμεν, καὶ μμησιώμεθα τὸν εὐαγγελιστήν, καὶ ἴσωμεν τίνα ἦν ἡ τὴν ἀγάπην ἐποίησε τὴν τοσαύτην. Τίνα οὖν ἦν ταῦτα; Ἀφῆκε πατέρα, καὶ πλοῦτον, καὶ ὄκνητον, καὶ ἠκολούθησε τῷ Ἰησοῦ. Ἄλλα τοῦτο κοινὸν αὐτῷ καὶ πρὸς τὸν ἀδελφὸν ἦν, καὶ πρὸς Πέτρον καὶ Ἀνδρέαν, καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους τῶν ἀποστόλων. Τι δὲ οὖν τὸ ἐξείρετον ἦν, ὁ πολλὴν τὴν ἀγάπην ἐποίησεν; Αὐτῆς μὲν γὰρ περὶ ἑαυτοῦ οὐδὲν τοιοῦτον φησὶν, ἀλλ' ἦ εἰ ἠγάπατο μόνον τὰ δὲ καθορωμένα αὐτοῦ, δι' ἡ ἀγαπᾶτο, ἀπεισιπῆτος μετριεύσει. Ὅτι γὰρ αὐτὸν ἐξείρετον τίνα ἀγάπην ἠγάπησε, παντὶ που ὅθλον ἦν· ἀλλ' ὁμως οὐδὲ διαλεγόμενος, οὐδὲ ἐρωτῶν φαίνεται κατ' ἴδιον αὐτὸν, καθὼς Πέτρος πολλῶς, καθὼς Φίλιππος, καθὼς Ἰούδας καὶ Θωμᾶ; ἀλλ' ὅτε τῷ συναποστόλῳ χαρίσασθαι καὶ ὑπακοῦσθαι ἠθέλησε, τότε μόνον δ'. Ὅτε γὰρ ὁ κορυφαῖος αὐτὸν ἠνάγκασε τῶν ἀποστόλων νεύσας, τότε ἠρώτησεν πολλὴν γὰρ

ὅτοι πρὸς ἀλλήλους εἶχον ἀγάπην. Οὕτω γοῦν καὶ ἐπὶ τὸ ἱερὸν ὅμοι φαίνονται ἀναβαίνοντας καὶ κοινῆς δημηγορούμενος. Καίτοι γε ὁ Πέτρος θερμότερον πολλοῦ ὁ καὶ κινεῖται καὶ φθόγγεται· καὶ πρὸς τῷ τέλει δὲ ἀκούει τοῦ Χριστοῦ λέγοντος Πέτρος, *φιλεῖς με πᾶσον τοῦτον*; Ὁ δὲ πᾶσον τοῦτον ἀγαπῶν, ἐδόθλον ἔτι καὶ ἠγαπᾶτο. Ἄλλα τοῦτο μὲν ἐκ τοῦ ἀγαπᾶν τὸν Ἰησοῦν, ἐκείνο δὲ ἐκ τοῦ ἀγαπᾶσθαι παρὰ τοῦ Ἰησοῦ ὅθλον ἐγένετο. Τι οὖν ἔστιν, ὃ τὴν [194] ἐξείρετον ἀγάπην ἐποίησεν; Ἐμοὶ δοκεῖ πολλὴν τὴν ἀδρα ἐπιεικείαν ἐπιδεικνύσασθαι καὶ πρόσητον· διότι οὐδὲ παρῆρσιάζόμενος πολλοῦ φαίνεται. Τοῦτο δὲ ἦλκον ἔστιν, καὶ ἀπὸ τοῦ Μωδοῦσως ὅθλον. Καὶ γὰρ ἐκείνον τοσοῦτον καὶ τηλικούτον τοῦτο εἰργάσατο.

Οὐδὲν γὰρ ταπεινοφροσύνης ἴσων. Διὰ τοῦτο γὰρ μακαρισμῶν ἐνταῦθα ἠρξάτο ὁ Χριστός. Ὅσπερ γὰρ τίνα θεμέλιον καὶ κρηπίδα μεγίστης οἰκοδομῆς καταβάλλεται ἡ μέλλων, οὕτω τὴν ταπεινοφροσύνην πρόσητον ἔθηκεν. Ὅχι γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστιν ταῦτης σωθῆναι χωρὶς· ἀλλὰ κἄν νηστειῶ τις, κἄν εὐχεται, κἄν ἐλεημοσύνη ποιῆ μετὰ ἀπονοίας, βδελυκὰ πάντα ὁ, ταῦτης μὴ παρούσης· ὥσπερ οὖν ποθεῖται καὶ ἐπίσταται, παρουσίας, καὶ μετὰ ἀσφαλείας πάντα γίνεται. Μετριώμενοι τοῖνυν, ἀγαπητοῦ, μετριώμενοι. Καὶ γὰρ σφόδρα βράδιον τὸ κατέρωθον, ἐὰν νῆρωμεν. Τι γὰρ ὄλιος ἐστὶ τὸ πρὸς ἀπόνειαν εἰ ἐπαῖρον, ἀνθρώπου; Ὅχι ὄρας τὸ τῆς φώσεως αὐταῖς; τῆς προαίρεστος τὸ εὐδοκίσιον; Ἐνόησον σαυτοῦ τὴν τελευταίω ἐνόησον τὴν ἀμαρτημάτων τὸ πλῆθος. Ἄλλ' ἴσως πολλὰ κατωρθῶν μέγα φρονεῖς; Αὐτῷ μὲν οὖν τοῦτω πάντα ἂ ἀπολεῖς. Διόπερ οὐκ ὅταν τὸν ἀμαρτημάτων, ὡς τὸν κατωρθῶντα σπουδάζειν χρὴ μετριάζειν. Τι δεῖσθαι; Ὅτι ὁ μὲν ἔχει τὴν ἀνάγκην τοῦ συνεδέσθαι ὁ δὲ ἂν μὴ σφόδρα νῆρη, ταχῶς, ὥσπερ ὑπὸ τινος πνεύματος ἀναρρητισθείς, ἀφρατὶ τε καὶ ἀφανίζεται καθάπερ ὁ Φαρισαῖος. Ἄλλ' ἀπὸ πῆναι παρῆρσιος; Ἄλλ' οὐ τὰ οὐ, ἀλλὰ τὰ τοῦ ἀποστόλου, τὰ κοινὰ τὸν ὁμοδοῦλων. Καὶ διὰ τοῦτο μέγιστα ταπεινοῦσθαι χρὴ, ἐν ταῖς τὸν ὁμογεῶν συμφοραῖς τὰ ἑαυτοῦ προσητῶν, καὶ τὴν οὐκείαν φῶσιν ἐν ἐκείνοις μανθάνοντα. ἴσως καὶ ἡμεῖς τοιοῦτον ἦμεν προσητῶν. Εἰ δὲ μετέστη πρὸς ἡμᾶς ὁ πλοῦτος, ἀλλ' εἰκὴς ἰ αὐτὸν καὶ καταλιπεῖν πάλιν ἡμᾶς. Τι δὲ ὄλιος καὶ ὁ πλοῦτος ἔστιν; Ἐκὶ ἀδρανῆς, καθὼς διαλυόμενος, ἀνθος χόρτου, μέλλον δὲ καὶ ἀνθους εὐτελεστέρος. Τι οὖν ἐπὶ χόρτου μέγα φρονεῖς; Ὅχι καὶ λησταῖς παραγινοῦν πλοῦτος, καὶ μαλακοῖς, καὶ πόρνοις, καὶ τυμωροῦσι; Τοῦτο οὖν εἰ ἀπαίρει, εἰ τοιοῦτος ἔχεις κοινωνοῦς τοῦ κτήματος; Ἄλλ' ἀτιμῆς ἔρξ; Ἄλλ' οὐδὲν εἰς τιμῆς λόγον ἐλεημοσύνης ἐπιτρέψαι. Ἐκεῖνα μὲν γὰρ κατηναγκασμένα εἶσιν καὶ μετὰ μίσους, αἰ τιμαὶ αἰ τοῦ πλοῦτος καὶ τῆς δυνατείας, αὐταὶ δὲ ἐκ προαιρέσεως καὶ ἀπὸ συνεδέσθαι τὸν τιμῶντων. Διόπερ οὐδὲ ἐκβάλλειν αὐτάς δυνατόν ποτε αἰ τιμῶντες. Εἰ δὲ ἀνθρώποι τοσαύτην τῆς ἐλεημοσύνης ἀπονομῆσαι τὴν αἰδῶ, καὶ πάντα αὐτοῖς συνεικόναι τὰ ἀγαθὰ, ἐνόησον πρὶ τὴν παρὰ τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ λήγοντα τὴν ἀντιθεσιν, οἶαν τὴν ἀμοιβήν. Τοῦτον τοῖνυν ζητῶμεν τὸν πλοῦτον, τὸν δὲ μόνον, καὶ μετῶστε δραστητεύοντα ἵνα καὶ ἐνταῦθα μεγάλοι καὶ ἐκεῖ γινόμενοι λαμπροί, τῶν αἰωνίων ἐπιτυχόμενοι ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρώπιε τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οἱ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

* Morel. πανταχοῦ. † Αἱτι μιστήριον οἰκοδομῆς καταβάλλεται. ‡ Savil. βδελυκὰ πάντα. § Αἱτι φρονεῖς στανῶν. Τοῦτω μὲν, τοῦτω πάντα. Paulo post Morel. ἀμαρτηνῶν, Savil. ἀμαρτηνῶν. † Ἄλλ' εἰκὴς n plurimum significat, sed fortassis, hic vero sed hand dubie.

* Morel. ἀγαθῶν. † Morel τοῦτο μὲν. ‡ Morel. τὴν περὶ αὐτὸν τοσοῦτον. Mox alii χροῦσται. § Αἱτι τοῦτο μόνον.

[195] ΟΜΙΛΙΑ Δ3·

Ἀρχηκεν οὖν τὴν ὄβριαν αὐτῆς ἡ γυνή, καὶ ἀ-
 ἤλθε εἰς τὴν πόλιν, καὶ λέγει τοῖς ἀνθρώποις·
 ὁ Δεῦτε, ἴδετε ἀνθρώπου, ὃς εἶπέ μοι πάντα
 ὅσα ἐποίησα μὴτε οὐδὲς ἔσται ὁ Χριστός·
 α'. Πολλῆς ἡμῖν θεομύθου δεῖ καὶ σπουδῆς διεγ-
 γερμένης· καὶ τῆς γὰρ ἀνευ οὗ ἐνεστὶ· τυχύνει τῶν ἐπ-
 ηργησάντων ἡμῖν ἀγαθῶν. Καὶ τοῦτο θεοκινεῖ ὁ Χρισ-
 τὸς φησι, νῦν μὲν· Ἐάν μὴ τις ὄρη τὸν σταυρὸν αὐ-
 τοῦ καὶ ἀκολουθήσῃ μοι, οὐκ ἔστι μου ἀξίος· νῦν
 δὲ, Πῦρ ἤλθορ βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ εἰ ἤθελορ
 εἰ ἤδη ἀνήρθῃ· δ' ἄμφοτέρων τούτων τὸν διακαῆ
 καὶ πεπρωμένον μαθητὴν καὶ πρὸς πάντα κίνδυνον
 παρσκευασμένον ἡμῖν παραστήσει βουλόμενος. Τοι-
 αῦτη τις ἦν καὶ αὐτὴ ἡ γυνή. Οὕτω γὰρ ὑπὸ τῶν
 εἰρηνομένων ἀνήρθῃ, ὡς καὶ τὴν ὄβριαν ἀρεῖται, καὶ
 τὴν χρεῖαν δι' ἣν παρεγένετο, καὶ δραμοῦσαν εἰς τὴν
 πόλιν, πάντα τὸν ὄχλον ἐκίσει πρὸς τὸν Ἰησοῦν.
 Δεῦτε γὰρ, φησὶ, καὶ ἴδετε ἀνθρώπων, ὃς εἶπέ μοι
 πάντα ὅσα ἐποίησα. Σκόπει σπουδῆς καὶ σύνεσιν·
 Ἦλθεν ὠρεῦσασθαι· καὶ ἐπειδὴ τῆς ἀληθινῆς πηγῆς
 ἐπέτυχε, καταφόρῳσε λοιπὸν τῆς αἰσθητικῆς, διδάσκουσα
 ἡμᾶς, εἰ καὶ διὰ μικροῦ παραβελγίματος, ἀλλ' ὅμως
 ἐν τῇ τῶν πνευματικῶν ἀκρόασι πάντων ὑπερορῶν
 τῶν βιωτικῶν, καὶ μηδὲν λόγον αὐτῶν ποιεῖσθαι.
 Κατὰ γὰρ τὴν ἰδὴν δύναμιν, ἕπερ ὁ ἀπόστολος ἐποίη-
 σαν, καὶ αὐτὴ πεποίηκε μεζύωνος. Ἐκείνῳ μὲν γὰρ
 οὐ κληθέντες ἀφῆκον τὰ δίκτυα· αὐτὴ δὲ αὐτομάτως,
 οὐδένως παραγγελλαντος, ἀφῆκε τὴν ὄβριαν καὶ ἐσχυ-
 γελιστῶν ἔργον ποιεῖ ὑπὸ τῆς χάριτος· ἀναπτερωθεῖσα.
 Καὶ οὐχ ἓνα καλεῖ καὶ δεύτερον, καθάπερ Ἄνδρας
 καὶ Φίλιππος, ἀλλὰ πᾶσι ὁλόκληρον ἀναστήσασα καὶ
 ὄχλον τοσοῦτον, οὕτω πρὸς αὐτὸν ἔγαγε.^α Καὶ σκόπει
 πρὸς συνετοῦς λέγει. Οὐ γὰρ εἶπε, Δεῦτε, ἴδετε τὸν
 Χριστόν, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ μετὰ συγκατάδεως, μεθ'
 ἧς καὶ ὁ Χριστὸς αὐτὴν ἐσαγγήνησεν, ἐπισπᾶται τοὺς
 ἀνδρας. Δεῦτε γὰρ, ἴδετε ἀνθρώπου, φησὶν, ὃς εἶπέ
 μοι πάντα ὅσα ἐποίησα. Καὶ οὐχ ἡγήθη εἰπεῖν,
 ἔτι εἶπέ μοι πάντα ὅσα ἐποίησα. Καίτοι γε τὴν
 ἐκεῖν ἐτέρως· Δεῦτε, ἴδετε προσητεύοντα· ἀλλ' ἔταν
 προσωπὴ ψυχῆ τῆς περὶ τῆς θεῆς, φησὶ οὐδὲν τῶν ἐν
 τῇ γῆ λοιπὸν ὄρεθ', οὐ πρὸς δόξαν, οὐ πρὸς αἰσχύνῃ,
 ἀλλ' ἐνός ἐστι μόνου, τῆς κατεχούσης αὐτὴν φιλοῦς.
 Μῆτε οὐδὲς ἔσται ὁ Χριστός· Ὅρα πάλιν σοφίαν
 πολλὴν γυναικός. Οὕτε ἀπεψήματο σαφῶς, οὕτε
 αἰσῆσαν. Ἐβούλετο γὰρ οὐκ ἐκ τῆς οικείας ἀπο-
 φάσεως εἰσαγεῖν αὐτούς, ἀλλ' ἐκ τῆς ἀκριβοῦς τῆς
 ἐκεῖνου τῆς ψήφου ταύτης ποιήσαι κοινωνούς· ὃ μάλ-
 λον εὐπαράδεκτον ἐποίησεν τὸν λόγον. Καίτοι οὐ πάντα
 αὐτῆς τὸν βίον ἐξήγγειλεν, [196] ἀλλὰ διὰ τῶν εἰρη-
 μένων καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἐπέπεστο. Καὶ οὐκ εἶπε,
 Δεῦτε, πιστεύσατε, ἀλλὰ, Δεῦτε, ἴδετε. ὁ τοῦτο κω-
 ρώτερον· ἦν, καὶ μάλλον αὐτοὺς ἐφέλικτο. Εἶδες
 τῆς γυναικὸς τὴν σοφίαν; Ἦθει γὰρ, ἦδει σαφῶς,
 ὅτι γευσάμενοι μόνου τῆς πηγῆς ἐκείνης, τὰ αὐτὰ
 πείνομαι ἄπερ καὶ αὐτῆ. Καίτοι γε εἰ τις τῶν ἄλλων
 ἦν τῶν παχυτέρων, καὶ συνασκίανεν ἂν τὸν Ελεγγον·
 αὐτὴ δὲ ἐκπομπεῖται τὸν λαυτῆς βίον καὶ εἰς μέσον
 προσιθῆναι, ὥστε πάντας ἐπιστάσασθαι καὶ εἰσεῖν.
 Ἐν δὲ τῷ μεταξὺ ἠρώων αὐτῶν οὐ μαθηταὶ αὐ-
 τοῦ, λέγοντες· Ραββί, χάρις. Τὸ ἠρώων, ἐν-
 ταῦθα Παρεκκλῆσον ἐστὶ, τῇ ἐγγωρίῳ αὐτῶν φωνῇ.

^α Morel. οὐδὲν ἐστὶ. ^β Alii αὐτῶν ἔχουσιν. Paulo post Morel. κοίτης μεζύωνος. In Savit. ἡμεῖς In margine ponitur. ^γ Ha recte Savit. Morel. ὑπὲρ τῆς χάριτος. ^δ Morel. ἡγήματο. ^ε Morel. φερέωτερον.

Ὅρωντες γὰρ αὐτὸν εκκεμήλια ὑπὸ τῆς ὀδοστροφίας καὶ τῆς ἐπιχειμένης φιλοῦς, παρεκκλῶνον αὐτόν. Οἱ γὰρ ἦν προσητεύοντες τὸ δεῖσθαι ὑπὲρ σιτιῶν, ἀλλὰ φιλοστοργίως τῆς περὶ τὸν διδάσκαλον. Τὸ οὖν ὁ Χριστὸς· Ἐγὼ ἐρώων ἔγω φησὶν, ἦν ἡμεῖς οὐκ οἴδατε Ἐλεγον οὖν πρὸς ἀλλήλους· Μὴ τις ἠθρηκας αὐτῷ φησὶν; Τί τοῖνον θαυμάζεις εἰ ἡ γυνή, ἔγω ἀκούσασα, ἐτι ἔδωρ ἐνανθῶσται, ὅπου γε καὶ οὐ μαθηταὶ ἐτι ταῦτα πάσχουσι, καὶ οὐδὲν ὅστω πνευματικῶν νοουσίαν, ἀλλὰ ἀποροῦσι μὲν, πάλιν δὲ τὴν αἰδῶ τὴν συνήθη καὶ τὴν τιμῆν τῶν διδασκάλων νέμουσι πρὸς ἀλλήλους μὲν διαλεγόμενοι, αὐτῷ δὲ πείσιν ὁ τολμῶντες προσαγαθῶν; Τοῦτο καὶ ἀλλοῦ ποιοῦσιν ἐπιθυμοῦντες μὲν ἐρωτῶναι, οὐκ ἐρωτῶντες δὲ. Τὸ οὖν ὁ Χριστὸς· Ἐμὲν βρώμιά ἐστι, φησὶν, ἵνα σοὶ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με, καὶ τελειώσω αὐτοὶ τὸ ἔργον. Τὴν τὸν ἀνθρώπων σωτηρίαν ἐνταῦθα βρώσιν ἐκάλει, δεικνύς ὅσῃ ἐπιθυμίαν ἔχει τῇ ἡμετέρας προνοίας. Ὅσπερ γὰρ ἡμῖν ποθεῖν τὸ θεῖον, οὕτως αὐτῷ τὸ σωθῆναι ἡμᾶς. Ἄκουε δὲ πῶ πανταχοῦ οὐκ ἐκ τοῦ προχεῖρου πάντα ἀποκαλύπτει· ἀλλὰ πρῶτον εἰς ἀπορίαν ἐμβάλλει τὸν ἀκροατήν, ἵνα ἀρξάμενος ζητεῖν τὸ λεγόμενον ἑ, εἶτα ἀπορίαν καὶ κάμων, μετὰ πλεονος ὑποδέχεται προθυμίας φανὲ τὸ ζητούμενον, καὶ μάλλον διανοητῆ πρὸς τὴν ἀκρίαν σιν. Διατὶ γὰρ μὴ εὐθέως εἶπε, Ἐμὲν βρώμιά ἐστιν ἵνα σοὶ τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς μου; καίτοι οὐδὲ τοῦτο σαφῆς ἦν, ἀλλὰ τοῦ προτέρου σαφέστερον ἀλλὰ τί; Ἐγὼ, φησὶ, βρώμιν ἔγω φησὶν, ἦν ἡμεῖς οὐκ οἴδατε. Πρότερον γὰρ αὐτοῦς, ἔπερ ἔργῃ, τὶ διαπορήσει προσεκτικωτέρους ἐργάσασθαι βούλεται καὶ ἐθίσαι καὶ διὰ τοιούτων αἰνιγμάτων ἀκούειν π. λεγόμενα. Τί δὲ ἐστὶ τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς; Λέγε λοιπὸν αὐτὸ καὶ ἐρμηνεύει· Οὐχ ὅμως λέγεται ἐτι τετραμήνην ἐστὶ, καὶ ὁ θεοσμός ἐρχεται Ἰδοὺ λέγω ὑμῖν, ἐπάρατος τοῖς ὀφθαλμοῖς ὄμων καὶ θεσάσθε τὰς χώρας, εἰ λευκαί εἰσι ἀπὸ θεοσμῶν.

β'. Ἰδοὺ πάλιν τοὺς συντρέφοις ὀνόμασιν ἀνάγει· πρὸ τῆς τῶν μεγίστων θεωρίαν αὐτοῦς. Καὶ γὰρ, βρώμιν εἶπων, οὐδὲν ἕτερον ἐδήλωσεν, ἢ τὴν τῶν μελλόντων παραγινεσθαι σωτηρίαν ἀνθρώπων· καὶ ἡ χώρα ἰ καὶ ὁ θεοσμός τὸ αὐτὸ δηλοῖ, τὸ πλῆθος τῶν ψυχῶ τῶν ἐπιμῶν πρὸς τὴν ὑποχρῆσιν τοῦ κηρύγματος Ὁφθαλμοῦς δὲ ἐνταῦθα λέγει, καὶ τοὺς τῆς διανοίας καὶ τοὺς τοῦ σώματος· καὶ γὰρ ἔωρον λοιπὸν τὸ πλῆθος ἐρχόμενον τῶν Σαμαρειτῶν τὴν διὰ τῆς προφητείας [197] αὐτῶν ἐτοιμότητα, τὰς χώρας τὰς λευκα νομίας φησὶν. Ὅσπερ γὰρ οὐ ἀσάχατος ἔπειθε λευκανθῶσι, πρὸς ἀμνηστῶν εἰσιν ἐτοιμοὶ οὕτω καὶ οὕτω νῦν, φησὶ, πρὸς σωτηρίαν εἰσὶν παρσκευασμένοι καὶ εὐτρεπεῖς. Καὶ διατὶ μὴ εἶπε σαφῶς, ἢ ἐρχονται πιστεύουσι οἱ ἄνθρωποι, καὶ ἐτοιμοὶ εἰ πρὸς υποχρῆσιν τοῦ λόγου, κατηχηθέντες μὲν πα τῶν προφητῶν, καὶ τὸν καρπὸν λοιπὸν ἀποδιδόντι ἀλλὰ χώρα καὶ θεοσμῶν ἐκάλει; τί βούλονται αὐ ἀναίαι τροπαί; Οὐ γὰρ ἐνταῦθα μόνον, ἀλλὰ ἐν παντὶ τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦτο ποιεῖ· καὶ οἱ προφήτῃ δὲ τῷ αὐτῷ κηρύσσῃται τρέμω, μεταφορικῶς πολ λέγοντες. Τί δηλοῦν οὖν τὸ αἰτίον; οὐ γὰρ ἀπλ ταῦτα τοῦ Πνεύματος ἡ χάρις ἐνομοθέτησεν· δλ

ἰ Savit. ὕπαιν τὸ λεγόμενον. ἡ Savit. στάχατες.

HOMILIA XXXIV.

28. Reliquit ergo hydriam suam mulier, et abiit in civitatem, et dixit hominibus : 29. Venite, videte hominem, qui dixit mihi quaecumque feci : numquid ipse est Christus ?

1. Fervorem audientium excitat Chrysostomus cum verbis Christi, tum exemplo mulieris Samaritanæ cujus etiam humilitatem laudat. Christus quam de salute hominum sollicitus, quam in inculcanda doctrina prudens ! — Multo nos fervore oportet, multo excitari studio; alioquin promissa bona consequi non poterimus. Quod significans Christus modo quidem ait : Si quis non accipit crucem suam, et sequitur me, non est me dignus (Matth. 10. 38); modo autem, Ignem veni mittere in terram, et quid volo nisi ut accendatur (Luc. 12. 49)? Utroque dicto, ferventem incensumque discipulum nobis, et ad omnia subeunda pericula paratum significat. Talis erat et hæc mulier : ita enim verbis Christi incensa est, ut relicta hydria et aqua, cujus gratia eo concesserat, et in urbem accurrens, universum populum ad Jesum traheret. Venite, inquit, et videte hominem, qui dixit mihi omnia quaecumque feci. Vide studium, vide prudentiam. Venerat ut aquam hauriret, et cum verum fontem invenisset, fontem sub sensum cadentem desepxit, ut nos doceret, etsi exiguo exemplo, spirituali doctrinæ intentos secularia contemnere oportere, nullamque quantum in nobis est, illorum rationem habere. Quod et apostoli fecerunt, ipsa quoque, imo ferrentius præstitit. Illi namque vocati, retia dimiserunt; hæc vero sponte sua, nullo præcipiente, reliquit hydriam et evangelistarum officio fungitur, gaudio ipsi alas addente; neque unum aut alterum, ut Andreas et Philippus, sed universam commovet civitatem, et tantum populum ad Christum adducit. Et vide quam prudenter loquitur. Non dixit, Venite, videte Christum; sed cum eodem attemperante qua Christus ipsam cooperat, illos allicit. Venite, inquit, videte hominem, qui dixit mihi omnia quaecumque feci. Nec puduit illam dicere, Dixit mihi omnia quaecumque feci; etsi dicere potuisset, Venite, videte prophetam; verum cum anima divino igne succensa est, nihil ultra terrenum respicit, non famam, non infamiam; sed flammæ tantum ardore movetur. Numquid ipse est Christus? Animadvertite iterum magnam mulieris sapientiam. Neque penitus affirmat, neque reticet. Volebat enim non ex opinione sua illos inducere; sed illo audito, ipsos suæ sententiæ consortes habere, unde res magis probabilis evasura erat. Atqui non totam vitam suam ipsi Christus declaraverat; sed ex dictis cæterorum quoque notitiam ipsam habere credidit. Nec dixit, Venite, credite; sed, Venite, videte, quod sane levius erat, et magis ipsos allicere poterat. Vidisti mulieris sapientiam? Sciebat enim et plane sciebat, illo degustato fonte, idipsum illis eventurum esse quod sibi e venerat. Atqui alius crassioris ingenii, criminationem sibi factam obscurius dixisset; illa vero vitam suam declarat et in medium adducit, ut omnes atraheret caperetque. 31. Interea rogabant

eum discipuli ejus, dicentes : Rabbi, manduca. Illud, Rogabant, idiomate suo hic significat, Hortabantur. Videntes enim eum ex itinere et æstu defatigatum, hortabantur enim. Non enim ex petulantia, sed ex amore doctoria ad cibum sumendum pellebant. Quid ergo Christus? 32. Ego cibum habeo manducare, quem vos nescitis : 33. Dicebant ergo ad invicem : Numquid aliquis attulit ei manducare? Quid ergo miraris si mulier aquam audiens, vere aquam esse arbitrabatur, quando discipuli pari sunt modo affecti, nihilque spirituali intelligunt; sed dubitant, dum doctore reverentiam et honorem pro more exhibent, ac mutuo colloquuntur, nec audent ab illo sciscitari? Hoc etiam alibi faciunt, dum interrogare cupientes, abstinere tamen. Quid ergo Christus? 34. Meus cibus est, ut faciam voluntatem ejus qui misit me, et perficiam opus ejus. Hominum salutem hic cibum vocat, ostendens cum quanta cura nobis provideat. Ut enim nos eibum, ita ille nostram salutem desiderat. Audi vero quo pacto non ubique omnia cito revelet, sed primo auditorem in dubitationem conjiciat, ut postquam quærere incepit quid sit illud quod dicitur, cum dubitando laborat, libentius id quod quærerebat expositum accipiat, et ad audiendum magis excitetur. Cur ergo non statim dixit, Meus cibus est ut faciam voluntatem Patris mei : quod etsi non omnino clarum, tamen clarius illo erat, quod jam dixerat; sed quid? Ego cibum habeo manducare, quem vos nescitis. Primo igitur, ut dixi, ex dubitatione attentiores illos reddat, atque assuofaciat, ut etiam per ænigmata, dicta intelligant. Quid autem sit voluntas Patris, deinceps explicat. 35. Nomen vos dicitis, quod adhuc quatuor menses sunt, et messis venit? Ecce dico vobis, Levate oculos vestros, et videte regiones, quia alba sunt jam ad messem.

2. En rursus familiaribus verbis illos ad sublimium rerum contemplationem erigit. Nam cum Cibum dixit, nihil aliud quam futuram hominum salutem declaravit; ager rursus et messis hoc ipsum significant, animarum nempe multitudinem ad prædicantes excipiendos paratam. Oculos autem hic dicit et mentis et corporis : nam videbant Samaritanorum turbam venientem : illorum vero promptam voluntatem regiones albas appellat. Quemadmodum enim spicae, cum albæ sunt, jam ad messem sunt paratæ : sic et isti ad salutem jam sunt parati et idonei. Et cur non clare dixit, illos ad credendum accedere, et paratos ad verbum suscipiendum esse, a prophetis jam institutos, et fructum reddituros; sed regionem et messem ipsos appellavit? quid sibi volunt hæc figura? Neque enim hic tantum, sed etiam per totum evangelium id agit : et prophætæ quoque eo ipso utuntur more, et metaphorice multa dicunt. Quanam ergo de causa? Neque enim temere Spiritus gratia sic instituit. Sed cur tandem? Duabus de causis : primo, ut major dictorum emphasis esset, et ea in conspectu ponerentur. Mens enim imaginem rebus consonam assequuta, magis excitatur, ac res quasi depictas vi-

dens, ab illis magis abripitur. Hæc prior est causa : secundo, ut narratio sit suavior, et dictorum memoria magis perseveret. Neque enim ita sententia accipitur, neque ita audeat auditoribus multis, ut narratio per res ipsas, quarum experimentum habemus. Quod in parabola sapientissime tractatum videre est. 36. *Et qui metit, mercedem accipit, et fructum colligit in vitam æternam.* Nam terrenæ hujus messis fructus, non ad æternam, sed ad temporaneam vitam juvat ; spiritualis vero messis fructus, ad immortalem vitam. Viden' quomodo verba quidem sensibilia sint, sensus vero spirituales, atque ipsa verba a cælestibus terrenis distinguant ? Quod enim de aqua dixit, postquam ejus proprietatem indicaverat, *Qui bibit ex hac aqua, non sitiet ; id ipsum hic facit, cum ait hunc fructum colligi in vitam æternam : ut et qui seminat et qui metit simul gaudeant.* Quis est qui seminat, quis est qui metit ? Propheta semen jacere, nec ipsi messuere, sed apostoli. Neque tamen ideo illi a voluptate et mercede laborum privati sunt ; sed nobiscum lætatur et gaudent, etiamsi non nobiscum metant : neque enim messis opus idem est ac sementis. Ubi igitur minor est labor, et major voluptas, ad hoc vos servari, non ad sementem, ubi multum laboratur. In messe namque amplius est proventus, labor vero non tantus, sed multa facilitas. Hic autem vult significare, prophetarum voluntatem eam esse, ut homines ad me accedant ; hoc et lex apparuit. Ideo seminarant, ut hunc fructum parent. Ostendit quoque se mississe illos, ac multam inter veterem et novam legem esse affinitatem, simulque omnia per hanc parabolam effluit. Meminit autem proverbii cujusdam, quod in multorum ore ferebatur. 37. *In hoc enim, inquit, est verbum verum : quia alius est qui seminat, alius est qui metit.* Hæc autem dicebant multi, Num alii labores ferrent, alii fructus decerpent ? dicitque : Hic sermo jam verus est : propheta quidem laboratur, vos autem laborum ipsorum fructum decerpitis. Non dixit, mercedem : neque enim illi sine mercede tantum susceperat laborem ; sed, fructum. Hoc et Daniel fecit (a) ; ipse namque proverbium hoc commemorat : *Exiit ab iniquis scelus* (1. Reg. 24. 14). David quoque

(a) In sequentia usque ad *ideo jam prius Savilius hæc nota: Hæc verba, loquit, oleni glosema: quod si retinenda sunt, ut ea retinet uterque Codex noster, pro Daniel legendum est David, et pro David forte legendum vel Daniel vel Jeremias; sed nescio. Hactenus Savilius. sed hæc non esse glosema probant omnes MSS. nostri, tum etiam Savilliani, qui hæc similiter habent, et omnino quadrant ad seriem. Postquam enim dixerat, *Laborarunt enim prophetae ad exempla mox venit, et primo Daniele commemorat; imo potius Davidem; nam hic Daniele puto mendose pro Davide positum a libraribus. siquidem proverbium illud, exiit ab iniquis scelus, ab uno Davide prolatum reperio, 1. Reg. 24. 15, ubi Saullem alloquens, et de insidiis contra se structis conquerens, Deique justitiam appellans dicit, Ut in veleri fertur proverbio, Ex iniquis egredietur scelus. Itaque hoc non nisi de Davide dici potuit. Pergit autem: David quoque stendo hujus proverbii memini. Ut Daniele pro Davide supra positum pnto, Ita hic David pro Daniele positus fuerit; nam postquam per tres hebdomadas fleverat et Jejunaverat Daniel, hæc post illa multa audivit, et inique agens iniqui, cap. 13. 10: id quod to illud supra allatum proverbium recidit, Ex iniquis egredietur scelus. Verum contra Manuscriptorum omnium auctoritatem nihil mutare ausi sumus.**

stendo hujus proverbii meminit. Ideo jam prius dixerat : *Ut et qui seminat simul gaudeat, et qui metit.* Quia enim dicturus erat alium seminaturum, alium messurum esse, ne quis, ut dixi, putaret prophetas mercede privari sua, novum quidpiam et inexpectatum dicit ; quod in rebus sensibilibus non accidat, sed in spiritualibus exiniium sit. In sensibus enim si contingat alium serere, alium metere, non una gaudent, sed delet is qui seminavit, utpote qui alteri laboraverit ; gaudet vero itantum qui metunt. Hic autem non ita; sed qui non metunt ea qua seminarunt, una cum metentibus gaudent ; unde palam est eos mercedis esse consortes. 38. *Ego misi vos metere quod vos non laboratis : alii laborant, et vos in laborem eorum intratis.* Hoc pacto illos melius hortatur. Quia enim laboriosum videbatur esse totum orbem persagrare et prædicare, rem esse facilem ostendit. Nam hoc laboriosum, hoc multi sudoris erat, semina jacere, et animam non initiatam ad Dei cognitionem deducere. Cur autem hæc loquitur ? Ut cum mitteret eos ad prædicandum, non turbarentur, quasi ad rem laboriosam missi. Prophetarum quippe munus longe magis laboriosum erat, ut res ipsa testificatur : vos ad facilia venistis. Sicut enim in messe facile fructus colligitur, et brevi tempore area manipulis impletur, nec tempora expectantur, non hiems, non ver, non imber : ita et nunc fit ; ut ipsa operum clamant. Dum hæc ille diceret, exierunt Samaritani, et confertim collectus est fructus ; ideo dicebat : *Levate oculos vestros, et videte regiones, quia albæ sunt.* Hæc dixit, et res ipsa vana est, sermonem opera sequuta sunt. Nam 39. *Ex civitate illa multi crediderunt in eum Samaritanorum propter verbum mulieris testimonium perhibentis, Quia dixit mihi omnia quaecumque feci.* Videbant enim eam non ad gratiam laudasse illum, qui peccata sua coarvisset ; neque ut gratiam cujuspiam sibi conciliaret, vitia sua omnibus patefacere.

3. Hanc ergo mulierem et nos imitemur, et in peccatis nostris vulgandis ne vereamur homines ; sed Deum ut par est timeamus, qui et nunc facinorosa nostra videt, et tunc puniturus est eos qui nunc penitentiam non agunt. At nos contra eum, qui nos judicaturus est, non timeamus ; eos autem, qui nolui nocere nequeunt, formidamus, tremimusque ne apud illos infamia laboremus. Idecirco in quo timeamus, in eo penas dabimus. Nam qui solum ne hominibus turpis videatur cavet, neque erubescit Deo vident nefarium quidpiam patrare, si non penitentiam agat in illa die non ante unum aut duos, sed orbe toto vident traducetur. Nam quod ad bona et mala operum spectanda magnus ibi consensus sit, parabola ovium et hædorum te doceat, necnon beatus Paulus, qui dicit : *Omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corpora pro se gesserit, sive bonum, sive malum* (1. Cor. 5. 10) ; et rursus, *Qui manifestabit abscondita tenebrarum* (1. Iu. 4. 5). Commisit aliquid peccatum, aut cogitasti illud, et hominibus occultas ? At Deo non occultas. I

τίνος ἔνεκεν, καὶ διατί; ὁμοῖν ἔνεκεν προσάπτων *·
 μίαις μὲν, ὅστε ἐμπρακτικώτερον γενέσθαι τὸν λόγον, καὶ μᾶλλον ὅτ' ὄφειν ἔχειν τὰ λεγόμενα. Ἡ γὰρ
 διάνοια, τῆς συντρέφου τῶν πραγμάτων εἰκόνας ἐπι-
 λαθεμένη, διαπίπτει μᾶλλον, καὶ ὡς περ ἐν γραφῇ
 τὰ πράγματα ὁρώσα, κατέχεται μείζονος. Ἐνὸς
 μὲν οὖν ἔνεκα τούτου· δευτέρου δὲ, ὥστε καὶ γλυ-
 καινεσθαι τὴν διήγησιν, καὶ μονιμωτέρων εἶναι τῶν
 λεγομένων τὴν μνήμην. Οὐ γὰρ οὕτως ἀπόφασις
 χειροῦται καὶ ἐνέγει τὸν ἀκροατὴν τὸν πολὺν, ὡς ἡ διὰ
 τῶν πραγμάτων διήγησις, καὶ ἡ ὑπογραφή πείρας β.
 "Ὁ διὰ τῆς παραβολῆς ἔστι μετὰ πολλῆς γινόμενον
 ἰδεῖν τῆς σοφίας. *Καὶ δὲ θερίζων, μισθὸν λαμβάνει,*
καὶ συνάγει καρπὸν ἐξ ἑσθιῶν αἰώνων. Ὁ μὲν γὰρ
 ποτ' ἀμύτων τούτου καρπὸς, οὐκ εἰς αἰώνιον ζωὴν,
 ἀλλ' εἰ τὴν πρόσκαιρον ταύτην προχωρεῖ δὲ πνευ-
 ματικὸς, εἰς τὴν ἀγήρω καὶ ἀθάνατον. Ὅρξας πῶς
 αἰσθητὰ μὲν τὰ βήματα, πνευματικὰ δὲ τὰ νοήματα,
 καὶ δι' αὐτῶν τῶν λέξεων διαίρει τὰ γήινα ἀπὸ τῶν
 οὐρανίων; Ὅπερ γὰρ ἐπὶ τοῦ ὕδατος διαλεγόμενος
 ἐποίησε, τὸ ἰδιώζον αὐτοῦ θεῖς, ὅτι "Ὁ σίνων τὸ
 ὄδωρ τοῦτο οὐ μὴ διήγησας, τοῦτον καὶ ἐνταῦθα ποιῶ,
 τὸ εἰς ζωὴν αἰώνιον λέγων τὸν καρπὸν ἀναγέσθαι τού-
 τον." *Ἔνα καὶ δὲ σπείρων ὁμοῦ χαίρει, καὶ δὲ θερίζων.*
 Τίς ἔστιν ὁ σπείρων, καὶ τίς ὁ θερίζων; Οἱ προ-
 φῆται εἰσι καὶ σπείραντες; ἀλλ' οὐκ αὐτοὶ ἐθέρισαν,
 ἀλλ' οἱ ἀπόστολοι. Οὐ μὲν διὰ τοῦτο ἀπεστέρηται
 τῆς ἡθροῦς καὶ τῆς ἀμύθη; τὸν πόνον, ἀλλὰ συνήδου-
 ται καὶ χαίρουσι σὺν ἡμῖν, εἰ καὶ μὴ σὺν ἡμῖν θερί-
 ζουσι. Οὐδὲ γὰρ ὁ ἀμύθη ἔργον τὸ σπόρον. Ἐνω-
 σὸν ἐλάττων ἐστὶ μὲν ὁ πόνος, μείζων δὲ ἡ ἔσθια,
 ἐνταῦθα ὁμοῦ ἐτήρησα, οὐκ ἐν τῷ σπόρῳ. Πολλὴ γὰρ
 ἐκεῖ ἡ ταλαιπωρία καὶ ὁ πόνος. Ἐν γὰρ τῷ ἀμύθῳ
 ἡ μὲν πρόσδος πολλή, πόνος δὲ οὐ τοσούτος, ἀλλὰ
 καὶ πολλὴ ἡ εὐκόλια. Ἐνταῦθα δὲ βούλεται κατα-
 σκευάσαι διὰ τούτων, ἐτι Καὶ προφητῶν θέλημα
 τοῦτο ἐστὶ, τὸ ἔμοι τοὺς ἀνθρώπους προσελθεῖν.
 Τοῦτο καὶ ὁ νόμος κατεσκεύαζεν. Διὰ τοῦτο καὶ
 ἐσπεραν, ἵνα τοῦτον *· τέκνωσιν τὸν καρπὸν. Διδόνται
 δὲ οἱ κακίνοις αὐτοῖς; ἀπέστελε, καὶ οὐ πολλὴ ἡ
 συγγένεια τῇ Καινῇ πρὸς τὴν Παλαιάν, καὶ πάντα
 ὁμοῦ διὰ τῆς παραβολῆς ταύτης κατασκευάζει. Μέ-
 μνηται δὲ καὶ λόγου παροιμιώδους κατεπερομένου
 [198] παρὰ πολλῶν. Ἐν γὰρ τούτῳ, φησὶν, ὁ λόγος
 ἔστιν ὁ ἀληθὴς, ὅτι *ἄλλος ἔστιν ὁ σπείρων, καὶ
 ἄλλος δὲ θερίζων.* Ταῦτα δὲ εἰλεγον οἱ πολλοὶ, εἴποτε
 ἄλλοι μὲν τοὺς πόνους ὑπέστησαν, ἄλλοι δὲ τοὺς καρ-
 ποὺς ἐδέχοντο· καὶ λέγει, ἐτι οὗτος ὁ λόγος ἐνταῦθα
 μέγιστα τὴν ἀληθειαν ἔχει. Ἐπὸνήσαν μὲν γὰρ οἱ
 προφῆται, ὁμοῖς δὲ τοῦ καρποῦ τοὺς ἐκ τῶν ἐκεί-
 νων πόνων ἀμύθη. Καὶ οὐκ εἴπα, τοὺς μισθοῦς· οὐδὲ
 γὰρ ἐκείνοις ἄμισθος ὁ πολὺς ἐκεῖνος πόνος· ἀλλὰ,
 τοὺς καρποὺς. Τοῦτο καὶ Δανιὴλ ἐποίησε. Καὶ γὰρ
 αὐτὸς παροιμία; μνήμηται λεγούσης; *Ἐξῆλθεν
 ἐξ ἀνόμων πημμελῆσια.* Καὶ ὁ Δαυὶδ ἐν τῷ ὀργνεῖν
 μνήμηται τοιαύτης παροιμίας. Διὰ τοῦτο προλαβὼν
 εἶπα, *Ἔνα καὶ δὲ σπείρων ὁμοῦ χαίρει καὶ δὲ θερί-
 ζων.* Ἐπειδὴ γὰρ ἔμελλε λέγειν οἱ πολλοὶ; Ἐσπερε,
 καὶ ἄλλος θερίζει, ἵνα μὴ τίς, ὅπερ ἔργον, ἀπεστε-
 ρῆσθαι τοὺς προφῆτας νομίσῃ τὸ μισθὸν, ἔξω τὸ
 λέγει καὶ παράδοξον, καὶ τοὺς αἰσθητοὺς οὐ συμβαῖνον,
 ἀλλὰ τῶν πνευματικῶν ἐξαρτῶν οὐ. Ἐν μὲν γὰρ
 τοῖς πράγμασι τοὺς αἰσθητοὺς ἔδεν συμβεῖν ἕτερον σπεί-
 ραι καὶ ἕτερον θερίσαι, οὐχ ὁμοῦ χαίρουσιν, ἀλλὰ

ἀλοῦσιν οἱ σπείραντες, ὅτι ἑτέροις καμώντες, χαί-
 ρουσι ἐκ οἰ θερίζοντες μόνοι. Ἐνταῦθα δὲ οὐχ οὕτως,
 ἀλλὰ καὶ οἱ μὴ θερίζοντες ἄπαρ ἐσπεραν, ὁμοῖως
 τοὺς ἀμύθῳ χαίρουσιν· ἔδεν ὄφειλον, ὅτι καὶ αὐτοὶ
 κοινωνοῦσι τῶν μισθῶν. *Ἐγὼ ἀπέστελετα ὁμοῦ θερί-
 ζων δὲ οὐχ ὁμοῖς κεκοιτάμενοι· ἄλλοι κεκοιτάμενοι,*
καὶ ὁμοῖς εἰς τὸν κάπον αὐτῶν εἰσεληλύθατε.
 Ταύτη προτρέπει μᾶλλον αὐτούς. Ἐπειδὴ γὰρ ἔδοκει
 ἐπιπνοῦσθαι τὸ πρῶγμα τὸ τὴν οἰκουμένην περιελθεῖν
 καὶ κηρύξει, δείκνυσιν ὅτι καὶ βῆτον ἐστὶ δ. Τὸ γὰρ
 σφόδρα ἐπιπνοῦν ἐκεῖνο ἦν, ὁ πολλοῦ καμάτου ἔδειτο,
 τὸ καταβαλεῖν τὰ σπέρματα, καὶ ψυχῆν ἀμύτων
 ἀναγαγεῖν εἰς θεογνωσίαν. Τίνος δὲ ἔνεκεν ταῦτα
 φεβύγεται; Ἴνα ἔσταν αὐτοῖς ἀποσταλῆ εἰς τὸ κηρύ-
 ξαι, μὴ θορυβηθῶσιν, ὡς εἰς πράγμα ἐπιπνοῦν
 παμπόμοιοι. Τὸ γὰρ ἐπιπνοῦν τῶν προφητῶν
 ἦν, φησὶ, καὶ μαρτυρεῖ τὸ ἔργον τῷ λόγῳ, ἐτι ὁμοῖς
 ἐπὶ τὰ εὐκόλια ἦλθετε. Ὅπερ γὰρ ἐπὶ θερισμῷ
 μετ' εὐκόλιας μὲν ὁ καρπὸς συνάγεται, καὶ ἐν μᾶ-
 ροσῇ ἡ ἄλωσ πληροῦται τῶν θορυγμάτων, οὐκ ἀνα-
 μενδύων *· τὰς τῶν καιρῶν τροπὰς, καὶ χειμῶνα καὶ
 ἔαρ καὶ ἔμβρον· οὕτω καὶ νῦν γίνεται καὶ τὰ ἔργα
 βοῶ. Μεταξὺ οὖν λέγοντος αὐτοῦ ταῦτα, ἔββασαν οἱ
 Σαμαριταῖται, καὶ συνήγγοτο ἄβρόν δὲ καρπὸς. Διὰ τοῦτο
 εἶπαν *Ἀρατε τοὺς ὀφθαλμοὺς ὁμοῦ, καὶ βλέπετε
 τὰς χώρας, ὅτι ἰσχυρὰ εἰσι.* Εἶπα ταῦτα, καὶ τὸ
 ἔργον ἐβῆν, καὶ τὰ βήματα ἐκ τῶν πραγμάτων
 ἔωρθε. [199] Ἐκ γὰρ τῆς πόλεως ἐκείνης πολλοὶ
 φησὶν, ἐπίστευσαν εἰς αὐτὸν τῶν Σαμαριτῶν διὰ
 τὸν λόγον τῆς γυναικὸς, μαρτυρούσης, ὅτι *Ἐπέβ-
 μοι πάντα ὅσα ἐποίησα.* Συνώρων γὰρ ἐτι οὐκ
 ἂν ἐθαύμασε ἰ· πρὸς χάριν ἡ γυνὴ τὸν διελεγέμενα
 αὐτῆς τὰ πημμελῆματα, οὐδ' ἂν ὑπερ τοῦ χαρισιασθαι
 ἕτερον τὸν αὐτῆς ἐξεπέμπουσα βίον.

γ. Μιμησομεθα δὴ τὴν γυναικα καὶ ἡμεῖς, καὶ ἐπὶ
 τοῖς οικείοις ἀμαρτήμασι μὴ αἰσχυνομένης ἀνθρώ-
 πους, ἀλλὰ φοβόμεθα ὡς χρῆθ ἑνὸν καὶ νῦν ὀρώ-
 νου τὸ γινόμενον, καὶ τότε καλῶζοντα τοὺς μὴ μετ-
 νοήσαντας νῦν ὡς νῦν γε τούταντων ποιούμεν. Τῶν
 μὲν γὰρ μὴλλοντα κηρίων, οὐ δεδοκαμεν τοὺς δὲ οὐ-
 δὲν ἡμᾶς παραβλάπτοντας, τούτους φρίττομεν, καὶ
 τὴν παρ' αὐτῶν αἰσχυρῶν τρέμωμεν. Διὰ τοῦτο ἐν ᾧ
 δεδοκαμεν, ἐν τούτῳ τὴν τιμωρίαν ἔδομεν. Ὁ γὰρ
 αἰσχυρῶν ἀνθρώπων ὑπορώμενος νῦν μόνον, Θεοῦ δὲ
 ὀρώντος; μὴ αἰσχυρῶμενος πράξει ἰ ἀποπον, μὴ θέ-
 λων μετανοῆσαι καὶ μεταβαλεῖσθαι, ἐν ἐκείνῃ τῇ
 ἡμέρᾳ οὐκ ἐνώπιον ἐνὸς καὶ δευτέρου, ἀλλὰ τῆς οἰ-
 κουμένης ἀπάσης ὀρώσης παραδειγματίζεται. Ὅτι
 γὰρ καὶ τῶν ἀγαθῶν πράξεων, καὶ τῶν οὐ τοσούτων
 μέγα θέατρον ἐκεῖ καθήται, ἡ τῶν προδόντων καὶ τῶν
 ἔρπων παραβολῆ παίδευτοσ σι, καὶ ὁ μακρότερος Παῦ-
 λος, λέγων *Δεῖ γὰρ ἡμᾶς, φησὶ, παραστήθαι ἔμπαρο-
 θεν τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ, ἵνα κομίσθαι
 ἕκαστος τὰ διὰ τοῦ σώματος ὅσα ἐπαρῆεν, εἴτε
 ἀγαθῶν, εἴτε κακῶν* καὶ πάλιν, *Ὁς γαρῆσσει ἐκ
 κρυπτῶ τοῦ σκότους.* Ἐπαρῆς τὶ πονηρῶν, ἡ ἐν-
 ἐνόησας, καὶ κρύπτεις ἀνθρώπων; Ἄλλὰ τὸν Θεὸν οὐ
 κρύπτεις. Ἄλλ' οὐδὲν τούτων σοι μέλει· οἱ δὲ ὀφθαλ-
 μοὶ τῶν ἀνθρώπων, τούτο σοι φόβος. Οὐκ οὖν ἐν-
 νόησον οὐ οὐδὲ ἀνθρώπων λαθεῖν δυνήθαι κατὰ τὴν
 ἡμέραν ἐκείνην. Πάντα γὰρ ὡς ἐν εἰκότι τότε στήσο-
 νται κατ' ὀφθαλμοὺς ἡμῶν, ὡς αὐτοκατακρίτων ἕκαστων
 γενέσθαι. Καὶ τοῦτο ἔβηλ καὶ ἀπὸ τοῦ πλοσίου. Καὶ
 γὰρ καὶ τὸν ὑπεροξθέντα πένητα, τὸν Λάζαρον λέγω,

* Ἄλλ' ἔβῶν ἐστὶ. * Quidam οὐκ ἀνεμνούντων, et sic Savil. At Morel. οὐκ ἀνεμνούντων. † Sape vidimus θεομῆεν ἀπὸν Patres esse laudare, laudibus eorum admiratione celebrare.

* Morel. ὁμοῖν ἕτερον κροφ. † Morel. ὑπογραφή πείρας.

• Quidam mss. ἵνα τοῦφ.

πρὸ ὀφθαλμῶν εἶδεν ἑστώτα ὁ πλοῦσιος, καὶ ἐν πολ-
λάκις ἐβέβηλετο δάκτυλον, τοῦτον παρακαλεῖ παρα-
μυθίαν αὐτῷ γενέσθαι τότε. Παρακαλῶ τόνον, κἀν
μηδεὶς εἶη τὰ ἡμέτερα, ἕκαστον ἡμῶν εἰς τὸ ἑαυτοῦ
συνειδὸς εἰσελθεῖν, καὶ καθίσει αὐτῷ δικαστὴν τὸν
λογισμῶν, καὶ εἰς μέσον θείει τὰ πεπλημελημένα·
καὶ εἰ μὴ βούλοιο ἐκπορευθεῖναι ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ
γοεφρῇ, ἐπιτιθέτω τὰ φάρμακα τῆς μετανοίας, καὶ
ισαόσω τὰ τραύματα *. Ἐξέστι γὰρ, ἔξεισι μυρίων
γέμονα τραυμάτων, ἀπελθεῖν ὑγιάνοντα. Ἐάν γὰρ
ἄφητε, φησὶν, ἀφένεται ὁμῶν αἱ ἁμαρτίαι ἐάν δὲ
μὴ ἀφῆτε, οὐκ ἀφένεται.

Ὅσπερ γὰρ ἐν τῷ βαπτισματι καταγωννύμενα τὰ
ἁμαρτήματα οὐκ ἐτι φαίνεται· οὕτω καὶ ταῦτα ἀφα-
νίσσονται, ἰδὲν θελήσωμεν μετανοήσαι. Ἔστι δὲ
μετάνοια τὸ μηκέτι τὰ αὐτὰ ποιεῖν b. Ὁ γὰρ τοῖς
αὐτοῖς ἐπιχειροῦν, ἔσκει τῷ κινεῖ τῷ πρὸς τὸν
Ἰδιον ἔμμετρον ἐκαστόντι, καὶ τῷ κατὰ τὴν παραμύθον
εἰς πῦρ ζαίνονται [200] καὶ εἰς τετηρημένον ἀντιόουντι
πύθον. Δεῖ τόνον ἀφιστάσθαι καὶ τῇ πράξει καὶ τῇ
γνώμῃ τὸν τολημθέντων, καὶ ἀποσπᾶντας φάρμακα
ἐπιθεῖναι τοῖς τραύμασι τὰ ἐναντία τῶν ἁμαρτημά-
των. Ὅλον τι λέγω· Ἠρπασας καὶ ἔπιλοσέκτησας·
Ἄποστηθὶ τῆς ἀρπαγῆς, καὶ ἐπιθεῖς ἐλεημοσύνην τῷ
τραύματι. Ἐπόρευσας· Ἄποστηθὶ τῆς πορνείας,
καὶ ἐπιθεῖς ἀγνείαν τῷ ἔλκει. Κακῶς εἶπες τὸν ἀδελ-
φόν καὶ Ἰθαλας· Παύσαι κατηγοροῦν *, καὶ ἐπιθεῖς
φιλοφροσύνην. Καὶ καθ' ἕκαστον οὕτω ποιῶμεν τῶν
πεπλημελημένων ἡμῶν, καὶ μὴ ἀπίως παρατρέψω-
μεν τὰ ἁμαρτήματα· ἐπίσθηκε γὰρ λοιπὸν, ἐπίσθηκε
ὁ τῶν εὐθύνων καιρὸς. Διὰ καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγεν· Ὁ
Κύριος ἔγγυς, μηδὲν μεριμνᾷ. Ἄλλ' ἡμῶν τάχα
τοῦναντίον ἐστιν ἐπιλέγειν· Ὁ Κύριος ἔγγυς, με-
ριμνᾷτε. Ἐκεῖνον μὲν γὰρ καλῶς ἔκρουον, Μηδὲν
μεριμνᾷτε, ἐν θλίψει καὶ πόνῳ καὶ ἀγῶνι ὄντες·
οἱ δὲ ἐν ἀρπαγαῖς ζῶντες καὶ ἐν τρυφῇ, οἱ χυλεπῆς
εὐθύναις μέλλοντες διδόναι, οὗ τοῦτο, ἀλλ' ἐκείνου ἀν
ἀκούσαιεν εἰκότως· Ὁ Κύριος ἔγγυς, μεριμνᾷτε. Οὐδὲ
γὰρ πούλις λείπειται τῆς συντελείας ὁ χρόνος, ἀλλὰ
πρὸς τὸ τέλος λοιπὸν ὁ κόσμος ἐπιπέγεται. Τοῦτο οἱ
πόλιμοι δηλοῦσι, τοῦτο αἱ θλίψεις, τοῦτο οἱ σεισμοί,

* Savil. et codd. 705, 706· Βούλοιο τότε ἐκ. ἐν ἐκείνῃ
τῇ ἡ. τ. ρ., ἰσαόσω ἦεν τὰ πρ., ἐπιπέτω τὰ ρ. τ. μ.
b Quilman habent ταῦτα ποιεῖν. Paulo post Savil. ἐπι-
νόνη· δεῖ τόνον ἀφιστάσθαι, et sic quidam nsa. Alii vero
nec pauciores et Morellus, ut edidimus. * Savil. κα-
τηγορῶν.

τοῦτο ἡ ἀγάπη φυγεῖται. Καθάπερ γὰρ σῶμα ψυχορ-
ραγοῦν, καὶ ἔγγυς ἐπὶ τῆς μελετῆς, μωρίας ἐπιπά-
ται κακώσεσι· καὶ οὐκίας τελειότης, μωρίας ἐπιπά-
ται, πολλὰ προσιπτει εἴθεο καὶ ἀπὸ τῆς ὀροφῆς καὶ ἀπὸ
τῶν τοίχων· οὕτω καὶ τῆς οὐκουμένης ἔγγυς καὶ ἐπὶ
θύραις ἔστηκεν ἡ συντελεία, καὶ διὰ τοῦτο τὰ μωρία
διεσπαρταί πανταχοῦ κακὰ. Εἰ γὰρ τότε ὁ Κύριος ἔγ-
γυς, πολλῶ μάλλον νῦν ἔγγυς. Εἰ πρὸ τετρακοσίων d
ἔτων ὄτε ταῦτα ἔλεγετο, καὶ πλήρωμα τῶν χρόνων τῶν
καιρῶν ἐκείνων ὁ Παῦλος ἐκάλε· ἰσχυρῶ μάλλον τὸν
παρόντα. Ἄλλ' ἴσως δι' αὐτὸ τοῦτο ἀπιστοῦσι τινες.
Καὶ μὴν διὰ τοῦτο πιστεύει γὰρ μάλλον. Πόθεν γὰρ
ὄδας, ἀνθρώπε, οἱ οὐκ ἔγγυς τὸ τέλος, καὶ μετὰ
βραχύν χρόνον ἀπαντήσεται τὰ εἰρημένα; Ὅσπερ γὰρ
τοῦ ἐνεαυτοῦ τέλος, οὐ τὴν ἐσχάτην ἡμέραν λόγουμεν
εἶναι, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐσχατον μῆνα, καίτοι γε τριά-
κοντα ἡμέρας ἔχοντα· οὕτω καὶ τῶν τοσοῦτων ἔτων
κἂν τετρακοσία ἔτη τέλος εἶπω, οὐχ ἁμαρτήσομαι.
Ἄντε ἔκτοτε προσηφάνει τὸ τέλος. Συστελωμεν οὖν
λαυτοῖς, ἐντυφώσωμεν τῷ φόβῳ τοῦ Θεοῦ. Καὶ γὰρ
ἐν ἀβείᾳ διατριβόντων ἡμῶν, οὐ σφόδρα μεριμνῶντων
οὐδὲ προσδοκῶντων, ἐπιστῆσεται ἀθρόν ἡ παρούσια.
Καὶ τοῦτο ὁρῶν ὁ Χριστὸς ἔλεγεν· Ὅσπερ γὰρ ἐν
ταῖς ἡμέραις τοῦ Νῶε, καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ
Λώτ, οὕτως ἔσται καὶ ἐν τῇ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος
τούτου. Τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος ὁρῶν ἔλεγεν· Ὅταν δὲ
λέγωσιν, εἰρήνη καὶ ἀσφάλεια, τότε αἰφνίδιος
αὐτοῖς ἐπίστανται ἔλεος, καὶ ὡσπερ ἡ ὥδιν τῇ
ἐν γαστρὶ ἐχούσῃ. Τί ἐστιν, ἢ ὡδὴν τῇ ἐν γαστρὶ
ἐχούσῃ; Πολλάκις αἱ κύουσαι γυναῖκες παύουσαι ἢ
ἀριστοποιοῦσαι, ἢ ἐν βαλανίῳ, ἢ ἐν ἀγορᾷ διάγου-
σαι, οὐδὲν τῶν μελλόντων προορῶμαι, ὑπὸ τῆς
ὀδύνης κατεσχέθησαν ἀθρόον. Ἐπεὶ οὖν τοιαῦτα καὶ
τὰ ἡμέτερα, ὡμὲν δὲλ παρεσκευασμένοι. [201] Οὐ γὰρ
ἀεὶ ταῦτα ἀκουσόμεθα· οὐκ αἴετ τούτων ἐξουσίαν
ἔχομεν. Ἐν γὰρ τῷ ἴδιῳ, φησὶ, τίς ἐξομοιωθεῖ-
ται σοι; Οὐκ οὖν ἐνταῦθα μετανοήσωμεν, ἴνα οὕτως
ἴωμε τὸν Θεὸν ἔχωμεν κατὰ τὴν μέλλουσαν ἡμέραν,
καὶ πολλὰς ἀπολαύσαις δυνήσωμεν συγκοινωνῶν· ἢς
γένωτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλα-
θρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα
καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

d Sic Morel., Savil. τετρακοσίων, et sic duo manuscripti.
At plures τετρακοσίων habent. Mos Savil. et codd. nostrī
πλήρωμα sine καὶ.

ΟΜΙΛΙΑ ΑΕ΄.

Ἐν ὧν ἡλθεν πρὸς αὐτὸν ὁ Σαμαρεῖται, ἠρώων
αὐτὸν μείναι παρ' αὐτοῖς. Καὶ ἔμειρεν ἐκεῖ δύο
ἡμέρας. Καὶ π. λ. ἰ. π. λέγουσιν ἐπίστανται εἰς
αὐτὸν διὰ τὸν λόγον αὐτοῦ· τῇ τε γυναικὶ ἔλε-
γον, δεῖ Οὐκ εἶναι διὰ τὴν σὴν λαλῆσαν πιστεύ-
σεν· αὐτὸν γὰρ ἀκηκόεμεν, καὶ οἰδαμεν, δεῖ
οὕτως ἔσται ἀληθῶς ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου ὁ
Χριστὸς. καὶ μετὰ δύο ἡμέρας ἐξῆλθεν ἐκεῖθεν,
καὶ ἀπῆλθε εἰς τὴν Γαλιλαίαν.

α'. Οὐδὲν φθόνου καὶ βασανίας χρεῖον, οὐδὲν κενό-
δης γαλεπώτερον· αὐτὴ τὰ μωρία εἰθεὶς ἀναφθαίρειν·
ἀγαθὰ. Οἱ οὖν Ἰουδαῖοι πλείονα τῶν Σαμαρεϊτῶν
γνώσει ἔχοντες, καὶ τοῖς προφήταις συναρπέντες,
ὅτερον τούτων ἐφάνθησαν ἐντεθεῖν. Οὕτω μὲν γὰρ
καὶ ἀπὸ τῆς μαρτυρίας ἐπίστανται τῆς γυναίκος, καὶ
σημῶν ἰδόντες οὐδὲν, ἐξῆλθον παρακαλοῦντες τὸν
Χριστὸν μείναι παρ' αὐτοῖς· οἱ δὲ Ἰουδαῖοι καὶ

θαύματα θεασάμενοι, οὐ μόνον οὐ κατέβη αὐτὸν παρ'
ἑαυτοῖς, ἀλλὰ καὶ ἀπῆλθον, καὶ πάντα ἔπρακτον,
ὥστε καὶ τῆς χώρας αὐτὸν ἐκαλεῖν, καίτοι γε αὐτὴ
ἡ παρουσία αὐτῶν ἐκείνους ἐγεγονέ. Ἄλλ' ἐκείνοι μὲν
ἀπῆλθον, οὗτοι δὲ καὶ μείναι ἤξιον παρ' ἑαυτοῖς.
Τούτους οὖν οὐκ ἐγγὺν προσεῖθαι παρακαλοῦντες,
εἰπέ μοι, καὶ δεομένους, ἀλλὰ τοῖς μὲν ἐπιβουλεύουσι
καὶ διακρουόμενοι προσηφάνει, τοῖς δὲ ἀγαπῶσι
καὶ βουλομένοις αὐτὴν κατέχει, μὴ διδόναι ἑαυτῶν;
Ἄλλ' οὐκ ἦν τοῦτο ἄξιον τῆς αὐτοῦ κηρυχθείας. Διὰ
τοῦτο καὶ ἐδίδετο e, καὶ ἔμεινε παρ' αὐτοῖς ἡμέρας
δύο. Αὐτοὶ μὲν γὰρ ἐβούλοιντο διηκνῶσι αὐτὸν κατέ-
χειν (τοῦτο γὰρ ἐβόλωντο εὐαγγελιστῆς εἶπαι, οὗτις
ἠρώων αὐτὸν μείναι παρ' αὐτοῖς)· αὐτοῖς δὲ οὐκ
ἤνεχετο. ἀλλ' ἡμέρας δύο μόνον ἔμεινε, καὶ ἐν ταύ-
ταις πολλῶ πλείους ἐπίστανται εἰς αὐτόν. Καίτοι γε

* Morel. τὰ μωρία διέφθαρται. b Morel. τὸν Χριστὸν εἶνα
σὺν αὐτοῖς.

c Morel. ἰδὲν ἔτατο.

tamen nihil curas; oculos autem hominum formidas. Cogita ergo te non homines latere posse in die illo. Omnia enim quasi in imagine tunc stabunt ante oculos nostros, ut unusquisque contra se ferat sententiam; quod ex divite palam est. Etenim pauperem illum quem despexerat, Lazarum dico, ob oculos stantem dives vidit, et quem cum horrore depulerat digitum jura rogat sibi solatio esse. Rogi igitur, etsi nemo nostra videat, singuli in suam conscientiam ingredientur, et judicem sibi rationem constituent, peccata in medium agant. Et nisi velint ea in die illa terribili promulgari, pœnitentiæ remedia apponant, ac vulnera sanent. Potest enim, potest quisque, etsi mille plagis onustus, sonus abire. Nam *Si dimiseritis, inquit, peccata dimittent vobis; si non dimiseritis, non dimittentur* (Matth. 6. 44. 15).

Pœnitentiæ vera quæ. Quemadmodum in baptisate abluta peccata non amplius apparent: ita et hæc debentur, si pœnitentiam agamus. In hoc autem pœnitentiæ sita est, ne eadem ipsa patretur: *Nam qui ad peccata recertit, similis est cani ad vomitum suum redenti* (2. Pet. 2. 21. 22); (n) [necnon ei qui secundum proverbium ignem verberat, et in pertuso dolio haurit.] Oportet ergo et re ex animo a sceleribus abstinere, atque contraria peccatis singulis remedia apponere. Exempli causa, rapuisti, et avarus fuisti? A rapina abstinere, et eleemosynæ remedium vulneri admove. Fornicatus es? A fornicatione abstinere, et vulneri castitatem appone. Fratris tui famam verbo læsisti, ipsique nocuisti? A maledictis abstinere, et caritatis remedium appone. Ita per singula faciamus, neque peccata transcurramus. Nam instat demum, iustat certe rationis reddendæ tempus. Ideo Paulus dicebat: *Dominus prope est; nihil solliciti sitis* (Philipp. 4. 5. 6). Sed nobis forte contra dicendum est, Dominus prope est, solliciti estote. Illi namque tunc pulchre audiebant, *Nihil solliciti sitis*, qui in æraminis, laboribus, certaminibus debebant. Qui autem in rapinis versantur, in voluptate, qui graves reddituri sunt rationes, non hoc, sed illud merito audierint, Dominus prope est: solliciti estote. Non

(n) quæ vincinis clauduntur, desunt in Savil. et quibusdam Mss. aliis.

enim longe a consummatione absumus (a), sed ad finem jam mundus vergit. Hoc prænuntiant bella, ærumna, terra motus, hoc exstincta caritas. Sicut enim corpus expirans et morti proximum mille doloribus afficitur, et ruitura domus multa præmittit quæ ex tecto et ex parietibus decidunt: sic consummatio orbis jam prope et pro foribus est: ideo mala undique ipsam invadunt. Nam si tunc Dominus prope erat, multo magis nunc prope est. Si ante quadringentos¹ annos cum hæc dicerentur, tempus illud plenitudinem temporum Paulus vocabat, multo magis præsens tempus ita vocandum. At fortassis ideo quidam non credunt. Atqui ideo magis credendum. Unde nosti, ni homo, finem et supra dicta non prope esse? Certe ut anni finem non diem ultimum dicimus esse, sed etiam ultimum mensis, et si triginta dierum sit: ita si tot annorum quadringentesimum esse finem dixerimus, non aberrabimus. Itaque jam tunc ille finem prænuntiavit. Coerceamus igitur nos ipsos: letetur in timore Dei. Etenim nobis cum licentia versantibus, non valde curantibus, non expectantibus, repente aderit Dei adventus: quod significans Christus dicebat: *Sicut enim factum est in diebus Noe, et in diebus Lot, sic erit in consummatione sæculi hujus* (Matth. 24. 37). Hoc et Paulus sic declarat: *Cum dixerint, Pax et securitas, tunc repentinus eis superveniet interitus, sicut dolor in utero habentis* (1. Thes. 5. 3). Quil est Dolor in utero habentis? Sapere prægnantes mulieres, dum ludunt, prædent, in balneo, in foro sunt, de futuro nihil cogitant, repentinis invaduntur doloribus. Cum ergo ejusdem conditionis res nostræ sint, sinus semper parati. Non enim semper hæc audiemus, non semper hanc potestatem habebimus. *In inferno, inquit, quis confitebitur tibi* (Paol. 6. 8)? Hic itaque pœnitentiam agamus, ut sic Deum propitium habeamus, ac plenam delictorum veniam consequamur: quam utinam omnes impetremus, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

¹ Savil. habet, *trecentos*, et sic duo Mss. At plures habent, *quadringentos*.

(a) Putabat Chrysostomus non longe esse finem mundi.

HOMILIA XXXV.

40. *Cum venissent ergo ad illum Samaritani, rogaverunt eum ut ibi maneret. Et mansit ibi duos dies. 41. Et multo plures crediderunt in eum propter sermonem ejus; 42. et mulieri dicebant: Quia jam non propter tuam loquelum credimus: ipsi enim audivimus et scimus, quia hic est vere Salvator mundi Christus. 43. Et post dies duos excessit inde, et abiit in Galilæam.*

1. Samaritanorum Judæorumque erga Christum ægritudinis rationes comparantur: laudantur priores, redarguuntur Judæi. Nihil invidia et livore pejus, nihil inani gloria deterius: hæc innumera corrumpere solet bo-

na. Judæi ergo cum majorem quam Samaritani cognitionem haberent, et cum prophetis educati essent, illis tamen hinc inferiores fuerunt. Samaritani testimonio mulieris fidem habuere, nulloque viso signo exeunt rogaturi Christum ut secum maneret; Judæi vero, etiam visis miraculis, non modo non illum apud se retinuerunt, sed etiam ipsum expulerunt, nihilque non egerunt ut ipsum a regione sua eliminarent. Etiam illorum gratia venisset, illum nihilominus ejecerunt; hi contra ut apud se manere rogarent. Num ergo ad hos rogantes non accedendum fuit, sed illis, qui sibi bene affecti erant, re-

hæc, apud insidiosos et adversarios manere oportuit? At non fuisse illud ejus providentia dignum. Ideo morem gessit et mansit apud eos duobus diebus. Ipsi quidem voluissent illum perpetuo retinere: illud enim indicat evangelista his verbis: *Rogaverunt eum ut ibi maneret*; ipse vero noluit, sed duos tantum dies cum illis mansit, et illo temporis spatio longe plures crediderunt in eum. Atqui non verisimile erat, illos esse credituros, tum quod nullum signum vidissent, tum quod Judæos odio haberent. Attamen quia ditorum illius veritatem juste æstimarunt, his nihil offendentibus, sublimiora de illo cogitarunt, quam quæ possent hujusmodi obicibus impediri, ac certatim illum magis ac magis admirabantur. Nam *Mulier dicebat: Non jam propter tuam loquelam ei credimus: ipsi enim audivimus et scimus, quia hic est vere Salvator mundi Christus*. Discipuli (a) magistram illam superarunt. Ili namque Judæos jure accusare possunt, et quod crediderint et quod eum acceperint. Illi quorum gratia totum hoc opus susceperat, sæpe ipsum lapidaverunt; hi vero non accedentem ad se traxerunt: illi visis signis pertinaces manent, hi sine signis magnam erga illum fidem exhibent, et ea de causa gloriantur, quod sine signis crediderint; illi vero finem non faciunt tentandi et signa querendi. Ita semper probe affecta anima opus est: quam si veritas adest, facile occupabit; si non occupet, id non ex veritatis infirmitate, sed ex ejus perverbia oritur. Nam et sol puros oculos facile illuminat; sin minus, oculorum culpa, non solis imbecillitas est. Audi igitur quid hi dicunt, *Scimus quia hic est vere Salvator mundi Christus*. Vident quam cito noverunt, ipsum orbem terrarum attracturum esse et ad communem operandam salutem venire; quodque non in solis Judæis ejus providentia circumtulenda, sed verbum ejus ubique disseminandum foret? At Judæi non item; imo dum quærerent justitiam suam statuere, justitiæ Dei non subjecti fuerunt. Hi vero fatentur omnes in culpa esse, illud apostolicum præ se ferentes: *Omnes peccaverunt, et egent gloria Dei, justificati gratia per gratiam ipsius* (Rom. 10. 3.). Cum dicunt enim ipsum esse Salvatorem mundi, ostendunt mundum perisisse; et non modo Salvatorem esse, sed et in rebus maximis. Venerunt enim multi ut homines salvos facerent, prophetæ, angeli; sed verus Salvator hic est, inquit, qui veram præbet salutem, non solum autem temporaneam. Hoc sinceræ fidei argumentum est. Utrinque enim mirabiles sunt, et quod crediderint, et quod sine signis crediderint; quos et Christus beatus prædicat his verbis: *Beati qui non viderunt, et crediderunt* (Rom. 3. 23. 14.); et quod etiam sincere crediderint. Cum enim audirent mulierem dubie loquentem, *Namquid ipse est Christus?* non dixerunt, *Nos quoque dubitamus, neque ita existimamus, sed, Scimus; neque hoc tantum, sed etiam, Hic est vere Salvator mundi*. Neque enim Christum ut unum e vulgo confitebantur, sed

vero Salvatorem dicebant. Atqui quem ab illo servatum viderant? Verba tantum audierant, et tamen ea ipsa proferunt quæ dixissent, si vidissent multa magnaque miracula. Et cur evangelistæ non referunt ea quæ dixit, quæque mirabilia erant? Ut discas ipsos multa ex magnis rebus præmittere; sed ex eventu totum demonstraverunt. Verbis enim suis totum populum, universamque civitatem convertit. Ubi autem auditores non obtemperant, tunc quæ Christus dixerit referre coguntur, non auditorum ignaviam in concionantem quis referat. *Post duos autem dies exiit inde, et abiit in Galilæam*. 44. *Ipsæ enim Christus testimonium perhibuit, quia propheta in patria sua honorem non habet*. Cur hoc adjicitur? Quia in Capernaum non abiit, sed in Galilæam, et inde in Cana. Ne quærās enim, cur non apud suos, sed apud Samaritanos maneat, causam affert, quod nempe ipsum non audirent. Ideo igitur non eo se contulit, ne gravius judicium subirent.

2. Puto enim hic patriam suam intelligi Capernaum: quod autem ibi nullo cum honore exceptus sit, audi ipsum dicentem: *Et tu, Capernaum, quæ usque ad caelum exaltata es, usque ad infernum descendes* (Luc. 10. 15). Patriam vero suam vocat secundum economiam rationem, quia diutius ibi versatus fuerat. Quid ergo? inquires, an non multos viderimus, qui apud populares suos admirationi habentur? Videmus utique; sed per ea quæ raro contingunt non est sententia ferenda. Quod si quidam in patria sua honorem sunt consequuti, multo magis in aliena: consuetudo namque contemptum parere solet. 45. *Cum ergo venisset in Galilæam, exceperunt eum Galilæi, cum vidissent omnia quæ fecerat Jerusalem in die festo: ipsi enim venerant ad dicem festum*. Videntur quomodo ii qui male audiebant, ipsi maxime Christum adeant? Nam hic quidem evangelista dicit: *Ex Nazaret potest aliquid boni esse* (Joan. 1. 47)? alius autem, *Scrutare et vide, quia propheta a Galilæa non surgit* (Joan. 7. 52): quod in contumeliam ipsius dicebant. Multi namque putabant ipsum ex Nazaret esse: atque ei tamquam Samaritano reprobrabant. *Samaritanus es, aiebant, et demonium habes*. Sed ecce, inquit, Samaritani et Galilæi credunt ad ignominiam Judæorum; imo Samaritani Galilæi meliores deprehenduntur: illi enim ex mulieris solum testimonio ipsum acceperunt; hi vero, postquam signa ab illo facta viderant. 46. *Venit ergo Jesus iterum in Cana Galilææ, ubi fecit aquam vinum*. Miraculum in memoriam revocat, ad majorem Samaritanorum laudem. Hi namque post signa e Jerusalem et apud se edita, ipsum susceperunt Samaritani vero ex doctrina tantum. Istuc venisse narrat; quæ de causa venerit non adjicit. In Galilæam enim propter Judæorum invidiam venit sed cur in Cana? Primum vocatus ad nuptias illic concesserat; sed nunc quare? Mihi quidem visum videtur ut fidem patrati miraculi presentis sua firmeret, utque non vocatus accedens, magis illos alliceret, cum relicta patria, illos suis anteferebat. *Ers*

(a) Hanc vocem de samaritanis intellige.

τούτους οὐκ εὐδὸς ἦν πιστεῦσαι, τῷ τε σημειῶν μὴ δὲν ἰσρακίνας, καὶ τῷ ἀπεχθῆς πρὸς Ἰουδαίους ἔχειν· ἀλλ' ὅμως ἐπειθὶ τοῖς, λαμβάνοντας μετὰ ἀληθείας ἰδὲ καὶ οὐκ, οὐ προσίτη τούτο αὐτοῖς, ἀλλ' ὑψηλοτέραν τῶν κωλυμάτων ἔλαβον ἐνοίαν, καὶ ἐπιδοτιμύοντο ἐπὶ τῷ [202] μείζονος θαμβάνει αὐτῶν· Τῇ γὰρ γυναικί, φησὶν, ἔλεγον· *Ὀκέει δια τῆν σὴν Γαλιλαίαν πιστεύομεν αὐτῷ· αὐτὸ γὰρ ἡμεῖς ἠκούσαμεν καὶ οἰδαμεν, ὅτι οὗτός ἐστιν ἀληθὺς ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου ὁ Χριστός.* Οἱ μαθηταὶ τὸν διδάσκαλον ὑπερήκωνισαν. Οὗτοι γὰρ καὶ τὸν Ἰουδαίων κατηγοροῦσαν ἂν δικαίως, καὶ τῷ πιστεῦσαι καὶ τῷ δέξασθαι. Ἐκείνους μὲν γὰρ ὑπὲρ ὧν πᾶσαν τὴν πραγματείαν συναστῆσθε, συναχθε αὐτὸν ἄλλαζον· οὗτοι δὲ οὐδὲ πρὸς αὐτοὺς ὀρμώμενοι εἴκυσαν πρὸς ἑαυτούς. Καὶ οἱ μὲν μετὰ σημείων ἀδιόρθωτοι μένουσιν· οὗτοι δὲ χωρὶς σημείων πολλὴν περὶ αὐτὴν τὴν πίστιν ἐπέδειξαντο, καὶ τούτῳ αὐτῷ φιλοτιμύονται, τῷ χωρὶς σημείων πιστεῦσαι· ἐκείνους δὲ οὐ παύονται καὶ σημεία ζητοῦντες· ἢ καὶ περὶφροντες. Οὕτως εὐγνώμονος ψυχῆς πανταχοῦ γράει. Κἂν ἐπιλάθῃται τοιαύτης ἢ ἀλήθειας, κρατεῖ βλάβος· κἂν μὴ κρατήσῃ, οὐ παρὰ τὴν αὐτῆς ἀσθένειαν, ἀλλὰ παρὰ τὴν ταύτης ἀγνωμοσύνην τούτο γίνεται. Ἐπεὶ καὶ ὁ ἥλιος ἔταν λάθῃ καθαροὺς ὀφθαλμοὺς, φωτίζει βλάβος· ἂν δὲ μὴ ζωοποίησῃ, τῆς ἐκείνου ἀφροσύνας τὸ ἀμάρτημα, οὗ τῆς ἀσθενείας· τούτου. Ἄκουσον γοῦν οὗτοι τί λέγουσιν. *Οἰδαμεν, φησὶν, ὅτι οὗτός ἐστιν ἀληθὺς ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου ὁ Χριστός.* Ὁρᾷς τίς; εὐθέως ἐνόησαν ὅτι τὴν οὐκ οὐκ ἐπιστάσασθαι ἤμελλεν, καὶ ἐπὶ ἐπιφροσύνης τῆς κοινῆς ἴλασε σωτηρίας, ὅτι οὐκ ἐν Ἰουδαίᾳ ἤμελλεν ἀποκαίειν αὐτοῦ τὴν πρόνοιαν, ἀλλὰ πανταχοῦ σπεύρειν αὐτοῦ τὸν λόγον· Ἄλλ' οὐκ Ἰουδαίαι οὕτως· ἀλλὰ ζητούντες τὴν ἰδίαν δικαιοσύνην στήσαι, τῆ δικαιοσύνην τοῦ Θεοῦ οὐκ ἐπετάγησαν. Οὗτοι δὲ ὁμολογοῦσιν ἅπαντας ἐν ἐπιτιμίᾳ εἶναι, ἐκείνῳ δὲ ἀποστολικῶν δηλοῦντες, ἐπὶ Πάντες ἤμαρτον καὶ ὑπερορεῖται ἐπὶ ὁδοῦ τῶ Θεοῦ, δικαιοῦμενοι δωρεάν τῇ αὐτοῦ χάριτι. Εἰπόντες γὰρ ὅτι Σωτὴρ ἐστὶ τὸν κόσμον, ἔδειξαν ὅτι τοῦ ἀποκαίοντος· καὶ οὐκ ἀπλῶς Σωτὴρ, ἀλλ' ἂν σφόδρα μεγάλως. Ἦλθον μὲν γὰρ πολλοὶ σῶσαι, καὶ προσήται καὶ ἄγγελοι· ἀλλ' ὁ ἀληθινὸς Σωτὴρ οὗτός ἐστι, φησὶ, ὁ τὴν ἀληθῆ σωτηρίαν παρέχων, ὃς τὴν πρόσκαιρον μόνον. Τούτου πίστεως εἰλικρινῶς. Καὶ γὰρ εἰσὶν ἀμφοτέρωθεν θαυμαστοί, καὶ οἱ ἐπίστευσαν, καὶ οἱ χωρὶς σημείων· οὗ καὶ ὁ Χριστὸς μακαρίζει λέγων· *Μακάριοι οἱ μὴ ἰδόντες καὶ πιστεύσαντες*· καὶ οἱ εἰλικρινῶς τούτου. Καίτοι τῆς γυναικὸς ἀμφιβόλως ἀγνοῦστος ἀκούσαντας. *Μῆτις οὗτός ἐστιν ὁ Χριστός;* οὐκ εἶπον καὶ αὐτοί, ὅτι καὶ ἡμεῖς ὑποπτευόμενοι, οὐδ' οἱ Νομίζομεν, ἀλλ' οἱ οἰδαμεν· καὶ οὐκ ἀπίως, ἀλλ' ὅτι οὗτός ἐστιν ἀληθὺς τοῦ κόσμου ὁ Σωτὴρ. Οὗ γὰρ ὅς ἐνα τῶν πολλῶν τὸν Χριστὸν ὠμολόγησαν, ἀλλὰ τὸν ὄντως Σωτῆρα. Καίτοι τίνα εἶδον σωθέντα; Τὸν βρῆματ' ἔκτισαν μόνον, καὶ μὴ ἄνθρωπον ἂν, εἰ καὶ θαυμάσια ἐδέξαντο πολλὰ καὶ μεγάλα, εἶπον. Καὶ τίνας ἐνεκεν ταῦτα οὐ λέγουσιν ἡμῖν οἱ εὐαγγελισταὶ τὰ βρῆματα, καὶ οἱ θαυμαστῶς διελέγηθ'· Ἦν μάθη; ὅτι πολλὰ τῶν μεγάλων παρατρέφουσιν, ἀπὸ δὲ τοῦ ἔτιος; τὸ πᾶν ἐβόησαν. Ἐπίσται γὰρ ἔδηον [203] ὠμολογήσαν καὶ πᾶν ὄλην διὰ τὸν εἰρημῶν. Ἐνθα ἂν μὴ πείθονται, τότε ἀνακαίνονται λέγειν τὰ εἰρη-

μῶνα, ἵνα μὴ ἀπο τῆς ἀγνωμοσύνης τῶν ἀκούοντων καταψηφίζηται τις τὸν δημιουργοῦντος. Καὶ μετὰ θεοῦ ἡμέρας ἐξῆλθεν ἐκείθεν, καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν. Αὐτὸς γὰρ ὁ Χριστὸς ἐμαρτύρησεν, ὅτι προφήτης ἐν τῇ ἰδίᾳ κυριδίᾳ τιμῆν οὐκ ἔχει. Διατί τούτου πρόσκειται; Ὅτι εἰς Καπερναοὺμ οὐκ ἀπῆλθεν, ἀλλ' εἰς τὴν Γαλιλαίαν, κἀκεῖθεν εἰς τὴν Κανὰ. Ἴνα γὰρ μὴ ἐξετάσῃ, διατί παρὰ μὲν τοῦ αὐτοῦ οὐκ ἔμενε, παρὰ δὲ τοῖς Σαμαρείταις ἔμενε, τίθει τὴν αἰτίαν, λέγων, ὅτι οὐ προσέχον αὐτῷ. Διὰ τούτου οὐκ ἀπῆλθεν ἐκεῖ, ὥστε μὴ μείζον αὐτοῦ γενέσθαι τὸ κρῖμα.

β'. Καὶ γὰρ πατριὰ αὐτῶν ἐναυθα ἠγοῦμαι λέγειν τὴν Καπερναοὺμ. Ὅτι δὲ οὐκ ἀπῆλθεν ἐκεῖ τιμῆς, ἀκούσον αὐτοῦ λέγοντος· *Καὶ σὺ, Καπερναοὺμ, ἡ ἕως τοῦ οὐρανοῦ ὑψώθη, ἕως θεοῦ κατατίθασθῆσθαι.* Πατριὰ δὲ ἰδίαν καλεῖ, τὸν τῆς οἰκονομίας δηλῶν λόγον, καὶ τούτῳ τὸ πᾶν ἐνδιατρέβω. Τί οὖν; οὐκ ὄρμην, φησὶ, καὶ παρὰ τὰς οἰκίας πολλοὺς θαυμαρομένους; Μάλιστα μὲν οὐκ ἀπὸ τῶν ἐπιφροσύνην τῶν τοιαῦτα βελ φησίζεσθαι. Εἰ δὲ τις ἐν τῇ αὐτῶν ἐπιμύοντο, πολλῷ μᾶλλον ἐν τῇ ἄλλοτριᾳ· ἢ γὰρ συνήθεια εὐκαταπρονήτους ποιεῖ εὐθεῖν. Ὡς δὲ ἦλθεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, ἐδέξαντο αὐτὸν οἱ Γαλιλαῖοι, πάντα ἑσπρότερον, ὅσα ἐποίησεν ἐν Ἰερουσαλὺμοις ἐν τῇ ὁρῆτι· καὶ γὰρ ἦλθον εἰς τὴν ὁρῆτην. Ὁρᾷς ὅτι οἱ κακίζόμενοι, οὗτοι μάλιστα αὐτῷ προσίονται εὐρίσκονται; Ὁ μὲν γὰρ ἔλεγον, Ἐκ Ναζαρέτ δύναται εἰ ἀγαθὸν εἶναι; ἄλλος δὲ, Ἐρωτήσῃσιν καὶ ἰδε, ὅτι ἐκ τῆς Γαλιλαίας προφήτης οὐκ ἐγήθηται. Ταῦτα δὲ καὶ αὐτὸν ὀβριόντες ἔλεγον, ἐπειδὴ ἐκ Ναζαρέτ ἔδωκε τοῖς πολλοῖς εἶναι· καὶ τὸ Σαμαρείτην δὲ εἶναι ὠνεῖζον. Σαμαρείτης γὰρ εἶ, καὶ δαυμόνιον ἔχεις, φησὶν. Ἄλλ' ἰδοὺ καὶ Σαμαρείται καὶ Γαλιλαῖοι, φησὶ, πιστεύουσιν εἰς αἰσχύνῃ τὸν Ἰουδαίων. Ἐδρίσκονται δὲ καὶ Γαλιλαίων οἱ Σαμαρείται βελτίους. Ἐκείνους μὲν γὰρ ἀπὸ τῶν τῆς γυναικὸς ἐδέξαντο βρῆματ'· οὗτοι δὲ ἑσπρότερον τὰ σημεία ἀποίησεν. Ἦλθον οὖν ὁ Ἰησοῦς πάλιν εἰς τὴν Κανὰ τῆς Γαλιλαίας, ὅπου ἐποίησεν τὸ ὄδω ὄσον. Ἀναμνηστικὸς τοῦ θαύματος τὸν ἀκροατῆν, τὸ ἐγκόμιον τῶν Σαμαρειτῶν ἐπαίρων. Οὗτοι μὲν γὰρ καὶ ἀπὸ τῶν ἐν Ἰερουσαλὺμοις καὶ ἀπὸ τῶν ἐκεῖ γενομένων σημείων αὐτὸν ἐδέξαντο· οἱ Σαμαρείται δὲ οὐκ οὕτως, ἀλλ' ἀπὸ διδασκαλίας μόνης. Ὅτι μὲν οὖν ἦλθεν ἐκεῖ, εἶπα· τὴν αἰτίαν οὐ προσέθηκεν, εἰς μὲν ἦλθεν. Εἰς μὲν γὰρ τὴν Γαλιλαίαν διὰ τὸν φθόνον τῶν Ἰουδαίων παρεγένετο· εἰς δὲ Κανὰ τίνας ἐνεκεν; Παρὰ μὲν γὰρ τὴν ἀρχὴν καλούμενος εἰς γάμον· νῦν δὲ τίνας ἐνεκεν, καὶ διατί; Ἐποῦ δοκεῖ τὴν ἀπὸ τοῦ θαύματος πίστιν ἐγγινομένην ἰσχυροτέραν ποιεῖν διὰ τῆς παρουσίας, καὶ μᾶλλον αὐτοῖς ἐλεγκτικῶν τῶ αὐτοῦ λόγου παρεγενέσθαι, καὶ τὴν μὲν ἰδίαν ἀρεῖναι πατριὰς, προτιμῆσαι δὲ ἐκείνους. Ἦν δὲ τις βασιλικός, οὗ ὁ υἱὸς ἠσθένει ἐν Καπερναοὺμ. Οὗτος ἀκούσας [204], ὅτι Ἰησοῦς ἦκε ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας εἰς τὴν Γαλιλαίαν, ἦλθε πρὸς αὐτὸν, καὶ ἠρώτη ἵνα ἐλθῃ, καὶ ἰδῶται αὐτὸν ἐν υἱόν· ἦτοι τὸν γένουσι ἐν τῷ βασιλικῷ, ἢ ἀξιωματῆ ἀρχῆς· ἔτερον οὕτω καλούμενον ἔχον. Τινὲς μὲν οὖν τούτου ἐκείνου εἶναι νομίζουσιν τὸν παρὰ τῷ Μαθαίῳ· δαίνονται δὲ Ἴτερος ὡς παρ' ἐκείνου, οὐκ ἀπὸ τοῦ ἀξιωματός δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς πίστεως. Ἐκείνους μὲν γὰρ καὶ βουλόμενον τὸν Χριστὸν ἔλαβεν, ἀξιοῦ μείναι· ὅστος δὲ καὶ μὴδὲν τοιούτου ἐπαγγέλλομενον, εἰς τὴν οἰκίαν ἔλκει. Κἀκεῖνος μὲν φησὶν· *Ὁὐκ εἶμι δέξασθαι τὴν μεν ἐπὶ τῆν στήθη*

* Morel. et codd. sarp̄o laudat̄ ἐνοστήσαν. Savil. συναστῆσθε, et nom̄ Morel. ἀκούσας, Savil. αὐτῶν. ὁ Savil. αὐτόν. * Morel. γινεται, ἦσαν τῆς ψυχῆς. ἐκεῖ. ὁ Sic Morel. κατ' ὅτι οὐκ οὐκ οὐκ οὐκ.

εἰσελάθη· οὗτος δὲ καὶ ἐπέειπε*, *Κατέβηθη*, λέγων, *πρὶν ἀποθανεῖν τὸν υἱὸν μου*. Κάκει μὲν ἀπὸ τοῦ θροῦ· καταβάς εἰς Καπερναοὺμ εἰσεῖται· ἐνταῦθα δὲ ἀπὸ Σαμαρείας, καὶ οὐκ εἰς Καπερναοὺμ, ἀλλ' εἰς Κανά ἐλθόντος παρεγένετο οὗτος. Κάκεινου μὲν ὁ παῖς παρθεῖ κατάνειο· ὁ δὲ τοῦτου υἱὸς περὶ τῷ. *Καὶ ἔβηθ' ἠρώτα Ἰνα λάσπην αὐτοῦ τὸν υἱὸν** ἡμελλε γὰρ ἀποθῆσκειν. Τί οὖν ὁ Χριστός; Ἐὰν μὴ σημεῖα καὶ τέρατα ἴδῃς, οὐ μὴ πιστεύσῃς. Καὶ μὴν τοῦτο πιστεύς ἦν, καὶ τὸ ἐλθεῖν αὐτὸν τὸ παρακαλέσαι· καὶ μετὰ ταῦτα δὲ αὐτὸ μαρτυρεῖ ὁ εὐαγγελιστὴς λέγων, οὗ ἐπίπνετο τὸ ἴησού, *Πορεύου, ὁ υἱὸς σου ζῆ, ἐπίστεισε* τῷ ἴησῳ αὐτοῦ, καὶ ἐπορεύετο. Τί οὖν ἔστιν ὁ ψῆσι ἐνταῦθα; Ἦτοι τοὺς Σαμαρείτας θαυμάζων ἔλεγε ταῦτα, οὗ σημεῖων χωρὶς ἐπίστεισαν· ἢ τῆς δοκίμας αὐτοῦ πόλεως εἶναι καθαρῶν τῆς Καπερναοῦμ, ὅθεν οὗτος ἦν. Ἐπεὶ καὶ ἑτέρας τῆς ἐν τῷ Λουκᾷ λέγων, *Πιστεύω, Κύριε, βοήθει μου ἐν ἀπιστίᾳ*, ἔλεγε πάλιν. Ὅτι εἰ καὶ οὗτος ἐπίστεισαν, ἀλλ' οὐκ ἀλοκλήτως, οὐδὲ ὑγιῶς. Καὶ τοῦτο ἠρώτᾳ· ἐκ τοῦ αὐτὸ πυνθάνεσθαι ποῖα ὄρα ἀφῆκεν αὐτὸν ὁ περὶ τῶς. Ἐβούλετο γὰρ μαθεῖν, εἴτε αὐτομάτως, εἴτε ἐκ τῆς ἐπιταγῆς τοῦ Χριστοῦ τοῦτο γένοιεν. Ὡς οὖν ἔγνω ὅτι *χρὸς ὄραν ἐξέδωμην, ἐπίστεισε καὶ αὐτὸς καὶ ἡ οἰκία αὐτοῦ ὄλη*. Ὁρᾷς οὗ τῶς ἐπίστεισαν, ὅτε ὁ παῖς εἶπεν, οὐχ ἕτε ὁ Χριστός; Τῆν δάνοιαν τοῦτον ἐλέγγει αὐτοῦ, μετ' ἧς προσελθὼν, ταῦτα ἔλεγεν· οὕτω γὰρ μᾶλλον καὶ εἰς πίστιν αὐτὸν ἐπειλάτο· πρὶν γὰρ τοῦ σημεῖου οὐ σφόδρα ἦν πιστευόμενος. Εἰ δὲ οὐκ ἔβητε καὶ παρ-εἰλάσει, θαυμαστόν εὐδὲν. Εἰδῶσι γὰρ οἱ πατέρες ὑπὸ πολλῆς φιλίας· ὁ μόνον οἱς θαρρόσιν λατοῖς προσεῖται, ἀλλὰ καὶ οἷς μὴ θαρρόσιν διαλέγεσθαι, μῆδὲν ὄλιγος παραλαβεῖν βουλόμενοι. Ἐπεὶ οὖν ἐκ παρ-έρου προσῆλθον, ὅτε ἔβηεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, τότε αὐτὸν εἶδεν· ὡς εἰ γὰρ ἦν σφόδρα αὐτὸν πιστευόμενος, οὐκ ἂν ὤκνησε· τοῦ πατρὸς μέλλοντος· τελευτᾶν, εἰς τὴν Ἰουδαίαν ἐλθεῖν. Εἰ δὲ ἰδεόσκει, οὐδὲ τοῦτο ἀνεκτόν. Ὅρα γοῦν καὶ αὐτὰ τὰ ῥήματα πῶς ἐμαρτα-νῆν τὴν ἀσθένειαν τοῦ ἀνδρός. Δέν γὰρ εἰ καὶ μὴ πρότερον, ἀλλ' ὅμως μετὰ τὴν δάνοιαν ἐλέγγει, μέγα τὴ φαντασθῆναι περὶ αὐτοῦ, ἀκουσον πῶς εἰ χαλμᾷ σῦρται. *Κατέβηθη* γὰρ, φησὶ, *πρὶν ἢ ἀποθανεῖν τὸ παιδίον μου**· ὡς οὐ δυνάμενος μετὰ τὸν θάνατον αὐτὸν ἀναστήσει, καὶ ὡς οὐκ εἶδός· οἷα τὰ τοῦ παιδίου πράγματα ἔστῃς [205]. Διὰ τοῦτο αὐτὸν ἐλέγγει καὶ τοῦ συνειδότος· καθάπει· ὁ δεικνύς οὗ τὰ σημεῖα προηγουμένως τῆς ψυχῆς ἔνεκεν ἐγένετο. Ἐνταῦθα γὰρ οὐκ ἔζητο τὸ παιδίον τὸν πατέρα ἀσθε-νούντα περὶ τὴν δάνοιαν θεραπεύει, πείθων ἡμᾶς μὴ ἀπὸ σημεῖων, ἀλλὰ ἀπὸ διδασκαλίας· προσχεῖν αὐτόν. Τὰ σημεῖα γὰρ οὐ τοῖς πιστοῖς, ἀλλὰ τοῖς ἀπίστοις καὶ παυτῶρος.

γ. Τότε μὲν οὖν ὑπὸ τοῦ πάθους οὐ σφόδρα προσεῖχε τοῖς λογισμοῖς, ἢ μόνως τοῖς περὶ τοῦ πατρὸς· ἢ Ὑστερόν δὲ ἡμελλε τὸ λεχθὲν ἀναλαμβάνειν, καὶ τὰ μέγιστα ἐνέπνευεν καρθαίνειν· ὁ δὲ καὶ γένοιεν. Τί δὴ ποτε δὲ ἐπὶ μὴ τὸν ἑκατοντάρχου αὐτεπάγγελτος ὑπέσχετο παραγίνεσθαι· ἐνταῦθα δὲ οὐδὲ καλούμενος ἀπισται; Ὅτι· ἐκεῖ μὲν ἡ πίστις ἀπήριστο. Διὰ καὶ ὑπέσχετο ἀπέλθαι, ἵνα μάθωμεν τοῦ ἀνδρός τὴν εὐγνωμοσύνην·

ἐνταῦθα δὲ οὗτος ἀπέλθῃς ἦν. Ἐπεὶ οὖν ἄνω καὶ κάτω ἤπειγεν αὐτὸν λέγων, *Κατέβηθη*, καὶ ὅπως ἔδει σαφῶς οὗ καὶ ἀπὸν δάναται θεραπεύεται, δεικνύοντι οὗ καὶ τοῦτο δυνατὸν αὐτῷ, ἦν ὅπερ οὐκ ὄνομα ἑκατοντάρχου ἔσχε, τοῦτο οὗτος ἐκ τοῦ μὴ παραγίνεσθαι τὸν Ἰησοῦν μάθη. Ὅταν οὖν εἴπῃ, *Ἐὰν μὴ σημεῖα καὶ τέρατα ἴδῃς, οὐ μὴ πιστεύσῃς*, τοῦτο λέγει· οὗ τὴν προσηκούσαν πίστιν οὐδέπω ἔχετε, ἀλλ' ἐπεὶ ὡς περὶ προφήτου· διακείσθε. Ἐκκαλύπτων οὖν ἐαυ-τόν, καὶ δεικνύς αὐτὸ καὶ χωρὶς σημεῖων ἔδει πιστευ-θῆναι αὐτὸν, ἔλεγεν ὅπερ καὶ τῷ Φιλίππῳ φησὶν· *Πιστεύεις οὗ ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑμοί; Εἰ δὲ μὴ, διὰ τὰ ἔργα πιστεύετε μοι. Μῆθ' ὁδ' αὐτοῦ καταβαίνοντες, ἀπήντησαν οἱ δοῦλοι αὐτοῦ λέγοντες, οὗ Ὁ παῖς σου ζῆ*. Ἐπυνθάνετο οὖν παρ' αὐτῶν τὴν ὄραν ἦν ἡ κομψότερον ἔσχε. Καὶ εἶπον αὐτῷ, οὗ *Χρὸς ὄραν ἐξέδωμην ἀρῆκεν αὐτὸν ὁ περὶ τῶς*. Ἐγὼ οὖν ὁ πατὴρ οὗ ἐκείνη τῆ ὄρα, ἦν ἔπειαν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, οὗ Ὁ παῖς σου ζῆ. *Καὶ ἐπίστεισαν αὐτὸς*, καὶ ἡ οἰκία αὐτοῦ ὄλη. Ὁρᾷς πῶς τὸ βαῖμα ὄλην ἐγένε-το; Οὐ γὰρ ἀπλῶς, οὐδὲ ὡς ἔσχε, ἀπὸλλῆθη τοῦ κινδύνου, ἀλλὰ ἄβρῶν, ὡς φανείσθαι μῆδετι φύσεως ἀκολουθῆσαι εἶναι τὸ γινόμενον, ἀλλὰ τῆς ενεργείας τοῦ Χριστοῦ. Πρὸς γὰρ αὐτὰς ἐλθὼν τὸ θανάτου τὰς πύλας, ὡς καὶ ὁ πατὴρ ἐβόλλεσαν εἰπών, *Κατέβηθη πρὶν ἀποθανεῖν τὸ παιδίον*, ἄρθρον ἀπὸλλῆθη τῆς νόσου· ὅπερ οὖν καὶ τοὺς οἰκέτας διανέστησεν^f. Ἐκείνοι μὲν γὰρ ἴσως οὐκ ὡς εὐαγγελισμένοι μόνον, ἀλλὰ καὶ ὡς πιστεῖται λοιπὸν τοῦ Ἰησοῦ τὴν παρ-ουσίαν εἶναι νομίσαντες, ἀπήντησαν· καὶ γὰρ ἔδεσαν αὐτὸν ἐκεῖ παραγινόμενον· ὅθεν καὶ κατ' αὐτὴν αὐτῷ τὴν ὄραν περιεχῆν. Ὁ δὲ ἀνθρώπος, ἀνελεύς τοῦ φόβου, λοιπὸν πρὸς τὴν πίστιν ἔδεικνε, θάλαμ δειξάτι οὗ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ τὸ ἔργον γένοιε, καὶ φωτισμαῖται λοιπὸν ὡστε μὴ ὄδασι εἰκὴ ἐσιγγεῖλαι· ὅθεν μετὰ ἀκριβείας πάντα ἐβάνθησαν. *Καὶ ἐπίστεισαν αὐτὸς, καὶ ἡ οἰκία αὐτοῦ ὄλη*. Καὶ γὰρ τὴν ἀναμφοβίτητο; ἡ μαρτυρία λοιπὸν. Οἱ γὰρ μὴ παρόντες, μῆδὲ ἀκού-σαντες τοῦ Χριστοῦ διαλεγόμενοι, μῆδὲ τὸν καιρὸν ἐν-δότες, οὗτοι παρὰ τοῦ δεσποτῶν μαθεῖντες, οὗ οὗτος ἐν-ὁ καιρὸς, [206] ἀναμφοβίτητον ἔσχεον τὴν ἀπίδειξιν τῆς αὐτοῦ δυνάμεως· διὰ τοῦτο καὶ αὐτοῖ ἐπίστεισαν.

Τί τοῦτον ἀπὸ τούτων παινεύομεθα; Ἡ δάναται περιμένειν, μῆδὲ ἐνέχυρα ζητεῖν τῆς τοῦ Θεοῦ δυνά-μεως. Ὅρα γὰρ καὶ νῦν πολλοὺς τότε εὐλαβεστέρας γνωρίμοις, ὅταν ἡ τοῦ πατρὸς κακομύνη, ἢ γυναι-κὸς ἀβρῶστούσης, παραμυθίας τινὸς ἀπολαύσῃσι. Χρὴ δὲ καὶ μὴ τυγχάνοντες παραμένειν ὁμοίως εὐ-χαριστοῦντας, δοξάζοντας. Τοῦτο γὰρ οὐκ οὐκ εὐγνω-μῶν ἐστί· τοῦτο στεβρῶν τε καὶ φιλοῦντων^g, ὡς χρὴ, τὸν δεσποτῆν, μὴ μόνον ἀνεμύνητος, ἀλλὰ καὶ μαστιχομένους προστρέχειν αὐτῷ. Καὶ γὰρ καὶ ταῦτα τῆς τοῦ Θεοῦ κηδεμονίας ἔργα. Ὅν γὰρ ἀμυτᾷ κύ-ριος, ἀπελευθεῖ· μυστικοὶ δὲ πάντα υἱὸν, φησὶν, *ὄν παραμυθεῖται*. Ὅταν δὲ ἐν ἀνόσις τις αὐτὸν θεραπεύῃ μόνον, ὡς πολλῆ; ἐπιδεικνύεται ἀγάπης σημεῖα, οὐδὲ καθαρώς φιλεῖ τὸν Χριστόν. Καὶ τί λέγου ὑψίσταν καὶ χρημάτων ἀφρόντων, ἢ πνικῶν ἢ νόσον; Κἂν γὰρ γένοιεν ἀκούσης, κἂν ἕτερον χαλεπὸν, οὐδὲ οὕτως ἀφίστασθαι χρὴ τῆς περὶ τὸν δεσποτῆν εὐφημίας· ἀλλὰ πάντα πάσχειν καὶ φέρειν ὑπὲρ τῆς εἰς αὐτὸν ἀγάπης. Τοῦτο γὰρ καὶ οὐκ οὐκ εὐγνωμῶν καὶ ψυχῆς ἀκλήνους· καὶ ὁ τοῦτον δεσπεύμενος τὸν τρόπον,

* Alii καὶ ἐπέειπε. Supra Savil. et codd. 703, 706 ἐπι-ταγῶμενος. Infra hieudo παρθεῖ κατάνειο. * Savil. ὄλην. ἄπειαν αὐτῷ ὄρα ἔδωκεν. ὁ Morel. φιλοφρόντως. ὁ Κα-τέβηθη Savil. et dicit eodm., recte. Paulo ante hie. ἐν οἷς τὰ τοῦ π. ὁ Morel. Ἰασημένιος, περὶ τοῦ πατρὸς δὲ τοῖς γνω-μῶντος μόνως.

^f Περὶ προφήτου, melius dicitur περὶ προφήτην. ^g Alii ἐπιστήσαν. ὁ Savil. τοῦτο ἐστραγγίον καὶ γυμνάσιον.

antem quidam regulus, cujus filius infirmabatur Capernaum. 47. Ille cum audisset quia Jesus adveniret a Judea in Galilæam, venit ad eum, et rogabat eum ut descenderet, et sanaret filium ejus: sive ex genere regio cum esset, vel ex quadam dignitate regulus appellaretur. Quidam putant hunc ipsum esse qui memoratur a Matthæo; sed alius esse probatur non ex dignitate modo, sed etiam ex fide. Ille namque Christum ire volentem, ne eat rogat; hic nec sese offerentem, domum trahit. Ille dicit, *Non sum dignus ut intres sub tectum meum*; hic urget dicens, *Descende priusquam moriatur filius meus* (Math. 8. 8). Ille ut monte descendens Capernaum venit; hic vero a Samaria, non in Capernaum, sed in Cana venientem adit. Illius pater paralysi laborabat, hujus filius febris. *Et veniens rogabat eum ut sanaret filium ejus: incipiebat enim mori.* Quid ergo Christus? 48. *Nisi signa et prodigia videritis, non creditis.* Atqui quod veniret et rogaret, id fides erat; et postea hoc ipsum testificatur evangelista dicens: Cum Jesus dixisset, *Vade, filius tuus vivit, credidit sermoni ejus, et ibat.* Quid ergo sibi vult hic? Vel hoc Samaritanos, qui sine signis crederent, admirans dixit, vel eam, quæ sua videbatur esse, civitatem, Capernaum nempe, perstringit. Siquidem cum alius apud Lucam (a) diceret, *Credo, Domine, adjuva incredulitatem meam* (Marc. 9. 25), iisdem usus est verbis. Itaque licet hic crediderit, non tamen plene et integre: quod declarat cum seiscitur, qua hora reliquit eum febris. Volebat enim dicere, num sponte sua, num ex Christi præcepto febris abscessisset. *Ut vero cognovit quia heri hora septima, credidit ipse et domus ejus tota.* Viden' illum ereditisse, servis nuntiantibus, non Christo loquente? Mentem ergo ejus, qua venerat, arguit: ita enim magis illum ad fidem inducibat: ante signum enim non admodum credebat. Quod si et venerit et rogaverit, nihil mirum. Solent enim patres ardenti amore ducti, non solum ens, quibus fidunt, medicos adire, verum etiam eos quibus non ita fidunt, ne quidpiam præteritisse videantur. Siquidem oblata solum occasione accessit quando venit ille in Galilæam: qui si admodum illi credidisset, filio in extremis laborante, non neglexisset in Judæam venire. Quod si timebat, neque illud excusandum erat. Consideres velim, vel ipsa verba quantum demonstrent viri infirmitatem. Cum oportuisset enim, si non prius, saltem post reprehensam animi sui sententiam, magnum quidpiam de Christo cogitare, audi quomodo adhuc humi serpat. 49. *Descende, inquit, priusquam moriatur filius meus, quasi non possit mortuum suscitare, et quasi non nosset quo statu puer esset.* Ideo illum coarguit, et conscientiam perstringit, ostendens signa animæ causa maxime edi. Ille enim non minus patrem animo laborantem curat, quam filium; ut nobis suadeat, non tam signis, quam doctrinæ ejus attendendum esse.

(a) Sic omnia exemplaria habent. Sed memoria labitur Chrysostomus: nam hæc non apud Lucam, sed apud Marcum legitur.

Signa quippe non fidelibus, sed infidelibus et crasioribus parata sunt.

3. Tunc ille moestus non multum dictis attendebat, nisi iis quæ ad filium spectabant. Postea vero illa in mentem revocaturus erat, atque hinc magnum consequuturus lucrum: quod et evenit. Cur autem Christus centurioni se ultro obtulit iturum: hic autem ne rogatus quidem? Quia ibi fides perfecta erat. Ideo se iturum obtulit, ut viri probitatem edisceremus: at regulus adhuc imperfectus erat. Quia ergo admodum instabat dicens, *Descende, necdum sciebat ipsum vel absentem posse sanare; id se posse ostendit; ut quam per se centurio notitiam habebat, eam regulus non accedente Jesu acquireret.* Cum itaque dicit, *Nisi signa et prodigia videritis, non creditis*, hoc significat, congruenti fide nondum instructi estis; sed adhuc me ut prophetam habetis. Quis ergo ipse sit revelans, et ostendens etiam sine miraculis sibi credendum esse, eadem ipsa quæ Philippo dixit: *Non credis quia ego in Patre, et Pater in me est? Etiam mihi non vultis credere, operibus credite* (Joan. 14. 10). *Jam autem eo descendente, servi occurrerunt ei dicentes, quia filius ejus viveret.* 52. *Interrogabat ergo horam ab eis, in qua melius haberet. Et dixerunt ei, Quia heri hora septima reliquit eum febris.* 53. *Cognovit ergo poter, quia illa hora erat, in qua dixit ei Jesus, quod filius ejus viveret. Et credidit ipse, et domus ejus tota.* Viden' quo pacto miraculum evulgatum sit? Neque vulgari modo a periculo liberatus est, sed confestim, ita ut liqueat rem non ex naturali serie, sed ex Christi operatione factam esse. Nam cum ad ipsa mortis limina pervenisset, ut declaravit pater his verbis, *Descende, priusquam moriatur filius meus*, subito ex morbo ereptus est: quæ res etiam servos excitavit. Servi enim fortasse non ut nuntiatori tantum, sed ut superfluum Christi adventum putantes, obviam venerunt. Sciebant enim ipsum jam illuc adventare: unde eodem itinere illum convenerunt. Regulus autem, posito timore, ad fidem accedit, ut ostendat ex ipsis profectioe hoc opus sequutum esse, ac demum id diligenter agit, ut ne videatur ipsum frustra profectum esse; quare accurate omnia seiscitur. *Et credidit ipse, et domus ejus tota.* Nam nulli prorsus dubio obnoxium erat testimonium. Qui enim neque adfuerant, neque Christum audierant, neque tempus noverant, ubi ab hero suo didicerunt, idem ipsum esse tempus, certissimum habuere Christi potentia demonstrationem; ideo et ipsi crederunt.

Deus cum in prosperis tum in adversis diligendus est: nihil nos ab ista dilectione avertere debet.—Quid ergo per hæc docemur? Ne miracula expectemus, neque divinæ potentia pignora queramus. Ille namque nihil eo video, qui cum vel filio vel uxore ærotante, aliquid solatii acciperet, majorem erga Deum pietatem exhibuerunt. Etiam si vero non exaudiamur, in gratiarum actione et laude perseverare par est. Hoc quippe fidelium servorum est, hoc diligentium et Dominum ut par est amantium, ut non modo in trat-

quillitate, sed etiam in ærumnis ad illum accurrant. Hæc quippe sunt Dei providentiæ opera: *Quem enim diligit Dominus, castigat: flagellat autem omnem finem, quem suscipit* (Hebr. 12. 6). Qui autem illum in tranquillitate solum colit, non tanti amoris signa exhibet, neque pure Christum amat. Ecquid de valetudine, de opibus loquor, quid de paupertate et morbo? Licet enim gehennam, licet aliud quidpiam

gravissimum audieris; neque sic a Deo laudibus celebrando abestendum; sed omnia pro ejus dilectione ferenda. Hoc fidelis servi, hoc constantis animi est. Qui hoc affectus modo est, et præsentia facile sustinet, et futura consequetur bona, et multa apud Deum fiducia fruetur, quam nos omnes assequi contingat, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XXXVI.

54. *Hoc iterum secundum signum fecit Jesus, cum venisset a Judæa in Galilæam. (Cap. 5) 1. Post hæc erat dies festus Judæorum, et ascendit Jesus Jerosolymam.*

1. *Nihil in sacris Scripturis leviter prætereundum. Piscina probatica comparatur cum Baptismo cujus figura erat. Novita moralia disertationi interseruntur.* — Quemadmodum in auri metallis quivis hac in re peritus ne minimam quidem venam neglexerit, utpote cum hinc magnæ possint hauriri divitiæ: sic et in divinis Scripturis ne quidem iota unum vel unum apicem sine damno prætercurras; sed omnia sunt exploranda. Nam a Spiritu sancto hæc omnia prolata sunt, nihilque ibi supervacaneum. Hic vero considera quid dicat evangelista: *Hoc iterum secundum signum fecit Jesus, cum venisset a Judæa in Galilæam.* Neque enim *Secundum* sine causa addidit; sed adhuc Samaritanorum miraculum celebrat, ostendens hos ne post alterum quidem signum ad eam sublimitatem devenisse, ad quam devenerant ii qui nihil viderant. *Post hæc erat festum Judæorum.* Quod festum? Pentecostes, ut mihi videtur. *Et ascendit Jesus Jerosolymam.* Frequenter in solemnitatibus versabatur in civitate, tum ut videretur cum illis festum agere, tum ut simplicem multitudinem atraheret. In illis enim maxime diebus¹ ii qui simpliciore erant animo concurrabant. 2. *Est autem Jerosolymis Probatice piscina, quæ cognominatur Hebræice Bethesda, quinque porticus habens. In his jacebat multitudo magna languentium, cæcorum, claudorum, aridorum, expectantium aquæ motum.* Quis hic curationis modus? quale mysterium subindicatur? Neque enim sine causa hæc scripta sunt; sed futura nobis quasi in figura et imagine describit; ne si res stupenda, inexpectata accideret, auditorum multorum fidem aliquatenus labefactaret. Quænam igitur hæc descriptio? Futurum baptisma dandum erat, plenum virtute et gratia maxima, baptisma quod peccata omnia ablueret, quod ex mortuis vivos redderet. Hæc ergo ut in imagine depingitur in piscina et in aliis multis. Et primo quidem aquam dedit, quæ corporum maculas ablueret, sordesque non veras, sed tales existimatas; ex funere nempe, ex lepra, et similes: multaquo videre est eadem de causa in veteri lege per aquam mandata. Sed ad propositum jam redeamus. Præmo itaque, ut diximus, corporum maculas, deinde varias infirmitates per aquam solvi curat. Ut

enim nos Deus ad baptismi gratiam¹ propius reduceret, non jam maculas solum, sed et morbos sanat. Imagines enim quæ propius ad veritatem accedunt, et in baptisate et in passione et in aliis magis conspicuæ sunt, quam vetustiores. Quemadmodum enim qui prope regem sunt satellites, remotioribus sunt honoratioris: ita et in figuris factum est. Et angelus descendens turbabat aquam, et sanandi vim indebat ipsi, ut discerent Judæi, angelorum Dominum multo magis posse animæ morbos omnes curare. Sed quemadmodum hic aquarum natura non simpliciter curabat; alioquin enim semper id faceret; sed angeli operatione² id fiebat: sic in nobis non aqua simpliciter operatur, sed postquam Spiritus gratiam acceperit, tunc omnia solvit peccata. Circa hanc piscinam *Jacebat multitudo magna infirmorum, cæcorum, claudorum, aridorum, aquæ motum expectantium.* Sed tunc infirmitas impedimento erat, quominus is qui vellet sanaretur: nunc autem unusquisque potestatem accedendi habet. Non enim angelus est qui aquam movet; sed angelorum Dominus omnia efficit. Nec dicere possumus, Dum ego accedo, alius ante me descendit. Sed si totus orbis venerit, gratia non consumitur, neque vis vel operatio deficit, sed semper eadem manet. Ac quemadmodum solares radii quotidie illuminant, nec absuntur, neque quod multis subministrant, lucis quidpiam amittunt: sic, imo multo minus Spiritus operatio minuitur a multitudine accipientium. Hoc autem factum est, ut qui discerent in aqua curandos esse corporis morbos, et hac in re diu exercitantes essent, facilius crederent etiam morbos animi posse curari. Cur porro missis cæteris omnibus Jesus ad eum, qui triginta octo annos ægrotabat, venit? cur interrogat, *Vis sanus fieri?* Non ut id disceret; illud enim supervacaneum fuisset; sed ut hujus perseverantiam ostenderet; et sic sciremus ideo ipsum, cæteris omissis, hunc adiiisse. Quid ergo infirmus? *Respondit et. Domine, hominem non habeo³, ut cum turbata fuerit aqua, mittat me in piscinam: dum venio enim ego, alius ante me descendit.* Ideo interrogavit, *Vis sanus fieri?* ut hæc ediscamus. Neque dixit, *Vis ut te sanem?* nondum enim tanta de ipso habebatur opinio; sed, *Vis sanus fieri?* Stupenda prorsus est paralytici perseverantia: per triginta et octo annos, dum speraret singulis an-

¹ Savil. habet, *fidem*, pro, *gratiam*.

² In Morel. legitur, *sed angeli descensu*.

³ Savil. sic habet: *Quid ergo ille? Etiam, inquit, Domine; sed hominem non habeo.*

¹ Morel. legit, *maxime enim in festivitatis*.

καὶ τὰ παρόντα διοίσει βθέως, καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτελεῖται ἀγαθῶν, καὶ πολλὰ ἀπολαύσεται παρά

ᾧ *Quidam* παρὰ τοῦ Θεοῦ.

τῷ Θεῷ = παθήσεις· ἤ· γένοιτο πάντα ἡμᾶς ἐπιτελεῖν, χάριτι καὶ φιλιερρωπῆτι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΛΓ΄.

Τοῦτο πάλιν δεύτερον σημεῖον ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς, ἐλθὼν ἐκ τῆς Ἰουδαίας εἰς τὴν Γαλιλαίαν. Μετὰ ταῦτα ἦν ἑορτὴ τῶν Ἰουδαίων, καὶ ἀνέβη ὁ Ἰησοῦς εἰς Ἱερουσόλυμα.

α· Καθάπερ ἐν τοῖς μετέλλοις τοῦ χριστοῦ οὐδὲ τὴν βραχυτάτην φλέβα παρῆεν ἂν τις ἀνάγοιτο τῶν περὶ ταῦτα ἐπιόντων, ἅτε πολλὴν ἐργαζομένην πλοῦτον· οὕτω καὶ ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς ὡσαύτῃ ἐν ἡ μίαν κερασαν οὐκ ἀΐημον παραραμαίνε· ἀλλὰ πάντα θεωρεῖσθαι χρῆ. Πνεύματι γὰρ ἁγίῳ πάντα εἰρηται, καὶ οὐδὲν παρέκκλινον ἐν αὐταῖς. Σκόπει γοῦν καὶ ἐν ταῦθα τί φησιν ὁ ἐσαγγελιστῆς· Τοῦτο πάλιν δεύτερον ἐποίησε σημεῖον ὁ Ἰησοῦς, ἐλθὼν ἐκ τῆς Ἰουδαίας εἰς τὴν Γαλιλαίαν. Οὐδὲ γὰρ τὸ, δεύτερον, ἀπλῶς προσέθηκεν, ἀλλ' ἐπὶ τὸ βαῦμα τῶν Σαμαριτῶν ἐπάγει, δεικνύς ὅτι, καὶ ἐπιτέρον σημεῖον γενομένου, οὐδέπω πρὸς τὸ ὕψος ἐκείνων ἐβασαν οὗτοι ὁ τεθαμένοι τῶν οὐδὲν ἐπαρκεῖται. Μετὰ ταῦτα ἦν ἑορτὴ τῶν Ἰουδαίων. Ποία ἑορτή; Ἐμοὶ δοκεῖ, ἡ τῆς Πεντηκοστῆς. [307] Καὶ ἀνέβη ὁ Ἰησοῦς εἰς Ἱερουσόλυμα. Συνοχῆς ἐν ταῖς ἑορταῖς ἐπιχωρίζεται τῇ πόλει· τοῦτο μὲν, ἵνα δέξῃ μετ' αὐτῶν ἑορτάζου, τοῦτο δὲ, ἵνα τὸ πλήθος ἐπιστάσῃται τὸ δόλον. Μάλιστα γὰρ ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις οἱ ἀπελείστερον διακίμαινοι συντρέχουσιν. Ἐπιτεροῦν ἐπὶ τῶν Ἱερουσόλυμοις προδοτικῆ κολυμβήθρα, ἐπιλεγομένη Ἐβραϊστὶ *Βηθεσά*, λέγεται σπλάγχθον. Ἐν ταῦτα καταέκειτο κολὴ πλῆθος τῶν ἀσθενούντων, χωλῶν, τυφλῶν, κτηνῶν, ἐκδεχομένων τὴν τοῦ ὕδατος κίνησην. Τίς ὁ τῆς βηραπειᾶς τρόπος οὗτος; πῶς ἡμῶν μυστήριον αἰνιττεται; Οὐ γὰρ ἀπλῶς οὐδὲ εἰς ταῦτα ἀναγέγραπται, ἀλλὰ τὰ μελλόντα ἡμῶν ἐν εἰκόσι καὶ τῶν ὑπογράφει, ὡσαύτῃ καὶ τὸ σφέδρα παράδοξον, ἀπροσδόκητον παραγεγόμενον, λυμῆσασθαι παρὰ τοὺς πολλοὺς τῆ τῆς πίστεως δυνάμει. Τί οὖν ἐστὶν ὁ ὑπογράφει; Ἐμμελὲς βάπτισμα εἶδουσαι. πολλὴν δύναμιν ἔχον καὶ δωρεὰν μεγίστην, βάπτισμα πάσας ἀμαρτίας καθαίρων, καὶ ἀντι νεκρῶν ζῶντας ποιοῦν. Καθάπερ οὖν ἐν εἰκόσι προγράφεται ταῦτα τῇ κολυμβήθρα καὶ ἑτέροις πλεοσι. Καὶ πρῶτον μὲν δέδωκεν ὕδωρ, καθαίρων σωματῶν κηλίδας, καὶ μολυσμοὺς οὐκ ὄντας, ἀλλὰ δοκούντας εἶναι, ὅσον τοὺς ἀπὸ κηλίδας, τοὺς ἀπὸ λέπρας, τοὺς ἀπὸ τοιούτων ἐπιόντων, καὶ πολλὰ ἐν τις ἴσοι δι' ὕδατος γεγῶντα ἐπὶ τῆς Παλαιᾶς, ταύτης ἐνεκαί τῆς προφάσεως. Πλῆθον ἀλλὰ πρὸς τὸ κατεπεῖγον ἴωμεν νῦν. Πρῶτον μὲν οὖν, ὡς ἐφθην εἶπών, μολυσμοὺς σωματῶν, ἐστία δὲ καὶ ἀβρωστὰ ματα διάφορα δι' ὕδατος ποιεῖ λύεσθαι. Βουλόμενος γὰρ ἡμᾶς ὁ Θεὸς ἐγγύτερον ἀγαγεῖν τῆς τοῦ βαπτίσματος δωρεᾶς, οὐκ ἐπὶ μολυσμοὺς ἀπλῶς μόνον, ἀλλὰ καὶ νόσους ἴσται. Αἱ γὰρ ἐγγύτεραι τῆς ἀληθείας εἰκόνας, καὶ ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος, καὶ ἐπὶ τοῦ πῶθους, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, τραυότεραι τῶν ἀρχαιοτέρων ἦσαν. Καθάπερ γὰρ οἱ

τοῦ βασιλέως ἐγγύς τῶν πόρρωθεν εἰσι λαμπρότερον δορυφόρον· οὕτω δὲ καὶ ἐπὶ τῶν τύπων ἐγένετο. Καὶ ἄγγελος καταβαίνων ἐκάρτατε τὸ ὕδωρ, καὶ λαματικὴν ἐνεπέθει δύναμιν, ἡ μάθουσι Ἰουδαῖοι, ὅτι πολλῶν μᾶλλον ὁ τῶν ἀγγέλων δεσπότης πάντα τὰ νοσήματα τῆς ψυχῆς ἰάσθαι δύναται. Ἄλλ' ὡσαυτὸν ἐνταῦθα οὐχ ἀπλῶς ἴδω τῶν ὕδατων ἡ φύσις (ἡ γὰρ ἂν διαπαντός τοῦτο ἐγένετο)· ἀλλ' ἐπὶ τῇ τοῦ ἀγγέλου ἀνεργείᾳ· οὕτω καὶ ἐφ' ἡμῶν οὐχ ἀπλῶς τὸ ὕδωρ ἐργάζεται, ἀλλ' ἐταν τὴν τοῦ Πνεύματος διέξεται χάριν, τότε ἀπαντα τὰ ἀμαρτήματα. Περὶ ταύτην τὴν κολυμβήθρα καταέκειτο πλῆθος κολὴ τῶν ἀσθενούντων, τυφλῶν, χωλῶν, κτηνῶν, ἐκδεχομένων τὴν τοῦ ὕδατος κίνησην. Ἄλλὰ τότε μὲν ἡ ἀσθένεια κάλυμα τῷ βουλομένῳ θεραπευθῆναι ἐγένετο· νῦν δὲ κύριος ἐκαστὸς ἐπι προσελθὲν. Οὐ γὰρ ἄγγελος ἐστὶν ὁ παρασῶν, ἀλλὰ ὁ τῶν ἀγγέλων δεσπότης ὁ τὸ πᾶν ἐργαζόμενος. Καὶ οὐκ ἐστὶν εἰπεῖν [Νῦν τὸν κάμνοντα ἀνθρώπον οὐκ ἔχω· οὐκ ἐστὶν εἰπεῖν ἰ]. Ἐν ᾧ ἔρχομαι καταλθεῖν, ἄλλος πρὸ ἐμοῦ καταβαλεῖν. Ἄλλὰ κἂν ἡ οἰκουμένη πάσα εἴδῃ, ἡ χάρις οὐκ [308] ἀναλασκται, οὐδὲ ἡ ἐνέργεια δαπανᾷται, ἀλλ' ὁμοία μένει, καὶ τοιαύτη, ὅσα καὶ πρὸ τοῦτο. Καὶ καθάπερ αἱ ἡλιακαὶ ἀκτίνες καθ' ἑκάστην φωτίζουσι τὴν ἡμέραν, καὶ οὐ δαπανῶνται, οὐδὲ ἀπὸ τῆς πολλῆς χορηγίας ἐλαττον αὐταίς γίνεσθαι τὸ φῶς· οὕτω καὶ πολλῶν μᾶλλον ἡ τοῦ Πνεύματος ἐνέργεια οὐδὲν ἐλαττοῦται παρὰ τὸ πλῆθος ἰ τῶν ἀπολαύοντων αὐτῆς. Τοῦτο δὲ ἐγένετο, ἵνα οἱ μαθόντες ὅτι ἐν ὕδατι νοσήματα σώματος ἐν βηραπειοῖσι, καὶ τούτῳ πολλὴν ἐγγυμνασθέντες χρόνον, βθέως πατευσάμενοι, ἐπὶ καὶ νοσήματα ψυχῆς ἰάσθαι δύναται. Καὶ τί δήποτε πάντες ἀπεῖς ὁ Ἰησοῦς, ἐπὶ τῶν τρακοντακοτικῶν ἐτη ἔχοντα ἦθε; ἐπὶ δὲ καὶ ἐρωτᾷ, *Θέλεις ὕγιης γενέσθαι*; Οὐχ ἵνα μάθῃ (τοῦτο γὰρ παρέκκλινον ἦν), ἀλλ' ἵνα δείξῃ τοῦ τοιούτου τὴν καρτερίαν, καὶ ἵνα γνῶμεν ὅτι διὰ τοῦτο τοὺς ἄλλους ἀπεῖς, ἐπὶ τούτων ἦθε. Τί οὖν ὁ ἀσθενῶν; Ἀπεκρίθη αὐτῷ καὶ λέγει, *Κύριε, ἀνθρώπων οὐκ ἔχω*, ἵνα, ἐταν παραχρῆ τὸ ὕδωρ, βάλῃ με εἰς τὴν κολυμβήθρα· ἐν ᾧ δὲ ἔρχομαι ἐγώ, ἄλλος πρὸ ἐμοῦ καταβαλεῖν. Αἰὰ τοῦτο ἠρώτησε, *Θέλεις ὕγιης γενέσθαι*; ἵνα ταῦτα μάθωμεν. Καὶ οὐκ εἶπεν αὐτῷ, *Θέλεις σε βηραπειοῦ*; οὐδὲν γὰρ οὐδέπω μέγα ἐφαντάζετο περὶ αὐτοῦ· ἀλλὰ, *Θέλεις ὕγιης γενέσθαι*; Ἐκπλήκτος ἡ καρτερία τοῦ παραλύτου· ἐτη τρακοντακοτικῶν ἔχων, καὶ καθ' ἑκάστην ἐνιαυτὸν ἀπαλλογησῆσθαι τοῦ νοσήματος προσδοκῶν, προσβραβεῖ τε καὶ οὐκ ἀφίστατο. Εἰ γὰρ μὴ τὰ παρελθόντα, τὰ γοῦν μελλόντα οὐχ ἰκανῶς ἦν αὐτῶν, εἰ μὴ καρτερικὸς ἦν, ἀπαγαγεῖν τὸ τόπου; Ἐννήσων δὲ μοι, πῶς εἰσὶν ἦν ἐκεῖ καὶ τοὺς λοιποὺς τοὺς κάμνοντας νῦν. Οὐδὲ γὰρ ὄλιγος ἦν ὁ καιρὸς καθ' ὅν ἐπι-

ᾧ Παραδραμεῖν quidam habent δραμεῖν. Ibidem Morel. ὅσα πάντα διαρ... ταῦτα εἰρηται. ᾧ Morel. ἐν ταῖς ἑορταῖς. ᾧ Savil. οὐκίαι τῶν ἀσθενούντων. ᾧ Allii et Morel. προσημασία, ὅς ἂν μὴ τὸ... λυμῆσασθαι... τῇ τῶν ἀκούοντων πνεύματι. ᾧ Savil. βαπτίσματος πίστεως. ᾧ Morel. ἐπὶ τῶν ὄλων μᾶλλον τῶν ἀρχαιοτέρων χειραγωγῶν δύναται. Morel. τῶν ἱεροσολιμῶν.

ᾧ Morel. τοῦ ἀγγέλου καταβάσει. ᾧ Allii ἑρῶν. ἀναμύωντες τὴν. ἰ Verba unciis inclusis e Savil. et eodd. 707, 708 accesserunt. Est. ἰ Quidam parat τοῦ πλῆθους. ᾧ Savil. et dicit eodd. Τί οὖν ἐκείνου; Καὶ, Κύριε, φησὶ, ἀνθρώπων οὐκ ἔχω.

νάσπει το δῶρον· ἀλλ' οἱ μὲν χαλοὶ καὶ κυλλοὶ ἤδυναντο παρατηρεῖν· οἱ δὲ τυροὶ πῶς εἴρωσαν· Ἄπὸ τοῦ γινόμενου θορύβου τοῦτο ἴσως ἐμάνθανον.

β. Αἰσχυρῶν μὲν τόνων, αἰσχυρῶν μὲν, ἀγαπητοί, καὶ στεναζόμεν ἐπὶ τῇ πολλῇ βλάβῃ. Τριακονταοκτώ ἔτη εἶχε προσθερεῖν ἐκείνος, καὶ οὐκ ἐτύγχανεν ὡν ἰδούλετο, καὶ οὐκ ἀρίστατο· καὶ οὐκ ἐτύγχανεν, ὡν παρὰ τὴν οἰκίαν ἀμέλειαν, ἀλλ' ἐπηρεαζόμενος παρ' ἐτέρων καὶ βίαν πάσων, καὶ οὐδὲ οὕτως ἐνάρακα· ἡγεῖσθαι δὲ ἅν δέκα ἡμέρας προσθερεῖσθε μὴ σπουδαίως ὑπὲρ τίνος παρεκλιούσης, καὶ μὴ τύχομεν, ὁκνοῦμεν λοιπὸν τῇ αὐτῇ κερήσῃσθε σπουδῇ. Καὶ ἀνδρώποισι μὲν τοσοῦτον προσθερεῖσθε χρόνον, στρατευόμενοι καὶ ταλαιπωρούμενοι, καὶ διακονοῦντες δουλοπρεπεῖς διακονίας, καὶ πρὸς τῷ τέλει πολλὰς καὶ αὐτῆς τῆς ἐλπίδος ἐκπίπτοντες· τῷ δὲ Δεσπότη τῷ ἡμετέρῳ α, εἴθε πάντως ἔστιν ἀπολαθεῖν τὴν ἀμοιβὴν πολλῶν μετῶν τῶν πόνων (Ἦ γὰρ ἐλπίς οὐ κατασχύνει, φησὶν), οὐκ ἀνεγόμεθα προσθερεῖν μετὰ τῆς προσήκουσας σπουδῆς. Καὶ πότνος ταῦτα κοιλίως εἶπαι· Εἰ γὰρ καὶ μὴδὲν λαθεῖν ἦν, αὐτὸ τοῦτο τὸ συνεχὲς αὐτῷ διαλέγεσθαι, οὐχὶ μύριον ἄξιον ἀγαθῶν ἦν [209] ἡγεῖσθαι· Ἄλλ' ἐπίπῳνεν ἡ ἀνηκεῖα οὐχὶ· Καὶ τί, εἰπέ, οὐκ ἐπίπῳνεν τὸν τῆς ἀρετῆς; Αὐτὸ γοῦν τοῦτο, φησὶ, πολλῆς ἀπορίας ἐστὶ μεσθόν, ὅτι τῇ μὲν κακίᾳ ἠδούνη, τῇ δὲ ἀρετῇ συγκεκλῆρωται πόνος. Καὶ πολλοὺς ὀμει τοῦτο ζῆτεῖν. Τὶ δῆλον· οὐδὲν τὸ ἀφαιε· Ἐδωκεν ἡμῖν ἐξ ἀρχῆς ὁ Θεὸς ἐλευθερον φρονεῖν βίαν καὶ πόνων ἀπρηλαγμένον· οὐκ ἐχρησάμεθα εἰς δέον τῷ δῶρον, ἀλλὰ διεστράφημεν ὑπὸ τῆς ἀργίας, καὶ ἐξεπίσσωμεν τοῦ παραδείσου. Διὰ τοῦτο ἐπίπῳνεν ἐποῖσιν ἡμῶν τὴν ζοῆν λοιπὸν, ὡσπερ ἀπολογούμενος τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων, καὶ λέγων· Ἐδωκα τρυφῆν ὑμῖν ἐξ ἀρχῆς, ἀλλ' ἐγένεσθε χειρῶς τῇ ἀνείσει· διὰ τοῦτο ἐκέλευσα λοιπὸν πόνους ὑμῖν ἐπιθεῖναι καὶ ἰδρώτας d. Ἐπειδὴ δὲ οὐδὲ ἐκείνος κατεῖγεν ὁ πόνος, ἔδωκε πάλιν νόμον πολλὰς ἐχοντα ἐντολάς, καθάπερ τινὲ ἴππῳ θυμητῶν φέλινα καὶ πένδας ἐπιθεῖσθε, ὡστε αὐτοὺς τὰ σιμρῆματα ἀποχρῆν· ὅτω καὶ οἱ πωλοδαίματα ποιοῦσι. Διὰ τοῦτο ἐπίπῳνεν ὁ βίος, ἐπειδὴ τὸ μὴ πονεῖν διαρθεῖσθαι ἡμᾶς εἴωθεν. Ἦ γὰρ φύσις ἡμῶν ἀργεῖν οὐκ ἀνάχεται, ἀλλὰ πρὸς κακίαν ἀποκλίνει βδέλιος. Θύμεν γὰρ μὴ δεῖσθαι πόνων τὸν σωφρονιστῆρα, μετὰ τὸν τὴν ἀλλτῆν ἀρετὴν καρποῦντα, ἀλλὰ καθεύδοντας πάντα ἀνείων· τοῦ ἀν ἐχρησάμεθα τῇ ἀνείσει· ἄρα οὐκ ἂν πρὸς ἀπόνειαν καὶ ἀλαζονείαν;

Ἄλλὰ διατί, φησὶ, πολλῆ μὲν ἡ ἠδονὴ τῇ κακίᾳ, πολλὸς δὲ τῇ ἀρετῇ συνδέκεται ὁ πόνος καὶ ὁ ἰδρώς; Καὶ ποῖα σοι χάρις ἂν ἦν, ἡ τίσις ε' ἂν ἔλαβες μισθόν, εἰ μὴ ἐπίπῳνεν τὸ πρῆγμα ἦν; Καὶ γὰρ νῦν πολλοὺς ἔχω δεῖξαι φύσει τὸ μῆγνοσθαι γυναικὶ μισθούσας, καὶ φεύγοντας ὡς βέλυνθαι τὴν πρὸς ἐξέλιαν ὀμύστας· οὐτόσως οὖν σώφρονας καλέσομεν, ἡ στεφανώσομεν, εἰπέ μοι, καὶ ἀνακηρύξομεν; Οὐδαμῶς. Σωφροσύνη γὰρ ἐστὶν ἐγκράτεια, καὶ τὸ μαχομένους περιγενέσθαι τῶν ἡδῶν. Καὶ ἐν τοῖς πολέμοις δὲ, ὅταν σφοδρῶ ὡσιν οἱ ἀγῶνες, τότε τὰ τῶν πᾶσι λαμπρῆτερα γίνεσθαι, οὐχ ὅταν μὴδὲς ἀνάσῃ τῆς χειρας. Εἰσὶ πολλοὶ καὶ ἠωθεῖς ἀπὸ φύσεως· τούτους

οὖν ἐπιεικῆς προσερούμεν; Οὐδαμῶς. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς τρεῖς τῶν εὐνοχισμού λέγων, τοὺς μὲν ὡς ἀρῆσιν ἀστεφανώσους, τὸν δὲ ἔνα εἰς τὴν βουλεύειαν εἰλόγει. Καὶ τί· ε' εἶμι κακίας, φησὶ; Καὶ ἐγὼ τοῦτο λέγω. Τίς οὖν ὁ τῆς κακίας δημιουργός; Τίς δὲ ἄλλος, ἀλλ' ἡ ἡ βλάβη εἰς ἡ τῆς προαιρέσεως; Ἄλλ' εἶμι, φησὶν, ἀγαθὸς εἶμι μόνος. Καὶ τί βίον ἀγαθῷ; νῆρειν καὶ ἐργηγορέναι, ἡ καθεύδειν καὶ βέγγειν; Καὶ διατί, φησὶ, μὴ τοῦτο ἰδοῦμαι εἶναι ἀγαθόν, τὸ μὴ πονεῖντα καρποῦν; Βοσκημάτων μοι ῥήματα λέγεις καὶ γαστριζόμενων, καὶ θεῶν τὴν κοιλίαν ἠγοῦμένους. Ἐτι γὰρ ἠωθεῖς ταῦτα τὰ ῥήματα, ἀποκρίναί μοι· Εἰ βασιλεύς ὄντος καὶ στρατηγῷ, εἴτα τοῦ βασιλέως καὶ καθεύδοντος καὶ μεθύοντος, ταλαιπωρούμενος ὁ στρατηγὸς τὰ τῶν πᾶσι ἐστῆσθε, τίνι ἂν ἐλόγηται τὴν νίκην; τίς δὲ ἐκαρπώσεται τῶν γινόμενων τὴν ἠδονήν; Ὀρθῶς ὅτι περὶ [210] ἐκεῖνα μᾶλλον ἡ ψυχὴ δικάζεται, ὑπὲρ ὅν ἐκαμῆ; Διὰ τοῦτο καὶ πόνους ἀνίμει τῇ ἀρετῇ, οἰκείωσαι αὐτῇ ταύτην βουλόμενος. Διὰ δὲ τοῦτο τὴν μὲν ἀρετῆν, κἂν μὴ καρποῦσῳμεν, θαυμάζομεν· τῆς δὲ κακίας, καὶ ἠδῶσθαι ὅσως, καταγινώσκομεν. Εἰ δὲ λέγεις· Διατί τοὺς φύσει καλοὺς μὴ θαυμάζομεν μᾶλλον τῶν προαίρεσι τοῦτο ὄντων; Ὅτι δίκαιοι τὸν πονεῖντα τοῦ μὴ πονεῖντος προτιθέσθαι. Καὶ τίνας, φησὶν, ἐνεκῶν νῦν πονεῖμεν; Ἐπειδὴ τὸ μὴ πονεῖν οὐκ ἠνεγκας μετῶν· μᾶλλον δὲ εἰ τις μετὰ ἀκριβείας ἐξετάσει, καὶ ἄλλως ἢ ἀργία διασφῆρειν ἡμᾶς εἴωθε, καὶ πολλὴν παρέχεν τὸν πόνον. Καὶ εἰ βούλει, συλλεγίσασθε ἀνδρα, τρέφοντες αὐτὸν μόνον, καὶ γαστριζόμενος, μῆτε βαδίζεσθαι αὐτὸν ἐώντες, μετὰ εἰς ἔργον ἐξάγοντες· ἀλλ' ἀπολαύετε τραπέζης καὶ κλίνης, καὶ τρυφῶνται διηνεκῶς· καὶ τί ταῦτης τῆς ζωῆς ἀβλύωτερον γένει· ἂν; Ἄλλ' ἔτερον τὸ ἐργάζεσθαι, φησὶ, καὶ ἔτερον τὸ πονεῖν. Ἄ, τοῦτο, ἐργάζεσθαι χωρὶς πόνων. Καὶ ἐν, φησὶ, τῷ ποτῷ; Ναί, ἐν· τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς ἠβέλεγεν, ἀλλὰ σὺ οὐκ ἠνέσχοι. Διὰ τοῦτο ἔθηκε γοῖν σε ἐργάζεσθαι τὸν παράδεισον, ἐργάζων μὲν ὄριστας, πόνος δὲ οὐκ ἀναμείσθαι. Οὐ γὰρ ἂν, εἴπερ ἐπὶναι παρὰ τὴν ἀργίαν ὁ ἀνθρώπος, τοῦτο ἐν ἐπιμύσει μέρει μετὰ ταῦτα ἔθηκεν. Ἐστὶ γὰρ καὶ ἐργάζεσθαι, καὶ μὴ ταλαιπωρεῖσθαι, ὡσπερ οἱ ἄγγελοι. Ὅτι γὰρ ἐργάζομαι, ἀκούσων τί φησὶ· Δυνατοὶ ἰσχυρῶ, ποιοῦντες τὸν λόγον αὐτοῦ. Νῦν μὲν γὰρ ἡ τῆς ἰσχύος ἐνδεία πολλὴν τὸν πόνον ποιεῖ· τότε δὲ οὐκ εἶ τοῦτο ἦν. Ὁ γὰρ εἰσελθὼν εἰς τὴν κατάπαισιν αὐτοῦ, Κατέπαισσε, φησὶ, ὡς ἀπὸ τῶν ἰσχυρῶν αὐτοῦ, ὡσπερ ἀπὸ τῶν ἰδῶν ὁ Θεός· οὐκ ἀργῶν λέγων ἐνταῦθα, ἀλλὰ τὸ μὴ πονεῖν. Ὁ γὰρ Θεὸς ἔτι καὶ νῦν ἐργάζεται, καθὼς ὁ Χριστὸς· φησὶν· Ὁ Πατήρ μου ἔως ἄρτι ἐργάζεται, καὶ ἐγὼ ἐργάζομαι. Διὰ τοῦτο παρωῶν, πάντα ἀποβήμενος· τῆς οὐκ ἐπιμύσει, ζῆλοῦ τὴν ἀρετῆν. Τῆς μὲν γὰρ κακίας ἡ δὲ βλάβη βραχεία, ἡ δὲ λύπη διηνεκῆ· τῆς δὲ ἀρετῆς τὸ ἀνέναντον ἀγῶνος ἡ χαρὰ, καὶ πρόσκαιρος ὁ πόνος. Κάκεινη μὲν καὶ πρὸ τῶν στεφανῶσων τὸν ἐργάτην ἀνίσει τὸν ἐαυτῆς, ταῖς ἐλπίσι τρέφουσιν· αὐτῆ δὲ καὶ πρὸ τῆς κολάσεως τιμωρεῖται τὸν ἐαυτῆς ἐργάτην, τὸ συνεῖδος ἀρχουσὶ καὶ ἐκδοιματώσας, καὶ πάντα ὀμπτεῖναι παρσκευάζουσας. Καίτοι πόνων ταῦτα πόνων, πόνων ἰδρώτων χειρῶν! Εἰ δὲ μὴ ταῦτα ἦν, ἠδονὴ δὲ ἦν· εἰ τῆς ἠδονῆς ἐκείνης εὐτελέστερον; Ὅμοι τὸ γὰρ φαίνεται, καὶ ἀφαιτεται· μαρτυρομένη, καὶ φεύγουσα πρὸ τοῦ κατασχεθῆναι, κἂν τὴν τῶν σωμάτων εἴρη, κἂν τὴν τῆς τρυφῆς, κἂν τὴν τῶν

* Morel. τῷ φανερῶν. ὁ Αἴτιον ἀγαθῶν ἔστιν ἦν ἐγ. codd. 705, 706, μ. αἰσίων ἀγαθῶν ἦν. Savil. μισθόν. * Sic Savil. et mss. plurimae. Morel. πόνος. Ἄλλ' εἶμι καὶ τὴν λέων. Ταῦτον γὰρ νῦν ἐπὶ τῆς ἡμετέρας ἀρετῆς ἔρωμεν. Τὸ ποῦ ὄντος ἐστὶ τοῦ ποτῷ. ὁ ἴτα Savil. Morel. τῷ ἀνείσει. Ὅμοι οὖν δὲ εἰσῆται ἐποῖσας, πόνους ἡμᾶς περιέδωκεν καὶ ἰδρώσων.

* Morel. εἰσῆται λέγει. Καὶ τί. Ἄλλοι μὴ πονεῖν. Ὅμοιον ἔχον ἐργάζεσθαι χωρὶς πόνων; Ναι, φησὶ.

nis ab ægritudine liberari, mansit, nec discessit. Etiamsi enim non præterita, annon futura poterant illum a loco abducere, nisi patientissimus fuisset? Cogita enim cum quanta cura cæteri ægri vigilarent. Neque enim tempus quo agitando erat aqua, notum erat; sed claudi, et nulli observare poterant; cæci vero quomodo vidissent, nisi fortasse ex motu didicissent.

2. Erubescamus ergo, erubescamus, dilecti, et lugramus de nostra tanta segnitie. Ille triginta octo annis perseveravit, nec quod volebat acceperat, neque tamen discessit: neque ex negligentia sua non consequutus est; sed aliis impediens vixque passus; neque tamen propterea animum despondit: nos vero si decem diebus perseveremus pro re aliqua precantes, nec impetremus, deinde torpemus in eodem adhibendo studio. Et qui hominibus tam diuturno tempore hæreamus, militantes, in ærumnis versantes, servilia ministeria exercentes, et in fine sæpe ab illa spe concidimus; apud Dominum nostrum*, ubi longe major merces sequitur, quam sint ipsi labores: nam Spes, inquit, non confundit (Rom. 5. 5); cum eo, quo par esset studio perseverare non sustinemus. Et quanto non supplicio hæc di gna fuerint? Nam etiamsi nihil accepturi essemus, vel hoc ipsum quod frequenter alloqueremur eum, annon bonis innumeris æquiparandum esset? Sed precatio laboriosa et assidua esse debet? Ecquid in virtute non laboriosum est? Vel hoc ipsum, inquit, valde anxium reddit, quod nequitiam voluptas, virtutem labor comitetur: multosque arbitror idipsum quaerere. Quænam igitur hujus rei causa est? Initio dedit nobis Deus vitam sollicitudine laboribusque vacuum: dono abusi sumus; atque ex inertia tanto eversi bono, paradisi amissimus. Ideo laboriosam hominibus vitam reddidit, et apud humanum genus hoc fere modo sese purgat: Delicias a principio dedi vobis; sed ex lenitate nequa deteriores evasistis: ideo laboribus vos sudoribusque addixi*. Cum autem ne ille quidem labor vos cohiberet, legens rursus dedit præcepta multa complectentem; cen cuiusdam in domino equo frenum et compedes, ut ejus impetum coerceret; sic faciunt equorum domitores. Ideo v. 12 laboriosa instituta est, quia otium nos corrumpere solet. Natura quippe nostra desidiam non fert, sed facile ad vitia deflectit. Ponamus enim temptanti, ut nec alias virtutes exercenti, nullum esse laborem; sed dormientibus omnia optime cedere: quo pacto hæc uteremur indulgentia? nonne ad arrogantiam et superbiam?

Quare nequitiam voluptas, virtutem labor comitetur; labor est attributum virtutis constitutum. Disidia natura. Nequitia voluptas brevis; virtutis immortalis. Nequitia

* Post hæc verba, nisi patientissimus fuisset, in sua interpretatione subjicit Fr. Aretius: *Oportum incredibile est ut reliquis ægrotis priorem illum ingredi ditionisuros. sed in multis Græcis exemplaribus hæc exprimiuntur.*

* Hæc. habet, misericordem, pro, nostrum.

* Hæc. hunc locum se offert.... virtutem labor comitetur. *et cum sollicitudine occipit: illius enim, vestra caritate, non debemus. quænam igitur causa est?*

* Hæc. vel. habet.... evasistis. itaque quod restabat feci: *et reddidi vos laboribus et sudoribus.*

diem. — Sed cur, inquit, tanta voluptas nequitiam, tantus labor et sudor virtutem comitetur? Ecqua tibi gratia habenda esset, et cujus rei mercedem acciperes, nisi laboriosa virtus esset? Multos enim indicare possum, qui natura sua mulierum horrent consuetudinem, ipsarumque colloquia cum non exsecrandam devitant: hosne, quæso, castos appellabimus, aut coronabimus celebrabimusque? Minime. Castitas enim est temperantia et pugna ad voluptates superandas. In bellis porro, ubi vehementiora sunt certamina, ibi tropæa splendidiore: secus vero, quando nemo resistit. Sunt multi natura scordes: hosne mansuetos dicemus? Minime. Idcirco Christus tribus propositis eunuchorum generibus, duos inconvolutos relinquit, unum in regnum inducit (Matth. 19. 12). Sed, inquit, quid opus est malitia? Hoc et ego dico. Equis ergo nequitia opifex? Quid aliud quam ignavia quæ ex voluntate proficitur? At, inquit, bonos tantum esse oporteret. Ecquid bono proprio, an continentem esse et vigilare, an dormire et stertere? Et cur, inquit, non ita statutum est, ut sine labore recte operemur? Digna verba pecoribus atque iis qui ventrem denm arbitrantur. Ut discas enim hæc verba inertium esse, responde mihi. Ponamus esse regem et ducem, rege vero dormiente et ebrietati operam dante, ducem magno labore tropæa erexisse: cui victoriam imputares? uter pro re gesta voluptatis fructum decerpas? Viden? animum circa illa magis affectum esse, quæ cum labore peperit? Ideo ille virtuti labores admiscuit, ut animam virtuti assefaceret. Idcirco virtutem miramur, licet illam non sectemur; nequitiam vero, etsi suavissimam, dampnamus. Quod si dixeris: Cur non potius eos miramur qui natura boni sunt, quam eos qui voluntate? quia justum est laborantem non laboranti anteferre. Et quare, inquit, nunc laboramus? Quia non laborantes, moderate non egimus. Imo vero si quis rem accuratius exploret, alio modo nos desidia perdere solet, multamque laboris inferre. Et si placet, includamus hominem, solum alamus, ventrisque voluptate obruamus, nec ambulare, nec aliquid opus exercere sinamus; sed mensa fruatur, lecto, perpetuisque deliciis: quid hac vita miserabilis fuerit? At aliud est operari, inquit, aliud laborare: poteratque initio homo operari sine labore. Annon poterat? Imo poterat; et ita Deus volebat, sed tu non passus es. Statuit enim te ut paradisi coleres, opus tibi injunxit, sed laborem non admiscuit. Neque enim si initio laborasset homo, hoc illi in pœnam postea statuisset. Potest enim quis simul et operari et non laborare, quomodo nunc angeli. Quod enim operentur audi: *Potentes virtute, facientes verbum illius (Psal. 102. 20)*. Nunc certe minores vires gravem efficiunt laborem; tunc vero secus res se habebat. Nam qui ingressus est in requiem suam, *Requievit, inquit, ab operibus suis (Hebr. 4. 4)*, sicut et a suis Deus. Non desidiam hic significat, sed laborem non fuisse. Nam Deus etiam nunc operatur, ut Christus dicit: *Pater meus usque modo operatur, et ego operor (Joan. 5. 17)*.

Quapropter rogo, depulsa omni desidia, virtutem sectemur. Nequitiae enim voluptas brevis est, dolor vero perpetuus: virtutis contra immortale gaudium, temporaneus labor. Haec ante coronas sectatores suum erigit, speque alit; illa contra ante supplicium cruciat, conscientiam torquet ex gestorum memoria, omniaque suspecta reddit. Atqui haec quot laboribus, quot sudoribus deteriora sunt? Quod si his depulsa voluptas tantum adesset, quid illa vilius? Statim atque apparet, avolat, marcescit, fugit antequam com-

prehendatur: etsi corporis, etsi mensae, etsi divitiarum voluptatem dixeris, non cessat illa quotidie senescere. Cum autem illis etiam addatur supplicium et cruciatus, quid illis miserabilis qui ipsam sciantur? Haec cum sciamus, omnia pro virtute sustineamus; sic enim vera voluptate fruamur, gratia benignitate Domini nostri Jesu Christi, quicum Patris gloria, unaque sancto Spiritui, in saecula saeculorum Amen.

HOMILIA XXXVII.

6. Dicit ei Jesus: Vis sanus fieri? 7. Respondit ei languidus: Etiam, Domine; sed hominem non habeo, ut cum turbata fuerit aqua, mittat me in piscinam.

1. Scriptura sacra omnium medicinarum thesaurus. Paralytici ad piscinam jacentes patientia, modestia, sanatio mirabilis. Alius paralyticus hic, alius ille de quo agitur apud Matthaeum. Christus quantum accurate miraculorum suorum fidem adstrueret. — Magnum Scripturarum sacrarum lucrum, utilitas immensa, ut declarat Paulus his verbis: Quaecumque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, ad quos fines saeculorum devenerunt: ut per patientiam et consolationem Scripturarum apem habeamus (Rom. 15. 4). Omnium enim medicinarum thesaurus divinae Scripturae sunt; ita ut si arrogantiam extinguere opus sit, si concupiscentiam sedare, si pecuniarum amorem calcare, si dolorem displicere, si animum strenuam statuere, si patientiam firmare: hinc ansam magnam quis nanciscatur. Quis enim vel ex illis qui cum paupertate diu concertantur, vel gravi morbo detenti sunt, hac lecta clausula non magna afficiatur consolatione? Ille quippe triginta octo annis paralyticus, singulisque annis alios videns valetudinem adeptos, se autem morbo detentum, non concidit, neque animum despondit: etsi praeteritorum maeror, et futurorum expectatio omni adempta spe, possent illum torquere. Audi ergo quid dicat, et rem tragicam edisco. Cum enim dixisset Christus: Vis sanus fieri? respondit: Etiam, Domine; sed hominem non habeo, ut cum turbata fuerit aqua, mittat me in piscinam. Quid his verbis miserius? quid ipsis rebus calamitosius? Viden' animum longo tempore confectum? viden' compressam et sedatam iracundiam? Neque enim blasphemum quidpiam loquutus est, qualia in ærumnis a multis dici audimus; non maledixit diei suae; non indigne tulit interrogationem, neque dixit: Ut nos traderes et irrideres venisti, dum interrogas, num velim sanus fieri; sed mansuete et modeste admodum respondit, Etiam, Domine. Etiam si non uosset quis ille esset qui ipsum interrogabat, ignoraretque se ab illo sanandum fore; attamen leniter omnia narrat, nec quidpiam postulat, ut si qui medicum alloquantur, sed morbi sui tantum rationem explicat. Expectabat fortasse id subsidii allaturum ipsi Christum esse, ut in aquam conjiceret, et hisce verbis volebat ipsum ad eam rem allicere.

Quid ergo Christus? [1. Ostendens se verbo omnino posse.] 8. Surge, inquit, tolle grabatum tuum, et ambulat. Quidam putant hunc eundem ipsum esse qui apud Matthaeum jacet. At non est, ut pluribus argumentis demonstratur. Primo quod hic veniunt hiberet se curantem, ille vero multos qui se curare atque gestare: ideoque hic dicebat, *Hominem non habeo*. Deinde ex responsione liquet. Ille namque nihil loquitur, hic omnia ad se spectantia recense. Tertio ex tempore. Hic enim in festo et sabbato natus est, ille in die alia. Locus quoque diversus est. Nam ille domi, hic ad piscinam curatur. Modus quoque curationis diversus est. Illic enim dicit, *Fili, remittuntur tibi peccata* (Matth. 9. 2); hic vero corpus primo sanat, posteaque animam curat. Illic remissionem ait, *Remittuntur tibi peccata*; hic monitum comminatio, ut sibi in posterum caveat. *Noli amplius peccare*, inquit, *ne tibi aliquid deterius contingat*. Haec quoque accusationes diversae sunt. Illic re in sabbato factam arguit, illic eum blasphemiae a cussat. Tu vero mihi consideres ingentem Dei sapientiam. Non enim statim ipsum suscitavit; sed primum sciscitando sibi familiarem reddidit, et fidei viam pariter neque modo suscitavit et sanat; sed etiam jubet locum tollere, ut miraculo fidem adderet, nec postquam hanc speciem et fallaciam tantum esse suspicari. Nisi enim membra firma robustaque esset facta, non poterat lectum tollere. Hoc vero Christus fecit, ut magis impudentium calumniatorum obstruat. Nam in parum miraculis, ne quis diceret turbam tantam satiatam fuisse, remque illam et phantasiam, curavit ille ut multae fragmentorum liquique superesset: leproso autem mundato die *Vade, ostende te sacerdoti* (Matth. 8. 4); ut simul rationis firmam fidem faceret, et eorum qui dubitant, ipsum Dei preceptis adversari, impudentem comprimeret. Idipsum fecit quando vinum in aquam convertit. Non modo enim vinum ostendit, sed artricino mitti curavit, ut is qui nihil gestorum se non confiteretur, minime suspectum redderet testinum. Ideo dixit evangelista: Nesciebat archipetrus unde esset, sicque omnino certum testimonium declaravit. Et postquam mortuum suscitaverat, dicit: Date illi manducare (Luc. 8. 55), ut indubitanter resurrectionis argumentum exhiberet. Quia

1 In saev. desunt quae uncials clauduntur.

χρημάτων · οὐ παύονται γὰρ καθ' ἡμέραν γηρῶσαι. Ὅταν δὲ καὶ κόλασις ἢ καὶ τιμωρῶν, εἴ γένοιτο ἂν ἀδλιώτερον τῶν ταύτην μετιόντων; Ταῦτα οὖν εἰδότες, ὅπαντα ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς ὑπομεινωμεν. Οὕτω γὰρ καὶ

τῆς ἀληθοῦς ἔδοντος ἀπολαύσομεν, χάριτι καὶ φίλων ὀρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῶ Πατρὸς ἡ δόξα, ἀμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

[311] ΟΜΙΛΙΑ ΑΖ.

Λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς · «θέλεις ὑγιὲς γενέσθαι;» Ἀπεκρίθη αὐτῷ ὁ ἀσθενῶν · «Ναί, Κύριε · ἀνθρώπου δὲ οὐκ ἔχω, ἵνα, δεῶν παρασχῆθ' ἐπὶ ὕδωρ, βάλλῃ με εἰς τὴν κολυμβήθραν.»

α'. Μέγα τὸν θεῖον Γραφῶν τὸ κέρδος, καὶ διαρκὲς ἢ ἐξ αὐτῶν ἀφέλεια. Καὶ τοῦτο δοκιμὴς ὁ Παῦλος ἔλεγεν · Ὅσα γὰρ προσερχῆσθαι, εἰς τοῦθεῖον ἢ ἡμῶν προσερχῆσθαι, εἰς οὐδ' τὰ τέλη τῶν αἰώνων κατήχησεν · ἵνα διὰ τῆς ὁπομοτῆς καὶ τῆς παρακλήσεως τῶν Γραφῶν τὴν ἐλπίδα ἐχωμεν. Παντοδαπῶν γὰρ ἐστὶ φαρμάκων θησαυρὸς τὰ θεῖα λόγια · ὥστε κἂν ἀπόντοιαν σθένει δέη, κἂν ἐπιθυμίαν κοιμῆσαι, κἂν τῶν ὀν χρημάτων καταπατήσας ἔρωτα, κἂν δόνην ὑπεριδεῖν, κἂν εὐθυμίαν ἕνεσθαι, καὶ ὁπομοτῆν κατασκευάσαι, πολλὴν ἐντύθειν ἂν τις εὐροίαν τὴν ἀφορμῆν. Τίς γὰρ ἢ τῶν πεντὰ μακρὰ παλαιόντων, ἢ τῶν νόσων χαλεπῆ κεκατηγμένων, ἢ ἀναγούσις τὸ προκείμενον χωρίον, οὐ πολλὴν δίδεται τὴν παράκλησιν; Τρίκοντα γὰρ καὶ ὀκτὼ ἔτη παράλυτος μένων οὕτως α', καὶ καθ' ἕκαστον ἔτος ἐτέρους μὲν ἀπαλλασσομένους ὄρων, ἑαυτὸν δὲ κατεχόμενον τῷ νοσηματι, οὐδὲ οὕτως ἀνέπεισε καὶ ἀπέγυνε · καίτοι γε οὐ μόνον ἢ τῶν παρελθόντων ἀθυμία, ἀλλὰ καὶ ἢ τῶν μελλόντων ἀνεπιστία ἱκανῆ ἦν αὐτὸν κατατείνειν δ'. Ἀκουσον γούν οὐδ' φησὶ, καὶ μᾶθε τῆς τραφείας τὸ μέγεθος. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν ὁ Χριστός, θέλεις ὑγιὲς γενέσθαι; Ναί, Κύριε, ἀπεκρίθη · ἀλλ' ἄνθρωπον οὐκ ἔχω, ἵνα, δεῶν παρασχῆθ' ἐπὶ ὕδωρ, βάλλῃ με εἰς τὴν κολυμβήθραν. Τὶ τούτων τῶν βημάτων ἐκείνῳ τῶν γένουσι ἂν; εἴ τῶν πραγμάτων περιπαθεστέρον; Ἐξῆς καρδίαν ὁ συντετριμμένην ὑπὸ τῆς μακρᾶς ἀβρωστίας; εἶδες πῶσαν φλεγμονὴν κατασταλέμενην; Οὐδὲ γὰρ ἐβόηξατό οὐ βλάσφημον, οἶα τοὺς πολλοὺς ἀκούομεν ἐν ταῖς περιστάσεσι · οὐ κατηράσατο αὐτοῦ τὴν ἡμέραν, οὐκ ἐδυσχέρανε πρὸς τὴν ἐρώτησιν, οὐδὲ εἶπε · Διασῦραι ἡμᾶς παραγένονας καὶ κυμωθῆσαι, οὐδ' ἔρωτα ἔειπε, εἰ ὅλιον ὑγιὲς γενέσθαι; ἀλλὰ πρῶτα καὶ μετ' ἐπεικειας πολλῆς, Ναί, Κύριε. Καίτοι γε οὐδὲ ἔδει τις ποτε ἦν ὁ ἔρωτων, οὐδὲ οὐκ θεραπεύσειεν αὐτὸν ἡμετέραν · ἀλλ' ὅμως μετὰ ἐπεικειας ἅπαντα ἐπηγγέξατε, καὶ πλῆον οὐδὲν ἀπατεῖ, ὡς πρὸς ἱατρὸν φθειγγόμενος, καὶ τὸ πάθος ἀπαγγελλαι μόνον βουλόμενος. Προσδέχκοις γὰρ ἴσως εἰς τοῦτο χρηματισεῖσιν αὐτῶν τῶν Χριστῶν, εἰς τὸ ἐμβαλεῖν εἰς τὸ ὕδωρ, καὶ ἐκ τούτων ἀνοῖον ἐπιστάσασθαι τῶν βημάτων βούλονται. Τὶ οὖν ὁ Χριστός; Δεικνύς οὐκ ἴσως πάντα δύναται ποιεῖν, Ἐγώ, φησὶν, ἄρον ἰδὸν κρᾶβάτος σου, καὶ περιπάτει. Τίτις μὲν οὖν ὄλονται τούτων εἶναι τὸν ἐν τῷ Ματθαίῳ κείμενον. Ἄλλ' οὐκ ἐστὶ

[312] καὶ τοῦτο πολλαχῶς δηλῶν ἐστὶ. Καὶ πρῶτον μὲν ἀπὸ τῆς ἐρημίας τῶν προϊσταμένων. Ἐκείνοι, μὲν οἱ πολλοὺς εἶχε τοὺς ἐπιμελουμένους καὶ φέροντας, οὕτως δὲ οὐδὲν· οὐδ' καὶ ἔλεγεν, Ἀνθρώπου οὐκ ἔχω. Ἔπειτα καὶ ἐκ τῆς ἀποκρίσεως. Ὁ μὲν γὰρ οὐδὲν φθέγγεται · οὕτως δὲ πάντα διηγείται τὰ καθ' ἑαυτοῦ. Καὶ τρίτον ἀπὸ τοῦ καιροῦ καὶ τοῦ χρόνου. Οὕτως μὲν γὰρ ἐν ἑσπῆ καὶ ἐν Σαββάτῳ, ἐκείνος δὲ ἐν ἑτέρῃ ἡμέρᾳ. Καὶ ὁ τόπος δὲ ἐκτερέων διάφορος. Ὁ μὲν γὰρ ἐν οἰκίᾳ θεραπεύεται, ὁ δὲ παρὰ τὴν κολυμβήθραν. Καὶ ὁ τρόπος δὲ τῆς θεραπείας ἐνηλλαγμένος. Ἐκεῖ μὲν γὰρ φησὶ, Ἄνευρατι σου αὐτὸν ἀμαρτία · ἐνταῦθα δὲ τὸ σῶμα τυσφίγγει ὁ πρῶτερον, καὶ τοῦ τῆς ψυχῆς ἐπιμελεῖται. Κάκει μὲν ἀρεσις · Ἀρέωνται γὰρ σου αὐτὸν ἀμαρτία, φησὶν · ἐνταῦθα δὲ παραινέσις καὶ ἀπειλὴ πρὸς τὸ μέλλον αὐτὸν ἀσφαλιζομένη. Μηκέτι γὰρ, φησὶν, ἀμαρτάνει, ἵνα μὴ χεῖρόν τι γένηται. Καὶ τὰ ἐγκλήματα δὲ τῶν Ἰουδαίων διάφορα. Ἐνταῦθα μὲν γὰρ τὸ Σαββάτου τὴν ἐργασίαν προσφέρουσι, ἐκεῖ δὲ βλασφημίαν ἐγκαλοῦσιν αὐτῷ. Σὺ δὲ μοι ἀκόπα τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας τὴν ὑπερβολὴν. Οὐ γὰρ εὐθέως αὐτὸν ἀνέστησεν, ἀλλὰ καὶ τὸ κλινίδιον ἀραι καλέσται, ὥστε καὶ τὸ γινόμενον πιστώσασθαι θαύμα, καὶ μηδὲν νομίζε· φαντασίαν εἶναι τὸ γεγεννημένον ἢ ὑπόκρισιν. Οὐδέ γὰρ ἂν, εἰ μὴ βεβαίως καὶ σφόδρα συνεπάγη τὰ μέλη, τὴν κλινὴν φέροιεν ἡδύνατο. Ποιεῖ δὲ ταῦτα πολλὰ καὶ Χριστός, ἐκ περιουσίας τοὺς ἀνασχυντεῖν βουλομένους ἐπιστομίζων. Καὶ γὰρ ἐπὶ τῶν ἄρων, ἵνα μηδὲς εἴπῃ, οὐκ ἀπλῶς ἐκορίσθησαν, καὶ φαντασία ἦν τὸ γεγεννημένον, παρασκευάζει λείψανα γενέσθαι τῶν ἄρων πολλὰ · καὶ τῷ καθαρθεῖν δὲ λεπρῷ λέγει · Ἔλαγε, δεῖξον σεαυτὸν τῷ λαῷ· ἔμοῦ τε τοῦ καθαρμῶ παρεχόμενος τὴν ἀπόδειξιν ἀκριβεστάτην, καὶ τῶν ἀντινομοθετῶν αὐτὸν λεγόντων τῷ Θεῷ τὰ ἀνάσχυτα ἐμπαρῆτων στήματα. Καὶ ἐπὶ τῶν οἰνοῦ δὲ τοῦτο ὁμοίως ἐποίησεν. Οὐ γὰρ ἀπλῶς ἔδειξε τὸν οἶνον, ἀλλὰ καὶ τῷ ἀρχιερωτίνῳ ἐνεχθῆναι παρεσκεύασεν, ὥστε τὸν οὐδὲν τῶν γεγεννημένων εἰδὸτα ὁμοιογούντα, ἀνύποπτον αὐτῷ παραχθῆναι τὴν μαρτυρίαν. Διὰ τοι τοῦτο καὶ ὁ εὐαγγελιστῆς εἶπεν, οὐκ ἔδει ὁ ἀρχιερωτικίνος, πῶθεν ἦν, τὸ ἀδύκαστον τῆς μαρτυρίας ἐμφανῶν. Καὶ νεκρὸν ἀναστῆσας ἀλλοχου λέγει· Ἄδτε αὐτῷ φαγεῖν, τῆς ἀκριβοῦς ἀναστάσεως τοῦτο παρεχόμενος σημεῖον · καὶ διὰ τούτων πάντων πείθων τοὺς ἀνόητους, οὐκ οὐκ ἀπατεῖν τις ἦν, οὐδὲ φαντασιοκόπος, ἀλλὰ οὐκ ὡστερὶαν παρεγένετο τῆς κοινῆς φύσεως τῶν ἀνθρώπων.

α' Morel. πρὸς νοθεσίαν. β' Savil. χαλεπῆ προσλωμένον.

γ' Savil. παρελθόντων οὕτως · et paulo post ὄρων, αὐτὸν δὲ δεσπεύοντα. δ' Morel. καταπατεῖσιν. ε' Morel εἶδες καρτερίαν.

ζ' Savil. ὁ Χριστός; Ἐγώ, φησὶν, ἄρον, intermedium onissis.

η' Morel. συγγίγναι. Savil. ἐπιμελεῖται.

β. Τί δὴ ποτε δὲ αὐτὸν οὐκ ἀπαιτεῖσθαι, ὡς ἐπὶ τὸν τυφλὸν ἐποίησε, λέγων· *πιστεῦτε ἐπεὶ ὁ θύναμαι τοῦτο ποιῆσαι*; Ὅτι οὐδέποτε αὐτὸν ἴδεν σαφῶς δεῖξαι ἦν. Οὐ γὰρ πρὸ τῶν θαυμάτων, ἀλλὰ μετὰ τὰ θαύματα τοῦτο φαίνεται ποιεῖν. Οἱ μὲν γὰρ ἐν ἑτέροις ἐωραχότες [213] αὐτοῦ τὴν δύναμιν, εἰκότως τοῦτο ἔκρινον· οἱ δὲ οὐδέποτε μαρμαδηκτεῖς αὐτὸν, ἀλλ' ἀπὸ τῶν σημείων μέλλοντες εἰσεσθαι, μετὰ τὰ θαύματα ἀπαιτοῦνται τὴν πίστιν. Διὰ καὶ οὐ παρὰ τὴν ἀρχὴν τῶν σημείων ὁ Ματθαῖος εἰσάγει τοῦτο τὸν Χριστὸν εἰρηκῆσθαι, ἀλλ' ὅτε πολλοὺς ἐθεράπευσεν, πρὸς μόνους τοὺς δύο τυφλοὺς. Σὺ δὲ καὶ οὕτως ὄρα τοῦ παραλύτου τὴν πίστιν. Ἀκούσας γάρ, ἔτι ἄρον τὸν κρᾶσθαιον ἢ σου, καὶ περιπατεῖς, οὐ κατεγέλασεν, οὐδὲ εἶπε, Τί πάτε τοῦτο ἐστίν; ἄγγελος καταβήσεται καὶ παρῶσαι τὸ ὄμμα, καὶ ἴνα θεραπεύει μόνον· οὐ δὲ ἀθροῦστος ὢν, ἀπὸ ἐπιπόνητον φιλοῦ καὶ ῥήματος ἡλικίας μίζων ἀγγέλιον δυνήσασθαι; τύπος ταῦτα καὶ ἀλαζονεία καὶ γέλιος. Ἄλλα τοῦτον οὐδὲν εἶπεν, οὐδὲ ἐνόησαν· ἀλλ' ἅμα τε κρούσει, καὶ ἠγέρθη· καὶ γενόμενος ὑγιής, οὐκ ἠπειθήσει τῷ κελεύσαντι αὐτὸν· Ἐγχεῖται, ἄρον τὸν κρᾶσθαιον σου, καὶ περιπατεῖται. Θεμασθὸν μὲν οὐν καὶ τοῦτο· τὸ δὲ μετὰ ταῦτα πολλῶν πλέον· μέλλον δὲ τὸ μὲν παρὰ τὴν ἀρχὴν μηδενὸς ἐνοχλοῦντος πισθῆναι, οὐχ οὕτω θαυμαστὸν τοῦτο· τὸ δὲ μετὰ ταῦτα μαρτυροῦντος Ἰουδαίων, καὶ πανταχῶθεν ἐπικειμένων καὶ ἐγκαλοῦντων καὶ πολιορκούντων αὐτὸν, καὶ λεγόντων, Ὅτι ἐξέστει ἄ σοι ὄρα τὸν κρᾶσθαιον σου, μὴ μόνον ὑπερῶν αὐτῶν τῆς μανίας, ἀλλὰ καὶ μετὰ πολλῆς τῆς παρῶσθαιος ἐν μέτρῳ τῶν θεάτρῳ τὴν εὐεργετήν ἀνακηρύττειν, καὶ τὴν ἀναίσχυντον ἐπιστομῆσθαι γλαῦκται, πολλῆς ἔγωγος ἀνδρείας εἶναι λέγω. Ἐπιστομῆσθαι γὰρ Ἰουδαίων καὶ λεγόντων ἐπιτιμητικῶς καὶ μετὰ αὐθαδείας αὐτῶν· *Σάββατον ἐστίν, οὐκ ἐξεστὶ σοι ἴσαι τὸν κρᾶσθαιον σου*· ἀκούσας τὴ φωνῆν· Ὁ ποιήσας με ὑγιᾶ, ἐκείνους μοι εἶπεν, Ἄρον τὸν κρᾶσθαιον σου, καὶ περιπατεῖται· μονοουχὶ τοῦτο λέγων· Ἀπρεῖται καὶ παραπειθεῖται, κελεύοντες τὸν ἀπὸ μακρῆς οὕτω καὶ γαλεπῆς με ἀπαλλάξαντα νόσῳ μὴ ἠγείσθαι διδάσκαλον, μηδὲ πάντα παθεῖσθαι ἀπὸ ἀν κλειψῆ. Καίτοι γὰρ εἰ κακοῦργεῖν ἐβούλετο, ἐνὶν καὶ ἑτέρως εἰπὶν· οἶον, οὐ ἴθι ἐκῶν τοῦτο ποιεῖ, ἀλλ' ἑτέρου κελεύσαντος· εἰ δὲ ἐγγλῶντα τοῦτο, ἐγκαλεῖται τὸν ἐπιτάξαντα, καὶ ἀποστῆσαι τὴν κλίνην· καὶ τὴν θεραπεῖαν ἐκ ἐκρυψεν ἄν. Καὶ γὰρ ἴδεν σαφῶς οὐχ οὕτω δακνομένους ἐπὶ τῇ τοῦ Σαββάτου λύσει, ὡς ἐπὶ τῆς ἀβρωστίας διορθῶσαι. Ἄλλ' οὐτε τοῦτο ἐκρυψεν, οὐτε ἐκεῖνο εἶπεν, οὐδὲν συγγνώμην ἤτεταν, ἀλλὰ λαμπρῶ τῇ φωνῇ τὴν εὐεργεσίαν ὡμολόγησε καὶ ἀνεκήρυξε. Καὶ ὁ μὲν παράλυτος οὕτως· ἐκεῖνος δὲ σκόπει πῶς κακοῦργος. Οὐ γὰρ εἶπεν, Τίς ἐστίν ὁ ποιήσας σε ὑγιᾶ; ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἐσηγήσαν· ἔνω δὲ καὶ κάτω τὴν δακνοῦσαν εἶναι παράβασιν εἰς μέσον ἤγον· *Τίς ἐστίν ὁ εἰκὼν σοι, Ἄρον τὸν κρᾶσθαιον σου καὶ περιπατεῖται; Ὁ δὲ τεθεραπευμένος, οὐκ ἤξει ἐστίν.* Ὁ γὰρ Ἰησοῦς ἐξέκρινεν ὁ, δὲχλον ὄρατος ἐν τῷ τόπῳ.

* Sav. et quidam mes. ὡς ἐπὶ τὸν ἄλλον ἰστέον λέγων, Πιστεῖσθε ἐπεὶ. * Morel. ἀκούσας γὰρ δὲ μετ' ἰησοῦσας, καὶ ὡς περὶ κελεύσαντι εἶπεν αὐτὸν, Ἐγχεῖται, ἄρον τὸν κρᾶσθαιον σου, καὶ περιπατεῖται. * Savil. τῷ κελεύσαντι κτλ'· ἐνδύσας γὰρ ἰστέον τοῦτο, καὶ ἴνα τὸν κρᾶσθαιον σου, καὶ περιπατεῖται. Καὶ τὰ μετὰ ταῦτα δὲ πολλῶν μίζων ἦν. Τὸ μὲν γὰρ παρὰ τὴν ἀρχὴν ἐνοχλοῦντος μισθῶς πισθῆναι, οὐχ οὕτω θαυμαστὸν τοῦτο· τὸ δὲ μετὰ. Hæc in verbis tantum variant, sensus utrobique idem. * Hic Navillum sequimur. Morellus multo plura essent, ἐγκαλοῦντων, ὡς οἱ τῆς ἐπαγωγῆς δεικνύοντες ἐ ἀγγαλισθῆναι· εἶπεν, ἴνδ δὲ οὐδὲν ἄν ἐκείνη τῇ ἡμέρᾳ. Ἐλέγον οὐ Ἰουδαίῳ τῷ τεθεραπευμένῳ, Σάββατον ἐστίν, οὐκ ἐξεστὶ. * Morel. ἐξέκρινεν,

Καὶ τὶ δὴ ποτε ἐκρυψεν αὐτὸν ὁ Χριστός; Πρῶτον μὲν, ἵνα ἀπόντος αὐτοῦ ἡ μαρτυρία ἀνύποπτος γένηται· ὁ γὰρ αἰσθῆσεν λαδῶν τῆς; [214] ὑγιαίας, ἐξίποτος ἦν τῆς εὐεργεσίας μαρτυρῆς. Ἐπειτα, ἵνα μὴ πλέον τοῦτον παρασκευάσθαι τὸν θυμὸν ἐκκαθαίρει (οἶδε γὰρ καὶ εἶπε μὲν τὸ φθονοῦμένου οὐ μικρὸν τοῖς βασκαίνουσιν ἐνὶναι σπυθῆρα), διὰ τοῦτο ἀνακηρύχσας, ἀφῆσιν αὐτὸν κατ' αὐτὸν τὸ ἔργον ἀγωνίζεσθαι παρ' αὐτοῦ, ὥστε μηκέτι αὐτὸν περὶ ταῦτα τὸ λέγειν, ἀλλὰ τοὺς τεθεραπευμένους, καὶ μετ' ἐκείνων αὐτοὺς τοὺς ἐγκαλοῦντας. Καὶ γὰρ καὶ οὗτοι τίως μαρτυροῦσι τῷ θαύματι. Οὐ γὰρ εἶπον, Διὰ ταῦτα ἐκείλευσαι γενέσθαι ἐν Σαββάτῳ; ἀλλὰ, Διὰ ταῦτα ποιεῖς ἐν Σαββάτῳ; οὐχ ὑπὲρ τῆς παραβάσεως δυσχεραίνοντες, ἀλλὰ τῇ σωτηρίᾳ τοῦ παραλύτου φθονοῦντες. Καίτοι γὰρ, ὅσον εἰς ἀνθρώπινον ἔργον, τοῦτο μάλλον ἔργον ἦν, ὅσαρ ἐπίσθαι ὁ παράλυτος· ἐκεῖνο δὲ λόγος καὶ ἅημα. Ἐνταῦθα μὲν οὐν ἑτέρως κελεύει λέγειν τὸ Σάββατον· ἀλλὰ γὰρ δὲ ἐαυτοῦ τοῦτο ἐργάζεται, φερῶν πλὴν καὶ ἐπιχρῶν ὀφθαλμούς. Ποιεῖ δὲ ταῦτα, οὐ παραβαίνων, ἀλλ' ὑπερβαίνων τὸν ὅμον. Καὶ ὑπὲρ μὲν τοῦτον, ὑστερον. Οὐδὲ γὰρ ὁμοίως πανταχοῦ περὶ τοῦ Σαββάτου παρ' αὐτῶν ἐγκαλοῦμένου ἀπολογεῖται· καὶ δει τοῦτο παρατηρεῖν μετὰ ἀκριβείας.

γ. Τίως δὲ ἴσθαι ὅσον ἡ βασκανία κακὴν, καὶ πῶς τοῖς τῆς ψυχῆς ὀφθαλμοῖς ἴσθαι κατὰ τῆς τοῦ ἀλόγους σωτηρίας. Καθάρη γὰρ οὐκ ἐμάνοντες κατ' αὐτῶν πολλὰκις ὥσθαι· τὰ εἴδη· οὕτω καὶ οἱ βασκαίνοντες, πρὸς ἐν μόνον ὄροντες, τὴν λύμην τὸ φθονοῦμένου, τῆς οὐκίας ἀλογουσι σωτηρίας. Οὗτοι καὶ θηρίων χεῖρους. Ἐκεῖνα γὰρ ἡ τροφῆς δέμας, ἡ πρότερον ὑφ' ἡμῶν παροῦσθαι, ὀπλίεται κατ' ἡμῶν· οὗτοι δὲ αὐτὴν εὐεργετηθέντες πολλὰκις, τὰ τῶν ἀδικούντων τοὺς εὐεργέτας ἐβήσαν. Θηρίων μὲν οὐν οὐκ οἶον χαλεπότερον, δαίμονος δὲ ἴσθαι, τόγα δὲ ἐκεῖνων χεῖρους. Ἐκεῖνος γὰρ πρὸς μὲν ἡμᾶς ἀσπασθὸν ἔχουσιν ἔχθραν, τοῖς δὲ ὁμογενέσιν οὐκ ἐπιδολεῦσθαι· ὅθεν τοῦτο, καὶ τοὺς Ἰουδαίους ἐπιστομῆσθαι ὁ Χριστός, ἦνικα αὐτὸν ἐν Βεθλεθεμὶ ἔλεγον ἐκβάλλειν τὸν δαίμονα. Οὗτοι δὲ οὐτε τὴν κωνοῖαν τῆς φύσεως ἠδέσθαισαν, οὐτε ἐκείνων ἐπέσταντο. Πρὸ γὰρ τῶν φθονοῦμένων τῆς ἐκείνων ψυχῆς κολάζουσι, θεοῦ ῥόθου παντὸς καὶ ἀθυμίας· πληροῦντες αὐτὰς εἰσι καὶ μάτην. Τίως γὰρ ἔνεκον ἀναγεῖ, ὡ ἀθροῦστος, τοῦτο πλησθὸν καλεῖς; Ἄλλοι γὰρ πρὸς ἡμᾶς ἐφ' οὐ πάσχομεν κακοῖς, οὐκ ἐφ' οἷς ἑτέροις εὐδοκμοῦνται ὄροντες. Διὰ τοῦτο ἀπάτης ἀπειρότερηται συγγνώμη, οὐτὶ δὲ ἀμαρτία. Ὁ μὲν γὰρ πόρον ἔχει τὴν ἐπι τοῖσιν εἰπὶν, καὶ ὁ κλέπτης τὴν πενίαν, καὶ ὁ ἀνδροφόνος τὸν θυμὸν· ψυχρῆς μὲν καὶ ἀλόγους, ὁμοῦ δὲ ἔχουσι τινος προφάσεις εἰπὶν. Σὺ δὲ ποῖαν αἰτία ἔρεις, εἰπέ μοι; Οὐδέ μίαν εὐδοκμοῦν, ἀλλ' ἡ πονηρία ἐπιτεταμένη μόνον ἂ. Εἰ γὰρ ἔχθρῶς ἀγαπᾷν κε λευόμεθα, ὅταν καὶ τοῖς φιλοῦντας μισῶμεν ποιοῦσθαι δίκην; Καὶ εἰ ὁ τοῖς φιλοῦντας ἀγαπᾷν οὐδὲν ἀμεινὸν τῶν ἐθνικῶν δεκαίσταται; ὁ τοῖς μηδὲ ἡδικηκῆσιν ἐπηρεάζων, [215] ποῖαν ἔχει συγγνώμη; τίνα δὲ παραμύθησεν; Ἀκούσων τοῦ Παύλου τὴ φωνῆν· Ἐἴν τὸ σωμαί μου περὶ Ἰνα σωθῆσθαι, οὐκ ἐπὶ τὴν πην δὲ μὴ ἔγω, οὐδὲν ὡρλοῦμαι. Ὅτι δὲ ὁ φθόνος καὶ βασκανία, τὰ τῆς ἀγάπης ἀνῆσθαι, παντοῦ δηλῶν ἐστίν. Τοῦτο τὸ πάθος καὶ πορνείας καὶ μοιχείας χεῖρὸν ἐστὶν. Τὸ μὲν γὰρ μέχρι τοῦ πράξαι

† Morel. λύμην. * Ita Savil. Morel. οὐδὲ μόνον ἀλ' οὐκ ἄλλ' ἡ ἀπὸ πορνείας ἐπιτεταμένης μόνος. * Morel. χεῖρὸν τοῦ.

omnibus vel insipientioribus suadet, se non fallacem vel prestigiatorem esse, sed ad communem hominum salutem venisse.

2. *Christus non fidem requirebat ab iis qui niroculi ejus non viderant. Paralytici fides et fortis animus. Judaeorum improbitas. Cur Christus, sanato paralytico, statim recessit.* — Sed cur ab eo fidem non requirit, ut a caecis quibus dixit: *Credidit quod hoc possim facere* (Math. 9. 28)? Quia ille nondum sciebat quis ipse esset. Neque enim ante, sed post miracula hoc facere solet. Nam il qui in cæteris potestatem ejus viderant, jure hoc audiebant; qui vero nondum didicerant quis esset, sed ex signis docendi erant, post illa edita ad fidem vocantur. Ideo Mattheus non initi signorum inducit Christum hoc dicentem; sed postquam multos curaverat, id solis duobus caecia dicit: Tu vero hic paralytici fidem animadvertit. Cum audiret, *Tolle grabatum tuum, et ambula*; non irrisit, nec dixit, Quid hoc est? angelus descendit et turbat aquam, unumque tantum sanat: tu vero, homo cum sis, uno præcepto plus quam angelum te posse speras? hoc superbia, hoc fastus est, risque dignum. Verum nihil horum dixit vel cogitavit; sed ubi primum audivit, surrexit, et sanus factus, impigre paruit jubenti: *Surge, tolle grabatum tuum, et ambula*. Illud certe mirandum est; sed quæ sequuntur longe mirabiliora; imo vero quod fultio nomine ostrepente crediderit, non ita mirabile est, ut cum postea furentibus Judæis, undique instantibus, ac cursantibus, obsidentibus ac dicentibus: *Non licet tibi tollere grabatum tuum*, non modo illorum insaniam despexit, sed cum magna fiducia in medio theatro beneficium predicavit, illorumque impudentiam repressit; id certe fortis animi esse dico. Instantibus enim Judæis, ac cum convicio et arrogantia dicentibus: *Sabbatum est; non licet tibi tollere grabatum tuum*; audi quid respondeat: 11. *Qui me sanum fecit, ille mihi dicit, Tolle grabatum tuum, et ambula*; tantum non dicens, Deliri et insani estis, dum jubetis me illum qui me a tam gravi, tam diuturno morbo liberavit, non reputare magistrum, nec jussa ejus omnia exsequi. Atqui si maligne agere voluisset, poterat nullo modo dicere: Non lubens hoc facio, sed alio jubente: si peccatum est, jubentem accusate, et lectum deponam; vel furtè sanitatis beneficium occultasset. Nam probe sciebat ipsos non ita de violato sabbato morderi, ut de agro curato. Sed neque hoc occultavit, nec illud dixit, nec veniam petit; sed splendida voce beneficium confessus est et predicavit. Ita paralyticus. Illi vero quam improbe se gesserint, consideres velim. Non enim dixerunt, Quis te sanum fecit? sed hoc omisso, cum strepitu magno transgressionem illam in medium adducebant. 12. *Quis est ille qui dixit tibi, Tolle grabatum tuum, et ambula?* 13. *Is autem qui sanus fuerat effectus, nescibat quis esset. Jesus autem declinavit a turba concitata*

¹ Savil. et quidam Mss., *ut ab aliis*. Lectio Moreti, quam retinimus, aliquot Manuscriptorum auctoritate firmatur.

² Morel. sic effert hunc locum: *Cum audivit Christum cum potestate et in motu imperantis dicentem, «Tolle,*

in loco. Et cur abscondit se Christus? Primo ut ipso absente testimonium suspicione vacuum esset; qui enim sensum restituitæ sanitatis habebat, beneficii testis erat fide dignus. Ad hæc, ne majorem in ipsorum animis flammam accenderet; noverat enim vel solam ejus cui Invidetur presentiam, non parvam invidis scintillam excitare. Ideo secedens, reliquit ipsis rem apud se tractandam; ita ut nihil ipse de se diceret, sed il tantum qui curati fuerant cum accusantibus loquerentur. Nam et hi quoque miraculo præbent testimonium. Non enim dicant, Cur hæc jussisti fieri in sabbato? sed, Cur hæc facis in sabbato? non transgressionem indigne ferentes, sed paralytici valetudini invidentes. Atqui si humanum opus spectes, illud potius, quod paralyticus fecit, erat vere opus; Christus enim verbum emiserat. Hic aliter jubet solvi sabbatum; alibi vero per seipsum solvit illud, cunctum miscet, et oculos illinit. Illud autem facit, non transgrediens, sed supergrediens legem. De his vero postea. Neque enim ubique simili modo de soluto sabbato accusatus sese purgat: id quod accurate observandum est.

3. *Invidia quantum malum. Caritas commendatur.* — Interim autem videamus quantum malum sit invidia: quo pacto mentis oculos ad perniciem invidi excæcet. Quemadmodum enim furiosi gladium in se ipsos sæpe convertunt, ita quoque invidi, unam solus spectantes illius cui invidet, perniciem, contra suam salutem bruto impetu feruntur. Hi vel feris sunt deteriores. Nam illæ, vel quod cibo egeant, vel a nobis irritate, contra nos armantur; hi autem etiam post accepta beneficia, beneficos sæpe pro inimicis habent. Feris sane hi deteriores sunt, dum moribus pares; imo forte peiores illis. Illi namque adversum nos implacabiles exercent inimicitias, sed sui similibus demonibus non insidiantur; ideoque hinc Christus Judæos confutavit, cum dicerent ipsum in Beelzebub eijcere demonia. Hi vero ne naturæ quidem suæ consortium reverentur, neque sibi ipsis parcunt. Nam auto animam suam, quam eos quibus invidet, lædunt, dum illam frustra tumultu ac mœrore replent. Cur, mi homo, de proximi bonis curaris? Dolere oportet de malis nostris, non de proximi felicitate. Quapropter hoc peccatum venia prorsus privatur. Nam scortator potest concupiscentiam obtundere, fur paupertatem, homicida iram; excusationes quidem frigidæ et insanas, sed quæ tamen potest offerri quæcumque. Tu vero, quæso, quam causam obtendes? Nullam omnino, nisi ingentem nequitiam. Nam si inimicos diligere jubemur, si amicos odio habeamus, quo non supplicio puniemur? Et si is qui amicos suos diligit, non melius quam gentes affectus est; qui se nihil lædentibus nocet, quam est habiturus veniam, quam consolationem? Audi Paulum dicentem: *Si tradidero corpus meum ita ut ardeam, caritatem autem non habuero, nihil mihi prodest* (1. Cor. 13. 3). Quod autem ubi livor et invidia est, caritas prorsus sublata sit, nemini non notum est. Hoc vitium est fornicatione et adulterio pejus. Nam illud in operante consistit, invidia autem

terranis Ecclesias integras subvertit, et totum orbem labefactavit. Hæc cædis mater est: hæc motus Cain fratrem occidit: illa concitante Jacobum Esau, Josephum fratres, humanum genus diabolus aggressus est. At tu non interficis, sed cæde longe graviora perpetras, dum precaris ut frater ignominia afficiatur, dum laqueos ipsi tendis undique, dum pro virtute susceptos labores resolvis, cum ægre fers quod orbis Domino placeat. Non illum ergo, sed eum quem ipse colit impugnas: illum contumelia afficis, dum honorem tuum illius honori anteposis: quodque gravissimum est, levem putas esse culpam, licet omnium deterrima sit. Nam si des cleemosynam, si vigiles, si jejunes, omnium sceleratissimus es, dum fratri invides. Id vel inde constat. Scortatus est quispiam apud Corinthios; sed accusatus cito respuit. Abeli Cain invidit; et numquam emendatus est; sed licet Deus ipsi frequenter hoc ulcus memoraret, ille

magis intumescibat, et ad eandem propebat: ita hoc vitium illo fortius est, neque facile curatur, nisi attendamus. Radicitus ergo ipsum evellamus, illud cogitantes, nos ut Deum offendimus, dum aliorum bonis invidemus, ita placemus ipsi, cum congratulamur, et ita consortes efficiunt bonorum que recte operanti parata sunt. Ideo Paulus hortatur, *Gaudere cum gaudentibus, et flere cum flentibus* (Rom. 12. 15); ut magnum utriusque lucrum reportemus. Cogitantes igitur, etsi non laboremus, si erga laborantem recte afficiamur, illius nos coronarum participes effici, livorem omnem ejiciamus, et caritatem in animis nostris inseramus; ut dum fratribus præclare agentibus plaudimus, et præsentia et futura consequamur bona, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri gloria, unaque Spiritui sancto, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XXXVIII.

14. *Postea invenit eum Jesus in templo, et dixit ei: Ecce annus factus est; jam noli peccare, ne deterius aliquid tibi contingat.*

1. *Deus corpus castigat ob animæ peccata. Gehennæ supplicia æterna sunt et justa. Qui jam pro peccatis plecti in eadem recidunt, majores dabunt pœnas. Morbi plurimi ex peccato oriuntur.* — Res gravis peccatum est, res certe gravis et animæ pernicies; ita ut ex redundantia sæpe etiam corpora lædat. Quia enim ut plurimum ægrotante anima, nullo afficimur dolore; si vero corpus tantillum laboret, omnem adhibemus operam ut ipsum ab infirmitate liberemus, eo quod illam sentiamus; ideo Deus corpus castigat ob animæ peccata, ut inferioris partis castigatione, superiori valetudinem pariat. Sic et apud Corinthios fornicatorem Paulus emendavit, per carnis interitum animæ morbum cohibens. Nam invecta in corpus occasione, sic malum compressit: haud secus quam medicus optimus, qui cum hydropis in aut splenem interioris pharmacis non cedere videt, exterius urit. Sic erga paralyticum egit Christus. Ac vide quomodo id declarat: *Ecce annus factus est; jam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat.* Quid igitur inde discimus. Primum, ex peccato ipsi natum morbum; secundo, vere credendam esse gehennam; tertio, diuturnum atque perpetuum esse supplicium. Uti namque ergo sunt illi qui dicunt, Horæ unius spatium occidi, brevi tempore adulterium commisi, et immortales dabo pœnas? Ecce hic non tot peccavit quot plexus dabo annis, et in diuturnitate pœnæ totam fere hominis vitam absumpsit. Non enim ex tempore peccata metitur Deus, sed ex ipsa scelerum natura. Ad hæc illud quoque considerandum, etsi graves priorum scelerum pœnas demus, si in eadem postea incidamus, longe graviora nos deinceps passuros; ac jure merito. Is enim qui ne supplicio quidem melior efficitur, quasi stupidius demum et contemptior in majora ducetur cruciatum. Semel enim lapsam de-

bebat supplicium cohibere et ad meliorem frugem reducere: quia vero post illatum supplicium non temperantior efficitur, sed eadem ipsa audent aggredi jure dabit pœnas ad quas inferendas ipse provocari. Si vero peccata hic repetita gravius puniuntur quando hic nullas peccatorum pœnas damus, annu magno opere timendum tremendumque nobis est, ut pote intolerabilia passuris? Et cur, inquires, non omnes sic puniuntur? Multos enim scelestos videmus pingui valetudine fruente, prosperaque fruente fortuna. Verum ne fidamus, sed hujusmodi hominum omnium maxime deprecemur. Si enim hic nihil peccant, hoc illis vitium est ad majus supplicium. Hoc Paulus his verbis significavit: *Nunc autem cum judicamur, a Domino corripimur, ut non cum mundo damnemur* (1. Cor. 11. 32). Hic admonitio illic supplicium. Quid igitur? inquires; an morbi omnes ex peccatis oriuntur? Non omnes, sed plurimi. Quidam enim ex segnitie ortum habent. Nam guli ebrietatis, segnitie, hujusmodi morbos pariunt. Unus porro ubique observandum est, ut plagam omnium gratiarum actione feramus. Propter peccata etiam inferuntur morbi: nam in libris Regum quemd videmus ideo podagra laborantem (3. Reg. 15. 2. Veniunt etiam ut probatores reddamur; hinc J. dicit Deus: *Ne me putes aliter sic tecum egisse, ut justus appareas* (Job. 40. 3)? Sed cur cum de paralyticis agitur, peccata in medium Christus ducit? Nam et illi cuius Matthæus meminit ait: *C. fide, fili, remittuntur tibi peccata*; et hinc, *Vide, nunc factus es, noli amplius peccare* (Matth. 9. 2). Sed quosdam hunc paralyticum criminari, quod Christus accusaverit, et ideo illa audisse dicunt. Quid ergo paralytico illo dicemus, de quo Matthæus, qui eam pene audivit? Nam illi quoque dixit, *Remittuntur tibi peccata.* Unde palam est eum non illa de causa audivisse: quod ex sequentibus clarus ediscere licet. *Postea enim, inquit, invenit eum in templo Jc:*

τος Ἰσταιται, τῆς δὲ βασκανίας ἢ τυραννὸς Ἐκκλησίας ἀλοκλήρους ἀνέταξε, καὶ τῆν οὐκυομένην ἄπισσαν ἀλοκήνατο. Αὕτη φόνου μήτηρ ἐστίν· οὕτως ἀπέκτεινε τὸν ἀδελφὸν ὁ Κἄν, οὕτω τὸν Ἰακώβ ὁ Ἰησοῦ, οὕτω τὸν Ἰησοῦ ὁ ἀδελφὸς, οὕτω τὸν ἀνθρώπουτος ἄπιστας ὁ διάβολος. Ἄλλὰ σὺ νῦν οὐκ ἀναίρεις, ἀλλὰ πολλὰ τοῦ φόνου ποιεῖς χαλεπώτερα, εὐχόμενος τὸν ἀδελφὸν ἀσχημονῆν, πάγας παταγῶν τιθεῖς, ἐκλύον τοὺς ὑπὸ ἀρετῆς πόνους, ἀλγὼν δὲ τῶ τῆς οὐκυομένης ἀρῖσκει δεσπότη. Οὐκ ἐκείνῳ ἄρα, ἀλλὰ τῶ δὲ ἐκείνου θεραπευμένῳ πολεμεῖς, ἐκείνον ὀβριζεῖς, τὴν αὐτοῦ τιμὴν τῆς ἐκείνου προτιθεῖς. Καὶ τὸ δὴ πάντων χαλεπώτερον, δὲ καὶ ἀδιάφορον δοκεῖ τὸ ἀμάρτημα εἶναι, καίτοι γε τὸν ἄλλον ἐστὶ χαλεπώτερον. Κἄν γὰρ ἐλεῖς, κἄν ἀγρυπνῆς, κἄν νηστεύῃς, ἀπάντων ἐναγέστερος γέγονας φθονῶν τῶ ἀδελφῷ. Καὶ τοῦτο δὴλον ἐκείνῳ· Ἐπόρευσε εἰς παρὰ Κορινθίους ποτὲ· ἀλλ' ἐνεκλήθη καὶ διωρθώθῃ ταχέως. Ἐφθόνησε τῶ Ἄδελ ὁ Κἄν, ἀλλ' οὐκ ἔθεραπεύθη, ἀλλὰ καὶ τοῦ Θεοῦ συνεχῶς ἐπάθοντος αὐτοῦ τῶ ἔλκει, μᾶλλον δῶκεν καὶ ἔκματουτο, καὶ πρὸς τὸν φθονὸν ἤπειγετο.

Ὅτω τοῦτο ἐκείνου τοῦ πάθου; χαλεπώτερον, καὶ οὐκ ἐκλόως εἶκει τῆ θεραπείᾳ, ἐὰν μὴ προσέχουεν. Πρῶρρίζον τοῖνυν αὐτὸ πάντοθεν ἀνασπάσασμεν, ἐκείνο ἐνοοῦντες, δὲ ὥσπερ προσκρούμεν τῶ Θεῷ, τρηόμενοι τοῖς ἄλλοτερίοις καλοῖς· οὕτως εὐδοκίμοιμεν συγχαίροντες, καὶ κοινοῦσι ἐαυτοῦς ποιοῦμεν τὸν ἀποκειμένῳ τῶ κατορθώσει καλῶν. Διὰ τοῦτο καὶ Παῦλος παραινέει, *Χαίρειν ἂ μετὰ χαϊρόντων, καὶ κλαίειν μετὰ κλιούτων*, ἵνα ἐκατέρωθεν μέγα καρπωσόμεθα κέρως. Ἐνοήσαντες τοῖνυν, δὲ καὶ μὴ ποιοῦμεν, τῶ ποιοῦντι συνδόμενοι, μεριστὰ γινόμεθα τῶν ἐκείνου στεφάνου, πῶσαν ἐκβάλλωμεν βασκανίαν, καὶ τὴν ἀγάπην ἐν ταῖς ἐπιλοῦν φουτεῖωμεν ψυχαῖς, ἵνα συχρότουτες ἂ τοὺς εὐδοκίμουτας τῶν ἀδελφῶν, καὶ τῶν παρόντων τῶν μὲλλοντων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπῆ τῶ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δὲ οὐ καὶ μεθ' οὐ τῶ Πατρὶ ἢ δόξῃ, ἅμα τῶ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ δεῖ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

* Αἰη Παῦλος λέγει χαίρειν. ἂ Quibus synergatouτες.

[216] ΘΜΙΑΙΑ ΔΗ.

Μετὰ ταῦτα εὐρίσκει αὐτὸν ὁ Ἰησοῦς ἐν τῶ ἱερῷ, καὶ εἶπεν αὐτῷ· Ἰδοὺ ὄντης γέγονας· μηκέτι ἀμάρτανε, ἵνα μὴ χεῖρὸν εἰ σοὶ γένηται.

α'. Δεινὸν ἢ ἀμαρτία, δεινὸν καὶ ψυχῆς λύμη· πολὺκας δὲ ἐκ περιουσίας καὶ σωμάτων ἤψατο τὸ κακὸν ὑπερβλῶσαν. Ἐπειδὴ γὰρ τὰ πολλὰ τῆς μὲν ψυχῆς ἡμῶν καμνωσῆς, ἀναλήγητος ἔχομεν· τὸ δὲ σῶμα καὶ μικρὰ δέξεται βλάβην, πῶσαν ποιοῦμεθα σπουδῶν, ὥστε ἐλευθερωταί τῆς ἀρρώστιας αὐτῆ, δὲ τὸ τῆς ἀρρώστιας οἰοθῆναι· διὰ τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς τοῦτο κολάζει· πολλὰς ὁπὲρ τὸν ἐκείνῳ πεπλημμελημένῳ, ὥστε διὰ τῆς τοῦ ἐλάττωτος μάλιστα καὶ τὸ κρεῖττον τυχεῖν θεραπείας τινός. Οὕτω καὶ παρὰ Κορινθίους τὸν πορνύσαντα ὁ Παῦλος διώρθωσε, τῶ τῆς σαρκὸς δόθῳ τὸ τῆς ψυχῆς νόσημα ἐπαύων. Καὶ γὰρ τῶ σώματι τῆς τοῦμῃ ἐπαγαγόν, οὕτω κατεστειλε τὸ κακὸν καθάπτει εἰς ἱατρῆς ἄριστος, ὕδερρον ἢ σπλῆνα, τοῖς ἔνδοθεν φαρμάκοις οὐκ εἰκοντα, κατακαίνον ἔξωθεν. Τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς ἐποίησεν ἐπὶ τοῦ παραλύτου. Καὶ ὅρα πῶς δὴλον αὐτὸς ἔλεγεν· Ἰδοὺ ὄντης γέγονας· μηκέτι ἀμάρτανε, ἵνα μὴ χεῖρὸν εἰ σοὶ γένηται. Τὸ τοῖνυν ἐνταῦθεν μανθάνοιμεν· Πρῶτον μὲν, δὲ αὐτῷ ἐξ ἀμαρτιῶν ἐτέθη τὸ νόσημα δεύτερον δὲ, δὲ πιστὸς ὁ τῆς γενένης λόγος· καὶ τρίτον, τὸ μακρὸν εἶναι καὶ ἀπειρον τὴν τιμωρίαν. Τοῖνυν εἰσὶν οἱ λέγοντες, δὲ Ἐν ὄρα μὲν ἐφθένουσα, καὶ ἐν βραχεία καιροῦ ῥοπή ἐμολύουσα, καὶ ἀθάνατα κολάζουσι· Ἰδοὺ γὰρ καὶ οὗτος οὐκ ἐν τοσοῦτοις ἤμαρτιν ἔπεισεν, ἐν ὅσοις καὶ ἐκολάζετο, καὶ ὀλοκλήρῳ ὅμοις ἀνθρώπου βίον ἀνάλασεν ἐν τῷ μῆκει τῆς τιμωρίας. Οὐδὲ γὰρ ἐν χρόνῳ τὰ ἀμαρτήματα κρῖνεται, ἀλλ' ἐν αὐτῇ τῇ φύσει τῶν πεπλημμελημένων. Μετὰ τοῦτον κἀκεῖνο ἐστὶν ἰδεῖν ἂ, δὲ, κἄν γαλεθῆν ὄμοιεν δίκην ὑπὲρ τῶν προτέρων ἀμαρτημάτων, εἴτα τοῖς αὐτοῖς περιπέσωμεν, χαλεπώτερα πολλῶ μᾶλλον πεσόμεθα πάλιν· καὶ μάλα εἰκότως. Ὁ γὰρ μὴδὲ τῆ τιμωρίᾳ γινόμενος βελτίω, ὡς ἀναίσθητος λοιπὸν καὶ καταφρονητῆς ἐπὶ μείζονα ἄγεται κλάσαν. Ἦρκει μὲν γὰρ καὶ καθ' ἑαυτὴν ἡ κλάσις συστελεῖται, καὶ ποῦσαι σωφρονέουσι τὸν ἐπισθῆσαντα ἄπαξ· ἐπεὶ δὲ τῆ ἐπενηθίσει τιμωρίᾳ μὴ σωφρονέουσι, ἐκπῶτε πάλιν πολὺμ. εἰκότως ἐν τῶ δίκην ὁ τοιοῦτος ὑφέξει, ταύτην αὐτὸς ἐφ' ἑαυτὸν προκαλούμενος. Εἰ δὲ καὶ

ἐνταῦθα τιμωρηθέντες ἂ, πάλιν τοῖς αὐτοῖς περιπέκτοντες, χαλεπώτερον κολάζομεθα· ἔταν μὴδ ὅμως ἀμαρτῶντες τιμωρίαν ὑπόχωμοι, πῶς οὐ σφόδρα χρεῖ τοῦτο μάλιστα δεδοικῆναι καὶ τρέμεν, ἄτε ἀνίσταται μὲλλοντας ὑπομείνει; Καὶ τίνος ἔνεκεν, φησί, μὴ πάντες οὕτω κολάζονται; Καὶ γὰρ πολλοὺς ὄρωμεν, [217] τῶν φηλοῦν εὐσεματῶντες καὶ σφρηγῆνας, καὶ πολλὰς ἀπολαύοντας εὐμερίας. Ἄλλὰ μὴ θαρβύσωμεν, ἀλλ' ἐπὶ τοῦτοις μάλιστα πάντων αὐτοῦς διακρῖοιμεν. Τὸ γὰρ μὴδὲν αὐτοῖς ἐνταῦθα παθαίν, ἐπὲρ ὄχιον γίνεται μείζονος τῆς ἐκεῖ τιμωρίας. Καὶ τοῦτο δὴλῶν ὁ Παῦλος εἶπε· Νῦν δὲ κρῖνόμενοι ὅσο Ἰερὸν, παιδευόμεθα, ἵνα μὴ σὶν τῶ κόσμῳ κατακλιθῶμεν. Τὰ μὲν γὰρ ἐνταῦθα, νοθεύσαι, δὲ δὲ ἐκεῖ, τιμωρίας ἐστὶ. Τὸ οὖν; πάντα, φησί, τὰ νοσηματα ἐξ ἀμαρτημάτων; Οὐ πάντα μὲν, ἀλλὰ τὰ κλεινοτα· ἔνια δὲ καὶ ἀπὸ ῥαθυμίας γίνονται. Καὶ γὰρ καὶ γαστρομαργα καὶ μεθὴ καὶ ἀργία τὰ τοιαῦτα εἴκτουσι πάθ. Δεῖ δὲ πανταχοῦ διατηρεῖν ἐν μόνῳ, ὥστε εὐχαρίστως φέρειν πᾶσαν πληγὴν. Γίνονται δὲ καὶ δὲ ἀμαρτήματα, ὥσπερ καὶ ἐν ταῖς βασιλείαις ὄρωμεν εἶνα ποβαλγῆ κατασχεθῆντα διὰ τοῦτο. Γίνονται δὲ ὁ καὶ δὲ εὐδοκίμοι, ὥσπερ τῶ Ἰωβ φησὶν ὁ Θεός· Μὴ, ἄλλως σοὶ εἶπει με κεχρηματικῆται, ἢ ἵνα ἀναστανῆς εἰκασις; Ἄλλὰ εἰ δὴποτος ἐπὶ τῶν παραλυτικῶν τοῦτων τῆς ἀμαρτίας εἰς μέσον φέρει ὁ Χριστὸς; Καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖνῳ τῶ παρὰ τῶ Ματθαίου κειμένῳ λέγει· Θάρσει, τέκνον, ἀφῶνται σοὶ αἱ ἀμαρτίαι· καὶ τοῦτο, Ἰδοὺ ὄντης γέγονας, μηκέτι ἀμάρτανε. Καὶ ὅσα μὲν δὲ τινὸς τὸν παραλύτου τοῦτον διαβάλλοντες φασιν αὐτὸν τοῦ Χριστοῦ γενέσθαι κατήγορον, καὶ διὰ τοῦτο ταῦτα ἀπεκρίναν. Τὸ οὖν περιέχειν τοῦ παρὰ τῶ Ματθαίου τὰ αὐτὰ σχεδὸν ἀκούσαντος ἔροῦμεν; Καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖνῳ εἶπεν· Ἀφῶνται σοὶ αἱ ἀμαρτίαι. Ὅθεν ἐβλῶν εἰ οὐδὲ οὕτως ἐκινε τῆ; ὑπόθεσις ταῦτα ἤκουε. Καὶ τοῦτο καὶ ἐκ τῶν ἂ ἐπαγομένων σωφρονέουσι ἐστὶ μαθεῖν. Μετὰ ταῦτα γὰρ, φησὶν, εὐρίσκει αὐτὸν ἐν τῶ ἱερῷ ὁ Ἰησοῦς· ἐπὲρ μεγίστης εὐλαθείας σημεῖον ἐστίν. Οὐ γὰρ ἐχώρησεν εἰς ἀγοράς καὶ περιπάτους, οὐδὲ τρυφῆ καὶ ἀνείας ἔδωκεν αὐτὸν· ἀλλ' ἐν τῶ ἱερῷ ἔθηκε· καίτοι γε τοσοῦτην μὲλλον ὑπομείνειν ἔροδον, καὶ παρὰ πάντων ἐλαυνέσθαι ἐκείθην ἂ· ἀλλ' οὐδὲν τοῦτον ἐπίειπεν αὐ-

* Savil. αὐτὸ. Διὰ τοῦτο καὶ. Ibid. Morel. κολάζει πῶλλον
 ἂ Morel. ἐστὶ πῶλλον. Savil. ἐστὶν ἰδεῖν

ἂ Savil. εἰ δὲ δίκην δόντες, εἰ paulo post ἔταν μὴδ ὅμως τιμωρηθῶμεν ἀμάρτωντες. ἂ Savil. κατασχεθῆντα. Γίνονται δὲ. ἂ All. καὶ τοῦτο καὶ ἐξῆρωθῆ ἡμῶν ἐκ τῶν. ἂ Savil. ἔκει.

τὴν ἀποσφραγίσαν τοῦ ἱεροῦ. Εὐρῶν τοῖνυν αὐτὸν ὁ Χριστός· καὶ μετὰ τὸ διαλεγθῆναι τοῖς Ἰουδαίοις, οὐδὲν τοῖτον ἠψήφατο. Εἰ δὲ τοῦτο ἐγκαλεῖν ἠθέλων, εἶπε· ἂν πρὸς αὐτὸν· Πάλιν τοῖς αὐτοῖς ἐπιχειρεῖς, καὶ οὕτως τῇ θεραπείᾳ γέγονας βελτίων· Ἄλλ' οὐδὲν τούτων εἶπεν, ἀλλὰ πρὸς τὸ μέλλον αὐτὸν ἀπαράλλεται μόνον.

β'. Τί δὴ ποτε οὖν καὶ χωλοῦς καὶ κυλλοῦς θεραπεύσας, οὐδαμῶς τούτων ἐμνημόνευσεν· Ἐμοὶ δοκεῖ τούτων μὲν ἐξ ἀμαρτημάτων τὰ νοσήματα γενέσθαι, τοῖς δὲ ἄλλοις ἐξ ἀσθενείας φυσικῆς. Εἰ δὲ μὴ τοῦτο, καὶ τοῖς ἄλλοις διὰ τούτων καὶ τῶν πρὸς τούτους εἰρημόνων διαλέχθη. Ἐπειδὴ γὰρ τῶν ἄλλων πάντων τὸ νόσημα τοῦτο χαλεπώτερον, διὰ τοῦ μείζονος καὶ τὰ εὐατότερα διορθοῦται. Ἄσπερ γὰρ θεραπεύσας τινὰ λέγοντα, παρηγγεῖλαι δοῦναι δόξαν τῷ θεῷ, οὐκ ἐκεῖνον μόνον ταῦτα παραίνων, ἀλλὰ καὶ δι' ἐκείνου πᾶσιν· οὕτως καὶ τοῖς αὐτοῖς διὰ τούτων πᾶσι καὶ τοῖς λοιποῖς παραίει καὶ συμβουλεύει ταῦτα, ἃ καὶ πρὸς τούτους εἴρηκε. [218] Πρὸς δὲ τούτους, κάκιστον ἐστὶν εἰπεῖν, ὅτι πολλὴν ἐκείνῳ αὐτοῦ τῇ ψυχῇ τὴν καρτερίαν, καὶ ὡς δυναμὸν τὸ παράγγελμα δέξασθαι παραίει, τῇ τε εὐεργεσίᾳ καὶ τῷ φόβῳ τῶν μελλόντων κακῶν κατὰ τὴν αὐτὴν ἐπὶ τῆς ὕψους. Καὶ ὅρα τὸ ἀκόμπατον. Οὐ γὰρ εἶπεν, Ἰδὲ ὕψις ἐσὶ ποίησα, ἀλλ', Ἰγὴς γέγονας· μηκέτι ἡμάρτανε. Καὶ πάλιν οὐκ εἶπεν, Ἰνα μὴ αἰ κόλλωσ, ἀλλ', Ἰνα μὴ χεῖρόν τι σοι γένηται, ἀπροσώπως ἀμφοτέρω πειθεῖ, καὶ δεκνῶς· χάριτος μᾶλλον ὕψων τὴν ὕψισαν, ἢ τῆς ἀξίας. Οὐ γὰρ ἐνέφηνεν ἐπὶ τὴν ἀξίαν θούς ἀπὸ τῆς δίκης, ἀλλ' ὅτι ἐλευθέρως ἐσώζετο. Ἐπει εἰ μὴ τοῦτο ἦν, εἶπεν ἂν· Ἰδοὺ δέδωκας τῶν ἡμαρτημάτων δίκην ἰκανήν· ἀπαράλλοις λοιπόν. Νῦν δὲ οὐχ οὕτως εἶπεν, ἀλλὰ πῶς· Ἰδὲ ὕψις γέγονας· μηκέτι ἡμάρτανε. Ταῦτα καὶ ἡμῖν αὐτοῖς συνεχῶς· ἐπιλέγομεν, κἂν μὲν κολασθέντας ἀπαλλαγώμεν, τούτοις ἕκαστος πρὸς ἑαυτὸν λεγέτω· Ἰδὲ ὕψις γέγονας· μηκέτι ἡμάρτανε. Ἄν δὲ μὴ ὤψων δίκην, τοῖς αὐτοῖς ἐπιμένοντες, ἐκείνο τὸ ἀποστατικὸν ἐπέδωκεν, ὅτι Τὸ χροστὸν τοῦ θεοῦ εἰς μετέστροφον ἡμῶν ἀγει· κατὰ δὲ τὴν σκληροτέραν καὶ ἀμεταρτήτορον ἡμῶν καρδίαν ἠθασυρίζομεν ἑαυτοῖς ὄρηγν. Οὐ τῷ σφίγγει δὲ τὸ σῶμα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐτέρωθεν μέγα αὐτῷ παρήγεται τῆς οικείας θεότητος σημεῖον. Τῷ γὰρ εἰπεῖν, *Μηκέτι ἡμάρτανε*, ἰδὴ ὤψων εἰδὸς πάντα τὰ ἐμροσθέντα αὐτῷ γεγεννημένα πλημμελήματα· ὅθεν καὶ πρὸς τὰ μέλλοντα ἐμμελεν ἀξιόπιστος· εἶναι. Ἀπὸ τῆς οὖν ὁ ἀνθρώπου καὶ ἀπὸ τῆς τοῖς Ἰουδαίοις, καὶ τῆς Ἰησοῦς ἐστὶν ὁ ποῦσις αὐτὸν ὄρηγν. Καὶ ὅρα αὐτὸν πάλιν ἐπὶ τῆς αὐτῆς μόνοντα εὐγνωμοσύνης. Οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ εἰπών, Ἄρον ἐν κρᾶθῶσιν σου. Ἐπειδὴ γὰρ ἐκεῖνος τὸ δοκῶν Ἐκκλησια τοῦτο· ἃ εἶπε προφῆτον, αὐτὸς τὴν ἀπολογίαν δεῖ προβάλλεται, πάλιν τὸν λατρὸν ἔβλον ποιῶν, καὶ τοῖς ἄλλοις ἐβελύσασθαι ἀσπένδων καὶ οὐκ εὐσεβῶσθαι· Ὁ γὰρ οὕτως ἀναίσθητος ἦν, ὡς μετὰ τοσαύτην εὐεργεσίαν καὶ παραίνεσιν προδόντων τὸν εὐεργέτην, καὶ κακοῖργον διανοεῖ τοῦτο εἰπεῖν. Εἰ γὰρ καὶ ἠθρῖον ἦν, εἰ γὰρ ἀπάνθρωπος τις καὶ λίθινος, ἰκανὴ καὶ ἡ εὐεργεσία καὶ ὁ φόβος αὐτὸν ἦν καταστῆναι. Καὶ γὰρ ἐνανθῶν ἔχων τὴν ἀπειλίαν, βέβαιον ἂν μὴ χεῖρόν τι πάθῃ, μέγιστον λαδῶν τῆς τοῦ λατροῦ δυνάμεως δειγμάτων· ἄλλως τε εἰ διαβάλλεν ἰσοῦστον, τὴν ὕψισαν στήσας, τὴν παράδοσιν εἶπεν ἂν καὶ κατηγόρησεν. Ἄλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο. οὐκ ἔστι· ἀλλὰ πολλῆς παρρησίας τὰ ῥήματα καὶ εὐγνωμοσύ-

νης, καὶ ἀνακηρύττει τὸν εὐεργέτην οὐδὲν ἑλαττων τοῦ τυφλοῦ. Τί γὰρ ἐκεῖνός φησιν; Ἐποίησε πηλὸν, καὶ ἔγρασε μὴ τοῖς ὀφθαλμοῖς· οὕτως καὶ οὕτως· Ἰησοῦς ἐστὶν ὁ ποῦσις με ὕψι. Ἐδύλωκεν οὖν αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ ἐξήτουν αὐτὸν ἀσκαρῶσθαι, ὅτι ταῦτα ἐποίησεν ἐν Σαββάτῳ. Τί οὖν ὁ Χριστός; Ὁ Πατήρ μου ὅπως ἄρει ἐργάζεται, καὶ ὡς ἐργάζομαι. Ὅτε μὲν γὰρ ὑπὲρ τῶν μαθητῶν ἀπολογησάσθαι ἔπει, τὸν αὐτοῦ τὸν ὀφθαλμῶν [219] αὐτὸν εἰς μέσον ἔβλεπεν, οὐκ ἀνέγινσκε, λέγων, εἰ ἐποίησε αὐτῷ, ὅτι ἐποίησεν αὐτὸς; Ὅτι δὲ περὶ ἑαυτοῦ, ἐπὶ τὴν Πατέρα κατέφρων, ἐκατέρωθεν τὸ ὁμολοῦν δεκνῶς; τῇ τε Πατέρα εἰπεῖν ἰσαξύνωντας, καὶ τῷ τὰ αὐτὰ πράττειν ἐκείνῳ. Καὶ διατὶ μὴ εἶπε τὰ περὶ τὴν ἱερωγὴν γενόμενα; Ἀναγαγὶν αὐτοῦς· ἠθέλησεν ἀπὸ τῆς γῆς ἵνα μηκέτι ὡς ἀνθρώπων προσέχωσιν, ἀλλ' ὡς θεῶν καὶ νομοθετῶν ὀφθαλμοῖν. Εἰ δὲ μὴ γνήσιος ἦν Ἰῦ, καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας, ἡ ἀπολογία κατηγορίας μείζων ἐστίν. Οὐδὲ γὰρ εἰ τις ὑπαρχὸς νόμον βασιλικὸν μετὰθεῖς, εἶτα ἐγκαλοῦμενος ἀπολογία τοῦτου, καὶ λέγει ὅτι Καὶ γὰρ ὁ βασιλεὺς ἔλασε, δουλεύεται διαφυγῆναι ἀλλὰ καὶ μείζον τὸ ἔγκλημα οὕτως ἐργάζεται. Ἄλλ' ἐνταῦθα ἐπιτύθη ἴσα τῆς ἀξίας, διὰ τοῦτο καὶ τὰ τῆ ἀπολογία ἀπὸ ρισταται μετὰ ἀσφαλείας ἀπάσης. Ἄς ὢν γὰρ, φησὶν, ἀπολύετε τὸν θεὸν ἔγκλημάτων, ἀπὸ τῶν αὐτῶν καὶ ἐμῶν. Διὰ τοῦτο καὶ προβάδων εἴρηκε Ὁ Πατήρ μου, ἵνα καὶ ἀκοντας πείθῃ τὸ αὐτὸ αὐτοῦ συγχωρεῖν, τὴν ἀκριθεῖ γνησιότητα αἰθεσθέντας. ἢ δὲ λέγοι τις· Καὶ παῖς ὁ Πατὴρ ἐργάζεται, ἐν τῇ ἡμέρῃ τῆς ἐβδόμῃ καταπαύσας ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ; τὸν τρόπον μαθεῖτω καθ' ὅν ἐργάζεται. Τίς οὖν ὁ τρόπος τῆς ἐργασίας; Προνοεῖ, συγκατεῖ· ὁ γὰρ νόμωνα πάντα. Ὅρων τοῖνυν ἦλιν ἀνατέλλουσα, καὶ σελήνην τρέχουσα, καὶ λίμνας, καὶ πηγὰς, καὶ ποταμούς, καὶ ἕστους, καὶ φύσικας δρόμους, τὸν ἐν τὸ σπέρμασι, τὸν ἐν τοῖς σῶμασι τοῖς ἡμετέροις καὶ τοῖς ἄλλοις, τὰ ἅλλα πάντα δι' ὃν τῶν ἐπὶ τὸ πᾶν συστάσκει, μόνον τὴν δινηκῆ τοῦ Πατρὸς ἐργασίαν Ἄνωτέριον γὰρ, φησὶ, τὸν ἄλιον αὐτὸν ἐπὶ ἀσπῆροῦς καὶ ἀγαθοῦς, καὶ βρῆκει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδικούς. Καὶ πάλιν· Εἰ δὲ τὸν χόρτον τοῦ ἀτροῦ σίμφορον ὄντα καὶ ἀτριον εἰς αὐτὸ βαλλόμενον, οὕτως ὁ θεὸς ἀμειβέντωσι· καὶ περὶ τῶν πετινῶν διαλέγετο; πάλιν Ὁ Πατήρ ὁμῶν ὁ οὐράνιος τρέφει αὐτὸν γ'. Ἐνταῦθα μὲν οὖν διὰ ῥημάτων τὸ πᾶν ἐποίησεν ἐν Σαββάτῳ, καὶ οὐδὲν πλέον προσέθηκεν, ἀλλ' ἂ τὸν ἐν τῷ ἱερῷ γονυμένον, καὶ ἀπ' ὧν αὐτοῦ πράττουσι, λύει τὰ ἐγκλήματα· ἔνθα δὲ καὶ ἔργον γέσθαι ἐκέλευσεν, ὅσον τὸ τὴν κλίνην ἀραι, οὐδὲν μὲ πρὸς τὸ πρῆγμα συντελοῦσι, ἀλλ' ἐν τούτῳ μόνον, Ἐκνῶν σασθὲ τοῦ Σαββάτου τὴν λύσιν, ἐπὶ τὸ μὲ ἀνάγει τὸν λόγον, μᾶλλον αὐτοῦς καταπλήξαι βουμένους ἀπὸ τῆς τοῦ Πατρὸς ἀξίας, καὶ ἀναγαγεῖν ἐπὶ τὸ ὑψηλότερον. Διὰ τοῦτο δὲν παρὶ Σαββάτου ἡ λόγος, οὕτως ὡς ἀνθρώπος μόνον ἀπολογεῖται, οἷς θεὸς μόνον, ἀλλὰ ποτὶ μὲν οὕτως, ποτὶ δὲ ἐκνῶς. Ἰσοῦστον γὰρ ἀμφοτέρω πιστεύσασθαι, καὶ οἰκονομίας τὴν συγκατάθεσιν, καὶ τῆς θεότητος ἀξίωμα. Διὰ τοῦτο οὖν ὡς θεὸς ἀπολογεῖται. Εἰ γὰρ ἐμμελεν ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων αὐτοῖς; ἀεὶ διαλέγεσθαι μόνον, ἔμειναν ἂν ἐπὶ τῆς αὐτῆς ταπεινότητος. Δὲ παρὶν ἡμῶν ποτὶ γένηται, τὸν Πατέρα εἰς μέ ἀρει. Καίτοι καὶ αὐτῇ [220] ἡ κτίσις ἐργάζεται ἐν Σαββάτῳ. Καὶ γὰρ ὁ ἥλιος τρέχει, καὶ ποταβεῖται, καὶ πηγαὶ βρῶσιν ἰ, καὶ γυναῖκες κτεκτο

• Codd. laudati et Savil. δίκην. ἢ τούτος δεσὶν ἐν quibusdam. • Αἱ ἀπὸ τῶν πρὸς τὴν οικείαν. ἴ Savil. ἐν γέμετος τὸ ἐνέχυρον.

• Συγκατεῖ. Frustra suspicatur Savil. legendum συ. τῆ. ἴ Savil. δίδουσαι.

quod sane pietatis signum erat. Non enim forum et ambulacra petebat, neque cibo et deliciis se dedebat, sed in templo debebat: etiamsi illud se ab omnibus pellendum expectaret, nihil ipsi suavit, ut a templo discederet. Cum ergo Christus illum invenisset postquam cum Judæis loquutus fuerat, nihil hujusmodi subindicavit. Quod si hæc de re illum accusare voluisset, dixisset illi: Rursus in iisdem persistis, nec ex recuperata valetudine factus es melior? Verum nihil dicit hujusmodi, sed in postremum cautionem reddidit.

2. Cur autem cum claudos et mutilos curat, nihil hujusmodi loquitur? Mihi quidem videtur his quidem morbum in peccatorum poenam venisse, aliis vero ex corpora infirmitate. Ni i hoc esset, alios quoque eadem de causa alloquutus fuisset. Cum enim hic morbus cætorum omnium sit gravissimus, per eum etiam minoribus remedium præbet. Sicut enim cum alium quemdam curavisset, præcepit ei ut daret gloriam Deo; non illi soli hoc meritum dans, sed per illum omnibus: sic per hos etiam cæteros omnes hortatur, et hæc monita dat singulis. Ad hæc hoc etiam addendum, ipsam nempe magnam ejus perseverantiam vidisse: ideoque illum monet ut qui possit mandatum servare, atque illum beneficio et futurorum timore malorum in sana mente continet. Et vide quam sit alienus a fastu. Non enim dixit, Ecce sanum te feci; sed, *Sanus factus es; noli amplius peccare*. Neque dixit, Ne te pusiam; sed, *Ne tibi aliquid deterius contingat*. In neutro personam memorat, ostenditque valetudinem ex gratia potius quam ex merito resultatam. Neque enim dixit illum ex merito evasisse poenas, sed ex benignitate servatum esse. Nisi enim ita res esset, dixisset, Ecce debitas peccatorum poenas dedisti; cave tibi deinceps. Jam vero non ita dicit, sed quomodo? *Ecce sanus factus es; jam noli peccare*. Hæc nobis ipsis frequenter dicamus, et si castigati evadamus, hæc intra nos loquamur singuli: *Ecce sanus factus es; jam noli peccare*. Quod si in iisdem perseverantes, poenas non demus, illud apostolicum recitemus: *Benignitas Dei ad penitentiam nos adducit; secundum duritiam autem et impatientiam cor nostrum thesaurizamus nobis iram* (Rom. 2. 4. 5). Neque firmando corpus dumtaxat, sed aliunde etiam magnum divinitatis sue signum ipsi præbuit. Cum enim dixit, *Jam noli peccare*, significat se peccata illa omnia nosse, quæ ille ante fecerat; unde in posterum fide dignus haberi debebat. 15. *Abit ergo ille homo, et nuntiavit Judæis, quia Jesus esset qui fecit eum sanum*. Vide iterum ipsum grato animo esse perseverantem. Non enim dixit: Ille est qui dixit mihi, *Tolle grabatum tuum*. Quia enim illi id quod culpandum videbatur semper objiciebant, ipse responsivum remper offert, ut medicum celebret, et alios alliciat et trahat. Non enim tam stupidus et ingratus erat, ut post tantum beneficium cum admonitione conjunctum, beneficium proderet, et maligno animo sit loqueretur. Nam etsi fera, etsi inhumanus et lapideus fuisset, et beneficium et metas ipsum poterant cohibere.

Ex comminatione quippe timebat ne quid sibi deterius contingeret, cum maximam haberet potestatis tanti medici argumenta. Alioquin si callumniari voluisset, non memorata sanitate, transgressionem tantum incusasset. At contra ille magna cum fiducia et grati animi significatione beneficium celebrat, non minus quam cæcus ille, qui dicebat, *Lutum fecit de apulo, et unxit oculos meos* (Joan. 9. 6); ita et hic: *Jesus est qui fecit me sanum*. 16. *Propterea persequebantur Judæi Jesum et volebant illum interficere, quia hæc faciebat in sabbato*. Quid ergo Christus? 17. *Pater meus itaque modo operatur, et ego operor*. Quando discipulos defendere oportebat, Davidem illorum conservum in medium afferbat: *Non legis, inquit, quid fecerit David, quando esuriebat* (Math. 12. 3)? Quando autem pro seipso loquitur, ad Patrem confugit, utrinque se Patri æqualem significans, et cum privatim Patrem nominat, et cum se eadem quæ Pater operari ostendit. Et cur non memorat ea quæ in Jericho facta sunt? Volebat illos a terra abducere, ut non amplius ad illum tanquam hominem respicerent, sed tanquam ad Deum et legislatorem. Nisi autem Dei Filius et ex eadem substantia esset, defensio foret accusatione deterior. Si quis enim præfatus, qui regiam legem transgrediretur, accusatus responderet ipsam regem illam transgressum esse, non itaque absolveretur; imo majori esset crimini obnoxius. Verum hic quoniam par est dignitas, defensio legitima omnino est. Eadem ratione qua Deum crimine liberatis, et ne liberate. Ideo primum dicit, *Pater meus*; ut vel invitissimè eadem sibi concedenda esse, si verum Filium revererant. Quod si quis dixerit, et ubinam Pater operatur, qui septimo die requievit ab omnibus operibus suis? Is modum quo operatur discat. Quis ille modus est? Officium suis providet, illaque fovet. Cum vides ergo solem orientem, lunæ cursum, stagna, fontes, fluvios, pluvias et naturæ cursum, sive in seminibus, sive in nostris et brutorum corporibus, aliaque omnia per quæ hoc universum consistit, discere perennem Patris operationem, *Qui solem sumum, inquit, oriri facit super malos et bonos, et pluit super justos et injustos* (Math. 5. 45). Et rursum, *Si autem sanum agri quod hodie est, et cras in ignem mittitur, Deus sic vestit* (Math. 6. 30); et de volatilibus quoque, *Pater vester caelestis pacit illa* (Ibid. v. 26).

3. Hic ergo verbis totum perfectum in sabbato, nihilque amplius addidit, sed ex his quæ in templo fiebant, atque ex ipsorum operibus, objecta crimina solvit. ¹ [Ubi vero operari præcipit, exempli causa, lectum tollere, rem sane non magni momenti, sed quæ tamen sabbati solutionem clare significat, tunc altiora loquitur ut illos ex Patris dignitate porcellat, et ad sublimiora ducat. Quapropter] cum de sabbato agitur, neque ut homo

¹ Totus locus unctis clausis sic in interpretatione Areolini offertur: *ibi vero operari præcipit, cum, verbi gratia, dicit* (sic quoad sensum, quæ sequuntur ipsa Areolini verba sunt), *Tolle grabatum tuum: ut non grave quiddam esse sabbati prævaricationem ostendat, altiora loquitur, ut paterna victualitate illos terreat, et ad supernam trahat contemplationem. Quæ de causa, etc.* Arelinus longe brevior rem, ut videre est, lectionem secutus est.

tantum, neque ut Deus tantum sese purgat; sed modo hac, modo illa ratione. Volebat enim utrumque credi, et incarnationis humilitatem, et Deitatis dignitatem. Ideo nunc ut Deus sese purgat. Nam si humano semper more ipsos alloquutus fuisset, in eadem perstitisset humilitate. Quomohrem ne id fieret, Patrem in medium adducit. Atqui ipse creaturæ in sabbato operantur. Sol cursus perit, flumina manant, fontes scaturiunt, mulieres pariunt. Verum ut discas ipsum non ex numero creaturarum esse, non dixit, Etiam, operor: nam creaturæ quoque operantur; sed quid? Etiam, operor: nam Pater mens operatur. 18. *Propterea ergo magis quærebant eum Judæi interficere, inquit, quia non solum solcebat sabbatum, sed quia et Patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo.* Neque verbis tantum id demonstravit, sed longe magis operibus. Cur ita? Quia in verbis cavillari poterant, ac de fastu accusare; cum autem rerum et operum veritatem, quæ potentiam prædicaret, cernebant, tunc ut hiscere quidem contra audebant.

Christum æqualem esse Patri probatur; objectioni respondetur. — Verum aiunt illi, qui nolunt hæc pia mente accipere, Non Christus se æqualem Deo fecit; sed hoc Judæi suspicabantur. Quomohrem hæc dicta alius resumamus. Dic mihi, Christum Judæi persequebantur, necne? Persequebantur utique; id nemini non notum. Illane an alia de causa ipsum persequebantur? Illa certe de causa, ut fateatur omnes. Sabbatum solvebat, necne? Solvebat, id nemo negaverit. Deum Patrem suum dicebat, necne? Dicebat utique. Ergo eadem serie cætera subsequuntur. Sicut enim Patrem dicere Deum, solvebat sabbatum, ac propter hoc magisque propter illud a Judæis persecutionem pati, non falsa opinio, sed veritas: ita seipsum æqualem Deo facere, eadem mente declarabat: quod ex supradictis manifestus est. Illud enim Pater meus operatur, et ego operor, id ipsum est ac si se Deo æqualem foret. Nullam enim perhibet in his verbis differentiam. Neque enim dixit: Ille operatur, et ego subministro; sed, Sicut ille operatur, ita et ego; utriusque ostendit æqualitatem. Quod si id non ille demonstrare voluisset, sed id Judæi frustra suspecti essent: non sivismet illos hæc falso existimare, sed emendavisset. Neque hoc evangelista siluisset, verum palam dixisset, sic Judæos suspicatos fuisse, sed ipsum non se Deo æqualem fecisse: ut alibi facit, cum videt rem alia mente dictam, alio sensu accipi; ut cum Christus dicit, *Solveite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud*, de carne sua loquens. Verum Judæi id non intelligentes, sed putantes illud de Judaico templo loqui, dicebant: *Quadragesima sex annis ædificatum est templum hoc, et tu in tribus diebus excitabis illud?* Quia igitur aliud ipse dixerat, aliud illi suspecti fuerant, illeque de carne sua, hi de templo suo intelligebant; id indicans evangelista, imo illorum corrigens opinionem, subiunxit: *Ille autem dicebat de templo corporis sui.* Itaque si hoc loco Christus non se æqualem Patri fecisset, Judæorum certe id opinantium sententiam emenda-

visset, dixissetque: Judæi putabant ipsum se Deo æqualem facere, ipse vero non de æqualitate illa loquebatur. Neque enim hic solum evangelista id hoc loco facit, sed etiam alius evangelista alibi. Cum enim præcepisset discipulis Jesus: *Caveat a fermento Pharisæorum et Sadducæorum* (Matth. 16. 6): illi vero cogitarent, dicerentque, Panes non accepimus; cum aliud ille diceret, fermentum doctrinam appellans, aliud illi intelligerent, de panibus dictum putantes, illud corrigit, non jam evangelista, sed ipse Christus sic loquens: *Quomodo non intelligitis me non dixisse vobis a panibus cavere* (Ibid. v. 11)? Illic vero nihil simile. Atqui dicit aliquis, hoc ipsum de medio tollit Christus dum addit: *Non potest Filius a seipso quidquam facere.* Imo contra, mi homo; non enim tollit æqualitatem, sed firmat eam dum hæc dicit. Verum diligenter attendite: neque enim de levi re questio est. Nam illud, *A semetipso*, scæpe in Scriptura habetur, et de Christo et de Spiritu sancto dictum est; visque dictionis est ediscenda, ne in gravissimos errores incidamus. Nam si illam excipias ut statim offertur, vide quanta hiuc absurditas consequatur. Neque enim dixit, se alia posse per semetipsum operari; alia secus; sed generatim dicit: 19 *Non potest, Filius a semetipso quidquam facere.*

4. Interrogabimus ergo contradicentem, Nihilne potest a semetipso facere Filius? Si responderit, Nihil; reponemus: Atqui maximum bonorum per semetipsum fecit, id quod Paulus clauat, *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens* (Philipp. 2. 6). Et rursum ipse Christus alibi: *Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo sumendi eam, et nemo tollit eam a me: ego pono eam a seipso* (Joan. 10. 18). Viden' et mortis et vitæ potestatem habentem, qui tantam æconomiam a semetipso fecit. Equid dicam de Christo? Nos enim, quibus nihil vilius, multa a nobis ipsis facimus, a nobis ipsis nequitiam, a nobis ipsis virtutem deliquimus. Quod si non a nobis ipsis, neque potestatem habeamus; neque, si peccaverimus, in gehennam incidemus, neque, si bona opera fecerimus, regnum celorum consequemur. Nihil aliud ergo est illud. *A semetipso non potest facere quidquam*, quam quod nihil possit Patri contrarium facere, nihil alienum, nihil peregrinum, id quod maxime æqualitatem et concordiam magnam ostendit. Et cur non dicit, Nihil contrarium facit, sed, *Non potest?* Ut hinc rursum ostendat omnimodam æqualitatem. Non enim imbecillitatem, sed magnam ejus potentiam indicat. Nam alibi quoque de Patre dicit Paulus: *Ut per duos res immutabiles, in quibus impossibile est mentiri Deum* (Hebr. 6. 18); et rursum: *Si negaverimus, ille fidelis manet; negare seipsum non potest* (2. Tim. 2. 12). Illud, *Impossibile est*, nusquam imbecillitatem significat, sed potentiam, et potentiam ineffabilem. Hoc autem significat: illa substantia res hujusmodi nullas admittit. Quemadmodum enim cum dicimus, impossibile est, Deum peccare, non imbecillitatem ipsi tribuimus,

ἄλλ' ἵνα μάθῃς, ὅτι οὐ τῆς κτίσεώς ἐστιν, οὐκ εἶπε, Ναί, ἐργάζομαι· καὶ γὰρ ἡ κτίσις ἐργάζεται· ἀλλὰ τί; Ναί, ἐργάζομαι, καὶ γὰρ ὁ Πατήρ μου ἐργάζεται. Διὰ τοῦτο οὐκ μάλλον ἐξίχοντο αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι, φησὶν, ἀποκτείνω, ὅτι οὐ μόνον ἔλυε τὸ σάββατον, ἀλλ' ὅτι καὶ Πατέρα ἴδιον ἔλεγε τὸν Θεόν, Ἰσὸν αὐτοῦ ποῖον τῷ Θεῷ. Καὶ μὴν οὐκ ἐνόησαν τοῦτο μόνον· οὐ γὰρ ἐν τοῖς ῥήμασι τοῦτο εἰδέναι μόνους, ἀλλὰ πολλῶν μάλιστα ἐν τοῖς πράγμασι. Τί δὴ ποιεῖ; Ὅτι τοῖς μὴ λόγους εἶχον ἐπισκήπτειν, καὶ ἀλαλιέων ἐγκαλεῖν τὴν δὲ τῶν πραγμάτων ὄρωντες ἀλήθειαν ἐκβαίνουσιν, καὶ ἐπὶ τῶν ἔργων ἀνακρυπτομένην τὴν δύναμιν, οὐδὲν ἀντιπαύειν ἰδόναντο λοιπὸν.

Ἄλλ' οἱ μὴ βουλόμενοι μετ' εὐγνωμοσύνης ταῦτα δεχέσθαι, φασὶν, ὅτι οὐχ ὁ Χριστὸς εἶπεν αὐτοῖν Ἰσὸν τῷ Θεῷ, ἀλλ' ὁ Ἰουδαῖος τοῦτο ὑπόπτευσεν. Οὐκοῦν ἀνοθεὶν φέρεται τὰ εἰρημμένα ἐπέβλωμεν. Εἰπέ δὲ μοι, εἰδίκων αὐτοῦ οἱ Ἰουδαῖοι, ἡ οὐκ εἰδίκων; Παντί που ὄφλον οὗ ἐἴδωκον. Καὶ διὰ τοῦτο εἰδίκων, ἡ δὲ ἔπερον τι; Καὶ τοῦτο συνομολογείται, ὅτι διὰ τοῦτο. Ἐλεῖν οὖν τὸ σάββατον, ἡ οὐκ ἔλεγε; Οὐδὲ πρὸς τοῦτο ἔχει τις ἀν ἀντιπαύειν. Πατέρα ἴσον ἔλεγε τὸν Θεόν, ἡ οὐκ ἔλεγε; Καὶ τοῦτο ἀληθές. Οὐκοῦν καὶ τὰ ἑξῆς τῆς αὐτῆς ἀκολουθίας ἔρχεται. Ὅσπερ γὰρ τὸ Πατέρα λέγειν ἴσον τὸν Θεόν, καὶ τὸ λῆϊεν τὸ σάββατον, καὶ τὸ δικάσθαι παρὰ τῶν Ἰουδαίων διὰ τὸ ἐκίνο, καὶ διὰ τοῦτο μάλλον, οὐχ ὑπόπτοι; ἦν ἔξυμνος, ἀλλὰ πράγματα ἀληθοῦς· οὕτω καὶ τὸ Ἰσὸν αὐτοῦ ποιεῖν τῷ Θεῷ. τῆς αὐτῆς γνώμης ἀπόφασις ἦν. Καὶ ἀπὸ τῶν ἑμπροσθεν δὲ εἰρημίνων τοῦτο σαφέστερον ἐστὶν ἰδεῖν. Τὸ γὰρ, Ὁ Πατήρ μου ἐργάζεται, κατὰ ἐργάζομαι, Ἰσὸν ἐστὶν αὐτοῦ δικαινόντος τῷ Θεῷ. Οὐ γὰρ εἶπεν, Ἐκεῖνος μὲν ἐργάζεται, ἐγὼ δὲ ὑποκρῶν ἄλλ', Ὅσπερ ἐκεῖνος; ἐργάζεται, οὕτω καὶ ἐγώ. Καὶ ἰσότης πολλῆν ἐπέδειξεν. Εἰ δὲ οὐκ αὐτὸς τοῦτο ἐβούλετο κατασκευάσαι, ἀλλ' οἱ Ἰουδαῖοι τοῦτο μάτην ὑπόπτευσαν· οὐκ ἂν ἀρῆκον αὐτῶν εἶναι τὴν δίκανον ἐφαρμύνην, ἀλλὰ καὶ διώρρωσαν ἂν τοῦτο ε. Καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς δὲ οὐκ ἂν αὐτὸ παρεούσησεν, ἀλλ' εἶπεν ἂν φανερώσει, ὅτι Ἰουδαῖοι μὲν οὕτως ὑπόπτευσαν, αὐτὸς δὲ οὐκ ἔπειτα αὐτοῦ ἰσὸν τῷ Θεῷ· ὥσπερ καὶ ἀλλοῦ τὸ αὐτὸ τοῦτο ποιεῖ, ὅταν ἰσὴ ἀλλως μὲν λεγόμενον, ἀλλως δὲ ὑπόπτευσόμενον τὸ λεχθῆναι· οἶον, Λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, ἔλεγε ὁ Χριστὸς, καὶ ἐγὼ ἐν ἑρισὶν ἡμέραις ἔργασθαι αὐτόν, περὶ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ λέγων. Ἄλλ' οἱ Ἰουδαῖοι τοῦτο μὴ συνίεντες, καὶ νομίσαντες περὶ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ ναοῦ λέγεσθαι, Ἐν τρισσάροντα καὶ ἑξ ἑτασίαι, ἔλεγον, ψυχοκομήτης ὁ ναὸς οὗτος, καὶ σὺ ἐν ἑρισὶν ἡμέραις ἔργασθαι αὐτόν; Ἐπεὶ οὖν ἄλλο μὲν εἶπεν αὐτός, ἄλλο δὲ ὑπόπτευσαν ἐκαίνοι (αὐτός; μὲν γὰρ περὶ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ ἔλεγε, ἐκαίνοι δὲ περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ αὐτῶν ἐνόμιζον τοῦτο εἰρησθαι), ἐπισημαίνόμενος τοῦτο ὁ εὐαγγελιστὴς, μάλλον δὲ δοροβόμος αὐτῶν τὴν ὑπόνοιαν, ἐπήγαγε λέγων· Ἐκεῖνος δὲ [221] ἔλεγε περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ σώματος αὐτοῦ. Ποτε εἰ καὶ ἐναυθὰ ὁ μὴ Χριστὸς οὐκ ἔπειτα αὐτοῦ ἰσὸν, οὐδὲ ἐβούλετο τοῦτο παραστήσαι, οἱ δὲ Ἰουδαῖοι τοῦτο ὑπόπτευσαν, διώρρωσαν ἂν κἀναυθὰ τὴν ὑπόνοιαν αὐτῶν, καὶ εἶπεν· Ἰουδαῖοι μὲν ἐνόμιζον αὐτοῦ ἰσὸν ποιεῖν τῷ Θεῷ, ἐκεῖνος δὲ οὐ περὶ τῆς ἰσότητος ἔλεγε. Καὶ γὰρ

^a Savil. et cod. 706 : Καὶ οὐκ εἶπε λέγων μόνον, ἀλλὰ καὶ πράττων· οὐ μόνος, ἀλλὰ συνυπόπτερον. δ. τ. π. ^b Savil. οὐδὲ γὰρ εἰδέναι. Morel. οὐδὲ γὰρ εἰδέναι. ^c Savil. ἐν τοῦτο, Morel. τοῦτο.

οὐδὲ ἐναυθὰ μόνον οὕτως μόνος, ἀλλὰ καὶ ἀλλοῦ πάλιν τὸ αὐτὸ τοῦτο φαίνεται ποῖον καὶ ἕτερος εὐαγγελιστῆς. Ὅτε γὰρ παρηγγεῖλε τοῖς μαθηταῖς λέγων· Προσέχετε ἀπὸ τῆς ὤψεως τῶν Φαρισαίων καὶ Σαδδουκαίων, ἐκαίνοι δὲ διελογίζοντο, λέγοντες, ὅτι ἄρτους οὐκ ἐλάβομεν· καὶ ἄλλο μὲν αὐτὸς εἶπε, ὤψωμ· τὴν δεσκακαλίαν καλίαν, ἄλλο δὲ ὑπόπτευσαν οἱ μαθηταί, περὶ ἄρτων εἰρησθαι νομίζοντες, διορθοῦνται αὐτὸ πάλιν, οὐκ εἶτι ὁ εὐαγγελιστὴς, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Χριστὸς, οὐκ ἄρτων· Πῶς οὐ νοεῖτε εἰτι προσέχετε οὐ περὶ ἄρτων εἰρησθαι; Ἐναυθὰ δὲ οὐδὲν τοιούτων. Καὶ μὴν, φησὶν, αὐτὸ τοῦτο ἀναίρων, ἐπήγαγε ὁ Χριστὸς· Οὐ δύναται ὁ Υἱὸς ποιεῖν ἄρ' αὐατοῦ οὐδὲν. Τοῦναντίον μὲν οὖν, ἀνθρωπε, πεποίηκιν· οὐδὲ γὰρ ἀναίρων. ἀλλὰ καὶ ἐπιστήγγων τὴν ἰσότητα τοῦτο λέγει. Ἄλλὰ προσέχετε μετὰ ἀκραιβίας· οὐδὲ γὰρ τὸ τυχῆν ἐστι τὸ ζητοῦμενον. Τὸ γὰρ, Ἄρ' αὐατοῦ, τοῦτο πολλοῦ τῆς Γραφῆς; καίτι, καὶ ἐπ' αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ αἰγίου. Καὶ εἰ μὴ εἰς τὴν λέξιν τὴν δύναμιν, ἵνα μὴ τὰ μέγιστα ἀμαρτανώμεν. Εἰ γὰρ αὐτὴν καθ' αὐατὴν οὕτως ἐκλάβοι τις, ὥσπερ ἐστὶ πρὸς κεραιρον ἐκλαβεῖν, ἀκόνησον ἤλικον ἔφεται τὸ ἄποπον. Οὐδὲ γὰρ εἶπεν, ὅτι τὴν δύναμιν ἄρ' αὐατοῦ ποιεῖ, τὰ δὲ οὐ δύναται, ἀλλὰ καθόλου εἶπεν· Οὐ δύναται ὁ Υἱὸς ποιεῖν ἄρ' αὐατοῦ οὐδὲν.

δ. Ἐρώμεθα τοῖνον τὴν ἀντιλόγησαν τοῦτους· Οὐδὲν οὖν ἄρ' αὐατοῦ δύναται ποιεῖν ὁ Υἱὸς, εἰπέ μοι; Κἂν εἶπη, ὅτι οὐδὲν, ἐρώμεν, ὅτι καὶ μὴ τὸ μέγιστον τῶν ἀγαθῶν ἄρ' αὐατοῦ συνέληξε· καὶ βοᾷ Παῦλος, λέγων· Ὅς ἐν μορῷ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἀρατηρῶν ἠγῆσατο τὸ εἶναι ἰσα Θεῷ, ἀλλ' αὐατὴν ἐκέκρινε, μορῶν δούλου λαθῶν. Καὶ πάλιν αὐτὸς ὁ Χριστὸς ἀλάλγων· Ἐξουσίαν ἔχω θεῶν τὴν ψυχὴν μου, καὶ ἐξουσίαν ἔχω λαβεῖν αὐατὴν, καὶ οὐδεὶς αἶρει αὐατὴν ἀπ' ἐμοῦ· ἐγὼ τίθημι αὐατὴν ἀπ' ἐμοῦ τοῦ. Ὅρῃ; καὶ θανάτου καὶ ζωῆς ἐξουσίαν ἔχοντα, καὶ τὴν τωσαύτην οἰκονομίαν ἄρ' αὐατοῦ ἐργασόμενον; Καὶ τί λέγω περὶ τοῦ Χριστοῦ; Ἡμεῖς γὰρ, ἂν οὐδὲν εὐτελέστερον γένοιεν ἂν, πολλὰ ἄρ' αὐατῶν πράττομεν, καὶ κἀκὴν ἄρ' αὐατῶν αἰρούμενοι, καὶ ἀρετὴν ἄρ' αὐατῶν μετερχόμενοι. Εἰ δὲ μὴ ἄρ' αὐατοῦ, μηδὲ ἐξουσίαν ἔχοντες, οὐτ' εἰς ζῆσαν ἀμαρτανόντες ἐμπεσοῦμεθα, οὔτε βασιλείας κατορθόντες ἐπιτεροῦμεθα. Οὐδὲν οὖν ἄλλο ἐστὶ τὸ, Ἄρ' αὐατοῦ οὐ δύναται ποιεῖν οὐδὲν, ἡ ὅτι οὐδὲν ἐναντίον τῷ Πατρὶ, οὐδὲν ἀλλότριον, οὐδὲν ἕξνον, ὁ μάλιστα τὴν ἰσότητα ἐνδεικνόμενον καὶ τὴν πολλὴν συμφωνίαν ἐστὶ. Καὶ τίνος ἐνεκεν οὐκ εἶπεν, ὅτι οὐδὲν ἐναντίον ποιεῖ, ἀλλ' ὅτι Οὐ δύναται; Ἴνα κἀναυθὴν δεῖξῃ πάλιν τὸ ἀπαράδολακτον καὶ τὴν ἀκραιβίαν τῆς ἰσότητος. Οὐ γὰρ ἀσθένειαν αὐτοῦ κατηγορεῖ τὸ ῥῆμα, ἀλλὰ καὶ πολλὴν αὐτοῦ τὴν δύναμιν [222] μαρτυρεῖ. Ἐπεὶ καὶ ἀλλοῦ περὶ τοῦ Πατρὸς φησὶν ὁ Παῦλος· Ἴνα εἰὰ θεο ἀπραγμάτων ἀμεταθέτων, ἐν οἷς ἀδύνατον ψεύσασθαι Θεόν· καὶ πάλιν, Εἰ ἀρησόμεθα, ἐκαίνοι πιστὸς μένει· ἀρησασθαι ἐκαίνοι οὐ δύναται. Καὶ οὐ δὴπον τοῦτο τὸ, Ἀδύνατον ε, δηλωτικὴν ἀσθένειας, ἀλλὰ δυναμῆος ἐστὶ, καὶ δυναμῆος ἀφάρτου. Ὁ οὖν λέγει, τοῦτο ἐστὶ· Πάντων ἀνεπίθετος ἡ οὐσία ἐκείνη τῶν τοιούτων ἐστίν. Ὅσπερ γὰρ ὅταν λέγωμεν καὶ ἡμεῖς, ἀδύνατον τὸν Θεὸν ἀμαρτεῖν, οὐκ ἀσθένειαν αὐτοῦ κατηγοροῦμεν, ἀλλὰ ἀβήρητον τινὰ δυναμιν αὐτοῦ μαρτυροῦμεν·

^a Aliqui λέγων οὕτω νοεῖτε, οὐδὲ συνίετε ὅτι οὐ περὶ τοῦτος ἐστίν, οὐκ ἀκραιβίως.

οὕτω δὴ καὶ αὐτοὶ ἔσαν εἰρη, *Ὁ δὲ δύναται δ' ἡμῶν ποιεῖν οὐδὲν*, τοῦτο λέγει, ὅτι ἄδυνατον καὶ ἀνεγώρητον ἔστιν ἐμὲ ποιῆσαι εἰς ἐναντίον τῆ Πατρὸς. Καὶ ἵνα μάθησιν τὸ τοῦτο ἐστὶ τὸ λεγόμενον, τὰ ἐξῆς ἐπελάθοντες, Ἰωάννην τίσι ψηφίζεται ὁ Χριστὸς ἴσμεν ἄλλοι ἢ ἡμῶν λεγόμενοι, ἢ τοὺς παρ' ἡμῶν. Σὺ μὲν γὰρ φησὶ τὴν ἐξουσίαν ἀναρεῖν τὸ ῥῆμα, καὶ τὴν προσήκουσαν ἀδυνατίαν αὐτοῦ, καὶ τὴν δύναμιν ἀσθενῆ δεικνύων· ἐγὼ δὲ λέγω τὴν τὴν ἰσότητά, καὶ τὸ ἀπαράλλακτον, καὶ τὸ ὡσαύτ' ἐκ μιᾶς γνώμης καὶ ἐξουσίας καὶ δυνάμεως γινόμενον ἐμφαίνει τοῦτο. Οὐκοῦν αὐτὸν ἐρώμεθα τὸν Χριστόν, καὶ Ἰωάννην δ' ὡς φησὶν ἐξῆς, ἴσμεν ἄλλοι ἢ ἡμῶν ἢ πρὸς τὴν σὴν ὑπόνοιαν, ἢ πρὸς τὴν ἡμετέραν ἐρημύειν τὰ εἰρημένα. Τί οὖν φησὶν· Ἄ γὰρ ἂν ὁ Πατὴρ ποιῆ, ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς ὁμοίως ποιῆ. Εἶδες πῶς· πρόβριζον ἀνέιλε τὸ ἡμέτερον, καὶ τὰ εἰρημένα παρ' ἡμῶν ἐθελοῦσεν; Εἰ γὰρ ἀφ' ἑαυτοῦ οὐδὲν ποιῆ, ἔστα· οὐδὲ ὁ Πατὴρ ἀφ' ἑαυτοῦ τὸ ποιῶν, εἰ γὰρ ὁμοίως αὐτῷ πάντα ποιῆ. Ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτο ἔστι, καὶ ἑαυτὸν ἄποτον ἔφεται. Οὐδὲ γὰρ εἶπεν, ὅτι ἂ ἐθελοῦν τὸν Πατέρα ποιῶντα ἐποίησεν, ἀλλ', *Ἐάν μὴ τι βλέψῃ τ' ἢ Πατέρα ποιῶντα*, οὐ ποιῆ, τῷ παντὶ παρατείνων χρόνον τὸν λόγον· καὶ ἔστι καθ' ἡμᾶς ἀλλ' τὰ αὐτὰ μακάριον. Εἶδες πῶς; τὸ μὲν νόημα ἐστὶν ὑψηλόν, ἢ δὲ ταπεινότες τοῦ ῥήματος καὶ τοὺς μὲν ἀνασιγχομένους καὶ μὴ βουλομένους ἀναγκάζει φυγεῖν τὸ χαμαίξηνον καὶ σφάρα τὴν ἀέρας ἐκείνην ἀφῆδον; Τίς γὰρ οὕτως ἀθλιός καὶ ταλαίπωρος, ὡς εἶπεν τὸν Υἱὸν καθ' ἑκάστην ἡμέραν μαθάνειν ἂ ἐθελοῦσεν; Πῶς δὲ ἔστι ἐκεῖνον ἀληθές, τὸ, *Σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ, καὶ τὰ ἐγὼ σου οὐκ ἐκλείψουσι*; πῶς δὲ, *Καὶ πάντα ἐγὼ αὐτοῦ ἐθέλω*, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐθέλω οὐδὲ ἕν· εἰ γὰρ τὰ μὲν ὁ Πατὴρ ποιῆ, τὰ δὲ αὐτὸς ὁρῶν μιμηταί; Ὁρᾷ; ὅτι καὶ ἐκ τῶν ἀσθενῶν εἰρημένους, καὶ ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα λεγθέντων δεικνύεται τῆς αὐθεντίας ἢ ἀποδείξεως. Εἰ δὲ ταπεινότερον προῆεν τὸν ῥημάτων ἕνια, μὴ θαυμάσης. Ἐπειδὴ γὰρ ἐβόωνον αὐτὸν, τὰ ὑψηλὰ ἀκούσαντες, καὶ ἀντίθεον εἶναι ἐνόμισαν, ὀλίγον καθυπέστη διὰ τὸν ῥημάτων μόνων, πάλιν ἐπὶ τὰ ὑψηλότερα ἀνάγει τὸν λόγον· εἶτα πάλιν ἐπὶ τὰ ταπεινὰ, ποικιλίαν αὐτοῦ τῆς διδασκαλίας, ὥστε εὐπαράδεκτον γενόσθαι καὶ [225] τοῦ ἀγνώστου. Ἐκόπει δὲ· *Εἶπὼν, Ὁ Πατὴρ μου ἐργάζεται, καὶ γὰρ ἐργάζομαι*· καὶ ἀποφθίνας ἴσον ἑαυτὸν τῷ Θεῷ, πάλιν λέγει· *Ὁ δὲ δύναται ἀφ' ἑαυτοῦ ποιεῖν ὁ Υἱὸς οὐδὲν, δὲν μὴ τι βλέψῃ τὸν Πατέρα ποιῶντα*. Εἶτα πάλιν ἐπὶ τὸ ὑψηλότερον· *Ἄ γὰρ ἂν ἐκεῖνος ποιῆ, ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς ὁμοίως ποιῆ*· πάλιν ἐπὶ τὸ ταπεινότερον· *Ὁ Πατὴρ ἀγαπᾷ τὸν Υἱόν, καὶ πάντα δεικνύειν αὐτῷ, ὁ αὐτὸς ποιῆ, καὶ μείζονα τούτων δείξει αὐτῷ ἔργα*. Εἶδες ὅσον πάλιν τὸ ταπεινόν; Εἰκότως. Ὁ γὰρ ἐφθην εἰπὼν *, καὶ λέγων οὐ πεύσομαι, τοῦτο καὶ νῦν ἔρω· ὅτι ἤνικα ἂν λέγῃ τι χαμαίξηνον καὶ ταπεινόν, μὴ ὑπερόβῃ αὐτὸ τίθεισιν, ἵνα καὶ τοὺς ἀγνώμονας ἢ τῶν ῥημάτων εὐτέλεια πείσῃ μετ' εὐσεβοῦς διανοίας· εἰδέναι δὲ νοήματα. Ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτο ἔστιν, ἐνόησον πῶς ἄποτον τὸ εἰρημένον, ἀπ' αὐτῶν τῶν ῥημάτων γινόμενάων. Ὑπὸν γὰρ εἶπη, *Καὶ μείζονα τούτων δείξει αὐτῷ ἔργα*, εὐρεθήσεται πολλά μῆδετα μαθόν· ἕπει οὐδὲ περὶ ἀποστόλων ἔστιν εἰπεῖν. Τοῦ γὰρ Πνεύματος ἀπαξ λαθόντες τὴν χάριν, ἀθρόον πάντα καὶ ἥθεον καὶ ἐδύνατον ἐκεί-

* Suspectus Savil. legendum παρ' ἡμῶν. Et ita certe legendum videtur. Sed omnes mss. παρ' ἡμῶν habent. Sic Savil. Morel. κοῦν, ἢ τὸ ὁμοίως μέγ. Ἐπεί. Morel. ταπεινόν; Ὁμοίως αὐτῶν ἕπει ἔφθην εἶπον. Savil. mēius, quem sequimur.

νο· ἀπερ καὶ εἰδέναι αὐτοὺς καὶ δύνασθαι εἶδει. Οὕτως δὲ εὐρεθήσεται πολλὰ ὡς εἰδέναι ἐχρήν, μηδέτω μαθόν. Καὶ τί τοῦτο γένοιτο; ἂν ἀποπώτερον; Τί οὖν ἐστὶ τὸ εἰρημένον, Ἐπειδὴ τὸν παρόντων ἐσφίγη, μέλλει δὲ καὶ νεκρὸν ἐγείρειν, διὰ τοῦτο οὕτως εἶπε, μονονοχὶ τοῦτο λέγων· Θαυμάζετε τὸν παρόντων ἐσφίγη; μείζονα τούτων εἴθεσθε. Ἄλλ' οὕτω μὲν οὐκ εἶπε, ταπεινότερον δὲ πῶς εἰδέσθαι, ἵνα αὐτῶν παραμυθῆσθαι τὴν μαλιν. Καὶ ἵνα μάθησιν ὅτι τὸ, *δείξει*, οὐ κυρίως εἴρηται, ἀκουσὸν τῶν ἐξῆς ὡς ἐπάγει πάλιν. Ὅσαπερ γὰρ ὁ Πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, φησὶν, οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς οὗς θέλει ζωοποιεῖ. Καίτοι τὸ, *Ὁδὲν δύναται ἀφ' ἑαυτοῦ ποιεῖν, τῷ Θεῷ θέλει*, ἐναντίον ἐστὶν. Εἰ γὰρ οὐς θέλει, δύναται ἀφ' ἑαυτοῦ ποιεῖν (τὸ γὰρ βέλιν, ἐξουσία)· εἰ δὲ οὐ δύναται ἀφ' ἑαυτοῦ οὐκ ἐστὶ οὗς θέλει. Τὸ μὲν γὰρ, *Ὅσαπερ ὁ Πατὴρ ἐγείρει, τῆς δυνάμει; δεικνύει τὴν ἀπαράλλαξιν* τὸ δὲ, *Ὁδὲν θέλει*, τῆς ἐξουσίας εἴρηται. Ὁρᾷ; ὅτι τὸ. *Ὁ δὲ δύναται ἀφ' ἑαυτοῦ ποιεῖν*, οὐ τὴν ἐξουσίαν ἀναρροῦντις ἐστὶν, ἀλλὰ τὸ ἀπαράλλακτον τῆς δυνάμει; καὶ τοῦ θελήματος ἐνδεικνυμένον; Ὅστω καὶ τὸ, *δείξει αὐτῷ, νόησον*. Καὶ γὰρ καὶ ἀλλοχῶ φησὶν· *Ἐγὼ ἀναστήσω αὐτὸν ἐν τῇ ἐσχατῇ ἡμέρᾳ*. Καὶ πάλιν, *δεικνύει οὐκ ἐνεργίαν δεχόμενος ποιῆ*. *Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀνάστασις*, φησὶ, καὶ ἡ ζωή. Εἶτα ἵνα μὴ λέγῃ, ὅτι νεκροὺς μὴ ἐγείρει οὗς θέλει, καὶ ζωοποιεῖ, τὰ δὲ ἄλλα οὐχ οὕτω ποιῆ, προλαβόντων πᾶσαν ἀπέκλεισεν ἀντιλογίαν τοιαύτην, εἰπὼν· Ἄ γὰρ ἂν ἐκεῖνος ποιῆ, ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς ὁμοίως ποιῆ· δηλώων ὅτι καὶ πάντα ἂ ἐκείνος, καὶ οὕτως ὡς ἐκεῖνος ποιῆ· κἂν νεκρῶν εἴρηται ἀνάστασιν, κἂν σωμάτων διάπλασιν, κἂν ἀμαρτημάτων ἄφεσιν, κἂν ἄλλοιούσων, ὁμοίως ἐργάζεται τὸ γαγεννηχότι.

ε'. Ἄλλ' οὐδὲν τοῦτων προσήκουσιν οἱ τῆς ἑαυτῶν [224] ἀμειλίχους σωτηρίας· τοσοῦτον κακὸν τὸ προεόρατος ἔργον. Τοῦτο τὰς ἀρετὰς; ἔστι, τοῦτο τὴν ἑνῶν Ἐλλήνων ἐθελοῦσεν ἀσθεῖαν. Ὁ μὲν γὰρ θεὸς τὰ ἄρατα αὐτοῦ ἠβούλετο διὰ τῆς κτισσεως τοῦ κόσμου νοηθῆναι τοῦτο· ἐκείνοι δὲ ταῦτα ἀφέντες, καὶ ἀπεισώσαντες διὰ ταύτης ἐλθεῖν τῆς διδασκαλίας, ἐτέραν ἔμενον ἑαυτοὺς ὁδόν· διὸ καὶ τῆς οὐσίας ἐξέπεσον. διὰ τοῦτο καὶ Ἰουδαίος οὐκ ἐπίστευσαν, ὄδωσαν παρ' ἄλλῶν λαμβάνοντες*, καὶ τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ ὄδωσαν οὐ γινόντες.

Ἄλλ' ἡμεις, ἀγαπητοὶ, τοῦτο φεύγωμεν τὸ νόημα μεθ' ὑπερόβῃς καὶ σπουδῆς ἀπάσης. Κἂν γὰρ μυρία καθορθώματα ἔχωμεν, πάντα ἰκανῆ διαλύσει τῆς κενόδοξας ἢ λήρη. Εἰ τοίνυν ἐπαύνην ἐρωμοῦν, τοῦτο παρὰ τῷ Θεῷ ζητῶμεν ἐπαύνη. Ὁ μὲν γὰρ παρὰ τὸν ἀνθρώπων ἔπαυση, οὐ; ἂν ἢ, ἢ οὐροῦ τὴν ἐσφάνη καὶ ἀπώλετο· κἂν μὴ ἀπώληται, τὸ κέρως οὐδὲν ἡμῶν φηγεῖται, καὶ ἀπὸ κτισσεως δὲ γίνεται ἐσφαρμίνης πολλαίως. Τί γὰρ θαυμαστὸν ἢ παρὰ ἀνθρώπων ἔχει εἶδε, ἢς καὶ ὀργυόμενοι ἀπολαύσουσι νόου, καὶ δεσφαρμίνης γυναικας, καὶ πλεονέκτια καὶ ἀρπαγας; Ὁ δὲ παρὰ τοῦ Θεοῦ θαυμάζομεν; οὐ μετὰ τούτων, ἀλλὰ μετὰ τῶν ἀγίων ἐκείνων θαυμάζομεν, τῶν προφητῶν λέγω, τῶν ἀποστόλων, τῶν ἀγγελοῦν ἐπιειξαμένων βίον. Εἰ δὲ τὸ περιεχόμενον ἔχλων, καὶ τὸ ἀποβλέπεισθαι ποθοῦμεν, ἐξετάσωμεν αὐτὸ καθ' ἑαυτὸν, καὶ οὐκ ἄνευ ἄξιον εὐρησομεν ἕν. Ὅπως δὲ, εἰ καὶ ἔχλων ἔρξῃ, ἐπέλωσον τὸν δῆμον τὸν ἄγγελλον, καὶ γίνω φεδερὸς δαίμοσι, καὶ τῶν ἀνθρώπων τῶν οὐδὲν

* Alii θεραπέου. * Suspectus Savillius legendum παρ' ἀνθρώπων λαμβάνοντες. Ἰ θαυμάζωμεν pro laudamus, usurpata saepe diximus.

sed ineffabilem quandam potentiam testificamur : sic etiam cum dicit ipse, *Non possum a seipso facere quiddam*, hoc sibi vult : Prorsus impossibile est ut Patri contrarium quiddam faciam. Ut vero discas illud sic intelligendum esse, sequentia explorantes, videamus an pubescens, an volubiscus Christus consensiat. Tu dicitis, dictum illud potentiam auferre, necesse auctoritatem ipsi competentem, ipsumque imbecillum comprobare : ego contra dico, his demonstrari aequalitatem, omnimodam paritatem, et omnia ex eadem voluntate et potentia fieri. Ipsum percipientem Christum, et per ea quæ postea dicitur us est videamus, an secundum tuam, an secundum nostram opinionem dicta interpretetur. Quid ergo dicit? *Quæcumque Pater fecerit, hæc et Filius similiter facit.* Videat quomodo sententiam vestram radicibus evelbit, nostramque confirmet? Nam si a seipso nihil facit, neque Pater a seipso aliquid faciet, si quæcumque facit Pater et ipse faciat. Nam si res non ita esset, aliud absurdum sequeretur. Neque enim dixit, *Quæ vidit Patrem facientem, hæc facit*; sed, *Nisi viderit Patrem facientem, non facit*, sermonem ad omne tempus extendens : secundum vos autem eadem semper dicitur. Videat sententia sublimitatem, et verbi humilitatem vel impudentiores ad illud invitos etiam compellere, ut a vili sensu, qui n tanta dignitate abhorret, fugiant? Quis enim adeo miser et infelix fuerit, ut dicat Filium quotidie illa ediscere, quæ facere oportet? Quomodo verum erit illud : *Tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient* (Paul. 101. 28)? quomodo, *Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil, si illa quæ Pater facit, hæc ipse videns imitatur?* Vides quomodo et ex his quæ supra dicta sunt, et ex his quæ postea dicentur, ejus auctoritas demonstratur? Quod si humilior quædam proferat, ne mireris. Quia enim sublimioribus quibusdam auditis, persequebatur eum, et Deo adversarium esse putabant, paulo demissius verborum tantum tenuis loquutus, ad sublimiora rursus evehitur, deinde ad humilia descendit : sic doctrinam varians, ut facilius vel ad improbis admittatur. Animadvertite, quæso : postquam dixerat, *Pater meus operatur, et ego operor, et se Deo æqualem ostenderat, rursus dicit : Non potest Filius a seipso facere quiddam, nisi quod viderit Patrem facientem.* Deinde alius : *Quæcumque fecerit ille, hæc et Filius similiter facit*; rursusque humilioris : 20. *Pater diligit Filium, et omnia demonstrat ei quæ ipse facit : et majora his demonstrabit ei opera.* Vidistin' tantam humilitatem? Jure quidem. Nam quod jam dicti, nec finem dicendi faciam, id nunc repetam. Quando aliquid demissius dicit et humile, id cum hyperbulo proferat, ut vel improbis verborum vietas suadet, ut pia mente sensus percipiant. Nisi enim hoc esset, cogita quam absurdum esset id quod dicitur, quod verba explorando percipies. Quando enim dicit, *Majora his ostendet ei opera*, invenietur multa nondum didicisse : quod ne de apostolis quidem dicendum. Nam cum Spiritus gratiam acciperent, collectam omnia noverunt, omnia potuerunt,

quæ ipsos et scire et posse oportebat : hic autem multa scitu necessaria nondum didicisse reprehenditur : quo quid absurdum esse queat? Quid ergo sibi vult dictum illud? Quia paralytico sic curato, mortuum suscitatum erat; ideo sic loquutus est, ac si diceret : Miramini me paralyticum sanasse? his majora videbitis. Neque tamen ita loquutus est, sed humilioris usus est sermone, ut illorum furorem compesceret¹. Ut vero discas illud, *Demonstrabit*, non proprie dictum esse, audi ea quæ sequuntur. 21. *Sicut enim Pater suscitavit mortuos et vivificavit, sic et Filius quos vult vivificat.* Atqui illud, *Nihil potest a seipso facere, contrarium est illi dicto, Quos vult.* Si enim quos vult vivificat, a seipso aliquid facere potest (velle enim potestatis est) : quod si non potest a seipso, jam non quos vult vivificat. Illud enim, *Sicut Pater suscitavit, æqualem probat virtutem*; illudque, *Quos vult, potestatis paritatem.* Videat illud, *Non potest a seipso facere*, potestatem non tollere, sed parem potentiam et voluntatem significare? Sic intelligas illud, *Demonstrabit ei.* Etenim alibi dicit, *Ego resuscitabo eum in novissimo die* (Joan. 6. 39). Ac rursus, ostendens se vim operandi non accepisse, *Ego sum, inquit, resurrectio et vita* (Joan. 11. 25). Deinde ne dicas ipsum quos vult mortuos suscitare et vivificare, sed alia non perinde facere, et hanc objectionem depellere occupat his verba : *Quæcumque ille fecerit, hæc et Filius similiter facit*; declarans se omnia que ille facit similiter facere; mortuos nempe suscitare, corpora formare, peccata remittere, et quidvis aliud, perinde atque Pater operatur, facere.

5. Verum his animus non adhibent ū qui suam negligunt salutem : tantum malum est, præcellentia anior. Hoc hæresis peperit, hoc gentilium impietatem firnavit. Deus quidem volebat invisibilia sua per mundi creationem intelligi : illi vero his omissis, et hæc dedignantem doctrinam, aliorum sibi paravere viam ; quapropter a vera via aberrarunt. Ideo Judæi non erederunt, glorie humane cupidī ; illam vero, quæ a Deo est, gloriam non querentes.

Inanis gloria fugienda. — Verum nos, dilecti, hunc mortuum omni studio et diligentia fugiamus. Licet enim innumeri probe gesserimus, hæc omnia vane glorie pernicia habefactabit. Si ergo ad laudes respiciamus, illas queramus quæ a Deo sunt. Laus enim hominum, qualisunque fuerit, statim atque appars evanescit. Etiam autem non periret, nihil certe lucrū nobis afferret, et ex corrupto sæpe iudicio provenit. Quid enim tam admirabile humana gloria habeat, qua frontur et saltantes juvenes, et impudice mulieres, et avari atque raptores? Qui autem a Deo laudatur, non cum his, sed cum sanctis illis admirationi habetur, enim prophetis nempe et apostolis, quod angelicam ducere vitam. Quod si turbam circumducere et avari optamus, illud quid sit exploramus, ac nullius pretii esse dorebendemus. Uno verbo, si

¹ Alii legunt, *erraret, pro, compesceret.*

turbam amas, angelorum multitudinem tibi atrahe, et demonibus terribilis esto, et sic hominum nullam habebis rationem; sed omnia etiam quæ splendida videntur, ita calcabis ut cœnum atque lutum: et tunc clare videbis nihil animam ite deturpare, ut gloriæ amorum. Non potest enim, non potest utique vanæ gloriæ amator vitam cruciatu plenam non ducere¹; sicut etiam qui illam calcat, non potest vitam multa non conculare. Nam qui vanam gloriam speravit, invidiam, pecuniarum amorem, ceterosque gravissimos morbos devicturus est. Et quomodo, inquires, illam superabimus? Si aliam spectemus gloriam; hoc est caelestem, a qua nos hæc eicere conatur. Illa enim nos et in hac vita conspicuos efficit, et ad futuram vitam nobiscum pergit, atque ab omni servitute carnali nos liberat. Carni misere nunc servimus, terræ terrenisque rebus addicti. Sive in forum te conferas, sive domum intres, sive vias, stationes,

¹ Juxta Savil. legendum est: *Non potest enim... vanæ gloriæ amator vitam cruciatum ducere, quasi diceretur, vitam christianam.*

diversoria frequentes, si navim conscendas, insulam adeas vel regias ædes, si judiciale forum vel senatum adeas, sæcularium ubique rerum sollicitudinem observabis, singulosque his in rebus laborantes, abentes, manentes, navigantes, agricolas, eos qui in agro, eos qui in urbe habitant, uno verbo, omnes. Quæ nobis spes salutis erit, quando Dei terram incolentes, nihil ea quæ Dei sunt curamus, sed cum jubeamur hic peregrini esse, peregrini in cælo sumus, et mundi cives? Quid hæc stupiditate deterius? Quotidie judicium et regnum audimus, et eos qui in diebus N. e erant necnon Sodomitis imitatur, et experimento omnia ediscere volumus. Atqui ideo illa omnia scripta sunt, ut si quis futura non credat, ex præteritis clarum accipiat futurorum notitiam. Hæc itaque cogitantes, tam præterita, quam futura, paulum ex hac servitute respiciamus, et aliquam animæ rationem habeamus, ut et presentia et futura consequamur bona, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XXXIX.

22. *Pater meus non judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio, 25. ut omnes honorificent Filium, ut honorificent Patrem.*

1. *Judicium futurum timendum, Filius non factus, sed ab æterno genitus. Christus us quomodo et qua mente de se loquens humilia permisceat sublimibus.* — Multa nobis opus est in omnibus diligentia, dilecti; accuratam quippe rationem dabimus et verborum et operum. Res enim nostræ non sunt presentis vitæ limitibus circumscriptæ, sed alia nos exceptura est vitæ conditio, tremendoque judicio sistemur. *Omnes enim nos, inquit Paulus, manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque, quæ per corpus egit, prout gessit, sive bonum, sive malum* (2. Cor. 5. 40). Hoc tribunal semper cogitemus, et sic semper virtuti incumbere poterimus. Nam sicut is qui illam diem ab animo eicit, quasi equus excusso freno in præcipitia ruit (*Profundantur enim, inquit, viæ ejus in omni tempore; et causam afferens ait, Auferuntur judicia tua a facie ejus* [Psal. 9. 27]); ita qui semper hoc timore tenetur, temperanter incedet. Nam, *Recordare, inquit, novissima tua, et in æternum non peccabis* (Eccli. 7. 40). Qui enim nunc dimittit nobis peccata, is tunc iudex sedebit; qui mortuus est pro nobis, hic universam naturam iudicans apparebit. *Iterum enim, inquit, sine peccato videbitur suscipientibus ipsum ad salutem* (Hebr. 9. 28). Quamobrem hoc loco dicit: *Pater meus non judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio, ut omnes honorificent Filium, ut honorificent Patrem.* Ergone Patrem, inquires, illum dicemus? Absit. Ideo namque dicit Filium, ut Filium manentem honorem sicut Patrem. Qui vero ipsum vocat Patrem, non ultra Filium ut Patrem honorat, sed omnia miscet. Quia ergo beneficio affecti homines non ita ad officium redeunt, ut castigati; ideo terribilia dixit, ut

metus saltem ad honorem sibi ferendum traheret¹. Cum dicit, *Omne, id est, puniendi et honorandi potestatem habet, atque utrumque pro lubito facienti.* Illud vero, *Dedit,* dictum est, ne ipsum non genitum esse suspiceris, neque putes duos esse Patres: nam quidquid est Pater, est et Filius², genitus et Filius manens. Ut vero discas illud, *Dedit,* id ipsum significare quod, genuit, audi illud alio loco declaratum: *Sicut Pater habet vitam in semetipso, ita dedit et Filio vitam habere in semetipso* (v. 7). Quid ergo? priusne ipsum genuit, ac deinde vitam dedit? Qui dat enim, cuidam existenti dat. Ergone genitus erat sine vita? Verum hoc ne damnosus quidem suspicetur: multam quippe habet insaniam cum impietate conjunctam. Quemadmodum ergo illud, *Dedit vitam,* idem est quod, *Genuit ipsum vitam:* sic, *Dedit judicium,* id est, ipsum iudicem genuit. Et enim ne audiens quod ipse Patrem causam habuerit, diversitatem substantiæ putes, honoremque minorem, ipse venit te iudicatum, hinc æqualitatem³ ostendens. Qui enim quos vult puniendi et honorandi potestatem habet, eadem quæ Pater potest. Nisi enim hoc esset, sed postea quam genitus fuerat honorem accepisset, quæ causa fuit ut ipse posterior honoraretur? quo pacto ita profecit, ut hanc dignitatem acciperet? Non erubescitis dum immortalis nullumque augmentum accipienti naturæ humana et tam vilia adscribitis? Cur ergo, inquires, ita loquitur? Ut dicta facilius credantur, et ad sublimiora viam pareat; ideo utraque commiscet. Vide autem quomodo: nam e re fuerit hæc a principio observare.

¹ Alii legunt: *Quia enim beneficio affecti homines... ut castigab.* ² *omne judicium dedit Filio,* inquit, *ut metus saltem ad honorem sibi ferendum traheret.*

³ Quidam legunt, *nam quidquid est Pater, hoc et Filius est.*

⁴ Alii legunt, *nobilitate. n. pro, æqualitate.*

ποίησιν λόγων· ἀλλὰ πάντα οὕτως καταπατήσεις τὰ λαμπρά, ὡς βόρβορον καὶ πηλόν· καὶ θῆλει τότε σαφές, ὅτι οὐδὲν οὕτω παρασκευάζει ψυχὴν ἀσχημονεῖν, ὡς τὸ δόξαι εἶναι. Οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστι τὸν ταύτης ἐρώτων μὴ ζῆσαι βίον ἑταυρωμένον· ὡσπερ οὐν οὐκ ἔστι πατήσαστα ταύτην, μὴ τὰ πλείονα τῶν παθῶν καταπατήσαι. Ὁ γὰρ ταύτης περιγεγόμενος, καὶ θρόνον καὶ φιλορρηματίας, καὶ πάντων περιπέσιαι τῶν γαλαπτιννοσημάτων. Καὶ πῶς αὐτῆς περυσόμεθα, φησί; Ἄν πρὸς τὴν ἄλλην ἴδωμεν δόξαν τὴν ἐκ τῶν οὐρανῶν, ἧς ἐκόλλειν ἡμᾶς αὐτὴ βιάσεται. Ἐκείνη γὰρ καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ λαμπρῶς, καὶ μετ' ἡμῶν πρὸς τὴν μέλλουσαν συναποδομῆν ζωῆν, καὶ πίστεως ἡμᾶς ἐλευθεροῖ δουλείας σαρκικῆς, ἢ μετὰ πολλῆς ἀδελότητος δουλοῦμεν νῦν, θεοῦ ἑαυτοῦ τῆ γῆ καὶ τοῦ ταύτης ἐκδόνας πράγμασι. Κἂν εἰς ἀγορῆν ἐμβάλῃ, κἂν εἰς οἰκίαν εἰσελθῇ, κἂν εἰς τὰς δόδους, κἂν εἰς τοὺς σταθμούς, κἂν εἰς τὰ καταγύεις, κἂν εἰς τὰ πανδοχεῖα, κἂν εἰς πλοῖον, κἂν εἰς νῆσον, κἂν εἰς τὰ βασίλεια, κἂν εἰς τὰ δικαστήρια, κἂν εἰς βουλευτήρια, πανταχοῦ τῶν παρόντων καὶ τῶν βιωτικῶν

^a Savil. et eod. 705, 706 recte omittitur. *Fidris adnotationem interpretationi Latinae subiectam. Est.*

πραγμάτων θῆλει τὴν φροντίδα, καὶ ἕκαστον ὑπὲρ τούτων κοπιόμενον, τοὺς τε ἀπόντας τοὺς τε ἐπιόντας, τοὺς ἀποδηροῦντας τοὺς τε μένοντας, τοὺς πλείονας, τοὺς γεωργούοντας, τοὺς ἐν τοῖς ἀγροῖς, τοὺς ἐν ταῖς πόλεσι, πάντας ἀπόδος. Τίς οὖν ἡμῖν ἐλπίς σωτηρίας ἔσται, ἐταν τὴν γῆν οἰκούντες τοῦ θεοῦ, μὴ τὰ τοῦ [225] θεοῦ φρονόμεν, ἀλλὰ κλειδοσθέντες εἶναι ξένοι τῶν ἐνταῦθα, ξένοι τῶν οὐρανῶν ὡμεν, καὶ τῶν ἐνταῦθα πολλοί; Τί ταύτης τῆς ἀνασθησίας χεῖρον γίνοντο; ἂν, ἐταν καὶ ἕκαστην ἡμέραν τὰ τῆς κρείσσας, ἐκ τῆς βασιλείας ἀκούοντες, τοὺς ἐπὶ τοῦ Νεῦμ ἠκούμεθα καὶ τοὺς ἐν Σολόμοις, τῆ πείρα τῶν πραγμάτων μένοντες πάντα μαθεῖν; Καίτοι γε διὰ τοῦτο πάντα ἐκείνα γέγραπται, ἵνα εἰ τις τοὺς μέλλουσαν ἀπαιτεῖ, ἀπὸ τῶν θῆν γεγεννημένων σαφῆ λάθῃ καὶ περὶ τῶν μελλόντων τὴν ἀπόδειξιν. Ταῦτα οὖν ἐνονοῦντες, καὶ τὰ παρεληλυθότα καὶ τὰ μελλόντα, μετρῶν γοῦν ἀναπεσόμενον τῆς χαλεπῆ; ταύτης δουλείας, καὶ τινα καὶ τῆς ψυχῆς ποιησόμεθα ἴδωμεν, ἵνα καὶ τῶν παρόντων καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτύχωμεν αγαθῶν, γάρτοι καὶ φιλαυθροπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΑΘ'.

Ὁ Πατήρ μου οὐ κρίνει οὐδένα, ἀλλὰ τὴν κρίσιν πᾶσαν δέδωκε τῷ Υἱῷ, ἵνα πάντες τιμῶσι τὸν Υἱόν, καθὼς τιμῶσι τὸν Πατέρα.

α'. Πολλῆς ἡμῖν δεῖ τῆς σπουδῆς ἐν ἄπειαν, ἀγαπητοί. Καὶ γὰρ λόγον δώσομεν, καὶ εὐθὺς ἀφίξομεν ἀκριβεῖς, καὶ ῥημάτων καὶ πραγμάτων. Οὐ γὰρ μέγρι τοῦ παρόντος τὰ ἡμέτερα ἔστεικεν α', ἀλλὰ καὶ ἔτερα τις ἡμᾶς ἐνευθεν ἐκδέχεται ζωῆς κατάστασις, καὶ δικαιοσύνην παραστήσασθε φερόμεν. Δεῖ γὰρ ἡμᾶς παραστήσασθε ἡμικροθεν τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ, φησὶ Παῦλος, ἵνα κομισθῆται ἕκαστος τὰ διὰ τοῦ σώματος, πρὸς ἃ ἐπαραξῆ, εἴτε ἀγαθόν, εἴτε κακόν. Τοῦτο τοῖνυν τὸ δικαιοσύνην ἐνομοῦμεν αἰ, καὶ οὕτω διὰ παντὸς τοῦ χρόνου ἐνευθόμεθα εἶναι ἐν ἀρετῇ. ὡσπερ γὰρ ὁ τῆς ψυχῆς ἐκβαλὼν τὴν ἡμέραν ἐκείνην, καθάπερ ἴσπος τὸν χαλινὸν ἀπορρήξας, εἰς κρημνούς φέρεται (Βεβηλοῦνται γὰρ, φησὶν, αἱ ὀδοὶ αὐτοῦ ἐν παντὶ καιρῷ· διὰ καὶ τὴν αἰτίαν πάλαι, ἐπήγαγεν· Ἀνταναρείεται τὰ κρημὰτά σου ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ)· οὕτως ὁ διαπαντός τούτων ἔχων τὸν φόβον, σωφρονῶς βαδίσεται. Ἀναμνηστικοῦ γὰρ, φησὶ, τὰ δοξαζοῦ σου. καὶ εἰς τὸν αἰῶνα οὐ μὴ ἀμαρτήσεις. Ὁ γὰρ ἀφείλ β ἡμῶν τὰ ἀμαρτήματα νῦν, οὕτως καθεδεῖται δικάζων τότε· ὁ ἀποθάνει δὲ ἡμᾶς, οὕτως φανταίται πάλιν κρῖνον τὴν φύσιν ἄπειαν. Ἐκ δευτέρου γὰρ, φησὶ, χωρίς ἀμαρτίας ὀφθίσεται τοῖς αὐτὸν ἀπεδεχομένους εἰς σωτηρίαν. Διὰ καὶ ἐνταῦθα ἔλεγεν· Ὁ Πατήρ μου οὐ κρίνει οὐδένα, ἀλλὰ τὴν κρίσιν πᾶσαν δέδωκε τῷ Υἱῷ, ἵνα πάντες τιμῶσι τὸν Υἱόν, καθὼς τιμῶσι τὸν Πατέρα. Οὐκ οὖν καὶ Πατέρα αὐτὸν προσερούμεν, φησὶν; Ἄπασι. Διὰ γὰρ τοῦτο εἶπε, τὸν Υἱόν, ἵνα μόνον τὸν τιμῶμεν ὡς τὸν Πατέρα. Ὁ δὲ Πατέρα αὐτὸν λέγων οὐκ εἶ τοῦ Υἱῶν ὡς Πατέρα ἐτίμησον, [226] ἀλλὰ τὸ πᾶν συνέχευεν. Ἐπὶ τοῖνυν εὐαγγελιστοῦμοι οἱ ἀνθρώποι, οὐχ οὕτως προσάγονται ὡς τιμωρούμενοι, διὰ τοῦτο οὕτως; εἴτε φοβηθῶς, ἵνα ε· κἂν ὁ φόβος εἰς τὴν αἰτίαν ἐπισπασθῆται. Πᾶσι δὲ ὅταν εἴπῃ, τοῦτο λέγει, ὅτι καὶ ἐπὶ τοῦ κολάζει· καὶ τοῦ τιμῶν κύριός ἐστι, καὶ ἐκεί-

^a Sic Savil. M. rel. τὰ ἡμέτερα ἔστι. ^b Morel. ὁ τοῖνυν ἀφείλ. ^c Alii ἐπιπέθῃ γὰρ οὐρεῖ. οἱ ἀνθρ. οὐχ οὕτως ἀποθάνοντες, πᾶσαν τὴν κρίσιν δέδωκεν αὐτῷ φησὶν, ἵνα,

τερα ποιεῖν ὡς ἂν ἐθέλῃ. Τὸ δὲ, Ἔδωκεν, εἴρηται, ἵνα μὴ ἀγέννητον αὐτὸν ὑποπέσειν, μηδὲ δύο Πατέρας εἶναι νομίσῃ. Πάντα γὰρ ὅσα ἔστιν ὁ Πατήρ, ταῦτα ἔστι καὶ ὁ Υἱὸς ὁ, γεννηθείς, καὶ μένον ἐν τῷ εἶναι Υἱός. Καὶ ἵνα μάθῃ; ὅτι τὸ, Ἔδωκεν, ἴσον τῷ ἐγέννησεν, ἔστιν, ἀκουσον ἐξ ἑτέρου τοῦτο αὐτὸ δηλούμενον. ὡσπερ γὰρ ὁ Πατήρ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ, φησὶν, οὕτως ἔδωκε καὶ τῷ Υἱῷ ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ. Τί οὖν; πρότερον αὐτὸν ἐγέννησε, καὶ τότε ἔδωκε τὴν ζωὴν; Ὁ γὰρ θεός, ὅντι τινὶ δέδωκεν. Οὐκ οὖν ἦν τῆς ζωῆς χωρὶς γεννηθείς; Ἀλλὰ τοῦτο οὐδ' ἂν θαυμάσιος ὑποπέσεισιν· μετὰ γὰρ τῆς ἀσεβείας πολὺ καὶ τὸ ἀνόητον ἔχει. ὡσπερ οὖν τὸ, Ἔδωκεν ζωὴν, ἐγέννησεν αὐτὸν ζωὴν ἔστιν· οὕτω καὶ τὸ, Ἔδωκεν κρίσιν, κρῖνον αὐτὸν ἔστιν ἐγέννησεν. ἵνα γὰρ μὴ, ἀκούων ὅτι αἴτιον ἔχει τὸν Πατέρα, παραλλήθην οὐσίας νομίσῃ καὶ τιμῆς ἐλάττωσεν, αὐτὸς ἔρχεται εἰς κρῖνον, τὴν ἰσότητά· καὶ ἐνταῦθεν δεκτικὸς. Ὁ γὰρ ἔχων ἔξουσίαν κολάζειν καὶ τιμῶν οὐς βούλεται, τὰ αὐτὰ δύναται τῷ Πατρὶ. Ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτο ἔστιν, ἀλλ' ὑπερον γεννηθείς ἔλαβε τὴν τιμὴν, τί γέγονεν ὡς αὐτὸν ὑπερον τιμωρῆσθαι; ἐκ ποίας ἐπὶ τοῦτο ἤλθε προκοπῆς ὡς τὴν ἀξίαν ταύτην λαβεῖν καὶ χειροτονηθῆναι; Οὐκ αἰχύνονθε τὰ ἀνθρώπινα ταῦτα καὶ εὐτελεῖ νοήματα τῆ ἀκράτητος φύσει καὶ οὐδὲν ἐπιπέσασθον ἐχούση ἀναίσχυντος; οὕτως ἐπισπασθόντες; Τίνοι οὖν ἔνεκεν οὕτω φθίγγεται, φησὶν; Ὅστε ἐσπαράδεδον γενεσίαν τὸν λόγον, καὶ τοὺς ὑψηλοὺς προδοποιήσασθε ἔχημασι. Διὰ τοῦτο ἀναμνηστικὸν ταῦτα ἐκείνοις, κἀκεῖνα τοῦτας. Καὶ ὅρα ποῖς· κἀνθὸν γὰρ ἐξ ἀρχῆς ταῦτα ἰδοῖν. Ἐλεπεν, Ὁ Πατήρ μου ἐργάσεται, καὶ γὰρ ἐργάζομαι· δεκτικὸς ἐκ τούτου τὸ ἴσον καὶ τὸ ὁμοῖον. Καὶ ἐξήτερον αὐτὸν ἀποκατεῖται. Τί λοιπὸν ποιεῖ; Τῆ λέγει μὴν καθύφηςσι, τὰ νοήματα δὲ τὰ αὐτὰ πῆθαι, οὕτω λέγων· Ὁ δὲ δύναται ὁ Υἱὸς ποιεῖν ὡς ἑαυτοῦ οὐδέν. Εἴτε πάλιν ἐπὶ τὰ ὑψηλὰ ἀνάγει τὸν λόγον Ἄ γὰρ ἂν ἐκείνοις ποίῃ, ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς ὁμοίως ποίῃ, λέγων. Εἴτα πάλιν ἐπὶ τὸ ταπεινότερον· Ὁ γὰρ Πατήρ ἀγαπᾷ τὸν Υἱόν, καὶ τὰ αὐτὰ δεικνύων αὐτῷ ὁ

^d Quiddam dicit τὸν Πατέρα ταῦτα ἔστι καὶ τῷ Υἱῷ. ^e Sic Savil. et Morel. Alii τὴν ἐγγύτητα. ^f Alius τοῦτας. Ὅσα γοῦν ἐξ ἀρχῆς...

αὐτοῦ ποιῶ· καὶ μελιόρα τοῦτων εἶπες αὐτῷ. Εἶπα κἀνὴ ἐπὶ τὸ ὑψηλότερον· Ὅσαπερ γὰρ ὁ Πατὴρ ἔχει· οἱ τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς οὗς θάλλει ζωοποιεῖ. Καὶ μετὰ τοῦτο πάλιν ἐπὶ τὸ ταπεινὸν ὄμω καὶ ὑψηλόν· Ὁδὲ γὰρ ὁ Πατὴρ κρίνει οὐδένα, ἀλλὰ τὴν κρίσιν πᾶσαν ἔθηκε τῷ Υἱῷ. Εἶπα ἐπὶ τὸ ὑψηλότερον· Ἰνα κάρτερος τιμῶσι τὸν Υἱόν, καθὼς τιμῶσι τὸν Πατέρα. Εἶδες πῶς τὸν λόγον ποικίλλει, δι' ὑψηλῶν τε [227] καὶ ταπεινῶν αὐτὸν ὁρᾶν ὁνομαζῶν τε καὶ ῥημάτων, ὡστε καὶ τοὺς τότε γενεθλοὺς ἐπαράδεικτον, καὶ τοὺς μετὰ ταῦτα μηδὲν βλαθῆναι, ἀπὸ τῶν ὑψηλῶν καὶ περὶ τῶν ἐτέρων τὴν προσήκουσαν λαθόντας ἔνοιαν; Εἰ γὰρ μὴ τοῦτο ἔστι, μηδὲ συγκαταβάσας ἔνεκεν εἰρηγὰς τὰ εἰρημμένα, τίνος ἔνεκεν τὰ ὑψηλὰ προσκίται; Ὁ μὲν γὰρ ὀρεῖται μεγάλη α ἡ περὶ ἑαυτοῦ φθέγγεσθαι, ὅταν μικρὸν τι εἴπῃ καὶ ταπεινῶν, πρόφασις ἐυφροσύνην ἔχει, οικονομίας τινὸς ἔνεκεν τοῦτο ποιών· ὁ δὲ εὐτελῆ λέγειν ὀρεῖται περὶ ἑαυτοῦ, ἀν-μέγα τι εἴπῃ, τίνος ἔνεκεν τὸ ὑπερβαλόντα αὐτοῦ τὴν φύσιν φθέγγεται β; Τοῦτο γὰρ οὐκ ἔστι οικονομίας τινὸς, ἀλλ' ἐγκάτης ἀσεβείας ἑστίν.

β. Ὅστε ἡμέεις μὴ δικαίαν καὶ τῷ Θεῷ πρέπουσαν αἰτίαν ἔχομεν εἰπεῖν τῶν ταπεινῶν ῥημάτων, τὴν συγκατάθεσιν, καὶ τὸ παιδεύειν μετρήσας, καὶ τὴν διὰ ταύτης ἡμῶν οικονομουμένην συστρίαν· ὃ καὶ αὐτὸς θελῶν ἀλλαχῶ εἶπε· Ταῦτα δὲ λέγω, ἵνα ὑμεῖς μαρτυρῆτε. Ἐπειδὴ γὰρ εἰς τὴν ἰουδαίαν κατέφυγε μαθητῶν, τὴν ἑαυτοῦ ἀρετὴν (ὅσαρ ἀνάστων αὐτοῦ τῆ; μεγαλοσύνης ἦν)· τῆς εὐτελείας τῆς τοσαύτης τῶν ῥημάτων τιδὴς τὴν αἰτίαν, εἶπε τὸ, Ταῦτα δὲ λέγω, ἵνα ὑμεῖς σωθῆτε. Ὑμεῖς δὲ οἱ λέγοντες μὴ ἔχετε αὐτὸν τὴν αὐτὴν ἐξουσίαν καὶ τὴν δύναμιν τῷ γεγεννηκότι, τί ἂν εἴπητε ὅταν ἀκούσῃτε αὐτοῦ φθεγγόμενον, δι' ὃν ἴσθη δεικνύει τὴν πρὸς τὸν Πατέρα καὶ δύναμιν καὶ ἐξουσίαν καὶ δόξαν; Τίνος δὲ ἔνεκεν καὶ τὴν αὐτὴν τιμὴν ἀναίτη, σφόδρα καταβεδέτερος ὢν, ὡς φασε; Καὶ οὐδὲ ἴσθητε ἰσότητας, οὕτως εἰπὼν, ἀλλὰ καὶ ἐπάγει λέγων· Ὁ μὴ τιμῶν τὸν Υἱόν, οὐ τιμᾷ τὸν Πατέρα ἐνὸν πέμψαντα αὐτόν. Ὁρᾷ πῶς συμπεπλεκταί ἡ τιμὴ τοῦ Υἱοῦ τῆ τιμῆ τοῦ Πατρὸς; Καὶ τί τοῦτο, φασί; Τοῦτο γὰρ καὶ ἐπὶ τῶν ἀποστόλων ἴσθη ἰεὺν· Ὁ γὰρ δεχόμενος, φασίν, ὄμω, ἡμὲ δέχεται. Ἄλλ' ἐκεῖ μὲν, ἐπειδὴ τὰ τῶν δούλων οἰκειοῦται τὸν ἑαυτοῦ, διὰ τοῦτο οὕτως εἶπεν· Ἐνταῦθα δὲ, ἐπειδὴ μία ἑστὶν ἡ οὐσία καὶ ἡ δόξα. Ἄλλως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἀποστόλων οὐκ εἴρηται, ἵνα τιμῶσι. Καλῶς δὲ εἶπεν, Ὁ μὴ τιμῶν τὸν Υἱόν, οὐ τιμᾷ τὸν Πατέρα. Καὶ γὰρ εἰ δύο βασιλεῖς ὄντων ὁ εἷς ὑβρίζεται, συνυβρίζεται καὶ ὁ ἕτερος, καὶ μάλιστα ὅταν ὁ ὑβριζόμενος υἷος ἦ. Ὑβρίζεται μὲν γὰρ καὶ ὁπίστω παρονιθόντος· ἀλλ' οὐχ ὁμοίως, ἀλλ' ὡς διὰ μεσίτου. Ἐνταῦθα δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλ' ὡς δι' ἑαυτοῦ. Διὰ τοῦτο προλαβὼν εἶπεν, Ἰνα τιμῶσι τὸν Υἱόν, καθὼς τιμῶσι τὸν Πατέρα· ἵνα, ὅταν εἴπῃ, Ὁ μὴ τιμῶν τὸν Υἱόν, οὐ τιμᾷ τὸν Πατέρα, τὴν αὐτὴν ἐνοήσῃς τιμῆν. Ὁ γὰρ α ἄπλως, Ὁ μὴ τιμῶν, ἀλλ', Ὁ μὴ τιμῶν οὕτως εἰς [218] εἶπεν, φασίν, οὐ τιμᾷ τὸν Πατέρα. Καὶ πῶς, φασί, τῆς αὐτῆς οὐσίας ὁ πέμπων καὶ ὁ πεμπόμενος; Πάλιν ἐπὶ τὰ ἀνθρώπινα καταφέρεις τὸν λόγον, καὶ οὐκ ἐνοεῖς τίς ταῦτα πάντα δι' οὐδὲν ἕτερον εἴρηται, ἀλλ' ἵνα καὶ τὸν αἰτιον εἰδόμεν, καὶ εἰς τὴν Σαβελιῶ μὴ περιπέ-

α Morel. μὴ γὰρ προσήκων αὐτῷ μετ'. β Savil. φθέγγεται, Morel. φθέγγεται; et paulo post Savil. ἰσότης ἀσεβείας, Morel. ἰσότης ἀσεβείας. Neutra lectio placet. Libenter scriberemus ἀνοήτως, nisi obstatet omnium eorum in ἀσεβεία, consensus. γ Savil. et Morel. ἐνοήσῃς. Alii ἐνοήσῃς.

σωμεν νόσον, καὶ τῶν Ἰουδαίων ἡ ἀσθένεια τοῦτον θεραπεύῃ τὸν τρόπον, ὡστε μὴ νομοθῆναι αὐτὸν ἀντίθεον εἶναι παρ' αὐτοῦ δ. Καὶ γὰρ ἔλεγον, Ὁσὸς οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ Θεοῦ· ὁσὸς αὐτὸ Θεοῦ οὐκ ἐστὶν ἐκ τοῦ Θεοῦ· ὁσὸς αὐτὸ Θεοῦ οὐκ ἐστὶν ἐκ τοῦ Θεοῦ. Πρὸς δὲ τὴν ὑπόψιν ταύτην ἀναλαίβ, οὐχ οὕτω τὸ ὑψηλὸν, ὡς τὰ ταπεινὰ συνεβάλλον. Διὰ τοῦτο συνεχῶς ἔνω καὶ κάτω ἔλεγεν ἀπεστέλλαι, οὐχ ἵνα ἐλάττωσιν τὴν αὐτοῦ νομίση εἶναι τὸ ῥῆμα, ἀλλ' ἵνα ἐμφράξῃ τὰ ἔκλεινον σῶματα. Διὰ τοῦτο κατὰφυγε συνεχῶς ἐπὶ τὸν Πατέρα, τιδὴς μεταξὺ καὶ τὴν οἰκίαν αὐθεντίαν ε. Εἶπε γὰρ πάντα πρὸς τὴν ἀξίαν ἔλεγε τὴν ἑαυτοῦ, οὐκ ἂν ἐδέξαντο τὰ λεγόμενα ἐκεῖνοι, ὅπου γὰρ καὶ ἀπὸ ὀλίγων τοῦτον ῥημάτων ἐδιδάσκον τε αὐτὸν καὶ ἔλιθασαν πολλὰκι· εἶτε πρὸς ἐκεῖνον ἀπορίων πάντα ἐφθόγγετο ταπεινὰ, μετὰ ταῦτα πολλοὶ ἐδιδάσκον ἂν. Διόσαρ ἀναμίρησι καὶ κινῶν τὴν διδασκαλίαν, καὶ διὰ τούτων, ὅσαρ ἔφην, τῶν ταπεινῶν ἐμφράττων τὰ ἐκλεινον σῶματα, καὶ διὰ τῶν πρὸς τὴν ἀξίαν λεχθέντων τὴν εὐτελή τῶν εἰρημμένων ἀποκρούμενος ἔνοιαν παρὰ τοῦ νόου ἔχουσι, καὶ δεῖκναι οὐδὲν αὐτῷ προσήκουσαν εἶναι. Τὸ γὰρ περιφθῆνας, μεταβάσους ἔστιν· ὁ δὲ Θεὸς πανταχοῦ πάρεστι. Τίνος οὖν ἐνεκὴν φησίν, ἀποστάθ-θαι; Παχύτερα λέγει, τὴν πρὸς τὸν ἁ Πατέρα ὀμωματα δηλῶν· οὕτω γοῦν καὶ τὰ ἔξης σχηματίζει ῥήματα, τοῦτο κατασκευάσας θέλων. Ἀμὴν γὰρ, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, φασίν, ὅτι ὁ ἀκούων μου τοὺς λόγους, καὶ πιστεύων τῷ πέμψαντί με, ἔχει ζωὴν αἰώνιον. Ὁρᾷ πῶς συνεχῶς τὸ αὐτὸ τίθησι, θεραπεῖων ἐκείνην τὴν ὑπόψιν, καὶ ἐνταῦθεν καὶ διὰ τῶν ἔξης, καὶ φθῶν καὶ εὐεργεσίας ἐπαγγελίᾳ τὴν πρὸς αὐτὸν φιλοκεικίαν καταλείων, κἀνταῦθα πάλιν συγκαταβαλὼν πολλοὺς τοῖς ῥήμασιν; Οὐδὲ γὰρ εἶπεν, Ὁ ἀκούων μου τοὺς λόγους, καὶ πιστεύων ἔμοι. Ἡ γὰρ ἀν τύπον τὸν πρῆγμα ἐνόμισαν εἶναι, καὶ κῆμον ῥημάτων περιττόν. Εἰ γὰρ μετὰ τοσούτων χρόνων καὶ μυρία θαύματα τοῦτο ὀπίσπευσαν, φθεγγόμενος αὐτοῦ οὕτω, πολλῶν ἄλλων τότε. Διὰ καὶ ἔλεγον αὐτῷ τότε· Ἀβραμὴ ἀπέθανε, καὶ οἱ ἀποφθῆται ἀπέθανον, καὶ πῶς σὺ λέγεις, Ἐάν τις τ' ἂν λόγον μου κηρύξῃ, εἰς τὸν αἰῶνα οὐ μὴ γέσταισι θανάτου; Ἴν' οὖν μὴ καὶ ἐνταῦθα ἐκδηριωθῶσιν, ὅρα τί φησίν· Ὁ τὸν λόγον μου ἀκούων, καὶ πιστεύων τῷ πέμψαντί με, ἔχει ζωὴν αἰώνιον. Τοῦτο δὲ οὐ μικροῦς ἐπαπαράδεικτον ἐποίησεν τὸν λόγον, τὸ μαθεῖν λέγω, ὅτι τῷ Πατρὶ πιστεύουσιν οἱ αὐτοῦ ἀκούοντες. Τοῦτο γὰρ δεξάμενοι μετὰ προθυμίας, καὶ τὰ λοιπὰ ἐμμελῶν εὐκολώτερα δέχονται. Ὅστε καὶ τῷ ταπεινῶν τι εἰπεῖς τοῖς ὑψηλοῖς συνετέλει καὶ προδοσοίει ι. Εἰπὼν δὲ, ἔχει ζωὴν αἰώνιον, ἐπάγει· Καὶ εἰς κρίσιν οὐκ ἔρχεται, [229] ἀλλὰ μεταβέθησεν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωὴν· δύο τοῦτος ἐπαράδεικτον ποῖων τὸν λόγον, καὶ τῷ τὸν Πατέρα εἶναι πιστευόμενον, καὶ τῷ πολλῶν ἀπολαύειν ἀγαθῶν τὸν πεσθόμενον. Τὸ δὲ εἰς κρίσιν οὐκ ἔρχεται, τοῦτο ἔστιν, οὐ κολάζεται θάνατον γὰρ οὐ τοῦτον φησι τὸν ἐνταῦθα, ἀλλὰ τὸν αἰώνιον, ὡσαρ ὢν καὶ ζωὴν ἐκείνην τὴν ἀθάνατον Ἀμὴν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἔρχεται ὅρα, καὶ νῦν ἔσται, ὅτι οἱ νεκροὶ ἀκούσονται τῆς φωνῆς τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ οἱ ἀκούσαστες ζήσονται. Εἰπὼν τὰ ῥήματα, λέγει καὶ τὴν διὰ τῶν ἔργων ἀπὸ

δ Morel. τὸν τρόπον. Καὶ γὰρ εἰ ἰσότης ἀνομήτων ἀντίθεος ἐνομήτερος παρ' αὐτοῦ Savillum et codices sequi mur. ε Morel αὐτοῦ διὰ τοῦτο ἰμῆρην, ἀλλ'. γ Savi εὐτέλειαν. δ Morel. ἐκδηριωθῶσιν. ε Morel. πάρεστι. Διὰ τοῦτο καὶ γρηγοροῦσιν οὐ παρτεταίει παχύτερα λέξει, τὴ πρὸς τὸν. ι Ἄλλη προδοσοίει. Ὅσως οὖν, φησίν, ὁ μετὰ ζωὴν αἰώνιον, καὶ εἰς κρίσιν.

Dicit: *Pater meus operatur, et ego operor*; et his verbis æqualem et parem honorem ostendit: *Et quærestis eum interficere*. Quid deinceps agit? Verba attemperat, eundem sensum retinens, dum ait: *Non potest Filius a seipso facere quidquam*. Deinde rursus ad sublimia redit: *Quæ enim ille fecerit, hæc et Filius similiter facit*. Post hæc rursus ad humilia descendit: *Pater enim diligit Filium, et omnia demonstrat ei quæcumque facit; et majora his demonstrabit ei*. Hinc rursus sublimiora dicit: *Sicut enim Pater suscitavit mortuos et vivificavit, sic et Filius quos vult vivificavit*. Sub hæc iterum humilia simul et sublimia attingit: *Neque enim Pater judicat quemquam, sed omne iudicium dedit Filio*. Hinc ad sublimiora pergit: *Ut omnes honorificent Filium, ut honorificent Patrem*. Videntur quomodo sermonem variat, dum sublimia verba et nomina humilibus admiscet, et et a presentibus facilius admitterentur, et a futuris nihil damni acciperetur, sed hi a sublimibus, de aliis quoque consentaneam opinionem haberent? Nam si res non ita se habeat, et si verba non per attemperationem quamdam dicta sunt, cur sublimia admiscuit? Nam qui magna de se loqui debet, si humilior quidpiam protulerit, occasionem dat putandi se per dispensationem quamdam hoc agere: qui autem vilis de se loqui debet, si magnum superant dixerit, cur ea loquitur quæ suam naturam quadant? Hoc enim non ex œconomia quadam, sed ex summa impietate (a) prodit.

2. *Car Christus verbis naturæ humilioribus. Eadem ipsi Patrique potestas.* — Itaque nos iustam Deoque congruentem causam, car nempe verbis utatur humilioribus, dicere possumus, nempe quod sese demittat, neque doceat ut modeste agamus, sicutque nostræ salutis providat: quod et ipse alibi declarat his verbis: *Hæc autem dico ut vos salvati sitis* (v. 34). Quia enim ad Joannis testimonium confugit, suo omisso: quod magnitudinis sua indignum erat; causam cur vilis verba protulerit, adjicit; nempe, *Hæc autem dico, ut vos salvati sitis*. Vos autem qui dicitis ipsum non habere eandem quam Pater potestatem, quid dicitis cum audieritis illam dicentem, se parem habere paternæ virtutem, potestatem, gloriam? Cur eundem exigit honorem, si, ut vos dicitis, longe inferior est? Hæc enim dixisse non contentus, adjicit: *Qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem, qui misit illum*. Videtur quomodo honor Filii cum honore Patris copulatur? Et quid hoc? dicit aliquis. Id et in apostolis videmus: *Qui vos suscipit, inquit, me suscipit*. Sed illic servorum res ut sibi proprias tractat, et ideo sic loquitur; hic vero sic dicit, quia est una substantia, una gloria. Alioquin vero apostolis non dixit, ut honorificent. E re autem dixit, *Qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem*. Nam si ex duobus regibus alter contumelia afficiatur, in alterum etiam cadit contumelia, maximeque si is qui læditur filius sit:

Imo etiam milite læso, contumelia afficitur rex; verum non eodem modo, sed per intermedium aliquem. Hic vero non similiter, sed per seipsum. Ideo dicitur occupavit, *Ut honorificent Filium, ut honorificent Patrem*; ut cum dixerit, *Qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem*, eundem intelligas honorem. Neque enim simpliciter, Qui non honorificat, sed, Qui non honorificat ut dixi, non honorificat Patrem. Et quomodo, inquit, ejusdem substantiæ sunt qui mittit et qui mittitur? Rursus ad humana sermonem demittis, nec cogitas hæc omnia non alia de causa dicta fuisse, nisi ut suam cognoscamus, ac ne in Sabellii morbum incidamus (n), et Judæorum infirmitas hoc modo curetur, ut non Deo adversarius apud eos esse existimetur¹. Nam dicebat, *Hic non est ex Deo; hic a Deo non venit*. Ut vero hæc suspitionem auferret, non tam sublimia quam humilia adhibebat. Idcirco frequentius dicebat se missum fuisse, non ut hinc putares inferiorem dici, sed ut illorum ora obstrueret. Ideo sæpe ad Patrem confugit, suam tamen auctoritatem interserens. Nam si omnia secundum dignitatem soam dixisset, dicta non admisissent illi: quandoquidem vel ex paucis hisce verbis persequerentur illum sæpe, et lapidabant. Quod si ad illos respiciens semper humilia dixisset, multi postea hinc læsi fuissent. Quapropter doctrinam miscet, per humilia, ut dixi, illis silentium imponens, et per ea quæ dignitatem exprimebant, vilem depellens existimationem apud eos qui mente valeret, ut ostenderet id non sibi prorsus competere. Nam missum esse, translationem indicat: Deus autem ubique est. Cur ergo dicit missum fuisse? Crassiori verbo utitur, dum stum cum Patre consensum declarat: et sic sequentia eadem de causa temperat. 24. *Amen, amen dico vobis, quia qui audit sermones meos, et credit ei qui misit me, habet vitam æternam*. Videntur quam frequenter idipsum repetat, ut illam suspitionem tollat, et hic et in sequentibus, metu et promissis a contentione removens, atque hic rursus ad humilia admodum descendat? Neque enim dixit, *Qui audit sermones meos, et credit in me*; nam id superbe dictum et verborum fastum putasset. Etiam si post tantum temporis et tot patris miraculis, cum sic ille loqueretur, hoc suspecti sunt; multo magis tunc id putaturi erant. Ideoque dicebat illi: *Abraham mortuus est, et prophetae mortui sunt, et quomodo tu dicis: Si quis sermonem meum servaverit, in æternum non gustabit mortem* (Joan. 8. 53)? Ne igitur hic quoque efferarentur, vide quid dicat: *Qui verbum meum audit, et credit ei qui me misit, habet vitam æternam*. Hanc loquendi rationem facile admittere poterant, cum discernent eos qui Jesum audirent Patri credere. Cum enim hoc libenter admitterent, cætera facilius accepturi erant. Itaque cum humile quidpiam diceret, sublimioribus viam parabat. Postquam autem dicit, *Habet vitam*

(a) Melius legeretur, ex summa arrogantia. Vix enim dicitur potestatem generationem extremam indignitatis esse, nisi qui humilia de se loqui debet, magna de se proferat? sed hoc in scriptis notitate nihil mutamus.

¹ Hunc locum sic effert Morel..... Judæorum infirmitas hoc modo curetur: apud illos enim, extrema insaniam tolerantes, quasi Dei adversarius reputabatur.

(n) Sabellius putabat unam esse in Deo personam.

atetnam, subjungit: *Et in iudicium non venit, sed transit a morte in vitam*. His duobus sibi fidem conciliat, et quod Patri credendum diceret, et quod obsequenti multa bona polliceretur. Illud autem, *In iudicium non venit*, id est, non punitur. Mortem autem non hanc, sed aeternam dicit; ut et vitam dicit immortalem. 25. *Amen, amen dico vobis, venit hora, et nunc est, cum mortui audient vocem Filii hominis, et qui auferint, vivent*. Operibus ipsis verba comprobant. Nam cum dixisset, *Sicut Pater suscitavit mortuos et vivificavit, sic et Filius quos vult vivificavit*, ne viderentur hæc ex jactantia et fastu dicta fuisse, ex operibus rem demonstrat, cum dicit, *Venit hora*. Deinde ne putes diu expectandum esse, adjicit, *Et nunc est, cum mortui audient vocem Filii Dei, et qui audierint, vivent*. Videntur hic auctoritatem et potentiam ineffabilem? Quemadmodum enim in resurrectione, sic et nunc erit, inquit. Nam tunc audita imperantis voce, resurgemus; *In jussu Dei*, inquit, *mortui resurgent* (1. *Thess.* 4. 16). Et unde, inquit, constat illud non ex fastu dictum esse? Ex eo quod additur, *Et nunc est*. Nam si futura tantum nuntiaret, hinc ipsis suspicio orta esset. Jam vero rei demonstrationem præbet. Me, inquit, vobiscum versante hoc eveniet. Neque enim, nisi potestatem habuisset, hoc promissurus erat, ne ridiculus omnibus esset. Deinde dicta sua explicat his verbis: 26. *Sicut enim Pater habet vitam in semetipso, sic dedit et Filio vitam habere in semetipso*.

3. *Patris et Filii æqualitas. Iudicium, vitam, resurrectionem cur Christus sæpe memoret. Paulus Samosatensis quomodo legat. Quis sit versus legendi modus.* — Videntur quomodo æqualitatem stabiliat, et hanc solam differentiam statuatur, quod unus sit Pater, alter Filius? Nam vox illa, *Dedit*, hanc solum distinctionem inducit: cætera vero omnia æqualia et paria esse ostendit. Unde liquet cum eadem potestate et virtute omnia facere, qua Pater, nec aliunde vim illam mutatus. Ita enim vitam habet, ut Pater. Ideoque rursus adjicit id quod sequitur, ut ex hoc illud intelligamus. Quid illud est? *Et potestatem dedit ei iudicium facere*. Et cur resurrectionem et iudicium tam frequenter memorat? *Sicut enim Pater suscitavit mortuos et vivificavit, sic et Filius quos vult vivificavit*; et rursus, *Neque Pater judicat quemquam, sed omne iudicium dedit Filio*; iterumque, *Sicut Pater habet vitam in semetipso, ita dedit et Filio vitam habere in semetipso*; et, *Qui audient vocem Filii Dei, vivent*; et hoc loco, *Potestatem ei dedit et iudicium facere*. Cur ergo hæc frequentius versat, nempe iudicium, vitam, resurrectionem? Quoniam hæc maxime sunt quæ vel obstinatam auditorem flectere possint. Qui enim credit se resurrecturum esse, et scelerum pœnas daturum; etsi non aliud viderit signum, hoc accepto accurret haud dubie, ut propitium sibi iudicem reddat. 27. *Quia Filius hominis est*. 28. *nolite hoc admirari*. Paulus Samosatensis non sic legit; sed quomodo? *Dedit ei potestatem iudicium facere, quia Filius hominis est*. Verum hoc ita lectum nullam habet consequentiam. Non enim

* Alii legunt: *In jussu Dei, in novissima tuba*.

ideo iudicium accepit, quia homo est: alioquin quid impediret quominus omnes homines iudices essent? sed quia ineffabilis illius substantia Filius est, ideo iudex est. Ita igitur legendum, *Quia Filius hominis est, nolite hoc admirari*. Cum videretur auditoribus pugnantia loqui, et nihil aliud quam purum hominem esse illum putarent, verba autem supra hominem, imo supra angelos essent, et solius Dei; hanc solvens objectionem subjungit: *Nolite mirari hoc, quia Filius hominis est: quia venit hora, in qua omnes, qui in monumentis sunt, audient vocem ejus; 29. et procedent qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ; qui vero mala egerunt, in resurrectionem iudicii*. Et cur non dixit, *Nolite mirari, quia Filius hominis est?* nam etiam Filius Dei est; sed resurrectionem memoravit? Jam illud supra posuerat, dicens: *Audient vocem Filii Dei*. Quod si hic illud tacuit, ne mireris. Nam cum opus dixit quod Deo proprium erat, hinc inferendum auditoribus relinquit, ipsum esse et Deum et Dei Filium. Nam si id frequenter dixisset, illos ad repugnandum concitasset; ex miraculis vero comprobata minus odiosam doctrinam redderet. Nam qui syllogismos nectunt, positus propositionibus quæ rem probent, sæpe conclusionem non afferunt; sed benevolentiores hinc sibi auditorem reddunt, et splendidiorem referunt victoriam, dum adversarium ipsum cogunt sententiam ferre quam volunt: ita ut qui præsentibus sunt ipsam ideo statim amplectantur. Cum porro Lazarus resurrectionem memoravit, iudicium tacuit; non enim hæc de causa suscitatus est Lazarus: cum autem de universali resurrectione, id adjecit, eos qui bona egerunt ituros in resurrectionem vitæ; qui vero mala, in resurrectionem iudicii. Sic et Joannes auditorem excitavit, iudicium memorans, et dicens eum qui non credit in Filium, non visurum esse vitam, sed iram Dei mansuram esse super eum (*Joan.* 3. 36). Sic et Nicodemus dixit: *Qui credit in Filium, non judicatur: qui autem non credit, jam judicatus est* (*Ibid.* 3. 18). Sic et hoc loco et iudicii et supplicii meminit, malis actibus deputati. Quia enim supra dixerat, *Qui audit verba mea, et credit ei qui me misit, non judicatur*: ne quis putet hoc ad salutem satis esse vitæ rationem addit, *Qui bona egerunt, in resurrectionem vitæ; qui mala, in resurrectionem iudicii*. Quoniam igitur dixerat totum orbem ipse rationem reddiditum esse, et omnes a voce ejus esse resurrecturos, rei certe novam, inexpectatam, et a multis nondum creditam, ab iis etiam qui creditur videntur, ne dum a Judæis; audi quo pacto hæc proferat auditori infirmis se attemptans. 30. *Non possum eg a meipso facere quidquam. Sicut audio, iudico, et iudicium meum iustum est, quia non quero voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me*. Atqui non parum jam dederat resurrectionis argumentum, cum paralyticum sanavit. Ideoque non ante de resurrectione loquutus est, quam hoc fecisset, quod a resurrectione non multum aberat: iudicium vero post certatum corpus subindicavit his verbis: *Ecce sanus factus es; jam noli peccare, ne deterius tibi aliquid con-*

δειξιν. Ἐπειδὴ ἄ γὰρ εἶπεν, Ὡσπερ ὁ Πατὴρ ἐγένετο τὸν νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς οὗς θέλει ζωοποιεῖ· ἵνα μὴ δέξῃ κήρυξος εἶναι τὸ πρῶγμα καὶ τυφός, παρέχεται καὶ τὴν διὰ τῶν ἔργων ἀπόδειξιν λέγων· Ἐρχεται ὦρα. Εἶτα ἵνα μὴ μακρὸν ὀπταύσης χρόνον, ἐπάγει· Καὶ νῦν ἔστιν, ὅτε οἱ νεκροὶ ἀκούσονται τῆς φωνῆς τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ ὁ ἀκούσωντας ἤσονται. Ἐπειρ ἀθενεῖται ἀνταῦθα καὶ ἔξουσιαν ἔχοντων; Ὡσπερ γὰρ ἐν τῇ ἀναστάσει, οὕτω καὶ νῦν ἔσται, φησί. Καὶ γὰρ τότε φωνῆς ἀκούσαντες ἑπιταπτεύσεις ἐγεγόμεθα· Ἐν κελύσματι β γὰρ, φησὶ, Θεοῦ οἱ νεκροὶ ἀναστήσονται. Καὶ πῶθεν ὄφλον, ἴσως ἐρεῖ τις, ὅτι οὐ κήρυξος τὰ εἰρημένα; Ἐξ ὧν ἐπάγειν, ὅτι καὶ νῦν ἔστιν. Εἰ μὴ γὰρ εἰς τὸν μέλλοντα μόνον ἐπήγγελο χρόνον, ἐμῶν δὲ λόγος ὑποπίπτει εἶναι παρ' αὐτοῖς. Νῦν δὲ παρέχει τὴν ἀπόδειξιν. Ἐμοῦ γὰρ, φησὶ, διατρέφοντες μετ' ὁμών, τοῦτο γενήσεται. Οὐκ ἂν δὲ μὴ δυνάμενος ἐπήγγελοτο κατὰ τὸν καιρὸν ἐκείνον, ὥστε μὴ κλείονα γέλωτα ὀρᾶν ἐκ τῆς ὑποσχέσεως. Εἶτα καὶ λογισμὸν ἐπάγει τῶν εἰρημένων ἀποδεικτικῶν, λέγων· Ὡσπερ γὰρ ὁ Πατὴρ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ, οὕτως ἔδωκε καὶ τῷ Υἱῷ ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ.

γ. Ὅρξος πῶς τὸ ἀπαράλλακτον, καὶ ἐν μόνῳ τὴν διαφορὰν ἐμφαίνειν, τῶν τῶν Πατέρων εἶναι, τὸν δὲ Υἱόν; ἢ γὰρ, Ἐδωκε, λέγει, ταύτην ἐπάγει τὴν διαφέρειν μόνῃ, τὰ δὲ ἄλλα πάντα ἴσα καὶ ἀπαράλλακτα δεικνύσκει. Ὅθεν ὄφλον, ὅτι μετὰ τῶσάυτης ἔξουσιος πάντα ποιεῖ καὶ δυνάμεως, μετ' ὅσα ὁ Πατὴρ, καὶ οὐχ ἐτέρωθεν δυνάμενος. Οὕτω γὰρ ἔχει ζωὴν, ὥσπερ ὁ Πατὴρ. Διὰ δὲ τοῦτο καὶ τὸ ἐφεξῆς εὐθέως ἐπήγαγε ὁ πάλιν, ἵνα ἀπὸ τούτου κἀκεῖνον νοήσωμεν. Πῶς δὲ τοῦτο; Τὸ, Ἐδωκεν αὐτῷ ἔξουσιαν καὶ κρίσιν ποιεῖν. Καὶ τίνας ἔνεκεν ἀνάστασιν καὶ κρίσιν ἔνω καὶ κάτω στρέφει; Ὡσπερ γὰρ ὁ Πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς οὗς θέλει ζωοποιεῖ· καὶ πάλιν, Ὁ Πατὴρ κρίνει οὐδένα, ἀλλὰ πᾶσαν τὴν κρίσιν ἔδωκε τῷ Υἱῷ· καὶ πάλιν, Ὡσπερ ὁ Πατὴρ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ, οὕτως ἔδωκε καὶ τῷ Υἱῷ ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ· καὶ πάλιν, Ὁ ἀκούσωντας τῆς φωνῆς τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἤσονται, καὶ ἐνταῦθα δὲ πάλιν, Ἐδωκεν αὐτῷ ἔξουσιαν καὶ κρίσιν ποιεῖν. Τίνας οὖν ἔνεκεν ταῦτα στρέφει συνεχῶς, κρίσιν λέγει καὶ ζωὴν καὶ ἀνάστασιν; Ὅτι ταῦτα μάλιστα πάντων ἐστὶ τὰ καὶ ἐπαγαγεῖσθαι δυνάμενα καὶ τὸν ἀνένδον ἀκροατῆν. Ὁ γὰρ [230] πιστεύεις ὅτι καὶ ἀναστήσεται, καὶ τοῦτο δώσει τὰς εὐθύνας τῶν πεπληρωμένων· εἰ καὶ μηδὲν ἕτερον εἶδε σημεῖον, τοῦτο καταδιεξάμενος προσδραμεῖται πάντως, ἡμέρον καταστρέφον ἑαυτῷ τὸν ἀκροατῆν. Ὅτι Υἱὸς ἀνθρώπου ἐστὶ, μὴ θαυμάζετε τοῦτο. Παῦλος μὲν ὁ Σαμουαεὺς οὐχ οὕτω φησὶν, ἀλλὰ πῶς; Ἐξουσιαν ἔδωκεν αὐτῷ κρίσιν ποιεῖν, ὅτι Υἱὸς ἀνθρώπου ἐστὶν. Ἄλλ' οὐδὲμιαν ἀκολουθίαν ἔχει τοῦτο οὕτω λεγόμενον. Ὅτι γὰρ διὰ τοῦτο ἔδωκε κρίσιν ὅτι ἀνθρώπος ἐστίν, (ἐπεὶ εἰ ἐκάλυψε πάντας ἀνθρώπους εἶναι κρεττά; ἀλλ' ἐπειδὴ τῆς ἀρρήτου οὐσίας ἐκείνης ἐστὶν Υἱὸς, διὰ τοῦτο ἐστὶ κρεττός. Ὅστω τούτων ἀναγκαστῶν, Ὅτι Υἱὸς ἀνθρώπου ἐστὶ, μὴ θαυμάζετε τοῦτο. Ἐπειδὴ ἔδωκε τοῖς ἀκούουσιν προσκολλησθαι τὸ λεγόμενον, καὶ πᾶσι οὐδὲν ἐνόημα εἶναι

ἢ ψιλὸν ἀνθρώπου, τὰ δὲ λεγόμενα μέλιστα ἢ κατὰ ἀνθρώπου ἦν, μᾶλλον δὲ μέλιστα ἢ κατὰ ἀγγελου, καὶ Θεοῦ μόνου· ταύτην λύων τὴν ἀντιθεσιν, ἐπήγαγε· Μὴ θαυμάζετε, ὅτι Υἱὸς ἀνθρώπου ἐστίν· ὅτι ἔρχεται ὦρα, ἐν ἧ ὁ ἐν τοῖς μνημείοις ἀκούσονται τῆς φωνῆς αὐτοῦ, καὶ ἐκπορεύσονται ἐκ τὰ ἀγαθὰ ποιήσαντες, εἰς ἀνάστασιν ζωῆς· οἱ δὲ τὰ φαῦλα πράξαντες, εἰς ἀνάστασιν κρίσεως. Καὶ τίνας ἔνεκεν οὐκ εἶπεν· Μὴ θαυμάζετε, ὅτι Υἱὸς ἀνθρώπου ἐστὶ; καὶ γὰρ καὶ Υἱὸς Θεοῦ ἐστίν· ἀλλὰ τῆς ἀναστάσεως ἐμνημόνευσεν; Ἐθηκε μὲν αὐτὸ ἀνωτέρω, λέγων, Ἀκούσονται τῆς φωνῆς τοῦ Υἱοῦ Θεοῦ. Εἰ δὲ ἐνταῦθα ἀπεισιώπησε, μὴ θαυμάζει. Τὸ γὰρ ἔργον εἰπὼν, ὁ Θεοῦ βίον ἦν, δίδωσι τοῖς ἀκροαμένοις ἐξ αὐτοῦ συλλογισσάσθαι λαμπρῶν, οὐ καὶ θεός ἦν, καὶ Θεοῦ Πατρὸς. Παρ' αὐτοῦ μὲν γὰρ λεγόμενον συνεχῶς προσέθη ἔν τε ἐκείνους ἀπὸ δὲ τοῦ συλλογισμοῦ τῶν θαυμάτων δεικνύμενον ἀπεπαχθεστέραν τὴν διδασκαλίαν ἐποίησε. Καὶ γὰρ οἱ τοὺς συλλογισμοὺς πλέκοντες, ὅταν τὰ μέρη θέντες, γενναίως ἀποδείξωσι τὸ ζητούμενον, οὐκ ἐπάγουσι· αὐτοὶ τὸ συμπέρασμα πολλάκις, ἀλλ' εὐγνωμόντερον κατασκευάζουσιν τὸν ἀκροατῆν, καὶ τὴν νίκην λαμπροτέραν ποιούντες, αὐτὸν ἐκείνων παρασκευάζουσι τὸν ἀντιλέγοντα τὴν ἀπόρασιν ἐξενεγκεῖν, ὥστε μᾶλλον αὐτοῖς ψηφισάσθαι τοὺς παρόντας, πῶν ἀντιδίκων τὴν ὑπὲρ αὐτῶν φερύμενον ψήφον. Τῆς μὲν οὖν κατὰ τὸν Ἀδάμου μνημονεύσας ἀναστάσεως, τὴν κρίσιν ἐπέγραψεν· οὐ γὰρ διὰ τοῦτο ἀνέστη Ἀδάμος· τὴν δὲ καθόλου εἰπὼν, καὶ τοῦτο προσέθηκεν, ὅτι Ὁ τὰ ἀγαθὰ ποιήσαντες ἐκπορεύσονται εἰς ἀνάστασιν ζωῆς· οἱ δὲ τὰ φαῦλα πράξαντες, εἰς ἀνάστασιν κρίσεως. Οὕτω καὶ Ἰωάννης ἐπήγετο τὸν ἀκροατῆν, κρίσεως μνησθεῖς, καὶ ὅτι Ὁ μὴ πιστεύων εἰς τὸν Υἱόν, οὐκ ὀφείλει τὴν ζωὴν, ἀλλ' ἡ ὄρη τοῦ Θεοῦ μένει ἐπ' αὐτόν. Οὕτω καὶ αὐτὸς τὸν Νικητόρημον· Ὁ γὰρ πιστεύων εἰς τὸν Υἱόν, εἶπε πρὸς αὐτόν, οὐ κρίνεται· ὁ δὲ μὴ πιστεύων, ἤδη κέκριται. Οὕτω καὶ ἐνταῦθα καὶ δικαστηρίου καὶ κολάσεως μνησθῆναι τῆς ἐπὶ ταῖς πονηρίας πράξεων. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν ἀνωτέρω, ὅτι Ὁ ἀκούων μου τὸν λόγον, καὶ πιστεύων τῷ πέμψαντί με, οὐ κρίνεται· ἵνα μὴ νομίη τις τὸ τοῦτο ἀρκεῖ πρὸς σωτηρίαν μόνον, καὶ τὰ ἐκ τοῦ βίου προσέθηκεν, εἰπὼν, ὅτι Ὁ τὰ ἀγαθὰ [231] ποιήσαντες, εἰς ἀνάστασιν ζωῆς· οἱ δὲ τὰ φαῦλα πράξαντες, εἰς ἀνάστασιν κρίσεως. Ἐπεὶ οὖν ἔγραψεν αὐτῷ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν δώσειν λόγον, καὶ πάντας ἀπὸ τῆς φωνῆς ἀναστήσεται τῆς αὐτοῦ, πρῶγμα καινὸν καὶ παράδοξον, καὶ ἔτι καὶ νῦν ἀπιστοῦμενον παρὰ πολλοῖς, καὶ τῶν δοκούντων πεπιστευκῆναι, μῆτι γὰρ τότε παρὰ Ἰουδαίους ἄκουσον πῶς αὐτὸ κατασκευάζει, πάλιν τῇ ἀσθενείᾳ συγκαταβαλὼν τῶν ἀκροαμένων· Ὅθι δὲ δόξα ἐγὼ ποιῶν ἀπ' ἑμῆς οὐδὲν. Καθὼς ἀκούω, κρίνω, καὶ ἡ κρίσις τῆς ἐμῆς δικαία ἐστίν, ὅτι οὐ ζητῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με. Καίτοι οὐ μακρὰν τάς ἀναστάσεως ἦν δεδικώς ἀπόδειξιν, τὸν παράλυτον σφίγγας. Διότι οὐδὲ πρότερον περὶ ἀναστάσεως διελέθη, ἕως ἐκείνου ἐποίησεν, ὁ τῆς ἀναστάσεως οὐ σφόδρα ἀποδόν ἦν. Καὶ τὴν κρίσιν δὲ ἤνικε τότε, μετὰ τὴν τοῦ σίματος σφίγγειν εἰπὼν, Ἴδε ὁ γῆρας γέροντας· μηκέτι ἀμάρταν, ἵνα μὴ χεῖρόν τι σοι γένηται· ἀλλ' ὅμως καὶ τὴν Ἀζάρου προαναφώνη, καὶ τὴν τῆς οἰκουμένης. Καὶ ἐπειδὴ δύο ταύτας ἀναστάσεις προείπε, τὴν τε τοῦ Ἀζάρου τὴν

* Quidam οὐκ ἐπάγουσι.

ἢ Morel. ἤσονται. Εἶπε λόγους τὰ μεγάλα ἐκείνα, δεῖται λαοὺς ἰσοῦσαι καὶ ἔργου αὐτῶ. Ἐπειδὴ. ἢ Morel. ἐν κελύσματι καὶ ἐν οὐρανῷ. Savilio haeremus. ὁ Savil. εὐθέως πρὸς κρεττά. ὁ Allii καὶ ἐνταῦθα δὲ φησὶ, Κρίσιν ἔδωκεν αὐτῷ ποιεῖν.

αὐτὰ μάλ' ἐκθησομένην, καὶ τὴν τῆς οἰκουμένης τῆν μακροῦ ὕπερον ἐσομένην χρόνος, ταύτην μὲν ἀπὸ τοῦ παραλόγου πιστοῦται καὶ τῆς ἐγγύτητος τοῦ καιροῦ, λέγων, Ἐρχεται ὥρα, καὶ νῦν ἔστιν· ἐκείνη δέ, ἀπὸ τῆς· κατὰ τὴν ἄλκιρον ἀναστάσεως, διὰ τῶν ζῶν γενομένων τὰ μετέωρα γένομα ὑπ' ἐβίην ἔχων. Καὶ τοῦτο πανταχοῦ ποιοῦνται αὐτὸν ἔστιν ἰδεῖν, ὅσοι τιθέντα προφῆρῃσι ἢ καὶ τρεῖς, καὶ τὰ ἐσόμενα ἀπὸ τῶν γενομένων δὲ πιστοῦνται.

δ. Ἄλλ' ὁμοῦ τοσαῦτα καὶ εἰπὼν καὶ ποιήσας, ἐπιθετὴ τῶς ἀσθενέστεροι ἦσαν, οὐκ ἀρκεῖται τοῖτους, ἀλλὰ καὶ δι' ὧν ἐπάγει βημάτων αὐτῶν καταστέλλει τὴν φιλονεικίαν ἢ, λέγων· Οὐ δύναμαι ἐγὼ ποιεῖν ἀπ' ἑμαυτοῦ οὐδέν. Καθὼς ἀκούω, κρῖνω, καὶ ἡ κρίσις ἡ ἐμὴ δικαία ἐστίν, οἷοι οὐ ζητῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμόν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με. Ἐπειθὶ γὰρ ἔβη ναὶ καὶ παραπλαγμῖνα παρὰ τοὺς προφῆρας ἐδόκει λέγειν (ἐκείνοι μὲν γὰρ ἔλεγον, οἷοι ὁ θεὸς ἐστίν ὁ κρῖνων τὴν γῆν ἅπαντα, τοῖτασι, τὸ ἀνθρώπινον γένος· καὶ τοῦτο ὁ ἀπὸ δὲ πανταχοῦ ἀνακρίπτων ἔλεγε, Κρῖνεῖ λαὸς ἐν ἐδούτῃ· καὶ, Ὁ θεὸς κρῖνεῖ δικαίως καὶ ἰσχυρὸς καὶ μακροχρόνιος· καὶ οἱ προφῆται δὲ πάντες καὶ ὁ Μωϋσῆς· ὁ δὲ Χριστὸς ἔλεγεν, Ὁ Πατὴρ οὐ κρῖνει οὐδένα, ἀλλὰ τὴν κρῖνει δέδωκε τῷ Υἱῷ· ἰκανὸν δὲ τοῦτο ἦν θεωρηθῆσαι τὸν ἀκούοντα τότε Ἰουδαίον, καὶ παρασκευάσαι πάλιν ἀντίθεον αὐτὸν ὑποπταῖται), σφόδρα ἐνταῦθα συγκαταβαίνει τῷ λόγῳ, καὶ τοσοῦτον, ὅσον ἀπῆκει αὐτῶν ἡ ἀσθένεια, ὥστε τὴν ἄεθελαν ταύτην ὑπαψίαν προφῆρῃζον ἀνελεῖν, καὶ φησιν· Ἐγὼ οὐ δύναμαι ἀπ' ἑμαυτοῦ ποιεῖν οὐδέν· τοῖτασι, οὐδὲν ἔβην, οὐδὲ παραπλαγμῖνα, οὐδὲ ὁ μὴ βούλεται ὁ Πατὴρ, παρ' ἐμοῦ γινόμενον βέβαιος, ἢ λεγόμενον ἀκούσασθε. Καὶ πρότερον εἰπὼν, οἷοι Υἱὸς ἀνθρώπου ἐστίν, καὶ βέλγας οἷοι ἀνθρώπων αὐτὸν τῶς ὑπώπτατον, οὕτως καὶ ἐνταῦθα προστίθεται. Ὁπιστ[239] οὐκ ἔνωτέρω εἰπὼν, Ὁ ἀπηλάμαρ. Ἰαλοῦμεν, καὶ ἔωράκαμεν, μαρτυροῦμεν· καὶ ὁ Ἰωάννης, Ὁ κόρακε, μαρτυρεῖ, καὶ τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ οὐδεὶς λαμβάνει· περὶ ἀκριβοῦς δὲ ἀμφοτέρων σφόδρα· καθὼς ἀκούω, οὐχ ἀπίως περὶ ἀκοῆς καὶ βέβαιος· οὕτως καὶ ἐνταῦθα ἀκοῆν αἰτῶν, οὐδὲν ἄλλο ἐμφαίνει, ἢ οἱ δὲ ἀδύνατον ἔλλοι τὸ ὁμοῦ αὐτῶν, ἢ ἐπαρ' ὁ Πατὴρ. Ἄλλ' οὐκ εἶπεν οὕτως σαρῶς (οὐ γὰρ ἀνέβησαντο ἐξ εὐθείας τῶς οὕτως ἀκούοντες)· ἀλλὰ πῶς; Εὐχαρισταίως καὶ ἀνθρωπίνως σφόδρα· καθὼς ἀκούω, κρῖνω. Πάλιν οὐ διδασκαλίαν λέγων ἐνταῦθα (οὐ γὰρ εἶπε, καθὼς διδάσκωμαι, ἀλλὰ, καθὼς ἀκούω), ἀλλ' οὐδὲ τίς δέξιμον ἀκροάσεως ταῦτά φησιν (οὐ γὰρ μόνον τοῦ διδάσκεισθαι ἀνεπιθετὴς ἦν, ἀλλὰ καὶ τοῦ δεῖσθαι ἀκούειν), τὴν δὲ ὁμόνοιαν δηλώνει καὶ τὸ ἀπαρῶλλον τῆς φήφου. Ὁ δὲ λέγει, τοῦτο ἐστίν ὕψου κρῖνω, ὡς ἂν εἰ αὐτὸς ὁ Πατὴρ ἦν ὁ κρῖνων. Ἐἴτα ἐπάγει, Καὶ οἶδα οἷοι ἡ κρίσις ἡ ἐμὴ δικαία ἐστίν, οἷοι οὐ ζητῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμόν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με. Τί λέγεις; ἔχεις γὰρ θέλημα ἑτερον παρὰ τὸν Πατέρα; Καὶ μὴν ἄλλαχού εἶπας, καθὼς ἐγὼ καὶ σὺ ἐν ἑσμεν· καὶ πάλιν, ἐπὶ θελήματος; λέγων καὶ ὁμοίως; Δὸς αὐτοῖς, Ἰσα καὶ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν ἐν ὧσι· τοῖτασι, ἐν τῇ περὶ ἡμῶν πίστει. Ὅρθε οἷοι τὰ μάλιστα δοκούντα εἶναι ταπεινὰ, ταῦτά ἐστιν ἀπὲρ ἔχει ἐλαφροῦς μόνον τὸ ὑψηλὸν νόημα; Ὁ γὰρ ἀντιτίεται, τοσοῦτον ἐστίν· οἷοι οὐκ ἄλλο μὲν τοῦ Πατρὸς τὸ θέλημα, ἄλλο δὲ τὸ αὐ-

τοῦ· ἀλλ' ὥσπερ μιᾶς διανοίας ἐν θέλημα, οὕτως ἐμοῦ καὶ τοῦ Πατρὸς ὁ. Καὶ μὴ θαυμάσης, εἰ τοσαύτην εἶπε συνάρεσιαν. Καὶ γὰρ ἐπὶ τοῦ ἡνεύματος τοῦτῳ κέχρηται τῷ ὑποδείγματι ὁ Παῦλος, λέγων, Τίς γὰρ οἶδα ἀνθρώπων τὸ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ ἀπεῖμα τοῦ ἀνθρώπου, τὸ ἐν αὐτῷ; Ὅμοι καὶ τὸ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς οἶδα, εἰ μὴ τὸ ἡνεύμα τοῦ Θεοῦ. Ὅθεν οὐν ἄλλο ἢ τοῦτό φησι, οἷοι ὅτι ἐμοὶ μοι θέλημα ἑτερον καὶ ἴσον παρὰ τοῦ Πατρὸς; ἀλλ' εἰ τὸ ἐκείνου βούλεται, τοῦτο καὶ ἐγὼ· καὶ εἰ ἐγὼ, τοῦτο καὶ ἐκεῖνος. Ὁπιστῶν τῷ Πατρὶ οὐδεὶς ἀν' ἐγκαλέσει κρῖνωται, οὕτως οὐδὲ ἐμοῦ· ἀπὸ γὰρ τῆς αὐτῆς γνώμης ἐκατέρω ἢ φήρος φέρεται. Ἐἰ δὲ ἀνθρωπινώτερον ταῦτα διαλύεται, μὴ θαυμάσης. Ἀνθρώπων γὰρ αὐτὸν εἴτι ἐνόημον εἶναι φίλον. Διὸ γρη μάλιστα ἐν τοῖς τοσοῦτοις μὴ τὰ λεγόμενα ἐξετάειν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ὑπόνοιαν τῶν ἀκροαζομένων προστίθειν, καὶ οὕτω τῶν λεγομένων ἀκούειν, ὡς φέρει ἐκείνην εἰρημὸν ὑπόνοιαν· ἐπει πολλὰ βήσεται τὰ ἄτοπα.

Ἐκῶται γὰρ· εἶπεν, Ὁ ζητῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμόν. Οὐκοῦν ἐτερόντι τὸ αὐτοῦ θέλημα, καὶ σφόδρα ἀποβῶν· καὶ οὐδὲ ἀπίως ἀποβῶν, ἀλλ' οὐδὲ ὠφελίμων οὕτως. Ἐπὶ εἰ σωτηριώδες ἦν καὶ συμβαῖνον τῷ τοῦ Πατρὸς, τίνος ἔνεκεν αὐτὸ οὐ ζητεῖς; Ἀνθρώπων μὲν γὰρ εἰκότως ἂν τοῦτο λέγοιεν, ὡς πολλὰ θελήματα ἔχοντες παρὰ τὰ τῷ Θεῷ δοκούντα· οἷοι δὲ τίνος ἔνεκεν τοῦτο φησὶ, κατὰ πάντα εὐκίως τῷ Πατρὶ; [235] Τοῦτο γὰρ οὐδὲ ἀνδρὸς ἡκριβωμένου καὶ ἐσταυρωμένου εἶποι τις ἀν εἶναι τὸ ἴδιον. Εἰ γὰρ ὁ Παῦλος οὕτως ἑαυτὸν ἐκράσατο τῷ θελήματι τοῦ Θεοῦ, ὡς εἶπαι, Ζῶ δὲ οὐκ εἴτι ἐγὼ, ζῆ δὲ ἐν ἐμοῖ Χριστός, πῶς ὁ πάντων ἀετοπότης εἶπεν ἀν, οἷοι Ὁ ζητῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμόν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με, ὡς ἔτερον ἄντος ἐκείνου; Τί οὐν ἐστίν ὁ φησιν; Ὡς ἐπ' ἀνθρώπου προσάγει· ἐ τὸν λόγον, καὶ πρὸς τὴν ὑπόνοιαν τῶν ἀκροαζομένων φηγγεται. Ἐπειθὶ γὰρ ἀπὸ τῶν ἐμπροσθεν ἀπέβησε τὰ λεγόμενα, τὰ μὲν θεωρητικῶς, τὰ δὲ ἀνθρωπίνως διαλυθῆσαι, πάλιν ὡς ἀνθρώπος κατασκευάζει τὰ αὐτὰ, καὶ λέγει, οἷοι ἡ κρίσις ἡ ἐμὴ δικαία ἐστίν. Καὶ πῶθεν ἔβην; Ὅτι οὐ ζητῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμόν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με. Ὁπιστῶ γὰρ ἐπ' ἀνθρώπων ὁ φιλικῶς ἀπρηλαγμένον, οὐκ ἂν ἔχοι δικαίως ἐγκαλέσθαι ὡς παρὰ τὸ θεῖον ἐκείσας· οὕτως οὐδὲ ἐμοῦ νῦν δυνήσοιτο ἐπιτιμῆν. Ὁ μὲν γὰρ θέλων τὰ ἑαυτοῦ στήσας, ἴσως ὑποπειθεῖται ἀν παρὰ πολλῶν ταύτη παραβθεῖται τὸ δικαίον· ὁ δὲ μὴ τὰ ἑαυτοῦ σκοπῶν, τίνα ἂν ἔχοι πρόσφασιν τοῦ μὴ τὰ δικαία φηγγισσάσαι; Τοῖτον τοῖτον τὸν λογισμὸν καὶ ἐπ' ἐμοῦ ἢ ἐξετάζεται. Εἰ μὲν γὰρ ἔλεγον μὴ ἀπειτῶσθαι παρὰ τοῦ Πατρὸς, μὲν εἰ ἐκείνου τὴν δέξαν τῶν γινόμενων ἀνέφερον, ἴσως ἂν τις ὁμῶν ὑπονόησεν, οἷοι βουλόμενος ἑμαυτὸν ποιῆσαι λαμπρὸν, οὐ λέγω τὰ ἄντα· εἰ δὲ ἐτέρω λογίζομαι καὶ ἀνατίθημι τὰ γινόμενα, τίνος ἔνεκεν, ἢ πῶθεν ἂν ἔχοιτε ὑποπταῖται τὰ λεγόμενα; Ὅρθε οἷοι τὸν ἢ λόγον καταβθεῖσας, καὶ πῶθεν τὴν κρίσιν τὴν ἑαυτοῦ δικαίαν εἶναι φησεν, ὅθεν ἀν καὶ τῶν πολλῶν εἰς ἀπολογούμενος εἶπεν; ὄρθε, ὁ πολλῶς εἶπον, πῶς διαλύεται σαφῶς; Τί δὲ ἐστίν ὁ εἶπον; Ὅτι ἡ ὑπερβολὴ τῆς ταπεινότητος τῶν λέγων, αὐτῇ μάλιστα πείθει τοὺς νοῦν ἔχοντας, μὴ ἐκ προχείρου δεχομένους τὰ λεγόμενα καταπίπτειν, ἀλλὰ παρασκευάζειν μέλλον ἐπὶ τὸ ὕψος τῶν νοημάτων εἰθεῖν αὐτῇ καὶ τοὺς χαλκὰ συμφορῶν τότε μετὰ πολλῆς κατὰ μικρὸν ἀνίσταται τῆς ἐνοκίας.

* Hic longe variant exemplaria. Savil., quem sequitur, cum mss. consentit. Morel. vero sic habet, 3 vocis ultimum tetra, τοῦτο ἐστίν. Διαικῶν γὰρ οὐκ ἄλλο δὲ τοῦ Πατρὸς τὸ θέλημα παρὰ τὸ αὐτοῦ, ἀλλ' ὁμοῦ ἐστίν ἐν ἐμοῦ καὶ ἐν τοῦ Πατρὸς, ὡς εἰ καὶ μιᾶς ἐν διανοίας ἐν τῷ ὅλκω. ἢ Alit παρὰ τὸν τοῦ Πατρὸς. * Savil. προέτι. ἢ Alit ἐπὶ ἔπει. ἢ Savil. ὄρθε οὐκ ἴσως τόν.

* Morel. ἐπιθετὴ καὶ οὕτω παχύτεροι ἦσαν, ἢ Morel. τῶν ἀναγνωστῶν. * Morel. ἐστίν, ὅτιοι ἐκείνοι ἀνθρώπων αὐτὸν τῶς ὑπώπτατον, οὕτως τότε ταῦτα προστίθεται. Ὁπιστῶ οὐν. Savilius melius, quem sequimur. * Morel. εἰ πῶς αὐτὸ οὕτως.

ingat. Attamen et Lazari et orbis terrarum resurrectionem prædicit. Et quia hæc duas resurrectiones prædixit, Lazari quæ mox futura erat, et orbis terrarum diu postea futuram; Lazari resurrectionem per paralyticum indicat, quamprimum futuram, *Venit hora et nunc est*; universalem autem ex Lazari resurrectione, per ea quæ facta fuerant, nondum gesta sub oculos adducens. Quod ipsum ubique facere videmus: dum duas vel tres prædictiones proponit, et futura ex gestis credibilia reddit.

4. Attamen his dictis atque gestis, quia illi imbecilliores¹ erant, hæc non satis habuit, sed aliis quoque allatis illorum pertinaciam² reprimi, dicens: *Non possum a meipso facere quidquam. Sicut audio, judico, et judicium meum justum est, quia non quero voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me.* Quia enim aliena quædam et a prophetis diversa dicere videbatur (illi quippe dicebant Deum esse qui judicat terram omnem, hoc est, genus humanum. Et hoc David ubique prædicat, *Judicabit populus in æquitate* [Psal. 95. 10]; et, *Deus judex justus, fortis et pateriens* [Psal. 7. 12]; similiterque omnes prophetae et Moyses: Christus vero dicebat, *Pater neminem judicat, sed judicium dedit Filio*; illud vero auditorem Judæum turbare poterat, inducereque ut Jesum Deo adversarium suspicaretur³: hic admodum sese dimittit, quantum scilicet inbecillitas eorum postulabat, ut perniciosam hanc suspicionem radicibus aveleret, atque, *Ego non possum a meipso facere quidquam*; id est, Nihil alienum, diversum, quod Pater velit, a me factum videbitis, vel dictum audietis. Et cum prius dixerit, Filius hominis est, quia illi eum purum hominem esse arbitrabantur, ideo illa adjecit. Ut ergo supra cum diceret, *Quod audio inus, loquimur, et quod vidimus, testamur*; et Joannes, *Quod vidit, testatur, et testimonium ejus nemo accipit*; de certa loquitur cognitione ad utrumque, non vero simpliciter de auditu et de visu: ita et hic per auditum nihil aliud significat, quam non posse se aliud velle, quam quod vult Pater. Sed id non ita clare dixit (neque enim ferre potuissent si aperte dixisset); verum quò pacto? Admodum demisso et humano more: *Sicut audio, judico.* Non de doctrina hic agitur; neque enim dicit, *Sicut doceor, sed, Sicut audio*: non quod auditu egeat: non modo non doctrina, sed ne auditu quidem indigebat; sed concordiam indicat, et idem ipsum judicium, ac si diceret: Ita judico ac si Pater ipse judicaret. Postea adjicit: *Et novi quod judicium meum justum est, quia non quero voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me.* Quid dicit? habesne alteram quam Pater voluntatem? Atqui alibi dixisti: *Sicut ego et tu unum sumus*; et rursus, de voluntate et concordia loquens: *Da eis ut et ipsi in nobis unum sint*, hoc est, in fide nostra. Viden' ea quæ magis humilia videntur, sublimem sensum occultum habere? Quod ergo subindicat, hoc est: ostendit non aliam esse Patris voluntatem, quam soam; sed Ita, inquit,

¹ Morel. legit, *crassiores*.

² Idem habet, *impudentiam*, pro, *pertinaciam*.

una est mea et Patris, ut unius animi voluntas una est. Nec mireris si tantam dicat conjunctionem. Nam de spiritu quoque eodem Paulus exemplo utitur dicens: *Quis scit hominum quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est? Ita et quæ Dei sunt nemo novit, nisi Spiritus Dei* (1. Cor. 2. 11). Nihil ergo aliud quam hoc dicit: Non est mihi voluntas alia et propria quam quæ Patris est: sed si quid ille vult, hoc et ego volo; et si quid ego, hoc et ille. Quemadmodum ergo Patrem nemo reprehendet judicantem, ita nec me: ex eadem quippe sententia uterque calculus fertur. Quod si hæc ille humano more loquatur, ne mireris: nam illum hominem purum esse putabant. Quamobrem in similibus oportet non dicta solum, sed et hominum opinionem pendere, et responsum quasi secundum illam opinionem datam accipere: alioquin multa sequerentur absurda.

In Christo duæ voluntates, quomodo. — Animadvertite, queso; dixit, *Non quero voluntatem meam.* Ergo alia est ejus voluntas, et longe inferior; nec modo inferior, sed etiam non tam utilis. Nam si salutaris esset, et si consonaret cum voluntate Patris, cur illam non queris? Homines quippe jure hoc ipsum dixerint, ut qui multas habeant voluntates præter Dei placitum. Tu vero qua de causa sic loqueris, qui per omnia Patri similis es? Hoc enim verbum nemo dixerit esse viri accurati, et qui crucifixus sit. Si namque Paulus ita se voluntati Dei copulat, ut dicat, *Vivo autem jam non ego, vivit vero in me Christus* (Gal. 2. 20), quomodo omnium Dominus dixerit, *Non quero voluntatem meam, sed ejus qui misit me*, ac si alia sit. Quid ergo sibi vult? Quasi homo loquitur, et secundum auditorum opinionem. Cum enim superius alia ut Deus, alia ut homo dixisse demonstraretur, rursus ut homo hæc profert et ait, *Judicium meum justum est.* Et unde hoc liquet? *Quia non quero voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me.* Sicut enim homo, qui ab affectu liber est, non potest juste accusari quod præter fas judicaverit: sic nec me jam poteritis reprehendere. Nam qui vult sua stabilire, jure fortassis in suspicionem veniat, quod hæc de causa justitiam pessumdederit. Qui vero sua non respicit, qua de causa non juste calculeum ferat? Hoc itaque ratiocinio que ad me spectant explorete. Nam si dicerem me non a Patre missum esse, nec gestorum gloriam ad illum referrem, vestrum fortasse quispiam suspicaretur, me jactabundum vera non dicere: si autem alteri et quæ facta sunt refero, cur dicta illa suspecta habeatis? Viden' quo sermonem deduxerit, et unde judicium suum justum esse asserat? Unde videlicet quisvis et vulgo defensionem pararet. Viden' quod sæpe dixi, quomodo clare resplendet? Quid illud est quod dixi? Illam tantam verborum humilitatem sanæ mentis hominibus audere, ne dicta statim ad infima depriment, sed potius in sublimiorem sensum ducant; imo qui jam humili repunt, hinc paulatim ad altiora facile provehantur.

Moralis exhortatio ad prudentiam simul et simplicitatem utendum. Quando otios peccata non dimittimus, nobis ipsa

non dimittimus. Condonatio injuriarum, charitas, elemosynaque commendantur. — Hæc omnia cogitantes, quæso, ne dicta prætercurramus, sed accurate omnia exploremus, et causam sic loquendi ubique consideremus: neque putemus sat nobis ad excusationem esse ignorantiam et simplicitatem. Neque enim simplices tantum jussit esse, sed etiam prudentes (Matth. 10. 16). Utamur ergo simplicitate, sed cum prudentia, tam in doctrina, quam in operibus; et nobis ipsis jus dicamus, ut non tunc cum hoc mundo damnemur. Tales nos erga servos nostros exhibeamus, qualem volumus erga nos esse Dominum nostrum. *Dimitte*, inquit, *nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* (Matth. 6. 12). Scio quidem animam injurias non æquo animo ferre; sed si cogitemus nos non lædenti, sed nobis ipsis ita consulere, cito iræ venenum abjiciemus. Nam qui centum denarios debitori non remisit, non conservum laisit, sed seipsum centum millium talentorum, quæ sibi prius remissa fuerant, debitorem reddidit. Cum ergo aliis non dimittimus, nobis non dimittimus. Ne ergo tantum Deo dicamus, Ne memineris peccata nostra; sed etiam nobis ipsis singuli dicamus, Ne meminerimus conservorum peccata. Nam tu prior in te justitiam exerces, hinc sequitur Deus. Tu legem scribis de venia et poenæ, et de his fers sententiam. Ergo penes te est ut Deus peccatorum tuorum vel recorderetur vel non recorderetur. Ideo Paulus dimittere jubet, si quis quidpiam adversus alium habeat, nec modo dimittere, sed ita ut nec reliquæ maneat (Coloss. 3. 13). Si quidem Christus non modo peccata nostra in medium non attulit; sed neque nos peccavisse commemoravit, neque dixit, Hæc et hæc in re peccasti; sed dimisit et delevit chirographum, nec peccata recensuit, ut Paulus significat. Hoc et nos faciamus: omnia ex mente deleamus (Ibid. 2. 14). Si quid boni ab eo qui nos læsit admissum fuerit, hoc solum reputemus; si molestum et odiosum quidpiam, ejiciamus et deleamus, ut ne vestigium quidem remaneat. Quod si nihil boni erga nos egerit, tanto major nobis condonantibus merces et laus erit. Alii vigilis et humi cubando, milleque macerationibus peccata expiant; tibi faciliore via, injuriarum nempe oblivione licet omnia abstergere scelera. Cur contra te gladium ut insanus et feros admoveas, teque a futura vita expellis, cum nihil non facere oporteret, ut illam consequaris? Nam si præsens vita ita desiderabilis est, quid de illa dixeris, unde fugit omnis dolor, moror, gemitus, ubi nec mortis timor, nec ullus bonorum finis metuendus? Beati, ter sæpiusque beati, qui illa fruuntur sorte, ut miseri terque et sæpius miseri, qui illa sese privant beatitudine. Ecquid, inquires, illam nobis vitam acquirit? Audi ipsam judicem adolescenti cui-

piam hac de re loquentem. Ipso namque rogante. *Quid faciendo vitam æternam possidebo* (Matth. 19. 16)? ceteris præmissis Christus præcepit, in amorem proximi desit. At fortasse auditorum quispiam, ut dives ille, dixerit, Hæc nos servavimus; non furati sumus, non occidimus, non mœchati sumus. Verum hoc dicere non poteris, te proximum ut oportebat dilexisse. Nam vel invidus fuisti, vel maledicta protulisti, vel læso opem non tulisti, vel de bonis non largitus es, non dilexisti. Verum non hoc solum jussit Christus, sed et aliud. *Quid illud? Vende omnia quæ habes, et da pauperibus, et veni, sequere me* (Matth. 19. 21). Sequi Christum, imitari Christum hic significat. Quid hinc discimus? Primo, eum qui hæc omnia non habet, sortem illam non posse cum primis consequi. Cum dixisset enim ille, Omnia feci, ac si magnum quidpiam decesset ad perfectionem, ait: *Si vis perfectus esse, vende omnia quæ habes, et da pauperibus, et veni, sequere me*. Hoc itaque primo discendum est; secundo, quod illum frustra venditantem se coarguerit. Qui enim in tanta copia rerum erat, et pauperes contemnebat, quo pacto proximum dilexerit? Non vera ergo dicebat. At nos et hoc et illud faciamus, omniaque nostra diligenter effundamus ut cælum comparemus. Nam si quidam pro sæculari dignitate omnia sua effudit; dignitate, inquam, quam in hac vita solum, neque disturno tempore retinere potest (nulli namque diu antequam morerentur præfecturam amittere; alii vero pro illa vita etiam nuctati sunt; attamen licet hoc sciant, omnia pro illa profundunt): si igitur pro hujusmodi dignitate tot tantaque faciant: quid miserabilis nobis fuerit, qui pro illa semper manente, quæ tolli nunquam potest, ne pauca quidem profundimus, neque ea erogamus quæ paulo post hic amissuri sumus? Quis furor ille, quæ invitis eripiuntur, ea nolle sponte dare et nobiscum auferre? Si quis nos ad mortem duceret, deinde proponeret, nunquam vitam bonis omnibus redimere vellemus, gratia certe illi haberemus. Nunc vero cum proponitur deductis ad gehennam, ut dimidiarum facultatum dono eripiatur, malum ad supplicium duci, et frustra servare, quæ nostra non sunt, ita ut nostram perdamus. Quam excusationem habebimus? quæ veniam merebimur, si, cum tam facilis nobis vi aperta sit, per præcipitia seramur, et infructuosus suscipiamus iter, atque his et illis omnibus nos prævemus, cum libere possimus his et illis perfrui? Sed etsi non ante, saltem nunc ad nos redeamus, et sæpius præsentia bona, ut par est, dispensemus, et futura facile consequamur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, quicum Patri gloria, unaque sancto Spiritui, in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XL.

51. *Si ego testimonium perhibeo de meipso, testimonium meum non est verum. 52. Alius est qui testimonium perhibet de me, et scio quia verum est testimonium ejus.*

1. *Lectio Scripturarum quantum discretionem exigat. Discitur commentaturque illud: Si testimonium perhibeo de meipso, verum non est.—Si quia metallicum fodere aggredietur, cum sit artis imperite*

Ταῦτα οὖν ἅπαντα ἰννοοῦντες, παρακαλῶ, μὴ παρατρέωμεν ἄλλως ἐπιζητήματα, ἀλλὰ μετὰ ἀκριβείας ἐξετάζωμεν ἅπαντα, καὶ τὴν αἰτίαν τῶν λεγομένων πανταχοῦ σκοπώμεν *· μὴδὲ νομιζόμεν ἀρκεῖν ἡμῖν εἰς ἀπόλοιαν τὴν ἀγίαν καὶ τὴν ἀπόλητον. Οὐ γὰρ ἀκεραίους ἐκάλει μόνον εἶναι, ἀλλὰ καὶ φρονίμους. Ἀσκῶμεν τοίνυν μετὰ τῆς ἀπότητος καὶ τῆς φρονήτου, καὶ ἐπὶ τῶν δογματῶν καὶ ἐπὶ τῶν τοῦ βίου κατορθωμάτων· καὶ δικάζωμεν ἑαυτοὺς ἐνταῦθα, ἵνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθώμεν τότε, καὶ τοιοῦτοι γινώμεθα περὶ τοὺς δούλους, οἷον βουλόμεθα περὶ ἡμᾶς γενέσθαι τὸν δεσπότην ἡμῶν. Ἄφες γὰρ ἡμῖν τὸ ἐρεσιλίματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ἐρεσιλίταις ἡμῶν. Καὶ οἶδα μὲν, εἰ οὐ φέροι πρῶτα πληρομένη ἡ ψυχὴ· ἀλλ' ἐὰν ἐνοήσωμεν ὅτι οὐκ ἐπὶ λελυηκότες, ἀλλ' ἐαυτοὺς χαρίζομεθα, ταχέως ἀφῆσημεν τὸν ἴον τῆς ὀργῆς. Καὶ γὰρ ὁ τὰ ἐκατὸν θηρία [234] μὴ συγχωρῆσαι τὸν πεπλημεικτόν, οὐ τὸν ὁμόδουλον ἴδρισκεν, ἀλλ' ἐαυτὸν τοῖς μυρίοις τειλάντοις ὑπεύθυνον ἐποίησεν, ὡν πρότερον τὴν ἀφασιν εἶλεν. Ὅταν οὖν ἑτέρους μὴ ἀφώμεν, ἑαυτοὺς οὐκ ἀφίεμεν. Μὴ τοίνυν τῷ Θεῷ λέγωμεν μόνον, Μὴ μνησθῆς τῶν ἀμαρτημάτων ἡμῶν· ἀλλὰ καὶ πρὸς ἑαυτοὺς ἕκαστοι λέγοντες, μὴ μνησθώμεν τῶν ἀμαρτημάτων τῶν συνδούλων τῶν εἰς ἡμᾶς γεγεννημένων. Καὶ γὰρ οὐ πρότερον δικάζεις τοὺς σοὺς, καὶ τότε ἔπειτα ὁ Θεός· οὐ τὸν νόμον γράφεις τὸν περὶ ἀφάσεως καὶ τιμωρίας, καὶ τὴν περὶ τῶν τοιοῦτων ἐκτρέφεις ψῆφον. Οὐκοῦν καὶ τοῦ μνησθῆναι καὶ τοῦ μὴ μνησθῆναι τὸν Θεοῦ οὐ κύριος εἶ. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος ἀφαινεῖται κελύει, ἐὰν τὴν περὶ τῶν οὐκ ἐγγυ μομφῶν καὶ οὐκ ἀπλῶς ἀφαινεῖται, ἀλλ' ὥστε μὴδὲ λείψανα μένειν. Ἐπει καὶ ὁ Χριστὸς οὐ μόνον οὐκ ἤνεγκεν εἰς μέσον ἡμῶν τὰ ἀμαρτηματα, ἀλλ' οὐδὲ ἡμᾶς αὐτοὺς πεπλημεικτοὺς ἀνέμνησεν, οὐδὲ εἶπε, Τὰ καὶ τὰ ἡμαρτεῖς· ἀλλὰ καὶ ἀφῆκε καὶ ἐξέλειψε τὸ χειρόγραφον, μὴδὲ λογιζόμενος τὰ παραπτώματα, καθὼς καὶ τοῦτο Παῦλος εἰρήνωκε. Τοῦτο δὲ ποιῶμεν καὶ ἡμεῖς, καὶ ἀπὸ τῆς θανατοῦς ἐξαλειφόμεν ἅπαντα. Κάν μὴ ἀγαθὸν τι γεγεννημένον ἢ παρὰ τοῦ λελυπηκότος, τοῦτο λογιζόμεθα μόνον· ἂν δὲ λυπητὸν καὶ ἐπαχθῶν, ἐκβάλωμεν ὅσων καὶ ἐξαλειφώμεν, ὥστε μὴδὲ ἴχνος ἀπομείνειν. Εἰ δὲ μὴδὲν ἀγαθὸν ἡμῖν γέγονε παρὰ τούτου, πάλιν ὁ μισθὸς μετῶν συγχωροῦσιν ἡμῖν, καὶ πάλιν ἡ εὐδοκίμιας. Ἄλλοι δὲ ἀτυρνπνίας καὶ χαμεννας καὶ μυρίας τολαιπωρίας ἐξαλειφουσι τὰ ἀμαρτήματα· σοὶ διὰ τῆς εὐκολωτέρας ὁδοῦ, τοῦ μὴ μνηστικακεῖν λέγειν, πάντα ἔξιστον ἀφανίσαι τὸ πλμμηληθέντα. Τί τοίνυν κατὰ σαυτοῦ τὸ εἶρος ὠθεῖς, ὡς οἱ μανόμενοι καὶ παραπαλόντες, καὶ τῆς μελλούσης σεαυτὸν ἐκβάλεις ζωῆς, δέον πάντα πράττειν, ὥστε αὐτῆς ἐπιτυχεῖν; Εἰ γὰρ ἡ παρούσα ὁσῶς ποσεινῆ, τί ἂν εἴποι τις περὶ ἐκείνης, εἴθα ἀπέτρα ὀδῶν καὶ λύπη καὶ στεναγμός; Ἐκεῖ δέσται θάνατος οὐκ ἔστιν, οὐδὲ πέρας ἐκείνων ὑποπέσαι τὸν ἀγαθόν. Μακάριοι καὶ τρισμακάριοι καὶ πολλοὶς τοῦτο, οἱ τῆς μακαρίας ἐκείνης ἀπολαύοντες λήξεως· ὥστερ οὖν ἄλλιοι καὶ τρισ- ἄλλιοι καὶ μυριάκις τοῦτο, οἱ τῆς μακαριότητος ἐκείνης ἐαυτοὺς ἐκβάλοντες. Ἄλλοι δὲ ποτε εἶπι, φησὶ, τὸ ποιῶν ἡμᾶς ἀπολαύσαι τῆς ζωῆς ἐκείνης; Ἀκούσον αὐτοῦ τοῦ δικάζοντος, νεανίσκωρ τινὲ ἀγαλομένου περὶ τούτων. Ἐπεσθὶ γὰρ ἠρώτησεν ἐκεῖνος, Τί ποιήσεις ζωῆρ * Morel. καὶ τὴν αἰτίαν... σισα. All paulum variat.

αἰώνιον κληρονομίω; εἰπὼν ὁ Χριστὸς αὐτῷ ἄλλας ἐντολάς, κατέληξεν εἰς τὴν τοῦ πλησθόν ἀγάπην. Καὶ τάχα ἐρεῖ τις τῶν ἀκούοντων, κατὰ τὸν πλοῦστον ἐκείνον, εἰ καὶ ἡμεῖς ταῦτα ἐρῶμεθα· οὐδὲ γὰρ ἐκλήθημεν, οὐκ ἐρομεθαμεν, οὐκ ἐμοχρεώσαμεν. Ἄλλ' οὐ δέησον καὶ τοῦτο εἰπεῖν ἐνύφησιν, οἱ ἠγάπησας τὸν πληστον, ὡς ἀγαπήσαι ἔδει. Ἡ γὰρ ἐδάσκαλνέ τις, ἢ ἐκακγγήσων, [235] ἢ οὐκ ἡμυνεν ἀκουσμένωρ, ἢ οὐ μετέδωκε τῶν δυνῶν, οὐδ' ἠγάπησε β. Νῦν δὲ οὐ τοῦτο μόνον ἐπέταξεν ὁ Χριστὸς, ἀλλὰ καὶ ἕτερον. Ποῦν δὴ τοῦτο; Πάλισθόν σου τὰ ὑπάρχοντα, φησὶ, καὶ δὸς πτωχοῖς, καὶ δεῦρο ἀκολούθει μοι· τὴν δὲ τῶν ἔργων μέρμην λέγων ἀκολούθησον. Τί τοίνυν ἐντεύθεν μαθηθόμεν; Πρῶτον μὲν, εἰ τὸν μὴ πάντα ἔχοντα ταῦτα οὐκ ἔνι τὸν πρωταῖον ἐπιτυχεῖν ἐν τῇ λήξει ἐκείνῃ. Μετὰ γὰρ τὸ εἰπεῖν αὐτῶν, ἐπὶ Πάντα ἐποίησα, ὡς καταλαλαίμενον μεγάλου τινὸς εἰς τελείαν εὐδοκίμιασιν, λέγει· Εἰ θέλεις τελείως εἶναι, πάλισθόν σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δὸς πτωχοῖς, καὶ δεῦρο ἀκολούθει μοι. Πρῶτον μὲν οὖν τοῦτο εἶπι μαθεῖν· δεύτερον δὲ, εἰ καὶ αὐτὸν ἐκείνον διελεγεν εἰκὴ κομπάζοντα. Ὅ γὰρ ἐν περισσοῖς τοσαύτῃ ζῶν, καὶ τοὺς ἄλλους περισσῶν ἐν παντί, πῶς ἂν τὸν πληστον ἠγάπησεν; Οὐ τοίνυν οὐδὲ ἐκεῖνον ἀληθῶς εἶπεν. Ἄλλ' ἡμεῖς κάκεινο καὶ ταῦτα ποιῶμεν, καὶ σπουδαζώμεν τὰ θνατὰ κενώσαι, καὶ τὸν οὐρανὸν πρλασθαί. Εἰ γὰρ ὑπὲρ ἀξιώματος τις βιωτικῶν ἔλην πολλῆς τῆς οὐσίας ἐπέδωκεν, ἀξιώματος τοῦ μελλόντος ἐνταῦθα μένει· οὐδὲ πολλὸν ἑ παραμεινόντος χρόνον (πολλοὶ γὰρ καὶ πρὸ πολλοῦ τῆς τελευτῆς ταύτης ἀπέθυσσαν τὴν ἀρχὴν, ἕτεροι δὲ διὰ ταύτην ἐξημεύθησαν καὶ τῆς ζωῆς αὐτῆν πολλῆς· ἀλλ' ὅμως καὶ ταῦτα εἰδότες, πάντα κενούσιν ὑπὲρ αὐτῆς); εἰ τοίνυν ὑπὲρ ταύτης τοσαῦτα ποιούσιν, ὑπὲρ τῆς μενουσῆς ἐκείνης, πᾶσα κενούσιν ὑπὲρ αὐτῆς; εἰ τοίνυν οὕτως ἀφαιρούμεθα, ταῦτα παρὸν ἐκόντας δοῦναι καὶ μεθ' ἑαυτῶν λαβεῖν μὴ βουλήθηται; Ἄλλ' εἰ μὲν εἰς θάνατον τίς ἤγετα, εἶπα προκίκετο πάντα τὰ θνατὰ προέμνην ἀπαλλαγῆναι, καὶ χάριν ἂν τὸ πρᾶγμα ἐνομιάζομεν· νῦν δὲ παρὸν τὴν εἰς γέννηαν ἀγομένους ὀδῶν, τὸ ἥμισυ δόντας ἐλευθερωθήσων, αἰρούμεθα καὶ κολάζοσθαί καὶ κατέχειν εἰκὴ τὸ μὴ ἡμέτερα, ὥστε τὰ ἡμέτερα προεσθαί. Τίνα οὐκ ἐξομεν ἀπολογῶν; ποῖαν συγγνώμην, οὕτως ἐκόλου τετημένης ἡμῖν ὁδοῦ πρὸς ζωῆν, κατὰ κρημνῶν φερόμενοι, καὶ τὴν ἀκαρπὸν βαθίζοντες ὀδῶν, καὶ τῶν ἐνταῦθα καὶ τῶν ἐκεί πῆστον ἑαυτοῦ ἀποστεροῦντες, παρὸν ἀμφοτέρα καρπώσασθαί μετὰ ὀδίας; Ἄλλ' εἰ καὶ μὴ πρότερον, κἂν νῦν γοῦν ἀνεγνώσκωμεν, καὶ ἡμῶν αὐτῶν γενόμενοι τὰ παρόντα· διαβῶμεν εἰς δέον, ἵνα καὶ τὰ μελλόντα μετ' εὐκολίας λάβωμεν, χάριτες καὶ φιλανθρωπίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἢ εἶδα, ἅμα τῷ ἀγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ἢ All ἐκακγγήσων. Εἰ μὴ ἡμυνεν ἀκουσμένωρ, εἰ μὴ μετέδωκε τῶν δυνῶν, οὐκ ἠγάπησε. * Savil. et codd. 703, 706 τοῦ μελλόντος ἐνταῦθα μένειν, καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ποῖον. Morel. τοῦ μὴ μελλόντος ἐνταῦθα μένειν, οὐδὲ τὸν κερταμένωρ ποῖον. ἢ Legendum patet Savillius dixisse ἐνταῦθα; id nihil non omnino probatur ὅτι ἀκόντες sequens.

[236] ΟΜΙΑΙΑ Μ'.

Ἐνν ἐγὼ μαρτυρῶ * περὶ ἑαυτοῦ, ἢ μαρτυρία μου οὐκ ἔστιν ἀληθῆς. Ἄλλος ἐστίν ὁ μαρτυρῶ * Morel. ἂν ἱματόν, et mox ἐν ἱσοῦ, καὶ οἷα.

ῶν περὶ θεοῦ, καὶ οἶδα εἰ ἀληθῆς ἔστιν ἢ μαρτυρία αὐτοῦ. α'. Εἰ τις χόρπαν μεταλλεμχῆ ἀνορρῆταιν ἐπιχεροῖν,

τῆς τέχνης ταύτης ἀπειροὺς ἂν, χρυσὸν μὲν οὐκ ἐργάζομαι, πάντα δὲ ἄπλωσιν καὶ ὁμῶς συγγέλω, πῶον ἀνόντην ὁπομενεῖ καὶ ἐπιλαβῆθ'. Ὅτω καὶ τῶν θείων Γραφῶν οἱ τὴν ἀκολουθίαν οὐκ εἰδότες, οὐδὲ τὰ ἰδιώματα καὶ τοὺς νόμους αὐτῶν ἐξετάζοντες, ἀλλὰ ἄπλωσ καὶ ἐν τέρπῳ πάντα ἐπιόντες, χρυσὸν μετὰ γῆς φύροντες, οὐδέποτε τὸν ἠναποκείμενον αὐτῇ θησαυρὸν εὐρήσουσι. Ταῦτα δὲ εἶπον νῦν, ἐπειδὴ τὸ προκείμενον ἡμῖν χωρὶον ἔχει μὲν πολλὸν τὸν χρυσόν, οὐ μὴν κατάδηλον, ἀλλὰ πολλῇ κατακεχυσμένον ἄνωθεν ἀσαφείᾳ. Διὸ χρῆ διασκάπτοντας καὶ διακαθαίροντας ἐπὶ τὰ γνήσια τῶν νοημάτων ἔλθειν. Τίς γὰρ οὐκ ἂν εὐθέως θορυβηθεὶ ἀκούων τοῦ Χριστοῦ λέγοντος· Ἐὰν ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ ἑαυτοῦ, ἡ μαρτυρία μου οὐκ ἔστιν ἀληθής· Καὶ γὰρ πολλοῦ χρόνου μαρτυρήσασαυτοῦ· τῆ γοῦν Σαρμαρείτιδι διαλεγόμενος ἔλεγεν, Ἐγὼ εἰμι ὁ λαλῶν σοι· καὶ τῷ τυρῶνι ὁμοίως, Ὁ λαλῶν μετὰ σοῦ, ἐκεῖνός ἐστι· καὶ τοῖς Ἰουδαίοις ἐπιτιμῶν, Ὑμεῖς ἄ λέγετε, ὅτι Βλασφημεῖς, ὅτι εἶπον, Ἰδὼς τοῦ Θεοῦ εἰμι. Καὶ ἐτέρωθι δὲ πολλοῦ χρόνου τοῦτο ποιεῖ. Ἄν οὖν ἅπαντα ταῦτα φεῦδῃ ἢ, τίς ἡμῖν ἔσται σωτηρίας ἕλιπς; Ἦθὲν δὲ τὴν ἀλήθειαν εὐρήσουσιν, ὅταν αὐτῇ ἡ ἀλήθεια λέγῃ, ὅτι Οὐκ ἔστιν ἡ μαρτυρία μου ἀληθής· Οὐ τοῦτο δὲ δοκεῖ τὸ ἐναντίωμα εἶναι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἕτερον οὐκ ἔλαττον τοῦτο. Προῦτον γὰρ φησὶ· Καὶ ἐὰν ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ ἑαυτοῦ, ἡ μαρτυρία μου ἀληθής ἔστι. Ποῖον οὖν, εἰπέ μοι, βίβομαι; ποῖόν δὲ εἶναι νομίζω ψεύδος; Εἰ γὰρ οὕτως ἐκλάδοιμεν ἅπλους εἰς εἰρητὰ, μὴ πρόωπον περιμερῶσάμενοι, μὴ αἰτίαν, μὴ ἄλλο τι τῶν τοιούτων οὐδὲν, ἀμφοτέρω ἔσται ψευδῆ. Εἰ γὰρ ἡ μαρτυρία αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ἀληθής, οὐδὲ τοῦτο αὐτὸ ἀληθές· οὐ τὸ δεύτερον μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ πρότερον. Τί οὖν ἐστὶ τὸ εἰρημένον; Πολλῆς ἡμῖν δεῖ τῆς ἀγρυπνίας, μέλλων δὲ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος, ἵνα μὴ τοῖς ῥήμασιν ἠναποκείμωμεν ψυλάς. Ὅτω γὰρ καὶ οἱ αἰρετικοὶ πλανῶνται, ὅτι μῆτε τὸν σκοπὸν ἐξετάζουσι τὸ λέγοντος, μῆτε τὴν ἔξιν τῶν ἀκούοντων. Ἄν οὖν μὴ ταῦτα προσθῶμεν, καὶ ἕτερα δὲ, ὅσον καιροῦς, καὶ τόπου, καὶ γνώμην ἀκροαστοῦ, πολλὰ ἕχεται τὰ ἀποῖα. Τί οὖν ἐστὶ τὸ εἰρημένον; Ἐμελλόν ὑποσχεθῆναι αὐτῷ οἱ Ἰουδαῖοι· Ἐὰν σὺ μαρτυρήσῃ περὶ σεαυτοῦ, ἡ μαρτυρία σου οὐκ ἔστιν ἀληθής. Διὸ τοῦτο ταῦτα προλαβὼν εἶπεν, ὡσαύτ' [237] ἔλεγεν· Πάντως ἐρεῖτε μοι, οἱ Σοὶ οὐ πιστεύομεν· οὐδαμὲν γὰρ ποτε ἐαυτοῦ ἡ μαρτυρῶν ἀξιόπιστος ἐστὶν ἐν ἀνθρώποις. Τὸ οὖν, Οὐκ ἔστιν ἀληθής, οὐ ἄπλωσ ἀναγνωστοῦν, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἐκείνων ὑπόνοιαν*, ὅλον, ὅτι Ὑμῖν οὐκ ἴσθιν ἀληθής. Οὐ τοῖνον πρὸς τὴν ἄξιαν αὐτοῦ, ἀλλὰ πρὸς τὴν ὑπόνοιαν τὴν ἐκείνων ἐφθίγγετο ταῦτα. Καὶ ὅταν μὲν λέγῃ, Ἡ μαρτυρία μου οὐκ ἔστιν ἀληθής, τὴν γνώμην ἔχει τὴν ἐκείνων, καὶ τὴν μέλλουσαν αὐτῷ παρ' ἐκείνων ἀντίθεσιν ἐπάγεισθαι. Ὅταν δὲ, ὅτι Κἀν ἐγὼ περὶ ἑαυτοῦ μαρτυρῶ, ἀληθής ἐστὶν ἡ μαρτυρία μου, αὐτὴν δεκτικὸν τοῦ πράγματος τὴν φύσιν, ὅτι ὡς Θεὸν ἀξιόπιστον αὐτὸν εἶαι νομίζειν καὶ περὶ ἑαυτοῦ λέγοντα. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν ἀνάστασιν νεκρῶν καὶ κρίσιν, καὶ ὅτι ὁ πιστεύων αὐτῷ οὐ κρινεται, ἀλλ' εἰ; ζωὴν ἔρχεται, καὶ ὅτι καθιδέεται πάντας εὐθύνους ἀπαιτήσων, καὶ ὅτι τὴν αὐτὴν ἐξουσίαν ἔχει τῷ Πατρὶ καὶ δυνάμιν· μέλλων πάλιν ἅπαντα ταῦτα κατασαυεῖσθαι καὶ ἐτέρως, ἀναγκάως τὴν ἀντίθεσιν αὐτῶν ἐτίθειε πρώτῃν.

* Savil. καὶ τοῖς Ἰουδαίοις· Πῶς ἔμελλε. ὁ Monif. ediderat οὐκ ἀληθής. Negationem expruximus cum Bilh. Savil. et codd. ὁ Morel. ἀποκα. Ἰωάννην οὐκ ἔστιν ἀληθής.

δ Savil. οὐδαμὲν γὰρ ταχέως ἐαυτοῦ. ὁ Morel. ἀναπροσθέν [προσθεῖσθαι?] εἰ; τὴν ἐκείνων ἔπ.

Εἶπον, φησὶν, ὅτι Ὁσπερ ὁ Πατὴρ ἔλεγεν, τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, ὅτω καὶ ὁ Ἰδὼς οὐκ ἔστιν ζωοποιεῖ· εἶπον, ὅτι Ὁ Πατὴρ οὐδένα κρινει, ἀλλὰ πᾶσαν τὴν κρίσιν δέδωκε τῷ Ἰωῦ· εἶπον, ὅτι δὲ τιμῶν τὸν Ἰδὼν, ὡς τὸν Πατέρα· εἶπον, ὅτι Ὁ μὴ τιμῶν τὸν Ἰδὼν, οὐδὲ τὸν Πατέρα τιμῶ· εἶπον, ὅτι Ὁ ἀκούων μου τοὺς λόγους, καὶ πιστεύων, οὐκ ἔθεται θάνατος, ἀλλὰ μεταβιβήσκει ἐκ θανάτου εἰς τὴν ζωὴν· εἶπον, ὅτι ἡ φωνὴ μου τοὺς νεκροὺς ἀναστήσει, τοὺς μὲν νῦν, τοὺς δὲ μετὰ ταῦτα· εἶπον, ὅτι ἀπαιτήσω λόγων τῶν πηλὴν μνησθέντων ἀπαντας· εἶπον, ὅτι δικαίως κρινῶ καὶ ἀμειψόμεαι τοὺς κατοροῦντας. Ἐπεὶ οὖν ἅπαντα ταῦτα ἀπέφασκε ἦν, καὶ τὰ μὲν λεγόμενα μεγάλα, ἀποδείξεις δὲ οὐκ ἦν οὐδέπω εἰρημένη σαφῆς ἐκείνοις, ἀλλ' ἀμυδροτέρα ἂ· πρότερον τὴν ἀντίθεσιν τίθησι, μέλλων ἐπὶ τὴν κατασκευὴν τῶν εἰρημένων ὁρμᾶν, οὕτως πως λέγων, εἰ καὶ μὴ τοῖς ῥήμασι τοῦτοις. Ἄλλ' ἴσως ἐρεῖτε, Πάντα ταῦτα οὐ λέγει, οὐκ εἰ δὲ ἀξιόπιστος μάρτυρς σαυτῶ μαρτυρῶν. Τούτω τοῖνον πρώτον καταλύων αὐτὸν τὴν φιλονεικίαν, τῷ θεῖναι ἔπερ ἐμελλόν εἶναι, καὶ δεῖσαι ὅτι οἷον αὐτῶν τὰ ἀπόφθησι τῆς διαβολῆς, καὶ ταύτην πρότερον ἀποδείξει τῆς αὐτοῦ δυνάμειος παρεχόμενος, ὅτερον μετὰ τὴν ἀντίθεσιν, καὶ ἕτερας ἀποδείξεις παρέχεται σαφέως καὶ ἀνακρίβητους, τρεῖς παράγων μάρτυρας τῶν λεγομένων, τὰ ἔργα τὰ ὑπ' αὐτοῦ γενόμενα, τοῦ Πατρὸς τὴν μαρτυρίαν, τοῦ Ἰωάννου δὲ κήρυγμα. Καὶ εἰπὸς προτερον τὴν ἐλάττω, τὴν Ἰωάννου. Εἶπον γὰρ, Ἄλλος ἐστὶν ὁ μαρτυρῶν περὶ ἐμοῦ, καὶ οὐδαμὲν ἀληθῆς ἡ μαρτυρία αὐτοῦ, ἐπίγαγεν· Ὑμεῖς ἀπεστῆλατε πρὸς Ἰωάννην, καὶ ἐμαρτύρησε τῇ ἀληθείᾳ. Καίτοι γὰρ εἰ οὐκ ἔστιν ἀληθῆς ἡ μαρτυρία σου, πῶς λέγει, ὅτι Οὐδαμὲν ἀληθῆς ἐστὶν ἡ μαρτυρία Ἰωάννου, καὶ ὅτι Ἐμαρτύρησε τῇ ἀληθείᾳ; [258] Ὅρα πῶς σαφῆς κἀνευθὲν ἔστιν ὅτι τὸ, Ἡ μαρτυρία μου οὐκ ἔστιν ἀληθής, πρὸς τὴν ἐκείνων ὑπόνοιαν ἐφίεται.

β'. Τί οὖν, εἰ καίτοι ἐμαρτύρησε χάριτι; φησὶν. Ἴνα γὰρ μὴ τοῦτο λέγοισιν, ὅρα πῶς καὶ ταύτην ἀνέλετ τὴν ὑπόνοιαν. Οὐ γὰρ εἶπεν, Ἰωάννης ἐμαρτύρησε μοι· ἀλλὰ πρότερον, Ὑμεῖς ἀπεστῆλατε πρὸς Ἰωάννην· οὐκ ἂν δὲ ἀπεστῆλατε β, εἰ μὴ ἀξιόπιστος ἦγεσθε. Καὶ τὸ δὲ μελλόν· οὐ γὰρ ἐπέμψαν αὐτὸν περὶ τοῦ Χριστοῦ ἐρωτῶντες, ἀλλ' ὅλον ἔλαυτο· ἰδὼν δὲ ἐν τοῖς ὑπὲρ αὐτοῦ) ἀξιόπιστον εἶναι ἐνόμιζον, πολλῶν μάλλον ἐν τοῖς ὑπὲρ ἑτέρου. Πεφύκαμεν γὰρ, ὡς εἶπεν, ἅπαντες ἀνθρώποις, μὴ οὕτω πιστεύειν τοῖς περὶ ἐαυτῶν λέγουσιν, ὡς τοῖς περὶ ἄλλων. Τοῖτον δὲ οὕτως ἀξιόπιστον εἶναι ἐνόμισαν, ὡς καὶ ἐν τοῖς περὶ ἐαυτοῦ μοι δεηθῆναι μαρτυρίας ἑτέρας. Οἱ γὰρ ἀποσταλέντες οὐ εἶπον, Τί λέγεις περὶ τοῦ Χριστοῦ; ἀλλὰ, Ἐδ εἰς εἰ τι λέγεις περὶ σεαυτοῦ; Ὅτω μέγα τὸ ἀνδρὸς τὸ θαῦμα εἶχον. Τοῦτο οὖν ἠνίκατο, διὰ τοῦ εἰπεῖν, Ὑμεῖς ἀπεστῆλατε πρὸς Ἰωάννην. Διὰ τοῦτο καὶ ἐ εὐαγγελιστοῖς, οὐχ εἰ ἀπέστειλαν, εἶπε μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν ἀποσταλέτων ἀκριβολογίας, εἰ ἔβησαν καὶ ἰερεῖς, καὶ ἐκ τῶν Φαρισαίων, οὐχ οἱ τυχοῦτες, οὐδὲ ἀπεβήντες, οὐδὲ οἱ διασπαρῆται καπαλογοισθέντες, ἀλλὰ μετὰ ἀκριβείας ἰκανὸν μαθεῖν τὰ παρ' ἐκείνων λεγόμενα. Ἐγὼ δὲ παρὰ ἀνθρώπων τὴν μαρτυρίαν οὐ λαμβάνω. Τίνος οὖν ἐνεκεν τὸ Ἰωάννου παρηγάγεις; Καίτοι οὐδὲ ἡ ἐκείνων, ἀνθρῶν ἰ Αἴλιος οὐκ ἔμελλε κρινῶν. ὁ Morel. ἀμφοῖν πάντων. Μὴ Morel. κατασκευὴν γὰρ τῶν ἐλεγχέντων, εἰ ἰβήδην Morel. μονονυχίᾳ ἐπιλόγησάντων αὐτοῦ δ' οὐκ ἔλεγε. ἰ καὶ μὴ. ὁ Morel. ἀποκατάστασι. ἰ Verba inclusa nec serunt c Savil et codd. ἰ Morel. ἀκριβολογίας ἐβλήθη ὅτι

aerum non efficiet, omnia temere miscabit, eritque labor ejus inutilis, imo noxius. Ita qui divinarum Scripturarum consequentiam non norunt, neque proprietates et leges ejus explorant, sed simpliciter et uno modo omnia percurrunt, aerum cum terra miscentes, numquam repositum in illa thesaurum invenient. Hæc porro nunc dixi, quia is qui jam proponitur locus, uultum quidem aerum habet, non quidem conspiciunt, sed obscuritate multa obvolutum. Quamobrem oportet fodiendo et expurgando ad verum sensum pertingere. Quis enim non statim turbetur audiens Christum dicentem, *Si ego testimonium perhibeo de seipso, testimonium meum verum non est?* Nam sæpe videmus illum de seipso testimonium perhibere; Samaritanæ quippe dicebat, *Ego sum qui loquar tecum* (Joan. 4. 26.); et cæco similiter, *Qui loquitur tecum, ille est;* et Judæos increpans, *Vos dicitis, Tu blasphemus, quia dixi, Filius Dei sum* (Joan. 9. 37. et 10. 36.). Et alibi sæpe similiter. Si ergo hæc omnia mendacia essent, quæ nobis esset spes salutis? Unde ergo veritatem reperiemus, cum ipsa veritas dicat, *Testimonium meum verum non est?* Neque hoc tantum contrarium videtur, sed aliud quoque non minus; nam in sequentibus ait: *Et si ego testimonium perhibeo de seipso, testimonium meum verum est* (Joan. 8. 14.). Utrum ergo horum accipiam? utrum falsum putabo? Nam si hæc ita acceperimus, nulla facta personæ, nulla causæ et cæterorum similium perquisitione, utraque falsa erunt. Si enim testimonium ejus verum non est, neque hoc ipsum verum est, neque posterius, neque prius. Quid ergo sibi vult? Multa nobis opus est vigilantia, imo potius Dei gratia, ne novis verbis insistamus. Ita enim hæretici errant, dum neque scopum dicentis, neque audientium affectum explorant. Nisi ergo hæc adjiciamus, imo alia quoque, ut tempora, loca, auditorum animum; multa consequentur absurdas. Quid sibi vult ergo id quod jam dictum est? Dicturi erant Judæi: *Si tu testimonium perhibes de teipso, testimonium tuum non est verum.* Ideo hæc præoccupat ac si diceret: Dicetis utique mihi, tibi non credimus; nemo enim qui statim de se testimonium perhibeat, apud homines credetur. Illud ergo, *Non est verum*, non temere legendum, sed subintelligendum est secundum illorum opinionem, ac si diceret, *Vobis non est verum.* Non ergo contra dignitatem suam, sed contra illorum opinionem sic loquitur. Ac cum dicit, *Testimonium meum verum non est*, illorum sententiam obarguit, necnon objectionem, quam ipsi obiaturi erant. Cum vero dicit, *Et si ego testimonium perhibeo de seipso, verum est testimonium meum*, ipsam rei naturam ostendit, quod scilicet ipsum, utpote Deum, fide dignum credi oporteret, etiam cum de seipso loqueretur. Quia enim dixerat resurrectionem mortuorum et judicium, et quod qui credit in ipsam non judicatur, sed ad vitam venit, et quod scilicet omnium rationes expellatur, et quod eandem habeat, quam Pater, potestatem et virtutem; cum hæc omnia confirmaturus esset, alio modo hanc objectionem necessario primam ponit. Dixi, inquit,

*Sicut Pater suscitavit mortuos et vivificavit, sic et Filius quos vult vivificavit; dixi, Neque Pater judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio; dixi honorandum esse Filium sicut Patrem; dixi, Qui non honorificavit Filium, neque Patrem honorificavit; dixi, Qui audit verba mea et credit ea, non videbit mortem, sed translatus est a morte ad vitam; dixi, Vocem meam mortuos suscitaturum esse, et nunc et postea; dixi, me rationem omnium peccatorum repetiturum esse; dixi, me esse juste judicaturum, ac mercedem bene operantibus daturum. Quia ergo illa omnia prolata fuerant, et magna quidem erant, necdum tamen data fuerat horum clara demonstratio, sed obscura plane; primo quod objiciebatur ponit, ad dictorum veram rationem venturus; ac si ita loqueretur, etsi non iisdem verbis. Sed fortasse dicatis: Hæc omnia tu dicis, nec esse fide dignus testis, qui tibi ipsi testimonium perhibeas. Hæc itaque ratione primo solvens illorum contentionem, quod ea quæ dicturi erant proferret, ostenderetque se arcana cordis eorum nosse, et hanc primam virtutis suæ demonstrationem exhibens, demum post objectionem prolatam, alias adfert demonstrationes claras et inexpugnabiles; tres adducens testes, opera sua, Patria testimonium, et Joannis prædicationem. Primæque testimonium ponit, id quod minus erat, nempe Joannis. Cum enim dixisset, *Alius est qui testimonium perhibet de me, et scio quod verum est testimonium ejus;* subdidit: *33. Vos misistis ad Joannem, et testimonium perhibuit veritati.* Atqui si non est verum testimonium tuum, quomodo dicis, *Verum est testimonium Joannis;* et, *Testimonium perhibuit veritati?* Viden' quam clorum vel inde sit, illud, *Testimonium meum non est verum*, adversus eorum suspicionem dictum fuisse?*

2. *Joannis Baptistæ testimonii certitudo; ipsius Dei erat testimonium. Operum Christi testimonium ineluctabile.*— Quid si ille, inquires, testimonium ad gratiam perhibuit? Ne hoc dicerent, vide quomodo hanc amovit suspicionem. Non enim dixit, Joannes testimonium perhibuit de me; sed prius, *Vos misistis ad Joannem;* non misissetis autem, nisi fide dignum existimassetis. Quodque majus est, non miserunt interrogatum illum de Christo, sed de seipso; quem fide dignum putabant de seipso testimonium ferentem, nullo magis de alio loquentem. Solemus enim nos homines non perinde credere iis qui de se loquuntur, quam iis qui de aliis. Hunc vero ita veracem putabant, ut etiam de se loquens, alterius testimonio non egeret. Nam qui missi fuerant, non dixerunt, *Quid dicis de Christo? sed, Tu quis es? quid dicis de teipso?* Tam mirabilem putabant hominem. Hoc ergo totum subindicavit, cum dixit, *Vos misistis ad Joannem.* Ideo evangelista non solum dicit, eos misisse, sed de misis expresse dicit, fuisse ex sacerdotibus et ex Pharisæis, non e vulgo, nec qui corrumpi vel decipi possent, sed qui ejus dicta accurate perciperent. 34. *Ego autem non ab homine testimonium accipio.* Cur ergo Joan-

¹ Alius habet, non videbit judicium.

nis testimonium accipis? Illius certe testimonium, hominis non erat. *Qui misit me*, inquit, *baptizare in aqua, ille mihi dixit*. Itaque Joannis testimonium, Dei erat testimonium: ab illo enim didicerat ea quæ dicebat. Sed ne dicerent, Unde constat illum a Deo didicisse et hinc adversum starent, illorum ora vehementer reprimi, et adhuc contra illorum opinionem edisserit. Neque enim verisimile erat multos hæc scivisse, sed Joanni attendebant, ut ex se loquenti. Ideo ait: *Ego ab homine testimonium non accipio*. Si ab homine testimonium non accepturus, neque illo usus eras, cur ejus testimonium adduxisti? Ne igitur hæc dicerent, audi quomodo tali objectioni occurrat. Cum dixisset enim, *Ab homine testimonium non accipio*; subiunxit: *Sed hæc dico, ut vos salvi sitis*. Hoc est: Ego hujus testimonio humano non opus habebam, cum Deus sim; sed quia illum suspicatis et omnibus fide dignorem putatis; et ad illum quidem ut ad prophetam accurrelatis (civitas enim ad Jordanem effundebatur), mihi vero ne quidem miracula patranti credidistis: ideo hoc vobis testimonium commemoro.

35. *Ille erat lucerna ardens et lucens: vos autem voluistis exultare ad horam in luce ejus*. Ne dicerent enim, Quid, si ille dixit, et nos non receperimus dicta recepisse illos ostendit. Neque enim vulgares homines miserunt, sed sacerdotes et Phariseos. Sic hominem mirabantur, nec poterant dictis ejus obsistere. Illud autem, *Ad horam*, nimium illorum facilitatem indicat, quod scilicet cito ab illo resilerint. 36. *Ego autem habeo majus testimonium Joanne*. Si velletis enim secundum veram rerum seriem fidem accipere, ab operibus vos magis induxisset. Quia vero non vultis, ad Joannem vos duco; non quod ejus egeam testimonio; sed quia ilco omnia facio ut vobis salutem pariam. Testimonium enim usque habeo quam Joannis: ab operibus. Verum non ad id specto solum, ut a fido dignis viris¹ apud vos commender; sed ut a vobis notis, qui apud vos mirabiles habeantur. Sic postquam illos inceserat his verbis, *Voluistis exultare ad horam in luce ejus*, demonstraveratque illud eorum studium temporaneum ac minime firmum fuisse; cum lucernam ipsam vocavit, ostendit ipsam a semetipso lucem non habere, sed a gratia Spiritus. Necdum tamen dixit in quo differret ab ipso, quod scilicet ipse ad justitiæ esset; sed cum illud subindulcasset tantum, in illos vehementer invehitur, ostenditque illos eodem animi proposito, quo illum contempserant, Christo credere noluissent. Nam Joannem *Ad horam* solum admirati sunt: quod nisi fecissent, cito illos ad Jesum ducturus erat. Postquam igitur illos omni ex parte indignos venia ostenderat, addidit: *Ego autem habeo testimonium majus Joanne*. Quale? Operum. *Opera enim*, inquit, *quæ dedit mihi Pater, ut perficiam ea, ipsa opera testimonium perhibent de me, quia Pater me misit*. Hic paralyticum sanatum et alios multos commemorat. Verba quidem, dixisset forte quispiam eorum, illa magnifica Joannes ad gratiam dixerit; licet tamen hoc dicere non possent de Joanne ita philo-

sophicè studioso, quem admirabantur: opera autem vel apud insanos, nulli erant suspensionis obnoxia. Ideo alterum adduxit testimonium dicens: *Opera quæ dedit mihi Pater, ut perficiam ea, ipsa opera quæ ego facio testantur de me, quoniam misit me Pater*. Hic accusationem de violato sabbato depellit. Quia enim dicebant illi, Quomodo potest a Deo esse, qui sabbatum non custodit? ideo dixit, *Quæ dedit mihi Pater*. Etiam si ille auctoritate sua ageret; sed ut validum probaret se Patri nihil contrarium facere, ideo quoque longe mius erat posuit.

3. *Quare Christus hic ex operibus suis divinitatem manifestationis tantum, nulla de sua divinitate mentione facta adstruit. Pater quomodo audiatur et videatur. Quia Judæos Christus ad Scripturas remisit*. — Et cur, inquit, non dixit, Opera quæ dedit mihi Pater, testificantur mo Patri æqualem esse? Certe utrumque et operibus edisci poterat, et ipsum nihil contrarium Patri facere, et æqualem genitori esse, id quod et alibi probat cum dicit: *Si mihi non creditis, operibus meis credite, ut sciatis et credatis quia ego in Patre, et Pater in me est* (Joan. 10. 38). Utrumque, inquam, testificatus esset, et se æqualem esse Patri, et se nihil facere Patri contrarium. Cur ergo non sic loquutus est, sed majore parte relicta, minorem posuit? Quia hoc primum erat, de quo erat questio. Nam etsi longe minus est credi ipsam a Deo venisse, quam credi Deo æqualem esse; illud enim propheta dixerant, hoc vero minime; at tamen ipse de minore parte magnam curam habet, gnarus si hoc admittatur¹, illud etiam facile admissum iri, et majore prætermissa, minorem memorat, ut per hanc et illam reciperent. Hoc peracto rursum adjicit: 37. *Qui misit me Pater, ipse testimonium perhibuit de me*. Et ubi testimonium perhibuit de illo? In Jordane, cum dixit: *Hic est Filius meus dilectus: ipsum audite*. Verum hoc apparatu quodam egebat. Quod ad Joannem pertinebat, manifestum erat: ipsi namque miserant, neque id negare poterant. Signa quoque clara erant. Ipsi facta viderant, atque sanatum audierant, et crediderant, ac propterea illum accusabant. Restabat demum ut Patris testimonium afferretur, quod inducturus subdidit: *Nec vocem ejus nunquam audistis*. Et quomodo Moyses dicit, *Deus loquebatur, Moyses respondit* (Exod. 19. 19). Quomodo David, *Lingnam quam non noverat, audivit* (Psal. 80. 6)? Rursum Moyses, *Si est gens talis, quæ audivit vocem Dei? Neque speciem ejus vidistis* (Deut. 4. 35). Atqui illum vidisse dicuntur Isaias, Jeremias, Ezechiel et alii plurimi. Quid ergo nunc sibi vult Christus? In philosophicam illos inducit disciplinam, paulatim ostendens, in Deo nec vocem nec speciem esse, sed superiorem illum esse et sonis et figuris hujusmodi. Nam ut dicendo, *Neque vocem ejus audistis*, non significat, illum vocem emittere, nec audiri: sic cum dicit, *Neque speciem ejus vidistis*, non dicit ipsum speciem habere, nec tamen videri; verum neutrum horum habere Deum intelligit. Nec dicerent enim, Frustra tibi jactas, Moysi tantum loquutus est Deus; dicebant

¹ Alii habent, ut a propinquis vestris.

¹ Alii legunt, gnarus si hoc dicatur.

που μαρτυρία ἦν. Ὁ γὰρ *πέμφας με βαπτίζειν ἐν ὕδατι*, ψῆσι, *ἐκείνος μου εἶπεν*. Ὅτε καὶ ἡ τοῦ Ἰωάννου μαρτυρία τοῦ Θεοῦ μαρτυρία ἦν· παρὰ γὰρ ἐκείνου μαθὼν ἔλεγεν ἄπερ ἔλεγεν. Ἄλλ' ἴνα μὴ λέγωσι, Πόθεν ταῦτα ὄηλον, ὅτι παρὰ τοῦ Θεοῦ ἔμαθε; καὶ περὶ ταῦτα καταγίνονται, ἐκ τοῦ περιόντος αὐτοῦ ἐπιστομᾶζει, εἰς πρὸς τὴν ὑπόνοιαν αὐτῶν διαλεγόμενος. Οὐδὲ γὰρ ἦν εἰδὸς ταῦτα πολλοὺς εἰδέναί, ἀλλ' ὡς ὁκοθεν λέγοντι, τῶς προσέειπον τῷ Ἰωάννῃ. Διὰ τοῦτο ψῆσι· *Ἔγω παρὰ ἀνθρώπων τὴν μαρτυρίαν οὐ λαμβάνω*. Καὶ εἰ μὴ ἐπιλλες παρὰ ἀνθρώπου τὴν μαρτυρίαν λαμβάνεις, καὶ ἐντεθεν ἰσχυρίζεσθαι, τίνας ἐνεκεν παρήγες αὐτοῦ τὴν μαρτυρίαν; Ἴνα οὖν μὴ ταῦτα λέγωσιν, ἀκουσον πῶς καὶ τὴν τοιαύτην ἀντίθεισιν τῇ ἐπαγωγῇ διωρθώσω. Εἰπόν γὰρ, *ὅτι Παρὰ ἀνθρώπων τὴν μαρτυρίαν οὐ λαμβάνω*, ἐπιήγαγεν· *Ἄλλὰ ταῦτα λέγω, ἵνα ὁμοίως σωθῆτε*. Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτον ἔστιν· Ἐγὼ μὴ οὐκ ἐδέχθην τῆς τούτου μαρτυρίας, θεὸς ὢν, τῆς ἀνθρώπων· Ἐπειδὴ δὲ μολλον αὐτῷ προσέειπε, καὶ πάντων ἀξιωσιώτερον ἤγειρε, καὶ ἐκείνῳ μὲν ὡς προφήτῃ προσεδράματε (καὶ γὰρ ἡ πόλις ἐπὶ τὸν Ἰορδάνην ἐξεχάθη), ἐμοὶ δὲ οὐδὲ θαυματουργοῦντι ἐπιστεύσατε· διὰ τοῦτο ὁμᾶς ἀναμετριώτω τῆς μαρτυρίας ἐκείνης. Ἐκείτος ἦν ὁ λόγος ὁ κήρυκτος, ψῆσι, καὶ φαίνων ὁμοίως δὲ ἐθελολήσαστε [230] πρὸς ὕψος ἀγὰρ. *Ἰλασθήσῃ ἐν ὄψει αὐτοῦ*. Ἴνα γὰρ μὴ λέγωσι, Τί οὖν, εἰ ἐκείνος μὲν εἶπεν, ἡμεῖς δὲ οὐκ ἐδέξαμεθα; δεῖκνυσιν ὅτι καὶ ἀπεδέξαντο τὰ εἰρημῶν. Καὶ γὰρ οὐδὲ τούτου τυγνάντας ἐπεμψάν, ἀλλ' ἰερεῖς καὶ φαρισαίους. Οὕτω τὸν ἀνθρᾶ ἐθαύμαζον, καὶ τοῖς λεγομένοις ἀντιπαῖν οὐκ εἶχον τότε. Τὸ δὲ, *Πρὸς ὕψος*, τὴν εὐκόλιαν αὐτῶν δεῖκνύοντες ἐστὶ, καὶ ὅτι τακτικῶς αὐτοῦ ἀπεπήδησαν. Ἐγὼ δὲ *ἔγω τὴν μαρτυρίαν μείζονα τοῦ Ἰωάννου*. Εἰ μὲν γὰρ ἐβούλεσθε κατὰ τὴν ἀκολουθίαν τὸν πραγμάτων παραδέχεσθαι τὴν πίστιν, ἀπὸ τῶν ἔργων μολλον ὁμᾶς ἂν ἐπιγαγόμεν. Ἐπειδὴ δὲ οὐ βούλεσθε, ἐπὶ τὸν Ἰωάννῃ ὁμᾶς ἔγω, οὐχ ὡς τῆς ἐκείνου δέματος μαρτυρίας, ἀλλ' Ἐπειδὴ διὰ τοῦτο πάντα ποιῶ, ὅσα ὑμεῖς σωθῆναι. Ἐγὼ μὲν γὰρ μαρτυρίαν Ἰωάννου μείζονα, τὴν ἀπὸ τῶν ἔργων. Ἄλλ' οὐ τοῦτο σκοπῶ μόνον, ὅπως ἀπὸ τῶν ἀξιωσιῶτων εὐπαράδεκτος ὁμῶν γενόμεν, ἀλλ' ὅπως καὶ ἀπὸ τῶν ὁμῶν γνωρίμων, καὶ παρ' ὁμῶν θαυμαζόμενον. Οὕτω θαυμάζομενος αὐτῶν τῷ εἰπεῖν, ὅτι *Πρὸς ὕψος ἤθελολήσαστε ἀγαλλιασθήσῃ ἐν ὄψει αὐτοῦ*, εἴτε πρόσκαιρον ἐκείνην δεῖξας τὴν σπουδὴν καὶ ἀδελφάν, τῷ λόγῳ αὐτῶν καλῶσαι, ἐνέφρηεν ἐπὶ οὐκ ὁκοθεν εἶπε τὸ φῶς, ἀλλ' ἀπὸ τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος. Τὸ δὲ πρὸς ἀντιδιαστολὴν αὐτοῦ, τοῦτο οὐκ εἰς τὴν εἰδέναί, εἰ αὐτὸς ἐστὶν ὁ ἴδιος τῆς δικαιοσύνης, ἀλλὰ τῶς ἀειζήμενος μόνον, καθήματο ὁ σφόδρα αὐτῶν, καὶ δεῖκνυσιν, ὅτι ἀπὸ τῆς αὐτῆς γνώμης, ἀφ' ἧς ἐκείνου κατεφρόνησαν, οὐδὲ τῷ Χριστῷ πιστεύουσαι ἠδυνήθησαν. Καὶ γὰρ τὸν θαυμάζομενον παρ' αὐτοῦ πρὸς ὕψος ἐθαύμασαν μόνον· ὡς εἰ μὴ τοῦτο ἐποίησαν, ταγέας ἂν αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἰησοῦν ἐχειραγώγησαν. Δεῖξας τοίνυν αὐτοῦς πάντων ἀναξίτους· ὅτις· συγγνώμης, ἐπήγαγε λέγων· *Ἐγὼ δὲ ἔγω τὴν μαρτυρίαν μείζονα τοῦ Ἰωάννου*. Ποῖαν τὴν ταύτην; Ἦν ἀπὸ τῶν ἔργων. Τῷ γὰρ ἔργα, ψῆσι, *ὁ ἔδωκε μοι ὁ Πατήρ, ἵνα τελειώσω αὐτὰ, αὐτὰ δὲ ἔργα περὶ ἐμοῦ μαρτυρεῖ, ὅτι ὁ Πατήρ με ἀπέστειλεν*. Ἐνταῦθα τοῦ παραλιθέντος καὶ ὀρθωθέντος ἀνέμψασε, καὶ ἐτέρων πιστεύων· τὰ μὲν βήματα, ε, εἶπεν ἰσως ἂν τις αὐτῶν, κέρμων εἶναι καὶ

φίλιος τῆς Ἰωάννου χάριν· καίτοι οὐδὲ τοῦτο ἐντὶν αὐτοῖς εἰπεῖν περὶ Ἰωάννου, ἀνθρῶς μετὰ ἀκριβείας φιλοσοφεῖν εἰδότες, καὶ οὕτω παρ' αὐτοῖς θαυμασθέντος· τὰ δὲ πράγματα οὐκ εἰς οὐδὲ παρὰ τοῦ μανωμένους σφόδρα ταύτην ἠδύναντο τὴν ὑπόνοιαν εἶναι. Διὰ τοῦτο δευτέραν ταύτην ἐπήγαγε μαρτυρίαν, εἰπόν· *Τὰ ἔργα ὁ ἔδωκε μοι ὁ Πατήρ ἵνα τελειώσω αὐτὰ, αὐτὰ δὲ ἔργα, ὁ ἐγὼ ποιῶ, μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ, ὅτι ἀπέστειλε με ὁ Πατήρ*. Ἐνταῦθα καὶ πρὸς τὴν κατηγορίαν τῆς τοῦ σαββάτου λύσις ἵσταται. Ἐπειδὴ γὰρ ἔλεγον ἐκεῖνοι· Πῶς δύναται εἶναι ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, ὅτι τὸ σαββατὸν οὐ τηρεῖ; διὰ τοῦτο εἶπε ἂ, *Ἄ ἔδωκε μοι ὁ Πατήρ*. Καίτοι γὰρ αὐθεντικῶς ἐπίει· ἀλλὰ δεῖκνύς μετὰ πολλῆς τῆς περιουσίας, ὅτι οὐδὲν ἐγαντίον τῷ Πατρὶ πράττει, διὰ τοῦτο καὶ τὸ πολλῷ ἔλαττον τῆκεται.

γ'. Καὶ διατῆ, ψῆσι, οὐκ εἶπεν, ὅτι *Τὰ ἔργα, ὁ ἔδωκε μοι ὁ Πατήρ, μαρτυρεῖ ὅτι ἰσως ἐμὶ τοῦ Πατρὸς*; Ἀμφότερα γὰρ ἦν ἀπὸ τῶν ἔργων μαθεῖν, καὶ ὅτι οὐδὲν [240] ἐναντίον ποιεῖ, καὶ ὅτι ἰσως ἐστὶ τοῦ γεγεννηκότος. Ὅπερ ἄλλαυ κατασκευάζων ἔλεγεν· *Εἰ ἐμοὶ οὐ πιστεύετε, τοῖς ἔργοις μου πιστεύετε, ἵνα γνωστὸν καὶ πιστεύσῃτε, ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἐμοί*. Ἀμφότερα οὖν αὐτῷ ἐμαρτύρησε, καὶ ὅτι ἰσως ἦν τοῦ Πατρὸς, καὶ ὅτι οὐδὲν ἐναντίον ἐπρατταν ἐκείνῳ. Τίνος οὖν ἐνεκεν οὐχ οὕτως εἶπεν, ἀλλὰ τὸ μείζον ἀρελῶ, τοῦτο τῆκεται; Ὅτι τὸ σπουδαζόμενον τοῦτο πρῶτον ἦν. Εἰ γὰρ καὶ πολλῷ ἔλαττον τὸ πιστευθῆναι εἰ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἤθε, τοῦ πιστευθῆναι εἰς θεὸς ἐστὶν ἰσως αὐτῷ· ἐκείνῳ μὲν γὰρ καὶ προσήται εἶπον, τοῦτο δὲ οὐκ εἶ· ὅμως αὐτοῖς ὕπερ τοῦ ἐλάττονος πολλῶν τίθειαι σπουδῆν, εἰδὼς ὅτι τοῦτο δεχόμενος ἴ καὶ ἐκεῖνον γένουσι ἂν λοιπὸν εὐπαράδεκτον. Καὶ τῆς μείζονος οὐδὲν μνημονεύσας μαρτυρίας, τὸ ἔλαττον αὐτῆς ἔργων τίθειαι, ἵνα ὁ διὰ τοῦτο κἀκείνην δεῖξωται. Τοῦτο κατασκευάζσας πάλιν ἐπάγει· Ὁ πέμφας με Πατήρ, αὐτοῖς μεμαρτύρησε περὶ ἐμοῦ. Καὶ ποῦ μεμαρτύρησε περὶ αὐτοῦ; Ἐν τῷ Ἰορδάνῃ, Ὅτε δὲ ἐστὶ, λέγων, ὁ ἴδιός μου ἀγαπητός· αὐτοῦ ἀκούετε. Ἄλλὰ καὶ τοῦτο κατασκευῆς ἐδέξατο. Τὸ μὲν οὖν Ἰωάννου ὄηλον ἦν· αὐτοὶ γὰρ ἀπίστευαν, καὶ ἀρνησασθαι οὐκ εἶχον. Καὶ τὸ ἐκ τῶν σημείων δὲ ὁμοίως. Εἶδον γὰρ γινόμενα, καὶ παρὰ τοῦ θεραπευθέντος ἤκουσαν, καὶ ἐπίστευσαν, ὅθεν καὶ ἐνεκάλουν. Ἐλείπετο δὲ λοιπὸν τὸ περὶ τῆς τοῦ Πατρὸς μαρτυρίας ἀποδείξαι. Εἶτα μέλλων αὐτὴ κατασκευάζειν, ἐπήγαγεν. Ὅτε φωνῆν αὐτοῦ ἀκηκόατε· ἀκούετε. Καὶ πῶς μωστῆς λέγει, Ὁ θεὸς ἐλάλει, Μωστῆς δὲ ἀπεκρίνατο; πῶς δὲ ὁ Δαυὶδ ψῆσι, Γλώσσαν ἦν οὐκ ἔργα ἤκουσε; Καὶ πάλιν Μωστῆς, Εἰ ἔστιν ἔθνος τοιοῦτον, ὁ ἤκουσε φωνὴν Θεοῦ; Ὅτε εἶδος αὐτοῦ ἀκράκατε. Καίτοι καὶ ἐωρακίαν αὐτῶν λέγονται καὶ ἰστας, καὶ ἰεραρίας, καὶ ἰερεῖα, καὶ ἔτεροι πλείους. Τί οὖν ἐστὶν ὁ φωνῆν ὁ Χριστοῦ νῦν; Εἰς φιλόσοφον αὐτοῦ ἐνάγει δόγμα, κατὰ μικρὸν δεῖκνύς, ὅτι οὐκ εἶπεν περὶ Θεοῦ, οὐτε εἶδος, ἀλλ' ἀνώτερος καὶ σχημάτων ἐστὶ καὶ φθόγγων τοιοῦτων. Ὅτι παρ' γὰρ εἰπόν, ὅτι Ὅτε φωνῆν αὐτοῦ ἀκηκόατε, οὐ τοῦτο λέγει, εἰ φωνῆν μὲν προέται, οὐκ ἀκούσθη δὲ· οὕτως εἰπόν, Ὅτε εἶδος αὐτοῦ ἐωρακίαν, οὐ τοῦτο λέγει, εἰ εἶδος μὲν ἔχει, οὐ θεοῦ δὲ· ἀλλ' ὅτι οὐδὲν τοῦτον περὶ Θεοῦ. Ἴνα γὰρ μὴ λέγωσιν, Εἰκὴ κομπάζεις, ἢ Μωσῆσαι λελάληκεν ὁ θεὸς μόνῳ (τοῦτο γοῦν καὶ ἔλεγον·

* Ἄλλι ὁμῶν ἐγγυτέρων. ὁ Morel. θαυμάζομαι. ὁ Morel. ἐπιόντων. Ἐπειδὴ γὰρ τὰ ῥήματα.

ἂ Morel. εἶπε καὶ αὐτοῖς. ὁ Morel. ὁ καὶ πρόλον κατασκευάζει λέγων. ὁ Ἄλλι λεχθέντος. ὁ Morel. αὐτῆς λόγῳ αὐτοῦ ἵνα. ὁ Savil. λέγωνσι ὅτι κομπάζεις.

ἤμεῖς ὀδομεν ὅτι Μωσοεὶ ἐκλήθηεν ὁ Θεός. τοῦτον δὲ οὐκ ὀδομεν, πόθεν ἐστὶ; διὰ τοῦτο οὕτως εἶπε, δεῖκνυς ὅτι οὗτε φωνὴ περὶ Θεοῦ, οὗτε εἶδος. Καὶ τί λέγω ταῦτα; φησὶν. Οὐ μόνον οὗτε φωνὴ αὐτοῦ οὐκ ἀκηράθη, οὗτε εἶδος ἐωράκατε, ἀλλ' οὐδὲ ἐφ' ᾧ μάλιστα αὐγέετε, καὶ ἐφ' ᾧ μάλιστα πάντως ἐστὲ πεληροφορημένοι, ὅτι τὰ προστάγματα αὐτοῦ εἰδέκαθε καὶ κατέχετε, οὐδὲ τοῦτο ὅμιν δυνατόν εἶπεν. Αἰδὲ καὶ τοῦτο θηλοῦν, ἤχηγαί τε. Ὁδὲ τὸν λόγον αὐτοῦ ἔχετε μόνοντα ἐν ὁμίᾳ· τοῖσισι, τὰς διαταγάς, τὰ προστάγματα, τὸν νόμον, τοὺς προφήτας [241]. Εἰ γὰρ καὶ ὁ Θεὸς αὐτὰ διετάξατο, ἀλλ' ὁμοῦ παρ' ὁμῶν οὐκ ἔστιν, ἐπειδὴ μὴ πιστεύετε μοι. Εἰ γὰρ ἄνω καὶ κάτω τοῦτο φασὶν αἱ Γραφαί, ὅτι ἐμοὶ χρὴ πιστεῖναι, ὅμοι δὲ οὐ ὡς πιστεύετε ἀθέηλον ὅτι καὶ ὁ λόγος αὐτοῦ ἀπόστη ἀπ' ὁμίᾳν. Αἰδὲ τοῦτο πάλιν ἐπήγαγεν. Ὅτι ἐν ἀπέσταλταις ἐκείνοις, τοῦτω ὁμοῖς οὐ πιστεύετε. Εἶτα ἡμὶ λέγωσι, Πῶς οὖν, αἱ μὴ φωνὴν αὐτοῦ ἤκουσαμεν ἡμεῖς, οἱ ἐμαρτύρησε; λέγει· Ἐρευνᾶτε τὰς Γραφὰς· ἐκείνοι γὰρ εἰσαν αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ· δεῖκνυς ὅτι διὰ τούτων ἐμαρτύρησε. Καὶ γὰρ καὶ ἐν τῷ Ἰερουζαλήματι ἐμαρτύρησε, καὶ ἐν τῷ ἔρει. Ἄλλ' οὐ φέρει εἰς μέσον τὴν φωνὴν ἐκείνην. Ἰούδας γὰρ ἂν καὶ ἠπιστήθη ἐντέθεινός ἐστι. Τὴν μὲν γὰρ οὐδὲ ἤκουσαν, τὴν ἐν τῷ ἔρει· τὴν δὲ ἤκουσαν μὲν, οὐ προσέχον ἐξ. Αἰδὲ τοῦτο παραπέμπτει αὐτοῖς τὰς Γραφὰς, δεῖκνυς ὅτι καὶ ἡ τοῦ Πατρὸς ἐμαρτυρία ἐκείθεν ἐστὶ· πρότερον μόνον τὰ παλαιὰ ἀνέλεον ἐφ' ὅς ἐκομμάζον, ἢ ὅς ἐωρακάτε τὸν Θεόν, ἢ ὅς φωνὴς αὐτοῦ ἀκούσαντες. Ἐπειδὴ γὰρ εἶδος ἦν αὐτοῦ τῆ φωνῆ διαπιστῖναι, καὶ τὰ ἐν τῷ Σαναῶν ἔρει φαντάζεσθαι, διορθωτέμενος τὴν περὶ ἐκείνων ὑπόνοιαν πρῶτον, καὶ δεῖξας συγκατάθεσιν ἔχει τὰ γεγεννημένα, τότε αὐτοῖς ἐπὶ τὴν μαρτυρίαν παρεπέμψε τῶν Γραφῶν.

δ. Καὶ ἡμεῖς τοίνυν ἔσταν πρὸς αἰρετικούς μαχώμεθα καὶ καθοπλιζώμεθα, ἐντέθειν καὶ ἰσχυρίζώμεθα. Πᾶσα γὰρ Γραφὴ θεόπνευστος, φησὶ, καὶ ὠφέλιμος πρὸς διδασκαλίαν, πρὸς ἔλεγχον, πρὸς ἐπιμνήσκον, πρὸς παιδείαν τὴν ἐν δικαιοσύνῃ, ἵνα ἄριστος ἦ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος πρὸς πᾶν ἔργον διαθεὸν ἀκριβοτέμενος. Οὐχ ἵνα τὰ μὲν ἐχθρῶν, τὰ δὲ μὴ ἐχθρῶν ὁ γὰρ τοῦτο οὐκ ἄριστος. Τί γὰρ ὄφελος, εἴπε μοι, ἔσταν εὐχρητὰ μὲν ἐκτενώμενος, μὴ ἐλεῆθ' ἐξ ἀσφάλως; ἢ ἔσταν ἐλεῆθ' μὲν ἀσφάλως, πλεονεκτῶν δὲ καὶ βιαζόμενος; ἢ ἔσταν μὴ πλεονεκτῶν, μηδὲ βιαζόμενος*, πρὸς ἐπίδειξιν δὲ ἀνθρώπων καὶ φιλοτιμίαν τῶν ὀρώντων; ἢ ἔσταν ἐλεῆθ' μὲν μετὰ πάσης ἀκρεβείας καὶ πρὸς τὸ τῷ Θεῷ δοκῶν, ἰπαρήται δὲ αὐτῷ τοῦτω καὶ μέγα φρονή; ἢ ἔσταν ταπεινὸς μὲν ἢ καὶ νηστεύσας προσέχων, φιλόργουτος δὲ καὶ ἐμπορικῶς καὶ τῆ γῆ προσηλυτέμενος, καὶ τὴν μητέρα τῶν κακῶν ἐπιστάγων

* Savil. διὰ τοῦτο ἐπήγαγεν. ὡς Morel. νέου δὲ ἀκούσαν αἱ Γραφαί, ὅσοι ἐμοὶ πιστεύειν, ὅμοι δὲ οὐ. * Alibi καὶ ἠπιστήσαν αὐταῖς. ὡς Quisiam ἡ τοῦ πνεύματος. * Verba ἢ ἔσταν μὴ πλεονεκτῶν, μηδὲ βιαζόμενος accesserunt e Savil.

τῆ ψυχῆ; Ἦρα γὰρ πάντων τῶν κακῶν ἐστὶν ἡ φιλαργυρία ἢ φρίξωμεν τοίνυν τὸ πρῶτον, φύγωμεν τὴν ἀμαρτίαν. Τοῦτο τὴν οὐκονομίαν ἀνάστατον ἐποίησε, τοῦτο πάντα συνέχευε, τοῦτο τῆς μακαριότητος δουλείας ἡμᾶς ἀπάγει τοῦ Χριστοῦ. Οὐκ ἔσταν γὰρ, φησὶ, Θεὸς δουλεύειν καὶ μαμαρτῶν. Ἐξ ἀναστάσεως γὰρ ἐκτελείται τῷ Χριστῷ. Ὁ μὲν γὰρ λέγει, Αἰδοῦ τοὺς θεομένους* ὁ δὲ, Ἄραξαί τῶν θεομένων. Ὁ Χριστὸς λέγει, Καὶ τοὺς ἐπιβουλεύουσι καὶ ἀδικοῦσι συγχώρει ὁ οὗτος ἔμπαιον, Κατωκίεζε πάγας κατὰ τῶν οὐδὲν ἀδικούντων. Ὁ Χριστὸς λέγει, Θελάνθρωπος ἔσταν καὶ ἡμερος· οὗτος ἀπ' [242] ἀναστάσεως, Ὡμοῖς ἔσταν καὶ ἀπηνή, καὶ μηδὲν εἶναι νόμιζε δάκρυα πενήτων· ἵνα κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἀσθητῶν ἡμῶν κατασκευασθὲν τὸν εὐαγγέλιον. Τότε γὰρ ἡμῶν πάγια πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν στήσεται ἢ τὰ παρηγάργια, καὶ οἱ ἤθετημένοι καὶ οἱ γυμνωθέντες παρ' ἡμῶν, πᾶσαν ἀπολογία μὴν ἐκτελείουτες. Εἰ γὰρ ὁ Λάζαρος ἀδικηθεὶς μὲν οὐδὲν παρὰ τοῦ πλοισίου, μὴ ἀπαύσιος δὲ τῶν ἐκείνου, πικρὸς ἔσταν τετα κατήγορος, καὶ οὐδεμίαν αὐτὸν ἀφῆκε τυχεῖν συγγνώμης* τίνας ἀπολογίας, εἰπέ μοι, τεύθονται οἱ πρὸς τὸ μὴ ἐλασιν ὀκθεῖν, καὶ τὰ ἀλλότρια λαμβάνοντας, καὶ τὰς τῶν ὀφθαλμῶν ἀνατρέποντες οὐκίας; Εἰ οἱ μὴ θρήνησαν πεινῶν τὸν Χριστὸν, τοσοῦτον ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτῶν ἐκτεῶσαν πῦρ· οἱ τὰ μηδὲν αὐτοῖς προσήκουσα ἀρπάξοντες, καὶ μολπὰς πλόκοντας βίβλας, καὶ τὰ πάντα ἀδίκως περιβαλλόμενοι, ποίας ἀπαύσιουσαι παραμύθιας; Ἐκβάλλωμεν τοίνυν τοῦτον τὸν ἔρωτα. Ἐκβαλοῦμεν δὲ, ἂν ἐνηνομήσωμεν τοὺς πρὸ ἡμῶν ἀδικήσαντας, τοὺς πλεονεκτῆσαντας καὶ ἀπαλθόντας. Οὐχὶ τῶν μὲν χρημάτων αὐτῶν καὶ πόνων ἀπαύσιουσι ἱ ἔσταν, αὐτοῖ δὲ ἐν κολάσει καὶ τιμωρίᾳ καὶ τοῖς ἀνησίτοις εἰσι κακοῖς; Πῶς οὖν οὐκ ἐγκάτης ταῦτα ἀνοίας, κόπτεσθαι καὶ ταλαπωρεῖν, ἵνα καὶ ζῶντας τοὺς πόνους κατατενώμεθα, καὶ ἀπαλθόντας πᾶς ἀφορητοῦ ὀνομένου κολάσει καὶ τιμωρίᾳ, ἔσταν καὶ ἐνταῦθα τρυφῶν (οὐδὲν γὰρ οὕτως ἠθροῖν ἐργάζεται, ὡς ἐλεημοσύνη, συνειδὸς κακαβάρημον), καὶ ἀπαλθόντας ἢ ἐκεῖ, πάντων ἀππλάθθαι κακῶν, καὶ μυρίων ἐπιτυγχάνειν αγαθῶν; Ὄσταν γὰρ ἢ κακία καὶ πρὸ τῆς γένεσιν ἐστὶν ἐνταῦθα αὐτῆν μετώνας κολάσει εἰδοῦν· οὕτω καὶ ἡ ἀρετὴ καὶ πρὸ τῆς βασιλείας τοῖς ἐνταῦθα αὐτῆν ἐργαζόμενος παρρασκευαῖς ερωφῆ, ἔλπειτο χρηστέας καὶ ἠθροῖν διημεκαὶ οὐχὴν ποῖουσα. Ἔσταν οὖν ταῦτης ἐπιτυχέμενος καὶ ἐνταῦθα καὶ κατὰ τὴν μέλλουσαν ζοῆν, ἐπιλαθόμεθα τῶν αγαθῶν ἔργων. Ὄσταν γὰρ καὶ τῶν μέλλοντων ἐπιτελοῦμεθα σπεσφῶν· ὡν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάρητι καὶ φιλανθρωπείᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δεῖ οὐ καὶ μεθ' οὐ τῷ Πατρὶ ἢ ὀξεία, ἅμα τῷ ἀγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ αἰεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

* Morel. ἔσταν γὰρ π. κ. τ. εἶπεν ὁ Πάυλος τὴν φιλαργυρίαν. ὡς Savil. λέγει, καὶ τοῖς ἀδικοῦσι συγχώρει Savil. ἔσταν. ἢ Alibi ἀπολαύουσαι. ἢ Savil. ὡς ἀπομνήσθησιν συνειδὸς καὶ ἀπαλθ.

ΟΜΙΛΙΑ ΜΑ'.

Ἐρευνᾶτε τὰς Γραφὰς, ὅτι ὁμοῖς δοκεῖτε ἐν αὐταῖς ζωῆν αἰώνιον ἔχειν· κἀκεῖναι εἰσαν αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ· καὶ οὐ θέλετε ἐλθεῖν πρὸς με, ἵνα ζωῆν αἰώνιον ἔχητε.

τοῖς [243] πνευματικοῖς τοῦτο συμβήσταν, ἐπειδὴ καὶ πλεονος ταῦτα δεῖται σπουδῆς. Αἰδὲ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς παρεπέμπτων τοὺς Ἰουδαίους τὰς Γραφὰς, οὐκ εἰς ἀπὴν ἀνάγνωσιν, ἀλλ' εἰς ἔρπυαν ἀκριθεῖ καὶ κατανενομημένην· αὐτοῖς παρέπεμπε. Οὐ γὰρ εἶπεν, Ἀναγινώστανε τὰς Γραφὰς· ἀλλ', Ἐρευνᾶτε τὰς Γραφὰς. Ἐπειδὴ γὰρ τὰ περὶ αὐτοῦ λεγόμενα πολλῆς εἰδέσταν τῆς ἐπιμελείας (συνεισίστανο γὰρ ἀνω*

α'. Πολὺν ποιώμεθα τῶν πνευματικῶν, ἀγαπητοὶ, λόγον, μηδὲ ἀρκεῖν ἡμῶν νομίζωμεν πρὸς αὐτηρίαν, τὸ καὶ ὀπωσοῦν αὐτὰ μετέμταν. Εἰ γὰρ ἐν τοῖς βιωτικῶς οὐδὲν μέγα ἀπόνοσθαι δυνήστανται τῆς παρήργου; καὶ ὡς ἔσταν αὐταῖς κερήμενοι; πολλῶν μέλλον ἔν

* Morel. κατεκτείνωμεν.

enim, *Nos scimus quia Moysi loquutus est Deus: hunc vero nescimus unde sit* (Joan. 9. 29); ideo sic loquutus est, ostendens in Deo nec vocem nec speciem esse. Et quid hoc dico? Non modo vocem ejus non audistis, nec speciem vidistis, sed id de quo maxime gloriamini, de quo maxime inflati estis omnes, quod mandata ejus acceperitis et habeatis; ne illud quidem dicere potestis. Ideo subjungit: 38. *Neque verbum ejus habetis in vobis manens*; id est, mandata, praecepta, legem, prophetas. Etiam si enim Deus haec praeceperit, attamen haec apud vos non sunt, quia mihi non creditis. Etsi enim passim et ubique dicant Scripturae, mihi esse credendum, vos tamen non creditis, palamque est verbum ejus a vobis abscississe. Ideo addit iterum: *Quia ei quem misit ille vos non creditis*. Deinde ne dicerent, Quomodo si vocem ejus non audivimus, tibi testimonium perhibuit? ait ille: *Scrutamini Scripturas; illae enim sunt quae testimonium perhibent de me* (Joan. 5. 39); indicans per has Deum testimonium perhibuisse. Nam et in Jordane et in monte testimonium perhibuit. Sed illam vocem non fert in medium. Fortassis enim non creditus fuisset. Nam aliam vocem non audierant, nempe in monte; aliam vero audierant quidem, sed non attenderant. Idecirco mittit illos ad Scripturas, ostendens Patris¹ testimonium inde esse sumendum, sublatis prius antiquis in quibus gloriabantur, vel quasi vidissent Deum, vel quasi vocem ejus audissent. Quia vero credibile erat ejus voci non credituros esse, eaque imaginaturos esse quae in monte Sina acciderunt, correcta prius ea quae suboriri poterat ea de re suspicione, et ostendens illa per demissionem quaedam facta esse, ipsos ad Scripturarum testimonium mittit.

4. *Contra haereticos e Scripturis pugnandum. Quasdam tantum virtutes, aliis neglectis, exercere non sufficit. Hominum avarorum injuriosorumque insania et supplicium futurum.* — Et nos quoque quando contra haereticos pugnamus et arnamur, hinc nos instruamus. *Omnia enim Scriptura, inquit, divinitus inspirata, nihil est ad docendum, ad arguendum, ad corrigendum, ad instituendum in justitia, ut perfectus sit Dei homo, ad omne opus bonum instructus* (2. Tim. 3. 16. et 17). Non ut alia habeat, aliis careat: nam talis homo perfectus non esset. Quae utilitas, quae, si assidue precetur, nec eleemosynam largiter erogat? vel si largiter erogat, sed rapax et violentus sit? vel si id faciat ad ostentationem et vanam gloriam? vel si erogat quidem accurate, et ad placitum Dei, sed inde sese extollat et altum sapiat? vel si humilis

¹ Quidam habent, Spiritus, pro, Patris.

quidem sit et jejuniis se exercent, avarus tamen et usurarius et terrenis addictus, matremque malorum omnium in animam suam inducat? Avaritia namque radix omnium malorum est. Haec formidemus, hoc fugiamus peccatum. Haec orbem terrarum subvertit, haec omnia miscuit, haec a beatissima Christi servitute nos abduci: *Non potestis, inquit, Deo servire et mammona, qui Christo contraria praecipit*. Christus quippe dicit, Da indigentibus; ille, Rapax ab indigentibus. Christus dicit, Insidiantibus tibi, et latentibus te da veniam: hic contra, Laqueos para adversus eos qui te nihil laeserunt. Christus dicit, Benignus et mansuetus esto; hic et contrario, Crudelis esto et inhumanus, et nihil esse existimato lacrymas pauperum; ut in illa die severum nobis constituat iudicem. Tuus enim nobis omnia, quae fecimus, ante oculos versabuntur, laesique illi et nudati a nobis omnem nobis defensionem intercludent. Si enim Lazarus qui nihil laesus fuerat a divite, sed nullam ab eo opem acceperat, acerbus ejus accusator exstitit, nec permisit ut veniam ullam consequeretur: quam, quae, defensionem habebunt, qui aliena rapiunt, nedum eleemosynam erogent, pupillarumque domos evertent? Si illi qui Christum esurientem non nutrierunt, tantum ignem in caput suum attraxerunt: qui aliena rapiunt, mille lites movent, omniumque bona sibi adscribunt, qua consolatione fruuntur? Haec ergo cupiditatem ejiciamus. Ejiciemus autem, si cogitemus injustos homines et avaros qui ante nos fuerunt et obierunt. Annon alii eorum pecunias et laboribus fruuntur, ipsi supplicio, cruciatu et malis intolerabilibus plectuntur? Annon extrema dementiae fuerit, in sollicitudine et aramnis versari, ut et in hac vita laboribus atteramur, et hinc migrantes intolerabilibus torquemur supplicis atque laboribus, cum oporteret et hic in deliciis vivere (nihil enim tantum voluptatem parit, quantam eleemosyna, conscientia pura¹), et defunctos ab omnibus erui qualis, et innumera consequi bona? Sicut enim nequitia, etiam ante gehennam, eos qui illam exercent supplicio afficere solet: sic et virtus, etiam ante regnum, illam exercentibus delicias parat, bona spe, perenni voluptate vitam afficiens. Ut haec itaque et hic et in futura vita consequamur, bonis incumbamus operibus. Sic enim et futuras adipiscemur coronas; quas utinam consequamur omnes gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri gloria, unaque Spiritui sancto, nunc et semper, et in saecula saeculorum. Amen.

¹ scilicet loco illorum, *quantam eleemosyna, conscientia pura, legit, quantam eleemosynae erogata conscientia.*

HOMILIA XLJ.

39. *Scrutamini Scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam aeternam habere: et illae sunt quae testimonium perhibent de me*; 40. *et non vultis venire ad me, ut vitam aeternam habeatis.*

1. *Res spirituales multi faciendae. Scripturas non perfunctorie legendum, praesertim in locis ad Christum*

pertinentibus. Christus pertinaciam Judaeorum redarguit, maximam adhibens prudentiam maximamque argumentorum vim; praedicit ipsos Antichristum recepturos.—Magnam, dilecti, de spiritualibus rationem habeamus, neque tamen nobis ad salutem satis esse putamus, si ea utcumque tractemus. Nam si ita saecu-

laribus rebus necno magnum quidpiam lucrari deprehenditur, si obiter et perfunctorie agat, multo magis in spiritualibus rebus id eveniet, quia hæ majori opus habent diligentia. Ideo Christus Judæos ad Scripturas remittens, non ad simplicem lectionem, sed ad accuratum examen illos remittit. Neque enim dixit, *Legite Scripturas*; sed, *Scrutamini Scripturas*. Quia ea, quæ de ipso ibi dicuntur, multa opus habent investigatione (sub umbra enim quadam occulta veteribus erant), ideo illos accurate fodere jubet, ut in profundo posita reperire possint. Neque enim in superficie vel in conspectu jacent, sed quasi thesaurus quispiam profunde admodum recondita sunt. Qui vero profunde posita quærit, nisi cum diligentia et labore quærat, nunquam quod quærit inveniet. Ideo postquam dixit, *Scrutamini Scripturas*, intulit, *Quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere*. Non dixit, *Habetis*, sed *Putatis habere*, ostendens ipsis nihil magnum lucrari, dum putarent se ex sola lectione sine fide posse salutem consequi. Ac si diceret, *Annun miramini Scripturas? annun vitæ fontes esse arbitramini? His jam nitor et ego*. Hæc namque sunt quæ testimonium perhibent de me, et non vultis ad me venire, ut vitam æternam habeatis. Jure ergo dicebat, *Vos putatis*, quod vellent ipsi obtemperare, sed de simplici lectione gloriarentur. Deinde ut ex nimia cura in vanæ gloriæ suspicionem veniret, neve quod illorum fidem exigeret, putaretur quæ sua erant curare (nam et Joannis vocem, et Dei testimonium, et opera sua commemoraverat, vitamque promiserat; illis omnibus usus, ut eos ad se alliceret): quia, inquam, credibile erat multos suspicatos esse quod gloriam captaret, audi quid adjicit: 41. *Gloriam ab homine non accipio*; hoc est, illa non ego. Non sum, inquit, talis naturæ, ut hominum gloria opus habeam. Nam si sol a lucerna lucis adflameum non accipit, multo minus ego humana ego gloria. Et cur hæc dicis, si non egeas? Ut vos salvii sitis. Illud vero supra dixerat, et hic subindicavit his verbis, *Ut vitam habeatis*. Affert et aliam causam. Quam? 42. *Sed cognovi vos, quia dilectionem Dei non habetis in vobis*. Quia sæpe, quasi Deum diligere, persequebantur eum, quia æqualem se faciebat Deo, sciebatque ipsos non sibi credituros esse; ne quis diceret, Cur ita loqueris? Ut vos reprehendam, inquit, quia non propter dilectionem Dei me persequeimini. Siquidem ipse mihi testimonium perhibet et per opera et per Scripturas. Sicut ego antehac cum putaretis mihi Deo adversarium esse, me expellebatis: ita nunc ex quo hæc demonstravi, accurrere vos oportebat, si Deum diligeretis; sed non vere diligitis. Ideo hæc dixi, ut comprobarem vos fastu et jactantia duci, et invidiam vestram obtegere. Neque ex his tantum, sed ex futuris quoque hoc adstruit; nam ait: 43. *Ego veni in nomine Patris mei, et non receperitis me: si alius venerit in nomine suo, illum recipietis*. Vident illum ubique dicere se ad hoc missum esse, et ex Patre judicium accepisse, nec quid posse a se necesse facere, ut omnem improbitatis

ansam resecat? Sed quemnam dicit in suo proprio nomine venturum esse? Antichristum hic subodi cat, eorumque nequitiam ineluctabili argumentum demonstrat. Nam si tanquam Dei amatores me persequimini, multo magis Antichristum persequi oportuerit. Ille namque vobis simile proferet, neque Patre se missum, neque ex ejus voluntate venire dicit: sed contra, ea tyrannice rapit quæ non ad se pertinent, seque deum universorum profitetur, ut Paulus ait: *Supra omnem qui dicitur Deus aut colitur ostendens se tanquam sit Deus* (2. Thess. 2. 4). Ille enim est in proprio nomine venire. Ego vero non sic sed in nomine Patris mei adveni. Vel hinc ostend poterat ipsos non amare Deum, quod illum, qui diceret ab illo missum, non reciperent: jam vero e contrario ostendit illorum impudentiam¹, ex e quo Antichristum recepturi essent. Cum enim cum qui a Deo se missum dicebat, non reciperent; cum qui cum Deum non noverat, sed jactabundus se universorum deum dicebat, adoraturi essent: palam era ex invidia et ex Dei odio persecutionem ortam esse. Ideo duas ponit dicatorum causas, priorem nempe illam quæ utilior erat, *Ut salvi sitis*, et *Ut vitam habeatis*. Quia vero ipsam irrisuri erant, vehementioris ponit, declarans, si audientes non obtemperarent, pro more suo Deum ubique facturum esse.

2. Paulus certe de Antichristo loquens propheticè dicit: *Mittet illis Deus operationem erroris, ut judicentur omnes qui non crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati* (Ibid. v. 10 et 11). Christus autem non dicit esse venturum; sed, *Si venerit*, auditoribus se a temperans, quia nondum completa erat tota illorum nequitia: ideoque illius adventus causam tacuit. Paulus vero intelligentibus aperte illam declaravit; illi namque est qui omnem ipsis auferet excusationem. Deinde incredulitatis eorum causam his verbis aperit 44. *Quomodo potestis vos credere, qui gloriam invicem accipitis, et gloriam quæ a solo Deo est non queritis* hinc iterum ostendens eos non illa quæ solius Dei erant spectare, sed hoc obtentu effectum suum velueri. Tantum enim aberat quin hæc ad Dei gloriam facerent, ut humanam sibi potius quam divinam optarent. Quomodo ergo tantum odii pro Dei gloria sciperent, quam usque adeo contemnebant, ut hinc manam ipsi anteferrerent? Postquam autem dixit ipsos dilectionem Dei non habere, et duplici ratione probaverat, tum per ea quæ in se facta, tum per ea quæ in Antichristo futura erant, insuperque clarius demonstraverat, esse illos omni venia indignos: sic illos redarguit, Moysen accusatorem adducens: 45. *Nolite putare quod ego accusaturus sim vos apud Patrem: est qui accusat vos Moyses, in quo vos sperastis*. 46. *Si enim crederetis Moysi, crederetis forsitan et mihi: de me enim ille scripsit*. 47. *Si autem illi literis non creditis, quomodo meis credatis verbis?* Ille est, Ante me ille contumelia afficitur in iis quæ contra me facitis. Moysi enim magis fidem negastis, quæ

¹ Morel. habet, *invidiam*, pro, *impudentiam*.

θεν συμπερόντως τοῖς τότε), διὰ τοῦτο καὶ διασκέπτεται αὐτοὺς μετὰ ἀκριβείας καλεῖται νῦν, ἵνα τὰ ἐν τῷ βίβῳ κείμενα δυνήθωσι εὐρεῖν. Οὐδὲ γὰρ ἐξ ἐπιτομῆς εἴρητο, οὐδὲ ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν ἠέρητο· ἀλλ' ὡσπερ τις θησαυρὸς ἐν πολλῷ τῷ βίβῳ κεινέται. Ὁ δὲ τὰ κάτω κείμενα ζῆτον ἂν μὴ μετὰ ἀκριβείας ζητῆ καὶ πόνου, οὐδέποτε δυνήσεται εὐρεῖν τὸ ζητούμενον. Διὰ τοῦτο καὶ εἰπὼν, Ἐρευνητε τὰς Γραφάς, ἐπηγάγετε· Ὅτι ὁμοίως δοκεῖτε ἐν αὐταῖς ζωὴν αἰώνιον ἔχειτε. Οὐκ εἶπεν, Ἐχετε· ἀλλὰ, Δοκεῖτε, δεικνύς ὅτι οὐδὲν ἑκαρπύοντο μέγα τι καὶ γενναῖον, ἀπὸ τῆς ἀναγωγῆς σωθήσεσθαι προσδοκῶντες μόνως, πίστεως ἔρημοι ὄντες ἂ. Ὁ τοίνυν λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· Ὁχι θαυμάζετε τὰς Γραφάς; οὐχί πάσης ζωῆς νομίζετε αἰτίας εἶναι; Ἀπὸ τούτων καὶ αὐτὸς ἰσχυρίζεται νῦν. Αὐταὶ γὰρ εἰσι αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἑμοῦ, καὶ οὐ θέλετε ἴδωσθαι πρὸς με, ἵνα ζωὴν αἰώνιον ἔχητε. Εἰκότως τοίνυν ἔλεγεν, διὰ Δοκεῖτε, διὰ τὸ μὴ βούλεσθαι αὐτοὺς πισθεῖσθαι, ἀλλ' ἐπὶ τῇ ψυχῇ ἀναγνώσει μόνον αὐχθῖν. Εἶτα ἵνα μὴ ἐκ πολλῆς κηδεμονίας φιλοφιλῶς λέθῃ παρ' αὐτοῦ ὑπόδικαι, καὶ διὰ ε' τὸ βούλεσθαι πιστευθῆναι παρ' αὐτῶν τὸ ἐαυτοῦ σκοπεῖν νομίζεσθαι (καὶ γὰρ τῆς ἰσωνοῦς ζωῆς ἀνέμνησε, καὶ τῆς μαρτυρίας τοῦ Θεοῦ, καὶ τῶν ἔργων τῶν αὐτοῦ, καὶ πάντα ἔλεγεν ὡστε αὐτοὺς ἐπιστάσασθαι, καὶ ζωὴν ἐπιγγεῖλατο)· ἐπὶ οὖν πολλοῖς εἰδὼς ἵνα ὑποπέσειν διὰ δόξης ἑρίων ταῦτα ἔλεγεν, ἄκουσον εἰ ἐπάγει· Δόξαν παρὰ ἀνθρώπου οὐ λαμβάνω· τοῦτέστιν, Ὁ δόξα μοι. Οὐκ ἔστι, φησὶν, ἡ φύσις ἡ ἐμὴ τοιαύτη, ὡστε δεῖσθαι τῆς παρὰ ἀνθρώπων δόξης. Εἰ γὰρ ἦλος ἀπὸ δ' λυχνιαίου φωτὸς οὐκ ἂν λάβοι προσθήκην· πολλῷ μᾶλλον ἐγὼ τῆς ἀνθρωπίνης ἀφῆως δεσθῆναι δόξης. Καὶ τίνος, φησὶν, ἔνεκεν ταῦτα λέγεις, ἵαν οὐ δέη; Ἴνα ὁμοίως σωθῆτε. Ἀλλὰ τοῦτο μὴ ἀνωτέρω ἔρηκεν· ἤνιστα δὲ αὐτὸ καὶ ἐναυθῶν, εἰπὼν, Ἴνα ζωὴν ἔχητε. Τίθεισι δὲ καὶ ἑτέραν αἰτίαν. Ποῖαν δὴ ταύτην; Ἀλλ' ἔργωκα ὁμοίως, ἐν τῇ ἀγάπῃ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔχετε ἐν ἐαυτοῖς. Ἐπειδὴ πολλὰκις, ὅ; ὀθεν ἐν Θεῷ ἀγαπῶντες, ἰδίων αὐτῶν, ἐν ἴσῳ ἐαυτὸν ἔποιε τῷ Θεῷ, ἦξει δὲ ὅτι οὐκ ἔμελλον αὐτῷ πισθεῖσθαι· ἵνα μὴ τῆς εἰρήνῃ. Τίνος οὖν ἔνεκεν ταῦτα λέγεσθε; τοῦτο εἶπεν, Ἴνα εἰδήσω ὁμοίως, ἐν οὐ διὰ ἀγάπην τὴν τοῦ Θεοῦ με, φησὶ, δώκεται. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς μαρτυρεῖ με ἰ καὶ διὰ τῶν ἔργων καὶ διὰ τῶν Γραφῶν. Ὅσπερ οὖν πρὸς τοῦτο νομίζοντες ἀνέβησαν εἶναι με ἠλαύνετε· οὕτως [244] νῦν ἐξ οὗ ταῦτα ἀπέδειξε προσδραμεῖν ὁμοίως ἴδει, εἰ γὰρ ἠγαπήτε τὸν Θεόν· ἀλλ' οὐκ ἀγαπήτε. Διὰ δὲ τοῦτο καὶ ταῦτα εἶπον, ἵνα δεῖξω ὁμοίως; περιττὸν ἔχοντες τύρον, καὶ κομπάζοντες εἰκί, καὶ τὴν οὐκ εὐκαίαν βασκανίαν συσκιάζοντες ε'. Οὐκ ἀπὸ τούτων ἐὰ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν μαλλόντων αὐτὰ κατασκευάζει. Ἐγὼ γὰρ ἠέδομαι, φησὶν, ἐν τῷ ὄνοματι τοῦ Πατρὸς μου, καὶ οὐκ ἐδέξασθε με· ἐὰν ἄλλος ἔλθῃ ἐν τῷ ὄνοματι τῷ ἰδίῳ, ἐκείνῳ λήψετε. Ὅρα; ὅτι ἄνω καὶ κάτω διὰ τοῦτο λέγει ἀπεστέλλομαι, καὶ παρὰ τοῦ Πατρὸς εἰληθῆναι τὴν κρίσιν, καὶ οὐδὲν δύνασθαι ποιεῖν ἄφ' ἐαυτοῦ, ἵνα πᾶσαν ἐκείνην πρόφασιν ἀγνοοῦσιν; Τίνα δὲ φησὶν ἔξειν ἐν τῷ ὄνοματι τῷ ἰδίῳ; Τὸν ἀντίχριστον ἐναυθῶν αἰεττεται, καὶ ἀνανεβρότητον ἢ τῆς ἀγνοοῦσιν αὐτῶν τίθειν ἀπέδειξεν. Εἰ γὰρ ὡς ἀγαπῶντες τὸν Θεόν

με δώκεται, πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ τοῦ ἀντίχριστου τοῦτο γενέσθαι δεῖσι ἰ. Καίτινος γὰρ οὐδὲν τοιοῦτον ἔρει, ὅστε ἀπεστέλλομαι παρὰ τοῦ Πατρὸς, ὅστε κατὰ τὴν γνώμην ἔχειν τὴν ἐκείνου· ἀλλὰ τοῦναντίον ἅπαν, τυραννικῶς τὰ μὴ ἐν αὐτῷ προσήκοντα ἀρπάζων, καὶ τὴν ἐπὶ πάντων θεῶν ἐαυτὸν εἶναι λέγων, καθὼς καὶ Παῦλος φησὶν· Ἐπὶ πάντα λέγομενον Θεὸν ἢ σέσασμι, ἀποδεικνύοντα ἐαυτὸν ὅτι αὐτοῦ ἐστὶν ὁ Θεός. Τοῦτο γὰρ ἔστιν ἐν τῷ ὄνοματι τῷ ἰδίῳ ἴδωσθαι. Ἐγὼ δὲ οὐκ οὕτως, ἀλλ' ἐν τῷ ὄνοματι τοῦ Πατρὸς μου παραγίγνομαι. Ἰκανὸν μὲν οὐκ ἦν καὶ τοῦτο δεῖξαι αὐτοὺς οὐκ ἀγαπῶντας τὸν Θεόν, ἐν τῷ λέγοντα ἀπεστέλλομαι παρ' ἐκείνου οὐκ ἐδέχοντο· νῦν δὲ καὶ ἰκ τοῦ ἐναντίου δεικνυσίαν αὐτῶν τὴν ἀναισθησίαν ἰ, ἐκ τοῦ τὸν ἀντίχριστον μέλλειν δέχεσθαι. Ὅταν γὰρ τὸν μὴ ἀπ' ἐκείνου λέγοντα ἀπεστέλλομαι μὴ δέχονται, τὸν δὲ μὴ εἰδῶτα ἐκείνου, κομπάζοντα δὲ καὶ λέγοντα ἐαυτὸν εἶναι τὸν ἐπὶ πάντων θεῶν μέλλωσι προσκυνεῖν· εὐδόηλον δὲ βασκανίας ἢ βλαφῆς ἦν, καὶ τοῦ μισεῖν τὸν Θεόν. Διὰ δὲ τοῦτο δύο τίθειν αἰτίας τῶν ἐρημνῶν, καὶ πρῶτον μὲν τὴν χρηστοτέραν, λέγων ἰ, Ἴνα σωθῆτε, καὶ, Ἴνα ζωὴν ἔχητε· ἐπειδὴ δὲ ἔμελλον αὐτῶν χλευάζειν, τίθεισι καὶ τὴν πληκτικυτέραν, δεικνύς ὅτι κἂν μὴ πισθῶνται· οἱ ἀκούοντες, τὰ αὐτοῦ ὁ Θεὸς πανταχοῦ ποιεῖν εἶθεον.

β'. Ὁ μὲν οὖν Παῦλος περὶ τοῦ ἀντίχριστου διαλεγόμενος, προφητικῶς εἶπεν, ὅτι Πέμψει αὐτοῖς ὁ Θεός ἐνέργειαν πλάνην, ἵνα κηρωθῶσι πάντες ὁ μὴ πιστεύσαντες εἰ ἀληθείᾳ, ἀλλ' εὐδοκίαντες εἰ ἡ ἀδικία. Ὁ δὲ Χριστὸς οὐκ εἶπεν ὅτι ἦξει· ἀλλ', Ἐάν ἔλθῃ, φειδόμενος· τῶν ἀκούοντων. Ἐπειδὴ δὲ οὕτως πᾶσα ἀπρητισμένη ἦν αὐτῶν ἡ ἀγνοοῦσιν, διὰ τὸ τοῦτο αὐτὸς μὲν τὴν αἰτίαν εἰσήγαγε αὐτοῦ τῆς παρουσίας· ὁ δὲ Παῦλος τοῖς δυναμίον· συνθεῖν μετὰ ἀκριβείας αὐτὴν ἤνιστα. Καὶ γὰρ ἐκεῖνός ἐστιν ὁ πᾶσαν ἀπολογία αὐτοῦ ἀφαιρούμενος. Εἶτα καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ἀπιστίας αὐτῶν τίθειν, ἐπάγων· Ἵως δύνασθε πιστεῖσθαι, δόξαν τὴν παρὰ ἀλλήλων λαμβάνοντες, καὶ τὴν δόξαν τὴν παρὰ τοῦ μόνου Θεοῦ οὐ ζητοῦντες; καὶ ἐνεῖθεν [245] δεικνύς πάλιν ὅτι οὐ τὰ τοῦ Θεοῦ ἐκδέχοντο, ἀλλ' ἐν προσήκοντα τοιοῦτο τὸ οἰκεῖον ἐβούλοντο πάθος ἐκδικεῖν. Καὶ γὰρ τοιοῦτον ἴσπερ ἀπίθον διὰ τὴν αὐτοῦ δόξαν ποιεῖν ταῦτα, ἐν αὐτοῖς τὴν ἀνθρωπίνην ἡρώοντο μᾶλλον ἢ τὴν ἐκείνου. Πῶς οὖν ἐμελλον οὕτοι ὑπὲρ αὐτῆς ἀναδέχεσθαι τοσαύτην ἀπέχθειαν, ἢς οὕτω κατεφρόνον, ὡστε καὶ ἀνθρωπίνην αὐτῆς προτιμᾶν; Εἰπόντες δὲ ἐν τῇ ἀγάπῃ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔχουσι, καὶ ἀποδείξας τοῦτο διὰ τούτων ἑκατέρων, διὰ τὴν εἰς αὐτὸν γνωμῆν, καὶ διὰ τῶν εἰς τὸν ἀντίχριστον ἐσομῶν, καὶ διελίξας σαφῶς ὅτι ἴσπερ εἰσὶν ἀπστερημένοι συγγνώμης, οὕτως αὐτοὺς ἐπίσταται καὶ τὸν Μωϋσεῖα κατηγοροῦν ἐπάγων, καὶ λέγων· Μὴ δοκεῖτε ἐν ἐμῷ κατηγοροῦσθαι, ὡμῶν πρὸς τὸν Πατέρα· ἔστιν ὁ κατηγορῶν ὡμῶν Μωϋσῆς, εἰς τὸν ὁμοίως ἠελικατε. Εἰ γὰρ ἐπιστεύετε Μωϋσεῖ, ἐπιστεύετε ἂν ἐμῷ· περὶ ἐμοῦ γὰρ ἐκείνος ἔγραψεν. Εἰ δὲ τοῖς ἐκείνου γραμμασίον οὐ πιστεύετε, πῶς τοῖς ἑμοῖς ῥήμασι πιστεύετε; Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι· Πρὸ ἐμοῦ ἐκείνός ἐστιν ὁ ὕβριστικός· ἐν τοῖς εἰς ἐμὲ. Μωϋσεῖ γὰρ μᾶλλον ἠπιστάθησθε ἢ ἐμῷ. Ὅρα πᾶσι πανταχοῦ πᾶσι αὐτοῦ ἐξέβαλεν ἀπολογία. Θεὸν ἐλλέγει ἀγαπᾶν ἐν τῷ δώκεται με, φησὶν· ἔδειξα τὸν μισοῦντας αὐτὸν τοῦτο

^a Ἄλλι ὑπὲρ τῆς ἐπιφανείας. ^b Savit. πίστεως καὶ προσοῦσι. ^c Morel. μὴδὲ διὰ, εἰ μοι προσήβῃ; εἰ infra καὶ πάντα ἐκείνα ποιεῖ αὐτοῖς ἐπιστάσασθαι πρὸς ἐαυτὸν ἐπιγγεῖλατο. ^d Morel. ὑπο. ποῦ αἱ εἰρήναι. ^e In Morel. ὡς δεῖται. ^f Savit. ἐπιτετεται, εἰσπρ αὐτοῦ μαρτυρεῖ με. ^g Morel. βασκανίαν ἐκλείποντες. ^h Morel. οὐ καὶ ἀνω.

ⁱ Mor. ἀντίχριστου ποιεῖν ὁμοίως τοῦτο. ^j Morel. τὴν βασκανίαν. ^k Morel. τὴν χρηστοτέραν λέγων, εἰ paulo post χλευάζειν, καὶ οὕτω τίθει. ^l Savit. οὐδέτω πᾶσα... αὐτῶν ἡ ἀγνοοῦσιν, διὰ Morel. ὅτιον πάντως... αὐτῶν ἡ πορνεία πᾶσα. ^m Savit. καὶ τοσοῦτον. ⁿ Morel. ἐπιμῶν, ἐπὶ τὴν διελίξας, προσφῶνς διὰ.

ποιεῖται. Λύγεται ἴσιν με τὸ ἀδόξαν, καὶ παραλύειν τὸν νόμον· ἀπεθυσίμην* καὶ ταύτην τὴν κατηγορίαν. Διευχρίσεθε Μωῦσαι πιστεύειν δι' ἑνὸς κατ' ἐμοῦ τομῆς· δέικνυμι πάλιν ἐπὶ τοῦτο μὴ οὐκ ἐστὶ μάλιστα μὴ πιστεύειν τῷ Μωϋσεῖ. Τεσσάρῳ γὰρ εἶω ἐξ ἐναντίας ἔκειν τῷ νόμῳ, ὅτι οὐδὲ ἔστιν ἄλλος τις ὁ κατηγορήσων ὁμῶν, ἀλλ' ἡ αὐτὸς ὁ τὸν νόμον ὄντιν δεδωκώς. Ὅσοι οὖν περὶ τῶν Γραφῶν ἔλεγεν· Ἐν αἷς δοκεῖτε ζωῆν αἰώνιον ἔχειν· οὕτως καὶ τῷ Μωϋσεῖ τὴν ζωὴν, εἰς ἃν ὁμοίως ἠλπίκατε, ἀπὸ τῶν οὐρανῶν αὐτοῦ χειροῦμενος πανταχοῦ. Καὶ πόθεν δῆλον, φησὶν, ὅτι κατηγορεῖται Μωϋσῆς, καὶ οὐ κομψάεις; τί γὰρ σοὶ καὶ Μωϋσεὶ κοινόν; Τὸ ἀδόξαν ἔλασας, ἔπειρ ἐκείνου ἐνομοθέτησε κρατεῖν· πῶς οὖν ἡμῶν ἐκείνος κατηγορήσει; Πόθεν δὲ δῆλον ὅτι καὶ εἰ ἄλλοι μὴ πιστεύουσιν τὸν ἴδιον ἀνόμιχον ἔχοντα; Ταῦτα γὰρ πάντα ἀμάρτυρα λέγεις. Καὶ μὴν ἅπαντα ταῦτα ἀνοθεῖν ἔχει τὴν κατασκευὴν. Ὅταν γὰρ ὁμοιογηθῆ, ἐπὶ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἦσαν ἀπὸ τῶν ἔργων, ἀπὸ τῆς φωνῆς Ἰωάννου, ἀπὸ τῆς μαρτυρίας τοῦ Πατρὸς, εὐδῆλον ὅτι Μωϋσῆς αὐτὸν κατηγοροῖται. Τί γὰρ ἐκείνος εἶπεν; ἄρ' οὐχ εἰ ἀνελθὼν τὴν σημαίαν ποιῶν, καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ἄγων, καὶ τὰ μέλλοντα προλέγων μετὰ ἀληθείας, μετὰ πάσης ὑπακούειν αὐτῷ χρὴ τῆς παιδούς; Ὁ τοίνυν Χριστὸς μὴ οὐκ ἐπὶ πάντα ταῦτα πιστοῖται; Καὶ γὰρ σημαία εἰργάσατο μετὰ ἀληθείας ἀπάσης, καὶ πρὸς Θεὸν ἅπαντας εἰλκε, καὶ τὰς προφῆσας τὸ τέλος ἐπέγνω. Ἄλλα πόθεν δῆλον ὅτι ἐτέρω πιστεύουσιν; Ἐκ τοῦ τὸν Χριστὸν μιστεῖν. Οἱ γὰρ τὸν μετὰ τῆς τοῦ Θεοῦ γνώμης ἔχοντα ἀποστρεφόμενοι, εὐδῆλον ὅτι καὶ τὸν ἀντίθετον δέξονται [268]· εἰ δὲ Μωῦσαι νῦν προβάλλεται, καίτοι εἰπὼν, Ἐγὼ παρὰ ἀνθρώπων τὴν μαρτυρίαν οὐ λαμβάνω, μὴ θαυμάζητε· οὐδὲ γὰρ εἰ Μωῦσαι, ἀλλ' εἰς τὰ τοῦ Θεοῦ γράμματα αὐτοῦς παραπέμψαι. Πλὴν ἀλλ' ἐπειδὴ αἱ Γραφαὶ ἑαυτὸν αὐτοῦς ἐφθόβου, εἰς τὸ πρόσωπον αὐτὸ περιέλαυν ἐν λόγον, τὸν νομοθέτην αὐτὸν αὐτοῦς ἐρωτᾶς κατ' ἑαυτὸν, καὶ πολὺ φρονεώτερον οὕτω ἂν τὸ θεὸς ποιῶν, καὶ ἑαυτοῦ τὸν παρ' αὐτῶν λεγομένων ἐλέγχει. Σκόπει δέ· Ἐλεγον διὰ τὴν εἰς τὸν Θεὸν ἀγάπην δικίαν αὐτῶν· δέκνουν ὅτι διὰ τὸ μιστεῖν τὸν Θεὸν τοῦτο ποιοῦσιν. Ἐλεγον ἀντιέχοντα Μωῦσεῖ· δέκνουν ὅτι διὰ τὸ μὴ πιστεύειν Μωῦσεὶ ταῦτα ἔπραττον. Εἰ γὰρ τὸν νόμον ἐξήλθον, εἴθε δέξασθαι τὸν ἐκείνου πληροῦσιν· εἰ τὸν Θεὸν ἠγάπαον, εἴθε περισθῆναι τῷ πρὸς ἐκεῖνον ἔλκοντι· εἰ Μωῦσεὶ ἐπίστευον, εἴθε προσενηθῆσαι τὸν ἑκείνου προσηνευόμενον. Εἰ δὲ ἐκείνος ἀπιστεῖται πρὸ ἐμοῦ, οὐδὲν ἀπεικὴ καὶ ἐμὴ τὸν ἑπ' αὐτοῦ κηρυττόμενον ἐλαύνεσθαι παρ' ὁμῶν. Ὅσοι οὖν καὶ θαυμάζοντας Ἰωάννην εἰσεῖθε καταφρονούντας Ἰωάννου διὰ τὸν εἰς αὐτὸν γενημένον· οὕτως νομίζοντας πιστεύειν Μωῦσεὶ δέκνουν ἀπιστούντας, καὶ ἀεὶ εἰς τὴν κεφαλὴν αὐτῶν περιτρέπει πάντα, ἔπειρ ἐνόμιζον ὑπὲρ ἑαυτῶν προβάλλεσθαι. Τοσοῦτον γὰρ ἀπέχου, φησὶν, ἀπαγαγεῖν ὁμᾶς τοῦ νόμου, ὅτι καὶ αὐτὸν καλῶ κατηγοροῦν ὁμῶν τὸν νομοθέτην. Ὅτι μὴ οὖν αἱ Γραφαὶ μαρτυροῦσιν, εἴπε· πῶς δὲ μαρτυροῦσιν, οὐκ εἰ προσέθηκα, τὸν φόβον μελίζονα αὐτοῦς ἐνδοξαίως βουλόμενος, καὶ εἰς ἔρευναν παραπέμψαι, καὶ εἰ ἀνάγκην καταστήσει ἐρωτήσεις. Εἰ μὴ γὰρ ἐπικενεῖ τὸν προχειρὸν, καὶ μηδὲ ἐρωτῶντων αὐτοῦς, ἀπέδωλον ἂν τὴν μαρτυρίαν· νυνὶ δὲ εἰ προσέχον τοῦς λεγομένους, εἴθε πρὸ τῶν ἄλλων τοῦτο ἐρωτᾶσι· καὶ μιστεῖν παρ' αὐτοῦ.

* Morel. ποιεῖται. Κατηγορεῖται ἴσιν τὸν νόμον; ἀπεθ. Μοx pro διευχρίσεθε, alii συγχρίσεθε. * Morel. εἰ δέκνουν. * Morel. εἰδεν ὡστε καὶ. * Savil. κατηγοροῦν καὶ ἔμμεντοι ὡστε οὕτω. * Alii πρὸ τῶν ἄλλων καὶ σιγήσαντος ζητήσαν.

Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἐν ταῖς ἀποκρίσει, καὶ ἐν ταῖς ἀπεικίαις πλεονάζει μάλλον, οὐκ ἐν ταῖς ἀποδείξεσι μόνον, ἵνα κἂν οὕτως αὐτοῦς ἐπαγγέλλται καὶ φόβος τῶν λεγομένων. Οἱ δὲ καὶ οὕτω σιγῶσι. Τοιοῦτον γὰρ ἡ ποτηρία· ὅσα ἂν εἰς λέγη καὶ ποῆ, οὐ διανίσταται, ἀλλὰ μένει τὸν οὐρανὸν ἰδὼν διατηρούσα.

γ. Διὰ γὰρ πᾶσαν κακίαν ἀπὸ τῆς ψυχῆς ἐκβαλόντας, μηδὲνα πλέκειν μηδὲποτε δόλον. Πρὸς γὰρ τοὺς σκολιούς σκολιάς ὁδοὺς ὁ θεός, φησὶν, ἀποστέλλει. Καὶ Ἄγριον πνεῦμα σοφίας φεσὶν εἶναι δόλον, καὶ ἀπαναστήσεται ἀπὸ λογισμῶν ἀσυνέτων. Οὐδὲν γὰρ οὕτω ποιεῖ μωροῦς, ὡς ποτηρία. Ὅταν γὰρ ὑπὸ τοῦς τις, ὅταν ἀγνώμων, ὅταν ἀχάριστος (ταῦτα εἰς τὴν ποτηρίαν τὰ εἶδη), ὅταν μὴδὲν ἠδικημένος λυθῆ, ὅταν πλῆρη δόλου, πῶς οὐκ ἐσχάτη ἀνομία ἐξήσται δειγμα; Οὐδὲν οὕτω ποιεῖ φρονιμῶς, ὡς ἀρετῆ. Καὶ γὰρ εὐχάριστους καὶ εὐγνώμονας ἐργάζεται, φιλανθρώπους, ἡμέρους, πρᾶστος, ἐπεικεῖται· τὰ ἅλλα ἅπαντα ἀγαθὰ αὐτῷ εἰστικεῖν εἴωθε. Τί δὲ τοῦ οὕτω διακειμένου συνειτώτερον; Πηγὴ γὰρ βυτῶς καὶ βίβας φρονήσεως ἐστὶν ἡ ἀρετῆ, ὡς οὖν καὶ πᾶσα ποτηρία ἐξ [247] ἀνομίας ἔχει τὴν ἀρχὴν. Καὶ γὰρ ὁ ἀλαζόνων καὶ ὀργίλος ἐξ ἐνδοξίας φρονήσεως ὑπὸ τῶν παθῶν ἀλλοικεῖται. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ προφήτης ἔλεγε· Οὐκ ἔσται ἰασις ἐν τῇ σαρκί μου. Προσώτερον καὶ ἐσαπείρηται ὁ μάλωσκέ μου ἀπὸ προσώπου τῆς ἀφροσύνης μου δεικνύς ὅτι πᾶσα ἀμαρτία τὴν ἀρχὴν ἐξ ἀφροσύνης ἔχει· ὡς περ ὁ ἐνάτορος καὶ φρόν ἔχων Θεός, πάντων ἐστὶ συνειτώτερος. Διὰ καὶ σοφός τις λέγει, Ἀρχὴ σοφίας, φρόδος Κυρίου. Εἰ τοίνυν τὸ φοβεῖσθαι τὸν Θεόν, σοφίαν ἐστὶν ἔχειν, ὁ δὲ πονηρὸς τοῦτο οὐκ ἔχει, τῆς βυτῶς σοφίας ἐστέρηται· τῆς δὲ σοφίας ἐστερημένος τῆς βυτῶς, πάντων ἐστὶν ἀνοητώτερος. Καίτοι γὰρ πολλοὺς τοὺς πονηροὺς θαυμάζοντας, ὡς ἱκανοὺς βυτῶς ἀδικεῖν καὶ βλάπτειν, οὐκ εἰδότες ὅτι μάλιστα πάντων αὐτοῦς ταλαινέειν χρὴ, εἰ νομίζοντες ἐτέρους βλάπτειν, καθ' ἑαυτῶν τὸ εἶφο ὄψοισιν· ἔπειρ ἀνομίας ἐστὶν ἐσχάτης, ἑαυτὸν πλήττοντα, μηδὲ αὐτὸ τοῦτο εἰδέναι, ἀλλ' ἔσπερον δοκεῖν ἀδικεῖν, ἐν τῷ κατασφάττειν ἑαυτὸν. Διὰ τοῦτο καὶ Παῦλος εἶδος, ὅτι ἐν τῷ πλήττειν ἐτέρους ἑαυτοῦς ἀναίρουμεν, ἔλεγε· Διατί μὴ μάλλον δίκαιεσθε; διατί μὴ μάλλον ἀδικεσθεσίνθε; Τὸ γὰρ οὐκ ἀδικεῖσθαι ἐν τῷ μὴ ἀδικεῖν κείται· ὡς περ οὖν τὸ μὴ πάσχειν κακῶν ἐν τῷ μὴ ποιεῖν κακούς· κἂν αἰνεμαί εἶναι δοκῆ τὸ λεγόμενον τοῖς πολλοῖς καὶ φιλοσοφεῖν οὐκ ἰθελουσι. Ταῦτ' οὖν εἰδότες, μὴ τοὺς ἀδικουμένους μὴδὲ τοὺς ἐπηρεαζομένους, ἀλλὰ τοὺς ταῦτα ποιούντας ταλαινέειν καὶ διακρούμεν. Οὗτοι γὰρ εἰσιν οἱ μάλιστα ἠδικημένοι, οἱ τὸν Θεὸν ἑαυτοῦς ἐκπολεμούντας, καὶ μωροῦν κατηγοροῦν ἀνοήτους στήματα, καὶ πονηρὰν κώμωμον κατὰ τὸν παρὶντα βίον ὀψήσαν, καὶ μεγάλην τὸν κατὰ τὸν μέλλοντα αἰῶνα ἐπιστώμενοι κόλασιν· ὡς οἱ γὰρ ἀδικούμενοι καὶ πάντα φερόντες γενναίως, τὸν Θεὸν ἔχουσιν ἰαυν, καὶ πάντας συναλγούντας αὐτοῖς, καὶ ἐπαινούντας, καὶ ἀποδεχομένους. Οἱ τοιοῦτοι καὶ κατὰ τὸν παρὶντα βίον πολλῆς ἀπολαύσανται τῆς εὐφροσύνης, φιλοσοφίας μέγιστον παρεχόμενοι δειγμα, καὶ κατὰ τὴν μέλλουσαν ζωὴν τῶν αἰωνῶν μετέδωκον ἀγαθῶν· ὡν γέννητο πάντα; τῶς ἀπτιυεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρώπων τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἄμην.

† Morel. ὁ θεός, φησὶν, ἀποστέλλει, καὶ ὁ ἑσπερῶν, Πνεῦμα ἔχον παιδείας. * Savil. γὰρ καὶ βίβας. * Alii ἔχου. Ὁ γὰρ ἐνάτορος.

mibi. Vide quomodo illos undique omni intercludat defensione. Dum me perseceremini, Deum vos diligere dicebatis : ostendi vos hoc illius odio facere. Me accusatis quod sabbatum solvam et legem transgrediar : de hac accusatione me purgavi. Affirmatis vos fidem erga Moysen profiteri per ea quæ contra me audetis : ostendo ego illud maxime esse non credere Moysi. Tantum enim abest ut legi repugnem, ut is qui vos accusatorum est nullus alius sit, quam is qui legem vobis dedit. Ut igitur de Scripturis dicebat, *In quibus putatis vitam æternam habere ;* ita de Moyse ait : *In quo vos sperastis,* ex suis eos sermonibus capiens ulique. Et unde discemus, iniquum Judæi, Moysen accusatum esse, ac te non id vane jactitare? quid enim tibi cum Moyse commune? Sabbatum solvisti, quod jussit ille servandum : quomodo ergo ille nos accusaverit? Et quomodo probabitur, iniques, nos in alium qui in suo nomine veniat esse credituros? Hæc quippe omnia nullo teste dicis. Atqui hæc omnia ex superioribus probantur. Quando enim ex operibus, ex Joannis voce, ex Patris testimonio in confesso fuerit me a Deo venisse, palam certe est Moysen ipsos accusatum esse. Quid enim ille dixit? annon, quod si quis signa faciens venerit (*Deut. 13. 1.*), qui ad Deum deat, futuraque vere pronuntiet, ipsi credere oporteat? Annon Christus hæc omnia fecit? Signa cum omni veritate edidit, omnes traxit ad Deum, prædictiones ex rerum eventu asservit. At unde probatur ipsos alteri credituros esse? Ex eo quod Christum oderint. Nam qui eum, qui ex Dei voluntate venit, aversantur, Deo adversarium sine dubio recipient. Quod si Moysen nunc proferat, licet dixerit, *Ego ab homine testimonium non accipio* : ne mireris, non enim ad Moysen, sed ad divinum Scripturam illos remittit. Verum quia Scripturæ minorem illis terrorem afferebant, legislatorem ipsum accusatorem inducens, majorem illis metum incussit, et singula eorum dicta confutat. Illic autem animum adhibe. Dicebant se ex Dei amore illum persequi; ostendit ille ipsos ex Dei odio id facere. Dicebant se Moysi hæerere, ille probat ipsos id agere, quod Moysi non crederent. Nam si legis studio tenebantur, oportuit illum recipere qui legem implebat; si Deum diligebant, illi credere par erat, qui ad Deum trahebat: si Moysi credebant, oportuit illum adorare quem ipse prænuuntiavit. Quod si illi priusquam mihi fides negatur, nihil mirum si ego ab illo præsumptus a vobis expellor. Sicut ergo illos, qui Joannem mirabantur, ostendit ipsum Joannem despiciere ab his quæ contra se perpetrarunt: sic eosdem, cum se Moysi credere putent, ipsi non credere probat, atque omnia quæ pro se illi afferebant, in caput ipsorum retorquet. Tantum abest, inquit, ut vos a lege retraham, ut ipsum legislatorem contra vos testem advocem. Quod ergo Scripturæ id testificatur dicit; ubi autem testificatur non adjicit: majorem illis timorem incutere volens ut ipsos ad explorandum et interrogandum excitaret. Nam si non rogatus dixisset, testimonium illi rejecissent: jam vero si dictis attendissent, ante omnia oportebat

ab illo querere et ediscere. Ideo enim non demonstrationes tantum, sed etiam sententias et minas frequentat, ut sie eos vel meta reducat. Illi tamen silent. Talis enim res est malitia; quidquid dicatur vel fiat, non exsurgit, sed proprium virus servat.

3. *Dolus et nequitia fugienda. Virtutum vera sapientia, nequitiam amentia comitatur. Inferentia injuriam peior conditio quam potuitia.*— Quapropter par est omni expulsa animi nequitia, nullum necere dolum. *Ad pravos enim, inquit, pravos vias mittit Deus (Prov. 21. 8);* et, *Spiritus sanctus disciplina effugiet dolum et auferet se a cogitationibus, quæ sunt sine intellectu (Sap. 1. 5).* Nihil enim ita stultos reddit, ut nequitia. Subdolos enim, improbus, ingratus (hæc quippe sunt nequitia genera), si nihil læsus offendatur, si dolos nectat, annon summæ dementiæ indicia proferat? Nihil ita prudentes reddit, ut virtus. Etenim gratos reddit, probos, benignos, mites, mansuetos, modestos: cætera omnia bona hæc parere solet. Quid hoc modo affectis prudentius? Fons enim vere et radix prudentiæ virtus est, malitia vero ex amentia ortum habet. Arrogans enim et iracundus deficiente prudentia his morbis capitur. Ideo propheta dicebat: *Non est sanitas in carne mea. Putruerunt et corruptæ sunt cicatrices meæ a facie insipientiæ meæ (Psal. 37. 4. 6);* ostendens peccatum quodvis ex insipientia ortum habere: contra vero virtute præditum ac timentem Deum, omnium esse sapientissimum. Idcirco sapiens quidam dicit, *Initium sapientiæ, timor Domini (Prov. 1. 7).* Si ergo timere Deum est sapientiam habere; malus non ita affectus, vere sapientiæ privatur: vera autem privatus sapientiæ, omnium est insipientissimus. Atqui plurimi improbos admirantur, ut qui possint lædere ac nocere; non intelligentes ipsos omnium miserimos censendos esse, quod dum cæteros se lædere putant, in seipsos gladium vertant: quod extremæ dementiæ est. Nam inscii seipsos confoliant, et dum alteri se nocere putant, seipsos jugulant. Ideo Paulus guarus nos, cum cæteros percutere volumus, nosmetipsos interficere, dicebat: *Quare non potius injuriam accipitis? quare non magis fraudem patimini (1. Cor. 6. 7)?* Injuriam enim non accipit qui non infert, nec malo afficitur, qui malum non operatur: quamvis id multis ænigma esse videatur qui philosophari nolunt. Hæc cum sciamus, non eos qui læduntur, vel injuriam accipiunt, sed illos qui injuriam inferunt, miseris prædicemus et deprecemur. Hi enim maxime læduntur, qui Deo bellum inferunt, et mille accusatorum ora aperiant, malaque fama in hac vita laborant: atque ingens in futuro sibi parant supplicium: ut contra ii qui læsi injurias fortiter ferunt, Deum habent propitium, omnesque se commiserantes, approbantes, laudantes. Hi in hac vita admodum celebres erunt, qui magnum philosophiæ exemplum præbeant, et in futura vita æternis fruuntur bonis: quæ nos omnes assequi contingat, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, quicum Patri et simul Spiritui sancto gloria, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XLII.

Cap. 6. v. 1. *Post hæc abiit Jesus trans mare Galilææ in partes Tiberioidis; 2. et sequebatur eum multitudo magna, quia videbant signa quæ faciebat super ipsos qui infirmabuntur. 3. Abiit ergo in montem Jesus, et ibi sedebat cum discipulis suis. 4. Erat autem proximum Pascha Judæorum.*

1. Cum improbis noxiisque viris ne versemur, dilecti; sed quando virtutem nostram non lædent, id euremus, ne eorum insidiis ac nequitie locum demus. Ita enim ornans impetus frangitur. Ac quemadmodum jacula quando in durum firmumque locum incidunt, magno impetu in eos qui jaculantur resiliunt; quando autem violenter immissa nihil durum et asperum reperiunt, cito sedantur et desinunt: ita feri audacesque homines, cum repugnamus, magis exasperantur; cum vero cedimus, illorum furorem cito sedamus. Idcirco Christus, cum audissent Pharisei ipsum plures quam Joannem discipulos colligere, pluresque baptizare, venit in Galilæam, ut invidiam illorum exstingueret, et furorem, quem ipsos ex ea re concepisse verisimile erat, per secussum sedavit. Cæterum in Galilæam reversus, non eadem adit loca: non enim in Cana venit, sed trans mare. Idcirco sequebatur illum turbæ multæ, cum viderent signa quæ faciebat. Quæ signa? cur illa non recenset? Quia hic evangelista magnam libri sui partem concionibus replevit. Vide namque quomodo per annum integrum, imo in festo Paschæ non aliud miraculum memoret, quam paralyticum et filium reguli curatos. Neque enim omnia narrare voluit, id quod certe fieri non poterat; sed ex multis magnisque pauca dixit. *Et sequebatur, inquit, eum turba multa, quin videbant signa quæ faciebat.* Non firma mente sequebantur: ad tantam enim doctrinam ex signis potius inducebantur; quod crassioris erat animi. *Signa enim, inquit, non fidelibus, sed incredulis (1. Cor. 14. 22).* At non hujusmodi populus apud Matthæum: sed audi quomodo: *Stupebant omnes de doctrina ejus, quia docebat eos tamquam potestatem habens (Matth. 7. 28. 29).* Cur autem montem nunc adiit, et ibi sedebat cum discipulis? Ob futurum signum. Quod autem discipuli tantum ascenderint, illa populi non sequentis culpa est. Neque hac solum de causa montem petiit, sed etiam ut nos doceret, tumultum et turbam esse vitandam, atque idoneam philosophiæ esse solitudinem. Sæpe autem ipse solus montem ascendit, et pernoctat orans, ut nos doceat, eum qui ad Deum accedit, omni tumultu vacuum esse, et tranquillum locum querere delecte. *Erat autem proximum Pascha, dicit festus Judæorum.* Cur, inquires, non ascendit ad diem festum, sed cum omnes Jerosolymam pergerent, ipse in Galilæam venit: neque ipse solus, sed cum discipulis, et inde in Capernaum? Paulatim legem solvit, ex Judæorum nequitia occasionem captans. 5. *Et cum subleasset oculos, vidit turbam multam.* Hic ostendit ipsum nunquam sine causa

sedisse cum discipulis; sed fortassis ut accuratius ipsos alloqueretur et doceret, eosque sibi devinciret: unde discimus quantam illorum providentiam gereret, quam se demitteret, ut se illis attemperaret. Sedebant vero simul, sese fortasse mutuo respicientes. *Deinde respiciens videt multitudinem accedentem.*

Evangelistæ conciliantur. — Cæteri evangelistæ dicunt discipulos accedentes rogasse et obsecrasse illum se dimitteret eos jejunos; hic vero Philippum inducit a Christo interrogatum. Utrumque mihi verum videtur, sed non eodem ipso tempore gestum; sed aliud alterum præcessisse, ita ut res diversæ narrentur. Cur ergo Philippum interrogat? Sciebat qui discipuli plus doctrina egerent. Hic enim est qui postea dicit: *Utende nobis Patrem, et sufficit nobis (Joh. 14. 8).* Ideo prius illum instituit. Nam si absque ullo apparatu signum editum fuisset, non tantum apparuisset miraculum: jam vero prius curat ut penuriam consteatur, ut hinc majus ipsi videretur miraculum. Vide quid dicat ille: *Unde nobis tot panes, ut manducet hi?* Sic in veteri lege Moysi dicebat, idque antequam miraculum patraret: *Quid est in manu tua (Exod. 4. 2)?* Quia enim miracula quæ repente accidunt, priorum nobis oblivionem inducere solent, primo illum confessione sua alligavit, ut non deinde stupore percussus confessæ rei memoriam abjiceret, et hinc comparatione facta miraculi magnitudinem edisceret; quod hic etiam accidit. Interrogatus, ille respondet: *7. Ducentorum denariorum panes non sufficient illis, ut unusquisque modicum quid accipiat. 6. Hoc autem dicebat tentans illum: ipse enim sciebat quid esset facturus.* Quid sibi vult, *Tentans illum?* num ignorabat quid dicturus esset? Hoc dici nequit.

2. Quænam ergo est dicti sententia? Ex veteri lege possumus illam ediscere. Nam ibi quoque dicitur: *Post hæc tentavit Deus Abraham, dicens: Tolle filium tuum unigenitum, quem diligis, Isaac (Gen. 22. 1. 2).* Neque enim id dixit, ut experiretur an obsequutus esset, necne; utpote qui omnia videat antequam fiant (*Dan. 15. 42*): sed humano more utrumque dictum est. Ut cum dicit, *Scrutatur corda hominum (Rom. 8. 27)*, non ignorantiam, sed accuratam cognitionem indicat; sic cum dicit, *Tentavit*, nihil aliud sibi vult, quam ipsum accurate novisse. Vel aliud dici possit, ipsum nempe probatiorem eum reddidisse, dum et tunc Abrahamum, et nunc Philippum per interrogationem in majorem signi notitiam deduxit. Quapropter evangelista, ne ex verbi simplicitate quid absurdum suspiceretur, addidit: *Ipse enim sciebat quid esset facturus.* Cæterum illud maxime observandum, quomodo cum prava suspicio adest, statim eam evangelista diligenter amoveat. Ut igitur hoc loco ne quid simile suspicerentur auditores, correctionem hanc addidit: *Ipse enim sciebat quid esset facturus; sic et ibi, cum ait: Judæi illum persequer-*

ΟΜΙΛΙΑ ΜΒ.

Μετὰ ταῦτα ἀπῆλθεν ὁ Ἰησοῦς πέραν τῆς θαλάσσης τῆς Γαλιλαίας εἰς τὰ μέρη Τιβεριδίδος^α καὶ ἠκολούθει αὐτῷ ὄχλος πολὺν, οἱ δὲ ἔωρον τὰ σημεῖα ἃ ἐποίει ἐπὶ τῶν ἀσθενούντων. Ἀπῆλθε δὲ εἰς ἔρος ὁ Ἰησοῦς, καὶ ἐκεῖ ἐκάθητο μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ. Ἦν δὲ ἔγγυς τὸ πᾶσχα τῶν Ἰουδαίων.

α'. Τοῖς θενοῖς ἀνδράσι μὴ ὁμοσε χωρῶμεν, ἀγαπητοί· ἀλλὰ μανθάνομεν^α, ὅταν μὴδὲν παρεχλάπτῃ τὴν ἡμετέραν ἀρετὴν, δίδόναι τόπον αὐτοῖς ταῖς ποιηταῖς ἐπιβουλαῖς. Οὕτω γὰρ παύεται πᾶσα θρασυτης. Καὶ [248] καθάπερ τὰ ἀκόντια ὅταν εἰς ἐνεταμίον^β ἐμπέσῃ τι καὶ σκληρὸν καὶ ἀντιτυπὸν, μετὰ πολλῆς τῆς βύμης ἐξακολουθεῖται ἐπὶ τοῖς ἀποστειλάντας πάλιν ὅταν δὲ τὸ βραβδαῖον τῆς ἀρέσεως μὴ ἐχθρὸν τὸ ἀντιπίπτουν, ἐκλύεται ταχέως καὶ λήγει· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν θρασυνομένων ἀνθρώπων, ὅταν μὲν αὐτοῖς ὁμοσε χωρῶμεν, ἀγριαίνουσι μᾶλλον ὅταν δὲ εἰκωμεν καὶ παραχωρῶμεν, γαλιόμεν βράβειος πᾶσαν αὐτῶν τὴν μανίαν. Διὰ δὲ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς ἐπιπέθῃ ἤκουσαν, οἱ δὲ ἤκουσαν οἱ Φαρισαῖοι ὅτι Ἰησοῦς πλεοναεὶς μαθητὰς ποιεῖ καὶ βαπτίζει ἡ Ἰωάννης, ἦλθεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, τὸν φθόνον αὐτῶν σθενύς, καὶ τὸν θυμὸν, ὃν εἰκὸς ἦν ἀπὸ τούτων τευθῆναι τῶν λόγων, διὰ τῆς ἀναχωρήσεως καταπαρῶντων. Πλὴν εἰς τὴν Γαλιλαίαν πάλιν ἀπερχόμενος, οὗ τοῖς αὐτοῖς ἐπιπέθαινε τόποις· οὐ γὰρ εἰς Κανά ἦλθεν, ἀλλὰ πέραν τῆς θαλάσσης. Διὰ καὶ ἠκολούθουν αὐτῷ ὄχλοι πολλοί, θεωροῦντες αὐτοῦ τὰ σημεῖα ἃ ἐποίει. Ποῖα σημεῖα· διατὶ μὴ αὐτὰ λέγει^γ «κατ' εἶδος· Ὅτι τὸ πλεον τὸ βιβλίου οὗτος μάλιστα ὁ εὐαγγελιστὴς ἐν τούτοις λόγοις καὶ ταῖς δημηγορίαις καταναλωσάσας ἐποῦδασεν. Ὅρα γοῦν πῶς ἐν ἑνιαυτῷ ὁλοκλήρω, μᾶλλον δὲ πῶς καὶ νῦν ἐν τῇ ἔσθη τῶν πᾶσχα οὐδὲν πλεον ἡμᾶς ἰδοῦντες σημεῖον ἐνεκεν, ἢ ὅτι τὸν παραλύον μόνον ἰθεράπευσεν, καὶ τὸν υἱὸν τοῦ βασιλικοῦ. Οὐ γὰρ τοῦτο ἐποῦδαθεν ὥστε ἅπαντα καταλείπειν, ἐπιπέθῃ μὲν ἐναντὶν ἦν· ἀλλ' ἡ πολλῶν καὶ μεγάλων ὄλγα. Καὶ ἠκολούθει, φησὶν, αὐτῷ ὄχλος πολλὸς, οἱ δὲ ἔωρον τὰ σημεῖα ἃ ἐποίει. Οὐ σφάραξ βεβλάας διανοίας ἢ ἀκολούθησις^δ. Τοσαύτης γὰρ διδασκαλίας ἀπολαύσαντες, ἀπὸ τῶν σημείων ἐνέγγοντο μᾶλλον ὁ παχυτέρας γνώμης ἦν. Τὰ γὰρ σημεῖα, φησὶ, τοῖς ἀπιστοῖς, οὐ τοῖς πιστεύουσιν.

Ἄλλ' οὐκ ἐκίνος ὁ ὄμιλος ὁ παρὰ τῷ Ματθαίῳ οὕτως, ἀλλ' ἄκουε πῶς^ε. Ἐξελκίσσοντο πάντες ἐπὶ τῇ διδαχῇ αὐτοῦ, φησὶν, οἱ δὲ ἰδοῦσθεσαν αὐτοὺς ὡς ἐξουσίαν ἔχων. Τί θήμητι δὲ τὸ ἔρος καταλαμβάνει νῦν, καὶ ἐκεῖ κἀθηται μετὰ τῶν μαθητῶν· διὰ τὸ μᾶλλον ἐσεσθαι σημεῖον. Τὸ δὲ τοῖς μαθητὰς ἀναθῆναι μόνους, κατηγοροῦ τοῦ πλήθους ἦν οὐκ ἀκολουθῆσαντες αὐτῷ. Οὐ τοῦτο δὲ ἐνεκεν μόνον τοῦτο ποιεῖν, τὸ ἔρος καταλαμβάνων, ἀλλὰ καὶ παιδεύων τμ.ε. αἱ διαναπαύσεσθαι ἀπὸ τῶν θυρῶν καὶ τῆς ἐν μέσῳ παραχθῆς· ἐπιπέθον γὰρ πρὸς φιλοσοφίαν ἔρημια. Πολλάκις δὲ καὶ μόνος αὐτῶν τὸ ἔρος καταλαμβάνει, καὶ διανυκτερεῖται καὶ εὐχεται, διδάσκων ἡμᾶς ὅτι τὸν μάλιστα Θεῷ προσώπια πάσης ἀπηλλάχθαι δεῖ παραχθῆς, καὶ ἡμεῖν καὶ τὸν θυρῶν καθαρὸν ἐπιπέθαι. Καὶ ἦν ἔγγυς τὸ Πάσχα, ἢ ἔσθη τῶν Ἰουδαίων. Πῶς οὖν οὐκ ἀναβαίνει εἰς τὴν ἔσθη, φησὶν, ἀλλὰ πάντων ἐπιγυομένων εἰς τὴν ἔσθη, φησὶν, αὐτοὺς εἰς τὴν Γαλιλαίαν ἔρχεται. καὶ

^α Morel. ἀπὸ ἀγαπῶμεν. ^β Αἰλί εἰς ἐνεταμίον. ^γ Οὐδὲν καὶ καὶ καὶ. ^δ Savil. οὐ σφάραξ φιλοσοφίας γνοῦσι τοῖς εἰρημῶν. ^ε Αἰλί τῷ Ματθαίῳ τοσοῦτος. Ibid. Savil. αὐτῶν τμ.ε.

οὐκ αὐτὸς μόνος, ἀλλὰ καὶ τοὺς μαθητὰς ἄγων. καὶ ἐκείθεν εἰς Καπερναοὺμ· Ἠρέμα λοιπὸν ὑπερέβη τὸν νόμον, ἀπορῆμην λαβάνων ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας· ποιηρίας. Καὶ ἀναβλέψας τοῖς ὄφθαλμοῖς, εἶπὲν ὄχλος πολὺν. Ἐνταῦθα δεικνύσιν ὅτι ἐδίδασκε ἀπλῶς ἐκάθου μετὰ τῶν μαθητῶν. [249] ἀλλ' ἴσως ἀκριβολογούμενός τις πρὸς ἀκούειν καὶ διδάσκων ἰ, καὶ ἐπιστρέφειν αὐτοὺς πρὸς ἑαυτὸν, οὐ μάλιστα καὶ ἐνευθεῖν τὴν κηδεμονίαν ἐστὶ μαθεῖν, καὶ τὸ ταπεινὸν καὶ συγκαταβατικὸν τὸ πρὸς ἐκίνους. Συνεκαθῆντο γὰρ αὐτῷ τάχα πρὸς ἄλλῃλους ὄρωντες. Εἶτα ἀναβλέψας εἶπὲν τὸν ὄχλον παραγγέλλομενον πρὸς αὐτοὺς.

Οἱ μὲν οὖν ἄλλοι εὐαγγελισταὶ τοὺς μαθητὰς φασὶ προσεβλόντας ἐρωτῆσαι καὶ παρακαλεῖν, ὥστε μὴ ἀπολύειν αὐτοὺς ἠσθητικῶς· οὗτος δὲ εἰσάγει τὸν Φίλιππον ἐρωτῆθῆναι παρὰ τοῦ Χριστοῦ. Καὶ μοι δοκεῖ ἀμφοτέρωτα εἶναι ἀληθῆ, οὐκ ἐπὶ τῶν αὐτῶν γενόμενα δὲ ὅμως ἢ καρῶν, ἀλλ' ἐναντία τούτων εἶναι πρεσβύτερα· ὥστε ἕτερα μὲν ἐκίθηνα λοιπὸν, ἕτερα δὲ ταῦτα ἐστὶ. Τίνος οὖν ἐνεκεν τὸν Φίλιππον ἐρωτῆσεν; Ἠδὲ τῶν μαθητῶν τοῦ μάλιστα πλείους δεομένους διδασκαλίας. Οὗτος γὰρ ἐστὶν ὁ μετὰ ταῦτα λέγων Δείξον ἡμῖν τὴν Πατέρα, καὶ ἄρκει ἡμῖν. Διὰ τοῦτο ἀνοθεῖν αὐτὸν ἐρήθουμην. Εἰ μὲν γὰρ ἀπλῶς τὸ σημεῖον ἐγένετο, οὐκ ἂν τοσοῦτον ἐφάνη τὸ θαῦμα· νῦν δὲ πρότερον αὐτὸν ἀνακαθῆσαι ὁμοιωθῆσαι τῶν οὐσαν σπάνιν, ἵνα γνοῖεν ἐν τίῳ ἦν, ἀκριβέστερον οὕτω μᾶθῃ τοῦ μέλλοντος γίνεσθαι θαύματος τὸ μέγεθος. Καὶ ὅρα τί φησὶν ἐκίνους· Πόθεν ἡμῖν ἄρτοι τοσοῦτοι, ἵνα σάωσωμεν οὗτους; Οὕτω καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ πρὸς τὸν Μωϋσεῖα εἰλεγεν. Οὐ γὰρ πρότερον τὸ σημεῖον ἐποιήσας, ἔως ἂν αὐτὸν ἤρωτες, Τί ποτε ἐστὶν ἐν τῇ χειρὶ σου; Ἐπεὶ δὲ τὸ παρῶδες καὶ ἄθρονον συμβαίνοντα, τῶν προτέρων ἡμᾶς εἰς λήθον ἐμβάλειν εἶθε, πρότερον αὐτὸν ἐν τῇ τῷ παρῶδες κατείδον ἐμολογῆσαι, ἵνα τῆς ἐκπλήξεως γενομένης, τὴν κήμην τῶν ἐμολογηθέντων μὴ ἐνηθῆσθαι λοιπὸν ἐκβαλεῖν εἰθ' οὕτως ἀπὸ τῆς συγκρίσεως μᾶθῃ καὶ τὸ σημεῖον τὸ μέγεθος· ὃ δὲ καὶ ἐνταῦθα γίνεται. Καὶ ἐρωτηθεὶς ἀποκρίνεται λέγων· Διηκουσίων θηρατῶν ἄρτοι οὐκ ἀρκούσιν, ἵα ἕκαστος βραχὺ τι λάθῃ. Τοῦτο δὲ εἰλεγεν περὶ τῶν αὐτῶν· αὐτοὺς γὰρ ἦδει τί ἐμελλε ποιεῖν. Τί ἐστὶ, Πειράζων αὐτοὺς; ἄρα γὰρ ἠρόει τὸ μέλλον ὑπ' αὐτοῦ ῥηθῆσεσθαι; Οὐκ ἐστὶ τοῦτο εἰπεῖν.

β'. Ἀλλὰ τίς ποτε τῆς λέξεως ἡ διάνοια; Ἀπὸ τῆς Παλαιᾶς ἐναντὶν αὐτῇ καταμαθεῖν. Καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖ φησὶν Καὶ ἐθέντο μετὰ τὰ ρήματα ταῦτα, καὶ ἐπειράζειν ὁ θεὸς Ἀβραάμ, καὶ εἶπεν. Λάβε τὸν υἱόν σου τὸν ἀγαπητόν, ὃν ἠγάπησας, τὸν Ἰσαάκ. Οὐδὲ γὰρ ἐκεῖ τοῦτο λέγων φαίνεται, ὅτι αἰδὲ τῆς πείρας ἀνέμενεν ἰδεῖν τὸ τέλος, εἴς ὑπακούεσθαι, εἴτε μὴ (πῶς γὰρ ὃ τὰ πάντα εἶδῷς πρὶν γενέσεως ἢ αὐτῶν); ἀλλ' ἀνθρωπίνως ἀμφοτέρωτα εἶρηται. Ὡπερ γὰρ ὅταν λέγῃ, οἱ ἔρουν τὰς καρδίας τῶν ἀνθρώπων, οὐκ ἀγνοῖας, τὴν ἔρουν δεικνύων, ἀλλ' ἀκριβῶς εἰδῆσεως· οὕτω δὲ καὶ ὅταν λέγῃ ὅτι Ἐπειράσει, οὐδὲν ἄλλο φησὶν, ἀλλ' ἢ ὅτι ἥπιστοτο ἀκροῦσι. Κἂν ἔταρον ἐστὶν εἰπεῖν, ὅτι δοκιμαζομένων αὐτῶν εἰργάζετο, ὥπερ οὖν τὸν Ἀβραάμ τότε, οὕτω καὶ τούτων ὅτι τῆς τοιαύτης ἐρωτήσεως· ἐνάγων νῦν

¹ Savil. καὶ προσέγων. ² Verba δὲ ὅμως, cum Savil. exungenda. Edit. ³ Savil. putat legendum ἢ γενέσεως. Non advertit nempe in historia Susanna sic legi, v. 42.

εις την ἀκριβή του σημείου γνωσίν. Διὰ δὴ τοῦτο καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς, ἵνα μὴ τῆ ἀσθενείᾳ τῆς λέξεως ἐναπομείνας, ὑποπέσῃς τε [250] ἄποτον περὶ τῶν εἰρημάνων, ἐπήγαγεν· Ἄυτός γάρ ἦδει τί ἐμελλε ποιεῖν. Πῶς ἐκεῖνον παρατρέψαι ἀναγκασίον, πῶς, ὅταν ἢ ὑπόνοια πονηρὰ, εὐθέως αὐτὴν ὁ εὐαγγελιστὴς μετὰ πολλῆς ἐπιδορθούται * τῆς σοουδῆς. Ὡσαυτὸν οὖν ἐνταῦθα, ἵνα μὴ τί τοιοῦτον ὑποπέσῃσιν οἱ ἀκούοντες, προσέθηκε τὴν ἐπιδορθώσιν, εἰπὼν· Ἄυτός γάρ ἦδει τί ἐμελλε ποιεῖν* οὕτω καὶ ἐκεῖ λέγων, οὗ ἐδῆκον αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι, Ὅ μόνον δεῖ εἶναι τὸ σάββατον, ἀ.λ.λ. δεῖ καὶ Πατέρα Ἰσὼν εἶναι τὸν Θεόν, Ἰσὼν ἐαυτὸν ποιῶν τῷ Θεῷ· εἰ μὴ ἀπόλασεν ἢν αὐτοῦ τὸ Χριστὸν διὰ τῶν ἔργων βεβαιουμένην, προσέθηκεν ἀν ἀκρίβει τὴν ἐπιδορθώσιν ταύτην. Εἰ γὰρ ἐν οἷς αὐτὸς λέγει, ὠφραδαί ὁ εὐαγγελιστὴς, μὴ τις ὑποπέσῃ* πολλῶ ἄλλοι ἐν οἷς ἔπειρο περὶ αὐτοῦ τοῦτο εἶλεγον, ὅτι βίβρο ἀν, εἰ μὴ προσήκουσαν ἔωρα περὶ αὐτοῦ κρατούσαν ὑπόνοιαν. Ἄλλ' οὐκ ἐποίησαν ἦδει γὰρ αὐτοῦ τὴν γνώμην οὖσαν τοῦτο καὶ ψῆρον ἀκρίτην. Διὰ τοῦτο εἰπὼν, Ἰσὼν ἐαυτὸν ποιῶν τῷ Θεῷ, οὐκ ἐχρήσατο ἐπιδορθώσιν τῆς τοιαύτῃ· οὐ γὰρ ἐκείνῳ ἦν ὑπόνοια διεφθαρμένη τὸ λεγόμενον, ἀλλ' ἀπόλασεν αὐτοῦ κεκυρωμένη διὰ τῶν ἔργων. Ἐρωτηθέντος τοῦτον τοῦ Φιλίππου, Φησὶν Ἀνδρέας ὁ ἀδελφὸς Σίμωνος Πέτρου· Ἔστιν ὡς παιδάριον ἔχον κέντε ἄρτους κριθίνους, καὶ δύο ὄψαρια ἀλλία ταῦτα τί ἔστιν εἰς τοσούτους; Ὑψηλότερος μὲν τοῦ Φιλίππου ὁ Ἀνδρέας, οὐ μὴν εἰς τὸ πᾶν ἔφρασα. Οἶμαι δὲ μὴδὲ ἀπλῶς τοῦτο εἰπεῖν, ἀλλ' ἀκριχότα αὐτὸν τὸν προφητὴν ὁ βαύματα, καὶ πῶς; Ἐλισσαῖος ἐποίησε τὸ ἐπὶ τῶν ἄρων σημείον. Διὰ δὴ τοῦτο ἀνέβη μὲν ἐπὶ τὸ ὄψος*, οὐκ ἔβριζε δὲ πρὸς αὐτὴν ἐβλάται τὴν κορυφὴν.

Μάθωμεν ἐντεῦθεν ὁ τῆ τροφῆ προσήκοντες, εἶνα ἐπιτοῦτο ὁ θαυμαστοὶ ἄνδρες ἐκείνοι καὶ μεγάλοι, καὶ τῆ ποσότητι ὁ τὸν ἐπιφορομένους καὶ τῆ ποιότητι τὴν εὐτέλειαν αὐτῶν τῆς τραπέζης ἰδωμέν τε καὶ μιμησώμεθα. Τὰ γοῖν ἔζης τοῦτον πολλῆς ἀσθενείας. Μετὰ γὰρ τὸ εἰπεῖν, Ἔχει κέντε ἄρτους κριθίνους, ἐπήγαγεν Ἀλλία ταῦτα τί ἔστιν εἰς τοσούτους; Ἐνόμισε γὰρ δεῖ ἀπὸ μὴν ἐλαττόνων ἐλάττωνα, ἀπὸ δεῖ πλείονων πλείονα ἐμελλε ποιεῖν ὁ θαυματουργῶν ὅσαρ οὐκ ἦν. Ὁμοίως γὰρ ἦν αὐτῷ εὐλοκὸν ἀπὸ τε πλείονων, ἀπὸ τε ἐλαττόνων ποιήσας πηγάσαι τῶν ἄρων τὴν φύσιν. Ὁ γὰρ ὄψος ἐδέετο τῆς ὑποκειμένης· ἀλλ' ὥστε μὴ δέξαι τὴν κτίσιν ἀλοκρίαν εἶναι τῆς αὐτοῦ σοφίας, ὡς ἰα μετὰ ταῦτα διαβάλλονται οἱ τὰ Μαρκίου νοσήσαντες εἶλεγον, αὐτῆ τῆ κτίσιν κέρχηται πρὸς τὴν ὑπόθεσιν τῶν θαυμάτων. Ἐπει οὖν ἀπέγνωσαν ἀμφοτέροι ὁ μαθηταί, τότε θαυματουργεῖ λοιπὸν· οὕτω γὰρ μάλλον ἐκέρθαναν, πρῆτερον ὁμοιογῆσαντες τοῦ πράγματος τὴν δυσκολίαν, ἵνα ἔσαν γέννηται, μάθωσι τοῦ Θεοῦ τὴν δύναμιν. Ἐπειδὴ γὰρ γίνεσθαι σημείον ἐμελλε τὸ καὶ προσήκας κατορθώθην, εἰ καὶ μὴ ὁμοίως· ἐμελλε δὲ καὶ ἐγαριστήσας αὐτὸ πρῆτερον ποιεῖν ἵνα μὴ εἰς ἀσθενίᾳ εἶνα καταπίσωται ὑπόνοιαν, ὅρα πῶς αὐτὸ καὶ τῷ τρόπῳ διὰ [251] πάντων ἐπήρε καὶ τὴν διαπαρὸν ἰδείειν. Ὁπῶν γὰρ τῶν ἄρων φανέντων, τὸ θαῦμα ποιεῖ, ἵνα μάθῃς δεῖ τὸ μὴ δεῖα ὡς δεῖα αὐτῶν ὑφείρηται, καθάπερ ὁ Παῦλὸς ἔρησιν Ὁ καλὸν τὰ μὴ δεῖα ὡς δεῖα. Ὡς ἐλόμου γὰρ καὶ παρασκευασμένης τῆς τραπέζης, ἐκείλομα αὐτοῦς

εὐθέως ἀναπέσειν. Οὕτω καὶ διὰ τοῦτο τὴν διάνοιαν τῶν μαθητῶν ἀνέστρεψεν. Ὅτι δεῖ * καὶ ἐκέρθαναν ἀπὸ τῆς ἐρωτήσεως, εὐθέως ὑπήκουσαν, καὶ οὐκ ἐθουρήθησαν, οὐδὲ εἶπον· τί ποτε τοῦτό δεῖ; πῶς κλειεύει ἀναπέσειν, οὐδὲν ἐν τῷ μίση φαινομένου; Ὅθεν καὶ πρὸ τῆς ἐφέως τοῦ σημείου πιστεύειν κήρξαντο ἰοὶ παρὰ τὴν ἄρχην τοσοῦτον ἀπιστήσαντες ὡς εἶπεν, Πόθεν ἀγοράσωμεν ἄρτους; δεῖ τὰ μετὰ προθυμίας ἀνέλκιναν τοὺς ὄχλους. Ἀλλὰ τί δήποτε τὸν παραλυτικὸν μάλλον ἀνορθοῦν οὐκ εὐχεταί, οὐδὲ τὸν νεκρὸν ἐγείρειν, οὐδὲ τὴν βλάτταν χαλινῶν ἐνταῦθα δεῖ ἐπὶ τῶν ἄρων τοῦτο ποιεῖ; θαικόνες δεῖ τοὺς τροφῆς ἀρχομένους εὐχαριστεῖν δεῖ τῷ Θεῷ. Καὶ ἄλλως δεῖ, ἐπὶ τῶν ἐλαττόνων αὐτὸ μάλιστα ἐργάσεται, ἵνα μάθῃς δεῖ οὐ δέχομενος αὐτὸ ποιεῖ. Εἰ γὰρ δέχομενος, πολλῶ μάλλον ἐπὶ τῶν μειζόνων ἀν αὐτὸ ἐποίησεν. Ὁ δὲ ἐκεῖνα αὐθενταί ποιήσας, εὐδῆρον δεῖ καὶ ταῦτα συγκαταβατικῶς ἐπράττειν.

γ. Ἐτι τε καὶ δεῖ ὄψος πολὺς ἦν παρὸν ἔ, καὶ ἐχρήν αὐτοῦς πισθῆναι, δεῖ κατὰ γνώμην Θεοῦ παργέναιτο. Διὰ τοῦτο ὅταν μὴ μόνος ποιῆ τὸ σημείον, οὐδὲν τοιοῦτον ἐπιδεικνύται· ὅταν δὲ ἐπὶ πολλῶν αὐτὸ ποιῆ, ὥστε πιστεύσαι αὐτοῦς δεῖ οὐκ ἀντιθέος εἶς ἐστίν, οὐδὲ ἀνασῶς τῷ γενησύνθη, δεῖ τῆς εὐχαριστίας; ἀναίρει τὴν ὑπόψαν. Καὶ ἔδωκε τοῖς ἀνακειμένοις, καὶ ἐνεαλήθησαν. Εἶδες πόσον δούλου καὶ δισπότου τὸ μέσον; Ἐκείνῳ μὲν γὰρ ἐκ μέτρον ἔχοντες τὴν χάριν, ὅπως ἔθαυματούργουν· οὐδὲ θεὸς ἀποκλειμμένη δύναμις παῖων, μετὰ πολλῆς ἅπαντα ἐργάσεται τῆς περιουσίας; Καὶ εἶπε τοῖς μαθηταῖς· Ἐυναργάτε τὰ περισσεύσαντι κλάσματα β. Ὡ δὲ συνήγαγον, καὶ ἐτέμωσαν δώδεκα κοφίνους. Οὐκ ἐπίδειξις ἦν τοῦτο περιττὸ, ἀλλ' ὥστε μὴ φαντασίαν νομισθῆναι τὸ πρῆγμα· διὰ δὴ τοῦτο καὶ ἐξ ὑποκειμένης ὄψης δημιουργεῖ. Τίνας δὲ ἕνεκεν οὐ τοῖς ὄχλους ἔδωκεν βασιτάς, ἀλλὰ τοῖς μαθηταῖς; Ὅτι μάλιστα τοῦτους παιδεύσαι ἠβούλετο τοῦς μέλλοντας εἶναι διδασκάλους τῆς οἰκουμένης. Τὸ μὲν γὰρ πλῆθος οὐδὲν μάγα ἐμελλε καρπώσασθαι ἐκ τῶν θαυμάτων τῶν· εὐθέως; γοῖν ἐπαινώσαντο αὐτοῦ, καὶ ἦτον ἕτερον θαῦμα· οὗτο δὲ οὐ τὰ τυχόντα κερδαίνωμεν ἐμελλον. Ἦν δὲ καὶ τῷ Ἰουδᾷ κατάκριμα τὸ γινόμενον οὐ τὸ τυχόν, βασιτάζοντι τὸν κέρνον. Ὅτι δεῖ τῆς αὐτῶν παιδεύσεως ἕνεκεν ταῦτα ἐγένετο, ἐκ τοῦ εἰρημίνου ὕστερον ἔδηλον, ὕπερ ἀνέμνησιν αὐτοῦς λέγων Ὁπῶν νοσῆτε πόσους κοφίνους εἰδέσθε; Καὶ τὸ ἰσαριθμοῦς εἶναι τοῖς μαθηταῖς τοὺς κοφίνους τῶν λαϊκώνων, τῆς αὐτῆς ἕνεκεν αἰτίας γέγονεν. Ὑστερον δὲ ἐπειδὴ ἐπαιδευθήσαν, ὡς εἰ τοσούτους, ἀλλὰ στυρίδας ἐπτά. Ἐγὼ δὲ οὐ τὸ πλῆθος θαυμάζω τῶν γενησάντων ἄρων [252] μόνον, ἀλλὰ μὴν μετὰ τοῦ πλῆθος καὶ τὴν ἀκριβείαν τοῦ περισσεύματος ἰ, δεῖ οὐτε πλείον οὐτε ἐλαττον ἐποίησας περισσεύθηναι, ἀλλὰ τοσοῦτον ὅσον ἔβούλετο, κρείων πόσα ἀναλόμωσιν ὅσαρ ἀράτων συνάμωσας ἦν. Ἐπιστοῦτον μὲν οὖν τὰ κλάσματα τὸ γενοδὲς, ἀμφοτέρα ἐφαίνοντα, καὶ δεῖ οὐ φαντασία τῆς ἦν τὰ γενησνῆμαι, καὶ δεῖ εἶναι ἐκείνῳ ὄψιν ἐπάρρησαν. Τὸ δεῖ τῶν ἰχθύνων, τότε μὲν ὑποκειμένων ἐγένετο ὕστερον δὲ μετὰ τῆν ἀνάστασιν, οὐκ εἰ ἐξ ὄψης ὑποκειμένης. Τίνας ἕνεκεν; ἵνα μάθῃς δεῖ καὶ νῦν τῆ ὄψι ἐκέρχον, οὐ δεῖ ἔνδειαν, οὐδὲ δέχομενος ὑποδράσας, ἀλλ' ὥστε τὰ τῶν αἰρητικῶν ἐμπαράξαι στόματα. Οἱ δὲ ὄχλοι εἶλεγον ἰ, δεῖ οὗτός ἔστιν ἀληθῶς ὁ προφήτης. Ὡ γαστρι-

* Ἄλλος ἀποκρούεται. ὁ Ἄλλοι οἶμαι γὰρ οὐτὸν εὐλοκρίαν τῶν προφ. ὁ Quisdam ἀνέβη μὲν περιττῶς. Paulo post Savil. μάθωμεν τῶν οἱ. ὁ Savil. καὶ τῆ ποσότητι καὶ τῆ.

ἰ Ἄλλοι δεῖ γὰρ. Morel. δεῖ δε. ἰ Ἄλλοι τὸ σημείον τῆς πίστεως ἔραντο. ὁ Savil. ἄλλως δεῖ καὶ ὁ ὄψος π. ἦν ὁ π. ὁ Quisdam habent περισσείας. Καὶ ἐπερῆσαντο, ἐπὶ κλάσματα. ἰ Ἄλλοι τὸν περισσεύσαντος. ἰ Morel. οἱ οὖν ἀνῆμποι ἰδόντες τὸ σημείον, εἶλεγον.

hantur, Non solum quia solvebat sabbatum, sed etiam quia Patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo : nisi ea esset ipsius Christi sententia operibus confirmata, addidisset et ibi correctionem illam. Nam si in verbis Jesu timet evangelista ne quis suspitionem habeat, multo magis in his quæ de illo alii dicerent suspicatas fuisset, si non vidisset veram de illo opinionem haberi. Sed nihil dixit, seiebat enim Christi sententiam et immobile decretum. Ideoque cum dixisset, *Æqualem se faciens Deo*, non usus est illa correctione; non enim corrupta illorum erat opinio, sed vera de illo sententia operibus confirmata. Cum ergo Philippum interrogasset, 8. *Dicit Andreas frater Simonis Petri : 9. Est pauculus hic, qui habet quinque panes hordeaceos, et duos pisces; sed hæc quid vult inter tantos?* Sublimis cogitat Andreas quam Philippus, neque tamen penitus rem intellexit. Puto autem illum non sine causa ita loqui; sed cum audisset prophetarum miracula, ut Eliæ circa panes; hinc ascendit quidem ad quamdam sublimitatem, sed non ad culmen pervenit.

Victus frugalitas commendatur. Marcionistarum error. — Hinc discamus qui deliciis sumus dediti, quis cibus esset tam mirabilium virorum, quam tenuis, ejus generis, ipsosque in mensæ frugalitate et conditione imitemur. Sequentia multam declarant imbecillitatem. Nam postquam dixerat, *Habet quinque panes hordeaceos*, addidit : *Sed hæc quid sunt inter tantos?* Putabat enim miraculorum editorem ex paucioribus pauciora, ex pluribus plura facturum esse; sed non ita res se habebat. Nam periade illi erat ex pluribus et ex paucioribus ingentem panum copiam parere. Neque enim subjecta materia opus habebat; sed ne creatura videretur aliena esse ab ipsius sapientia, id quod perperam Marcionistæ dicebant, ipsa creatura ad miracula patranda usus est. Cum ergo ambo discipuli non sperarent, tunc miraculum edit : sic enim magis illi lucrati sunt, cum prius rei difficultatem confessi essent, ut re præacta Dei virtutem nosset. Quia enim futurum signum erat, quod a prophetis editum fuerat, etiamsi non pari modo, et præmissa gratiarum actione ipsum editurus erat, ne imbecilli in suspitionem incidere; vide quomodo per omnia mentes erigat et differentiam ostendat. Cum enim nondum panes apparerent, miraculum edit; ut intelligas ea quæ non existunt, ut ea quæ sunt, ipsi subdita esse, ut Paulus ait : *Qui vocat ea quæ non sunt, ac si essent (Rom. 4. 17)*. Ac si enim apparata mensa esset, jussit eos statim discumbere, sique discipulorum mentem crexit. Cum autem ex interrogatione lucrati essent, statim præerant, nec turbati sunt, neque dixerunt : *Quid hoc est? cur discumbere jubes, cum nihil in medio appareat?* Sic antequam signum viderent, credere creperunt, qui initio ita non credebant, ut dicerent, *Unde emenus panes?* Ino alacriter turbas discumbere jusserunt. Sed cur paralyticum sanaturus, mortuum suscitaturus, mare sedaturus, non precatur; hic vero, cum de panibus agitur, id facit? Ut doceat, ante cibum gratias esse

Deo agendas. Alioquin autem in minimis id facere solet, ut discas illum non quod indigeat, ita facere. Si enim indiguisset, potius id in majoribus fecisset. Qui vero illa cum auctoritate fecit, hæc sese haud dubie demittendo peregit.

3. Ad hæc vero turba magna aderat, cui persuadendum erat, se secundum Dei voluntatem venisse. Quapropter quando solus signum quodpiam edit, nihil hujusmodi exhibet : quando autem multi presentibus id agit, ut illis suadeat se non esse Deo adversarium, neque Patri contrarium, per gratiarum actionem illam suspitionem tollit. 11. *Et dedit discumbentibus, et impleti sunt.* Vident differentiam inter servum et dominum? Illi namque, ut qui non mensuram gratiam haberent, sic miracula parabant; Deus autem absoluta agens potestate, cum auctoritate omnia operabatur. 12. *Et dixit discipulis : Colligite fragmenta.* 13. *Illi vero collegerunt, et impleverunt duodecim cophinos.* Hæc non erat superflua ostentatio; sed ideo factum, ne præstigia viderentur esse; ideoque ex subjecta materia creat. Cur non turbis gestanda dedit illa, sed discipulis? Quia hos maximo iustitiam volebat, qui futuri erant doctores orbis. Multitudo namque non magnum adhuc lucrum ex miraculis reportatura erat; statim quippe sunt oblitii, aliudque miraculum requisierunt : discipuli vero non parvam hinc utilitatem accepturi erant. Nec parva hinc damnatio Judæ fuit, quod cophinum gestaret. Quod autem illud ad eorum institutionem factum sit, liquet ex eo quod postremo dicitur, quod illis in memoriam revocaverit dicens : *Nondum cogitatis quos cophinos accepistis (Matth. 16. 9)?* Eademque de causa factum est ut cophini discipulis numero parces essent. Deinde vero quoniam instituti fuerant, non tot superfluerunt, sed sportæ septem (Id. 15. 37). Ego vero non modo miror panum copiam, sed cum copia fragmentorum numeri quoque accuratorem, quod neque plus neque minus redundare curaverit, sed quantum voluit, quod præscire quantum insumendum foret; quod ineffabilis erat potestatis. Confirmarunt itaque fragmenta utrumque miraculum, et probarunt rem non esse imaginariam, et ex iis que comederant superfluisse. Piscium vero miraculum tunc ex subjectis piscibus factum est : post resurrectionem vero, non ex subjecta materia. Quare? Ut discas ipsam etiam hanc materia usum fuisse; non quod illa ut fundamento egeret, sed ut hæreticorum ora obstrueret.

Jadæi non tam ex evidentia miraculi quam ex saturationis gaudio ad Christum conversi. Dignitates spernendas docet Christus. — 14. *Turbæ autem dicebant, Quia hic est vere propheta.* O gulæ aviditatem! Innumera ediderat his mirabiliora, et nusquam hoc confessi sunt, nisi cum essent exsaturati. Inde ergo liquet ipsos prophetam quemdam eximium expectavisse. Nam illi dicebant, *Tu es propheta?* hi vero, *Ille est*

¹ Morel. habet, *turbæ autem videntes signum dicebant.*

² Idem legit : *Itaque illi dicebant : « Nonne hic est propheta? »*

propheta. 15. *Jrans autem, cum cognovisset quia venturi erant ut raperent eum, et facerent eum regem, recessit iterum in montem.* Papæ, quanta gulæ tyrannis! quanta volubilitas animi! Non ultra legem vindicant, non ultra violatum¹ salubatum curant, non ultra Dei zelo moventur, sed repleto ventre omnia abjecerunt. Tum propheta apud illos erat, et regem erant coronaturi: Christus autem fugit. Quare? Ut nos doceat sperendas esse dignitates, et ostendat se nulla ex terrenis rebus opus habere. Nam qui omnia villa elegit, et matrem, et domum, et urbem, educationem, vestimenta, non ex terrenis conspicuus futurus erat. Nam cælestia clara magnaue erant, angeli, stella, Pater clamans, Spiritus testificans, prophetae jam olim prædicantes: in terra autem villa omnia erant, ut sic ejus potestas magis appareret. Venit certe nos instituturus, ut contemnamus præsentia, neque admiremur ea quæ in hac vita splendida videntur; sed ea omnia irrideamus, futuraque amemus. Nam qui præsentia miratur, non mirabitur ea quæ in cælis sunt. Ideo dicebat Pilato: *Regnum meum non est de hoc mundo* (Joan. 18. 36); ne videretur humano metu et potentia ad persuadendum uti. Cur ergo dicit propheta: *Eccc rex tuus venit tibi manusutus, sedens super asinam* (Zach. 9. 9)? Hic de regno loquitur cælesti, non de terreno. Ideo rursum dicebat: *Gloriam ab homine non accipio.*

4. *Gloria non fluza, sed immortalis amanda. Contra spectacula.* — Discamus ergo, dilecti, humanus honores spernere, non desiderare. Honore namque magno afficimur, cui comparatus humanus honor contumelia est, risus et comedia; ut et divitiæ terrentæ illis comparatæ paupertas sunt, et vita hæc sine illa mors est (Sine², inquit, *mortuos sepelire mortuos suos* [Math. 8. 22]): sic gloria hæc, si ad illam conferatur, pudor est et risus. Ne igitur hanc aucupemur. Nam si ii qui dant illam umbra et somniis sunt viliores, multo magis ipsa gloria: *Gloria enim hominis tanquam flos fœni* (Isai. 40. 6). Quid flore fœni vilis fuerit (1. Petr. 1. 24)? Sed etiamsi diuturna esset, quid hinc animæ lucrî? Nihil; imo admodum nocet, et servos efficit, emptitiis servis deteriores, qui non uni domino, sed duobus, tribus, millibus, diversa mandantibus servant. Quanto melius est liberum esse, quam servum: liberum quidem ab hominum servitute, servum imperanti Deo? Si vis tandem amare gloriam, ama, sed immortalem. Nam ejus et spectaculum splendidius est, et lucrum majus. Hi te jubent dispendio tuo ipsis placere: Christus vero contra centuplum donorum tibi retribuit, et his vitam æternam addit. Quid ergo melius, in terra an in cælis, humilibus an Deo admirationi esse? clamio an lucro tuo? coronari ad unam diem, an ad

infinita sæcula? Da egentî, non tripudiansi, ne cum pecuniis tuis animam illius perdas. Tu enim quod hæc studiose et intempesive colas, perniciæ illius auctor es. Si scirent enim illi, qui orchestra dant operam, ex arte nihil sibi fore lucrî, jam prideu destitissent: cum autem te vident plaudentem, accurrentem, sumptus profudentem, tua exhaurientem, etiamsi nollet pergere, lucrî cupidine tenentur. Si scirent, neminem sua laudaturum esse, cito desisterent a laboribus, lucro cessante: cum vero rem admirationi multis esse vident, inescantur laudibus. Cessemus inutiliter impendere: discamus qua in re et quando impendere oporteat: ne utrinque Deum ad iram provocemus, et congregando unde non licet, et dispergendo in quæ non oporteret. Quia vindicta non dignus es, cum pauperem prætercurrens meretrici largiris? Etiamsi enim ex justis laboribus erogares, annon culpa esset, nequitia mercedem dare, et pro merita pœna honorem impendere? Cum vero spoliatis pupillis, senibusque nudatis, lascivos alia, cogita quis ignis tanto sceleri sit paratus. Audi quid dicat Paulus: *Non tantum qui hæc faciunt, sed qui laudant facientes* (Rom. 1. 32). Fortasse acrius vos incessimus; sed si nos non incessamus, supplicia manent eos qui nunquam emendantur. Quid juvaret vos gratiose alloqui, reipsa supplicio propter operam afficiendos? Laudas saltantem, celebras, miraris? Ergo illo factus es deterior. Illum paupertas excusare videtur, etiamsi non culpa sit immunis; tu vero etiam hac defensione cares. Illum si interrogem, Cur alius relictis artibus, hanc impuram et exsecrandam sectaris? respondebit, Quia possum parvo labore multum lucrari. Te vero si interrogem, Cur lascivum miraris, qui ad multorum perniciem vitam ducit? non poteris ad eandem defensionem confugere, sed cogeris demisso vultu erubescere. Quod si nobis rationem exigentibus, ne mutire quidem potes: quando horrendum illud et inevitabile tribunal apparebit, ubi et cogitationum et actuum reddituri sumus rationem, quomodo stare poterimus? quibus oculis iudicem respiciemus? quid dicemus? quam defensionem proferemus? quam excusationem aptam, ineptam habebimus? an nos id facere pro impensa, pro voluptate, pro aliorum perniciæ, quos in illa arte perire cogimus? Nihil certe poterimus dicere; sed necessario puniemur, supplicio nunquam finiendo, nunquam terminando. Quod ne accidat, hic jam summo studio caveamus, ut cum bona spe hinc migrantes, æterna bona consequamur: quæ utinam omnes adipiscamur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri gloria, simulque Spiritui sancto, nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen.

¹ Alii legunt, *solutum*, pro, *violatum*.

² Savi. legit, *sintit*.

μυρίας υπερβολή· μυρία τούτων εἰργάσατο θαυμαστοτέρα, καὶ οὐδαμῶς τούτο ὁμοίωσαν, ἀλλ' ὅτε ἐκπλήθησαν. Ἄρα ἐκ τούτου θύλον, ἐπὶ προφήτην τινὰ προσεβόων ἐξείρατον. Καὶ γὰρ ἐκεῖνοι εἴργον τὴν αὐτὴν ὁ προφήτης, καὶ οὕτω· Οὗτός ἐστιν ὁ προφήτης *· Ὁ γοῦν Ἰησοῦς, γνόσκει με μέλλουσιν εἰρηθεῖν καὶ ἀρπάζειν αὐτόν, ἵνα ποιήσωσιν αὐτὸν βασιλέα, ἀνεχώρησεν εἰς τὸ ὄρος. Babel πόσις τῆς γαστριμαργίας ἢ τυραννίᾳ ἢ πόσιν τῆς γλώττης ἢ εὐκόλῃ· οὐκ εἰ αὐταῖς τῆς τοῦ σαββάτου παραβάσεως ἢ μέλει· οὐκ εἰ ἐζηλοῦσιν ὑπὲρ Θεοῦ, ἀλλὰ πάντα ἔρρειπον, τῆς γαστρὸς αὐτοῦ ἐμπληθεύσας. Καὶ προφήτης ἦν παρ' αὐτοῖς, καὶ βασιλέα χειροτονεῖν ἐμελλον· ὁ δὲ Χριστὸς φρεγεί. Τὴ δῆποτε; Παίδους ἡμᾶς τὸν κοσμικὸν καταφρονεῖν ἀζημμάτων, καὶ δεικνύς ὅτι οὐδενὸς δεῖται τῶν ἐπὶ γῆς. Ὁ γὰρ πάντα ἐπέλεξ ἠπιεζόμενος *, καὶ μητέρα, καὶ οἰκίαν, καὶ πόλιν, καὶ ἀναστροφήν, καὶ ἱματίων στολὴν, οὐκ ἐμελλον ὑστερον ἀπὸ τῶν ἐν τῇ γῆ φ. ἵνασθαί. Τὰ μὲν γὰρ ἀπὸ τῶν οὐρανῶν, λαμπρά τε ἦν καὶ μεγάλα, ἄγγιλλο τε καὶ ἀστέρα, καὶ Παντὴρ βούιν, καὶ Πνεῦμα μαρτυροῦν, καὶ προσφῆται πόρρωθεν ἀνακηρτῶσιντες· τὰ δὲ ἐν τῇ γῆ πάντα εὐτέλη, ἵνα καὶ οὕτω μεζζόνος ἢ δυνάμεις φραγίται. Ἥμεις δὲ καὶ παιδεύων ἡμᾶς; καταφρονεῖν τῶν ἐνταῦθα, καὶ μηδαμοῦ τεθῆσθαι· μὴδὲ ἐκπλήθεσθαι τὰ τοῦ βίου λαμπρά, ἀλλὰ καταλείψαι ἀπάντων τούτων, καὶ τῶν μelleτώνων ἐρᾶν. Ὁ γὰρ τὰ ἐνταῦθα θαυμάζων, οὐ θαυμάσεται ἐν τοῖς οὐρανῶσι. Διὰ τοῦτο καὶ τῷ Πιλᾶτῳ εἶπεν· Ἐ ἐμὴ βασιλεία οὐκ ἐστὶν ἐντέθειν· ἵνα μὴ ὀδῆσιν λοιπὸν ἀνθρωπίνῃ φέβῃ καὶ δυναστείᾳ πρὸς τὸ πείθεσθαι ἀποκηρτῶσθαι. Πῶς οὖν εἶπεν ὁ προφήτης· Ἰδοὺ ὁ βασιλεὺς σου ἐρχεται σοι πρῶτος, καὶ ἐπιθεθῆκός ἐστὶ ὑποκόβων; Ὅτι βασιλεὺς ἐκείνην λέγει, τὴν ἐν τοῖς οὐρανῶσι, ἀλλ' οὐχὶ ταύτην. Διὰ δὲ τοῦτο πάλιν εἶπε· Δόξαν παρὰ ἀνθρώπου οὐ λαμβάνω.

Ἐ. Μάθωμεν τοίνυν, ἀγαπητοί, τῆς τιμῆς τῆς παρὰ ἀνθρώπων καταφρονεῖν καὶ μὴ ἐφέλοσθαι. Τετιμήμεθα γὰρ τιμῆν μαγίστην, καὶ πρὸς ἣν αὕτη παραβαλλομένη, ὕβρις καὶ γέλωσι καὶ κωμωδία δυτοῖς ἐστὶν ὁ ὡσπερ οὖν καὶ ὁ πλοῦτος οὕτως πρὸς ἐκεῖνον πενία, [253] καὶ ἢ ζωὴ αὐτῆ χωρὶς ἐκείνης νέκρωσις (* Ἄρξαι, φησὶ, τοὺς νεκροὺς * ὀθῆσαι τοὺς θανάτων νεκροὺς) οὕτω καὶ ἢ δόξα αὐτῆ πρὸς ἐκείνην ἀλογίαν καὶ γέλωσι ἐστὶ. Μὴ τοίνυν αὐτὴν ἐκωλύμεν. Εἰ γὰρ οἱ περιχόντες αὐτὴν σκιάς καὶ δόξαν εἶσιν εὐτέλεστοροι, πολλῶ μάλλον αὐτῆ ἢ δόξαν Δόξα γὰρ ἀνθρώπου ὡς ἀνθρώπος χέροτος. Τὶ δὲ ἀνόθος χέροτος εὐτέλεστορον γένει· ἄν; Εἰ δὲ καὶ μόνιμος ἦν, τὴν ψυχὴν ὠφέλησιν ἴσχυσεν ἄν; Οὐδὲν· ἀλλὰ καὶ καταβάπτει τὰ μέγιστα, βούλους ποιοῦσα, βούλους ἀργυρωμάτων χεῖρους, βούλους οὐχ ἐν δεσπότῃ μόνον, ἀλλὰ καὶ θεοὶ καὶ τρεῖσι καὶ μυρίοις διαφόροις ἐπιτάτοισιν ὑπακούοντας. Πόσῳ βέλτιον εὐθέρονον εἶναι, ἢ βούλον, ἀλευθρον μὲν τῆς τῶν ἀνθρώπων δουλείας, βούλον δὲ τῆς τοῦ Θεοῦ δεσποτίας; Ὅμως δὲ εἰ βούλοι εὐτέλες; ἔρῃν, ἔρα ὀδῆς, ἀλλὰ τῆς ἀθανάτου. Καὶ γὰρ λαμπρότερον αὐτῆς τὸ θέατρον, καὶ μεζζόν τὸ κέρδος. Οὕτω μὲν γὰρ σε ἰ κελύουσιν θαπανάτων ἀρέσκειν αὐτοῖς; ὁ δὲ Χριστὸς τούτων οὐκ ἔστιν ἄνθρωπος. Καὶ γὰρ ἐκαστοῦταπλασιάζουσι οὐ δίδωσι τῶν δεδομένων * ἢα Savil.; Morel. εὐ καὶ ἄλλως ἄλλοι μῆτι οὐτός ἐστιν * ἢ Savil. παραλύσεις. * Quidam ἐπιθεζόμενος. * ἢ ἢ κωμωδία εἶναι δοκεί. * Savil. ἀρεταὶ γὰρ τοὺς νεκροὺς. * Morel. μεζζόν τὸ κέρδος; πῶς; ὅτι οὕτω μὲν σε, mainis recte.

παρὰ σοῦ, καὶ ζωὴν αἰώνιον τούτοις προστίθηται. Τὶ τοίνυν βέλτιον, ἐν τῇ γῆ, ἢ ἐν τοῖς οὐρανῶσι, ὑπὸ ἀνθρώπων, ἢ ὑπὸ Θεοῦ θαυμάζεσθαι; ἐπὶ ζῆμις, ἢ ἐπὶ κέρδει; στεφανοῦσθαι πρὸς μίαν ἡμέραν, ἢ πρὸς ἀπειροσ αἰῶνας; Ἄδς τῷ δομένῳ, καὶ μὴ ὄδς τῷ ὀρουμένῳ. ἵνα μὴ μετὰ τῶν οὐρανῶν καὶ τῆν ψυχὴν ἀπολέσῃ τὴν ἐκείνου. Σὺ γὰρ αἴτιος εἰ τῆς ἀπωλείας τῆς ἐκείνου διὰ τῆς ἀκαίρου φιλοτιμίας. Εἰ γὰρ οὐ ἐπὶ τῆς ὀρχήσεως ἦβσαν ὅτι τὸ ἐπιφῆνισμα αὐτοῖς ἀκερδῆς; ἐμελλον εἶσθαι, πάλαι ἂν ἐπαύσαντο ταῦτα ἐπιτρεῖοντες· ὅταν δὲ σε κροτοῦντα, συντρέχοντα, ἀναλόκοντα, ἅπαντα τὰ σαυτοῦ θαπανάτων θεάζονται, κἄν μὴ βούλωνται τούτο μετεῖναι, τῆ τοῦ κέρδους ἐπιθυμίᾳ κατεγίνονται. Εἰ δὲ ἔγνωσαν, ὅτι οὐδὲς ἐπὶ ἀπειλείει τὰ ἐκείνων, ταχέως ἂν ἀπέστησαν τῶν πόνων διὰ τὸ ἀκερδῆς· ὅταν δὲ ἔβωσι τὸ πρῆγμα παρὰ πολλῶν θαυμάζομενον, γίνεσθαι δόξα αὐτοῖς ὁ τῶν ἄλλων ἔπαινος. Ἀποστοῶν τοίνυν τῆς ἀκερδῆς θαπάνης· μάθωμεν ἐπὶ τίσιν ἀναλόκωσι καὶ πότῃ χρῆ. Μὴ δὲ ἀμφοτέρωθεν παρεφύωμεν τὸν Θεόν, καὶ συνάγοντες ὄθεν οὐ χρῆ, καὶ σκορπίζοντες εἰς ἄπερ οὐ δεῖ. Πόσις γὰρ οὐκ ἂν ἄξωσι εἰν ὀρχῆς, ὅταν τῆ πόρνη διδῶσι, παρατρέψωμεν τὸν πένητα; ἢ γὰρ καὶ ἐκ δικαίων πόνων παρείχεις, οὐχὶ ἐγκλημα ἦν τὸ πρῆγμα, μισθὸν κακίας παρέχων, καὶ ὑπὲρ τὸν κολάειν ἐχρῆν, ὑπὲρ τούτων τιμᾶν; Ὅταν δὲ καὶ ὀφρανοῦς ἀποβῶν, καὶ χίρας * ἄδων, τρέφεις ἀπέλειαν, ἐνόησον ἥλιον τοῖς ταῦτα τολμῶσιν ἐστῆαι τὸ πῶρ. Ἄκουσον τὴ φησὶν ὁ Παῦλος; Οὐ μόνον αὐτὰ ποιούσιν, ἀλλὰ καὶ συννευδοκῶσι τοῖς ἀράσσοσι. Τὰχα σφοδρῶς ὁμῶν καθήμεθα, ἀλλὰ κἄν ἡμεῖς μὴ καθάροισθα, ἀεὶ διὰ τῶν πραγμάτων μείνουσι τιμωρίαι τοῖς ἀδιδόρθωτα ἀμαρτανόσι. Τὶ οὖν θελοῖς ἐν τοῖς λόγοις χαρίζεσθαι τοῖς διὰ τῶν ἔργων κολάζεσθαι μέλλουσιν; Συνελοκῆς τῷ ὀρουμένῳ, ἐπανεῖς; καὶ θαυμάζει; [254] Οὐκὼν ἐκεῖνον γένοσας χεῖρων. Τῷ μὲν γὰρ ἢ πενία συγγνώμην δίδωσιν, εἰ καὶ λόγοι οὐκ ἔχουσιν· οὐ δὲ καὶ ταῦτς ἀπεστέρησαι τῆς ἀπολείας. Κἀκεῖνον μὲν ἄν ἔρωμαι, τὴ δῆποτε τὰς ἄλλας τέχνας ἀφείλ, ἐπὶ ταύτην ἦλθεσ τὴν ἐναγῆ καὶ μαρᾶν; ἔπει, ὅτι ἐξέστην ἕλιγα πονούσα, πολλὰ καρποῦσθαι. Σὺ δὲ ἂν ἔρωμαι, τὴ δῆποτε θαυμάζεισ τὸν ἐν ἀπελείᾳ βεούτα καὶ ἐπὶ λύμῃ ζῶντα πολλῶν; οὐκ ἔχεις κἄν τῆν αὐτὴν πρόσφασιν καταφεύγειν, ἀλλὰ ἀνάγκῃ ἀπὸ κύπτειν, καὶ ἀλογίωσθαι καὶ ἐρουθρῆν. Εἰ δὲ παρ' ἡμῶν εὐθῆνας ἀπατιοῦμενος οὐδὲν ἂν σχολίης εἶπειν ἰ, ὅταν τὸ φοβερόν ἐκείνο καὶ ἀπαρᾶτητον παραγῆσθαι δικαστήριον, ἐνθα τῶν νοημάτων, καὶ πραγμάτων, καὶ πέντων τίνωμεν εὐθῆνας, πῶς στησόμεθα; ποῖος ὀφθαλμὸς τὸν κρητὴν ὀδῶσθαι, τὴ ἐρωμεν; τὴ ἀπολογισόμεθα; ποῖαν εὐλογίον, ποῖαν ἄλογον προβαλούμεθα πρόσφασιν; τὴν τῆς θαπάνης; τὴν τῆς τρέφεις; ἢ τὴν τῆς ἔτερων ἀπωλείας, οὐς διὰ τῆς ἐκείνου τέχνης ἀπώλλωμεν; Οὐκ ἐστὶν οὐδὲν εἶπειν, ἀλλ' ἀνάγκῃ κολάζεσθαι κολαζὴν τέλος οὐκ ἔχουσιν, πῆρας οὐκ ἐπισταμένῃν. Ὅπερ ἵνα μὴ γένηται, ἐνευθεν ἦδη πάντα φυλαξόμεθα, ἵνα μετὰ χρηστῆς ἐλπίδος ἀπειθόντες, τύχωμεν τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν, ὃν γίνωτον πάντας ἡμᾶς ἐπιτεῦναι, χάρητι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου τοῦ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὐ καὶ μετ' οὐ τῷ Πατρὶ ἢ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, καὶ τῷ ἀεὶ καὶ εἰς τὸς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

* Sic Sav. et cod. 705. Edidit Montf. φῆρας. ἢ Morel. οὐ εἰ δὲ. ἢ ἢ ἂν λογίως εἶπειν.

ΟΜΙΛΙΑ ΜΓ'.

Ἦς δὲ ὄψια ἐγένετο, κατέβησαν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ εἰς τὴν θάλασσαν. Καὶ ἀναβάντες εἰς τὸ πλοῖον, ἤρχοντο εἰς τὸ πέραν τῆς θαλάσσης εἰς Καπερναούμ. Καὶ σκοτία ἦδη ἐγένετο, καὶ οὐκ ἐληλύθει πρὸς αὐτοὺς ὁ Ἰησοῦς. Ἦ τε θάλασσα, ἀνέμου μεγάλου πνέοντος, διηγεῖσθετο.

α'. Οὐκὶ παρὼν τοῖς μαθηταῖς ὁ Χριστὸς σωματικῶς μόνον, ἀλλὰ καὶ μακρὰν γενόμενος τὸ συμφέρον αὐτοῦ οἰκονομεῖ. Καὶ γὰρ εὐπορὸς ὢν καὶ εὐμήχανος, διὰ τὸν ἐναντίον πραγματῶν ἔν καὶ τὸ αὐτὸ κατασκευάζει. Ὅρα γούν καὶ ἐνταῦθα τί ποιεῖ. Ἀφίσει τοὺς μαθητάς, καὶ ἀνέρχεται εἰς τὸ ἕρος. Οἱ δὲ τοῦ θρασυκαλοῦ ἀπολεσφθέντες, ὡς ὄψια ἐγένετο, κατέβησαν εἰς τὴν θάλασσαν· καὶ μέχρι μὲν τῆς ἑσπέρας περιέμενον αὐτὸν, ἤξιεν προσδοκῶντες πρὸς αὐτούς. Γενομένης δὲ ἑσπέρας, οὐκ εἶ ἀνέχοντες ἡ ἐπιζητήσιον β' αὐτοῦ ἔλθεῖν· τοσοῦτος αὐτοὺς κατεῖχεν ἔρωσις. Οὐδὲ γὰρ εἶπον· Ἐσπέρα νῦν ἐστὶ, καὶ νῦν κατέλαβε, ποῦ νῦν ἀπαλευσόμεθα; ἐπικινδύνος ὁ τόπος, ἐπισηπάλῃς ὁ καιρὸς· ἀλλ' ὅπῃ τὸ πῶθον παροῦμενοι, ἐνέβησαν εἰς τὸ πλοῖον. Οὐ γὰρ ἀπλῶς ὁ εὐαγγελιστῆς καὶ τὸν [253] κερὸν ἐπισημαίνειται, ἀλλ' ὥστε διὰ τοῦτου τὴν θερμὴν αὐτῶν ἀγάπην ἐμφανίζῃ. Τίνας οὖν ἔνεκεν ἀφίσειν αὐτοὺς καὶ ἀναχωρεῖ; μᾶλλον δὲ, τίνας ἔνεκεν φαίνεται πάλιν μόνος εἶς τῆς θαλάσσης βασιζῶν; Ἐκεῖν μὲν δεδῶκεν αὐτοὺς πλοῖον ἐστὶν ἡ ἀπολιεῖς, καὶ τὸν πῶθον ἐργαζόμενος μετίζον· τοῦτοι δὲ πάλιν τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν ἐνδεικνύμενος. Ὅπῃ γὰρ ἐν τῇ διδασκαλίᾳ οὐ μετὰ τοῦ ἔχλου πάντα ἤκουον, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν σημείων οὐ μετὰ τοῦ πλῆθους πάντα ἔωρον. Ἐρχῆν γὰρ αὐτοὺς μελλόντας ἔχειρξαι εἰς τῆς οἰκουμένης τὴν προστασίαν, ἔχειν τι τῶν λοιπῶν πλοῖον. Καὶ ποῖα σημεῖα καθ' ἑαυτοὺς εἶδον; ψαῖα. Τὴν μεταμύρφωσιν τὴν ἐπὶ τοῦ ἕρους, τοῦτο τὸ ἐπὶ τῆς θαλάσσης, τὰ μετὰ τὴν ἀνάστασιν πολλὰ καὶ μεγάλα ὄντα. Ἐγὼ δὲ καὶ ἔτερε στοχάζομαι ἀπὸ τούτων. Ἐρχοντο δὲ εἰς Καπερναοῦμ, τὸ μὲν σαφὲς οὐκ εἶδότες, ἐκεῖ δὲ προσδοκῶντες. εὐρήσειν αὐτὸν, ἡ καὶ κατὰ μέσον τὸν πλοῖον. Τοῦτο γούν ὁ Ἰωάννης; ἤμειστο εἰπὼν, ὅτι σκοτία ἦδη ἐγένετο, καὶ οὐκ ἐληλύθει πρὸς αὐτοὺς ὁ Ἰησοῦς, ἡ τε θάλασσα μεγάλου ἀνέμου πνέοντος διηγεῖσθετο. Τί οὖν ἐκίνου; Ταρᾶσονται· πολλὰ δὲ ἦν τὰ τοῦτο ποιεῖν αὐτοὺς ἀναγκάζοντα, καὶ πολλὰ ἔχθον· καὶ γὰρ καὶ ἀπὸ τοῦ καιροῦ σκοτία γὰρ ἦν· καὶ ἀπὸ τοῦ χειμῶνος· ἡ γὰρ θάλασσα διηγεῖσθετο· καὶ ἀπὸ τοῦ τόπου· οὐ γὰρ ἦσαν ἐγγυρὸς τῆς γῆς, ἀλλ' Ἐρηλακότες, ὡς σταδίων εικοσιπέντε· καὶ ἀπὸ τοῦ παραδύου τὸ τελευταῖον· θεωροῦσι γὰρ αὐτὸν ἐπὶ τῆς θαλάσσης περιπατοῦντα· ὅς καὶ παραχθεῖσι σφόδρα λέγει· Ἐγὼ εἰμι, μὴ φοβεῖσθε. Τίνας οὖν ἔνεκεν ἐφάνη; Δεικνύς ὅτι αὐτὸς ἐστὶν ὁ τὸν χειμῶνα λύσων. Τοῦτο γὰρ ἐνέφηνεν ὁ εὐαγγελιστῆς εἰπὼν δ', ὅτι Ἰησοῦς ἔλθειν αὐτόν· καὶ εὐθέως τὸ πλοῖον ἐγγυρὸς τῆς γῆς ἐγένετο. Οὐ γὰρ μόνον ἀσφαλῆ, ἀλλὰ καὶ ἐξ ὀρίων αὐτοὺς παρέσχε τὸ πλοῖον. Τῷ ἔχλῳ δὲ οὐκ ἐπίδειξεν ἑαυτὸν ἐπὶ τῆς θαλάσσης περιπατοῦντα· μετίζον γὰρ ἡ' κατὰ τὴν ἐκείνου ἀσθένειαν τὸ σημεῖον ἦν. Ἄλλ' οὐδὲ τοῖς μαθηταῖς ὥρθη

ἐπὶ πολὺ τοῦτο ποιεῖν, ἀλλὰ ἅμα τε ὥρθη, καὶ ἀπέστη ἀπ' αὐτῶν. Ἐμοί δ' ἐκ καὶ τοῦτο δοκεῖ τὸ σημεῖον ἕτερον εἶναι τοῦ παρὰ τῷ Ματθαίῳ κειμένου. Καὶ εἰ ἕτερον, πολλαχῶς ὄγλον. Πολλὰς γὰρ τὰ αὐτὰ εἰ ποιεῖ σημεῖα, ὥστε παρασκευάσαι μὴ μόνον σφόδρα ἐνέχουσι τοὺς ὄρωτας, ἀλλὰ καὶ μετὰ πολλῆς αὐτὰ δέχουσι πίστεως. Ἐγὼ εἰμι, μὴ φοβεῖσθε. Μετὰ τοῦ ῥήματος καὶ τὴν δεξιὰν ἐξέβαλεν ἀπὸ τῆς ἐκείνου ψυχῆς. Ἄλλαχθ' οὐκ οὐκ οὕτω ποιεῖ. Διὰ τοῦτο γούν καὶ ὁ Πέτρος ἔλεγε· Κύριε, εἰ σὺ εἶ, κέλευσόν με πρὸς σέ· ἔλθειν. Πῶθεν οὖν τότε μὲν οὐκ εὐθέως τοῦτο ἐλέξαντο, νῦν δὲ ἐπίστησαν; Ὅτι τότε μὲν εἶτε ὁ χειμῶν ἐπέμνε σαλευόν τὸ πλοῖον· νῦν δὲ μετὰ τῆς φωνῆς ἡ γαλήνη παρεγένετο· ἡ εἰ μὴ τοῦτο, τὸ πρότερον ἐκεῖν ὅστιν ἔπερ ἔβην ἐπίπῳν, ὅτι πολλάκις τὰ αὐτὰ ποιεῖν σημεῖα, εὐπαρόδεκτα τῷ χρόνῳ δὲ δεύτερα ἀπὸ τῶν προτέρων εἰργάζετο. Τίνας δὲ ἔνεκεν [256] οὐκ ἀνέβη εἰς τὸ πλοῖον; τὸ θαῦμα μετίζον ἐργασσάσαι βουλόμενος, καὶ ἅμα τὴν θεότητα αὐτοῦ ἐκκαλύψαι τρανέειρον δ', καὶ δεῖξαι ὅτι τότε εὐχαριστήσας, οὐκ ἐδέχοντο βοήθειας· τοῦτο ἐποίησαν, ἀλλ' ἐκείνος συγκαταβαλὼν. Καὶ εἶπας μὲν γενέσθαι τὸν χειμῶνα, ἵνα ἀεὶ αὐτὸν ἐπιζητήσω· ἔπαυσε δὲ πάλιν εὐθέως ἰ, ἵνα τὴν δύναμιν αὐτοῦ γνωρίσῃ· οὐκ ἐνέβη δὲ εἰς τὸ πλοῖον, ἵνα τὸ θαῦμα μετίζον ἐργάσθαι. Τῇ ἐπαύσει ὁ ἔχλος ὁ ἑσπερικὸς ἰδῶν τὸν δὲ πλοῖον οὐκ ἦν ἐκεῖ, εἰ μὴ ἐν εἰς ὁ ἀνέβησαν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, καὶ εἶτε ὁ Ἰησοῦς οὐ συνεισηλθὼν ἰ· ἐνέβησαν καὶ αὐτοὶ εἰς ἕτερα πλοῖα, ἐλθόντα ἀπὸ Τιβεριάδος. Καὶ τίνας ἔνεκεν ἀκριβολογεῖται ὁ Ἰωάννης; διὰτι γὰρ οὐκ εἶπεν, ὅτι Οἱ δὲ ἔχλοι τῇ ἐξῆς περᾶσαντες; ἀπῆλθον δ'; Ἐτερον τι ἤμαθ' βουλομαι διδάξαι. Ποῖον τοῦτο; Ὅτι καὶ τὰς ἔχλους, εἰ καὶ μὴ οὕτω φανερώς, εἶδον οὖν ὅμως λαθάνοντες ὑπονοήσαι τὸ γεγεννημένον. Ἐβῶν γὰρ, φησὶν, εἰτε πλοῖον δὲ πλοῖον οὐκ ἦν ἐκεῖ, εἰ μὴ ἐν, καὶ εἰτε Ἰησοῦς οὐ συνεισηλθὼν, καὶ ἐμῶντες ἰ εἰς τὰ Τιβεριάδος πλοῖα, ἢ ἄλλοις ἕτεροις τὸν Ἰησοῦν εἰς Καπερναοῦμ. Τί γὰρ ἦν ἕτερον ὑπονοήσαι, ἀλλ' ἡ ὅτι τὴν θάλασσαν περᾶσαν παρεγένετο; Οὐδὲ γὰρ ἐν εἶπεν, ὅτι ἐτέρῳ πλοῖῳ διέβη. Ἐν γὰρ ἦν, φησὶν, εἰς δὲ ἐνέβησαν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ. Ἄλλ' ὅμως μετὰ θαῦμα τῆλικούτων ἐλθόντες, οὐκ ἠρώτησαν αὐτὸν πῶς διέβη, πῶς παρεγένετο, οὐδὲ ἐζητήσαν τὸ τοσοῦτον σημεῖον μαθεῖν· ἀλλὰ τί φασι; Ῥαββί, ποτε ὡς γεγενῆσας; Πῶν εἰ μὴ τὸ ἵσται εἰ ἐνταῦθα λέγοι ἀντὶ τοῦ Πῶς εἰρησθαι παρ' αὐτόν.

β'. Ἄξιον δὲ καὶ ἐνταῦθεν ἠμειβεῖν τὴν εὐκολον αὐτῶν γνώμην. Οἱ γὰρ λέγοντες, Ὅστις ἐστὶν ὁ πρῶτος ἡγεῖται, οἱ σπουδαίοντες ἀρπάσαι καὶ ποιῆσαι βασιλεῖα, εὐρόντες αὐτὸν, οὐδὲν τοιοῦτον βουλεύονται, ἀλλὰ τὸ θαῦμα ἐκβαλόντες, ὡς ἔγωγε οἶμαι, οὐκ εἰτε λοιπῶν ὑπὲρ τῶν προτέρων θαυμάζουσιν. Διὰ τοῦτο ἄς ἐπιζητήσωμ, β' βουλόμενοι πάλιν τραπέζης ἀπολαύειν.

† Savil. καὶ ἀνεχώρησε. Ἐμοί. † Morel. ἔβῶν· πῶς πολλὰς τὰ αὐτὰ. Mox negatio nisi accessit e Savil. Etenim b Savil. γυμνότερον. Morellum sequimur. † In Savil. Etenim eβῶν· decet. † Savil. et Morel. Scripturae versus variis eβῶν. Mss. vero cum neutro consentiunt, equo etiam Graeca vulgaris editio; etsi verbis solum, non re differant omnes Visum est Morelli lectorem iunctam re relinquere. † Morel. ὁ Ἰωάννης; μᾶλλον δὲ διὰ τὸ οὐκ εἶπεν, περᾶσαντες ἦθον. † Savil. οὐ συνεισηλθὼν τοῖς μαθηταῖς καὶ ἐμῶντες. † Savil. ἐνταῦθα. Paulo post idem (c n codd. nostris) τὴν εὐχάριστον αὐτῶν ἔμην. † Savil. ἐθαύμαζον, ἀλλ' ἐπιζητήσωμ.

α' Morel. καὶ ἀριστότερος αὐτῶν τὸ συμ. β' Legis disjunctionem ἐπὶ ζήτηρον. Savil. habet οὐκ εἰς ἠνεμόνομα μὴ ἦν τὴν τὸν διδασκαλίαν. Forst. † Savil. κενωμένον. Mox iustem τὸν καιρὸν ἐβῶντες, ἀλλὰ εἰς τούτου, ἀγάπην ἐμφανίζον. Τίνας οὖν ἐν αὐτοῖς ἀφίσει, καὶ οὐ φαίνεται; τίνας δὲ ἔνεκεν φ. π. † Morel. γὰρ ἐμῶντες τῶν τὸν εὐαγγελιστῆν εἶπεν. † Morel. ὅστις μετίζον ἡ.

HOMILIA XLIII.

CAP. 6. v. 16. *Ut autem sero factum est, descenderunt discipuli ejus ad mare. 17. Et cum ascendissent navem, venerunt trans mare in Capernaum. Et tenebræ jam factæ erant, et non venerat ad illos Jesus. 18. Mare autem, vento magno flante, exurgebat.*

1. Christus etiam absens suorum utilitati studet. Quæ signa discipuli soli viderint.—Non præsens tantum corporaliter discipulis Jesus, sed etiam absens et procul versans, eorum studet utilitati. Cum enim et potens sit et tagax, per contraria idem ipsum operatur. Animadvertite namque quid hic agat. Relictis discipulis, ascendit in montem. Illi vero, absente magistro, ut sero factum est, descenderunt ad mare; et usque ad vesperam manserunt donec rediret. Adveniente vespera, non ultra se continere potuerunt, quia ipsum quaerere: tanto ejus amore flagrabant. Non dicunt, Vespera jam est, nox adest, quo nunc ibimus? locus, hora periculo non vacant: sed desiderio incensi, navem conscendunt. Neque enim sine causa evangelista tempus indicat, sed ut hoc pacto ferventem illorum amorem declaret. Cur ergo dimissis illis abiit? imo cur solus rursus apparet supra mare ambulans? Primum, ut doceret illos, quam grave esset solos relinquere, atque hinc desiderium augetur: secundo, ut potentiam ostenderet suam. Quemadmodum enim non omnem doctrinam cum turba audiebant, sic non omnia signa cum plebe videbant. Oportebat enim eos, quibus committendus orbis erat, aliquid amplius habere quam cæteros. Ecqua signa, inquit, soli viderunt? Transfigurationem in monte, hoc miraculum in mari, multa et miranda post resurrectionem; atque, ut arbitrator, multa alia. Venerunt autem Capernaum, non gnari quidem, sed sperantes se ipsum ibi reperituros esse vel inter navigandum. Hoc subiudicavit Joannes, cum dixit jam vesperam fuisse, necdum venisse Jesum, et mare magno reflante vento intumuisse. Cur ergo turbauerunt? multa certe erant quæ illos perterrefacerent: tempus, tenebræ namque erant; tempestas, mare namque intumuerat; locus, non enim prope terram erant, sed, 19. *Cum remigassent quasi stadia viginti quinque; tandem adest res inexpectata: Vident enim eum ambulantem super mare, iisque admodum perturbatis dixit: 20. Ego sum, nolite timere. Cur ergo apparuit? Ut ostenderet se tempestatis sedandæ auctorem. Hoc significat evangelista cum dicit: 21. Voluerunt accipere eum in navim; et statim navis prope terram fuit.* Non modo enim tutam, sed etiam secundam ipsam navigationem præbuit. Turbæ autem non se ambulantem super mare conspiciendum dedit: nam majus signum erat, quam eorum imbecillitas ferret. Sed neque discipulis se ita diu videndum præbuit: sed simul et visus est, et recessit. Videtur porro mihi aliud ab eo signum esse, quod apud Matthæum narratur; imo multa probant diversum esse. Cæterum sæpe eadem signa facit, ut ne insolita vi-

derentur spectantibus, sed illa cum fide magna suscipiant. *Ego sum, nolite timere.* Verbo timorem ex eorum animo pellit: non ita alibi, cum Petrus dicebat: *Domine, si tu es, jube me venire ad te (Matth. 14. 28)*. Cur ergo tunc non statim hoc acceperunt, nunc autem crediderunt? Quoniam tunc tempestas perseverabat agitabatque navem; nunc autem vox tranquillitatem peperit. Si res non ita sit, id certe erit quod supra dixi, illum sæpe eadem edere signa, ut ex prioribus secunda credibiliora sint. Cur autem non ascendit in navem? Ut signum majus operaretur, simulque divinitatem suam clarius ostenderet, atque demonstraret, se cum gratias egit, non quod auxilio egeret id fecisse, sed ut se illis attemperaret. Permissitque tempestatem excitari, ut se semper quaerent; statimque sedavit, ut potentia sua cognosceretur; non ascendit autem in navim, ut majus miraculum faceret. **22. Altera autem die turba quæ stabat ibi, videns quia navicula alia non erat ibi, nisi una, in quam ascenderat discipuli ejus, et quia Jesus non introisset cum discipulis suis in navim: ascenderunt et ipsi in alias naviculas quæ venerant ex Tiberiade.** Cur hæc minutatim Joannes recenset; imo cur non dixit, altera die turbas transfretantes abiisse? Aliud quidpiam nos vult docere. Quid illud? Christum etsi non palam, clanculum tamen turbis id suspicandum reliquisse: nam ait: *Vidit turba, quia navicula alia non erat ibi, nisi una; et quod Jesus non ascendisset cum illis, et conscensis naviculis ex Tiberiade, 24. Venerunt Capernaum quaerentes Jesum.* Quid enim aliud suspicandum reliquebatur, quam quod mare pedibus trajiciendo venisset? Non enim dici poterat ipsum in alia navi trajecisse: nam Una, inquit, erat in quam ingressi sunt discipuli ejus. Atamen post tantum miraculum non interrogarunt eum quomodo trajecisset, nec de tanto miraculo inquiserunt: sed quid dicunt? **25. Rabbi, quando huc venisti? Nisi quis fortasse dicat hic Quando ponti pro quomodo.**

2. Operæ pretium autem est: hic perpendere volubilem illorum voluntatem. Nam qui dixerant, *Hic est propheta; qui studuerant illum rapere et regem suum constituere*, postquam illum invenerunt, nihil hujusmodi cogitant, sed abjecta miraculi memoria, ut puto, non illum ita ulterius mirantur. Et ideo fortassis illum perquirebant, ut cibo fruerentur, sicut antea. Mare Rubrum trajecerunt, Moysæ duce, Judei; sed magna hic erat differentia. Ille namque præcans ut servus omnia faciebat; hic vero cum omni potestate. Illic flante noto cessit aqua, ita ut per siccum transire potuerint; hic autem majus fuit miraculum. Aqua enim in sua manens natura, sic Domini dorso suo gestavit, dictum illud confirmans: *Ambulans supra mare tanquam supra pavimentum (Job 9. 8.)* Jure autem in Capernaum ingressurus, duram et immorigeram civitatem, miraculum

panum edidit; ut non modo ex miraculis quæ in civitate, sed etiam ex iis quæ extra civitatem fecerat, ejus civium immorigerum animum emolliret. Nam quod tantæ turbæ in civitatem illam adventarent cum tanto fervore, quem lapidem non emollivisset? At illi nihil hujusmodi passi sunt; sed cibum solummodo corporeum cupiebant; ideoque a Jesu reprehenduntur. Hæc cum sciamus, dilecti, gratias agamus Deo, non modo pro sensibilibus, sed multo magis pro spiritualibus donis. Sic enim et ille vult, et propter hæc illa quoque dat, sensibilibusque imperfectiones allicit et præmonet, utpote qui hujus mundi rebus adhuc inhiat. Verum si bis acceptis, in iisdem perseverent, reprehenduntur et increpantur. Nam paralytico illud primum dare voluit; sed qui præsententes erant, id non patiebantur. Cum enim dixisset, *Remittantur tibi peccata*, dicebant: *Ille blasphemat* (Math. 9. 2. 3).

Quænam a Deo petenda sint. — Ne, quæso, simile quiddam patiamur; spiritualium nobis potior sit ratio. Quare? Quia si spiritualia adsint, nihil damni ex corporalium privatione sequetur; si absint, quæ nobis erit spes? quæ consiliatio? Quapropter pro his semper Deum rogare oportet, et hæc postulare. Hæc tempore esse Christus docuit. Et si illam orationem excutiamus, nihil in illa carnaliter reperiemus, sed omnia spiritualia. Illud porro modicum sensibile quod illi petitur, ex modo spirituale efficitur. Nam nihil amplius petere quam panem supersubstantialem (Math. 6. 11), hoc est, quotidianum, spirituales

et philosophici animi fuerit. Quæ vero præcedunt considera: *Sanctificetur nomen tuum; adveniat regnum tuum; fiat voluntas tua, sicut in cælo, et in terra* (Luc. 11. 3. Math. 6. 9. 10). Deinde postquam illud sensibile posuit, hoc præterito statim ad spirituales doctrinam redit: *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* (Math. 6. 12). Non principatum, non divitias, non gloriam, non potentiam, sed omnia quæ ad utilitatem animæ conferebant, in oratione posuit: nihil terrenum, sed omnia cælestia. Si ergo jubemur abstinere a præsentibus hujus vitæ rebus, quam miseri erimus, si illa petamus a Deo, quæ si habeamus, ille jussit abjicere, ut nos a curis eximat; et si quæ ille petere jussit, nullo modo curemus, imo nec cupiamus quidem? Illud certe est superflue loqui. Quapropter orando nihil perficimus. Quomodo ergo, inquires, improbi dicescunt? quomodo iniqui, scelesti, raptores, sunt opulenti? Non Deo præbente, absit. Et cur id Deus permittit? Permisit et diviti, ut ad majus illum reservaret supplicium. Audi quid dicatur illi: *Fili, accepisti bona tua, et Lazarus mala: nunc autem hic consolatur, tu vero cruciarius* (Luc. 16. 25). Ne autem et nos hanc vocem audiamus, qui in deliciis frustra vivimus et peccata peccatis addimus, veras divitias, accuratam philosophiam sectemur, ut promissa consequamur bona; quorum utinam consortes simus, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri gloria, unaque sancto Spiritui, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XLIV.

CAP. 6. v. 26. *Respondit eis Jesus, et dixit: Amen, amen dico vobis, quæritis me, non quia vidistis signa, sed quia manducastis ex panibus, et saturati estis. 27. Operemini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam æternam.*

1. Clementia et lenitas non ubique utilis est, sed interdum magister acriore opus habet sermone. Nam cum ignavus crassiorque est discipulus, utendum stimulo, qui tantam ignaviam pungat. Id hic et alibi sæpe fecit Filius Dei. Accedentibus enim ad Jesum turbis, adulantibus, dicentibusque: *Robbi, quando huc venisti?* ut ostendat se honores contemnere hominum, et eorum tantum salutem spectare, asperius respondet, non ut corrigat modo; sed ut eorum mentem revelet et in medium referat. Quid enim ait? *Amen, amen dico vobis, deficietis et affirmantis more, quæritis me, non quia vidistis signa, sed quia comedistis de panibus, et saturati estis.* Non ita vehementer, sed cum indulgentia agit. Non enim dixit: O lurcones, o voraces! tot miracula edidi, nec sequuti me, nec prodigia admirati estis; sed moderatius et clementius, *Quæritis me, non quia vidistis signa, sed quia comedistis de panibus, et saturati estis*, non de præteritis solum, sed etiam de præsentibus signo loquens; ac si diceret: Non vos miraculum percussit, sed quia saturati estis, acceditis. Quod autem illud

non per conjecturam diceret, statim illi ostenderunt. Nam ideo rursus accesserunt, ut eodem fruercntur bono. Ideo namque dicebant: *Patres nostri comederunt manna in deserto* (Joan. 6. 31). Rursus carnalem cibum expetunt, rem sane multa reprehensione dignam. Verum ille non in reprehensione sistit gradum, sed doctrinam adjicit his verbis: *Operemini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam æternam, quem Filius hominis dat vobis. Hunc enim Pater signavit Deus.* Id est, Ne talem cibum, sed spirituales curetis. Verum qui nonnulli, ut otiose vivant, hoc sermone abutuntur, ac si Christus opus manuum sustulerit: opportune ipsis respondeatur; totumque Christianismus calumniantur, et id efficiunt, ut ex desidia traducatur. Sed primo Paulus audiendus. Quid ille ait? *Recordamini Domini dicens, Beatus est dare quam accipere* (Act. 20. 35). Atqui undò det qui nihil habet? Quomodo ergo Martha dicit Jesus: *Sollicita es et turbaris erga plurimum: porro unum est necessarium; Maria optimam partem elegit* (Luc. 10. 41. 42)? et rursus, *Nolite solliciti esse de crastino* (Math. 6. 34)? Operæ pretium fuerit ad hæc omnia respondere, non modo ut pigros excitemus, si tamen velint; sed etiam ne Scriptura divina secum pugnare videatur. Etenim alibi ait apostolus: *Rogamus autem vos ut abundetis, et operam detis ut quieti sitis, et ne*

οἶα; καὶ πρότερον. Διέδραν μὲν οὖν τὴν ἐρυθρὰν ὀδὸν καὶ Ἰουδαίαι, Μωσέως ἠγουμένους, ἀλλὰ πάλιν τὸ μέτρον ἐνταῦθα. Ὁ μὲν γὰρ εὐλόγος καὶ ὡς δούλος πάντα εἰργάζετο· οὗτος δὲ, μετὰ ἔξουσίας ἀπάσης. Κάκει μὲν, νότου τοῦ πνεύματος, εἴξε τὸ ὕδωρ, ὡστε ἐπὶ ξηρᾶς ποίησαι παρελθεῖν· ἐνταῦθα δὲ τὸ θαῦμα μετὸν γίνετο. Μένουσα γὰρ ἐπὶ τῆς οἰκίας φύσεως ἡ θάλασσα, οὕτως ἔφερε τὸν δεσπότην ἐπὶ τῶν νότων, μαρτυροῦσα ἐκείνη τῇ ῥήσει τῇ λεγοσῆ· Ὁ περιπατῶν ἐπὶ θαλάσσης ὡς ἐπὶ ἐδάφους. Εἰκότως δὲ μᾶλλον ἡ Καπερναοῦ μὲν βαλεῖν τὴν σκληρὰν καὶ ἀπειθῆ, τὸ σημεῖον τῶν ἔργων εἰργάζετο· οὐ μόνον τοῖς ἐν αὐτῇ γινόμενοις, ἀλλὰ καὶ τοῖς; ἔξω τῆς πόλεως θαυματουργοῦμενος, μαλάξαι βουλόμενος τῶν ἐν αὐτῇ τὴν ἀπειθειαν. Τὸ γὰρ ὄχλος παραγενέσθαι τοσούτους εἰς [257] τὴν πόλιν ἐκείνην, πολλὴν ταθειμένην σπουδῆν, ποῖον οὐκ ἦν ἱκανὸν μαλάξαι ἄλλου; Ἄλλ' οὐκ ἐκεῖνο τοιοῦτον οὐδὲν ἔπαθον, ἀλλὰ πάλιν προφῆς ἐπεθύμουν σωματικῆς· διὸ καὶ ἀνείδονται παρὰ τὸ Ἰησοῦ. Ταῦτα οὖν εἰδόντες, ἀγαπητοί, εὐχαριστοῦμεν τῷ Θεῷ, καὶ τῶν αἰσθητῶν μὲν ἔνεκεν, πολλῶν δὲ μᾶλλον τῶν πνευματικῶν. Οὗτω γὰρ καὶ αὐτῶν βούλεται, καὶ διὰ ταῦτα καὶ ἐκεῖνα εἶδον, τοὺς ἀτελεστέροισ ἀνάγων τοσούτοις καὶ προπαθείαι, ἐπειδὴ πρὸς τὸν κόσμον ἐτι κεχῆσαν. Ἄλλ' ὅταν αὐτὰ λαθόντες, ἐν αὐτοῖς ἐναπομείνουσι, ἐγκαλοῦνται καὶ ἐπιτιμῶνται. Ἐπεὶ καὶ ἐπὶ τοῦ παραλυτικοῦ πρῶτον ἐκεῖνο ἐβούλετο δοῦναι, ἀλλ' οὐκ ἠμείλιχον οὐκ ἐπαρῶντες. Εἰπόντες γὰρ, ἐτι Ἄρρωσταί σου αἱ ἁμαρτίαι, ἔλεγον· Ὁδοὺς βλίσσῃσθε.

Μὴ δὲ, παρακαλῶ, τοιοῦτον πάθου ἐπὶ τῆς αἰετῆς, ἀλλ' ἐκείνων ἡμῖν κλεινῶν ἐστω λόγος. Διατί; Ὅτι τῶν πνευματικῶν παρῶντων, οὐδέμια ἀπὸ τῆς τῶν σαρκικῶν ἀπουσίας γίνεσθαι βλάβη; ἐκείνων δὲ οὐκ ὄντων, τίς ἔσται ἡμῖν λοιπὸν ἔλπις; τίς δὲ παραμυθία; Διὸ χρὴ περὶ τούτων ἀεὶ τὸν Θεὸν παρακαλεῖν, καὶ ταῦτα ἀρεῖν. Ταῦτα γὰρ καὶ ὁ Χριστὸς ἡμᾶς εὐχέσθαι εἰδίδασκεν. Κἂν ἀναπτύξωμεν τὴν εὐχὴν ἐκείνην, οὐδὲν εὐρήσομεν ἐν αὐτῇ σαρ-

κῶν, ἀλλὰ πάντα πνευματικῶν. Καὶ αὐτὸ δὲ τὸ μικρὸν, ἐκεῖνο τὸ αἰσθητῶν, τῷ τρόπῳ γινόμενον πνευματικῶν. Τὸ γὰρ παραινεῖν μηδὲν πλέον ἐπιζητεῖν τοῦ ἔργου τοῦ ἐπιουστου, τοῦταίτι, τοῦ κατῆμερτου, πνευματικῆς ἀν εἴη καὶ φιλοσόφου διανοίας. Τὰ δὲ πρὸ τούτου δρα· Ἀγισθίητω τὸ ἔνομα σου· εἰδέτω ἡ βασιλεία σου· γενηθήτω τὸ θέλημα σου, ὡς ἐν οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς. Εἴτα εἰπόντων τὸ αἰσθητὸν ἐκεῖνο, ταχέως ἀππλάγη αὐτοῦ, καὶ πάλιν ἐπὶ τῶν πνευματικῶν ἦλθε διδασκαλίαν, Ἄρρωστὴν ἡμῖν τὸ φρεσὶλήματα ἡμῶν, λέγων, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀρρωστοί τοῖς φρεσὶλήταις ἡμῶν. Οὐδαμοῦ ἀρχὴν, οὐδαμοῦ πλοῦτον, οὐδαμοῦ δόξαν, οὐδαμοῦ δυναστείαν, ἀλλὰ πάντα εἰς ψυχῆς φώτειαν συντιθέοντα ἐνέθηκε τῇ εὐχῇ· οὐδὲν γήϊνον, ἀλλὰ πάντα οὐράνια. Εἰ τοίνυν κλεινῶμεθα ἀπέχεσθαι τῶν βωτικῶν καὶ παρῶντων, πῶς οὐκ ἀν εἰρήμην ἔθλιοι καὶ ταλαίπωροι ταῦτα αἰτουσῶντες παρὰ Θεοῦ, ἃ ἐκείλους καὶ ἔχοντας ἐκβάλλειν, φροντίδος ἀπαλλάττων ἡμᾶς, ὑπὲρ ὧν δὲ ἐπέταξ, μηδέμιαν τίθεισθαι σπουδὴν· μᾶλλον δὲ μήτε ἔχειν μήτε ἐπιθυμεῖν; Τούτο γὰρ ἐστὶ τὸ βαττολογεῖν. Διὰ τοῦτο καὶ εὐλόγημον οὐκ ἀνοῖομεν. Πῶς οὖν οὐ ποιηροί, φησὶ, πλοῦτοῦσι; πῶς οἱ ἀδίκου καὶ μιαινοῦ, ἀρπάζοντες, πλεονεκτοῦντες; Οὐ τοῦ Θεοῦ παρέχοντες, ἀπαγε. Καὶ πῶς ὁ Θεὸς συγχωρεῖ; Ὅτι καὶ τῷ πλοῦσιφ τότε συνεχώρησε, μείζονι τερῶν αὐτῶν κολάσει. Ἄκουσον οὖν καὶ τί φησι πρὸς αὐτόν· Τέκνον, ἀπέλαθες τὰ ἀγαθὰ σου, καὶ Ἀάηρος τὰ κακά· καὶ νῦν οὗτος παρακαλεῖται, σὺ δὲ ὀδυνησάτω. Ἴν' οὐ μὴ καὶ τῆς βρωτῆς ἀκούσομεν [588] τῆς φωνῆς, τρωφώτες εἰχὴ καὶ μάτην, καὶ πᾶσα συνάγοντες ἐαυτοῖς ἁμαρτίματα, τὸν ἀληθῆ πλοῦτον ἐλώμεθα καὶ τὴν ἀκριθεῖ φιλοσοφίαν, ὡστε τυχύνει τὸν ἐπηγηγμένον ἀγαθῶν· ὡς γένοιτο πάντα; ἡμᾶς μετασχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' ὃ καὶ μεθ' οὐ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΜΔ.

Ἀπεκρίθη αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, καὶ εἶπεν· Ὁ ἄμην, ἀμην λέγω ὑμῖν, ζητεῖτέ με, οὐχ ὅτι εἰδότε σημεῖα, ἀλλ' ὅτι ἐσπόμετε ἐκ τῶν ἔργων, καὶ ἐχορτάσθητε. Ἐργάζεσθε μὴ τὴν βρωτὴν τὴν ἀπολλυμένην, ἀλλὰ τὴν βρωτὴν τὴν μένουσαν εἰς ζωὴν αἰώνιον. »

α. Τὸ προσηγὸς καὶ λεῖον οὐ πανταχοῦ χρῆσιμον, ἀλλ' ἐστὶν ὅτε καὶ τοῦ πληρικτωτέρου δεῖ τῷ διδασκαλῷ. Ὅταν γὰρ νοθεῖς ἢ ὁ μαθητῆς καὶ παχῶς, κέντρον χρῆσθαι πρὸς αὐτόν· ἰουκὶν χρῆ, ὡστε τῆς πολλῆς καθίκεσθαι νοθείας. Τούτο καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ πεποιθῆκεν, ἀλλαγοῦ τε παλαχοῦ, καὶ ἐν τῷ παρῶντι τόπῳ. Ἐδόντων γὰρ τῶν ὄχλων καὶ εὐρόνων τὸν Ἰησοῦν, καὶ κολακευόντων αὐτόν, καὶ λεγόντων· Ραββί, πόσε ὡδε γέγονας; δεκτικὸς ἐστὶ τῆς παρὰ ἀνθρώπων οὐκ ἐρίεσθαι τιμῆς, ἀλλ' ἐν μόνον ὀφῆ, τὴν σωτηρίαν αὐτῶν, ἐπιπληκτικῶς αὐτοῖς ἀποκρίνεται· οὐ ταύτῃ μόνον διορθῶσαι βουλόμενος, ἀλλὰ καὶ τῷ τὴν διάνοιαν αὐτῶν ἐκκαλοῦσαι καὶ εἰς μέσον ἀγαγεῖν. Τί γὰρ φησιν; Ἄμην, ἀμην λέγω ὑμῖν· μετὰ διορισμοῦ καὶ βεβαιώσεως· Ζητεῖτέ με, οὐχ ὅτι εἰδότε σημεῖα, ἀλλ' ὅτι ἐσπόμετε ἐκ τῶν ἔργων, καὶ ἐχορτάσθητε. Πλήττει μὲν τῷ λόγῳ καὶ ἐλέγει, ἀλλ' οὐκ ἀποτόμως καὶ σφόδρα, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς φρεσῶς τοῦτο ποιεῖν. Ὁ γὰρ εἶπεν, Ὁ λατμαροῦ καὶ γαστριβοῦλοι, τοσαῦτα ἐθαυματούργησα, καὶ οὐδέμιν οὐτε ἠκολούθησατε, οὐτε ἰθαυμάτα τε γέγε-

νημένα· ἀλλὰ προσηγὸς οὕτω πο; καὶ ἔρωσα, Ζητεῖτέ με, οὐχ ὅτι εἰδότε σημεῖα, ἀλλ' ὅτι ἐσπόμετε ἐκ τῶν ἔργων, καὶ ἐχορτάσθητε· οὐ περὶ τῶν παρελθόντων μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ παρῶντος σημείου ἐμφανῶν. Μονουχὶ γὰρ τοῦτο λέγει, δι' ὃ πρὸς αὐτοῖς ἀποτείνεται· Οὐ τὸ θαῦμα ὡμᾶς ἐξπληγῆς ἢ ἐπὶ τοῖς ἔργοις, ἀλλὰ τὸ ἐμπλησθῆναι. Καὶ ἐστὶ οὐ καταστοχαζόμενος αὐτῶν ἐλεγεν, ἐσθῆως ἐδεικνύοντες. Καὶ γὰρ διὰ τοῦτο πάλιν ἦλθον, ὡς μελλοντες τῶν αὐτῶν ἀπολαύσεσθαι. Διὰ τοῦτο καὶ ἔλεγον· Οἱ πατέρες ἡμῶν ἔφαγον τὸ μάνα ἐν τῇ ἐρήμῳ· πάλιν ἐπὶ τρωπὴν αὐτῶν ἐκόντες ὁ σαρκικῆν, ὅπερ ἦν ἐγκλημα καὶ κατηγορία μεγίστη. Ἄλλ' αὐτὸς οὐχ ἴσταται μέχρι τῶν ἐλέγων, ἀλλὰ καὶ διδασκαλίαν τοσούτοις προστίθει, λέγων· Ἐργάζεσθε μὴ τὴν βρωτὴν τὴν ἀπολλυμένην, ἀλλὰ τὴν βρωτὴν τὴν μένουσαν εἰς ζωὴν αἰώνιον, ἢ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου δίδωσι ὑμῖν. Τούτων [259] γὰρ ὁ Πατὴρ ἐσφράγισεν ὁ Θεός. Ὅ ἐστὶ λέγει, τοιοῦτον ἐστὶ· Μηδέμια ὄμν ἐστιν λόγος ταυτέως τῆς τρωπῆς, ἀλλ' ἐκείνης τῆς πνευματικῆς. Ἄλλ' ἐπειδὴ τινες τῶν βουλομένων ἀργῶς τρέφεσθαι, ἀποκέρηνται τοῦτω τῷ λόγῳ, ὡς τὴν ἐργασίαν ἐκκόπτοντες τοῦ Χριστοῦ, εὐκαίρον καὶ πρὸς αὐτοῖς εἰπεῖν. Ὅλον γὰρ, ὡς εἶπεν, διαβάλλουσι τὸν Χριστιανισμόν, καὶ ἐπὶ ἀργίᾳ

^a Savil. κέντρον ζειγερῶν αὐτόν.

^b Savil. σημεῖον λέγων. Οὐ γὰρ τὸ θαῦμα ὡ. ἔ. φησὶ. ^c Savil. ὄκνοσι.

κατωθείσθα παρακαλούσῃσι. Πρότερον δὲ εἰπεῖν ἀναγκαῖον τὸ τοῦ Παύλου. Τί δὲ ἐκείνῳ φησι; *Μνημονεύετε τοῦ Κυρίου εὐχριστός· Μακάριόν ἐστι δίδονα μᾶλλον ἢ λαμβάνειν*. Κατὰ πόθεν ἀν γένοτο δίδονα τῷ οὐκ ἔχοντι; Πῶς οὖν τῆ Μάρθα ὁ Ἰησοῦς εἶπεν· *Μεμνήσθαι καὶ ευχαρίστησαι περὶ πολλῆς, ἀλλ' οὐδὲ ἐστὶ χρεῖα· Μαρία δὲ τὴν ἀγαθὴν μερίδα ἐξελέξατο*, καὶ πάλιν, *Μὴ μεμνήσῃσθε εἰς τὴν ἀβρίον*. Ἀναγκαῖον γὰρ πάντα τὴν ταῦτα ἐπιλάσασθαι, οὐχ ἵνα μὴν πείσωμαι αὐτοὺς ἀργυρούτας, εἰ βούλονται, ἀλλ' ἵνα μὴ μάχην εἰσάγειν τινὰ διαζέωμαι τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ. Καὶ γὰρ καὶ ἄλλαχού φησὶν ὁ Ἀπόστολος· *Παρακαλοῦμεν δὲ ὑμᾶς περισσώσαι καὶ φιλοτιμείσθαι, ἡσυχάζειν καὶ προσέειν τὰ ἴδια, ἵνα εὐσχημῶτως περιπατήτε πρὸς τοὺς ἕξω· καὶ πάλιν, Ὁ κλέπτω, μηκέτι κλεπέτω· μᾶλλον δὲ κοπιᾶτω ἐργαζόμενος τῷ ἵδιῳ χειρῶν, ἵνα ἔχη μετεδίδονα τῷ χρεῖαι ἔχοντι*. Ἐνταῦθα γὰρ ὁ Παῦλος οὐδὲ ἄπῳς ἐργάζεσθαι ἐκέλευσεν, ἀλλ' οὕτω ματὰ πόνο, ὡς ἔχειν ἐντέλλειν καὶ ἐτέρῳ μετεδίδονα. Καὶ ἐτέρῳ πάλιν ὁ αὐτὸς λέγει, *Τὰς χρεῖαις μου καὶ τοῖς οὐκί μετ' ἐμοῦ ὑπέσβεσθαι αἱ χεῖρες ὑμῶν*. Καὶ Κορινθίους δὲ ἐπιστάλλων εἶπεν· *Τίς οὖν μοι ἐστὶν ὁ μισθός;* Ἴνα εὐαγγελιζόμενος ἀδάπανοθ ἦσῳ τὸ εὐαγγέλιον. Καὶ ἐν τῇ πόλει δὲ ἐκεῖ ἡ γενόμενος, Ἔμενε πρὸς Ἀκλίαν καὶ Περικλίαν, καὶ εἰργάζετο. Ἦσαν γὰρ σκαρπηκοῖοι τῆν τέχνην.

Ἄλλα ταῦτα τῆν μάχην δαίμωνι σφοδρότερον κτὰ τὸ ῥητόν. Οὐκὸν ἀνάγκη λοιπὸν τῆν λύσιν ἐπιμαρτυρεῖν. Τί οὖν ἂν εἰποίμεν πρὸς ταῦτα; Ὅτι τὸ μὴ μεμνήσθαι οὐ τὸ μὴ ἐργάζεσθαι ἐστίν, ἀλλὰ τὸ μὴ προσηλωθῆναι τῷ βιωτικῷ προκίματι· τοῦτοστι, τὸ μὴ ποιεῖσθαι φροντίδα περὶ τῶν εἰς ἀβρίον ἀναπαύσει, ἀλλὰ πάρεργον αὐτῆν εἶναι νομίζειν. Ἐνεκεν γὰρ καὶ ἐργαζόμενον, μὴδὲν εἰς τὴν ἀβρίον θησαυρίζειν, καὶ ἐνεστιν ἐργαζόμενον, μὴδὲν μεμνήσθαι. Οὐ γὰρ ταῦτόν ἐστι μέριμνα καὶ ἐργασία. Οὐδὲ γὰρ ὡς τὸ ἔργον θαρρῶν ἐργάζεται τι, ἀλλ' ἵνα μεταφῶ τῷ χρεῖαι ἔχοντι. Καὶ τὸ πρὸς Μάρθαν δὲ εἰρημένον οὐ πρὸς ἔργον καὶ ἐργασίας ἐστίν, ἀλλὰ περὶ τοῦ εἶναι καιρὸν εἰδέναι, καὶ μὴ τὸν τῆς ἀκροάσεως χρόνον π. δ.; τὰ σαρκικώτερα ἀναλύσασθαι. Οὐ τούτων εἰς ἀργίαν αὐτῆν ἐμβάλλων, ταῦτα εἶλεν, ἀλλὰ προσηλὸν τῆ ἀκροάσει. Παρεργώμενος, φησὶν, διδάξων ὑμᾶς τὰ δόγματα· σὺ δὲ περὶ ἄριστον ἐποιοῦσθα; Ἰποδέξασθαι με βούλει, καὶ πολυτελῆ παρασκευάσασθαι τράπεζαν; Ἐτέραν παρασκευάσασθαι ἐστίν, τῆν μετὰ προθυμίας ἀκράσασθαι μοι παρεχομένη, καὶ τὸν τῆς ἀδελφῆς μιμουμένη πόθον. Οὕτε οὖν τῆν φιλοζέλιαν κωλύων ταῦτα εἶλεν· ἀπαγε· πῶς γὰρ; ἀλλὰ τὸ μὴ εἶναι ἐν ἀκροάσει καιρῷ περὶ ἕτερα ἡσυχάζοισθα. Τὸ δὲ λέγειν, *Μὴ ἐργάζεσθε τῆν βρώσιν τῆν ἀπολιμμένην*, [260] οὐ τοῦτο ἐστὶν αἰτιώμενον, ὡστε εἶναι ἀργίαν· καὶ γὰρ καὶ τοῦτο μάλιστα ἀπολυμένη βρώσις ἐστὶ· (Ἦσαν γὰρ τῆν *κακίαν εἰδιδέσθαι ἢ ἀργίαν*)· ἀλλ' ὡστε ἐργάζεσθαι καὶ μετεδίδονα. Τοῦτο γὰρ οὐκ ἀπολυμένη βρώσις ἐστὶ λοιπὸν. Εἰ δὲ τις ἀργὸν γαστρίκοιο καὶ τρωφῆς ἐπιμαλοῖτο, οὕτως τῆν βρώσιν ἐργάζεται τῆν ἀπολυμένην· ὡσπερ εἰ τις ἐργαζόμενος τὸν Χριστὸν τρέφει, καὶ ἀποτῆ, καὶ ἐνδύει, οὐδέτις οὕτως ἀναίτητος, καὶ ἀμάρτης ἢ, ὡς εἶπεν, ἀπολυμένην βρώσιν ἐργάζεσθαι τὸν τοιοῦτον, ὡς ἦν τῆς βασιλείας ἡ ἐπαγγελία τῆς μελλούσης καὶ τὸν ἀγαθὸν ἐκείνων. Αὐτῆ γὰρ μένει διηνεκῶς ἡ βρώσις. Ἄλλως δὲ, καὶ τότε δὲ ἐπιθεῖ τῆς μὴ πείσεως οὐδένα λόγον ποιοῦντο, οὐδὲ ἐσκόπουμα μαθεῖν, τίς ὁ ταῦτα ἐργαζόμενος, καὶ ποῦ διδάσκει, ἐν δὲ μόνον ἔβουλοτο, γαστρίζεσθαι μὴδὲν ποιούσας, τῆν τοιαύτην τρωφῆν εἰκότως βρώσιν ἀπολυμένην

* Savil. μὴ μεμνήσθαι, φησὶν, ... διαλύσει. ἢ Savil. καὶ μεμνήσθαι.

ἐκάλεσεν. Ἐθρεψα ὑμῶν τὰ σῶματα, φησὶν, ἵνα ἀπὸ τούτου τῆν ἕτεραν ἐπιτρέψῃσθε τρωφῆν, τῆν μένουσαν, τῆν τρέφουσαν ὑμῶν τῆν ψυχὴν· ὑμεῖς; δὲ πάλιν ἐπὶ τῆν γῆνην τρέψετε. Διὰ τοῦτο οὐ συνίετε εἰ οὐκ ἐπὶ ταύτην ὑμᾶς ἄγω τῆν ἀτέλη, ἀλλ' ἐπὶ ἐκείνην τῆν εὐπρόσκαρον παρεχόμενον ζωὴν, ἀλλ' αἰώνιον, τῆν οὐ σῶμα, ἀλλὰ ψυχὴν τρέφουσαν. Εἶτα ἐπιθεῖ οὕτω μέγα περὶ ἑαυτοῦ ἐφθέγγετο, καὶ ἔφησεν αὐτοῖς δώσειν αὐτῆν, ἵνα μὴ πάλιν αὐτοῖς προστῆ τὸ λεγόμενον, ἀδύνατον τὸν λόγον ποῦν, ἐπὶ τὴν Πιστήρα τῆν χορηγίαν αὐτῆς ἀνάγει. Εἶπὼν γὰρ, *Ἄνε ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου δώσει ὑμῖν, ἐπήγαγε, τοῦτο γὰρ ὁ Πατὴρ ἐσφράγισεν ὁ Θεός· τοῦτοστι, ἐπὶ τούτῳ ἐπέμπε ταύτην ὑμῖν κομίζοντα τῆν τρωφῆν. Ἀποῖ δὲ καὶ ἕτεραν ἐργαζομένην ἡ λέξις. Καὶ γὰρ καὶ ἄλλαχού φησὶν ὁ Χριστός· Ὁ ἀκούων μου τοὺς λόγους, τοῦτο ἐσφράγισεν ὁ Πατὴρ, δεῖ ὁ Θεός ἀληθῆς ἐστὶ· τοῦτοστι, ἀδέιπτος ἀναυτρήτως· ὁ δὲ μοι δοκεῖ καὶ ἐνταῦθα ἡ λέξις αἰνιτῆσαι. Οὐδὲν γὰρ ἐστὶν ἄλλο τὸ, Ἐσφράγισεν ὁ Πατὴρ, ἀλλ' ἡ ἀδέιπτος, ἐξεκάλυψε διὰ τῆς αὐτοῦ μαρτυρίας. Ἐδείξε μὲν γὰρ καὶ αὐτὸς ἑαυτὸν ἐπιθεῖ δὲ πρὸς τοῦδατος διαλεγέτο, τῆν τοῦ Πατρὸς μαρτυρίαν εἰ; μένος ἦγαγε.*

β'. Μάθωμεν τοίνυν, ἀγαπῆτοί, ταῦτα αἰτεῖν τὸν Θεόν, ὃ ἄξιόν ἐστι παρ' αὐτοῦ αἰτεῖν. Ἐκεῖνα μὲν γὰρ, ὅπως ἂν τοῦτῃ, τὰ βιωτικὰ λέγω, βλάθων οὐδεμίαν φέρει. Ἄν τε γὰρ πλοῦστέρως ἔσται, ἐνταῦθα μόνον ἀπώλουσόμεθα τῆς τρωφῆς· ἂν τε εἰς πέναν καταπέσομεν, οὐδὲν πείσομεθα εἶναι. Οὕτε γὰρ τὰ λαμπρὰ τοῦ παρόντος βίου, οὕτε τὰ λυπηρὰ εἰς ἀβρίον καὶ ἡδονῆς λόγον ἔχει τῆν ἰσχυρὴν, ἀλλ' ἐκότερα εὐκαταφρόνητα, καὶ μετὰ πολλῆς παραβῆλ τῆς ταχυτήτος. Διὰ καὶ ὁδὸς κέληται εἰκότως· ἄτε παρεδόντα, καὶ εἰς πλείστονον μένειν οὐ περὶκότα· τὰ δὲ μέλλοντα ἐκότερα ἀθάνατα μένει, τὰ τε κολάσασθαι, τὰ τε τῆς βασιλείας. Ὑπερ ἐκείνων τοίνυν πολλὴν ποιούμεθα σπουδὴν, ὡστε τὰ μὲν φευγῆν, τὰ δὲ εἰσάσθαι. Τί γὰρ τῆς ἐνταῦθα τρωφῆς ὄφελος; Σήμερον ἐστὶ, καὶ ἀβρίον [261] οὐκ ἔστι· σήμερον ἄθος λαμπρὸν, καὶ ἀβρίον κόνις σκεδανυμένη· σήμερον πῦρ καιόμενον, καὶ ἀβρίον τέφρα κατασπενδυμένη. Ἄλλ' οὐ τὰ πνευματικὰ τοιαῦτα, ἀλλ' ἀεὶ μένει λαμπρῶτα, καὶ ἀναβύουτα, καὶ φαιδρότερα γινόμενα καθημέραν. Ὁ πλοῦτος ἐκείνος οὐδέποτε ἀπόλλυται, οὐδέποτε μεθίσταται, οὐδέποτε λήγει, οὐδέποτε ἐπάγει φροντίδα καὶ φθόνον καὶ κατηγάραν, οὐ σῶμα ἐξέλιπεν, οὐ ψυχὴ διαφθερείται, οὐ φθόνον ἔχει, οὐ βασκανίαν ἐπιθυροῖται, ἀπερ ἅπαντα ταῦτα τῷ πλοῦτῳ πρόσσειν. Ἡ δόξα ἐκείνη οὐκ εἰ ἀπόνομα ἀφεί, οὐ φιλεμῆμεν παρασκευάζει, οὐδέποτε παύεται, οὐδὲ ἀμαρυνότερα γίνεταί. Ἡ ἀνείσι καὶ ἡ τρωφῆ ἐπὶ τοῖς οὐρανῶσι πάλιν μένει, καὶ αὐτῆ διηνεκῆς, αἰεὶ ἀκίνητος ὅσα καὶ ἀθάνατος· οὐκ ἐστὶ γὰρ πέρας αὐτῆ καὶ τέλος εὐρέειν. Ταῦτην, παρακαλῶ, ποθόμενα τῆν ζωὴν. Ἄν γὰρ ποθῆσωμα αὐτῆν, οὐδένα τὸν παρόντων ποισόμεθα λόγον, ἀλλὰ καταφρονήσωμα τούτων ἀπάντων καὶ καταγελασόμεθα, κἂν εἰ βασιλικὰς αὐλάς τις ἡμᾶς εἰσελθεῖν κελεύει, οὐκ αἰρησόμεθα ἐκείνην ἔχοντες τῆν ἐλπίδα· καίτοι τοῦτο οὐδὲν μακαριώτερον εἶναι δοκεῖ, ἀλλὰ τὸ εὐχῆς κατεχομένοις τῷ τὸν οὐρανῶν ἔρωσι καὶ τοῦτο μικρὸν καὶ εὐτελες καὶ οὐδένας ἄξιον λόγον. Πᾶν γὰρ ὃ τέλος ἔχει, οὐ σφόδρα περισπούδαστον· πᾶν δὲ παύεται, καὶ σήμερον ἐστὶ, καὶ ἀβρίον οὐκ ἐστὶ, κἂν σφόδρα ἢ μέγα, σφόδρα μικρὸν καὶ εὐκαταφρόνητον εἶναι δοκεῖ. Μὴ τοίνυν τὸν φευγόντων ἀντεγώμεθα, μὴδὲ τὸν παραβρόντων καὶ ἀπερχομένων, ἀλλὰ τὸν μενόντων καὶ ἀκινήτων, ἵνα καὶ αὐτὸν δυνηθῶμα ἐπιτεχνῆν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δεῖ οὐ καὶ μεθ' οὐ τῷ Πατρὶ ὃ δόξα, ἀμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τὸν αἰῶνα. Ἀμήν.

gotium vestrum agatis, et operemini manibus vestris, ut honeste ambuletis ad eos qui foris sunt (1. Thes. 4. 10. 11); et rursus, Qui furabatur, jam non furetur: magis autem laboret operando manibus suis, ut habeat unde tribuat necessitati patienti (Ephes. 4. 28). Ille Paulus non simpliciter præcipit operari, sed cum tanto labore, ut subveniatur indigentibus. Et alibi quoque ait, *Necessitatibus meis, et eorum qui mecum sunt, ministraverunt manus istæ* (Act. 20. 34). Et Corinthiis dicebat: *Quæ est ergo merces mea? Ut evangelium prædicans, sine sumptu ponam evangelium* (1. Cor. 9. 18). Et in civitatem illam veniens, *Manavit apud Aquilam et Priscillam; et operabatur. Erant enim scenofactoriæ artis* (Act. 18. 2). Hæc contra dictum illud pugnare maxime videntur: jam solutio referatur.

Laborandum, sed sine sollicitudine. — Quid ergo respondebimus? Non esse sollicitum non significat, a labore cessare; sed, hujus mundi rebus non hærrere, id est, non esse sollicitum de crastina quiete, sed illam curam supervacua putare. Potest enim qui operatur non in crastinum thesaurizare: potest qui laborat non sollicitus esse: non enim id ipsum est cura et operatio. Non ut operi confidens quis operetur, sed ut det egentibus. Quod autem ad Martham dicitur, non laborem et operationem respicit: sed tempus considerandum esse statuit, neque concionis tempus circa carnalia expendendum esse. Non igitur hæc dicit, ut in desidiam illam conjiciat, sed ut ad audiendum convertat. Veni, inquit, ut vos necessaria doceam; tu de prandio sollicitus es? Me vis excipere, et lautam parare mensam? Alium para cibum, meis attende sermonibus, sororis desiderium imitare. Non ergo hospitalitate cohibet; absit, id ne dicatur; sed docet doctrinæ tempore cætera curanda non esse. Cum porro dicit, *Operemini non cibum qui perit*, non significat, in desidia esse vivendum: hic enim maxime cibus est qui perit, (*Omnem quippe medietatem docuit desidia* [Eccli. 33. 29]); sed indicat operandum et erogandum esse. Hic porro cibus non perit. Si quis porro otiosus ventri et deliciis deditus sit, is operatur cibum qui perit; contra si quis ex labore suo cibum, potum, vestem Christo dederit, huic nemo sanæ mentis dicat operari cibum qui perit, cujus cibi causa promittitur regnum, promittuntur illi bona. Ille cibus æternum manet. Tunc quia illi nullam fidei rationem habuere, neque discere studuerunt quis hæc fecisset, qua potestate, sed id unum curabant ut nihil operando ventrem implerent; hoc alimentum jure vocavit cibum qui perit. Corpora vestra, inquit, enutrivit, ut hinc aliam quereretis escam manentem, quæ animam vestram enutriet: vos autem rursus ad terrenam curritis. Ideo non intelligitis me non ad illam vos ducere imperfectam, sed ad illam non temporaneam, quæ vitam præbeat æternam, quæ non corpus, sed animam alat. Deinde quia magnifice de se loquutus fuerat, cum diceret se daturum; ne iterum hoc dicto offenderentur, ut ipsi

fidem faceret, donum ad Patrem refert. Cum dixisset enim, *Quem Filius hominis vobis dabit*; subdidit, *Hunc enim Pater signavit Deus*: hoc est, Propterea misit qui hunc vobis cibum ferret. Quod aliter potest explicari. Nam alibi quoque Christus dicit: *Qui audit sermones meos, hunc signavit Pater, quia Deus verax est* (Joan. 3. 35); hoc est, Manifeste ostendit; id quod mihi et hic videtur subindicari. Nihil enim aliud est, *Signavit Pater*, quam ostendit, revelavit testimonio suo. Se enim ipse ostendit; quia vero Judæos alioquebat, Patris testimonium in medium adduxit.

2. *A Deo quæ petere consentaneum est, petendum. Præsentium rerum vanitas. Futura immortalia sunt, sive supplicia, sive præmia.* — Discimus itaque, dilecti, illa a Deo petere quæ ab illo consentaneum est petere. Secularia enim, quoquo modo accidant, nihil afferunt nocuenti. Nam si ditabimur, hic tantum deliciis frenemur: si in paupertate inciderimus, nihil molesti patiemur. Sive prospera, sive tristia accidant, vim nullam ad voluptatem vel tristitiam habent, sed utraque continenda, ut quæ quam celerrime transeat. Ideo hæc jure via vocatur, quod prætereant, nec diu maneant. Futura vero utraque immortalia sunt, tam supplicium, quam regnum. Circa hæc magnam geramus sollicitudinem, ut illa fugiamus, hæc assequamur. Quid enim utilitatis ex præsentibus deliciis? Hodie sunt, cras avolabunt: hodie flos sunt splendidus, cras crunt pulvis dispersus: hodie ignis accensus, cras cinis exstinctus. Spiritualia vero non hujusmodi sunt; sed semper clara et florida, atque iu dies splendidiora evadunt. Divitiæ illæ nunquam pereunt, nunquam transferuntur, vel cessant, utumquam sollicitudinem, invidiam et calumniam afferunt, non corpus perdunt, non animam corrumpunt, non livorem vel invidiam atrahunt: quæ omnia in hisce reperiuntur divitiis. Gloria illa non in arrogantiam extollit, non tumorem parit, nunquam cessat, vel obscuratur. Quies atque deliciae in celo perpetuæ manent, semper immotæ et immortales sine ullo fine vel termino. Hanc, obsecro, vitam desideremus. Si enim ipsam cupiamus, nullam præsentium rationem habebimus, sed hæc omnia spernemus et deridebimus. Etiam si quis nos in regiam evocet, quo nihil beatus existimatur, non annuemus, tali nempe fulti spe; nam iis, qui celestium amore capti sunt, id vile et nullius pretii reputatur. Quidquid enim finem habet, non admodum expetendum est: quod cessat, et bodie est, et cras desinit, etiam si maximum, perquam minimum et contemnendum videtur. Ne igitur ea quæ fugiunt et dilabuntur, sed quæ immota manent sectemur, ut illa consequi possimus, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri gloria, simulque Spiritui sancto, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

¹ Alii habent: *Ideo hæc a Deo via vocatur, via lata, viaque angusta et majoribus plena. Futura vero.*

HOMILIA XLV.

CAP. 6. v. 28. *Dixerunt ergo ad eum : Quid faciemus, ut operemur opera Dei?* 29. *Et dixit eis Jesus : Hoc est opus Dei, ut credatis in eum quem misit ille.*

30. *Dixerunt ergo ei : Quod ergo tu facis signum, ut videamus et credamus tibi quid operaris?*

1. *Gulæ perniciæ.* — Nihil gulæ deterius, nihil turpius. Hæc obtusum et crassum ingenium, hæc carnalem animam reddit, hæc excecatur, nec sinit respicere. Animadvertite quomodo hæc Judæis acciderint. Cum enim gubæ inhiantes, sæcularia solum nihilque spirituale cogitarent, multis illos Christus verbis excitat, acrimonia et indulgentia plenis. Neque tamen sic excitantur, sed adhuc humi jacent. Animam adhibe, quæso; dixerat eis: *Queritis me, non quia vidistis signa, sed quia manducastis ex panibus, et saturati estis.* Incessit illos arguendo: ostendit quænam sit eorum querenda, cum ait, *Operemini, non cibum qui perit*: addit præmium his verbis, *Sed qui permanet in vitam æternam*: deinde eorum objectioni occurrit, dicendo se a Patre missum esse (a). Quid ergo illi? Quasi nihil audissent, *Quid ergo faciemus*, inquirunt, *ut operemur opera Dei?* Hæc porro dicebant, non ut discerent et facerent, ut sequentia ostendunt; sed ut rursus ad cibum præbendum inducerent, et denuo saturarentur. Quid ergo Christus? *Hoc est opus Dei, ut credatis in eum quem misit ille.* Ad hæc illi: *Quod signum facis, ut videamus et credamus?* 51. *Patres nostri manducaverunt manna in deserto.* Nihil his insipientius, nihil stultius. Cum signum adhuc in oculis esset, ac si nullum factum esset, dicebant, *Quod signum facis?* neque ipsi optionem signi relinquunt; sed putant se ad necessitatem illum reducturos esse, ut non aliud signum faceret, quam quod majorum suorum temporibus factum est. Ideo dicunt: *Patres nostri manducaverunt manna in deserto*; hoc modo se illum excitaturos esse putantes, ut hujusmodi signum faceret, quod illos carnaliter alere posset. Cur enim non aliud ex prioribus signis commemorarunt: etsi multa tunc facta fuissent in Ægypto, in mari, in deserto; sed solum manna proferunt? annon quia ventris tyrannide admodum tenebantur? Quomodo autem vos qui prophetam illum vocastis, qui regem ipsum constituere voluistis, quia signum videratis, nunc ac si nihil factum sit, ingrati et perfidi estis, et signum petit, parasitorum et canum famelicorum vocem emittentes? nunc vobis manna admirationi est, cum anima vestra deficiat? Et adverte ironiam: Non dixerunt, *Moyse hoc fecit signum, tu quid facis?* ne illum concitarent; sed honorifice admodum compellant, cibum expectan-

(a) Offendebantur Judæi quod putarent Christum ex semetipso et ex auctoritate propria loqui: quod etiam si verum esset, ut sæpe dicit Chrysostomus, Christus tamen illorum imbecillitati se attempturus, cum nodum tenuisset et se divinitatem suam manifestandi, se a Deo et Patre missum dicebat, quod quidem verissimum erat; sed tacebat illud, se non Patris modo, sed sua quoque auctoritate operari. Hoc ipsum non facit, cum se a Patre missum dicit.

¹ Savil. legit, *nunc vobis manna admirationi est? jam non anima vestra deficit.*

tes. Neque etiam dixerunt, *Deus hoc fecit tu verum quid facis?* ne viderentur illum Deo exæquare neque Moysem memorant, ne videantur humiliorem facere; sed in medio id posuerunt, dicentes: *Patres nostri manducaverunt manna in deserto.* Poterat verum Christus dicere, *Majus nunc miraculum edidi, quam Moyse, nec virga, nec precatione opus habeo, sed omnia a meipso feci*: quod si manna commemorasset ecce panem vobis præbui. Verum non tunc tempus erat ita loquendi, sed unum curabat, ut illos ad spirituales cibum deduceret. Et vide quam immens. cum prudentia respondet: *32. Non Moyse dedit vobis panem de celo, sed Pater meus dedit vobis panem de celo verum.* Cur non dixit, *Non Moyse dedit, sed ego*; sed pro Moyse Deum, pro manna scipsum posuit? Quia multa erat auditorum imbecillitas, ut consequentibus liquet. Etenim non illos his verbis cobihibuit, tametsi initio dixerat, *Queritis me, non quia vidistis signa, sed quia comeditis ex panibus: et saturati estis.* Quia vero id quærebant, insequentibus quoque ipsos correxit, neque tamen illi destiterunt. Verum cum Samaritanæ se aquam daturum polliceretur, Patrem non memoravit, sed ita loquutus est: *Si sciri quis est qui dicit tibi, Da mihi bibere, tu forsitan petisses ab eo, et dedisset tibi aquam vivam; et rursus, Aquam quam ego dabo; nec remittit ad Patrem.* Illic verum Patrem memorat, ut discas quanta esset Samaritanarum fides, quanta Judæorum imbecillitas. Non ergo a celo manna erat: quomodo igitur de celo dicitur esse? Quemadmodum *Vulcræ cæli* (Psal. 8. 9), dicit Scriptura; ac rursus, *Et intonuit de celo Dominus* (Psal. 17. 14). Panem autem verum vocat illum: non quod falsum esset miraculum de manna, sed quoniam hoc typus erat, non ipsa veritas. Cum verum Moyse meminisset, non se illi prætulit; nondum enim ipsum Moyse anteferebant, imo Moysem adhuc majorem putabant. Ideo cum dixisset, *Non Moyse dedit non adjecti, Ego do, sed Patrem dare dicit.* Tum illic *Da nobis panem hunc ad manducandum.* Adhuc enim esse sensilem putabant, adhuc ventrem imple expectabant: idcirco citius accurrerunt. Quid et Christus? Illos paulatim erigens adjicit: *33. Pater Dei est qui descendit de celo, et dedit vitam mundo; et Judæis tantum, sed universo orbi, inquit. Neque simpliciter cibum, sed vitam dicit alteram et diversam. Vitam autem dicit, quia omnes mortui erant.* verum adhuc terræ adherent ac dicitur: *34. Da nobis hunc panem.* Arguit autem illos quod quadam sententiam suspicabantur esse mensam, accurrerint; et autem didicerunt mensam esse spirituales, jam non accedant; dicitque: *35. Ego sum panis vitæ: qui me ad me, non esuriet; et qui credit in me, non sitiet nequam.* *36. Sed dixi vobis, quia et vidistis me, et creditis mihi.*

2 *Quam mente Christus suum testimonium a se accipi Judæis diceret. Panis vitæ quid sit.* — Hoc Joannes superius dicere præverterat: *Quod novit*

ΟΜΙΛΙΑ ΜΕ΄.

Εἶπον οὖν πρὸς αὐτὸν ἃ Τί ποιῶμεν ἵνα ἐργασώ-
μεθα τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ; ἃ Ἐπεκρὸν οὖν αὐτοῖς ὁ
Ἰησοῦς ἃ Τοῦτό ἐστι τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ, ἵνα
πιστεύσῃτε εἰς τὸν ἀπέστειλόν ἐκεῖνος. ἃ Ἐἶπον
οὖν αὐτῷ ἃ Τὶ οὖν ποιεῖς σημεῖον, ἵνα ἴδωμεν
καὶ πιστεύσωμεν σοι; ἃ Τί ἐργάζῃ;

α. Τοῦτον γαστριμαργίας χειρὸν, οὐδὲν αἰσχροτέ-
ρον. Τοῦτο παρεῖλον ποιεῖ δάκρυον, τοῦτο σαρκικὴν
ποιεῖ ψυχὴν, τοῦτο πηροῖ, καὶ διαβλέπειν οὐκ ἀφίτην.
Ὅρα γοῦν καὶ ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων τοῦτο γινόμενον.
Ἐπειδὴ γὰρ πρὸς γαστριμαργίαν κερχῆσαι, καὶ ὁμοί
τῶν βιωτικῶν ἢ ἔσαν, καὶ οὐδὲν ἐνεκόντων πνευματικῶν,
μυρίαι αὐτοῖς λόγους ἐνάγει ὁ Χριστὸς καὶ κέν-
τρον ἔγνωσι καὶ φεῖω· καὶ οὐδὲ οὕτως ἀνίστανται,
ἀλλ' ἔτι κάτω μόνουσι κείμενοι. Σκόπει γάρ. Εἶπαν
αὐτοῖς, Ζητεῖτέ με, οὐχ ὅτι εἶδετε σημεῖα, ἀλλ' ὅτι
ἐγράψατε ἐκ τῶν ἄρτων, καὶ ἐχορτάσθητε. Ἐπλήρης
διὰ τοῦ ἐλέγγου ἔδειξεν [302] ὁποῖαν δεῖ ζητεῖν τρο-
φήν, εἰπὼν ἃ Ἐργάζεσθε μὴ τὴν βρωσίαν τὴν σακ-
καμένην ἔθῃκεν αὐτοῖς τὸ ἐπιθῆλον, εἰπὼν ἃ Ἄλλὰ
τὴν μένουσαν εἰς ζωὴν ἀιώνιον ἔπειτα τὸ προ-
σπειρόμενον αὐτοῖς ἠδερᾶπνευσεν, εἰπὼν ἀπὸ τοῦ Πα-
τρὸς ἀπεισθᾶναι. Τί οὖν ἐκεῖνοι; ἃ Ἐπεκρὸν οὐδὲν ἀκη-
κοῦσαι, Τί οὖν ποιῶμεν, φασίν, ἵνα ἐργασώμεθα τὰ
ἔργα τοῦ Θεοῦ; Ταῦτα δὲ ἔλεγον, οὐ ὥστε μαθεῖν
καὶ πρᾶξαι (καὶ δεῖκνυσι τὰ ἔξῃς), ἀλλὰ πάλιν αὐτὸν
ἐπὶ τὴν τῆς τροφῆς χορηγίαν θύοντες, καὶ εἰς τὸ κο-
ρίσαι αὐτοῖς προκαλέσαι ἐθέλοντες. Τί οὖν ὁ Χρι-
στὸς; Τοῦτό ἐστι τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ, ἵνα πιστεύ-
σῃτε εἰς τὸν ἀπέστειλόν ἐκεῖνος. Οἱ δὲ εἶπον ἃ Τί
σημεῖον ποιεῖς, ἵνα ἴδωμεν καὶ πιστεύσωμεν; Οἱ
πατέρες ἡμῶν ἔφαγον τὸ μάρνα ἐν τῇ ἐρήμῳ. Οὐ-
δὲν τούτων ἀναισθητότερον, οὐδὲν ἀλογώτερον. Τοῦ
σημείου ἔντος ἐν ὀφθαλμοῖς αὐτῶν εἰ ἢ, ὡς οὐδὲν;
γεγονότος, οὕτως ἔλεγον, Τί σημεῖον ποιεῖς; καὶ
εἰπόντες, οὐδὲ αὐτῆς τῆς αἰρέσεως τοῦ σημείου κύ-
ριον ἀρίστην εἶναι, ἀλλ' εἰ ἀνάγκη αὐτὸν οἰσταναι
μεταστῆν τοῦ μείζονος ποιῆσαι, ἀλλ' ἢ τοιούτου,
οἷον ἐγένετο ἐπὶ τῶν προγόνων. Διὸ ἦ καὶ ἡ λέγουσι·
Οἱ πατέρες ἡμῶν ἔφαγον τὸ μάρνα ἐν τῇ ἐρήμῳ·
διὰ τοῦτο νομιζόντες αὐτὸν ἐρεθίζειν, ὥστε τοιούτου
ποιῆσαι σημεῖον, ἔπερ αὐτοῖς θρόφαί δύναται σαρκι-
κῆς. Διατί γὰρ οὐδενὸς ἑτέρου τῶν προτέρων ση-
μείων ἐμνημόνευσαν, καίτοι γε πολλῶν γενομένων
τότε, καὶ κατ' Ἀγρυπτον καὶ κατὰ τὴν θάλατταν καὶ
ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἀλλὰ τὸ μάρνα; ἀρ' οὐ διότι σφόδρα
αὐτοῦ ἐπιθυμοῦν διὰ τὴν τῆς γαστρὸς τρανυρία;
Πῶς δὲ οἱ προσητήτην αὐτὸν λέγοντες καὶ βασίλειά ἐπι-
χορτάουτες ποιεῖν, ἐπειδὴ τὸ σημεῖον εἶδετε, νῦν ὡς
οὐδὲν; γεννιόμενον ἀχάριστοι καὶ ἀγνώμονες γεγονάτε,
καὶ σημεῖον αἰτεῖτε, παρασίτων καὶ κινῶν λιμνωτῶν
τῶν ῥήματα ἀφίεντες; νῦν τὸ μάρνα θαυμαστὸν ὤμην,
ὅτι ἡ ψυχὴ ὤμην κατάξῃρος ἃ; Καὶ ὅρα εἰρωνεῖαν.
Οὐκ εἶπον, οἱ Μωϋσῆς τότε ἐποίησε τὸ σημεῖον, οὐ
τί ποιεῖς; νομιζόντες πλήτηρον αὐτοῦ· ἀλλὰ τότε αὐτῷ
μετὰ πολλῆς διαλέγουται τῆς τιμῆς, προσβοῆς τῆς
τροφῆς. ἃ Ἄλλως δὲ ὅτε τοῦτο λέγουσιν ἃ, ὅτι ὁ Θεὸς
τότε ἐποίησε· Σὺ τί ποιεῖς; ἵνα μὴ δόξωσιν αὐτὸν
ἐξισοῦν τὸ θεῶν ὅτι Μωϋσῆς παράγουσιν, ἵνα μὴ
δόξωσιν αὐτὸν ταπεινοῦν· ἀλλὰ μέσον αὐτὸ θεοῦ καί,
λέγοντες ἃ Οἱ πατεῖς εἰς ἡμῶν ἔφαγον τὸ μάρνα ἐν τῇ

ἐρήμῳ. Καὶ ἐνὴν μὲν εἰπεῖν, ὅτι Μωϋσῆς μείζονα
ἐθαυματουργήσα νῦν, οὐ ῥάβδου δεηθείς, οὐκ εὐχῆς
χρῆται ἐσχηκός, ἀλλὰ πάντα ποιήσας ἀπ' ἐμαυτοῦ·
εἰ δὲ καὶ τοῦ μάρνα μείνῃσθε, ἴδου καὶ ἄρτων ὤμην
παρέσχον. Ἄλλ' οὐκ ἦν ὁ καιρὸς τούτων τῶν λόγων
νῦν, ἀλλ' ἐν ἦν τὸ σπουδαζόμενον, ἐπὶ τὴν πνευματι-
κὴν αὐτοῖς ἀγαγεῖν τροφήν. Καὶ ὅρα τὴν ἀπειρον
συνείαν, πῶς ἀποκρίνεται· Ὁ Μωϋσῆς ἔδωκεν ὤμην
τὸν ἄρτον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ἀλλ' ὁ Πατήρ μου δίδω-
σιν ὤμην τὸν ἄρτον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐν Ἀθηναῖς.
Τί δὴ ποτε [265] οὐκ εἶπον, οὐχ ὁ Μωϋσῆς δέδωκεν,
ἀλλ' ἐγὼ· ἀλλ' ἀντὶ μὲν Μωϋσῆς τὸν Θεόν, ἀντὶ δὲ τοῦ
μάρνα ἑαυτὸν τέθεικεν; Ὅτι πολλὴ ἦν τῶν ἀκούοντων
ἡ ἀσθένεια· καὶ ἔθλον ἐκ τῶν ἔξῃς. Καὶ γὰρ καὶ οὕτως
εἰρηκώς, οὐδὲ οὕτως αὐτοῖς νατέσχε, καίτοι γε ἀρχόμε-
νος ἔλεγε, Ζητεῖτέ με, οὐχ ὅτι εἶδετε σημεῖα, ἀλλ' ὅτι
ἐγράψατε ἐκ τῶν ἄρτων, καὶ ἐχορτάσθητε. Καὶ εἰς
ταῦτα ζητοῦσι, καὶ διὰ τῶν ἔξῃς αὐτοῖς διαρωθῶσθε,
καὶ οὐδὲ οὕτως ἀφίστανται. Ἄλλ' οὐχ ὅτι τῆ Σαμα-
ρεῖτιδι ὑποσχεῖτο δώσειν τὸ ὕδωρ, ἐμνημόνευσεν τοῦ
Πατρὸς, ἀλλ' οὕτω πως εἶπεν· Εἰ ἤθελε τις ἔστιν ὁ
λέγων σοι, Δός μοι πικρῶν, σὺ ἂν ἤφασαι αὐτὸν, καὶ
ἔδωκεν ἂν σοι ὕδωρ ζωῆς καὶ πάλιν, τὸ ὕδωρ
δ' ἐγὼ δώσω· καὶ οὐ παραπέμπει πρὸς τὸν Πατέρα.
Ἐνταῦθα δὲ τοῦ Πατρὸς μείνῃται, ἵνα μάθῃ· πῶς
μὲν τῆς Σαμαρείτιδος ἡ πίστις, πῶς δὲ τῶν Ἰου-
δαίων ἡ ἀσθένεια. Οὐκ ἄρα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ τὸ
μάρνα· πῶς; οὐκ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ λέγεται; Ὅτι
Πατέρα τοῦ οὐρανοῦ, φησὶν ἡ Γραφή· καὶ πάλιν,
Καὶ ἐδούνησεν ἐξ οὐρανοῦ ὁ Κύριος. Ἄρτον δὲ
ἀληθινὸν καλεῖ ἐκεῖνον, οὐκ ἐπειδὴ ψευδὲς ἦν τὸ
θαῦμα τὸ ἐπὶ τοῦ μάρνα, ἀλλ' ὅτι τύπος ἦν, οὐκ αὐτο-
αληθεῖα. Μνησθεῖς δὲ Μωϋσῆος, οὐκ ἐπίαν ἀντέθῃ-
κεν ἐκεῖνον· ὅτι πῶς γὰρ αὐτὸν προτίμων Μωϋσῆς,
ἀλλ' ἔτι περὶ ἐκεῖνον μείζονα ὄδξαν εἶχον. Διὰ τοῦτο
εἶπῶν, Ὁ Μωϋσῆς δέδωκεν, οὐκ ἐπύλασεν, ὅτι
Ἐγὼ δίδωμι, ἀλλ' ἀντ' αὐτοῦ τὸν Πατέρα φησὶ δίδω-
ναι. Οἱ δὲ ἀκούσαντες, λέγουσι πάλιν, Δὸς ἡμῖν τὸν
ἄρτον τοῦτον φαγεῖν. Ἐτι γὰρ αἰσθητὸν εἰς πρᾶγμα
ἐνόμιζον εἶναι, ἐτι γαστρὸς ἀπολαύειν προσεδόκων·
διὰ καὶ ταχέως προσέθεραμον. Τί οὖν ὁ Χριστὸς; Ἀνά-
γων ἃ αὐτοῖς κατὰ μικρὸν, ἐπάγει. Ὁ ἄρτος τοῦ
Θεοῦ ἔστιν ὁ καταβαίνων ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ
ζωὴν δίδους τῷ κόσμῳ· οὐκ Ἰουδαίος ὄντων, ἀλλὰ
καὶ πάση τῇ οἰκουμένῃ, φησὶ. Διὸ καὶ οὐκ εἶπεν
ἀπλῶς τροφήν, ἀλλὰ ζωὴν ἔτερον τινὰ καὶ ἐνγλα-
γμένην ἃ, ὥστε δῆλωσαι ἃ, ἐπειδὴ ἅπαντες ἦσαν νε-
νεκρωμένοι. Οἱ δὲ ἐτι κάτω νεύουσι καὶ λέγουσι·
Δός ἡμῖν τὸν ἄρτον τοῦτον. Ἐλέγοντες δὲ αὐτοῖς,
ὅτι ἔως μὲν αἰσθητὴν ὑπᾶπτευσαν εἶναι τὴν τροφήν,
ἐπέτρεχον ὅταν δὲ ἔμαθον, ὅτι πνευματικὴ τίς ἔστιν,
οὐκ ἐτι, λέγει πάλιν· Ἐγὼ εἰμι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς ἃ
ἐρχόμενος πρὸς με, οὐ μὴ πενάσῃτε. Καὶ ἃ πι-
στεύω εἰς ἐμὲ, οὐ μὴ διψήσῃτε πώποτε. Ἄλλ' εἶπον
ὤμην, ὅτι καὶ ἐώρακατέ με, καὶ οὐ πιστεύετε μοι.
β. Οὕτω καὶ Ἰωάννης φησὶ γέγραπται· ἀνοθεῖν προλαβὼν·
Ὁ οὐδὲ λαλεῖ, καὶ ὁ ἔωρακε μαρτυρεῖ, καὶ τὴν
μαρτυρίαν αὐτοῦ οὐδεὶς λαμβάνει. Καὶ πάλιν ὁ
Χριστὸς ἃ Ὁ οὐδὲ μὴ λαλοῦμεν, καὶ ὁ ἐώρακαμεν
μαρτυροῦμεν, καὶ τὴν μαρτυρίαν ἡμῶν οὐ λα-
βοῦντες ἃ. Τοῦτο δὲ ποιεῖ, προλαβάνων αὐτοῖς, καὶ

* Morel. κερχῆνός ἐστι τῶν βρωτῶν. * Τὸ προστάμενον
αὐτοῖς, quod grave illis erat. Videtur notam interpretationi
latine subiectam. Est. β. Savil. ὅτι αὐτοῖς ἐν χερσὶν
ἔτι. * Savil. ὡν; οὐκ εἶτι ἡ ψυχὴ ὡν κατατρέχος. ἃ Savil.
φωτῆς· οὐκ οὐκ τοῦτο λέγουσιν.

* Savil. ἐνάγων. Morel. ἐνάγων, melius, ni fallor.
† Sic Morel. Savil. paulum varia dictione. ἃ Savil.
μαρτυροῦμεν, καὶ οὐ πιστεύετε μοι, et sic Mss. non parvi.
Alii cum Morel. et cum Evangelio cunctos consensunt.

δεικνύει ότι οὐ παύεται τὸ πρᾶγμα αὐτὸν, οὐδὲ ἐξ-
 ἤης εἰπεται, οὐδὲ ἀναγοεῖ τὰ ἀπέρρηκτα τῆς διανοίας
 αὐτῶν, οὐτε τὰ κερῶνα, οὐτε τὰ μέλλοντα. Ἐγὼ
 εἰμι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς. Μόλις λοιπὸν εἰς τὴν τῶν
 μωτηρίων ἐμβαλεῖν παράδοσιν. Καὶ πρῶτον περὶ
 τῆς θεότητος αὐτοῦ [264] διαλέγεται λέγων. Ἐγὼ εἰμι
 ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς. Οὐδὲ γὰρ περὶ τοῦ σώματος τοῦτο
 εἰρήται (περὶ γὰρ ἐκεῖνον πρὸς τὸ τέλος λέγει· Καὶ
 ὁ ἄρτος δὲ, ὃν ἐγὼ δόσω, ἢ σὰρξ μου ἐστί)· ἀλλὰ
 εἰς περὶ τῆς θεότητος. Καὶ γὰρ ἐκείνη διὰ τὸν
 Θεὸν λόγον ἄρτος ἐστίν· ὡς περὶ οὐκ καὶ οὗτος ὁ ἄρ-
 τος διὰ τὸ ἐπιφοιτῶν αὐτῷ Πνεύμα ἄρτος οὐράνιος
 γίνεσθαι. Ἐνταῦθα δὲ οὐ κέρηται μάρτυσι, καθάπερ
 ἐπὶ τῆς προτέρας δημηγορίας· εἶχε γὰρ αὐτὸ μαρ-
 τυρῶν τὸ ἔργον τῶν ἁγίων, καὶ τῶν ὑποκρινομέ-
 νων αὐτῷ πείθεσθαι. Ἐκεῖ δὲ ἀντέλεγον καὶ ἐνεκά-
 λουν· διὰ τοῦτο ἐνεταῖα δὲ ἀποφαίνεσθαι. Οἱ δὲ
 ἐπειδὴ προσεδόκων ἐστιασέως ἀπολαύσασθαι σαρκι-
 κῆς, μένουσι, καὶ οὐ ταρτάσσονται, ἕως· ὅτε μετὰ
 ταῦτα ἀπέγνωσαν τῆς ἐλπίδος. Πλὴν οὐδὲ οὕτως ἐβί-
 γησεν ὁ Χριστὸς, ἀλλὰ καὶ πολλὰ ἐντροπικὰ λέγει.
 Οἱ δὲ, ἡνίκα ἥσθιον, προφήτην αὐτὸν λέγοντες, ἐνα-
 οῦθα σκανδαλίζονται, καὶ τοῦ τέκτονος καλοῦσι
 υἱόν· ἀλλ' οὐχ ὅτι τοὺς ἄρτους ἥσθιον, ἀλλ', ὁσῶς
 ἐστὶν ὁ προφήτης, ἔλεγον, καὶ ἤθελον αὐτὸν ποιῆ-
 σαι βασιλεῖα. Ἐδόκουν μὲν οὐκ ἀγανακτεῖν, ἐπὶ τῷ
 λέγειν αὐτὸν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβεβηκέναι· τὸ δὲ
 ἀληθές, οὗ τοῦτο ἦν τὸ ποιῶν τὴν ἀγανάκτησιν, ἀλλὰ
 τὸ μὴ προσδοκῆν ἀπολαύσεσθαι τραπεζῆς σωματικῆς.
 Ἐπει εἰ ἐντοκῆς ἠγανάκτου, ἐχρήν ἐρωτῆν καὶ πυν-
 θάνεσθαι, πῶς ἄρτος· ζωῆς ἐστὶ, πῶς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ
 καταβέβηκε· νῦν δὲ τοῦτο μὲν οὐ ποιοῦσι, γογγύ-
 ζουσι δὲ. Καὶ ἐπὶ οὗ τοῦτο αὐτοὺς ἐσκανδαλίσει, δῆλον
 ἐκείθεν. Εἰπόντος γὰρ οὗ· Ὁ Πατὴρ μου δίδωσιν
 ἑμὶν τὸν ἄρτον, οὐκ εἶπον, Πραχάλεσον ἢ να δῶ·
 ἀλλὰ εἶ· Ἄδὲ ἡμῖν τὸν ἄρτον. Καίτοι οὐκ εἶπεν, ὅτι
 Ἐγὼ δίδωμι, ἀλλ', ὅτι Ὁ Πατὴρ μου δίδωσιν. Οἱ
 δὲ ἐπιθυμῶν τῆς τροφῆς καὶ αὐτὸν ἀξιόπιστον εἶναι
 ἐνόμισαν πρὸς τὴν γογγύαν. Οἱ τοίνυν ἀξιόπιστον
 εἶναι νομισάστας πρὸς τὸ δοῦναι, πῶς ἐμελλον μετὰ
 ταῦτα σκανδαλίσεσθαι, καὶ ταῦτα ἀκούσασθαι οὗ·
 Ὁ Πατὴρ δίδωσι· Τὶ οὐκ ἐστὶ τὸ αἰτεῖν; Ἐπειδὴ ἤκου-
 σαν ὅτι φαγῆν οὐκ ἔνι, πάλιν ἠπιστήσαν, καὶ προ-
 βάλλοντα ἤθην τῆς ἀπιστίας προκάλυμμα τὸ ὑψη-
 λὸν εἶναι τὸν λόγον. Διὰ τοῦτο φησὶ, Καὶ θεωρεῖσθε
 με, καὶ οὐ πιστεύετε· τοῦτον μὲν τὰ σημεῖα ἀνιπτό-
 μενος, τοῦτον δὲ τὴν ἀπὸ τῶν Γραφῶν μαρτυρίαν.
 Ἐκείναι γὰρ εἰσι, φησὶν, αἱ μαρτυροῦσαι περὶ
 ἐμοῦ· καὶ, Ὅτι ἤλθον ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Πατρὸς
 μου, καὶ οὐ λαμβάνετε με· καὶ, Πῶς δύνασθε πι-
 στεῖν, ὅξαν παρὰ ἀλλήλων· λαμβάνοντες·
 Πάν ὁ δίδωσι μοι ὁ Πατὴρ, πρὸς ἐμὲ ἔξει, καὶ
 τὸν ἐρχόμενον πρὸς με, οὐ μὴ ἐκβάλω ἐξω. Ὅρα
 πῶς πάντα ποιεῖ διὰ τοῦ οὐσιωζομένου. Διὰ δὲ τοῦτο
 καὶ ἐπήγαγε, ἢ να μὴ δόξῃ περιεργάζεσθαι, καὶ εἰκῆ
 ταῦτα λέγειν. Τὶ δὲ ἐστὶν ὁ φησὶ; Πάν ὁ δίδωσι μοι
 ὁ Πατὴρ, πρὸς ἐμὲ ἔξει, καὶ ἀναστήσω αὐτὸν· τῇ
 ἐρχομένῃ ἡμέρᾳ. Τίνος δὲ ἔσκεν καὶ τῆς κοινῆς ἀνα-
 στάσεως, ἢ καὶ ἀσεβῆς μετεγούσιν, ὡς ἐξαιρέτου
 διωροῦ μνηστῆρι τῶν πιστευόντων ἐκ αὐτῶν; Ὅτι οὐκ
 ἀπλῶς ἀναστάσεως μένουσιν, ἀλλὰ τῆς τοῦδε ἀνα-
 στάσεως. Πρῶτον γὰρ εἶπεν, Ὁ μὴ ἐκβάλω αὐ-
 τὸν, καὶ, Ὁ μὴ ἀποβάλω ἐξ αὐτοῦ, τότε εἶπε τὴν
 [265] ἀνάστασιν. Ἐν γὰρ τῇ ἀναστάσει οὐ μὲν ἐκ-

βάλλονται, ὡς ἐστὶ μαθεῖν ἐκ τοῦ, Ἄρατε αὐτὸν, καὶ
 ἐκβάλετε αὐτὸν εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον· οἱ δὲ
 ἀπολλύονται, ὡς καὶ αὐτὸ δείκνυται ἐκ τοῦ, Φοβή-
 σθε δὲ μάλλον τὸν θυμῶνον καὶ ψυχὴν καὶ
 σώμα ἐν γένει ἀπολλέσθαι. Ὅτι τὸ, Ζωὴν αἰ-
 ώνιον δίδωμι, τοῦτο δηλοῖ· Ἐκαπερὲσονται γὰρ εἰ
 μὲν τὰ φαῖλα πράξαντες εἰς ἀνάστασιν κρίσεως,
 οἱ δὲ τὰ ἀγαθὰ, εἰς ἀνάστασιν ζωῆς. Ταῦτην τοίνυν
 τὴν ἀνάστασιν ἐδύλωσεν ἐνταῦθα τὴν ἐπὶ τοῖς ἀγα-
 θοῖς. Τὶ ἂν βούλεται δεῖξαι διὰ τοῦ λέγειν. Πάν ὁ
 δίδωσι μοι ὁ Πατὴρ, πρὸς ἐμὲ ἔξει; Καθάπτεται
 τῆς ἀπιστίας αὐτῶν, καὶ δείκνυσιν ὅτι ὁ μὴ πι-
 στεῖων αὐτῷ, τὸ θέλημα παραβῆναι τοῦ Πατρὸς.
 Καὶ οὕτω μὲν αὐτὸ γυμνῶς οὐ φησὶν, ὡς ἐμῶς δέ-
 καὶ πανταχοῦ τοῦτο ποιοῦντα ἐπὶ αὐτῶν, θέλοντα
 δεῖξαι καὶ τῷ Πατρὶ προσεκρουκῆσθαι τοὺς ἀπιστιού-
 ντας, οὐκ αὐτῷ μῶνα. Ἐν γὰρ ὀλέγμα πάντα τοῦτο
 ἐστὶ, καὶ διὰ τοῦτο ἤλθεν, ἢ να οἴση αὐτὸν τὸν κά-
 σμον·, οἱ μὴ πιστεύοντες, τὸ θέλημα αὐτοῦ παρα-
 βῆνυσιν. Ὅταν οὖν, φησὶν, ὁ Πατὴρ ἐδόξη τὴν
 οὐδὲν ἐστὶ τὸ καλῶν αὐτὸν εἰθεῖν πρὸς με. Τοῦτο καὶ
 προῦν λέγει, Ὁσῶς δύναται εἰθεῖν πρὸς με,
 εἰ μὴ ὁ Πατὴρ ἐπέσει αὐτόν. Ὁ δὲ Παῦλος εἶπεν,
 ὅτι αὐτὸς παραβῆσθαι αὐτοὺς τῷ Πατρὶ· Ὅταν γὰρ
 παραβῆ τὴν βασιλείαν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ. Ὅσπερ
 οὐκ καὶ διδοῦς ὁ Πατὴρ, οὐκ ἀποστερῶν ἐαυτὸν πρό-
 τερον τοῦτο ποιεῖ· οὕτω καὶ παραβῆσθαι ὁ Υἱὸς, οὐκ
 ἐκβάλλων ἐαυτὸν τοῦτο ποιεῖ. Λέγεται δὲ παραβῆ-
 ναι, ὅτι δὲ αὐτοῦ τὴν προσαγγιῆν ἐσχέτακεν.

γ'. Τὸ δὲ, Δὲ οὐ, τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ Πατρὸς εἰρηται,
 ὡς περὶ ὅταν λέγῃ· Δὲ οὐ ἐκλήθητε εἰς κοινωνίαν
 τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ· τοῦτοσιν, διὰ τὸ θελήματός
 τοῦ Πατρὸς· καὶ πάλιν, Μακάριος εἰ, Σίμων Ἰσὼρ
 ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα οὐκ ἀπέκαλύψες σοι. Ὁ δὲ αἰ-
 νίττεται ἐνταῦθα, μονουχῆ τοῦτο ἐστίν. Οὐ τὸ τυ-
 χῆν πρᾶγμα ἢ πίστις ἢ εἰς ἐμὲ, ἀλλὰ τῆς ἀνωθεν
 δεῖται βοήθειας. Καὶ τοῦτο δὲ οἶον κατασκευάσει τοῦ
 λόγου, δεικνύει δὲ τῆς ψυχῆς γενναίας τινὸς ἐντοκῆς
 τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐπελοκόμενης· αὐτὴ δεῖται ἢ πί-
 στις. Ἄλλ' ἰσως ἐρεῖ τίς· Εἰ πᾶν ὁ δίδωσιν ὁ Πατὴρ,
 ἔρχεται πρὸς με, καὶ οὐκ ἀν ἐλεύσῃ, καὶ οὐδεὶς δύνα-
 ται εἰθεῖν πρὸς με, εἰ μὴ ἢ δεδομένον αὐτῷ ἀνω-
 θεν, πάσης αἰτίας εἶσιν καὶ ἐγκλημάτων ἀππλη-
 γμῶνο οὐκ ὁ δίδωσιν ὁ Πατὴρ. Λόγος ταῦτα φιλοὶ καὶ
 πρόσφαις· Δεδομένα γὰρ καὶ τῆς οὐκ ἐκ τῆς προαιρέσεως
 τὸ γὰρ διδάσκεισθαι, προαιρέσει ἐστὶ, καὶ τὸ πι-
 στεῖν. Ἐνταῦθα δὲ οὐδὲν ἄλλο ἐμφαίνει διὰ τοῦ,
 Ὁ δίδωσι μοι ὁ Πατὴρ, ἀλλ' ἢ ὅτι οὐδὲ τὸ τυχεῖν
 πρᾶγμά ἐστὶ τὸ πιστεύειν εἰς ἐμὲ, οὐδὲ λογισμῶν
 ἀνθρωπίνων, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀνωθεν ἀποκαλύψεως δεῖ,
 καὶ ψυχῆς ἐνθυμῶνος δεχομένης τὴν ἀποκαλύψιν.
 Καὶ τὸ, Ὁ ἐρχόμενος δὲ πρὸς με, σωθήσεται, τοῦτο
 δηλοῖ· Ἐπιμελείας ἀπολαύσεσθαι πολλῆς. Ἐπερὶ γὰρ
 τοῦτων καὶ παρεγενόμην, φησὶ, καὶ σάρκα ἀνάλαβον,
 καὶ τὴν τοῦ δούλου μορφήν ὑπέληθον. Ἐτα ἐπήγαγε,
 Κατέστην, οὐχ ἢ να τὸ ἐμὸν [266] θέλημα ποιῶ, ἀλλὰ
 τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με. Τὶ λέγει; ἔπερον
 γὰρ τὸ οὐκ εἶ, καὶ ἔπερον τὸ ἐκείνου; ἢ να οὐκ ἦν
 τοῦτο τις ὑποπέσει, τῆ ἐπαγωγῆς θεραπεύει αὐτὸν,
 λέγων· Τοῦτο δὲ ἐστὶ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός
 με, ἢ να πᾶς ὁ θεωρῶν τὸν Υἱόν, καὶ πιστεύων εἰς
 αὐτόν, ἔσθι ζωὴν αἰώνιον. Τοῦτο οὐκ ὅτι οὐκ ἐστὶ
 οὐκ ἐστὶν ὁ θεῶμα; Καὶ πῶς οὐκ ἀλλὰ τοῦ λέγει· Πῶρ ἤλθον

* Savil. σαρκικῆς. Διὰ τοῦτο οὐκ ἐπαρτάσθαι, ἕως. ὁ Savil. παρὰ ἀνθρώπων. ὁ ἄλλο Savil. Codd. 706 et Bibl.

ὁ It. Morel. Savil. ἐκβάλλονται. Ἄρατε. ὁ Savil. τὸ ἐντροπῶν. ὁ Savil. τινὸς καὶ τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐρεῖ. ὁ Sic per interrogationem dicitur: quapropter γὰρ superveniam esse videtur, sed in omnibus habetur exemplarius.

quis, et quod vidit testificatur, et testimonium ejus nemo accipit. Et rursus Christus: Quod scimus loquimur, et quod vidimus testamur, et testimonium nostrum non accipitis¹. Illudque agit, ut præmoneat illos, et ostendat, se non illa re turbari, neque gloriam querere, vel ignorare secreta mentis eorum, sive præsentia, sive futura. Ego sum panis vitæ. Jam in mysteriorum traditionem venturus est. Et primo de divinitate sua disputat dicens, Ego sum panis vitæ. Neque enim hoc de corpore dictum est (de illo in facte loquitur: Et panis quem ego dabo, caro mea est); sed adhuc de divinitate agit. Etenim ille propter Deum Verbum panis est, quemadmodum hic propter advenientem Spiritum panis cælestis efficitur. Illic porro non utilis testibus, ut in superiori concione: eo quod haberet testimonium patrum, et illi adhuc se credere simularent. Illic vero contradicebant, et arguebant; ideoque hic sententiam profert. Illi spe carnalis cibi manent, neque turbantur, donec postea spe lapsi sunt. Verum neque sic etiam Christus tacuit, sed redarguit et increpat. Illi vero qui, dum comederent, prophetam illum vocarant, hic jam offenduntur, et fabri filium vocant. Non sic vero cum panes manducarent, sed dicebant, Hic est ille propheta, ipsumque regem constituere volebant. Indignari porro videntur, cum diceret se de cælo descendisse; sed non hæc vera erat indignationis causa, sed quod non ultra sperarent se mensa corporea fruturos esse. Nam si vere indignabantur, querendum erat quomodo panis vitæ esset, quomodo de cælo descendisset: nunc porro non id faciunt, sed murmurant. Quod autem non illa de causa offenderentur, hinc palam est, quod dicente Jesu, Pater meus dat vobis panem, non dixerint, Roga, ut det; sed quid? Da nobis panem. Atqui non dixerat, Ego do; sed, Pater meus dat. Illi vero ex cibi cupiditate, illum dare cibum posse arbitrabantur. Qui vero ita credebatur, quo pacto offendi debuissent, cum dicentem audirent, Patrem esse qui daret? Quæ igitur causa est? Cum audirent non ultra comedendum esse, jam non credunt, et incredulitatis causam obtinent, quod sublimiora loqueretur. Ideoque ait, Et vidistis me, et non creditis; tum signa, tum Scripturarum testimonium subindicans. Ille enim sunt, inquit, quæ testimonium perhibent de me; et, Quod veri in nomine Patris mei, et non accipitis me; et, Quomodo potestis credere, qui ab invicem gloriam accipitis? 37. Omne quod dat mihi Pater, ad me veniet, et cum qui venit ad me, non ejiciam foras. Vide quomodo nihil non agat ad hominum salutem? Ideo autem hoc addidit, ne curiosus agere, et temere loqui videretur. Quid autem dicit? Omne quod dat mihi Pater, ad me veniet, et resuscitabo eum in notissimo die. Cur resurrectionem, cujus et impii consortes erunt, commemorat ut donum credentibus in se concessum? Quia non resurrectionem simpliciter, sed hanc peculiariter resurrectionem intelligit; nam cum prius dixisset, Non ejiciam eum, et, Non perdam de eo,

tunc subdit resurrectionem. Nam in resurrectionem alii ejiciuntur, ut ait: Tollite eum, et mittite in tenebras exteriores (Matth. 22. 13); alii pereunt, ut his significatur, Timeate potius eum, qui potest et animam et corpus perdere in gehennam (Luc. 12. 5). Itaque illud, Vitam æternam do, hoc significat: Ibunt ii qui mala fecerunt in resurrectionem judicii; qui autem bona egerunt, in resurrectionem vitæ (Joan. 5. 29). Hanc resurrectionem hinc indicat, quæ est honorum. Quid porro sibi vult cum ait: Omne quod dat mihi Pater, ad me veniet? Illorum incredulitatem perstringit, ostenditque eum qui non credit in ipsum, Patris voluntatem transgredi. Quod tamen ille non aperte dicit, sed subindicat: quod ubique facere deprehenditur, ut ostendat non se solum, sed Patrem etiam suum offendere eos qui non credunt. Nam si hæc ejus voluntas est, et si ideo venit in mundum, ut salvum faceret universum orbem¹, qui non credunt, ejus voluntatem transgrediuntur. Cum ergo Pater aliquem dirigit, inquit, nihil prohibet eum ad me venire. Deinde pergit, Nemo potest venire ad me, nisi Pater traxerit eum. Paulus vero dixit, Ipse tradit eos Patri: Cum enim tradiderit regnum Deo et Patri (1. Cor. 15. 24). Quemadmodum ergo Pater cum dat, non se privat eo quod dat: sic et Filius cum tradidit, nullo sese fraudavit. Dicitur autem tradere, quia per eum accessum habuimus.

3. Fides in Christum gratia opus habet. — Illud vero, Per quem, de Patre quoque dicitur, ut hoc loco, Per quem vocati estis in communicationem Filii ejus (1. Cor. 1. 9); id est, per voluntatem Patris; ac rursus, Beatus es, Simon Bar Jona, quia caro et sanguis non revelavit tibi (Matth. 16. 17). Hoc loco hæc fere subindicat: Fides in me non parva res est, sed superna gratia opus habet. Et hoc ubique statuit, ostendens generosam animam, a Deo attractam, opus habere fide. Sed dicit fortasse quispiam: Si omne quod dat Pater, venit ad te, si illi item quos ille trahit, et si nemo potest ad te venire, nisi ipsi datum fuerit desper; ii quibus non id dat Pater, omni sunt crimine liberi. Hæc verba sunt et obtentus. Nam nostra quoque opus est voluntate: doceri quippe et credere ex voluntate est. Hic vero nihil aliud declarat his verbis, Quod dat mihi Pater, quam, Non vulgaris res est in me credere, neque id ex humano ratiocinio pendet, sed opus est superna revelatione, et pia anima quæ revelationem recipiat. Et illud, Qui venit ad me salvus erit, hoc sibi vult: Magna fruetur providentia. Pro his enim veni, et carnem servique fornam accipi. Deinde subdit, 38. Descendi, non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me. Quid dicitis? aliene est tua, alia illius? Ne quis ergo id suspicetur, hanc deinde amovet suspicionem, dicens: 40. Hæc est autem voluntas ejus qui misit me, ut omnis qui videt Filium, et credit in eum, habeat vitam æternam. Annon hæc est voluntas tua? cur ergo alibi

¹ savil. labor.... testamur, et non creditis mihi. Alii cum Morel. et cum Evangelio esse consentiunt.

¹ savil. pro, univ. orbem, legit, omnem hominem.

dicis, *Ignem veni mittere in terram, et quid volo, nisi ut accendatur* (Luc. 12. 49)? Quod si tu hoc vis, palam est unam esse voluntatem: nam alibi quoque dicit: *Sicut Pater suscitavit mortuos et vivificavit, sic et Filius quos vult vivificat*. Quæ est ergo voluntas Patris? annon ut ne pereat ex eis quisquam? Hoc et tu vis. Non est ergo alia hæc, alia illa voluntas. Sic et alibi quoque æqualitatem cum Patre firmius statuit, cum dicit: *Ego et Pater veniemus, et mansionem apud eum faciemus* (Joan. 14. 23). Hoc est: Non aliud facturum veni, quam illud quod Pater vult; nec aliam quam Patris voluntatem habeo. Omnia enim quæ Patris sunt, mea sunt, et quæ mea sunt, illius sunt (Ibid. 17. 10). Si igitur Patris et Filii communia omnia, jure ait: *Non ut faciam voluntatem meam*. Verum hic non ita loquitur, sed illud ad finem remittit. Nam sublimis, ut dixi, adhuc celat, et velut sub umbra tegit, ut ostendat, quod si dixisset, hæc est voluntas mea, contempnissent illi. Ait ergo se Filium voluntati cooperari, ut magis illos terreat, ac si diceret: Quid putatis? an quod non credendo me irritetis? Patrem meum ad iracundiam concitatis. *Hæc est enim voluntas ejus qui misit me, ut omne quod dedit mihi, non perdam ex eo*. Hic ostendit se non eorum cultu indigere, neque ad usus vel honores suos, sed ad illorum salutem venisse; quod etiam in superiore cocione dixit, *Gloriam ab hominibus non accipio*; et iterum, *Hæc dico, ut vos salvii sitis*. Semper enim et ubique hoc ostendere satagit, se illorum salutis causa venisse. Dicit autem se Patri gloriam parare, ut nulli sit suspensio obnoxius. Quod autem ideo sic loquutus sit, in sequentibus ostendit: *Qui voluntatem suam querit, inquit, gloriam propriam querit; qui autem querit gloriam ejus qui misit illum hic verax est, et injustitia in illa non est*. Hæc est enim voluntas Patris, ut omnis qui videt Filium, et credit in eum, habeat vitam æternam, et ego resuscitabo eum in novissimo die (Joan. 7. 18). Cui tam frequenter resurrectionem memorat? Ne presentibus solum in rebus Dei providentiam statuatur: ut si hic bonis non fruatur, ne ideo segniore sint, sed futura sperent; et si in presenti non puniantur, ne ipsum contemnant, sed aliam expectent vitam.

4. Verum si illi nihil lucrati sunt, nos lucrari studeamus, de resurrectione sæpe loquentes. Si discendi, rapiendi, aut pravum quid faciendi voluntas subeat, statim diem illam cogitemus, et tribunal illud nobis describamus; hæcque cogitatio efficacius, quam frenum quodlibet, animi nostri impetum coercet. Et aliis et nobis semper dicamus: Resurrectio est, et terribile tribunal nos manet. Si quempiam latum et de presentibus bonis tumentem videamus, id ipsum dicamus, declarantes omnia hic esse mansura; sin alium dolentem ærumisque pressum videamus, id ipsum illi representemus, nempe hæc tristitia suam habitura esse; sin supinum et effusum, id ipsum illi acciamus, ipsum nempe segotie sue poenas daturum. Hoc dictum plus quam medicina quævis animam nostram curabit. Est enim resurrec-

tio, et resurrectio in Januis est, non procul posita. *Adhuc enim medicum, inquit Paulus, qui venturus est veniet, et non tardabit* (Hebr. 10. 37); et rursum, *Omnes oportet nos manifestari ante tribunal Christi* (2. Cor. 5. 10); id est, et malos et bonos; illos, ut eorum omnibus ignominia afficiantur; hos, ut eorum omnibus splendiores evadant. Quemadmodum eam judices hic malos palam puniunt, bonos publice afficiunt honore: sic et illic fiet; ita ut illis pudor major, his gloria illustrior appareat. Hæc itaque nobis singulis diebus præscribamus. Hæc si semper versemus, nulla rerum presentium et fluxarum nos occupare poterit. Nam quæ videntur temporanea, quæ non videntur æterna sunt. Hæc ergo frequenter nobis ipsis et mutuo dicamus: Resurrectio est, et judicium; et operum reddenda ratio. Quotquot putant esse fatum, hoc dicant, et mox hujus morbi tæbe liberabuntur. Nam si resurrectio est et judicium, non est fatum, quantumvis ipsi contendant. Verum potest me Christianos docere resurrectionem. Nam qui docendus est esse resurrectionem, nec persuasum habet nullam esse necessitatem, nec res casu ac temere ferri, is certe non est Christianus. Ideo, quæso et obsecro, ab omnibus nos malis purgenus, nihilque non agamus ut consequamur viciam excusationemque in illo die. Sed forte dicit quispiam: Quandoam consummatum, quando resurrectio erit? quantum temporis effluxit, et aihil horum contigit? Sed erit, credite. Nam ante diluvium hoc dicebant, et deridebant Noe: sed venit diluvium, et hos omnes non credentes absorbit, ille solus credens servatus est. Et tempore Loti divinitus immissam illam plagam non expectabant, donec ignes et iussa fulmina omnes consumerunt. Neque tunc autem, et tempore Noe fuit aliquis futurorum index prævius; sed omnibus convivantibus, ebrietati indulgentibus, intolerabilia illa mala irruerunt. Sic erit resurrectio: nihil eam prænotiabit, sed hominibus lætantibus et rebus prosperis, superveniet. Ideo ait Paulus: *Cum enim dicent pacem et securitatem, tunc repentinus ipsis superveniet interitus: sicut et dolor in utero habenti, et non effugiet* (1. Thes. 5. 3) Illud autem ideo ita providit Deus, ut semper sinus expediti ad cavendum nobis, nec vel in ipsa securitate fidamus.

Probat et resurrectionem et judicium esse futura. — Quid dicis? non expectas resurrectionem et judicium? hæc dæmones confitentur, et tu non confiteris? *Venisti huc, inquit, ante tempus torquere nos* (Matth. 8. 29). Qui vero cruciatum futurum dicunt, illi et judicium, et rationes reddendas, et supplicia norunt. Ne itaque Deum provocemus, dum stulta audent, et resurrectioni non credimus. Sicut enim in aliis nobis principium fuit Christus, ita et in hoc quoque. Nam ideo primogenitus mortuorum dicitur (Col. 1. 18). Quod si resurrectio non esset, quomodo

¹ Ita more. In savil. autem legitur, *nulla rerum presentium cura.*

² Savil. habet, *et tu non erubescis?*

βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ τί ἤθελον, εἰ ἤδη ἀνή-
στη; Εἰ δὲ καὶ οὐ τοῦτο θέλεις, εὐθὺς ἔδει ἐν θέ-
λημα· καὶ γὰρ καὶ ἀλλαχού φησιν· *Ὁσπερ ὁ Πα-
τήρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ*, οὕτως καὶ ὁ
Υἱὸς οὕτως θέλει ζωοποιεῖ. Τί οὖν τὸ θέλημα τοῦ
Πατρὸς; ἄρ' οὐχ ἵνα μὴ ἀπέληται ἐξ αὐτῶν μὴδ εἰς;
Τοῦτο δὲ καὶ αὐτὸς θέλει. Οὐ τοῦτον ἔτερον μὲν
ἐκεῖνο, ἔτερον δὲ τοῦτο. Οὕτως καὶ ἀλλαχού φαίνεται τὸ
πρὸς τὸν Πατέρα ἴσον εἶναι βεβαίωτον παριστῶν τῶ
λέγειν· *Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἐλευσόμεθα, καὶ μὴ ἑνὴν
παρ' αὐτῶ ποιήσομεν*. Ὁ οὖν λέγει, τοῦτο ἐστίν·
Οὐκ ἄλλο τὸ πρῶτον ἦλθεν, ἢ τοῦτο ὅπερ καὶ ὁ Πα-
τήρ βούλεται· οὐκ ἴδιον εἶναι παρὰ τὸ τοῦ Πατρὸς
ἔχον θέλημα· πάντα γὰρ τὰ τοῦ Πατρὸς ἐμὰ ἐστίν,
καὶ τὰ ἐμὰ ἐκεῖνον. Εἰ τοίνυν κοινὰ τὰ τοῦ Πατρὸς
καὶ τοῦ Υἱοῦ, εἰκότως φησιν· *Οὐχ ἵνα τὸ ἐμὸν θέ-
λημα ποιῶ*. Ἄλλ' οὕτως μὲν ἐνταῦθα οὐκ εἶπεν, ἀλλὰ
πρὸς τὴν τέλει τοῦτο τρεῖς. Τὰ γὰρ ὑψηλὰ, ὅπερ
ἔφην, τῶς ἐγκρύπτει, καὶ συσκαίει, καὶ βούλεται
δειξάει ὅτι εἰ εἶπεν, ὅτι Τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν τοῦτο
ἐστίν, καταφρόνησαν ἄν. Λέγει τοίνυν, ὅτι Καὶ ἐγὼ
ἐκεῖνος συμπτῶν τῶ θελήματι, βουλόμενος αὐτοὺς
μᾶλλον πλῆξαι, ὡσαύτως εἶπε· *Τὸ νομίζετε*; ὅτι ἐμὴ
παροργίζετε ἀπιστοῦντες; Τὸν Πατέρα μὲν οὖν τὸν
ἐμὸν παροφέντες· *Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ θέλημα τοῦ
πέμφαντός με, ἵνα πᾶν ὀρθώσω μοι, μὴ ἀπολέσω
ἐξ αὐτοῦ*. Δεικνύουσιν ἐνταῦθα οὐκ αὐτὸν δέοντα τῆς
αὐτῶν θεραπείας, οὐδὲ δι' οὐκείαν χρεῖαν παραγνό-
μενον^δ, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐκείνων συστρίαν, οὐ διὰ τὴν
παρ' αὐτῶν τιμῆν. Ὅπερ καὶ ἐν τῇ προτέρᾳ δημη-
γορίᾳ φησιν, ὅτι *δόξαν παρὰ ἀνθρώπων οὐ λαμ-
βάνω*· καὶ πάλιν *ταῦτα λέγω, ἵνα ὁμῆς σωθῆτε*.
Ἄνω γὰρ καὶ κάτω τοῦτο σπουδαίει δείξαι^ε, ὅτι διὰ
τὴν ἐκείνων σωτηρίαν παρεγόντων. Λέγει δὲ καὶ τῇ
Ποτρὶ δόξαν παρασκευάζειν, ὡστε ἀνυπόποτος δόξαι.
Καὶ ἐπὶ διὰ τοῦτο οὕτως εἶπε, διὰ τὸν εἶη; τοῦτο
σαφέστερον ἀποκαλύπτειν. Ὁ γὰρ ἔφηται, φησὶ, τὸ
θέλημα τὸ ἐκεῖνο, τὴν δόξαν τὴν ἴδιαν ζητεῖ·
ὁ δὲ ζητῶν τὴν δόξαν τοῦ πέμφαντός αὐτόν. ἀλη-
θῆς ἐστίν, καὶ οὐκ ἐστὶν ἀδικεῖν ἐν αὐτῶ. Τοῦτο δὲ
ἐστὶ τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς, ἵνα πᾶς ὁ θεωρῶν τὸν
Υἱόν, καὶ πιστεύων εἰς αὐτόν, ἔχη ζωὴν αἰώνιον,
καὶ ἀναστήσῃ αὐτόν ἐν τῇ ἑσπέρᾳ ἡμέρᾳ. Τί δή-
ποτε συνεχῆς ἄνω καὶ κάτω στρέφει τὴν ἀνάστασιν;
Ἴνα μὴ τοὺς παροῦσι πράγματα κρίνωσι μόνον τὴν
τοῦ Θεοῦ πρόνοιαν· ἵνα κἂν ἐνταῦθα μὴ ἀπολαύσῃ,
μὴ διὰ τοῦτο ὑπείκουσι γένωνται, ἀλλὰ τὰ μέλ-
λοντα ἐλπίζουσι, καὶ ἵνα μὴ διὰ τὸ μὴ κολάζεσθαι
πρὸς τὸ παρόν, αὐτοῦ καταφρονέουσιν, ἀλλ' ἔτερον
προδοχῶσι ζητῶν.

θ. [267] Ἄλλ' εἰ καὶ ἐκεῖνοι οὐδὲν ἐκέρθραν, ἡμεῖς
κερθῶνα σπουδάζομεν^δ ἐκ τοῦ συνεχῆς περὶ ἀναστά-
σεως διαλεγέσθαι. Κἂν πλεονεκτῆσαι βουληθῶμεν,
κἂν ἀρκάσαι, κἂν ἀποτῶν τὴν πράξαι, εὐθέως τὴν ἡμέ-
ραν ἐκείνην εἰς νοῦν λαμβάνομεν, καὶ τὸ δικαστήριον
ὑπογράφωμεν· καὶ παντὸς χαλινῶ σφοδρότερον καθ-
έξει τὴν ὁρμὴν τὴν ἀποτῶν ὁ λογισμὸς οὗτος. Καὶ
λέγωμεν πρὸς ἄλλους· *τε αἶ καὶ πρὸς ἐαυτούς*·
ἀνάστασις ἐστίν, καὶ δικαστήριον ἡμᾶς μὲν φοβερὸν.
Κἂν ἴσωμέν τινα γυροῦμενον, καὶ αἶ καὶ τοὺς παροῦσιν
ἀγαθοὺς φλεγμαίνοντα, τὸ αὐτὸ ἐπιλέγωμεν, ἐμφα-
νίζοντες ὅτι πάντα ἐνταῦθα μένει· κἂν ἔτερον ἀλογοῦντα
ἴσωμεν καὶ ἀποδυσπετοῦντα, καὶ πρὸς ἐκεῖνον τὸ αὐτὸ
φθεγγόμεθα, δηλοῦντες ὅτι τέλος ἐστὶ τὰ λυπηρὰ.
* Sic Savil. Morel. vero πῶς δὲ καὶ ἐνταῦθα προέβλεπε,
ἐστίν, Ὅσπερ. ὁ Αἰθὶ δὲ οὐκ αἰστανότατος παρὰ. ὁ Ἡσίοσι
πρὸ δείξει Savil. Ἐὰ ποὺς ἴσωσι εἶναι πρὸ εἶσαι. ὁ Αἰθὶ ἡμέας
κέρθωμεν. ὁ Οὐκίαν πρὸς ἀλλήλους.

Κἂν βρῆθιμῶντα καὶ διακεχυμένον, τὸ αὐτὸ πάλιν
ἐπάρωμεν, δηλοῦντες ὅτι ἀνάγκη, τῆς βαθυμίας εὐ-
θύναις δόδωαι. Ἰκανὸν τοῦτο τὸ ῥῆμα παντὸς φαρμά-
κου μᾶλλον τὴν ἡμετέραν θεραπεύσαι ψυχῆν. Καὶ
γὰρ ἐστὶν ἀνάστασις, καὶ ἀνάστασις ἐπὶ θύραις, οὐ
μακρὰν οὐδὲ πόρρον. Ἐτεῖ γὰρ μικρὸν, φησὶ Παῦλος,
ὁ ἐρχόμενος ἡμῶν, καὶ οὐ χρόνιεῖ· ἡμῶν, καὶ πάλιν,
Πάντας ἡμᾶς φανερωθήσονται δεῖ ἐμφανθεῖν τοῦ
βήματος τοῦ Χριστοῦ· τοῦτέστι, καὶ ποιηθῶσι καὶ
ἀγαθοὺς, ἵνα κἀκεῖνοι ἐπὶ πάντων ἀλοχύνονται, καὶ
οὕτοι πάλιν ἐπὶ πάντων λαμπρότεροι γένωνται. Καθὼ-
περ γὰρ ὁ ἐνταῦθα δικάζοντας καὶ ποιηθῶσι κολά-
ζουσι, καὶ ἀγαθοὺς τιμῶσι δημοσίᾳ· οὕτω δὲ καὶ
ἐκεῖ γίνεται· ὡστε τοὺς μὲν τὴν ἀλοχύνῃ μείζων, τοὺς
δὲ τὴν λαμπρότητα γενέσθαι περιφανέστεραν. Ταῦτα
τοίνυν καλ' ἐκάστην ὑπογράφωμεν ἑαυτοὺς τὴν ἡμέ-
ραν. Ταῦτα ἂν αἶ στρέφωμεν, οὐδὲν ἡμᾶς τῶν παρ-
όντων καὶ ἐπιχρόνως κατασχέειν δόξασαι· ἐπραγμά-
των. Τὰ γὰρ βλεπόμενα, πρόσκαιρα· τὰ δὲ μὴ
βλεπόμενα, αἰώνια. Συνεχῶς τοίνυν καὶ πρὸς ἐαυ-
τοὺς φθεγγόμεθα, καὶ πρὸς ἀλλήλους· Ἀνάστασις
ἐστίν, καὶ κρίσις, καὶ εὐθύναι τῶν πεπραγμένων. Καὶ
ὅσοι νομίζουσιν εἰμαρμένῃ εἶναι, τοῦτο λεγόμενα,
καὶ εὐθέως ἀπαλλαγῆσθαι τῆς σθεπέδου τοῦ νοσῆ-
ματος. Εἰ γὰρ ἀνάστασις ἐστὶ καὶ κρίσις, οὐκ ἐστὶν
εἰμαρμένη, κἂν μύρια φιλονεικῶσι καὶ ἀποτιμῶσιν
εἰμαρῆν. Ἄλλα γὰρ αἰσχύνονται Χριστιανοὺς περὶ ἀναστά-
σεως διδάσκων. Ὁ γὰρ δέδομενος μαθεῖν ὅτι ἐστὶν
ἀνάστασις, καὶ μὴ σφόδρα πεπεικῶς ἑαυτὸν, ὅτι οὐκ
ἀνάγκη, καὶ ἀπλόως, καὶ ὡς εὐχε, τὰ πράγματα φέ-
ρεται, οὐκ ἂν εἴη Χριστιανός. Διὰ τοῦτο, παρακαλῶ
καὶ δόξαι, πάντων τῶν ποιηθῶν ἑαυτοὺς ἐκκαθαρώ-
μεν, καὶ πάντα πράξωμεν, ὡστε συγγνώμην τυχεῖν
καὶ ἀπολογίας κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην. Ἄλλ' ἴσως
ἔρει τί· Καὶ ποῦ συντέλει; πότε δὲ ἀνάστασις
ἐστίν; ἰδοὺ πῶσος γέγονε χρόνος, καὶ οὐδὲν τοιούτου
συνέβη; Ἄλλ' ἐστίν, πιστεύσατε. Καὶ γὰρ ὁ πρὸ τοῦ
κατακλισμοῦ τοῦτα εἶπεν, καὶ κατέβηκεν τοῦ
Νῶε· ἀλλ' ἦλθεν ὁ κατακλισμὸς, καὶ παρέσυρε τοῦ-
τους· ἢ μὲν ἀπιστῶντες ἀπιστοῦντας, ἐκείνων δὲ θέσω-
μεν τὸν πιστεύσαντα. Καὶ ὅτι ἐπὶ τοῦ Αὐτοῦ ὁ προ-
εἶδων τὴν βεβήλατον πληγὴν ἐκείνην, ἔως ὅτι προσητῆ-
ρες ἐκείνοι, καὶ κεραινοὶ, κατενεχθέντες [268] ἀπαν-
τας ἔφθασαν. Καὶ οὕτε ἐπὶ τούτων, οὕτε ἐπὶ τῶν
κατὰ τὸν Νῶε ἐγένετο προσέλιον τῶν μελλόντων συμ-
βεῖσθαι· ἀλλὰ τρυφάνον, μεθύσαντες, ἐμπαρο-
νοῦντας ἀπάντων, οὕτως ἐκείνη γέγονε τὰ ἀφόρητα.
Οὕτω καὶ ἡ ἀνάστασις ἐστίν, οὐ μετὰ προσέλιον τι-
νῶν, ἀλλ' ἐν μέσῃς δυνῶν ἡμῶν εὐημερίας. Διὰ
τοῦτο καὶ ὁ Μαυλὸς φησιν· *Ὅταν δὲ λέγωμεν, εἰ-
ρήνη καὶ ἀσφάλεια, τότε αἰχμηθῶσι αὐτοὺς ἐρ-
ίσταται δειφροῦς, ὡσπερ ἡ ὄδῃ τῇ ἐν γαστρὶ
ἐχούσῃ, καὶ οὐ μὴ ἐκφύρωσι*. Τοῦτο δὲ οὕτως ἔφο-
νόμησεν ὁ Θεός, ἵνα διὰ παντὸς ὡμεν ἐναγωνίως, καὶ
ἐν αὐτῇ τῇ ἀσφάλει μὴ παρῶμεν.

Τί λέγει; ὁ προσδοκῆς τὴν ἀνάστασιν ἔσεσθαι καὶ
κρίσιν; εἰκότως ὁμολογοῦσι ταῦτα, καὶ οὐ οὐκ ὁμο-
λογεῖ; ἢ· *Ἥλαθε γὰρ, φησὶν, ἄθε πρὸ καιροῦ βα-
σανίσαι ἡμᾶς*. Οἱ δὲ βῆσανον ἔσεσθαι λέγοντες, καὶ
κρίσιν ἴσασιν, καὶ εὐθύναι, καὶ τιμωρίας. Μὴ τοίνυν
παροφένωμεν τὸν Θεὸν πρὸς τὸ φαῦλα τολμᾶν, καὶ
ἀπιστοῦντες τῷ τῆς ἀναστάσεως λόγῳ. Ὅσπερ γὰρ ἐν
τοῖς ἄλλοις; ἔρξεν ἡμῶν ὁ Χριστὸς, οὕτω καὶ ἐν τούτῳ.
Καὶ γὰρ πρωτότοκος διὰ τοῦτο λέγεται εἰς τὸν νεκρῶν.
ἰ Savil. μικρὸν ὅσον ὁ ἐρχόμενος. ὁ Ita Morel. Savil. ἐγ-
δεμία φρονεῖ τῶν παρόντων ἡμᾶς δέοντα ὄντα. ὁ Savil. πρὸς
ἄλλους. ὁ Αἰθὶ καὶ καταλαβέ τούτους. ἰ Savil. καὶ σὺ
ἀνασχόντας.

Εἰ δὲ μὴ ἀνάστασις ἦν, πῶς ἐμελλε πρωτότοκος ἐσε-
 θαι, μηδενὸς αὐτῶν τῶν * νεκρῶν ἐπιζόμενον; Εἰ μὴ
 ἀνάστασις ἦν, ποῦ τοῦ Θεοῦ τὸ δίκαιον σωθήσεται,
 τοσούτων μὲν πονηρῶν εὐημερούντων, τοσούτων δὲ
 ἀγαθῶν θλιβομένων, καὶ ἐν τῇ θλίβῃ τὸν βίον κατα-
 λυόντων; Ποῦ γὰρ τὰ κατ' ἀξίαν ἔκαστος ἀπολήφεται
 τούτων, εἰ γὰρ ἀνάστασις μὴ ἔστιν; Οὐδέ τις τῶν ὀρθῶς
 βεβαιωκέντων τῇ ἀναστάσει διαπιστεῖ, ἀλλὰ καθ' ἐκεί-
 νων εἴχονται τὴν ἡμέραν, τὴν ῥῆσιν κειμένην τὴν
 ἁγίαν λέγοντες· *Ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου. Τίνες οὖν
 εἰσὶν οἱ τῇ ἀναστάσει διαπιστούμενοι; Οἱ βεβήλους
 ἔχοντες τὰς ἰδέουσι καὶ ἀκάθαρτον τὸν βίον, καθάπερ
 ὁ Προφήτης φησὶ· Βεβηλοῦνται αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ ἐν
 πᾶσι καρπῷ· ἀνταναρτῆται τὰ κριματὰ σου ἀπὸ
 * Savil. μηδενὸς ἐκ τῶν.*

[269] ΟΜΙΛΙΑ ΜΓ'.

*Ἐργόγητον οὖν οἱ Ἰουδαῖοι περὶ αὐτοῦ, ὅτι εἶ-
 περ· Ἐγὼ εἰμι ὁ ἄριστος ὅ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ κατα-
 βῆς· καὶ ἔλεγον· Οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς Ἰωσήφ,
 οὐ ἡμεῖς οἰδομεν τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα;
 Πῶς οὖν λέγει ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβηθήναι;*

α'. * Ἄν ὁ Θεὸς ἡ κοιλία, καὶ ἡ δόξα ἐν τῇ αἰσχύνῃ
 αὐτῶν, γράφου Φιλιππισίους ὁ Παῦλος περὶ τινῶν
 ἔλεγεν. Ὅτι δὲ καὶ Ἰουδαῖοι τοιοῦτοι, ἔηλον * μὲν καὶ
 ἀπὸ τῶν ἔμπροσθεν, ἔηλον δὲ καὶ ἀπ' ὧν τῷ Χριστῷ
 προσελθόντας διελέγοντο. Ὅτι μὲν γὰρ ἄρτον ἔδωκεν
 αὐτοῖς, καὶ τὴν γαστέρα ἐπέπληξε, καὶ προφήτην
 ἔλεγον εἶναι, καὶ βασιλεῖα ποιῆσαι ἐξήχουν· ὅτι δὲ
 αὐτοῖς ἰδίδασκε περὶ τῆς πνευματικῆς τροφῆς, περὶ
 ζωῆς αἰωνίου, ὅτι ἀπήγαγεν αὐτοὺς τῶν αἰσθητῶν,
 ὅτι περὶ ἀναστάσεως διελέγετο, καὶ ὑψηλοτέρην
 ἐπέσει τὴν γνώμην· τὸ μάλιστα θαυμάσιον αὐτὸν
 ἐχρήν, τότε γογγύζουσι καὶ ἀποπειρώσονται. Καὶ μὴν, εἰ
 οὐτός ἐστιν ὁ προφήτης, καθὼς ἐφθασα * εἰπόντες·
*Οὗτός ἐστι περὶ οὗ φησὶν ὁ Μωϋσῆς, ὅτι Προ-
 φῆτην ἔμην ἀναστήσει Κύριος ὁ Θεὸς ἐκ τῶν
 ἀδελφῶν ὧμων ὡς ἐμέ· αὐτοῦ ἀκούσεσθε· ἐχρήν
 αὐτοῦς τοῦτο ἀκούειν λέγοντες, ὅτι Ἐκ τοῦ οὐρα-
 νοῦ καταβέβηκα. Ἀλλὰ οὐκ ἤκουον, ἀλλ' ἐγόγγυζον.
 Ἐτι γὰρ αὐτὸν ῥέοντο διὰ τὸ νεαρὸν εἶναι τὸ
 ἄρτον σμῆμιον. Διὰ τοῦτο φανερώς μὲν οὐκ ἀνέλε-
 γον, τῷ δὲ γογγύζον ἐνέμανον ὡς ἠγανάκτων, ὅτι
 μὴ ἔβωκεν αὐτοῖς τράπεζαν ἡμερῶν ἐβούλοντο. Καὶ
 γογγύζοντες ἔλεγον· Ὁὐκ ἔστιν οὗτος ὁ υἱὸς Ἰω-
 σήφ; Ὅθεν ἔηλον, ὅτι οὐδὲ τὴν βασιμασίην αὐτοῦ καὶ
 παράδοξον οὐδέποτε ῥῆβαιαν γέννησιν. Διὰ τοῦτο γοῦν
 οὐκ Ἰωσήφ ἐτι λέγοντες αὐτόν. Καὶ οὐκ ἐπιτιμῶ,
 οὐδὲ λέγει αὐτοῖς· Οὐκ εἰμι υἱὸς Ἰωσήφ· οὐχ ὅτι
 υἱὸς Ἰωσήφ ἦν, ἀλλ' ἐπειδὴ οὐδέποτε ῥέοντο τὸν
 βασιμασίην ἐκείνην οὐκ ἄν ἐνεχέριζον. Καίτοι τοῦτο
 αὐτοῖς σφόδρα ἰσκανδαλίχε, τὸ ἔξ εὐτελοῦς εἶναι
 πατέρα, καὶ τοῦ τυχόντος· ἀλλ' ὁμοῦ οὐκ ἀπεκάλυ-
 ψαν, ἵνα μὴ, ἔτερον σκάνδαλον ἀναίρειν, ἔτερον ποιήσῃ.
 Τί οὖν αὐτούς, γογγύζοντες αὐτῶν, ἀποκρίνεται;
 Οὐδέ τις δύναται ἔλθεῖν πρὸς με, ἐὰν μὴ ὁ Πατήρ ὁ
 πέμψῃ με ἔκ τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ. Τούτω * ἐπιπηδῶσι Μα-
 νναχοῖα λέγοντες, ὅτι οὐδὲν ἐφ' ἡμῖν καίται· ὅπερ
 μάλιστα βεβαίον κυρίους ὄντας τῆς γνώμης. Εἰ γὰρ
 τις ἔρχεται πρὸς αὐτόν, φησὶ, τί θεὸς τῆς ἐλπίδος; Ὅ
 καὶ αὐτὸ οὐ τὸ ἐφ' ἡμῖν ἀναίρει, ἀλλὰ μέλλον ἔμφαι-*

προσώπων αὐτοῦ. Οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστιν ἄνθρω-
 πον βίον ἔχειν καθαρὸν, ἀναστάσει διαπιστούμεν· ὡς
 οἱ γὰρ μὴδὲν συνεβόητες λαυταῖς πονηρῶν, καὶ λέγουσι,
 καὶ βουλομένοι, καὶ πιστεύουσιν ὡς τὴν ἀναπίστευσιν
 λαβεῖν. Μὴ τοίνυν αὐτὸν παροξύνωμεν, ἀλλ' ἀκούωμεν
 αὐτοῦ λέγοντος, ὅτι *Φεβήθητε τὸν δύναμον καὶ
 ψυχὴν καὶ σῶμα ἀπολείπει ἐν γέννη· ἵνα διὰ τοῦ
 φόβου γενιωμέθα βελτίους, καὶ τῆς ἀπωλείας ταύτης
 ἀπαλλαγέντες, καταβιωθῶμεν τῆς βασιλείας τῶν οὐ-
 ρανῶν· ἧς γέννητο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι
 καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ,
 δι' οὗ καὶ μετ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, οὐν τῷ προσκυ-
 νητῷ καὶ παναγίῳ καὶ ζωοποιῷ αὐτοῦ Πνεύματι, νῦν
 καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς ἀτελευτήτους αἰῶνας τῶν αἰώ-
 νων. Ἀμήν.*

νεὶ ἡμᾶς βοηθείας δεομένους, ὅτι δεκνοῦσιν ἐνταῦθα,
 οὐ τὴν τυχότητα ἐρχόμενον, ἀλλὰ τὴν πολλῆς ἀπολαύου-
 ται [270] συμμαχίας. Εἶτα δεκνοῦσι καὶ τὸν τρόπον
 καθ' ὃν ἔλκει. Ἴνα γὰρ μὴ πάλιν αἰσθηθῶν τι παρὶ
 τὸν Θεὸν ὑποπεύσωσιν, ἐπήγαγεν· *Οὐχ εἰ τὸν
 Θεὸν τις εὐρακεν, εἰ μὴ ὁ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ,
 οὗτος ἴσκαρε τὸν Πατέρα. Πῶς οὖν ἔλκει, φησὶ;
 Τούτο ὁ προφήτης ἀνοῖον ἐκεῖς, προαναφώνων καὶ
 λέγων· Ἐσοῦναι πάντες διδασκαλοὶ Θεοῦ. Εἶδες τίς
 πίστατος τὸ ἔβλωμα; Καὶ ποῦ οὐ παρὰ ἀνθρώπων
 οὐδὲ δὲ ἀνθρώπων. ἀλλὰ εἰς αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ προεπι-
 ποῦν μέλλουσι ἢ μανθάνειν; Διὰ δὲ τοῦτο καὶ τὸν λόγον
 ποῦν ἀξιοποῦσιν, ἐπὶ τοῖς προφήταις αὐτοῖς πα-
 ἔσημεν. Καὶ εἰ εἰρήται, φησὶν, ὅτι Ἐσοῦναι πάντες
 διδασκαλοὶ Θεοῦ, πῶς τινες οὐ πιστεύουσιν; Ὅτι τὸ
 εἰρημένον περὶ τῶν πλειόνων εἰρημένον ἐστίν. Ἄλλως
 δὲ καὶ χωρὶς τούτου * οὐχ ἀπλῶς πάντας τὸ προση-
 γηκὸν, ἀλλὰ πάντας δηλοῖ τοὺς βουλομένους. Διδά-
 σκαλος γὰρ προκάθεται πᾶσιν ἔτοιμος ἄν τὸ αὐτοῦ
 παρασχέι, εἰς πάντας ἐκχέων τὴν διδασκαλίαν τὴν
 αὐτοῦ. Καὶ ἐγὼ ἀναστήσω αὐτὸν ἐν τῇ ἐσχάτῃ
 ἡμέρᾳ. Οὐ μικρὸν ἐνταῦθα τὸ εἶναι τὸ ἔβλωμα, εἰ γὰρ
 ὁ Πατὴρ προέξει, καὶ οὗτος ἀνίστασιν· οὐχὶ δια-
 ροῦμενος πρὸς τὸν Πατέρα τὰ ἔργα· πῶς γὰρ; ἀλλὰ
 δεκνὸς τὸ ἰστίον! τῆς δυνάμεως. Ὅπερ οὖν ἐκεῖ
 λέγων, *Καὶ ὁ πέμψῃ με Πατὴρ μνηστρεῖ περὶ
 ἐμοῦ·* εἶτα ἵνα τινὲς μὴ φωνῆν περιεργάζονται,
 παρέπεμψεν αὐτοῖς τὰς Γραφάς· ὅτω καὶ ἐνταῦθα,
 μὴ τὸ αὐτὸ ὑποπεύσωσιν, παραπέμψαι αὐτοῖς τοὺς
 προφήταις, τούτους συνεχῶς ἄνω καὶ κάτω στρέφον,
 δεκνὸς ἐαυτὸν οὐκ ἐναντίον ἐν τῷ Πατρὶ. Τί δὲ οἱ
 πρὸς τοῦτο, φησὶν; οὐχὶ διδασκὸς ἦσαν ἄρα Θεοῦ; τί
 οὖν ἐνταῦθα τὸ ἐξαιρετόν; Ὅτι τότε μὲν δι' ἀνθρώ-
 πων ἐμαθόντων τὰ τοῦ Θεοῦ· νῦν δὲ διὰ τοῦ μονογε-
 νοῦς Ἰησοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ διὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου.
 Εἶτα ἐπάγει· *Οὐχ εἶτε τὸν Πατέρα τις εὐρακεν, εἰ
 μὴ ὁ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ· οὐκ ἐπὶ τῆς αἰτίας λόγῳ
 ἐνταῦθα τοῦτο λέγων, ἀλλὰ κατὰ τὸν τρόπον τῆς οὐ-
 σίας. Ἐπεὶ εἰ τοῦτο ἔλεγε, πάντες παρὰ τοῦ Θεοῦ
 ἐπέμψεν· ποῦ οὖν τὸ ἐξαιρετόν τοῦ Ἰησοῦ καὶ χωρη-
 σμένον; Τίνος δὲ ἔνεκεν τραυτέρων αὐτοῦ οὐ τέθεικε,
 φησὶ; Διὰ τὴν ἐκείνων ἀσθένειαν. Εἰ γὰρ εἰπόντος,
 Ἐκ τοῦ στήρατος καταβέβηκα. ὅτωσιν ἰσκανδαλισθη-
 σαν· εἰ οὐκ ἄν ἐπαθον, εἰ καὶ τοῦτο προσέθηκαν·
 Ἄρτον δὲ ζωῆς ἐαυτὸν καλεῖ, ὅτι τὴν ζωὴν ἡμῶν
 συγκρατεῖ καὶ ταύτην καὶ τὴν μέλλουσαν· διὸ καὶ**

* Αἱεὶ ὁ Παῦλος περὶ Ἰουδαίων διαλεγόμενος ἔλεγε, καὶ
 τοῦτο ἔηλον. * Αἱεὶ ἔφθασε. Ibid. Morel. οὗτος γὰρ ἦν.
 * Savil. τοῦτο.

* Savil. τοῦ Θεοῦ μέλλοντι. * Savil. πλειόνων εἰρηται, καὶ
 χωρὶς τούτου, que alii Codices sic continent, εἰ ἐκεί-
 νος τὸ προσηγμένον εἶναι φησὶ τοῦτο. † Sic Morel. et
 quidam Mss. Savil. et alii τὸ ἰσοπέπτον.

primogenitus futurus esset, nullo ex mortuis ipsum sequente? Si resurrectio non est, quomodo justitia Dei servabitur, cum tot improbi in prosperis, tot probi in ærumnis vitam exigant? Ubi nam horum singuli secundum merita accipient, si non sit resurrectio? Nemo recte vitium resurrectionem non credit; sed probi quotidie diem illam optant, sanctam illam vocem proferentes, *Adveniat regnum tuum* (Matth. 6. 10). Quinam ergo sunt qui resurrectionem non credunt? Qui in viis iniquitatis ambulat, et impuram vitam ducunt, ut ait propheta: *Iniquitatem inveni viam illius in omni tempore: auferuntur judicia tua a facie ejus* (Psalm. 9. 26). Non est enim, non est uti-

que homo vitam dicens puram, qui non credat resurrectioni: ac qui nullius sibi conscii sunt mali, dicunt, sperant, et credunt, retributionem se esse accepturos. Ne itaque Deum irriteremus, sed audiamus eum dicentem, *Timeo eum qui potest et animam et corpus perdere in gehennam* (Matth. 10. 28); et metu meliores facti, et hac pernicie liberati regno cælorum digni habeamur: quod utinam omnes consequamur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri gloria cum adorando, sanctissimo et vivifico ejus Spiritu, nunc et semper, et in infinita secula sæculorum. Amen.

HOMILIA XLVI.

CAP. 6. v. 41. *Murmurabant ergo Judæi de illo, quod dixisset, Ego sum panis, qui de celo descendit, 42. et dicebant: Nenne hic est Jesus filius Joseph, cujus nos cognoscimus patrem et matrem? Quomodo ergo dicit se e celo descendisse?*

1. *Quorum Deus venter est, et gloria in ignominia eorum* (Philipp. 3. 19), inquit de quibusdam Paulus, Philippensis scribens. Quod autem hi Judæi essent, palam est a præcedentibus, palam item est ab his que Christum adveniens dicebant. Nam cum panem ipsis dedit, ipsorumque ventres implevit, prophetam volebant, et regem constituere volebant; cum autem spirituales cibum et vitam æternam docuit, cum illos a sensibus abdoxit, cum de resurrectione loquutus est, ipsorumque mentem erexit; cum oportuisset illum maxime mirari, tunc murmurant et resiliunt. Atqui si hic erat propheta, ut prius dixerant: *Hic est enim de quo dixit Moyses, Prophetam vobis suscitabit Dominus Deus de fratribus vestris, tanquam me: ipsum audite* (Deut. 18. 15); oportuit ipsum audire dicentem, *De celo descendit*. Verum non audiebant, sed murmurabant. Adhuc enim ipsum reverebantur ob recens panum miraculum. Ideo non manifeste contradicebant; murmurando tamen indignationem præ se ferebant, quia non qualem volebant ipsis mensam parabat. Et murmurantes dicebant, *Nenne hic est filius Joseph?* Unde palam est ipsos mirabilem ejus generationem nondum novisse. Idcirco adhuc eum Josephi filium dicunt. Neque tamen corripit eos, neque dicit, Non sum filius Josephi: non quod Josephi filius esset, sed quod nondum possent admirabilem illum partum audire. Quod si partum illum secundam carnem nondum poterant audire, multo minus ineffabilem illum et supernum. Si quod humiliter erat non revelavit, multo minus illa dixerit. Atqui hoc ipsos offendebat quod esset ex vili patre natus: attamen non revelavit, ne aliquid tollens offendiculum, aliud inferret. Sed quid illis murmurantibus respondet? 44. *Nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum*. Illic insurgunt Manichæi dicentes, nihil nos ex nobis ipsis

posse: quia id maxime probat, voluntatem nostram in nostra esse potestate. Sed si quis venit ad illum, inquit, quid opus habet ut trahatur? Verum hoc nostrum non tollit arbitrium, sed potius declarat nos auxilio opus habere. Illic autem non agitur de quovis homine accedente, sed de illo qui multo fruitur auxilio. Deinde modum ostendit quo trahit. Ne enim sensibile quidpiam de Deo suspicarentur, subjungit: 46. *Non quia Deum vidit quisquam, nisi qui est a Deo, hic vidit Patrem*. Quomodo trahit? inquit ille. Illic propheta jam olim declaravit his verbis, 45. *Erunt omnes docibiles Dei*. Videritis fidei dignitatem, et quomodo non ab hominibus, nec per hominem: sed per Deum ipsum illud edocendi sint? Ideoque ut sermoni suo faceret fidem, ad prophetas ipsos remisit. Et si dictum est, inquit, ipsos fore docibiles Dei, cur aliqui non credunt? Quia illud de pluribus dictum est. Alioquin autem non omnes prorsus, sed omnes qui voluerint, per prophetam significantur. Magister enim omnibus proponitur, paratus ad sua tradenda, qui doctrinam suam omnibus effundit. *Et ego resuscitabo eum in novissimo die*. Non parva hoc in loco Filii dignitas: siquidem Pater trahit, et hic resuscitat, non dividens Patris et Filii opera: quomodo enim posset? sed ostendens potestatis æqualitatem. Nam ut illo loco, *Et qui misit me Pater, testimonium perhibet de me*, deinde ne quidam de voce curiosius inquirerent, remisit illos ad Scripturas: ita et hic remittit eos ad prophetas, hos subinde adducens, ut ostendat se non esse Patri contrarium. At, inquit, quid antehac fuerunt? an non docibiles Dei erant? quid hoc in loco eximium est? Quod tunc per homines res divinas discerent; nunc autem per legitimum Filium Dei. et per Spiritum sanctum. Deinde infert: *Non quod Patrem viderit quisquam, nisi is qui a Deo est*. Non secundum causæ rationem hic loquitur, sed secundum modum substantiæ. Nam si secundum causæ rationem diceret, omnes a Deo sumus; in quo est præstantia et differentia Filii? Et cur, inquit, non illud clarius expressit? Ob illorum infirmitatem. Nam si cum dixit, *De celo descendit*, ita scandalizati sunt; quid futurum erat, si illud addidisset? Panem autem vitam æternum vocat, quia vitam nobis parit et hanc et fu-

* Alii habent, inquit, de Judæis loquens Paulus.

* Alii legunt, dixeratis, pro, dixerant.

teram : ideo adjicit : *Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum.* Panem vero hic dicit doctrinam salutarem, fidem in se, sive corpus suum. Utrumque enim animam roborat. Atqui alibi dixit, *Si quis sermonem meum audierit, non gustabit mortem* (Joan. 8. 52), et scandalizati sunt : hic vero non item ; forte quia adhuc reverebantur eum ob ministratos panes.

2. *Differentia inter manna et panem verum et vivum.*

—Animadverto autem quam ponat inter hunc panem et manna differentiam, ex utriusque nempe flæ. Quod enim ille cibus nihil novum intulerit, adjicit : 49. *Patres vestri manducaverunt manna in deserto, et mortui sunt.* Deinde id præcipue agit ut illis suadeat, se multo majoribus dignatos esse bonis quam patres ipsorum, de Moysæ subobscurè loquens et de viris illis mirabilibus. Ideo cum dixisset eos qui manna comederant mortuos esse, intulit : *Qui manducat ex hoc pane, vivet in æternum.* Illud vero, *In deserto, non sine causa posuit, sed indicans, illud non diu durasse, neque in terram promissionis venisse.* Ille autem panis non est hujusmodi. 52. *Et panis quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo, pro mundi vita.* Merito quis dubitans hic quaesierit, cur hoc tempore hæc loquutus sit, quæ nihil proficerent, nihil ædificarent, imo potius ædificatis nocerent ? Ex hoc, inquit, *multi ex discipulis ejus retro abierunt dicentes, Durus est hic sermo, quis potest eum audire ?* Erant enim hæc solis discipulis communicanda, ut Matthæus ait, *Securim loquebatur eis* (Marc. 4. 34). Quid ad hoc dicemus ? quænam horum utilitas ? Magna certe utilitas et necessitas. Quia enim instabant cibum petentes, sed corporeum, et majoribus suis præbitam escam memorantes, manna magnum quidpiam esse dicebant, ostendens illa omnia figuram et umbram esse, hinc vero cibum rei veritatem, escam memorat spirituales. At, inquit, dicendum erat, Patres vestri manducaverunt manna in deserto, ego vero panem dedi vobis. Sed magnum erat discrimen : hoc videbatur minus esse, quod illud de cælo venisset, hoc autem panem miraculum in terra factum esset. Quia ergo quaerebant cibum de cælo delatum, ideo sæpe dicebat, *De cælo descendit.* Si quis vero scisset, cur de mysteriis loquutus sit, respondebimus, tempus opportunum fuisse hoc dicendi. Nam verborum obscuritas auditorem semper excitat, et attentioris efficit. Non ergo offendi oportuit, sed potius interrogare. Nunc autem illi abeunt. Nam si prophetam ipsum esse credebant, dictis credere oportuit. Itaque quod offensi sint, id ex eorum insipientia venit, non ex obscuritate sermonis. Tu vero consideres velim quomodo discipulos suos paulatim allicit ; hi enim sunt qui dicunt, *Verba vitæ habes : quo ibimus* (Joan. 6. 68) ? Cæterum hic se datorem dicit, non Patrem : *Panem quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita.* Verum

non sic turbæ, sed contra, *Durus est hic sermo, inquit.* Ideoque recedunt. Atqui non nova erat, neque variabat doctrina : nam Joannes illud supra subindicaverat, cum Agnum ipsum vocavit. Sed, inquit, ipsi non intellexerant. Hoc et ego novi : sed neque discipuli id sciebant. Nam si resurrectionem mandum satis clare intelligebant, ideoque ignorabant quid illud esset, *Soluite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud* (Joan. 2. 19) ; multo minus supra dicta capiebant, quæ obscuriora erant. Quod enim propheta surrexissent (a), norant, licet id Scripturæ non clare dicant : quod vero carnem quis manducaverit, nemo eorum dixerat. Attamen ottemperabant et sequebantur, atque confitebantur ipsum verba vitæ æternæ habere. Illud enim discipuli est, magistri verba non curiosius inquirere, sed audire et obsequi, ac tempus ad solutionem opportunum expectare. Cur ergo contrarium, accidit, inquit, et retrorsum abierunt ? Id ex illorum insipientia evenit. Quando enim subit animus illa quæstio, *Quomodo, tuæ una ingreditur incredulitas.* Sic et Nicodemus turbabatur dicens : *Quomodo potest homo intrare in ventrem matris suæ ?* sic et hi nunc turbantur dicentes : 52. *Quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum ?* Nam si illud, *Quomodo, inquit, cur de panibus non dicit, Quomodo quinq; panes in tot alios multiplicavit ?* Nam tunc saturari curabant solummodo, nec considerabant miraculum. Sed experientia, inquit, tunc docuit. Ergo ob illam experientiam hæc facilius credi oportuit. Ideo namque prius illud tam mirabile patravit, ut illo edocti, non ultra dictis fidem negarent. Illi quidem tuæ temporis nihil utilitatis ex dictis retulerunt, nos reipsa beneficio fruimur. Quapropter dicendum quid sit miraculum mysteriorum, cur data sint, quæ illorum utilitas. *Unum corpus sumus, inquit, et membra ex carne et ossibus ejus* (Ephes. 5. 50). Initiati dictis obsequantur.

3. Ut ergo non solum per dilectionem, sed etiam reipsa, cum illa carne commisceamur : id quod efficitur per cibum quem ille dedit, ut ostendat nobis quanto erga nos fervet amore. Ideo se nobis commiscuit, et in unum corpus totum constituit, ut unum simus, quasi corpus junctum capiti. Nam ardentis amoris hoc est indicium. Hoc subindicans Job, de servis suis dicebat, a quibus sic amabatur, ut ejus carnibus admisceri peroptarent : ut enim ardentem amorem ostenderent, dicebant : *Quis dei nobis de carnibus suis, ut saturemur* (Job 31. 31) ? Quod et Christus fecit, ad majorem nos amicitiam inducens, et suum nobis demonstrans amorem ; neque se concupiscentibus videndum modo præbuit ; sed tamen dum, comedendum, dentibus terendum, commiscendum ; desideriumque implevit omne. Ab illa ergo

Juxta Morel. legendum esset.... *Hæc locutus sit, que neminem ædificaret, nemini prodesse, imo potius his nocerent qui aures ædificati erant.*

* Juxta Savil., post illud, *non paulatim allicit*, legendum esset : *hic enim se datorem inducitur, non Patrem : Panem quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita.* etc.

¹ In Savil. legitur.... *pro mundi vita. Verum, nova hæc doctrina est, inquit, et inaudita : Joannes tamen illud, etc.* Morelli lectio non sequitur, quam item sequutus est Franciscus Arelinus. Verum ambæ lectiones, si quis attente legat, eodem relesunt.

(a) sic habent omnia exemplaria. Sed falcor non capere me quid hic sibi velit Chrysostonus.

ἐπιγαγεν· Ὅς ἂν φάγη ἐκ τοῦ ἄρτου τούτου, ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα. Ἄρτον δὲ ἔφη τὰ δόγματα λέγει· ἐνταῦθα δὲ σωτήρια, καὶ τὴν πίστιν τὴν εἰς αὐτόν, ἢ τὸ σῶμα τοῦ αὐτοῦ. Ἀμφότερα γὰρ νευροὶ τὴν ψυχὴν. Καίτοι γε ἀλλαχού εἰπόντος· Ἐάν τις μου τὸν λόγον ἀκούσῃ, οὐ μὴ γρυσεται θανάτου, καὶ ἐσκανδαλισθῶσιν· ἐνταῦθα δὲ οὐδὲν τὸ τοιοῦτον ἐπαθόν, τάχα διὰ τὸ εἶτι δυσωπεισθαι αὐτὸν ἀπὸ τῶν γεγενημένων ἄρτων.

β. Ὅρα δὲ καὶ πόθεν ποιεῖται τὴν πρὸς τὸ μάννα διαφοράν. Ἀπὸ τοῦ ὅσον τὸ τέλος ἀκούσαι ἑκατέρας τῆς τροφῆς. Δεικνύς γάρ, ὅτι οὐ ἔζην ἵνα ἐκείνη παρείχε τὴν χρεῖαν, ἀλλ' ἑκάστη ὕμῳ ἐφαγον ἐν τῇ ἐρήμῳ τὸ μάννα, καὶ ἀπέθανον. Εἰτα κατασκευάζει [271] τὸ μάλιστα πείθον αὐτοῦ, ὅτι πολλῶν τῶν πατέρων αὐτῶν μεζούων αὐτοὶ ἔζησαν, τοὺς περὶ Μωυσῆα αἰνιττόμενος θαυμαστὸς ἄνδρας ἐκείνους. Διὰ τοῦτο ἐπειθὲ εἶπεν, οἱ ἀπέθανον αἰ τὸ μάννα φαγόντες, ἐπιγγαγεν· Ὁ πρῶτος ἐκ τοῦ ἄρτου τούτου, ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα. Καὶ τὸ Ἐν τῇ ἐρήμῳ δὲ οὐχ ἀπόδος τέθεικεν, ἀλλ' αἰνιττόμενος ὅτι οὐδὲ ἐξετάθη ἐπὶ χρόνον πολὺν, οὐδὲ συνεσιώθη εἰς τὴν τῆς ἐπαγγελίας γῆν. Οὗτος δὲ ὁ ἄρτος οὐ τοιοῦτος. Καὶ ὁ ἄρτος δὲ, ἐν ἐγὼ δώσω, ἡ σὰρξ μου ἐστίν, ἢν ἐγὼ δώσω ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς. Εἰκότως ζητήσεται ἂν τις ἐνταῦθα διαφορῶν, ποίος τῶν λόγων τούτων καιρὸς ἦν, οἰκοδομούμενον μὴ οὐδὲν· οὐδὲ χρησιμεύοντων, μᾶλλον δὲ τῆς οἰκοδομοῦσθαι καὶ λυμαίνεσθαι. Ἐκ τούτου, φησί, καὶ ἰσχυρῶς τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἀπηλλοθῶν εἰς τὰ ἔσχατα, λέγοντες· Σκληρὸς ἐστὶν ὁ λόγος οὗτος, τίς δύναται αὐτοῦ ἀκούειν; Ἐνῆν γὰρ ταῦτα μόνος παραδύσθηαι τοῖς μαθηταῖς, καθάπερ ὁ Μαρθαίος ἔλεγεν, ὅτι ἴδια διελέγετο αὐτοῖς. Τί ποτε οὖν πρὸς τοῦτο ἔρριψεν; Ὅτι καὶ νῦν τῶν τοιοῦτων ῥημάτων πολλὰ καὶ τὸ χρῆσιμον καὶ τὸ ἀναγκαῖον. Ἐπειθὲ γάρ ἐπεκρίνετο τροφὴν αἰτούντες μὲν, ἀλλὰ τὴν σωματικὴν, καὶ τίς ἐπὶ τῶν προγόνων παρασχεθείς ἀναμνησκόντας αὐτὸν τροφῆς, τὸ μάννα μέγα ἔλεγον, δεικνύς ὅτι πάντα ἐκείνα τύπος ἦν καὶ σικκί, ἢ δὲ πραγμάτων ἀλήθεια ἢ παρούσα ἔστι, μέμνηται τροφῆς πνευματικῆς. Ἄλλ' ἔπει, φησί, εἰσίναι, ὅτι οἱ κατέρες ὕμῳ ἐφαγον ἐν τῇ ἐρήμῳ τὸ μάννα· ἐγὼ δὲ ἄρτον παρέσχον ὑμῖν. Ἀλλὰ πολὺ τὸ μέσον ἦν. Ἐδόκει γὰρ τοῦτο καὶ Πάπτον ἐκείνου, τὴν ἐκείνου μὲν ἄνωθεν φέρουσαν, τοῦτο δὲ κάτω γεγενῆσθαι τὸ θαῦμα τῶν ἄρτων. Ἐπεὶ οὖν ἐζήτησαν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ φερόμενην τροφὴν, διὰ τοῦτο συνεχῶς ἔλεγεν, Ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβέβηκα. Εἰ δὲ ἐξετάζοι τις, τί θῆκεται καὶ τὸν περὶ μυστηρίων ἐνέβαλε λόγον; ἐκείνο ἂν εἰποιμεν πρὸς αὐτόν, ὅτι καὶ τούτων σφόδρα τῶν λόγων ὁ καιρὸς ἦν. Τὸ γὰρ ἀσάρεις τῶν εἰρημένων ἀπὸ τῆς ἀκροατῆν διανόστησι καὶ προσεκτικώτερον ἐργάζεται. Οὐ τοίνυν σκανδαλίζεσθαι δεῖ, ἀλλ' ἐρωτῆν μᾶλλον καὶ πυνθάνεσθαι. Νῦν δὲ ἀναχωροῦσιν^β. Εἰ γὰρ προφῆτην αὐτῶν εἶναι ἐνίμωτον, ἐχρῆν πατεῖσθαι τοῖς λεγομένοις. Ὅστε τῆς ἐκείνων ἀνοίας τὸ σκανδάλον ἦν, οὐ τῆς ἀπορίας τῶν λεγομένων. Εὐ δὲ ὅρα πῶς κατὰ μίκρον τούτοις μαθητῶν συνέθεσεν αὐτοῦ· οὔτοι γὰρ εἰσιν οἱ λέγοντες, Ρήματα ζωῆς ἔχεις· ποῦ ἀπελευσθῆμεν; Πλὴν λαῶν ἐνταῦθα εἰσάγει δίδωσα, οὐ τὸν Πατέρα^γ, Ὁ ἄρτος, λέγων, ἐν ἐγὼ δώσω, σὰρξ μου ἐστίν. Ἄλλ' οὐχ ὁ θλιὸς οὕτως, ἀλλ' ἀπειναντίας· Σκληρὸς ἐστὶν ὁ λόγος οὗτος. Δὲ καὶ ἀναχωροῦσι. Καίτοι οὐδὲ

ἔφη τις ἦν ἡ διδασκαλία, καὶ παρελλομένη. Ὁ γὰρ Ἰωάννης^δ ἄνωθεν τοῦτο ζήτησας, ἀμύνει αὐτὸν προσεπιπόν· Ἄλλ' οὐδὲ οὕτως ἤθεσαν, φησί. Ὅλα κατὰ· ἀλλ' οὐδὲ οἱ μαθητῆ ἤπισταντο. Εἰ γὰρ περὶ ἀναστάσεως οὐδέ ποτε ἡ ἤθεσαν σαφῆς, διὰ [272] τοῦτο δὲ καὶ ἠγνόησαν τί ποτὲ ἔστι τὸ, Ἄδεται τὸν νῶτον τούτων, καὶ ἐν τριῶν ἡμέραις ἔγερσθαι αὐτῶν· πολλῶ μᾶλλον περὶ τῶν εἰρημένων· ταῦτα γὰρ ἐκείνων ἀσάφεστερα ἦν. Ὅτι μὲν γὰρ προφῆται ἀνέστησαν^ε, ἤθεσαν, εἰ καὶ μὴ οὕτω σαφῶς εἰρηκασαν αἱ Γραφαί· ὅτι δὲ σάρκα τις ἐφαγεν, οὐδέ ποτε οὐδέ τις εἶπεν ἐκείνων. Ἄλλ' ὅμως ἐπέβησαν καὶ ἠκολούθουν, καὶ ὁμολόγουν ῥήματα αἰνίου αὐτῶν ἔχειν. Τοῦτο γὰρ μαθητῶν, τὸ μὴ παρεργάζεσθαι τὰ τοῦ διδασκάλου, ἀλλ' ἀκούσαι καὶ πείθεσθαι, καὶ τὸν προσφῆτοντα καὶ ἄλλῳ ἀναμείνειν τῆς λύσεως. Τί οὖν, φησί, οἱ τούταντιον συνέθε, καὶ ἀπῆλθον εἰς τὰ ὅπισθεν; Τοῦτο παρὰ τὴν ἐκείνων ἀνοίαν. Ὅταν γὰρ ἡ ζήτησις τοῦ πῶς ἐειλόθη, συνέγραψε καὶ ἀπιστία. Οὕτω καὶ Νικόδημος ἰθροβεύετο λέγων· Πῶς δύναται ἄνθρωπος εἰσελθεῖν εἰς τὴν κοιλίαν τῆς μητρὸς αὐτοῦ; οὕτω καὶ οἱτοι ταράττονται λέγοντες, Πῶς δύναται δοῦναι ἡμῖν φαγεῖν οὗτος τὴν σάρκα αὐτοῦ; Εἰ γὰρ τὸ πῶς ζητεῖς, διατί τούτο ἐπὶ τῶν ἄρτων οὐκ εἶπες, πῶς τοὺς πέντε εἰς τοσούτους ἔδεδίκεν; Ὅτι τοῦ κερσεσθῆσαι μόνον ἦσαν τότε, οὐ τοῦ τὸ θαῦμα ἰδεῖν. Ἄλλ' ἡ πείρα τότε, φησί, ἐπαλευσεν. Οὐλοῦν ἐξ ἐκείνης ἔδει καὶ ταῦτα γενέσθαι ἐπαρδέκτα. Διὰ γὰρ τοῦτο προλόβον ἰθαμματούργησε τὸ παράδοξον ἐκείνο, ἵνα ὅι ἐκείνου διδαχθέντες, μηκέτι διαπιστώσι τοῖς μετὰ ταῦτα λεγομένοις. Ἐκείνοι μὲν οὖν οὐδὲν ἐκπαρῶσιν τότε ἐκ τῶν εἰρημένων· ἡμεῖς δὲ τῆς εὐεργεσίας δι' αὐτῶν τῶν ἔργων ἀπολελαυκαμεν. Διὰ καὶ ἀναγκαῖον μαθεῖν τὸ θαῦμα τῶν μυστηρίων, τί ποτὲ ἔστι, καὶ διατί ἰδοῦναι, καὶ τίς ἡ ὠφέλεια τοῦ πράγματος. Ἐν σῶμα γενόμεθα, καὶ ἐκ τῆς σάρκος αὐτοῦ, καὶ ἐκ τῶν ὀστέων αὐτοῦ. Οἱ δὲ μεμνημένοι παρακαλοῦμεθα τοὺς λεγομένους.

γ. Ἴν' οὖν μὴ μόνον κατὰ τὴν ἀγάπην τοῦτο γενώμεθα, ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτὸ τὸ πρῶτον, εἰς ἐκείνην ἀνακαρασθόμεν τὴν σάρκα. Διὰ τῆς τροφῆς γὰρ τοῦτο γίνεται ἢς ἐκαρτίσαστο, βουλόμενος ἡμῖν δεῖξαι τὸν πόθον, ἐν ἔχει περὶ ἡμῶν. Διὰ τοῦτο ἀνέμεν ἐκ τῶν ἡμῶν, καὶ ἀνέφερε τὸ σῶμα αὐτοῦ εἰς ἡμῶν, ἵνα ἐν τῷ ὑπάρθετομεν, καθάπερ σῶμα κεφαλῆ συνημμένον. Τὴν γὰρ σφόδρα ποθεῖν τὸν ἐστὶ τοῦτο δεῖγμα. Τοῦτο γοῦν· ἰ καὶ ὁ ἴδιος ἀνιττόμενος, ἔλεγε περὶ τῶν αὐτοῦ οικητῶν, οἳ ἦν οὕτω με^δ ὑπερβολῆς ποθεῖν, ὡς προσφῶναι τὰς σαρκὶν αὐτοῦ ἐπιθυμεῖν. Ἐκείνη γὰρ τὸν πόλιν αὐτῶν ἐνδεικνύμενος πόθον ἐν εἶχον, Τίς ἂν δὴμ ἡμῖν τῶν σαρκῶν αὐτοῦ, ἔλεγον, ἐμπλησθῆναι; Διὰ δὲ καὶ ὁ Χριστὸς αὐτὸ ποθεῖν, εἰς ἑλλαν ἡμῶν ἐνάγων μεζῶνα, καὶ τὴν αὐτοῦ πόθον ἐπιτεκεν^ε τὸν περὶ ἡμῶν, οὐκ ἰδεῖν αὐτὸν μόνον παρέσχε τοῖς ἐπιθυμοῦσιν· ἀλλὰ καὶ ἀψάσθαι, καὶ φαγεῖν, καὶ ἐμπηταί τοὺς δόντας τῇ σαρκί, καὶ συμπαλαγγίαι, καὶ τὸν πόθον ἐμπλησάι πάντα. Ὡς λέοντες τοίνυν πῦρ πόντες, οὕτως ἀπὸ τῆς τραπέζης ἀναχωροῦμεν ἐκείνης, φοβεροὶ τῷ διαβόλῳ γινόμενοι, καὶ τὴν κεφαλὴν τὴν ἡμετέραν ἐννεοῦμεν, καὶ τὴν ἀγάπην ἡν περὶ ἡμῶν [273] ἐπι-

^δ Savil. μεῖ ἔστιν. ἢν ἐγὼ δώσω ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς. Ἄλλ' ἔστιν τις ἡ διδασκαλία, φησί, καὶ παρελλομένη. Καίτοι γε ὁ Ἰωάννης. Ὅτι μὲν γὰρ προφῆται ἀνέστησαν Videtur quae ad interpretationem Latinam nota sunt. ἰ Savil. ἐστὶ τοῦτο. ἰου: γοῦν. ἢ Ἐνδεικνύμενος Savil. recte.

^α Morel. μὴ οὐδένα. ἢ Savil. ἀναχώσαν. ἢ Savil. κατὰ μυστῶν οὕτως ἀνήγαγε πρὸς αὐτόν. Ἐνταῦθα γὰρ αὐτῶν φησί ἰσχυρῶς, οὐ τὸν Πατέρα. Morelli lectioem sequimur, quam secutus est Interpres.

δαίξω. Οἱ μὲν οὖν γεννηθέντες, πολλάκις ἐτέροις τρέφειν διδάσκει τὰ τεχθέντα· ἐγὼ δὲ οὐχ οὕτω, φησὶν, ἀλλὰ ταῖς σαρκί τρέφω ταῖς ἡμέαις, ἵμαυτὸν ὅμιον παρασθῆμι, πάντας ὅμας εὐγενεῖς εἶναι βουλόμενος, καὶ χρηστὰς ὅμιον περὶ τῶν μελλόντων ὑποταίνων· ἡλιθία. Ὁ γὰρ ἐνταῦθα ὅμιον ἐκούσας αὐτὸν, πολλῶν μάλλον ἐν τῷ μέλλοντι. Ἀδαλφὸς θῆβησας ὀμότερος γενέσθαι· ἐκονήθησας σαρκὸς καὶ αἵματος δι' ὅμας, πάλιν αὐτῷ τὴν ἐν σαρκὰ καὶ τὸ αἶμα, δι' ὧν συγγενὴς ἐγενόμην, ἐκδίδωμι.

Τοῦτο τὸ αἶμα τὴν εἰκόνα ἡμῖν ἀνθρώπῳ ἐργάζεται τὴν βασιλικὴν, τοῦτο κάλλος ἀμύχανον τίκει, τοῦτο ἀπομαραινθῆσαι τῆς ψυχῆς τὴν εὐγένειαν οὐκ ἀφίησιν, ἄρδον αὐτὴν συνεχῶς καὶ τρέφον. Τὸ μὲν γὰρ ἀπὸ τῶν στείλων ἡμῖν αἶμα γινόμενον, οὐκ εὐθέως τοῦτο γίνεται, ἀλλ' ἕτερον τι· τοῦτο δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλ' εὐθέως τὴν ψυχὴν ἀρδεύει, καὶ μεγάλαν τιὰ δύναμιν ἐμποιεῖ. Τοῦτο τὸ αἶμα ἀέλιος ἡ λαμβανόμενον ἐλαύνει μὲν δαίμονας καὶ πόρρωθεν ἡμῶν ποιεῖ, καλεῖ δὲ ἀγγέλους πρὸς ἡμᾶς, καὶ τὸν δεσπότην τῶν ἀγγέλων. Ὅπου γὰρ ἀν ἴσται τὸ αἶμα τὸ δεσποτικόν, φεύγουσι μὲν δαίμονες, συντρέχουσι δὲ ἀγγελοι. Τοῦτο τὸ αἶμα ἐκχυθὲν πάσαν τὴν οἰκουμένην ἐξέπλυνε. Πολλὰ περὶ τοῦ αἵματος τοῦτου καὶ ἡ μακάριος Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους ἐπιλοσόφησε. Τοῦτο τὸ αἶμα τὰ δόματα καὶ τὰ ἅγια τῶν ἁγίων ἐκάθηρεν. Εἰ δὲ ὁ τύπος αὐτοῦ τοσαύτην ἔσχηεν ἰσχύν, ἐν τε τῷ ναῷ τῶν Ἑβραίων, ἐν τε Αἰγύπτῳ μέση, ταῖς ἄ φιλίας ἐπιγυριόμενον· πολλῶν μάλλον ἢ ἀληθία. Τοῦτο τὸ αἶμα, τὸ χρυσοῦν θουασατήριον ἠγάσας· τοῦτο χωρὶς οὐκ ἐτόλμα ὁ ἀρχιερεὺς εἰς τὰ δόματα εἰσάγειν· τοῦτο τὸ αἶμα ἐλεῖας ἡγεροῦσιν· τοῦτο ἀπέλυνεν ἁμαρτίας ἐν τοῖς τύποις. Εἰ δὲ ἐν τοῖς τύποις τοσαύτην ἔσχηεν ἰσχύν, εἰ τὴν σκιάν οὕτως ὁ θάνατος ἐφρίξας, τὴν ἀληθίαν αὐτὴν, ἐπέμωι, πῶς οὐκ ἀν ἐφοβήθη; Τοῦτο ἡ σωτηρία τῶν ἡμετέρων ψυχῶν, τοῦτω λούεται ἡ ψυχὴ, τοῦτω καλλοπιζεται, τοῦτω κηροῦται, τοῦτο πυρὸς λαμπρότερον ἐργάζεται τὸν νοῦν τὸν ἡμέτερον, τοῦτο χρυσίου φαειρότερον τὴν ψυχὴν ποιεῖ, τοῦτο ἐξεχύθη τὸ αἶμα, καὶ τὸν οὐρανὸν ἐποίησε βασιλῆν.

δ. Φρικτὰ δέντος τὰ μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας, φρικτὸν δέντος τὸ θουασατήριον. Ἀνάβαινεν εἰς τὸ παραδείσιον πηγῆ, ποταμοῦς αἰσθητοῦς προχέουσα· ἀπὸ τῆς τραπέζης ταύτης ἀνεσι πηγῆ, ποταμοῦς ἀφίεσας πνευματικούς. Παρὰ ταύτην τὴν πηγὴν πεφυτευμένα εἰσιν, οὐκ ἰτέαι ἀκαρποί, ἀλλὰ δένδρα πρὸς αὐτὸν φθάνοντα τὸν οὐρανὸν, καρπὸν ἔχοντα ὡς τὴν ἀλ καὶ ἀμάρτανον. Εἰ τις καυσοῦται, παρὰ ταύτην ἤκτω τὴν πηγὴν, καὶ καταφυζέτω ἐν καύσῳ. Καὶ γὰρ αὐχμὸς λύει, καὶ τὰ διακαῖα πάντα παραψύχει, οὐ τὰ ἐξ ἡλίου διακαίμενα, ἀλλὰ τὰ ἀπὸ τῶν βελῶν τῶν πεπρωμένων. Καὶ γὰρ τὴν ἀρχὴν ἀνωθεν ἔχει, καὶ τὴν ῥίζαν ἐκείθεν, ὅθεν αὐτὸν ἀρδεύει. Πολλοὶ ταύτης ὁ ῥύσας τῆς πηγῆς, οὐς

^a Ἄλλι παρατίθεν. ^b Ἄλλι τοῦτο αἶμα τὸ μυστικὸν ἔστι. ^c Morel. ἡλιθία. ^d Morel. μέση τῶναι ταῖς Infra pro ἀπλυνον Savil. et Cod. 706 ἐκάθηρεν, Cod. 705, ἐκάθηρεν, idemque ἀμαρτήματα τὰ ἐν. ^e Morel. τοῦτω ἤδεται. ^f Savil. αἰσθητοῦς ἀρμύρας. ^g Savil. πάντα παραμυθεύει. Οὐ τὰ ἐξ ἡλίου, ἀλλὰ τὰ.

ἀφίησιν ὁ Παράκλητος· καὶ μεσίτης ὁ Ὑἱὸς γίνεται, οὐ δίκαιαν ἔχων καὶ ἔδοποιών, ἀλλὰ τὴν διαθέσειν ἀνοιγῶν τὴν παρ' ἡμῖν. [273] Αὕτη ἡ πηγὴ ζωῆς ἐστὶ πηγῆ, ἀναδύουσα ἀληθείας ἀκτίνας. Ταύτη καὶ αἱ ἄνω παρεστήσασιν δυνάμεις, πρὸς τὸ κάλλος ἐνορώσας τὸν βέλθρον, ἐπειδὴ καὶ σαρκότερον ἐκίνας τῶν προκειμένων θεωροῦσι τὴν δύναμιν, καὶ τὰς μαρμαρυγὰς τὰς ἀπρόσους. Ὅσπερ γὰρ χρυσοῦ τηρομένου, ἂν τε τὴν χερὰ τις ἡμεῶν, εἰ οἶόν τε ᾔη, ἂν τε τὴν γλῶτταν, χρυσὴν εὐθέως αὐτὴν ἐποίησεν ἂν· οὕτω δὴ καὶ πολλῶν κλίον ἐνταῦθα τὴν ψυχὴν ἐργάζεται τὰ προκειμένα. Ἀναστῆ μὲν γὰρ πυρὸς σφοδρότερον ὁ ποταμὸς, ἀλλ' οὐ καίαι, ἀλλὰ βαπτίζει μόνον ἔσπερ ἀν λάθῃ. Τοῦτο τὸ αἶμα ἀνωθεν προτυποῦτο ἀεὶ, ἐν θουασατήριον, ἐν δικαίῳ σφαγαῖς· τοῦτο ἡ τιμὴ τῆς οἰκουμένης, τοῦτω ἠγρόρασε τὴν Ἐκκλησίαν ὁ Χριστὸς, τοῦτω κατεκρίθησεν αὐτὴν ἀπαντας. Καθάπερ γὰρ ἀνθρώπου οὐκίας ὠνούμενος χρυσὸν δίδωσι, καὶ καλλοπισίας πάλιν αὐτοῦ βουλόμενος, χρυσῷ τοῦτω ποιεῖ· οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς, καὶ ἠγρόρασεν ἡμᾶς αἵματι, καὶ ἐκόσμησεν αἵματι. Οἱ τοῦτου μετέγοντες τοῦ αἵματος, μετὰ ἀγγέλων, καὶ ἀρχαγγέλων, καὶ τῶν ἄνω δυνάμεων ἐστῆσαν, αὐτὴν περιεκείμενοι τοῦ Χριστοῦ τὴν βασιλικὴν στολήν, τὰ ὅπλα ἔχοντες τὰ πνευματικά. Ἄλλ' οὐδὲν εἶπον οὐδέτω μέγα· αὐτὸν γὰρ εἶπον ἐνδοξοῦμένοι τὸν βασιλεῖα. Ἄλλ' ὡσπερ ἰστί μέγα καὶ θαυμαστὸν, οὕτως ἂν μὲν μετὰ καθαρότητος προσέληθῃ, εἰς σωτηρίαν προσήλθῃ· ἂν δὲ μετὰ πονηροῦ συνειδέσθῃ, εἰς κόλλαν καὶ τιμωρίαν. Ὁ γὰρ ἐσθλῶν, φησὶ, καὶ πίνων ἀνάξιος τοῦ Κυρίου, κρίμα αὐτοῦ ἐσθλῆι καὶ πίνει. Εἰ τοίνυν ὁ ῥυποῦσας τὴν πορφυρὰν τὴν βασιλικὴν κολάσονται ὅμοιος, ὡσπερ οἱ διαβρῆγγυνόντες· τί ἀπεικὸς ἢ καὶ τοὺς ἀκαθάρτους διανοίᾳ δεχομένους τὸ σῶμα, τὴν αὐτὴν ὀπιεῖται τιμωρίαν τοῖς αὐτὸ διαβρῆξασί διὰ τῶν ἡμῶν; Ὅρα γοῦν πῶς φοδερὰν ἔδειξεν ὁ Παῦλος τὴν κολάσιν, εἶπών· Ἀθετήσας τις νόμον Μωϋσέως, χωρὶς οὐκ ἐκτιμῶν αὐτὸν ἢ τρισὶ μέρτερον ἀποσθῆσκει· πῶσιν, δοκεῖτε, χεῖρονος ἀξιωθήσεται τιμωρία, ὁ τὸν Ἰδὸν τοῦ θεοῦ καταχτήσας, καὶ τὸ αἶμα τῆς διαθήκης κοινὸν ἠηροῦσας ἐν τῷ ἠηροῦσῃ; Προσέχουσαν τοίνυν αὐτοῖς, ἀτακτοῦ, τοιοῦτων ἀπολαύοντες ἀγαθῶν· καὶ θεαν βουλοῦμεν αἰσχροῦν τι εἶπειν, ἢ συναρπαζομένους αὐτοῖς ἰσωμεν ὑπὸ ἀργῆς, ἢ ἐτέρον τιδος τοιοῦτο πάθος, λογισώμεθα τίνας καταξιώμενον, ὅσον Πνεύματος ἀγγελώσασιν· καὶ ἴσται σφωρονισμὸς ἢ ἡμῖν τῶν ἀλλῶν παθῶν οὗτος ὁ λογισμὸς. Μέχρι γὰρ τίνος τοῖς παροῦσι προσλήψασθαι; μέχρι τίνος οὐ διεκτεροῦμεθα; μέχρι τίνος οὐ φροντισόμεν τῆς αὐτῶν σωτηρίας; Ἐνοήσωμεν τίνας ἡμᾶς καταξιώμενος ὁ θεός, εὐχαριστήσωμεν, δοξάσωμεν, μὴ διὰ πίστεως μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἔργων αὐτῶν· ἴνα καὶ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ἐπιτύχουμεν, χάριτι καὶ φιλονεικίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἢ ὄδω, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

^a Savil. οὐδὲν ἀπεικὸς. Morel. εἰ ἀπεικὸς, et sic legit Franciscus Arctinnus. ^b Ἄλλι ἴσται σφωρονισμός.

[275] ΟΜΙΛΙΑ ΜΖ.

Ἐλασιν οὖν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· ἢ Ἀμήν, ἀμήν, ἀμήν ὅμιον, λέγν μὴ γάργησε τὴν σαρκὰ τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πῆγε αὐτὸν τὸ αἶμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν αἰώνιον ἐν αὐτοῖς. Ὁ δὲ τρώγων μου τὴν σαρκὰ, καὶ πίνων μου τὸ αἶμα, ἔχει ζωὴν ἐν αὐτῷ. ^a

^a. Ὅταν περὶ πνευματικῶν διακεῖσθαι, μὴδὲν

ἴστω βωτικὸν ἐν ταῖς ἡμετέροις ψαῖς, μὴδὲν γῆινον· ἀλλὰ πάντα ἀναχωρεῖται, πάντα ἐξοριζέσθαι τὰ τοιαῦτα, καὶ οἶον· γινώμεθα τῆς τῶν θεῶν λογίαν

^a Ita Savil. Morel., ἀλλὰ πέντων ἀπαγορεύοντες τοῦτον, καὶ πάντα ἐξοριζόντες ἐν ταῖς ἡμετέροις ψαῖς. Mox Codd. nostri ἐπέσινοντο; sicut pōle, quod uncis inclusum habet Savil.

mensa recedamus, tamquam leones ignem spirantes, diabolo terribiles, cogitantes quod sit caput nostrum, et quantum nobis dilectionem exhibuerit. Parentes sæpe liberos suos aliisque tradunt; ego contra carnibus istis meis alo, melsum appono, vos omnes nobiles esse volo, et bonam de futuris spem adfero. Nam qui in hac vita se vobis tradidit, multo magis in futura favebit. Frater esse vester volui, propter vos communem habui carnem et sanguinem: rursum vobis carnem et sanguinem trado pro qua congener vobis factus sum.

Sanguis Christi encomia. — Ille sanguis in nobis regiam, floridamque exhibet imaginem, pulchritudinem parit incredibilem, animæ nobilitatem marcescere non sinit, dum frequenter irrigat et nutrit. Sanguis enim non statim in vobis fit ex cibo, sed aliquid quiddam: hic vero sanguis confestim irrigat animam, et magnam vim indit. Ille sanguis¹ digne acceptus demones procul pellit, angelos ad nos advocat, ipsamque angelorum Dominum. Demones quippe fugiunt, ubi vident sanguinem Dominicum; accurrunt autem angeli. Ille sanguis effusus totum orbem aluit². Multa de hoc sanguine beatus Paulus in Epistola ad Hebræos philosophice tradidit. Hic sanguis adyta et sancta sanctorum purgavit. Quod si ejus figura tantam vim habuit in Hebræorum templo, in media Ægyptu, liminibus aspersus, multo majorem ipsa veritas habet. Ille sanguis aram auream sacravit: sine hoc non audebat princeps sacerdotum in adyta ingredi. Hic sanguis sacerdotes ordinabat, hic in figuris peccata abluobat. Si in figuris tantam vim habuit, si umbram ita mors horruit; veritatem, quæso, quantum formidabit? Ille sanguis salus animarum nostrarum est: hoc abluuit³ anima, hoc ornatur, hoc incenditur: hic igne splendidiorem mentem nostram reddidit: hic sanguis effusus cælum pervium fecit.

4. Tremenda verè mysteria Ecclesie; horrendum vere altare. Ex paradiso fons scaturit sensiles emittens fluvios: ex hac mensa fons scaturit fluvios emittens spirituales. Ad hunc fontem eriguntur non salices instructuosa, sed arbores ad ipsum cælum pertingentes, quæ fructus semper producent temperativos, qui nunquam marcescunt. Si quis aestuat, huc adest fontem, et ardorem temperet. Nam æstum fugat, et adusta omnia refrigerat: non quæ ex solis ardore aestuant, sed quæ igneis sagittis exusta sunt. Superne enim habet principium et radicem, unde

¹ Alii legunt, hic sanguis mysticus.

² Juxta Morel. legendum, eripuit, pro, abluit.

³ Idem legit, laustificatur, pro, abluatur.

et irrigatur. Ex hoc fonte multi rivi manant, quos emittit Paracletus, Filiusque mediator est: non videlicet viam parat, sed affectum nostrum aperit. Ille fons lucis est, veritatis radios diffundens. Hinc etiam adstant superæ virtutes, alveorum pulchritudinem intuentes: quia clarius propositæ rei vim, et inaccessos radios perscipiunt. Ut enim si quis in liquidum aurum manum vel linguam injiciat, si tamen id fieri possit, statim inauratum reddit; id proposita mysteria longe melius animæ præstant. Fluvius enim igne ferventius ebullit; at non urit, sed abluit tantum. Hunc sanguinem olim præfigurabant in altariis, in legitimis cordibus: hoc est orbis pretium, hoc est quo Christus Ecclesiam emit, hoc illam totam ornavit. Ut enim qui servos emit, aurum dat, et illos si ornare velit, auro ornat: ita et Christus nos sanguine suo et emit et ornavit. Qui hujus sanguinis participes sunt, cum angelis stant et archangelis et supernis potestatibus, regia Christi stola induit et armis spiritualibus instructi. Sed nihil magnum hæcenus dixi: nam ipso sumus induiti rege. Sed sicut rex est magna et mirabilis: ita si cum puritate accesseris, ad salutem accessisti; si cum mala conscientia, ad supplicium et ultionem. *Qui enim manducat et bibit, et bibit indigne Domino, judicium sibi manducat et bibit* (1. Cor. 11. 29). Si itaque ille qui regiam purpuram inquinat, ac si discienderent, puniuntur: quid mirum si ille qui immundo animo hoc corpus accipiat, idem subeat supplicium, quod ille qui illud corpus clavis translexerunt? Vide quam terribile Paulus exhibeat supplicium: *Irritum quis faciens legem Moysi, sine ulla miseratione duobus vel tribus testibus moritur: quanto magis putatis deteriora mereri supplicia, qui Filium Dei conculeaverit, et sanguinem testamenti pollutum duxerit, in quo sanctificatus est* (Hebr. 10. 28. 29)? Attendamus igitur nobis ipsis, dilecti, cum tantis fruamur bonis; et cum turpe quiddam loqui subit animum, vel quando ira, vel pravo quopiam affectu nos corripit cernimus, nobiscum reputemus quibus dignati simus beneficiis, quem Spiritum accepimus. Hæc cogitatio nostros temperabit⁴ affectus. Quousque enim rebus presentibus hærebimus? quousque non excitabimur? quousque nullam salutis nostræ curam habebimus? Cogitemus quibusnam nos Deus dignatus sit, gratias agamus, gloriam referamus, non modo per fidem, sed etiam per opera: ut futura consequamur bona, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, quicum Patri gloria, una cum sancto Spiritu, nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen.

⁴ Alii habent, temperet.

HOMILIA XLVII.

CAP. 6. v. 53. *Dixit ergo eis Jesus: Amen, amen dico vobis, nisi manducaveritis carnem Filii hominis et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam æternam in vobis.* 54. *Qui autem manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, habet vitam in æternitate.*

1. Cum de rebus spiritualibus disserimus, nihil

æculare sit in animis nostris, nihil terrenum, sed his omnibus abdicatis ac depulsis, divinis sermonibus toti hæreamus. Nam si rege in urbem veniente, tumultus omnis depellitur; multo magis Spiritu nos alloquente, cum multa quiete, cum multo terrore audire nos par est. Horrore namque digna hodie lecta sunt. Audi enim. *Amen dico vobis, inquit, nisi*

quis manducaverit carnem meam, et biberit sanguinem meum, non habebit vitam in semetipso¹. Quia prius dixerant id impossibile esse, ostendit id non modo non impossibile, sed etiam valde necessarium esse. Quomobrem subdit: *Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, habet vitam æternam, et ego resuscitabo eum in novissimo die.* Quia enim dixerat, *Si quis manducaverit ex hoc pane, non morietur in æternum*; verisimileque erat hinc illos offensus fore, ut prius cum dicerent, *Abraham mortuus est, et prophetae mortui sunt, et quomodo tu dicis, non gustabit mortem?* resurrectionem ponit solvens questionem, et ostendens non moriturum esse usque in finem. Frequenter autem in mysteriis versatur, ut ostendat quam necessaria res sit, et quod omnino fieri oporteat. Nam 53. *Coro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus.* Quid sibi vult illud? Aut vult significare, hunc esse verum eibum, qui animam servet; aut vult dictis suis fidem facere, non potest id quod dictum fuit, ænigma vel parabolam esse, sed sciant oportere omnino corpus comedere. Deinde ait, 56. *Qui manducat meam carnem, in me manet, ut significet quod se cum ipso admisceat.* Quod autem sequitur, non coherere videtur, nisi attendamus. Quæ, inquit, est consequentia, postquam dixerat, *Qui manducat meam carnem, in me manet*, subjungere, 57. *Sicut misit me vivens Pater, ita et ego vivo propter Patrem?* hinc hæc magnam habent consonantiam. Nam cum vitam æternam sæpe dixisset, ad id confirmandum addit, *In me manet.* Si enim in me manet, et ego vivo, palam est et illud esse victurum. Deinde ait: *Sicut misit me vivens Pater.* Hæc est comparatio et similitudo, ac si diceret, Vivo ego sicut et Pater. Et ne ingenuum putares, statim addidit, *Propter Patrem, non quod operatione quadam ad vivendum opus habeat.* Superius enim hæc amovens suspitionem dicebat: *Sicut Pater habet vitam in semetipso, ita dedit et Filio vitam habere in semetipso.* Quod si egeat operatione, sequetur aut Patrem non dedisse, et id falsum esse; vel si dederit, nullo postea opitulante opus habiturum esse. Quid sibi vult, *Propter Patrem?* Causam solum indicat. Hoc porro vult significare: Sicut vivit Pater, et ego vivo. *Et qui manducat me, et ille vivet propter me.* Vitam hic dicit non qualemcumque, sed conspicuam. Quod autem id non de simplici vita dicat, sed de gloriosa et ineffabili illa, hinc palam est, quod omnes infideles et non initiati vivant, licet de ejus carne non manducant. Vident quod non de hac vita sermo sit, sed de illa? Quod autem dicit, hujusmodi est. Qui manducat meam carnem, moriendo non peribit, neque punietur. Imo non de communi resurrectione loquitur; omnes quippe resurgent; sed de eximia et gloriosa resurrectione, quam merces sequetur. 59. *Hic est panis qui de caelo descendit: non sicut manducaverunt patres vestri manna, et mortui sunt. Qui manducat hunc panem, vivet in æternum.* Frequenter id repetit, ut in mentem auditorum infigat (ultima enim

¹ Alia legitur, non habet vitam æt. nam.

hæc erat doctrina), et de resurrectione, et de vita æterna fides confirmaretur. Ideoque resurrectionem addit; tum quia dixit, *Vitam æternam*, tum ut ostendat illam vitam non nunc esse, sed post resurrectionem. Et undenam, inquires, hoc probatur? Ex Scripturis. Nam ubique illos eo mittit, ut inde discant. Cum vero dixit, *Qui dat vitam mundo, in æmulationem deducit, ut alios dno tanto frui videntes, non extra moneant.* Frequenter autem manna commemorat, tum ut differentiam indicet, tum ut illos ad fidem inducat. Nam si potuit Deus sine messe, sine frumento, et reliquo apparatu illos per quadraginta annos alere; multo magis nunc, postquam ad majora patranda venit, id poterit. Alioquin si illa figuræ erant, et sine sudore laboreque colligebant escam; multo magis nunc hoc erit, ubi tanta differentia, ubi nulla vere mors, ubi vita vera fruimur.

Cur Christus sæpe vitam memorat. — E re autem vitæ sæpe meminit, quia illud apud homines in optatis est; nihilque suavius, quam non mori. Nam in Veteri Testamento diuturnitas vitæ promittebatur; sed nunc non diuturnitas modo, sed vita sine fine promittitur. Simil etiam vult ostendere, se supplicium a peccato inductum nunc revocare, sententiam illam mortis solvendo, dum vitam non qualemcumque, sed æternam, contra quam prius statutum fuerat, induceret. 59. *Hæc dixit in synagoga docens in Capernaum,* ubi multa mirabilia patrarat; quare maxime audiendus erat.

2. Cur porro in synagoga docebat, et in templo? Tum ut multitudinem traheret, tum ut ostenderet se non contrarium esse Patri. 60. *Multi autem ex discipulis audientes dicebant, Durus est hic sermo.* Quid sibi vult hoc, *Durus est?* Id est, asper, laboriosus. Atqui nihil tale dicebat: neque enim de vitæ instituto loquebatur, sed de doctrina, identidem de fide in Christum habenda loquens. Cur ergo durus est sermo? An quod vitam promittat et resurrectionem? an quod dicat se ex caelo descendisse? an quod nemo salvus esse possit, nisi carnem ejus manducet? Hæcine, quæso, dura sunt? Quis hoc dixerit? Quid sibi vult ergo illud, *Durus est?* Captus difficilis, infirmitatem illorum superans, terrore plenus. Putabant enim ipsius ea loqui quæ ejus dignitatem et gradum superarent. Ideo dicebant, *Quis potest eum audire?* idque ad sui excusationem, quod essent discussuri. 61. *Sciens autem Jesus apud semetipsum, quia marnurabant de hoc discipuli ejus (hoc enim divinitatis illius erat, secreta in medium proferre) deinde dicit: Hoc vos scandalizat? 62. Si ergo videritis Filium hominis ascendentem, ubi erat prius. Idem Nathanael dixit: Quia dixi tibi, Vidi te sub ficu, credis? majores his videbis (Joan. 1. 50); et Nicodemo, Nemo ascendit in caelum, nisi Filius hominis, qui est in caelo (Joan. 3. 13). Quid igitur? difficultates difficultatibus addidit! Minime, absit; sed doctrinæ magnitudine et copia ipsos allicere conatur. Nam qui dixerat, *De caelo descendit*, si nihil ulterius addidisset, majus offendiculum obtulisset: cum vero dicit, *Corpus meum: riu**

εἰπών, ὅτι *Τὸ σῶμά μου ζωὴ τοῦ κόσμου*, καὶ ὁ εἰπὼν, ὅτι *Καθὼς ἀπέστειλέ με ὁ ὤν Πατήρ*, κήρῳ ζῶ διὰ τὸν Πατέρα· καὶ ὁ εἰπὼν, ὅτι *Ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβέβηκα*, τὴν ἀπορίαν λύει. Ὁ μὲν γὰρ ἐν τῇ μέγῃ περὶ ἑαυτοῦ φηγγόμενος, κἀν ὑποποσ γένοιο, ὡς πλάττω· ὁ δὲ τοσαῦτα συνειρων ἐφετῆς, πᾶσαν ἀναίρει τὴν ὑπόψιν. Πάντα δὲ ποιεῖ καὶ λέγει, ὥστε αὐτοῦς ἀπαγαγεῖν τοὺς νομίζοντες αὐτοῦ πατέρα τὸν Ἰωσήφ. Οὐ τοίνυν τὸ σκάνδαλον ἐπιταίαν θέλων, τοῦτε ἔλεγεν, ἀλλὰ λύσει μάλλον. Ὁ μὲν γὰρ ἀπὸ τοῦ Ἰωσήφ αὐτὸν εἶναι νομίζον, οὐκ ἂν παρεβέβατο τὰ λεγόμενα· ὁ δὲ πεισθεὶς, ὅτι ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβέβηκε, καὶ ἐκεῖ ἀναθήσεται, εὐκολώτερον ἂν προσέειπε τοὺς λεγομένους. Μετὰ δὲ τούτων καὶ ἔτεραν λύσιν ἐπέχει, λέγων *Τὸ Πνεῦμά ἐστι τὸ ζωοποιόν, ἡ σὰρξ οὐκ ὤφειλε οὐδέν*. Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι· Πνευματικὸς δὲ τὰ περὶ ἑμοῦ ἀκούει· ὁ γὰρ σαρκίως ἀκούσας, οὐδὲν ἀπόνειο, οὔτε χρῆσθόν τὴ ἀπίσταν α· Σαρκεῖον δὲ [278] ἦν τὸ ἀμφοσηθέν πᾶσι ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβέβηκε, καὶ τὸ νομίζον, ὅτι νῆος ἐστιν Ἰωσήφ, καὶ τὸ, *Πῶς δύναται ἡμῖν τὴν σάρκα δοῦναι φαγεῖν*; Ταῦτα πάντα σαρκίαν· ἅπαν ἔδει μυστικῶς νῆσι καὶ πνευματικῶς. Καὶ πῶθεν, φησὶν, ἠδύνατο νοσησι εἰ ποτε ἔστιν τὸ σάρκα φαγεῖν ἐκείνοι; Οὐκοῦν ἔδει τὸν προσήκοντα ἀναμείναι καιρὸν, καὶ πυνθάνεσθαι, καὶ μὴ ἀπαγορεύειν. *Τὰ ῥήματα, ἀ θῶο λέλειπται ὁμῖν, πνευμά ἐστι, καὶ ζωή** τοῦτέστιν, θεῶν καὶ πνευματικῶ ἐστιν, οὐδὲν ἔχοντα σαρκίαν, οὐδὲ ἀκολουθίαν φασικῆν· ἀ καὶ ἀπῆλλαται· ἅ πάσης μὲν τοιαύτης ἀνάγκης, καὶ ὑπεράσταν καὶ τὸν νόμον τῶν ἐνταῦθα κειμένων· ἕταρον δὲ ἔχει νοῦν ἐξηλλαγμένον. Ὅμοιον οὖν ἐνταῦθα τὸ πνεῦμα εἶπεν ἀντὶ τοῦ πνευματικῶ, οὕτω σάρκα εἶπεν, οὐ σαρκίαν εἶπεν, ἀλλὰ τὸ σαρκίως ἀκούσαι, ἅμα καὶ αὐτοῦς αἰνετόμενος, ὅτι ἀεὶ σαρκίαν ἐπεβόηον, ἔδον πνευματικῶν ἐπιφασίαν. Ἐάν γὰρ αὐτὸ σαρκίως τις ἐλάβοι, οὐδὲν ἀπόνειο. Τί οὖν; οὐκ ἐστὶ ἡ σὰρξ αὐτοῦ σὰρξ; Καὶ σφάρα μὲν οὐν. Καὶ πῶς εἶπεν, *Ἡ σὰρξ οὐκ ὤφειλε οὐδέν*; Οὐ περὶ τῆς ἑαυτοῦ σαρκὸς λέγων, μὴ γένουσι· ἀλλὰ περὶ τῶν σαρκίως ἐκλαμβανόντων τὰ λεγόμενα. Τί δὲ ἐστὶ τὸ σαρκίως νοσησι; Τὸ ἀπλῶς εἰς τὰ προκείμενα ὄραν, καὶ μὴ πλεὺν τὴ φαντάζεσθαι. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ σαρκίαν. Χρῆ δὲ μὴ οὕτω κρίνειν τοὺς ὁρῶμενους, ἀλλὰ πάντα τὰ μυστήρια τοῦ ἐνδοσφαιμολοῦ καποτεῦειν. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ πνευματικῶν, ἅμα καὶ τῶν τρώγων αὐτοῦ τὴν σάρκα, καὶ πίνον αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχει ζωὴν ἐν ἐαυτῷ· πῶς οὖν οὐδὲν ὤφειλε ἡ σὰρξ, ἥς ἀνευ ζῆν οὐκ ἐνι; Ὅρξ ἐστὶ τὸ, *Ἡ σὰρξ οὐκ ὤφειλε οὐδέν*, οὐ περὶ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ εἰρηται, ἀλλὰ περὶ τῆς σαρκίως ἀκροάσεως; *Ἄλλ' εἰς τίνες ἐξ ὁμῶν, οἱ οὐ πιστεύουσιν*. Πάλιν κατὰ τὸ σῆμα αὐτοῦ τοὺς λόγους ἀξιωμα περιτήσι, τὰ τε μιλλιονα προλέγων, καὶ θεσικῶς ὡς οὐ τῆς ἐκείνων δόξης ἐπιμένον ταῦτα ἔλεγεν, ἀλλ' αὐτὸν κηδόμενος. Εἰπὼν δὲ, *Τινές, τοὺς μαθητὰς ὑπεβίβατε*. Παρὰ γὰρ τὴν ἀρχὴν ἔλαγε· *Καὶ θεωρεῖσθε με, καὶ οὐ πιστεύετε με*· ἐνταῦθα δὲ, *Εἰς τίνες ἐξ ὁμῶν, οἱ οὐ πιστεύουσιν*. Ἥδει γὰρ δὲ ἀρχῆς, *τίνες εἰσιν οἱ μὴ πιστεύοντες*, καὶ τίς ἐστὶν ὁ παμυθῶσων αὐτόν. Καὶ ἔλεγεν, διὰ τοῦτο εἰρηται, *Οὐδαὶς δύναται ἔλθειν πρὸς με, ἐὰν μὴ ἡ θεοδόμος αὐτῷ ἄνωσεν ἐκ τοῦ Πατρὸς μου*. Τὸ θεοδόμον ἐνταῦθα τῆς οικονομίας ὁ ἐγαγγελιστῆς ἡμῖν ἀνίεταται, καὶ τὸ ἀνεξικακον. Καὶ τὸ *Ἐξ ἀρχῆς ἐξ οὐχ ἀπλῶς ἐνταῦθα κείται*, ἀλλ' ἵνα μῆρος αὐτοῦ τῆν

* Αἱ εἰς τὸ κέρδον τὴ ἀπ. ὁ Savil. φησικῶν, ἀλλ' ἀπῆλα. * Morel. ἂν τοίνυν, ὁ Αἱ εἰς ὁπιστεῖσθε με.

ἀνωσεν πρόγνωσιν, καὶ ἐπὶ πρὸ τῶν ῥημάτων τούτων, καὶ οὐ μετὰ τὸ γογγύσαι, οὐδὲ μετὰ τὸ σκανδαλισθῆναι τὸν προδότην ἦδει, ἀλλὰ καὶ πρὸ τούτου, ὅσοι ἦν θεότητος. Εἶτα καὶ ἐπιτήγειν, *Ἐάν μὴ ἡ θεοδόμος αὐτῷ ἄνωσεν ἐκ τοῦ Πατρὸς μου*, πειθὼν αὐτοῦς Πατέρα αὐτοῦ νομίζον τὸν θεόν, ἀλλὰ μὴ τὸν Ἰωσήφ, καὶ θεοδόμος ἐστὶ οὗτος [279] ἐστὶ τὸ τυχερὸ τὸ πιστεύσαι εἰς αὐτόν. Μονοουχὶ γὰρ τοῦτο φησὶν, *Οὐ ὁμοιοῦσθε με*, οὐδὲ παρτάττουσιν, οὐδὲ ζηνίζουσι με οἱ μὴ πιστεύοντες· οὐδα ὅσοι ἀνωσεν πρὶν ἢ γενέσθαι· οὐδα εἰναι ἔδωκεν ὁ Πατήρ.

γ. Ὅταν δὲ ἀκούσῃς, ὅτι δόδοικε, μὴ ἀποκλιθῶσιν ἀπλῶς νόμικε, ἀλλ' ἐκεῖνο πίστευε, ὅτι ὁ παρσάκων ἑαυτὸν ἔδωκεν τὸ λαβεῖν, αὐτὸς ἔλαβεν. *Ἐκ τούτου ἀλλοι τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἀπέλιθον εἰς τὰ ἔσπασα, καὶ οὐκ ἐτι μετ' αὐτοῦ περιεπόταν*. Καλῶς καὶ ὁ εὐαγγελιστῆς οὐκ εἶπεν, ἀνεχώρησαν, ἀλλὰ, *Ἀπέλιθον εἰς τὰ ἔσπασα*, ἑρῶν ὅτι τῆς κατὰ ἀρετὴν ἐπιδόσεως ὑπετέμον, καὶ τῆς ἡμῶν πάλιν πιστὴν ἀπόλειαν, ἀποχιστάντες ἑαυτοῦς. Ἄλλ' οὐχ οἱ δόδοικε τοῦτο ἔπαθον. Διὰ καὶ φησὶ πρὸς αὐτούς· *Μὴ καὶ ἡμεῖς θέλετε ἀπάγειν*; θεοδόμος πάλιν ἐστὶ οὐ δεικται τῆς διακονίας αὐτῶν καὶ τῆς θεραπείας, οὐδὲ διὰ τοῦτο αὐτοῦς παρηγγεῖν ἐπιδοκίμωμενος. Πῶς γὰρ ὁ καὶ τοῦτο ταῦτα λέγων; διατι οὐν αὐτοῦς μὴ ἐπιήνεσε; διατι μὴ ἐθαύμασαν; Ὅμοιο μὲν ἐδὲ τοῦ διδασκάλου πρῶτον ἔδωκεν τῶν, ὁμοῦ δὲ θεοδόμος, ἐστὶ διὰ τοῦτο μάλλον ἐφελικεῖσθαι ἐστὶ τοῦ τρόπου. Εἰ μὲν γὰρ ἐπιήνεσε, νομίζοντες αὐτῷ χάριν δίδοναι, κἀν ἐπαθόν τὴ ἀνθρώπων· τῆ δὲ θεοδόμος μὴ ἔδωκεν αὐτὸν τῆς ἀκολουθίας αὐτῶν, κατεῖχε μάλλον. Καὶ ὅρα πῶς αὐτὸ συνέταξεν εἰρηται. Οὐ γὰρ εἶπεν, *Ἀπῆλθετε*· τοῦτο γὰρ ἀποδοκίμωμενο ἦν· ἀλλ' ἐρωτῆ ἔλεγον, *Μὴ καὶ ἡμεῖς θέλετε ἀπάγειν*; Ὅσοι πᾶσαν ἦν ἀφαιρούμενος βίαν καὶ ἀνάγκην, καὶ οὐ βουλομένου αὐτοῦ ἐνι προσηρῆσθαι, ἀλλὰ μετὰ τοῦ χάριτος ἐθέλων. Τῆ δὲ μῆτε ἐκεῖνον κατηγόρησε φανερώς, ἀλλ' ἔρημα καθάψασθαι, ἔδειξε ὅπως ἀεὶ φιλοσοφῶν ἐν τοῦτοῦ. Ἡμεῖς δὲ τάναντα πάσμον ἐκώστωις, ἐπαθὴ τῆς οικείας ἔχόμενοι δόξης, ἀπαντα πράττομεν. Διὰ καὶ ἐλαττωσάμε νομίζομεν τὰ ἡμέτερα διὰ τῆς ἀναχωρήσεως τῆς θεραπείας αὐτῶν. Οὕτως ἐστὶ οὐτε ἐκώστωμεν, οὐτε διακροῦσάμε, ἀλλ' ἠρώτησιν. Οὐκ ἄρα καταπροσῶσθαι ἦν, ἀλλὰ μὴ βουλομένου βίαν καὶ ἀνάγκην κατεῖχεσθαι. Τὸ γὰρ οὕτω μένει ἔσον ἐστὶ τοῦ ἀπαθεῖν. Τί οὖν ὁ Πάτερ; *Πρὸς εἶνα ἀπελευσθεσθα*; *Ῥήματα ζωῆς αἰωνίου ἔχετε*. *Κολ ἡμεῖς κενιστοῦσμεν καὶ ἐγγνώσμεν*, ἐστὶ ἐν ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος. Ὅρξ ἐστὶ οὐ τὰ ῥήματα ἦν τὰ σκανδαλίζοντα, ἀλλ' ἡ ἀπροσεξία καὶ ἡ ῥαθυμία καὶ ἀγνωμοσύνη τῶν ἀκούοντων; Καὶ γὰρ καὶ εἰ μὴ εἶπεν, σκανδαλισθῶσιν ἂν, καὶ οὐκ ἂν ἐπιστάσαν, τροφῆ προσήκοντες ἀεὶ σωματικῶν, καὶ τῆ γῆ προστολῶμενοι. Ἄλλως δὲ, καὶ ὅσοι μετ' ἐκείνων ἦκον· ἀλλ' ὅμοιο τάναντα ἐκείνων ἀπεφῆναντο, λέγοντες· *Πρὸς εἶνα ἀπελευσθεσθα*; *Πολλῶν τὸ ῥήμα φιλοστοργίας ἐμφανησάντων*. Δεικναι γὰρ ἐστὶ παντὸς αὐτοῦ ἐστὶν ὁ διδάσκαλος ὁ τιμώτερος, καὶ πᾶτέρων, καὶ μῆτρων, καὶ τῶν ὄντων ἀπάντων, καὶ ἀποστάντας αὐτοῦ οὐκ ἐνι λοιπὸν πῶ καταργεῖν. Εἶτα, ἵνα μὴ ὀνητὸ τὸ, *Πρὸς εἶνα ἀπελευσθεσθα*; διὰ τοῦτο εἰρηται αὐτῶν, οὐκ ὄντων τῶν ὑποδεξαμένων αὐτοῦ, εὐδῶς ἐπιτήγει· [280] *Ῥήματα ζωῆς αἰωνίου ἔχετε*. Οἱ μὲν γὰρ σαρκίως καὶ μετὰ ἑσόμενον ἀνθρώπων ἦκον, οὗτοι δὲ πνευματικῶς,

* Savil. εἰς αὐτόν· ὡσαύτω ἔλεγεν, οὐ ὅσοι. ὁ Αἱ ἠρώτησι. ὁ Αἱ ὁ Χριστὸς.

et mundi; et, *Sicut visist me vivens Pater, et ego vivo propter Patrem*; et, *de celo descendi*, ille difficultatem solvit. Qui enim aliquid magnum de se loquitur, suspectus erit mendacii; qui vero talia deinde subdit, omnem tollit suspicionem. Nihil vero non agit ac dicit, ne putent eum esse Josephi filium. Non ergo hæc dixit, ut scandalum auget, sed ut tolleret. Quisquis enim eum filium Josephi putasset, dicta non accepisset: qui vero persuasus esset ipsum de celo descendisse, et eo ascensurum esse facilius libentiusque dictis attendisset. Sub hæc aliam adduxit solutionem: 63. *Spiritus est, inquit, qui vivificat, caro non prodest quidquam*: hoc est, Quæ de ne dicuntur, spiritualiter sunt accipienda: nam qui carnaliter audit, nihil lucratur, nihil proficit. Carnale erat dubitare quomodo de celo descendisset, putareque ipsum esse filium Josephi; necnon illud, *Quomodo potest nobis carnem suam dare ad manducandum?* Hæc omnia carnalia; quæ oportebat mystice et spiritualiter intelligere. Et quomodo poterant, inquit, intelligere quid esset carnem comedere? Oportebat certe opportunum tempus expectare et interrogare, nec desistere. *Verba quæ ego loquutus sum vobis, spiritus et vita sunt*; id est, divina et spiritualia sunt, nihil habent carnale, nec naturalem consequentiam; sed omni hujusmodi necessitate, et hujus vitæ legibus libera sunt, aliisque et diversum sensum habent. Sicut ergo hoc loco spiritum pro spiritualibus dixit, sic cum carnem dicit, non carnalia intelligit; sed carnaliter eos audire subindicat, qui semper carnalia empiant, cum oportuisset spiritualia appetere. Si quis enim hoc carnaliter accipiat, nihil lucratur. Quid ergo? an caro ejus non est caro? Est certe. Quomodo ergo dixit, *Caro non prodest quidquam*? Non de carne sua intelligit, absit; sed de iis qui dicta carnaliter acciperent. Quid est autem carnaliter intelligere? Proposita simpliciter intelligere, neque ultra quidpiam excogitare. Hoc est carnaliter videre. Non oportet autem de iis quæ videntur ita iudicium ferre, sed omnia mysteria interioribus oculis perspicere, id est, spiritualiter. An is qui non manducat carnem ejus, nec bibit ejus sanguinem, non habet vitam in semetipso: quomodo ergo caro non prodest quidquam, sine qua non possumus vivere? Non de carne ipsius hoc dictum esse vides, sed de carnali audiendi modo. 64. *Sed sunt quidam ex vobis qui non credunt*. Rursum pro more suo dignitatem verbis adjicit, futuræque prædicat et ostendit, se non ut gloriam apud illos esset, sed quod eorum salutem prospiceret, hoc dicere. Cum dicit autem, *Quidam, discipulus subdixit*. Initio namque dixerat, *Et vidistis me, et non creditis mihi*; hic vero, *Sunt quidam ex vobis qui non credunt*. Sciebat enim ab initio, quinam essent qui non crederent, et quis traditurus esset eum. 65. *Et dicebat, Ideo dixi vobis, Nemo potest venire ad me, nisi fuerit ei datus de super a Patre meo*. Spontaneam ejus orationem hic evangelista subindicat, ejusque potentiam. Illeque, *Ab initio*, non sine causa hic dicitur; sed ut ejus præscientiam intelligas, atque

ipsum ante hæc verba, neque postquam illi offensum murmuraverant, proditorem novisse; id quod divinitatis erat. Deinde adjicit, *Nisi fuerit ei datum de super a Patre meo*, suadens eis ut Patrem suum putarent Deum, non Josephum, et ostendens rem non esse vulgarem, in eum credere: ac si diceret, Non turbant, non obstupefaciunt me, qui non credunt: hoc jam olim novi antequam fieret: novi quibusnam Pater dederit.

5. Cum illud audi, *Dedit*, ne putes esse sortem quendam; sed crede eum qui se dignum præberit, id accipere. 66. *Ex hoc multi discipulorum ejus abierunt retro, et jam non cum illo ambulabant*. Recte evangelista non dixit, *Recesserunt*, sed, *Abierunt retro*, ostendens a virtutis profectu excisos, et eam quam olim habuerant fidem perdidisse, cum sese abscinderent. Verum duodecim illi non item. Quapropter dixit illis, 67. *Numquid et vos vultis abire?* ostendens se illorum ministerio et cultu non egere, neque ideo illos circumducere. Quomodo enim illis opus habere potuit qui hæc dixit? Cur eos non laudavit? cur non predicavit? Primo, ut magistri dignitatem servaret, atque ut ostenderet, sic illos trahi oportuisse. Nam si laudasset, putantes se gratiam illi præstitisse, aliquid humanum passi fuissent: cum autem ostendit se illorum non egere comatu, magis eos continuit. Et animadvertit quam prudenter loquatur. Non dixit, *Abite*: id enim repellentis fuisset; sed interrogat, *Num et vos vultis abire?* Quod omnino audebat vim et necessitatem, ne pudore detinerentur, sed et gratiam haberent. Cum autem illos non palam accusavit, sed modeste tetigit, ostendit quomodo oporteat in similibus philosophari. Nos autem jure contraria patimur, quia omnia gloriæ causa facimus, ideoque ex famulorum recessu nostra minui putamus. Sic porro nec adulatus est, nec repulit, sed interrogavit. Non ergo spernentis hoc erat, sed nolentis eos vi et necessitate detinere; nam ita manere, idem fuisset atque abire. Quid ergo Petrus? 68. *Ad quem ibimus? Verba vitæ æternæ habes*. 69. *Et nos credidimus et cognovimus, quia tu es Christus Filius Dei vivi*. Videat non verba offensionem peperisse, sed socordiam, desidiam, et improbitatem auditorum? Nam etiam hoc non disisset, nihilominus offensus fuisset, nec destitissent, cibum semper corporum curantes, ac terræ affixi. Alioquin autem hi una cum illis audierunt, sed contrarii affecti modo dixerunt, *Ad quem ibimus?* Verbum magni affectus indicium. Significat enim Magistrum sibi omnibus esse cariorem, patribus, matribus, facultatibus, eosque qui ab ipso discedunt, non habere quo se recipiant. Deinde ne videretur illi, *Ad quem ibimus?* ideo dixisse, quod non essent qui ipsos reciperent, stat in adjicit, *Verba vitæ æternæ habes*. Alii enim carnaliter et humana mente audiebant; hi vero spiritualiter, et fidei totum committentes. Ideo Christus dicebat: *Verba quæ loquutus sum vobis, spiritus sunt*; id est, Ne suspiceris doctrinam meam, rerum consequentiam ac necessitati subjacere. Non hujusmodi sunt spiritualia

nec terrenis legibus subdi patiuntur. Id Paulus quoque declarat his verbis: *Ne dicas in corde tuo, Quis ascendet in caelum? hoc est, Christum deducere; aut quis descendet in abyssum? hoc est, Christum ex mortuis revocare (Rom. 10. 6. 7). Verba vitæ æternæ habes. Jam hi resurrectionem acceperant, et totam illam sortem. Vide, queso, fratrum amantem, quomodo totius cætus causam agat: non dixit enim, Cognovi, sed, Cognovimus: imo potius animadvertit quomodo ad ipsa Magistri verba accedat, non eadem que Judæi loquens. Illi enim dicebant, *Hic est filius Joseph; hic autem, Tu es Christus Filius Dei vivi; et, Verba vitæ æternæ habes. Forte quia sæpe ipsum dicentem audierat: Qui credit in me, habet vitam æternam. Demonstrat enim se dicta omnia retinere, cum ipsa verba usurpat. Quid ergo Christus? Non laudavit, nec celebravit Petrum, quod tamen alibi fecit. Sed quid dicit? 70. Nonne ego vos duodecim elegi, et unus ex vobis diabolus est? Quia enim ille dixerat, Et nos credidimus, excipit ex numero Judam. Alibi enim nihil de discipulis dixit: sed cum Christus dixisset, Vos autem quem me esse dicitis? respondit, Tu es Christus Filius Dei viventis (Matth. 16. 15). Hic vero quia dixerat, Et nos credidimus, merito Judam eximit ex illo choro; id vero facit, jam diu ante proditoris perfidiam propulsans. Gaarus se nihil prolece, quod in se erat fecit.**

4. Et intuere sapientiam: non illum manifestum reddidit, neque latere omnino permisit; tum ne impudentior pervicaciorque fieret; tum ne se latere putans, audacius illud facinus adiret. Idcirco in sequentibus apertius illum coarguit. Prius certe illum cum aliis connumeravit, cum dixit, *Sunt quidam ex vobis qui non credunt, id quod declarat evangelista: Sciebat enim ab initio qui essent non credentes, et quis traditurus esset ipsum. Quia vero ille persistebat, acris arguit, Unus ex vobis diabolus est, communemque omnibus metum incutit, ut illum obtegeret. Hic jure queratur: Cur nihil discipuli nunc dicent, sub hæc autem dubitant, timent, se mutuo respiciunt rogantes, Numquid ego sum, Domine (Matth. 26. 22)? Et Joanni Petrus inuivit, ut Magistrum percontetur quis sit proditor. Qua ergo de causa? Nondum audierat Petrus, *Vade post me, satana. Ideo non timebat: postquam autem increpatus est, et multo cum affectu loquutus, non laudatus est, sed et satanas audivit; hac percepta voce, Unus ex vobis tradet me, jure timuit. Alioquin, non dicit nunc, Unus ex vobis tradet me; sed, Unus ex vobis est diabolus. Quare non intellegebant quid diceretur, sed malitiam tantum reprehendi præbant. Cur autem dixit, Nonne ego vos duodecim elegi, et unus ex vobis diabolus est? Doctrinam suam omni admiratione vacuum indicans. Cum enim abscedentibus omnibus, ipsi soli manerent, et Petri ore Christum confiterentur; ne putarent se ideo ipsis adulaturam esse, hanc amovet suspitionem; ac si diceret: Nihil me cohibet quominus malos arguam; ne putetis me vobis, quia manetis, adulaturam esse; aut quia me sequimini, improbos non reprehensu-**

rum. Nam quod magis posset Magistrum flectere, id non me flectit. Qui manet, amoris sui dat indicium. Qui electus est a Magistro, ab insipientibus, ac si insanat, repellitur. Attamen neque hoc me a reprehendendo abducit. Hac de re etiam nunc gentiles Christum accusant, sed frigide et stulte. Non enim necessitate aut vi Deus bonos facere solet, neque electio ejus est violenta, sed a suasionem perficitur. Ut autem discas vocationem non vim inferre, perpende quot vocati perierint. Unde palam est, in nostro sitam esse arbitrio vel salutem, vel perniciem nostram.

5. Hæc itaque audientes, institumur ad cavendum vigilandumque semp. Nam si ille qui in sancto illo choro consuebat, qui tantum consequutus erat donum, qui signa fecerat (etenim cum aliis missus fuerat ad mortuos suscitandos leprosoque mundandos), quia gravissimo avaritiæ morbo captus est, Dominum suum prodidit, nihilque illi profuere beneficia, dona, non consuetudo, non lotio pedum, non mensæ societas, non loculorum custodia; imo hæc illi aditus ad supplicium fuere: timeamus et nos, ne quando Judam per avaritiam imitemur. Christum non prodis? Sed quando pauperem fame tabescentem, aut frigore enectum contemnis, eidem obnoxius es damnationi. Et cum indigne mysteria participamus, eandem in perniciem imus, quam qui Christum occiderunt. Cum rapimus, cum egenos opprimimus, maximam nobis ultionem attrahimus; ac jure merito. Usquequo enim rerum præsentium amor, inutilium et supervacuarum nos occupabit? Divitiarum namque inter superflua et inutilia numerantur. Usquequo inanis rebus affixi erimus? usquequo non respiciemus exelos? non vigilabimus, non in fastidium fluxurum terrenarumque rerum veniemus? annon experimento illarum vilitatem ediscimus? Cogitemus divites illos qui ante nos fuerunt. Annon hæc omnia somnium sunt? annon umbra et flos? annon nuda præterfluens? annon verba et fabulæ? Ille dives fuit; sed quo abierunt divitiarum? Perierunt, corruptæ sunt; sed peccata per divitiarum parta manent, et propter peccata supplicium. Imo vero eisi nec supplicium esset, nec regnum, contribules, congeneres et consortes revereri oporteret. At nunc caves alimus; multi etiam onagros, ursos, variasque feras (a): hominem autem fame confectum negligimus, ac pluris facinus alienum genus, quam nostrum. Annon pulchra res est, aie, splendida ædes construere, multos servos habere, aurea laquearia jacentes conspiciere? Res est supervacanea et inutilis. Sunt alia ædificia his multo splendidiore et honestiora: his oculis oblectare operæ pretium fuerit: ac nemo est qui impediat. Vis tectum pulcherrimum intueri? Appetente vespera vide cælum stellis ornatum. Sed non est tectum meum, inquires. Imo magis tuum, quam illud aliud. Propter te namque factum est, et commune tibi est cum fratribus tuis. Hoc autem aliud non tuum est,

(a) hic foras alendi mos Chrysostom ætate vigebat.

καὶ τῆ πίστει τοῦ πᾶν ἐπιτρέποντες. Διὰ καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγε· *Ἠρεῖμά ἐστε τὰ ῥήματα, ἀ λέλειπκα ὑμῖν*· τοῦτόστι, μὴ ὑπολάβῃς τῆ πᾶν κραγμάτων ἀκολουθῶν, καὶ τῆ πᾶν γνωμιῶν ἀνάγκη τῶν ῥημάτων τῶν ἐμῶν τὴν διδασκαλίαν ὑποκίσεισθαι. Οὐ τοιαῦτα τὰ πνευματικά· οὐκ ἀνάγκη δουλείαν νόμου; τοὶς ἐπὶ τῆς γῆς. Τοῦτο καὶ Παῦλος διέλετο, λέγων· *Μὴ εἰσῆς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, Τίς ἀναβήσεται εἰς τὸν οὐρανόν; τοῦτόστι, Χριστὸν καταγαγεῖν ἢ τίς καταβήσεται εἰς τὴν ἄβυσσον; τοῦτόστι, Χριστὸν ἐκ νεκρῶν ἀναγαγεῖν.* Ῥήματα ζωῆς αἰωνίου ἔχεις. ἤδη τὴν ἀνάστασιν οὕτω παρέδξαντο καὶ τὴν ἐκείνῃ λῆξιν ἀπασαν. Ὅρα δὲ τὸν φιλάδελφον, τὸν φιλοστοργον, πῶς ὑπὸ παντὸς ἀπολογίζεται τοῦ χοροῦ· ὡς γὰρ εἶπεν Ἐργωκα, ἀλλ' Ἐργώκαμεν· ἄλλοθεν δὲ σκόπει πῶς ἐπ' αὐτὸν ἔρχεται τῶν ῥημάτων τοῦ διδασκάλου, οὐ τὰ αὐτὰ τοῖς Ἰουδαίους φηγγόμενος. Οἱ μὲν γὰρ ἔλεγον· *Οὐδὲν ἔστιν ὁ νόμος ἡ ζωὴ*· οὗτος δὲ, *ὅτι Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος*· καὶ, *ὅτι Ῥήματα ζωῆς αἰωνίου ἔχεις*· τάχα πολλὰς ἀκούσας αὐτοῦ λέγοντος, ὅτι Ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ ἔχει ζωὴν αἰώνιον. Ἐδίδει γὰρ εἰς πάντα κατέχει τὰ εἰρημένα, αὐτὸν ἀναμνήσας τῶν ῥημάτων. Τί οὖν ὁ Χριστὸς; Οὐκ ἐπίφραξ τὸν Πέτρον, οὐδὲ ἰθαμίαια, καίτοι ἀλλαχθὺ τοῦτο ποιήσας· ἀλλὰ τί φησιν; *Οὐχὶ ἐγὼ ὑμῖς τοὺς δόδεκα ἐξελεξάμην, καὶ εἰς ἐξ ὑμῶν διάδοχος ἔστιν;* Ἐπειδὴ γὰρ εἶπε, *καὶ ἡμεῖς πεπιστεύκαμεν*, ἔξαιρετο τοῦ χοροῦ τὸν Ἰούδαν. Ἐκεί μὲν γὰρ ἠ οὐδὲν παρὶ τῶν μαθητῶν αὐτὸς εἶπε, ἀλλὰ τοῦ Χριστοῦ εἰπόντος· ἡμεῖς δὲ τίνα με λέγετε; φησὶ· *Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος*. Ἐνταῦθα δὲ ἐπειδὴ εἶπε, *καὶ ἡμεῖς πεπιστεύκαμεν*, εἰκότως οὐκ ἀφῆκε τὸν Ἰούδαν εἰς τὸν ἐκείνου χορόν. Τοῦτο δὲ ἐποίησε, πῆρθεον καὶ ἀνωθεν τοῦ προδότη τὴν κακίαν ἀνακρούμενος, εἰδὼς μὲν ὅτι οὐδὲν ὠνήσει, τὸ δὲ ἑαυτοῦ πράττων.

8. Καὶ θέα τὴν οὐρίαν· οὕτε αὐτὸν φανερὸν ἐποίησεν, οὕτε λαθεῖν ἐλασεν ἐκείνο μὲν, ἵνα μὴ ἀναισχυνοῦσθαι φιλονεικώτερος γένηται· τοῦτο δὲ, ἵνα μὴ νομίζων λαυθάνειν, ἀδελφὸς ἐργάσεται τὸ νόημα. Διὰ καὶ προτὶον φανερωτέρως ἐπάγει τοὺς ἐλίγους. Πρῶτον μὲν γὰρ καὶ αὐτὸν μετὰ τῶν ἄλλων ἠρήμωσεν, εἰπὼν, *ὅτι Εἰσὶ τίνες ἐξ ὑμῶν, οἱ οὐ πιστεύουσιν* (οἱ εἶ καὶ τὸν προδότην ἠρήμωσεν, ἐδόλωσαν εἰπὼν ὁ εὐαγγελιστὴς· ἤδει γὰρ ἐξ ἀρχῆς τίνες εἰσὶν οἱ μὴ πιστεύοντες, καὶ τίς ἔστιν ὁ παραδῶσων αὐτόν)· ἐπειδὴ δὲ ἐνέμνην, σφοδρότερον ἐπάγει τὸν ἐλεγγον, *Εἰς ἐξ ὑμῶν διάδοχος ἔστιν*, καὶ κοινὸν πᾶσι τὸν φόβον καθίστησιν, ἕκαστον οὐσιαστικῶς βουλόμενος. Ἄξιον δὲ ἐνταῦθα διασησῆσαι, τὸ ἔρημον ἔν μιν οὐδὲν λέγουσιν οἱ μαθηταί, ὕστερον δὲ δεδοικασί καὶ διαπρουνταί πρὸς ἀλλήλους φρόνησας καὶ πυνθαιόμενα, *Μὴ εἰ ἐγὼ εἶμι, Κύριε;* καὶ τῷ Ἰωάννῃ ὁ Πέτρος ἐνευεῖα μαθεῖν [281] τὸν προδότην, καὶ πυνθῆσαι τοῦ διδασκάλου τίς ἔστιν. Τί ποτε οὐδ' ἔστι τὸ αἶψον; Οἰσῶ ἦν ὁ Πέτρος ἀκούσας, Ἰάγαθε εἰσίω μου, *συσταῖ*. Διὰ τοῦτο οὐδὲ τί εἶος εἶχεν· ἐπειδὴ δὲ ἐπιτεμήθη, καὶ ἀπὸ πολλῆς διαδόσεως εἰπὼν, οὐκ εἰδοκίμησεν, ἀλλὰ καὶ στανανδῶς ἤκουσεν· ἀκούων ὅτι *Εἰς ἐξ ὑμῶν παραδῶσει με*, εἰκότως λοιπὸν ἔδειξε. Ἄλλως δὲ, οὐδὲ νῦν φησιν, *Εἰς ἐξ ὑμῶν παραδῶσει με*, ἀλλ', *Εἰς ἐξ ὑμῶν διάδοχος ἔστι*. Διότι οὐδὲ ᾄδων τὸ λεγόμενον, ἀλλὰ ποιητῶν φροντο σκίπτεισθαι μόνον. Τί δήποτε δὲ τὸ *Οὐχὶ ἐγὼ ὑμῖς*, εἶπεν, τὸν δόδεκα ἐξελεξάμην, καὶ

εἰς ἐξ ὑμῶν διάδοχος ἔστι; Κολακίας ἀπηλλαγμένη αὐτοῦ τὴν διδασκαλίαν δεκτικὸς Ἐπειδὴ ὁ γὰρ πάντων αὐτὸν ἔγκραταλεφάνων αὐτοῦ παρημῶν μόνος, καὶ διὰ τοῦ Πέτρον ὠμολόγουν εἶναι Χριστὸν, ἵνα μὴ νομίωσιν ὅτι διὰ τοῦτο ἐμῶν αὐτοῦς κολακείων, ἀπάγει ταύτης τῆς ὑπόθεσις. Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν. Ὁδὲν με δουσαί πρὸς τὸ τοῦ; κακοῦς μὴ ἐλλέγειν· μὴ νομίσητε ὅτι ἐπειδὴ ἐπαμείνατε, καλαχέουσι ὁμᾶς ἀιρήσομαι· ἢ ἐπειδὴ ἔγκραταλεφάνων, οὐκ ἐλλέγω τοὺς πυνθῶν. Ὁ γὰρ πολλὸς τοῦτο μαζὸν ἔστιν εἰς τὸ δουσαίπαισι τὸν διδασκάλου, οὐδὲ τοῦτο με δουσαί. Ὁ μὲν γὰρ παραμῶν, τῆς αὐτοῦ φιλοστοργίας παρῆχεται τεκμήριον· ὁ δὲ ἐκλεγεῖς παρὰ τοῦ διδασκάλου, περιπίπτει δόξαν ἀνοίας, ἐκρηπτοῦμενος παρὰ τοῖς ἀνοήτοις. Ἄλλ' ὁμῶς οὐδὲ τοῦτο με ἀπάγει τὸν ἐλλέγειν. Τοῦτο γοῦν καὶ νῦν ἐγκαλοῦσι τῷ Χριστῷ Ἐλίγους ψυχρῶς καὶ ἀνοήτους. Οὐ γὰρ ἀνάγκη καὶ βίη ποιεῖν ἀγαθὸς εἶσθαι ὁ Θεός, οὐδὲ ἢ ἐλογίῳ αὐτοῦ καὶ ἢ ἀφρασι βιαστικῆς τῶν καλουμένων ἐστὶν ἢ, ἀλλὰ προσηπτικῆς. Καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι οὐ βαδίζεται ἢ κλήσις, σκόπει πόσους συνδῆς τῶν κληθέντων ἀπολέσθαι. Ὅθεν φανερόν, ὅτι καὶ ἐν τῇ γνώμῃ κατὰ τῆ ἡμετέρα, τὸ σωθῆναι καὶ ἀπολέσθαι.

9. Ταῦτα οὖν ἀκούοντες, παιδευόμεθα ἠφνειν εἰ καὶ ἐγγρηγορήσιν. Εἰ γὰρ ὁ εἰς τὸν δειγὸν ἔκλειον χορὸν τελῶν, ὁ τοσαύτης ἀπολελυτικῆς δωρεᾶς, ὁ σημεῖα πιστωτικῶς (καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς μετὰ τῶν ἄλλων ἡν τῶν παρῶντων νεκροῖς εἰσῆς καὶ λεπροῖς καθαρίσαι), ἐπειδὴ ἐλάω νοσημαί δεινῶ τῷ τῆς φιλαργυρίας κακῆρ, καὶ τὸν Δεσποτῆν τὸν ἑαυτοῦ προδῶκεν, οὐδὲν αὐτὸν ὠφείλησεν, οὐτε αἰ εὐεργεσία, οὐχ αἰ δωρεᾶ, οὐ τὸ μετ' αὐτοῦ εἶναι, οὐ θεραπεῖα, οὐ τὸ τοὺς πόδας νέσαι, οὐ τὸ τῆς τραπέζης κοινωθῆσαι, οὐ τὸ γλωσσόκομον κατέγειν, ἀλλὰ καὶ ἐφόδια αὐτῷ ταῦτα κολάσεως γέγονε· φοβηθῆναι καὶ ἡμεῖς, μὴ ποτε τὸν Ἰούδαν μιμηόμεθα διὰ τῆς φιλαργυρίας. Οὐ προδίδως τὸν Χριστόν; Ἄλλ' ὅταν περιθῆς πέντηα λιμῶν τρῆκμον, ἢ ὑπὸ ψυχῶς; διασφειρόμενον, τὴν αὐτῆ καὶ αὐτὸς ἐφέλικη κατακίνη. Καὶ ὅταν ἀναξίως μετέχωμεν τῶν μυστηρίων, ὁμοίως ἀπολλόμεθα τοῖς χριστοκότοις. Ὅταν ἀρπαζόμεν, ὅταν ἀρχωμεν τοὺς καταδεδωμένους, μεγίστην ἐπιποκαλίαν τὴν τιμωρίαν· καὶ μάλα εἰκότως. Μέχρι γὰρ τίνος ὁ ἔρως ἡμεῖς; οὗτω κατέγει τῶν παρόντων πραγμάτων τῶν περὶ τῶν καὶ ἀνοήτων; Ὁ γὰρ πίστους ἐν τοῖς περὶ τοῖς, ἐν οἷς [282] οὐδὲν ἄραος γίνεται. Μέχρι τίνος προσπιόμεθα τοῖς ματαίοις; μέχρι τίνος οὐ διαποδῆσθαι ἐν τοῖς οὐρανῶσι, οὐ νηφομεν, οὐ λαμβάνομεν κέρων τῶν γῆινων τούτων καὶ παραφρόντων; οὐ παιδεύομεθα διὰ τῆς κείρας αὐτῶν τὴν εὐτέλειαν; Ἐνοηζόμεν τοὺς πρὸ τῆς μῆρας πλουτήσαντας. Οὐχὶ ἕναρ πάντα ἐκείνα; οὐχὶ οὐκ καὶ ἀνόως, οὐ ζεῦμα παραφρόντων; οὐχὶ δειγῆμα καὶ μῦθος; Ὁ δὲ να περὶ τοῦμα· καὶ ποτὶ νῦν ὁ πλοῦτος; Ἀπόλωτο καὶ διεσθαρταί· ἀλλὰ τὰ ἐπ' αὐτὸν ἀμαρτήματα διαμῆναι. καὶ ἢ διὰ τὰ ἀμαρτήματα κώλασις. Μάλλον δὲ, εἰ μὴ κώλασις ἦν, μὴδὲ βασιλεῖα προκίτου, τὸ ὁμολοῦν καὶ τὸ ὁμογενῆς αἰδοσθῆναι ἔργῳ, τὸ ὁμοιοπαῖς; εὐσωπηθῆναι. Νῦν δὲ κύμας μεν τρέφομεν· πολλοὶ δὲ καὶ ὀνάγρους καὶ ἀρκτους, καὶ διάφορα θηρία· ἀνθρωπων δὲ περιοριόμεν λιμῶν τρῆκμον, καὶ τιμωτέρον ἡμῖν τὸ ἀλλοτέρου τοῦ συγγεντοῦ, καὶ ἀτεμετέρον ἡμῖν τὸ οὐκείων τοῦ μὴ ὄντος οὐδὲ προσήκοντος. Ἄλλ' οἰκοδομῆσθαι λαμπρῶς οἰκίας καὶ πολλοῖς ἔχειν οὐκείας, καὶ εἰς χρυσοῦν ὄρορον κατακεκμημένους ὄρῶν καλῶν; Περαιτῶν μὲν οὖν καὶ ἀνόητων. Ἐστὶν ἄλλα οἰκοδομήματα, λαμπρότερα πολλῶν καὶ σεμνότερα

* Savil. et Morel. αὐτοῦ λέγοντος Ἄλλο τὸ διδασκάλου λέγοντος. β Morel. μὲν οὖν. γ Ἄλλο ἠρήμωσεν. Ἄκουσον τί φησὶ ὁ εὐαγγελιστὴς. δ Morel. μὴ ποτε οὖν.

* Ἄλλο δεινῶς τοῦτο φησιν. Ἐπειδὴ. ἰ Ἄλλο βιαστικῆς τῶν μολόντων ἐστὶν. ἠ Ἄλλο ἐφέλικη τιμωρίαν.

τούτων· ἐπὶ τοῖς τοιούτοις εὐφραίνει τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀναγκαῖον· ὁ γὰρ κωλύων οὐδέεις. Βούλει κάλλιστον ἔροον ἰδεῖν; Ἐσπέρας καταλαβούσης, ἴδε καθηστριασμένον τὸν οὐρανόν. Ἄλλ' οὐκ ἔστιν ἔμος θροσος, φησί. Καὶ μὴν οὐτός μάλλον οὐός, ἢ ἐκείνους. Καὶ γὰρ διὰ τὸ γέγονε, καὶ κοινός σοι μετὰ τῶν ἀδελφῶν ἔστιν οὐτός; δὲ οὐ οὐός, ἀλλὰ τὸν μετὰ τὴν ὑπερλίαν κληρονομήσαν. Καὶ ὁ μὴν τὰ μέγιστα ἄραλῆσαι δυνήσεται, διὰ τοῦ κάλλους πρὸς τὸν Δημιουργόν παραπέμπτων· οὐτός δὲ τὰ μέγιστα σε καταβλάψει, καθήγορός σου μέγιστος ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως γινόμενος, ὅταν αὐτὸς μὴν χρυσῷ περιβεβλημένος ἦ, ὁ δὲ Χριστὸς μὲδὲ ἀναγκάσιον ἔχων ἱμάτιον. Μὴ δὴ τοσαύτην ἄνοιαν ὑπομένωμεν· μὴδὲ δεικνύοντα τὰ φεύγοντα, καὶ φεύγωμεν τὰ μένοντα· μὲδὲ προδόμεν ἡμῶν τὴν

σωτηρίαν, ἀλλ' ἀνεγρόμεθα τῆς μελλούσης ἀπίδος· οἱ μὴν γενησάμενοι, ἴδε εἰδότες φανερώσεις. Δεὶ ὀλίγος ἡμῖν ὑπολείπεται τῆς ζωῆς χρόνος· οἱ δὲ νέοι, ἴδε παπεισμένοι σαφῶς, δεὶ οὐ πολλὸν τὸ λατρεύον. Ὡς γὰρ κλέπτῃς ἐν νυκτὶ, οὐτως ἡ ἡμέρα ἐκείνη ἐρχεται. Ταῦτ' οὐν εἰδότες, καὶ γυναῖκες ἄνδρας παρακαλῶμεν, καὶ ἄνδρας γυναῖκας νοουθῶμεν, καὶ νεωτέρους καὶ παρθένους διδάσκωμεν, καὶ πάντας ἀλλήλους παιδεύωμεν, τῶν μὴ παρόντων ὑπερορῶν, τῶν δὲ μελλόντων ἐρεθίσαι, ἵνα καὶ τυχεῖν αὐτῶν δυνηθῶμεν,· χάριτι καὶ φιλοδωρησίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δεὶ οὐ καὶ μεθ' οὐ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας αἰῶνας ἀμήν. Ἀμήν.

* Morel. τυχεῖν δυνηθῶμεν.

[285] ΟΜΙΛΙΑ ΜΗΨ.

Καὶ περικρατεῖ Ἰησοῦς μετὰ ταῦτα ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ· οὐ γὰρ ἤθελεν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ περιπατεῖν, δεὶ ἐξήκουσεν αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι ἀποκτεῖναι. Ἦν δὲ ἔργος ἡ ἔορτῃ τῶν Ἰουδαίων, ἡ Σκηνοσκηγία.

α'. Οὐδὲν φθόνου χεῖρον καὶ βασικανός· οὐτός ὁ θάνατος εἰς τὸν κόσμον ἐπέληθεν. Ἐπειδὴ γὰρ εἰδένόθιόθεος τὸν ἄνθρωπον τιμωμένον, οὐκ ἐγκαίνων τὴν εὐμερίαν, πάντα ἐπραττεν ὥστε αὐτὸν ἀνελεῖν. Καὶ πανταχοῦ τῆς ῥίξης ταύτης τοῦτον ἴδοι τις ἐν τῶν καρπῶν γινόμενον. Οὕτω καὶ Ἄβελ ἐσφάγη, οὕτω καὶ ἁυτοῦ ἐμυλλῆν, οὕτω καὶ ἄλλοι πολλοὶ τὸν δικαίων ἐνταῦθα καὶ Ἰουδαῖοι χριστοκτόνοι γέγονασι. Καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ εὐαγγελιστὴς Πλαγ· Μετὰ ταῦτα περιπατεῖ Ἰησοῦς ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ· οὐ γὰρ εἶχεν ἐξουσίαν· ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ περιπατεῖν, δεὶ ἐξήκουσεν αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι ἀποκτεῖναι. Τί λέγεις, ὁ μακάριε Ἰωάννη; Οὐκ εἶχεν ἐξουσίαν ὁ δυνηθεὶς πάντα ὅσα ἠθέλησεν; ὁ εἰπὼν, Τίνα ζητεῖτε, καὶ ῥήξας αὐτοῦ εἰ; τὸ ἐπίσω; ὁ παρὼν καὶ μὴ ὀρώμενος, οὐτός οὐκ εἶχεν ἐξουσίαν; Πῶς δὲ καὶ ὑστερον εἰς μέσον αὐτῶν παρεβλήθη, ἐν μέσῳ τῷ ἱερῷ, ἐν μέσῳ τῇ ἔορτῃ, συνδύου ὄσσης, καὶ τῶν φωνητῶν παρόντων, διείδετο ταῦτα, ἂ μάλλον αὐτοῦ παρῶξιν; Τοῦτο γοῦν καὶ ἑθαύμαζον λέγοντας, Οὐχ οὐτός ἐστιν ἐν θροῦσιν ἀποκτεῖναι; Καὶ ἴδε παρῆρσι Γαλιλαῖ, καὶ οὐδὲν ἀντῷ λέγουσι. Τίνα δὲ ἔστι ταῦτα τὰ ἀνίγηματα; Ἀπαγε· οὐχ ἵνα ἀνίγηματα λέγειν νομισθῆ, οὐτως εἶπεν, ἀλλ' ἵνα ἑθλήσῃ δεὶ καὶ τὰ β τῆς θεότητος ἐπιδεικνύου, καὶ τὰ τῆς ἀνθρωπότητος. Ὅταν μὴν γὰρ λέγη, δεὶ Ἐξουσίαν οὐκ εἶχεν, ὡς πρὸ ἀνθρώπου διάλγεσται, πολλὰ καὶ ἀνθρωπίνως ποιοῦντος; ὅταν δὲ λέγη, δεὶ ἐν μέσῳ αὐτοῖς εἰσθῆκαι, καὶ οὐ κατεχον αὐτὸν, τῆς θεότητος τὴν δύναμιν ἐνδεικνύεται θελονότι. Καὶ γὰρ ἔφηνεν ὡς ἄνθρωπος, καὶ ἐκράντο ὡς θεός· ἀμφότερα ἀληθῆς. Τό τε γὰρ ἐν μέσῳ ὄντα τοῖς ἐπιβουλεύουσι μὴ κατέχεσθαι, τὸ ἀκαταῖτιστον αὐτοῦ καὶ ἄμαχον ἔδειχον· τό τε ὑποστῆλασται, τὴν οικονομίαν ἑδαιόσα καὶ ἐπιστοῦτο, ἵνα μήτε Παῦλος ὁ Σαρμασάτης ἔχη τὸ λέγειν, μήτε Μαρκίαν, καὶ οἱ τὰ ἐκείνων νοσοῦντας. Διὰ τοῦτου τοῖνυν πάντων ἐμπαρτάει· τὸ ἀτόματα. Μετὰ ταῦτα ἦν· ἡ ἔορτῃ τῶν Ἰουδαίων, ἡ Σκηνοσκηγία. Τὸ, Μετὰ ταῦτα, οὐδὲν ἄλλο δηλοῖ, ἢ δεὶ πολλὴν μεταξὺ χρόνον ἐπιτεμνὸν ὑπερεπέθησεν. Καὶ τοῦτο δηλῶν ἐκεῖθεν· ἴδε γὰρ εἰς τὸ ἔρος ἐκείθου, φησὶν, ἦν ἡ ἔορτῃ

τοῦ Πάσχα· ἐνταῦθα δὲ τῆς Σκηνοσκηγίας μὲννησται, οὐκ ἐν τοῖς πάντα μνησὶν ἄλλο ἔτερον ἡμῖν διηγήσεται, καὶ ἐδίδαξεν [284] ἡμῖς; ὅτι τὸ κατὰ τοὺς ἄρτους σημεῖον, καὶ τὴν πρὸς τοὺς φαγόντας γενομένην δημηγορίαν· καίτοι αὐτός οὐ διημύτανε σημεῖα ποιῶν καὶ διαλεγόμενος, οὐκ ἐν ἡμέρᾳ, οὐκ ἐν ἑσπερῇ, κολλάκις δὲ καὶ νυκτὶς. Τοῖς γοῦν μαθηταῖς οὕτως ἐπέσθη, ὡς πάντες φασὶν οἱ εὐαγγελισταί. Τὶ ὄρησεν οὐν παρῆρτον ἐκεῖνο; Ὅτι οὐκ ἐνῆν ἅπαντα καταλέγειν. Ἄλλω; δὲ, καὶ ταῦτα λέγειν ἑσπουδάσαμεν, ὅπρῳ ὧν ἡ μὲμνῆς ἡ ἀνευλογοῖα τις παρὰ τῶν Ἰουδαίων ἔμελλε παρακολοθεῖν. Ἐκεῖνοις μὴν γὰρ πολλὰ ὄμοια ἦν. Καὶ γὰρ δεὶ νοσοῦντας ἑθεράπτους, καὶ νεκρούς ἡγειρε, καὶ δεὶ ἑθαυμάσθη, κολλάκις ἀνέγγραψαν· ἔνθα δὲ ἔξωθεν ἔχουσι λέγειν τι, ἡ μὲμνῆν τινὰ δοκοῦσαν κατ' αὐτοῦ φέσθαι διηγεῖσθαι, ταῦτα τίθεισιν· ὁσον δὲ καὶ τὸ νῦν ἔστιν, δεὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ ἤπιστον αὐτῷ· καὶ γὰρ οὐ τὴν τυχοῦσαν ἔχει διαβολὴν τὸ πρῶγμα. Καὶ ἀξίον θαυμάσαι τὸ φιλόδηλος αὐτῶν ἦθος, πῶς οὐκ αἰχλύνονται λέγοντας ταῦτα, ἂ δοκεῖ τῷ διδασκάλῳ φέρειν αἰσχύνην, ἀλλὰ καὶ ταῦτα μέλιστα τῶν ἄλλων ἑσπουδάσασιν ἀπαγγεῖλαι. Καὶ νῦν πολλὰ παραφάσιον καὶ σημεῖα καὶ θαύματα καὶ δημηγορίας, ἐπὶ τοῦτο εἰδώς ἐπεπέθησεν. Ἐἴπω γὰρ, φησί. πρὸς αὐτὸν οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ· Μετὰ τῆσθαι ἐντεῖθεν εἰς τὴν Ἰουδαίαν, ἵνα καὶ ἰσθῆται σὺ θεωρησῆσαι τὰ ἔργα ἂ ποιῆς. Οὐδέεις γὰρ ἐν κρυπτῷ τὸ ποιεῖ, καὶ ζητεῖ αὐτὸς ἐν παρῆρσι εἶναι. Φανέρωσον ὁσαυτὸν τῷ κόσμῳ. Οὐδὲ γὰρ οἱ ἀδελφοὶ οὐτοῦ ἐκίσταεν εἰς αὐτόν. Καὶ ποῖα, φησὶν, ἀπιστία ἐνταῦθα; Παρακαλοῦσι γὰρ αὐτὸν θαυματουρῆσαι. Πολλὴ σφῆδρα. Ἀπιστία γὰρ καὶ τὰ ῥήματα καὶ ἡ θρασυότης, καὶ ἡ ἀκαιρος παρῆρσι. ὄνομα γὰρ ἀπὸ τῆς συγγενείας ἐξείηται αὐτοῖς μετὰ παρῆρσι διάλγεσθαι. Καὶ δοκεῖ μὴν ἡ ἀξίως ὄσθην φιλων εἶναι· πολλῆς δὲ κηρίας ἔην τὰ λέγόμενα· ἐνταῦθα γὰρ αὐτῷ καὶ δεῖλαι καὶ φιλοδοξίαν ὀνειδίζουσι. Τὸ μὴ οὐν εἰπεῖν, Οὐδέεις εἰ ἐν κρυπτῷ ποιεῖ, δεῖλαι ἐγκαλοῦντων ἔστιν, ἅμα καὶ ὑποπτεῦντων τὰ γινόμενα ὑπ' αὐτοῦ· τὸ δὲ ἀπαγαγεῖν, δεὶ Ζητεῖ ἐν παρῆρσι εἶναι, φιλοδοξίας.

β'. Σὺ δὲ μοι ὁπάει τοῦ Χριστοῦ τὴν δύναμιν. Ἀπὸ γὰρ τούτων τῶν ταῦτα λέγοντων τὰ ῥήματα, ὁ πρῶτος τῶν Ἰεροσολύμων ἐπίσκοπος γέγενεν, ὁ μακάριος Ἰάκωβος, πρὸ οὐ καὶ Παύλος φησὶν· Ἐνερον δὲ τῶν ἀποστόλων οὐκ εἶδον, ἐ μὴ Ἰάκωβον τὸν ἀδελφόν τοῦ Κυρίου. Λέγεται δὲ καὶ ὁ Ἰούδας θαυ-

* Sic omnino Chrysostomus in titulo legisse arguitur, οὐ γὰρ εἶχεν ἐξουσίαν, quod postea mutatum fuerit in οὐκ ἔθελεν. Videtur quae ad interpretationem Latinam notata sunt. Et post. ἂ ἴδι οὐκ ἔστιν ἀνίγηματα, μὴ γένοιτο, ἀλλ' ἐκείνο ἔστιν εἰκαῖν, δεὶ καὶ τὰ. ἂ ἴδι τῶν ἀμφοτέρων ἐμπαρτάει. ὁ Morel. δεὶ μὴ γὰρ καθήκον αὐτὸν εἰς τὸ ἔρος εἰστικῶν, φησὶν, τῆ ἡ.

* Savil. Ἰουδαίων παρακολοθεῖται. ἢ ἂ ἴδι καὶ τῶν ῥήμα ἀπιστίας ἐπέθησαντο παρακολοθεῖν αὐτὸν θαυματουρῆσαι. Πολλῆς μὴν ἦν ἀπιστία καὶ τὰ. ἂ ἴδι πολλῆς δὲ κηρίας Savil. et Morel. νομίζας.

sed herulum post mortem tuam. Illud maxime tibi esse utile poterit, cum ex pulchritudine sua te ad Creatorem advocet; hoc autem aliud maxime nocendum, teque graviter in die iudicii accusabit, quando ipsum quidem auro undique fulgebis, Christus vero ne veste quidem necessaria contactus erit. Ne itaque in tantam insaniam incidamus; ne insequamur fugientes, ne fugiamus manentis; ne prodamus salutem nostram, sed futuræ spei hæreamus: senes, quod sciamus parvum nobis vitæ cursum superesse; ju-

venes, quod persuasi sint non multum sibi superesse temporis. *Ut enim fur in nocte, ita dies ille adveniet* (1. *Thess.* 5. 2). Hæc itaque cum sciamus, et uxores viros hortentur, et viri uxores moneant, juniores ne virgines doceamus, nosque omnes mutuo institutamus ad presentia continentia, et futura concupiscenda, ut illa consequi possimus, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri gloria, ætæque Spiritui sancto, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XLVIII.

CAP. 7. v. 1. *Post hæc autem ambulabat Jesus in Galilæa: non enim volebat in Judæa ambulare, quia quærebant eum Judæi interficere.* 2. *Erat autem in proximo dies festus Judæorum, Scenopægia.*

1. *Invidia quantum malum.* — Nihil livore, nihil invidia dæterius; per eam mors in mundum intravit. Quia enim vidit diabolus hominem in honore haberi, ejus felicitatem non ferens, nihil non egit ut eum perderet (Sap. 2. 24). A tali radice talem fructum erumpere semper videmus. Per hæc Abel occisus est; per hæc David in mortis periculo venit; per hæc multi alii justi passi sunt; per hæc Christum Judæi interfecerunt. Hoc declarans evangelista dicebat: *Post hæc ambulabat Jesus in Galilæa: non enim poterat (a) in Judæa ambulare, quia quærebant eum Judæi interficere.* Quid dicis, beate Joannes? Non poterat qui potest omnia quæ vult? qui dixit, *Quem quæritis, et eos retro pulsos prostravit?* qui presens non videtur, licet potestatem non habuit? Quomodo postea in medio eorum, in templo, in solemnitate, ipsis congregatis, presentibus homicidis, ea loquebatur quæ magis illos exasperaret? Hoc illi mirabantur dicentes: *Nonne hic est quem quærent interficere? Et nec palam loquitur, et nihil illi dicunt.* Quæ sunt hæc ænigmata? Apage: non enim hæc dixit, ut ænigmata esse putarentur; sed ut declararet et divinitatis et humanitatis opera exhibita fuisse. Cum enim dixit, *Potestatem non habebat*, quasi de homine loquitur, multa humano more agente: cum vero dicit ipsum in medio eorum stetisse, nec apprehensum fuisse, divinitatis atque potestatem indicat. Nam fugiebat ut homo, apparebat ut Deus; utrumque vere representans. Cum enim in mediis insidiatoribus non capiebatur, invictam potestatem suam significabat; cum vero secederet, incarnationi fidem faciebat; ut nec Paulus Samosatenus, nec Marcion, nec qui eodem morbo laborant, contradicere possent. Illis igitur illorum omnium os obstruit. *Post hæc erat festus Judæorum, Scenopægia.* Hæc particula, *Post hæc*, nihil aliud significat, quam multum postea temporis intercessisse.

¹ Alii legunt, *utriusque*, pro, *illorum omnium*. (a) In titulo legitur, *non volebat*, lectione a librario mutata. *Pulgata olim*, inquit hæc. Millius ad hunc locum, non valebat, nisi risum ex Erasmo et Drusio, pro quo postea, non volebat.... *Mutatum autem in non volebat existimant Erasmo et Grotius, a delicatis, quasi Christi potentia injuriam fecerit.* Recte autem probat Chrysostomus id Christi potentiam non ledere.

Iude vero liquet, quod cum in monte sederet, festum esset Paschæ; hic autem Scenopægiæ meminit, et quinque mensium spatio nihil aliud narravit vel docuit, quam panum miraculum, et concionem habitam iis qui comederant: etiamsi ille non cessaverit signa facere et concionari, non die tantum et vespere, sed etiam sæpe nocte. Ad discipulos enim sic advenit, ut omnes evangelistæ narrant. Cur ergo illud omiserunt? Quia non poterant omnia recensere. Alioquin illa dicere studuerunt, ex quibus quædam reprehensio vel contradictio ex Judæis consequutura erat. Multa enim istis similia erant. Quod enim ægros curaret, mortuos suscitaret, quod admirationi esset, sæpe scriperunt: ubi autem aliquid insolens narrandum suppetit, vel quamdam reprehensionem ipsi oblatam referendam habent, hæc apponunt; ut nunc narrant, fratres ejus non ipsi credidisse: quæ res odiosum quidpiam præ se ferre videtur. Et est sanè res mirabilis, quam veraces ipsi fuerint; quomodo ea non vereantur referre, quæ Magistro suo ignominiosa esse videntur; imo hæc potius eurent enarrare, quam cætera. Et nunc itaque Joannes, multis prætermisissis signis, prodigiis, concionibus, ad hæc rem narrandam accurrit. 3. *Dixerunt, inquit, ad eum fratres ejus: Transi hinc in Judæam, ut et discipuli tui videant opera quæ facis.* 4. *Nemo quippe in occulto aliquid facit, et quærit ipse palam esse. Manifesta te ipsum munda.* 5. *Neque enim fratres ejus credebant in eum.* Ecquæ inquires, hinc incredulitas, dum rogant eum ut signa edat? Magna utique. Nam et verba, et audacia, et intempestiva libertas, incredulitatem denotant. Putabant enim se cognitionis causa fidenter loqui posse. Et videtur quidem compellatio amicorum esse; sed dicta acerbitate sunt plena: etenim ipsi et timiditatem et vanam gloriam exhibent. Cum enim dicunt, *Nemo in occulto aliquid facit, accusantium partes agunt, qui timiditatem obliquant et gesta ejus suspecta habeant: cum autem addunt, Quærit palam esse, vanam gloriam suspicantur.*

2. Tu vero Christi virtutem considera. Ex his enim qui talia dicebant primus fuit Jerosolymorum episcopus, beatus Jacobus (a), de quo Paulus dicit: *Altum autem apostolorum vidi neminem nisi Jacobum fratrem Domini* (Gal. 1. 19). Dicitur et Judas mirabilis fuisse.

(a) Jacobus frater Domini Jerosolymorum episcopus.

Atqui in Cana aderaut, cum aquam in vinum convertit; sed nihil adhuc inde lucrati sunt. Unde ergo illis tanta incredulitas? Ex mala voluntate et ex invidia (a): nam cognatis qui conspiciunt, solent etiam cognati non ita conspiciui invidere. Quosnam hic discipulos dicent? Turbam sequentem, non duodecim illos. Quid ergo Christus? Vide quam mansuete respondet. Neque enim dixit: Qui estis vos, qui me hæc consilio docetis? sed quid? 6. *Tempus meum nondum advenit.* Illic mihi aliud quidpiam subindicari videtur. Forte enim invilla moti illum Judæis tradere meditantur; ideoque id declarans dicit, *Tempus meum nondum advenit*, id est, tempus crucis et mortis. Cur me autem tempus occidere properatis? *Tempus autem vestrum semper paratum est.* Hoc est: Vos Judæi, etsi semper eum illis versemini, numquam occidit, utpote eadem sentientes; me vero statim occidere tentabunt. Itaque volis semper licet cum illis esse sine periculo: mihi vero tunc tempus erit, cum crucifigi et mori oportebit. Nam quod hoc intelligat ex sequentibus liquet: 7. *Non potest mundus odisse vos.* Quomodo enim, si eadem vultis, eadem persequimini? *Me autem odit, quia reprehendo eum, quod mala sint opera ejus;* hoc est, Quia perstringo, quia arguo, ideo odiosus sum. Hinc ediscamus, cohibendam esse iram et indignationem, etiamsi abjecti sint qui dant consilium. Nam si non credentium consilium Christus moderate tulit, etiamsi illa consulente, quæ non decebant, idque non ex bono animo; quam nos consequemur veniam, qui sumus terra et cinis, et consulentes iniquo animo ferimus, etiamsi abjecti et viles quidam sint illi, rem indignam esse putantes? Animadvertite ergo cum quanta mansuetudine criminacionem propulset. Nam cum dicerent illi, *Manifesta te ipsum mundo;* respondet: *Non potest mundus odisse vos, me autem odit;* eorum depelleus accusationem. Tantum abest, inquit, ut quæram hominum gloriam, ut non finem faciam coarguendi illos; etiamsi noverim mihi hinc et odium et necem apparari. Et ubi, inquit, coarguit eos? Imo quandonam hoc facere cessavit? nonne dicebat, *Nolite putare quia vos accusaturus sum apud Patrem: est qui accusat vos Moyses;* et, *Ego cognovi vos, quia dilectionem Dei non habetis;* et, *Quomodo potest credere, qui gloriam ab hominibus accipitis, et gloriam, quæ a solo Deo est, non queritis?* Videt quomodo per omnia ostenderit, odium adversum se susceptum inde ortum esse, quod ipsos libere redargueret, non quod salubratum solveret? Cur autem illos ad festum mittit dicens: 8. *Vos ascendite ad diem festum, ego non ascendam adhuc?* Ut ostendat se non illa dixisse, se excusandi vel adulandi causa, sed ut permitteret Judæicos servare ritus. Cur ergo ascendit, cum dixisset, *Non ascendam?* Non dixit simpliciter, *Non ascendam;* sed addit, *Nunc*, id est, voliscum; *Quia tempus meum nondum impletum est.* Atqui in proximo Paschate crucifigendus erat. Cur ergo non ipse ascendit? Si enim

(a) Quod vero Jacobus frater Domini ex numero fratrum non credentium fuerit, nescio an alius quisquam dixerit.

non ascendit, quod nondum tempus esset, non oportet ut omnino ascendere. Verum non ideo ascendit ut pateretur, sed ut illos erudiret. Cur clam ascendit? Nam poterat palam ascendere et in medio consistere, violentumque illorum impetum coercere, ut sæpe fecit. Sed nolebat id frequentius facere. Nam si palam ascendisset, rursusque illos quasi cæcos continisset, divinitatem suam claris exhibuisset ante tempus, et magis inde revelasset eam. Cum vero potarent illi ipsum metu detineri, contra ostendit se et fidenter et prudenter agere, et gnarum temporis quo passurus esset; illo adveniente, se ultro Jerusalemam concessurum esse. Mihi porro videtur illud, *Vos ascendite*, hoc sibi velle: Ne putetis me vos cogere ut mecum iuviti maneatis: cum autem addit, *Nondum impletum est tempus meum*, hoc significare, quod scilicet oporteat signa fieri, et conciones haberi, ita ut ex populo multo plures crederent, et discipuli videntes constantiam fiduciamque Magistri sui, atque eos quos passus est cruciatus, firmiores evaderent.

5. *Benignitas Christi imitanda.*—Ex supra dictis porro ejus benignitatem et mansuetudinem ediscamus: *Dicite a me, quia mitis sum et humilis corde (Matth. 11. 29):* omnemque acerbitatem exciudicamus. Si quis nobis insultaverit, nos humiliter agamus; si quis ferociter egerit, ipsum mitigemus; si monorderit, traduxerit et deriserit, ne deiciamur, neve vicem rependere aggressi, nos ipsos perdamus. Fera quippe est ira, fera vehemens et ardeus. Caetenus itaque nobis divinæ Scripturæ carnina, et dicamus: Terra et cinis est (*Gen. 5. 19*), *Quid superbit terra et cinis (Jb. 18. 27. Eccli. 10. 9)? et, Impetus iræ, ruina est illi (Eccli. 1. 28. 22); et, Vir iracundus, non modestus aspectu (Prov. 11. 25).* Nihil enim turpium furibundo aspectu, nihil ingratus. Quod si aspectu, multo magis animo. Quenamodum enim commoto como fetor effunditur: sic animo ira permoto, multa orietur turpitudinis et molestia. At, inquit, non fero contumeliam ab inimicis illatam. Cur? quæso. Nam si vero dicit, etiam coram illo compungi oporteret, et gratiam ipsi habere; sin vero mentitur, id contemne. Pauperem vocat? Ride. Ignobilem vel stultum appellat? Ingemisce pro illo. Nam, *Qui dicit fratri suo, Fatue, reus erit gehennæ ignis (Matth. 5. 22).* Si contumeliam inferat, cogita supplicium quod ipsum manet, nec modo iram cohibeas, sed etiam lacrymas effundes. Neque equum irritat quispiam contra felicitantem, aut acuto morbo inflammatum, sed similes viros miserat et deplorat. Hujusmodi est irati animus. Sed si vis ut ulcisci, tace, et opportunitas ipsi plagam indiges. Sin contumeliam contumelia depellas, ignem succendisti. At, inquit, si taceamus, pusilli animi arguemur. Non te pusilli animi accusabunt, sed philosophiarum tuam mirabuntur. Si vero ex contumelia inflammatis, locum dabis putandi vera esse quæ obijciuntur. Cur, quæso, ridet dives qui se pauperem appellari audit? non quia ipse scit se non esse pauperem? Ita et nos si de contumeliis rideamus, hoc argumentum erit maximum, nos talis rei co-

ματις τε γωνοίται. Καίτοι γε οἷτοι καὶ ἐν Κανθ
 παρῆσαν, τοῦ οἴνου γενομένου· ἀλλ' οὐδὲν ἀπάνωτο
 τῆσιν. Πῶθεν οὖν αὐτοὺς ἡ τοσαύτη ἀπιστία; Ἀπὸ
 κτηρῶν γνώμης * καὶ φθόνου· τὸ γὰρ συγγενὲς
 ἰσχυρῶν εὐθεὶ πῶς διαφρονεῖσθαι παρὰ τῶν οὐ
 ποιῶτων. Τίνας δὲ ἐναυθὰ λέγουσι τοὺς μαθητάς;
 Τῶν ἤλων τὸν παρεπόμενον, οὐ τοὺς διδόντα. Τί οὖν
 ὁ Χριστός; Ὅρα ποὺ προσωνύμ[η] [285] ἀπεκρίνατο.
 Οὐ γὰρ εἶπεν· Ὑμεῖς δὲ τίνας ἐστὶ ταῦτα συμβου-
 λιώστας καὶ διδάσκοντες; ἀλλὰ τί; Ὁ καιρὸς ὁ
 ἡμῶν οὐκω παρέστυν. Ἐναυθὰ μοι δοκεῖ καὶ ἑτε-
 ροὶ τὸ ἀνέλτεσθαι. Ἴσως γὰρ αὐτὸν καὶ πρόδουσαι
 ἰδουλοῦντο, βασκαίνοντες, τοὺς Ἰουδαίους. Διδὸν
 τοῦ ἐκράντου φησὶν, Ὁ καιρὸς ὁ ἡμῶν οὐκω πα-
 ρέστυν· τούστιν, ὁ τοῦ σταυροῦ καὶ τοῦ θανάτου. Τί
 οὖν πρὸ καιροῦ κατεπαίγεται ἀνελεῖν; Ὁ δὲ καιρὸς
 ὁ ἡμέτερος πάντως ἐτομῶς ἔσται. Ἰσὲν εἶπεν·
 Ὑμεῖς κἄν ἀπὸ συντήε τοὺς Ἰουδαίους, οὐκ ἀναρη-
 σουντ ὑμεῖς τὰ αὐτὰ ζηλοῦντας αὐτοῖς· ἐμὲ δὲ εὐ-
 θως βουλοῦσθαι ἀνελεῖν. Ὅτε ὅμιν μὲν ἀεὶ καὶ
 καιρὸς συνεκαίη μὴ κινδυνεύουσιν· ἐμοὶ δὲ τότε και-
 ρός, ὅταν ὁ τοῦ σταυροῦ καιρὸς ἐπισηθ, ὅταν δὲ
 ἀπαιθαι. Καὶ γὰρ οὐ τοῦτο λέγει, ἤλων διὰ τῆς
 ἀπαγωγῆς· Ὁ θύναται ὁ κόσμος μισεῖν ὑμῖς.
 Πῶς γὰρ τοὺς τὰ αὐτὰ βουλομένους, καὶ ὑπὲρ τῶν
 αὐτῶν τρέχοντας; Ἐμὲ δὲ μισεῖ, οὐκ ἐλέγχω αὐ-
 τόν, οὐκ κτηρῶ εἶσιν αὐτοῦ τὰ ἔργα, τυ-
 τίστιν, οὐκ καθάπτουμαι καὶ ἐλέγχω, διὰ τοῦτο μι-
 ποῦμαι. Ἀπὸ τούτων παιδευόμεθα κρατεῖν ὀργῆς,
 καὶ μὴ ἀναξιοπαθεῖν, ὅταν εὐτελεῖς ὡσπὶ οὐ συμβου-
 λιώστας. Εἰ γὰρ τοὺς οὐ πιστεύοντας ὁ Χριστὸς συμ-
 βουλοῦντας; ἤνεκα πράξας, καὶ συμβουλοῦντας τὰ
 μὴ ὄντων, καὶ συμβουλοῦντας τὰ οὐκ ἀπὸ προαιρέ-
 τικῶς ἀγαθῆς· τίνας ἡμεῖς τευξόμεθα συγγνώμης, γῆ
 καὶ σποδῆς ἔνας, καὶ πρὸς τοὺς συμβουλοῦντας,
 ἔσθραφοντες, κἄν ὀλίγον εὐτελέστεροι οἱ τοῦτο
 ἐπινοῶντες ὡσπὶ, ἀνάξιον ἐξουθῆν ἡγούμενοι τούτου;
 Ἰσῶς γοῦν τῶς μετὰ πρῶτοντος πάσης ἀποκρούεται
 τὴν κατηγορίαν. Εἰπόντων γὰρ ἐκαίνων, Φανέρωσον
 στανεῖν τὸν κόσμον, αὐτὸς φησὶν· Ὁ θύναται ὁ
 κόσμος ὑμῶς μισεῖν, ἐμὲ δὲ ὁ κόσμος μισεῖ·
 ἀκρωρῶν αὐτῶν τὴν κατηγορίαν. Τοσοῦτον γὰρ ἀπέχω,
 φησὶ, ζῆταιν τὴν παρὰ ἀνθρώπων δόξαν, οὐκ οὐ δια-
 κηκῶν ἐλέγχων αὐτοῦς· καὶ ταῦτα εἰδὸς μίσος ἐκ
 τούτου τικτόμενον, καὶ θάνατον κατασκευάζομενον.
 Καὶ ποῦ φησὶ, φησὶ; Πότε γὰρ ἐπαύσατο τοῦτο
 πῶν; οὐκ ἔλεγε· Μὴ δοκεῖτε, οὐκ ἐπὶ κατηγο-
 ρήσας ὅμων πρὸς τὸν Πατέρα· ἔστιν ὁ κατηγορῶν
 ὅμων Μωθεῖς· καὶ ἔργα ἔργωνκα ὄμω, οὐκ ἐπὶ
 ἄλλῃ τῷ Θεοῦ οὐκ ἔχετε· καὶ, Πῶς θύνασθε
 πιστεῖν, δέξαν παρὰ ἀνθρώπων λαμβάνοντες,
 καὶ τὴν παρὰ τοῦ μόνου Θεοῦ ὁ ζητοῦντες; Εἰδὸς
 πῶς ἐκαίε διὰ πάντων, οὐ· τὸ πρὸς αὐτὸν μίσος
 ἐκαίε ὁ ἐλεγχος ὁ παπαρήσιασμένους, οὐκ ἡ τοῦ
 αὐθότου λύσις; Τί δῆποτε δὲ αὐτοὺς πέμπει εἰς
 τὴν ἔσθη, λέγων· Ἀντίθετε εἰς τὴν ἔσθη, ἐγὼ
 οὐκ ἀναβαίνω ἄρη; Δεικνύς οὐκ ταῦτα εἶπεν, οὐκ
 ἐλέμενος αὐτῶν, οὐδὲ κολακείσθαι θέλων, ἀλλὰ
 συγχωρῶν τὰ Ἰουδαϊκὰ ποιῶν. Πῶς οὖν, φησὶν,
 ἀνίθη, εἰπών, Οὐκ ἀναβαίνω; Οὐκ εἶπεν καθάπαξ,
 Οὐκ ἀναβαίνω· ἀλλὰ, Νῦν, εἶπεν, τούστιν, μὲθ'
 ὅμων· Ὅτε ὁ καιρὸς ὁ ἡμῶν οὐκω πεπλήρωται.
 Καὶ μὴ τῶ μύλλοντι Πάσχα σταυροῦσθαι ἐμελλε.
 Πῶς οὖν οὐκ ἀνίθη καὶ αὐτός; Εἰ γὰρ ἐπειθὶ ὁ και-
 ρὸς οὐκω παρῆσιν, διὰ τοῦτο οὐκ ἀνίθη, ἔχρηθ μὲθ'

[286] ὄλων ἀναθῆναι. Ἄλλ' οὐ διὰ τοῦτο ἀνέβαινον,
 ἵνα πάθη, ἀλλ' ἵνα αὐτοὺς παίδευθ. Τίνας δὲ ἐνεκα
 λάθρα; Καὶ γὰρ εἰδύνατο φανερώς ἀνελεῖθ ἐν τῶ
 μίσῳ τε εἶναι, καὶ κατέχειν αὐτῶν τὴν ὀργὴν τὴν
 ἀτακτον, ὁ πολλὰς ἐποίησεν. Ἄλλ' οὐκ εἰδούλετο
 συνεχῶς τοῦτο ποιῆν. Εἰ γὰρ ἀνίθη φανερώς, καὶ
 πάλιν αὐτοὺς ἐπήρωσε, μαζέζων; ἀν τὴν αὐτοῦ θεό-
 τητα διαλάμπειν ἐποίη, ὁ τέως οὐκ ἔδει, καὶ μύλλον
 αὐτὴν ἐξεκάλυπτεν. Ἐπειθὲ δὲ ἐνόμουν ἐκαίον
 δεῖλαι; εἶναι τὸ μένειν, δεκνυσιν αὐτὸς τούναντιον,
 καὶ θάρσους ἂν καὶ οικονομίας· καὶ οὐ τὴν καιρὸν
 προειδὺς καθ' ἂν πισταται, ἔτε λοιπὸν ἐπιστηθ, τότε
 μάλιστα· βουλοῦσθαι εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα ἀναθῆναι.
 Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ καὶ τῶ μὲν εἶπειν, Ἀντίθετε ὑμῖς,
 τοῦτο λέγειν· μὴ νομίστε, οὐκ ἀναγκάζω ὑμῶς σάν
 ἐμοὶ μένειν μὴ βουλομένους· τῶ δὲ ἐπαγαγεῖν, ὄμω
 πεπλήρωται ὁ καιρὸς μου, ὄρων ποιῶν, οὐκ εἶδει
 καὶ σημεῖα γενέσθαι, καὶ θεμγνώμης λεχθῆναι, ὡστα
 καὶ ὄλων πιστεύσαι πλῆστας, καὶ τοὺς μαθητάς
 στεφροτέρους γενέσθαι, τὴν παρῆρσαν ἐρώνας τοὺ
 ἑδασκάλους, καὶ ἄπρ ἑπαθε.

γ'. Μάθωμεν τοῖνων αὐτοῦ ἀπὸ τῶν εἰρημῶν τὴν
 εἰκταίαν, τὴν πράττειν· Μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, οὐκ
 πρῶτος εἶμι καὶ στανεῖν τῆς καρθῆ· καὶ πᾶσαν
 τικτῆραν ἐκδίδωμεν. Κἄν ἐπαίρηται τις καθ' ἡμῶν,
 ἡμεῖς ταπεινὸν γινώμεθα· κἄν θρασυήνηται τις, θε-
 ραπεινόμεν· κἄν δάκην καὶ κατσοθῆ σκώπται καὶ
 κωμῶδων, ἡμεῖς μὴ κωμῶμεθα, μὴ ἀμυνομένοι αὐ-
 τοὺς ἀνέλωμεν αὐτοῦς. Καὶ γὰρ θερῶν ἐστὶν ὁ θυ-
 μός, θερῶν ὄβω καὶ θερῶν. Ἐπάρωμεν τοῖνων αὐ-
 τοὺς τὰς ἀπὸ τῆς θέσις Γραθῆς ἐπὶθῶς, καὶ λέγωμεν,
 οὐκ ἔθ εἰ καὶ ἐπὶθῶς· καὶ, Τὸ ὑπερηφανεῖσθαι γῆ
 καὶ σποδῆς; καὶ, οὐκ ἔθ ῥοθῆ τοῦ θυμοῦ αὐτοῦ,
 πῶσως αὐτῶ· καὶ, οὐκ ἔθ θυμῶθ, οὐκ εὐ-
 σθημῶν. Οὐδὲν γὰρ αἰσχροτέρων θῆως θυμουμένης
 οὐδὲν ἄνευθῆστερον. Εἰ δὲ θῆως, πολλῶ μύλλον
 φυγῆς. Καθάπαρ γὰρ ἀνακωμῶμενον βορβόρου· θῆω-
 ὄμω εἰθεθ γίνεσθαι· οὐτω φυγῆς ταρρατομένης ὑπὸ
 θυμοῦ, πολλῆ ἔσται ἡ ἀσθημῶσθαι καὶ ἀθῆα. Ἄλλ'
 οὐ φέρω, φησὶ, τὴν παρὰ τῶν ἐχθρῶν ὄβριν. Τίνας
 ἐνεκα; εἶπὲ. Ἄν μὴ γὰρ ἀληθῆς ἦ, καὶ πρὸ ἐκείνου
 ὄφρῆται κατανύτεσθαι, καὶ χέριν ἔχειν αὐτῶ τῶν
 ἐλέγχων· ἂν δὲ φευθῆς, καταφρόνσων. Εἶπα πένθη-
 τα; Καταγάλασον. Εἶπα εὐσθηθ ἡ ἀνόνη; Στάνα-
 ρον ὑπὲρ ἐκαίνου λοιπόν. Ὁ γὰρ εἰκῶν τῶ ἑδελῶ
 αὐτοῦ, Μωρῆ, ὄνων ἔσται εἰς τὴν γέσταν τοῦ
 πωρῶς. Ὅταν οὖν ὄβρῆση, ἑνόνησων τὴν κόλασιν ἦν
 κολάζεται, καὶ οὐ μόνον οὐκ ἔζει ὀργῆν, ἀλλὰ καὶ
 δάκρυα ἀφῆσται. Οὐδὲ γὰρ πρὸς τὸν πῶρῆτον τῆς
 παροξύνεται, οὐτε πρὸς τὸν φεγμαίνοντα, ἀλλ' ἐλεεῖ
 πάντας τοὺς τοιοῦτους καὶ διακρῖει. Τοιοῦτον γὰρ ἐστὶ
 φυγῆ ὄργησμένη. Ἄλλὰ, κἄν ἀμύνασθαι βουλή, σί-
 γησων, καὶ καρπῶν ἔθωκας αὐτῶ τὴν πλῆγην. Ἄν
 δὲ λοιδορίαν λοιδορῆ συνάθη, τὸ πῦρ ἀντίφας.
 [287] Ἄλλ' ἀσθῆναια καταγινώσκουσι ὁ παρῶντες,
 φησὶν, ἀν σιγῆσων. Οὐκ ἀσθῆναια καταγινώσκουσι,
 ἀλλ' ἐπὶ φιλοσοφῆ θουμάσονται. Ἄν δὲ ὄβρῆσθε
 δεχθῆς, ὄβρῆσας· δεχθῆς δὲ, ἀναγκάζεις ἀληθῆ νο-
 μῆσθαι τὰ λεγόμενα. Διαιτ, εἶπὲ μοι, ὁ πλῶστος
 γελῶ ἀκούων πέντης; ἀρ' οὐκ οὐκ μὴ σῶναιεν αὐτῶ
 πένται; Ὅστω καὶ ὄμεις, ἀν μύλλον γελῶσμεν ἐπὶ
 ταῖς· ὄβρῆσται, μεγαστὴν ἀποδεδειν παρῶσων τοῦ μὴ
 * Αἱ μύλλον ἀν τῆς θεότητος ἐπεδείξαν τὰ σημεῖα,
 καὶ μύλλον ἀν αὐτῶν ἀπεγινώσκων. Ἐπειθῆ. * Αἱ μύλλον
 σῶν αὐτῶ τὴν οικονομῶν ὄρων καὶ τὸ θάρσος, οὐκ καὶ
 τὸν καιρὸν προειδὺς καθ' ἂν πισταται ἐπαρ ἑπαθε. τότε
 μάλιστα. * Αἱ ἐκδίδωμεν. * Αἱ μύλλον βορβόρου.
 * Μορ, πένται; ὄστω καὶ ὄμεις· ἀν μύλλον γελῶσμεν καὶ
 ταῖς· Ἄν, πένται· ἀν τῶν μύλλον γελῶν ἐπὶ τῶν ὄβρῆσται.

* Αἱ ἀπὸ κτηρῶν προαιρέσικως. ὁ Savil. λέγει, διὰ τῶν
 ἐκ· ὄμωσται. * Morel. αὐτῶν τῆς συνοσῆσις καὶ τῆς
 τικῆ, ὄμω.

συνεδνάται τοῖς λεγομένοις. Ἄλλως δέ, μέχρι πότε τῆς τῶν ἀνθρώπων δεδοικαμεν εὐθυνας; μέχρι πότε τοῦ κοινου καταφρονουμένω Δεσπότου, καὶ τῆ σαρκὶ προσκλιώμεθα; Ὅπου γὰρ ἐν ἑμῖν ἔρις καὶ ὄλιος καὶ διχοστασία, οὐχὶ σαρκικοί ἐστε; Γενώμεθα τοίνυν πνευματικοί, καὶ χαλινώσωμεν τὸ δεινὸν τοῦτο θηρόν. Ὀργῆς καὶ μανίας μίσην οὐδέν· ἀλλὰ πρόσκαιρός ἐστι δαίμων, μῆλλον δὲ καὶ δαιμονώτος χαλεπότερον. Ὁ μὲν γὰρ δαιμόνιος, καὶ συγγνώμης ἀπολαύσειεν ἂν· ὁ δὲ ὀργιζόμενος, μωρὸν ἔσται κολάσεως ἄξιος, ἐκὼν ἑαυτὸν ἐπὶ βάρβαρον τῆς ἀπωλείας φέρων, καὶ πρὸ τῆς μελλούσης γενένης ἐντεῦθεν ἦδη τὴν δίχην τινῶν, θορύβον τινα ἄπιστων

καὶ ῥάλην ἀσέητον· διὰ πάντας μὲν νυκτός, διὰ πάσης δὲ ἡμέρας ἐπεισάγων τοῖς τῆς ψυχῆς λογισμοῖς. Ἴν' οὖν καὶ τῆς ἐν τῷ παρόντι κολάσεως, καὶ τῆς ἐν τῷ μέλλοντι τιμωρίας ἑαυτοῖς ἀπαλλάξωμεν, ἐκβαλόντες τοῦτ' ἐκ πάθος, πράττειν πάσαν ἐπιεικώμεθα καὶ ἐπιεικῶτα, ἵνα καὶ ἐνταῦθα ἀνάστασις εὐρωμεν τῆ ψυχῆ ἡμῶν, καὶ ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν· ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὃς οὐ καὶ μεθ' ὅ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἄμην.

* Αἰὶ ἀπόστολον.

ΟΜΙΛΙΑ ΜΘ΄.

Ταῦτα εἰπὼν αὐτοῖς, ἔμεινεν ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ· ὡς δὲ ἀνέβησαν οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, τότε καὶ αὐτὸς ἀνέβη εἰς τὴν ἑορτήν, οὐ φανερώς, ἀλλ' ὡς ἐν κρυπτῷ.*

α'. Τὰ ἀνθρωπίνως ὀπὸ τοῦ Χριστοῦ οἰκονομούμενα, οὐ διὰ τοῦτο μόνον οἰκονομεῖται, ἵνα τὴν σάρκωσιν βεβαιώσῃται, ἀλλ' ἵνα καὶ ἡμᾶς παιδεύσῃ πρὸς ἀρετήν. Εἰ γὰρ πάντα ὡς θεός ἐπράττει, πῶθεν εὐνάμεθα ἡμεῖς εἰδέναι, περιπίπτουτες ἀδουλῆτος, τὴν χρῆσιν ποιῶν; οὐδὲν τί λέγω· ἐν τούτῳ τε αὐτῶν τῶν χωρῶν φωνῶντων τῶν Ἰουδαίων εἰς μίσην εὐθὺς παρελθὼν κατέστειλε τὴν ἑρμῆν. Εἰ τοίνυν τοῦτο ἴκοιτο διηγεσκότος, ἡμεῖς οὐκ ἐκείνους τοῦτο ποιῶν, περιπίπτουτες δὲ, πῶθεν ἂν ἔγνωμεν πῶς δεῖ τῷ πράγματι χρῆσθαι; καὶ πότερον εὐθὺς ἀποθανεῖν, ἢ τι καὶ οἰκονομήσαι δεῖν, ὥστε προχωρήσαι τὸν λόγον; Ἐπεὶ οὖν οὐκ ἂν ἐμάθομεν ἡμεῖς, οἱ μὲν ἐκείνοι, παρελθόντες εἰς μίσην· τί δεῖ ποιῆν, διὰ τοῦτο καὶ ταῦτα παρ' αὐτοῦ παιδευόμεθα [288]. Ταῦτα γὰρ, ἦρσιν, εἰπὼν ὁ Ἰησοῦς, ἔμεινεν ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ. Ὡς δὲ ἀνέβησαν οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, τότε ἀνέβη καὶ αὐτός, οὐ φανερώς, ἀλλ' ὡς ἐν κρυπτῷ. Τὸ εἰπεῖν, ὅτι Ἄνέβησαν οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, ἐμφανιστικῶς ἔστιν, ὅτι οὐκ ἐβούλετο μετ' ἐκείνων ἀνελεῖν. Διὸ καὶ μένει ἐν ὕψερ ἦν, οὔτε θρόνον ἢ κατέστησεν ἑαυτὸν, ἐκείνων πῶς κατεπεχόμενον τοῦτο ποιῆσαι. Τί θῆποτε δὲ ἐν παρήρησις διαλεγόμενος ἀεὶ, ὡς ἐν κρυπτῷ νῦν τοῦτο ποιεῖ; Οὐκ εἶπεν, Κρύφα, ἀλλ' Ὡς ἐν κρυπτῷ. Οὕτω γὰρ ἔχρησεν, ὅπερ εἶπον, παρθεῖον ἡμᾶς τὰ πράγματα οἰκονομεῖν. Καὶ χωρὶς τούτου δὲ οὐκ ἦν ἰσὺν ζώντων αὐτῶν καὶ σφαδαζόντων ἔμπροσθεν, καὶ μετὰ ταῦτα τῆς ἑορτῆς διαλυθείσης. Οἱ οὖν Ἰουδαῖοι ἐξήτηον αὐτὸν, καὶ ἔλεγον, Πού ἐστιν ἐκεῖνος; Καλὰ γὰρ αὐτῶν τὰ ἐν ταῖς ἑορταῖς καθορθώματα· ἐπὶ φόνον ὁρμῶσι, καὶ ἐν τῇ ἑορτῇ βουλεύονται αὐτὸν συλλαβεῖν. Οὕτω ἄ γούν καὶ ἀλλὰ οὐχὶ λέγουσι· Τὸ δεκάειθε ὅτι οὐ μὴ ἐἴθῃ ἐν τῇ ἑορτῇ; Καὶ ἐνταῦθα, Πού ἐστιν ἐκεῖνος; Ὑπὸ τοῦ πολλοῦ μίσους καὶ τῆς ἀπεχθείας οὐδὲ ὄνομαστί αὐτὸν καλεῖν ἐβούλοντο. Πολλὴ ἢ εἰς τὴν ἑορτήν αἰδώς, μεγάλη ἢ εὐλάβεια· ἀπ' αὐτῆς τῆς ἑορτῆς αὐτὸν θηρῶσαι ἐβούλοντο*. Καὶ ἰογνησμός ἦν περὶ αὐτοῦ πολλὸς ἐν τοῖς ἔχλοις. Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ ἢ καὶ ἀπὸ τοῦ τόπου παροξύνεσθαι αὐτοῖς, ἕνθα τὸ σημεῖον ἐγένετο, καὶ ὁμοῦ ἀργαίνεσθαι, καὶ δεδοικέναι, οὐχ οὕτως ὅπερ τοῦ παρελθόντος ὀργιζόμενος, ὡς φοβούμενος, μὴ πάλιν ἐργάσῃται τὸ τοιοῦτον. Ἐξέβηται

δὲ πᾶν τούναντιον, καὶ ἄκοντες φανερὸν αὐτὸν ἐποίησαν. Καὶ οἱ μὲν ἔλεγον, δεῖ Ἄγαθός ἐστιν, εἰ δὲ, Οὐκ, ἀλλὰ πλατὴ τὸν ἔχλον. Ἐκείνῳ μὲν οὖν οἶμαι τὴν δόξαν τῶν πολλῶν εἶναι· κρυπτῆ δὲ, τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν ἱερέων. Τὸ γὰρ διαβάλλειν τῆς ἐκείνων βασκανίας καὶ ποινρίας ἐστὶ. Πλανῶ, ἡρητ, τὸν ἔχλον. Τί ποιῶν, εἰπέ μοι; ἄρα φαντάζων καὶ οὐκ ἐργαζόμενος τὰ σημεῖα; Καὶ μὴν τούναντιον ἡ πέτρα μαρτυρεῖ. Ὁδοῖς ἕκαστος παρήρησις ἐλάλει περὶ αὐτοῦ διὰ τὸν φόνον τῶν Ἰουδαίων. Ὁρᾷ πανταχοῦ τὸ μὲν ἀρχαῖον διαφαρμένον, τοῖς δὲ ἀρχομένοις ὕγιαίνοντα; μὲν τῇ κρίσει, οὐκ ἔχοντας δὲ ἀνδρῶν ἢ προσήκουσαν, ἧς μάλιστα τὸν πῆθεσι δεῖ; Ἦδη δὲ τῆς ἑορτῆς μεσούσης, ἀπέθῃ ὁ Ἰησοῦς, καὶ εἰδὼσιν α. Τῇ ἀναβολῇ προσηκτικωτέρως αὐτοὺς ἐποίησεν. Οἱ γὰρ ταῖς ἡμέραις ζητήσαντες αὐτὸν ταῖς πρώταις καὶ λέγοντες ἢ, Πού ἐστιν ἐκεῖνος; ἄφωυ παρίστα ἰδόντες, ἄρα πῶς ἐπίστησεν, καὶ ἐμελλον ἐπιχειροῦν λέγοντι, οἱ τε ἀγαθὸν λέγοντες, οἱ τε μὴ τοιοῦτον· ἀλλ' ἐκείνῳ μὲν, ὥστε κερδάσαι τὴν καὶ θαυμασίου· οὗτοι δὲ, ὥστε ἐπιλαθέσθαι, καὶ κατασχεῖν. Τὸ μὲν οὖν, Πλανῶ τὸν ἔχλον, ἀπὸ τῆς διδασκαλίας τῶν δογματῶν ἔλεγον, οὐ νούνητας τὰ λεγόμενα· τὸ δὲ Ἄγαθός, ἀπὸ τῶν σημείων. Κατάστα ἰ τοίνυν αὐτῶν τὸν θυρὸν οὕτως ἐπίστη, ὥστε μετὰ σχολῆς ἀκοῦσαι τῶν λεγομένων, μακρῆς τῆς ὀργῆς ἐμπαρταῦστος τὰ ὕα. Τί μὲν οὐ εἰδίδεον, οὐκ εἶπεν· [289] ὅτι δὲ θαυμαστικός, τοῦτο μόνον λέγει, καὶ ὅτι εἶπεν αὐτοῖς καὶ μετέβαλε· τοσαύτη τῶν λεγομένων ἦν ἡ δύναμις. Οἱ δὲ εἰπόντες, ὅτι Πλανῶ τὸν ἔχλον, μεταβαλλόμενοι ἐθαύμαζον· διὰ καὶ ἔλεγον· Πῶς οὕτως οἶδε γράμματα, μὴ μεμαθηκός; Ὁρᾷ πῶς δεῖκνυται καὶ ἐνταῦθα ποινρίας γέμον τὸ θαῦμα αὐτῶν; Οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι τὴν διδασκαλίαν ἐθαύμαζον· ἢ ὅτι ἐδόκοντο τὰ λεγόμενα· ἀλλ' ἀπλῶς· Ἐθαύμαζον· τοῦτέστιν, εἰς ἐκπλήξιν ἐκπέπτον καὶ διεπρόνον λέγοντες, Πόθεν τοῦτο ταῦτα; δεῖν ἀπὸ τῆς ἀπορίας ταύτης συνειδῆναι, ὅτι οὐδὲν ἀνθρώπινον ἦν ἐν αὐτῷ. Ἄλλ' ἐπειδὴ τοῦτο αὐτοῦ οὐκ ἤθελον ὀμολογήσαι ἰ, ἀλλὰ μέχρι τοῦ θαυμάζειν ἵστατον μόνον, ἄκουσαι τὴν φωνὴν αὐτοῦ· Ἡ ἐμὴ διδασχὴ οὐκ ἐστιν ἐμὴ. Πάλιν πρὸς τὴν ὑπόνοιαν αὐτῶν ἀποκρίναται, ἐπὶ τὸν Πατέρα αὐτοῖς ἔγων, κακείθεν ἐπιστομίας βουλόμενος. Ἐάν τις θέλῃ τὸ θέλημα αὐτοῦ ποιεῖν, γινώσεται περὶ τῆς διδασκαλίας, πότερον ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστίν, ἢ ἐξ ἄνθρωπου ἐμαυτοῦ λαλῶ. Ὁ δὲ λέγει, τοῦτο ἐστὶ τὴν ποινρηρίαν ἐξ ἑαυτῶν ἐκβάλλει, καὶ τὴν ὀργὴν, καὶ τὸν φόνον, καὶ τὸ μῖσος τὸ ἐπιθὴ πρὸς ἐμὲ γεννημένον, καὶ οὐδὲν τὸ κωλύον ὁμᾶς γνωρίσαι, ὅτι Θεοῦ ἐστίν;

* Morel. δόξων. ἢ Morel. οἱ γούν ζητούντες αὐτὸν καὶ λέγοντες. ἰ Αἰὶ χωνίσιος. ἰ Αἰὶ ἀποκαλύφει.

scios nobis non esse. Ad hæc quousque hominum acensationes metuemus? quousque communem Dominum despiciemus, et carni affigemur? *Cam enim inter vos sit contentio et æmulatio et seditiones, nonne carnalis estis* (1. Cor. 3. 3)? Sinus ergo spirituales, hæc deterrimam feram frenemus. Iram inter et furorem nullum discrimen; sed temporarius quidam dæmon est; uno dæmonico pejor. Nam dæmoniaco venia datur; iracundus autem mille supplicii dignus erit, qui se sponte in perniciem barathra dejicit, et ante futuram gehennam hic jam pœnas dare incipit:

dum tumultu perpetuo et astu intolerabili cogitationum nocte dieque eragitur. Ut itaque et presentis supplicio et futura vindicta nos liberemus, hoc pulso animi morbo, omnem exhibeamus mansuetudinem, ut requiem animabus nostris inveniamus et hic et in regno cælorum; quod utinam omnes assequamur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri gloria simulque Spiritui sancto, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XLIX.

CAP. 7. v. 9. *Hæc cum dixisset illis, mansit in Galilæa.* 10. *Ut autem ascenderunt fratres ejus, tunc et ipse ascendit ad diem festum, non manifeste, sed quasi in occulto.*

1. Christus humano more vivens homines docere intendit. Cur Christus qui palam semper loquebatur, nunc in occulto loquitur. — Quæ humano more a Christo dispensantur, non ideo tantum fiunt ut incarnationem confirmet, sed etiam ut nos ad virtutem instituunt. Si enim omnia tanquam Deus fecisset, quomodo possemus nos, cum ingrata acciderent, quid faciendum sit ediscere? ut verbi gratia hoc in loco, si Judæis necem spirantibus, in medium procedens statim eorum impetum coercuisset. Si itaque hoc assidue fecisset, nos in eadem incidentes, cum non possemus idem præstare, quomodo sciremus quid agendum esset? utrum mori oporteret, an aliud quidpiam providere, ut sermo procederet? Quia igitur nos, qui pari potestate præditi non sumus, quid in medium ingressis faciendum esset non didicissemus; hæc ideo ab illo docemur. Nam ait, *Hæc cum dixisset Jesus, mansit in Galilæa. Ut autem ascenderunt fratres ejus, tunc et ipse ascendit, non manifeste, sed quasi in occulto.* Hæc, *Ascenderunt fratres ejus*, significant ipsum noluisse cum illis ascendere. Quoniam ibi manet, neque sese manifeste ostendit, licet id illi suaderent. Cur vero qui palam semper loquebatur, nunc quasi in occulto id facit? Non dixit, *Occulte*, sed, *Quasi in occulto*. Sic enim oportebat, quemadmodum dixi, ut nos doceret hæc negotia gerere. Alioqui non par erat illis iratis et frementibus tunc comparere, sed post diem festum. 11. *Judæi ergo quærebant eum, et dicebant, Ubi est ille?* Præclara certe in die festo opera! ad eadem properant, in festo consultant quomodo capiant illum. Sic et alibi dicunt: *Quid putatis, qui non venit ad diem festum* (Joan. 11. 56)? Et hic dicebant, *Ubi est ille?* Ex nimio odio ne nominare quidem dignantur. Magna certe festi reverentia, ingens pietas! die festo ipsum capere volebant. 12. *Et murmur multum erat de eo in turba.* Puto autem illos in furoribus actos a loco, ubi signum factum fuerat, atque exasperatos, non ita de re gesta indignatos esse, ut timebant ne quid simile iterum faceret. Contrarium porro accidit, vel invitæ clamor ipsam reddiderunt. *Quidam dicebant, quia bonus est, alii, Non, sed seducit turbas.* Illam puto

fuisse multitudinis opinionem; aliam vero principum et sacerdotum: nam calumniari ad illorum invidiam et nequitiam pertinebat. *Seducit turbam*, inquit. Quomodo, quæso? Num quia signa simulat, non facit? Atqui contrarium experientia docet. 13. *Nemo tamen palam loquebatur de illo propter metum Judæorum.* Vides ubique optimates corruptos, plebem vero recte sentientem, sed non præditam ea fortitudine quam oportebat? 14. *Jam autem die festo mediantie, ascendit Jesus, et docebat.* Expectatio attentiores reddidit. Nam qui prioribus diebus quærebant eum dicentes, *Ubi est ille?* repente illum videntes, aniadverto quomodo adstent, et loquentem observent, tam illi qui bonum, quam alii qui malum illum dicebant: sed illi ut quidpiam lucri reportarent, mirarenturque ipsum; alii ut comprehenderent et caperent. Illud autem, *Seducit turbam*, per doctrinam scilicet, non intelligentes quid diceret: illud vero, *Bonus*, a signis dicebatur. Sedato itaque illorum furore ita instituit, ut verba sua diligenter audirent, neque amplius indignati aures obstruerent. Quid docerit, non narrat evangelista; id solum dicit quod mirabiliter sit loquutus, quod ipsos demulserit, et mutarit: tanta dictorum virtus erat. Qui vero dicebant, *Seducit turbam*, mutati jam admirabantur, ideoque sic loquebantur: 15. *Quomodo scit literas, qui non didicit? Viden' quomodo admirationem eorum nequitia plenam demonstrat? Non enim dicit ipso doctrinam miratos esse, vel dicta admisisse: sed tantum, Mirabantur; id est, in stuporem deciderant dicentes, Unde illi hæc? cum ex dubitatione tali perspicere debuissent nihil puri hominis in illo fuisse. Verum quia hoc illi confiteri volebant, sed mirabantur solum, audi quid ille dicat: 16. *Mea doctrina non est mea.* Rursus eorum suspicioni respondet, ad Patrem illos abducens, ut inde illis silentium imponat: 17. *Si quis voluerit voluntatem ejus facere, cognoscat de doctrina, utrum ex Deo sit, an ego a meipso loquar.* Hoc est, Nequitiam, iram, invidiam ejcicite; necnon odiun quod contra me sine causa suscepistis, et nihil impedit quin cognoscat is verba mea vere Dei esse. Nunc hæc vos tenebris offundunt, et rectum apud vos judicium pervertunt; si hæc eliminatis, non illud patiemini. Sed non ita loquutus est, ne nimis illos perstringeret; verum hæc omnia subindicavit, cum diceret, *Qui facit voluntatem ejus, cognoscat de doctrina, utrum ex Deo sit, an ego**

a meipso loquar; id est, Num alienum quid, aut novum, aut contrarium proferam. Nam illud, *A meipso*, semper ad hoc refertur, quod nihil præter placitum ejus loquar; sed omnia quæ Pater vult, hæc et ego volo. *Si quis voluntatem ejus faciat, cognoscat de doctrina.* Quid sibi vult illud, *Si quis voluntatem ejus faciat?* Id est, Si quis virtutis sit amator, dictorum viam cognoscat; si quis velit prophetiis attendere, num secundum eas loquar, necne.

3. *Quomodo dicere poterit Christus eandem doctrinam esse et non esse suam. Hypostasis alia Patris, alia Filii.* — Quomodo sus esse potest, et non sua? Neque enim dixit, Doctrina hæc non est mea; sed cum prius meam dixisset, et sibi propriam fecisset, tunc intulit, *Non est mea.* Quomodo potest id ipsum esse suum et non suum? Sua, quia non id eductus dicebat; non sua, quia doctrina Patris erat. Quomodo ergo dicit, *Omnia quæ sunt Patris mea sunt, et quæ mea, Patris* (Joan. 17. 10)? Si enim quia Patris est, ideo non est tua, falsum est illud; ideo namque tua esse debet. Sed illud, *Non est mea*, suam et Patris voluntatem unam esse majorem in modum declarat; ac si diceret, Nihil habet diversum, quod alterius esset. Etiam enim hypostasis sit alia, sic loquor, sic ago, ne existimetur aliud a Patre, sed idem ipsum quod Pater facit, et agi et dici. Deinde alium adducit syllogismum, cui contradicere nequeat, humano et consueto exemplo nixum. Quodnam illud est? 18. *Qui a seipso loquitur, propriam gloriam querit.* Id est, qui vult sibi propriam statuere doctrinam, nihil aliud optat, quam ut sibi gloriam hinc pariat¹. Si autem ego nolo mihi gloriam parere, cur propriam doctrinam statuere cupio? *Qui a semetipso loquitur;* id est, Qui diversum quidpiam et sibi proprium affert, ideo loquitur ut gloriam sibi pariat. Si autem ego quæro gloriam ejus qui misit me, cur alia docere velim? Viden' illum quadam de causa dicere se nihil a seipso facere? Quænam illa causa est? Ut crederent se non gloriam apud vulgum captare. Quapropter cum humilia loquitur, *Ego Patris gloriam quæro*, inquit, ut ostendat illis ubique, se non quærere gloriam. Cur autem humilia loquatur, multæ sunt causæ; puta, ne ingenitus putetur esse, ne Deo adversarius, ut carnem induisse credatur, ut infirmitati auditorum consulat, ut modestiam sectari et jactantiam fugere doceat. Suhlissima vero loquendi una solum reperitur causa, nempe naturæ præstantia. Sed si quia dixit, se ante Abraham fuisse, offensi sunt, quo non prorupsissent, si sublimitia semper audissent? 19. *Nonne Moyses dedit vobis legem, et nemo ex vobis facit legem? Quid ne queritis interficere?* Quam consequentiam, quid commune habent hæc cum præcedentibus verbis?

Christus se æqualem Deo et Patri dicit. — Duo illi crimina intentabant; aliud, quod sabbatum solveret; aliud, quod Deum Patrem diceret, sequæ Deo æqualem fecerit. Quod enim non ex illorum suspicione, sed ex propria sententia sic loqueretur; at non sicut

¹ In Morel. legitur, *qui vult a semetipso loqui nihil aliud querit quam inde gloriam consequi.*

alii multi, sed quasi proprium sibi et eximium id diceret, hinc palam est. Multi sæpe patrem suum dixero Deum: exempli causa, *Deus unus creavit nos, et pater unus est omnium nostrum* (Mat. 2. 10); nec propterea populus æqualis Deo erat. Quapropter non offendebantur cum hæc audirent. Ut ergo cum dicerent ipsam ex Deo non esse, ipsos sæpe correxit, et de sabbati solutione sese defendit: ita si ex illorum opinione, non ex sua sententia hoc dictum fuisset, corripuisset haud dubie illos, dixissetque, Cur me putatis æqualem esse Deo? Non sum æqualis. Verum ubi hujusmodi dixit, imo ostendit in sequentibus se vere æqualem ipsi esse. Illud enim, *Sicut Pater suscitavit mortuos et vivificavit, sic et Filius;* et, *Ut omnes honorificent Filium, ut honorificent Patrem;* et, *Opera quæ ipse facit, hæc et Filius similiter facit;* ut hæc omnia æqualitatem confirmant. De lege quoque ait, *Nolite putare quia veni solvere legem aut prophetas* (Matth. 5. 17). Sic solet malas suspiciones ex mentibus evellere. Hic autem æqualitatem cum Patre non modo non tollit, sed confirmat. Quare alibi dicentibus illis, *Facis teipsum Deum*, suspensionem non depulit, imo veram probavit his verbis: *Ut autem scitiis quia potestatem habet Filius hominis dimittendi peccata in terra, dicit paralytico: Tolle grabatum tuum, et ambula* (Matth. 9. 6). Illud igitur quod prius dictum est, confirmat, quod nempe æqualem se faciat Deo; ostenditque se non esse Deo adversarium, sed eadem, quæ ille dicit, dicere, eadem docere; demum de sabbati solutione agit dicens: *Nonne Moyses dedit vobis legem, et nemo ex vobis servat legem?* Ac si diceret: Lex statuit, Non occides; vos autem occidistis, et me ut legis transgressorem accusatis? Cur autem dixit, *Nemo?* Quia omnes querebant eum interficere. Ego, inquit, si legem solvi, id feci ut hominem servarem; vos autem ad malum inferendum solvitis illam. Etiam si transgrederer, id ad salutem facio, neque oporteret me a vobis, qui in gravibus illam transgredimini, incensari. Nam quod vos facitis, legis eversio prorsus est. Deinde etiam decertat, etsi plura olim discessisset; sed tunc sublimius, et secundum dignitatem suam; nunc autem humiliter. Quare? Quia volebat tam frequenter illos exasperare; nunc vero ira incendebantur, et in eadem processissent. Quapropter insistit ut eorum sedare animum, hisce duobus utens modis, et facinus coarguens his verbis, *Quid me queritis interficere?* et modeste addens, *Homines, qui veritatem loquutus sum, et ostendens illos, cum eadem spirant, non debere de aliis judicare.* Tu vero mihi consideres velim, quom sit humilis Christi interrogatio, quam truculenta illorum responsio: 20. *Dæmonium habes: quis te querit interficere?* Verbum iræ et furoris, animique in impudentiam acti, quod inexpectato modo redarguorunt, et se lace-sitos putarent. Ut enim latrones in insidiis cantant, deinde ut inparatum aggrediantur, silentio rem peragunt: ita et Judæi. Ipse vero, omnia reprehensione, non impudentiores redderet, de sabbati rursus solutione sese purgat, ex lege cum illis disputans.

3. Et vide quam prudenter. Nihil mirum, inquit,

ἔστι τὰ ῥήματα τὰ ἐμά. Πῶς μὲν γὰρ ὑμῖν ταῦτα ἐπισκοπεῖ, καὶ τὴν ὀρθὴν διακρίσιν κρίσιν λάμπουσιν· ἂν δὲ ταῦτα ἐξέληται, οὐκ ἔτι τοῦτο πείσεσθε. Ἄλλ' οὕτω μὲν οὐκ εἶπεν· Ἐπιλέγει γὰρ ἀν' αὐτοῦς σφοδρῶς· πάντα δὲ ταῦτα ἠνέκασι διὰ τοῦ εἰπεῖν, Ὁ κοῖων τὸ θέλημα αὐτοῦ, γινώσκειται περὶ τῆς διδασχῆς, πότερον ἐκ τοῦ Θεοῦ ἔστιν, ἢ ἐγὼ ἀπ' ἑμαυτοῦ λαλοῦ· τοῦτίστιν, ἢ ἐγὼ ἀλλετριότερι τι καὶ ζῆνον καὶ ἰναντιον φθέγγομαι. Τὸ γὰρ, Ἄκ' ἑμαυτοῦ, διὰ ἐπὶ τοῦτο κείται, διὸ οὐδὲν ἔξω τῶν αὐτῶ δοκούντων λέγω, ἀλλὰ πάντα ἢ ὁ Πατὴρ βούλεται, ταῦτα λέγω. Ἐάν τις τὸ θέλημα αὐτοῦ ποιῇ, γινώσκειται περὶ τῆς διδασχῆς. Τί ἔστιν, Ἐάν τις τὸ θέλημα αὐτοῦ ποιῇ; Ἐάν τις ἐραστής ἢ τοῦ βίου τοῦ κατ' ἀρετὴν, εἰσταί τῶν λεγομένων τῆν δύναμιν· ἴδαν τις; θέλη προσέχωνταις προφηταίαις, πότερον κατ' αὐτάς λαλοῦ, ἢ οὐ.

β. Πῶς δὲ αὐτοῦ καὶ οὐκ αὐτοῦ; Οὐ γὰρ εἶπεν, ἡ διδασκαλία αὐτὴ οὐκ ἔστιν ἐμὴ· ἀλλὰ πρότερον εἶπεν, διὸ Ἐμὴ ἔστι, καὶ οικουσαίμενος αὐτῆν, τότε ἐπήγαγον, Οὐκ ἔστιν ἐμὴ. Πῶς οὖν τὸ αὐτὸ δύναται εἶναι, καὶ αὐτοῦ, καὶ οὐκ αὐτοῦ; Αὐτοῦ μὲν, διὸ ὡς μὴ διδασκόμενος ἔλεγεν· οὐκ αὐτοῦ δὲ, διὸ τοῦ Πατρὸς; ἢ ἡ διδασκαλία. Πῶς οὖν λέγει, Πάντα τὰ τοῦ Πατρὸς ἐμά ἐστι, καὶ τὰ ἐμά αὐτοῦ; Εἰ γὰρ ἐπαυθὶ τοῦ Πατρὸς ἔστι, διὰ τοῦτο οὐκ ἔστι σὴ, ψεύδος· ἐκεῖνο· διὰ τοῦτο γὰρ ὠφελεῖν εἶναι σὴ. Ἄλλὰ τὸ, Ὅλο ἐμὴ, σφόδρα αὐτοῦ καὶ τοῦ Πατρὸς μίαν εἶναι θεοὺ τὴν διδασχὴν· ὠσαυτε ἔλεγεν· οὐδὲν ἔχει παρῆλαγγόμενον, ὡς ἑτέρου οὐσα. Εἰ γὰρ καὶ ἡ ὑπόστασις ἕλλη, ἀλλ' οὕτω καὶ λέγω καὶ πρῶτω, ὡς μὴ νομίζεσθαι ἑτερόν τι παρὰ τὸν Πατέρα, ἀλλὰ τὸ αὐτὸ ὅπερ ὁ Πατὴρ εἶπεν [290] ἡ ἐπραξεν. Εἶτα καὶ ἄλλον ἀπάγει συλλογισμὸν ἀνατιρότητον, ἀνθρώπινον τὴν παράγει εἰς μέσον, καὶ ἀπὸ τῶν ἐν συνθηλαίς παιδεύων. Τί δὲ τοῦτο ἔστιν; Ὁ ἀπ' ἑαυτοῦ λαλοῦν, τὴν δόξαν τὴν ἰδίαν ζητεῖ. Τοῦτίστιν, ὁ βουλόμενος ἰδίαν τινὰ στήσαι διδασκαλίαν, δι' οὐδὲν ἑτερον βούλεται, ἀλλ' ἢ δόξαν ἐκ τούτου καρποῦσθαι*. Εἰ δὲ ἐγὼ οὐ βουλόμαι καρποῦσθαι δόξαν, τίνας ἐνεκεν ἰδίαν τινὰ βουλόμαι στήσαι διδασκαλίαν; Ὁ ἀπ' ἑαυτοῦ λαλοῦν· τοῦτίστιν, ὁ ἰδὸν τι καὶ παρῆλλαγγόμενον, διὰ τοῦτο λαλεῖ, ἴνα τὴν δόξαν αὐτοῦ στήσῃ. Εἰ δὲ ἐγὼ τὴν δόξαν τοῦ πέμψαντός με ζητῶ, τίνας ἐνεκεν ἀν' ἐλοίμην ἑτέρα διδάσκειν; Ὁρᾷς διὸ αἰτία τῆν, ἢ, ἢ καὶ ἐκεῖ ἔλεγε μὴδὲν ἀπ' ἑαυτοῦ ποιεῖν; Τίς δὲ αὐτῆ; Ἴνα πισταῦσιν, διὸ οὐ δόξης ἐρίεται τῆν τῶν πολλῶν. Διὰ τοῦτο ὅταν μὲν ταπεινὸν λέγῃ, Ἐγὼ τὴν δόξαν τοῦ Πατρὸς ἠρώ, ψησί· πανταχοῦ πείσαι βουλόμενος αὐτούς, διὸ οὐ δόξης ἐρᾷ. Τοῦ μὲν οὖν ταπεινὸν φθέγγεσθαι πολλὰ εἶναι αἰτία· ὅλον τὸ μὴ ἀγνῶντησιν νομοσθῆναι, τὸ μὴ ἀντιθεσθαι, τὸ σάρκα περιβεβλησθῆσαι, τὸ ἀσθενεῖ τῶν ἀκούωντων, τὸ διδάσκειν τοὺς ἀνθρώπων μετριάζειν, καὶ μὴδὲν περὶ ἑαυτῶν λέγειν μέγα. Τοῦ δὲ ὑψηλὸν φθέγγεσθαι μίαν εὐροί τις ἀν αἰτίαν, τῆς φύσεως, τὸ μέγεθος. Εἰ γὰρ, ἐπειθὲ εἶπεν, Ἰερὸ τοῦ Ἄβραάμ ἐγὼ εἰμι, ἐκαυδαλίσησάν, εἰ οὐκ ἀν' ἔπαθον ἀπ' ῥημάτων ὑψηλῶν ἀκούοντες; Ὁ Μωσῆς τῆς δέδωκεν ὑμῖν τὸν νόμον, καὶ οὐδεὶς ἐξ ὑμῶν ποιεῖ τὸν νόμον; Τί με ζητεῖτε ἀποκτεῖναι; Καὶ ποίαν ἀπολοῦσθαι ἔχει τοῦτο, φησὶν, ἢ τί κύνων πρὸς τὸ πρότερον εἰρημῆναι;

Δύο ἐγκλήματα ἐπήγαγον, ἔν, διὸ τὸ σάββατον λαίε· ἄλλο, διὸ Πατέρα λέγει τὸν Θεόν, ἴσον ἑαυτῶν τοῦτων τῶν ἑν. Ὅτι γὰρ οὐ τῆς ἐκείνου ὑποστάσις ἔην, ἀλλὰ τῆς αὐτοῦ γνώμης· καὶ εἰ οὐ ὡς ὁ πολλοὶ, ἀλλ' ἔξαιρέτως καὶ ἰδιαζόντως ἔλεγε, ἄλλον ἐκεῖθεν.

Πολλοὶ πολλὰκις κατέρρα εἶπον τὸν Θεὸν ταυτῶν ὄλον, διὸ Θεὸς εἰς ἐκείσιν ἡμῶς, καὶ ἑαυτῶν ἐξ πάντων ἡμῶν· ἀλλ' οὐ παρὰ τοῦτο ἴσος ἦν ὁ λαὸς τῷ Θεῷ· ὅθαν οὐδὲ ἐκαυδαλίοντες ἀκούοντες. Ὅπερ οὖν ἔτα, Οὐκ ἔστιν ἐκ Θεοῦ, ἔλεγον, καὶ ἐθεράπευσεν αὐτούς πολλὰκις, καὶ ὑπὲρ τῆς τοῦ σαββάτου λύσεως ἀπελοήσαστο· οὕτω καὶ τούτο, εἰ τῆς ἐκείνου ὑποστάσις ἦν, καὶ μὴ τῆς αὐτοῦ γνώμης, διῶρθωσαν ἂν καὶ εἶπεν· τί με νομίζετε ἴσον τῷ Θεῷ; Οὐκ εἰμι ἴσος. Ἄλλ' οὐδὲν τοῦτον εἶπεν, ἀλλὰ καὶ τὸν αὐτόν, καὶ ἀπέδειξεν διὸ ἴσος ἐστὶ διὰ τῶν ἐξῆς. Τὸ γὰρ, Ὅπερ ὁ Πατὴρ ἔστειλε τοὺς νεκροὺς καὶ ἰωσοῦσι, οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς ἂ· καὶ, Ἴνα πάντες τιμῶσι τὸν Υἱόν, καθὼς τιμῶσι τὸν Πατέρα, καὶ τὰ ἔργα, ὁ ἄν ἐκείνους ποιεῖ, ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ· ταῦτα πάντα τῆς ἰσότητος ἔστι πιστοποιατά. Καὶ περὶ τοῦ νόμου δὲ λέγει· Μὴ νομίζετε, διὸ ἤλθοσιν καταλύσαι τὸν νόμον, ἢ τοὺς προφήτας. Οὕτως εἶδε καὶ τὰς ἐν διαβολῇ πονηρὰς ὑποστάσις [291] ἐξέλεν. Ἐνταῦθα δὲ τὴν τοῦ ἴσου ὑπόνοιαν οὐ μόνον οὐκ ἀναίρει, ἀλλὰ καὶ βεβαίω. Διὸ καὶ ἀλλαχοῦ εἰπόντων αὐτῶν, διὸ Ποιεῖς σεαυτὸν Θεόν, οὐκ ἀνείλε τὴν ὑπόνοιαν, ἀλλὰ καὶ ἐβεβαίωσεν αὐτῶν· Ἴνα δὲ εἰδῆς, διὸ ἐξουσίαν ἔχει ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἀνείνα ἀμαρτίας ἐπὶ τῆς γῆς, λέγει τὸ παραλυτικῷ· Ἀπορ τὸν κρᾶβάττον σου, καὶ περιπάτησιν. Ἐκαὶ μὲν οὖν τὸ πρότερον ἐκείπαι, τὸ ἴσον ἑαυτῶν ποιεῖν τῷ Θεῷ, δεικνύς διὸ οὐκ ἔστιν ἀντίθεος, ἀλλὰ καὶ τὰ αὐτὰ λέγει, καὶ τὰ αὐτὰ ἐκεῖνον διδάσκει· λοιπὸν πρὸς τὴν τοῦ σαββάτου λύσιν ἱσταται λέγων· Ὁ Μωσῆς δέδωκεν ὑμῖν τὸν νόμον, καὶ οὐδεὶς ἐξ ὑμῶν τηρεῖ τὸν νόμον; Ὁσαυτε ἔλεγεν· Εἶπεν ὁ νόμος, Ὁ φονεὺς οὐκ ἔστιν ἐμὲ δὲ φρονεῖτε, καὶ ἐμὲ ἐγκαλεῖτε ὡς παροβαίνοντι τὸν νόμον; Διὰ τί δὲ εἶπεν, Ὁσδεῖς; Ὅτι πάντες ἐξήκωνον αὐτὸν ἀποκτεῖναι. Ἐγὼ μὲν οὖν εἰ καὶ ἔκυσα τὸν νόμον, φησὶν, ἀλλὰ ἀνθρώπων σώσας· ὑμεῖς δὲ παραβαίνετε ἑ ἐπὶ κακῷ. Τὸ ἐμὲν εἰ καὶ παρῆσας ἦν, ἀλλ' ἐπὶ σωτηρίᾳ, καὶ οὐκ ἐχρήσθον ἡμῶν τῶν τὰ μεγάλα παραβαίνοντων ἐμὲ κρίνεσθαι. Τὸ γὰρ ὑμέτερον, ἀνατροπὴ τοῦ νόμου παντός. Εἶτα καὶ ἐπαγινύσεται, καίτοι πολλὰ καὶ πάλαι διαλαχθεῖς· ἀλλὰ τότε μὲν ὑψηλότερον καὶ κατὰ τὴν ἀλίαν τῆν αὐτοῦ, νῦν δὲ ταπεινότερον. Τί ἴδοτε; Ὅτι οὐκ ἐβούλετο συνεχῶς παρακινεῖν αὐτούς. Νῦν γὰρ τὰ ἐ τῆς ὀρθῆς ἐπέτέτατο, καὶ εἰς φόνον προήσαν. Διὸ μένει, ὅσο τοῦτοισ καταστέλλων αὐτούς· τῷ τὴν ἐλέγξει αὐτῶν τὸ τῶμα καὶ εἰπεῖν, Τί με ζητεῖτε ἀποκτεῖναι; καὶ τῷ μετ' ἐπισκαίει εἶπαι, Ἀνθρώπων, δε τὴν ἀλήθειαν λαλοῦσθα, καὶ τῷ δεῖξαι διὸ φωνῶντες οὐκ εἰσὶν ἀξιοὶ κρίνειν ἑτερον. Σὺ δὲ ἔρα καὶ τῆς ἐρωτήσεως τὸ ταπεινὸν τῆς τοῦ Χριστοῦ, καὶ τῆς ἀποκρίσεως ἐκείνων τὸ θρασύ. Δαμῶσιν ἔχεις· εἰς σε ζητεῖ ἀποκτεῖναι; Ὅρθῆς τὸ ῥῆμα, καὶ θυμοῦ, καὶ ψυχῆς ἀνασιγνυτοῦσας ἐπὶ τὸ παραδόξως ἐληλέγθαι, καὶ προκαταληπτομένης αὐτῶν, ὡς φροντο. Καθάρη γὰρ ἡσθαί τινες ἄδοντες ἐπὶ ταῖς ἐπιβολαῖς· εἶτα βουλόμενοι ἀφύλακτον ἐργασθῆσαι τὸν ἐπιβουλεύμενον, διὰ τῆς σωτῆς τοῦτο ποιοῦσιν· οὕτω καὶ οὗτοι. Αὐτοὺς δὲ ἀρελὴ ἐλέγξει τοῦτο, ὡστε μὴ ἀνασιγνυτοτέρους ποιῆσαι, πάλιν τῆς ἀπολογίας ἀπέταται τῆς ὑπὲρ τοῦ σαββάτου, ἀπὸ τοῦ νόμου συλλογίζόμενος αὐτούς.

γ. Καὶ ὅρα πως συντεῶς. Οὐδὲν θαυμαστὸν, φησὶν, ἢ ἢεσ, οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς, desunt in quibusdam Mss. ἢ ἢa quibusdam Mss. nostri. Edidit παραβαίνοντες, nihil recte. ὁ σωτῆς, νῦν δὲ καὶ. ὁ φωνῶν ἐπὶ καὶ ἐπιβουλεύσας. Unus et eisd. 706, ἄγνοια ἐπὶ ταῖς. Falsos hunc locum nihil suspicatum esse. Paulo post ἐπὶ τῆς σωτῆς. alii ἐπὶ τῆς ἀργησίας.

* Morel. ὁ βουλόμενος ἀπ' ἑαυτοῦ λέγειν, δι' οὐδὲν ἑτερον βούλεται, ἀλλ' ἢ δόξαν ἐκ τούτου καρποῦσθαι.

εἰ ἡμῶ παρακούετε, ὅπου γε τοῦ νόμου, ὃς δοκεῖτε ἄκουειν, καὶ ἂν νομιζέτε παρὰ Μωϋσῆως δεδοῦναι, παρακούετε. Οὐδὲν οὖν καινὸν, εἰ τοῖς ἡμῶς οὐ προσέχετε λόγους. Ἐπειδὴ γὰρ ἔλεγον, ὅτι Μωϋσεὶ λέλα-
*θηκεν ὁ θεός, τοῦτον δὲ οὐδὲ ὀδύμεν πῶθεν ἔσται, δεικνύοντι καὶ εἰς ἐκείνους ὄβριον· καὶ γὰρ τὸν νόμον ἐκείνους ἔδωκε, καὶ οὐκ ἤκουσαν. Ἐν ἔργον ἐποίησα, [292] καὶ πάντες θαυμάζετε. Σκόπει πῶς ἔνθα ἂν ἀπολογησάσθαι δεῖ, καὶ ὡς ἔγκλημα δεχέσθαι τὸ γεγονός, οὐ μέμνεται τοῦ Πατρὸς α, ἀλλὰ τὸ αὐτοῦ πρόσωπον εἰσαγαί. Ἐν ἔργον ἐποίησα. Θέλει δείξει, ὅτι τὸ μὴ ποιῆσαι, λύσαι τὸν νόμον ἦν· καὶ ὅτι ἐστὶ πολλὰ τὰ νόμου κυριώτερα· καὶ ὅτι ἐντολὴν ἠνεσχετο δεξασθαι Μωϋσῆς κατὰ τοῦ νόμου, καὶ τοῦ νόμου κυριώτερον. Τοῦ γὰρ σαββάτου ἡ περιτομὴ κυριώτερα· καίτοι οὐκ ἔστι τοῦ νόμου, ἀλλὰ τὸν πατέρων. Ἐγὼ δὲ καὶ τῆς περιτομῆς τὸ κυριώτερον ἐποίησα καὶ κρείττον. Ἐτα οὐ μὲννητας ἐντολῆς νομικῆς· οἶον, ὅτι οἱ λερεῖς τὸ σαββάτον βεβηλοῦσι, καθάπερ ἦδη εἶπεν, ἀλλ' ἡ μελίστος περιουσίας. Τὸ δὲ θαυμάζετε, τοῦτο ἐστὶ, θαυμάσιον, τὰράττωσθα. Εἰ γὰρ εἶδει εἶναι ββάνον τὸν νόμον, οὐκ ἂν ἡ περιτομὴ αὐτοῦ κυριώτερα ἦν. Καὶ οὐκ εἶπεν, εἰ μελίζον ἐποίησα τῆς περιτομῆς· ἀλλ' ἔκ περιουσίας ἐλέγχε τῷ εἰπεῖν β· *Εἰ περιτομὴ λαμβάνει ἀνθρωπος.* Ὅραξ ὅτι τόσα μάλιστα ἴστανται ὁ νόμος, ὅταν αὐτὸν λῆ; ὄραξ ὅτι ἡ τοῦ σαββάτου λύσις τρησις ἔστι τοῦ νόμου; ὡς εἰ μὴ ἐλύθη τὸ σαββάτον, ἀνάγκη τὸν νόμον ἦν λυθῆναι· ὥστε καὶ ἐγὼ ἔστησα αὐτὸν. Καὶ οὐκ εἶπεν, Ἐμοὶ γράτε, ὅτι μελίζον περιτομῆς εἰργασάμην· ἀλλὰ τὸ γεγονός μόνον εἶπὼν, αὐτοῖς τὴν κρίσιν ἐπέτρεψεν, εἰ μὴ περιτομῆς ἀναγκαιότερον ὀνόμαζον ὑγίεια. Ἴνα σημεῖον λάβῃ ὁ ἀνθρωπος οὐδὲν πρὸς ὑγείαν συντελοῦν, λύσαι νόμος, φησὶν· Ἐνα νότου τοσαύτης ἀπαλλαγῆ, ὀυσαγαίνετε, καὶ ἀνακαταίτε; *Μὴ κρίνετε κατ' ὄψιν.* Τί ἐστὶ, *κατ' ὄψιν;* *Μὴ ἐπειδὴ Μωϋσῆς μελίζονα παρ' ὁμῖν ἔχει τὴν δίδαν, ἀπὸ τοῦ τῶν προσώπων ἀξιώματος φέρετε τὴν ψῆφον· ἀλλ' ἀπὸ τῆς τῶν πραγμάτων φύσεως· τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ δικαίως κρίναι. Διατί γὰρ οὐδεὶς ἐνεκάλεισε Μωϋσεὶ; διατί οὐδεὶς ἠπειλοῖεν κελύοντε τὸ σαββάτον λύσασθαι ὑπὸ ἐντολῆς ἔξωθεν ἐπεισενωχέλιος τῷ νόμῳ; Ἄλλ' ἐκεῖνος μὲν τὸ ἰκείνου νόμου ἀνέχετα ἐντολὴν εἶναι κυριώτεραν, ἐντολὴν, τὴν**

α Omnes fere Mss. rem allo modo efferunt, licet nou inter se prorsus dissentiant. Qui clarior rem exponunt, sic habent, καὶ ὡς ἐργάμα δεχέσθαι τὸ γεγονός, οὐ μόνον τὸ τοῦ Πατρὸς, quon lectionem sequi visum est. Alii δεχέσθαι τὸ γὰρ γεγονός. Editt καὶ ὡς ἐργάμα δαίται, οὐλογῆται. Τὸ γὰρ γεγονός οὐ τὸ τοῦ Πατρὸς, perperam cetera. β Alii δὲ καὶ ἤνατο τὸ λέγειν.

οὐκ ὑπὸ τοῦ νόμου εἰσενεχθεῖσαν, ἀλλ' ἔξωθεν· ὅπου ἐστὶ μάλιστα θαυμαστὸν· ἡμεῖς δὲ οἱ οὐ νομοθεταί, πέρα τοῦ μέτρον ἔδοκίματε τὸν νόμον, καὶ ἀμύνετε αὐτῷ. Ἄλλὰ ἀξιοπιστοτέρους ὑμῶν ἐστὶν ὁ Μωϋσῆς, ὁ κελύων λύσασθαι τὸν νόμον παρ' ἐντολῆς· οὐ νομῆμας. Τῷ γοῦν εἶπειν, Ὅλον ἀνθρωπον, εἰκνύοντι καὶ μερικὴν ὑγείαν ὅσαν τὴν περιτομῆν. Καὶ τίς ἡ ὑγεία τῆς περιτομῆς; *Ψυχῆ, φησὶ, πάσα ε, ἥτις ἐστὶ μὴ περιτομῆ, ἐξολοθρευθήσεται.* Ἐγὼ δὲ οὐκ ἀπὸ μέρους κεκακωμένον, ἀλλ' ὄλον διεφθαμένον ἀνέστησα. *Μὴ κρίνετε, τοῖνον κατ' ὄψιν.* Τοῦτο πεθεώμεθα μὴ τοῖς τότε εἰρησθαί μόνον, ἀλλὰ α καὶ ἡμῖν, ὥστε μὴδὲν πράγματι διαφθεῖρην τὸ δικαίον, ἀλλὰ πάντα ὑπὲρ τοῦτου ποιεῖν· εἴτε πένθη, εἴτε [293] πλοῖσιος ἡ τί, μὴ τοῖς προσώπων προέχοντι, ἀλλὰ τὰ πράγματα ἐξετάζειν. *Οὐκ ἐλεήσεις, φησὶ, πένθη ἐν κρίσει.* Τί ὅτι τὸ λαγόμενον; *Μὴ κατακλασθῆς, μὴδὲ επικαμφθῆς, φησὶν, ἀπὸ πένθη ὁ ἀδικῶν τύχη.* Εἰ δὲ πένθη χαρίζεσθαι οὐ χρεῖ, πολλῶν μάλλον πούτουσι. Ταῦτα δὲ λέγω, οὐ πρὸς τοῖς δικαίοντας μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς πάντας ἀνθρώπους, ὥστε μηδαμὴ διαφθεῖρην τὸ δικαίον, ἀλλὰ πανταχοῦ ἀκρίαν φυλάττειν. Ἄγαπῆ, φησὶ, δικαιοσύνην ὁ κύριος. Ὅ δὲ ἀγαπῶν τὴν ἀδικίαν, μωσὶ τὴν δαυτοῦ ψυχήν. *Μὴ δὴ μισήσωμεν τὰς ἐαυτῶν ψυχὰς, μὴδὲ ἀγαπήσωμεν ἀδικίαν.* Πάντως γὰρ αὕτη τὸ κέρδιον ἦν μικρὸν καὶ οὐδὲν· ἀλλ' εἰς τὸ μέλλον μεγάλα ζημιοί· μάλλον δὲ οὐδὲ ε ἐνταῦθα αὐτῆς ἀπολαοσόμεθα. Ὅταν γὰρ μετὰ συνειδέοι; ποηροῦ τρωόμεν, ἄρα οὐχ ἰκόλασι καὶ τιμωρίᾳ τοῖς; Ἄγαπήσωμεν τοῖνον τὸ δικαίον, καὶ μηδαμὴ παραδίδωμεν ε τοῦτον τὸν νόμον. Τί γὰρ δυνησόμεθα εἰ τοῦ παρόντος καρπώσασθαί βλου, ἂν μὴ λαβόντες ἀρετὴν ἀπέλιθωμεν; Τί δὲ ἐκεῖ ἡμῶν προσήσεται; φίλα καὶ συγγένεια καὶ τὸ τοῦ θεῖου; χάρις; Καὶ τί λέγω ἡ τοῦ θεῖου χάρις; Κάμ γὰρ τὸν Νῶε, κὰν τὸν Ἰωβ, κὰν τὸν Δανιῆλ ἔγωμεν πατέρα, οὐδὲν ἡμῶς ὠφέλησι τοῦτο, ὅταν ἀπὸ τῶν οὐραίων ἐργων ὡμεν προδεδωμένοι. Ἄλλ' ἐνὰς ἡμῖν δεῖ μόνου, ἀρετῆς τῆς κατὰ ψυχήν. Αὕτη ἡμῶς διαοῶσις δυνησεται, καὶ ἀπαλλάξει τοῦ αἰωνίου πυρός. Ἀρετὴ παραπέμψει ε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· ἡς γένεται πάντας ἡμῶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὐ καὶ μετ' οὐ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἀμα τῷ ἀγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοῦς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ε Quidam ψυχῆ, φησὶν, ἀφρόπου πάσα. α Alii τοῦς εἶ οὐ τοῖς τότε εἰρησθαί μόνον, ἀλλὰ. α Alii τὸ κέρδιον ἐστὶ μικρὸν καὶ οὐδὲν. Ὑστερον δὲ ἀπολλόμενα κακῶς· μάλλον δὲ οὐδὲ. ε Morel. et quidam παραδιδόμενον. Savil. et alii παραπέμψει. α Alii παραπέμπει.

ΟΜΙΛΙΑ Ν.

Ἐλεγον οὖν τινες ἐκ τῶν Ἱεροσολυμιτῶν· Ὁ θεὸς οὐδὲς ἐστὶν ἐν Ἱεροσολυμοῖς ἀποκτεῖται; Καὶ ἰδε παρῆρησι λαλεῖ, καὶ οὐδὲν αὐτῷ λέγουσι. Μῆτι εἰ ἀληθῶς ἔργωσασι οἱ ἄρχοντες, ὅτι οὐδὲς ἐστὶν ἀληθῶς ὁ Χριστός; Ἄλλὰ τοῦτον οἰδαμὲν πῶθεν ἐστὶν.

ἐλεινότεροι, οἱ τίς θεότητος αὐτοῦ σημεῖον ἐωρακότες μέγιστον, τὸ πᾶν τῆς κρίσεως τῶν ἀρχόντων ἐπίτρεπον τῶν διεφθαμένων. Ἦ γὰρ οὐ μέγα σημεῖον, μανομένους, καὶ φωνῶντας, καὶ περιούτους, καὶ ζητούντας; ἀνελεῖ, καὶ κατεχόντας ἐν χερσίν, ἡσυχάζειν ἐξαίφνης; τίς γὰρ ἀνὰ τοῦτο ἐποίησε; τίς δολοκλιτρον μανίαν οὕτως ἐθεσεν; Ἄλλ' ὁμοῦ μετὰ τοσαῦτα σημεῖα, ὅρα τὴν δύναμιν καὶ τὴν μανίαν. Ὁ θεὸς οὐδὲς ἐστὶν ἐν Ἱεροσολυμοῖς ἀποκτεῖται; Ὅρα πῶς ἐαυτὸν κατηγοροῦσι. Ὅν Ἱεροσολυμοῖς, φησὶν, ἀποκτεῖται, καὶ οὐδὲν αὐτῷ λέγουσι. Καὶ οὐκ ἀπλοῖ; οὐδὲν αὐτῷ λέγουσι, ἀλλὰ καὶ παρῆρησιζόμενῶ· ὁ γὰρ παρῆρησιζαλῶν, καὶ μετ' ἐλευθερίας ἀπίσης, μάλλον ἀν' αὐτοῖς παρῶμεν· ἀλλ' οὐδὲν ἐποῦν. Μῆποτε ἀληθῶς ἔργωσασι, ὅτι οὐδὲς ἐστὶν ὁ Χριστός; Ὑμῖν δὲ τί δοκεῖ; ποῖαν περὶ αὐτοῦ φέρετε

α. Οὐδὲν ἀπλοῦς ἐν ταῖς θέλαις Γραφαῖς κελται; Πνεύματι γὰρ εἰρημῆται εἶσιν ἀγίῳ. ἀπὸ πάντα μετὰ ἀκριβείας ἐξετάζωμεν. Καὶ γὰρ ἀπὸ μιάς λέξεως ἐνεστικὸν ἐλόκληρον εὑρεῖν νοῦν, οἷον δὴ καὶ νῦν ἡμῖν ἐστὶ προκείμενον. Πολλοὶ γὰρ ἐκ τῶν Ἱεροσολυμιτῶν ἔλεγον· Ὁ θεὸς οὐδὲς ἐστὶν ἐν Ἱεροσολυμοῖς ἀποκτεῖται; καὶ ἰδε παρῆρησιζαλῶν, καὶ οὐδὲν αὐτῷ λέγουσι. Ἦ δὴ ποῖος πρόσωπατι, τῶν Ἱεροσολυμιτῶν; Δείκνυσι ἐν εὐαγγελιστικῆς, [294] ὅτι ὁ μάλιστα τῶν μεγάλων ἀποκλεικτικῶς σημεῖων, οὗτοι πάντων ἦσαν

si nihil non in ore geritis, quando ne legem quidem auditis, et quam a Moysse datam putatis, eam violatis. Nihil ergo novum, si verbis meis non attenditis. Quia enim dixerant, *Moysi loquutus est Deus, hunc autem vocamus unde sit* (Joan. 9. 29), ostendit ipse, Moysen ab illis contumeliose habitum: cum ille legem dedisset, quam ipsi non audirent. 21. *Unum opus feci, et omnes mirantini*. Animadvertite quomodo ubi sese purgare porteret, et oblatum crimen confutare, ille non Patrem commemoraret, sed personam suam inducat. *Unum opus feci*. Vult ostendere, si non fecisset, tunc legem solutam dici potuisse, et multa esse observata digniora, quam legem: Moysenque contra legem mandatum accepisse, quod lege dignius esset. Dignior quippe sabbato circumcisio erat, quamvis ea nun a lege, sed a patribus inducta fuisset. Ego vero rem digniorem melioremque feci, quam sit circumcisio. Porro non meminit legalis mandati: nempe quod sacerdotes sabbatum transgrediantur, ut jam ante dixit: sed cum majori auctoritate loquitur. Illud autem, *Mirantini*, id est, turbantini. Nam si legem ita firmam esse oportuisset, circumcisio non illa praestantior esset; neque dixisset, se majus quidpiam fecisse, quam circumcisionem; sed ex auctoritate confutat eos dicens: 23. *Si circumcisionem accipit homo*. Vident tunc maxime stare legem, cum ipsam solvit? vident sabbati solutionem esse legis observationem; ita ut si non fuis-et solum sabbatum, legem solvi necesse fuerit? Itaque legem ego firmavi. Non dixit, *Mihi irascimini*, quod rem circumcisioe majorem fecerim: sed rem tantum exponens, iudicium ipsis permisit, pium magis necessaria sit integra hominis curatio, quam circumcisio. Ut signum accipiat homo nihil ad valetudinem conferas, lex solvitur, inquit; ut tanto verbo liberetur, indignamini? 23. *Nolite iudicare secundum faciem*. Quid est, *Secundum faciem*? Ne quia Moyses in majore apud vos existimatione est, a personarum dignitate calculum feratis; sed a rerum natura: illud namque est juste iudicare. Cur nemo Moysen inculpavit? cur neino obstitit jubenti solvi sabbatum pro praecipito extrinsecus legi addito? Verum ille patitur praecipitum illud lege sua dignius esse;

praecipitum, inquam, a lege non latum, sed extrinsecus allatum; quod est utique mirum: vos autem qui non estis legislatores, ultra modum legem vindicatis. Verum fide dignior vobis est Moyses, qui legem solvi praecipit ob praecipitum non legale. Cum ergo dicit totum hominem, declarat circumcisionem partem tantum valetudinis esse. Et quae est sanitas circumcisionis? *Amica*, inquit, *omnis quae non circumciditur, exterminabitur* (Gen. 17. 14). Ego vero non partim agrum modo, sed totum corruptum suscitavi. *Nolite ergo iudicare secundum faciem*. Hoc putemus non illis tantum dictum fuisse, sed nobis quoque, ne illa in re iustitiam corruptamur, sed pro illa omnia agamus; ne attendamus an pauper an dives quis sit, nec personae, sed res exploremus. *Non miseraberis*, inquit. *pauperis in iudicio* (Exod. 23. 3). Quid nisi vult illud? Ne frangaris, inquit, ne flectaris, si pauper sit is qui laesit. Quod si pauperi non ignoscendum, multo minus diviti. Haec porro dico non iudicibus tantum, sed et omnibus, ne unquam vobis violeat, sed incorruptum scopere servetur. *Diligite*, inquit, *iustitiam Dominum*. *Qui autem diligit iniquitatem, odit animam suam* (Psalm. 10. 6). Ne, queso, animas nostras odio habeamus, nec iniquitatem diligamus. Hinc certe parum vel nihil lucri nunc percipimus; sed in futuro magnum aeditur damnum. Imo ne hic quoque iniquitate nostra fruamur. Quando enim cum mala conscientia in deliciis versamur, annon hoc cruciatu et supplicium est? Diligamus ergo iustitiam et numquam hanc legem violemus. Quid enim fructus ex hac vita consequi poterimus, nisi hinc cum virtute migraverimus? quid illic nobis patrocinalitur? an amicitia, an cognatio, an gratia? Ecquid gratiam coisubet dico? Si Nos patrem habeamus, si Jobum, si Danielem, id nihil nobis proderit, si nostra nos opera prodant. Sed una opus habemus virtute; haec nos servare poterit, et ab aeterno igne liberare. Haec nos mittet in regnum caelorum; quod utinam omnes consequamur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri gloria, unaque sancto Spiritui, nunc et semper, et in saecula saeculorum. Amen.

¹ In aliis legitur.... *lucri nunc percipimus, sed in futuro peribimus.*

HOMILIA L.

Cap. 7. v. 25. *Dicebant ergo quidam ex Hierosolymis: Nonne hic est quem quaerunt interficere?* 26. *Et ecce palam loquitur, et nihil ei dicunt. Numquid vere cognoverunt principes, quia hic est vere Christus?* 27. *Sed hunc scimus unde sit.*

1. *In divinis Scripturis nihil tenere positum* — Nihil in divinis Scripturis tenere positum est; sunt enim Spiritus sancti dicta. Quamobrem omnia accurate disquiramus. Ab una quippe dictione totum saepe sensum discimus, ut etiam nunc contingit. Multi enim ex Hierosolymitanis dicebant: *Non hic est quem quaerunt interficere? Et ecce palam loquitur, et nihil ei dicunt*. Cur Hierosolymitani memorantur? Ostendit evangelista eos maxime, qui tot signis dignitati fuerant,

omnium miseritinos esse, qui cum divinitatis ipsius signum maximum vidissent, totum corruptorum principum iudicio remittebant. Annon maximum signum erat, quod fidentes, eadem spirantes, circumcursantes, atque interficere quaerentes, cum ipsum praemanibus tenerent, statim quiescerent? quis hoc fecisset? quis tantum furorem se extinxisset? Attamen post tot signa, vide stultitiam et furorem. *Nonne hic est quem quaerunt interficere? Vido quomodo se ipsos condemnent. Quem quaerunt interficere*, inquit, *et nihil ei dicunt*. Nec modo nihil dicunt, sed neque palam et libere loquentem ipsosque exasperantem reprimunt. *Numquid vere cognoverunt, quia hic est Christus*. Vobis autem quid videtur? quam de illo fertis sententiam? Contrariam, inquit. Ideo dicebant: *Sed hunc sci-*

unde sit. O nequitiam! o contradictionem! Non cum principibus calculum ferunt, sed aliam corruptam efferunt sententiam stultitia sua dignam. Scimus, inquit, unde sit: *Christus autem cum venerit, nemo sciet unde sit.* Atqui principes vestri interrogati dicebant, in Bethlehem nasciturum. Et rursum alii, *Nos scimus quia Moyai loquutus est Deus; hunc autem nescimus unde sit (Joan. 9. 29).* Ebruriorum verba considera. Rursumque, *Num ex Galilæa venit Christus? annon ex Bethlehem vico? Viden' ebruriorum calculum? Scimus, nescimus; ex Bethlehem venit Christus; Scimus autem cum venerit, nemo sciet unde sit.* Quid hac dictorum pugna manifestius? Id unum respiciebatur, ut ne crederent. Quid ergo ad hæc Christus? 28. *Et me nostis, et unde sim scitis: et a meipso non veni, sed est verus qui misit me, quem vos nescitis.* Et rursum, *Si me sciretis, et Patrem meum sciretis.* Quomodo ergo dicit eos et ipsum, et unde ait nosse; et alibi, nec ipsum nosse, nec Patrem? Non secum pugnat, absit; sed valde sibi constat. De alia loquitur cognitione, cum dicit, *Non nostis, quemadmodum cum dicit: Filii Hei, filii pestilentes, nescientes Dominum (1. Reg. 2. 12);* ac rursum, *Israël autem me non cognovit (Isai. 1. 3).* Ut et Paulus ait: *Confitentur se nosse Deum, factis autem negant (Tit. 1. 16).* Potest ergo qui scit, nescire. Hoc itaque dicit: Si me nossetis, sciretis me esse Filium Dei. Illud autem, *Unde sim,* non locum hic denotat, ut liquet ex sequentibus: *Ei a meipso non veni, sed verus est qui misit me, quem vos nescitis.* Illic loquitur de ignorantia operibus comprobata, de qua Paulus dicit: *Confitentur se nosse Deum, factis autem negant.* Neque enim ignorantiam peccatum erat, sed nequitia et male voluntas. Et cum hoc scirent, ignorare volebant. Sed quænam hæc consequentia? quomodo ut illos confutet, eadem quæ ipsi loquitur? Nam cum illi dicerent, *Hunc autem scimus unde sit, subdidit, Et me scitis.* Quid enim dicebant illi? an quod nesciret? Imo vero ipsi dicebant, *Scimus.* Verum cum dicerent se scire unde esset, nihil aliud significabant, quam illum de terra esse et fabri filium. Ille vero in cælos erigebat eos dicens, *Scitis unde sim; id est, Non unde suspicamini veni, sed unde is qui misit me.* Cum dicit enim, *A meipso non veni,* hoc subindicat, ipsos nempe scire, quod a Patre missus esset, etsi id non confiterentur. Duplici ergo modo illos confutat. Primo ea quæ secreto loquebantur, in medium et cum clamore profert, ut illos pudefaciat; deinde mentem illorum aperit, ac si diceret: Non alioctus sum, non sine causa veni; *Sed verus est qui misit me, quem vos nescitis.* Quid significat illud, *Verus est qui misit me?* Si verus est, in veritate me misit: si verus est, sequitur verum illum esse qui misus fuit.

2. Alio quoque modo id probat, propriis illos verbis capiens. Quia enim dicebant, *Christus cum veniet, nemo sciet unde sit,* hinc ostendit se Christum esse. Nam ipsi illud, *Nemo sciet, secundum differentiam*

¹ Hic locus sic efferunt apud Savil... « hunc autem nescimus unde sit ». « Scimus unde est, et nescimus unde est »: *Utriorum verba considera.*

locorum loquebantur; et hinc ille ostendit se Christum esse, quia a Patre venerit; et ubique testificatur Patris cognitionem sibi soli competere, dicens, *Non quod Patrem quis vidit, nisi qui est a Patre.* Quibus verbis in iram concitabantur. Nam cum diceret, *Non nostis eum,* et cum evinceret, ipsos scire quidem, sed ignorantiam simulare, jure ipsos mordebat et irritabat. 30. *Quærebant ergo cum apprehendere, et nemo misit in illum manum, quia nondum venerat hora ejus.* Viden' illos invisibiliter colibitos, et illorum exercitum furorem? Cur vero non dixit, quod invisibiliter eos detinuerit, sed, *Quod nondum venisset hora ejus.* Volebat evangelista humano humiliorique modo loqui, ut homo etiam esse putaretur. Quia enim ubique sublimia dicit, ideo hæc hinc inde inserit. Cum autem dicit, *Ab ipso sum,* non loquitur ut propheta, qui hoc accepit, sed quod illum videat, ac cum ipso sit. 29. *Novi illum,* inquit, *quia ab ipso sum.* Viden' quo pacto hoc ubique probat. *A meipso non veni, et, Qui misit me verus est?* id contendens, ne a Deo alicuius putetur. Et animadvertit, quanta sit in humilibus verbis utilitas. Post hæc, inquit, multi dicebant: 31. *Christus cum venerit, numquid plura signa faciet, quam quæ hic facit? Quæ signa? Atqui tria erant signa, vini, paralytici, et filii reguli: nihilque ultra narravit evangelista.* Unde liquet, ut sæpe dixi, ipsos multa præmittere, dum ea recensent quæ maligne principes machinabantur. Quærebant ergo illum apprehendere et interficere. Quinam? Non multitudo, quæ principatum non affectabat, nec invidia corripiebatur; sed sacerdotes. Turba enim populi dicebat: *Christus cum venerit, numquid plura signa faciet? Atamen hæc fides sana non erat, sed ut solet infimæ plebis esse. Illud enim, Cum venerit, non erat credentium hunc esse Christum. Aut ita dicendum est; aut forte in concursu populi, cum principes pro virili ostendere niterentur ipsum non esse Christum, dixerit turba: Ponamus non esse Christum, num melior erit Christus? Ut sæpe dixi, infimum vulgus, non a doctrina, non a concionibus, sed a signis allicitur.* 32. *Audierunt Pharisei turbam murmurantem, et miserunt ministros, ut apprehenderent eum.* Viden' sabbati solutionem obtentum fuisse? Quod autem illos acris mordebat, hoc erat. Illic enim cum nihil quod criminaerent haberent, sive in dictis, sive in gestis, propter turbam volebant illum apprehendere. Nec audebant periculum suspicantes, sed ministros miserunt qui tentarent. O violentiam! o furorem! sive potius, o insaniam! Cum id ipsi sæpe tentassent, nec potuissent, ministris rem committunt, furori animoque suo temere indulgentes. Atqui multa juxta piscinam loquutus est, et nihil tale moliti sunt; sed quæsierunt, non tentarunt. Illic vero rem ferre non possunt: cum futurum esset ut turba occurreret. Quid ergo Christus? 33. *Adhuc modicum tempus vobiscum sum.* Cum posset auditores et flectere et terrere, verba profert humilitate plena, ac si diceret: Cur me interficere, cur persequi quæritis? Modicum expectate, et sine

ψῆφον· Τὴν ἐναντίαν, φησί. Διὰ τοῦτο ἔλεγον· Ἀλλὰ τοὺτον ὀδοῦμεν πόθεν ἐστί. Ἡ εἰς πονηρίας· ἢ τὴν ἐναντιολογίαν· οὐδὲ ταῦς τῶν ἀρχόντων ἰκονταί ψῆφοι· ἀλλ' ἐτέραν ἐκφόρον διασφαρμμένην, καὶ τῆς οικίας ἀνοίας ἀέλιον. Ὀδοῦμεν αὐτὸν, φησί, πόθεν ἐστί· ὁ δὲ Χριστὸς δὲν ἔρχεται, οὐδέ τις γνωσκει πόθεν ἐστί. Καὶ μὴν οἱ ἀρχόντες ὁμίον ἐρωτώμενοι ἔλεγον, οὗ ἐν θηδέει γεννητά. Καὶ πάλιν ἄλλοι τινες, Ἡμεῖς ὀδοῦμεν οὗ Μωσὴν λέλειπεν ὁ θεός· τούτων δὲ οὐκ ὀδοῦμεν πόθεν ἐστί. Ὅρα μάθουσίν τὴν ῥήματα. Καὶ πάλιν· Μὴ ἐκ τῆς Γαλιλαίας ἔρχεται ὁ Χριστός· τὸν ἀπὸ Βηθλεὲμ τῆς κώμης· εἶδε· μανομένων ψῆφον· Ὀδοῦμεν, καὶ οὐκ ὀδοῦμεν ἀπὸ Βηθλεὲμ ἔρχεται ὁ Χριστός· Ὁ δὲ Χριστὸς δὲν ἔρχεται, οὐδέ τις γνωσκει πόθεν ἐστί. Τί ταύτης τῆ· μάχης σαφέστερον· Πρὸς γὰρ ἐν ἑμὸν κώρον, τὸ μὴ πεισθῆναι. Τί οὖν πρὸς ταῦτα ὁ Χριστός· Καὶ ἐμὲ οἴδατε, καὶ οὐκ οἴδατε ἢ πόθεν εἰμὶ· καὶ ἀπ' ἑμαυτοῦ οὐκ ἐλήλυθα, ἀλλ' ἔσται ἀληθὴς ὁ πέμψας με, ὃν ἡμεῖς οὐκ οἴδατε. Καὶ πάλιν· Εἰ ἐμὲ ᾔδειτε, καὶ τὸν Πατέρα μου ᾔδειτε ἀν· Πῶς οὖν φησὶν αὐτοὺς καὶ εἰδέναι αὐτὸν, καὶ πῶθεν ἐστὶ· καὶ πάλιν, μήτε αὐτὸν εἰδέναι αὐτοὺς, μήτε τὸν Πατέρα· Οὐκ ἐναντιολογῶν ἄπαγε, ἀλλὰ καὶ σφόδρα ἐαυτῷ ἀκολουθῶν. Ἐτίραν δὲ λέγει γνωστὸν, δὲν λέγει, Οὐκ οἴδατε, ὡςπερ δὲν λέγει· Υἱὸς ἦλθε, υἱὸς τοῦ Πατρὸς· καὶ οὐκ εἰδότες τὸν Κέριον· καὶ πάλιν, Ἰσραὴλ δὲ με οὐκ ἔγνω. Ἡ· καὶ Παῦλος· φησὶ, Θεὸν ὁμολογοῦσιν εἰδέναι, τοῖς δὲ ἔργοις ἀρροῦνται. Ἐστὶν ἄρα μὴ εἰδέναι εἰδότες. Τούτου οὖν φησὶν· Εἰ ἐμὲ οἴδατε, οἴδατε αὐτὸν τοῦ Θεοῦ Υἱὸς εἰμὶ. Τὸ γὰρ, Πόθεν εἰμὶ, οὐ τὸν τόπον ἐνεαυθὸ φησὶ· καὶ ἔηλον ἐκ τῆς ἐπαγωγῆς· Καὶ ἀπ' ἑμαυτοῦ οὐκ ἐλήλυθα, ἀλλ' ἔσται ἀληθὴς ὁ πέμψας με, ὃν ἡμεῖς οὐκ οἴδατε· ἀγνοῦναι ἐνεαυθὰ λέγων, τὴν διὰ τὸν ἔργων· καθὼς Παῦλος φησὶ· Θεὸν ὁμολογοῦσιν εἰδέναι, τοῖς δὲ ἔργοις ἀρροῦνται. Οὐδὲ γὰρ ἀγνοῦσαι ἦν τὸ ἀμάρτυρον, ἀλλὰ κενότατον καὶ πονηρὰς γνώμης. Καὶ τοῦτο εἰδότες, ἀγνοεῖν βούλονται. Πλὴν ποῖα ἀκολουθία ταῦτα· πῶς γὰρ ἰδέωμεν αὐτοὺς, τὸ αὐτὸν φθέγγεται· Εἰπόντων γὰρ ἐκίνων, Τούτων δὲ ὀδοῦμεν πόθεν ἐστί, ἐπήγαγε, Καὶ ἐμὲ οἴδατε. Τί γὰρ εἶπον ἐκίνων, οὗτις οὐκ οἴδαμεν· Καὶ [295] αὐτοὶ μὲν οὖν τοῦτο ἔλεγον, οὗ ὀδοῦμεν. Ἀλλ' ἰκνεῖν μὲν τὸ, ὀδοῦμεν πόθεν ἐστί, λέγοντες, οὐδὲν ἄλλο ἐνεαυθῶν, ἀλλ' ἢ οὗ ἐκ τῆς γῆς ἐστί, καὶ οὗ τὸ τέκτονός ἐστιν οὐδὲ αὐτὸς ἐκ αὐτοῦ ἀνήγειν εἰς τὸν οὐρανὸν, λέγων· Οἴδατε πόθεν εἰμὶ· τούτους, οὐκ ἐνεαυθῶν ἰδὲν ὀνομαζέτε, ἀλλ' ὅθεν ὁ πέμψας με. Τὸ γὰρ εἶπεν, οὗ Ἀπ' ἑμαυτοῦ οὐκ ἐλήλυθα, τοῦτα ἀνέταται, οὗ ᾔδεισαν οὗτις παρὰ τοῦ Πατρὸς ἀπέσταλτο, εἰ καὶ μὴ ἐξέκλυπτον. Ἀπὸ τῆς γῆς αὐτοὺς ἐλέγγει. Καὶ πρῶτον μὲν ἢ κατ' ἰδίαν ἐλάδου, ταῦτα εἰς μέσον ἤγαγε κρῆνον, ὡστε αὐτοὺς ἐντρεφέσαι· Ἐπειτα καὶ τὰ κατὰ δόξαν ἐξέκλυπτεν· ὡσαυτὲ ἔλεγεν· Οὐκ εἰμὶ τῶν ἀπαρρημμένων, οὐδὲ τῶν ἀπὸ τῆς ἐλθόντων. Ἀλλ' ἔσται ἀληθὴς ὁ πέμψας με, ὃν ἡμεῖς οὐκ οἴδατε. Τί ἐστίν, Ἀληθὴς ὁ πέμψας με· Εἰ ἀληθὴς ἐστίν, ἐπ' ἀληθείᾳ ἐπεμψεν· εἰ ἀληθὴς ἐστί, καὶ τὸν ἀπασταλμένον εἰδὲς ἀληθῆ ἐναί.

β. Καὶ ἐτέρως δὲ τοῦτο κατασκευάζει, ἀπὸ τῶν οικίων αὐτοὺς χειρούμενος λόγων. Ἐπειδὴ γὰρ ἔλεγον, Ὁ Χριστὸς δὲν ἔρχεται, οὐδέ τις γνωσκει πόθεν

ἐστί, εἰκνεῖται καὶ ἐνεαυθῶν ἐκίνων εἶναι τὸν Χριστόν. Καὶ γὰρ ἐκίνων τὸ, Ὁδὲ τις γνωσκει, πρὸς ἀντιδιαστολὴν τοπικοῦ τινος ἔλεγον ὀνομαζόμε· καὶ ἐνεαυθῶν εἰκνεῖται ἐκίνων ὄντα τὸν Χριστόν, οὗ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἦλθε· καὶ πανταχοῦ τῆς γῆς οὖν ἐαυτῷ μαρτυρεῖ μόνου τοῦ Πατρὸς, λέγων· Οὐχ εἶναι τὸν Πατέρα τις ὄρακεν, εἰ μὴ ὁ ὢν παρὰ τοῦ Πατρὸς. Καὶ παρῶντων αὐτοὺς τὰ λεγόμενα. Τὸ γὰρ εἶπεν ὁ, οὗτις οὐκ οἴδατε αὐτόν, καὶ τὸ ἐλέγγει τὴν εἰδότες προσποιεῖται ἀγνοεῖν, ἰκνεῖται δακνεῖν καὶ καθάψασθαι. Ἐξήτεον οὖν αὐτὸν πᾶσαι, καὶ οὐδέ τις ἐπέβαλεν ἐπ' αὐτὸν τὴν χεῖρα, οὗτις οὐκ ἐληλύθει ἢ ὡρα αὐτοῦ. Ὅρα αὐτοὺς ἀοράτως κατοχομένους, καὶ τὸν θυμὸν αὐτῶν χαλινώμενος· Διὰ τί ἐμὲ εἶπον, οὗτις κατέχευε αὐτοὺς ἀοράτως, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἐληλύθει ἢ ὡρα αὐτοῦ· Ἀνθρωπινώτερον ἠβουλήθη φθέγγασθαι καὶ ταπεινότερον ὁ εὐαγγελιστῆς, ὡστε αὐτὸν καὶ ἀνθρώπου ὀνομαζέσθαι. Ἐπειδὴ γὰρ πανταχοῦ ὑψηλὰ λέγει, τοῦτο ἔνεκεν ταῦτα παρασπείρει. Ὅταν δὲ λέγῃ, οὗτις παρ' αὐτοῦ εἰμὶ· οὐχ ὡς προφήτης μαθάνων λέγει, ἀλλ' ὡς ὄρων αὐτόν, καὶ μετ' αὐτοῦ ὢν. Οἴδα γὰρ αὐτόν, φησὶ, οὗτις ἐγὼ παρ' αὐτοῦ εἰμὶ. Ὅρα τῶν ἄνω καὶ κάτω κατασκευάζει τὸ, Ἀπ' ἑμαυτοῦ οὐκ ἐλήλυθα, καὶ, Ὁ πέμψας με ἀληθὴς ἐστί, πρὸς ἐκείνου μαχόμενος, τὸ μὴ νομισθῆναι ἀλλότριον τοῦ Θεοῦ· Καὶ σκόπει πῶς οὖν τῆς ταπεινότητος τῶν ῥημάτων τὸ κέρδος. Μετὰ γὰρ ταῦτα πολλοί, φησὶν, ἔλεγον· Ὁ Χριστὸς δὲν ἔλθῃ, μὴ πᾶσι τοῖς σημείοις ποιῆσαι ὃν ὁδοῦς ἐποίησε· Πῶς σημεῖα· Καὶ μὴ τρία ἦν σημεῖα, τὸ τοῦ οἴνου, καὶ τὸ τοῦ παραλυτικοῦ, καὶ τὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ βασιλικοῦ· καὶ οὐδὲν ἐδηγήσατο πλὴν ὁ εὐαγγελιστῆς. Ὅθεν ἔηλον, ὁ πολλὰς εἶπον, οὗτις τὰ πολλὰ παρατρέχουσι, καὶ ὅπερ τούτων ἡμῖν διαλέγονται, [296] ὡςπερ ὢν οἱ ἀρχόντες ἐπακούοντες. Ἐξήτεον οὖν αὐτὸν πᾶσαι καὶ ἀνελεῖν. Τίνες· Οὗ τοῦ πλῆθος τὸ τῆς ἀρχῆς οὐκ ἐπίμενον, οὐδὲ βασιλικῶν ἀλώνας ἐκινόμενον· ἀλλ' οἱ λαοί. Οἱ γὰρ τοῦ πλῆθος ἔλεγον· Ὁ Χριστὸς δὲν ἔλθῃ, μὴ πᾶσι τοῖς σημείοις ποιῆσαι· Πλὴν ἀλλ' οὐδὲ αὐτῆς ἦν ὄγιος ἢ πιστός, ἀλλ' ὡς πᾶσι τοῖς χυδαίου. Τὸ γὰρ λέγει, Ὅταν ἔλθῃ, οὗτις οὐκ οἴδατε πεπαισμένον ἦν τούτων εἶναι τὸν Χριστόν. Ἡ τοῦτο οὖν ἐστὶν εἶπεν ὁ, ἢ οὗτις κατὰ συνδρομὴν εἰρηται παρὰ τῶν ἐχθρῶν· ὡς γὰρ τῶν ἀρχόντων ἄνω καὶ κάτω σπουδαζόντων δεῖται οὐκ ὄντα αὐτὸν τὸν Χριστόν, ὡςπερ μὴδὲ εἶναι αὐτὸν τὸν Χριστόν· μὴ τοῦτο βελτίων ἐστὶν ἐκίνων· Ὅταν ἀπὸ λέγω, οὗτις οὐκ οἴδατε, οὐκ ἀπὸ διδασκαλίας, οὐδὲ ἀπὸ δημοτικῆς, ἀλλ' ἀπὸ σημείων ἐκινόμενος. Ἐκινόμενος οἱ φησὶ οὗτις οὐκ οἴδατε τὸν δόχλον ἰσχυροῦτος, καὶ ἐκινόμενος ὀνηρέτας, ἴνα πᾶσι τὸν αὐτόν. Ὅρα οὗτις τοῦ σαββάτου ἢ λύσις πρόσχημα ἦν· Ὁ δὲ μάλιστα αὐτοὺς ἔδεικνε, τοῦτο ἦν. Ἐνεαυθὰ γὰρ οὐδὲν ἔχοντες ἐγκλειν, οὗτε τοῦ εἰρημένου, οὗτε τοῦ πεπραγμένου, διὰ τὸν ἐχθρὸν ἐβούλοντο πᾶσαι αὐτόν. Καὶ αὐτοὶ μὲν οὐκ ἐτόλμων, τὸν κίνδυνον ὑποράμμενοι, τοὺς δὲ διακόνους ἀπέσταλλον ἐκτότους. Ἡ τῆς τυραννίδος· καὶ τῆς μανίας· ἡ μάλιστα δὲ τῆς ἀνοίας· Ἄστος τοπλάνης ἐπιχειρήσαντες, καὶ οὐκ ἰσχυράσαντες, τοὺς ὀνηρέτας τὸ πρῶτον ἐπέτρεπον, ἀπὸ τῶν τῶν θυμὸν αὐτῶν ἐνανταπικνεῖται· καίτοι πολλὰ διελέγη καὶ ἐν τῇ κολυμβήθρᾳ, καὶ οὐδὲν τούτων ἐποίησαν, ἀλλ' ἐξήτησαν μὲν, οὐκ ἐπιχείρησαν δὲ. Ἐνεαυθὰ δὲ οὐκ ἐτι πέρρουσι, τοῦ ἐχθρὸν μάλιστα αὐτῷ προτρέχοντες. Τὸ οὖν ὁ Χριστός· Ἐτι μικρὸν χρόνον μεθ' ὁμῶν εἰμὶ. Δυνάμενος καὶ ἐπιτάμει καὶ φοβῆσαι τοὺς

ὁ Μορέτ, τὸ εἶπεν ὁ Παρ, ἢ τοῦτο οὖν ἐστὶν ἐκίνων, δεσ. καὶ ἰν quibusdam.

* Moret ὁ τῆς ἀπορίας. * Sic additum legitur apud Sav.· Ὀδοῦμεν πόθεν ἐστί, καὶ οὐκ οἴδατε πῶθεν ἐστί. Quam Nonnif. prout dicitur in preteritis. Expressit Interpr. Verba sunt Judaeos inter se repugnantes irridentis. ἔστι ἢ καὶ οἴδατε deest lo quibusdam.

ἀκούοντας, βήματα φθίγγεται ταπεινοφροσύνης γέμοντα, ὡσανεὶ ἔλαγον. Τί σπουδάξετέ με ἀνελεῖν καὶ διώξει; Μικρὸν ἀναμείνατε χρόνον, καὶ οὐδὲ σπονδαζόντων με κατέχειν ἀνέξομαι. Ἐτα ἕνα μὴ τις θάνατον κοινὴν νομίσῃ, τὸ "Ἐτι μικρὸν χρόνον μεθ' ὧμαι εἰμι (καὶ γὰρ τοῦτο ἐνώμισαν)· ἔν' ὧν τοῦτο μὴ τις νομίσῃ, καὶ οὐκ ὀδὴν ἐνήργει· μετὰ τελευτὴν, ἐπήγγισται· Καὶ ἔπει εἰμι ἐγὼ, ὅμως οὐ δύνασθε ἐλθεῖν. Εἰ δὲ ἐμελλέν ἐναπομένειν τῶν θανάτων, ἴδυναντο ἀπελθεῖν· ἔκαστ' ἰδὼν γὰρ πάντες ἄπιστοι. Τὸ μὲν οὖν ἀφελίστατον πλῆθος, ἐπίκαμπετὰ τὰ λεγόμενα· τὸ δὲ ὁρασιώτερον, ἐφρόδι· τὸ δὲ φιλομαθέστερον, σπεύδειν ἵποισι πρὸς τὴν ἀκράσιν, ὡς ὄλιγοι λοιπὸν ὑπολειπομένου χρόνου, καὶ οὐκ ἐνὸν ἀεὶ ταύτης ἀπολαύσαι τῆς διδασκαλίας. Καὶ οὐκ εἶπεν ἀπλῶς, "Ἐνταῦθα εἰμι, ἀλλὰ, Μεθ' ὧμαι εἰμι· τούτῳτι, Κἀν διώκητε, κἀν ἐλαύνετε, μικρὸν χρόνον οὐ παύσομαι· καὶ ὅπερ ὡμίον οἰκονομῶν, καὶ τὰ πρὸς σωτηρίαν λέγονται καὶ παρανομοῦν ὡμίον. Καὶ ὑπάγω πρὸς τὸν πέριγραντὰ με. Φοβήσασαι τοῦτο ἰκανὴν ἦν, καὶ εἰς ἀγωνίαν ἐμβλεῖν. Καὶ γὰρ εἶναι ἐν χρείᾳ αὐτοῦ καταπίπτουσι δριλοί. [297] Ζητήσατε γὰρ με, φησὶν, οὐ μόνον οὐκ ἐπιλήροσθε, ἀλλὰ καὶ ζητήσατέ με, καὶ οὐχ ἐδρόσσετε. Καὶ πῶς ἐζητήσαν αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι; Λέγει ὁ Λουκᾶς, ὅτι ἐκπέποντο γυναῖκες ἐπ' αὐτῷ. Ἐκδοὺς δὲ καὶ ἄλλους πολλούς, καὶ εὐθέως, καὶ τῆς πόλεως ἀλλοκομένης, μεμνησάσαι τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν θαυμάτων αὐτοῦ, καὶ τὴν παρουσίαν ζητεῖν τὴν αὐτοῦ. Ταῦτα δὲ πάντα ἐπάγαγε, βουλόμενος αὐτοὺς ἐφελκυσσάσθαι. Καὶ γὰρ τὸ μικρὸν χρόνον εἶναι τὸν λοιποῦτον, καὶ τὸ μετὰ τὴν ἀναχώρησιν ποθεῖν οὐκ εἶναι, καὶ τὸ μὴ δύνασθαι λοιπὸν αὐτὸν εὐρεῖν, ἰκανὰ πάντα πείσαι προσηλεῖν. Εἰ μὲν γὰρ μὴ ἐμελλε ποθεῖν εἶναι ἡ παρουσία, οὐδὲν μέγα αὐτοὺς ἔδοκος ἴδμεν. Πάλιν δὲ, εἰ ἐμελλε ποθεῖν εἶναι, δυνατὸν δὲ ἦν εὐρεῖν, οὐδ' ἂν οὕτως αὐτοὺς ἐθοροβήσα.

δ. Πάλιν, εἰ πάλιν ἐμελλε χρόνον παρεῖναι, καὶ οὕτως ὄπισθι ἂν ἐγένοντο. Νῦν δὲ πάντοθεν αὐτοὺς συνελπίσαι καὶ φοβεῖ. Τὸ δὲ, "Ἰαχὴν πρὸς τὸν πέριγραντὰ με, φεικνόντως ἐστὶν ὀδμήσαν αὐτῷ" γενησομένην βλάβην ἀπὸ τῆς ἐπιβουλῆς τῆς αὐτῶν, καὶ τὴν πάθος ἐκούσιον. Διὸ τοίνυν προσέτι προφήσεις, ὅτι μετὰ μικρὸν ἀπελεύσομαι χρόνον, καὶ οὐκ οὐχ ἔξωσι πρὸς αὐτὸν· ὅπερ οὐκ ἦν ἀνθρωπίνης διανοίας, τὴν ἐλαυτὸν τελευτὴν προειπεῖν. "Ὁρα γοῦν καὶ τὸν Δαυὶδ λέγοντα· Γνώρισθαι μοι, κῆρις, τὸ πέρασ μου, καὶ ἐπὶ ἀριθμῶν τῶν ἡμερῶν μου τίς ἐστίς, ἵνα γινῶ εἰ ὑστερῶ ἐγὼ. Καὶ ὅπως οὐδεὶς ἐστὶν ὁ μαβὼν τοῦτο. "Ἐκ δὲ τοῦ ἐνδὸς καὶ τὸ ἕτερον πιστοῦται. Ἐγὼ δὲ οἶμαι, καὶ πρὸς τοὺς ὑπηρέτας τοῦτο αἰνέσθαι ἡ, καὶ πρὸς αὐτοὺς τὸν λόγον ἀποτεινέιν, ἥ μάλιστα αὐτοὺς ἐπισπάσατο, διέλας ἐλαυτὸν εἰδὼτα τῆς ἀρίστως τὴν αἰτίαν, ὡσανεὶ ἔλαγε· περιμελίνατο μικρὸν, καὶ ἀπελεύσομαι. "Ἐλεγον οὖν οἱ Ἰουδαῖοι πρὸς αὐτοῦς· Πῶς οὕτως μέλλεις πορεύεσθαι; Καὶ μὴ τοὺς ἐπιθυμοῦντας ἀπαλλαγῆναι, τοὺς πάντα πράττοντας ὥστε μὴ βλέπειν αὐτὸν, οὐκ ἐχρῆν τοῦτο ζητεῖν, ἀλλ' εἰπεῖν, ὅτι Καθ' ἄσμενίζομαι, καὶ πότε γὰρ τοῦτο ἔσται; "Ἄλλ' ἐπαθὸν εἰ πρὸς τὰ λεγθέντα, καὶ ζητοῦσι πρὸς αὐτοὺς ἀνοήτως ὑποπίπτοντες, τοῦ μέλλει πορεύεσθαι. Μὴ εἰς τὴν διασπορὰν τῶν Ἑλλήνων; Τί ἐστίν, εἰς διασπορὰν τῶν Ἑλλήνων; Οὕτως τὰ ἔθνη ἐκάλουν οἱ Ἰουδαῖοι, διὰ τὸ πνευματικὸν διεσπάρθαι, καὶ ἀδελφὸς ἀλλήλους ἐπιμύνησθαι. Τοῦτο δὲ καὶ αὐτοὶ λοιπὸν τὸ θνεῖδος ὑπέμειναν· διασπορὰ γὰρ ἦσαν καὶ αὐτοί. Τὸ γὰρ παλαιὸν ἄπαν τὸ ἔθνος εἰς ἐν συνέλεκτο, καὶ οὐκ ἦν ἄλλαγοῦ Ἰουδαίων

• Putat Boetius non inveni, ut habent exemplaria omnia, sed inveni, vel inveniendi legendum esse. Vox αὐτῶν, quam sicut Montf., e Savil. et eod. restituta est. Eogr. ἂν αἰνέσθαι, id est, inquit Savilius, αἰνεματωδῶς λέγειν.

εὐρεῖν, ἀλλ' ἦ ἐν Παλαιστίνῃ μόνῃ. Πρὸς δὲ τοῦτο διασπορὰν τοὺς Ἑλληνας ἐκάλουν, ἐντελέζοντας καὶ μεγαλαυχόντας ἐφ' ἑαυτοῖς. Τί οὖν ἐστίν, "Ὅπου ἐγὼ ὑπάγω, ὅμως οὐ δύνασθε ἐλθεῖν"; Ἐκεῖνοις δὲ πάντες ἐπιμύνητον τότε, καὶ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἦσαν Ἰουδαῖοι. Οὐκ ἂν οὖν, εἰ τοὺς Ἑλληνας ἐδύνατο, εἶπεν, "Ὅπου οὐ δύνασθε ἐλθεῖν. Εἰπόντες δὲ, Μὴ εἰς τὴν διασπορὰν τῶν Ἑλλήνων μέλλεις πορεύεσθαι; οὐκ εἶπον, Καὶ λυμαινώσασθαι αὐτοὺς, ἀλλὰ, Διδάσκου. Οὕτως βῆ καθεσθίονα τῆς ὀργῆς, καὶ τοὺς λεγθέντων ἐπίστευσαν. Οὐκ [298] ἂν δὲ, εἰ μὴ ἐπίστευσαν, ἐζήτησαν πρὸς αὐτοὺς τίς ἐστὶν ὁ λόγος. "Ἀλλὰ ταῦτα μὲν εἰρητὸν πρὸς ἐκείνους· ἔδος δὲ, μὴ καὶ πρὸς ἡμᾶς κερὶν ἔχη τὰ λεγόμενα, ὅτι Ὅπου ἐστίν, οὐ δύνασθε ἀπελθεῖν, διὰ τὸν βίον ἡμῶν τὸν ἀμαρτημάτων γέμοντα. Περὶ μὲν γὰρ τῶν μαθητῶν φησὶ, Θέλω ἵνα ἔσται εἰμι ἐγὼ, κἀκεῖνοι ὡσεὶ μετ' ἐμοῦ· περὶ δὲ ἡμῶν δίδουκα μὴ τοῦναντίον λεχθῆ, ὅτι Ὅπου εἰμι ἐγὼ, οὐ δύνασθε ἐλθεῖν. "Ὅταν γὰρ ἐναντίον τῶν προσημασμένων πράττωμεν, πῶς θνητοσέβεια ἀπελθεῖν ἔκει; Καὶ γὰρ καὶ κατὰ τὸν παρόντα βίον, εἰ τις τῶν στρατευομένων ἀνάξια πράττει τοῦ βασιλέως, οὐ θνησεται τὸν βασιλέα ἴδων, ἀλλὰ, τῆς ἀρχῆς παραλυθεσῆς, τὴν ἐσχάτην ὑποστήσεται κλάσιν.

Ὅταν οὖν ἀρπαζόμενοι, πλεονεκτοῦμεν· ὅταν ἀδικούμενοι, πλῆττωμεν· ὅταν μὴ ἐλεημοσύνην ἐργασώμεθα, οὐ θνησόμεθα ἀπελθεῖν ἐκίσεως, ἀλλὰ καὶ πεισώμεθα ὁ γέγονε ταῖς παρθένους. Ὅπου γὰρ ἦν, οὐκ ἐδυνήθησαν ἐλθεῖν, ἀλλ' ἀνεχώρησαν, οὐθεσόντων αὐτῶν τῶν λαμπάδων τούτῳτι, τοῦ χαρίσματος αὐτὰς καταλιπέσθαι. Τὴν γὰρ φλόγα ἐκίχνην ἦν εὐθὺς ἐδεξάμεθα τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτι, ἂν μὲν βουλώμεθα σφοδρότατον ἐργασώμεθα αὐτῇ· ἂν δὲ μὴ βουλώμεθα, ταχέως αὐτὴν ἀπολείσομεν. Σβέσθησιν δὲ ἐκείνης, οὐδὲν ἕτερον, ἀλλ' ἡ σβέστος ἐν ταῖς ἡμετέραις ἐστὶ ψυχαῖς. Ὄπερ γὰρ κοιμηθῆς τῆς λαμπάδος πολὺ τὸ φῶς· οὕτω διαλυθεῖται οὐδὲν ἕτερον, ἀλλ' ἡ γνώφος ἐστὶ. Διὸ φησὶ, Τὸ πνεῦμα μὴ σβέννυτε. Σβέννεται δὲ, ὅταν ἐλαυτὸν μὴ ἔχη, ὅταν ἀνέμου σφοδρότερα τις ἐμὸν ἡγήνηται, ὅταν συνέχηται καὶ στενωχωρήται (καὶ γὰρ οὕτω σβέννεται πύρι)· συνελπίται δὲ ὑπὸ φρονιτῶν βιωτικῶν, καὶ σβέννεται ὑπὸ ἐπιθυμίας πονηρᾶς. Οὐδὲν δὲ αὐτὴν πρὸς τοὺς εἰρηνοῦς οὕτω σβέννεται, ὡς ἀπανθρωπία, καὶ ἀνείτης, καὶ ἀρπαγῆ. Ὅταν γὰρ τῷ· Ἐλαυτὸν μὴ ἔχειν, καὶ ὕδωρ ἐπεμβάλωμεν ψυχρὸν· τοῦτο γὰρ ἐστὶν ἡ πλεονεξία, ἀποφύγουσα διὰ τῆς ἀθυρίας τῶν ἀδικουμένων τὰς ψυχὰς· πῶθεν θνησεται ἀνασθῆναι λοιπὸν; Ἀπελευσόμεθα τοίνυν τέτρων καὶ καὶ κύνι φέροντες, καὶ πόλιν ἔχοντες τὴν καρπὸν κατηγοροῦντα ἡμῶν, ὅτι λαμπάδας ἔχοντες ἀπιστέσαμεν. "Ἐνθα γὰρ διήλπετο, ἀνέχη πῶς εἶναι τὸ σβεσθῆν. Ἄλλὰ μὴ γένοιντο τῶν ταῦτην ἀκούσας τὴν φωνὴν τὴν, Οὐκ ὀίδα ὅμως. Πῶθεν δὲ ταῦτην ἐστὶν ἀκούσας τὴν φωνὴν, ἢ ὅταν πένθητα ἰδόντες, ὡς οὐκ ἰδόντες αὐτὸν διακινώμεθα; Ὅταν ἡμεῖς ἀγνοοῦμεν τὸν πενιθῶνα Χριστὸν, ἀγνοοῦμαι ἡμᾶς καὶ οὐτὸς ἔλλου δεομένου· καὶ δικαιοῦς. Ὅ γὰρ περιθῶν τὸν ὀλιβόθου, καὶ μὴ δοῦς ἐκ τῶν αὐτοῦ, πῶς ζητήσαι λαθεῖν ἐκ τῶν οὐκ αὐτοῦ; Ἄθ, παρακλήσῃ, πάντα ποιοῦμεν, καὶ πραγματεύομεθα, ὥστε μὴ ἐκλιπεῖν ἡμᾶς τὸ ἔλαιον, ἀλλὰ κοσμήσῃ τὰς λαμπάδας, καὶ συνεισθεῖν τῶν νυμφῶν εἰς τὸν νυμφῶνα· οὐ γένοιντο πάντας ἡμᾶς ἐπιτείνην, χάριτι καὶ εὐανθρωπια τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' ὃ καὶ μετ' οὗ τῷ Πατρὶ τὴν δόξαν, ἄμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

• Alii etiam ἀρπαζόμενοι. ἂν αὐτῶν dicit in Savil. et in quibusdam aliis mss. • Savil. licet πρὸς τῶν.

tanto vestro conatu me capiendum offeram. Deinde ne quis comunem dici mortem arbitraretur his verbis, *Adhuc modicum tempus vobiscum sum* (nam hoc putabant); hanc opinionem ut auoveret, ipsum post mortem nihil operaturum esse, subdidit: 34. *Et ubi sum ego, vos non potestis venire*. Si autem in morte mansurus erat, ire sane potuissent: eo namque omnes nigramus. Simplicior itaque multando his verbis flectebatur; ferocior timebat; studiosior ad audiendum properabat, quod parum superesset temporis, nec semper possent tali frui doctrina. Nec tantum dixit, *Hic sum, sed, Vobiscum sum*; id est, etsi perscrutaminus, etsi exagitetis, ne tantillum quidem cessabo vobis prospicere, et quæ ad salutem vestram spectant prædicare. *Et vado ad eum qui misit me*. Hæc terrere poterat et angere. Nam fore ut ejus ope indigeant prædicit. *Queretis me*, inquit; non solum non obliviscimini, sed etiam *Queretis me, et non invenietis*. Et ubinam quæsierunt eum Judæi? Narrat Lucas (Cap. 23. 49), mulieres illum plorasse; et ut verisimile est, multi alii Inxerunt eum, ac post urbis excidium, ejus præsentiam optarunt, recordati nempe Christi et miraculorum ejus. Hæc autem omnia dixit, ut eos alliceret. Nam quod parum superesset temporis, quod post discessum optabilis foret, cum non ultra posset inveniri; hæc, inquam, omnia, ut ipsi hæcerent suadere poterant. Nam si futurum non erat, ut ejus præsentia optabilis esset, nihil ipsi magnum dicere videbatur. Rursum, si optabilis futura ejus præsentia erat, ita ut tamen inveniri posset, id non ita illos turbavisset.

3. Iterum si multo tempore præsens mansurus fuisset, anpini fortasse evasissent. Nunc autem undique illos exagitat et terret. Illud vero, *Vado ad eum qui misit me*, declarat nihil damni futurum ex insidiis eorum, et se voluntarie passurum. Duo igitur prædixit, et se panlo post abiturum, et illos ad se non venturos esse: quod certe non fuit humanæ mentis, ut mortem suam prædiceret. Vide namque quid dicit David: *Notum factum mihi, Domine, finem meum, et numerum annorum meorum quis est, ut sciam quid desit mihi* (Psal. 38. 5). Id profecto nemo novit. Ex uno autem alterum confirmatur. Ego vero puto id et ministris ænigmatice dici, et ministris spectare, quo maxime illos alliceret; ostendens se scire cur venissent; ac si diceret, Expectate paulisper, et abibo. 35. *Dicebant ergo Judæi inter se: Quo iturus est? Tametsi illi qui desiderabant ut abiret, nihilque non agebant, ut ne ultra viderent eum, non debuissent hoc quærere; sed dicere, Gaudemus quod abeas: et quando hoc erit? Sed his verbis movebantur, et ab se mutuo ac stulte quærunt, quo iturus esset. Numquid in dispersionem gentium? Quid est, In dispersionem gentium? Sic gentes vocabant Judæi, quia ubique dispersæ erant, et libere commiscebantur. Hanc quoque et illi postea ignominiam passi sunt: nam ipsi quoque dispersi fuerunt. Olim tota gens simul coacta erat, nec alibi reperire erat Judæum, quam in Palestina tantum. Ideo Judæi gentes vocabant dispersionem, exprobrantes illis, ac de se magnifice sentientes.*

Quid ergo sibi vult illud, *Quo ego vado, vos non potestis venire*, dum cum illis Judæi ubique per orbem terrarum commiscerentur? Si ergo gentes significare voluissent, non dixisset, *Quo non potestis venire*. Cum autem dixerunt, *Nam in dispersionem gentium iturus est?* non addiderunt, Et perditurus eas, sed, *Doctores*. Sic sedata est illorum ira, et dicitis crediderunt. Nam si non credidissent, non quæsituri inter se erant quid diceret. Verum hæc illis dicta sunt. Sed timeandum, ne nobis quoque illa competant, quod uli ille est, eo nos non possumus abire, quod vita nostra peccatis sit plena. De discipulis enim ait, *Volo ut ubi sum ego, et illi sint mecum* (Joan. 17. 24). De nobis vero timeo ne contrarium dicatur, *Ubi ego sum, non potestis venire*. Cum enim contra quam præcipitur agamus, quomodo poterimus illo abire? Nam in hoc sæculo, si quis miles ea agat quæ contra regis dignitatem sint, non poterit regem videre, sed exautoratus extremum luet supplicium.

Avaritia, rapina injustitiaeque fugienda. Eleemosyna commendatur. — Si ergo rapiamus, avaritiæ studeamus, injuste agamus, percutiamus, eleemosynam non erogemus, non poterimus illo abire; sed id patiemur quod virginibus accidit: quæ ad illum ingredi non potuerunt, sed recesserunt, exstinctis lampadibus, hoc est, gratia deficiente. Flammam quippe illam, quam a Spiritus gratia statim accipimus, si velimus, ardentem effecimus; si nolimus, statim illam perdemus. Illa autem exstincta, nihil aliud quam tenebræ in nostris insidit animis. Sicut enim ardente lucerna, multa lux splendet: sic illa restincta, nihil nisi tenebræ. Ideo ait: *Nolite spiritum extinguere* (1. Thess. 5. 19). Exstinguitur autem, cum oleum non habet; quando vento vehementer quadam vis insufflat; quando comprimitur et coarctatur. Sic enim exstinguitur ignis. Compringitur autem a sollicitudinibus sæcularibus, et exstinguitur a mala concupiscentia. Ad hæc nihil illam ita exstinguit, ut Inhumanitas, crudelitas, rapina. Cum autem, oleo deficiente, aquam etiam frigidam infundimus, hoc est avaritiæ, quæ per læsorum mœstissimas animas exstinguit, unde poterunt iterum accendi? Migrabimus ergo pulverem cineremque multum nobiscum ferentes fumumque nos accusantem, quod lampadas exstinxerimus. Ubi enim fumus est, ibi necesse est exstinctum ignem fuisse. Verum absit ne quisquam hanc vocem audiat, *Necio vos*. Quandoquam autem hæc vox audietur, nisi ubi cum pauperem viderimus, perinde affecti sumus, ac si non videremus? Quando nos Christum esurientem ignorabimus, ignorat et ille nos oleo egentes: et jure quidem. Nam qui miserum despiciat, nec juvat ex bonis suis, quomodo quæret accipere ex non suis? Quamobrem, rogo, omnia faciamus, omnia moveamus ut oleum nobis non deficiat; sed ornemus lampades, et cum sponso in thalamum ingredamur: quem nos omnes assequi contingat, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri gloria, simulque Spiritui sancto, nunc et semper, et in sæcula seculorum. Amen.

HOMILIA LI.

CAP. 7. v. 37. *In novissimo autem die magno festivitatis, stabat Jesus, et clamabat dicens: Si quis sitit, veniat ad me et bibat. (a) 38. Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ.*

1. *Auditores divini verbi sitientes esse oportet.*— Qui ad divinam accedunt prædicationem, et fidem servant, eis sitientium desiderium præ se ferre oportet, atque tantam in seipsis cavere concupiscentiam. Sic enim poterunt diæta cautius retinere. Nam qui sitiant, acceptum poculum cupidissime hauriunt, et ita sitim sedant. Sic itaque qui divinos hauriunt sermones, si sitientes forbesant, nunquam cessabant donec exhausti sint. Quod enim semper oportet sitire et esurire, dicitur, *Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam (Matth. 5. 6).* Et hic dicit Christus, *Si quis sitit, veniat ad me et bibat*; id est, neminem necessitate aut vi trahit, sed si quis animo promptus, si quis desiderio fervens sit, hunc ego voco. At cur evangelista sic expressit, *In novissimo die magno*? Etenim primus et ultimus magister erat, medii autem potius in deliciis consumebantur. Cur ergo *In novissimo* dicit? Quia illo die omnes conveniebant. In primo non venit ille, et causam dixit fratribus. Sed nec in secundo, nec in tertio quidpiam tale dicit; ne irrita forent verba, dum futurum erat ut illi in deliciis essent. Novissimo autem die, quando recedebant domum, visitata ad salutem dat illis, et clamat; tum ut fiduciam et loquendi libertatem ostendat; tum ut tantæ multitudini significet, se de spirituali potu loquutum esse, adjicitque: *Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ.* Ventrem cor vocat; ut et alibi ait, *Et legem tuam in medio ventris mei (b) (Psal. 39. 9).* Et ubinam dicit Scriptura, *Flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ*? Nusquam. Quid sibi vult ergo illud, *Qui credit in me, sicut dicit Scriptura*? Hic interponendum est; ut illud, *Flumina de ventre ejus fluent*, sit Christi sententia. Quia enim multi dicebant, *Hic est Christus*; et *Christus cum venerit, nunquid plura signa faciet (v. 26. et 31)*? ostendit oportere rectam tenere sententiam, neque ita ex signis, ut ex Scripturis credendum esse. Multi enim cum illum miracula edentem cernerent, non quasi Christum recipiebant; imò dicturi erant, *Nonne Scripturæ dicunt, Christum ex semine David venturum esse*? Id ille frequenter versabat, ut ostenderet se hujusmodi demonstrationem non fugere: rursusque illos ad Scripturas remittit. Superius enim dixerat: *Scrutamini Scripturas*; et rursus: *Scriptum est in prophetis, Et erunt omnes docibiles Dei (Joan. 5. 39 et 6. 45)*; et, *Moses vos accusat*; hic vero, *Sicut dixit Scriptura,*

flumina de ventre ejus fluent (Joan. 5. 45); ubertatem et copiam gratiæ subindicans, ut alibi dicit, *Fons aquæ salientis in vitam æternam (Ibid. 4. 14)*; id est, multam habebit gratiam. Alibi dixerat, *vitam æternam*; hic dicit, *aquam vivam*. Vivam vocat eam quæ semper operatur, Spiritus enim gratia cum in animam ingressa et stabilita fuerit, plus quam fons quivis scaturit; neque cessat, vel evanescit, neque desinit. Ut ergo simul et nunquam deficere, et ineffabiliter operari denotet, fontem et fluxum appellat; non unum fluvium, sed innumerabiles. Et illic salientem pro inundante dixit. Quod clare percipiet si quis sapientiam Stephani, Petri linguam, Pauli vim consideraverit, quo pacto nihil eos tulerit, nihil sustinuerit; non populorum furor, non tyrannorum violentia, non dæmonum insidie, non quotidianæ mortes; sed quasi flumina magno impetu fluentia, sic omnia secum traxerint. 39. *Hæc autem dixit de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum. Nondum enim erat Spiritus sanctus.* Quomodo ergo prophete prophetarunt, et innumera edidere miracula? Apostoli enim non Spiritu, sed ejus virtute dæmonia eiecerunt, ut ipse dicit: *Si ego in Beelzebub eicio dæmonia, filii vestri in quo eijciant (Matth. 12. 27)*? Hoc autem dicebat significans, non omnes Spiritu ante crucem, sed ejus virtute eieciæ dæmonia. Cum ergo illos missurus erat, tunc dicit, *Accipite Spiritum sanctum*; ac rursus, *Venit in eos Spiritus sanctus, et tunc signa faciebant (Joan. 20. 22).*

2. Cum autem misit eos, non dixit, *Dedit eis Spiritum sanctum*; sed, *Dedit eis potestatem*, dicens: *Leprosos mandate, dæmonia eijcite, mortuos suscite; gratis accepistis, gratis date (Matth. 10. 1. et 8).* Prophetis autem in confesso apud omnes est Spiritum sanctum fuisse datum; sed gratia illa contracta erat et avulsa, atque in terra desiderat ab illa die, qua dictum fuit, *Relinquitur domus vestra deserta (Ibid. 23. 38).* Et ante illam diem jam rarior esse coeperat. Nalus apud illos propheta erat; neque gratia illorum sacris prospiciebat. Cum igitur Spiritus sanctus jam ablatus esset, futurumque esset ut largius fundere-tur, cujus doni principium post crucem fuit, non abundantius modo, sed etiam cum majoribus charismatibus (mirabilis quippe donum fuit, ut cum dicit, *Nescitis cujus spiritus sitis (Luc. 9. 85)*; et iterum, *Non enim accepistis spiritum servitutis, sed accepistis spiritum adoptionis (Rom. 8. 15).* Nam veteres illi quoque Spiritum habebant, sed aliis non impertiebant: apostoli vero innumeris illo replebant; quoniam igitur illam gratiam accepturi erant (nondum enim data erat), ideo ait, *Nondum erat Spiritus sanctus*. De hac igitur gratia evangelista dicebat, *Nondum erat Spiritus sanctus*, nempe datus, quia *Jesus nondum erat glorificatus*, gloriam appellans crucem. Quia enim inimici eramus, peccatores, gratia Dei privati, inimici Dei; gratia vero erat reconciliationis indicium; donum solum non inimicis et perosis, sed amicis et probatis datur; por-

(a) In Norel. quæ sequuntur deerrant in titulo.

(b) Hebraice legitur *וְיָדַעְתִּי בְּבִטְנִי*, in medio viscerum meorum, ut vertit synmachus. Aquila autem et Theodotus, quos sequitur Hieronymus, in medio ventris mei. LXX et Vulgata, in medio cordis mei. Ex SS. Potribus autem alii hanc, alii illam interpretationem sequuntur.

[299] ΟΜΙΑΙΑ ΝΑ'.

Ἐν δὲ τῇ ἑσπέρῃ ἡμέρᾳ, τῇ μετὰ τῆς ἑσπέρης, εἰσέλθει ὁ Ἰησοῦς, καὶ ἐκράξαι λέγων· Ἐάν τις διψῇ, ἐρχέσθω πρὸς με, καὶ πινέτω. Ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, καθὼς εἶπεν ἡ Γραφή, ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ βρῦσουσιν ὕδατος ζωῆτος. α'. Τοὺς προσηύτας τὸ θεῖον κηρύττει, καὶ τὴν πίστιν προσηύκοντες, τὸν τῶν θεῶν τὸν ἔρωτα ἐπιδείκνυσθαι χρῆ, καὶ τοσαύτην ἀνάπτυιν ἐπιθυμίαν ἐν ἑαυτοῖς. Οὕτω γὰρ διηθούσιν καὶ τὰ λεγόμενα μετὰ πολλῆς κατασεύην τῆς φυλακῆς. Καὶ γὰρ αὐτὸν ἐδιώκοντες, ἐπειδὴν κύλικα λάθωσι, μετὰ πολλῆς αὐτὸν ἔλκουσι τῆς προθυμίας, καὶ τότε διαναπαύονται. Οὕτω τοῖνυν καὶ οἱ τῶν θεῶν ἀκούοντες λογίων, εἰ θεῶντας προσλάθωσι, οὐδέποτε καμῶνται ἕως ἂν ἐκπίωσι. Ὅτι γὰρ ἀεὶ χρῆ διψῆν καὶ πινεῖν· Μακροῖσι, φησὶ, οἱ ἀσπύκοντες καὶ διψῶντες τὴν δεξιόσυνην. Καὶ ἐνταῦθα φησὶ ὁ Χριστός· Εἰ τις διψῇ, ἐρχέσθω πρὸς με, καὶ πινέτω. Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· Οὐδένα ἀνάγκη καὶ βίβη ἐφέλκομαι· ἀλλ' εἰ τις ἔχει προθυμίαν πολλήν, εἰ τις ἐκκαίεται τῷ πόθῳ, τοῦτον ἐγὼ καλῶ. Τίνας δὲ ἔνεκεν ἐπιστημῆματόν οὐαγγελιστής, οὗ ἔν τῇ ἑσπέρῃ ἡμέρᾳ τῇ μετὰ τῆς; Καὶ γὰρ ἡ πρώτη καὶ ἡ τελευταία μεγάλη ἦν· τὰς γὰρ μεταξὺ μᾶλλον εἰς τρυφὴν ἀνήλκοτον. Τίνας οὖν ἔνεκεν ἦσαν συγκακροτημένοι. Τῇ μὲν γὰρ πρώτῃ οὐ παρ-εγένετο, καὶ τὴν αἰτίαν εἶπε πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς. Ἄλλ' οὐδὲ ἐν τῇ δευτέρᾳ καὶ τρίτῃ τι τοιοῦτον λέγει, ὅστε μὴ ἐκλυθῆναι τὰ λεγόμενα, μελλόντων αὐτῶν εἰς τρυφὴν ἵνασι. Τῇ δὲ ἑσπέρῃ, δὲ ἀνεγύρωσαν ὀκαθε, ἐφόδια αὐτοῖς δίδωσι πρὸς σωτηρίαν, καὶ κρᾶζει· τοῦτο μὲν, τὴν παρρησίαν αὐτοῦ ἐμφανῶν· τοῦτο δὲ, εἰς τὸν πολλὸν ἔχλον, καὶ δῆλον εἶναι περὶ τοῦ νοητοῦ διελέγετο πᾶματος, ἐπάγει· Ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, καθὼς εἶπεν ἡ Γραφή, ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ βρῦσουσιν ὕδατος ζωῆτος. Κοιλίαν ἐνταῦθα τὴν καρδίαν φησὶ, καθάπερ καὶ ἀλλαγὸν φησὶ· Καὶ τὸν ἔρωτα σου ἐν μέσῳ τῆς κοιλίας μου. Καὶ τοῦ ἵμερον ἡ Γραφή, εἰ Ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ βρῦσουσιν ὕδατος ζωῆτος; Ὑδατοῦ. Τί οὖν ἐστίν· Ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, καθὼς εἶπεν ἡ Γραφή; Ἐνταῦθα ὑποτίθει εἰς, ἵνα ἢ τὸ Ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ βρῦσουσιν, τῆς αὐτοῦ ἀποφάσεις. Ἐπειδὴ γὰρ ἔλεγον πολλοὶ, οὐδὲς ἐστίν ὁ Χριστός· καὶ Ὁ Χριστὸς ὅσαρ ἔλεθ, μὴ ἀλεγορα σημεῖα ποιήσει; δεικνύσιν, οὗ διωρθωμένην εἶ τὴν γνώσιν ἔχειν, καὶ οὐκ ἀπὸ τῶν σημείων οὕτως, ὡς ἀπὸ τῶν Γραφῶν πιστεύεσθαι. Πολλοὶ τοῖν αὐτῶν καὶ θαυματουργοῦντα ἰδόντες, οὐχ ὡς Χριστὸν ἐδέχοντο· ἐμελλόντες δὲ λέγειν, οὗ οὐχὶ αἱ Γραφαὶ λέγουσιν, οὗ ὁ Χριστὸς ἀπὸ τοῦ σπέρματος τοῦ αὐτοῦ ἐρχεται; Καὶ ταῦτα ἄνω καὶ κάτω ἐστρεψε, δεξιά [300] βουλόμενος, οὗ οὗ φρονεῖ τὴν διὰ τοῦτον ἀποδείξιν, πάλιν αὐτοῖς εἰς τὰς Γραφὰς παραπέμπει. Καὶ γὰρ ὄνω ἔλεγεν, Ἐρευνάτε τὰς Γραφὰς· καὶ πάλιν, Ἐστὶ γεγραμμένον ἐν τοῖς προφήταις, Καὶ ἔσονται πάντες εὐδακτοὶ θεοῦ· καὶ, Μωδοῆς ἡμῶν κατηγορεῖ· καὶ ἐνταῦθα, Καθὼς εἶπεν ἡ Γραφή, ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ βρῦσουσιν, οὗ διαφέλιν, καὶ ἀρθονον τῆς χάριτος ἀνευτῶμενος. Ὅσαρ ἀλλαγὸν φησὶ· Πηγὴ ὕδατος ἀλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον· τοῦτίσιν, πολλὴν ἔξει χάριν. Ἄλλα-χὸν μὲν οὖν, Ζωὴν αἰώνιον, λέγει· ἐνταῦθα δὲ,

Ἰδὼν ζῶν. Ζῶν δὲ λέγει τὸ ενεργῶν ἀεὶ. Ἡ γὰρ τοῦ Ἰνευατοῦ χάρις, ἐπιπᾶν εἰς διάνοιαν εἰσέθθη καὶ ἰδρυθῆ, πάσης πηγῆς μᾶλλον ἀναθῶζει, καὶ οὐ διαλιμπάνει, οὐδὲ κενούται, οὐδ' ἴσταται. Ὅμοιο τοῖνυν καὶ τὸ ἀνελλιπὲς τῆς χορηγίας δῆλον, καὶ τὸ ἀρατον τῆς ενεργείας, πηγὴν καὶ ποταμοὺς ἐκλάσων, οὐχ ἕνα ποταμὸν, ἀλλὰ ἀράτους· καὶ ἐκεῖ δὲ, τὴν πλημμύραν ἐκείνου ἀλλασθαὶ παρῆστος. Καὶ ἴστωις ἂν τὸν λεγόμενον σαφῶς, εἰ τὴν σφραῖαν τοῦ Σεφάνου, εἰ τὴν Πέτρον γλώτταν, καὶ τὴν Παύλου βῆ-μην ἐνωθήσεται, πῶς οὐδὲν αὐτοῖς ἔφεραν, οὐδὲν ἴστωις· οὐ ἔδημον θυμῶς, οὐ τυράννων ἐπαναστάσεις, οὐ δαιμόνων ἐπιβουλὰς, οὐ θάνατος καθημερινοί· ἀλλ' ὡσαρ ποταμοὶ πολλῶ τὸ ρολεῖν φερόμενοι, οὐβὸ πάντα παρασῶροντες ἀπῆσαν. Ταῦτα δὲ ἔλεγε πρὸς τοῦ Πνεύματος, φησὶ, οὗ ἕμελλον λαμβάνειν οἱ πιστεύοντες. Ὅσαρ γὰρ ἡν Πνεῦμα ἄγιον. Πῶς οὖν οἱ προφήταις προφητευσαν, καὶ τὰ μερῖα εἰργάσαντο θαύματα; Οἱ ἀπόστολοι μὲν γὰρ οὐ Πνεῦματὶ ἐξέβαλον, ἀλλὰ τῇ παρ' αὐτοῦ ἔξωσι, ὡς αὐτοῖς φησὶ. Εἰ ἐγὼ ἐν Βεσζεβούλ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, οἱ υἱοὶ ὑμῶν ἐν τίνι ἐκβάλλουσιν; Τοῦτο δὲ ἔλεγε, δῆλον οὗ οὗ πάντες Πνεῦματὶ ἐξέβαλον πρὸ τοῦ σταυροῦ, ἀλλὰ τῇ παρ' αὐτοῦ ἔξωσι. Ὅτε γοῖν αὐτοῖς ἐμελλε πέμπειν, τότε ἔλεγε, Λάθετε Πνεῦμα ἄγιον· καὶ πάλιν, Ἥλθετ ἐπ' αὐτοῖς Πνεῦμα ἄγιον, καὶ τότε τὰ σημεῖα ἐποιον.

β'. Ὅτε δὲ ἐπαρτεν αὐτοῖς, οὐκ εἶπεν, Ἐδωκον αὐτοῖς Πνεῦμα ἄγιον· ἀλλ' Ἐδωκον αὐτοῖς ἐξουσίαν, λέγων· Λεπρόν καθαρίζετε, δαιμόνια ἐκβάλλετε, νεκροὺς ἐγείρετε· δωρεὰν εἰλάθετε, δωρεὰν δοτε. Ἐπὶ δὲ τὸν προφητῶν παρὰ πάντων ἐμολόγηται, οὗ Πνεύματος ἁγίου δοσις ἦν, ἀλλ' ἦν αὐτῇ ἡ χάρις συσταλεῖσα καὶ ἀποστάσα, καὶ ἀπὸ τῆς γῆς ἀπολιποῦσα ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ἀρ' ἦς ἐβῆθη, Ἀρίστει οὗ οἶκος ὁμῶν κρημος. Καὶ πρὸ ἐκείνης δὲ ἀρχῆν ἐλάμβανεν αὐτῇ ἡ σπάνις. Οὐκ εἶν γὰρ προφῆτης παρ' αὐτοῖς ἦν, οὐδὲ ἐπίπτουεν αὐτῶν τὰ ἅγια ἡ χάρις. Ἐπει οὖν ἀνέστατο μὲν τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, ἐμελλε δὲ λοιπὸν ἐκχέσθαι βασιμῶς· ταῦ-της δὲ τῆς διανομῆς ἀρχὴ μετὰ τὸν σταυρὸν ἔγενετο, οὗ μόνον βασιμῶς, ἀλλὰ καὶ μεζῶνων χαρισμάτων (καὶ γὰρ θαυμαστοτέρα ἦν ἡ δωρεὰ, ὡς ἐταν λέγη· Οὐκ οἰλάτε ποτον πνεύματος [301] ἔστε· καὶ πάλιν, Οὗ γὰρ εἰλάθετε πνεῦμα ζωῆτος, ἀλλ' εἰλάθετε πνεῦμα υἱοθεσίας. Καὶ γὰρ οἱ παλαιοὶ καὶ αὐτοὶ μὲν πνεῦμα εἶχον, ἄλλοις δὲ οὐ παρεῖχον· οἱ δὲ ἀπόστολοι μερῖάσας ἐνέπλησαν)· ἐπειδὴ οὖν ταῦ-την ἐμελλον λαμβάνειν τὴν χάριν, οὐκαὶ δὲ τὴν δω-θείσας, εἰς τοῦτο φησὶ· Ὅσαρ γὰρ ἦν Πνεῦμα ἄγιον. Ἐπει οὖν περὶ ταῦτης λέγων τῆς χάριτος ὁ εὐαγγελιστῆς ἔλεγεν· Ὅσαρ γὰρ ἦν Πνεῦμα ἄγιον, τοῦτίσιν, δοθῆν, ἐπει Ἰησοῦς οὐδέπω ἐδοξάσθη, δέξαν καλῶν τὸν σταυρὸν. Ἐπειδὴ γὰρ ἐθροῖο ἦμεν καὶ ἡμαρτηροῦς καὶ ὀστεροῦμενοι τῆς δωρεῆς τοῦ θεοῦ, καὶ θεοστυγεῖς· ἡ δὲ χάρις καταλλαγῆς ἦν ἀπόδειξις· ὄσων δὲ οὗ τοῖς ἐθροῖς, οὐδὲ τοῖς με-σομοῦνοις, ἀλλὰ τοῖς φίλοις δίδεται, καὶ τοῖς εὐσερ-στηκοῖσι· ἔδει πρότερον προσενεχθῆναι τὴν ὑπὲρ ἡμῶν θυσίαν, καὶ τὴν ἔχραν ἐν τῇ σαρκὶ κατα-λῆθῆναι, καὶ γενέσθαι τοῦ θεοῦ φίλους, καὶ τότε λαβεῖν τὴν δωρεάν. Εἰ γὰρ ἐπὶ τῆς ἐπαγγελίας τοῦτο γέγονε τῆς πρὸς Ἀβραάμ, πολλῶ μᾶλλον ἐπὶ τῆς

α' Ἐν μέσῳ τῆς κοιλίας μου. Videtur quae ad interpretationem Latinae notata sunt. Edit. β' Ἐστρεψον. Λαίμας τοῖνυν β. Satil et cod. 706, is tamen omittens τοῖνυν.

γ Morel. Ἰδὼν ζῶν, mendo haud dubie typographico. δ Alli αὐτῶν τὰ θεῖα ἡ χάρις.

χάρτος. Καὶ τοῦτο δηλοῦν ὁ Παῦλος ἔλεγεν· *Εἰ γὰρ ἐκ νόμου κληρονόμοι, κεκένωται ἡ πίστις· ὁ γὰρ νόμος ἔργῳ καταργεῖται.* Ὁ δὲ λέγει, τοιούτων ἔστιν Ἐπηγγελία ὁ Θεὸς τῷ Ἀβραμᾷ καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ εἰσεῖν τὴν γῆν· ἀλλ' ἀνάγεις ἦσαν τῆς ἐπαγγελίας· οἱ ἔχογον, καὶ ἐξ οὐκίστων οὐκ ἠδύνατον εὐαρεστῆσαι πόνον. Διὰ τοῦτο ἐπίσθην ἡ πίστις, πρῶγμα εὐκόλων, ἵνα τὴν χάριν ἐπισπάσται, καὶ μὴ διαπέσωσι αἱ ἐπαγγελίαι. Καὶ λέγει· *Διὰ τοῦτο ἐκ πίστεως, ἴνα κατὰ χάριν, εἰς τὸ εἶναι βεβαίαν τὴν ἐπαγγελίαν.* Διὰ τοῦτο *κατὰ χάριν*, ἐπειδὴ ἐξ ἰβρώτων οὐκ ἴσχυον. Τίνας δὲ ἔνεκν εἰπῶν, κατὰ τὰς Γραφάς, οὐκ ἐπάγει καὶ τὴν μετρίαν· *Ὅτι διεσφαιμένη αὐτῶν ἡ γνώμη ἦν. Οἱ μὲν γὰρ ἔλεγον· Οὗτός ἐστιν ὁ προφήτης· ἄλλοι δὲ ἔλεγον, οἱ Πλουτὸν τὸν θυλοῦν· ἄλλοι δὲ ἔλεγον, Οὐκ ἐκ τῆς Γαλιλαίας ἔρχεται ὁ Χριστός, ἀλλὰ ἀπὸ Βηθλεὲμ τῆς κώμης· ἄλλοι δὲ ἔλεγον, Ὁ Χριστὸς δευτὴρ ἔρχεται, οὐδεὶς γινώσκει πόθεν ἐστὶ· καὶ διάφοροι ἦν ἡ γνώμη, ἅτε ἐν πλήθει τεταραγμένῳ.* Οὗτὸ γὰρ ἀκριβῶς προσείπον τοὺς λεγομένους, οὐδὲ τοῦ μαθεῖν ἔνεκν. Διὰ δὲ τούτο τοὺς μὲν οὐδὲν ἀποκρίνεται, καίτοι λέγουσι· *Μὴ ἐκ τῆς Γαλιλαίας ὁ Χριστὸς ἔρχεται;* τὸν δὲ Ναθαναὴλ ἀφοδρότερον εἰπόντα καὶ πληκτικώτερον, Ἐκ Ναζαρέτ δύναται εἶ ἀγαθὸν εἶναι; ἐπῆρσαν ὡς ἄλλοις Ἰσραηλίτην. Οὗτοι μὲν γὰρ καὶ οἱ πρὸς τὸν Νικόδημον εἰπόντες, Ἐρευνήσον καὶ ἴδε, οἱ ἐκ τῆς Γαλιλαίας προφήτης οὐκ ἐτήρηται, οὐ μαθεῖν ζητοῦντες ἔλεγον, ἀλλ' ἀπλῶς ἀνατρέψαι τὴν περὶ τοῦ Χριστοῦ διάνοιν. Ἐκείνος δὲ ἀληθείας ὡν ἑραστής, καὶ τὰ παλαιὰ ἀκριβῶς πάντα ἐπιστάμενος, τοῦτο ἔλεγον· αὐτοὶ δὲ πρὸς ἐν μόνον εἴρων, τὸ ἀνατρέψαι εἰν ὁ Χριστὸς ἐστὶ. Διότι αὐτοῖς οὐδὲν ἀπεκάλυπτεν. Οἱ γὰρ καὶ ἐκεῖνος ἐναντία λέγοντες, καὶ ποτὲ μὲν, Οὐδεὶς γινώσκει πόθεν ἔρχεται, ποτὲ δὲ, Ἀπὸ Βηθλεὲμ, εὐδῆλον οἱ καὶ μαθόντες ἠγωνιῶθησαν ἢ Ἔστω γὰρ, τὸν τόπον ἠγνῶσι, οἱ ἀπὸ Βηθλεὲμ, διὰ τὴν ἀναστροφήν τὴν ἐν Ναζαρέτ (καίτοι οὐδὲ τοῦτο συγγνώμην [302] εἶχεν· οὐ γὰρ ἐκεῖ ἐτέθη). Ἄρα καὶ τὸ γίνωσκει ἠγνῶσι, οἱ ἐξ οὐκοῦ καὶ πατρίδος αὐτοῦ; Πῶς οὖν ἔλεγον, Οὐκ ἀπὸ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ ἔρχεται ὁ Χριστός; Ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἐκεῖνος συσκιάσαι ἐβούλοτο, κακοῦργος ἄπαντα φεγγήμενος. Τίνας δὲ ἔνεκν οὐχὶ προσελθόντες εἶπον· Ἐπειδὴ τὰ μὲν ἄλλα πάντα θαυμάζομεν, κελύεις δὲ σοὶ πεῖθεσθαι κατὰ τὰς Γραφάς, εἰπέ, πῶς αἰ μὲν Γραφαὶ λέγουσιν, οἱ ἀπὸ Βηθλεὲμ οἱ δὲ τὸν Χριστὸν εἶλθειν, σὺ δὲ ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας ἀφίεις; Ἄλλ' οὐδὲν τούτων εἶπον, ἀλλὰ πάντα ποιηρῶς φθέγγονται· Ὅτι γὰρ οὐ ζητοῦντες, οὐδὲ μαθεῖν βουλόμενοι, οὐθέως ἐπήγαγον ὁ εὐαγγελιστὴς, οἱ τινὲς ἠθέλον μισῶσαι αὐτὸν, καὶ οὐδεὶς ἐπέβληκεν ἐκ' αὐτῶν τὴν χεῖρα αὐτοῦ· εἰ γὰρ καὶ μηδὲν ἔπερον, τοῦτο γοῦν ἱκανὸν ἦν εἰς κατάνυξιν αὐτοῦ ἀγαγεῖν· ἀλλ' οὐ κατενόησαν, καθὼς φησὶν ὁ προφήτης· *Διεσχίζουσιν, καὶ οὐ κατενόησαν.*

γ. Τοιούτων γὰρ ἡ ποιηρία· οὐδὲν βούλεται εἰκεῖν, πρὸς ἐν βλάπει μόνον, ὥστε τὸν ἐπιβουλεύμενον ἀνελεῖν. Ἀλλὰ τί φησὶν ἡ Γραφή; Ὁ ὄρσιονος βδ-
 ὄρον τῷ πλησίον, εἰς αὐτὸν ἔμπροσθεν· ὅπερ καὶ τότε γέγονε. Αὐτοὶ μὲν γὰρ ἐβούλον αὐτὸν ἀνελεῖν, ὡς δὲ σθεννότες τὸ κήρυγμα· γέγονε δὲ τοῦναντίον. Τὸ μὲν γὰρ κήρυγμα ἀνθεὶ τῆ τοῦ Χριστοῦ χάριτι· τὰ δὲ ἐκείνων πάντα ἐσέθη καὶ ἀ-

δολοῖ, καὶ πετρίδος καὶ ἐλευθερίας, καὶ ἀδελφας, καὶ λατρείας ἐξέπεσον, καὶ πάσις ἀπεστερήθησαν εὐμερίας, καὶ γεγῶσι δούλοι καὶ ἀχάριστοι. Ταῦτ' οὖν εἰδότες; μηδέποτε ἐπιβουλεύομεν ἑτέροις, μαθόντες οἱ καθ' αὐτῶν ἀκονόμενοι τὸ εἶρος, καὶ βαυτεράν λαυτοῖς ἀδόξαν τὴν πληγῆν. Ἄλλ' ἐλύπησέ τις, καὶ βούλει αὐτὸν ἀμύνασθαι; Μὴ ἀμύνη· οὕτω γὰρ ἀμύνασθαι δυνήση. Ἐν δὲ ἀμύνη, οὐκ ἠμύνα. Καὶ μὴ νομίσας ἀνίμω ἐπὶ τὸ εἰρημῶν, ἀλλ' ἀληθῆ λέγω. Πῶς καὶ τίτι τράποι; Ὅτι σὺ μὴ ἀμύνομαι, τὸν Θεὸν αὐτῷ καθιστάς ἔχθρον· ἀμύνομός δὲ, οὐκέτι. Ἔμοι γὰρ ἐκβλήσεις, ἐγὼ ἀναποδοῦσα, λέγει Κύριος. Εἰ γὰρ οἰκίας ἔχομεν, κἂν πρὸς ἀλλήλους διενεγθέντες, μὴ τῆς δικῆς καὶ τῆς κοιλίας ἡμῶν παραχωρήσωμεν, ἀλλ' ἐαυτοῖς ἐπιτρέψομεν, κἂν μυριάς προσελθῶσι, οὐ μόνον οὐκ ἀμύνομαι, ἀλλὰ καὶ ἀγανακτοῦμεν. Δραπέται, λέγοντες, καὶ μαστιγία ἢ, τὸ πᾶν ἡμῖν ἐπιτρέψαι ἔχρη; ἐπειδὴ δὲ σαυτῷ προλαβὼν ἡμυεν, μηδὲν ἐνόησι λοιπὸν· πολλῷ μάλ-
 λον ὁ Θεός, ὁ παραγγέλλας αὐτῷ παραχωρῆν ἀπάντων, τοῦτο ἐρεῖ. Πῶς γὰρ οὐκ ἄπονον, εἶταν παρὰ δὲ παιδῶν τῶν ἡμετέρων τοσαύτην ἀπαιτῶμεν φιλοσοφίαν καὶ ὑπακοήν· οἱ δὲ Διοσπύτη μὴ παραχωρῶμεν ὡν βουλόμεθα τοὺς οὐδένας ἡμῶν παραχωρεῖν; Ταῦτα δὲ λέγω, διὰ τὸ πρῶτον ὁμῶν περὶ τὴν ἀλλήλων κώσιον· ἐπεὶ τὸν γε ἀληθῆς φιλοσοφοῦντα οὐδὲ τούτου γρη ποιεῖν, ἀλλὰ συγγινώσκων καὶ ἀρίενοι τὰ ἀμαρτήματα, εἰ καὶ μὴ ἐκείνο ἦν τὸ μέγα ἐπαθλόν, τὸ ἀφῆσιν ἀντὶ τούτων λαμβάνειν. Εἰ γὰρ, εἰπέ μοι, καταγινώσκεις τὸν ἡμαρτηχότος, τίνας [303] ἔνεκν καὶ αὐτὸς ἀμαρτάνεις, καὶ τοῖς αὐτοῖς περιπίπτεις; Ὑβρίεις; Μὴ ἀνυθόριση; ἐπεὶ αὐτὸν ὑβρίσαι. Ἐπλήξει; Μὴ ἀντιπλήξει; ἐπεὶ τὸ διάφορον οὐδαμῶ. Ἐλύπησας; Μὴ ἀντιλύπησας; ἐπεὶ τὸ κέρδος οὐδὲν, ἀλλὰ γέγονες ἐκείνων ὁ πάλιν ἴσος. Οὕτως αὐτὸν ἐντρέψαι δυνήση, ἂν μετὰ πραότητος ἐνέχη, ἐπιεικῶς· οὕτως αὐτὸν καταδείξαι, οὕτως αὐτὸν ἐγκόψαι τῆς ὀργῆς. Οὐδεὶς κακῷ κακὸν ἴσται, ἀλλ' ἀγαθὸ τὸ κακόν. Ταῦτα παρ' Ἑλλήσι τινεσι φιλοσοφοῦσιν. Αἰσχυρῶμεν τοῖνον, εἰ παρ' Ἑλλήσι τοῖς ἀνοήτοις τοσαύτη ὁσις τῆς φιλοσοφίας, ἡμεῖς ἑλάττωτος φαινομένη. Πολλοὶ ἠδὲ κήθησαν, καὶ ἤνεγκαν· πολλοὶ ἐσυκοφαντήθησαν. καὶ οὐκ ἠμύναντο· ἐπιβουλεύθησαν, καὶ εὐηγγετήσαν. Δέος δὲ οὐ μικρὸν, ἡμεῖς μέλλοις ἡμῶν τινεσι παρ' αὐτοῖς κατὰ τὸν βίον εὐρεθῶσι, καὶ σφοδρότερον ἡμῶν τὴν κώσιον ἐργάζομαι. Ὅταν γὰρ οἱ Πνεύματος μετειαχθῶτες, ὁ βασιλεὺς προσδοκῶντες, ὁ ὑπὲρ τῶν οὐρανῶν φιλοσοφοῦντες, εἰ μὴ δεδιώκτες ἢ γένε-
 ναν, οἱ κελυόμενοι ἀγγελιοὶ γίνεσθαι, οἱ μυστηρίων ἀποδόντες, μὲθ' εἰς τὴν αὐτὴν ἐκείνων φιλοσοφίαν ἀρετῆν, ποῶν ἔξομεν συγγνώμην; Ἐἰ γὰρ Ἰουδαίους ὑπερβαίνειν χρὴ Ἐὰν γὰρ μὴ περιστερῶν ὁμῶν ὁ δικαιοσύνη, φησὶ, πῶλον τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων, οὐ μὴ εἰσέβλητε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, πολλῷ μάλλον Ἑλλήνας· εἰ Φαρισαίους, πολλῷ μάλλον τοὺς ἀπίστους. Εἰ γὰρ μὴ ὑπερβάντων ἡμῶν τὴν ἐκείνων πολιτείαν, ἀποκικαίεται τὰ τῆς βασιλείας· ὅταν καὶ Ἑλλήνων φαινόμεθα κήριον, πῶς ἔξομεν ταύτης ἐπιτυχεῖν; Πᾶσαν τοῖνον περὶαν, καὶ ὀργῆν, καὶ θυμὸν ἐκόδωμεν. Τὰ αὐτὰ λέγειν, ἔμοι μὲν οὐκ ἄντηρόν, ὁμῶν δὲ ἀσφαλῆς. Καὶ γὰρ καὶ ἱατροὶ τῷ αὐτῷ πολλὰς χρωτὰν φαρμάκων. Καὶ ἡμεῖς οὐ παυσόμεθα τὰ αὐτὰ ἐνηυόντες, ἀναμνησόντες, ἐδιδάσκοντες, παρακαλοῦντες. Καὶ γὰρ πῶς

* Moret. ἐν πλήθει μὴ τεταρῶν. ἢ Bene advertit Sa-
 vius legendum esse ἠγωνιῶθησαν ὡ. Sed in repetitum
 lu m.s. omnibus omnium est. Max quidam ἀνατρέψαι.

* Alii διελκόμενος. ἢ Savil. ἐραπέτασμαστῶν. ἢ Ἐκεί-
 νος, sic omnia exemplaria, sed legendum ἐκείνου. ἢ Qui-
 dam οἱ δεδιώκτες. Utrov modo legas, sententia constat.
 ἢ Alii inserunt τοῖαν ἂν ἐπίδοι εἴωμεν (sic).

totum primum pro nobis offerri sacrificium, et inimicitiam in carne solvi, nosque Dei amicos effici, et tunc donum accipere. Nam si hoc in promissione Abraham factum est, multo magis in gratia. Et hoc declarat Paulus his verbis: *Si enim, qui ex lege, haeredes sunt, exinanita est fides: lex enim inopere operatur* (Rom. 4. 14. 15); hoc est, Promisit Deus Abraham et semini ejus daturum se terram: sed nepotes ejus promissione illa indigni fuere, et ex propriis laboribus placere non potuerunt. Propterea intravit fides, res facilis, ut gratiam attingeret, et promissa non exciderent. Et, *Ideo ex fide, dicit, ut secundum gratiam sit, utque promissio firmata sit* (Ibid. v. 16). Ideo *Secundum gratiam*, quia illi labore sudoreque suo non poterant. Cur autem cum dixisset, *Secundum Scripturas*, non adjicit testimonium? Quia corrupta illorum sententia erat. 40. *Alii enim dicebant, Ille est ille propheta; 41. alii dicebant, Seducit turbam; alii, Non ex Galilea venit Christus, 42. sed ex Bethlehém eico; alii dicebant, Christus cum reverit, nemo scit unde sit; et diversae erant opiniones, ut in turba confusa. Neque enim dictis adhibebant animum, neque discendi cupidi erant. Ideo illi nihil respondet, etsi dicerent, Nunquid ex Galilea Christus venit; Nathanaelem vero vehementius et asperius dicebant, Ex Nazareth potest aliquid boni exire? laudavit ut vere Israelitam. Illi enim et qui Nicodemus dicebant, *Scrutare et vide, quia ex Galilea non surrexit propheta*, non discendi causa dicebant, sed ut opinionem de Christo rejicerent. Ille vero, utpote veritatis amans, qui vetera omnia accurate nosset, hoc dicebat: illi autem nunc soluti spectabant, ut evincerent ipsum non esse Christum. Quapropter ipsi nihil revelavit. Qui enim contraria loquebantur, et modo, *Nemo scit unde venit, modo, Ex Bethlehém venit, dicebant; etiamsi didicissent, contradictoriis haud dolite erant. Etenim, locum ignorarent, quod ex Bethlehém rasset, quia in Nazareth versatus fuerat (quoniam hoc vena dignum non esset; neque enim ibi natus erat); nam genus quoque ignorabant, quid esset ex domo et familia David? Quomodo ergo dicebant, *Annon ex semine David venit Christus?* Sed hoc illo modo obtegere volebant, ac fraudulenter omnia loquebantur. Cur autem non accesserunt dicturi: Cum cetera omnia admirarem, jubeasque credi tibi secundum Scripturas, dic cur Scripturas dicant ex Bethlehém Christum esse venturum; tu autem ex Galilea venisti? At nihil horum dixerunt, verum omnia magis minus causalibantur. Quod enim discere non querebant aut vellent, statim significat evangelista: 44. *Quidam volebant apprehendere eum, sed nemo misit super illum manum suam. Nam etiam nihil aliud, hoc scilicet illos compungere dimissit: sed non sunt competenti, ut alii propheta: *Disputati sunt, nec comperti* (Psalm. 34. 15).***

3. *Nathanael character. Multitudo Judaeorum ipsi exilio fuit. Inimicos quomodo ulcisci oporteat. Malum non melius, sed bono sanatur. — Hujusmodi enim est multitudo: nemini vult cedere, unum solum respicit, ut eum perdat, cui insidatur. Sed quid dicit Scriptura?*

PATROL. GR. LIX.

Qui fodit foveam proximo, in eam incidet (Prov. 26. 27). Quod tunc etiam contigit. Illi namque ipsam interficere volebant, ut praedicationem abolerent: sed contrarium evenit. Praedicationis namque per Christi gratiam floscit, illorum vero omnia extincta sunt et perierunt, atque illi patriam, libertatem et cultu suo exciderunt, atque omni felicitate privati, servi et captivi facti sunt. Haec cum sciamus, nunquam aliis insidemur, quari nos contra nosmetipsos gladium acere, et profundiorum nobis infligere plagam. Sed te aliquis laesit, et vis illum ulcisci? Ne ulciscaris, et sic ulcisci poteris. Si ulciscaris, non ulcisceris. Nec putas hoc aenigma esse, sed verum est. Quomodo et qua ratione? Quia si non ulciscaris, Deum ipsi inimicum constituis; si ulciscaris, non item. Nam, *Mihi vindicta, ego retribuam, dicit Dominus* (Rom. 12. 19. Beati. 32. 35). Nam si servos habeamus qui mutuo rixentur, nec nobis ulciscendi partes concedant, sed sibi: etiam si nos regent, non modo non ulciscimur, sed etiam indignamur, et fugitivos mastigiasque vocamus: Oportebat enim, dicitur, ut totum nobis deferretur; sed, quia te ipsum ultus es, ne molestiam ultra crees; multo magis Deus, qui precepit, ut sibi omnia committeremus, id dicitur est. Quomodo absurdum non fuerit, cum a servis nostris hanc philosophiam et obsequium exigamus, Dominum non ea concedere, quae volumus a servis nostris concedi nobis? Haec porro dico, quod ita prompti sitis ad ulionem expectandum. Nam eum qui vere philosopho; hatur il facere non decet, sed debet ille peccata dimittere et condonare, etiamsi non magna expectaretur merces, peccatorum nempe remissio. Nam si damnus peccatorem, cur, quare, ipse peccas, et in eodem laboris? Te quis contumelia affecit? Ne contumeliam rependas, ut ne illam tibi ipsi inferas. Percussit? Ne repentes, quia nihil inde utilitatis percipies. Morore afficit? Ne vicem referas, quia nihil inde lucri, sed illi similis evadis. Sic illum fortasse in pudorem conjicies, si omnia mansuete feras; sic in ruborem, ita ut iram addet. Nemo malum malo sanat, sed bono malo. Haec apud gentiles nonnulli philosophantur. Nos ergo pudet, quod stultis gentilibus quantum ad philosophiam animus inferiunt. Multi eorum injuria affecti, aequo animo tolerant; multi calumnias non propulsant; insidiantes beneficio affecerunt. Timendumque est non quidam ex illis vite instituto nobis praestantiores reperiantur, et hinc nos gravius supplicium maneat. Nam si nos qui Spiritum accepimus, qui regnum expectamus, qui pro caelorum praeiio philosophiamur, qui gubernam non timeamus, qui angeli esse jubemur, qui mysteriorum participes sumus, non illos vitio uttingamus, quam consequeremur vicem? Etenim si Judaeos superare tenemur (Nisi, inquit, abduxerit iustitia vestra plus quam scribarum et Pharisaorum, non intrabitis in regnum caelorum [Matth. 23. 20]); multo magis gentiles; si Pharisaos, multo magis infideles. Cum enim, nisi illos superemus, regnum nobis

¹ Alii insursum, quam spem possimus habere?

clausum sit; si genitibus peiores simus, quomodo hinc ipsam regnum consequemur? Omnem itaque acerbissimam iram, furorē ejciamus. *Eadem dicere, mihi quidem non molestum, vobis autem tutum (Philipp. 3. 1).* Nam medici eodem ipso saepe utuntur remedio. Et nos non finem faciemus multa elamandi, memorandi, docendi, hortandi. Nam multa est secularium re-

rum turba, quæ in horum oblivionem conjicit, ac doctrina frequentē est opus. Ne ergo hinc frustra conveniamus, opera exhibeamus bona, ut futura bona consequamur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri gloria simulque Spiritui sancto, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA LII.

CAP. 7. v. 55. *Venerunt ergo ministri ad pontifices et Phariseos, et dixerunt eis illi: Quare non adduxistis eum? 46. Responderunt ministri: Numquam sic loquutus est homo ut hic homo.*

4. *Veritate nihil clarius, nihil simplicius.* — Nihil veritate clarius, nihil simplicius, nisi nos maligne agamus: sed si maligne nos geramus, nihil difficultius. Ecce Pharisei et scribæ, qui sapientiores esse videbantur, qui cum Christo semper erant, quia insidias illi struebant, licet miracula viderent, et licet Scripturas legerent, nihil lucri, sed multum damni tulerunt: ministri vero, etsi illis omnibus expertes, una concione capti: et qui ad illum vincendum venerant, admiratione victi redierunt. Non illorum prudentia tantum admiranda est, quod signis non opus habuerint; sed etiam quod sola doctrina capti sint (non dixerunt enim, Nemo unquam tanta edidit miracula; sed quid? *Nemo unquam sic loquutus est*): non eorum ergo prudentia solum admirabilis est, sed etiam loquendi libertas, quod hæc iis qui se miserent, dixerint; quod Phariseis ipsum impugnantibus, qui hæc de causa nihil non agebant. *Venerunt ministri, et dicunt eis Pharisei, Quare non adduxistis eum?* Quod venerint, longo majus fuit, quam si mansissent: sic quidem illorum molestia liberati fuissent; sed nunc Christi sapientiæ sunt præcones, majoremque exhibeant fiduciam. Nec dicunt, Non potuimus propter turbam, quæ illum quasi prophetam audit: sed quid? *Nemo unquam sic loquutus est.* Atqui poterant illam excusationem afferre: sed rectum animum præ se ferunt. Hoc enim non admirantium modo erat, sed etiam criminantium quod se ad illum ligandum misissent, quem potius audire oportebat. Atqui non longam, sed brevem audierant concionem. Mens enim sincera non longis opus habet sermonibus. Tanta est vis veritatis. Quid ergo Pharisei? Cum compungi oportuisset, illi contra sic incusant eos, 47. *Numquid et vos seducti estis?* Adhuc blandiuntur, nec asperis utuntur verbis, veriti ne omnino se desererent; sed forem tamen indicant et caute loquuntur. Cum oportuisset interrogare quid dixisset, et dicta ejus admirari, id non faciunt, quari se laud autem captum iri; sed stultissimo illos argumento impetunt. 48. *Car, inquit, nemo ex principibus credidit in eum?* Itaque, quæso, Christum accusas, et non incredulus? 49. *Sed turba, quæ non novit legem, nullo modo.* Hinc magis accusandi estis, quod turba credente vos increduli manseritis. Populares enim ut legem cognoscentes agebant: quomodo ergo ma-

ledicti sunt? Vos qui legem non servatis, maledicti estis; non illi qui legi obsequuntur. Non oportebat enim a non credentibus criminari eum, cum non credebant. Non probandus hic modus est. Nam et vos non credidistis Deo, ut Paulus ait: *Quid enim si non crediderunt quiddam? Numquid incredulitas eorum fidem Dei cracabit? Absit (Rom. 3. 3).* Nam prophetæ quoque ipsos semper accusabant dicentes, *Audite principes Sodonorum; et, Principes tui non obtulerant (Isai. 1. 10. et 25); ac rursum, Annus octavum est nosse judicium (Mich. 3. 1)?* Et ubique vehementius illos incessunt. Quid igitur? Deumne propterea quispiam accusabit? Apagē; illorum hoc crimen est. Quomam autem alio signo quis deprehendere possit vos non cognoscere legem, quod non credatis? Cum autem dixissent neminem principum credidisse in eum, sed eos qui legem ignorabant, merito illos arguit Nicodemus his verbis: 51. *Numquid lex nostra judicat hominem, nisi audierit ab ipso prius?* Ostendit eos nec nosse, nec servare legem. Nam si lex velat quemquam interfici, nisi prius audiat; ipsi vero antequam audirent, id moliebantur: transgressores sunt legis. Et quia dicebant neminem principum credidisse in eum, ideo indicat evangelista ipsum ex eorum numero esse, ut ostendat etiam principes in eum credidisse. Nondum tamen id palam, ut decuisset, exhibuerant: erantque nihilominus Christo addicti. Vide autem quam parce arguit. Non dicit enim, Vos autem vultis illum occidere, et temere condemnatis hominem ut seductorem. Verum non ita dixit, sed moderatius ingentem illorum impetum cohibebat, necnon illorum inconsiderantiam et sanguinarium animum. Ideo in legem sermonem convertit, atque: *Nisi audierit diligenter, et cognoverit quid faciat.* Itaque non audire tantum oportet, sed diligenter audire: id enim sibi vult illud, *Et cognoverit quid faciat*, quid velit, quare, et quam rem spectet, an ad republicam eversivam tendat ut iniunias. Dubitantes ergo cum dixissent, neminem principum in ipsum credere, nec vehementer nec remissa in eum feruntur.

2. Quænam hæc consequentia, illo dicente, *Lex nostra non judicat quemquam*, respondere. 52. *Numquid et tu ex Galilæa es?* Cum oportuisset eum ostendere se non temere eo misisse qui illum vocarent, et non opus esse ipsum alloqui, acerbè forteque reponunt: *Scrutaret et vide, quia ex Galilæa propheta non surgit.* Quid enim dixit homo ille? num quod propheta esset? Dixit, non judicatum non occidi-

των βιωτικῶν πραγμάτων ὁ ὄχλος, καὶ λήθην ἡμῶν ἐμποῶν, καὶ διδασκαλίας δεῖ ἡμῶν συναχοῦς. Ἴν' οὖν μὴ μάτην μὲν εἰπέ ἐνταῦθα συλλεγόμεθα, τὴν δὲ τῶν ἔργων ἐπιδείξειν παρασχόμεθα, ἵνα καὶ τῶν μελ-

λότων ἐπιτύχουμεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ σιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

[504] OMIΛΙΑ ΒΒ.

Ἠλθόν οὖν ἐὼ ὑπερήται πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ Φαρισαίους, καὶ εἶπον αὐτοῖς ἐκεῖνοι· ὁ Δασιεὶ οὐκ ἠγάγατε αὐτόν; Ὁ Ἀπεκρίθησαν οὖν οἱ ὑπερήται· Ὁ δὲ εὐλόγησε οὕτως ἐλάλησεν ἄνθρωπος ὡς οὗτος ἄνθρωπος.

α'. Οὐδὲν τῆς ἀληθείας σαφέστερον, οὐδὲν ἀπλουστερον, ἐὰν μὴ κακοῦργον ἡμεῖς ὡπαιτοῦν οὐ κακοῦργούντων οὐδὲν δυσκολώτερον. Ἰνῶν γὰρ οἱ μὲν Φαρισαῖοι καὶ οἱ γραμματεῖς, οἱ ὄρθην δοκούντες εἶναι σωφρονοί, συνήτες ἀπὸ τῆς Χριστοῦ, ἐπιβουλῆς ἐνεκῆν, καὶ θαύματα ἐρώντες, καὶ Γραφῶν ἀναγιγνώσκοντες, οὐδὲν ἀπάναντο, ἀλλὰ καὶ ἐδιδάχθησαν οἱ δὲ ὑπερήται, οὐδὲν τοῦτων ἔχοντες εἶπαι, ἀπὸ μόνης δημηγορίας ἐκπαρθήσαν, καὶ ἀπελθόντες ὡστε αὐτὸν δεῖσαι, ἐκνήθλων δεδιέντες τῆς θαυματί. Οὐ τῆς συνήτης δὲ αὐτῶν θαυμάτια· μόνον ἔστιν, ὅτι σημεῖον οὐκ ἐδιδάχθησαν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς διδασκαλίας μόνης ἐδιδάχθησαν (οὗ γὰρ εἶπον, ὅτι Οὐδέποτε ἔδωκα μωροῦργεῖν ἀνθρώπου ὡς οὗτος· ἀλλὰ τί; Οὐδέποτε ἐλάλησεν οὗτος ἀνθρώπου)· οὐ τοίνυν τῆς συνήτης αὐτῶν μόνον ἔστι θαυμάτια, ἀλλὰ καὶ τὴν παρῆρσιαν, ὅτι πρὸς τοὺς ἀποστατικὰς ταῦτα εἶπον, πρὸς τοὺς Φαρισαίους, πρὸς τοὺς πικρομένους, καὶ πάντα ὑπερ τοῦτου πράττοντας.

Ἠλθόν γὰρ, φησὶν, οἱ ὑπερήται, καὶ λέγουσιν αὐτοῖς οἱ Φαρισαῖοι Δασιεὶ οὐκ ἠγάγατε αὐτόν; Τὸ δὲ εἶπαι, πολλὰ μείζον ἢ τοῦ μείναι. Τότε μὲν γὰρ ἀπηλλάγησαν ἀν τῆς τοῦτων ἐκπαθείας· συνὶ δὲ κερφῶς γίνονται τῆς τοῦ Χριστοῦ σοφίας, καὶ μείζονος ἐνεκίνουται τὴν παρῆρσιαν· καὶ οὐ λέγουσιν. Οὐκ ἔβουληθη μὲν δὲ τὸν ὄχλον, ὅτι ὡς προφήτη προσείχον· ἀλλὰ τί; Οὐδέποτε ἐλάλησεν οὕτως ἀνθρώπου. Καίτοι γε ἔβουλησαν ἐκινήναι εἰπαί τὴν ἀπόλογον· ἀλλ' ἐμπαύθησαν ἐκείτων τὴν ὀρθὴν γνώμην. Τοῦτο γὰρ ὡς ἐκ θαυμάζοντων ἐκείνων μόνον ἦν, ἀλλὰ καὶ τοῦτων κατηγορούντων, ὅτι ἐπιμαίον ὀφείοντες αὐτὸν αὐτοῖς, οὐ ἀκούειν ἐχρήν. Καίτοι γε οὐδὲ μακρὸς ἔκρουσα δημηγορίας, ἀλλὰ βραχείας. Ὅταν γὰρ ἡ ἐκείνου ἀδελφότης ἦ, οὐδὲ μακρῶν λόγων δεῖ. Τοῖνυν γὰρ ἡ ἀλήθεια. Τί οὖν οἱ Φαρισαῖοι; Ἄδεν κατανοήσῃ, τὸ ἐναντίον ποιεῖν, ἀνεγχεῖ καθεῖναι αὐτοῖς. **Μὴ καὶ ἔμελλε ἀελάλησθε;** λέγοντες. Ἐπὶ αὐτοῖς κολακίζουσι, καὶ οὐ καταπορευτικῶς κέρχεται τῷ λόγῳ, ἀδελφότης μὴ τέλει ἀποσχυθῶσιν· ἀλλ' ἀ τὸν ὄχλον ἐμπαύθησαν, καὶ μετὰ φειδῶς φηγγοντα.

Ἄδεν γὰρ ἐρωτήσαι; τί ἐλάλησε, καὶ θαυμάσαι τὰ ἔχθησθαι, τοῦτο μὲν οὐ ποιεῖσιν· φησὶν γὰρ ὅτι ἄλλοις εἶχον· ἀπὸ δὲ τακμηρίου σφάρα ἀνοήτου αὐτοῖς συλλογίζονται. **Δασιεὶ γὰρ οὐδέεις,** φησὶ, **τῶν ἀρχόντων ἐπίστευσεν εἰς αὐτόν;** Τοῦτο οὖν τῷ Χριστῷ ἐγκλησῆς. [505] εἶπαι μοι, καὶ οὐχί τοῖς ἀπιστήσασιν; Ἄλλ' ὁ ὄχλος, φησὶν, ὁ μὴ γινώσκων τὸν νόμον, ἐμπαύθηται εἰσιν. Αὕτη γὰρ ὁμῶν ἡ μείζον κατηγορία. ὅτι ὁ μὲν ὄχλος ἐπίστευσαν, ὁμῶς δὲ ἡπιστήσαστε. Καὶ μὴν τὲ τὸν γινώσκων τὸν νόμον ἐπίσταν ἐκείνοι· πῶς οὖν ἐπάρτατο εἰσιν; Ἡμεῖς γὰρ ἐπάρτατο, οἱ μὴ τρωόντες τὸν νόμον· οὐκ ἐκείνοι, οἱ τῷ νόμῳ πεπόμενοι. Ἐχρήν δὲ οὐκ ἀπὸ τῶν ἀπιστούντων διαβάλλειν τὸν ἀπιστοῦμενον. Οὐ γὰρ ὀρθὸς τρόπος οὗτος. Ἐπαι καὶ ὁμῶς φησὶσθε τῷ Θεῷ, καθὼς Παῦλος· φησὶ· **Τί γάρ, εἰ ἠπίστευσαν ἱνα;** **Μὴ ἡ ἀπιστία αὐτῶν τῆρ**

πίστει τοῦ Θεοῦ καταργησὶ; **Μὴ γένοιτο.** Καὶ γὰρ οἱ προφῆται αὐτοῖς δὲ ἐνεκάλουν λέγοντες· **Ἀκούσατε, ἀρχοντες Σοδόμων· καὶ οἱ ἀρχόντες σου ἀπειθεῖσι· καὶ πάλιν, Οὐκ ὄμων ἔστι γνῶσις ἐδὲ κηζία;** Καὶ πανταχοῦ σφοδρότερον ἐπιπίθενται αὐτοῖς. Τί οὖν; Καὶ τῷ Θεῷ τίς ἐγκλησὶ διὰ τοῦτο; Ἄπασι. Ἐκείνων γὰρ τοῦτο τὸ ἐγκλησὶ. Ποῖον δ' ἀν ἄλλο τίς ποίησει σημεῖον τοῦ μὴ γινώσκων ὁμῶς τὸν νόμον, ἢ τὸ μὴ πείθεσθαι; Ἐπειδὴ δὲ εἶπον, ὅτι **Μὴ τὸν ἀρχόντων τις ἐπίσταται εἰς αὐτόν;** καὶ ἔτι ὅτι **Οἱ μὴ γινώσκοντες τὸν νόμον, ἀκολούθως αὐτῶν καθάπεται ὁ Νικόδομος, οὕτως λέγων· Μὴ ὁ νόμος ἡμῶν· κρίνει τὸν ἀνθρώπων, ἐδὲ μὴ ἀκούση αὐρ' αὐτοῦ πρότερον;** δεῖκνυσι γὰρ αὐτοῖς μῆτε γινώσκοντες τὸν νόμον, μῆτε ποιούντας τὸν νόμον. Εἰ γὰρ ἐκείνοι μὲν οὐδένα κελεῖσι ἀποκτινύναι ἀνθρώπων μὴ πρότερον ἀκούσαντας; οὗτοι δὲ πρὶν ἀκούσαι ἐλθ τοῦτο ὤρμησαν, παρβότα εἰσι τοῦ νόμου. Καὶ ἐπειδὴ εἶπον, **Καὶ οὐδέεις τὸν ἀρχόντων ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν, δὲ τοῦτο ἐπιστημαίνετα ὁ ἀεγγαλιότης;** ὅτι εἰς ἦν εἰς αὐτῶν, δεῖκνυς ὅτι καὶ ἀρχοντες ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν. Παρῆρσιαν μὲν γὰρ οὐδέεις τὴν προσηκουσαν ἐπεδείκνυον· πλὴν κωτεῖοντο τῷ Χριστῷ. Ὅρα δὲ πῶς καὶ μετὰ φειδῶς τὸν ἐλεγχοῦν ἐπάγει. Οὐ γὰρ εἶπον, Ἡμεῖς δὲ βουλήσθα αὐτὸν ἀποκτείναι, καὶ ἀπῶς καταδικάζετε τὸν ἀνθρώπον ὡς πλάνον. Ἄλλ' οὐκ οὕτως εἶπον, ἀλλὰ προσηγέστερον ὁ, τὴν ἔκρητον ἀνομήν ἐγκόπτειν, καὶ τὸ ἀσκεῖναι καὶ φρονεῖν. Αὐτὸ τοῦτο ἐπὶ τὸν νόμον τρέπει τὸν λόγον, λέγων· **Ἐδὲ μὴ ἀκούση ἀρετιῶς, καὶ γῶν τί ποιεῖ.** Ὅσα οὐδὲ ἀκούσαστες δὲ ψήεις, ἀλλὰ καὶ ἀρετιῶς. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ· **Καὶ γῶν τί ποιεῖ;** τί βουλήσθα, καὶ διατι, καὶ ἐπὶ τί, πότερδὲ ἐπ' ἀνατροπῆ τῆς πολιτείας καὶ ὡς ἐγθρῶς. Ἀπορηθέντες τίνων ἐπίσθησεν, οὐδέεις τὸν ἀρχόντων ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν, οὐτε σφοδρῶς; οὐτε μετὰ φειδῶς αὐτῷ προσηγγέθησαν.

β'. Πόταν γὰρ ἀκολούθων ἔχει, εἰπέ μοι, εἰπόντος ἐκείνου, ὅτι Ὁ νόμος ἡμῶν οὐ κρίνει οὐδένα, εἶπαι, **Μὴ καὶ σὺ ἐκ τῆς Γαλιλαίας εἶ;** Ἄδεν γὰρ δεῖσαι, ὅτι οὐκ ἀρετιῶς ἐπιμαίον αὐτὸν καλεῖσθαι, ἢ ὅτι οὐ γὰρ μεταβῶσις λόγου, ἀγροικέστερον καὶ θυμηκώτερον κέρχεται τῇ ἀντιφθέσει· **Ἐρώτησον καὶ ἴδε, δει ἐκ τῆς Γαλιλαίας προσητήρ οὐκ ἐγήθησται.** Τί γὰρ εἶπαν ὁ ἀνθρώπος; ὅτι προφήτης ἔστιν; Εἶπαν ὅτι ἀκριτον ἀναρεθῆναι οὐ δεῖ. Οἱ δὲ ὄβριςτικῶς, ὡς οὐκ [506] εἶδον περὶ τῶν Γραφῶν οὐδέ, ταῦτα ἐπήγαγον· ὡσανεἶ εἶποι τις· Ἦταγε, μῆτε· τοῦτο γὰρ ἐστὶν, **Ἐρώτησον καὶ ἴδε.** Τί οὖν ὁ Χριστός; Ἐπειδὴ ἄνω καὶ κάτω τὴν Γαλιλαίαν ἔστρεψον καὶ τὸν προφήτην, ἀπαλόπτων πάντα; ταῦτῆς τῆς; ἀλλοτριῆς ὀφείας, καὶ δευτικῶς, ὅτι οὐκ εἰς τὸν προφῆτην ἔστιν, ἀλλὰ τὸ κόσμον ἀεσπέσης, φησὶν· **Ἐγὼ μῶς εἰμι τοῦ κόσμου.** Οὐ Γαλιλαίας, οὐ Παλαιστίνης, οὐδὲ τῆς Ἰουδαίας. Τί οὖν οἱ Ἰουδαῖοι; **Σὺ περὶ σταντοῦ μαρτυρεῖς; ἡ μαρτυρία σου οὐκ ἐστὶν ἀληθής.** Ἡ τῆς ἀνοίας; ταῖς Γραφῶς; παρῆρσιαν ἄνω καὶ κάτω, καὶ λέγουσιν, ὅτι **Εἰδ' ἀπὸ περὶ αὐτοῦ μαρτυρεῖς.** Τί δὲ μαρτυρεῖται; **Ἐγὼ εἰμι τὸ σῶς τοῦ κόσμου.** Μέγα

* Sic Savil. Bibl. et eod. 705, 706. Legatur ἄνω. Ἐστὶν ὁ Savil. πῶσων, ἀλλὰ προσηγγέστερον. ὁ Alu ἔκρητον. ὁ All' ἴδουσιν. Ἐπὶ οὐ.

* Ubi dicit in quibusdam mss.

τὸ λεγθῆναι, καὶ ὄντας μέγα· ἀλλ' οὐ σφόδρα αὐτοὺς ἐληξάν. Ἐπειδὴ οὗτε λέγονται ὡν εὐαγγελιστῶν Πατρὶ, οὗτε Ἰῆς ἐκείνου εἶπεν εἶναι, οὗτε Θεός, ἀλλὰ φῶς τούτος. Ἐβούλοντο * μὲν οὖν ἀναγράψαι καὶ τοῦτο· καίτοι πολὺ τοῦτο μείζον τοῦ εἶπαι, Ὁ ἀκολουθῶν ἔμοι οὐ μὴ παρακαθῆσαι ἐν τῇ σκοτίᾳ, φῶς καὶ σκοτίας νοητῶς λέγων· τούτιστα, οὐ μάλιστα ἐν τῇ πλάνῃ. Ἐνταῦθα καὶ τὸν Νικόδημον ἐφάπτεται καὶ ἐνάγει ὡς σφόδρα παρήρησασάμενος, καὶ τοὺς ὀνηρέτας ἱκαναί τε τοῦτο πεποιθότας. Τὸ γὰρ κράζει, τοῦτο ἐστὶ βουλομένου κατασκευάσαι, ὥστε κἀκείνους ἀκούσαι· ἅμα δὲ καὶ αὐτοὺς αἰνίττεται κρυφῆ τοὺς ὄλους πλέκοντας, καὶ ἐν τῷ σκότῳ καὶ τῇ πλάνῃ· ἀλλὰ τοῦ φωτός οὐ περισόντων. Καὶ τὸν Νικόδημον ὀνομαζόμενος οὐκ ἐπινοῶν τῶν ῥημάτων ἐκείνου, ἀπερ ἔλεγε πρόωγ· Πᾶς ὁ φαῦλα πρῶσσω, μισθὸ δὲ φῶς, καὶ οὐκ ἔρχεται πρὸς τὸ φῶς, ἵνα μὴ φανερωθῇ αὐτοῦ τὰ ἔργα. Ἐπειδὴ γὰρ ἔλεγον, οὗτοι οὐδὲ τὸν ἐρχόμενον ἐπίστασεν εἰς αὐτὸν, διὰ τοῦτο φησιν, Ὁ τὰ φαῦλα πρῶσσω, οὐκ ἔρχεται πρὸς τὸ φῶς, οἰκτικῶς οὖν οὐ τῆς τοῦ φωτός ἀσθενείας τὸ μὴ ἴσθαι, ἀλλὰ τῆς ἐκείνου εὐσεβητικῆς γνώμης. Ἀπακρίθεται καὶ εἰπὼν αὐτῷ· Σὺ περὶ σεαυτοῦ μαρτυρεῖς; Τί οὖν αὐτός; Κἀν γὰρ μαρτυρῶ περὶ ἑμαυτοῦ, ἡ μαρτυρία μου ἀληθὴς ἔστιν· οὗτοι οὐδαμῶς ἐρχομαι, καὶ ποῦ ἐλάτῳ ἤμεις δὲ οὐκ οἴδατε πῶθεν ἐρχομαι. Ὅπερ φέσασα εἶπε ἡ, τοῦτο οὐκ ἐπὶ προβάλλονται ὡς προφητικῶς λεγθῆναι. Τί οὖν ὁ Χριστός; Ἀνατρίψων αὐτὸ καὶ δεκτικῶς, διὰ ἐκεῖνα ὡς πρὸς αὐτοὺς, καὶ τὴν ὑπόνοιαν αὐτῶν διελέγχετο, ἀνθρώπων αὐτὸν ὑποκειμένων ψλόν. φησὶ· Καὶ ἐστὶν ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ ἑμαυτοῦ, ἀληθὴς ἔστιν μαρτυρία μου, οὗτοι οὐδαμῶς ἐρχομαι. Τί ἐστὶ τοῦτο; Ἐκ τοῦ Θεοῦ εἶμι, καὶ Θεός, καὶ Ἰῆς Θεοῦ. Ὁ δὲ Θεός αὐτὸς ἐαυτῷ ἀξιοπιστός μαρτυρῶν· [307] Ἰμεις δὲ οὐκ οἴδατε. Ἐβουλοκαίετε, φησὶ, καὶ εἰδότες προσποιεῖσθε μὴ εἰδέναι· ἀλλ' ἀπὸ ἀνθρωπίνης διανοίας ἅπαντα φηγάσθε, οὐδὲν πλὴν βουόμενοι τοῦ φαίνεσθαι νοεῖν. Ἰμεις κατὰ τὴν σάρκα κρίνετε. Ὅσπερ τὸ κατὰ σάρκα ἔχῃ, τούτῃ, τὸ φαῦλως ἔχῃ· οὕτω τὸ κατὰ σάρκα κρίνειν, ἀδικῶς κρίνειν ἐστίν. Ἐγὼ οὐ κρίνω οὐδένα· καὶ ἐστὶν κρίνω, ἡ ἐμὴ κρίσις δικαία ἔστιν. Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· Ἀδικῶς κρίνετε. Καὶ εἰ ἀδικῶς κρίνομεν, φησὶ, διατὶ μὴ ἰσχυραί; διατὶ μὴ κολάζεις; διατὶ μὴ κατακρίνετε; Ὅτι οὐκ ἐπὶ τοῦτο ἔλλον, φησὶ. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ, Ἐγὼ οὐ κρίνω οὐδένα· καὶ ἐστὶν κρίνω δὲ ἐγὼ, ἡ κρίσις μου ἀληθὴς ἔστι. Ἐπεὶ εἰ βουλήθην κρίναι, ἤμεις ἂν τὸν καταδικασμένων ἦτε. Καὶ ταῦτα οὐκ κρίνων λέγω, φησὶν. Οὐ δὲ τοῦτο δὲ εἶπον, Ὅχι κρίνων λέγω, ὡς οὐ θαρβύων, οὗτι εἰ κρίνων, εἶλον ἂν ἡμᾶς (καὶ γὰρ εἰ ἔκρινον, δικαίως ἂν ἡμᾶς καταδικάσαι)· ἀλλὰ νῦν καιρὸς κρίσεως οὐκ ἐστὶ. Καὶ περὶ τῆς μελλούσης· μὴ κρίσεως ἤνιστα εἶπον, Ὅτι μόνος οὐκ εἶμι, ἀλλ' ἐγὼ καὶ ὁ πέμψας με Πατὴρ. Ἐνταῦθα δὲ ἤνιστα, οὗτι οὐκ αὐτὸς μόνος· αὐτοὺς καταδικάζει, ἀλλὰ καὶ ὁ Πατὴρ. Εἶτα αὐτὸ συνεχίσασεν, εἰς τὴν

αὐτοῦ μαρτυρίαν ἐνάγων· Καὶ ἐν τῷ νόμῳ δὲ τῷ ἑμετέρῳ γέγραπται, οὗτι δύο ἀνθρώπων ἡ μαρτυρία ἀληθὴς ἐστὶ.

γ. Τί οὖν ἂν εἴποιεν· οὐ αἰρητικοί; Τί πλὴν ἔχε τῶν ἀνθρώπων, εἰ ἀπῶλας οὕτως ἐλάδομεν τὸ λεγθῆναι; Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἀνθρώπων διὰ τοῦτο ὠρισται τοῦτο, ἐπειδὴ καὶ ἑαυτὸν οὐκ ἐστὶν ἀξιοπιστός τις· ἐπὶ δὲ Θεοῦ, πῶς ἂν ἔχοι τοῦτο λέγον; Πῶς οὖν εἰρηται τὸ δύο; Ἄρα ἐπειδὴ δύο, ἢ ἐπειδὴ ἀνθρώπων διὰ τοῦτο δύο; Εἰ γὰρ ἐπειδὴ δύο εἶσι, τίνας ἔνεκεν οὐ κατέφραγεν ἐπὶ τὸν Ἰωάννην, οὐδὲ εἶπεν, Μαρτυρῶ ἐγὼ περὶ ἑμαυτοῦ, καὶ μαρτυρεῖ περὶ ἑμοῦ ὁ Ἰωάννης; τίνας ἔνεκεν ἐπὶ τὸν ἄγγελον; τίνας ἔνεκεν ἐπὶ τοὺς προφήτας; καὶ γὰρ μυρία ἂν εἴδεν ἄλλας μαρτυρίας. Ἄλλ' οὐ τοῦτο βούλεται δεῖξαι μόνον, οὗτι δύο, ἀλλ' οὗτι καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας. Λέγουσιν αὐτῷ· Τίς ἔστιν ὁ Πατὴρ σου; Εἶτα φησὶν· Ὅτι ἐμὸ οἴδατε, οὗτε τὸν Πατέρα μου. Ἐπειδὴ γὰρ εἰδότες ὡς οὐκ εἰδότες ἔλεγον καὶ οἱ παρῆγοι αὐτῶν, οὐδὲ ἀποκρίσασα αὐτοὺς ἀξίω. Διὰ τοῦτο λέγει λεοδὸν τρανότερον ἅπαντα καὶ μετὰ πλείονος παρήρησας, ἀπὸ τε τῶν σημείων καὶ τῆς διδασκαλίας τῶν ἀκολουθοῦστων τὴν μαρτυρίαν λαδόν, τῷ ἔγγιστον εἶναι τὸν σταυρὸν. Οἶδα γὰρ, φησὶ, πῶθεν ἐρχομαι. Τοῦτο οὐ σφόδρα ἂν αὐτῶν καθήφατο· τὸ δὲ ἐπαγαγεῖν. Καὶ ἐποῦ ἐγὼ ὑπάγω, μέλλον αὐτοὺς ἐκθέσειν ἂν, ὡς οὐ μέλλοντος αὐτοῦ μάλιστα ἐν τῷ θαλάτῳ. Διατὶ δὲ οὐκ εἶπεν, οὗτι Οἶδα ὁ, οὗτι Θεός εἶμι, ἀλλ' οὗτι Οἶδα πῶθεν ἐρχομαι; Ἄει τὰ ταπεινά ἀναμνηστικῶς τὸ ὑπέροχον, καὶ αὐτὸ δὲ ταῦτα περιστάσει. Εἰπὼν γὰρ, οὗτι Ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ ἑμαυτοῦ, καὶ τοῦτο δεῖξας, ἔβλεπεν ἐπὶ τὸ ταπεινότερον, ὡσαύτως ἔλεγε· Οἶδα πῶθεν εἶμι ἀπίστασμα, καὶ πρὸς τίνα ἀπέρχομαι. Οὕτω γὰρ οὐδὲν ἂν ἔργον ἀντεπεῖναι, ἀκούσαντες [308] οὗτι πῶς ἐκείνου ἀπέσταται, καὶ πρὸς ἐκεῖνον ὄπισται. Οὐ γὰρ ἂν εἶπον· ε, φησὶ, τὸ ψεύδος, ἐκαθὲν δὲ ἦκων, καὶ ἐκεῖ ἀπίων, πρὸς τὸν ἀληθῆ Θεόν. Ἰμεις δὲ οὐκ ἴσαστε τὸν Θεόν· διὰ τοῦτο κατὰ τὴν σάρκα κρίνετε. Οἱ γὰρ τοσοῦτον ἀκούσαντες τεκμηρίων τε καὶ ἐλέγχων, εἰ λέγετε, οὐκ ἔστιν ἀληθὴς· καὶ Μωυσεῖα ἀξιοπιστὸν ἔγχεσθε, καὶ ὑπερ ὧν περὶ ἑαυτοῦ, καὶ ὑπερ ἂν περὶ αὐτοῦ λέγει· τὸν δὲ Χριστὸν οὐκ εἶναι. Τοῦτο κατὰ σάρκα κρίνειν ἐστίν. Ἐγὼ δὲ οὐ κρίνω οὐδένα. Καὶ μὴ φωνῶ, οὗτι Ὁ Πατὴρ οὐ κρίνει οὐδένα. Πῶς οὖν ἐνταῦθα φησὶ, Καὶ ἐστὶν κρίνω δὲ, ἡ κρίσις ἡ ἐμὴ δικαία ἔστιν, οὗτι οὐκ εἶμι μόνος; Πάλιν πρὸς τὴν ὀψληθῆναι τὴν ἐκείνου φηγήσασα· τούτιστα, ἢ κρίσις ἡ ἐμὴ τοῦ Πατρὸς ἐστίν· οὐκ ἂν ἄλλως ἔκρινον ὁ Πατὴρ κρίνων, εἰ μὴ ὡς ἐγὼ· καὶ οὐκ ἂν ἄλλως ἐγὼ, εἰ μὴ ὡς ὁ Πατὴρ. Τίνας δὲ ἔνεκεν οὐκ αὐτὸν Πατὴρ ἐμνημόνευσεν; Οὐ γὰρ ἐνόμειον ἀξιοπιστὸν εἶναι τὸν Ἰῆν, εἰ μὴ τοῦ Πατρὸς τὴν μαρτυρίαν προσέλαβεν· ἄλλως δὲ, οὐδὲ ἴσθηκα τὸ λεγθῆναι. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἀνθρώπων, ὅταν δύο ἀλλοτρίω πράγματι μαρτυρῶσι, τότε ἡ μαρτυρία ἐστὶν ἀληθὴς· τοῦτο γὰρ ἐστὶ δύο μαρτυρεῖν· εἰ δὲ μέλλοι τις ἐαυτῷ μαρτυρεῖν, οὐκ εἰ δύο εἶσιν. Ὅρξῃ εἰς δὲ οὐδὲν ἕτερον τοῦτο εἰρηκεν, ἢ ἵνα δεῖξῃ ὁμοῦστον ἐκεῖνον, καὶ δὲ ἑαυτοῦ πάλιν δεῖξῃ οὐκ ἐπιμενον αὐτὸν ἄλλας μαρτυρίας· καὶ δεῖξῃ οὐδὲν ἕτερον ἔχοντα τοῦ Πατρὸς; Ὅρα γοῦν τὴν αὐθεντίαν. Ἐγὼ εἶμι ὁ μαρτυρῶν περὶ ἑμαυτοῦ, καὶ μαρτυρεῖ περὶ ἑμοῦ ὁ πέμψας με Πατὴρ. Οὐκ ἂν δὲ εἰ ἐλάττωτος οὐσίας ἦν, τοῦτο ἂν εἴρηκεν. Νυνὶ δὲ, ἵνα μὴ νομίσας ὅτι ἀριστοῦ ἔνεκεν παρεῖληται, θεῖα τὴν ἐξουσίαν οὐδὲν

* Hunc locum Boissius, ita ex libello Quaestionum in Joannem ex Theophylacto, rejectis quibusdam, restitutionem retulit: Ἐβούλοντο μὲν οὖν ἀναγράψαι καὶ τοῦτο. Καὶ γὰρ πολὺ τοῦτο μείζον τοῦ εἶπαι, ἐν ἑμῇ ἴσθι τὸ φῶς τοῦ κόσμου. Εἶπὼν δὲ, Ὁ ἀκολουθῶν ἔμοι οὐ μὴ παρακαθῆσαι ἐν τῇ σκοτίᾳ, φῶς καὶ σκοτίας νοητῶς λέγει· τούτιστα, οὐ μάλιστα ἐν τῇ πλάνῃ. Ἐνταῦθα καὶ τὸν Νικόδημον ἐφάπτεται καὶ ἐνάγει ὡς σφόδρα παρήρησασάμενος, καὶ τοὺς ὀνηρέτας ἱκαναί τε τοῦτο πεποιθότας· ἅμα δὲ καὶ αὐτοὺς αἰνίττεται τοὺς φθορισμοὺς κρυφῶς τοὺς ὄλους πλέκοντας, καὶ ἐν τῷ σκότῳ καὶ τῇ πλάνῃ ὄντας, ἀλλὰ τοῦ φωτός οὐ περισόντων, καὶ τὸν Νικόδημον ὀνομαζόμενος, εἰς τὴν

ἢ κατὰ εἶπον, male, ut in notis nominat ἄtilius.

* Savit. τι ἂν εἴποιεν. * Verba, οὗτι οἶδα ε Savit. et Cod. 706 accesserunt. Emst. ... ἢ ὡς γὰρ εἶπον.

o, ortere. Illi vero contumeliose, ac si Scripturarum prorsus ignarus esset, hæc reponunt, ac si dicerent: Vade, disce; id enim sibi vult illud, *Scrutare et vide*. Quid ergo Christus? Quia Galilæam et prophetam semper in ore versabant, omnes ab aliena opinione removens, et ostendens se non esse unum ex prophetis, sed mundi Dominum, ait (Cap. 8): 12. *Ego sum lux mundi (a)*. Non Galilææ, non Palæstine, non Judææ. Quid porro Judæi? 13. *Tu de teipso testimonium perhibes, testimonium tuum verum non est. O stultitia!* Ad Scripturas illos scriper mittit, et dicunt, *Tu testimonium perhibes de teipso*. Quod autem perhibuit testimonium? *Ego sum lux mundi*. Magnum dictum, utique magnum. Sed non valde illos exagavit, quia nec se jam æqualem Patri dicebat, nec se Filium quis esse vel Deum, sed lucem tantum. Illud quoque tamen evertere volebant: nam majus illud erat, quam dicere, *Qui sequitur me, non ambulabit in tenebris*. Lucem et tenebras spirituales dicit; hoc est, Non manet in errore. Illic Nicodemum allicit et erigit, utpote qui libere loquutus esset, atque ministros laudat quod ita se gesserint. Clamare enim (b) hoc significat, quod voluerit illos ad audiendum inducere: simulque subindicat, illos clam dolos struere, in tenebris nemo et in errore, sed lucem non superaturus esse. Atque Nicodemus in mentem revocat verba illa quæ nuper dixerat: *Omnia qui male operatur, odit lucem, et non venit ad lucem, ne opera ejus appareant* (Joan. 3. 20). Quia dicebant, neminem principum in eum credidisse; ideo ait, *Qui male agit, non venit ad lucem*, ostendens non ex lucis imbecillitate illud esse, sed ex illorum perversa voluntate. Respondens et dixerunt ei: *Tu de teipso testimonium perhibes*. Quid igitur ille? 14. *Etsi ego testimonium perhibeo de meipso, testimonium meum verum est: quia scio unde veni, et quo vado; vos autem nescitis unde venio*. Quod prius dixerat, hoc opponunt Judæi, tanquam præcipue dictum. Quid ergo Christus? Illud evertit atque ostendit, ne illa secundum ipsorum opinionem dixisse eis, quod eum simplicem hominem esse arbitrarentur, atque: *Etsi ego testimonium perhibeo de me ipso, verum est testimonium meum, quia scio unde venio*. Quid sibi vult hoc? Ex Deo sum, et Deus, et Filius Dei. Deus sibi fide dignus testis: vos vero non nostis; sponte vestra maligne agitis, et cum sciatis, nescire simulatis: sed secundum humanam sententiam loquimini, nihilque amplius intelligere vultis, quam id quod apparet. 15. *Vos secundum carnem judicatis*. Ut secundum carnem vivere, male vivere est: sic secundum carnem judicare, est injuste judicare. *Ego non judico quemquam*: 16. *et si judico, judicium meum verum est*. Hoc est, Injuste judicatis. Et si injuste judicamus, inquit, cur non redarguis? cur non castigas? cur non condemnas? Quia non ad hoc veni, inquit. Id enim significat illud: *Ego non*

judico quemquam: et si judico, judicium meum verum est. Nam si judicare vellem, ex damnatorum numero essetis: hæc vero non judicans dico, inquit. Neque ideo dixi, Non judicans dico, quod non fidem, me si judicem, vos esse capturum (nam si judicarem, juste vos condemnarem): at nunc tempus judicii non est. Futurum quoque judicium subindicat, cum dicit, *Quia solus non sum, sed ego et qui misit me Pater*. Hæc porro innuit, non se solum ipsos damnare, sed etiam Patrem. Deinde hoc sub umbra quadam dixit, in rei testimonium inducens: 17. *In lege autem vestra scriptum est, duorum hominum testimonium verum esse*.

3. *Hæreticorum objectio*. — Quid hic dixerint hæretici? Quid plus habeat, quam homines, si hoc dictum simpliciter accipiamus? Apud homines enim ideo hoc statutum fuit, quia nemo solus est fide dignus: apud Deum autem quomodo hoc stare poterit? Cur dictum est, Duo? num quia duo sunt, vel quia homines sunt, ideo sunt duo? Si quia duo sunt, cur non confugit ad Joannem, nec dixit, Testimonium ego perhibeo de meipso, perhibet quoque de me Joannes? cur non ad angelum? cur non ad prophetas? nam sexcenta alia proferre poterat testimonia. Sed non hoc tantum vult significare, quod duo sint; sed etiam quod ex eadem sint substantia. 19. *Dicitur ei: Quis est Pater tuus? Respondit Jesus: Neque me scitis, neque Patrem meum*. Cum enim scientes tanquam inscii interrogarent, quasi tentantes eum, ne responsione quidem illos dignatur. Ideo clariniceps liberiusque loquitur, atque ex signis eaque doctrina sequentium se testimonium accipit, quod jam crucis tempus immineret. Scio, inquit, vado venerim. Quod illos non valde movit; cum addidit autem, *Quo ego vado, magis illos exterruit, quasi non esset in morte permansurus*. Sed cur non dixit, Deus sum; sed, *Scio unde venio*? Semper humiliter sublimibus admisceat, et hæc etiam suboccultat. Cum dixisset enim, *Ego testimonium perhibeo de meipso, idque ostendisset, ad humiliora venit; ac si dixisset, Scio a quo missus sim, et ad quem vadam*. Sic non poterant contradicere, cum audirent, ab eo missum esse, et ad eum reverti. Nihil enim, inquit, falsi loquentis sum. Inde veni, illic remigro, ad verum Deum. Vos autem Deum non nostis: ideo secundum carnem judicatis. Nam post tot audita indicia et argumenta adhuc dicitis, *Non est verus*: et Moysen fide dignum putatis, et de aliis et de se loquentem; Christum vero non item. Hoc est secundum carnem judicare. *Ego autem non judico quemquam* (Joan. 3. 22). Atqui etiam dicit, *Pater neminem judicat*. Cur ergo hic dicit: *Et si judico, judicium meum justum est, quia non sum solus*? Rursus secundum illorum opinionem loquitur. Hoc est, Judicium meum Patris est: neque aliter quam ego Pater judicat, neque aliter ego, quam Pater. Cur vero Patrem memoravit? Non putabant illi fide dignum Filium, nisi Patris testimonium accepisset: alioquin dictum illud non stetisset. Apud homines enim cum duo de re aliena testimonium ferunt, tunc testimonium verum habe-

(a) Hic totam de muliere in adulterio deprehensa historiam prætermittit Chrysostomus.

(b) Illud, clamare enim, videtur respicere illud cap. septimi præcedentis v. 37, et clamabat dicens.

tur; hoc est enim, duos testimonium ferre. Si quis vero de se testimonium ferat, non jam duo testes sunt.

Christus se Patri consubstantialitatem ostendit. — Videtur illum non alia de causa hoc dixisse, nisi ut ostenderet se consubstantialitatem esse, et per semetipsum deinde non egere se alio testimonio; utque probaret se nihil minus habere, quam Patrem? Vide ergo auctoritatem. 18. *Ego sum qui testimonium perhibeo de meipso, et testimonium perhibet de me qui misit me Pater.* Non id posuisset si minoris substantiæ fuisset. Deinde ne numeri causa id positum putes, vide potestatem in nullo diversam. Testificatur homo cum ex se fide dignus est, non cum testimonio eget; hocque in aliena re: in re vero sua cum testimonio eget, non jam est fide dignus. Hic vero contra. Nam in re sua testificans, et se alterius testimonium habere dicens, se fide dignum esse dicit, undique suam ostendens auctoritatem. Cur enim cum dixit, *Non sum solus, sed ego et qui misit me Pater*; et, *Dnorum hominum testimonium verum est*; non tacuit, sed adiecit, *Ego sum qui testimonium perhibeo de meipso*? Auctoritatem utique demonstrans. Et primo seipsum posuit: *Ego sum qui testimonium perhibeo de meipso*. Hic vero ostendit se honore parem: nihilque illis prodesse, cuius rei causam esse dicit, quod se cognoscere noliat. Dicit ergo non posse Patrem cognosci sine sui cognitione, ut vel se eos ad sui notitiam attraheret. Quia enim, ipso relicto, Patrem semper discere quaerebant, ait: *Non potestis nosse Patrem sine me.* Itaque qui in Filium blasphemant non in ipsum tantum, sed et in Patrem blasphemant.

4. Hæc nos caveamus, et Filium glorificemus: qui si non ejusdem esset naturæ, non ita loquutus esset. Quod si tantum docuerit, licet alterius esset substantiæ, posset quispiam cognoscere Patrem, et ipsum ignorare: rursusque qui Patrem nosset, non ideo Filium cognosceret. Neque enim qui novit hominem, novit etiam angulum. Imo, iniquus; nam qui novit creaturam, novit et Deum. Minime. Multi enim norunt creaturam, imo omnes homines, qui vident illam, et Deum non norunt. Glorificemus ergo Filium Dei, non hæc gloria tantum, sed etiam per opera.

Sine hac enim gloria, illa nihil est. *Vide tu, inquit, Judæus cognominaris, et in lege quiescis, et gloriaris in Deo (Rom. 2. 17). Qui alium doces, teipsum non doces? qui in lege gloriaris, per legis transgressionem Deum inhonoras (Ibid. v. 21)?* Vide ne nos ipsi in recta fide gloriantes, quod vitam fidei consentaneam non exhibeamus, Deum inhonoramus, dum in causa sumus quod blasphemetur. Vult enim ille Christianum esse doctorem orbis, fermentum, lucem, saltem. Quid est lux? Vita splendens, nihil obscuri habens. Lux non sibi utilis est, ut neque sal, neque fermentum, sed aliis utilitatem afferunt. Ita a nobis non utilitas tantum nostra, sed et aliorum exigitur. Sal enim nisi salum reddat, non est sal. Sed aliud quiddam deprehenditur. Nam si nos recte vivamus, alii quoque bene se gerent: donec autem recte vivamus, non poterimus aliis prodesse. Nihil fatuum, nihil molle apud nos sit. Tales sunt res sæculares, tales hujus mundi sollicitudines. Hæc virgines fatuas sunt appellatur, quia fatuis rebus sæcularibus operam dabant: hic congregantes, nec deponentes ubi deponere par erat. Timendum ergo ne ipsam nobis contingat, neve sordidus induti vestibus abeamus illo, ubi omnes splendidus sunt induti. Nihil enim sordidius peccato, nihil impius. Quapropter ejus naturam describens propheta clamabat: *Putruerunt et corruptæ sunt civitates meæ (Psal. 37. 6).* Si vis peccati factorem edocere, postquam commissum est illud, considera cum jam a concupiscentia liber es, cum igne non succenderis, tunc percipies quid sit peccatum. Iram cogita cum tranquillus es; avaritiam, cum expertus es illius affectus. Nihil turpius, nihil foedius rapina et avaritia. Hæc frequentius dicitur, non ut vobis molestiam pariamus, sed ut magnum ac mirabile quiddam lucreretur. Nam qui, re senes audita, non corrigitur, forte si secundo audiat, emendabitur; vel tandem si tertio monetur. Utinam autem omnes a malis omnibus liberati bonum Christi odorem habeamus, cui gloria cum Patre et Spiritu sancto, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

¹ Editi habent, *teipsum non judicas? sed savius legendum putat, teipsum non doces?* et quatuor MSS. sic habent, hanc restitutum lectionem.

HOMILIA LIII.

CAP. 8. v. 20. *Hæc verba loquutus est Jesus in gaphylacio, docens in templo: et nemo apprehendit eum, quia nondum venerat hora ejus.*

1. O Judaicum dementia! Ante Pascha eum quaerebant, atque in medio positum, et per se et per alios ipsum comprehendere sæpe frustra tentaverant; neque tamen sic de illius virtute stupefacti sunt, sed in malitia persistenterunt. Quod enim id semper tentarent, indicat ille: *Hæc loquutus est in gaphylacio, docens in templo, et nemo apprehendit eum.* In templo loquebatur more magistri, quod magis illos excitare debuisset: et ea loquebatur de quibus offendebantur, et accusabant eum, quod seipsum æqualem Patri

faceret. Illud enim, *Dnorum hominum testimonium verum est*, hoc significat. Atamen hæc, inquit, loquebatur in templo, et quasi magister, et nemo apprehendit eum, quia nondum venerat hora ejus; id est, tempus idoneum non erat quo crucifigi volebat. Itaque tunc non illorum potestatis fuit, sed dispensationis ejus. Ipsi enim jam olim volebant, nec poterunt; nec tunc potuissent, nisi ipse permisisset. 21. *Dixit ergo eis iterum Jesus: Ego vado, et quaeritis me.* Cur hoc frequenter dicit? Ut illorum animos commoveret ac perterrefaceret. Vide namque quantum id pareret formidinem. Nam cum illum interficere vellent, ut ab illo se exonerarent, quaerunt quo vadat: tantam de

ἔχουσαν παρρηλαγμένον. Μαρτυρεῖ ἄνθρωπος, ὅταν ἄρ' ἑαυτοῦ ἀξιόπιστος ἦ, οὐχ ὅταν μαρτυρίας δέχηται, καὶ τοῦτο ἐν ἄλλοτέρῳ πράγματι· ἐν δὲ ἰδίῳ ὅταν μαρτυρίας δέχηται τῆς παρ' ἑτέρου, οὐκ εἴ τι ἐστὶν ἀξιόπιστος. Ἐνταῦθα δὲ πᾶν τούτων. Καὶ γὰρ ἐν ἰδίῳ πράγματι μαρτυρῶν, καὶ παρ' ἑτέρου λέγων μαρτυρεῖσθαι, ἀξιόπιστον αὐτὸν εἶναι φησι, πανταχόθεν θεαινύξιν αὐτοῦ τὴν αὐθεντίαν. Διατεὶ γὰρ εἰπὼν, *Ὅταν εἶμαι μόνος, ἀ.λ.τ' ἐγὼ καὶ ὁ πέμψας με Πατήρ*, καὶ τὸ, *Δύο ἀνθρώπων ἡ μαρτυρία ἐστὶν ἀληθής*, οὐκ ἀπευώπησαν, ἀλλ' ἐπήγαγεν, *Ἐγὼ εἰμι ὁ μαρτυρῶν περὶ ἑμαυτοῦ*; ἤδη δὲ τὴν αὐθεντίαν δηλώνει. Καὶ πρῶτον μὲν αὐτὸν τέθεικεν· *Ἐγὼ εἰμι ὁ μαρτυρῶν περὶ ἑμαυτοῦ*. Δείκνυσαν ἐνταῦθα τὸ τι ὁμῆτιμον, καὶ οὐδὲν ὠφέλιον, τὸν Θεὸν λέγοντες εἰδέναι Πατέρα, αὐτὸν οὐκ εἰδότες. Καὶ τοῦτο αἰτίον εἶναι φησι, τὸ αὐτὸν μὴ θελεῖν εἰδέναι. Λέγει οὖν, *οὐκ ὅτι οὐ δυνατόν εἰδέναι τὸν Πατέρα αὐτοῦ χωρὶς, ἴνα κἄν οὕτως αὐτοῦ ἐπισπάχηται εἰς τὴν αὐτοῦ γνώσιν*. Ἐπιστῆ γὰρ ἀφίεντες αὐτὸν, ἀπὸ τὸν Πατέρα λήξουν μαθεῖν, λέγει· *Ὅτι δύνασθε εἰδέναι τὸν Πατέρα χωρὶς ἐμοῦ*. Ὅτι οὐ τὸν Υἱὸν βλασφημοῦντες, οὐκ αὐτὸν βλασφημοῦσι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν γεγεννηκότα.

δ. Ταῦτα φύγωμεν ἡμεῖς, καὶ δοξάζομεν τὸν Υἱόν. Καίτοι εἰ μὴ φύσεως ἦν τῆς αὐτῆς, οὐκ ἂν οὕτως [309] εἶπεν. Εἰ γὰρ εἰδόμεθα μόνον, ἑτεροῦσιν δὲ ἦν, ἔτι καὶ αὐτὸν ἀγνωστὸν εἰδέναι τὸν Πατέρα· καὶ πάλιν οὐκ ἦν αὐτὸν εἰδόμεθα πάντως, εἰδέναι τὸν Πατέρα. Οὐδὲ γὰρ ὁ ἄνθρωπος εἶδος, οὐδὲ ἀγγελος. Ναί, φησὶ· καὶ γὰρ ὁ τὴν κτίαν εἶδος, οὐδὲ τὸν Θεόν. Οὐδαμῶς. Πολλοὶ γὰρ εἰσι οἱ τὴν κτίαν εἰδότες· μᾶλλον δὲ πάντες ἄνθρωποι (ὁρῶσι γὰρ αὐτήν), καὶ τὸν Θεὸν οὐκ ἴσασιν. Δοξάζομεν τοῦτον τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, μὴ τῇ δόξῃ ταύτῃ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῇ διὰ τῶν ἔργων. Αὐτῇ γὰρ ἐκίνησεν ἡκτὸς οὐδὲν ἔστιν. *Ἴδε σὺ, φησὶ, Ἰουδαίος ἐπονομαζῆ, καὶ ἐπαπαυάσθη τὸν νόμον, καὶ καυχᾶσαι ἐν ἑσέ. Ὁ οὐκ διδάσκων τὸν ἑτερον, σπανεὶν οὐκ διδάσκει;* * ; *ὁ ἐν νόμῳ κυ-*

νώμενος, διὰ τῆς παραβάσεως τοῦ νόμου τὸν Θεὸν ἀτιμάζει; * Ὅρα μὴ ποτε καὶ ἡμεῖς ἐπὶ τῇ ὀρθότητι τῆς πίστεως καυχώμενοι, διὰ τοῦ μὴ συμβαίνοντος τῇ πίστει τὸν βίον ἐπιδείκνυσθαι, τὸν Θεὸν ἀτιμάζομεν, ποιοῦντες αὐτὸν βλασφημοῦσθαι. Καὶ γὰρ διδάσκων τῆς οἰκουμένης, καὶ ζῶμεν, καὶ φύς, καὶ ἄλας εἶναι βούλεται τὸν Χριστιανόν. Τί δὲ ἐστὶ τὸ φύς; βίος λάμπων, μὴδὲ ἔχων ἰσοκρίτημον. Τὸ φύς οὐχ ἑαυτοῦ χρῆσιμον, οὐδὲ τὸ ἄλας, οὐδὲ ἡ ζύμη, ἀλλ' εἰς ἑτέρους ἐπιδείκνυται τὴν ὠφέλιαν. Οὕτως οὐ τὴν ἑαυτοῦ ὠφέλιαν ἀπαιτοῦμεθα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἑτέρον. Τὸ γὰρ ἄλας ἐὰν μὴ ἀλίξῃ, οὐκ ἐστὶν ἄλας. Καὶ ἑτερον δὲ τι ἐνδείκνυται, ὅτι ἐὰν αὐτοῖς κατορθώσωμεν, ἔσονται πάντως καὶ ἑτεροῖς· ἄλας δ' ἂν αὐτοῖς μὴ κατορθώσωμεν, οὐδὲ ἑτέρους ὄνησι δυνήσομεθα. Μηδὲν μωρὸν, μὴδὲ χανόν παρ' ἡμῶν. Τοιαῦτα γὰρ τὰ κοσμικὰ πράγματα· τοιαῦτα αἰ βωμικαὶ φροντίδες. Διὰ τοῦτο αἱ παρθέναι μωρὰ ἐκλήθησαν, ὅτι περὶ τὰ μωρὰ, τὰ κοσμικὰ πράγματα, ἠσχόλησαν· ἐνταῦθα μὲν συνάγουσαι, ἐνθα δὲ ἔχρησεν ἡ ἀποτίθησι. Ἄλας οὖν μὴ καὶ ἡμεῖς τὸ αὐτὸ πάθωμεν· ἔδος μὴ καὶ ἡμεῖς βωμικὰ ἀπέλωμεν ἀνεδορυμένον ἱμάτιον, ἐνθα πάντες ἔχουσι λαμπρὸν· ἄλας δὲ ἔχρησεν. Οὐδὲν γὰρ ἁμαρτίας ῥυπαρώτερον, οὐδὲν ἀκαθαρτότερον. Διὰ τὴν φύσιν αὐτῆς ὁ Προφήτης ἐρημνύων ἐβόη· *Προσώρεσαν καὶ ἐπάλασαν ὁ μάλιστά μου*. Καὶ εἰ βούλει μαθεῖν τῆς ἁμαρτίας τὸ δυσώδες, ἐννόησον αὐτὴν μετὰ τὸ γενέσθαι, ὅταν τῆς ἐπιθυμίας ἀπαλλαγῆς, ὅταν μὴ εἰ ἐνοχλῇ τὸ πῦρ, καὶ τότε φέσι τῆς ἐστὶν ἡ ἁμαρτία. Ἐνόησον τὸν θυμὸν, ὅταν ἐν γαλήνῃ ἦς· ἐνόησον τὴν πλεονεξίαν, ὅταν ἔξω γένη τὸ πάθος. Οὐδὲν αἰσχρότερον, οὐδὲν μακρότερον ἀρπαγῆς καὶ πλεονεξίας. Ταῦτα συνεχῶς λέγομεν, οὐκ ἐνοχλεῖν ἡμῖν βουλόμενοι, ἀλλὰ περδέναι τὴν μάγα καὶ θαυμαστόν. Ὁ γὰρ ἐκ τοῦ ἀπαεῖ μὴ κατορθώσας, ἴσως ἐκ τοῦ δεύτερου ἀκούσαι ποιήσει τοῦτο· καὶ ὁ δεύτερον παραβαρῶν, ἐκ τοῦ τρίτου διορθώσεται. Γίνονται δὲ πάντας ἡμεῖς πάντων ἀπαλλαγέντας τῶν πονηρῶν, τὴν εὐδοκίαν τοῦ Χριστοῦ ἔχον, οὐ αὐτῇ τῇ δόξῃ, σὺν τῷ Πατρὶ, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι; σὺν καὶ ἀπὸ καὶ αἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

* Διὰ τῆς ἑπίτης; sed Savillus legendum putat διδάσκεις et quia tres mss. sic habent, haec restitimus lectionem.

[310] ΟΜΙΛΙΑ ΝΓ'.

Ταῦτα τὰ βήματα ἐλάλησεν ὁ Ἰησοῦς ἐν τῷ γαζοφυλακίῳ, διδάσκων ἐν τῷ ἱερῷ· καὶ οὐδεὶς ἐπίλασεν αὐτὸν· οὐκὰν γὰρ ἐληλύθει ἡ ὄρα αὐτοῦ.

α. Ὁ τῆς ἀνοίας τῆς Ἰουδαϊκῆς! Πρὸ τοῦ Πάσχα ζητοῦντες αὐτὸν, εἶτα ἐν μέσῳ λαδόντες, καὶ πολλὰκις ἐπιχειροῦσάντες· κατασχέειν, καὶ δ' αὐτοῦ, καὶ δ' ἑτέρου, καὶ οὐ δυνήθοντες, οὐτε οὕτως αὐτοῦ τὴν δύναμιν ἐξεπλάγησαν, ἀλλ' ἐπιπέθοντο τῇ κακίᾳ, καὶ οὐκ ἀξίεσαν. Ὅτι γὰρ ἐπιχειροῦν ἀεὶ, φησὶ· Ταῦτα ἐλάλησεν ἐν τῷ γαζοφυλακίῳ, διδάσκων ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ οὐδεὶς ἐπίλασεν αὐτὸν. Ἐν τῷ ἱερῷ ἐλάλει, καὶ ἐν τάξει διδασκάλου, δὲ μᾶλλον ἱκανὸν ἦν αὐτοῦ διεγείρει· καὶ ταῦτα ἐλάλει, ἐφ' ὅς ἐδάκνυτο καὶ ἐνεκάλου, ὅτι ἴσον αὐτοῦ ποιεῖ τῷ Πατρὶ. Καὶ γὰρ τὸ *Δύο ἀνθρώπων ἡ μαρτυρία ἀληθής* ἐστὶ, τοῦτο ἐμφανεῖ. Ἄλλ' ὁμως, ταῦτα, φησὶ, ἐλάλει ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ ἐν τάξει διδασκάλου, καὶ οὐδεὶς αὐτὸν ἐπίλασεν, ὅτι οὐκ ἐληλύθει ἡ ὄρα αὐτοῦ· τοῦτο ἐστὶν, ὅτι οὐδέπω καιρὸς ἦν ἐπιτήδειος καθ' ἣν ἠθέλει σταυρωθῆναι. Ὅστε καὶ τότε οὐ τῆς ἐκείνου ἐνδύμεως γέγονεν ἔργον, ἀλλὰ τῆς οἰκονομίας τῆς αὐτοῦ. Αὐτοὶ γὰρ καὶ πάλιν ἐβούλλοντο, οὐκ ἔχουσαν

δὲ· οὐ τοῦτον οὐδὲ τότε ἔχουσαν ἂν, εἰ μὴ οὕτως συνεχώρησαν. Ἐπειρ οὖν αὐτοῖς καίτις ὁ Ἰησοῦς· Ἐγὼ ὕπαγμι, καὶ ζητήσατέ με. Τί ὄχητος λέγει τοῦτο συνεχῶς; Κατασχέειν αὐτὸν τὰς ψυχὰς καὶ φροῦνας. Ὅρα γὰρ ὅσον τοῦτο ἐνεποίησεν τὸν φόβον. Καὶ γὰρ ἀνελεῖν αὐτὸν βουλόμενοι ἴνα ἀπαλλαγῶσι, ζητοῦσιν ὅπου ὕπαγε· οὕτω μεγάλα ἀπὸ τοῦ πράγματος ἐπαυτάζοντο. Καὶ ἑτερον δὲ διδάξει αὐτοῖς ἰβουλεύετε, ὅτι οὐ τῆς ἐκείνου βία; τὸ πρᾶγμα ἐστὶν, ἀλλὰ ἀνοθεῖ αὐτὸ προβεβηκόσιν, καὶ τὴν ἀνάπτεισιν ἦδη δὲ τούτων προέγραψε τῶν λόγων. Ἐλεγον οὖν· Μητε ἀποκτενεῖ αὐτοῦ; Τί οὖν ὁ Χριστός; Ἄναρθρον αὐτῶν τὴν ὑποψίαν, καὶ θεαινύξιν ὅτι τὸ πρᾶγμα ἀμάρτη ἐστὶ, φησὶ· Ὑμεῖς ἐκ τῶν κάτω ἐστέ. Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτος ἐστὶν· Οὐδὲν θαυμαστόν ὅμως τοιαῦτα ἐνοεῖν, ἀνθρώπως σαρκικῶς, καὶ οὐδὲν λογισμοῦ πνευματικόν· ἀλλ' οὐκ ἐγὼ πράξω τι τοιοῦτον. Ἄνωθεν γὰρ εἰμι· ἡμεῖς ἐκ τοῦ κόσμου τούτου ἐστέ. Καὶ πάλιν ἐνταῦθα τὰς κοσμικὰς ἐννοίας καὶ σαρκικὰς φησιν· ὁθεν ἦλλον, ὅτι καὶ τὸ, *Ἐγὼ οὐκ εἰμι ἐκ τοῦ κόσμου τούτου*, οὐ τὸ σάρκα μὴ ἀνεληφέναι ἐστὶν, ἀλλὰ τὸ πόρρω εἶναι τῆς ἐκείνου πονηρίας. Καὶ γὰρ

* Morel. ἐποίησεν.

τοὺς μαθητὰς φησὶ μὴ εἶναι ἐκ τοῦ κόσμου· ἀλλ' ὄμω· σάρκα εἶχον ἐκείνη. Ὅταν οὖν ὁ Παῦλος λέγων, Οὐκ ἐστὲ ἐν κόσμῳ, ἀλλ' ἐκ σώματος αὐτοῦ· εἶναι φησὶ· οὕτω λέγων τοὺς μαθητὰς· οὐκ εἶναι ἐκ τοῦ κόσμου οὐδὲν ἕτερον, ἢ φιλοσοφία, αὐτὰς μαρτυρεῖ. Ἐκτοὺς αὐτῶν, οὗτοι εἰσὶν οἱ πιστεύοντες ἐπὶ ἐγῶ εἰμι, [311] ἐν τοῖς ἀμαρτίαις ὡμῶν ἀποκαταστάθη. Εἰ γὰρ διὰ τοῦτο ἦλθεν, ἵνα ἄρῃ τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου, καὶ ἐτέρως αὐτὴν ἀποδοκίμασι οὐκ ἔτι, εἰ μὴ διὰ λευτέρου, ἀνάγκη τὸν μὴ πιστεύοντα ἔχειν τὸν παλαιὸν θάνατον α· Ὁ γὰρ μὴ βουλομένης αὐτὸν ἔθανασθαι διὰ τῆς πίστεως καὶ ὁμῶν, ἐναποθανεῖται αὐτῷ, καὶ ἀπαλειπτεῖται ἐκ τοῦ σώματος ἐθῶντος τῶν πρώτων ἡμαρτημένων. Διὰ τοῦτο εἶπεν· Ὁ δὲ μὴ πιστεύων ἔσθι κέκριται· οὐ τῷ μὴ πιστεύειν μόνον, ἀλλ' ἐπὶ καὶ τὰ πρότερα ἡμαρτήματα ἔχων ἀπέχεται. Ἐἴπεν οὖν· Σὺ τίς εἶ; ἢ τῆς ἀνοίας ἰ μετὰ χρόνον τοσούτου, καὶ σαρκία, καὶ διδασκαλίαν, ἐρασιώτῃ, Σὺ τίς εἶ; Τί οὖν ὁ Χριστός; Τῆρ ἄρχηρ ὁ εἰ καὶ λαλῶ ὡμῶν. Ὁ δὲ λέγει, τοσούτον ἐστὶ· Τῶ ὄμω ἀκούει τῶν λόγων τῶν παρ' ἐμοῦ ἀνάδοξ ἐστὶ, μῆτι γὰρ καὶ μαθεῖν, ὅσα ἐγὼ εἶμι. Ὑμεῖς γὰρ πάντα πειράζοντες φθίγγετε, καὶ οὐδέτι τῶν παρ' ἐμοῦ προσέχοντες. Καὶ ταῦτα πάντα ἠδυνάμην ἐλάττει οὖν· τοῦτο γὰρ ἐστὶ, Θεοῦ δὲ ἔγω καὶ λέγων καὶ κρίνον· οὐκ ἐλάττει ἐπὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ κολάσαι· ἀλλ' ὁ πέμψας με, τοῦτίσιν, ὁ Πατὴρ, οὐ βούλεται ταῦτα. Οὐ γὰρ ἤθεον κρίνας τὸν κόσμον, ἀλλὰ σώσας τὸν κόσμον. Οὐ γὰρ ἀπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ, ἵνα κρίνη τὸν κόσμον, φησὶν, ἀλλ' ἵνα ὡσπερ ἐστὶν τὸν κρίνον. Εἰ τοῦτω εἰς τοῦτο μὴ ἀπέστειλεν, ἀληθῆς δὲ ἔστιν, εἰκότως οὐδέτι ἐγὼ κρίνω πῶν. Ἀλλὰ ταῦτα λαλῶ τὰ πρὸς σαρκίαν, οὐ τὰ πρὸς ἔσπερον. Λέγει δὲ ταῦτα, ἵνα μὴ νομισθῶσιν οὐ τοσαῦτα ἀκούειν, παρὰ δόξασιν οὐκ ἐπιβέβηται, ἢ ἐπὶ οὐκ ὁδῶν αὐτῶν τὰς δόξασιν καὶ τὰς γλυκασίας. Οὐκ ἔγνωσκον δὲ ἐπὶ τὸν Πνεῦμα ἁγίῳ λέγει. Ἐπὶ τῆς ἀνοίας ἰ οὐ θέλειτεν αὐτοῖς περὶ αὐτοῦ διαλεγόμενος, καὶ οὐκ ἐγνώσκον. Ἐπὶ ἐπιπέθῃ πολλὰ σημεῖα ποιεῖσας καὶ δόξασιν, αὐκ ἐπισπαστο, περὶ τοῦ σταυροῦ λοιπὸν διαλέγεται, λέγων· Ὅταν ἐθῶσιν τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, τότε γνώσασθε ἐπὶ ἐγῶ εἰμι, καὶ παρ' ἡμῶν οὐ λαλῶ, καὶ ἐπὶ μετ' ἐμοῦ ἐστὶν ὁ πέμψας με, καὶ οὐκ ἀρῆκα με μόνον ὁ Πατὴρ. Δεικνύσιν ἐπὶ δικαίως εἶπεν, Τῆρ ἄρχηρ ὁ εἰ καὶ λαλῶ ὡμῶν.

β'. Οὕτως οὐ πρᾶξιον τοῖς λεγομένοις. Ὅταν ἐθῶσιν τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου. Οὐχ ὡμῖς τότε μάλιστα προσδοκᾶ ἀπαλλαγῆσθαι μὴ καὶ ἀναρῆσιν; Ἐγὼ δὲ λέγω, ἐπὶ τότε μάλιστα εἰσεσθε ἐπὶ ἐγῶ εἰμι, τῶν τε σημείων ἔχοντες, καὶ τῆς ἀνοίας. Πάντα γὰρ ταῦτα ἱκανὰ ἦν ἐμφανῆ αὐτοῦ τῆν ἰαχύν. Καὶ οὐκ εἶπεν, τότε γνώσασθε τίς εἰμι α· Ὅταν γὰρ ἴδωτε, φησὶν, ἐπὶ οὐδέτι ἀπὸ τοῦ θανάτου πείσονται. Πῶς γνώσασθε ἐπὶ ἐγῶ εἰμι· τοῦτίσιν, ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ ὁ πάντα φέρων καὶ ἔχων, καὶ οὐκ ἐναντίας ἐκείνῳ. Διὰ τοῦτο γοῦν ἐπήγγαγε, Καὶ παρ' ἡμῶν οὐ λαλῶ οὐδέν. Ἀμφοτέρα γὰρ εἰπέσθαι, καὶ τῆν ἰαχύν τῆν ἔμην, καὶ τῆν ὁμῶν τῆν πρὸς τὸν Πατέρα. Τῷ γὰρ, παρ' ἡμῶν οὐ λαλῶ οὐδέν, τὸ ἀπαρέλλακτον τῆς οὐσίας· θελοῦ, καὶ τὸ οὐδέτι ἐκ τῶν πατρικῶν νημάτων φθέγγεσθαι. [312] Ὅταν γὰρ ἐκπίσθητε τῆ; λατρείας, ὅταν μὴ συγχωρηθῆ ὡμῶν μηδὲ αὐτῶν θεραπεύειν, ὡς πρὸ τοῦτο, τότε εἰσοσθε ἐπὶ ὁμῶν.

• Savil. et codi. 703, 706, τὸν μὴ πιστεύοντα, ἔχοντα τ. α δ. ἐκπέδον. • Ἐπὶ αὐτῶν, quibus ἑαυτῶν. • Ἦκε, καὶ οὐκ εἶπεν, τότε γνώσασθε τίς εἰμι, una lecta sunt ἡ λατρείαι. • Ἄλλῃ ὁμοῖ ἐπὶ οὐδέν, et πᾶσι φθέγγεται.

ἐμοὶ ταῦτα ποιεῖ, καὶ παροξυμώμενος ὅταν τῶν μὴ ἀκούσαντων μου· ὡσαύτῃ εἶπεν· Οὐκ ἂν εἴ γε ἀντιθέτως εἰς ἡμῶν ἀλλότριος, τοσούτῃ ἂν ἄρῃ καθ' ὡμῶν ἐκείνησ. Τοῦτο καὶ ἡσυχίας φησὶ· ὡσαύτῃ εἶπεν· ὅταν τῆρ ἄρχηρ ἐπὶ τῆρ ἄρχηρ αὐτοῦ· καὶ ὁ δαυδῶ, τότε λαλοῦσιν πρὸς αὐτοῦ ἐν ὄρηι ὁμοῦ· καὶ αὐτοῦ, Ἰδοὺ ἀφῆται ὁ οἶκος ὡμῶν ἔρημος. Καὶ αὐτὸ παραβολαῖ ἐπὶ αὐτῶ ὁμοῦ, ὅταν λέγῃ· Τί ποιῆσαι τοῖς γεωργοῖς ἐκείνοις α· ὁ κῆριος τοῦ ἀμακαλῶρος ἀκείνῳ; Κοκοῖς κακῶς ἀπολείπει αὐτοῦσ. Ὅρῃσ ἔτι πανταχοῦ διὰ τὸ μηδέτι πιστεύοντα οὕτω φθέγγεται; Ἐπὶ εἰ αὐτοῦσ ἀπολεῖ, ὅταν οὖν καὶ ἀπολεῖ (Φέρετε γὰρ, φησὶν, αὐτοῦσ ὡσαύτῃ μὴ θέλοντες μὴ βασιλεύοντες, καὶ κατὰσφάξεται)· τίνος ἔχοντες αὐκ αὐτῶ φησὶν ἔργον, ἀλλὰ τοῦ Πατρῶ; τὸ γινώσκον; Πρὸς τῆν ἐκείνῳ ἀσθένειαν διαλεγόμενος· ὡμῶ δὲ καὶ τῶν τῶν γεγενημένων. Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν, Ἄφω ἰ τὸν οἶκον ὡμῶν ἔρημον, ἀλλ' ἄφεται· τοῦτο μὲν γὰρ ἀπροσώπως τέθεικε. Διὰ δὲ τοῦ εἶπεν, Ποσοῖς ἠθέλησα ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα ὡμῶν, καὶ οὐκ ἠθέλησαστε; εἶτα ἐπαγαγεῖν, τὸν ἄφεται, δείκνυσιν ἐπὶ αὐτῶ τῆν ἔρημον ἐπὶ ἔργαστο. Ἐπειδὴ γὰρ, φησὶν, εὐεργετούμενοι καὶ θεραπευόμενοι οὐκ ἠθέλησαστε γινώσκαι, καταλείποντα εἰσαεθε ὅτις ἐγῶ. Καὶ μετ' ἐμοῦ ἐστὶν ὁ Πατὴρ. Ἴνα γὰρ μὴ νομισθῶσ· τὸ, Ὁ πέμψας με, ἐλαττώσασ; εἶναι, λέγει, μετ' ἐμοῦ ἐστὶ. Τὸ μὲν γὰρ, τῆς οἰκονομίας; τὸ δὲ, τῆς ἐπίσθητος. Καὶ οὐκ ἀρῆκα με μόνον, ἐπὶ ἐγῶ τὸ ἀρεστὰ αὐτῶ ποῖω πάντως. Πάλιν ἐπὶ τὸ ταπεινότερον τὸν λόγον κατήγγαγε, πρὸς ἐκείνῳ συνεχῶς ἐλαττωμένος ἔπειτα λέγει, ὅτι οὐκ ἐστὶν ἐξ αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ τὸ οὐδέτι οὐκ ἐπὶ, πρὸς τοῦτο φησὶ· Τὰ ἀρεστὰ αὐτῶ ποῖω πάντως· εἰκότως, ἐπὶ καὶ τὸ λέσασθαι τὸ ἀεθῶτον, ἀρεστὸν αὐτῶ. Οὕτω γοῦν καὶ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ φησὶ· Δοκίματε ἐπὶ ὁ δύναμις παρακαλέσασ τὸν Πατέρα μου; Καίτοι γε εἰπὸν μόνον· Τίνος ἔχετε; ἐρῶσιν ὅτισιν. Τί οὖν οὐ λέγει. Δοκίματε ἐπὶ ὁ δύναμις α ὡμῶ; ἀποκρίσας, ἔργῳ τοῦτο ἐπιβέβητος; Πρὸς τῆν ἀσθένειαν αὐτῶν καταβῆσιν. Πολὺ γὰρ ἐπὶστος σπουδῆ, ὡσαύτῃ εἶπεν ὅτι οὐδέν ἐναντίον ποιεῖ τὸ Πατὴρ. Οὕτω δὲ καὶ ἐκταῦθα ἀνθρωπινώτερον φθέγγεται. Ὅταν δὲ τὸ ὡ, οὐκ ἀρῆκα με μόνον, εἰρηται· οὕτω καὶ τῷ, ἐπὶ ἔργῳ τὰ ἀρεστὰ αὐτῶ ποῖω πάντως. Ταῦτα αὐτοῦ λαλοῦσασ, καὶ ἰδοὺ ἐπέστευσασ εἰς αὐτόν. Ὅτι εἰς τὸ ταπεινὸν τὸν λόγον κατήγγαγε, τότε πολλοὶ ἐπίστωσαν. Ἐπὶ οὖν ἐρωτᾶσ, τίνος ἔχοντες ταπεινῶσ φθέγγεται; Καίτοι γε σαφῶσ ὁ εὐαγγελιστῆσ ἠμῶσ τοῦτο, εἰπὸν, ἐπὶ ταῦτα αὐτοῦ λαλοῦσασ, καὶ ἰδοὺ ἐπίστωσαν εἰς αὐτόν· μονουχῶσ βῶν διὰ τούτων τῶν προχημάτων· Μὴ θοροῦσ, ὁ ἀπορατῶ, ἐπὶ τὸ ταπεινὸν ἀκούσασ. Οἱ γὰρ μετὰ ποσούτην διδασκαλίαν μηδέτις πιστεύοντες ἐπὶ παρὰ τοῦ Πατρῶσ ἐστὶν, εἰκότως ταπεινότερα ἔχοντες ἰνα πισθῶσιν. Καὶ τοῦτο οὖν [313] ἀπολογία ἐστὶν ὅταν τῶν μελλόντων ταπεινῶσ εἰρήσασθαι. Ἐπίστωσαν μὲν οὖν, οὐκ ὡσ ἐχρησθῶ, ἀλλ' ἀπῶσ καὶ ὡσ ἐτυχεν, ἠσθέντες; καὶ ἀναπαυσάμενοι ἐπὶ τῆ τῶν λόγων ταπεινότητι. Ὅτι γὰρ οὐ ταλειαν πιστῶν εἶπον, δεικνύσιν ὁ εὐαγγελιστῆσ ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα λόγων, ἐν οἷσ αὐτῶν πάλιν ὑβρίζουσι. Καὶ ἐπὶ οὕτοι αὐτοὶ εἰσιν ἐκείνοι, ἐθῶσιν εἰπὸν· Ἐλεγε οὖν ὁ Ἰησοῦσ πρὸς τοῦσ πιστευσάστας αὐτοῦσ· Ἰουδαίουσ· Ἐὰρ ὡμῖς μετῆγε ἐν τῷ λόγῳ τῷ ἐμῷ· εἰκότως ἐπὶ οὐδέτισ παρὲθῶσ τὴν διδασκαλίαν, ἀλλὰ μόνον προσέχον τῶσ λεγομένοις. Διὰ καὶ

• Ἄλλῃ τοῖς γεωργοῖς ἐκείνοις. • Savil. conj. ἀρῆκα. • Ἄλλῃ οὐ λέγει ἐπὶ οὐκ ἐπὶ. • Ἄλλῃ ὡσπερ οὖν τῶ.

re tali conceperant opinionem. Aliud quoque illos docere volebat, non ex ipsorum violentia rem ita fore, sed id jam pridem praefiguratum esse, et his verbis resurrectionem praedixit. Dicebat ergo : 22. *Nunquid interficetis semetipsam? Quid ergo Christus? Illorum ut removeret assensionem, et ostenderet rem illam esse peccatum, ait : 23. Vos deorsum estis; huius est, Nihil mirum si vos homines carnales talia cogitatis, qui nihil spirituale concipitis. At ego non similo quidpiam faciam; De supernis enim sum : vos de hoc mundo estis. Illic rursus mundanas carnalesque cogitationes dicit. Unde palam est illud, Ego non sum de hoc mundo, non significare ipsum non accepisse carnem, sed procul esse ab illorum nequitia. Etenim discipulos ex mundo non esse dicit; habebant tamen illi carnem. Quemadmodum igitur Paulus dicens, Non estis in carne (Rom. 8. 9), non incorporeos intelligit : sic discipulos non esse de hoc mundo, id illorum philosophiam testificatur. 24. Dixi ergo vobis, quia si non credideritis quia ego sum, in peccatis vestris morietur. Nam si illud venit, ut tolleretur peccatum mundi, et si non potest exui peccatum nisi per lavacrum, necesse est non credentem veterem habere hominem. Nam qui non vult seorsum fidei morti tradere et sepultura, cum veteri homine morietur, et illo nigribus peccatorum poenas daturus. Ideo dicebat : Qui non credit, jam iudicatus est, non solum quod non eredit, sed etiam quia cum prioribus peccatis abiit. Dicebant ergo : 25. Tu quis es? O dimentiam! Post tantum temporis, post signa et doctrinam, interrogant, Tu quis es? Quid igitur Christus? Principium qui et loquor vobis. Hoc est, indigni estis, qui verba mea audistis, necdum discatis quis ego sim. Vos enim me semper tentantes loquimini, nihilque dictis meis attenditis : et his de rebus omnibus nunc coargue possim; hoc enim significat illud, 26. Nunc habeo de vobis loqui et iudicare; nec tantum reprehendere, sed etiam punire. Sed qui misit me, hoc est, Pater, hoc non vult. Non enim veni iudicare mundum, sed saluum facere. Non enim misit Deus Filium suum, ut iudicaret mundum, sed ut saluum faceret mundum (Joan. 12. 47. et 3. 17). Si ergo ad hoc me misit, et verax est, iure neminem ego nunc iudico. Sed ea loquor quae ad salutem sunt, non ad reprehensionem. Haec porro dicit, ne putent ipsum, cum tot et tanta audierit, praeter imbecillitatem non posse ultionem inferre, vel eorum mentem irrisionesque non cognoscere. 27. Illi autem de Patre sermonem haberi non intellexerunt. O stultitiam! Non desistebat de Patre loqui, et non intelligebant. Deinde cum neque ex tot signis, neque ex doctrina illos pertraxisset, de cruce demum edisserit his verbis : 28. Cum exaltaveritis Filium hominis, tunc cognoscetis quia ego sum, et a meipso non loquor; 29. et quod qui me misit mecum est, et non reliquit me solum Pater. Ostendit se merito dixisse, Principium qui et loquor vobis.*

2. Usque adeo non attendebant his quae dicebantur. *Cum exaltaveritis Filium hominis. Nonne tunc me sub-*

lato speratis a me nihil vobis ultra molestiae altatum iri? Ego autem dico vobis, Tunc maxime cognoscetis, quia ego sum, per signa, per resurrectionem, per excidium. Haec quippe omnia ejus potentiam comprobant. Neque dixit, Tunc cognoscetis quis sim. Cum videritis, inquit, me nihil ex morte passurum, Tunc cognoscetis quia ego sum : nempe Christus Filius Dei, qui omnia fero et duco, nec contrarius Patri. Ideo adjicit, Et a meipso nihil loquor. Utrumque enim cognoscetis, et potentiam meam, et cum Patre consensum. Huius enim, A meipso nihil loquor, eandem esse substantiam denotat, et se nihil ultra paternum sensum loqui. Quando a cultu vestro exciditis, nec concedetur vobis pristino more ipsum colere; tunc scietis ipsum me ulcisci, indignatum adversus eos qui me non audierunt; ac si diceret : Si alicuius et Deo contrarius essem, non tantam ille contra vos iram concepisset. Hoc et Isaias dicit, Dabit impius pro sepultura ejus (Isai. 53. 9); et David, Tunc loquetur ad eos in ira sua (Psalm. 2. 5); et ipse, Ecce relinquatur domus vestra deserta (Math. 23. 38); id ipsum et in parabolis, Quid faciet dominus vineae hujus agricolis illis? Malos male perdet (Math. 21. 40. 41). Videtur enim ubique sic loqui, quod illi nondum crederent. Quod si ipso perdat, ut revera perdet; nam ait, Adducite huc eos qui me nolunt regnare, et interficite (Luc. 19. 27); cur illud non suum, sed Patris opus esse dicit? Ut illorum se imbecillitati attemperet, simulque Genitorem suum honoret. Ideo non dixit, Relinquitur domus vestra deserta; sed, Relinquatur, impersonaliter loquens. Cum porro dicit, Quoties volui congregare filios vestros, et noluitis (Luc. 13. 34); deinde quod addit, Relinquatur, se desolationis auctorem ostendit. Quia, inquit, beneficiis noluitis ad credendum induci, ex supplicio cognoscetis quis sum ego. Et Pater mecum est. Ne putarent, illud, Qui misit me, minorem ipsum declarare, addit, Mecum est. Aliud enim dispensationis, aliud divinitatis est. Et non reliquit me solum, quia, quae placita sunt ei, facia semper. Rursum ad humilia descendit, illud frequenter tractans quod dicebant, ipsum ex Deo non esse, sabbatumque non servare : ideo dicit, Quae placita sunt ei, facio semper : indicans placitam ipsi esse sabbati solutionem. Sic cum ad crucem duceretur, ait : An putatis quia non possum rogare Patrem meum? Atqui hoc solum dicit, Quem queritis? supinos illos prostravit. Cur ergo non dicit, An putatis me non posse vos perdere? cum id reipsa demonstraverit? Illorum infirmitati se attemperat. Multum enim curabat ostendere, se nihil Patri contrarium facere. Sic et hoc loco humanum more loquitur. Ut autem illud, Non reliquit me solum, dictum fuit : sic et illud, Quae placita sunt ei, facio semper. 30. Haec illo loquente, multi crederunt in eum. Cum ad humilia descendit, tunc multi crederunt. An adhuc interrogas cur humiliter loquatur? Atqui id manifeste indicavit evangelista dicens : Haec illo loquente, multi crederunt in eum; tantum non clamans ex rebus ipsis : Ne turberis, auditor, si quid humile audias. Qui enim post tantam doctrinam nondum persuasus

erant ipsam a Patre esse, merito humiliora audierunt, ut crederent. Et hæc jam defensio præmittitur pro iis quæ postea humiliter dicturus est. Crediderunt ergo; non tamen quantum oportebat, sed utcumque, in humilitate verborum placide consistentes. Quod enim non perfectam haberent fidem, monstrat evangelista in sequentibus, ubi ipsi contumaciam inferunt. Quod autem iidem ipsi essent, indicavit his verbis: 31. *Dicebat ergo Jesus ad eos qui crederant ei Judæos: Si vos manseritis in sermone meo; ostendens ipsos nondum suscepisse doctrinam, sed dictis attendere tantum. Quapropter vehementius loquitur. Illic enim simpliciter dicebat, Queretis me; nunc vero addit, In peccatis vestris moriemini. Et quomodo id fiat ostendit, Quia cum eo veneritis, non poteritis me rogare. Hæc quæ loquitur in mundo. His declarat se jam exiturum ad gentes. Cum vero non scirent ipsum de Patre prius loquutum esse, rursus de illo loquitur, et causam, cur humiliter loquutus sit, affert evangelista.*

3. Si sic ergo Scripturas accurate scrutari vclimus, non perfunctorie, salutem consequi poterimus; si assidue in illis versemur, et in vera doctrina et vitæ probitate instituamur. Ac licet durus sit quispiam, immittis, mollis; licet præcedenti tempore nihil lucratus fuerit, nunc saltem proficiet, et aliamque, etsi non sentiat, utilitatem decerpit. Nam si unguentarium officinam quis adiens, si in illa moretur, vel invitus suavem aliquem consequatur odorem; multo magis qui ecclesiam frequenter. Ut enim ex desidia, negligentia: sic ex operatione, animi ardor oritur. Etsi malis sis innumeris refertus, etsi impurus, noli hanc vitare frequentiam. Quid vero, inquis, si audita non exsoquar? Non parum lucrî est, si te miserum prædicaveris; non inutilis hic timor est, non intempestiva formido: si solum ingenioris, quod audita non exsequaris, aliquando ad agenda te comparabis. Non potest enim qui seum alloquitur, ipsumque audit, non aliquod lucrî consequi. Statim enim nos colligimus manusque abluimus, cum librum acciper volumus. Viden' quanta vel ante lectionem pietas? Quod si diligenter pergamus, magnum carpemus utilitatem. Neque enim nisi animæ pie affecta, manus abluemus:

et mulier, si non operata sit, statim velum assumit, in argumentum pietatis interioris: vir, si operato sit capite, nudat caput. Viden' quomodo externus habitus internæ sit pietatis indicium? Inde sedens ad audiendum, frequens ingemiscit, et præteritam vitam damnat. Scripturis ergo animum adhibeamus, dilecti, et saltem evangelia studioso tractemus. Statim enim atque librum aperueris, Christi nomen videbis, et dicentem illum audies: *Jesus autem Christi generatio sic erat. Cum esset desponsata mater ejus Maria Joseph, inventa est in utero habens de Spiritu sancto (Matth. 1. 18).* Qui autem hæc audivit, statim virginitatis amore capietur, partum mirabitur, a terra migrabit. Nec pro modico habendum est, si vel captum obiterque videris Spiritu sancto dignatum Virginem, et angelum ipsam alloquentem. Hæc adhuc in superficie sunt: sed si hæc speculando usque in finem perseveres, sæcularia statim omnia respices, terrena omnia deridebis: si dives sis, divitias nihil esse duces, ubi audies illam fabri uxorem in humili domo, matrem Domini fuisse; si pauper, de paupertate non erubeas, cum didiceris Creatorem mundi vilissimam casam non erubuisse. Hæc si cogites, non rapies, non avarus eris, non in aliena involabis; sed potius paupertatis amator eris, divitiasque deprecies: hinc mala omnia eliminabis. Rursus cum videris Jesum in præsepio jacentem, non ultra curabis filio tuo ornatum auream circumponere, non lectum argento decoratum usque parare. His abjectis curis, jam non avaritiæ vel rapinæ studiosus. Multa alia hinc luera sequuntur, quæ nunc non possumus singulatim recensere; sed scient ii qui experimento didicerint. Quapropter rogo, libros hujusmodi vobis compartis, librorum sœusa percipiat, atque in mentibus vestris describatis. Judæi namque, quia non animum adhibebant, jussi sunt libros manibus appendere: nos autem non in manibus, sed domi deponimus, cum oporteret in corde exarare. Sic enim abstersis vitæ sordibus, futura consequemur bona: quæ utinam adipiscamur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri gloria, simulque Spiritui sancto, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA LIV.

Cap. 8. v. 31. *Dicebat ergo Jesus ad eos qui crederant ei Judæos: Si vos manseritis in sermone meo, vere discipuli mei eritis, 32. et cognoscetis veritatem, et veritas liberabit vos.*

1. Multa nobis patientia opus est, dilecti. Patientia autem tunc acquiritur, cum dogmata in corde radicibus egerunt. Ut enim querum profundis instructam radicibus quævis venti violentia non evellit: sic animam divino confluxu timore nemo poterit evertere: clavis enim affixum esse amplius est, quam radicata esse. Id præcabatur propheta, *Confige timore tuo carnes meam (Psal. 118. 120).* Sic et tu confige et alliga, quasi clavo altius impacto. Ut enim sic affecti vix capiuntur, sic secus compositi capti faciles, nullo

negotio dejiciuntur. Quod tunc Judæi passi sunt. Cum audissent enim et credidissent, rursus eversi sunt. Cum ergo fidem illorum Christus firmiorem reddere vellet, ne ultra in sola superficie maneret, vehementiore sermone animum configit. Credentium enim erant reprehensiones facile tolerare: illi vero statim exanderunt. Quomodo id agit? Primo hortatur: *Si vos manseritis in sermone meo, vere discipuli mei eritis, et veritas liberabit vos;* ac si diceret: Altam facturus sum incisionem; sed ne exagitemini. Imo vero his illorum superbiam repressit. A quo, quæso, liberabit? A peccatis. Quid ergo arrogantes illi? 33. *Semen Abraham sumus, et nemini servivimus unquam.* Statim animo deciderunt, quia terrenis inhiabant. Illud, *Si nunc-*

πληκτικώτερον εἶπεν. Ἐκεῖ μὲν γὰρ ἀπλῶς εἶπεν, Ζηρησατέ με· νῦν δὲ μείζων ἂ προσέθηκεν, ὅτι Ἐν ταῖς ἀμαρτίαις ἑμῶν ἀποδοσεῖσθε. Καὶ τὸ πῶς διεκρινόμεν, ὅτι οὐ δύνασθε ἐλθόντες ἐκεῖ, παρακαλέσας με λοιπόν. Ταῦτα δὲ λαλῶ εἰς τὴν κόσμον. Διὰ τοῦτον ἐδόξαται λοιπὸν ἐξερχόμενον αὐτὸν εἰς τὴν Ἰθνη. Ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἔγνωσαν λοιπὸν ὅτι τὸν Πατέρα αὐτοῖς λέγει ἔμπροσθεν, πάλιν φθάνεται περὶ αὐτοῦ· καὶ τὴν αἰτίαν τῆς καταπίεστος τῶν ῥημάτων τέθεικεν οὐ εὐαγγελιστῆς.

γ. Ἄν οὕτω τοίνυν θλώμεν τὰς Γραφὰς ἔρυσθην μετὰ ἀκριβείας καὶ μὴ ἀπλῶς, θυσιοσάμεθα τῆς σωτηρίας τῆς ἡμετέρας ἐπιτυχεῖν· ἂν διὰ παντός ἀσάξας ἐνδοκτερίδωμεν, καὶ δογματικὸν ὁρθότητα, καὶ βίον εἰσομάθε ἠερωβωμένον. Κἂν σφόδρα σκληρὸς τις εἴη, καὶ ἀπρηγῆς, καὶ γαῖνος, κἂν μὴδὲν κερδαίνειν ἐν τοῖς ἄλλοις χρίσιν, τὸν χρίσιν γοῦν καρποσάται τοῦτον, καὶ λήψεται τινα ὠφέλειαν, εἰ καὶ μὴ τοσούτην, ὡς αἰσθάνειν ἔχειν, ἀλλ' ὅμως λήψεται. Εἰ γὰρ μυρφεαῖόν τις παριῶν καὶ προσκαθήμενος ἐργαστηρίου τοσούτου, καὶ ὁκνῶν ἀναγράψασθαι ἐκ τῆς εὐδαιας· πολλῶν μᾶλλον εἰς ἐκκλησίαν ἀπίων. Ὄπισθον γὰρ ἐξ ἀργίας ἀργία τίκεται· οὕτω καὶ ἐκ τῆς ἐπιγείας προθυμία γεννᾶται. Κἂν μυρίων ἢ γέμων κακίων, κἂν ἀκάθαρτος, μὴ φύγη· τὴν ἐνταῦθα διατριβὴν. Τί οὖν, φησὶν, ἐκεῖ ἀκούων οὐ ποῖω; Οὐ μικρὸν τὸ κέρδος· ταλανίσκειν ἑαυτὸν· οὐκ ἀρχιστὸς οὐκ ὀφθός· οὐκ ἄκαριον τοῦτο τὸ δέος. Ἐὰν στενάζῃς μόνον, ὅτι ἀκούων οὐ ποῖω, πάντως καὶ ἐπὶ τὸ ποιεῖν ἤξεις ποτέ. Οὐ γὰρ ἔνεστι τῷ Θεῷ διαλογέμενον, καὶ ἀκούοντα Θεοῦ διαλεγόμενον, μὴ κερδαίνειν. Εὐδαιας γοῦν συσταλέμεθα, καὶ τὰς χεῖρας νεπιτόμεθα, ὅταν βεβίλων βουλώμεθα λάθειν. Ὅραξ καὶ πρὸς τῆς ἀναγνώσεως τῆς εὐδαιας; Ἄν δὴ καὶ μετὰ ἀκριβείας ἐπιβλωμεν, πολλὴν καρποσάμεθα τὴν ψυχὴν. Οὐ γὰρ ἂν, εἰ μὴ ἐν εὐδαιᾷ καθίστη τὴν ψυχὴν, τὰ; χεῖρας ἂν ἀνεπιφάμεθα· καὶ γυνή, κἂν ἀκατακάλυπτος ἢ, περιεπιθαι εὐδαιᾷ τὸ φέρος, τῆς ἐνδοθεν εὐδαιας τὸ εἶγμα ἐνδοικυμένη· καὶ ἀνήρ, ἐὰν κατακακαλυμμένος ἢ, γυμνὸς τὴν κεφαλὴν. Ὅραξ πῶς κηρφε γίνεται εἰς ἐνδο εὐδαιας τὸ ἔξωθεν στήμα; Εἶτα καὶ εἰς ἀκριβειαν καθίστας ὁ, ἔσταναι μὴ ὁλλῶσαι; καὶ κατέγω

τοῦ [314] βίου τοῦ παρόντος. Προσέρομεν τοῦτον τὰς Γραφὰς, ἀγαπητοί· καὶ εἰ μὴδὲν ἕτερον, πᾶ τοῦν εὐαγγέλιον περιποδοσάτας ἡμῖν γενέσθω, καὶ ταῦτα μεταχειρισεύμεθα. Εὐδαιας γὰρ, ἀναπτύξας ὁ τὸν βεβίλων, τοῦ Χριστοῦ τὸ θνομα ὄφει ἄγκυβόμενος, καὶ ἀκούση εὐδαιας; λήγοντος· Τοῦ δὲ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἡ γέννησις ἦν οὕτω. Μνηστευθεὶσας γὰρ εἰς μητρὸς αὐτοῦ Μαρίας τῷ Ἰωσήφ, εδρέθη ἐν γαστρὶ ἢ ἔχουσα ἐκ Πνεύματος ἁγίου. Ὁ δὲ ταῦτα ἀκούων, ἐπιθυμῆται παρονομας εὐδαιας; ὁμορμᾶται τὸν τόκον, ἀπαλλαγῆσεται τῆς γῆς. Οὐ μικρὰ καὶ ταῦτα, ὅταν ἴδῃ καὶ Πνεύματος καταξιομεντὴν τὴν παρθεῖον, καὶ ἄγγελον αὐτῆ διαλογόμενον. Καὶ ταῦτα μὲν ἐξ ἐπιπολῆς· εἰ δὲ ἐπιμνήσῃς μέχρι τέλους ἐπίων, πάντα εὐδαιας διακρίσεις τὰ βιωτικὰ, πάντα καταγελάτη τὸν ἐνταῦθα· κἂν πλοῦσις ἦς, οὐδὲν ἠγῆσθ τὸν πλοῦτον, ἀκούσας ὅτι τέκοντος οὕσα ἐκείνη καὶ ταπεινῆς οἰκίας; μήτηρ τοῦ Δεσποτῶν σου γέγονα· κἂν πόνος ἦς, οὐκ ἐπαυχουμένη τὴν πένταν, μᾶλλον ὅτι τὴν ἐτελετάτην οἰκίαν οὐκ ἐπαυχθήσῃ ὁ τοῦ πλοῦτος Δημιουργός. Ταῦτα ἐνοήσας, οὐκ ὀρπάσεις, οὐ πᾶσιον ἐκτῆσεις, οὐ λήψῃ τὰ τῶν ἑτέρων σὺ· ἀλλ' ἐρατῆς ἔση μέλλων πνείας, καὶ ὑπερβῆαι τὸν πλοῦτον. Ἄν δὲ τοῦτο γίνεσται, πάντα ἐπιγείων τὰ κακὰ. Πᾶσιον ὅταν ἴδῃ; αὐτὸν ἐπὶ φάνης κείμενον, ὃ σπουδαίως τῆ πσιδῶ σου περθεῖται; κόσμον χρυσοῦν, οὐδὲ τῆ γυναικὶ ἀργυροῦντόν ποῖσας; κλέων. Ταῦτα δὲ μὴ σπουδαίως ὁ, οὐδὲ τὰς ἐκ τοῦτον ἐργάσθ πλοικεξίας καὶ ἀποπαξίας. Πολλὰ καὶ ἴσρα ἔστι κερδᾶναι, ἀπὲρ οὐκ ἔνεστι νῦν κατὰ μέρος λέγειν· εἰσονται δὲ εἰ πείραν εὐηφρότες. Δὴ παρακαλῶ καὶ κατῆσαι βεβίλας, καὶ μετὰ τῶν βεβίλων τὰ νοήματα κατέγειν, καὶ τὰς διανοίας ἄγγραψαι. Οἱ μὲν γὰρ Ἰουδαῖοι, ἐπειθὴ οὐ προσέχον, τῶν χειρῶν ἐκαλύοντο τὰ βεβίλα ἔξαρτῶ ἡμαῖ; δὲ ὅτε ἐν ὕπνῳ, ἀλλ' ἐν οἰκίᾳ τίθειμεν, εἰων ἐντυποῦν τῆ καρδίᾳ. Ὅσον γὰρ τὸν παρόντα ἐκκαθαίρωντες; βίον, τευδῶμεθα τῶν μελλόντων ἀγαθῶν· ὦν γίντο πο πάντας ἡμαῖς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλοπόνηξ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δ' ὃ καὶ μεθ' οὔ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοῦς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

α Vax maceion e Savil. accosait et eod. 706. Esv. b Sav. ὁ καθίσας.

c Sic Savil. et all. Morel. vero γὰρ ἂν ἀναπτύξας, non male. d Alli tunc δὲ σπουδαίως

[315] ΟΜΗΑΙΑ ΝΔ.

Ἐλεγεσ οὖν ὁ Ἰησοῦς πρὸς τοὺς πεπιστευκότας αὐτῷ Ἰουδαίους· εἰ Ἐὰν ἑμεῖς μείνητε ἐν τῷ λόγῳ τῷ ἐμῷ, ἀλήθως μαθηταὶ μου ἔστε, καὶ γινώσκεσθε τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώσει ἑμᾶς.

α. Πολλὰς ὑπομονῆς δεῖται τὰ τρέμετα, ἀγαπητοί. Ἦ δὲ ὑπομονὴ γίνεται, ὅταν κατὰ βάθος ἐρρηκωμένα τὰ δόγματα εἴη. Καθάρσον γὰρ τὴν ὄρην τὴν εἰς τοῦς; κἂντο κλόπος ἄμεισταν τὰς βίβλας καὶ περιεργωμένην μετὰ ἀκριβείας, οὐδεὶς ἀνεμος προσποσῶν ἀνασπάσαι δύνησεται· οὕτω δὴ καὶ τὴν ψυχὴν τὴν καθηλωμένην τῷ τοῦ Θεοῦ φέρω, οὐδὲς περιερῶσαι δύνησεται· τοῦ γὰρ ἐβρῆζώσασθαι, τὸ καθηλωσθαι πλέον ἐστί. Τοῦτο γοῦν ὁ Προφήτης εὐχεταται, λέγων· Καθήλωσασθε ἐπὶ τοῦ φέρω σου τὰς σάρκας μου. Οὕτω καὶ σὺ καθήλωσον καὶ σύναψον, ὡσαυτὴ ἦλῃρ προσπερηνημένῳ. Ὄπισθον γὰρ οὕτος θυσαλόσται, οὕτως οἱ ἐναντίον ἐδύλωται γίνονται καὶ καταφρῆπτοῦνται βεβίλω; ὅπερ ἂ κα τότε ἐπασχον οἱ Ἰουδαῖοι. Ἀκούσασθε γὰρ καὶ πιστεύουσας, πάλιν ἐξερπίπτων.

Βουλόμενος οὖν ἐμβαθύναι τὴν πίστιν αὐτῶν ὁ Χριστός; ὡςτὲ μὴ ἐπιπολαίαν εἶναι, διασκάπτει τὴν ψυχὴν πληκτικώτερος λόγος. Τῶν γὰρ πιστευόντων ἡμῶν καὶ ἐλλέγων ἀνέγχεσθαι· οἱ δὲ εὐδαιως ἤγρῆσαν. Πῶς δὲ τοῦτο ποιεῖ; Πρώτον παραγγέλλει· Ἐὰν ἑμεῖς μείνητε ἐν τῷ λόγῳ τῷ ἐμῷ, ὅτεως μαθηταὶ μου ἔστε, καὶ ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώσει ἑμᾶς· μονονηλ λέγων, Μέλλων βαθεῖαν δεῖσθαι τομῆν, ἀλλὰ μὴ σαλιεῦσθαι. Μέλλων δὲ καὶ διὰ τούτων αὐτῶν τὸν τύπον αὐτῶν τῆς διανοίας κατέπειτα. Τίνος ἐλευθερώσει, εἰπέ μοι; Ἀμρκτηρημένον. Τί οὖν οἱ διακῶς ἐκείνος; Σπέρμα Ἄβραμᾶ ἔσμεν, καὶ οὐδεὶν δεδουλοκαμεν πάποτε. Κατέπειταν εὐδαιας αὐτῶν ἡ διάνοια· τοῦτο δὲ γέγονεν, ἀπὸ τοῦ πρὸς τὰ κοσμικὰ ἐποθησθαι. Ἐὰν μείνητε ἐν τῷ λόγῳ τῷ ἐμῷ, ὀρλούσων ἡ τὰ ἐν τῆ καρδίᾳ αὐτῶν, καὶ εἰδός; ὅτι ἐπίστευσαν μὲν, οὐκ ἔμειναν δὲ. Καὶ μέγα ἐπαγγέλλεται, τὸ μαθητῆς αὐτοῦ ἐκείνων γενέσθαι. Ἐπειθὴ γὰρ τινες ἀνεχόρησαν πρώην, αἰνιττόμενος αὐτοῦς φησιν, Ἐὰν μείνητε· ἐπεὶ κἂν αἰνοῖ ἦσαν καὶ ἐπίστευσαν, καὶ ἐπέσχεσθαι, ἐπειθὸς οὐκ ἐγχεῖσταν. Πολλοὶ γὰρ τῶν

Morel. ὡσπερ, minus recte.

μαθητῶν αὐτοῦ ἀπὸ ἀπὸ ἀπὸ εἰς τὰ πάντα, καὶ οὐκ εἶ-
 μετ' αὐτοῦ παρῆρσις ἢ περιπάτου. Γνώσασθε
 τὴν ἀλήθειαν· τοῦτόστιν, Ἐμὲ· Ἐγὼ γὰρ εἰμι ἡ
 ἀλήθεια. Τὰ μὲν Ἰουδαῖοι πάντα τύπος ἦν· τὴν δὲ
 ἀλήθειαν παρ' ἐμοῦ εἰσαπέθε, καὶ ἐλευθερίας ὤμα;
 τὸν ἀμαρτημάτων. Ὅσπερ γὰρ εἰκίνοι; ἔλεγον· Ἐρ-
 τὰς ἡμαρτίας ὡμῶν ἀποδοθήσεται· οὕτω καὶ τού-
 τος ἔλεγον, Ἐλευθερώσεις ὡμῶν.

Καὶ οὐκ εἶπεν, Ἀπαλλάξω ὤμας δουλείας· ἀλλὰ
 τοῦτο αὐτοῖς εἶπας συνιδεῖν. Τί οὖν εἰκίνοι; Σπέρμα
 Ἀβραάμ ἔσμεν, καὶ οὐδεὶν ἔδουλοῦκαμεν [316]
 πάποτε. Καίτοι εἰ ἔχρηθ' ἀνακατήσασαι, ἐπὶ τῷ προ-
 τέρῳ εἰκὸς ἦν, τῷ εἰρηκέναι, Γνώσασθε τὴν ἀλή-
 θειαν, καὶ εἰπὲν· Τί οὖν; νῦν τὴν ἀλήθειαν οὐκ
 ἴσμεν; ὁ νόμος οὖν ψεῦδος καὶ ἡ γνώσις ἡ ἡμαρτία;
 Ἄλλ' οὐδένας τούτων αὐτοῖς ἔμιλεν, ἀλλ' ἐπὶ κοσμι-
 κὰς πράγμασι β' ἀλοῦσι, καὶ ταῦτα δουλείαν ὡ-
 ποιεῖσάντες. Εἰσὶ γὰρ, εἰσὶ καὶ νῦν πολλοὶ ὃ ἐπὶ μὲν
 ταῖς ἀδικήσασιν αἰσγύνονται, καὶ ἐπὶ τῇ δουλείᾳ
 ταύτῃ· ἀπὸ δὲ τῆς δουλείας τῆς ἡμαρτίας οὐκίται, καὶ
 ἔλονται ἀν' ἑμαρτίας ἐκείνην κληθῆναι δουλοὶ τὴν
 δουλείαν, ἡ ταύτην ἀπαξ. Τοιοῦτοί τινας ἦσαν κα-
 κίαινα, καὶ οὐδὲ ᾔδεσαν ἄλλην δουλείαν, καὶ φασὶ
 δουλοὶ ἐκάλειται; τοὺς ἀπὸ τοῦ γένους τοῦ Ἀβραάμ,
 τοὺς εὐγενεῖς; οὐδ' οὐκ ἔχρηθ' ἐκ τούτου καλεῖται δού-
 λους. Οὐδέποτε γὰρ, φησὶν, ἔδουλοῦσαμεν. Τοιαῦτα
 γὰρ τῶν Ἰουδαίων τὰ ἀσχημάτα· Σπέρμα Ἀβραάμ
 ἔσμεν, Ἰσραηλίται ἔσμεν. Οὐδαμῶς τὸν οἰκίαν
 καταρωσάμεν μὲννηται. Διὰ τοῦτο πρὸς αὐτοὺς
 ἀνέκραγεν Ἰωάννης, λέγων· Μὴ δόξετε λέγειν, οὐ
 πατέρα ἔχομεν ἐὼν Ἀβραάμ. Διὰτὶ δὴ μὴ ἠέριξεν
 αὐτοὺς; ὁ Χριστός; καὶ γὰρ πολλὰς ἰδοῦσεν, καὶ
 Αἰγυπτίους, καὶ Βαβυλωνίους, καὶ ἑτέροις πολλοῖς.
 Ὅτι οὐ πρὸς φιλοτίμιαν αὐτῶν τὰ λεγόμενα ἦν, ἀλλὰ
 πρὸς σωτηρίαν, καὶ πρὸς εὐεργεσίαν, καὶ πρὸς τοῦτο
 ἠπειγέτω. Ἐπεὶ εἶπεν ἂν τὰ τετρακόσια ἔτη· εἶπεν
 ἂν τὰ ἰδουμήκοντα· εἶπεν ἂν τὰ ἐπὶ τὸν κριτῶν, τὰ
 ποτὲ μὲν εἰκοσι, ποτὲ δὲ ὄθω, ποτὲ δὲ ἐπὶ τὰ· εἶπεν
 ἂν, πῶς; οὐδέποτε δέλιπον δουλεύοντες. Ἄλλ' οὐ τοῦτο
 ἐσπούδαζε δέξαι, δουλοὶ; ἀνθρώπων γενομένων,
 ἀλλὰ τῆς ἡμαρτίας, ἣ περ ἐστὶ καὶ χαλεπωτάτη δου-
 λεία, ἥς θεὸς μόνος ἀπαλλάξαι δύναται. Τὸ γὰρ
 ἀφαιρῖν ἡμαρτίας, οὐδέν; ἔτερον ἐστὶ· καὶ τοῦτο καὶ
 αὐτοὶ ὡμολόγουν. Ἐπεὶ οὖν τοῦτο ὡμολόγουν θεοῦ
 ἔργον εἶναι, εἰς τοῦτο αὐτοὺς ἐνάγει, καὶ φησὶ· Πᾶς
 ὁ ποιῶν τὴν ἡμαρτίαν, δούλος ἐστὶ τῆς ἡμαρτίας,
 δεκνὸς ὅτι περὶ ταύτης λέγει τῆς ἐλευθερίας, τῆς
 ἀπὸ ταύτης τῆς δουλείας. Ὅ δὲ δούλος οὐ μένει ἐν
 τῇ οἰκίᾳ· ὁ δὲ υἱὸς μένει εἰς τὴν αἰώναν. Ἡρέμα
 καὶ ἐρεῦθεν τὰ τοῦ νόμου καταβάλλει, αἰνετόμα-
 νο; τοὺς προτέρους χρόνους. Ἴνα γὰρ μὴ ἀνατρεχῶσι
 καὶ λέγωνσι· Φύσας ἔχομεν ἢς ἐπέταξ Μωσῆς;
 εἰκίται ἡμᾶς ἀπαλλάξαι δύναται· διὰ τοῦτο ταῦτα
 ἐπιγέγων. Ἐπεὶ ποτὸν ἀκολουθίαν εἶχε τὰ εἰρημένα;
 Λιάντες γὰρ ἡμαρτῶν οὐκ ἐστεροῦνται τῆς δόξης
 τοῦ θεοῦ, δικαιοῦμενοι δωρεάν ἐπὶ αὐτοῦ χρεῖται ἡ,
 καὶ ὁ ἱστέρις αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο καὶ Παῦλος φησὶ περὶ
 τοῦ ἱστέριος· οὐκ ὕψελται, φησὶ, προσφέρειν ὑπὲρ
 εαυτοῦ, καθὼς ὑπὲρ τοῦ λαοῦ, ἔπει καὶ ἀνδρὸς
 περισκεταὶ ἀσθένειαν. Καὶ τοῦτο δηλοῦται διὰ τοῦ
 εἰπῶν, Ὁ δούλος οὐ μένει ἐν τῇ οἰκίᾳ. Ἐναῦθα

ἢ Πᾶσις deest in quibusdam mss. ἢ Alii δ' ἄλλ' οὐδε-
 νος αὐτοῖς ἔμιλεν ἐπὶ κοσμικὰς πράγμασι. Infra καὶ ἐπὶ
 τῇ δουλείᾳ ταύτῃ· ἐπὶ δὲ τῇ δουλείᾳ τῆς ἡμαρτίας, eo-
 dem regimine dicentium vñebatur ἐπὶ δὲ τῇ δουλείᾳ τῆς.
 Sed omnia exemplaria ἐπὶ δὲ τῇ δουλείᾳ habent. ἢ Sic
 unus codex, isque optimus, recte. Et ita legendum conj-
 etur Boissus, Editi et alii codices καὶ διὰ τοῦ νόμου, male
 ἢ τῇ πύτῳ χρεῖται deest in quibusdam.

δὲ καὶ τὸ δρόμιον αὐτοῦ δέκνεται τὸ πρὸς τὴν Πα-
 τέρα, καὶ τὸ διάφορον δούλου καὶ ἐλευθέρου· ἡ γὰρ
 παραβολὴ τοῦτο βούλεται, τοῦτόστιν, οὐκ ἔχει ἐξου-
 σίαν ὁ δούλος· τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ, Οὐ μένει.

β. Διὰτὶ δὲ περὶ ἡμαρτημάτων διαλεγόμενος, οἰκίαι;
 ἐμνημόνευσε; Δεκνὸς ὅτι ὡσπερ ἐπὶ οἰκίᾳ; ὁ δεσπό-
 της, [317] οὕτω πάντων αὐτὸς ἐξουσιάζει. Τὸ δὲ, Οὐ
 μένει, τοῦτό ἐστιν· Οὐκ ἔχει ἐξουσίαν χαρίζεσθαι, ἄτε
 μὴ νῦν οικοδοσέσθης· ὁ δὲ υἱὸς οικοδοσέσθης ἐστὶ. Τοῦτο
 γὰρ ἐστὶ, Μένει εἰς τὸν αἰῶνα, ἀπὸ μεταφορᾶς τῶν
 ἀνθρωπίνων, ἵνα μὴ λέγῃται, Εἰ τίς εἰσι; Ἐπεὶ ἐστὶ
 πάντα· Ἰδὸς γὰρ εἶμι, καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ μένω τοῦ Πα-
 τρός; οἰκίαν τὴν ἐξουσίαν καλῶν. Καὶ γὰρ καὶ ἀλα-
 χροῦ οἰκίαν καλεῖ τὸ Πατρός τὴν ἀρχὴν· Ἐν τῇ
 οἰκίᾳ τοῦ Πατρός μου μοιραὶ πολλαὶ εἰσίν. Ἐπειδὴ
 γὰρ περὶ ἐλευθερίας καὶ δουλείας ὁ λόγος, εἰκότως
 ταύτῃ κέρηται τῇ μεταφορᾷ, λέγων ὅτι οὐκ εἶχον
 ἐξουσίαν ἐκείνους ἀφαιρῖν. Ἐὰν οὖν ὁ Ἰδὸς ὡμῶν
 ἐλευθερωσῆν. Εἶδες τὸ ὡμοῦσαν τὸ πρὸς τὸν Πατέρα,
 καὶ πῶς δέκνεται τὴν αὐτὴν ἔχοντα αὐτὸν ἐξουσίαν
 ἐκείνῳ; Ἐὰν ὁ Ἰδὸς ὡμῶν ἐλευθερωσῆν, οὐδέ τις ἀν-
 τίλεγει λοιπὸν, ἀλλὰ βραβείαν ἔχετε τὴν ἐλευθερίαν.
 Θεὸς γὰρ ὁ δικαιοῦν εἰς ὁ κατακρίνων; Ἐναῦθα
 δέκνεται καὶ ἡμαρτίας αὐτὸν καθαρὸν, καὶ τὴν μέ-
 χρι προσγοροῦσι; ἐλευθερίαν αἰνεῖσάντες· ταύτην γὰρ
 καὶ ἀνθρώποι δοῦσαν, ἐκείνην δὲ μόνος ὁ θεός. Καὶ
 διὰ τοῦτο πείθει αὐτοὺς μὴ αἰσγύνεσθαι ἐπὶ τῇ
 δουλείᾳ ταύτῃ, ἀλλ' ἐπὶ τῇ τῆς ἡμαρτίας. Καὶ
 βουλόμενος δείξει, ὅτι εἰ καὶ δούλοι οὐκ ἦσαν, δεκτὸ
 εἶχον ἀπακροῦσασθαι· μάλλον γεγνώσθαι δούλοι,
 ἐπήγαγεν εὐθὺς; Ὅντας ἐλευθεροὶ ἔσασθε. Διὰ δὲ
 τῆς ἐπιγέγων, καὶ ἐμαρτίας, ἐπὶ αὐτῇ ἡ ἐλευθερία
 οὐκ ἀληθῆς. Εἶτα ἵνα μὴ λέγῃται, οὐκ ἡμαρτίαν οὐκ
 ἔχομεν (εἰκὸς γὰρ τοῦτο ἦν εἰπῶν), δρα πῶς αὐτοὺς
 εἰς τὴν κατηγορίαν ἐνέβαλε ταύτην. Ἄφρις γὰρ
 πάντα αὐτῶν ἀλέγξει τὸν βίον, τοῦτο δὲ μετὰ χειρᾶς,
 ὅτι πράττειν ἐδούλοντο, ἀγει εἰς μέσον, καὶ φησὶν·
 Οἶδα οὐκ ἐπέρμα Ἀβραάμ ὅτι· ἀλλὰ ζητεῖτε με
 ἀποκτεῖναι. Ἡρέμα καὶ κατὰ μικρὸν ἐκβάλλει τῆς
 συγγενείας αὐτοῖς ἐκείνης, παιδεύων μὴ μέγα φρο-
 νεῖν ἐπὶ τούτῳ. Ὅσπερ γὰρ ἐλευθερία καὶ δουλεία
 ἀπὸ τῶν ἔργων, οὕτω καὶ συγγένεια. Καὶ οὐκ εἶπεν
 εὐθὺς, Οὐκ ἐστὶ τοῦ Ἀβραάμ, εἰ ἀνθρώπων τοῦ
 δικαίου· ἀλλὰ καὶ συντρέχει τίως, καὶ φησὶν· Οἶδα
 οὐκ ἐπέρμα Ἀβραάμ ὅτι· ἀλλὰ οὐ τοῦτο ἔστι τὸ
 ζητούμενον, καὶ λοιπὸν καταφορικωτέρῳ κέρηται
 τῇ δημηγορίᾳ ταύτῃ. Καὶ γὰρ ἐστὶν ὅτι, τὰ πολλὰ
 παρατηροῦσι, ὅτι μάλλον μέγα ἐργάζεσθαι εἰ, μετὰ
 τὸ ἐργάσασθαι, πλείον κέρηται τῇ παρῆρσι, ὡς
 τῆς μαρτυρίας τῆς ἀπὸ τῶν ἔργων ἐπιστομῶν, οὕτως
 αὐτοῖς. Ἀλλὰ ζητεῖτε με ἀποκτεῖναι. Τί οὖν, εἰ
 δικαίως, φησὶν; Ἄλλ' οὐδὲ τοῦτο· διὸ καὶ τὴν αἰτίαν
 εἶψεν, ὅτι Ὁ λόγος ὁ ἐμὸς οὐ χωρεῖ ἐν ὡμῶν.
 Πῶς οὖν φησὶν, ὅτι ἐπίστατον εἰς αὐτὸν; Ἄλλ' ἐπι-
 ἔσθην, μετεπέτατον πάλιν. Διὸ καὶ σφόδρα αὐτῶν
 καθήσθαι. Εἰ γὰρ τὴν συγγένειαν ἀρχεῖτε ἀφαιρῖν,
 καὶ τὸν βίον ἐπιπέλασθαι χρεῖ. Καὶ οὐκ εἶπεν, Οὐ
 χωρεῖ τὸν λόγον, ἀλλ', Οὐ χωρεῖ ὁ ἐμὸς λόγος ἐν
 ὡμῶν, τὸ ὑψηλὸν αὐτοῦ τὸν δογματῶν [318] ἐπιπέλασθαι
 μένος. Καίτοι οὐδὲ ὑπὲρ τούτου ἀναίρειν ἔχρηθ', ἀλλὰ
 μάλλον τιμῶν καὶ θεραπεύων, ὡστε μαθεῖν. Τί οὖν,
 φησὶν, ἂν ἀπὸ αὐτοῦ ταῦτα λαβῆς; Διὰ τοῦτο ἐκ-

ἢ Ille ipse codex optimus addit τὴν δουλίαν. Editi vero
 sic habent, καὶ βουλ. δείξει ὅτι δουλο... ἀπακροῦσασθαι.
 Μάλλον δὲ δέκνεται ὄντας; δουλοῦς τὸ εἶπεν. Ὅντας ἐλευθε-
 ροῦσθε. Τοῦτο δὲ ἐμνημόνευσε ἐστὶν εἰ. Unus habet καὶ
 βουλομένους δείξει, que lectio, meo quidem iudicio, non
 quadrat. ἢ Murel. ἄλλα τοῦτο, male.

ritia in sermone meo, sed indicantibus quid in corde versarent, et scientis ipsos credidissis quidem, non autem mansisse in fide. Et magnum quidpiam promittit, ipsos nempe discipulos ejus fore. Cum enim nonnulli nuper recessissent, ipsos subindicans dicit, *Si manseritis*: nam illi audierant, crederent, et recesserant, quoniam non manserant. *Multi enim discipulorum ejus abierunt retro, et jam non cum illo palam ambulabant* (Joan. 6. 67). *Cognoscetis veritatem*; hoc est, me; nam *Ego sum veritas*. Judæica quidem omnia typus erant; veritatem autem a me discetis, quæ vos a peccatis liberabit. Quemadmodum enim illis dicebat, *In peccatis vestris muris erunt*; sic et his dixit, *Liberabo vos*.

Servitus peccati.—Non dixit, Liberabo vos a servitute, sed hoc illis intelligendum reliquit. Quid ergo illi? *Semen Abraham sumus, et nemini servimus unquam*. Atqui si indignandum fuisset, de priori utique oportuerat, cum dixit, *Cognoscetis veritatem*, et dicendum erat: Quid ergo? an veritatem ignoramus? lex ergo et notitiæ nostræ mendacia sunt? Verum hæc non curabant, sed de terrenis tantum rebus dolebant, et hæc servitutem esse suspicabantur. Sunt enim, sunt utique nunc etiam multi qui de rebus indifferentibus et de hac servitute erubescant; de servitute peccati non item: ac mallent milles illa servitute servi vocari, quam hac semel. Tales illi erant, nosque aliam noverant servitutem; dicuntque: Servos vocasti eos qui ex genere Abraham sunt, nobiles illos? quos ideo non oportebat servos vocare. *Nunquam, inquam, servimus*. Talis Judæorum fastus est. *Semen Abraham sumus, Israelite sumus*. Nusquam gesta sua commemorant. Ideo in eos clamabat Joannes, *Nolite dicere, Patrem habemus Abraham* (Math. 3. 9). Cur autem non evarguit illos Christus? siquidem sæpe servierunt Ægyptiis, Babyloniis, aliisque multis. Quia non ad contentionem, sed ad salutem loquutus fuerat, et ad beneficia præstanda, id illi curæ erat. Potuisset enim quadringentorum annorum servitutem afferre, hinc septuaginta annorum; et quæ sub iudicibus, modo viginti, modo duorum, modo septem annorum: potuisset dicere ipsos nunquam serviendi finem fuisse. Verum eos non hominum servos ostendere voluit, sed peccati; quæ servitus est gravissima, a qua solus Deus liberare potest. Dimittendi enim peccata potestatem nemo habet nisi Deus: idque illi confitebantur. Ideoque ad hoc illos inducit his verbis: 34. *Omnis qui facit peccatum, servus est peccati*; ostendens se loqui de libertate ab hujusmodi servitute. 35. *Servus autem non manet in domo; filius autem manet in æternum*. Sensus hinc legem deiecit, priora tempora subindicans. Ne enim eo recurrent dicentes: *Sacrificia habemus quæ Moyses præcepit, illa vos eruire poterunt, ideo hæc intulit*. Alioquin quam læc consequentiam haberent? *Omnis enim peccaverunt, et egent gloria Dei, justificati gratis per gratiam illius* (Rom. 3. 23. 24), etiamque ipsi sacerdotes. Ideo

Paulus de sacerdotibus ait, *Debet offerre pro seipso, ut pro populo, quoniam ipse circumdatus est infirmitate* (Hebr. 5. 3. et 2); et hoc significat dicendo: *Servus non manet in domo*. Hic autem et parem cum Patre honorem, et servi a libero differentiam significat: nam hoc sibi vult parabola; id est, Non habet potestatem servus; quod indicatur per illud, *Non manet*.

2. Cur autem cum de peccatis sermonem habet, domum memoravit? Ut ostenderet sicut in domo habet herus, sic se in omnia potestatem habere. Illud vero, *Non manet*, id est, non habet largiendi potestatem, quod non sit herus; filius porro herus est: id enim significat illud, *Manet in saculam*, secundum humanarum rerum metaphoram: ne dicant, Tu quis es? Mea sunt omnia; Filius enim sum, et in paterna domo maneo: domum vocat potestatem. Nam alibi quoque domum Patris vocat principatum: *In domo Patris mei mansiones multe sunt* (Joan. 14. 2). Nam cum de libertate et de servitute sit sermo, jure hac usus est metaphora, dicens illos non habuisse dimittendi potestatem. 36. *Si ergo Filius vos liberaverit, Videt' eum Patri esse consubstantialem, et quomodo ostendat se parem habere potestatem? Si vos Filius liberaverit, nemo contradicet amplius, sed firmam habebitis libertatem. Nam Deus est qui justificat, quis est qui condemnet?* Hic a peccato se purum ostendit, illamque significat quæ nomine tenus est libertatem, quam dant homines: illam vero aliam, solus Deus. Hinc illis suadet ne propter hanc servitutem erubescant, sed propter peccati servitutem. Et ostendere volens ipsos, etsi servi non sint, quia illam respiciunt servitutem, magis tamen servos factos esse, statim intulit, *Vere liberi eritis*; indeque declarat hanc non esse veram libertatem. Deinde ne dicerent se peccatum non habere (nam credibile erat hoc esse dicturos), vide quomodo illos accuset. Omissis cæteris in illorum vita reprobandis, hoc facinus, quod jam agitabant, in medium adducit: 37. *Scio quia semen Abraham estis, sed queritis me interficere*. Sensim eiecit illos ab Abraham: cognatione illa, docens ne altum illa de re saperent. Sicut enim libertas et servitus ab operibus pendent, ita et cognatio. Nec statim dixit, Non estis filii Abraham: illius justi, vos homicidæ; sed cum illis adhuc consonat dicitque, *Scio quia semen Abraham estis*; verum non hoc est quod queritur: et jam asperius in illos invehitur. Etenim ut plurimum observandum est, ipsum cum magnam quidpiam est operaturus, postquam id fecerit, majore uti loquendi fiducia, nupte cum ipsa opera contentiosus reprimat. *Sed queritis me interficere, Quid, si juste? At non sic se res habet: quapropter causam ille affert, quia Sermo meus non capit in vobis*. Quomodo ergo ait in ipsum credidisse? Verum, ut dixi, iterum nutati fuerant. Ideo vehementer in illos invehitur. Nam si de cognatione illa gloriamini, ut vita consonet oportet. Nec dixit, Non capitis verbum; sed, *Sermo meus non capit in vobis*, dogmatum suorum sublimitatem d. clarans. Atqui non ideo interficere oportuit; imo potius honorare et colere?

¹ Vox, palam, in quibusdam Mss. deest.

² *ter, pe gratiam illius*, desunt in quibusdam.

tu discerent. Sed quid, si tu a temetipso hæc loqueris, ut hæc præveniat, ait : 38. *Quæ ego vidi apud Patrem meum, hæc loquor : et vos quæ audistis apud patrem vestrum, facitis.* Ut ego, inquit, et re et verbis ostendo Patrem, ita et vos re tantum. Non modo enim eandem substantiam, sed eandem quam Pater veritatem habeo. 39. *Dicunt ei : Nos patrem habemus Abraham.* Dicit eis Jesus : *Si patrem haberetis Abraham, opera ejus faceretis.* 40. *Nunc autem quæritis me interficere.* Frequenter hic illorum sanguinarium animum exagitat, et Abrahamum commemorat : idque, ut illos ab hac cognatione abducatur, et superfluum illam jactantiam auferat, suadecatque ne illa in re spem salutem habeant, neque in cognatione naturæ, sed in cognatione propositi. Hoc enim illos impediabat quominus ad Christum accederent, quod putarent cognationem talem illis esse satis ad salutem. Quam veritatem dicit? Quod sit æqualis Patri. Ideo enim quærebant illum Judæi interficere, ut ait ille : *Quæritis me interficere, quia veritatem vobis loquutus sum, quam audivi a Patre meo.* Ostendens hæc non esse Patri contraria, rursus ad illum confugit. 41. *Dicunt ei : Nos ex fornicatione non sumus nati : unum Patrem habemus, Deum.* Quid dicitis? Vos Patrem habetis Deum, et Christum in cusatis hoc dicentem? Videtur illum præcipio quodam modo dixisse Deum esse Patrem suum?

3. Quia igitur illos ex Abrahamæ cognatione eiecit; cum nihil habeant quod objiciant, aliud quidpiam majus audent ad Deum se referentes. Sed hoc etiam honore illos dejicit dicens : 42. *Si Deus pater vester esset, diligeretis utique me, quia ego ex Deo exivi, et venio : neque a principio veni, sed ille me misit.* 43. *Quare loquelam meam non cognoscitis? Quia non potestis audire sermonem meum.* 44. *Vos ex patre diabolo estis, et desideria patris vestri vultis facere. Ille homicida erit ab initio, et in veritate non stetit. Cum loquitur mendacium, et ex propriis loquitur.* Exclusit eos a cognatione Abrahamæ; et quia majora ausi sunt, tunc demum plagam infligit, cum dicit eos non tuodo ex Abraham non esse, sed etiam ex diabolo esse, impudentiæ parvulus infligit; neque id sine testimonio, sed adhibita probatione. Interficere enim, inquit, diabolicæ est mentis. Nec simpliciter opera dixit, sed *Desideria*; ostendens et diabolum et Judæos cordibus esse debitos, idque invidia causa. Adamum enim occidit non alia quam invidia causa. Hoc et nunc quoque subindicat. *Ei in veritate non stetit*; id est, in vite probitate. Quia enim illum frequenter incusant quod non esset ex Deo, dicit hoc inde provenire. Ille namque prior peperit mendacium, cum dixit : *In quocumque die comederitis, aperientur oculi vestri* (Gen. 3. 5). Ille primus mendacio est usus. Homines enim illo ut non sibi proprio utantur, sed ut alieno; hic ut proprio. 45. *Ego autem quia veritatem dico, non creditis mihi.* Qua consequentia arguit? Nulla oblata accusatione vultis me interficere. Quia enim inimici veritatis estis, ideo me persequimini : sin minus, peccatum meum dicite. Ideo perguit : 46. *Quis ex vobis arguet me de peccato? Illuc illi : Nos ex fornicatione nati non sumus.*

Atqui multi ex fornicatione nati erant, utpote illicitis coilibus assueti : verum non ideo arguit, sed in hoc institit. Quia enim ostenderat illos non ex Deo, sed ex diabolo esse, ex his omnibus procedit. Nam interficere, diabolicum est, ut et mentiri, quod utrumque facitis. Ostendit enim ex amore probari quempiam ex Deo esse. *Quare loquelam meam non cognoscitis?* Cum enim semper dubitaret dicentique : *Quid est quod dicit, Quo ego vado, vos non potestis venire?* Ideo ait : *Non cognoscitis loquelam meam, quæ sermonem Dei non habetis.* Idque accidit, quia mens vestra humi replet, et quod mea longe sublimiora sint. Quid ergo si intelligere non poterat? Ille non posse, est nosse, Quia vos ita institutis, ut abjecti sitis, quod nihil magnum cogitatis. Quia enim dicebant se ideo illum persequi, quod Dei cultui studerent; ideo ubique ostendere conatur, quod se persequi sit Deum odisse, contra vero se amare, sit, Deum nosse. *Unum Patrem habemus, Deum.* Hinc gloriam accipuntur ab honore, non ab operibus. Incredulitas ergo vestra probat non me alienum a Deo esse; sed vos Deum non nosse. In causa autem est quod mentiri, et diaboli opera facere vultis. Illud autem ex abjecto animo proficiscitur, ut apostolus inquit : *Cum enim sit inter vos zelus et contentio, nonne carnes estis* (1. Cor. 3. 5)? *Quare autem non potestis? Quia desideria patris vestri vultis facere, id curatis et contentiditis.*

Judæorum opera Abrahamæ operibus contraria. — Videtur illud, *Non potestis*, significare quod non velint? *Hoc Abraham non fecit.* Sed quemcum sunt ejus opera? Mansuetudo, modestia, obsequium. Vos contra inhumani et crudeles estis. Unde autem moti sunt, ut ad Deum confugerent? Illos Abrahamo indignos ostenderat. Cum illud vitare vellet, in majus quidpiam ascenderunt. Cum enim cædes illis exprobraret, quasi ad defensionem dicitur se Deum ulcisci. Ostendit ergo illud ipsum esse Deo adversarium. Illud autem, *Exiit*, significat illum inde venisse. Exiit enim subindicat ejus ad nos adventum. Quia autem verisimiliter dicturi erant, Aliena et nova loqueris, se a Deo venisse dicit. Ideo hæc non auditis, inquit, quia ex diabolo estis. Cur me vultis interficere? quid criminis offerre potestis? Si nihil, cur non creditis mihi? Sic ergo cum ex mendacio et corde illos ex diabolo esse ostendisset, probat et ab Abrahamo et a Deo alienos esse; tum quod odio haberent eum qui se nihil laudat, tum quod non audiret sermonem ejus. Demonstrat autem ubique se non esse Deo adversarium, neque ideo illos sibi non credere, sed quod alieni essent a Deo. Nam cum qui peccatum non fecit, qui dicit se a Deo venire et ab ipso missum esse, qui veritatem loquatur, et ita loquebatur, ut omnes ad se redarguendum provocaret, neque tamen credebatur : palam erat ideo non credi, quod illi carnales essent. Noverat enim, noverat utique peccata animam abjectam reddere. Ideo, inquit, *Quoniam imbecilles facti estis ad audientium* (Hebr. 5. 11). Quando enim terrena non potest quis contemneret, quomodo de celestibus phil sophari poterit?

ἔγαγεν· Ἄ ἐγὼ λόγονα παρὰ τοῦ Πατρὸς μου, ταῦτα λαλοῦ καὶ ὑμεῖς ἂ ἠκούσατε παρὰ τοῦ πατρὸς ὁμῶν, ποιεῖτε. Ὅσοι, φησὶν, ἐγὼ καὶ ὅτι τῶν βημάτων, καὶ ἀπὸ τῆς ἀληθείας ἐμπαίον τὸν Πατέρα, οὕτως καὶ ὑμεῖς ἀπὸ τῶν πραγμάτων. Οὐ γὰρ τὴν αὐτὴν οὐσίαν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν αὐτὴν ἀλήθειαν ἔχω τῷ Πατρὶ. Λέγουσιν αὐτῷ· Ἥμεῖς πατέρα ἔχομεν ἐν ἑαυτοῖς. Ἀεὶ αὐτοῖς ὁ Θεοῦ· Εἰ πατέρα ἔχετε τὸν Ἀβραάμ, τὰ ἔργα αὐτοῦ ἔποιεῖτε. Νῦν δὲ ζητεῖτε με ἀποκτείνειν. Συνεχῶς ἐναυθα τὴν φωνικὴν αὐτῶν στροφὴν προαίρειν, καὶ τὸν Ἀβραάμ μὲμνηται. Ποιεῖ δι τούτου, καὶ ταύτης αὐτοῖς ἀπαγαγεῖν βουλόμενος τῆς συγγενείας, καὶ τὸ περιττὸν καυχήμα ἐξέλεν, καὶ πείσαι μάλιστα ἐν ἐκείνῳ τὰς ἐλπίδας τῆς σωτηρίας ἔχων, μηδὲν ἐν τῇ κατὰ φύσιν συγγενείᾳ, ἀλλ' ἐν τῇ κατὰ προαίρειαν. Τούτῳ γὰρ ἦν τὸ κωλύον αὐτοὺς προσαλεῖν τῷ Χριστῷ, τὸ νομίζειν ἀρακιν αὐτοῖς τὴν συγγένειαν ἐκείνην εἰς σωτηρίαν. Ποιῶν δὲ ἀλήθειαν λέγει· Ὅτι Ἰσὺς ἐστὶ τῷ Πατρὶ. Διὰ γὰρ τούτου ἐξήρουν αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι ἀποκτείνειν, καὶ φησι· Ζησιτέ με ἀποκτείνειν, δεῖ τὴν ἀλήθειαν ἵνα ἰαληθῆκα, ἢρ ἠκουσα παρὰ τοῦ Πατρὸς μου. Διευκύνει, δεῖ οὐκ ἐναντία τῷ Πατρὶ ταυτὰ ἰσθί. πάλιν ἐπ' αὐτὸν καταφέρει. Λέγουσιν αὐτῷ· Ἥμεῖς ἐκ περιουσίας οὐ γεγεννημένοι· Ἐνα Πατέρα ἔχομεν, τὸν Θεόν. Τι λέγει; ὁμοί; Πατέρα τὸν Θεὸν ἔχετε, καὶ τῷ Χριστῷ ἔγκαλιε τούτου λέγοντι· Ὅρθῳ δεῖ ἐκαίρειν ἐπιγενεῖ αὐτοῦ Πατέρα εἶναι τὸν Θεόν;

γ'. Ἐπειδὴ τοίνυν τῆς συγγενείας αὐτοῦ ἐξέβαλε τοῦ Ἀβραάμ, οὐδὲν ἔχοντας εἶπαι, ἑτερόν τι μίζον τοῖσμον εἰς τὸν Θεὸν ἀνατρέχοντας. Ἀλλὰ καὶ ταύτης αὐτοῦ ἐκβάλλει τῆς τιμῆς, λέγων· Εἰ ὁ Θεὸς πατήρ ἡμῶν ἦν, ἠγαυατε ἂν ἐμε, δεῖ ἐγὼ ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐξῆλθον καὶ ἦκα· καὶ ἀπ' ἡμῶν οὐκ ἐλήλυθα, ἀλλ' ἡ ἐκείνός με ἀπέστειλε. Διὰ οὐκ οὐδαμὲν τὴν λαλιὰν τὴν ἐμὴν; Ὅτι οὐ δύνασθε ἀκούειν τὸν λόγον τὸν ἐμόν. Ὑμεῖς ἐκ τοῦ πατρὸς ὁμῶν τοῦ διαβόλου ἐστὲ, καὶ τὰς ἐπιθυμίας τοῦ πατρὸς ὁμῶν θέλετε ποιεῖν. Ἐκείνος ἀνθρωποκτόνος ἦν ἀπ' ἀρχῆς, καὶ ἐν τῇ ἀλήθειᾳ οὐχ ἔσθηκεν. Ὅταν λαλήθῃ τὸ ψεύδος, καὶ ἐπὶ ἴδιον λαλεῖ. Ἐξέβαλεν αὐτοῦς τῆς συγγενείας τοῦ Ἀβραάμ· καὶ ἐπειδὴ μίζονα β' ἐτόλμησαν, τότε λοιπὸν ἐπάγει τὴν πληγὴν, λέγων, δεῖ οὐ μόνον τοῦ Ἀβραάμ οὐκ εἶναι, ἀλλ' οὐ καὶ τοῦ διαβόλου εἶναι, ἀντιέροπον τῆς ἀνακρίσεως θεοῦ τὴν κομῆν· καὶ οὐδὲ ἀμύτρονον αὐτὴν ἀφίησιν, ἀλλ' ἐλέγχους αὐτὴν κατασκευάζει. Τὸ γὰρ φωνεῖν, φησὶ, τῆς ἐκείνου κακίας ἐστὶ. Καὶ οὐκ εἶπε ἀπλῶς, τὰ ἔργα, ἀλλὰ, τῆς ἐπιθυμίας αὐτοῦ ποιεῖτε, δεῖκνύς δεῖ σφοδρῶς κίκενός καὶ οὗτοι φῶναι ἔχοντας, καὶ δεῖ φῶνός ἦν ἡ αἰτία. Οὐδὲ γὰρ ἔχων τὴν Ἄδμ ἔγκαλιε, ἀλλ' ἡ βασκαίνων μόνον, ἀνάλει. Τούτῳ οὖν καὶ ἐναυθα ἀνιένται. Καὶ ἐν τῇ ἀλήθειᾳ οὐχ ἔσθηκεν· τολετάν, [319] ἐν τῷ ὀρθῷ βίῳ. Ἐπειδὴ γὰρ συνεχῶς αὐτοῦ καταγγέρον, δεῖ ἐκ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἐστὶ, λέγει· δεῖ καὶ τούτου ἐκείνός ἐστιν. Ἐκείνος γὰρ ἔσθηκε τὸ ψεύδος, πῶτος, λέγων· Ἢ ἂν ἡμέρα σάββατος, διανειχθήσεται ὁμῶν οἱ ὀρθοβαίμοι. Καὶ αὐτὸς αὐτῷ πῶτος ἐχρήσατο. Ἀνθρώποι μὲν γὰρ οὐκ ἔως ἰδίῳ αὐτῷ γρῶνται, ἀλλ' ὡς ἀλλοτρίῳ· οὕτως δὲ ὡς ἰδίῳ. Ἐγὼ δὲ δεῖ ἀλήθειαν λέγω, οὐ πιστεύετε μοι. Ποῖα αὐτὴ ἀκολουθία; Οὐδὲν ἐγκαλιόντες, ἀνελεῖν με θέλετε. Ἐπειδὴ γὰρ ἔθροισ ἐστὲ τῆς ἀληθείας, δεῖ τούτῳ με διώκετε.

* Ἐμοῦτε ἐν Savil. b Quidam habent μίζον. c Ἄλλ' ἔσθηκε. d Ἄλλ' οὐκ ἐστὶ πῶτος.

Ἐπεὶ εἰ μὴ δεῖ τούτῳ, εἶπατε τὸ ἔγκλημα. Διὰ γὰρ τούτου ἐπήγαγε· Τὸς ἐξ ὁμῶν ἐλέγχετε με παρὰ ἀμαρτίας; Εἶτα ἐκείνοι· Ἥμεῖς ἐκ περιουσίας οὐ γεγεννημένοι. Καὶ μὴν ἐκ περιουσίας ἐγεννηθήσαν πολλοί· καὶ γὰρ οὐ προσηκούσας ἐπιμαίει; ἐπισπούοντο· ἀλλ' οὐδὲ τούτου ἐλέγχει, ἀλλὰ πρὸς ἐκείνους ἴσταται. Ἐπειδὴ γὰρ εἶδειν οὐκ ὄντας ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἐκ τοῦ διαβόλου, ἐκ τούτων ἀπάντων (καὶ γὰρ τὸ φωνεῖν διαβόλικόν, καὶ τὸ ψεύδασθαι διαβόλικόν· ἀπερ ἀμάρτια ὄμας ποιεῖς) δεῖκνύσιν τὸ ἀγαπᾶν, τούτῳ σημείον τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ εἶναι. Διὰ οὐκ οὐδαμὲν τὴν λαλιὰν τὴν ἐμὴν; Ἐπειδὴ γὰρ δεῖ ἡπ' ἡμῶν λέγοντας· Τι ἐστὶν δεῖ λέγει, Ὅσον ἐγὼ ἐπάγω, ὑμεῖς οὐ δύνασθε εἰλεῖν; δεῖ τούτῳ φρον· Οὐκ οὐδαμὲν τὴν ἐμὴν λαλιὰν, ἔτι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔχετε. Τούτῳ δεῖ ὁμῶν γίνεσθαι δεῖ τὸ χαμαίηρον τῆς διανοίας, καὶ δεῖ τὸ πολὺ μείζονα εἶναι τὰ ἐμά. Τι οὖν, εἰ μὴ δύναμαι συνοῦδι; Ἐναυθα τὸ μὴ δύνασθαι, τὸ μὴ βούλεσθαι ἐστίν, δεῖ ταπεινῶς ἐπιστοῦ εἶναι ἐπαυδύσαστε, δεῖ οὐδὲν μέγα φαντάσασθε. Ἐπειδὴ γὰρ ἔλαγον διώκειν αὐτὸν ὡς ὑπὲρ τοῦ Θεοῦ ἡρώδης, δεῖ τούτῳ πανταχοῦ περιεῖται δεῖξαι, δεῖ τὸ διώκειν αὐτὸν, τούτῳ μοιτύονον ἐστὶ τὸν Θεόν· τούταντὸν δεῖ τὸ ἀγαπᾶν εἰδόντων τὸν Θεόν, φησὶν. Ἐνα Πατέρα ἔχομεν, τὸν Θεόν. Ἀπὸ τούτων σημάνονται, ἀπὸ τιμῆς, οὐκ ἀπὸ κτηρομύμων. Οὐκ ἀρα τὸ ἀλλοτρίον με εἶναι, τὸ μὴ πιστεύειν ὁμᾶς τακμήρον· ἀλλὰ τὸ ὄμας μὴ εἰδέναι τὸν Θεόν, ἡ ἀπιστία σημείον. Τὸ δεῖ αἰτεῖν, ἐκ τοῦ θλάειν ψεύδασθαι καὶ τὰ τοῦ διαβόλου ποιεῖν. Τούτῳ δεῖ ποιῆν ψυχῆς αὐτέλεια, καθάπερ ὁ Ἀποστόλος· φησιν· Ὅσον γὰρ ἐν ὀμῶν ἔρις καὶ ἔλιος, οὐχὶ σαρκικοί ἐστε; Διὰ οὐκ οὐδὲν εἶπε; Ὅτι τῆς ἐπιθυμίας τοῦ πατρὸς ἡμῶν θέλετε ποιεῖν, σπουδάζετε, φιλοσοφίετε.

Ὅρθῳ δεῖ τὸ, οὐ δύνασθε, τὸ μὴ θλάειν λέγει; Ὅτι Ἀβραάμ τούτῳ οὐκ ἐποίησεν. Ἀλλὰ τίνα ἐστὶν αὐτοῦ τὰ ἔργα; Τὸ ἡμερον, τὸ ἐπισκεῖν, τὸ πειθῆναι. Ὑμεῖς δὲ ἐξ ἐναντίας ἴστασθε, ἀπηλεῖ, ὄντας καὶ ὄμοι. Πῶδὲν δὲ αὐτοῦ ἐπῆλθεν ἐπὶ τὸν Θεόν καταγγεῖν; Ἀναίσιος αὐτοῦς εἶδει τοῦ Ἀβραάμ. Βουλόμενοι οὖν τούτου διαφυγεῖν, ἐπὶ τὸ μίζον ἀνέθισαν. Ἐπειδὴ γὰρ ὠνείσθη φῶν, ὡς περ ἀπολαύον τινα ποῦόμενοι ἐπὶ τὸν Θεὸν ἐκακῶναι, τούτῳ λαλοῦναι οὖν δεῖ τούτῳ αὐτὸ ἐναντιομῶν ἐστὶ τῷ Θεῷ. Τὸ δὲ, Ἐξῆλθεν, δεῖκνύσιν αὐτὸν ἐκείθων ὄντα. Ἐξῆλθεν δὲ λέγει, τὴν πρὸς ἡμᾶς; ἀφίεν ἀντιετόμους. Ἐπειδὴ δὲ εἶδὸς ἡμᾶς εἶπαι, δεῖ ἔλανα τινα λέγει; καὶ καινὰ σ, [20] παρὰ τοῦ Θεοῦ φησὶν ἔλανα. Εἰκότως οὖν οὐκ ἀκούεσθε αὐτῶν, φησὶν, ἐκ τοῦ διαβόλου ὄντας. Τίως γὰρ ἔλανα ἀναίρετε; τί ἔχοντας, ἐγκαλιεσται; Εἰ μὴ τούτῳ ἐστὶ, δεῖται οὐ πιστεύετε μοι; Ὅτως οὖν αὐτοῦς ὄντας ἐκ τοῦ διαβόλου ἀπὸ τοῦ ψεύδους καὶ τοῦ φῶνός δεῖξαι, εἶδει; καὶ ἀλλοτρίους ὄντας τοῦ Ἀβραάμ καὶ τοῦ Θεοῦ, ἀπὸ τῆς τοῦ μίζον τὸν οὐδὲν ἔδικησθε, ἀπὸ τῆς τοῦ μὴ ἀκούειν τὸν λόγον αὐτοῦ. Καὶ δεῖκνύσιν ἄνω καὶ κάτω, δεῖ οὐδὲ ἀνιένθαι ἦν, οὐτε δεῖ τούτῳ οὐκ ἐπίστανον, ἀλλ' ἐπὶ ἀλλοτρίους ἔσαν τοῦ Θεοῦ. Ὅ γὰρ ἀμαρτίαν μὴ πεποιθῆς, οὐ λέγων ἐαυτὸν ἔλανα ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐκείθων ἀπεστάλθα, οὐ τὴν ἀλήθειαν λαλῶν, καὶ οὕτως τὴν ἀλήθειαν λαλῶν, ὡς πάντα; πρὸς ἔλαγον προσαλεῖσθαι, εἶτα μὴ πιστεύομενος, εὐδῆλον δεῖ δεῖ τὸ σαρκικῶς ἐκείνους; εἶναι οὐ πιστεύεται. Οἷς γὰρ, οὐδε ταπεινὴν ψυχὴν ποιεῖν ἀμαρτήματα. Διὰ τούτῳ φησὶν, Ἐπὶ τῷ ἡρώδῳ γεγένεσθε ταῖς ἀκοαῖς ὁμῶν. Ὅταν γὰρ τῶν ἐν τῇ τῇ καταφρονεῖ μὴ βύνται; τίς, πῶς ὑπὲρ τῶν ἐν ὀρθῶν φλοσοφῆσαι ποτε;

* Morel. καὶ καινὰ. ἰbidem quidam habent ἔλανα, ut Savil.; alii ἔλα, ut Morel.

8. Διὰ τοῦτο, παρακαλῶ, πάντα πρίτουμεν, ὥστε τὸν ἥσιον κατορθώσῃται, ὥστε καθαρθῆναι τὴν εἰδόναι, ὥστε μηδὲν ἡμῶν ῥυπαρῶν γενέσθαι κώλυμα. Φωτίσατε γὰρ ἑαυτοὺς ὡς γνώσεως, καὶ μὴ σπέρητε ἐπ' ἀκάνθαις. Ὁ γὰρ μὴ εἰδὼς ὅτι τὸ πλεονεκτεῖν κακὸν, πότε εἰσεται τὸ μείζον; ὁ μὴ ἀπεχόμενος τούτων, πότε ἐκείνων ἀνθξεται; Καλὸν τὸ ἀρπάζειν, ἀλλ' οὐχὶ τὰ ἀπολλύμενα, ἀλλὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. *Βιασαί* γάρ, φησὶν, ἀρπάζουσιν αὐτήν. Οὐκ ἄρα μετὰ ῥαθυμίας ἐστὶν ἐπιτυχεῖν αὐτῆς, ἀλλὰ μετὰ πειθοῦς. Τί δὲ ἐστὶ, *Βιασαί*; Ἦλας χρεια πολλῆς (στεινὴ γὰρ ἡ ὁδὸς), καὶ νεανικῆς δεῖ ψυχῆς καὶ γενναίας. Οἱ ἀρπάζοντες πάντας βούλωνται προλαβεῖν ἑπὶ πρὸς οὐδὲν ὄρωσιν, οὐ πρὸς κατάγωσιν, οὐ πρὸς κτηνορῶν, οὐ πρὸς τιμορῶν· ἀλλ' ἐνὸς γίνονται μάγου, τὸ λαβεῖν ἄπερ βούλωνται ἀρπάσαι, καὶ πάντας τοὺς ἔμπροσθεν παρατρέχουσιν. Ἀρπάσασμεν τοίνυν τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Οὐ γὰρ ἐστὶν ἐνταῦθα ἐγκλημα τὸ ἀρπάσαι, ἀλλ' ἔπαινος· ἐγκλημα δὲ, τὸ μὴ ἀρπάσαι. Ἐνταῦθα οὐ τῆς ἐτέρου ζημίας ὁ ἡμέτερος γίνεται πλοῦτος. Σπουδαίωμεν οὖν αὐτὴν ἀρπάσαι· κἂν ἐνοχλῆ θυμὸς, κἂν ἐνοχλῆ ἐπιθυμία, βιασώμεθα τὴν φύσιν· ἡμερῶτεροι γενώμεθα· κἀμῶμεν ὄλον, ἵνα ἀναπαυώμεθα διηνεκῶς. Μὴ ἀρπάσῃτε χρυσόν, ἀλλὰ ἄρπασον πλοῦτον, τὸν βόρβορον δεικνύοντα τὸν χρυσόν. Εἰπέ γὰρ μοι· εἰ πρόκειται μολυβδὸς καὶ χρυσός, τί ἂν ἤρπασας;

οὐκ εὐθρον ὅτι τὸν χρυσόν; Εἶτα ἐνθα μὲν ὁ ἀρπάζων καλᾶται, τὸ μείζον τιμᾶς· ἐνθα δὲ ὁ ἀρπάζων τιμᾶται, πρόβδω τὸ μείζον; Ἢ γὰρ ἀμφοτέρωθεν κλάσαις ἦν, οὐκ ἂν ἐπὶ τούτῳ μᾶλλον ἤλας; Ἐνταῦθα δὲ οὐδὲν τοιοῦτόν ἐστιν, ἀλλὰ [321] καὶ μακαρισμός. Καὶ πῶς ἐστὶν ἀρπάσαι, φησὶ; Τίχον τὰ ὄντα ἐν χερσίν. Ἔως γὰρ ἂν αὐτὰ κατέχη, ἐκεῖνα ἀρπάσαι οὐ δυνήθη. Ἐνόησον γάρ μοι ἄνθρω ἀργυροῦ τᾶς χεῖρας πεπληρωμένος ἔχοντα· μὴ δυνήθηται, ἔως ἂν κατέχη τούτο, ἀρπάσαι· χρυσίων, ἐὰν μὴ βίβη αὐτὸ καὶ εὐλυτοσ γένηται; Τὸν γὰρ ἀρπάζοντα εὐζώνον εἶναι δεῖ, ὥστε μὴ κατασφῆγῃται. Καὶ γὰρ καὶ νῦν εἰσιν ἐναντίας δυνάμεις κατατρέχουσιν αὐτὸν ἡμῶν, ἵνα ἀρπύλωνται. Ἄλλὰ φεγγόμενοι αὐτὰς, φεγγόμενοι, μηδεμίαν ἐπισυρόμενοι λαθῆν ἔξωθεν. Διατιμῶμεν τὰ σχοῖνα, ἠγόμενοι γεννώμεθα τῶν βιωτικῶν. Τίς χρεια τῶν σφικτικῶν ἱμαστίων; μᾶλλον πότε τὸν γέλωτα τούτου ἀνελεῖσθαι; μᾶλλον πότε τὸν χρυσίων κατορθώσῃ; Ἐβουλόμην πᾶσαισθαι ταῦτα λέγων δεῖ· ἀλλ' ὑμεῖς οὐκ ἔδτε, δεῖ μοι παρεγγόντες ἀφορμὰς καὶ ὑποθέσεις. Ἄλλὰ νῦν γοῦν ἀποστῶμεν, ἵνα καὶ ἔτερος διὰ τὸ βλοῦν παιδεύσασθαι, τῶν μῶμεν τῶν ἐπὶ πηγαλιμῶν ἀγαθῶν, γάρτοι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὐ καὶ μετ' οὐ τῷ Πατρὶ γὰρ ὁδοῖα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ δεῖ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας· τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

• Ἄλλι γὰρ ἂν τὰ παρόντα κατέχη.

ΟΜΙΛΙΑ ΝΕ'.

'Ἀπεκρίθησθε' οὖν οἱ Ἰουδαῖοι καὶ εἶπον αὐτῷ· Ὁ καλῶς λέγομεν ἡμεῖς, δεῖ Σαμαριτῆς εἶσθαι, καὶ δαιμόνιον ἔχεις; Ἀπεκρίθη ὁ Ἰησοῦς· Ἐγὼ δαιμόνιον οὐκ ἔχω, ἀλλὰ τιμῶ τὸν Πατέρα.

α'. Ἀναίσχυντον ἡ κακία καὶ ἱταρμὸν, καὶ ὅταν καταδόσθαι εἴη, τότε μᾶλλον ἀγροῦται· ὅπερ καὶ ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων γέγονε. Δεόν γὰρ ἐπὶ τοῖς ῥηθείοις καταπαύσθαι, θαυμάσαντας τὴν παρθῆσαν καὶ τὴν τὸν εἰρημῶνα ἀκολουθῆσαν· οἱ δὲ καὶ ὑβρίζουσι, Σαμαριτῆν καλοῦντες καὶ δαιμονῶνα λέγοντες, καὶ φασιν· Οὐχὶ καλῶς ἐλέγομεν, δεῖ Σαμαριτῆς εἶσθαι, καὶ δαιμόνιον ἔχεις; Ὅταν γὰρ ὑβρίσῃ τὴν εἴη, μανία τοῦτο δοκεῖ παρὰ τοῖς ἄλλοις ἀνασθητός εἶναι. Καίτοι γὰρ οὐδαμῶς ὁ εὐαγγελιστὴς εἶπεν ἔμπροσθεν, δεῖ Σαμαριτῆν ἐκάλεισαν· ἀλλ' εἰκὸς ἐκ τῆς ῥήσεως ταύτης πολλὰς παρ' αὐτῶν εἰρηθεῖσαι τούτο. Δαιμόνιον ἔχεις, φησὶ. Καίτοι τίς ὁ δαιμόνιον ἔχων; ὁ τιμῶν τὸν Θεόν, ἢ ὁ τὸν τιμῶντα ὑβρίζων; Τί οὖν ὁ Χριστός, ἡ πράξις, ἡ ἐπιθυμία; Ἐγὼ δαιμόνιον οὐκ ἔχω, ἀλλὰ τιμῶ τὸν Πατέρα τὸν πέμψαντά με. Ἐνθα μὲν δίδασκει αὐτοὺς ἔχρησιν καὶ τὸν πλοῦν αὐτῶν καταπάσαι τύφον, καὶ παιδεύσαι μὴ μέγα φρονεῖν ἐπὶ τῷ Ἀβραάμ, σφοδρὸς ἦν· ἐνθα δὲ ὑβρίζομενον αὐτὸν εἶναι ἐνεγκνῆν, πολλῆ πρᾶξις τὴν λέχρηται.

Ὅτε μὲν γὰρ εἶπον, δεῖ Πατέρα τὸν Θεόν ἔχομεν καὶ τὸν Ἀβραάμ, σφοδρὰ αὐτῶν καθήκοντα· ὅτε δὲ αὐτὸν δαιμονῶνα ἐκάλον, ὑπεμῖνος τῷ λόγῳ κέχρηται, παιδεύων ἡμᾶς, τὰ μὲν [322] ἐπὶ τὸν Θεόν ἐκδικεῖν, τὰ δὲ εἰς ἡμᾶς παροφθῆναι. Ἐγὼ οὐ ζητῶ τὴν δόξαν ἐν ἑμῇ. Ταῦτα εἶπον, φησὶ, δεικνύς ὅτι οὐ προσήκει ὑμῖν τὸν Θεὸν καλεῖν πατέρα, ἀνδροφρόνους οὖσιν. Ἄστε τῆ τιμῆ τῆ πρὸς ἐκεῖνον ταῦτα ἐφθεγγάμεν, καὶ δεῖ ἐκεῖνον ταῦτα ἀκούει, καὶ δεῖ αὐτὸν ἀτιμᾶσθαι με. Ἄλλ' οὐδὲν μοι μίλει τῆς ὑβρίως ταύτης· ἐκείνῳ γὰρ εὐθύνως ἐπέλεγε τῶν λεχθέντων, δεῖ τὸν ταῦτα ἀκούει νῦν. Ἐγὼ

• Quisdam τῆς ὑβρίως ταύτης.

οὐ ζητῶ τὴν δόξαν ἐν ἑμῇ. Διὰ τοῦτο ἀφαι; τὸ καλεῖται ὑμᾶς, ἐπὶ παραίνεσιν τρέπονται, καὶ συμβουλεύει ταῦτα ποιεῖν, εἰ ἂν οὐ μόνον τὴν κλάσιν διαπεύσασθε, ἀλλὰ καὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς ἐπιτεύσασθε. Ἀμήν, ἀμήν λέγω ὑμῖν, ἐὰν τίς μου τὸν λόγον πρῆξῃ, οὐ μὴ θεωρήσῃ θάνατον εἰς τὸν αἰῶνα. Ἐνταῦθα οὐ τὴν πίστιν μόνον φησὶν, ἀλλὰ καὶ τὸν βλοῦν τὸν καθαρὸν. Καὶ ἄνω μὲν εἶπε, Ζῆτε ἀήλιον εἶναι· ἐνταῦθα δὲ, φησὶ, θάνατον οὐ μὴ θεωρήσῃ· ἅμα δὲ καὶ αἰνείσεται, ὅτι οὐδὲν δύνανται αὐτῷ ποῖσθαι. Εἰ γὰρ ὁ τὸν λόγον αὐτοῦ τηρῶν οὐκ ἀποθάνειται, πολλῶ μᾶλλον αὐτόν. Τούτου γοῦν συνειδότες καὶ αὐτοὶ, λέγουσι· Νῦν ἐγγνώκαμεν δεῖ δαιμόνιον ἔχειν. Ἐραβμὶ δέπαθον, καὶ οἱ προσήται δέπαθον· τούστιν, οἱ τὸν λόγον ἀκούσαντες τοῦ Θεοῦ ἀπέθανον· καὶ οἱ τὸν σὸν ἀκούσαντες οὐκ ἀποθάνουσι; Μὴ σὺ μείζων εἶ τοῦ πατρὸς ἡμῶν Ἐραβμ; Ὁ τίς κενοςθίσις! πάλιν ἐπὶ τὴν σὺν γένειαν αὐτοῦ καταφεύγουσι. Καίτοι ἀκλίσουθον ἦν εἶπεν· Μὴ σὺ μείζων εἶ τοῦ Θεοῦ; ἢ οἱ ἀκούσαντες σου, τὸν Ἐραβμ; Ἄλλ' οὐ λέγουσι τούτο, ἀπειθεῖς σου, τὸν Ἀβραάμ ἐλάτωνα αὐτὸν εἶναι ἐνόμωζον. Τὸ μὲν οὖν πρῶτον εἰδείξεν ἀνδροφρόνους, καὶ ταύτην αὐτοὺς ἀπέγαγε τῆς συγγενείας· ὡς δὲ ἐνέμεναν, ἔτερος αὐτὸ μεθοδῶσι πάλιν, δεικνύς ὅτι ἀνόητος πονοῦσι, καὶ περὶ μὲν τοῦ θανάτου οὐδὲν αὐτοὺς εἰλέχθη, οὐδὲ ἀπεκάλυψεν, οὐδὲ εἶπε, πλοῦν λέγει θάνατον· τίς δὲ παθεῖ, δεῖ τοῦ Ἀβραάμ κρείττων ἐστίν, ἵνα καὶ τούτῳ δυσωπήσῃ. Μάλιστα μὲν γὰρ εἰ καὶ ὁ τυχῶν, φησὶν, ἦμην, οὐκ εἶναι ἀποθανεῖν οὐδὲν ἀδικήσαντα· ὅταν δὲ καὶ ἀθήσαντα λέγω, καὶ μηδεμίαν ἀμαρτίαν ἔχω, καὶ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀποσταλμένος ὢ, καὶ Ἀβραάμ ὡ κρείττων, πᾶς οὐ μαίνισθαι καὶ ἀνόητος ποιεῖται, ἐπαχρῶντες ἀναλεῖν; Τί οὖν ἐκείνοι; Νῦν ἐγγνώκαμεν δεῖ δαιμόνιον ἔχειν. Ἄλλ' οὐχ ἡ Σαμαριτῆς οὕτως, οὐ γὰρ εἶπεν αὐτῷ· Δαιμόνιον ἔχεις· ἀλλὰ τούτων μόνον, Μὴ σὺ μεί-

4. *Moralis exhortatio. Rapere oportet, non peritura bona, sed regnum caelorum.* — Quamobrem, obsecro, nihil non agamus ut rectam insititamus vitam, animum purgemus, ut nihil sordium nobis impedimento sit. Accendite vobis lucem cognitionis, et ne semineitis in spinis. Qui non intelligit malum esse avaritiam, quomodo id quod majus est scit? Qui ab his non abstinet, quomodo illis hærebit? Rapere bonum est, at non peritura, sed regnum caelorum; nam *Violenti*, inquit, *rapunt illud* (*Matth. 11. 12*). Non igitur desideramus illud consequi, sed cum diligentia et studio. Sed quid sibi vult, *Violenti*? Violentia multa est opus (nam angusta est via), et strenuum opus est animo. Qui rapiunt, omnes volunt antevertere: nihil respiciunt, non damnationem, non accusationem, non supplicium, sed unum tantum, id rapere quod appetant, et omnes qui ante sunt antevertere student. Rapiamus ergo regnum caelorum. Non est culpa id rapere, sed laudi datur; culpa vero est non rapere. Sic divitiæ nostræ non in alterius detrimentum vertunt. Studeamus ergo illud rapere. Si ira, si concupiscentia iustent, naturæ vim inferamus, mansuetiores simus, paululum laboremus, ut perpetuo quiescamus. Ne rapias aurum; sed illas rape divitiis, quæ te aurum pro luto habere suadeant. Dic mihi, si plumbum et aurum prostant, quid raperes? nonne aurum? Tu

vero ubi is qui rapit punitur, quod majus est honoras; ubi autem raptor honoratur, quod majus est produs. Quod si utrinque punitio esset, annon ad hoc magis venisses? Hæc autem nihil tale est, sed beatitudo. Et quomodo, inquires, rapi potest? Projice ea quæ præ manibus habes. Donec enim hæc tenueris, illa rapere non potes. Cogita virum argento plenas manus habentem; num poterit hoc retento aurum rapere, nisi illud prius projiciat et expeditus sit? Raptorem enim expeditum esse oportet, ne retineatur. Nam sunt quædam adversariæ potestates quæ nos invadunt, ut illud auferant. Sed fugiamus illas, fugiamus, nullam relinquamus foris ansam. Funes incidamus, nudis rebus sæcularibus simus. Quis usus est sericarum vestium? quousque his ridiculis implicabimur? quousque aurum detodiemus? Vellem hæc perpetuo dicendi finem facere: sed vos non sinitis, mihi semper ansam præbentes. Verum nunc tandem abistamus, ut exemplo alios insituentes promissa consequamur bona, gratia et benignitate Domini nostri Jesus Christi, per quem et cum quo Patri gloria, simulque sancto Spiritui, nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen.

¹ alii legunt, *præsentia, pro, hæc.*

HOMILIA LV.

CAP. 8. v. 48. *Respondit ergo Judæi et dixit ei: Nonne hæc dicimus nos, quia Samaritanus es tu, et demonium habes?* 49. *Respondit Jesus: Ego demonium non habeo, sed honorifico Patrem.*

1. Impudens petulantique est malitia, quæ cum erubescere deberet, magis exasperatur; ut Judæis usu venit. Cum oportuisset enim ex dictis compungi, et admirari fiduciam; verborumque consequentiam, Jesum contumelias incessanti, Samaritanumque ac demoniacum a vocant, dicuntque: *Nonne bene diximus, quia Samaritanus es tu, et demonium habes?* Quando enim sublimè quidpiam dicebat, id furor esse ab insensatis existimabatur. At qui usquam evangelista ante dixit ipsum Samaritanum appellatum fuisse; hinc tamèn credibile est ipsum sæpe hoc nomine vocatum fuisse. *Demonium habes*, inquis. Atque uter demonium habet? an qui Deum honorat, an qui ipsum honorantem contumelia afficit? Quid ergo Christus, ipsa mansuetudo, ipsa modestia? *Ego demonium non habeo, sed honorifico Patrem qui misit me?* Ubi oportebat docere illos, factum illorum deprimere, et instituire ne de Abrahamo altum saperent, ibi vehemens erat; ubi contumelias ferre, multa utebatur mansuetudine.

Quæ contra Deum dicuntur ulcisci, quæ contra nos, patienter ferre par est. — Cum dicebant, Patrem habere Deum et Abraham, in illos invehebatur; cum autem dæmniacum appellabant, modeste loquutus est; ut nos insitueret, quatenus ea quæ in Deum proferebantur ulcisceremur, quæ in nos autem patienter ferremus. 50. *Ego non quero gloriam meam.* Hæc

dixi, inquit, ut ostenderem vobis non competere Deum vocare patrem, qui homicidæ estis. Itaque honoris ipsius causa hæc dixi, et propter illum hoc audio, atque propter ipsum me inluoratus. Verum hæc contumeliam non curo. Illi enim ille proas delicti dictorum, propter quem hæc nunc audio. *Ego non quero gloriam meam.* Ideo omnia vindicta ad consolationem vertor, et antor vobis sum, ut illa faciatis, quorum gratia non modo supplicium effugietis, sed etiam vitam æternam consequemini. 51. *Amen, amen dico vobis, si quis sermonem meum servaverit, non videbit mortem in æternum.* Illic non modo de fide agit, sed etiam de vita pura. Ac superius ait, *Vitam æternam habebit;* hic vero, *Mortem non videbit;* et utra subindicat illos nihil adversum se posse. Nam si qui sermonem ejus servaverit, non morietur, quanto minus ipse? Id cum illi intelligerent, aiunt: 52. *Nunc cognoscimus quia demonium habes: Abraham mortuus est, prophætæ mortui sunt;* id est, Qui Dei sermonem audierunt, mortui sunt, et qui tuum audierunt, non morientur? 53. *Numquid tu major es patre nostro Abraham?* O jaentiam! Rursus ad ejus cognationem refugiunt. Atqui par fuisset dicere, Numquid tu major es Deo? aut qui te audiunt, majores sunt Abrahamo? Sed non hoc dicunt, quia illos Abrahamo minoreni putabant. Primum itaque illos homicidas ostendit, atque hæc ratione ipsos a cognatione abducit: et cum persisterent, aliâ id aggressor via, demonstrans ipsos frustra laborare. De morte vero nihil dicit, aut revelat, neque explicat de qua loqueretur morte. Interim autem studeat illis se majorem Abrahamo esse, ut sic

illa pudorem inferret. Sane, inquit, etiamsi de vulgo essent, non oporteret innoxium morte mulctari; cum autem veritatem dicam, nullumque admiserim peccatum, atque a Deo missus major sim Abrahamo, annon furore pleni frustra laboratis, cum me tentatis interficere? Quid ergo illi? *Nunc cognovimus quia demonium habes*. At non ita Samaritana; neque enim dixit illi, Oremionium habes; sed tantum, *Nunquid tu major es patre nostro Jacob?* Illi quippe contumeliosus et arrogantes erant; illa vero discendi cupida. Ideo dubitavit, et debita cum modestia respondit, Dominumque vocat illum. Qui enim longe majora pollicitus, et fide dignus erat, non contumelia afflicendus, ino admirationis habendus erat: hi vero demontacum illum appellant. Samaritanæ verba dubitantis erant; hæc autem incredulorum et perversorum. *Nunquid tu major es patre nostro Abraham (Joan. 8. 12)?* Itaque hoc cum majorem facit, quam Abrahamam. Cum autem illum exaltatum videritis, ipsum majorem esse confitebimini. Ideo dicebat, *Cum exaltaveritis me, tunc cognovistis quia ego sum*. Et vide prudentiam. Primo, illis a cognitione semotis, ostendit se illo majorem esse, ut prophetis longe excellentior esse intelligeretur. Cum enim illum semper prophetam appellarent, ideo dicebat: *Sermo meus non capit in vobis (v. 37)*. Illic porro dicebat, se mortuos suscitare; hic vero, illum qui crederet, non viatium esse mortem: quod multo majus erat, quam non concedere ut a morte retineretur. Ideo magis exasperantur. Quid ergo dicunt? *Quem teipsum facis?* Et hoc contumeliose; Tu, inquit, te venditas. Ad hæc Christus: *54. Si ego glorifico meipsum, gloria mea nihil est.*

2. Quid hic dicunt hæretici? Audivit, *Nunquid major es patre nostro Abraham?* nec ausus est respondere, Etiam; sed obscure loquitur. Quid ergo? nihilne est gloria ejus? Apud illos nihil. Quemadmodum enim dicit, *Testimonium meum non est verum*, nempe secundum illorum opinionem: sic et hoc loco dicit, *Est qui glorificat me*. Et cur non dixit, Pater qui misit me? ut supra dixit, sed, *Quem vos dicitis quia Deus vester est, et non novistis eum?* Volebat ostendere ipsos non modo Patrem, sed etiam Deum ignorare. *Ego autem novi eum*. Itaque cum dico, *Novi eum*, non est jactantia; si dicerem me non nosse, mendacium esset; vos autem cum dicitis vos illum nosse, mendaces estis. Atque ut vos nosse falso dicitis, ita ego me non nosse falso dicerem. *Si ego glorifico meipsum*. Quia dicebant, *Quem teipsum facis?* respondet ille, *Si ego meipsum facio, gloria mea nihil est*. Ut ergo illum perfecte novi, sic vos ignoratis ipsum. Ut cum de Abrahamo ageretur, non totum abstulit, sed dixit, Scio quia semen Abrahamæ estis, ut hinc majorem inferret accusationem; sic et hoc loco non totum abstulit, sed quid? *Quem vos dicitis*. Illam concedens gloriam, majorem effecit criminationem. Quomodo autem illum ignoratis? Quia illum, qui omnia ad ejus gloriam facit et dicit, contumelia afflictit, licet ab ipso missus sit. Verum hoc siue testi-

monio est, sed quod sequitur ad illud probandum una veniet. 55. *Et sermonem ejus sermo*. Illic si quis contra habuisset, objicere poterant; magnum quippe hoc erat indicium, ipsum a Deo missum fuisse. 56. *Abraham poter vester exultavit ut videret diem meum; et vidit, et gavisus est*. Rursus probat illos: ab Abrahamo alienos esse, quando de quibus ille gaudebat, ipsi dolebant. Diem autem crucis hic indicare puto, quam arctis et hænc sacrificio præfiguraverat. Quid ergo illi? 57. *Quadraginta annos unquam habes, et Abraham vidisti?* Itaque quadraginta annos prope jam attingerat Christus. Dixit eis: *Priusquam Abraham fieret, ego sum*. 59. *Et acciperent lapides, ut jacerent in eum*. Viden⁹ quomodo se Abrahamo majorem esse probaverit? Qui enim gavisus est ut videret diem, et id optabile putavit, sine dubio id beneficium esse putavit, quod ille major esset. Nam cum Judæi illum laudari filium dicerent (Matth. 13. 55), neque amplius quicquam de illo existimarent, paulatim eos ad sublimiorem intelligentiam erigit. Cum ergo audierat se Deum non nosse, id non acre tulerunt; qui autem judicant, *Antequam Abraham fieret, ego sum*, ac si eorum nobilitas degeneraret, exasperantur et lapides jacunt. *Vidit diem meum, et gavisus est*. Ostendit se non invitum ad crucem venire: siquidem laudari cum qui de cruce gaudet, quæ salus mundi erat. Illi autem lapidabant: ita erant ad cædes parati, et sine ullo examine id ex se faciebant.

In Christo vox, Sum, perpetuitatem significat. — Cur vero non dixit, Priusquam Abraham fieret, ego eram, sed, *Ego sum?* Sicut ipsius Pater illa usus est voce, *Sum*, sic et ille. Hæc quippe vox significat ipsum perpetuo esse, ab omni liberum tempore; ideoque ipsis blasphema vox esse videbatur. Qui vero comparisonem illam cum Abrahamo non ferebant, ficit illa non tanta esset; si sæpe se Patri conequasset, annon illam perpetuo impetissent? Deinde fugit iterum humano more, et abscondit se, cum satis eos docuisset et sua implesset; exivit de templo, et recessit ad cæci eurationem, operibus silem sibi concilians, quod nempe ante Abraham esset. Sed forte dicit quispiam: Cur illorum conatum non fregit? sic enim forte credidissent. Paralyticum sanavit, nec crediderunt; mille signa fecit, et in ipsa passione supinos illos prostravit, illorum oculos obtenebravit, et non crediderunt; et quomodo credidissent, si vim et conatum eorum solvisset? Animo quippe desperato nihil pejus: sive signa viderit, sive prodigia, in eadem perseverat impudentia. Nam Pharaon mille plagis acceptis, cum castigaretur tantum, respiscebat, et usque ad ultimum diem idem persistit, illos quos dimiserat persequutus. Ideo Paulus sæpe dicit, *Ne obduretur quis ex vobis fallacia peccati (Hebr. 3. 8)*. Quemadmodum enim vires corporis¹ demum exstinguuntur, et omnem sen-

¹ sic omnes Mss. et Editi Chrysostomi, atque ita legitur, inquit, in quodam Barberino Codice. Sed aliorum non Testamenti ex quodam recepta lectio est, *quingaginta*.

² Ille, inquit, savi, inserendum conjicci decisissimus Boissus, *in vobis dicitur exhaustus*, et quidem aliquid hujusmodi desiderari clarum est. Verum reclamant omnia exemplaria, et sic posse stare textum arbitror.

ζωη εἰ τοῦ πατρὸς ἡμῶν Ἰακώβ· Οὗτοι μὲν γὰρ ἦσαν ὀφεισμένοι ἀλλήτοισι· ἐκείνη δὲ μαθὼν ἐβούλετο. Διὰ καὶ ἠγόρησε α, καὶ μετὰ τῆς προσκοῦσης συμ- μετρίας ἀπεκρίθη, καὶ Κύριον αὐτὸν καλεῖ. Τὴν γὰρ πολλὴν μείζονα ἐπαγγελλόμενον, καὶ δεξιότατον ὄντα, οὐχ ὀφείζομαι εἶπε, ἀλλὰ καὶ θαυμάζομαι· οὗτοι δὲ δαμονύοντα αὐτὸν λέγουσιν. Ἐκείνα μὲν γὰρ τὰ τῆς Σαμαρείτης ἀπορώσεως ἦν· ταῦτα δὲ, ἀπιστοῦντων καὶ διασπαρμμένων. *Μὴ σὺ μείζων εἶ τοῦ πατρὸς ἡμῶν Ἀβραάμ;* [325] Ὅτι τοῦτο μείζονα εἶναι ποιεῖ τὸν Ἀβραάμ. Ὅταν οὖν ὀφωθέντα ἴδῃτε, ὁμολογήσετε εἶπε μείζων εἶσι. Διὰ τοῦτο ελεγεν, Ὅταν θῶσώγητέ μου, τότε γνώσασθε εἰ ἐγὼ εἰμι. Καὶ θεὰ σὺνεσι. Πρῶτον αὐτοῦ ἀποκρίσας τῆς συγγενείας, δεκτικῶσι αὐτὸν ἐκεῖνον μείζονα ὄντα, ἵνα ἐκ πολλῆς τῆς ὀπαρχῆς μείζων θεωρηθῆ καὶ τὸν ἵεροφυτῶν. Ἐπειδὴ γὰρ ἀπὸ προφήτην ελεγον αὐτὸν, εἰς τὰ ταῦτα ελεγεν· Ὁ λόγος ὁ ἐμός οὐ χωρεῖ ἐν ὄμῳ. Ἐκεῖ μὲν οὖν ελεγεν, εἰ ἐγὼ εἶμι τοὺς νεκροῦ; ἔνταυθα δὲ, *Ὁ μὴ θεωρήσει θάνατον ὁ κατωτέρω*· ἃ πολλοὶ μείζων ἦν τοῦ μὴ συγχωρησάτω κρατήθηται θανάτῳ· διὰ μᾶλλον ἠγριαίνοντο. Τίτων ἐκείναι; Τίνα σεαυτὸν κοίεις; Καὶ τοῦτο ὀφειστικός· Ἄν, φησι, χωρεῖ ἁπαντῶ. Πρὸς τοῦτο οὖν ὁ Χριστὸς· Ἐάν ἐγὼ δοξάζω ἑμαυτὸν, φησὶν, ἡ δόξα μου οὐδὲν ἐστι.

β. Τί λέγουσιν ἔνταυθα οἱ αἰρετικοὶ; Ἦκουσε, *Μὴ σὺ μείζων εἶ τοῦ πατρὸς ἡμῶν Ἀβραάμ;* καὶ τὸν ἐθάβησαν εἰπεῖν αὐτοῦ, εἰ καὶ καὶ, ἀλλὰ συνσκοπημένως αὐτὸ ποιεῖ. Τί οὖν; οὐδὲν ἔστιν ἡ ὁδὸς αὐτοῦ; Πρὸς ἐκεῖνον οὐδὲν ἐστιν. Ὅσαρ γὰρ λέγει, *Ἦ μαρτυρία μου οὐκ ἔστιν ἀληθῆς*, πρὸς τὴν ἐκείνων ὑπόνοιαν· ὅτι καὶ ἔνταυθα φησὶν· Ἐστὶν ὁ δοξάζων μὲ. Καὶ διατὶ μὴ εἶπεν, Ὁ Πατὴρ ὁ πέμψας με; ὡς ἄνω ελεγεν, ἀλλ'· Ὅν ὁμοίως λέγειε εἰς θεὸς ὁμῶν ἐστὶ, καὶ οὐκ οὐδαὲ αὐτὸν. Ἐβούλετο γὰρ δεῖξαι, ὅτι οὐ μόνον Πατέρα αὐτὸν οὐκ ἴσασιν, ἀλλ' οὐδὲ θεόν. Ἐγὼ δὲ οὐδα αὐτόν. Ὅτι οὐ τὸ λέγειν, Ἐγὼ οὐδα αὐτόν, κόμπος ἐστὶν· ἀλλὰ τὸ εἰπεῖν μὴ εἶδέναι, ψεύδος· ὁμοίως δὲ λέγοντες εἶδέναι αὐτόν, ψεύδεσθε. Ὅσαρ οὖν ὁμοίως εἶδέναι λέγοντες ψεύδεσθε· οὕτως ἐγὼ, ἔάν εἴπω μὴ εἶδέναι. Ἐάν ἐγὼ δοξάζω ἑμαυτόν. Ἐπειδὴ ελεγον, Τίνα σεαυτὸν κοίεις; φησὶν· Ἐάν ἐγὼ ποιῶ, ἡ δόξα μου οὐδὲν ἐστὶν. Ὅσαρ οὖν ἐγὼ αὐτὸν οὐδα ἀκριβῶς, ὡς αὐτὸν ἀγνοεῖτε ὁμοίως. Καθάπερ οὖν ἐπὶ τοῦ Ἀβραάμ οὐ τὸ πᾶν ἀνείλεν, ἀλλὰ φησὶν, Ὅσα εἰς στήρμα Ἀβραάμ ἴστα, ὡς μείζονα ποιῆσαι τὴν κατηγορίαν· οὕτως ἔνταυθα οὐ τὸ πᾶν ἀνείλεν, ἀλλὰ τὶ; Ὅν ὁμοίως λέγειε. Ὅσα εἰς τὴν διὰ τὸν θημάτων κούχθησιν, μείζον ἐποίησε τὸ ἐγκλημα. Πῶς δὲ οὐκ οὐδα αὐτόν; Ὅτι τὸν πάντα ὕπερ αὐτοῦ καὶ λέγονται καὶ ποιούντα, ὡς αὐτὸν δοξάζομεθα, ὀφείζετε, καίτοι παρ' ἐκεῖνον ἀποσταλέντα. Ἀλλὰ τοῦτο ἀμάρτυρον· ἀλλὰ τὸ ἐξῆς κατασκευαστικόν. Καὶ τὸν λόγον αὐτοῦ ἐγνώ. Ἐνταῦθα δὲ· εἰ γέ τι εἶχον, ἠδύνατο ἀλέγξει· μεγίστη γὰρ ἦν ἀπόδειξις τὸ παρ' ἐκείνου ἀπεσταλθέν. Ἀβραάμ ὁ πατὴρ ὁμῶν

ἠγαλλισατο, ἵνα ἴδῃ τὴν ἡμέραν τὴν ἐμὴν, καὶ εἶδε, καὶ ἐχάρη. Πάλιν δεκτικῶσι αὐτοῦ; ὄντας ἀλλοτρῶσι ἐκείνου, εἰ γέ ἐγ' οὐκ ἐκείνος ἔχαίρον, οὗτοι ἀλόγους. Τὴν δὲ ἡμέραν ἔνταυθα μοι δοκεῖ λέγειν τὴν τοῦ σταυροῦ, ἦν ἐν τῇ τοῦ κριστοῦ προσφορῇ καὶ τῇ τοῦ Ἰσαὰκ προδότησιν. [326] Τί οὖν ἐκείναι; *Ἔσοσάραμοντα*· ἐστὶ ὅπως ἐχαιε καὶ Ἀβραάμ ἐάραμοντα; Ὡς ἐγγύς τὸν τεσσαράκοντα ἔτων λοιπὸν εἶναι τὸν Χριστόν. Λέγει αὐτοῦ· Πρὶν Ἀβραάμ γενέσθαι, ἐγὼ εἰμι. Καὶ ἔλαθον ἄλλοθεν, ἵνα βάλωμαι ἐκ' αὐτόν. Ὅρξ' πῶς τὸ μείζονα εἶναι τοῦ Ἀβραάμ κατασκευάσεν; Ὁ γὰρ χαρῆς, ἵνα ἴδῃ τὴν ἡμέραν, καὶ περισπούδατον αὐτὸ θέμενον, εὐδῆλον εἰ τὴν εἰς εὐεργεσίᾳ γενομένην, καὶ ὡς μείζονα. Ἐπειδὴ γὰρ ελεγεν· Ὁ τοῦ ἐκτότου υἱός, καὶ οὐδὲν πάλιν ἐμαυτάζοντα, κατὰ μικρὸν αὐτοῦ ἐνάγει πρὸς ὀφίλην διδόναν. Ὅτι μὲν οὖν ἤκουσαν, εἰ οὐκ οὐδαί τὸν θεόν, οὐκ ἐληγῶσαν· εἰ δὲ ἤκουσαν, Πρὶν Ἀβραάμ γενέσθαι, ἐγὼ εἰμι, ὡς τῆς εὐγενείας αὐτῶν ταπεινοῦμένης, ἠγριαίνον καὶ ἐβιάζον. Ἐἶτε τὴν ἡμέραν τὴν ἐμὴν, καὶ ἐχάρη. Ἀδεικνυσὶν εἰ οὐκ ἄνω ἄνω τὸ πάθος ἔρχεται, εἰ γέ ἐκείναι τὸν ἠδύνατο ἐπὶ τοῦ σταυροῦ. Τοῦτο γὰρ σωτηρία τῆς οὐκουμένης ἦν. Οἱ δὲ ἄλλοθεν ἐβιάζον· οὕτω πρὸς φόνους ἔτοιμοι ἦσαν, καὶ εἰ' αὐτῶν ταῦτα ἐπαρτων, μὴδὲν ἐξετάζοντες.

Διατὶ δὲ μὴ εἶπε, Πρὸ τοῦ Ἀβραάμ γενέσθαι, ἐγὼ ἤμην· ἀλλ' Ἐγὼ εἰμι; Ὅσαρ ὁ Πατὴρ αὐτοῦ ταύτῃ κέχρηται τῇ λέξει τῇ, *Εἰμι*· οὕτω καὶ αὐτός. Τοῦ δυνατέως γὰρ εἶναι σημαντικὴ αὐτῇ, παντὸς ἀππληγμένη χρόνον· διὰ τοῦτο καὶ βλάσφημον αὐτοῦ εἶναι δοκεῖ τὸ βῆμα. Εἰ δὲ τὴν πρὸς Ἀβραάμ σύγγενον οὐκ ἠνεγκας, καίτοι γέ μικρὸν οὕτως· εἰ συνεχῶς αὐτὸν ἐξέτω τῷ Πατρὶ, εἰ μὴ ἂν θέλωσιν αὐτὸν βάλοντες; Ἐἶτε φεύγει πάλιν ἀνθρωπίνως, καὶ κρύπτεται, ἵκανθὴν δεδασκαλῆν αὐτοῦ παραδέμενος· καὶ τὰ αὐτοῦ πληρώσας, ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ ἱεροῦ, καὶ ἀνεχώρησεν ἐπὶ τὴν ἱασὶν τοῦ τυρῆθ, διὰ τῶν ἔργων πιστοῦσεν, εἰ παρ' τοῦ Ἀβραάμ ἔστιν. Ἄλλ' ἴσως ἐρεῖ τις· Τίνος ἔνεκεν οὐκ ἐξέλιπον αὐτὸν τὴν δύναμιν; οὕτω γὰρ ἂν ἐπίστευσαν. Παραλελυμένον ἐθεράπευσεν, καὶ οὐκ ἐπίστευσαν· ἀλλὰ μωρὰ εἰργάδατο, καὶ ἐν αὐτῷ δὲ πάθει ἐρρήθηεν αὐτοῦς ὁπίστης, καὶ ἐσοδῶσεν αὐτῶν τὰς βίβας, καὶ οὐκ ἐπίστευσαν· καὶ πῶς ἂν ἐπίστευσαν, εἰ τὴν δύναμιν αὐτὸν ἐξέλιπον; Ψυχῆς γὰρ ἀπεργαστικὰς χεῖρον οὐδὲν· κἂν σημεῖα ἴδῃ, κἂν τέρατα, μένει τὴν αὐτὴν ἀναισθησίαν ἔχουσα. Καὶ γὰρ ὁ Φαραὶς μυρίας δεχόμενος πληγὰς, εἰς ἐκτοῦ μόνον, ἐσωφρονέετο, καὶ μέχρι τῆς ἐσχάτης ἠράρας τοιοῦτος ἔμενε, δίκων οὐκ ἀπίστευε. Διὰ τοῦτο ἄνω καὶ κάτω ὁ Παῦλος φησὶ· *Μὴ σκληροῦσθαι εἰς εἰς ὁμῶν ἀπάτη τῆς ἀμαρτίας*. Καθάπερ γὰρ εἰ στυλοῦ τοῦ σώματος· ἐκρούονται λοιπὸν, καὶ οὐδεμίαν ἀσθησίαν ἔχουσιν· οὕτω καὶ ψυχῆ, εἰαν πολλοῖς κατασχέθῃ πάθει, νεκροῦται πρὸς τὴν ἀρετὴν. Κἂν εἰσιῶν προσηνέχης, οὐ λαμβάνει τοῦ πράγματος ἀσθησίαν· ἀλλὰ κἂν κλέσων, κἂν οἰσιῶν ἀπειλήσας, ἀνάληγτος μένει.

α Αἱν ὀπαρχῆς. β Αἱν ἐβιάζοντα. γ Conjunctionem ἔλλα ε Savil. et codex 708, 706, sensu postulatione, receptione. δ Est. ε Murel. ἔνταυθα καὶ Savil. melius ἔνταυθα ἐξ. Faut post α.ii τοῦ παρ' ἐκεῖνου.

α N. T. πενήκοντα. β In aliis γὰρ deest. γ Inter σώματος εἰ κρούονται inserit ex coniectura Boissius, νόσος ἐκνεκροῖ καταπληθέντες, vel καταπληθέντες, reclamantibus omni itus exemplaribus.

γ. Διὸ θεὸς ὀμοίαι, ἕως ἐλπίδας ἔχομεν σωτηρίας, [325] ἕως δυνάμεθα ἐπιτρέψαι, πάντα ποιῆν. Οἱ γὰρ ἀπηγγηκότες, καθάπερ τὸν κυβερνητῶν ὁ ἀπογνόντες τῇ πνεύσει τοῦ σκάφος παραβυθίζοντες, οὐδὲν παρ' αὐτῶν εἰσφάρονται· οὕτω καὶ οὗτοι πειρῶνται ἰωπάν. Ὁ τε γὰρ βράσκωνος εἰς ἔν ὄρα μόνου, τὴν ἐπιθυμίαν πληρώσει τὴν αὐτοῦ· ἂν κολάζεσθαι μῆλλη, κὰν ἀνατρεῖσθαι, τοῦ πάθους γίνεται μόνου· καὶ ὁ ἀκόλαστος καὶ ὁ φιλοχρήματος. Εἰ δὲ τῶν παύων τοσαύτη ἢ τυραννίς, πολλὰ ἡμῶν τὴν ἀρετῆς. Εἰ δ' ἐκείνα θανάτου καταφρονούμεν, πολλὰ μᾶλλον εἰς ταύτην. Εἰ ἔκτενον τῆς ψυχῆς καταφρονούσι τῆς αὐτῶν, πολλὰ μᾶλλον ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς ἡμετέρας τοῦτο ποιῆν χρῆ. Τίς γὰρ ἡμῖν ἔστι λόγος; ἔταν τῶν ἀπολλυμένων οὕτω σπουδαζόντων ὑπὲρ τῆς αὐτῶν ἀπολασάς, ἡμεῖς δὲ τῆς αὐτῶν σωτηρίας μὴδὲ τοσαύτην ἐπιδειξώμεθα σπουδῆν, ἀλλ' αἰεὶ φρόνως τρεχόμενοι διαμενόμεν; Οὐδὲν γὰρ βασκανίαν χεῖρον· ἢνα ἕτερον ἀπολασῶ, καὶ αὐτὸν προσπαλλῶμαι. Βασκανίος ὁ βαλμῶδ; ἐκτῆρετα; λύπη, θανάτου συζῆ διηκεῖ, πάντας ἔχθρονος ἡγείται, τοὺς οὐδὲν ἡκτικῶτα. Ἄγαθ' ἐστὶ ὁ Θεὸς τιμῆται, χαίρει ἐφ' οἷς ὁ διάβολος; χαίρει. Ὁ δὲ ἄνθρωπος τιμῆται παρὰ ἀνθρώποις; Ἄλλ' οὐκ ἔστιν αὐτῆ τιμῆ, μὴ βασκάνη. Ἄλλὰ παρὰ Θεῷ τιμῆται; Ζήλωσον καὶ γένου δμτος. Ἄλλ' οὐ βούλει; Τί τούτων καὶ αὐτῶν προσπαλλῶσαι; τί καὶ ὁ θεις; δίπτεσι; Ὅθ' ὀνῶσαι γενέσθαι ἴσος ἐκείνων, οὐδὲ λαβεῖν τὴν καλὴν; τί καὶ κακὴν προσλαβόντες;

δέον συνῆσθαι, ἢνα κὰν κοινητῶσι τῶν πόνων μὴ δυνήθης, ἐκ τοῦ συνῆσθαι καρδίας. Ἄρα καὶ γὰρ πολλὰ καὶ προαίρεσις μέγα ποιήσῃ ἀγαθόν. Ὁ γὰρ Ἰεζεκιήλ φησι διὰ τούτου τοὺς Μωαβίταις κολάζεσθαι, διὰ τὸ ἐπιγαίρειν τοὺς Ἰσραηλίταις· καὶ διόλου τινὰς αὐξήσασθαι, ὅτι ἔσταν ἐπὶ τὰς ἐτέρων κακοὶς. Εἰ δὲ τοὺς στενάζοντων ἐπὶ τοὺς ἐτέρων κακοὶς ἐστὶ τὰς παραθυβία, πολλὰ μᾶλλον τοὺς ἑβόμενοι; ἐπὶ τὰς ἐτέρων τιμαῖς. Ἐνεκάτι τοὺς Μωαβίταις, ὅτι ἐπιγαίρειν τοὺς Ἰσραηλίταις· καίτοι γὰρ ὁ Θεὸς ἐκλάσειν· ἀλλ' οὐδὲ ἔταν αὐτῶν ἢ κολάζῃ, ἐφθίσειν ἡμᾶς βούλει τὰς κολαζόμενοι· οὐδὲ γὰρ αὐτῶν βούλει αὐτοὺς κολάσαι. Εἰ δὲ συναγειν χρῆ κολαζόμενοι, πολλὰ μᾶλλον τιμωμένοι μὴ φθονεῖν. Οὕτω γοῦν ὁ περὶ Κορῆ καὶ Δαδὸν ἀπέλογο, τοὺς μὲν φουνομένοσι λαμπροτέρως ποιήσαντες, αὐτοὺς δὲ κολάσαι παραβόντες. Θρηλιὸν γὰρ ἔστιν ἰβδίων ὁ φόνος, θρηλιὸν ἀκάθαρτος, καὶ κακία προαίρεσις, συγκνώμη οὐκ ἔουσα, πονηρία ἀπολογία; ἀπείστερημένη, πάντων αἰτία καὶ μήτηρ τῶν κακῶν. Διὸ κερρίζον αὐτῆν ἀνάλωμεν, ἢνα καὶ τῶν παρόντων κακῶν ἀπαλλογώμεν, καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτυχώμεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δὲ οὐ καὶ μετ' οἱ τῷ Πατρὶ ἢ δόξα. ἄνα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

• Ἄρα καρδίας. ἢ Sic correctum e Savil. I. e. gelaiur αὐτοῖς. Moret.

[326] ΟΜΙΑΙΑ ΝΓ'.

Και παρῶν ὁ Ἰησοῦς εἶδεν ἄνθρωπον τυφλόν ἐκ γενετῆς. Καὶ ῥώτησεν αὐτὸν ὁ μαθητῆ αὐτοῦ λέγοντες· ἑ· Ῥαββί, τίς ἡμῶν, οὗτος ἢ ὁ γονεῖς αὐτοῦ, ἢνα τυφλὸς γεννηθῆ; ἢ α. Καὶ παρῶν ὁ Ἰησοῦς εἶδεν ἄνθρωπον τυφλόν ἐκ γενετῆς. Ῥαββί φιλάνθρωπος ὢν, καὶ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας κηδόμενος, καὶ τῶν ἀγωνιούντων τὰ στόματα ἐμψρῆσαι θέλων, οὐδὲν τῶν εἰς αὐτὸν ἦκόντων παραμυθῶνται, κὰν μὴδεῖς ὁ προσέχον ἢ. Τούτου γοῦν καὶ ὁ Προφήτης εἶδὸς ἔλεγεν· Ὅπως ἀν δικαιοσύνης ἐν τοῖς λόγοις σου, καὶ νικησῆς ἐν τῷ κριθεσθαι σε. Διὸ δὴ τούτου καὶ ἐναυθῆ, ἐπειθεὶ τῶν λέγων ἐβῆλδν οὐκ ἐδέξαντο, ἀλλὰ καὶ δαιμονιώντα ἐκίλευσε, καὶ ἀνελεῖν ἀπεχεῖρον, ἐξελθῶν ἐκ τοῦ ἱεροῦ, θεραπεύει τυφλὸν, τῆ τε ἀπουσίᾳ τὸν θυμὸν παραμυθούμενος, καὶ διὰ τῆς ἐργασίας τοῦ σημείου τοῦ σκληρῶν αὐτῶν καὶ ἀπηγῆς καταμαλάσων, καὶ τῆ εἰρημίνης πιστούμενος· καὶ ποιεῖ σημεῖον, οὐ τὸ τυχῶν, ἀλλὰ τότε πρῶτον συμβῆν. Ἄπῳ γὰρ τοῦ αἰῶνος, φησὶν, οὐκ ἡκόουθη, ὅτι ἡνοιξέ τις ἴσθαλαμῶνς τυφλοῦ γεγεννημένου. Τυφλὸς μὲν γὰρ ὄπισθ' ἡνοιξέ τις· γεγεννημένου δὲ, οὐκ ἔστι. Καὶ οὗ ἐξελθῶν ἐκ τοῦ ἱεροῦ, ἐπὶ τὸ ἔργον ἦλθεν ἐπίστρδεις, ὄθλον ἐκίτευ· αὐτῶς γὰρ εἶπε τὸν τυφλόν, οὐχ ὁ τυφλὸς ἀσπῷ προσῆλθε· καὶ οὕτω σπουδαίως ἀνδίκησεν, ὡς καὶ τοῖς μαθηταῖς αἰσθῆσαι παρασχέιν. Ἄπῳ τούτου γοῦν καὶ ἐπὶ τὴν ἐρώτησιν ἦλθον. Ὑπόνοις γὰρ αὐτῶν σπουδαίως προσέχοντα, ἐπυνθάνοντο λέγοντες· Τίς ἡμῶν, οὗτος, ἢ ὁ γονεῖς αὐτοῦ; Ἐπαλιμένην ἢ ἐρωτήσιν. Πῶς γὰρ ἂν ἡμῶν, πρὶν ἢ γεννηθῆναι; πῶς δὲ, τῶν γονέων ἀμαρτάντων, αὐτῶς ἀν ἐκολάσει; Πῶθεν οὖν ἦλθον ἐπὶ τὴν ἐρώτησιν ταύτην; Πρὸ τούτου τὸν παραλελυτὸν θεραπεύον, ἔλεγεν· Ἰδοὺ ἐγγίης γέγονας· μηκέτι ἀμύδρανε. Οὗτοι τοίνυν ἐνωθήσαντες, ἐκίτευσε δὲ ἀμαρτίας παρελύθη, λέγουσιν· Ἐστω, ἐκείνος δὲ ἀμαρτήματα παρελύθη· περὶ τούτου δὲ τι· ἂν εἰποις; οὕτως ἡμῶν; Ἄλλ' ἅλι περὶ τούτου τί.

οὐκ ἔστιν εἰπεῖν· ἐκ γενετῆς γὰρ ἔστι τυφλός. Ἄλλ' οἱ γονεῖς αὐτοῦ; Ἄλλ' οὐδὲ τούτο. Παῖς γὰρ ὑπὲρ πατρός οὐ δίδωσι δικην. Ὅπως οὖν παῖδον κακούμενον ὀρώντες λέγομεν· Τί ἐν τις εἶποι περὶ τούτου; τί ἐποίησε τὸ παῖδον; οὐκ ἐρωτῶντες, ἀλλὰ διαπορούντες· οὕτω δὴ καὶ οἱ μαθηταὶ οὐ τοσούτων ἐρωτῶντες τοῦτο εἶπον, ἀλλ' ἀπορούντες. Τί οὖν ὁ Χριστός; Ὅτε οὕτως ἡμῶν, ὅτε ὁ γονεῖς αὐτοῦ. Τούτο δὲ οὐκ ἀμαρτῶν ἀπαλλάτων αὐτούς; φησὶν (ὁ γὰρ ἀπλό; εἶπε, Ὅτε οὗτος ἡμῶν, ὅτε ὁ γονεῖς αὐτοῦ· ἀλλ' ἐπῆγαγεν· ἢνα τυφλὸς γεννηθῆ; ἢ), ἀλλ' ἢνα δοξασθῆ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Ἡμῶν μὲν γὰρ καὶ οὗτος, καὶ οἱ γονεῖς αὐτοῦ· ἀλλ' οὐκ ἐντεῦθεν, φησὶν, ἢ κήρωσις.

Ταῦτα δὲ ἔλεγεν, οὐ τούτου ἐφαίνων, ὅτι ἴσως μὲν οὐχ οὕτως, [327] ἄλλοι δὲ τινες ἐκ τούτων ἐτυφλώθησαν τῶν αἰτίων, διὰ τὰς τῶν γονέων ἀμαρτίας. Οὐδὲ γὰρ ἐνι, ἀμαρτάνοντος ἐτέρου, κολάζεσθαι ἔτιρον. Ἐπεὶ αὐτὸ ὁσόμεν, κακῆνον ὁσόμεν, ὅτι πρὸ γενέσεως ἡμῶν. Ὅπως οὖν εἶπον, εἰ ὅτε οὗτος ἡμῶν, οὐ τούτο λέγει, ὅτι ἐνι ἐκ γενετῆς ἀμαρτῆν καὶ κολασθῆναι· οὕτως εἶπον. Ὅτε ὁ γονεῖς αὐτοῦ, οὐ τούτο εἶπε, ὅτι ἐνι διὰ γονεῖς κολασθῆναι. Καὶ γὰρ διὰ τὸ Ἰεζεκιήλ αὐτῆν ἀνακρεῖ τὴν ὑπόνοιαν· Ζῶ ἐγώ, λέγει Κύριος, εἰ ἔσται ἡ παραβολὴ αὐτῆ ἢ ἰεζεκιήλ· Οἱ πατέρες ἔφαγον ἐμῶν, καὶ οἰ ὀδόντες τῶν τέκνων ὠμοδιόσω. Καὶ ὁ Μωῦσῆς δὲ φησὶν· Ὅσα ἀπονομίσαι πατρί ὑπὲρ τέκνων. Καὶ περὶ τινος βασιλέως φησὶν, ὅτι διὰ τούτου τούτου οὐκ ἐποίησε, φυλάττων τὸν Μωυσαίως νόμον. Εἰ δὲ λέγει τις, Πῶς οὖν ἐργῆται, Ὁ ἀπειθοῦς ἀμαρτίας ἵσταν ἐπὶ τέκνω ἐπὶ ἐπίτην καὶ ἐτεῖρηθῆ γενεῶν; ἐκείνο ἂν εἰπομεν, ὅτι οὐκ ἔστι καθολικὴ ἢ ἀπόφασις, ἀλλ' ἐπὶ τινος ἐργῆται τὴν ἐξ Αἰγύπτου ἐξεληθῶν. Ὅ, ἔστω λέγει, ταῦτων ἔστιν Ἐπειθεῖ ὁ ἐξ Αἰγύπτου ἐξεληθῶν, μετὰ τὰ σημεῖα ἢ Verba ἢνα τυφλὸς γεννηθῆ παρῶν ἐν ἐναγῶνι περιεπτῶν. ἢ Sic Savil. Αἷν ἡμῶν ἰσάν, Moret. ε· εν· ζῶων, memrose.

sum amittunt : sic et anima multis affectibus detenta, ad virtutem fit velut mortua. Quidquid ipsi obtuleris, nihil sentit ; sed sive supplicium, sive quidvis aliud commineras, sine sensu manet.

5. *Contra invidos ; invidus ut alium perdat, ipse perit.* — Quamobrem, obsecro, donec spem salutis habemus, donec converti possumus, omnia faciamus. Nam qui sensu caret, tamquam gubernatores desperantes, navem ventis committunt, nihil ex se afferentes ; sic se denique isti gerunt. Invidus hoc unum spectat, ut cupiditate suam impleat : etsi supplicium et mortem sit subiturus, morbum animi curat solum ; ut et impudicus et avarus. Si vero tanta sit morborum animi tyrannis, multo major virtutis vis esse debet. Si propter illa mortem despiciamus, propter hanc multo magis despiciamus. Si suam illi animam spernunt, multo magis nobis pro salute omnia spernenda sunt. Quæ enim no. is erit excusatio, si cum illi qui pereunt, tantam perniciem suæ dant operam, non parum nos pro salute nostra exhibeamus, sed semper invidia tabescamus ? Nihil enim invidia pejus ; ut alium perdat invidus, ipse perit. Invidi oculus dolore tabescit, in morte vivit perpetua, omnes arbitratur sibi inimicos, qui etiam nihil se kserunt. Dolet quod Deus honoretur, gaudet de quibus letatur diabolus. Ille honoratur ab hominibus ? Sed non est hic honor, ne invidens. Sed a Deo honoratur ? Inquirere illum.

Sed non vis ? Cur ergo teipsum perdi ? Cur proficis id quod habes ? Non potes illi par esse, neque virtutem assequi ? cur malitiam amplecteris ? Oportet illi gratulari, ut si non possis laborum consors esse, saltem ex congratulatione lucreris. Sarpe namque propositum sufficit ad magnum præstandum opus. At quippe Ezechiel (*Cap. 35. 15*), ideo Moabitas puniri, quod de Israelitarum malis gauderet ; aliosque salutem consequi, quod de aliorum malis ingemiserent. Quod si aliquid boni et solatii sit iis qui genuit de aliorum malis, multo magis iis qui de aliorum honoribus gaudent. Moabitas incusabat quod de Israelitarum malis gauderet : atqui Deus castigabat illos : sed non vult nos gaudere de suppliciis ab se illatis : neque enim letatur dum ulciscitur. Quod si condolendum est patientibus, multo magis oportet honoratis non invidere. Sic perierunt Core et Dathan, qui eos, quibus invidabant, splendidiore reddiderunt, seque ultioni tradiderunt. Fera quippe est venenosus invidia, fera impura ; malitia voluntaria, quæ veniam non meretur, nequitiæ quæ defendi nequit, omnium malorum causa et mater. Ideo illam radicibus evellamus, ut et a presentibus malis liberemur, et futura consequamur bona, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri gloria, simulque Spiritui sancto, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA LVI.

Cap. 9. v. 1. *Et præteriens Jesus vidit hominem cæcum a nativitate : 2. et interrogaverunt eum discipuli ejus, dicentes : Rabbi, quis peccavit, hic, an parentes ejus, ut cæcus nasceretur ?*

1. *Et præteriens Jesus vidit hominem cæcum a nativitate.* Humanus cum sit, et nostræ salutis cupidus, ut improborum ora obstrueret, nihil omittit eorum quæ adhibere par erat, etsi nemo ei attenderet. Hoc videns propheta dicebat : *Ut justificeris in sermonibus tuis, et vincas cum judicaris (Psalm. 50. 6)*. Ideo nunc, quia verborum sublimitatem non capiebant, sed etiam demoniacum illum vocabant, atque interficere tentabant, e templo egressus, cæcum sanat, ut et absentia sua illorum furorem sedaret, et signo facto duritiam illorum immanitatemque emolliret, ac fidem dictis conciliaret ; signumque edit non vulgare, sed quod tunc primum visum fuerat. *A sæculo, inquit, non est auditum, quod operuerit quis oculos cæci nati (Joan. 9. 52)*. Cæci enim oculos forte quis aperuerit ; cæci nati, non item. Ac quod egressus e templo ad hoc data opera venerit, inde palam est, quod ipse cæcum viderit, cæcus vero ad ipsum non venerit. Et tam diligenter illum intuitus est, ut id discipuli adverterent, et ad interrogandum inducerentur. Videntes enim cum studioso conspiciantem, interrogaverunt eum : *Quis peccavit, hic, aut parentes ejus ?* Falso nixæ interrogatio. Quomodo enim peccasset antequam nasceretur ? quomodo ob parentum peccatum hic punitus esset ? Quomodo ergo ad hanc

venerunt interrogationem ? Antehac cum paralyticum sanavit, dixit : *Eecce sanus factus es ; noli amplius peccare (Joan. 5. 14)*. Discipuli ergo considerantes illum propter peccatum in paralysis incidisse, dicunt : Esto, ille propter peccata in paralysis incidit ; de hoc quid dixeris ? num hic peccavit ? Verum id dici nequit : nam a nativitate cæcus est. Num forte parentes ejus ? Neque hoc dici potest : filius enim pro patre non dat pensas. Ut ergo puerum morbo laborantem videntes dicimus : Quid de hoc dicendum, quid fecit hic puer ? non rogando, sed dubitando ; sic discipuli non tam interrogando quam dubitando, id dicebant. Quid ergo Christus ? 3. *Neque hic peccavit, neque parentes ejus.* Quod non dicit, ut eos prorsus peccatis liberos indicet (neque enim simpliciter dixit, *Neque hic peccavit, neque parentes ejus* ; sed addidit : *Ut cæcus nasceretur*) (a), sed ut glorificetur Filius Dei. Peccavit namque hic et parentes ejus : sed non inde cæcitas venit.

Nemo de peccatis aliorum, ne de parentum quidem dat pensa. — Hæc porro dicit, non ut indicaret, non hanc quidem, sed alios hic de causis cæcos fuisse, nempe ob parentum iniquitatem : neque enim licet, alio peccante, alium castigare. Nam si hoc concedamus, illud etiam concedamus oportet, ipsum antequam nasceretur peccavisse. Ut ergo cum dicit, *Neque hic peccavit*, non intelligit ab ortu quempiam

(a) Atqui hæc verba, *ut cæcus nasceretur* auspicium in Evangelio reperitur.

peccare et puniri: sic cum dicit, *Neque parentes ejus, non declarat quempiam de peccatis parentum penas dare. Nam Ezechielis ore hanc tollit opinionem: Viso ego, dicit Dominus, si erit hoc parabolâ dicena: Patres comederunt ivem acerbam, et dentes filiorum obturperant (Ezech. 18. 3et 2). Moyses item ait: Non morietur pater pro filio (Deut. 24. 16). Et de quodam rege dicit, quod propterea id non fecerit, servans legem Moysis (4. Reg. 14. 6). Quod si quis objecerit: Quomodo ergo dicitur: Qui reddidit peccata parentum in filios usque ad tertiam et quartam generationem (Deut. 5. 9)? raponemus, sententiam non esse universalem; sed de quibusdam dici, qui ex Ægypto exierant; hoc est, Quia ii qui ex Ægypto exierant, post tot signa et prodigia parentibus suis peiores evaserunt, qui tamen parentes nihil horum viderant, eadem illa palientur, inquit, quæ illi passi sunt, quia eadem scelera perpetrarunt. Et quod res sic intelligenda sit, probe capiet, si quis locum exploret. Cur ergo cæcus natus est? *Ut manifestaretur, inquit, gloria Dei.* Hinc rursus alia exurgit quæstio: Num aliaque hujus punitioe, non poterat gloria Dei apparere? Certe non dicitur non potuisse; poterat enim; sed ut in hoc etiam appareret. Ergone, inquires, injuriam propter Dei gloriam accepit? Quam, quæso, injuriam? qui, si nunquam illum nasci voluisset? Ego vero etiam ex cæcitate beneficium accepisse dico; nam interioribus quoque vidit oculis. Quid juvant oculi Judæos? Majus enim supplicium habuerunt, quod videndo cæci essent. Quid vero huic damni fuit ex cæcitate? Propter illam visum accepit. Itaque ut mala hujus vitæ, mala non sunt; sic bona non sunt bona; sed unum peccatum malum est, cæcitas vero non mala. Qui autem ex nihilo producti, potuit illum sic relinquere. Quidam vero dicunt hanc particulam non esse causalem, sed ex eventu dici; ut quando dicit: *In judicium veni in hunc mundum, ut non videntes videant, et qui vident, carci fiant (Joan. 9. 39).* Non enim venit ut videntes cæci fierent. Et rursus Paulus: *Nam quod notum est Dei, manifestum est in illis, ut sint inexcusabiles (Rom. 1. 19).* Etsi non idcirco manifestaverit, ut excusatione privarentur, sed ut illam haberent. Et rursus alibi, *Lex autem subintravit, ut abundaret delictum (Rom. 5. 20).* Atqui non ideo subintravit, sed ut colliberetur peccatum.*

2. Videtur ubique adverbium ex eventu poni? Ut enim architectus optimus partem ædium perficit, partem imperfectam reliquit, ut ex residuo apud incredulos de toto sese defendat: ita et Deus corpus nostrum conglutinat et perficit, tanquam domum quamvis labantem, cum manum aridam sanat, paralytici membra firmat, claudos erigit, leprosus mundat, ægros sanat, crura debilia confirmat, mortuos suscitavit, claudos oculos aperit, non habenti oculos visum dat. Quæ omnia infirmæ naturæ vitia dum corrigit, potestatem ostendit suam. Cum dicit autem, *Ut manifestetur gloria Dei*, de se, non de Patre loquitur. Illius quippe gloria manifesta erat. Quia enim audierant, Deum, cum hominem formaret, accepisse li-

num de terra; ideo sic ille lutum formavit. Si enim dixisset: Ego sum qui accipio pulvrem de terra, et hominem formavi, id auditoribus offensionis fuisset; ubi vero id ipso opere ostendit, non repugnare poterunt. Accepto itaque pulvere, quem cum sputo commisit, sic oculatum gloriam suam manifestavit reddidit. Non parva enim gloria erat, quod creator epifex putaretur. Ex hoc enim cætera sequerantur: ex parte totum crederetur. Majoris namque fides id quod minus erat confirmabat. Creatorum enim rerum omnium præstantissimus est homo, et membrorum pretiosissimum est oculus: idcirco non simpliciter, sed illo modo hic oculus creavit. Etsi enim parvum sit membrum, est tamen maxime necessarium corpori: hoc Paulus declarat: *Et si dixerit auris, Non sum oculus, non sum de corpore: num ideo non est de corpore (1. Cor. 12. 16)?* Omnia quippe quæ in nobis sunt, divinam potentiam demonstrant; multo magis oculus, qui totum corpus gubernat, qui toti corpori pulchritudinem indit, qui faciem ornat, qui lucerna est omnium membrorum. Nam quod sol est orbis, id oculus est corpori. Si solem extinguas, omnia perdidisti, omnia turbasti: si extinguas oculos, pedes sunt inutiliter, manus, item ipsa anima. *Cognitio enim his blabefactis abit: his namque Deum novimus. Invisibilia enim ipsius, a creatura mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta, conspiciuntur (Rom. 1. 20).* Non ergo corpori solum lucerna est oculus, sed animæ plus quam corpori. Quapropter eam in regio quodam loco superne locatur, cæterisque superponitur sensibus. Hunc itaque format. Deinde ne putes ipsum materia opus habuisse ad agendum, et discas non luto opus habuisse initio (nam qui substantias majores ex nihilo produxit, multo magis hanc sine prævia materia fecisset): ut ergo discas illa non indiguise, docens se Creatorem in principio fuisse, appositio luto dicit (v. 7): *Vade, lavare, ut intelligas me ad formandos oculos luto opus non habere, sed ut manifestetur in ipso gloria mea. Quod enim de seipso loquitur cum dicit, Ut manifestetur gloria Dei, intulit, 4. Me oportet facere opera ejus qui misit me: id est, Oportet me manifestare meipsum; et ea facere, quæ demonstrare possint me eadem facere quæ Pater facit; non similia, sed eadem, quod majorem significat æqualitatem, diciturque de iis, qui ne vel tantillum inæquales sunt. Quis ergo jam contradixerit, videns eum eadem posse quæ Pater potest? Non modo enim oculos formavit, nec solum aperuit, sed et visum largitus est, quod argumentum etiam est, ipsum animam quoque inspirasse. Illa enim non operante, oculus etsi sanus et integer fuerit, nihil unquam viderit. Itaque animæ etiam operationem¹ induidit, et membrum dedit omnibus instructum arteriis, nervis, venis, sanguine, cæterisque omnibus, ex quibus corpus nostrum constituitur. *Me oportet operari, dum dies est.* Quid hæc sibi volunt? et quam habent consequentiam? Moltam. Hoc enim vult significare:*

¹ Morel. legit, nobilitatem, pro, operationem.

καὶ τὰ ὄσθια τῶν προγόνων, γιγνώσκει χεῖρας· τὸν οὐδὲν τούτων θαλασσοποιῶν, τὰ αὐτὰ πείσονται, φησὶν, ἄπερ ἔπαθον ἑαίνων, ἀπεσιθὲ τὰ αὐτὰ τετολμήκασι. Καὶ οἱ περὶ ἐκείνων εἰρηται, ἐφ' ὅτῳ τις ἐπιστάσας ἀκριτέστως εἰσεται. Τίνος οὖν ἕνεκεν τυφλοὶ ἐγενήθη; *Ἴνα φανερωθῇ ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ, φησὶν.* Ἰδοὺ πάλιν ἀπορον ἄλλο, εἰ χωρὶς τῆς τούτου κόλασεως οὐκ ἔντην φανήται τοῦ Θεοῦ τὴν δόξαν. Μάλιστα μὲν οὗ τούτου εἰρηται, ὅτι οὐκ ἔντην γὰρ ἄλλα καὶ ἐν τούτῳ ἵνα φανερωθῇ. Τί οὖν, φησὶν; ῥιδικήθη διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν; Ποῶν ἀδικίαν; εἰπέ μοι· εἰ γὰρ μηδὲ ὄλωσ παραγαγὴν αὐτὸν ἐβούλετο. Ἐγὼ δὲ καὶ εὐηρηγεῖσθαι αὐτὸν φημι ἀπὸ τῆς πηρώσεως. Τούτῳ γὰρ ἔδον ἀνέβλεψεν ὀφθαλμοῦς. *Τί γὰρ ὀφθαλμοὶ ἐστὶ τοῦ Ἰουδαίου τῶν ὀφθαλμῶν; Μείζονα γὰρ κόλασιν ἔσχον, πηρωθέντες ἐν τῷ βέλτατι. Τί δὲ τούτῳ βλάβος ἀπὸ τῆς πηρώσεως; Διὰ γὰρ ταύτης ἀνέβλεψεν.* Ἄσπερ οὖν ἐὰ κακὰ οὐκ ἐστι κακὰ τὰ κατὰ τὸν παρόντα βίον· οὕτως οὐδὲ τὰ ἀγαθὰ ἀγαθὰ· ἀλλ' ἀμαρτία μόνη κακὸν, πηρώσις δὲ οὐ κακόν. *Ὁ δὲ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραγαγὼν, ἔξουσιαν εἶχε καὶ οὕτως αὐτὸν ἀφαινα.* Θεοὺ δὲ θέτει, ὅτι τούτου οὐδὲ αἰτιολογικὸν ἐστὶ τὸ ἐπιβῆναι, ἀλλὰ τῆς ἐκδόσεως· ὅλον ὡς ὅταν λίγη, εἰς κρῖμα ἐπὶ ἡλίου εἰς τὸν κόσμον τούτον, *Ἰνα οἱ μὴ βλέποντες βλέψωσι, καὶ οἱ βλέποντες τυφλοὶ γένωνται.* Καὶ μὴν οὐ διὰ τοῦτο ἔβλεν, ἵνα οἱ βλέποντες τυφλοὶ γένωνται. Καὶ πάλιν ὁ Παῦλος· *Τὸ γὰρ γνωστὸν τοῦ Θεοῦ φανερὸν ἐστὶ ἐν αὐτοῖς εἰς τὸ εἶναι αὐτοὺς ἀνακολογητούς.* Καιτοὶ οὐ διὰ τούτου αὐτοῖς ἔδειξεν, ἵνα ἀποστραθῶν ἀπολογίας, ἀλλ' ἵνα τύχων ἀπολογίας. Καὶ πάλιν ἀλλοῦ· *Ἰνα φανερωθῇ ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ, ἐπηγάγεν τὸ παράπτωμ.* Καιτοὶ οὐ διὰ τούτου παραιοτήθεν, ἀλλ' ἵνα καλυθῇ ἡ ἀμαρτία.

¶ [338] Ὅρξ· πανταχοῦ τὸ ἐπιβῆναι τῆς ἐκδόσεως. ἐν; καθάπερ γὰρ τις ἀκροδόμος ἀριστος, τῆς οἰκίας τὸ μὲν εἰργασάσθαι, τὸ δὲ ἀφῆκεν ἀτέλειστον, ὥστε τοὺς ἀποστῆναι διὰ τὸ μὴ εὐφάνων καὶ περὶ τοῦ παυτοῦ ἀποιοῖσθαι· οὕτω καὶ ὁ Θεός, καθάπερ οἰκίαν τινα κατασκευράμεν, τὸ σῶμα τὸ ἡμέτερον συγκυλλᾷ καὶ ἀναπληροῦ, τὴν τε χεῖρα τὴν ἑρῶν θεραπεύων, τὰ παρελαλυμένα μελῆ σφίγγων, τοὺς χαλιῶς διορθοῦμεν; τοὺς λεπρούς καθαίρων, τοὺς νοσήσαντας ἔγειρον, τοὺς τὰ σκῆλη πεπρωμένους ἀριούσις ποιῶν, τοὺς νεκροὺς ἀπὸ θανάτου καλῶν, μεμυκτοὺς ὀφθαλμοῦς διανοίγων, οὐκ ὄντας ἐπιτεῖθει· ἄπερ ἀπαντα τῆς κατὰ φύσιν ἀσθένειας; ὄντα πηρώματα, εἴτα διορθοῦμεν; εἰδείκνυ αὐτοῦ τὴν δύναμιν. Εἰπόντες δὲ, *Ἴνα φανερωθῇ ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ, περὶ αὐτοῦ φησὶν, οὐ περὶ τοῦ Πατρὸς.* Ἐπειὸν γὰρ ἡ δόξα τῆν φανερά. Ἐπειὴ γὰρ φησὶν, *ὅτι τὸν ἀνθρώπον εἰς Θεὸν ἐποίησε λαβὼν χοῖν ἀπὸ τῆς γῆς, διὰ τούτου οὕτω καὶ αὐτὸς ἐλάσας.* Τὸ μὲν γὰρ εἶπεν, ὅτι Ἐγὼ εἰμι ὁ λαβὼν ἅνδρ. ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ πλάσας τὸν ἀνθρώπον, πρόσας ἐδόκει εἶναι τοὺς ἀκούουσι· διὰ δὲ τοῦ ἔργου τῶν διοκνόμενων, οὐκ ἐτι λοιπὸν προστάστω. Αὐτὸ δὲ καὶ αὐτὸ; χοῖν λαβὼν, καὶ φύρον τῶν πύσματος, εἴτω τὴν κακρμυμμένην αὐτοῦ δόξαν ἐφανέρωσιν. Ὁ μικρὰ γὰρ εἶξα, τὸ δημουργεῖν αὐτὸν νομοθεῖται τῆς κτίσεως. Ἀπὸ γὰρ τούτου καὶ τὰ ἄλλα συνειρήματα, ἀπὸ τοῦ μέρους καὶ τὸ ἄλλο ἐπιστάστω. Ἢ γὰρ περὶ τοῦ μείζονος; πίστις; καὶ τὸ ἐλαττον ἐδείκνυ. Τῆς κτίσεως; γὰρ ἀπάτης τιμωτέρως ἀνθρώπων; καὶ τῶν ἐν ἡμῖν μελῶν τιμωτέρως ὀφθαλμοῦς.

Διὰ τούτου οὐκ ἀπλῶς, ἀλλ' ἐκείνῳ τῷ τρόπῳ τὰ ἔμματα δημουργεῖται. Εἰ γὰρ καὶ μικρὸν τῷ μεγέθει· τὸ μέλος, ἀλλ' ὄλου τοῦ σώματος ἐστὶν ἀναγκαστικόν. Καὶ τούτου Παῦλος δηλῶν εἰλεγεν· *Ἐὰν εἰλη ἡ ἀκοή, οἱ οὐκ εἰμι ὀφθαλμοῦς, οὐκ εἰμι ἐκ τοῦ σώματος;* οὐ δὲ τούτο ἢ οὐκ ἐστὶν ἐκ τοῦ σώματος; Πάντα μὲν γὰρ τὰ ἐν ἡμῖν τῆς τοῦ Θεοῦ σφίρας ἐστὶν ἀπόδειξις· πολλῶν δὲ μάλλον ὀφθαλμοῦς. Τούτου γοῦν τὸ πᾶν διακυβερωθῆ σῶμα, τούτου τῷ παντὶ σώματι τὸ κάλλος ἐργάζεται, τούτου κοσμεῖ τὴν ἔξην, τούτου λόγος ἐστὶν ἀπάντων τῶν μελῶν. Ὅπερ γὰρ ἦλιος κατὰ τὴν οἰκουμένην, τούτου ὀφθαλμοῦς ἐν τῷ σώματι. Ἄν σθέτης τὸν ἥλιον, πάντα ἀπώλεσας; καὶ συνατάρξας; ἀν σθέτης τοὺς ὀφθαλμοῦς, καὶ πόδες ἀγρηστοί, καὶ χεῖρες καὶ ψυχή. Οὕχεται γὰρ ἡ γνώσις, πηρωθέντων τούτων· διὰ γὰρ τούτων τὸν Θεὸν ἐγνώσκωμεν. Τὰ γὰρ ὀφθαλμοῦς αὐτοῦ, ἀπὸ κτίσεως κέρμεν, τοὺς ποιήματα νεοῦμενα καθαροῦται. Οὐκ ἀρα τῷ σώματι λόγος; ὁ ὀφθαλμοῦς; μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ σώματος τῆ ψυχῆ. Δὲ ἄπερ ὡσπερ ἐν τινι βασιλικῇ γυμνῷ ἴδρωται, τούτου ἡμῶν λῆξιν· λαχόν, καὶ τῶν ἄλλων αἰσθησίων προκαθημένος. Τούτων οὖν διαπλάττει. Εἰτα, ἵνα μὴ νομίστε ἐπὶ ὕλη; δείκται ὅταν ποῖη, καὶ ἵνα μάθῃς, οἱ οὐδὲ παρὰ τὴν ἀρχὴν πηλοῦ χρεῖαν εἶχεν (ἐ γὰρ οὐκ ὄσας οὐσία; τὰς μέλλουσ; παραγαγόν, πολλῶν μάλλον ταύτης χωρὶ; ὡς ἡ ἀκούσιος). Ἴνα οὖν μάθῃς, εἰ ὁ χρεῖται ἕνεκεν τούτου ποιεῖ, ἀλλὰ διδάσκων αὐτὸν εἶναι [339] δημουργὸν τὸν ἐν ἀρχῇ, χρεῖται τὸν πηλὸν φησὶν· *Ἀπελθε, γίνεμ.* Ἴνα εἰδῆς, ὅτι αὐτὸν ὄσων περὶ τὸ ποιῆσαι ὀφθαλμοῦς, ἀλλ' ἵνα φανερωθῇ ἐν αὐτῷ ἡ δόξα ἡ ἐμῆ. Ὅτι γὰρ περὶ αὐτοῦ φησὶν, εἰπόν, *Ἴνα φανερωθῇ ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ, ἐπηγάγεν.* Ἐμὲ δεῖ ἐργάζεσθαι τὰ ἔργα τοῦ κήμηστος με· τούτῳ ἐστὶν, Ἐμὲ δεῖ φανερωθῆσαι ἑμαυτὸν, καὶ ποιῆσαι τὰ ἐνεργάμενα με· δείξται δὲ αὐτὸ τῷ Πατρὶ ποιούσιν, οὐ τοιαῦτα, ἀλλὰ τὰ αὐτὰ, ὁ μείζονος; ἐστὶν ἀπαρραλλεξία; καὶ ὡπερ ἐπὶ τῶν οὐδὲ κατὰ μικρὸν διεσπαστικῶν λέγεται. Τί; οὖν ἀντιβέβηκεν λατῶν, ὄρων αὐτὸν τὰ αὐτὰ δυνάμενον τῷ Πατρὶ; Ὁ γὰρ ἐπίλασε μόνον ὀφθαλμοῦς, οὐδὲ ἀνάψων, ἀλλὰ καὶ τὸ ὄφθαλμοῦς ἔλαστω· ὅπερ τακμήτων ἐστὶ τοῦ καὶ ψυχῆ ἐμφυσιος. Ἐκείνῳ γὰρ μὴ ἐνεργούσης, ὀφθαλμοῦς κἂν ἀπρητισμένος ἦ, οὐκ ἂν ἴδοι ποτὲ οὐδὲν. Ὅσπερ καὶ τὴν ἀπὸ τῆς ψυχῆς ἐνεργείαν· ἐλαστω, καὶ τὸ μέλος ἐδουκε πάντα ἔχον, καὶ ἀρτηρίας, καὶ νεῦρα, καὶ φλέβας, καὶ αἷμα, καὶ τὰ ἄλλα πάντα, εἰ ὄν σὺγκρεται ἡμῖν τὸ σῶμα. Ἐμὲ δεῖ ἐργάζεσθαι ἕως ἡμέρας ἐστὶ. Τί ταῦτα βούλεται τὰ βήματα; ποῶν δὲ ἰκολοῦσιν ἔχει; Πολλῶν. Ὁ γὰρ λέγει, τοιοῦτον ἐστὶν· *Ἐως ἡμέρας ἐστὶν, ἕως ἔξοστι τοὺς ἀνόρωτους πιστεύσιν εἰς ἔμἐ, ἕως ὁ βλος οὕτως ἐνάσται, δεῖ με ἐργάζεσθαι.* Ἐργεταί τὸ εἶ, τούτῳ ἐστι, ὁ μέλιων καμρῶ· δεῖ οὐδὲς δύναται ἐργάζεσθαι. Οὐκ εἶπεν, Ὅτι ἐγὼ οὐ δύναμαι ἐργάζεσθαι· ἀλλ' *Ὅτε οὐδεὶς δύναται ἐργάζεσθαι, τούτῳ ἐστὶν, δεῖ οὐκ ἐτι πιστεῖσιν, ὅσπερ πόνον, ὅσπερ μετάνοια.* Ὅτι γὰρ ἔργον τὴν πίστιν λέγει. λέγουσιν αὐτῷ· *Τί ποιῆσμεν, ἵνα ἐργασώμεθα τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ;* λέγει· *Τούτῳ ἐστὶ τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ. Ἴνα πιστεύσητε εἰς ἐν ἀπέσται. ἐν ἐκείνῳ.* Πῶς οὖν τούτου τὸ ἔργον οὐδὲς δύναται ἐργάζεσθαι τότε; Ὅτι ὅσπερ πιστεῖσιν ἐστὶν, ἀλλὰ καὶ ἐκόντες καὶ ἀκόντες ὀφθαλμοῦς. Ἴνα γὰρ μὴ τις εἰπῇ, ὅτι φιλοτιμούμενος τούτου ποιεῖ, δείκνυσι δὲ φερόμενος αὐτὸν πάντα ἐργάζεσθαι, ἐνταῦθα μόνον ἐξουσιαν ἐκόντων πιστεύσιν, ὅτι Savil. παρὰ τούτου. ὁ Suspicatur Savillus legendum τὴν ἀνω τῆν. Sed puto iuxta hanc probe quadrare. ὁ Morel ἐγγίνων.

* Legendum putant Savillus et Bolsius τοὺς ὀφθαλμοῦς sed τοὺς ὀφθαλμοῦς in casu simili dici posse arbitror.

καὶ μηκέτι δυναμένα, κέλει καρποῦσθαι τε. διὰ τοῦτο οὐδὲ προσελθόντος τοῦ τυφλοῦ ἐποίησαν ὅπως ἐποίησαν. "Οἱ μὲν γὰρ ἄξιός ἦν θεραπεύηται, καὶ εἰ ἔβλεπεν, ἐπίστευεν. ἂν καὶ προσήθην, καὶ εἰ παρὰ τινος ἔκρουσε παρόντα, οὐδ' ἂν οὕτως ἤμελλεν, ἐκ τῶν ἐξῆς ὄρλων, ἐκ τῆς ἀνάγκης, ἐκ τῆς πίστεως αὐτῆς. Καὶ γὰρ ἦν εἰκὸς αὐτὸν ἐνοησαι καὶ εἰπεῖν· τί ποτε τοῦτο ἔστι; πολλὸν ἐποίησα, καὶ ἐπέχρισέ μου τὰς ὀφθαλμούς, καὶ εἰπέ μοι," Ἔλας, νύχαι. Οὐκ ἔδυνάτω θεραπεύσασαι, καὶ τότε πύψαι εἰς τὸ Σιλωάμ; Ἡλλοῦς ἐνιψάσθη ἰκεῖ μετὰ ἑτέρων πολλῶν, καὶ οὐδὲν δὲ ἀπῆλυσαι χρηστόν. Εἰ τινα δύνανται εἶχε, παρόντων ἂν ἐβράπτυσαν· ὅπῃ καὶ ὁ Νεμεῖν πρὸς τὸν Ἐλισσαίου εἶπε. Καὶ γὰρ ἐκεῖνος κλεισθὸς ἀπέλειπε λούσασθαι εἰς τὸν Ἰορδάνην, ἠπίσται, καὶ ταῦτα φήμης τοσαύτης ὁσως περὶ τοῦ Ἐλισσαίου. Ἄλλ' οὐχ ὁ τυφλὸς ἠπίσταν, οὐδὲ ἀνείπεν, οὐδὲ ἠλογοῦσα πρὸς αὐτὸν. Τί ποτε ταῦτό ἐστι; πολλὸν ἐποίησεν; τοῦτο πηρώσαιο μᾶλλον [330] ἐστὶν τίς οὕτως ἀνέβλεπέ ποτε; Ἄλλ' οὐδὲν τούτων ἠλογοῦσα. Εἶδς, τίστιν στεφάνον καὶ προσφύμην; Ἐρχεται νύξ. παρόντων ἂν εἴποιτο, ὅτι καὶ μετὰ τὸν σταυρὸν μέλλει προσεῖν τῶν ἀσυνῶν, καὶ ἐπάγασθαι πολλούς. Ἐτεῖ γὰρ ἡμέρα ἐστὶ. Ἡστέ δὲ τοῦτο τέλειον αὐτοῦ ἀποσχίσει. Καὶ τοῦτο ὄρλων εἶπεν· Ὅταν ὦν τῷ κόσμῳ, ὥς εἰμι τοῦ κόσμου· ὁ καὶ ἑτέρος εἶπε· Πιστεύετε, ὥς τὸ γὰρ μοῦ ὁμῶν ἐστὶ.

γ'. Τὶ δὴ ποτε ὁ Παῦλος νύκτα μὲν τὸν παρόντα βίον ἐκέλευσεν, ἐκείνον δὲ ἡμέραν; Οὐκ ἄναστον ἔμενος; τῷ Χριστῷ, ἀλλὰ τὰ αὐτὰ λέγων, εἰ καὶ μὴ τοῖς ῥήματιν, ἀλλὰ ταῖς ἐνοσίαι. Καὶ γὰρ, φησὶν, Ἦ νύξ ἀποκόψεν, ἢ δὲ ἡμέρα ἤγγικεν. Νύκτα γὰρ τὸν παρόντα καλεῖται παρὸν, διὰ τοῦς ἐν σκότῳ καθήμενούς, ἢ διὰ τὸ παραλοῦσθαι αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ· ὁ δὲ Χριστὸς νύκτα τὸ μέλλον καλεῖ, διὰ τὸ τῶν ἀμαρτημάτων ἀναεργήσων. Ὁ δὲ Παῦλος νύκτα τὸν παρόντα βίον καλεῖ, διὰ τὸ ἐν σκότῳ εἶναι τοῦς ἐν κακίᾳ διατρέβοντας καὶ ἀπιστίᾳ. Πιστοί; τοῖνον διαλεγόμενους εἶπεν· Ἦ νύξ ἀποκόψεν, ἢ δὲ ἡμέρα ἤγγικεν, ὡς μελλόντων ἀπολαύσεσθαι τοῦ φωτός ἐκείνου· καὶ νύκτα τὴν παλῶν βίον καλεῖ. Ἀποθώμωσα γὰρ, φησὶ, τὰ ἔργα τοῦ σκότους. Ὅρξ, ὅτι ἐκείνους εἶναι νύκτα φησὶ; διὰ λέγει· Ὡς ἐν ἡμέρᾳ εὐσχημόνους περιπατήσωμεν, ἐν τῷ φωτὶ ἀπολαύσωμεν ἐκείνου. Εἰ γὰρ τοῦτο οὕτω καλῶν τὸ φῶς, ἐννόησον ἧλκον ἐστὶ ἐκεῖνο. Ὅσον γὰρ τοῦ λυχνίου φωτὸς τὸ ἥλιακὸν κρείττον, τοσοῦτον, καὶ πολλῷ πλέον ἐκεῖνο βέλτιον τοῦτο. Καὶ τοῦτο ὄρλων εἶπεν, ὅτι Ὁ ἥλιος σκοτιθήσεσθε, τοῦτέστι, διὰ τὴν περιουσίαν ἐκείνης τῆς μαρμαρυγῆς, οὕτε οὕτως φανείτω. Εἰ δὲ νῦν ὑπερ τοῦ φωτεινός ἔχειν οἰκίας, καὶ εὐαρεῖς, μυρία δαπανώμενα χρήματα, οἰκοδομοῦντες, ταλαιπωροῦμενοι· ἐνόησον πῶς χρῆ καὶ τὰ σώματα αὐτὰ δαπανῆν, ὑπερ τοῦ λαμπρῆς ἡμῶν οἰκίας ἐν οὐρανῶς οἰκοδομηθῆναι, ἐνθα τὸ φῶς ἐκείνο τὸ ἀπόβησεν. Ἐνθαῦθα μὲν γὰρ καὶ μάχαι καὶ φιλονεικίαι περὶ ἔρων καὶ τοῖων· ἐκεῖ δὲ ὁδὸν τοιοῦτων ἐστὶν· ὁ φθόνος, ὁ βασιλειᾶ· οὐδὲ φιλονεικίαι τις ἡμῶν περὶ ἔρωσιων. Καὶ ταύτην μὲν ἀπολείπειν ἀνάγκη πάντως, ἐκείνη δὲ

συμπαρμέναι διηνεκῶς· καὶ ταύτην μὲν ἀνάγκη σθεροῦσθαι τῷ χρόνῳ, καὶ μυρία ὑποκείσθαι βλάβαις, ἐκείνη δὲ μένει ἀγῆρω διαρκειῶς· καὶ ταύτην μὲν ὁ πῆνης ὁ δύναται οἰκοδομεῖν, ἐκείνην δὲ ἐστὶ καὶ διὰ δύο ὁδῶν οἰκοδομεῖται, καθῆπερ ἡ χθρᾶ. διὰ ταῦτα ἀποκρινόμενος, ὅτι, τοσοῦτων ἡμῶν προκειμένων ἀγαθῶν, βρβηροῦμεν, ἐλ-γασοῦμεν, καὶ ὅπως μὲν ἐνταῦθα λαμπρᾶς σφηνῆν οἰκίας, ἅπαντα πράττομεν ὅπως δὲ ἐν τοῖς οὐρανῶς καὶ μὴ μικρὸν κτησόμεθα καταργῶν, οὐ μεριμνῶμεν, οὐ φροντίζομεν. Εἰπέ γὰρ μοι· τοῦ ἐβροῦλου οἰκίαν ἔχειν ἐνταῦθα; ἄρα ἢ ἐν ἐρημίᾳ, ἢ ἐν μίτ τῶν πόλεων τῶν μακρῶν; Οὐκ ἔγωγε οἰμα· ἀλλ' ἐν ταῖς βασιλικωτάταις καὶ μεγάλαις, ἐνθα πλείων ἡ ἐμπορία, ἐνθα μέλιτων ἡ περιουσία. Ἐγὼ δὲ σε εἰς πόλιν ἀγω τοῦτον, ἢς [331] τεχνίτης; καὶ δημιουργοῦς ὁ θεός. Ἐκεῖ παρακαλῶ κτίζεν τε καὶ οἰκοδομεῖν, δι' ἐλαττόνων χρημάτων, δι' ἐλαττόνων πόνον. Ἐκείνην τὴν οἰκίαν τὸν πνήτων οἰκοδομοῦσιν αἱ χεῖρες, καὶ ταῦτο μάλιστα ἐστὶν οἰκοδομή· ὡς τὰ γε νῦν γινόμενα, ἐσχάτης ἀνοίας. Καὶ γὰρ εἰ τις σε εἰς Περσικὴν ἠγαγε γῆν, ἐφόρμησεν τὰ ἐκεῖ, καὶ ἐπανήθη· εἰτα ἐκλευσάν οἰκίας δειμασθαι· ἄρα οὐκ ἂν αὐτοῦ κατέγνωσ ἀνοίαν τὴν ἐσχάτην, ὡς ἀκαίρως ἐπαπαῖν κλειούσων; Πῶς οὐν ἐπὶ τῆς γῆς τὸ αὐτὸ τοῦτο ποιεῖς, ἢν μικρὸν ὑστερον ἀπολείψῃ; Ἄλλὰ τοῖς παιδίῳ καταλείψω, φησὶν. Ἄλλὰ καὶ ἐκεῖνος μικρὸν ὑστερον καταλείψουσι μετὰ σέ· πολλὰς δὲ καὶ πρό σου· καὶ αἱ μὲν ἐκείνους πάλιν. Καὶ γίνεταί σοι καὶ ἐνταῦθα τὸ πρῶτον ἀθυμία; ὑπέθεσις, ὅταν τοῖς κληρονομοῦ κατέγνωσ μὴ ἴδῃς. Ἐκεῖ δὲ ὅταν τοιοῦτων ἐστὶν ὑποπίπτουσι· ἀλλ' ἀκίνητος ἡ κτήσις μένει, καὶ σοι, καὶ τοῖς παιδίῳ καὶ τοῖς ἐγγόνις, ἐν τῇ αὐτῇ ἀρετῇ μνημονεύεται. Ἐκείνης τῆς οἰκοδομῆς ὁ Χριστὸς ἐπάγειται· ἐκείνην οἰκοδομοῦσιν, οὐκ ἀνάγκη ἐπιμελεῖσθαι ἐπιστῆν, οὐδὲ φροντίζεν, οὐδὲ μεριμνῆν. Ὅταν γὰρ ὁ θεός τὸ ἔργον ἀναβίξῃται, τίς χρεῖα φροντίζος; Ἐκείνο; πάντα συνάγει, καὶ ἀνίστηται τὴν οἰκίαν. Καὶ αὐτοῦ μόνου ἐστὶ τὸ θαυμαστόν, ἀλλ' ἄε οὕτως αὐτὴν οἰκοδομεῖ, ὡς αἱ ἀρεστοὶ ἐστὶν· μᾶλλον δὲ καὶ ὑπερ τὸ ἀρεστον, καὶ ὑπερ ὁ βούλει. Τεχνίτης γὰρ ἐστὶν ἀριστος, καὶ σφόδρα σου κῆδετα τῶν συμπερόντων. Κῆν πέντης ἦς, καὶ βουλῆθῆς οἰκοδομητῆς τὴν οἰκίαν ταύτην, οὐ φέρεσι σου φθόνου, οὐδὲ τίθεισι σοι βασιλειαν. Οὐδέεις γὰρ αὐτῇ ὀφ' ὁ τῶν ἐπισταμένων φθόνειν, ἀλλ' οἱ ἐπιστάμενοι χαίρουν ἀγγελίαι τοῖς ἀγαθῶς τοῖς σοῖς· οὐδέεις αὐτῇ παρορσία θυνησται· οὐδέεις γὰρ αὐτῇ παρορσία τῶν τὰ τοιαῦτα νοσοῦντων. Γέτωνας ἔχεις ἐκεῖ, τοῖς ἀγίοις, τοῖς περὶ Παῦλον καὶ Πέτρον, τοῖς προφῆτας ἅπαντας, τοῖς μάρτυρας, τῶν δῆμον τῶν ἀγγέλων, τῶν ἀρχαγγέλων. διὰ δὲ ταῦτα πάντα, τὰ ἕνα εἰς τοῖς πνήτης κεινώσμεν, ἢ α ἐκείνων ἐπιτῶμεν τῶν σκηνῶν· ὡν γένοιο πάντας ἡμᾶς ἐπιτῶμεν, χάριτι καὶ φιλοανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρί ἡ ὁδός, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοῖς αἰῶνας· τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

h. Δι' ἐλαττόνων πόνον, hoc desunt in quibusdam mss. * Verba οὐδὲ φροντίζεν ἐ Savil. et ἀελδ. 703, 706 recurrem. Kurr. * Legendum putat Boisius in notis Savilium αὐτῇ πορορεῖ. d. Τῶν σκηνῶν dicit in quibusdam mss.

* Morel. ἀνάγκης, minus recte.

Donec dies est, donec possunt homines in me credere, dum vivo, operandum mihi est. *Venit nox*, hoc est futurum tempus, *quando nemo potest operari*. Non dixit, Quando ego operari non possum; sed, *Quando nemo potest operari*; id est, Quando non est amplius fides, non labores, non penitentia. Quod enim fidelem opus appellat, dicitur ei, *Quid faciemus, ut operentur opera Dei?* Respondet, *Hoc est opus Dei, ut credatis in eum quem ille misit*. Quare ergo hoc opus nemo potest tunc operari? Quia tunc fides non erit, sed velina, nolint, omnes audient. Ne quis enim diceret, illum ambitione motum huc facere, ostendit se eorum gratia omnia facere, quippe qui hic solum habeant credendi facultatem, nec quidpiam ibi lucri consequi possint. Ideo nec accedentes cæcum curavit. Quod enim dignus esset qui euraretur: quodque si vidisset, credidisset accessissetque; et si ab aliquo audisset præsentem, non neglexisset, ex his quæ sequuta sunt patrum est, ex fortitudine nempe et ex fide ejus. Poterat enim secum cogitare ac dicere: *Quid hoc est? lutum fecit, et lenivit oculos meos; et dixit mihi, Vade, lavare*. Annon poterat curare me, et tunc in Siloam mittere? Sæpe ibi me lavi cum aliis, nihilque mihi profuit. Si quam potestatem haberet, præsens me sanavisset. Quod etiam dicebat Naaman Eliseo. Jussus enim lavare se in Jordane, non credebat, cum tamen tanta esset Elisei fama (4. Reg. 5. 11). At cæcus non fuit incredulus, nec contradixit, nec se cum reputavit: *Quid hoc est? an lutum imponere oportuit? hoc potius carcum reddiderit: quis unquam sic visum recepit? Sed nihil horum cogitavit. Vidisti fidem et animum firmum? Venit nox*. Hinc ostendit, etiam post crucem se impiorum curam habiturum esse, multosque attracturum. *Adhuc dies est*. Posthac vero illos penitus abscondet, quod ita declarat: 5. *Quandiu in mundo sum, lux sum mundi*. Quod etiam aliis dixit: *Credite, donec lux vobiscum est* (Joan. 12. 36).

3. Cur ergo Paulus præsentem vitam noctem vocavit, illam autem vitam diem? Non contraria Christi verbis, sed eadem ipsa dicens mente, non litera, nempe, *Nox præcessit, dies autem appropinquavit* (Rom. 13. 12). Noctem enim præsentem tempus vocat, propter eos qui in tenebris sedent, vel comparando eam cum illa die: Christus vero noctem appellat futurum tempus, quod tunc a peccando cesseretur. Paulus vero præsentem vitam noctem appellat, quia ii qui in nequitia et incredulitate vivunt, in tenebris sunt. Fideles igitur alloquens ait, *Nox præcessit, dies autem appropinquavit*, utpote qui luce illo fruturii sint: noctem vero veterem vitam appellat. *Abjicta-mus*, inquit, *opera tenebrarum* (Ibid). Vident illum noctem ipsis esse dicere? Quare addit: *Sicut in die honeste ambulemus*, ut ita fruamur luce. Nam si lux hæc tam pulchra est, cogita qualis erit illa. Quantum enim solaris radius est lucerne lumine splendidior, tanto, hinc longe magis erit lux illa hæc præstantior. Et hoc significabat his verbis, *Sol obtenebrabitur; id*

est, ob vim splendoris illius non apparebit. Quod si nunc ut splendida et bono aero fruentes ædes habeamus, infinitas opes expendimus misere exadificando: cogita quod nobis subeundi corporis labores, ut splendida ædes nobis in cæcis exstruamus, ubi lux illa ineffabilis. Illic enim et pugnae et contentiones de terminis et parietibus: ibi vero nihil simile, nulla invidia vel livor; nemo de terminis nobiscum contendet. Hæc porro necessario relinquenda domus est; illa perpetuo manet: hæc tempore teritur, innumerisque obnoxia est detrimentis; illa semper stat: hæc pauper excitare nequit; illa vel duobus obolis construitur, ut vidua illa construxit. Ideo prætor, quod tot nobis propositis bonis, ita segnes desideresque simus, nihilque non agamus, ut hic conspicimus fruamur ædibus, dum nihil curamus ut in cæcis vel minimum pareamus nobis diversorium. Dic, quæso, ubi hic domum habere velles? in deserto, aut in aliquo parvo oppidulo? Non puto: sed in magnis regibusque urbibus, ubi majus commercium, ubi splendor major est. Ego in talem te duco civitatem, cujus opifex et auctor est Deus. Illic, quæso, construamus, hic exadificemus minore sumptu et labore¹. Hæc ædes construunt manus pauperum, hoc optimum est ædificium; quæ autem hic construimus, extreme sunt dementiae argumentum. Nam si quis te in Persidem ageret, visuram illam regionem et mox reversuram; atque te illic juberet ædes exstruere: annon stultissima illum diceres, qui tibi ipsam sumptum suaderet? cur ergo in terra idipsum facis, unde brevi migraturus es? At, inquires, filius relinquam. Verum illi quoque te paulo post sequenturi sunt; imo sæpe te præcedent, illorumque similiter posteris; quinque tibi mœroris causa, cum heredes non tibi superesse videas. Ibi vero nihil hujusmodi timendum, sed immota manet hereditas tibi, filiis, nepotibus, si eandem virtutem imitabuntur. Illam Christus adificat: quo opifex nullis euratoribus, nulla sollicitudine est opus. Ubi enim Deus in se suspicit opus, quid ultra curandum? Ille omnia colligit, et domum excitat. Neque id solum mirabile est; sed quod ita illam exstruat ut optare, hinc melius quam optare possis. Est enim artifex optimus, qui tibi utilissima curat. Si pauper sis, et hanc construere domum velis, nullam invidiam, nullum tibi pariet livorem. Nemo enim invidus illum videt², sed angeli tantum, qui de bonis tuis gaudent: nemo illius fines invadere poterit, quia hoc morbo laborantium nullus vicinus erit. Vicinos illic habebis sanctos, Paulum, Petrum, prophetas omnes, martyres, angelorum et archangelorum cœtus. His vero de causis facultates pauperibus effundamus, ut illa tabernacula consequamur, quæ nos omnes adipisci contingat, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri gloria, simulque Spiritui sancto, in sæcula sæculorum. Amen.

¹ Hæc, et labore, desunt in quibusdam MSS.

² Legendum putat Botsius in notis sacralibus, in illa habitat, vobis, illum videt.

HOMILIA LVII.

CAP. 9. v. 6. *Hæc cum dixisset Jesus, eraspuit in terram, et fecit lutum ex sputo, et linivit lutum super oculos cæci, et dixit : 7. Vade, lavare in piscina Siloe.*

1. *Scripturæ non perfunctorie legendæ. Cur Christus cæcum sanaturus in terram exspuerit. Cæci nati fides quanta.* — Qui aliquam ex lectionibus utilitatem carpere volunt, ne minimum quid in prætereurrant. Ideo namque Scripturas scrutari jubemur, quia multa quæ statim facilia videntur, magnam habent latentem sententiæ profunditatem. Vide namque quid in præsepi præponatur. *Hæc cum dixisset*, inquit, *exspuit in terram* (v. 3 et 4). Cur hoc? Ut manifestetur gloria Dei, et quod oporteat me facere opera ejus qui misit me. Neque enim sine causa hæc memoravit evangelista, addiditque ipsum exspuisse; sed ut declararet Jesum operibus sermonem confirmare. Et cur non aqua usus est, sed sputo ad lutum faciendum? Missurus illum erat in Siloe. Ne quid ergo fonti adscriberetur, sed disceres, ex ore ejus exiisse virtutem, quæ efformavit et aperuit oculos, exspuit in terram. Hoc significans evangelista dicebat, *Et lutum fecit ex sputo*. Deinde ne putaretur opus ex terra processisse, lavare jussit. Cur ergo non statim hoc fecit, sed in Silvam misit? Ut cæci fidem discas, atque Judæorum perveritas reprimeretur. Credibile enim est omnes vixisse illum abentem, illiunque lutum in oculis habentem. Res quoniam inexpectata omnium oculos ad ipsum convertit: tum qui viderunt, tum qui ignorabant, ad rei exitum intenti erant. Quia enim non facile creditur erat cæcum visum recuperasse, per longam viam multos parat testes, et tam insolite rei spectatores; ut attentiores facili, jam non possent dicere, *Hic est, non est hic*. Ad hæc vero vult illud ostendere, se veteri legi contrarium non esse, dum in Siloe mittit. Neque enim metuendum erat, ne facti gloria Siloe referretur. Multi namque istic oculos lavarent, qui nihil inde boni sunt consecuti. Hic enim virtus Christi omnia operatur: ideoque interpretationem hic adjicit evangelista. Cum dixisset enim, *In Siloe, adjicit, Hoc est, Nissus*, ut intelligas illic a Christo curatum esse, ut Paulus ait: *Dibebant autem de spiritali consequente illos petra: petra autem erat Christus* (1. Cor. 10. 4). Ut ergo Christus erat spiritalis petra, ita et spiritalis Siloe. Videtur autem mihi repentina illa aquæ præsentia arcanum nobis significare mysterium. Quodnam illud? Inexpectatum præter spem omnem adventum. Sed vide mihi cæci animum in omnibus obsequentem. Neque enim dixit, Si lutum aut sputum mihi oculorum usum restituunt, quid opus est Siloe? si vero Siloe, quid opus est sputo? cur linivit, cur lavare jussit? Nihil horum vel cogitavit; sed unum in proposito habebat, ut jubenti obtemperaret: nihil ipsum retinuit, nihil offendit. Si quis vero dicat, Quo pacto luto deposito visum recepit? nihil a nobis audiet aliud, quam nos vidum nescire. Et quid mirum

si nesciamus, quando ne evangelista quidem sciebat, neque etiam ipse qui sanatus fuit? Sed quid factum fuisset noverat, modum vero deprehendere non poterat. Illud vero interrogatus dicebat: *Lutum imposuit oculis meis, et lavi, et video*. Id autem quomodo factum sit, dicere nequit, etiamsi milles interrogent. 8. *Itaque vicini, inquit, et qui viderant eum prius, quia mendicæus erat, dicebant: Nonne hic est qui sedebat, et mendicabat?* 9. *Alii dicebant, Hic est*. Bei insolentia ad incredulitatem ducebatur eos, licet tam multa provisæ essent, quæ ipsos ad credendum inducerent. Alii autem dicebant: *Nanne hic est qui sedebat, et mendicabat?*

Dei benignitas erga omnes conjunctis conditionibus. — Papæ, quanta Dei humanitas! Quousque descendit dum cum tanta benevolentia mendicos curat, et hinc Judæis silentium imponit, quia non claros, illustres ac principes viros, sed obscuros etiam sua providentia dignabatur: nam ad omnium salutem venerat. Quod autem accidit in paralytico, hic quoque evenit. Neque enim ille quis se curasset morat, neque hic. Hoc autem accidit ob Christi discessum: qui eum curabat, semper secedere solebat, ut circa signa omnis suspicio tolleretur. Qui enim non noverat quis esset, quomodo in ejus gratiam circa res gestas aliquid finxissent? Neque enim hic cæcus erro quispiam erat, sed ad templi januas sedebat. Dubitantibus ergo omnibus circa illum, quid dicit? *Ego sum*. Non puduit præstantiæ cæcitatatis, non formidavit populi furor, neque verius est sese ostendere, ut beneficium prædicaret. 10. *Dicunt ei, Quomodo aperti sunt tibi oculi?* 11. *Respondit eis: Homo qui dicitur Jesus. Quid dicis? an homo hæc operatur? Sed nihil ad hoc de eo magnum opinabatur. Homo qui dicitur Jesus, fecit lutum et unxit.*

2. *Cæci a Christo sanati veracitas. In iis quæ ridere nequeunt, fide est opus.* Vide quam verax sit. Non dixit unde fecerit: quod enim non viderat, non dicit. Neque enim viderat illum exspuisse in terram, sed quod unxisset, sensu et ex tactu percepserat. *Et dixit mihi, Vade, lavare in natoria Siloe.* Hoc ex auditu testificabatur. Et unde Christum vocem noverat? Ex ejus cum discipulis colloquio. Hæc omnia narrat, allato ex operibus testimonio: modum dicere nequit. Quod si in iis quæ sensu et tactu percipiuntur, fide est opus; multo magis in iis quæ videri nequeunt. 12. *Dicunt ei, Ubi est ille? Respondit, Nescio.* Id porro dicebant, *Ubi est ille?* occidendi animo. Vide autem hic quam sit Christus a fastu alienus, quomodo non aderat post restitutam sanitatem, non gloriam, non populi plausum quærebat. Vide autem quam veraciter ad omnia cæcus respondet. Quærebat ergo Christum, ut ad sacerdotes duceret; cum autem

¹ Vulgata Latina, *quis mendicæus erat*. In Editis Græcis Evangelii legitur *εὐχόμενος*, quia cæcus erat.

² Hæc, *homo qui dicitur Jesus*, desunt in quibusdam MSS.

ΟΜΙΛΙΑ ΝΖ'.

Ταῦτα εἰπὼν ὁ Ἰησοῦς, ἔπνευσε χαρμὰ, καὶ ἐποίησε πηλὸν ἐκ τοῦ πτύσματος, καὶ ἐπέχευσε τὸν πηλὸν ἐπὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ τυφλοῦ, καὶ εἶπεν· Ὑψαιε, νίψαι εἰς τὴν κολυμβήθραν τοῦ Σιλωάμ.

α'. Τὸς μιλλοντας ἐπὶ τὰν ἀνεγνωσκόμενων καρποῦσθαι, οὐδὲ τὸ μικρὸν τῶν λεγομένων παρατρέψιν δεῖ. Διὰ γὰρ τοῦτο ἱερωνὺς τῆς Γραφῆς ἐκελεύσθησθαι, ἐπειδὴ δοκεῖ τὰ πολλὰ, καίτοι γε αὐτῶθεν [332] ἔντα εὐκολα, πολλὴν ἂν τῷ βίβει διάνοιαν, ἔχειν ἀποκεχυμένον. Ὅρα γὰρ οὐδὲν ἔστι καὶ τὸ παρόν. Ταῦτα, γὰρ εἰπόν, φησὶν, ἔπνευσε χαρμὰ. Ποῖα ταῦτα; Ἦνα φανερωθῆ ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ, καὶ δεῖ δεῖ μὲ ἐργάζεσθαι τὰ ἔργα τοῦ πέμφσαντός με. Οὐ γὰρ ἀπλῶς ἀνέμνησεν ἡμᾶς τῶν ἐργασμένων ὁ εὐαγγελιστής, καὶ ἐπίγραφεν, δεῖ Ἐπίσταν· ἀλλὰ δεικνύειν δεῖ τὸν λόγον δεῖ τῶν ἔργων ἐπιστάσαστα. Καὶ διατὶ μὴ ὕδατι κέρχεται, ἀλλὰ πτύσματι εἰς τὸν πηλόν; Ἐμῆλλεν αὐτὸν πέμπειν εἰς τὸν Σιλωάμ. Ἦν οὖν μὴ ἐν ἐπιγραφῇ τῆς πηγῆς, ἀλλὰ μᾶθῃς δεῖ ἡ ἐκ τοῦ στόματος ἐξελθούσας δυνάμεις αὐτῆ καὶ διέπασσε καὶ ἀνέφες τοὺς ὀφθαλμοὺς, ἔπνευσε χαρμὰ. Τοῦτο γοῦν καὶ ὁ εὐαγγελιστής; ἐπισημνόμενος λέγει, Καὶ ἐποίησε πηλὸν ἀπὸ τοῦ πτύσματος. Εἶτα, Ἦνα μὴ δόξῃ τῆς γῆς εἶναι τὸ καθάρωμα, ἐκέλευσε νίψασθαι. Τίνος ὄν ἔνεκεν οὐκ εὐθέως τοῦτο τοποίησιν, ἀλλ' ἐπὶ τὸν Σιλωάμ ἐπέμφεν; Ἦνα μᾶθῃς τοῦ τυφλοῦ τὴν πίστιν· καὶ Ἦνα ἐπιστοιμηθῇ τῶν Ἰουδαίων ἡ ἀγνωμοσύνη. Εἰκόσ γὰρ ἦν ἄπιστος ἀρῶν αὐτὸν ἀπίστου, τὸν πηλὸν ἔχοντα ἐπὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς κερχισμένον. Τῷ γὰρ παραδόξῳ πάντας ἂν ἐπέστρεψς πρὸς ἐκείνῳ, τῶς τε εἰδοῦσας αὐτὸν, τῶς τε ἀγνοούσας, καὶ μετὰ ἀκριθείας ἂν αὐτῷ προσέχον. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ εὐκόλον τυφλὸν ἀναβλέψαστα γνωρίσαι, πολλοὺς ποιεῖ γενέσθαι πρότερον μάρτυρας διὰ μακρῆς τῆς ὁδοῦ, καὶ ἀκριθείας θεατῆς τῷ παραδόξῳ τῆς ὁδοῦ, Ἦνα προσεκτικωτέρου γενόμενοι μᾶρξει δύνανται λέγειν, Οὗτός ἐστιν, οὐκ ἔστιν οὗτος. Πρὸς δὲ τούτους κἀκείνῳ βούλεται κατασκευάζειν, δεῖ μὲν ἀλλοτέρους δεῖ τοῦ νόμου καὶ τῆς Παλαιᾶς, πέμπων εἰς τὸν Σιλωάμ. Οὐδὲ γὰρ εἰκοὶν λοιπὸν ὑποπιεῦσαι ἦν, μὴ ὁ Σιλωάμ λάθῃ τὴν δόξαν. Καὶ γὰρ πολλοὶ πολλὰκις ἐκεῖ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀπονίψασθαι, οὐδέως ἀπέπλυνταν τοῦτοῦ. Κάκει γὰρ ἡ δυνάμεις ἦν τοῦ Χριστοῦ, ἡ πάντα ἐργαζομένη. Διὰ τοῦτο καὶ τὴν ἐρμησίαν ἡμῖν προστίθειν ὁ εὐαγγελιστής. Εἰπόν γὰρ, Εἰς τὸν Σιλωάμ, προσέθηκεν, Ὅ ἐστιν, ἀπιστοκαθέτος· Ἦνα μᾶθῃς δεῖ κἀκεῖ ὁ Χριστὸς αὐτὸν ἱεράτευον, καθάπερ ὁ Παῦλος φησὶν· Ἔστιν γὰρ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας; ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ Χριστὸς. Ὅσπερ ἂν πέτρα ἦν ὁ Χριστὸς πνευματικῆς, οὕτως καὶ Σιλωάμ ἦν πνευματικῆς. Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ καὶ τὸ ἄδρον τῆς τοῦ ὕδατος παρουσίας αἰνίττεσθαι μυστηρίον ἡμῖν ἀπόρρητον. Ποιὸν δὲ τοῦτο; Τὸ ἀπορρηθῆναι τῆς ἐπιφανείας καὶ παρ' ἑλπίδα πᾶσιν. Ἄλλ' ὅρα τοῦ τυφλοῦ τὴν γνώμην πρὸς πάντα ὑπακούουσας. Οὐδὲ γὰρ εἶπεν, Εἰ δὴως ὁ πηλὸς ἐστιν, ἡ τὸ πτύσμα τὸ παρῶν τοὺς ὀφθαλμοὺς, τί μοι χρεια τοῦ Σιλωάμ; εἰ δὲ χρεια τοῦ Σιλωάμ, τίς χρεια τοῦ πηλοῦ; τίνος ἔνεκεν Ἐγρίσεν; Ἦνος ἔνεκεν νίψασθαι ἐκέλευσεν; Ἦλλ' οὐδὲν οὕτως ἐλογίσαστα· ἀλλὰ πρὸς ἂν παρεκείσαστα μόνον, ἅπαντα πεπίδωκε τῷ κελούσῳ, καὶ οὐδὲν αὐτῷ τὸν γινόμενον ἔσκαυδάλειν. Εἰ δὲ λέγοι τις· Πῶς οὖν ἀνέβλε-

ψεν ἀποθέμενος; τὸν πηλόν; οὐδὲν ἄλλο ἀκούσεται παρ' ἡμῶν ἢ δεῖ τὸν τρόπον οὐκ ἴσμεν. Καὶ εἰ θαυμαστὸν, εἰ ἡμῆς οὐκ ἴσμεν; Οὐδὲ γὰρ ὁ εὐαγγελιστῆς κτίσαστα, οὐδὲ αὐτὸς ὁ θεραπευόμενος· [333] ἀλλὰ τὸ μὲν γεγενημένον εἶδε, τὸν δὲ τρόπον καταλαβεῖν αὐ δύνασται. Τοῦτο δὲ καὶ ἑρωτώμενος ἔλεγεν, δεῖ Πηλὸν ἐπέχευον ἐπὶ τοὺς ὀφθαλμούς μου, καὶ ἐνύφισθη, καὶ βλέπω. Πῶς δὲ τοῦτο γέγονεν, οὐκ ἔχει λέγειν, κἄν μυριάκις ἐρωτήσωσιν. Οἱ εὐρ γέτορες, φησὶ, καὶ οἱ θεωρούντες αὐτὸν δεῖ προσείτης ἦν, ἔλεγον· Ὅχι οὐδὲς ἐστὶν ὁ καθήμενος καὶ προσαιτῶν; Ἄλλοι ἔλεγον· Οὐτός ἐστι. Τὸ γὰρ παράδοξον τοῦ γεγενημένου, καὶ εἰς ἀπίσταν αὐτοῦ; ἦγε· καίτοι γε τοσούτων οἰκονομηθέντων ὥστε μὴ ἀπιστήσαι. Οἱ δὲ ἔλεγον· Ὅχι οὐδὲς ἐστὶν ὁ καθήμενος καὶ προσαιτῶν;

Βαβαὶ τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας! ποῦ κατέθετο, τοὺς προσαιτούστας μετὰ πολλῆς τῆς εὐνοίας θεραπεύων, κἀνευθύνει τοὺς Ἰουδαίους ἐπιστοιμίζων! Ὅτι οὐ τοὺς λαμπροὺς, οὐδὲ τοὺς περιφανεῖς, οὐδὲ τοὺς ἄρχοντας, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀσκήτους τῆς αὐτῆς ἤξιον προνοίας. Καὶ γὰρ ἐπὶ σωτηρίῃ πάντων ἀφίκτο. Ὅ δὲ ἐπὶ τοῦ παραλυτικοῦ γέγονε, τοῦτο καὶ ἐπὶ τούτου γίνεται. Οὗτε γὰρ εἰκοὶν φησὶ τις ἐστὶν ὁ θεραπεύσας αὐτὸν. οὗτε οὗτος. Ἐγίνετο δὲ τοῦτο ἐκ τῆν ἀναχωρήσεν τοῦ Χριστοῦ. Ἀνεχώρει δὲ δεῖ θεραπεύων ὁ Ἰησοῦς, ὥστε πᾶσαν ὑπόψαν περιαιθεθῆναι τὸν σμῆμιν. Οἱ γὰρ μὴ εἰδοῦσας αὐτὸν δεῖσι; ἐστὶ, πῶς ἂν ἐγαρίσαντο αὐτῷ καὶ συγκατασκύσαντα τὰ γεγενημένα; Οὐδὲ γὰρ τῶν περιώντων ἦν οὗτος, ἀλλὰ τῶν καθήμενων παρὰ τὰς θύρας τοῦ ἱεροῦ. Ἀμφοτέρωθεν δὲ πάντων περὶ αὐτοῦ, εἰ φησὶν εἰκοὶν; Ἐγὼ εἰμ. Οὐκ ἠσχύνθη τὴν πρότεραν φήρωσιν, οὐδὲ ἔδειξε τοῦ δήμου τὸν θυμὸν, οὐδὲ παρετήσατο δεῖξαι ἐαυτὸν, Ἦνα κηρύξῃ τὸν εὐεργέτην. Λέγουσιν αὐτῷ· Πῶς ἀνεχώρησάν σου ὁ ὀφθαλμοῦ; Λέγει αὐτοῖς· Ἀνθρωπος λεγόμενος Ἰησοῦς. Τί λέγεις; Ἀνθρωπος τοιαῦτα ἐργάζεται; Ἦλλ' οὐδὲν μέγα τάς; φησὶ περὶ αὐτοῦ· Ἀνθρωπος λεγόμενος Ἰησοῦς· ἐποίησε πηλὸν καὶ ἐπέχευσε.

β'. Ὅρα πῶς ἀληθῆς ἐστίν. Οὐκ εἶπεν, πθῆνὸν ποίησε· ὁ γὰρ οὐκ οἶδεν, οὐ λέγει. Οὐδὲ γὰρ εἶδεν δεῖ χαρμὰ ἔπνευσεν· δεῖ δὲ ἐπέχευσε, διὰ τῆς αἰσθησεῖς ἐμάνθηκε καὶ τῆς ἀφῆς. Καὶ εἰπέ μοι, Ὑψαιε, νίψαι εἰς τὴν κολυμβήθραν τοῦ Σιλωάμ. Καὶ τοῦτο ἡ ἀκοὴ ἐμαρτύρησε. Καὶ πῶθεν ἐπιγινώσκων αὐτοῦ τὴν φωνήν; Ἀπὸ τῆς διαλέξεως τῆς πρὸς τοὺς μαθητάς. Καὶ ταῦτα λέγων ἅπαντα, καὶ τὴν διὰ τῶν ἔργων μαρτυρίαν λαβὼν, τὸν τρόπον εἰπεῖν οὐ δύνασται. Εἰ δὲ ἐπὶ τῶν αἰσθητῶν καὶ ψηλασόμενων πίστεως δεῖ, πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ τῶν ἀσπῶτων. Λέγουσιν αὐτῷ· Ποῦ ἐστὶν ἐκεῖνος; Λέγει· Ὁκ οἶδα. Ἐλεγον δὲ τοῦτο, τὸ δ, Ποῦ ἐστὶν ἐκεῖνος; φωνόντες ἦδη κατ' αὐτοῦ θία δὲ τοῦ Χριστοῦ τὸ ἀκόμματος, πῶς οὐ παρῆν τὸς θεραπευόμενους. Οὐ γὰρ εἶδεν καρπῶσασθαι ἰδούλετο, οὐδὲ ὀχλαγωγείν, οὐδὲ ἐπιβίβινουσθαι. Ὅρα πῶς ἅπαντα φιλαλήθως ἀποκρίναται ὁ τυφλός. Ἐβούλετο μὲν οὖν τὸν Χριστὸν εἰλεῖν, ὥστε αὐτὸν ἀγαγεῖν πρὸς τῶς ἱερῆς· ἐπιυθὶ δὲ οὐκ ἐπέτευχον, ἀγροῦσι τὸν τυφλὸν [334] πρὸς τοὺς Φαρισαίους, ὡς σφοδρότερον ἐρωτήσαντες. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ὁ εὐαγγελιστῆς ἐπισημαίνεται δεῖ σάββατον ἦν,

* Sic Savil. recte. Morel. vero καὶ ἀκριθείας αὐτῆς. perperam. b Vox λαπὸν accessit a Savil. et Cod. 706. Emi.

150 c Haec, ἀνθρωπος λεγόμενος Ἰησοῦς, desunt in quibusdam mss. d Haec, τοῦτο, τὸ, desunt in quibusdam mss.

ἴνα τὴν πονηρίαν αὐτῶν γνώμῃ ἐνδείξῃται, καὶ τὴν αἰτίαν, δι' ἣν ἐξήχθη, ὡς λαθρῶν ὄρων εὐρίσκοντες, καὶ συνάκμῃ τὸ θαύμα διαβαλεῖν, διὰ τῆς δοκοῦσης εἶναι τοῦ νόμου παραβάτου. Καὶ τοῦτο ὅλην ἐκ τοῦ εὐθέως ἰδόντας αὐτὸν μὴδὲν ἄλλα εἶπεν, ἀλλ' ἦ, *Πῶς ἀνάξιος σου τοὺς ὀφθαλμούς;* Καὶ ἄρα πῶς λέγουσιν. Οὐ γὰρ εἶπον, Πῶς ἀνάξιος; ἀλλ', Πῶς ἀνάξιος σου τοὺς ὀφθαλμούς; ἔδοντας αὐτῷ πρόφασιν τοῦ διαβαλεῖν αὐτὸν ἐπ' ἐργασίᾳ. Ὡς δὲ ὡς πρὸς ἀκροῦστας συντομιώτερον φθέγγεται. Οὕτε γὰρ τὸ ὄνομα εἶπεν, ὅτι, εἰ Εἰπέ μοι, Ὑπαγε, νίψαι, εὐθέως φησί· *Πηλὸν ἐπέθηκεν ἐπὶ τοὺς ὀφθαλμούς μου, καὶ ἐνιψάμην, καὶ βέλεται.* Ὡς πολλὰ; φῆθ' ὑπερημνήτης διαβολῆς, κάκεῖνον εἰρηκότου, ἵε δ' Ἰησοῦς οἷα ἐργάζεται ἐν σαββάτῳ, πηλὸν χρεῖε. Σὺ δὲ μοι ἀκόπι, πῶς οὐ παρτίεται ὁ τυφλός. Ὅτε μὲν γὰρ ἐπ' ἐκεῖνον ἔλεγεν ἀκινδύνως ἐρωτώμενος, οὐχ οὕτω μέγα ἦν τὸν ἀλήθειαν εἰπεῖν· τὸ δὲ θαυμαστὸν ἔστι νῦν, ὅτι καὶ ἐν πλείοσι φθόρ καταστάσι, οὕτε ἀρνείται, οὕτε ἰκανία λέγει τοῖς πρῆξτεροις. Τί οὖν οἱ Φαρισαῖοι; ἢ ἄλλοι δὲ καὶ οἱ ἄλλοι; Ἦγαγον μὲν αὐτὸν ὡς ἀρνησάμενον· τούτωντων δὲ ἔπαθον ὅπως οὐκ ἰσοῦλλον, καὶ ἀκριβέστερον ἔμαθον. Καὶ τοῦτο πανταχοῦ τὸν σημείων ὑπομνήσαι· ἄλλοι δὲ ἐν τοῖς ἐξῆς τοῦτο σαφέστερον ἀποδείξομεν. Τί οὖν οἱ Φαρισαῖοι; Ἐλεῖρον εὐερε, οὐ πάντες, ἀλλ' οἱ ἰταμιώτεροι· ὅτιος ὁ ἄνθρωπος οὐκ ἔστιν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, ὅτι τὸ σάββατον οὐ τηρεῖ· ἄλλοι ἔλεγον, Πῶς δύνανται ἄνθρωπος ἀμαρτωλὸς τοιαῦτα σημεία ποιεῖν; Ὅρξ ἐστὶ ἀπὸ τῶν σημείων ἀνήγοντο· Ὡ γὰρ πρὸ τούτου πέμψαντες, ὥστε ἀγαθὴν αὐτὸν, ἄκουσον τί λέγουσι νῦν, εἰ καὶ μὴ πάντες. Καὶ γὰρ ἄρχοντες ὄντες ὑπὸ τῆς φιλοδοξίας εἰς ἀπίστην ἐπαύοντο. Ὅμως δὲ καὶ τῶν ἀρχόντων οἱ πολλοὶ ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν· οὐχ ὀμολογῶν δέ. Ὁ μὲν οὖν πολὺς λαὸς εὐκαταφρόντως ἦν, ἀτε μὴδὲ μέγα συντελεῖν εἰς τὴν συναγωγὴν αὐτῶν, οἱ δὲ ἄρχοντες ἄλλοι περιβιβατοὶ ὄντες, δυσκολώτερον ἐπαρρησιάζοντο. Τούς μὲν γὰρ φιλαρχία καταίχε, τοὺς δὲ δικαία καὶ ὀ παρά τὸν πολλὸν φθόρος. καὶ καὶ ἔλεγε· Πῶς δύνασθε πιστεῖν, δόξαν παρὰ ἀνθρώπων λαμβάνοντες; Καὶ αὐτοὶ μὲν φρονεῖν ζήτουσιν; ἀδικῶς, τοῦ Θεοῦ ἔλεγον εἶναι· τὸν δὲ τυφλὸς θεραπεύοντα οὐ δύνασθαι εἶναι· ἐκ τοῦ Θεοῦ, διὰ τὸ σάββατον μὴ τηρεῖν. Πρὸς ταῦτα ἀντίθεταν οὕτοι, εἰ ἀμαρτωλὸς τοιαῦτα σημεία οὐ δύναται ποιεῖν. Ἐκεῖνοι μὲν οὖν κακούργως· τὸ γεγονός σιγῶντες, τὴν δοκοῦσαν εἶναι παράβασιν εἰς μέσον ἔφερον. Οὐ γὰρ ἔλεγον, ὅτι ἐν τῷ σαββάτῳ θεραπεύει, ἀλλ' ὅτι τὸ σάββατον οὐ τηρεῖ· οὔτοι δὲ πάλιν ἀσθενῶς. Δίον γὰρ ἐπιδείξαι πῶς τὸ σάββατον οὐ λίσεται, ἀπὸ τῶν σημείων ἰσχυρίζονται μόνον· καὶ εἰκότως. Ἐπὶ γὰρ ἀνθρώπων αὐτὸν ἐνόμιζον εἶναι. Ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτο ἦν, καὶ ἕτερος εἴχον ἀπολογησάσθαι, ὅτι τοῦ σαββάτου κύριος ἦν, καὶ αὐτός; [335] αὐτὸ παροίηκεν· ἀλλ' οὐδέποτε αὐτῆν εἶχον τὴν γνώμην. Οὐδαίς μόντοι αὐτῶν ἐτόλμα ἀπερ εἶναι. ἵστε φανερός εἶπεν, οὐδὲ ἐν ἀποφασί, ἀλλ' ἐν ἀχιφρονησί, οἱ μὲν δὲ τὸ ἀπαρρησιάζοντο, οἱ δὲ οὐκ φιλαρχίαν. Σχίσμα οὖν ἦν ἐν αὐτοῖς. Τοῦτο τὸ σχίσμα πρῶτον ἤφατο ἐν τῷ λαῷ· εἶτα ὑστερον καὶ ἐν τοῖς ἄρχοις. Καὶ οἱ μὲν ἔλεγον, δεῖ Ἄγαθὸς ἔστιν, ἄλλοι δέ, Οὐχί, ἀλλ' ἀπαρτὴ τὸν ὄχλον. Ὅρξ; πῶς ἀπυνετώτεροι τῶν πολλῶν οἱ ἀρχόντες σχετιθῆντες ὑστερον; Ἀλλὰ μετὰ τὸ σχετιθῆναι· πάλιν,

εὐδὲν ἐπιδείξαντο γενναίον, ὀρῶντες τοὺς Φαρισαίους ἐπιεικέως. Ὡς; εἰ γε τῶλον ἀποτίσθησαν, ταχέως ἀν τὴν ἀλήθειαν ἐπέγνωσαν. Ἐστὶ γὰρ σχετιθῆναι καλῶς. Αὐτὸ καὶ αὐτὸς ἔλεγε· Οὐκ ἤλθον βαλεῖν εἰρηρῆν ἐπὶ τὴν γῆν, ἀλλὰ μάχασθαι. Ἐστὶ γὰρ καὶ κακὴ ὁμολοία, ἔστι καὶ καλὴ διαφωνία. Καὶ γὰρ οἱ τὸν πύργον οἰκοδομοῦντες, ὁμονόησαν ἐπὶ κακοῦ τῷ ἐαυτῶν· καὶ οἱ αὐτοὶ οὗτοι πάλιν, ἀκούτες μὲν, ἐπὶ συμφέροντι δὲ ὄμως ἰσχύισθησαν. Καὶ οἱ περὶ Κορὸ δὲ κακῶς ὁμονόησαν, διὰ τοῦτο καλῶς ἐχρήσθησαν καὶ Ἰουδαῖοι ὁμονόητες μετὰ τῶν Ἰουδαίων κακῶς. Ἐστὶν οὖν σχετιθῆναι καλῶς, καὶ ἔστιν ὁμονόησαι κακῶς. Αὐτὸ τοῦτο φησιν· Ἐὶν ὁ ὀρθολογὸς σου σκανδαλίη σε, ἔκκορον αὐτόν· ἐὼν ὁ ποῦς σου, ἔκκεμε αὐτόν. Εἰ δὲ ἀπὸ μῆλου; ἀποσχίζεσθαι χρὴ κακῶς συνιμῆναι, οὐ πολλὰ μᾶλλον ἀπὸ φιλίας κακῶς ἠνωμένῃν ἡμῖν; Ὅποτε οὐ πανταχοῦ ὁμολοία καλὴ, ὥστερ οὐν οὐδὲ πανταχοῦ ἡ δίστασις κακῆ.

γ. Ταῦτα λέγει, ἅρα φεύγομεν πονηρίαν, καὶ δεικνύμεν ἀγαθούς. Εἰ γὰρ ἐν τοῖς μέλεσι τὸ σεσπῆδες καὶ ἀνείκτως ἔχον ἐκκόπτεμεν, φοβούμενοι μὴ καὶ τὸ λοιπὸν τὴν αὐτὴν λύμην ὑποδείξῃται σῶμα· καὶ ποιούμεν τοῦτο, οὐκ ἔκείνον καταφρονούντες, ἀλλὰ τὸ λοιπὸν διαφυλάξαι βουλόμενοι· πῶς ἄλλοι ἐπὶ τῶν συνόντων ἡμῖν ἐπὶ κακῶς τοῦτο πράττειν ἀναγκάζον; Εἰ μὲν γὰρ δυνάμεθα κάκεῖνους διορθῶσαι, καὶ αὐτοὶ μὴ παραβλαβῆναι, πάντα ποιῆν χρὴ· εἰ δὲ κάκεῖνοι μόνον ἀδιορθῶται, καὶ ἡμᾶς παραβλάπτουσι, ἐκκόπτειν αὐτοὺς καὶ βίπτειν ἀναγκαῖον. Πολλὰκις γὰρ οὕτω κερᾶνοῦσι ὁ ἄλλοι. Αὐτὸ καὶ Παῖλος οὕτω παρῆναι λέγει· Καὶ ἐμάριστε ἐν πονηρίᾳ ἐξ ἡμῶν αὐτῶν· καὶ, ἴνα ἐξαρθῇ ἐκ μέσου ὄμων ὁ τὸ ἔργον τοῦτο ποιήσας. Δεινὸν γὰρ, διεινὸν συνουσία πονηρίων. Οὐχ οὖν ταχέως λοιμὸς ἀπέταξε, καὶ φῶρος διαφείρει τοὺς ἀναχρονωμένους, τοὺς τῷ νοστήματι κατεχρόμενους, ὡς ἡ τῶν πονηρίων κακία ἀνθρώπων. Φθειροῦσι γὰρ ἴσθ' ἰσχυρὰ ἔμματα κακὰ. Καὶ ὁ προφήτης πάλιν, Ἐξέλιθε ἐκ μέσου αὐτῶν, καὶ ἀπορρίσθητε. Μήθεις τῶνον φαίλον ἐγέτω φθῖον. Εἰ γὰρ οὐκ ἐφύλοισ ἔχοντες ἐκκηρύττεται, καὶ οὐκ αἰδοῦμεθα τὴν φύσιν, οὐδὲ τοὺς ταύτης νόμους, οὐδὲ τὴν ἐξ αὐτῆς ἀνάγκην· πολλὰ μᾶλλον τοὺς συνέθεσις καὶ γωριμίαν φεύγειν δεῖ, πονηρῶς ὄντες. Κἴν γὰρ μωρίμα παρ' αὐτῶν δεξιώμεθα βλάθην, τῆ γοῦν πονηρίᾳ δόξαν διαφυγῆν οὐκ ἰσχυροῦμεν. Οἱ γὰρ ἔζηθεν οὐ τὴν βίον ἐρευνῶσιν, ἀλλ' ἀπὸ τῶν συνόντων ἡμᾶς κρῖνοσι. Ταῦτα καὶ [536] γυναιξὶ καὶ παρθένῳ παρρηγιῶ. Προσκόμμενοι γὰρ, φησὶ, καλῶ, οὐ μόνον ἐνώτιον Κυρίου, ἀλλὰ καὶ ἐνώτιον ἀνθρώπων. Πάντα τοῖνον πράττομεν, ὥστε μὴ σκανδαλισθῆναι ἐν πλησίον. Μῶς γὰρ κἴν σφόδρα ὀρθῶς ἦ, σκανδαλὸν ἕτερος παρῆχον, τὸ πᾶν ἀπόλλεσε. Καὶ πῶς ἐν τῷ ὀρθῶν βίον σκανδαλίσει; Ὅταν ἡ συνουσία τῶν ὀρθῶν πονηρίαν αὐτῶ περιθῇ ἔξιν. Ἐπειδὴ γὰρ θαρρόντες ἑαυτοὺς συνόμεν τοῖς πονηρῶς, κἴν αὐτοὶ μὴ βλαβῶμεν, ἕτερος σκανδαλίσει. Ταῦτα καὶ ἀνδράτι καὶ γυναιξὶ λέγει καὶ παρῆνοις, καταλιπάντων αὐτῶν τὸ συνεδέσθαι μετὰ ἀκριβείας εἰδέναι πῶς ἐνέσθηεν τίκαται κακῶ. Ἐγὼ μὲν γὰρ οὐδὲν ὑποπέτω πονηρίαν, οὐδὲ ἄλλος τις βῶς τῶν τελειοτέρων· ὁ δὲ ἀφελέστερος ἀδελφῶ; ἐπὶ τῇ σὴ παραβλάπτειται τελειότητι. Δεῖ δὲ καὶ τὴν ἐξουσίαν τῆς ἐκείνου προνοεῖν. Κἴν οὕτος μὴ βλαθῇ, ἀλλ' ὁ Ἕλληνας παραβλάπτειται. Ὁ δὲ Παῦλος ἐκτίκισεν ἀπὸ σκοπέως εἶναι, καὶ Ἰουδαίους καὶ Ἑλλήνας, καὶ τὴν Ἑκκλησίαν τοῦ Θεοῦ. Ἐγὼ πονηρίαν οὐδὲν ὑποπέτω περὶ

* Savil. et Morel. ἀνόητος. Sed Savil. putat legendum εὐήγ. Utraque lectio quadrat. † Suspirator Savinius legendum τὴν γνώμην. At γνώμης etiam hic apte adhibetur.

* Αὐτὸ κερᾶνοῦσι.

non invenirent, cæcum ducunt ad Phariseos, qui asperius interrogarent. Ideo namque evangelista salubritatem fuisse dicit, ut pravum eorum animum ostenderet, et quam calumniam miraculum ansam caperent, quod scilicet legem transgressus videretur. Inneque palam est, quod ubi primum illum viderunt, nihil aliud dixerint, quam, 15. *Quomodo aperuit oculos tuos?* Et animadvertente non dixisse illos, *Quomodo visum recepisti; sed, Quomodo aperuit oculos tuos?* occasionem ipsi offerentes calumniam ipsam ob opus editam. Ille vero quasi non ignavis brevius loquitur: non nomen protulit, non ait, Dixit mihi, *Vas, lavare;* sed statim ait, *Lutum inpositum super oculos meos, et lavæ, et vido.* Uipote cum jam illi multum calumniati essent dixissentque, Vide quanta Jesus operetur in sabbato; lutum illiuit. Tu vero perpende quomodo non turbetur cæcus. Nam ubi primum interrogatus sine periculo respondit, non tam magna res erat veritatem profiteri: hoc vero mirum est, in majori constitutum metu, non negare, non contraria prioribus dicere. Quid ergo Pharisei? imo etiam alii? Adduxerunt cum tanquam negaturum. Contra vero evenit quam optabant ipsi, et accuratius rem didicerunt: id quod illis ubique circa signa accidit; in sequentibus autem id clarius ostendimus. Quid ergo Pharisei? *Dixerunt quidam* (non omnes, sed petulantiores): 16. *Hic homo non est a Deo, quia sabbatum non custodit. Alii dicebant, Quomodo potest illos peccator hæc signa facere?* Viden' illos a signis affectos? Nam qui miserant, ut adduceretur audi quid nunc dicant, etsi non omnes. Cum enim principes essent, ex glorie cupiditate in incredulitatem deciderunt. Attamen ex principibus multo crediderunt in eum, neque lamen confitebantur. Populus dissecti erat, ut qui nihil magni conferret in synagoga. Principes autem difficiliter se credere profitebantur, alii principatus amore, alii metu ceterorum detenti. Quare dicebat: *Quomodo potestis credere, qui gloriam ab hominibus accipitis* (Joan. 5. 45)? Et ipsi quidem qui injuste interficere conabantur, se Dei esse dicebant; illum vero, qui cæcus curabat, non posse ex Deo esse, quia sabbatum non servabat. His opponebant isti, non posse peccatorem talia facere signa. Illi versute tacito signo, quam transgressionem vocabant, in medium afferent. Non enim dicebant, in sabbato curat; sed, *Sabbatum non custodit.* Illi rursus ignare agunt. Cum enim oportuisset ostendere non violari sabbatum, et signis tantum arguunt; et jure quidem. Adhuc enim illam esse hominem putabant. Alioquin poterant illum alio modo defendere, quod necesse sabbati Dominus esset, qui illud statuisset: sed noudum hæc erat sententia. Nemo certe eorum audebat ea quæ sentiebant aperte profiteri, sed dubitando proponebant, alii a metu repressi erant, alii principatus amore. *Schisma igitur erat inter illos.* Quod prius fuit in populo, deinde in principibus. *Alii dicebant, Dominus est;*

¹ suspicatur Savilius legendum, *nondum hæc habebant perceptum.* sed locus, ut est in textu, ferri potest.

alii, Non, sed seducit turbam (Joan. 7. 12). Vident, plebe imprudenter principes discussos? Sed postquam ita scissi sunt, nihil generosum exhibere, cum instare Phariseos viderent. Qui si penitus discussi fuissent, statim veritatem cognituri erant. Paucis enim dissensio recta esse. Ideo ille dicebat, *Non veni pacem mittere in terram, sed gladium* (Matth. 10. 34). Est enim etiam mala concordia, et discordia bona. Nam qui turrim ædificabant, in damnum suum concordæ erant; atque iidem ipsi, licet invitati, in commodum suum divisi sunt. Coræ autem cum sociis male consenserant; ideo bene divisi sunt. Judas quoque cum Judæis male consensit. Potest ergo bona discordia, et mala concordia esse. Ideo ait, *Si oculus tuus scandalizat te; erue eum; et si pes tuus, abscinde* (Matth. 5. 29. et 18. 8). Si membrum male conjunctum abscindendum, nonne multo magis ab amicis male conjunctis abscindi oportet? Itaque concordia non semper bona est, ut nec semper discordia mala.

5. Hæc dico ut malos fugiamus, sequamur bonos. Nam si membra putrida incurabi in excelsissimum, ne reliquum corpus perdat; idque facinus, non quod membrum despiciamus, sed ut cætera servemus: quanto magis hoc agendum circa eos qui male nobis juncti sunt? Quid si possimus illos emendatis, nihil damni accipere; id omni conatu tentandum: sin illi corrigi nequeant, nobisque nocent, excindere et abicere oportet. Hinc enim illi sæpe magis lucrabantur. Unde Paulus sic hortatur: *Auferite malum de medio vestrum* (1 Cor. 8. 15), et, *Ut tollatur de medio vestrum qui hoc opus fecit* (Ibid. v. 2). Perniciosum enim, perniciosum utique est pravorum consortium. Non tam cito pestis grassatur, et scabies corruptit illa affectos, ut pravorum nequitia: nam *Corrumpunt bonos mores colloquia prava* (1. Cor. 15. 33). Propheta quoque, *Egredimini de medio eorum, et segregamini* (Jer. 51. 45). Nemo itaque improbo utatur amico. Nam si pravos filios exheredamus, neque naturam reveremus, vel leges ejus, neque necessitudinem quamvis: multo magis notos et familiares fugere oportet, si mali sint. Quamvis enim nullo hinc damno afficiamur, malum tamen fanam vitare non poterimus. Extrahi namque non vitam explorant, sed ex sociis judicant. Hæc ipsa et nuptas et virgines rogo. *Providentes, inquit, bona, non solum curam Domino sed etiam coram hominibus* (Rom. 12. 17). Nilil ergo non agamus, ne proximo offendiculo simus. Vita enim, etsi rectissima, si offendiculo aliis sit, totum perdidit. Et quomodo potest recta vita offensionis esse? Cum malorum consortium malum parum finiam. Cum enim fidenter cum imprubis versamur, etsi nihil nobis dampni accidat, aliis offendiculo sumus. Hæc viris, mulieribus, virginibus dico, eorum consuetudine explorandum relinquens, quanta hinc oriuntur mala. Ego quidem nihil mali suspicor, neque alius fortasse perfectiorum; sed simplicior frater in tua offenditur perfectione. Oportet autem illius consulere imbecillitati. Etiam si hinc ille non ledatur,

sed gentilis offenderetur. Jubet autem Paulus sine offensione esse Judæis, et Græcis, et Ecclesiæ Dei (1. Cor. 10. 3). Ego nihil mali de virgine suspicor; virginitatem quippe amo; *Caritas autem non cogitat malum* (1. Cor. 13.) Hoc institutum vitæ admodum diligo, neque absurdum quid cogitare possum. Quomodo id externis persuadebimus? Oportet enim illorum etiam rationem habere. Sic itaque nostra disponamus, ne quis infidelium contra nos ansam repe-

rere possit. Sicut enim ii qui vitam rectam exhibent, Deo gloriam referunt: ita qui secus agunt, in causa sunt cui blasphemetur. Verum absit ut tales apud nos sint; sed ita luceant opera nostra ut glorificetur Pater noster qui in cælis est, et nos ejus gloria fruamur: quam utinam nos omnes consequamur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri gloria, atque sancto Spiritui, in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA LVIII.

Cap. 9. v. 17. *Dicunt cæco iterum: Tu quid dicis de illo, qui aperuit oculos tuos? Ille autem dixit, Quia propheta est.* 18. *Non crediderunt ergo Judæi.*

1. Scripturæ non simpliciter neque perfunctorie, sed quam diligentissime legendæ sunt, ne quid obicis oriatur. Etenim jam qui merito quæstionem moveat, Quomodo, postquam dixerunt, *Hic non est a Deo, quia sabbatum non servat*, jam dicunt ei, *Tu quid dicis de illo, qui aperuit oculos tuos?* Non dixerunt, *Tu quid dicis de illo, qui sabbatum solvit?* sed excusationem nunc pro accusatione ponunt. Quid ergo dicendum? Non idem sunt qui dicebant, *Hic non est ex Deo*; sed ii qui ab ipsis sententia disjuncti dicebant: *Homo peccator non potest hæc signa facere*. Cum enim vellet ii eo comprimere, ne Christum ipsi defendere viderentur, illum qui virtutis ejus experimentum ceperat, in medium adducunt et interrogant. Vide ergo pauperis sapientiam, qui prudentius quam illi omnes loquutus est. Et primo quidem ait: *Propheta est*: neque fornidavit perversum Judæorum judicium, repugnantium dicentiumque: *Quomodo potest hic a Deo esse, qui sabbatum non custodit?* sed dixit, *Propheta est. Et non crediderunt Judæi quod cæcus fuisset et vidisset, donec vocaverunt parentes ejus*. Animadvertite quot modis miraculum obterege et abolere conentur. Verum ipsa veritatis natura ipsidem ipsis firmatur, quibus ab insidiatoribus impellitur; ipsidem fulget, quibus obscurari tentatur. Nisi enim hæc facta essent, miraculum apud multos suspectum esse potuisset: nunc vero ac si studioso veritate indagarent, ita omnia faciunt, neque aliter fecissent, si pro Christo hæc operati essent. His tamen ipsam deprimere tentabant, cum dicerent, *Quomodo aperuit oculos tuos?* id est, Num quibusdam prestigiis? Nam alibi quoque cum nihil obliciendum haberent, modum curandi calumniari conantur dicentes: *Non eiecit demonia nisi in Beelzebub* (Matth. 12. 24)? Et hic etiam cum nihil opponendum babeant, ad tempus et sabbati solutionem confugiunt, dicuntque, *Solveit sabbatum*; et, *Peccator est*. Atqui ille vos invidos, qui gesta ejus carpere studebatis, ille aperte interrogavit, *Quis ex vobis arguet me de peccato* (Joan. 8. 46)? Et nemo respondit, neque dixit, Blasphemias, dum te impeccabilem dicis. Atqui si dicere potuissent, haud dubio non tacuissent. Nam qui dicentem, se ante Abraham esse,

lapidibus impetierunt, et ipsum a Deo non esse, se vero esse a Deo gloriantur sunt, licet homicidæ essent; et eam qui hujusmodi signa operabatur, ex Deo non esse dicebant, quia sabbatum non custodiret: si vel accusandi umbram habuissent, non præterissent utique. Si autem ideo peccatorem vocant, quia sabbatum solvere videbatur, futile certe crimen erat, vel sociorum iudicio, qui ut frigidum illud et ex similitate profectum damnabant. Uudique ergo colubiti, aliud quidpiam impudentius ac petulantius agrediantur. Quomodo illud? *Non crediderunt, inquit, quod cæcus fuisset, et vidisset*.

Mendacium ubique in seipsum impingit.— Cur ergo accusarunt quod sabbatum non custodiret, nisi illud credidissent? cur non fidem habetis tantæ multitudini, et vicinis qui ipsum cognoscunt? Verum, ut dixi, ubique mendacium in seipsum impingit, per ea ipsa queis veritatem oppugnat; ipsamque veritatem clariorem efficit: quod etiam nunc evenit. Ne quis enim diceret vicinos et spectatores nihil accurate dixisse, sed de simili loquutos esse, parentes in medium adducunt, et sic inviti veritatem patefecerunt. Nam hi maxime omnium filium suum noverant. Quia enim ipsum perterrefacere non poterant, sed audacter ipse beneficium prædicabat, per parentes se miraculum affirmare posse sperabant. Et vide interrogatiois uequitiam. Quid enim ait? Illos in medium adductos, ut terrorem incuterent, cum vehementia furentes interrogant: 19. *Hic est filius vester?* Nec dicunt, Qui pridem cæcus erat: sed quomodo? *Quem vos dicitis quin cæcus natus est*; ac si illi versute fingereut, ut opera Christi confirmarent. O execranda, et plus quam execranda! Equis pater hæc de filio confinxerit? Ac si dicerent: Quem vos cæcum dixistis; neque id tantum; sed hoc ubique sparsistis. *Quomodo ergo nunc videt?* O stultitiam! Vestrum est, inquit, hoc commentum, hæc simulatio vestra. Dupliciter ad id negandum inducunt, et his verbis, *Quem vos dicitis, et illis, Quomodo ergo nunc videt?*

2. Cum tres essent interrogatioes, si filius eorum esset, si cæcus fuisset, et quomodo visum recepisset, duo tantum confitentur, tertium non adlunt. Illudque ad veritatem firmandum conduxit, ut nemo alius quam cæcus curatus, qui fide dignus erat, hæc confiteretur. Et quomodo ad gratiam loquuti essent parentes, qui etiam quædam ex iis, que sciebant, tacuerunt propter metum Judæorum? Quid enim di-

¹ Ms. Orientalis Savil. post *Beelzebub*, addit, *principe demoniorum*.

τῆς παρθένου (ἀγαπῶ γὰρ τὴν παρθένην· Ἡ δὲ ἀπὸ τοῦ λογίζεσθαι τὸ κακόν)· ἐγὼ σφόδρα ἐραστὴς εἰμι τῆς πολιτείας ταύτης, καὶ οὐδὲ λογισαῖσθαι τι δύναμαι ἄπονον. Πῶς τοὺς ἐξω κρίνομεν; δὲ γὰρ κἀκείνων ποιῆσθαι πρόνοιαν. Οὐτὼ τῶν ἐπίων τὰ καθ' ἑαυτοῦς οἰκονομῶμεν, ἵνα μὴδὲ τῶν ἀπίων τις ἔχη καθ' ἑμῶν δικαίαν εὐρίην λαβῆν. Ὡσπερ γὰρ οἱ βίον ἔρῃον ἐπιδικεῖνοιμοι δοξάζουσι τὴν αἰὼν ὡς τῶς οἱ τὸν ἐναντίον, βλασφημηθῆναι παρασκευάζουσι. Ἀλλὰ

μὴ γίνετο τις τῶν τοιοῦτων εἶναι παρ' ἡμῶν, ἀλλ' ὡς τὰ λάμψαι τὰ ἔργα ἡμῶν, ὥστε δοξασθῆναι τὴν Πατέρα ἡμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τῆς παρ' αὐτοῦ ὄψεως ἡμᾶς ἀπολαύσαι· ἧς γένοιτο πάντας ἡμεῖς ἐπιτινεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρώπως τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ θεὸς τῶ Πατρὸς ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.
• Morel. παρ' ἡμῶν.

OMIAIA NIP.

λέγουσι τῷ τυφλῷ κἀκίν· Σὺ τί λέγεις περὶ αὐτοῦ, δεῖ ἡγοιξέ σου τοὺς ὀφθαλμοὺς; Ὁ δὲ εἶπεν, Ὅτι προφήτης ἐστίν. Οὐκ ἐπίστευσαν οὐδ' οἱ Ἰουδαῖοι.

α. Τὰς Ἐραφὰς οὐκ ἠπίως οὐδὲ παρήρημα ἐπίπειται γῆρ, ἀλλὰ μετὰ ἀκριθείας ἀπάσης, ὥστε μὴ σφοδρῶς ἐκίστασι. Καὶ γὰρ καὶ νῦν εἰκότως ἀν τις ἐνταῦθα ἐπαροφῆσαι, πῶς εἰπόντες, Οὐτός οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ θεοῦ, δεῖ τὸ σάββατον οὐ τηρεῖ, λέγουσιν αὐτῷ· Σὺ τί λέγεις περὶ αὐτοῦ, δεῖ ἡγοιξέ σου τοὺς ὀφθαλμοὺς; Καὶ οὗκ εἶπον, Σὺ τί λέγεις περὶ αὐτοῦ, δεῖ παρῆλας τὸ σάββατον; ἀλλὰ τὸ τῆς ἀπολογίας νῦν ἀπὸ τῆς κατηγορίας τίθεισι. Τὶ ὄντι ἐπὶν εἶπεν; Οὐκ εἶπεν αὐτοῖ ἀπὸ λέγοντες, Οὐτός οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ θεοῦ· ἀλλ' εἰ σχετινέτας [337] ἀπ' αὐτῶν· οὐ καὶ εἶπον, "Ἀνθρώπος ἀμαρτωλὸς οὐ δύναται τοιαῦτα πνεύματα ποιεῖν. Βουλόμηνος γὰρ αὐτοῦς ἐπιστομῆσαι τῆλιν, ἵνα μὴ θέλωνιν αὐτοῖ συνηρῶσιν τῷ Χριστῷ, τὸν λαβόντα τῆς δυνάμεως αὐτοῦ πᾶσαν εἰ μῖσον ἄγουσι καὶ ἐρωτῶσιν. Ὅρα τοίνυν τὸ πῆλυν τῆν σοφίαν. Ἀπάντων γὰρ τούτων συνευτέρως φέλεγγεται. Καὶ πρῶτον μὲν φησιν, δεῖ Προφήτης ἐστὶ, καὶ οὐ κατέπειθεν αὐτῶν τὸν διαστραμμένον Ἰουδαίων τὴν κρείαν, τῶν ἀντιλερότων ἂ, καὶ λερότων πῶς δύνανται οὗτος εἶναι παρὰ τοῦ θεοῦ, τὸ σάββατον οὐ τηρῶν; ἀλλ' ἔλεγεν, δεῖ Προφήτης ἐστὶ. Καὶ οὐκ ἐπίστευσαν δεῖ τυφλὸς ἦν καὶ ἀνέλελεγε, ἔως οὐ ἐρώτησαν τοὺς γονεῖς αὐτοῦ. Καὶ σκεπτεῖ πῶσιν ἐρώτησιν τὸν θαῦμα συστιάσθαι καὶ ἀνελεῖν. Ἀλλ' αὐτὴ τῆς ἀληθείας ἡ φύσις, δι' ἣν δοκεῖ παρὰ τῶν ἀνθρώπων ἐπιουλεύεσθαι, διὰ τούτων λαχρῶτέρως γίνεται· διὰ τούτων λάμπτει, δι' ἣν συστιάσθαι. Εἰ γὰρ μὴ ταῦτα γίνετο, κἀν ὑπεκρίθη παρὰ τοῖς πολλοῖς; τὸ θαῦμα· νυνὶ δὲ οὐ σπουδάζοντες γυμνῶσαι τὴν ἀλήθειαν, οὕτως ἅπαντα πράττουσι, καὶ οὐκ ἀν ἐτέρως ἐπίνοιαν, εἰ γε ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ πάντα ἐποιῶν. Καὶ γὰρ ἐπαχρήσαν διὰ τούτου τοῦ τρόπου καταβλήσιν αὐτῶν, λέγοντες, Πῶς ἀπέφξε σου τοὺς ὀφθαλμοὺς; τοῦτοστι, μὴ γοητεία τῆ; Καὶ γὰρ ἀλλαχῶ μερῶν ἔχοντες ἐπισκῆψαι, τῷ τρόπῳ τῆς θεραπείας; ἐπιπράζειν ἐπιχειροῦσι λέγοντες· Οὐκ ἐκδόλῃται τὰ δαμονία, εἰ μὴ ἐν Βεελζεβούλ·. Καὶ ἐνταῦθα πάλιν, οὐδὲν ἔχοντες εἶπεν, ἐκί τὸν καρῆν καταπεύγουσι λέγοντες, δεῖ ἄνει τὸ σάββατον καὶ πάλιν, δεῖ Ἀμαρτωλὸς ἐστὶ. Καὶ μὴ φρονῶντας· ὁ μὲς καὶ ἐπιουλέως ἐπιλαβεσθαι τῶν αὐτῷ πεπραγμένων, μετὰ πάσης ἐρώτησιν ἀκριθείας, λέγων, Τίς ἐξ ὧν ἄλλοτε μὴ περὶ ἀμαρτίας; Καὶ οὐδεὶς ἐφθέγγετο, οὐδὲ εἶπεν, δεῖ Ἐλα-

σφημῆς, ἀναμάρτητον λέγων σεαυτῶν. Καίτοι εἰ εἶχον εἰπεῖν, οὐκ ἀν ἐτίγησαν. Οἱ γὰρ διὰ τὸ ἀκούσαι, δεῖ πρὸ τοῦ "Ἀβραάμ ἐστὶ, λιθάσαντες αὐτὸν καὶ εἰπόντες δεῖ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ θεοῦ, καὶ λαβόντες μὲν ἐκ τοῦ θεοῦ ἀκούοντες εἶναι, ἀνδροφρόνως θυτας, τὸν δὲ τοιαῦτα πημελα πράττοντα, ἐπειδὴ ἑθεράπυαον, οὐκ εἶναι ἐκ τοῦ θεοῦ διὰ τὸ μὴ τηρεῖν τὸ σάββατον λέγοντες· εἰ σκῆν' γοῦν εἶχον ἐγκλημῆσθαι, οὐκ ἀν παρήραμον. Εἰ δὲ διὰ τοῦτο ἀμαρτωλῶν καλοῦσι, δεῖ τὸ σάββατον ἰδοκεῖ λυεῖν, καὶ τοῦτο ἔβαλον ἐφάνη τὸ ἐγκλημα, τὸν μετ' αὐτῶν τεταγμένον, ψυχρότητα πολλὴν καὶ μικροψυχίαν ἂ καταγνόντων αὐτῶν. Πάντοτε αὐτοῖν νυν συμποδισθέντες, ἐφ' ἑτερον ἔρχονται λοιπὸν ἀνασχύντερον καὶ ἱταμώτερον. Ποῖον δὴ τοῦτο; Οὐκ ἐπίστευσαν, φησιν, δεῖ ἦν τυφλὸς καὶ ἀνέλελεγε. Πῶς οὐκ ἐνεκάλεσαν δεῖ τὸ σάββατον οὐ τηρεῖ, ἢ θηλοντῶ; πιστεύσαντες; πῶς δὲ οὐ προσηκόντες τῷ πολλῷ λαῷ; τοῖς γένοιτο τοῖς εἰδῶσιν αὐτῶν; Ἀλλ' ὅπερ ἔφη, πανταχῶ [338] τὸ ψεῦδος; αὐτῷ μὲν περιπέπει, δι' ἣν ἐπιδράζειν τῇ ἀληθείᾳ δοκεῖ, τὴν δὲ ἀληθειαν λαμπεροτέρην ἐμφανῆσαι ἂ, δὲ καὶ νῦν γέγονεν. Ἴνα γὰρ μὴ τις λέγοι, δεῖ οὐδὲν ἀκριθείς εἶπον οἱ γέροντες οὐκ οἰθερωμένους αὐτῶν, ἀλλὰ παρωμοίωσον, ἄγουσιν εἰς μῖσον τοὺς γονεῖς, δι' ἣν ἐποῦν ἀκόντες τὸ γεγεννημένον ἀληθῆς δικυνοῦντες. Καὶ γὰρ οὗτοι ἂ μάλιστα πάντων τὸ τέκνον ἠπιστάτο τὸ ἐαυτῶν. Ἐπειδὴ γὰρ αὐτὸν καταπλήξασθαι οὐκ ἔχουσαν, ἀλλ' ἔωρον μετὰ πάσης παρήλας τὸν εὐεργετὴν κερύττοντα, ἀπὸ τῶν γονέων προσδοκῶν τιμωροῦσιν τὸ θαῦμα. Καὶ ὅρα τῆς ἐρωτήσεως τὴν κακίαν. Τί γὰρ φησιν; Στήσαντες αὐτοῖς εἰς τὸ μέσον, ὥστε εἰς ἀγωνίαν ἐμβαλεῖν, μετὰ πολλῆς τῆς σφοδρότητος καὶ τοῦ θυμοῦ προσάγουσι τὴν πύσιν· Οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς ὧμων; Καὶ οὐκ εἶπον, Ὁ ποτὲ τυφλὸς· ἀλλὰ πῶς; Ὅρ ὁμῆεις λέγετε δεῖ τυφλὸς ἐγεννήθη, ὥσανεὶ κακοεργούντων αὐτῶν, καὶ τὰ τοῦ Χριστοῦ ἰ συγκροτούτων. Ὁ μαροῖ, καὶ παμπαροῖ! καὶ τί; ἀν ἔπειτα παρῆ τοιαῦτα καταφάσασθαι καυδῶς; Μονονοχὶ γὰρ λέγουσαν, Ὅν ὁμῆεις ἀποήσαστε τυφλόν· οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ διεδοκῆτε πανταχῶ τὸν λόγον. Πῶς οὐν βλέπει νῦν; Ἢ τῶς ἀνοίας; Ἰ γὰρ, φησιν, ἐστὶ τὸ σκευώρημα ἂ καὶ ἡ κατασκευῆ. Δύο γὰρ τοῦτοι αὐτοῖς εἰς ἀρῆσιν ὄγειν ἐπιχειροῦσι, τῷ τῆ εἶπεν, Ὅρ ὁμῆεις λέγετε, καὶ τῷ εἶπεν, Πῶς οὐν βλέπει ἄρτι;

β. Τριῶν τοίνυν ἐπαρθεῖσων γενομένων, εἰ υἱὸς αὐτῶν ἦν, εἰ τυφλὸς ἦν, καὶ πῶς ἀνέλελεγε, τὰς δύο μόνως ὁμολογούσι, τῆν δὲ τρίτην οὐ προσθέσασιν. Καὶ τοῦτο δὲ ὑπὲρ τῆς ἀληθείας γέγονεν, ὥστε μὲν ἄλλο,

* Manuscriptus Savilli Orientalis, quem al. haec som-
niam hominiam contulit, et dicitur, et mox prodromos
iam τοῦ διαστραμμένους τῶν Ἰουδαίων ἐπιστ... ἵνα μὴ
ἐξέσων οἱ σχετινέτας ἀπ' αὐτῶν. Paulo post pro φέρεται
ms. Orient. ἀποκρίνεται. ἂ ἢ οἱ κατέχοντες αὐτῶν... ἢ
κρίσις τῶν ἀντ... * Ms. Orient. Savil. ἐν Βεελζεβούλ τῷ ἀρχόντι
των δαιμονίων... * Savil., qui secutus est veterem inter-
pretationem, φωνάζει. Est. * In aliis est derat. Paulo post
ms. Orient. πρὸ τοῦ "Ἀβραάμ ἐγὼ εἶμι... καὶ εἰπόντες πάλιν
ἐκί τοῦ τ-πίου, δεῖ

† Idem. θεράπευσεν ἐν σαββάτῳ διὰ τὸ μὴ τηρεῖν τὸ
σάββατον λέγοντες ἀμαρτωλῶν, εἰ σκῆν'. Non infre-
quenter monitionis μικροψυχίας apud Patres Ecclesiae
significante stimulatam, rixas. Paulo post pro λοιπὸν ms.
Orient. λέγον. ἂ Idem ἀποφαίνει. † Idem ἀκόντες, συν-
αυτοῦτες τὸ γεγεννημένον. Καὶ γὰρ οὗτοι. † Morel, καὶ οὐκ
τοῦ Χριστοῦ. ἂ ἢ οἱ σκαυροῦσιν. Ms. Orient. σκαυώρημα.
Sic etiam unis ex ms. nostris, et haec vera lectio est.
Ibid. ἀπὸ τῶν ἰdem ms. τριῶν.

ἀλλὰ τὸν θεραπευμένον, τὸν καὶ ἀξιόπιστον ὄντα, ταῦτα ὁμολογεῖν. Πῶς γὰρ ἂν ἐχαρίσαντο εἰ γυνεῖς, ἢ οἱ καὶ ὧν ἡθεῖσαν τινὰ σιγησαντες διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων; Τί γὰρ ποιεῖ; Ὅτι οὗτος ἔστιν ὁ υἱὸς ἡμῶν, ἡμεῖς οὐδαμῶν, καὶ εἰ τυφλὸς ἐγεννήθη. πῶς δὲ νῦν βλέπει, ἢ τί ἀνέφικεν αὐτοῦ τοῦ εὐθελημοῦς, ἡμεῖς οὐκ οὐδαμῶν αὐτοῦς ἡλικίας ἔχει, αὐτοῦς περὶ ἑαυτοῦ λόγον λαλῆσαι. Ἀξιόπιστον αὐτὸν ποιήσαντες, οὕτω παρητήσαντο. Ὁὐκ ἔστι παιδίον, φησὶν, οὐδὲ ἀτελής, ἀλλ' ἱκανὸν ἔαυτῷ μαρτυρησάτω. Ταῦτα δὲ εἶπον διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων. Ὅρα πῶς πάλιν τὴν δόξαν αὐτῶν ὁ εὐαγγελιστὴς καὶ τὴν γνώμην εἰ; μίσην ἔχει. Ταῦτα λέγει, διὰ τὸ ῥήμα ἐκείνου, ὃ ἐμπροσθεν ἔλεγον, εἰπόντες, ὅτι Ἰσὸν ἑαυτὸν ποιεῖ τῷ Θεῷ. Ἐπὶ εἰ καὶ ἐκείνου τῆς γνώμης ἦν τῶν Ἰουδαίων, ἀλλὰ μὴ τῆς κρίσεως τοῦ Χριστοῦ, προσήθεον ἂν καὶ εἶπεν, ὅτι γνώμη ἦν Ἰουδαϊκῆ. Ἐπεὶ οὖν παρέπεμψαν αὐτοῦς πρὸς ἑ τὸν θεραπευμένον, πάλιν ἐρώνησαν ἐκ δεξιτέρου. Καὶ φανερώς μὲν καὶ ἀντισχόντως οὐ λέγουσιν. Ἀρτῆσαι εἰσι ὁ Χριστὸς ἰεραπόποιος· προσήχηται δὲ εὐλαβείας τοῦτο κατασκευάσαι βούλονται. Ἄδς γὰρ, φησὶ, δόξαν τῷ Θεῷ. Τοῖς μὲν γὰρ γουεῦσιν εἰπάτω, Ἀρτῆσαθε ὅτι υἱὸς ὁμῶν ἐστὶ, καὶ εἰ τυφλὸν [359] ἐγεννήσατε, σφόδρα ἰδοῦναι καταγέλαστον εἶναι· αὐτῷ δὲ πάλιν εἰπεῖν τοῦτο, φανερὰ ἦν ἀνασχύνεται. Διὰ τοῦτο μὲν οὐ λέγουσιν, ἑτέρως δὲ αὐτὸ μεθοδεύουσι, Ἄδς ἔδξαν τῷ Θεῷ, λέγοντας· τουτέστιν, Ὁμολόγησον ὅτι οὗτος οὐδὲν εἰργάσατο. Ἡμεῖς οὐδαμῶν ὅτι οὗτος ἄνθρωπος ἁμαρτωλὸς ἐστὶ. Πῶς οὖν αὐτὸν οὐκ ἠλέγητε λέγοντα; Τίς ἐξ ὁμῶν ἐλέγχει μὲν περὶ ἁμαρτίας; πῶθεν δὲ ἴσται ὅτι ἁμαρτωλὸς ἐστὶ; Εἰπόντων δὲ αὐτῶν, Ἄδς δόξαν τῷ Θεῷ, καὶ τοῦτο μῆδὲν εἰπόντος, ἀπάντησας ὁ Χριστὸς, ἐφημεισε καὶ οὐκ ἐνεκάλεισεν, οὐδὲ εἶπε, Διατί οὐκ ἐβόηκα; ἔδξαν τῷ Θεῷ; ἀλλὰ τί; *Ἠστουέεις εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ*; ἵνα μάθῃς, ὅτι τοῦτο ἐστὶ δοῖναι δόξαν τῷ Θεῷ.

Εἰ δὲ οὐκ ἦν ἰστέονος τῷ Πατρὶ, αὐτῆ δόξα οὐκ ἂν ἦν. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ τιμὴν τὸν Υἱὸν αὐτός ἐστιν ὁ τιμὴν τῶν Πατέρων, εἰκότως οὐκ ἐπιτιμᾶται ὁ τυφλός. Ὅτε μὲν οὖν προσεδόκουν τοὺς γυνεῖς; ἀνανεύειν καὶ ἀρνεοῦσθαι, οὐδὲν αὐτῷ ἔλεγον· ἐπειδὴ ἰδὸν οὐδὲν πῶθεν αὐτοῖς γαυρημένον ἐκ τοῦτου, ἐπὶ τοῦτον ἔρχονται πάλιν, λέγοντας, ὅτι Ἅμαρτωλὸς ἔστιν οὗτος. Ἀπεκρίθη ἐκείνος καὶ εἶπεν· *Εἰ ἁμαρτωλὸς ἔστιν, οὐκ οἶδα*. Ἐν οἶδα, ὅτι τυφλὸς ὢν, ἄρτι βλέπω. Ἄρα μὴ ἐροβήθη ὁ τυφλός; Μὴ γένοιτο. Καὶ πῶς ὁ εἶπεν, ὅτι Προσητήτης ἐστὶ, λέγει, *Εἰ ἁμαρτωλὸς ἔστιν, οὐκ οἶδα*; Οὐχ οὕτως ἔχον, οὐδὲ τοῦτο πεπεικώς αὐτὸν, ἀλλὰ βουλόμενος ἀπὸ τῆς τοῦ πράγματος μαρτυρίας, ἀλλ' οὐκ ἀπὸ τῆς αὐτοῦ φωνῆς ἀπαλλάξαι τὴν ἐγκλημάτων αὐτοῦ, καὶ ἀξιόπιστον ποιῆσαι τὴν ἀπολογίαν, τῆς ἀπὸ τῆς εὐεργεσίας μαρτυρίας καταψηφισομένου αὐτῶν. Εἰ γὰρ ματὰ πλείονας λόγους εἰπόντος αὐτοῦ, εἰ τί μὴ οὐτος ἦν θεοσεβής, οὐκ ἠδύνατο καιατὰ σημεῖα ποιεῖν, οὕτως ἠγανάκτουσιν οὗ εἶπεν, *Ἐν ἁμαρτίαις σου ἐγεννήθηθ' ὁδός, καὶ σὺ διδάσκεις ἡμᾶς*; εἰ ἐξ ἀρχῆς τοῦτο εἶπεν, τί οὐκ ἂν ἐπραξαν; τί δὲ οὐκ εἶπεν; Ἐἰ ἁμαρτωλὸς ἔστιν, οὐκ οἶδα; ἠσώπει ἔλεγον· οὐδὲν ὑπὲρ τοῦτον λέγει νῦν, οὐδὲ ἀποραίνω-

μαι τῶς· ἐκεῖνο μόνον οἶδα σαφῶς καὶ διςχυρισμῶν ἂν, ὅτι ἁμαρτωλὸς ὢν, οὐκ ἂν τοιαῦτα ἐποίησε. Διὰ τοῦτο καὶ ἀνυπόπτον ἐποίησεν αὐτὸν, καὶ τὴν μαρτυρίαν δόδεκαστον, ὡς οὐκ εἰ χαρίζομενος ἔ, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ πράγματος μαρτυρῶν. Ἐπεὶ οὖν οὐκ ἔσχασαν ἀνατρέψαι οὐδὲ ἀνελεῖν τὸ γεγονός, πάλιν ἐπὶ τὸ πρότερον ἔρχονται, τὸν τρόπον τῆς θεραπείας περιεργαζόμενοι, καθάπερ τινὲς θῆραν ἀσφαλῶς προκειμένην ἰ πάντοθεν διερευνημένοι, καὶ νῦν μὲν ὡδε, νῦν δὲ ἐκεῖ περιτρέχοντες. Καὶ ἐπὶ τοὺς πρότερος ἔρχονται λόγους, ἵνα πάλιν σαφῶς αὐτοῖς ποιήσῃσι τῷ συνεχῶς ἐρωτῶν, καὶ λέγουσι· *Τί ἐποίησέ σοι*; πῶς ἀνέφεξέ σου τοὺς εὐθελημοῦς; Τὶ οὖν ἐκείνος; Νικήσας αὐτοῖς καὶ καταβάλων, οὐκ εἰ λοπῶν ὑπεριμένως διαλέγεται. Ἔως μὲν γὰρ τὸ πρῶμα ἐξέτασας ἰδοῦτο καὶ ἐλέγχων, παρήγετο τὴν ἀπόδειξιν ὑπεσταλμῶνος φθγγρόμενος· ἐπειδὴ δὲ εἶλε καὶ ἐνέκχεσε νίητη λαμπρῶν, βαρῶν ἐπεμβαίνει αὐτοῖς λαπῶν. Καὶ τί φησιν; *Εἶπον ὁμῶν ἰσώει*, καὶ οὐκ [340] ἠκούσατε; *Εἰ πάλιν θέλετε ἀκοῖναι*; Εἶδες παρήγησαν ἐπαύτου πρὸς ἀνδρας γραμματεῖς καὶ Φαρισαίους; Οὕτως ἰσχυρὸν ἢ ἀλήθεια, οὕτως ἀσθενὲς τὸ ψεύδος. Ἐκείνη μὲν γὰρ, κἂν τῶν ευγέντων ἐπιλόδοται, λαμπρῶς αὐτοῖς ἀποφαίνει· τοῦτο δὲ, κἂν μετὰ τὸν ἰσχυρὸν ἦ, ἀσθενεῖ; ἰ αὐτοῖς δεικνύων. Ὅ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι· Οὐ προσήχεται τοῖς λεγομένοις· διὰ τοῦτο οὐκ εἰ ἐρῶ, οἶδὲ ἀποκρινόμενα συνεχῶς ὁμῶν, ἐρωτῶσιν εἰπῆ, καὶ οὐχ ὑπὲρ τοῦ μαθεῖν βουλομένης ἀκοῦσαι, ἀλλ' ὑπὲρ τοῖς λεγομένοις ἐπηρεάζει. Μὴ καὶ ἡμεῖς θέλετε μαθεῖται αὐτοῦ γενέσθαι; Τῶς αὐτοῦ εἰς τὸν τῶν μαθητῶν ἐγκαταστάς ἔ χορδῶν. Τὸ γὰρ. *Μὴ καὶ ὁμῶς*, δεικνύοντες αὐτῶν ἐστὶ μαθητῆς ὄντα. Εἶτα αὐτοῖς ἐκωμῶδως καὶ διέπληξεν ἱκανῶς.

γ. Ἐπειδὴ γὰρ ἔδει, ὅτι σφόδρα αὐτοῖς τοῦτο ἐπληθετε, καθάψασθαι μὲν ὑπερβολῆς αὐτῶν βουλόμενος, τοῦτον εἶργκεν ἔπερ ἦν ψυχῆς παραρρησιασμένης καὶ ἀνεπιερωμένης καὶ ὑπερορῶστος αὐτῶν τῆς μανίας, καὶ δεικνύουστος αὐτοῦ μέγα τὸ ἀξίωμα, ἐφ' ᾧ σφόδρα ἐθάξεται, καὶ ὀηλοῦστος ὡ; ἐκείνου θαυμαστὸν ὄντα αὐτὸν ὕβριον, αὐτοῖς δὲ οὐχ ὕβριετα, ἀλλ' ὅπερ ὡς ὕβριν προσέφερον, τοῦτο ὡς τιμὴν ἔπραξε. *Εὐ εἰ μαθητῆς ἐκείνου*, φησὶν ἡμεῖς δὲ τοῦ Μωυσεῖος ἐσομεν μαθηταί. Ἄλλ' οὐκ ἂν ἔχοι λόγον τοῦτο. Ὑμεῖς γὰρ οὐτε Μωυσεῖος, οὐτε τοῦτου. Εἰ γὰρ ἦτε Μωυσεῖος, καὶ τοῦτο ἂν ἐγένεσθε. Διὰ τοῦτο ἀνοθεν ἔλεγον αὐτοῖς ὁ Χριστὸς· *Εἰ ἐπιστεθετε Μωυσῶν, ἐπιστεθετε ἂν ἐμοί*· περὶ γὰρ ἐμοῦ ἐκείνος ἔγραψεν· ἐπειδὴ εἰς τοῦτους ἀπὸ τοῦ λόγου κατέφευγον. Ἡμεῖς οὐδαμῶν, εἰ Μωυσεῖος ἐπιδόθηκεν ὁ Θεός. Τίνος εἰπόντος; τίνος ἀπαγγελλαντος; Τῶν προγόνων, φησὶ, τῶν ἡμετέρων. Εἶτα, τῶν προγόνων, φησὶ, τῶν ὁμητέρων οὐκ ἐστιν ἀξιόπιστοτερος ὁ διὰ τὸν στραμῆν τοῦτο διαβεβαιούμενος, ὅτι τε ἀπὸ Θεοῦ ἔχει, καὶ εἰ τὰ ἀνοθεν φθέργεται; Καὶ οὐκ εἶπεν· Ἡμεῖς ἡκούσαμεν, ὅτι Μωυσεῖος ἐπιδόθηκεν ὁ Θεός, ἀλλ' ὅτι οὐδαμῶν. Τὰ ἐξ ἀκοῆς ὁμῶς; ὡ Ἰουδαῖοι, ὡς εἰβίτας διςχυρῶς· εἶθε· τὰ δὲ ἀπὸ τῆς ὕψεως, ἀκοῆς ἐλάττουσιν εἶναι νομίζετε; Καὶ μὴ ἐκείνα μὲν οὐκ εἶβετε ἰ, ἀλλ' ἡκούσατε ταῦτα δὲ οὐκ ἡκούσατε, ἀλλ' εἰβετε. Τὶ οὖν ὁ τυφλός; Ἐν τούτῳ γὰρ ἐστὶ τὸ θαυμαστὸν, ὅτι ὁμῶς οὐκ οἶδατε πόθεν ἐστὶ, καὶ τῶν αἰσῶτων σημεῖα ποιεῖ· ὅτι ἄνθρωπος οὐ τῶν ἐπιστῶμων πορ' ὁμῶν ὢν, οὐδὲ τῶν περιφανῶν, οὐδὲ τῶν δεδοξαζομένων.

ἰ ἰdem. ἐξ οὐκ ἂν εἰ χαρίζομενος. ἰ Ἄλλ' τινὲς κῶς θῆραν ἀσφαλῶς συγκεκολλημένον. ἰ ἰdem. προκειμένην. *Quidam κεκλιμένον.* ἰ Ms. Orient. ἀνοθεύσας· infra πορ' ἐρωτῶσιν ἰdem ms. ἐρωτῶσιν. ἰ ἰdem ἐγκαταστήσει. ἰ Ms. Orient. οὐκ εἶβετε, resp. ἰdem. ἰdem οὐκ οἶδατε.

Ms. Orient. καὶ ἀξιόπιστον ὄντα μαρτυρῶν. ἰ ἰκανός Savil. εἰ cod. 703; ἰκανός cod. 700. ἰ ἰdem ἀλλὰ τὸ τῆς κρίσεως τοῦ Χριστοῦ προσήχηκε· καὶ εἶπεν εἰς γνώμην τῶν Ἰουδαίων ἀποσπασμένων ποῖν τοῦτο ὁμολογοῦντας αὐτὸν Χριστόν. Ἐπεὶ οὖν οἱ γυνεῖς παρητήσαν αὐτοῖς πῶθεν πρὸς. ἰ ἰdem μηχανιστῶν λέγοντες· Ἄδς. ἰ ἰdem τῶν ἀνθρώπων. ἰ ἰdem. πορ' τυφλός καὶ ἀπὸ. ἰ Ms. Orient. τί δὲ οὐκ ἔστιν εἶπεν.

cunt? 20. *Quod hic est filius noster, scimus, et quod cæcus natus sit; 21. quomodo autem nunc videat, aut quis aperuit ejus oculos, nos nescimus. Ipse ætatem habet, ipse de se loquatur.* Fide dignum illum statuunt, et sic se excusant: Non est puer, inquit, neque infans; potest de se testimonium ferre. 22. *Hæc autem dixerunt propter matum Judæorum.* Vide quomodo evangelista illorum sententiam propositumque enuntiat. Hæc dico ob verbum illud ante dictum, *Æqualem se facit Deo.* Quia si illa fuisset Judaica sententia, non autem Christi judicium, id certe addidisset evangelista, dixissetque eam fuisse Judæorum sententiam. Cum igitur parentes illos ad cæcum sanatum remisissent, iterum vocaverunt eum. Nec tamen palam et impudenter dicunt, Nega Christum te sanasse, sed sub pietatis specie id volunt assequi. 24. *Da gloriam Deo,* inquit. Nam si parentibus dixissent, Negate filium vestrum esse, et cæcum natum, res admodum ridicula visa esset, idipsumque filio dicere, manifesta fuisset impudentia. Ideo non sic dicunt; sed alio modo insidias parant, dicentes: *Da gloriam Deo;* id est, Cōultere ipsam nihil fecisse. *Nos scimus quia hic homo equalis Patri.* Cæci testimonium explicatur. —Quod si ipse non esset equalis Patri, hæc gloria non esset. Sed quoniam qui Filium honorat, Patrem quoque honorat, jure non increpatur cæcus. Cum ergo expectabant ut parentes annuerent et negarent, nihil dicebant isti: cum vero se nihil hinc consequutos viderunt, jam huic dicunt, *Hic peccator est.* 25. *Respondit ille et dixit, Si peccator est, nescio: unum scio, quod cum cæcus essem, nunc video.* Numquid timuit cæcus? Minime. Et cur qui dixerat, *Propheta est, nunc dicit, Si peccator est, nescio?* Non ita affectus erat neque id putabat; sed quod vellet rei ipsius testimonio, non voce sua, illum a crimine liberare, et fide dignam efferre defensionem, ex beneficii ipsos damnantis testimonio. Nam si post multa verba dicente illo, *Nisi esset Dei cultor, non potuisset talia signa facere,* ita indignati sunt ut dicerent, *In peccatis natus es totus, et tu doces nos?* si ab initio hæc dixisset, quid non fecissent? quid non dixissent? *Si peccator es, nescio;* id est; Nihil ea de re nunc dico, neque sententiam fero: illud probe scio et pronuntio, si peccator esset, non talia fecisset. Quibus verbis se et testimonium suum omni suspitione liberavit, ut qui non ad gratiam rem gestam narraret. Quia ergo non poterant illam evertere vel abolere, rursus ad modum curationis explorandum redeunt, velut si

quippiam feram undique pervestigantes, modo huc, modo illic accurrant. Ad priores ergo sermones redeunt, id curantes ut illos per crebras interrogationes infirmit, dicuntque: 26. *Quid fecit tibi? quomodo aperuit tibi oculos?* Quid ergo ille? Illis devictis et prostratis, non ultra remisse loquitur. Donec enim res examine et perquisitione opus habuit, moderate rem declaravit: postquam autem illo cepit, splendidamque victoriam retulit, auctacter illos aggreditur, atque: 27. *Dixi vobis semel, et non audistis; quid iterum vultis audire?* Vidistis mendicij adversus scribas et Phariseos confidentiam? Tam firma res est veritas, tam infirmum mendacium. Illa enim viros ex infirma plebe claros efficit; hoc vero fortes deprimit. Id porro vult cæcus significare: Dictis non attenditis; ideo non ultra loquar, neque crebris et vanis interrogationibus respondebo, cum non discendi causa audiat, sed ut dicta insectemini. *Numquid et vos vultis discipuli ejus fieri? Jam se discipulis annumerat.* Illud enim, *Numquid et vos,* significat ipsum esse discipulum. Deinde vero illos satis traducit et necessest.

3. Cum enim sciret hoc illos maxime pungere, la-cessendi causa dixit; quod erat animi fidentis, sublimis, illorumque furorem despicientis, atque illius, in quo fidebat, dignitatem celebrantis, ut ostenderet ipsos virum admirabilem contumelia afflicere; ipsum autem non vero affici contumelia, sed contumeliam illatam in honorem sibi rapere. 28. *Tu es discipulus ejus, inquit; nos autem discipuli sumus Moysi.* Verum id non ratione nixum est. Vos enim neque Moysis, neque hujus discipuli estis. Si Moysis essetis, et Christi essetis. Ideo Christus supra dicebat illis: *Si crederetis Moysi, crederetis utique et mihi: de me enim ille scripsit* (Joan. 5. 46): quoniam ad hos semper sermones confugiabant. 29. *Nos scimus quod Moysi loquutus est Deus.* Quo narrante? quod nuntiant? Majoribus, aiunt, nostris. Annon illis fide dignior est, qui hoc per signa confirmat, cum dicit se a Deo veniri et cælestia loqui? Neque dixerunt, Audivimus quod Moysi loquutus sit Deus; sed, *Scimus.* Quæ ex auditu scitis, o Judæi, affirmatis; et quæ visu percipitis, minora putatis esse? Atqui illa quidem non vidistis, sed audistis, hæc vero non audistis, sed vidistis. Quid ergo cæcus? 30. *In hoc enim est mirabile, quod vos nesciis unde sit, et talia signa facit:* quod vir non insignis apud vos, neque clarus vel illustris, talia possit: ut omnino manifestum sit, esse Deum, qui ne minimo quidem humano egeat auxilio. 31. *Scimus autem quod Deus peccatores non exaudit.* Cum enim antea dixissent: *Quomodo potest homo peccator talia signa facere?* eorum nititur judicio, et hæc ipsis in mentem revocat. Hæc sententia, inquit, et mihi et vobis communis est: in hac persistite. Et vide nihil prudentiam. Signum semper in ore versat, quia illud tollere non poterant, et inde ratiocinatur. Vident eum, cum initio diceret, *Si peccator est, nescio,* id

¹ non est legit, in filium hominis.

² morel. legit, et voce sua.

³ Alii legunt, velut si crines feram in toto latente undique pervestigante.

non dubitando dixisse? absit, norat enim non esse peccatorem. Nunc ubi opportunum est tempus, vide quomodo respondeat. *Scimus autem quod Deus peccatores non audiat; sed si quis Dei cultor est, et voluntatem ejus facit.* Illic non modo a peccatis absolvit, sed et Deo acceptum, et Dei opera factentem probat. Quia enim illi se Dei cultores dicebant, ideo addidit. *Et voluntatem ejus facit.* Non satis est, inquit, Deum agnoscere, sed ejus est faciendi voluntas. Inde miraculum extulit. 33 *A saeculo non est auditum quod aperuerit quis oculos caeci noti.* Si ergo confitemini¹, Deum non exaudire peccatores; hic vero miraculum patravit, et tale miraculum, quale nemo fecit: palam est illum virtute omnia superasse, ejusque potentiam plus quam humanam esse. Quid ergo illi? 34. *In peccatis natus es totus, et tu doces nos?* Donec enim negaturum eum sperabant, fide dignum putantes, semel et iterum vocarunt. Quod si fide dignum non putabatis², inquit, cur vocastis et secundo interrogastis? Cum porro nihil veritus, vera loqueretur, quando maxime mirari illum oportebat, tunc illum clamant. Quid porro sibi vult illud, *In peccatis natus es totus?* Illic illi cecitatem expraebant, ac si dicerent: A prima aetate in peccatis es; ac si ideo caecus fuisset, quod praeter rationem est. Haec in re ipsum consolans Christus dicebat: *In judicium ego veni in mundum, ut non videntes videant, et qui vident, caeci fiant.* *In peccatis natus es totus, et tu doces nos (Joan. 9. 38)?* Quid dixerat ille? num suam sententiam attulerat? annon potius communem? nam diceret, *Scimus quod Deus peccatores non exaudit?* nonne ea quae vos dixeritis in medium attulit? *Et ejecerunt eum foras. Vidi-stin³ veritatis praekonem, et quomodo paupertas philosophiam non inturbavit. Viden⁴ quot et quanta a principio audierit et passus sit? et quomodo verbis et operibus testificatus sit?*

4. Haec porro scripta sunt, ut nos illa imitemur. Nam si mendicus, caecus, qui Christum non viderat, tantum fiduciae statim ostendit ante Christi hortamenta, stans contra populum totum, eadem spirantem, a daemone actum, fureatem, ex ejus voce Christum damnare cupientem: neque cessit ille, neque recessit, sed fidenter illos confutavit, maluitque foras ejici, quam veritatem prodere: quanto magis nos, qui tamdiu in fide viximus, qui per fidem sexcenta miracula vidimus, qui majora quam ille beneficia accepimus, qui interioribus oculis arcana mysteria vidimus, et ad tantum honorem vocati sumus, omnem fiduciam exhibere oportet adversus eos qui Christianos accusant, illosque confutare, neque eis temere parcere?

Scripturarum lectioni vel additioni assidue vacandum. Contra spectaculorum frequentiam. — Hoc vero sacro poterimus, si fiduciam assumamus et Scriptoris attendamus, neque perfunctorio illas audiamus. Nam

¹ Hunc locum sic effert Ms. Savil. Orientalis... *aperuerit quis oculos caeci noti*. Deinde ratiocinatur: *si ille non esset a Deo nihil posset tale facere. Quod si in confesso sit, etc.*

² Item Ms. habet, *putabunt*, et mox, *interrogarunt*.

si quis assidue veniat, etiamsi domi non legat, sed hic dietis attendat: anni unius spatium poterit multa discere. Neque enim hodie has, ceteras alias Scripturas legimus, sed semper easdem. Attamen multi ita misere affecti sunt, ut post tantam lectionem ne nomina quidem librorum sciunt; nec veretur, neque formidant tam negligenter ad divinam ingredi coniectionem. Sed si citharædus, si saltator vel alius quisvis ad scenam vocarit civitatem, diligenter omnes accurrunt, et gratias habent vocanti, atque in spectaculo hujusmodi dimidium diei insumunt: Deo autem nos per prophetas et apostolos alloquente, escitamus, nos scalpimus, fastidimus. In aetate quidem et æstu magno⁵ forum petimus; in hieme vero a pluvia et luto domi continemur. At in hippodromis, ubi nullum est tectum quod a pluvia defendat, multi, in imbre urceatim labente, vento aquam in vultum ferente, semel ducti stant, frigore, pluvia, luto, viae longitudine despectis; nihil eos domi retinet, nihil a spectaculo cohibere potest: hæc autem ubi tectum, ubi mihi temperatus calor, venire refugiunt, cum de anime salute agatur. Hæcine, quæso, toleranda? Ideo in illis appropie edocui, in necessariis imperitiores quam puerni sumus. Quod si quis te aurigam vel saltatorem appellet, id contumeliam dicis, licet nihil non agas ut tibi hoc vituperium attrahas; si vero ad rei spectaculum evocet, non resiliis; artemque, cujus nomen refugis, totam fere prosequeris. Ubi vero et rem et nomen tenere debes⁶, atque esse et vocari Christianus, nequidem quid id sit intelligis. Quid hæc amentia pejus? Hæc frequenter vobis dicere velim; sed timeo ne frustra et sine ullo fructu vobis sim odiosus. Videte namque insanientes, non modo juvenes, sed etiam senes: quorum maxime causa erubescit, cum virum cerno canitie venerandum, magis dehonestare, et filium secum trahere. Quid magis ridiculum? quid turpius? filius a patre turpiter agere docetur.

5. *Spectaculorum amatores redarguuntur: quodnam sit spectaculorum damnum.* — Mordent hæc verba? Hoc ego volo, ut mœrorem verba pariant, ut reipsa a tanta turpitudine liberemini. Sunt enim nonnulli his longe frigidiores, quos hujusmodi verborum non pudet, sed longam tæxunt hac de re orationem. Quis si interrogaveris quis sit Amos, qui Abdias, quod propheta, quot apostoli, ne hincere quidem possunt; sed circa equos et aurigas, graviorem quam sophistarum et rhetores afferunt defensionem. Et post hæc omnia dicunt: *Ecquid hinc detrimenti? quid damni?* Ideo ingemisco, quod notiam esse rem nesciatis, neque in sensum malorum veneritis. Vite tempus dedit tibi Deus, ut ipsam colas: tu vero frustra et inutiliter consumens illud, quaeris adhuc, quod sit damnum? Si tantillum frustra insumas pecunie, id damnum vocas; dum vero dies integros in satanicis pompis insumis, nihil absurde te facere putas? Cum oporteret precibus⁷ et obsecrationibus totam vitam

⁵ Alii legunt tantum: *In æstu magno.*

⁶ Ms. Orient. Savil. habet, *cupis, pro, debes.*

⁷ Editi habent, *elemosynis, pro, precibus.*

των, τοιαύτα δύναται· ὡς εἶναι πάντοθεν ὄφλον, ὅτι θεὸς ἐστιν, οὐδεμίαν ἀνθρωπίνην δέξιμονος ἢ βορραίας. *Οἴδαμεν δὲ ὅτι θεὸς ἀμαρτωλῶν οὐκ ἀκούει.* Ἐπειδὴ γὰρ προλαβόντας εἶπον, *Πῶς δύναται ἄνθρωπος ἀμαρτωλὸς τοιαύτη σήμεῖα κοῖται;* λοιπὸν καὶ τὴν ἐκείνων παραλαμβάνει χριστὸν, τὸν οικεῖον αὐτοῦ ὑπομιμνήσκων ῥημάτων. *Ἡ δόξα,* φησὶν, αὐτῇ καὶ ἐμοῦ καὶ ὁμῶν κοινῇ· ταυτὶ τοῖνον ἐμμεύεται. Καὶ θέα μοι τὴν σύνοιαν Παναγτοῦ τὸ σημεῖον περιστρέφει, ἐπειδὴ τοῦτο λέγει ἢ οὐκ εἶχον, καὶ ἀπ' αὐτοῦ συλλογίζεται. Ὅραξ' ὅτι καὶ ὁ ἐξ ἀρχῆς ἔλεγεν, ὅτι *Εἰ ἀμαρτωλὸς ἐστιν, οὐκ οἶδα, οὐχὶ ἀμφιβάλλων· μή γένοιτο* [341] ἀλλ' εἰδὸς οὐκ ἀμαρτωλὸς ἐστιν; Νῦν γοῦν ὅτε καιρὸν ἔσχεν, ἔρα πῶς ἀπελογήσατο. *Οἴδαμεν δὲ ὅτι ἀμαρτωλῶν ὁ θεὸς οὐκ ἀκούει, ἀλλ' ἄρα τις θεοσεβής ἦ, καὶ τὸ θέλημα αὐτοῦ ποιῇ.* Ἐνταῦθα γὰρ οὐχὶ μόνον ἀμαρτωλῶν αὐτὸν ἀπέπληξεν, ἀλλὰ καὶ σφόδρα ἀρεσκοντα τῷ θεῷ δεικνύσι, καὶ τὰ ἐκείνου πάντα πράττοντα. Ἐπειδὴ γὰρ ἐκείνῳ θεοσεβῆς ἔλεγεν· ἐκαυτοῦ, προσέθηκα, *Καὶ τὸ θέλημα αὐτοῦ ποιῇ.* Οὐκ ἀρκεῖ γὰρ τοῦτο, φησὶν, τὸ ἐπιγνώσκαι τὸν θεόν, ἀλλὰ καὶ τὸ θέλημα αὐτοῦ ποιεῖν. Εἶτα ἐπαίρει τὸ γεγονός, λέγων, Ἄπο τοῦ αἰῶνος οὐκ ἠκούσθη, ὅτι ἤνοιξεν εἰς ὀφθαλμοὺς τυροῦ γερωνιμῶνον. Εἰ τοῖνον ὁμολογεῖτε, ὅτι ἀμαρτωλῶν ἢ οὐκ ἀκούει, οὗτος δὲ θαῦμα ἐποίησε, καὶ θαῦμα τοιοῦτον, ὅσον οὐδεὶς ἀνθρώπος ἐποίησεν, εὐδῆλον ὅτι πάντα ἐνίκησεν ἀρετῇ, καὶ μελίζων αὐτοῦ ἐστιν ἢ κατὰ ἀνθρώπου ἢ δύναμις. Τί οὖν ἐκείνῳ; Ἐν ἀμαρτίαις οὐ ἐγεννήθη ὁ δὸς, καὶ οὐ διδάσκει ἡμᾶς; Ἔως μὲν γὰρ αὐτὸν προσεδόκων ἀρεῖσθαι, καὶ ἀξιώσιμον εἶναι ἐνόμιζον, καὶ ἅπαρ καὶ δεύτερον καλοῦντες αὐτόν. Εἰ δὲ μὴ ἐνοχίζετε ἀξιώσιμον, εἰποιμ' ἂν πρὸς αὐτοῦ, τίνας ἐνεκεν ἐκάλειτε καὶ δεύτερον ἡρωτάτε; Ἐπειδὴ δὲ τὴν ἀλήθειαν ἐφθέγγετο, οὐδὲν αἰδέσθεις, δὲ μάλιστα αὐτὸν θαυμάσαι ἔχηρον, τότε αὐτὸν καταδικάζουσι. Τί δὲ ἐστίν; Ἐν ἀμαρτίαις ἐγεννήθη ὁ δὸς; Ἐνταῦθα αὐτοῦ ἢ καὶ τὴν τυρώσιον οὐθεῖζουσι ἀρετῶδ' ὡσαύτῃ λέγον, Ἐκ πρώτης ἡλικίας; ἐν ἀμαρτίαις εἰ οὐκ, παραδελόντες; ὅτι διὰ τοῦτο γέγονε τυρὸς, ὅτι λόγῳ οὐκ εἶχεν. Ἐν τούτῳ τῶν αὐτῶν παραμυθούμενος ὁ Χριστὸς ἔλεγεν· *Εἰς κρίμα ἐγὼ ἦλθον εἰς τὸν κόσμον, ἵνα οἱ μὴ βλέποντες βλέψωσι, καὶ οἱ βλέποντες τυροῖο γένωται.* Ἐν ἀμαρτίαις οὐ ἐγεννήθη ὁ δὸς, καὶ οὐ διδάσκει ἡμᾶς; Τί γὰρ εἶπεν ὁ ἄνθρωπος; μὴ γὰρ οἰκταίον γνῶμον ἐξέθετο; οὐχὶ κοινῇ χριστὸν ἐξέτασε, λέγων; *Οἴδαμεν δὲ ἀμαρτωλῶν ὁ θεὸς οὐκ ἀκούει; οὐχὶ τὰ παρ' ὁμῶν λεχθέντα εἰς μέσον ἤγαγε; Καὶ ἐξέβαλον αὐτὸν ἐξω.* Εἰδὸς τὸν κηρυκτὰ εἰς ἀλήθειαν, πῶς ἢ πενία τῆς φιλοσοφίας οὐκ ἐγένετο κώλυμα; Ὅραξ' ὅσα ἤκουσεν ἐκ προσημίων, καὶ ὅσα ἔπαθεν; καὶ διὰ λόγων καὶ διὰ ἔργων πῶς ἐμαρτύρησε;

¶ Ταῦτα δὲ ἀναγέγραπται, ἵνα καὶ ἡμεῖς μιμνήμεθα. Εἰ γὰρ ὁ ἐπαίτης, ὁ τυρὸς, ὁ μετὰ ἑωρακίως αὐτόν, τοσαύτην εὐθείως παρῆρσαν ἐπιδείξασα πρὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ· ἢ παρακλήσεως, πρὸς ὁλόκληρον ὄψιν ὡς οὐκ ἐφροντοῦσα καὶ δαιμονώμενη καὶ ματαιώμενη, καὶ ἀπὸ τῆς ἐκείνου φωνῆς βουλόμενον καταδικάσαι τὸν Χριστόν, καὶ οὐκ εἶχεν, οὐδὲ ὑπεχώρισεν, ἀλλὰ μετὰ παρῆρ-

ἢ Idem ms. οὐδὲν ἀνθρώπων; ἐπέδοκον. ἢ Idem ms. ἐκείνῳ. ἢ Idem ἐκείνῳ θεοσεβῆς ἔλεγεν. ἢ Ms. Orient. εἶτα καὶ συλλογίζεται. Εἰ μὴ ἢ ὄνομα; παρὰ θεοῦ, οὐκ ὄνομα τοῦ αὐτοῦ οὐδὲν. Εἰ τοῖνον ἢ ἐμολογήται ἐπὶ ἀμαρ. Paulo pot. idem. οὐδεὶς ἀνθρώπων ἐποίησε ποτε. ἢ Idem αἰ δὲ μὴ ἐνόμιζον ἀξίον. τ. ἢ ἐκείνον, καὶ δεύτερον ἡρωτάει. ἢ Alit' ἐνταῦθα αὐτῶν. Ibid. pro ἀκούει; ms. Orient. σαρῶς. ἢ Idem πρὸ τῆς; παρὰ τοῦ Χ.

σας; ἀπάσης αὐτοῦ ἐπιστόμιον, καὶ εἴλετο βληθῆναι ἐξω μᾶλλον, ἢ προσδοῖαι τὴν ἀλήθειαν πῶς μᾶλλον ἡμᾶς τοὺς ἐπὶ τοσούτων χρόνων ἐν πίστει ζήσαντας; τοὺς μυρία θαύματα διὰ τῆς πίστεως ἑωρακίως, τοὺς μελίζων αὐτογενεθέντας ἐκείνου, καὶ τοὺς ἐδοθέν ὀφθαλμοῖς ἀναβλέψαντας, καὶ τὰ ἀπόρρητα θεοσαμῶνος μυστήρια, καὶ εἰς τοσαύτην κληθέντας τιμῆν, ἄπιστον παρῆρσαν ὑπὲρ αὐτοῦ ἐπιδείκνυσθαι χρῆ [342] πρὸς τοὺς ἔγκλητον ἐπιχειροῦντας καὶ λίγοντάς τε κατὰ Χριστιανῶν καὶ ἐπιστομῆται, ἀλλὰ μὴ συγγνώσκαι ἀπλῶς!

Δηνησόμεθα δὲ τοῦτο ποιεῖν, ἔκιν καὶ παρῆρσαν ἔχωμεν, καὶ ταῖς Γραφαῖς προσέχωμεν, καὶ μὴ παρῆρως αὐτὰς ἀκούωμεν. Εἰ γὰρ τις ἀκριβῶς ἐνταῦθα εἰσέρχεται, κἀν οἰκοῖ μὴ ἀναγνωσκῆ, προσήχῃ δὲ τοῖς ἐνταῦθα λεγομένοις, ἀρκεῖ καὶ ἐκαστοῦς εἰς εἰς ἐμπειρίαν αὐτὸν καταστήσει πολλήν. Οὐ γὰρ ὡν μὲν ταῦτα, αὐτῶν δὲ ἑτέρας ἀναγνωσκῶμεν Γραφᾶς· ἀλλ' οὐκ ἀρκεῖ τὰς αὐτὰς καὶ διαπαντός. Ἄλλ' ὅμως οὕτως ἀθλῶς οἱ πολλοὶ διακείνται, ὡς μετὰ τοσαύτην ἀνάγνωσιν μὴδὲ τὰ ὄνομα εἰλέναι τῶν βιβλίων καὶ οὐκ αἰσχύνονται, οὐδὲ φερίττονται, οὕτω παρέρχεται εἰς ἀκριβῆρην θεῶν εἰσέρχονται. Ἄλλ' ἂν μὲν κταρῶδες, ἢ ὀρηχιστῆς, ἢ ἄλλος τῶν ἐπὶ τῆς σκηνῆς καλῆσθαι τὴν πόλιν, μετὰ σπουδῆς ἅπαντες τρέχουσι, καὶ χάριν αὐτῶν τῆς κλήσεως ἴσασι, καὶ ἡμέρας ὀλοκλήρου τὸ ἦμισυ πρὸς ἀναλόκωσιν, ἐκείνῳ μόνῳ προσέχοντες· τοῦ δὲ θεοῦ διὰ προσητῶν καὶ ἀποστόλων ἡμῖν διαλεγόμενον, χασμῶμεθα, κνώμεθα, διγγύμεθα. Καὶ ἂν μὲν τῶν θείων ἢ πολλῶς ὁ αὐχμὸς εἶναι δοκεῖ, καὶ τὴν ἀγορὰν καταλαμβάνομεν καὶ ἐν χειμῶν πάλιν, ὁ θεὸς κώλυμα καὶ ὁ πηλὸς, καὶ οἰκοῖ καθήμεθα. Καὶ ἂν μὲν ταῖς ἐπιπορομαῖς, οὐκ ὀρόφῳ ἐπικτιμῶνον τὸν οὐκὸν στεγόντες, οἱ πλειοὺς πολλῶν ὄμβρων ἢ καταφερομένων, καὶ ἀνέμου τὸ ὕδωρ εἰς τὰς ἑμέρας βεβίβοντες, ἐστῆκασι; μακρόμενοι, καὶ φύχους, καὶ ὅτε τοῦ, καὶ πηλοῦ, καὶ μῆκρους ὄθου καταφρονούντες, καὶ ὀδὸν αὐτοῦς οὕτε οἰκοῖ κατέχει, οὕτε ἐκεῖ κωλύει διασθῆναι ἢ ἐνταῦθα δὲ καὶ ὀρόφῳ ἐπικτιμῶνον, καὶ θέρμης οὕτης θαυμαστῆς, ἀναδύονται καὶ οὐ συντρέχουσι; καὶ ταῦτα ἐπὶ κέρδει τῆς οικείας ψυχῆς. Πού ταῦτα ἀνεκτά, εἰπέ μοι; Διὰ τοῦτο ἐν ἐκείνῳ πάντων οὐτως ἐμπειρότεροι, ἂν τοῖς ἀναγκαῖως παιδῶν ἔσῃν ἀμαθῆστεροι. Κἀν μὲν τῆς [σ] ἡλιόχου καὶ ὀρηχιστῆ καλῆσθαι, ὄρησθαι φῆς, καὶ πάντα ποιεῖς, ὡστε σε ἢ τὸ νεύειν ἀποφρίσθαι. ἂν δὲ ἐπὶ τὴν θεωρίαν σε ἐκίσχῃ τὸ πρᾶγμα, οὐκ ἀποπηδᾷ; καὶ ἦς τὸ ὄνομα φεύγει τέχνης, ταύτην μεταδιώκει σχεδὸν ἅπασαν. Ἐνθα δὲ καὶ τὸ πρᾶγμα καὶ τὸ ὄνομα ἔχεν ὀφθαλμῶν ἢ, καὶ εἶναι καὶ κληθεῖσθαι Χριστιανῶν, οὐδὲ τί ποτὲ ἐστὶ τὸ πρᾶγμα οἶδα; Τί ταύτης τῆς ἀνοίας ἢ γένοιτο ἂν γέρον; Ταῦτα ἐβουλόμην συνεχῶς λέγειν πρὸς ὄμας· εἰδοῦσα δὲ, μὴ μόνον ἀπεχθάνομαι καὶ κέρδους χωρῆς. Ὅραξ' ὅρα μεμνηγῶτας οὐ νέους μόνον, ἀλλὰ καὶ γέροντας· ἐρ' ὡν μάλιστα αἰσχύνονται, ὅταν ἴδω ἄνδρα ἀπὸ τῆς πολέως αἰδέομαι, κατασχόντομα τὴν πόλιν, καὶ παιδίον ἐπισυρόμενον. Τί γὰρ τοῦ γέλωτος τούτου χεῖρων; τί τοῦ ἔργου τούτου ἢ ἀσχερότερον; ὁ παῖς παρὰ τοῦ πατρὸς διδάσκεται ἀσχημένον.

ε'. Δάσκει τὰ ῥήματα; Τοῦτο καὶ γὰρ βούλομαι, ἀνασχέσθαι ὁ ὄμας τῆς δὲ τῶν ῥημάτων ἀληθινῶν, ἵνα τῆς διὰ τὸν πραγμάτων ἀσχημοσύνης ἀπάληγῃται.

ἢ Nec, ἂν μὲν τῆς θείας, desunt in quibusdam ms. ἢ Ms. Orient. πόλιν καὶ σφοδρῶν. ἢ Idem εἰς κωλύει καταθῆναι. ἢ Σ. desunt in ms. Orient. Idem ms. ἑωρακίως ἐπὶ τῶν τοῦ. ἢ Idem ἐπιπορομαῖς. ἢ Ms. l. τ. ἑωρακίως. ἢ Voa τούτου ε. Savil. et. v. d. 703, 716. ὁ Or. ἀποδοῖται.

Και γὰρ εἰσὶ τινες, οἱ πολλῶν ψυχρότεροι τούτων [343] ὄντες, οὐ οὐδὲ αἰσθύνονται ἐπὶ τοῖς λαγομένοις, ἀλλὰ καὶ μακρὸν εἰρούνησι ὡπὲρ τοῦ πράγματος λόγον. Κἀν μὲν ἐρωτήθη, τίς ἐστιν ὁ Ἄμωξ, ἢ ὁ Ἀβδίου, ἢ ποῖος τῶν προσηγνῶν ὁ ἀριθμὸς, ἢ τῶν ἀποστόλων, οὐδὲ γὰρ δύνανται. Ὑπάρξαι δὲ ἴππων καὶ ἡνιόχων, σοφιστῶν καὶ βέλτερον δεινότερον ἀπολογίαν ἔσονται θέσει· καὶ μετὰ ταῦτα ἀπαντὰ λέγουσι. Καὶ τί τὸ βλάβος; καὶ τίς ἡ ζημία; διὰ γὰρ τούτου στένω, ὅτι οὐδὲ ζημιᾶν ἴσται τὸ πρᾶγμα, οὐδὲ ἀσθῆσιν λαμβάνετε τῶν κακῶν. Ἐξωκεῖ δὲ βίβη προθεζμιαν ὁ Θεὸς εἰς τὸ θεραπεύειν αὐτόν· οὐ δὲ μάτην ἀναλίσκων αὐτὸν καὶ εἰκὴ καὶ ἐν ὁσδὲν ἔχρησάμην, ἐξετάζεις ἐτι, τίς ἡ ζημία; Κἀν μὲν ἀργύρων ὀλίγον διαπραγήσῃς ἀπώλει, ζημιᾶν δὲ πρᾶγμα καλεῖς· τὰς δὲ ἡμέρας σου διαπαντὸν ἐπιλοκίσθῃς εἰς σατανικῆς πομπῆς, οὐδὲν ἤγῃ ποιεῖν ἄσποντον; Δέον εἰς λιτάς ἂν εὐχὰς διαπανθῇ σου τὴν ζωὴν ἅπασαν, οὐ δὲ εἰς κραυγὰς καὶ βορῶδους καὶ αἰσγὰς ὄχματα, καὶ μάχην καὶ τέρψιν ἄκαιρον, καὶ ἔργα ἀπὸ μαγικῶν γινόμενα τὸν βίον σου καταναλώσεις εἰκὴ καὶ ἐπὶ κακῶ τῶ σῶ· καὶ μετὰ ταῦτα πάντα ἐρωτᾷς, τίς ἡ ζημία; οὐκ εἰδῶς ὅτι παντὸς μάλλον ἀπειθεῖν χρῆ, ἢ χρόνον ἔ. Χριστὸν ἂν ἀναλώσῃς, θνήσκῃ πάλιν ἀνακτησάσθαι· χρόνον δὲ ἂν ἀπολέσῃς, δυσκόλως αὐτὸν ἀναλήψῃ. Ὀλίγος γὰρ ἦνιν τεταμιεύεται κατὰ τὸν παρόντα βίον. Ἄν οὖν εἰς δόξαν αὐτῶν μὴ χρῆσάμεθα, εἰ ἐρούμεν ἀπελθόντες ἐκί; Εἰπέ γὰρ μοι· εἰ τίνα σου τῶν υἱῶν ἐκείλευσας τέχνην μαθεῖν, εἶτα ἐκείλους ὅκοι διὰ παντὸς ἔμενεν, διὰ τὸ ἀλλογαῖο ποῦ διετέριεν, οὐκ ἂν αὐτὸν παρητήσατο ὁ διδάσκαλος; οὐκ ἂν εἶπε πρὸς αὐτόν· Συ γράραφθαι πρὸς με πεποιθήκας, καὶ πρὸς ὄρους αἶ. Εἰ μὴ μέλει τοίνυν τὸν χρόνον τούτον παρ' ἡμῖν, ἀλλ' ἐτέρωθι ἀναλίσκων ὁ παῖς, πῶς σοι παραστήσασθαι μαθητήν ἢ; Ταῦτα καὶ ἡμᾶς εἰπαὶ ἀνάγκη. Ἐρεθὲ δὲ καὶ ὁ Θεὸς ἡμῖν· Χρόνον ὁμῖν δέλωκα, φησὶ, πρὸς τὸ

ἂ Ἀλλ' συνέρουνην. Ms. Orient. γενομένην ἐν τοῖς θεωρητοῖς, ἀλλὰ μακρὸν ἐγείρουνην ὑπερ. Infra Idem ἢ πόσιος. ἢ Idem ἀπολογίας. ἢ Editt. in οὐδὲν. Idem ἐπὶ οὐδὲν, nos male. ἢ Idem ἀναμνήσας. ἢ Idem παντὸς μάλλον τοῦ χρόνου ἐργασίαν ἀπατηθήσῃ. Infra Idem τεταμιεύεται χρόνος κατὰ τὸν παρ. ἢ Idem τεχνίτην αὐτόν.

μαθεῖν τὴν τέχνην ταύτην τὴν τῆς εὐλαβείας· ἔνος ἔνεκεν εἰκὴ καὶ μάτην τὸν χρόνον ἀναλώσασαι τούτων; τί δὲ πρὸς τὸν διδάσκαλον συνεχῶς οὐκ ἐβαδίζετε, οὐδὲ προσεγγίετε τοῖς λαγομένοις; Ὅτι γὰρ τέχνη ἐστὶν ἡ εὐλάβεια, ἄκουσεν τί φησὶν ὁ προφήτης· Δεῖτε, τέκνα, ἀκούσατέ μου, ῥέθον Κυρίου διδάξαι ὑμᾶς· καὶ πάλιν· Μακάριος ἄνθρωπος, ὃν ἂν παιδεύσῃ Κύριος, καὶ εἰ τοῦ νόμου σου διδάξῃ αὐτόν. Ὅταν οὖν τούτων ἀναλώσῃς εἰκὴ, ποῦν ἔξεις ἀπολογία; Καὶ τίνος ἔνεκεν, φησὶν, ὀλίγον ἡμῖν ἐταμιεύσατο χρόνος; Ὡ τῆς ἀναμνήσας καὶ τῆς ἀναμνήσας! Ὡπὲρ οὐ μάλιστα εὐχαριστεῖν ἔδει, ὅτι σοι τοὺς πόνονς ἐπέτεμα, καὶ τοὺς ἰβῶντας ἐπέκοψε, καὶ τὴν ἀνάπαισιν μακρὰν ἐποίησε καὶ ἀθάνατον, Ὡπὲρ τούτων ἐγκαλεῖς καὶ δυσχεραίνεις; Ἀλλὰ γὰρ οὐκ οἶδα πῶς ἐνταῦθα τὸν λόγον ἐξηγήσομαι καὶ μακρὸν εἰργασάμεθα. Διότι ἀναγκαῖον αὐτὸν συστήλαι πάλιν. Καὶ γὰρ καὶ τούτο τῆς ἡμετέρας ταλαιπωρίας, [344] ὅτι ἐνταῦθα μὲν, ἂν μακρὸς γίνηται ὁ λόγος, πάντες ἀκηδῶμεν· ἐκεῖ δὲ εἰς μέσην ἡμέραν ἀρχόμενοι, ὅπῃ λαμπροὶ καὶ λόγινοι ἀναγορούμεν. Ἄλλ' ἴνα μὴ δεῖ ἐγκαλῶμεν, παρακαλοῦμεν ὄρασι λοιπὸν καὶ δεόμεθα· ὅτε ταύτην τὴν χάριν καὶ ἡμῖν καὶ ἑαυτοῖς ἔ, καὶ πάντων ἀπαλλαγέντες τῶν ἄλλων, τοῖς ἐαυτοῖς προσηλωσώμεν. Κερδανούμεν γὰρ καὶ ἡμεῖς ἐξ ὁμῶν τὴν χάριν καὶ τὴν εὐφροσύνην, καὶ τὸ σημερινῶσαι ἐφ' ὁμῖν, καὶ τὴν ἐπὶ τούτοις λαθεῖν ἀμοιβήν· τὴν δὲ μισθὸν ἅπαντα ὁμῖς καρπισσάσθε, ὅτι μακρῶς οὕτω προσηλωμένοι τῆ ὀρχήστρῃ παρ' ὅσους, διὰ τὸν τοῦ Θεοῦ ὄρον καὶ τὴν ἡμετέραν παράκλησιν, ἀπεβήθητε τοῦ νοσημάτων ἐαυτοῖς ἐκίνον, καὶ τὰ δεσπὰ διελύσατε, καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ἐβήματα. Οὐκ ἐκεῖ δὲ μόνον λήψασθε τὸν μισθὸν, ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα εὐκρινῆ καρπισσάσθε τὴν πόσῃν. Τοῖούτων γὰρ ἢ ἀρετῆ μετὰ τῶν ἐκεῖ στεφανῶν καὶ ἐνταῦθα ἴδον καθίστησιν ἡμῖν τὸν βίον. Πειθώμεθα τοίνυν τοῖς ἐρημίνοις, ἴνα καὶ τῶν ἐνταῦθα καὶ τῶν ἐκεῖσε ἐπιτόχωμεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλοπρωπείᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῶ Πατρὸς ἡ δόξα, ἅμα τῶ ἀγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ἢ Ms. Or. ταύτην ἡμῖν τὴν χάριν, μάλλον δὲ καὶ ἡμῖν κ. ε.

OMILIA Nῶ.

Και ἐξέβαλον αὐτὸν ἐξω· καὶ ἤκουσεν ὁ Ἰησοῦς, ὅτι ἐξέβαλον αὐτὸν ἐξω· καὶ εὐρών αὐτόν, εἰπεν αὐτῷ· Σὺ πιστεύεις εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ; Ἀπεκρίθη ἐκείνος καὶ εἶπε· Καὶ τίς ἐστι, Κύριε, ἴνα πιστεύσω εἰς αὐτόν; καὶ τὰ λοιπά.

α'. Οἱ διὰ τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν εἰς Χριστὸν ὁμολογίαν πάσχοντες τι θένον καὶ ὑβρίζοντο, οὗτοι μάλιστα εἰσὶ οἱ τιμώμενοι. Ὅσοι γὰρ ὀχρήματα ἀπολλῶς δι' αὐτὸν, οὕτως μάλιστα ἴσται ὁ εὐρίσκων· καὶ ὁ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ μισθῶν, αὐτὸς μάλιστα ἐστὶν ὁ φιλοῦν· ὅπου καὶ ὁ ὑβρίζοντος, οὕτως μάλιστα ἐστὶν ὁ τιμώμενος· ὅπερ καὶ ἐπὶ τοῦ τυφλοῦ γεγένηται. Ἐξέβαλον οὖν αὐτόν ἐκ τοῦ ἱεροῦ οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ ἔβρον αὐτόν ὁ Δεσπότης τοῦ ἱεροῦ. Ἀπρηλόγη τὸ συνέβησι τοῦ λοιμικίου, καὶ περιετρεχῆ τῆ σωτηρίῳ πηγῆ ἠτιμάθη παρὰ τὸν τὸν Χριστὸν ἀτιμασάντων, καὶ ἐτιμήθη παρὰ τῶν ἀγγέλων Δεσπότου. Τοῦτοιζα δὲ τῆς ἀληθείας ἐπαθλα. Οὕτω καὶ ἡμεῖς, ἂν ἐνταῦθα ἀφῶμεν τὰ χρήματα, ὀφίλομεν ἐκεῖ παρῆρῃσιν· ἂν ἐνταῦθα δώμεν τοῖς ὀλοβόμενοις, ἀναπαύσασθαι ἐν τοῖς οὐρανοῖς· ἂν ὑβρισθῶμεν διὰ τὸν Θεὸν, τιμώμεθα καὶ ἐνταῦθα, καὶ ἐκεῖ. Ὡ, δὲ ἐξέβαλον αὐτόν ἐκ τοῦ ἱεροῦ, ἔβρον αὐτόν ὁ Ἰησοῦς. Δέκνουσιν ὁ εὐαγγελιστῆς εἶ ἐπὶ τούτῳ ἤλθιν, ὥστε οὕτῳ συνταγῆν. Καὶ ὅρα τίσιν αὐτὸν ἀμείβεται· τῷ κριταλοῦ τῶν ἀγαθῶν. Καὶ γὰρ αὐτὸν ἔγνωσαν αὐτῶ πρότερον ἀγνωσθῆν, καὶ εἰς τὸν τὸν οὐρανὸν

μαθητῶν ἐγκατέλιξε χορόν. [345] Σὺ δὲ σκόπει, πῶς τὴν ἀρχέειον ὁ εὐαγγελιστοῖς ἐξηγήται. Εἰπόντος γὰρ αὐτοῦ, Σὺ πιστεύεις εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ; λέγει· Κύριε, καὶ τίς ἐστιν; Οὐδέπω γὰρ αὐτὸν ᾔδει, καίτοι τεθεραπευμένος. Τυφλὸς γὰρ ἦν, πρὶν ἢ πρὸς τὸν εὐεργετὴν ἔλθειν, καὶ μετὰ τὴν ἴασιν ὅπῃ τῶν κωνῶν ἐκίνον περιεβλετο. Καθᾶπερ οὖν τις ἀγωνοβήτης, ἀβλήτην πολλὰ καμῶντα καὶ στεφανώθεντα δέχεται. Καὶ τί φησὶν, Πιστεύεις εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ; Τί τοῦτο; Μετὰ τούτῃν ἀντιβῆσιν τὴν πρὸς τοῦ· Ἰουδαῖος, οὕτως αὐτὸν ἐρωτᾷ· καὶ πρὸς αὐτόν· Εἰ πιστεύεις; οὐκ ἀγνοῶν, ἀλλὰ βουβόμενος αὐτὸν γνωρίσαι, καὶ δεκνῶς, ἐπὶ πολλοὺς τιμάτας τὴν αὐτοῦ πίστιν. Ὑβριστὸς μὲν ἔφημος τοσοῦτος, φησὶν, ἀλλ' οὐδεὶς ἐμοὶ λόγος ἐκίνον· ἐνός μοι μέλει, τὸ εἰ πιστεύσῃς. Κρεῖττον γὰρ εἰς ποῖόν τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου, ἢ μυρίοι παράνομοι. Σὺ πιστεύεις εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ; Ἦς καὶ παρῶν, καὶ ἀποβήσας τὰ ἐρημίνα, οὕτως αὐτὸν ἐρωτᾷ· καὶ πρὸς αὐτόν· Εἰ πιστεύεις; οὐκ ἀγνοῶν, ἀλλὰ κατ' ἐρώτησιν. Τί οὖν ἐκίνον; Καὶ τί· ἐστι, Κύριε, ἴνα πιστεύσω εἰς αὐτόν; Ποθοῦσας καὶ σφόδρα ἐπιζητούσας ψυχῆς τὸ ἴνα μᾶθῃ. Ὑπὲρ οὐ τοσαῦτα διελέθη, τοῦτον ἀγνοῦν, ἴνα μᾶθῃ· αὐτοῦ τὸ φιλάγησε. Οὕτω γὰρ ἦν αὐτόν ἐρωτᾶς. Λέγει αὐτῷ· Καὶ ἰσχυρᾶς αὐτόν, καὶ ὁ μάλλον μετὰ σοῦ, ἐκείνος ἐστίν. Οὐκ εἶπεν, Ἐγὼ εἰμι·

impendere, tu in clamoribus, in tumultu, obscœnis verbis, pugnis, intempestivis voluptatibus, præstigijs, totam vitam consumis; idque frustra et in perniciem tuam. Et post hæc omnia interrogas, quod sit dampnum: neque intelligis, nihil parcius insumentum esse quam tempus¹. Aurum si impenderis, recuperare poteris; amissum tempus difficile recuperes. Breve namque ejus spatium in hac vita nobis conceditur; quo nisi ut par est utamur, quid illo advenientes dicemus? Dic, quæso, si quem filiorum tuorum juberes artem quampiam ediscere, ille vero vel domi vel alibi tempus tereret, annon ingister illum deferret? annon diceret tibi: Pactum mecum scripto fecisti, tempusque definivisti: si vero filius tuus non velit tempus apud nos insumere, sed alibi terere, quomodo poterimus tibi discipulum sistere? Hæc nos quoque dicere cogimur. Nam dicit nobis Deus: Tempus assignavi vobis, quo pietatis artem edisceretis; cur frustra et incassum tempus illud insumpstis? cur non magistrum assidue adidistis? cur dictis non attendistis? Quod enim pietas sit ars quædam, audi prophetam dicentem: *Venite, filii, audite me, timorem Domini docebo vos (Psal. 33. 12);* et iterum, *Beatus vir quem tu erudieris, Domine, et de lege tua docueris eum (Psal. 93. 12).* Cum ergo

¹ In interm hic sic habetur locus, *neque attendis, te maxime temporis usus rationem esse redditurum.*

tempus inutiliter consumpseris, quam excusationem habebis? Et cur, inquires, nobis breve tempus prescripsit? O insipientiam! o ingratum animum? Quia tibi labores sudoresque minuit, ac requiem tibi diuturnam et immortalem paravit, ideo incusas et moleste fers? Sed nescio quomodo sermonem huc transulimus, et tandiu peroramus. Quapropter jam finem facere opus est. Nam hoc quoque miseræ nostræ tribuendum, quod si hic longa sit oratio, illam omnes fastidiamus; illic vero a meridie orsi, cum lucernis recedant. Verum ne semper incusemus, rogamus vos et obscœramus: hanc et nobis et vobis gratiam concedite, ut aliis onissis omnibus, his incumbamus. Siquidem hæc ex vobis lucratur, gaudium, lætitiæ, laudem, gloriam et mercedem. Totum autem præmium vos lucrabimini, quod antehæc ad furorem usque orchestræ addicti; ob Dei timorem et cohortationem nostram, vos ab hujusmodi morbo erueritis, et vinculis solutis, ad Deum accurreritis. Neque illi solum mercedem recipietis; verum etiam in hac vita veram consequemini voluptatem. Talis quippe virtus est: præter coronas illas, hic quoque suavem nobis vitam parat. Dictis ergo obtinemus, ut hæc et illa consequamur bona, gratia et misericordia Domini nostri Jesu Christi, quicquid Patri gloria, simulque Spiritui sancto, in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA LIX.

Cap. 8. v. 55. *Et ejecerunt eum foras: et auditit Jesus quia ejecerunt eum foras: et cum invenisset eum, dixit ei: Tu credis in Filium Dei?* 56. *Respondit ei, Et quis est, Domine, ut credam in eum?* etc.

1. *Contumelias Christi causa patientes quomodo remunerentur. Cæcus natus in discipulorum chorum adscitus.* — Qui propter veritatem et Christi confessionem, malo vel contumelia quadam afficiuntur, hi maxime a Deo honorantur. Ut enim qui propter Deum pecunias perdidit, hic maxime illas invenit; et qui odit animam suam, hic potissimum diligit illam: sic qui contumelia afficitur, hic potissimum honore cumulatur; id quod exco accidit. Illum igitur ex templo Judæi ejecerunt, et invenit illum templi Dominus. A pestifero consensu liberatus, salutiferam fontem est consequutus: dehonestatus est ab iis qui Christum dehonestarent, et honoratus est ab angelorum Domino. Hæc sunt veritatis præmia. Sic et nos si hic pecunias amittamus, illic fiduciam reperimus; si hic a pauperibus largiamur, requiescemos in cælis; si propter Deum contumeliis afficiamur, et hic et illic honorem consequimur. Ejectum e templo invenit Jesus. Significat evangelista ideo venisse, ut illi occurreret. Et considera quod ipsi præmium conferat: caput bonorum. Se namque et notum facit prius ignorantem, et eum in discipulorum chorum adscivit. Tu vero consideres velim quomodo ejus diligentiam evangelista exhibeat. Illo enim dicente, *Tu credis in Filium Dei?* respondet, *Domine, quis est?* Nondum enim ipsum norat, etiam sanatus, quia cæcus fuerat priusquam ad

beneficium accederet, et post receptum visum a canibus illis traheretur. Jesus ergo eum agonotheta quispiam athleta post multos labores coronatum excipit. Et quid dicit? *Credis in Filium Dei?* Quid hoc? Post tantam cum Judæis disceptationem, post tot verba, interrogat num credat? Non quod ignoret, sed quod velit se notum facere, et quanti faciat ejus fidem, ostendere. Me contumelia, inquit, tantus populus affecit, sed nihil curo; unum opto, ut credas. Melior quippe est unus qui facit voluntatem Domini, quam mille iniqui (*Ecclesi. 16. 3*). *Tu credis in Filium Dei?* Ut præsens et dicta excipiens, sic interrogat; et prius in illo sui desiderium excitat. Non dixit enim, *Statim crede, sed interrogavit. Quid igitur ille?* *Et quis est, Domine, ut credam in eum?* Optantis ac vehementer desiderantis verbum. Pro quo tanta iniquitas est, hunc ignorat, ut discas quam veritatis amans esset. Nondum enim ipsum viderat. 37. *Dicit ei: Et vidisti eum, et qui loquitur tecum, ille est.* Nondum enim, sed remissus adhuc, *Et vidisti eum.* Illud adhuc obscœrum erat; ideo clarius addit, *Qui loquitur tecum, ille est.* Respondit ille: 38. *Credo, Domine: et adoravit eum statim.* Neque dixit, *Ego sum qui sanavi te, qui dixi tibi, Vade, lavare in Siloe: sed his silentio missis, ait: Credis in Filium Dei?* Deinde ille, multum exhibens affectum, statim adoravit eum: quod pauci ex iis qui curati sunt, fecerunt, ut leprosi illi, et si qui alii: hinc ostendit divinam suam virtutem. Ne quis enim putaret hæc verba tantum esse, ipsum opus addidit. Illo autem adorante, ait Christus: 39. *In*

judicium ego veni in mundum, ut non videntes videant, et qui vident, cæci fiant. Idipsum Paulus dicit: *Quid ergo dicimus? Quod gentes non sequentes justitiam, acceperunt justitiam, justitiam autem quæ est ex fide Jesu: Israel autem sequens legem justitiam, in legem justitiæ non venit* (Rom. 9. 30). Cum dixit Christus, *In justitiam veni in hunc mundum; et illum fidei tenaciorem effecit, et sequentes se excitavit: nam Pharisæi sequebantur illum, In judicium porro est, in majus supplicium; ostendens eos qui se damnarent, esse damnatos, et qui se peccatorem pronuntiarent, ipsos esse peccato obnoxios. Hic veru duplicem visus restitutionem et duplicem cæcitatē memorat, sensibilem nempe, et spiritualem. Tum dicunt ei quidam ex sequentibus: 40. Numquid et vos cæci sumus? Et ut alibi dicebant, Nemini servivimus unquam; et, Non ex fornicatione uati sumus* (Joan. 8. 33. 41): ita et nunc sensibilibus tantum inhiant, et hujus illos pudebat cæcitatē. Deinde ostendens melius esse, ipsos esse cæcos quam videre, ait: 41. Si cæci esactis, non haberetis peccatum. Cum calamitatē istam, ignominiam esse putarent, id in ipsorum caput convertit dicens, Hoc vobis tolerabilius redderet supplicium. Ita semper humanos sensus resecat, et ad magnam mirabilemque cogitationem erigit. *Nunc autem vos videre dicitis.* Sicut ibi dicit, *Quem vos dicebatis quia Deus vester est: sic et hoc loco, Nunc autem vos videre dicitis: neque enim videtis.* Hic quod sibi maxime laudi esse arbitrabatur, id supplicio fore ostendit. Et cæcum natum de priore cæcitate consolatur: postea de illorum cæcitate loquitur. Ne dicerent enim: Non ex cæcitate provenit, quod ad te non accedamus, sed te ut deceptorem aversamur; ea solum de re disserit.

2. Nec sine causa evangelista narravit, Pharisæos quosdam, qui cum illo erant, hæc audivisse ac dixisse, *Numquid et vos cæci sumus?* sed ut tibi in memoriam revocaret eos ipsos esse, qui ante ab illo recesserant, illumque lapidabant. Erant enim quidam qui perfunctorie sequebantur, et facile in contrarium vertebantur. Undenam ergo se probat, non deceptorem, sed pastorem esse? Allatis utrinque indicibus et pastoris et deceptoris, et hinc illis explorandæ veritatis ansam præbet. Et primo quis sit deceptor et fur ostendit, ex Scripturis sic vocans illum his verbis (Cap. 10): 1. *Amen, amen dico vobis, qui nam intrat per ostium in ovile ovium, sed ascendit aliunde, ille fur est et latro.* Vide latronis signa; primo, non palam intrat; secundo, non per Scripturarum testimonium: hoc enim est non intrare per ostium. Hic porro et qui fuerunt, et qui futuri erant indicat, Antichristum, falsos Christos, Judam et Thendæ, et alios hujusmodi; jure autem *Ostium* Scripturas vocat. Hæc namque nos ad Deum ducunt, et Dei cognitionem aperiunt: hæc oves faciunt, hæc custodiant, nec lupos ingredi sinunt. Tamquam enim tutum ostium, hæreticos ab ingressu arcent, nosque in securitate qua volumus constituunt, nec sinunt errare. Et si hoc ostium non pandamus, non erimus inimicis capti faciles. Hinc eos, qui vere pastores, et qui non pastores sunt, cognoscemus. Quid

sibi vult autem, *In ovile?* Id est, Ad curandas oves. Qui enim sacra non ulitur Scriptura, sed aliunde ascendit; id est, qui sibi aliam et non statutam viam aperit: hic fur est. Viden' hinc eum cum Patre consentire, dum Scripturas in medium affert? Ideo Judæis dicebat, *Scrutamini Scripturas* (Joan. 5. 39); et Moysen in medium adduxit in testem, necnon prophetas omnes. Omnes, inquit, qui audiunt prophetas, venient ad me; et, *Si crederetis Moysi, crederetis et mihi* (Ibid. v. 46). Hic porro illud ipsum metaphorice ponit. Cum dixit autem, *Ascendit aliunde*, scribas subindicavit, quia debebant præcepta, doctrinas hominum (Math. 15. 9), et legem transgrediebantur, quod ipsis exprobrans dicebat: *Nemo vestrum facit legem* (Joan. 7. 19). Ac probe dixit, *Ascendit*, non, *Ingredditur*, quod est furis parietem supergredi nitentis, et cum periculo omnia facientis. Viden' quomodo furem descripsit? Jam pastoris indicium animadvertit. Quodnam illud est? 2. *Qui intrat per ostium, pastor est ovium.* 3. *Huc ostiarum aperit, et vocem ejus oves audiunt, et proprias vocat nominatim;* 4. *et cum eas emisserit, ante eas vadit.* Indicia posuit et pastoris et latronis. Videamus quo pacto illis sequentia applicet. *Huc*, inquit, *ostiarum aperit.* In metaphora persistit, ut significantius loquatur. Quod si parabole verba singula explorare velis, nihil obstat quominus hæc ostiarum intelligamus Moysen. Illi namque Dei cloquia credita sunt, cujus vocem oves audiunt, *Et proprias vocat nominatim.* Cum enim illum frequenter deceptorem vocarent, idque ex incredulitate sua confirmarent dicentes, *Quis principum credidit in eum* (Joan. 7. 48)? non ex ipsorum incredulitate se, sed illos deceptores et perniciosos esse vocandos dicit, quod sibi non attendere, ac proinde ex ovium numero jure ejecti essent. Nam si pastoris sit per statutum ingredi ostium, et ipse per hoc ingressus est; qui sequuntur omnes, oves esse poterunt; qui autem se sequestrarunt, non ideo pastori nocere, sed se ex ovium societate disjunxerunt. Quod si se ipse postea ostium dicit, nemo perturbetur: nam se et pastorem dicit et ovem, secundum diversas œconomiz suæ rationes. Nam quando nos Patri offert, se ostium appellat; cum nostri curam gerit, pastorem. Ne enim solum ejus opus esse putes, quod nos Patri offerat, se pastorem vocat. *Et oves vocem ejus audiunt, et proprias oves vocat, et educit eas, et ante eas vadit.* Atqui contra, pastores sequuntur oves. Verum ille, ut ostendat se omnes ad veritatem deducturum esse, contra pastorum morem agit: ut autem cum oves emisit, (a) (non extra, sed in medium luporum emisit). Nun longe mirabilior nostra hæc pastoralis cura est.

3. *In quo distinguatur verus Christus a falsis Christiis.* — Videtur autem mihi hic cæcum subindicari, quem vocavit ex medio Judæorum, et ille vocem ejus audivit et novit. 5. *Alienum vero non sequuntur, nisi alienorum vocem nesciunt.* Hic Thendæ aut Judæ asselas dicit (nam *Quiquot*, inquit, in illos crederentur,

(a) Quæ uncias clauduntur, in quibusdam Mss. on. iss. sunt.

ἀλλὰ μίσος ἔτι καὶ ὑποσταλμένος· καὶ λόγους ἀπέδωκεν. Τοῦτο ἔτι ἀδελφὸν ἦν· διὰ τὸ σαφέστερον ἐπαγγαγεν· Ὁ λαὸς μετὰ σοῦ, ἐκείνος ἔστι. Λέγει· Πιστεύω, Κύριε· καὶ προσκύνῃσεν αὐτῷ ἐθῶς. Καὶ οὐκ εἶπεν, Ἐγὼ εἶμι δ' τεβερταμένους σε, ὁ εἰπὼν σοι· Ἰσαῖα, ἴσθαι εἰς τὸν Σιλωάμ· ἀλλὰ πάντα ἐκείνα σιγήσας, φησὶ· Πιστεύεις εἰς τὸν γῆλον τοῦ Θεοῦ; Εἶτα τὴν πολλὴν διδασκίαν ἐμφανῶς προσκύνῃσεν ἐθῶς· ὅπερ ὄλοιον τῶν τεβερταμένωσι κτίσασιν, ὅλον ὁ λαὸς, καὶ εἴ τις ἄλλος· διὰ τοῦτο ἐμφανῶς αὐτοῦ τὴν βελαν δόξαμεν. Ἰνα γὰρ μὴ τις νομίῃ ὅτι μόνον εἶναι τὸ λεγθῆναι, καὶ τὸ ἔργον προσέθηκε. Προσκυνήσαντος δ' αὐτοῦ, φησὶν ὁ Χριστὸς· Εἰς κρίμα ἐγὼ ἤλθον εἰς τὸν κόσμον, ἵνα ὁ μὴ βλέπωντες βλέπωσι, καὶ ὁ βλέπωντες τυφλοὶ γένωνται. Τοῦτο καὶ Παῦλος φησὶ· Τι οὐκ ἔροῦμαι; Ὅτι ἔδωκ' ἐμὴ διδασκίαν δικαιοσύνην, κατέλαβε δικαιοσύνην, δικαιοσύνην δὲ τὴν ἐκ πίστεως Ἰησοῦ· Ἰσραὴλ δὲ δίκων νόμον δικαιοσύνης, εἰς νόμον δικαιοσύνης οὐκ ἔφρασαν. Εἰπὼν δὲ, Εἰς κρίμα ἐγὼ ἤλθον εἰς τὸν κόσμον τοῖσιν, κἀκείνους ἀφοδῆτον ἐπιτὴν πίστιν ἐργάσατο, καὶ διανέστης τοὺς ἀκολουθοῦντας αὐτῷ· καὶ γὰρ ἠκολούθουν αὐτῷ Φαρισαῖοι. Τὸ δὲ, Εἰς κρίμα, εἰς μέγιστον κλάσιν εἶπε· δεικνύς ὅτι οἱ καταδικάζονται· αὐτοὶ εἰσι οἱ καταδικαζόμενοι· οἱ καὶ ὡς ἁμαρτωλῶν κατακρίναντες, αὐτοὶ εἰσι οἱ κατακριμένοι. Ἐνταῦθα δὲ δύο λέγει ἀναβιβάζει καὶ δύο τυφλότες, τὴν τε αἰσθητήν, τὴν τε νοητήν. Λέγουσι αὐτῷ εἰ τῶν ἀκολουθούντων αὐτῷ· Μὴ καὶ ἡμεῖς τυφλοὶ ἔσμεν; Ὅπερ [316] ἀλλὰ οὐκ εἶπον· Οὐδενὶ δεδουλεύκαμεν πώποτε· Ἐκ πορείας οὐ γεννηθήμεθα· οὕτως καὶ νῦν πρὸς τὰ αἰσθητὰ κενήσασθαι μόνον, καὶ ταύτην ἐπισαχύνουσαν τὴν πῆρσιν. Εἶτα δεικνύς ὅτι βέλτιον τυφλὸς αὐτοῦ εἶναι ἢ βλέπωντας, φησὶν· Εἰ τυφλοὶ ἦτε, οὐκ ἂν εἶχατε ἁμαρτίας. Ἐπειδὴ αἰσχύνει τὸ πρᾶγμα ἐνόμιον εἶναι, τὴν συμφορὰν, περιετρίβεν αὐτὸ εἰς τὴν αὐτῶν κεφαλὴν, εἰπὼν, οὗτοι ἀνεκτοίτερον ὅμιν ἔφερα τὴν κλάσιν, πανταχοῦ περιεκόπτον τὰ ἀνθρώπων φρονήματα, καὶ εἰς ἐνοίαν ἔγωγ μεγάλην καὶ θαυμαστήν. Νῦν δὲ καὶ λέγετε, εἰς βλέπομεν. Ὅπερ ἐκεῖ φησὶν, Ὅρ ὅμοις ἄλλοτε, ὅτι θεὸς ὁμοῖος ἦν, οὕτως δὴ καὶ ἐνταῦθα· Νῦν δὲ λέγετε εἰς βλέπετε· οὐ γὰρ βλέπετε. Ἐνταῦθα ὅπερ ἐνόμιον ἐγκώμιον εἶναι μέγα, τοῦτο δεικνύσιν αὐτοὺς κλάσιν φέρον. Καὶ ὑπὲρ τῆς προτέρας δὲ πηρώσεως παρεμυθήσατο τὸν ἐκ γενετῆς τυφλὸν εἶτα περὶ τῆς ψεύδους αὐτῶν διαλέγεται. Ἰνα γὰρ μὴ λῆσθωσι, οὐ παρὰ τὴν ἡμετέραν πῆρσιν οὐ προσεργόμεθα, ἀλλ' ὡς πλάνον φεύγοντες ἀποστρέφομεθα, ὑπὲρ τούτου πάντα ποιῶται τὸν λόγον.

β. Οὐχ ἀπλῶς δὲ ὁ εὐαγγελιστὴς ἐμνημόνευσεν, οὗτις ἤκουσαν ἐν τῶν Φαρισαίων ταῦτα ὁ μὲν' αὐτοῦ εἶπας, καὶ εἶπας· Μὴ καὶ ἡμεῖς τυφλοὶ ἔσμεν; ἀλλ' ἵνα σε ἀνανήσῃ, οὗτις οὕτως ἐκείνους ἴσασιν ὁ πρότερον ἀποσταθείς, εἰτα ληθασάντες. Ἦσαν γὰρ τινες ἐπιπολαῖως ἀκολουθοῦντες, καὶ βῆθεις εἰς τὸναντίον μεταβλλόμενοι. Πῶθεν οὐκ κατασκευάζει, οὗτις οὐκ ἔστι πλάνος, ἀλλὰ ποιμὴν· θεὸς τὸ γινώσκοντα ἑκατέρου, καὶ τοῦ ποιμῆνος, καὶ τοῦ πλάνου καὶ λυμῆνος, καὶ ἀπ' αὐτῶν παρέγωγι αὐτοὺς ἐξέταξεν τὴν τῶν πραγμάτων ἀλήθειαν. Καὶ πρότερον εἰς πλάνος καὶ ὁ κλέπτης δεικνύσιν, ἀπὸ Γραφῶν αὐτῶν οὐκ καλῶν καὶ λέγων· Ἄμην, ἀμην λέγω ὅμιν, ὁ μὴ ελεγχόμενος διὰ τῆς θύρας εἰς τὴν ἀλήθειαν προβάτων, ἀλλὰ ἀναβαίνων ἀλλοχθῆν, ἐκείνος κλέπτης ἔσθι καὶ ληστής. Ὅρα τὰ δείγματα τοῦ ληστοῦ· πρῶτον, οὗτις ὁ παρήρσις εἰσέρχεται· δεύτερον, οὗτις οὐ κατὰ

τὰς Γραφὰς· τοῦτο γὰρ ἔστι τὸ, Μὴ διὰ τῆς θύρας. Ἐνταῦθα δὲ καὶ τοὺς πρὸ αὐτοῦ ἀντίτεται, καὶ τοὺς μὲν' αὐτὸν ἰσομύνησιν· τὸν τε Ἄνεχριστον καὶ τοὺς ψευδοχριστοῦς· τὸν τε Ἰουδαῖον καὶ θεοῦδαν, καὶ εἴ τινες ἔτεροι τοῖσιν τοῖς γεγόνασιν. Εἰκότως δὲ θύραν τὰς Γραφὰς ἐκάλεσαν. Αἵται γὰρ ἡμᾶς προσάγουσι τῷ Θεῷ, καὶ τὴν θεογνωσίαν ἀνοίγουσιν· αἵται πρόβατα ποιτοῦσιν, αἵται φυλάττουσιν, καὶ τοὺς λύκους οὐκ ἀφίσκιν ἐπισείλδου. Καθάπερ γὰρ τις θύρα ἀσφαλῆς, οὕτως ἀποκλείει τοὺς αἰρετικούς τὴν εἰσοδόν, ἐν ἀσφαλείᾳ καθιστάσθαι ἡμᾶς περὶ ἄν βουλώμεθα πάντων, καὶ οὐκ εἴωσα πλανῆσθαι. Κἀν μὴ παραλύσομεν αὐτὴν, οὐκ ἐσόμεθα ἀχίρωτοι τοῖς λύκοις. Αἱ ταῦτες καὶ τοὺς ποιμῆνας καὶ τοὺς οὐ ποιμῆνας εἰσάμαθα ἑπαντας· τί δὲ ἔστιν, Εἰς τὴν ἀλήθειαν; Πρὸς τὰ πρόβατα καὶ τὴν ἐκείνους πρῶτον· Ὁ γὰρ μὴ ταῖς Γραφὰς χρώμενος, ἀλλὰ ἀναβαίνων ἀλλοχθῆν· τοῦτο ἔστιν, ἔτερον αὐτοῦ καὶ μὴ νομομίονον τέρμων ἔστιν· οὗτος κλέπτης ἔσθι. Ὅρα κἀνεύθεν τῷ Πατρὶ [347] συμφωνοῦντα, τῷ τὰς Γραφὰς εἰς μῶνον προφῆται; Αἱα τοῦτο καὶ τοῖς Ἰουδαῖοις· ἔλεγον, Ἐρευνᾶτε τὰς Γραφὰς· καὶ Μωδοῖα παρήγαγεν εἰς μῶνον, καὶ μάρτυρα αὐτὸν ἐκάλε, καὶ τοὺς προφῆτας πάντας. Πάντας γὰρ, φησὶν, ὁ ἀκούσωντες τῶν προφητῶν, ἤξουσιν πρὸς με· καὶ, Εἰ ἐπιστεύσατε Μωδοῖαι, ἐπιστεύσατε ἄν ἐμοι. Ἐνταῦθα δὲ πρὸς αὐτὸ μεταφορικῶς ἔθηκεν. Εἰπὼν δὲ, Ἀναβαίνων ἀλλοχθῆν, καὶ τοὺς γραμματέας ἤνεκατο, οὗτις ἐδίδασκον ἐστάματα; διδάσκοντες ἀνθρώπων, καὶ τὸν νόμον παρῆσαν, ὅπερ οὐκ καὶ αὐτὸς ἐνεδείκνυεν· Ὅθεν εἰς ἐξ ὅμων ποιεῖ τὸν νόμον. Καὶ καλῶς εἶπεν, Ἀναβαίνων, οὐκ, εἰσὶν, ὅπερ ἔστι κλέπτου θρησκείαν ὕπερβύδουσι βουλομένου. Καὶ ἐπικινδύνας πάντα πράττοντες. Εἰδὼς πῶς ὑπέγραψε τὸν νόμον; Ἐκείνος καὶ τοῦ ποιμῆνος τὸ γινώσκοντα. Τὸ οὐ τοῦτο ἔστιν; Ὁ ελεγχόμενος διὰ τῆς θύρας, οὗτος ἔστιν ὁ ποιμὴν τῶν προβάτων. Τοῦτο ὁ θυρωρὸς ἀνοίγει, καὶ τὴν γωνίαν αὐτοῦ ἀνοίγει τὰ πρόβατα, καὶ τὸ ἴδια καλεῖ κατ' ὄνομα, καὶ ὅταν ἐξέλθῃ αὐτὰ, πορεύεται ἔμπροσθεν αὐτῶν. Ἐθηκε καὶ τοῦ ποιμῆνος καὶ τοῦ λυμῆνος τὰ δείγματα. Ἰδόμεν πάλιν πῶς αὐτοὺς ἐκρήμοσεν τὰ ἔχη; Τούτῳ, φησὶν, ὁ θυρωρὸς ἀνοίγει. Ἐπίμεινε τῆ μεταφορῇ, ὥστε ἐμφαντικώτερον ποιῶσαι τὸν λόγον. Εἰ δὲ καὶ κατὰ λέξιν ἐθέλοις τὴν παραβολὴν ἐξετάζειν, οὐδὲν καλῶς θυρωρὸν ἐνταῦθα νοεῖν τὸν Μωδοῖα. Ἐκείνος γὰρ ὁ τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ ἐπιστευθεῖς· οὐ καὶ τὴν γωνίαν αὐτοῦ ἀνοίγει τὰ πρόβατα, καὶ τὸ ἴδια καλεῖ κατ' ὄνομα. Ἐπειδὴ γὰρ ὅμοι καὶ κάτω ἔλεγον αὐτὸν ἀπατεῖνα εἶναι, καὶ τοῦτο εἰ τῆς ἀπιστίας τῆς αὐτῶν ἐθελοῖαν γίνοντες· Τις τῶν ἀρχόντων ἐπίστευσεν εἰς αὐτὸν; δεικνύσιν, οὗτις οὐκ αὐτὸν ἐκ τῆς ἐκείνου ἀπιστίας λυμῆνας καὶ πλάνον δει καλῶν· ἀλλ' αὐτοὺς εἰς τὸ μὴ προέγειν αὐτῷ, καὶ τῶν τῶν προβάτων ἀκολουθῶς ἐκδηθῆναι τάξως. Εἰ γὰρ ποιμῆνος ἔσθι τὸ διὰ τῆς νομομίονον εἰσὶν αὐτῶν, αὐτὸς δὲ εἰσῆλθε διὰ ταύτης· οἱ μὲν ἀκολουθήσαντες ἄπαντες δύνανται ἂν εἶναι πρόβατα· οἱ δὲ ἀποβλήσαντες οὐ τὸν ποιμῆνα διέβαλον, ἀλλὰ τῆς τῶν προβάτων συγγενείας ἐξέβαλον αὐτοῦς. Εἰ δὲ λέγει πρῶτον τὴν θύραν αὐτῶν εἶναι, πάλιν οὐ χρὴ θυρωρῆσθαι. Καὶ γὰρ καὶ ποιμῆνα αὐτῶν λέγει, καὶ πρόβατον, καὶ διαφόρως τὰς οἰκονομίας κηρύττει τὰς αὐτοῦ. Ὅταν γὰρ προσάγῃ ἡμᾶς τῷ Πατρὶ, θύραν αὐτοῦ καλεῖ· ὅταν δὲ ἐπιμαλῆται, ποιμῆνα. Ἰνα γὰρ μὴ τούτου ἔργον εἶναι νομίση αὐτοῦ μόνον τὸ προσάγειν, λέγει καὶ ποιμῆνα αὐτοῦ. Καὶ τὰ πρόβατα τῆς γωνίας αὐτοῦ ἀνοίγει, καὶ καλεῖ τὰ ἴδια πρόβατα, καὶ ἐξάγει αὐτὰ, καὶ αὐτοὺς ἔμπροσθεν αὐτῶν πορεύεται. Καὶ μὴ τὸναντίον οὐ καλῶς ποιτῶσιν, εἰσθεν αὐτῶν

* Savil. et codd. 705. 706 μίσος. — ὁ β. Ἰησοῦ οὐκ. vulg. — τὸν συμφωνῶν hic redundare putatur.

ἀκολουθούντες. Ἄλλ' αὐτὸς, δεκνὺς ὅτι ἅπαντας ὀδηγήσει πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ἀπαντίας ἐκείνους ποιήσας οὐκ ἂν καὶ ὅτι τὰ πρόβατα ἔπεμπε, [οὐκ ἔξω τῶν λύκων, ἀλλ' ἐν μέσῳ τῶν λύκων ἔπεμπε.] Πῶς γὰρ παραδοξότερα αὕτη ἡ ποιμαντικὴ τῆς παρ' ἡμῶν.

γ. Δοκεῖ δέ μοι καὶ περὶ τοῦ τυροῦ αἰνέσασθαι. Καὶ γὰρ ἐκείνους ἐξήγαγε καλέσας ἐκ μέσῳ τῶν Ἰουδαίων, [348] καὶ ἤκουσε αὐτοῦ τῆς φωνῆς, καὶ ἐπέγνω.

Ἄλλοτε γὰρ δὲ οὐ μὴ ἀκολουθήσουσιν, δεκνὺς οὐκ ὀδᾶσι τῶν ἄλλοτερον τῆν φωνῆν. Ἦτοι τοὺς περὶ Θεοῦ λέγει ἐνταῦθα καὶ Ἰούδαν (καὶ γὰρ Ἰουδαίους, ὅσοι ἐπίστευσαν αὐτοῖς, διασκορπίσθησαν, φησὶν) ἢ τοὺς μετὰ ταῦτα μέλλοντας ἀπατῆν ψευδοχριστοῦς. Ἦνα γὰρ μὴ λέγουσιν ἕνα ἐκείνων τούτων εἶναι, διὰ πολλῶν αὐτῶν ἀπ' ἐκείνων διαίρει. Καὶ πρῶτον μὲν τίθησι διαφορὰν, τὴν ἀπὸ τῶν Γραφῶν διδασκαλίαν· αὐτὸς μὲν γὰρ διὰ τὸ πᾶν αὐτοῦ προσήγετο, ἐκείνους δὲ οὐκ ἐντέθειν αὐτοῦς ἐφελεκοντο. Ἀσπέραν τὴν τῶν προβάτων ὑπακοήν· αὐτῶν μὲν γὰρ οὐ ζῶντι μόνον, ἀλλὰ καὶ τελευτήσαντι πάντας ἐπίστευσαν· ἐκείνους δὲ εὐθέως εἴασαν. Καὶ τρίτην δὲ μετὰ τούτων ἐστιν εἰπεῖν οὐ μικρὰν. Ἐκείνους μὲν γὰρ ὡς τύραννοι, καὶ ἐπὶ ἀποστασίᾳ πάντα ἔποιον· αὐτοὺς δὲ ὅτι πῶρρῳ αὐτῶν τοιαύτην κατέστησεν ὑποψία, ὡς καὶ θελόντων αὐτῶν ποιῆσαι βασιλεῖα φωνῆν, καὶ ἐπεροῦσίντων, εἰ ἔξεισι θύοντι κήσων Καίσαροι, κελύουσι καταβιβῆναι, καὶ αὐτὸν ἐπιδοῦναι τὸ εἶδραγμα. Πρὸς τούτους αὐτοὺς μὲν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῶν προβάτων ἦλθεν, ἵνα ζῶν ἔχῃσι, καὶ περισσὴν ἔχῃσι, φησὶν· ἐκείνους δὲ καὶ τῆς παρουσίας· αὐτοῦς ζωῆς ἀπεστέρησαν. Καὶ οἱ μὲν προέβωκαν τοὺς ἐμποιουθέντας, καὶ ἐβγουν· αὐτοὺς δὲ ὅπως ἐστὶ γενναίως, ὡς καὶ τὴν ψυχὴν ἐπέδουσαν. Καὶ οἱ μὲν ἀκοντες καὶ ἀναγκάζομενοι καὶ φερόντες ἔπαθον ἃ ἔπαθον ἄ· οὗτο· δὲ ἐκὼν καὶ προαιρούμενος ὑπέμενον ἅπαντα. Ταῦτην τὴν παροιμίαν εἶπεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· ἐκείνοι δὲ οὐκ ἐγνώσαν τίνα ἦν ἃ ἐλάλει αὐτοῖς. Καὶ τίνος ἐνεκεν ἀναγνώσκειν αὐτοῖς ἔ· Προσεκτικωτέρους αὐτοῖς ποιῆσαι βουλόμενος. Ἐπὶ οὖν τοῦ κατεσκευάσθαι, ἵνα λοιπὴν τὴν ἀσάφειαν, αὐτῶν λέγων· Ἐγὼ εἶμι ἡ θύρα· δι' ἐμοῦ εἰσὶν τις εἰσελθῆναι, εἰσελεύσεται, καὶ ἐξελεύσεται, καὶ ῥομίην εὐρήσει· ὅσον, ἐν ἀσάφειᾳ ἔσται καὶ ἀδείξ (νομῆν) δὲ τὴν τροφὴν ἐνταῦθα λέγει καὶ βοσκὴν τῶν προβάτων, καὶ ἐβουσαν καὶ κυριότητα, τούτεστιν, ἂν καὶ μείνῃ, καὶ οὐδεὶς αὐτῶν ἐβουθήσεται· ὅπερ οὖν ἐπὶ τῶν ἀποστόλων γέγονεν, οἱ μετὰ ἀδείας εἰσῆσαν καὶ ἔξησαν, ὡς πάσης κυρίου γεννημένοι τῆς οἰκουμένης, καὶ οὐδεὶς αὐτοῦς ἐκολλεῖν ἴσχυεν. Πάντες ὅσοι ἦλθον, κλέπται εἰσι καὶ Ἰησοῦς· ἀλλ' οὐκ ἤκουσαν αὐτῶν τὰ πρόβατα. Οὐ περὶ τῶν προφητῶν φησὶν ἐνταῦθα, καθὼς οἱ αἰρετικοὶ φασὶν (ἐκείνων γὰρ ἤκουσαν, καὶ δι' ἐκείνων ἐπίστευσαν, ὅσοι καὶ ἐπίστευσαν τῷ Χριστῷ), ἀλλὰ περὶ Θεοῦ καὶ Ἰουδα λέγει, καὶ τῶν ἄλλων στασιαστῶν. Ἄλλως δὲ καὶ τὸ, Οὐκ ἤκουσαν τὰ πρόβατα, ἰπαινῶν εἶπεν· οὐδαμῶς δὲ φαίνεται ἐπινοῦν τοὺς παρακούσαντας τῶν προφητῶν, ἀλλὰ τοῖναντιον κακίῶν καὶ διαβάλλων σφοδρῶς. Ὅθεν ἔδλον, ἐπὶ τὸ, Οὐκ ἤκουσαν, νῦν περὶ τῶν στασιαστῶν ἐκείνων εἴρηται. Ὁ κλέπτῃς οὐ μὴ ἔρχεται, εἰ μὴ ἴνα κλέψῃ καὶ ὄσση καὶ ἀπαλέσῃ· ὅπερ τότε γέγονεν, πάντων σφραγιστῶν καὶ ἀπολαμένων. Ἐγὼ δὲ ἦλθον, ἵνα ζῶν ἔχῃσι, καὶ περισσὴν ἔχῃσι. Καὶ τί ζωῆς περισσώτερον, εἰπέ μοι; Βασιλεῖα οὐρανῶν. Ἄλλ' ὅπου λέγει τοῦτο, ἀλλὰ τὸ τῆς ζωῆς [349] ὄνομα περισσώτερον, ὅπερ ἦν αὐτοῖς γνώριμον. Ἐγὼ εἶμι ὁ ποιμὴν ὁ καλός. Ἐνταῦθα λοιπὴν περὶ τοῦ πάθος διαλέγεται, δεκνὺς ὅτι ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου σωτηρίας τοῦτο γίνεται, καὶ οὐκ ἄκων

ἄκων. πάντων. b Verba ἃ ἔπαθον e Savil. et cold

ἐπὶ τοῦτο ἔρχεται. Ἐτα λέγει τὸ δείγμα τοῦ ποιμένος πάλιν καὶ τοῦ μισθοῦ. Ὁ μὲν γὰρ ποιμὴν τῆν γυχὴν αὐτοῦ τίθησιν· ὁ μισθοῦς δὲ καὶ οὐκ ὡν ποιμὴν, οὐ οὐκ εἰσι τὰ πρόβατα ἴδια. Ὄρωρε τὸν λύκον ἐρχόμενον, καὶ ἀθήσει τὰ πρόβατα, καὶ φρεῖς γ, καὶ ἔρχεται ὁ λύκος, καὶ ἀρπάξει αὐτὰ. Ἐνταῦθα δεκνὺσιν αὐτῶν οὗτω κρατούντα ὡς τὸν Πατέρα, εἰ γὰρ ἐμὴν αὐτοῦ ἐστὶ, καὶ βία αὐτοῦ ἐστὶ τὰ πρόβατα. Ὅρξ πῶς ἐν ταῖς παραβολαῖς ὑψηλότερον φθέγγεται, ἔθθα συνεισάγει ὁ λόγος, καὶ οὐ βίωσι λαθῆν φανερῶν τοὺς ἀκροαμένους; Τί οὖν ὁ μισθὸς οὗτος ποιεῖ; Ὄρωρε τὸν λύκον ἐρχόμενον, καὶ ἀθήσει τὰ πρόβατα, καὶ ἔρχεται ὁ λύκος, καὶ ἀρπάξει αὐτὰ. Τοῦτο ἐκείνοι πεποιθήσαν· αὐτοὺς δὲ τοῖναντιον. Καὶ γὰρ, ἦνκα συνέληψθη, φησὶν· Ἄρετε τούτους ὀπάγετε. Ἦτι πληρωθῆ ὁ λόγος, ὅτι ὠδεὶς ἐξ αὐτῶν ἀπόλυτο. Ἐστὶ δὲ ἐνταῦθα καὶ νοσητὸν ὑποπτεῖσθαι λύκον. Καὶ γὰρ οὐδὲ ἐκείνων εἴασαν ἀπελθόντα ἀρπάσαι τὰ πρόβατα. Οὐ λύκος δὲ ἐστιν οὗτος μόνον, ἀλλὰ καὶ λέων. Ὁ γὰρ ἐχθρὸς ἡμῶν διάβολος, φησὶν, ὁς λέων περιέρχεται ὀρνύμενος. Οὗτος καὶ φησι καὶ δράκων ἐστὶ· Πατεῖτε γὰρ ἐπάνω ἔρωρε καὶ σκορπίων.

δ. Διὸ παρακαλῶ, μένομεν ὑπὸ τῷ ποιμένι νεμέμενοι· μενούμεν δὲ, ἔάν τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούομεν, ἔάν αὐτῷ πεθώμεθα, ἔάν μὴ ἀλλοτρίω ἐπιώμεθα. Καὶ ποία αὐτοῦ ἐστὶν ἡ φωνή; Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι· μακάριοι οἱ καθαροὶ τῆ καρδίας· μακάριοι οἱ ἐλεηθῆσαντες. Ἄν ταῦτα πράττωμεν, ὑπὸ τῷ ποιμένι μενούμεν, καὶ ὁ λύκος ἔθδον γενέσθαι οὐ δυνήσεται· ἀλλὰ καὶ ἐπέλθῃ, ἐπὶ κακῷ τῷ αὐτοῦ τοῦτο ἐργάσεται. Ποιμένα γὰρ ἔχομεν οὗτω φιλοῦντα ἡμᾶς, ὡς καὶ τὴν ψυχὴν ὑπὲρ ἡμῶν ἐπέδουσαν. Ὅταν οὖν καὶ θανατῆς, καὶ φιλῆ, τί τὸ κωλύον ἡμᾶς σὸθῆναι; Οὐδὲν, εἰ μὴ ἡμεῖς αὐτοὶ ἀποσταίημεν. Πῶς δὲ ἀποστήσομεθα; Ἀκούον αὐτοῦ λέγοντος· Οὐδὲ γασθε δυσὶ κυρίως δουλεύετε, θεῷ καὶ μισθῶν. Ἄν τοῖνυν τοῦτω δουλεύομεν, οὐχ ὑποπτεῖσθεθα τὴν ἐκείνου τυραννίδα. Καὶ γὰρ τυραννίδος ἀπάτης εἰκρότερον ἡ τῶν χρημάτων ἐπιθυμία. Ἦθῶν μὲν γὰρ οὐδεμίαν ἔχει· φροντίδας δὲ καὶ εἰδῶνας, καὶ ἐπιβουλάς, καὶ μίσος, καὶ συκοφαντίας, καὶ ἀρετῆς μυρία κωλύματα, βιβύθμην, ἀσέληγαν, πλεονεξίαν, μέθην· ἃ καὶ τοὺς ἐλευθέρους δουλοῦς ποιεῖ καὶ ἀργυρωτῆων χειρῶν, καὶ δουλοῦς, οὐκ ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ τοῦ χαλεπώτερου τῶν παθῶν καὶ τῶν νοσημάτων τῆς ψυχῆς. Ὅποιους πολλὰ τῶν καὶ θεῷ καὶ ἀνθρώποις μὴ ἀρεσκόντων τοιμᾶ, θεοδικῶς μὴ τις αὐτοῦ τὴν δεσποτείαν ἀφελῆται ταύτην. Ὡ πικρὰς δουλείας καὶ διαβολικῆς δυνατείας! τοῦτο γὰρ μάλιστα πίνων ἐστὶ τὸ χαλεπώτατον ἃ, ἐπὶ ἐν τοσοῦτος κατεχόμενοι κακοῖς ἡδέμεθα, καὶ τῆν αἰουσίαν ἀπαζόμεθα, καὶ δεσποτήριον οἰκούντες σκότους πετληρωμένον εἰς φῶς ἐξελεῖν οὐ βουλόμεθα, ἀλλ' ἐπαγγέλλομεν αὐτοῖς τὰ κακὰ, καὶ ἐνδρόμεθα τῷ νοσηματι. Ὅθεν οὐδὲ ἀπαλλαγῆναι δυνατέμα, [350], ἀλλὰ τῶν τὰ μέταλλα ἐργαζομένων χαλεπώτερον διακειμέμα, τοὺς μὲν πόνους καὶ τὴν ταλαιπωρίαν ὑπομένοντες, τῶν δὲ καρπῶν οὐκ ἀπολαύοντες. Καὶ τὸ δὲ χεῖρον πάντων, ἐπὶ κἄν ἀπαλλάξαι βουλήθῃ τις τῆς πικρᾶς· ταύτης αἰμαλωσίας ἡμᾶς, οὐκ ἀνεχόμεθα, ἀλλὰ καὶ δυσχεραίνομεν καὶ ἀγανατίζομεν, οὐδὲν ἀμενοῦν τῶν μακρομένων διακειμένοι ταύτην, ἀλλὰ καὶ πολλῶ πάντων ἐκείνων ἀθλιώτερον, καὶ τοσοῦτον, ὅσον οὐδὲ ἀπαλλαγῆναι τῆς μονίας ἐθέλομεν. Μὴ γὰρ διὰ τοῦτο παρηγόρησις εἰς τὸν κόσμον, ὁ ἀνθρώπος, τούτων; μὴ γὰρ διὰ τοῦτο γέγονας ἀνθρώπος, ἵνα τὰ μέταλλα ταῦτα ἐργάζῃ, καὶ συλλέγῃς χρυσοῦν; Οὐ διὰ ταῦτα ἐπλάσθη

dispersi sunt (Act. 5. 36. 37); sive etiam futuros pseudo-christos qui multos postea seducturi erant. Ne dicerent enim, se quemdam ipsorum esse, longe se ab illis diversum ostendit. Primam differentiam offert, doctrinam ex Scripturis sumptam, quarum ductu illos agebat: alii vero secus. Secunda differentia erat ovium obedientia. Ipsi namque non viventi tantum, sed etiam mortuo crediderunt: illos vero statim reliquerunt. Tertiam nec modicum adhibere possumus. Illi ut tyranni ad defectionem omnia faciebant: ipse tantum a tali suspitione aberat, ut cum vellet ipsum regem facere, fugerit; et cum interrogaret an liceret censum dare Cæsari, solvere juberet, atque ipse etiam didrachma daret. Ad hæc ipse pro salute ovium venit, ut vitam haberent, et abundantius haberent: illi vero presentem etiam vitam suos privarunt. Illi eos qui sibi crediti erant prodiderunt, et fugerunt: Christus vero ita fortiter stetit, ut animam suam traderet. Illi invitati, coacti et fugientes passi sunt: hic libens et volens omnia pertulit. 6. *Hoc proverbium dixit eis Jesus. Illi autem non cognoverunt quid loqueretur eis.* Cur obscure loquebatur? Ut attentiores redderet. Ubi autem illud effectus, obscuritatem tollit his verbis: 9. *Ego sum ostium: per me si quis introierit, ingredietur et egredietur, et pascua inveniet.* Hoc est, in securitate et libertate vivet (pascua autem hic vocat pabulum ovium, potestatemque et dominatum); hoc est, Intus manebit, et nemo inde expellet: quod etiam apostolis evenit, qui libere intrabant et exiebant, quasi universi orbis domini; nemoque illos ejicere potuit. 8. *Omnes quotquot ante me venerunt, fures sunt et latrones; sed non audierunt eos oves.* Non de prophetis hic loquitur, ut aiunt hæretici (illos enim audierunt, et per illos crediderunt quotquot in Christum crediderunt); sed de Theuda et Juda aliisque seditiosis agit. Præterea verbum illud, *Non audierunt oves*, in earum laudem dicit: nusquam vero laudat eos qui prophetas non audierunt; imo illos admodum improbat et reprehendit. Hinc palam est illud, *Non audierunt*, de seditiosis illis dictum fuisse. 10. *Fur non venit, nisi ut furetur et mactet et perdat:* ut hic contigit; omnes enim mactati occisique sunt. *Ego autem veni ut vitam habeant, et abundantius habeant.* Quid, quæso, vita abundantius? Regnum cælorum. Verum id nondum dicit, sed vitæ nomen affert, ut notum illis. 11. *Ego sum pastor bonus.* Hic deum de passione loquitur, ostendens illam pro mundi salute futuram esse, nec se invitum illam adire. Deinde exemplum rursus affert pastoris et mercenarii. *Bonus enim pastor animam suam ponit.* 12. *Mercenarius autem, qui non est pastor, cujus non sunt oves propria, videt lupum venientem, et dimittit oves, et fugit, et venit lupus, et rapit eas.* Hic se perinde atque Patrem imperantem exhibet; siquidem pastor ipse est ejus propriae sunt oves. Videntur quomodo in parabola sublimius loquatur, ubi obscurior est sermo, neque auditoribus carpendi ansam præbeat? Quid ergo facit mercenarius? *Videt lupum venientem, et dimittit oves, et venit lupus, et rapit eas.*

Hoc illi fecerunt, ipse contra. Etenim cum apprehensus fuit, dixit: *Sinite illos abire* (Joan. 18. 8), ut impleretur sermo, quod nullus eorum perierit. Hic potest etiam spiritualis lupus intelligi, quem non sivit oves abripere. Non lupus tantum hic est, sed etiam leo. Nam *Adversarius noster diabolus tanquam leo rugiens circuit* (1 Pet. 5. 8). Hic serpens et draco est: *Calcate super serpentes et scorpiones* (Luc. 10. 19).

4. *Vox Christi audienda ipsique soli hærendam. Avaritia servitus omnium deterrima. Eleemosyna commendatur.* — Quare rogo, mancamus sub pastoris cura: maueimus autem si vocem ejus audiamus, si ipsi morem geramus, si alienum non sequamur. Ecqua vox ejus est? *Beati pauperes spiritu: beati mundo corde: beati misericordes* (Math. 5. 3. 8. 7). Si hæc servemus, sub pastore manebimus, et lupus ingredi non poterit. Sed etiamsi irruat, id in perniciem suam faciet. Pastorem enim ita nos amantem habemus, ut animam suam pro nobis traderit. Cum ergo et potens sit et diligit, quid impedit quominus salutem consequamur? Nihil, nisi nos ipsi deficiamus. Quomodo deficiemus? Illam audi dicentem: *Non potestis duobus dominis servire, Deo et manonæ* (Math. 6. 24). Si ergo huic serviamus, illius tyrannidi subjecti non erimus. Nam tyrannide quavis ætior est pecuniarum concupiscentia. Nullam habet voluptatem, sed sollicitudines, invidiam, insidias, odium, sycphantias, et mille virtutis impedimenta, desidiam, lasciviam, avaritiam, ebrietatem, quæ liberos in servitutum devigant, et servis deteriores constituunt: servos, inquam, reddunt, non hominum, sed gravissimum omnium animi morborum. Hic multa audeat quæ nec Deo nec hominibus placent, metuens ne quis se ab hac servitute liberet. O acerbam servitutum, et diabolicam potestatem! Hæc quippe est omnium gravissima, quod tot detenti malis delectemur, et catenas amplectamur, et quod tenebrosam carcerem habitantes, lucem fugiamus, sed nos malis constringamus, et in morbo oblectemur. Quare nec liberari possumus, et pejore quam qui metalla fodunt conditione sumus, dum labore et miseria obruti, nullum inde fructum percipimus. Quodque omnium deterrimum est, si quis nos ab acerba hujusmodi captivitate eruere velit, id non patimur; imo etiam ægre ferimus et indignamur; nihil melius affecti quam qui insania capti sunt, imo longe miserabiliores illis, quod nolimus ab insania liberari. Numquid ea de causa in mundum venisti, o homo? an ideo homo factus es, ut hæc metalla opereris et aurum colligeres? Non ideo certe ad imaginem suam te formavit; sed ut ipsi placeres, ut futura consequereris, ut eam angelia choreas ageres¹. Cur te ab hac nobilitate ejicis, et in extremam conjicis ignobilitatem et infamiam? Qui eodem quo tu partu natus est, partu dieo spirituali, fame tabescit: tu copia rerum dirumperis. Frater nudum

¹ Hæc, ut cum angelis choreas ageres, decerant in Noct.

corpus circumfert : in vestes vestibus addis, tinea hunc amictum apparans. Quanto melius esset pauperum corpora his obtegere? Ita enim illa non consumerentur, te cura omni liberarent, et futuram tibi præterat vitam. Si nolis ea a tineis consumi, da pauperibus : illi namque hæc vestimenta probe sciunt excutere. Christi namque corpus qualibet arca precelsius et tutius est; neque tantum ea custodit incorrupta, sed etiam splendidiora reddit. Arca sæpe cum vestibus abrepta extremo te affectu damno: hæc vero custodiam ne mors quidem potest labefactare. Neque enim portis aut vectibus hic nobis est opus, non servis vigilantibus, nec alia quavis cautione. Ab insidiis prorsus libera sunt, ut par est, quæ in cælis sunt recondita. Locus enim ille a nequitia nulla adiri potest. Hæc nos dicendi finem non facimus, vosque audientes non obtemperatis. Cujus rei causa est, quod pusilli simus animi, et terrenis inhiemus. Imo absit ut omnes vos damnem, ne si omnes incurabiler agrotetis. Etiam si enim ii qui divitiis inebriantur, obstruant aures ne audiant; at ii qui in paupertate vitam agunt, dictis attendere poterunt. Et quid hæc ad pauperes, inquit, qui nec aurum, nec vestimenta hujusmodi habent? Verum illi panem habent et aquam frigidam; habent duos obolos et pedes, quos ægros invisitant; habent linguam et sermonem, ut consolerent male affectum; habent do-

num et lectum, quo recipiant hospitem. Neque enim tot et tot talenta auri a pauperibus, sed a divitibus exigimus. Quod si ad pauperes ostiam venerit Dominus, non pudebit eam vel obolum accipere; sed se plura accepisse dicit, quam ab iis qui multa deposuerunt. Quot nunc homines illo tempore fuisse optarent, quo Christus in carne terram obibat, ut colloquii et mensæ cum eo consortes essent! Ecco jam licet, possumus illum ad prandium vocare, cum ipso convivari, et cum majori lucro. Eorum enim qui cum illo convivantur multi perierunt, ut Judas et hujusmodi homines; quicumque vero illum jam domum vocabunt, ut mensæ et lecti consortem efficiant, benedictione magna fruuntur. Venite, inquit, *benedicta Patria mei, possidete preparatum vobis regnum a constitutione mundi. Esurivi enim, et dedistis mihi manducare : sitiivi, et dedistis mihi bibere : hospes eram, et suscepistis me : infirmus, et visitastis me : in carcere eram, et venistis ad me (Math. 25. 31-36)*. Ut ergo hæc audiamus verba, nudam vestiamus, colligamus hospitem, nutriamus esurientem, sitienti potum demus, ægrum et carcere detentum inuisamus, ut fiduciam et veniam peccatorum accipiamus, et illa bona quæ omnem sermonem et mentem superant consequamur: quæ utinam omnes adipiscamur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et imperium in secula sæculorum. Amen.

HOMILIA LX.

CAP. 10. v. 14. *Ego sum pastor bonus, et cognosco oves meas, et cognoscunt me meæ.* 15. *Sicut novit me Pater, et ego cognosco Patrem, et animam meam pono pro ovibus meis.*

1. *Pastor Ecclesie fortis esse debet. Pastores mali qui.* — Magnum quidpiam, magnum certe est Ecclesia: præfectura, quæ multa egeat philosophia et fortitudine, ac quanta Christus dixit, ita ut animam ponat pro ovibus, numquam illas deserat, et contra lupum stet fortiter. In hoc differt pastor a mercenario. Hic enim contemptis ovibus propriæ salutis semper advigilat: ille vero, sua demissa, salutem curat ovium. Post data ergo pastoris indicia, duos gregi periculosos memorat: furem mactantem et rapientem oves; et alterum qui non ipse perdit, sed furem non arceat nec impedit. Per illum autem Tiendam significat, per hunc Judæorum doctores tradidit, qui de commissis sibi ovibus nullam habebant curam; qua de re jam olim Ezechiel illos incusabat his verbis: *Vae pastoribus Israël! Nonne pastores pascebant semetipsos? nonne oves pascebuntur a pastoribus (Ezech. 34. 2)?* Sed illi contrarium faciebant, quod malitiæ maximæ genus est, aliorumque causa malorum. Ideo namque dicit: Neque errantes oves reducebant, neque quod perierat querebant (*Ibid.* v. 4), neque quod contritum erat alligabant, neque quod infirmum curabant, quia seipsos, non oves, pascebant. Idipsum Paulus alio verbo significabat: *Omnes quæ sua sunt quarunt, non quæ Jesu Christi (Philip. 2. 21)*; et rursus, *Nemo*

quæ sua sunt quærat, sed proximi unusquisque (I. Cor. 10. 24). Ab utroque genere se Christus segregat: ab illis qui ad perniciem veniunt, cum ait, *Ideo veni ut vitam habeant, et abundantius habeant*; ab his vero qui nihil curant, si oves a lupis rapiantur: cum illas non relinquit, sed animam suam ponit ne illæ pereant. Cum enim consultaret illum occidere, neque a doctrina destitit, neque credentes prodidit; sed stetit, et mortem subiit. Ideo ubique dicebat, *Ego sum pastor bonus*. Deinde cum nullum adesse videretur rei testimonium (nam illud, *Animam meam pono*, brevi postea accidit; illud vero, *ut vitam habeant, et abundantius habeant*, post solum ex hac vita discessum futurum erat), quid facit? Alterum ab altero confirmat; nempe ex eo quod det animam, quod det etiam vitam. Quod et Paulus dicebat: *Si cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem Filii ejus: multo magis reconciliati salvi erimus (Rom. 5. 10)*. Et rursus alibi: *Qui etiam Filio suo non peperit, (a) [sed pro nobis omnibus tradidit illum,] quomodo non etiam cum illo omnia nobis donabit (Rom. 8. 32)?* Sed cur non jam accusant illum ut prius, dicentes: *Tu de teipso testimonium perhibes, testimonium tuum non est verum (Joan. 8. 15)?* Quia sæpe illos silere coegerat: et a signis major accesserat fiducia, ut illis obsteret. Deinde quia superius dixerat: *Et oves vocem ejus audiunt, et sequuntur eum*; ne quis diceret, *Quid ad non*

(a) Cucinis clausa desunt in quibusdam MSS.

σε κατ' εικόνα· ἀλλ' ἵνα αὐτῷ ἀρέσῃ, ἵνα τῶν μελόντων ἐπιτύχη, ἵνα μὴ ἀγγέλων χορεύσῃ. Ἐπι τοῦτον ἐκβάλλεις αὐαυτὸν τῆς τοιαύτης συγγενείας, καὶ πρὸς τὴν ἐσχάτην ἀτίμωσαν καὶ δυσγένειαν ἐξωθεῖς; Ὁ τὰς αὐτάς οὐ λῦσας ὄδωνας, ὄδωνας δὲ λέγεται πνευματικὰς, λιμῆ διασφείρεται· οὐ δὲ ὑπὸ πλησμονῆς διαβρῆγγουσαι. Ὁ ἀδελφὸς γυμνὸς το σῶμα περιέρχεται, οὐ δὲ καὶ τοῖς ἱματίοις ἱμάτια κατασκευάζεις, ἐπιτιμῶν τὸν σκώληξιν τὴν τοιαύτην περιβολὴν. Καὶ πῶς βέλτιον ἦν τὰ σώματα περιβάλλειν τὰ τῶν πενήτων! Ὁὗτω γὰρ καὶ ἀνάλωτα ἐμαυτοῦ, καὶ φροντίδος ἀπάσης ἀπῆλλαττε, καὶ τὴν μέλωσάν σοι ζωῆν ἐκόμισεν. Ἐ γὰρ μὴ βούλεις ταῦτα γενέσθαι σητόδρωτα, ὅς τοις πτωχοῖς· ἐκεῖνοι γὰρ εἰσιν οἱ τὰ ἱμάτια ταῦτα εἰδότες τινάσσειν καλῶς. Καὶ γὰρ τοῦ κειμένου τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ τιμιωτέρον εἶναι καὶ ἀσφαλτέστερον. Οὐδὲ γὰρ μόνον φυλάσσει τὰ ἱμάτια, οὐδὲ ἀνάλωτα διασφείρει μόνον, ἀλλὰ καὶ λαμπρότερα ἐργάζεται. Τὸ κειμένου πολλὰς μετὰ τῶν ἱματίων ληφθῆν ἐσχάτην σε περιβάλλει ζημίαν· ταύτην δὲ οὐδὲ θάνατος λυμῆσθαι δύναται τὴν φυλακῆν. Οὐδὲ γὰρ θυρῶν ἐναυθα ἡμῖν δεῖ καὶ μοχλῶν· οὐκ οὐκταὶ ἀγρυπνοῦνται, οὐκ ἄλλως τοιαύτης ἀσφαλείας. Καὶ γὰρ πάσης ἐπιβολῆς ἀπῆλλατται, καὶ ἀπόκειται φυλαττόμενα· ὡσερ εἰκὸς, τὰ ἐν τοῖς ὄρανοῖς κεῖμενα. Πᾶση γὰρ καὶ ἐκείνος ὁ τόπος ἔδωτος. Ταῦτα οὐτε ἡμεῖς ἀλλ' λέγοντες διαλιπόμενοι, οὐτε ὁμῆς ἀκούοντες παύσεθα. Τὸ δὲ αἶψον, φυγῆς ἔσμεν εὐτελοῦς, καὶ πρὸς τὴν γῆν κερηνοῖας, καὶ χαμαὶ συρομένης. Μᾶλλον δὲ μὴ γένοιτο πάντων ὁμῶν καταγνώσθαι κακίαν, ὅς πάντας ἀνάστα νοεῖν. Εἰ γὰρ καὶ οἱ τῶ πλοῦτῳ μεθύοντες, ἐμφράττουσι τὴν ἀκοὴν πρὸς τὰ λεγόμενα, ἀλλ' οἱ πένια συζῶντες· θυμῆνται διαβέβαιον πρὸς τὰ λεγόμενα. Καὶ τὰ ταῦτα πρὸς τοὺς πένιτας, φησὶν; οὐ γὰρ χρυσοῦ ἀκούεις ἔστιν, οὐδὲ ἱμάτια τοσαῦτα, φησὶν. Ἄλλὰ ἀρ-

τος ἔστιν αὐτοῖς καὶ ὕδωρ ψυχρὸν· ἀλλ' ὄβολοι δύν, καὶ πόδες, ὥστε ἐπισκεψάσθαι τοὺς ἀβρῶστούνας· ἀλλὰ γλύσσα καὶ λόγος, ὥστε παρακαλέσαι τὸν βεβλημένον· ἀλλ' οἰκία καὶ στέγη, ὥστε ὁμοδοῖον ποιῆσαι τὸν ἔξον. Οὐ γὰρ θὴ τάνατα χρυσοῦ τόσα καὶ τόσα ἀπαυτοῦμεν παρὰ τῶν πενήτων· ἀλλὰ ταῦτα μὲν παρὰ τῶν πλουτουμένων. Ἐ δὲ τις πένις εἴη, καὶ ἐπὶ τὰς τῶν ἄλλων ἔρχεται θύρας, εὐδὲ ὀδοῖον λαβεῖν ὁ ἀεσπότης ἡμῶν ἱσαγύνας· ἀλλὰ καὶ μεζύρινα [351] ἔπει τῶν πολλὰ βεβλημένων εἰληφῆς παρ' αὐτοῦ. Ἦσοι τῶν νῦν ἐσχητότων ἤρξαντο κατ' ἐκεῖνον γενέσθαι τὸν καιρὸν, καθ' ἃν μετὰ σαρκὸς ὁ Χριστὸς περιεπόλει τὴν γῆν, ὥστε καὶ ὁμοδοῖον αὐτῷ γενέσθαι, καὶ σύσσειται; Ἰδοὺ νῦν ἔξεσι τοῦτο γενέσθαι, καὶ καλεῖν αὐτὸν μᾶλλον ἐπὶ ἄριστον καὶ ἐπιτιμῆσαι μετ' αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ μεζῶν κέρειν. Τῶν μὲν γὰρ τόσα αὐτῷ συνεταπῆναι πολλοὶ καὶ ἀνώοντο, οἷος καὶ ὁ Ἰούδας ἦν, καὶ ἑτεροὶ δὲ τοιοῦτοι· τῶν δὲ καλούντων αὐτὸν ἕκαστος νῦν εἰς τὴν οἰκίαν τὴν ἐαυτοῦ, καὶ μεταδίδοντας αὐτῷ τραπέζης καὶ στέγης, εὐλογῆσαι ἀπολαύσεται μεγάλη. Δεῖτε γὰρ, φησὶν, οἱ εὐλογῆμένοι τοῦ Παιτρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. Ἐπειθῶσα γὰρ ε, καὶ ἐδῶκατέ μοι ροσῆν· ἐδίψησα, καὶ ἐπίσκατέ με· ἔξνος ἤμην, καὶ συντηρήσατέ με· ἠσθένησα, καὶ ἐπισκεψάσατέ με· ἐν φυλακῇ ἤμην, καὶ ἤλυθετέ πρός με. Ἴν' οὖν τοῦτων ἀκούσαμεν τῶν ῥημάτων, ἐνδύσομεν τὸν γυμνὸν, συναγάγωμεν τὸν ἔξνον, θρέψωμεν τὸν πεινῶνα, ποτίσωμεν τὸν διψῶντα, ἐπισκεψόμεθα τὸν ἀβρῶστούνα, ἴσωμεν τὸν ἐν φυλακῇ, ἵνα παῖρησας ἀπολαύσωμεν, καὶ ἀμαρτημάτων συγχώρησιν λάβωμεν, καὶ τῶν ἀγαθῶν μεταδῶμεν ἐκεῖνον, τῶν καὶ λέγον ὑπερβάντων καὶ νοῦν ἄν γένοιτο πάντας ἡμῶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλιανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ἐ γὰρ δεσθαι in quibusdam mss.

ΟΜΙΛΙΑ Ε΄.

Ἐγὼ εἶμι ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς, καὶ γινώσκω τὰ ἐμὰ, καὶ γινώσκωμαι ὑπὸ τῶν ἑμῶν. Καθὼς γινώσκαι με ὁ Πατήρ, καθὼς γινώσκω τὸν Πατέρα, καὶ τὴν ψυχὴν μου τίθωμι ὑπὲρ τῶν προβάτων.

α'. Μέγας, ἀγαπητοῦ α, μέγα Ἐκκλησίας προΐστας, καὶ πολλῆς δέεμενον φιλοσοφίας, καὶ ἀνδρείας τοσαύτης, δοξῆς ὁ Χριστὸς εἶπεν, ὥστε τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῶν προβάτων θείναι, ὥστε μηδέποτε ἐγκαταλιπεῖν αὐτὰ ἔρημα καὶ γυμνὰ, ὥστε πρὸς τὸν λύκον ἱστασθαι γενναίως. Τοῦτω γὰρ ὁ ποιμὴν τοῦ μισθωτοῦ διέστηκεν. Ὁ μὲν γὰρ τὴν ἴδιαν συστρίβει πανταχοῦ σκοπεῖ, τῶν προβάτων ἐμελῶν· οὗτος δὲ πανταχοῦ τὴν τῶν προβάτων ἐπιζητεῖ, τὴν ἐαυτοῦ παρατρέχων. Εἰπὼν τοίνυν τοῦ ποιμῆνος τὰ ἔσθηματα, δύο τίθησι τοὺς λυμενίνας· ἓνα τὸν κλέπτειν τὸν θύοντα καὶ ἀρπάζοντα· ἑτερον δὲ τὸν τοῦτον μὴ οὐδὲν ποιοῦντα, γινόμενον δὲ τοῦτον οὐκ ἐπιστρέφόμενον, οὐδὲ κλυόντα· δι' ἐκεῖνον μὴ τοὺς παρ' Θεοῦ ἀεινότημον, διὰ τὸν τῶν δὲ τοῦ Ἰουδαίου διδασκαλοῦς ἐκπομπέων, οὐ κηδομένους οὐδὲ φροντίζοντας τῶν ἐκπεπιστευμένων αὐτοῦ προβάτων. Ὅπερ οὖν καὶ Ἐλεκεῖλ ὠνόμασε ἐγκαλῶν αὐτοῦ ἔλεγεν· Ὁ αὐτὸς ποιμὴν ἔσθαι Ἰσραὴλ· μὴ βόσκουσι [352] ἄνευ τοῦ

οἱ ποιμῆνες; οὐχὶ τὰ πρόβατα βόσκουσιν οἱ ποιμῆνες; Ἄλλ' ἐκεῖνοι τὸναντίον ἔπολουν, ὅπερ μέγιστον ἔστιν εἶδος κακίας, καὶ τῶν ἄλλων αἰτιῶν πάντων. Διὰ τοῦτο γὰρ φησὶν· οὐτε τὸ πεπλανημένον ἐπιστρέφον, οὐδὲ τὸ ἀποκλιθεῖς ἐξήτον, οὐδὲ τὸ συντηρημένον ἔδεσμον, οὐδὲ τὸ ἀβρῶστοῦν ἰθεράπευον, ἐπιθὴ ἐαυτοῦ, καὶ οὐ τὰ πρόβατα, ἔδοσκον. Ὅπερ καὶ ὁ Παῦλος ἐτέρω ῥήματι πάλιν ἐβόλη λέγων· Οἱ γὰρ πάντας τὰ ἐαυτῶν ζητοῦσιν, οὐ τὰ Χριστοῦ Ἰησοῦ· καὶ πάλιν, Μηδεις τὸ ἐαυτοῦ ζητεῖτω, ἀλλὰ τὸ τοῦ πληστοῦ ἕκαστος. Ἄλλ' ἀμφοτέρων ἐαυτὸν διώττειν ὁ Χριστὸς· ἐκεῖνον μὲν τῶν ἐπὶ λύμῃ παραγομένων, τῷ εἰπεῖν, Διὰ τοῦτο ἤλθον, ἵνα ζωῆν ἔχωσι, καὶ περισσοῦν ἔχωσι· τοῦτον δὲ τῶν περιεργῶντων ὑπὸ τῶν λύκων ἀρπαζόμενα τὰ πρόβατα, τῷ μὴ καταλιπεῖν, ἀλλὰ καὶ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θείναι ὑπὲρ αὐτῶν, ὥστε μὴ τὰ πρόβατα ἀποθάνειν. Ἐπειθὶ γὰρ αὐτὸν ἔδουλοῦντο ἀναλεῖν, οὐτε τῆς δεδασκαλίας μετέθετο, οὐτε τοὺς πιστευόντας προβόσκων, ἀλλ' ἔστη, καὶ ἐπλετο ἀποθάνειν. Διὰ τοῦτο ἄνω καὶ κάτω ἔλεγεν· Ἐγὼ εἶμι ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς. Εἶτα ἐπειθὶ ἀμάρτυρα ἰδέειν τὰ λεγόμενα εἶναι (τὸ μὲν γὰρ, Τὴν ψυχὴν μου τίθωμι, οὐ μετὰ πολλῆ τὴν ἀπόδειξιν ἔλαβε· τὸ δὲ, ἵνα ζωῆν ἔχωσι, καὶ περισσοῦν ἔχωσι, μετὰ τὴν ἀνεῖναι-θεν ἐμελλεν ἀποθνήσκουσαν συμβεβῆσθαι, κατὰ τὸν αἰῶνα τὸν μέλλοντα), τί ποιεῖ; ὁύτερον ἀπὸ πατέρου,

Ἐ sic desinit cod. 706 (olim 1948), succeeded cod 709 (olim 2338), homilia in Joannem continens a 30 ad 84. Ἐ Savi. οἰαὶ ὁ ποιμῆν. Sed οἰαὶ desit in edit. Morell inque eod. 703, 709 et in edit. Romana τῶν O. καὶ ἡ. καὶ ὁ pro τῷ Hebraice legitur.

πιστεύεται, ἀπὸ τοῦ δοῦναι τὴν ψυχήν, ὅτι καὶ τὴν ζῆτιν δίδωται. Ὅπερ καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγεν, ὅτι *Εἰ ἔθροισι δότες κατηλιώγημεν ἐν Θεῷ διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, πολλῶ μᾶλλον καταλλήγητες σωθησόμεθα.* Καὶ πάλιν ἄλλαχού. Ὅς γὰρ τοῦ ἰδίου Υἱοῦ οὐκ ἐπέλαστο, ἀλλ' ἔπερ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν αὐτὸν, ὡς οὐχὶ σὺν αὐτῷ τὰ πάντα ἡμῖν χαρίζεται; Ἄλλὰ τίνας ἐνεκεν οὐκ ἐγκαλοῦσιν αὐτῷ νῦν, ἀ καὶ πρότερον, λέγοντες· *Σὺ περὶ ὁσάντου μαρτυρεῖς, ἡ μαρτυρία σου οὐκ ἔστι ἀληθής;* Ὅτι πολλὰς ἐπιστόμωσαν αὐτοῦς, καὶ πλείων ἡ παρηρησία πρὸς αὐτοὺς ἀπὸ τῶν σημείων γίνετο. Εἶτα, ἐπειδὴ εἶπεν ἀνωτέρω, *Καὶ τὰ πρόβωτα τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούεις, καὶ ἀκούουθε αὐτῷ, ἵνα μὴ τις εἰπῇ· Τί οὖν πρὸς τοὺς μὴ πιστεύουσιντας;* ἀκούουν τί ἐπῆγαγε· *Καὶ γινώσκω τὰ ἐμὰ, καὶ γινώσκωμαι ὅτι τῶν ἐμῶν.* Ὅπερ καὶ ὁ Παῦλος ἔδωκεν, ἔλεγεν· *Ὁὐκ ἀπόστατο ὁ Θεὸς ἐν λαῶν αὐτοῦ ἐν πρόβωτῳ,* καὶ ὁ Μωϋσῆς, *Ἔγνω Κύριος τοὺς ὄντας αὐτοῦ*· ἐκείνους λέγω, φησὶν, οὐκ πρόβωτον. Εἶτα, ἵνα μὴ τῆς γνώσεως ἴσῃ τὸ μέτρον νομίση, ἀκούουν πῶς θεωροῦνται αὐτὸ ἐπὶ ἐπαγωγῇ· *Γινώσκω τὰ ἐμὰ, φησὶ, καὶ γινώσκωμαι ὅτι τῶν ἐμῶν.* Ἄλλ' οὐκ ἴση ἡ γνώσις; ἀλλὰ ποῦ ἴση; Ἐπὶ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐμοῦ. Ἐκεῖ γὰρ, καθὼς γινώσκει με ὁ Πατήρ, καθὼς γινώσκω τὸν Πατέρα. Ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτο θεοῦτεο κατασκευάσαι, τίνας ἐνεκεν αὐτὸ ἐπῆγαγεν; Ἐπειδὴ γὰρ πολλὰχού ἐκινῶν τιθῆσιν ἐν τάξει τῶν πολλῶν, ἵνα μὴ τις νομίση ὅτι ὡς ἄνθρωπος ὅπως ἐγένωκεν, ἐπῆγαγε· *Καθὼς γινώσκει με ὁ Πατήρ, καθὼς γινώσκω τὸν Πατέρα.* Ὅπως ἀκριβῶς αὐτὸν [353] ἐπιστάξαι, ὡς αὐτὸς εἶπε. Διὰ τοῦτο καὶ ἔλεγεν· *Ὁὐδεὶς γινώσκει ἐν τῷ ἴδῳ, εἰ μὴ ὁ Πατήρ, καὶ τὸν Πατέρα, εἰ μὴ ὁ Υἱός,* κωχουρισμένην τινὰ γνώσιν λέγων, καὶ τοιαῦτα, ὅταν οὐδεὶς ἕτερος δύναται σχεῖν. Ἐγὼ τίθημι τὴν ψυχήν μου. Συνεχῶς τοῦτο λέγει, ἐπὶ τῶν ὅτι οὐκ ἔστι πλάνος. Ἐπεὶ καὶ ὁ Ἀπόστολος, ὅτι αὐτὸν βέβουλετο δεῖξαι γνήσιον ὄντα διδάκαλον, καὶ πρὸς τοὺς ψευδοπροφήτας ἀντιπαρεξήγαγε τὸν λόγον, ἀπὸ τῶν κινδύνων καὶ τῶν θανάτων αὐτῶν συνίστασι λέγων· *Ἐν π.ληγαῖς ἀπερβαλλόντες, ἐν θανάτοις πολλῶν.* Τὸ μὲν γὰρ λέγειν, ὅτι *Φῶς εἰμι,* καὶ, *Ζωὴ εἰμι,* ἐδόκει εἶναι τύπου παρὰ τοῦ ἀνοήτου· τὸ δὲ λέγειν, Ἐποθανεῖν βούλωμαι, οὐδεὶς μὲν βασκανίαν εἶχεν, οὐδὲ φθόνον. Διὰ τοῦτο οὐδὲ λέγουσιν αὐτῷ· *Σὺ μαρτυρεῖς περὶ ὁσάντου ὡς ἡ μαρτυρία σου οὐκ ἔστι ἀληθής.* Πολλῇ γὰρ βέλτερον τὸ ρῆμα κηδεμονίαν, εἰ γὰρ ὑπὲρ τῶν λιβαζόντων θεοῦτεο αὐτῶν ἐκοῦνται.

β. Διὰ τοῦτο καὶ εὐκαίρως τὸν περὶ τῶν ἰδῶν ἐλάσας λόγον. Καὶ γὰρ καὶ ἄλλα πρόβωτα ἔχω, φησὶν, δὲ οὐκ ἔστιν ἐκ τῆς αἰδέως ταύτης· *κἀκεῖνά με δεῖ ἀγαγεῖν.* Ἰούδι πάλιν τὸ, *Δεῖ, ρῆμα καίμενον, οὐκ ἀνάγκης ἐστίν, ἀλλὰ τοῦ πάντως ἐσομένου δηλοῦμένου.* ὡσανεὶ ἔλεγε· *Τί θαυμάζετε, εἰ ὅσοι μοι μέλλουσιν ἐπισθῆαι, καὶ τὰ πρόβωτα τῆς φωνῆς μου ἀκούειν;* Ὅταν γὰρ καὶ ἄλλα βῆται μοι ἀκολουθοῦντα, καὶ τῆς φωνῆς μου ἀκούοντα, τότε ἐκπαληγοῦσθε μεζῶνος. Εἰ δὲ λέγει, *Ἄ οὐκ ἔστιν ἐκ τῆς αἰδέως ταύτης, μὴ θεωρηθῆς.* Ἡ γὰρ διαφορὰ περὶ τὸν ὅρον μόνον, καθάπερ καὶ ὁ Παῦλος φησὶν· Ὅτε *περιτομῇ τε ἰσχύει, ὅτε ἀκριβοῦσται. Κἀκεῖνά με δεῖ ἀγαγεῖν.* Δεικνύουσιν ἀμφοτέρους κωχουρισμῶν καὶ μεμυγμένους καὶ ποιμένας οὐκ ἔχοντας, κἀκείνους καὶ τοῦτους, ὅπου τὸ καλοῦ παραγενο-

μένου ποιμένου. Εἶτα καὶ τὴν μέλλουσαν αὐτῶν παραφασιεῖ συνάφαιαν, ὅτι *Ἐσοταί μοι κοίμη.* Ὅπερ καὶ αὐτὸ πάλιν· ὁ Παῦλος ἐδήλωσεν εἰπών· *Ἔτα σοὺς δύο κτίση ἐν ἐαυτῷ εἰς ἕνα καιρὸν ἄνθρωπον.* Διὰ τοῦτο με ἀγαπᾷ ὁ Πατήρ, ὅτι ἐγὼ τὴν ψυχήν μου τίθημι, ἵνα πάλιν λάβω αὐτήν. Καὶ εἰ τοῦ ρήματος τοῦτου ταπεινότερον γένοιτο ἂν, εἰ γὰρ δὲ ἡμᾶς ὁ ἀσεπὸς ἀγαπᾷσθαι μέλλει ὁ ἄμεταρος, ἐπειδὴ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθήσκει; Τί οὖν, εἶπέ μοι; τὸν ἐμπροσθεν χρόνον οὐκ ἔπαυτο, ἀλλὰ νῦν τῆς ἀγάπης ἤρξατο ὁ Πατήρ, καὶ ἡμᾶς γεγονέναι τῆς ἀγάπης αὐτῷ αἰτεῖ; Ὅρξῃ πῶς κέχρηται τῆς συγκαταβάσε; Τί οὖν ἐνταῦθα κατασκευάσαι βούλεται; Ἐπειδὴ ἀλλότρουτον αὐτὸν εἶχον τοῦ Πατρὸς καὶ πλάνων, καὶ ἐπὶ λύμῃ ἤκειν αὐτὸν καὶ ἀπειλεία, λέγει· Καὶ εἰ μὴδὲν ἄλλο, τοῦτο γούμ με ἐπειθεὶ ἀγαπᾶν ὑμᾶς, τὸ οὕτω ἄλλο ἀγαπᾶσθαι παρὰ τοῦ Πατρὸς ὡς ἐμὲ· καὶ διὰ τοῦτο ἀγαπᾷσθαι πρὸς αὐτοῦ, ἐπειδὴ ὑπὲρ ὑμῶν ἀποθήσκει. Καὶ μετὰ τοῦτου εἶ καὶ ἐκείνου κατασκευάσαι βούλεται, ὅτι τε οὐκ ἔκων ἐπὶ τὸ πρῶτον ἔρχεται (εἰ γὰρ ἔκων, πῶς ἀγάπης ἦν ποιητικὸν τὸ γινόμενον); καὶ δεῖ καὶ τῷ Πατρὶ μὲν ὑπερβολῆς τοῦτο δοκεῖ. Εἰ δὲ ὡς ἄνθρωπος τοῦτο διαλέγεται, καὶ μὴ θαυμάζει· πολλὰς γὰρ τὴν ὑπὲρ τοῦτου ἐρῆκαίον αἰτίαν, καὶ πάλιν τὰ αὐτὰ λέγειν περιττὸν καὶ ἐπιχθές. *Ἐγὼ τίθημι τὴν ψυχήν μου, ἵνα πάλιν* [354] *λάβω αὐτήν*· καὶ *οὐδεὶς αἶρει αὐτήν ἀπ' ἐμοῦ.* Ἐγὼ τίθημι αὐτήν ἀπ' ἐμαυτοῦ. Ἐξουσίαν ἔχω θεῖται τὴν ψυχήν μου, καὶ ἐξουσίαν ἔχω λαβεῖν αὐτήν. Ἐπειδὴ γὰρ πολλὰς ἐβουλεύοντο αὐτὸν ἀνελεῖν, λέγει, ὅτι *Μὴ βουλωμένοι ἐμοῦ, ἀνόνητος ὑμῖν ἐστὶν ὁ πόνος;* καὶ ἐκ τοῦ προτέρου τὸ δεύτερον κατασκευάζει, ἀπὸ τοῦ θανάτου τὴν ἀνάστασιν. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ θαυμαστὸν καὶ παρόδοτον. Καὶ γὰρ ἀμψότερα καινῶς γέγονε, καὶ ὑπὲρ τῆς κοινήν συνθήσων.

Προσέχοντες δὲ μετὰ ἀκριβείας τῷ λεγομένῳ· *Ἐξουσίαν ἔχω θεῖται, φησὶ, τὴν ψυχήν μου.* Καὶ τί οὐκ ἔχει ἐξουσίαν θεῖται τὴν ψυχήν τὴν αὐτοῦ; Ἐκῆσθη γὰρ βουλωμένοι θανάτων αὐτῶν ἀνελεῖν. Ἄλλ' οὐχ οὕτω φησὶν· ἀλλὰ πῶς; Ὅπως ἐξουσίαν ἔχω θεῖται, ὡς μὴδὲν βουθηθῆαι ἀκούων ἐμοῦ τοῦ ποιήσαι· ὅπερ ἐπὶ ἀνθρώπων οὐκ ἐστὶ. Ἡμεῖς γὰρ οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν ἄλλως θεῖται, ἀλλ' ἀναίρουστες αὐτοῦς. Εἰ δὲ ἐμπιπτομεν εἰς ἐπιβουλεύοντας τινὰς καὶ κυρίους ἀνελεῖν, οὐκ ἔτι ἔχομεν ἐξουσίαν τὸν θεῖται καὶ μὴ, ἀλλὰ καὶ ἀκόντων ἡμῶν ἐκείνου αὐτὴν ἀναίρουσιν. Ἐπ' αὐτοῦ δὲ οὐχ ὅπως, ἀλλὰ καὶ ἐτέρων ἐπιβουλεύοντων κύριον ἢν αὐτὸς μὴ θεῖται αὐτήν. Εἰπὼν οὖν, ὅτι *οὐδεὶς αὐτήν αἶρει ἀπ' ἐμοῦ,* τοῦ ἐπῆγαγεν· *Ἐξουσίαν ἔχω θεῖται τὴν ψυχήν μου*· τοῦτ' ἐστίν, Ἐγὼ μόνος εἰμι κύριος τοῦ θεῖται αὐτήν· ὅπερ ἐπ' ὅμων οὐκ ἐστὶ. Καὶ γὰρ καὶ ἄλλοι πολλοὶ κύριοι εἴσι τοῦ λαβεῖν αὐτήν ἀπ' ἡμῶν. Ἄλλὰ τοῦτο παρὰ τὴν ἀρχὴν οὐκ εἶπεν· οὐδὲ γὰρ ἐμελλεν ὁ λόγος ἀξιόπλοτος εἶναι· ἀλλ' ὅτι τὴν ἀπὸ τῶν πραγμάτων ἔλαβε μαρτυρίαν, καὶ πολλὰς ἐπιβουλεύσαστας οὐκ ἴσχυον αὐτὸν καταχεῖν (καὶ γὰρ ἐξῆλθεν ἐκ τῶν χειρῶν αὐτῶν μυριάκις)· τότε λοιπὸν φησὶν, *οὐδεὶς αὐτήν αἶρει ἀπ' ἐμοῦ.* Εἰ δὲ τοῦτο ἀληθές, κἀκεῖνο ἔσται, τὸ ἐκόντα ἐπὶ τοῦτο ἔρχεσθαι. Τοῦτο δὲ ὄντος ἀληθοῦς, κἀκεῖνο συνέστηκε, τὸ ἦνίκα ἂν βουλήθῃ λαβεῖν αὐτήν, βουθηθῆαι πάλιν. Εἰ γὰρ τὸ ἀποθανεῖν μείζων ἢ κατὰ ἄνθρωπον ἦν, μὴδὲ περὶ ἐκείνου λοιπὸν ἀμείβαλλε. Τὸ γὰρ αὐτὸν μόνον εἶναι κύριον τοῦ τὴν ψυχήν ἀφείναι, δεῖκνυσι καὶ τοῦ λαβεῖν αὐτήν κύριον ὄντα ἀπὸ τῆς αὐτῆς

* Ἡμε δ' ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν π. κ. αὐτὸν, desunt in quibusdam mss. ὁ Savil. putat legendum ἰανόν.

α Ἄλλο καὶ αὐτὸς πάλιν. ὁ Quind. ἂν ἄνθρωπος ταῦτα εἶπαι

credentes? audi quid addat : *Et cognosco ove meos , et cognoscent me meos*. Quod et Paulus significavit : *Non repulit Deus populum suum quem præcognovit* (Rom. 11. 1); et Moyses : *Cognovit Dominus qui sunt ejus* (2. Tim. 2. 19) : illos dico, inquit, quos præcivi. Deinde ne parem cognitionis modum putares , audi quomodo illud per sequentia corrigat. *Cognosco meos*, inquit, *et cognoscent me meos*. Sed non æqualis est cognitio : sed ubi æqualis est? In Patre et in me : nam *Sicut cognoscit me Pater, et ego cognosco Patrem*. Nisi enim hoc probare voluisset, cur id addidisset? Quia enim se frequenter in cæterorum ordine ponit, ne quis putaret se ita cognoscere Patrem ut homo cognoscit, subdidit : *Sicut cognoscit me Pater, et ego cognosco Patrem*. Ita perfecte ipsam cognosco, ut ipse meo. Ideo dicebat, *Nemo cognoscit Filium, nisi Pater, et Patrem, nisi Filius* (Luc. 10. 22), peculiarem quamdam cognitionem indicans, et qualem nemo alius potest attingere. *Ego pono animam meam*. Id frequenter dicit, se non deceptorem esse declarans. Quandoquidem apostolus ut se verum magistrum ostenderet, seque falsis apostolis opponeret, ex periculis et mortibus sese commendat dicens : *In plagis supra modum, in mortibus frequenter* (2. Cor. 11. 23). Cum enim diceret, *Sum lux, Sum vita*, ex fastu loqui apud insipientes videbatur; cum vero dicebat, *Mori volo*, nullam sibi invidiam pariebat. Ideo hic non dicunt ei, *Tu testimonium perhibes de teipso, testimonium tuum verum non est*. Hoc verbo magnam exhibebat curam, si quidem pro lapidantibus volebat se tradere.

2. Propterea de gentibus opportune sermonem inducit. 16. *Etenim alias oves habeo, quas non sunt ex hoc ovili : et illas oportet me adducere*. En rursus vocem *Oportet* adhibet, quæ non necessitatem indicat, sed rem prorsus esse futuram; ac si diceret : Quid miramini, si hinc sequuntur sunt, et si oves vocem meam sint auditurae? Cum enim alias me sequentes videbitis, et vocem meam audientes, tunc magis obstupescetis. Etsi vero dicat, *Quas non sunt ex hoc ovili, ne turbetis*. Differentia enim in lege solum est, ut ait Paulus : *Neque circumcisio aliquid valet, neque præputinum. Et illas oportet me adducere* (1. Cor. 7. 19). Declarat utrosque dispersos et commixtos esse, sine pastoribus, cum nondum pastor ille bonus venisset. Deinde futuram illorum cojunctionem prænuntiat : *Et erit unum ovile*. Quod ipsum Paulus significavit : *Ut duos condat in semetipso in unum novum hominem* (Ephes. 2. 15). 17. *Propterea me diligit Pater, quia ego animam meam pono, ut iterum accipiam eam*. Ecquid hoc verbo humiliter? siquidem propter nos Dominus amandus est, quoniam pro nobis moritur. Quid ergo, dicit mihi? an superiori tempore non diligebatur, sed nunc diligere incepit Pater, et nos in causa amoris ipsi fuimus? Viden' quantum nostræ se accomodat infirmitati? Quid hic ergo vult probare? Cum alienum illum a Patre et deceptorem dicerent, ipsamque in pestem ac perniciem venisse, dicit ille : Si non aliud, illud saltem me ad vos amandos induxit, quod vis, ut et ego, a Patre amemini, et ideo ab illo au-

mini, quia ego pro vobis morior. Præterea illud vult demonstrare, se non invitum mortem adire; (nam si invitus moreretur, quomodo id amoris vinculum fuisset)? et quod ea maxime sit Patris voluntas. Si autem ut homo hoc loqueretur, ne mireris : sæpe namque hujus rei causam diximus, superfluumque et onerosum esset id repetere. *Ego pono animam meam, ut iterum accipiam eam* : 18. *et nemo tollit eam a me*. *Ego pono eam a meipso*. *Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo sumendi eam*. Quia enim sæpe consilium inierant ut illum interficerent, dicit : Me nolente, inutilis labor vester erit; et a priori secundum confirmat, a morte resurrectionem. Hoc enim stupendum admirandumque est. Etenim utrumque novum fuit et præter communem consuetudinem.

Christus quomodo potestatem habet ponendi et resumendi animam. — Dicto igitur diligenter attendamus. *Potestatem habeo*, inquit, *ponendi animam meam*. Equis potestatem non habeat ponendi animam suam? Quisque enim potest se interimere. Verum non hoc sensu loquitur. Quomodo ergo? Ita potestatem habeo ponendi eam, ut nemo possit me volente id facere. Secus autem cæteri homines. Nos enim potestatem non habemus animam ponendi, nisi occidendo nos ipsos. Si autem in insidiatoribus incidamus, qui occidere possint, non ultra potestatem habemus ponendi, necne; sed invitis nobis illi occidunt. In Christo secus : nam aliis insidiantibus, poterat ille non ponere animam. Cum dixisset ergo, *Nemo tollit eam a me*; addidit, *Potestatem habeo ponendi animam meam*; id est, *Ego solus possum ponere illam* : quod vobis non competit. Nam multi alii possunt animam nobis abripere. Sed hoc in principio non dixit; neque enim id creditum fuisset, sed cum ex robis ipsis testimonium accepit, ac sæpe insidiantes non poterant eum comprehendere (frequenter enim ex manibus eorum elapsus est), tunc demum ait : *Nemo tollit eam a me*. Si hoc verum est, hinc sequitur eum liberet ad hoc venire; indeque confirmatur, illum posse cum voluerit eam resumere. Nam si ita mori plus quam humanum est, de reliquo ne dubites. Etenim cum solus sit vitam ponendi dominus, cum eadem potestate illum cum voluerit resumet. Viden' quomodo a priori secundum probat, et a morte resurrectionem indubitatum ostendat? *Hoc præceptum accepit a Patre* (Joh. 12. 49). Quodnam? Ut mori pro mundo. Num expectavit donec audiret, et tunc acquievit, et an opus habuit discere? Ecquis sanus hoc dixerit? Verum ut supra cum dicit, *Propterea me Pater diligit*, liberam ostendit voluntatem, et contrariam amovit suspicionem : se et hoc loco cum dicit se præceptum accepisse a Patre, nihil aliud declarat, quam Patri placere quod ipse facit; ne occisum postea illum, a Patre putarent delictum et proditum, nec exprobrant, ut revera exprobrarunt : *Alius salvos fecit, seipsum non potest salvum facere*; et, *Si Filius Dei es, descende de cruce* (Matth. 27. 42. et 40). Atqui ideo non descendit, quia a Filio Dei est.

3. Deinde ne audiens, *Præceptum accepi a Patre*, alienum ab eo hoc opus esse putares, jam prius dixerat, *Bonus pastor animam suam ponit pro ovibus*, his ostendens oves esse suas, et opus gestam totum esse suum, nec se egere præcepto. Nam si præcepto opus habuisset, cur dixisset, *A micripo pono*? Nam qui a seipso ponit, non eget præcepto. Causam quoque addit cur hoc faciat. Quænam illa? Quod pastor sit, et bonus pastor. Bonus vero pastor non eget alio qui ad rem illam se hortetur. Quod si id in hominibus, multo magis in Deo. Ideo Paulus dicebat, *Sometipsum exinanivit (Philip. 2. 7)*. Nihil ergo aliud hic sibi vult præceptum, quam concordiam cum Patre ostendere. Quod si tamen humano et humili more dictum sit, id auditorum imbecillitati tribuendum. 19. *Dissensio itaque facta est inter Judæos. 20. Dicebant alii, Dæmonium habet et insanit. Quid eum auditis? 21. Alii dicebant: Hæc verba non sunt dæmonium habentis. Numquid dæmonium potest cæcorum oculos aperire?* Cum enim plus quam humana essent quæ dicebantur, et præter communem consuetudinem, dæmoniacum illum dicebant, jamque quater (a) sic illum vocarunt. Nam antea dicebant: *Dæmonium habes: quis te querit interficere?* ac rursum, *Nonne bene diximus quia Sanaritanus es tu, et dæmonium habes?* et hic, *Dæmonium habet et insanit; quid eum auditis (Joan. 7. 20. et 8. 48)?* Imo non quater, sed sæpius id illum audivisse constat. Nam quod dicunt, *Nonne bene diximus quia dæmonium habes?* non bis vel ter, sed sæpius illud dictum fuisse confirmant. Alii dicebant, inquit, *Hæc verba non sunt dæmonium habentis. Numquid dæmonium potest cæcorum oculos aperire?* Quia enim ex verbis non poterant illis silentium imponere, ex operibus id demonstrant. Certe verba non sunt dæmoniaci. Quod si verbis non obtemperatis, opera reverentini (Joan. 10. 38). Quod si non dæmoniaci, sed plus quam humana illa sunt, palam est a divina quadam virtute proficisci. Vident syllegisimum? Quod enim supra lumen essent, hinc palam erat quod dicerent, *Dæmonium habet*: quod vero dæmonium non haberet, ex iis quæ fecit demonstravit. Quid ergo Christus? Nihil ad hæc respondit. Prius enim responderat, *Ego dæmonium non habeo*; nunc vero non item. Quia enim ex rebus ipsis demonstrationem concinnaverat, dæmon tacuit. Neque enim responsione digni crant ii qui dæmoniacum dicebant, ex operibus quæ admirari oportebat, et Deum ipsum esse putare. Equid opus erat, ut illos confutaret, cum jam ipsi inter se dissiderent et digladiarentur? Ideo silebat et omnia xquo animo ferebat. Non ea solum de causa, sed ut nos institueret ad mansuetudinem et patientiam.

4. *Discipuli Christi officia.*—Hunc itaque imitemur. Neque solum enim tacuit, sed etiam iterum stat, et

(a) Hæc notat Boissius: *Atqui tria tantum loca adducuntur, ut forte legendum sit ter, hoc loco et mox. Verum hæc tria loca tantum afferat, post tertium dicit alia suppressa. Quare cum quater dixisset, post affata tria loca quartum sic expresserit, sequitur aliam. Certe quater habent omnia exemplaria, et hi. hic habetur.*

interrogatus respondet, et providentiæ suæ signa dat: atque dæmoniacus appellatus et insanus, ab hominibus qui mille ab se beneficiis affecti fuerant, idque non semel aut bis, sed pluries, non modo se non ultus est, sed etiam beneficia conferendi finem non fecit. Equid dico beneficia conferendi? Pro ipsa animam ponit, et crucifixus pro ipsa Patrem alloquitur. Hæc et nos imitemur. Hoc enim est Christi esse discipulum, si mansueti simus et mites. Unde autem ad hanc pervenimus mansuetudinem? Si peccata nostra frequenter cogitemus, si lugeamus, si lacrymemur. Anima quippe in dolore hujusmodi versana, non indignatur. Ubi namque luctus est, ibi ira esse nequit; ubi dolor, ibi iracundia eliminatur; ubi contritio animi, nulla ibi indignatio. Luctu affectus animus non spatium temporis habet ut excitetur; sed acerbe ingemiscet, amarum flebit. Scio multos hæc audientes ridere; at ego non finem faciam illos deplorandi qui ridet. Luctus enim est præsens tempus, plautus et gemitum. Multa quippe et in verbis et in rebus peccamus. Talia vero perpetrantes excipient gehenna, fluvius ardens igneo alveo, regni calorum auxissio, quod est omnium gravissimum. Post hanc comminationem, dic mihi, rides, in deliciis vivis? ac Domino tuo irato et comminante, in lapsu perstas, nec times ne tibi sic ardentem fornacem compæres? Non audis quid quotidie clamet? *Emmentem me vidistis, et non dedistis mihi manuticare; sitientem, et non dedistis mihi bibere. Discedite in ignem paratum diabolo et angelis ejus (Math. 25. 42. et 41)*. Hæc quotidie comminatur. Sed cibum illi dedi, inquit. Quando et quot diebus? decem aut viginti? At non hoc satis habet ille; sed quæto tempore in terra versaris. Nam et virgines oleum habuerunt; sed non quantum ad salutem satis erat. Siquidem et ipsæ lampades accenderunt; exclusæ tamen sunt a thalamo, ac jure quidem: exstinctæ quippe sunt ante sponsi adventum. Propterea multo nobis opus est oleo, et magna liberalitate. Audi quid dicat propheta: *Miserere mei, Deus, secundum magnam misericordiam tuam (Psal. 50. 1)*. Itaque nos ita proximi oportet misereri, quanta possumus misericordia. Quales enim erga conservos fuerimus, talem experiemur Dominum. Quænam magna est misericordia? Quando non ex superfluis dāimus, sed ex iis quibus egemus. Quod si ne ex superfluis quidem demus, quæ nobis spes spererit? unde a malis liberabimur? quo fugiemus ut salutem consequamur? Si enim virgines post tot sudores nullam prorsus invenere consolationem, quis nobis patrocinabitur cum illa tremenda verba Judicis exprobrantis audierimus: *Esurientem non me nutritivisti; et, Quod non fecistis uni ex istis minimis, nec mihi fecistis (Math. 25. 42. 40)*. Non de discipulis, neque de monachis tantum hæc dicit, sed et de quovis fideli. Nam qui talis est, etsi servus sit, etsi in foro mendicet, si modo credat in Deum, jure omni frui poterit benevolentia. Si despiciamus illum nudum aut esurientem, hæc audiemus verba, et merito quidem.

ἔξωσις. Ὅρξ̅ πῶς ἀπὸ τοῦ προτέρου τὸ δεύτερον κατασκευάσει *, καὶ ἀπὸ τοῦ θανάτου καὶ τῆν ἀνάστασιν ἰδεῖν ἀναμνησθήτην; Ταῦτην τὴν ἐντολὴν ἔλαβον παρὰ τοῦ Πατρὸς; Ποῦθεν δὴ ταῦτην; Τὸ ἀποθανεῖν ὑπὲρ τοῦ κόσμου. Ἄρ' οὐν ἀνέμενον ἀκούσαι πρότερον, καὶ τότε εἰσέτα, καὶ ἔδωκεν αὐτὸ μαθεῖν; Καὶ εἰς ἂν τοῦτο οὐν ἔγινε εἶποι; Ἄλλ' ὡσπερ ἀνωτέρω εἶπὼν, Διὰ τοῦτο μὲ ὁ Πατὴρ ἀγαπᾷ, τὴν ἐκούσιον ἐβήλωσαν ὄρητι, καὶ τῆν τῆς ἐναντιότητος; ἀνείλεν ὑπόνοιαν ὅπως καὶ ἐνταῦθα ἐντολὴν ἐληφέναι παρὰ τοῦ Πατρὸς εἶπὼν, οὐδὲν ἄλλο ἐμφαίνει, ἢ ὅτι Ἐκείνῳ δοκᾷ τοῦτο, ὃ ἐγὼ ποιῶ· ἔν' ὅταν αὐτὸν ἀνέλωσι, μὴ νομίσωσιν ὡς ἡγκαταλειμμένοι καὶ προδιδόμενοι ὑπὸ τοῦ Πατρὸς ἀνηρηκέναι, μηδὲ ἀνεπίδοτοι ἀπερ ἄνευθισαν. Ἄλλως ἔσωσεν, εὐαγγέλιον οὐ δύνανται σώσαι· καὶ, Εἰ Ἰὼς εἰ τοῦ Θεοῦ, κατὰθέσθι ἀπὸ τοῦ σταυροῦ. Καὶ μὴν διὰ τοῦτο οὐ καταθαίνει, ἐπειδὴ Ἰὼς ἐστὶ τοῦ Θεοῦ.

γ'. [355] Εἶτα ἕνα μὴ ἀκούωσι, ὅτι Ἐντολὴν ἔλαβον παρὰ τοῦ Πατρὸς, ἀλλόττερον αὐτοῦ τὸ κατέρωθον εἶναι νορήσῃ, προλαβόντες εἶπεν. Ὁ ποιητὴς ὁ καλὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίθησιν ὑπὲρ τῶν κροβάτων· διὰ τούτων θεϊκῶν αὐτοῦ θνατὰ πρὸς ταῦτα, καὶ ὅτι αὐτοῦ τὸ κατέρωθον ἦν πᾶν τὸ γεγενημένον, καὶ οὐ δεόμενον αὐτὸν ἐντολῆς. Εἰ γὰρ ἐντολῆς ἔδειτο, πῶς ἔλεγεν. Ἄρ' ἔμπεστον τίθημι; Ὅ γὰρ ἀρ' ἐαυτοῦ τίθεσθ' οὐ δεῖται ἐντολῆς. Καὶ τὴν ἀγίαν δὲ τίθησι, δι' ἣν τοῦτο ποιεῖ. Ποῦς δὲ αὕτη ἐστὶ; Τὸ ποιμένα αὐτὸν εἶναι, καὶ καλὸν ποιμένα. Ὁ δὲ καλὸς ποιητὴς οὐ δεῖται ἐτέρου τοῦ πρὸς τοῦτο αὐτὸν διαναστήσοτος. Εἰ δὲ ἐπ' ἀνθρώπων τοῦτο, πολλῶν μᾶλλον ἐπὶ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγεν, ὅτι Ἐαυτὸν ἐκένωσεν. Οὐδὲν οὐν ἄλλο ἢ ἐντολὴ ἐνταῦθα βούλεται κειμένη, ἀλλ' ἢ τὴν πρὸς τὸν Πατέρα ὁμολοίαν εἰσφέρει. Εἰ δὲ οὕτω ταπεινῶς εἰρηται καὶ ἀνθρώπων, τῆς τῶν ἀκούστων ἐστὶν ἀπειθεία; ἢ αἰτία. Ἐσχίμα οὐρ ἐγένετο ἐν τοῖς Ἰουδαίοις. Καὶ οἱ μὲν ἔλεγον, ὅτι δαυμῶνιον ἔχει καὶ μαίνεται. Τὶ αὐτοῦ ἀκούετε; Οἱ δὲ, ὅτι τὰ ῥήματα ταῦτα οὐκ ἐστὶ δαυμῶνιόμνητον. Μὴ δαυμῶνιον δύνανται ὀφθαλμοῦς τυρλόθῃ ἀνοίξαι; Ἐπειδὴ γὰρ μεῖζονα ἢ κατὰ ἀνθρώπων τὰ λεγόμενα, καὶ οὐ τῆς κοινής συνήθειας, δαυμῶνινα αὐτὸν ἔλαγον, τέταρτον ἢ ἦδη τοῦτω αὐτὸν προσεπιπόντες (καὶ γὰρ ἐμπροσθεν ἔλεγον Ἄδαιμῶνιον ἔχεις, εἰς σε ζηεῖ ἀποκτείναι; καὶ πάλιν Ὁ καλὸς ἔλεγομεν, ὅτι Σαμαρείτης εἰ σὺ, καὶ δαυμῶνιον ἔχεις; καὶ ἐνταῦθα Ἄδαιμῶνιον ἔχει καὶ μαίνεται· εἰ αὐτοῦ ἀκούετε;) μᾶλλον δὲ οὐ τέταρτον, ἀλλὰ καὶ πολλὰς αὐτὸν ἀπακούσας. Τὸ γὰρ λέγειν, Ὁ καλὸς ἔλεγομεν ὅτι δαυμῶνιον ἔχεις; οὐ τοῦ δευτέρου καὶ τρίτου, ἀλλὰ τοῦ πολλὰς εἰρηκέναι τοῦτο, σημειῖον ἐστὶ. Οἱ δὲ ἔλεγον ε, ψηφίσι. Ταῦτα εἰ ῥήματα οὐκ ἐστὶ δαυμῶνιόμνητον. Μὴ δαυμῶνιον δύνανται ὀφθαλμοῦς τυρλόθῃ ἀνοίξαι; Ἐπειδὴ γὰρ ἀπὸ ῥημάτων οὐκ ἤβανον ἐπιστομίζεσθαι, τὴν ἀπέδειξεν λοιπὸν ἀπὸ τῶν ἔργων ἐπιστομίζεσθαι. Μάλιστα μὲν γὰρ οὐδὲ τὰ ῥήματα δαυμῶνιόντες ἐστὶν· εἰ δὲ οὐ πείσθεσ ἀπὸ τῶν ῥημάτων, ἀπὸ τῶν ἔργων ὁσωπήθητες. Εἰ δὲ μὴ δαυμῶνιόντες ἐστὶ, μεῖζονα δὲ ἢ κατὰ ἀνθρώπων, εὐβήλον ἐστὶ θείας ταῦτά ἐστι δυνάμειος. Εἰδὲς συλλογιζομέν; Ὅτι γὰρ μεῖζονα ἢ κατὰ ἀνθρώπων ἦν, δῆλον ἐκ τοῦ λέγειν, ὅτι δαυμῶνιον ἔχει· καὶ δὲ δαυμῶνιον οὐκ εἶχεν, ἐβήλωσαν ἀρ' ὄν ἐποίησε. Τὶ οὐν ὁ Χριστός; Οὐδὲν πρὸς

ταῦτα ἀποκρίνεται. Πρότερον μὲν γὰρ ἀπεκρίθη, Ἐγὼ δαυμῶνιον οὐκ ἔχω· νυνὶ δὲ οὐ τοῦτο. Ἐπειδὴ γὰρ τὴν διὰ τῶν πραγμάτων παρίσχεν ἀπέδειξεν, εἰσγὰ λοιπὸν. Οὐδὲ γὰρ ἀποκρίσας ἦσαν ἄξιτοι οἱ δαυμῶνινα αὐτὸν καλοῦντες ὑπὲρ τούτων, ὑπὲρ τὴν θαυμάζειν, καὶ θεὸν ἡγιστοῖ αὐτὸν ἐχρήν. Τὶ δὲ καὶ εἶπε [356] τὸν παρ' αὐτοῦ λοιπὸν ἐλέγχον, αὐτὸν κατ' ἀλλήλων ἰσταμένον καὶ διελεγχομένων ἀλλήλους; Διὰ τοῦτο εἰσγὰ καὶ πρᾶσι πάντα ἔφερον. Οὐ διὰ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς παιδεῖον ἐπιεικίαν καὶ μακροθυμίαν πᾶσαν.

δ'. Τούτων τοῖσιν ζηλώσωμεν. Οὐδὲ γὰρ εἰσγὰς μόνον, ἀλλὰ καὶ πάλιν ἐπίσταν, καὶ ἐρωτηθεὶς ἀποκρίνεται, καὶ τὰ τῆς προνοίας αὐτοῦ ἐπιδείκνυται· καὶ δαυμῶνιον κληθεὶς καὶ μακρόνομος, παρὰ ἀνθρώπων μωρία εὐρηγηθημένον, καὶ οὐκ ἀπὰς οὐδὲ τίς, ἀλλὰ καὶ πολλὰκις, οὐ μόνον οὐκ ἡμῶντα, ἀλλὰ καὶ εὐεργετῶν αὐτοῦ; οὐ διεπέτε. Καὶ εἰ λέγας εὐεργετῶν; Ἐπερ αὐτὸν καὶ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἔθηκε, καὶ σταυρούμενος ὑπὲρ αὐτῶν τῷ Πατρὶ διαδέχεται. Ταῦτ' οὐν καὶ ἡμεῖς μμησόμεθα. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ Χριστὸν εἶναι μαθητῆ, τὸ πρῶτον εἶναι καὶ ἐπειθεῖ. Πόθεν δὲ γένετο; ἂν ἡμῖν αὕτη ἡ πραότης; Ἄν τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν λογίζόμεθα συνεχῶς, ἂν πένθουμεν, ἂν ἐακρούμεν. Οὐδὲ γὰρ ἀνέχεται ψυχὴ τοσαύτη συνουκοῦσα ὀδῶν παροξύνουσα καὶ ὀργίζουσα. Ἐνθα γὰρ ἂν ἢ πίνθος, ὀργῆν εἶναι ἀμύγηνον· ἔθνα λύπη, πᾶσα ἐκποδὸν ὀργῆ· ἔθνα συντριβὴ διανοίας, οὐδὲς παροξυσμός. Ἐπερ γὰρ πένθος μασιζομένη ἡ διάνοια οὐδὲ σχολὴν ἔχει διεγερθῆναι· ἀλλὰ στενάδει εὐ πικρῶν, καὶ κλαύσεται πικρότερον. Καὶ οἶδα μὲν, ὅτι πολλοὶ γελῶσι ταῦτα ἀκούοντες· ἀλλ' ἐγὼ τοῦ γελῶντος θρηγῶν οὐ παύσομαι. Πένθος γὰρ ὁ παρὸν καρὸς καὶ θρηγῶν καὶ ὀδυρμῶν. Πολλὰ γὰρ καὶ ἐν ῥήμασι καὶ ἐν πράγμασι ἀμαρτάνομεν. Τοῖς δὲ τοιαῦτα πλημμελοῦντας γένενα ἐκδέχεται, καὶ ποταμῶν ἔσταν τῶν ῥοθῶν τοῦ πυρὸς, καὶ βασιλείας ἔκπτωσις, τὸ πάντων χαλεπώτατον. Τούτων οὐν ἡπειλούμενον, εἰπέ μοι, γελᾷς σὺ καὶ τρυφερᾷ; καὶ τοῦ Δεσποτοῦ σου παροξυνόμενον καὶ ἀπειλούμενον, ἰσθηκῆς ἀναπεπτικῶς; καὶ οὐ δειδοκᾷς μὴ τοῦτω αὐτῶν λαμπρῶν ἀνάφης τῆς κἀμινον; Οὐκ ἀκούεις τί καθ' ἐκἀστὴν ἡμέραν βῆθ; Πενῶντά μὲ εἶδες, καὶ οὐκ ἐβήλας; διψῶντα, καὶ οὐκ ἐποτίσας. Πορνεύσθεις εἰς τὸ πῦρ τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ· καὶ ταῦτα ἀπειλεῖ καθ' ἐκἀστὴν ἡμέραν. Ἄλλ' ἐβήλα, ψηφίσι, αὐτὸν. Πότε καὶ πόσας ἡμέρας; ἔειπα καὶ εἰκοσι; Ἄλλ' οὐ τοσοῦτον βούλεται γρῶνον μόνον, ἀλλ' ὅσον ἐπὶ τῆς γῆς διατρέχει. Ἐπεὶ καὶ αὐτὸν ἐβήλων εἶχον ἔλαιον, ἀλλ' οὐκ ἀρχοῦν πρὸς σωτηρίαν αὐταῖς. Καὶ γὰρ καὶ αὐταὶ ἀψήσαν τὰς λαμπάδας, ἀλλ' ἀπεκλείσθησαν τοῦ νυμφῶνος· καὶ μάλα ἐκόττω. Ἐφθονοῦν γὰρ ὁσθεσίαι πρὸ τῆς τοῦ νυμφίου παρουσίας. Διὰ τοῦτο πολλοὶ ἡμῖν δεῖ τοῦ ἔλαιου, καὶ δαφίλους τῆς φιλανθρωπίας. Ἀκούσων γοῦν τὶ φησὶ ὁ προφήτης· Ἐλέησάν με, ὁ Θεός, κατὰ τὸ μέγεθός σου. Οὐκ οὐκ καὶ ἡμᾶς τοὺς πλησθον ὅπως ἔλειψεν εἰς, καὶ τὸ μέγα ἔλαος τὸ παρ' ἡμῖν. Οἱαὶ γὰρ ἂν γνώμεθα περὶ τοὺς ὁμοδόλους, τοιοῦτο τευξόμεθα τοῦ Δεσποτοῦ. Ποῖον δὲ ἔλαος μέγα; Ὅταν μὴ ἐκ τοῦ περισσούματος ὀμεν, ἀλλ' ἐκ τοῦ ὀστερηματος. [357] Εἰ δὲ μὴδὲ ἐκ τοῦ περισσούματος, τίς ἡμῖν ἐσταὶ ἐλαψ; πόθεν τῶν κακῶν ἐκείνων ἀπαλλαγῆ; ποῦ δυνησόμεθα φυγεῖν καὶ σωτηρίαν εὐρεῖν; Εἰ γὰρ αὐτὸν μετὰ τοσοῦτους καὶ τηλεκούτους ἰδρώτας οὐδεμίαν οὐκἀμθεν ἔχον παραμύθων· τίς

* Morel. et quidam παρεκρίσας. Savil. et alii κατασκευάσει. ἢ Notal Boisius forte legendum esse trilion, hoc loco et mox. Certe τέταρτον habent omnia exemplaria.

* Alii εἶπον εἰ ἔλεγον.

4 Sic Morel. cum eod. 709. 709. Savil. et alii στενάδει.

ἡμῶν προσηύσται, ὅταν ἀκούσωμεν ἐκείνα τὰ φοβερὰ ῥήματα αὐτοῦ τοῦ δικάζοντος, λέγοντος καὶ ἀνείδοντος ἡμᾶς, ὅτι Πεινώντά με οὐκ ἐβρέφατε; Ἐφ' ὅσον γὰρ οὐκ ἐποίησατε ἐνί, φησί, τῶν ἐλαχίστων τούτων, οὐδὲ ἕμι ἐποίησατε; οὐ πρὸς τῶν μαθητῶν λέγων ταῦτα μόνον, οὐδὲ περὶ τῶν ἀνηρημένων τῶν τῶν μοναχῶν βίον, ἀλλὰ περὶ παντὸς ἀνθρώπου πιστοῦ. Ὁ γὰρ τοιοῦτος, καὶ βούλομαι ἦ, κἂν τὸν ἐν ἄγορῃ προσκλινοῦντων, πιστεύῃ δι' εἰς τὸν θεόν, δίκαιον πάσης αὐτὸν ἀπολαύειν εὐνοίας. Κἂν περιδωκεῖν τὸν τοιοῦτον γυμνὸν ἢ ψινῶντα, ταῦτα ἀκουσόμεθα τὰ ῥήματα· καὶ μάλα εἰκότως.

Τί γὰρ βαρὺ, ἢ τί ἐπαγίδες ἤξετε παρ' ἡμῶν; τί ἐξ οὗ τῶν σφόδρα εὐκολωτάτων καὶ βραχέων; Οὐδὲ γὰρ εἶπον· Ἀσθενῶς ἤμην, καὶ οὐκ ἀνεστήσατέ με· Ἄλλ', Ὅσα ἐπεσκέψασθε μὲ ἄλλ', Ὅσα εἶπον· Ἐν φυλακῇ ἤμην, καὶ οὐκ ἐξεβάλατέ με· Ἄλλ', Ὅσα ἤλαθε πρὸς με. Ὅσα τοίνυν κοῦφα τὰ ἐπιτάγματα, τοσοῦτη μείζων ἡ κόλασις τοῖς παρακούουσιν. Τί γὰρ κοφύτερον, εἰπέ μοι, τοῦ βαθίσαι καὶ εἰς δεσμιωτήριον εἰσελθεῖν; τί δὲ ἦδον; Ὅταν γὰρ ἴθῃς τοὺς μὲν δεδεδωμένους, τοὺς δὲ αὐχμῶντας, τοὺς δὲ κομῶντας, καὶ βάρια περικειμένους, τοὺς δὲ ὑπὸ λιμοῦ φθειρομένους, καὶ ὡς κύνας τὰς ποτὶ προτρέχοντας· ἑτέροισ τὰς πικυρὰς διωρυγμένους, ἄλλους ἐκ τῆς ἀγορᾶς νῦν ἐπανόοντας δεδεδωμένους, καὶ μὲν ἤμεραν μὲν ἐπαιτούστας, καὶ οὐδὲ τὴν ἀναγκαίαν ἀλλήλοισιν τροφήν, ἐν ἑσπέρᾳ δὲ παρὰ τῶν ἐπιστάτων τὴν ποτηρὰν ἐκείνην καὶ ὡμῆν ἀπαυθινομένους λειτουργίαν· κἂν ἄλλως τίς ἦ; πάντως ἐση φιλοπρότερος· κἂν τὸν ὄργον καὶ διαλελυμένον ζῶν βίον, πάντως ἐση φιλοσοφότερος, τὰ ἀνθρώπινα πράγματα ἐπὶ ταῖς ἀλλοτριῖς ἐπιτακτικῶν συμφεράσιν. Καὶ γὰρ τῆς φοβερᾶς ἐκείνης ἡμέρας ἔνοιαν λήψῃ πάντως, καὶ τὸν ποικίλων κολάσεων. Ταῦτα δὲ τέρψων καὶ λογίζομενος, καὶ θυμὸν, καὶ ἦδονην, καὶ τὸν τὸν βιωτικῶν πραγμάτων κρωτα ἐκβαλεῖς πάντως, καὶ παντὸς λυμένους γαλγνοτάτου γαληνοτέραν ἐργάσθαι τὴν ψυχὴν· καὶ περὶ τοῦ δικαστηρίου φιλοσοφῆσαι; ἐκείνου, ἔννοοι ὅτι εἰ παρὰ ἀνθρώπων τοσαῦτα πρῶσια, καὶ τάξας, καὶ φόβος, καὶ ἀνάλοισ, πολλῶ μᾶλλον παρὰ θεοῦ. Ὁ γὰρ ἔστιν ἐξουσία, εἰ μὴ παρὰ θεοῦ. Ὁ τοίνυν τοῖς ἀρχοῦσι ταῦτα δούς διατάσσει, πολλῶ μᾶλλον αὐτὰς αὐτὰ ἐργάσεται.

ε'. Καὶ γὰρ εἰ μὴ οὗτος ἦν ὁ φόβος, πάντα ἀν ἀπολώλει· ὅπου γε τοσοῦτων κολάσεων ἐπιεικτέων, πολλοὶ ὁ πρὸς τὴν κακίαν αὐτοκαλοῦντες εἶσι. Ταῦτα [καὶ] φιλοσοφῶν, καὶ πρὸς τὴν ἐλπιουμένην ἐση προσβόμωτερος, καὶ πολλὴν καρπώσῃ τὴν ἡδονὴν, καὶ πολλῶ μείζονα τὸν ἀπὸ θεότερου καταδεικνύοντα. Οἱ μὲν γὰρ ἐκείθεν ἀναστίντες, φλέγονται ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας καίμενοι. Ὅταν γὰρ ἴδωσι τὰς ἀνεπετραωμένας [358] ἐκείνας ἐπὶ τῆς σκηνῆς γυναικας, καὶ μωρία λάθωσι ἐκείθεν τραύματα, θαλάσσης κυματοῦσης οὐδὲν ἔμεινον διακρίσονται, τοῦ τύπου τῶν ἔμεινον, τῶν σχημάτων, τῶν βημάτων, τῆς βαθείας, τῶν ἄλλων πάντων πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἰσταμένους, καὶ τὴν ψυχὴν αὐτοῖς πολιορκούντων. Οἱ δὲ ἐντεῦθεν ἐξελάθοντες, οὐδὲν ὑποστήσονται τοιοῦτον, ἀλλὰ πολλὴν καρπώσονται τὴν γαλήνην καὶ τὴν ἀταραξίαν. Ἡ γὰρ κατάνους ἢ ἐκ τῆς βίαιας τῶν δεδωμένων ἐγγενομένη, ἅπαν ἐκείνου σβέννεται τὸ πῦρ. Κἂν ἀπαντήσῃ γυνὴ πορνεωμένη καὶ ἀκόλαστος; ἐξελάθοντι τῶν δεσμοῦτων, οὐδὲν αὐτὸν ἐργάσεται γαλεπὸν. Ὡς γὰρ ἀπαιτῶσι τοιοῦτον γενόμενος, οὕτως οὐχ ἀλώσεται τοῖς δικαιοῖς τῆς βίαιας ἐκείνης, ἀντὶ τῆς βίαιας τῆς ἀκόλαστου, τοῦ φόβου τῆς κρίσεως πρὸ ὀφθαλμῶν αὐτῶ τότε κείμενου. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ πᾶν εἶδος τροφῆς ἐπιβίων ελεγεν· Ἄγε-

θὸν πορευθῆναι εἰς ἄκρον πένους, ἢ πορευθῆναι εἰς ἄκρον γλήκτος. Καὶ ἐνταῦθα μὲν τοσαῦτα ἐπιεικτεῖς τὴν φιλοσοφίαν, ἐκεί δὲ ἀκούσῃ τὰ μυρίων μακαρισμῶν ἄξια ῥήματα. Μὴ τοίνυν ἀμελῶμεν τῆς τοιαύτης πράξεως καὶ πραγματείας. Κἂν γὰρ μὴ δυναθῶμεν τροφῇ εἰσενεγκεῖν, μὴδὲ ἀργύριον βοηθῆσαι ὄντες, ἀλλὰ παρακλάσαι λόγῳ, καὶ τὴν κειμένην ἀναστήσαι ψυχὴν δυνασόμεθα, καὶ ἕτερα ἐπιεικτεῖσαι πολλά, καὶ τοῖς ἐμὲδουσι διαλεγόμενοι, καὶ τοὺς ἐπιστάτας ἡμερωτέρας ποιούστας, καὶ ἢ μικρὸν ἢ μέγα πάντως ἐργασόμεθα κέρδος. Εἰ δὲ λέγεις ὅτι οὐκ εὐδαίμονες εἰσιν ἐκεῖ, οὐδὲ εὐχρηστοί, οὐδὲ ἐπιεικτεῖς ἄνδρες, ἀλλ' ἄνδρσφονοὶ καὶ τυμωρινοί, καὶ βαλαντιοῦμοι, καὶ μοιχοί, καὶ ἀκόλαστοι, καὶ πολλῶν γενόμενοι κακῶν, πάλιν ἀναγκαῖον μοι καὶ ἐντεῦθεν ἐκινῶντες τῆς ἐκεί ἀπαριθμῆς τὴν πρόσφατον. Οὐ γὰρ δὴ τοὺς μὲν ἀγαθοὺς ἐξείην, τοὺς δὲ πονηροὺς κολάζειν ἐκλελεύσθημεν· ἀλλὰ περὶ πάντας ἀνεύκωνοις εἶναι τὴν φιλοπρόσημν ταύτην. Ἰβισθε ἄνδρες, φησὶν, ὁμοῖοι τοῦ Πατρὸς ὡμῶν τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, δεῖ ἀναεῖλαι τὸν ἦλιον αὐτοῦ ἐπὶ πονηροῖς καὶ ἀγαθοῖς, καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους. Μὴ τοίνυν κατηγήρει τῶν ἀλλοτριῶν πικυρὰ, μὴδὲ ἔσο σφοδρὸς δικαστῆς, ἀλλ' ἡμέρος καὶ φιλόανθρωπος. Καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς, εἰ καὶ μὴ μοιχοί, μὴδὲ τυμωρινοί, μὴδὲ βαλαντιοῦμοι γεγόναμεν, ἀλλ' ἔχομεν ἕτερα πλημμελήματα μωρίας ἄξια κολάσεων. Καὶ γὰρ καὶ τὸν ἀδελφὸν μωρὸν ἐκαλέσαμεν πολλὰκις, ὅπερ τὴν γένεσιν ἡμῶν προέβη· καὶ γυναικας ἀκόλαστους εἰδόμενος ὀφθαλμοῖς, ὅπερ μοιχείαν ἀπριστημένην συνίστησι· καὶ τὸ πάντων γαλεπότερον, τῶν μυστηρίων οὐ μετέχμεν ἄξιως, ὅπερ ἐνόησος ἡμᾶς ποιεῖ τοῦ σώματος τοῦ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ. Μὴ τοίνυν πικροὶ γενόμεθα τῶν ἄλλων ἔξετασταί, ἀλλὰ τὰ ἡμῶν αὐτῶν ἔννοοιμεν, καὶ οὕτω παυόμεθα τῆς ἀπανθρωπίας ταύτης καὶ τῆς ὀμότητος. Χωρὶς δὲ τούτων κἂν κείνο ἐστὶν εἰπεῖν, ὅτι καὶ ἐπιεικτεῖς ἄνδρας πολλοὺς εὐρήσασμεν αὐτοῖς, καὶ τῆς πλείους πολλὰκις ἀναδείξουσ πάσης. Ἐπεὶ καὶ τὸ δεσμιωτήριον ἐκείνου, ἔνθα ὁ Ἰωσήφ ἦν, πολλοὺς εἶχε πονηροῦς· ἀλλ' ὁμοῖοι πάντων ἐπιμελεῖτο ὁ δίκαιος ἐκείνος, καὶ ἦν καὶ αὐτὸς μετὰ τῶν ἄλλων, κρυπτόμενος ὅστις ἦν. Καὶ γὰρ τῆς Αἰγύπτου πάσης ἀνάδοξος ἦν, καὶ τὸ δεσμιωτήριον [359] ὁμοῖος ἦκε, καὶ οὐδεὶς ἦβη τῶν ἐνθὸν ἐντων. Καὶ νῦν τοίνυν πολλοὺς εἶναι εἰκόσ γρηστοὺς καὶ ἐπιεικτεῖς, εἰ καὶ μὴ πᾶσι εἰεν καταδίκην· καὶ ἢ περὶ τούτου τοιοῦτος ἐπιμελεῖται, τῆς περὶ πάντας σπουδῆς δίδωσι σοὶ τὴν ἀμοιβήν. Ἄν δὲ καὶ μηδεὶς ἦ τοιοῦτος, καὶ ἐνταῦθα πολλὴ ἡ ἀντίδοσις. Ἐπεὶ καὶ ὁ Δασπότης ὁ σὸς οὐχὶ δικαιοῖς διελέγετο μόνον, τοὺς δὲ ἀκαθάρτους ἐφρευγεν· ἀλλὰ καὶ τὴν Χαναναίαν μετὰ πολλῆς ἐδίδετο τῆς εὐνοίας, καὶ τὴν Σαμαρείτην τὴν ἐναγῆ καὶ ἀκάθαρτον, καὶ ἕτεραν δὲ πόρνην πάλιν, ὅπερ ἦς καὶ ἀνείδον ὁ Ἰουδαῖος, καὶ ἐδίδετο καὶ ἑθροπέτους, καὶ τοὺς πᾶσας βρεχόμενους ὑπὸ τῶν δακρυῶν τῆς ἐναγοῦς ἡμεῖστο, παίδευσεν ἡμᾶς συγκρατεῖναι τοῖς ἐν ἀμαρτίαις ὄσοι. Τοῦτο γὰρ μάλιστα φιλοπρόσημν. Τί φησι; ἤσεται καὶ τυμωρινοὶ τὸ δεσμιωτήριον οὐκ οἶσι; Τὴν δὲ πάλιν, εἰπέ μοι, δίκαιοι πάντες εἰσιν οἱ κατοικοῦντες; ἀλλ' οὐχὶ πολλοὶ καὶ τούτων χέρους μετὰ πλείονος ἡγνευμένους ἀναγοῦνται; Οἱ μὲν γὰρ εἰ καὶ μὴδὲν ἕτερον, τὴν γοῦν ἐρημίαν καὶ τὸ σκέτος προβάλλονται, καὶ τὸ λανθάνοντες ταῦτα ποιεῖν· οἱ δὲ τὸ προσώπιον βίβαντες, γυμνῇ ἢ κεφαλῇ τὰ κακὰ μετέρχονται, βίαιοι καὶ ἀκαθάρτοι ὄντες καὶ πλείονοι. Καὶ γὰρ δύσκολον εὐρεῖν ἄνθρωπον δίκαια καβαρῶν.

ε'. Εἰ δὲ μὴ χροῖτον ἀπίστου, μετὰ πᾶσθρα τῆς

Officia Christiana quam facilia. — Quid enim grave, quid onerosum a nobis exigit, quid non facillimum? Neque enim dixit, Infirmus eram, et non sanastis me; sed, *Non visitastis me.* Non dixit, In carcere eram, et non eduxistis me; sed, *Non venistis ad me.* Quanto igitur faciliora sunt precepta, tanto majus supplicium non servantibus. Quid enim, queso, Lucilius, quam carcerem adire? quid suavior? Cum videris alios victos, alios squalidos, comatos, et fœnis indutos, alios fame tabescentes, et ad pedes equum more accurrentes, alios discerptis lateribus, alios ex foro ligatos reyerentes, qui tota die mendicantes, ne cibam quidem necessariam collegerunt; yespere autem a custodibus ad laboriosum et immane ministerium coactos; etiamsi lapis esses, humanissimus hinc evades; etiamsi vitam mollem dissolutaque dicas, hinc plane philosophum evades, dum humane vite conditionem in alienis calamitatibus intueberis, Tunc in mentem venit tremendus ille dies, variaque supplicia. Hæc animo versans, iram, voluptatem, sapientium rerum amorem alijcies, et tranquillo quoque portu tranquillioram animam efficies. De judicio illo philosophaberis, tecum reputans, si apud homines tantum ordo rerum, tantus terror, tante communitationes, multo magis apud Deum. *Nulla enim potestas est, nisi a Deo* (Rom. 13. 1). Qui principibus hæc ordinanda commisit, multo magis ipse exsequetur.

5. *Majus ex officio caritatis quam e theatralibus spectaculis gaudium percipitur. Visendi sunt incarcerati.* — Nam nisi ille instaret timor, omnia sane perirent: quando tot impenitentibus supplicis multi ad nœquitiam sese conferunt. Hæc si philosophis, ad eleemosynam eris promptior, magna frueris voluptate, et longe majore, quam qui a theatro descendunt. Nam qui a theatro sargunt, concupiscentia ardent. Cum vident enim illas in scena mulieres, ornatibus splendentes, mille affecti vulneribus, instar maris æstuantis erunt, dum eorum aspectu, habitu, verbis, incessu, cæterisque omnibus animus obsidetur. Qui autem ab illo alio spectaculo egrediuntur, nihil tale patientur, imo magna fruentur tranquillitate. Compunctio enim ex victorum aspectu parva hujusmodi ignem totum exstinguit. Si executi ex carcere occurrat læsciva meretrix, nihil illi mali inferet. Nam fœco nulli obnoxius, aspectus hujusmodi retibus non capiatur, cum contra talem aspectum metus judicii ob oculos versetur. Ideo ille qui omne voluptatis genus expertus erat, dicebat, *Melius est ire in domum luctus, quam in domum risus* (Eccl. 7. 3). Et hic talem sectatus philosophiam, illic humanissima audiet verba. Ne ergo illud negligamus opus. Etiamsi cum non possimus eo cibum inferre, nec argentum, at poterimus verbis lapsum animum consolari, et in aliis multa juvare, sive eos qui in carcerem traserunt alloquentes, sive custodes mansuetiores reddentes, et vel quantumcumque opis afferemus. Si dixeris, nec frugi nec probos viros illic esse, sed homicidas, septiclorum effosores, fures, mactos, lascivos, multaque sceleribus obnoxios, rursus mihi necessarium hunc aditum probas. Non enim

jubemur bonos miserari, et malos punire; sed hujusmodi humanitatem omnibus imperjire. Nam ait, *Estote similes Patri vestro, qui in cælis est, qui arri facit solem suum super malos et bonos, et pluit super justos et injustos* (Matth. 5. 45). Ne ergo alios acrius insecteris, neve sis iudex vehementior, sed mitis et humanus. Nos etenim etsi non mæchi simus, non sepulcrorum effosores, non fures, sed alius unius obnoxii vitij, quæ mille supplicis digna sunt. Nam vel fratrem fatum vocavimus, quod nos gehennæ obnoxios reddidit; vel mulieres impudicis oculis aspeximus, quod est consummatum adulterium: quodque omnium gravissimum est, iudigne mysticia participavimus, quod reos facit corporis et sanguinis Christi. Ne ergo acerbi aliorum scrutatores simus; sed nostra cogitemus, et sic inhumanitatem hanc et crudelitatem sedabimus. Ad hæc vero dicendum etiam, nos ibi probos viros multos reperjuros esse, toti plerumque civitati exequandos. Nam carcer ille, in quo Joseph erat, multos improbos continet; et tamen omnium curam gerebat justus ille, et cum aliis occultus erat. Nam cum toti Ægypto esset exequandus, in carcere tamen erat nemini notus. Nunc quoque verisimile est ibi multos esse probos et frugi viros, etsi non omnibus notos; et cura illis exhibita, officium aliis præstitum abunde tibi compensat. Etiamsi vero nullus ibi talis esset, magna tamen tibi reposita est merces. Certe Dominus tuus non justos modo alloquebatur, nec impuros fugiebat; sed et Chanaanam cum multa benevolentia excepit, et Samaritanam scelestam et impuram, aliamque meretricem, quod Judæi exprobarunt, excepit et curavit, passusque est ut impure mulieris lacrymalis pedes sol rigarentur, ut nos doceret humane peccatores expi-pere. Hæc enim maxima humanitas est. Quid dicis? fures et sepulcrorum effosores carcerem occupant? Num, queso civitatis incolæ omnes justi sunt? annon hic multi peiores sunt, qui impudentius furantur? Alii enim solitudinem saltem et tenebras obtundunt, et hæc clam faciunt: alii, posita larva, nudo capite, mala perpetrant, violenti, raptores, avari. Difficile namque est virum reperire insontem.

6. Quod si non aurum rapimus, si non tot et tot jugera terræ, at fraude et furto idipsum in minoribus pro virili facimus. Nam cum in commercio, vel in emendo et vendendo, minus quam oportet numerare contendimus, omnemque machinam movemus, annon illud latrocinium est? annon furtum et rapina? Ne mihi dixeris, te nec domum nec servum abstulisse. Injustitia namque non rapte rei pretio, sed rapientis voluntate penditur. Justitia namque et injustitia in magnis et parvis rebus eandem vim habeat: et furem appello tam eum qui exsecra crumena aurum abripit, quam euentem, qui aliquid defraudat de pretio; et parietis effosorem voco, non eum modo qui, rupto pariete, aliquid intus furatur; sed etiam eum qui, jure violato, aliquid a proximo auferit. Ne ergo rebus nostris omissis, alienarum iudices sinas; neque dum humanitatis tempus est, poenitentiam scr-

tenur : sed cogitantes quomodo nos olim affecti fuerimus, sinus tandem mansueti et benigni. Quomodo ergo affecti eramus? Audi Paulum dicentem : *Erasmus enim aliquando et nos inobedientes, insipientes, errantes, servientes desiderii et voluptatibus variis, odibiles, odientes invicem* (Tit. 3. 3); et rursum, *Erasmus enim natura filii iræ* (Ephes. 2. 3). Sed Deus nos quasi in carcere detentos videns, et gravibus constrictos catenis, quæ ferreis longe graviore, non erubuit, sed venit in carcerem, et innumeris dignos supplicii eduxit inde, et in regnum induxit; exloque splendiores effecit, ut et nos pro virili nostra hoc ipsum faciamus. Nam cum discipulis dicit : *Si ego lavi pedes vestros Dominus et Magister, et vos debetis alter alterius lavare pedes : exemplum enim dedi vobis, ut quemadmodum ego feci vobis, ita et vos faciatis* (Joan. 13. 14) : non de lavandis pedibus tantum hic legem dat, sed et de aliis omnibus, quæ ipse nobis contulit. Homicida est in carcere? At nos bene facere ne desistamus. Sepulcrorum effossor est, aut nœchus? Sed ne malitiæ, verum calamitatis misereamur. Sæpe autem, ut dixi, reperitur ibi quispiam innumeris viris exæquandus; et si sæpe victos ades, hunc venatum assequeris. Sicut Abraham, qui quovis excipiebat, in angelos incidit : sic et nos in viros magnos incidemus, si id frequentemus. Si vero liceat quid admirandum dicere, non tanta laude dignus est, qui magnum quempiam excipit, quam is qui miserum et infelicem. Ille namque non parvum argumentum offert sui recipiendi, nempe vitam suam; homo autem omnibus abjectus et miser unum habet portum, nempe misericordiam ejus qui se bene excipit : itaque hæc humanitas pura est. Qui clero et

conspicuo officia exhibet, sæpe ad ostentationem id facit : qui vero abjectum excipit despectumque hominem, ob solum Dei præceptum id facit. Quare si convivium paremus, claudos et cæcos excipere jubemur; si elemosynam erogemus, minimis et vilissimis elargiri præcipimur : nam ait, *Quantum autem ex his minimis fecistis, michi fecistis* (Matth. 25. 45). Cum ergo illic reconditum thesaurum sciamus, eo frequenter ingrediamur, et ibi negotiemur, ac theatrorum studium illo vertamus¹. Si nihil aliud afferendum habeas, verborum consolationem adhibe. Non modo enim alentem, sed et intrantem Deus mercede donat. Nam si ingressus, trementem metuentemque animum confirmaveris, hortando, juvando, opem promittendo, philosophiam docendo, non parvam hinc mercedem recipies. Extra positi multi, te ita loquente, ridebunt, multis perfusi deliciis; sed qui in calamitate versantur, animo compuncto cum modestia multa dictis attendent, te laudabunt, et meliores evadent. Nam et Paulum prædicantem Judæi sæpe deriserunt, vincti autem cum summo silentio audiebant. Nihil enim ita animum ad philosophiam præparat, ut calamitas, tentatio, ærumnæ. Hæc itaque cogitantes, quot nempe in carcere positus bona, quot nobis ipsis conferemus, si sæpe cum illis versemur, forenses illas et intempestivas consuetudines eo vertamus, ut illos lurræmur, et nobis ipsis lætitiæ pariamus, ac Dei gloriam curantes, æterna consequamur bona, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri gloria simulque Spiritui sancto, in sæcula sæculorum. Amen.

¹ Verel legit, *sepeliannus*, pro, *vertamus*.

HOMILIA LXI.

GAP. 10. v. 22. *Facta sunt autem encarnatio in Jerosolymis, et hiems erat. 23. Et ambulabat Jesus in templo, in porticu Salomonis. 24. Circumdederunt ergo eum Judæi, et dicebant ei : Quousque animam nostram tollis?*

1. *Christus mansuetudinem verbo et exemplo prædicavit. Malus Judæorum animus.* — Omnisi quidem virtus bona est, maxime autem mansuetudo et clementia. Hæc nos homines esse demonstrat, et a feris dirimit : hæc nos angelis exæquat. Ideo Christus frequenter de hæc virtute verba facit, cum mites et mansuetos esse jubet. Neque verba tantum facit, sed et operibus ad id nos instituit, modo alapas perferens, modo convicia et insidias, ac rursus cum insidiantibus versans. Nam qui dæmoniaco illum et Samaritanum appellaverant, qui sæpe occidere illum voluerant, qui lapidibus impetierant, hi circumstant et interrogant, *Si tu es Christus?* Neque illos post tot tales insidias repulit, sed mansuete admodum respondit. At necessarium est hunc sermonem alius repetere. *Facta sunt, inquit, encarnatio in Jerosolymis, et hiems erat.* Magnus hic dies festus et sollemnis erat. Qua enim die

templum constructum fuerat, ex longa et Persia (a) reversi captivitate, hanc celebritatem solemniter agebant. Diei festo aderat Christus. Instanto namque morte, frequenter in Judæam veniebat. *Circumdederunt ergo eum Judæi et dicebant : Quousque animam nostram tollis? Si tu es Christus, dic nobis palam.* Non dixit, *Quid a me queritis?* demoniacum sæpe vocastis, furiosum, Samaritanum : Deo adversarium et deceptorem me putastis esse : et nuper dicebatis, *Tu testimonium perhibes de teipso; testimonium tuum non est verum* (Joan. 8. 13) : cur ergo interrogatis et de me audire vultis, cujus testimonium rejicistis? Nihil horum dixit, etsi nosset malum interrogantium animum. Nam quod eum circumdederint, ac dixerint, *Quousque animam nostram tollis?* id videbatur ex amore quodam et discendi studio proficisci. *Mens autem interrogantium corrupta et subdola erat.* Quia enim opera calumniis non obvia erant, verbis capere quererebant, aliter quam prius interrogantes, ac frequenter sciscitantes, ex ipsis verbis eum confutare volebant; et cum opera carperet non possent, ex verbis

(a) Sæpe Chrysostomus Persidem vocat Babyloniam et Assyriam.

ἴλαγεται, *Σὺ μαρτυρεῖς περὶ σεαυτοῦ ἡ μαρτυρία σου οὐκ ἔστιν ἀληθής*· πῶς οὐν ἐξετάζετε καὶ παρ' ἑμοῦ βούλεσθε μαθεῖν, οὗ τὴν μαρτυρίαν ἐκβάλλετε; Ἄλλ' οὐδὲν τούτων εἶπε, καίτοι γε εἰδὼς τὴν γνώμην μεθ' ἧς ἐξήταζον πονηρὰν οὖσαν. Τὸ μὲν γὰρ κυκλώσας αὐτὴν καὶ εἰπών, *Ἔως ἔσται τὴν ψυχὴν ἡμῶν αἵρει;* ἰδὼκε πῶθου τινὸς εἰναι καὶ φιλομαθείας ἢ δι' δάνατα, μεθ' ἧς ἤρτων, διαφωρμένη τις ἦν καὶ ὑποβόλος. Ἐπει' ἂν γὰρ τὰ μὲν ἔργα οὐκ ἀνεύδειξαν συκοφαντίαν τε καὶ ἱππηνίαν, τοὺς δὲ λόγους ἀπισκῆπτειν εἶχον, ἐτέρως ἐξετάζοντες ἢ ὡς εἴρηται, ἀπὲ πρῶσις [362] προσήγον, ἐπιστομίζεν αὐτὸν ἀπὸ τῶν λόγων βουλόμενος, καὶ τοὺς ἔργους οὐδὲν ἐγκάλειν δυνάμενος, λαθῆν τινα ἀπὸ τῶν ῥημάτων ἐπιβόησον εὐραῖν. Διὰ τοῦτο ἔλεγεν, *Εἰπέ ἡμῖν*· καίτοι πολλὰκις εἶπε. Καὶ γὰρ τῇ Σαμαρείτιδι ἐλεγεν· *Ἐγὼ εἰμι ὁ λαλῶν σοι*· καὶ τῷ τυφλῷ, *Καὶ ἔωρακας αὐτὸν, καὶ ὁ λαλῶν μετὰ σοῦ, ἐκεῖνός ἐστιν*. Κἀκείνους δὲ εἶπεν, εἰ καὶ μὴ οὕτως, ἀλλὰ δι' ἐτέρων ῥημάτων. Καίτοι γε εἰ μὴν εἶχον, καὶ ἔρῃως ἐξετάζειν ἠθούλοντο, διὰ λόγων αὐτῶν ὁμοιοῦσαι λατῶν ἐκείνων ἦν· διὰ γὰρ τῶν ἔργων αὐτῶν ἐπιδείξαντο τοῦτο πολλὰκις. Νυκτὶ δὲ σκόπει τὸ διεστραμμένον αὐτῶν καὶ φιλόκεινον. Ὅταν μὲν γὰρ δημηγορῇ καὶ διὰ λόγων παιδείῃ, λέγουσιν· *Τί σημεῖον δεικνύεις;* Ὅταν δὲ διὰ τῶν ἔργων παρέχεται τῆς ἀποδείξεως, λέγουσιν αὐτῷ, *Εἰ σὺ εἶ ὁ Χριστὸς, εἰπέ ἡμῖν παρῆρησι*, τῶν ἔργων βιώντων, ῥήματα ζητούμεν· καὶ τῶν ῥημάτων διδακόντων, ἐπὶ τὰ ἔργα καταφύγοις, πρὸς τὸ ἐναντίον δὲ βλεπόμενοι. Ὅτι γὰρ οὐ τοῦ μαθεῖν ἔνεκεν ἐξήτουν, τὸ τέλος εἶδειεν. Ὅν γὰρ οὕτως ἀξιόπιστον εἶναι ἐνόησον, ὡς καὶ περὶ αὐτοῦ μαρτυροῦντα δεξασθαι, μικρὰ τινα ψευδίζαμενον, εὐθέως ἔλιθοσαν, ὥστε καὶ τὸ κυκλώσας καὶ τὸ ἐπιχειροῦσαι μετὰ πονηρίας ἐγένετο. Καὶ ὁ ῥόπος δὲ τῆς ἐρωτήσεως πολλὰς ἔγχευεν ἀπεχθείας. Εἰπέ γὰρ ἡμῖν· *παρῆρησι, εἰ σὺ εἶ ὁ Χριστὸς*. Καίτοι γε μετὰ παρῆρησις ἀπαντα ἔλεγεν ἐν ταῖς ἑσπεταῖς ἐπιχειροῦσιν δὲ, καὶ οὐδὲν κρύφα ἔλελε· ἀλλὰ διὰ τοῦτο κυκλώσας προβάλλωνται ῥήματα, λέγοντας, *Ἔως πότε τὴν ψυχὴν ἡμῶν αἵρεις;* ἢ αὐτὸν ἔκκαλεσάμενος, πάλιν τινα λαθῆν εὐρωσιν. Ὅτι γὰρ πανταχοῦ διὰ τοῦτο ἤρτων, οἷον ἢ μᾶθευσιν, ἀλλ' ἵνα τοὺς λαγομένους ἐπισκῆψουσι, οὐκ ἐντεῦθεν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀλλαχθὲν πολλαχθὲν δεῖξαι ἔστι. Καὶ γὰρ οἱ προσηλῶν ἐρωτῶντες, εἰ ἔξεστι δοῦναι κήρυξον *Καίσαρι*, ἢ οὐ· καὶ οἱ περὶ ἀφ' ἑσέως γυναϊκὸς διελέγοντο· καὶ οἱ περὶ ἐκείνης ἐπιβόησαντο, ἦν ἔρασαν ἐπὶ ἀνδρας λοχνηκίαι, ἔδωσαν. οὐκ ἀπὸ φιλομαθείας, ἀλλ' ἀπὸ γνώμης σκαπιάς· πρῶσις αὐτῷ προσάγοντες. Ἄλλ' ἐκεῖ μὲν αὐτοὺς ἐλέγγει λέγων· *Τί με περιάτετε, ὑποκρεταί;* εἰκότως οἱ οὐδὲν αὐτῶν τὰ ἀποβήθη· ἐνταῦθα δὲ οὐδὲν τοιούτων φθέγγεται, παιδείων ἡμᾶς μὴ πάντοτε ἐλέγγει τοὺς ἐπιβουλεύοντας, ἀλλ' ἐπιεικῆρα καὶ πραότητι πολλὰ φέρειν. Ἐπει' οὐν ἀνοίας ἦν, τῶν ἔργων αὐτῶν ἀνακηρυττόντων, τὴν ἀπὸ τῶν λόγων ζητεῖν μαρτυρίαν, ἀκουσον πῶς αὐτοὺς ἀποκρίνας· ἑμοῦ μὲν αὐτοὺς ἀντιτάξοντες· εἰ περιαισῶσαι ταῦτα ἐξήτουν, καὶ οὐχ ὑπὲρ τοῦ μαθεῖν· ἑμοῦ δὲ δηλῶν, ὅτι καὶ τῆς διὰ τῶν ῥημάτων ἀσφαστέραν ἀπέφησεν φωνήν, τὴν διὰ τῶν ἔργων, *Πολλὰκις γὰρ, φησὶν, εἶπερ ἡμῖν, καὶ οὐ πιστεύετε μοι*· τὰ ἔργα ἂν ἐγὼ ποῦ ἐν τῷ ὄνοματι τοῦ Πατρὸς μου, ἐκεῖνά ἐστι τὰ μαρτυροῦντα περὶ ἑμοῦ. Ὅπερ καὶ εἰ ἀνεκτέτεροι αὐτῶν συνεχθῶς πρὸς ἀλλήλους ἔλεγον· οὐ γὰρ

δοῦναι ἀνθρώπος ἀμαρτανῶς τοιαῦτα σημεῖα ποιεῖν· καὶ πάλιν, *οὐ δύναται δαιμόνιον ἐφρασεῖν τοῦτων ἀνοίγειν*· καὶ, *οὐδεὶς δύναται σημεῖα τοιαῦτα ποιεῖν, εἰ μὴ ἢ μετ' αὐτοῦ ὁ θεός*. Καὶ θεωροῦντες τὰ σημεῖα ἂν [363] ἔποιε, ἔλεγον· *Μή τι σὸς ἐστὶν ἔστιν ὁ Χριστός*; Ἄλλοι δὲ ἔλεγον, Ὅταν ἔλθῃ ὁ Χριστὸς, μὴ πλείονα σημεῖα ποιήσει ἢ ὅσα ἔποίησεν οὗτος; Καὶ αὐτοὶ δὲ οὗτοι ἐντεῦθεν δεικνύοντες πιστεύοντες αὐτῷ λέγοντες· *Τί σημεῖον δεικνύεις ἡμῖν, ἵνα ἴδωμεν καὶ πιστεῦσωμεν σοι;* β. Ἐπει' οὐν προσηποῦντο τότε ἀπὸ ψιλοῦ πειθεσθαι ῥήματος, οἱ τοιοῦτος μὴ πειθεσθέντες ἔργους, ἐλέγγει τὴν πονηρίαν αὐτῶν λέγων, *εἰ εἰ τοῖς ἔργοις ἐπίστευετε, πῶς τοῖς ῥήμασι πιστεύετε;* ὅτι περιττὴ ἡ ἐρώτησις. Ἄλλ' ἔλεγον ἡμῖν, φησὶ, καὶ οὐ πιστεύετε μοι, εἰ οὐκ ἐστὶ ἐκ τῶν προβάντων τῶν ἑμῶν. Ἐγὼ μὲν γὰρ τὰ παρ' ἑμαυτοῦ πάντα ἐπλήρωσα, ἂν τὸν ποιμένα ποιῆσαι ἐχρῆν· εἰ δὲ μὴ ἀκολουθεῖτε μοι, οὐκ ἐπειθὶ οὐκ εἶμι ποιμῆν, ἀλλ' ἐπειθὶ ἑμεῖς οὐκ ἐστὶν πρόβατα τὰ ἐμά. Τὰ γὰρ πρόβατα τὰ ἐμά, φησὶ, τῆς φωνῆς μου ἀκούει, καὶ ἀκολουθεῖ μοι· καὶ ζωὴν αἰώνιον δίδωμι αὐτοῖς, καὶ ὁ μὴ ἀκολουθεῖ εἰς τὸν αἰῶνα· καὶ οὐδεὶς δύναται ταῦτα ἀρπάσαι ἐκ τῆς χειρὸς μου. Ὅτι ὁ Πατήρ, ὃς ἔδωκε μοι, μείζων πάντων ἐστὶ· καὶ οὐδεὶς δύναται ἀρπάσαι αὐτὰ ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ Πατρὸς μου. Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἑσμεν. Σκόπι πῶς ἐν τῷ ἀπαρτῶντι προτρέπει εἰς τὴν ἀκολουθίαν αὐτοῦ. ῥησὶς οὐκ ἀκούετο μοι, φησὶν· οὐδὲ γὰρ ἐστε πρόβατα· οἱ δὲ ἀκολουθοῦντες, οὗτοι τῆς ποιμῆνης εἰσὶ. Ταῦτα δὲ ἔλεγεν, ἵνα φανεοκίησιν γενέσθαι πρόβατα. Εἰτα εἶπὼν ὅν τεύθοντα, παρακινεῖ τοὺτους, ὥστε αὐτοὺς διεγείρει καὶ εἰς ἐπιθυμίαν ἐμβαλεῖν. Τὸ οὖν, εἰ δὲ καὶ τῆς δυνάμεως τοῦ Πατρὸς οὐδεὶς ἀρπάξει, οὐδὲ οὐκ ἰσχύει. ἀλλ' ἄσθενής εἰ πρὸς τὴν φυλακὴν; Ὁδωκίως. Καὶ ἵνα μάθῃς εἶτι τὸ, Ὁ Πατήρ, ὃς ἔδωκε μοι, δι' ἐκείνων εἴρηται, ἵνα μὴ πάλιν αὐτὸν ἀντιθέον ἐπισποῖν· εἶπὼν· οἱ· οὐδεὶς ἀρπάξει αὐτὰ ἐκ τῆς χειρὸς μου, πρὸν εἰδεῖ τὴν αὐτοῦ χεῖρα, καὶ τοῦ Πατρὸς μὲν οὖσαν. Εἰ γὰρ μὴ τοῦτο, ἀκολουθῶν ἦν εἰπών, εἰ Ὁ Πατήρ, ὃς ἔδωκε μοι, μείζων πάντων ἐστὶ, καὶ οὐδεὶς δύναται ἀρπάσαι αὐτὰ ἐκ τῆς χειρὸς μου. Ἄλλ' οὐκ εἶπεν οὕτως, ἀλλ' Ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ Πατρὸς μου. Εἰτα, ἵνα μὴ νομίση, εἰ αὐτὸς μὲν ἐστὶν ἄσθενής, διὰ δὲ τὴν τοῦ Πατρὸς δυνάμιν ἐν ἀσφαλείᾳ τὰ πρόβατα ἐστίν, ἐπήγγατο· Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἑσμεν· ὥσπερ ἔλεγεν, οὐδὲ διὰ τοῦτο εἶπον, εἰ δὲ τὸν Πατέρα οὐδεὶς αὐτὰ ἀρπάξει, ὡς αὐτὸς ἄσθενὴν τῆρῃσιν τὰ πρόβατα. Ἐγὼ γὰρ καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἑσμεν· κατὰ τὴν δυνάμιν ἐνταῦθα λέγων· καὶ γὰρ περὶ ταύτης ἦ ὁ λόγος; ἀπας αὐτῷ. Εἰ δὲ ἡ δυνάμεις ἡ αὐτῆ, εὐδελον εἶτι καὶ ἡ οὐσία. Ἐπειθὶ γὰρ μῦρα ἐποίησεν ἡ Ἰουδαίῳ, ἐπιβουλεύοντες, ἀποτυναγῶτους ποιοῦντες, λέγει, εἰ πάντα αὐτοὺς εἰπέ καὶ μάτην μεμαρῆχται. Ἐν γὰρ τῇ χειρὶ τοῦ Πατρὸς μου ἐστὶ τὰ πρόβατα, ὥσπερ ὁ προφήτης λέγει· Ἐν εἰ τῆ χειρὶ μου ἔκωραρῆσεν σοὺ τὰ τέκνα. Εἰτα δεικνύς μαν ὡσαν τὴν χεῖρα, ποτὲ μὲν αὐτοῦ, ποτὲ δὲ τοῦ Πατρὸς· εἶναί φησιν αὐτῆν. Χεῖρα δὲ δευρ ἀκούσης, μηδὲν αἰσθηρὴν νομίση, ἀλλὰ τὴν δυνάμιν, τὴν ἔξουσίαν. Εἰ δὲ διὰ τοῦτο οὐδεὶς ἔρραξει. εἰ αὐτὸν ἐνευδάνωμαι, [364] περιττὸν ἦν τὸ ἐξῆς εἰπών, Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἑσμεν. Εἰ γὰρ ἐλάττων ἦν, πολλὰς τοῦτο ἰσχυρὰς τὰ ῥήμα. οὐδὲν γὰρ ἔπερον ἦ τὸ τῆς δυνάμεως ἰσοστάτων δεικνύοντι· ἔπερ οὐν καὶ Ἰουδαίῳ συνιδότατος, λέγει·

• Αἰθὶ ἐπαθῆ. β Vox aei ex codd. et Savil. γ Αἰθὶ om. γὰρ. δ Sic Savil. et codd. Alcerat si in Montf. Forz.

asum quærebant. Ideo dicebant, *Dic nobis*. Atqui sæpe dixit. Nam sic Samaritanam alloquutus est : *Ego sum qui loquor tecum* (Joan. 4. 26) et cæco dixit : *Et vidisti eum, et qui loquitur tecum, ille est* (Ibid. 9. 37). Illis quoque dixit, sed aliis verbis. Atqui si ræueto valuissent, et recte explorare voluissent, verbis ipsam confiteri debuissent, qui operibus hoc ipsam sæpe comprobauerat. Nunc vero illorum peruersitatem considera. Cum conuocatur et verbis docet, aiunt : *Quod signum ostendis?* Cum autem operibus demonstrationes profert, dicunt illi : *Si tu es Christus, dic nobis palam*. Dum opera clamant, verba quærent; et cum verba docent, ad opera confugiunt, contrariisque semper insistant. Quod enim non discordanti causa interrogarent; exitus demonstravit. Quem euis ita fide dignum putabant, ut de seipso testificantem admitterent, vel pauca loquentem, statim lapidibus impetunt. Itaque quod circumdarent eum et instarent, id ex nequitia proficiscebatur. Modus quoque interrogandi multum præ se ferebat odium. *Dic nobis palam, si tu es Christus*. Atqui palam ille loquebatur in solemnitatibus, quibus semper aderat, nihilque clam dicebat; ideoque adulantes dicunt, *Quousque animam nostram tollis?* ut provocantes, aliquam criminandi ansam perferant. Quod enim semper illo animo interrogarent, non ut discerent, sed ut dicta carperent, non hinc solum, sed et aliunde sæpe probatur. Nam cum accesserunt dicentes : *Licet census dare Cæsari, necne?* (Matth. 22. 17) et cum de repudianda uxore agerent, cumque de illa sciscitarentur, quam dicebant septem habuisse viros, deprehensi sunt, non discendi studio, sed ex pravo animo sciscitari. Sed tunc illos coarguit his verbis, *Quid me tentatis, hypocritæ?* ostendens se illorum secretam mentem cognoscere. Illic vero nihil loquitur simile, ut nos doceat, insidiatores non semper esse arguendos, sed multa modeste et mansuete esse ferenda. Quia ergo stultum erat, ipsis operibus prædicantibus, verborum testimonia querere, audi quomodo ipsis respondeat, simul rubindicans hæc illos frustra querere, non discendi causa, et significans, se jam verbis ipsis clariorem emisisse vocem, per opera scilicet. Nam ait : *Sæpe dixi vobis, et non creditis mihi : opera quæ ego facio in nomine Patris mei, illa testimonium perhibent de me*. Quod ii, qui apud illos moderatiores erant, sæpe mutuo dicebant : *Neque enim potest homo peccator hæc signa facere* (Joan. 9. 16); et rursus, *Non potest demonium cæcorum oculos aperire; et, Nemo potest talia signa facere, nisi sit cum illo Deus*. Et videntes signa quæ faciebat, dicebant : *Numquid hic est Christus?* Alii autem dicebant : *Quando venerit Christus, nam plura signa faciet, quam hic fecit* (Ibid. 7. 31) ? Iidem vero ipsi ex operibus volebant in illum credere dicentes : *Quod signum ostendis nobis, ut videmus et credamus tibi* (Ibid. 2. 18) ?

2. Quomodo Christus Iudeos increpando simul alluciat et inuitet. Eadem potentia Patris et Filii, eadem manus. — Quia ergo tunc simulabant se ex solo verbo credituros, qui tot tantisque operibus non crede-

rant, illorum nequitiam arguit his verbis : *Si operibus non creditis, quomodo verbis credetis?* Quare superflua est interrogatio. 26. *Sed dixi vobis, inquit, et non creditis mihi, quia non estis de oribus meis*. Ego totum pastoris officium exhibui : si vero me non sequimini, non quod ego non pastor sim tenuistis, sed quod vos oves meæ non sitis. Nam 27. *Oves meæ, inquit, vocem meam audiunt, et sequuntur me*, 28. *et vitam æternam do eis, et non peribunt in æternum : et nemo potest ea rapere de manu mea*, 29. *Quia Pater, qui dedit mihi, major est omnibus : et nemo potest eas rapere de manu Patris mei*, 30. *Ego et Pater unum sumus*. Animadvertite quomodo illos rejciendo, hortetur tamen ut se sequantur. Vos, inquit, non audistis me; ueque enim estis oves; qui vero sequuntur, hi sunt ex ovili. Hæc porro dicebat, ut illi oves esse conarentur. Di inde ubi quid consequuturi sint expusuit, incitat illos, ut sequendi desiderium inferat. Quid ergo? num ob Patris potentiam nemo rapit, tu vero nihil potes, et custodire non vales? Minime. Ut discas enim, illum, *Pater, qui dedit mihi*, ideo dictum fuisse, ne illum demum Deo adversarius dicerent; postquam dixerat, *Nemo rapit eas de manu mea*, pergit ostendens suam et Patris manum unam esse. Nisi enim hoc ita esset, diciturus erat : *Pater qui dedit mihi, major omnibus est, et nemo potest eas rapere de manu mea*. Verum non ita dixit, sed, *De manu Patris mei*. Deinde ne putes ipsum esse infirmum, sed per Patris potentiam ova in tuto esse, subdit : *Ego et Pater unum sumus*; ac si diceret, Non ideo dixi, ob Patris potentiam neminem eas esse rapturum, quasi illas ego servare non valeam. Nam *Ego et Pater unum sumus*; id est, secundum potentiam : nam de illa hic sermo erat. Si autem eadem est potentia, palam est eandem esse substantiam. Cum enim multa faceret Judæi, insidias pararent, extra synagogam eijcerent, dicit illos omnia incassum machinatos esse. Nam in manu Patris mei sunt oves, ut propheta dicit : *In manu mea depinxi muros tuos* (Isai. 49. 16). Deinde unam esse manum ostendens, illam modo suam, modo Patris esse et dicit. Cum manum audis, nihil sensile cogites, sed virtutem, potentiam. Si autem nemo rapuit, quia Pater sibi iustitiam indidisset, superfluum fuisset addere, *Ego et Pater unum sumus*. Nam si minor Filius esset, temerarium esset dictum. Nihil certe aliud declarat, quam potentie æqualitatem : quod cum Judæi intelligerent, lapidibus ipsum impetebant. Neque tamen ille hanc amovit opinionem. Atqui si id falso opiniati fuissent, illos emendare oportuit ac dicere : Cur hoc factis? non hæc dixi, ut parem paternæ meam potentiam indicarem. Nunc contra, illis ferocientibus, illum opinionem confirmat et probat. Non bene purgat, ut qui malo et falso dixerit; imo illos increpat, ut qui non consentaneam de se habeant opinionem. Cum enim dicerent : 33. *De dono opere non lapidamus te, sed de blasphemia, et quia homo cum sis, facis te ipsum Deum*; audi quid dicat : 35. *Si illos dicit Scriptura deos, ad quos sermo Dei factus est*, 36. *quomodo vos dicitis quia Maphemo, quia dixi, Filius Dei sum?* Id est,

Si ille qui per gratiam hoc acceperunt, non accusantur cum se deos vocant; qui ex natura sua hoc habet, quo jure increpatur? Verum non ita dixit, sed demum id probavit, postquam demissis loquutus est his verbis: *Quoniam Pater sanctificavit et misit*; et postquam illorum furorem sedavit, tunc citram affert demonstrationem. Interim vero, ut admitteretur illud quod dicebat, humiliter loquutus est, ac demum ad majora ipse adducit, dicens: 37. *Si non facio opera Patris mei, nolite credere mihi*; 38. *si autem facio, etsi mihi non credidistis, operibus meis credite*. Videntur quomodo probet, ut dixi, se Patre in nullo inferiorem esse, sed aequalem omnino? Quis enim non poterat substantia ipsius videri, ab operum aequalitate et identitate aequalis potentia demonstrationem afferre.

3. Equidem, quæso, eredeamus? *Quod ego in Patre, et Pater in me sit*. Nihil enim aliud ego sum, quam Pater, manens Filius; nihil aliud est illo, quam quod ego, manens Pater: et qui me novit, novit et Patrem, Filiusque didicit. Quod si potentia minor esset, etiam cognitio falsa esset. Neque enim alia per aliam vel substantia vel potentia disci potest. 39. *Voluerunt ergo eum apprehendere: et exiti de manibus eorum*, 40. *et abiit trans Jordanem, ubi erat Joannes baptizans primum*. 41. *Et multi venerunt ad eum, et dicebant: Joannes quidem signum fecit nullum; omnia autem quæcumque dixit Joannes de hoc, vera sunt*. Postquam enim magnum quidpiam et sublime dixit, statim recedit, illorum cedens furori, ut per absentiam illius sedetur et sopiatur. Quod etiam tunc fecit. Sed cur evangelista locum indicat? Ut dicas ipsam ideo itare abiisse, ut ipsis in memoriam illa revocaret, quæ Joannes illic fecerat dicentisque, necnon testimonium ipsius. Istuc ergo cum venissent, statim Joannis recordati sunt; ideo dicitur, *Joannes nullum fecit signum*; nam alias quid ad rem fecisset id addere? sed quia locus Baptizæ memoriam revocavit, necnon ejus testimonium. Nunc autem quam certos aylogismos cocincent. Joannes, inquit, nullum fecit signum; hic signa facit: hinc ergo ejus præcellentia ostenditur. Si ergo illi nullum signum edenti credidimus, multo magis huic credemus. Deinde, quia Joannes erat qui testimonium perhibuerat, ne quia signum non fecerat, indignus fuisse putaretur qui testimonium ferret, adjiciunt, etiam signum non fecerit, tæta tamque omnia de Christo dixisset, ita ut non Christus ex illo, sed ille ex operibus Christi fide dignus haberetur. 42. *Multi ergo erederunt in eum*. Multa enim illos attrahabant. Nam recordati sunt verborum ejus, cum ipsum se fortiora dicebat, locum, vitam, veritatem cæteraque omnia; vocis quoque desuper allata. Spiritusque specie columbae apparuit, ipsaque omnibus ostendens. Ad hæc miraculorum demonstratio accedebat; quæ confirmabantur. Nam si Joanni, inquit, credendum, multo magis huic. Si obsequæ signis illi credidimus, multo magis huic, qui illius testimonio celebratus, et ex signis demonstratus est.

Evangelizatis quantum animas prosit. Anima a negotio vacans, in porta sedet. Mulierum officium.— Videntur

quantum illis locus profuerit, quantum segnestratio a viris improbis? Ideo illos Irreverent ab istorum consortio abducat. Quod etiam in veteri lege fecisse deprehenditur. Judæos procul ab Ægyptiis in deserto informans, et sic in omnibus instituens. Id quod etiam nolus faciendum suadet, jubeus forum vitare, tumultumque et turbam, atque in cubiculo tranquille orare. Navicula enim tempestate non agitata, secundo vento navigat: animaque a negotiis vacans in portu sedet. Ideoque mulieres philosophiæ magis deditas esse oporteret, quam viros, quæ rei familiari ut plurimum incumbunt. Sic Jacob simplicior fuit, qui domi habitaret, a tumultibus liber. Neque enim sine causa hæc Scriptura dixit, *Habians domum* (Gen. 25. 27). Atqui domi etiam, inquit, magnus tumultus. Siquidem tu vis, et multas tibi attrahis curas. Vir certe in medio foro, et pro tribunali, externis rebus quasi fluctibus agitur: mulier vero, seu in quodam philosophiæ gymnasio, domi sedens, mentem colligens, proterit et precibus et lectioni cæterisque philosophiæ exercitiis incumbere. Ac quemadmodum ille qui desertum incolunt, a nemine turbantur: sic mulier semper intus manens, perpetua poterit frui tranquillitate. Si quando autem domo sit exeundum, nulla inde perturbationis causa. Sive enim in ecclesiam veniant, sive ad balneum sit pergendum, sæpe coguntur quidem mulieres exire: ut plurimum autem domi sedet mulier, potestque philosophari, adventantemque virum perturbatum sedare, compescere, superfluos ac molestos ejus cogitatus eliminare, et sic rursus emittere eurus in foro susceptis vacuum, et bona quæ domi didicit secum ferentem. Nihil enim, nihil utique fortius muliere pia et prudente, ut virum informet, ejusque animam, ut voluerit, insituit. Non amicos, non doctores, non principes perinde feret, ut uxorem monentem, et consilium dantem. Monitio quippe talis cum quadam voluptate conjuncta est, quod illa multum ametur. Multos possem afferre viros a-pestus, iunorigeros, ab uxoribus mitigatos. Uxor viri et mensæ et lecti et liberorum procreationis consors, ipsa conscia dactorum et arcanorum, ingressus et exitus, plurimorumque aliorum, in omnibus marito dedita, et sic illi juncta, ut par est corpus capiti copulari, si prudeus sit et diligens, plus quam omnes alii conjugem fovet et curabit.

4. *Uxorix christianæ agendi ratio qualis esse debeat; quale sit ipsius verum decus.*— Quamobrem hortor, ut operam illi rei dent, et quæ decent suadeant. Ut eam ad virtutem uxoris, sic et ad nequitiam induendam multam vim habet. Mulier Ab-alonem, mulier Amnonem perdidit, mulier Jobum perdere conata est: uxor Nabaleu a cæde eripuit, mulier totam gentem servavit. Nam Debora et Judith, et alie multe imperatorum probe functæ sunt officio. Ideo Paulus ait: *Quid enim scia, mulier, an virum salvum facias* (1. Cor. 7. 16)? Illisque temporibus Persida, et Mariam et Priscillam, apostolicis certaminibus se dedisse scimus (Rom. 16). Quas et vos imitari debetis, nec verbis solum, sed etiam operibus conjuges infor-

αὐτὸν ἐβάλλ[λ]ον. Ἄλλ' οὐδὲ οὕτω καθέλει τὴν δόξαν ταύτην καὶ τὴν ὑπόνοιαν. Καὶ μὴν εἰ κακῶς ὑπόπτευσαν ἔκλειν, ἔδει δορυβάσαι καὶ εἰπαίν· Τίνος ἔνεκεν ταῦτα ποιεῖτε; οὐκ ἴσθη μαρτυρῶν ἐμοὶ καὶ τῷ Πατρὶ δύναμιν ταῦτα εἶπον ἐγὼ. Νῦν δὲ πᾶν τῶναντιόν ποιεῖ, καὶ ἴσθησι τὴν ὑπόνοιαν, καὶ συγκροτεῖ^α· καὶ ταῦτα ἀγριουμένων ἐκείνων. Οὐ γὰρ ἀποκρίσεται ὑπὲρ τῶν εἰρημύμων ὡς κακῶς λεχθέντων, ἀλλὰ καὶ ἐκείνους ἐπιτιμᾷ, ὡς μὴ τὴν προσήκουσαν^β ὄψαν ἔχουσι περὶ αὐτοῦ. Ἐπειδὴ γὰρ ἔλεγον, ὅτι *Περὶ καλοῦ ἔργου οὐ διδοῦσιν σε, ἀλλὰ περὶ βλασφημίας, καὶ οἱ διθυρωσκὸς ὧν ποιεῖς σκτανεῖν Θεοῦ, ἀκουσον τὴ φωνήν· Εἰ ἐκείνους εἶπεν ἡ Γραφή Θεός, πρὸς οὗς ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἐγένετο, πῶς ὅμως λέγετε ὅτι βλασφημία, εἰς ἐλασ, Υἱὸς Θεοῦ εἶμι; Ὅ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστίν· Εἰ οὐ χάριτι τοῦτο λαθόντες, οὐκ ἐγκαλοῦνται Θεοῦ ἐαυτοῦ; καλοῦντες· ὁ τῆ φωνῆ τοῦτο ἔχων, πῶς ἂν εἰη εἰκασὸς ἐπιτιμῶσθαι; Ἄλλ' ὅτω μὲν οὐκ εἶπεν, ὅστερον δὲ αὐτὸ κατακυβίσας, πρότερον γαλάσας καὶ καθωφέας τῶ λόγῳ, καὶ εἰπόν· Ὅρ ὁ Πατήρ ἤρῃσας καὶ ἀπέστειλε^α· καὶ παραμυθησάμενος αὐτὸν τὸν θυμὸν, τότε ἐπάγει σαφῆ τὴν ἀπόφασιν. Τίως μὲν γὰρ ὠρῶσε ἐξήχηται τὸν λόγον, ταπεινότερον διελέχθη· ὅστερον δὲ ἐπὶ τὸ μᾶλλον αὐτὸν ἀνήγαγεν, οὕτω; εἰπόν· Εἰ μὴ ποῖα τὰ ἔργα τοῦ Πατρὸς μου, μὴ πιστεύετε μοι· εἰ δὲ ποῖα, πᾶν ἐμοὶ οὐ πιστεύετε, τοῖς ἔργοις μου πιστεύσατε. Ὅρῃς πῶς τοῦτο ἔπερ εἶπον κατακυβίσας, ὅτι εἰς οὐδὲν ἴσθη ἐλάττων αὐτοῦ, ἀλλὰ πανταχοῦ ἴσως; Ἐπειδὴ γὰρ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ ἴδεν ἀμύχανον ἦν, ἀπὸ τῆς τῶν ἔργων ἰσότητος· καὶ ταυτέστιος τὴν ἀπόθεϊν ἐπὶ τῆς κατὰ τὴν δύναμιν ἀπαρκαλίσεως παρέχεται.*

γ. Καὶ τὸ πιστεύομεν, εἰπέ· Ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί. Οὐδὲν γὰρ ἄλλο ἐγὼ, ἢ ἔπερ ὁ Πατήρ, μὲνον Υἱὸς· οὐδὲν ἄλλο ἐκείνῳ, ἢ ἔπερ ἐγὼ, μὲνον Πατήρ. Κἂν ἐμὲ γνῶ τίς, τὸν Πατέρα ἔγνω, καὶ τὸν Υἱὸν ἔμαθεν. Εἰ δὲ ἐλάττωνα ἦν τὰ τῆς δυνάμεως, καὶ τὰ τῆς γνώσεως διέφευτε. Οὐδὲ γὰρ ἔστιν ἄλλην δι' ἄλλης οὕτε οὐσίαν αὐτῆς δύναμιν μαθεῖν. Ἡθέλησαν οὖν αὐτὸν πείσαι, καὶ ἐξήλθεθ' ἐκ τῆς χειρὸς αὐτῶν, καὶ ἀπᾷληθεν πᾶσαν τὴν ἰσότητά, ἔπει οὐκ ἴσθη ἰσότητάς, καὶ ἐλεγον· ὅτι Ἰωάννης εἶπεν Ἰωάννης περὶ αὐτοῦ, ἐστίν ἀληθῆ. Ὅταν γὰρ τὸ μέγα καὶ ὑψηλὸν φεβέγηται, ἀναχωρεῖ ταχέως, ἐκείνους αὐτῶν τῷ θυμῷ ὥστε λωπήσαι καὶ λήξαι τὸ πάθος διὰ τῆς ἀπουσίας αὐτοῦ· ὁ δὲ καὶ τότε ἐποίησε. Τίνος δὲ ἔνεκεν τὸν τόπον ὁ εὐαγγελιστὴς λέγει; Ἴνα μάθῃς ὅτι διὰ τοῦτο ἀπῆλθεν ἐκεῖ, ἀναμνησθῶν αὐτοῦ τῶν ἐκεῖ γενομένων· [365] καὶ λεχθέντων παρὰ Ἰωάννου, καὶ τῆς μαρτυρίας τῆς ἐκείνου. Ἐλθόντες γοῦν ἐκεῖ, εὐθέως ἀνεμνησθησαν τοῦ Ἰωάννου· διὰ τοῦτο καὶ λέγουσιν, ὅτι Ἰωάννης μὲν οὐδὲν σημεῖον ἐποίησεν· ἐπεὶ ποῖα ἀκολοθῆναι τούτῳ ἦν προσθεῖναι; ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ τόπος αὐτοῦ εἰς μνήμην ἵγαγε τοῦ Βαπτιστοῦ, καὶ εἰς τὴν τῆς μαρτυρίας αὐτοῦ μνήμην ἦλθον. Ὅρα δὲ πῶς συλλογισμοῖς πλάκωσιν ἀναμνησθητήτους. Ἰωάννης μὲν σημεῖον οὐδὲν ἐποίησεν· οὕτως δὲ ποιεῖ, φησὶν, ὅτι οὐκ ἀντεῦθεν ἡ ὑπεροχὴ δεικνύεται. Εἰ τοίνυν, ἐκείνου σημεῖον οὐδὲν ποιήσαντος, ἐπιστεύσαμεν ἡ, πολλῶ μᾶλλον τούτῳ. Εἶτα, ἐπειδὴ αὐτὸς ἦν ὁ μαρτυρῶν, ἴνα μὴ τὸ σημεῖον αὐτῶν μὴ πεποιθέναι δόξη

ἀνάθειν τῆς μαρτυρίας ἀποφαίνειν, ἐπήγαγον· Εἰ καὶ σημεῖον οὐδὲν ἐποίησεν, ἀλλ' ὅμως πάντα ἤλθεσεν τὰ περὶ αὐτοῦ, οὐκ ἐτι τοῦτον ἐξ ἐκείνου, ἀλλ' ἐκείνου ἀπ' αὐνοῦτος ἐποίησεν ἀξιώσιμον ἀποφαίνοντες. Πολλοὶ τοίνυν ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν. Πολλὰ γὰρ ἦν αὐτοῦ τὰ ἐφελκόμενα. Καὶ γὰρ ἐμῶντων τῶν βημάτων ὧν ἔλεγεν, ἰσχυρότερον ἐαυτοῦ καλῶν αὐτῶν, καὶ φύς, καὶ ζῆτη, καὶ ἀλθίμων, καὶ τὰ λοιπὰ ἅπαντα, καὶ τῆς φωνῆς τῆς ἀκωθεν ἐνεχθείσης, καὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἐν περιστέρῳ εἶδει ἀφανέτος τότε, καὶ δείξαντος αὐτὸν ἅπαν· καὶ μετὰ τούτων, τὴν ἀπὸ τῶν θαυμάτων ἀπόδειξιν ἐν ε, εἰς ἠνδρόντες ἐβεβαίωσαν τοιοῦτον. Εἰ γὰρ Ἰωάννης, φησὶ, πιστεύειν ἐρχθῆν, πολλῶ μᾶλλον τούτῳ. Εἰ χωρὶς σημεῖων ἐκείνου, πολλῶ μᾶλλον τούτῳ, μετὰ τῆς ἐκείνου μαρτυρίας καὶ τὴν ἀπὸ τῶν σημεῖων ἀπόδειξιν ἔχοντι.

Ὅρῃς ὅσον αὐτοῦς ἠνεσην ἡ περὶ τὸν τόπον διατριβῆ, καὶ ἡ τὸν πονηρὸν ἀνθρώπων ἀπαλλαγῆ; διὰ τοῦτο αὐτοῦς συνεχῶς ἐξάγει, καὶ ἀπάγει τῆς ἐκείνου συνοουσίας· ἔπερ οὐκ καὶ ἐπὶ τῆς Παλαιᾶς ποιήσας φαίνεται, πόρῳ τῶν Ἀλυπτῶν ἐπὶ τῆς ἐρήμου τῶς Ἰουδαίας διαπέταται καὶ βυθμίζειν ἐν ἅπασιν. Ὅ καὶ ἤμην παραπει ποιεῖν, ἀγορᾶς μὲν φεύγειν κελύου καὶ θορύβους καὶ παραχῆς, ἐν δὲ τῷ ταμειῷ προσεύχεσθαι μετὰ τῆς ἡσυχίας. Καὶ γὰρ πλοῖον παραχῆς ἀπηλλαγμένον, ἐξ οὐρίας πεί· καὶ ψυχῆ πραγματικῶς οὐσα ἐκείν, ἴν μὲνιν κἀθῆται. διὰ καὶ τὰς γυναῖκας φιλοσοφωτέρας τῶν ἀνδρῶν ἐρχθῆν εἶναι, οἰκουρία προσλωμένες τὰ πλείονα. Οὕτω γοῦν καὶ Ἰωάνῃ ἀπαστος ἐγένετο, ἐπειδὴ οὐκίαν ὄκει, καὶ τὸν ἐν μίση θορύβων ἐλευθερὸς ἦν. Οὐδὲ γὰρ ἀπλῶς αὐτὴ τέθεικεν ἡ Γραφή εἰπούσα, *Οὐκὼν οὐκίαν*. Ἀλλὰ καὶ ἐν οὐκίᾳ πολλῶ, φησὶν, ὁ θόρυβος. Ἐπειδὴ οὐ βούλει, καὶ περιεπέσας σαυτῆ φρονετικῶν ἔχλον. Ὅ μὲν γὰρ ἀνὴρ ἐν μέσας στρεφόμενος ταῖς ἀγοραῖς καὶ δικαστηρίοις, ὥστερ ὑπὸ τινων κυμάτων τῶν ἐξωθεν περιανταλείται θορύβων· ἡ δὲ γυνὴ καθίστη ἐν τινι διδασκαλίῳ φιλοσοφίας τῆ οὐκίᾳ καθημένη, καὶ τὸν νοῦν συνάγουσα εἰς ἐαυτήν, καὶ εὐχαῖς προσέξει καὶ ἀναμνησασαί καὶ τῆ ἀληθ' ἰσότητος φιλοσοφείν. Καὶ καθάπερ οὐ τὰς ἐρήμους οἰκοῦντες, οὐδένα ἔχουσι τὸν ἐνοχλοῦντα· [366] οὕτω καὶ αὐτῆ διαπαντῆς ἐνδον οὐσα, ἀινηκῶς δύναται ἀπολαύειν ἡσυχίας. Εἰ δὲ ποτε καὶ ἐξελθεῖν ἀνάγκη γένοιτ' ἂν, οὐδὲ τότε εἰς ἠνδρόντων ὑπόθεσις. Ἡ γὰρ μέγιστὴ τῆς ἐνταυθα παρουσίας, ἡ ἡνικα ἐν τῷ σῶμα λωτῆρ θεραπευθῆναι δέη, ἐνκαίται ταῖς γυναικῖν αἰ ἔφοδο· τὸν δὲ πλείονα χρόνον ἐνδον κἀθῆται, καὶ δυνατὴν αὐτῆν τὴ φιλοσοφείν, καὶ τὸν ἀνδρα δεχομένην, τεταραγμένον καταστῆλλει, βυθμίζειν, περιπίπτειν αὐτοῦ τὰ περιττὰ καὶ ἀγρια τῶν λογισμῶν, καὶ οὕτω πάλιν ἐκπέμπειν, ἔσα μὲν ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς ἐφελκυσσασο κακὰ, ἀποθῆμενον, ἔσα δὲ ἀπὸ τῆς οὐκίᾳ ἔμαθε καλὰ μεθ' ἐαυτοῦ φέροντα. Οὐδὲν γὰρ, οὐδὲ ἰσχυρότερον ἰανικὸς εὐλαβοῦς καὶ συνετής, πρὸς τὸ βυθμίζειν ἀνδρα, καὶ διαπίπτειν αὐτὸ τὴν ψυχτὴν ἐν οἷς ἂν ὄλλῃ. Οὕτε γὰρ φύσει, οὕτε διδασκάλων, οὕτε ἀρχόντων οὐδέποτε ἀνέεται, ὅς τῆς συνοικῆς παραιοῦσῆς, καὶ συμβουλοουσίους. Ἐγεῖ γὰρ τινα καὶ ἡσυχὴν ἡ παραίτησι, διὰ τὸ σφόδρα φιλεῖσθαι τὴν συμβουλοουσίαν. Καὶ πολλοὺς ἂν ἐχομὴ λέγειν ἀνδρας σκληροῦς καὶ ἀπειθεῖς καταμαλαγέντας οὕτως. Αὐτῆ γὰρ καὶ τραπέζης αὐτῷ καὶ εὐνῆς, καὶ παιδοποιίας, καὶ βῆτων καὶ ἀπορῆθῆτων, καὶ εἰσόδων καὶ ἐξόδων, καὶ πολλῶ πλείονων κοινωνουσα ἐπέρον, καὶ ἐν ἅπασιν αὐτῷ δεδεμένη^δ, καὶ οὕτως αὐτῷ συνημ-

^α Legendum videtur τῆς ἀπὸ τῶν θαυμάτων ἀποδείξιν εἶναι. ^β Legendum est *etiam* Savilius. ^γ Hæc est verba cod. Vat. ^δ Hæc dicitur *etiam* Sav.

^α Προσήκουσαν deest in quibusdam. ^β Sic unus codex optimus, et sic legendum *orphanatur* Savilius, mss. auctoritate desinitus. ^γ *Ungis* ἐπίστυπος. Paulo post Morel. αὐτὸν νεκροκρίνας, et post ἐπίστυπος, mss. Ibidem, ἀνδρῶν τὴν μαρτυρίαν, legi in Quarto, in Joan. de Mont. Sav.

μένη, ὡς εἶδος σώμα κεφαλῇ συνήσθαι, ἂν τύχη συνειτὴ τις· οὕσα καὶ ἐμμελῆ, ἀπάντας ὑπερβήσεται καὶ νικήσεται εἰς τὴν τοῦ συνοικουνοῦς ἐπιμέλειαν.

δ. Διὰ τοῦτο παραινῶ, ἔργον τοῦτο τίθεσθαι, καὶ τὰ θεῖα συμβουλεύειν. Ἄσπερ γὰρ πρὸς ἀρετὴν, οὕτω καὶ πρὸς κακίαν πολλὴν ἔχει τὴν ἰσχύϊν. Ἀυτὴ τὸν Ἀδελφολογὸν ἀπώλεσεν, αὐτὴ τὸν Ἀμύνον, αὐτὴ τὸν Ἰωὸδ Ἰμελεῶν· αὐτὴ τὸν Νάβαλ ἐξήρπασε τῆς σφραγίδος, αὐτὴ ἀλόκληρον ἔθνος δίστασε. Καὶ γὰρ Δεσφώρα καὶ Ἰουδιθ ἀνδρῶν στρατηγῶν κατορθώματα ἐπεδείξαντο· καὶ ἄλλαι δὲ μυρία γυναικες. Διὰ τοῦτο καὶ Παῦλὸς φησὶ· *Τι γὰρ οἶδας, γύναι, εἰ τὸν ἀνδρα σώσεις*; Καὶ ἐπὶ τῶν χρόνων δὲ ἐκείνων τὴν Πελοπίαν καὶ τὴν Μιρίαν καὶ τὴν Πρισιλίαν ἀποστολικῶν ἀφαιμένας σκαμμάτων εἶδομεν. Ἄσπερ ἀναγκαῖον καὶ ἡμᾶς ζῆλον, καὶ μὴ ῥήματα μόνον, ἀλλὰ καὶ πράγμασι βυθίζεσθαι τὸν συνοικουνοῦ. Πῶς δὲ αὐτὸν παιδεύσομεν διὰ τῶν πραγμάτων; Ὅταν δὲ μὴ πονηρῶν οὕσαν ἴδῃ, μηδὲ πολυτελεῖ καὶ φιλόκοσμον, μηδὲ προσδόχως χρημάτων ἀπαιτοῦσαν πειριτάς, ἀλλ' ἀρκευμένῃν τοῖς ὀσίοι· τότε γὰρ, τότε καὶ συμβουλευσοῦσθαι ἀνάγκηται. Ἐάν δὲ φιλοσοφῆς μὴν τοῖς ῥήματι, ἐν δὲ τοῖς πράγμασι τάναντία ποιῆς, καταγογγεῖσθαί σου φημιάρην πολλήν. Ὅταν δὲ μετὰ τῶν ῥημάτων καὶ τὴν ἀπὸ τῶν ἔργων παρεχθεῖ αὐτῷ διδασκαλίαν, τότε καὶ ἀποδείξεται σε καὶ πισθῆσεται μέλλόν· οἷον ἔταν χρυσοῦν καὶ ζήτησθαι, μηδὲ μαργαρίτας, μηδὲ ἱματισμῶν πολυτελείαν· ἀλλ' ἀντὶ τούτων κοσμησῆται, σωφροσύνῃ, εὐνοίαν, καὶ παρὰ σαυτῆς ταῦτα εἰσαγάγῃ, καὶ παρ' ἐκείνου ταῦτα ἀπαιτῆς. Εἰ γὰρ χρεὶ εἰς ἀρεσκίαν ποιεῖν ἀνδρὸς, ψυχὴν δεῖ, οὐ σώμα κόσμεῖν καὶ διασβεβεῖν. Ὅσδὲ γὰρ οὕτω χρυσοῦν περιελαμῶν ποιῆσαι ἐπέριστον καὶ ποθεινὴν [367] ἐκείνη, ὡς σωφροσύνῃ καὶ εὐνοίᾳ περὶ αὐτοῦ, καὶ τὸ ὑπεραποθαινεῖ τὸν συνοικουνοῦ. Ταῦτα μέλλον χειροῦσαι τοῖς ἀνδράς. Ἐκείνος μὲν γὰρ ὁ κόσμος καὶ προσίσταται αὐτῷ, εἰς σπεινὸν τὰ χρέματα αὐτοῦ καθίστας, καὶ δαπάνῃν καὶ φρονεῖται πολλὰν παρέχων· ὅ δὲ εἰρημῶς προσήλυτοι τῇ γυναικὶ τὸν ἀνδρα. Εὐνοιά γὰρ καὶ φιλοία καὶ πόθος οὕτε φρονεῖται παρέχει, οὕτε δαπάνῃν ἐργάζεται, ἀλλὰ τὸν ἀντιόθεν ἔσταν. Ἐκείνος μὲν ὁ κόσμος ὅτι κατὰ συνήθειαν προσκορῆς γίνεται· ὁ δὲ τῆς ψυχῆς καὶ ἐκίστην ἀντιθετὴν ἡμέραν, καὶ μετῴνα ἀνάπτει τὴν φλόγα. Ὅσδε εἰ βούλει ἀνδρὶ ἀρεσκίαν, κόσμον τὴν ψυχὴν σωφροσύνῃ, εὐλαδίᾳ, προστάσις οἰκίας. Ταῦτα καὶ μέλλον χειροῦσαι, καὶ οὐδέποτε παύεται. Ὅ γῆρας καταλείπει τὸν κόσμον τοῦτον, οὐ νότος ἀπώλλουσι. Τὸν μὲν γὰρ τὸ σωματικὸν κόσμον χρόνος πολλὸς ἐξέλυσε, καὶ νόσος.

* Αἱη παρέχει.

ἀνάλωσε, καὶ ἕτερα πλεονα· τὰ δὲ τῆς ψυχῆς πάντων ἐστὶν ἀνώτερα τούτων. Κάκεινος μὲν ὁ κόσμος καὶ φθόνον ἔχει καὶ ζηλοτυπίαν ἀνάπτει· ὁστος δὲ καθαρός ἐστὶ νόσηματος, καὶ πάσης ἀφέλλικται κενωδίας. Ὅστω καὶ τὰ κατὰ τὴν οἰκίαν εὐκόλωτέρα ἐσται, καὶ ἡ πρόσδος μετ' εὐμαρίας, θίαν τὸ χρυσοῦν μὴ τῷ σώματι τῷ οὐ περιελαμῶν ἤ, μηδὲ τὰς χεῖρας δεσμοῦν, ἀλλ' εἰς ἀναγκαῖας παραχωρῆ· χρεῖας· ὅσος, εἰς διατροφὴν οἰκτιῶν, καὶ παιδῶν ἐπιμέλειαν ἀναγκαῖαν, καὶ ἐτέρας χρεῖδας προφάσεις. Ἄν δὲ μὴ ταῦτα ἤ, περιχέηται δὲ αὐτὰ τῇ ἔξει· καὶ ἡ καρδία στενωρορήται, τί τὸ κέρδος; ποῖον τὸ θελεῖς; Ὅσος ἀρετὴ τὸ ταυτῆς θαῦμα ἐφθῆται ἐκείνη λυπομένη. Ἰσθε γὰρ, ἴσθε οἶα, κἀν αὐτὴν πασίαν εὐπρεπιστάτην ἴδῃ τὴν γυναῖκα, οὐ δύναται τέρπεσθαι ἐν ὀδονωμένῃ τῇ ψυχῇ· τὸν γὰρ μέλλοντα τέρπεσθαι, χαιρεῖν δεῖ πρότερον καὶ ἀγάλλεσθαι. Τοῦ χρυσοῦ δὲ παντὸς εἰσωρευμένου εἰς τὸν κόσμον τοῦ σώματος τοῦ γυναικειοῦ, καὶ στενωρίας ὁσθη κατὰ τὴν οἰκίαν, οὐδέμια τέρψις ἐστὶ τῷ συνοικουνοῦ. Ὅσδε εἰ βουλομένη ἀρεσκίαν τοῖς ἀνδράσιν, ἐν ἡδονῇ αὐτοῖς καταστήσομεν· ἐν ἡδονῇ δὲ καταστήσομεν, ἂν περιελαμῶν τὸν κόσμον καὶ τοῦς καλλωτισμοῦς. Ταῦτα γὰρ ἄπαντα παρ' αὐτὸν τῆς νομιμαργίας τὸν καιρὸν ἔχειν τινὰ τέρψιν δοκεῖ· Ὅστερον δὲ τῷ χρόνῳ μαραινεται. Εἰ γὰρ τὸν οὐρανὸν οὕτω καλῶν ἔσταν, καὶ τὸν ἔλιν οὕτω λαμπρὸν, οὐ σῶμα οὐδὲν ἂν ἔσταν ἴσος εἶπειν, οὐχ ὁμοίως θαυμάζομεν διὰ τὴν συνήθειαν· πῶς σῶμα κεκαλλωτισμένον θαυμάζομεν; Ταῦτα λέγει, βουλομένης ἡμᾶς κοσμηθεῖται τὸν κόσμον τὸν ὄντι, ἐν ὁ Παῦλος ἐπέταξε· *Μὴ χρυσοῦ ἢ μαργαρίτας, ἢ ἱματισμοῦ πολυτελεῖ, ἀλλ' ὁ ἀρκεῖ γυναικὶν ἐκαταγγελλομένης θεοῦ ἐσταν δι' ἔργων ἀγαθῶν*. Ἄλλὰ τοῖς ἔξω ἀρεσκίαν βούλει, καὶ ἐπαινεῖσθαι παρ' αὐτῶν; Μάλιστα μὲν οὐν ὁ σύμφρονος γυναικὸς ὁ πόθος ὁστος. Πλὴν εἰ βούλει, καὶ τούτους ὁστως ἐρατάς· ἔξεις σφοδρούς καὶ τῆς σωφροσύνης ἐπιτενάτας. Ἐκείνη μὲν γὰρ ὀβελὲς ἐπαινεῖσθαι ἐπιτενάτας καὶ μέτριος, ἀλλὰ ἀπλάστοι καὶ λόγων· μέλλον ἔσ, οὐδέ ὅστω ἐπαινεῖσθαι, ἀλλὰ κακῶς ἀροῦσιν, ἀνατιροῦσθαι τὰς ὁσθεις ὑπὸ τῆς περὶ τὴν γυναῖκα ἀσουλίας· ταῦτην δὲ κἀκεῖνη καὶ οὕτω, καὶ πάντες ἀποδείξονται, ἄτε μὲν δὴν [368] κακῶν παρ' αὐτῆς λαμβάνοντες, ἀλλὰ καὶ διδασκαλίαν φιλοσοφίας· καὶ πόθος μὲν ἔσταν παρὰ ἀντιόθεν ὁ ἐπαινεῖς, πολλὸς δὲ παρὰ τῷ θεῷ ὁ μισθός. Τούτων τοίνυν ζηλώσομεν τὸν κόσμον, ἵνα καὶ ἐνταῦθα μετὰ ἀδελφῶν ζήσομεν, καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτενωμένων ἀγαθῶν ὄν γίνονται πάντα· ἡμᾶς ἐκτελεῖν, χάρει καὶ φιλοπονησῆ τὸν Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὃ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ἢ Quidam πρόχωρη. * Savil. et cod. 705 αὐτὰ ἡ ἔξει.

ΟΜΙΛΙΑ ΣΒ.

Ἦρ δὲ τις ἀσθενῶν Λάζαρος ἀπὸ Βηθανίας, ἐκ τῆς κώμης Μαρίας καὶ Μάρθα τῆς ἀδελφῆς αὐτῆς.
Ἦρ δὲ Μαρία ἢ ἀδελφῶσα τὸν Κύριον μύρωσιν· Πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων ὅταν ἴδωσι τινος τὸν ἀρκεῶντων θεῷ πάσχοντάς τι δεινὸν, οἷον ἢ ἀρρωστικὴν περιπεποντάς, ἢ πένθι, ἢ ἄλλω τιλὶ τοιοῦτω, σκωθάλίζονται· οὐκ εἰδότες, ὅτι τῶν μέλλοι τῶν θεῷ φιλῶν τὸ ταῦτα πάσχειν ἐστίν· ἐπει καὶ ὁ Λάζαρος τῶν φίλων ἦν τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἠθέθεν· τοῦτο γὰρ καὶ οἱ ἐπιμύσαντες ἐλεγον· Ἰδοὺ ὁν σελείς ἀσθενεῖ. Ἄλλ' ὡμομεν ἄσθενε τὴν περικοπῆν. Ἦρ τις*, φησὶν, ἀσθενῶν Λάζαρος ἀπὸ Βηθανίας. Οὐχ ἄλλως οὐδὲ εἰς ἔσταν εἶπε πόθεν ἦν ὁ Λάζαρος, ἀλλὰ διὰ τὴν αἰτίαν ἦν μετὰ ταῦτα ἐρεῖ. Τίος δὲ τοῦ προκειμένου

ἐχόμεθα. Καὶ τὰς ἀδελφὰς δὲ αὐτοῦ ἡμᾶς διδάσκει· χρῆσθαι μὴ· καὶ εἰ δὲ πλὴν εἶχε Μαρία, ἐπάγων καὶ λόγων· Ἦρ δὲ Μαρία ἢ ἀδελφῶσα τὸν Κύριον μύρωσιν. Ἐνταῦθα τινες διαποροῦντες, Πῶς, φησὶν, τυλάσχοτο ὁ Χριστὸς γυναικὸς τοιαῦτα ποιοῦσθ; Πέριστον μὲν οὐν ἐκεῖνο ἀναγκαῖον μαθεῖν, ὅτι οὐχ αὐτὴ ἐστὶν ἡ πόρνη ἢ ἐν τῷ Ματθαῖο, οὐδὲ ἢ ἐν τῷ Λουκᾷ· Ἐλλὴ γὰρ αὐτῇ. Ἐκείνας· μὲν γὰρ πόρνοι δὲ τινες; ἦσαν καὶ πολλὸν γέμῶσαι κακῶν· αὐτῇ δὲ καὶ σεμνὴ καὶ σπουδαία. Καὶ ἔπει περὶ τὴν ὑποδοχὴν ἰσοῦδασι· τοῦ Χριστοῦ. Ἐκείνας· εἰ ἐσαγγελιστῆς, ὅτι καὶ αἱ ἀδελφαὶ ἐφίλουσαν αὐτὸν, καὶ ὁμοῦς συνεχώρησε τὸν Λάζαρον ἀποθαινεῖν. Τίος δὲ ἔνεκεν οὐκ ἴστανται τὸν

* Matthe. ἐν τῷ τ. Savil. et alii ἦν τ. τ.

ἢ Alii λέγουσιν αὐτὴν γὰρ ἦν, φησὶ, Μαρία. * Mur Anaxi δὴ) ἔλεγε αἱ ο. μ. φ. ἔλεγε.

mare: Et quomodo maritum operibus erudiemus? Cum te videbit nec improbum, nec curiosum, nec ornatum amantem, non superfluos sumptos expectentem, sed presentibus contentam; tunc te consulente fertet. Si autem verbis philosophis, rebus vero contraria feceris, tunc loquacitatem tuam damnabit. Sin verbis siccis et operibus doctrinam inferas, tunc te excipiet atque magis obtemperabit: ut cum atrum non quaeres, neque margaritas, neque vestimentorum magnificentiam; sed horum loco, modestiam, temperantiam, benevolentiam: utque ex teipsa haec afferes, sic ab illo eadem exiges. Nam si quid ad placendum viro sit agendum, animam oportet, non corpus ornare, imo corrumpere. Neque enim ita te illi amabilem aurum reddet, ut temperantia et benevolentia, atque animus ad vitam pro marito ponendam paratus. Haec viros rapiunt. Nam cultus ille superfluis displicet illi, rem familiarem coarctat, et sumptum et curas parit. At quae prius dicta sunt, virum uxori copulant. Benevolentia quippe, amicitia, desiderium, nec curas faciunt, nec impensam exigunt; imo contrarium omnino. Ornatus quidem ille a consuetudine fastidium ingenerat: animae vero ornatus quomodo floret, et majorem accendit flammam. Itaque si viro placere velis, orna animam castitate, pietate, rei domesticae cura. Haec maxime alieunt, et nunquam de-iniunt. Hunc ornatum non senectus solvit, non morbus auferit; sed corporis cultum diuturnum tempus atterit, morbus consumit, aliaque multa perdit. At animae bona his omnibus sunt superiora. Ille ornatus invidiam parit et zelotypiam; hic vero a morbo quovis et a vana gloria liber est. Hoc pacto res domestica facilius erit, et proventus uberior, quando aurum non corpori tuo circumpositum erit, nec manus ligabit; sed pro necessariis expendetur usibus: ut in cibum servorum, florum curam necessariam, aliaque ra-

tioni consentanea. Alioquin si haec in luxum praeparantur, dum cor angitur, quod lucrum? quae utilitas? Tantum cultum non sinit dolor aspicere. Scitis enim, scitis utique, quod si quis mulierem omulium ornatissimam videat, delectari non potest, si animus sit in uxorere: qui enim vult delectari, hilaris sit oportet. Si autem aurum totum ad ornandum uxoris corpus insuatum est, in angustia rei familiaris nulla potest esse heri voluptas. Quapropter si vultis placere viris, dabitis voluptati locum: dabitis porro, si talentum cultum et ornatum tollatis. Haec quippe omnia spontanea tempore quamdam videntur habere voluptatem; demumque tempore marcescunt. Si enim celum tam pulchrum, solem tam splendidum, cui nullum par esse corpus dixeris, ob consuetudinem non usque adeo miramur, quomodo ornatum corpus diu mirabimur? Hoc dico, quod velim vos ornari vero cultu, quem Paulus praecipit: *Non auro et margaritis, aut veste pretiosa, sed quod decet mulieres, promittentem pietatem per opera bona* (1. Tim. 2. 9 et 10). Sed vis exterius placere, ab usque laudari? Certe non casti mulieris est desiderium. At si velis, etiam illos habebis et amatores et castitatis laudatores. Ilam enim talem mulierem nemo aequus aestimator laudabit, sed lascivi tantum et molles homines; imo ne bi quidem laudabunt, sed maledicent. cum mulieris lasciviam intuebantur: probam vero hanc mulierem et hi et illi omnesque laudabunt; quippe qui nihil ab illa mali acceperint, sed philosophiae doctrinam: magna apud homines laus aderit, magna apud Deum merces. Hunc ergo quaeramus ornatum, ut et hic cum libertate vivamus, et futura consequamur bona: quae nos omnes assequi contingat, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria in saecula saeculorum. Amen.

HOMILIA LXII (a).

Cap. 11. v. 1. *Erat autem quidam languens Lazarus a Bethania, ex castello Mariae et Marthae sororis ejus. 2. Maritum autem erat ea quae unxit Dominum unguento.*

1. *Aurum amicis Dei maxime competunt. De Maria sorore Lazari quaestio.* — Multi cum aliquos vident homines Deo acceptos, in aurum quamquam, ut morbum, paupertatem, aut quid simile incluisse, perturbantur, nescii Deo amicis id maxime competere. Nam Lazarus ex Christi amicis erat, et infirmabatur: id quod dicebant ii qui miserunt: *Ecce quem amas infirmatur.* Sed locum alius repetamus. *Erat, inquit, quidam languens Lazarus a Bethania.* Non alia re dixit unde esset Lazarus, sed ea de causa, quam postea dicentur est. Interim vero

praesentia tractemus. Sorores utiliter indicat, et Mariam quae in aliquo praestabat, hoc adiciens, *Erat autem Maria quae Dominum unxit unguento.* Ille quidam questionem movent, cur Dominus hoc mulierem facere permiserit? Primo itaque discas oportet, non hanc esse meretricem de qua Matthaeus et Lucas, sed aliam honestam mulierem. Ille namque mulieres erant peccatis onustae: haec vero et honesta et studiosa. Nam Christum excipere curavit. Narrat autem evangelista, sorores quoque ipsam amavisse; et tamen Lazarus mori permisit. Quare non, ut centurio et regulus, relicto fratre agrotante, Christum advenit, sed mittunt? Admodum Christo fidebant, ipsique familiares erant. Alioquin mulieres erant infirmae, et luctu deinebantur. Quid enim non ex contemptu sic fecerint, postea demonstrant. Quod igitur haec illa non esset pulchra est. Sed illam, inquit, cur admisit Christus? ut solveret nequitiam, ut humanitatem exhiberet, ut discas nullum esse morbum, qui ejus bonitatem superet.

(a) Haec homiliam et duas sequentes edidit olim Parisiensis typographi Tomo secundo Bibliothecae Patrum, Editione secunda, nomine sancti Basilii selectae episcopi, hinc veritas per Theodorum Peltaum Societatis Jesu Theologum.

Ne itaque hoc tantum respicias quod illum admiserit, sed et illud considera, quomodo mutaverit. Et cur hanc memorat historiam evangelista? imo vero quid nos vult docere, cum ait: 5. *Amicus autem Jesus Martham et sororem ejus, et Lazarum?* Ne unquam indignemur vel ægre feramus, si viri virtute præditi et Dei amici, in morbum incidant. 3. *Ecce quem amas, infirmatur.* In commiserationem Christum pertrahere volebant. Adhuc enim hominem esse putabant, quod ex dictis eorum arguitur, *Si frater hic, non fuisset mortuus.* Neque dixerunt, *Ecce Lazarus infirmatur; sed, Ecce quem amas, infirmatur.* Quid ergo Christus? 4. *Hæc infirmitas non est ad mortem, sed pro gloria Dei, ut glorificetur Filius Dei per eam.* Vide quomodo rursum eandem dicat gloriam suam et Patris. Cum enim dixisset, *Dei*, subdidit, *Ut glorificetur Filius Dei.* *Hæc infirmitas non est ad mortem.* Cum enim illic biduo mansurus esset, remittit illos ut hæc nuntient. Qua in re mirandum est, quod sorores cum audissent non esse ad mortem, et postea mori vidissent, offensam non fuerint, rem contra cessisse cernentes; verum accesserunt, nec putarunt mentium illum esse. Illa autem particula, *Ut*, non casualis est, sed eventum significat. Alia namque fuit morbi causa; illo autem ad Dei gloriam usus est. 6. *Et cum hæc dixisset, mansit in eo loco duos dies.* Cur mansit? Ut expiraret ille et sepeliretur: ne quis diceret, *Nondum defunctum suscitavit, sopitus tantum erat; vel, Solutus defecerat, non mors erat.* Ideo tanto tempore manet, ut illo jam corrupto, dicere possent, *Jam factet [Joan. 11. 39]. Deinde dicit discipulis: Eamus in Judæam.* Cur cum nusquam ita prædixerit, hic prædicit? Valde timebant et quia sic affecti erant, prædicit, ne statim turbentur. Quid vero discipuli? 8. *Nunc quærebant te Judæi lapidare, et rursum eo vadis?* Timebant enim etiam ei, sed sibi magis; nondum enim perfecti erant. Quapropter timore exagitationis Thomas dicit ei: *Eamus, ut et nos moriamur [Ibid. 16].* *Infirmior namque et magis incredulus quam ceteri erat.* Sed vide quomodo Christus dicta suis *his confirmet.* 9. *Nonne duodecim horæ sunt diei?* Vel hoc dixit, ut declararet, nihil timendum esse nulli sibi mali consilio; sed eum qui male fecerat patientem (quære nobis nihil timendam, eum nihil morte dignum fecerimus): vel sic intelligas, qui incem hujus mundi videt, in tuto est; si autem ille in tuto est, multo magis is qui mecum est, nisi a me discesserit. His verbis illos confirmavit, et necessariam causam subdidit, cur ille migrandum esset: et postquam declarasset, non lituros Jerosolymam, sed Bethaniam, dixit: 11. *Lazarus amicus domui, et vado ut illum excitent.* Hoc est, non iterum vado eum Judæis disputaturus et congressurus, sed amicum nostrum excitaturus. 12. *Dicunt discipuli: Domine, si dormit, salus erit. Id vero non sine causa diximus, sed ut impedirent quominus iret. Dicis, inquam,*

illum dormire? ergo nihil cogit illo abire. Atqui ille ideo dixerat, *Amicus noster, ut ostenderet necessarium esse profectorem.*

2. Quia vero illi seniores erant, dixit tandem, 14. *Mortuus est.* Primo itaque ut istum tolleret, sic loquutus fuerat; cum autem id illi non intelligerent, adjecit, *Mortuus est, 15. et gaudeo propter vos.* Cur, *Propter vos?* Quod absens prædixerim: itaque cum resuscitavero, nulla remanebit suspicio. Viden' quomodo adhuc imperfectiores essent discipuli, nec ejus virtutem ut par erant cognoscerent? Quod ex metu illorum animos turbante proveniebat. Et cum dixit, *Dormit*, addidit, *Vado ut excitent eum;* cum autem dixit, *Mortuus est, non jam addidit, Vado, ut excitent eum.* Non enim volebat ex verbis prædicere, quæ opere confirmaturus erat, nos semper docens, vanam gloriam esse fugiendam, neque temere esse promittendum. Quod si rogatus hoc centurionis fecit (dixit enim, *Ego veniam; et curabo eum [Matth. 8. 7]*); id dixit, ut ejus fidem ostenderet. Si quis vero dixerit, Cur somnum suspicabantur esse discipuli, neque moverunt mortuum esse, cum diceret, *Vadam et curabo eum?* (stultum enim erat si putaret Jesum quindecim stadia confecturum esse, ut illum expurgaret); respondebo, putasse illos hoc ænigma esse, ut alia multa quæ dicebat.

Thomas omnium infirmissimus postea fortissimus effectus est. — Omnes itaque Judæorum impetum formidabant: omnium maxime Thomas: ideo dixit, 16. *Eamus, ut et nos moriamur cum eo.* Quidam vero dicunt, ipsum mori optasse; sed non ita res est: nam potius ex timore loquebatur. Sed non increpatus fuit. Ejus enim infirmitatem adhuc tolerabat; deum certe his omnium fortissimus effectus est et insuperabilis. Nam, quod admiratione dignum est, is quem ita infirmum ante crucem vidimus, post crucem et post resurrectionis fidem ferventissimum omnium conspicimus. Tanta est Christi virtus. Nam qui cum Christo Bethaniam ire non audebat, hic Christo non præseate orbem fere percurrit, in mediis populis versabatur sanguinariis, qui illum interficere quærebant. Si autem stadiis quindecim distabat Bethania, quæ sunt miliaria duo, quomodo quatridentus erat Lazarus? Mansit duobus diebus, et pridie venerat nuntius, eo ipso mortis die: deinde quarta die advenit. Ideo deinde vocaretur expectativus; neque non accersitus venit ne quæ oriretur suspicio. Neque ipse, quæ amabantur, venerat; sed alii mittuntur. 18. *Frater autem Bethaniam quasi stadiis quindecim.* Hinc significatur multos ex Jerosolymis advenisse; nam statim adjecit, multos ex Judæis advenisse qui consolentur Judæis consolabantur? Atqui conducerant ut si quis Christum confiteretur, extra synagogam fieret?

¹ Omnes fore vss. nostri locum, ut in textu jacet, offerunt; Editi vero sic.... «quasi stadiis quindecim». Neque illud sine causa notatur: sed ostendere voluit Evangelista locum esse proximum, et ex illa proximitate verisimilem fieri multorum præsentiam. Itaque subiunxit: «Multi autem ex Judæis venerant ut consolentur eam.» Quomodo, etc.

² In Morel. legitur, timidor, pro, magis incredulus.

ἀελοῦν κἀμνοντα, ὅπου ἐποίησεν ὁ ἑκατόνταρχος καὶ ὁ ἄρχων ὁ βασιλικὸς, ἀπὸ τῶν πρὸς αὐτὸν, ἀλλὰ πέμψουσι; Ἐσθὲρα ἐθάβησεν τῷ Χριστῷ, καὶ πολλὴν πρὸς αὐτὸν εἶχον οικειώσιν. Ἄλλως δὲ, καὶ γυναῖκες ἦσαν ἀσθενεῖς, καὶ τῷ πένθει κατεφύγον· ἵπαι δὲ οὐ καταφρονῶσαι τοῦτο ἔποιον, ὑστερον ἐβήλωσαν. Ὅτι μὲν οὖν οὐκ ἦν αὕτη ἐκείνη, ἔβηλον. Ἄλλα καὶ ἐκείνη τίνως ἔνεκεν ἐβήλωτο ὁ Χριστὸς, φησὶν; Ἴνα λύσῃ τὴν κακίαν· ἵνα βεβῆ τὴν φιλοκηνωσίαν· ἵνα μάθῃς, ὅτι οὐκ ἔστι νόσημα νικίαν αὐτοῦ τὴν ἀγαθότητα. Μὴ ποτε τούτου μόνον ἔβη, ὅτι ἐβήλωτο, ἀλλὰ κἀκεῖνο σκέπαι, πῶς μετέβαλε. Καὶ τίνως ἔνεκεν ἀναμνηστικῶς ἡ τῆς ιστορίας ταύτης ἡμᾶς ὁ εὐαγγελιστὴς; μᾶλλον δὲ τί θελεῖ βουλεῖται τῷ λέγειν, *Ἠγάτα δὲ ὁ Ἰησοῦς τὴν Μάρθαν, καὶ τὴν ἀδελφὴν αὐτῆς, καὶ τὸν [300] Ἀδάρον*; Μηδέποτα ἀναγκαστικὸν μετὰ θυγατραινεῖν, εἰ τις ἀσθενεία γένοιτο περὶ τοὺς σπουδαίους ἀνδρας καὶ τῷ θεῷ φίλους. *Ἰδοὺ ἐν φιλοῖς, ἀσθενεῖ.* Εἰς οὐκὶν ἐπισπάσασθαι ἐβουλότο τὸν Χριστόν. Ἐτι γὰρ οὐκ ἀνθρώπων προσεῖχον· καὶ ἔβηλον ἐξ ἑνὸς λέγουσιν· *Εἰ ἦς ὡς, οὐκ ἂν ἀπέθανε*· καὶ ἐκ τοῦ μὴ εἶπιν, *Ἰδοὺ Ἀδάρος ἀσθενεῖ, ἀλλ'.* *Ἰδοὺ ἐν φιλοῖς, ἀσθενεῖ.* Τί οὖν ὁ Χριστὸς; Ἀδὴν ἡ ἀσθένεια οὐκ ἔστι πρὸς θάνατον, ἀλλ' ὅπῃ τῆς δόξης τοῦ θεοῦ, ἵνα δοξασθῇ δὲ αὐτῆς ὁ γλῶς τοῦ θεοῦ. Ὅρα πᾶς· πάλιν μὲν τὴν βόξαν φησὶν αὐτοῦ καὶ τοῦ Πατρὸς. Εἰπόν γάρ, *θεοῦ, ἐπιθήσαν, ἵνα δοξασθῇ ὁ γλῶς τοῦ θεοῦ.* Ἀδὴν ἡ ἀσθένεια οὐκ ἔστι πρὸς θάνατον. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ ἐμῆλλον ἐκεῖ ἡμέρας δύο μένειν, τῶς αὐτοῦ ἀποπέμπεται τοῦτο ἀπαγγέλλοντας. *Ἐγὼ* ἢ καὶ θαυμάσια ἐστὶ τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ, πῶς ἔκουσασα, ὅτι οὐκ ἔστι πρὸς θάνατον, καὶ ἰδοῦσαι αὐτὸν ἀσθενῶντα, οὐκ ἰσκαναλίθησαν, ἀπαντανται, τοῦ πράγματος γαμονύον· ἀλλὰ προσήλθον καὶ οὕτως, καὶ οὐκ ἐνόμισαν αὐτὸν διαψεύσασθαι. Τὸ δὲ, *ἵνα, ἰναυῖα οὐκ αἰτιολογίας, ἀλλ' ἐκβάσις ἐστὶ.* Συνθεῖν μὲν γὰρ ἐτέρωθεν ἢ ἀβρωστίαν· ἐχρημάτο δὲ αὐτῆ εἰς βόξαν θεοῦ. *Καὶ ταῦτα εἰπὼν, ἔμειναν ἡμέρας δύο.* Τίνως ἔνεκεν ἔμειναν; ἵνα ἀποπνεύσῃ, καὶ ταρῆ, ἵνα μηδεὶς ἔχη λέγειν, ὅτι οὐ ποτε τελευτήσαντα αὐτὸν ἀνέστησεν· ὅτι κάρος ἦν, ὅτι ἐκλυσις ἦν, ὅτι καταγωγὴ ἦν, καὶ ὁ θάνατος. Διὰ τοῦτο καὶ χρόνον τοσοῦτον μένει, ὡς καὶ φθορὰν γενέσθαι, καὶ εἶπιν, *Μὴθὲν εἶτα.* *Εἶτα λέγει τοῖς μαθηταῖς· Ἄγιστοι εἰς τὴν Ἰουδαίαν.* Τί ἔθηκετο οὐδαμῶς προσιπὼν ἀλλοχῶν, ἰναυῖα προλέγει; Ἐδιδόκεισαν σφόδρα· καὶ ἵπαι ταύτῃ δεικνύοντο, προλέγει· ἵνα μὴ τὸ ἄβρον παρῆξ αὐτοῦ. Τί δὲ οἱ μαθηταῖ; *Νῦν εἰσθῶντες οἱ Ἰουδαῖοι ληθῶσαι, καὶ πάλιν ἐπάγει ἐκεῖ;* Ἐδεδόκεισαν μὲν οὐν καὶ ὅπῃ αὐτοῦ· τὸ δὲ πάλιν, μᾶλλον ὅπῃ αὐτῶν· οὕτως γὰρ ἦσαν ἀπρητισμένοι. Διὰ καὶ τῷ θεῷ καταστρόμωτος λέγει *Θωμάς· Ἄγιστοι, ἵνα καὶ ἡμεῖς ἀποσθῶνμεν μετ' αὐτοῦ.* Ἀσθενέστερος γὰρ τὸν ἄλλον ἦν καὶ ἀπιστέρος; Ἄλλ' ὅρα πῶς αὐτοῦ; δὲ ὅν φησι παραθερβῆναι ὁ Ἰησοῦς. Ὅχι! *Ὅσα ἴδωκα ὡραῖα ἐστὶς ἡμέρας;* ἢ τοῦτο ποτε φησὶν, ὅτι ἡμέρας ἑκατὴ συνειδῶς ποικίλην, οὐδὲν πιστοῖται θεῖον· ὁ δὲ ἐπὶ φαῖλα πρᾶσσον παρταῖται (ὡστε ἡμᾶς οὐ χρὴ θεωρεῖσθαι· οὐδὲν γὰρ ἔβηεν θανάτου ἐπράξασμεν)· ἢ ὅτι ὁ ἐπὶ φῶς τοῦ κόσμου τοῦτου βλέπων, ἐν ἀσφαλεῖς ἐστὶν· ἢ δὲ ὁ ἐπὶ φῶς τοῦ κόσμου τοῦτου βλέπων, πολλῶν μᾶλλον ὁ μετ' ἡμῶν, ἐάν μὴ ἀποστῆται ἑαυτοῦ

ἡμῶν. Τούτοις παραθερβῆναι, ἐπάγει καὶ τὴν αἰτίαν ἀναγκαῖαν τῆς ἀφίξεως τῆς ἐκείσε· καὶ θεικῶς, ὅτι οὐκ εἰς τὰ Ἰερουσόλιμα μέλλουσιν ἀπάγειν, ἀλλ' εἰς Βηθανίαν, *Ἀδάρος ὁ φίλος, φησὶ, κεκοίμηται, καὶ σαρκοῦμαι ἵνα ἐξυπνίσω αὐτόν*· τοῦτοστὶν, οὐκ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς; ἀπαγε πάλιν ἀπαλεξόμενος· καὶ ὁμοῖα χωρήσων τοῖς [370] Ἰουδαίοις, ἀλλὰ τὸν φίλον ἐξυπνίσων τὸν ἡμέτερον. *Ἄρουνται οἱ μαθηταῖ· Κύριε, εἰ κεκοίμηται, σωθήσεται.* Τούτο δὲ οὐχ ἀπλῶς εἶπον, ἀλλ' ἐγκόφαι βουλόμενοι τὴν ἐκεῖ παρουσίαν. Ἀγείε, φησὶν, ὅτι καθεῦθε; οὐκοῦν οὐ κατεπείχετο τὸ ἀπελθεῖν. Καίτοι αὐτὸς διὰ τοῦτο εἶπεν, ὅτι *Ὁ φίλος ἡμῶν, ἵνα βεβῆ ἀναγκαῖαν τὴν παρουσίαν.*

β'. Ἐπεὶ οὐκ ἀνεκρῆστον δεικνύοντο· τότε λέγει, *Ἀπέθανε.* Τὸ μὲν οὖν πρότερον, τὸ ἀκόμματος παραστήσει βουλόμενος, εἶπεν· ἐπειδὴ δὲ οὐ συνήκαν, ἐπάγει· *Ἀπέθανε, καὶ χαίρω δὲ ὅμῃς.* Τί ἔθηκετο, *Δὲ ὅμῃς;* Ὅτι προσιπὼν οὐκ ἔν ἐκεῖ, καὶ τὸ ἐπειδὴ ἀναστήσει, οὐδεμία ἐστὶ ὑπόψια. Ὅρῃς πῶς ἐτι ἀτελέστερον δεικνύοντο οἱ μαθηταῖ, καὶ οὐκ ἔβησαν αὐτοῦ τὴν δύναμιν ὡς ἐχρήν; Τούτο δὲ ἔποιον οἱ μεταξὺ φόβοι, ταραττόντες αὐτῶν τὰς ψυχὰς καὶ θορυβούντες. Καὶ ἐτι μὲν εἶπες, *Κεκοίμηται, λέγει· Πορεύουμαι ἵνα ἐξυπνίσω αὐτόν*· ὅτι δὲ εἶπεν, *Ἀπέθανε,* οὐαὶ προσηχῶν, *Πορεύουμαι ἵνα ἀναστήσω αὐτόν.* Οὐ γὰρ ἠβουλότο τοῖς ῥήμασι προλέγειν, ἀ διὰ τῶν ἔργων ἐμῆλλε βεβαιουῖσθαι, τὸ ἀνεκρῆστον πανταχοῦ διδάσκων ἡμᾶς, καὶ τὸ μὴ διττὴ ἀπλῶς ὑποκρίσθαι. Εἰ δὲ ἐπὶ τοῦ ἐκατοντάρχου τοῦτο ἔποιεσεν παρακληθεὶς (εἶπα γάρ, *Ἐγὼ ἐβόων θεραπεύσω αὐτόν*), ἵνα βεβῆ τὴν ἐκείνου πίστιν, τοῦτο εἶπεν. Εἰ δὲ λέγει τις, Πόθεν ἔκων ὕπλοισιν οἱ μαθηταῖ, καὶ οὐδὲ ἀπὸ τοῦτο συνέγνωσαν θάνατον εἶναι, λέγω δὲ τοῦ εἶπιν, *Πορεύουμαι ἵνα ἐξυπνίσω αὐτόν;* (καὶ γὰρ ἀνοίας ἦν εἰ γὰρ προσδοκῶντο στάδια πέντε καὶ δεκά αὐτὸν πορεύεσθαι, ὡστε ἐξυπνίσαι)· ἐκεῖνο δὲ εἰσπομεν, ὅτι ἐνόμισον τοῦτο ἀνεγνώσει εἶναι, οἷα πολλὰ διελέγτο.

Ἄντες μὲν οὖν ἐδεδόκεισαν τὴν τὸν Ἰουδαίων ἔρπον, ὅπῃ δὲ τοὺς ἑλλοῦς ὁ *Θωμάς*; δὲ καὶ εἶπεν· *Ἄγιστοι, ἵνα καὶ ἡμεῖς ἀποσθῶνμεν μετ' αὐτοῦ.* Καὶ τῶς μὲν φασιν, ὅτι ἐπέθουμι καὶ αὐτὸς ἀποθανεῖν· οὐκ ἔβη δὲ· δευλίας γὰρ μᾶλλον τὸ ῥῆμα. Ἄλλ' οὐκ ἐπιτεμῆθη. Διεβάστας γὰρ αὐτοῦ τὴν ἀσθένειαν· ὅτι ὑστερον μᾶλλον τῶν πάντων ἰσχυρότερος γέγονε καὶ ἀληθεῖς. Τὸ γὰρ θαυμαστὸν ἰσὺς ἐστὶν, ὅτι τὸν οὐκ ἀσθενῆσεν πρὸ τοῦ σταυροῦ μετὰ τὸν σταυρὸν καὶ τὸ πιστεύσει τῆ ἀναστάσεως θεριμύτερον πάντων αὐτὸν ὀρώμεν· τοσαύτη ἡ τοῦ Χριστοῦ δύναμις. Ὁ γὰρ μετὰ τοῦ Χριστοῦ εἰς Βηθανίαν μὴ τολμῶν ἀπελθεῖν, ὅσως τὸν Χριστὸν οὐχ ὄρων, σχεδὸν τὴν οἰκουμένην ὁ δειβραμ, καὶ ἐν μῆσις ἔβησις ἐστέρητο φωνῶν καὶ βουλόμενος αὐτὸν ἀνελεῖν. Εἰ δὲ ἀπὸ δεκαπέπτε σταθίων ἦν ἡ Βηθανία, ὅπῃ ἐστὶ μῖλια δύο, πῶς τεταρταῖος ὁ Ἀδάρος; Ἐμῆμε δύο, καὶ πρὸ τῶν δύο ἦβη τις ἀπαγγέλλων καθ' ἦν καὶ ἐτελευτήσαν· εἶτα καὶ αὐτῆ τὴν ἐτελευτήσαν ἡμέραν παρεγένετο. Διὰ τοῦτο καὶ κληθῆναι ἀνεμίειν, καὶ οὐχ ἀοπατάγματος; ἦβηεν, ἵνα μὴ εἰς ὑπακοῦσιν τὸ γεγονὸς. Καὶ οὐδὲ αὐτὰ παρεγένετο αἱ φιλοῦμαι, ἀλλὰ ἑλλαι πέμπονται. *Ἐν δὲ ἡ Βηθανία ὡς ἀπὸ σταθίων δεκαπέπτε.* Ἐντεῦθεν [371] ἔβησις τῆς πολλοῦς ἀπὸ Ἰερουσόλων εἰσὸς παρταῖται. Ἐβήσις γοῦν ἐπιθήσαν, ὅτι Ἰουδαῖοι ἦσαν πολλοὶ παραμυθούμενοι. Πόθεν παρεμυθούοντο ἰσὺς ἰσὺς. ἐκεῖ, ὡστε ἐκεῖθι. ἰ Moral. εἶδον. ἰ Savit. τὸ γὰρ θαυμ. ἰ Ἄλλ' οὐχ ὄρων μόνον τὴν εἰα. ἰ Omnes fore mas. nostri post decapepente eis habent, ut in serie legitur. Eἶπιν vero ἀκαταπίε. Ὅχι ἀπλῶς τοῦτο ἐπιστάσανται· ἀλλὰ βουλεύται ἐβήσις ἐτι ἔγγος ἦν, καὶ εἰσὸς ἀπὸ τοῦτων παρταῖται πολλοῖς. Διὰ καὶ τοῦτο ἔβηεν ἰσὺς λέγων· *Πορεύου*· ἐκ τῶν Ἰουδαίων ἦβηεν ἵνα παρεμυθούονται αὐτὰς. Καὶ πῶς παρεμυθούοντο, εἰς·

ἰ Ἄλλ' ὑπομνήσασθαι. ἰ Ἄλλ' καὶ οὐκ εἶπεν· Ἰδοὺ. ἰ Sic Savit. recte pro eo quod legatur, ἐπιθῆσθαι. Enir. ἰ Δὲ τοῦτο προλέγει. ἰ Moral. καὶ δευλίας; Deinde post τῆς ἡμέρας· Moral. τοῦτο ἦ εἶπεν, ἰσὺς ἡμῶν βουλόμενος εἰ ὁ μὴ βῆεν. ἰ Moral. ἐστὶν.

της φιλομύνης· ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ· καίτοι συνθέντο, ἔτι τις ἐμολόγησεν Χριστὸν, ἕνα ἀποτυνάγωγος γέννηται· ἢ ἐκ τῆν ἀνάγκη τῆς συμφορᾶς, ἢ ὡς εὐγενεστέρως αἰδοῦμενοι, ἢ οὐ μὴ ποιεῖν, οὕτως παρῆσαν· πολλοὶ γοῦν καὶ ἐξ αὐτῶν ἐπίστευσαν. Ταῦτα δὲ λέγει ὁ εὐαγγελιστὴς, πιστοῦμενος ὅτι τέθηκεν Ἀδάμας. Τὶ θῆπτε δὲ οὐ παρακαλεῖσθε τὴν ἀδελφὴν ἐξ ἀπάντησιν ἐρχομένην τοῦ Χριστοῦ· Βούλεται κατ' ἴδιον αὐτῶ συνυχεῖν, καὶ τὸ γεγονός ἀπαγγεῖλαι. Ἐπειδὴ δὲ αὐτὴν εἰς ἐλπίδα· χρηστὰς ἤγαγε, τότε ἀπεισι καὶ καλεῖ τὴν Μαρίαν, καὶ ἀπήτησεν αὐτῶ, τοῦ πένθους ἀμάχοντος ἔτι. Ὁρᾷ πῶς ζῶν τὸν φίλον τὴν· Αὕτη ἐστὶ περὶ ἧς εἶπε· *Μαρία δὲ τὴν ἀγαθὴν μερῶα ἐξελέξατο*. Πῶς οὖν αὕτη θερμότερα ἐφανέτω, φησὶν· Ὅ θερμότερα αὕτη· οὐ γὰρ ἤκουσα τοσαῦτα, αὕτη φησὶ πάλιν, *Ἥθη δὲ· τετραταῖος γὰρ ἔσται*. Ἐκείνη δὲ, καίτοι μὴδὲν ἀκούσασα, τοιοῦτον οὐδὲν ἐπρόβλεπε, ἀλλ' εὐθὺς πιστώσασα λέγει· *Κύριε, ἡ γὰρ ὤδα, ὁ ἀδελφός μου οὐκ ἂν ἀπέθανεν*.

γ. Ὁρᾷτε οὖν φιλοσοφία γυναικῶν, εἰ καὶ ἀσθενὴς αὐτῶν ἡ γνῶμη· Ἰδοῦσαι γὰρ τὸν Χριστὸν, οὐκ εὐθέως εἰς θρήνους, οὐδὲ εἰς κωκυτοὺς, οὐδὲ ὀλολυγμοὺς ἐκπίπτουσιν· ὅπερ πάσχομεν ἡμεῖς, ἐπειδὴν τινας γνωρίμους ἐπιστάτας ἰσωμεν τὸν πένθος· ἀλλ' εὐθέως τὸν διδάσκαλον θαυμάζουσιν. Ἐπίστευον μὲν οὖν καὶ ἀμφότερα εἰς τὸν Χριστὸν, ἀλλ' ὡς πρὸς πρῶτον. Ὅπως γὰρ ἀκριβῶς ἤπισταντο ε, οὕτε ὅτι θεὸς ἦν, οὕτε ὅτι οὐκ εἰς ἐνάμει καὶ αὐθεντῆ ταῦτα ποιεῖ· ἀπερ ἀμφότερα αὐτὰς εἰδόμεναι. Ὅτι δὲ οὐκ ἔβλεπον, ἔβλεπον καὶ ἐκ τοῦ εἰπεῖν, *Εἰ ἡς ὤδα, οὐκ ἂν ἀπέθανεν ὁ ἀδελφός ἡμῶν*· καὶ ἐκ τοῦ ἐπαγγεῖν, *Ὅσα ἂν αἰτήσῃ ὁ τὸν θεόν, ὕσται σὺ, ὡ· περὶ ἐναρτίου πένθος, καὶ εὐδοκίμου διαλογόμενοι*. Ὅρα εἰ καὶ τί φησιν ὁ Χριστός· Ἀναστήσεται ὁ ἀδελφός σου. Ἐκείνο τὴν ἀναρτίου, Ὅσα ἂν αἰτήσῃ. Ὅ γὰρ εἶπεν, Αἰτῶ· ἀλλὰ τί· Ἀναστήσεται ὁ ἀδελφός σου. Τὸ μὲν οὖν αἰτεῖν, Ὡ γνῶμη εἰ κατὸ θέλει· ἢ οὐ διομα βοηθείας· ἔτερα· ἀπ' ἑαυτοῦ πάντα πλῶ, σφόδρα ἦν φορτικὰ, καὶ προσέτι ἀν τῆ γυναικῶν οὐκ εἰπῶν, Ἀναστήσεται, μόνον ἐποίησαν ἀναγκαίως· τὸν λόγον, καὶ διὰ τὸν ἐξῆς δὲ ταῦτα ἀπερ εἶπον ἤνιστα. Εἰποῖσιν [372] γὰρ, *Οἷδα δὲ ἀναστήσεται ἐν τῆ ἐσχάτῃ ἡμέρῃ, σαρπτεροντα ἐκένως αὐτοῦ τὴν αὐθεντῶν, λέγει, Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ζωὴ· ἐβλῶν, οὐκ οὐ δεῖται ἔτερον βοηθοῦντος, εἰ γε αὐτὸς ἐστὶν ἡ ζωὴ. Εἰ δὲ δεῖται ἑτέρου, πῶς ἂν εἴη αὐτὸς ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ζωὴ· Ἀλλ' οὕτω φανερόν οὐκ εἶπεν, ἤνιστα δὲ αὐτὸ. Πάλιν δὲ ἐκείνη εἰποῖσας, Ὅσα ἂν αἰτήσῃ, αὐτὴ πάλιν λέγει· Ὅ πιστεύω εἰς ἐμὲ, καὶ ἀποθάνῃ, ζήσεται· δικηνδ, οὐ αὐτὸς ἐστὶν ὁ χορηγὸς τῶν ἀγαθῶν, καὶ παρ' αὐτοῦ εἰς αἰτεῖν. Καὶ πᾶς ὁ ζῶν καὶ πιστεύων εἰς ἐμὲ, οὐ μὴ ἀποθάνῃ εἰς τὸν αἰῶνα. Ὅρα πῶς αὐτῆς ἀνάγει τὸν νοῦν. Ὅ γὰρ τοῦτο ἦν τὸ ζητού-*

μενον μόνον, τὸ Ἀδάμα ἀναστήσεται, ἀλλ' εἶσαι καὶ ταύτην καὶ τοὺς παρόντας μετ' αὐτῆς τὴν ἀνάπτωσιν μαθεῖν. Διὰ τοῦτο πρὶ τῆς ἀναστάσεως φιλοσοφεῖ δὲ τὸν ῥημάτιον. Εἰ δὲ ἡ ἀνάστασις αὐτὸς ἐστὶ, καὶ ἡ ζωὴ, οὐ τόπω περικλείεται, ἀλλὰ πανταχοῦ παρὼν οὐδὲν ἰδοῖται. Εἰ μὲν οὖν εἶπεν ὡς ὁ ἐκατοστάρχης, *Εἰπέ· λέγω, καὶ καθύστεται ὁ πᾶσις μου, τοῦτο ἂν ἐποίησεν*· ἐπειδὴ δὲ ἐκάλεσαν αὐτὸν πρὸς ἐαυτὰς, καὶ παραγενεθὲς ἔβλεψαν, τοῦτο ἔνεκεν συγκαταίσι, ὥστε αὐτὰς ἀναστήσασιν ἀπὸ τῆς ταπεινότητος τῆς περὶ αὐτὸν, καὶ παραγίνεται κατὰ τὸν τόπον. Ὅμως καὶ συγκαταίσι· εἰδόμενοι καὶ οὕτως, ὅτι καὶ ἀπὸν δύνανται θεραπεύειν· διὰ τοῦτο δὲ καὶ βραβύει. Οὐ γὰρ ἀν ἐφάνη ἡ χάρις εὐθέως δοθεῖσα, εἰ μὴ καὶ ἡ δουλοπία προκάρησας. Καὶ πόθεν ἔβει ἡ γνῶμη τὴν μέλλουσαν ἀνάστασιν· Ἦκουσα πολλὰ τοῦ Χριστοῦ περὶ ἀναστάσεως λέγοντος, ἀλλ' ὅμως ἐκείνη ἔρε· ἐπιβύθω ἰδεῖν καὶ ὅρα πῶς κάτω σπείρεται εἰτι ε. Ἀκούσασα γὰρ, οὐ ἔγῳ εἰμι ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ζωὴ, οὐδὲ οὕτως εἶπεν, Ἀνάστησον αὐτὸν· ἀλλὰ τί· Πιστεύω εἰς σὺ εἰ ὁ Χριστός ὁ Υἱὸς τοῦ θεοῦ. Τὶ οὐν ὁ Χριστὸς πρὸς αὐτὴν· Πᾶς ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, καὶ ἀποθάνῃ, ζήσεται (τοῦτο τὸν θάνατον λέγειν)· καὶ πᾶς ὁ ζῶν καὶ πιστεύων εἰς ἐμὲ, οὐ μὴ ἀποθάνῃ· τὸν θάνατον ἐκίνον ὀβλῶν. Ἐπι οὖν ἐγὼ εἰμι ἡ ἀνάστασις, μὴ βορυθήσῃ· εἰ καὶ τέθηκεν ἔβει, ἀλλὰ πίστευε. Οὐ γὰρ ἐστὶ τοῦτο θάνατος. Τίως αὐτὴν ἐπὶ τῆ συμβεθερῶτι περιμύθησται, καὶ ἐκπέδωσ ὑπέφρα, καὶ τὴν εἰπεῖν, Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀνάστασις· καὶ τὴν ἀναστήσεται, καὶ τὴν εἰπεῖν, Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀνάστασις· καὶ τὴν ἀναστήσεται, καὶ πάλιν ἀποθάνῃ, οὐδὲν πείσεται. Ὅστε οὐ χρὴ φρεῖται τοῦτον τὸν θάνατον. Ὅ δὲ λέγει, τοιοῦτον ἐστὶν, οὐ ὅτε οὕτως τέθηκεν, οὐτε ὑμεῖς τεθήσεται. Πιστεύετε τοῦτο· λέγει ἐκείνη· Πιστεύω εἰς σὺ εἰ ὁ Χριστός ὁ Υἱὸς τοῦ θεοῦ, ὁ εἰς τὸν κόσμον ἐρχόμενος. Δοκεῖ μοι μὴ συνίπει τὸ γνῶσιν τὸ λιχθέν. Ἀλλ' ὅτι ἢ μὲν μέγα τὶ ἦν, συνίπει· οὐ μὴ κατενόησεν τὸ πᾶν, αἰτῶ τοῦτο ἕτερον ἐρωτηθείσα, ἕτερον ἀποκρίνεται. Τίως μόνου ἐκείνο ἐκέρβανε, τὸ καταλίωσεν τὸ πένθος. Τοιαῦτη γὰρ τὸν τοῦ Χριστοῦ λόγων ἡ δύναμις. Διὰ τοῦτο καὶ ἐκείνη προέφρασε, καὶ αὕτη ἠκολούθησεν [373]. ἢ γὰρ εἰ τὸν διδάσκαλον εἰνοῦται παρόντος οὐ σφόδρα αἰσθάνοισαι συνεχίρει. Ὅστε μετὰ τῆς χάριτος, καὶ ἡ γνῶμη τῶν γυναικῶν φιλόσοφος ἦν.

δ. Ἀλλὰ νῦν μετὰ τὸν ἄλλον καιὸν καὶ τοῦτο τὸν γυναικῶν τὸ νίσημα φρασί. Ἐπίειν γὰρ ἐν τοῖς θρήνοις ποιοῦνται καὶ τοῖς κωκυτοῖς, γυμνοῦσαι ἢ βραχίονας, σπαρτάτουσαι τρέφας, χαράδρας ποιοῦσαι κατὰ τὸν παρῶν. Καὶ τοῦτο ποιοῦσιν, αἰ μὲν ὑπὸ πένθους, αἰ δὲ ὑπὸ ἐπιπέδωσ καὶ φιλοτιμίας, αἰ δὲ ὑπὸ ἀσπιδίας· καὶ τοῖς βραχίονας γυμνοῦσιν, ἐν ἔρασι καὶ ταῦτα ἀνδρῶν. Τὶ ποιεῖ, ὧ γυναῖ· γυμνὰς σεστυτὴν ἀσχημόνας, εἰτι μοι. ἐπὶ μόνος τῆς ἀγορᾶς, τοῦ Χριστοῦ μέλος εἶσαι, ἀνδρῶν παρόντων κατὰ τὴν ἀγορᾶν· καὶ τρέφας· τίλλεις, καὶ διασχίσεις ἐσθῆτα, καὶ μέγα κωκυτοῖς, καὶ γορῶν παριστάς, καὶ μαινάδων γυναικῶν εἰκόνα διασώζεις, καὶ οὐχ ἡττὴ τῷ θεῷ προσκροῖται· Πόσας ταῦτα μανίας· ἄρ' οὐ γὰρ εἰσάουται Ἐγγύρας· ἄρ' οὐ μύθους τὰ ἡμέτερα εἶναι νομίσουσιν· Ἐρροῖσι γὰρ· οὐκ ἐστὶν ἀνάστασις, ἀλλὰ γλιεῖται τὰ τῶν Χριστιανῶν, ἀπάτη καὶ συσχημὴ. Καθῆ-

* Sic nra. pene omnes. Edidi tunc pās oñ φησι, Ἐπιβύθω τὸν ἦ ἡσθρα φαίνεται· ὡς θερμότερα, ἀλλ' ἐπειδὴ οὕτω πένθος ἦν ἐκείνη· ἐπὶ αὐτῆ καὶ ἀσθενέστερα ἦν. Καὶ γὰρ ἀκούσασα τοσαῦτα, εἰ ταυανὰ φρόνησας· Ἦθη ἔδει. Sed altera lectio omnium pene manuscritorum auctoritate hiltur, etiam secutus est Franciscus Arellinus. Estque perspicua si quis attendat. ἢ Αἰλλ' ἀπὸ ἐπίστεως λέγειται. * Αἰλλ' οὐδέποτε γὰρ γνωρίζουσι. ἢ Δομὲ εἰδόμεναι. Ὅτι οὐδὲ ἤθεσαν, ὀβλῶν καὶ ἐκ τοῦ εἰπεῖν, Εἰ... ἡμῶν, καὶ ἐκ τοῦ ἐπαγγεῖν, Ὅσα ἂν αἰτήσῃ. Savil. et codd. 703, 709, εἰδόμεναι. Ἐκείνο μὲν γὰρ ἤγγιστον τὸ λέγειν, Εἰ, etc. Clarior videtur Morelli lectio. * Savil. et Morel. εἰ δὲ δεῖται ἐκείνου, πῶς. Αἰλλ' ἔτερον βοηθοῦντος. Αἰλλ' ἔτερα· βοηθεῖσα.

† Quidam ταπεινότητος ἐκίνας, παραγινόμενος εἰς τὸν τόπον, καὶ συγκαταίσι. ἢ Αἰλλ' ὅρα εἰ κατὰ σπείρεται. ἢ Sic Savil. et codd. 703, 709. Monf. ἔβει οὐτι. Ἐπει. ἢ Savil. et Morel. ἐγμνοῦσαι. Αἰλλ' αἰσθάνοισαι. ἢ Αἰλλ' οὕτως καὶ κωκυτοῖς ἐγείρει· χαλπόου, καὶ χοροῦ.

Vel ob eorum tatis magnitudinem, vel quia ut nobiliores venerabatur; vel forte qui non improbi erant, venerunt; multi enim ex ipsis crediderunt. Hæc porro dixit evangelista, Lazari mortem confirmans. Cur porro Christo obviam venit sine sororo comite? Vult seorsim illum adire, et rem nuntiare. Postquam autem Christum spem bonam indiderat, tunc abit, et Mariam vocat, et occurrit illi, luctu adhuc vigeante. Videt amoris magnitudinem? Hæc est de qua dicebat: *Maria vero optimam partem elegit* (Luc. 10. 42). Quomodo ergo, inquit, Martha unice ferventior videtur? Non erat hæc ferventior; sed illa nihil didicerat: nam Martha imbecillior erat. Cum enim tot tantaque audisset, adhuc tenet dicit, *Jam factus; quatridentanus est enim*. Illa vero, etsi nihil didicerat, nihil hujusmodi loquuta est; sed statim credens dixit: 21. *Domine, si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus*.

5. Videte quanta sit mulierum philosophia, etiam imbecilla menta essent? Viso namque Christo non statim in luctum, in planctum, in genitum erumpunt, ut nos solemus, quando notos quospiam ad luctum venientes conspicimus; sed statim ille magistrum mirantur. Credebant utique ambe in Christum; sed non ut par erat. Nondum enim perfecte sciebant, nec Deum esse, neque sua potestate et auctoritate hæc facere; quod utrumque ipsas edocuit. Quod autem ignorarent, patet ex eo quod his verbis, *Si fuisses hic, frater noster non esset mortuus*, addiderint, 22. *Quæcumque poteris a Deo, dabit tibi*; quasi de virtute prædico et conspicuo viro loquuntur. Vide autem quid Christus respondeat; 23. *Resurges frater tuus; illud confutans, Quæcumque poteris*. Neque enim dixit, Petam, sed quid? *Resurges frater tuus*. Si dixisset enim: O mulier, adhuc terram respicis? alieno non ego auxilio, a meipso omnia facio; hæc molesta fuissent, et mulierem offendissent. Nunc vero dicens, *Resurges*, medium tenuit modum, et per sequentia ea quæ dixi subiudicavit. Dicente enim illa, 24. *Scio quia resurget in novissimo die*, clarius suam ostendit auctoritatem, dicens, 25. *Ego sum resurrectio et vita*; admonstrans se non alterius auxilio egere, siquidem ipse vita est. Quod si alterius egere opera, quomodo ipse fuerit resurrectio et vita? Sed non tam clare dixit, subiudicavit tamen. Rursum illa dicente, *Quæcumque populeris, illo reponit: Qui credit in me, etiam mortuus fuerit, vivet*; ostendens se honorum datorem esse, et a se petendum esse. 26. *Et omnia qui vivit, et credit in me, non morietur in æternum*. Vido quomodo mentem ejus erigat. Non enim tantum quærebatur resurrectio Lazari, sed oportebat et hanc, et qui præsentis cum illa erat, resurrectionem audire. Propterea antequam suscitaret eum, verbis philosophatur. Quod si resurrectio sit et vita, non loco circumseribitur, sed ubique sanare potest. Si vero dixissent ut centurio, *Dic verbo et sanabitur puer meus* (Math. 8. 8), id profecto fecisset: quia vero illum ad se vocabant, et ut reviret rogabant, ideo

obtemperavit, ut illas a tam humili, quam de se habebant, opinione retraheret, et ad locum reviret: et tamen dum esse attemperat, ostendit posse se, etiam dum absens est, sanare; ideo tardat. Non enim vulgata fuisset gratia repente collata, nisi fastorem emisisset. Et unde sciebat mulier futuram resurrectionem? Audierat Christum multa de resurrectione loquentem, sed nunc videre cupiebat; et vide quomodo adhuc humi versetur. Cum audisset enim, *Ego sum resurrectio et vita*, non respondit, Resuscita eum; sed quid? *Credo quia tu es Christus Filius Dei*. Quid ergo Christus illi? 25. *Omnia qui credit in me, etiam mortuus fuerit, vivet*, si hæc nempe morte mortuus fuerit; 26. *et omnia qui vivit et credit in me, non morietur, illa videlicet morte*. Cum igitur ego sim resurrectio, ne turberis si jam mortuus fuerit, sed crede. Hæc enim non mors est. Interim illam de eventu consolatus est, spemque adiecit, tum dicens eum esse resurrecturum, tum hæc proferens, *Ego sum resurrectio*; tum etiam quia, si resurgat et iterum moriatur, nihil mali passurus sit. Itaque non est hæc mors formidanda; hoc est, Neque ipse mortuus est, neque vos moriemini. *Credis hoc? At illa; Credo quia tu es Christus Filius Dei, qui in mundum venisti*. Videtur mulier Christi dictum non intellexisse, Novit certè magnum esse quidpiam, sed totum non intellexit. Ideo de alia re interrogata, de alia respondet, Id verò interim lucrata est, quod luctum paueret, Hæc quippe virtus est verborum Christi. Ideo illa prævenit, hæc sequuta est. Nam benevolentia erga magistrum re præsentis non multum affici permittit, Itaque cum gratia mens quoque mulierum philosophabatur.

4. *Mulierum planctus et luctus inmodestus*. — Verum nunc, præter alia mala, hic quoque mulierum morbus optineat. Nam in luctu et planctu ostentationem afficiant, brachia nudant¹, crines discerpunt, genas lantant; alie ob dolorem; alie ad ostentationem; alie impudico animo brachia nudant, viris in-tuentibus, Quid facis, o mulier? To in medio foro turpiter nudas, quæ Christi membrum es, idque in foro viris præsentibus? Crines vellias, vestem discindas, magnos ejulatus emittis, choream circum efflicis, et mænadum illarum imaginem servas, nec te putas Deum offendere? Quæ illa insanis? Annon gentiles ridebunt? Annon fabulas nostra esse putabunt? Dicent enim, Nulla est resurrectio; sed Christianorum dogmata ridicula sunt, fraudes, fallacia. Ac si enim nihil post hanc vitam supersit, ita lugent apud illos mulieres; nihil attendunt Scripturis suis. Figmenta sunt illa omnia, ut ipse comprobant. Si enim crederent eum qui mortuus est, non vere mortuum esse, sed ad meliorem vitam translatum; non illum quasi jam ultra non esset lugent, non ita se niacerarent, non illas emitteret vocis incredulitatis

¹ Alii habent, *cruciant*, pro, *nudant*. Mox tempore gentilian, qui præficus in funera inducebant, quarum officia descripta sunt Tomo quinto Antiquitatis explanatæ sub initium.

pietas: Non te amplius video, non te recuperabo. Fabula: apud illos omnia sunt. Quod si id quod caput omnium bonorum est non credunt, multo minus credunt cetera. Non tam effeminati gentiles sunt: multi apud illos philosophantur. Audiens gentilis mulier filium in pugna cecidisse, statim sciscitata est, quomodo se res publica haberet (a); aliusque philosophus coronatus, ut audivit filium pro patria cecidisse, sublata corona sciscitatus uter ex duobus, cum quis esset iudicasset, coronam statim reposuit. Multi in deorum suorum honorem filios filiasque mactandos tradidere. Lacedæni autem mulieres filios hortantur, ut scutum ex prelio referant, vel super ipsum mortui referantur. Pudet me ita gentiles philosophari, dum nos turpiter agimus. Qui nihil de resurrectione norunt, perinde agunt ac si nosset: qui norunt resurrectionem, ita se gerunt ac si illam ignorarent. Multi quod propter Deum non facerent ex humano pudore facient. Opulentes enim mulieres capillos non velant, brachia non nudant; quod quidem summo pere improbandum, non quod non nudent, sed quia non pietatis causa, ac ne turpes videantur, hoc faciunt. Pudor lectum cohibet, Dei metus non cohibet? Et quomodo hæc non admodum improbanda? Oporteret ergo quod opulentes faciunt quia opulente sunt, id pauperes ob Dei timorem facere. Nunc omnia inverso ordine sunt: illæ ob vanam gloriam philosophantur, hæc ob pusillanimitatem turpiter agunt. Quid hac inæqualitate deseras? Omnia hominum gratia facimus. Verba quoque stultitiae plena et ridicula proferunt. Dominus quidem dicit: *Beati qui lugent*, de his loquens, qui peccata lugent: nemoque illo luget luctu, nec curat si pereat anima; hoc non iussi sumus facere, et facimus. Quid ergo, inquis, hominem desere non licebit? Hoc non veto, sed tunc, sed immoderatos fletus. Non sum ferinus, non inhumani: scio naturam fletu, et quotidianam requirere consuetudinem. Non possumus non lugere, quod et Christus ostendit: lacrymans enim est de Lazaro. Hoc et tu facito! lacrymare, sed leniter, sed pudenter, sed cum timore Dei. Si sic lacrymeris, non lacrymaris quasi resurrectionem non credens, sed quasi separationem non ferens.

5. Nam illos etiam qui peregre proficiuntur lacrymis prosequimur, sed non quasi desperantes. Sic et tu lacrymas emitte, ac si proficiens præmitteres. Hæc non jubens, sed humanæ me infirmitati attemperans dico. Nam si peccator erat is qui defunctus est, qui sæpe Deum offenderit, desendus uti-

¹ In aliis legitur, non *invisis* lugere et *lugemus*.

(a) Hæc puto referri ad illud apothegma lacedæniæ mulieris apud Photarium p. 461 Edit. Paris, s. p. 211. Quæ cum filios quinque ad pugnam omniaisset, et in suburbio pugnae exitum exspectaret, mactanti filios suos omnes in pugna cecidisse, *Vile mancipium*, respondit, non hoc quaerendam; *quæ loco essent res potius*. Respondit ille victoriam penes Spartiatas esse. *Nunc*, inquit illi, *filiorum cadent non invita audio*. Alius philosophus hic memoratus Xenophon est. Hanc porro historiam refert Diog. Laertius in *Xenophonte* veris simem. Hic memoriter loquens Chrysostomus, res paulo serius narrat.

que est; imo non defendens tantum, cum id nihil ipsi afferat utilitatis, sed ea facienda sunt, quæ possint illum juvare, quæ elemosynæ, oblationes. Hinc etiam laudandum est, quod omniis malitiae occasio ipsi ablata sit. Si vero justus sit, exultandum, quod in tuto sit collocatus, et liber ab incerto futuro statu: si juvenis sit, gaudendum quod cito ereptus sit hujus vitæ malis; si senex, quod eo diutius sit usus, quod maxime desiderabile videbatur. Tu vero his prætermissis omnibus, ancillam ad luctum incitas, quasi in defuncti honorem, quod extremum dedecus est. Honor enim defuncto sunt, non fletus, non ejulatus, sed hymnorum psalmodiarumque cantus, optimaque vita. Ille namque digressus cum angelis versabatur, etiamsi funeri nemo adsit: qui porro improbus moritur, etsi totam civitatem exsequis præsentem habeat, nihil inde lucrabitur.

Defuncti quomodo sint honorandi.—Vis defunctum echnestare? Alia adhibe, elemosynas, beneficentia, ministeria. Quid ex tot fletibus luctu? Ego aliquid gravius audivi: multas nempe esse quæ per fletus amatores alliciunt, dum vehementia luctus maritalis amoris famam sibi vehant. O diabolicum inventum! O satanicum artificium! Usquequo terra et cinis, usquequo sanguis et caro erimus? Respicimus in caelos, spiritualia cogitemus. Quomodo gentiles arguemus? Quomodo de resurrectione cum illis agemus, quomodo de virtutibus? Qua securitate vivemus? An ignoras ex morte provenire mortem? Dolor enim mentem obtenebrans, non modo nihil ut par esset videre sinit, sed multum infert damni. Illo itaque modo Deum offendimus, ac neque nobis, neque defuncto prosumus: hæc autem ratione Deo placemus, et ab hominibus celebramur. Nam si nos non concedimus, cito aëreos reliquias auferi: sin indignemur, nos dolori quasi dedititios reddit. Si gratias agamus, non dolebimus. Et quomodo potest, inquis, non lugere, qui filium, aut filiam, aut uxorem amisit? Non dico non lugendum, sed non sine modo lugendum esse. Si enim cogitemus Deum abtulisse, nosque seu virum seu filium mortalem habere, cito consolationem admittemus. Indignari namque est eorum qui majus quidpiam requirent, quam natura ferat. Homo et mortalis natus es, cur dolens quod secundum naturam contigerit? An dolens quod comedas ad vitam servandam? Num quæris sine cibo vivere? Sic circa mortem facito, nec quaeras immortalitatem, mortalis cum sis. Hoc semel definitum est. Ne doleas, ne te maceres, sed fer ea quæ omniibus statuta sunt. Dole de peccatis. Hic optimus luctus est, hæc maxima philosophia. Hæc ergo perpetuo defleamus, ut illic gaudium consequamur, gratia et benignitate Domini nostri Jeau Christi, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

περ γὰρ οὐδὲν ὄντι μετὰ ταῦτα, οὗτω κακίους
αι παρ' αὐτοῖς γυναῖκες· οὐ προσήγουσι τοῖς βή-
μασι τοῖς ἐν τοῖς βέλους αὐτῶν κεχαρημένους. Πλά-
σματα ἐκίνα πάντα, καὶ θηροῦσιν αὐτά. Εἰ γὰρ ἐπί-
στευον, ὅτι ὁ τελευτηκρῶς οὐ τελευτήσκειν, ἀλλ'
ἐπὶ βελτίονα ζῆνι μετέσθι, οὐκ ἂν αὐτὸν ὡς οὐκ εἶ-
δον ἀβήρησαν, οὐκ ἂν οὕτω κατεκόπτοντο*, οὐκ ἂν
τοιαῦτα ἀρῆκαν φωνὰς ἀπιστίας γέμοισα· Οὐκ εἶσι
σε εὐνομα, οὐκ εἶσι σε ἀπολήφομαι. Μῦθος ἅπαντα τὰ
παρ' αὐτοῖς. Εἰ δὲ τὸ κεφάλαιον τῶν ἀγαθῶν οὕτω
διαπιστῆται, πολλῶν μᾶλλον καὶ τὰ ἅλλα τὰ παρ'
αὐτοῖς σημνά. Οὐχ οὕτως Ἑλληνες γυναικίζονται·
πολλοὶ περ' αὐτοῖς ἐπιλοφθήσονται. Καὶ ἀκούσασα
Ἑλλην γυνὴ περὶ παιδὸς ἐν πολέμῳ πεσόντος, εὐθέως
ἔκρατο· Τὰ δὲ τῆς πόλεως πρὸς δίκαια πράγματα; καὶ
ἄλλος φιλόσοφος ἐπέταρτο φωνῆς, ἐπειθεῖ ἤκουσεν
οὐ ὑπὲρ τῆς πατρίδος ὁ παῖς ἔπεισε, ἀπελόμενος τὸν
στράτην, καὶ ἐρόμενος ὅσπερος τὸν θυόν, ἐπειθεῖ
ἔμαθε τὸν πεσόντα, τὸν στράτην εὐθὺς πάλιν ἐπ-
έθηκε. Πολλοὶ δὲ καὶ υἱὲς καὶ θυγατέρας ἐπέδικων
εἰς ἀρχὴν, δαιμόνας τιμῶντες. Αἱ δὲ Ἀσκωνικαὶ
γυναῖκες καὶ παραινούς τοῖς παῖσι, ἢ τὴν ἀσπίδα
βιασώσαι ἐκ τοῦ πολέμου, ἢ ἐπ' αὐτῆς ἐνεχθῆναι να-
χρόν. Διὰ ταῦτα αἰσχύνονται οἱ Ἕλληνες τοιαῦτα
φιλοσοφοῦσι, ἡμεῖς δὲ ἀσημανοῦμεν. Οἱ περὶ ἀνα-
στάσεως οὐδὲν εἰδότες, τὰ τῶν εἰδόντων πράττουσιν· οἱ
δὲ εἰδότες, τὰ τῶν ἀγνοούντων. Πολλοὶ καὶ ὁ διὰ θεοῦ
οὐ ποιοῦσι, τοῦτο δὲ ἄνθρωπον αἰθῶ πράττουσι πολ-
λάκις. Αἱ γὰρ εὐπωρότεροι τῶν γυναικῶν τρέχας οὐ
τίλλουσιν ἢ, οὐ βραχίονας γυμνοῦσιν· ὁ καὶ αὐτὸ κατη-
γορίας [374] ἐσχάτης, οὐκ ἐπειθεῖ οὐ γυμνοῦσιν, ἀλλ'
ἐπειθεῖ οὐ δὲ εὐλάθειαν αὐτὸν πράττουσιν, ἀλλὰ διὰ τὴ
μὴ δόξαι καταισχύειν ἑαυτά. Ἐἶτα αἰδῶς μὲν πένθος
κρατεῖ, ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ φόβος ὁ κρατεῖ; καὶ πῶς οὐκ
ἐσχάτης ταῦτα κατηγορίας ἄξια; Ἐγρηῖν οὐδὲ ποιοῦ-
σιν αἱ πλουτοῦσαι διὰ τὸν πλοῦτον, τὰς πνευμένας διὰ
τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον ποιεῖν. Νῦν δὲ πάντα ἀνανείας,
κάκειναι διὰ κενωξίαν φιλοσοφοῦσι, καὶ αὐταὶ διὰ
μικροφυλίαν ἀσημανοῦσι. Τὶ ταῦτες τῆς ἀνωμαλίας
χείρον; Πάντα δι' ἀνθρώπου, πάντα διὰ τὸ ἐνταῦθα
πράττουται. Καὶ βήματα παραπροσῆτης γέμοντα
φθίγγονται καὶ πολλοὶ γέλωτες. Καὶ ὁ μὲν Κύριός
φρασι· Μακάριοι οἱ πενθῶντες, τοὺς τὰ ἁμαρτήματα
καυθόντας· λέγων· καὶ οὐδεὶς ἐκεῖνο πένθει τὸ πέν-
θος, οὐδὲ φροντίζει τῆς ψυχῆς ἀπαλωσίας· τοῦτο
δὲ οὐκ ἐκελευσθημεν πράττειν, καὶ πράττομεν. Τὶ
οὖν; ψροῖ· καὶ ἀνθρώπων ἄλλα ἐνὶ μὴ δακρύειν;
οὐδὲ ἀγῶ τοῦτο κωλύω, ὅτι κωλύω τὸ κτεσθεσθαι,
τὸ ἀμείρωσιν τοῦτο ποιεῖν. Οὐκ εἶμι ἢ θηρώδης, οὐδὲ
ἀπηγῆ· οἶδα οὐ ἢ φύσις ἐλλήγεται, καὶ ἐπιζητεῖται
τὴν συνθήσαν καὶ τὴν ὁμίλιαν τὴν καθημαρτην. Οὐκ
ἔναστι μὴ λυπεῖσθαι. Τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς ἔδειξεν·
δάκρυον γὰρ ἐπὶ τοῦ Λαζάρου. Τοῦτο καὶ οὐ ποιή-
σον· δάκρυον, ἀλλ' ἥραμα, ἀλλὰ μετὰ εὐχρημοσύνης,
ἀλλὰ μετὰ τοῦ φόβου τοῦ Θεοῦ. Ἄν δακρύηται οὕτως,
οὐχ ὡς τῆ ἀναστάσεως διαπιστῶν τοῦτο ποιεῖς, ἀλλ'
ὡς οὐ φέρων τὸν χωρισμόν.

· ε'· Ἐπὶ καὶ τοὺς ἀποδημόντας καὶ ἀναχωροῦντας
δακρῶμεν· ἀλλ' οὐ ποσοῦμεν τοῦτο ὡς ἀπογιώσκον-
τες. Οὕτω καὶ οὐ δάκρυον, ὡς ἀποδημόντας προ-
πέμψων. Ταῦτα οὐ νομοθετῶν λέγω, ἀλλὰ συγκατῶν.

* Αἱ ἐπιπροσῆται. ἢ Αἱ τρέχας οὐ τίλλουσιν. Ὁ Qui-
dam ἠρῶντοσιν. ἢ Αἱ ἐκελευσθημεν πένθει καὶ καυθῶ-
μεν... δακρύειν; Μὴ γὰρ ἀγῶ κωλύω; οὐ κωλύω ἀγῶν,
ἀλλὰ κωλύω ἀσημανοῦν. Οὐα εἰμί.

Εἰ μὲν γὰρ ἀμαρτωλῶς ὁ πῶντος, καὶ πολλὰ τῷ
Θεῷ προσκαρούμενος, δὲ δακρύειν· μᾶλλον δὲ οὐδὲ
δακρῶμεν μόνον (τοῦτο γὰρ οὐδὲν ὄφελος ἐκείνῳ),
ἀλλὰ ποιεῖν τὰ δυνάμενα τινὰ παραμυθῆναι αὐτῷ
περιποιήσαι, ἐλεημοσύνας καὶ προσφορὰς· Αἱ δὲ
καὶ ἐπὶ τούτῳ χάρειν, ὅτι ἐνεκόπη τὰ τῆς νακίας
αὐτῷ. Εἰ δὲ δίκαιος, ἀγάλλεται πλέον ἐν ἄσφα-
λειά τὰ ἐκείνου κείται, καὶ ἀπῆλλαται τῆς τοῦ μελ-
λοντος ἀθλήσεως· ἂν μὲν νέος, ὅτι ταχέως ἀπὸ πλάγῃ
θῶν ἐν τῷ μῶφ κακῶν· ἂν δὲ πρεσβύτερος, ὅτι ὁ δοκί-
μοῦσιν εἶναι, τοῦτο μετὰ κόρου λαθῶν ἀπλήθη. Σὺ
δὲ ταῦτα ἀπέεις λογίζεσθαι, τὰς θεραπευτικὰς κατα-
κτεσθαι παρορμῆς, ὡς ὄφειεν τιμῶσα τὸν ἀπει-
θόντα, ὅπερ ἐσχάτης ἐστὶν ἀτιμίας· Ἡ γὰρ τιμὴ
τῷ τελευτηκρῶτι, οὐ θρήνη καὶ οἰμωγὰ, ἀλλ' ὄφειεν
καὶ ψαλμῶδαι, καὶ βίος ἄριστος. Ἐκεῖνος μὲν γὰρ
ἀπελθὼν, μετ' ἀγγελῶν ἀπελευθεῖται, κἂν μηδεὶς
παρὰ τὴν λέψαν· ὁ δὲ διεψαρημένος, κἂν τὴν
ποῦν ἐγῆ προπέμψουσαν, οὐδὲν καρπώσεται.

Βούλει τιμῆσαι τὸν ἀπειθόντα; Ἐτέρως τίμησον,
ἐλεημοσύνας [375] ποιῶν, εὐεργεσίας, λειτουργίας.
Τὶ τὸ ὄφελος ἀπὸ τῶν πολλῶν ἰδουμένων; Ἐγὼ δὲ καὶ
ἱερον ἤκουσα χαλεπὸν· ὅτι τῆ πολλὰ καὶ ἐραστὰς
ἐπισκοποῦται διὰ τὸν θρήνην, τῆ θερμότης τῶν κο-
πιῶν φιλονεικίας δόξαν ἐναυτὰς κατασκευάζουσαι.
Ἡ διαβολικῆς ἐπινοίας· ἢ σατανικῆς ἐπευρέσεως!
μέχρι ποτε γῆ καὶ σποδὸς ἡμεῖς, μέχρι ποτε αἷμα
καὶ σάρκα; Ἀναβλήμενον εἰς τοὺς οὐρανούς, λάβο-
μεν ἔνοιαν τῶν πνευματικῶν ἢ. Πῶς Ἑλληνιστῶν
ἐπιτιμῆσαι δυνησθεσθαι; πῶς παραμυθῆσθαι ταῖα
ποιοῦντες; πῶς αὐτοῖς περὶ ἀναστάσεως βαλεῖσθεσθαι;
πῶς περὶ τῆς ἑλπίδος φιλοσοφίας; πῶς αὐτοὶ βιωσθεσθαι
μετ' ἄδελφας; Οὐκ οἶδας, οὐκ οἶδας, οὐκ οἶδας ἐκείναι θά-
νατος; Σκοπιῶσα γὰρ τὸ διορατικὸν ἢ τῆς ψυχῆς,
οὐ μόνον οὐδὲν ἀρῆσιν ἰδεῖν τῶν δόντων, ἀλλὰ καὶ
πολλὰ τὸ βλάθος ἐργάζεται. Ἐκεῖνος μὲν οὖν καὶ τῷ
Θεῷ προσκαρούμενος, καὶ οὕτω ἐκεῖνος, οὕτω τὸν ἀπει-
θόντα ὡς ἐκείνῳ· οὕτω δὲ καὶ τῷ Θεῷ εὐαρεστοῦ-
μεν, καὶ παρὰ ἀνθρώπου εὐδοκιοῦμεν. Ἐάν γὰρ μὴ
καταπίσωμεν καὶ αὐτοὺς, ταχέως ἀναίρει τὸ λείψανον
τῆς ἄθυμίας· ἐάν δὲ ἀγαπῶμεν, ἀρῆσιν ἡμεῖς
ἐκδότης; τῆ λύτῃ γενέσθαι. Ἐάν εὐχαριστῶμεν, οὐκ
ἀθυμῶμεν. Καὶ πῶς δύναται, ψροῖ, μὴ λυπεῖσθαι
ὁ υἱὸς ἢ θυγατέρα ἢ γυναῖκα ἀποβαλόν; Οὐ λέγω,
μὴ λυπεῖσθαι, ἀλλὰ μὴ ἀμέτρωσιν τοῦτο ποιεῖν. Ἐάν
γὰρ ἐνοήσωμεν οὐκ ὁ θεὸς ἀρελεῖται, οὐκ ἠθῆτον
ἐσχόμεν ἄνδρα καὶ υἱόν, ταχέως ληψόμεθα παραμυ-
θῶν. Τὸ γὰρ ἀγαπᾶμεν, μείζον τῆς φόσεως ἐπι-
ζητούμεν ἐστίν. Ἀνθρώπους ἐγγινηθῆναι, καὶ θνητῶς
εἶ οὐν ἀλγεῖς, εἶ τοῦ κατὰ φύσιν ἐγένετο; Μὴ ἀλγεῖς
εἶ ἐσθλῶν τρέφῃ; μὴ ζῆτεῖς χωρὶς τοῦτο ζῆν; Ὁ-
ἴτω ποιεῖ καὶ ἐπὶ τοῦ θανάτου, καὶ μὴ ζῆτε τῶς
ἀθανασίαν θνητῶς γένεσθαι. Ἄπαξ τοῦτο ὀρίσθη.
Μὴ τοῖνον ἀλγεῖς, μὴδὲ κατακόπτον, ἀλλὰ στέργει τὰ
κοινῇ πᾶσι νομοθετηθέντα· ἀλγεῖ δὲ ὑπὲρ τῶν ἀμαρ-
τημάτων. Τοῦτο γὰρ πένθος καλόν, τοῦτο φιλοσοφία
μεγίστη ἢ. Οὐκ οὖν τοῦτο πένθος ἐνεκαυθῶν, εἰς τῆς
ἐκεῖ χαρῆς ἐπιτύχουμεν, χάρειν καὶ φιλοανθρωπίας τοῦ
Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὃ ἢ δόξα εἰς τοὺς
αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

* Αἱ ἐπὶ δόξαι, Διημοσύνας καὶ προσφορὰς. Ἡμεῖς Morel.
ἀγάλλεται πλέον. Savit. ἀπέλλεται πλέον. ἢ Αἱ ἐνοίας,
αἱ μανίας. ἢ Αἱ ἐνοίας εἰς ἐνοίας ἢ σατανικῆς ἐπι-
πρόσεως. ἢ Αἱ ἐνοήσασιν τὸ πνευματικόν. ἢ Αἱ ἀδελφας.
Ἄπὸ γὰρ λύτης ἐκεί. ὁ σκοπὸς τὸ διορατικόν. ἢ Αἱ χωρὶς
τροφῆς ζῆν. ἢ Αἱ φιλοσοφίας μεγίστην.

ΟΜΗΛΙΑ ΕΓ΄.

Ὅπως δὲ ἐληλυθεὶ ὁ Ἰησοῦς εἰς τὴν κώμην, εἰ δὲ ἦν ἐν τῷ τόπῳ, ἔπειτα ἀπέφησεν αὐτῷ ἡ Μάρθα. Οἱ δὲ Ἰουδαῖοι ὁ ἄνθρωπος μετ' αὐτῆς, καὶ τὰ ἑξῆς.

α'. Μέγα αγαθὸν φιλοσοφία· φιλοσοφίαν δὲ λέγω τὴν τασὶν ἡμῶν. Τὰ γὰρ τὸν ἐξωθεν, βήματα καὶ μῦθοι μόνον εἰσὶ· καὶ οὐδὲ αὐτοὶ οἱ μῦθοι φιλοσοφόν τι ἔχοντες. Ἀδέλφης γὰρ ἔνκεν ἀπαντα γίνονται τὰ παρ' ἐκείνου. Μέγα τοίνυν αγαθὸν ἡ φιλοσοφία, καὶ τὰ ἀμοιβάς ἐνευθεν ἡμῶν ἀποθήκισον. Ὅ τε γὰρ χρημάτων [376] καταφρονούν, ἐνευθεν ἦδη καρποῦται τὸ θεοῦ, φροντίζον ἂ ἀπαλλάττοντο περιττῶν καὶ ἀνοήτων· ὃ τε δόξαν καταπαύει, ἐνευθεν ἦδη λαμβάνει τὸν μισθὸν, οὐδενὸς δούλους ὄν, ἀλλὰ τὴν βουτῶν ἐλευθερίαν ἀνευθερος. Ὅ τὸν οὐρανῶν ἐπιθυμῶν, ἐνευθεν λαμβάνει τὴν ἀντίδοσιν, οὐδὲν τὰ παρόντα εἶναι νομίζον πράγματα, καὶ λύτης ἀπάσης κρατῶν βεβήσις. Ἴδου γοῦν καὶ ἡ γυνὴ αὐτῆ φιλοσοφούσα τὸν μισθὸν ἐνευθεν ἀπλάθει. Καὶ γὰρ πάντων παρακαθημένων πενθοῦσιν καὶ κοπομένης, οὐ περιέμμεν ἐλθεῖν πρὸς αὐτὴν τὸν διδάσκαλον, οὐτε τὴν ἀξίαν ἐτήρησεν, οὐτε ἦτο τοῦ πένθους κατεσχέθη. Καὶ γὰρ μετὰ τῆς ἀλλῆς ταλαιπωρίας αἱ πενθοῦσαι καὶ τοῦτο τὸ νόσημα ἔχουσαι, φιλοτιμιεῖσθαι ἐπὶ τοῦν παρόντων βουλόμεναι. Ἄλλ' οὐδὲν τοῦτων αὐτῆ ἔπαθεν, ἀλλ' ἅμα ἔκρουσε, καὶ ἔρχεται ταχὺ πρὸς αὐτόν. Ὅ δὲ Ἰησοῦς ὁμοῦ ἐληλυθεὶς εἰς τὴν κώμην. Ἐσχολαιότερον γὰρ ἰδοῦσέν. Ἰνα μὴ δόξη ἐπιβρίπτειν ἑαυτὸν τῷ σμμεῖν. ἀλλὰ ἀξιοῦμενος παρ' ἐκείνων. Ἢ τοῦτο γοῦν βουλόμενος ἀντίθεσθαί ὁ εὐαγγελιστῆς δὲ, Ἐγείρεται ταχὺ, εἶπε· ἡ δεικνύσιν οἱ οὕτως ἔδραμιν, ὡς προσφθάσαι αὐτὸν ἐρχόμενον. Ἐρχεται δὲ οὐ μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦς ἐν τῇ οἰκίᾳ ἐπισπορομένη Ἰουδαῖους. Ἐσθῆρα συνευτά· διὰ τοῦτο καὶ λάθρα ἐπένησεν αὐτὴν ἡ ἀδελφῆ, ὥστε μὴ διαταράξαι τοῦς συνελθόντας· καὶ οὐδὲ τὴν αἰτίαν εἶπε· ἡ γὰρ ἂν πολλοὶ καὶ ἀνευθῆσαν. Νῦν δὲ ὡς κλαύσας ἀπερχομένη πάντας ἔκολούθουν· τάχα δὲ καὶ διὰ τούτων πάλιν, ὅτι τένον· Λάξαιρος πιστεύουσι. Καὶ ἐπεσε αὐτῆ τοῦς ἀσάβην. Ἐμμοτέρα αὐτῆ τῆς ἀδελφῆς. Οὐ τὸν ὄχλον ἔβλεθη, οὐ τὴν ὑπόψιν ἦν εἶχον περὶ αὐτοῦ· (ἦσαν γὰρ πολλοὶ καὶ τῶν ἑθρῶν, οἱ γὲ καὶ ἔλεγον· Ὅμο ἡδύνατο οὗτος· ὁ ἀπολέσας τοῦς ὀφθαλμοῦς τοῦ τυφλοῦ, ποιῆσαι ἴνα καὶ οὗτος μὴ ἀποθῶν)· ἀλλὰ πάντα ἐξέβαλε τὰ ἀνθρώπινα, παρόντος τοῦ διδάσκαλου, καὶ ἐνὸς ἐγένετο μόνου, τῆς εἰς τὸν διδάσκαλον τιμῆς, καὶ τί φησι· Κύριε, εἰ ἡσ ὄψε, οὐκ ἂν ἀπέθανον ὁ ἀδελφῆς μου. Τί δὲ ὁ Χριστῆς· Ὅμῶν ἡ αὐτῆ ἐκλήγειται τέρας, οὐδὲ λέγει ταῦτα, ἀ καὶ πρὸς τὴν ἀδελφὴν αὐτῆς (ὄχλος γὰρ παρῆν πολλὸς, καὶ οὐκ ἦν τὸν βήματων καιρὸς ἐκείνου)· ἀλλὰ μόνον μετρήσει τε καὶ συγκαταβαίνει, καὶ τὴν ἀνθρωπίνην φῶσιν πιστοῦμενος ἐακρῶς ἡρέμα, καὶ τὸ σημεῖον πρὸς τὸ παρὸν ἀναβάλλεται. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ θαῦμα μέγα ἦν, καὶ τοσοῦτον οἶον ἐλιγίστης ἐποίησε, καὶ ἐμμελλον πολλοὶ πιστεύειν εἰ αὐτοῦ· ἴνα μὴ τὸ θῆεν αὐτοῦ ποιῆσαι προστῆ τοῦς ὄχλους, καὶ μῆδην κερδαίνωσιν ὑπὸ τοῦ μέθους, πολλοὶ· ἐπιστάθαι μάρτυρας· τῆ συγκαταβάσει, ἴνα

μὴ τὴν ὄχλον ἀπολέσῃ, καὶ δείκνυσιν ἔπειτῆ ἡν ἀνθρωπίνης φύσεως· ἐακρῶς γὰρ καὶ συγγεῖται. Οὐδα γὰρ πάθος ἀναβρίπτειν πένθος. Ἐτα ἐπιτιμῆσας τὸ πάθει (τὸ γὰρ, Ἐνεθρῆμιστο τῷ ἀνεύματι, [377] τοῦτο ἔστιν) ἐπέσχε τὴν σύγγουον, καὶ οὕτως ἐρωτῆ. Πῶς τὸ δεικναι αὐτόν· ὥστε μὴ μετὰ διαποροῦ γενέσθαι τὴν ἐρώτησιν. Τί θῆποτε δὲ ἐρωτῆ; Ὁ βουλόμενος ἑαυτὸν ἐπιβρίπτειν, ἀλλὰ πάντα παρ' ἐκείνου μανθάνει καὶ παρακαλοῦμενος ποιεῖν, ὥστε πάσας ὑποψίας ἀπαλλάξει τὸ σημεῖον, λέγουσιν αὐτῷ· Ἐρχου καὶ ἴδε. Ἐδάκρυον ὁ Ἰησοῦς. Ὁρᾷς οὐ οὐδὲν οὕτως ἀναστάσις σημεῖον ἐπεδέδεικτο, οὐδὲ οὕτως ἀπιστοῖν ὡς ἀναστήσων, ἀλλ' ὡς ἐακρῶσιν· Ὅτι γὰρ οὕτως ἀπίσται ἰδοῦναι, ὡς ἠρνήσων, ἀλλ' οὐχ ὡς ἀναστήσων, ἡδουσιν Ἰουδαῖοι, ὁ δὲ καὶ ἔλεγον· Ἴδε πῶς ἐβρίπτει αὐτόν. Τινὲς δὲ ἐξ αὐτῶν εἶπον· Ὅμο ἡδύνατο· οὗτος ὁ κείσων ἀνοτήρηται τοῦς ὀφθαλμοῦς τοῦ τυφλοῦ, ποιῆσαι ἴνα καὶ οὗτος μὴ ἀποθῶν; Οὐδὲ ἐν ταῖς συμφοραῖς τῆς πονηρίας καθυσταῖσιν. Καίτοι ὁ μῆλλει κοίται, πολὺ θαυματούτερον. Τῷ γὰρ στήσαι τὸν θάνατον ἐπίστων, παραγενόμενον καὶ κρατῆσαντα ἀπλάσει, πολλῶ μεῖζόν ἔστιν. Ἐξ ὧν οὐδὲν ἐβει θαυμάζειν αὐτοῦ τὴν δύναμιν, ἐκ τούτων αὐτὸν ἐββάλλουσι. Τῆς ὁμοιοῦσιν οὐ ἀνέμψε τοῦ τυφλοῦ τοῦς ὀφθαλμοῦς· καὶ ἰδὸν ὑπὲρ ἐκείνου θαυμάζειν, ἀπὸ τοῦτο καὶ ἐκείνη ἐνθαβῆλλουσιν ὡς οὐδὲ γεγονός. Οὐκ ἐνευθεν ὁ μόνον δείκνυνται πάντες διεσπαρμένοι· ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ μήπω ἐθῶσιν, μετὰ ἐπιδεικνύμενον, προλαβάνων αὐτοῦς ταῖς κατηχησῶν, οὐκ ἀνευμνῶντας τοῦ πράγματος τὸ τέλος. Εἶδες πῶς διεσπαρμένη αὐτῶν ἡ χρίσις ἦν;

β'. Ἐρχεται τῶν εἰς τὸ μῆμα, καὶ πάλιν ἐπιτιμῆ τῷ πάθει. Τί θῆποτε δὲ περιπουθῆσας ὁ εὐαγγελιστῆς ἄνω καὶ κάτω φησιν, ὅτι ἐδάκρυται, καὶ οἱ ἐγερῆμασιν· ἴνα μῆσῃ; οὐ ἀλιθῶς τὴν φῶσιν τὴν ἡμετέραν περιεβάλλετο. Ἐπειδὴ γὰρ μετὰ περὶ αὐτοῦ θῆλῶς, ἐξ ἡ τῶν ἄλλων μῆλλον οὗτος, καὶ ἐν τοῖς σωματικῶς πολὺ ταπεινότερον ἐνταῦθα φθῆγεται ἰ. Οὐδὲν γοῦν περὶ τοῦ θανάτου τοιοῦτον εἶπον, οἶον ὁ λοιπὸν, οὐ περιλήπους γέγονον, ὅτι ἐναγίνωσιν· ἀλλὰ πᾶν τὸν αὐτῶν, ὅτι καὶ ὑπίστω ἐβρίψα. Τῷ γοῦν ἐλιγίσθην ἐκεί ἀνεπλήρωσιν ἐνταῦθα ἐκ τοῦ πένθους. Περὶ γὰρ τοῦ θανάτου διαλεγόμενος, λέγει· Ἐξοσῖαν ἔχω θῆσαι τῆ ψυχῆν μου· καὶ οὐδὲν ταπεινὸν ἐκεί φθῆγεται. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἐν τῷ πάθει πολὺ τὸ ἀνθρώπινον αὐτῷ προστάσων, ἀπὸ τούτου βουλόμενος ὅτι ἀθήσει τὰ τῆς οικονομίας. Καὶ ὁ μὲν Ματθαῖος ἀπὸ τῆς ἀγωνίας καὶ τοῦ θοροῦσιν καὶ ἀπὸ τοῦ ἰσθῶσιν, ἰ· οὗτος δὲ ἀπὸ τοῦ πένθους πιστοῦται. Οὐκ ἂν δὲ, ἐ ἡ τῆς φύσεως ἦν τῆς ἡμετέρας, ὅπδ τοῦ πένθους ἐκρατῆθη καὶ ἀπαξ καὶ δεῦτερον. Τί δὲ ὁ Ἰησοῦς; Τὸν μὲν ἐγκλημάτων ἐκτικν οὐδὲν αὐτοῦ ἀπολογεῖται· τί γὰρ εἶσι διὰ βήματων ἐπιστομιζέιν μῆλλοντας αὐτίκα διὰ τῶν ἔργων τοῦτο πάσχειν, ὅπαρ ἀνεπαχῆστερον ἦν, καὶ μῆλλον κατασῆσθαι αὐτοῦς ἰκανὸν· φησι δὲ, Ἀρατε τὸν Ἰάσορ. Τί θῆποτε δὲ οὐχὶ ἀπὸν ἐκάλεισι καὶ παρεστῆσαν αὐτόν; μῆλλον δὲ δεατὶ οὐχὶ τοῦ ἰθῶν ἐπιτιμῆσας ἐπολεσεν ἀναστήσων; Καὶ γὰρ ὁ θυμῶμενος σῶμα

α Quatuor mens. φιλοσοφία ἔχοντες. β Quodam καρποῦται τὰ κατὰ φρ. Mox quidam ἀνοήτων. c Mores. πενθοῦσαι καὶ κροπομένη. d Quisdam εἰς τὸν τόπον. Paulo post Savii. εἰλλ' ἀδουσαι παρ' ἐκείνων, et sic habent mss. multi. Verum, ut notat Savinius, Theophylactus et libellus Questionum in Joannem habent εἰλλ' ὡς ἀποκρινόμενος παρ' ἐκείνων τοῦτο πεποκρίσθαι. f Quisdam μου. Τί οὖν; Ὁδὲν. ἰ Αἱ καὶ ἐμμελλον μὲν μῆδην κερδαίνωσιν ὡς αὐτοῦ. k Mores μάρτυρας εἰσι συγγεταῖσιν, ἴνα. libd. αἱ δεικνύσιν τῶς τῆν ἀνθρωπίνην φύσιν.

ἂ Αἱ ἀναστήσων, ἀκούσιν εἰ σθῆσιν. Οἱ μὲν ἔλεγον, ἴνα πῶς ἔρ. α. Ἄλλοι δὲ ἔλεγον, οὐκ ἔδῶν. f Mores, et quidam αἱ δὲ συνεχῶς σθῆσιν ὁ ἕλῶν. ἄνω καὶ κάτω σθῆσιν, ὅτι ἐδάκρυται, καὶ οἱ ἐκτερίσθων. ἰ Ἰθῶν κατακρίσθαι πάλιν πάντα φθῆγεται. k Mores, μου. Ὅδῶν οὐδὲν τῶσων φθῆγεται. ἰ Savii. καὶ τοῦ τοῦσιν καὶ τοῦ ἰσθῶσιν.

HOMILIA LXIII.

CAP. 11. v. 30. *Nondum autem venerat Jesus in ca-
stellum, sed erat in loco, ubi occurrit ei Martha. 31.*

Judei autem, qui erant cum illa, etc.

1. *Divitiarum contemptus etiam in hac vita utilis.*—

Magnum bonum est philosophia: philosophiam dico nostram, non externam. Gentilis enim philosophia verbe et fabulæ sunt: fabulæque illæ nihil ad philosophiam pertinent. Omnia quippe apud illos glorie causa sunt. Magnum itaque bonum philosophia est, quæ nobis vel in hac vita vicem suam reddit. Nam qui divitiarum contemnit, jam hic utilitatem decerpit, superfluis inutilibusque curis vacuus. Qui gloriam calcat, jam hic mercedem suam recipit, cum nullus sit servus, sed vera libertas liber. Qui cælestia desiderat, hic præmium accipit, cum præsentia omnia nihil esse existimet, et dolorem omnem facile superet. En igitur mulierem philosophantem, quæ hic mercedem suam accepit. Cum enim lugenti et moerenti omnes assiderent, non expectavit ad se venientem Magistrum, neque dignitatem servavit, neque luctu detenta fuit. Nam præter hanc miseriam, quæ lugent, hoc morbo laborant quod velint a præsentibus in honore haberi. Secus illa, statim atque audivit, cito venit ad illum. Jesus autem nondum in vicium advenerat. Lento enim gradu veniebat, ne ad signum edendum accurrere videretur, sed rogatus venire. Vel hoc subindicare vult evangelista cum ait, cito surrexisse illam; vel declarat ita accurrisse, ut adventum ejus præverteret. Venit autem non sola, sed cum Judæis qui dum erant. Et perquam prudenter ei soror clam Magistri adventum significavit, ne cœtum turbaret: neque surgendi causam dixit: alioquin multi recessissent. Nunc autem illam omnes quasi ad luctum proficiscentem sequuntur: et forte hinc etiam mortuum fuisse Lazarum confirmatur. 32. *Et procidit ad pedes ejus.* Ferventior hæc erat, quam soror ejus. Non turbam reverita est, non suspiciouem quam circa illum habebat (Multi enim ipsi erant inimici qui dicebant: *Non poterat hic, qui aperuit oculos cæci nati, facere ut hic non moreretur* (Joan. 11. 37)?) Sed præsentem Magistro humanam omnem rationem expulit, unumque curabat Magistri honorem. Et quid dicit? *Domine, si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus* (Ibid. v. 21). Quid vero Christus? Nihil adhuc cum illa loquitur, neque dixit eadem quæ sorori dixerat (turba quippe multa aderat, et non erat hæc loquendi tempus); sed se attemperat ac dinilitit, atque humanam sibi naturam esse declarat, tantisper lacrymatur, et signum differt interim. Quia enim magnum erat miraculum, et quale raro fecerat, multique per illud credituri erant¹, ne si turba absente factum esset, non crederetur, nihilque illis prodesset, multos atrahit testes, in hoc illis se attemperans, ne prædam amitteret. Humanam autem exhibet naturam: lacrymatur enim et turbatur. Solut

quippe luctum humanus affectus excitare. Deinde affectum corripieus (illud enim, *Infremavit spiritus*, hoc significat), turbationem cohibuit, et sic interrogat: 34. *Ubi posuistis eum? ne flendo interrogaret.* Cur autem interrogat? Quod nollet sese proferre, sed omnia cuperet ab illis discere rogatus; ita ut omni suspitione liberum foret signum. Dicunt illi, *Veni et vide.* 35. *Lacrymatus est Jesus.* Viden' ipsum nullum adhuc resurrectionis signum dedisse, atque accedere non ut suscitaturum, sed ut lacrymaturum? id quod significavit Judæi, qui dicebant: 36. *Ecce quomodo omabat eum. Quidam autem ex illis dicebant: 37. Non poterat hic, qui aperuit oculos cæci, facere ut et hic non moreretur? Ne in calamitatibus quidem nequium represserat.* Atqui facturus est rem longe mirabiliorum. Nam longe mirabilis est post mortem ad vitam revocare, quam instantem mortem depellere. Ex quo ergo ejus virtutem mirari par erat, illum calumniantur; constentur tamen ipsum oculos cæci aperuisse: et cum oportuisset ideo mirari, illi contra criminantur, quod hoc etiam non fecerit. Neque inde solum probatur illos perverso fuisse animo; sed quod cum nondum advenisset, nec quidpiam præstitisset, criminacionibus prævertant, non expectato rei fine. Viden' quam corrupto essent iudicio?

2. *Evangelista humana de Christo scribit.*— Venit ergo ad monumentum, et rursus affectum corripit. Cur de industria identidem dicit evangelista lacrymaturum illum esse, et infremuisse? Ut discas illum vere natura nostra indutum fuisse. Quia enim plura de se ipso, majoraque quam quisvis alius palam dixerat, rursus in corporeis humiliora dicit. Nihil de ipsius morte, ut reliqui evangeliste, narrat hic; quod tristis, quod in agonia esset (Math. 26. 38. Marc. 14. 34); sed contra quod supinos prostraverit (Joan. 18. 6). Quod illic omissum, hic supplevit, dum luctum ejus memorat. Nam de morte disserens dicebat: *Potestatem habeo ponendi animam meam* (Joan. 10. 18): et nihil abjectum ibi loquitur. Ideo autem in passionem multa illi humana adscribitur, hinc comprobantes veram incarnationem esse. Matheus ab agonia, a perturbatioue, a sudore (Luc. 22. 43. 44); hic a luctu id suadet. Si enim nostræ non fuisset naturæ, non a luctu semel et iterum correptus fuisset. Quid vero Jesus? A criminibus non se defendit: quid enim opus erat verbis confutare eos qui mox operibus erant confutandi? Id quod minus molestum erat, et magis poterat illos pudescere. 39. *Autem: Tollite lapidem.* Cur non absens vocavit et surgere jus-it? Imo, cur non adhuc superposito lapide suscitavit? Nam qui poterat corpus mortuum voce movere et animatum ostendere, multo magis voce lapidem removisset; qui vincitum fasciis, et impeditum, voce ut ambularet effecit, longe facilius lapidem removisset (Joan. 11. 43. 44). Quid dico? Etiam absens hoc facere potuit. Cur ergo non fecit? Ut ipsos miraculli testes faceret, ne idipsum dicerent quod circa cæcum: *Nic*

¹ Alii habent, *magnum erat luctum consecuturi.*

est, non est hic. Ipsæ namque manus, et quod venisset ad sepulcrum, testimonio erant eundem ipsum esse (Joan. 9. 8. 9). Quare si non eo adventissent, putari erant aut phantasma esse, aut alium et non illum esse quem videbant. Nunc autem cum ad sepulcrum venerint, lapidem removerint, jussique ligatum a vinculis solverint, et amici qui ex sepulcro reulerant, ex pannis illum agnovierint, quod sorores non abscesserint, quod altera dixerit, *Jam factet, quatruiduanus enim est*; jam hæc omnia abunde poterant improbos ipsi miraculi testes cobibere. Ideo præcipit illis ut lapidem a sepulcro amoverent, ostendens se ipsum suscitare: ideo etiam interrogat, *Ubi posuistis eum?* ut qui dixerant, *Veni et vide*, et qui duxerant illum, dicere non possint alium fuisse suscitatum: ut et vox et manus testificaretur (vox dicendo, *Veni et vide*; manus lapidem tollendo, et fascias solvendo); visus quoque et auditus (hic vocem audiendo, ille exeuntem videndo); olfactus quoque testis, qui odorem excepit; *Jam factet, inquit; quatruiduanus enim est*. Jure ergo dixi, non intellexisse mulierem hoc Christi dictum, *Etiam si mortuus fuerit, vivet*. Vide ergo quid nunc dicat, quasi res ob diuturnitatem amplius fieri non possit. Res enim stupenda erat, quatruiduanum et corruptum cadaver suscitare. Discipulis quidem dixit, *Ut glorificetur Filius Dei*, de scripto loquens; mulieri vero ait: *Videbis gloriam Dei*, de Patre verba faciens. Viden' auditorum differentiam diversi sermonis esse causam? In mentem revocat ea quæ mulieri dixerat, ac si redarguat, quod oblitia sit; vel cum nollet adstantes percollere, glaci de dicit: 40. *Nonne dixi tibi, si crederis, videbis gloriam Dei?*

5. *Fides quantum sit bonum. Apostoli quam præstantiores philosophis.* — Magnam ergo bonum est fides, magnum utique, et multorum causa bonorum¹; ita ut homines Dei opera in nomine ipsius edere possint. Nam, *Si habueritis fidem*, inquit, *dicetis menti huic, Transi hinc, et transibit* (Matth. 17. 19); ac rursum, *Qui credit in me, opera, quæ ego facio, et ipse faciet, et majora his faciet* (Joan. 14. 12). Quæ majora? Ea quæ discipuli postea fecere. Nam umbra Petri mortuum suscitavit (Act. 5. 15). Sic enim magna prædicatorum Christi potestas. Siquidem non tam mirabile erat ipsum viventem miracula edere, quam post mortem ejus alios in nomine ipsius majora præstare posse. Nam argumentum illud non dubium erat resurrectionis ejus: quæ si ab omnibus visa fuisset, non ita fuisset credita; potuissent enim dicere phantasma esse: quia autem videbat ex solo nomine ejus longe majora signa fieri, quam cum ipse inter homines versaretur, fidem negare non poterat, nisi admodum desperet. Magnam itaque bonum fides est, cum ex ferventi animo, amore magno, ardenti corde procedit. Hæc nos philosophos ostendit: hæc humanam detegit vilitatem, et missis ratiociniis, de

caelestibus philosophatur; imo potius ea quæ non potest humana sapientia reperire, ipsa capit et dirigit. Huic itaque hæreamus, neque ratiociniis nostra committamus. Cur, quæso, gentiles nihil reperire potuerunt? annon totam illam externam sapientiam noverant? cur piscatores et tentoriorum officios superare non potuerunt? nonne qui illi ratiociniis, hi fidei totum commiserant? Ideo Platonem illi, Pythagoram et alios omnes erroneos longe superarunt; astrologos, mathematicos, geometras, arithmeticos, quavis disciplina instructos vicerunt², itaque superiores effecti sunt; ita ut hi vere videantur philosophi, illi autem stulti ac deliri. Animadvertite enim, hos dixisse animam immortalem; nec dixisse modo, sed etiam illi suasisse. Illi vero primo quid esset nesciebant; postquam autem inveniunt, et distinguunt eam a corpore, divisi sunt inter se, aliis incorpoream illam, aliis corpus esse, et cum corpore dissolvi dicentibus. Cælum item illi animatum et deum esse dixerunt: piscatores vero officium esse Dei et dixerunt et susceperunt. Sed quod gentiles ratiociniis utantur, nihil mirum: quod autem ii qui fideles esse videntur, animales inveniantur, hoc luctu dignum est³. Ideo hi quoque erraverunt; nec aliquid dicunt se ita nosse Deum, ut Deus seipsum novit, quod ne gentilium quidem quisquam dicere ausus est: alii dicunt non posse Deum sine passione gignere, nec plus illi trihuunt quam hominibus: alii dicunt nihil prodesse vitam probam, vel rectum institutum. Sed hæc confutare non licet per tempus.

4. *Fides nihil prodest improbo. Contra adulteros.* — Quod autem fides recta nihil prosit, si corrupta vita sit, et Christus et Paulus declarant, qui hoc maxime curant: Christus, cum sic docet⁴: *Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum* (Matth. 7. 21); et rursum, *Multi dicent mihi in illa die: Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus? Et tunc confitebor illis, Quia nescio vos: discedite a me qui operamini iniquitatem* (Ibid. v. 22. 23). Qui enim⁵ non sibi attendunt, facile ad nequitiam sæpe declinant, etiam si fidem rectam habeant. Paulus autem Hebræis scribens, hæc dicit et monet: *Pæcen cum omnibus persequimini, et sanctificationem, sine qua nemo videbit Dominum* (Hebr. 12. 14). Sanctificationem appellat castitatem, ut unusquisque sua uxore contentus sit, neque aliam adeat. Nam qui sua contentus non est, salvus esse nequit; sed percat oportet, etsi mille bonis operibus sit instructus. Fornicantem enim impossibile est intrare in regnum cælorum; imo id jam non fornicatio est, sed adulterium. Sicut enim alligata viro, si cum altero coeat, adulteratur: sic alligatus uxori, si aliam habeat, adulter est. Hic vero non heres erit regni cælo-

¹ Alii habent, *quasi puterem dissipatum*, loco, *riceant*.

² Quisdam legunt, *hoc ridiculum est*.

³ In aliis legitur, *Christus plura de hoc loquitur dicitque*.

⁴ Nonnulli hunc locum sic effecerunt. ... *« Quia nescio vos », et iterum: « Verumtamen in hoc nomine gaudere quia spiritus subjiciuntur vobis. »* Qui enim, etc.

⁵ Editi habent, *magna res est fides, et magnos efficiens eos qui fuerit illam vitam institutum*.

κινήσει νεκρὸν τῆ φωνῆ, καὶ ἐψώμασαν πάλιν δεξιὰ, πολλῶ μᾶλλον λίθον κινήσει ἰσχυροὺς ἂν τῆ αὐτῆ φωνῆ ὁ τὸν [378] δεδεμένον κειρίαις καὶ ταύταις συμπροποιαμένον διὰ τῆς φωνῆς βαθεῖαν παρασκευάσαι, πολλῶ μᾶλλον λίθον κινήσει ἂν. Τί λέγουσιν; Καὶ ἄπὸν τοῦτο ἔπραξεν ἂν. Τί δῆποτε οὐκ οἰκοῖσεν; Ἴνα αὐτοὺς μάρτυρας ποιῆτῃ τοῦ θαύματος· ἵνα μὴ τούτο λέγωσιν, ὅ καὶ ἐπὶ τοῦ τυφλοῦ, ὅτι Οὐτός ἔστιν, οὐκ ἔστιν οὗτος. Αἱ γὰρ χεῖρες, καὶ τὸ παραγενέσθαι εἰς τὸ μνημεῖον, ἐμαρτύρουν διὰ αὐτὸς ἔστιν. Ὡστε εἰ μὴ παρεγένοντο, καὶ φάντασμα ἂν ἐνόμισαν, ἢ ἕτερον ἂν ἕτερου ὄραν. Νῦν δὲ τὸ παραγενέσθαι εἰς τὸν τόπον, καὶ τὸν λίθον ἀραι, καὶ τὸ ἐπαργαζομένον τὸν τεθνῆκῃτα ἐπιτραπήναι λύσασιν τῶν δεσμῶν, καὶ τὸ αὐτοὺς φίλους τοὺς ἐξεργεχόντας τοῦ τάφου, ὡς αὐτοὺς ἔστιν. Ἄπὸ τῶν σπαργάνων ἐπιγνώσκουσιν ἂ, καὶ τὸ τὰς ἀδελφὰς μὴ ἀπολειψθήναι, καὶ τὸ ταύτην εἰπεῖν· Ἦδὴ ἔδει· τεταρταῖος γὰρ ἔστι· πάντα ἤδη ταῦτα ἱκανὰ ἐπισταθεῖσαι ἀγνωμοσύνας μάρτυρας γενομένους τοῦ σημείου. Διὰ τοῦτο αὐτοὺς κελεύει τὸν λίθον ἀραι· πῶ τοῦ τάφου, δεικνύς διὰ αὐτὸν ἔγρει· διὰ τοῦτο καὶ ἔρωτᾷ· Πού θεθεῖκατε αὐτόν; Ἴνα οἱ εἰπῶντες, Ἐρχου καὶ ἴδε, καὶ ἀγαγόντες αὐτόν, μὴ ἔχωσι λέγειν ὅτι ἕτερον ἤγειρεν· ἵνα καὶ ἡ φωνῆ, καὶ αἱ χεῖρες μαρτυρῶσιν (ἢ μὲν φωνῆ, λέγουσα, Ἐρχου καὶ ἴδε· αἱ δὲ χεῖρες, τὸν λίθον ἀραται, τὰ σπάργανα λύσασαι)· καὶ ἡ ὄψις καὶ ἡ ἀκοή (ἡκεῖνη, τῆς φωνῆς ἀκούσασα· αὕτη, ἰδοῦσα ἐξελεθόντα)· καὶ ἡ ὁμωρῆσι δὲ, τῆς δουλοῦσας ἀντιλαμβάνομένη· φησὶ γάρ· Ἦδὴ ἔδει· τεταρταῖος γὰρ ἔστιν. Εἰκότως ἀρα ἔλεγον, ἐτι οὐδὲν οὐ συνίει τὸ γυναικῶν ὡν εἶπαν ὁ Χριστός, ὅτι Κἀν ἀποσῶντῃ, ἴσῃσεται. Ὅρα γοῦν ἐνταῦθα τί φησιν, ὡς ἀδυνάτου τοῦ πράγματος διῶτος λοιπὴν διὰ χρόνον. Καὶ γὰρ ἦν ἔξινον, τὸ τεταρταῖον καὶ διεθορῆτα ἀναστήσασιν νεκρῶν. Καὶ τοῖς μὲν μαθηταῖς εἶπεν· Ἴνα δοξασθῆ ὁ Πῶς τοῦ Θεοῦ, περὶ αὐτοῦ δηλῶν· τῆ γυναικὶ δὲ, Ὅψει τῆν δόξαν τοῦ Θεοῦ, περὶ τοῦ Πατρὸς λέγων. Ὅψει· ὅτι ἡ ἀσθένεια τῶν ἀκουόντων, τῆς διαφορᾶς τῶν λεγομένων αἰτία ἐστίν; Ἀναμνησθεῖς δὲ ὡν διελέγητῃ πρὸς αὐτῆν, σχεδὸν ἐπιταμίωσεν ὡς ἂν ἀμηχανοσύνη· Ἢ καὶ ἐπὶ οὐκ ἐθελῶτο τῶς ἐκπλήξαι τοὺς παρόντας, ἡμέμα φησὶν· Οὐκ εἶπαν σοι, ὅτι ἄν πιστεύσῃς, ὅψει τῆν δόξαν τοῦ Θεοῦ;

γ. Μέγα ἀρα πίστις ἀγαθὸν, μέγα, καὶ πᾶσι δὲ ἀγαθὸν ἀφῖνον· ὥστε τὰ τοῦ Θεοῦ δύνασται τοὺς ἀνθρώπων ποιεῖν ἐν τῷ ὀνόματι τῷ ἐκείνου. Ἐὰν γὰρ πιστεύσῃς, φησὶν, ἔρεῖς τὸ ἔρει τοῦτο, Μεταθῆθι, καὶ μεταθήσῃς· καὶ πάλιν, Ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, τὰ ἔργα, ἃ ἐγὼ ποιῶ, ποιήσει, καὶ μείζονα τοῦτων ποιήσει. Ποῖα, φησὶ, μείζονα; Ἄ οἱ μαθηταὶ φαίνονται μετὰ ταῦτα ποιοῦντες. Καὶ γὰρ ἡ σικὴ Πέτρος νεκρὸν ἤγειρεν. Οὐτως ἐκνήρωττετο καὶ ἡ τοῦ Χριστοῦ μᾶλλον δύναμις. Καὶ γὰρ οὐχ οὕτω θαυμαστὸν ζῶντα αὐτὸν [379] θαυματουργεῖν, ὡς θανάτου; αὐτοῦ ἔτερος ἐν τῷ ὀνόματι ἐκείνου μείζονα αὐτοῦ δουλοῦσθαι. Ἀναμνησθήσῃτε γὰρ ἦν τοῦτο τῆ; ἀναστασιῶς ἀποδείξει; οὐκ ἂν, οὐδὲ εἰ πᾶσιν ὤρθη. οὐ-

α Ἄλλι ἰσπαργαζομένον ἐξελθόν, καὶ τὸ ἔστη ἵ. δεξιῶν καὶ τὸ. β Ἄλλι ἀπὸ τῶν ἱματίων ἐστῷ. γ Ἄλλι οὐδὲν ἔδει τὸ γύν. δ Ἰησ. Morel. Savil. ἀμνημονοῦσθ. Ὁκ ἰδοῦτο δὲ τῶς ταρῆαι τοὺς θαλάσ. ὡς φησιν. Mox msa. pene omnes mēta καὶ πολλῶν ἀγαθῶν αἰτιον, etc ut supra, et hanc lectionem secutus est Interpres Aretinus. Ed. i vero sic habent: Μέγα, καὶ μείζονα δεκνόν τοὺς μετὰ βίου κατοροῦστας αὐτῆν· ἀπὸ ταύτης καὶ ἀνώριστοι τὰ τοῦ Θεοῦ ποιεῖν ἐν τῷ ὀνόματι ἐκείνου, καὶ καλῶς ὁ Χριστὸς ἔλεγε· Ἐὰν ἔχητι πίστιν. In sequentibus etiam aliquid varietates sunt, sed quae seriei non officiant. e Savil. ὡς θανάτου, alii variant.

τοὺς ἐπισταθεῖ. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ εἶχον ἂν καὶ εἰπεῖν, ὅτι φάντασμα ἦν· ὁ δὲ ὄρων ἀπὸ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ μόνου πολλῶ μείζονα γινόμενα σημεῖα, ἢ ἑτε αὐτοὺς συνανεστρέφετο μετὰ ἀνθρώπων, οὐκ ἂν ἠπίστησαν. εἰ μὴ σφόδρα ἀνασθητός ἦν. Μέγα τοῖνυν ἀγαθὸν πίστις, ὅταν ἀπὸ θερμῆς γίνηται διανοίας, ἀπὸ φίλου πολλοῦ καὶ ζεοῦσῃς ψυχῆς. Αὕτη φιλοσόφους ἡμᾶς δεικνυσίν, αὕτη τῆν εὐτέλειαν τῆν ἀνθρώπινην ἀποκρύπτει, καὶ τοὺς λογισμοὺς ἀφείσα κάτω, περὶ τῶν ἐν οὐρανῶσι φιλοσοφεῖ πραγμάτων· μᾶλλον δὲ, ὅπερ ἡ τῶν ἀνθρώπων σοφία εὐρεῖν οὐ δύναται, ἐκ περιουσίας ἴ τοῦτο αὕτη καταλαμβάνει καὶ κατοροῖ. Ἐγώμωθα τοῖνυν ταύτης, καὶ μὴ λογισμοῖς τὰ καθ' ἑαυτοὺς ἐπιτρέπωμαι. Διατί; γάρ Ἐλλῆνας, εἰπέ μοι, οὐδὲν εὐρεῖν ἔδυνθησαν; οὐγὶ σοφίαν πᾶσαν τῆν ἔξωθεν ἔγνωσαν; πόθεν οὖν ἄλλῃαν καὶ σκηνοποιῶν καὶ τῶν ἀσύνετων περιγενέσθαι οὐκ ἰσχυροὺν; ἀρ' οὐγὸς ὅτι ἐκείνοι μὲν λογισμοί, οὗτοι δὲ πίστις τὸ πᾶν ἐπέστρεψαν; Διὰ τοῦτο Πλάτωνος καὶ Πυθαγόρου, καὶ παντῶν ἀπλῶς τῶν ἂ πλανηθέντων οὗτοι περιεγένοντο· καὶ τοὺς ἀστρολογίαι, καὶ μαθηματικῆ, καὶ γεωμετρίας, καὶ ἀριθμητικῆς καταστρέβοντας, καὶ πᾶσαν παιδείαν ἐκμαθόντας ὑπερέβησαν, καὶ τοσοῦτον ἐγένοντο βελτίους, ὅσον οἱ ἀληθῶς φιλόσοφοι καὶ ἄνους; τῶν φύσει μωρῶν καὶ παραπαισέντων. Ὅρα γάρ· Ἀθῶνατον εἶπον τῆν ψυχῆν οὗτοι· μᾶλλον δὲ οὐκ εἶπαν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπίσαν. Ἐκεῖνοι δὲ πρότερον μὲν οὐδὲ ἔβασαν ὅτι ποτὲ ἐστὶ ψυχῆ ἰπειδῆ δὲ εὐρον, καὶ διέστισαν ἀπὸ τοῦ σώματος αὐτῆν, πάλιν τὸ αὐτὸ ἐπαθον, οἱ μὲν ἀσώματων εἰπόντες εἶνοι αὐτῆν, οἱ δὲ σώμα, καὶ αὐτῆ τῷ σώματι συνδεδεῖσθαι. Περὶ οὐρανοῦ πάλιν οἱ μὲν εἶπον, ὅτι ἐμφύσως καὶ θεοῖ· οἱ δὲ ἀλῆεις, ὅτι ἔργον Θεοῦ καὶ τέχνημα ἴ, καὶ ἐδίδαξαν καὶ ἐπίσαν. Ἄλλὰ τὸ μὲν Ἐλλῆνας λογισμοῖς κερρήσασιν θαυμαστὸν οὐδὲν· ἐπὶ δὲ τοῖς δοκούντως εἶναι πιστοῦς, τοῦτους εὐρίσκεισθαι ψυχικούς, τοῦτο ἔστι τὸ θρηῆνον ἄξιον ἴ. Διὰ τοῦτο καὶ οὗτοι ἐπλητῆθησαν, ὅτι εἰ μὲν οὕτως ἔλεγον εἰδέναι Θεὸν ὡς αὐτοὺς ἐαυτῶν οὐδὲν, ὅπερ οὐδέκτις οὐδὲ ἐκείνων ἐτόλμησεν εἰπεῖν· οἱ δὲ ἔλεγον μὴ δύνασθαι τὸν Θεὸν ἀπαθῶς γενεῶν, μηδὲ συγχωροῦντες αὐτῷ πλεόν τῶν ἀνθρώπων ἔχειν· οἱ δὲ λέγοντες ὅτι οὗτε δὴ βίος ὀρθός οὐδὲν ὠφέλει, ὅτε πολιτεία ἀκριβῆς ἴ. Ἄλλ' οὐ καιροῖς ταῦτα ἐλέγγειν νῦν.

δ. Ὅτι μὲν γὰρ οὐδὲν ὠφέλει πίστις ὀρθῆ, βίου διῶτος διεθορῆμένου, καὶ ὁ Χριστὸς καὶ ὁ Παῦλος δηλοῦσι, τὸ πλεόν τοῦτο τοῦ μέρους φρονεῖσαστας· ὁ μὲν Χριστὸς, ὅταν διδάσκη· Οὐ πᾶς ἴ ὁ λέγων μοι, Κύριε, Κύριε, εἰσελεύσεται εἰς τῆν βασιλείαν τῶν [380] οὐρανῶν· καὶ πάλιν, Πολλοὶ ἔροσσι μοι ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ· Κύριε, οὐ τῷ σῷ ὀνόματι προσεκητήσμεν; Καὶ τότε ἐμολογήθη αὐτοῖς, ὅτι Οὐδέποτε ἔγνωσ ὅμας· ἀποχωρεῖτε ἀπ' ἐμοῦ, οἱ ἐργαζόμεσι εἰς τῆν δουλίαν. Οἱ γὰρ μὴ προσκοθέντες ἑαυτοῖς, εὐκόλως εἰς ποροίαν ἐξολοθαίνουσιν. κἂν ἢ πᾶσιν ἔχωσιν ὀρθῆν. Ὁ δὲ Παῦλος, ὅταν Ἐβραίοις ἐπιστῆλλον οὕτω λέγη καὶ παρανήν· Ἐληθῆν μετὰ πάντων διώκεται, καὶ τὸν ἀγιασμῶν, οὐ χωρὶς ὀβελῆς εἴσεται εἰς Κύριον· ἀγιασμῶν κελῶν τῆν σω- ἴ Quidam οὐ δύναται, ἀλλὰ ἐξολοθαίνει, εἰ παροῦς. κ Ἄλλι τὰ καθ' ἑαυτοῦς περιόρωμαι. Δια τί. λ Ἄλλι ἐκείνων τῶν, εἰ infra ἀριθμητικῆς συνηγορίας καὶ π. καθῶσιν συλλέξαντας, ὡς κόνιν ἐρῆσαν. Tum illi et ipse Moysi, βελτίους, ὡς τοῦτους μὲν φανταῖαν φιλοσόφους ἀληθῶς ἐντέθειν ἐκείνους δὲ μωροὺς φύσει καὶ παραπαισέντων. Quam lectionem expressit Interpres. Nos tamen scripturas Savilli adhaerere praestulimus. Ed. i Savil. καὶ τέχνημα. Ἄλλι καὶ τεχνήματα. Morel. καὶ τεχνήματα. ἴ Quidam τὰ κατηγόλαστον ἴ Ἄλλι ποιεῖται ὀρθῆ. ἴ Ἄλλι Χριστὸς τὰ πλεόντα διελέγγεται περὶ τοῦτο καὶ φησιν, Οὐ πᾶς. κ Nonnulli κροετητήσμεν. Καὶ ἐπὶ αὐτοῖς. Οὐκ οὐκ ὄμας; καὶ πάλιν, Μὴ χωρεῖται, ὅτι τὰ δαμονία ὡν ὑπεκροῖται. Οἱ γὰρ μὴ π. ἴ. ε. κ. π. πολλὰς ἐντρέπουν, γὰν.

φρσούνη, ὥστε ἕκαστον ἀρκέσθαι τῇ ἰδίᾳ γυναικὶ
 γρηῃ, καὶ μὴ περιπέσειν ἑτέρῳ. Τὸν γὰρ μὴ ἀκού-
 μενον, ἀμήχανον σωθῆναι· ἀλλ' ἀνάγκη πάντως ὀπο-
 λίσθαι, κἂν μυρία ἔχη κατορθώματα. Μετὰ γὰρ πο-
 ρείας ἀδύνατον εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐ-
 ρανῶν· μᾶλλον δὲ οὐ πορεύεται τοῦτο λοιπὸν, ἀλλὰ
 μοιχεύει. Ὅπερ γὰρ ἡ δεξιμένη ἀνδρὶ, ἂν ἑτέρῳ
 συνέλθῃ, λοιπὸν μεμοιχεύεται· οὕτως ὁ δεξιμένος
 γυναικὶ, ἂν ἑτέραν ἔχη, ἐμοιχεύεται. Ὁ δὲ τοιοῦτος
 οὐ κληρονομίης· βασιλείαν, ἀλλ' εἰς γένναν ἐμπε-
 τεύεται. Ἄκουσον ἃ περὶ τούτων φησὶ ὁ Χριστός·
 Ὁ σκώληξ αὐτῶν οὐ τελευτήσει, καὶ τὸ πῦρ οὐ
 σβεσθήσεται. Οὐδεμίαν γὰρ ἔχει συγγνώμην δὲ μετὰ
 γυναικᾶ καὶ παραμυθίαν τοσαύτην ἐξουβρίων εἰς
 ἑτέραν· τοῦτο γὰρ ἀκρασία ἢ λοιπὸν. Εἰ δὲ καὶ αὐτῆς
 ἀπέχονται ὁ πολλοί, ὅταν νηστείας καλέσῃ ἢ, ὅταν
 προσευχῇ· ὁ μὴ δὲ ταύτῃ ἀρκευόμενος, ἀλλὰ καὶ ἑτέρῳ
 μιγνύμενος, πόσον οὕτως σωρεύει πῦρ ἐαυτοῦ; Εἰ τὸν
 ἀπολύσαστα τὴν ἑαυτοῦ καὶ ἐκβαλόντα, ἑτέρῳ μιγνύ-
 σθαι οὐκ ἐνι· μοιχεύει γὰρ τοῦτο ἔστιν· ὁ ἐνδὸν αὐ-
 τῆς ἑτέρας ἐπεισοῦμαι, πόσον ἐργάζεται κακόν;
 Μηδέ τις τούτων τοῦτο τὸ νόστιμα συγχερεῖται μένειν
 ἐν τῇ ψυχῇ, ἀλλὰ πρόβριζον ἀναπαύεται. Οὐχ οὕτως
 δίδειται τὴν γυναικᾶ, ὡς ἐκῆτον. Οὕτως γὰρ τὸ ἄμπε-
 ρημα τοῦτο χαλεπὸν καὶ ἀσύγχεστον, ὅτι, ἂν μὴ
 εἰδωλοτάτρως χωρισθῇ, μὴ βουλομένη ἐκείνου, κολ-
 αδαίει τὴν γυναικᾶ ὁ θεός· πόρνον δὲ ἔκιν χωρισθῇ,
 οὐκίται. Ὅρξῃ ἔστον ἐπὶ τοῦτο κακόν; Ἐὰν γὰρ τις,
 φησὶ, πιστὴ ἀνδρα ἔχη ἀπιστον, καὶ αὐτὸς
 εὐδοκῇ· οὐκίται μετ' αὐτῆς, μὴ ἀφίεται αὐτόν.
 Περὶ δὲ πόρνης οὐχ οὕτως· ἀλλὰ τί; Ἐὰν τις ἀπο-
 λύσῃ τὴν γυναικᾶ αὐτοῦ παρεκτός λόγου πο-
 ρείας, ποιεῖ αὐτὴν μοιχευθῆναι. Εἰ γὰρ ἡ συν-
 ουσία σώμα ἐν ποιεῖ, τὸν συγγινόμενον πόρνη ἀνάγκη
 ἐν σώμα γίνεσθαι. Πῶς οὖν δέξεται ἡ κοσμία τοῦτον,
 Χριστοῦ μέλος οὕσα; ἢ πῶς ἑαυτῆ συνάψει τὸ μέλος
 τῆς πόρνης; Καὶ ὅρα τὴν ὑπερβολήν· Ἡ μὲν τῷ
 ἀπίστῳ συνοικεῖσθα, οὐκ ἔστιν ἀκάθαρτος (Ἠγίασται
 γὰρ, φησὶν, ὁ ἀνήρ ὁ ἀπίστος ἐν τῇ γυναικί)
 ἔπὶ δὲ τῆς πόρνης οὐχ οὕτως· ἀλλὰ τί; Ἄρας οὖν
 α) Μὴ προσέγει, sic quidam. β) Alii γὰρ βασιλεία.
 Quidam συνουδοῦν.

τὰ μέλη τοῦ Χριστοῦ, ποιήσω μέλη πόρνης; Ἐκεῖ
 μὲν γὰρ ὁ ἁγιασμὸς· μένει κακίαν συνοικεῖστος,
 καὶ οὐκ ἐξίσταται· ἐνταῦθα δὲ ἀναρχεῖται. Δεινὸν γὰρ
 ἡ πορνεία, δεῖνον, [381] καὶ ἀδύνατον προξενεῖσθαι
 κώλασιν. Καὶ ἐνταῦθα δὲ μυρία ἐπισπάται κακά.
 Βίον γὰρ ταλαιπωρῶν καὶ μοιχθῶν ἀναγκάζεται
 ζῆν ὁ τοιοῦτος, καὶ τῶν καταζόμενων οὐδὲν ἀμειν-
 διάκειται, εἰς τὴν ἄλλοτρίαν οἰκίαν ὑπειτυῖον μετὰ
 ἑδῶς καὶ τρέμου πολλοῦ, καὶ πάντας ἰομοῦ ὑπε-
 οπτεύων, καὶ οὐκίτας, καὶ ἐλευθέρους. Διὸ, παρακαλῶ,
 σπουδάσατε ἀπηλλαγθαι τοῦ νοσήματος τούτου. Εἰ
 δὲ μὴ πεθεσθε, τῶν προθύρων μὴ ἔπιβαίνετε τῶν
 ἱερῶν. Καὶ γὰρ τὰ φώρας ἐμπειλησμένα πρόβεται,
 καὶ νόσου γέμοντα, οὐ δεῖ μετὰ τῶν ὑγεινώντων
 ἀγελάζεσθαι, ἀλλ' ἀπελευθεῖν τῆς ποίμνης. Ἔως ἂν
 τὴν νόσον ἀποδύσασθαι. Μὲλ γὰρ Χριστοῦ γεγόνωσαν
 μὴ δὲ μέλη πόρνης γενομένη. Οὐκ ἔστι τὰ ἐνταῦθα
 πορνείων, ἀλλ' ἐκκλησίᾳ. Τὰ δὲ μέλη τῆς πόρνης ἂν
 ἔχῃ, μὴ σῆξῃ ἐκκλησίᾳ, ἵνα μὴ ἐξουβρίσῃ τὸν
 τόπον. Εἰ γὰρ μὴ γένοια ἦν, εἰ γὰρ μὴ κώλας ἦν,
 μετὰ τὰς συνθήκας ἐκείνας καὶ τὰς γαμπίλους παυ-
 πάδας, μετὰ τὴν εὐνήν τὴν δεκάτην, μετὰ τὴν λαο-
 ποίαν, μετὰ τὴν κοινωσίαν, πῶς ἀνέξῃ προσκολλῶ-
 σθαι ἑτέρῳ; πῶς οὐκ αἰσχρὴν οὐδὲ ἐρυθράς; Οὐκ
 οἶδας ὅτι οὐ μετὰ τὴν τελευταίην τῆς αὐτῶν ἑτέραν
 ἐπεισοῦσθαι, παρὰ πολλῶν καταγινώσκονται, καί-
 τοι οὐ κώλας ἔχεις τὸ πρᾶγμα; Ἐν δὲ καὶ ῥώσῃ;
 ἑτέραν ἐπεισοῦσθαι. Καὶ πόσος οὐκί ταῦτα λαγναίς.
 Μάθε τί περὶ τῶν τοιούτων εἰρήται· Ὁ σκώληξ,
 φησὶν, αὐτῶν οὐ τελευτήσει, καὶ τὸ πῦρ οὐ σβε-
 σθήσεται. Φρίξον τὴν ἀπειλήν, φοβήθητι τὴν κώλας.
 Οὐκ ἔστιν ἐνταῦθα τοσαύτῃ ἡ ἡδονή, ὅση ἐκεῖ τιμω-
 ρία. Ἄλλὰ μὴ γένοιτο τινα ὑπειθῆναι γενεάσθαι τῆς
 κώλας ἐκείνης· ἀλλὰ τὴν ἀγκυλωτὴν ἀσκούσθαι
 ἰδεῖν τὸν Χριστόν, καὶ τῶν ἀπηγγελμένων τυχεῖν
 ἀγαθῶν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἀπολαύσαι, χάριτι
 καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ,
 μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα ἕμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι,
 εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

α) Alii ἐπιγούσα. β) Nonnulli οὐκίαν ἐπιγινώσκονται μετὰ.
 γ) Alii πανταῶν. Savil. πάντα ὁμοῦ. Morel. πάντα.
 δ) Alii μὴ βουλοσθε, τῶν αὐτῶν μὴ. ε) Quidam κροσθ-
 ἔσονται.

ΟΜΙΛΙΑ 53.

Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἔρε τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ, καὶ εἶπε·
 Πάτερ, εὐχριστῶ σοι, ὅτι ἠκουσάς μου. Ἐγὼ
 δὲ ᾄδω ὅτι πάντοτε μου ἀκούεις· ἀλλὰ διὰ τὴν
 ἁλῶν τὸν περισσότατον εἶπον, καὶ τὰ ἐξῆς.

α). Ὁ πολλάκις εἶπον, τοῦτο καὶ νῦν ἔρη, ὅτι ὁ
 Χριστὸς οὐχ οὕτως πρὸς τὴν ἀξίαν ὄρξῃ τὴν ἑαυτοῦ, ὡς
 πρὸς τὴν σωτηρίαν τῆς ἡμετέρας· οὐδ' ὅπως τὴ μέγα
 φρόνιζται, ἀλλ' ὅπως δυνάμενον ἡμᾶς ἐπισπάσασθαι.
 Διὰ τοῦτο τὰ μὲν ὑψηλὰ καὶ μεγάλα, ὀλίγα, καὶ αὐτὰ
 δὲ κεκρυμμένα· τὰ δὲ ταπεινὰ καὶ εὐτελῆ, πολλὰ
 περιφῆρται τοῖς αὐτοῦ λόγους. Ἐπειδὴ γὰρ τοῦτοις
 ἐνήγοντο μᾶλλον, τοῦτοις καὶ ἐνθαρσύνεται, καὶ οὕτως
 οὐτὰ διέλου φθέγγεται, ὥστε μὴ τοῦτο μετὰ ταῦτα
 βλαθῆναι, [382] ὅστε αὐτὰ ἀπιστωσῶν, ὥστε μὴ τοῦ
 τοῦτο σκανδαλισθῆναι. Οὐ μὲν γὰρ τῆς ταπεινότητος,
 ἐξελθόντες β, καὶ ἐξ ἐκτὸς ὑψηλοῦ δόγματος τὸ πᾶν
 δινησονται κατεῖν· οἱ δὲ αὐτὰ ταπεινοὶ ὄντες, εἰ μὴ
 πολλάκις ταῦτα ἤκουον οὐδ' ἂν ὄλω προσήλθον ε.
 Ἀμείβεται γοῦν οὐδὲ μετὰ τοσαῦτα μένουσιν, ἀλλὰ καὶ
 λιθάσονται καὶ δαίκοισι, καὶ ἀναίρειν ἐπιχειροῦσι, καὶ
 βλάσφημον ἀποκαλοῦσι· καὶ ὅταν μὲν ἴσων ἑαυ-

τὸν ποιῇ τῷ θεῷ, οὕτως λέγουσιν· Ὁστος βλασφη-
 μεῖ· ὅταν δὲ εἴπῃ, Ἀφῶνται σου αἱ ἀμαρτίαι, ἔτι
 καὶ δαιμονῶντα καλοῦσιν· ὥστε καὶ ὅταν θανάτου
 κριτέοντα εἶναι τὸν ἀκούοντα αὐτοῦ τῶν ῥημάτων, ἢ
 καὶ ὅταν λέγῃ, Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν
 ἐμοί, ἐγκαταλιπένουσιν αὐτόν· καὶ σκανδαλίζονται
 πάλιν, ὅταν λέγῃ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβεβηκέναι. Εἰ
 γοῦν ταῦτα οὐκ ἔβρωον στανιάνικς λεγόμενα, σχιλῆ γ'
 ἂν, εἰ διὰ πάντων ὑψηλῆς ἦν ὁ λόγος καὶ οὕτως ὑψά-
 νητο, προσέειπον ἂν αὐτῷ. Ὅταν γοῦν λέγῃ, Κωδὸς
 ἐνετελειώτο ὁ πατὴρ, οὕτως λαλῶ, καὶ, ὅτι Ἄρ'
 ἔμαυτοῦ οὐκ ἐξήλθεθα δ, τότε πιστεύουσι. Καὶ οἱ
 τότε, δῆλον ἀπὸ τοῦ τὸν εὐαγγελιστὴν τοῦτο ἐπισημά-
 νασθαι καὶ εἰπεῖν, ὅτι Ταῦτα αὐτοῦ λαλοῦντος,
 πολλοὶ ἐκτελειώσαν εἰς αὐτόν. Εἰ τοῖσιν τὸ δὲ
 ἐμαυτοῦ φθέγγεσθαι πρὸς πιστὴν ἐρείκει. τὸ δὲ
 ὑψηλὰ, ἀπισθεῖ, πῶς οὐκ ἐσαγῆς ἀνοίας μὴ λογί-
 ζεσθαι τῶν ταπεινῶν τὴν αἰτίαν πᾶσαν ἐπὶ διὰ τοῦ
 ἀκροατῆς εἰρηται; Ἐπεὶ καὶ ἄλλοτε μὲγα τὴ στανίαν
 βουληθεῖς, εἰσῆγες, τὴν αἰτίαν ταύτην προσθεῖς καὶ
 εἶπῶν· Ἴνα δὲ μὴ σκανδαλισθῶνται μισοῦ, βάλῃ

α) Savil. ἐγκεκρυμμένα. β) cod. 705 οἱ μὲν γὰρ πρὸς τὸ
 τῶσιν ἐπ. Savil. vero et cod. 709, οἱ μ. γ. τῆς ταπεινότη-
 τος πρὸς τὸ τῶσιν ἐπ. γ) Editii προσήλθον alii ἐκτραπ-
 ὄσθαι.

δ) Savil. et Morel. οὐκ ἐξήλθε. Quidam mss. οὐ λαλῶ
 οὐδὲν. ε) Quidam φθέγγεσθαι πιστὴν ἐρείκει, τὸ δὲ P210
 post Morel. τὴν αἰτίαν πᾶσαν δ. ε. ε. εἰρηται.

rum, sed in gehennam incidet. Audi quæ de his dicit Christus: *Vermis eorum non morietur, et ignis non exstinguitur* (Marc. 9. 45). Nulla enim venia ei qui uxoris consolationem habens, illam, altera admissa, contumelia afficit: hæc quippe intemperantia vere est. Quod si multi jejunandi et precandi causa ab uxore absint; qui sua non contentus alteram admittit, quantum sibi ignem accumulat? Si non licet ei qui uxorem repudiavit et eiecit, cum altera coire; hoc quippe est adulterium; qui uxorem secum habens, alteram inducit, quantum scelus perpetrat? Nemo igitur hunc morbum in anima insidere sinat, sed radicitus evellat. Neque enim tam uxorem, quam seipsum ludit. Adeo grave, adeo venia indignum est hoc peccatum, ut si uxor, invito conjugæ etiam idololatra, ab illo separetur, a Deo puniatur; si ab adultero, minime. Videntur quantum sit hoc malum? Nam *Si qua fidelis, inquit, habet virum infidelem, et ipse consentit habitare cum illa, ne dimittat ipsum* (1. Cor. 7. 13). De adultera secus; sed quid? *Si quis dimiserit uxorem suam præter causam fornicationis, facit eam mechari* (Matth. 5. 32). Nam si conjugium unum corpus facit; si quis cum meretrice cocat, unum cum illa corpus efficitur. Quomodo ergo honesta mulier, quæ est membrum Christi, talem virum admittat? aut quomodo sibi jungat membrum meretricis? Et vide quam mira res sit. Quæ cum infideli habitat, non est impura (nam *Sanctificatus est, inquit, vir infidelis in muliere* (1. Cor. 7. 14): de meretrice non sic, sed quomodo? *Tollens igitur membra Christi, faciam membra meretricis* (Ibid. 6. 15)? Illic sanctitas manet, infideli cum illa habitante; hinc recedit. Grave namque malum est fornicatio, grave atque, et immor-

tales afferens supplicium. Et in hac vita innumera attrahit mala, vitam miseram, nec meliorem, quam eorum qui supplicio afficiuntur, dum in alienam domum furtime et cum tremore ingreditur, omnesque suspectos habet, tam servos quam liberos. Quamobrem obscuro, hoc vos expedire morbo curetis. Sin non obsequimini, ne in sacra limina ingrediamini¹. Nam scabiosas et morbidas oves non oportet in bene valentium grege verari, sed ab ovili exigende sunt, donec morbum deponant. Nam membra Christi sumus: ne efficiamur membra meretricis. Non est lupanar hic locus, sed ecclesia. Si membrum meretricis habeas, ne stes in ecclesia, ne locum contumelia afficias. Etiam si enim gehenna nulla, nullum supplicium esset, post pacta illa et nuptiales Incernas, post justum lectum et liberorum procreationem, post tale consortium, quomodo andes alteri copulari? cur non vereris, nec erubescis? An ignoras eos qui p. st uxoris mortem, aliam ducunt, a multis improbari, etiam si pœnas non daturus sias? Tu vero, uxore supersite, aliam inducis. Ecqua est illa incontinentia? Disce quæ hæc de re dicta sint: *Vermis eorum non morietur, et ignis non exstinguetur* (Marc. 9. 45). Minas perhorresce, time supplicium. Non est tanta lic voluptas, quantum illic supplicium. Verum absit ut quis tali sit obnoxius supplicio; sed utinam sanctitatem sectantes videsmus Christum, et promissis fruamur bonis: quæ nos omnes assequi contingat, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi quicum Patri gloria unaque Spiritui sancto, in sæcula sæculorum. Amen.

¹ Alii habent, *si non vultis, ne in adyta ingrediamini.*

HOMILIA LXIV.

CAP. 11. v. 41. *Jesus autem, elevatis sursum oculis, dixit: Pater, gratias ago tibi, quoniam audisti me.*
42. *Ego autem sciebam quia semper me audis; sed propter turbam circumstantem dixi, etc.*

1. *Christus humilia sæpe loquitur, quare.* — Quod sæpe dixi, hoc et nunc dicam, Christus non tam suam dignitatem, quam salutem nostram respicit, nec quærit magnum quidpiam dicere, sed quod nos possit ad se trahere. Ideo pauca magna et sublimia, atque etiam subobscurè dicit, humilia vero et abjecta frequenter sermonibus admiscet. Quia enim hæc auditoribus magis alliciebant, his utitur frequentius. Neque semper sic loquitur, ne postea credituris uocet; neque illa tacet, ne præsentibus offendat. Nam qui abjectam illam mentem deposuerunt, vel ex uno sublimi dogmate totum intelligere potuerunt: qui vero demissiore animo semper erant, nisi hæc frequenter audissent, non utique accessissent. Neque tamen manent, postquam tot et tanta audierunt, sed lapidibus impetunt, persequuntur et occidere tentant, blasphemumque vocant: ac cum se Deo æqualem facit, dicunt, *Hic blasphemat* (Marc. 2. 7); cum autem dicit, *Remittuntur tibi peccata tua* (Matth. 9. 2.

Luc. 5. 20), demoniacum vocant; ut etiam cum dixit, qui verba sua audiret, morte superiorem esse: cum autem sic loquitur, *Ego in Patre, et Pater in me* (Joan. 14. 10), ipsum relinquunt; rursusque offenduntur cum ait, se de celo descendisse. Si ergo hæc, etsi rarius dicta, non ferebant tamen, vix certe attendissent, si sublimia semper loquutus fuisset. Quando igitur dicit: *Sicut mandavit mihi Pater, sic loquor* (Ibid. v. 31); et, *A meipso non veni* (Id. 7. 28), tunc credunt, ut palam significat evangelista cum dicit, *Hæc illo loquente, multi crediderunt in eum* (Id. v. 31). Si ergo humilia verba ad seipsum trahebant, sublimia vero avertiebant, annon extreme demerita fuerit non cogitare humilia verba ad auditorum captum attemperata esse? Siquidem et alio loco, cum magnum quidpiam loqui vellet, tacuit, et causam silentii addidit: *Ne scandalizemus eam, projecimus in mare* (Matth. 17. 26). Quod etiam hic facit. Nam postquam dixerat, *Ego sciebam quia semper me audis*; addidit, *Sed propter turbam circumstantem dixi, ut credant*. An nostra hæc sunt? an humana conjectura? Cum ergo quis ex scriptis se persuaderi non patitur, quod ipsi de sublimioribus offenderentur, is audiens Christum dicentem se ideo humilia loqui ne

scandalizentur, quomodo suspicari poterit illum ex natura rei loqui, et non per indulgentiam quamdam? Sic et alibi voce superne delata dicit: *Non propter me hæc vox facta est, sed propter vos* (Joan. 12. 30). Atqui magno licet multa de se humiliter prædicare; vili autem et abjecto non licet magnum quidpiam et sublime de se dicere. Illud ex attemperazione quadam fit, ut ad audientium inbecillitatem accommodetur, imo magis, ut humilitatem illi exerceant, et vere indutum carne esse sciant; itemque ut doceat auditores, nunquam magnum quidpiam de se loquendum esse; tum eo quod ipse putaretur Deo adversarius esse, et quod non crederetur a Deo venire, quodque suspicarentur ipsum solvere legem, quod auditores ipsi inviderent, ipsumque odio haberent, quia se dicebat æqualem Deo². Quod autem is qui vilis abjectusque est, sublimia de se loquatur, nulla potest esse consentanea causa, sed id solum arrogantiæ et impudentiæ adscribitur, audaciæque nulla venia dignæ. Cur ergo humilia loquitur, qui ineffabilis illius et magnæ substantiæ est? Tum iis quæ diximus de causis, tum ne putaretur ingenuus esse. Nam et Paulus tale quidpiam timuisse videtur. Ideo ait: *Præter eum qui illi cuncta subjecti* (1. Cor. 15. 27). Hoc enim vel cogitare impium esset.

Christus ejusdem substantiæ est ac Pater. — Si enim minor Patre et ex alia substantia fuisset, annon omnia fecisset, ne talis putaretur esse? Nunc vero contrarium efficit dicens: *Si non facio opera ejus qui misit me, nolite mihi credere* (Joan. 10. 37). Et cum dicit, *Ego in Patre, et Pater in me est*, æqualitatem nobis subindicat. Oportuisset enim cum vehementia illam opinionem avertere, si minor fuisset, et nunquam dicere: *Ego in Patre, et Pater in me*; et, *Unum sumus*; aut, *Qui videt me, videt et Patrem*. Nam cum de virtute sermo erat, dicebat, *Ego et Pater unum sumus* (Ibid. 10. 38. et 39); et cum de potestate, *Sicut enim Pater suscitavit mortuos et vivificavit: sic et Filius quos vult vivificat* (Ibid. 12. 45. et 5. 21). Quod non poterat facere, si alterius fuisset substantiæ. Quod si etiam potuisset, non id dicendum erat, ne suspicarentur unam eandemque esse substantiam. Si enim, ne suspicentur ipsum esse Deo adversarium, etiam quæ sibi non conveniunt sæpe loquitur, multo magis tunc oportuit. Nunc vero cum dicit: *Ut honorificent Filium, sicut honorificant Patrem* (Ibid. 5. 25); et, *Opera quæ ipse facit, et ego similiter facio* (Ibid. v. 36); et se esse resurrectionem et vitam, lucemque mundi, sese Patri exæquantis verba sunt, ac suspicionem quam illi habebant confirmantis. Videntur quomodo sese purgat accusatus quod legem solvat; æqualitatis vero cum Patre opinionem non modo non tollit, sed firmat. Sic dicentibus illis, quia blasphem-

² Multi Mss. sic habent, *Cum enim ex ipsis rebus pateat illis de sublimioribus offendit, cumque præterea ipse dicat Christus, ego humilia loquor, ne scandalizentur, quis jam suspicari poterit, etc.*

³ In quibusdam Mss. sic effertur hic locus:.... quod auditores ipsi inviderent, et quod scriptum in Petri Testamento legitur, Dominus Deus tuus, Dominus tuus est.

mas et facis teipsum Deum (Joan. 10. 36), illud ipsum ab operum æqualitate statuit.

2. *Non solum Filius sed ipse etiam Pater se indignum locutus est. Christus cur oravit. Non indigebat precibus. Verbis humilitatem, operibus potentiam ostendebat.* — Ecquid dico Filium id fecisse, quando Pater qui non carnem assumpsit, id ipsum facit? Nemo et ipse passus est multa de se humilia dici ad audientium salutem. Illud enim, *Adam, ubi es* (Gen. 3. 9) et illud, *Ut cognoscam si forte secundum clamorem eorum proficiunt* (Ibid. 18. 21); et, *Nunc cognovi quod tu timeas Deum* (Ibid. 22. 12); et, *Si forte audiam* (Ezech. 5. 11); et, *Si intelligunt*; et, *Quis det cor populi huic esse* (Deut. 5. 29) et, *Non est similis tui in diis, Domine*; et multa alia in veteri lege si quis colligat, indigna Dei majestate esse compertiet. Et de Achab dictum est, *Quis decipiet mihi Achab* (2. Paral. 18. 19)? Et quod facta cum diis gentilitium comparatione se semper illis præponat, hæc omnia indigna sunt Deo; sed alia ratione digna sunt illo. Nam ita benignus est, ut propter salutem nostram verba dignitati suæ convenientia contemnat. Imo et quod homo factus sit, formamque servi acceperit, quod humilia verba loquatur, quod viliter sit amictus, indignum illo est, si quis majestatem ejus respiciat; dignum vero, si quis benignitatis ejus ineffabiles divitias secum reputet. Est et alia humilitatis verborum causa. Quænam hæc? Quia Patrem quidem et noverant et confitebantur, ipsum vero non noverant. Ideo frequenter ad Patrem refugit, quod ille in confesso esset, quasi ipse nondum fide dignus esset; non ex se, sed ex auditorum stultitia et inbecillitate. Ideo precatur et dicit: *Pater, gratias ago tibi, quoniam audisti me*. Nam si quos vult vivificat, et ita vivificat ut Pater, cur precatur? Sed jam tempus est ad locum venire. Tulerunt ergo lapidem, ubi erat inortuus jacens. *Jesus autem, elevatis sursum oculis, dixit: Pater, gratias ago tibi, quoniam audisti me. Ego autem sciebam quod semper me audis; sed propter turbam circumstantem dixi, ut credam quia tu me misisti*. Interrogemus ergo hæreticum (a): num per preces gratiam consequutus mortuum suscitavit? quomodo ergo alia sine precibus operatus est, ut cum ait, *Tibi dico dæmonium, Egredere ab eo* (Marc. 9. 24); et, *Volo, mundare* (Ibid. 1. 41); et, *Tolle grabatum tuum* (Joan. 5. 9); et, *Remittuntur tibi peccata tua* (Matth. 9. 2); et mari, *Tace, obmutescere* (Marc. 4. 39)? quid plus habet quam apostoli, si et ipse precibus operatur? Imo ne ipsi quidem per preces omnia faciebant, sed sæpe sine precibus nomine Jesu utebantur. Si vero nomen ejus tantam virtutem habuit, quomodo ipse precibus opus habuerit? Si precibus eguisset, plane nomen ejus cum vim non habuisset. Cum autem botanem fecit, quibus est precibus usus? nonne multa ibi æqualitas? *Faciamus, inquit, hominem* (Gen. 1. 26). Quid autem

(a) Hæretici quidam dicebant Christum precibus opus habere.

ἀριστρον εἰς τὴν θάλασσαν· ὁ δὲ ποιεῖ καὶ ἐν ταύτῃ. Μετὰ γὰρ τὸ εἰπεῖν· Ἐγὼ ἤθεον εἶναι πᾶσι τοῖς μου ἀκούεις, ἐπήγαγεν· Ἀλλὰ διὰ τὸν ὄχλον [τὸν] περιστεύοντα εἶπον, ἵνα πιστεῦσάν τοι. Μὴ ἡμέτερα τὰ ῥήματα; μὴ στοχαζομὲν ἀνθρώπων; Ὅταν οὖν τις ἀπὸ τῶν γεγραμμένων μὴ ἀνέχηται πειθεσθαι, οὗτε ἰσκανδαλλίζοντο ἐπὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς, ἀκούων τοῦ Χριστοῦ λέγοντος διὰ τοῦτα ταπεινὰ φθέγγεσθαι, ἵνα μὴ σκανδαλισθῶσι, πῶς λοιπὸν τῆς φύσεως εἶναι τὰ εὐελεῖα ὁποιαῦται ῥήματα, ἀλλὰ μὴ συγκαταβάσεως; Ὅταν καὶ ἀλλοχού, φωνῆς ἀνεχθεῖσθαι ἀνευθε, ἔλεγεν· Ὁ δὲ ἐμὲ ἢ φωνῆ ἠθεῖν γέροντες, ἀλλὰ δι' ὀμᾶς. Καίτοι τῶ μὲν ὀφθαλμῷ ἔφεστο πολλά περὶ αὐτοῦ λέγειν ταπεινὰ· τῶ δὲ ταπεινῶ οὐ θέμις περὶ αὐτοῦ μέγα τι καὶ ὀφθαλμῷ φθέγγεσθαι. Ἐκείνῳ μὲν γὰρ ἀπὸ συγκαταβάσεως γίνεται, καὶ τὴν τῶν διδασκαλομένων ἀσθενειαν αἰτίαν ἔχει· μᾶλλον δὲ τὸ ἐνάγειν εἰς ταπεινοπροσφύτιον ὄραν^β, καὶ τὸ σάρκα περιχεῖσθαι, καὶ τὸ παιδεύειν τοὺς ἀκούοντας μὴδὲν περὶ αὐτῶν μέγα λαλεῖν, καὶ τὸ νομιζεσθαι^γ ἀντίθεον, καὶ τὸ ἀπιστεῖσθαι ἔκρινεν παρὰ τοῦ θεοῦ, καὶ τὸ ὀποιαῦσθαι κίεν τὸν νόμον, καὶ τὸ βασκαίνειν τοὺς ἀκούοντας, καὶ πρὸς αὐτὸν ἀπεχθῶς διακείσθαι· διότι ἔλεγεν αὐτὸν ἰσον τῷ θεῷ· τὸ δὲ ταπεινὸν εἶναι τινὲ, ὀφθαλμῶν τι περὶ αὐτοῦ λέγειν, οὐδεμίαν ἔχει αἰτίαν οὕτε ἐλογον οὕτε ἄλογον· [383] ἀλλ' ἢ ἀπόνοια ἂν εἴη νόμος καὶ ἀναίετια, καὶ τὰ μᾶλλον ἀσύγγνωστον. Τίς οὖν ἔνεκεν ταπεινὰ φθέγγεται, τῆς ἀπορρήτου καὶ μεγάλῃς οὐσίας ἐκείνης ὧν; Τῶν τε ἐρημιάνων ἔνεκεν, καὶ ὥστε μὴ νομισθῆναι ἀγέννητος. Καὶ γὰρ Παῦλος τοιοῦτον τι φαίνεται φοβεθεῖς. Διὰ καὶ ἔλεγε· Χωρὶς τοῦ ὑποτάξασθαι αὐτῷ τὰ πάντα. Ἀσεθεῖς γὰρ τοῦτο καὶ λογισασθαι.

Εἰ γε βλάτιον τοῦ γεγεννηκέντος ὧν καὶ ἑτέρας οὐσίας, ἴσος ἐνομιζέτο, ὅκ ἂν οὖν πάντα ἐποίησεν, ὥστε μὴ νομισθῆναι τοῦτο; Νῦν δὲ αὐτὸς τὸν οὐρανὸν ποιεῖ, λέγων· Εἰ μὴ ποιῶ τὰ ἔργα τοῦ πέμψαντός μου, μὴ πιστεύετε μοι. Καὶ τὸ λέγειν δὲ, εἰ· Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί, τὴν ἰσότητά ἡμῶν αἰνέτεται. Ἐχρῆν δὲ μετὰ πολλῆς αὐτὸ σφοδρότητος καλεῖσθαι, εἰ γε καταβεθέστερος ἦν, καὶ μηδαμῶς ὄμως εἰπεῖν, εἰ· Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί, ἢ, εἰ· Ἐν ὅσμοι, ἢ, εἰ· Ὁ δωρακῶς ἐμῆ, δώραμα τὸν Πατέρα. Καὶ γὰρ περὶ θουάμεις ὅτε λόγος ἦν αὐτῷ, ἔλεγεν· Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ὅσμοι. Καὶ περὶ ἑξουσίας ὅτε λόγος ἦν, πάλιν ἔλεγεν· Ὁσπερ γὰρ ὁ Πατὴρ ἔδωκεν τοὺς νεκρούς καὶ ζωοποιεῖ, οὕτως καὶ ὁ Υἱὸς οὗς θέλει ζωοποιεῖ^δ ὅπερ οὐ δυνατὸν ἦν ἑτέρας ὅτε οὐσίας ποιεῖν. Εἰ δὲ καὶ δυνατὸν ἦν, οὐκ ἔχρηθ' οὕτω εἰπεῖν, ἵνα μὴ ὀποιαῦσθαι μίαν καὶ τὴν αὐτὴν οὐσίαν εἶναι. Εἰ γὰρ ἵνα μὴ ὀποιαῦσθαι οὗτε ἀντιθέος ἔστι, καὶ τὰ μὴ προσκχοντα αὐτῷ φθέγγεται πολλάκις, πολλῶ μᾶλλον ἔδει εἶπε. Νῦν δὲ τὸ λέγειν, Ἴνα τιμῶσι τὸν Υἱόν, καθὼς τιμῶσι τὸν Πατέρα· καὶ τὸ λέγειν, Τὰ ἔργα ὁ ἐκείνος ἐργάζεται, καθὼς ὁμοίως ποιῶ· καὶ τὸ λέγειν αὐτὸν ἀνάστασιν εἶναι καὶ ζωὴν, καὶ φῶς τοῦ κόσμου, ἐξιστοῦσθαι ἔστι τῷ γεγεννηκέντῳ αὐτοῦ, καὶ τὴν ὁμοίαν ἰσότηντος, ἦν εἶχον ἐκείνοι. Εἶδες ποῦ οὗτοι μὴ· τὸν νόμον οὐ λείπ, τοσαῦτα λέγει

^α Nulli mss. sic habent, ὅταν γὰρ ἀπὸ τῶν πραγμάτων πεποιθὸν εἶναι σκανδαλλίζοντες ἐπὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς, καὶ αὐτὸς λέγει, εἰ διὰ τοῦτο ταπεινὰ φθέγγεται, ἵνα μὴ σκανδαλισθῶσι, τίς εἰς τῆς φύσεως εἶναι τὰ εὐελεῖα, etc. ^β Verbum ὄραν recte omittit Savil. ^γ Alii mss. νομιζέσθαι. Paulo post quiescit mss. τὸν νόμον· καὶ τὴν τῶν ἀκούοντων βασκανίαν, καὶ τὸ λέγεσθαι συνεχῶς ἐν τῷ Παλαιῷ, Κύριος ὁ θεός σου, Κύριος εἰς ἔστι· τὸ δὲ ταπεινὸν, etc. ^δ Morel. αἰτίαν, ὄμως τοῦτο ἀπορροῦσθαι ^ε Alii ἔκρινεν, καὶ ὅτι δὲ εἰ μὲν,

καὶ ἀπολογίται· τὴν δὲ βέβαιαν τῆς ἰσότητος τῆς πρὸς τὸν Πατέρα οὐ μόνον ὁ καθαίρει, ἀλλὰ καὶ ἴσχυειν; Ὅτως καὶ εἰπόντων, εἰτε βλασφημῶν, εἰτε ποιεῖς σεαυτὸν θεόν, ἀπὸ τῆς τῶν ἔργων ἰσότητος αὐτὸ ἔστρασε.

^β. Καὶ τί λέγω εἰς ὁ Υἱὸς τοῦτο ἐποίησεν, ὅπου γε καὶ ὁ Πατὴρ ὁ μὴ σάρκα λαβὼν τὸ ἀπὸ τοῦτο ποιεῖ. Καὶ γὰρ ἰ καὶ αὐτὸς ἠγέταχε πολλά περὶ αὐτοῦ ταπεινὰ λεχθῆναι διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν ἀκούοντων. Τὸ γὰρ, Ἄδὰμ, ποῦ εἰ; καὶ τὸ, Ἴνα γνῶ, εἰ δὲρα κατὰ τὴν κραυγὴν αὐτῶν συντελοῦνται· καὶ τὸ, Νῦν ἔγνω εἰς τὸν θεὸν σὺ· καὶ τὸ, Ἐὰν δὲρα ἀκούσωσι· καὶ τὸ, Ἐὰν δὲρα συνῶσι· καὶ, Τίς δώσει τὴν καρδίαν λαβόν τὸ ἀπὸ τοῦτο οὕτως εἶναι; καὶ τὸ λέγεσθαι, Οὐκ ἔστιν ὁμοίος σοι ἐν θεοῖς, Κύριε· καὶ πολλά ἕτερα τοιαῦτα ἐν τῇ Παλαιῇ εἰς τις ἐκλήγει, ἀνάγια τῆς τοῦ θεοῦ ἀξίας· οὕτως εἰρησθαι. Καὶ ἐπὶ τοῦ Ἀγαθῆ δὲ εἰρησθαι· Τίς ἀπατήσῃ μοι τὸν ἄχραθ; καὶ τὸ ἀεὶ τῶν Ἑλληνικῶν θεῶν κατὰ σύγκρισην αὐτῶν προτιθέμενα, πάντα ἀνάγια τοῦ θεοῦ· ἀλλ' ἑτέρως ἀξία γίνεται. Καὶ γὰρ οὕτως φιλόανθρωπός ἐστιν, ὡς διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν καὶ τῶν τῇ ἀξίᾳ αὐτοῦ πρεπόντων ῥημάτων ὑπερβείν. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸ τὸ ἀνθρώπου γενέσθαι, [384] ἀνάξιον, καὶ τὸ οὐλοῦ μορφήν λαβεῖν, καὶ ταπεινὰ φθέγγεσθαι ῥήματα, καὶ ταπεινὰ περιβεβληθῆσθαι, ἀνάξιον ἐν τις πρὸς τὴν ἀξίαν ἐκείνην· ἴσοι ἀξίον δὲ, εἰ τις τὸν ἀπατον τῆς αὐτοῦ φιλοανθρωπότητος πλοῦτον ἠλογοῖται. Ἐοσι δὲ καὶ ἑτέρα τῆς ταπεινότητος τῶν ῥημάτων αἰτία. Ποία αὕτη; Ὅτι τὸν μὲν Πατέρα καὶ ἤθεσαν καὶ ὠμολόγουν^α, αὐτὸν δὲ οὐκ ἤθεσαν. Διὰ τοῦτο συνεχῶς ἐπ' αὐτὸν καταφρονεῖ ὡς ὠμολογημένον, ἄτε αὐτὸς οὐκ ἔνω οὐδέπω ἀξέπιστος. Οὐ παρὰ τὴν οἰκίαν εὐτέλειαν, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἀνοίαν τῶν ἀκούοντων καὶ τὴν ἀσθένειαν. Διὰ τοῦτο καὶ εὐχεται καὶ λέγει· Πάτερ, εὐχαριστῶ σοι, εἰς ἡκουσῶς μου. Εἰ γὰρ οὗς θέλει ζωοποιεῖ, καὶ καθὼς ὁ Πατὴρ, οὕτως ζωοποιεῖ, τίς οὖν ἔνεκεν παρακαλεῖ; Ἄλλ' ὦρα λοιπὸν εἰς αὐτὸ ἐπιβῆναι τὸ χωρῶν^β. Ἦραν οὖν τὸν ἴθον, οὗ ἦν ὁ τεθνηκώς κείμενος. Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἤρε εὐς ὀφθαλμοῦς ἄνω, καὶ εἶπε· Πάτερ, εὐχαριστῶ σοι, εἰς ἡκουσῶς μου. Ἐγὼ δὲ ἤθεον εἶναι πάντοτε μου ἀκούεις· ἀλλὰ διὰ τὸν ὄχλον τὸν περιστεύοντα εἶπον, ἵνα πιστεῦσωσιν εἰς σὺ με ἀπέστειλας. Ἐρωτήσωμεν οὖν τὸν μὲν αἰρετικῶν· Ἀπὸ τῆς εὐχῆς ῥοπήν ἔλαβε, καὶ τὸν νεκρὸν ἀνάστασε; πῶς οὖν τὰ ἄλλα χωρὶς εὐχῆς ἴσποια λέγων· Σοὶ λέγω, τὸ δαμιόνιον, ἐξελεῖσθαι ἀπ' αὐτοῦ; καὶ, Θέλω, καθαρῶσθαι; καὶ, Ἀρον τὸν κρᾶββατὸν σου; καὶ, Ἀγέμενται σοὶ αἱ ἀμαρτίαι σου; καὶ τῇ θαλάσῃ, Σιώπα, περιμυσο; τί δὲ ὄμως ἔχει τῶν ἀποστολῶν πλεόν, εἰ γε καὶ αὐτὸς ἐπὶ εὐχῆς^γ ποιεῖ; Μᾶλλον δὲ οὗτε ἐκείνους μετὰ εὐχῆς πάντα ἴσποια, ἀλλὰ καὶ χωρὶς εὐχῆς πολλάκις τὸ νομα τοῦ Ἰησοῦ καλοῦντες. Εἰ δὲ τὸ νομα αὐτοῦ τοσαύτην εἶχεν ἰσχύν, πῶς ἂν αὐτὸς εὐχῆς ἰδεήθη; Εἰ δὲ εὐχῆς ἰδεῖτο, οὐκ ἂν τὸ νομα αὐτοῦ ἴσχυον. Ὅτε δὲ ὄμως ἴσποια τὸν ἀνθρώπου, ποιας εὐχῆς ἰδεήθη; οὐχὶ ὁμοτιμία ἐκεῖ πολλή; Ποιήσωμεν γὰρ, φησὶν, ἀνθρώπων. Τί δὲ ἀσθενέστερον, εἰ εὐχῆς ἔδειτο; Ἰσοίαν εἰ καὶ τῆς εὐχῆς. Πάτερ, εὐχαριστῶ σοι, εἰς ἡκουσῶς μου. Τίς τὸν οὖν οὕτως ἠξέτω ποτε;

^α Quisdam σάρκα περιβαλόμενος... καὶ γὰρ. ^β Ita Morel. Savil. γίνεται, εἰς οὕτω. Infra Morel. ὑπερβείν. Ἄλλὰ καὶ αὐτὸ. ^γ Alii φιλανθρωπότητος ὄχρον. ^δ Quisdam καὶ ἐλαττωσαν. ^ε Mss. nulli ἰσποιν εἰς αὐτὸ ἐπιβῆναι τὸ χωρῶν. Savil. λοιπὸν ἀπὸ τῶν ἐπιβῆναι τὸ χωρῶν, sed opinatur legendum esse ἐπιβῆναι. Codices mss. scilicet... ^ζ Alii ἀπὸ εὐχῆς.

Infirmitas, si illi precandum fuit? Sed videamus quæ sit oratio: *Pater, gratias ago tibi, quia audisti me.* Quis unquam ita precatus est? Priusquam quid aliud loquatur, dicit, *Gratias ago tibi*, ostendens se precibus non egere. *Ego autem sciebam quia semper me audis*. Hoc dixit, non quod ipse non posset, sed quod una esset voluntas. Cur precandi forma usus est? Non me, sed illum dicentem audi: *Propter circumstantem turbam, ut cognoscant quia tu me misisti.* Non dixit, Ut cognoscant me minorem esse, me superna gratia egere, et sine precatione operari non posse; sed, *Quia tu me misisti.* Hæc quippe omnia precatio significat, si simpliciter illam accipiamus. Non dixit, Misisti me infirmum, servitutis conscius, qui nihil ex me possum; sed his misis omnibus, ne aliquid horum suspiceris, veram precandi causam affert, Ne me Deo adversarium putarem; ut dicerent, Non est ex Deo; ut ostendam rem factam esse secundum voluntatem tuam; ac si diceret, Si Deo contrarius essem, res non processisset. Illud vero, *Audisti me*, etiam inter amicos dicitur et æquales. *Ego autem sciebam quia semper me audis*; id est, Ut voluntas mea fiat, non ego precibus; sed hoc dico ut illis suadeam tibi et mihi unam esse voluntatem. Cur ergo precaris? Propter infirmos et crassiores. 43. *Et cum hæc dixisset, clamavit voce magna.* Cur non dixit, In nomine Patris mei veni foras? cur non dixit, Suscita illum, Pater? sed his misis omnibus, assumptoque precantis habitu, rebus ipsis auctoritatem demonstrat? Quia hoc sapientie suæ est, verbis humilitatem, operibus potentiam ostendere. Quia enim nulla alia de re poterant illum accusare, quam quod non esset ex Deo, et sic multitudinem decipiebant; ideo ex abundantia illud verbis suis ostendit, eo quo infirmitas illorum exagebat modo. Poterat enim alio modo concordiam ostendere una cum dignitate sua; sed eo turba pervenire non poterat. Dixit, 45. *Laxare, veni foras.* Hoc est, quod dixerat: *Veni hora, quando mortui audient vocem Filii Dei, et qui audierint, vivent* (Joan. 5. 28). Ne putes enim illum ab altero virtutem accepisse, jam superius te docuit, et id operibus ostendit. Non dixit, Surge; sed, *Veni foras*, mortuum tamquam viventem alloquens.

3. Quid huic potestati par fuerit? Quod si non propria virtute hoc fecit, quid plus habebit quam apostoli, qui dicunt: *Quid nobis attenditis, tanquam propria virtute aut pietate fecerimus hunc ambulare* (Act. 3. 12)? Nam si non propria virtute faciebat, cur non adjerit id quod apostoli de se dicebant? Ita certe illi majorem philosophiam et virtutem exercebant, qui gloriam præpulserunt. Et alibi, *Viri, quid hæc facitis? Similes vobis homines sumus* (Ibid. 14. 14). Num apostoli quia nihil per se faciebant, hæc dixerunt, ut hoc ipsum persuaderent; ille vero si hæc

de se opinionem habuisset, annon illorum existimationem amovisset, nisi sua auctoritate operatus e-ss-et? æquis hoc dixerit? Atqui contra loquitur Christus: dicens: *Propter circumstantem turbam dixi, ut credant.* Itaque si credidissent, non opus erat precibus. Si autem precari indignum ipso non erat, cur illis causam imputet? cur non dixit, Ut credant me non esse tibi æqualem? oportebat enim ob illam opinionem ad hoc venire. Sed cum legem solvere existimabatur, illis ubi proferentibus ipse dictum expressit: *Nolite putare quia veni solvere legem* (Math. 5. 17); hic vero opinionem firmat. In summa, quid opus erat circumcutione et ænigmatibus? Satis erat dixisse, Non sum æqualis, et rem solvere. Quid ergo? annon dixit, inquit, *Non facio voluntatem meam?* Sed illud sub-obscurè dixit, et propter eorum imbecillitatem, eadem de causa, qua etiam precatus est. Quid autem sibi vult illud, *Quoniam audisti me?* Hoc est, Nihil inter me et te contrarium est. Quemadmodum igitur illud, *Audisti me*, non significat ipsum non posse (nam si hoc esset, non impotentia solum, sed et ignorantia esset, siquidem ante precationem nescivisset Deum assensurum esse: si vero ignorabat, quomodo dixit, *Vado ut suscitem eum?* nec dixit, Vado precaturus Patrem, ut suscitet eum): quemadmodum, inquam, hoc non imbecillitatis, sed concordie est; sic et illud, *Semper me audis.* Aut hoc dicendum, aut respondendum, hæc propter illorum opinionem diei fuisse. Quod si nec ignorabat, nec imbecillus erat, potius est illum ideo humilia verba loquentum fuisse, ut vel ex hyperbole credas et constiteri cogaris, hæc dixisse illum non secundum dignitatem suam, sed secundum imbecillitatem auditorum. Quid ergo aiunt veritatis hostes? Non ad imbecillitatem auditorum dixit, *Audisti me*; sed ut ostenderet præcellentiam. Verum hoc non erat præcellentiam demonstrare, sed admodum humiliter agere, ostendereque se nihil plus quam hominem habere. Nam precari non est Dei, nec ejus qui in eodem sedet solio. Viden' nulla alia de causa ad hoc venire, nisi propter eorum incredulitatem? Animadvertite ergo rem ipsam eum auctoritatem testificari. Vocavit, et prodiit mortuus ligatus. Hinc ne videretur res esse phantasma (nam prolixe ligatum non minus admirandum videbatur, quam resurgere), *Jussit solvi illum*, ut tangentes et accedentes viderent vere illum esse. Et dixit, 41. *Sinite illum abire.* Viden' quam sit alienus a fastu? Non dicit eum secum, neque sequi se jubet, ne videatur sese ostentare: tanta intelstus modestia. Signum tantum alii mirabantur, alii Phariseis nuntiaverunt. Quid igitur illi? Cum mirari et obstepescere oportuisset, consultant ut illum interficiant, qui mortuum suscitavit. O insipientiam! Eum qui in aliis corporibus mortem superaverat, morti se tradituros esse putabant, et dicunt, 47. *Quid facimus, quia hic homo multa signa facit?* Hominem illum adhuc vocant, qui illius divinitatis tantam acceperat demonstrationem. *Quid facimus?* Credere oportebat, ipsum colere et adorare, neque amplius hominem existimare. 48. *Si dimitti-*

* Quatuor MSS. habent: « Quæcumque enim volo tu facis », inquit. Quæ putat savillum conjugii posse cum illa quæ in textu habentur, sic, « Ego autem sciebam quia semper me audis: quæcumque enim volo tu facis. » sed sine Manu-scriptorum auctoritate nihil jungere audeamus.

mus eum sic, venient Romani, et tollent gentem nostram et civitatem. Quid facere deliberant? Populum concitare volunt, ut periclitatum ob tyrannidis suspicionem. Si discant Romani ipsum circumagere turban, nos suspectos habent, et venient tollentque nostram civitatem. Cur quæso? num defectionem docebat? novæ jubebat tributum dare Cæsari? annon cum illum regem facere volebatis, auferit? auon vilem et sine fastu vitam ducebat, sine domo et aliis hujusmodi? Hæc dicebant, non metuentes, sed invidentes. Verum id contingit, quod minime expectabant, et gentem et urbem ceperunt, quia Christum ipsi occiderant. Erant gesta illius procul omni suspitione. Nam qui agros sanabat, qui optimum vitæ institutum docebat, et principibus parere jubebat, is non affectabat, sed propulsabat tyrannidem. At, inquit, id ex superioribus conjectamus. Verum ipsi defectionem docebant, secus ille. Viden' illa dicta simulationem fuisse? Quid enim simile exhibebat? num satellitibus stipabatur? num curru trahebat? annou solitudines obibat? Sed ne viderentur hæc ex animi sui morbo dicere, civitatem totam periclitari dicunt, et reipublicæ insidias parari, sequæ de extremis metuere. Non hæc vobis captivitatis causa fuerunt; sed his contraria, et hæc et Babylonicam, et illam quæ sub Antiocho contigit pepererunt: non quod apud vos Dei cultores essent, sed quod injusti et Deum irritantes; hoc vos prodidit. Verum hujusmodi res est invidia: nihil decorum sinit videre, excæcato semel animo. Nonne mites esse Christus docuit? nonne alapis cesos in dextera, alteram vertere? nonne injuria affectos tolerare? nonne majorem ad mala patiendâ, quam alii ad mala faciendâ animum exhibere? Hæcine tyrannidem affectantis? annon potius propulsantis?

4. Verum, ut dixi, gravis est invidia, et simulatione plena. Hæc orbem innumeris implevit malis: hujus morbi causa, reis et noxiis tribunalia replentur: hinc oritur gloria et pecuniarum amor, hinc amor principatus, hinc superbia: hinc viæ scelestis latronibus, mare piratis infestatur: hinc cædes per orbem, hinc genus vostrum discerpitur. Quotcumque malum vides, inde proficiscitur: hoc in Ecclesiâ irrepsit: hoc jamdiu innumera peperit mala: amorem pecuniz ubique induxit: hic morbus cuncta subvertit, justitiam corruptit (*Dona enim, inquit, sapientium oculos excæcant, et tanquam frenum ari, avertunt correptiones [Eccli. 20. 31]*): hoc servus pro liberis facit: de hoc quotidie disserimus, et nihil proficimus. Feris pejores efficiunt, pupillorum bona rapimus, viduas nudamus, pauperes lædimus, væ

* Alii habent: *quid est quod voluit dicere?*

super væ adjicimus. *Væ mihi, quia perit pins de terra [Mich. 7. 2].* Nostrum jam est lugere; imo filud quotidie dicendum. Nihil precando proficimus, nihil ex consiliis et monitis lucratur: restat ut lacrymas fundamus. Illud et Christus fecit: cum multa Jerosolymis mouita dedisset, cum id illis nihil profdesset, eorum deflevit cæcitatem. Hoc et prophetæ faciunt: hoc et nos nunc faciamus. Lacrymarum, sletum, ejulatus nunc tempus est. Opportune dicamus: *Vocate lugentes mulieres, et ad sapientes mittite, et loquantur [Jer. 9. 17].* Sic forte poterimus morbum abigere eorum qui ædes splendidas coustruunt, qui ex rapina agros sibi comparant.

Quinam sint vere lugendi.—Lugendi tempus est: sed mecum vos lugete qui nudati, qui læsi estis: vestro luctui lacrymas meas jungite. Verum non nos, sed illos lugemus: non vos læserunt, sed sibi pernicious intulerunt. Vos enim pro injuria illata regnum cælorum habetis: illi pro lucro gehennam. Ideo velius est lædi, quam lædere. Lugemus eos, non humano luctu, sed ex divinis Scripturis desumpto, quo prophetæ luxerunt. Acerbe cum Isaiã lugemus, et dicamus: *Væ conjungentibus domum domui, et agrum agro adjicientibus, ut a vicino aliquid auferant, numquid habitabitis soli in terra? Domus magnæ et pulchræ, et non erunt qui in eis habitent [Isai. 5. 8. et 9].* Lugemus cum Nahumo, et cum illo dicamus, *Væ qui ædificat in altum domum suam [Jer. 22. 13]*: imo lugemus illos, ut tunc Christus Judæos, et dicamus: *Væ vobis divitibus, quia habetis mercedem vestram et consolationem [Luc. 6. 24].* Sic, quæso, nos lugere non desistamus: et nisi turpe sit, plaugamus super fratrum negnitium. Ne lugemus jam mortuorum, sed raptorem, avarum, pecuniarum amantem, insatiabilem. Cur mortuos lugemus, nullo fructu? Hos lugemus, qui mutari possunt. Verum nobis lugentibus, ipsi fortasse rident. At hoc quoque luctu dignum, quia rident de quibus lugere oporteret. Si fletu nostro moverentur, cessandum a luctu esset, cum illi jam ad emendationem pergerent: verum quia illi sine sensu supini jacent, non flendo persistamus, non divites tantum, sed etiam pecuniz amantes, avaros. Non malæ sunt divitiæ, quippe quibus ut par est uti possumus in egenorum usum; sed avaritia malum est, quæ æterna parit supplicia. Lugemus ergo. Forte quædam sequetur emendatio. Si qui in hoc incidere malum non cruantur, alii forte sibi cavebunt ne in idipsum incidant. Faxit Deus ut et illi a morbo liberentur, et nemo nostrum in illum incidat, ut in communi omnes promissa consequamur bona, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA LXV.

Cap. 11. v. 49. *Unus autem ex illis Caiphas, cum esset pontifex anni illius, dixit eis: Vos nescitis quidquam, 50. nec cogitatis quia expedit vobis, ut unus moriatur homo pro populo, etc.*

1. *Infixæ sunt gentes in intritum, quem fecerunt: in*

laqueo isto, quem absconderunt, comprehensus est pes eorum [Psal. 9. 16]. Hoc Judæis contigit. Ipsi namque dicebant, occidendum esse Jesum, ne venirent Romani, et tollerent ipsorum gentem et civitatem. Postquam autem occiderunt eum, hæc passi sunt:

Ῥωμαῖοι, ὑποκτείνουσιν ἡμᾶς, καὶ ἐλευθύνονται, καὶ καθελόντων ἡμῶν τὴν πόλιν. Τίνος ἔσκεν; εἰπέ μοι· μή γὰρ ἀποστασίαν ἐδίδοσκαι; οὐκ ἐπίτερος φόρον δύναιτο Καίσαρι; οὐχὶ βασιλεὺς αὐτῶν ποιῆσαι ἔθελάσατε, καὶ ἔφυγεν; οὐχὶ τὸν εὐτέλη καὶ ἀπείριστον ἐπέδεικνυτο βίον*, μὴτε οὐκίαν ἔχων, μᾶτε ἄλλο τῶν τοιούτων οὐδέν; Ταῦτα μὲν οὐν ἔλεγον, οὐ προσδικῶντων αὐτῶν, καὶ τὸ ἔθνος καὶ τὴν πόλιν ἔλαβον, ἐπειθὴ ἀνέλιπον αὐτῶν. Καὶ γὰρ πόρρω πάσης ὑποφίας ἦν τὰ γινόμενα. Ὁ γὰρ ἰσχυρὸς νοσοῦντας, καὶ ἀριστὸν διδάσκων βίον, καὶ ἀρχαῖοι πείθεσθαι ἐπιτάττων, οὐχὶ τυραννίδα συνίστη, ἄλλα κτελλέων.

Ἄλλ' ἀπὸ τῶν προτέρων στοιχάζομαι, φησὶν. Ἄλλ' ἐκεῖνοι ἀποστασίαν ἐδίδοσκον· οὗτος δὲ τούναντιον. Ὑπερὶ δεῖ ὑπόκρισις ἦν τὰ λεγόμενα; Τί γὰρ ἐπεδείκνυτο τοιοῦτον; δορυφόρους σοδοῦντας ἐπήγητον; ἐχρήματα ἐπέσπευρον; οὐχὶ τὰς ἐρημίας ἐδίωκον; Ἄλλ' ἴνα μὴ δέξωσιν ἀπὸ πάθους τὸν ἑαυτῶν λέγειν ὃ, τὴν πόλιν φασὶ κινδυνεύειν πᾶσαν, καὶ τὸ κοινὸν ἐπιδοκίμεισθαι, καὶ περὶ τῶν ἐγχατῶν αὐτοῦ; εἶναι τὸν φόβον. Οὐ ταῦτα τῆς αἰμαλώσεως ὕμιν αἰτία γέγονεν, ἀλλὰ τὰ ἐναντία, καὶ ταύτης καὶ τῆς εἰς Βαβυλῶνα, καὶ τῆ; ἐπὶ Ἀνεύχου τῆς μετὰ ταῦτα· οὐ τὸ εἶναι παρ' ὕμιν θεραπείουσας, ἀλλὰ τὸ εἶναι ἐν ὕμιν ἀδικούντας, καὶ τὸν Θεὸν παροργίζοντας, τοῦτο ὕμεις ἐκδότους ἐποίησεν. Ἄλλὰ τοιοῦτον ὁ φθόνος· οὐδὲν τῶν δεινῶν ὄρεθ' ἀπέουσι, ἀπᾶς πληρώσας τὴν ψυχήν. Οὐδὲν πρόβω ἐδίδοσκον εἶναι; οὐχὶ βασιζομένους τὴν δεξιάν, στρέφειν καὶ τὴν ἑτέραν; οὐ φέρειν ἀδικουμένους; οὐ μέγιστα ἐπιδοκίμωσθαι προθυμῶν πρὸς τὸ κακῶς παθεῖν, ἢ ἔτεροι ἔχουσι πρὸς τὸ κακῶς ποιῆσαι; Ταῦτ' οὖν, εἰπέ μοι, τυραννίδα συνιστῶντας, ἀλλ' οὐ τυραννίδα καθαιρούντας;

δ'. Ἄλλ' ὅπερ ἔφη, δεῖνὸν ἢ βασιλευσθαι καὶ ὑποκρίσεως γέμον. Τοῦτο τὴν οἰκουμένην μυρίων ἐνέπληξε κακῶν· ἀπὸ τοῦ νοσηματός τούτου τὰ δικαστήρια κρινόμενος πεπληρωται· ἀπὸ τούτου διζῆς καὶ χρημάτων ἔρωσ· ἀπὸ τούτου φιλαρχία καὶ ὑπεροψία· ἐντεῦθεν ὁδοὶ ληστείας μαρτύροι, καὶ θύλαται πειρατῶν ἔχει· ἐντεῦθεν οἱ κατὰ τὴν οἰκουμένην φόνοι, ἐντεῦθεν τὸ γένος ἡμῶν διέσπασται. Ὅπερ ἀν' ὧν κακῶν, ἀπὸ ταύτης τὸν ὄνει· τοῦτο καὶ εἰς τὰς Ἐκκλησίας ἐσεκώμασε· τοῦτο ἄνωθεν τὰ μύρια εἰργάσατο δεσνᾶ· τοῦτο τὴν φιλαργυρίαν ἔτεκεν· αὕτη ἡ νόσος τὰ ἄνω κάτω ἵπωσε, καὶ τὸ δικαῖον διεφθειρε (Δύρα δ' γὰρ, φησὶν, ἐκτυροῖτο ὄφθαλμοῦ σοφῶν, καὶ ὡς σῆμος στόματι, ἀποστερέσει ἐλέγχους)· τοῦτο δοῦλους ἀν' ἐλευθέρων ποιεῖ· περὶ τούτου καθ' ἑκάστην διαλεγόμεθα τὴν ἡμέραν, καὶ πλὴν οὐδὲν γίνεσθαι. Θηρίων γινώμαθα χειρῶν, ὄφρανοις ἀρπάζομεν, χήρας γυμνοῦμεν, πνήστας ἀδικούμεν, οὐαὶ εἰς οὐαὶ συνάπομν. Ὅμοι! δεῖ ἀπὸλαῖε εὐδαλῆς ἀπὸ τῆς γῆς. [388] Καὶ ἡμῶν ἐστὶ τὸ θρηγεῖν λοιπῶν· μᾶλλον δὲ τοῦτο δεῖ καθ' ἑκάστην λέγειν τὴν ἡμέραν. Οὐδὲν ἐν εὐχαίς ἀνύομεν, οὐδὲν ἐν συμβουλαίς; καὶ παραι-

νέπει· λίσσεται; ἀρα τὸ δακρύειν. Τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς ἐποίησε· πολλὰ τοῖς ἐν Ἱερουσαλήμοις παρενόσας, ὡς οὐδὲν ἐκέρθανον ἐκεῖνοι, ἐδάκρυον αὐτῶν τὴν πόρρωσιν*. Τοῦτο καὶ οἱ προφῆται ποιοῦσι· τοῦτο καὶ ἡμεῖς πράττομεν νῦν. Θρήνου λοιπὸν ὁ καιρὸς, καὶ δακρύων, καὶ οἰμωγῶν. Εὐκαίρως εἰπὸν καὶ ἡμᾶς νῦν. Καλέσατε τὰς θρηνοῦσας, καὶ πρὸς τὰς σοφὰς ἀποστείλατε, καὶ φρεγξάσθωσαν. Τάχα οὕτω δυσνησόμεθα ἐκβαλεῖν τὸ νόσημα τῶν τὰς οἰκίας ἐκδομοῦντων τὰς λαμπράς, τῶν ἀγρούς περιβαλλομένων ἐξ ἀρπαγῆς.

Θρηγεῖν εὐκαίρως· ἀλλὰ σιλλάθεσθε μοι καὶ ὕμεις τῶν θρήνων, οἱ γεγυμνωμένοι τε καὶ ἤδη κημένοι· τοῖς ὕμιν θρήνοις καταγάγετέ μοι τὰ δάκρυα. Ἄλλὰ θρηνοῦσας, μὴ εαυτοὺς, ἀλλ' ἐκεῖνους θρηνησάμεν· οὐχ ὕμεις ἤδη κησθε, ἀλλ' εαυτοὺς ἀπώλεσθε. Ὑμεῖς μὲν γὰρ ἔχετε τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἀντὶ τῆς ἀδικίας· ἐκεῖνοι δὲ, τὴν γένεσιν ἀνὰ κέρους. Διὰ τοῦτο βλέπουν ἀδικισθῆναι καὶ μὴ ἀδικεῖν. Θρηνησοῦμεν αὐτοὺς θρήνω, μὴ τὸν ἀνθρώπων· ἢ, ἀλλὰ τὸν ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν, ὃν καὶ εἰ προφῆται ἐθρήνησαν. Θρηνησοῦμεν μετὰ Ἡσαίου πικρῶν, καὶ ἐσπώμεν· Οὐαὶ οἱ συνάφροτες οὐκίαν πρὸς οὐκίαν, καὶ θρηνοὶ ἐγγίζοντες, ἴνα τοῦ πηλοῦ ἀφελῶνται εἰ· μὴ οἰκῆσατε μόνοι ἐπὶ τῆς γῆς; Οὐαὶ μαργάρι καὶ καλαί, καὶ οὐκ ἐσονται οἱ ἐνοικούντες ἐν αὐταῖς. Θρηνησοῦμεν μετὰ τοῦ Ναοῦμ, καὶ ἐσπώμεν μετ' ἐκείνου· Οὐαὶ ὁ οἰκοδομῶν εἰς εὐχὴ τὴν οὐκίαν αὐτοῦ! μᾶλλον δὲ θρηνησοῦμεν αὐτοὺς, καθάπερ καὶ ὁ Χριστὸς τοῖς τότε, λέγων· Οὐαὶ ἡμῖν τοῖς πλουσίαισι! δεῖ ἀπέχεσθαι τὸν μισθὸν ὀμῶν, καὶ τὴν παραλαβὴν ὀμῶν. Οὕτω, παρακαλοῦ, θρηνοῦντες καὶ ἡμεῖς μὴ παυσομεθα· εἰ δὲ μὴ ἄσχημον, καὶ κοψώμεθα ὑπὲρ τῆς τῶν ἀδελφῶν βαθυμίας. Μὴ κλαίωμεν τὸν ἦδη τενηρότα, ἀλλὰ κλαίωμεν τὸν ἄρπαγα, τὸν πλεονέκτην, τὸν φιλάργυρον, τὸν ἀπληστον. Διὰτὶ νεκρὸς θρηνοῦμεν, ἐφ' ὃν οὐδὲν ἐστὶν ἀνύσι λοιπῶν; Θρηνησοῦμεν τοιοῦτος, ἐφ' ὃν ἐστὶ καὶ μεταβολή. Ἄλλ' ἡμῶν θρηνοῦντων, τάχα αὐτοὶ γελῶσιν. Ἄλλὰ καὶ τοῦτο θρηγῶν δεῖον, τὸν γελῶσιν, ἐφ' οἷς εἶσι πνεῖθι. Εἰ μὲν γὰρ ἐπασχῶν τι ἀπὸ τῶν ὀδωρῶν τῶν μετέρων, ἔχρην παύσασθαι ὀδωρῶντος ὡς μέλλοντας θεορθοῦσθαι· ἐπειθὲ δὲ ἀνοισθῆναι δάκνεινται, μένουσιν ἡμεῖς κλαίοντες, μὴ τοὺς πλουτοῦντας ἀπίως, ἀλλὰ τοὺς φιλαργύρους, τοὺς πλεονέκτας, τοὺς ἄρπαγας. Οὐ κακὸν ὁ πλοῦτος (εἰσι γὰρ αὐτῶν καὶ εἰς δέον χρῆσασθαι, ὅταν εἰς τοὺς θεομῶνους ἀναλίσκωμεν)· ἀλλὰ κακὸν ἡ πλεονεξία, τὰς ἀθανάτους προξενούσα κολάσεις. Θρηνησοῦμεν τοῖνυν. Ἴσως γὰρ τίς ἐσται διδρωσῆς· ἢ κἀν οἱ ἐμπεσοῦντες μὴ ἀπαλλαγῶσιν, ἔτεροι γοῦν οὐ περιπεσοῦνται; τῶν δεσφῶ, ἀλλὰ φιλάζονται. Γένοιστο δὲ κακῆνους ἐλευθερωθῆναι τοῦ νοσηματος, καὶ ἡμῶν μὴδὲνα περιπεσῆν ποτε, ἴνα κοινή πάντες τῶν ἐπιτηγελμένων τύχομεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

* Αἰπὶ τὴν συμφορᾶν. ἢ Αἰπὶ μὴ τὸν ἄνωμον. Paulo post quidam μετὰ Ἡσαίου οὕτω λέγοντες, Οὐαὶ. ἢ Αἰπὶ γὰρ ποτε ἐσται, εἰ μοκ ἀπαλλαγῶσιν, ἀλλ' ἔτεροι οὐ περιπεσοῦνται.

[389] ΟΜΙΛΙΑ ΣΕ'.

Εἰς δὲ τὴς εἰς αὐτῶν Κατάρτας, ἀρχιερεῖς ὄν τοῦ ἐναντίου ἐκείνου, εἶπαν αὐτοῖς· Ὑμεῖς οὐκ οἴσασθε οὐδὲν, οὐδὲ διαλογίσεσθε δεῖ συμφάρι ὕμιν, ἴνα εἰς ἀνθρώπος ἀποθῆναι ὀπὲρ τοῦ μου, καὶ τὰ ἐξῆς.

α'. Ἐπετίθησαν ἔθνη ἐν εὐνοχῶν ἢ ἐποίησαν·

ἐν παγίδι ταύτη ἢ ἐκρυψάν, συνελθὼν δ' κοῖς αὐτῶν. Τοῦτο ἐπὶ Ἰουδαίων γέγονεν. Αὐτοὶ μὲν γὰρ ἔλεγον ἀνελεῖν τὸν Ἰησοῦν, ἴνα μὴ ἔλθωσιν οἱ Ῥωμαῖοι, καὶ ἄρῶσιν αὐτῶν καὶ τὸ ἔθνος καὶ τὴν πόλιν. Ἐπειθὲ δὲ ἀνελεῖν, ταῦτα Ἰσάβου· καὶ ἄπερ ὡς δα-

φευβόμενοι ἔπραξαν, ταῦτα ἐπειδὴ ἔπραξαν, οὐ δια-
 γρυγον. Ἄλλ' ὁ μὲν ἀναριβεῖται, ἔστιν ἐν οὐρανός· οἱ
 δὲ ἀνέλκοντες, τὴν γένναν κληρονομοῦσι· καίτοι οὐ
 ταῦτα ἐσκέψαντο· ἀλλὰ τί; Ἐβούλοντο, φησὶν, ἀνελεῖν
 αὐτὸν ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης. Ἐπὶ τὴν γὰρ, ὅτι Ἐλεῦ-
 σονται οἱ Ῥωμαῖοι, καὶ ἀρῶσιν ἡμῶν τὸ ἔθνος.
 Ἐξ δὲ τις ἐξ αὐτῶν Κατάρα, ἀρχιερεῖς ἦν τῶν
 ἑταυτοῦ ἐκείνου, εἰπεν, ἀναισχυνότερος ὢν τῶν
 λοιπῶν· Ἔμεις οὐκ οἰδατε οὐδέν. Ἄπαρ ἐκαίνοι
 ἀμφέβαλλον, καὶ ἐν τάξει βουλῆς προτίθεισαν, (Ἔλε-
 γον γάρ· Τί ποιούμεν;) τοῦτο οὕτως ἀναισχυόντας
 καὶ γυμνῆ τῇ κεφαλῇ, καὶ μετὰ ἱταμότητος ἀνεβόησε.
 Τί γὰρ φησιν; Ἔμεις οὐκ οἰδατε οὐδέν, οὐδὲ δια-
 λογίζεσθε ὅτι σιμῆρες, Ἴνα εἰς ἀθρημῶς ἀπο-
 θῆνῃ, καὶ μὴ εἰλεν τὸ ἔθνος ἀπέληται. Τοῦτο δὲ
 οὐκ εἶπεν ἀπ' αὐτοῦ, ἀλλὰ προσηύθευσεν ἀρχι-
 ερεῖς ὧν.

Ἄρξ· πῶς τῆς ἀρχιερατικῆς ἐξουσίας ἡ δύναμις;
 Ἐπειδὴ γὰρ ὡς ἐξήλωτο τῆς ἀρχιερατικῆς, καίτοι
 ἀνάξιος ὢν τοῦ πράγματος, προσήφθευσεν, οὐκ εἰδὼς
 ἅπαρ εἶπε· καὶ τῷ στόματι μόνον ἐκέχρητο ἡ χάρις,
 τῆς δὲ μαρὰς καρδίας οὐχ ἤφατο. Πολλοὶ γοῦν καὶ
 ἄλλοι τὰ μιλῶντα εἶπον, ἀνάξιοι ὄντες, ὁ Ναβουγοδο-
 νόσος, ὁ Φαραὼ, ὁ Βαλαάμ· καὶ πάντων ἡ αἰτία
 δὴλη. Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· Ἔμεις κἀθήσαθε,
 εἰ ἐκνηρότερον τῶν πραγμάτων προσήγετε, καὶ οὐκ
 ἴσate ἐνὸς ἀνδρὸς σπρηρίας ὕπερ τοῦ κοινῶ κατα-
 φρονήσαι. Ὅρα πῶς τὸ Πνεῦμα τῆς ἰδύναμις·
 ἀπὸ διανοίας πονηρᾶς ἴσχυος ῥήματα προειργκεῖν προ-
 φητείας γέμντα θαυμαστῆς. Τάχα δὲ θεοῦ τὰ ἔθνη
 καλεῖ ὁ εὐαγγελιστής, ἀπὸ τοῦ μιλῶντος ἔσεσθαι·
 ὡσπερ οὖν καὶ αὐτός· φησὶ· Καὶ ἄλλα πρὸβατα ἔχω,
 καὶ αὐτὰς ἀπὸ τοῦ μιλῶντος αὐτὰ καλῶν. Τί δὲ
 ἔστιν, Ἀρχιερεῖς ἦν τῶν ἑταυτοῦ ἐκείνου; Μετὰ
 τῶν ἄλλων καὶ τοῦτο διεφάρτο. Οὐκ εἶται γὰρ τὸν χρό-
 νον ἅπαντα τῆς ζωῆς; ἱερατεῖον, ἀλλ' ἐκινεῖται. Ἐξ οὐ
 γεγονόσων ὄνηται αἰ ἀρχαί. Πλὴν ἀπὸ καὶ οὕτω
 παρῆν εἰ τὸ Πνεῦμα. Ἐπειδὴ δὲ τὰς χεῖρας; ἦσαν
 κατὰ τοῦ Χριστοῦ, τὸ τρικῆαυτα αὐτοῦς ἔγκαι-
 ῖλε, καὶ μετήλθεν ἐπὶ τοῦ ἀποστόλου; Καὶ τοῦτο
 τὸ καταπέτασμα ἐξήλω σχιζόμενον, καὶ ἡ τοῦ Χρι-
 στοῦ φωνὴ ἡ λέγουσα· Ἰδοὺ ἀρίστα ὁ οἶκος ὡμῶν
 [390] ἄρμος. Καὶ ἰώπητος· δὲ μετὰ βραχὺν γενόμε-
 νος χρόνος, ἔφη τινὰς ἀγγελίους τοὺς εἶναι παραμένοντας,
 εἰ μὴ βουληθεῖεν ἐκείνοι μεταστῆναι, καταλιπεῖν
 αὐτοὺς. Ἔως μὲν γὰρ ὁ ἀμύλων εἰστέχει, πάντα
 ἐγένετο· ἐπειδὴ δὲ τὸν κληρονόμον ἀπέκτειναν, οὐκ
 εἶται, ἀλλ' ἀπάλοντο· καὶ καθάπερ ἱμάτιον λαμπρὸν
 ἀπὸ παιδὸς ἀχρήστου, τῶν ὕδατων, λαβῶν ὁ θεός,
 τοὺς εὐγνώμοσι δούλους ἔδωκε τοὺς ἐξ ἐθνῶν, ἐκείνους
 ἐρήμους ἀφελ; καὶ γυμνοῦσι. Ὁ μωκρὸν δὲ τοῦτο ἦν, τὸ
 καὶ τὸν ἔγερθον προσηύθευσε ταῦτα. Τοῦτο καὶ τοὺς
 ἄλλους ἐπισπάσασθαι ἠδύνατο. Κατὰ μὲν γὰρ τὴν
 αὐτὴν προαίρεσιν, ἐναντίας ἔβηθον. Ἐπειδὴ γὰρ
 ἀπέθανε, διὰ τοῦτο τῆς μελλούσης κολάσεως ἀπηλ-
 λάγησαν οἱ πιστοί. Τί ἐστιν, Ἰνα συναγάγη τοὺς
 ἄγγελοι, καὶ τοὺς μακρῶν; Ἴν ὅσῳ μακροῖσεν. Ὁ ἐν
 Ῥώμῃ^α καθήμενος τῶν Ἰουδαίων ἐπιός ἐναι νομίζει

^α Alii ἐπειδὴ ἐξ. ^β Nota Savillii: Boisius ex Theophylacto et Quaesitionibus in Joannem, quibus etiam adalipulatur interpretat, hunc locum in eaprole, omnino recte, τὴν ἔστιν, Ἰνα συναγάγη εἰς ἐν; Ὅτι τοὺς ἄγγελοι καὶ τοὺς μακρῶν ἐν ὅσῳ ἐπιόσεν, καὶ ὁ ἐν Ῥώμῃ. Ita pascet huc resillitio, ut si vel unus codex indisputaretur, eam libenter in-
 duxissent in seriem. Interpres Aretinus hanc secutus lectionem sic vertit: Sed quid signat, Ut congregaret in unum? Quod qui proprie erant, et qui longe, unum corpus reddidit, qui Romae est, etc.

αὐτοῦ. Τί ταύτης τῆς ταναγωγῆς ἴσον; καὶ πάν-
 των κεφαλῆ ὁ Χριστός· Ἄν' ἐκείνης τῆς ἡμέρας
 ἐβουλεύσαντο οἱ Ἰουδαῖοι, Ἰνα ἀποκτείνωσιν αὐ-
 τόν. Καὶ μὴν πρότερον ἐξήτων. Λίγη γὰρ· διὰ
 τοῦτο ἐξήτων ὁ Ἰουδαῖοι αὐτὸν ἀποκτείναι· καί,
 Τί με ζητεῖτε ἀποκτείναι; Ἄλλὰ τότε μὲν ἐξήτων,
 νῦν δὲ καὶ ἐκύρωσαν τὴν γνώμην, καὶ ὡς ἔργῳ τῶν
 πραγμάτων κέχρηται. Ἰησοῦς δὲ οὐκ εἶτο παθήσῃσι
 περιπατεῖ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ. Πάλιν ἀνθρωπίνως ταῦ-
 τὸν σώζει, καὶ συνεχῶς τοῦτο· ποιεῖ.

β'. Τὴν δὲ αἰτίαν εἶπον, δι' ἣν πολλὰκις ἀπήλθε καὶ
 ἀνεχώρησε. Καὶ νῦν ἔγγυς τῆς ἱερῆμου διατρίβει ἐν
 Ἐφραθᾷ, καὶ ἐκεῖ ἔμνε μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ.
 Πῶς οἱ ἐθροβιζέσθαι τοὺς μαθητάς, ὁρῶντας αὐτὸν
 ἀνθρωπίνως σοφόμενον; Οὐδεὶς λοιπὸν ἔκολούθησε.
 Τῆς γὰρ ἑορτῆς ὁστος ἔχοντες, πάντες ἐπὶ τὰ ἱερο-
 σόλιμα ἔτρεχον· αὐτοὶ δὲ, ὅτε πάντες ἔχαρον καὶ
 ἐπανηγυρίζον, τότε κρύπτονται, τότε ἐν κινδύνῳ
 εἰσὶν ἐπὶ ὄμῳ παρέμον. Καὶ γὰρ ἐν τῇ Γαλι-
 λαίᾳ, τοῦ Πάτχα ἔντος; καὶ τῆς Ἐκρηνοπηγίας, ἐκρύ-
 πτοντο· καὶ πάλιν μετὰ ταῦτα, τῆς ἑορτῆς ὁστος,
 τῶν φεῦγται καὶ τῶν κρύπτεσθαι μόνον τῶν ἄλλων μετὰ
 τοῦ Διδασκάλου, τὴν εὐνοίαν ἐπιεικνύμενοι^δ. Ἐν-
 τεῦθεν φησὶν ὁ Λουκᾶς αὐτὸν ἐπικληῖται, Ἐγὼ προ-
 φητεῖα ὡμῶν ἐν τοῖς πεισματώσι. Ταῦτα δὲ εἶπε,
 δεικνύς ὅτι παρὰ τῆς αὐτοῦ βούτης ἐκινουμένηται.
 Πολλοὶ δὲ ἐκ τῆς χώρας ἀνέστησαν ἀγνίστα ταυ-
 τοῦ. Καὶ ἔδωκαν παραγγέλλας οἱ ἀρχιερεῖς καὶ
 οἱ Φαρισαῖοι, Ἰνα πιάσωσιν αὐτόν. Θαυμαστὸς
 ἀγνισμός, μετὰ μαρτύρων προαιρέσεως, μετὰ ἀνδρο-
 φῶνου διανοίας, μετὰ ἡγματικῶν χειρῶν. Καὶ ἔλε-
 γον· Δοκεῖτε ὅτι οὐ μὴ ἔλθῃ ἐν τῇ ἑορτῇ; διὰ
 τοῦ Πάτχα ἐπεβούλεον, καὶ τὸν καιρὸν τῆς ἑορτῆς;
 ἐποιοῦντο καιρὸν σαγῆς· τοῦτέστιν, Ἐνταῦθα αὐ-
 τὸν ἐμπεσῶν δεῖ, τοῦ καιροῦ καλοῦντος αὐτόν. Ὁ τῆς
 ἀσθεῖας! ὅτε πλείονος ἔδει τῆς εὐλαθείας, καὶ τοὺς
 [391] ἐπὶ τοὺς ἐσχάτους ἐλημμένους ἀφίκαναι, τότε τὴν
 οὐδὲν ἡβεικρότα θηρεῦσαι ἐπιχειροῦσι. Καίτοι καὶ ἤδη
 τοῦτο ποιήσαντες, ὁ μόνον οὐδὲν ὄνησαν, ἀλλὰ καὶ
 καταγέλαστοι γεγονόσιν. διὰ τοῦτο συνεχῶς ἐμπίπτον
 διαφεύγει, καὶ βουλευομένους^ε αὐτὸν ἀνελεῖν κατῆγει
 καὶ ἀπορεῖν ποιεῖ, τῆ τῆς δυνάμεως; ἀποδείξει κατα-
 νύξαι βουλόμενος· καὶ Ἰνα ὅταν λάβωσιν αὐτόν, μά-
 θωσιν ὅτι οὐ τῆς οἰκείας ἰσχύος ἦν, ἀλλὰ τῆς ἐκείνου
 συγχωρησέως τὸ γινόμενον. Ὀδὲ γὰρ τότε ἴσχυον
 αὐτὸν αὐτολαβεῖν, καὶ ταῦτα πλησίον ὁστος τῆς Βηθ-
 νίας· καὶ ὅτε δὲ συνελθον, ἐβράβην αὐτοὺς ὕπετους.
 Πρό ἔξ δὲ ἡμερῶν τῶν Πάτχα ἤλθεν εἰς Βηθανίαν,
 ὅπου ἦν Ἀλέγρος· καὶ εἰσετάτο παρ' αὐτοῦ, καὶ
 Μάρθα διακονεῖ, καὶ Λάζαρος ἐσθίει. Τοῦτο δὲ τῆς
 εἰλικρινούς ἀναστάσεως σημεῖόν ἐστι, τὸ μετὰ ἡμέρας;
 πολλὰς καὶ ζῆν καὶ ἐσθίειν. Ἰ Ὅθεν ἔδλον, ὅτι ἐν τῇ
 οἰκῇ αὐτῆς τὸ δριστον ἦν· ἄτε γὰρ φίλοι καὶ φιλοῦ-
 μμοι, δέγονται τὸν Ἰησοῦν. Τινὲς δὲ φασὶν ὅτι ἐν
 ἄλλοις οἰκῇ τοῦτο ἐγένετο. Ἰ δὲ Μαρία οὐ διακονεῖ
 μαθήτρια γὰρ ἦν. Πάλιν ἐνταῦθα αὐτῇ πνευμα-
 τικώτερον. Ὁ δὲ διακονεῖ γὰρ ὡς κεκλημένη, οὐδὲ μόν-
 νη ποιεῖται τὴν ὑπηρεσίαν· ἀλλ' εἰς αὐτὸν μόνον
 περιεστῆσι τὴν τιμὴν· καὶ οὐκ ὡς ἀνθρώπων πρόσει-
 σιν, ἀλλ' ὡς Θεῷ. Τὸ γὰρ μῦρον διὰ τοῦτο ἔθηκεν, καὶ
 ταῖ; ὅριζι τῆς κεφαλῆς ἀπέμαζεν, ἄτινα οὐκ ἦν ὑπό-
 ληψιν ἐχούσης περὶ αὐτοῦ τοιαύτην, ὅταν οἱ πολλοί.

^ε Alii ταῦτα. ^δ Savil. et Boisius legendum censent ἐπιεικνύμενοι, et recte quidem; sed omnes mss. ἐπιεικνύμενοι habent. ^ε Quidam βουλόμενοι. ^ζ Addit Savil. καὶ ἡ Μάρθα διακονεῖ, quae sensus requirit. Est.

et quod ut effugerent fecerant, hoc quia fecere, non effugerunt. Sed qui occisus fuit, est in caelis; qui autem occiderunt, gehennam sortiti sunt: etsi id non in voto haberent; sed quid? Volebant, inquit, a die illo occidere ipsum. Dicebant enim, *Venient Romani, et tollent gentem nostram. Unus autem ex illis Caiphas, cum esset pontifex anni illius, dixit, ceteris impudenter: Vos nescitis quidquam. Illi nempe dubitabant, et deliberando proposuerant (dicebant enim, Quid facimus?) hic impudenter, aperta fronte, et petulenter clamavit. Quid vero dicit? Vos nescitis quidquam, neque cogitatis quia expedit vobis, ut unus moriatur homo, et ne tota gens pereat. 51. Hoc autem a semetipso non dixit, sed cum esset pontifex anni illius, prophetavit.*

Multi indigni futura praedixerunt. — Vides quanta sit pontificalis potestas? Quia enim pontificatum sortitus erat, licet indignus, prophetavit, quid dicere ignorans: gratia ejus tantum ore usa est, imperium vero cor non tetigit. Multi quoque alii futura praedixerunt, indigni licet, Nabuchodonosor, Pharaon, Balaam, omniumque causa manifesta est. Hoc autem vult ille significare: Vos sedetis, adhuc signis huc negotium attenditis, nec scitis unius hominis salutem pro communi contemnendam esse. Vide quanta sit virtus Spiritus: ex improba mente mirabilis prophetiae verba potuit elicere. Filios autem Dei gentes appellat evangelista, ex eo quod futurum erat, sicut et ipse ait, *Et alias oves habeo (Joan. 10. 16)*; ab eo quoque futurum erat sic vocans. Quid sibi vult illud, *Cum esset pontifex anni illius? Cum aliis hic quoque mos corruptus erat. Non enim ultra toto vitae tempore, sed annis ut sacerdotium gerebant, ex quo venales facti erant principatus. Attamen vel sic adhuc aderat Spiritus. Postquam autem in Christum manus sustulerunt, tunc illos reliquit, et ad apostolos translatus est. Et hoc velum seorsum ostendit, nec non Christi vox dicentis: Ecce dimittetur domus vestra deserta (Matt. 23. 38). Et Josephus qui paulo post fuit, dixit quosdam angelos, qui apud illos manebant, se iude migraturos esse significavisse (n), nisi resipiscerent. Quamvis enim vinea persistit, pro more omnia facta sunt; ubi autem heredes occiderunt, non item, sed perierunt: et quasi splendidam vestem ab ingrato filio, a Iudeis scilicet, auferens Deus, probis illam servis dedit, ex gentilibus conversis, et desertos illos nudosque reliquit. Nec parum fuit quod inimicus hanc prophetaret. Hoc enim aliis quoque allicere poterat. Nam contra quam ille volebat evenit. Quia enim mortuus est, ideo a futuro supplicio liberati fideles sunt. Quid sibi vult illud, 52. *Ut congregaret eos qui prope, et eos qui procul sunt? Unum corpus reddidit. Qui Romae est, Iudaei putat membrum suum esse. Quid huic congregationi par? Omniumque caput est Christus. 53. Ab illa die cogitaverunt Iudaei ut interficerent eum. Autem quaerebant;**

(n) Josephus l. 6. 31. de Bello Judaico. Inter alia signa futurum Ierosolymorum excidium hoc relet: *deinde vocem repentinam auditam fuisse dicenti om, tunc migravimus: quem locum hic puto esse, iocere Chrysostomum.*

dixit enim, *Ideo quaerebant eum Iudaei interficere: et, Quid me quaeritis interficere (Joan. 8. 18. et 7. 20)? Sed tunc quaerebant, nunc autem id statuerant, et rei manum admoverunt. 54. Jesus autem jam non palam ambulabat in Iudaea. Rursus humano more saluti suae cavet, ac frequenter hoc facit.*

2. *Christus humano more fugit.* — Jam caesari dixit, cur frequenter abierit, et secesserit. Nunc prope desertum habitat in Ephrata, et ibi manebat cum discipulis suis. Quantum putas turbatos fuisse discipulos violentes ipsum humano more saluti suae providere? Nemo jam sequitur esse. Nam cum prope esset dies festus, omnes Ierosolymam accurrebant; ipsi vero, cum gauderent omnes et festum agerent, tunc latebant, tunc in periculis erant; attamen persistant. Certe cum Pascha et Scenopogia celebrarentur, illi in Galilea latebant. Rursum postea in die festo, dum soli cum Magistro fugerent et laterent, suam erga illum benevolentiam ostendebant. Hinc Lucas illius dixisse ait: *Ego perseveravi vobiscum in tentationibus (Luce. 22. 28)*. Haec porro dicebat ut ostenderet, illis gratia sua roborari. 55. *Multi enim de regione ascenderunt, ut sacrificarent seipso. 57. Et dederunt pontifices et Pharisei mandata, ut apprehenderent eum. Mira sanctificatione cum sanguinaria voluntate, cum crudelitatis manibus. 56. Et dicebant: Putatis quia non veniet ad diem festum? In Paschate insidiabantur illi, tempusque solemnitatis tempus caedis reddebant; id est: Huc illum incidere oportet, advocante festo. O impietatem! Cum majore opus erat pietatis, et cum extremis obnoxii sceleribus, liberi mittebantur, tunc innoxium comprehendere conantur. Atqui cum jam illud tentassent, non modo nihil perfecterant, sed etiam ridiculi apparuerant. Ideo frequenter incidit et evadit, et cupientes se interficere retinet, et dubios relinquit, ut virtutem suam demonstrando illos ad compunctionem deducat; et ut postquam captus fuerit, sciant, non vi sua, sed ipsius concessione id accidisse. Neque enim tunc potuerunt illum comprehendere, etsi propinqua Bethania esset: et cum comprehendissent, supinus illos prostravit. (Cap. 12) 1. *Ante sex dies Pascha venit Jesus in Bethaniam, ubi fuerat Lazarus mortuus: 2. et manducabat apud eos; et Martha ministrabat, Lazarusque manducabat.* Hoc verum resurrectionis signum erat, quod post multos dies et viveret et manducaret. Unde palam est praedictum in ejus domo fuisse: nam ut amici et dilecti Jesum exciperent. Quidam tamen dicunt id in alia domo gestum fuisse. Maria autem non ministrabat: discipula enim erat. Rursus hic major adest illi Spiritus gratia. Non ministrabat enim tanquam vocata, neque communi incumbere ministerio; sed Christo soli honorem deferret: neque ut homini, sed ut Deo adstat. Unguentum enim ideo effudit, et capillis capitis abstersit, quod signum erat illam de Christo non eam dem quam alii opinionem habere. Sed increpavit Iudas pietatem simulans. Quid ergo Christus? 7. *Bonum opus operata est in sepulcrum meum.* Cur discipulum circa mulierem non reprehendit, neque dixit*

ut evangelista, ipsum furti faciendi causa mulierem increpasse? Patientia sua voluit eum in pudorem deducere. Quod autem nosset illum esse proditorem patet, quod jam illum sæpe redarguerit, ut cum dixit, Non omnes credunt (*Joan. 6. 65*); et, *Unus ex vobis diabolus est* (*Ibid. v. 71*). Indicavit ergo se nosse illum esse proditorem, non vero aperte redarguit, sed iudicavit, quod vellet eum a proposito revocare. Cur ergo alius dixit, omnes discipulos sic loquutos esse (*Matth. 26. 8*)? Et omnes, et ille; sed reliqui non eodem animo.

Cur Christus furi loculos commiserit. — Quod si quis quaerat, cur furi loculos pauperum commiserit, et avarum dispensatorem fecerit, respondebimus, rem arcanam unum nosse Deum; quod si quidpiam sit coniectando dicendum: ut omnem auferret excusationis causam. Non enim dicere poterat se ex pecuniarum amore id fecisse, cum posset cupiditati suæ ex loculis facere satis, sed ex ingenti nequitia, quam volebat Christus cohibere, indulgentia erga illum multa usis. Quamobrem ¹ illum furantem non arguebat, etsi non noscens, ejus malam obstruens cupiditatem, et omnem auferens excusationem. *Sinite illam*, inquit; *in diem sepulturæ meæ hoc fecit* Rursus proditorem admonet, cum sepulturæ meminit. Sed non inessit illum monitio, neque hoc verbum emoluit: etsi potuisset illum in commiserationem inclinare; ac si diceret: Molestus sum et onerosus; sed excipieta paupis, et migrabo. Hinc enim respexit cum diceret: *8. Me autem non semper habebitis*. Sed nihil horum ferum et furiosum hominem flexit, etiamsi multa alia dixerit et fecerit, pedes ejus laverit illa nocte, ac mensæ consortem fecerit, quod vel latronum animos mulcere potest; et alia verba loquutus sit, quæ possent etiam lapidem emollire. Et hæc non multo ante, sed in ipso die, ne tempus in oblivionem induceret. Sed adversus omnia perstitit.

3. Avaritia quantum sit majus. Amor pecuniæ dæmone deterior. — Gravis namque est avaritia: gravis certe, quæ ocnos et aures obturet, et fera sæviore reddat: non conscientiam, non amicitiam, non societatem, non propriam salutem cogitare sinit; sed ah omnibus simul avertens, quos capit in servitutem redigit, ut gravissima domina. Quodque in hac dura servitute deterius est, gratias sibi habendas esse ipsis suadet; et quanto magis illi servit, tanto magis augetur voluptas: hincque incurabilis morbus gignitur. Hinc venatu difficilis hæc fera est; hæc Giesi ex discipulo et propheta leprosum fecit; hæc Ananiam perdidit; hæc Judam proditorem fecit; hæc principes Judæorum corrupit, qui dona accipiebant et farum socii efficiebantur; hæc plurima induxit bella, sanguine vias, lacrimis et gemitibus urbes replevit; hæc cœnas impuras, mensasque execran-

das, cibos iniquos reddidit. Idcirco idolorum servitutem illam vocavit Paulus (*Coloss. 3. 5*). Sed neque ita deterruit. Cur autem idololatricam dicit? Habent multi divitias, illisque uti non audent, sed illas consecrant, et nepotibus intactas transmittunt, eorumque successoribus, quasi Deo dicata munera contingere non audent. Si quando vero iis uti cogantur, ita affecti sunt ac si rem illicitam facerent. Alioquin autem ac si quis gentilis simulacrum ¹ coleret, sic to aurum portis et vectibus munis, ac pro templo tibi arcam statuis, et in aureis vasis deponis. Sed non adoras simulacrum ut ille? At omnem ipsi cultum exhibes. Hujusmodi homo prius oculos et animam tradat, quam idolum illud. Hoc facit auri amatores. At aurum non adoro, inquires. Neque ille idolum adorat, sed inhabitantem dæmonem. Ita et tu, etsi aurum non adores, sed illum adores dæmonem qui ex auri intuitu et concupiscentia in tuam involat animam. Dæmone namque deterior est pecuniarum cupiditas, cui multi magis obsequuntur, quam idolis alii. Hi namque in multis non parent; illi vero in omnibus cedunt, et quidquid faciendum suggerat, obsequuntur. Quid dicit avaritia? Esto omnibus hostis et inimicus, naturam obliviscere. Deum contemne, sacrificia mihi teipsum: et in omnibus illi obtemperant. Idolis quidem boves et oves immolantur: avaritia autem dicit, Immola mihi animam tuam: et avarus morem gerit. Viden² quales aras habeat? qualia excipiat sacrificia? Regnum Dei avari non possidebunt (*1. Cor. 6. 10*): ac nihil tamen furmidant. Atqui hæc cupiditas omnium infirmitas est. Neque enim innata, neque naturalis est: alioquin enim nobis a principio adfuisset: at initio aurum non erat, nec aurum quispiam amabat. At si vultis, dicam unde malum irrepserit. Singuli eos qui præcesserant æmulati, morbum auxerunt, et vel vitium inicitat is qui præcessit. Cum vident enim splendidas ædes, agrorum copiam, servorum greges, argentea vasa, et multam vestium congeriem, nihil non agunt ut illos superent: ut primi secundis, hi sequentibus causa capiendi existant. Quod si voluissent moderate agere, non aliis doctores fuissent; imo neque his nlla est excusatio. Sunt enim alii qui pecunias spernant. Et quis spernit, inquires? Quod enim gravius est, tanta hujus vitii vis est, ut videatur non posse superari, nec credatur quempiam esse qui contrariam virtutem sectetur. Multos tamen hujusmodi numerare possum et in urbibus et in montibus. Et quid inde lucri? neque enim hinc meliores evaditis. Alioquin autem non de his nobis sermo nunc est, nec dicimus divitias effundi oportere: vellem utique; sed quia majus esse onus videtur, non cogam, sed hortor ne aliena concupiscatis, atque ex facultatibus largiamini. Multos autem inveniemus rebus suis contentos, sua curantes, et ex justis laboribus victum parantes. Cur non hos imitamur et æmulamur? Cogitemus eos qui ante nos fuerunt: annon illorum prædia stant, dum ipsorum sola nomina circumferuntur? En bujus balneum, il-

¹ In Florilegio, ut animadvertit Savinius, hic locus melius habere videtur, *sed ex ingenti nequitia, quam si cohibere voluisset, non tradidisset benefactorem. Christus vero multo erga illum indulgentia multoque patientia usus, v. efferebat.*

² Alii addunt, *saxenum.*

Ἄλλ' ἐπειμήσαν ὁ Ἰούδας, προσήματι εἶπεν εὐλαβείας. Τί οὖν ὁ Χριστός; Ἔργον καλὸν ἐποίησεν εἰς τὸν ἐνταρσιασμόν μου. Τί θήποτε δὲ οὐκ ἤλεγξεν τὸν μαθητὴν ἐπὶ τῆς γυναικὸς, οὐδὲ εἶπε τούτο ὅπερ ὁ εὐαγγελιστὴς εἶπεν, ὅτι διὰ τὴν οἰκίαν κλοπὴν ἐπειτίμα τῆ γυναικὶ; Τῆ πολλῇ μακροθυμίᾳ ἐντρέψαι αὐτὸν ἐβούλετο. Ὅτι γὰρ ββει δὲ προδότης ἦν, ἀνοθεῖν αὐτὸν ἤλεγξε καλλιᾶς, εἰπών· Οὐ πάντες πιστεύουσι καί, εἰς ἐξ ὧν διδούλω ἔσται. Ἐβήλωσε μὲν οὖν, ὅτι οἶδεν αὐτὸν προδότην, οὐκ ἤλεγξε δὲ φανερώς, ἀλλὰ συναχώρησεν, ἀνακαλέσασθαι αὐτὸν θέλων. Πῶς οὖν ἄλλος φησὶν, ὅτι πάντες αἱ μαθηταὶ τούτου ἐβέβησαν; Καὶ πάντες, κἀκεῖνος· ἀλλ' οἱ λοιποὶ οὐ τῆ αὐτῆ προαιρέσει.

Εἰ δὲ τίς ἐξετάξῃ, εἰ θήποτε κλέπτης ὄντι τὸ γλωσσόκομον ἐνεχείριος τῶν πτωχῶν, καὶ οἰκονομεῖν ἐποίησε φιλαργυρον ὄντα; ἐκεῖνο ἀν εἰπομεν, ὅτι τὸν μὲν ἀπέρρητον λόγον ὁ Θεὸς οἶδεν· εἰ δὲ τι χρῆ ἡμᾶς στοχασομένους εἶπειν, ἴνα πᾶσαν ἐκκοπήν φέρωσιν. Οὐ γὰρ εἶπεν εἰπών, ὅτι διὰ χρημάτων ἔρωσται τούτο ἐποίησε (καὶ γὰρ ἰκανὴν εἶπεν ἐκ τοῦ γλωσσόκομου τῆς ἐπιθυμίας τὴν παραμύθω)· ἀλλὰ διὰ πονηρίαν πολλὴν, ἣν ἐβούλετο κατέχειν ὁ Χριστός, πολλῇ συγκυαταδίᾳ πρὸς αὐτὸν χειρημένους. Διὸ οὐδὲ ἐνεκάλεσε αὐτῶν κλέπτον, καίτοι γε εἰδὼς, ἐμάρτυρων τὴν πονηρίαν ἐπιθυμῶν, [392] καὶ πᾶσαν ἐξείρων ἀπολογίαν. Ἄρατε αὐτὴν, φησὶν· εἰς γὰρ τὴν ἡμέραν τοῦ ἐνταρσιασμοῦ μου τούτο ἐποίησε. Πάλιν τὸν προδότην ἀνέμνησεν, ἐνταρσιασμόν εἰπών. Ἄλλ' οὐ καθικνεῖται αὐτοῦ ὁ Ἐλεγχος, οὐδὲ μαλαώσει τὸ βῆμα. καίτοι ἰκανὸν αὐτὸν εἰς οἶκτον ἐμβαλεῖν· ὡσανεὶ εἶπεν· Ἐπαχθὸς εἰμι καὶ φορτικός· ἀλλὰ ἀνάμεινον μικρὸν, καὶ ἀπέλασσομαι. Καὶ γὰρ τούτο κατασκευάζει ἐν τῷ λέγειν· Ἐμὲ δὲ οὐ πάντως ἔχετε. Ἄλλ' οὐδὲν τούτων τὸν θηριώδη καὶ μαρινωμένον ἐπέκαμψε, καίτοι γε καὶ τούτων πολλῶν πλείονα καὶ εἶπε καὶ ἐποίησε, καὶ τοὺς πόδας αὐτοῦ ἔβαλε κατ' αὐτὴν τὴν νύκτα, καὶ τραπέζης αὐτῶν μετέδωκε καὶ ἄλλων ὁ καὶ τὰς ληστροκάς οὐκ κατέγειν ψυχὰς (καὶ βήματα ἕτερα ἐβέβησαν, ἰκανὰ καὶ λίθον μαλάξαι)· καὶ ταῦτα οὐ πρὸ πολλοῦ τοῦ χρόνου, ἀλλ' ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ, ἴνα μὴ δὲ ὁ χρόνος εἰς λήθην ἐμβάλῃ. Ἄλλὰ πρὸς ἅπαντα ἔστι.

γ. Ἀσπὸν γὰρ ἡ φιλαργυρία, θεῶν· καὶ ὀφθαλμοῦς καὶ οὐτα πηροῦ, καὶ θηριῶν χαλεπωτέρους ποιεῖ, οὐ συντάξας, οὐ φίλιαν, οὐ κοινωνίαν, οὐ τὴν τῆς οἰκείας ψυχῆς; οὐτρίαν ἐνοήσας συγχωροῦσα, ἀλλὰ καθάπαξ πάντων ἀποστήσασα, δούλους αὐτῆς ποιεῖ τοὺς ἀδύνατας, καθάπερ τις τυραννὴς χαλεπῆ. Καὶ τὸ θεῶν τῆς οὐτι μικρὰς δουλείας, ὅτι καὶ χάριν αὐτοῦ εἶχεν ἀναπεθεῖ· καὶ ὅσπερ ἀν αὐτῇ μᾶλλον δουλεύσασαι, τοσοῦτ' αὐ τῆς ἡθονῆς ἀξείτα. Καὶ ταύτῃ μάλιστα ἐλάτουν τὸ νόσημα γίνεται, ταύτῃ δυσώλυτον τὸ θηριῶν. Τούτῳ τὸν Γιστῆ λεπρὸν ἀντὶ μαθητοῦ καὶ προφῆτου πεποίηκε· τούτῳ τὸν πρὸ Ἀναγίν ἀπέλασε· τούτῳ τὸν Ἰουδαῖον ἀργοντὰς διεφθέρει, λαμβάνοντας ὄψρα καὶ κοινωνοὺς κλεπτῶν γενόμενος. Τούτῳ μυριάς πολλοὺς εἰσήγαγεν· ἀμάτων μὲν τὰς δόδας, ὀρθῶν δὲ

καὶ οἰμωγῶν τὰς πόλεις πληρῶσαν. Τούτῳ καὶ δέειπε ἐποίησε γενέσθαι ἀκάθαρτα καὶ τραπέζας ἔαγειν, καὶ ἐδάματα παρανομίας ἐπέληψε. Διὰ τούτου αὐτὸ ἐιδωλολατρεῖαν ἐκλάσεν ὁ Παῦλος. Ἄλλ' οὐδὲ οὕτως ἐβέβησε. Διὰ τὴ δὲ ἐιδωλολατρεῖαν φησὶν; Ἐχούσιν πολλὰ χρέματα, καὶ χρῆσασθαι αὐτοὺς οὐ ταμῶσιν, ἀλλὰ ἀπεροῦσιν, εἰς ἐγγυθῶν καὶ ἐξ ἐγγυθῶν παραπέμποντες ἀνάπαρ, καθάπερ νινῶν ἀναθημάτων οὐ τολμῶντες ἀφάσασθαι. Ἐὰν δὲ ποτε καὶ ἀναγκασθῶσιν, ὡσπερ ἀθέμιτόν τι πράξαντες, οὕτω δίκαιονται. Καὶ ἄλλως δὲ, ὡσπερ τὸ ἔσανον περιεῖπει ὁ Ἐλληγ· οὕτω οὐ τὸ χρυσίον ὁ θύρας πιστεύει καὶ μοχλοῖς, ἀντὶ ναοῦ τὸ κωιδόνον κατασκευάζων καὶ ἐναποτιθέμενος σκεύεσιν ἀργυροῖς. Ἄλλ' οὐ προσκυνεῖ, καθάπερ ἐκεῖνος τὸ ἔσανον; Ἄλλὰ πᾶσαν ἐπέδεικνυσται περὶ αὐτὸ θεραπείαν. Πάλιν ἐκεῖνος ἤβησεν ἀν τοὺς ὀφθαλμοῦς καὶ τὴν ψυχὴν πρῶτον, ἣ τὸ ἔσανον. Τούτῳ καὶ οἱ τὸ χρυσίον φιλοῦντες. Ἄλλ' οὐ προσκυνῶ τὸ χρυσίον, φησὶν. Οὐδὲ ἐκεῖνος τὸ ἐιδωλόν, φησὶ, προσκυνεῖ, ἀλλὰ τὸν ἐνικνούοντα δαίμονα. Οὕτω καὶ οὐ, κἂν μὴ τὸ χρυσίον προσκυνῆς, ἀλλὰ τὸν ἀπὸ τῆς βέβηως τοῦ χρυσίου καὶ τῆς ἐπιθυμίας ἐπιπηδῶντ' αὐ τοῦ [393] ψυχῆ δαίμονα. Δαίμονος γὰρ χαλεπωτέρου τῆς φιλαργυρίας ἡ ἐπιθυμία, καὶ ταύτῃ πολλοὶ μᾶλλον πειθονται, ἢ ἔτεροι τοῦ ἐιδώλου. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ πολλὰ παρακούουσιν, ἐνταῦθα δὲ πάντα εἰκούει, καὶ ὅπερ ἀν εἶπῃ ποιῆσαι, πειθονται. Τί λέγει; Πολέμιος ἔσο, φησὶν, ἐχθρὸς ἀπάντων· ἄγνωτος τὴν φύσιν, καταφρόνεις Θεοῦ, κατάδυστος μου σαυτὸν καὶ πάντα πειθονται. Καὶ τοῖς μὲν ἔσανος βροῦς καὶ πρέβαστα θύουσιν· ἢ δὲ φιλαργυρία λέγει; Θύουσιν μοι τὴν σαυτοῦ ψυχὴν, καὶ πειθεῖ. Ὅπως οὖτος ἔχει θυμῶς; οἷα δέγεται θυμᾶτα; Βασίλειαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσιν οἱ πλεονέκται· καὶ οὐδὲ οὕτω δεδοίκασι. Καίτοι γε πάντων ἡ ἐπιθυμία αὐτῆ ἀσθενεστέρα. Οὐ γὰρ ἐμψυτος, οὐδὲ φυσικῆ· ἢ γὰρ ἀν παρὰ τὴν ἀρχὴν ἐνεσθῆ· νῦν δὲ χρυσίον οὐκ ἦν ἀνοθεῖν, οὐδὲ ἦρα τις χρυσίου. Ἄλλ' εἰ βούλεσθε, λέγω πόθεν εἰσῆλθε τὸ κακόν. Ἐκαστος τὸν πρὸ αὐτοῦ ζῆλοῦντος ἐπέτεινον τὸ νόσημα, καὶ τὸν οὐ βουλόμενον ὁ προλάθων ἐβέβησε. Ὅταν γὰρ Ἰδωσιν οἰκίας λαμπράς, καὶ πλῆθος ἀγρῶν, καὶ ἀνδραπόδων ἀγέλας, καὶ ἀργυρὰ σκευῆ, καὶ πολλὴν ἱματίων φορητόν, πάντα πρῶταῖσιν, ὡστε ὑπερβαλέσθαι· ὡστε οἱ πρῶτοι τῶν δευτέρων αἰτίου γίνονται, κἀκεῖνοι τῶν μετ' αὐτοῦ. Εἰ δὲ ἐβούλοντο σωφρονεῖν, οὐκ ἀν τοῖς ἄλλοις ἐγίνοντο διδάσκαλοι, μᾶλλον δὲ οὐδὲ τούτους ἔστιν ἀπολογία. Εἰοί γὰρ καὶ ἔτεροι χρημάτων καταφρονούντες. Καί τις, φησὶ, καταφρονεῖ; Τὸ γὰρ θεῶν, ἐν ἰπὸ πολλῆς κακίας εἰς ἄδύνατον δουεῖ περιεστῆναι, καὶ οὐδὲ πιστεύεται τις κατορθῶν. Εἴπω τοῖσιν πολλοὺς τοὺς ἐν ταῖς πόλεσι, καὶ τοὺς ἐν τοῖς ὄρεσι. Καί τις τὸ κέρδος; οὐδὲ γὰρ ἀπὸ τούτων ἔσασθε βελτίους. Ἄλλως δὲ, οὐ περὶ τούτων ἡμῶν ὁ λόγος νῦν, ὡστε κενώσασθαι τὰ θντα· ἐβουλόμην δὲ· πῆν ἄλλ' ἐπειθὶ μεῖζον ἡμῶν τὸ φορτόν, οὐκ ἀναχάξω· ἀλλ' ὡστε μὴ τῶν ἄλλοτρίων ἐβέβησαι παραινῶ, ὡστε ἐκ τῶν θντων μεταδίδωμι. Πολλοὺς δὲ τοιαύτου ἐβήσομεν τοῖς οἰκείοις ἀρκομένους, τῶν ἑαυτῶν ἐπιμελουμένους, καὶ ἀπὸ δικαίων ζῶντας πόνων. Διὰ τὴ μὴ τούτους ζηλοῦμεν καὶ μεμυμέθα; Ἐνοήσομεν τοὺς πρὸ ἡμῶν· οὐχὶ τὰ κτήματα αὐτῶν ἔστινα, μόνον τὰ ὄνματα αὐτῶν διασώζοντα;· τοῦ θεῖνος τὸ βαλα-

* In Florilegio hic locus sic habet: ἦν αἱ ἐβούλετο κατέχειν, τὸν εὐεργετὴν οὐκ ἐν παρρησίᾳ. Ὁ δὲ Χριστὸς πολλῇ συγκυαταδίᾳ πρὸς αὐτὸν χειρημένους, ἤνεγκεν αὐτοῦ μακροθυμῶν. Διὸ οὐδὲ ἐν. ἢ Κυριδῶν οὐδὲ κολάσει. * Illi non pauci qui non autē, male. Maxima pars manuscritorum hanc vocem optime sic construat cum ἀναπέθει, *tripsis suadet*.

4 Alii ὡσπερ τις ἔσανον τὸ λῆνον, οὕτω καὶ τὸ χρυσίον. Ibidem editi postea. Savil. suspicatur legendum προσέει, et sic in duobus man. legitur. * Illi non pauci qui non autē. Sic Savil. et eod. 703, 709. Legebatur διασώζοντα. Euseb.

νείον, και τοῦ θείνου το προάστειον, και το κατάλυμα; οὐχὶ εὐθέως θεασάμενοι στήνομεν, ἐννοοῦντες πόσον πόνον ὑπέμειν, πόσας ὄρασιγὰς ἤρπασα, και οὐδαμοῦ φαίνεται, ἀλλ' ἐντροφῶσιν ἑτερο τοῖς ἐκείνου, οὐδ' οὐδὲ προσδόκησε, τάχα δὲ καὶ ἔχθρο, ἐκείνου τὴν ἐσχάτην διδόντος δέκην. Ταῦτα καὶ ἡμεῖς μένει. Πάντως γὰρ ἀποθανοῦμεθα, πάντως τὸ αὐτὸ τέλος ὑποστησόμεθα. Πόσην ὄρηγην, ἐπέ μὲν, πόσην θαπάνην, πόσας ἀπεχθείας * ὑπέστησαν! Καὶ τί τὸ κέρδος; Κόλασις ἀθάνατος, και τὸ μηδὲμιὰς τυχεῖν παραμυθίας [394] και τὸ μὴ ζῶντας μόνον, ἀλλὰ και ἀπελθόντας κατηγορεῖσθαι παρὰ πάντων. Τί δέ; τῶν πολ-

* Morel. πόσας ἀπεχθείας, mendose.

λῶν τὰς εἰκόνας δὴν ἔβωμεν ἀνακειμένας ἐν ταῖς οἰκίαις, οὐχὶ μάλλον θρηνοῦμεν; Ἀληθῶς καλῶς εἶπεν ὁ Προφήτης: Πλήρῃ μῆτηρ ταραδοσεται πᾶς ἀνδρῶκος ἑωρ. Ταραχὴ γὰρ ὄντως ἡ περὶ τὰ τοιαῦτα σπουδῆ· ταραχὴ καὶ θρόβος περιττός. Ἀλλ' οὐκ ἐν ταῖς μοναῖς ταῖς αἰωνοῖς τοῦτο ἔστιν, οὐδὲ ἐν ταῖς σκηνοῖς ἐκείναις. Ἐνταῦθα μὲν γὰρ ἑτερος ἐμόχησε, και ἑτερος ἀπολαύει· ἐκεῖ δὲ τῶν ταυτοῦ μόνον ἑκαστος ἐστὶ κύριος, και πολυκαλοῖσθαι λήφεται τὴν ἀμοιβήν. Πρὸς ἐκείνην τοῖνυ ἐπεγώμεθα τὴν κτῆσιν· ἐκεῖ κατασκευάζωμεν ταυτοῖς οἰκίαις, ἵνα ἀναπαυσόμεθα ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοῦς αἰῶνας. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΣΓ'.

Ἔγω οὖν ἔχλος καλῶς ἐκ τῶν Ἰουδαίων ἐπι κεῖ ἐστι· και ἤλθον, οὐ διὰ τὸν Ἰησοῦν μόνον. ἀλλ' ἵνα και τὸν Ἀδάραον ἴδωσιν, ὃν ἤγειρον ἐκ νεκρῶν.

α'. Ὅσοι οὐκ πλούτοι τοῦς οὐκ προσέχοντες ἐκτραχίλῃσιν εἶδεν, οὕτω και ἡ ἀρχή. Ἐκείνος μὲν γὰρ εἰς πλεονεξίαν, αὐτὴ δὲ εἰς ἀπόνοιαν ἄγει. Ὅρα γοῦν τὸ ἀρχόμενον πλήθος τῶν Ἰουδαίων ὑγιαίνον, τοῦς δὲ ἀρχοντας διεφθαμένους. Ὅτι γὰρ οὗτοι αὐτῷ ἐπίστανον, λέγουσι μὲν συνεχῶς οὐ εὐαγγελιστοῖσι, ὅτι πολλοὶ ἐκ τοῦ ἔχλου ἐπίστανον αὐτῷ. Ἐκ δὲ τῶν ἀρχόντων ἤπιστον. Καὶ αὐτοὶ λέγουσιν, οὐχὶ ὁ ἔχλος. Μὴ εἰς τῶν ἀρχόντων ἐπίστανον εἰς αὐτόν; Ἀλλὰ τί φησι; Τὸ πλῆθος, οὐ μὴ εἰδότες τὸν θεόν, ἐπικατάρτατο εἰσι. Τοῖς πιστεύοντες ἐπικατάρτατος ἔλεγον, ταυτοῦς δὲ ἀναροῦντας, συνειότες. Καὶ ἐνταῦθα δὲ τὸ θαῦμα θεασάμενοι, ἐπίστανον οὐ πολλοὶ· οὐ δὲ ἀρχοντας οὐκ ἤρακοντο μόνον τοῖς οἰκείοις κακοῖς, ἀλλὰ και τὸν Ἀδάραον ἀνελεῖν ἐπεχείρουν. Ἔστω, τὸν Χριστόν, ὅτι τὸ σάββατον ἔμεν, ἐτι ἑσὺ ταυτον ἐποίησεν τῷ Πατρὶ, και διὰ τοῦς Ῥωμαίους οὐς φατε· τῷ Ἀδάραον τί ἔχοντες ἐγκαλεῖν, ἐπεχείρουν αὐτὸν ἀνελεῖν; Μὴ ἄρα τὸ καλῶς παθεῖν, ἐγκαλεῖται; Ὅρξῃ πῶς αὐτῶν φρονική ἡ προαίρεσις; Καίτοι πολλὰ σημεῖα εἰργάσατο· ἀλλ' οὐδὲν αὐτοῦς οὕτω ἐξέστηρῶσεν, οὐχ ὁ παραλειμμένος, οὐχ ὁ τυφλός. Τοῦτο γὰρ και τῇ φύσει θαυμαστότερον ἦν, και μετὰ πολλὰ ἐγεγονέη. [395] και τὴν παράδοξον νεκρὸν τετραήμερον ἰδεῖν περιπατοῦντα και φεγγητόμενον. Καλὰ γε (οὐ γὰρ;) τῆς ἰορτής ἢ τὰ κατορθώματα, φόνους ἀναμειγνύων τὴν πανήγυριν. Ἄλλως δὲ, ἐκεῖ μὲν ἐδόκουν ἐγκαλεῖν τὸ σάββατον, και ταῦτη ἀπάγειν τοῦς ἔχλους· ἐνταῦθα δὲ, ἐπειθεῖ μὴδὲν εἶχον μὲμψασθαι, κατὰ τοῦ θεραπευομένου ποιοῦνται τὴν ἐπεχείρησιν. Ἐνταῦθα γὰρ οὐδ' ὅτι ἐναντιοῦται τῷ Πατρὶ εἶχον εἰπεῖν. Ἥ γὰρ εὐχὴ αὐτοῦς ἐπιστομύζεν. Ἐκεῖ οὖν και ὁ δὲ ἐνεκάλουν ἀνεήρητον, και τὸ σημεῖον λαμπρὸν ἦν, ἐπὶ τὸν φόνον ἔρῳσιν. Ἄπει και ἐπὶ τοῦ τυφλοῦ τοῦτο ἐπέποιησεν, εἰ μὴ εἶχον ἐγκαλεῖν τὸ σάββατον. Ἄλλως δὲ, ἐκείνους

μὲν ἀσπμος ἦν, και ἐξέβαλον αὐτὸν ἐκ τοῦ ἱεροῦ· οὐτος δὲ ἐπίσπμος· και δῆλον ἐκ τοῦ πολλοῦς εἶδεν εἰς παραμυθίαν τῶν ἀδελφῶν· και πάντων ὄντων τὸ θαῦμα ἐγένετο, και μετὰ πολλῆς τῆς παραδοξοποιίας. Διὰ τοῦτο, πάντες ἐτρεγον ὄβριμοι. Τοῦτο οὖν αὐτοῦς ἴδαντες, τὸ τῆς ἰορτής ἐστῶσης πάντα ἀφέντας ἐπὶ τὴν Βηθανίαν ἐρχεσθαι. Ἐπεχείρησαν οὖν αὐτὸν ἀνελεῖν, και οὐδὲ ἰδόντων τοῖς μὲν· οὕτως ἦσαν φρονικοί. Καὶ διὰ τοῦτο ἀρχόμενος ὁ νόμος, ἀπὸ τοῦτου ἀρχεται· Ὁ θεός φωνεῖσας· και ὁ προφήτης τοῦτο ἔγκαλεῖ· Ἀλ χεῖρες αὐτῶν αἵματος πλημεις. Πῶς οὖν παρρησίῃ μὴ περιπατῶν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, και εἰς τὴν ἔρημον ἀναχωρῶν, πάλιν εἰσέρχεται μετὰ παρρησίας; Σέβσας τὸν θυμὸν τῆ ἀναχωρήσει, πεπαυμένους αὐτοῖς ἐπίστανται. Ἄλλως δὲ, τὸ πλῆθος τὸ πρόβον και τὸ ἐπιόμενον ἱκανὸν ἦν εἰς ἀγῶνας αὐτοῖς ἐμβάλεῖν. Οὐδὲν γὰρ οὕτως ἐπιπάτατο αὐτοῦς σημεῖον, ὡς τὸ τοῦ Ἀδάραον. Καὶ ἄλλος δὲ εὐαγγελιστῆς φησιν, ὅτι Ἰακώβωσταν τοῖς κοσιν αὐτοῦ τὰ ἱμάτια και, ἐτι Πᾶσα ἡ πόλις ἐσείσθη· μετὰ τοιαύτης εἰσῆς τιμῆς. Ἐποίησε δὲ τοῦτο, προφητεῖαν τὴν μὲν τυπῶν, τὴν δὲ πληρῶν· και τὸ αὐτὸ τῆς μὲν ἐγένετο ἀρχή, και τὸ τέλος. Τὸ μὲν γὰρ, Χαῖρε θεῖ οὐ βασιλεὺς σου ἐρχεται σοι πρῶτος, προφητεῖαν πληροῦντος ἦν· τὸ δὲ [ἐπὶ] ἔκον καθίστα, μὲλλον πρᾶγμα προδιτυποῦντος· ἐτι τὸ ἀκάθαρτον τῶν ἐθνῶν γένος ἐμίλεν ὑποχείριον ἔχειν. Πῶς δὲ οὐ ἄλλοι φασιν, και μαθητὰς ἐπέμψαι και εἶπεν· Ἀύσατε τὴν ἔσσην και τὸν πᾶλλον· οὕτως δὲ οὐδὲν τοιοῦτον φησιν, ἀλλ' ὅτι ὄναρον εὐρῶν ἐπεκάθεισεν; Ὅτι ἀμφοτέρα γενέσθαι εἰκὸς ἦν, και μετὰ τὸ λυθῆναι τὴν ἔσσην ἀγόντων τῶν μαθητῶν, εὐφρόνα αὐτῶν ἐπικαθίστα. Τὰ δὲ βατὰ τῶν φρονικῶν και τῶν ἐλαίων ἔλαβον, και τὰ ἱμάτια ὑπεστώσαν, δεικνύντες ὅτι λοιπὸν μέζονα ἦν περὶ προφητοῦ δόξαν εἶχον περὶ αὐτοῦ, και ἔλεγον· Ἰστανθ, εἰδολογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν Ἄνοματι Κυρίου. Ὅρξῃ δὲ τοῦτο μάλιστα αὐτοῖς ἀπέπηγε, τὸ πεισθῆναι πάντα ὅτι οὐκ ἐστιν ἀντίθεος; Καὶ τοῦτο μάλιστα διήρει τὸν ὄθημον, τὸ λέγειν αὐτὸν παρὰ τοῦ Πατρὸς ἦμεν; Τί δὲ ἐστι, Χαῖρε σφῶδρα, ὄμητερον ἑωρ; Ἐπειθεῖ πάντες αὐτῶν εἰ βασιλεὺς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ δέδοκται τινες ἦσαν και πλεονεξία, και παρῶσαν αὐτοῦς τοῖς ἐχθροῖς, και τὸ [396] πλῆθος δέσπετρον, και ὑπευθύνους ἐποῦν τοῖς πολεμίοις· Ὁ φῆρει, φησιν· οὕτως οὐ τοιοῦτος, ἀλλ' πρῶτος και ἐπειθεῖς· και δεικνύεται ἀπὸ τῆς δόξου. Οὐ γὰρ στρατόπεδον ἐπιυροῦντος εἰσέλθον, ἀλλ' ἔκον ἔκον μόνον. Τοῦτο δὲ οὐκ ἤθεσαν, φησιν, οὐ μᾶ-

* Florilegium habet ... ἐπεχείρουν Ἐβουλεύσαντο γὰρ οὐ ὄρηγος ἐκ και τὸν Ἀδάραον ἀποκτείνωσιν, ἐτι πολλοὶ δὲ αὐτὸν ὄρηγον τῶν Ἰουδαίων, και ἐπίστανον εἰς τὸν Ἰησοῦν. Ἔστω. ἢ Ἄλλοι φεγγητόμενον. Οὐ γὰρ τῆς ἰορτής. Ihidem Savilius in notis: Καλὰ γε τῆς ἰορτής τὰ κατορθώματα, φόνους ἀναμειγνύων τὴν πανήγυριν. *Locum hunc persapicue corruptissimie sic resituit e Florilegio*: Ὁ τῶν ἀνομιῶν τῶν ὄθηθεν ἀρχιμῶν! και γὰρ τῆς ἰορτής αὐτῶν ἦν κατῶρομα, φόνους ἀναμι. Quam persapicue corruptam seriem pronuntiat Savilius, ego persapicue omnino et claram arbitror, modo ironice loqui intelligatur.

* Ἄλλοι προανατιποῦτος.

his suburbium et diversorium: annon statim atque hæc videmus, ingemiscimus, cogitantes quot labores sustinuerit, quot quantaque rapuerit? et nusquam ille apparet; sed alii ejus facultatibus delectantur, quos ille unquam putasset; et forte etiam inimici, dum extremas ille dat pœnas. Eadem vos manent. Nam sine dubio moriemur, eundemque finem sortiemur. Quanta, quæso, odia, quantos sumptos, quantas iniurias sustinuerunt? Et quid inde lueri? Immortale supplicium, et consolatio nulla, criminationes ab omnibus non viventi modo, sed etiam defuncto oblatas. Quid porro? cum multorum imagines in ædibus po-

stas conspicimus, annon magis lugemus? Vere plane dixit propheta: *Veruntamen vane conturbatur omnis homo vivens* (Psal. 38. 12). Perturbatio enim vere est harum rerum cura; perturbatio et anxietas superflua. Secus autem in æternis illis mansionibus et tabernaculis. Hic alius laboravit, alius laborum fructum potitur; ibi vero laborum suorum quisque dominus erit, et multiplicem accipiet mercedem. Ad illam ergo possessionem properemus: illic paremus nobis ædes, ut quiescamus in Christo Jesu Domino nostro, quicum Patri et Spiritui sancto gloria in sæcula. Amen.

HOMILIA LXVI.

CAP. 12. v. 9. *Cognovit ergo turba multa ex Judæis quia illic esset: et venerunt, non propter Jesum tantum, sed ut et Lazarum viderent, quem suscitavit a mortuis.*

1. Quemadmodum divitiæ incautos perdere consueverunt, ita et principatus: illic enim in avaritiâ deducunt, hic in arrogantia. Vide ergo apud Indæos subditam quidem turbam suam, principes autem corruptos. Quod enim plebs in illum crederet, testificatur passim evangelistæ: *Multi de turba crediderunt in eum* (Joan. 7. 51). Ex principibus autem multi non credebant. Ipsi verodicunt, non turba, *Numquid aliquis ex principibus credidit in eum* (Ibid. 7. 48)? Sed quid dicunt? *Turba populi, qui non norunt Deum, maledicti sunt* (Ibid. v. 49). Eos qui credebant, maledictos dicebant; se vero qui occiderunt Christum, prudentes. Illic quoque multi qui miraculum viderant, crederunt; principes autem, non modo non contenti propriis malis erant, sed etiam Lazarum interficere tentabant (Joan. 12. 10). Esto, Christum, qui sabbatum solvebat, qui se æqualem Patri faciebat, propter Romanos interficere queratis; in Lazaro quid scelerisprehendistis, ut cogitetis interficere? An beneficium accipere criminis dandum? Videt sanguinarium illorum propositum? Atqui multa signa fecerat; sed nullum eos ita efferverat, non paralyticus, non cæcus. Hoc enim et natura mirabilis erat, et post alia multa factum; resque stupenda erat videre mortuum quadrumanum ambulante et loquente. Pulchra sane festi officia, cæditibus celebritatem miscere. Præterea illic de violato sabbato accusabant eum, et hæc ratione populum adducebant: hic vero quia nihil poterant criminis offerre, contra suscitatum machinantur. Neque poterant hic dicere, ipsum esse Patri adversarium; precatio enim cohibebat illos.

¹ Hæc sequuntur in Florilegio: *Interveni enim consilium Principes sacerdotum ut Lazarum interficerent, quia multi propter eum ab eis desciverant et crediderant in Jesum. Esau. etc.*

² Sævit. hunc locum male habere contendit, quæmque e Florilegio sic restitueret jubet: *O sacerdotum amentium, qui diem festum ita egregie agunt ut corda celebritatis miscant. Quam corruptam seriem pronuntiat Savilius, ego perspicuum omnino et clarum arbitror. Ironice hic dicitur: Pulchra sane festi officia, cæditibus celebritatem miscere; ac perinde cetera Græca exprimitur. Florilegus autem multa de quibus scribit, quæ in Chrysostomi commentariis non erant.*

Quoniam igitur sublata erat assidea illa accusandi materia, signumque conspicuum erat, ad eadem feruntur: idipsumque facturi erant erga cæcum, nisi sabbati crimen adfuisset. Alioquin ignobilis illic erat, cjeceruntque illum de templo: hic autem vir insignis, ut liquet ex eo quod multi sorores ejus consolatium venerint; et miraculum videntibus omnibus editum fuerat, atque stupeundo modo. Ideo omnes visum accurrebant. Hoc illos mordebat, quod instante solemnitate, illa missa omnes Bethaniam advolarent. Illum ergo occidere multum suet, et nihil audere sibi videbantur: ita sanguinarii erant. Ideo lex ab his verbis incipit, *Non occides* (Exod. 20. 13); et de hoc propheta accusat, *Manus eorum sanguine plenas* (Isai. 1. 15). Quomodo ergo cum non palam in Judæa ambularet, et in desertum secessisset, iterum fidenter intrat? Postquam secessu iram illorum sedaverat, jam quietos adit. Alioquin plebs precegens et subsequena poterat illis metum incutere: nihil enim eam ita allegerat, ut signum Lazari. Alius porro evangelista dicit, *Straverunt sub pedibus ejus vestimenta* (Luc. 19. 36); et, *Omnis civitas commota est* (Matth. 21. 10); cum tanto scilicet honore ingrediebatur. Hoc porro faciebat ut prophetiam aliam figuraret, aliam imple-ret: et idem fuit alterius principium, alterius finis. Nam illud, *Latere quia Rex tuus venit tibi manus tuas* (Ibid. v. 5), prophetiam implet: quod autem asino insidet, rom futuram præsignificat, quia inmundum gentiliun genus subditum habiturus erat. Quomodo autem alii dicunt ipsum discipulos misisse et dixisse, *Solcite asinam et pullum* (Marc. 11. 42); hic vero nihil simile dicit, sed invento asello insedis-e? Utrumque factum esse credibile est, et post solutam asinam, ducentibus discipulis, invento asello Christum insedis-e. Ramos autem palmarum et olivarum accepterat, et vestimenta straverunt, ostendentes se majorem de illo, quam de propheta, opinionem habere; et dicebant: 15. *Hosanna, benedictus qui venit in nomine Domini*. Vides hoc maxime illos dolere obruisse, quod omnes persuasum haberent ipsum non esse Deo adversarium? Et hoc maxime populum scindebat, quod se diceret a Patre venire. Quid sibi vult illud, 15. *Latere multum, filia Sion*? Quia omnes ipsorum reges ut plurimum iniqui

erant et cupidi, ipsosque hostibus tradebant, plebem subvertebant et hostibus subditos reddebant: Confide, inquit, hic non talis est, sed mansuetus et mitis; quod ex asina ostenditur. Neque enim exercitu stipatus ingressus est, sed cum asina tantum. 16. *Hoc autem nesciebant*, inquit, *discipuli ejus, quod scriptum de illo esset. Vident' illos plurima ignorasse, quia ipse novidum eis revelaverat? Nam cum dixit, Solvite templum hoc, et in tribus diebus excoiabo illud (Joan. 2. 19): neque tunc intellexerunt discipuli ejus. Et alius evangelista (Marc. 9. 9) dicit, absconditum fuisse sermonem ab eis, nec scivisse resurrectionem illum esse a mortuis. Sed hoc jure absconditum illis erat. Quapropter alius evangelista (Matth. 17. 22) narrat ipsos singula audientes doluisse et mcestos fuisse. Id autem contingebat quod resurrectionem non nossent. Et jure id occultabatur ipsis, quia illorum captum superabat: asinae vero historia cur illis occulta fuit? Quia hæc quoque res magna erat.*

2. Vide autem evangelistæ philosophiam, quomodo non erubescat pristinam illorum ignorantiam profiteri. Quod scriptum esset sciebant; quod vero de illo scriptum esset, id ignorabant. Nam certe hoc illis offendiculo futurum erat, si rex cum esset, hæc esset passurus, atque ita tradendus. Alioquin autem non tam facile quod regnum illud esset intellexissent. Nam alius evangelista dicit, de hujus mundi regno dici putavisse (Ibid. 20. 25). 17. *Testificabatur autem turba, quod Lazarus resuscitasset*. Non enim tot repente mutati fuissent, inquit, nisi signo credidissent. 19. *Pharisei autem dixerunt illis, Videtis quia nihil proficitis? Ecce mundus totus post illum abit*. Hoc dictum mihi videtur ab iis qui sanæ mentis erant, nec audebant palam loqui; et ex eventu confutabant illos, ut qui inutilia tentarent. Mundum autem hic turbam vocant. Solet enim Scriptura mundum dicere et creaturas, et eos qui in nequitia vivunt: illud quidem cum ait, *Effertis secundum numerum mundum suum (Isai. 40. 26)*: hoc vero cum dicit, *Mundus vos non odit, me autem odit (Joan. 7. 7)*. Hæc accurate scire par est, ne præter nominum significationem hæretici ansam arripiant. 20. *Errant autem quidam gentiles, qui ascendunt adorare in solemnitate*. Cum jam prope esset ut proselyti fierent, venerant ad solemnitatem, et fama commoti dicunt: 21. *Volumus Jesum videre*. Philippus autem Andream adit, utpote qui ipsum præcederet, et palam ei communicat. Verum non sine cautione nec palam ei facit: auctorior enim, *In viam gentium ne abieritis (Matth. 10. 5)*. Ideo rem cum discipulo communicatam Magistro refert: ambo enim id retulerunt ei. Ille vero quid dicit? 23. *Venit hora ut clarificet Filius hominis*. 24. *Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet*. Quid significat illud. *Venit hora?* Dixerat, *In viam gentium ne abieritis*, omnem Judæis præscindens pernicitiam: ansam; illos cohibuit. Cum autem illi immorigeri manerent, gentiles autem accedere vellent, Tempus deum, inquit, est ad passionem accedendi, cum omnia impleta sint. Nam si contumaciis illis

semper hæreremus, illosque accedere volentes non admitteremus, indignum hoc esset providentia nostra. Quia igitur discipulos suos post crucem ad gentes missurus erat, cum videt illas jam accedere, ait, Tempus est ut ad crucem veniam. Non autem sivit accedere, ut id esset in testimonium illis. Antequam enim illum repellerent, antequam in crucem agerent, non dixit, *Euntes docete omnes gentes*; sed, *In vnam gentium ne abieritis (Matth. 28. 19. et 10. 5)*; et, *Non missus sum nisi ad oves quæ perierunt domus Israel*; et, *Non est bonum accipere remissionem filiorum, et dare cantibus (Ibid. 15. 24. 26)*. Cum autem odio haberent eum, et ita odio haberent, ut occiderent, superfluum erat persistere, renitentibus illis. Nam recesserunt illum dicentes, *Non habemus regem nisi Cæsarem (Joan. 19. 15)*. Tunc demum illos dimisit, quin ipsi priores dimiserant. Ideo dicit, *Quoties volui congregare filios vestros, et noluitis (Matth. 23. 37)*? Quid sibi vult, *Granum frumenti, nisi cadens in terram mortuum fuerit?* De cruce loquitur. Ne enim turbarentur, cogitantes tunc illum occisum fuisse, cum gentes accesserunt, dicit: Hoc ipsos maxime ad accedendum inducit, hoc predicationem meam angelis. Deinde quia sermonibus non ita persuadebat, a rerum experientia ipsos allicit dicens: In frumento hoc accidit, ut mortuus majorem fructum afferat. Si hoc in seminibus, multo magis in me. Verum discipuli dicta non intellexerunt. Quare frequenter hoc repetit evangelista, ut excuset eos quod postea fugerint. Istiusmodi sermonem de resurrectione disputans Paulus attulit (1. Cor. 15. 36. sqq.).

3. Quam ergo excusationem habebunt ii qui resurrectionem non credunt, cum illam in seminibus quotidie contemplari possimus, in plantis quoque, et in generatione nostra? Primo enim corruptum semen oportet, et inde fieri generationem. Universim vero cum Deus aliquid facit, nullis opis est ratiocinis. Quomodo enim nos ex non existentibus fecit? Hæc Christianis dico, qui se dicunt Scripturis credere: addam aliud ex humanis ratiocinis. Ex hominibus alii improbi, alii probi sunt: ex improbis multi re prospera ad extremam senectutem devenerunt; ex probis secus res cessit. Quandoquidam ergo et quo tempore singuli pro merito accipient? Sane, inquit, sed corporum resurrectio non est. Non audiunt Paulum dicentem, *Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem (1. Cor. 15. 53)*? Non de anima (non enim anima corruptum): et resurrectio dicitur de illo qui cecidit: cecidit vero corpus. Cur autem non vis esso corporis resurrectionem (a)? animum possibilis Deo est? Sed hoc negare extremæ insipientie esset. At non decet? Cur non decet hoc corruptibile, quod et laborem et mortem una subiit, coronas etiam participare? Nam si non deceret, non a principio factum fuisset, neque Christus carnem sumpsisset. Quod autem sumpsit, illamque resuscitaverit, audi quid dicat: *Infer digitos tuos, et vide quia spiritus ossa et nervos non ha-*

(a) Hæretici erant qui dicerent carnem non resurrecturam esse.

θηται αὐτοῦ, οὗτις ἦν ἐπ' αὐτῷ γεγραμμένον. Ὁρᾷς ἔτι τὰ πλεονα ἡγνόνον, ἐπειδὴ αὐτὸς οὐκ ἀπεκάλυπεν αὐτοῖς; Καὶ γὰρ οὗτις εἶπεν· Ἀύτως ἐν ἑνὶ τούτων, καὶ ἐν τριῶν ἡμέραις ἔθρονό αὐτὸν, οὐδὲ τότε ἤθεσαν· οἱ μαθηταί. Καὶ ἄλλος δὲ εὐαγγελιστὴς λέγει, οὗτις ἦν κεκυρμμένος ὁ λόγος ἀπ' αὐτῶν, καὶ οὐκ ἤθεσαν εἰ δεῖ αὐτὸν ἀναστῆναι ἐκ τῶν νεκρῶν. Ἀλλὰ τούτο μὲν εἰκότως ἐκρύπτετο. Διὸ καὶ ἄλλος λέγει εὐαγγελιστὴς, οὗτις καθ' ἕκαστον ἀκούοντες ἤλθον, καὶ ἦσαν ἐν καθρέϊα· τούτο δὲ, ἐκ τοῦ μὴ εἰδέναι τὸν περὶ τῆς ἀναστάσεως; λέγοντι. Ἀλλὰ τούτο μὲν εἰκότως ἐκρύπτετο, ἄτε μείζον ἢ κατ' αὐτούς· τὸ μέτρον τῆς θου διατ' αὐτοῖς οὐκ ἀπεκάλυφθη; Ὅτι καὶ τούτο μίγα ἦν.

β. Ὅρα δὲ φιλοσοφίαν εὐαγγελιστοῦ, πῶς οὐκ ἐπαισγύναται τὴν προτέραν αὐτῶν ἄνοιαν ἐκπομπεῖν β. Ὅτι· μὲν οὖν γέγραπται, ἤθεσαν· οὗτις δὲ ἐπ' αὐτῷ γέγραπται, οὐκ ἤθεσαν. Καὶ γὰρ ἀν' ἐκτανθάλισαν αὐτοῖς, εἰ γὰρ βασιλεὺς ὢν τανατοῖα μάλιστα πάσχει, καὶ οὕτως ἐκθῆσθαι. Καὶ ἄλλος δὲ, οὐκ ἂν εὐθέως ἐχώρησαν τὴν γνώσιν τῆς βασιλείας, ἦν ἔλας. Καὶ γὰρ ἄλλος εὐαγγελιστὴς φησιν, οὗτις περὶ βασιλείας εἰδόντων ταύτης λέγεσθαι. Ἐμμετρεῖται δὲ ὁ ἔχλος, οὗτις ἀνέστησε τὸν Ἀδάμω. Ὅ γὰρ ἀν' τούτου μεταθέντο ἐξάρτησθαι, φησὶν, εἰ μὴ ἐπίστευσαν τὸν σημεῖον. Οἱ δὲ Φαρισαῖοι εἶπον πρὸς αὐτούς· Θεωρεῖτε, οὗτις οὐκ ὤψεσθε οὐδέν; Ἴδε ὁ κόσμος ἕσιωσ αὐτοῦ ὕπατοι. Ὅμοι δὲ μοι τούτο εἶναι τῶν ἡγνιωντων μὲν, οὐ τολμώντων δὲ παρρησιάσασθαι, εἴτα ἀπὸ τῆς ἐκθάσεως κατηρῶντων αὐτοῖς ὡς ἀνήντα ἐπιχειροῦντας. Κόσμου δὲ ἐναντία πάλιν τὸν ἔχλον φησὶν. Οἶδε γὰρ ἡ Γραφὴ κόσμον καὶ τὴν κτίσιν λέγειν, καὶ τοὺς ἐν ποσῆρα ζῶντας. Καὶ τὸ μὲν φησιν, ὅταν λέγη, Ὁ ἔκπερσον κατὰ ὀρθρῶν τὸν κόσμον αὐτόν· τὸ δὲ, ἔταν λέγη, Ὁ κόσμος ἡμᾶς εὐ μισεῖ, ἐμὲ δὲ μισεῖ. Καὶ γὰρ ταῦτα ἀκριβῶς εἰδέναι, ἵνα μὴ παρὰ τὴν σμαρτίαν τῶν ὀνοματιῶν λαθῶν παρῆγομεν τοῖς αἰρετικοῖς. Ἦσαν δὲ τινες τῶν Ἑλλήνων ἀναβάτες προσκυνησῆσαι εἰς τὴν ἔσρητην. Ἐγγύς οὖντας λοιπὸν τοῦ προσήλυτου γίνεσθαι, ἦσαν ε· εἰς τὴν ἔσρητην. Τῆς φήμης; οὖν διαδοθεῖσας, λέγουσιν· Θέλομεν εὐν ἡσούρ ἰδεῖν. Ὁ δὲ Φίλιππος παραχρῆσ τῷ Ἀνδρέῃ, ἄτε πρὸ αὐτοῦ ὄντι, καὶ τὸ πρᾶγμα αὐτῷ κοινοῦσσι. Ἄλλ' οὐδὲ οὕτως ἀπλῶς αἰδωνεῖ· φησιν γὰρ, οὗτις εἰς ὄδον ἔθνων μὴ ἀπέλιθητε. Διὸ τούτο μετὰ τοῦ μαθητοῦ κοινωσῆσθαι, τὸν διδάσκων ἀναστρεῖται ἀμψότεροι γὰρ εἶπον αὐτῷ. Ὁ δὲ τὸ φησιν; Ἦλθεν ἡ ὕρα, ἵνα δοξασθῆ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου. Ἐὰρ μὴ ὁ κόκκος τοῦ σίτου πεσὼν εἰς τὴν γῆν ἀποθάρη, αὐτὸς μόρος μένει. Ἴτιστιν. Ἦλθεν ἡ ὕρα; Ἐλεγειν, εἰς ὄδον ἔθνων μὴ ἀπέλιθητε, πᾶσαν [397] ἡγκόπτων ἀγνομωσῶντος πρῆρσιν ἀπὸ Ἰουδαίω, καὶ κατεγεν αὐτοῖς. Ἐπει οὖν ἐπέμνον οὗτοι ἀκαιοθῶντες, ἐκείνοι δὲ ἐβούλοντο προσελθεῖν, Καίρις λοιπὸν, φησὶν, ἐπὶ τὸ πᾶθος εἰδέναι, πάντων πεπληρωμένω. Εἰ γὰρ μάλιστα τούτους μὲν καὶ ἀπειθούς προσεδρεύειν, ἐκείνους δὲ καὶ βουλομένους; μὴ προσελθεῖσθαι, ἀνάμια τῆς ἡμετέρας; ἔσται ταῦτα κηδεμονία. Ἐπει οὖν Ἑλλᾶν ἀφῆσαν τοῖς μαθηταῖς; ἐπὶ τὰ ἔθνη λοιπὸν εἶναι μετὰ τὸν σταυρὸν, ὁρᾷ δὲ αὐτοῖς; προσπερῶντας, φησὶ· Καίρις; ἐπὶ τὸν σταυρὸν εἰδέναι. Ὅς πρῶτον γὰρ αὐτοῖς; εἶπεν, ἵνα ἡ εἰς μαρτυρίων αὐτοῖς. Ἔως γὰρ εἰς τῶν ἔργων αὐτῶν διεκρούσαντο,

ἔως αὐτὸν ἐσταύρωσαν, οὐκ εἶπεν, Περειθῆτες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, ἀλλ', εἰς ὄδον ἔθνων μὴ ἀπέλιθητε· καὶ, Ὅκ ἀπεστᾶλην, εἰ μὴ εἰς τὰ πρῶτα τὰ ἀπολιπὸντα οἴκου Ἰσραήλ· καὶ, Ὅκ ἔσται καλὸν λαθεῖν τὸν ἄρτον τῶν τέκνων, οὐκ δοῦναι τοῖς κυναρίοις. Ἐπειδὴ δὲ ἐμίσησαν αὐτὸν, καὶ οὕτως ἐκρούσαν ὡς ἀνελεῖν, περὶ τὸν ἦν προσεδρεύειν διεκρούσωντων ἀνελεῖν. Καὶ γὰρ παρητήσαντο αὐτὸν λέγοντες· Ὅκ ἔχομεν βασιλέα, εἰ μὴ Καίσαρα. Τότε δὲ λοιπὸν αὐτοῖς ἀφήκεν, ἐπειδὴ αὐτοὶ ἀφήκαν. Διὸ τούτο λέγει· Ποσᾶκις ἠθέλησα ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα ὁμῶν, καὶ οὐκ ἠθελήσατε! Ἴτιστιν· Ὁ κόκκος τοῦ σίτου, ἐὰρ μὴ πεσὼν ἀποθάρη; Περὶ τοῦ σταυροῦ λέγει. Ἴνα γὰρ μὴ θορβῶνται ἐνοοῦντες; οὗτις, ὅτι καὶ Ἑλλᾶνας προσήλθον, τότε ἀνιρῆθη, λέγει· Αὐτὸ μὲν οὖν τούτο μάλιστα αὐτοῖς ποιεῖ προσελθεῖν. καὶ ἀξῆσαι τὸ κήρυγμα τὸ ἐμὸν. Εἶτα, ἐπειδὴ ἀπὸ λόγων οὐχ οὕτως ἐπίθεν, ἀπὸ τῆς τῶν πραγμάτων πίρας αὐτὸ μεθῶσθαι λέγων· Ἐπει καὶ ἐν τῷ σίτῳ τούτῳ γίνεται· μάλιστα φέρει καρπὸν, ὅταν ἀποθάρη. Εἰ δὲ ἐν τοῖς σπέρμασι τούτο, πολλῶ μάλιστα ἐν ἐμοί. Ἄλλ' οὐκ ἤθεσαν οἱ μαθηταὶ τὰ λεγόμενα. Διὸ συνεχῶς αὐτὸ τίθεισιν ὁ εὐαγγελιστὴς, ἀπολογούμενος; ὅτι περὶ τῆς μετὰ ταῦτα φυγῆς. Τούτων καὶ περὶ τῆς ἀναστάσεως διαλεγόμενος; ὁ Παῦλος τὸν λόγον ἐκίθησας.

γ. Ποῖαν οὖν εἴσουσιν ἀπολογία;ν οἱ τῆ ἀναστάσεως διαπιστοῦντες, ἐν τοῖς σπέρμασι τῶν πραγμάτων καθ' ἕκαστην μελετωμένων τὴν ἕρμην, καὶ ἐν φυτοῖς, καὶ ἐπὶ τῆς γενέσεως τῆς ἡμετέρας; Πρῶτον γὰρ δεῖ φθάρηται τὸ σπέρμα, καὶ τότε γενιᾶσθαι γένεσιν. Ὅμως δὲ ὅταν ὁ Θεὸς τὸ ποιῆ, λογισμὸν οὐκ ἔσται χρεῖα. Πῶς γὰρ ἐξ οὐκ ὄντων ἡμᾶς ἐποίησε; Ταῦτα πρὸς Χριστιανούς λέγω, τούτους λέγοντας πεθισθᾶν Ἰσραελαῖς. Ἐγὼ δὲ καὶ ἔτερον ἔρω ἀπὸ λογισμῶν ἀνθρωπίνων. Τῶν ἀνθρώπων οἱ μὲν ἐν κακίᾳ διδάγουσιν, οἱ δὲ ἐν ἀρετῇ. Ἀλλὰ τῶν ἐν κακίᾳ διατριβόντων πολλοὶ εἰς ἔσχατον γῆρας ἦθλον εὐπαθοῦντες· τῶν δὲ ἐν ἀρετῇ, τὰ ἐναντία ὀμοειμέναντες. Πότε οὖν τὰ κατ' ἀξίαν ἀπολήσονται ἕκαστος; ἐν ποῖῳ καιρῷ; Καὶ, φησὶν· Ἄλλὰ σωματικὸν οὐκ ἔστιν ἀνάστασις. Οὐκ ἀκούσται τοῦ Παύλου λέγοντος· Δεῖ τὸ φθάρησιν τοῦτο ἐνδύσασθαι φθάρησιν; Ὅς περὶ ψυχῆς (οὐδὲ γὰρ φθάρησται ἡ ψυχὴ) καὶ ἀνάστασις [398] δὲ τοῦ πεπαικῶτος λέγεται· ἔπεσε δὲ τὸ σῶμα. Διατὶ δὲ οὐ βούλει ἀνάστασιν εἶναι σῶματος; Πότερον οὐ δυνατὸν τῷ Θεῷ; Ἀλλὰ τούτο μὲν ἐσχατῆς ἀνοίας λέγειν. Ἄλλ' οὐ πρόπει; Διατὶ οὐ πρόπει τὸ φθάρησιν καὶ πένου καὶ θανάτου κοινωσῆσθαι, κοινωσῆσθαι καὶ τὸν στεράνω; Εἰ γὰρ μὴ ἐπρεπον, οὐδ' ἀν παρὰ τὴν ἀρ, ἡν ἐγένετο, οὐκ ἂν σάρκα αὐτὴς ἀνελεθῶν. Ὅτι δὲ καὶ ἀνελεθε, καὶ αὐτῶν ἀνέστησιν, ἀκούσται τὸ φησὶ· Βάλε τοὺς θανάτους, καὶ ἴδε, οὗτις ἀπείρωσ ὅστω καὶ νεῖρα οὐκ ἔχει. Διατὶ δὲ τὸν Ἀδάμω ἀνέστησιν, εἰ βίβλων ἦν χωρὶς σῶματος ἀναστῆσαι; ἐν τῷ τάξει σημείου καὶ εὐεργεσίας αὐτὸ ποιεῖ; τί δὲ οὖν; ἴδωκε τροφά; Μὴ τούτων ἀπατάσθαι παρὰ τὸν αἰρετικῶν, ἀγαπητοί. Καὶ γὰρ ἀνάστασις ἔσται, καὶ χρεῖα ἔσται. Ταῦτα δὲ ἀναρῶσιν, ὅσοι μὴ βούλονται δοῦναι λόγων τῶν παρεγμένων. Καὶ γὰρ δεῖ τὴν ἀνάστασιν τοιαύτην εἶναι, οἷα γέγονεν ἡ τοῦ Χριστοῦ. Ἀπαρχὴ γὰρ ἐκίθησ, καὶ πρῶτοςκο; ἀπὸ τῶν νεκρῶν. Εἰ δὲ ἀνάστασις τοῖς ἐστὶ, ψυχῆς; καθαρῶς, καὶ ἡμαρτιῶν ἀπαλλαγῆ, ὁ δὲ Χριστὸς οὐχ ἔμαρτε, πῶς ἀνίστη; πῶς ἡμεῖ; τῆς; κατάρως ἀπὸ ἡμᾶς, εἰ γὰρ αὐτοῖς ἡμαρτε; πῶς δὲ λέγει· Ἐργαστὸ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου, καὶ ἐν ἐμοί οὐκ ἔχει οὐδέν; Ταῦτα

• Ἄλλ' οὐδὲ τούτο ἤθεσαν. β. Nonnulli ἐκπομπεῖν.
• Saviil. fuit legendum supicatur, recte.

γάρ το ἀναμάρτητον θεολογόν; ἔστιν. Οὐκοῦν κατ' αὐτοῦς ἢ οὐκ ἀνάστη, ἢ ἵνα ἀναστή; ἢ, ἡμαρτε πρὸ τῆς ἀναστάσεως. Ἄλλὰ καὶ ἀνάστη, καὶ ἡμαρταν οὐκ ἐποίησεν. Οὐκοῦν ἀνάστη σῶματι· καὶ τὰ δόγματα ταῦτα τὴν νοηρὰ οὐδὲν ἑτερόν ἐστιν, ἀλλ' ἡ κενωθῆίς ἔκγονα. Φεύγωμεν τοίνυν τοῦτο τὸ νόημα. *Φεύθει οὖν γάρ, φησίν, ἥθη χρηστὰ ὀμάλια κακὰ.* Οὐκ ἐστὶ ταῦτα ἀποστόλων διδάγματα· Μαρκίον ἐστὶ καὶ Οὐάλεινός τε οὗτα καινοτομήσας. Φεύγωμεν νοήματα, ἀγαπητοί. Οὐδὲν γάρ ἔβλεο βίου καθαροῦ, δόγματων διεφθαρμένων· ὡσερ οὖν οὐδὲ τούναντιον, δογμάτων ὑγιῶν, ἐὰν βλος ἢ διεφθαρμένος. Ταῦτα Ἕλληνας ἔτσκον, ταῦτα ἐκείνην ἠρῆσαν, ἀπὸ τῶν ἔξωθεν φιλοσόφων λαβόντες, καὶ τὴν ὕλην ἀγέννητον ὁ λέγοντες, καὶ πολλὰ τοιαῦτα. Ὅσπερ οὖν εἶπαν, οἱ οὐκ ἂν εἴη δημιουργός, μὴ ὑποκειμένης ὕλης ἀγενήτου· οὕτω καὶ τὴν ἀνάστασιν ἠθέτησαν. Ἄλλὰ μὴ προσέχωμεν, εἰδότες Θεοῦ δύναμιν παναρκή· μὴ προσέχωμεν. Ὑμῖν λέγω ταῦτα. Ἡμεῖς γὰρ τὴν πρὸς αὐτοῦς οὐ παρατηρήμεθα μάχη. Ἄλλ' ὁ ἀσπλος καὶ γυμνός, κἂν εἰς ἀσθενεῖς ἐμπέτη, κἂν ἰσχυρότερος ἢ, βέβλος ἀλώσεται. Εἰ μὲν γὰρ Γραφῶν προσίγεται, καὶ καθ' ἑκάστην ἑαυτοῦς ἠκούετε τὴν ἡμέραν, οὐκ ἂν παρήσασα τὴν πρὸς ἐκείνους φεύγειν μάχη, ἀλλὰ καὶ συμπλέκεσθαι συνεούλευσα ἂν. Καὶ γὰρ ἰσχυρὰ ἢ ἀλήθεια. Ἐπειδὴ δὲ χρῆσθαι αὐταῖς οὐκ ἔστι. ἔδοικα τὴν συμπλοχὴν, μὴ λαβόντες ὁμὰς ἀόπιστοι καταβάλλωσιν. Οὐδὲν γὰρ, οὐδὲν ἀσθενέστερον ἐκείνων τῶν [399] τῆς τοῦ Πνεύματος βοηθείας ἠρημωμένοι. Εἰ δὲ τῆ ἔξωθεν κέρχηται σοφίᾳ, θαυμάσιον οὐ χρῆ, ἀλλὰ καταγελάσῃ, οἷοι τὸς μωροῖς κέρχηται διδασκαλίας. Οὕτω γὰρ περὶ Θεοῦ, οὕτω περὶ κτίσεως τι ὑγιᾶς εὐρεῖν

* Αἱ οὐκ ἀνάστη, ἢ ἀνάστη. Ὁ Ἄγεννητον non factum: forte melius ἀγέννητον. Verum hoc serpe confunduntur. * Quisiam mss. παναρκή. ὁ Sic mss. ἔδοικα vero male μεθ' ἑαυτοῦ.

ἠδυνήθησαν ἐκείνη· ἀλλ' ἄπερ ἢ παρ' ἡμῖν χίρα ἐπίσταται, ταῦτα Πυθαγόρας οὐδέπω φῆει· ἀλλ' ἔλεγον οἱ τῆς θάμνος ἐστὶ καὶ ἰχθύς, καὶ κῶν γίνεται ἡ ψυχή. Τούτοις οὖν, εἰπέ μοι, προσέχων δεῖ; καὶ πῶς ἂν ἔχοι λόγον; Μεγάλοι εἰσὶν ἐν τῇ κώμῃ ἐκείνη, καλοῖς βοστρυχοῦς τρέφουσιν, καὶ τρέφονται ἀναβιβληνται· μὴ χρι τοῦτων αὐτοῖς ἡ φιλοσοφία. Ἄν ἐπὶ τὰ ἐνδὸθεν ἴδῃ, τέτρα καὶ κόνις, καὶ ὑγιᾶς οὐδὲν, ἀλλὰ τῶρος ἀνεργήσας ὁ λάρυξ αὐτῶν, πάντα ἀκαθαρσίας ἔχων γέμοντα καὶ ἰχθύος, καὶ τὰ δόγματα πάντα σκωλίκων. Ὁ γοῦν πρώτος αὐτῶν τὸ ὕδωρ ἔρησαν εἶναι θεόν, καὶ ὁ μετ' ἐκείνων τὸ πῦρ. Ἄλλος τὸν αἶρα, καὶ πάντες εἰς τὰ σῶματα κληνέχθησαν. Τούτοις οὖν, εἰπέ μοι, θαυμάζειν χρῆ, τοῖς οὐδὲ ἔνοιαν ἀσωμάτου λαβόντας Θεοῦ, εἰ θήσεται καὶ ὕστερον ἑλαθον, μετὰ τὸ συγγενέσθαι ἐν Ἰγύπτῳ τοῖς ἡμέτεροις; Ἄλλ' ἵνα μὴ πολλὴν ὀμὴν ἐπάγωμεν θέρουον, ἐνταῦθα τὸν λόγον καταλύσωμεν. Ἄν γὰρ ἀρξώμεθα τὸ ἐκείνων προτιθένα δόγματα, καὶ εἰ μὴ περὶ Θεοῦ, εἰ δὲ περὶ ὕλης, εἰ δὲ περὶ ψυχῆς, εἰ δὲ περὶ σωματῶν εἶπον, πολλὴς ἴσεται γέλως. Καὶ οὐδὲ τῆς παρ' ἡμῶν κατηγορίας δεήσονται· αὐτοὶ γὰρ ἀλλήλους ἔσκαλον. Ὁ γοῦν καθ' ἡμῶν γράφας τὸν περὶ τῆς ὕλης λόγον, ταυτὸν ἀνείλε. Διόπερ ἵνα μὴ ματαιῶσιν ὁμὰς ἀπολογησώμεν, καὶ λαβῶριθον λόγον ἀνελεσωμεν, ταῦτα ἀφέντες, ἐκείνο ἐροῦμεν, τῆς ἀκρόσεως τῶν θεῶν ἔσθαι Γραφῶν, καὶ μὴ λογομαχεῖν εἰς οὐδὲν ἔλον· ὁ καὶ Παῦλος παρατεῖ Τιμοθέου, καίτοι γε πολλῆς σοφίας ἐμπειρησμένων, καὶ τὴν ἀπὸ τῶν σημείων ἔχοντι δύναμιν. Πειθώμεθα τοίνυν ἐκείνην, καὶ τὰς φιλαρίας ἀφέντες, τῶν ἔργων ἐκώμεθα, φιλαδελφίας λέγω καὶ φιλοφρονίας· καὶ πολλὴν ποιητώμεθα τῆς ἐλεημοσύνης λόγον, ἵνα τὸν ἐπηγήμελινον τύχῃων ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιανθρώπιζι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοῖς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

* Savil. οἱ θάμνος καί.

[400] ΟΜΙΛΙΑ ΕΖ'.

Ὁ φίλων τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, ἀπολέσει αὐτήν· καὶ ὁ μισῶν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐν τῷ κόσμῳ τοῦτο, εἰς ζῶην αἰώνιον σωλάξει αὐτήν. Ἐὰν ἔμοι τις διακορῆ, ἐμοὶ ἀκολουθεῖτω.
α'. Γνωκός ὁ παρόν βλος, καὶ πολλῆς γέμων ἡδονῆς· ἀλλ' οὐχ ἅπανιν, ἀλλὰ τοῖς προσηλωμένοις αὐτοῦ. Εἰ δὲ τις εἰς τὸν οὐρανὸν διεθέλει, καὶ τὰ ἐκεῖ ἴδοι καλὰ, ταχέως αὐτοῦ καταφρονήσει, καὶ οὐδένα ποιήσει αὐτὸν λόγον. Ἐπεὶ καὶ ἀλλοῖς σωματίων, ἔως ἂν ἔτερον μὴ φαίνεται λαμπρότερον, θαυμάζεται· ἐπειδὴ δὲ φανῆ τὸ κρείττον, καταφρονεῖται τὸ πρότερον. Ἄν τοίνυν θελήσωμεν καὶ ἡμεῖς εἰς ἐκείνο τὸ κάλλος ἰδεῖν, καὶ τὴν ἐσπέρειαν τῆς ἐκεῖ βασιλείας καταπτέουσι, ταχέως αὐτοῦ τῶν δεσμῶν ἀπολύσομεν τῶν παρόντων. Δεσμός γάρ τι; ἐστὶν ἡ πρὸς τὰ παρόντα συμπάθεια. Καὶ εἰς τοῦτο ἡμὰς ἐνάγῃς ὁ Χριστὸς, ἀκουσον εἰ φησιν· Ὁ φίλων τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, ἀπολέσει αὐτήν· καὶ ὁ μισῶν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐν τῷ κόσμῳ τοῦτο, εἰς ζῶην αἰώνιον σωλάξει αὐτήν. Ὁ ἐμοὶ διακορῶν, ἐμοὶ ἀκολουθεῖτω· καὶ ἔπου εἰμὶ ἐγὼ, ἐκεῖ καὶ ὁ διάκονος ὁ ἐμός. Ανίγμωτι δοικνεῖται δοικί τὰ λεγόμενα. Ἄλλ' οὐκ ἐστὶν, ἀλλὰ πολλῆς ἐμπλήρωσις· σοφίας. Καὶ πῶς Ὁ φίλων τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, ἀπολέσει αὐτήν; Ὁ τὰς ἐπιθυμίας αὐτῆς ποιῶν τὰς ἀπόπου· ὁ χαρίζομενος αὐτῆ παρὰ τὸ δέον. Διὰ τοῦτο παρανί τις λέγων· Μὴ πορεύου ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις τῆς ψυχῆς σου. Οὕτω γὰρ αὐτὴν ἀπολεῖς (τῆς γὰρ ὕδου τῆς ἐπὶ τὴν ἀρετὴν

ἀγούσης ἀπάγει)· ὡσερ οὖν τὸ ἐναντιον. Ὁ μισῶν αὐτήν ἐν τῷ κόσμῳ τοῦτο, σώσει αὐτήν. Τί δὲ ἐστίν, Ὁ μισῶν αὐτήν; Ὁ μὴ εἰκων αὐτῆ, τὰ βλέποντα κλειούση. Καὶ οὐκ εἶπον, Ὁ μὴ εἰκων αὐτῆ, ἀλλ', Ὁ μισῶν αὐτήν. Καθάπερ γὰρ τῶν μισομένων οὐδὲ φωνὴ ἀκούσαι ἀνεχόμεθα, οὐδὲ ὄζειν ἰδεῖν ἡδέως· οὕτω καὶ τὴν ψυχὴν, ὅταν ἐναντία ἐπιτάτῃ τῶν ἰψ' Θεοῦ δοκούστων, μετὰ σφοδρότητος ἀποστρέφεται χρῆ. Ἐπειδὴ γὰρ περὶ θανάτου μέλλει λοιπὸν αὐτοῖς διαλέγεσθαι, θανάτου τοῦ αὐατοῦ, καὶ προεῖθε κατηφύονται; ὁ καὶ καταπίπτοντας, ὑπερβολὴν ἐπαύσατο λέγων· Τί λέγω, ἐὰν μὴ τὸν ἐμὸν θάνατον γενναλῶς ἐνάγκηται; Ἄν γὰρ ὁμῆς αὐτοῦ μὴ ἀποθάνητε, ὁμῆς ἐστὶν κέρδος οὐδὲν. Καὶ ὅρα πῶς παραμυθίζεται τὸν λόγον. Σφόδρα ἦν φορητὸν καὶ ἐπαχθὲς τὸ ἀκούσαι οἱ δὲ ἀποθάνειν φιλοφρονεῖται τὸν ἀνθρωπον. Ὁ καὶ τί λέγω τὸ παλαιὸν; ὅπου γε καὶ νῦν πολλοὺς εὐφρόσων ἡδέως πάντα μαρτυροῦσιν ὑπομῖνοντας, ὑπὲρ τοῦ τὸν παρόντα καταθέσθαι βίον, καὶ ταῦτα περὶ τῶν μελλόντων πιστευόμενα· οἱ ἐπειδὴ ἴδωσιν οικοδομήματα, καὶ τεχνήματα, καὶ μηχανήματα, δακρύουσιν ἐπιλήγοντες· Πῶς ἀνθρωπος μηχανάται, καὶ γίνεται κόνις! [401] Οὕτω πολλὴ τῆς παρούσης ζωῆς ἡ ἐπιθυμία. Ταῦτα τοίνυν διαλύων ὁ Χριστὸς τὰ δεσμῶν, φησιν· Ὁ μισῶν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐν τῷ κόσμῳ τοῦτο, εἰς ζῶην αἰώ-

ἢ Αἱη καταφρονέουτας. * Malim cum Savilio articulum omittere. Edm.

* Vox καλὰ accessit e Savil. Edm.

brs (Joan. 20. 27). Cur Lazarum suscitavit, si melius erat sine corpore resurgere? cur inter signa et beneficia hoc posuit? cur cibos præbuit? Ne itaque, dilecti, ab hæreticis decipiaini. Et resurrectio, et iudicium est. Hæc autem de medio tollunt quotquot nolunt operum suorum rationem reddere. Oportet enim resurrectionem talem esse, qualis fuit resurrectio Christi. Primitivæ enim ille est, et primogenitus mortuorum. Quod si resurrectio est animæ purgatio, et liberatio a peccatis; Christus vero non peccavit: cur resurrexit? quomodo nos a maledictione liberati sumus, si ipse peccavit? quomodo dicit, *Venit princeps hujus mundi, et in me non habet quidquam* (Joan. 14. 30)? Nam hoc impeccabilitatem ejus significat. Igitur secundum illos, aut non surrexit, vel ut resurgeret, ante resurrectionem peccavit. Sed et resurrexit, et peccatum non fecit. Ergo resurrexit; et hæc prava doctrina nihil aliud est quam inanis gloriæ proles. Hunc ergo morbum fugiamus. Nam *Corrumpunt bonos colloquia prava* (1. Cor. 15. 33). Non sunt hæc apostolorum dogmata. Marcion et Valentinus hæc innovarunt. Fugiamus ergo, dilecti. Nihil prodest vita bona, cum prava doctrina: ut vicissim nihil sana doctrina, cum vita corrupta. Hæc gentiles pepererunt: hæc illi auxerunt ab externis accepta philosophis, et materiam non factam et multa hujuscemodi statuentes. Ut ergo dixerunt non esse creatorem sine materia non facta: sic et resurrectionem negarunt. Verum ne his attendamus, cum immensam Dei potestatem noscimus: ne attendamus. Vobis hæc dico. Nos enim adversus illos pugnare non recusabimus. Sed inermis et nudus, etsi in infirmiores incidit, licet fortior, facile capietur. Nam si Scripturis attenderetis, et vos quotidie ad pugnam appareretis, non auctor vobis essem ut pugnam adversus illos vitaretis, sed manum conserere suaderem: nam fortis est veritas. Quia vero Scripturis uti nescitis, congressum timeo, ne inermes vos illi prosternant. Nihil enim, nihil utique imbecillius his qui Spiritus auxilio sunt destituti.

Philosophorum mores. — Quod si exteriore utantur

sapientia, mirandum non est, sed potius videndum quod stultis utantur doctoribus. Neque enim vel de Deo, vel de creatura quid sanum illi invenire poterunt; sed ea quæ apud nos vidua novit, Pythagoras prorsus ignoravit. Sed dicunt animam fructum, piscem, canem fieri. Hisne, queso, attendas? et qua ratione? Magni sunt illi in vico, cincinnos pulchros alunt, pallis induuntur: batenus pertingit eorum philosophia. Si intus respicias, cinis, pulvis, nihil sanum est, sed *Sepulcrum patens est guttur eorum* (Psal. 5. 11); omnia immunditie et sanie plena, et eorum dogmata vermibus scatent. Primus eorum aquam dixit esse deum; qui sequutus est, ignem; alius, ærem (a); et omnes ad corpora delati sunt. Hisne, queso, mireris, qui ne incorporei quidem Dei notitiam attingere? Quod si postea quid noverunt, id evenit postquam in Ægypto cum nostris colloquuti sunt. Sed ne vos nimium perturbemus, hic orandi finem faciamus. Si enim illorum doctrinam proponere incipiamus, quid de Deo, quid de materia, quid de anima et de corpore dixerint, magnus consequetur risus: neque vestra egebunt confutatione; ipsi enim sese mutuo confodiunt. Qui contra nos de materia librum scripsit (b), seipsum confodit. Quare ne vos frustra detineamus, nec sermonum labyrinthum texamus, his missis, hoc dicemus: divinarum Scripturarum lectioni attendendum, neque verbis certandum esse, nullo fructu. Quod etiam Paulus Timotheum docet, etsi multa instructum sapientia, et signorum gratiam habentem (2. Tim. 2. 14). Ipsi ergo obtemperemus, abjectisque nugis, operibus manum admoveamus, fratrum amori dico, hospitalitati, et magnam elemosinæ rationem habeamus; ut promissa consequamur bona, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria in secula sæculorum. Amen.

(a) Justius Martyr in Parænetico ad Græcos, paulo post initium, de rerum omnium principio secundum philosophorum sententiam loquitur, sicut Thaletem dicere aquam esse omnium rerum principium, Heraclitum Metapontinum ignem, Anaximenum Milesium, ærem, etc.

(b) Philosophus quidam librum de materia contra Christianos scripsit.

HOMILIA LXVII.

CAP. 12. v. 25. *Qui amat animam suam, perdet eam; et qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam.* 26. *Si quis mihi ministrat, me sequatur.*

1. *Præsens vita non dulcis videtur, nisi de futura non cogitantibus. Quomodo qui amat animam suam perdat eam.* — Dulcis est præsens vita, et multæ plena voluptatis; verum non omnibus, sed his qui ipsi hærent. Si quis vero cælum respiciat, et bona ibi reposita, cito illam despiciet, et pro nihilo habebit. Nam et corporum pulchritudo, donec alia speciosior appareat, in admiratione habetur: cum vero formosius quidpiam conspicitur, primum contemnitur. Si velimus ergo illam intueri pulchritudinem, et regni illius speciem, cito præsentia vincula dissolvemus. Vinculum enim est rerum presentium amor. Et hoc nobis sua-

dens Christus, sudi quid dicat: *Qui amat animam suam, perdet eam; et qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam. Qui mihi ministrat, me sequatur: et ubi ego sum, illic et minister meus erit.* Hæc ænigmati similia videntur, neque tamen sunt, sed multæ plena sapientie. Et quomodo *Qui amat animam suam, perdet eam?* Qui absurdus ejus concupiscentis obtemperat, qui plus quam par est ei indulget. Ideo admonet quispiam, *Noli ambulare ir-cupiditatis animæ tuæ* (Eccli. 18. 30). Sic enim illam perdes (nam a via ad virtutem agente abducit): ut contra, *Qui odit eam in hoc mundo, servabit eam.* Quid est, *Qui odit eam?* Qui illi perniciosa jubenti resistit. Neque dixit, *Qui non credit ei:* sed, *Qui odit eam.* Quemadmodum enim odiosos nec audire libenter, nec videre placide possumus: sic et animam,

cum contraria Dei voluntati præcipit vehementer aversari oportet. Quia enim jam de morte loquutus est illis, de morte scilicet sua, præviditque illos in necessitatem delapsuros esse, rem sublimiori modo tractat: Quid dico, si mortem meam non fortiter feratis? Nisi vos ipsi moriamini, nihil vobis lueri supererit. Et vide quomodo consolationem sermone admiscet. Valde durum et molestum erat audire, hominem animæ suæ amantissimum mori oportere. Eoquid vetera reuenseam, quando nunc etiam multos inuenimus qui libenter omnia tolerent, ut hæc vita fruantur, etiamsi futura credant? qui cum vident adficia, officina, machinas, lacrymantem talia dicunt: Quanta machinatur homo, et pulvis efficitur? Ita magna est hujusce vite concupiscentia. Hæc itaque vincula solvens Christus ait: *Qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodiet eam.* Quod autem ut illos moneret, et metum eorum solueret, hæc dixit, audi ex sequentibus: 26. *Qui mihi ministrat, me sequatur; de morte loquens, et ut per opera ipsum sequatur exigens. Minister enim eum cui ministrat sequi omnino debet. Et considera quondam hæc loquatur: non cum persecutionem patiebantur, sed cum in fiducia degebant, et in tuto esse putabant, a multis honorati et culti; cum sese erigere poterant et audire: *Et tollat crucem suam, et sequatur me (Matth. 16. 24): id est, Paratus semper esto ad pericula, ad mortem, ad migrandum ex hac vita. Deinde cum gravia et molesta dixisset, præmium addit. Quodnam illud? Quod ipsum sequatur, quod sit una secum: ostendens fore ut resurrectionem mortem sequatur. Nam *Ubi sum ego*, inquit, *illuc et minister meus.* Ubi est Christus? In caelis. Ergo etiam ante resurrectionem illuc et animam et mente transferamur. *Si quis mihi ministraverit, diliget eum Pater.* Cur non dixit, *Ego*? Quia nondum consentaneam de ipso opinionem habebant, sed majorem de Patre. Qui enim nondum sciebant ipsum esse resurrecturum, quomodo magnam de illo opinionem conceperunt? Quomobrem filiis Zebedæi ait: *Non est meum dare, sed quibus paratum est a Patre meo (Marc. 10. 40).* Atqui ipse est qui iudicat. Hic vero se genuinum Filium declarat. Illos enim ut genuini et veri Filii ministros excipit. 27. *Nunc anima mea turbata est. Et quid dicam? Pater, salvifica me ex hac hora.* Atqui hæc non sunt mortem adire suadentis, imo hortantis utique. Ne dicerent enim eum, humanis carentem doloribus, facile de morte philosophari, et sine suo periculo nos hortari; ostendit se, licet eam formidaret, ipsam utpote utilem non recusare. Hæc porro ad assumptam carnem, non ad divinitatem pertinent. Ideo ait: *Nunc anima mea turbata est:* (ni enim hoc esset, qua serie hæc consequi possent, *Pater, salvifica me ex hac hora?*) et ita perturbatus est ut liberari se postularet, si eî fugere posset.**

2. Hæc humanæ nature infirmitas est. Sed quid dicam non habeo, cum mortem deprecor. *Propterea veni in horam hanc:* ac si diceret: Etiamsi turbeamur, et consternemur, mortem ne fugiamus. Nam ita per-

turbatus ego, non fugiendum dico: ferendum quippe illud est quod accidit. Non dico, *Libera me ex hac hora;* sed, 28. *Pater, clarifica nomen tuum.* Etiamsi perturbatio ad hæc dicenda compellat, contrarium dico, *Clarifica nomen tuum;* id est, *Duc in crucem:* quod humanum affectum indicat, naturamque mori nolentem, sed vitam servare cupientem; ostenditque se non extra humanos affectus esse. Sicut enim neque esurire neque dormire criminis datur, si neque presentem vitam optare. Christus vero corpus habuit a peccatis liberum, non a naturalibus necessitatibus: alioquin corpus non fuisset. His etiam aliud docuit. Quodnam illud? Ut si umquam in molestia et metu simus, ne ideo a proposito resiliamus. *Pater, clarifica nomen tuum.* Ostendit se pro veritate mori, rem illam gloriam Dei vocans. Et hoc post crucem contigit. Futurum erat ut orbis converteretur, ac nomen Dei cognosceret, ipsique serviret; non Patris nempe nomen duntaxat, sed etiam Filii: at tamen illud tacet. *Venit ergo vox de caelis: Et clarificavi, et iterum clarificabo.* Ubi clarificavit? In præcedentibus. Et iterum clarificabo post crucem. Quid ergo Christus? 30. *Non propter me vox hæc facta est, sed propter vos.* Illi autem tonitruum esse putarunt, vel angelum ipsi loquutum fuisse. Et unde hoc putarunt? annon clara et conspicua vox fuit? Verum cito avolvit ab illis, utpote crassioribus, carnalibus, segnibus. Alii sonum tantum retinuerunt, alii articulatam fuisse vocem noverant; quid vero significaret, non item. Quid ergo Christus? *Non propter me hæc vox venit, sed propter vos.* Cur hoc dixit? Ad illud respiciens quod semper dicebant, illum ex Deo non esse. Qui enim a Deo clarificatur, quomodo non est ex Deo, cuius nomen propter ipsum clarificatur? Ideo vox delata est. Propterea inquit ipse, *Non propter me hæc vox venit, sed propter vos:* Non ut aliquid a me ignoratum ab illa audiam (omnia enim que Patris sunt novi), sed propter vos. Quia enim dicebant angelum loquutum illi esse, vel factum esse tonitruum, et non advertebant, inquit, propter vos delatam esse vocem, ut hinc concitaremini ad interrogandum quid dictum fuisset. Illi vero stupefacti, neque sic interrogarunt, cum audirent id ad se pertinere. Nescienti enim cuius gratia diceretur, iure non insignis vox videbatur esse. *Propter vos vox delata est.* Viden? quomodo res humiles eorum gratia fiunt, non quasi Filius auxilio egeat? 31. *Nunc iudicium est mundi, nunc princeps hujus mundi infra ejicietur.* Hoc quomodo aptatur illi, *Clarificavi, et clarificabo?* Optime et admodum consentaneum. Quia enim dixit, *Clarificabo*, modum glorie ostendit. Quis ille modus? Ille, inquit, *Ejicietur infra.* Quid sibi vult illud: *Judicium est mundi hujus?* Ac si diceret, *Judicium erit et ultio.* Quomodo? Occidit primum hominem, quem peccato obnoxium invenit (*Per peccatum enim mors intravit [Rom. 5. 12]:* in me hoc non invenit. Cur ergo insiliit, et morti tradidit? cur in Jude animam ingressus est, ut me occideret? Ne mihi enim jam dixeris, ita Deum dispensavisse: hoc enim non diaboli est, sed ipsius sapientiæ. Exploretur interim mens maligni il-

τιον φυλάξει αὐτήν. Ὅτι γὰρ ἐκείνους παραινῶν
 εἶπε, καὶ τὸν φόβον αὐτῶν ὑπεκλίων, ἀκουσον τῶν
 ἑστῆς. Ὁ ἐμοὶ διακοσῶν, ἐμοὶ ἀκολουθεῖτω· περὶ
 τοῦ θανάτου λέγων, καὶ τὴν διὰ τῶν ἔργων ἀκολού-
 θησαν ἀπατιῶν. Δεῖ γὰρ πάντως τὸν διακονοῦντα τῷ
 διακοσμητικῷ ἔπαισι. Καὶ σκόπει τὸν αὐτοῦ ταῦτα
 θαυμάζοντα· οὐχ ὅτε ἐπίσκοντο, ἀλλ' ὅτε ἐθάβησαν,
 ὅτε ἐνόμισαν ἐν ἀσφαλείᾳ εἶναι, διὰ τὴν τῶν πολλῶν
 τιμὴν καὶ θεράπειαν· ὅτε καὶ διαναστήναι τῷ θανάτῳ
 καὶ ἀκούσαι· Καὶ ὁρῶν τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ
 ἀκολουθεῖτω μοι· τούτεστιν, Ἄει παρατεταγμένος
 ἔσο, φησὶν, πρὸς κινδύνους, πρὸς θάνατον, πρὸς ἀπο-
 θνήσκω τὴν ἐντεῦθεν. Εἶτα ἐπειθεὶ τὰ φορητικὰ εἶπε,
 καὶ τὸ ἔπαθλον τίθησι. Ποῖον δὲ τοῦτο ἦν; Τὸ αὐτῷ
 ἀκολουθεῖν, καὶ εἶναι ἐνθα ἐστὶ· δεικνύς τὴν ἀνάστα-
 σιν τὸν θάνατον διαδέχεται. Ὅστω γὰρ εἰμι, φησὶν,
 ἐγὼ, ἐκεῖ καὶ ὁ διάκονος ὁ ἐμός. Πού δὲ ὁ Χριστός;
 Ἐν οὐρανῷ. Καὶ πρὸ τῆς ἀναστάσεως τοῖνον ἐκεῖ
 μεταστούμεν τῆ ψυχῇ καὶ τῷ ὄντι. Ἐὰν τις ἐμὸν δια-
 κοσῆ, ἀγαπήσει αὐτὸν ὁ Πατήρ. Διὰ τί οὐκ εἶπεν,
 Ἐγὼ; Ἐπειδὴ οὐδέποτε τὴν προσκύνουσαν περὶ αὐτοῦ
 δόξαν εἶχον, ἀλλὰ μείζονα περὶ τοῦ Πατρὸς. Οἱ γὰρ
 μὴδὲ οὐκ ἀναστήναι αὐτὸν ἐχρῆν εἰδότες, πῶς μεγάλα
 περὶ αὐτοῦ ἐπραντίσθησαν [δύ]; ἀπὸ καὶ τοῖς υἱοῖς
 Ζεβεδαίου φησὶν· Οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι, ἀλλ' ὅς
 ἡτοίμαται παρὰ τοῦ Πατρὸς μου· καίτοι γε αὐτὸς
 ἔστιν ὁ κρῖνον. Ἐνταῦθα δὲ καὶ τὸ γνήσιον παρίστη-
 ναι. Ὡς γὰρ γνήσιον παιδὸς δεικνύσας, οὕτως ὁ Πα-
 τὴρ ἀποδέχεται. Νῦν ἡ ψυχὴ μου τετάρακται. Καὶ
 εἰ εἶπω; Πάτερ, οὐκ ἔστιν με ἐκ τῆς ὥρας ταύτης.
 Καὶ μὴν τοῦτο οὐκ ἐστὶν προσηγοριῶν ἐπὶ τὸν θά-
 νατον εἰρηθῆναι. Μάλιστα μὲν οὖν προσηγοριῶν. Ἴνα
 γὰρ μὴ λέγωσιν, ὅτι Αὐτὸς ἔξω τῶν ὀδῶν ὡν τῶν
 ἀνθρωπίνων, εὐκόλως περὶ θανάτου φιλοσοφεῖ, καὶ
 ἡμῖν ἐξ ἀκινδύνου παραινεῖ, δεικνύσας εἰ καίτοι ἀγα-
 νῶν αὐτῶν, ὅμως διὰ τὸ χρῆσιμον οὐ παρατείνεται.
 Ταῦτα δὲ τῆς οἰκονομίας ἐστίν, οὐ τῆς θεότητος. Διὰ
 τοῦτο φησὶ· Νῦν ἡ ψυχὴ μου τετάρακται (ἐπεὶ εἰ
 μὴ τοῦτο ἔστι, ποῖαν ἀκολουθίαν ἔχει τὸ λεχθῆναι, καὶ
 τὸ εἶπαι· Πάτερ, οὐκ ἔστιν με ἐκ τῆς ὥρας ταύτης;) καὶ
 οὕτω τετάρακται, ὡς καὶ ἀπαλλαγῆναι ζητεῖν, εἰ
 γε ἐνὶ διαφυγῇ.

β'. Ταῦτα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τὰ ἀσθενήματα.
 Ἄλλ' οὐκ ἔγω τι εἶπω, φησὶν, ἀπαλλαγῆναι αἰτούμε-
 νος. Διὰ γὰρ τοῦτο ἤλθον εἰς τὴν ὥραν ταύτην·
 ὥσπερ εἶπε· Κἂν θορυβώμεθα, κἂν ταρτατώμεθα,
 μὴ φεῖγμεν θάνατον· ἐπεὶ κἀνὼ νῦν ταρτατώμενος,
 οὐ λέγω ὥστε φυγεῖν· δεῖ γὰρ φεῖναι τὸ ἐπὶόν. Οὐ
 λέγω, Ἀπάλαξόν με ἐκ τῆς ὥρας ταύτης· ἀλλὰ τί;
 Πάτερ, δόξασόν σου τὸ ὄνομα. Καίτοι τῆς ταραχῆς
 τοῦτο ἀναγκαζούσης λέγειν, τὸ ἐναντίον λέγων, Δόξα-
 σόν σου τὸ ὄνομα· τούτεστιν, Ἄγαγε λοιπὸν ἐπὶ
 τὸν σταυρὸν ὁ παλὺ τὸ ἀνθρώπινον ἐπιδεικνύεται,
 καὶ τὴν [402] φύσιν μὴ βουλομένην ἀποθανεῖν, ἀλλὰ
 τῆς παρουσίας ἀνεσχομένην ζωῆς· δεικνύς, ὅτι οὐκ
 ἔξω τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν ἦν. Ὅσπερ γὰρ τὸ
 πενήθην οὐκ ἐγκλίμα, οὐδὲ τὸ καθεύδειν· οὕτως οὐδὲ
 τὸ τῆς παρουσίας ζωῆς ἐπέσει. Ὁ δὲ Χριστὸς σῶμα
 καθαρὸν ἀμαρτημάτων εἶχεν, οὐχ ἑρπικῶν ἀνα-
 κῶν ἀππληγμένων· ἐπεὶ οὐδ' ἂν σῶμα ἦν. Διὰ δὲ
 τούτων καὶ ἱερῶν τὸ ἐπάλασσε. Ποῖον δὲ τοῦτο;
 Ἴνα, εἰ ποτε ἐν ἀγῶνι κατασταθῆναι καὶ δεῖλαι,
 μὴδὲ οὕτως ἀποπηδῆσωμεν τῶν προκειμένων.
 Πάτερ, δόξασόν σου τὸ ὄνομα. Δεικνύσας,

ὅτι ὑπὲρ ἀληθείας ἀποθνήσκει, δόξαν εἰς τὸν
 θεὸν τὸ πρᾶγμα καλῶν. Καὶ τοῦτο συνδίδαινε με-
 τὰ τὸν σταυρὸν. Ἐμίλειν ἐπιστρέφειν τῆ οἰκουμένην,
 καὶ γνωρίζειν τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ καὶ θεραπείαν αὐ-
 τῶν· καίτοι οὐ τὸ τοῦ Πατρὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ τοῦ
 Υἱοῦ· ἀλλ' ὅμως τοῦτο σιγῇ. Ἥλθε οὐ γὰρ ἐκ
 τῶν οὐρανῶν· Καὶ εἰδόσα, καὶ κἀπὶν δοξάσω.
 Πού εἰδόσα; Ἐν τοῖς πρὸ τούτων γενομένοις. Καὶ
 πάλιν δοξάσω μετὰ τὸν σταυρὸν. Τί οὖν ὁ Χριστός;
 Καὶ δι' ἐμὲ τῆς ὥρας αὐτῆς γέγονεν, ἀλλὰ δι' ὅμις.
 Ἐκείνους δὲ βροντῆν ἐνόμισαν εἶναι, ἢ ἀγγελον αὐτῷ
 ληλαηκέναι. Καὶ πῶθεν τοῦτο ἐνόμισαν; μὴ γὰρ οὐχ
 τρανὴ καὶ εὐσημῶς ἦν ἡ φωνή; Ἀλλὰ ταχέως αὐτῶν
 ἀπέπητ, ἅτε ποχύτερον ἔνουν καὶ σαρκικῶν καὶ
 βαθυμῶν. Καὶ οἱ μὲν τὸν ἔχον κατέβη· οἱ δὲ, ὅτι
 μὴ ἐναρθῶς ἦν ἡ φωνή, ἤθεσαν· τί δὲ ἐστρμειαν,
 οὐκ ἔτι. Τί οὖν ὁ Χριστός; Οὐδ' ἐμὲ τῆς ὥρας αὐτῆς
 γέγονεν, ἀλλὰ δι' ὅμις. Διὰ τί τοῦτο εἶπεν; Πρὸς
 ἐκεῖνον ἐναστούμενος· ὁ Διαιων ἀεὶ, ὅτι οὐκ ἔστιν ἐκ
 τοῦ Θεοῦ. Ὁ γὰρ ὑπὸ τῷ Θεῷ δοξαζόμενος, πῶς
 οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ Θεοῦ, οὐ τὸ ὄνομα δι' αὐτὸν δοξά-
 ζεται; Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἡ φωνὴ ἠγέθη. Διὰ καὶ
 αὐτὸς φησὶν, Οὐδ' ἐμὲ τῆς ὥρας αὐτῆς γέγονεν,
 ἀλλὰ δι' ὅμις· οὐχ ἴνα ἐγὼ μάθω τὴ ἀγῶνισαν παρ'
 αὐτῆς (πάντα γὰρ οἶδα τὰ τοῦ Πατρὸς), ἀλλὰ δι' ὅμις.
 Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, ὅτι ἀγγελος ἐλάλησεν
 αὐτῷ, ἢ βροντῆν γέγονε, καὶ οὐ προσέβη, φησὶν.
 ὅτι δι' ὅμις ἐγένετο, ἵνα κἀν οὕτως ἐγγήθηε πρὸς τὸ
 ἐρωτῆσαι τὸ τὸ λεχθῆναι. Οἱ δὲ ἐπισημαίνοντες, οὐδὲ οὕτως
 ἐπίθοντο, ἀκούσαντες ὅτι αὐτοῖς ἀνήκει τὸ πρᾶγμα.
 Τῷ γὰρ οὐκ εἰδοῖς πρὸς ὁ ἐλέγετο, εἰκότως οὐκ εἰδόντες
 εἰσημῶς εἶναι ἡ φωνή. Δι' ὅμις τῆς ὥρας αὐτῆς γέ-
 γονεν. Ὅρξθαι δὲ τὰ ταπεινά δι' αὐτοῖς γίνεται, οὐχ ὡς τοῦ
 Υἱοῦ ἰσομήνου βαρβείας; Νῦν κρῖνος ἐστὶ τοῦ
 κόσμου τούτου. Νῦν δὲ ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου
 τούτου κἀν βληθήσεται. Τοῦτο ποῖαν ἀκολουθίαν
 ἔχει πρὸς τὸ, Ἐδόξα, καὶ δοξάσω; Πολλὴν καὶ
 σφόδρα συνδίδουσαν. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπε, Ἀδέξω,
 δεικνύσας καὶ τὸν τρόπον τῆς δόξης. Τίς δὲ ὁ τρόπος;
 ἐστίν; Ἐκείνους βληθήσεται κἀν, φησὶ. Τί δὲ ἐστίν,
 κρῖνος ἐστὶ τοῦ κόσμου τούτου; Ὁσαυτε εἶπε,
 Δικαστήριον ἔσται καὶ ἐδικεύσας. Πῶς καὶ τινι τρό-
 πῳ; Ἀνελεῖ τὸν πρῶτον ἄνθρωπον, ὁπεὺθιμον λαβῶν
 τῆ ἀμαρτίαν (διὰ γὰρ τῆς ἀμαρτίας εἰσῆλθε ὁ
 θάνατος)· ἐν ἐμοὶ τοῦτο οὐχ εἴρη. Τίνοσ οὖν ἔνεκιν
 ἐνεπήθησεν, καὶ θανάτῳ παρέδωκε; τίνοσ ἐνεκιν εἰ-
 τὸν ἴουδα φυγῆν ἐνέβαλεν ὥστε με ἀνελεῖν; [403]
 Μὴ γὰρ μοι εἰρησὶ νῦν, ὅτι ὁ θεὸς ἔκονθησεν· τοῦτα
 γὰρ οὐ τοῦ διαβόλου, ἀλλὰ τῆς αὐτοῦ σοφίας· τῶς
 ἐκείνου ἡ γνώμη ἐξεταζέσθω τοῦ Πονηροῦ. Πῶς οὖν
 κρινεται ὁ κόσμος ἐν ἐμοί; Ὁσαυτε δικαστήριον καθ-
 εζόμενον, λεχθήσεται πρὸς αὐτὸν, Ἔστω, πάντας
 ἀνελεῖς, διὰ τὸ ἀμαρτίας ὁ ὑπευθύνους εὑρεῖν τὸν
 Χριστὸν διὰ ἀνελεῖς; οὐκ εὐθελον εἶ δίκαιος; Οὐκ-
 οὖν δι' αὐτοῦ ἐδικαιώθησεται ὁ κόσμος ἅπας. Ἴνα δὲ
 καὶ σαφέστερον ἦ, καὶ ἐπὶ παραδείκτοντες αὐτὸ
 ποιῆσω φανερόν· Ἔστω τις βίαιος τύραννος, πάντας
 τοὺς ἐμπέπτοντας μωροῖς περιβάλλον κακός. Ὅστος
 ἐάν συμβαλῶν βασιλεῖ, ἢ υἱὸ βασιλέως, ἀνελή αὐτὸν
 ἀδικός, ὁ ἐκείνου θάνατος καὶ τοὺς ἄλλους ἐδικαίωσται
 δυνήσεται. Ἔστω τις ὀρελάτος ἀπατιῶν, καὶ τυ-
 πῆτω, καὶ εἰ δασμωτήριον ἐμβολλήσῃ· εἶτα ἐκ τῆς
 αὐτῆς ἀπονομίας καὶ τὸν οὐδὲν ὀφειλόντα ὑπὸ τὴν αὐ-
 τὴν εἰρηκτῆν ἀγῆτω. Οὕτως καὶ ὡν εἰς τοὺς αἰῶνας

• Ἄλλ' ἐπραντίσθη. ὁ Savil. οὐκ ἔστι. Morel. οὐκ ἔστι.

• Ἄλλ' ἐκείνου ἰσάμενος. ὁ Point Savillus legendum ἀμαρτίας; Hecce, sed reclamant codices.

ἐποίησε, ὡςτοι δίκην· ἀναίρηται γὰρ αὐτὸν ἐκίονα*.

γ. Ὅθεν καὶ ἐπὶ τοῦ γέγονεν. Ὃν γὰρ εἰς ὕμῃς ἐποίησαν ὁ διάβολος, δι' ὃν εἰς τὸν Χριστὸν ἐδύλημην, ἀπατηθήσεται δίκην. Καὶ οὗτο αἰνίττειται, ἀκούσαν τί φησι· Νῦν δ' ἄρχω τοῦ κρημοῦ τοῦτου βληθήσεται κάτω, διὰ τοῦ θανάτου τοῦ πρώτου. Καὶ ἐγὼ δὲ ἐὰν ὑψωθῶ, πάντας ἐκίσσω πρὸς ἑμᾶν τόν· τούτοστι, καὶ τοὺς ἐξ ἐθνῶν. Καὶ ἵνα μή τις λέγη, Πῶς βληθήσεται κάτω, εἰ καὶ οὐ περιγίνεται; λέγει, Οὐ περιγίνεται· πῶς γὰρ τὸ καὶ τοὺς ἄλλους ἔκοντος; Καὶ οὐ λέγει τὴν ἀνάστασιν, ἀλλ' ὅτι ἀναστάσιος πλὴν ἐστὶ, Πάντας ἐκίσσω πρὸς ἑμᾶν τόν. Εἰ μὲν γὰρ εἶπεν, ὅτι Ἄναστῆσομαι, οὕτω ἔηλον ὅτι καὶ πιστεύουσι· τῷ δὲ εἰπεῖν, ὅτι πιστεύουσι, ἀμφότερα συναποδέδεικται, ὅτι καὶ ἀναστήσεται. Εἰ γὰρ κερὴς ἔμενε, καὶ ψιλοῦς ἀνθρωπος ἦν, οὐδέ τις ἀνέπιστευσε. Πάντας ἐκίσσω πρὸς ἑμᾶν τόν. Πῶς οὖν φησι, ὅτι ὁ Πατήρ ἔλκει; ὅτι τοῦ ἔκοντος, Πατήρ ἔλκει. Ἐκίσσω δὲ, κρῖν, ἅτε ἐπὶ τὸν φάνωμος καταρμένους, καὶ ἀπ' ἑαυτῶν μόνον οὐ διαμένους προσηλθεῖν, καὶ τὰς ἐκίονου χεῖρας οὐ διαφυγεῖν, ἅτε ἀντεγόμενος. Ἀλλὰ οὐ δὲ τοῦτο ἀρπαγὴν καλεῖ. Οὐδέ τις δύναται τὰ σκεπὴ τοῦ ἰσχυροῦ διαρπάσαι, ἐὰν μὴ πρῶτον δίστη τὸν ἰσχυρόν, καὶ τότε τὰ σκεπὴ αὐτοῦ διαρπάσῃ. Ταῦτα δὲ τὸ βίβιον αὐτοῦ παριστῶν ἔλεγεν. Ὅπερ οὖν ἐκτεῖ ἀρπαγὴν, ἐνταῦθα ἔβλεπεν ἐκίονα. Ταῦτ' οὖν εἶδότες,

* Morel. αὐτὸς ἐκίονα.

διαναστῶμεν, δοξάσωμεν τὸν Θεόν, μὴ διὰ πίστεως μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ βίου· ἐπεὶ οὐκ ἂν εἴη δόξα, ἀλλὰ βλασφημία. Οὐ γὰρ οὕτω βλασφημία Θεός, Ἐλληγνος ἔντος μαροῦ, ὡς Χριστιανῶν διεσφαιρμένον. Διὰ δὲ δέομαι πάντα ποιεῖν, ὥστε δοξάζεσθαι τὸν Θεόν. Οὐαὶ γὰρ, φησί, τῷ δούλῳ ἐκείνῳ, δι' οὗ τὸ θνομα τοῦ Θεοῦ βλασφημείται (ὅταν δὲ Οὐαὶ ἦ, πᾶσι εὐλόως κόλλαις καὶ τιμωρία ἐπέταται)· μακάριος δὲ, δι' οὗ τὸ θνομα δοξάζεται. Μὴ τοῖνον ὡς ἐν τῷ σκότει ὤμεν· ἀλλὰ πάντα φεύγομεν τὰ ἀμαρτήματα, [404] μάλιστα δὲ τὰ εἰς κοινήν διαβαίνοντα βλάβην, ἐπειδὴ μάλιστα ἐν τοῦτοις ὁ Θεὸς βλασφημείται. Τίνα γὰρ ἔβρην συγγνώμην, ὅταν ἐτίσιος δοῦμαι προστατῆμοι, τὰ ἐτέρων ἀρπάξωμεν; τίς ἡμῖν ἔσται ἐπις σωτηρίας; Εἰ μὴ πενιθῶνα ἐθρῆσας, κολάζῃ· εἰ δὲ καὶ ἀπέδουσι ἀνεδοθέντες, ποῦσι τεύξῃ συγγνώμην; Ταῦτα συνεχῶς λέγοντες οὐ παύομεθα. Ἰσχυοί γὰρ οὐ τῆμερον μὴ ἀκούσαντες, αὐρῶν ἀκούσονται· οἱ δὲ τὴν αὐρῶν μὴ προσχόντες, τὴν μετ' ἐκείνῃν ταυθῶσονται. Εἰ δὲ τινες, καὶ ἀπειθῶς εἰεν διακεκίονα, ἀλλ' ἡμῖν ἀντιθῶνον ἔσται τὸ διακαστήρεον. Τὸ γὰρ ἡμῶν ἐπιηρώσαμεν. Γένοιτο δὲ μήτε ἡμᾶς ἀισχυθῆναι ἐπὶ τοῖς λεγομένοις, μήτε ὕμῃς ἐγκαλούσασθαι, ἀλλὰ πάντας δινηθῆναι μετὰ παρήρησας στήναι ἐπὶ τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ, ἵνα καὶ αὐτοὶ δινηθῶμεν καυθήσομαι ἐπ' ἡμῖν, καὶ τῶν ἡμετέρων κακῶν παραμυθῶναι τινὰ λαβεῖν, τὴν ὕμετέραν εὐδοκίμωσιν, ἐν Χριστῷ ἴησῶ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μετ' οὗ τοῦ Πατρὸς ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΣΗ'.

Ἐπεκρίθη αὐτῷ ὁ ἔχλος· Ἡμεῖς ἠκούσαμεν ἐκ τοῦ νόμου, ὅτι ὁ Χριστὸς μένει εἰς τὸν αἰῶνα· καὶ πῶς λέγεις σὺ, ὅτι δὲι ὑψωθῆναι τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου; Τίς ἔσται ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου;

α'. Εὐφρότατον ἢ πιάδι καὶ ἀσθενῆ, κἂν μυρία ἐξῆθεν ἀλόφειται χρώματι. Καὶ κἂν ἀπερὸ οὐ τὰ σαβρὰ τῶν τοίχων κωνῶντες, οὐκ ἰσχύουσι διὰ τῆς ἀλοφῆς ἐθροῦν· οὕτω καὶ ὁ ψευδῶντος βραῖος ἐλέγχονται· ὁ δὲ καὶ ἐνταῦθα· πεπὶθασαν οἱ Ἰουδαῖοι. Τοῦ γὰρ Χριστοῦ πρὸς αὐτοὺς εἰπόντος· Ὅταν ὑψωθῶ ἀπὸ τῆς γῆς, πάντας ἐκίσσω πρὸς ἑμᾶν τόν. Ἡμεῖς ἠκούσαμεν, φησί, ἀπὸ τοῦ νόμου, ὅτι ὁ Χριστὸς μένει εἰς τὸν αἰῶνα· καὶ πῶς σὺ λέγεις, ὅτι ὑψωθῆναι δὲι τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου; Τίς ἔσται οὗτος ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου; Ἄρα ἤθεσαν ὅτι ὁ Χριστὸς ἀθάνατος τίς ἔστι, καὶ ζῶν ἔχει πέρας οὐκ ἔχουσαν. Οὐκοῦν κἂν ἐκείνους ἤθεσαν ὅπερ ἔλεγε. Καὶ γὰρ πολλαῶν τῶν Ἰσραηλῶν ἔμοι καὶ τὸ πάθος, καὶ ἡ ἀνάστασις κείται. Καὶ γὰρ Ἡσαίας ἔμα ταῦτα εἶπεν, Ὅτι πρῶταρον ἐπὶ σφαιρὴν ἤρθη, λέγων, καὶ τὰ ἐξῆς· ἅπαντα. Καὶ ὁ Δαυὶδ ἐν τῷ δευτέρῳ ψαλμῷ, καὶ ἀλλὰ οὐ πολλοῦ συνάπτει ταῦτα ἀμφότερα. Καὶ ὁ πατριάρχης δὲ εἶπεν, Ἀναγκῶν ἐκοιμήθη ὡς λέων, ἐπήγαγε· καὶ ὡς σκόμος λέοντος, τίς ἐγρηῖ αὐτόν; Ὅμοι καὶ τὸ πάθος καὶ τὴν ἀνάστασιν ἐνεκίονται. Ἄλλ' οὗτοι νομίζοντες ἐπιστοιμῶσιν αὐτὸν καὶ δεικνύουσι οὐκ ὄντα Χριστὸν ἐκ τούτου, ὁμολογοῦσιν ὅτι ὁ Χριστὸς εἰς τὸν αἰῶνα μένει. Καὶ ὅρα πῶς κακούργως. Οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι Ἡμεῖς ἠκούσαμεν ὅτι ὁ Χριστὸς οὐδὲν πάσχει, οὐδὲ [403] σταυροῦται, ἀλλ' Ὅτι μένει εἰς τὸν αἰῶνα· καίτοι οὐδὲ τούτο δὲ εἰρημένον ἐναντίον ἦν. Τῇ γὰρ ἀθανασίᾳ τὸ πάθος οὐκ ἐγένετο κώλυμα. Ἐνεψῆθεν ἔστιν 15:17,

* Καὶ ἐνεψῆθεν dicit in quibusdam.

ὅτι πολλὰ τῶν ἀμειβῶλων συνέβαινεν, καὶ ἐκόντες ἐκακούργουν. Ἐπειδὴ γὰρ ἐσθῆ περι θανάτου διαλεχθεῖς ἀνάρτησεν, ἀκούσαντες τὸ ἐρωθῆναι ἐνταῦθα, τοῦτο ὑπόπτωσαν. Εἶτα λέγουσι· Τίς ἔσται οὗτος ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου; Καὶ τοῦτο κακούργως. Μὴ γὰρ δὲ νομίζε, φησί, ὅτι περι οὗτο ἔλεγον, καὶ εἶπες ὅτι δι' ἀπίθβαιαν ἐναντιοῦμεθα. Ἰσχυοί γὰρ οὐκ οὐθαμνι περι τίνος λέγεις, καὶ ἡμῶς ἀποποιῶμεθα. Τί οὖν ὁ Χριστὸς; Ἐπιστοιμῶσιν αὐτοὺς, καὶ δεικνύουσι, ὅτι τὸ πάθος οὐδὲν κώλυμα πρὸς τὸ μένειν αὐτὸν εἰς τὸν αἰῶνα, Ἐτι, φησί, μικρὸν χρόνον τὸ πῶς μετ' ἡμῶν ἔσται· δηλῶν, ὅτι ὁ θάνατος αὐτοῦ μετᾶστασις ἔσται. Καὶ γὰρ τὸ πῶς τὸ ἡλιακὸν οὐκ ἀναίρηται, ἀλλὰ μικρὸν ὑποχωρήσαν πάλιν φαίνεται. Περικατεῖται, ἔως τὸ πῶς ἔρχεαι. Ποῖον ἐνταῦθα λέγει καιρόν; Ἄρα τὴν παρούσαν ζῶν ἄπασαν, ἢ τὸν πρὸ τοῦ σταυροῦ χρόνον; Ἐγώγε οἴμαι ἀμφοτέρους. Διὰ γὰρ τὴν ἄρατον αὐτοῦ φιλανθρωπίαν πολλοὶ καὶ μετὰ τὸν σταυρὸν ἐπίστευσαν. Λέγει δὲ ταῦτα κατεπιγῶν αὐτοὺς εἰς τὴν πίστιν, ὅπερ καὶ ἀνωτέρω πεποιθῆκεν, οὕτω λέγων, Ἐτι μικρὸν χρόνον μετ' ἡμῶν εἰμι. Ὁ περικατῶν ἐν τῇ σκοτίᾳ, οὐκ οἶδα ποῦ ἔσται. Πῶσα γοῦν οἱ Ἰουδαῖοι νῦν πράττουσιν, καὶ οὐκ ἔσται τί πράττουσιν! ἀλλ' ὡς ἐν σκότῳ, οὕτω βαδίζοντες, δοκοῦσι μὲν τὴν ὀρθὴν δέουσιν ἔδδν, τὴν δὲ ἐναντίαν βαδίζουσι, σάββατα τηροῦντες^b, καὶ νόμον φυλάττοντες, καὶ βρομῶνταιν παρατηρήσας· καὶ οὐκ ἔσται ποῦ περιπατοῦσι. Διὰ τοῦτο ἔλεγε· Περιπατεῖτε εἰς τὸ πῶς. Ἴνα υἱοὶ φωτός γένησθε· ταῦτίστι, ἐμοὶ υἱοί. Καίτοι ἐν προ-

^b Editi sabbatum cathorizontes. Savil. putat legendum τηροῦντες. Quatuor autem ex mss. nostris sabbata τηροῦντες habent, quae est hand dubie vera lectio. ^c Accessit etiam e Savil. et cod. 703. Edit.

lius. Quomodo ergo mundus in me iudicatur? Quasi constituto iudicio, dicitur illi: Esto, omnes occideris, sed quia peccato obnoxios reperisti; Christum vero cur occidisti? nonne plane iniuste? Per Christum ergo totus mundus vindicabitur. Quod ut clarius evadat, exemplo utar. Sit violentus tyrannus quispiam, qui in manus suas incidentes omnes innumeris afficiat malis. Ille si cum rege vel cum filio regis congressus, occidat illum iniuste, ejus mors etiam alios ulcisci poterit. Sit aliquis qui a debitoribus exigit, verberet, in carcerem conjiciat; deinde eadem arrogantia nihil debentem perinde cogat. Eorum quæ in alios commisit tunc poenas dabit: ille namque ipsum occidet.

3. Sic et in Filio factum est. Eorum enim quæ contra vos fecerit diabolus, per ea quæ contra Christum ansus fuit, dabit poenas. Quod autem id subindicetur, audi: *Nunc princeps hujus mundi ejicietur infra*, per mortem meam. 32. *Et ego si exaltatus fuero, omnes traham ad meipsum*; hoc est, etiam gentiles. Et ne quis diceret, Quomodo ejicietur infra, si te vicerit? Non vincet, inquit. Quomodo enim vincet eum qui alios trahit? Nec loquitur de resurrectione; sed quod resurrectione majus est, *Omnes traham ad meipsum*. Nam si dixisset, Resurgam, nondum palam esset ipsos esse credituros: cum autem dicit, Credent, utrumque declarat, et resurrectionem se confirmat. Si enim mortuus mansisset, et homo purus esset, nemo credidisset. *Omnes traham ad meipsum*. Cur ergo dicit Patrem trahere? Quia trahente Filio, trahit et Pater. Traham, inquit, utpote a tyranno detentos, qui non possint per se accedere, et ejus obsistentis manus efflu-

gere. Alibi autem illud rapinam vocat. *Nemo potest apostolus fortis rapere, nisi prius fortem alliget, et tunc vasa ejus rapiat* (Matth. 12. 29). His ejus violentiam significat. Quod ergo illic rapinam, hic tractionem appellavit. Hæc cum sciamus, excitentur, glorificemur Deum, non per fidem tantum, sed etiam per vitam; alioquin non gloria, sed blasphemia in Deum esset. Non ita blasphematur Deus ab ex-scraendo gentili, ut a Christiano corrupto. Idcirco omni, obsecro, faciamus, ut Deus gloria afficiatur. Nam ait, *Væ servo illi, per quem nomen Dei blasphematur* (quando autem Van dicitur, omnis cruciatus sequitur atque supplicium): beatus autem ille est, per quem nomen ejus honoratur. Ne itaque simus quasi in tenebris, sed omnia peccata fugiamus, maxime autem illa quæ in publicam perniciem transeunt: in his enim præsertim Deus blasphematur. Quam enim veniam consequemur, si aliis dare jussi, aliena rapiamus? quæ nobis crit spes salutis? Si esurientem non alas, punieris; si indutum exuas, quam consequeris veniam? Hæc frequenter dicere non cessabimus. Forte qui hodie non audiunt, cras audient: qui cras non attendent, postredie audient. Quod si qui immorigeri sint, non saltem innoxii iudicium non subibimus, qui quæ nostra erant impleverimus. Utinam nec nos de dictis erubescamus, nec vos pudore afficiamini, sed omnes eum fiducia stare possimus ante tribunal Christi, ut et nos possimus in vobis gloriari, deque malis nostris aliquam consolationem accipere; vestram nempe probationem, in Christo Jesu Domino nostro, quicum Patri gloria, simulque Spiritui sancto in sæcula. Amen.

HOMILIA LXVIII.

CAP. 12. v. 34. *Respondit ei turba: Nos audivimus ex lege, quod Christus manet in æternum: et quomodo tu dicis, Oportet exaltari Filium hominis? Quis est iste Filius hominis?*

1. *Mors Christi non obfuit quominus maneret in æternum.* — Error deprehensus facilis et infernus est, etiamsi exterius mille depingatur coloribus. Et quemadmodum il, qui ruinæ proximos parietes oblinunt, non illos tamen illitos firmant: sic qui mentiuntur, facile confutantur: id quod hic passi sunt Judæi. Nam Christo ipsis dicente, *Cum exaltatus fuero, a terra omnes traham ad meipsum; Nos audivimus, inquit, a lege, quia Christus manet in æternum. Quomodo tu dicis, Oportet exaltari Filium hominis? Quis est iste Filius hominis?* Norant igitur Christum esse immortalem, et vitam habere sine termino. Ergo quid diceret intelligebant. Etenim in Scripturis passim et passio et resurrectio occurrunt. Nam Isaias hæc simul ponit: *Tamquam ovis ad occisionem ductus est* (Isai. 53. 7), et quæ sequuntur omnia. Et David in secundo Psalmo, et alibi sæpe hæc anho copulat. Patriarcha quoque cum dicit, *Decidens dormivit ut leo, addiditque, Et ut catulus leonis, quis suscitabit eum* (Gen. 49. 9)? simulque passionem et resurrectionem

significat. Verum hi sperantes se illi silentium imposituros ac demonstraturos ipsum non esse Christum, hinc Christum in æternum manere confitentur. Et vide quam maligne. Non dixerunt enim, Nos audivimus quod Christus non passurus, non crucifigendus sit, sed, *Quod manet in æternum*. Atqui neque hoc dictum contrarium erat. Passio namque immortalitatis non fuit impedimentum. Hinc videre licet multa eos scivisse quæ in dubium vecari poterant, atque sponte sua malignatos esse. Quia enim ante de morte disseruerat, cum hic audirent illum exaltandum esse, hoc suspicati sunt. Deinde dicunt, *Quis est iste Filius hominis?* Et hoc maligne. Ne putes, inquit, nos de te hoc dicere, neu dicas, nos inimicitia causa tibi contradicere. Ecce nescimus de quo loquaris, et tamen hæc proferimus. Quid ergo Christus? Ipsos confutata, ostenditque passionem nihil obesse quominus ipse maneat in æternum. 35. *Adhuc, inquit, modicum tempus lumen in vobis est; significans mortem suam esse translationem.* Nam lux solis non exstinguitur, sed parvo tempore secedens, rursum apparet. *Ambulate dum lucem habetis.* Quod hic tempus indicat? an totam hanc vitam? an tempus autem crucem? Utrumque arbitror. Oh ineffabilem

enim ejus benignitatem, multi etiam post eorum crediderunt. Hæc porro dicit ut illos ad credendum concitet, ut etiam superior fecit ita dicens, *Adhuc modicum tempus vobiscum sum. Qui ambulat in tenebris, nescit quo cadat* (Joan. 7. 35). Quanta nunc Judæi ignorantæ faciunt, ac si in tenebris ambularent! Videtur sibi recta incedere via, dum contraria procedunt, sabbatum servant, et legem ciborumque observationes; et nesciunt ubi ambulent. Ideo dicebat: *56. Ambulate in luce, ut filii lucis autis*; id est, filii mei. Atqui in principio inquit evangelista: *Non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, sed ex Deo nati sunt* (Joan. 1. 13); id est, ex Patre: hic vero ipse lucis signere dicitur, ut scias unam esse operationem Patris et Filii. Hæc loquutus Jesus, abiit, et abscondit se ab eis. Cur abscondit se nunc? Neque enim lapides contra eum tulerunt, neque blasphemarunt, ut ante fecerant. Cur ergo se abscondit? Cum in corda penetraret, sciebat eorum animos exasperari, etiamsi nihil loquerentur: sciebat ferrere illos et cædem spirare; neque expectavit donec in opus procederent, sed abscondit se, ut illorum invidiam sedaret. Vide quomodo id subindicit evangelista, qui statim addit: *37. Cum autem tanta signa fecisset, non crediderunt in eum. Quæ illa tanta signa? Ea quæ prætermisit evangelista, ut ex sequentibus palam est. Nam cum recessisset, et postea reversus esset, rursus placide illos alloquitur his verbis: Qui credit in me, non credit in me, sed in eum qui misit me* (Ibid. 12. 44). Vide quid facit: ab humilibus incipit, et confugit ad Patrem, iterumque extollit sermonem. Et cum eos offeratos intelligit, discedit, et rursus comparet, et ab humilibus iterum irripit. Et ubinam hoc fecit? Imo ubi non fecit? Vide quid initio dicat: *Sicut audio, iudico*; deinde sublimius. *Sicut enim Pater suscitavit mortuos et vivificavit, sic et Filius quos vult vivificat* (Ibid. 5. 30. 21); iterumque, *Ego non iudico vos, alius est qui iudicet* (Ibid. 8. 50). Rursumque secedit: posteaque in Galilæa comparans, *Operamini*, inquit, *non cibum qui perit* (Ibid. 6. 27). Et cum magna de se dixisset, quod ex cælo descenderit, quod vitam æternam det, rursus abscedit. Et in Scenopogia rursus adstans, id ipsum facit.

2. Ac perpetuo videas illum doctrinam suam variantem, præsentia, absentia, humilibus, sublimibus verbis. Quod etiam hic fecit. *Cum autem tanta signa fecisset, non crediderunt in eum*, inquit, 58. *ut impletur sermo Isaïæ, quem dixit: Domine, quis credidit auditui nostro? et brachium Domini cui revelatum est?* Et rursum, *Non poterunt, inquit, credere, quia dixit Isaïas: Auditui audietis, et non intelligetis*. 41. *Hæc autem dixit quando vidit gloriam ejus, et loquutus est de eo. Ecce iterum hoc, Quia, et, Dixit, non causales sunt voces, sed eventum significantes. Neque enim quia id dixit Isaïas, ideo non crediderunt; sed quia credituri non erant, ideo hæc dixit Isaïas. Cur ergo non ita loquitur evangelista, sed incredulitatem a prophetia, non prophetiam ab incredulitate esse dicit: imo in sequentibus illud significantius ponit sic*

loquens, *Propterea non poterant credere, quia dixit Isaïas? Hic plinibus vult significare Scripturæ veracitatem, et quod quæ illa prædixit, non alio quam quo dixit modo evenerint. Ne quis enim diceret, Cur venit Christus? non sciebat non credituros illos? prophetas inducit, qui hoc præseriverunt. Venit autem, ne aliquam peccati sui excusationem haberent. Quæ enim prædixit propheta, ut prorsus futura prædixit: nisi enim omnino futura essent, non prædixisset. Erant autem prorsus futura, cum illi incurabiles essent.*

Prophetias nullam imponunt necessitatem. — Illud autem, *Non poterunt, id est, Noluerunt. Nec mireris. Nam alibi quoque ait: Qui potest capere, capiat* (Matth. 19. 12). Sic sæpe solet potestatem pro voluntate ponere. Iterumque, *Non potest mundus vos odio habere; me autem odio habet* (Joan. 7. 7). Quod etiam in communi usu observatur: ut cum dicit quispiam, non possum illum talem amare, voluntatis vehementiam potestatem vocans: ac rursus, *Ille talis fieri non potest bonus. Et propheta quid ait? Si mutabit Æthiops pellem suam, et pardus maculas suas; et populus hic poterit bene facere, qui dicitur mala* (Jer. 13. 23). Non ideo hæc dicit, quod non possint illi virtutem exercere; sed quod nollent, ideo non posse. Hoc autem hic sibi vult evangelista, non posse mentiri prophetam, neque tamen illo impossibilitate erat illos credere. Poterat enim fieri ut etiam illis credentibus verax esset propheta. Neque enim hæc dixisset, si credituri fuissent. Cur, inquit, non ita dixit? Quia tales quasdam proprietates habet Scriptura, et id ejus legibus concedendum. *Hæc porro dixit, cum vidit gloriam ejus. Cujus? Patris. Cur ergo Joannes de Filio loquitur, et Paulus de Spiritu? Nun ut confundentes bypostasas, sed unam significantes dignitatem. Nam quæ Patris sunt, Filii sunt, et quæ Filii, Patris. Atqui multa per angelos dixit, et nemo tamen ait, Sicut dixit angelus; sed quid? Deus dixit. Quæ enim a Deo per angelos dicta sunt, Dei sunt; non item quæ Dei sunt, angelorum sunt. Illic vero ait verba Spiritus esse. Et loquutus est de eo. Quid loquutus est? Vidi Dominum sedentem super solium excelsum* (Isai. 6. 1), etc. Gloriam ergo hic dicit visionem illam, summi, arcana audisse mysteria; Seraphim vidisse, fulgur a throno exiliens, in quod respicere potestates illæ non valebant. *Et loquutus est de eo. Quid loquutus est? Quod audivit vocem dicentem, Quem mittam, et quis ibit? Et dixit, Ecce ego sum, mitte me. Et dixit, Auditui audietis, et non intelligetis; et videntes videbitis, et nescietis. Exceperunt enim oculos eorum, et induravit cor eorum, ne forte videant oculis, et corde intelligent* (Isai. 6. 8-10). Et rursus aliam questionem, quæ nulla tamen est, si recte attendamus. Quemadmodum enim sol debiles oculos percellit, non per propriam naturam: sic quoque accidit iis, qui Dei verbis non attendunt. Ita et Pharaonis cor indurasse dicitur, quod accidit illis etiam

¹ Savil. legit, et quæ Filii, Spiritus, et sic omnes fere Manuscripti.

ομοίως φησὶν ὁ εὐαγγελιστής, ὅτι *Ὀὐκ ἐξ αἱμάτων, οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκός, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ ἐγεννήθησαν*, τούτους, τὸν Πατέρα· ἐνταῦθα δὲ αὐτὸς λέγεται τούτους γεννῆναι, ἵνα μάθῃς, ὅτι μία ἐνέργεια Πατρὸς καὶ Υἱοῦ. Ταῦτα εἰκὼν ὁ Ἰησοῦς, καὶ ἀπελθὼν ἀπ' αὐτῶν, ἐκρῦβη. Νῦν τι κρύπτεται; Ὅδὲ γὰρ λόβους ἤραν κατ' αὐτοῦ, οὐδὲ ἐθαλασπυρῶν τι τοιούτων οἶον ἐμπροσθεν. Τίνας οὖν ἔνεκεν ἐκρῦβη; Τὰς καρδίας ἐμβατεύων βῆθει τὸν θυρῆν αὐτοῦ ἀγρίανθον, εἰ καὶ μὴδὲν ἐφθέγγοντο· βῆθει ζῶντα καὶ φρονῶντα, καὶ οὐ περιέμενον ὥστε εἰς ἔργον ἐξελεῖσθαι, ἀλλὰ κρύπτεται, παραμυθούμενος αὐτῶν τὸν φθόνον. Ὅρα γοῦν πῶς αὐτὸν ἤλκατο ὁ εὐαγγελιστής. Εὐδόξως γοῦν ἐπήγγαγε· *Τοσαῦτα δὲ αὐτὸν σημεία πεποιηκότος, οὐκ ἐπίστευον εἰς αὐτόν*. Ποία τοσαῦτα; Ὅσα παράλιπον ὁ εὐαγγελιστής. Καὶ ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα δὲ τοῦτο ἔβηλον. Καὶ γὰρ ὑποχωρήσας καὶ ἐνδοξῶς, καὶ ἐπαυλοῦν πάλιν ὀρεμύμενος αὐτοῖς διαλέγεται, οὕτω λέγων· Ὁ πιστεύουσιν εἰς ἐμὲ, οὐ πιστεύει εἰς ἐμὲ, ἀλλ' εἰς τὸν πέμψαντά με. Ὅρα γὰρ τί ποιεῖ· Ἀρχεται ἀπὸ ταπεινῶν καὶ συνεσταλμένων, καὶ καταφεύγει εἰς τὸν Πατέρα· εἶτα πάλιν [406] ἀνάγει τὸν λόγον. Καὶ ὅταν ἴδῃ ἐκθηρομένους, ὑποχωρεῖ, καὶ πάλιν ἐφίσταται, καὶ ἀπὸ ταπεινῶν προσιμιάζεται πάλιν. Καὶ ποῦ τοῦτο ἐποίησε; Ποῦ γὰρ οὐκ ἐποίησε; Ὅρα γοῦν ἐν ἀρχῇ τί φησι· *Καθὼς ἀκούω, κρῖνον*· εἶτα ὑψηλότερον, *Ὅσπερ γὰρ ὁ Πατήρ ἐγειρεῖ τοὺς νεκρούς καὶ ζωοποιεῖ, οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς οὗς θέλει ζωοποιεῖ*· πάλιν, *Ἐγὼ οὐ κρῖνον ἕμῃς, ἀλλ' οὗτος ἐστὶν ὁ κρῖνον*. Εἶτα ἀναχωρεῖ πάλιν· εἶτα ἐπιστὰς τῇ Γαλιλαίᾳ, *Ἐργάσθεσθε, φησὶ, μὴ τῆν βρώσιν τῆν ἀπολιμπνήμενν.* Καὶ εἰπὼν περὶ αὐτοῦ μεγάλη, ὅτι ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβέβηκεν, ὅτι ζῶντι πάλιν διδωσιν, πάλιν ἀναχωρεῖ. Καὶ τῇ Σκηνωπηγῇ ἀπὸν ἐπιστὰς, τὸ αὐτὸ τοῦτο ποιεῖ.

β. Καὶ ἐθνηκῶς ἴσθαι τις ἀνὸς ποικιλόντα τὴν διδασκαλίαν, παρουσίᾳ, ἀπουσίᾳ, ταπεινός, ὑψηλός λόγους. Ὁ καὶ ἐνταῦθα πεποιθῆς. Τοσαῦτα δὲ αὐτὸν σημεία πεποιηκότος, οὐκ ἐπίστευον εἰς αὐτόν, φησὶν, ἵνα πληρωθῇ ὁ λόγος Ἰσαίου *ὅς εἶπε· Κύριε, εἰς ἐπίστευον τῇ ἀκοῇ ἡμῶν; καὶ ὁ φραξίω Κυρίου τινὲ ἀπεκαλύθη*; Καὶ πάλιν, *Ὁὐκ ἠδύναντο*, φησὶ, *πιστεῦσαι, δεῖ εἶπεν· Ἰσαίας· Ἀκοῇ ἀκούσατε, καὶ οὐ μὴ συνήτε*. Ταῦτα δὲ εἶπεν, ὅτε εἶπε τὴν δόξαν αὐτοῦ καὶ ἐλάλησε περὶ αὐτοῦ. Ἰδοὺ πάλιν τὸ, Ὅτι, καὶ εἶπεν, οὐχ αἰτιολογῶν, ἀλλ' ἐκβάσας. Ὅδὲ γὰρ ἐπειθὲ εἶπεν Ἰσαίας, οὐκ ἐπίστευον· ἀλλ' ἐπειθὲ οὐκ ἐμελλόν πιστεῦσαι, διὰ τοῦτο εἶπεν Ἰσαίας. Τί οὖν οὐχ οὕτως ὁ εὐαγγελιστής λέγει, ἀλλὰ τὴν ἀπίσταν ἀπὸ τῆς προφητείας, οὗ τὴν προφητείαν ἀπὸ τῆς ἀπιστίας εἶναι φησὶ· καὶ προῖων, σφοδρότερον τοῦτο αὐτὸ ἐπίστην, οὕτω λέγων· *Αἰ τούτο οὐκ ἠδύναντο πιστεῦσαι, δεῖ εἶπεν Ἰσαίας·* Ἐνεῖθεν παραστήσῃσι διὰ πολλῶν βούλεται ἐν τῆς Γραφῆς ἀφευδῆς· καὶ δεῖ ἄτερ προσηφῆτευσιν, οὐχ ἑτέρως ἐξέβη, ἀλλ' οὕτω εἶπεν. Ἴνα γὰρ μὴ τις λέγῃ. Καὶ τίνος ἔνεκεν ἦλθεν ὁ Χριστός; οὐκ βῆθει ὅτι οὐκ ἐμελλόν αὐτῷ προσκύνει; καὶ τοῖς προφήταις εἰσάγει τούτο εἰδόντας. Ἦλθε δὲ, ἵνα πρόψαν μὴ ἔχουσι περὶ τῆς ἀμαρτίας αὐτῶν. Ἄ γὰρ προείπεν ὁ προφήτης, ὡς πάντως ἐζόμενα προείπεν. Εἰ γὰρ μὴ πάντως ἐμελλεν εἰσεῖσθαι, οὐκ ἂν προείπε· πάντως δὲ ἐμελλεν εἰσεῖσθαι, ἐπειθὲ ἀνάστατος εἶχον ἐκείνου.

Εἰ δὲ καίτι τὸ, *Ὁὐκ ἠδύναντο*, ἀπὸ τοῦ, οὐκ ἔβδ-

λον, καίτι. Καὶ μὴ θαυμάσῃς. Καὶ γὰρ καὶ ἀλλαγῶ φησὶν. Ὁ δυνάμενος χωρεῖν, χωρεῖται. Ὅπως οἶδα πολλοῦ δύναμι τὴν προαίρεσιν λέγειν. Καὶ πάλιν· Ὁ δὲ δύναται ὁ κόσμος μωρεῖν ἡμᾶς· ἡμὲ δὲ μωροῖ. Τοῦτο δὲ καὶ ἐν τῇ κεινῇ συνθήκᾳ φυλαττόμενον ἴσθαι τις ἂν· ὡς ἔταν λέγει τις· Ὁ δύναται ἀγαπήσθαι τὸν δαίνα· τὸ σφοδρὸν τῆς βουλῆσεως, δύναμι λέγων. Καὶ πάλιν· Ὁ δύναται ὁ δαίνα γενέσθαι χρηστικός. Καὶ ὁ προφήτης δὲ τί φησὶν; *Εἰ ἀλλὰ δέξεται Αἰθιοῦ τὸ δέρμα αὐτοῦ, καὶ πάρβαλις τὸ ποικιλεται αὐτῆς, καὶ ὁ λαὸς οὗτος θυρήσεται εὐ ποιήσῃ μεμαθηκῶς κακῇ*. Οὐ τοῦτο φησὶν, ὅτι ἀδύνατος αὐτοῖς ἡ τῆς ἀρετῆς ἐργασία· ἀλλ' ὅτι οὐ βούλονται, διὰ τοῦτο οὐ δύναται. Καὶ ὁ λέγει ὁ εὐαγγελιστής, τοῦτο φησὶν, ὅτι ἀδύνατος ἦν ψεύσασθαι [407] τὸν προφήτην. Οὐ μὴν διὰ τοῦτο ἀδύνατος ἦν αὐτοῖς πιστεύσαι. Ἐνῆν γὰρ, καὶ πιστευόντων αὐτῶν, ἀφευδῆ μένειν. Ὅ γὰρ ἂν ταῦτα προείπεν, εἰ πιστεύουσιν ἐμελλον. Τί οὖν, φησὶν, οὐχ οὕτως εἶπεν, Ὅτι ἰδιώματά τινα ἡ Γραφῆ ταῦτα εἶπεν, καὶ δεῖ τοῖς νόμοις αὐτῆς παραχωρεῖν. Ταῦτα δὲ εἶπεν, ὅτε εἶδε τὴν δόξαν αὐτοῦ. Τίνος; Τοῦ Πατρὸς. Πῶς οὖν ὁ Ἰωάννης περὶ τοῦ Υἱοῦ λέγει, ὁ δὲ Παῦλος περὶ τοῦ Πνεύματος; Ὅ γὰρ ὡς συναλισίοντες τῆς ὑποστάσεως, ἀλλὰ μίαν ἀξίαν δηλοῦντες εἶναι, φησὶ. Καὶ γὰρ τὰ τοῦ Πατρὸς τὸ Υἱοῦ, καὶ τὰ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Πατρὸς ἐστὶ·*. Καίτοι πολλὰ δὲ ἀγγέλου εἶπεν, καὶ οὐδὲς λέγει, καθὼς εἶπεν ὁ ἀγγελος· ἀλλὰ τί; Ὁ Θεὸς εἶπεν. Τὰ μὲν γὰρ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δὲ ἀγγέλου εἰρημνά, τοῦ Θεοῦ δὲ εἶπ· οὐκ ἔτι δὲ καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ, τῶν ἀγγέλων. Ἐνταῦθα δὲ τοῦ Πνεύματος φησὶν εἶναι τὰ ῥήματα. Καὶ ἐλάλησε περὶ αὐτοῦ. Τί ἐλάλησεν; Εἶδον τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὀψιθίου, καὶ τὰ ἐξῆς. Ἄδξαν οὖν ἐνταῦθα φησὶ, τὴν βίαν ἐκείνην, τὸν καπνὸν, τὸ ἀκούσαι μυστηρίων ἀπορήτων, τὸ ἰδεῖν τὰ Ἐραφίμ, τὴν ἀστραπήν τὴν ἀπὸ τοῦ θρόνου πηδῶσαν, ἢ ἀντιβλέψαι αἰ δυνάμεις οὐκ εἶχον ἐκείνου. Καὶ ἐλάλησε περὶ αὐτοῦ. Τί ἐλάλησεν; Ὅτι ἤκουσε φωνῆν λέγουσαν· *Τίνα ἀποστελλῶ, καὶ τίς πορεύσεται;* Καὶ εἶπεν· *Ἰδοὺ ἐγὼ εἰμι, ἀποστελλόμενος με.* Καὶ εἶπεν· *Ἀκοῇ ἀκούσατε, καὶ οὐ μὴ συνήτε, καὶ βλέποντες βλέψετε, καὶ οὐ μὴ ἴδητε.* Ἐρῶ-ρωπως γὰρ αὐτῶν τὸν ἐφθαλιμῶς, καὶ πεπώρωκεν αὐτῶν τὴν καρδίαν, μὴ ποτε ἴδωσι τοὺς ἐφθαλιμῶς, καὶ τῇ καρδίᾳ συνῶσιν. Ἰδοὺ πάλιν ἑτερον ζήτημα· ἀλλ' οὐκ ἐστὶν, ἀλλ' ὀρθῶς προσέχουμεν. Ὅσπερ γὰρ ὁ ἥλιος τῶν ἀσθενῶν πλῆττει τὰς βῆσεις οὐ παρὰ τὴν οὐρανὸν φύσιν, οὕτω καὶ ἐπὶ τὴν μὴ προσκύνων τὸς τοῦ Θεοῦ λόγους γίνεται. Οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Φαραῶ τὴν καρδίαν σκληρῶναι λέγεται, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν φιλονεικούντων τι τοῖς τοῦ Θεοῦ λόγους γίνεται. Ἰδιώμα ἐκ ταῦτο τῆς Γραφῆς, ὡς b καὶ τὸ, *Παρέδωκεν εἰς δόδωκον νοῖν*, καὶ τὸ, *Ἄπεινε τοῖς ἔθνεσι*, τούτους, Συνεχώρησαν, ἀφήκεν. Οὐχ γὰρ ἐνεργῶνται αὐτὸν ἐνταῦθα εἰσάγει, ἀλλ' ἐκ τῆς ἑτέρας ποιητικῆς ταῦτα γινόμενα δείκνυσιν. Ὅταν γὰρ ἐγκαταλειφθῶμεν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, παραδιδόμεθα τῷ διαβόλῳ· τῷ διαβόλῳ δὲ παραδθέντες, μυρία πάσχουμεν δεῖν. Φοδῶν τούτων τὸν ἀκρατήν, φησὶν, *Ἐσκληρῶν, καὶ Παρέδωκεν*. Ὅτι γὰρ αὐτὸς οὐ μόνον οὐ παραδιδῶσιν, ἀλλ' οὐδὲ ἐγκαταλειμμένοι, ἐάν μὴ βουληθῶμεν, ἀκουσῶν τι

* Savil. Καὶ τὰ τοῦ Υἱοῦ, τοῦ Πνεύματος ἐστὶ, et sic omnes sere manuscripti. † U. dicit Savil. et paulo ante ex eodem accessit γίνεται post λόγους. Euseb.

φρον· Ὀδὴ αἱ ἀμαρτίαι ὁμῶν διειστών ἀναμίσθον ἔμοι καὶ ὁμῶν· καὶ πάλιν· Ὁ μακρόνροντες ἑαυτοὺς ἀπὸ σοῦ, ἀπολοῦνται· Ὁ δὲ ὕψι φρον· Ἐπαλλόθω νόμου θεοῦ σου, ἐπιλήθωμαι σου κἀγὼ· καὶ αὐτὸς δὲ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις· Ποσάεις ἠθέλησα ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα ὁμῶν, καὶ οὐκ ἠθέλησατε! καὶ ὁ Ἡσαίας δὲ πάλιν· Ἔλθον, καὶ οὐκ ἦν ἀνθρώπος· ἐκάλεισα, καὶ οὐκ ἦν ὁ ἀκουσόμενος. Ταῦτα δὲ λέγει, δικινὸς ἡμᾶς ἀργόμενος τῆς ἔγκαταλείψεως, καὶ αἰτίους γινόμενους τῆς ἀπωλείας· Ὁ γὰρ θεὸς οὐ μόνον οὐ καταλείπει οὐδὲ κολάζει βούληται, ἀλλὰ καὶ ὅτε κολάζει, μὴ θέλων αὐτὸ ποιεῖ. Ὁ θεὸς βούλει γὰρ. [408] φησὶ, τὸν θάνατον τοῦ ἀμαρτωλοῦ, ὡς τὸ ἐπιστρέφει καὶ ζῆν αὐτόν· Ὁ δὲ Χριστὸς καὶ ἐπὶ τῇ καταστροφῇ Ἰερουσαλήμ· ταυρὶ δακρύει· ὁ καὶ ὁ ἡμεῖς ἐπὶ φίλων ποιοῦμεν.

γ'. Ταυτ' οὖν εἰδότες, πάντα πρῶτον μὲν ὡς τὴν ἀπίστασθαι τοῦ θεοῦ, ἀλλ' ἐγώμειθα τῆς κατὰ ψυχὴν
 * Αἱ Χριστὸς ἀπολλύει μὲλλον τὴν Ἰερουσαλήμ καὶ δακρύει, ὁ καὶ.

ἐπιμαλίας καὶ τῆς πρὸς ἀλλήλους ἀγάπης, καὶ μὴ σπαράττωντες ἡμῶν τὰ μέλη (τοῦτο γὰρ μαυνομένων^β καὶ ἐξοστρηκνῶν ἐστίν)· ἀλλ' ὅσοι ἂν κακίως διακειμένους ἴωμεν, θεραπεύσομεν μαλλόν. Καὶ γὰρ καὶ ἐν τοῖς σώμασι πολλοὺς πολλὰκις· ὁρῶμεν δυστρέπεια ἔχοντας καὶ ἀνάτα νοσήματα, καὶ οὐ καυόμεθα ἐπιτιθένας φάρμακα. Τί γὰρ ποδολαγίας χεῖρον; τί δὲ χειράγρας; ἢ ὅτι οὐν περικλυθῆμεν τὰ κώλα; Οὐδαμῶς· ἀλλὰ πάντα ποιοῦμεν ὡστε παραμυθίας· τινὸς ἀπολαύσαι, ἐπιτιθῆ ἴσοι καὶ κακῶν οὐ δυνάμεθα. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τὸν ἀδελφὸν ποιοῦμεν· καὶ, ἂν ἀνάτα νοσήσῃ, μένομεν θεραπεύοντες, καὶ βαστάζομεν ἀλλήλων τὰ βάρη. Οὕτω γὰρ πληρώσομεν καὶ τὸν νόμον τοῦ Χριστοῦ, καὶ ταυόμεθα τῶν ἐπιγγελλομένων ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

^β Quidam μὲν, ὅσοι μαινομένων. * Αἱ ὁ σώμασι πολλὰκις πολλὰκις.

ΟΜΙΛΙΑ 28^α.

Ὅμοις μέντοι καὶ ἐκ τῶν ἀρχόντων πολλοὶ ἐπίστασαν εἰς αὐτόν· ἀλλὰ διὰ τοὺς Φαρισαίους οὐχ ὠμολόγησαν, ἵνα μὴ ἀποσυνάγῃσι γίνονται. Ἠγάπησαν γὰρ τὴν δόξαν τῶν ἀνθρώπων μᾶλλον ἢ περὶ τὴν δόξαν τοῦ θεοῦ*.

α'. Πάντα μὲν φερούμεν ὁμοίως ἡμῶν ἀναγκαῖον τὰ τὴν ψυχὴν διαφθερόντα πάθῃ· πολλῶν δὲ πλέον ἐκίνα τὰ πολλὰ καὶ ἐξ ἑαυτῶν τίκοντα ἀμαρτήματα· οὖν τι λέγω, ἡ φιλάργυρια. Ἐστὶ μὲν οὖν καθ' ἑαυτὸ δεινὸν τὸ νόσημα· πολλῶν δὲ γίνεται χαλεπότερον, οὐτὶ βίβια καὶ μήτηρ ἐστὶ πάντων τῶν κακῶν. Τοιούτων καὶ ἡ κενδοβία. Ἰδοὺ γοῶν καὶ οὐτοι τῆς πίστεως διὰ τὸν τῆς δόξης ἀπερβόρησαν ἔρωτα. Πολλοὶ γὰρ, φησὶν, καὶ ἐκ τῶν ἀρχόντων ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν· διὰ δὲ τοὺς Ἰουδαίους οὐχ ὠμολόγησαν, ἵνα μὴ ἀποσυνάγῃσι γίνονται. Ὅσοι οὖν καὶ αὐτοὶ β' ἀνωθεν ἔλεγε· Πῶς δύνασθε πιστεῖν, δόξαν κυρ' ἀλλήλων λαμβάνοντες, καὶ τὴν δόξαν τὴν κατὰ τοῦ νόμου θεοῦ οὐ θέλουσθε; Οὐκ ἄρα ἔρχοντες ἴσαν, ἀλλὰ δούλοισιν δουλείαν τὴν ἐσχάτην. Πλὴν ἀλλὰ καὶ οὕτως ὑστερον ἐλύθη ὁ φόδος. Οὐδαμῶς γὰρ ἐπὶ τῶν ἀποστόλων ὁρῶμεν τοιῶν κατεχομένων τῶν πάθῃ. Καὶ γὰρ ἀρχοντες ἐπ' ἐκείνων ἐπίστευσαν καὶ ἱερεῖς. Ἡ γὰρ τοῦ Πνεύματος χάρις ἐλθοῦσα, πάντας αὐτοὺς δόξαντος ἐποίησε σπῆρῶν. Ἐπὶ οὖν τοῦτο ἦν τὸ κωλύον αὐτοὺς πιστεῖσαι τότε, ἀκούοντες τὴν φωνήν· Ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, οὐ πιστεύει εἰς ἐμὲ, ἀλλ' εἰς τὸν πέμψαντά με· ὡσαύτ' ἔλεγε· Τί δεδοκίμασε πιστεῖσαι εἰς ἐμὲ; εἰς τὸν θεόν ἢ [409] πίστεως διαβαίνει ἐξ ἐμοῦ, ὡς περὶ οὐκ καὶ ἁπλῆτα. Ὅρα πῶς διὰ πάντων τὸ ἀπαράλλακτον δεικνύει τῆς οὐσίας. Καὶ οὐκ εἶπεν, Ὁ πιστεύων ἐμοί, ἵνα μὴ τις εἴπῃ, οὐτὶ τῶν ῥημάτων ἔνεκεν ἔλεγεν, ὁ καὶ ἐπ' ἀνθρώπων δυνατὸν ἦν εἰπεῖν. Ὁ γὰρ τοῖς ἀποστόλοις πιστεύων, οὐκ αὐτοὺς πιστεύει, ἀλλὰ τῷ θεῷ. Ἄλλ' ἵνα μάθῃς, οὐτὶ περὶ τῆς εἰς τὴν οὐσίαν πίστεως αὐτοῦ φησὶν, οὐκ εἶπεν, Ὁ πιστεύων μου τοῖς ῥήμασι, ἀλλ', Ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ. Καὶ διατὶ μηδαμῶς, φησὶν, εἶπεν ἀπιστῶντες· Ὁ πιστεύων εἰς τὸν Πατέρα, οὐκ εἰς τὸν Πατέρα πιστεύει, ἀλλ' εἰς ἐμὲ; Ὅτι εἶπον ἂν,

Ἰδοὺ ἡμεῖς πιστεύομεν εἰς τὸν Πατέρα, καὶ εἰς σὺ οὐ πιστεύομεν. Καὶ γὰρ ἀσθενέστερον ἐστὶ δεικνύειν. Τοῖς γοῦν μαθηταῖς διελγόμενος οὕτως εἶπεν· Πιστεύετε εἰς τὸν θεόν, καὶ εἰς ἐμὲ πιστεύετε. Τοῦτους δὲ ἀσθενέστερος ὁρῶν τοῦ τοιαῦτα ἀκούσαι ῥήματα, ἄλλως ἐνάγει. Δεικνύειν οὖν ὅτι· οὐκ ἐστὶ πιστεύσαι τῷ Πατρὶ, μὴ πιστεύσαντας εἰς αὐτόν. Καὶ ἵνα μὴ νομίση, οὐτὶ ὡς ἐπ' ἀνθρώπου εἰρηται, ἐπάγει· Ὁ θεωρῶν ἐμὲ, θεωρεῖ τὸν πέμψαντά με. Τί οὖν; σὺμὰ ἐστὶν ὁ θεός; Οὐδαμῶς. θεωρεῖν γὰρ τὴν τοῦ νοῦ φωνὴν ἐνταῦθα, καὶ ἐνταῦθεν τὸ ὁμοούσιον δηλῶν. Καὶ τί ἐστίν, Ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ; Ἄς ἂν εἰποι τις· Ὁ πὸ τοῦ ποταμοῦ ἀναίρουμένου ὕδωρ, οὐ τὸ τοῦ ποταμοῦ, ἀλλὰ τὸ τῆς πηγῆς λαμβάνει. Μᾶλλον δὲ καὶ αὕτη ἐστὶ ἀσθενέστερα ἢ εἰκὼν πρὸς τὸ προκείμενον. Ἐγὼ φῶς εἰς τὸν κόσμον ἐλάλυθα. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ Πατὴρ τοῦτ' καλεῖται πανταχοῦ ἐν τῇ Παλαιᾷ καὶ ἐν τῇ Καινῇ, καὶ αὐτῷ κείρηται τῷ ὄνοματι. Διὰ τοῦτο καὶ Παῦλος ἀπαύγασμα αὐτὸν καλεῖ, ἐνταῦθεν μωθῶν. Καὶ πολλὴν δεικνύειν ἐνταῦθα τὴν πρὸς τὸν Πατέρα συγγένειαν, καὶ οὕτω ἐν μέσῳ, εἰ γὰρ τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν μὴ εἰς αὐτόν, ἀλλ' εἰς ἐκεῖνον διαβαίνει φησὶν. Φῶς δὲ ἑαυτὸν ἐκάλεισε, διὰ τὸ τῆς πλάνης ἀπαλλάττειν, καὶ τὸ νοτῆν λύειν σκοτῶς. Ἐδρ εἰς μου μὴ ἀκούση, ἐγὼ οὐκ κρίνω αὐτόν. Ὁ γὰρ ἦλθεν ἵνα κρίνω τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σώσω τὸν κόσμον. ἵνα γὰρ μὴ νομίσει οὐτὶ ἐπ' ἀθέτησαν τοὺς καταφρονούντας παρεββαίει, διὰ τοῦτο εἶπε τὸ, Οὐκ ἦλθον ἵνα κρίνω τὸν κόσμον.

β'. Εἶτα, ἵνα μὴ βεβημῶταροι ταύτη γίνονται, μαθόντες οὐτὶ ὁ πιστεύων σώζεται, εἰ δὲ ἀπιστῶν κολάζεται· ὅρα πῶς αὐτοὺς καὶ φοβερὸν ἐπίσθησε δικαστήριον, ἐπάγων καὶ λέγων· Ὁ ἐμὲ ἀθετῶν, καὶ μὴ λαμβάνων τὰ ῥήματα μου, ἔχει τὸν κρίνοντα αὐτόν. Εἰ ὁ Πατὴρ οὐδένα κρίνει, καὶ σὺ οὐκ ἦβας ἵνα κρίνης τὸν κόσμον, τίς αὐτὸν κρίνει; Ὁ λόγος δὲν ἐλάλυθη, ἐκείνος κρίνει αὐτόν. Ἐπειδὴ γὰρ ἔλεγεν, οὐτὶ οὐκ ἐστὶν ἐκ τοῦ θεοῦ, οὕτως εἶπε· δεικνύει, οὐτὶ οὐ τότε δυνήσονται ταῦτα λέγειν, ἀλλὰ, Τὰ ῥήματα, ὁ ἐλάλυσε νῦν, ἐν ταῖς στήθεσι κατηγόρου, ἐλλέγοντα αὐτοὺς καὶ πᾶσαν διακόποντα ἀπολογίαν. Καὶ ὁ λόγος δὲν ἐλάλυθη. Ποῖος λό-

* Savil. μάλλον ἢ περὶ τὴν δόξαν τοῦ θεοῦ, εἰ εἰς legitur in vulgatis exemplaribus. Morel. μάλλον ὑπὲρ τὴν τοῦ θεοῦ. β' Morel. γίνονται. καὶ ὅσοι οὐκ αὐτοὺς.

ε Savil. ἐνάγει ἐκινῶς εἰ. δ Putant Bolsius et Savilius legendum esse οὐ κολάζεται. Sed negatio ab omnibus mss. abest.

qui Dei dictis repugnant. Proprietas autem hæc Scripturæ est, ut et illud, *Tradidit eos in reprobum sensum* (Rom. 1. 28); et illud, *Distribuit gentibus* (Dout. 4. 19); id est, concessit, dimisit. Non enim illum hic operantem inducit, sed ex aliorum aequitate hæc facta esse significat. Cum enim derelinquimur a Deo, tradimur diabolo; diabolo traditi, innumeris afflicimur malis. Ut audirem ergo terreat, ait, *Induravit, et, tradidit*. Nam quod ille non modo non tradat, sed nec nos deserat, nisi nolimus, audi quid dicat: *Nonne peccata vestra dividunt me a vobis* (Isai. 59. 2)? ac rursum: *Qui elongant se a te, peribunt* (Psal. 72. 27). Osee autem dicit: *Oblita es legis Dei tui, et ego tui obliviscar* (Osee 4. 6); et ipse in Evangeliiis: *Quoties volui congregare filios vestros, et nolistis* (Luc. 13. 34)? et Isaias rursum: *Veni, et non erat homo: vocavi, et non erat qui audiret* (Isai. 50. 2). Hæc autem dicit ut ostendat nos priores in causa esse cur derelinquamur, et cur pereamus. Deus enim non modo nec relinqueret, nec punire nos vult; sed etiam quando punit, non libens hoc facit. *Nolo enim, inquit, mortem pec-*

catoris, sed ut convertatur et vivat (Ezech. 18. 32). Christus autem de excidio Jerusolymanæ lacrymatur¹: quod nos etiam erga amicos facimus.

3. Hæc cum sciamus, nihil non agamus ne nos separemus a Deo, sed animæ nostræ curæ amorique fraterno operam demus, neque nostra discernimus membra (illud enim furentium et mente captorum est); sed quanto pejus affectos videmus, tanto majorem impudamus curam. Nam aultos sæpe conspiciamus difficultibus insanabilibusque corporis morbis laborare, nec finem facimus imponendi pharmaca. Quid podagra, quid chiragra pejus? num ideo membra abscedimus? Minime; sed nihil non facimus ut saltem leniamus, si sanare non possimus. Hoc et circa fratres nostros faciamus. Si incurabili morbo laboret, curare perseveremus, aliorumque onera mutuo feramus. Sic enim Christi legem implebimus, et promissa consequemur bona, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, quicum Patri gloria simulque Spiritui sancto, in sæcula sæculorum. Amen.

¹ Alii habent: *Christus Jerusalem evertere parans lacrymatur.*

HOMILIA LXIX.

CAP. 12. v. 42. *Verumtamen ex principibus multi crediderunt in eam; sed propter Phariseos non confitebantur, ut de synagoga non ejicerentur.* 43. *Dilexerunt enim gloriam hominum magis quam gloriam Dei.*

1. *Avaritia gravissimus morbus. Substantia Patris et Filii ἀπαλλάκτος, eadem ipsa.*—Pravi omnes animi affectus omnino fugiendi nobis sunt; sed longe magis il qui plura pariunt peccata: exempli causa, avaritia, quæ ex se gravis est morbus, sed longe gravior efficitur, quia radix et mater est omnium malorum. Ejusmodi est inanis gloria. Ecce hi ob gloriæ cupidinem a fide sunt avulsi. Nam *Multi, ait, ex principibus crediderunt in eam; sed propter Judæos non confitebantur, ut de synagoga non ejicerentur.* Id quod illis supra dicebat: *quomodo potest credere, gloriam ab invicem accipientes, et gloriam, quæ a solo Deo est, non querentes* (Joon. 5. 44)? Non ergo principes erant, sed servi, extrema servitute. Cæterum hic postea timor sublati est. Nusquam enim sub apostolis hoc morbo captos videmus. Nam tunc et principes et sacerdotes crediderunt. Gratia enim Spiritus superveniens illos omnes adamante firmiores reddidit. Cum igitur hoc ne tunc crederent impediret, audi quid dicat: 44. *Qui credit in me, non credit in me, sed in eum qui misit me; ac si diceret, Cnr timetis in me credere? fides per me transit in Deum, ut etiam incredulitas. Vide quo pacto per omnia substantiam eandem declarat. Non dixit, Qui credit mihi, ne quis diceret, de verbis ejus tantum hoc dici, quod de hominibus quoque dici poterat. Nam qui apostolis credit, non ipsis credit, sed Deo. Verum ut discas de fide in substantiam suam hæc agi, non dicit, Qui credit verbis meis, sed, Qui credit in me. Et cur, inquit, nusquam*

vice versa dicit, Qui credit in Patrem, non credit in Patrem, sed in me? Quia dixissent illi, Ecce nos in Patrem credimus, in te non credimus. Nam infirmiores adhuc erant. Discipulos enim alloquens sic dicebat, *Creditis in Deum, et tu me credite* (Joon. 14. 1). Hos autem cum infirmiores ad hæc audienda videret, aliter instituit. Ostendit ergo non posse in Patrem credere eos, qui non in se credant. Et ne putes id quasi de homine dici, subdit: 45. *Qui videt me, videt eum qui misit me.* Quid ergo? an corpus est Deus? Minime. Visionem quippe mentalem hic significat, et hinc consubstantialitatem demonstrat. Et quid sibi vult illud, *Qui credit in me?* Ac si quis diceret, Qui aquam de flumine tollit, non de flumine, sed de fonte accipit. Imo infirmius hoc exemplum est ad rem propositum. 46. *Ego lux in mundum veni.* Cum enim Pater et in veteri et in nova lege sic appelleretur, et hoc ipse utatur nomine; ideo Paulus hinc edoctus splendorem vocat illum (Hebr. 1. 3). Nullam certe cum Patre affinitatem hic ostendit, imo nullam differentiam: nam fidem in se, non in se, sed in illum transire dicit. Lucem porro se vocavit, quod ab errore liberet, et quod spirituales solvat tenebras. 47. *Si quis me non audierit, ego non judico illum. Non enim veni ut judicem mundum, sed ut salvificem mundum.* Ne putarent enim se propter infirmitatem contemptores diuississe, ideo dixit: *Non veni ut judicem mundum.*

2. Deinde ne hinc signiores flant, quod didicerint eum qui credit, salvum fieri, et qui non credit, puniti¹, vide quam formidolosum illis tribunal minetur, cum

¹ Putant Boitius et Savilius legendum esse non puniti. Certe ita legendum mihi quoque videtur: sed omnes ita, puniti habent.

adjicit : 48. *Qui me spernit, et non accipit verba mea, habet qui judicet eum.* Si pater neminem judicat, et tu non venisti ut judices mundum, quis illum judicabit? *Sermo quem loquutus sum, ipse judicabit illum.* Quia enim dicebant illum non ex Deo esse, sic loquutus est, ut declaret quod tunc non poterat habere dicere; sed, Verba quæ nunc loquutus sum, accusatoris vicem agent, qui illos convincet, et omnem defensionis modum adimet. *Sermo quem loquutus sum.* Quis sermo? 49. *Quod a me ipso non venerim, quia qui misit me Pater, ille dedit mihi mandatum quid dicam, et quid loquar:* et alia hujusmodi omnia. Ergo hæc ideo propter illos dicta sunt, ut nullam haberent defensionis ansam. Nam nisi ita res se haberet, quid plus habebit quam Isaias? Nam ille hoc ipsum dicit: *Domini dat mihi linguam eruditionis, ut sciam quando sermonem dicere oporteat (Isai. 50. 4).* Quid plus quam Jeremias? Nam et ille cum mittebatur, tunc inspirationem habebat. Quid plus quam Ezechiel? Ille enim, devorato capitulo, ita loquutus est (*Ezech. 3. 1*). Alioquin autem ii qui dicta ejus audituri erant, causa ipsi cognitionis fuisse reperirentur. Si enim cum mittebatur, mandatum accepit quid esset dicturus, subinde dices ipsum, antequam mitteretur, nihil scivisse: quibus verbis quid magis impium fuerit, si quis nempe hæc ita accipiat, nec causam humilitatis verborum hujusmodi ediscat? Verum Paulus ipso etiam discipulos intelligere dicit, *Quæ sit voluntas Dei bona, beneplacita et perfecta (Rom. 12. 2)*; et Filius nescivit donec mandatum accepit? et qua ratione id consistere possit? Videntur enim isthæc admodum humiliter loqui, ut illos attrahat, et iis qui futuri erant, silentium imponat? Ideo igitur humana loquitur verba, ut vel sic illos eo adigere, ut vilitatem verborum fugerent, gnari non ex natura, sed ex auditorum imbecillitate hæc ita dici. 50. *Scio quia mandatum ejus vita eterna est. Quæ ergo loquor, sicut dixit mihi Pater, sic loquor.* Videntur verborum humilitatem? Qui enim mandatum accipit, non sui dominus est. Atqui ipse ait: *Quemadmodum enim Pater suscitavit mortuos et vivificavit: ita et Filius quos vult vivificat.* An ergo suscitandi quos vult potestatem habet, dicendi quod vult non habet? Hoc autem vult his verbis significare: Non secundum naturam est, ut ille alia loquatur, alia ego. *Et scio quia mandatum ejus vita eterna est.* Illos autem alloquitur, qui ipsam deceptorem, atque in perniciem venisse dicebant. Cum autem dicit, *Ego non judico,* ostendit se istorum perniciæ non esse causam¹. Per hæc enim pene testificatur, cum discessurus esset, neque ultra eum eis versaturus, Quia nihil tamquam a meipso loquutus sum vobis, sed omnia quasi a Patre. Ideoque in humilia desinit et sermonem concludit, ut diceret, Hanc vobis usque in finem emisi vocem. Quam vocem? *Sicut dixit mihi Pater, sic loquor.* Quod si Deo contrarius essem, contrarium certe dixissem, nec nihil eorum quæ Deo placeant dicere, ut gloriam

ad me referrem. Nunc autem adeo omnia in Patrem retuli, ut nihil meum loquar. Cur ergo non creditis mihi dicenti, me mandatum accepisse, et ita vehementer amoveat in malam illam vestram opinionem, quod Dei sim adversarius? Sicut enim fieri nequit ut ii, qui mandatum acceperunt, aliquid faciant aut dicant, quam pro mittentis voluntate, donec mandatum accurate impleverint: ita neque ego aliquid facere aut dicere possum, quia quæ Pater voluerit. Nam *Quæ ego facio, ille facit, quia mecum est (Joan. 8. 29)*, et non dimisit me solum Pater. Videntur quo pacto semper declarat se Genitori sine ullo intermedio junctum esse? Nam cum dixit, *A meipso non veni, non sibi potestatem adimit, sed se non Patris contrarium esse significat.* Nam si homines sui domini sunt, multo magis Filius. Quod autem hoc verum sit, audi Paulum dicentem, *Exinanivit semetipsum (Philipp. 2. 7), et tradidit pro nobis (Ephes. 5. 2).* Sed, ut dixi, gravis res est inanis gloria, gravis utique. Ipsa enim id efficit, ut illi non crederent, et alii male crederent, et quæ ille benignitatis gratia dicebat ipsis, ad impietatem vertent.

3. *Exhortatio moralis de luxu vitando. Sub finem hujus Numeri elemosyna commendatur.*— Hanc itaque feram omnino fugiamus; varia quippe est et multiformis, virusque suum ubique disseminat, et in pecuniis, et in deliciis, et in corporum pulchritudine. Idcirco ubique necessitatem excedimus: inde vestium luxus, servorum greges. Ideo ubique necessitas contemnitur, in domibus, in vestibus, in mensa; luxusque dominatur. Vis gloria frui? Eleemosynam eroga: tunc te laudabunt angeli; tunc Deus approbabit. Nunc autem in aurificis tantum et textores admiratio vertitur; tu vero, o mulier, incoronata recedis, teque sæpe vides maledictis exceptam. Si porro hæc non corpori tuo circumponeres, sed in pauperes effunderes, ubique plausus adesset, et laus magna. Tunc illa habebis, cum aliis dabis; donec vero sola retinueris, non habes. Domi namque thesaurus non tutus est; tutus vero est in pauperum manibus. Cur corpus orius, dum animam impuritate correptam negligis? cur non tantam animæ quantum corpori curam impendis, cum majorem oportere? Attamen oportere, dilecti, parum saltem adhibere. Dic, quæso, si quis te interriget, quid malueris, an corpus tuum vegetum fornosumque esse ac vilibus indutum vestibus; an mutilum, morbosum et auro ornatum: an non optares potius in natura corporis pulchra gaudere forma, quam in vestium ambitu? an in corpore sic optares, in anima secus? ac dum illam turpem, defuram, nigram habes, ex aureis ornamentis te fructum percipere putas? Quænam hæc amentia? Ornatum in interiora verte, et torquibus illis animam circumda. Nam quæ circum corpus ponuntur, neque ad valetudinem, neque ad formam juvant: non nigros albam reddunt, neque quod turpe est fornosum efficiunt. Hæc autem si animæ circumponas, cito illam pro nigra albam

¹ Alii legunt: *Cum autem dicit, « non judico », hoc est, « non sum istorum perniciæ causa, sed ipsi causa sunt »*

τος; Ὅτι ἀπ' ἑμαυτοῦ οὐκ ἐλήλυθα, [410] δεῖ
 εὐφρανθῆναι με Πατὴρ, ἐκείνος μοι ἔδωκεν ἔντολόν, εἰ
 εἶπω καὶ εἰ λαλήσω· καὶ ὅσα τοιαῦτα ἔτερα *.
 Ἄρα ταῦτα δι' αὐτοὺς οὕτως ἐλάγεται, ἵνα μηδεμίαν
 ἔχουσιν ἀπολογία πρὸς αὐτόν. Ἐπιεί τι μὴ τοῦτο ἦν,
 τί ἵσταντο πλέον ἔξει; Καὶ γὰρ ἐκεῖνος τὸ αὐτὸ
 τοῦτο φησὶ· Κύριος εἰδὼσί μοι γλώσσαν παιδείας,
 τοῦ γινώσκαι ἠρίκα δεῖ εἰπεῖν λόγον. Τί δὲ Ἰερουσα-
 λὴμ; καὶ γὰρ ἐκεῖνος δεῖ ἐπιπέμειν ἐνεπιπέμει. Τί δὲ Ἰερου-
 σαλὴμ; καὶ γὰρ καὶ οὕτως τὴν κεφαλὴν καταπαγῶν,
 οὕτως ἐφθέγγετο. Ἄλλως δὲ, εὐρεθήσονται οἱ μι-
 λῶντες ἀκούειν ἔσπερ Ἐλεων, αἰτίαι τῆς γνώσεως ὄντες
 αὐτῶν. Εἰ γὰρ δεῖ ἐπιπέμειν, ἐντολὴν τὴν ἔλαβε, τί
 εἴρη, λοιπὸν ἔρει; καὶ καὶ πρὶν ἢ πεμφθῆναι οὐκ
 ἔπει. Καὶ τί τοῦτον ἀσθεῖστον τῶν ῥημάτων, εἰ
 οὕτως αὐτὰ αἱ δέχοιτο, καὶ μὴ καταπαθάνοι τῆς
 ταπεινότητος αὐτῶν τὴν αἰτίαν; Ἄλλ' ὁ μὲν Παῦλος
 φησὶ καὶ αὐτὸς εἰδέναι καὶ τοὺς μαθητευομένους, Τί
 τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ τὸ ἀρχαῖον καὶ εὐάριστον
 καὶ ἔλεον· ὁ δὲ Ἰησοῦς ἠπίσταντο καὶ ἐντολὴν
 ἔλαβε; καὶ πῶς ἂν ἔχοι λόγον τοῦτο; Ὅρξ; δεῖ διὰ
 τοῦτο εἰς ὑπερβολὴν ταπεινότητος; τὰ λεγόμενα ἀγεῖ,
 ἵνα κατέπειν ἐπιστάθῃται, καὶ τοὺς μετὰ ταῦτα
 ἐπιστομῇ; Διὰ γοῦν τοῦτο ἀνθρώπινα φθέγγεται
 ῥήματα, ἵνα κἴν οὕτως ἀναγασθῆται φυγεῖν τὸ εὐτελεῖς
 τὸν λεγόντων, συνεπίστατος εἶναι οὗ τῆς φύσεως ἐστὶ
 τὰ λεγόμενα, ἀλλὰ τῆς τῶν ἀκούοντων ἀσθενείας. Καὶ
 οὐκ οὐκ εἰ ἐντολὴ αὐτοῦ ζωὴ αἰώνιος ἔσται. Ἄ οὐ
 λαλῶ, καθὼς ἐνετείλατό μοι ὁ Πατὴρ μου, οὕτω
 λαλῶ. Ὅρξ; τὸ ταπεινὸν τῶν εἰρηνησῶν; Ὁ γὰρ
 ἐντολὴν λαβὼν, οὐκ ἔστιν αὐτοῦ κύριος, καίτοι γε
 αὐτὸς φησὶν· Ὅσπερ γὰρ ὁ Πατὴρ ἐπέσει τοὺς
 νεκρούς καὶ ζῶσποῖς, οὕτω καὶ Ἰησοῦς οὕτως ἔλεει
 ζωοποιεῖ. Εἴτα ἐπεὶ μὴ οὐδ' ἐκεῖνος ἐξουσίαν ἔχει,
 εἰπεῖν δὲ ὁ βούλεται οὐκ ἔχει; Ὁ οὐκ ὅλεις εἰπεῖν διὰ
 τοῦτο εἰρημῶν, ποῦτό ἐστιν; δεῖ οὐκ ἔχει· φῶσιν τὸ
 πρᾶγμα ἔτερα μὲν ἐκείνου λέγειν, ἔτερα δὲ ἐμὲ φθέγγ-
 εσθαι. Καὶ οὐκ οὐκ εἰ ἐντολὴ αὐτοῦ ζωὴ αἰώνιος
 ἔσται. Πρὸς ἐκεῖνος τοὺς πλάστον αὐτῶν λέγοντας, καὶ
 ἐπὶ λύμῃ παραγεγονότα, πλάστον εἶπεν. Ὅταν δὲ λέγῃ,
 Ἔγὼ οὐκ ἔχω, μὴ εἶναι τῆς ἀπολείας τῶν τοῦτον
 αὐτῶν θεῶν αἰτίων *4. Διὰ γὰρ τοῦτον μονοουχὶ
 διαμαρτυρεῖται, μὲλλον ἀρῆσθαι αὐτῶν καὶ μηκέτι
 συγγινεσθαι, δεῖ οὐδὲν ἐγὼ ὡς ἴδιον φεγγόμενος
 διελέχθην ὑμῖν, ἀλλὰ πάντα ὡς παρὰ τοῦ Πατρὸς.
 Καὶ διὰ τοῦτο εἰς τὰ ταπεινὰ τὸν λόγον πρὸς αὐτοὺς
 κατέκλιτο, ἵνα εἴπῃ, δεῖ Ἐως τέλους ταύτην πρὸς
 αὐτοὺς ὑπερᾶν ἀφήκα φωνῆν. Πόσων δὲ ταύτην;
 Καθὼς εἰρηκῆ μοι ὁ Πατὴρ, οὕτω λαλῶ. Εἰ δὲ ἀν-
 τισθῆναι ἤμην, τοῦναντίον ἂν εἶπον· δεῖ οὐδὲν τῶν τῶ
 Θεῷ δοκούντων λέγω, ὥστε εἰ ἑμαυτὸν περιτήσῃ
 τὴν ὄψαν. Νυνὶ δὲ τοσοῦτον εἰς αὐτὸν πάντα ἀν-
 ἡγάγον, ὡς μὴδὲν ἔμειν φῆσαι *. Τίνος οὖν ἔνεκεν οὐ
 πιστεύετε μοι λέγοντι, δεῖ ἐντολὴν ἔλαβον, καὶ [411]
 οὕτω ἀσθεῖστος ἀναρροῦντι τὴν πορνᾶν ὁμῶν ὁμοίαν
 τὴν τῆς ἀνομιᾶσεως; Ὅσπερ γὰρ τοὺς ἐντολὴν δε-
 χομένους ἀδύνατον ἔλλο τι ποιεῖν ἢ λέγειν, ἢ ὅσα οἱ
 πέμφαντες βούλονται, ἔως ἂν ἐντολὴν πληρωσῶ καὶ
 μὴ παραμαρτυρωσῶ· οὕτως οὐδὲ ἐμὲ ἔλλο τι πράξει
 ἢ εἰπεῖν δυνατόν, ἀλλ' ἢ ἄπερ ὁ Πατὴρ βούλεται.
 Ἄ γὰρ ἐγὼ ποίω, ἐκεῖνος ποιεῖ, δεῖ με ἔμοῦ ἐσθαι,
 καὶ οὐκ ἀφῆκε με μόνον ὁ Πατὴρ. Ὅρξ; πῶς παν-
 ταχοῦ δαίκεται συνημμένον τῶν γεγεννηκῆται, καὶ οὐδὲν

μῶν ὄν; Καὶ γὰρ δεῖν λέγῃ, Ἄπ' ἑμαυτοῦ οὐκ
 ἐλήλυθα, οὐ τῆν ἐξουσίαν ἀφαιρούμενος λέγει, ἀλλὰ
 τὸ ἀλλότριον καὶ ἐναντίον ἀναρροῦν. Εἰ γὰρ ἄνθρωπος
 κύριος αὐτῶν, πολλῶ μᾶλλον ὁ μονογενὴς Υἱός. Καὶ
 δεῖ τοῦτο ἐστὶν ἀληθές, ἀκούσει τὴν φωνὴν ὁ Παῦλος·
 Ἐκέωςπερ αὐτῶν, καὶ παρῶθεν ὑπερ ἡμῶν.
 Ἄλλ' ἔσπερ ἔρηγ, δεῖν ἢ κενόδοξία, δεῖν. Ἄσπερ
 γὰρ καὶ ἐκεῖνος μὴ πιστεύειν, καὶ ἔτερους κακῶς
 πιστεύειν παρεκτύπασε, καὶ ὁ δὲ ἐκεῖνος ἐλέγχετο
 φιλανθρωπῶς ἔνεκεν, ταῦτα εἰς ἀσθεῖαν ἐκλαθεῖν *.
 γ. Φεῦγμεν τόνων τὸ θηρίον τοῦτο διὰ πάντων.

Ποικίλον γὰρ ἐστὶ καὶ παντοδαπὸν, καὶ πανταχοῦ δια-
 σπειρεῖ τὸν οἰκεῖον ἴδον, καὶ ἐν χρήμασι, καὶ ἐν τρωφῇ,
 καὶ ἐν κἀλῆσι σωματίων. Διὰ τοῦτο πανταχοῦ τὴν
 χρεῖαν ὑπερβαίνον· διὰ τοῦτο ἡ περὶ τὰ ἱμάτια
 πλεονεξία, ὁ πόλλος τῶν οἰκεῖων ἱμαδῶν· διὰ τοῦτο
 πανταχοῦ μὲν ἡ χρεῖα καταπαρῶνται, καὶ ἐν οἰκίαις,
 καὶ ἐν ἱματίοις, καὶ ἐν τραπέζῃ ἢ ἐν πλεονεξία
 κρατεῖ. Βούλει ὁδῆς ἀπολαύειν; Ἐργασία ἐλεμμο-
 οῦνην· τότε σε ἐπιανέσονται οἱ ἄγγελοι· τότε σε ὁ
 Θεὸς ἀποδέξεται. Νῦν μὲν γὰρ τὸ θαῦμα μέχρι τῶν
 χρυσοῦν ἔσπερ καὶ τῶν ὑρανῶν· οὐ δὲ ἀσπερ
 ἄνευ ἀναχωρεῖ, κατὰ τὴν ὁρῶσα σαυτῆν δεχομένην
 πολλὰς. Ἄν δὲ ταῦτα μὴ τῶ σωματι περιβῆθαι, ἀλλ'
 εἰς τὰς γαστέρας τῶν πνευμένων κενώσης, πόλλος ὁ
 κρῆτος πανταχῶν ἐσται, πόλλος ὁ ἔσται. Τότε αὐτὸ
 εἴξει, ὅταν ἔτερους ὄψ· εἰς δ' ἂν μόνη κατέχη,
 οὐκ ἔχεις. Θεσσαυρὸς γὰρ ἀπιστος ἢ οἰκία· Θεσσαυρὸς
 δὲ βέβαιος αἱ τῶν πνευμένων χεῖρες. Τί τὸ σῶμα κο-
 σμεῖς; τῆς ψυχῆς ἡμελησάντων, ἀκαθαροῖς κατεχο-
 μένης; τί μὴ τοσοῦτη ἀπονεμῆς τῆ ψυχῆ πρόσαν, ὅσην
 τῶ σωματι; Καίτοι γε πλεῖστα εἶσι· ἀλλ' ὅμως,
 ἀγαπητοὶ ἂ, κἂν τὴν ἴσταν αὐτῆ παρῆγειν ἐστὶ πρόσαν.
 Εἰπέ γὰρ μοι· εἰ τίς σε ἔσπερ, τίς βούλει, τὸ σῶμα
 σου εἶναι λαμπρὸν καὶ εὐκετόν, καὶ ὄψ νικᾶν, καὶ
 ἱμάτια φορεῖν εὐτελεῖ· ἢ τοῦτο μὲν ἀνάπρηον ἔχειν
 καὶ νόσων ἐμπειλησάντων, καὶ χρυσοφορεῖν καὶ κἀλ-
 λωπισέσθαι; οὐ πολλῶ μᾶλλον εἶδον ἐν τῇ φύσει τοῦ
 σωματος ἔχειν τὴν εὐμορφίαν, ἢ τῆ περιβῆθαι τῶν
 ἱματίων; εἴτα ἐπὶ μὲν τοῦ σωματος τοῦτο αἰρήσῃ,
 ἐπὶ δὲ τῆς ψυχῆς τὸναντίον, καὶ αἰσχροῖν αὐτῆν
 ἔχουσα καὶ δεσποδὴ καὶ μελιανον· οἴε τι καρποῦσθαι
 ἀπὸ τῶν χρυσίων; Καὶ πόσης ταῦτα ἄνολας; Στρέφ-
 ον τὸν κόσμον [412] τοῦτον ἔνδον, καὶ τὰ περιβῆ-
 ρονα ταῦτα τῆ ψυχῆ περιβῆθαι. Τὰ μὲν γὰρ σῶματα
 περικεῖμενα οὕτε εἰς ὕψιαν, οὕτε εἰς εὐμορφίαν
 αὐτοῦ τοῦτο ὄντησιν· οὕτε γὰρ τὸ μέλαν λευκὸν ἐρ-
 γασται, οὕτε τὸ αἰσχροὸν καλὸν ἢ εὐτελεῖ· τῆ δὲ ψυχῆ
 ἂν περιβῆθαι, ταχέως αὐτῆ ἀντὶ μελιανῆς λευκὴ ἐρ-
 γασθῆ, ἀντὶ αἰσχροῦς καὶ δεσποδῆς καλῆ καὶ εὐτελεῖ.
 Καὶ οὐκ ἐμὲ; ὁ λόγος, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου οὕτω
 λέγοντος· Ἐάν ὄσιν αἱ ἀμυρταὶ ὁμῶν ὡς φοι-
 κοῦν, ὡς χιόνα λευκῶν· καὶ, ὄστε ἐλεμμοσῶντην,
 καὶ πάντα ὁμῖν ἐσται καθαρὰ. Οὐ σαυτῆ δὲ μόνη,
 ἀλλὰ καὶ τὸν ἄνδρα οὕτω διακεμίτην καλὸν ποήσῃ.
 Ἄν γὰρ ἴσται τὸν κόσμον τοῦτον ἀποθεμῆνας, οὐ
 πολλὴν ἔξουσι δαπάνη ἀνάγκη· οὐκ ἔχοντες δὲ,
 πλεονεξίας ἀποστήσονται πίσως, καὶ εἰς ἐλεμμοσύνην
 ἔσονται· εὐκολοῦτεροι, καὶ ὅμως δὲ αὐτοῖς ὀνήσεσθε
 μετὰ βῆρῆσας συμβουλεύειν τὰ δόντα. Νῦν μὲν
 γὰρ πάντα παρῆρησθε τὴν τοιαύτην ἐξουσίαν. Ποῶν
 γὰρ σωματι ταῦτα διαλέξεσθε; ποῖος δὲ ὄψαμοῖς;

* Morel. τοιαῦτα ἔργα. ὁ Αἰλλ' αὐτῶν τὴν πρῶσαν; ἀλλ'.
 ὁ Αἰλλ' ἔστι; Τί οὐκ ἔστι τὸ ἐλεμμόν τοῦτο, φησὶν, δεῖ
 οὐκ εἶ. ὁ Αἰλλ' οὐκ ἔργα. Οὐκ εἰμὶ τῆς ἀπολείας τῶν τοῦτον
 αὐτῶν, φησὶν, ἀλλ' αὐτοῖ. * Quidam μὲν ἐξὼν τὴν
 φωνῆν.

* Morel. καίτοι δεῖν ἐστὶν ἀληθές. Δαίκεται γὰρ ὁ Παῦλος
 δεῖ ὄν φωνῆν. ὁ Αἰλλ' εἰς ἀσθεῖαν εἰκασται. ὁ Savil. ὁ
 mss. ἀγαπητοῖ. Morel. εἰ cod. 709 ἀγαπητῶν, quon lectio
 fortasse melior, si vocem illam sequentem tollere prae-
 sumperis, inaviti mss.

ἀντιβλέψετε ἐλεηροσύνῃ ἀπαίτουσαι τοὺς ἄνδρας, ὅταν τὰ πάλαινα εἰς τὴν τοῦ σώματος περιβολὴν ἀναλίσκητε· τότε δυνήση μετὰ παρήγορας διαλέγεσθαι τῷ ἀνδρὶ περὶ ἐλεημοσύνης, ὅταν τὸν κόσμον τῶν χροσίων ἀποθῇ. Κἀν μὲν δὲ ἀνύσῃ, τὸ σαυτῆς ἐπιήρωσας ἄπαν· μᾶλλον δὲ ἀρῆξαν μὴ καὶ ἐκείνον κερδάναι, διὰ τῶν πραγμάτων αὐτῶν· διαλεγόμενῃ.

* Αἱ αὐτῷ.

Τὴ γὰρ εἶδος, γύναι, εἰ τὸν ἄνδρα σώσεις· ὡς περ οὖν νῦν καὶ ὑπὲρ ἐκείνης καὶ ὑπὲρ ἐκείνου δώσεις τὸν λόγον, οὕτως, ἐὰν τὴν φαντασίαν ταύτην ἀποθῇσιν πᾶσαν, διελθὺν τὸν στέφανον ἔξεις, μετὰ τῶν ἀνδρῶν στεφανηφορῶσα καὶ πομπεύουσα κατὰ τοὺς ἀκρῆτους αἰῶνας ἐκείνου, καὶ τῶν αἰωνίων ἀπολαύουσα ἀγαθῶν· ὧν γίνονται πάντας ἡμεῖς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλοδουρικῆ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΑΙΑ Ο'.

Πρὸ δὲ τῆς ἄορτης τοῦ Πάσχα, εἶδος ὁ Ἰησοῦς, ὅτι ἤλθεν αὐτοῦ ἡ ὥρα, Ἴνα μεταβῇ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου πρὸς τὸν Πατέρα, ἀγαπήσας τοὺς ἰδίους τοὺς ἐν τῷ κόσμῳ, εἰς τέλος ἠγάπησεν αὐτούς.

α'. Μιμηταί μου γίνεσθε, φησὶν ὁ Παῦλος, καθὼς κἀγὼ Χριστοῦ. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ σάρκα ἐκ τοῦ φεράματος ἔλαβε τοῦ ἡμετέρου, ἵνα δὲ αὐτῆς ἡμᾶς παιδεύσῃ τὴν ἀρετὴν. Ἐν γὰρ ὁμοιώματι σαρκῶς, φησὶν, ἀμαρτίας, καὶ περὶ ἀμαρτίας κατέκρινε τὴν ἀμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί· καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς, Μάθετε ἀπ' ἐμοῦ ὅτι πραῖός εἰμι καὶ ταπεινός τῇ καρδίᾳ. Καὶ ταῦτα οὐ διὰ ῥημάτων μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν πραγμάτων ἰδίωσασκε. Καὶ γὰρ καὶ Σαμαρείτην καὶ δεκμονιστὰ αὐτὸν ἐκάλουν, καὶ πλάνον, καὶ ἴββους ἠφέσαν κατ' αὐτοῦ· καὶ νῦν μὲν ὑπερτέτα ἀπίστελλον ὁ Φαρισσαῖος ὥστε αὐτὸν συλλαβεῖν· νῦν δὲ ἔλλογος καθέσταν ἐπιβουλεύοντα· καὶ αὐτοὶ δὲ πολλὰκις [413] ὑβρίζοντες ἐπιελοῦν, καὶ ταῦτα οὐδὲν ἔχοντες ἐγκλήσιον, ἀλλὰ καὶ εὐεργετούμενοι διηγεκνῶς· καὶ ὅμως ἡ μετὰ τοῦαῦτα οὐκ ἀρίσταται αὐτοῦς οὐ ποῦν καὶ διὰ ῥημάτων καὶ διὰ πραγμάτων. Καὶ οἰκτεροῦ δὲ τινος ῥαπίσαντος αὐτὸν, φησὶν· Εἰ μὲν κακῶς ἐλάλησα, μαρτύρησον περὶ τοῦ κακοῦ· εἰ δὲ καλῶς, τί με δέρεαι· Ἄλλ' ἐκεῖνα μὲν πρὸς τοὺς ἔχθροὺς καὶ τοὺς ἐπιβουλεύοντα· ἴδωμεν δὲ καὶ πρὸς τοὺς μαθητάς τί ποιεῖ νῦν· μᾶλλον δὲ καὶ ἂν ἰδίως ἐκείνου κατὰ πρὸς τὸν ἐπιβουλοῦντα. Ὅν γὰρ μάλιστα πάντων ἐχθρῶν μισεῖν, ὅτι μαθητῆς ὢν, καὶ τραπεζῶν καὶ ἄλλων κοινωνήσας, καὶ θαύματα ἰδὼν, καὶ τοσοῦτον ἀζήλωτος, πάντων ἐποίησε χαλεπώτερα, ἴββας μὲν οὐ βάλων οὐδὲ ὑβρίζας, ἀλλὰ προβοῦς αὐτὸν καὶ παραβοῦς, τούτων ὅρα πῶς φιλοφρόνως δέχεται, νίπτων αὐτοῦ τοὺς πόδας. Καὶ γὰρ ταῦτα αὐτὸν κατασχίζων ἰβουλοτο τῆς πονηρίας ἐκείνης. Καίτοι γὰρ ἐνήν, εἴπερ ἤθελε, καὶ ἠερῶναι αὐτὸν ὡς τὴν σκηνήν, καὶ διατεμνῆν ὡς περ τὰς πέτρας, ἐβήξε, καὶ διασχίσει ὡς περ τὸ καταπέτασμα· ἀλλ' οὐκ ἰβουλοτο ἀνδρῆ, ἀλλὰ προαιρέσει τῆς ἐπιβουλῆς αὐτὸν ἀπαγαγεῖν. Διὰ τοῦτο καὶ νίπτει τοὺς πόδας. Καὶ οὐδὲ τούτο ἠέδοθη ὁ τάλαιπωρὸς ἐκείνος καὶ ἄλλος. Πρὸ δὲ τῆς ἄορτης τοῦ Πάσχα, φησὶν, εἶδος ὁ Ἰησοῦς, ὅτι ἤλθεν αὐτοῦ ἡ ὥρα. Οὐ τότε εἶδος· ἀλλ' ὅτι μετήσεν ὑπερ ἐποίησεν, πάλαι εἶδος ὁ φησὶν. Ἴνα μεταβῇ. Μεγαλοφρόνως· ὁ εὐαγγελιστῆς μεταδίδων αὐτοῦ τὸν θάνατον καλεῖ Ἀγαπήσας τοὺς ἰδίους, εἰς τέλος ἠγάπησεν αὐτούς. Ἐίδε πῶς ἄλλων ἐγκαταλείπων αὐτούς, σφοδρότερον τὴν ἀγάπην ἐπέδεικται· Τὸ γὰρ, Ἀγαπήσας, εἰς τέλος ἠγάπησεν αὐτούς, τοῦτο δηλοῖ· Οὐδὲν ἐνέλιπον ὧν τὸν σφόδρα ἀγαπᾶντα εἶδος ἦν ποιῆσαι. Τί δήποτε δὲ οὐκ ἐξ ἀρχῆς τοῦτο ἐποίησε; Τὰ μείζονα ὑπερὸν ἐργάζεται, ὥστε ἡ αὐτὸν ἐπέδειξε-

* Αἱ αὐτὸν ἀνάγειν. ἡ Οὐδὲν δεικνύει, ἀλλ' ὅμως.
* Αἱ αὐτὸν ποιεῖ πρὸς τὸν. ὁ Locus e Syriac. et codic. 700, 709 correctus. in Monif. i. gebatur ut ἐποίησεν, et abderat πάλαι. Εἰπερ. * Οὐδὲν μεγαλοφρόνως. Μοx verba Ἀγαπήσας... αὐτοῖς deest. Lxx. * Αἱ αὐτὸν ὑπερὸν ἐπέδειξε,

καὶ πολλὴν αὐτοῖς προεκπέθεσθαι παρήλθειον πρὸς τὰ μέλλοντα ἐπείνα δεινά. Ἰδίους δὲ αὐτοῦ λέγει κατὰ τὸν τῆς οἰκειώσεως λόγον· ἐπὶ καὶ ἄλλους ἰδίους λέγει, κατὰ τὸν τῆς ὁμοιουργίας, ὡς ὅταν λέγῃ· Οἱ ἴδιοι αὐτοῦ τὸν παρέλασαν. Τί δὲ ἐστὶ, τοὺς ἐν τῷ κόσμῳ; Ἐπιτεῖ ἦσαν αὐτοῦ ἴδιοι καὶ οἱ τετελειωκότες, οἱ περὶ τὸν Ἀβραάμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακώβ, καὶ οἱ κατ' ἐκείνους· ἀλλ' οὐκ ἐν τῷ κόσμῳ ἦσαν ἐκείνου. Ὅρξῃ δὲ Παλαίτι καὶ Καινῆς αὐτοῦ ἐστὶν ὁ θεός· τί δὲ ἐστὶν, εἰς τέλος ἠγάπησεν αὐτούς; Ἄντι τοῦ, ἔμμεν ἀγαπῶν διηγεκνῶς, καὶ τακμήριον τῆς πολλῆς ἀγάπης τοῦτο λέγει· καίτοι γὰρ ἀλλοχού ἕτερον εἶπε, τὸ, τὴν ψυχὴν θείαν ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ. Ἄλλ' οὕτω ἐκείνο ἐγγεγονός. Τίτος δὲ ἐνικεν τοῦτο νῦν ἐποίησεν; Ὅτι πολλῷ θαυμαστότερον ἦν, ὅτε λαμπρότερος παρὰ πᾶν ἐφάνη καὶ παραμυθῆναι δὲ οὐ μικρὰν κατελίπε μῆλλον ἀναχωρεῖν. Ἐπειτῆ γὰρ ἐμῶλον δυνάσθαι σφοδρῶς, ἀνθρώπον αὐτοῖς διὰ τούτων παραδόχῳ ἐπιστάσει. Καὶ δεικνύων γενομένων, τοῦ διαβάλλου βελβηκότες εἰς τὴν καρδίαν Ἰαῖδα, ἵνα παραδῶ αὐτόν. Τοῦτο ἐκπατητόμενος εἶπεν ὁ εὐαγγελιστῆς ἑ, δηλῶν, ὅτι τούτων τὸν ἦν προδοῦναι ἐλόμενον αὐτὸν ἐνεψε. [414] Δεικνύει δὲ αὐτοῦ πολλὴν τὴν πονηρίαν, ὅτι οὐδὲ τῶν ἄλλων αὐτὸν ἡ κοινωνία κατέσχευ, ὁ μάλιστα οἶδεν ἐπιγεῖν πονηρίαν, οὐ τὸ μέγιστον ἐχθρῶς ἡμέρας παραμεινῆν τὸν διδάσκαλον αὐτοῦ διαδαστάζοντα. Εἶδος δὲ ὁ Ἰησοῦς, ὅτι πάντα αὐτῷ εἰς χεῖρα δέδωκε ἢ ὁ Πατὴρ, καὶ ὅτι ἀπὸ θεοῦ ἐξῆλθε, καὶ πρὸς τὸν θεὸν ὑπάγει. Ἐνταῦθα καὶ θαυμάζων λέγει, ὅτι Ὁ τοσοῦτος, καὶ τῆλικόστος, ὁ παρὰ θεοῦ ἐβλήθη, καὶ πρὸς αὐτὸν ἀπῆλυν, ὁ πάντων κρατῶν, τοῦτο εἰργάσατο, καὶ οὐδὲ οὕτως ἀπῆλυστο καταδέξασθαι πρῆγμα τοσοῦτον. Παράδοξον δὲ, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, τὴν τὸν ποστῶν σωτηρίαν ἐνταῦθα καλεῖ. Καὶ γὰρ ὅταν λέγῃ, Πάντα μοι παραδόθη παρὰ τοῦ Πατρὸς μου, ταῦτην λέγει τὴν παράδοξον· ὡς καὶ ἀλλοχού φησὶν, Σοὶ ἠῆσαν, καὶ ἐμοὶ αὐτοὺς δέδωκας· καὶ πάλιν, Οὐδεις δύναται ἄλθειν πρὸς με, ἐὰν μὴ ὁ Πατὴρ ἐλέσῃ αὐτόν· καὶ ὅτι, Ἐὸν μὴ ἢ δεδοκίμητον αὐτῷ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ. Ἡ τοῦτο οὐ φησὶν, ἢ ὅτι οὐδὲν ἐλαττωσάβαι ἐμμελεν ἀπὸ τούτου, ἀπὸ θεοῦ ἐβελθὼν, καὶ πρὸς τὸν θεὸν ὑπάγει, καὶ πάντα ἔχει. Ὅταν δὲ ἀκούσῃ· παράδοξον, μὲν ἀνθρώπων ὑπολάθῃ· τὴν γὰρ εἰς τὸν Πατέρα ἐνδεδύκναι τιμὴν καὶ ὀνόματον. Ὅσπερ γὰρ ὁ Πατὴρ αὐτῷ παραδίδωσιν, οὕτω καὶ αὐτὸς τῷ Πατρὶ. Καὶ δηλοῖ Παῦλος λέγων· Ὅταν παραδῶ τὴν βασιλείαν τῷ θεῷ καὶ Πατρὶ. Ἀνθρωπινώτερον δὲ αὐτὸ ἐνταῦθα εἶπε, τὴν πολλὴν περὶ αὐτοῦ ἐπιμέλειαν δεκνόμενος ἢ, καὶ τὴν ἀρατον περὶ αὐτοῦ ἐμπαύων ἀγάπην, ὅτι εἰς οἰκείων ἐπαμελεῖτο λοιπόν, διδάσκων αὐτοῦς τὴν μη-

* Οὐδὲν ἐκπατητόμενος παρενέειλε ὁ εὐαγγ. ἡ Αἱ αὐτὸν ἐπέδειξε, quae lectio confirmatur infra; et non ὑπάγει, ἢ τοῦτο φησὶν, ἐπὶ. ἡ Αἱ αὐτὸν ἀπαρῶν, καθὼς φησὶν, Σοὶ. ἡ Αἱ αὐτὸν ἐκδεδυκόμενος

reddes, pro turpi et deformi, pulchram et formosam. Non meus hic sermo est, sed Domini dicentis : Si fuerint peccata vestra ut coccinum, ut nivem dealbabo (Isti. 1. 18); et, *Date eleemosynam, et omnia vobis munda erunt* (Luc. 11. 41). Si ita sis affecta, non te solum, sed virum quoque tuum formosum reddes. Nam si te luxum deponentem viderit, non magnis opus erit sumptibus : hinc autem habendi cupiditatem deponet, et prior erit ad eleemosynam, et tu fidenter poteris illi ea quæ decent suadere. Nunc autem, si vos mulieres, non parem habetis potestatem. Quo ore, qua fronte conjuges ad eleemosynam hortabimini, cum maximam opum partem ad corpo-

ris ornatum insumatis? Tum poteris cum fiducia virum de eleemosyna alloqui, cum auro cum cultum deposueris. Etiam si vero nihil proficias, quod tuum erat totum impleri : imo fieri nequit ut illum non flectas, cum per res ipsas loqueris. *Quid enim scis, mulier, an virum tuum salvum factura sis* (1. Cor. 7. 16)? Ut nunc et pro te et pro illo rationem redditura es : sic si luxum hujusmodi deponas, duplicem coronam consequeris, cum viro coronata et gloriosa per illa illa sæcula, et æternis fruens bonis : quæ nos omnes assequi contingat, gratia et benignitate Domini nostri Jezu Christi, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA LXX.

CAP. 13. v. 1. *Ante diem festum Pasche, Jesus sciens quia venit hora ejus, ut transeat ex hoc mundo ad Patrem, cum dilexisset suos, qui erant in mundo, in finem dilexit eos.*

1. *Christus nobis exemplar. Ipsius erga inimicos benignitas.*— *Imitatoris mei estote*, inquit Paulus, *sicut et ego Christi* (1. Cor. 11. 1). Ideo enim ex massa nostra carnem accepit, ut per eam nos virtutem doceret. *In similitudinem, inquit, carnis peccati, et de peccato peccatum in carne damnavit* (Rom. 8. 3); ipseque Christus ait : *Discite a me, quia mitis sum et humilis corde* (Math. 11. 29). Hæc non verbis tantum, sed et rebus docuit. Nam et Samaritanum et dæmoniacum ipsum vocabant, et deceptorem, lapidesque in ipsum jaciebant : et nunc quidem ministris miserunt Pharisei, ut illum caperent; nunc alius subjecerunt insidiatores : ipsi quoque sæpe contumelias inferbant, cum tamen nihil adesset in quo accusarent ipsum, sed beneficia frequenter acciperent. Veruntamen post hæc tanta, non cessat eos et verbis et operibus juvare : et cum a servo quodam caderetur, ait : *Si male loquutus sum, testimonium perhibe de malo; si autem bene, quid me cædis* (Joan. 18. 23)? Verum hæc inimicis et insidiatoribus dixit. Videamus autem, quid nunc faciat erga discipulos; imo quæ nunc exhibeat erga insidiatorem. Qui enim omnium maxime odio dignus erat, quia cum discipulis et mensæ consors esset, eum miracula vidi-act, et tunc dignatus esset munere, deterrima omnium fecit : non lapidibus, non contumeliis impetit, sed illum prodidit : hunc vero vide quam benigne excipiat. Lavit ejus pedes, ut hoc officio ipsum coheret a tanta nequitia. Atqui poterat ipsum sicut sicum arefacere, si voluisset, vel discindere sicut petras discidit, et sicut item velum templi discidit. Verum noluit vi, sed proposito voluntatis a prodicione abducere. Ideo lavit ejus pedes. Neque hæc de re evadit infelix et miser ille. *Ante diem festum Pasche, inquit, sciens Jesus quia venit hora ejus. Non tunc primum scivit, sed cum fecit id quod fecit, jam olim sciebat. Ut transeat.* Magnifice evangelista transitum ejus mortem vocat. *Cum dilexisset suos, in finem dilexit eos.* Viden' quomodo

relicturus eos vehementiorem amorem exhibeat? Illud enim, *Cum dilexisset suos, in finem dilexit eos*, hoc significat : nihil præternisit eorum quæ ardenti et amanti oportet facere. Cur non a principio hoc fecit? Majora in extremo facit, ut eorum caritatem augeat, et magnum dicit animum ad futura perfenda mala. Suos autem dicit secundum familiaritatis rationem; nam et alios suos vocat secundum creationem; ut cum dicit, *Sui eum non receperunt* (Joan. 1. 11). Quid sibi vult illud, *Qui erant in mundo*? Quia sui erant etiam mortui, Abraham, Isaac, Jacob, ipsique similes; sed hi non in mundo erant. Viden' eum esse Deum et veteris et novæ legis? Quid significat illud, *In finem dilexit eos*? Id est, amare perseveravit, ac ferventis amoris signum hoc esse dicit. Atqui aliud alibi dixerat, animam suam se ponere pro amicis suis. Sed nondum hoc acciderat. Cur autem hoc nunc fecit? Quia id longe mirabilius erat, quando tam conspicuus apud omnes esse videbatur, nec parvam consolationem abscessuram reliquit. Quia enim in mœnore vehementi futuri erant, parum illis consolationem inducit. 2. *Et cena facta, cum diabolus jam misisset in cor, ut traderet eum Judas.* Hoc dicit perculsus evangelista, narrans quomodo pedes ejus, qui ipsum prodero instituerat, laverit. Ingentem porro ejus nequitiam ostendit, quod nec mensæ consortium ipsum cohibuerit, quæ res maxime solet malitiam continere, nec suscepit illi ut usque ad ultimum diem cum Magistro se superante maneret. 3. *Sciens autem Jesus, quia omnia tradidit ei Pater in manus, et quia a Deo exivit, et ad Deum vadit.* Hic etiam mirabundus dicit : Cum tantus et talis esset, qui a Deo exierat, et ad Deum ibat, qui omnibus imperabat, hoc tamen fecit, nec dedignatus est rem talem aggrodi. Cum tradidisse ait, ut puto, fictum salutem respicit. Nam cum dicit, *Omnia mihi tradita sunt a Patre meo* (Math. 11. 27), de hoc tradendi genere loquitur, ut et alibi ait : *Tui erant, et mihi eos dediisti* (Joan. 17. 6); et rursus, *Nemo potest venire ad me, nisi Pater traxerit eum; et, Nisi datum sit ei de celo* (Ibid. 6. 44; et 3. 27). Vel hoc dicit, vel se nihil ex hoc minuendum esse, qui a Deo exierat, ad Deum vadat et omnia contineat. Cum vero

illud tradere audis, nihil humanum suspicaris: honorem enim Patri redditum et concordiam significat. Sicut enim Pater ipsi tradidit, sic ipse Patri; quod declarat Paulus dicens, *Cum tradiderit regnum Deo et Patri* (1. Cor. 15. 24). Hic autem humaniori more loquitur, ineffabilem erga illos exhibens caritatem, quorum curam ut suorum gerebat, docens illos humilitatem matrem bonorum, quam et Initium et finem virtutis esse dicit. Nec temere jacet illud, *A Deo exiit, et ad Deum vadit*; sed ut discamus ipsum digna fecisse ejus qui illinc exiisset et illic ivisset, omnemque fastum contulcavisse. 4. *Et cum surrexisset a cena, positis vestibus.*

2. Vide quomodo non lavando solum, sed et alio quoque modo humilitatem exhibeat. Non enim antequam recumberet, sed postquam omnes recubuisse, tunc surrexit. Deinde non solum lavat, sed positis vestibus. Neque his contentus, liuteo se præcinxit. Neque id satis habuit, sed ipse pelvim implevit, neque alteri implendam tradidit, sed hæc omnia ipse facit: his omnibus ostendens hæc non perfunctorie nobis esse facienda, cum recte facimus, sed cum omni diligentia et alacritate. Videtur porro mihi illud proditoris primum lavisse pedes, quod dixerit, 5. *Cæpit lavare pedes discipulorum*: et addiderit, 6. *Venit ad Simonem Petrum, qui dicit ei: Tu mihi lavas pedes?* His unanibus, inquit, quibus oculos aperuisti, leprosos mundasti, mortuos suscitasti? Hæc quippe magnam habent emphasis: quare non alio opus habuit, quam illa voce, *Tu*, quæ per se totum significat. Jure autem quæras: Cur nullus alius ipsum cohobit, nisi Petrus, quod non parvi amoris reverentiaque signum fuit? Qua ergo de causa? Videtur mihi primo proditoris pedes abluisse; deinde ad Petrum venisse, aliosque deinceps admonitos fuisse. Quod enim alium quempiam ante illum laverit, palam est ex his verbis, *Tu*, cum autem venit ad Petrum. Sed non est vehemens accusator evangelista. Illud enim, *Cæpit*, hoc subindicat. Etiam vero Petrus primus esset, verisimile est proditorem, utpote petulantem, aut coryphæum accubuisse. Aliunde namque ejus petulantia dignoscatur, quando intinxit cum Magistro, et quando reprehensus non compunctus est. Petrus autem jam semel antea increpatum, qui illa ex amoris vehementia dixerat, ita repressus est, ut anxius et tremens altero opus haberet ad interrogandum; hic vero saepe reprehensus ut sensit quidem. Cum ergo venisset ad Petrum, *Dicit ei Petrus: Domine, tu mihi lavas pedes?* 7. *Respondit ei: Quod ego facio tu necis modo, scies autem postea*: id est, quantum hinc lucri, quantum doctrinæ utilitatem, et quantum hoc ad humilitatem vos docere possit. Quid ergo Petrus? Adhuc cohobet et dicit: 8. *Non lavabis mihi pedes in æternum.* Quid facis, Petre? non recordaris eorum quæ prius dicta sunt? Annon cum dixisti, *Proptius esto tibi*, audisti, *Vade post me, satana*? neque respicis, sed adhuc vehemens es? Etiam, inquit: res enim magna et stupore plena agitur. Quia igitur id ex vi amoris faciebat, hinc quoque

capitur a Christo. Ut ergo tunc vehementer increpavit, dixitque, *Scandalum es mihi* (Matth. 16. 23): sic et hoc loco dicit, *Nisi laveris te, non habebis partem meam.* Quid ergo fervens ille ardensque vir? 9. *Domine, non tantum pedes meos, sed et manus et caput.* Recusando vehemens, concedendo vehementior efficitur. Utrumque autem ex amore prodibat. Sed cur non dixit Jesus, quæ de causa id fecerit, sed minus addidit? Quia ille non alio modo morem gessisset. Nam si Christus dixisset, *Sine*; hoc enim modo vos docebo humilitatem: nullius se humilem fore promississet, ne Dominus hoc faceret. At unum quid dicit Christus? Quod Petrus maxime timebat, ne separaretur a Domino. Ille enim erat qui frequenter, quo iret, interrogabat. Ideo dicebat, *Animam meam dabo pro te.* Nam si cum audivit, *Quod ego facio tu necis modo, scies autem postea*, ne sic quidem abstulit, multo minus si scrivisset. Ideo dixit, *Scies autem postea*, gnarus cum, si scrivisset, adhuc repugnaturum fuisse. Neque dixit Petrus, *Doce nunc me, ut sinam*; sed quod longe vehementius erat, ne scire quidem sustinuit, sed instat rursus: *Non lavabis mihi pedes.* Ubi autem comminatus est, statim cessit. Quid autem significat, *Scies postea?* quandonam? Quando in nomine meo dæmonia ejicies, cum me videris in caelum assumi, cum a Spiritu didiceris me a dextris sedere, tunc cognosces quid nunc factum sit. Quid ergo Christus? Quia Petrus dixerat, *Non tantum pedes, sed et manus et caput*, 10. *Qui lotus est*, inquit, *non indiget, nisi ut pedes lavet, sed est mundus lotus.* Et vos mundi estis, sed non omnes. 11. *Sciebat enim quis traditurus esset eum.* Si mundi sunt, cur lavas pedes eorum? Ut nos modestiam discamus¹. Iden quod vilissimum membrorum videtur esse, solum lavit. Quid significat illud, *Qui lotus est?* Id est, qui purus est. Num illi puri erant, qui nondum a peccatis liberi erant, nec Spiritu dignati, cum adhuc peccatum dominaretur, et maledictionis chirographum maneret, necdum victima esset oblata? Quomodo igitur illos esse puros dicit? Verum ne putes, qui puros illos dicit, esse prorsus a peccatis liberos, addidit: *Jam vos mundi estis, propter sermonem quem loquutus sum vobis*; hoc est, hæc tantum ratione mundi estis. Jam lucem accepistis, jam a Judaico errore liberi estis. Nam propheta dicit: *Lavamina, mundi estote, obijciet malitiam ab animabus vestris* (Isai. 1. 16). Itaque qui talis est, lotus est, et purus. Quia ergo omnem malitiam ab anima respuerant, et pura mente cum illo versabantur: ideo secundum propheticum sermonem dicit, *Qui lotus est, jam mundus est.* Non lavacrum illud per aquam et Judaicum dicit, sed conscientia: purgationem.

3. *Viduarum et pupillarum habenda cura est.* — Si mus ergo et nos mundi; discamus bene facere. Quid est bene facere? *Judicate pupillo, defendite viduam: et venite, disceptemus, dicit Dominus* (Ibid. 1. 17. 18).

¹ Post hæc quidam Mss. alia addunt, quæ habentur infra, et consilio hic omittuntur.

² Alias legitur, ut vos..... disceptis.

τέρα τῶν ἀγαθῶν τὴν ταπεινοφροσύνην, ἣν καὶ ἀρχὴν καὶ τέλος ἔφρασαν εἶναι τῆς ἀρετῆς. Οὐχ ἄπλως δὲ πρόκειται ὁ τὸ, Ἄπο Θεοῦ ἐξήλθε καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ὁπάγει· ἀλλ' ἵνα μάθωμεν εἰ ἐξία ἴσται τοῦ ἐκείθεν ἀλλόθι καὶ ἐκεῖ ἀπόντος, ἅπαντα καταπαύων τῶν. Καὶ ἀναστὰς ἀπὸ τοῦ θελῆναι, καὶ θεὸς τὰ ἴματιά.

β. Ὅρα πῶς οὐ τὴν νῆψιν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἑτέρως τὸ ταπεινὸν ἐνδείκνυται. Οὐ γὰρ πρὶν ἢ κατακλιθῆναι, ἀλλὰ μετὰ τὸ ἀναπεσεῖν πάντας, τότε ἀνίστη. Ἐπειτα οὐδὲ ἄπλως νύπτει, ἀλλὰ τὰ ἴματία ἀποπιθέμενος. Καὶ οὐδὲ μέχρι τούτων ἔστη, ἀλλὰ καὶ λέγναι διεζώσατο. Καὶ οὐδὲ τούτω ἤραστήθη, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἐγέμιστο, καὶ οὐχ ἑτέρω πληρώσατο ὁ ἐκείνου, ἀλλὰ πάντα αὐτοῦ ἐργάζεσθαι ταῦτα, διὰ πάντων θεικῆς ἐστὶ οὐκ ἀποσιωπούμενος δεῖ ποιεῖν τὰ τραῦτα, ὅταν οὐ ποῦμαι, ἀλλὰ μετὰ πάσης προθυμίας. Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ τοῦ προδότη πρότον νῆψαι τοὺς πόδας, ἐκ τοῦ εἰπεῖν, Ἦρξατο νίπτειν τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν, καὶ ἰπαγαγεῖν, Ἐρχεται πρὸς Σίμωνα Πέτρον, καὶ λέγει αὐτῷ ἐκείνους· Σὺ μόνον νίπτεις τοὺς πόδας· Ταῖς χεῖρας ταύτας, φησὶν, αἱ εἰς ὀφθαλμοὺς ἀνάψας, καὶ λατρός ἐκάθραρας, καὶ νεκρὸς ἀνίστασθαι· Πολὴν γὰρ ἔμφρασην καὶ τούτω ἔχει· διότι οὐδὲ ἰδέσθην αὐτῷ τὴν πλὴν εἰπεῖν, ἢ τὸ Σὺ. Καὶ γὰρ καθ' ἑαυτὸν ἰκανὸν ἦν τὸ πᾶν ἐνδείξασθαι. Ζητήσιος δ' ἔν τις εἰκότως, πῶς οὐδεὶς αὐτὸν τῶν ἄλλων ἐκώλυσεν, ἀλλὰ Πέτρος μόνος, [415] ὅτι οὐ μικρὸν φέροισι καὶ αἰδοῦσθε ἦν. Τίς οὖν ἔστιν ἡ αἰτία; Ἐμοὶ δοκεῖ πρότερον τὸν προδότην νῆψαι, εἶτα πρὸς τὸν Πέτρον ἰθὺς, καὶ τοὺς ἄλλους ἀπ' ἐκείνου ὁ παθεῖσθαι λοιπόν.

Ἵτι μὲν οὖν ἄλλων τινὰ πρὸ αὐτοῦ ἔνεψα, ὅλων ἐκ τοῦ εἰπεῖν. Ὅτι δὲ ἦλθε πρὸς Πέτρον. Ἄλλ' οὐκ ἔστι σφοδρὸς καθήρορος οὐδαμῶς ἐπισησθεῖ τὸ γὰρ, Ἦρξατο, τούτου ἐστὶν αἰτιολογία. Εἰ δὲ καὶ ὁ Πέτρος πρῶτος ἦν, ἀλλ' εἰκότως τὸν προδότην ἰταμὸν ἔντα, καὶ πρὸ τοῦ κορυφαίου κατακλιθῆναι. Καὶ γὰρ καὶ ἑτέρωθεν τὸ ἰταμὸν αὐτοῦ δείκνυται, ὅταν βᾶτη μετὰ τοῦ διδασκάλου, καὶ ὅταν ἐλεγχόμενος μὴ κατανοήσεται.

Ἄλλ' ὁ μὲν Πέτρος ἀπαιεῖται μὴ εἶναι ἐμπροσθεν, καὶ ταῦτα ἀπὸ προτιμολογίας τὰ ῥήματα εἰπών, ὅτι οὐ συκοφάντης, ὡς καὶ ἀγωνιστὴν καὶ τρέμων ἑτέρωθεν δεσφῆται πρὸς τὴν ἐρώτησιν ὅπως δὲ συνεχῶς ἐλεγχόμενος οὐκ ἠθάνετο. Ὅτι γοῦν ἦλθε πρὸς τὸν Πέτρον, λέγει αὐτῷ ἐκείνους· Κύριε, σὺ μόνον νίπτεις τοὺς πόδας; λέγει αὐτῷ· Ὁ ἐγὼ ποιῶ σὺ οὐκ οἶδας ἀρετῆ, γνώση δὲ μετὰ ταῦτα· τούτῳ, τὸ κέρδος δὸν τὸ ἐκ τούτου, τὴν ὀφείλειαν τῆς διδασκαλίας, καὶ πῶς ἰκανὸν εἰς πᾶσαν ἀγαγεῖν ταπεινοφροσύνην ἤμεις. Τί οὖν ὁ Πέτρος; Ἐτι καλύει, καὶ λέγει· Οὐ μὴ νίψῃς τοὺς πόδας μου εἰς τὸν αἰῶνα. Τί ποιεῖς, ὦ Πέτρο; οὐ μίμησιν τῶν προτίμων ῥημάτων; οὐκ εἰπας, Ἰλασθε σοὶ καὶ ἡκούσας, Ὑπάγει ἐπίσω μου, σταντα· καὶ οὐδὲ ὅτι οὐ σφροσύνη, ἀλλ' ἔτι σφοδρὸς εἰ; Να, φησὶ· πάλιν γὰρ τὸ γινόμενον καὶ ἐκπλήξτως γέμον. Ἐπαι οὖν ἀπὸ πολλῆς ἀγάπης τούτω ἔκραταινε ἑκείνους, ἀπὸ τῆς αὐτῆς αὐτὸν χειροῦται πάλιν καὶ ὁ Χριστὸς, ὡς περὶ οὐκ καὶ ἐκεῖ σφοδρὸς ἐπιτιμῆσας καὶ εἰπών, Ἐκἀνδραλὸν μοι εἶ· ὅτι καὶ ἐνταῦθα λέγων, Ἐάν μὴ νίψῃς σε, οὐκ ἔχεις μέρος μετ' ἐμοῦ. Τί οὖν ὁ θεμερὸς καὶ διατακῆς; Κύριε, μὴ τοὺς πόδας μου μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς χεῖρας καὶ τὴν κεφαλὴν. Καὶ ἐν τῇ παρατησίᾳ σφοδρὸς, καὶ ἐν τῇ συγχωρήσει σφοδρῶτερος γίνεσθαι· ἐκότερα δὲ ἐξ ἀγάπης. Διατὶ γὰρ οὐκ εἶπε, τίνας ἐκεκέναι ἴσται τούτου·

Ἄ Nonnulli ἀρετῆς. Τί οὐκ πρότερον. Paulo post quiddam ἰσάγει, τούτῳ ἐστὶν ἔξια ἴσται. Ἄ Ἄλλ' ἐκπλήξεται. Ἄ Ἄλλ' ὅτι αὐτοῦ.

ἀλλ' ἀπαλήθην ἐνέθεκεν; Ὅτι ἐκείνους μὲν οὐκ ἐν ἐκείσθῃ. Εἰ γὰρ εἶπεν, Ἐσσαν, διὰ γὰρ τούτου παθῶ ἡμᾶς ταπεινοφροσύνῃ, ὕπερθετο ἂν μυριάκις τούτου, ὑπὲρ τὸ μὴ τὸν ἀεσπότην τούτου ποιήσαι. Νῦν δὲ τί φησιν; Ὁ μάλιστα ἐδεδοκίμαι καὶ ἐτραμῆ, τὸ διασχισθῆναι αὐτό. Αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ὁ συνεχῶς ἐρωτῶν, Που ὁπάγει; Διότι καὶ ἔλεγε, ἐτι καὶ τὴν ψυχὴν, φησὶ, ὅσως ἂν ὄπισθ' εἶ. Εἰ γὰρ ἀκούσας, ἐτι Ὅτι οἶδας ὁ ποιῶ ἐγὼ, γνώση δὲ μετὰ ταῦτα, οὐδὲ ὅπως ἀπέστη, πολλῷ μᾶλλον, εἰ ἔμαθε. Διὰ γὰρ τούτου εἶπε, Γνώση δὲ μετὰ ταῦτα, εἰδώς, ἐτι ἂν νῦν μᾶθῃ, ἀντιμίσσηται ἐτι. Καὶ οὐκ εἶπε, Ἄδρα οὖν με, ἵνα ἀφῶ· ἀλλ' ὁ πολλῷ σφοδρῶτερον ἦν, οὐδὲ μαθεῖν ἠγέσθητο, ἀλλ' ἔνισταται πάλιν, λέγων· Ὅ μὴ νίψῃς μου τοὺς πόδας. Ἐπειδὴ δὲ ἠητήλησεν, εὐθέως ἐγάλασε τὸν τόνον. Τί [416] δὲ ἐστὶ, Γνώση μετὰ ταῦτα; Μετὰ ταῦτα, πότε; Ὑταν τῷ ἐμῷ θυμῷ διαμύνηται ἐκδύσθαι, φησὶν· ὅταν ἴσῃ εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἀναλαμβαίνομενον· ὅταν παρὰ τοῦ Πνεύματος μάθῃς, ἐτι ἐκ δεξιῶν κἀθῆμαι, ὅτε ἐστὶ τὸ νῦν ἰσάγει ἐτι. Τί οὖν ὁ Χριστὸς; Ἐπειδὴ εἶπεν ὁ Πέτρος, Μὴ τοὺς πόδας μου μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς χεῖρας καὶ τὴν κεφαλὴν, Ὁ λαλουμένος, φησὶν, σὺ χρῆσαι ἔχει εἰ μὴ τοὺς πόδας νίψασθαι μόνον, ἀλλ' ἐστὶ καθαρός ὅλος. Καὶ ὅτι καθαροὶ ὄντες, ἀλλ' ὄχι κἀντες. Ἐπειδὴ γὰρ τὸν παραδεδότα αὐτόν. Καὶ εἰ καθαροὶ εἶσι, τίνας ἐκεκέναι νύπτει τοὺς πόδας; Ὅτι ἡμᾶς ἔμετριάειν μαθεῖν. Διὰ τούτου οὐκ ἐφ' ἑστρον μέρος ἦλθεν, ἀλλ' ὁ τῶν ἄλλων ἀτιμῶτερον εἶναι δοκεῖ. Τί δὲ ἐστὶν, Ὁ λαλουμένος; Ἄνευ τούτου, Ὁ καθαρός. Ἀρ' οὖν αὐτὸν καθαροὶ ἦσαν; οἱ γὰρ οὐδέποτε ὅταν ἀμαρτημάτων ἦσαν ἀπληλαγμένοι, οὐδὲ Πνεύματος ἔξωμένοι, ὅτε τῆς ἀμαρτίας ἐτι κρατούσης, τῆς κἀτάρας τοῦ χειρογράφου μόνοντος, τοῦ ἱσπελοῦ οὐδέποτε προσεγγίζοις; πῶς οὖν αὐτοὺς καθαροὺς εἶναι λέγει; Ἄλλ' ἵνα μὴ διὰ ταῦτα νομίσηται αὐτοὺς καθαροὺς ὡς ἀμαρτημάτων ἀπληλαγμένους, ἐπιγγαγεῖν· Ἦδη ὅμως καθαροὶ ὄντες διὰ τὸν λόγον ἐν ἐκείσθῃ ὄντες· τούτῳ. Ταῦτα τέως ἐστὶ καθαροὶ. Ἦδη τὸ φῶς εἰδέσθησθε, ἦδη τῆς πλάνης ἀπληλαγῆται τῆς ἰουδαϊκῆς. Καὶ γὰρ ὁ προφήτης φησὶ· Ἀδοσασθε, καθαροὶ γίνεσθε, ἀφῆλετε τὰς ποτηρίας ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὁμῶν. Ὅτις ὁ τοιοῦτος λέγουσιν καὶ καθαροὶ ἐσσι. Ἐπαι οὖν πᾶσαν ποτηρίαν ἔρρησαν ἀπὸ τῆς ψυχῆς ἐκείνους, καὶ μετὰ εἰλικρινεῶς διανοίας συνήσαν αὐτῷ, εἰς τούτῳ φησὶ κατὰ τὸν προφητικὸν λόγον, Ὁ λαλουμένος ἦδη καθαρός ἐστὶ. Καὶ γὰρ ἐκεῖ λουτρὸν οὐ τὸ δι' ὕδατος λέγει τὸ Ἰουδαϊκὸν, ἀλλὰ τὸν τῆς συνειδήσεως ὁ καθαροῦ.

γ. Γενώμεθα τῶν καὶ ἡμᾶς κἀντων· μάθωμεν καλὸν ποιεῖν. Τί δὲ ἐστὶ τὸ καλόν; Κρίνετε ὄφρα μὴ, καὶ δικαιώσατε χεῖρας· καὶ ὅποτε, καὶ διαλεχθώμεν, λέγει Κύριος. Πολὺς ὅτος ὁ λόγος ἐν ταῖς Γραφαῖς τῶν χερῶν καὶ τῶν ὀφθαλμῶν· ἀλλ' ἡμῶν οὐδεὶς τούτου λόγος. Καίτοι γὰρ ἐνένησεν ἦλθον τὸ ἔπαθλον. Ἐάν ὄντες, φησὶν, ἂν ἀμαρτίας ὄντων ὡς ζοικιοῦν, ὡς χιτῶνα λευκαῖον· ἐάν δὲ ὡς ὡς πύκκινον, ὡς ἐστρον λευκαῖον. Καὶ γὰρ ἀπροσάτευτον ἢ χεῖρα· διὰ τούτου πολλὴν ὑπὲρ αὐτῆς ποιῶ

Ἄ Ἄλλ' ὅσως, αἰὶν ἐπιδύσει. ὁ ἔδδι κἀθήται, mss. pene omnes κἀθήται, cum vera est lectio. Et paulo ante ἐδδι παρὰ τοῦ Πέτρος. Manuscripti fere omnes παρὰ τοῦ Πνεύματος, et haec est vera lectio. Ubi advertias voces Πάτρως et Πνεύματος in mss. saepe confundi, quia utraqueque vocem aic efferunt κρς et κps, estaque iuter et v in mss. quaedam similitudo. Ἄ Ἄλλ' ὅτι ὡς ἡμᾶς. Ἄ Ἄλλ' ἦσαν, καίτοι οὐδέτω. Ἄ Ἄλλ' ἡθιμοφροσύνη.

ται σπουδήν. Καὶ γὰρ παρὼν δευτέρως ὁμιλεῖται γάμοις, διὰ τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον τὴν ἀπὸ τῆς χρείας ὑπόμνησιν δεινά. Ὁρέγωμεν τοίνυν αὐταῖς γέγρα ἀπαντες καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες, ἵνα μὴ ποτε υποστώμεν τὴν χρείαν δεινά. Κἂν ὑποστώμεν, πολλὴν ἀποδομίαν φιλανθρωπίας ἤμῃν ἀφοραμῆν*. Οὐ μικρὰ δυνάμει τὸν θαυροῦν τῆς χρείας ἐστίν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν οὐρανὸν διανοῦσαι δύναται. Μὴ τοίνυν αὐταῖς ἐπεμβαίνωμεν, μηδὲ χειρὸν ποιῶμεν τῆν

* Morel. δεινά. Ὁὐχ ὑποστώμεθα δὲ ἂν π. ἀ. φιλανθρωπίας ἑαυτοῖς ἀρ.

συμφορὰν, ἀλλὰ παντὶ τρόπῳ βοηθῶμεν. Ἄν οὕτω ποιῶμεν, πολλὴν ἑαυτοῖς περιβαλομένην ἀσφάλειαν, καὶ κατὰ τὸν παρόντα καὶ κατὰ τὸν μέλλοντα [417] αἰῶνα. Οὐ γὰρ ἐνταῦθα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ἡμῶν προσήθονται, τὰ πλείονα τῶν ἀμαρτημάτων ἡμῶν διὰ τῆς εἰς αὐτὰς εὐεργεσίας ὑποτερόμενάς, καὶ μετὰ παρρησίας ποιοῦσαι παραστήναι τῷ βῆματι τοῦ Χριστοῦ· οὐ γένοιτο ἅ πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ἢ Ἄλλῃ ἤς γένοιτο

ΟΜΙΛΙΑ ΟΑ'.

Καὶ ἐλαβε τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, καὶ ἀνακείων πάτερ, εἶπεν αὐτοῖς· Γινώσκετε τί ἀεποῦκα ὑμῖν; καὶ τὴν εἶπε.

α'. Χαλεπὸν, ἀγαπητὸ, χαλεπὸν εἰς βάθος κακῶν ἔλθειν. Λοιπὸν γὰρ δυσδιερεύηται ἡ ψυχὴ γίνεσθαι. Διὰ τοῦτο χρὴ πάντα πράττειν, ὥστε μὴ ἀλόγητα τῆν ἀρχὴν. Εὐκολώτερον γὰρ μὴ ἔμπεσεν*, ἢ ἔμπεσόντα ἀνακτήσασθαι ἑαυτὸν. Ὅρα γοῦν, ἐπειδὴ ἐνέβαλεν ἑαυτὸν ὁ Ἰούδας, πόσῃ ἀπολαύσει βοήθειας, καὶ οὐδὲ οὕτω διανοσταται. Εἶπε πρὸς αὐτὸν, ὅτι *Εἰς ἐξ ὑμῶν διάβολός ἐστιν*· εἶπεν, ὅτι *Ὁ κἀντὲρ πιστεύουσιν*· εἶπεν, ὅτι *Ὁὐ περὶ πάντων λέγω*· καὶ, ὅτι *Ὀὐδα ἐγὼ οὐκ ἐξελεξάμην*, καὶ οὐδενὸς τούτων αἰσθάνεσθαι. Ὡς δὲ ἐνήνε τοὺς πόδας, καὶ ἀνέλαβε τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, καὶ κατεκλήθη, φησὶ· *Γινώσκετε τί ἀεποῦκα ὑμῖν*; Ὅχιτι πρὸς Πέτρον μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἅπαντας διαλέγεται. Ἰμῆεις φωνεῖτέ με, Ὁ Κύριος ἔ και ὁ διδάσκαλος· καὶ καλῶς λέγετε· εἰμὶ γάρ. Ἰμῆεις φωνεῖτέ με. Τῆν κρίσιν αὐτὸν προσλαμβάνει. Εἶτα ἐνα μὴ τῆς κείνου χάριτος εἶναι δόξῃ τὰ βήματα, ἐπάγει· *Εἰμὶ γάρ*. Τῶ μὲν οὐν παρ' αὐτῶν· τὸν λόγον εἰσαγαγεῖν, εὐθέως ἀνεπαχῶθαι ποιῶ· τῷ δὲ παρ' κείνου εἰσαχθέντα βεβαιώσῃ παρ' ἑαυτοῦ, ἀνυπόποτον. *Εἰμὶ γάρ*, φησίν. Ὅρξῃ ἔταν πρὸς τοὺς μαθητὰς διαλέγεται, πῶς ἐκαλύπτων τὰ καθ' ἑαυτοῦ φεγγεῖται μύλλον; Ὅπερ οὐν λέγει, *Μὴ καλέσητε διδάσκαλον ἐπὶ τῆς γῆς· εἰς γὰρ ὁμῶν ἐστὶν ὁ καθηγητής*· οὕτω λέγει, *Καὶ μὴ καλέσητε πατέρα ἐπὶ τῆς γῆς*. Τὸ δὲ, *Εἰς καὶ Εἰς*, οὐ περὶ τοῦ Πατρὸς εἰρηται μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ αὐτοῦ. Εἰ γὰρ ἑαυτὸν ἐκβάλλον ἔλεγε, πῶς φησίν. *Ἔνα υἱὸς ὡπερς γέννησθε*; Καὶ πάλιν, εἰ διδάσκαλον μόνον ἔλεγε τὸν Πατέρα, πῶς λέγει, *Εἰμὶ γάρ*; καὶ πάλιν, *Εἰς ἐστὶν ὁμῶν ὁ καθηγητής, ὁ Χριστός*;

Εἰ οὖν ἐγὼ, φησίν, ὁ Κύριος^δ καὶ ὁ διδάσκαλος, ἐνήνε ὁμῶν τοὺς πόδας, καὶ ὁμῆεις ἀλλήλους ὀφείλετε νύκτεον. Τούτου γὰρ ἀπόδειγμα ἔδωκα ὑμῖν, ἵνα καθὼς ἐγὼ ἔποιησα ὑμῖν, οὕτω καὶ ὁμῆεις ποιήτε. Καὶ μὴ οὐκ ἐστὶ τὸ αὐτὸ. Αὐτὸς μὲν γὰρ διδάσκαλος καὶ Κύριος, ὁμῆεις δὲ ἀλλήλων ὁμοῦλοι. Τὶ οὖν ἐστὶ τὸ. Οὕτω; Μετὰ τῆς αὐτῆς σπουδῆς. Διὰ γὰρ τοῦτο ἐπὶ* τῶν μειζόνων πραγμάτων λαμβάνει τὰ παραδείγματα, [418] ἵνα κἂν τὸ ἐλαττον ἐργασώμεθα. Καὶ γὰρ οἱ διδάσκαλοι τοῖς παισὶ τὰ γράμματα μετὰ πολλοῦ τοῦ κάλλους γράφουσιν, ἵνα κἂν πρὸς τὸ καταθεστέον εἰθῶσι τῆς μμῆσεως. Ποῦ νῦν οἱ διαπτόντες τοὺς ὁμοῦλους; ποῦ νῦν οἱ τὰς τιμὰς ἀπαιτοῦντες; Τοῦ προδότη τοὺς πόδας ὁ Χριστὸς ἐνήνε, τοῦ ἱεροῦλου καὶ κλέπτου, καὶ παρὰ τὸν καιρὸν τῆς προδοσίας, καὶ ἀνιάτως ἔχοντα τραπέζης κοινωνοῦν

* Morel. ἐκαστῶν. ἢ Ἄλλῃ ἐπὶ Morel. ὁ Χριστός. * Morel. τὰς παρ' αὐτοῖς. ἢ Morel. ὁ Χριστός. * Ἀπὸ ἰσοῦ διὰ ε. Davil. rescriptimus. Eunt.

ἐποίησα· καὶ σὺ μέγα φρονεῖς καὶ τὰς ὀφρῦς ἀνασπῆς; Τοὺς πόδας οὖν ἀλλήλων νύκτεον, φησίν· οὐκ οὐκ τὸν οὐκ οὐκ. Καὶ τί μέγα, εἰ καὶ τὸν οὐκ οὐκ; Ἐνταῦθα μὲν γὰρ ὁ δούλος καὶ ὁ ἐλευθερός, ὁνομάτουν ἐπὶ διαφορᾷ· ἐκεῖ δὲ, πραγμάτων ἀλθίθεια. Φησὶ γὰρ αὐτὸς Κύριος ἦν, καὶ ἡμεῖς δούλοι, καὶ οὐδὲ τοῦτο παρητήσασθαι νῦν ποτεῖν. Νυνὶ δὲ ἀγαπητὸν, εἰ μὴ τοῖς ἐλευθέρους ὡς δούλους ἡμεῖς χρησάμεθα, ὡς ἀνορθοῦδος ἀφρονητοῖς. Καὶ τὸ ἐροῦμεν τότε, τοσαύτης μὲν ἀνεξικακίας ὑποδείγματα λαβόντας, αὐτοὶ δὲ οὐδὲ μικρὸν μμῶσμενοι, ἀλλ' ἐξ ἐναντίας ἐστῶτες, καὶ πρὸς διάμετρον ἐπαυρομένοι, καὶ τῆν ὀφειλὴν οὐκ ἀποδιδόντες; Ὁφείλετας γὰρ ἡμεῖς ἀλλήλων κατῆσθαι ὁ Θεός, αὐτὸς κατάρξας τοῦτο, καὶ ὀφείλετας ἢ ἐλάττωτος μοίρας. Αὐτὸς μὲν γὰρ Κύριος ἦν· ἡμεῖς δὲ πρὸς τοὺς συνδούλους τοῦτο ποιῶμεν, ἔαν ποιήσωμεν. Ὁ δὲ καὶ αὐτὸ ἠνέξατο τοῦτο οὐκ εἶπεν· *Εἰ οὖν ἐγὼ, ὁ Κύριος, καὶ ὁ διδάσκαλος*· καὶ πάλιν, *Οὕτω καὶ ὁμῆεις*. Τὸ μὲν γὰρ ἀκόλουθον ἦν εἶπεν, ἵνα μὴ ἡμεῖς οἱ δούλοι· ἀλλ' ἀφῆκεν αὐτὸ πρὸς συνειδήτι τῶν ἀφρονημένων. Τὶ δὲ ἔπειτα δὲ αὐτὸ νῦν ποτεῖται; Ἐμῆλλον λοιπὸν τιμῆς ἀπολαύσασθαι, οἱ μὲν πλείονος, οἱ δὲ ἐλάττωτος.

β'. Ἴν' οὖν μὴ κατ' ἀλλήλων ἐπαυροῦνται, καὶ ταῦτα λέγωσιν ἢ καὶ πρὸς τοῦτο, *Τὴν οὖν μελλόν*; μηδὲ ἀγανακτοῦσι πρὸς ἀλλήλους, πᾶσι τῶν αὐτῶν καθαιρεῖ* τὰ φρονήματα, λέγων, ὅτι Κἂν σφόδρα ἦς μέγας, ὀφείλεις ἐπὶ τοῦ ἀδελφοῦ μὴδὲν μέγα φρονεῖν. Καὶ οὐκ εἶπε τὸ μελλόν, ὅτι Εἰ ἐγὼ τοῦ προδότη τοὺς πόδας ἐνήνε, τί μέγα, ἂν ὁμῆεις τοὺς ἀλλήλων; ἀλλὰ διὰ τῶν ἔργων αὐτὸ ἐδηλώσας, εἶπασεν ἰν' τῆ κριεῖ τῶν θεωμένων λοιπὸν. Διὰ τοῦτο ἔλεγεν, Ὅς ἂν ποιήσῃ καὶ διδάξῃ, οὕτως μέγας κληθήσεται. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ διδάξαι, τὸ διὰ τῶν ἔργων αὐτὸ πνεῖν. Τίνα γὰρ οὐκ ἂν τοῦτο εὖρον καθέλοι; ποῖαν οὐκ ἂν κενώσασιν ἀπόκλιαν καὶ ἀλαζονείαν; Ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν Χερουθιμ, τοὺς πόδας ἐνήνε τοῦ προδότη· σὺ δὲ, ἀνθρώπε, γῆ καὶ σποδὸς ὢν, καὶ τέφρα, καὶ κῶνις, ἐκταίρεις σαυτὸν καὶ μέγα φρονεῖς; καὶ πόθος οὐκ ἂν εἶης ἀξίως γέννησ; Εἰ οὖν βντας ἢ ἐπιθυμῆεις μεγάλου φρονήματος, δειρὸν, ἐγὼ σοι δεῖξω ἔδόν· οὐδὲ γὰρ οὐδὲς· τί ποτέ ἐστι. Ὁ τοίνυν τοὺς παροῦσιν ὡς μεγάλως προσέχων, οὕτως ψυχῆς ἐστὶν ἐπιούσης. Ἦστε οὐδὲ ταπεινοφρονητῶν γένουσι ἂν, εἰ μὴ μετὰ μεγαλοφυχίας· οὐδὲ ψόσημα, εἰ μὴ ἀπὸ μικροφυχίας. Καθᾶπερ γὰρ οἱ παῖδες οἱ μικροὶ πρὸς τὰ εὐ·αλῆ τῶν πραγμάτων ἐπιόνηται, πρὸς σφαῖρας καὶ τροχοῦς καὶ ἀστραγάλους κληροῦσας, τῶν [419] δὲ μεγάλων οὐδὲ ἐνοιαν λαβεῖν δύνασται· οὕτω δὲ καὶ ἐνταῦθα ὁ μὲν φιλοσοφῶν οὐδὲν ἠγγίσειται τὰ παρόντα (οὐκ οὐκ οὐδὲ αὐτὸς ἀιρήσεται κατασχεῖν, οὐδὲ πρὸ*

ἢ Ἄλλῃ κατάρξας καὶ ὀφ. ἢ Morel. καθαιρεῖ. ἢ Ἄλλῃ εἰ γὰρ βντας.

Frequenter in Scriptura viduorum et pupillorum fit mentio: at nobis illorum nulla ratio est. Atqui cogita quanta sit reposita merces. Si fuerint, inquit, peccata vestra sicut punicum, ut nivem dealbabo; si ut corcium, ut lanam dealbabo (Isai. 1. 18). Defensore namque caret vidua; ideo magnam illius curam habet. Vidua enim cum possit secundas adire nuptias, ob Dei timorem viduitatis ærumnas tolerat. Manum ergo ipsis porrigamus omnes et viri et mulieres, ne quod viduitatis molestias subeamus. Sin subeamus, magnam nobis experiendæ benignitatis ansam parabimus. Non parva vis lacrymarum viduæ

est, sed potest illa vel ipsum cæcum aperire. Ne ergo illis insulemus, nec calamitatem augeamus, sed omni modo feramus opem. Si ita faciamus, multam nobis securitatem comparabimus et in hoc sæculo et in futuro. Non enim hic tantum, sed et illic nobis opem ferent, dum maximam peccatorum nostrorum partem ob beneficia ipsis præstita abscedent, et id nobis conciliabunt, ut possimus ante tribunal Christi adstare cum fiducia; quod nos omnibus assequi contingat, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA LXXI.

CAP. 13. v. 12. *Et accepit vestimenta sua, et cum recubisset iterum, dixit eis: Scitis quid fecerim vobis? etc.*

1. Post lapsum resurgere difficillimum est. *Juda pernicaciam.* — Perniciosum est, dilecti, perniciosum utique, in profundum malorum incidere. Ex hinc enim difficile convertitur animus. Ideoque nihil non agendum est, ut ne a principio capiamur. Facilius quippe est non cadere, quam lapsum resipiscere. Vide ergo, quando semel lapsus est Judas, quot oblati sibi auxiliis, non tamen resurgat. Dixit Jesus, *Unus vestrum diabolus est; dixit, Non omnes credunt; dixit, Non de omnibus dico; et, Scio quos elegi (Joan. 6. 71. 15. et 13. 18): et nihil horum sensit. Postquam autem lavit pedes, et accepit vestimenta sua, cum recubisset, ait: Scitis quid fecerim vobis. Non ultra Petrum solum, sed omnes alloquitur. 13. Vos vocatis me Magistrum et Dominum¹; et bene dicitis; sum etenim. Vos vocatis me. Illorum judicium acceptum habet. Deinde ne ad illorum gratiam hæc dicta esse videantur, subdit, *Sum etenim.* Cum ergo sermonem eorum inducit, jam onerosus non est; quod illum confirmet, nulli suspectioni obnoxium reddit. *Sum etenim,* inquit. Viden² quo pacto, quando discipulos alloquitur, de se apertius loquatur. Ut ergo dicit: *Nolite vocare magistrum super terram: unus enim præceptor vester est (Matth. 23. 8. 9);* ita ait, *Et nolite vocare patrem super terram.* Illud autem, unus et unus, non de Patre tantum dicitur, sed etiam de ipso Filio; sin de se non loqueretur, quomodo dixisset, *Ut filii lucis sitis (Joan. 12. 36)?* Ac rursus, si magistrum solum Patrem diceret, quomodo sic loqueretur, *Sum etenim?* et, *Unus est præceptor vester, Christus?**

Discipulorum pedes lavit Christus ut nos humilitatem doceret.—14. *Et ergo,* inquit, *ego Dominus³ et Magister lavi pedes vestros, et vos debetis alter alterius lavare pedes.* 15. *Exemplum dedi vobis, ut quemadmodum ego feci vobis, ita et vos faciat.* Atqui non est id ipsum. Hic namque Magister est et Dominus, et vos mutuo conservi. Quid ergo sibi vult illud, *Ita?* Eodem studio. Ideo ex majoribus rebus exempla sumit,

¹ Alii et Morel. legunt, *Magistrum et Christum.*

² Morel. legit, *Christus, pro, Dominus.*

ut saltem minus faciamus. Nam magistri pueris literas pulcherrimas scribunt, ut, licet imperfectus, imitentur. Ubi nunc sunt qui conservos nihili pendunt? ubi qui honores expetunt? Proditoris pedes Christus lavit, sacrilegi et furis, etiamque proditionis tempore, et cum nulla resipiscentiæ spes esset, mensæ consortem effecit; et tu altum sapis, et supercilium extollis? Pedes mutuo lavemus, inquit, etiamque servorum. Et quid magnum, si servorum quoque? Hic enim liber et servus nomine tenus differunt, illie vero rei veritate. Nam ille natura Dominus est, et nos servi; neque tamen id facere nunc recusavit. Nunc vero mirum, si non liberis ut servis et ut euptis mancipiis utamur. Ecquid tunc dicemus, cum tanta patientiæ et moderationis exempla habeamus, nec imitemur, imo ex diametro oppositi et elati stemus, neque debitum reddamus? Nos quippe mutuo debitores constituit Deus, ipse prius exorsus, et in minori parte debitores. Ipse namque Dominus erat; et nos vero si id faciamus, erga conservos facinus. Quod ipsum subindicavit cum diceret, *Si ergo ego Dominus et Magister; ac rursus, Ita et vos.* Consequens enim erat dicere, *Quanto magis vos servi?* verum illud auditorum conscientia reliquit. Cur autem hoc nunc fecit? Honorem consequuturi erant, alii majorem, alii minorem.

2. Ne igitur sese adversus alios extollerent, dicerentque ut antea, *Quis major est?* neque alii adversus alios indignarentur, omnem ab ipsis tollit elationem dicens: *Quantumcumque magnus sis, non debes erga fratrem altum sapere.* Neque dixit id quod majus erat: *Si ego proditoris pedes lavi, quid magnum, si vos sociorum pedes lavetis?* sed cum hoc reipsa exhibuisset, id spectatorum iudicio reliquit. Ideo dicebat, *Qui fecerit et docuerit, hic magnus vocabitur (Matth. 5. 19).* Hoc enim vere docere est, cum per opera doceat. Quem enim factum hoc non tollat? quem non arrogantiam et superbiam deprimat? Qui selet super Cherubim, proditoris pedes lavit; tu vero, mi homo, qui cuius, terra et pulvis es, teipsum extollis et altum sapis? ecqua gehenna dignus non fueris? Quod si altos sensus capias, ego tibi monstrabo viam; quid enim sit ignoras. Qui rebus præsentibus quasi magnis hæret, hic vilis et abjecti est animi. Itaque

non est humilitas sine magnitudine animi; neque aliam habet causam superbia nisi pusillanimitatem. Quemadmodum enim pueruli vilibus inhiant, sphaeris, trochis, talis, magna vero ne cogitatione quidem capere possunt: sic et nunc qui philosophatur, praesentia nihil existimabit (non ergo illa habere vel ab alio assequi optabit); qui vero non philosophatur, contra affectus, araneis, umbræ, somniis et vilioribus rebus hærebit. 16. Amen, amen dico vobis: non est servus major domino suo; neque apostolus major est eo qui misit eum. 17. Si hæc scitis, beati eritis si feceritis ea. 18. Non de omnibus vobis dico, sed ut impleatur Scriptura: Qui manducat panem mecum, levavit calcaneum suum contra me. Id quod superius dixit, hic quoque repetit, ut redarguat. Nam si non est servus major domino suo, neque apostolus major eo qui misit ipsum; et si hoc a me factum est: multo magis a vobis fiat oportet. Deinde, ne quis diceret: Cur hoc dicis? nunc enim nescimus: hoc ipsum adjecit: Non ut ignorantibus hæc dico: sed ut per opera, quæ dicta sunt exhibeatis. Nam scire quidem, omnium; facere vero, non omnium. Ideo enim hoc dicit, *Beati estis si hæc feceritis*. Ideo frequentissime hoc repetit, etsi vos sciat, ut vos ad agendum inducam. Nam etiam Judæi norunt, sed non ideo sunt beati, cum hæc non faciant. *Non de omnibus vobis dico*. Papæ, quanta patientia! Nondum proditorem arguit, sed rem obtegit, hinc illi poenitentiae locum concedens. Et arguit et non arguit, hæc dicens: *Qui manducat panem mecum, levavit calcaneum suum contra me*. Videtur mihi illud, *Non est servus major domino suo*, ad hoc dictum esse, ut si quippiam a servis, vel aliis vilioribus personis quidquam mali patiantur, ne turbentur, ad Judæ exemplum respicientes, qui innumera consequutus bona, contraria rependit. Ideo subdidit, *Qui manducat mecum panem*; missisque aliis omnibus, hoc, quod ipsum poterat cohibere et pudore afficere, protulit. Qui a me alectur, qui mihi mensæ cousors erat, inquit. Hæc porro dicebat, ut illos institueret ad beneficia iis præstanda, qui sibi malum inferrent, etiamsi insanabiles essent. Cum dicit autem, *Non de vobis omnibus dico*, ne omnibus timorem incuteret, illum tandem segregat his verbis, *Qui manducat mecum panem*. Illud enim, *Non de omnibus*, non omnino unum quempiam designabat: propterea subdidit, *Qui manducat mecum panem*, misero declarans, se non ignorantem sed probe scientem comprehendere, id quod illum maxime cohibere poterat. Neque dixit, *Tradit me*; sed, *Levavit super me calcaneum*, ut dolum et occultas insidias declararet.

3. Miser est, non qui patitur, sed qui infert injuriam.

—Hæc porro scripta sunt, ut ne injuriam inferentibus succenseamus, sed illos arguamus et deprecemur. Lacrymis enim digni sunt, non patientes, sed inferentes injuriam. Nam se maxime lædente raptor, sycophanta, et si qui aliud mali inferant; nobis autem valde prosunt, nisi nos ipsi ulciscamur. Exempli causa, rapuit quispiam, et tu pro injuria gratias Deo egisti, ipsique gloriam relutisti? Per gratiarum actio-

nem innumera præmia consequutus es: quemadmodum ille immensum sibi ignem apparavit. Si quis vero dixerit: Quid, si inferior cum essem, injuriam non potui propulsare? responderim ego, Potuisti indignari et succensere: hæc enim in nostra sunt potestate, imprecare lædenti, ipsumque mille maledictis prosequi et infamare. Qui hoc non facit, ommissa vindictæ mercedem recipit. Constat enim eum, eum hoc posset facere, non fecisse tamen. Nam qui læsus est, obviis quibusque armis utitur, si injuriam non ferat, maledictis, conviciis, insidiis lædentem ulciscitur. Ab his ergo tu si non modo abstineas, sed etiam pro illo preceris, hoc pacto Deo similis effectus es. *Orate*, inquit, *pro persequentibus vos, ut sitis sicuti Patri vestro, qui est in caelis* (Math. 5. 44. 45). Videntur quanta lucremur ex illatis injuriis? Nihil ita Deum delectat, ut non reddere malum pro malo, imo bonum pro malo reddere. Contraria ergo reddere jubemur, officia, preces. Ideo Christus eum qui se proditurus erat beneficiis afflicebat, pedes ejus lavabat, clam arguebat, parce reprehendebat, officis, mensa, osculo dignabatur. Neque tamen ille respicit, sed Christus sua agens perstitit. Verum age, servorum exemplo te erudiamus, atque, quod validius est, ex ipso Veteri Testamento, ut videas nos nullam excusationem habere, si injuriam recorderum. Vultis Moysen afferam, vel alius repetam? Quanto enim vetustiora sunt exempla, tanto ad persuadendum aptiora. Quare? Quia tunc difficilior erat virtus. Neque enim tunc illi leges scriptas habebant, non veterum exempla; sed nuda per se natura pugnat, et sine portu vel ora ubique nare cogebatur. Quapropter Noe laudans Scriptura, non modo perfectum vocat, sed addit, *In generatione sua* (Genes. 6. 9). Ostendens illo tempore, cum multa essent impedimenta: nam alii post illum claruerunt, non tamen illum inferiori fuisse. Temporibus enim suis perfectus erat.

Joseph exemplum patientiæ.—Quis ergo ante Moysen patiens fuit? Ecatus ac strenuus ille Joseph, qui castitate fulgens, non minus patientia resplendit. Venditus est cum nullum læsisset, imo officia etiam servilia omnino præstitisset. Ipsi convicium intulerunt, nec se ultus est, licet patrem secum haberet: sed abiit cibum afferens illis in desertum; et cum non inveniret eos, non maledixit, neque reversus est, etiamsi ansam arripere posset, si voluisset; sed erga illas feras, erga illos immanes, fratris semper affectum servavit. Rursus in carcere constitutus, et cansam rogatus, nihil mali de fratribus loquutus est, sed tantum, Nihil feci; et, *Furtio sublatum sum de terra Hebræorum* (Gen. 40. 15). Ac postea rursus ubi potestatem accepit, illos aluit et a malis innumeris eripuit. Nam si vigilemus, non potest proximi nequitia nos a virtute dejiocare. At fratres ejus contra. Nam vestro illum exuerunt, et occidere tentarunt, somniumque exprobrarunt, etiamsi cibum ab illo acciperant, atque vita et libertate illum spoliare nitebantur. Illi comedebant, et nudum fratrem in cisterna demissum contemnebant. Quid hæc feritate deterius?

ἐτέρου αὐτὰ λαβεῖν)· ὁ δὲ μὴ τοῦτους ἐναντία παύσει, πρὸς ἀράχας, καὶ σκιάς, καὶ ὀνείρατα, καὶ τὰ τούτων ἀβραναιότερα πράγματα ἐπιπονημένος. Ἄμην, ἄμην λέγω ὑμῖν, οὐκ ἔστι δοῦλος μείζων τοῦ κυρίου αὐτοῦ, οὐδὲ ἀπόστολος μείζων τοῦ πέμψαντος αὐτόν. Εἰ ταῦτα οἴσασθε, μακάριοι ὄστε ἐὰν ποιῆτε αὐτά. Οὐ περὶ πάντων ὁμῶν λέγω, ἀλλ' ἵνα ἡ Γραφή κληρωθῆ, ὅτι Ὁ ἐρώγων μετ' ἐμοῦ τὸν ἄρτον, ἐπήρην ἐκ' ἐμὲ τὴν πέτρην αὐτόν. Ὁ ἀνωτέρω εἶπε, τοῦτο καὶ ἐνεαυθα λέγει ἐν τρώμῳ. Εἰ γὰρ οὐκ ἔστι δοῦλος μείζων τοῦ κυρίου αὐτοῦ, οὐδὲ ἀπόστολος μείζων τοῦ πέμψαντος αὐτόν, παρ' ἐμοῦ δὲ ταῦτα γέγονε, πολλῶν μᾶλλον χρὴ ταῦτα παρ' ὁμῶν γενέσθαι. Εἶτα ἵνα τίς εἴπῃ, Τί δή ποτε ταῦτα λέγεις; νῦν γὰρ οὐκ οἰσάμεν προσθήκη τοῦτο ἀπὸ· Ὅχι ὡς ἀγνοοῦσι ταῦτα λέγω, ἀλλ' ἵνα διὰ τῶν ἔργων ἐπιδείξηται τὰ λεγόμενα. Τὸ μὲν γὰρ εἰδέναι, πάντων· τὸ δὲ ποιεῖν, οὐ πάντων. Διὰ γὰρ τοῦτο εἶπα, Μακάριοι ὄστε ἐὰν ποιῆτε αὐτά. Διὰ δὲ τοῦτο αὐτὸ συνεχῶς καὶ ἐγὼ ἀεὶ λέγω, καίτοι γε εἰδόντων ὁμῶν, ἵνα εἰς τὸ ἔργον ὁμαξὶ ἐμβεθάζω. Ἐπει καὶ Ἰουδαίοι οἴσασιν, ἀλλ' οὐκ εἶσι μακάριοι· οὐ γὰρ ποιοῦσιν αὐτά. Οὐ περὶ πάντων, φησὶν, ὁμῶν λέγω. Βαβαί τῆς ἀνεγκυκλικίας! οὐδέπω τὸν πρόβητον ἐλέγχει, ἀλλὰ συσκέπει τὸ πρᾶγμα, ἐντυθεῖν διδοὺς αὐτῷ μετανοίας χόρον. Καὶ ἐλέγχει, καὶ οὐκ ἐλέγχει, ὅτω λέγων Ὁ ἐρώγων μετ' ἐμοῦ τὸν ἄρτον, ἐπήρην ἐκ' ἐμὲ πέτρην. Δοξαὶ δὲ μοι καὶ τὸ, Ὅχι ἔστι δοῦλος μείζων τοῦ κυρίου αὐτοῦ, καὶ πρὸς τοῦτο εἰρηθεῖν, ἵνα εἰ ποτε παρὰ οὐκείτων, ἢ παρὰ τινος ἐπιτακτέων πειθῶν τινα κακῶν, μὴ σκανδαλίζωνται, εἰς τὸ κατὰ τὸν Ἰούδα ἀπορῶντες παραδείγμα, ὃς μυρίων ἀπολαύσας αγαθῶν, τοῖς ἐναντίοις ἠμεῖθεο τὸν εὐεργέτην. Διὰ καὶ ἐπήγγαγεν Ὁ ἐρώγων μετ' ἐμοῦ ἄρτον, καὶ πάντα τὰ ἄλλα παρεῖς, τοῦτο, ὁ μάλιστα ἱκανὸν ἦν αὐτὸν καταχεῖν καὶ ἐντρέψαι, εἴθεσκεν. Ὁ παρ' ἐμοῦ τραπέζης, ὁ παρ' ἐμοῦ τραπέζης κοινωνῶν, φησὶ. Ταῦτα δὲ εἰλεγε, παιδεύων αὐτούς τοῦς κακῶς ποιούντας εὐεργετῆν, κὲν μόνων ἀνάτως ἔχοντας. Εἰπὼν δὲ, Οὐ περὶ πάντων ὁμῶν λέγω, ἵνα μὴ εἰς πολλοὺς περιεστῆ τὸ θεός, ἀποσπᾷ λοιπὸν αὐτόν, ὅτω λέγων Ὁ ἐρώγων μετ' ἐμοῦ τὸν ἄρτον. Τὸ γὰρ, Οὐ περὶ πάντων, οὐ πάντως εἰς ἅνα περίσθη τὸν λόγον· διὰ ἐπήγγαγεν Ὁ ἐρώγων μετ' ἐμοῦ τὸν ἄρτον, δεικνύς ἑαυτὸν τῷ ταλαιπώρῳ, ὅτι οὐκ ἀγνοῖν συλλαβάνεται, ἀλλὰ καὶ σφόδρα εἰδός· ὁ καὶ αὐτὸ μάλιστα πάντων ἱκανὸν ἦν αὐτὸν καταχεῖν. Καὶ οὐκ εἶπα, Παραδέξωσιν ἐμὲ, ἀλλ', Ἐπὶ ἐκ' ἐμὲ περισσύν· τὸ δολερόν * καὶ ὕπουλον καὶ λαθραῖον τῆς ἐπιβουλῆς παραστήσει βουλόμανος.

γ. Ταῦτα δὲ γέγραπται, ἵνα μὴ μνηστικῶμεν τοὺς ἀδικούσιν, ἀλλ' ἐλέγχομεν αὐτοὺς καὶ θρηνοῦμεν. [420] Θρήνων γὰρ αἶψα, οὐχ οἱ πάσχοντες, ἀλλ' οἱ ποιούντες κακῶς. Ἐαυτοὺς μὴ γὰρ μάλιστα ἀδικοῦσιν ὃ τε πλεονέκτης, ὃ τε συνοφροδῆς, ὃ τε ἑτερόν τε κακὸν ἐργαζόμενος· ἡμᾶς δὲ ὠφελοῦσι τὰ μέγιστα ἐὰν μὴ αὐτοὺς ἐκδικώμεν. Ὅσον τι λέγω· Ἠρπασεν ὁ θεῖνα; ἠγαρῆσθησθε ὑπερ τῆς ἀδικίας οὐ, καὶ ἀδόξασε τὸν θεόν; Μυρίους διὰ τῆς εὐχαριστίας ἐκίνης ἱκαρπύσω μισθός· ὥσπερ οὖν ἐκείνος ἄρατον αὐτῷ συγγαγε πῦρ. Εἰ δὲ λέγοι τις· Τί γὰρ, εἰ μὴ ἠδυνάμην ἀμύνασθαι τὸν ἀδικήσαντα, ἀσθενέστερος ὄν; ἐκείνῳ ἀν εἰπομαι, ὅτι Ἠθύνωσα πρᾶξαι τὸ δυσχερῆσαι, τὸ ἀποδοστέπησθαι· ταῦτα γὰρ ἐν ἐξουσίᾳ ἡμῶν, τὸ κατεῦξασθαι τοῦ λελυπημένου; τὸ

* Murel. περισσύν, πείρην αὐτοῦ· τὸ δ.

καταρπασθαι αὐτῷ μυρία, τὸ πρὸς πάντας διαβαλεῖν. Ὁ τοῦτον αὐτὸ μὴ ποιήσας, καὶ τὸ μὴ ἀμύνασθαι μισθὸν λήψεται. Ἄηλον γὰρ εἶτι καὶ ἐκείνου κύριος ὢν, οὐκ ἀν ἐποίησεν. Ὁ γὰρ ἠδικήσας, τὸν παρτυχόντι κτήρηται ὄπλη, ὅταν μικρότερος ἢ τὴν κατάραι, λουθροῖαι, ἐπιβουλαις ἀμύνηται τὸν ἠδικητότα. Ταῦτα τοῖνον καὶ οὐ μὴ ποιήσας μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς παρ' αὐτοῦ· καὶ γὰρ ἀν ταῦτα μὴ ποιήσας, μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰβη ὑπερ αὐτοῦ, τῷ θεῷ γέγονας ὄμιος. Εὐχέσθε γὰρ, φησὶν, ὑπερ τῶν Περραλιῶν τῶν ὁμῶς, ὅπως γένησθε ὄμιος τοῖς Πατρὶ ἡμῶν τῷ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Ὅπως πῶς μέγιστα καρβαίνωμεν ἀπὸ τῆς τῶν ἐτέρων ἐπηρείας; Ὅδὲν ὄστω τὸν θεὸν εὐφρανει, ὡς τὸ μὴ ἀποδίδοναι κακὸν ἀντὶ κακοῦ. Καὶ τι λέγω, μὴ ἀποδίδοναι κακὸν ἀντὶ κακοῦ; Τάναυτα μὲν οὐν ἀποδίδοναι ἐπιτέγγημεν, εὐεργεσίας εὐχάς. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς τῶν μέλλοντων αὐτὸν προβλεπὼν τοῖς ἐναντίοις πλῆθι ἡμιτάτο· οἶον, τοὺς πῶδας ἐνιπτεν, ἤλαγχε λάθρα, φειδομῶς ἐπλήτταν, ἰδερᾶπνευσε, τραπέζης καὶ φιλήματος μετέειδον· καὶ οὐδὲ τοῦτους ὁ ἐγένετο βελτίων, καὶ ὁμῶς παρέμεινε αὐτὸς τὸ ἑαυτοῦ ποιῶν. Ἄλλὰ φέρε καὶ ἀπὸ τῶν δούλων σε παιδεύσωμεν, καὶ ἐκ παρουσίας τῶν ἐν τῇ Παλαιᾷ, ἵνα εἰδῆς ὁδεμίαν ἔχοντας ἡμᾶς ἀπολογίας ἀπορῶμην, ὅταν μνηστικώμεν. Βούλεσθε οὖν εἶπω Μωυσιά, ἢ εἰ τὸν λόγον ἀνωτέρω ἀγάγωμεν; Ὅσπ γὰρ ἀν ἀρχαιότερα δεχθῆ τὰ παραδείγματα· ἀλλὰ ἴσῃν καθ' ἑαυτὴν ἢ φρεῖς ἠγωνίζετο, καὶ ἀνεμάρμητος πανταχοῦ νῆρχεσται ἠναγκάετο. Διὰ τοῦτο καὶ τὸν Νῶε ἐπαινεῖν, οὐχ ἀπώλετο τὸν ἐκάλειν, ἀλλὰ προσθήκη, Ἐν τῇ γενεᾷ αὐτοῦ, θλῶν, ὅτι ἐν ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ, ἔτε πολλὰ τὰ καλῶματα ἦν· ἐπει μὲν αὐτὸν ἐλαμψάν ἑταροί, καὶ ὁμῶς οὐδὲν ἔλαττον αὐτῶν ἔξει. Ἐν γὰρ τοῖς χρόνοις αὐτοῦ ἐτελεῖς ἦν.

Τὶς οὖν παρ' Μωυσιάως μακρόθυμος; Ὁ μακάριος καὶ γενναῖος Ἰωσήφ, ὃς τῇ σωφροσύνῃ λάμψας, οὐκ ἔπειθε Ἐλαμψῆ τῷ μακροθυμίᾳ. Ἐπράθη γὰρ οὐδὲν ἠδικητός, ἀλλὰ θεραπεύων, δουλεύων, τὰ οἰκτιρῶν [421] πάντα ἐπιδεικνόμενος. Κατήνεγκαν γοῦν αὐτῷ φόνον ποιηθῆν, καὶ οὐκ ἠμύνατο, καίτοι τὸν πατέρα ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ· ἀλλὰ καὶ ἀπλήθε κομίζων αὐτοὺς εἰς τὴν ἔρημον προφῆν· καὶ οὐχ εὐρόν αὐτοῦς, οὐ περιεκάκηεν, οὐδὲ ὑπέστρεψε (καίτοι γε εἶχε πρόφασιν, εἰ γε ἐβούλετο), ἀλλὰ πρὸς τὰ θηρία καὶ τοὺς ὄμιος ἐκείνους ἔμεινε ἀδελφοῦ γνησίου φυλάττων προαίρειν. Πάλιν τὸ δεσποτικῆρον οἰκίσας, καὶ τὴν αἰείαν ἐρωτηθῆτε, οὐδὲν εἶπε περὶ αὐτῶν ποιηθῆν, ἀλλ' εἰτι Ὁδὲ ἐποίησα, καὶ, Κλωπῆ ἐκλάσθη ἐκ τῆς Ἐβραῖων. Καὶ μετὰ ταῦτα ἐκείνῳ γένόμενος κύριος, καὶ ἔθρεψε, καὶ ἀπῆλλαξε μυρίων δεσίων. Ἄν γὰρ ἠφρομεν, οὐκ ἵσχυι τὸ πλῆθος τῆς κακίας τῆς ἀρετῆς ἡμᾶς ἐκβαλεῖν τῆς αἰώνιου. Ἄλλ' οὐκ ἐκείνῳ τοιοῦτοι· ἀλλὰ καὶ ἀπέδωσαν, καὶ ἀνέλεον ἐπεχείρησαν καὶ ἐνεδίδουσι τὸ ἐν ὄπιον, καίτοι καὶ προφῆν παρ' αὐτοῦ κομισάμενοι ε, καὶ ζωῆς καὶ ἐλευθερίας αὐτὸν ἐκβαλεῖν ἐπεχείρουν. Καὶ οἱ μὲν ἴσθιον, τὸν δὲ ἀδελφὸν περιεφύρον ἐν λάκῳ γυμνῶν ἔβριμμένον. Τί ταύτης τῆς θηρυωδίας

ἢ Ἡε μικρότερος est iracundus, rixosus, ut μικροφύλια. ἀπὸν Patres, rixa, inimicitia, sicut passim observantur. Inhibet omnes pene penes nostri ἀντιόναται. Editi male ἀμύνηται. * Ἄλλ' αὐτοῦ. Ἄν τούτων ταῦτα μὴ. Ἄλλ' αὐτοῦ. * Ita Savil. Alii et Morel. παρ' αὐτοῦ ποῦ δέματι.

γένει· ἂν χεῖρον· πόσων ἀνδρῶν ἢ οὐκ ἦσαν χεῖροι· Καὶ μετὰ ταῦτα ἐὶς αὐτὸν ἀνελευσάντες· ἂ, μύριος θανάτους παρέδωκαν, ἀνθρώποις βαρβάραι· καὶ ἀγρίως αὐτὸν ἀποδόμνοι πρὸς βαρβάρους μέλλουσι ἀπέθαναι· Ἄλλ' αὐτὸς γένόμενος βασιλεὺς, οὐ μόνον τὴν τιμωρίαν αὐτοῖς ἀφῆκεν, ἀλλὰ καὶ τῆς ἁμαρτίας αὐτοῦς, τὸ γε εἰς αὐτὸν ἦγον, ἀπῆλλαξεν, οἰκονομίαν Θεοῦ τὰ γ-γενήματα καλῶν, οὐ πονηρίαν ἐκείνων. Καὶ ἄπειρ ἐξ ἐποίησεν εἰς αὐτοῖς, οὐ μνησικακῶν, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ ἀδελφοῦ ταῦτα πάντα ὑπεκρίνατο. Μετὰ τῶν ταῦτα ἐπειθεῖν εἶδεν ἀνεχομένους αὐτοῦ ἂ, ἐβρῆψε τὸ προσωπεῖον εὐθείας καὶ ὠλόλυξε καὶ περιεπιτύζατο ὡς τὰ μέγιστα εὐημερητῆμος, ὁ πάλιν παρ' αὐτῶν ἀνηρημένος· καὶ πάντας αὐτοῦς εἰς Αἴγυπτον κατ-

· ἂ Ἄλλι ἀνασπάζαντες. ἂ Morek ἀνεχομένους αὐτοῦ.

ἤγαγε, καὶ μυρία εὐεργεσίας ἡμεψάτο. Τίνα οὖν ἔξομεν ἀπολογίαν μετὰ νόμον καὶ χάριν καὶ τοσαύτης φιλοσοφίας ἐπιδοσιν, μηδὲ τὸν πρὸ τῆς χάριτος καὶ τοῦ νόμου ζηλώσαντες· τίς ἦμαρ ἐξαρτῆται· τῆς κολλήσεως· Οὐ γὰρ ἔστι, οὐκ ἔστι ἐ μνησικακίας γαλεπώτερον. Καὶ τοῦτο ἔδῃλυσεν ὁ τὰ μυρία τάλαντα ὀφειλῶν· εἶτα οὐκ ἀπαιτηθεὶς καὶ πάλιν ἀπαιτηθεὶς· οὐκ ἀπαιτηθεὶς μὲν, διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν· ἀπαιτηθεὶς δὲ διὰ τὴν οὐκίαν πονηρίαν, καὶ τὸ μνησικακῆσαι τῷ συ·δούλω. Ἄπειρ πάντα μαθόντες, ἀρωμίεν τὴς πληρώσεως τὰ ἀμαρτήματα, καὶ τοῖς ἐναντίοις αὐτοῖς ἀμειβόμεθα, ἵνα καὶ τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ τύχῃμεν φιλανθρωπίας, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

[422] ΟΜΙΑΙΑ ΟΒ'.

Ἀμήν, ὁμῆν λέγω ὑμῖν, ὁ λαμβάνων ἐὰν εἰσαπέμψῃ, ἐμὲ λαμβάνει, καὶ ὁ ἐμὲ λαμβάνων, λαμβάνει τὸν πέμψαντά με.

α'. Μεγάλη τῆς περὶ τοὺς δούλους τοῦ Θεοῦ θεραπείας ἢ ἀναπόδοσις ἂ, καὶ τοὺς καρποὺς ἐντεῦθεν ἡμῖν ἀποδώσιν. Ὁ δεχόμενος γὰρ, ψῆσιν, ὑμῖς, ἐμὲ θέχεται· ὁ δὲ λαμβάνων ἐμὲ, λαμβάνει τὸν πέμψαντά με. Τοῦ ἐὶν Χριστῶν δέξασθαι, καὶ τὸν τούτου Πατέρα, τί γένει· ἂν ἴσων· Καὶ ποία αὐτῆ ἀκολουθία πρὸς τὰ ἔμπροσθεν εἰρημένα· τί δὲ κοινὴ ἔσται πρὸς ὁ εἶπεν, Ἐὰν ποιῆτε ταῦτα, μακάριοι ἔστε, τὸ ἐπαγαγεῖν, Ὁ δεχόμενος ὑμᾶς· Μεγάλη καὶ σφόδρα συνῆδουσα· καὶ σκόπει πῶς. Ἐπειδὴ ἂ γὰρ ἔμελλον λέξεναί, καὶ πολλὰ πάσχιν διενά, δύο τρέψας αὐτοῦς παραμυθεῖται· ἐν μὲν, τῷ παρ' ἐαυτοῦ ἔτερω δὲ, τῷ παρ' ἑτέρων. Ἐὰν γὰρ φιλοσοφῆτε, ψῆσιν, ἐμὲ διὰ παντὸς ἔχοντες ἐν μνήμῃ, καὶ ἄπειρ ἔπαθον, καὶ ἄπειρ ἐποίησα περιεργασάμενα, βαβίως ὄσεται τὸ δεινά. Οὐ τούτω δὲ μόνῳ τῷ τρέψῃ, ἀλλὰ καὶ τῷ παρὰ πάντων πολλῆς ἀπολαύσειν θεραπείας. Καὶ τὸ μὲν πρότερον ἐβρῆσεν, εἰπὼν· Ἐὰν ποιῆτε ταῦτα, μακάριοι ἔστε· τὸ δὲ ἔπειρον, Ὁ δεχόμενος ὑμᾶς, ἐμὲ θέχεται, λέγων. Τὰς γὰρ πάντων ἀνάψην αὐτοῖς οἰκίας, ὥστε καὶ ἐκ τῆς τῶν τρόπων φιλοσοφίας, καὶ ἐκ τῆς τῶν θεραπευτικῶν προθυμίας ἐκπλήν ἔχειν παράκλησιν. Ἐξέτα, ἐπισθεῖ ταῦτα αὐτοῖς· διετάξατο ὡς μέλλουσι τὴν οἰκουμένην διατρέχειν ἄπασαν, ἐνωσὺν ὅτι ἐκατέρωθεν τούτων ὁ πρόδοτης ἀπαστρέφεται, καὶ οὐδενὸς αὐτῶν ἀπολαύσεται, ὅστε τῆς· ἐν τοῖς πόνοις ὑπομονῆς· ὅστε τῆς τῶν ὑποδεχομένων θεραπείας ἂ, ἐπαράχῃ πάλιν. Ὅπερ καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς ἐπισημαίνόμενος, καὶ δὴλῶν ὅτι δὲ ἐκείνων παράσεται, ἐπάγει· Ταῦτα εἰπὼν ὁ Ἰησοῦς, ἐπαράχῃ τῷ πνεύματι, καὶ μαρτυρήσας, καὶ εἰπὼν· Ἐξέξ ἐμῶν παραδίωμι με. Πάλιν εἰς πάντα περιίστησι τὸν φόβον τῷ μὴ νομισατὶ εἰπεῖν· οἱ δὲ ἀπορούνηται, καίτοι ἐναυτοῖς μὲν ἀσυνείδητος πονηρῶν· τῶν οὐκίων γὰρ λογισμῶν τὴν ἀπόφασιν τοῦ Χριστοῦ πιστοτέρων ἤγούνη. Δὲ καὶ ἔδεικτον εἰς ἀλλήλους. Τῷ μὲν οὖν ὁ εἰς ἕνα περιστήσῃ τὸ πᾶν, ὑπετίμνωτο τὸν φόβον· τῷ δὲ προσθεῖναι, Ἐξέξ ἐμῶν, συνετάρασαν ἄπαντας. Τί οὖν· Οἱ μὲν ἄλλοι βλέπουσιν εἰς ἀλλήλους· ὁ δὲ πανταχοῦ θερμὸς Πέτρος τῷ Ἰωάννῃ νεύει. Ἐπειδὴ γὰρ καὶ πρότερον ἐπετίμηθ', καὶ βουλομένου νεύει ἐκώλυσε, καὶ πανταχοῦ εὐρίσκειται ἀπὸ

πόθου μὲν ἔρῳν, ἐγκαλούμενος δὲ, τούτου χάριν δοτικῶς, ὅτε ψύχασεν, ὅτε ἐβρῆξατο, ἀλλὰ διὰ μέσου τοῦ Ἰωάννου βουλέται μαθεῖν.

Ἐκείνο δὲ ἔξιν διαπορῆσαι, τὸ ἴηποτε πάντων ἀγωνιώντων, τρέμαρ, τοῦ κορυφαίου δεδοκῶτος, ὁ Ἰωάννης ὤσπερ ἐνερῶν [423] ἀνέκτειται εἰς τὸν κλῆρον τοῦ Ἰησοῦ· καὶ οὐκ ἀνάκειται μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ στήθει· καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἔξιν ζητήσας, ἀλλὰ καὶ τὸ λέγει. Τί δὲ τοῦτο ἴσιν· Ὁ παρ' ἐαυτοῦ λέγει, Ὅν ἠγάπα ὁ Ἰησοῦς. Διατὶ γὰρ μηδεὶ· ἔτερος τούτου εἶπε παρ' αὐτοῦ, καίτοι καὶ οἱ ἄλλοι ἠγαπῶντο· Ἄλλ' ὅστος πόλον τῶν ἄλλων. Εἰ δὲ μὲθελος ἄλλος τοῦτο παρ' αὐτοῦ εἶπεν, ἀλλ' αὐτὸς περὶ ἐαυτοῦ, θαυμαστὸν οὐδέν. Ποιεῖ δὲ αὐτὸ καὶ Παῦλος, καιροῦ καιρόντος, ὅτε λέγει Ὁλοθᾶ ἀνθρώπων ἀπὸ ἐμῶν δεκατεσσάρων· καίτοι γε οὐ μικρὰ αὐτοῦ ἐπὶ τὴν ἐγκώμια ἔτερα·. Ἡ μικρὸν εἶναι σοὶ δοκαὶ τὸ ἀκούσαστα, Ἀκολουθεῖ μοι, εὐθέως ἀφέντα τὰ δίκτυα καὶ τὸν πατέρα, ἀκολουθήσαστα, καὶ τὸ μετὰ Πέτρον μόνον αὐτὸν λαβεῖν εἰς τὸ θρος, καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν εἰς οἰκίαν εἰσελθόντα· Ἀυτὸς δὲ ἤλιον ἐγκώμιον τοῦ Πέτρον ἐπὶ τὴν, καὶ οὐκ ἀπακρύφατο, εἰρηκέναι τὸν Χριστὸν λέγων Πέτρος, βαβίως με πλῆρον τούτων· Καὶ πανταχοῦ δὲ δεικνύσιν αὐτὸν θερμῶν καὶ γνησῶν ἔχοντα πρὸς αὐτὸν. Ὅτε γοῦν ἐλεγεν, Ὅστος ἐξ εἰ· εἰ πολλοῦ πόθου τούτο ἔλαγε. Αὐτὸ τοῦτο οὖν ἄλλος οὐδέποτε εἶπε παρ' αὐτοῦ· ἀλλ' ὅτι ἂ αὐτὸς εἶπεν ἂν, εἰ μὴ εἰς τοῦτο ἐνέψασε· τὸ χωρίον. Εἰ γὰρ εἰπὼν, ὅτι Πέτρος ἔνευσεν Ἰωάννῃ ἐρωτήσας, καὶ μὲν ἄλλο προσέθηκα, πολλὴν ἐποίησεν τὴν ἀπόφασιν, καὶ ζητεῖν ἠνάγκαζεν ἡμᾶς τὴν αἰτίαν· διὰ τοῦτο λύων αὐτὸς ταύτην, Ἀνέκειτο, ὡφει, εἰ τὸν κλῆρον τοῦ Ἰησοῦ. Ἡ μικρὸν οὐ μὲθελόμενος, ἀκούσας ὅτι ἀνέκειτο, καὶ τοσαύτης αὐτοῖς· ὁ δὲ δὲ δάσκαλος μετεβίβου παρρησίας· Εἰ καὶ τούτου τὴν αἰτίαν ζητεῖται μαθεῖν, ἀγάπησεν τὸ πρᾶγμα ἡ· διὰ τοῦτο ὡφει. Ὅν ἐβρῆξε ὁ Ἰησοῦς. Ἐγὼ δὲ αὐτὸν καὶ δὲ ἄλλο οἶμαι τούτο ποιεῖν, βουλομένου δειξάει ἀλλότριον ἐαυτοῦ τὸ ἐγκαλῆμα. Αὐτὸ τοῦτο παρρησιάζεται καὶ θαρραῖ. Ἐπαὶ δὲ τί μὴ ἐν ἄλλῳ χωρίῳ τούτο εἶπεν, ἀλλ' ὅτε ὁ κορυφαῖος ἔνευσεν· Ἴνα γὰρ μὴ νομίση, ὅτι ὡς μείζων οὐκ ἐνευσεν, λέγει, ὅτι διὰ τὴν πολλὴν ἀγάπην τούτο ἐγένετο. Τί δὲ καὶ ἐπιπέπει τὸ στήθει· Οὐδὲν οὐδέποτε περὶ αὐτοῦ μέγα ὑπόπτειον· ἄλλως δὲ, καὶ τὴν ἀθμίαν κατεπερίστη. Εἰδὸς γὰρ καὶ τὴν ὄψιν αὐτῶν εἶναι καταψῆ τὸτε. Εἰ γὰρ ταῦς

· ἂ Ἄλλι ἀντίδοσις ἂ Ἄλλι ὑμῖς· Καὶ πολλὸ τὸ ἀκόλουθον ἐστὶν ἰδῶν. Ἐπειδὴ· ὁ Morel. εἰ quidam mss. ὅστε τῆς καὶ τῶν δεχομένων θερ. Morel aliquot mss. ἐπομνηστικῶς ἐπὶ τῶν εἰ. ὁ Sic Savil. Morel. τὸ μὲν οὖν.

· Savil. εἰ Boisius hic legendum putant καίτοι γε οὐ μικρὰ αὐτοῦ ἐπέλλον ἐγκώμια ἔτερο. Sed magis arriide hic locus ut est in editis et mss. omnibus. Savil. εἰ οὖν ἄλλος οὐδὲν ἔπει παρ' αὐτοῦ· ὅτι οὐδὲ ὁ Savil. et Morel. οὐτοῖς. Suspicatus est Savil. legendum αὐτοῦ.

quod illi homicidis non immaniores erant? Eductum postea illum mille mortibus tradiderunt, dum venderunt barbaris et feris hominibus, qui ad barbaros proficiscebantur. Verum ille quando rex effectus est, non modo non ultus illos est, sed etiam a peccato illos, quantum in ipso erat, liberavit, dum rem gestam Dei providentiam vocavit, non illorum nequitiam. Quæ vero contra illos fecit, non ulciscende injuriæ animo, sed pro fratre illa simulavit. Postea vero ubi vidit illos fratrem suum defendere, posita larva, statim lamentatus est, amplexatusque est illos, ne si ab eis magna beneficia accepisset, qui pene ab illis olim interceptus fuerat: atque illos omnes in Ægyptum deduxit, nihilque beneficiis cumulavit. Quam ergo

defensionem habebimus, qui post legem et gratiam, post tantum philosophiæ augmentum, ne illum quidem qui ante legem et gratiam fuit imitatur? quia nos a supplicio eximet? Nihil est enim, utique nihil deterius injuriarum memoria. Et hoc manifestum reddidit is qui decem millia talenta debebat (*Matth.* 18. 24). qui prius debito absolutus, postea ad solvendum coactus est; absolutus, per Dei misericordiam; coactus vero per propriam nequitiam, quod conservo suo debitum non remisit. Quibus perspectis, proximo peccata dimittamus, imo beneficiis illos prosequamur, ut misericordiam Dei consequamur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA LXXII.

CAP. 13. v. 20. Amen, amen dico vobis, qui accipit si quem misero, me accipit: qui autem me accipit, accipit eum qui me misit.

1. Magna Dei merces collata iis qui servos suos fovunt et beneficio afficiunt, indeque fructus nobis proveniunt. Nam Qui recipit vos, inquit, me recipit; et qui recipit me, recipit eum qui misit me. Christum et ejus Patrem recipere, quid hinc officio æquiparandum? Et quæ consequentia ad dicta superius? quid hæc commune habent cum iis quæ supra dixit, *Beati eritis, si hæc feceritis: Qui recipit vos? Optime caritate consonant: vide autem quomodo. Quia exituri erant, et gravia multa passuri, duobus illos modis consolatur: et a se, et ab aliis. Si philosophati fueritis, inquit, meique memoriam servaveritis, et quæ passus sum et quæ feci omnia versantes, facilius ærumnas feretis. Neque hoc solum modo, sed quod etiam ab omnibus multa officia sitis accepturi. Primum vero significavit cum dixit, *Si hæc feceritis, beati eritis*; alterum vero cum dicit, *Qui vos recipit, me recipit*. Omnium quippe domos ipsis aperuit; ita ut ex morum probitate, et ex sibi operam ferentium caritate duplicem haberent consolationem. Deinde postquam hæc illis præcepit, utpote totum orbem pervasuris, cogitans proditorem his utrisque privari, nihilque horum consequitur esse, neque ex patientia in laboribus, neque ex suscipientium officiis, turbatus est rursus. Quod significans evangelista, et illum ideo turbatum declarans, adjicit: 21. *Et cum hæc dixisset Jesus, turbatus est spiritu, et protestatus est, et dixit: Unus ex vobis me tradet*. Iterum omnibus timorem incutit, quod non illum nominatim efferat. Illi vero anxii sunt (*Joan.* 13. 22), licet nullius sibi mali conscii, quia Christi sententiam tutiorem quam suas ipsas cogitationes ducebant. Quare se mutuo respiciebant. Quod in nunc conditionem restringeret, timorem minuebat; quod adderet, *Unus ex vobis, omnes conturbabat*. Quid ergo? Alii quidem omnes se mutuo respiciunt; Petrus vero semper fervens, Joanni annuit (*Ibid.* 24). Quia enim pridem correptus fuerat, et lavare volentem colubuerat, et ubique comparet amore ardens, sed increpatur, ideo timens, ne-*

que quievit, neque loquutus est, sed Joannis opera vult ediscere.

Cui, cæteris timentibus, Joannes in sinu Christi recubat.— Illud porro quæsitum dignum est, cur omnibus auxiliis, timentibus, coryphæo metuente, Joannes quasi lætus in sinu Jesu recubat; nec recubat solum, sed in pectus incidit: neque hoc solum quæsitum dignum est, sed et aliud consequens. Quid illud? Quod de se dicit, *Quem diligebat Jesus*. Cui nemo alius id de se dicit, quamvis alii quoque amarentur? Verum hic magis quam alii. Quod si nullus alius hoc de se dicit, sed ipse solus, nihil mirum. Hoc ipsum opportuno tempore facit Paulus his verbis: *Scio hominem ante annos quatuordecim* (*2. Cor.* 12. 2). Atqui non paucas alias sui laudes prosequutus est. An putas id parum esse, quod ut audivit, *Sequere me* (*Matth.* 4. 20), statim relictis retibus et patre sequutus sit, et quod cum Petro solus assumptus sit in montem (*Id.* 17. 1), et rursus cum in domum ingressus est (*Luc.* 8. 51)? Ipse vero quantum Petri encomium narravit, nec tacuit dixisse Christum illi: *Petre, amas me plus his* (*Joan.* 21. 15)? Et ubique illum ferventem et aincere ipsi affectum exhibet. Quando autem dicebat, *Hic autem quid* (*Ibid.* v. 21)? ex amore magno sic loquebatur. Ideo nemo alius hoc de illo dixit, sed neque ipse Joannes dixisset, nisi in hunc incidisset locum. Nam si postquam dixit Petrum amavisse Joanni ut interrogaret, nihil addidisset, nos certe in dubium conjecisset, et causam inquirere coegisset: ideo ipse assert: *Recubavit super pectus Jesu*. An parum te didicisse putas, cum recubuisse audis, et quod tanta apud Magistrum frueretur fiducia? Si vero causam quæris, id ex amore proveniebat: ideo ait, *Quem diligebat Jesus*. Ego vero puto illum ob aliam causam id fecisse, ut ostenderet se a crimine alienum. Ideo hædenter agit. Nam cur non alio in loco id dicit, sed inmente coryphæo? Ne putes enim ipsi inuisse ut majori, ait ex amore multo id profectum esse. Cur in pectus Christi incidit? Quod nihil ad hoc magnum de illo opinarentur: præterea mororem ita leniebat. Verisimile namque est illos vultu mæstos fuisse. Nam si aulmo turbati erant, multo magis vultu. Illos lenit

et verbis et interrogatone, hinc invitat conceditque ut in pectus suum recidat. Vide autem quam sit alienus a fastu. Non dicit quippe nomen, sed, *Quem diligebat*: Quomodo et Paulus cum diceret, *Scio hominem ante annos quatuordecim*. Tunc autem primum ipsum confutatus Jesus, neque tamen nominatim; sed quomodo? 26. *Cui ego intinctum panem porrazero*. Modus quoque reprehensionem asserbat: neque enim mensam reveritus est, cum eodem vesceretur pane. Esto, non cubiberit mensæ consortium; ab eo buccellam panis accipere quem non flexisset? Non illum certe. Quapropter 27. *Tunc satanas in illum intravit*, ejus deridens impudentiam. Donec in choro fuit, non ausus est ingredi, sed extrinsecus oppugnabat: postquam vero ipsum Christus palam fecit et segregavit, libere demum in illum insituit. Neque enim talis cum esset sine spe emendationis, decebat illum adhuc intus manere. Ideo ejecit illum, et separatim illum satanas abripit, dimissisque illis noctu 'proditor recessit. 27. *Dicit ei Jesus, Amice, quod facis, fac citius*. 28. *Hoc autem nemo scivit discumbentium*.

2. Papæ, quantum sensu omni crebat! quomodo non flexus est, nec erubuit, sed impudenter factus exivit? Illud autem, *Fac citius*, non imperantis, nec consulentis est; sed exprobrantis, et demonstrantis se optare ut respiciat. Sed cum obduratus esset, dimisit eum. *Et nemo, inquit, discumbentium novit*. Hic magna questio moveri possit, quo pacto interrogantibus discipulis, quis esset, dicit, *Cui intinctum panem porrazero*, neque sic intellexerunt; nisi forte clam dixerit, ita ut nemo audiret. Nam ideo Joannes supra pectus recumbens, ad aurem fere interrogabat, ita ut proditor non palam fieret: et Christus sic respondit, ut non manifestum illum faceret. Et quamvis cum emphasi Jesus dixerit: *Amice, quod facis, fac citius*: illi neque sic intellexerunt. Hoc autem dicebat, ut ostenderet ea quæ Judæis ille de morte dixerat, vera esse; nempe: *Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum innendi eam*; et, *Nemo tollit eam a me* (Joan. 10. 18). Quamdiu ergo retinere voluit, nemo contra potuit; cum permisit autem, tunc facile fuit. Hæc igitur omnia subindicans dixit, *Quod facis, fac citius*: neque tunc illum notum fecit. Forte namque illum discerpissent, forte Petrus occidisset. Ideo id nemo discumbentium novit. Quid, neque Joannes? Ne ille quidem: non putavit enim discipulum in tantam prorupturam iniquitatem. Quia enim procul erant a tanto scelere, de aliis nihil hujusmodi suspicari poterant. Ut ergo prius dixerat illis, *Non de omnibus dico*, et nihil aperuerat: sic et nunc de alio dici putarunt. 30. *Erat autem nos quando exivit*, inquit. Cur mihi tempus dicitis? Ut discas ejus petulantiam, cujus impetum ne tempus quidem cohibuit. Sed neque hoc illum palam fecit. Illi igitur metu detenti et formidine multa, turbabantur, et veram dictionum causam non norant: suspicabantur autem, *Ut egenis aliquid daret* (Joan. 13. 29), ista dixisse. Multam enim gerebat pauperum curam,

¹ Alii habent, foras, loco, noctu.

ut nos ad idipsum naviter agendum institueret. Neque sine causa id putabat; ille namque loculos habebat (Joan. 12. 6). Atqui utmo pecuniam ipsi dedisse narratur: verum quod discipulæ ex bonis suis ad victum necessaria ipsi suppeditabant; hoc ille usquam vel subindicavit.

Cur Christus loculos haberet. Peccata olivorum non revelanda. — Cur porro is qui jubet, nec peram, neque æs, neque baculum ferri, loculos ferebat ad pauperum ministerium? Ut discas vel eum qui nihil habebat et crucem portet, hanc maxime rem curare oportere. Multa enim faciebat, ut nos institueret. Hoc igitur Jesus dixisse putarunt discipuli, ut quidpiam pauperibus daretur. Neque tamen hoc proditorum flexit, quod ad ultimam usque diem illum traducere et notum facere noluerit. Hoc et nobis quoque faciendum est: contubernaliū peccata non revelanda sunt, etiamsi incurabilia sint. Etenim postea ipsi ad prodendum accedenti oculum dedit, ac rem suscepit tantam, cum ad longe formidabiliorē pergeret, ad crucem nempe, et mortem ignominiosissimam: ac rursus illie benignitatem suam ostendebat. Hic vero rem illam gloriam vocat, docens nihil adeo turpe, adeo ignominiosum esse, quod non clariorem reddat, quando secundum Deum efficitur. Postquam igitur exierat Judas ad prodendum, dicit: 31. *Nunc clarificatus est Filius hominis*: hinc lapsos discipulorum animos erigens, suadensque ut non modo non tristantur, sed etiam gaudeant. Ideo Petrum a principio increpavit. Nam quod morte quæ mortem vincat, gloria est magna. Et hoc est quod ille de seipso dicit: *Cum exaltatus fuero, tunc cognoscetis quia ego sum* (Joan. 8. 28. 12. 35): et rursus, *Solvite templum hoc* (Joan. 2. 19); iterumque, *Signum non dabitur, nisi signum Jonæ* (Luc. 11. 29). Quomodo enim non gloria sit maxima, post mortem majora posse quam ante mortem? Ut enim resurrectio crederetur, majora fecere discipuli. Si enim non vixisset, et Deus non fuisset, quomodo hi in nomine ejus tanta fecissent? 32. *Et Deus clarificabit eum*. Quid est, *Deus clarificabit eum in seipso*? Hoc est, per seipsum, non per alium. *Et statim clarificabit eum*; id est, simul cum cruce. Non post longum tempus, inquit, nec diu post resurrectionem illum reddet splendidum; sed statim in ipsa cruce conspicuæ res apparebunt. Sol namque scissum est, multa corpora sanctorum qui dormierant suscitata sunt: sepulcrum signacula habebat, custodes assidebant, et cum lapis corpori superpositus esset, corpus surrexit: post quadraginta dies Spiritus datus est, et statim omnes illum prædicarunt (Matth. 27. 51. seq. Luc. 23. 45). Hoc est illud, *Glorificabit illum in seipso, et statim glorificabit illum*: non per angelos et archangelos, non per aliam quamdam potestatem, sed per seipsum.

3. Quomodo clarificavit per seipsum? Omnia faciendū ad gloriam Filii. Atqui omnia Filius fecit. Vidon' ipsum opera Filii ad Patrem referre? 33. *Filioli,*

¹ Alii legunt, radios avertit; loco, obscuratus est.

ψυχὰς αὐτῶν ἐπαράχθησαν, πολλὴ μᾶλλον ταῖς ἐβόαι.
Μακροσώματος τούτων αὐτοῦ· καὶ τῷ λόγῳ καὶ τῇ
ἐρωτήσει. προσδοκῶσι καὶ συγχωρεῖ ἀναπεσεῖν ἐπὶ
τὸ στήθος. Σκόπει δὲ αὐτοὺ καὶ τὸ ἀκόμηστον. Οὐ
γὰρ εἶπε τὸ ὄνομα. Ἄλλ' ὅτι ὄν ἡγάπα· καθάπερ
καὶ Παῦλος. οὗτε εἶπεν· *Ὀὐδὲ ἀνθρώπων πρὸ ἐγὼν*
δεκαεπιστόμων. Τότε γὰρ πρῶτον αὐτὸν ἀλλάγει ὁ
Ἰησοῦς, καὶ οὐδὲ τότε ὀνομασθεῖ· ἀλλὰ πῶς; Ὁ ἐγὼ
βάββα τὸ ψυμῶν ἐκείνου. Καὶ ὁ τρόπος ἐντριπτι-
κός· οὐδὲ γὰρ τὴν πράξειαν ἠδέσθη, τοῦ αὐτοῦ ἄρτου
κοινωνήσας. Ἔστι, ἡ κοινωνία τῶν ἁγίων οὐκ ἐν-
τέριε· ἐπὶ καὶ παρ' αὐτῷ δέξασαι τὸ ψωμίον, τίνα
εἶν ἂν ἐπισπάσαστο; Ἄλλ' οὐκ ἐκείνων. Διὰ καὶ Ὁ
σαταναῖ τότε *εἰσηλθεὶν εἰς αὐτόν*, γάλαττα αὐτὸν
τῆς ἀνασχυντίας. Ἔως γὰρ ἦν τοῦ χοροῦ, οὐκ ἐτόλμα
ἐπισηθῆσαι, ἀλλ' ἐξῶθεν προσέβαλλεν· ἐπειδὴ [424]
δὲ ἤθλον αὐτὸν ἐποίησε καὶ ἀφώρισεν, ἐπισηθῆσε
λοισπὸν μετὰ ἀδελφῶν· οὐδὲ γὰρ ἔβει τοσούτων ὄντα καὶ
ἀδιδόρωτων ἐπὶ πολὺ μένοντα κατέχειν ἔβδον. Διὰ
τοῦτο καὶ ἐξέβαλεν αὐτὸν λοισπὸν, καὶ ἀπομηθῆντα
λαμβάνει τότε ἐκείνος, καὶ καταλιπὼν αὐτοῦς ἐξῆλθε
νυκτός· ἢ *Ἀλέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Ἐταῖρε, ὁ ποιεῖς,*
ποίησον τάχιον· Καὶ οὐδαὶς ἔγγυρ ἂν ἀνακεμῆνωρ.

β. Βαβαί, πόση ἡ ἀνασθησι! πῶς οὐ ἐμαλάγη,
οὐδὲ ἠσχύνθη, ἀλλὰ ἀνασχυντότερος γενόμενος ἐξῆλθε!
Τὸ δὲ, *Ποίησον τάχιον*, ὁ προστάτερός ἐστιν, οὐδὲ
σπουδαίοντος, ἀλλ' ὀνειδίοντος καὶ δευκύντος, ὅτι
αὐτὸς μὴ ἐβούλετο διορθώσασθαι· ἐπειδὴ δὲ ἀδιορ-
θώτως εἶχεν, ἀρῆσαν αὐτόν. Καὶ τοῦτο οὐδαὶς, φησὶν,
ἔγγυρ εἰν ἀνακεμῆνωρ. Πολλὴν ἂν τις ἐνταῦθα ἀπο-
ρίαν εἶποι, εἰ γὰρ ἐρωτησάντων τῶν μαθητῶν, τίς ἐστι,
λέγει· Ὁ *βάββα* τὸ ψυμῶν ἐκείνου, καὶ οὐδὲ οὕτω
συνῆκαν· πῶς εἰ μὴ λάθρα εἶρηκεν, ὥστε μηδένα
ἀκούσαι. Καὶ γὰρ ὁ ἰουδαῖος διὰ τοῦτο παρὰ τὸ στή-
θος ἀναπέσκει, ἐρωτῶν μὴ νομοῦναι πρὸς τὸ οὖς, ὥστε
μὴ γενέσθαι φανερὸν τὸν προδότην· καὶ ὁ Χριστὸς
οὕτως ἀπεκρίνατο, καὶ οὐδὲ τότε αὐτὸν ἐποίησε φα-
νερόν· καὶ ὁ μὴν καίπερ Ἰβραντικῶς εἶπεν, Ἐταῖρε,
ὁ ποιεῖς, *ποίησον τάχιον*· οἱ δὲ οὐδὲ οὕτω συνέσαν·
Τοῦτο δὲ εἶπε, δευκύνει τὴν ἀληθῆ τὰ πρὸς τοὺς ἰου-
δαίους· εἰρημῆνα ἦν αὐτῷ περὶ τοῦ θανάτου. Καὶ γὰρ
πρὸς ἐκείνους εἶρηκε τὸ, *Ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι τὴν*
ψυχὴν μου, καὶ ἔδουσαν ἔγω πάλιν λαβεῖν αὐτήν·
οὐδαὶς αἶρει αὐτήν ἀπ' ἐμοῦ. Ἔως γοῦν κατε-
εἶχεν, οὐδαὶς ἰσχυεῖν· ἐπειδὴ δὲ ἀφῆκε λοισπὸν, εὐκο-
λον τότε τὸ πρῆγμα γίνεται. Ταῦτ' οὖν ἅπαντα ἀνε-
τόμως εἶπεν, Ὁ *ποιεῖς, ποίησον τάχιον*· καὶ οὐδὲ
τότε αὐτὸν ἤθλον ἐποίησε· Τάχα γὰρ ἂν αὐτὸν καὶ
δέξασαι, τάχα ἂν ὁ Πέτρος καὶ ἀνέλειν αὐτόν. Διὰ
τοῦτο οὐδαὶς ἔγγυρ τῶν ἀνακεμῆνωρ. Ἄρα οὐδὲ ὁ
ἰουδαῖος; Οὐδὲ οὕτως· οὐ γὰρ ἂν προσέδικκεν, ὅτι
μαθητὴς ἐπὶ τοσούτων χωρήσει· παρανομίας. Ἐπειδὴ
γὰρ πόρρω τῆς τοιαύτης ποιησάτης ἦσαν, οὐδὲ περὶ
ἐτέρων τοιαῦτα ὑποπίπτειν εἶχον. Ὅσοι οὖν ἐμπρο-
σθεν αὐτοῖς εἶπεν, οὗτε οὐδὲ περὶ πάντων λέγω, καὶ
οὐδαμῶς ἐξεκάλυψεν· οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἐνόμισεν περὶ
ἐτέρου λέγεσθαι. Ἐν δὲ πρὸς ὅτις ἐξῆλθε, φησὶ. Διὰ
μὴ τὸν καρπὸν λέγει; Ἦν μάθητις τῆς ἰταμότητος,
οὗτε οὐδὲ ὁ καιρὸς αὐτὸν ἐπέσει τῆς ὀρμῆς. Ἄλλ' οὐδὲ
τοῦτο αὐτὸν κατάβηλον ἐποίησε. Ἐκείνοι γοῦν φόβῳ
καμωμένοι· καὶ ἀγωνίᾳ πολλῇ τότε τεθοροῦσθητο,

καὶ τὴν μὴν ἀληθῆ τῶν εἰρημένων αἰτίαν οὐκ ἤδσαν·
ὀπιόπτεον δὲ, ὅτι· *Τοῖς πένησιν ἴνα τι δοῦ*, ταῦτα
εἶπε. Πολλὴν γὰρ ἐποίητο τῶν πτωχῶν τὴν ἐπιμέ-
λειαν, διδάσκων καὶ ἡμᾶς πολλὴν ὑπὲρ τούτου ποιέ-
σθαι σπουδῆν. Ἐδύκουν δὲ οὐκ ἀπόδειξ, ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ
γλωσσόκομον εἶχε· καίτοι γὰρ ἢ οὐδαὶς φανταίαι προσ-
ενεγκῶν αὐτῷ χρήματα· ἀλλ' ὅτι μὴ ἐτραπον αὐτὸν
ἐκ τῶν ὑπαρχόντων αἰ μαθητῆραι, εἶπε· τοῦτο δὲ
[425] οὐδαμῶς ἤνιστα.

Πῶς δὲ, μὴ πῆραν, μὴ χαλκῶν, μὴ βάβδων κελύων
ἐπιφέρεισθαι, γλωσσόκομον ἐπέφερετο πρὸς τῆν τῶν
πενήτων διακονίαν; Ἦν μάθητις, ὅτι καὶ τὸν σφῆρα
ἀκτῆμονα καὶ ἐσταυρωμένον τούτου δεῖ τοῦ μέρους
πολλὴν ποιήσασθαι τὴν πρόνοιαν. Πολλὰ γὰρ περὶ τῆν
ἡμετέραν οἰκονομίαν διδάσκαλιαν ἔγραπται. Τοῦτο οὖν
καὶ λέγειν ἐνόμισεν οἱ μαθηταί, ἴνα τοῖς πένησι τι
δοῦ. Καὶ οὐδὲ τοῦτο ἐντέρεψ, τὸ μάλιστα ἐλατῆρας ἡμέ-
ρας μὴ θελήσει αὐτὸν παραβαίμεναι. Τοῦτο καὶ
ἡμεῖς δεῖ ποιέιν, καὶ μὴ ἐκπομπαιεῖν τὰ τῶν συνόντων
ἀμαρτήματα, κἂν ἀνάτως ἔγχοσι. Καὶ γὰρ καὶ μετὰ
ταῦτα ἐλθόντι προδοῦναι φιλῆμα ἔδουκε, καὶ κατεδέ-
ξατο πρῆγμα τοσούτων, καὶ ἐπὶ τὸ πολλῷ τοιμηρότε-
ρον προσῆ, τὸν σταυρὸν αὐτὸν ἰ, τὸν θάνατον τὸν
ἐπονεῖσθαι· καὶ πάλιν ἐκεῖ τὴν αὐτοῦ φιλοφρονησαν
ἐπέλεικοντο. Καὶ ὄξαν ἐνταῦθα τὸ πρῆγμα καλεῖ,
διδάσκων ἡμεῖς ὅτι οὐδὲν οὕτως ἀσχερὸν καὶ ἐπονεῖ-
σθαι, ὃ μὴ λαμπρότερον ποιεῖ τὸν μετόνητα. ἔταν
κατὰ θεὸν γίνηται. Μετὰ γοῦν τὸ ἐξελθεῖν τὸν ἰουδαῖον
ἐπὶ τὸ ἰ παραδοῦναι, λέγει· *Νῦν ἐδοξάσθη ὁ Ἰῶδ*
τοῦ ἀνθρώπου· ταύτη πεπαιστώτα τοὺς λογισμοὺς
τῶν μαθητῶν ἀνίσταται, καὶ πᾶσι τὸν μὴ μόνον μα-
θητῆν, ἀλλὰ καὶ γαίρειν. Διὰ τοῦτο καὶ Πέτρω· ἢ ἐξ
ἀρχῆς ἐπετίμησε. Τὸ γὰρ ἐν θανάτῳ γενόμενον πε-
ργενέσθαι θανάτου, δέξαι μεγάλη. Καὶ τοῦτο ἐστὶν ὃ
περὶ αὐτοῦ εἶπεν· *Ὅταν ὑμῶν, ὅταν γινώσκωσθε*
ὅτι ἐγὼ εἰμι· καὶ πάλιν, *ἀύσατε τὸν ναρὸν τούτου*·
καὶ πάλιν, *Σημειῶσθε ὁδοθήσασθαι ὑμῖν, εἰ μὴ τὸ*
σημειῶν ἴωρῶ. Πῶς γὰρ οὐ δέξαι μεγάλη, καὶ μετὰ
θάνατον ἰσχυῖσαι τῶν πρὸ τοῦ θανάτου μεζῶνα. Ἦν
γὰρ πιστεῦσθαι ἡ ἀνάστασις, μεζῶνα εἰργάζοντο οἱ
μαθηταί. Εἰ δὲ μὴ ἔζη, καὶ θεὸς ἦν, πῶς ἂν ὀνόματι
αὐτοῦ τοσαῦτα εἰργάζοντο οὗτοι; Καὶ ὁ θεὸς δοξάσει
αὐτόν. Τί ἐστὶ, καὶ ὁ θεὸς δοξάσει αὐτόν ἐν εὐαγγῶ;
Τουτέστι, εἰ αὐτοῦ, οὐ δὲ ἑτέρου. Καὶ ἐσθῶς δο-
ξάσει αὐτόν· τουτέστι, ἅμα τῷ σταυρῷ. Οὐδὲ γὰρ
διὰ χρόνον πολλοῦ, φησὶν, οὐδὲ τὸν μακρὸν τῆ· ἀνα-
στάσις ἀναμνηστὴν καιρῶν, οὐδὲ τότε δεῖξει λαμπρῶν,
ἀλλ' ἐσθῶς· ἐν αὐτῷ τῷ σταυρῷ τὰ λαμπρὰ φανίεται.
Ὁ γοῦν ἥλιος ἐσκοτίσθη ἰ, αἰ πέτρα ἰβράντων, τὸ
καταπέτασμα ἐκοτίσθη, πολλὰ σῶματα τῶν καινομη-
μένων ἁγίων ἠγέρθη, ὁ τάφος σημάμντρα εἶχε, καὶ
φύλακας παρεκάλυξεν· καὶ ἐπικαιμῆντο τῷ σῶματι
τοῦ λίθου, ἀνάστη τὸ σῶμα· τεσαπρόκοντα ἡμέραι
παρήλθον, καὶ ἡ τοῦ Πνεύματος ἤλε χορηγία, καὶ
πάντας αὐτὸν ἐσθῶς ἀνεκρήρυτον. Τοῦτο ἐστὶ, *δοξά-
σει αὐτόν ἐν εὐαγγῶ*· καὶ ἐσθῶς δοξάσει αὐτόν·
οὐ δὲ ἄγγελων καὶ ἀρχαγγέλιων, οὐδὲ δὲ ἄλλος· τινὸς
δυνάμεως, ἀλλὰ δὲ αὐτοῦ.

γ. Πῶς δὲ καὶ ἐδόξατε δὲ αὐτοῦ; Πάντα πράξας τὰ
πρὸς ὄξαν τοῦ Ἰου· καίτοι πάντα ὁ Ἰῶδ ἐποίησεν.
Ὅρξθε δὲ τὰ ὑμ' αὐτοῦ γινόμενα τῷ Πατρὶ ἀνατίθησθαι
[426] *Τεκνία*, ὅτι *μικρὸν μεθ' ὑμῶν εἰμι*. Ζηητήσετέ

* Morel. προσέβαλλεν. ἢ Αἰθὶ ἐξῆλθεν ἐκτός. ὁ Αἰθὶ φα-
νός. Ἄλλ' ὁ μὴν γινόμενος ἔγγυρ αὐτῷ, Ὁ ποιεῖς... ἐκεί-
νου δὲ οὐ συνέσαν. ὁ Quidam αὐτῶν οὐδὲ τότε αὐτοῖς ἤθλον.
Putat Savillus legendum αὐτοῦς ἐκείνου ἤθλον ἐποίησε.
* Quidam εἶπει. ἢ Morel. ἐποίησε. Ἐκείνοι γοῦν φόβῳ
κατ. Savill. καὶ γὰρ φόβῳ. Max τεθοροῦσθητο rescriptum e
cod. 705. Legebatur θεοροῦσθητο.

* Αἰθὶ ζῆσαν· ἐνόμισεν δὲ, πιστῶν, ὅτι. ἢ Haec sub-
obscura sunt, neque ita facile intelliguntur. ἢ Αἰθὶ χαλε-
πότερον ... τὸ δὲ σταυρὸν αὐτοῦ. Morel. τὸν σταυρὸν αὐτόν.
ἢ Putat Savill. legendum ἐπὶ τῷ. ἢ Sic recte codi.
705, 709. Monf. Πέτρος. Enrt. ἢ Αἰθὶ ἥλιος ἀποσφῆρα.
* Morel. ἐν αὐτῷ. Max verba haec ἀρχαγγέλιων e Savill.
accesserunt. Enrt.

με, και καθως ειπον τοις 'Ιουδαίοις, οτι "Οπου υπαγει θρω, υμεις ου δυνασθε ελθειν" και υμιν λεγω αρει. "Αρχεται λοιπον των λυπηρων μετα το δεσπον. "Οτε γαρ Ιουδας εξηλθεν, ουκ εις εσπερα ην, αλλα νυξ. "Επειθη γαρ εμελλον μικρον υστερον επιστροφισθαι, εδει παντα παρακαταθεσθαι αυτοις, ωστε εχειν εν μνημη· πολλον δε το Πνευμα παντα αυτοσ ανεμνηνε· σ. Πολλα γαρ ειδοσ, οτε πρωτον τότε ακουοντας, και τουτουσ μελλοντας πειρασμοσ υπομεινω, αποδωλλει αυτοσ. Ο γαρ προς υμιν καταφερμενοσ, καθωσ και ετερωσ φησι ευαγγελισθησ, και θωμασ συνεχομενοι, καθωσ και αυτοσ ο Χριστοσ λεγει· "Αλλ' εδει ταυτα λελαλυκα υμιν, η λοθη πεπληρωκεν υμων την καρδιαν· πως αν ταυτα παντα κατασον ακριβωσ; Τι δεητοσ ουν ελεγτο; Οσ μικρον αυτοσ εγινετο κερδοσ εις την Χριστου δοξαν, το σαφωσ ειδειναι μετα ταυτα υπομνησχομενοσ, οτι ταυτα παλαι ακηκοτεσ ησαν παρα του Χριστου. Τινωσ δε ενεκεν προκαταβαλει αυτων την ψυχη, λεγων, "Ετι μικρον χρονον μεθ' υμων ειμι; Τοσ μεν γαρ 'Ιουδαιοσ εικοτωσ ελεγτο· ημασ δε τινωσ ενεκεν επισησ εις την αυτην ταξιν αγει; Εκεινοσ τοσ αγνωμοσ; Ουδαμοσ. Καλ τινωσ ενεκεν ειπα, καθωσ ειπον τοις 'Ιουδαίοις; Ανημνηνεσ οτι ουχι νυν απο τησ των δεινων παρουσιασ ταυτα προλεγει; αλλ' ανωθεν αυτ προφηει, και μαρτυρεσ αυτοι ο ακουασαντεσ, οτι και προς 'Ιουδαιοσ ταυτα ελεγ. Διδ και προσεθηκε το, *Τεκνια*· ινα ακουασαντεσ, καθωσ ειπον τοις 'Ιουδαίοις, μη και προς αυτοσ ομοιωσ ειρησθωσ το ειρημονωσ μοισιν. Οσ καταβαλλων τονυν αυτοσ, αλλα παραμυθομενοσ ταυτα ειπον, ινα μη απροσδοκητα επισταντα αυτοσ τα δεινα εκταραθη, "Οπου θρω υπαγει, υμεις ου δυνασθε ελθειν. Δεικνωσιν, οτι ο θανατοσ αυτου μεταστας εστι και μεταθεσσι αμεινωσ, εις τοπον σωματα ου δεχημενωσ φθορατ. Ταυτα δε λεγει, και τον εις αυτην διεγειρων πθον και θερμοτερον ποιων. "Ιστε γαρ οτι επιωδιν θωμεν των φιλατων τινασ αναχωρουμεν, μάλιστα διαθερμαινωμεθα, και πολλον β' εταν θωμεν εις τοπον απινοτα· εις ου ουδεν θανατον ημιν αποδεσιν. Εκεινοσ μιν ουν φοβων, ταυτα ελεγ, τοσ δε τον πθον εξεπατων. Τοιουτωσ εστιν ο τοπωσ, ωστε μη μονον εκεινοσ, αλλα μηδε υμιασ τοσ φιλατωσ δυνασθαι παραγενοσθαι εκει. "Ενταυθα και το αξιωμοσ το ευτου δεικνωσι. Καλ υμιν λεγω αρει. Διδ τι, "Αρει; "Ετερωσ εκεινοσ, και ετερωσ υμιν τουτεστιν, ου μετ' εκεινωσ. Που δε αυτον εξητησασ ο 'Ιουδαιοσ; που δε οι μαθηται; Οι μαθηται μη, οτε εφυγον· οι 'Ιουδαιοι δε, οτε τα ανηκουσα επατηρον δινησ και παντα υπερβαινοντα λογον, τησ πλεωσ αυτησ αλοωσ, και τησ θελητων παντοθεν κασ' αυτων φορομενησ ορητησ. "Εκεινοσ μιν ουν τοτε ελεγ· ο διε την απισταν, υμιν δε νυν, διε το μη απροσδοκητα επελθειν το δεινα. "Εντολην καινην διδομι υμιν. "Επειθη γαρ εις θερωπον (427) αυτοσ εμπροσθιν ειδοσ ην ευτα ακουοντας, ωσ ερημοσ μελλοντασ σθεσθαι, παραμυθεται αυτοσ, την παντων των αγαθων ριζαν και ασφαλειαν περιβαλλων αυτοσ, την αγαπην· ωσωναι ειλεγον· "Αλγετωσ απινοτωσ εμου; αλλ' ειν αγαπαιεσ αλληλωσ, εσεσθε ισχυροτεροι. Πωσ ουν ου τουτο ειπα; "Οτι ο τουτουσ πολλον ωνησεν αυτοσ ειπα· "Ετε τουτωσ γνωσονται παντεσ οτε θεμοσ μυθηται εσ. Διδ γαρ τουτουσ^δ εμα εδωκωμεν, οτι ου σθεσθησεται ο χορδοσ, οπωσ και γνωρισμα αυτοσ; εβωκε.

Τουτο δε ειπα, οτε ε προβητησ αυτων απεσχηθη. Πωσ δε αυτην εντολην λεγει καινη και εν τη Παλαια καιμενην; Αυτεσ αυτην εποησεσ καινην τη τροπωσ επηγαγε τον· καθωσ ηρασησα υμιασ. Οσ γαρ προσηγγημενωσ ουν καταρωματων εβλημα υμιν απεδωκα, αλλ' αυτεσ κατηρξα, φησιν. Οτωσ και υμια; ευεργετειν τοσ φιλατωσ χρη, και μη οφελιστων αυτοσ. Καλ αφελσ ειπειν τα θαυματα, δ εμελλον ποιειν, απο τησ αγαπησ αυτουσ χαρακτηριζει. Τι δεητοσ; "Οτι τουτο μάλιστα εστι το δεικνωσ ανθρωπωσ αγλωσ. Παθησ γαρ εστιν αρετησ υποθεσσι. Διδ τουτουσ μάλιστα και ουκ ομοεβα παντεσ. Τοτου γαρ εστιν εμιασ, φησιν, μαθητην. Οτωσ υμιασ επαντεσ· επαινεσονται, εταν θωσιν υμιασ μιμουμενοσ την εμην αγαπην.

δ. Τι ουν; ου πολλωσ πολλον τα θαυματα δεικνωσι τουτο; Ουδαμοσ. Πολλοι γαρ ερωσι· Κεκιασ, ουκ εν τη ονοματι σου θαυματα εδεβαλωμε; και παλαι χαριτων αυτων εν τα θαυματα αυτοσ; υπακοισ, φησιν· Μη χαριτεσ οτι τα θαυματα υμιν υπακοισ, αλλ' οτι τα ονοματα υμων γρησται εν τοσ ουρανοισ. Καλ μη τουτο την οικουμενην επιγηγατο, επειθη εκεινο προηρ ει δε μη ην εκεινο, ουτε τουτο παρεμεινω. Τουτο γουν ειδοσ αυτοσ; εποησεσ καλωσ και αγαθωσ, και το την καρδιαν παντων και την ψυχην εμιασ. Ει δε διεσθησαν αλλ' αλληλων, απαντα αν απολωλει. Ουκ εκεινοσ δε ταυτα διελεγτο μονοσ^ε, αλλα και πασι τοισ μελωσι πιστευειν εις αυτην επαι και νυν ουδεν αλλο εστιν το σκανδαλιζον 'Ελλησ, ησ το μη αγαπην εμιασ. "Αλλ' και το σημεια μη γινεσθαι εγκλωισ, φησιν. "Αλλ' ουκ οτωσ. Που δε την αγαπην επιδειξαντεσ ο αποστολοσ; "Ορξ Πετροσ και Ιωαννην οπασαστωσ εχοντασ αλληλων, και επι το ιερν αναβαινωσ; ορξ Παυλου ουτω προς αυτοσ διακεμενωσ· και αποριεσ; Ει γαρ τα ελλα εκεκινητων, πολλωσ πολλον ειχον την μητερα των αγαθων. "Απο γαρ ψυχησ εναρετου τουτο το πρξυμα θλασται· εθθα δε πονηρη, τουτο θρησταιεσ το φυνον. "Οταν γαρ, φησιν, πληρωθη η ανομοια, ψυγησται η αγαπη των πολων. "Αλλ' και το σημειασ επάγεται σημεια, ωσ βλωσ· βλω δε οδδεν ουτωσ ουσ ποιει, ω; αγαπη. Εκεινα μεν γαρ τοσ ποιουντασ πολλακισ και πλνωσ εκάλεσαν βλω δε επιλαθεσθαι ουκ αν εγωεν καρωποσ. "Οτι μεν ουν ουτω το κηρυγμα διαδοθεν ην, εικοτωσ [428] τα σημεια θαυμαζετωσ νυν δε απο βλωσ χρη θαυμαζεσθαι. Ουδεν γαρ ουτωσ εντρεπει· "Ελληνασ, ωσ αρετησ ουδεν σκανδαλιζει, ωσ κακια· και εικοτωσ. "Οταν γαρ ιση πλεωσ εκτωσ, αρπαζοντα, τα εναντια καλωσιν, και τοσ ομοφωλοσ ωσ θρησισ κερηρημενωσ τον κλεισθεντα και εχρωποσ αγαπησ, ληρον ερει τα ειρημονα. "Οταν ιση τρεμενοντα θανατοσ, οσδε βρεται τοσ περι αυτωσ λογωσ; "Οταν ιση φιλαρχουντασ και τοσ αλλωσ δουλοουντασ πθεσιν, ακριβεστερον εσ τοισ αυτωσ μειε λογωμασιν, ουδεν μεγα περι ημων φανασιζωμενοσ. "Ημεισ γαρ εσμεν αιτιωσ, ημεισ, του μνειν αυτοσ επι τησ πλνωσ. Τωμ μεν γαρ δογματων των παρ' αυτωσ παλαι κατηγωμασ, και τα ημετερα δε ομοιωσ θαυμαζουσιν· εκ του βλωσ δε ημων κωλωσιντα. Το μεν γαρ διε λογων φιλοσοφησ, εβωλον (παλλοι γαρ και παρ' αυτων ουτωσ εποησαν) επιζητουσιν δε την διε των εργων επιδειξιν. "Αλλα τοισ παλαιωσ παρ' ημιν εννοεωσαν. "Αλλ' ουδαμοσ πιστευουσιν, αλλα τοσ νυν ζωντασ επιζητουσιν. Δειξον γαρ μοι, φησιν, την πιστην διε των εργων σου. "Αλλ' ουκ εστιν

^a Αλλ' πάντα υπειμήνησε. ^b Μάλλον additum e Savil., necnon et, infra, verba δὲ τι, φησιν; quibus infra carebat Montf. Edit. ^c Αλλ' αὐτοσ. ^d Αλλ' καὶ διὰ τοῦτο.

^e Savil. ἄπαντα, melius. Quidam ἄπαντα. ^f Αὐμ ἰώνων.

adhuc modicum vobiscum sum. *Querretis me, et non invenietis: et sicut dixi Judæis, Ubi ego sum, vos non potestis venire; et vobis dico modo. Jam tristia orditur post cœnam. Nam cum Judas exivit, non vespera erat, sed nox. Cum enim paulo post adventuri e-ssent qui illum caperent, oportebat omnia illis commendare, ut memoria retinerent: imo potius Spiritus omnia ipsis suggerebat; multaque tunc, ut verisimile est, abiecerunt, utpote qui tunc primum audirent, et tot tentationes passuri essent. Nam qui in somnum præ tristitia lapsi sunt, ut ait alius evangelista (Luc. 22. 45); et ipse quoque Christus ait: Sed quia hæc loquutus sum vobis, tristitia implevit cor vestrum (Joan. 16. 6); quomodo hæc omnia accurate retinere potuissent? Sed cur illis dicebantur? Non modicum ipsis lucrum ad Christi gloriam obveniebat, quod hæc clare scirent postea, dum recordarentur se hæc a Christo audivisse. Cur autem illorum animam prius dejecit, dicens, Adhuc modicum tempus vobiscum sum? Judæis namque jure dicebatur, nos vero quare cum ingratis illis locas? Minime facio. Et cur ait, Sicut dixi Judæis? Reduxit in memoriam, quia non nunc ob malorum præsentiam hæc prædixit, sed jam olim præviderat, ipsique testes erant, qui audierant ipsum hæc Judæis dicentem. Quare addidit illud, Filii; ut cum audirent illud, Sicut dixi Judæis, ne putarent simili modo sibi dictum fuisse. Non ergo ut deiceret illorum animos hoc dixit, sed ut consolaretur, ne inexpectatæ ærumnæ ipsos turbarent. Quo ego vado, vos non potestis venire. Ostendit mortem suam esse translationem et transitum ad meliora et ad locum corruptibilia corpora non recipientem. Hæc porro dicit etiam ut eorum erga se amorem excitet et ferventiorum efficiat. Scitis enim cum aliquis nobis amississimos videmus abscedentes, nos magis incendi; maxime cum videmus eos in locum concedere quo nos ire non possumus. Ut ergo Judæos terreret, hæc dixit, utque discipulorum amorem incenderet. Talis est ille locus, quo non illi modo, sed nec vos quoque amicissimi possitis venire. Hic quoque dignitatem suam ostendit. Et vobis dico modo. Cur, modo? Aliter illis, aliter vobis; id est, non cum illis. Ulinam illum quaesierunt Judæi? ubi discipuli? Discipuli, cum fugerent; Judæi vero, quando in calanitates ingentes et inauditas inciderunt, urbe capta, et ira Dei undique illos circumsidente. Discipulis ergo tunc propter incredulitatem ita loquutus est: vobis nunc ego, ne inexpectatam subentis calamitatem. 34. *Mandatum novum do vobis.* Cum enim verisimile esset illos, iis auditis, ac si deserti prorsus essent, in perturbationem delapsuros esse: consolatur ipsos, omnium bonorum radice ad securitatem municiens eos, nempe caritate; ac si diceret: Me abeunte doletis? verum si vos mutuo diligatis, fortiores eritis. Cur ergo non ita dixit? Quia quod longe utilius erat protulit: 35. *In hoc cognoscent omnes quod discipuli mei estis.* His enim significavit, eorum suum nunquam esse solvendum, postquam hoc indicium illis dederat. Hoc vero dixit, quando proditor ab illis separatus est. Cur autem hoc*

mandatum dicit novum esse, quod in Veteri quoque Testamento positum erat? Ipse illud novum fecit ipso præcipiendi modo; intulit enim, *Sicut dilexi vos.* Non enim vestris præcedentibus meritis debitum persolvi, sed ipse corpi, inquit. Sic et vos oportet amicis vestris beneficentia præstare, nullo debito obstrictos. Et omissis miraculis quæ editori erant, ex caritate illos distinguit. Quare? Quia hoc maxime sanctorum indicium et argumentum est: omnem quippe indicat sanctitatem. Per hoc maxime omnes salutem consequimur. Hoc est, inquit, esse discipulum. Sic vos laudabunt omnes, cum vos viderint meam imitari dilectionem.

4. Quid ergo? annon potius hoc miracula ostendunt? Minime. *Multi enim dicunt: Domine, nonne in nomine tuo demonia ejicimus (Matth. 7. 22)?* et iterum, gaudentes ipsis, quod demonia sibi parerent, dicit: *Ne gaudetis quia demonia vobis subjiciuntur; sed quia nomina vestra scripta sunt in caelis (Luc. 10. 20).* Atqui hoc orbem adduxit, quia illud jam aderat: si illud non adfuisset, hoc non mansisset. Caritas enim illos statim bonos probosque reddidit, effecitque ut omnes unum cor et anima essent. Nam si dissensio fuisset, omnia peritura erant. Neque illis tantum hoc loquutus est, sed et omnibus in ipsum postea credituris: siquidem et nunc nihil aliud gentilibus offendiculo est, quam quod caritas non adsit. At, iniques, nos quoque arguunt quod signa non fiant. Verum non usque adeo. In quo autem dilectionem ostenderunt apostoli? Vident Petrum et Joannem qui nunquam separantur, in templum ascendentes? vident Paulum, quo nempe sit ergo illos affectu; et tamen dubitas? Nam si aliis fuerunt virtutibus instructi, multo magis bonorum matrem possederunt. Hæc quippe ab anima virtute prædita germinat; at ubi nequitia est, exarscit. *Cum abundaverit iniquitas, inquit, refrigerat caritas multorum (Matth. 24. 12).* Gentiles certe non ita movent signa, ut vita: vitam nihil ita instituit, ut dilectio. Nam signorum editores deceptores sæpe vocarunt; vitam vero puram nunquam carere possunt. Quamdiu ergo prædicatio non tantum profecerat, jure signa in admiratione erant: nunc autem ex vita mirabiles esse oportet. Nihil enim gentiles ita afficit, ut virtus: nihil ita illa offendiculo est, ut improbitas; et jure quidem. Cum enim viderit avarum et raptorem contraria præcipientem, eunque qui inimicos diligere jubetur, in contribules suos, tamquam in feras, servientem, nugæ præcepta illa vocabit. Cum viderit quempiam mortis furnidine captum, quo paucio immortalitatis doctrinam accipiet? Cum ambiciosos viderit, aliisque animi morbis captos, potius in sua manebit sententia, nihilque de nobis magnum putabit. Nos enim, nos utique in causa sumus cor illi in suo errore persistenti. Nam doctrinam illam olim suam repudiaverunt, et nostra admirantur; sed ex vita nostra arcentur. Nam verbis philosophari facile est: multi enim apud illos id fecerunt: adhuc vero requirunt opera bona. Veteres illos qui apud nos fuerunt recogitent. At illi non credunt, et nos præsentibus ob-

servant. Ostende nobis, inquit, fidem per opera. Hæc nosquam sunt. Sed cum nos vident plus quam feras proxiuos nostros discernere, nos orbis perniciem vocant. Hæc gentiles retinent, ne ad nos transcant. Itaque nos horum pœnas dabimus, non solum quod mala perpetremus, sed etiam quod nomen Dei blasphemetur. Quousque pecuniis, deliciis aliisque vitiiis dediti¹ crimus? Abstineamus denique. Audi quid de quibusdam insensatis dicat propheta: *Come-*

¹ Putat bolsius legendum, *vincti*, verum sine ulla manuscritorum auctoritate.

damus et bibamus: cras enim moriemur (Isai. 22. 13). De presentibus hoc dicere non possumus: ita multi omnium bona absorbent. Quod illis exprobrans dicebat propheta: *Namquid soli habitabis terram (Isai. 5. 8)?* Quamobrem timeo ne quid mali accidat, et ingentem vobis atralatum Dei ultionem. Quod ne fiat, virtutem exerceamus omnem, ut futura consequamur bona, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri gloria, unaque Spiritui sancto, nunc et semper et in secula seculorum. Amen.

HOMILIA LXXIII.

CAP. 13. v. 36. *Dicit Simon Petrus: Domine, quo vadis? Respondit ei Jesus: Quo ego vado, non potes sequi me modo; sequeris autem postea.*

1. *Petri fervens animus. Dilectio sine superna gratia nihil est.* — Magnum quidpiam dilectio, et igne vehementius, quod ad ipsum calum sustollit: nullus potest obex impetum ejus cohibere. Ferventissimus igitur Petrus, cum audisset dicentem, *Quo ego vado, vos non potestis venire, quid dicit? Domine, quo vadis?* Hoc autem dicebat, non tam discendi, quam sequendi illum desiderio. Non ausus certe est dicere, *Venio*; sed ait, *Quo vadis?* Christus non verbis, sed animo ejus respondet, ut ex ipsis ejus verbis palam est? Quid enim ait? *Quo ego vado, non potes modo me sequi.* Vident illum sequi optavisse, ideoque interrogasse? Ut audivit autem, *Sequeris postea*, neque sic desiderium cohibuit, etsi sperandum audiret; sed eo venit ut diceret: 57. *Quare non possum te sequi modo? Animam meam pro te ponam.* Quia enim proditiōnis metum deposuerat, et inter probos censebatur, cum fiducia demum, aliis silentibus, sciscitatur. Quid ais, Petre? dicit ille, *Non potes*; et tu dicis, *Possum?* Experimento itaque dices dilectionem tuam sine superna gratia demum, unde palam est, eum lapsam illum ad utilitatem Petri permisisse. Volebat quidem Christus his prelatiis verbis ipsum instituire: quia vero ille in vehementia sua perseverabat, non iniecit quidem, neque impulit ad negationem, sed deseruit, ut suam edisceret infirmitatem. Dixit Jesus se tradendum fore; respondit ille: *Proptius esto tibi: non erit tibi hoc (Math. 16. 23).* Corruptus, non emendatus est; sed cum vellet ipsi Jesus pedes lavare, dixit, *Non lavabis mihi pedes in æternum*¹. Audiens rursus, *Non potes me sequi modo*, dicit: *Etsi omnes te negaverint, ego non negabo.* Quia igitur videre erat illum in arrogantiam prolabi, contradicere meditante, monet demum ne repugnet. Id porro subindicans Lucas, dixisse illum ait: *Et ego pro te rogavi, ut non deficeret fides tua (Luc. 22. 32).* Id est, Ne prorsus et usque in finem pereas: in omnibus humilitatem docens, et arguens humanam naturam per se nihil esse. Quia enim dilectionis vis id efficiebat, ut ad contradicendum paratus esset, illum ad respiciendum monet, ne postea in idipsum inci-

¹ Alii legunt, *non hoc facies in æternum.*

deret, cum orbis totius administrationem susciperet; sed ut memor eorum quæ sibi acciderant, seipsum cognosceret. Et vide quantus sit lapsus. Non enim semel aut bis, sed ensaque processit, ut breviter negaret; ut disceret se non ita dilexisse, ut dilectus fuerat. Atamen ei qui ita lapsus fuerat, rursus dicit: *Diligis me plus his?* Itaque non quod frigidus esset, sed quod superna nudatus esset ope, cecidit. Dilectionem ergo Petri amplectitur, contradictionem vero inde partam succidit. Si diligis, debes dilecto obtemperare. Dixit ille et tibi et sociis, *Non potes: quid contendis? Non intelligis quid sit Dei negotio? Quia vero hac in re non vis discere, non posse quod ego dico non fieri; in negatione tua id dicis, etsi hoc tibi incredibile visum sit.* Hoc quidem nesciebas; hujus vero cognitionem¹ in animo habebas; sed tamen contra quam expectabas accidit. *Animam meam pro te ponam.* Quia enim audiverat majorem hac caritatem neminem habere, insuluit statim, insatiabilis cum esset et suprema attingere vellet. At Christus ut ostendat, ad se tantum pertinere hæc cum auctoritate loqui, dicit: 59. *Antequam gallus cantet; hoc est, nunc.* Neque enim longe aberat: intempesta quippe nocte loquebatur, et jam prima et secunda vigilia præterierat. (Cap. 14.) 1. *Non turbetur cor vestrum.* Hoc dicit, quia verisimile erat ipsos ista audientes turbatos fuisse. Si enim coriphæus ista fervens audivit negaturum se esse antequam gallus ter cantaret; credibile erat ipsos magnam calamitatem pasuros esse, quæ posset vel adamantinis animos evertere. Quia igitur par erat illos hæc cogitantes terri, vide quomodo ipso consoleatur, *Non turbetur cor vestrum:* hoc primo divinitatis suæ virtutem demonstrano, quod ea quæ illi in mente habebant, ipse sciret et palam faceret. *Creditis in Deum, et in me credite;* id est, omnes ærumnæ pertransibunt. Nam fides in me et in Patrem fortior est ærumnis omnibus, nec ainet vos malis obrui. Deinde subdit: 2. *In domo Patris mei mansiones multe sunt.* Ut moerentem Petrum consolatur dicens, *Sequeris autem postea:* sic eandem illis spem suggerit. Ne putarent enim ad illum solum promissionem pertinere, ait: *In domo Patris mei mansiones multe sunt: si quo minus, dixissem vobis, quia vado parare vobis locum:* id est, Quod

¹ Alii habent, *conscientiam, pro, cognitionem.*

ἀλλὰ μᾶλλον ὀρώντες καὶ θηρίου σπαράσσοντας ἡμᾶς τοὺς κλησίον, λύμην ἡμᾶς καλοῦσι τῆς οἰκουμένης. Ταῦτα Ἕλληνας κατέχει, καὶ οὐκ ἀφίσης πρὸς ἡμᾶς μεταστῆναι. Ὅστε ἡμᾶς καὶ τούτων δίκην δώσομεν, οὐχ ὄπισθ ἢν κακῶς πράττοντες μόνον, ἀλλὰ καὶ ὄπισθ ἢν βλασημαίται τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ. Μέχρι τίνος χρήματα, καὶ τρυφή, καὶ τοὺς ἄλλους ἰσχυρὰ προδομένοι = πάθον; Ἀποστῆναι οὐ λοιπόν. Ἀκούσωσι τί φησὶν ὁ προφήτης περὶ τινῶν ἀνοήτων· *Φάγωμεν καὶ πίωμεν· αἰτίων γὰρ ἀποθήησκομεν*. Ἐπὶ δὲ

* *Conjecta Boletus prodebrimino.*

[429] OMLIA OΓ'.

Ἄγειε Σίμων Πέτρος· Κύριε, κοῦ ὁπάγει; Ἀπεκρίθη αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Ὅπου ὁπάγω ἐγὼ, οὐ δύνασαι μοι νῦν ἀκολουθεῖσαι· ὅστερον δὲ ἀκολουθήσεις μοι.

α'. Μέγα ἀγάπη καλὸν κυρὸς ἐστὶ σφοδρότερον, καὶ πρὸς αὐτὸν θνεῖται τὸν οὐρανόν· καὶ οὐδὲν ἐστὶ κώλυμα*, ὅπερ αὐτῆς τὴν βαγθαὶν ὀρμὴν ἐπισητεῖν δύνησται. Ὁ γούν θερμῶτατος Πέτρος, ἀκούσας, ὅτι Ὅπου ἐγὼ ὁπάγω, ὁμεῖς οὐ δύνασθε ἐλθεῖν, τί λέγει· Κύριε, κοῦ ὁπάγει; Τούτο δὲ εἶπεν, οὐχ ὅτι μαθεῖν βουλόμενος, ὡς ἀκολουθεῖσαι ἐπιθυμῶν. Φανερώμεν μὴ οὐν εἶπεν, ὅτι Ἐρχομαι· οὐκ ἐτόλμησε τιλε· φησὶ δὲ, *Ποῦ ὁπάγει; Ὁ Χριστὸς δὲ οὐ πρὸς τὰ ῥήματα, ἀλλὰ πρὸς τὴν θείαναι ἀπεκρήατο*. Ὅτι γὰρ τούτο ἤθελε, δὲ ἢν ὁ Χριστὸς εἶπε δόξα. Τί γὰρ φησὶν; Ὅπου ἐγὼ ὁπάγω, οὐ δύνασαι μοι νῦν ἀκολουθεῖσαι. Ὅρξῃ δὲ τὸ ἀκολουθεῖσαι ἐπεκῆσαι, καὶ διὰ τούτο ἐρωτᾷ; Ἀκούσας δὲ, δὲ Ἀκολουθήσεις ὅστερον, οὐδὲ οὐτε τὸν πῶτον καταγε· καίτοι χρησταὶ ἐπιτάδας λαθῶν, ἀλλ' οὐτε ἐπίγεται ὡς εἰπεῖν, *διὰ τὸ δύνασαι σοι νῦν ἀκολουθεῖσαι; Τὴν ψυχὴν μου ὡπὲρ σοῦ θήσω*. Ἐπειδὴ γὰρ ἀπιστοῦσα τὸν φόβον τῆς προσησας, καὶ τῶν γησίων ἐφάνη καὶ αὐτὸς ἢν, μετὰ παρῆσας δὲ ἑαυτοῦ λοιπὸν ἐρωτᾷ τῶν ἄλλων σιγάντων. Τί λέγει, Πέτρε; εἶπεν, *δὲ οὐ δύνασαι*: καὶ οὐ λέγει, *δὲ δύναμαι*; Οὐκ οὐν εἶπεν διὰ τῆς πείρας αὐτῆς, δὲ οὐδὲν σοῦ ἐστὶν ἡ ἀγάπη, μὴ τῆς ἄνωθεν παρούσης βοπής. Ὅθεν ὄβλου, δὲ καὶ τὸ πῶμα ἐκεῖνο, αὐτοῦ ῥηόμενος συνεχώρησεν. Ἐβούλετο μὴ γὰρ καὶ διὰ τῶν πρώτων παιδείουα· ἐπειδὴ δὲ ἐπέμενε τῆ σφοδρότητι, αὐτὸς μὴ οὐκ ἐνέβαλεν αὐτόν, οὐτε ὡσεν ἐπὶ τὴν ἀρσησιν, εἶπας δὲ ἔρρημον, ὡστε μαθεῖν τὴν ταυτοδοκίαναι. Εἶπεν, δὲ δὲ παραδοθῆναι, καὶ λέγει· *Ἰλαῶς σοι οὐ μὴ ἔσται σοι τούτο*. Ἐπετιμήθη, καὶ οὐκ ἐπαίδευθ· ἀλλὰ πάλιν, βουλομένου τοῦ Χριστοῦ νέψαι αὐτοῦ τοὺς πόδας, φησὶν· *Οὐ μὴ νίψης μου τοὺς πόδας· εἰς τὸν αἰῶνα*. Ἀκούσας πάλιν, δὲ *οὐ δύνασαι μοι νῦν ἀκολουθεῖσαι*, λέγει· *Κἄν κάπτες ἀρσησωνται, ἐγὼ οὐκ ἀρσησονται*. Ἐπὶ οὐν εἰδὸς ἢν αὐτὸν καὶ εἰς ἀπίαναι ἀρῆθναι μελετώντῃα ἀντιλέγει αὐτῷ, παιδεύει λοιπὸν αὐτὸν μὴ ἀντιπίπτειν. Τούτο γούν καὶ ὁ Αουκᾶς σινιτόμενος, αὐτὸν φησὶν εἰρηκῆναι, *καὶ ἐγὼ δέσθηθι περὶ σοῦ, ἵνα μὴ ἐκλειπῇ ἡ κίςτις σου*· τούτῃσιν, ἵνα μὴ εἰς τέλος ἀπὸλῃ· διὰ πάντων ταπεινωφροσύνην αὐτὸν διδάσων, καὶ τὴν ἀνθρωπινῆν λέγειων φύσιν οὐδὲν αὐτῆν καβ' ἑαυτῆν οὐσαν. Ἐπειδὴ γὰρ ἡ πολλὴ ἀγάπη ἀντιλογικῶν αὐτὸν ἐποίησε, αωφρονίζεσαι λοιπὸν αὐτόν, ἵνα μὴ καὶ ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα τούτο πάθῃ, ὅταν τῆς [430] οἰκουμένης τὴν οἰκονομίαν ἀναδέξῃται· ἀλλ'

* *Savil. ἀγάπη, καὶ πρὸς αὐτὸ σφοδρότερον... ὄρα-
ναι· καὶ οὐδὲν ἐστὶ κώλυμα.* ὁ AMH οὐ μὴ ποῖσται τοῦ
* *Vox «apio accessit ὁ Savil. Enit.*

τῶν παρόντων οὐδὲ τούτο ἐστὶν εἰπεῖν· οὗτοι πολλοὶ τὰ τῶν ἀπάντων περιβάλλονται. Οὗτω καὶ αὐτοὺς θνεῖ-
δίζων εἶπεν ὁ προφήτης· *Μὴ οἰκῆσθε μόνον ἐπὶ τῆς γῆς; Αὐτὸ καὶ δέδοκα μὴ τί γέννηται χαλεπόν, καὶ πολλὴν ἐπισπασάμεθα τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ τιμα-
ριαν*. Ὅσαρ ἵνα μὴ γέννηται, τῆς ἀρετῆς ἐπιμελώ-
μεθα· πάσης, ἵνα καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτύχων ἀγαθῶν, χάρηται καὶ φιλοφρονηταῖ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δὲ οὐ καὶ μεθ' οὐ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἔμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

ἢ *Quidam ἐπιλοδοῦμεθα.*

ἵνα ἀναμνησκόμενος ἢν ἐπαθεν ἐπιγνώσκη ἑαυτόν. Καὶ ὅρα σφοδρότητα πτώματος. Οὐ γὰρ ἀπαξ καὶ δὲ τούτο ἐπαθεν, ἀλλ' οὕτως ἐξέστη, ὡς ἢν βραγελ καίρη· τρίτον εἶπεν τὸ ῥῆμα τὸ τῆς ἀρνησως· ἵνα μάθῃ, δὲ οὐχ οὕτως ἠγάπησεν, ὡς ἠγαπήθη. Ἄλλ' ὅμως τῷ οὕτω πασόντι πάλιν λέγει· Ἄγαπῆς με πλέον τούτω; Οὕτως οὐκ ἀπὸ φύσεως, ἀλλ' ἐκ τοῦ γρηναυθῆναι τῆς ἄνωθεν βοηθείας γέγονε. Τὴν μὴ οὐν ἀγάπην ἀποδέχεται τοῦ Πέτρος, τὴν δὲ ἐξ αὐτῆς· τικτομένην ἀντιλογίαν περικόπτει. Εἰ γὰρ ἀγαπᾷ, ὀφείλει τῷ ἠγαπημένῳ πεθεῖσθαι. Εἶπα καὶ σοὶ καὶ τοὺς μετὰ σοῦ, *οὐ δύνασαι*· τί φιλονικεῖς; οὐκ οἶδας τί ποτὲ ἐστὶν ἀπαγόρευσις Θεοῦ; Ἐπειδὴ δὲ ἐν τούτῳ μαθεῖν οὐ θέλεις εἰς οὐχ οὐδὲν τὸ μὴ γενεῖσθαι ὁ λέγω, ἐν τῇ ἀρνήσει αὐτὸ μαθήθη· καίτοι πολὺ σοὶ τούτο τότε ἀπιστότερον ἐφαίνετο. Τούτο μὴ γὰρ οὐδὲ ἴδεαι· ἐκεῖνο δὲ τὴν γρησιν· αὐτὸς εἶχεν ἐν τῇ ψυχῇ· ἀλλ' ὅμως ἐγίνετο τὸ μὴδὲ προσδοκῆν. Τὴν ψυχὴν μου ὡπὲρ σοῦ θήσω. Ἐπειδὴ γὰρ ἤκουσεν, δὲ μείζονα ταῦτης ἀγάπην οὐδέεις εἶχε, ἐπακήσεν εὐθέως, ἀκόρστος ἢν καὶ τῶν ἀρειν ἐρικνεσίαις βουλόμενος. Ἄλλ' ὁ Χριστὸς, θεϊκῶς ἐκ αὐτοῦ μόνου ἐστὶ ταῦτα μετὰ αἰθεντίας ἐπιγ-
ῖλλεσθαι, φησὶ· *Πρὶν δλέκτορα φωνῆσαι*· τούτῃσιν, νῦν. Οὐδὲ γὰρ ἦν πολὺ τὸ δίστασμα· ἄωρη γὰρ τῶν νυκτῶν διελέγησθαι, καὶ πρώτῃ καὶ δευτέρῃ ἦν φυλακῆ διελοῦσα. *Μὴ ταρασσέσθω ὁμῶν ἡ καρδία*. Τούτο λέγει, ἐπειδὴ εἰδὸς ἦν αὐτῶς ἀκούσας ταρῆσθαι. Εἰ γὰρ ὁ κορυφαῖος καὶ οὗτω διάκτυρος πρὸ φωνῆς δλέκτορος τρις ἀπαρνησασθαι ἤκουσε· μεγά-
λῃν τινὰ προσδοκᾷν αὐτὸς περιστασιν ὕποσθησθαι εἰδὸς ἦν, ἰκανῶν καὶ τῆς ἀδαμαντίνους περὶρῆσαι ψυχᾶς. Ἐπὶ οὐν ταῦτα λογιζόμενος εἰδὸς ἦν αὐτοῦ καὶ ἰσότησιν, ὅρα πῶς οὕτως παραμυθεῖται, *Μὴ ταρασσέσθω ὁμῶν ἡ καρδία*, λέγων· τούτῳ πρώτῳ τῆς θεότητος αὐτοῦ τὴν δύναμιν ἰνδικνύμενος, δὲ ἢ κατὰ ψυχὴν εἶχον, ταῦτα οἶδε καὶ εἰς μένος ἄγει. *Πιστεῦτε εἰς τὸν Θεόν, καὶ εἰς ἐμὲ πιστεῦτε*· τούτῃσιν, πάντα παρελεύσεται τὰ θεινά. Ἢ γὰρ εἰς ἐμὲ πίστις καὶ τὸν γεγεννηκῆτα δυνατωτέρα τῶν ἐπίδωνται ἐστὶ, καὶ οὐδὲν ἐκείαι κρατῆται τῶν δυσχε-
ρῶν. Εἶτα ἐπάγει· Ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Πατρὸς μου μορῶι κα.Ι.Ι.Ι.Ι. εἰσιν. Τούτῳ τὸν Πέτρον εἰόντῃα παραμυθεῖται λέγων· Ἀκολουθήσεις δὲ ὅστερον· οὕτω καὶ τούτως ταῦτην τὴν ἐπιτάδα ὀπαρῆσαι. ἵνα γὰρ μὴ νομίσων ἐκεῖνον μόνῳ τὴν ἐπιγγεῖλαιαν δε-
δόσθαι, φησὶν· Ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Πατρὸς μου μορῶι κα.Ι.Ι.Ι.Ι. εἰσιν. Εἰ δὲ μὴ, εἰκορ ἄρ ὁμῶν, Πορ-
ροῖομοι· ἐτοιμάσαι ἐκόσῳ ὁμῶν· τούτῃσιν, δὲ καὶ ὁμᾶς ἐκεῖνος ὁ χῶρος δέξεται ὁ καὶ τὸν Πέτρον.

ἢ *Alli αὐτὸ εἶπεν.* ἢ *Alli τὸ συνέδριον. Paulo post Morel.*
ἢ *Morel. ἐπιδοθῆναι.* ἢ *Interpres legisse videtur τούτῳ τῷ τρόπῳ, qui verit. hoc paco; «sed omnia
εεμπάρτα τούτῳ πρώτῳ ἰμμεν.* ἢ *Alli πορῆσονται.*

vos ille locus excepturus sit qui et Petrum. Nam magna ibi est mansionum copia, nec potest dici ille apparatus opus habere. Quia enim dixit, *Non potestis me sepi modo*; ne putarent exclusos se esse, addit: 3. *Ut ubi ego sum, et vos sitis*. Tantam hujusce rei curam habeo, ut id jam fecissem, nisi jam olim vobis preparatum esset: ostendens multum ipsis esse fidendum.

2. Deinde ne videretur id dicere adulandi causa, sed crederent rem ita se habere, subdit: 4. *Et quo ego vado scitis, et viam scitis*. Videntur quomodo ostendat eis hæc non frustra dicta fuisse. Illud vero dicit, quod sciret illos hanc cupere notitiam. Nam Petrus non discendi causa, sed ut sequeretur eum, superiora loquutus est. Quia vero increpatus ille fuerat, et interim Christus quod impossibile videbatur, possibile esse monstravit; et cum impossibile videretur, cupiditatem iniecit quid illud esset cognoscendi: ideo ait illis: *Et viam scitis*. Sicut enim ubi dixit, *Me negabis*, cum nemo quidquam profatus esset, n' quæ in cordibus erant scrutaretur, addidit, *Ne turbemini*: ita et hoc loco, ubi dixit, *Scitis*, cupiditatem animi eorum declaravit, et ipse dat illis interrogandi occasionem. Illud vero, *Quo vadis*? Petrus ex vi amoris, Thomas vero præ timore dicit. 5. *Domine, nescimus quo vadis*. Locum nescimus, inquit, *Et quomodo possumus viam scire*? Vide quam reverenter. Non enim dixit, Dic nobis locum; sed, *Nescimus quo vadis*. Ille enim jam olim omnes discere cupiebant. Nam si Judæi id audientes animi pendebant, tametsi cupiebant illum abscedere; multo magis ii qui nunquam volebant ab illo separari, id discere cupiebant. Reverebantur autem illum interrogare: interrogant tamen et amore et anxietate ducti. Quid ergo Christus? 6. *Ego sum via, veritas, et vita. Nemo venit ad Patrem, nisi per me*. Cur ergo interrogatus a Petro quo iret, non statim respondit, Ego ad Patrem vado, vos vero non potestis nunc venire; sed tantum verborum circuitum intulit, tot interrogaciones et responsiones? Judæis namque merito non hoc dixit; his vero quare? Dixerat quidem et his et Judæis, se ex Deo exivisse, et ad Deum ire: et nunc id clarius dicit, quam prius. At Judæis non ita clare dixit. Nam si dixisset, Non potestis ad Patrem venire nisi per me, id ex facta dici putavissent: cum celat vero, dubios reddit. At, inquires, cur discipulis et Petro ita dixit? Fervidum noverat Petri animum, et ad instandum inquirendumque pronum. Ut ergo illum avertat, obscure loquitur. Postquam autem id quod volebat per sermonis obscuritatem effecit, iterum id revelat.

Christus multa cautione in instituendis discipulis utatur. Se Patri æqualem ostendit. Visio pro cognitione accipitur. — Cum dixisset enim, *Ubi sum, nemo potest venire*, addit: *In domo Patris mei mansiones multe sunt; et rursus: Nemo venit ad Patrem, nisi per me*. Ille itaque volebat illis iniitio dicere, ne in mororem majorem induceret: postquam autem illos consolatus est, hoc dicit. Et enim ab increpatione Petri multum mororis abstulit, metuentesque ne ea ipsa audirent,

hiac magis reprimebantur. *Ego sum via*. Hæc est explicatio illius dicti, *Nemo venit, nisi per me*: illud vero, *Et veritas et vita*, significat hæc prorsus futura esse. Si veritas, nihil a me falsum exiit: si etiam vita, ne mors quidem vos impedire poterit, quin ingrediamini. Alioquin vero, si *Ego sum via*, duco non egebitis: si veritas sum, non loquor falsa: si vita, etiamsi moriamini, promissa consequemini. Quod de via dicebat, intellexerunt et confessi sunt: reliqua vero ignorabant: non tamen de illis audebant sciscitari. Attamen multum ex via consolacionis acceperunt. Si ergo in mea potestate est, inquit, ad Patrem adducere, istuc omnino venietis. Neque enim alia venire potestis via. Cum autem dixisset antea, *Nemo potest venire ad me, nisi Pater traxerit eum* (Joan. 6. 44); ac rursus, *Si ego exaltatus fuero a terra, omnes traham ad meipsum* (Ibid. 12. 32); et nunc iterum, *Nemo venit ad Patrem, nisi per me*, se Patri æqualem ostendit. Quomodo autem eum dixerit, *Quo vadam scitis, et viam scitis*, subdit: 7. *Si cognovissetis me, et Patrem meum nique cognovissetis: et amodo cognoscetis eum, et vidistis eum*? Non sibi contradicit: noverant enim illum, non tamen ut oportebat. Deum enim noverant, Patrem vero nondum: nam Spiritus postea veniens totam illis cognitionem intulit. Hoc autem vult dicere: Si meam nossetis substantiam et dignitatem, Patris quoque nossetis. *Et modo cognoscetis eum, et vidistis eum* (alterum futuri, alterum presentis); hoc est, per me. Visionem vero dicit, mentis cognitionem. Eos enim qui videntur, possumus videre et ignorare: eos vero qui cognoscuntur, non possumus cognoscere et ignorare. Ideo ait, *Et vidistis eum*; ut visus est, inquit, et angelis (1. Tim. 3. 16). Atqui non ipsa substantia visa est; sed tamen visus esse dicit, ut videlicet videre poterant. Sic vero loquutus est, ut discas eum qui ipsum movit, Genitorem quoque ejus nosse. Videbant porro illum non nuda substantia, sed carne indutum. Alii quoque visionem cognitionem appellat; ut cum dicit: *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum ridebunt* (Matth. 5. 8). Mundos autem dicit, non tantum a fornicatione, sed a peccatis omnibus: nam omne peccatum maculam indit animæ.

3. Nihil itaque non agamus, ut sordes abstergamus. Abstergit autem primo lavacrum; deinde alie multe et varie viæ. Nam clemens cum sit Deus, alias nobis variasque vias, quibus purgemur, aperuit, quarum prima est elemosyna. Elemosynis enim et fide purgantur peccata (Eccli. 3. 33), inquit. Elemosynis, inquam, non ex inique partis: illud enim non elemosyna, sed inhumanitas et crudelitas est. Quæ enim utilitas alterum spoliare, alterum induere? A misericordia incipiendum est: alioquin immanitas est. Etsi enim omnia aliena demus, nihil hinc lucri nobis, ut ostendit Zachæus, qui se Deum placare dicit dando quadruplum ceruum quæ rapuerat (Luc. 19. 8). Nos vero qui innumera rapimus, et pauca damus, placare Deum putamus, ignorantes nos illum magis irritare. Die, queso, mihi, si asinum mortuum et factitium e

trivis ad aram tractum offerres in sacrificium, nonne te omnes lapidarent ut impium et execrandum? Quid vero, si probem, sacrificium ex rapina magis execrandum esse, quam defensionem habebimus? Ponamus enim cinelium ex rapina partum: nonne magis foetet, quam a-ivus mortuus? Vis discere quantum sit peccati factor? Audi prophetam dicentem: *Putruerunt et corruptae sunt civitates meae* (Psal. 37. 6). Tu vero Deum verbis precaris, ut scelerum tuorum obliviscatur; dum per rapinas et fraudes tuas illud agis, ut eorum semper recordetur, dum peccatum tuum aere imponitur. Jam vero non hoc solum peccatum est, sed, quod est gravius, sanctorum animas inquinans. Hoc enim lapis est (a), et sanctificatur: ille autem semper Christum ferunt: et aedes tam immunda offerre? Minime, inquit; non eas pecuniis offero, sed alias. Ridicula haec et nugicia sunt. Nescis quod si in multam pecuniam vel stilla iniustitiae incidit, tota inquinatur? Ut enim si quis in purum fontem firmum injiciat, totam aquam reddit immundam: ita si in divitias rapina ingreditur, omnia foveore implet. Quid ergo? manus lavamus cum in ecclesiam ingreduimur, cor vero non item? nun manus vocem emittunt? Anima verba profert: in illam Deus respicit: illa sedata, nihil prodest corporis puritas. Quae utilitas si manus exteriores abstergas, interiores vero impuras relinquis? Illud grave est, illud omnia subvertit, quod parva cum

(a) Altare lapis erat.

metu curantes, magna contemnimus. Illotis certe manibus orare indifferens est; illota vero conscientia, illud est omnium malorum deterrimum. Audi quid dictum sit Judaeis, de tali immunditia sollicitis: *Lava a malitia cor tuum* (Jer. 4. 14). Quosque erunt in te cogitationes laborum tuorum? Lavemus et nos, non luto, sed aqua pura, elemosyna, non avaritia. Prius a rapina abstine, et tunc elemosynam largire. Declinemus a malo, et faciamus bonum (Psal. 36. 27).

Elemosyna ex rapina scelus est. — Manus corree a rapina, et sic eas ad elemosynam porrige. Si vero iisdem manibus alios¹ spoliemus, etiam non ex ablati alios indamus, neque sic supplicium effugimus. Sic enim propitiis materia sceleris quoque materia est. Melius certe est non misereri, quam sic misereri. Siquidem Caino melius fuisset nihil prorsus offerre. Si vero qui minora obtulit, Deum irritavit; qui aliena dat, quomodo non provocabit? Ego tibi dixi, inquit, Ne rapias; et tu me ex rapis honoras? quid existimas? an me his delectari? Dicit igitur tibi: *Existimasti inique, quod ero tui similis. Arguem te, et statuum contra faciem tuam peccata tua* (Psal. 49. 24). Sed absit ut quis talem audiat vocem; verum utinam post puras erogatas elemosynas, cum splendidis lampadibus, in thalamum ingrediamur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria in saecula saeculorum. Amen.

¹ In Xss. multis legitur, pauperes, loco, alios.

HOMILIA LXXIV.

CAP. 14. v. 8. *Dicit ei Philippus: Domine, ostende nobis Patrem, et sufficit nobis.* 9. *Dicit ei Jesus: Tanto tempore vobiscum sum, et non cognovisti me, Philippe? Qui videt me, videt et Patrem.*

1. Dicebat propheta Judaeis: *Facies meretricis facta est tibi* (Jer. 3. 3), qui impudenter cum omnibus agis. Ut autem videatur, non illi civitati tantum hoc jure dicitur, sed etiam iis qui veritati impudenter obstant. Dicente enim Philippo, *Ostende nobis Patrem*, respondit Christus: *Tanto tempore vobiscum sum, et non cognovisti me, Philippe?* Et tamen quidam sunt, qui post haec verba Filium a Patre abscondunt. Atqui quam majorem quaeris propinquitatem? Quidam enim ex hoc dicto in Sabellii morbum incidunt. Verum et his et illis relictiis, ut ex diametro et impie oppositis, accuratum verborum sensum exploremus. *Tanto tempore vobiscum sum, et non cognovisti me, Philippe.* Quid enim? tunc Pater es quem inquiri? Non, inquit. Ideo non dixit, Non cognovisti eum; sed, *Non cognovisti me*; nihil aliud declarans, quam non aliud esse Filium, quam quod est Pater, manens tamen ipse Filius. Cur Philippus ad interrogandum accessit? Dixerat Christus, *Si cognovissetis me, et Patrem meum utique cognovissetis* (Joan. 14. 7); Judaei quoque saepe hoc ipsum dixerat. Quia ergo cum frequenter et Petrus et Judaei interrogaverant, quis es et Pater, interrogaverat item Thomas, et nullus quid clarum acce-

perat, sed adhuc res ignorabatur; ne molestus videretur esse Philippus, et cum Judaeis tentando eum fastidiosus; ut dixit, *Ostende nobis Patrem tuum, addeit, Et sufficit nobis*; nihil ultra quaerimus. Atqui Christus dixerat: *Si cognovissetis me, et Patrem meum utique cognovissetis*, et per se Patrem ostendebat: ille vero mutatit ordinem dicens, *Ostende Patrem*, ac si Christum accurate cognosceret. Verum non illi morem gessit Christus, sed ad viam direxit, suadens illi ut per se Patrem cognosceret. Ipse vero carnis oculis ipsum videre volebat, forte quia audierat Deum vidisse prophetas. Verum illa humanior modo dicta sunt, o Philippe. Ideo dicebat Christus: *Deum nemo vidit umquam* (Joan. 1. 18); et rursum, *Omnis qui audivit a Deo, et didicit, venit ad me. Neque vocem ejus audistis, neque faciem ejus vidistis* (Ibid. 6. 45. et 5. 37). Et in Veteri Testamento, *Nemo videbit faciem meam, et vivet* (Exod. 33. 20). Quid ergo Christus? Admodum increpat: *Tanto tempore vobiscum sum, et non cognovisti me, Philippe?* Non dixit, Non vidisti me; sed, *Non cognovisti me*. Numquid te nosse volo? inquit. Patrem tuum videre nunc quaero; tu vero mihi dicis, *Non cognovisti me?* quatenam haec consequentia? Multa sane. Quia enim Filius idipsum est quod Pater, manens tamen Filius, jure in se Patrem ostendit. Deinde hypostases distinguens ait: *Qui videt me, videt et Patrem*, ne quis diceret eundem esse Patrem et Filium.

Θεόν, οὐκ εἰδότες ὅτι μᾶλλον αὐτὸν ἂ παροξύνουμεν. Εἰπέ γὰρ μοι, εἴ γε ἔθνη νεκρὸν καὶ σαρκοπῶτα ἀπὸ τῆς τρυφῆς καὶ τῶν ἀμφοῶν ἐκλύσας ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον ἔφερες, ἄρα οὐκ ἂν ἄπαντες οὐ κατελευσαν ὡς ἀναγῆ καὶ μουσαρῶν^β; Τί οὖν, εἰν ἐλέγξω, ὅτι ἡ θυσία ἢ ἐξ ἀρπαγῆς; μουσαρῶτα τούτου, ποίας; τευξόμεθα ἀπολογίας; Θύμιεν γὰρ τὴ κεφαλὴν γεγενηθῆαι ἐξ ἀρπαγῆς· οὐχ ἔθνη τεθνηκότος μᾶλλον ὄνομα; Βούλει μαθεῖν πόση τῆς ἁμαρτίας ἡ σηπεδὸν λότιν; Ἄκουσον τοῦ Προφήτου λέγοντος· Προσώλεσαν καὶ ἐσάπησαν οἱ μωλαῖπές μου. Σὺ δὲ δὲ μὲν ἔρημασιν τὸν Θεὸν ἀξιώεις ἐπιλαθῆσθαι ὡν ποιεῖς; καθὼς αὐτὸς δὲ δὲ ὡν ποιεῖς ἀρπάξων καὶ πλεονεκτηῶν, καὶ παρασευαίσεις μεμνησθῆαι διηλεκτικῶς, ἐπιτιθεῖς σου τὴν ἁμαρτίαν ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον. Νῦν δὲ οὗ τοῦτο μὲν ἐστὶ τὸ ἄμφορημα, ἀλλὰ καὶ τὸ τοῦτο χαλεπώτερον, ὅτι τὰς τῶν ἁγίων μολύνεις ψυχὰς. Τοῦτο μὲν γὰρ λίθος ἐστὶ, καὶ ἀγιάζεται· ἐκείνη δὲ δὲ δὲ παντὸς αὐτὸν φέρουσι τὸν Χριστὸν· καὶ τοιμὰς ἐκεῖ κέμπειν ἀπὸ τοιαύτης ἀκαθαρτίας; Οὐχί, φησὶν· ὡς αὐτὰ τὰ χρήματα, ἀλλ' ἴτερα. Γέλωσ ταῦτα καὶ λήρος. Οὐκ οἶδας, ὅτι κὰν εἰς πολὺ πλῆθος χρημάτων τῆς ἀδικίας ἐμπέτηθαι, πάντα μολύνεται; Καθάπερ οὖν εἰς πηγὴν καθαρὸν κόσπον τις ἐμβάλων, πᾶσαν αὐτὴν ἀκάθαρτον εἰργάσαστο· οὕτω καὶ ἐν πλοῦτῳ πλεονεξία τὴν εἰσελευσάσα, πάντα ἀποτινῶν ποιεῖ τῆς ἐκείθην δυσωδίας. Εἶτα χειρὰς μὲν νιπετόμεθα, εἰς ἐκκλησίαν εἰσίνοντες· τὴν δὲ καρδίαν οὐκίται; Μὴ γὰρ αἱ χεῖρες φωνὴν ἀφίσταν; Ἡ ψυχὴ προφέρεται· τὰ ῥήματα εἰς ἐκείνην ὁ Θεὸς καθορᾷ· οὐδὲν δὲ τῆς τοῦ σώματος καθαρότητος, ἐκείνης μεμώσμηνης. Τί γὰρ βραχίον, ἂν τὰς ἔξωθεν μὲν χεῖρας ἀποσμήνης, τὰς δὲ ἔνθεν ἀκαθάρτους ἔχη; Τὸ

^α Quilam τὸν Θεόν, καίτοι γε μᾶλλον αὐτόν. ^β Αἱλι μαρῶν. ^γ Αὐτὴν aberat; accessit e Savil. Edit. ^δ Αἱλι προφέρεται.

γὰρ θεῖον καὶ πάντα ἀνατρέπον, τοῦτο ἐστὶ, ὅτι τὰ μικρὰ δεδιωκότες, τῶν μεγάλων καταφρονουμέν. Τὸ μὲν οὖν ἀνέπνοε χερσὶν εὐξασθαι, ἀδιάρῳ· τὸ δὲ ἀνέπνοε διανοίᾳ, τοῦτο ἐστὶ τὸ πάντων ἐσχατον τῶν κακῶν. Ἄκουσον καὶ Ἰουδαίους τοῖς περὶ τὰς τοιαύτας ἀκαθαρσίας; ἰσχυρότεροι, τί εἰρήται· Ἀπόλυται ἀπὸ κακίας τὴν καρδίαν σου. Εὐο; ποτε ἔσονται σοι διαλογισμοὶ πόνων σου; Ἀπολύουμεν καὶ ἡμεῖς, μὴ βορβόρον, ἀλλ' ὕδατι καθαρῷ, ἐλεημοσύνην, καὶ μὴ πλεονεξίαν. Πρώτον ἀπαλλάγηθαι τὸ ἀρπάξειν, καὶ τότε ἐπίδειξαι τὴν ἐλεημοσύνην. Ἐκκλινομεν ἀπὸ κακοῦ, καὶ ποιήσωμεν ἀγαθόν. Στήσον τὰς χεῖρας ἀπὸ πλεονεξίας, καὶ οὕτως αὐτὰς ἐπὶ τὴν ἐλεημοσύνην ἀγε. Ἄν δὲ τὰς αὐταῖς ἄλλους ἀποδοῦμεν^δ, εἰ καὶ μὴ [451] τοῖς ἐξ ἐκείνων ἀφηρημένοι ἐνδομωμεν, οὐδὲ οὕτως διακευώμεν τὴν κλίμασιν. Ἡ γὰρ ὑπέθεσι τοῦ ἱακμοῦ πάσης πλημμελείας ὑπέθεσι γίνεται. Τοῦ γὰρ οὕτως ἐλεῖν τὸ μὴ ἐλεῖν κρείττον. Ἐπεὶ καὶ τῷ Κάιν βέλτιον ἦν μὴδὲ ὄλωσ προσενεχθῆναι. Εἰ δὲ οὐ τὰ ἐλάττω χωρίσας, τὸν Θεὸν παροῦνεν· ὁ δὲ ἀλλότρια διδοῦς, πῶς οὐ παροῦναι; Ἐγὼ σοι εἶπον, φησὶ, μὴ ἀρπάξειν· καὶ σύ με ἐξ αὐτῶν τιμὰς; τί νομίζεις; ὅτι ἔδομα τούτους; Οὐκ οὐκ ἐρεῖ πρὸς σὺ· Ὑπέλασθες ἀνομίαν, ὅτι ἐσομαι σοὶ ἔθμιος. Ἐλέγξω σε, καὶ παριστήσω κατὰ πρόσωπόν σου τὰς ἁμαρτίας σου. Ἀλλὰ μὴ γένοιτο μεθῆνα ταῦτας ἀκούσαι τῆς φωνῆς, ἀλλ' ἐλεημοσύνην καθαρὸν ἐργασασμένους, καὶ λαμπρὰ, τὰς λαμπάδας ἔχοντες, οὕτως εἰς τὸν νομφρῶνα εἰσελθεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοῦ αἰῶνα; τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

^δ Nonnulli κακῶν. Διὰ τοῦτο καὶ Ἰουδ... τί φησιν. ^ε Manuscripti multi ἂν δὲ τὰς αὐταῖς τοῖς πτωχοῖς ἀποδοῦμεν, vel ἀποδοῦμεν. Editi ἄλλους ἀποδοῦμεν. Mox ἀφηρημένοι, alii διδομένοι. Paulo post mss. non pauci ἐπεὶ καὶ ὁ Κάιν βέλτιον ἦν μὴδὲ ὄλωσ προσενεχθῆναι.

ΟΜΙΛΙΑ ΟΑ'.

Λέγει αὐτῷ Φίλιππος· Κύριε, δεῖξον ἡμῖν τὸν Πατέρα, καὶ ἀρκεῖ ἡμῖν. Λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Ἐσοῦτον χρόνον μεθ' ὧμῶν εἰμι, καὶ οὐκ ἔγνωκας με, Φίλιππε; Ὁ ἑωρακῶς ἐμὲ, ὄνομας τὸν Πατέρα.

^α. Ὁ μὲν προσήτης; Ἐλεγε Ἰουδαίους· Ὅχις ἀέρηνος ἐγένετό σοι, ἀπειρωσυχνητόσης πρὸς πάντας. Ὡ; ἴσως δὲ, οὐκ ἐκείνη τῇ πύλει δίκαιον μόνον ταῦτα εἶπειν, ἀλλὰ καὶ τὰς ἀναστρέφους; πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἀντιβλέπουσι. Τοῦ γὰρ Φίλιππου πρὸς τὸν Χριστὸν εἰπόντος, Δείξον ἡμῖν τὸν Πατέρα σου, φησὶ· Ἐσοῦτον χρόνον μεθ' ὧμῶν εἰμι, καὶ οὐκ ἔγνωκας με, Φίλιππε; Καὶ ὅμως τινὲς εἰσι καὶ μετὰ τὰ ῥήματα ταῦτα ἀποσχίζοντες τοῦ γεγεννηκότος τὸν Υἱόν. Καίτοι πολὺν μεζῶν ταύτης ζητεῖς ἐγγύτητα; Τινὲς γὰρ ἐκ τῆς βήσεως ταύτης καὶ εἰς τὴν Σαβελλιου νόσον ἐπέπεσον. Ἀλλὰ καὶ τούτους καὶ ἐκείνους ἀφέντες ἡμεῖς, ὡς ἐκ διαμέτρου παρανομοῦντας, βρωμεν τῶν ἐρημῶν τὴν ἀκριβείαν. Ἐσοῦτον χρόνον μεθ' ὧμῶν εἰμι, καὶ οὐκ ἔγνωκας με, Φίλιππε; Τί γὰρ; σὺ εἰ εἰ Πατήρ ἐν ἐπιζήτῳ; Οὐχί, φησὶ. Διὰ τοῦτο οὐδὲ εἶπεν, Οὐκ ἔγνωκας αὐτόν· ἀλλ', Οὐκ ἔγνωκας με· οὐδὲν ἕλλο ἐμψαφίον, ἡ δὲ οὐδὲν ἔτερον ἐστὶν ὁ Υἱός. Ἡ τοῦτο ὅπερ ἐστὶν ὁ Πατήρ, μένων ἐν τῷ εἶναι Υἱός. Πόθεν δὲ ἐπὶ τοῦτο ἦλθεν ὁ Φίλιππος; Ἐλεγε· Εἰ ἐμὲ ἐγγνώκεις, καὶ τὸν Πατέρα μου ἐγγνώκεις ἄν· καὶ τοῖς Ἰουδαίοις πολλὰκις εἶπεν τοῦτο. Ἐπεὶ οὖν ἑρώτησεν αὐτὸν ὁ Πέτρος, πολλὰκις, καὶ Ἰουδαίους, τίς ἐστὶν ὁ Πατήρ, ἐρώτησεν

αὐτόν καὶ ὁ Θωμᾶς, καὶ οὐδεὶς οὐδὲν ἔμαθε σαφέ, ἀλλ' ἐτι ἠγνοεῖτο τὰ λεγόμενα, ἵνα μὴ δόξη προσκορῆς εἶναι ὁ Φίλιππος, καὶ διανοχηθῆν αὐτὸν μετὰ τοῖς Ἰουδαίοις ἑρωτῶν καὶ αὐτὸς, Δείξον ἡμῖν τὸν Πατέρα σου, ἐπιγάγε, καὶ ἀρκεῖ ἡμῖν· οὐδὲν πλεόν ζητοῦμεν. Καίτοι ὁ Χριστὸς ἔλεγε· Εἰ ἐμὲ ἐγγνώκειτε, καὶ τὸν Πατέρα μου ἐγγνώκειτε ἄν, καὶ δὲ ἐαυτοῦ τὸν Πατέρα ἐβήλου· ὁ δὲ [455] ἀνέστρεψε τὴν τάξιν, καὶ φησὶ· Τὸν Πατέρα δεῖξω, ὡς αὐτὸν εἶδω ἀκριβῶς. Ἄλλ' οὐκ ἀνέχεται αὐτοῦ ὁ Χριστὸς, ἀλλ' ἐπὶ τὴν ὁδὸν αὐτὸν ἴστησι, δὲ αὐτοῦ τὸν Πατέρα μανθάνειν πειθῶν· αὐτὸς δὲ ὁ τοῖς τοῦ σώματος ὀφθαλμοῖ; τούτους εἰδούτα ἴδων, ἴσως περὶ τῶν προφητῶν ἰκύνων, ὅτι εἶδον τὸν Θεόν. Ἀλλὰ συγκατάθεσις ἦν ἐκείνα, ὡ Φίλιππε. Διὰ τοῦτο ὁ Χριστὸς ἔλεγε· Θεὸν οὐδεὶς εἶδρακε κώποτε^δ· καὶ πάλιν, Πᾶς ὁ ἀκούσας παρὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ μαθὼν, ἔρχεται πρὸς με. Ὅπερ σωτηρὴν αὐτοῦ ἀπεκατέ, ὅπερ εἶδος αὐτοῦ ἐώρακατε. Καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ, Ὅθεν εἶδρατε τὸ πρόσωπόν μου, καὶ ζῆσεται. Τί οὖν ὁ Χριστός; Ἐφῆρα ἐπιτιμητικῶς· Ἐσοῦτον χρόνον μεθ' ὧμῶν εἰμι, καὶ οὐκ ἔγνωκας με, Φίλιππε; Καὶ οὐκ εἶπεν, Οὐκ εἶδες με, ἀλλ', Οὐκ ἔγνωκας με. Μὴ γὰρ σε βούλεμαι, φησὶ, μαθεῖν; Τὸν Πατέρα σου ἴδων ζήτησὶ νῦ· σὺ δὲ μοι λέγεις, Οὐκ ἔγνωκας με; ποῦν οὐκ ἀκούουθαι ἔχει τοῦτο; Πολλὴν μὲν οὖν. Ἐπειδὴ γὰρ τοῦτο ἐστὶν, ὅπερ ἐστὶν ὁ Πατήρ, μένων Υἱός, ἐκείτως; ἰν

^δ Morel. αὐτοῖς δὲ, male.

αὐτῶν δεικνῶσι τὸν γεγεννηκότα. Εἶτα διαίρων τὰς ὑποστάσεις, φησὶν· Ὁ *θεοῦ* καὶ *ἐμῆ*, *ἐώρακε* τὸν *Πατέρα*, ἵνα μὴ τις εἴπῃ, οὐτὶ αὐτὸς *Πατήρ*, αὐτὸς *Υἱός*. Εἰ γὰρ αὐτὸς ὁ *Πατήρ*, οὐκ ἂν εἶπεν, Ὁ *θεοῦ* καὶ *ἐμῆ*, ἐκείνου *ἐώρακε*· Πῶς δὲ οὐκ εἶπεν αὐτῷ, Ἰδιούτα αἰτεῖς, καὶ οὐ κατὰ ἀνθρώπων· ἔμοι γὰρ μόνον τοῦτο δυνατόν. Ἐπειθὲ εἶπεν, Ἀρκεῖ ἡμῖν, ὡς αὐτὸν εἶδὼς, δεικνῶσι οὐδὲ αὐτὸν *ἐώρακεν*. Ἡ γὰρ ἂν κἀκεῖνον εἶδεν, εἰ καὶ αὐτὸν ἤδυνήθη. Δύοτερον ἔλεγεν· Ὁ *θεοῦ* καὶ *ἐμῆ*, *ἐώρακε* τὸν *Πατέρα*. Εἰ τις ἐμῆ εἶδε, κἀκεῖνον βλέπει. Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτον ἴσθι, οὐτὶ εἶδεν ἐμῆ, οὐτε ἐκείνον δυνατόν ἴσθιν ἰδεῖν. Ὁ γὰρ Φιλιππος τὴν δὲ ὄψεως εἴχρει γινώσκει· καὶ ἰπαθεῖ αὐτὸν μὲν *θεωρακῶς* ἐνώμιεν, εὐλόγητο δὲ καὶ τὸν *Πατέρα* οὕτως ἰδεῖν, δεικνῶσι οὐκ οὐδὲ αὐτὸν εἶδεν.

Εἰ δὲ λέγοι τις ὤψιν ἐνταῦθα τὴν γινώσκου, οὐδὲ τοῦτερον ἀναλέγω. Ὁ γὰρ ἐμῆ γνώσκει, φησὶν, ἔγωγον τὸν *Πατέρα*. Ἄλλ' οὐκ εἶπε τοῦτο, ἀλλὰ τὸ θεοῦ οὐκ ἰσχυρῶς βουλόμενος εἶπεν· Ὁ τὴν ἐμὴν οὐσίαν εἶδὼς, οὐδὲ καὶ τὴν τοῦ *Πατρὸς*. Καὶ τί ἔμοιζεν· φησὶ. Καὶ γὰρ ὁ τὴν κτίσιν εἶδὼς, οὐδὲ καὶ τὸν *θεόν*. Καίτοι πάντες ἴσασι τὴν κτίσιν καὶ *θεωρακῶς*· ὅτι δὲ *θεόν* οὐκ ἴσασι πάντες. Ἄλλως δὲ, ἴσωμεν τί ὁ Φιλιππος ζητεῖ ἰδεῖν. Ἄρα τὴν οὐσίαν τοῦ *Πατρὸς*; ἄρα τὴν ἀγαθότητα; ὡχὴ! ἀλλὰ αὐτὸ τὸ τί ποτε ἴσθιν ὁ *θεός*, αὐτὴν τὴν οὐσίαν. Πρὸς τοῦτο οὐκ ἀποκρίνεται ὁ *Χριστός*· Ὁ *θεοῦ* καὶ *ἐμῆ*. Ὁ δὲ τὴν κτίσιν ἰδὼν, οὐχὶ καὶ τοῦ *θεοῦ* τὴν οὐσίαν εἶδεν. *Εἰ τις εἶδεν ἐμῆ, τὸν Πατέρα μου εἶδε*. φησὶν. Εἰ δὲ ἑτέρας οὐσίας ἦν, οὐκ ἂν τοῦτο εἶπεν. Ἴνα δὲ καὶ παγγενέρον δέχομαι λόγον, οὐδὲ· χρυσοῦ ἀγνοῦν, ἢ ἀργύρου τοῦ χρυσοῦ τὴν οὐσίαν ἰδεῖν δύναται· οὐ γὰρ ἄλλῃ δὲ ἄλλῃ φαίνεται φύσις, διὰ τοῦτο καὶ καλῶς ἐπετίμησεν εἰπὼν· [436] *Τοσαῦτον χρόνον μεθ' ὧν ἔμειναι εἰμι*. Τοσαύτης ἀπειλασὸς διδασκαλίαις, εἶδες σημεῖα καὶ αὐθεντίας, καὶ πάντα ἀπερ θεότητος· ἦν ἴσθα, καὶ ἂ ὁ *Πατήρ* μόνος ἐργάζεταί, ἀμαρτήματα λυόμενα, ἀπόβητα εἰς μέσον ἀρόμενα, θάνατον ἀνχωροῦντα, δημιουργίαν ἀπὸ γῆς γινομένην. *Καὶ οὐκ ἐγνωκώς*·

β'. Ἐπειθὲ γὰρ οὐρα περιεκίετο, διὰ τοῦτο εἶπεν, *οὐκ ἐγνωκώς* με. Εἶδες τὸν *Πατέρα*; Μὴ ζήτηε πλέον ἰδεῖν· ἢ ἐκείνῳ γὰρ με *ἐώρακα*. Εἰ εἶδὲς με, μὴδὲν περιμεργάζου· καὶ γὰρ ἂν ἐμοὶ ἐκείνον ἔγνωσ. Οὐ πιστεύεις οὐδὲ ἐγὼ ἐν τῷ *Πατρὶ*; Τουτέστιν, Ἐν ἐκείνῃ τῇ οὐσίᾳ φαίνομαι. *Τὸ ῥήματα*, ὁ ἐγὼ λαλοῦ, ἀπ' ἑμαυτοῦ οὐ λαλοῦ. Εἶδες ἡγγύτητος ἀποβόηθῳ, καὶ μὴ οὐσίας ὑπόδειγμα; Ὁ δὲ *Πατήρ*, ὁ ἐν ἐμοὶ μένων, αὐτὸς ποιεῖ τὰ ἔργα. Πῶς ἀπὸ ῥημάτων ἀρβάνεμος, ἐπὶ τὰ ἔργα ἔβλε; Τὸ γὰρ ἀκούσθου ἦν εἶπεν, Ἀδὲς λαλεῖ τὰ ῥήματα· ἀλλὰ δύο τίθησιν ἐνταῦθα, περὶ διδασκαλίαις καὶ σημεῖων· ἢ ἐπειθὲ καὶ τὰ ῥήματα ἔργα ἦν. Πῶς οὖν αὐτὸς ποιεῖ; Καὶ μὴν ἀλλαχοῦ φησὶν· *Εἰ μὴ ποιῶ τὰ ἔργα τοῦ Πατρὸς μου, μὴ πιστεύετε μοι*· πῶς οὖν ἐνταῦθα τὸν *Πατέρα* φησὶ ποιεῖ. Τὸ αὐτὸ τοῦτο δηλῶν, οὐ οὐδὲν μέσον *Πατρὸς* καὶ *Υἱοῦ*. Ὁ δὲ λέγει, ταῦτό ἐστιν· οὐκ ἂν ἄλλως ἴσθισεν ὁ *Πατήρ*, καὶ ἄλλως ἐγὼ· καὶ μὴν ἀλλαχοῦ καὶ αὐτὸς καὶ ὁ *Πατήρ* ἐργάζεταί, λέγων· Ὁ *Πατήρ* μου *δὺς ἀρεὶ ἐργάζωνται*, κἀγὼ ἐργάζομαι· ἐκεί μὲν τὸ ἀπαράλλικτον τῶν ἔργων, ἐνταῦθα δὲ τὸ κατὸν ἐνδοκίμως. Εἰ δὲ ἢ πρότερος τῶν λέξεων ἔμφρασις ταπεινότητος ἐμφαίνεται, μὴ θαυμάστῃ. Πρῶτερον γὰρ εἰπὼν, *οὐ πιστεύεις*, τότε τοῦτο ἐφθέγγετο· δεικνύς, οὐτὶ ὑπὲρ τοῦ εἰς πίστιν

αὐτὸν ἀγαγεῖν οὕτως ἐσηματίει τὰ ῥήματα. Τὰς γὰρ καρδίας αὐτὸν ἐνθάβουσε. *Πιστεύετε οὐδὲ ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ*, καὶ ὁ *Πατήρ* ἐν ἐμοὶ; Ἐδεῖ μὲν ὅμως ἀκούοντα; *Πατέρα* καὶ Ἰῶν, μὴδὲν ἑτερον ζητεῖν εἰς παράστασιν τῆς κατὰ τὴν οὐσίαν συγγενείας. Εἰ δὲ ὅτι οὐκ ἀρεῖ τοῦτο πρὸς τὸ δεῖξαι τὸ ὁμότιμον καὶ ὁμοούσιον, κἀν ἀπὸ τῶν ὁ ἔργων μάλιστα. Καὶ τὸ· Ὁ *θεοῦ* καὶ *ἐμῆ*, *ἐώρακε* τὸν *Πατέρα* μου. εἰ περὶ ἔργων ἔλγεται, οὐκ ἂν ὑστερον εἶπεν· *Εἰ δὲ μὴ, διὰ τὰ ἔργα πιστεύετε μοι*. Εἶτα δεκνύς, οὐτὶ οὐ ταῦτα δύναται μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔτερα πολλὰ τοῦτων μείζονα, μεθ' ὑπερβολῆς; αὐτὰ τίθησιν. Οὐ γὰρ λέγει, οὐτὶ καὶ μείζονα τούτων δύναμαι ποιῆσαι· ἀλλ', ὁ πολλῶν θαυμαστότερον ἦν. Καὶ ἑτέρας δύναμι δούναί, φησὶ, καὶ μείζονα ποιῆσαι τούτων. Ἀμὴν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐτὶ ὁ πιστεύων εἰς ἐμῆ, τὰ ἔργα ὁ ἐγὼ ποιῶ κἀκεῖνος ποιήσει, καὶ μέλλονα ἐούτων ποιήσει, οὐτὶ πρὸς τὸν *Πατέρα* πορεύομαι. Τουτέστιν, Ὑμῶν ἐπὶ λαοῦν τὸ θαυματοῦργεῖν· ἐγὼ γὰρ ἀπέρχομαι. Εἶτα ἐπειθὲ ἤγασεν ὑπερ ὁ λόγος ἰσοῦσθαι, φησὶν, οὐτὶ Ὁ *ἀρ αἰτήθησεν ἐν τῷ ὄνοματι μου*, λήγασθε, καὶ ἐγὼ τοῦτο ποιήσω, ἴνα ἐν ἐμοὶ δοξασθῇ ὁ *Πατήρ*. Ὀρθῶς πάλιν αὐτὸς ποιεῖ τοῦτο; *Ποιήσω* γὰρ, φησὶν, καὶ. Καὶ οὐκ εἶπεν, Ἀἴθω τῶν [437] *Πατέρα*· ἀλλ', ἴνα δοξασθῇ ἐν ἐμοὶ ὁ *Πατήρ*. Καὶ μὴ ἀλλαχοῦ ἔλεγεν· Ὁ *θεός* δοξάσει αὐτὸν ἐν ἐαυτῷ· ἐνταῦθα δὲ, Ἀδὲς δοξάσει τὸν *Πατέρα* σ'. Ὅταν γὰρ ὁ *Υἱός* φαίνεται μεγάλη δύναμιος, δοξασθῆσθαι ὁ γεγεννηκός. Τί δὲ ἐστιν, *ἐν τῷ ὄνοματι μου*; Ὅπερ οἱ ἀπίστολοι ἔλεγον, *ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐργαίω καὶ περιπατεῖ*. Πάντα γὰρ τὸ σημεῖα, ἀπερ ἐποίησαν, αὐτὸς ἐνήργησεν. *Καὶ χεῖρ κυρίου ἦν μετ' αὐτῶν*. Ἐγὼ ποιήσω, φησὶν. Ὀρθῶς αὐθεντίας; τὰ ἐμ' ἄλλων αὐτὸς ποιεῖ; τὰ δὲ δὲ αὐτοῦ οὐκ ἰσχύει, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ *Πατρὸς* ἐνεργούμενος; Καὶ τίς ἀν ταῦτα εἶποι; Τίνο; δὲ ἔνεκεν δευτέρου αὐτὸ τίθησιν; *Βεβαῶν* τὴν ἐαυτοῦ λόγον, καὶ δεικνύς, οὐτὶ καὶ πρότερα συγκαταβάσεως ἦν. Τὸ δὲ, *πρὸς τὸν Πατέρα πορεύομαι*, τοῦτό ἐστιν· οὐκ ἀπολύομαι, ἀλλ' ἐπὶ τῆς οὐκείας ἄξιως μένω, καὶ ἐν τοῖς οὐρανοῖς εἰμι· Πάντα δὲ ταῦτα παραμυθούμενος αὐτοῖς ἔλεγεν. Ἐπειθὲ γὰρ εἶκός ἦν αὐτοῖς μεθῆκει τοῖς περὶ τῆς ἀναστάσεως εἰδόμενος λόγους ἐνεκὸν εἰ σκυθρωπὸν, ἑτέρος ἐπαγγέλλεται τοιαῦτα δόσαν αὐτοῖς, πανταχοῦ θεραπεύων αὐτοῖς, καὶ δεικνύς, οὐτὶ μένει θνητῶς, καὶ οὐ μένει μόνον, ἀλλὰ καὶ μείζονα ἐπιδείξει δύναμιον.

γ'. Ἀκούουθῆσομεν τοῖνον αὐτῷ καὶ λάβομεν τὸν σταυρὸν. Εἰ γὰρ καὶ μὴ πάρεστι διωγμός, ἀλλ' ἑτέρου πάρεστι θανάτου κατὰς. *Νεκρωσάτε γὰρ, φησὶ, τὰ μέλη ὧν ἐστὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς*. Ἐξέσωμεν οὖν ἐπιθυμίαν, ἀποκτείνωμεν θυμὸν, ἀνέλωμεν φθόνον. Τοῦτό ἐστι θυσία ζώου. Οὐκ εἰς τέρψαν αὐτῆ ἢ θυσία ἐλευθῆρ, οὐδὲ εἰς κἀνὸν διαχεῖται, οὐδὲ ῥύλον δεῖται, καὶ πυρὸς, καὶ μαχαίρας. Ἐχει γὰρ πῦρ καὶ μαχαίραν, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ταῦτα χρῆσθόμενος τῇ μαχαίρᾳ, περὶεμῃ τῆς καρδίας τὸ περὶ τὸν ἀλλότρινον, ἀνείξου τὸ μεμυκὸς τῆς ἀκοῆς. Τὰ γὰρ νοσήματα καὶ αἱ πονηρὰ ἐπιθυμίαι ἐμφράττειν εἰώθεαι τοῦ λόγου τὴν εἰσοδόν. Καὶ γὰρ γρηθῶντων ἐπιθυμῶν προτεθεισά οὐκ ἀφίτην ἀκούσαι τὴν περὶ ἀληθεύσεως λόγον, καὶ βασκανία παραγενομένη διατείχεται τὴν περὶ τῆς ἀγάπης διδασκαλίαν, καὶ ἑτερον νόσημα ἐμπερὶν πάλιν νεωρότερον αὐτῆν κατασκευάζει πρὸς πάντα. Ἀνέλωμεν τοῖνον τὰς πονηρὰς ἐπιθυμίας. Καὶ

* *Moret* αἰ καὶ τοῦτο ἤδυνήθη. *b* Sic bene Savil., αὐτὸ non habebat Montf. Edit.

* *Alii* ἐνθάβουσε. *d* *Moret* καὶ ἀπὸ τῶν. *e* In quibusdam locis, καὶ μὴν ἀλλαχοῦ, τὸν *Πατέρα*, desunt.

Si enim idem ipse Pater esset, non diceret, Qui videt me, illum videt. Quomodo autem non dixit ei, Impossibilita petis, quæ non sint puri hominis? mihi enim tantum hoc possibile est. Quia dixerat, *Sufficit nobis, quasi ipsum vidisset, ostendit enim neque se vidisse: alioquin illum vidisset, si se videre potuisset.* Ideo dicebat: *Qui videt me, videt et Patrem.* Si quis non vidit, et illum videbit; hoc est: Neque me, neque illum potest quis videre. Philippus enim visus cognitionem quærebat: et quia se illum vidisse putabat, volebatque sic Patrem videre, ostendit ipsum neque se vidisse.

Consubstantialitas Christi declaratur. Amor pecunie unde.— Quod si quis hic visiosem pro cognitione intelligi velit, non contradicam. Nam qui me novit, inquit, novit et Patrem. At non hoc dicit, sed ut consubstantialitatem ostendat dicit: Qui novit substantiam meam, novit et Patris. Et quid hoc, inquit? Nam qui novit creaturam, novit et Deum. Atqui creaturam omnes norunt et vident; Deum vero non omnes norunt. Ad hæc, videamus quid Philippus videre quærat: nom sapientiam Patris? num ejus bonitatem? Minime; sed, quid sit Drus, ipsam substantiam. Ad hoc respondet Christus: *Qui videt me. Qui autem creaturam videt, non Dei substantiam videt. Qui videt me, videt et Patrem,* inquit. Si alterius esset substantia, non hæc dixisset. Ut autem crassiore utar sermone: nemo qui aurum ignoret, in argento auri substantiam videre potest: non enim alia natura per aham dignosecitur. Ideo jure increpavit dicens: *Tanto tempore vobiscum sum.* Tanta dignitas es doctrina, vidisti signa cum auctoritate facta, et omnia quæ divinitatis erant propria, et quod Pater solus facit, peccata remissa, arcana in medium adducta, fugatam mortem, creationem ex terra factam, *Et non cognovisti me?*

3. Quia enim carne circumdatus erat, ideo dixit, *Non cognovisti me.* Vidisti Patrem? Ne quæras amplius videre: in me enim illum vidisti. Si vidisti me, ne curiose inquiras: etenim in me ipsum nosti. 10. *Non credis quia ego in Patre?* Hoc est, In illa substantia appareo. *Verba quæ ego loquor, a meipso non loquor.* Viden' propinquitatis excessum, et unius substantiæ argumentum? *Pater autem in me manens, ipse facit opera.* Quomodo a verbis orsus, transit ad opera? Ex consequenti enim dicere debuit, Ipse loquitur verba; sed duo hic ponit, doctrinam et signa; vel quod etiam verba essent opera. Quomodo ergo facit ille? Etenim alibi dicit: *Si non facio opera Patris mei, nolite mihi credere (Joan. 10. 37):* quomodo ergo hic Patrem facere dicit? Hoc ipsum indicans, nihil medium esse inter Patrem et Filium; hoc est, Non aliter fecit Pater, aliter ego facio: siquidem alibi et ipse et Pater operari dicitur: *Pater meus usque modo operatur, et ego operor (Joan. 5. 17).* Illic nullam esse operum differentiam, hic idipsum indicat. Quod si prima fronte verba aliquam exhibent humilitatem, ne mireris. Nam cum prius dixisset, *Non credis,* tunc sic loquutus est; ostendens se ideo ita verba temperasse, et illum ad fidem adduceret. In cordibus namque

eorum verabatur. 11. *Creditis quia ego in Patre, et Pater in me?* Operabatur certe vos audientes Patrem et Filium, non aliud querere ad declarandum substantiam esse eandem. Quod si hoc non satis est vobis ad demonstrandam honoris æqualitatem et consubstantialitatem, ab operibus quoque discrete. Illudque, *Qui videt me, videt et Patrem meum,* si de operibus dictum esset, non dixisset postea: *Sin minus propter opera credite mihi.* Deinde ostendens se non hæc tantum posse, sed et alia his multo majora, cum hyperbole illa ponit. Neque enim dicit, His majora possunt facere; sed, quod longe mirabilius, Et alius, inquit, possum facultatem dare majora his faciendi. 12. *Amen, amen dico vobis, qui credit in me, opera quæ ego facio, et ipse faciet, et majora his faciet, quia ad Patrem vado.* Hoc est, Vestrum erit deceps miracula edere; ego enim abeo. Deinde cum perfectisset ea quæ sermo indicabat, dicit: 13. *Quodcumque petieritis in nomine meo, accipietis, et ego hoc faciam, ut in me glorificetur Pater.* Viden' quomodo rursus hoc ipse faciat? *Ego faciam,* inquit, et non dixit, Rogabo Patrem; sed, *Ut in me glorificetur Pater.* (a) [Atqui dicebat alibi: *Deus glorificabit eum in seipso;* hic vero, Ipse glorificabit Patrem.] Cum enim Filius magna posse deprehenditur, Genitor glorificabitur. Quod sibi vult illud, *In nomine meo?* Quod apostoli dicebant, *In nomine Jesu Christi surge et ambulat.* Omnia quippe signa quæ illi edebant, ipse operabatur, *Et manus Domini erat cum illis (Act. 11. 21).* 14. *Ego faciam,* inquit. Viden' auctoritatem? quæ per alios sunt, ipse facit; et quæ per se, non poterit, nisi Patre vim dante? Equis hæc dixerit? Cur hoc secundum ponit? Ut suum confirmet sermoneum, et ostendat priora per attemperacionem quandam dicta fuisse. Illud autem, *Ad Patrem vado,* id est, Non pereeo, sed in propria dignitate maneo; et in cælis sum. Hæc porro omnia illis ad consolationem dicebat. Quia enim credibile erat eos, qui nondum resurrectionis rationem probe noverant, triste aliquid in animo versare, aliis ipsos hæc duros esse pronuntii, ubique curans illos, et ostendens se semper manere; nec manere modo, sed etiam majorem exhibiturum se virtutem.

3. *Moralis exhortatio. Sacrificium novæ quam præstat sacrificia veteris legis.*— Sequamur ergo illum, et crucem tollamus. Etiam enim nulla sit persequutio, alterius tamen mortis tempus adest. *Mortificate, inquit, membra vestra, quæ sunt super terram (Col. 3. 5).* Exstinguamus ergo concupiscentiam, opprimamus iram, tollamus invidiam. Hoc est vivum sacrificium: quod sacrificium non desinit in cinerem, nun in fumum diffunditur, non eget lignis et igne, vel gladio. Ignem quippe habet et gladium, Spiritum sanctum. Hoc usus gladio, circumcide cordis superflua et aliena, aperi obturatas aures. Morbi namque et malæ concupiscentiæ solent verbo aditum obscurere. Pecuniarum concupiscentia non sinit audire verbum de elecnu-

(a) In quibusdam desunt quæ unitis clauduntur.

syua; invidia accedens arceat doctrinam de caritate; aliusque rursus ingruens morbus animam reddit ad omnia segniorem. Tollamus ergo malas concupiscentias. Nam sufficit velle, et omnia extinguuntur. Ne, quæso, illud attendamus, pecuniarum amorem esse tyrannidem, sed vere tyrannidem esse sequentium nostrorum. Multi certe sunt qui argentum quid sit se nescire dicunt. Neque enim naturalis est illa cupiditas. Naturales quippe affectus ab initio infusi sunt: aurum vero et argentum an esset, multo tempore ignotum fuit. Unde ergo crevit hæc cupiditas? Ex vana gloria, et summa desidia. Ex cupiditatis enim aliæ sunt necessariae, aliæ naturales, aliæ neutrum. Exempli causa: quæ si non expleantur animal perimunt, hæc sunt naturales et necessariae; ut cibi, potus, somni cupiditas: amor vero corporum, naturalis quidem est, sed non necessarius. Multi enim ipsum superarunt, nec perierunt. Pecuniarum vero cupiditas, nec naturalis nec necessaria est, sed superflua. Si voluerimus, ejus dominium non recipimus. Certe de virginitate loquens Christus ait, *Qui potest capere, capiat*

(*Matth. 19. 12*): de divitiis vero non item, sed quid? *Nisi quis renuntiaverit omnibus quæ possidet (Luc. 14. 33)*, non est me dignus. Ad id quod facile est hortatur; ad id vero quod multos exsuperat, arbitrio rem permittit. Cur ergo nos omni privamus defensione? Nam qui a violentiori morbo captus erit, non magnas dabit pœnas: qui vero ab infirmiore affectu capitur, omni privatur defensione. Quid enim responderemus quando dicit: *Esurientem me vidistis, et non nutrivistis (Matth. 25. 42)*? quam excusationem habebimus? pauperem objicemus? At non sumus vidua illa pauperiores, quæ duobus depositis obolis, omnes superavit. Neque enim doni magnitudinem requirit Deus, sed voluntatis modum: et hoc ad illius providentiam pertinet. Illius itaque benignitatem mirari, quæ possumus offeramus; ut et in præsentii vita et in futura multam consequuti Dei clementiam, promissis frui bonis possimus, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA LXXV.

Cap. 14. v. 15. *Si diligitis me, mandata mea servate: 16. et ego rogabo Patrem, et alium Paracletum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum, 17. Spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere, quia non videt eum, nec scit eum.*

1. *Deus vult per opera diligi. Contra Sabellianos et Pneumatomachos.* — Operibus semper egemus, non verborum ostentatione. Loqui enim et promittere cuius facile est; operari non item. Cur hæc dixi? Quia multi nunc sunt qui dicunt se Deum timere et amare; sed operibus contraria exhibent: Deus autem per opera diligi querit. Ideo discipulis dicebat: *Si diligitis me, mandata mea servabitis.* Cum enim dixisset, *Quodcumque petieritis, ego faciam;* ne putarent solum petitionem esse satis, subdidit: *Si diligitis me;* tunc, inquit, faciam. Quia autem verisimile erat eos, cum dicentem audissent, *Ad Patrem vado,* turbatos esse, dicit: Non est hoc diligere, nunc turbari, sed dictis obtemperare. Dedi vobis mandatum, ut diligatis invicem, ut sic invicem faciatis, ut ego feci vobis. Hæc est dilectio, his obtemperare, et dilecto concedere. *Et rogabo Patrem, et alium Paracletum dabit vobis.* Sese demittentis verba sunt. Quia enim cum nupdum illum probe cognoscerent, verisimile erat, eos illius absentis consortium, verba, carnalesque præsentiam admodum exquisituros esse, et nullam, ipso absente, accepturos consolationem; quid ait? *Rogabo Patrem, et alium Paracletum dabit vobis;* id est, Alium qualis ego sum. Erubescant qui Sabellii morbo laborant, et qui de Spiritu non recte sentiunt. Nam in hoc sermone mirum illud est, quod hæreses ex diametro oppositas uno ictu prosternat. Nam cum dicit, *Alium,* hypostasis illius differentiam indicat; cum vero dicit, *Paracletum,* substantiam eandem. Quare dicit, *Rogabo Patrem?* Quia si dixisset, *Ego mittam,* non ita

credidissent: nunc enim id curat, ut Spiritus credatur: nam postea se nissurum illum esse dicit: *Accipite Spiritum sanctum (Joan. 20. 22)*: hic vero se rogaturum esse Patrem dicit, ut fide dignus sermo ipsis esset. Joannes quippe de illo dicit: *De plenitudine ejus nos omnes accepimus (Ibid. 1. 16)*: quod autem habebat, quomodo ab altero acciperet? Et iterum: *Ipsæ vos baptizabit in Spiritu sancto et igni (Luc. 3. 16).* Quid vero plus habuisset quam apostoli, si Patrem rogaturus erat ut aliis daret, quando illi sæpe sine precatione operari videntur? quomodo autem si per preces Spiritus a Patre mittitur, ipse a seipso involat? quomodo ab alio mittatur, qui ubique præsens est, qui dividit unicuique sua sicut vult, qui cum auctoritate dicit: *Segregate mihi Paulum et Barnabam (Act. 13. 2)*? Atqui Deo ministrabant illi ministri; attamen cum auctoritate eos ad proprium sibi opus vocavit, non quod ad aliud opus evocaret, sed ut potestatem suam ostenderet. Quid ergo sibi vult, inquit, illud, *Rogabo Patrem?* Ut ostendat tempus adventus ejus esse.

Cur Spiritus sanctus non adventit præseente Christo. — Cum enim illis per sacrificium mundasset, tunc advolavit Spiritus sanctus. Cur non supervenit quando erat cum illis Jesus? Quia nondum oblatum fuerat sacrificium. Cum autem jam peccatum deletum esset, et ipsi ad pericula missi, ad pugnam se appararent, hortatorem miti oportuit. Cur vero non statim post resurrectionem Spiritus venit? Ut ejus majore capti desiderio, cum majori gratia illum acciperent. Donec enim cum illis Christus erat, non afflictabantur; postquam autem discessit, nudati et in timore magno versantes, cum magno illum desiderio expecturi erant. *Vobiscum manet,* hoc est, ne post mortem quidem abscedit. Ne vero Paracletum audientes, aliam rursus

γὰρ ἀρκεῖ θελῆσαι, καὶ πάντα ἐσθεται. Μὴ γὰρ εἴ
τοῦτο βωμεν, οἷ τιραννικὸν ὁ τῶν χρημάτων ἔρωσι,
ἀλλ' οἷ τῆς ἡμετέρας βεβουλίας ἡ τιραννίς. Πολλοὶ
τοῦν οὐδ' οἷ ἔστιν ἀργύριον εἰδέναι λέγουσιν. Οὐ γὰρ
ἔστι φυσικὴ ἡ ἐπιθυμία αὕτη. Αἱ γὰρ φυσικαὶ ἀνωθεὶ
καὶ ἐξ ἀρχῆς κατεβλήθησαν· χρῆσθαι δὲ καὶ ἀργυροῖ·
καὶ μᾶλλον πολλοὺ χρόνους οὐδ' ὅτι ποτὲ ἐστὶ γινώσκον
ἔν. Πόθεν οὖν ἠρέθη ἡ ἐπιθυμία αὕτη; Ἀπὸ κενο-
δοξίας καὶ βεβουλίας τοιαύτης. Τῶν γὰρ ἐπιθυμιῶν
αἱ μὴ εἰσὶν ἀναγκαῖαι, αἱ δὲ φυσικαί, αἱ δὲ οὐδέτερον
τοῦτων. Ὅλον τι λέγοι· ἔσαι μὴ πληροῦμαι φθί-
ρουναι τὸ ζῶον, αὐταὶ φυσικαὶ καὶ ἀναγκαῖαι τυγχά-
νουσιν· οἷον ἡ τῶν σιτίων καὶ ποτίων, καὶ ἡ τοῦ καθ
εἰδέναι ἐπιθυμία· ὅ δὲ τῶν σωματιῶν ἔρωσι, φυσικὴς μὲν
ἔστιν, οὐκ ἀναγκαῖος δέ. Πολλοὶ γὰρ [458] αὐτοῦ πε-
ργητόνται, καὶ οὐκ ἀπόλοντο. Ἢ δὲ τῶν χρημάτων
ἐπιθυμία οὕτε φυσικὴ, οὕτε ἀναγκαῖα, ἀλλὰ περιεττή-
κην βουλήματα, οὐ δεχόμεθα αὕτης τῆ ἀρχῆν. Ἀμέ-
λιαι καὶ ὀκιστοὶς περὶ παρθενίας διαλεγόμενός φη-
σιν· Ὁ θυράμενος χωρεῖν, χωρεῖται· περὶ δὲ χρη-
μάτων οὐχ οὕτως, ἀλλὰ τι· Ἐὰν μὴ τις ἀποτιζῆται

αὐτοῦ κίσει τοῖς ὑπάρχουσιν, οὐκ ἔστι μου ἄξιός. Ὁ
μὲν γὰρ ἦν εὐκόλον παρῆναι· ὅ δὲ ὑπερβαίνει τοῖς
πολλοῖς, ἐπιτρέπει τῆ προαρείαι. Τὸ τόνον πάσης
ἀποστεροῦμαι ἑαυτοῦς ἀπολογίας. Ὁ μὲν γὰρ ὑπὸ
τοῦ τιραννικωτέρου πάθους ἀλόος, οὐ πολλὴν δώσει
εἰκην· ὅ δὲ ὑπὸ τοῦ ἀσθενούς χειρωθεὶς, πλοῦς ἀπε-
στερέθη ἀπολογίας. Τὶ γὰρ ἐρούμεν. Ἐπαι λέγει,
Πικνωτὰ με εἶπατε, καὶ οὐκ ἰσθράγατε; ποῖαν ἔξομν
ἀπολογίαν; τὴν πέναν προβαλοῦμεθα πάντως; Ἄλλ'
οὐκ ἐξέμιν τῆς χήρας ἐκίνης πανέτερος, ἤτις δύο
ὄβολοὺς βαλοῦσα, πάντας ὑπερηκόντισεν. Οὐ γὰρ
ποσθητα εἰσφορὰς ἀπαίτει ὁ Θεός, ἀλλὰ μέτρα
γνώμης· καὶ τοῦτο δὲ τῆς αὐτοῦ κηδεμονίας. Θεω-
μάσαντες τόνον αὐτοῦ τὴν φιλανθρωπίαν, τὰ δυνατὰ
συνεισεζήκομεν· ἴνα καὶ κατὰ τὴν παρόντα βίον καὶ
κατὰ τὴν μέλλοντα πολλὰ καὶ γυόντες τῆ τοῦ Θεοῦ φι-
λάνθρωπια; δυνήθωμεν ἀπολαῖσαι τὸν ἐπηγγελμένον
ἡμῖν ἀγαθόν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου
ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὃ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν
αἰώνων. Ἀμήν.

• Morel. φορὰ.

ΟΜΙΛΙΑ ΟΕ'.

Ἐὼν ἀγαπᾶτέ με, τὰς ἐντολὰς τὰς ἐμὰς τηρήσα-
τε· καὶ ἐγὼ ἐρωθήσω τὸν Πατέρα, καὶ ἄλλον
Παράκλητον δώσει ὑμῖν, ἴνα μένη μεθ' ὑμῶν
εἰς αἰῶνα, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ ὁ κόσμος
οὐ δύναται λαβεῖν, ἵτι οὐ θεωρεῖ αὐτό, οὐδὲ
γινώσκει αὐτό.

α'. Ἐργον ἡμῖν δεῖ καὶ πράξων πανταχοῦ, οὐ τῆς
διὰ ῥημάτων ἐπιδείξεως. Εἰπαὶν γὰρ καὶ ὑποσχέσθαι
κανὶ που βῆσον, πρᾶξαι δὲ οὐκ ἐπιδοῦς εὐκόλον.
Τὶ δῆποτε εἰ ταῦτα εἶπον; Ὅτι πολλοὶ νῦν εἰσι λέ-
γοντες φοβεῖσθαι τὸν Θεόν καὶ ἀγαπᾶν, τοῖς δὲ ἔργοις
τὰ ἐναντία ἐπιδείκνυνται· ὅ δὲ Θεός τὴν διὰ τῶν ἐρ-
γῶν ἀγάπην ἐκζητεῖ. Διὰ τοῦτο καὶ πρὸς τοὺς μα-
θητὰς ἔλεγεν Ἐὰν ἀγαπᾶτέ με, τὰς ἐντολὰς μου
τηρήσατε. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπον, οἷ ὅ ἐὰν αἰτήσητε,
ἐγὼ κείσομαι, ἴνα μὴ νομιώσωιν ἀπώλως τὴν αἰτησιν
ισχύειν, ἐπήγαγεν· Ἐὰν ἀγαπᾶτέ με· τότε, φησί,
ποθήσω. Ἐπειδὴ δὲ εἶκεν ἡ αὐτοῦς καὶ ἀκούσονται,
οἷ Ἐγὼ πρὸς τὸν Πατέρα προεύχομαι· θορυβε-
σθαι, φησὶν· Οὐ τοῦτο ἐστὶ τὸ ἀγαπᾶν τὸ θεωρεῖσθαι
νῦν, ἀλλὰ τὸ πειθεσθαι τοῖς λεγομένοις. Ἐδωκα ἡμῖν
ἐντολήν, ἴνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους· ἴνα οὕτω ποιῆτε
ἀλλήλους, καθὼς καὶ ἐγὼ ὑμῖν ἐποίησα. Τοῦτο ἐστὶν
ἀγάπη, τὸ πειθεσθαι [439] τοῖς αἰ, καὶ εἶκιν τῆ
ποσθημῶ. Καὶ ἐρωτήσω τὸν Πατέρα, καὶ ἄλλον
Παράκλητον δώσει ὑμῖν. Συγκαταθείσας πάλιν ὁ
λόγος· Ἐπειδὴ γὰρ οὐδέποτε αὐτὸν ἐγνωκάσας εἶκος ἦν
σφόδρα ἐπιζητεῖν τὴν συνοσίαν ἐκείνην, τὰ βήματα,
τὴν κατὰ σάρκα αὐτοῦ παρουσίαν, καὶ μετρίαν δέ-
χεσθαι παραμυθίαν ἀπόντος· εἰ φησιν; Ἐρωτήσω
τὸν Πατέρα, καὶ ἄλλον Παράκλητον δώσει ὑμῖν·
τουτίσται, ἄλλον ὡς ἐμὲ. Αἰσυνθῆναι καὶ οἷ τὰ
Σαβελιῶν νοσοῦντες, καὶ αἷ περὶ τοῦ Ἰνεμάτος οἷ
τὴν προσηκούσαν ὄξαν ἔχοντες. Καὶ γὰρ τὸ θαῦμα
τοῦ λόγου τοῦτο ἐστὶν, οἷ τὰς ἐκ διαμέτρου ἐσώσας
αἰρέσεις μὲ πηγήν κατήνεγκε. Τῶ μὲν γὰρ εἶπαί,
Ἄλλον, εἰκόνοσιν αὐτοῦ τῆς ὑποστάσεως τὴν διαφο-
ρὰν· τῶ δὲ εἶπαί, Παράκλητον, τῆς ὀνόμας τὴν συγ-
γίνοιαν. Διὰ τί φησιν, Ἐρωτήσω τὸν Πατέρα;
Ὅτι εἰ εἶπαί, Ἐγὼ πρὸς, οὐκ ἂν ὁμοίως ἐπίστευσαν
νῦν εἰ τὸ σπουδαζόμενον τοῦτο ἐστὶν, ὥστε πιστε-
υθῆναι αὐτόν. Ὑστερον γὰρ αὐτὸς φησιν αὐτὸν πῶ-
τερον, λέγων· Ἀθέετε Πνεῦμα ἁγίον· ἐνεσθῶ εἰ

• Ἄλλ' ἐπέρομαι.

φθῖν ἐρωτῶν τὸν Πατέρα, ὥστε ἀξιώσιστον ποιῆσαι
αὐτοῦ τὸν λόγον. Ἐπειδὴ ὁ Ἰωάννης ἠμείλι περὶ αὐ-
τοῦ, οἷ Ἐκ τοῦ πληρωμάτος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες
ἐλάβομεν· ὅ δὲ εἶχε, πῶς παρ' ἑτέρου λαμβάνει;
Καὶ πάλιν· Ἀδελφὸς ὄμις βαπτίσει ἐν Πνεύματι
ἀγῶ καὶ πυρὶ. Τὶ δὲ τῶν ἀποστόλων πλεον εἶχεν, εἰ
τὸν Πατέρα ἀξίον ἐμελεῖν ὥστε ἰδόναι φαίνοντα,
ὅποτε ἐκείνους πολλὰς καὶ χωρὶς εὐχῆς ἐπίνοται·
τοῦτο ποιοῦντες; πῶς δὲ, αἱ κατὰ ἀξίον παρὰ τοῦ
Πατρὸς πέμπεται, αὐτὸ ἀπ' αὐτοῦ ἐπίπεται; πῶς
δὲ παρ' ἑτέρου πέμπεται τὸ πανταχοῦ παρὸν, καὶ
θαυροῦν ἰδῶ ἐκαστῶ καθὼς βούλεται, καὶ λέγον μετὰ
αἰθεντίας; Ἀρετήσατε δὴ μοι τὸν Παῦλον καὶ
τὸν Βαρνάβαν; Καίτοι τῶ Θεῷ ἐκτελοῦργον οἷ λει-
τουρηγόντες, ἀλλ' ὄμως μετὰ αἰθεντίας εἰς τὸ ἴσον
ἔργον ἐκάλισαν· οὐχ οἷ ἐπ' ἄλλο ἔργον ἐκάλει, ἀλλ'
ἴνα τὴν ἔξουσίαν δειξῆν. Τὶ οὖν, φησὶν, ἔστιν, Ἐρω-
τήσω τὸν Πατέρα; Ἀδικῶς τῆς παρουσίας τὸν κα-
ρῶν.

Ὅτι γὰρ αὐτοῦς ἐκάθερος διὰ τῆς θυσίας, τότε
ἐπίπτη τὸ Πνεῦμα τὸ ἁγίον. Καὶ εἰ δῆποτε ἔσως
μετ' αὐτῶν οὐκ ἐπῆρχετο; Ὅτι οὐδέποτε ἦν ἡ θυσία
ἀνηνεγμένη. Ἐπειδὴ δὲ λοιπὸν καὶ ἡ ἀμαρτία ἐλύθη,
καὶ αὐτοὶ πρὸς κινδύνους ἐπέμποντο, καὶ πρὸς τοὺς
ἀγῶνας ἀπεβύοντο, εἶσι τὸν ἀλείφοντα ἔλθειν. Τίνας
δὲ ἔνεκεν οὐκ εὐθέως μετὰ τὴν ἀνάστασιν τὸ Πνεῦμα
ἐρχεται; ἴνα ἐν πολλῇ αὐτοῦ καταστάνας ἐπιθυμῆ,
μετὰ πολλῆς αὐτὸ δέξονται χάριτος. Ἐως μὲν γὰρ
ἦν μετ' αὐτῶν ὁ Χριστός, οὐκ ἦσαν ἐν θλίψει· ἐπειδὴ
δὲ ἀπῆλθε, γυμνωθέντες καὶ ἐν φόβῳ πολλῷ κατα-
στάνας, μετὰ πολλῆς ἐμελιον αὐτὸ τῆς προθυμίας
δύχεσθαι. Μεθ' ὅμιον μένει. Τοῦτο δηλοῖ, οἷ οὐδὲ
μετὰ τελευτῆν ἀξίσταται. ἴνα δὲ μὴ Παράκλητον
ἀκουσάντες, πάλιν ἐνάρκωσιν ἑτέραν ὑποπέσεινται,
καὶ ὀφθαλμοῖς προσδοκῶσιν αὐτὸ θεωρεῖν, διορ-
θούμενός φησιν· Ὁ ὁ κόσμος οὐ δύναται λαβεῖν,
οἷ οὐ θεωρεῖ αὐτό. Οὐ γὰρ οὕτως ἡμῖν συνέσται
ὥστε ἐγὼ· ἀλλ' ἐν αὐταῖς οὐκ ἔστι ταῖς ὑμετέρας
ψυχῶν· τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ, [440] Ἐρ ὄμιον ἔσται ἡ
Πνεῦμα δὲ ἀληθείας· αὐτὸ καλεῖ, αἷ δὲ τοῦτο εἰς
τοῦτους τοὺς ἐν τῇ Παλαιῇ θηλῶν. ἴνα μεθ' ὄμιον ἦ.

• Morel. ἐν ὄμιον μένει. • Διὰ τοῦτο, pro διὰ τοῦτο, ὁ
Savil. et uald rescripsimus. ἔσται.

Τί ἐστὶ, *Μεθ' ὁμῶν ἦ*; Ὅ φρον αὐτὸς, ὅτι Ἐγὼ *μεθ' ὁμῶν εἰμι*. Ἄλλως δὲ, καὶ, ἑτερόν τι ἀντίκειται, ὅτι οὐ πείσεται ταῦτα ἄπαι ἐγὼ, οὐκ ἀποποιήσεται. Ὅ δὲ *κόσμος οὐ δύναται λαθεῖν*, ἔστι οὐ *θεωρεῖ αὐτό*. Τί γὰρ, εἰπέ μοι, τῶν ἄλλων θεωρητόν; Οὐδέν. Ἄλλ' ἐνταῦθα τὴν γνώσιν φησιν. Ἐπήγαγε γοῦν· *Οὐδὲ γνώσκει αὐτό*· οὐδὲ γὰρ καὶ ἐπὶ τῆς ἀκριβοῦς γνώσεως θεωρεῖται λέγειν. Ἐπειδὴ γὰρ τῶν αἰσθησέων τρανοτέρα ἐστὶν ἡ ὄψις, διὰ ταύτης αἶψά τὴν ἀκριβῆ παρίσθησι γνώσιν. Κόσμον δὲ ἐνταῦθα τοὺς πονηροὺς φησὶ, καὶ ταύτην παραμυθεύσας αὐτοὺς τοῦ δοῦναι αὐτοῖς ὄψιν ἐξάγειτον. Ὅρα πῶς αἰσὶ ἐπὶ τὴν τὸν περὶ αὐτοῦ λόγον. Εἶπεν, ὅτι Ἄλλως ἐγὼ εἶπον· εἶπεν, ὅτι οὐκ ἀφῆκον ὑμᾶς· εἶπεν, ὅτι πρὸς ὑμᾶς μόνους ἔρχεται, ὡς περ οὐ καὶ ἐγὼ· εἶπεν, ὅτι Ἐν ὁμῶν μένει· ἀλλ' οὐδὲ οὕτω τὴν ἀβέλγη αὐτῶν ἐξέβαλεν. Αὐτὸν γὰρ ἐξήκουν ἐστὶ, καὶ τὴν συνθήκαι τὴν αὐτοῦ. τοῦτο γοῦν θεραπεύων, φησὶν· Οὐδὲ ἐγὼ ἀφήσω ὑμᾶς ὄφρα αὐτοῦ· ἔρχομαι πρὸς ὑμᾶς. Μὴ δίστατε, φησὶν· οὐ διὰ τοῦτο εἶπον ἄλλον Παράκλητον πέμπειν, ὡς αὐτὸς ὁμῶν εἰς τέλος ἀπαντιάμενος· οὐ διὰ τοῦτο εἶπον, ὅτι *Παρ' ὁμῶν μένει*, ὡς οὐκ εἶπε ὀφθαλμοῦ ὑμᾶς. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς ἔρχεται πρὸς ὑμᾶς. Οὐκ ἀφήσω ὑμᾶς ὄφρα αὐτοῦ. Ἐπειδὴ γὰρ ἀρχόμενος ἔλαγε, *Τεκνία*, διὰ τοῦτο καὶ ἐνταῦθα φησὶν· οὐκ ἀφήσω ὑμᾶς ὄφρα αὐτοῦ.

β'. Παρὰ μὲν οὖν τὴν ἀρχὴν εἶπεν, ὅτι ἤξετε ὅπου ἐγὼ ὄπαγω· καὶ, ὅτι Ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Πατρὸς μου *μοναὶ πολλαὶ εἰσιν*· ἐνταῦθα δὲ, ἐπειδὴ μακρὸς ὁ χρόνος ἐκείνος ἦν, δίδωσι τὸ Πνεῦμα. Ἄλλ' ἐπειδὴ μὴ εἰδόντες, ὅ τι ποιεῖ ἦν τὸ λεγόμενον, οὐκ εἶχον ἰκανὴν παράκλησιν, οὐκ ἀφήσω ὑμᾶς ὄφρα αὐτοῦ, λέγει. Τοῦτο γὰρ μάλιστα ἐξήκουν. Ἄλλ' ἐπειδὴ τὸ, Ἐρχομαι· πρὸς ὑμᾶς, δηλοῦντος τὴν παρουσίαν, ἵνα μὴ πάλιν τὴν αὐτὴν ἐπιζητήσωσι παρουσίαν, οὕτω καὶ πρότερον, ὅρα πῶς αὐτὸ σαφέως μὲν οὐκ εἶπεν, ἠνέκατο δὲ. Εἰπὼν γὰρ, *Ἐτι μακρόν, καὶ ὁ κόσμος οὐ θεωρεῖ με*, ἐπήγαγεν, Ἰσμὲν δὲ *θεωρεῖτέ με*· ὡσαύτως εἶπεν· Ἐρχομαι μὲν πρὸς ὑμᾶς, οὐ μὴν ὁμοίως ὡς πρότερον καθ' ἑκάστην ὁμῶν αἶψά ἐ συγγινόμενος τὴν ἡμέραν· καὶ ἵνα μὴ λέγωσι, Πῶς οὖν Ἰουδαίος εἶπας· Ἄφαρτι οὐκ ἐγέσθη με; λῆσι τὴν ἀντίθεσιν εἰπὼν, *Πρὸς ὑμᾶς μόνους*· ἐπεὶ καὶ τὸ Πνεῦμα τοιοῦτόν ἐστιν. Ὅτι ἐγὼ ζῶ, καὶ ὑμεῖς ζήσεσθε. Οὐ γὰρ διὰ τοῦ σταυροῦ εἰσάγοντι ὑμᾶς εἰς τέλος, ἀλλ' ἡ ῥοπήν μακρὰν ἀποκρίπτει μόνον. Ζῶντι δὲ μοι δοκεῖ οὐχὶ τὴν παρουσίαν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν μέλλουσαν λέγειν. Ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ γνώσεσθε, ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὑμεῖς ἐν ἐμοί, καὶ ἐγὼ ἐν ὑμῖν. Ἐπὶ μὲν οὖν τὸν Πατέρα, οὐσίας [441] ἐστὶν· ἐπὶ δὲ αὐτὸν, ὁμοίως καὶ βοηθείας τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ τὸ εἰρημένον. Καὶ πῶς ἔχει λόγον, εἰπέ μοι, φησὶ; πῶς μὲν οὖν τὸ ἐναντίον ἔχει λόγον; ποῦ γὰρ τὸ μέτρον καὶ σφόδρα ἀπειρον τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν μαθητῶν. Εἰ δὲ τὰ αὐτὰ κείτῃ ὀφθαλμοῦ, μὴ θαυμάσιος. Οἶδε γὰρ ἡ Γραφή πολλὰκις τοὺς αὐτοὺς ῥήματα ἐπὶ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων κειμένους οὐχ ὁμοίως κεχρησθῆναι· ἐπεὶ καὶ θεοὶ λεγόμεθα, καὶ υἱοὶ Θεοῦ, καὶ οὐ τὴν αὐτὴν ἰσχὴν ἔχει τὸ ῥῆμα ἐπ' ἡμῶν καὶ τοῦ Θεοῦ κειμένον.

Καὶ εἰκὼν ὁ Τύπος λέγεται, καὶ ὄρα· καὶ ἡμεῖς· ἀλλὰ πολὺ τὸ μέτρον. Καὶ πάλιν, Ἰσμὲν δὲ Χριστοῦ, Χριστὸς δὲ Θεοῦ· οὐχ ὁμοίως δὲ Θεοῦ ὁ Χριστὸς, καὶ ἡμεῖς τοῦ Χριστοῦ. Τί δὲ ἐστὶν ὁ λέγει; Ὅτι ἀνάστω, φησὶν, εἰσεσθε ὅτι οὐκ ἀπόχηται τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ τὴν αὐτὴν ἔχω δύναμιν, καὶ ἐστὶ μεθ' ὁμῶν εἰμι διηκνῶν, τῶν πραγμάτων ἀνακηρυσσόμενος τὴν περὶ ὁμᾶς βοήθειαν παρ' ἐμοὶ γινόμενῃν, τῶν ἰσχυρῶν κκεταταμένον, ὁμῶν παρῆρησιαζόμενον, τῶν δεινῶν ἐκ μέσου γινόμενον, τοῦ κτηγόμενος καθ' ἑκάστην ἀνοδοῦντος τὴν ἡμέραν, πάντων εἰκόνας καὶ παραχωροῦντων τῷ λόγῳ τῆς εὐσεβείας. Καθὼς ἀκροῦται με, καθὼς ἀκροῦται ἡμᾶς. Ὅφρα δὲ οὐδὲ ἐνταῦθα τὴν αὐτὴν ἰσχὴν ἡ λέξις ἔχει; Ἐπὶ γὰρ τὸ οὕτως ἐκτεξόμεθα, οὐδὲν ἴσονται εἰσηγησάμενοι οἱ ἀποστολοὶ τοῦ Χριστοῦ. Διατὶ δὲ φησὶ, *Τότε γνώσεσθε*; Ὅτι τότε εἶδον αὐτὸν ἀνάσταντα καὶ συνόντα αὐτοῖς· τότε τὴν ἀκριβῆ πίστιν ἔμαθον. Μεγάλη γὰρ ἡ τοῦ Πνεύματος δύναμις ἦν, ἡ πάντα αὐτοὺς παιδεύουσα. Ὅ ἔχωμι μὲν τὰς ἐντολάς, καὶ τηρῶν αὐτάς, ἐκείνός ἐστιν ὁ ἀγαπῶν με. Οὐ γὰρ ἀρκεῖ τὸ εἶναι μόνον, ἀλλὰ καὶ φυλακῆς ἡμῶν δεῖ ἀκριβοῦς. Διατὶ δὲ πολλὰκις αὐτοὺς τὸ αὐτὸ λέγει; οἶον· *Ἐὰν ἀγαπήσθε με, εἰς ἐντολάς μου τηρήσετε*· καὶ, Ὅ ἔχωμι τὰς ἐντολάς μου, καὶ τηρῶν αὐτάς· καὶ, *Ἐὰν τίς μου ἀκούσῃ τὸν λόγον, καὶ τηρήσῃ αὐτόν, ἐκείνός ἐστιν ὁ ἀγαπῶν με*· ὁ μὴ ἀκούσῃ μου τοῦς λόγους, οὐκ ἀγαπᾷ με. Οἶμαι αὐτὸν ἀνέντεσθαι τὴν ἀδύναμιν αὐτῶν. Ἐπειδὴ γὰρ πολλὰ περὶ θανάτου αὐτοῦ ἐπιλοσόφησεν, λέγειν· Ὅ μὲν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐν τῷ κόσμῳ τοῦτο, εἰς ζωὴν αἰώνιον ἐνδύσει αὐτήν· καὶ, *Ἐὰν μὴ τις λάθῃ τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθήσῃ μου, οὐ δύναται με δεῖσθαι*· μέλλει δὲ καὶ ἕτερα πλείονα λέγειν, οὐκ εἰδόντων αὐτοὺς φησὶν· Νομίζετε ὅμοι; ἐξ ἀγάπης πάσχειν τὸ λυπεῖσθαι; Τὸ μὴ λυπεῖσθαι μὲν οὐν ἀγάπης ἦν. Ὅτι δὲ τοῦτο δ' εἶλου κατασκευάσαι βούλεται, εἰς αὐτὸ προῖων τὸν λόγον ἀνεκκεφαλαίωσιν. Εἰ γὰρ ἠταπάτε με, φησὶν, ἐχρήστε ἄν, ἐπὶ πρὸς τὸν Πατέρα μου πορεύομαι. Νῦν γὰρ ὅπὸ δειλίας τοῦτο πάσχετε. Τὸ δὲ οὕτω διακείσθαι πρὸς θάνατον, οὐκ ἐστὶ τῶν ἐμῶν ἐντολῶν μεμνημένους ποιεῖν· ἐχρῆν γὰρ ὑμᾶς σταυροῦσθαι, εἰ γε θνητὸς ἠταπάτε με. Καὶ γὰρ ὁ ἐμὸς λόγος παραινέει μὴ φοβεῖσθαι ἀπὸ τῶν ἀποκτείνοντων τὸ σῶμα. Τοὺς τοιοῦτους καὶ ὁ Πατὴρ ἀγαπᾷ, καὶ ἐγὼ. Καὶ ἐμφανίτω αὐτοῖς ἐμφανίτω. Εἰτα ὁ τοῦδασ, Καὶ εἰ, φησὶν, ὅτι ἡμῖν μέλλει ἐμφανίζαν ὁσαυτέρων;

γ'. Ὅφρα ἀπὸ δειλίας πεπλημένην αὐτῶν τὴν ψυχὴν; [442] Συνεχῶς γὰρ καὶ ἐταράχθη, καὶ ἐνόμισεν, ὡς περ τοῦ νεκροῦ ὄραμον ἕναρ, οὕτω καὶ αὐτὸν μέλλειν ὄρασθαι. Ἴν' οὖν μὴ τοῦτο ὑποπτεύωσιν, ἀκούσων τί φησὶν· Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἀπελευσόμεθα πρὸς αὐτόν, καὶ *μονὴν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν*· μονοουχὶ λέγων· Ὅσπερ ὁ Πατὴρ ἐμφανίζει ἐκένον, οὕτω καὶ ἐγὼ. Οὐ ταύτη δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ εἰπεῖν, ὅτι *Μονὴν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν*, ἀνελεῖ τὴν ὑποψίαν· ὅπερ ἐνεργῶν οὐκ ἐστὶ. Σὺ δὲ μοι θέα τὸν μαθητὴν καὶ θοροβούμενον καὶ οὐ τολμῶντα σαφέως εἰπεῖν, ὅπερ εἰπεῖν ἐπεθύμει. Οὐ γὰρ εἶπεν· Οὐαὶ ἡμῖν, ὅτι ἀποθήσκεις, καὶ ὡς εἰ τετελευτηκότε-

* Unus habet θεωρητόν; sed etiam sic series imperfecta videtur, nisi addatur quoddam, verbi gratia, τὴ γὰρ, sicut μοι; τῶν ἄλλων θεωρητόν ἔν; cum duplici interrogatione. † Alii οὐδὲ καί. ‡ Alii ἐπειδὴ ἔρχομαι. † Ἄσι δεῖται Savil. Edit.

incarnationem suspicarentur, sperarentque se oculis ipsum esse visuros, hanc amovens suspicionem ait: *Quem mundus non potest accipere, quia non videt eum.* Non enim ita vobiscum deget, ut ego; sed in animabus vestris habitabit; hoc enim sibi vult illud, *In vobis manet.* Spiritum autem veritatis cum appellat, hinc figuras veteris legis denotans. *Ut vobiscum sit.* Quid sibi vult illud, *Vobiscum ait?* Id quod ipse ait, *Ego vobiscum sum* (Matth. 28. 20). Præterea aliud quoque subindicat: Non eadem patietur quæ ego passus sum, neque abscedet. *Quem mundus non potest accipere, quia non videt eum.* Quid ergo? an ex numero visibilium erat? Minime. Sed hic cognitionem intelligit; addit enim, *Neque cognoscit eum:* solet enim accuratam cognitionem visionem appellare. Quia enim sensum clarissimum visus est, per hunc sensum semper accuratam cognitionem denotat. Mundum autem hic vocat improbos, hincque discipulos consolatur, quod illis exitium afferat donum. Vide quantum doni magnitudinem extollat. Dicit alium esse, quam ipse sit; addit, Non relinquet vos; subdit, Ad ipsos tantum venturum esse, ut et ego veni; dixit, In vobis manet; sed neque se illorum meritorum expulit. Illum enim consortiumque ejus adhuc quærebant. Cui rei ut medietur, ait: 18. *Neque ego vos relinquam orphanos: venio ad vos.* Ne timeatis, inquit; non ideo dixi me alium Paracletum missurum esse vobis, quod vos ad finem usque relicturos sim: non ideo dixi, *Apud vos manet*, quasi non ultra vos visurus sim. Certe ipso quoque venio ad vos. *Non relinquam vos orphanos.* Quia enim a principio dixerat, *Filii:* ideo hic ait: *Non relinquam vos orphanos.*

2. Initio itaque dixit: *Ubi ego vado, venietis;* et, *In domo Patris mei mansiones multæ sunt;* hic vero quia diuturnum erat tempus, dat Spiritum. Sed cum, quid diceret non intelligentes, non sat inde consolationis haberent, *Non relinquam vos orphanos,* inquit, Hoc enim maxime requirebant. Sed quia illud, *Venio ad vos,* præsentiam significabat: ne rursus eandem ipsam præsentiam requirerent, quam prius, vide quomodo hoc ipsum non clare quidem dixerit, sed subindicaverit. Cum dixisset enim, 19. *Adhuc modicum, et mundus me non videt;* subdidit, *Vos autem videtis me;* ac si diceret: Venio quidem ad vos, sed non ut prius quotidie vobiscum versaturus. Et ne dicerent, Cur ergo Judæis dixisti, *Non videbitis me* (Joan. 16. 10)? objectionem solvit dicendo, *Ad vos tantum.* Nam Spiritus quoque talis est. *Quia ego vivo, et vos vivetis.* Crux enim non usque ad finem nos separabit, sed ad brevissimum tempus me abscondet. Vitam autem, ut videtur mihi, non præsentem tantum, sed et futuram dicit. 20. *In illa die cognoscetis, quia ego in Patre, et vos in me, et ego in vobis.* In Patre secundum substantiam, in vobis secundum concordiam et auxilium divinitus præstitum. Et qua, quæso, ratione? qua ratione hæc contraria quadrare possunt? multa enim, immo infinita est distantia inter Christum et discipulos. Etiam eadem ipsa verba jaceant, ne mireris. Solet enim Scriptura iisdem verbis de Deo et de hominibus

dictis, diverso modo uti. Nam et dñi dicitur (1. Cor. 8. 5), et filii Dei (Gal. 3. 26); nec eandem vim habet cum de nobis dicitur, quam cum de Deo. Imago item dicitur Filius (Coloss. 1. 15) et gloria (1. Cor. 11. 7), ut et nos; sed multa est differentia. Rursum, *Vos autem Christi, Christus vero Dei* (1. Cor. 3. 25); non ita tamen est Dei Christus, ut nos sumus Christi. Quid porro sibi vult? Cum resurrexero, inquit, scietis me non a Patre separari, sed eandem habere virtutem, et me vobiscum perpetuo esse, rebus ipsis predicantibus auxilium a me vobis præstitum, inimicis repressis, vobis fidenter agentibus, molestis de medio sublatis, prædicatione quotidie florente, omnibus piæ doctrine cedentibus. *Sicut misit me Pater, et ego misi vos* (Joan. 20. 21). Vides hic quoque idem dictum non eandem vim habere? Nam si eodem accipiamus modo, nihil different apostoli a Christo. Cur porro ait, *Tunc cognoscetis?* Quia tunc viderunt eum resurrexisse et secunda versari. Tunc veram fidem didicerunt. Magna quippe Spiritus virtus erat, quæ omnia dorebat illos. 21. *Qui habet mandata mea, et servat ea, ille est qui diligit me.* Non enim sufficit habere solum, sed nobis accurata opus est custodia. Cur autem hoc ipsum illis sæpe dicit? ut, *Si diligitis me, mandata mea servate;* et, *Qui habet præcepta mea, et servat ea;* et, *Si quis audierit sermonem meum, et servaverit eum, ille est qui diligit me: qui non audit sermones meos, non diligit me* (Joan. 14. 23. 24). Puto illum subindicare illorum meritorum. Quia enim de morte multa philosophatus erat, dicens: *Qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodiet eam* (Joan. 12. 25); et, *Nisi quis acceperit crucem suam, et sequatur me, non est me dignus* (Matth. 10. 38); pluraque adhuc dicitur erant, exprolians eis dicit: Putatis vos ex amore tristes esse? Non tristari potius dilectionis esset indicium. Quia autem illud vult efflicere, in sequentibus id repetit. *Si enim diligeretis me, gauderetis utique, quia ad Patrem vado.* Nunc autem præ metu id patimini. Quod vero circa mortem sic afficiamini, non est eorum qui mandatorum meritorum receduntur: oporteret enim vos crucifigi, si vere diligeretis me. Vos enim hortatus sum, ut non timeatis ab iis, qui occidunt corpus. Tales Pater amat, et ego amo. *Et manifestabo eis meipsum.* Tunc Judas, 22. *Et quid, inquit, quia manifestaturus es nobis teipsum?*

3. Viden' animam eorum a timore obrutam? Commotus turbatusque est, ac putabat, sicut in somnis mortuos videmus, sit illum se visurum esse. Ne igitur hoc suspicarentur, audi quid dicat: 23. *Ego et Pater veniemus ad eum, et mansionem apud eum faciemus:* ac si diceret, Sicut Pater manifestat seipsum, sic et ego. Neque hoc tantummodo, sed etiam quod adjecerit, *Mansionem apud eum faciemus,* omnem tollit suspicionem: id quippe non ad somnia pertinet. Tu vero mihi perpendas discipulum et turbatum et non audentem clare dicere quod cupiebat. Neque enim dixit: Væ vobis, quod moriaris, et ita vobis appariturus es ut mortui apparet. Non sic ille; sed, *Quid est quia manifestaturus es nobis teipsum, et non mando?*

Dicit ergo, Vos acceptos habeo, quia vos mandatum meum servatis. Ne enim postea videntes ipsum, phantasma se videre potarent, ideo hæc prædicit. Et ne eo, quo dixi, modo ipsum apparituum esse opinarentur, causam apponit, quod nempe mandata ejus servarent, dicit etiam Spiritum sanctum sic illis apparituum esse. Quod si tanto tempore cum illo versati, illam substantiam non serunt, imo ne intelligunt quidem; quid futurum erat si ab initio sic illis apparuisset? Ideo cum illis comedit, ne phantasma esse putetur. Nam si super aquas ambulantes videntes, id ex stulerant, licet idem vultus ac species viderentur, nec multum distaret ille; quid non suspicati fuissent, si statim vidissent illum resurgentem, quem captum viderant et involutum? Propterea frequenter dicit illis se apparituum esse, cur, et quomodo apparituum sit, ne illum esse phantasma putent. 24. *Qui non diligit me, sermones meos non servat. Et sermo quem audistis, non est meus, sed ejus qui misit me.* Itaque qui hæc verba non audit, nec me, nec Patrem diligit. Nam si hoc dilectionis signum est, audire mandata, ipsaque Patris sunt; qui audit, non Filium modo, sed etiam Patrem amat. Quomodo sermo tuus est, et non tuus? Id est, Nihil extra Patrem loquor, neque proprium quidpiam præter placitum ejus. 25. *Hæc loquutus sum vobis, apud vos manens.* Quia hæc obscura erant, et alia non intelligebant, in pluribusque dubitabant; ne rursus turbarentur, neve dicerent, Quæ præcepta? omni anxietate eripuit illos, dicens: 26. *Paracletus autem, quem mittit Pater in nomine meo, ille vos docebit.* Obscura forte nunc vobis dicuntur; sed doctor ille clare vos docebit. Illud autem, *Apud vos manebit*, subindicat se abiturum esse. Deinde ne tristerent, ait: Donec apud illos ipse manserit, nec Spiritus venerit, nihil magnum vel sublime poterunt intelligere. Hæc porro dicit illos præparans ut secessum suum generose ferant, utpote qui magna ipsis bona conciliaturus esset. Frequenter vero Paracletum vocat, ob ærumnas, qui bus tunc affligebantur. Qui igitur his auditis turbabantur, cogitantes molestias, bella et secessum ejus, vide quomodo illos soletur iterum dicens: 27. *Pacem relinquo vobis: ac si diceret, Quid damni vobis erit a perturbationibus mundi, si pacem mecum habentis?* Neque enim talis hæc pax est. Externa pax enim perniciose sæpe est et inutilis, nihilque prodest: ego vero talem vobis do pacem, ut illam mutuo servetis, quod vos fortiores efficiet. Sed quia rursum dixerat, *Relinquo*, quod recedentis erat, illosque turbare poterat, ideo rursum ait: *Non turbetur cor vestrum, neque formidet.* Videntur eos partim amore, partim metu turbatos esse? 28. *Audistis quia ego dixi vobis, Vado ad Patrem, et venio ad vos. Si diligeritis me, gauderetis utique, quia vado ad Patrem: quia Pater major me est.* Et quod gaudium hoc ipsis allaturum erat? quam consolationem?

4. *Quomodo Christus de se loquens, discipulorum imbecillitati sermonem attemperet. Qua ratione Patris ait major Filia.* — Quid sibi vult hoc dictum? Nihil dum tuerant de resurrectione, neque de Christo eam,

quam par erat, opinionem habebant: (quomodo enim habuissent, ne sciant quidem ipsum esse resurrecturum?) Patrem vero magnum esse putabant. Dicit ergo: Si mihi timeatis, quasi non valeam me tueri, neque confiditis me post crucem a vobis posse videri: tamen audientes me ad Patrem ire, gaudere tandem oportuit, quia ad majorem vado, omniaque mala solvi possunt. *Vos audistis, quia ego dixi vobis.* Cur hoc adjecti? Ita gestis rebus confido, inquit, ut predicere non verear. 29. Hoc ergo, et quæ futura sunt, *Dixi vobis priusquam fiant, ut cum facta fuerint, credatis,* quia ego sum: ac si diceret: Num sciretis, nisi ego dicerem? neque dicerem, nisi confiderem. Videntur sermonem auditorum captum attemperatum? Nam cum dicit, *Putatis, quia non possum rogare Patrem, et exhibebit mihi duodecim legiones angelorum* (Matth. 26. 53)? secundum auditorum opinionem loquutus est. Nemo enim, etsi insanat, dixerit cum non potuisset sibi opem ferre, sed angelis opus habuisse: verum quia illum esse hominem putabant, ideo dixit, *Duodecim legiones angelorum.* Atqui cum interrogasset tantum, supines prostravit. Si quis verodixerit majorem esse Patrem, et Filii principium (a); non huic contradicemus. At hoc non facit Filium alterius esse substantiæ. Hæc autem vult dicere: Donec hic fuero, par est vos putare quod nos periclitemur: si porro illuc abeam, confidite nos in tuto esse; illum enim nemo vincere potest. Hæc porro omnia ad discipulorum infirmitatem se demittens dicebat. Ipse namque confido, nec mortem cureo. Ideo ait: *Hæc dixi vobis priusquam fiant.* Quia enim vos nondum potestis hæc de re sermonem capere, a Patre, quem magnam appellatis, consolationem adduco. Consolatus ergo illos, tristitia rursus affert: 30. *Jam non ultra loquar vobiscum.* Quare? *Venit enim princeps hujus mundi, et in me non habet quidquam.* Principem mundi diabolum dicit, et improbos homines. Non enim celo et terræ imperat; nam omnia evertisset et prostravisset; sed illis dominatur, qui se illi dederunt. Ideo vocat illum principem tenebrarum hujus sæculi: tenebras autem hic dicit mala opera. Quod ergo? diabolusne te perdit? Minime: nihil enim in me habet. Cur ergo te illi interficiunt? Quia ita volo, et ut cognoscat mundus, quod Patrem diligam. Non enim quod sim morti obnoxius, neque quod illi quidpiam debeam, sed ob amorem erga Patrem hæc subleo. Hoc autem ait, ut iterum illorum animum excitet, ut discant, ipsum non invitum, sed lubentem, et diabolum despicientem ad hoc venire. Non enim satis erat dixisse, *Adhuc modicum tempus vobiscum sum* (Joan. 7. 53); sed illud, triste licet, frequenter versat, et jure quidem; donec adempto sermone illis acceptum reddat, lictoria admisceat. Ideo aliquid dicit: *Vado et venio; et, Ut ubi ego sum, et vos sitis; et, Non potestis me nunc sequi, sequemini autem post-*

(a) Ea solum ratione potest Pater major dici: imo non propter majorem, sed prior: ut quisvis pater non est natura major filio suo, sed prior tantum. Ea est mens Chrysostomi.

μῆλλες ἤμιν ἐπίστασθαι· ἀλλ' οὐκ εἶπεν οὕτως, ἀλλὰ, **Τί ἔστιν τὸ ἡμῖν μῆλλες ἐμφανίζαν σαυτὸν, καὶ οὐδὲ τῷ κόσμῳ;** λέγει οὖν, ὅτι Ὑμᾶς ἀποδείχονται, ὅτι ὑμεῖς τὴν ἐντολὴν μου τηρεῖτε. Ἴνα γὰρ μὴ μετὰ ταῦτα ὁρῶντες αὐτὸν φάντασμα νομισαί, διὰ τοῦτο ταῦτα προλέγει. Καὶ ἵνα μὴ ὁῦτως, ὡς εἶπον, νομισαίεν αὐτοὺς φαίνεσθαι, λέγει καὶ τὴν αἰτίαν· διὰ τὸ τὰς ἐντολάς μου τηρεῖν, λέγει ὅτι καὶ τὸ Πνεῦμα οὕτω μῆλλες φαίνεσθαι. Εἰ δὲ τοσοῦτον αὐτῷ συγγεγόμενον χρόνον, οὕτω φέρουσαν ἐκείνην τὴν οὐσίαν, μῆλλον δὲ οὐδὲ νοοῖσιν αὐτὴν· τί ἂν ἔπαθον, εἰ παρὰ τὴν ἀρχὴν οὕτως αὐτοὺς ἔφραζεν; Διὰ τοῦτο καὶ συνεσθίει, ἵνα μὴ φάντασμα τὸ πρῶγμα νομισθῆ. Εἰ γὰρ ἐπὶ τῶν ὁδῶν ἰδόντες τοῦτο ἐνόμισαν, καίτοι τῆς αὐτῆς ἔβρας φαινομένης, καὶ οὐ παρὰ πολλοῦ διαστάντος, τί ἂν ὑπέκρινον, εἰ γὰρ εἶδον αὐτὸν εὐθέως ἀναστάντα, ἂν εἶδον κατεχόμενον καὶ ἄσπαρταν ὡμίον; Διὰ τοῦτο συνεσχίει αὐτοὺς λέγει, ὅτι φανεῖται, καὶ διὰ τὴν φανεῖται, καὶ πῶς, ἵνα μὴ φάντασμα νομισαίεν. Ὁ μὴ ἀγαπᾷ με, τοὺς λόγους μου οὐ τηρεῖ. Καὶ ὁ λόγος, ὃν ἤκουσάτε, οὐκ ἔστιν ἄλλος, ἀλλὰ τοῦ πᾶρ κλάτου με. Ὅστε οὐκ ἐπὶ μόνον, ἀλλ' οὐδὲ τὸν Πατέρα ἀγαπᾷ, ὃ μὴ τοῦτον ἀκούων τῶν λόγων. Εἰ γὰρ τοῦτο τεκμήριον ἀγάπης, τὸ ἀκούειν τὸν ἐντολῶν, οὕτως δὲ τὸν Πατέρα εἶπεν, ὃ ἀκούων, οὐχὶ τὸν Ἰῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν Πατέρα ἡγάπησεν. Πῶς δὲ οὐκ, καὶ οὐ οὐκ; Τουτέστιν, ὅτι Ὁδὸν ἔξω τοῦ Πατρὸς φέλλομαι, οὐδὲ ἴδον τὸ ἄλλο παρὰ τὸ δοκοῦν αὐτῷ. Ταῦτα ἐλάλησα ὑμῖν, παρ' ὑμῖν μένων. Ἐπειδὴ ταῦτα ἀσαφῆ ἦν, καὶ τὰ μὴ οὐδὲ συνίσταν, τὰ δὲ πλείονα καὶ ἀμύθητα, ἵνα μὴ θορυβῶνται πάλιν, μὲν δὲ λέγουσι, Ποῖας ἐντολάς; ἀπῆλθεῖν αὐτοὺς τῆς ἀγνῶτας ἀπάσης, εἶπεν· Ὁ δὲ Παράκλητος, ὃν κέμψει ὁ Πατὴρ ἐν τῷ ἐνστάμῳ, ἐκείνος ὑμᾶς διδάξει. Τὰγα ἀσαφῆ τὰ ἐμαρτυροῦν νῦν ὑμῖν· ἀλλ' ἔστω τούτων σαφῆς διδάκτορας ἐκεῖνος. Τὸ δὲ Παρ' ὑμῖν μένει, ἀνιευτομένου ἔστιν, ἐπὶ αὐτὸς ἀπειπον. Εἶτα ἵνα μὴ λυπῶνται, φησὶν, εἰς ἕως ἂν παρ' αὐτοὺς ἔμω, καὶ τὸ Πνεῦμα μὴ ἔρχεται, οὐδὲν μέγα οὐδὲ ὑψηλὸν δυνήσονται συνιδεῖν. Ταῦτα εἰ λέγει παρασκευάζων αὐτοὺς γενναίως ἐνεργεῖν [443] αὐτοῦ τὴν ἀναχώρησιν, ὡς μεγάλων αἰτίαν ἐσομένην αὐτοὺς ἀγαθῶν. Ἐνεσχίει δὲ Παράκλητον καλεῖ, διὰ τὰς συνεχοῦσας αὐτοὺς τότε θλίψεις. Ἐπει οὖν καὶ ταῦτα ἀκούοντες ἐπαράττοντο ἰνουσύντες τὰς ἐπαχθίας, τοὺς πόλῃους, τὴν ἀναχώρησιν τὴν αὐτοῦ, ὅρα πῶς αὐτοὺς κατασταλλῆς πάλιν λέγων· Εἰρήνην ἄξιμην ὑμῖν· μονογενῆ λέγων, Τί βιάσθησθε ἀπὸ τῆς τοῦ κόσμου παραχρῆ, ἕως ἂν εἰρηνητεύει πρὸς με; Οὐ γὰρ τοιαύτη αἴτη ἢ εἰρήνη. Ἡ μὲν γὰρ ἔβωθεν, καὶ ἐπὶ κακῷ γίνεται πολλὰς καὶ ἀνόητος, καὶ τοὺς ἔχοντες οὐδὲν ὠφέλησεν· ἐγὼ δὲ εἰδόμενος τοιαύτην, ὥστε μετ' ἀλλήλων εἰρηνητεύει, ὅπερ ὑμᾶς ἰσχυροτέρους ποιεῖ. Ἄλλ' ἐπειδὴ πάλιν εἶπεν, Ἀξιμίμ, ὅπερ ἦν ἀναχώρησιν, καὶ ἰκανὸν ἦν αὐτοὺς συγχεῖν, διὰ τοῦτο πάλιν φησὶ· Μὴ ταρασσέσθε ὑμῶν ἢ καρδία, μηδὲ δεδιώσθε. Ὅρξ· ὅτι τὰ μὴ ὑπὸ φασοτορίας δὲ, τὰ δὲ ὑπὸ διωλῆς ἔπασχον; Ψεῦδος εἰς ἐγὼ εἶπον ὑμῖν, ὅτι Ὑπῆρ πρὸς τὸν Πατέρα, καὶ ἔρχομαι πρὸς ὑμᾶς. Εἰ ἀγαπᾷτε με, ἐπάτητε ἂν ἐν πορείᾳ μου πρὸς τὸν Πατέρα, ὅτι ὁ Πατὴρ μεῖζον μου ἔστιν. Καὶ ποῖαν ταῦτο αὐτοὺς χερὰν φέρειν ἐμῶν; ποῖαν παραμυθῶν;

δ. Τί οὖν ἔστι τὸ εἰρημένον; Οὐδέπω ἤκουσεν περὶ τῆς ἀναστάσεως, οὐδὲ οἶαν ἔχρην περὶ αὐτοῦ ὄξων εἶχον·

(πῶς γὰρ, οἱ μὲν δὲ ἀναστήσεται εἰδόντες;) τὸν δὲ Πατέρα μέγαν εἶναι ἐνόμισον. λέγει οὖν, ὅτι Εἰ καὶ περὶ ἐμοῦ δεδιώκατε ὡς οὐκ ἀρκοῦντος ἐμαυτοῦ ἢ προσθήαι, οὐδὲ θαρραῖτε ὅτι μετὰ τὸν σταυρὸν πάλιν ὑμᾶς εἴδομαι· ἀλλὰ ἀκούσαντες διὰ πρὸς τὸν Πατέρα ἀπέρχομαι. Ἐκεῖ χαίρειν λατῶν, ὅτι πρὸς τὸν μεῖζονα ἀπειμα, καὶ δυνατὸν πάντα λύσαι τὰ δεινά. Ὑμεῖς ἠκούσατε, ὅτι ἐγὼ εἶπον ὑμῖν. Διὰ τοῦτο τέθεικα; Ὅτι οὕτω σφόδρα θαρρῶ, φησὶ, τοῖς γινόμενοις, ὡς καὶ προεπίειν· οὕτως οὐ δεδιώκα. Τοῦτο γοῦν καὶ μετὰ ταῦτα εἶπον ὑμῖν πρὶν γενέσθαι, ἵν', ὅταν γένηται, πιστεύσῃτε ἐπὶ ἐγὼ εἶμι· ὡσαύτ' εἶπε, Μὴ φοβεῖται, εἰ μὴ ἐγὼ εἶπον; οὐκ ἂν δὲ εἶπον, εἰ μὴ ἐθάβρουν. Εἰς τὰς συγκατάθεσις τὸν λόγον ἔντα; Καὶ γὰρ ἔταν λέγει, ἀσεβῆτε ἐπὶ τὸ δύναμα παρακαλέσαι τὸν Πατέρα, καὶ παραστήσει μοι δώδεκα λεγεῶνας ἀγγέλων; πρὸς τὴν ὑπόνοιαν τῶν ἀκούοντων φέγγεται. Οὐδὲ γὰρ ἂν ἐκεῖνοι εἶποι τις ἂν, κἂν σφόδρα ἢ μεμνηδὸς ὅτι οὐκ ἔδωκον ἐαυτῷ βοηθῆσαι, ἀλλ' ἀγγέλων ἔδωκα· ἀλλ' ἐπειδὴ περὶ αὐτοῦ ὡς ἀνθρώπου ὄξων εἶχον, διὰ τοῦτο φησὶ, Δώδεκα λεγεῶνας ἀγγέλων. Καίτοι γὰρ ἀπλῶς αὐτοὺς ἠρώτησε, καὶ ἔβρῃσεν εἰς τὰ ἔσπον, εἰ μὴ ἐθάβρουν. Εἰς τὰς μετῶνα εἶναι τὸν Πατέρα καθ' ὃ αἴτιος τοῦ Ἰου, οὐδὲ τοῦτο ἀντεροῦμεν. Ἄλλ' οὐ μὴν τοῦτο ἕτερας εἶναι τὸν Ἰῶν οὐσίας ποιεῖ. Ὁ δὲ λέγει, τοσοῦτον ἔστιν· Ἐως μὴ ἂν ἐνταῦθα εἴ, εἰδὸς νομῖται ὑμᾶς ὅτι κινδυνεύομεν· ἂν δὲ ἐκεῖ ἀπῆλθω, θαρραῖτε ἐπὶ ἐν ἀσφαλείᾳ ἔσμέν· ἐκεῖνοι γὰρ οὐδὲς περιγενεῖσθαι δυνήσονται. Ταῦτα εἰ πάντα πρὸς [444] τὴν ἀσθένειαν τῶν μαθητῶν ἐλάγιστο. Καὶ αὐτὸς μὲν γὰρ θαρρῶ δ, καὶ οὐ φοβῆται τοῦ θανάτου. Διὰ γὰρ τοῦτο εἶπε, Ταῦτα εἶπον ὑμῖν πρὶν γενέσθαι. Ἐπειδὴ δὲ, φησὶ, ὑμεῖς οὐδέπω δύνασθε τὴν περὶ τούτων ἐξασθαι λόγον, καὶ ἀπὸ τοῦ Πατρὸς, ὃν ὀνομάζει μέγαν εἶναι, εἰσάγω τὴν παράκλησιν. Παραμυθησάμενος τοῖσιν αὐτοῦς, πάλιν λέγει τὰ λυπηρὰ· Ὅθεν ἐτι λαλήσω μεθ' ὑμῶν. Διὰ τοῦτο· Ἐρχεται γὰρ ὁ τοῦ κόσμου τούτου ἄρχων, καὶ ἐν ἐμῷ ἔχει οὐδέν. Κόσμου δὲ ἀρχοντα τὸν διαβόλον φησὶ, καὶ τοὺς πονηροὺς ἀνθρώπους οὕτω καλῶν. Οὐ γὰρ οὐρανοῦ ἀρχὴ καὶ γῆς, ἐπεὶ ἂν ἐνέτριφε πάντες καὶ κατέβαλε· ἀρχὴ δὲ τὸν ἐπιτοῦσας παραδιδόντων αὐτῷ. Διὰ τοῦτο καὶ ἀρχοντα τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος τοῦτου καλεῖ, σκότος ἐνταῦθα πάλιν τὰς πονηρὰς πράξεις· καλῶν. Τί οὖν; ὁ διαβόλος οὐ ἀναίρει; Οὐδὰμως· οὐ γὰρ ἔχει ἐν ἐμοῖ οὐδέν. Πῶς οὖν οὐ ἀναίρει; Ἐπειδὴ βουλομαι, καὶ ἵνα γνῶ ὁ κόσμος, ὅτι ἀγαπᾷ τὸν Πατέρα. Οὐ γὰρ ὑπεκίβου ἂν βανίτην, φησὶν, οὐδὲ ὀφελῶν αὐτῷ, διὰ δὲ τὴν ἀγάπην τὴν εἰς τὸν Πατέρα ὑπομένω. Τοῦτο δὲ φησὶν, ἵνα πάλιν αὐτῶν ἀνάσθη τὴν ψυχὴν, καὶ μάθωσιν ὅτι οὐκ ἔκων, ἀλλ' ἐκὼν ἐπὶ τοῦτο ἔρχεται, καὶ ὅτι καταφώνων τοῦ διαβόλου. Οὐ γὰρ ἔρχεται τὸ εἶναι, διὰ Μικρῶν χρόνων μεθ' ὑμῶν εἶμι, ἀλλὰ συνεσχίει, αὐτὸ σφραγῆται τὸν λυπηρὸν, εἰκότως, ἕως ἂν αὐτὸ παρ' αὐτοὺς εὐπαράδεκτον ποιῆσθαι, παραφασίαν αὐτῷ τὰ χρηστὰ. Διὰ τοῦτο ποτὲ μὲν λέγει, Ὑπάγω καὶ ἔρχομαι· καὶ, ὅτι Ὅπου ἐγὼ εἶμι, ἵνα καὶ ὑμεῖς ἴτε; καὶ, ὡς δύνασθαι μὴ νῦν ἀκολουθήσαι, ἀκολουθήσεται δὲ ὑστερον· καὶ, πρὸς τὸν Πατέρα πορεύομαι καὶ, Ὁ Πατὴρ μεῖζον μου ἔστι· καὶ, Πρὶν γενέσθαι εἰρηνα ὑμῖν· καὶ, ὅτι Οὐκ ἀπὸ ἀνάγκης ταῦτα πάσχω, ἀλλὰ ἐπὶ ἀγάπην τοῦ Πατρὸς· ὡστε ἐνοήσας αὐτοὺς, ὅτι οὐκ ἐθέλουν τὸ πρῶγμα οὐδὲ βιάσθαι ἔχον, εἰ γὰρ ἔτι τὰ σφόδρα αὐτῶν ἀγαπῶν, καὶ ὁ ἀγαπώμενος

* Ἄλλι δοκοῦν ἐκείνω. * Legendum videtur ἀλλ' ἔστω.

† Quilam ἀπὸ φιλοστοργίας.

* Quilam ἐαυτοῦ. * Ἄλλι μὲν τῶν.

παρ' αὐτοῦ οὕτω βούλεται. Διὰ δὲ τοῦτο τὰ χρυσῶτα ταῦτα ἀναμιγνύς, συνεχῶς ἔλεγε καὶ τὰ λυπηρὰ, ἔγγυμνάς, αὐτῶν τὴν διάνοιν. Καὶ γὰρ τὸ, *Παρ' ὑμῶν μέγας, καὶ, ὅτι Συμφέροι ὑμῶν ἡ ἀναμύχνησι, παραμυθουμένου ἦν.* Διὰ γὰρ τοῦτο προλαβὼν μυρία εἶπε περὶ τοῦ Πνεύματος, τὸ *, *Ἐν ὑμῶν ὅτι, καί, Ὁ κόσμος οὐ δύναται λαθεῖν, καί, Αὐτὸς ἀναμύχνησι πάντα, καί, Πνεῦμα ἀληθείας, καί, Πνεῦμα ὄριον, καί, Παράκλητον, καί, ὅτι Συμφέροι ὑμῶν.* ἵνα μὴ ἀθυμώσιν οὗς οὐδένας ἔντος τοῦ προστησομένου καὶ βοηθουμένου. Συμφέρεται δὲ λέγει, ὅτι οὐδὲν τὸ πνευματικῶς αὐτοῦς ἐργάζεται.

ε'. Τοῦτο γοῶν καὶ ὀρώμεν γενηνόμενον. Οἱ γὰρ τρέμοντες καὶ δεδοκότες, μετὰ τὸ λαθεῖν τὸ Πνεῦμα, εἰς μέσους ἔβησαν τοὺς κινδύνους, καὶ πρὸς σίδηρον, καὶ πῦρ, καὶ θύρια, καὶ πελάγη, καὶ πρὸς πᾶσαν ἀπεδούσαν τιμωρίαν καὶ οἱ ἀγρόματοι καὶ ἰδιῶται μετὰ τοσαύτης διελόμενοι παρήρησις, ὡς ἐκπλήττειν τοὺς ἀκρωμένους. Ἀπὸ γὰρ πηλῶν σιδηροῦς αὐτοῦς ἐποίησε τὸ Πνεῦμα, καὶ πτηνοῦς εἰργάσατο, καὶ πρὸς [415] οὐδὲν τῶν ἀνθρωπίνων καταπισθεῖν ἄφηκεν. Τοιαύτη γὰρ ἡ χάρις ἐκείνη· κἂν ἀθυρίαν εὐρη, διαλύει, κἂν ἰπθυμίας πονηρὰν, διαναφί, κἂν δειλίαν, ἐκβάλλει, καὶ οὐκ ἀφήσει λοιπὸν ἄνθρωπον εἶναι τὸν μετασχόντα αὐτοῦ, ἀλλ' ὡπερ εἰς αὐτὸν μεταστάντα τὸν οὐρανὸν, πάντα τὰ ἐκεῖ φαντάζεσθαι παρακοινοῦσιν. Διὰ τοῦτο οὐδεὶς τῶν ὑπαρχόντων αὐτῷ ἔλεγε· *Ἔλεγον βίον εἶναι· ἀλλὰ προσεκαρτέρουν ταῖς εὐχαῖς ἐν ἀγαλλίσει καὶ ἀπελόγηται καρδίας.* Τοῦτο γὰρ μάλιστα δεῖται τὸ Πνεῦμα τὸ ὄριον· *Ὁ γὰρ καρδὸς τοῦ Πνεύματος χαρὰ, εἰρήνη, πίστις, πραΰτης.* Καὶ μὴ καὶ ἄλγοις πολλὰς οἱ πνευματικῶν, φησὶν· ἀλλ' ἡ λύπη χαρὰς ἐστὶν ἔβηον. Ἐπεὶ καὶ ὁ Κἀν ἔλυθη, ἀλλὰ τὴν τοῦ κόσμου λύπην· καὶ ὁ Παῦλος ἔλυθη, ἀλλὰ τὴν κατὰ Θεόν. Πᾶν γὰρ ὡπερ ἂν ἢ πνευματικόν, κέρδος ἔχει μέγιστον ὡπερ καὶ τὸ κοσμικὸν ἅπαν ζημίαν ἰοχάντη. Ἐπισπασώμεθα τοῖνυν τὴν ἄμαχον τοῦ Πνεύματος βοήθειαν καὶ ἐντολὰς τηροῦντες, καὶ οὐδὲν τῶν ἀγγέλων ἰσώμεθα εἰλάττους. Οὕτως γὰρ ἐκεῖνοι, ἐπειδὴ ἀσώματοι εἰσι, τοιοῦτοί εἰσι (εἰ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐδεὶς ἐν τῶν ἀσωμάτων ἐγένετο

πληρῶς)· ἀλλ' ἡ προαιρέσις πανταχοῦ πάντων αἰτία. Διὰ τοῦτο καὶ ἐν τοῖς ἀσώματοις ἀνθρώπων χεῖρους καὶ ἀλόγων εὐρέθησαν, καὶ ἐν τοῖς σώματι ἔχουσιν, ἀσωμάτων κρείττους. Πάντες γοῦν οἱ δικαιοὶ τὴν γῆν ἄκουντες, καὶ σώματα ἔχοντες, κατώρθωσαν ἅπαν κατώρθωσαν. Ὡς γὰρ παρεπίδημοι ὄντες καὶ ἔνοι, τὴν γῆν ἔφησαν· τὸν δὲ οὐρανὸν, οὗς ποίηται. Μὴ τοῖνυν μηθεὶ οὐ λέγα, Σάρκα περικεῖμαι, οὐ δύναμις περιεργεθῆσαι, οὐδὲ τῶν ὑπὲρ ἀρετῆς ἰδρύτων λαθεῖσθαι. Μὴ κατηγορήσης τὸ τοῦ Δημητροῦ. Εἰ γὰρ τὸ σάρκα φορεῖν ἀδύνατον ποιεῖ τὴν ἀρετὴν, οὐχ ἡμῶν τὸ ἐγγράμμι· ὅτι δὲ οὐ ποιεῖ ἀδύνατον, εἰδείξεν ὁ τῶν ἁγίων χορὸς. Τὸν γοῦν Παῦλον οὐκ ἐκώλυσε τῆς σαρκὸς ἡ φύσις γενέσθαι τοιοῦτον, οὐκ ἐγένετο οὐδὲ Πέτρον λαθεῖν τὰς κλίε· τὸν οὐρανῶν. Καὶ ὁ Ἐνὼχ δὲ σάρκα φορέσας, μετετέθη, καὶ οὐκ εὐρίσκειτο. Οὕτω καὶ ὁ Ἥλιος ἡπάτη μετὰ τῆς σαρκὸς, καὶ ὁ Ἀβραάμ μετὰ τοῦ Ἰσακ καὶ τοῦ Ἰγγονοῦ σάρκα ἔχοντες ἔλαμπαν καὶ ὁ Ἰωσήφ μετὰ ταύτης ἐπάλασε πρὸς τὸ ἀκόλαστον ἐκείνου γύναιον. Καὶ τὸ λέγω σάρκα· κἂν γὰρ ἄλλω τῇ σαρκὶ περιθῆς, οὐδὲν ἐβιάθη. Εἰ γὰρ καὶ ἡγὼ εἰδέμην, φησὶν ὁ Παῦλος, Ἄ.Ι. ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ οὐ δέδεμαι. Καὶ τὸ λέγω δεμα καὶ ἄλλω· Πρόσθε· καὶ δεσμητήριον ἃ καὶ κλειθρὰ, καὶ οὐδὲ οὕτω κώλυμα γίνεται ταῦτα τῇ ἀρετῇ. Οὕτω γοῦν ἐμυσταύτηγεν ὁ Παῦλος. Δεσμός γὰρ ψυχῆς οὐ σίτηρος, ἀλλὰ δεῖλα καὶ χρημάτων ἐπιθυμία, καὶ τὰ μυρία πάθη. Ταῦτα δεσμεῖ, κἂν λελυμένον ἦ, τὸ σῶμα. Ἄλλ' ἀπὸ τοῦ σώματος ταῦτα τίεται, φησὶ. Σιχῆς ταῦτα καὶ πρόσφαις ψευδῆς. Εἰ γὰρ ἀπὸ τοῦ σώματος ἐτίεται, πάντες ἂν αὐτὰ ὑπέμενον. ὡπερ γὰρ κόπον καὶ ὕπνον καὶ τὸ πεινῆν καὶ διψῆν οὐκ ἐν διαφυγῇ, ἐπειδὴ φύσεως ἔστιν· οὕτω καὶ ταῦτα, εἰ [446] τοιαῦτα ἦν, οὐδένα ἂν ἄφηκαν ἔξω τῆς αὐτῶν εἶναι τυραννίδος. Εἰ δὲ πολλοὶ διαφεύγουσιν, εὐθελὸν ὅτι ῥαθυμότες ἐστί ψυχῆς τὰ τοιαῦτα ἐλαττώματα. Ταῦτην τοῖνυν ἐγκώλωμεν, καὶ μὴ κατηγορώμεν τοῦ σώματος, ἀλλ' ὑποτάξωμεν αὐτὸ τῇ ψυχῇ· ἵνα εὐήθων ἔχοντες, τῶν αἰωνίων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

* Allii περιγενέσθαι τῶν ὑπὲρ ἃ. I. Μὴ κατηγο. ὁ Quilam δεσμητήριον.

* Morel. εἶπε περὶ αὐτοῦ, τό. * Allii αὐτοῦ.

ΟΜΙΛΙΑ ΟΓ΄.

Ἐγείρεσθε, ἀγωνεῖν ἐντεθεῖν. Ἐγὼ εἰμι ἡ ἁμαρτία ἡ ἀληθινή· ὁμοίως τὰ κλήματα, καὶ ὁ Πατήρ μου ὁ γεωργὸς ὅστις.

α'. Δειλὴν καὶ ἀνευρόν τὴν ψυχὴν ἡ ἀμαρτία ποιεῖ· ὡπερ οὖρον μεγάλῃ καὶ βήλην ἢ τὸν οὐρανῶν δογματῶν παύσει· οὐδεμίαν γὰρ ἀπολαύουσα ἐπιμελείας, δελεῖ τίς ἐστιν, οὐ κατὰ φύσιν, ἀλλὰ κατὰ προαίρεσιν. Ὅταν γὰρ ἴδω τὸν ἀνδρῶν ποτὸ μὲν τομῆτην, νῦν δὲ δειλὸν, οὐκέτι φύσεως εἶναι φησὶ τὸ πάθος· τὰ γὰρ τῆς φύσεως ἀμετάθετα. Πάλιν, ὅταν ἴδω τοὺς νῦν δειλοῦς ἀθρόον τομῆταις γινόμενους, τὸ αὐτὸ πάλιν ψηφίζομαι, τῇ προαιρέσει τὸ πᾶν ἀνατίθει. Ἐπεὶ καὶ οἱ μαθηταὶ σφόδρα ἦσαν δεῖλοι πρὶν ἢ μαθεῖν ἅπαν ἔχηρ, καὶ τῆς τοῦ Πνεύματος ἀξιώθηται δωρεὰς· ὕστερον μένοι δειλοῦν ἐγένοντο θρασύτεροι. Καὶ Πέτρος κοραίου οὐκ ἐνεγκῶν ἀπέκλιθ, καὶ κεφαλὴς ἐκρέματο καὶ ἔμαστιντοῦτο, καὶ μυρία κινδυνεύων οὐκ εἰργα· ἀλλ' ὡπερ ἕναρ πάσχων ἃ ἐπαυεον, οὕτως ἐπαρῆρησάετο· ἀλλ' οὐ πρὸ τοῦ σταυροῦ. Αὐτὸ τοῦτο ὁ Χριστὸς ἔλεγεν· Ἐγείρεσθε, ἀγωνεῖν.

* Sic bene eod. 709. Monif., Savil. et eod. 705 τὸν ἄνθρωπον μὲν ποιεῖ, νῦν δὲ εἶπ.

μεν ἐντεθεῖν. Τίνος ἕνεκεν, εἶπέ μοι· οὐκ ἔβει τὴν ὥρην καθ' ἣν ἔμελλεν ἐπιστάσεσθαι ὁ Ἰούδας· ἀλλ' ἰδεδοκίαι μὴ ἐκεῖ ἔλθω κατάγει αὐτοῦς, καὶ πρὶν ἢ πληρῶσαι τὴν ἀρίστην διδασκαλίαν, ἐπιστώσιν οἱ ἐπιβουλεύοντες· Ἀπαγε· πόρρω ταῦτα αὐτοῦ τῆς ἀφίας. Εἰ τοῦνυν μὴ ἰδεδοκίαι, τί ὄηποτε ἀπαντίστην αὐτοῦς, καὶ μετὰ τὸ πληρῶσαι, τότε εἰς τὸν κῆπον ἄγει τὸν τῷ Ἰούδα γινόμενον· Εἰ δὲ καὶ παρεγένετο ὁ Ἰούδας, οὐκ ἔδύναντο αὐτῶν περῶσαι τὰς ὄψεις, ὃ καὶ μὴ παρόντος ἐποίησε· τίνος οὖν ἕνεκεν ἀφίσταται· Μικρὸν ἀναπνεύσει δίδωσι τοῖς μαθηταῖς. Καὶ γὰρ εἶδος ἦν αὐτοῦ, ὅτε ἐν καταδήλῳ χωρίῳ ὄντας, τρέμεν καὶ δεδοκίαι, ἀπὸ τε τοῦ καιροῦ, ἀπὸ τε τοῦ τόπου. Καὶ γὰρ νῦν ἦν βασιλεύει, καὶ ἦν μετὰ προσχῆν β τὸς λεγομένους, ἀλλ' ἂν περιστερῆσθαι καὶ φαντάζεσθαι τοὺς ἐπιστησομένους· καὶ μάλιστα ὅποτε καὶ ὁ λόγος ὁ τοῦ Διδασκάλου προσδοκῆν ἴσους τὰ δεινὰ. Ἐτε γὰρ μικρὸν φησιν, καὶ οὐκ εἶμι μεθ' ὑμῶν, καὶ Ἐργασι ὁ τοῦ κόσμου οὗτου ἄρχων. Ἐπεὶ οὖν ταῦτα καὶ τὰ τοι-

* Allii ὃ καὶ παροῦν ἰποίησε. ὁ Quilam προσέειπεν.

ea (Joan. 13. 56) ; et, *Ad Patrem vado* ; et, *Pater major me est* ; et, *Antequam fierent dixi vobis*, et, *Non ex necessitate hæc patior*, sed ob Patris amorem ; ut cognoscant illi, non perniciosam nec damno-am rem esse ; siquidem admodum diligebat illum, et dilectus ita volebat. Ideo hæc lætiora admiscens, tristia quoque frequenter memorabat, ut illorum animos exerceeret. Nam illud, *Apud nos manebit* (Joan. 14. 17), et, *Expedite vobis* (Id. 16. 7), ut recedant, consolantis orant. Ideo prius innumera de Spiritu dixerat, ut, *In vobis est*, et, *Mundus non potest capere*, et, *Ipsæ vobis suggeret omnia*, et, *Spiritus veritatis*, *Spiritus sanctus*, et, *Paracletus*, et, *Expedite vobis* : ne animo deficerent quasi omni ope et auxilio destituti. Expedire autem dicit, ostendens se illos spirituales redditurum.

5. *Gratiæ vis magna*. — Hoc utique factum videmus. Nam illi tremantes et metuentes, accepto postea Spiritu sancto, in pericula insiliebant, et ferrum, bestias, maria, supplicia omnia abant ; et illaterati idiotæque cum tanta fiducia loquebantur, ut auditores percellerent. Ex lucis enim Spiritus illos feroces reddidit, vlcures effecit, nec sivit eos ab humana uia re prosterni. Talis est hujusmodi gratia : si mororem inveniat, illum solvit, concupiscentiam malam absumit, timorem exigit, nec sinit sui participem ultra hominem esse ; sed quasi in caelos translatum omnia que illic sunt contemplari jubet. Ideo nemo sibi aliquid proprium esse dicebat, sed perseverabant in orationibus, in læticia et in simplicitate cordis (Act. 2. 46). Hoc enim maxime requirit Spiritus sanctus : *Fructus enim Spiritus est gaudium, pax, fides, mansuetudo* (Gal. 5. 22. 25). Atqui sæpe, inquit, tristantur spirituales homines. At hæc tristitia gaudio dulcior est. Nam Cain contristatus est, sed tristitia hujus mundi ; Paulus quoque contristatus est, sed secundum Deum. Quidquid enim spirituale est, lucrum habet maximum ; quidquid sæculare, extremum damnum. Attrahantur igitur nobis inextinguibilem Spiritus opem, per præceptorum observationem, et nihilo

inferiores angelis erimus. Neque enim illi, etsi incorporei, tales sunt (si enim hoc ita esset, nullus incorporeus malus fuisset) : sed voluntas arbitrii neque in causa est. Ideoque etiam inter incorporeos reperti sunt hominibus, etiamque brutis, pejores ; et in corporeis multi incorporeis meliores. Omnes quippe justi terram inhabitantes, corpore licet, bona opera ediderunt. Nam ut peregrini, terram incoluerunt ; ut cives, eam. Ne ergo dicas, Carne circumdatus sum, vincere non possum, neque pro virtute labores suscipere. Ne accuses Creatorem. Nam si caro virtutem impossibilem reddidit, non in culpa sumus : quod autem impossibile non reddat, ostendit sanctorum chorus. Paulum quippe natura carnis non impeditit quominus talis evaderet, nec Petrum, quominus claves caelorum acciperet. Enoch carnem gestans translatus est, et non ultra visus. Sic et Elias cum carne raptus est ; Abraham, Isaac et Jacob in carne resplenderunt ; Joseph carnae opertus impudicam mulierem superavit. Equid dico carnem que etiam catena constringatur, non læditur ? Etsi igitur vincit sum, inquit Paulus, *At verbum Dei non est alligatum* (2. Tim. 2. 9). Equid dico vincula et catenam ? Adde carcerem et claustra, et neque sic illa virtutis impedimenta erant. Ita ergo docet Paulus. Nam vinculum animæ, non ferrum, sed timor et cupiditas pecuniarum, innumerique morbi. Hæc vincunt corpus, etsi solum sit. At hæc a corpore pariuntur, inquit. Hæc obtentus sunt et vanæ cavillationes. Nam si a corpore parentur, omnes sei essent affecti. Ut enim lassitudinem, somnum, famem, sitim non possumus vitare, quia hæc naturalia sunt : sic et hæc, si quidem talia essent, neminem sinerent sua tyrannide liberum. Quod si multi hæc effugiunt, palam est hæc vitia ex deside anima proficisci. Hæc igitur abscondimus, neque corpus incusemus ; sed ipsum animæ subjiciamus, ut illo ad parendum inducto, æterna consequamur bona, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA LXXVI.

CAP. 14. v. 51. *Surgite, eamus hinc*. CAP. 15. v.

1. *Ego sum vitis vera : vos palmites, et Pater meus agricola est*.

1. *Ignorantia imbecillitatem parit. Discipuli quam metulosi ante Christi mortem*. — Timidam et imbecillam animam ignorantia efficit ; ut magnam et sublimem caelestem doctrinam institutio : nam si non instituitur, formidolosa est, non aëra, sed voluntatis proposito. Cum enim quempiam video strenum modo audacem, modo formidolosum, non jam naturæ vitium esse dico : naturalia enim immutabilia sunt. Rursum, eum video nunc metulosos quospiam, statimque audaces, idipsum facio : arbitrio totum adscribo. Nam discipuli admodum timidi erant antequam id quod par erat edicerent, et dono Spiritus sancti digressarentur : postmodum vero leonibus audaciores fue-

runt. Et Petrus, qui puellæ minas non tulerat, inverso capite appensus, et verberatus, milleque periculis expositus, non tacebat, sed quasi hæc per somnum patebat, sic libere loquebatur ; sed non ante crucem. Ideo Christus dicebat : *Surgite, eamus hinc*. Qua de causa, quæso ? an ignorabat horam qua superventurus erat Judæus ? an timetam ne adveniens, suos apprehenderet, et antequam doctrinam illam optimam completeret, insidiatores irrumperent ? Absit : hæc procul ab ipsius dignitate sunt. Si non timebat, cur istinc abducit eos, et completo sermone, tunc ad hortum Judæ notum adducit ? Etiam si vero Judas advenisset, annon poterat ipsorum oculos excæcare ; id quod ipso non presente fecit ? cur ergo discedit ? Ut modicum respirandi tempus discipulis det. Verisimile quippe erat eos, utpote in patenti leco,

tremuisse et fornidasse, et a tempore, et a loco. Nox quippe erat profunda, nec poterant dictis attendere, cum semper animo versarent eos, qui se invasuri essent, cum maxime Magistri sermo mala expectanda esse doceret. *Adhuc medicam*, inquit, et non ero voliscum; et, *Venit princeps hujus mundi* (Joan. 14. 19. 30). Cum talia ergo audientes turbarentur, ac si mox rapiendi essent, in alium illos ducit locum; ut palantes se jam in tuto esse, libere derant audirent: magna quippe *dogmata* audiri erant. Ideo ait: *Surgite, ramus hinc*: deinde adjicit: (Cap. 15.) 1. *Ego sum vitis, vos palantes*. Quid vult per hanc parabolam subindicare? Eum qui non dicit attendat vivere non posse, et futura signa a Christi virtute proventura esse. *Pater meus agricola est*. Quid igitur? auxilio eget Filius? Absit: hoc exemplum id non indicat. Vide quam diligenter hanc parabolam exsequatur. Non enim dicit, radicem agricolae cura frui, sed palmites. Radix enim non hic memoratur, sed docet nihil posse illos operari sine suae virtutis auxilio, et ita ipsos sibi fide conjungi oportere, ut palmes viti jungantur. 2. *Onnem palmitem in me non ferentem fructum, tollet eum Pater*. Hic vitam subindicat, declarans, non posse quempiam sine operibus in ipso esse. *Et omnem qui fert fructum, purgabit eum*; id est, Multi frui cultu curabit. Atqui radix prius quam palmites cura opus habet; circumfodi et nudari debet: sed nihil hic de radice dicit, verum omnia de palmitibus, ostendens se quidem sibi sufficere; discipulos autem multa egere agricolae cura, quantumvis sint virtute praediti. Ideo ait: *Palmitem qui fructum fert, purgat*. Eum qui nullum fert, non relinquit in vite, neque potest ibi manere: eum vero qui fert fructum, fructuosior efficit. Hoc de arumnis mox inducendis intelligi dixeris. Illud enim, *Purgabit eum*, id est, incidet, unde palmes fructuosior efficitur. Hinc ostenditur, tentatione illos fortiores efflicere. Deinde ne interrogarent de quibusnam haec diceret, neve illos iterum sollicitos redderet, ait: 3. *Jam vos mundi estis propter sermonem, quem loquutus sum vobis*. Viden' quomodo se ut palmitum curatorem efficit? Ego vos purgavi, inquit, licet superius hoc Patrem fecisse declarat: sed nulla est inter Patrem et Filium differentia. Vestra quoque afferatis oportet. Deinde ut ostendat se eorum ministerio non opus habentem id fecisse, sed ut ipsi proficerent, subdit: 4. *Sicut palmes non potest ferre fructum a semetipso: sic nec qui in me non manet*. Ne praeter metu absconderentur, emolliantur formidine ipsorum animam roborat, et sibi congratulatur, bonamque spem affert. Radix enim manet; afferri aut relinqui, palmitum est. Deinde utrinque procedens, a bonis et a tristibus, priora a nobis exigit. 5. *Qui manet in me, et ego in eo*. Viden' Filium non minus quam Patrem ad discipulorum curam conferre? Pater purgat, ipse in se continet. Manere autem in radice, id efficit, ut palmites fructum ferant. Nam quod non purgatum manet in radice, fructum fert, licet non quantum oportet; quod non manet, nihil. Attamen purgare etiam Filii esse ostensum est,

et in radice manere, Patris, qui radicem genuit.

2. *Fructum non ferre quantum nolum*. *Christus discipulos hortatur consolaturque, in multis se imbecillitati eorum attemperans*. — Viden' quomodo omnia communia sint, et purgare, et radicis virtute frui? Magnum certe detrimentum, nihil posse facere; verum non hic sistitur poena, sed ulterius procedit. 6. *Mittetur, inquit, forma*, non amplius excoletur, et aresecit; id est, si quid habuit ex radice, id deponit; si quam gratiam, illa nudatur, et omni inde auxilio et vita spoliatur. Ecquis finis? *In ignem injicietur*. Sed non talis est qui manet in vite. Deinde ostendit quid sit manere, et ait: 7. *Si verba mea in vobis manserint*. Viden' me *pure* superius dixisse, ipsum operum demonstrationem querere? Cum dixisset enim, Quodcumque petieritis, faciam, addidit, *Si diligitis me, mandata mea servate*; et hic, *Si manserint in me, et verba mea in vobis manserint, quodcumque volueritis, petite, et fiet vobis* (Joan. 14. 14. 15). Haec autem dicebat, ostendens illos qui insidiabantur ei, combustum iri; ipsos autem fructum lateros esse. Metu itaque ex his in illos translato, postquam ostendit ipsos inexpugnabiles fore, ait: 8. *In hoc clarificatus est Pater meus, ut efficiamini mei discipuli, et fructum plurimum afferatis*. Hinc fide dignum sermonem proferi. Nam si ad gloriam Patris vergit quod fructus afferatur, non negliget gloriam suam. *Et efficiamini mei discipuli*. Viden' quomodo ille qui fert fructum discipulus sit? Quid significat illud, *In hoc clarificatus est Pater*? Id est, Gaudet, cum vos in me manetis, cum fructum fertis. 9. *Sicut dilexit me Pater, et ego dilexi vos*. Hic demum humanum loquitur: nam illud, ut ad homines dictum¹, propria vim habet. Nam qui mori voluit, qui servos, inimicos et hostes tanto dignatus est honore, qui ad caelum duxit, quantum amoris modum exhibuit? Si ergo vos diligo, confidite. Si Patris est gloria quod fructum feratis, nihil malum suspicemini. Deinde ne supinos redderet, vide quomodo rursus devinciat. *Manete in dilectione mea*. Hoc in vestra est potestate. Quomodo autem hoc erit? 10. *Si praecepta mea servaveritis, sicut et ego praecepta Patris mei servavi*. Rursus humano more sermo procedit. Neque enim legislator praeceptis subditus esse debet. Viden' id quod semper dico, hic etiam exhiberi propter auditorum imbecillitatem? Nam secundum illorum opinionem multa dicit, ac per omnia ostendit, illos in tuto esse, et inimicos illorum pessum ire, atque omnia quae habent, a Filio habere, et si vitam puram agant, a nullis unquam superatum iri. Animadvertite autem cum quanta loquatur ipsis auctoritate. Non dixit enim, Manete in dilectione Patris; sed, *In dilectione mea*. Deinde ne dicerent, Postquam vos omnibus inimicis fecistis, tunc nos relinquit et recedat; ostendit se illos non relinquit, sed ita ipsis copulari, si quidem velint, ut palmitem viti. Rursusque ne nimium fidentes supini evaderent, non immotum fore bonum dicit, si desideres fuerint. Hinc ne sibi totum referret,

¹ Moret. legit, ut ab hominibus dictum.

αὐτὰ ἀκούοντες ἰθροθυνοῦντο, ὡς αὐτίκα μᾶλα ἀλωσόμενα, ἄγει εἰς τόπον αὐτοῦ ἑτερον, ἵνα νομίμαστος ἐν ἀσφαλείᾳ εἴηαι, μετὰ δόξας λοιπὸν ἀκούσαι. Καὶ γὰρ ἔμελλον μεγάλων ἀκούσεσθαι δογματῶν. Διὰ τοῦτο φησιν· *Ἐγείρεσθε, ἀγαμέμν ἐντεύθεοι*. Εἰτα ἐπαγαγὼν * φησιν [447]· *Ἐγὼ εἰμι ἡ θυσία, ὅμεις τὰ κτήματα*. Τί βούλεται διὰ τῆς παραβολῆς αἰνέτεσθαι; Ὅτι τὸν μὴ προσέχοντα τοῖς λαγομένοις ζῶν οὐκ ἐνι, καὶ θεὶ τὰ μέλιττα σημεῖα ἀπὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ γίνεσθαι δυνάμεως· *Ὁ Πατὴρ μου ὁ γεωργὸς ἔσται*. Τί οὖν; ἐνεργείας δεῖται ὁ Υἱός; Ἄραγε· τὸ γὰρ ὑπόδειγμα τοῦτο οὐ τοῦτο ἐηλοῖ. Ὅρα γοῦν μὲθ' ὅσας ἀκριβείας ἐπέργεσθαι τὴν παραβολὴν. Οὐ γὰρ τὴν ῥίζαν ἀπολαύειν τῆς ἐπιμελείας τοῦ γεωργοῦ, ἀλλὰ τὰ κτήματα φησιν. Ἡ ῥίζα δὲ οὐδὲν παρελιθεται ἐνταῦθα, ἀλλ' ἵνα μάθωσιν, ὅτι τῆς αἰτοῦ δυνάμεως χωρὶς οὐδὲν ἐργάζεσθαι δύνασται, καὶ εἰς οὕτως αὐτοῦς ἠνώσθαι δεῖ τῆ πίστιν, ὡς τὸ κτήμα τῆ ἀμπέλου. *Πᾶν κλῆμα ἐν ἔμοι μὴ φέρειν καρπὸν, αἶρει αὐτὸ ὁ Πατὴρ*. Ἐνταῦθα τὸν βίον αἰνέτεται, δεικνύς, ὅτι χωρὶς ἔργων οὐκ ἔστιν εἶναι ἐν αὐτῷ. *Καὶ πᾶν τὸ καρπὸν φέρον, καθαίρει αὐτὸ*, τοῦτέστι, Πολύτῃ; ἐπιμελείας ἀπολαύει ποιεῖ. Καίτοι ἡ ῥίζα δεῖται ἐπιμελείης πρὸ τῶν κλημάτων, περισκατωμένη, γυμνουμένη· ἀλλ' οὐδὲν ἐνταῦθα περὶ ταύτης φησιν, ἀλλὰ τὸ πᾶν περὶ κλημάτων· δεικνύς, εἰ αὐτὸς μὲν αὐτῷ ἀρκεῖ, οἱ δὲ μαθηταὶ δίδουσι πολλὰς παρὰ τοῦ γεωργοῦ βουβείας, κἄν σφόδρα ἐνάρετο ὤσα. Διὰ τοῦτο φησι, *Τὸ καρπὸν φέρον καθαίρει αὐτὸ*. Τὸ μὲν γὰρ, ἐπιθετὴ διακαρπὸν ἔστιν, οὐδὲ ἐν τῇ ἀμπέλῳ εἶναι δύναται; τὸ δὲ, ἐπιθετὴ καρπὸν φέρει, γονιμώτερον αὐτὸ ἐργάζεται. Τοῦτο δὲ καὶ πρὸς τὰς θλίψεις αὐτῶν εἰρησθαι δὲ τότε ἐπαγομένης εἴποι τις ἄν. Τὸ γὰρ, *Καθαίρει αὐτὸ*, περικρίσται, ἔστιν, ὅπερ γονιμώτερον ποιεῖ τὸ κλῆμα. Ὅθεν δεῖσται ὅτι οἱ πειρασμοὶ μᾶλλον αὐτοῖς λοχυροτέρους ἐργάζονται. Εἶτα ἵνα μὴ λέγωσι, *Περὶ τίνων ταῦτα λέγει; καὶ πάλιν εἰς φροντίδα αὐτοῦ ἐμβάλῃ, φησὶ· Ἦδη ὅμεις καθαροὶ ὅστε διὰ τὸν λόγον, ἐν ἑαυτοῖς ὄμνιν*. Ὁρξὲ πῶς αὐτοῦ ἐισάγει ἐπιμελούμενον τῶν κλημάτων; Ἐγὼ γὰρ ὄμια ἐκάθρα, φησὶ. Καίτοι γε ἀνεμῶν δεῖσται τὸν Πατέρα τοῦτο ποιοῦντα; ἀλλ' οὐδὲν μέρος Πατρὸς καὶ Υἱοῦ. Δεῖ δὲ ὑπάρχει λοιπὸν τὰ παρ' ὁμῶν. Εἶτα ἵνα δεῖξῃ, ὅτι οὐχὶ τῆς αὐτῶν δέουτος διακονίας β' τοῦτο ἐποίησεν, ἀλλ' ἵνα προκρίσωσιν, ἐπάγει· *Ὅσπερ τὸ κλῆμα οὐ δύνανται ἀφ' αὐτοῦ φέρειν καρπὸν, οὕτως οὐδὲ ὁ ἐν ἔμοι μὴ μένων*. Ἴνα γὰρ μὴ ἀπὸ τῆς δευτέρας ἀποστρέψωσι, γυνουθεῖσθαι αὐτῶν τῷ φθῶρ τὴν ψυχὴν ἐπισφίγγει καὶ αὐτῷ συγκαλλῆσθαι, καὶ χρυστάς ὄπισθεν λοιπὸν ἐλπιδας. Ἡ μὲν γὰρ ῥίζα μένει· τὸ δὲ ἀφρασαὶ καὶ ἀφρασαί, τῶν κλημάτων ἔστιν. Εἶτα ἐκατέρωθεν παρορμηθῆς, καὶ ἀπὸ τῶν χρηστῶν καὶ ἀπὸ τῶν λυπηρῶν, τὰ παρ' ἡμῶν ἀπατεῖ πρῶτα. Ὁ ἐν ἔμοι μένων, κἀγὼ ἐν αὐτῷ. Ὁρξὲ καὶ τὸν Υἱὸν οὐκ ἐλαττον συντελοῦντα τοῦ Πατρὸς πρὸς τῆ τῶν μαθητῶν ἐπιμελείαν; Ὁ μὲν γὰρ Πατὴρ καθαίρει, αὐτὸς δὲ ἐν αὐτῷ κατέχει. Τὸ δὲ ἐν τῇ ῥίζῃ μένειν, τοῦτο ποιεῖ καρποφορεῖν τὰ κλήματα. Τὸ μὲν γὰρ μὴ καθαίρομενον, μένον δὲ ἐν τῇ ῥίζῃ, φέρει καρπὸν, εἰ καὶ μὴ ὅσον προσήκει· τὸ δὲ μὴ μένον, οὐδ' ὄλιος. Ἄλλ' ὄμια [448] καὶ τὸ καθαίρειν τοῦ Υἱοῦ ἐξείρηθ' ὃν, καὶ τὸ μένειν ἐν τῇ ῥίζῃ, τοῦ Πατρὸς τοῦ καὶ τὴν ῥίζαν γεγεννηκότου. β'. Εἰδὲς πῶς κοινὰ πάντα, καὶ τὸ καθῆραι, καὶ τὸ τῆς δυνάμεως τῆς ἀπὸ τῆς ῥίζης ἀπολαύειν; Μεγάλη μὲν οὖν ζῆμια καὶ τὸ μὴδὲν δύνασθαι ποιεῖν· κίηθ' οὐ μὲ-

χρι τοῦτο ἴστησι τὴν κλάσιν, ἀλλὰ περαιτέρω προάγει τὸν λόγον. Ἐβλήθη γὰρ, φησὶν, ἔξω, οὐκ εἰ τῆς γεωργικῆς ἀπολαύων χειρὸς· *Καὶ ἔτραπεται*· τοῦτέστιν, Εἰ τι εἶχε τῆς ῥίζης, ἀποτίθεται· εἰ τινα χάριν, γυμνοῦσθαι ταύτης, καὶ ἠρημοῦσθαι τῆς ἐκείθεν βοηθείας καὶ ζωῆς. Καὶ τί τὸ τέλος; Εἰς τὸ αἶψ βέλλεται. Ἄλλ' οὐ τοῦτο; ὁ μένων παρ' αὐτῷ. Εἶτα δεῖσται εἰ ἔστι τὸ μένειν, καὶ φησιν· *Ἐὰν τὸ ρήματά μου ἐν ὄμνιν μένη, Ὁρξὲ*, εἰ καὶ πρὸ τοῦτο εἰκότως ἔλεγον, ὅτι τὴν διὰ τῶν ἔργων ἐπιβαίνει ζητεῖ; Εἰπὼν γὰρ, ὅτι Ὁ ἐὰν αἰτήσῃ ποιῆσαι, ἐπήγγαεν· *Ἐὰν ἀγαπήσῃ με, τὰς ἐντολάς τὰς ἐμὰς τηρήσεται*· καὶ ἐνταῦθα, *Ἐὰν μὴνη ἐν ἔμοι, καὶ τὰ ρήματά μου ἐν ὄμνιν μένη, ὁ ἐὶν θαλίηται, αἰτήσεται, καὶ γηήσεται ὄμνιν*. Ταῦτα δὲ ἐλαξε, δεικνύς ὅτι οἱ μὲν ἐπιβουλεύοντες αὐτῷ, κατακαθῶσται, αὐτοὶ δὲ καρπὸν ὀφουσσι. Τὸν ἔβλον τὸν μὲν ἐξ αὐτῶν εἰς ἐκείνους μεταθεῖς, καὶ δεῖξας ὅτι αὐτοὶ ἀκαταγνώστου ἔσσονται, φησὶν· *Ἐν τοῦτω ἔδοξάσθη ὁ Πατὴρ μου, ἵνα ὄμεις μοι γηήσθη μαθηταὶ, καὶ καρπὸν πολλὸν φέρητε*. Ἐνταῦθεν τὸν λόγον ἀξίωπιστον ποιεῖ. Εἰ γὰρ εἰς ἔδξαν τοῦ Πατρὸς ἀνήκει τὸ καρποφορεῖν, οὐ ἀμειλίχῃ τῆς δόξης τῆς αὐτοῦ. Καὶ γηήσθητε ἔμοι μαθηταὶ. Ὁρξὲ πῶς ὁ τὸν καρπὸν φέρων, ἐκείνός ἐστι μαθητῆς; Τί δὲ ἔστιν, Ἐν τοῦτω ἔδοξάσθη ὁ Πατὴρ; Τοῦτέστι, γαίρει ὅταν ἐν ἔμοι μένηται, ὅταν καρπὸν φέρηται. *Καθὼς ἠγάπησέ με ὁ Πατὴρ, κἀγὼ ἠγάπησα ὄμια*. Ἐνταῦθα λοιπὸν ἀνθρωπινώτερον διαλέγεται· τὸ γὰρ, ὡς πρὸς ἀνθρώπου· ἐληρημένον, τὴν οικίαν ἔχει ἰσχύον. Ὁ γὰρ καὶ ἀποθανεῖν ἰλόμενος, καὶ δοῦλος ὄντας καὶ ἐχθροῦς τοῦ πολεμίου τοσαύτης καταξέως τιμῆς, καὶ εἰς οὐρανούς· ἀναγαγὼν δ', πῶσον ἐπεβέβητο μέτρον ἀγάτης; Εἰ τοῦτον ἀγαπᾷ τοῦτο, *θαρήσεται*· εἰ τοῦ Πατρὸς ἐστὶ δόξα τὸ καρποφορεῖν, μὴδὲν ὑποκατεῖσθαι πονηρὸν. Εἶτα ἵνα μὴ ὑπίους ἐργάζονται, ὅρα πῶς ἐπισφίγγει πάλιν. *Μένων ἐν τῇ ἀγάτῃ τῇ ἐμῇ*· τοῦτο γὰρ ὄμεις κύριος. Πᾶς δὲ τοῦτο ἔσται; *Ἐὰν τὰς ἐντολάς μου τηρήσῃ, φησὶ, καθὼς ἐγὼ τοῦ Πατρὸς τὰς ἐντολάς τητήρηκα*. Πάλιν ἀνθρωπινώτως ὁ λόγος πρῆσται. Οὐ γὰρ ἔθπου ὁ νομοθέτης ὑπὸ ἐντολάς· ἐμὲλα κείσασθαι. Ὁρξὲ ὅτι, ὅπερ ἀεὶ λέγω, τοῦτο καὶ ἐνταῦθα δεῖσται διὰ τὴν τῶν ἀκρωτιστῶν ἀσθένειαν; Πρὸς γὰρ τὴν ὑπόνοιαν αὐτῶν τὰ πολλὰ λέγει, καὶ διὰ πάντων δεῖσται ἐν ἀσφαλείᾳ ὄντας, καὶ τοὺς ἐχθροῦς αὐτῶν ἀπολλυμένους, καὶ εἰ πᾶν ὅπερ ἔχουσι, ἀπὸ τοῦ Υἱοῦ ἔχουσι, καὶ ὅτι. β' ὅτι ἂν ἐπιβεβῆσθαι καθαίρων, οὐδὲς ἄλλῶν περιέσται ποτε. Σκόπει δὲ αὐτὸν ἀδυναικώτερον αὐτοῖς διαλεγόμενον. Οὐ γὰρ εἶπας, Μένων ἐν τῇ ἀγάτῃ τοῦ [449] Πατρὸς, ἀλλ', Ἐν τῇ ἐμῇ. Εἶτα ἵνα μὴ λέγωσιν, ἔτι πᾶσιν ἡμῶς ἔξεπολέμωσας, τότε ἡμᾶς ἀφῆκε καὶ ἀναχωρεῖς· δεῖσται ὅτι οὐκ ἀφῆσται, ἀλλ' οὕτως αὐτοῖς κεκάληται, ἐὰν ὄλκωσιν, ὡς τὸ κλῆμα ἐν τῇ ἀμπέλῳ. Καὶ πάλιν ἵνα μὴ θαρβήσαστες, ὅπτιοι γένωνται, οὐ φησὶν ἀκίνητον εἶναι τὸ καλὸν, ἐὰν βῆθουσιν. Εἶτα ἵνα μὴ εἰς αὐτὸν περιπέσῃ τὸ πρῆγμα, καὶ πεισὶν παρασκευῆσθαι μάλλον, φησὶν· *Ἐν τοῦτω ἔδοξάσθη ὁ Πατὴρ*. Πανταχοῦ γὰρ τὴν αὐτοῦ καὶ τὴν τοῦ Πατρὸς δεῖσται ἀγάτην πρὸς αὐτοῖς. Οὐκ ὅρα τὰ Ἰουδαίων εἶδα, ἀλλὰ ταῦτα, ἃ ἔμελλον λαμβάνειν. Εἶτα ἵνα μὴ λέγωσιν, Ἐξέπεσομεν τῶν πατέρων, ἐγκατελείφθημεν ὁ, γυμνοὶ καὶ ἔρημοι πάντων ἐγενόμεθα· Εἰς ἐμὲ, φησὶ, βλέπετε· ἠγάπημα παρὰ τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' ὄμια ποιεῖ ταῦτα τὰ προκρί-

* Morel. ἀπαγωγῶν. β. Nonnulli διδασκαλίας.

* Morel. πρὸς ἀνθρώπου. δ. Savil. ἀναγαγῶν. Ἄλλ' ἀνώγειν. * Quibus ἔρασετο ἵσχυον.

μνα. Οὐ τοῖνυν οὐδὲ ὄμῳς διὰ τὸ μὴ ἀγαπᾶν ἐγκατα-
ριμπάνω νῦν. Εἰ γὰρ ἐγὼ ἀναίρουμαι, καὶ οὐ ποῦμαι
τοῦτο τεκμήριον τοῦ μὴ ἀγαπάσθαι παρὰ τοῦ
Πατρὸς, οὐδὲ ὄμῳς θορυβεῖσθαι χρῆ. Ἄν γὰρ ἐπὶ
τοῦτο ἀγάπης μόντης ἐμῆς, οὐδὲν ὄμῳς ταῦτα τὰ
δεῖνὰ περιβλέψαι δυνήσεται εἰς τὸν τῆς ἀγάπης
λόγον.

γ. Ἐπὶ οὖν μίγα καὶ ἀκαταγώνιστον ἡ ἀγάπη,
καὶ οὐκ ἔστι βῆμα ψῆλον, ἐπιδηϊόμεθα διὰ τῶν
ἔργων αὐτῆν. Αὐτὸς ἐχθροὺς βντας κατήλλαξεν, ἡμεῖς
φίλοι γενόμενοι μείνωμεν· αὐτὸς ἤρξατο, ἡμεῖς καὶ
ἀκολουθήσωμεν· αὐτὸς οὐκ εἰς οἰκεῖον κέρδος ἀγαπᾷ
(ἀνευδής γὰρ ἔστιν), ἡμεῖς καὶ ἐν τῷ συμφέρον
ἡμῖν αὐτὸς ἐχθροὺς βντας ἐφίλησεν, ἡμεῖς καὶ φίλοι
βντας ἀγαπήσωμεν· οὗ νῦν γὰρ τὰ ἐναντία ποιοῦμεν.
Καθ' ἑκάστην γὰρ ἡμέραν βλασφημείται δι' ἡμᾶς ὁ
θεὸς, διὰ τὰς ἀρπαγὰς, διὰ τὰς πλεονεξίας. Καὶ
τάχα τίς ὁμῶν λόγος ἔρει· Καθ' ἑκάστην ἡμέραν
περὶ πλεονεξίας διαλέγῃ. Εἶθαι καὶ καθ' ἑκάστην νόκτα
ἐν τῷ τοῦτο εἰσαίνῃ· εἴθε καὶ ἐν ἀγορᾷ παρακολου-
θούντα, καὶ ἐπὶ τῆς τραπέζης· εἴθε καὶ γυναικας, καὶ
φίλους, καὶ πατέρας, καὶ οἰκίας, καὶ γεωργούς, καὶ
γεγοντας, καὶ αὐτὸ τὸ ἔδαφος, καὶ τοὺς τοίχους ἦν
δουκτον ταύτην ἀβήγνουν τὴν φωστῆν, ἵνα καὶ μη-
κρὴν οὕτως ἐνεδώκαμεν! Τῆν γὰρ οἰκουμένην κατέλα-
θεν ἅπασαν τοῦτὶ ἐν νόσημα, καὶ τὰς πάντων κατέ-
χευε ψυχὰς, καὶ πολλὴ τοῦ μαμωνᾶ ἡ τυραννίς. Ὑπὸ
Χριστοῦ ἑλυτρώθημεν, καὶ τῷ χρυσῷ δουλεύομεν.
Ἐτέρους τὴν δεσποτείαν ἀνακηρύττομεν, καὶ ἑτέρω
περιβόμεθα· καὶ ἑσπρ ἂν ἐπιτάξῃ, μετὰ προθυμίας
ὕπακοομεν, καὶ γένος, καὶ φύλαν, καὶ φύσιν, καὶ
νόμους, καὶ πάντα ἡγενοσάμεν δι' ἐκεῖνον. Οὐδαὶς
ἀναβλέπει εἰς τὸν οὐρανόν, οὐδαὶς ἔννοεῖ τὰ μέλλοντα.
Ἄλλ' ἔσται καιρὸς, ὅτε οὐδὲ τῶν λόγων τούτων ἔσται
κέρδος· ἢ· Ἐν γὰρ τῷ ᾄθῃ, φησὶ, εἰς ἐξομολογή-
σεια οὖσι· Ποθεῖν τὸ χριστόν, καὶ πολλὴν παρέ-
χει τὴν τρυφήν ἡμῖν, καὶ τιμῶσις εἶναι ποιεῖ· ἀλλ' οὐχ
οὕτως, ὡς ὁ οὐρανός. Τὸν γὰρ πλουσιότητα καὶ ἀπο-
στρέφονται πολλοὶ καὶ μισοῦσι· τὴν δὲ ἐν ἀρετῇ ζῶντα
αἰδοῦσιν καὶ τιμῶσιν. Ἄλλὰ καταγέλλεται ὁ πόνος,
καὶ ἐνδρόσθη ἢ, φησὶν. Ἄλλ' οὐ παρὰ τοῖς ἀνθρώποις,
ἀλλὰ παρὰ τοῖς ἀλόγοις· διόπερ οὐδὲ ἐπιστρέφασθαι
χρῆ. [150] Οὐδὲ γὰρ, εἰ καταμικνῶντο μὴνθον, καὶ κατ-
εργον κολοιοί, οἱ δὲ σαρπὶ πάντες ἐπὶ θῆνον ἀφέντες
τοῦτο τὸ θέατρον, πρὸς τὰς τῶν ἀλόγων κραυγὰς
εἴδομεν ἂν. Καὶ γὰρ ὀμοιοὶ κολοῖων, καὶ ὄνων χείρους
* Savil. ἔσται κέρδος, recte. Morel. ἔσται καιρὸς.

οἱ δὲ παρόντα θαυμάζοντες. Ἐῖτα ἂν μὲν βασιλεὺς
ἐπίγειος θαυμάξῃ, οὐδένα τῶν πολλῶν ποιῆ λόγον,
καὶ πάντες καταγέλλουσιν· ἂν δὲ ὁ τῶν ἑλων Ἀσπότης
σε ἐπαινῇ, καλύδων καὶ κωνῶντων εὐφραμίας ἐπιζη-
τῆς; Τοῦτο γὰρ οὐκτο πρὸς τὸν θεόν, μέλλον δὲ οὐδὲ
τοῦτο, ἀλλ' εἰ τι τούτων εὐτελέστερον. Μέχρι τίνος
ἐν βορβόρῳ στρεφόμεθα; μέχρι τίνος βλάκας καὶ γα-
στριμάργους καθίσταμεν ἡμῖν θεατάς; Ἐκείνους τοὺς
κυβδύοντας δυνάταν δοκιμάμεν καλῶς, τοὺς μεθῶν-
τας, τοὺς τῆ γαστρὸς ζῶντας· ἀρετῆς δὲ καὶ κακίας
οὐδὲ ἄναρ φαντάζεσθαι δύνανται. Εἴτα ἐν μὲν τίς σε
σκόπη, εἰ τοὺς ἄσποτος τῶν ἀμαρῶν οὐκ ἐπίστασται
ἔλκειν, οὐδὲν ἔγρησῃ βενδῶν, ἀλλὰ καὶ καταγέλλῃ τοῦ
τῆν ἀπειρίαν ταύτην προβαλλομένου· ἀρετῆν δὲ
ἀσκήν βουλόμενος, τοὺς οὐδὲν ταύτης ἐτόβας, δοκι-
μασῶς τούτων καθίστας; Διὰ τοῦτο οὐδέποτε φθά-
νομεν εἰς τὴν τέχνην ἐκείνην. Οὐ γὰρ τοῖς ἐμπειροῖς,
ἀλλὰ τοῖς ἀμαθεῖσι ἐπιτρέπομεν τὰ ἡμέτερα. Ἐκεί-
νοι δὲ οὐ κατὰ τὴν τῆς τέχνης λόγον, ἀλλὰ κατὰ τὴν
οἰκεῖαν ἀμαθίαν δοκιμάζουσι. Διόπερ, παρακαλῶ,
καταφρονῶμεν τῶν πολλῶν· μέλλον δὲ μηδὲ ἐπαῖνον
ἐπιθυμῶμεν, μὴ χρημάτων, μὴ πλοῦτου, μὴ ἐπὶ κακῶν
ἐν νομίσματι πανίαν. Καὶ γὰρ φρονήσεως καὶ καρ-
τερίας, καὶ πάσης φιλοσοφίας διδάσκαλος ἡμῖν ἡ πι-
νία. Ἐπὶ καὶ ὁ Ἀλέξανδρος πενία συνέζη, καὶ ἔσπερα-
νοῦτο· καὶ ὁ Ἰακώβ ἄρτου μόνου ἐπιτυχεῖν ἐπέθυ-
με· καὶ ὁ Ἰωσήφ ἐν ἐσχάτῃ πονίᾳ ἐγενόνη, καὶ οὐχ
οὐχὶ δούλος μόνον ἦν, ἀλλὰ καὶ δεσμώτης, καὶ διὰ
τοῦτο μέλλον αὐτὸν θαυμάζομεν. Καὶ οὐχ ὅπως
ἐπαινοῦμεν, ὅτε τὸν σίτον διένεμεν, ὡς ὅτε τὸ δεσμο-
τήριον ἔκει· οὐχ ὅτε τὸ διδάθημα παρίεκειτο, ἀλλ' ὅτε
τὴν ἄλυσιν· οὐχ ὅτε ἐπὶ τοῦ θρόνου ἐκαθέζετο, ἀλλ'
ὅτε ἐπὶ δουλεύετο, καὶ ἐπὶ πλοῦτον ἦ. Ταῦτα οὖν ἅπαντα
ἄνοουσι, καὶ τοὺς ἀπὸ τῶν ἀγῶνων τούτων πλεκο-
μένους στεφάνους, μὴ πλοῦτον, καὶ τιμῆν, καὶ τρυ-
φῆς, καὶ δυνάστεων· ἀλλὰ πνίαν, καὶ ἄλυσιν, καὶ
δεσμὰ, καὶ καρτερίαν τὴν ὑπὲρ ἀρετῆς θαυμάζο-
μεν. Τὸ μὲν γὰρ τέλος ἐκείνων, ὀρθῶν ἡμῖν καὶ
ταραχῆς, καὶ τῷ παρόντι συγκιχάσεται βίω· ὁ δὲ
τούτων καρπός, οὐρανός, καὶ τὰ ἐν τούτῃ· οὐρανόσι
ἀγαθὰ, ἃ μῆτε ὀρθοίμους εἶδε, μῆτε οὐς ἔκρουσαν·
ὡν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φίλαν-
θρωπῆτι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα
εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ἢ Morel. et quinque mss. ἐπωλεῖτο. Savil. ἐπορεύετο.
* Alll καὶ τρυφῶν.

[451] ΟΜΙΛΙΑ ΟΖ'.

Ταῦτα λέλάληκα ὁμῖν. Ἰνα ἡ χαρὰ ἢ ἐμὴ ἐν ὁμῖν
μείνη, καὶ ἡ χαρὰ ὁμῶν πληρωθῇ. Αὕτη ἔστιν ἡ
ἐντολή ἢ ἐμὴ, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους, καθὼς
ἐγὼ ἠγάπησα ὁμᾶς.

α'. Πάντα τὰ ἀγαθὰ τότε εἶχε τὸν μισθόν, ὅταν εἰς
τέλος ἔλθῃ τὸ προσήκον· ἐν δὲ ἐκκοπῇ μεταξὺ, ναυά-
γιον γίνεται. Καὶ καθάπερ τὸ πλοῖον τὸ μωριαγωγόν,
ἐὰν μὴ φθάσῃ κατανῆσαι πρὸς τοὺς λιμένας, ἀλλ'
ἐν μέσῳ βαπτιοθῇ τῷ πελάγῳ, οὐδὲν ἀπάνωτο τοῦ
πολλοῦ πλοῦ, ἀλλὰ καὶ μεζῶνα εἰργάσατο τὴν συμ-
φορὰν, ὅπῃ καὶ πλείους ὑπέμεινε πόνους· οὕτω καὶ
αἱ πρὸς τὸ τέλος τῶν πόνων ἀναπεσοῦσαι ψυχαὶ καὶ
ἐν μέσῳ ἐκλύομεναι τοῖς ἀγῶσι. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ
Παῦλος δέξαν καὶ τιμῆν καὶ εἰρήνην ἔλεγε συναντή-
σεσθαι τοῖς καθ' ὁπομῶν ἔργων ἀγαθῶν τρέχουσιν·

ὅπερ οὖν καὶ ἐπὶ τῶν μαθητῶν ὁ Χριστὸς κατασκευά-
ζει νῦν. Ἐπειδὴ γὰρ ἀπέβητο αὐτοῖς, καὶ ἔχαριεν
ἐπ' αὐτῷ· εἴτα τὸ πάθος παρεμπεσόν, καὶ τὰ σκυ-
θρωπὰ βήματα διακόπτεται ἔμελλε τὴν ἔδωκῃν, μετὰ
τὸ διαλεχθῆναι ἰκανὰ καὶ παραμυθησασθαι αὐτοῖς.
φησὶ· Ταῦτα λέλάληκα ὁμῖν, ἵνα ἡ χαρὰ ἢ ἐμὴ ἐν
ὁμῖν μείνη, καὶ ἡ χαρὰ ὁμῶν πληρωθῇ· τοῦτέστιν,
ἵνα μὴ ἀποχρισθῆθῃ μου, ἵνα μὴ διασθῆται τὸν
δρόμον. Ἐχαίρετε ἐν ἐμοί, καὶ σφόδρα χαίρατε, ἀλλ'
ἐπέσπεον ἄθυμα. Ταύτην οὖν ἔλαίρω, ἵνα πρὸς τὸ
τέλος· ἔλθῃ ἡ χαρὰ· δεικνύς, ὅτι οὐ λυτῆς ἄξια τὰ
παρόντα, ἀλλ' ἔβουλη. Ἐβῶν ὄμῳς σκανδαλισθέντας· οὐ
κατεφρόνησα, οὐκ εἶπον· Διατὶ γὰρ μὴ μέντε γενναῖοι;
ἀλλ' ἐλάλησα ὁμῖν ἐπὶ τὰ παρακλίτων φέροντα. Οὐδὲ
βούλομαι ὁμᾶς διαπαντός ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἀγάπης τη-

et ad lapsum majorem deduceret, ait: *In hoc clarificatus est Pater*. Ubique enim et suum et Patris erga illos amorem demonstrat. Non ergo res Judaeorum gloria Patris erant, sed ea quae ipsi erant accepturi. Tum ne dicerent, Ex paternis excidimus, omnibus nudati desertique sumus: In me, inquit, respicite: diligor a Patre, et tamen haec quae nunc adsunt, patior. Non ergo vos relinquo nunc, quod vos non diligam. Nam si ego interficior, nec tamen hoc pro iudicio habeo me non amari a Patre, neque vos turbari pro est. Nam si in dilectione mea manserit, nihil haec vobis nocere mala poterunt, quantum ad dilectionem.

3. *Christus per opera diligendus. Contra rapinam et avaritiam. Sub finem Numeri laudatur paupertas.*— Quia igitur magna incupugabulique res est dilectio, nec ea in verbis solum consistit, illam per opera exhibeamus. Ipse nos inimicos sibi reconciliavit; nos amici facti, tales maneamus: ipse cepit, nos saltem sequamur: ipse non ad proprium sibi lucrum diligit (nullo enim indiget), nos saltem ad utilitatem nostram: ipse nos inimicos dilexit, nos saltem amicum diligamus. At nunc contraria facimus. Quotidie namque propter nos blasphematur Deus, ob rapinas, ob avaritiam. Fortasse vero quispiam vestrum dixerit, Quotidie de avaritia dissero. Utinam singulis quoque verbis id liceret: utinam et in foro sequi, et ad mensam possem: utinam mulieres, amici, filii, servi, agricolae, vicini, ipsaque pavementum et parietes, in haec possent erumpere vocem, ut paultum remitterentus. Orbem namque totum invasit hic morbus, omniumque delinct animos, magna certe manone tyrannus. A Christo redempti sumus, et tunc servimus. Alium dominum praedicamus, et alii obsequimur; et quidquid iusserit diligenter audimus: genus, amicitiam, naturam, leges, et omnia pro illo obliviscimur. Nemo respicit in caelum, nemo futura cogitat. Sed tempus erit, cum nullum erit horum verborum lucrum. Nam *In inferno*, inquit, *quis confitebitur tibi (Psal. 6. 6)?* Desiderabile est aurum, multaeque nobis profert delicias, et nobis honorem conciliat; sed non tantum quantum caelum. Divites namque multi oderunt et aversantur; virtute praeditum autem reverentur et honorant. At, iniques, pauper deridetur, etiamsi virtute praeditus sit. Verum non apud homines, sed apud eos qui ratione praediti

non sunt: quare nihil curandum. Neque enim si asini contra nos ruderent, graculique acclamarent, sapientes vero laudarent omnes, hoc misso concessu, ad brutorum clamores nos vertentes. Sunt enim graculis similes et asinis pejores il qui praesentia admirantur. Certe si terrenus rex te laudet, vulgi multitudinem nihil curabis, etiamsi te omnes derideant: et cum universorum Dominus te laudet, adhuc cantuarorum et culicum laudes quaris? Tales enim sunt isti, si cum Deo comparentur; imo his quoque viliores sunt. Quosque in caeno versabimur? quosque parasitos et gulae deditos spectatores nobis statuemus? Illi alcatores probare possunt, ebriosos, hircos: virtutem autem et vitium ne in somnia quidem imaginari valent. Certe si quis te deridit quod terra sulcos ducere nescias, non aegre feres, imo vicissim deridebis eum, qui tibi huiusmodi imperitiam exprobat: cum autem virtutem vis exercere, eos qui illum prosum ignorant, spectatores tibi constituis? Eapropter nunquam pervenimus ad illam artem. Non enim peritis, sed ignaris nostra committimus. Illi vero non secundum artis regulas, sed secundum ignorantiam suam illa explorant. Quapropter, obsecro, multitudinem despiciamus, imo nec Ludes desideremus, non pecunias, non divitias: nec malum quid existimemus paupertatem. Nam prudentia, patientia, omnisque philosophiae magistra paupertas est. Siquidem Lazarus in paupertate visit, et coronatus est: Jacob pasem esse exprobat: Joseph in extrema paupertate non modo servus, sed etiam captivus erat, ideoque illum magis laudamus; neque ita miramur cum frumentum dispensaret, ut cum in carcere degeret, non ita eum diademate ut cum catena cingebatur; non quando in solio sedebat, sed quando insidiis impelabatur et vendebatur. Haec itaque omnia cogitantes, necnon coronas his certaminibus paratas, ne divitias, honorem, delicias, potentiam, sed paupertatem, catenas, vincula, patientiam pro virtute susceptam laudemus. Illorum enim filis tumultu ac perturbationibus plenus est, et in hac vita haec desinant: horum vero fructus, caelum et caelestia bona, quae nec oculus vidit, nec auris audivit: quae nos omnes assequi contingat, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria in saecula saeculorum. Amen.

HOMILIA LXXVII.

Cap. 15. v. 11. *Haec loquutus sum vobis, ut gaudium meum in vobis maneat, et gaudium vestrum sit plenum. 12. Hoc est praeceptum meum, ut diligatis invicem, sicut dixi vobis.*

1. Omnia bona tunc mercedem habent, eum debitu finem consequuntur: si intercipiuntur, tunc naufragium est. Et sicut navi, innumeris onusta mercibus, ni-i ad portum appulerit, sed in medio pelago submergatur, nihil ex longa navigatione lucri refert, sed eo majorem patitur calamitatem, quo plures sustulit labores: sic animae quae ante finem decidunt, si in mediis certaminibus ruant. Ideo Paulus gloriam,

honorem et pacem consequi eos dicit, qui secundum honorum operum patientiam currunt (Rom. 2. 7). Quod etiam nunc Christus discipulis inuit. Quia enim illos acceperat, et ea de re illi gavisus erant, deinde quoque tristitia, tristiaque verba gaudium interceptura erant; postquam illos pluribus alloquutus consolatusque fuerat, dicit: *Haec loquutus sum vobis, ut gaudium meum in vobis maneat, et gaudium vestrum impleatur; hoc est, Ne discedatis a me, neve a cursu desistatis.* Gavisus estis in me, et admodum gavisus, sed incidit tristitia. Hanc ejicio, ut in fine gaudium veniat; nstendens praesentia non esse lueta digna, sed potius lae-

tia. Vos vidi perturbatos; non contempsi, nec dixi. Cur strenui non manetis? sed loquutus sum ea, quæ vos consolari possent. Sic vos volo semper in hac directione scribare. Audistis de regno; gavisi estis. Ut itaque gaudium vestrum impleatur, hæc dixi vobis.

Non potest esse dilectio Dei sine dilectione proximi. — Hoc est autem præceptum, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos. Videtur Dei dilectionem cum nostra complicatam, et quasi catena annexam. Ideo aliquando duo dicit præcepta, aliquando unum: neque enim potest qui alteram accepit, alteram non habere. Aliquando dicit: In hoc lex et prophetæ pendunt (Matth. 22. 40); aliquando, Quæcumque vultis ut faciant vobis homines, et vos eis facite (Ibid. 7. 12). Hæc est enim lex et prophetæ: Et, Plenitudo legis est dilectio (Rom. 13. 10). Quod etiam hic dicit. Nam si manere ex dilectione pendet, dilectio autem ex præceptorum observatione, præceptum vero est, ut diligamus invicem; monere in Deo ex dilectione mutua datur. Neque dilectionem solum dicit, sed etiam modum significat: Sicut dilexi vos. Rursus ostendit, seressum suum non ex odio, sed ex dilectione oriri. Itaque me magis mirari eam ob causam oportebat. Pro vobis enim animam meam pono. Verum nusquam ita loquitur; sed supra cum optimam pastorem describit; hic vero, cum admonet illos, et dilectionis magnitudinem ostendit, seipsum quis sit declarat. Cur autem ubique dilectionem extollit? Quia hoc est discipulorum indicium, hoc virtutem fovet. Ideo Paulus de illa hæc dicit, utpote verus Christi discipulus, qui illam experiretur. 14. Vos amici mei estis. Jam non dicam vos servos: 15. Quia servus nescit quid faciat dominus ejus. Vos amici mei estis; quia omnia hæc audivi a Patre meo, nota feci vobis. Cur ergo ait, Multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo (Joan. 16. 12)? Cum dicit, Omnia quæ audivi, nihil aliud vult significari, quam quod nihil alienum loquatur; sed quæ a Patre audivit. Quia vero illud maxime amicitia esse videtur, cum arcana dicuntur; hæc quoque, inquit, dignati estis gratia. Cum vero dicit Omnia, intelligas ea, quæ audire illos oportebat. Deinde aliud effert non vulgare amicitia signum. Quodnam illud? 16. Non vos me elegistis, inquit, sed ego elegeri vos. Ego vestram amicitiam ardens quesivi. Neque hoc satis habuit, sed, Posui vos, inquit, id est, Plantavi, ut eatis (adhuc in metaphora vitis persistit), id est, Ut extendamini, et fructum afferatis, et fructus vester maneat. Quod si fructus maneat, multo magis vos. Non enim vos amavi tantum, inquit, sed magis quoque beneficiis affeci, ubique terrarum palmites vestros propagans.

2. Videtur quot modis dilectionem suam ostendat? cum secreta aperit, cum prior ad amicitiam accurrit, cum magna ipsis confert beneficia, et illa quæ passus est pro illis sustinuit. Hinc ostendit se perpetuo mansurum cum illis fructum emittitur. Ipsi enim auxilio ad fructum ferendum opus habent. Ut quodcumque petieritis Patrem in nomine meo, det vobis. Atqui ejus a quo petitur est, facere: si vero a Patre petitur, cur Filius id facit? Ut discas non minorem esse Filium.

17. Hæc loquutus sum vobis, ut diligatis invicem; id est, Non exprobrans hæc dico, me animam meam ponere, me priorem ad vos accurrisse, sed ut ad amicitiam vos inducam. Deinde quia persecutionem a multis pati, et exprobrari durum erant et inolerabile, quod posset etiam sublimem animam dejicere; ideo innumeris præmissis ad hoc venit, postquam animum illorum demulserat, et ex abundantia monstraverat hæc pro illis facta esse, ut et alia quæ jam ostenderat.

Christus discipulos multis modis consolatur. — Sicut enim dixit non modo non dolendum, sed etiam gaudendum, quod iret ad Patrem; non enim ut relinqueret illos hoc se facere dicit, sed quod illis valde amaret: ita et hic ostendit letandum, non dolendum esse. Et animadvertit quo pacto probet illud. Non enim dixit: Scio rem esse molestam, sed propter me illud susinete, quia propter me patimini. Nondum enim hæc sufficiens consolationis causa fuisset: quapropter missa illa, aliam proponit. Quam? Quod prioris virtutis hoc esset argumentum, et contra dolendum esset, non quod nunc odiosi sitis, sed si diligeremini. Hoc enim subindicat, cum ait: 19. Si de mundo essetis, mundus quod suum esset diligeret. Itaque si diligeremini, improbitatis iudicium præberetis. Deinde quia bis dictis nihil profecerat, iterum prosequitur: 20. Non est servus major domino suo. Si me persecuti sunt, et vos persequentur. Hinc maxime ostendit ipsos imitatores fore. Donec enim Christus in carne fuit, contra ipsum certabatur; postquam autem assumptus est, adversus illos pugnatum est. Ille qui quia pauci contra tantum populum concertantur turbabantur, ipsorum animos erigit dicens. Hæc esse maxime letandi causam, quod ab illis odio laborentur: Ita enim, inquit, mihi passionum consortes eritis. Non ergo vos turbari oportet; non enim me potiores estis; siquidem, ut dixi, Non est servus major domino suo. Inde tertia sequitur consolatio: quod Pater una cum ipsis contumelia afficiatur. 21. Hæc omnia facient vobis, inquit, propter nomen meum, quia nesciunt eum qui misit me; hoc est, illum quoque contumelia afficiunt. Ad hæc illos omni venia indignos pronuntians, aliam offert consolationem his verbis: 22. Si non renissem, et loquutus fuisset eis, peccatum non haberent; ostendens ipsos inique in se et in discipulos esse acturos. Cur ergo nos in hæc induxit mala? annon prævidebis bella et odia? Ideo addit: 23. Qui me odit, et Patrem meum odit. Non parvum hiis illis supplicium præsumat. Quia enim ubique obtendebat, se propter Patrem Christum persequi, illis omnem auferens defensionem, hæc dixit. Nullam enim habent ex usationem: verborum doctrinam ipsis præbuit, operibus verba confirmavit secundum Moysis legem, qui hæc facienti et dicenti obtemperare jubet omnes, quando dicta et ad pietatem ducunt, et magis sunt fulta miraculis. Nec simpliciter miracula dixit, sed quæ nemo alius prætavit: cujus rei ipsi testes erant cum dicerent: Nunquam homo sic apparuit in Israel (Matth. 9. 33); et, A sæculo non est auditum, quod quis aperuerit oculos cæci nati (Joan. 9. 32): item de Lazaro, atque similia

ἡμᾶς δῶκουσιν; Ὅτι ἐκ τοῦ κόσμου οὐκ ἐστὲ. *Εἰ ἐκ τοῦ κόσμου ἦτε, ὁ κόσμος ἂν τὸ ἴδιον ἐβόλει.* Προσαναμιμῆσαι τῶν ῥημάτων αὐτοῦ, ὧν καὶ πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς εἶπε τοὺς ἑαυτοῦ· ἅλλ' ἐκεῖ μὴ ἠθικώτερον, ἢνα μὴ πλῆξῃ· ἐνταῦθα δὲ [454] τὸνανόντων, τὸ πᾶν ἀπεκάλυψε. Καὶ πῶθεν εἶπεν ὅτι διὰ τοῦτο μισοῦμεθα; Ἄπὸ τῶν εἰς ἐμὲ γινόμενων. Τίνας γὰρ, εἶπέ μοι, τῶν λεγόντων ἢ τῶν πράξάντων ἰδιωτάς ἐχόντες οὐκ ἐβέβηκάν με; Εἶτα ἐπειδὴ τὸ πρᾶγμα ἐκλήθηκον ἢ ἡμῖν, εἶπε καὶ τὴν αἰτίαν· τούτῳστι, τὴν πονηρίαν τὴν αὐτῶν. Καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἴσταται, ἀλλὰ καὶ τὴν Προφήτην ἐπάγειται, θεικύων αὐτὸν ἄνωθεν προαναφωνοῦντα καὶ λέγοντα, ὅτι· Ἐμίστησάν με ὠρεαί· ὁ καὶ Παῦλος ποιεῖ. Πολλῶν γὰρ θαυμαζόντων πῶς Ἰουδαῖοι οὐκ ἐπίστευσαν, προσήτοις ἄγει προλόντας ἄνωθεν, καὶ τὴν αἰτίαν δηλοῦντας, ὅτι ἡ πονηρία αὐτῶν καὶ ἡ ἀπόκλις τῆς ἀπιστίας· αἰτία. Τί οὖν; εἰ τὸν λόγον σου οὐκ ἐτήρησαν, διὰ τοῦτο οὐδὲ τὸν ἕμπερον ἐτήρησαν· εἰ οὐκ ἰδίωξαν, διὰ τοῦτο καὶ ἡμᾶς διώξουσιν· εἰ σημεῖα εἶδον, οὐα οὐδαί; ἄλλοι; πεποιθῆναι· εἰ ῥημάτων ἤκουσαν· οὐα οὐδαί; καὶ οὐδὲν ἀπάναντο· εἰ τὸν Πατέρα σου μισοῦσι, καὶ σὲ μετ' ἐκείνου· τίνας, φησὶν, ἔνεκεν ἡμᾶς ἐβέβαλες; πῶς ἡμεῖ; ἀξιώσιτοι λοιπὸν ἐσόμεθα; τίς δὲ προσεῖπε τῶν ἠμοφύλων ἡμῖν;

γ. Ἴν' οὖν μὴ ταῦτα ἐνονοῦντες θορυβῶνται, δεῖ οἷαν ἐπάγει παρακλήσιν. Ὅταν εἴσῃ ὁ Παράκλητος, ὃν ἐγὼ κέμῳ, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, ἐκείνος μαρτυρήσει περὶ ἐμοῦ. Καὶ ὑμεῖς δὲ μαρτυρεῖτε, ὅτι ἀπ' ἀρχῆς μετ' ἐμοῦ ἐστε. Ἐκείνος ἀξιώσιτος ἵσται· Πνεῦμα γὰρ ἀληθείας ἐστὶ. Διὰ τοῦτο οὐ Πνεῦμα ἄγιον, ἀλλ' ἀληθείας αὐτὸ ἐκίλεσε. Τὸ δὲ, Ὁ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, δηλοῖ εἰ πάντα οἶδεν ἀκριθῶς, καθὼς καὶ αὐτὸς φησὶ περὶ ἑαυτοῦ, ὅτι· Οὐδα πᾶσαν ἐρχομαι, καὶ πού ὅπαρῳ καὶ ἐκεῖ περὶ ἀληθείας διαλιγόμενος. Ὅν ἐγὼ κέμῳ. Ἰούα οὐκ ἐστὶ ὁ Πατὴρ μόνος, ἀλλὰ καὶ ὁ Υἱὸς ἵσται ὁ πέμψων. Καὶ ὑμεῖς; δὲ ἔχετε τὸ ἀξιώσιτον, οἰ οὖν ἐμοὶ γινόμεσθε, οἰ μὴ παρ' ἑτέρων ἀκηκόετε. Καὶ οἰ ἀπόστολοι ἐνταῦθεν διεσχυρίζονται, λέγοντες· Οἵτινες συνειζήμεν καὶ συνεπίομεν αὐτῷ. Ὅτι δὲ οὐ πρὸς χάριν εἶρηται, ἐμπαρτυρεῖ τὸ Πνεῦμα τοῖς ἰεγομίοις. Ταῦτα λέλαλθα ὑμῖν, ἢνα μὴ σκανδαλισθῆτε· τούτῳστι, ὅταν ἰδῆτε πολλοὺς ἀπειθῶντας, καὶ δεικὰ πάσχοντας ὕμεις. Ἀποουναγώμως κοιθουσας ὕμεις. Ἦδη γὰρ συνέβητο, ἐάν τις ἠμολογήσῃ τὸν Χριστὸν, ἢνα ἀποουναγώμως γέννηται. Ἄλλ' ἐρχεται ὦρα, ἢνα πᾶς ὁ ἀποκτεινὸς ὑμᾶς δόξῃ λατρεῖναι προσφέρῃ ἐν θεῷ. Ὅταν τὸν ἠμπερον διώξουσιν· βῶνον, ὡς πρᾶγμα εὐσεβὲς, καὶ τῷ θεῷ ἀρέσκον. Εἶτα τὴν παραμυθίαν ἐπάγει πάλιν· Καὶ ταῦτα ποισουσιν, ὅτι οὐκ ἔγνωσαν τὸν Πατέρα, οὐδὲ ἐμὲ. Ἀρκεῖ ὑμῖν εἰ; παρακλήσιν τὸ δι' ἐμὲ καὶ τὸν Πατέρα ταῦτα πάτουν. Ἐνταῦθα ἀναμνησκαί πάλιν αὐτοὺς μακαριστοῦ, ὃν ἀρχόμενος· Ἐλεγε· Μακαριὸς ἐστε, ὅταν ἀρεθίσωσιν ὑμῖς, καὶ διώξωσι, καὶ εἰπωσι· πῶν κορητῶν ῥῆμι καθ' ὑμῶν ψευδόμενοι, ἔνεκεν ἐμοῦ. Χωρεῖτε καὶ ἀγαλλιάσθε, ὅτι ὁ μισός ὡμῶν πολλὸς ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Ταῦτα λέλαλθα [455] ὑμῖν, ἢνα, δεῖα εἴσῃ ἡ ὦρα, μνημονεῖσθε τούτων· ὥστε ἀπὸ τούτων· καὶ τὰ λοιπὰ πιστὰ ἠγγεῖσθε. Οὐ γὰρ βέβηκε εἰσπεῖν, ὅτι κολλασθῶν ὑμᾶς τὰ πρὸς; χάριν ελεγον μόνον, οὐχ ὅτι ἀπάτης ἦν τὰ εἰρημίνα· οὐ γὰρ

ἀν ὁ μέλλον ἀπατῆν, καὶ ταῦτα προεῖπεν ὑμῖν τὰ ἀποτρέποντα. Διὰ τοῦτο οὖν προεῖπω, ἢνα μὴ ἀπροεῖδικτα προπεσόντα ὑμᾶς διαταρῆξῃ· καὶ δι' ἑτέραν δὲ αἰτίαν, ἢνα μὴ λέγῃτε, ὅτι οὐ προήεν ἰσόμενα ταῦτα. Μνημονεῖστε οὖν, ὅτι ἐγὼ ελεον ὑμῖν. Καὶ γὰρ ἀπὸ περιετίθσαν στήμη τῇ διώξει αὐτῶν πονήρῳ, ὡς λυμείνας; ἐλαύνοντες. Ἄλλ' οὐκ ἰθορβεί τοὺς μαθητὰς τοῦτο, προακούσαντας; καὶ εἰδότες ὅτι ὁν ἐπαχον· ἰκαὴ γὰρ αὐτοῦ; ἡ αἰτία τῶν γινόμενων ἀνασπίσαι. Διὰ τοῦτο αὐτὴν πανταχοῦ περιτρέφει· λέγων· Οὐκ ἔγνωσαν με, καὶ, ὅτι· ἐμὲ ποισοῦσι, καὶ διὰ τὸ ὄνομα μου, καὶ διὰ τὸν Πατέρα, καὶ, ὅτι· Ἐγὼ πρῶτος ἐπαθον, καὶ, ὅτι· Οὐκ ἀπὸ δικαιοῦ αἰτίας ταῦτα τολμῶσι.

δ. Ταῦτα καὶ ἡμεῖς ἐν τοῖς πεπραμένοις στρέφωμεν, ὅταν παρὰ πονηρῶν τὴν πάσχωμεν ἀνθρώπων, εἰς τὸν ἀρχιτῶν ἡμῶν ὀρώντας καὶ τελευταίως τῆς πίστεως, καὶ εἰ παρὰ φαύλων ἀνθρώπων, καὶ εἰ δι' ἀρετήν, καὶ εἰ δι' αὐτῶν. Ἄν γὰρ ταῦτα ἐνονοῦμεν, ἀπαντα βέβητα ἵσται καὶ φορητὰ. Εἰ γὰρ ὑπερ ἀγαπητῶν τῆς πάσχων καὶ ἀναβρόνεται· διὰ τὸν θεὸν ἐάν τις πάθῃ τῇ, ποῖαν λήψεται ἀσπίσῃ τῶν δεικῶν; Εἰ γὰρ αὐτὸ; πρᾶγμα ἰσποεῖσιστον, τὸν σταυρὸν, δόξαν ἐκείλι δὲ ἡμᾶς· πολλῷ μέλλον ἡμᾶς οὕτω διακείσθαί χρῆ. Εἰ γὰρ παθῶν οὕτω ἐνδύμεθα καταφρονῖν, πολλῷ μέλλον χρημάτων καὶ πικνωσείας. Δεῖ τοῖνυν; ὅταν τὴ μέλλωμεν πείσχειν ἀρετῆς, μὴ τοὺς πόνους, ἀλλὰ καὶ τοὺς στεφάνους· ἴσνοειν. Ὅσπερ γὰρ οἰ ἔμποροι οὐ τὰ πηλῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ κέρη λογίζονται· οὕτω καὶ ἡμᾶς τὸν οὐρανῶν, καὶ τὴν πρὸς τὸν θεὸν παρῆσταν ἀναλογίζεσθαί χρῆ. Ἡν δὲυ φωνῇ τὸ πλεονεκτηῖν, ἐνέησον ὅτι ὁ Χριστὸς, οὐ βούλειτα; καὶ ἀρετῆς; εὐθέως φανείτα. Πάλιν ἂν ἐπαχθῆς· ἡ τὸ πέννησ διδόναι, μὴ μέχρι τῆς ἀπαθῆς στήρης τὸν λογισμῶν, ἀλλ' εὐθέως; μετόγαθῃ τῆς ἀνάκων ἐπὶ τὸν ἀμῆτην ἀπὸ τεῦ σπέρου. Καὶ διαν φορητικὸν ἢ τὸ καταφρονεῖν ἔρωτος γυναικὸς ἄλλοσείας, λογίζου τὸν ἀπὸ τοῦ πόνου στεφάνου, καὶ βέβηλο; οἰσῖς τὸν πόνου. Εἰ γὰρ ἀνθρώπων φρόδος ἀποκείπει τὸν ἀτόπων πραγμάτων, πολλῷ μέλλον ὁ τοῦ Χριστοῦ πάθος.

Σκληρὰ ἡ ἀρετῆ· ἀλλὰ περιθώμεν αὐτῆς τῇ βίβῃ τῆς τῶν μελλόντων ἐπαγγελίας τὸ μέγεθος. Οἰ μὴν γὰρ ἐνάττοι, καὶ χωρὶ; τούτων αὐτὴν καθ' ἐαυτῆν ὀραῖαν ὀρώσι, καὶ διὰ τοῦτο αὐτὴν μετρίχονται, καὶ διὰ τὸ τῷ θεῷ δοκῶν, οὐκ ἐπὶ μισθῷ ἐργάζονται· καὶ μέγα ἠγνοῦνται τὸ σωφρονεῖν, οὐ διὰ τὸ μὴ κολάζεσθαί, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ θεὸς ἐπάταξεν. Εἰ δὲ τις ἀθενώτερος, καὶ τὰ βραβεία ἐνοεῖσιστον. Ὅστω καὶ ἐπὶ τῆς ἐλεμωσίνης; πικνωσῖν, καὶ ἐλιώμεν τοὺς ἠμοφύλους, [456] μὴ δὲ· περιόρμεν ὑπὸ τοῦ λιποῦ φθειρομένους. Πῶς γὰρ οὐκ ἀποκῶν, αὐτοὺς μὲν ἐπὶ τῇ τραπέζῃ; καθέξεσθαί γελώντας καὶ τρυφώντας, ἐτέρων δὲ διὰ τοῦ ἀμφύβου παρῶντων ἀκούοντας; ὀλοφρομένους, μηδὲ ἰπιστρέφεσθαί πρὸς τὴν ὀλολήτην, ἀλλὰ καὶ δυσχεραίνεμεν καὶ ἀπατεῦνα κελῶν; Ἴ λέγει; ἀνθρώποι; εἰ ἄρτον ἵνα τῆς ἀπίτης πλῆκει; Ναί, φησὶν. Οὐαὶὸν ταύτῃ μάλιστα ἐκείσθω ταύτῃ μάλιστα τῆς ἀνάγκης ἀπαιτατέσθω. Εἰ δὲ μὴ βούλει δοῦναι, μηδὲ ὀρίσῃ;· εἰ δὲ μὴ βούλει λύσει τὸ ναυαγῆν, μὴ ὥσπῃ εἰς ἡάραβρον. Ἐνέησον γὰρ ὅταν προσελθόντα ἀπέσθῃ τὸν πέννητα, τίς ἴσῃ τὸν θεὸν περιεκαῖν. Ἐ γὰρ μέτρω μετρίετα, φησὶν, ὀντιμετρησῖσται ὅμῖν. Ἐνέησον πῶς συντελεῖς; ἐκείνος; ἀπειται, κάτω κακυφῶς, ὀυρῶόμενος, μετὰ τῆς πέννης; καὶ τῇ

* Morel. ῥήματα ἤκουσαν. Ὁ ἠμῶν δόξουσι. * Verba, ἄσπερ ἀπὸ τούτων, ὁ Νανί. et codi. suppletia sunt. Euseb.

* Morel. πάλιν ἀνεπαχθῆς, male. Ὁ Sic Savil. Legitur ἐπὶ μισθῶν. Euseb. * Alii μηδὲ.

multa proferri possent, necnon miraculorum modus : omnia certe nova, et stupenda. Cur ergo, inquit, et te et nos persequuntur ? *Quia de mundo non estis. Si de mundo essetis, mundus quod suum est diligeret.* Prius in memoriis illis revocat verba, quæ fratribus suis dixerat : sed illic quidem cautius, ne ipsos offenderet ; hic vero contra totam revelavit. Et unde liquet nos propterea odio haberi ? Ex iis quæ in me facta sunt. Nam quod dictorum gestorumque meorum coarguere poterant, ut me non reciperent ? Deinde cum res stupenda nobis esset, causam quaque dixit ; nempe ipsorum nequitiam. Neque hoc satis habuit, sed etiam prophetam addidit, ostendens illum hæc jam olim prævultasse ac dixisse : 25. *Quia odio habuerunt me gratis (Psal. 68. 5).* Quod et Paulus facit. Multis eum mirantibus quod Judæi non crederent, prophetas affert id olim prævultantes, et causam proferentes incredulitatis, nempe malitiam et arrogantiam eorum. Quid ergo ? si sermonem tuum non servarunt, neque nostrum servarunt : si te persequuti sunt, et nos persequuntur : si viderunt signa qualia nullus alius fecit ; si verba audierunt non haecenus audita, et nihil profecerunt ; si Patrem tuum et te oderunt : cur nos in medios injectis ? quomodo nos fide digni erimus ? quis ex contribulitis nos audiet ?

3. Ne itaque hæc cogitantes turbarentur, videtur quam afferat consolationem. 26. *Cum venerit Paraclitus, quem ego mittam, Spiritum veritatis, qui a Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me. 27. Et vos testimonium perhibebitis, quia ab initio mecum estis.* Ille fide dignus erit : nam Spiritus veritatis est. Ideo non Spiritum sanctum, sed Spiritum veritatis ipsum vocavit. Etiam vero, *Qui a Patre procedit*, ostendit ipsum omnia accurate nosse, quod etiam de seipso dicit Christus : *Scio unde venio, et quo vado*, et hic de veritate loquens. *Quem ego mittam.* Ecco non Pater solus, sed etiam Filius mittit. Et vos quoque fide digni eritis, qui mecum fuistis, neque ab aliis audistis. Ipsique apostoli hinc asseverantes loquuntur : *Qui cum eo comedimus et bibimus (Act. 10. 41).* Quod autem hæc non ad gratiam dicta sint, testificatur ipse Spiritus. (Cap. 16.)

1. *Hæc loquutus sum vobis, ut non scandalizemini ; cum nempe videbitis multos non credentes, et vos gravia patientes.* 2. *Extra synagogam facient vos.* Jam enim decreverant, ut si quis Christum confiteretur, extra synagogam ejiceretur. *Sed venit hora, ut omnia qui interfecerunt vos, arbitretur se obsequium præstare Deo.* Ita vestram moluntur necem, ac si rem piam et Deo gratam agerent. Deinde consolationem rursus affert : 3. *Et hæc facient, quia non noverunt Patrem, neque me.* Vobis ad consolationem satis est, quod propter me et propter Patrem hæc patiamini. Hic illis in memoriam revocat beatitudinem illam, quam in principio protulerat : *Beati estis cum vobis exprobraverint, et persequuti vos fuerint, et dixerint omnia malum verbum adnerunt vos mentientes, propter me. Gaudete et exultate, quia merces vestra multa est in cælis (Matth.*

5. 11. 12). 4. *Hæc loquutus sum vobis, ut cum venerit hora eorum, reminiscamini horum, et cætera fide digna habeatis.* Neque enim dicere poteritis me adulandi aut gratie iucundæ causa hæc dixisse, neque fallacia esse verba mea. Nam si quis vos decipere vellet, non hæc prædiceret quæ vos deterrere possent. Ideo ergo prædixi, ne istæ inexpectata vos turbarent : et alia quoque de causa, ne diceretis me hæc futura esse non præcivisse. *Reminiscamini igitur, quia ego dixi vobis.* Nam semper Judæi obtentum malum asserabant, cur illos persequerentur, ipsos pellentes quasi perniciosos. Verum hæc discipulos non turbabat, quia hæc futura audierant, et seiebant cur paterentur : quæ causa erat ad erigendos ipsorum animos idonea : illamque ideo ubique versat dicens, Non noverunt me ; et, Propter me facient, et propter nomen meum, et propter Patrem (Joan. 16. 3. et 15. 21) ; et, Ego primus passus sum ; et, Non ex justa causa hæc audent.

4. *In tentationibus unde consolatio sumenda.* — Hæc nos quoque in tentationibus animo versemus, cum ab improbis aliquid patimur ; ducem nostrum et fidei perfectorem respiciamus, et quod ab improbia, quod propter virtutem, et propter Christum patimur. Nam si hæc cogitemus, facilia omnia et tolerabilia erunt. Nam si pro dilectis aliquid passus quispiam gloriatur ; si quis propter Deum passus fuerit, quem malorum sensum habebit ? Si enim Christus rem probrosam, crucem nempe, gloriam propter nos vocabat : multo magis nos hoc affectu esse debemus. Et si cruciatus sine contemnere possumus, multo magis pecunias et avaritiam. Oportet ergo, quando quid grave passuri sumus, non labores solum, sed etiam coronas respicere. Ut enim mercatores non maria solum, sed et lucra cogitant : sic et nos calum, et eam quæ secundum Deum est fiduciam cogitare oportet. Quod si tibi dulces videantur opes, cogita Christum non id velle, et statim ingratis tibi videbuntur. Rursum si molestum est pauperibus dare, ne impensam tantum cogites, sed a semente ad messem statim animum transferas. Et si durum tibi videtur abstinere ab amore alienæ uxoris, tecum reputa coronam ex hoc labore partam, et facile laborem feres. Nam si timor hominum a malis facinoribus avertit, quanto magis Christi amor !

Virtutis merces ipsius laborem levat. Eleemosyna commendatur. — Dura virtus est ; sed ipsi circumponamus magnas futurorum promissiones. Probi enim ipsam per se virtutem, missis cæteris, specio-am habent, ideoque ipsam colunt, ac propter Dei placitum, non propter mercedem recte agunt : magnamque rem continentiam putant, non ut supplicium vident, sed quia id Deus præcepit. Si quis vero infirmior sit, is præmia cogitet. Sic circa eleemosynam faciamus, et contribulium nostrorum miseremur : ne fame enectos despiciamus. Quomodo enim non absurdum fuerit, nos ad mensam sedere in risu, in deliciis, dum alios in trivio audimus ejulantes, neque ad ejulantem nos convertere, sed cum moleste ferre, et deceptorem vocare. Quid dicis, o homo ? an pro pane uno quis

^a quosdam habebat, reputabunt, pro, moluntur.

decepit? Etiam, dices. Ideo ergo magis debet ad commiserationem movere, ideo maxime ex necessitate credendus est. Si vero dare nolis, saltem ne contumeliam inferas: si nolis ex naufragio eripere, ne impellas in barathrum, Tecum reputa, cum accedentem repellis, quid Deum rogando impetraturus sis. *Qua enim mensura, inquit, mensi fueritis, remetietur vobis (Matth. 7. 2).* Cogita quomodo ille repulsus abeat, prono capite, lugens, paupertatis simul et contumelie vulnus referens. Nam si mendicare maledictum putatis, petentem non accipere, et cum contumeliis discedere, cogita quantum excitet tempestatem. Quousque feris similes erimus, et naturam ipsam per avaritiam ignurabimus? Multi de his ingemiscunt: at volo non onse tantum, sed seipsum hanc misericordiam obtinere. Cogita mihi diem illum, qua stabimus ante tribunal Christi: quando misericordiam petemus, et in medium adductos Christus sic alloquetur: Propter panem unum, aut unum obolum, tantam in horum animis excitatis tempestatem; quid dicemus? quam defensionem afferemus? Quod enim ipsos in medium adducturus sit, audi ex eius verbis: *In quantum non fecistis uni ex his, neque mihi fecistis (Matth. 25. 45).* Neque enim illi tunc dicent aliquid ad nos, sed Deus pro illis nos coarguet. Nam Lazarum quidem dives vidit, Lazarusque nihil ei dicit, sed Abraham pro eo loquutus est. Sic et pauperibus eveniet, qui nunc a nobis spernuntur. Non enim manum extendentes videbimus, misero habitu, sed in requie constitutos. Nos autem illorum speciem et habitum induemus: atque utinam solum habitum, nec, quod multo gravius erit, supplicium. Neque enim dives ille de micis saturari cupiebat tibi, sed torrebatur et graviter cruciabatur; et audivit: *Recepisti bona in vita tua, et Lazarus mala (Luc. 16. 25).* Ne igitur magnam quidpiam esse divitias existimemus. Hæc namque vitium ad supplicium nobis erunt, nisi attendamus; ut contra, si attendamus, paupertas adiumentum nobis erit deliciarum et quietis. Nam peccata abstergimus si hæc cum gratiarum actione toleremus, et magnam apud Deum acquirimus fiduciam.

5. Ne ergo semper requiem queramus, ut illic requie fruamur: sed pro virtute labores suscipiamus, superflua reseceamus, et nihil amplius queramus, sed in pauperis omnia nostra effundamus. Quænam nobis erit excusatio, quando ipse nobis celum promittit, nos autem neque panem ipsi præbemus? cum ipse

tibi solem oriri curet (*Matth. 5. 45*), et omne tibi creaturam ministerium præbeat; tu vero ne vestem quidem des ipsi, neque ipsum tecti consortem facias? Et quid dico solem et creaturam? Corpus tibi suum dedit, et sanguinem pretiosum; tu vero ne potum quidem illi præbes? At semel dedisti? Verum non est hoc misericordia: donec enim habens non dederis, nondum totum implevisti. Nam virgines quæ lampades habebant, oleum quoque babelant, sed non sufficiens. Oportebat, si tuæ dices, non ita parcum esse: nunc vero cum ea quæ Domini sunt largiris, cur tam tenax es? Vultisne dicam tantæ causam inhumanitatis? Illi qui per avaritiam colligunt, ad eleemosynam sunt pigri: nam qui ita lucrari didicid, expendere nescit. Quomodo enim sic ad rapinam paratus, ad contrarium se converterit? qui aliena rapit, quomodo sua alii dabit? Et enim canis qui caribus vesci assuevit, non ultra potest gratiam custodire: ideo eos qui huiusmodi sunt pastores nactant. Quod ne nos etiam patiamur, a tali cibo abstinemus. Nam hi caribus vescuntur, qui per famem mortem inducent. Non vides quomodo omnia communia nobis Deus permisit? Nam si pauperes esse permisit, id in divitum gratiam fecit, ut possent per eleemosynam peccata deponere. Tu vero hæc in re crudelis et inhumanus es. Unde liquet te, si in majoribus hæc haberes potestatem, innumeris admissurum carere, et lucem vitæque omnibus interclusurum fuisse. Quod ne fieret, insatiabilitati tali viam præcidit. Quod si hæc audientes agere fertis, multo magis ego, qui hæc videam. Quousque tu dives, ille pauper erit? Usque ad vesperam: ulterius non licet. Adeo enim brevis est vita, et omnia jam in januis sunt, ut brevis hora omnia existimanda sint. Quid tibi opus est redundante peno, quid serrorum et dispensatorum grege? cur non potius tibi mitte eleemosynæ præcones comparas? Pennis nullam emitit vocem, sed fires multos allicit: penus vero pauperum ad Deum ipsum ascendit, præsentem vitam reddit suavem, omniaque solvet peccata, ac gloriam apud Deum, honorem apud homines afferet. Cur ergo tibi tot bona invidet? Tibi enim longe magis quam pauperibus beneficium præstas: illis namque præsentia largiris; tibi vero futuram gloriam et fiduciam apparas: quam nos omnes utinam assequamur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et imperium in sæcula. Amen.

HOMILIA LXXXVIII.

CAP. 16. v. 5. *Hæc autem ab initio vobis non dixi, quia vobiscum eram. Nunc autem vado ad eum qui misit me, et nemo ex vobis interrogat me, Quo vadis? 6. Sed quia hæc loquutus sum vobis, tristitia implevit cor vestrum.*

1. *Tristitia quæ bona sit.* — Magna tristitia vis, et multa nobis opus est fortitudine, ut huic animi morbo generose resistamus; et hinc parva utilitate, quod superfluum in illa est, reliquamus: aliquid enim

militatis habet. Nam cum peccamus vel nos vel alii, tunc solum tristitia bonum est: cum autem in humanis incidimus calamitates, imtilis tristitia est. Quia ergo discipulos nondum perfectos hæc oppugnabat, vide quomodo Christus illos etiam increpatione adhibita corrigat. Nam qui milites illum antes interrogaverant, ut cum Petrus diceret, *Quo vadis?* et Thomas, *Nescimus quo vadis: et quomodo possimus viam scire (Joan. 13. 36. et 14. 5)?* et Philippus, *Ostende nobis*

ἀπὸ τῆς ὕβρεως πληγῆν λαθῶν. Εἰ γὰρ τὸ ἐπιτεῖν κατάραν ὕμεις τίθεσθε, τὸ αἰτοῦναι μὴ λαθεῖν, καὶ ὕβρεσθέντι ἀπέλθειν, σκόπει πόσον γεμισθῆνα ἐργάζεσθαι. Μέχρι τίνος τοῖς θηρίοις τοῖκαμεν, καὶ τὴν φύσιν αὐτῆν διὰ τὴν πλεονεξίαν ἀγνοοῦμεν; Πολλοὶ στανάδουσιν ἐπὶ τοῦτοις· ἀλλ' οὐ βούλομαι νῦν, ἀλλὰ διαπαντός τούτων ἔχειν τὸν ἔλαιον. Ἐνόησόν μοι τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ὅταν παραστῶμαι ἐν βῆματι τοῦ Χριστοῦ· ὅταν παρακαλώμεν ἐλεηθῆναι, καὶ εἰς μέσον αὐτοῦ ἀγαθῶν ὁ Χριστὸς λέγῃ πρὸς ἡμᾶς, ὅτι δι' ἄρτον ἓνα καὶ ὀδοῖον ἓνα, τοσούτων ταῖς ψυχαῖς ταύταις ἐνεργάσασθε κλυδωνίον· τί ἔροῦμεν; τί δὲ ἀπολογισμέθα; Ὅτι γὰρ καὶ εἰς μέσον αὐτοῦ δέξαι, ἀκούσει· Ἐγὼ ὅσον οὐκ ἐποίησατε ἐνὶ τούτῳ, οὐδὲ ἕμολ ἐποίησατε. Οὐδὲ γὰρ ἐκείνη λοιπὸν ἐροοῖ τι πρὸς ἡμᾶς· ἀλλ' ὁ Θεὸς ὑπὲρ αὐτῶν ἡμῶν καθάβεται. Ἐπει καὶ τὸν Λάζαρον ὁ πλοῦσιος εἶπε· καὶ ὁ μὲν Λάζαρος οὐδὲν πρὸς αὐτὸν εἶπεν, ὁ δὲ Ἄβραμ τὸν ὑπὲρ ἐκείνου λόγον ἐποίησεν. Οὗτω καὶ ἐπὶ τῶν πενήτων ἔσται τῶν νῦν παρ' ἡμῶν καταφρονουμένων. Οὐ γὰρ χεῖρας αὐτοῦ προτείνοντας ὀφόμεθα ἐλεεῖν σχήματι, ἀλλ' ἐν ἀναπαύσει θέντας· ἡμεῖς δὲ τὸ ἐκείνων ληθόμεθα σχήμα· καὶ εἴθε τὸ σχήμα μόνον, καὶ μὴ τὸ πολλῶ χαλεπώτερον, τιμωρίαν! Οὐδὲ γὰρ ὁ πλοῦσιος ψυχῶν ἐπιθόμετι χορτασθῆναι ἐκεῖ· ἀλλ' ἀπειργανέτο καὶ ἐκολάζετο χαλεπῶς, καὶ ἤκουσεν, ὅτι Ἀκέλαρος τὰ ἀγαθὰ σου ἐν τῇ ζωῇ σου, καὶ Λάζαρος τὰ κακὰ. Μὴ τολῶν μῆγα τι τὸν πλοῦτον νομιζώμεν. Οὕτως γὰρ ἐφόδον ἡμῖν ἔσται κολάσεως, ἐὰν μὴ προσέχωμεν· ὥσπερ οὖν ἐὰν προσέχωμεν, καὶ ἡ πνία προσθήκη γίνεται καὶ τρυφῆς καὶ ἀναπαύσεως ἡμῖν. Καὶ γὰρ ἀμαρτήματα ἀποδείχθημα, ἐν εὐχαρίστως ταύτην φέρομεν, καὶ πολλὴν παρὰ τῷ Θεῷ κτώμεθα τὴν παύρησταν.

ε'. Μὴ τοῖνον ἀεὶ τὴν ὀδὴν ζητῶμεν, ἵνα ἀδείας ἀπολαύσωμεν ἐκεῖ· ἀλλὰ τοῦς ὑπὲρ ἀρετῆς δεξιόμεθα πόρους, καὶ τὰ περιττὰ περικόπτωμεν, καὶ μνηστὴν πλέον ἐπιζητῶμεν, ἀλλ' εἰς τοῦς δεομένους τὰ θέντα πάντα ἀναλίσκωμεν. Τίνα γὰρ ἔβρομεν ἀπολογίαν, [457] ὅταν αὐτοῖς μὲν ἡμῖν τὸν οὐρανὸν ἐπαγγέλλεται, ἡμεῖς δὲ μὴδὲ ἄρτον αὐτῷ παρέχωμεν; ὅταν αὐτοῖς μὲν οὖν τὸν ἔλαιον ἀνατίλλῃ, καὶ πᾶσαν τῆς κτίσεως παρέχῃ τὴν διακονίαν· οὐδὲ οὐδὲ ἡμῶν αὐτῷ δίδω, οὐδὲ στάγην κοινοῦναι ποιεῖς; Καὶ τὸ λέγω ἤλιον καὶ κτίαν; Τὸ σῶμα οὐκ παρέθηκεν, τὸ αἷμα τὸ τίμιον ἔδωκε· οὐδὲ οὐδὲ ποτηρίου μεταβίβωκε; Ἄλλ' ἔδωκες ἄπαξ; Ἄλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο ἕλεος· ἔως

* Sic Savil. Legebatur ἑρῶσαι, Τί πρὸς ἡμᾶς; Εὐστ.

γὰρ ἂν ἔχων μὴ ἐπαρκεῖ, οὐδέπω τὸ πλὴν ἐπιλήρωσας. Ἐπει καὶ αἱ παρθέναι τὰς λαμπάδας ἔχουσιν, εἶχον ἔλαιον, ἀλλ' οὐ θαψίλας. Ἐγρήν μὲν οὖν, εἰ καὶ ἀπὸ τῶν σαυτοῦ παρεῖχες, μὴδὲ οὕτως εἶναι φειδωλῶς· νῦν δὲ τὰ τοῦ Δεσπότου διδοῖς, τίνας ἔνεκεν μετρολογῇ; Ἐπὶ πλοῦστεθ τὴν αἰτίαν ταύτης τῆς ἀπαυθρησίας; Ἄπο πλεονεξίας συνάγουσι τὰ θέντα, καὶ πρὸς τὴν ἐλεημοσύνην εἰσὶν ὀκνηροὶ οὗτοι· ὁ γὰρ οὕτως μαθὼν κερδαίνειν, ἀναλίσκων οὐκ ἔδω. Πῶς γὰρ ἂν τις παρεσκευατμένο; εἰς ἀρπαγῆν, πρὸς τὸ ἐναντιὸν αὐτοῦ βυμβάσει; ὁ γὰρ τὰ παρ' ἑτέρων λαμβάνων, πῶς δυνήσεται τὰ ταυτοῦ προέσθαι ἑτέρῳ; Καὶ γὰρ κῶλον μελετήσας σαρκῶν ἀπογεύσασθαι, φυλάττειν οὐκίαι δύναται τὴν ἀγλίην· διὰ τοῦτο τοῦς τοιοῦτους καὶ ἀναρούσιν οἱ ποιμένας. Ὅπερ ἵνα μὴ καὶ ἡμεῖς πάσχωμεν, ἀποσχόμεθα τῆς τοιαύτης βουθῆς. Καὶ γὰρ καὶ οὗτοι σαρκῶν ἀπογεύονται, ὁ τὸν δὲκ λῆμου θάνατον ἐπιστάγοντες. Οὐχ ὄρθ; πῶς; πάντα κοινὰ ἡμῖν ἀνήκεν ὁ Θεός; Εἰ γὰρ ἐν χρήματι εἴσατε πέφασθαι, καὶ αὐτὸ τῆς τῶν πλοουτῶντων ἔνεκα παραμυθίας, ἵνα ἔχωσι διὰ τῆς εἰς ἐκείνους ἐλεημοσύνης ἀποδύεσθαι τὰ ἀμαρτήματα. Οὐδὲ καὶ ἐν τούτῳ ὠμὸς καὶ ἀπάνθρωπος γέγονας. Ὅθεν ὄβλον εἰ καὶ ἐν τοῖς μείζοσι ταύτην ἔλαβες τὴν ἐξουσίαν, μωροῦς ἂν εἰργάσω φόνους, καὶ τὸ φῶς καὶ τὴν ζωὴν ἄπασαν ἀπέκλεισας. Ὅπερ ἵνα μὴ γένηται, ἀνάγκη τὴν ἐν ἐκείνους ἀπληστίαν διέκοψεν. Εἰ δὲ ἀλγείτε ταῦτα ἀκούοντες, πολλῶ μᾶλλον ἐγὼ ταῦτα γινόμενα ὀρῶν. Μέχρι πότε τὸ πλοῦσιος; ἢ, κακίνοος πένθος; Μέχρι πότε; ἐσπερας, περατέρως δὲ οὐκ ἔτι. Οὕτω γὰρ βραχυῖς ὁ βίος, καὶ πάντα ἔπι θύραις ἔστερη λοιπὸν, ὡς ὄραν βραχύνει τὸ πλὴν εἰναι μωροῦσθαι. Τί σοι δὲ ταμίειον ἐρευρημένον, καὶ πλήθους οἰκτιρῶν καὶ οἰκονόμων; διατὶ μὴ μωροῦς ἔχει; κήρυκας τῆς ἐλεημοσύνης; Τὸ μὲν γὰρ ταμίειον οὐδεμίαν ἀφίπιν φωνῆν, ἀλλὰ καὶ πολλοὺς ἐπιπάσκαται ληστὰς· τὰ δὲ τῶν πενήτων ταμίαια πρὸς αὐτὸν ἀναθήσονται τὸν Θεὸν, καὶ ἡδῶν τὸν παρόντα ἐργάσεται βίος, καὶ πάντα λύσει τὰ ἀμαρτήματα, καὶ δόξαν παρὰ Θεῷ, καὶ τιμὴν παρὰ ἀνθρώποισι οἴσει. Τί τοῖνον φθονεῖς σαυτῷ τοσούτων ἀγαθῶν; Οὐ γὰρ ἐκείνους, ἀλλὰ σαυτὸν εὐποίσεις μειζύωνος, ἐκείνους εὐεργετῶν. Τοῖς μὲν γὰρ τὰ παρόντα ἐπανορθώσεις, σαυτῷ δὲ τὴν μέλλουσαν δόξαν καὶ παύρησταν προαπόθησῃ· ἥς γένοισι πάντα; ἡμεῖς ἐπιτελεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὃ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοῦς αἰῶνας. Ἀμήν.

ἢ Quidam πότα πλοῦσιος. * Plenus Savil. ὁ βίος, καὶ πάντα ἐν ἐσχάτοις, καὶ πάντα.

[458] OMIΛIA OH.

Ταῦτα δὲ εἰ ἀρχῆς οὐκ ἔλαον ὕμιν, εἰ μοῦ ὅμων ἡμῶν. Νῦν δὲ ὑπάγω πρὸς τὸν πτόματά με. καὶ οὐδεὶς εἰ ὅμων ἔρωτῶ με. Ποῦ ὑπάγετε; Ἄλλ' εἰ ταῦτα λέλειθκα ὕμιν, ἡ λόχη πεπλήρωκε ὅμων τὴν καρδίαν.

α'. Μεγάλη τῆς ἀθυμίας ἡ τυραννὶς, καὶ πολλῆς ἡμῖν τῆς ἀνδρείας δεῖ, ὥστε στήναι πρὸς τοῦτὶ τὸ πῶδος γενναίως, καὶ τὸ χρῆσιμον ἀπ' αὐτοῦ καρποποινεῖν, τὸ πρῶσον εἶν· ἔχει γὰρ τι καὶ χρῆσιμον. Ὅταν μὲν γὰρ ἀμαρτανωμένων ἡμεῖς ἡ ἔπειροι, τοῦς μόνον ληψέσθαι καλόν· ὅταν δὲ ἀνθρωπίνως περιτῶσιν ἐμπέσωμεν, ἀρχοτος λοιπὸν τῆς ἀθυμίας ἡ χρῆσις. Ἐπει οὖν καὶ

τοῦς μαθητὰς οὐδέπω τελεῖς θέντας αὐτὴν καταπάλαισεν, ὅρα πῶς αὐτοῦς διορθοῦται διὰ τῆς ἐπιπάθειας. Οἱ γὰρ μωρία πρὸ τούτου αὐτῶν ἠρωτοῦντες; (καὶ γὰρ ὁ Πέτρος εἶπε, Ποῦ ὑπάγετε; καὶ ὁ Θωμᾶς δὲ, Οὐκ οἶδαμεν ποῦ ὑπάγετε, καὶ πῶς δυρῶματι τὴν ὁδὸν εἰδένα; καὶ ὁ Φίλιππος, Δείξτε ἡμῖν τὸν Πατέρα σου), οὗτοι νῦν ἀκούσαντες ὅτι Ἀποστολαγοῦσας ποιήσονται, καὶ εἰ Μιθῶσονται ὅμας, καὶ, ὅτι Ὁ ἀποκτείνεις ἡμῖς, εἶδες λατρεῖαν προσφέρειν τῷ Θεῷ, οὕτω κατέπεσον, ὡς ἀρασίξ κατασχεθῆναι λοιπὸν, καὶ μὴδὲ αὐτῷ διαλέγεσθαι. Ὅπερ οὖν αὐτοῖς εὐδελῶς εἶπε· Ταῦτα εἰ

* Quidam omittunt αὐτόν.

ἀρχῆς οὐκ εἶπον ὅμῳν, δεῖ μεθ' ὅμῳν ἤμῃν. Νῦν δὲ ὀπίω πρός τόν πέμψαντά με, καὶ οὐδέ τις ἐξ ὁμῶν ἔρωτά με, Πού ὀπάσεις; Ἄλλ' δεῖ ταῦτα λαλεῖσθαι ὅμῳν, ἢ λόγῃ κεκλήρωκεν ὅμῳν τὴν καρδίαν. Δεινὸν γάρ ἢ ταῦτα ἀμετρία, δεινὸν καὶ θανάτου κατασκευαστικόν. Διὰ τοῦτο ὁ Παῦλος εἶπε· *Μή πως τῆ περισσοτέρῃ λόγῃ καταποθῆ ὁ τοιοῦτος. Ταῦτα δὲ ἐξ ἀρχῆς οὐκ εἶπον ὅμῳν*, φησί. Τίνας δὲ ἔνεκεν ἐξ ἀρχῆς οὐκ εἶπαν; Ἴνα μή τις λέγῃ, δεῖ ἀπὸ τῶν πολλῶν; συμβάντων στοιχαζόμενος εἶπε. Καὶ τὶ θήσεται πράγματα ἐπιχειρεῖ τοσαύτην ἔχοντι δυσκολίαν; Ἥθειν μὲν, φησὶν, αὐτὰ καὶ ἐξ ἀρχῆς, καὶ οὐ διὰ τὸ μὴ εἶδέναι οὐκ εἰλεγον ἄλλ' Ὅτι μεθ' ὅμῳν ἤμῃν, καὶ πρὸς τὸν ἀνθρώπινον; πάλιν ὤσανε εἶπεν, Ὅτι ἂν ἀσφαλές ἦτε, καὶ ἐξὸν ἦν ἔρωτᾶν ὅτε ἔβουλοσθε, καὶ ἐπ' ἐμὲ ὁ πόλεμος ἅπας ἀνεβρίστητε, καὶ περὶ τὸν ἢ εἶπεν ταῦτα ἐξ ἀρχῆς. Ἄρ' οὖν τοῦτο οὐκ εἶπαν; οὐχὶ τοὺς δύοδεκα καλῶσας εἶπαν; Ἐπὶ ἡγεμόνας καὶ βασιλεῖς ἀχθίσασθε, καὶ μαστιγώσωσιν ὅμῳς ἐν ταῖς συναγωγαῖς; πῶς οὖν φησιν, δεῖ Ἄρ' ἀρχῆς οὐκ εἶπον; Ὅτι μάστιγας καὶ ἀπαγωγὰς προαναφώνησεν, οὐ μὴν δεῖ οὕτω θῆξαι ὁ θάνατος αὐτῶν εἶναι περιπουδατός, ὡς καὶ λατρίαν τὸ πρᾶγμα νομιζεσθαι. Τοῦτο γὰρ πάντων μάλλον ἰκανὸν ἦν αὐτοῖς καταπέλξαι, εἰ γε ἐπιλον ὡς ἀσθεῖς καὶ λυμῆνους κριθέσθαι. Πρὸς τοιοῦτος δὲ κἀκεῖνον ἔστιν εἰπεῖν, δεῖ ἐκεῖ μὲν ἂ παρὰ τῶν ἰθῶν ἐπιλον πάσχειν εἶπαι, ἐνταῦθα δὲ [459] καὶ τὸ Ἰουδαϊκὸν προσέθηκε μετὰ πλείονος τῆς ὑπερβολῆς, καὶ δεῖ ἐπὶ θύρας ἐστὶν εἰδῆσαι. Νῦν δὲ ὀπίω πρός τόν πέμψαντά με, καὶ οὐδέ τις ἐξ ὁμῶν λέγει· Πού ὀπάσεις; Ἄλλ' δεῖ ταῦτα λαλεῖσθαι ὅμῳν, ἢ λόγῃ κεκλήρωκεν ὅμῳν τὴν καρδίαν. Οὐ μικρὰ καὶ αὕτη παραμυθία τὸ μαθεῖν αὐτοῖς, δεῖ βῆσι τῆς ἀθυμίας τὴν ὑπερβολήν. Ἰπὸ γὰρ τῆς ἀγνῶνιαν; τῆς διὰ τὴν ἐρημίαν τὴν αὐτοῦ, καὶ τὸ πρὸς τὸ μέλλοντα ἐκπέθεσθαι αὐτοῖς; δεῖνὰ (οὐδὲ γὰρ βῆσαν εἰ δυνήσονται ἀνδρείαι; ἐνεγκῆν) ἐξέστησαν. Τίνας οὖν ἔνεκεν οὐ μετὰ ταῦτα εἶπαν αὐτοῖς; ὅτε τοῦ Πνεύματος καταγέωθησαν; Ἴνα μάθῃ, δεῖ σφόδρα ἦσαν ἐνάρτοι. Εἰ γὰρ μηδέπω Πνεῦματος καταγέωθentes οὐκ ἀπεπήδησαν, τῆ λόγῃ καταγυσθέντες, ἀνυπόχρη τίνες ἄνεκον εἰσθῆσαι τῆς γάρριτος; ἀπολαύσαντες. Εἰ γὰρ τότε ἀκούσαντες ἤνεγκαν, τῆ Πνεύματι ἂν τὸ πᾶν ἐλογισάμεθα· νῦν δὲ δόκιμος τῆς διανοίας αὐτῶν ἐστὶν ὁ καρπὸς, καὶ σαφῆς τὸ πῶθος τοῦ περὶ τὸν Χριστὸν ἀποδείξει, γυμνῆν ἔτι τὴν διάνοιαν βασανίζοντος. Ἄλλ' ἐγὼ τὴν ἀδίθετον ὅμῳν λέγω. Ὅρα πῶς παραμυθεῖται αὐτοῖς; πάλιν. Οὐ γὰρ τὸ πρὸς χάριν λίγω, φησὶν, ἀλλὰ, κἂν μαριεῖα; λυπήσθε, τὸ συμφέρον ἀκούσαι δεῖ. Ἰγὼ μὴ γὰρ κατὰ γνώμην ἐστὶν ἐμὲ παρεῖναι· τὸ δὲ συμφέρον ἔταρον. Κτ. δοξολογία δὲ ἐστὶ, τὸ μὴ ἐπὶ τοῖς συμφέροις τῶν γνωρίμων φεῖσθαι καὶ ἀπάγειν τοῦ λυσιτελεῖντος αὐτοῦ. Ἐάν γὰρ ἐγὼ μὴ ἀπέλω, φησὶν, ὁ Παράκλητος οὐ μὴ εἰδῶ. Τί λόγουσιν ἐνταῦθα οἱ τὴν προσέησαν περὶ τοῦ Πνεύματος οὐκ ἔχοντας δόξαν; συμφέροις ἀεσπότην ἀπειθεῖν, καὶ δοῦλον παραγενέσθαι; Ἰρᾶς πῶς πολλοὶ τοῦ Πνεύματος ἢ ἀξία; Ἐάν δὲ ἀπέλω, πέμψω αὐτὸν πρός ἑμῶς. Καὶ τὸ κέρδος; Ἐκεῖνος εἰθὺς, ἐλέγξει ἐν κῆμον· τοῖς οὖν, οὐκ ἀτιμωρητὰ ταῦτα πράξουσιν, ἀνεκίμων εἰρη. Ἰκανὰ μὴ γὰρ καὶ τὰ ἥδη γεγενημένα ἀπιστομολοῖ αὐτοῦ; ὅταν δὲ καὶ ἢ ἐκεῖνα ταῦτα γίνηται, καὶ διδάγματα τελεσθέντα καὶ σημεῖα μείζονα, πολλῶ μάλλον κατακρήθησονται, ὁρῶντες τοσαῦτα ἐν τῷ ὄνοματι μου γινόμενα

ἔταρον σαφιστέραν ποιεῖ τῆς ἀναστάσεως τὴν ἀποδείξει. Νῦν μὴν γὰρ δύναται λέγειν, δεῖ ὁ τοῦ τέκτονος υἱός, οὐ ἤμεις ὀβριμὸν τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα· ὅταν ἂ ἴδωσι θάνατον λυόμενον. κατὰ ἐκβολομένην, χαλεπὰ φύσας; διορθουμένην, δαίμονας ἐλανομένους. Πνεύματος χορηγίαν ἄρατον, καὶ ταῦτα πάντα ἐμοῦ καλοῦμένου γινόμενα, τὶ ἐροῦσιν; Ἐμαρτύρησι γὰρ περὶ ἐμοῦ καὶ ὁ Πατὴρ μαρτυρήσει δὲ καὶ τὸ Πνεῦμα. Καίτοι καὶ παρὰ τὴν ἀρχὴν ἂ μαρτύρησεν· ἀλλὰ καὶ νῦν τοῦτο ποιῆσι.

β'. Τὸ δὲ· Ἐλέγξει περὶ ἀμαρτίας, τοῦ ἔστι, Πᾶσαν ἀπολογία αὐτῶν ἐκθήσει, καὶ εἰδεί πεπλημμεληκότας ἀσύγγωστα. Καὶ περὶ δικαιοσύνης, δεῖ ἐγὼ πρός τόν Πατέρα παρεῖναι, καὶ οὐκέτι θεωρεῖσθαι· τοῖς οὖν, Ὅτι ἀληπτον ἔ παρασχόμενον βίον. Καὶ τοῦτο τεκμήριον, τὸ πρὸς τὸν Πατέρα παρεῖσθαι. Ἐπειδὴ γὰρ αὐτὸν δεῖ τοῦτο ἐνεκλῶν, δεῖ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ διὰ τοῦτο ἀμαρτυλῶν αὐτῶν εἶλεγον καὶ παρῶν, φησὶν, δεῖ καὶ ταῦτην ἀναίρησι τὴν πρόσταν. Εἰ γὰρ τὸ νομιζεσθαι ἐμὲ μὴ εἶναι ἐκ τοῦ [460] Θεοῦ, τοῦτο παράνομον εἰκόμισιν· ὅταν εἰδῆν τὸ Πνεῦμα ἐκεῖ με ἀπελθόντα, καὶ οὐ πρός ὄραν, ἀλλὰ μόνοντα ἐκεῖ (τὸ γὰρ, Ὅτε ἐκεῖ θεωρεῖσθαι με, τοῦτο ἐστὶ δηλοῦντος)· τὶ ἐροῦσι λοιπόν; Ὅρα διὰ δύο τοῦτων ἀναρουμένην τὴν πονηρὰν ὑπερίαν. Ὅτε γὰρ τὸ σημεῖα ποιεῖν ἀμαρτυλῶν (οὐ γὰρ δύναται ἀμαρτυλῶς σημεῖα ποιεῖν), ὅτε τὸ παρὰ Θεοῦ εἶναι διαπαντὸς ἀμαρτυλῶν. Ὅτε οὐκ ἔτι δύνασθε εἰ λέγειν, δεῖ Οὗτος ἀμαρτυλῶς ἐστίν, δεῖ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ Θεοῦ. Περὶ δὲ ἀρεῶν, δεῖ ὁ ἀρχὸν τοῦ κόσμου τοῦτου κέρριται. Πάλιν ἐνταῦθα τὸν περὶ δικαιοσύνης ἀνακίει λόγον, δεῖ κατεπέλασεν τὸν ἀντίθετον. Οὐκ ἂν δὲ ἀμαρτυλῶς ὡν κατεπέλασεν· ὅταν οὐδὲ δικαιοῖ τις ἀνθρώπων ποιῆσαι ἰσχυσεν. Ὅτι γὰρ κατακέρριται δι' ἐμὲ, εἰσονται οἱ καταπατόντες αὐτὸν ὑστερον, καὶ τὴν ἀνίστασιν μου σαφῶς εἰδότες, ὅταν κατακρίνοντες ἐσθῆν. Οὐ γὰρ ἰσχυρὸς με κατασχέιν. Ἐπει οὖν εἶλεγον, δεῖ δαιμόνιον ἔγω, καὶ δεῖ πλάνος εἶμι, καὶ ταῦτα μετὰ ταῦτα διεχθήσεται ἐκλα ὄντα. Οὐ γὰρ ἂν αὐτὸν εἶλον, εἰ γε ἀμαρτία ὑπεύθυνος ἤμῃν· νῦν δὲ κατακέρριται καὶ ἐκδέθηται. Ἐτεῖ πολλὴ ἔγω λέγειν ὅμῳν, ἀλλ' οὐ δύνασθε βαστάζειν ὄντι. Οὐκ οὖν συμφέροι ἐμὲ ἀπειθεῖν, εἰ γε τότε μέλλετε βαστάζειν, ὅταν ἀπέλω. Καὶ τὶ γέγονεν; Μείζον σου τὸ Πνεῦμά ἐστιν, δεῖ νῦν μὲν οὐ βαστάζομεν, ἐκεῖ δὲ ἡμᾶς βαστάζειν παρασκευάσαι; μείζον ἢ ἐκεῖνον ἐνεργεῖα καὶ τελειότερα; Οὐ τοῦτο; καὶ γὰρ ἐκεῖνος τὰ ἐμὰ ἐρεῖ. Διὰ τοῦτο φησὶ· Ἄρ' αὐτοῦ λαλεῖσαι οὐδὲν, ἀλλ' ὅσα ἂν ἀκούσῃς, λαλεῖσαι, καὶ τὰ ἐρχόμενα ἀναγγελεῖ. Ἐκεῖνος ἐμὲ δοξάσει, δεῖ ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήθηται καὶ ἀναγγελεῖ ὅμῳν. Πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ, ἐμὲ ἐστίν. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, δεῖ Ἐκεῖνος ὅμῳς διδάξει καὶ ἀναμνησάει, καὶ ἐν ταῖς ὁλίγεις ὅμῳς παραμυθεῖται, δεῖ αὐτὸς οὐκ ἐπίσσει, καὶ δεῖ Συμφέροι ἐμὲ ἀπειθεῖν, κἀκεῖνον εἰδῆν, καὶ Νῦν μὲν οὐ δύνασθε βαστάζειν, τότε δεῖ δυνήσασθε, καὶ δεῖ Ὀδηγήσει εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν· Ἴνα μὴ ταῦτα ἀκούοντες, μείζον τὸ Πνεῦμα νομισαί, καὶ εἰς ἀσθεῖας ὑπέσταν ἐσχάτη ἐμπέσωσι, διὰ τοῦτο φησὶν, Ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήθηται· τοῦτο ἐστίν, Ἄπει ἂν εἶπον ἐγὼ, ταῦτα κἀκεῖνος ἐρεῖ. Ὅταν δὲ εἴπῃ, Ὁδὲν ἄρ' αὐτοῦ λαλεῖσαι, οὐδὲν ἐναντίον, οὐδὲν ἴσον παρὰ τὰ ἐμὰ φησὶν. Ὅταν οὖν περὶ αὐτοῦ

β' Αἰθ καίτοι τὴν ἀρχὴν. * Suspirat Savillus legendum ἀνεκλήρωτον. Sed ἀληπτον legitur in omnibus exemplaribus. Ibidem unus habet secundis manus val τούτου τεκμήριον, hoc tunc melius. * Morel. ὄντα.

* Αἰθ ἔρωτῆν δεῖ.

*Patrem tuum (Joan. 14. 8) : hi nunc audientes, Extra synagogam facient vos; et, Odio habebunt; et, Qui interfecit vos, arbitrabitur se obsequium præstare Deo (Ibid. 15. 19. et 16. 2); ita animo considerunt, ut ne mutire quidem possent vel loqui. Quod exprobrans eis dicebat : *Hæc ab initio non dixi vobis, quia vobiscum eram. Nunc autem vado ad eum, qui me misit; et nemo ex vobis interrogat me, Quo vadis? Sed quia hæc loquutus sum vobis, tristitia implevit cor vestrum. Nil mihi quippe tristitia gravis est; gravis, inquam, et ad mortem viam parat. Ideo Paulus dicebat : Ne abundantior tristitia absorbeat te. Hæc autem ab initio vobis non dixi (2. Cor. 2. 7), inquit. Cur ab initio non dixit? Ne quis diceret enim a sepe contingentibus conjecturam fecisse. Et cur rem aggreditur tam difficilem? Hæc, inquit, ab initio sciebam, nec ideo tacendam quod nescirem; sed *Quia vobiscum eram. Hoc rursus humano more dicitur; id est : Quia in tuto eratis, et poteratis pro lubito sciscitari, atque in me totum bellum verberatur; superfluumque fuisset hæc ab initio dicere. An ergo non dixit? nonne convocatis duodecim dicebat, Ad prævidens et reges ducesimini, et flagellabunt vos in synagoga (Matth. 10. 18. 17)? cur ergo ait, Ab initio non dixi? Quia verbera et abductionis prædixerat; non tamen significaverat eadem eorum ita cordi fore hostilium ad rem divinam cultum esse putarent. Hoc enim maximo illos deterrere poterat, si tanquam impij et perniciosi erant judicandi. Ad hæc vero, tunc ea qua a gentilibus passuri erant prænotabat; hic vero Judaica addidit, et cum majore vehementia, deenique in januis illa esse. *Nunc autem vado ad eum qui me misit, et nemo ex vobis interrogat me, Quo vadis? Sed quia hæc loquutus sum vobis, tristitia implevit cor vestrum. Non parva hæc consolatio erat, quod ipsi scirent non se illum quanto in mœrore essent. Nam præ anxietate, ob discessum ejus et mala ipsos invasura, quæ intra ferre possent ignorabant, attoniti erant. Cur non dixit illis postea, cum acceperunt Spiritum sanctum? Ut discas illos jam in virtute firmatos fuisse. Si enim nondum Spiritu dignati non resiliissent, licet tristitia obruti, cogita quales futuri erant gratia repleti. Nam si tunc his auditus rem tulissent, totum Spiritu repurpantibus : nunc vero totus animæ eorum fructus est, et clara ex nuda anima profecti amoris erga Christum demonstratio. 7. Sed ego veritatem dico vobis. Vide quomodo rursus consolatur illos. Non ad gratiam loquitur, inquit; sed etiamiam admodum contristimini, quod expedit audiendum est. Vos ut adsum optatis, usus aliud postulat. Curatoris autem est, non parere amicis, si quando rem sibi utilem auoveri velint. Si ego non abiero, Pnraclerus non veniet. Quid hic dicunt illi, qui de Spiritu non recte sentiunt? expeditæ Dominum abire, et servum venire? Vident quanta sit Spiritus dignitas? Si autem abiero, mittam illum ad vos. Ecqua hinc utilitas? 8. Cum venerit ille, arguet mundum; id est, Non impune hæc facient, si ille venerit. Quæ jam facta sunt enim, erant ad silentium ipsis imponendum satis : cum autem hæc præ****

illum facta fuerint, perfectiorque doctrina et majora miracula fuerint, multo magis damnabuntur, tot tantæque videntes in nomine meo fieri; quod clariorem reddit resurrectionis demonstrationem. Nunc enim dicere possunt, fabri filium esse, cujus nos patrem et matrem novimus : cum viderint autem a dutam mortem, pulsam malitiam, claudicantem naturam recto incidentem, fugatos demones, immen-sum Spiritus largitionem, et hæc nominis mei invocatione fieri : quid dicent? Testimonium perhibuit de me Pater, perhibebit et Spiritus. Atqui a principio hoc fecit; sed etiam nunc faciet.

2. Quid est, Arguet de peccato. Quid, De justitia. Quid, De judicio.—Illud autem, 9. Arguet de peccato, id est, Omnem excusationem eis auferet, non detinet illum scelera sive venia esse. 10. Et de justitia, quia ad Patrem vado, et jam non ridebitis me; id est, Quia irreprehensibilem vitam duxi : cujus rei indicium est, quod ad Patrem vadam. Quia enim semper illum accusabant, quod ex Deo non esset, et ideo illum peccatorem et iniquum dicebant, se hæc illis criminandi ansam sublatum esse dixit. Nam si putare me non ex Deo esse, id me transgressorem exhibet : cum Spiritus me illo abentem, non ad horam, sed ut tibi maneam, ostenderit (illud enim, *Jam non ridebitis me*, hoc indicat), quid postea dicent? Vide pravam opinionem per hæc duo sublatam. Nam signa facere non est peccatoris, neque enim id potest peccator, neque a Deo esse peccatoris est. Ergo non ultra potestis dicere ipsam peccatorem, nec ex Deo non esse.

11. De judicio autem, quia princeps hujus mundi jam judicatus est. Hic rursus de justitia sermonem habet, quia adversarium superavit, quod peccator non potuit, neque justus quisvis hominum. Quod enim propter me condemnatus sit, scient ii qui in posterum illum calcabant, et resurrectionem meam manifeste vident, id quod condemnantis est. Neque enim me potuit detinere. Quia ergo dicebant, me demonium habere et deceptorem esse : hæc omnia futilia esse deprehendunt. Non enim illum cepissem, si peccato essent obnoxii : nunc vero condemnatus et cunctus est. 12. *Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo* Expedit ergo ut ego vadam, si quidem tuæ portaturus estis, cum abiero. Et quid factum est? an Spiritus te major est, quando nunc non portamus, et ille nos ad portandum idoneos reddet? nun major et perfectior est ejus efficacia? Minime : nam ille que mea sunt dicit. Ideo ait : 13. *Nihil loquetur a semetipso, sed quæcumque audiet, loquetur, et quæ ventura sunt annuntiat*. 14. *Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, et annuntiabit vobis*. 15. *Omnia quæcumque habet Pater, mea sunt*. Cum dixisset, Ille vos docebit et vobis suggeret, atque in testimonium vos consolabitur, quod ipse non fecit; et, *Expedit ut ego vadam, et ut ille veniat; et, Nunc quidem non potestis portare, tunc vero poteritis; et, Vos deducet in omnem veritatem : ne his auditis, majorem esse Spiritum putareis, et in extremam incidere impietatem, ideo ait : De meo accipiet; id est, Quæ ego dixi, et*

ille dicit. Cum vero dicit. *Nihil a se loquetur*, nihil contrarium, nihil proprium aut alienum, sed mea loquetur. Ut igitur de seipso loquens ait, *A meipso non loquor* (Joan. 14. 10), id est, Nihil nisi quæ Patris, nihilque proprium vel ab illo alienum : ita et de Spiritu intelligendum. Illud vero, *De meo*, id est, De iis quæ uovi, de mea cognitione. Una quippe est mea et Spiritus scientia. *Et quæ ventura sunt annuntiabit vobis*. Illorum erigit animos : nullius enim tam cupidum est humanum genus, quam futura discendi. Hinc enim frequenter interrogabant eum, *Quo vadis ?* quæ est via ? Hæc igitur cura eximens illos, dicit : Omnia vobis prædicet, ne incauti ratiis. *Ille me clarificabit*. Quomodo ? In nominæ meo opera efficiet. Quia enim post adventum Spiritus majora edituri signa erant, ideo æqualitatem indicans ait : *Ille me clarificabit*. Quam vero dicit omnem veritatem ? Nam testificatur, quod nos deducturus sit ad omnem veritatem. Ipse namque quis carne indutus erat, et ne videtur de seipso magnifice loqui, quia item discipuli resurrectionem non noverant, et adhuc imperfectiores erant, non propter Judæos, ne tamquam legis transgressorem punire viderentur, non sæpe magnum quidpiam de se loquebatur, neque aperte a lege dissentiebat. Quia vero discipuli ab illis discissi erant, et Judæi extra positæ, multique credituri et peccata abstersuri erant, aliquo erant qui de ipso loquerentur, jure ille non magna ulterius de se dicebat. Itaque non est ignorantia meæ adscribendum, quod non dicam, quæ dicere oporteret, sed auditorum imbecillitati. Ideo cum dixisset, *Deducet vos in omnem veritatem*, addidit : *Non loquetur a semetipso*. Quod enim Spiritus doctrina non egeat, audi Paulum dicentem : *Ita et quæ Dei sunt nemo novit, nisi Spiritus Dei* (1. Cor. 2. 11). Quem admodum ergo spiritus hominis non ab alio doctus novit : ita Spiritus sanctus *De meo accipit* ; id est, Verbis meis consona dicit. *Omnia quæcumque Pater habet, mea sunt*. Quia ergo mea sunt illa, Spiritus autem ex iis quæ Patris sunt loquetur, ex meis loquetur.

3. *Quare Spiritus non ante advenerit quam recessisset Christus. Hypostasium distinctio. Æqualitas Personarum.*— Cur autem non venit Spiritus antequam illo discederet ? Quia cum nondum maledictum sublatum erat, nondum peccatum erat solutum, sed adhuc omnes supplicio obnoxii erant, non venerat ille. Oportet ergo, inquit, inimicitiam solvi, et nos Deo reconciliari, tuncque donum illud accipere. Sed cur dicit, *Mittam eum* ? Id est, Vos preparabo ad illum recipiendum. Quomodo enim qui ubique est, mittatur ? Alioquin autem hypostasium distinctionem ostendit. Ideo hæc ita loquitur : et cum vix possent illi separari, ut Spiritus hærent, ipsamque colant, suadet. Poterat enim et ipse hæc operari, sed ille ipsum miracula patrare sinit, ut ejus dignitatem ediscant. Sic enim Pater quæ sunt producere potuit, Filius autem illipsum facit, ut ejus discamus potentiam : sic et Spiritus. Ideo ipse incarnatus est, Spiritui operationem reservans, ut eorum obstrueret ora,

qui ineffabilis benignitatis argumentum in occasione impietatis arripereat. Cum enim dicunt, Ideo incarnatus est Filius, quia inferior Patre erat, ipsis respondebimus : Quid ergo dicetis de Spiritu sancto ? Non enim carnem accepit, neque tamen ideo majorem Filio dicetis, neque Filium illo inferiorem. Ideo ab haptismum Trinitas assumitur. Nam Pater totum perficere potest, et Filius, et Spiritus sanctus : verum quia de Patre nemo dubitat, sed dubium circa Filium et Spiritum sanctum versatur, in initiatione assumitur, ut in communi largitione ineffabilem honorum, dignitatis communionem ediscamus. Nam quod Filius per seipsum ea possit, quæ in baptismo cum Patre potest, atque etiam Spiritus sanctus, clare dictum audi. Nam Judæis dicebat : *Ut sciat is quia potestatem habet Filius hominis in terra dimittendi peccata* (Marc. 2. 10) ; et rursum, *Ut filii lucis sitis ; et, Ego vitam æternam do eis ; et postea, Ut vitam habeant, et abundantius habeant* (Joan. 12. 36. et 10. 23. 10). Videamus quoque Spiritum hunc ipsum facientem. Ubinam ? *Unicusque*, ait, manifestatio Spiritus datur ad utilitatem (1. Cor. 12. 7). Qui ergo hæc exhibet, multo magis peccata dimittit. Et iterum, *Spiritus est qui vivificat* (Joan. 6. 64) ; et, *Vivificabit per inhabitantem Spiritum in vobis* (Rom. 8. 11) ; et, *Spiritus viæ per justitiam* (Ibid. v. 10) ; et rursum, *Si Spiritu ducimini, non caris sub lege* (Gal. 5. 18). *Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timore ; sed accepistis Spiritum adoptionis filiorum* (Rom. 8. 15). Tunc vero quæ faciebant miracula, per Spiritum qui supervenerat edebant. Et Corinthiis scribens dicebat Paulus : *Sed ablati estis, sed sanctificati estis in nomine Domini nostri Jesu Christi, et in Spiritu Dei nostri* (1. Cor. 6. 11). Cum igitur multa de Patre audissem, et Filium vidissem multa operantem, de Spiritu autem nibillum manifeste scirent : ipso miracula edit, et perfectam inducit cognitionem. Sed ut hiuc major esse putaretur, ut dixi, ideo ait : *Quæcumque audiet, loquetur, et quæ ventura sunt, annuntiabit*. Nam nisi hoc esset, quomodo non absurdum foret, si tunc auditorus esset, et propter discipulus ? Neque enim secundum vos tunc notitiam accepturus erat, nisi propter audituros. Quo dicto quid iniquus fuerit ? Alioquin, quid auditorus erat ? nomen hæc omnia dixerat per prophetas ? Nam sive de legis solutione loquutus erat, sive de Christo, de divinitate, et de incarnatione, hæc jam dicta fuerant. Quid enim apertius postea dicitur erat ? *Et quæ ventura sunt, annuntiabit*. Hic maximo ostendit ejus dignitatem : nam Dei maxime proprium est, futura prædicere. Quod si hoc discat ab aliis, nihil plus quam prophetae habebit : sed hic accuratissimam in Deo cognitionem ostendit, quod nihil aliud loqui possit. Illud vero, *De meo accipit* ; nempe de gratia quæ in carnem meam advēnit, sive de illa ipsa, quam ego habeo cognitione ; non quasi egeat, vel ab alio discat, sed quod una eademque sit cognitio. Cur vero sic, et neque aliter dixit ? Quia nondum Spiritus notitiam habebant. Quare unum tantum curat, ut credatur et

λέγων, Ἄψ' ἔμαται τοὸ ἰαζῶ, τοῦτο φησιν, ὅτι οὐδὲν ἐκτὸς τῶν τοῦ Πατρὸς, οὐδὲν βιώνει παρ' ἐκείνων καὶ ἀλλότριον· οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Πνεύματος. Τὸ δὲ, Ἐκ τοῦ ἔμου, εἰ ἂν ἐγὼ οἶδα, ἐκ τῆς ἑμεῖς γνώσεως. Μία γὰρ ἔμου καὶ τοῦ Πνεύματος γνώσις. Καὶ τὰ ἀρχόμενα ἀναγγελεῖ ἔμου. Ἐπήρην αὐτῶν τὴν εἰκόνα· πρὸς οὐδὲν γὰρ οὕτω λέγων τὸ ἀνθρώπινον γένος, ὡς πρὸς τὸ μανθάνειν τὰ μέλλοντα. Τοῦτο γοῦν συνεχῶς ἠρώτων αὐτὸν, Ποῦ ἄπαγγεις; τίς [461] ἔστιν ἡ ὁδός; Καὶ ταῦτα οὖν ἀπαλλάττων αὐτοῦς τῆς φρονιότητος, λέγει, ὅτι Πάντα ὁμῖν προορεῖ, ὥστε μὴ ἐμπαισῖν ἀριδίακτους. Ἐκείνος ἐμὲ δοξάζει. Πῶς; Ἐν τῷ ὄνοματι τῷ ἐμῷ ὄνοματι ἐπιγρηθείς. Ἐπειδὴ γὰρ μέγα ἐμῶν ποιεῖν σημεῖα παραγινόμενου τοῦ Πνεύματος, διὰ τοῦτο πάλιν τὴν ἰσοτιμίαν εἰσάγων, φησιν· Ἐκείνος ἐμὲ δοξάζει. Πόταν λέγει πᾶσαν ἀλήθειαν; Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο αὐτῷ μαρτυρεῖ, ὅτι αὐτὸς ἡμεῖς; ἂν δὴ ἡγήσεται εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν. Αὐτὸς μὲν γὰρ καὶ διὰ τὸ σάρκα περιεβίβασαι, καὶ διὰ τὸ μὴ δοῦναι· περὶ αὐτοῦ λέγων, καὶ διὰ τὸ μὴ δοῦναι αὐτοῖς τὴν ἀνάστασιν εἰδέναι σαφῶς, καὶ ἀτελεστοτέρως εἶναι, καὶ διὰ τοὺς Ἰουδαίους, ἵνα μὴ ὡς παρανομίοντα δόξουν κολάζειν, οὐδὲν μέγα ἐρθέγγετο συνεχῶς, οὕτως τοῦ νόμου σαφῶς ἀπίστησεν. Ἐπειδὴ δὲ αὐτῶν ἀπεσχίσθησαν οἱ μαθηταί, καὶ ἔξω λοιπὸν ἦσαν ἐκείνοι, καὶ πολλοὶ πιστεύειν ἔμελλον, καὶ τῶν ἀμαρτημάτων ἀφέεσθαι, καὶ ἄλλοι ἦσαν οἱ περὶ αὐτοῦ λέγοντες, οὐκ εἶναι αὐτὸς περὶ αὐτοῦ μεγάλα εἰκότως ἐρθέγγετο. Ὅτι οὐ τῆς ἀγνοίας τῆς ἡμεῖς, φησὶ, τὸ μὴ εἰπεῖν ἄπερ εἰπεῖν ἐχρήθη, ἀλλὰ τῆς τῶν ἀκούοντων ἀσθενείας. Διὰ τοῦτο εἰπὼν, Ὅδῆρισται εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν, ἀπήγγειεν· Ἄψ' αὐτοῦ οὐκ ἔρει. Ὅτι γὰρ οὐ διδασκαλίας τὸ Πνεῦμα δέεται, ἀκούσων τοῦ Παύλου λέγοντος· Ὅθεν καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς οἶδεν, εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. Ὅπερ οὖν τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου οὐ μανθάνον παρ' ἑτέρου οἶδεν· οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον Ἐκ τοῦ ἔμου λήφεται· τοῦτέστι, Συνοψά τοις ἡμέροις λέγει. Πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ, ἐμὲ ἔστιν. Ἐπεὶ οὖν ἐμὰ ἔστιν ἐκείνα, ἐκείνος δὲ ἐκ τῶν τοῦ Πατρὸς ἔρει, ἐκ τῶν ἐμῶν ἔρει.

Διατὶ δὲ οὐκ ἤρχετο πρὶν ἢ αὐτὸν ἀπλοθεῖν; Ὅτι ὅπου τῆς κατάρτας ἀρθείσης, ὅπου τῆς ἀμαρτίας λύσεως, ἀλλ' ἐπὶ πάντων ὑπεαυθύνων βντων εἰ τιμωρεῖται, οὐκ ἂν παραγένετο. Δεῖ οὖν, φησὶ, τὴν ἔχθραν λυθῆναι, καὶ καταλλαγῆναι ὁμᾶς τῷ Θεῷ, καὶ τότε δέξασθαι τὸ ὄνομα ἐκείνου. Διατὶ δὲ φησὶ, Πέμφω αὐτόν; Τοῦτέστι, Προπαρκατεύσῃ ὁμᾶς πρὸς τὴν ὑπόδοχην. Πῶς γὰρ τὸ πνεῦμα οὐ πέμπεται; Ἄλλως δὲ, καὶ τῶν ὑποστάσεων τὸ διάφορον δεκτικόν. Διὰ δύο δὲ ταῦτα· οὕτω φθέγγεται· καὶ ἐπειδὴ οὗτοι δυσανασχέτους εἶχον, πέμψω τὸ Πνεῦματός ἔχουσα, καὶ ἰνα αὐτὸ θεραπεύσωσιν. Ἠδόντων μὲν γὰρ καὶ αὐτὰς ταῦτα ἐργάζεσθαι· ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἐκείνου συγχωρεῖ βαυκατισθῆναι, ἵνα μάθωσιν αὐτοῦ τὴν εἴσαν. Ὅπερ γὰρ ὁ Πατὴρ ἠδύνατο τὰ ὄντα παραγαγεῖν, ὁ δὲ Υἱὸς αὐτοῦ ποιεῖ, ἵνα μάθωσιν αὐτοῦ τὴν δύναμιν, ὅπως καὶ τοῦτο. Διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς ἐπαρκαυῶν, τῷ Πνεύματι τῆρῶν τὴν ἐνέργειαν β, καὶ ἀφρόρτων τὰ στέματα τῶν τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἀπάτου φιλονεικίας; εἰς ἀφορμὴν ἀσέλβας λαμβανόντων. Ὅταν γὰρ λέγωσιν, ὅτι διὰ τοῦτο ἐπαρκαυῶν ὁ Υἱὸς, ἐπειδὴ καταδέετο τὸς ἦν τοῦ Πατρὸς, ἐρούμεν πρὸς αὐτοῖς, Τί οὖν ἂν εἰποῖτε περὶ τοῦ Πνεύματος; Οὐ γὰρ

ἔλαβε σάρκα, καὶ ὁ ἔζητο διὰ τοῦτο μείζον τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ [462] ἔραψε, οὐδὲ τὸν Υἱὸν αὐτοῦ καταδέετον. Διὰ τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ βαπτισματος ἡ Τριὰς παραλαμβάνεται. Καὶ γὰρ ὁ Πατὴρ τὸ πᾶν ἐργάζεσθαι δύναται, καὶ ὁ Υἱός, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἀλλ' ἐπειδὴ περὶ τοῦ Πατρὸς οὐδεὶς ἀμφιβάλλει, τὸ δὲ ἀμφιβολίον ἦν περὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου, παραλήπται ἐν τῇ μυσταγωγίᾳ, ἵνα ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῆς χορηγίας τῶν ἀποβόητων ἐκείνων ἀγαθῶν, καὶ τὴν κοινωνίαν τῆς εὐχίας καταμανθάνωμεν. Ἐπεὶ οὖν ἔστι δύναται ὁ Υἱὸς καθ' ἑαυτοῦ ταῦτα, ἄπερ ἐπὶ τοῦ βαπτισματος· μετὰ τοῦ Πατρὸς δύναται, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀκούσων ταῦτα σαφῶς. Τοῖς γὰρ Ἰουδαίοις ἔλεγεν· Ἰνα γὰρ εἰδῆτε ὅτι ἐξουσίαν ἔχει ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς ἀρτίως ἀμαρτίας, καὶ πάλιν, Ἰνα αἰτοί φωτὸς γένησθε, καὶ, Ἐγὼ ζωὴν ἀλόγιον οἴδωμι αὐτοῖς. Εἰτα μετὰ ταῦτα, Ἰνα ζωὴν, φησιν, ἔχωσι καὶ περισσὸν ἔχωσιν. Ἰδωμεν δὲ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ αὐτὸ τοῦτο ποιεῖν. Ποῦ ἔστιν ἰδέν; Ἐκείτω δὲ ἡ φανερώσως τοῦ Πνεύματος, φησὶ, δίδονται πρὸς τὸ συμμέτρον. Ὅ τοῖνυν ταῦτα παρῆκον, καὶ ἀμαρτήματα πολλὰ μάλλον ἀφίθη. Καὶ πάλιν· Τὸ Πνεῦμα ἔστι τὸ ζωοποιῶν· καὶ, ζωοποιῶσι διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτοῦ Πνεύματος ἐν ὁμῖν· καὶ, Τὸ Πνεῦμα ζωὴ διὰ δικαιοσύνην· καὶ πάλιν, Ἐὰν Πνεύματι ἀγέσθε, οὐκ ἐστὲ ὑπὸ νόμου. Ὅ γὰρ ἐλάθετε πνεῦμα δουλείας κλίην εἰς φόβον, ἀλλ' ἐλάθετε πνεῦμα υλοθεσίας. Καὶ τότε δὲ πάντα ἄπερ ἐκούσων, παραγινόμενου τοῦ Πνεύματος ἐλαμματούργουν. Καὶ Κορινθίους δὲ γράφων ἔλεγεν Παῦλος· Ἄλλ' ἀπελούσασθε, ἀλλ' ἠγάπησθε ἐν τῷ ὄνοματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐν τῷ Πνεύματι τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. Ἐπεὶ οὖν περὶ μὲν Πατρὸς πολλὰ ἤκουσαν, καὶ τὸν Υἱὸν δὲ εἶδον πολλὰ ἐργαζόμενον, περὶ δὲ τοῦ Πνεύματος οὐδὲν οὐδέτις σαφῶς ἤθεσαν, θαυματούργει, καὶ τὴν θελίαν εἰσάγει γνώσιν. Ἄλλ' ἵνα μὴ μείζον ἐντεῦθεν οὐπὲρταίη (ὅπερ ἔσθην εἰπὼν), διὰ τοῦτο φησιν· Ὅσα ἂν ἀκούσῃ, ἀλήθειαν, καὶ τὰ ἀρχόμενα ἀναγγελεῖ. Ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτο ἔστι, πῶς οὐκ ἀπομῶν, εἰ τότε ἔμελλον ἀκούειν, καὶ διὰ τοὺς μαθητιουμένους; Οὐδὲ γὰρ τότε ἐμίλλε καθ' ὁμᾶς εἰδέναι, εἰ μὴ διὰ τοὺς ἀκουσομένους. Καὶ τί τοῦτο παρανομίοντερον τοῦ ῥήματος γένουσι; ἂν; Ἄλλως δὲ· τί καὶ ἐμίλλην ἀκούεσθαι; οὐ ταῦτα πάντα εἶπα· ἀλλὰ τῶν προφητῶν; Εἶτε γὰρ περὶ τῆς τοῦ νόμου λύσεως ἐμίλλε δίδασκων, εἰρητο ἔπει περὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ, καὶ τῆς οικονομίας, καὶ ταῦτα εἰρητο. Τί γὰρ καὶ τρανότερον ἐμίλλε μετὰ ταῦτα εἶρεν; Καὶ τὸ ἀρχόμενα ἀναγγελεῖ. Ἐνταῦθα μάλιστα δεκτικῶν αὐτοῦ τὸ ἀξίωμα, ἐπειδὴ Θεοῦ τοῦτο μάλιστα βιών, τὸ λέγειν τὰ μέλλοντα. Εἰ δὲ καὶ αὐτὸ μανθάνει παρ' ἑτέρων, οὐδὲν πλέον ἔχει τῶν προφητῶν· ἀλλ' ἐνταῦθα τὴν ἀπὸ κριτικῶν πρὸς τὸν Θεὸν γνώσιν ὀλοῖ, εἰ ἀδύνατον ἄλλο τι φθέγγασθαι αὐτόν. Τὸ δὲ, Ἐκ τοῦ ἔμου λήφεται, φησὶ ἐκ τοῦ χαρίσματος τοῦ εἰς τὴν σάρκα τὴν ἐμὴν εἰδόντος, ἢ ἐπὶ ἀπὸ τῆς γνώσεως, ἢ καὶ ἐγὼ ἔχω, οὐχ ὡς ἐεόμενος, οὐδὲ ὡς παρ' ἑτέρου μάθων, ἀλλ' ὡς μίξις οὐσης καὶ τῆς αὐτῆς. Καὶ διατὶ οὕτως εἶπε, [463] καὶ μὴ ἐτέρως; Ὅτι οὐδέτις ἐνδὲν περὶ τοῦ Πνεύματος ἤθεσαν λόγον. Διόπερ ἂν κατασκευάσει μόνον, ὥστε πιστευθῆναι αὐτόν καὶ δεχθῆναι παρ' αὐτόν, καὶ μὴ σκαν' αἰσθῆναι. Ἐπειδὴ γὰρ ἔλεγεν, Εἰς ἔστιν ὁμῶν· οὐ διδάσκαλος ὁ Χριστός, ἵνα μὴ νομισθῶν παρακούων ἐκείνῳ

* Αἱ καὶ τὸ μὴ δοῦναι. * Hæc est lectio Savilii; eddium fuerit διὰ δὲ τούτων. Εἰσι. b Morel. τὴν εὐγένειαν.

* Αἱ ἐπὶ τοῦ βίματος. * Αἱ προέειπε.

παιθόμενοι, μία ἡ ἀρῆ καὶ ἐκεῖνου διδασκαλία ἐστὶν ἐξ ἑν ἑμῶν λόγῳ διδάσκειν, ἐκ τῶν αὐτῶν καὶ αὐτὸς ἐρεῖ. Μὴ δὲ νομίσητε ἕτερα εἶναι τὰ ἐκεῖνου· καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖνα ἐμὰ ἐστί, καὶ τὴν ἑμὴν συγχρηστὴν δόξαν. Ἐν γὰρ θέλημα Περὶς, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος. Οὕτω καὶ ἡμεῖς εἶναι βούλεται λέγων· Ἰνα ὡσιν ἐν, καθὼς καὶ ἄνω καὶ ἐν ἑσπερ.

δ. Οὐδὲν γὰρ ὁμοιοῖα ἰσονοεῖα συμφωνίας· ὁγὰρ εἰς, πολλοσὺς ἐστὶν οὕτως. Ἄν γὰρ ὁμόφθοι ὡς δύο ἢ δέκα, οὐκ εἰ εἰς ἐστὶν ὁ εἰς, ἀλλὰ δεκαπλάσιον ἕκαστος αὐτῶν γίνεται, καὶ εὐρήσεις ἐν τοῖς δέκα τὸν ἕνα, καὶ ἐν τῷ ἐνὶ τοῖς δέκα. Κἂν ἔχθρὸν ἔχωσιν, οὐ τῷ ἐνὶ προσβαλῶν, ὡς τοῖς δέκα προσβαλῶν, οὕτως ἀλλοικταί. Οὐ γὰρ ὅψ' ἐνὸς βλάττει μόνον, ἀλλ' ὑπὸ τῶν δέκα σπομάτων. Ἠπόρησεν ὁ εἰς. Ἄλλ' οὐκ ἐστὶν ἐν ἀπορίᾳ· τῷ γὰρ μείζονα μέρει, τοὔτετι, τοῖς ἐνεία, εὐπορεῖ, καὶ τὸ ἀπορῶν συσκιάζεται μέρος, τὸ ἔλαττον, διὰ τοῦ ἢ πλείονος τοῦ ἐπορουίντος. Ἐκαστος τοῦτων εἰκοσι χεῖρας ἔχει, καὶ εἰκοσι ὀφθαλμοὺς, καὶ πόδας τοσοῦτους. Οὐ γὰρ τοῖς ἐκποτο μόνον ὀφθαλμοῖς ὄρεθ, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἑτέρω, οὐ τοῖς ἑαυτοῦ βαστάζει ποσίν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἑτέρω· οὐ ταῖς ἑαυτοῦ χερσὶν ἐργάζεται, ἀλλὰ καὶ ταῖς ἐκεῖνων. Ψυχὴς ἔχει δέκα· οὐ γὰρ αὐτὴς ὑπὲρ ἑαυτοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνα ὑπὲρ αὐτοῦ μεριμνῶσιν. Εἰ δὲ καὶ ἑκατὸν γίνοντο, τὸ αὐτὸ ἐστὶν πάλιν, καὶ ἑκταθῆσεται τὰ τῆς· ὁυάμεως.

Εἶδες ἀγάπης ὑπερβολὴν, πῶς ἀκαταγώνιστον ποιεῖ τὸν ἕνα καὶ πολλαπλασιῶν; πῶς ὁ εἰς καὶ πολλαχῶς δύναται εἶναι; ὁ αὐτὸς καὶ ἐν Περσίδι καὶ ἐν Ρώμῃ; καὶ ἔπερ φύσις; οὐ δύναται, ἡ ἀγάπη δύναται; Τὸ μὴ γὰρ αὐτοῦ ἐνταῦθα ἐστὶν, τὸ δὲ ἐκεῖ· μᾶλλον δὲ ἀλόκληρος ἐνταῦθα, καὶ ἀλόκληρος ἐκεῖ. Ἐν τῶν χιλίους ἔχη φίλων ἡ διαγλυμνῶν, ἐνδύσων ποτὶ πάλιν ὑπερβῆσεται τὰ τῆς δυναμῶς. Ὅρθῃ πῶς αἰζητικὸν ἡ ἀγάπη; Τὸ γὰρ δυναμῶσιν τὸ τοῦ ἐστὶ, τὸ χιλιοστὸν ποιεῖται τὸν ἕνα. Τίνος οὐν ἕνεκεν οὐ κτώμεθα τὴν δύναμι ταύτην, καὶ ἐν ἀσφαλείᾳ καθιστώμεν ἑαυτοὺς; Τοῦτο δυνασταίας καὶ ἢ πλοῦτον κρείττον παντός· τοῦτο ὑγείας, τοῦτο αὐτοῦ τοῦ φερέος πλείον· τοῦτο εὐθυμίας ὑπόθεσις. Μᾶρρι τίνος εἰς ἕνα καὶ δύο περιστώμεν τὴν ἀγάπην; Μᾶρρι καὶ ἐξ ἐναντίας τὸ πρῶτον. Ἔστω τις μεδένα φίλων ἔχων, ἔπερ ἀνοίας ἐστὶν ἐσχάτης (μυρῆς γὰρ ἐρεῖ· Ὅχι ὑπάρχει μι φίλο;)· ὁ τοιοῦτος ποῖαν ζῆσεται ζωὴν; Κἂν γὰρ μυριάς ἢ πλοῦσις, κἂν ἐν ἀφρονίᾳ καὶ τρυφῇ, κἂν μυρία ἀγαθὰ κεικτῆμενος, πάντων ἔρημος καὶ γυμνὸς καθίσταται. Ἐπὶ δὲ τῶν φίλων οὐχ οὕτως, ἀλλὰ κἂν πάντης ὡσι, τῶν πλοσιων εὐπορῆτεροι τυγχάνουσι· καὶ ἔπερ αὐτὸς ὑπὲρ αὐτοῦ οὐκ εἰπὶν ἐπιχειρεῖ, ταῦτα

ὁ φίλος ἐρεῖ· καὶ ὅσα οὐ δύναται ἑαυτῷ [464] χαρισσῶσθαι, δὲ ἑτέρω δυνήσεται, καὶ πολλῶν πλείονα, καὶ πάσης τῆμι ἐστὶ ἀπολαύσεως καὶ ἀσφαλείας ὑπόθεσις. Οὐ γὰρ ἐστὶ παθεῖν κακῶς ὑπὸ τοσοῦτης θορυφῶρος φυλαττόμενος. Οὐ γὰρ τοιοῦτοι τοῦ βασιλέως οἱ σωματοφύλακες ἀκριβεῖς, ὡς οὗτοι. Οἱ μὴ γὰρ ἀνάγκη καὶ φόβῳ ἔτην φυλάχων ἐπιβείνουνται, οἱ δὲ ἐνοεῖς καὶ ἀγάπῃ· πολλῶν δὲ φόβου τυρανικωτέρα αὐτῆ. Κάκεινος μὲν τοὺς φύλακας αὐτοῦ δέδοικεν, οὕτως δὲ τοῦτους μᾶλλον ἡ καυτῷ βαρβεί, καὶ διὰ τοῦτους οὐδένα τῶν ἐπιβουλεύοντων δέδοικεν. Ἐμπορευοῦμεθα τοῖνυν τὴν ἔμποριαν ταύτην, ὁ πόνος, ἢ τῆς πανίας ἔχη παραμυθίαν ὁ πλοῦσις, ἢ τὸν πλοῦτον ἐν ἀσφαλείᾳ κεικτῆμενος ἢ ὁ ἄρχων, ἢ μετὰ ἀσφαλείας ἄρχῃ ὁ ἀρχόμενος, ἢ εὐμενείας ἔχη τοῦ ἀρχοντος. Τοῦτο ἡμερῶστος ἀφορμῆ, τοῦτο πραθητος ὑπόθεσις. Ἐπὶ καὶ ἐν τῷ θηρίῳ ἐκεῖνα μάλιστα ἐστὶ χαλεπὰ καὶ ἀτίθασσα, τὰ μὴ συναγλαζόμενα. Διὰ τοῦτο πολλοὺς οἰκοῦμαι, καὶ ἀγορὰς ἔχομαι, ἢ ἀλλήλους συγγινώμεθα. Τοῦτο καὶ Παῦλος ἐκέλευσε λέγων· Μὴ ἐγκαταλειμῶσιντες τὴν ἐπισυναγωγὴν αἰτιῶν. Οὐδὲν γὰρ οὕτως ὡς μόνωσις κακῶν, καὶ τὸ ἀπορῶν καὶ ἀπρόσπτον. Τί οὐν ὁ μοναχοῦ, φησὶ, καὶ οἱ τὰς κορυφὰς τῶν ὀρίων καταληφῶσιν; Οὐδὲ ἐκεῖνοι φίλων εἰσὶ χωρὶς, ἀλλὰ τοῖς μὴ ἐπὶ τῆς ἀγορὰς ἐφυγον θορυβῶσι, πολλοὺς δὲ ἔχουσι ὁμοφύχους, καὶ ἀκριβεῖς ἀλλήλους συνδεβόμενος· καὶ ἢνα τοῦτο κατορθώσωσιν, ἀνεχώρησαν. Ἐπειδὴ γὰρ ἡ τῶν πραγμάτων φιλονεικία πολλὰ ποιεῖ τὰς ἐριδας, διὰ τοῦτο ἐκ μῶσου γενόμενος τὴν ἀγάπην γεωργοῖσι μετὰ ἀκριβείας πολλῆς. Τί οὐν, εἰ τις μόνος εἴη, φησὶ, κάκεινος μυρῶσις ἔχει φίλους; Ἐγὼ μὴ γὰρ βούλομαι, εἰ δύνατον, ἢ συνδιατρίβειν ἀλλήλους εἰδέναι· τίως δὲ μαντῶ· τὰ τῆς φιλίας ἀκρίβεια. Οὐ γὰρ ὁ τόπος ποιεῖ τοὺς φίλους. Πολλοὺς γοῦν ἔχωσι τοὺς θαναμῶσιντας· οὐκ ἂν δὲ ἰθαύμασκα, εἰ μὴ ἐφίλων. Καὶ αὐτοῦ πάλιν φίλος ἀπάσης εὐχεται τῆς οἰκουμένης, ὅπερ μῆγιστον ἕλεος ἐστὶ τακτῆριον. Διὰ τοῦτο καὶ ἐν τοῖς μυστηρίοις ἀσπαζόμεθα ἀλλήλους, ἢνα οἱ πολλοὶ γινώμεθα ἢν καὶ ἐπὶ τῶν ἀμυχανῶν κοινὰς ποιοῦμεθα τὰς εὐχὰς, λιτανευόντες ὑπὲρ νοσοῦντων, καὶ τῶν καρπῶν τῆς οἰκουμένης, καὶ γῆς; καὶ θαλάττης. Ὅρθῃ πᾶσαν τῆς ἀγάπης τὴν δύναμι; ἐν ταῖς εὐχαῖς; ἐν τοῖς μυστηρίοις; ἐν ταῖς πραινίσις; Τοῦτο πάντων αἰτίων τῶν ἀγαθῶν. Ἄν ταύτης ἔχῶμεθα μετὰ ἀκριβείας, καὶ τὰ παρόντα καλῶς οἰκονομήσωμεν, καὶ τῆς βασιλείας ἐπιτελεύσωμεθα· τῆς γένετος πάντας ἡμῶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δὲ οὐ καὶ μεθ' οὐ τῷ Πατρὶ ἢ δόξα, ἄμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

* Monf. μέρι· τὸ δὲ Darton διὰ τοῦ. Villaniam lectionem receperim. Ebr. ἢ δυνασταίας καὶ deest in quibusdam.
c. Ἄλλι καθίστανται.

d. Καὶ ῥόφῳ accessit e Savil. et eodd. Ebr. * Ἄλλι τίως μαντῶ.

[465] ΟΜΙΛΙΑ 06^θ.

Μικρὸν, καὶ οὐ θεωρεῖτε * με· καὶ πάλιν μικρὸν, καὶ ὄρεσθὲ με, ὅτι ὀκνάω πρὸς τὸν Πατέρα. Εἰπορ ὡρ ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ πρὸς ἀλλήλους· Τί ἔσται ὁ λέγει, Μικρὸν; καὶ τὰ ἔξῃ.

α'. Τὴν ὀδυνωμένην ψυχὴν καὶ ὑπὸ ὀθμίας κατεχομένην πολλῆς οἰδῆν οὕτως εἰωθε καταβάλλει, ὡς τὰ τὴν λύπην εἰκτόντα ῥήματα σπερφόμενα συνεχῶς. Τί ὄρησται οὐν ὁ Χριστὸς εἰπὼν, Ὑπάγω, καὶ Οὐκ εἰτι λαλήσω μεθ'

* Ἄλλι μικρὸν, οὐκ εἰτι θεωρ.

ἡμῶν, συνεχῶς τὰ αὐτὰ στρέφει, λέγων Μικρὸν, καὶ οὐκ εἰτι θεωρεῖτε με· καὶ, Ὅτι ὀκνάω πρὸς τὸν πέριγαντά με; Ὅτι γὰρ αὐτοῦ ἀνεκτῆσται διὰ τῶν περὶ τοῦ Πνεύματος λόγων, τότε πάλιν αὐτῶν καταβάλλει τὰ φρονήματα. Τίνος οὐν ἕνεκεν τοῦτο ποιεῖ; Βασανίζει τὴν διδουσιαν, καὶ δοκιμαστῆραν ἐργάζεται, καὶ συνθεῖς καλῶς αὐτοὺς ἐν τῇ τῶν λυπηρῶν ἀκροασει γενναίως ἐνεγκεῖν αὐτοῦ τὸν χωρισμὸν. Οἱ γὰρ ἐν τοῖς ῥήμασι τοῦτο μελετήσαντες, ἔμελλον καὶ ἐν ταῖς πράγμασι αὐτῷ βῆδῖος οἰσιν λοσιόν. Εἰ δὲ τις ἀκριβῶς ἐξετάσει, καὶ

accipiat ab eis, nec scandalizentur. Quia enim dixerat: *Unus est Magister vester Christus* (Matth. 23. 8) ; ne putarent Christo non habere fidem, si illi crederent, Una est, inquit, et mea et illius doctrina; ex iis quæ ego dicturus eram, ex iisdem et ipse dicit. Ne putetis nia ab illo dici; nam illa mea sunt, meamque gloriam celebrant. Una enim est voluntas Patria, Filii, et Spiritus sancti. Ita et nos esse vult dicens: *Ut sint unum, sicut ego et tu unum sumus* (Joan. 17. 11).

4. *Concordiæ bonum.* — Nihil enim par concordiam et consensui: unus enim ita multiplex est. Si enim concordēs sint duo vel decem, non amplius quisque unus est; sed unusquisque eorum decuplex erit, et invenies in decem illis unum, et in uno decem illos. Si inimici habeant, non quasi unum aggrederetur, sed quasi decem aggressurus, vincitur. Non enim ab uno tantum, sed a decem impetitur. Indiget unus? Sed non in egestate est; nam majore parte, nempe novem aliorum abundat, et pars illa deficiens tegitur, minor ab ampliore. Singuli eorum viginti manus habent, viginti oculos, pedes totidem. Non suis enim modo oculis respicit, sed et aliorum, nec suis tantum gestat pedibus, nec suis solum manibus operatur, sed et alienis. Animus decem habet: non enim ipse solum sua curat, sed et alii quoque. Si vero centum essent, idem contingeret, et virtus augetur.

Caritatis excellentia. — Vidisti caritatis excellentiam, quomodo unum reddat inextinguibilem et multiplicem? quomodo unus possit simul esse et in Perside et Romæ? Quod non potest natura, id dilectio potest. Pars quippe ejus hic erit, pars illic; imo totus hic, totus illic. Si vero mille sive bis mille amicos habeat, considera in quantum sit perverturn potestatem. Viden' quantum dilectio augmentum efficiat. Illud enim mirabile est, quod utrus nulle efficiatur. Cur ergo non tantam nobis potestatem conferimus, nec nos in securitate constituimus? Hoc potentia et divitiis quibuslibet præstantius est; hoc valetudine, hoc ipsa luce melius est; hoc laxitate argumentum. Usquequo in uno et duobus dilectionem circumscribimus? Ex contrario rem edisce. Sit quispiam qui nullum habeat amicum, quod extremæ est amentia; (fatus enim dicit, Non est mihi amicus); hujusmodi homo quam ducet vitam? Quamvis enim ditissimus sit, quamvis in rerum copia et deliciis, quamvis innumera bona possidens, nudus prorsus

desertusque est. In amicis non sic; et i enim pauperes sunt, divitibus sunt opulentiores: et quæ ipse pro seipso dicere non audeat, amicus dicit: quæ sibi præstare nequit, per alium poterit, imo longe plura, atque sic et voluptatis et securitatis nobis causa erit. Nec potest ipsi quidpiam mali accidere quod tot satellitibus cingitur. Neque enim regii satellites ita vigiles et diligentes sunt, ut latii. Illi namque necessitate et metu ducti custodiunt, hi benevolentia et dilectione: amoris autem longe major vis est, quam timoris. Illo custodes suos metuit, hic illis magis quam sibi fudit, et his fultus neminem insidiatore formidat. Hæc ergo merces nobis comparemus: pauper, ut in paupertate consolationem habeat; dives, ut divitias in tuto habeat; princeps, ut cum securitate imperet; subditus, ut benevolens habeat principes. Hæc benevolentia, hæc mansuetudinis occasio est. Nam inter feras illæ maxime severæ et intractabiles sunt, quæ non in gregem coeunt. Ideo urbes incolumis, fora habemus, ut una versemur. Id Paulus jubet dicens, *Non deserentes collectionem nostram* (Hebr. 10. 25). Nihil enim pejus solitudine, ac societatis et aditus privatione. Quid ergo monachi, inquit, et ii qui cæcimina montium occupant? Neque illi vacant amicis; sed dum fori tumultus fugiunt, multos habent socios, et amoris vinculo conjunctos: quod ut assequerentur, recesserunt. Quia enim negotiorum contentiones multas parant rixas: ideo secedentes, dilectionem accuratissime colunt. Et quid, inquit, si quis solus sit, num innumeros habeat amicos? Ego certe vellem, si fieri posset, ut etiam simul versari liceret: interim vero firma maneat amicitia. Non enim locus amicos facit. Multos illi habent laudatores, qui non laudent, nisi ament. Et ipsi rursum pro toto orbe precantur, quod maximum est amicitia argumentum. Ideo in mysteriis nos mutuo amplectimur (a), ut multi unum efficiamur: et pro non initiatis communis effundimus preces, pro infirmis, pro orbis fructibus, pro terra et mari. Viden' totam dilectionis vim, in orationibus, in mysteriis, in administrationibus? Hæc omnium est causa honorum. Si hinc diligenter in hæcreamus, præsentia recte administrabimus, et regnum consequemur: quod nitam omnes adipiscamur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri gloria, naque sancto Spiritui, in sæcula sæculorum. Amen.

(a) In mysteriis Christiani se mutuo amplectebantur.

HOMILIA LXXIX.

Cap. 16. v. 16. *Modicum, et non videbitis me: et iterum modicum, et videbitis me, quia vado ad Patrem.* 17. *Dixerunt ergo ex discipulis ejus ad invicem: Quid est hoc quod dicit, Modicum? etc.*

1. Dolentem et tristitia affectum animum nihil ita deprecere solet, ut frequenter repetita verba mœrorem afferentia. Cur ergo Christus cum dixisset, *Vado, et, Non intra loquar vobiscum*, frequenter hæc repetit dicens: *Mo-*

dicum, et jam non videbitis me; et, Vado ad eum qui misit me? Cum enim illos per verba de Spiritu sancto recessisset, rursus illorum animos dejecit. Cur ergo id facit? Eorum animum explorat, et probatiorem efficit, et probe illos assuecit ad tristitia audienda, ut discessum suum generose et fortiter ferant. Nam qui ex verbis hæc meditati fuerant, reipsa facilius postea laturi erant. Quod si quis accurate examinaverit, hoc

ipsum consolatio est, quod dicat se ad Patrem ire. Significat enim se non periturum, sed mortem ejus esse translationem. Aliam quoque consolationem ipsis indidit. Non enim tantum dixit, *Modicum, et non videbitis me*; sed et addidit, *Modicum, et videbitis me*; indicans se rediturum esse, et brevem fore separationem, perpetuumque cum illis consortium. Hoc certe illi non intellexerunt. Unde jure miretur quispiam, quomodo cum hæc frequenter audissent, ita dubitarent quasi nihil audissent. Quare ergo non intellexerunt? Aut propter tristitiam, ut arbitror; ipsa enim dictorum omnium memoriam eliminabat; vel ob dictorum obscuritatem, ut contraria prolixis videretur, quæ vero contraria nun erant. Si te videbimus, aiunt, quo vadis? si vadis, quomodo te videbimus? Ideo dicunt, *Nescimus quid loquitur*. Quod enim abiturus esset, id noverat; ignorabant autem ipsum paulo post esse rediturum. Ideo increpat illius quod dictum non nosset. Nam cum vellet de morte doctriam illis vehementer inculcare, quid ait? 20. *Amen, amen dico vobis, quia plorabitis et flebitis vos*; in morte scilicet et cruce; *mundus autem gaudebit*. Quia enim cum id nollet, facile inducebantur ut crederent, ipsum non moriturum esse, dubique erant, ignorantes quid significaret illud, *Modicum*; ait ille: *Plorabitis et flebitis; sed tristitia vestra vertetur in gaudium*.

Resurrectio partui comparatur. — Deinde postquam ostendit post tristitiam sequitur gaudium esse, incoremque lætitiarum pariturum, ipsumque brevem esse futurum, lætitiarumque perpetuam, ad vulgare decurrit exemplum: et quid ait? 21. *Mulier cum parit, tristitiam habet*. Quia parabola propheta frequenter usi sunt, mœroreque partus doloribus comparantes. Hoc autem vult significare: Vos ceu partus dolores invadit; ac si diceret, Ne miremini quod per hunc dolorem vos ad utilia duram: nam mater sic per dolorem mater efficitur. Hic etiam mysticum quilibet subindicat, quod ipse quoque mortis dolores solverit, et novum hominem regenerari curaverit. Non dixit autem solum tristitiam transitoriam, sed ne memorat illam quidem; tantum erat adventurum gaudium. Sic sanctis evenit. Atqui non ideo gaudet mulier, quia venit homo in mundum, sed quia sibi natus est infans. Nam si ideo gauderet, nihil impediret quominus ille quæ non pariuat, de aliis parentibus gauderet. Cur ergo sic loquutus est? Quia ad hoc solum usus est exemplo, ut ostenderet temporaneum esse dolorem, gaudium vero perpetuum; mortem esse translationem ad vitam, magnamque partus dolorum lucrum. Nec dixit, *Natus est infans, sed, Homo*. Hic enim resurrectionem suam subindicare videtur, et quod non morti illi parienti, sed regno nasceretur. Ideo non dixit, *Natus est ei infans, sed, Homo natus est in mundo*. 22. *Et vos nunc quidem tristitiam habebitis; iterum autem videbo vos, et tristitia vestra vertetur in gaudium*. Deinde quod non ultra moriturus sit,

inquit: *Et nemo illud tollet a vobis*. 23. *In illa die me non rogabitis quidquam*. Iterum autem nihil aliud his confirmat, quam quod a Deo sit. Tunc sciatis omnia. Quid sibi vult autem, *Me non rogabitis*? Mediatore opus non habebitis, sed sufficit solum nomen proferre ut totum accipiat; *Amen, amen dico vobis: si quid petieritis Patrem in nomine meo (a)*. Ostendit nominis potestatem, siquidem nec visus nec rogatus, sed nominatus tantum, apud Patrem mirabiles reddit. Ubi autem hoc factum est? Ubi dicit: *Respice ad manus eorum, et de servis tuis cum fiducia loqui sermonem tuum, et facere in nomine tuo signa. Et concussus est locus ubi erant (Act. 4. 29. 50. 51)*. 24. *Usque modo non petistis quidquam (b)*. Hinc ostendit rursum, expedire ut abeat, siquidem usque ad illud tempus nihil petierunt; tunc accipient omnia quæcumque petierint. Neque enim, licet vobiscum quinceps non versaturus sim, putetis vos derelictos fuisse: nomen meum majorem debet vobis fiduciam,

2. Cum ergo dicta illa obscuriora essent, ait: 25. *Hæc in proverbis loquitur amicus vobis. Venit hora cum jam non in proverbis loquar vobis*. Erit tempus, cum omnes clare intelligetis; hoc est, resurrectionis tempus. Tunc palam de Patre ananiasio vobis. Nam quadraginta diebus versabatur loquebaturque cum illis, convalescens et exponens ea quæ ad regnum Dei pertinebant (Act. 1. 3. 4). Nunc enim metu correpti, dictis non attenditis: tunc resuscitatum videntes, et una versantes, poteritis sidenter omnia discere; quia Pater vos amat, cum vestra de me fides firmior erit. 26. *Et non rogado Patrem*. Sufficit vestra in me dilectio ad patrociniium. 27. *Quia vos me anastis, et creditis quia a Deo exivi. Exivi a Patre, et veni in mundum. Iterum relinquo mundum, et vado ad Patrem*. Cum enim resurrectionis verbum non parum eos consolatum esset, necnon quod audirent illum a Patre exivisse, et eodem redire, frequenter illa versat. Alterum enim pollicebatur, quod recte in ipsum crederent; alterum, quod in tuto esse deberent. Quando igitur dicebat, *Modicum, et non videbitis me; et modicum, et videbitis me*, jure quid sibi vellet ignorabant: nunc vero non item. Quid autem significat, *Me non interrogabitis*? Non dicitis, *Ostende nobis Patrem tuum, et, Quo vadis (Joan. 14. 8. et 15. 36)*? quia omni cognitione pleni eritis, et erga vos afflicteret Pater sicut et ego. Hoc maxime illis bonam spem indidit, quod discerent futuros se Patri amicos. Ideo dicunt: 28. *Nunc scimus quia vosi omnia*. Viden' quomodo secundum effectum animi ipsorum responderet? Et

(a) Hæc Evangelii clausula non legitur apud BR., illam vero sequentia postulare videntur, *posuitque savillum*.

(b) Hæc suo Marte adjectivæ savillus: et quidem hoc loco desiderantur, et a libris sunt omnia. Quæ de re sic ille loquitur in notis: *His verbis præpositiva verba contextus, quæ tamen codices nostri non exhibent. Hoc autem in Chryostomi exemplaribus sæpe fieri, ex eoque obscuritatem magnam nasci, quæ textu apposito facile tollitur, premonitum volo eruditum lectorem. Erit enim hoc documentum ad plurima Chryostomi nostri loca corrigenda et illustranda diligenti lectori perit. Eius exemplum sequi, hæc que mox explicatur, adjunciam.*

αὐτὸ τοῦτο παραμυθία ἐστὶ ἂ, τὸ εἶπαι, ὅτι πρὸς τὸν Πατέρα ἀπέρχομαι. Τοῦτο γὰρ δηλοῦντος ἦν, ὅτι οὐκ ἀπολείπει, ἀλλὰ μετέστασις ἐστὶν αὐτοῦ ἡ ταλευτή. Καὶ ἔτεραν παραμυθίαν αὐτοῖς ἐπέθηκεν. Οὐ γὰρ εἶπε, *Μικρὸν, καὶ οὐκ εἶθε θεωρεῖσθε με, μόνον ἀλλὰ καὶ προσέθηκεν Μικρὸν, καὶ θύεσθέ με*, δηλῶν ὅτι καὶ ἐπανήξει, καὶ πρὸς ὄλιγον ἔσται ὁ χωρισμός, καὶ διενεχθῆς ἡ μετ' αὐτῶν συνουσία. Τοῦτο μόντοι οὐ συνέβη. Ὅθεν καὶ εἰκότως ἂν τῆς θαυμασίας, πῶς πολλάκις ταῦτα ἀκούοντες, ὡς μὴδὲν ἀκηκόητες οὕτως ἀμφιβάλλουσι. Πόθεν οὖν οὐ συνέβησαν; Ἢ διὰ τὴν λύπην, ὡς ἐγώ γε οἶμαι (αὕτη γὰρ ἐξέβαλλε τῆς διανοίας αὐτῶν τὰ λέγομενα), ἢ διὰ τὴν ἀσάφειαν τῶν λεγομένων. Διὰ καὶ λέγοντες αὐτοὺς δύο ἐναντία τοῖς ἑσθίοις, οὐκ ἔνθα ἐναντία. Εἰ γὰρ ὀφθαλμοὶ σε, φησὶ, ποῦ ὑπάγετε; εἰ δὲ ὑπάγετε, πῶς ὀφθαλμοὶ σε; διὰ τοῦτο λέγουσιν, *Οὐκ οὐδὲμιν εἰ λαλεῖς*. Ὅτι μὴ γὰρ ἐπιναίμα ἐμῶν, ἤβησαν ἠγρόντων δὲ ὅτι μετὰ μικρὸν ἔξει πρὸς αὐτοῦς. Διὰ δὲ τοῦτο καὶ ἐπιτιμᾷ αὐτοὺς, ὅτι οὐ συνέβησαν τὸ λεγόμενον. Βουλόμενος γὰρ αὐτοὺς ἐπιτιμᾷ ἂ τὸ περὶ τοῦ θανάτου ὄγμα, ἢ τὴν φωνήν; Ἀμήν, ἀμήν λέγω ὑμῖν, ὅτι κλεισθεὶς καὶ θρηνησθεὶς ὑμεῖς ὅτι ἐπὶ τὸν θάνατον καὶ τοῦ σταυροῦ. Ὅ δὲ κόσμος χορηγεῖται. Ἐπειδὴ γὰρ διὰ τὸ μὴ βούλεσθαι ταχίως ἐπιτρέχειν τῷ πιστεύειν, οὐκ οὐκ ἀποθάνεται, εἴτα ἀκούσαντες ὅτι ἀποθάνεται, ἀμφιβάλλοντες οὐκ εἰδότες τί ποιεῖται τὸ, *Μικρὸν* φησὶ. *Κλεισθεὶς καὶ θρηνησθεὶς* α. 1. ἢ *λύπη ὑμῶν εἰς χαρὰν γερήσεται*.

Εἶτα δεῖκνυσι, ὅτι μετὰ τὴν λύπην χαρὰ γίνεται, καὶ ὅτι ἡ λύπη τίκει τὴν χαρὰν, καὶ ὅτι αὕτη μὴ βραχέα, [466] ἢ δὲ ἤθον ἀπέραντος, ἐπὶ παράδειγμα ἤλιθε κοσμομῶν καὶ τὴ φωνήν; Ἢ γυνὴ ἔσταν εἰκτη, λύπη ἔχει. Καὶ κέχρηται παραβολῇ, ἢ καὶ οὐ προσήκει, συνεχῶς τῇ ὑπερβολῇ τῶν ὀδῶν τὰς ἀθυμίας παραβάλλοντες. Ὅ δὲ λέγει, τοιοῦτον ἔστιν ὀδῶν ἠψήφονται ὡμα. ἀλλ' ἢ ὀδὸς τοῦ τόκου γίνεται χαρὰς αἰτία ἅμα καὶ τὸν περὶ ἀναστάσεως πιστούμενος λόγος, καὶ δεῖκνυσι ὅτι τὸ ἐντεῦθεν ἀπειλεῖν ὁμοῖον ἐστὶ τῷ ἀπὸ μητρὸς ἀπειλεῖν εἰς λαμπρὸν φῶς. ὡσανεὶ ελεγε. Μὴ θαυμάσεται ὅτι διὰ λύπης τοιαύτης καὶ τὸ συνεχόμενον ὡμας ἔγωγε ἐπὶ καὶ ἡ μήτηρ ἐπὶ τὸ γενέσθαι μήτηρ οὕτως ἔρχεται διὰ λύπης. Αἰνιττεται ἂν ἐνταῦθα καὶ τὸ μυστικόν ὅτι ἔλασον αὐτὸς τὸν θάνατον τὰς ὀδῶνας, καὶ νέον ἄνθρωπον ἀπογεννηθῆναι πεποίηκε. Καὶ οὐκ εἶπεν, ὅτι παρελείπεσται ἢ ἠλίψε; μόνον, ἀλλ' οὐδὲ μέμνηται αὐτῆς τοσαύτη ἢ διαδεδυμένη χαρὰ. Ὅθεν καὶ τοὶ ἅγιοι ἔσταν. Καὶ μὴν οὐ διὰ τοῦτο χαίρει ἡ γυνὴ, ὅτι ἴδεν ἀνθρώπος εἰς τὸν κόσμον, ἀλλ' ἐπὶ αὐτῇ παιδίον ἐτέχθη. Ἐπὶ αἰ δὲ τοῦτο ἔχαιρεν, οὐδὲν ἐκόμισε καὶ ἐπ' ἐτέρῃ γυναικὶ τικτοῦσά τὴν μητέρα χαίρειν. Τίνος οὖν ἔλασον οὕτως εἶπεν; Ὅτι εἰς τοῦτο μόνον παρέλαβε τὸ ὑπέλασμα, εἰς τὸ δεῖξαι πρόσκαιρον μὴ τὴν λύπην, διηγεῖται δὲ τὴν χαρὰν καὶ εἰς τὰ μετὰ τῆσιν εἶναι πρὸς ζῴην, καὶ εἰς τὸ μέγα τῶν ὀδῶν τὸ κέρδος. Καὶ οὐκ εἶπεν, Ἐτέθη παιδίον, ἀλλ' ὅτι Ἀνθρώπος. Ἐνταῦθα γὰρ μοι τὴν ἀνάστασιν αἰνιττεται τὴν αὐτοῦ, καὶ ὅτι οὐκ ἐκείνῳ τῷ ὀδῶν τὸ θάνατον, ἀλλὰ τῇ βασιλείᾳ τίκαται ἐμῶν. Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν, Ἐγεννήθη αὕτη παιδίον, ἀλλ' Ἐγεννήθη ἄνθρωπος εἰς τὸν κόσμον. Καὶ ὑμεῖς οὖν νῦν μὲν λυπηθήσεσθε, καὶ πάλιν δὲ θύομαι ὑμῖς, καὶ ἡ λύπη ὑμῶν εἰς χαρὰν γερήσεται. Εἶτα εἰ οὐκ εἰ ἀποθάνεται δηλῶν, φησὶ. Καὶ ὀδῶν ἀπὸ τῆν αἶμα ἀπ' ὡμῶν. Ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ἐμὲ οὐκ

ἔρωτησάτε οὐδέτερον. Πάλιν οὐδὲν ἄλλο κατασκευάζει διὰ τοῦτων, ἢ ὅτι ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἐστὶ. Τότε γὰρ εἰσέθε πάντα λαλοῦν. Τί δὲ ἐστὶν, Ἐμὲ οὐκ ἔρωτησάτε; Οὐ δεήσεσθε ἢ μετόυτο, ἀλλ' ἀρκεῖ τὸ ἔνομα μόνον εἰπόντας πάντα λαλοῦν. Ἀμήν, ἀμήν λέγω ὑμῖν, ὅτι, ἔσταν ἔδον αἰτήσαστε τὸν Πατέρα ἐν τῷ ὀνόματι μου δ. Δεικνύοντες τοῦ ὀνόματος τὴν δύναμιν, ἢ εἰ μὴ ὀρόμενος μὴδὲ παρακαλούμενος, ἀλλ' ἔνομαζόμενος μόνον, καὶ παρὰ τῷ Πατρὶ ποιεῖ θαυμαστός. Ποῦ δὲ τοῦτο γέγονεν; Ἐνθα λέγουσιν Ἐαῖθε ἐπὶ τῶν ἀπειληθῶν αὐτῶν, καὶ δεῖτε τοῖς δούλοις σου μετὰ παρρησίας λαλεῖν τὸν λόγον σου, καὶ κοινὴν ἐν τῷ ὀνόματι σου σημαῖα. Καὶ ἐσέλιθη ὁ τόπος ἔνθα ἔσαν. Ἐως ἄρτι οὐκ ἤγισατε οὐδέτερον. Ἐντεῦθεν δεῖκνυσι, ὅτι συμφέρεται πάλιν αὐτῶν ἀπειλεῖν, εἰ γὰρ ἔως τότε οὐδὲν ἤγισαν, τότε δὲ λήθοντες ἂ πάντα ἔσταν ἂν αἰτήσασθαι. Μὴ γὰρ, ἐπειδὴ ἴδοντες οὐ συνένομοι ὡμῖν, νομίσατε ἐγκαταλελειθῆναι τὸ ἔνομα ποῦ μελῶνα ὡμῖν δόξα παρρησίας.

[467] β. Ἐπεὶ οὖν συνεσκιασμένα ἦν τὰ εἰρημνία, φησὶ: Ταῦτα ἐν παροιμίαις λαλέθηκα ὡμῖν, καὶ ἔρχεται ὡρα ὅτε οὐκ εἶ ἐν παροιμίαις λαλήσω ὡμῖν. Ἐστὶν καιρὸς, ἐπὶ πάντας εἰσεθε σαφῶς. Λέγει δὲ τὸν τῆς ἀναστάσεως χρόνον. Τότε παρρησία περὶ τοῦ Πατρὸς ἀναγγελῶ ὡμῖν. Καὶ γὰρ ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας συνῆν καὶ διελέθη αὐτοῖς, συναλιζόμενος, καὶ λέγων τὰ περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Νῦν μὴ γὰρ ἐν ὄψῳ ἔνεστι, οὐ προσέχετε τοῖς λεγομένοις: τότε δὲ ἀναστάντα ἰδόντες, καὶ συνόντες, δεήσεσθε παρρησία πάντα μαθάνειν, καὶ αὐτὸς ὁ Πατὴρ ὡμας φησὶ, τῆς εἰς ἐμὲ πίστεως βεβαίας γεγεννημένης. Καὶ οὐκ ἔρωτησω τὸν Πατέρα. Ἀρκεῖ ἢ εἰς ἐμὲ ἀγάπη προσήναι ὡμῖν. Ὅτι ὡμας ἐμὲ περιήλακα, καὶ πεποιθήκατε, ὅτι ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἐξῆλθον. Ἀπὸ τοῦ Πατρὸς ἐξῆλθον, καὶ ἔρχομαι εἰς τὸν κόσμον. Πάλιν ἄφημι τὸν κόσμον, καὶ πορεύομαι πρὸς τὸν Πατέρα. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ τῆς ἀναστάσεως λόγος οὐχ ὡς ἔτυχεν αὐτοῖς παρεμυθεῖτο, καὶ μετὰ τοῦτων τὸ ἀκούειν, ὅτι Παρὰ Θεοῦ ἐξῆλθον, καὶ ἐκὶ ὑπάγω, συνεχῶς αὐτοῖς περιστρέφει. Τὸ μὴ γὰρ ἠγγυάτω, ὅτι ὀρθῶς πιστεύουσιν εἰς αὐτόν: τὸ δὲ, ὅτι μέλλουσιν ἐν ἀσφαλείᾳ εἶναι. Ὅτι μὴ οὖν ελεγε, *Μικρὸν, καὶ οὐκ θεωρεῖσθε με* καὶ *μικρὸν, καὶ θύεσθέ με*, εἰκότως ἠγρόντων νῦν δὲ οὐκ εἶ. Τί δὲ ἐστὶν, Ἐμὲ οὐκ ἔρωτησάτε; Οὐκ ἐπίτε, δεῖξον ὑμῖν τὸν Πατέρα σου, καὶ, Πῶς ὑπάγετε; ὅτι πᾶσαν εἰσέθε τὴν γνώσιν, καὶ δικαιοσύνην πρὸς ὡμας ὁ Πατὴρ, ὡσπερ καὶ ἐγώ. Τοῦτο μάλιστα αὐτοῖς ἀναπνεύσει ἀποίησε, τὸ μαθεῖν ὅτι τὸ Πατὴρ ἐστὶν φῶς. Διὰ λέγουσι. Νῦν οὐδὲμιν εἰς ὄδους πάντα. Ὅρξες εἰ πρὸς τὸ ὑφορμῶν τῇ διανοίᾳ ἀπεκρίνατο; Καὶ οὐ χρεῖται ἔχεις ἴνα εἰς σε ἔρωται; τοῦτέστι, Πρῶν ἢ ἀκούσῃς οὐκ ἐκ στανδάλωντα ἡμας, καὶ ἀνεπίστατος, ἐπειδὴ ἔλεγε, Ὁ Πατὴρ ὡμας φησὶ, ὅτι ἐμὲ περιήλακα. Μετὰ τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα, τότε λέγουσι, Νῦν οὐδὲμιν. Ὅρξες πῶς ἀτελῶς εἶχον; Εἶτα ἐπειδὴ ὡσπερ τινὰ χάριν αὐτῶν παρέχοντες λέγουσι, Νῦν οὐδὲμιν, λέγει. Πολλὴν εἰσθε ἐτέρων, ὥστε ἐπὶ τὸ τελειὸν εἰσεῖν οὐδὲν ὀδῶν ὡμῖν κατάρθωται. Νῦν οὖν προδοσέ με τοῖς ἐχθροῖς, καὶ τοσοῦτος ὡμῖν κρατήσῃ φῶς, ὥστε μὴδὲ μετ' ἀλλήλων συνθηθῆναι ἀναχωρηθῆναι. Ἄλλ' οὐδὲν ἀπὸ τούτων πείσονται δεῖν. Ὅρξες πῶς κἀν συγκατακατακτικῶς ὁ

α ἢ καὶ παραμυθία ἐστὶ. β Sic recte Sa II. et codd. Legabatur ex-letia. Esat.

γ Quasiior nss. ο δὲ ἠγέθησθε. δ Verba, Ἀμήν... ὀνόματι μου, ad scribendam necessaria, ε Sa. Villo receperimus. Esat ὅτι quidam τὸν λήθοντες.

λόγος; Τούτο γοῦν αὐτοῖς; καὶ ἔγκλειε, οὐ συγκαταβά-
 σεις ἴσονται διττωτέρως. Ἐπειδὴ γὰρ ἔλεγον, Ἰδοὺ νῦν
 καθήκει ἰσχυροὶ, καὶ παρομιᾶν οὐδεμίαν λέγειν,
 καὶ διὰ τοῦτο πιστεύομεν σοι· δεικνύοντι νῦν, ὅτι
 πιστεύουσιν, ὅπως πιστεύουσιν, οὐδὲ προσέεται αὐτῶν
 τὸ ῥήματα. Ταῦτα λέγει, εἰς ἕκαστον αὐτοῦς παραπί-
 πων χαρὸν. Τὸ δὲ, Ὁ Παιτρὴ μὲν ἔμοι ἔσται, δι' αὐ-
 τοῦς πάλιν τέθεικε· τούτου γὰρ ἔγω καὶ κάτω ἰδούλετο ὁ
 μαθεῖν. Εἶτα δεῖκνυσι, ὅτι οὐ τὴν τελευταίαν γραμμὴν παρομι-
 δὸν αὐτοῦς ταῦτα λέγουσιν, ἀλλ' ὥστε τὸν [468] λογισμὸν
 αὐτοῦς μὴ στασιάζειν (εἰκὸς γὰρ αὐτοῦς λογίζεσθαι ἀνο-
 θρώπια τινα, καὶ οὐ δευμιὰς ἀπολαύσασαι παρ' αὐ-
 τοῦ θεοῦ), φησὶ· Ταῦτα λέλειπκα ὑμῖν, ἵνα ἐν
 ἔμοι εἰρήσῃν ἔχητε· τούτου στίχου, ἵνα μὴ ἐκδράτῃ με
 τῆς θανατοῦ ὁμῶν, ἀλλὰ παραδείξῃσθε. Μὴ τοίνυν εἰς
 ὄχημα τις ἐλάττω τὰ λεγόμενα· εἰς γὰρ ἡμετέραν εἰρη-
 σίαν παράκλησιν καὶ ἀγάπην. Οὐδὲ γὰρ μέχρι τούτου,
 φησὶ, τοιαῦτα πάσχουσι· στήθεται ὑμῖν ἢ τὰ τῶν δεινῶν
 ἀλλ' ἔως ἂν ᾗτε ἐν τῷ κόσμῳ, ὀλίγον ἔξετε, οὐ νῦν ἔστε
 παραδίδομαι, ἀλλὰ καὶ μετὰ ταῦτα. Ἀλλὰ ἀνάστητε
 τῷ λογισμῷ· οὐδὲν γὰρ πείσεσθε δεινῶν. Τοῦ γὰρ διδα-
 σκάλου περιγενομένου τῶν ἐχθρῶν, οὐ χρὴ τοῦς μαθη-
 τὰς ἀλλεῖν. Καὶ πῶς νικήσῃσθε, εἰπέ μοι, τὸν κόσμον;
 ἔπιστον μὲν ἦδη ὅτι τὸν ἀρχοντα αὐτοῦ κατέβαλον κάτω·
 ἐφείθε δὲ καὶ ὑστερον, πάντων εἰκότως ὤριον καὶ παρα-
 χουρόντων.

γ'. Ἐξίστι δὲ καὶ ἡμῖν ὁ νικῶν, ἔαν βουλώμεθα, εἰς τὸν
 ἀρχηγὸν τῆς πίστεως ἡμῶν ἀφορῶντας, καὶ ταύτην βα-
 δίζοντας τὴν ὁδόν, ἢν αὐτὸς ἡμῖν ἔτεμε· οὕτως οὐδὲ
 θάνατος ἡμῶν περιστάσι. Τί οὖν; οὐ θεοφύλοισιν, ἀλλ'
 ἀπὸ γὰρ τούτου ἔβλον ὅτι οὐ παύεται. Καὶ μὴ τὸν
 οὐδὲ ἀναγκαστικῆς ἔσται λαμπρῆς, οὐχ ὅταν μὴ συμ-
 πλοκῇ τῷ ἐχθρῷ, ἀλλ' ὅταν συμπλοκαῖς μὴ κατέχηται.
 Οὐ τοίνυν διὰ τὴν συμπλοκὴν θνητοί, ἀλλὰ διὰ τὴν νίκην
 ἀθάνατοι. Τότε γὰρ ἂν ᾗτε θνητοί, εἰ ἐμῶν παρ'
 αὐτῷ διττωτέρως. Ὅσπερ οὖν οὐκ ἂν εἴποιμαι τὰ μακρο-
 βιωτάτα τῶν ζώων ἀθάνατα, καίτοι γε πολὺν μόνοντα
 χρόνον ἢ ἔως θανάτου· οὕτως οὐδὲ θνητὸν, διὰ τὸ λυσεῖσθαι
 ἀθανάτων, τὸν μέλλοντα μετὰ τὸν θάνατον ἀνάστασθαι.
 Εἰπέ γὰρ μοι, εἰ τις πρὸς ὀλίγον ἐρρωδίασται, τοῦτον
 οὕτω καλεῖσθαι διττωτέρως ἐρρωδῶν; Ὁ δὲ μαρτυρῶν· οὐ γὰρ
 ἔστι τὸ πρόμα ἐξίς. Εἰ τις οὐχ ἄρξῃ γένετον, τοῦτον ἰκα-
 ρωμένα προσεσθῆναι; Ὁ δὲ μαρτυρῶν· πρὸς καιρὸν γὰρ τὸ πά-
 ρος. Οὐκ οὖν οὐδὲ θνητὸν καλεῖσθαι τὸν ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ
 γενόμενον ἐν θανάτῳ· ἐπεὶ καὶ τοὺς καθ' ὅλην αἰῶνα οὕτως
 ἐρρωδῶν τεθνήσκαι γὰρ, ὡς εἰπεῖν, καὶ εἰς τὴν ἀνεργη-
 τότητα. Ἀλλὰ φείρεται τὰ σώματα; Καὶ τί τοῦτο; οὐ γὰρ
 ἵνα ἐν φθορᾷ μείνῃ, ἀλλ' ἵνα βέλτερος γένεται. Νικήσω-
 μεν τοίνυν τὸν κόσμον, πρὸς θάνασιν ἀδράμωμεν, ἀκο-
 λουθησωμεν τῷ βασιλεῖ, στήσωμεν αὐτῷ τρόπον, κατα-
 φρονήσωμεν αὐτοῦ τῶν ἔθνων. Καὶ οὐ δὲ πόνων μετα-
 θεώμεν τὴν ψυχὴν πρὸς τὸν οὐρανόν ὃ, καὶ νενικήται ὁ
 κόσμος ἅπας. Ἄν μὴ ἐπιθυμήσῃς αὐτοῦ, νενικήται· ἂν
 καταγέλωσθαι αὐτῶν, ἤττηται. Σένοι ἔσμεν καὶ παρρη-
 θημοι· μηδὲν τοίνυν τῶν λυπηρῶν ἀλγόμεν. Οὐδὲ γὰρ,
 εἰ πατρίδος γένόμενος λαμπρῆς καὶ προσηλῶν περιφαν-
 ῶν, εἰς μακρὰν τινα γῆν ἀπήλας, μηδὲν γινώριμος;
 ὢν, μὴ δὲ παῖδας ἔχων, μὴ δὲ πλοῦτον, ἐπὶ τις ὑβρίσας,
 φλῆγσας ἂν ὄσις οἴκοι ταῦτα παθῶν. Τὸ [469] γὰρ εἰδέναι
 σαφές, ὅτι ἐν ζῆνι καὶ ἀλλοτρίῳ εἰ, πάντα φέρειν εὐκό-

λως ἐπιθεῖν, καὶ τὸ καταφρονεῖσθαι καὶ τὸ πεινῆν καὶ
 διψῆν, καὶ τὸ οἰκτιρῶν παθεῖν. Τούτου λόγιασι καὶ νῦν, ὅτι
 ζῆνος εἰ καὶ παρρηθῆμοι, καὶ μηδὲν σε τῶν ἐν ζῆ-
 ζῆνι ταύτῃ θορυβεῖται. Καὶ γὰρ πάλιν ἔχεις, τῆς ταχύν-
 τῆς καὶ δημιουργοῦ ὁ Θεός· ἡ δὲ ἰπαρρηθῆσι αὐτῇ
 πρὸς βραχὺ γίνεται καὶ ὀλίγον. Ὁ βουλόμενος τυπτεῖται,
 ὑβρίζεται, δουλοῦται. Ἐν ζῆνι ζῆναι, καὶ εὐταλῶς ζῶ-
 μεν. Τὸ γὰρ δεινόν, ἐπὶ τῆς πατρίδος τοῦτο παθεῖν, ἐπὶ
 τῶν παλαιῶν· τότε ἡ μεγίστη ἀσχημοσύνη καὶ ζημία.
 Ἐὰν δὲ ᾗ τὴν ἔνοα μὴδὲν γινώριμος ἔχῃ, πάντα εὐκό-
 λως ὑψίσταται. Ἡ γὰρ ὑβρις ἀπὸ τῆς γνώμης τῶν
 ὑβρίζοντων χαλεπωτέρα γίνεται. Οἶον, ἴδαν τις εἰδῶς τὸν
 ὑπαρχον βουτῶν ὑβρίσῃ, τότε ἡ ὑβρις πικρὰ· ἔαν
 δὲ ἰδούτων νομισσας ὑβρίσῃ, οὐδὲ ἔβλασται ὄντας τοῦ
 ταῦτα πάσχοντος. Οὕτω δὲ καὶ ἡμεῖς λογισώμεθα. Οὐδὲ
 γὰρ ἴσασιν ὅσπερ ἔσμεν ὁ ὑβριστῆς, οὐδὲ τις πάλαι τῶν
 οὐρανῶν, καὶ εἰς τὴν ἄνω ἀπογεγραμμένοι ἔσμεν παρῖδα,
 καὶ τῶν Χερουβὶμ ἔσμεν συγχορηταί. Μὴ τοίνυν ἀλγώ-
 μεν, μὴ δὲ ὑβρίν ἡγώμεθα τὴν ὑβρίν. Εἰ ἐγνώριζον, οὐκ
 ἂν ὑβρίσας. Ἀλλὰ πτωχοῦς καὶ εὐταλῆς νομισσοῦσι· Μὴ
 τοίνυν μὴδὲ τίς ταῦτων ὑβρίν νομίζωμεν. Εἰπέ γὰρ
 μοι, εἰ τις ὀδοποιῶν παῖδας τοῦς αὐτοῦ φθάσας, ὀλίγον
 διάστημα ἐν πανδοχείῳ ἐκαθίστατο περιμένον αὐτοῦ·
 εἶτα ὁ πανδοχῆς, ἡ τῶν ὀδοποιῶν τις, ἀγνοῦν ὅστις
 ἂν εἴη, δυσχερῶσται πρὸς ἐκείνον καὶ λουθησθῆται· ἔρα
 οὐ γελᾶσται τὴν ἀγνοίαν ἐκείνου; οὐ τέρεται μᾶλλον
 αὐτὸν ἡ πλάνη; οὐκ ἐντυφθεῖται, ὡς ἄλλοι τινὲς ὑβρι-
 ζόμενοι; Οὕτω καὶ ἡμεῖς πράττομεν. Καὶ γὰρ ἐν
 πανδοχείῳ καθήμεθα περιμένοντες τοὺς ἡμετέρους· ἢ
 τοὺς ὀδοποιῶν τῆς ὁδοῦ ταύτης. Ὅταν ὀδοῦ πάντες
 γενώμεθα, τότε εἰσονται τινὰς ὑβρίζουσιν. Οἵτοι τότε
 κάτω νεύουσι, τότε ἐρῶσιν ὁδοῦ· ἔστιν ἐν ἔρχομεν
 ἡμεῖς οἱ ἀφρονες εἰ γέλωτα.

δ'. Δύο τοίνυν τούτοις παραμυθησώμεθα ἑαυτοῦς, ὅτι
 τε ἡμεῖς οὐχ ὑβρίζομεθα (οὐ γὰρ ἴσασιν οὐτιδὲς ἔσμεν),
 καὶ ὅτι, πᾶν βουλώμεθα ὅτιν καθεῖναι, δούλωσιν ὑστερον
 χαλεπωτάτην. Ἀλλὰ μὴ γίνεσθαι τινὰ οὕτως ὀμην καὶ
 ἀπάνθρωπον ἔχειν ψυχῆν. Τί οὖν, ἂν παρὰ τὸν ὀμοφύ-
 λον ὑβρίζομεθα; τοῦτο γὰρ ἔστι τὸ φοβερόν. Τούτο
 μὲν οὖν ἔστι τὸ κοῦφον. Τί δὴ ποτε; Ὅτι οὐχ ὀμοίως
 τοὺς ἀγαπομένους ὑβρίσοντας φέρομεν, ὡς οὐκ ἴσμεν.
 Ταῦτα γοῦν, παρακαλοῦντας τοὺς ὑβρισμένους,
 λέγομεν τὰ ῥήματα πολλάκις· Ἀδελφός ἐστιν ὁ ὑβρι-
 στικός, φέρε γυναικῶς πατὴρ ἔστι, θεός ἐστιν. Εἰ δὲ
 τοῦ ἀδελφοῦ καὶ πατρὸς τὸ ὄνομα θεοσωπῆ, πολλὴ μὲν
 ἂν εἴπω τούτων γνησιώτερον. Οὐ γὰρ ἀδελφοὶ
 μόνον ἀλλήλους ἔσμεν, ἀλλὰ καὶ μετὰ καὶ σῶμα ἐν. Εἰ
 δὲ τοῦ ἀδελφοῦ ὄνομα θεοσωπῆ, πολλὴ μᾶλλον τὸ τοῦ
 μελούς. Οὐκ ἤκουσας τῆς ἐξω πορομῆ; λεγούσης, ὅτι
 δεῖ τοὺς φίλους μετὰ τῶν ἐλαττωμάτων ἔχειν; οὐκ
 ἤκουσας Παύλου λέγοντος, [470] εἰ Ἀλλήλων τὰ βάρη
 βαστάξετε; οὐχ ὀφεί; τοὺς ἐρωτᾷς; Ἀναγκάζομαι
 γὰρ, ἐπειδὴ ἀπ' ὁμῶν τὸ παράδειγμα σχεῖν οὐκ ἔχομεν,
 ἐπ' ἐκείνην τὴν ὑπόθεσιν τὸν λόγον ἀγαγεῖν. Ποιεῖ δὲ
 αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος οὕτω λέγων· Εἶπα εὐφῆς μὲν τῆς
 σαρκὸς ἡμῶν πατέρας ἔχομεν παιδεύτας, καὶ ἐν-
 στεράμεθα ἰ. Μᾶλλον δὲ ἐκείνο εὐκαίρωςρον εἰπέτω,
 φησὶν, ὅσπερ Ῥωμαῖοι; Ὅσπερ, φησὶ, παρρηθῆσται

† Morel. αὐτὸ δὲ. ὁ Αἰθῆ ἀπὸ τῆς γῆρας. ὁ Verbs τοὺς ἡμετέ-
 ρους, ut quis optime sensum perspicat. ὁ Savi-jo recipimus.
 ἔσται. ἰ Verba πολλὰ ἄλλων ἰδοὺ decti Savi-jo. Mo- pro ἀλλή-
 λους nonnulli habent ἀλλήλων. Forst. ἰ Αἰθῆ καὶ οὐκ ἐντεράμεθα,
 et sic legit interpretes Latini.

† Savil ἰδούσωντο. ὁ Morel. στήσω ὤριον. ὁ Αἰθῆ καὶ ἡμῶς.
 ὁ Αἰθῆ πρὸς ἐρρωδῶν ἀλλοτρίῳ εἶναι. ὁ Quidam εἰς τὸν οὐρανόν.

non est opus tibi, ut quis te interroget. Id est, Antequam audias, vides quid nos perturbet, et recreast nos dicendo, *Pater vos amat, quia vos me amastis.* Post tot et tanta, tunc tandem dicunt, *Nunc scimus* (Joan. 16. 30). Viden' quam rudes adhuc essent? Deinde quia, ceu gratias agentes, dicunt, *Nunc scimus, ut ille, Multis aliis opus habetis, ut perfectionem attingatis: nihil adhuc a vobis perfectum est.* Nunc igitur me inimicis tradetis, et tanta vos iuvadet formido, ut neque simul abscedere possitis. S-d nihil hinc ego damni patiar. Viden' quomodo rursus attemperatus sermo sit? Hæc ergo de re illos accusat, quod perpetuo indulgentia opus haberent. Cum enim dicerent, 29. *Ece nunc palam loquor-tis, et proverbium nullum dicis, 30. et ideo credimus tibi;* ostendit etiam nunc cum credunt, nondum credere, nec se illorum dicta admittere. Hæc vero dicit ad aliud illis tempus remittens. Illud autem, 32. *Pater mecum est, propter eos iterum posuit: hoc enim illos discere semper voluit.* Deinde ut ostendat se hæc dicendo nondum illis perfectam tradidisse notitiam; sed no ratiociniis exagitarentur (verisimile enim erat eos humana quedam cogitasse, metuisseque se nullum ab eo auxilium habituros esse), ait: 33. *Hæc loquutus sum vobis, ut in me pacem habentis: id est, Ut non excidam ex animo vestro, sed me recipiatis.* Ne quis ergo hæc dicta in dogma trahat: nam hæc ad nostram consolationem dilectionemque dicta sunt. Neque enim hæc tantum patiemi: ærumnæ vestræ tandem scdabuntur; sed donec in mundo eritis, in ærumniis versabimini, non solum nunc cum trador, sed etiam postea. Sed animum erigite: nihil enim grave patiemiini. Postquam enim Magister inimicos vicerit, non oportet discipulis contristari. Et quomodo, queso, mundum vicisti? Jam dixi, mo principem ejus ejecisse foras; scietis autem postea, cum omnes cedent vobis, et obtemperabunt.

3. *Homines quomodo sint immortales.* — Licet enim nobis quoque vincere, si voluerimus ducem fidei nostræ respicere, et illa via, quam ille aperuit, incedere. Ita neque mors nos superabit. Quid ergo? inquires; an non morietur? hinc enim constaret mortem non vicisse. Atqui tunc certator clarus est, non quando cum hoste non confligit, sed quando congressus non vincitur. Non ergo propter congressum mortales, sed propter victoriam immortales. Tunc enim mortales essemus, si perpetuo in morte maneremus. Ut enim longissimæ vitæ animalia non immortalia dixerim, etsi diuturno ante mortem vivant tempore: sic nec mortalem dixerim eum, qui post mortem resurrecturus est. Dic, queso, si quis ad breve tempus erubesceret, illumne perpetuo rubrum diceremus? Minime: non enim illi habitus est. Si quis pallidus fieret, an hunc regio morbo cap:um diceremus? Minime: temporæus quippe morbus est. Ne ergo mortalem dicas eum, qui modico tempore in morte fuit. Nam sic dormientes possemus mortuos appellare: sunt enim, ut ita dicam, mortui, nihique operantes. Sed mors corpora corrumpit? Et quid hoc? non enim

moriuntur ut in corruptione maneat, sed ut meliora evadant. Vincamus ergo mundum; ad immortalitatem curramus, sequamur regem, ipsi tropæum erigamus, voluptates despiciamus. Non opus est laboribus; animam transferamus ad caelum, et totus mundus victus est. Si illum non concupiscas, victus est; si derideas illum, superatus est. Hospites sumus et peregrini: de nulla ergo re tristi doleamus. Neque enim si ex florente patria et claris majoribus ortus, in longinquam migras terram, nemini notus, sine liberis, sine opibus, deinde a quopiam contumeliam acciperes, perinde ægre ferres ac si domi id passus esses. Cum scires enim te in peregrina et aliena regione esse, id tibi omnia facile ferenda et contemnenda esse suaderet, et famem et sitim et si qua alia. Hoc etiam nunc cogita: te nempe advenam et peregrinum esse, et utpote in aliena regione a nulla re turberis. Civitatem enim habes, cujus opifex et erector est Deus; hæc vero peregrinatio ad breve tempus est. Qui vult verberet, contumelias et conviciis oneret. In peregrina terra sumus, et misere vivimus. Grave quippe esset id in patria pati, inter concives; tunc maxima esset infamia et jactura'. Si autem ibi quis esset, ubi neminem sibi notum habet, omnia facile toleraret. Contumelia enim ex inferentis voluntate graviter judicatur. Ut, exempli causa, si quis prætorum sibi notum contumelia afficeret, tunc contumelia esset acerba; si autem privatum esse ratus offenderet, ne attingere quidem videretur eum cui inferret. Sic noliscum reputemus. Nequo enim contumeliosi illi quinquam sinus sciunt; nempe eorum cives, in supernam adscripti patriam, et inter Cherubinatorum choreas. Ne itaque doleamus, neque contumeliam putemus esse contumeliam. Nos si cognoscerent, non utique læderent. Sed nos pauperes miserosque putant? Ne ergo id pro contumelia habeamus. Dic enim mihi, si quis iter agens servos suos aliquandiu in diversorio exspectaret, caupo autem vel viator, seu alius quispiam ignarus, illi malediceret et conviciaretur, nonne illius ignorantiam rideret, illiusque errore delectaretur? nonne lætaretur ac si alius, non ipse, afficeretur contumelia? Ita et nos faciamus. Nam in diversorio sedemus, via socios exspectantes. Cum omnes conveniemus, tum quos læserint, intelligent. Tunc, demisso capite, dicent: Hic est quem nos stulti habuimus in derisum (Sap. 5. 3).

4. Illa ergo duobus consolationem accipiamus, et quod non nos injuriam accipiamus (non enim sciunt quinquam sinus), tum quod, si ulcisci velimus, pœnas illi gravissimas demum sint daturi. Verum absit ut quispiam tam crudelis et inhumanus sit. Quid si a contribulibus nostris injuriam accipiamus? illud enim molctum esset. Imo levissimum. Quare? Quia non pari modo dilectos atque ignotos conviciantes toleramus. Hæc contumelia affectis hortandi causa sæpe dicimus: Frater est qui læsit, fortiter feras: pater est, vel patruus. Quod si fratris vel patris nomina revereris, dicam quid propinquus. Non solum enim fratres mutuo sumus, sed et membra et corpus unum.

Quod si fratris nomen reveremur, multo magis mem-
liri. Non audisti externum illud proverbium, amicos
cum vitis esse ferendos? non audisti Paulum dicer-
tem. *Alter alterius onera portate (Gal. 6. 2)*? an non
amatores vides? Cogor enim, quia vobis tale exem-
plum mutuari non possunt, ad illud recurrere: quod
ipsum facit Paulus sic dicens: *Deinde patres quidem
carnis nostræ habuimus eruditores, et reverebamur
(Hebr. 12. 9)*. Imo illud opportunius dicatur, Quod
Romanis dicit: *Sicut exhibuistis membra vestra servire
immunditiæ et iniquitati ad iniquitatem: ita exhibete
membra vestra servire iustitiæ (Rom. 6. 19)*. Ideo
et nos fidenter exemplum referre pergitimus. Non vi-
des igitur amatores, qui meretricis depereunt, quanta
perferunt mala, alapis cæduntur, verberantur, irri-
dentur, Inscivum scortum perferunt, dum se adver-
satur et mille contumelias infert? Et tamen si semel
blandum quidpiam et suave videant, omnia sibi felici-
tatem putant, priora avolant, prospera cuncta sunt; sive
paupertas accidat, sive morbus, sive quidpiam lujus-
modi. Vitam sibi vel miseram vel felicem existimant,
prout affectum sibi amasiam habent; Non gloriam
humanam, non ignominiam norunt; sed si injuria
inferatur, ex hujusmodi voluptate et rebus apud il-
lam prosperis omnia facile ferunt. Si illa convicietur,
si in faciem conspuat, illi se rosas aspergi putant. Et
quid mirum si tali erga illam affectu sunt? Illius
quippe donum omnium splendidissimam esse putant,
etsi lutea illa sit, etsi in ruinam vergat. Ecquid de
parietibus loquor? Nam visis iis in quibus versari so-
lent locis, excitantur. Illic vero concedeite mihi ut
apostolicam illud proferam: *Sicut exhibuistis mem-
bra vestra servire immunditiæ, ita exhibete membra
vestra servire iustitiæ*. Idipsum ego dico: ut illas di-
leximus, sic nos mutuo diligamus, nec nos grave quid-
piam pati existimabimus. Et quid dico nos mutuo?
Sic Deum diligamus.

Discrimen inter amorem Dei, et amorem meretricis.

— Inhorruistis audientes me tantum exigere erga
Deum amorem, quantum erga meretricem exhibe-
mus? At ego exhorresco quod ne parem quidem ex-
hibeamus. Et, si placet, illud expendamus, etsi admo-
dum molesta res sit. Amasia amantibus nihil boni
pronittit, sed ignominiam, turpitudinem, contume-
liam; hoc enim affert meretricis consuetudo, ridicu-
lum reddit, turpem, infamem. Deus vero cælum et
cælestia bona pollicetur; filios suos et Unigeniti fra-
tres reddit, virenti tibi innumera largitur, mortuo
resurrectionem, et tot tantaque bona, ut ne cogitare
quidem ea possis, nosque honorabiles venerandosque
efficit. Illa iterum expendere cogit omnia in voragi-
nem et perniciem; Deus jubet cælum ipsum serere,
et centuplum dat, atque vitam æternam. Illa amatore
ut mancipio utitur, quovis tyranno acerbior; Deus
vero dicit: *Jan non dicam vos servos, sed amicos
(Joan. 15. 15)*.

5. Vidistisne magnitudinem hic malorum, illie bo-
norum? Quid ad hæc? Illius gratia multi vigilant, et
imperanti toto animo morem gerunt, domum relin-

quunt, patrem, matrem, amicos, pecunias, patrocina,
omnia sua deserunt et labefacti sinunt; Dei vero
causa, imo potius nostri causa, sæpe ne tertiam qui-
dem facultatam partem expendere volumus, sed fa-
mulum despiciamus, undum videntes prætercurramus
neque alloqui dignamur. Illius vero si ancillulum vi-
derint amatores, barbaram licet, in medio foro stantem,
blande et hilari vultu alloquuntur, longioreque utuntur
sermone. Propter illam nihil esse vitam arbitrantur,
nihil principes, nihil regnum (id sciunt certe quot-
quot hunc experti sunt morbum); et majorem habent
imperanti gratiam, quam servientibus cæteris. Nonne
merito gehenna, nonne innumera nos innumeri suppli-
cia? Evigilemus itaque, et Dei ministerio exhibea-
mus aut tantumdem aut dimidiam certe partem eorum
que meretrici cæteri præbent, aut tertiam, ut mini-
mum, partem. Forte iterum horretis? Et ego quoque.
At vellem vos non de verbis tantum, sed et de rebus
ipsis horrere. Nunc autem hic cor moveatur, egressi
vero omnia abjiciamus. Quid hic ergo heri?

Ad eleemosynam pro more hortatur. — Si illic con-
sumenda essent pecunia, nemo deberet paupertatem,
sed fœneraretur etsi sæpe captus fuisset: hic vero si
eleemosyna noninquit, statim filios, uxorem, domum,
curam rei familiaris, et millia obtendimus. Sed multa,
inquit, illic voluptas est. Hoc est quod doleo,
de quo excrucior. Quid vero si ostendero hic majore-
m esse voluptatem? Illic enim non parum voluptatem
minuit pudor, contumelia, sumptus; itemque bellum
et inimicitia: hic vero nihil hujusmodi. Quid enim,
quæso, huic voluptati par esse possit, sedere
regum caloribus expectantem, sanctorum splendo-
rem, vitam perpetuam? At, inquit, hæc expectan-
tur, illa experimur. Quomodo experis? Visne tibi
ostendam hic quoque experimentum haberi? Cogita
quanta fruaris libertate, quod nullum timeas vel tre-
mas domum virtutum sectarius, non inimicum, non in-
sidiatorem, non sycoplautam, non æmulum, non
rivalem, non zelotypum, non paupertatem, non agri-
tudinem, non aliud quidpiam humanum. Illic vero, etsi
innumera ex voto succedant, et divitiæ quasi ex fonte
manent, rivalium bellum, insidix, omnium miserri-
mam illorum vitam efficiunt, qui in his voluntantur.
Ad voluptatem enim illius respondet et effeminate
necesse est moveri bella; quod mille mortibus gra-
vius et omni supplicio intolerabilius est. Ille autem
nihil hujusmodi. *Fructus, enim, inquit, Spiritus, ca-
ritas, gaudium, pax (Gal. 5. 22)*. Nusquam bellum,
non intemptivi pecuniarum sumptus, non post ex-
pensam opprobria: si obolum des, si panem, si cali-
cem aquæ frigidæ, multa tibi gratia habebitur, nihil
que te morore dolore afficiet; sed omnia te liberum
gloriosumque reddent, et ab omni te turpitudine
liberabunt. Quam ergo excusationem habebimus,
quam veniam, qui hæc relinquitimus, contrariis nos
damus, et in eamini ignis ardentis nos sponte con-
jicimus? Quare hortor eos qui hoc morbo laborant,
ut respiciant, et ad sanitatem redeant, nec in despe-
rationem incidant. Nam et ille filius his longe graviora

τὰ μέλη ὁμῶν δοῦλα τῇ ἀκαθαρσίᾳ καὶ τῇ ἀνομίᾳ εἰς τὴν ἀνομίαν· οὕτω παραστῆσαι τὰ μέλη ὁμῶν δοῦλα τῇ δικαιοσύνῃ. Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς θαρρῶντες ἐπέμβατο τοῦ παραδείγματος. Οὐχ ὁρᾷς τοῖνυν τοὺς ἐξῆς τούτους, πόσα ὅσῳ πορνῶν γυναικῶν παρκαίμενοι πάσχουσι δεινὰ, βαπτίζμενοι, τυπόμενοι, γελώμενοι, θρυποτόμησι ἀνεγόμενοι πόρνη, ἀποστερημένης, μυρία ὄβριζούσης; Ἄλλ' ὅμως κἂν ἀπαξ ἡοῦ τι καὶ ἡμερῶν ἔσῃ, πάντα αὐτοὺς ἐν εὐπραγίᾳ, καὶ πάντα σφραγίσαι τὰ πρότερα, καὶ πάντα ἐξ οὐρίων φέρεται, κἂν πένια, κἂν νόσος, κἂν ὅσῳ τούτοις ἕτερον. Τὸν γὰρ βίον τὸν ἑαυτῶν τίθενται ἀβλύων τε καὶ μακάρων, ὡς ἂν τὴν ἐρωμένην ἔχωσι πρὸς αὐτοὺς διακειμένην. Καὶ οὐ δόξαν ἴσασιν ἀνθρωπίνην, οὐκ ἀτίμιαν· ἀλλὰ, κἂν ὀβριζῆται τις, ὑπὸ τῆς πολλῆς ἡδονῆς καὶ τῆς παρ' ἐκείνης εὐημερίας; ἅπαντα φέρουσι βλάβως· ἐκείνη δὲ κἂν λοιδορησθῆται, κἂν εἰς τὸ πρόσωπον πύθῃ, ῥόδιος βάλισσθαι νομίζουσι ταῦτα πάσχοντες. Καὶ τί θαυμαστὸν, εἰ περὶ αὐτῶν οὕτω διακίεσται; Καὶ γὰρ τὴν οἰκίαν τὴν ἐκείνης πασῶν εἶναι λαμπροτέραν νομίζουσι, κἂν πηλίνῃ ἢ, κἂν καταπίπτουσα. Καὶ τί λέγω τοὺς τοὺχος; Καὶ γὰρ τῶν τόπων αὐτοὺς, ἐνθα διατρίβουσαν ἐν ἐσπέρᾳ, ὀρῶντες διανέστανται. Ἐνταῦθα δὲ μοι δοτε ἡ λουπὸν τὸ ἀποστολικὸν εἰπεῖν. Καθάρει ἐκείνους φησὶν· Ὅσπερ παροστήσατε τὰ μέλη ὁμῶν δοῦλα τῇ ἀκαθαρσίᾳ, οὕτω παραστήσατε τὰ μέλη ὁμῶν τῇ δικαιοσύνῃ· τὸν αὐτὸν τρόπον κατὰ λέγω· αὐτὸν ἡγαπήσαμεν ταύτας, ἀγαπήσωμεν ἀλλήλους, καὶ οὐδὲν θανάτου ἠγγέσμεθα πάσχειν. Καὶ τί λέγω ἀλλήλους· οὕτως ἀγαπήσωμεν τὸν Θεόν.

Ἐφρίσσει ἀκούσαντες, ὅτι τοσοῦτον ἀπαυτῷ μέτρον ἀγάπης ἐπὶ Θεοῦ, ὅσον περὶ τὴν πόρνην ἐπεδειξάμεθα. Ἄλλ' ἐγὼ φρίσσει, ὅτι οὐδὲ τοσοῦτον ἐπιδειξάμεθα. Καὶ, εἰ βούλεσθε, ἐπιξέξωμεν τῷ λόγῳ, εἰ καὶ σφόδρα φορικὸν τὸ λεγόμενον. Ἡ ἐρωμένη τοῖς ἐφῶσιν οὐδὲν ὑπεσχεῖται χρησθῆναι, ἀλλ' ἀτίμιαν, καὶ αἰσχύνην, καὶ ὄβριον. Τοῦτο γὰρ εἶναι ποιεῖ τὸ προτερότερον πόρνη γυναικί, καταγέλαστον, αἰσχρὸν, ἄτιμον. Ὁ δὲ Θεὸς ὁρᾷ, καὶ τὸ ἐν οὐρανῷ ἐπαγγέλλεται ἀγαθὰ, ὅσα καὶ οὐδὲς ἡμᾶς ἐποίησε, καὶ ἀδελφοῦ τοῦ Μονογενοῦς, καὶ ζῶντι σοι μυρία παρέσχε, καὶ τελευτῶντι ἀνάστασιν, καὶ τσαυτὰ ἐπαγγέλλεται δώσειν ἀγαθὰ, ὅσα μηδὲ ἐνοηθῆσαι ἐνθάδε, καὶ τιμίους καὶ αἰδοσίμους ἡμᾶς ποιεῖ. Καὶ πάλιν, ἐκείνη δαπανᾷ ἀναγκάζει πάντα τὰ αὐτῶν εἰς βάρβαρον καὶ ἀπώλειαν· ὁ δὲ Θεὸς σπείρειν κελύξαι τὸν οὐρανόν, καὶ ἐκαστονοπλάσιον δίδωσι, καὶ [471] ζῶντι αἰώνιον. Πάλιν, ἐκείνη ὡς ἀνδραπῶρ κέχρηται τῷ φιλοῦσιν, τυράννου παντὸς χαλεπότερον ἐπιτάττουσα· ὁ δὲ Θεὸς, φησὶν, Οὐδέτις λέγω ὑμᾶς δοῦλους, ἀλλὰ φίλους.

α'. Εἶδετε τὴν ὑπερβολὴν καὶ τὸν ἐνταῦθα κακῶν, καὶ τῶν ἀγαθῶν τῶν ἐκείθεν; Τί οὖν τὰ μετὰ ταῦτα; Ταύτης μὲν ἔκαστοι καὶ ἀργυροῦσι πολλοί, καὶ ἄπειρ ἂν ἐπιτάξῃ, μετὰ προθυμίας ὑπακούουσι, καὶ οἰκίαν ἀφίστοι, καὶ μητέρα, καὶ μητέρα, καὶ φίλους, καὶ χρήματα, καὶ προστασίαν, καὶ πάντα ἐν ἀπορίᾳ καὶ ἐρημίᾳ τὰ αὐτῶν· τὸν δὲ Θεοῦ πολλάκις ἐμεκον, μᾶλλον δὲ ἡμῶν αὐτῶν ἔνεκιν, οὐδὲ τρίτην ἕρπον ἀναλώσει αἰρωμέθα τῶν ἔντων, ἀλλὰ πεινῶντα ὀρῶντες περιορῶμεν, καὶ

παρτρέχοντες γυμνῶν, καὶ οὐδὲ λόγου μεταδίδωμεν. Ἐκείνης δὲ κἂν θεραπεινῶν ἔσῃσι οἱ ἐρασταί, καὶ βάρβαροι, ἐν μῶσθ τῇ ἀγορᾷ ἐστῶτες, ὡσπερ ἐγκάλλετο ἰσχυροί, καὶ ἀγαλλόμενοι διαλέγονται, μακρῶν λόγων ἀνετίτοντες διαλόγους· καὶ οὐδὲν εἶναι τὸν βίον πάντα νομίζουσι δι' αὐτὴν, οὐκ ἀρχοντας, οὐ βασιλείαν (καὶ ἴσασιν ὅσοι τοῦ νοσημάτων εὐλήθασιν πείραν)· καὶ χάριν ἔχουσι πλείονα ἐπιτακτούση, ἢ δουλεύουσιν ἑτέροις. Ἄρ' οὐκ εὐκταῖς γένεαι; Ἄρ' οὐκ εὐκταῖς μυρία κολάσεις; Ἀνανήλωμεν τοῖνυν, καὶ παρᾶσχωμεν τῇ τοῦ Θεοῦ διακονίᾳ κἂν τοσοῦτον, κἂν τὸ ἡμῶν μέρος, οὐ τῆς πόρνης παρέχουσι ἕτεροι, κἂν τὸ τρίτον. Τάχα φρίσσετε πάλιν; καὶ γὰρ καὶ αὐτός. Ἄλλ' οὐκ ἠβουλόμην ἐπὶ τῶν λόγων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν πραγμάτων φρίσσει ὑμᾶς. Νῦν δὲ ἐνταῦθα μὲν ἡμῖν ἡ καρθία συσταίεται, ἐξελέθοντες δὲ πάντα ῥίπτομεν. Τί οὖν τὸ κέρδος;

Ἄν μὲν γὰρ ἐκεῖ δέη χρήματα ἀναλίσκειν, οὐδεὶς πένιαν ὀδύρεται, ἀλλὰ καὶ δυνιστάμενος; ἔδωκε πολλάκις ἀλοῦς· ἐνταῦθα δὲ, ἐν ἐλεημοσίᾳ μνησθῶμεν, παιδᾶς, καὶ γυναικᾶς, καὶ οἰκίαν, καὶ προστασίαν, καὶ μυρία προφάσεις ἡμῖν προβάλλονται. Ἄλλ' ἡδονὴ πολλή, φησὶν, ἐκεῖ. Τοῦτο γὰρ ἔστιν ὁ θρηγῶν καὶ ὀδύρματα. Τί οὖν, ἐὰν δεῖξω μελῶνα ἐνταῦθα τὴν ἡδονήν; Ἐκεῖ μὲν γὰρ οὐ μικρὸν ὑποτέμνεται τῆς ἡδονῆς ἢ αἰσχύνῃ, καὶ ἡ ὄβρις, καὶ ἡ δαπάνη, δεύτερον ἔ πόλεμος καὶ ἡ ἀπῆχθεια· ἐνταῦθα δὲ οὐδὲν τοιοῦτον. Τί γὰρ τῆς ἡδονῆς ταύτης ἴσων, εἰπέ μοι, καθῆσθαι προσδοκῶντα τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν ἐκεῖ βασιλείαν, καὶ τὴν λαμπρότητα τῶν ἁγίων, καὶ τὴν ζωὴν τὴν ἀτελεύτητον; Ἄλλὰ ταῦτα ἐν προσδοκίᾳ, φησὶν, ἐκίθα δὲ ἐν πείρᾳ. Ποῖα πείρα; Βούλει καὶ ἐνταῦθα δὲ ἐν πείρᾳ εἶπω; Ἐνθόσῳ πῶσις ἐλευθερίας ἀπολαύει; καὶ πῶς οὐδένα ἐδέουκα οὐδὲ τρέμεις ἀρετῆ συζῶν, οὐκ ἔχθρῶν, οὐκ ἐπιβουλοῦν, οὐ συκοφαντῶν, οὐ τὸν παραδοκίμουσαν, οὐκ ἀντερσθῆν, οὐ ζήλοτα, οὐ πένια, οὐ νόσον, οὐκ ἄλλο τὸν ἀνθρωπίνων οὐδὲν· ἐκεῖ δὲ, κἂν μυρία κατὰ γυνῶν γέννηται, καὶ ὡσπερ ἐκ πηγῶν ὁ πλοῦτος ἐπιβρέθῃ, ὁ τῶν ἀντερσθῶν πόλεμος, καὶ αἱ ἐπιβουλαί, καὶ οἱ λόγοι πάντων ἀβλιώτερον τοῖσιν τοῦ μετ' ἐκείνων πλουσιώμενον τὸν βίον. Τῆς γὰρ καταπτύστου θρυποτόμησι ἐκείνης; καὶ τρυφῶσις, ἀνάγκη τὸν πόλεμον ἀναβρίπτεισθαι εἰς τὴν [472] ἐκείνης ἀρέσκειαν. Τοῦτο οὖν μυρίων θανάτων χαλεπότερον καὶ πάσης ἀφορητέτερον τιμωρίας. Ἄλλ' οὐκ ἐνταῦθα τοιοῦτον οὐδὲν. Ὁ γὰρ καρθός, φησὶν, τοῦ Πνεύματος, ἀγάπη, χαρὰ, εἰρήνη. Οὐδεμῶν πόλεμος, οὐδὲ χρημάτων ἀκαίριος δαπάνη, οὐδὲ ὀνειδίη μετὰ δεικνῆς· κἂν ὀβελὸν ὄψῃ, κἂν ἄρσεν, κἂν ποτήριον ὕψυρῶν, πολλὴν σοι τὴν χάριν εἰσεται, καὶ οὐδὲν ἐπὶ τὸ εἰ δὲ κεῖν, καὶ λυπητὰ ποιεῖ, ἀλλὰ πάντα ὥστε ποιησάει ἐνδοξον, καὶ πάσης ἀπαλλάξει αἰσχύνῃς. Τίνα οὖν ἐξομῶν ἀπολοῖαν, ποίαν συγγνώμην, ταῦτα μὲν ἀφίεντες, τοῖς δὲ ἐναντιοῖς ἑαυτοῦ ἐκδόντες, καὶ εἰς τὴν τοῦ πυρὸς κάμινον τὴν καομένην ἐκόντες ἑαυτοὺς ἐκβάλλοντες; Δὴ παρακαλῶ τοὺς τὰ τοιαῦτα νοσητῶν ἀνακτῆσθαι ἑαυτοὺς, καὶ πρὸς τὴν ὕψιν ἀνομιαν ἀγαγεῖν, μηδὲ ἀφίεναι εἰς ἀπόγνωσιν ἑμπεσθῆν. Ἐπεὶ καὶ ὁ υἱὸς ἐκεῖνος πολλῶν χαλεπότερα τοῦτων ἔπαθεν· ἀλλ' ἐπειδὴ πρὸς τὸν οἶκον ἐπατήλαθε τὸν πατέρα, καὶ ἐπὶ τῆς προτήρας ἐγένετο τιμῆς, καὶ τοῦ δεικανοῦς εὐδοκίμησαντος ἐφῆν λαμπρότερον; Τοῦτον γὰρ ἡμεῖς; ζήλοισμα, καὶ πρὸς;

α. Quidam ἐνταῦθα δοτε. Morel. ἐνταῦθα δὲ δοτε Savil. ut uos.

β Savil. putat legendum ἐπὶ τῷ σ. Ἡαc est lectio Savil., quam praefulgent uoluit: ἀλλὰ πάντα ὥστε ἀπελατθῆναι καὶ ποιῆσαι ἐπὶ τῶν εὐστ.

τὸν Πατέρα ἐπαυλιθόντες, ὅτε γοῦν περὶ τῆς αἰχμαλωσίας ἀποστῶμεν ἐκείνης, καὶ πρὸς τὴν ἐλευθερίαν αὐτοὺς μεταγάγωμεν, ἵνα καὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν

ἀπολαύσωμεν, γάρτι καὶ φιλανθρωπικῶς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετ' οὗ τοῦ Πατρὸς ἡ δόξα, ὅσα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ II.

Ταῦτα ἐλάλησεν ὁ Ἰησοῦς, καὶ ἐπήρσε τὸς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ εἰς τὸν ἠέραν, καὶ εἶπε· Πάτερ, ἐλθέ, ἵνα σὺ ἐλθῆς ἐν τῷ ἡμέρῳ σου τὸν Υἱόν, ἵνα καὶ ὁ Υἱός σου δοξάσῃ σε.

α'. Ὁ ποιητὰς καὶ διδάσκαλος, φησὶν, οὗτος μέγας κληθήσεται ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν καὶ μάλα εἰκότως. Τὸ μὲν γὰρ διὰ ῥημάτων φιλοσοφεῖν, ἐσκελόν ἢ δὲ διὰ τῶν ἔργων ἐπιδεικνύει, γενναῖον τινὸς καὶ μεγάλου. Διὸ καὶ ὁ Χριστὸς περὶ ἀνεκτικτικῶς διαλεγόμενος, μίσην αὐτοῦ προτίθει, κελεύων ἐκείθεν λαμβάνειν τὰ ὑποδείγματα. Διὰ τοῦτο καὶ μετὰ τὴν παραίτησιν ταύτην ἐπὶ εὐχῆν τρέπεται, παιδεύων ἡμᾶς ἐν τοῖς πειρασμοῖς πάντα ἀφέντας ἐπὶ τὸν Θεὸν καταφεύγειν. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, Ἐν τῷ κόσμῳ ὀλίγην ἔξετε, καὶ καταλείψουσιν αὐτὸν τὰς ψυχὰς, διὰ τῆς εὐχῆς ἀνάστησι πάλιν. Ὡς γὰρ ἀνθρώπων τέως προείπον. Καὶ δὲ ἐκείνους ταῦτα ποιεῖ, ὅσπερ οὖν καὶ ἐπὶ Λαζάρου, καὶ λέγει τὴν αἰτίαν, ὅτι διὰ τὸν ὄχλον τὸν παρεστῶτα ελεον, ἵνα πιστεύσωσιν, ὅτι σὺ με ἀπέστειλεις. Ναί, φησὶν ἄλλ' ἐπὶ τὴν ἰουδαίων εἰκότως ταῦτα ἐγένετο ἐπὶ δὲ τῶν μαθητῶν τίνος ἔνεκεν; Καὶ ἐπὶ τῶν μαθητῶν εἰκότως. Οἱ γὰρ μετὰ τὸσαῦτα λέγοντες, Νῦν ὀρθάμεν, ὅτι πάντα ὄρθα, μάλιστα πάντων βεβαιωθῆναι ἰδόντων. Ἄλλως δὲ, οὗτ' ἔρηξε ὁ εὐαγγελιστὴς τὸ πρῶγμα καλεῖ ἄλλ' αὐτὸς φησὶν; Ἦγε τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ εἰς τὸν οὐρανόν, [473] καὶ διώλεξεν αὐτὸ πρὸς τὸν Πατέρα μῶλλον εἶναι φησὶν. Εἰ δὲ ἀλλαγῶ λέγει εὐχῆν, καὶ δείκνυσιν αὐτὴν ποτὲ μὲν ἐπὶ γόνυτα κερπτόμενον, ποτὲ δὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὸν οὐρανὸν αἶφοντα, μὴ θορυβηθῆς. Διὰ γὰρ τοῦτον παιδεύθημεν τὸ ἐκτενεῖν ἐν ταῖς δεήσεσιν, ἵνα καὶ ἰσότητος ἀναβλησώμεν, μὴ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς σαρκὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς διανοίας· καὶ ἵνα κερπώμεν τὴ γόνυτα, τὴν αὐτῶν καρδιὰν συντρίβοντες. Ἦλθε γὰρ ὁ Χριστὸς, οὐχ ἑαυτὸν δεῖξαι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀρετὴν παιδεύων ἄριστον. Τὸν δὲ παιδεύοντα οὐ διὰ ῥημάτων μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ πράξεων παιδεύειν γρη'. Ἀκούομεν τοῖνυν αὐτὸ φησὶν ἐνταῦθα· Πάτερ, ἐλθέ, ἵνα σὺ ἐλθῆς ἐν τῷ ἡμέρῳ σου τὸν Υἱόν, ἵνα καὶ ὁ Υἱός σου δοξάσῃ σε. Πάλιν δείκνυσιν ἡμῖν ὅτι οὐκ ἄκων ἐπὶ τὸν σταυρὸν ἔρχεται. Πῶς; γὰρ, ὁ καὶ εὐχόμενος τοῦτο γενέσθαι, καὶ δεῖξαι τὸ πρῶγμα καλῶν, οὐκ αὐτοῦ μόνου τοῦ σταυρουμένου, ἀλλὰ καὶ τοῦ Πατρὸς; Ἐπὶ καὶ οὕτως ἐγένετο· οὐ γὰρ ὁ Υἱὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁ Πατὴρ ἐδοξάσθη. Πρὸ μὲν γὰρ τοῦ σταυροῦ οὐδὲ Ἰουδαῖοι αὐτὸν ἔβασαν Ἰσραήλ γὰρ με, φησὶν, οὐκ ἔγνωμεν μετὰ δὲ τὸν σταυρὸν ἢ οἰκουμένην ἅπασα προσέβραμεν. Εἴτα λέγει καὶ τὸν τρέπον τῆς δόξης, καὶ πῶς αὐτὸν δοξάσαι. Καθὼς ἔδικας αὐτῷ ἔξουσίαν πάσης σαρκός, ἵνα πᾶν, ὁ δὲ δώκας αὐτῷ, μὴ ἀποληθῆ. Τὸ γὰρ εὐεργετῆσαι αὐτὸν, καὶ τῷ ὄψι δόξαι. Τί δὲ ἐστὶ, καθὼς ἔδικας αὐτῷ ἔξουσίαν πάσης σαρκός; Τέως δείκνυσιν, ὅτι οὐκ εἰς Ἰουδαίους μόνον τὰ τοῦ κηρύγματος; ἐστὶ συνεσταλμένη, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν οἰκουμένην ἐκτείνεται πᾶσαν, καὶ προκαταβάλλεται προοίμια τῶν ἐθνῶν. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν· Εἰς ὅδ' ἔθνην μὴ ἀπέλθῃτε· μέλλει δὲ μετὰ ταῦτα λέγειν, Πο-

ρευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, δεικνύει καὶ τὸν Πατέρα τούτο βούλομεν. Ἐφόρα γὰρ τοῦτο Ἰσκανδάλῃζεν Ἰουδαίους, καὶ τοὺς μαθητὰς δὲ. Οὐδὲ γὰρ μετὰ ταῦτα ἢ εὐκόλως ἠρεῖχοντο τῶν ἐθνῶν ἀπτεσθαι, ἕως τὴν τοῦ Πνεύματος ἔλαβον διδασκαλίαν καὶ γὰρ οὐ μικρὸν σκάνδαλον ἐνετύθεν Ἰουδαίους ἐγίνετο. Μετὰ οὖν τὴν τοσαύτην τοῦ Πνεύματος ἐπίδειξιν, εἰς τὰ Ἰεροσόλυμα παραγενόμενος ὁ Πέτρος, μολὶς ἔσχεσαν τὰ ἐγγράμματα διαφυγεῖν, εἰπὼν τὰ κατὰ τὴν σκόνην. Τί δὲ ἐστὶν, Ἔδικας αὐτῷ ἔξουσίαν πάσης σαρκός;

Ἦντε ἄρα τὴν ἔξουσίαν ταύτην ἔλαβον, ἐρῶμεν τοὺς αἰρετικοὺς; πρὸ τοῦ πλάσαι αὐτούς, ἢ μετὰ τὸ πλάσαι; Αὐτοὺς μὲν γὰρ φησι, μετὰ τὸ σταυρωθῆναι ἢ καὶ ἀναστῆναι. Τότε τῶν λέγει· Ἐδόθη μοι πᾶσα ἔξουσία. Περιεβήντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη. Τί οὖν; οὐκ εἶχεν ἔξουσίαν τῶν ἔργων τῶν ἑαυτοῦ; ἄλλ' ἐποίησεν μὴ αὐτοῦς, ἐξουσίαν δὲ αὐτῶν οὐκ εἶχε μετὰ τὸ ποιῆσαι; Καὶ μὴ φρονεῖται πάντα αὐτῶς ποιεῖν; ἔν τῷ; ἄνω χρόνους, καὶ τοὺς μὲν κολάζων ὡς ἀμαρτάνοντας, τοὺς δὲ διορθώμενος ἐπιστρέφοντας; Ἄ μὴ γὰρ κρείσσον γὰρ, φησὶν, ἀπὸ τοῦ παιδὸς μου Ἀεραῖου, ὁ [474] ἐγὼ μέλλω ποιῆσαι· τοὺς δὲ καὶ τιμῶν ὡς κατορθούοντας. Εἴτα τότε μὲν εἶχε, τὸν δὲ ἀπόλλυει, καὶ πάλιν ἔλαβε; Καὶ ποῖος ἂν ταῦτα δαίμων ἐφρόνεντο; Εἰ δὲ ἢ αὐτὴ ἔξουσία καὶ τότε καὶ τῶν Ἰσραὴλ ὁ Πατὴρ ἐγγείρει, φησὶ, τοὺς νεκροὺς καὶ ζῶσασιν, οὕτω καὶ ὁ Υἱός οὐκ ἔλαβε ζῶσασιν, τί ἐστὶ τὸ εἰρημένον; Ἐμῆλιν αὐτοὺς πέμψαι μετὰ τῆς ἐθῆς ἴν' οὐκ ἢ μὴ νομιζοῦσι κηνοτομίαν εἶναι διὰ τὸ λέγειν, οὐκ ἀπεστέρη ἢ μὴ εἰς τὰ πρόθετα τὰ ἀποκλιθεὶς οἰκον Ἰσραὴλ; δεικνύει καὶ τῷ Πατρὶ τοῦτο δοκῶν. Εἰ δὲ μετὰ πολλῆς αὐτοῦ τῆς εὐτελείας φέγγεται, θαυμαστὸν οὐδὲν οὕτω γὰρ κἀκεῖνον; ὁμοίους τότε, καὶ τοὺς αὐτὰ ταῦτα; καὶ ὅπερ εἶπον, ἀεὶ τῆς εὐτελείας ὑπερβολῇ ἐφόρα ἐπιστεῖν ὅτι συγκαταβάσεως ἦν τὸ εἰρημένον.

β'. Τί δὲ ἐστὶ, Πάσης σαρκός; Ὅ γὰρ ἐπὶ πάντες ἐπίστευσαν. Καὶ μὴν, τὸ αὐτοῦ μέρος, πάντες ἐπίστευσαν· εἰ δὲ μὴ προσήκον τοῖς λεγομένοις, οὐ τοῦ διδάσκοντος; τὸ ἐγγράμματα, ἀλλὰ τῶν μὴ δεχομένων. Ἴνα πᾶν, ὁ δὲ δώκας αὐτῷ, ὅτι αὐτοῦς ζῶντων αἰώνων. Εἰ δὲ καὶ ἐνταῦθα ἀνθρωπίνως ποιεῖται φέγγεται, μὴ θαυμάσιος. Τῶν τὴ γὰρ εἰρημένων αἰτιῶν ἔνεκεν τοῦτο ποιεῖ, καὶ φυλακτόμενος; ἀεὶ τὸ αὐτὸς εἰ περὶ ταυτοῦ λέγειν μέγα, ἐπειδὴ τοῦτο προστάτω τοῖς ἀκουσμένοις, διὰ τὸ μὴδὲν μέγα περὶ αὐτοῦ φαντάζεσθαι τέως. Ὁ γοῦν Ἰωάννης, ὅταν ἐξ οὐκ εἰς φέγγεται προσώπων, οὐχ οὕτω ποιεῖ, ἀλλ' ἐπὶ τὸ ὑψηλότερον ἀνάγει τὸν λόγον, οὕτω λέγων Πᾶντα δὲ αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν· καὶ ὅτι Ζῶν ἦν, καὶ ὅτι Φῶς ἦν, καὶ ὅτι Εἰς τὸ ὄν ἦλθεν· ὅτι εἰς οὐκ εἶχε ἔξουσίαν, εἰ μὴ ἔλαβεν ἄλλ' ὅτι καὶ ἐτέρως ἔδεικνεν ἔξουσίαν τοῦ γενέσθαι ἐκτα Θεοῦ. Καὶ ὁ Παῦλος ὁμοίως; ἴσων αὐτὸν λέγει τῷ Θεῷ.

ἢ Savil. καὶ οὐ μωθητὰ δὲ οὐδὲ μετὰ ταῦτα. • Ita Savil. Morel. vero et quilibet μετὰ τὸ σταυρωθῆναι. • Hanc, τοῦ δὲ διορθώμενος ἐπιστρέφοντας; absunt in Savil. • Savil. τα ἐγ. μένος.

• Ἄλλ' ὀφθαλμοὺς εἰς τὸν.

passus est (Luc. 15); sed quia ad paternam domum reversus est, et ad pristinum restitutus honorem est, et illo qui semper probe se gesserat, clarior apparuit. Hunc et nos imitemur; et ad Patrem reversi vel sero tandem, ab illa captivitate resiliamus, et in libertatem

nos transferamus, ut regno colorum fruamur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, quicum Patri gloria, unaque Spiritui sancto, in saecula saeculorum. Amen.

HOMILIA LXXX.

CAP. 17. v. 1. *Hæc loquutus est Jesus, et sublevatis oculis in caelum, dixit: Pater, venit hora, clarifica Filium tuum, ut et Filius tuus clarificet te.*

1. Qui fecerit et docuerit, inquit, hic magnus vocabitur in regno caelorum (Matth. 5. 19); et merito sanc. Verbis enim philosophari facile est, opera autem exhibere, fortis et magni animi. Quare Christus de patientia verba faciens, seipsum in medio proponit, jubens inde exempla sumere. Ideo post hanc admonitionem in preces convertitur, docetque nos, in tentationibus omnia relinquenda et ad Deum confugiendum esse. Postquam enim dixit, *In mundo tribulationem habebitis*, illorumque animos concitavit, per orationem rursum erigit. Illius enim adhuc pro homine habebant. Et propter illos hoc agit, ut in Lazaro, causamque aperit, *Propter turbam circumstantem dixi, ut credant quia tu me misisti* (Joun. 11. 42). Etiam, inquit, sed coram Judæis hæc jure sic disposita sunt; coram discipulis autem quare? Etiam jure coram discipulis. Qui enim post tot tantaque dicebant, *Nunc scimus quia scis omnia*, plusquam omnes indigebant confirmatione. Alioquin vero id evangelista non orationem vocat; sed quid ait? *Sublevatis oculis in caelum*, et magis illud colloquium cum Patre fuisse insinuat. Quod si alibi orationem vocet, et illum exhibeat nunc genus flectentem, nunc vero oculos ad caelum levantem, ne turberis. Illis enim instituitur quantum sit in oratione perseverandum; ut stantes suspiciamus, non carnis tantum, sed etiam mentis oculus; et ut flectamus genus, corda nostra conterentes. Venit enim Christus non modo ut sese exhiberet; sed etiam ut virtutem nos doceret ineffabilem. Magister autem non verbis tantum, sed re etiam erudit oportet. Audiamus ergo quid hic dicat. *Pater, venit hora, clarifica Filium tuum, ut et Filius tuus clarificet te.* Iterum ostendit nobis se non invitum ad crucem venire. Quomodo invitus veniret, qui hoc et fieri rogat, et rem appellat gloriam, non crucifixi modo, sed etiam Patris? Nam ita factum est: non enim Filius tantum, sed etiam Pater clarificatus est. Antè crucem enim nec Judæi ipsum noverant (*Israel, inquit, me non cognovit* [Isai. 4. 5]); post crucem autem universus orbis occurrit. Deinde modum etiam gloriæ addit, et quo pacto ipsum glorificabit. 2. *Sicut dedisti ei potestatem omnis carnis, ut omne quod dedisti ei non percut.* Semper enim benefacere, id gloria Dei est. Quid sibi vult illud, *Sicut dedisti ei potestatem omnis carnis?* Interim ostendit prædicationem non ad Judæos tantum circumscriptam, sed orbem totum pervasuram esse, et gentium vocationis primordia statuit. Quia enim dixerat, *In viam gentium ne abieritis* (Matth.

10. 5); dicturusque postea erat, *Euntes docete omnes gentes* (Matth. 28. 19), ostendit Patrem etiam id velle. Nam id Judæos admodum offendebat, etiamque discipulos. Neque enim postea æquo animo ferebant quod gentes adjungerentur, donec Spiritus doctrinam acceperunt; illud quippe Judæis non parum displicebat. Post tantam igitur adveniens Spiritus celebritatem, Jerosolymam veniens Petrus, vix potuit criminationem effugere, cum de sindone loqueretur (Act. 14). Quid vero significat illud, *Dedisti ei potestatem omnis carnis?*

Hæretici confutantur. — Interrogabo hæreticos, Quandonam potestatem illam accepit? ante vel postquam illos efformasset? Ipse namque ait, postquam crucifixus est et resurrexit, *Data est mihi omnis potestas. Euntes docete omnes gentes* (Matth. 28. 18. 19). Quid ergo? non habebat potestatem operum suorum; sed fecit quidem eos, potestatem vero in eos non habuit postquam fecit? Atqui omnia facere exhibetur etiam priscis temporibus, et illos quidem ut peccatores puniit, alios vero qui convertuntur, emendat? (*Non abscondam, inquit, a puera meo Abraham, quod facturus sum* [Gen. 18. 17]); alios vero qui recte faciunt, honorat. Itaque tunc quidem habebat, nunc perdidit, et rursum recepit? Ecquis daemone hæc loquutus est? Quod si eadem et tunc et in præsentī ipsi potestas inerat (ait enim, *Sicut Pater suscitavit mortuos et vivificavit, sic et Filius quos vult vivificavit*); quid significat dictum illud? Missurus illos erat ad gentes; ne itaque putarent quid innovari, quod dixisset, *Non sum missus nisi ad oves quæ perierant domus Israel*, ostendit hanc esse quoque Patris voluntatem. Quod si illud perquam humiliter loquatur, nihil mirum: sic enim illos tunc instituebat, necnon eos qui post futuri erant; atque, ut dixi, ex tanta verborum humilitate, suadebat se auditorum imbecillitati sermonem attemperare.

2. Quid vero sibi vult illud, *Omnis carnis?* Neque enim omnes crediderunt. Verum, quod ad ipsum attinet, omnes. Quod si non dictis attendebant, non erat hæc culpa doctoris, sed non accipientium. *Ut omnia quod dedisti ei, det eis vitam æternam.* Quod si hic etiam humanius loquitur, ne mireris. Jam memoratis enim de causis id agit, atque cavens semper ne magifice ex se loquatur: illud enim audiores offendisset, qui nihil dum magnum de ipso opinabantur. Joannes tamen cum ex se loquitur, non ita facit, sed sublimiore utitur sermone hujusmodi: *Omnia per-*

¹ Ita Savil., Morel vero et quidam, postquam incarnatus est.

² Hæc, alios vero qui convertuntur emendat, desunt in Savil.

ipsam facta sunt, et sine ipso factum est nihil; et, *Vita erat; et, Lux erat; et, In propria venit* (Joan. 1. 3. 4. 9. 11); non quod non haberet potestatem, nisi accepisset; sed quod aliis quoque doret *Potestatem filios Dei fieri* (Ibid. v. 12). Paulus similiter ipsam æqualem Deo dicit (Philipp. 2. 6). Ipse vero humaniore modo petit sic: *Ut omne quod dedisti ei, det eam vitam æternam. 3. Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum. Solum verum Deum*, ad differentiam eorum, qui dñi non sunt, sic loquitur. Ad gentes namque mittendi apostoli erant. Quod si id non admittant, sed propter hoc solum negent esse vere Dei Filium; sic progressi Deum esse negant. Nam ait: *Gloriam, quæ a solo Deo est, non quaeritis* (Joan. 5. 44). Quid ergo? non erit Deus Filius? Si vero Deus Filius, et solius Patris, palam est et verum esse, et ejus qui solus verus dicitur Filium. Quid ergo cum dicit Paulus, *An solus et ego Barnabas* (2. Cor. 9. 6)? an Barnabam tollit? Minime; illud enim, *Solus*, ad aliorum differentiam ponitur. Quod si Filius nõn verus sit Deus, quomodo veritas est? non multum enim differt a vero veritas. Eum qui verus homo non sit, quid esse dicemus, quaeso? annon hominem esse negabimus? Sic si Filius non est verus Deus, quomodo Deus est? Quomodo nos deos facit et filios, cum verus non sit? Sed de his accuratius alibi loquuti sumus: quare et cetera persequamur. *Ego te clarificavi super terram*. Recto dicit, *Super terram*; nam in caelo glorificatus erat, cum naturalem haberet gloriam, et ab angelis adoraretur. Non ergo de gloria substantiæ ejus propria dicit (illam enim gloriam, quamvis nemo ipsam glorificet, semper plenam habet); sed hanc quæ humano cultu exhibetur. Itaque illud, *Clarifica me*, sic intelligendum. Ut autem discas illud de hujusmodi gloria loqui, audi sequentia. 4. *Opus consummavi, quod dedisti mihi ut faciam*. Atqui res adhuc in principio erat; imo ne in principio quidem. Quomodo ergo dicit, *Consummavi*? Vel se quod in se erat totum effecisse; vel quod futurum est ut factum dicit; vel potius dicitur, totum jam factum fuisse, quia jam radix honorum posita erat, ex qua necessario producendi fructus erant, sequo iis qui post futuri erant adfuturum esse, cum ipsis conjungendum. Ideo rursus humiliter modo dicit, *Quod dedisti mihi*. Nam si audiendo et discendo perseveravit, hæc gloria ejus longe minor esset. Quod enim ad hoc ex propria voluntate venerit, ex multis perspicuum est, nec cum dicit Paulus: *Sic dilexit nos, ut traderet seipsum pro nobis* (Ephes. 5. 2); et, *Semetipsum exinanivit, formam servi accipiens* (Philipp. 2. 7); et iterum, *Sicut dilexit me Pater, et ego dilexi vos* (Joan. 15. 9). 5. *Clarifica me tu, Pater, apud te ipsum claritate, quam habui priusquam mundus fieret apud te*. Et ubi claritas illa? esto apud homines inglorius fuerit, ob carnem quæ induebatur; sed cur apud Deum glorificari quaerit? Quid ergo hic dicit? De incarnatione hic sermo est, quod carnis natura nondum glorificata esset, nec incorruptionem consequuta, neque esset solii regii parti-

iceps. Ideo non dixit, *Super terram*; sed, *Apud te*.

3. *Incitantur desideres. Amor pecuniæ damnatur. Fastus redargitur. Vera libertas est nullo egere*. — Hac nos quoque fruemus gloria secundum mensuram nostram, si vigilemus. Ideo Paulus ait, *Si tamen compatimur, ut et conglorificemur* (Rom. 8. 17). Innumeris ergo lacrymis digui sunt ii qui, tanta sibi proposita gloria, ob desiderium et somnolentiam sibi ipsis insidiantur, atque etiamsi gehenna non esset, omnino tamen essent miserrimi, qui cum possent cum Filio Dei regnare et gloria frui, ipsi tantis se bonis defraudant. Nam si concidi oporteret, si mille subire mortes, si mille animas et totidem corpora quotidie tradere: nonne hæc omnia pro tanta gloria pati deberemus? Nunc vero ne quidem pecuniam contemnimus, quas demum vel inviti relinquemus. Non contemnimus pecuniam, quæ nos innumeris circumspiciant malis, quæ hic remanebunt, et nostræ non sunt. Illa enim administramus, quæ nostra non sunt, licet paterna. Cum autem aderit gehenna, verus ille non moriens, ignis inextinguibilis, stridorque dentium, quomodo illa feremus? Usquequo non videbimus, sed in quotidianas rixas et bella et inania verba omnia consumimus, terram alimus, corpus impinguamus, animam negligimus, necessaria nihil curamus, de superfluis et inutilibus solliciti sumus? Magnifica construimus sepulcra, splendidas emimus ædes, servorum greges varios nobiscum trahimus, dispensatores varios excogitamus, agrorum, ædium, pecuniarum principes statuimus, imo principum principes; desertæ vero animæ nulla nobis cura est. Equis herum fluis erit? nonne unum implemus ventrum? nonne uno corpore circumdamur? quis tantus rerum tumultus? cur eam quam sorti i sumus animam dividimus, discerpimus? que in tanta ministeria, duram nobis excogitantes servitum? Nam qui multis eget, multorum est servus, licet illis imperare videatur. Et enim famulorum servus est herus, et servitutis aliud gravius genus inducit. Et alio modo servus est, cum non audeat sine servis vel in forum, vel ad balneum, vel in agrum ire: illi vero sæpe sine hero circumquoque incedunt. Sed qui videtur esse dominus, nisi adsint servi, non audeat exire domo; sed si extra domum vel compareat, se putat esse ridiculum. Quidam forte nos irritant hæc dicentes; sed ideo multis illi lacrymis sunt digni. Quod enim hæc servitus sit, ut ostendam, libenter interrogaverim: an velles egere aliquo, qui ori tuo cibum vel poculum admooveret? annon lacrymis dignum putares tale ministerium? Quid, si semper gestantibus egeres, ut incederes, nonne te ideo omnium miserum putares? Sic nunc te affectum esse oporteret. Nihil enim refert, an homines, an jumenta gestent. Annon, quaeso, hinc angeli a nobis differunt, quod non tot egeant rebus, quot nos egemus? Itaque quanto paucioribus indigemus, tanto propinquiores illis sumus: quanto pluribus, tanto magis ad hanc caducam vitam defectimus. Atque ut rem ita esse discas, senes interroga, quam vitam beatam existiment, an illam quando his rebus stulte vincebantur,

Αὐτὸς δὲ ἀνθρωπινώτερον αἰεὶ οὖν λέγων Ἰνα πῦρ, ὁ δὲ δῶκεας αὐτῷ, δὴ αὐτοῦ ζωὴν αἰώνιον. Ἀθεὴ δὲ ἔστιν ἡ αἰώνιος ζωὴ, Ἰνα γινώσκωσι σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν, καὶ ἐν ἀπέσταλας Ἰησοῦν Χριστόν. Μόνον ἀληθινὸν Θεόν, πρὸς ἀντιδιαστολήν τὸν οὐκ ὄντων θεῶν φησι. Καὶ γὰρ εἰς τὰ ἔθνη αὐτοῖς πέμπειν ἐβαλλεν. Εἰ δὲ οὐκ ἀνέστησαν, ἀλλὰ διὰ τοῦτο μόνον ἐκβάλλουσι τοῦ εἶναι ἀληθινὸν Θεόν τὸν Υἱόν, οὕτως προϋφύοντες καὶ τὸ Θεὸν εἶναι ἐκβάλλουσι. Καὶ γὰρ φησι: Τὴν δόξαν τὴν παρὰ τοῦ μόνου Θεοῦ οὐ ἔλαβετε. Τί οὖν; οὐκ ἔστιαι Θεὸς ὁ Υἱός; Εἰ δὲ Θεὸς ὁ Υἱός, καὶ μόνου τοῦ Πατρὸς λεγομένου, εὐδόκηον ἐκεῖ καὶ ἀληθινός, καὶ μόνου ἀληθινοῦ καλουμένου. Τί δὲ; ἔταν λέγει Παῦλος: *Ἡ μόνος ἐγὼ καὶ Βαρνάβας*; ἀρα ἐκβάλλει τὸν Βαρνάβαν; Οὐδέμῳς τὸ γὰρ, Μόνος, πρὸς ἀντιδιαστολήν ἑτέρων κείται. Εἰ δὲ οὐκ ἀληθινὸς Θεός, πῶς ἀληθεύει; ἔπιπολὺ γὰρ * τοῦ ἀληθινοῦ ἡ ἀληθεία διαφέρει. Τὸν μὴ ἀληθινὸν ἄνθρωπον εἶναι εἰ ἐρούμεν, εἰπέ μοι; οὐχὶ οὐδὲ ἄνθρωπον; Οὕτως, εἰ ἀληθινὸς Θεός οὐκ ἔστιν ὁ Υἱός, πῶς ἐστὶ Θεός; πῶς δὲ ἡμεῖς θεοὺς ποιεῖ καὶ υἱούς, μὴ ὢν ἀληθής; Ἄλλ' ὑπὲρ τούτων ἀκριβέστερον ἡμῖν ἐντέροι; εἰρηται: διὸ τὸν ἑλθόντα ἐχόμεθα. Ἐγὼ σε [475] ἐδόξασα ἐπὶ τῆς γῆς. Καλῶς εἶπε. Ἐπὶ τῆς γῆς ἔν γὰρ τὸ οὐρανὸν δεδοξαστο, ἐν τε τῇ φύσει τὴν δόξαν ἔχον, καὶ παρὰ τὸν ἀγγέλων προσκυνουμένους. Οὐ τούτων περὶ ἐκείνης τῆς δόξης φησι, τῆς τῆ οὐραίας αὐτοῦ συγκαληρωμένης (ἐκείνην γὰρ τὴν δόξαν, κἂν μηδεὶς αὐτὸν δοξάσῃ, μένει πεπληρωμένη ἔχον), ἀλλὰ ταύτην φησι τὴν ἀπὸ τῆς τῶν ἀνθρώπων λατρείας γινομένην. Οὐκ οὖν καὶ τὸ, *Δοξασόν με*, τοιοῦτόν ἐστιν. Καὶ Ἰνα μάθῃς, ἐπὶ τούτων τὸν τρόπον τῆς δόξης φησιν, ἀκούσων τῶν ἐχθῆ: *Τὸ ἔργον ἐτελείωσα, ὁ δὲ δῶκεας μοι Ἰνα ποιήσω αὐτό.* Καίτοι γε ἀρχὴν ἔτι τὸ πρᾶγμα εἶχε, ἔμλλον δὲ οὐδὲ ἀρχῆν. Πῶς οὖν λέγει, *Ἐτελείωσα*; Ἡ δὲ ἐκεῖναυτοῦ πᾶν ἰσότησα ἢ ἐπὶ τὸ ἐξομῶν ὡς ἦδη γεγεννημένον λέγει ἢ ὁ μάλιστα πάντων ἐστὶν εἰπεῖν, ἐπὶ τὸ πᾶν ἦν ἦδη γεγεννημένον τῷ τῆν εἶσαν τὸν ἀγαθὸν καταδόξασθαι, ἢ πάντως ἐξ ἀνάγκης ἐμῶν ἐθέσθαι οἱ καρποὶ, καὶ τὸ τοῖς μέλλουσιν μετὰ ταῦτα γίνεσθαι, αὐτὸν παρῆναι καὶ συνεφαπτεσθαι. Διὰ τοῦτο πάλιν συγκαταβατικῶς φησιν. *Ὁ δὲ δῶκεας μοι.* Εἰ γὰρ δὴ περιέμενον ἀκούσαι καὶ μαθεῖν, πῶς ταῦτα τῆς δόξης αὐτοῦ ἀποδέοντα ἐν εἴη. Ὅτι γὰρ εἶ οὐκ εἶχε; ἐπὶ τοῦτο γυνώμης ἦλθε, πολλαχόθεν ὅλων. Ὡς ἔταν λέγει Παῦλος, ἐπὶ οὕτως ἠγάπησεν ἡμᾶς, ὥστε παραδοῦναι ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν καὶ, *Ἐαυτὸν ἐκένωσε, μορφῆν δοῦλου λαβών* καὶ πάλιν, *Καθὼς ἠγάπησέ με ὁ Πατήρ*, καὶ ἡ ἀγάπησά * ἐμᾶς. *Δόξασόν με σὺ, Πάτερ, παρὰ σσαντῷ τῆ δόξης, ἢ εἶχον ἀπὸ τοῦ τὸν κῆμον εἶναι παρὰ σοί.* Καὶ πῶς ἡ δόξα ἐκείνη; ἔστω μὴ γὰρ, παρὰ ἀνθρώπων εἰκότως; ἀλλ' οὐκ ἔστιν εἰς διὰ τὸ περιεχόμενον ἐνταῦθα: πῶς καὶ παρὰ Θεῷ δοξασθήσεται ζητεῖ; Τί οὖν ἐνταῦθα φησι; Περὶ τῆς οὐκονομίας ὁ λόγος; ἐπεὶ οὕτω διδοῦστος τῆς σαρκὸς ἢ φύσει, οὐδὲ ἀφραστῆς ἀπολαύσασα, οὕτε τοῦ θρόνου κοινουήσασα τοῦ βασιλικοῦ. Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν, Ἐπὶ τῆς γῆς, ἀλλὰ, *παρὰ σοί.*

γ. Ταύτης καὶ ἡμεῖς ἀπολαυόμεθα τῆς δόξης κατὰ τὸ ἧμῶν μέτρον, ἐάν ἠψώμεν. Διὰ τοῦτο καὶ Παῦλος φησιν: *Ἐίπερ συνηπόσχημεν, Ἰνα καὶ συνδοξασθώμεν.*

* Legendum omnino videtur, non ἐπιπολὺ γὰρ, aliquo sensu non constabit. Sic etiam legendum putat Boisvius apud S. Basilium. * Morel, et quidam alii Patres, οὕτως; ἀγάπησα. * Alii γο, et paulo post ζηταί.

Μυρίων ἀρα ἔξει θακρούων αἰ, τοσαύτης προκειμένης δόξης, διὰ τὸ καθῆλαι καὶ ἔπιπεν ἐπιβουλεύοντες ἑαυτοῖς; καὶ εἰ γέννηα μὴ ἦν, ἀβλιώτεροι πάντων, οὗς βασιλεύουσι παρὸν καὶ συνδοξασθήναι τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ, τοσοῦτον ἑαυτοῖς ἀποστρέφοντες ἀγαθόν. Εἰ γὰρ κατακοπήναι εἴη, εἰ γὰρ μυρίους ἀποθανεῖν θανάτου, εἰ μυρίους ἐπιδοῦναι ψυχὰς, καὶ τοσαῦτα σώματα καὶ ἐκάστην ἡμέραν οὐκ εἴη τοσαῦτα ὁ ὑποστῆναι ὑπὲρ τοσαύτης δόξης; Νῦν δὲ οὐδὲ χρημάτων καταφρονοῦμεν, ὡς περ ὑστερον καὶ ἀκονεας ἀποστρέφεται οὐ καταφρονοῦμεν χρημάτων, τὸν μυρίους ἡμᾶς περιβαλλόντων κακοῦ, τῶν ἐνταῦθα μενόντων, τῶν οὐχ ἡμῶν. Τὰ γὰρ οὐχ ἡμῶν διοικούμεν, κἂν παρὰ ἡμῶν. Ὅταν δὲ καὶ γέννηα προση, καὶ σκώληξ [476] ἀταλεψήτος, καὶ δόξατον πῦρ, καὶ βρυγμὸς δόδωντων πῶς εἴσομεν ταῦτα; εἰπέ μοι. Μέχρι τίνος οὐ διαδέλωπομεν, ἀλλ' εἰς μάχας καλοῦμεναι; καὶ φρονεῖται, καὶ λόγους ἀνοήτους τὰ πᾶν δαπανώμεν, τὴν γῆν τρέφοντες, τὸ σῶμα πιαίνοντες, καὶ τῆς ψυχῆς ἀμολούτες, τῶν μὲν ἀναγκαίων οὐδένα ποιούμενους ἄρον, τῶν δὲ περιττῶν καὶ ἀνοήτων πολλὴν τὴν φρονεῖτα; Καὶ λαμπροῦς μὲν οὐκονομοῦμεν τάρους, καὶ ἀνούμεθα πολυτελεῖς οικίας, καὶ παντοδαπῶν οικητῶν ἀγέλας περισύρομεν, καὶ οὐκονόμους διαφόρους ἐπινοοῦμεν, ἀγρών, οἰκίων, χρημάτων ἀρχοντας, καὶ ἀρχοντας ἀρχόντων καθιστώμεντες; τῆς δὲ ψυχῆς ἠρημαμένης οὐδὲς ἡμῖν λόγος. Καὶ εἰ τούτων ἔσται τὸ πέρας; οὐχὶ μὴν γὰρ πλεονάζουσα πληροῦμεν; οὐχὶ ἐν σῶμα περιβάλλομεν; τῆς δὲ πολὺς τῶν πραγμάτων θρόμβος; εἰ δὲ ἔσται, καὶ διατεῖ τὴν ψυχὴν, ἢ ἐλάττωμα ἢ, κατακόπτομεν, σπαράττωμεν εἰς τὴν τῶν οὐσιῶν λειτουργίαν, χαλεπῆ ἑαυτεῖς ἐπινοοῦντες δουλείαν; Ὁ γὰρ πολλῶν δεόμενος, πολλῶν εὐλόος ἐστὶ, καὶ ὁδοκῆ κρατεῖται τούτων. Ἐπεὶ καὶ τὸν οικητῶν εὐλόος ἐστὶν ὁ δεσποτῆς, καὶ θεραπειας ἕτερον εἰσφέρει τρόπον μείζονα; καὶ ἄλλως δὲ εὐλόος, χωρὶς ἐκείνων οὐκ εἰς ἄγρον ἐμβαλεῖν τοκῶν. οὐκ εἰς βλανεῖον, οὐκ εἰς ἀγρὸν ὁ δεσποτῆς, καὶ θεραπειας χωρὶς ἐκείνου πανταχοῦ παρίσταν. Ἄλλ' ὁ δοκῶν εἶναι κύριος, ἀν μὴ παρίσταν ὁ δοκῶν, οὐ τομᾶ προελθεῖν εἰκοθεν, ἀλλὰ καὶ παροκίτῃ τῆς οικίας μόνος, καταγλαστον ἑαυτὸν εἶναι νομίζει. Τάχα τινὲς γελώσιν ἡμᾶς; ταῦτα λέγοντες; ἀλλὰ εἰ αὐτὸ μὲν τοῦτο μυρίων θακρῶν εἶται ἂν εἶεν. Ὅτι γὰρ δουλεῖα τοῦτο, ἡμέρας ἂν σε ἐροῖμεν; ἐθούλου εἰσθεῖσαι τοῦ τὸν ψωμῖν τῷ στόματι σου προστιθέντες, ἢ τὴν κύλικα τοῖς χεῖλεσι; προσάγοντες; οὐχὶ θακρῶν ἐνόμενες; ἀξίαν εἶναι τὴν δακλον τούτην; Τί δὲ, εἰ βασταζόντων τινῶν ἐδέου πρὸς τὸ βαδίζον διηγεῖται, οὐκ ἂν σεαυτὸν ἐλεγετο καὶ ἀλλιώτερον ταύτην πάντων ἐνόμενος; Οὐκ οὖν καὶ οὐν οὐτα δακλον εἶη. Οὐδὲν γὰρ διαφέρει, εἴτε ὑπὸ ἀλόγων, εἴτε ὑπὸ ἀνθρώπων ταῦτα εἶη πάσχει. Τί δὲ, εἰπέ μοι, οὐχὶ καὶ ταῦτῃ διωτικῆσιν ἡμῶν ὁ ἀγγέλος, ἐπὶ οὐ δόναται δων ἡμεῖς; Οὐκ οὖν ὅση μὲν ἂν ἐλαττόνων δεόμεθα, τοσοῦτω πρὸς ἐκείνων; οὐδὲ μὲν ὅση δὲ ἂν πλείωνων, τοσοῦτω πρὸς τὸν ἐπίκρον τούτων καταπίνομεν βίον. Καὶ Ἰνα μάθῃς, ἐπὶ ταῦτα οὕτως ἔχει, ἐρώτησον τοὺς γεγραμμένους ποῖον μακαρίζουσι βίον, τὸν διε ἐκρατούνητο μάτην, ἢ τὸν διε αὐτῶν κρατούνητο νῦν; Διὰ γὰρ τοῦτο αὐτοῖς ἢ ἐκείνων ἐκαλόσαμεν, ἐπειθεῖ ὅτι ἐν νεότητι μαθόντες οὐδὲ σοασι τῆς δουλείας τὴν ὑπερβολὴν. Τί δὲ ὁ τυρέτοντες ἢ, ἔταν πολλὰ δεόμενες πολλαῖ πίνουσι καὶ πολ-

* Alii πάντα. * Savit, τὴν μίαν ψυχὴν, lectio non spernenda. Emr. * Alii ἐν ἐλάττω, εἰ μοι τὴν ἂν τούτων λέει. * Iam, οὐκ εἰς ἀγρὸν, καὶ II, et cetera, restituta. Emr. * Alii τοῦτο ἐκείνων. * Alii ἡμῶν ἐροῦντες.

λῶν δέονται, ἢ ἔταν ὑμάναντες ἀπαλλαγῶσι τῆς ἐπιθυμίας, ἑαυτοὺς μακαρίζουσιν; Ὁρᾷ, οὐ πανταχοῦ τὸ πολλῶν δεῖσθαι ἐλευθέρων, καὶ πόρρω φιλοσοφίας, καὶ δουλείας; καὶ ἐπιθυμίας; ἐπίτασις; Τί τοῖνον ἐκόντες ἐπιτελομεν ἑαυτοὺς ἀβλύστερα; Εἰπέ γάρ μοι, εἴ γε ἦν χωρὶς στέγης καὶ τοῦχων μὲν βαπτύμενον οἰκεῖν, οὐκ [477] ἂν εἴποι τοῦτο μάλλον; τίνας οὖν ἔνεκεν τὰ σύμβολα τῆς ἀσθενείας ἐπιτεταίς; Οὐ διὰ τοῦτο τὸν Ἀδὰμ μακαρίζομεν, οὐτι οὐδενὸς ἐδέσθη, οὐκ οἰκημάτων, οὐκ ἐνδύματων; Ναί, φησὶν ἄλλὰ νῦν ἐν χρεῖα καθιστήκαμεν. Τί τοῖνον τῆν χρεῖαν ἀφαιρομεν; Εἰ γὰρ πολλοὶ καὶ τῶν τῆς χρεῖας πολλὰ περικόπτοισι (δούλου; λέγω, καὶ οἰκήματα, καὶ χρήματα), τίνα ἂν ἔχοιμεν ἀπολογίαν, τῶν χρεῖαν ὑπερβαίνοντες; Ὅσῳ ἂν πλείονα περιβάλλῃ, τοσοῦτω δουλικώτερος γέγονας. Ὅσῳ γὰρ ἂν πλείονων δεσθῆς, τοσοῦτω τὴν ἐλευθερίαν ἐπετέμῃ. Ἡ μὲν γὰρ ἀκριβὲς ἐλευθερία, τὸ μηδενὸς ὄλας δεσθῆαι, ἢ δὲ μετ' ἐλευθέρων, τὸ ἀλίγων δεσθῆαι, ἢν ἄγγελοι μάλιστα ἔχουσι καὶ οἱ τούτων ἡμεῖς. Τὸ δὲ καὶ ἐν θνητῷ σώματι μένοντες κατορθώσαι τοῦτο, ἐνόησον ἥλιον ἔχει τὸν ἔπαινον. Τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγε Κορινθίοις γράφων·

Αἰὶ ὑπετέμῃ.

Ἐγὼ δὲ ὑμῶν γε' ὄραμ'· καλ', ἵνα μὴ θλίβῃν τῆ σαρκὶ ἔξωσι οἱ τοῖτου. Διὰ τοῦτο χρήματα λέγεται, ἵνα χρώμεθα εἰς δέον, οὐχ ἵνα φυλάττωμεν καὶ κατορθύωμεν τοῦτο γὰρ οὐκ ἔστι κησασθαι, ἀλλὰ κηθῆναι. Εἰ γὰρ τοῦτο μέλλομεν σκοπεῖν, ὅπως αὐτὰ πολλὰ ποιήσοιμεν, οὐχ ἵνα ἀπολαύσωμεν εἰς δέον, ἀνίσταρται ἡ τάξις, καὶ ἐκεῖνα ἡμᾶς κέκτεται, οὐχ ἡμῆς ἐκεῖνα. Ἀπαλλαγόμενοι ποῦνον τῆς χαλεπῆς ταύτης δουλείας, καὶ γενόμεθα ποτε ἐλευθέρων. Τί μωροὶς ἑαυτοὶ; ἐπισπούμεν καὶ ποικίλους δεσμούς; Οὐκ ἀρκεῖ σοι τῆς φύσεως ὁ δεσμός, καὶ τῆς ζωῆς ἡ ἀνάγκη, καὶ ὁ τῶν μωρῶν πραγμάτων ὄλος; ἀλλὰ καὶ ἔτερα σαυτοῦ πλέκεις δεῖματα, καὶ τοὺς ποὺ περιβάλλεις; Καὶ πῶς ἐπιλήψῃ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ πρὸς τὸ ὕψος στήνα; Ἐκεῖνο δυνήσῃ; Ἀγαπήτων γὰρ, ἀγαπήτων, πάντα ταῦτα διακόφοντα τὰ σκονία δυνήσῃναι ἐπιπλάθεισαι; τίς ἄνω πόλις; τοσαῦτα ἑτερά ἐστὶ τὰ κωλύματα· ἄτερ ἵνα νικήσωμεν ἅπαντα, τῆς εὐτελείας ἐχόμεθα. Ὅσῳ γὰρ ἐπιληφόμεθα καὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἢ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ἢ Αἰὶ ἀναστήται.

ΟΜΙΛΙΑ ΠΑ'.

Ἐφανέρωσά σου τὸ ὄνομα τοῖς ἀνθρώποις, οὐδ' ἔδωκά μοι ἐκ κόσμου. Σοὶ ἦσαν, καὶ ἔμοι αὐτοὺς ἔδωκας, καὶ τὸν λόγον σου τετηρήκασι.

α'. Μεγάλῃ βουλῆς Ἄγγελος λέγεται ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, τῶν τε ὄλων ἔνεκεν ὧν ἔδωκε, καὶ προφηγομένης ἐτι τὸν Πατέρα εἰς ἀνθρώπους κατήγγελλε· ὅπερ οὖν καὶ νῦν φησὶν· Ἐφανέρωσά σου τὸ ὄνομα τοῖς ἀνθρώποις. Εἰπὼν γὰρ, οὐ Ἐτελείωσά σου τὸ ἔργον, ἐπεὶ γὰρ ἔμελλεν ἀγορεύειν, λέγων ποῖον ἔργον. Καὶ μὴν [478] ὅληον ἦν τὸ ὄνομα. Καὶ γὰρ ὁ Ἡσαίας φησὶν· Ὁμείθε τὸν Θεὸν τὸν ἀληθινόν. Ἄλλ' ὁ πολλὰς εἶπον, τοῦτο καὶ νῦν λέγω, οὐτι εἰ καὶ ὅληον ἦν, ἀλλ' ἴσθαί μοι, καὶ οὐδὲ τοῖτου πῶσι· νῦν δὲ πρὸ τῶν ἰθῶν φησι. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον δηλοῦ, ἀλλ' ὅτι καὶ Πατέρα αὐτοῦ ἔγνωσαν. Οὐκ ἔστι δὲ ἕριον μαθεῖν, οὐτι ἡμιουργός ἐστι, καὶ οὐτι Υἱὸν ἔχει. Ἐφανέρωσε δὲ αὐτοῦ τὸ ὄνομα καὶ διὰ λόγων, καὶ διὰ πραγμάτων. Ὁδ' ἔδωκας μοι ἐκ τοῦ κόσμου. Ὅσπερ ἀνωτέρω φησὶν· Οὐδέεις ἔρχεται πρὸς με, ἔάν μὴ ἡ θεοδόμητος αὐτῷ· καὶ, Ἐάν μὴ ἐλέγηται αὐτὸν ὁ Πατὴρ μου· οὐτω καὶ ἐν ταῦθα. Ὁδ' ἔδωκας μοι. Καὶ μὴν αὐτοὺς φησὶν ὅτιν ὄν ἐταῦτο. Ὅθεν ὅληον, οὐτι δύο ἐνταῦθα κατασκευάζει διὰ τῶν εἰρημῶν, οὐτι τε οὐκ ἐναντίος τῷ Πατρὶ, καὶ οὐτι βούλημα αὐτοῦ τὸ πιστεῦσαι αὐτοῦ τῷ Υἱῷ. Σοὶ ἦσαν, καὶ ἔμοι αὐτοὺς ἔδωκας. Ἐνταῦθα βούλεται διδάξει σφῆρα ἀγαπώμενον παρὰ τοῦ Πατρὸς. Ἐπεὶ τίς γὰρ οὐκ ἐδεξήθη τὸ λαβεῖν αὐτοῦ, ὅληον ἐκείθεν· αὐτοὺς αὐτοὺς καὶ ἀποῖησαν, αὐτοὺς αὐτῶν προνοεῖ διηλεκτός. Πῶς οὖν αὐτοὺς ἔλαθεν; Ἄλλ' ὅπερ ἔργον, τοῦτο δηλοῦ τὴν πρὸς τὸν Πατέρα ὁμῶναι. Εἰ δὲ ἀνθρωπίνως τῆς βούλοιο αὐτὸ ἐξετάζειν, καὶ οὐτως οὐ; εἰρηται, οὐκ ἔστι ἐσονται τοῦ Πατρὸς. Εἰ γὰρ οὐκ ὁ Πατὴρ αὐτοὺς ἔχειν, οὐκ εἴχην αὐτοὺς ὁ Υἱὸς, εἰδῆλον ὅτι καὶ οὐτε ἔδωκεν αὐτοὺς τῷ Υἱῷ, αὐτοὺς ἀπέστῃ τῆς δεσποτειας; καὶ τὸ ἀσώπτερον πάλιν, ἐδρεθήσονται γὰρ, ἥνικα μὲν ἦσαν παρὰ τῷ Πατρὶ, ἀτελείς ὄντες· οὐτε δὲ πρὸς τὸν Υἱὸν ἦλθον, τότε γινόμενα τέλει. Ἄλλὰ γὰρ; ταῦτα καὶ εἰπείν. Τί οὖν

διὰ τοῦτο δηλοῦ; Ὅτι α' καὶ αὐτῷ δέδοκτο τὸ πιστεῦσαι αὐτοὺς τῷ Υἱῷ. Καὶ τὸν λόγον σου τετηρήκασι, καὶ τὸν ἔργωσαν οὐτι πάντα, ὁ ἔδωκας μοι, παρὰ σοῦ ἦσαν. Πῶς τὸν λόγον σου ἐτήρησαν; Τῷ ἔμοι πιστεύουσι καὶ μὴ προσέειπον· ἴσθαί μοι. Ὁ γὰρ πιστεύων αὐτῷ, φησὶν, Ἐσπρήγασεν ἐπὶ ἐθεὸς ἀληθῆς ἐστι. Τὸν; μὲν γὰρ λέγουσιν, οὐτι Νῦν ἔγνω οὐτι πάντα, ὅσα ἔδωκας μοι, παρὰ σοῦ ἔστιν· ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοι τοῦτο λόγον. Πῶς γὰρ ἔμελλεν ἀγορεύειν ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ; Ἄλλὰ περὶ τῶν μαθητῶν εἰρηται. Ἐξ οὗ γὰρ αὐτὶ εἶπον, φησὶν, ἔμαθον οὐτι πάντα ὅσα ἔδωκας μοι, παρὰ σοῦ ἔστιν· οὐδὲν ἄλλοτερον, οὐδὲν ἴσθον ἔμοι παρὰ σοῦ ἢ. Τὸ γὰρ ἴσθον ὡς ἐπ' ἄλλοτερον τὰ πολλὰ τίθησιν. Ἐργωσαν οὖν οὐτι πάντα, ὅσα ἂν διδάξῃ, οὐτι ἐστὶ καὶ διδάγματα καὶ ἔργα. Καὶ πῶθεν ἔμαθον; Ἀπὸ τῶν ῥημάτων τῶν ἐμῶν οὐτω γὰρ καὶ ἐδίδασκον. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ Παρὰ σοῦ ἐξῆλθον· τοῦτο γὰρ διὰ παντὸς ἔσποῦσαι κατασκευάσαι Εὐαγγελίου. Ἐγὼ περὶ αὐτῶν ἔρωται. Τί λέγει; ὡς ἀγορεύοντα τὸν Πατέρα διδάσκεις; ὡς πρὸς ἀνθρωπων οὐκ εἰδὸτα διαλέγεις; Τί οὖν βούλεται αὐτῆ ἡ διατριβή; Ὅρᾷ ἐτι δὲ οὐδὲν ἔτερον τῆς εὐχῆς αὐτῆς, ἀλλ' ἵνα μάθωσι τὴν ἀγάπην, ἢν ἔχει εἰς αὐτοὺς; Ὁ γὰρ μὴ μόνον τὰ παρ' αὐτοῦ ε' παρασῶν, ἀλλὰ καὶ ἔτερον ἐπὶ τοῦτο παρακλῶν, πλείονα δεικνύου τὸν πόθον. Τί οὖν ἐστὶ, περὶ τούτων ἔρωται; Οὐχ ὑπὲρ παντὸς τοῦ κόσμου, φησὶν, ἀλλ' [479] ὑπὲρ ὧν ἔδωκας μοι. Συνεχῶς τίθησι τὸ, ἔδωκας, ἵνα μάθωσιν, οὐτι τῷ Πατρὶ τοῦτο δοκεῖ. Εἶτα ἐπειθὲ συνεχῶς εἶπε, Σοὶ εἶσι, καὶ σὺ μοι αὐτοὺς ἔδωκας, ἀναίρων τὴν πονηρὰν ὑπόψιν, ἵνα μὴ τις νομίσῃ πρόσφατον αὐτοῦ ἐναί τιν ἀρχήν, καὶ νῦν αὐτοὺς εἰληφέναι, τί φησι; Τὰ ἐμὰ πάντα σὰ ἐστὶ, καὶ τὰ σὰ ἐμὰ, καὶ δεδωκόσμαι ἐν αὐτοῖς.

Εἶδες ἰσομῆσαι; ἵνα γὰρ μὴ, ἀκούσῃ, οὐτι Ἐθωκας μοι, νομίσῃ αὐτοὺς ἄλλοτεροῦσθαι τῆς τοῦ Πατρὸς ἐξουσίας, ἢ πρὸς τοῦτο τῆς τοῦ Υἱοῦ, ἀμφοτέρω ἀνελεν,

α' Αἰὶ εἶπειν, καὶ διὰ τοῦτο τῶν δηλοῦ, ἢ. ἢ Savilian legendum pulat παρὰ οὐ. ἢ Morel. τὸ παρ' αὐτοῦ.

an hanc quando illis sunt superiores? Ideo enim illos advocavimus, quia illi qui in juventute ebriosi sunt, servitutes pondus non sentiunt. Quid fabricitantes? an cum siti-entem multum bibunt, et multus egent, an cum in valetudinem restituti, silium deponunt, se beatos existimant? Viden' ubique miserum esse multos egere, et procul a philosophia esse miseram servitutem, et vim cupiditatis? Cur ergo sponte nobis miseriam augemus? Dic, quæso, si sine terro et pruritionibus comode degere posses, annon id potius cligeres? cur ergo infirmitatis symbola auges? annon ideo Adamum beatum prædicamus, quia nullo egebat, non ædibus, non vestibus? Sane quidem, inquit; sed nunc in necessitate constituitur. Cur ergo necessitatem angemus? Nam si multi etiam de rebus necessariis multa sibi subtrahant (servos nimirum, ædes, pecunias), quam nos excusatinnem habebimus, qui necessitatem excedimus? Quanto pluribus stiparis, tanto magis servituti addictus es. Quanto enim pluribus egebis, tanto magis libertatem minuisi. Vera quippe libertas est nullo egere; quæ post illam sequitur, est paucis egere, quam libertatem habent et angeli et

illorum imitatores. In mortali autem corpore id ex-cerere, cogita quantum laudi sit. Hoc Paulus Corinthiis scripsit: *Ego autem vobis parco* (1. Cor. 7. 28), et, Ne tribulationem carnis habeant hujusmodi. Ideo opes dicuntur, ut illarum ope ad necessaria utamur, non ut custodiamus defodiamusque: hoc enim non est possidere, sed possideri. Si enim considerare voluerimus, quomodo illas accumulamus, non ut iis ad necessaria utamur; certe inversus ordo est, et ille nos possident, non nos illas. Ab hac ergo gravi servitute liberemur, et aliquando liberi evadamus. Quid innu-mera et diversa nobis vincula excogitamus? Non sufficit tibi naturæ vinculum, et vitæ necessitas, innumerarumque rerum turba; sed alia tibi ipsi necis retia, et iis pedes constringis? Et quando caelum apprehendes, et in tanta sublimitate stare poteris? Optandum certe, nptandum utique esset, his succisis funibus, supernam adire posse civitatem. Tot alia restant impedienda; quæ omnia ut speremus, paupertatem amplectamur. Sic enim æternam consequemur vitam, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA LXXXI.

CAP. 17. v. 6. *Manifestavi nomen tuum hominibus, quos dedisti mihi de mundo. 7. Tui erant, et mihi eos dedisti, et sermonem tuum servaverunt.*

1. Magni consilii Angelus dicitur Filius Dei, et aliorum quæ docuit gratia, et præcipue quia Patrem hominibus annuntiavit: quod et nunc dicit, *Manifestavi nomen tuum hominibus*. Nam cum dixisset se perfecte opus illius, narrat deinde quid illud opus sit. Atqui manifestum erat nomen. Nam Isaias ait: *Jurastis Dominum verum* (Isai. 65. 16). Verum, ut sæpe dixi, et nunc dicam, manifestum fuit, sed Judæis; neque illis omnibus; nunc autem de gentilibus loquitur. Neque hoc tantum significat, sed quod Patrem illum esse nosset. Non idem vero est scire ipsum esse Creatorem, et, Filium habere. Manifestavit autem nomen ejus et verbis, et rebus. *Quos dedisti mihi de mundo*. Quemadmodum supra dixit, *Nemo venit ad me, nisi ei datum fuerit* (Joan. 6. 66); et, *Nisi traxerit eum Pater meus* (Ibid. v. 44): sic et hoc loco, *Quos dedisti mihi*. Atqui se viam esse dixit. Unde palam est eum duo his significare, quod nempe non sit Patri contrarius, et quod voluntas ejus sit ut Filio credant. *Tui erant, et mihi eos dedisti*. Ille vult docere se multum a Patre amari. Quod enim illos accipere non opus habuerit, hinc liquidum est: ipse fecit illos, et illis perpetuo providet. Quomodo accepit illos? Sed, ut dixi, concordiam cum Patre significat. Quod si quis velit humano more illud explorare, ut dictum est, non ultra Patris erunt. Nam si cum Patre illos habuit, Filius non habuit, palam est eum, cum Filio dedit illos, dominium deposuisse: hincque absurdius quiddam sequitur. Nam cum apud Patrem erant, imperfecti fuisse deprehenderunt; et cum ad Filium venerunt, tunc perfecti evaserint. Sed hæc vel dicta

ridicula sunt. Quid ergo his significat? Quod ipsi visum fuerit ut Filio crederent. Et sermonem tuum servaverunt. 7. Et nunc cognoverunt, quia omnia quæ dedisti mihi abs te erant. Quomodo sermonem tuum servaverunt? Cum mihi crediderunt, non Judæis. Nam Qui eredit ei, inquit, *Obsignavit quia Deus verax est* (Joan. 3. 33). Quidam enim sic dicunt, Nunc cognovi omnia quæcumque dedisti mihi, abs te esse. At illud præter rationem dicitur. Quomodo enim ignoraturus erat Filius ea quæ Patris erant? Sed hæc de discipulis dicta sunt. Ex quo enim ea dixi, inquit, omnia quæ dedisti mihi, abs te esse didicerunt. Nihil alienum, nihil proprium mihi a te est. Quod enim proprium est, multa quasi aliena iudicat. Cognoverunt ergo omnia quæ docuerim, tuam esse doctrinam et disciplinam. Et undenam hoc didicerunt? A verbis meis: sic enim docebam. Neque hoc tantum, sed quod a te exierim (Joan. 17. 8): hoc enim per totum curavit evangelium. 9. Ergo pro eis rogo. Quid dicis? ut ignorantem Patrem doces? ut nescium hominem alloqueris? Quid ergo sibi vult hæc divisio? Viden' non alia de causa emitti preces, quam ut discant suum erga ipsos amorem? Qui enim non mundo id quod in se est præbet, sed ad idipsum alium advocat, is sane naturam ostendit amorem. Quid ergo significat illud. *Pro eis rogo? Non pro toto mundo, inquit, sed pro iis, quos dedisti mihi*. Illud, *Deisti*, inquit, sæpe ponit, ut idipsum Patri visum esse intelligant. Deinde quia sæpe dixerat, *Tui sunt, et tu mihi illos dedisti*, ut pravam suspicionem tollat, ne quis putaret impetium suum esse recens, et se nunc illos accepisse; quid ait? 10. *Omnia mea tua sunt, et tua mea sunt, et clarificatus sum in eis*.

Æqualitas Patris et Filii. — Viden' æqualitatem?

Ne enim audiens, *Dedisti mihi*, putares eos alienari a Patris potestate, aut antea a potestate Filii, hæc ambulo sustulit per ea quæ dixit, ac si ita loqueretur: Ne dum audis, *Mihi ego dedisti*, putes illos esse a Patre alienos (nam quæ mea sunt, illius sunt); nec audiendo, *Tui erant*, existimes a me fuisse alienos: nam quæ illius sunt, mea sunt. Itaque illud, *Dedisti*, accommodate solum dictum est. Nam quæ Pater habet, Filii sunt; et quæ Filius habet, Patris. Illud autem non de Filio secundum hominem dici potest, sed quatenus major est. Nam quod minoris est, majoris etiam esse nemini non notum est; contrarium vero, minime. Ille autem conversio est, quæ conversio æqualitatem indicat (a). Hoc alibi quoque declarabat, *Omnia quæ Patris sunt, mea sunt* (Joan. 16. 15), de cognitione loquens. Illud porro, *Dedisti mihi*, et similia, declarant ipsum non ut alienum illes abripuisse, sed proprios accepisse. Deinde causam et demonstrationem affert, dicens, *Et clarificatus sum in eis*; id est, Vel potestatem in eos habeo, vel glorificabant me, cum et tibi credent et mihi, similiterque glorificabant. Quod si non similiter glorificatus est in eis, non jam sua sunt quæ illius sunt. Nemo enim glorificatur in quibus potestatem non habet.

2. Quomodo autem similiter glorificatus est? Omnes pro eo, ut pro Patre moriuntur, et perinde atque Patrem illum prædicant: et ut omnia in ejus nomine fieri dicunt, sic et in nomine Filii. *Et jam non sum in mundo, et hi in mundo sunt.* Hoc est, Quamvis in carne non videar, per hos glorificor. Cur frequenter dicit, *In mundo non sum*; et, *Relinquo illos, eos tibi commendo*; et, *Cum essem in mundo, ego servavi eos* (Joan. 17. 12)? Nam si quis illa simpliciter accipiat, multa sequentur absurda? Quia enim ratione ipse in mundo non sit, et cum hinc migrat, alteri ipsos commendat? Hæc enim verba sunt hominis simplicis, qui perpetuo ab illis separaretur. Videntur enim plurimum humano more loqui, ac secundum illorum captum, qui putabant se ex illius præsentia magis in tuto esse? Quapropter ait, *Quod eram cum eis, servabam illos* (Ibid.). Atqui dicit, *Venio ad vos*; et, *Vobiscum sum usque ad consummationem* (Matth. 23. 20). Quomodo ergo, tamquam ab illis separandus, hæc loquitur? Ut dixi, secundum illorum opinionem, et illos Patri commendantem. Quia enim multis ab eo auditis consolatoriis verbis, non obtemperabant, demum Patrem alloquitur, suam erga illos dilectionem exhibens; ac si diceret, *Quia me ad te*

evocas, illos in tuto constitue. Ego enim ad te venio. Quid dicis? nonne tu potes illos servare? Etiam, possum. Cur ergo hæc dicis? *Ut habeant gaudium meum plenum* (Joan. 17. 13); id est, Ut ne perturbentur, imperfectiores cum sint. His verbis ostendit se ad illorum quietem et gaudium hæc omnia sic loquutum esse: non aliter contrarius esse sermo videtur. *Nunc autem non sum in mundo, et hi in mundo sunt.* Ita enim opinabantur illi; interim vero illorum infirmitati se attemperat. Si enim dixisset, *Ego servo illos*, non credidissent: quapropter ait: *Pater sancte, servo illos in nomine tuo*; hoc est, Per auxilium tuum. 12. *Cum essem in mundo, ego servabam illos in nomine tuo.* Rursus ut homo et ut propheta loquitur: nusquam enim apparet in nomine Dei quid fecisse. *Quos dedisti mihi, custodiri, et nemo ex eis perit, nisi filius perditionis, ut Scriptura impleatur.* At alibi ait: *Omne quod dedisti mihi, non perdam ex eo* (Joan. 6. 39). Atqui non ille tantum perit; sed et alii multi postea. Quomodo ergo ait, *Non perdam*? Quantum in me erit, non perdam; quod et alibi clarius dicitur: *Non ejiciam eum foras* (Ibid. v. 37): non me causa, non me impellente vel relincente. Quod si sponte resiliant, non ex necessitate traham. 12. *Nunc autem ad te venio.* Videntur humaniore modo concinnatum orationem? Itaque si quis velit ex his Filium minuere, minuet Patrem. Animadvertente enim a principio: aliud quasi docens et explicans dicit, aliud ut præcipiens: modo docet, ut cum dicit, *Non pro mundo rogo*; modum præcipit: *Ego custodivi eos usque modo, et nemo perit*; et, *Tu serva eos*; et rursus, *Tui erant, et mihi illos dedisti*, et, *Cum essem in mundo, servabam illos.* Sed hæc omnia solvantur dicendo ipsum eorum imbecillitati se attemperantem hæc dixisse. Cum ait autem, *Nemo ex illis perit, nisi filius perditionis*, addidit: *Ut Scriptura impleatur.* Quam dicit scripturam? Eam quæ de se multa prædixerat. Neque tamen ideo perit, ut Scriptura impleatur. Hæc de re multa supra disseruimus, quia hic proprius est Scripturæ modus, quæ dicta ponere videtur quasi eventum causam. Oportet autem omnia accurate explorare, et dicentis modum, et argumentum, et Scripturæ leges, nisi velimus absurda colligere: *Fratres, nolite pueri fieri nuntibus* (1. Cor. 14. 20).

3. Hoc porro non ad solum Scripturarum intelligentiam legendum est, sed ad vitum probe instituentiam. Nam pueruli magna non querunt, sed quam nullius sum pretii mirari solent. Nam currus, equos, aurigam, rotas ex luto factas, cum gaudio respiciunt; si autem rrgem videant curram auro insidentem, alborum mulorum jugum, multumque ornatum, ne respiciunt quidem. Puellas quoque fertiles exornant; veras autem puellas conspicuas ne videre quidem volunt: in multisque aliis sic affecti sunt. Hoc nihil homines etiam nunc patiuntur: quando caelestia audiunt, ne attendunt quidem; ad lutea vero omnia perinde atque pueri inhiant, terrenas divitias mirantur, hisque hærent, et gloriam et delicias hujus vite in pretio habent. Atqui hæc puerilia sunt ut illa:

(a) Hæc porro omnia referuntur ad superius allata Evangelii verba: *Omnia mea tua sunt, et tua mea sunt*, quæ æqualiter Patri Filium confirmant. Illud vero de Filio secundum hominem dici non potest, sed quatenus major sive deus est. Nam quod minoris est, majoris etiam esse nemini non notum est; contrarium vero minime. Christus deus dicitur homo esse, crucifigi, pati; Christus homo non dicitur æqualis Patri. In his autem verbis, *mea tua sunt, et tua mea sunt*, conversio est, quæ æqualitatem Filii et Patris indicat. Hæc igitur Chrysostomus mentem esse, licet in verbis quedam adhuc difficultates remaneant. Hunc locum restantur utitur Bolsius in Editione savilii, verum novam coudit scilicet, non genuinam restituit.

εἰπὼν ὅπερ εἶπεν ὡσανεὶ ἔλεγε· Μήτε ἀκούων, ὅτι ἔμοι αὐτοὺς ἔδωκα, νομίους αὐτοὺς ἀλλοτρίους εἶναι τοῦ Πατρὸς (τὰ γὰρ ἐμὰ αὐτοῦ ἐστὶ)· μήτε ἀκούων, ὅτι Σολ ἤσταν, νομίους ἀλλοτρίους αὐτοὺς εἶναι ἐμοῦ· τὰ γὰρ αὐτοῦ, ἐμὰ ἐστίν. Πάντα δὲ, Ἐδωκα, συγκαταβάσιως μόνως ἕνεκεν εἰρηται. Ἄπερ γὰρ ὁ Πατὴρ ἔχει, τοῦ Υἱοῦ ἐστὶ· καὶ ἄπερ ὁ Υἱὸς ἔχει, τοῦ Πατρὸς. Τοῦτο δὲ οὐδὲ ἐπὶ Υἱοῦ κατὰ ἀνθρώπων δύναται γίνεσθαι, ἀλλ' ἐπειδὴ μείζωνός ἐστιν. Τὸ μὲν γὰρ ὁ τοῦ ἐλάττωτος, ὅτι τοῦ μείζωνος ἐστὶ, παντὶ που ὄηλον, τὸ δὲ ἐμπάλιν, οὐκ ἐστὶ. Ἐνταῦθα δὲ ἀντι-ρέφει, ἢ δὲ ἀντιστροφή τὴν ἰσότητα ὀηλοῦ. Τοῦτο καὶ ἀλλοτρίου ὀηλον εἶπερ· Πάντα γὰρ τοῦ Πατρὸς μου, ἐμὰ ἐστὶ, περὶ γνώσεως διαλεγόμενος· τὸ δὲ, Ἐδωκάς μοι, καὶ οὐκ τοιαῦτα, ἵνα διέλθῃ, οὐδὲ ὡς ἀλλότριος ἰθὺς αὐτοῦ; ἐπιστάσας, ἀλλὰ τοὺς ἰθὺς ἑαθεῖν. Εἶτα καὶ τὴν ἀγίαν τίθηται καὶ ἀπόδειξιν, λέγων· Καὶ δεδύξαμαι ἐν αὐτοῖς· τοῦτέστιν, Ἥ δὲ ἔξουσιαν αὐτῶν ἔχω, ἢ δὲ δοξάζουσιν ἐμὰ, σοὶ πιστεύουσες καὶ ἐμοὶ, καὶ δοξάζουσιν ὁμοίως. Εἰ δὲ οὐχ ὁμοίως δεδύξασαι ἐν αὐτοῖς, οὐκίαι αὐτοῦ ἐστὶ τὰ ἐκείνου. Οὐδέτις γὰρ ἐν οἷς οὐκ ἔχει ἔξουσιαν δεδύξεται.

β'. Πῶς δὲ δεδύξασαι ὁμοίως; Ἀπαντες ὁμοίως ἀποθήσκουσιν ὅπερ αὐτοῦ, ὡς καὶ ὅπερ τοῦ Πατρὸς, καὶ κηρύσσουσιν, ὡς περὶ καὶ τὸν Πατέρα· καὶ ὡσανεὶ ἐν τῷ ὄνοματι αὐτοῦ λέγουσι πάντα γίνεσθαι, οὕτως καὶ ἐν τῷ ὄνοματι τοῦ Υἱοῦ. Καὶ οὐκίαι ἐμὴ ἐν τῷ κόσμῳ, καὶ οὐκίαι ἐν τῷ κόσμῳ εἶσι. Τοῦτέστι, Κἄν μὴ φαινόμενα κατὰ σάρκα, διὰ τούτων δοξάζομαι. Τί ὄησπερ δὲ συνεχθὸς λέγει, ὅτι Ἐν τῷ κόσμῳ οὐκ ἐμὰ· καὶ ἐστὶ, Ἐπειδὴ ἀφίημι αὐτοῖς, αὐτοὺς παρατίθειμαι· καὶ, Ὅτε ἤμην ἐν τῷ κόσμῳ, ἐγὼ τετήρηκα αὐτούς; Ἐ γὰρ ταῦτα ἀπέδωκεν ἑκάστος τῶν, πολλὰ ἔξεταί τὰ ἄτοπα. Πῶς γὰρ ἂν ἐλάττω λόγον, τὸ μὴ εἶναι αὐτὸν ἐν τῷ κόσμῳ, καὶ ὅτε ἀπεισι, ἐτέρῳ αὐτοὺς παρακαταθέσθαι; Ταῦτα γὰρ ὡς ἀθρώπων φύλου χωρίζομεν αὐτῶν ἢ διηγεῖσθαι ἢ ῥήματα. [480] Ὅρξ; ὅτι ἀνθρώπων τὰ πλείστα διαλέγεται, καὶ πρὸς τὴν αὐτῶν διδόναν, νομίζουσιν τοὺς πλείονα ἵνα εἶχον ἀσφάλειαν ἀπὸ τῆς παρουσίας αὐτοῦ; Διὸ φησιν, Ὅτε ἐγὼ ἤμην, ἐτήρησον αὐτούς. Καὶ μὲν λέγει, ὅτι Ἐρχομαι πρὸς ὅμᾶς, καὶ, Μεθ' ὀνόματι εἰμι ἕως τῆς συντελείας. Πρὸς νῦν, ὡς χωρίζεσθαι μέλλω, ταῦτα λέγει; Ἄλλ' ὅπερ ἔφη, πρὸς τὴν ἐκείνων ὑπόνοιαν, ἵνα μικρὴν ἀναπνεύσουσιν, ἀκούοντας αὐτοῦ ταῦτα λέγοντος καὶ παρακαταθεμένου τῷ Πατρὶ. Ἐπειδὴ γὰρ πολλὰς παρ' αὐτοῦ παρακλήσεις ἀκούοντας οὐκ ἐπίσθησαν, λοιπὸν τῷ Πατρὶ διαλέγεται, τὴν εἰς αὐτοὺς σποράν ἐπιδεικνύομενος ὡσανεὶ ἔλεγε· Ἐπειδὴ πρὸς ἐκείνους μὲν συγκαλέει, κατὰ τῶν αὐτῶν ἐν ἀσφαλείᾳ. Ἐγὼ γὰρ πρὸς σὲ ἔρχομαι. Τί λέγεις; καὶ οὐδὲ ὄσατι τρεῖς αὐτοῖς; Ναί, δύναιμι. Τίους οὖν ἕνεκεν ταῦτα λέγεις; Ἴνα ἔχωσι τὴν χαρὴν τὴν ἐμὴν πεπληρωμένην· τοῦτέστιν, ἵνα μὴ ὀρεθῶνται ἀπελάττωτοι ὄντες. Ταῦτα δὲ εἰπόν, ὀδηλοῦσαν εἰς διὰ τὴν ἐκείνων ἀνάστασιν καὶ τὴν χαρὴν πάντα ταῦτα οὕτως ἔλεγε· ἐπεὶ δοκεῖ ἕνα ἄσπαστος ὁ λόγος εἶναι. Νῦν δὲ οὐκ ἐμὴ ἐν τῷ κόσμῳ, καὶ οὐκίαι ἐν τῷ κόσμῳ εἶσι. Τοῦτο γὰρ ὀπώπτειον

ἐκείνων· τῶς οὖν αὐτοὺς συγκαταβαίνει. Εἰ γὰρ εἶπεν, ὅτι Ἐγὼ τήρῳ αὐτοῖς, οὐκ ἂν οὕτως; ἐπίστασαν ἕτερον φησὶ· Πάτερ ἄμην, τήρησον αὐτοὺς ἐν τῷ ὄνοματι σου· τοῦτέστι, Διὰ τῆς σῆς βοηθείας. Ὅτε ἤμην ἐν τῷ κόσμῳ, ἐγὼ αὐτοὺς ἐτήρησον ἐν τῷ ὄνοματι σου Πάλιν ὡς ἀνθρώπος διαλέγεται καὶ ὡς προφήτης· ἐπεὶ οὐδὲμὸν φαίνεται οὐδὲν ἐν τῷ ὄνοματι τοῦ Θεοῦ πειρηκῶς. Οἷος ἔδωκάς μοι, ἐξῆλυξα, καὶ οὐδέτις αὐτῶν ἀπέλατο, εἰ μὴ ὁ υἱὸς τῆς ἀπολείας, ἵνα ἢ Γραφῆ πηρωσθῆ. Καὶ ἀλλοτρίου φησὶ· Πᾶν δὲ ἔδωκάς μοι, ἐν τῷ ὄνοματι σου. Καίτοι οὐκ ἐκεῖνος ἀπέλατο μόνος, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ ὕστερον. Πῶς οὖν φησιν, Ὅ μὴ ἀπέλατο; Τὸ ἐμὸν μέρος, οὐ μὴ ἀπέλατο· ὅπερ καὶ ἀλλοτρίου σαφέστερον ὀηλὸν ἔλεγε· Ὅ μὴ ἐκείλω αὐτὸν ἔξω· οὐ παρὰ τὴν ἐμὴν αἰτίαν, οὐδὲ ἐμοῦ ὀλοῦντος, οὐδὲ ἔγκλημα πᾶντο; Εἰ δὲ ἀφ' ἑαυτῶν ἀποπηδῶσι, πρὸς ἀνάγκην οὐκ ἔλατο Νῦν δὲ πρὸς σὲ ἔρχομαι. Ὅρξ; ἀνθρωπίνωτερον συγκαταθέν τὴν τιδήντος· Πάντα εἰς τὴν βούλησιν ἐλαττοῦν τὸν Υἱὸν ἀπὸ τοῦτον, ἐλαττοῦσι καὶ τὸν Πατέρα. Ὅρα γοῦν ἐξ ἄρχῆς, τὸ μὲν ὡς διδάσκων ἐστὶ καὶ σαφηνίζων αὐτοῦ, τὸ δὲ ὡς παραγγέλλων· τὰ μὲν ὡς διδάσκων, ὡς ὅταν λέγῃ· Ὅ μὴ περὶ τοῦ κόσμου ἐρωτῶ· τὰ δὲ ὡς παραγγέλλων· Ἐγὼ τήρησον αὐτούς ἕως ἄρτι, καὶ οὐδέτις ἀπέλατο· καὶ, Σὺ τόντων τήρησον αὐτούς, φησὶ· καὶ πάλιν· Σολ ἤσταν, καὶ ἐμοὶ αὐτοὺς ἔδωκάς· καὶ, Ὅτε ἤμην ἐν τῷ κόσμῳ, ἐτήρησον αὐτούς. Ἄλλὰ πάντων ἢ λύσει, τὸ πρὸς τὴν ἀσθένειαν αὐτῶν εἰρηθεῖσαι καὶ εἰρηθεῖν. Εἰπόντες δὲ, ὅτι Οὐδέτις ἐξ αὐτῶν ἀπέλατο, εἰ μὴ ὁ υἱὸς τῆς ἀπολείας, ἐπήγαγεν· Ἴνα ἢ Γραφῆ πηρωσθῆ. Ποίαν γραφὴν φησὶ; Τὴν πολλὰ περὶ αὐτοῦ προλέγουσαν. Ὅ μὴ γὰρ διὰ τούτων ἀπέλατο, ἵνα ἢ Γραφῆ πληρωσθῆ. Καὶ περὶ τούτου πολλὰ καὶ ἐμπροσθεν [481] διελέχθημεν, ὅτι ἰδιώτων οὕτως τῆς Γραφῆς ἔστιν ὁ τρέπος, ὡς αἰτιολογίαν τιθεμένη; τὰ ἐκ τῆς ἐκδόσεως συμβαίνοντα. Καὶ δεῖ πάντα μετὰ ἀκριβείας ἐξετάζειν, καὶ τοὺς ῥόπον τοῦ λέγοντος, καὶ τὴν ὑπόθεσιν, καὶ τοὺς ὁμούς τοὺς τῆς Γραφῆς, εἰ γὰρ μὴ μέλλομεν παραλογίζεσθαι· Ἀθελοῦ γὰρ, μὴ παιδία γίνεσθε ταῖς φρεσὶ.

γ'. Τοῦτο δὲ οὐκ ὑπὲρ τῆς τῶν Γραφῶν κατανοήσεως ἀναγινώσκειν χρὴ μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῆς περὶ τὸν βίον σπουδῆς. Καὶ γὰρ οἱ παῖδες οἱ μικροὶ τῶν μὲν μεγάλων οὐκ ἐπιταῖνται, τὰ δὲ μεθόδους ἀεὶ θαυμάσια εἰσὶν ὄντες. Καὶ γὰρ ὀχτήματα, καὶ ἵππους, καὶ τὸν ὀρεκτικόν, καὶ τοὺς τροχούς, πάντα ἐξ ὀστράκου πεποιημένα γίνονται βλεπόντες· ἂν δὲ βασιλεῖα καθόμενοι ἐπ' ὀχτήματος ὄντων χρυσῶ, καὶ ἠμόνων εὐτυχῶς λευκῶν, καὶ πόλιν τὴν ἰσοσιν, οὐδὲ ἐπιστρέφονται. Καὶ νόμους πάλιν ἀπὸ μὲν τῆς αὐτῆς ὕλης λαβόντες πεποιημένους, καλλιοπί- ζουσι· τὰς δὲ οὐκ ἀληθεῖς καὶ λαμπρούσας, οὐδὲ ἴσονται καὶ ἐπὶ πολλῶν ἐπέρον τὰ αὐτὰ πασχούσι. Τοῦτο πολλοὶ καὶ τῶν ἀνθρώπων ὑπομνέουσι νῦν. Τὰ μὲν γὰρ τῶν ὀρεκτικῶν ἀκούοντας, οὐδὲ προτρέχουσι· πρὸς δὲ τὰ πῆματα πάντα ὁμοίως τοῖς πασινοῖς ἐπιπομπόμενοι, καὶ τὸν ἀπὸ τῆς γῆς πλοῦτον τεθῆσασιν, καὶ δόξαν καὶ τρυφὴν ἐν τῷ παρόντι βίῳ τιμῶσι· καίτοι αὐτὰ μὲν ἐστὶ παιδικὰ ὡς περὶ ἐκείνα· ἐκείνα δὲ ζωῆς καὶ δόξης καὶ ἀνάσεως αἰτία. Ἄλλ' ὡσανεὶ οἱ παῖδες· τούτων μὲν ἀπιστεροῦμενοι κλαίουσιν, ἐκείνων δὲ οὐδὲ γενέσθαι ἐν ἐπιβόρῃ ἰσοσιν οὕτω ὅτι καὶ τῶν ἀνθρώπων εἶναι ἰσοκλήτων πολλοί. Διὰ τούτο φησὶ· Μὴ παιδία γίνεσθε ταῖς φρεσὶ. Χρημάτων ἔρξ, εἰπέ μοι, καὶ οὐκ ἔρξ; πλοῦτον τοῦ μέλλοντος, ἀλλὰ ἀθυρμάτων παιδικῶν; εἴτα ἐν μὲν τῶν ἴσῃ; θαυ-

* Alit habent ἀλλ' ἐπειδὴ μείζωνός ἐστιν ἰσοταμία. Τὸ μὲν γὰρ, Alit δὲ ἐπειδὴ μείζωνός ἐστιν παντὶ που ὀηλον Savil, ἀλλ' ἐπειδὴ μείζωνός ἐστιν ὀηλοῦ. Morel. ἀλλ' ἐπειδὴ μείζωνός ἐστιν. Voss illa ἰσοταμία est omnia in bal. Quae cum in tribus manuscriptis n-n h-beator, h e omnia full. Nunc locum sic restituarum nititur. Quibus in editione Savil, tunc δὲ οὐδὲ ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ κατ' ἀνθρώπων ἐκείνα λέγουσιν ἀλλ' ἐπειδὴ κατὰ θεότητα ἔλεγε ἰσοταμία. Verum illud non est sorianum dictionum restituere, sed noniam consuevit seriem. * Morel. ὡς ἀνθρώπων φύλο χωρίζομεν αὐτοῖς. * Alit ἐπὶ ἰσοταμία.

μίζοντα μολύβδου νόμισμα, καὶ κατακόπτοντα ὡστε ἀνεξέσθαι, καὶ καταγνώσῃ πολλὴν αὐτοῦ τὴν πέναν· οὐ δὲ τὰ τοῦτον ἐπιτέλεστορα συνάγων, ἐν τοῖς πλουτοῦσι στυνδρῶν ἄριθμοις; καὶ πῶς ἂν ἔχει τοῦτο λόγον;

Πλούσιον γὰρ ἐκείνον εἶναι φήσομεν, ἐν τῷ περὶ ῥωτῶν τῶν παρόντων ἀπάντων. Οὐδὲ γὰρ, οὐδέ τις τῶν μικρῶν τούτων, ἀργύρου καὶ χρυσοῦ καὶ τῶν μίλλων φαντασίας οἰρήσεται καταγέλαστα, ἂν μὴ τὴν αἰτίαν τῶν πόθων ἔχη, ὡς περὶ ὧν οὐδὲ τοῦ μολύβδου νόμισματος, ἂν μὴ χρυσῶ νομίσματα κεκτημένος ἦ. Καὶ οὐ τοῖσιν, ὅταν ἴδῃ; ἀνθρώπων πάντα τὸν κόσμον παρατρέχοντα, μετὰ μύθων ἀλλοθεν νόμιζε τοῦτο ποιεῖν, ἢ ἀπὸ τοῦ πρὸς μέζονα βλέπειν κόσμον. Οὕτω καὶ γεωργὸς τῶν οὐρανῶν πυρὸν καταφρονεῖ, ὅταν μέζονα προσδοκῆσθαι τὸν ἀμύθητον. Εἰ δὲ ἀδύνη τῆς ἐπιπέδου ὀσσης, τῶν ὄντων καταφρονούμεν· πολλῶν μάλλον ἐπὶ τῆς βαθείας προσδοκίας τοῦτο δεῖ ποιεῖν. Διὸ δὴ δεόμεναι παρακαλῶ, μὴ ζημιούην ἐαυτοῦς, μηδὲ βόρβορον κατέχοντα; ἀποστραφῆναι ἐαυτοῦς τῶν ἀνωθεν θησαυρῶν, μετὰ καλῶς καὶ ἀγύρου τὸν πλοῦτον εἶς τοὺς λιμένας ἄγοντας. Ὁ βουλεύεται τὴν λέγειν περὶ ἡμῶν, δυσχεραίνει πρὸς τὸ συνεχῆ τῆς παραίνεσις, φλυαροῦς καλεῖται, προσκορῆς, ἐπαχθεῖς· οὐκ ἀποτρέφόμεθα συνεχῶς ὑπὲρ αὐτῶν παραινούντες, καὶ συνεχῶς ἐκείνῳ τὸ τοῦ προφήτου [482] πᾶσι ὑποφρονούντες ὑμῖν· *Τὰς ἀμαρτίας σου ἐν ἐλεημοσύναις λέτρωσαι, καὶ τὰς ἀνομίας σου ἐν οἰκτιρμοῖς πενήτων, καὶ ἀγαθαὶ αὐτὰς ἐστὶ σὺ τραχὺλῶν.* Μὴ σήμερον μὲν ποιήσης, αὔριον δὲ ἀποστῆς. Καὶ γὰρ τὸ σῶμα τοῦτο καθημερινῶς δαίται τροφῆς. Οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ, καὶ τὸ πᾶν μᾶλλον ἐκείνη· καὶ μὴ καταβάλλῃ ^a, ἀσθενεστέρα

γίνεται καὶ ἀλαχρότερα. Μὴ δὲ περιδωμεν ἀπυλλυμένην, ἀγχομένην. Πολλὰ λαμβάνει καθ' ἑκάστην ἡμέραν τραύματα, ἐπιθυμοῦσα, ὄρηζομένη, βόρβοροῦσα, λυδορομένη, ἀμυνομένη, βασκαζομένη. Δεῖ τὸν αὐτῆ καὶ φάρμακα κατασκευάζειν. Οὐ μακρὸν δὲ τὸ τῆς ἐλεημοσύνης φάρμακον, πᾶσι τοῖς τραυμασίν ἐπιτεθῆναι δυνάμενον. Δεῖτε γὰρ ἐλεημοσύνην, φησὶ, καὶ πάντα ὑμῖν ἔσται καθαρῶ· ἐλεημοσύνην, μὴ πλεονεξίαν· εἰ γὰρ ἐκ πλεονεξίας οὐ μένει, καὶ τῆς δεομένων ὄψις. Ἐλεημοσύνη γὰρ, ἡ πάσης ἀπηλλαγμένη ἀδικίας ἐστίν· αὐτὴ πάντα ποιεῖ καθαρά. Τοῦτο καὶ νηστεία; βέλτιον καὶ χαμευνίας. Καίτοι γε ἐκεῖνα μοχθηρότερα καὶ ἐπιπικνωτέρα, ἀλλ' αὐτὴ κερδασιώτερα· φωτίζει ψυχὴν, λιπαίνει, καλὴν καὶ ὠραίαν ποιεῖ. Οὐχ οὕτω τοὺς ἀλλήλους ὁ τῆς ἐλαίας καρπὸς ἀνέχει, ὡς τοὺς ἀγωνιστὰς τῆς εὐσεβείας τοῦτο δὲ εἶλαιον ἀνατάττει. Ἀλείφωμεν τοῖνυν τὰς χεῖρας, ἵνα πρὸς τὸν ἀνωμόρον ἀνταγῶνον κλιώμεθα. Ὁ μελετῶν ἐκεῖν τὸν δεόμενον, ταχέως καὶ τοῦ πλεονεκτηῖν ἀποστῆσθαι. Ὁ διατελὼν ἐν τῷ δίδοναι πέντην, ταχέως καὶ ὄρηξίς ἀποστῆσθαι, καὶ οὐδὲ μέγα φρονήσει ποτέ. Καθάρτη γὰρ τοὺς τετραμαρτυριώδεις συνεχῶς θεραπεύων ἱατρὸς, συσκελλεται βάρβιτος; ἐν ταῖς ἐτέροις συμφοραῖς τῶν ἀνθρώπων καθορῶν φύσιν· οὕτω καὶ ἡμεῖς; ἐν ταῖς ^b τῶν πεινῆτων συνουσίῳ μεν ἐπικουρίας, φιλοσπῆσομεν εὐκλῶς, καὶ οὐ θαυμασόμεθα πλοῦτον, οὐδὲ μέγα τι τὰ παρόντα ἡγησόμεθα, ἀλλὰ καταφρονέσομεν πάντων, καὶ μετὰ τὸν γενομένου πρὸς τὸν εὐφρόνῳν, εὐκλῶς ἐπιτευξόμεθα τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τὸ Πατρὶ εἰ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰ; τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

^a Morel. αὐτῶν. ^b Morel. μολύβδου. Plumbi veterum nummi citharium in musis servantur. ^c Sic editi et mss. uno excepto, qui habet καταβάλλω. Utraque vero lectio quadrare potest: καὶ μὴ καταβάλλω, nisi deponat, nisi erogat elemosinam; καὶ μὴ καταβάλλω, nisi cibum accipiat; nam de cibo supra

agitur; cibus autem animæ, de quo agitur, est elemosyna. Hæc ut legendum suspicatus est καὶ μὴ μεταβάλλω. Nos ἠὲ μὴ μεταβάλλω censuimus.

^d Alii ἂν ἐν ταῖς.

ΟΜΙΛΙΑ ΠΓ΄.

Ἐγὼ δέδωκα αὐτοῖς τὸν λόγον σου, καὶ ὁ κόσμος ἐμίσησεν αὐτούς, οὗτις οὐκ εἶσιν ἐκ τοῦ κόσμου, καθὼς ἐγὼ οὐκ εἶμι ἐκ τοῦ κόσμου.

α'. Ὅταν ἐνέσται γενόμενοι δικιούμεθα παρὰ τῶν πονηρῶν, καὶ τῆς ἀρετῆς ἐπιμένοντες χλευάζομεθα παρ' ἐκείνων, μὴ ἀλύομεν, μηδὲ δυσχεραίνωμεν. Τοιαύτην γὰρ τὴν πράγμα τὴν φύσιν ἔχει, καὶ πανταχοῦ μίσος εἶσθε τίθειν ἢ ἀρετῆ παρὰ τοῖς πονηροῖς. Φθονοῦντες γὰρ τοῦ ἐπεικῶς βίου βουλομένοις, καὶ οὐδένοιν [483] παρασκευάζειν ἐαυτοῖς ἀπολογία, ἵνα τὴν ἐτέρων δόξαν καταβάλλωσι, μισοῦσι τε ὡς τὴ ἐναντία μετόντας, καὶ πάντα πράττουσιν ὑπὲρ τοῦ κατασχέειν τὸν βίον τῶν ἐκείνων. Ἀλλὰ μὴ ἀλγόμεν· τοῦτο γὰρ ἀρετῆς σημεῖον. Διὸ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς φησιν· *Εἰ ἐκ τοῦ κόσμου ἦτε, ὁ κόσμος ἂν ἐδιδεκεν ἔφραξεν* καὶ ἀλλὰχοῦ πάλιν, *Ὅσαί ὑμῖν, ὅταν καλῶς ὤμιση ἐπισκεπτεῖ πάντας ὁ ἀνθρώπων.* Διὸ τοῦτο καὶ ἐνταῦθα φησὶ· *Τὸν λόγον σου δέδωκα αὐτοῖς, καὶ ὁ κόσμος ἐμίσησεν αὐτούς.* Πάλιν λέγει τὴν αἰτίαν, δι' ἣν ἄξιοι εἶσι πολλῆς παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐπιμελείας τυχεῖν. Διὸ γὰρ οὐ ἐμίσηθησαν, φησὶ, καὶ τὸν λόγον τὸν σὸν· ὡστε δίκαιος πάσης ἂν εἴεν ἀπολαύσει προνοίας. Οὐκ ἔρωτῶ ἵνα ἔρωι αὐτοῖς ἐκ τοῦ κόσμου, ἀλλ' ἵνα ἐμνήσῃ αὐτοὺς ἐκ τοῦ πονηροῦ. Πάλιν σαφῆς τὸν λόγον, πάλιν τρανότερον ἐργάζεται· ὅπερ οὐδὲν ἄλλο ἐστίν ἐνδεικνυμένον, ἢ ὅτι πολλῶν αὐτῶν ποιεῖται κηδεμονίαν, τῷ μετὰ ἀκριβείας ποιῆσθαι τὴν

ὑπὲρ αὐτῶν παράκλησιν. Καὶ μὴν αὐτὸς ἔλεγεν, ὅτι πάντα πᾶσιν ὁ Πατὴρ, ὅσα ἂν αἰτήσωσι α'. Πῶς οὖν ἐνταῦθα αὐτοῖς ὑπὲρ αὐτῶν παρακαλεῖ; Ὅθεν ἄλλο, ὅπερ ἔφη, ἢ τὴν ἀγάπην ἐνδεικνυόμενος. Ἐκ τοῦ κόσμου οὐκ εἶσι, καθὼς ἐγὼ οὐκ εἶμι ἐκ τοῦ κόσμου. Πῶς οὖν ἀλλὰχοῦ φησιν, *Ὅς ἐδιδωκὸς μοι ἐκ τοῦ κόσμου, σοὶ ἦσαν;* Ἐκεῖ μὲν τὴν φύσιν λέγων, ἐνταῦθα δὲ περὶ πρόξενον πονηρῶν. Καὶ μακρὸν αὐτῶν συντίθησαν ἐγκώμιον· πρῶτον, ὅτι οὐκ εἶσιν ἐκ τοῦ κόσμου· εἰτα, ὅτι αὐτοῖς αὐτοῖς ἔδωκε, καὶ διὸ τὸν λόγον αὐτοῦ ἐτήρησαν, καὶ διὸ ἐκ τοῦτο μισοῦνται. Εἰ δὲ λέγει, *Καθὼς ἐγὼ οὐκ εἶμι ἐκ τοῦ κόσμου, καὶ ὁ Θεοῦ ἐκείνου.* Τὸ γὰρ, *Καθὼς, ἐνταῦθα οὐκ ἐστίν ἀπαρμολάκτου ἀκριβείας.* Ὅπερ γὰρ, ὅταν ἐπ' αὐτοῦ καὶ τοῦ Πατρὸς λέγηται τὸ, *Καθὼς, πολλῆ ἢ ἰσότης διὰ τὴν τῆς φύσεως συγγένειαν*· οὕτως ὅταν ἐφ' ἡμῶν καὶ αὐτοῦ λέγηται, πολλὸ τὸ μέσον διὰ τὸ καὶ πᾶσι εἶναι τὸ μέσον καὶ ἀπειρον ἰσότητος τῆς φύσεως. Εἰ γὰρ *Ἀμαρτῶν οὐκ ἐποίησαν αὐτοῖς, οὐδὲ δόλοσ τις ἐβρόθη ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ, πῶ; δύνανται*· οἱ ἀπόστολοι παρεῖσθαι αὐτῷ; Τί οὖν ἐστὶ ὁ φησιν, *Ἐκ τοῦ κόσμου οὐκ εἶσι;* Πρὸς ἔτερον ἔρωσιν, οὐδὲν κοινὸν τι πρὸς τὴν γῆν ἐστίν αὐτοῖς, ἀλλὰ τὸν οὐρανόν, γεγόνασι πολῖται. Καὶ οἱ τοῦτον δὲ τὴν ἀγάπην αὐτοῦ δείκνυσιν, ὅταν πρὸς τὸν Πατέρα αὐτοῖς ἐγκωμιάσῃ, καὶ παρατίθεται τῷ γεννηθέντι. Εἰπὼν δὲ, *Τίγησεν αὐ-*

^a Alii ὁ Πατὴρ ὅπερ αἰτήσωσα.

alia autem vere sunt vitæ, gloriæ et quietis causa. Verum sicut pueri his privati flect, illa vero-ne desiderare quidem sciunt: ita se habent multi qui videntur esse viri. Ideo ait: *Nolite pueri esse mentibus*. Pecunias, quæso te, amas, nec manentes, sed illa puerilia crepundia? hinc si videris quempiam nummum plumbeum mirantem, et sese ad illum colligendum inclinantem, pauperissimum illum esse indicas: tu autem cum etiam his villiora colligis, te inter divites annumeras? annon hæc cum ratione pugnant?

Veræ divitiæ quæ. Eleemosyna magnum pharmacum. — Illum divitem dicemus, qui presentia omnia contemnit. Nemo enim, nemo sanè hæc villa, argentum, aurum, cæteraque imaginaria deridere voluerit, nisi majorum amore tenetur; sicut nec plumbeum nummum quis spernet, nisi aureos habeat. Et tu itaque cum videris hominem totum orbem prætercurrentem, ne putes alia de causa illum id facere, nisi ut majorem videat mundum. Sic et agricola paulum frumenti despicit, cum majorem sperat messem. Si vero cum adhuc incerta spes est, quæ habemus contemnimus: multo magis id agendum, cum secura est expectatio. Quamobrem, quæso et obsecro, ne nos ipsos mulctemus, neve eorum possidentes, supernis nos thesauris privemus, dum culmis et paleis onustam navim in portum agimus. Carpat si quis velit monitionum frequentiam, nugaces nos appellet, fastidiosos, onerosos: non cessabimus hæc frequenter monere, et prophetæ dictum illud vobis omnibus repetere: *Peccata tua eleemosynis redime, et iniquitates tuas miserationibus pauperum, et suspende illas in collo tuo* (Dan.

4. 24). Ne hodie facias, et eras desistas. Nam ut hoc corpus quotidiano eget cibo, ita quoque anima; imò longe magis anima; et nisi erogat, et infirmior evadit et turpior. Ne despiciamus pereuntem, præfocatum. Multa quotidie excipit vulnera ex cupiditate, ira, desidia, ex conviciis, vindicta, invidia. Ipsi ergo pharmaca sunt apponenda. Neque parvum est elemosynæ pharmacum, quod omnibus apponi potest vulseribus. *Date elemosynam, inquit, et omnia vota munda crant* (Luc. 11. 41): elemosynam, non rapinam: quæ ex rapina dantur, non manent, etsi illa egenis largiaris. Eleemosyna enim est, quæ omni caret iniquitate: hæc omnia pura efficit: hæc melior est jejunio et boni cubatione. Etsi illa molestiora sint et laboriosiora, hæc tamen lucræ majoris est: animam illuminat, fovet, formosam reddit. Non sic astitas oleum roborat, ut pietatis certiores hoc oleum recreat. Ungamus ergo manus, ut strenue illas contra inimicum attollamus. Qui egenorum miseri cogitat, cito ab avaritia absistet. Qui pauperibus erogare perseverat, statim iram deponet, et nunquam altum sapiet. Quemadmodum enim vulneratos sæpe curans medicus, facilius reprimitur, dum in alienis calamitatibus humanam conspicit naturam: sic et nos si ad pauperes juvandos nos contulerimus, facilius philosophabimur, urque divitiis admirabimur, neque magnum quidpiam presentia bona ducemus, sed omnia despiciemus, et sublines ad cælum evehi, facile bona consequemur aterna, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, quicum Patri gloria, simulque Spiritui sancto, in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA LXXXII.

CAP. 17. v. 14. *Ego dedi eis sermonem tuum, et mundus eos odio habuit, quia non sunt de mundo, sicut ego non sum de mundo.*

1. Cum virtute prædici a sceleris vexamur, et virtutis studiosi ab illis deridemur, ne id egre vel moleste feramus. Hæc quippe natura virtutis est, quæ ulique apud improbos odium parere solet. Cum enim probe viventibus invident, et putantes id in suam cedere defensionem, si aliorum gloriam dejiciant, oderunt illos, utpote contraria sectantes, et nihil non agunt, ut illorum vitam traudcent. Verum ne doleamus: illud enim virtutis indicium est. Ideo ait Christus: *Si de mundo esetis, mundus quod summi est auaret* (Joan. 15. 19); et alibi rursus, *Væ vobis cum benedixerint omnes homines* (Luc. 6. 26). Propterea hic quoque dicit: *Sermonem tuum dedi eis, et mundus eos odio habuit*. Rursusque cauam affert cur tanta Patris cura digni sint. Nam propter te, inquit, et sermonem tuum odio habiti sunt, itaque digni prorsus sunt providentia tua. 15. *Non rogo ut tollas eos de mundo, sed ut serves eos a malo*. Rursus sermonem explicat et clariorem reddit: quo nihil aliud declarat, quam se multam illorum curam habere, quod illos tam diligenter commendat. Atqui ipse dicebat, Patrem omnia quæ ipsi petitorum facturum esse; quomodo ergo hic pro illis rogat? Nulla alia, ut dixi, de

causa, quam ut dilectionem suam demonstrat. 16. *De mundo non sunt, sicut ego non sum de mundo*. Cur ergo alibi dixit, *Quos dediisti mihi de mundo, tui erant* (Joan. 17. 6)? Illic de natura loquebatur; hic de operibus malis. Et longo illos encomio celebrat: primo, quod non sint de mundo; deinde, quod ipse illos dederit, et quod sermonem servaverint, ideoque odio habeantur. Quod si dicat, *Sicut ego non sum de mundo*, ne turberis. Illud enim, *Sicut*, hic non accuratam denotat æqualitatem. Ut enim cum de ipso et de Patre illud, *Sicut*, dicitur, multa ob naturæ cognitionem indicat æqualitas: sic cum de ipso et de nobis dicitur, magnum significatur discrimen, quia magnum inter utramque naturam intercedit intervallum. Nam si *Peccatum non fecit, neque dolus inventus est in ore ejus* (Isai. 53. 9; 1. Petr. 2. 22), quomodo possint apostoli illi comparari? Quid ergo sibi vult, *De mundo non sunt*? Ad aliud respiciunt, nihil cum terra commune habent, sed cælorum facti sunt cives. His vero amorem suum ostendit, cum apud Patrem laudat illos, et Genitori commendat. Cum dixit autem, *Serve eos*, non solum rogat ut a periculis illos eruat; sed etiam ut in fide permaneat: ideo addidit, 17. *Sancitificans eos in veritate tua; sanctos redde per donum Spiritus et per recta dogmata; ut cum dicit, Mundi estis propter sermonem, quem loquutus sum vobis* (Joan.

15. 3); idipsum nunc ait : Iustitiae illos, doce veritatem. Atqui hoc Spiritum facere dicit. Cur autem illud a Patre nunc postulat? Ut rursum aequalitatem discas. Recta quippe de Deo dogmata animam sanctificant. Si autem verbo sanctificari dicit, ne mireris. Quod vero de doctrina loquatur, his verbis innuit : *Sermo tuus veritas est*; hoc est, Nihil mendacii in ipso; omnino quippe oportet omnia dicta ejus evincere; et quod nihil figuratum vel corporivum, sic rursum ostendit, ut et Paulus de Ecclesia ait : Sanctificavit eam in verbis (*Ephes. 5. 26*). Solet enim verbum Dei purgare. Videtur autem mihi illud, *Sanctifica eos*, aliud quoque significare; nempe, Segrega eos verbo et praedicationi; quod ipsum ex sequentibus liquet. 18. *Sicut enim me*, inquit, *misisti in mundum, et ego missus es*. Quod et Paulus dicit, *Ponens in nobis verbum reconciliationis* (*2. Cor. 5. 19*). Pro quo enim Christus abiit, pro hoc ille orbem comprehenderunt. Illud vero, *Sicut*, non similitudinis est inter ipsum et apostolos : (quomodo enim aliter homines mitti poterant)? sed mos est ei de futuro ut de praeterito loqui. 19. *Et pro eis sanctifico meipsum, ut sint sanctificati in veritate*. Quid est, *Sanctifico meipsum*? Offero tibi sacrificium. Sacrificia vero omnia, sancta dicuntur, et propria sancta quae Deo consecrata sunt. Cum enim olim in figura sanctificatio esset in ove; nunc autem non in figura, sed in ipsa veritate sit : ideo ait : *Ut sint sanctificati in veritate tua*. Etenim illos tibi consecro et oblationem facio. Sive propter caput hoc fieri dicit, sive quia ipsi immolabantur. Constituit, inquit, membra vestra *hostiam viventem, sanctam* (*Rom. 12. 1*); et, *Aestimati sumus sicut oves occisionis* (*Psal. 43. 22*); et, *Sive morte hostiam eos facit et oblationem*. Quod enim suam immolationem subindicaret dicens, *Sanctifico*, ex sequentibus palam est. 20. *Non pro eis autem rogo tantum, sed et pro eis, qui credituri sunt per verbum eorum in me (a)*. Quia enim pro ipsis moriebatur (dixit vero, *Pro eis sanctifico meipsum*); ne quis putaret, ipsum id pro apostolis tantum facere, addidit. *Non pro his rogo solum, sed pro credentibus per sermonem eorum in me*.

2. Hinc iterum illorum erigit animos, indicans multos futuros discipulos. Cum enim id, quod praecipuum habebant, commune fecerit, rursum illos consolatur, ostendens illos aliorum salutis causam fuisse. Cum autem de illorum salute loquutus esset, indicasset quae ipsos sanctificari fide et immolatione, de concordia demum loquitur, et in hoc sermonem claudit; hinc exorsus eodemque desinens. Principio dixerat, *Mandatum novum do vobis* (*Joan. 13. 34*); et nunc, *21. Illi sint unum, sicut tu, Pater, in me, et ego in te*. Iterum illud, *Sicut*, non exactam aequalitatem hic exprimit, neque enim ita unum esse poterant; sed quantum hominibus fas est : ut cum dicit, *Estote misericordes, sicut Pater vester* (*Luc. 6. 36*). Quid sibi vult illud, *In nobis*? In fide in nos. Quia enim

nihil ita omnes perturbat ut dissensio, id agit, ut unum sint. Quid ergo? an hoc effectus? inquit. *Sane* quidem; omnes enim qui per apostolos crediderant, unum sunt : etiam quidam ex illis disjuncti fuerint. Neque enim hoc illum latuit, imo id ille praedixit, et significavit hoc ex hominum desidia provenire. *Ut mundus credat quia tu me misisti*. Quod etiam in principio dixit : *In hoc cognoscent omnes, quia discipuli mei estis, si invicem diligatis* (*Joan. 13. 35*). *Et quomodo hinc erant credituri? Quia pacis est Deus, inquit*. Si ergo quae ex iis didicerunt servaverint, a discipulis Magister audientes cognoscent. sin dissideant, non dicent Dei pacifici discipulos esse : si pacificus non sim, non confitebuntur me abs te missum fuisse. Vident quomodo ad finem usque suam eum Patrem concordiam probet? 22. *Et ego claritatem, quam dedisti mihi, dedi eis* : id est, per signa, per doctrinam, et ut concordet sint. Haec enim claritas est, ut sint unum, quae etiam signis major est. Quomodo enim Deum miramur, quod in natura illa nulla sit dissensio, nulla pugna; et haec maxima gloria est : Sic et hi, inquit, hinc clariificentur. Et cur, inquit, Patrem rogat, haec det illis, cum seipsum id dare dicat? Nam sive de signis, sive de concordia, sive de pace sermo ipsi sit, haec eum ipsis praebere dignoscitur. Unde palam erat, consolandi eos gratia petitionem esse factam. 23. *Ego in eis, et tu in me*. Quomodo claritatem dedit? In eos advenciens, et Patrem secum habens, non illos una copulet. Atque vero non ita loquitur; non enim claritatem acceperunt quod Pater advenerit, sed quod ipse cum Patre venerit, et mansionem apud eum fecerit (*Id. 14. 23*); illic Sabellii, hic Arii opinionem confutans. *Ut sint consummati in unum, ut cognoscat mundus quia tu me misisti*. Hoc frequenter dicit, ut ostendat pacem plus quam signa attrahere. Sicut enim contentio dissolvit, ita concordia copulat. *Et dilexi eos, sicut me dilexisti*. Hic rursum Sicut hoc significat, Sicut homines amari possunt : signum autem amoris est, quod se pro illis tradiderit. Cum dixisset ergo illos in tuto fore, nec ever-tendos esse, sanctos futuros, multosque per ipsos credituros esse, illos item magna fructuros gloria esse, non se solum ipsos dilexi-se, sed etiam Patrem; loquitur demum de iis quae post excessum ex hac vita futura sunt, de praemiis et coronis, quae ipsis repositae sunt. Nam ait : 24. *Pater, quos dedisti mihi, volo ut ubi sum ego, et illi sint mecum*. Quod ergo semper quaerebant dicentes, *Quo vadis? quid dicis?* id petendo accipis, et nondum habes? cur ergo dicebas eis, *Sedebitis super sedes duodecim* (*Math. 19. 28*)? quomodo alia pollicitus es et plura et majora? vident, ipsum omnia sese attempurando dicere? Nam quomodo dicebat, *Sequeris autem postea* (*Joan. 13. 36*)? Verum id ait ad majorem amoris confirmationem. *Ut videant claritatem meam, quam dedisti mihi*. Iterum hoc suae cum Patre concordiae argumentum est; sublimius quidem prioribus (*Ante constitutionem mundi, inquit*), sed cum quadam ta-

(a) Totus vigesimus versiculus deest in Montef. Hunc addidimus e Cod. 703 et Savilii, qui tamen in illud, *credituri sunt*, desinit.

τούν, οὐ περὶ τῆς τῶν κινδύνων ἀπαλλαγῆς φησι μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς ἐν πίστει παραμονῆς· διὸ καὶ ἐπιγράφειν Ἀγίαςον αὐτοῦς ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου· ἁγίους ποίησον διὰ τῆς τοῦ Πνεύματος ὁδοῦς καὶ τῶν ὁρθῶν δογματῶν. Ὡσπερ ὕταν λέγῃ, *Καθάρσον ἔστε διὰ τὸν λόγον, ἐν ἡλελίθῃκα ὄμῃν*, καὶ νῦν τὸ αὐτὸ φησι· Παιδεύσον αὐτούς, διδάσκον τὴν ἀλήθειαν. Καὶ μὴν τοῦτο λέγει τὸ Πνεῦμα ποιεῖν. Πῶς, οὐκ αὐτὸν παρὰ τοῦ Πατρὸς αἰτεῖ νῦν; Ἰνα μᾶλλον πάλιν τὴν ἰουστιμίαν. Τὰ γὰρ ὀρθὰ δόγματα περὶ Θεοῦ λεγόμενα ἀγιάζει τὴν ψυχὴν. Εἰ δὲ λόγῳ φησὶν ἀγιάζεσθαι, μὴ θαυμάζη. Καὶ οὐκ περὶ δογματῶν φησὶν, ἐπιγράφειν· Ὁ λόγος ὁ σὸς ἀληθεύει ἔστι· τοῦτασι, οὐδὲν ψεύδουσιν ἐν αὐτῷ, πάντως [484] δὲ ἐκθύνει δει πάντα τὰ ἐξηρμένα· καὶ οὐκ οὐδὲν τυπικὸν δηλοῖ πάλιν, οὐδὲ σωματικόν· καθὼς καὶ Παῦλός φησι περὶ τῆς Ἐκκλησίας· ὅτι Ἰησοῦς αὐτὴν ἐν ῥήματι. Οὕτω γὰρ καὶ ῥήματα Θεοῦ καθάρειν. Δοκεῖ δὲ μοι καὶ ἑτερον δηλοῦν τὸ, Ἀγίαςον αὐτούς, οἰοεὶ τὸ, Ἀφόρισον αὐτούς τῷ λόγῳ καὶ τῷ κηρύγματι. Καὶ τοῦτο πάλιν ἐκ τῶν ἑξῆς ὅσων. Καθὼς γὰρ εἶπεν, ἀπέστειλας εἰς τὸν κόσμον, κἀγὼ ἀπέστειλα αὐτούς· δὲ καὶ καὶ Παῦλος, *Θέμενος ἐν ἡμῖν τὸν λόγον τῆς λατρίας*. Ἰπάρ οὐ γὰρ ὁ Χριστὸς ἀφίκεται, ὅπερ τοῦτου καὶ οὗτοι τὴν οἰκουμένην κατέλαβον. Τὸ δὲ, *Κιθὼς*, πάλιν ἐνταῦθα οὐκ ὁμοιωθεὶς ἐπ' αὐτοῦ· καὶ τῶν ἀποστόλων κείται· (πῶς γὰρ ἄλλως ἦν ἔγχωρον ἀνθρώποις ἀποσταλῆναι; ἔθος δὲ αὐτῷ καὶ τὸ μέλλον ὡς γενοῦς λέγειν. Καὶ ὅπερ αὐτῶν ἀγιάζω ἑμαυτὸν, Ἰνα ὡς ἡμισυμένοι ἐν τῇ ἀληθείᾳ. Τί ἐστιν, Ἀγιάζω ἑμαυτὸν; Προσφέρω σοι θυσίαν. Αἱ δὲ θυσίαι πάσαι ἁγίαι λέγονται· καὶ κυριῶς ἅγια τὰ τῷ Θεῷ ἀνακείμενα. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ παλαιὸν ἐν τύπῳ ὁ ἀγαθὸς ἦν ἐν τῷ πρόβατῳ· νῦν δὲ οὐκ ἐστὶν ἢ ἐν τύπῳ, ἀλλ' αὐτῇ τῇ ἀληθείᾳ· διὸ φησὶν· Ἰνα ὡς ἡμισυμένοι ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου. Καὶ γὰρ καὶ αὐτοῦς οὐκ ἀνατίθημι καὶ πῶς προσφορὰν. Ἦτοι διὰ τὸ τὴν κεφαλὴν τοῦτο γίνεσθαι φησι, ἡ δὲ διὰ τὸ καὶ αὐτοῦς θυσίαι. Παραστίζετε γὰρ, φησὶ, τὰ μέλη ὁμῶν *Θυσίαν ζῶσαν*, ἁγίαν· καὶ, *Ἐλογίσθημεν ὡς πρόβατα σφαγῆς*· καὶ, κυριῶς θανάτου θυσίαν αὐτοῦ ἐργάζεσθαι καὶ προσφορὰν. Ὅτι γὰρ τὴν θυσίαν ἠνέκατὸ τὴν αὐτοῦ εἰπόν, Ἀγιάζω, ὅσων ἐκ τῶν ἑξῆς. Οὐ περὶ τούτων δὲ ἔρωτο μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν πιστευόντων διὰ τοῦ λόγου αὐτῶν εἰς ἐμὲ. Ἐπειδὴ γὰρ ὅπερ αὐτῶν ἀπέθνησκον (εἶπε δὲ ἃ, ὅτι Ἰπὲρ αὐτῶν ἀγιάζω ἑμαυτὸν)· ἴνα μὴ τῆς νομοσῆ, ὅτι ὅπερ τῶν ἀποστόλων τοῦτο μόνον ἐποίησεν, ἐπιγράφειν· Ὁὐ περὶ τούτων δὲ ἔρωτο μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν πιστευόντων διὰ τοῦ λόγου αὐτῶν εἰς ἐμὲ.

β. Ἐντεῦθεν πάλιν ἀνέστησαν αὐτῶν τὰς ψυχὰς, δεῖξας ἑομοίως πολλὸς μαθητὰς. Ἐπειδὴ γὰρ, ὅπερ εἶχον ἐξάρτεον, κοινὴν ἐποίησεν, πάλιν αὐτοῦς παραμυθίζεται, δηλῶν καὶ τῆς τῶν ἄλλων σωτηρίας γινόμενος αὐτοῦς αἰτίους. Εἰπὼν δὲ καὶ περὶ τῆς σωτηρίας αὐτῶν καὶ τοῦ ἀγαπηθῆναι τῆς πίστεως καὶ τῆς θυσίας, λέγει λοιπὸν περὶ ὁμοιωσῶν, καὶ εἰς τοῦτο λοιπὸν κατακλιεῖ τὸν λόγον, ἐντεῦθεν ἀρξάμενος, καὶ εἰς αὐτὸ καταλήσας· καὶ γὰρ ἀρχόμενος φησὶν, Ἐντολὴν πατρὶν διδωμι ὄμῃν· καὶ ἐνταῦθα, Ἰνα ὡς ἐν ἐρ, καθὼς σὺ, Πάτερ, ἐν ἐμοί, καὶ ἐγὼ ἐν σοί. Πάλιν τὸ, *Καθὼς*, οὐκ ἀκριβῶς ἐξισώσεις ἐπ' αὐτῶν· οὐδὲ γὰρ δυνατὸν αὐτοῦς εἶναι τοῦτων.

α Morel. οὐκ ὁμοιωθεὶς ἔστιν ἐπ' αὐτοῦ. β Quilman mss. οὐκ ἐπ. c Alii γίνεται, φησὶ. d Alii εἰπόντες δὲ. Sic antiquissimas variat Savil., sed sine u'lo in re discriminat. e Alii εἰς αὐτὸ τενύσας.

ἀλλ' ὡς ἀνθρώπων δυνατὸν· ὥσπερ ὕταν λέγῃ, *Γίνεσθε οἰκτιρῆμονες, ὡς ὁ Πατὴρ ὁμῶν*. Τί δὲ ἐστὶν, Ἐν ἡμῖν; Ἐν τῇ πίστει τῆ εἰς ἡμᾶς. Ἐπειδὴ γὰρ οὐδὲν οὕτως σκανδαλίζει ἄπαντας, ὡς τὸ διεσπάζει, τοῦτο κατασκευάζει ὡς γενέσθαι ἐν. Τί οὖν; ἤνυσαν αὐτὸ, φησὶ; Καὶ σφόδρα ἤνυσεν. Ἄπαντες γὰρ οἱ διὰ τῶν ἀποστόλων πιστεύσαντες ἐν εἰσιν, εἰ καὶ τινες ἐξ αὐτῶν διεσπάζθησαν. Οὐδὲ γὰρ τοῦτο αὐτῶν [485] παρέλαθεν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ προέβλεπε, καὶ ἔδειξε τῆς τῶν ἀνθρώπων βεβουλησίας· ὅτι, Ἰνα ὁ κόσμος πιστεύσῃ, δεῖ σὺ με ἀπέστειλας. Ὅσπερ οὖν καὶ ἀρχόμενος ἔλεγεν, ὅτι Ἐρ τοῦτο γινώσκονται πάντες, δεῖ ἐμοί ἔστε μαθηταί, ἐὰν ἀναπαύσῃ ἀλλήλους. Καὶ πῶς ἐντεῦθεν πιστεύειν ἐμαυτὸν; Ὅτι τῆς εἰρήνης εἰς ἑθῆς, φησὶν. Ἰνα τοῦτον, ἄπερ ἐξ ὧν ἐμαυτὸν διατηρήσωσιν, εἰσονται τὸν διδάσκων ἀπὸ τῶν μαθητῶν οἱ ἀκούοντες· ἐὰν δὲ μῆκρον, οὐκ ἔρῳσιν εἰρηγικῶς τοῦτο εἶναι μαθητὰς· μὴ ὅσα δὲ με εἰρηγικόν, οὐκ ὁμοιογενήσωσιν ἀπιστάλας παρὰ σοῦ. Ὅρξῃ πῶς ἕμερὶ τέλους τοῦτο κατασκευάζεις τὸ πρὸς τὸν Πατέρα ὁμοιογενήσων; Κἀγὼ τὴν δόξαν, ἣν ἔδωκάς μοι, ἔδωκάς μοι· τὴν διὰ τῶν σημείων, τὴν διὰ τῶν δογματῶν, καὶ ἴνα ὁμοίωσιν ὡσιν. Αὐτὴ γὰρ δόξα, ἴνα ὡσιν ἐν, καὶ τῶν σημείων μέλῳ. Ὅσπερ γὰρ καὶ τὸν θεὸν θαυμάζουσιν, εἰς οὐκ ἐστὶ στάσις, οὐδὲ μῆχρὸν παρὰ τῆς φύσεως ἐκείνης, καὶ μεγίστη αὐτῆ δόξα· οὕτω καὶ οὗτοι, φησὶν, ἐντεῦθεν γενέσθωσαν λαμπροί. Καὶ πῶς τὸν Πατέρα, φησὶν, αἰτεῖ τοῦτο δοῦναι αὐτοῖς, αὐτὸς αὐτὸ λέγων δίδοναι; Εἴτε γὰρ περὶ σημείων, εἴτε παρὰ ὁμῶν· εἴτε περὶ εἰρήνης ὁ λόγος αὐτῷ, φαίνεται αὐτοῖς ταῦτα παρεσχημῶς. Ὅσα δὲ ὅσων ἦν, εἰς παραμυθίας ἐνεκεν τῆς αὐτῶν ἡ ἀληθείας γίνεσθαι. Ἐγὼ ἐν αὐτοῖς, καὶ σὺ ἐν ἐμοί. Πῶς ἔδωκε τὴν δόξαν; Ἐν αὐτοῖς γενόμενος, καὶ τὸν Πατέρα ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ, ὡς αὐτοῖς; ἢ συγκροτεῖν. Ἀλλὰ γὰρ δὲ οὐκ οὕτως φησὶν· οὐ γὰρ εἰς αὐτοῦ τὸν Πατέρα παραγίνεσθαι, ἀλλ' αὐτὸν καὶ τὸν Πατέρα παραγίνεσθαι καὶ μόνῃ παρ' αὐτοῦ ποιεῖν· ἐκεῖ μὲν τὸ τοῦ Σεβαστοῦ, ἐνταῦθα δὲ Ἀρεῖου τὴν ὑπόστασιν ἀναρῶν. Ἰνα ὡς τετελειωμένοι εἰς τὸ ἐρ, ἴνα γινώσκῃ ὁ κόσμος ἐπὶ σὺ με ἀπέστειλας. Συνεχῶς αὐτὸ λέγει, δεῖκνῶς σημείων ἄλλων τὴν εἰρήνην θαυμάζειν ἐπισπάζασθαι. Ὅσπερ γὰρ ἡ ἐρεῖ; ἢ διαλυτικῶν, οὕτως ἡ συμφωνία συγκροτητικῶν. Καὶ ἡγάπησα αὐτούς, καθὼς ἐμὲ ἡγάπησα. Πάλιν ἐνταῦθα τὸ, *Καθὼς*, ὡς ἀνθρώπων ἢ ἀγαπηθῆναι ἐγχευεῖ· καὶ τεκμήριον τῆς ἀγάπης, τὸ ἑαυτὸν ὅπερ αὐτῶν δοῦναι. Εἰπὼν τοίνυν, δεῖ ἔσθαι ἐν ἀσφαλείᾳ, δεῖ οὐ παρατραπήσθαι, δεῖ ἰσονταί εἶναι, δεῖ πολλοὺ πιστεύσους δι' αὐτῶν, δεῖ πολλὰς ἀπολαύσοντας δόξης, δεῖ οὐκ ἀπὸς αὐτοῦ ἡγάπησε μόνος, ἀλλὰ καὶ ὁ Πατὴρ, λέγει λοιπὸν καὶ περὶ τῶν μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἰσποθημίαν, περὶ τῶν βραβείων καὶ τῶν στεφάνων τῶν ὑποκειμένων αὐτοῖς. Πάτερ γὰρ, φησὶν, *ὅς ἔδωκάς μοι, θέλω ἴνα ἐποι εἰμι ἐγὼ, καὶ αὐτοῖ ὡσιν*. Ὅσπερ οὖν ἐξήθων ἀεὶ λέγοντες, *Ποῦ ὑπάγεις; τί λέγεις;* τοῦτο ἐν αἰτήσιν λαμβάνεις, καὶ οὐδέποτε ἔχεις; πῶς οὖν αὐτοῖς ἔλεγες, *Καθίσεσθε ἐπὶ δώδεκα ὁρόνους;* πῶς ἔτερε ἐπηγγελίω πλείονα καὶ μέζον; ὅρας δεῖ πάντα συγκρατάζεις ἐνεκεν λέγει· Ἐπὶ πῶς ἔλεγεν, Ἀκαλουθήσεις ἐδ

f Alii ἡδογμάτων. g Alii οὐ θαυμάζουσιν. h Morel. εἰς αὐτοῦ. Alii συγκροτεῖν προ συγκροτεῖν. Morel ubi legitur ubi τὸ γὰρ διὰ τοῦ, ο Savil. ε. Morel. οὐ γὰρ εἰς αὐτοῦ rescriptum. Inter. i Alii τὰ τῶν Σεβαστῶν ἐπιστολῶν σφραγίσται. ἐν. Ibid. quidem Ἀρεῖου τὴν ὑπόστασιν. i Alii ἢ διαλύσεις. k Legebatur ἀφ' ὁμοῦς. Navliamiam lectionem præstant. For. l Sic recte Savil. Vulg. ἐνταῦθα. Emr. m Alii λέγουσι.

ὕστερον; Ἄλλ' [486] ὑπὲρ πλείονος πληροφορίας καὶ ἐνδείξεως ἀγάπης τοῦτο φησιν. Ἔνα θεωρῶσι τὴν δόξαν τὴν ἑμὴν, ἢν ἔδωκας μοι. Πάλιν τοῦτο τοῦ πρὸς τὸν Πατέρα φησὶν ἐπισημαίνον, ὑψηλότερον μὲν τῶν προτέρων (Ἦτορ καταβολῆς γὰρ κόσμου, φησὶν), ἔχον δὲ πρὸς αὐτὸ συγκρατάδαςιν· Ἐδωκας γὰρ μοι λέγει. Εἰ δὲ μὴ τοῦτο ἔστιν, ἦδέως ἂν ἐροῖμην τοὺς ἀντιλέγοντας· ὁ διδοὺς, ὡραστῶτι τι δίδωσιν· ἄρ' οὐν πρῶτον αὐτὸν γεννήσας, ὕστερον τὴν δόξαν ἔδωκε, πρότερον ἀρεῖς εἶναι δόξων; Καὶ πῶς ἂν ἔχει λόγον; Ὅρξ' ὅτι τὸ, Ἐδωκεν, Ἐγέννησέν ἐστι; Διατί δὲ μὴ εἶπεν, Ἔνα μετέχουσι τῆς δόξης, ἄλλ', Ἔνα θεωρῶσι τὴν δόξαν;

γ'. Ἐνταῦθα ἀνιένταται, ὅτι ἡ πᾶσα ἀνάπαυσις αὐτῆ ἐστὶ τὸ θεωρεῖν εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ. Τοῦτο γοῦν καὶ θεο-ξάσεσθαι ποιεῖ· ὁ καὶ Παῦλος φησιν· Ἀνακαταλυμμένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν Κυρίου καταπεριζώμενοι. Ἄπειρ γὰρ ὁ πρὸς ἀκείνας θεωρούμενος καὶ ἀίρος ἀπολαύωντες· λεπτότατον, ἀπὸ τῆς εὐφροσύνης τὴν ἀπόλαυσιν· οὕτω καὶ τότε, καὶ πολλῶ πλείον· τοῦτο ἡμῖν ἐργάζεται τὴν ἡδονήν. Ἄμα δὲ καὶ δεικνύσιν, ὅτι οὐ τοῦτο ἐστὶ τὸ ὀφθαλμῶν, ἀλλὰ φρικτὴ τῆς οὐσίας β. Πάτερ δικαίαι, καὶ ὁ κόσμος σε οὐκ ἔγνω. Τί βούλεται τοῦτο; ποίαν ἔχει τὴν ἀκολούθειαν; Δεικνύσιν ἐνταῦθα μὲντα εἰδοῦσα θεόν, ἀλλ' ἡ μόνον τοὺς τὸν Υἱὸν ἐπιγνωσάντων. Ὅ ἐν λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· Ἐβούλομην ἀπαντας τοῦτο εἶναι. ἀλλ' οὐκ ἔγνωσαν σε, καίτοι οὐδὲν ἔχοντες; ἔχαιλεν. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ, Πάτερ δικαίαι. Ἐνταῦθα μοι δοκεῖ καὶ εὐσεβεῖναι τὰτα λέγειν, ὅτι τὸν οὕτως ἀγαθὸν καὶ δικαίον οὐκ ἠθέλησαν ἐπιγνώσκειν. Ἐπειδὴ γὰρ Ἰουδαῖοι ἔλιγον τὸν Θεὸν εἰδέναι, αὐτὸν δὲ μὴ εἰδέναι ε', πρὸς τοῦτο ἀποτείνεσθαι λέγων, ὅτι Ἠγάπησάς με πρὸ καταβολῆς κόσμου, ἀπολογίαν συντιθεὶς πρὸς τὰς κατηγορίας τὰς Ἰουδαϊκάς. Ὅ γὰρ δόξαν λαβὼν, ὁ ἀγαπηθεὶς πρὸ καταβολῆς κόσμου, ὁ μάρτυρας βουλόμενος ἔχειν αὐτοὺς τῆς δόξης; ἔκλειν, πῶς ἐναντίος ἦν τῷ Πατρὶ; Οὐ τοῖνον τοῦτο ἐστὶν ἔπειρ φασὶν ὁ Ἰουδαῖος, ὅτι αὐτοὶ μὲν σε γινώσκουσιν, ἐγὼ δὲ ἄγνων· ἀλλὰ τούτωντινόν, ἐγὼ μὲν σε οἶδα, ἄλλοι δὲ σε οὐκ ἔγνωσαν. Καὶ οὐκ οἶτοι δὲ ἔγνωσαν, δεῖ σου ὁ ἀπέπεισε. Ὅρξ' ὅτι αὐτοὺς ἀνιένταται τοὺς λέγοντας μὴ εἶναι αὐτὸν ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ πρὸς τοῦτον ἃ τὸν λόγον ἀνακεφαλαιούται πάντα; Καὶ ἐγνώρισα αὐτοῖς τὸ ὄνομα σου, καὶ γνωρῶσω. Καὶ μὴν τοῦ Πνεύματος φῆς τὴν τῆλεσιν γινώσκειν· ἀλλὰ τὰ τοῦ Πνεύματος ἐμα ἐστὶν. Ἔνα ἡ ἀγάπη, ἢν ἠγάπησάς με, ἐν αὐτοῖς μένη, καὶ γὼν ἐν αὐτοῖς. Ἐάν γὰρ μάθωσι, τίς οὗ, τότε εἰσονται, δεῖ οὐκ ἀπιστισμένους ἐγὼ, ἀλλὰ τὴν σφόδρα ἡγαπημένους, καὶ γνήσιος Υἱὸς καὶ συνγνωμένους. Τοῦτο δὲ πισθόντες ὡς χρῆ, καὶ τὴν πίστιν τὴν εἰς ἐμὲ καὶ τὴν ἀγάπην διατηρήσουσιν ἀκριβῆ. Ἀγαπῶντων δὲ αὐτῶν ως χρῆ, ἐγὼ μὲν ἐν αὐτοῖς. Ὅρξ' πῶς εἰς καλὴν τέλος ἀπέτησεν ε', εἰς ἀγάπην, τὴν πάντων μητέρα τῶν αγαθῶν, ἀπαρτίσας τὸν λόγον;

Πιστώμενοι [487] τοῖνον, καὶ ἀγαπῶμεν τὸν Θεόν, ἔνα μὴ καὶ περὶ ἡμῶν λέγεται· Θεὸν ὁμολογοῦσιν εἰδέναι, τοῖς δὲ ἔργοις ἀποδεικνύει· καὶ πάλιν, τὴν πίστιν ἠρηρῆται, καὶ ἔστιν ἀπίστου γέρον. Ὅταν γὰρ ἐκείνους μὲν καὶ οἰκέτας καὶ συγγενεῖς καὶ ἀλλοτριεῖς ἐπικουρῆ· οὐ δὲ μὲν τοὺς πρὸς γένος προσήκοντας βεραφουμένους, τίς ἔσται οὐ λοιπὸν ἀπολογία, τοῦ Θεοῦ βλασφημοῦντος καὶ ὑβριστοῦμένου διὰ οἱ; Σκόπιε γὰρ πόσας

ἔδωκεν ἡμῖν ἀφορμὰς εὐπιστίας· ὁ Θεός. Τὸν μὲν ὡς συγγενῆ, τὸν δὲ ὡς φίλον, τὸν δὲ ὡς γένοιτα, τὸν δὲ ὡς πολίτην, τὸν δὲ ὡς ἀνθρώπον ἔλπει, φησὶν. Ἄν δὲ μὲν εἰς τοῦτον κατέχη, ἀλλὰ πάντα διαβρῆξῃ τὰ δακρυά, ἀκούσῃ τοῦ Παύλου, ὅτι ἀπίστου εἰ χείρον· ὅτι ἐκείνους μὲν οὐδὲν περὶ ἐλεημοσύνης ἀκούσας, οὐδὲ τῶν ἐν οὐρανῷ, ὑπερηκόουσιν ας τῆ φιλανθρωπίας· οὐ δὲ αὐτοὺς τοὺς ἑθιρῶν ἀγαπᾶν κελαιουθεῖς, τὸν οἰκείου, ὡς ἐχθροὺς ὀρξ', καὶ χρημάτων φειδῆ· ἄλλον ἡ σωμάτων. Καίτοι τὰ μὲν ἀναμικτόμενα οὐδὲν πείσεται θεῶν· οὗτος δὲ περιοριώμενος οὐχ ἴσεται. Τίς οὖν ἡ μανία χρημάτων φειδῶσαι, καὶ ἀπειθεῖν συγγενῶν; πόθεν οὗτος ὁ πόθος εἰσικόμενος; πόθεν ἡ ἀπαρθρωπία καὶ ἡ ὠμότης; Εἰ γὰρ τίς ὥσπερ ἐπὶ θεατρῶν κρηφῆς καθίσας, τὸν κόσμον κατοπεύσεται πάντα, μᾶλλον δὲ εἰ βούλεσθε, μίαν τέως μεταχειριστόμειβα πόλιν.

δ'. Εἰ τίς τοῖνον ἐρ' ὀφίλοῦ καθίσας πάντα κατακεῖν δουρηθῆναι τὰ ἀνθρώπων, ἐνόησον ὅταν καταγνώσεται ἄλογον, ὅσα δάκρυα ὄσει, ὅσον γελᾶσεται γέλωτα, ὅσον μισοῖσι μῖσος. Τοιαῦτα γὰρ πράττομεν, εἰς καὶ γελᾶσται, καὶ ἀνάσσει, καὶ δακρύων, καὶ μίσους ὡς αἰδία. Ὅ δὲ ἴδωτα τρέφει κύνας, ἔνα θηρία ἀγρια σαγηνεύσῃ, αὐτὸς εἰς θηρωσίαν ἐμπέττομεν· ἔτερος ὄνος καὶ ταύρους, ἔνα μετακομῆν ἄλλους· ἀνθρώπους δὲ περιορᾶ, λιμῶν τρυχομένους. Καὶ χρυσίον μὲν ἀπειρον δαπανᾷ, ἔνα λιθίνους ἀνθρώπους ἐργάσεται· τοὺς δὲ ὄνους· ἀνθρώπους λιθίνους γενόμενους ὑπὸ τῆς κακοτυχίας, ὑπερορᾶ. Ἐτερος φησὶν· χρυσᾶς συλλέγειν μετὰ πολλῆς ταπεινωρίας περιβάλλει τοὺς τογχοῦς· τὰς δὲ γαστέρας τῶν πενήτων γυμνάς ὄραν, οὐκ ἐπικαμπέται. Καὶ οἱ μὲν τίς ἱερατικός αὐτῶν ἱμάτια πάλιν ἐπινοοῖσι· ἔτερος δὲ οὐδὲ αὐτὸ τὸ σῶμα γυμνὸν περιβάλλειν ἔχει. Ἐν δικαστηρίοις δὲ πάλιν ἄλλος ἄλλον κατέπειν· ἄλλος εἰς πόρνας ἀνάλωσε καὶ εἰς παραούτους· ἔτερος εἰς μέμους καὶ ὀρχήστρας· εἰς οικοδομὰς ἔτερος λαμπαρᾶς, εἰς ἀγορασίας ἀγρίων καὶ οἰκίων. Πάλιν ὁ μὲν τόκους ἀριμύει, ὁ δὲ τόκους τόκου, ὁ μὲν ἐπὶ κέρβος ἀίκων, ὁ δὲ ἐπὶ δαπανῆν ἀσελγῆ, οἱ δὲ ἐπὶ κλοπῆν διδοημοσιεμένην τρέχουσι. Καὶ τῶν μὲν περιττων καὶ κεκαλυμμένων πολλῆ ἡ σπουδῆ· τῶν δὲ ἀναγκαιῶν οὐδεὶς ὁ λόγος. [488] Ὅ δὲ κρινόμενος, τὸ μὲν ὄνομα δικαστῶν ἔχουσι, τὸ δὲ ἔργον ἡστών καὶ ἀνδροφόνων. Κᾶν τὰς δίκαις τις ἐξετάσῃ, κᾶν τὰς διαθεκάς, κλαπάς, ἐπιβουλάς. Καὶ περὶ ταῦτα ἄποια ἡ σχολῆ, τῶν δὲ πνευματικῶν λόγος οὐδεὶς· ἀλλὰ τὴν ἐκκλησίαν ὑπὲρ τοῦ μόνου ἰδεῖν ἐνοχλοῦσιν ἀπαντας. Τὸ δὲ ζητούμενον οὐ τοῦτο ἐστίν, ἀλλ' ἔργων εἶναι ἡμῶν καὶ διανοίας καθαράς. Ἄν δὲ τὴν πᾶσαν ἡμέραν ἀναλώσῃ εἰς πῆσον εἴξαν, εἰτα μικρὰ ῥήματα εἰσελθὼν εἴπῃς, οὐ μόνον οὐκ ἐπίπῃσας ἴδω τὸν Θεόν, ἀλλὰ καὶ παρώσων μεζώνωας. Εἰ γὰρ βούλει καταλλᾶσαι σου τὸν δεσπότην, ἔργα ἐπίδειξαι, μαθε τὸν φορεῖν τὸν συμφορῶν, βλεπέ τοὺς γυμνοῦς, τοὺς πενιθούς, τοὺς ἀδικουμένους· μωρίας· σοι φιλανθρωπίας ἔτεμεν ἰδοῦς. Μὴ τοῖνον ἀπώτῃμιν ἑαυτοῦ· εἰκῆ καὶ μάτην ζώντας, κτῆδ, ὅτι ὑνὸν ὀλιγώμεν, καταρροφῶσμεν· ἀλλ' ἐνοήσασται εἰς πῆσάς· εἰς νόσον καταπέσαστας, καὶ εἰς ἔσχατον ὀβρῶστας· ἔλλόντες, ἀπαθόντων τῷ δεῖσι καὶ τῆ προσοκῆ· τῶν μελλόντων, προσδοκῶμεν πάλιν εἰς τὰ αὐτὰ καταπέ-

• Αἱ πᾶσι πολλῶ πείονα. β Αἱ πᾶσι οὐσα. γ Verba autem de me dicuntur e Savil. et eod. suppleta sunt. Rom. d Quidam pro τοῦτο e Sic ex conjectura Savilli rescriptimus pro ἀπεργασίας. Rom.

f Ita Morel. Savil. ἐκπίντων. g Morel. -ἴδωσι.

men attemperatione : nam ait, *Dedisti mihi*. Quod si res non ita sit, adversarios libenter interrogaverim : Qui dat subsistenti certe dat : ergo cum prius ipsum genuisset, postea ipsi gloriam dedit, cum ante eum sine gloria reliquisset ? Quod qua ratione stare possit ? Viden' hic, *Dedisti*, intelligendum esse, genuisti ? Sed cur non dixit, *Ut participant*, sed, *Ut videant claritatem* ?

3. Hic subindicat omnimodam hanc esse requiem, ad Filium Dei spectare. Hoc enim claros reddit : quod et Paulus inquit : *Revelata facie gloriam speculantes* (2. Cor. 3. 18). Ut enim qui radios aspiciunt, et aere tenuissimo fruuntur, ex visu voluptatem percipiunt : sic et tunc erit, imo id longe majorem nobis pariet voluptatem. Ostendit etiam, id non esse quod videtur, sed tremendam quamdam substantiam. 25. *Pater juste, et mundus te non cognovit*. Quid hoc sibi vult ? quanam hic consequentia ? Hic declarat neminem nosse Deum, nisi eos qui Filium cognoscunt ; hoc est, Vellem omnes hic in statu esse ; sed te non noverunt, etsi nihil possint arguere. Illud enim significat, *Pater juste*. Hic videtur illa dicere, ægre ferens, quod tam bonum, tam justum cognoscere noluerint. Cum enim Judæi dicerent se Deum nosse, non autem ipsum nosse, eo respicit ille dicens : *Dilexisti me ante mundi constitutionem*, a Judaicis necessitationibus sese purgans. Nam qui gloriam accepit, qui dilectus fuit ante mundi constitutionem, qui illos voluit hujus gloriæ testes habere, quomodo contrarius Patri fuisset ? Non igitur hoc verum est quod dicunt Judæi, quod ipsi te cognoscant, ego autem te ignorem ; sed contrarium prorsus : Ego te novi, alii te non noverunt. *Et hi cognoverunt, quia tu me misisti*. Viden' illum hic eos subindicare, qui dicebant ipsum non ex Deo esse, et ad hoc omnino reducere ? 26. *Et notum feci eis nomen tuum, et notum faciam*. Atqui dixisti perfectam cognitionem esse Spiritus : verum ea quæ sunt Spiritus, mea sunt. *Ut dilectio qua dilexisti me, in ipsis maneat, et ego in ipsis*. Nam si didicerint quis tu sis, tunc scient me abs te non esse se junctum, sed maxime dilectum, verum Filium et conjunctum tibi. Qui hoc ut par est credent, et fidem in me et dilectionem firmam servabunt. Si ipsi ut oportet diligant, ego in illis manebo. Viden' quomodo in optimum finem desit, in dilectionem nempe, omnium matrem bonorum ?

Deus credendus et diligendus. Caritas in proximum commendatur. — Credamus ergo, et diligamus Deum, ne de nobis dicatur : *Constituerit se nosse Deum, facias autem negant* (Tit. 1. 16) ; et iterum, *Fidem negavit, et est infideli deterior* (1. Tim. 5. 8). Cum enim ille servis, cognatis et alienis optauletur, tu vero ne congeneres quidem cures, quæ demum erit tibi defensio, cum Deus propter te blasphemetur, et contumeliis impetatur ? Perpende enim quot nobis Deus bene faciendi occasiones dedit. Hunc, inquit, ut sanguinem, hunc ut amicum, illum ut vicinum, illum ut concivem, alium ut hominem miserare. Quod si horum nihil te retineat, sed omnia vincula dissolvat,

PATROL. GR. LIX.

audi Paulum dicentem, te esse infideli deteriorem : quia ille cum nihil audisset de elemosyna, vel de cælestibus, te tamen humanitas superavit : tu vero jussus inimicos diligere, propinquitus ut inimicos respicias, et pecunias magis parcis, quam corporibus. Atqui divitiæ assumptæ nihil damni patientur : hic vero contemptus peribit. Quis ergo furor pecunias partere, et cognatas despiciere ? undenam hic amor sic invaluit ? unde tanta inhumanitas atque crudelitas ? Si quis enim, quasi in summo theatro sedens, totum spectet mundum ; imo si placet, civitatem unam interrim spectemus.

4. *Vitia quanta apud Christianos.* — Si quis ergo in sublimi sedens humana omnia videre posset, cogita quantum reprehenderet stultitiam, quantas funderet lacrymas, quam effuse rideret, quantum odium conciperet. Ea enim facimus, quæ risu, furore, lacrymis et odio digna sint. Ille canes alit, ut feras capiat, qui ipse in feritatem incidit : ille asinos et tanros, ut lapides transferat, dum homines despicit fame pereuntis. Aurum immensum impendit, ut lapideos homines faciat ; illos autem qui vere homines sunt, lapidei tamen per calamitatem effecti, contemnit. Alius laminas aurcas colligens, muros circum misere exornat, pauperum autem pectora iuda cernens, nihil flectitur. Alii vestibus novas excogitatas vestes addunt ; dum alius nihil habet quo corpus nudum tegat. In iudiciis iterum alius alium devorat. Alius in meretrices et parasitos sua profundit, alius in mimos et saltatores, ille in splendida ædificia, alius impendit in emendis prædiis et domibus. Ille usuras computat, alius usurarum usuras : ille syngraphas edit credibus plenas, neque nocturna fruatur quiete, in aliorum mala vigilans. Illucescente die, alius ad iniquum lucrum, alius ad lasciviam impensam, alius ad peccatum pergit. In superfluis et vitiosis magnam studium : in necessariis nihil curarum. Qui judicant, iudicium nomen habent ; re autem fures et homicidæ sunt. Si quis lites, si quis testamenta exploret, in his quoque mille scelera reperiet, fraudes, furta, insidias. In his otium omne versatur : spiritualium vero ratio nulla ; sed ecclesiam videndi solum causa omnes frequentant. At non est hoc quod querimus, sed operibus nobis et puro animæ est opus. Sin autem in avaritia studio totam transigas diem, posteaque hic ingressus pauca verba dixeris, non modo Deum non placasti, sed multum irritasti. Si enim tibi Dominum conciliare volueris, opera exhibe : disce calamitatum molem, respice nudos, famelicos, injuria læsos : multas tibi exhibendæ humanitatis vias aperuit. Ne itaque nos ipsos decipiamus, frustra et incassum vivendo, neque, quia nunc bene valeamus, despiciamus ; sed cogitantes nos sæpe in morbum delapsos, et in extremis positos, terrore et futurorum expectatione pene mortuos fuisse, vereamur ne in eadem ipsa et in parem metum incidamus, et hinc meliores evadamus : cum nunc simus mille criminibus obnoxii. Qui iudices sedent, leonibus canibusque sunt similes ; qui in fore, vulpibus. Qui in otio degunt,

non ut duceret, otio fruatur, tempus omne in theatris et hujusmodi malis consumentes. Ac qui hæc emendat nullus est; qui his invidet et mordentur, quod non paria illis præstare possint, multi: ita ut hi quoque puniendi sint, etiam si mala non agant. *Non solum enim hæc faciunt, sed et cum facientibus consentiunt (Rom. 1. 32).* Animus enim illis perinde corruptus est: unde liquet, ex voluntate sola poenas dari. Hæc quotidie dico, neque dicendi finem faciam.

Nam si quipiam audiant, id lucri obveniet: sin nullus attendat, tunc sane audietis, cum nihil esse lucri poterit, vosque ipsos damnabitis, nosque culpa liberi erimus. Verum absit ut hæc solum defensionem referamus; sed utinam vos nobis gloria sitis ante tribunal Christi, ut illis simul fruamur bonis, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, quicum Patri gloria, unaque sancto Spiritui, in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA LXXXIII.

CAP. 18. v. 1. *Hæc cum dixisset Jesus, egressus est cum discipulis suis trans torrentem Cedron, ubi erat hortus, in quem introiit ipse et discipuli ejus.*

1. Horrendum quid mors est et terrore plenum, sed non iis qui superna sunt imbuti philosophia. Qui enim de futuris nihil clare cognovit, sed dissolutionem quandam et finem esse vite putat, jure horret et formidat, ut qui non ultra futurus sit. Non vero qui per Dei gratiam occulta et abscondita sapientiæ ejus didicimus, et mortem peregrinationem esse putamus, non jure formidemus; imo gaudeamus et bono animo simus oportet, quia ex hac fluxa vita ad aliam meliorem ac splendidiorem venimus, quæ finem non habeat. Quod Christus operibus docens, non vi et necessitate, sed libens ad passionem venit. *Hæc, inquit, loquutus est Jesus, et egressus est trans torrentem Cedron, ubi erat hortus, in quem introiit ipse et discipuli ejus. 2. Sciebat autem et Judas, qui tradidit eum, locum; quia frequenter Jesus convenerat illuc cum discipulis suis.* Media nocte iter facit, torrentem transit, et festinat ad locum proditori notum, insidiatoribus laborem adimens et sudorem omnem, ostenditque discipulis se eo lubentem venire: quod ipsum maxime consolari eos poterat; seseque in horto quasi in carcere locat. *Hæc loquutus est eis.* Quid ais? Patrem oraverat, Patrem precatus erat. Cur ergo non dicis ipsum, finita oratione, illo venisse? Quia non precatio erat, sed alloquitio propter discipulos facta. Et introierunt discipuli in hortum. Ita metu liberavit eos, ut non abnerent, sed in hortum ingrederentur. Quo pernotus Judas illo venit? vel unde didicit illo veniendum esse? Hinc liquet Jesum sæpe foris pernoctavisse. Neque enim si domi egisset, ille in desertum locum venisset, sed domum, ut dormientem illic caperet. Ne vero hortum audiens, in latibulum venisse putares, addit: *Sciebat Judas locum; neque id tantum, sed, Quia frequenter convenerat illuc cum discipulis suis.* Sæpe namque cum illis conveniebat, ut seorsim de necessariis illos alloqueretur, quæ non par erat alios audire. Illud vero facit in montibus et hortis, tumultu vacuum locum semper querens, ne auditores a doctrina interpellarentur. 3. *Judas autem cum accepisset cohortem, et a pontificibus et Pharisæis ministros, venit illuc.* Hi sæpe alias miserant qui apprehenderent eum; sed non poterant. Unde palmam est, tunc illum se sponte tradidisse. Et quomodo id cohorti susserunt? Milites erant qui pecuniæ causa nihil non agere parati erant. 4. *Jesus autem*

sciens omnia, quæ ventura erant super eum, processit, et dixit eis: Quem queritis? Id est, non ex illorum adventu hæc primo didicit, sed imperturbato animo, ut omnia sciens, hæc sic dixit et fecit. Cur cum armis illum capturi veniunt? Timebant ejus sequaces, et ideo, intempesta nocte, id aggressi sunt. *Egressus dixit eis: Quem queritis?* 5. *Respondimus ei, Jesum Nazarenum.* Viden' insuperabilem potentiam, quomodo in medio consistens ipsos excecaverit? Quod enim id non ex tenebris uocis proveniret, indicavit evangelista, cum dixit, illos facies habuisse. Etiam si vero facies non adfuerint, ex voce cognosci poterat: quod si illi ignorabant, quomodo ignorare potuit Judas, qui frequenter cum ipso erat? Nam et ipse stabat cum eis, nec plus quam illi agnoscebat, imo etiam cum illis supinus lapsus est. Id vero fecit Jesus, ut ostenderet, eos se in medio stantem non modo non capere, sed ne videre quidem posse, nisi ipse vellet. 7. *Iternum dicit illis: Quem queritis?* O stultitiam! Verbo illos supinos prostravit, neque ita respiciunt tantam experti potestatem, sed eadem rursus aggrediuntur. Cum autem quod suum erat implesset, tunc demum seipsum tradit, atque illis: 8. *Dixi vobis, quia ego sum. Stabat autem et Judas qui tradebat eum.* Animadvertite evangelistæ moderationem, quomodo non maledicat proditori, sed rem gestam narret, unum ostendere studens, totum, illo permittente, factum esse. Inde ne quis diceret, ipsum Christum sese prodentem et monstrantem illos ad id impulisse; postquam exhibuit omnia, quæ illos absterere poterant, quia in nequitia perseverabant, nullamque habebant excusationis ansam, tunc seipsum tradidit, dicens: *Si ergo me queritis, amite hos abire, usque ad ultimam horam sum erga illos benignitatem exhibens.* Si ne opus habetis, inquit, nihil cum istis sit vobis commune. Ecce me ipsum tradeo. 9. *Ut impleatur sermo quem dixi, quia non perdidit ex illis quemquam.* Perditionem autem hic dicit, non mortem hæc, sed illam æteruam. Evangelista autem et in presenti hoc accepit. Miretur autem quis quomodo nnu eos etiam ceperint et conciderint, cum maxime Petrus illos concitaret, cum multavit servum. Quis illæ deinuit? Non aliud, quam ipsa vis quæ illos supinos prostravit. Quod significat evangelista, cum declarans id non ex illorum voluntate profectum esse, sed ex comprehensi virtute atque sententia, addit: *Ut sermo impleatur quem dixi, Nullus ex eis perit.*

2. *Quomodo Petrus gladium habuerit illoque fuerit*

σεῖσθαι, καὶ τὸν αὐτὸν κτηνώμεθα φόβον, καὶ γενώμεθα βελτίους· ὡς τὰ ἐν νύμφαις κατηγορίας ἄγια. Οἱ μὲν γὰρ ἐν τοῖς δικαστηρίοις λέουσιν λοίκασι καὶ κυσι, οἱ δὲ ἐν ταῖς ἀγοραῖς, ἀλώπειν· οἱ δὲ ἐν τῶν ἀπάργμονα ζυνταίσι, οὐδὲ οὐτοι εἰς θέον τῆ ἀπαργμοσύνη κίχρηται, τὴν σολὴν ἅπασαν εἰς θέατρα καὶ τὰ ἐκείθεν κακὰ ἀναλασκότες. Καὶ ὁ μὲν ἐπιτιμῶν τοὺς γινωσκόμεους, οὐδεὶς· οἱ δὲ ζηλοῦντες καὶ θακνόμενοι, οὗ μὴ ἴσα αὐτοῖς πράττουσι, πολλοί· ὥστε καὶ τούτους πάλιν κολάζεσθαι, καὶ μὴ ποιοῦντας τὰ ποιηρά. Οὐ γὰρ μόνον αὐτὰ ποιοῦσαν, ἀλλὰ καὶ συνευδοκοῦντες τοῖς πράττουσιν. Καὶ γὰρ τὰ τῆς προθυμίας αὐτοῖς ὁμοίως διέφθαρται· ὅθεν

ἄλλον, ὅτι καὶ γνώμησθε ἐστὶ δοῦναι δίκην. Ταῦτα καθ' ἑκάστην ἡμέραν λέγω, καὶ λέγων οὐ παύσομαι. Ἄν μὲν γὰρ τινες ἀκούσωσιν, κέρδος· ἂν δὲ μηδεὶς ὁ προσέχων ἦ, τότε ἀκούσασθε ταῦτα, ὅτε κέρδος οὐδὲν ὄμην, καὶ μείψασθε αὐτοῖς, καὶ τῆς αἰτίας ἡμαῖς καθαροί. Ἄλλὰ μὴ γένοιτο ταύτην μόνον ἡμᾶς τὴν ἀπολογίαν ἔχειν, ἀλλὰ καὶ καυχόμενα ὅμως γενέσθαι ἡμῶν παρὰ τῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ, ἵνα κοινή τῶν ἀγαθῶν ἀπολαύσωμεν, χάριτι καὶ φιλοφροσύνῃ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὐ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

[489] ΟΜΙΛΙΑ ΠΓ'.

Ταῦτα εἰπὼν ὁ Ἰησοῦς ἐξῆλθε σὺν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ πέραν τοῦ χειμᾶρόν των Κέδρων, ὅπου ἦν κήπος, εἰς ὃν εἰσῆλθον αὐτοὶ καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ.

α'. Φρικτὸν ὁ θάνατος καὶ φόβος γέμων πολλοῦ· ἀλλ' οὐ παρὰ τοῖς τῆν ἄνω φιλοσοφίαν εἰδόμεν. Ὁ μὲν γὰρ μηδὲν περὶ τῶν μελλόντων σαφῆς ἐπιστάμενος, ἀλλὰ διὰ λύσειν τινα καὶ τελευτᾶ· εὐχὴς τὸ πρῶμα νομίζων, εἰκότως φρίσκει καὶ δέουσαν ὡς εἰς τὸ μὴ εἶναι χωρῶν. Ἡμεῖς δὲ τῆ τοῦ Θεοῦ χάριτι τὰ ἄδολα καὶ τὰ κρύφια τῆς σοφίας αὐτοῦ μαθόντες, καὶ ἀποδοῦναι τὸ πρῶμα εἶναι νομίζοντες, οὐκ ἂν ἐτημεν ἰσχυροὶς τρέμειν, ἀλλὰ καὶ χάριτι καὶ εὐθυμεισθαί, ὅτι τὸν ἐπικηρὸν τούτων βίον ἀνέντες, ἐφ' ἑαυτὸν ἐρχόμεθα ἀμείνων πολλῶ καὶ λαμπρότερον, καὶ τέλος οὐκ ἔχοντα. Ἄπερ οὖν καὶ ὁ Χριστὸς διδάσκων διὰ τῶν ἔργων, οὐ βία καὶ ἀνάγκη, ἀλλ' ἐκὼν ἐπὶ τὸ πάθος ἔρχεται. Ταῦτα, ἦσιν, ἐλάλησεν ὁ Ἰησοῦς, καὶ ἀπῆλθε πέραν τοῦ χειμᾶρόν των Κέδρων, ὅπου ἦν κήπος, εἰς ὃν εἰσῆλθον αὐτοὶ καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ. Ἡμεῖς δὲ καὶ ὁ Ἰούδας ὁ παραδίδους αὐτὸν τὸν τέκον, οὗ καλλιὰς συνήχησθε ἐκεῖ μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ. Μεσονυκτίῳ δ' ὤδοιπαρεῖ, καὶ ποταμὸν διαβαίνει, καὶ ἐπιγέται πρὸς τὸν τῆ προδότῃ γνώριμον τόπον εἰλεῖν, ἐκκλίπων τοὺς ἐπιβουλεύουσιν τὸν πόνον, καὶ ἀπαλλάττων ταλαιπωρίας αὐτοῦς ἀπάσης, καὶ δεικνύουσι τοὺς μαθηταῖς ὅτι ἐκὼν ἐπὶ τὸ πρῶμα ἔρχεται· ὅπερ ἰκανὸν αὐτοῖς μάλιστα παραμυθησασθαι ἦν· καὶ καθίσταναι ἐκὼν ὡπερ ἐν δεσμοτηρίῳ ἐν τῷ κήπῳ. Ταῦτα ἐλάλησεν αὐτοῖς. Τί λέγει; Καὶ μὴν τῷ Πατρὶ διελγέτο· καὶ μὴν ἤγχετο. Διατί οὐ μὴ λέγει, ὅτι παυσάμενος τῆς εὐχῆς ἤθιδεν ἐκεῖ; Ὅτι οὐκ εὐχὴ ἦν, ἀλλὰ λαλιὰ διὰ τοῖς μαθητῶν γινωσκόμεν. Καὶ εἰσῆλθον οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ εἰς τὸν κήπον. Οὐτως αὐτοῦς τὸ θεὸς ἀπέπλησεν, ὡς μὴ ἀντιτείναν λοκτῶν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν κήπον εἰσελθεῖν. Πῶς δὲ ὁ Ἰούδας ἐκεῖ ἤρχετο; ἢ πόθεν μαθεὶν ἐκεῖ ἤλθεν; Ἐντεῦθεν ἄλλον, οὗ τὰ πολλά ἔγω διευκρινίσω. Οὐ γὰρ ἂν, εἴ γε οἶκοι διήγειν, ἐπὶ τῆν ἔρημον ὁ Ἰούδας ἤλθεν, ἀλλ' ἐπὶ τῆν οἰκίαν, ἐκεῖ προσδοκῶν αὐτὸν εὐρήσασθαι καθεύδοντα. Ἴνα δὲ μὴ ἀκούσας κήπον, κρύπτεσθαι νομίση, ἐπήγαγεν, ὅτι ἦδει ὁ Ἰούδας τὸν τέκον· καὶ οὐκ ἀπίως, ἀλλ' ὅτι καλλιὰς συνήχησθε ἐκεῖ μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ. Καὶ γὰρ πολλάκις αὐτοῖς συνεγένετο ἴδιᾳ, παρ' ἀναγκαίῳν διαλεγόμενος, καὶ ὧν οὐ θέμις ἕτερον ἀκούσαι. Ποιεῖ δὲ τοῦτο καὶ ἐν δευρὶ καὶ ἐν κήπον μάλιστα, καθαρὸν θυρόδων ἐπιζητῶν ἀεὶ χωρῶν, ὥστε μὴ τῆν δίκαιον ἐκπορεύσασθαι τῆς ἀκρόασης. Ὁ δὲ Ἰούδας, παραλαβὼν τὴν σπείραν, καὶ ἐκ τῶν ἀρχιερέων καὶ Φαρισαίων ἀπηρέτας, ἔρχεται ἐκεῖ. Καὶ οὕτω πολλάκις καὶ ἄλλοτε [490] ἐπιμύθησιν συλλαβεῖν αὐ-

τὸν, ἀλλ' οὐκ ἴσχυων. Ὅθεν ἄλλον, ὅτι καὶ τότε ἐκὼν αὐτὸν ἐξέδοκε. Καὶ πῶς τῆν σπείραν ἔπεισαν; Ἄνδρες ἦσαν στρατιῶται, χρημάτων ποιεῖν πάντα μεμελετηότες. Ἰησοῦς δὲ, εἰδὼς πάντα τὰ ἐρχόμενα ἐπ' αὐτὸν, ἐξῆλθε, καὶ λέγει αὐτοῖς· Τίνα ἔχετε; Τουτίστιν, οὐκ ἀπὸ τῆς παρουσίας αὐτῶν περιμένον αὐτὰ μαθεῖν, ἀλλ' ἀπαράχως ὡς πάντα εἰδὼς ταῦτα, οὕτω καὶ λέγει καὶ ἐπιτοί. Διατί δὲ μετὰ ἄλλων ἐπὶ κηρῶνται μέλλοντες συλλαβεῖν; Ἐδεδοκεσαν τοὺς ἐπιμένοντες· καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἀπὸ τῶν νυκτῶν ἐπίστησαν. Καὶ ἐξελεῖθον λέγει αὐτοῖς· Τίνα ἔχετε; Οἱ δὲ λέγουσιν, Ἰησοῦν τὸν Ναζωραῖον. Εἶδες θύναμεν ἄμαχον, πῶς ἐν ἡμέρῳ ἐπὶ κηρῶν αὐτὸν τοὺς ὀφθαλμούς; Ὅτι γὰρ οὐ τὸ σκότος αἴτιον ἦν, ἐδήλωσεν ὁ εὐαγγελιστῆς, εἰπὼν, ὅτι καὶ λαμπράς εἶχον. Εἰ δὲ μὴ λαμπράς ἦσαν, ἀπὸ τῆς φωτὸς γούν εἶσι γυρωσάι· εἰ δὲ καὶ ἐκείνοι ἠγρόσων, πῶς ὁ Ἰούδας ἠγρόσων, ὁ συνὸν αὐτῷ διημεκῶς; Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς εἰσῆλθε μετ' αὐτῶν, καὶ οὐδὲν ἦδει πλέων, ἀλλὰ καὶ ἐπέσθε μὲν αὐτῶν ὕπτιος. Ἐποῖται δὲ τοῦτο ὁ Ἰησοῦς, ἄλλον, ὅτι οὐ μόνον συλλαβεῖν αὐτὸν οὐ δύναται, ἀλλ' οὐδὲ ἴδεν ἐν μέσῳ θύνα, εἰ μὴ αὐτοῖς ἐνόησθ. Πάλιν λέγει αὐτοῖς, Τίνα ἔχετε; Ἡ τὴν ἀνοσίαν; τὸ βῆμα αὐτοῦ ἔβαλεν αὐτοῖς ὕπτιος, καὶ οὐδὲ οὕτως ἐπίστρεψαν τοσαῦτα μαθόντες θύναμεν, ἀλλὰ πάλιν ἐπιτείνοντες τοῖς αὐτοῖς. Ἐπεὶ οὖν τὰ αὐτοῦ πάντα ἐπήρωσε, τότε λοκτῶν αὐτὸν παραδίδουσι, καὶ λέγει αὐτοῖς· Εἰσὸν ὄμην, ὅτι ἐγὼ εἶμι. Εἰσῆλθε καὶ ὁ Ἰούδας ὁ παραδίδους αὐτόν. Ὅρα τὸ ἀνεπαχθὸς τοῦ εὐαγγελιστοῦ, πῶς οὐκ ὕβριζει τὸν προδότην, ἀλλὰ ἐπηγείται τὸ γαρνέον, ἐν μόνον δεῖξαι σπουδαῖον, ὅτι τὸ πᾶν τῆς αὐτοῦ συνηρησῶς γέγονεν. Εἶτα ἴνα μὴ τίς λέγῃ, ὅτι αὐτὸς αὐτοῖς εἰς τοῦτο ἤγαγεν, ἐκὼν ἐπὶ κηρῶν αὐτῶν κατὰ στήσας αὐτοῖς, ἐπιειξάμενος ἅπαντα, ὅπερ ἰκανὸν ἦν αὐτοῖς ἀνακρούσασθαι, ἐπειδὴ ἐπιμένοντες τῷ κακίᾳ, καὶ οὐδεμίαν εἶχον ἀπολογίαν, τότε αὐτὸν ἐπὶ κηρῶν, λέγων· Εἰ οὖν ἐμὲ ἔχετε, ἀπεστὸν τοῦτον ὄπαρον, ἡμεῖς τῆς κοχάτης ὄρας τῆς εἰς αὐτοῖς φιλοφροσύνης ἐνδοκίμωνος. Εἰ γὰρ ἐμοῦ εἰσέτε, φησὶ, μὲν ὄμην ἐστω πρὸς τοῦτους κοινῶν. Ἰδὼ γὰρ ἐμαυτὸν παραδίδωμι. Ἴνα πληρωθῇ ὁ λόγος, ὃν εἶπεν, ὅτι Οὐκ ἀπάλεσα ἐξ αὐτῶν οὐδένα. Ἀπόλειπεν δὲ ἐνταῦθα οὐ ταύτην φησὶ τὸν θανάτου, ἀλλ' ἔκλειπεν τὴν αἰώνιον. Ὁ δὲ εὐαγγελιστῆς καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος αὐτὸν παρελαβε. Θαυμάσιος δ' ἐν τῆς, πῶς καὶ αὐτοῖς οὐ συνέλαβον μετ' αὐτοῦ καὶ κατέκοψαν, καὶ μάλιστα τοῦ Πέτρον παροξύναντος αὐτοῖς δι' ὧν εἰς τὸν δούλον ἐποίησας. Τίς οὖν αὐτοῖς κατεῖχεν; Ἄλλως μὲν· οὐδεὶς, ἢ δὲ βίβασα αὐτοῖς θύναμεν ὕπτιος. Ὅπερ οὖν καὶ ὁ εὐαγγελιστῆς δηλῶν, ὅτι οὐ τῆς ἐκείνων γνώμης ἦν, ἀλλὰ τῆς τοῦ συλληθέντος θύναμεν τῆ καὶ ἀποπάσης, ἐπήγαγεν· Ἴνα ὁ λόγος πληρωθῇ, ὃν εἶπεν, ὅτι Οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν ἀπάλεσε.

β'. [491] Ὁ γούν Πέτρος βαρσθαῶς ταύτῃ τῆ φωνῇ καὶ

^a All διδώσι καὶ τλ. b Savil. et cod. 709 recte μέσων νυκτῶν. All μέσων νυκτῶν. Morel. μεσονυκτίων.

^a Ἄλλος μὲν derst in quibusdam.

τοὺς ἦδη γεγενημένους, ἐπιλέγεται κατὰ τῶν ἐπιθεθόντων. Καὶ πῶς, φησὶν, ὁ κελουσίος μὴ ἦσαν ἔχον, μὴ δύο χιτῶνας, μάχιραν ἔχει; Ἐμοὶ δοκεῖ αὐτὸ αὐτὸ δεδικαῖως παρεσκευασθαι πάλαι. Εἰ δὲ λέγεται, Πῶς ὁ κελουσίος μὴ βαπτίζεν, ἀνοροφῶτος γίνεται; μάλιστα μὲν μὴ ἀμύνεσθαι προσετάχθη ἑνταῦθα δὲ οὐχ ἑαυτοῦ ἤμυνεν, ἀλλὰ τῷ διδασκάλῳ. Ἐπειτα δὲ, οὐδὲ τέλειος πῶς καὶ ἀπρητισμένοι ἦσαν. Ἐν δὲ, εἰ βούλει Πέτρον φιλοσοφούντα ἰδεῖν, βῆε μετὰ ταῦτα τραυματιζόμενον, καὶ ἐρώσας φέροντα, καὶ μυρία πλῆθοντα θείναι, καὶ οὐ φρονοῦνόμενον. Ὁ δὲ Ἰησοῦς καὶ ἑνταῦθα θαυματουργεῖ, ὁμοῦ τε παιδεύων ὅτι τοὺς ποιοῦντας κακῶς ἐυεργετεῖν χρῆ, καὶ τὴν δύναμιν ἐκκαλύπτων τὴν αὐτοῦ. Τοῦτ' μὲν οὖν τὸ ὡτίον ἀπέδωκε, Πέτρον δὲ φησιν, ὅτι Πάντες ὁ λαβόντες μάχιραν ἐν μάχιρα ἀποκαλύπτουσι. Ἐπερ καὶ ἐπὶ τοῦ νιπιθροῦ ἐμοίσι, δὲ ἀπεικῆς τὸν τόνον αὐτοῦ χαλάσας ὅτω καὶ ἑνταῦθα. Τὸ δὲ ἔνομα τοῦ δούλου προστίθηται ὁ εὐαγγελιστῆς, ἐπειδὴ πολὺ μέγα τὸ γινόμενον ἦν, οὐχ ὅτι ἐθεράπευσε μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ τὸν ἐπ' αὐτῷ ἰδόντα, καὶ μικρὸν ὕστερον μάλιστα βαπτίζεν αὐτὸν, καὶ ἐπὶ τὸν ἐνταῦθεν μέλλοντα ἀναβηρῆσαι πάλαιον κατὰ τὴν μαθητικὴν ἐπέχει. Διὰ τοῦτο καὶ τὸ ἔνομα τίθειεν ὁ εὐαγγελιστῆς, ὥστε τοὺς τότε ἀναγιγνωσκουσι εἰδειναι ζήτησαι καὶ περιεργασθαι, εἰ γὰρ ὄντως γέγονε τὰ γεγραμμένα. Οὐχ ἀπῶς δὲ καὶ τὸ δεξιὸν ὡτίον λέγει ἄλλ' ἔμοι δοκεῖ, τὴν ἑρμηνεῖαν εἰπεῖν τοῦ Ἀποστόλου θέλων, ὅτι σχεδὸν ἐπ' αὐτὴν ὤρμησε τὴν κεφαλὴν. Ἄλλ' ὁ Ἰησοῦς οὐκ ἀπεικῆ μόνον αὐτὸν κατέχει, ἀλλὰ καὶ ἑτέροις παραμυθεῖται, λέγων· Τὸ ποτήριον, ὃ ἐδόξαί μοι ὁ Πατήρ, οὐ μὴ πῶς αὐτό; δεῖνός ἐστι οὗ τῆς ἐκείνου δυνάμεως τὸ γινόμενον, ἀλλὰ τῆς αὐτοῦ συγχωρήσεως; καὶ δηλῶν, ὅτι οὐκ ἔστιν ἀντίθεός τις, ἀλλ' ὑπέκομος μέχρι θανάτου τοῦ Πατρὸς. Τότε λοιπὸν συνλαμβάνεται ὁ Ἰησοῦς, καὶ ἔδρασαν αὐτόν· καὶ ἀπήγαγον πρὸς Ἀσσαν. Διαιτὸ πρὸς Ἄσσαν; Ἰπὸ τῆς ἡθονῆς ἐνεπέμπευσεν τοὺς γινόμενους, ὡς δὲ τρῆκαιον σφραγίσαι. Ἦρ δὲ ὅτεος πενήθρος τοῦ Κατάρω; ὁ δὲ Κατάρωσ οὗτος ἦν ὁ συμβουλευσας τοῖς Ἰουδαίοις, ὅτι συμφέρει ἕνα ἄνθρωπον ἀποθανεῖν. Τὸ πάλιν ὑπέμνησεν ἡμῶς τῆς προφητείας ὁ εὐαγγελιστῆς; Ἀπλῶν δὲ ὑπὲρ σωτηρίας ταῦτα γίνετο. Καὶ τοσαῦτ' τῆς ἀληθείας ἡ ὑπερβολή, καὶ καὶ τοὺς ἔχθρους αὐτὰ προαναφώνει. Ἰνα γὰρ μὴ δεσμοῦς ἀκούσας ὁ ἀκρατῆς δορυβήται, ἀναμηνόμενοι τῆς προφητείας ἐκείνης, ὅτι ἡ σωτηρία εἰς οἰκουμένην ὁ θάνατος αὐτοῦ ἦν. Ἠκολούθησε δὲ Πέτρος, καὶ ὁ ἄλλος μαθητῆς. Τίς ἔστιν ὁ ἄλλος μαθητῆς; Αὐτός; ὁ ταῦτα γράφας. Καὶ τίνας ἐνεκεν αὐτῶν οὐ λέγει; Ὅτι μὴ γὰρ ἐπὶ τὸ στήθος ἀνέπεσε τοῦ Ἰησοῦ, ἐκδύσας αὐτὸν κρύπτει· νῦν δὲ τίνας ἐνεκεν τοῦτο ποιεῖ; Τῆς αὐτῆς ἐνεκεν αἰτίας. Καὶ γὰρ καὶ ἑνταῦθα μέγα κατόρθωμα δηγείται, ὅτι, πάντων ἀποπηδῆσαντων β, αὐτὸς ἐπηκολούθησεν. Διὰ τοῦτο κρύπτει αὐτὸν καὶ προτίθησιν αὐτοῦ τὸν Πέτρον. [492] καὶ αὐτοῦ τὸ ἡγακασθὲν ἐπιμνησθῆναι νῦν, ἵνα μάθῃ; ὅτι ὀφειστέρον δηγεται τὸν ἄλλον τὰ κατὰ τὴν αὐτὴν, ἕτε ἐνόον ἦν. Καὶ δρα πῶς ὑποπέμνεται τὸ ἴσον ἐγκώμιον. Ἰνα γὰρ μὴ τις λέγῃ, Πῶς πάντων ἀναχωρησάντων, οὗτος καὶ ἐνδοτέρω τοῦ Σίμωνος εἰσῆλθε; λέγει, Ὅτι καὶ τὸν ἀρχιερέως γινόμενος ἦν ὡς μὲν βία θαυμάζειν, ὅτι ἐκολούθησεν, μηδὲ ἐπὶ ἀνδρεία αὐτὸν ἀνακηρύττει.

Τὸ δὲ θαῦμα ἐκείνου ἦν τὸ τοῦ Πέτρον, ὅτι ὅτω περιέδης ὅν καὶ ἔχει τῆς αὐτῆς ἡλθε, τῶν ἄλλων ἀναχω-

ρησάντων. Τὸ μὲν οὖν ἐλθεῖν ἐκεῖ, πῶθον· τὸ δὲ μὴ εἰσελθεῖν ἐνδοκ, ἀγωνίας καὶ φόβου. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ταῦτα ἀνέγραψεν ὁ εὐαγγελιστῆς, προσδοκῶν τὴν ἀπολογία τῆς ἀρνησεως. Οὐ γὰρ ὡς μέγα τι περὶ αὐτοῦ εἴθησιν, ὅτι γινόμενος ἦν τῷ ἀρχιερεὶ ἄλλ' ἐπειδὴ εἶπεν, ὅτι συνεισῆλθε τῷ Ἰησοῦ, μόνος. Ἰνα μὴ νομίσις ὅτι φηλῆλῆς γινόμενος ἦν τὸ πρῶγμα, τίθησι καὶ τὴν αἰτίαν. Ὅτι δὲ καὶ ὁ Πέτρος εἰσῆλθεν ἄν, εἴπερ ἐπετράπη, διὰ τῶν ἐγγὺς ἰδῶσων. Ἐπειδὴ γοῦν ἐξῆλθε, καὶ τὴν θυρωρὸν ἐκείλουν αὐτὸν εἰσαγαγῖν, εὐθέως εἰσῆλθεν ὁ Πέτρος. Διαιτὸ δὲ αὐτός; αὐτὸν οὐκ εἰσῆγαγεν; Τοῦ Χριστοῦ εἶχεν, καὶ ἐπηκολούθησεν. Διὰ τοῦτο τὴν γυναῖκα ἐκείλουν ὁ εὐαγγελιστῆς αὐτὸν. Τί οὖν ἡ γυνή; Μὴ καὶ σὺ ἐκ τῶν μαθητῶν εἶ τοῦ ἀνοροφῶτος τούτου; Ὁ δὲ φησιν, Οὐκ εἰμὶ. Τί λέγεις, ὁ Πέτρος; οὐχὶ πρόην ἔλας, ὅτι, Ἄν δὲ μὴ καὶ τὴν ψυχὴν ὑπὲρ σου θελαι, ἴθωσ; εἰ τῶν ἰσθῶν γέγονεν, ὅτι οὐδὲ θυρωροῦ φέρεις ἐρώτησιν; Μὴ γὰρ στρατιώτης ἦν ὁ ἐρωτῶν; μὴ τὸν κατασχόντων τις; Θυρωρὸς ἦν ἐπιτελής καὶ ἀπεβημένης, καὶ οὐδὲ ἡ ἐρώτησις θρασαία. Οὐ γὰρ εἶπε, Τοῦ πλάτου καὶ τοῦ λυμεῖνος; μαθητῆς εἶ, ἀλλὰ, Τοῦ ἀνοροφῶτος τούτου ὅπερ ἐλευσῶσ ἄλλων καὶ κατακαμπτόμενης ἦν. Ἄλλ' οὐδὲν τούτων ἠνεγκεν ὁ Πέτρος. Τὸ δὲ, Μὴ καὶ σὺ, διὰ τοῦτο εἶρηται, ἐπειδὴ ὁ Ἰωάννης ἐνόον ἦν ὁ ἴσως προσηγῶς διελέγετο ἡ γυνή. Ἄλλ' οὐδὲν τούτων ἴσθετο, οὐδὲ εἰς τὸν νοῦν ἐλασεν, οὐδὲ ὅτε τὸ πρῶτον, οὐδὲ ὅτε τὸ δεύτερον, ἀλλ' οὐδὲ τὸ τρίτον, ἀλλ' ἤνικα ἀλέκτωρ ἐφώνησε· καὶ οὐδὲ τοῦτο αὐτὸν εἰς ἐνοιαν ἤγαγεν ἕως δὲ ἐρώτησις εἰς αὐτόν ὁ Ἰησοῦς πικρὸν. Καὶ αὐτὸς μὲν εἰσῆλθε θερμινόμενος μετὰ τῶν τῶν ἀρχιερέως δούλων ὁ δὲ Χριστὸς ἐνόον κατέχετο δεδεμένους. Ταῦτα δὲ λέγομαι, οὐ τοῦ Πέτρον καταγοροῦντας, ἀλλὰ τῶν ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ εἰρημῶν τῶν ἀλθῆται ἐπιδεικνόμενοι. Ὁ σὺν ἀρχιερεὺς ἐρώτησεν τὸν Χριστὸν περὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ καὶ τῆς διδασκαλίας.

γ. Ὁ τῆς πονηρίας ἰ συνεχῶς ἀκούων ἐν τῷ ἱερῷ δημογοροῦντος καὶ παρῆρησι δεικάνοντος, νῦν βουλεται μαθεῖν. Ἐπειδὴ γὰρ ἐγκλίμα οὐδὲν εἶχον προσεινεγαῖν, περὶ τῶν μαθητῶν ἴστων ἴσως, πῶς εἶσιν, καὶ τίνας ἐνεκεν αὐτοῖς συνέλεξε, καὶ εἰ βουλήσεται, καὶ ἐπὶ εἶσε. Τοῦτο δὲ θέλων, ὡσανεὶ στασιαστὴν καὶ νεωτεροποιὸν ἐλέγξει ἄλλων, ὡς οὐδένας ἐτέρου προσέχοντας αὐτῶν, ἀλλ' ἡ μόνον ἐκείνων, ὡς [493] ἐραστοῦ τῆς τινὸς ὄνομα πονηροῦ. Τί οὖν ὁ Χριστὸς; Τοῦτο ἀνατρεῖται, φησὶν· Ἐγὼ παρῆρησι εἰδῆθησα τῷ κόσμῳ, οὐχὶ τοῦ μαθητῆς ἰδῆ; ἐγὼ παρῆρησι εἰδῆθησα ἐν τῷ ἱερῷ. Τί οὖν; οὐδὲν ἐλάλθων ἐν τῇ κρυφῇ; Ἐλάθησ μὲν, ἀλλ' οὐχ, ὡς οὔτοι ἐνόμιζον, δεδικαῖως καὶ συστάσις ποιοῦμενος, ἀλλ' εἰ που τῆς τῶν πολλῶν ἀκροάσεως ἀνωτέρα τὰ λεγόμενα ἦν. Τί με ἐπερωτῆς; Ἐρώτησον τοὺς ἀκηκόετας. Οὐκ αὐθαδίζομένους ἐστὶ τὰ ῥήματα, ἀλλὰ θαυροῦντος τῆ τῶν εἰρημῶν ἀλθῆται. Ὅπερ οὖν ἀρχιερέως ἔλεγεν· Ἐδὼν ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ ἑμαυτοῦ, ἡ μαρτυρία μου οὐκ ἐστὶν ἀληθῆς, τοῦτο καὶ νῦν ἀντίτεται, ἐκ περιουσίας βουλήσεται ἀξέστονον καταστῆσαι τὴν μαρτυρίαν. Ἐπειδὴ γὰρ τῶν μαθητῶν, ὡς μαθητῶν ἐμνημόνευσε, εἰ φησὶν; Ἐμὲ περὶ τῶν ἐμῶν ἐρωτῆς; ἐρώτησον τοὺς ἔχθρους, τοὺς ἐπιβούλους, τοὺς θροῦσας ὅσους λεγέτωσαν. Αὐτὴ γὰρ ἐστὶ τῆς ἀληθείας ἀναμνησθήσας, ἡ ἀπόδειξις, ὅταν τοὺς ἔχθρους; εἰς ἄλλων ὡς λέγει καλῆ μαρτυρίας. Τί οὖν ὁ ἀρχιερῶς; Ἰδὼν οὗτοι

Supplicatur Savillus legendum περὶ ἐκείνου. Sed περὶ αὐτοῦ dici potest, quia non in prima, sed in tertia persona dicit. Erat potius pontifex. Paulo post alii nominis ὀνόματι γινόμενος; εἶναι τὸ πρ. ὁ Morel. ἐπιτρεῖται. Savil. ἐπερωτῆς.

a Pulat Savillus legendum ἐτέρους. b Αλλῆ ἀναμνησθέντων.

uas. *Etiā lædētibz beneficiēdum docet Christus, dum Mlchm annat.*—Petrus ergo hac voce et iis quæ gesta fuerant fretos, contra irruentes armatur. Et quomodo, inquit, qui iussus erat non peram habere, non duas tunicas, gladium habuit (*Matth. 10. 10*) ? Ut videtur mihi, hoc metuens, se jam olim præmuerat. Quod: si dicas: Quomodo qui iussus est non alapam indigere, homicidam agit? maxime autem non se ulcisci iussus fuerat; hic vero non se, sed Magistrum ultus est. Ad hæc, nondum perfecti et consummati erant. Tu vero si vis Petrum philosophantem videre, videbis postea cæsum et mille affectum malls, nec exasperatum. Jesus autem hic etiam miraculum edidit, ut una te doceat, etiam lædētibus beneficia impendi oportere, et ut virtutem suam revelet. Servo igitur autem restituit, Petroque dicit: *Omnes qui gladium accipient, gladio peribunt (Matth. 26. 52)*. Ut in lotionē pedum fecit, cum minis contentionem ejus sedavit, sic etiam hoc loco. Nomen autem servi addit evangelista, quia magnam facinrosus erat, non tantum quod curaverit, sed etiam quod eum curaverit, qui sibi paulo post erat alapam inflicurus, et quod hinc concitandum contra discipulos bellum conspiceret. Ideo nomen ejus posuit evangelista, ut possent illi tunc legere, perquirere et rei veritatem explorare. Nec sine causa auriculam dexteram dicit; sed, ut quidem puto, quo apostoli impetum declararet, quod ipsum fere caput impeteret. Verum Jesus non minis tantum illum cohibet, sed aliis illum verbis consolatur: *11. Calicem, quem dedit mihi Pater, non bibam?* ostendens non illorum potentia, sed permissioni suæ id esse adscribendum, declaransque se non esse Deo contrarium, sed Patri obedire usque ad mortem. *12. Tunc comprehenderunt Jesum, et ligaverunt eum;* *13. Et adlexerunt eum ad Annam.* Cur ad Annam? Latè rem ostentabant, ac si tropæum erigerent. *Erat autem sacer Caiphas.* *14. Hic autem Caiphas erat qui consilium dederat Judæis, quod expedit unum hominem mori.* Cur iterum prophetiam nobis in mentem revocat evangelista? Ut pro salute hoc factum esse significet. Et tanta erat hujus veritatis excellentia, ut etiam inimici illam prædicent. Ne enim vincula quis audientis turbaretur, hanc commemorat prophetiam, quia mors illius, salus orbis erat. *15. Sequēbatur autem Petrus, et alius discipulus.* Quis est alius discipulus? Ipse qui hæc scripsit. Et cur se non nominat? Nam cum supra pectus Jesu recubuit, jure nomen occultat; nunc autem cur id ipsum facit? Eadem certe de causa. Nam hic quoque rem præclaram narrat, quod nempe, omnibus fugientibus, ipse sequeretur. Ideo nomen tacet suum et Petrum priorem ponit, atque tamen meminisse coactus est, ut ediscas, enim accuratius quam alios ea quæ in auiā gesta sunt enarrasse, utpote qui intus esset. Et vide quomodo lædem præcidat suam. Ne quis enim diceret, Quomodo, omnibus fuga semotis, ipse etiam ulterius quam Simon ingressus est? addit, *16. Quia motus erat pontifici, ut nemo mirtetur, si sequutus sit, nec ejus fortitudinem celebret.*

Petrus in timorem et metum distrahitur. Ipsiuz negatio. — Illud vero mirandum, quod Petrus, formidolosus cum esset, aliis recedentibus, usque ad atrium sit ingressus. Quod illuc se contulerit, amoris fuit; quod non ultra intus progressus sit, timoris pavorisque. Ideo namque hæc scripsit evangelista, ut viam pararet ad excusandam negationem. Neque enim ut rem magnam de se dicit, quod notus esset pontifici; sed quia dixit, solum se cum Jesu intravisse, ne putares magni rem esse animi, causam addit. Quod vero Petrus quoque intraturus fuisset, si id illi permissum fuisset, ex sequentibus significat. Cum enim exiisset, et ostiarium jussisset illum intrmittere, statim intravit Petrus. Cur non illum ipse introduxit? Christo hærebat, et sequebatur eum; ideoque mulieri mandavit ut introduceret eum. Qui ergo mulier? *17. Numquid et tu ex discipulis es hominis hujus? Dicit ille, Non sum.* Quid dicis, Petre? nonne dicebas nuper, si oporteret pro illo animam ponere, te positurum eam? qui igitur factum est, ut ne quidem ostiarie interrogationem ferre possis? num miles erat qui sciscitabatur? num quis ex iis qui Jesum apprehenderant? Villis erat ostiaria, neque aspera interrogatio. Non enim dixit, Deceptorisne et scelesti illius discipulus es? sed, *Hominis hujus*, quod miserantis potius erat. Verum nihil horum pertulit Petrus. Illud autem, *Numquid et tu*, ideo dicit, quia Joannes intus erat; adeo mansuete mulier loquebatur. Sed nihil horum sentiebat, vel intelligebat, nec primo, nec secundo, nec tertio; sed quando gallos cantavit: neque hoc advertit, donec Christus ipsum acerbè respexit. Et ipse quidem stabat se calcificiens cum servis pontificis; Christus vero vincetus detinebatur intus. Hæc porro dicimus, non Petrum accusantes, sed ut dictorum Christi veritatem exhibeamus. *19. Princeps autem sacerdotum interrogavit Christum de discipulis et de doctrina.*

3. O malitiam! Cum sæpe audisset in templo concionantem et palam docentem, nunc id vult dicere. Quia enim nihil habebant, de quo accusarent, de discipulis interrogabant: forte ubiān esset, et qua de causa collegissent illos, quid vellet, de quibus ageretur. Hoc autem dicebat, quod vellet illum ut seditiosum et novatorem arguere, quasi nemo alius ipsi crederet præter illos, quasi scilicet mala quædam esset officina. Quid ergo Christus? Hæc confutans ait: *20. Ego palam loquutus sum mundo, non privatim discipulis; Ego palam docui in templo.* Quid ergo? nihilne secreto dixit? Dixit quidem: at non, et illi putabant, timens et seditiones movens; sed cum ea quæ dicebat, supra multitudinis captum erant. *21. Quid me interrogas? Interroga eos qui audierunt.* Non arrogantis hæc sunt, sed fidentis dictorum veritatis. Quod igitur in principio dicebat: *Si ego testimonium perhibeo de meipso, testimonium meum verum non est (Joan. 5. 31)*: hoc et nunc subindicat, fide dignum velens testimonium statuere. Cum enim de discipulis et discipulis percontaretur, quid ait? *Menc de meis interrogas? interroga inimicos, insidiatores, eos quæ*

me vinculis constrinxerunt: hi loquantur. Hæc quippe est non dubia veritatis demonstratio, cum quis inimicos dictorum testes advocat. Quid ergo summus sacerdos? Cum sic oportuisset perquisitionem facere, hoc ille non fecit. 22. *Unus autem ex adstantibus ministris dedit ei alepam*, hæc dicenti. Quid hoc petulantius fuerit? Exhorresce cælum, contremisce terra de Domini patientia, et de servorum scelere. Sed quid dixerat? Non enim tanquam respondere volens dixerat, *Quid me interrogas?* sed ut omnem improbitatis ansam snocideret. Ac cum hæc de re cæsus, posset omnia inovere, perdere, subvertere, nihil horum fecit; sed ea loquutus est, quæ possent omnem lenire feritatem. 23. *Si male loquutus sum, testimonium perhibe de malo*; hoc est, Si verba mea reprehendere potes, id ostende; si non potes, cur me cædis? Videntur iudicium tumultu, ira et perturbatione plenum? Interrogavit subdole princeps sacerdotum: respondit Christus recte et ut decebat. Quid ergo consequens erat? Confutare, vel acquiescere. At secus agit; nam servus cædit illum. Sic non iudicium hoc erat, sed tumultus ac violentia. Deinde cum nihil amplius inveniret, 24. *Mittunt illum ligatum ad Caiapham*.

Natura quanta infirmitas, cum nos Deus deserit. Cur evangelistæ omnes Petri negationem narrent. Judæorum vana religio.—25. Erat autem Petrus stans, et calefaciens se. Pape: I quanto torpore detinebatur fervens ille et furiosus, cum Jesus abduceretur! Neque postea movetur, sed se calefacit, ut discas quanta sit naturæ infirmitas, cum nos Deus deserit. Et interrogatus, iterum negat. Deinde 26. *Cognatus servi illius, cuius Petrus auriculam obsiderat*, ea de re indignatus dixit, *Nonne ego te vidi in horto?* Neque hortus illi factorum memoriam revocavit, neque amor quem illi verbis ostenderat, sed hæc omnia ex formidine missa fecit. Cur autem evangelistæ in hac re scribenda concordēs sunt? Non ut discipulum accusent, sed ut nos doceant quantum malum sit, non totum Deo committere, sed sibi confidere. Tu autem mirare Magistri providentiam, quod etiam detentus ac viuctus, discipulum multum curaret, cum intuitu suo lapsus excitavit, et ad lacrymas deduxit. Ducunt ergo eum a Caipha ad Pilatum (Joan. 18. 28). Hoc autem factum est, ut iudicium multitudi vel invita veritatem exploratum fuisse demonstraret. *Erat autem mane*. Antequam gallus cantaret, ad Caiapham ducitur, mane ad Pilatum. Quis ostendit evangelistæ, a media nocte, semper a Caipha interrogatum, in nullo convictum fuisse: ideoque misit illum ad Pilatum. Sed illa aliis mittens, ipse sequentia narrat. Animadvertite autem quam ridiculi sint Judæi. Innocente capti, armati in prætorium non intrant, *Ut non contaminarentur*. Atqui quæ contaminatio, ingredi in prætorium, in quo pænas dant scelesti? Qui decimabant mentham et anethum (Math. 23. Luc. 11. 42), in iuste occidentes se contaminari non putabant; contra vero in prætorium intrantes. Sed cur ipsi eum non occiderunt, sed ad Pilatum duxerunt? Jam multum ipsis de potentia

et de imperio decisum erat, cum Romanis omnia subiecta essent. Alioquin vero timebant ne pœnas ipsi darent ab illo accusati. Quid sibi vult illud, *Ut mœduerent Pascha?* Atqui illud jam Christus celebraverat una die azymorum. Vel Pascha vocat totam solemnitatem; vel ipsi tum Pascha faciebant; Christus vero pridie fecerat, eadem suam in parasceven reservans, quo die olim Pascha celebrabatur. Ipsi vero dum arma gestant, quod non licebat, et dum sanguinem effundunt, de loco accurate cavent, et Pilatum ad se evocant: qui egressus ait: 29. *Quam accusationem afferitis adversus hominem hunc?*

4. Videntur cum longe ab illorum ambitione et invidia remotum? Videns eum illum vincitum, et ab illis adductum, non existimavit indubitatum esse accusandi causam; sed interrogat, absurdum esse dicens quod illi, præmissa iudicio, supplicium ab se sine iudicio sumendum postularent. Quid ergo illi? 30. *Si non esset hic malefactor, non tibi tradidissemus eum*, O stultitiam! Cur facinus illud non dicitis, sed obtegitis? quid non malum aperitis? Videntur illos semper recusare rectam accusandi viam, nec quidpiam dicendum habere? Auna de doctrina percontatus est, et illum auditum misit ad Caiapham. Hic interrogatum, cum nihil invenisset, misit ad Pilatum. Pilatus dicit, *Quam accusationem afferitis contra eum?* Neque hic habent quid respondeant, sed conjecturis quibusdam rursus utuntur. Hinc anceps Pilatus ait: *Accipite eum vos, et secundum legem vestram iudicate illum. Dixerunt ergo illi: Nobis non licet interficere quemquam*. 32. *Hoc autem dicebant, Ut impletur sermo Domini, quem dixit, significans qua morte esset moriturus*. Et quomodo hoc significabat, *Non licet interficere quemquam?* Aut hoc dicit evangelistæ, quia non pro ipsis solum, sed etiam pro gentibus occidendus erat; vel quia ipsa crucifigere illum non licebat. Si vero dicunt, *Non licet nobis interficere quemquam*, illo tempore significant. Nam occiderunt, et etiam alio modo occiderunt, id quod probat lapidatus Stephanus: sed illum crucifigere cupiebant, ut mortis modum faceret possent. Pilatus vero ut ab hac molestia liberaretur, non ad diuturnum misit iudicium. Ingressus autem Josum interrogat: 33. *Tu es rex Judæorum?* 34. *Respondit ille: A tenetipso hoc dicitis, an a tibi hoc dixerunt?* Cur hoc Christus interrogat? Ut primum Judæorum animum detegat. Hoc enim jam Pilatus a multis audierat; quia vero illi nihil quod dicerent habebant, non longa fieret discussio, quod semper illi opponebant, in medium adducit. Quia vero dixerat illis, *Secundum legem vestram iudicate eum*; ut ostendant peccatum illud non esse Judaicum, dicunt, *Non licet nobis*. Non enim in legem nostram peccavit, sed commune crimen est. Hoc perspecto Pilatus, ac si ipse perficeretur, ait: *Tu es rex Judæorum?* Non ignorans ergo Christus interrogat, sed cum vellet Judæos ab eo accusari ait, *Alii tibi dixerunt?* Quod declarans Pilatus ait: 35. *Numquid ego Judæus sum? Gens tua et pontifices tradiderunt te mihi: quid fecisti?* hic se excensare volens. Deinde quia dixit, *Tu es Rex?* ipsam arguens

ποιήσασθαι τὴν ἐξέτασιν, τοῦτο μὲν οὐκ ἐποίησαν ἐκεί-
νος · *Εἰς δὲ τῶν παρεστηκότων ἑπάρτησεν ἔδωκεν*
αὐτῷ βόσκοντα ταῦτα εἰπόντι· Τί τοῦτο γένειοι ἂν ἰτα-
μώτεροι; Φρίξον, οὐρανὸν, ἔκαστη γῆ τῆ τοῦ δεσπότου
μακροβυμία, καὶ τῆ τῶν δούλων ἀγνομωσύνη· Καίτοι τί
ποῦν ἦν τὸ λεχθέν; οὐ γὰρ οὗς παραιτούμενος εἶπεν
ἔλεγεν· *Τί με ἐρωτᾷς*; ἀλλὰ πᾶσαν ἐκείνου βουλιμέ-
νος ἀγνομωσύνης ὑπέθεσιν· Καὶ ἐπὶ τούτοις βασιθεῖς,
πάντα οἴσασι καὶ ἀφανίσαι καὶ μετακινήσασιν δυνάμενος,
τούτων μὴ οὐδὲν ποιῆ· φθίγγεται δὲ βήματα πᾶσαν
δυνάμενα θηριώδων ἐκλύσαι· Καὶ φησὶν· *Εἰ πακῶς*
ἐλπίδασιν, μαρτίρησον περὶ τοῦ κακοῦ· τούτεστιν,
Εἰ μὴ ἔχεις ἐπιλαβείσθαι τῶν εἰρημόνων, ἀπέδειξον· εἰ
δὲ οὐκ ἔχεις, *Τί με τύπτεις*; Ὁρᾷς τὸ δικαστήριον δο-
ρῦθου γέμον καὶ παραχρῆσθαι καὶ θυμοῦ καὶ συγχύσεως;
Ἡρώτησεν δὲ ἀργυρεῖς ὑποούλης καὶ δολερῶς· ἀπεκρί-
νεν δὲ Χριστὸς· *ἐξ εὐθείας καὶ ὡς ἔργηθι*· Τί τοῖνυν τὸ
ἀκλόουθον ἦν; Διελέγξαι ἢ ἀποδέξασθαι τὸ εἰρημόνον·
Ἄλλ' οὐ γίνεταί· ἀλλ' ὁ δοῦλος αὐτὸν βαπτίζει· Οὕτως
οὐχὶ δικαστήριον, ἀλλὰ σύστασται καὶ τυραννὶς τὸ γινώ-
μενα· Εἴτα μὴ δὲ οὐτως εὐρίσκοντες τι πόνον, *Πέμπου-
σιν αὐτὸν δεξιμόνον πρὸς Καϊάφα*·

Ἦρ δὲ Πέτρος ἑστώς, καὶ θερμαινόμενος· Βαβαί,
πόσω κάρω καταγέτο δὲ θερμὸς καὶ μεμηνῶς, ἀπαγο-
μένου τοῦ Ἰησοῦ; Καὶ μετὰ τοιαῦτα οὐδὲ κινεῖται λο-
υῖν, ἀλλ' εἰς θερμαίνεται, ἵνα μάθῃς ὅση τῆ φύσεως ἡ
ἀσθένεια, ὅταν θεὸς ἐγκαταλήπῃ καὶ ἐρωτηθῆι; πάλιν
ἀνατίθαι· Εἴτα λέγει· *Ὁ συνηγῆς τοῦ δοῦλου, οὐ ἀπ-
κοσῶεν δὲ Πέτρος τὸ ὄριον, ἀλγῶν ἐπὶ τῷ γυγεννίμῳ*
Ὅσα ἐγὼ σε εἶδον ἐν τῷ κήρῳ; Καὶ οὐδὲ δὲ κήπος αὐ-
τὸν εἰς μνήμη τῶν γυγεννίμῶν ἤγαγεν, οὐδὲ ἡ πολλὴ
φλοιστοργία, ἦν ἐκαὶ εἰς τὸν ἑρμῆταν ἐπέδειξε ἐκεί-
νον, ἀλλὰ πάντα ταῦτα ὑπὸ τῆς ἀγωνίας ἐξέβαλε· Τί
δήποτε δὲ οἱ εὐαγγελισταὶ ἐρωσώμενος περὶ αὐτοῦ ἀνέγρα-
ψαν; Οὐχὶ τοῦ μαθητοῦ κατηγορούμενος, ἀλλ' ἡμᾶς
καυδέουσι [494] βουλιόμενοι, πόσον κακὸν τὸ μὴ θεῷ τὸ
πᾶν ἀπετρέπειν, ἀλλ' αὐτῷ θαρρῆναι· Σὺ δὲ θαύμασον
τοῦ διδασκάλου τὴν κηρῶσιν, ὅτι καὶ κατεχόμενος,
καὶ δεξιόμενος πολλὴν ἰσοπέτην τοῦ μαθητοῦ πρόνοιαν,
ἐκ τοῦ βλέμματος αὐτοῦ κείμενον ἀνίστας, καὶ εἰς
ἄεθρα καθίσκων· Ἄγουσιν οὖν αὐτὸν πρὸς Πιλᾶτον
ἀπὸ τοῦ Καϊάφα· Ἐγένετο δὲ τοῦτο, ἵνα τὸν δικαστὴν
τὸ πλῆθος καὶ ἀκόντων αὐτὸν ἐπέδειξῃ τὸν βεβασανισμέ-
νον τῆς ἀληθείας· *Ἦρ δὲ πρῶτα*· Πρὶν ἢ μὲν ἀλέκτορα
φρονῆσαι, πρὸς Καϊάφην ἀγείται· πρῶτ' ἰπὸς Πιλᾶτον·
Δι' ὧν δείκνυται ὁ εὐαγγελιστῆς, δεῖ τὸ ἔμισυ τῆς νυκτὸς
ἄπαν ὑπὸ Καϊάφα ἐρωτώμενος, οὐδὲν ἐξελίγμετο· διὸ
καὶ περιέμψεν αὐτὸν τῷ Πιλᾶτῳ· Ἄλλ' ἔπειτα τοῖς ἀλ-
λοῖς ἀγέλις διηγήσασθαι, αὐτὸς τὴν ἐξῆς λέγει· Καὶ σκόπει
τὸν Ἰουδαίων τὸ καταγέλαστον· Τὸν δῶδον συλλαβόντες,
καὶ ὅπλα βαστάσαντες, εἰς τὸ πραιτώριον οὐκ εἰσέρχον-
ται· *Ἦρα μὴ μισθῶσαι*· Καίτοι ποῖος μολυσμὸς, ἐπὶ
μοι, ἐπιβῆναι δικαστήριον, ἐνθα δίκην οὐ ἀδικούντες διδο-
σιν; Ὁ ἀποκατακτούντες τὸν ἥδοισμον καὶ τὸ ἀνηθόν,
φρονῶντες μὲν ἀδικῶς οὐκ ἐνομῶς μισανέσθαι· δικα-
στήριον δὲ καὶ ἐπιβαίνοντες μισαίνει αὐτοῖς ἤγουντο·
Καὶ τὸν ἐνεκεν αὐτῶν οὐκ ἀνείλον, ἀλλ' ἐπὶ τὸν Πιλᾶτον
ἤγαγον; Μάλιστα μὲν τὸ πολὺ τῆς ἀρχῆς αὐτῶν καὶ τῆς
ἐξουσίας ὑπερέμνητο Ἰουδαίων, ὑπὸ Ῥωμαίων τὴν πρ-
αγμάτων κείμενον· Καὶ ἄλλως; δὲ, ἐδεδοκίμασαν μὴ δίκην
ὑστατονόουσαι· κατηγορηθῆναι παρ' αὐτοῦ· Τί δὲ ἔστιν,
Ἦρα φάγωσι τὸ Πάσχα; Καὶ μὴν αὐτὸς ἦν αὐτὸ πε-

ποιηκῶς τῆ μετ' τῶν Ἀζύμων· Ἦτοι οὖν τὸ Πάσχα τὴν
ἑορτὴν πᾶσαν λέγει· ἢ δεῖ τότε ἐπιτοῦν τὸ Πάσχα, αὐτὸς;
δὲ πρὸ μιᾶς αὐτὸ παρέδωκε, τηρῶν τὴν αὐτοῦ σύνα-
γῃ παρασκευῇ, ὅτε καὶ τὸ παλαιὸν ἐγένετο τὸ Πάσχα·
Αὐτοὶ δὲ ὅπλα βαστάσαντες, ὅπου ὡς ἐξῆν, καὶ αἷμα
ἐκθύοντες, ὑπὲρ τοῦ τόπου ἀκριβολογούνται, καὶ ἐξ-
ἄγοσι πρὸς αὐτοῦ τὸν Πιλᾶτον· Καὶ ἐξηλθὼν φησι·
Τίνα κατηγορίαν ἔχετε κατὰ τοῦ ἀνθρώπου τούτου;

δ' Ὁρᾷς ἀπηλλαγμένον τῆς φιλαρχίας αὐτῶν· καὶ βα-
σκανίας; Ἰδὼν γὰρ αὐτὸν δεξιόμενον καὶ ὑπὸ τούτων
ἀγόμενον, οὐκ ἐνόμισεν ἔλαγχον ἔχειν ἀναμφισβήτητον
κατηγορίας· ἀλλ' ἐρωτᾷ, ἄποπον εἶναι λέγων τὴν μὴ
κρίσιν αὐτοῦς ἀράπτας, τὴν δὲ κόλασιν χωρὶς κρίσεως
ἐπιτρέφει ἐκείνῳ· Τί οὖν ἐκείνοι; *Εἰ μὴ ἦν οὕτως κα-
κοποιοῦς, οὐκ ἂν σοι παρέδωκαμεν αὐτόν*· Ὡς τῆ
ἀνοίας; τί γὰρ οὐ λέγετε τὴν κακοποίησιν, ἀλλὰ συσκέ-
ζετε; τί οὐκ ἐλέγγετε τὸ κακόν; Ὁρᾷς πανταχοῦ πα-
ραιτούμενος τὴν ἐξ εὐθείας κατηγορίαν, καὶ οὐδὲν δυ-
ναμένους εἰπεῖν; Ἄνας ἐκείνος· ἤρώτησεν περὶ τῆς
διδασκαλίας, καὶ ἀκούσας ἐπιμπερὶ πρὸς Καϊάφην· καὶ
αὐτὸς ἐρωτήσας πάλιν, καὶ μηδὲν εὐρόν, ἀπέστειλεν
αὐτὸν τῷ Πιλᾶτῳ· Ὁ Πιλᾶτος λέγει, *Τίνα κατηγορίαν*
ζήτησε κατ' αὐτόν; Καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἔχουσι τι εἰπεῖν,
ἀλλὰ στοχασμοί; τίσι κέγγηται [495] πάλιν· Ἐνευθεῖον
αὐτὸς ἀπορίσας φησὶ· Ἄδεται αὐτῶν, ὅμως, καὶ κατὰ
τὸν νόμον ἡμῶν κρίνατε αὐτόν· Ἐπαρ οὖν ἐκείνοι·
Ἥμῖν οὐκ ἔξεστιν ἀποκτείνειν οὐδένα· Τοῦτο δὲ ἔλα-
γον, *Ἦρα πληρωθῆναι ὁ λόγος τοῦ Κυρίου, ἐν εἴπῃ, ση-
μαίνων κοίφον θανάτῳ ἡμελλεν ἀποθνήσκον*· Καὶ πῶς
τοῦτο ἰδέσθαι, *Ὅσα ἔξεστιν ἀποκτείνειν οὐδένα*; Ἦ
τοῦτο φησὶν ὁ εὐαγγελιστῆς, δεῖ οὐχ ὑπὲρ αὐτὸν μόνον,
ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῶν ἰθύνων ἐμπελῆσαι ἀναίρεσθαι· ἢ δεῖ
σταυρῶσαι αὐτούς οὐκ ἐξῆν· Εἰ δὲ λέγουσιν, *Ὅσα ἔξε-
στιν ἡμῖν ἀποκτείνειν οὐδένα*, κατὰ τὴν καιρὸν ἐκεί-
νων φασιν· Ἐπεὶ δεῖ γε ἀνήκον καὶ ἄλλῳ τρῖτον ἀνήκον,
δείκνυται ὁ Στέφανος λιθαζόμενος· ἀλλὰ σταυρῶσαι αὐ-
τὸν ἐπιθύμουν, ἵνα καὶ τὸν τρῖτον τῆς τελευταῖας ἐκ-
πομπέωσιν· Ὁ δὲ Πιλᾶτος ἀπαλλαγῆναι ἐπαχθείας
βουλιόμενος, εἰς κρίσιν μὴ οὐκ ἀφῆσι μακρὰν· εἰσελ-
θὼν δὲ ἐρωτᾷ τὸν Ἰησοῦν, καὶ φησι· *Σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς*
τῶν Ἰουδαίων; Ὁ δὲ εἶπεν· Ἄπο σπαντοῦ τοῦτο
λέγεις, ἢ ἄλλοι σοι τοῦτο εἶπαρ; Τίως ἐνεκεν τοῦτο
ἐρωτᾷ ὁ Χριστὸς; Τὴν ποιητῶν τῶν Ἰουδαίων ἐκκαλύψαι
γνώμην θέλων· Ἠχικόποι μὲν οὖν παρὰ τοῦτον τοῦτο ὁ
Πιλᾶτος· ἐπειθεῖ δὲ οὐδὲν ἔσπον εἶπεν ἐκείνου ὑπὲρ τοῦ
μὴ πολλὴν γίνεσθαι τὴν ἐξέτασιν, ὅπου αἰεὶ περιεφέρετο,
τοῦτο εἰς μίσην ἀγαγεῖν βουλείται· Ἐπειθεῖ δὲ εἶπεν αὐ-
τοῦ, δεῖ Κατὰ τὸν νόμον ἡμῶν κρίνατε αὐτόν, δελεῖς
βουλιόμενος δεῖ οὐκ ἔστιν Ἰουδαίων τὸ ἀμάρτυμα, λέ-
γουσιν, δεῖ *Ὅσα ἔξεστιν ἡμῖν*· Οὐ γὰρ δὴ κατὰ τὸν νό-
μον τὸν ἡμέτερον ἤμαρταν, ἀλλὰ κοινὸν ἔστι τὸ ἐγκλημα·
Τοῦτο οὖν συνειδὼν ὁ Πιλᾶτος, ὡς μάλισιν κινδυνεύειν,
λέγει· *Σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων*; Οὐ τίνων
ἀγνοῦν ὁ Χριστὸς ἐρωτᾷ, ἀλλὰ καὶ ὑπ' αὐτοῦ κατηγο-
ρηθῆναι δεῖ Ἰουδαίους βουλιόμενος, φησὶν, Ἄλλοι σοι
εἶπαρ; Ὅσαρ οὖν ἐμφανῶν ὁ Πιλᾶτος ἔλεγε· *Μὴ τι*
ἐγὼ Ἰουδαίος εἶμι; Τὸ ἔθνος σου καὶ ὁ ἀρχιερεῖς
παρεδωκάν σοι ἐμοί· εἰ ἐποίησας; ἐνταῦθα βουλιόμενος
ἐκ τῶν ἀπαλλάξαι· Εἴτα ἐπειθεῖ εἶπε, *Σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς*;
ἐλέγγον αὐτὸν ὁ Ἰησοῦς φησι· Τοῦτο γὰρ ἤκουσας παρὰ
τῶν Ἰουδαίων· Τίως ἐνεκεν οὐκ ἀκριβῆ ποιῆ τὴν ἐξέτα-

* Ἄλλη τῶν εἰρημόνων. b Ἄλλη ἀπετρέπειν. c Quisdam δέσσωσι.

σιν; ἔπειτα, ὅτι κακοποιοὶ εἰμι· ἐρώτησον, τί κακὸν ἔποίησα. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν οὐ ποιεῖς, ἀπλῶς δὲ αἰτίας τυτυθεὶς. Ἀπὸ σαυτοῦ τοῦτο λέγεις, ἢ ἐτέρωθεν; εἶτα ἐκείνος, ὅτι μὲν ἤκουσα, παραχρῆμα οὐκ ἔχει λέγειν, ἀπλῶς δὲ ἔπειτα τὸ ὄρημα, Παρέδωκάρ σε ἔμοι, λέγων. Δεῖ οὖν σε ἐρωτῆσαι τί ἐποίησας. Τί οὖν ὁ Χριστός; ἢ Βασιλεῖα ἡ ἐμὴ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου. Ἀνάγει τὸν Πιλάτον οὐ σφόδρα ἔνα πονηρὸν, οὐδὲ κατ' ἐκείνους, καὶ βούλεται δεῖξαι, ὅτι οὐκ ἔστιν ἄνθρωπος φύδος, ἀλλὰ θεός, καὶ θεοῦ Υἱός. Καὶ τί φησιν; Εἰ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου ἦν ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ, εἰ ὀπιηρέται οἱ ἔμοι ἠγωνίσαντο ἄν, ἵνα μὴ παραδοθῶ τοῖς Ἰουδαίοις. Ὅπερ εἰσθεθεῖται οὐδὲ ὁ Πιλάτος, διέβλεψε, τὴν τῆς τυραννίδος ὑποψίαν. Εἶτα οὐκ ἔστι ἐκ τοῦ κόσμου τούτου ἡ βασιλεία αὐτοῦ; Πανὸν μὲν οὖν. Πῶς οὖν φησιν, Οὐκ ἔστιν; Οὐχ ὅτι οὐ κρατεῖ καὶ ἐν ταῦθα, ἀλλ' ὅτι καὶ ἀνεὸν ἔχει τὴν ἀρχὴν, καὶ οὐκ ἔστιν ἀνθρώπινη, ἀλλὰ πολλὰ μείζων ταύτης καὶ λαμπροτέρα. Εἰ οὖν μείζων, [496] πῶς ὑπὸ ταύτης ἐλάω; Ἐκὼν καὶ ἑαυτὸν παραδούς; Ἄλλ' οὐκ ἀποκαλύπτει ἢ τῶς τοῦτο, ἀλλὰ τί φησιν; Εἰ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου ἦμην, οἱ ὀπιηρέται οἱ ἔμοι ἠγωνίσαντο ἄν, ἵνα μὴ παραδοθῶ. Δείκνυσιν ἐνταῦθα τῆς βασιλείας τῆς παρ' ἡμῖν τὸ ἄσθενές, ὅτι ἐν τοῖς ὑπερήτας ἔχει τὴν ἰσχύον· ἢ δὲ ἄνω αὐτάραχος ἔστιν ἑαυτῆ, μηδενὸς διωμένη. Ἐνταῦθεν οἱ αἰρετικοὶ λαθόντως ἀφορμαί, ἀλλότριον αὐτὸν εἶναι φασὶ τὸν Δημιουργοῦ. Τί οὖν, ὅταν λέγῃ, Εἰς τὰ ἴδια ἦλθε; τί δὲ, ὅταν λέγῃ, Οὐκ εἰσὶν ἐκ τοῦ κόσμου, καθὼς ἐγὼ οὐκ εἰμι ἐκ τοῦ κόσμου τούτου; Ὅθεν καὶ τὴν βασιλείαν οὐ φησιν ἐνταῦθεν εἶναι, οὐ τὸν κόσμον ἀποστέρων αὐτοῦ τῆς προνοίας καὶ τῆς ἐπιστάσεως, ἀλλὰ δεκνύς, ὅπερ φησιν, οὐκ οὖσαν ἀνθρώπινην οὐδὲ ἐπίκρουον. Τί οὖν ὁ Πιλάτος; Οὐκ οὖν βασιλεὺς εἶ σὺ; Ἀπεκρίθη ὁ Ἰησοῦς· Σὺ λέγεις ἐπὶ καὶ βασιλεὺς εἰμι. Ἐγὼ εἰς τοῦτο γεγέννημαι. Εἰ τοίνυν βασιλεὺς γεγέννηται, καὶ τὰ ἄλλα πάντα γεγέννηται, καὶ οὐδὲν προσλαβὼν ἔχει. Ὅστε ὅταν ἀκούσῃς, εἰ καὶ καθὼς ὁ Παῖθ' ἔχει ζῶην ἐν ἑαυτῷ, οὕτως ἔδωκε καὶ τῷ γῶ ζῶην ἔχειν, μηδὲν ἄλλο ἢ τὴν γέννησιν νομίει· καὶ ἐπὶ τὸν ἄλλον ὁμοῦς. Καὶ διὰ τοῦτο ἦλθον, ἵνα μαρτυρήσω τῇ ἀληθείᾳ· τοῦτέστιν, ἵνα τοῦτο αὐτὸ εἴπω, καὶ διδάξω, καὶ πείσω πάντας.

ε'. Σὺ δὲ ταῦτα ἀκούων, ἄνθρωπε, καὶ ὀρώντων Δεσπότην σου διεδεμένον καὶ περιγαθόμενον, μηδὲν εἶναι τὰ παρόντα πράγματα νομίει. Πῶς γὰρ οὐκ ἄντοπον, εἰ ὁ μὲν Χριστὸς τοσαῦτα ὑπέμεινε διὰ σέ· αὐτὸ δὲ οὐδὲ ῥήματα πολλὰς φέρεις; Ἄλλ' αὐτὸς μὲν ἐμπύεται, σὺ δὲ καλλωπίζῃ ἱματίοις καὶ δακτυλίοις, κἄν μὴ τῆς παρὰ πάντων εὐφημίας τύχῃς, ἀβίωτον εἶναι νομίζεις τὸν βίον. Καὶ οὔτως μὲν οὐνεβίεσαι, σκώμματα φέρει, πληγὰς καταγέλαστος κατὰ τῆς σιαγόνος· σὺ δὲ πανταχοῦ τιμωθεὶς βούλει, καὶ οὐ φέρεις τὸν ἐνειδισμὸν τοῦ Χριστοῦ. Οὐκ ἀνοεῖς Παῦλον λέγοντος· *Μυμπαί μου γίνεσθε*, καθὼς κἀγὼ Χριστοῦ; Ὅταν οὖν σέ τις κοιμώσῃ, μνησθήη σου τοῦ Δεσπότης, ὅτι μετὰ χλῆνης αὐτῷ προσέστη, καὶ διὰ βημάτων, καὶ διὰ πραγμάτων δέουσον, καὶ εἰρωμελεῖν πολλὴν ἐπέδεικνυον· αὐτὸς δὲ οὐ μόνον οὐκ ἠμῶνατο, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐναντίας ἡμεῶν, πράσθητι καὶ ἐπιεικέη. Τοῦτον δὲ καὶ ἡμεῖς ζηλώσωμεν· οὕτω γὰρ δυνήσομεθα καὶ ὕβρεως ἀπαλλαγῆναι πάσης. Οὐ γὰρ ὁ ὑβρίζων, ἀλλ' ὁ μικροψυχὸν καὶ ἀγῶν τὰς ὕβρεις, ἐκείνους; ἔστιν ὁ κατασκευάζων τὰς ὕβρεις,

καὶ δάκνειν ποῶν. Ἄν γὰρ μὴ ἀλγήσῃς, οὐχ ὑβρίσθης. Οὐ γὰρ παρὰ τοῦς ποιοῦντας, ἀλλὰ παρὰ τοῦς πάσχοντας γίνεται τὸ τὰ δεινὰ πάσχειν. Τί γὰρ ὄμως ἀλγείς; Εἰ μὲν ἀδικῶς ὕβρισαι, ταύτη μέλιστα ἀνακατεῖν οὐ χρεὶ, ἀλλ' ἐκείνων ἐλατεῖν· εἰ δὲ δικαίως, πολλῷ μᾶλλον ἡσυχάζειν χρεὶ. Ὅπερ γὰρ εἰ πένητα ἔντα πλοῦσιον προσεπίπει, οὐδὲν πρὸς σέ τῶν εἰρημένων ὁ ἔπαινος, ἀλλὰ χλευασία μᾶλλον τὸ ἐγκώμιον· οὕτως ἂν ὑβρίζων τὰ μὴ ἔντα εἴπῃ, οὐδὲν πρὸς σέ [497] πάλιν τὸ δεινός. Εἰ δὲ ἐπιλαμβάνεται τὸ συνέδριον τῶν εἰρημένων, μὴ ἀλγῆσθαι τοῖς ῥήμασι, ἀλλὰ διδόντων τοῖς πράγμασι. Καὶ ταῦτα ῥήμα ἐπὶ τῶν ἀληθῶς ὕβρεων. Ἐπει, ἂν πενίαν θειοδίζῃ καὶ δυσγένοιαν, καταγέλαστον πάλιν. Οὐ γὰρ θειοδὸς ταῦτα τὸ ἀκούοντος, ἀλλὰ τὸ λέγοντος, ἥτε οὐκ εἰδὸτος φιλοσοφεῖν. Ἄλλ' ὅταν εἰ πολλῶν ταῦτα λέγηται, φησὶν, ἀγνοοῦντων τὴν ἀλήθειαν, ἀσφρότηον γίνεται τὸ ἔλαος. Ταῦτο μὲν μάλιστα ἔστι φορητὸν, ὅταν σὲ θεάτρων πρὸς μαρτύρων ἐπανοῦντων, ἀποδεχομένων, σκαπτόντων ἐκείνον, κοιμώοντων. Οὐ γὰρ ὁ ἀμύνόμενος, ἀλλ' ὁ μὴδὲν εἰπὼν, οὕτως θαυμαστός παρὰ τοῖς τῶν ἔχουσιν. Ἄν δὲ μηδὲς ἢ νοῦν ἔχων τῶν παρόντων, ταύτη μέλιστα αὐτὸν καταγέλασον, καὶ ἐνεφύθησον τῷ θεάτρῳ τοῦ οὐρανοῦ. Ἐκεῖ γὰρ σε πάντες ἐπαίνουσαι καὶ κορυφῶσαι καὶ ἀποδέξασθαι. Ἄρχει δὲ εἰς ἀγγέλου ἀντὶ τῆς οἰκουμένης ἀπάσης. Καὶ τί λέγω τοῖς ἀγγέλους, ὅποτε αὐτὸς εἰς ὁ Δεσπότης ἀνακηρύξει·; Τούτους τοῖς λογισμοῖς γυμνάσωμεν ἑαυτοῖς. Οὐ γὰρ ἔστιν ἐλάττωμα ὑβρισθέντα σιγῆσαι, ἀλλὰ τοῖς ἀντίον, ὑβρισθέντα ἀμύνασθαι. Εἰ γὰρ ἐλάττωμα ἦν τὸ φερεῖν σιγῆ τὰ λεγόμενα, οὐκ ἂν εἴπεν ὁ Χριστός· Ἐὰν τις σε βασιεῖα εἰς τὴν δεξιὰν σιαγόνῃ, στρέψον αὐτῷ καὶ τὴν ἀλῆνην. Ἄν μὲν οὖν τὰ μὴ ἔντα λέγῃ, καὶ διὰ τοῦτο αὐτὸν ἐλαῶμεν, ἔτι τὴν τῶν κατηγορούντων ἄ ἐπισπάται κόλασιν καὶ τιμωρίαν, οὐδὲ Γραφὰς ἀναγιγνωσκῶν γινώσκων ἔξιος. Τῷ γὰρ ἀμαρτωλῷ φησιν ὁ θεός, Ἰνατί σὶ ἐκδιηγῆ τὰ δικαιοκλάμια μου, καὶ ἀναλαβάνεις τὴν διαθήκην μου διὰ στόματός σου; Καθίστημι κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ σου κατελάλις. Ἄν δὲ τὰ ἔντα εἴπῃ, καὶ οὕτως ἐλαῶνται. Ἐπει καὶ ὁ Φαρισαῖος τὰ ἔντα εἴπεν· ἀλλὰ καὶ οὗτος τὸν μὲν ἀκούοντα ἐβλαφεν οὐδὲν, ἀλλὰ καὶ ἠφάλησεν· ἑαυτὸν δὲ ἀπιστέπρητος μυρίων ἀγαθῶν, ναυτίον ἀπὸ τῆς κατηγορίας ὑπομείνας ταύτης. Ὅστε ἀμφοτέρωθεν ἐκείνους ἔστιν ὁ ἀδικώμενος, οὐ σὺ. Σὺ δὲ, ἂν νήρης, διπλὰ κερδαίνεις, τὸ τε ἐξίλωσθαί τὸν θεὸν τῆ σιγῆ, καὶ τὸ μεριάζειν μείζονος, καὶ ἀφορμὴν λαμβάνειν ἐκ τῶν εἰρημένων διορθώσους τὰ πεπραγμένα, καὶ τὸ τῆς δόξης τῆς ἀνθρωπίνης ὑπεροφῆν. Καὶ γὰρ ἐνευθεῖν ἡμῖν τὸ ἔλαος ἐγένετο, ὅτι πολλοὶ πρὸς τὴν τῶν ἀνθρωπίνων ὑπόνοιαν κεχῆσαντο. Οὕτως ἂν βελήσωμεν φιλοσοφεῖν, εἰσόμεθα καλῶς ὅτι οὐδὲν τὰ ἀνθρώπινα. Μάθωμεν τοίνυν, καὶ τὰ ἐλάττωματα ἑαυτῶν ἀναλογισάμενοι, διανώσωμεν τῷ χρόνῳ τὴν τοῖτων διόρθωσιν, τῷ μὲν παρόντι μηνὶ τοῦτο, τῷ δὲ ἐπιόντι τὸ ἔτερον, καὶ τῷ μετ' ἐκείνων ἄλλο πάλιν ὀρίσωμεν ἑαυτοῖς κατορθῶν. Καὶ οὕτω, καθάπερ βαθμοῖς τιαν ἀναβαίνοντες, φθάζομεν πρὸς τὸν οὐρανὸν διὰ τῆς κλίμακος τοῦ Ἰακώβ. Καὶ γὰρ ἡ κλίμαξ ἐκείνη καὶ τοῦτ' μοι διὰ τῆς ὕβρεως ἐκείνης ἀντίσπειται δοκεῖ, τὴν μετὰ μικρὸν διὰ τῆς ἀρετῆς ἀνθάσσειν, δὲ ἤ τις ἀπὸ τῆς γῆς εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναεῖται ἐνι, οὐ βαθμοῖς αἰσθητοῖς χρωμένους· ἀλλ' ἐπιδοσεῖ τρόπων καὶ διορθώσει. Ἐπιλαβόμεθα τοίνυν καὶ [498] ἀποθνήμας ταύτης καὶ τῆς ἀναβάσεως, ἵνα ἐπι-

• Savil. οὐκ ἔστι καὶ τοῦ. ὁ Morel. ἀλλ' οὐ καλύπτει.

• E.lli ἀνακηρύξει, mss. ἀνακηρύξει melius. ὁ Savilius putat legendum κοιμώοντων. • Morel. χρωμένους.

Jesus ait: Hoc audisti a Judæis. Cur non accuratam facis perquisitionem? Dixerunt me malefactorem esse: interroga quid mali fecerim. Verum id non facis, sed simpliciter causam exponis. *A temetipso hoc dicis*, an aliunde? Deinde ille quia auditus non poterat statim respondere, simpliciter turbam allegat; *Tradiderunt te mihi*, inquit. Oportet ergo te interrogare quid feceris. Quid ergo Christus? 36. *Regnum meum non est de hoc mundo*. Pilati mentem erigit, qui non ita malus erat, neque illis similis, vultque ostendere se non esse simplicem hominem, sed Deum, et Dei Filium. Et quid ait? *Si de hoc mundo esset regnum meum, ministri mei utique decertarent, ut non traderer Judæis*. Quod hætenus timuerat Pilatus, nempe tyrannidis suspicionem, ita solvit. Annem regnum Christi de hoc mundo est? Sane quidem est. Quomodo, inquit, *Non est*? Non quod hic non imperet, sed quod etiam in cælo imperium obtineat, sed illud non est humanum, verum longe majus ac splendidius. Si natus, quomodo captus est ab illo? Sponte et seipsum tradens. Verum hoc tum non tacet, sed quid ait? *Si ex hoc mundo essem, ministri mei utique decertarent, ut non traderer*. Hic ostendit regni terreni imbecillitatem, quod in ministris potestatem habeat: supernum autem regnum sibi sufficit, nulloque opus habet. Hinc ansam arripentes hæretici, alienum ipsum dicunt a Creatore. Quid ergo cum dicit, *In propria venit* (Joan. 1. 11)? quid cum: *Non sunt de mundo, sicut ego non sum de mundo* (Id. 17. 14)? Sic et regnum suum dicit non hinc esse, non mundum privans providentia sua et imperio suo, sed ostendens, ut dixi, non humanum vel fluxum esse. Quid ergo Pilatus? 37. *Ergo Rex es tu?* Respondit Jesus, *Tu dicis, quia Rex sum. Ego in hoc notus sum*. Si ergo Rex natus est, secundum alia omnia natus est: nihilque habet quod acceperit. Itaque cum audis, *Sicut Pater habet vitam in semetipso: ita dedit et Filio vitam habere* (Id. 5. 26), nihil aliud quam generationem intelligas. In aliis quoque similiter. *Et ad hoc veni, ut testimonium perhibeam veritati*; hoc est, Ut hoc ipsum doceam omnes, et ipsi suadeam.

5. *Exemplum Christi sequamur oportet*. — Tu vero hæc audiens, ac Dominum videns vincitum et circumactum, præsentia nihil esse existimes. Quomodo enim non absurdum fuerit, cum Christus tot tantaque propter te sit passus, ne verba quidem ex te ferre posses? Sed ille conspuitur, tu te ornas vestibus et annulis, et si non bona fama apud omnes fruaris, non vitalem vitam putas. Ille opprobria impetitur, dicteria tolerat, torpes in maxilla plagas; tu semper in honore vis esse, nec fers vituperium Christi. Non audis Paulum dicentem: *Imitatorum mei estote, sicut et ego Christi* (1. Cor. 11. 1)? Cum ergo te quispiam traduxerit, recordare Domini tui, quem ridentes adorabant, verbis et rebus dehonestabant, magnamque exhibebant ironiam; ille vero non modo vicem non reddebat, sed contrariis, mansuetudinem, clementiam exhibebat. Hunc et nos imitemur: sic enim poterimus

omni ignominia liberari. Non enim qui conviciatur, sed qui dejecto est animo et dolet, injuriis dat locum, ut illæ mordeant et pungant. Si enim non agre ferres, non injuriam acciperes. Non enim ab inferentibus, sed a potentibus, hæc mala gravia sunt. Quid doles? Si injuste tibi injuriam intulit, non indignari, sed illum miserari oporteret: si jure, multo magis quiescendum. Quemadmodum enim si quis te pauperem divitem appellaret, nihil ad te laudes illarum, sed id potius risum putares: ita si is, qui conviciatur, falsa dixerit, nihil id ad te. Quod si te conscientia reprehendat, ne te verba conturbent, sed re ipsa vitam corrigas. Et hæc circa veras contumelias loquor. Nam si paupertatem aut ignobilitatem expraverit, hæc irrides. Hoc quippe non audientis opprobrium est, sed dicentis qui philosophari nesciat. At, inquit, quando hæc coram multis rei veritatem ignorantibus dicuntur, intolerabile vicus efficitur. Imo tunc maxime tolerabile est, cum theatrum adest testium laudantium te atque probantium, illum autem improbantium et deridentium. Neque enim is qui se ulciscitur, sed is qui nihil dicit, mirabilis est apud eos qui mente valent; si vero nullus ex presentibus mente valeat, ideo maxime illos rideas, et coram cælesti theatro gaudeas. Illic enim te omnes laudabunt, tibi plaudent, te probant. Unus autem angelus est toto orbi æquiparandus. Ecquid de angelis loquor, quando ipse Dominus te laudaturus est? Hæc nos cogitationibus exerceamus. Neque enim damnus est ei, qui contumelia afficitur, si tacet; secus, si se ulciscitur. Nam si damnus esset dicteria silentio excipere, non dixerit Christus: *Si quis te percusserit in dexteram maxillam, præbe illi et alteram* (Matth. 5. 39). Si ergo falsa dixerit, ideo illius miscerantur, quia sibi conviciantium supplicium attrahit, nec Scripturas legere dignus est. *Peccatori namque dixit Deus. Quare tu enarras justitias meas per os tuum? Sedens contra fratrem tuum loquebaris* (Psal. 49. 16. 20). Sin vera dixerit, sic etiam commiseratione dignus est. Nam et Pharisæus vera dicebat; sed is audientem certe nihil læsit, imo juvit illum; se vero mille privavit bonis, et ex tali accusatione naufragium passus est. Itaque ille utrinque mulctatur, non tu. Tu certe si vigilaveris, dupliciter lucraris, et quod silentio Deum tibi propitium reddas, et quod moderatior sis, quodque ex dictis occasionem captes ad emendanda gesta tua, quod etiam humanam gloriam despicias. Etenim hinc nobis dolor exoritur, quod multi hominum fame inhiant. Sic si philosophari voluerimus, probe intelligemus res humanas nihil esse. Discamus igitur: et vitia nostra reputantes, paulatim ea corrigamus; hoc mense istud, sequenti aliud, tertio similiter aliud nobis corrigendum definiamus. Ita ceu gradibus ascendentes, ad cælum per scalam Jacobi perveniamus. Etenim scala in visione illa mihi illum per virtutem ascensum subindicare videtur, per quem a terra ad cælum ascendere possumus, non gradibus sub sensum cadentibus, sed morum emendatione et augmento. Hæc

ergo peregrinationem, hunc ascensum aggrediamur; ut cælos consequuti, omnibus illic fruamur bonis, gra-

tia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA LXXXIV.

CAP. 18. v. 37. *Ego in hoc natus sum, et ad hoc veni in mundum, ut testimonium perhibeam veritati. Omnis qui est ex veritate, audit vocem meam.*

1. *Patientiam Christus quomodo doceat.*—Mirabilis res est patientia, quæ animam fluctibus spiritibusque malignis liberatam, quasi in tranquillo portu constituit. Hanc nos ubique Christus docuit; nunc vero maxime, cum ad iudicium trahitur et circumagitur. Etenim ad Annam adductus, cum mansuetudine magna respondit, et credenti servo ea respondit, quæ fastum omnem coercere possent. Hinc ad Caipham, deinde ad Pilatum ductus, totaque consumpta nocte, in his ubique magnam præ se tulit mansuetudinem. Cum dicerent ipsum facinorosum esse, quod probare non poterant, silens tamen ille stetit: cum autem de regno interrogatus est, tunc loquutus est Pilato, erudiens eum et ad sublimiora duicens. Sed cur Pilatus ipsis presentibus non rem examinat, sed in prætorium ingreditur? Magnam de illo habebat opinionem, et extra Judæorum tumultum, omnia volebat accurate discere. Deinde cum dixit, *Quid fecisti?* hæc quidem de re nihil respondit, sed de qua re magis Pilatus audire cupiebat, nempe de regno ipsius, de illa respondit his verbis: *Regnum meum non est de hoc mundo;* id est, Rex quidem sum, sed non qualis tu suspicaris, verum longe splendidior. Hinc et ex sequentibus declarat se nihil mali fecisse. Nam qui dicit, *In hoc natus sum, et ad hoc veni ut testimonium perhibeam veritati,* se nihil mali fecisse declarat. Deinde cum dicit, *Omnis qui est ex veritate, audit vocem meam,* allicit eum, et suadet ut dicta illa audiat. Si quis, inquit, verax est, et hæc desiderat, me plane audiet. Huc pacto illum paucis verbis allicit, ita ut dicat, 58. *Quid est veritas?* Sed interim urgenti rei in-tat. Vidit enim talem interrogationem tempore egere: volebat autem illum ex Judæorum furore eripere. Ideo exivit. Et quid ait? *Ego nullam in eo invenio causam.* Et animadvertit quam prudenter. Non dixit enim, Quoniam peccavit, et dignus est morte, solennitatem illum concedite: sed prius illum ab omni crimine liberat, tunc ex abundantia rogat: si noluit ut innocentem dimittere, saltem ut noxium solemnitati tribuant: quare adiecit 59. *Est autem consuetudo vobis, ut unum dimittam in Pascha;* deinde supplicantis more, *Vultis ergo dimittam vobis Regem Judæorum? Clamaverunt omnes,* 40. *Non hunc, sed Barabbam.* O execrandam mentem! Moribus sibi similes et noxios dimittant, innoxium vero plecti jubent: hic enim jam olim mo- illorum erat. Tu autem in omnibus considera Domini benignitatem. *Flagellavit eum Pilatus,* forte et, sedato Judæorum furore, illum erueret. Quia enim per priora non potuerat illum erueri, ut malum his sisteret, flagellavit, et cætera permisit, ut chlamydem et coronam ipsi imponerent, quæ illorum frangeret iram, Ideo coro-

nam adduxit, ut illum videntes ipsi illatam contumeliam, furorem composescerent et virus totum evomerent. Et quomodo milites hæc faciebant, non mandante prætoro? In Judæorum gratiam: siquidem initio non ab illo jussi noctu profecti sunt, sed in gratiam Judæorum et pecunie causa omnia audebant. Attamen cum tot tantaque fierent, stultus ille silens, ut etiam fecit cum examinaretur, ubique respondit. Tu vero non solum hæc audias, sed etiam in mente semper retineas, cum orbis et angelorum Regem vides a militibus irrisum, et verbis et rebus, omniaque cum silentio ferentem, illum reipsa imitare. Cum enim dixisset Pilatus, *Regem Judæorum,* habitum illi ves-tiæque deridendum circumponunt. Deinde educens illum dixit: (*Cap. 19.*) 4. *Nullam causam invenio adversus eum.* Exiit ergo habens coronam, neque ita sedata est ira, sed clamabant, 6. *Crucifige, crucifige eum.* Videns ergo Pilatus omnia frustra tentari, dicit: *Accipite eum vos, et crucifigite.* Unde palam est eum priora illorum furori concessisse. *Ego nullam, inquit, causam invenio adversus eum.*

2. Animadvertit quod modis iudex illum purget, et quam frequenter crimina propulset: sed canes illos nihil avertero potuit. Nam illud, *Accipite, et crucifigite,* fastidientis est, et ad rem illicitam impellens. Ipsi itaque duxerunt illum, ut post prætoris iudicium hoc fieret: contra autem accidit, ut sententia iudicis magis absolveretur. Deinde ignominia affecti dixerunt: 7. *Nos legem habemus, et secundum legem nostram debet mori, quia Filius Dei se fecit.* Cur ergo cum iudex dixit vobis, *Accipite illum, et secundum legem vestram iudicate,* dixistis, *Non licet nobis interficere quemquam;* hic vero ad legem confugitis? Et considera accusationem. *Filium Dei se fecit.* An hoc criminandum, dic mihi, quod is, qui Filii Dei opera facit, se Filium Dei dicat? Quid ergo Christus? Illis hæc mutuo loquentibus tacebat, illud implens propheticum dictum, *Non aperiet os suum: in humilitate sua de iudicio sublatus est* (*Isai. 53. 7. 8.*) Deinde Pilatus tunc, cum ab illis audisset quod Filium Dei se fecerit, formidans ne id quod dicebatur verum esset, et ipse videretur inique agere. Illi vero cum hoc et ex veris et ex operibus didicissent, non exhorrescunt, sed illis eum de causis occidunt, quibus adorare debeuerant. Ideo non ultra illum interrogat, *Quid fecisti?* sed timore pernotus a sublimioribus interrogationem parat dicens: *Si tu es Christus?* Sed nihil respondit. Nam qui audierat, *In hoc natus sum, et ad hoc veni;* et, *Regnum meum non est hinc,* cum debuisse obistere, ipsun-que erueri; id non fecerat, sed Judaicum in-pectum sequutus fuerat. Deinceps ibi unlicque confutatis, ad publicum crimen confugiunt, et dicunt: *Quis se regem facit, contradicit Cæsari* (v. 12.). Operietur ergo hoc diligenter explorare, ut tyrannidem affectaret, et Cæsarem e regno depellere tentaret. Sed

τυχόντες τῶν οὐρανῶν καὶ τῶν ἐκεῖ πάντων ἀπολαυσώ-
μεθα αγαθῶν, χάριτι καὶ φιλοφροσύνῃ τοῦ Κυρίου ἡμῶν

Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.
Ἄμην.

ΟΜΙΛΙΑ ΠΔ.

Ἐγὼ εἰς τοῦτο γενένημαι, καὶ εἰς τοῦτο ἐλήλυθα
εἰς τὸν κόσμον. Ἴνα μαρτυρήσω ἐπὶ ἀληθείᾳ. Πᾶς
ὁ ὧρ ἐκ τῆς ἀληθείας, ἀκούσει μου τῆς φωνῆς.

α'. Θαυμαστὸν ἢ μακροθυμία, καὶ ὡσπερ ἐν ἐδόξω λιμένι
καθίστασι τὴν ψυχὴν, κυμάτων ἀπαλλάττουσα καὶ πνευ-
μάτων ποικύρων. Καὶ ταύτην παντάῳ μὲν ἡμᾶς ὁ
Χριστὸς ἐπαίβουσε· μάλιστα δὲ νῦν, κρινόμενος καὶ
ἀγόμενος καὶ περιωρόμενος. Καὶ γὰρ πρὸς τὸν Ἄναν
ἀπενεχθεῖς, μετὰ πολλῆς ἀπικρίτου τῆς ἐπιεικείας,
καὶ πρὸς τὸν βαπτίζαντα ὑπερέτην εἶπε τὰ πάντα καθ-
ελθὲν δυνάμενα τῶρον· κακίῃθεν πρὸς Κατάρην, εἶτα
πρὸς τὸν Πιλάτον ἐλθὼν, καὶ ὁλόκληρον βασιανήσας νόκτα
ἐν τούτοις, διὰ πάντων τὴν αὐτοῦ πραύτητα ἐπίδεικνυ-
ται· καὶ λεγόντων, ὅτι κακοποιὸς ἐστί, καὶ ἐλέγξαι μὴ
δυναμένω, εἰσθῆκε σιγῶν· ὅτε δὲ κριθεῖται περὶ τῆς
βασιλείας, τότε ἐφθέγγετο πρὸς τὸν Πιλάτον, παιδεύων
αὐτὸν καὶ ἀνάγων· πρὸς ὑψηλότερα. Ἄλλὰ τί δῆποτε ὁ
Πιλάτος οὐκ ἐπ' αὐτὸν ποιεῖται τὴν ἐξέτασιν, ἀλλ' ἰδίᾳ
εἰς τὸ πραύτερον εἰσελθὼν; Μεγάλῃ τιμῇ εἶχεν ὑπό-
νοιαν περὶ αὐτοῦ, καὶ ἐβούλετο μὴ θορυβοῦντων Ἰουδαίων
πάντα ἀκριβῶς μαθεῖν. Εἶτα ἐπειδὴ εἶπε, *Τί ἐποίησας;*
περὶ μὲν τούτου οὐδὲν ἀπεκρίνατο· περὶ δὲ οὗ μάλιστα
ὁ Πιλάτος ἀκούσαι ἐπέθετο, τῆς βασιλείας τῆς αὐτοῦ,
περὶ ταύτης ἀποκρίνεται λέγων· *Ἡ βασιλεία μου οὐκ*
ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου· τούτῃσι, Βασιλεὺς μὲν
εἰμι, ἀλλ' οὐ τοιοῦτος σὸν ὑποκείμενος, ἀλλὰ πολλῶν
λαμπρότατος· καὶ διὰ τούτων καὶ διὰ τῶν ἐξῆς, ὅτι οὐ-
δὲν ἐργασίας αὐτῶν δεινὸν, ἀποφραίνω. Ὁ γὰρ εἶπών,
Εἰς τοῦτο γενένημαι, καὶ εἰς τοῦτο ἦλθον. Ἴνα μαρ-
τυρήσω ἐπὶ ἀληθείᾳ, δεικνύων οὐδὲν ἐργασμένον αὐτῶν
δεινόν. Εἶτα εἶπών, *Πᾶς ὁ ὧρ ἐκ τῆς ἀληθείας,* ἀκούσαι
μου τῆς φωνῆς, ἐπισπάσαι διὰ τούτων, καὶ πῆθει γε-
νέσθαι πῶν λεγομένων ἀκριάτων. Εἰ τις γὰρ ἐστί, φησὶν,
ἀληθῆς, καὶ ταῦτα ποιεῖ, πάντως ἀκούσεται μου. Οὐτὼ
γούν καὶ αὐτὸν εἶλε τοῖς βραχέσι βήμασιν, ὡς εἶπεν,
Τί ἐστὶν ἀλήθεια; Ἄλλὰ τῶς πρὸς τὸ κατεπελεγον
ἴσταναι. Συνεῖτε γὰρ, ὅτι τούτου μὲν ἰδίῳ καιροῦ τὸ
ῥεώτημα· θέλει δὲ αὐτὸν ἐξαρπάσαι τῆς ὀρμῆς τῶν Ἰου-
δαίων. Διὰ καὶ ἐξῆλθε. Καὶ τί φησιν; Ἐγὼ οὐδέμιαν
αἰτίαν ἐδύσκω ἐν ἀδῶν. Καὶ σκόπει τοῖς συνεταῖς. Οὐ
γὰρ εἶπεν, ὅτι Ἐπειδὴ ἤμαρτι καὶ θεῷ ἐστί θανάτου,
χαρισίως αὐτὸν τῇ [499] ἰορτῇ· ἀλλὰ πρῶτον αὐτὸν
ἀπαλλάξας αἰτίας ἀπίστος, τότε ἐκ περιουσίας ἀξίως, εἰ
καὶ μὴ βούλοιντο ὡς ἀθῶον ἀφέναι, κἄν ὡς ὑπεύθυνον
τῷ καιρῷ χαρισάσθαι· διὰ καὶ ἐπήγαγεν· Ἔστί συνη-
θῆσθε ὅμῳν, Ἴνα ἔνα ἀπολύσω ἐν τῷ Πάσχα· εἶτα ἐν-
τραπτικῶς, *Βούλοσθε οὖν ἀπολύσω τὸν βασιλεῖα τῶν*
Ἰουδαίων, Ἐκραζοῦν τὸν πάντες; Μὴ τούτων, ἀλλὰ
τὸν Βαραββῶν. Ἢ τῆς μαρτῆς γνῶμῆς! τοὺς μὲν ὁμο-
τρέτους αἰτούσαι, καὶ τοὺς ὑπευθύνους ἀφίσαι· τὸν δὲ
ἀνεύθυνον κολάσαι κελεύουσαι· οὗτος γὰρ αὐτοῖς ἀνωθεν
ὁ νόμος. Σὺ δὲ διὰ πάντων σκόπει τὴν φιλοφροσύναν τοῦ
Δασπότου ἐπὶ τούτοις. Ἐμάστιξεν αὐτὸν ὁ Πιλάτος,
τάχα ἐκλύσαι βουλόμενος· καὶ παραμυθήσασθαι τὸν Ἰου-
δαϊκὸν ἄθλον. Ἐπειδὴ γὰρ τοῖς πρῶτοις οὐκ ἴσχυονεν
αὐτὸν ἐξελεῖσθαι, σπεύδων μέχρι τούτου τὸ δεινὸν στήσαι,
καὶ ἐμάστιξε, καὶ γενέσθαι τα γενόμενα συνεχώρησε,

τὴν χλαμύδα καὶ τὸν στέφανον περιετέθηνα, ὥστε αὐτὸν
χαλάσαι τὴν ὄργην. Διὰ τοῦτο καὶ ἐστεφανωμένον ἐξ-
έγγαε πρὸς αὐτοῖς, ἵνα τὴν ὕβριν τὴν εἰς αὐτὸν γεγε-
νημένην ἰδόντες, μικρὸν ἀναπνεύσωσι τοῦ πάθους καὶ
ἐμάσσω ἐν ἴσῳ. Καὶ πᾶς οἱ στρατιῶται ταῦτα ἐπαύον,
εἰ γε μὴ ἐπίταγμα τοῦ ἀρχοντος ἦν; Εἰς χάριτι τῶν Ἰου-
δαϊκῶν· ἐπὶ οὐδὲ τὴν ἀρχὴν παρ' ἐκείνου κελυσθέντας
εἰσῆλθον νυκτός, ἀλλὰ τοῖς Ἰουδαίοις χαρίζομενος, χρη-
μάτων ἔνεκεν πάντα ἐτόλμων. Ἄλλ' ὅμως τοσοῦτον καὶ
τηλικούτων γενομένων αὐτὸς εἰσθῆκε σιγῶν· ἔπερ οὗν
καὶ ἐπὶ τῆς ἐξέταστος; ἵποιστος, καὶ οὐδὲν ἀπικρίνατο.
Σὺ δὲ μὴ μόνον ἀκούε ταῦτα, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς δειναίας
ἔχε διηκνῶς, καὶ τὸν βασιλεῖα τῆς οἰκουμένης καὶ τὸν
ἀγγέλιον πάντων ὄρων χλωσιζόμενον ὑπὸ στρατιωτῶν,
διὰ βημάτων, διὰ πραγμάτων, καὶ πάντα φέρωντα σιγῇ,
μιμῶδι διὰ τῶν ἔργων αὐτῶν. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν ὁ Πιλά-
τος, *Τὸν βασιλεῖα τῶν Ἰουδαίων,* καὶ σῆμα αὐτῶν
χλωσιάζας λατῶν περιτέθεισαν. Εἶτα ἐξαγαγὼν αὐτὸν,
φησὶ· *Ὁδόμενον αἰτίαν ἐδύσκω κατ' αὐτοῦ.* Ἐξῆλ-
θεν οὖν ἔχων τὸν στέφανον, καὶ οὐδὲ οὕτως ἐπέσθη ἡ
ὄργη, ἀλλ' ἰδῶν· *Σταύρωσον, σταύρωσον αὐτόν.*
Ἰδὼν τοῦν ὁ Πιλάτος εἰσὶ πάντα γινόμενα, φησὶν·
Ἀδέετε αὐτὸν ὅμῳν, καὶ σταυρώσατε. Ὅθεν ὄθλον,
ὅτι καὶ τὰ πρότερα διὰ τὴν ἐκείνου συνεχώρησε μα-
ναι. Ἐγὼ γὰρ, φησὶν, *οὐδέμιαν αἰτίαν ἐδύσκω κατ'*
αὐτοῦ.

β'. Ὅρα διὰ πόσον ὁ δικαστῆς ἀπολογεῖται, συνεχῶς
αὐτὸν ἀπαλλάτων ἐγκλημάτων· ἀλλὰ τοῖς κύνας οὐδὲν
τούτων ἐνέτριψε. Καὶ γὰρ τὸ, *Ἀδέετε καὶ σταυρώσατε,*
ἀποσιμῶμεν ὅτι, καὶ ἐπὶ πρῶτον οὐ συγκαχω-
ρημένον αὐτοῖς ὠδοῦντος. Αὐτοῖ μὲν οὖν ἔγγαγον αὐτόν,
ἵνα μετὰ τῆς τοῦ ἀρχοντος κρίσεως τοῦτο γένηται· συν-
ἔθη δὲ τοιανύτων, ἀπὸ τῆς κρίσεως τοῦ ἀρχοντος αὐτὸν
ἀπολύσει μάλλον. Εἶτα, ἐπειδὴ κατηγορήθησαν, *Ἡμεῖς*
νόμον ἔχομεν, φησὶ, καὶ κατὰ τὸν νόμον ἡμῶν ἐφέ-
λει ἀποθανεῖν, ὅτι *Υἱὸν θεοῦ ἐποίησαν ἐαυτῶν.* Πῶς
οὖν, εἰπόντος τοῦ δικαστοῦ, *Ἀδέετε αὐτόν,* καὶ κατὰ
τὸν νόμον ὁμῶν κρίνετε, ἐλέγχετε· *Οὐκ ἐξεστὶν ἡμῶν*
ἀποκτείνειν οὐδένα· ἐπιτάδῃ [500] δὲ ἐπὶ τὸν νόμον
καταφεύγει; Καὶ σκόπει τὴν κατηγορίαν. *Υἱὸν θεοῦ*
ἐποίησαν ἐαυτῶν. Τοῦτο ἐγκλημα, εἶπέ μοι, τὸ ἐκ
τοῦ Ἰουδοῦ τοῦ θεοῦ πράττοντος λέγειν αὐτὸν εἶναι
ἡμῶν τοῦ θεοῦ; Τί οὖν ὁ Χριστὸς; Καὶ ταῦτα πρὸς
ἀλλήλους διαλεγόμενον αὐτῶν εἶτα, πληρῶν τὸ προ-
φῆτον ἐκείνου, *Οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα αὐτοῦ· ἐν τῇ*
καταιένεσσι αὐτοῦ ἡ κρίσις αὐτοῦ ἤσθη. Εἶτα Πιλάτος
μὲν φοβεῖται, παρ' αὐτῶν ἀκούσας ὅτι *Υἱὸν θεοῦ* ἐαυτοῦ
ἐποίησε, καὶ δίδουκε μῆποτε εἰ ἀληθῆς, τὸ λεγόμενον, καὶ
δίεξι παρανομίην· αὐτοῖ δὲ διὰ πραγμάτων καὶ βημάτων
τούτω μαθόντας οὐ περιφραίνων, ἀλλ' ἀναίρουσιν αὐτόν,
ὑπὲρ ἡτῆρην προσκυνεῖν. Διὰ τοῦτο οὐκ εἶτα αὐτὸν ἐρωτῇ,
Τί ἐποίησας; ἀλλ' ἀνοθεὶ πάλιν ὑπὸ τοῦ φόβου κατασι-
μῶνος ποιεῖται τὴν ἐξέτασιν, λέγων· *Εἰ σὺ εἶ ὁ Χριστὸς;*
Ἄλλ' οὐκ ἀπικρίνατο. Ὁ γὰρ ἀκούσας, ἐπὶ *Εἰς τοῦτο*
γενένημαι, καὶ εἰς τοῦτο ἦλθον, καὶ, ὅτι *Ἡ βασι-*
λεία μου οὐκ ἐστὶν ἐντεῦθεν, καὶ ἐφελῶν ἀντιστήται
καὶ ἐξελεῖσθαι, τοῦτο μὲν οὐκ ἐποίησεν, ἠκολούθησε δὲ
τῇ Ἰουδαϊκῇ ὀρμῇ. Εἶτα ἐκείνου πάντοθεν ἐπιστομίζε-

* Editi ἐνάτων. Susceptor Savilianus legesultum ἀνάγων, et sic habent aliquid mss. ὁ Αἰλι Ἰσραήλ.

* Αἰλι ὁ κροτουμένω.

μενοι, ἐπὶ δημοσίῳ ἔγκλημα τὸν λόγον ἐξήγουσι, λέγοντες: *Ὁ ποιὸν ἑαυτὸν βασιλεῖα, ἀντιλέγει τῷ Καίσαρι.* Ἐγρήθην οὖν τοῦτο ἐξετάσαι μετὰ ἀκριθείας, εἰ γὰρ τυραννίδι ἐπίθετο, καὶ τὸν Καίσαρα τῆς βασιλείας ἐκβαλεῖν ἐπεχείρησεν. Ἄλλ' οὐ ποιεῖται τὴν ἐξέτασιν μετὰ ἀκριθείας. Διὰ τοῦτο οὐδὲν αὐτῷ ἀπεκρίθητο, ἐπειδὴ ἦδει εἰκὴ πάντα ἐρωτῶντα*. Καὶ ἄλλως δέ, τῶν ἔργων μαρτυρούμενος αὐτῷ, οὐκ ἔβουλλετο διὰ λόγου νικᾶν καὶ ἀπολογίαν συνθέναι, δεικνύς ὅτι ἐκὰν ἐπὶ τοῦτο ἐρχεται. Ἐπεὶ οὖν εἰσήγγασε, φησὶν ὁ Πιλάτος· *Οὐκ οἶδας οὗ ἐξουσίαν ἔχω σταυρώσαι σε;* Ὁρᾷς ποῦ ἑαυτὸν προκατέκρινεν; Εἰ γὰρ ἐν σοὶ τὸ πᾶν κείται, τίνας ἔνεκεν ὠδεμίαν αἰτίαν ἐρώων οὐκ ἀπολύεις; Ἐπεὶ οὖν καθ' ἑαυτοῦ τὴν ἀπόφασιν ἐξήγγασε, τότε λέγει· *Μελέονα ἁμαρτίαν ἔχεις ὁ παραδιδούς με σοι;* δεικνύς, ὅτι καὶ αὐτὸς ὑπεύθυνος ἁμαρτία ἐστίν. Εἶτα κατασπῶν αὐτοῦ τὸ φρόνημα καὶ τὸν θυμὸν, φησὶν· *Οὐκ εἶπες ἐξουσίαν, εἰ μὴ ἦν σοι δεδομένη;* δηλοῦν οὐκ ἄλλως καὶ κατὰ τὴν τῶν πολλῶν ἀκούουσαν ἂν τοῦτο γινόμενον, ἀλλὰ μυστικῶς ἐπιτελούμενον. Ἴνα δὲ μὴ ἀκούσας, *Εἰ μὴ ἦν σοι δεδομένη,* νομίσαι τῷ παντὶς ἀπὸλλάτθαι ἔγκληματος, διὰ τοῦτο εἶπε· *Μελέονα ἁμαρτίαν ἔχεις ὁ παραδιδούς με σοι.* Καὶ μὴν εἰ δεδομένον ἦν, οὐτε οὗτος, οὐτε ἐκεῖνος ὑπεύθυνος ἔγκλημάτων. Εἰκὴ ταῦτα λέγει· *τὸ γὰρ δεδομένην ἐναυθῆα τὸ Συγκληρωμένον ἐστίν· ὡσαύτ' εἶπεν·* Εἶπας ταῦτα γενεθῆαι· οὐ μὴν διὰ τοῦτο τῆς ποιηρίας ἐκτός ἡμεῖς. Κατέληγον αὐτὸν διὰ τῶν βημάτων, καὶ σαφῆ παρέσχετο τὴν ἀπόφασιν· ὅθεν καὶ ἐξήτης αὐτὸν ἀπολύσαι ἐκείνος. Ἄλλ' αὐτοὶ πάλιν ἐκραζόν· *Ἐάν τευτὸν ἀδικώσης, οὐκ εἰ φίλος τοῦ Καίσαρος.* Ἐπειδὴ γὰρ ἀπὸ τοῦ νόμου παραγομένης ἔγκληματα, οὐδὲν ὄνησας, κακοῦργως ἐπὶ τοὺς ἔξω τρέπονται νόμους, λέγοντες· *Πᾶς ὁ βασιλεῖα ἑαυτὸν ποιῶν, ἀντιλέγει τῷ Καίσαρι.* Καὶ ποῦ οὗτος τύραννος ἐφάνη; [501] πῶθεν δὲ ἔχετε δεῖξαι τοῦτο; ἀπὸ τῆς ἀδουργίως; ἀπὸ τοῦ διαδῆματος; ἀπὸ τοῦ σχήματος; ἀπὸ τῶν στρατιωτῶν; οὐχί μόνος εἶμι μετὰ τῶν βούδεκα μαθητῶν ἰδούσας, πάντα εὐτέλους μετῶν, καὶ τροφῆν, καὶ στολῆν, καὶ οἰκισιν; Ἄλλ' ὡ τῆς ἀναδείας δ' καὶ τῆς ἀκαίρου δευτείας! ὁ γὰρ Πιλάτος, νομίσας κινδυνεύειν λοιπῶν, εἰ παρίθω ταῦτα, ἐξέρχεται μὲν ὡς ἐξετάζων τὸ πρᾶγμα (τὸ γὰρ καλοῖται τοῦτο ἐλέθλου)· οὐδεμίαν δὲ ποιησάμενος· ἐξέτασιν, παραβδυσιν αὐτὸν, νομίζων δυσωπήσειν αὐτούς. Ὅτι γὰρ οὕτως αὐτὸ ἐποίησε, ἀκούσων τὴν φωνήν· *Ἴδε ὁ βασιλεὺς ὁμῶν.* Ἐπειδὴ δὲ εἶπον ἐκεῖνοι, *Σταυρώσασον,* πάλιν ἐπήγγασε λέγων· *Τὸν βασιλεῖα ὁμῶν σταυρώσας, οἱ δὲ ἐκραζόν, Οὐκ ἔχομεν βασιλεῖα, εἰ μὴ Καίσαρα.* Ἐκόντες ἑαυτούς ὑπέβαλον τῇ κολάσει. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς αὐτοὺς παρέδωκεν, ἐπὶ καὶ αὐτοὶ πρῶτος τῆς προνοίας αὐτοῦ καὶ τῆς ἐπιστασίας αὐτοῦς ἐξέβαλον. Καὶ ἐπειδὴ ἠμοφύνης ἠρήσαντο τὴν βασιλείαν, εἶπασεν αὐτοὺς ταῖς ἑαυτῶν ψήφους περιπέσειν. Καίτοι τὰ λεγόμενα ἱκανὰ παῦσαι τῆς ὀργῆς αὐτοῦς λοιπῶν. Ἄλλ' ἰδοὺ δόικεσαν, μὴ πάλιν ἀφεθείς ὀχλαγωγῆσθαι, καὶ πάντα ὑπερ τοῦτο ἐπραττον. Δεινὸν γὰρ ἡ φιλαρχία, δεινὸν καὶ ψυχῆν ἱκανὴν ἀπολύσαι. Διὰ τοῦτο οὐδέποτε αὐτοῦ ἤκουσαν. Ἄλλ' ὁ μὲν Πιλάτος ἀπὸ φιλῶν βημάτων ἐβουλλετο ἀφαινα· οὗτοι δὲ ἔγκεινται λέγοντες, *Σταυρώσασον.* Καὶ τὶ δήποτε οὕτως ἀνελεῖν αὐτὸν ἐπεχείρησαν; Ἐπονεϊσάτους οὗτος ὁ θάνατος; ἤν. Δεικνύσας οὖν μὴ τῆς

αὐτοῦ μετὰ ταῦτα γέννηται μνήμη, σπουδάζουσι καὶ ἐπὶ τιμωρίαν ἀγαγεῖν τὴν ἐπάρατον, οὐκ εἰδότες, ὅτι διὰ τὸν κολωμάτων ἀφρατί ηἰ ἀλήθεια. Ὅτι γὰρ τοῦτο ὑπέωπτευσεν, ἀκούσων τὴ φωνῆν· *Ἡμεῖς ἠκούσαμεν, ὅτι [ὁ] Πιλάτος ἐκείνος εἶπεν, ὅτι μετὰ τρεῖς ἡμέρας σταυρωμαί. Διὰ τοῦτο πάντα ἐκύνον, ἄνω καὶ κάτω στρέφοντες, ὥστε τὰ μετὰ ταῦτα λυμήνασθαι· καὶ συνεχῶς ἐπέσθων, Σταυρώσασον, ὄμως ἀτακτος ὑπὸ τῶν ἀρχόντων διεφθαρμένους.*

γ'. Ἡμεῖς δὲ μὴ μόνον ἀναγνώσκωμεν ταῦτα, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς διανοίας φέρωμεν αὐτά, τὸν στέφανον τὸν ἀκάνθινον, τὸν ἰμάτιον, τὸν κάλαμον, τὴ βασιπέμοντα, τὰς ἐπὶ κόρησιν πλῆγὰς, τὰ ἐμπύσματα, τὴν ἐλευσίαν. Ἰκανὰ γὰρ ταῦτα συνεχῶς στρεφόμενα ἄπασαν ὀργὴν καθέλαιν. Κᾶν χλευασόμεθα, καὶ ἀδικῶς τὴ πάσχωμεν, συνεχῶς λέγωμεν· *Οὐκ ἔστι δοῦλος μείζων τοῦ κυρίου αὐτοῦ·* καὶ τὰ παρὰ τῶν Ἰουδαίων λεγόμενα προσφέρωμεν εἰς μέσων, ἄπερ ἐβήξαντο λυτῶνται καὶ λέγοντες, *Ἐτι Δαυμῶνον ἔχεις καὶ, Σαμαρίτης εἰ σὺ·* καὶ, ὅτι *Ἐτι Βασιλεῖου ἐκβάλλει τὰ δαυμόνια.* Διὰ γὰρ τοῦτο ταῦτα πάντα ὑπέμεινε, ἵνα αὐτοῦ κατ' ἔχου βαίνωμεν ἡμεῖς, καὶ σκομματα φέρωμεν, ἂ μάλιστα τῶν λοιδοριῶν ἐξίστησιν. Ἄλλ' ὄμως αὐτὸς οὐ μόνον ἐφερι ταῦτα, ἀλλὰ καὶ πάντα ἐπραττεν, ὥστε σώσαι καὶ ἀπαλλάξαι τοὺς ταῦτα ποιούντας τῆς ἀποκατέμνης κολάσεως. Καὶ γὰρ καὶ τοὺς ἀποστόλους ἂ ἐπὶ τῇ τούτων ἐπιπέφω σωτηρία. Ἀκούεις γοῦν αὐτῶν λεγόντων, ὅτι [502] ὁ Οὐδαμεν δεῖ κατὰ ἄνοιαν ἐπράξαι, ἢ καὶ διὰ τούτων εἰς μετάνοιαν αὐτοὺς ἐκύνων. Ταῦτα καὶ ἡμεῖς ζητῶσωμεν. Οὐδὲν γὰρ οὕτω τὸν Θεὸν Δεῦ ποιεῖ, ὡς τὸ ἀγαπᾶν τοὺς ἐχθρούς, καὶ εὖ ποιεῖν τοὺς ἐπηρεάζοντας. Ὅταν τις ἐπηρεάζῃ, μὴ πρὸς αὐτὸν ἴσῃ, ἀλλὰ πρὸς τὸν κινουῦντα δαίμονα, καὶ τὴν ὀργὴν ἄπασαν κατ' ἐκείνου κίνωσων· αὐτὸν δὲ καὶ ἔλθει τὸν ὑπ' ἐκείνου κινώμενον. Ἐπὶ γὰρ τὸ ψεύδος ἀπὸ τοῦ διαβόλου, καὶ τὸ ἐργίεσθαι εἰκὴ πάλω μᾶλλον ἐκπίθην. Ὅταν κωμωδοῦνται ἴσῃ, ἐνόησεν δεῖ ὁ διαβόλος ἐστὶν αὐτὸν ὁ κίνων. Οὐ γὰρ Χριστιανὸν τὰ σκώμματα. Ὅ γὰρ κελυσθεῖς πενθεῖν, καὶ ἀκούων, *Οὐαὶ οἱ γελωῶτες!* εἶτα οὐνεῖζων καὶ σκώπτων καὶ διακαυθήσων, οὐ τοῦ λοιδωρεῖσθαι παρ' ἡμῶν, ἀλλὰ θρηνηθεῖσθαι ἄξιος, ἐπεὶ καὶ ὁ Χριστὸς ἐταράχθη τὸν Ἰουδαῖν ἐνόησας. Ταῦτα οὖν ἅπαντα μελετῶμεν ἐπὶ τῶν ἔργων. Ἄν γὰρ ταῦτα μὴ κατορθώσωμεν, εἰκὴ καὶ μάτην εἰς τὸν κόσμον ἤρθωμεν· μᾶλλον δὲ καὶ ἐπὶ κακῷ. Οὐ γὰρ ἐστὶν ἡ πίστις ἱκανὴ εἰς τὴν βασιλείαν εἰσαγαγεῖν, ἀλλὰ καὶ ταύτη μάλιστα κατακρίνει τοὺς βίον φαῦλον ἐπιδεικνυμένους ἔχει. Ὅ γὰρ εἰδὼς τὸ θέλημα τοῦ κυρίου αὐτοῦ, καὶ μὴ ποιήσας, *δαρῶσεται πωλλὰς·* καὶ πάλιν, *Εἰ μὴ ἦλθον, φησὶ, καὶ ἐλάλησα αὐτοῖς, ἁμαρτίαν οὐκ εἶχον.*

Ποιῶν οὖν ἔξωμεν ἀπολογίαν, ἐντὶς τῶν βασιλείων γινόμενοι, καὶ εἰς τὰ ἄδύτα διακρίψαι καταβωθέντες, καὶ κοινοῦ κατὰσάντες μυστηρίων ἁμαρτιῶν ἂ ἀπαλαττωμένων, τῶν οὐθεντῶν τούτων μεσεγγισμένων Ἐλλήνων γινόμενοι χεῖρους; Εἰ γὰρ ἐκεῖνοι διὰ ὄψαν κενὴν τοσαύτην ἐπέβησαν φιλοσοφίαν, πολλῷ μᾶλλον ἡμεῖς διὰ τὸ τῷ Θεῷ δοκῶν χρῆ πᾶσαν ἀρετὴν ἐπιποιῆσαι. Νῦν δὲ οὐδὲ χρημάτων καταφεροῦμεν· ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν καὶ τῆς ἑαυτῶν πολλῆς ὑπερβολῆς ψυχῆς, καὶ παῖδας ἐπέδωκαν ἐν πολέμοις τῇ τῶν δαυμόνων μανίᾳ, καὶ τῆς ψεύσεως κατεφρόνησαν διὰ τοὺς δαίμονας· ἡμεῖς δὲ οὐδὲ ἀργυρίου διὰ τὸν Χριστὸν, οὐδὲ ὀργῆς διὰ τὸ δοκῶν τῷ

* Edit. Irenæus. Savil. ἰρὸν legendum esse conjicit. Verum mss. ferunt omnes ἰρῶντῶτα optime. ἢ Alii τὴν τῶν ἄλλων ἀνοῖ. ἢ Alii ἀπὸ τοῦ ἄνηματος. ἢ Alii ἀναφῶρας. ἢ Morel. ποισάμενος.

† Morel. τὴ φωνῆν. ἢ Alii κολάσεως, καὶ τοὺς ἀπ. ἢ Yes ἁμαρτιῶν c. eod. accessit. Edit.

illud non examinat; Ideo ipse non respondit, cum sciret ipsum frustra interrogare. Alioquin, rebus ipse testificaretur, notebat vobis vincere, et defensionem parare, ostendens se sponte ad hoc venisse. Cum sileret ergo, 10. *Ait Pilatus: Nescis quia potestatem habeo crucifigere te?* Viden quomodo seipsum damnare praecipit? Nam si in te totum situm est, cur cum nullam causam invenis, non liberum dimittis? Cum ergo sententiam adversum se protulisset, tunc dicit: 11. *Qui me tradidit tibi, majus peccatum habet, ostendens ipsum quoque peccato obnoxium esse; deinde illius fastum arrogantiamque deprimens ait: Non haberes potestatem, nisi tibi datum esset, declarans non temere, neque secundum communem usum, sed mystice id completum fuisse. Ne vero audiens, Nisi tibi datum esset, se omni crimine liberum putaret, dicit: Qui me tradidit tibi, majus peccatum habet.* Atqui si datum erat, neque hic neque illi obnoxii erant. Frustra sic loqueris: hic enim *Datum* pro concessum dicitur; ac si diceret, Haec fieri permisit: nec ideo tamen culpa liberi vos estis. Verbis illum perterritum, clamarem praebuit sui purgationem: quapropter ille ipsum absolvo quaerebat. Illi vero rursus clamabant: 12. *Si hunc dimittis, non es amicus Caesaris.* Quia enim ex lege crimina proferentes, nihil profecerant, vafre ad externas vertuntur leges, dicentes: *Omnia qui se regem faciunt, contradicunt Caesari.* Et ubinam hic tyrannus apparuit? unde id comprobare poteris? ex purpura? ex diademate? ex habitu? ex militibus? annon solus semper cum duodecim discipulis ibat, omnibus vilioribus utebatur; cibo, veste, habitaculo? Sed, o impudentiam et intemperantiam formidine! Pilatus enim cum periculum formidaret, si haec negligeret, exit quidem quasi reum examinatum (id enim sibi vult, cum sedisse dicit); sed nullo facto examine, tradidit eum, putans se illos inflexurum esse. Quod enim illo esset animo, ex dictis audi: 14. *Ecce Rex vester.* Cum dixissent illi, *Crucifige*, rursus addidit: 15. *Regem vestrum crucifigam?* Illi vero clamabant, *Non habemus regem nisi Caesarem.* Sponte se ultioni subjecerunt. Ideo Deus illos tradidit, quando se ipsi priores ex ejus providentia et protectione subtraxerant: et cum in consensu regum ejus abnegassent, permisit eos suis calculis subruere. Atqui quae dicta fuerant, totam florum iram sedare debuisse. Sed timuerunt ne dimissus denuo populum congregaret, quod ne eveniret omnia movebant. Grave enim quidpiam esse ambigito, grave, et quod animam perdere possit. Ideo nunquam illum audierunt. At Pilatus verbis tantum vult illum dimitti: illi vero instant dicentes, *Crucifige.* Et cur tantopere illum instanciter satagebant? Ignominiosa mors illa erat. Timentes ergo ne qua in posterum ejus memoria servaretur, hoc probrosus supplicium ipsi inferre student, nescii impedimenti veritatem extolli. Nam quod hoc suspicerentur, audi quid dicant: *Non audivimus, quia seductor ille dixit, Post tres dies resurgam (Matth. 27. 63).* Ideo omnia sua deque vertentes miscabant, ut hanc in posterum staluere perniciosam opinionem; et frequenter cla-

mant, *Crucifige*, incondita nempe turba a principibus corrupta.

3. *Passio Christi semper in mente ferenda.* — Nos autem haec non solum legamus, sed in mente feramus, coronam spineam, vestimentum, calanum, alapas, plagas oculis inflictas, spita, irrationes. Haec quippe in mente frequenter versata omnem iram sedare possunt. Etiam si irredamur, etiam si quod iniuste patiamur, frequenter dicamus: *Non est servus major domino suo (Joan. 13. 16)*; et quae a Judaeis dicuntur, adducamus in medium, cum rabidi dicerent: *Daemonium habes; et, Samaritanus es tu (Id. 7. 20. et 8. 48)*; et, *In Beelzebub eiecit daemonia (Luc. 11. 15)*. Ideo enim haec omnia passus est, ut ejus vestigia sequeretur, et dieteria feramus, quae maxime concitare solent. Attamen ille non solum haec per tulit; sed etiam omnia fecit, ut eos qui haec moliti fuerant a destinato supplicio liberaret. Nam apostolos ad illorum salutem misit. Audis enim dicentes illos, *Scimus quia ignoranter fecistis (Act. 5. 17)*; et sic illos ad poenitentiam attrahunt. Ille et nos imitemur. Nihil enim ita Deum placat, ut inimicos diligere, et benefecere laudentibus. Cum quis tibi molestiam creaverit, ne illum respicias, sed daemone qui movet illum, et contra daemone totam iram effunde: illum vero a diabolo motum miserare. Nam si mendacium a diabolo est, sine causa irasci multo magis ab illo procedit. Cum te irridentem videbis, cogita illum a diabolo concitari; non enim Christianorum dieteria hujusmodi. Nam qui jussus est lugere et audire illum, *Vae qui ridetis (Luc. 6. 25)*, certe cum exprobrat, irridet, exardescit, non opprobriis, sed lacrymis dignus est: nam et Christus turbatus est, Judam recogitans. Haec itaque omnia operibus exsequi meditemur. Nisi enim haec fecerimus, frustra et incassum in hunc mundum venimus; imo potius in malum. Non enim potest fides sola in caelum introducere; sed etiam magis eos, qui malam vitam exhibent, condemnare potest. *Qui enim novit voluntatem domini sui, et non fecit, vulpabit multis (Id. 12. 47)*; et rursus, *Si non reniseris, et loquutus fuisses eis, peccatum non haberent (Joan. 15. 22)*.

E gentiliis in vana studio, negligentiam Christianorum in sancta redarguit. — Quam ergo excusationem habebimus, qui intra regem constituti, in adyta penetrare dignati, et consortes facti mysteriorum a peccatis eximentium, gentilibus, qui horum nullo fruuntur, deteriores sumus? Si enim illi ob vanam gloriam tantam exhibuere philosophiam; multo magis nos, quia ita Deo placet, par est omnino adire virtutem. At ne pecuniam quidem despiciamus; illi vero saepe contempserunt animam, in bellis filios devoverunt daemone insanie, et propter daemones naturam ipsam spreverunt: nos vero ne arguentium quidem pro Christo spernimus, neque, ut Deo placeamus, iram deponimus; sed incendimur, et a febricitantibus nihil differimus. Ut enim illi morbo laborantes, ardentibus sunt: sic et nos, quasi igne quopiam suffocati, cupiditatem nusquam

sistere possumus, iram atque avaritiam augemus. Ideo pudet me et obstupesco, dum apud gentiles video qui pecunias despiciunt, apud nos vero omnes illa cupiditate insanunt. Nam etiam aliquos apud vos respiciamus, qui illas spernant, si aliis capti vitiis sunt, ira et invidia: resque difficilis admodum est puram invenire philosophiam. In causa vero est, quod non studeamus pharnacem ex Scripturis capere, neque cum compunctione illis attendamus, cum dolore et gemitibus; sed perfectorum, si quando otium suppetat. Ideo quia multa rerum secularium colluvies ingressa est, omnia inundat, et si quid lucri obveniat, disperdit. Neque enim si quis vulnere affectus, pharmaceum apponat, nec accurate alliget, sed decidere permittat, et aque, pulveri, æstui, immensisque aliis, quæ possint ulcus labefactare, exponat, aliquid ille proficiet: id vero non ex remedii imbecillitate, sed ex ægri desidia evenit. Hoc nobis quoque contingere solet, cum divinis oraculis tantillum quidem attendimus: secularibus vero rebus nos perpetuo damus. Ita namque semen suffocatur, et omnia

fructu caret. Ne ergo id eveniat, tantillum inspicimus. Intuemur cælum, et oculos inde flectamus in sepulchra et mortuorum tumulos. Nos enim eadem mors expectat, et ipsa migrandi necessitas, sæpe ante vesperam, nos invadat. Apparemus ergo nos ad hanc profectorem; multis namque viaticis opus habemus. Ibi enim multus calor, æstus multus, magna solitudo. Non licet tunc ad pandochæum divertere; non in foro emere; omnia hinc asportanda sunt. Audi quid dicant virgines: *Ite ad vendentes (Matth. 25. 9)*; at illæ euntes non invenerunt. Audi quid dicat Abraham: *Chaos est inter nos et vos (Luc. 16. 26)*. Audi quid Ezechiel de illa die profectat: *Noe, Job, et Daniel filios suos non liberabunt (Ezech. 14. 14)*. Verum absit ut nos talia audiamus verba, sed acceptis hinc quæ ad æternam vitam sufficiant viaticis, utinam videamus Dominum nostrum Jesum Christum, quicum Patri, unaque Spiritui sancto, gloria, imperium, honor, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA LXXXV.

Cap. 10. v. 16. *Tunc ergo tradidit eis illum Pilatus, ut crucifigeretur. Susceperunt autem Jesum, et eduxerunt illum. 17. Et bajulus sibi crucem, exivit in eum qui dicitur Calvaria locus, Hebræice Golgotha, 18. ubi illum crucifixerunt.*

4. Res prosperæ facile possunt dejicere ac prosternere eos qui non attendunt. Ita Judæi a principio Dei gratia fruentes, morem regni gentilium postea querebant, et in deserto post manna caparum recordabantur. Eodem modo hic, Christi recusato regno, regnum Cæsaris sibi acclamarunt. Ideo secundum illorum sententiam constituit eis regem. Cum ergo hoc Pilatus audisset, tradidit eum ut crucifigeretur: admodum injuste. Erat enim interrogandum an regnum affectasset: sed timore tantum motus, sententiam tulit, quod ne ille admitteret, Christus jam monuerat dicens: *Regnum meum non est de hoc mundo.* Sed præsentibus se totum dedens, nihil magni philosophari voluit. Atqui uxoris somnium ipsum perterritificare debuisset. Sed nullo horum melior est effectus: non respexit ad cælum, sed ipsum tradidit. Illi ut jam damnato crucem imposuerunt. Lignum quippe illud abdominalatur, nec contingere quidem volebant. Sic et in figura factum est: nam Isaac ligna portavit. Sed tunc in patris tantum voluntate res consistit (figura quippe erat): nunc vero res consequata est, quia veritas erat. *Et venit in Calvarie locum.* Quidam dicunt Adamum ibi mortuum esse et jacere: et Jesum ubi mors reguaverat, ibi tropæum erexit. Nam tropæum gestabat crucem contra mortis tyrannidem: et sicut victores, sic et ipso victorie symbolum bumeris gestabat. Quid enim, si hæc alio animo præceperant Judæi? Crucifigunt eum cum latronibus, inviti prophetiam implentes. Quæ enim illi ad coatumeliam faciebant, hæc veritati inscribebant:

ut discas quanta sit ejus virtus. Nam et illud jam olim propheta prædixit: *Cum inimicus reputatus est (Isai. 53. 12)*. Voluit ergo dæmon nem gestam ulscurare; sed non potuit. Tres enim sunt crucifixi; solus respicendit Jesus: ut discas ejus virtutem omnia esse operatam. Atqui tribus crucifixis, miracula facta sunt; nemo tamen aliquid ex illis alii quam Jesu tribuit; ita infirmæ erant diaboli insidia, quæ in ipsius caput totæ sunt conversæ. Nam ex his duobus unus salutem est consequutus. Non modo igitur crucifixi gloriæ non nocuit, sed non parum ipsi contulit: non minus enim erat latronem in cruce convertit, et in paradisum inducere, quam petras commovere. 19. *Scriptis autem titulum Pilatus;* tum ut Judæos ulsceretur, tum ut Christus purgaret. Quia enim ut scelestum traderant, et id ex latronum consortio confirmare studebant; ne quis deinde illum incensare posset, et ut scelestum improbumque traducere, illorum ora obstruit, omniumque qui ipsum vellet accusare: ostendensque illos in proprium Regem surrexisse, sic descripta verba posuit, ut in tropæo: quæ verba claram vocem emitterent, ac victoriam regnumque ejus prædicarent. etiamsi non regnum totum. Hoc autem non una lingua sed triplici declaravit. Quia enim credibile erat multo. Judæis commixtos fuisse propter solemnitatem, ut nemo ejus apologiam ignoreret, omnibus linguis Judæorum furorem denotavit. Nam v- crucifixo invadebant. Atqui quid hoc vobis nocebat? Nihil. Si enim mortalis erat, imbecillitas, et extinguendus, cur timentis scriptas literas dicentes illum esse Regem Judæorum? Et quid dicunt? Dic quod ille dixerit (Joan. 19. 21). Nam nunc sententia est et communitis calculus:

1 Allas legitur, *crucis*, pro, *crucifixi*.

θεῶν, ἀλλὰ φλεγαιόμενον, καὶ πυρρτότων οὐδὲν ἀμεινον διακρίμεθα. Καὶ καθάπερ ἐκείνοι τῶν κακῶν κατεχόμενοι διακαεῖς εἰσιν, οὕτω καὶ ἡμεῖς, ὡς περ ἀπὸ πυρὸς τινος ἀρχόμενοι, οὐδαμῶς τῆς ἐπιθυμίας στήνας δύναμιθα, καὶ ὄργην καὶ φιλοχρηματίαν ἀβύσσους. Διὰ ταῦτα αἰσχρονομαί καὶ ἐκπληθρομαι, παρὰ μὲν Ἑλλήσι βλέπων χρηματίας ὑπερρωρῶντας, παρὰ δὲ ἡμῖν μαινομένους ἀπαντας. Εἰ γὰρ καὶ τούτων εὐροαμίνας καταφρονούντας, ἀλλ' ἑτέροις ἀλλέσκονται, ἠθυμῶ καὶ βασικανῶ· καὶ πράγμα ὁσούλοον, καθάρων φιλοσοφίαν εὐφρίην. Τὸ δὲ αἴτιον, οὐ σπουδαζόμεν τὰ φάρμακα λαβεῖν παρὰ τῶν Γραφῶν, οὐδὲ μετὰ κατανύξεως αὐταῖς προσέχομεν, καὶ οὐδύνης καὶ στεναγμοῦ, ἀλλ' ἀπλῶς, εἴποτε σολῆν ἀγάγοιμεν. Διὰ τοῦτο, ἐπιειδὴν πολλὴ φορητὸς εὐθὴ βιωτικῶν πραγμάτων, ἐπικυλίζει πάντα, καὶ εἰ τι γέγονε κέρως, ἀπύλλουσι. Οὐδὲ γὰρ, εἰ τις τραύμα ἔχων, εἴτα φάρμακον ἐπιθεῖς, μὴ μετὰ ἀκριβείας [503] ἐπιθήσειεν, ἀλλ' ἐάσειεν ἐκπῶσθαι, καὶ ὕδατι, καὶ κόνει, καὶ αὐγμῶν, καὶ μυρσίους ἑτέροις τοῖς δυναμοίσι ἐπιτίρῃσι τὸ ἔλκος ἐαυτοῦ ἐκδοῖν, γενήσεται τὸ β' πλῆον αὐτῶν· ἀλλὰ οὐ παρὰ τὴν τῶν φαρμάκων ἀσθένειαν, ἀλλὰ παρὰ τὴν οὐκ εἶναι βραβυμίαν. Τοῦτο καὶ ἡμῖν συμβαίνειν εὐω-

• Editum fuerat ἑτέροις ἀλλέσκονται. E codd. 705, 709 veram lectionem restituiimus. Epist. ἠ' ita Savil. Alius ἐαυτοῦ ἐκδοῖν, ἔσται τι. Morel. ἐαυτοῦ ἐπιθεῖσθαι τι.

ΟΜΙΛΙΑ ΠΕ'.

Τότε οὖν παρέδωκεν αὐτὸν ἀπειτῶς ὁ Πιλάτος, Ἰνα σταυρωθῇ. Παρέλαβον δὲ τὸν Ἰησοῦν, καὶ ἤγαγον αὐτόν. Καὶ βαστάζων τὸν σταυρὸν ἐαυτοῦ, δεξιῶν εἰς τὸν λεγόμενον Κρανίου τόπον, Ἐβραῖοι δὲ Γολγοθᾶ, ὅπου αὐτὸν ἐσταύρωσαν.

α'. Αἱ εὐπραγίαι τοῦς οὐ προσέχοντας θειοὶ καταβαλεῖν καὶ παρασύρει. Οὕτως καὶ Ἰουδαῖοι παρὰ τὴν ἀργίην ἀπολαύοντες τῆς τοῦ Θεοῦ βοήθης, τὸν νόμον τῆς τῶν ἔθνων βασιλείας ἐπιζητοῦν, τὸν ἐρῆμω μετὰ τὸ μάνα κρομμύων ἐμμένοντο. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἰναυθα, τὴν βασιλείαν τοῦ Χριστοῦ παραινοῦμενοι, τὴν τοῦ Καίσαρος ἐπ' αὐτοῖς ἐκάλουν. Τοιγαρῶς διὰ τοῦτο ἐπέστησαν αὐτοῖς βασιλέα κατὰ τὴν αὐτῶν ἀπόφασιν. Ἐπεὶ οὖν ταῦτα ἤκουσαν ὁ Πιλάτος, παρέδωκεν αὐτὴν Ἰνα σταυρωθῇ· σφόδρα ἀλόγως. Διὸν γὰρ ἐρωτήσας, εἰ γε ἐσπούδασεν ὁ Χριστὸς ἐπιθεῖσθαι τυραννίδα, ἀπὸ τοῦ φόβου μόνου τὴν ἀπόφασιν ἤνεγκε· καίτοι γε Ἰνα μὴ τοῦτο πᾶθῃ, προλαβὼν ὁ Χριστὸς φησιν· Ἢ ἐμὴ βασιλεία οὐκ ἐστὶν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου. Ἄλλὰ τοῖς παρούσιν ἐαυτὸν ἰδὼν [504] θοῖς, οὐδὲν μέγα φιλοσοφῆσαι θήλειος· καίτοι τὸ τῆς γενναίας ὄναρ ἰκανὸν ἦν αὐτὸν καταπληθεῖ. Ἄλλ' οὐδενὸν τούτου ἐγένετο βελτίων, οὐδὲ πρὸς τὸν οὐρανὸν εἶδεν, ἀλλὰ παρέδωκεν αὐτόν. Οἱ δὲ ἐπέστησαν αὐτῶν τὸν σταυρὸν ὡς καταδύον λοιπόν. Καὶ γὰρ τὸ ἔϋλον οἰωνίζοντο, καὶ οὐδὲ θιγεῖν ἤνεγκον. Οὕτω καὶ ἐν τῷ τύπῳ γέγονε· καὶ γὰρ ὁ Ἰσαὰκ τὰ ἔϋλα ἐβάστασαν. Ἄλλὰ τότε μὲν μέχρι τῆς γνώμης τοῦ πατρὸς ἔσθη τὸ πρᾶγμα (τύπος γὰρ ἦν)· νῦν δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἐργων ἐξέβλην ἀλήθεια γὰρ ἦν. Καὶ ἤλθεν εἰς τὸν Κρανίου τόπον. Τινὲς φασὶν ἐκεῖ τὸν Ἀδάμ τετελευτηκῆναι καὶ κεῖσθαι· καὶ τὸν Ἰησοῦν ἐν τῷ τόπῳ β', ἐνθα ὁ θάνατος ἰδασκεύων, ἐκεῖ καὶ τὸ τρέπαιον στήσας. Καὶ γὰρ ἐρέσκον ἐξῆτι βαστάζων τὸν σταυρὸν κατὰ τῆς τοῦ θανάτου τυραννίδος· καὶ καθάπερ οἱ νικητῆ, οὕτω καὶ αὐτὸς ἐπὶ τῶν ὁμων ἔφερε τὸ τῆς νίκης σύμβολον. Τί γὰρ, εἰ καὶ ἐτέρᾳ γνώμῃ ἐπέτατον· αὐτὰ οἱ Ἰουδαῖοι;

• Αὐτὸν δεest in quibusdam. β' Ἐν τῷ τόπῳ δεest in aliis.

• Savil. ἐπαρτων. Morel. ἐπέτατων.

ἦεν, ἦταν τοῖς μὲν θείοις λογίοις μικρὸν προσέχωμεν, τοῖς δὲ βιωτικοῖς ἀθρόον ἐαυτοῖς ἐκδύμεν καὶ διετρεῖται. Οὕτω γὰρ ὁ σφόδρος ἀποπνίγεται πᾶς, καὶ πάντα ἀκαρπῆ γίνεται. Ἰν' οὖν μὴ τοῦτο γέννηται, καὶ μικρὸν διαβέβωμεν, ἀναβέβωμεν εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ κατανεύσομεν εἰς τὰ μνήματα καὶ τὰς σορούς τῶν ἀπελθόντων. Καὶ ἡμεῖς γὰρ τὸ αὐτὸ μὲν εἶδος, καὶ αὐτὴ τῆς ἀποθνήσκου ἀνάγκη· πολλῶσι πρὸ τῆς ἐσπέρας ἡμῖν ἐπιστήσεται. Παρασκευάζομεθα τοίνυν πρὸς τὴν ἔξοδον ταύτην. Καὶ γὰρ πολλῶν ἡμῖν δεῖ τὸν ἐφοδίων· ἐπεὶ καὶ πολὺ δὲ καύμα ἐκεῖ, πολλὸς ὁ αὐχμὸς, πολλὴ ἡ ἔρημια. Οὐκ ἐστὶν εἰς πανδοχεῖον καταλῦσαι λοιπόν· οὐκ ἐστὶν ἀγοράσαι τι, μὴ πάντα ἐντεῦθεν λαβόντα. Ἄκουσον οὖν τὶ λέγονται ἀ παρθένου· Ἰστᾶστε πρὸς τοὺς πωλοῦντας· ἀλλ' οὐχ εὐρον ἀπελθούσαι. Ἄκουσον τί φησὶν ὁ Ἀβραάμ, ὅτι Χάσμα μεταξὺ ἡμῶν καὶ ὁμῶν. Ἄκουσον τί φησὶν ὁ Ἰεζεκὴλ περὶ τῆς ἡμέρας ἐκείνης, εἰς τὴν Νῶε, καὶ Ἰώβ, καὶ Δανιῆλ τοὺς υἱοὺς αὐτῶν οὐ μὴ βύσονται. Ἄλλ' ἡμεῖς μὴ γένωμεν τούτων ἀκούσαι τῶν ῥημάτων, ἀλλ' ἀρκοῦντα τῆς αἰωνίου ζωῆς λαβόντας ἐντεῦθεν τὰ ἐφόδια, μετὰ παρθένιας ἰδεῖν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, ὄψα, κρᾶτος, τιμῆ, νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Σταυροῦσι δὲ αὐτὸν καὶ μετὰ ληστῶν, ἀκοντες καὶ ἐν τοῦτω τὴν προφητείαν πληρῶντες. Ἐὰ γὰρ ὕβριζοντες ἐποίουν οὕτοι, ταῦτα τῇ ἀληθείᾳ συντελεῖ· ἵνα μάθησθαι αὐτῆς ἡ δύναμις. Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ἄνευ προέπειν ὁ προφήτης, ὅτι Μετὰ ἀνόμων ἐλογίσθη. Ἐσπούλετο τοιγαροῦν σκευάσθαι τὸ γινόμενον ὁ βαίμων· ἀλλ' οὐκ ἴσχανεν. Ἐσταυρώθησαν μὲν γὰρ οἱ τρεῖς, ἐλαμψε δὲ μόνος ὁ Ἰησοῦς· ἵνα μάθησθαι, ὅτι ἡ δύναμις αὐτοῦ τὸ πᾶν εἰργάσατο. Καίτοι τῶν τριῶν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ προσηλωμένων, τὰ σαύματα οὕτως ἐγένετο· ἀλλ' ὡς οὐδεὶς οὐδὲν τῶν γινουμένων ἐπέφραξεν· ἀοιδεῖν ἐκείνων, ἀλλ' ἡ μόνω τῷ Ἰησοῦ· οὕτως ἔλωος ἡ τοῦ διαβόλου ἐπιβουλὴ γέγονε, καὶ εἰς τὴν αὐτοῦ τὸ πᾶν περιετράπη κεφαλῆν. Καὶ γὰρ ἐκ τῶν δύο τούτων διεσώθη εἰς. Οὐ μόνον οὖν οὐκ ἐπηρεάσε τῇ δόξῃ τοῦ σταυρουμένου, ἀλλὰ καὶ συντελεσεν οὐ μικρὸν· τὸ γὰρ κλονῆσαι τὰς πέτρας οὐκ ἐλαττων ἦν τὸ λησθῆν ἐν σταυρῷ μεταβαλεῖν, καὶ εἰς παράδεισον εἰσαγαγεῖν. Ἐγραψέ δὲ καὶ ἐν τῷ ἐλεον ὁ Πιλάτος, ὅμοι μὲν τοῖς Ἰουδαίοις ἀμυνόμενος, ὅμοι δὲ ἀπολογούμενος ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ. Ἐπειδὴ γὰρ οἱ φαῦλοι ἐξέδωκαν, καὶ τὴν ψῆφον ταύτην τῇ κοινῶν τῶν ληστῶν βεβαίως αἰχελείρουν, ἵνα μηδὲν λοιπὸν ἐξῆ πονηρὰς ἐπιφέρειν αἰτίας καὶ κατηγορίας ἐς φαῦλου τινὲς καὶ πονηροῦ, ἐμφράτων αὐτῶν τὰ στόματα, καὶ πάντων τὸν κατηγορεῖν βουλομένων, καὶ δεκνύς οἱ τῷ οἰκίῳ βασιλεῖ ἐπινοήσασθαι, ὡς περ ἐπὶ τροπαίῳ τινὲς, οὕτω τὰ γράμματα ἐθήκεν, λαμπρὰν ἀφέντια φωνῆν, καὶ τὴν νίκην ἠλοῦντα, καὶ τὴν βασιλείαν ἀνακηρύττοντα, εἰ καὶ μὴ ἀλόκληρον, καὶ τοῦτο οὐ μὴ γλῶττη, ἀλλὰ τριτὴ φωναῖς ὄηλον ἐποίησεν. Ἐπειδὴ γὰρ πολλοὺς εἰως εἰκὸς μγάδων ἐν τοῖς Ἰουδαίοις τὴν ἐορτὴν, ὡς τε μὴδὲν ἀγνοεῖν τὴν ἀπολίαν, οὐκ ἦν φωναῖς ἀπάσας τῶν Ἰουδαίων τὴν μανίαν ἐστηλίτευσε. Καὶ γὰρ καὶ ἄσταυρωμένω ἐβάσκαζον. Καίτοι τί τοῦτο

• Boisius suspicatur legendum ἀθήκεν. Savil. ἐπέφραξεν· sed ἐπέφραξεν, ut in omnibus exemplaribus legitur, hic quodare puto. • Alii τὸν σταυροῦ.

ὁμᾶς ἐβλαπτεν; Ὅθεν. Εἰ γὰρ θνητὸς ἦν καὶ ἀσθε-
νής; καὶ σθένουσαι ἔμελλε, τί [505] δοδεῖκατε τὰ γράμα-
τα λέγοντα, εἰ βασιλεὺς ἐστὶ τῶν Ἰουδαίων; Καὶ τί
φασιν; *Ἐλεε, δεῖ αὐτὸς εἰλεε.* Νῦν μὲν γὰρ ἀπόφασίς
ἐστὶ καὶ κοινή ψήφος· ἂν δὲ προστεθῆ, ὅτι Ἐκείνος
εἶπε, τῆς; αὐτοῦ προκειτάς καὶ ἀλαζονείας δίκαιον
τὸ ἐγκλημα ἐν. Ἄλλ' οὐχ ὁ Πλάτων καταρπάτη, ἀλλ'
ἐπὶ τῆς προτέρας ἐστὶ γνώμη. Οὐ μικρὸν δὲ καὶ ἐν-
τεύθεν οἰκονομεῖται, ἀλλὰ τὸ πᾶν. Ἐπειδὴ γὰρ κατε-
κρίσθη τὸ σταυροῦ τὸ ἔζωον, οὐσὲν αὐτὸν ἀνελε-
σθαι σπουδάζοντος, τῷ καὶ φόβον ἐπιείθετο, καὶ πρὸς
ἕτερα καταπειθόντα τοὺς πιστεύοντας σπεύδειν, ἔμελλε
δὲ χρόνιος ὑστερον ἐπιζητήσθαι, εἰκὸς δὲ τοὺς τρεῖς;
ἔμοι κείσθαι σταυροῦ· ἔνα μὴ ἀγνοῖται· ἐ τοῦ δεσπότου,
πρῶτον μὲν ἀπὸ τοῦ μέσον αὐτὸν κείσθαι, ἔπειτα δὲ καὶ
ἀπὸ τοῦ εἰλωθ ἄλλος πᾶσι ἐγένετο· οἱ γὰρ τῶν ἡσῶτων,
τίλους οὐκ εἶχον. Οἱ δὲ στρατιῶται διενεῖμαντο τὰ
ἰμάτια, τὸν δὲ χιτῶνα οὐκ εἶ. Ὅρα πανταχοῦ δι' ὧν
ἐκονηρόντων τὰς προφητείας πληροῦμαι. Καὶ γὰρ
καὶ τοῦτο ἄνωθεν προεῖρητο. Καίτοι γὰρ τρεῖς ἦσαν σταυ-
ροῦμοι· ἀλλὰ τὰ τῶν προφητειῶν· ἐπ' αὐτοῦ ἐπιλη-
ροῦτο. Διατε γὰρ μὴ ἐπὶ τῶν ἄλλων τοῦτο ἐποίησαν,
ἀλλ' ἐπὶ τούτου μένου; Σὺ δὲ μοι σκόπει προφητείας
ἀκρίβειαν. Οὐ γὰρ ὁ τι ἐμερίσαντο μένον, ἀλλ' ὁ τι καὶ
οὐκ ἐμερίσαντο εἶπεν ὁ προφήτης. Τὰ μὲν οὖν διενεῖ-
μαντο, τὸν δὲ χιτῶνα οὐ διενεῖμαντο, ἀλλὰ κλήρω
τὸ πρᾶγμα ἐπέπεσαν. Τὸ δὲ, Ἐκ τῶν ἀνωθεν ὑπεαντό,
οὐχ ἀπλῶς πρόκειται· ἀλλ' οἱ μὲν φασιν, ἀλληγοροῦσαν
δὲ αὐτοῦ δηλοῦσθαι, ὅτι οὐχ ἀπλῶς ἄνθρωπος ἦν ὁ σταυ-
ροῦμος, ἀλλὰ καὶ ἀνοθεὶς τὴν θεότητα εἶχε.

β. Τινὲς δὲ αὐτὸ τὸ εἶδος τοῦ χιτωνίσκου φασὶ τὸν εὐ-
αγγελιστὴν Ἰστορεῖν. Ἐπειδὴ γὰρ ἐν Παλαιστίνῃ δύο
ῥάκη συμβάλλονται, οὕτως ὑφαντοῦνται τὰ ἰμάτια, δηλοῦν
ὁ Ἰωάννης, ὅτι τοιούτος ἦν ὁ χιτωνίσκος, φησὶν, Ἐκ τῶν
ἀνωθεν ὑπεαντό. Τοῦτο δὲ ἔμοι δοκεῖ λέγειν, αὐτετό-
μενον τὸ ἐπιπέδον τῶν ἱματίων, καὶ εἰ καλόπερον ἐν τοῖς
ἄλλοις ἁπασιν, οὕτω καὶ ἐν τῇ στολῇ τὸ λεῖτον ἐδίωκε
σῆμα. Καὶ οἱ μὲν στρατιῶται ταῦτα ἐποίησαν· αὐτὸς δὲ
σταυροῦμος παρατίθεται τὴν μητέρα αὐτοῦ τῷ μα-
θητῇ, παιδεύων ἡμᾶς μέγας ἐσχάτης ἀναστροφῆς πάσαν
ποιεῖσθαι ἐπιμελείαν τῶν γεγεννηκότων. Ὅτι μὲν οὖν
ἀκαίρως ἠγόησεν, λέγει· *Τί ἔμοι καὶ σοί, γυναῖκα;* καὶ,
Τίς ἐστὶν ἡ μήτηρ μου; ἐναυθα δὲ πολλὴν τὴν φι-
λοστοργίαν ἐπιδείκνυται, καὶ παρατίθεται αὐτὴν τῷ
μαθητῇ ἐν ἡγάπα. Πάλιν ἑαυτὸν κρύπτει ὁ Ἰωάννης
μεταξῶν· εἰ γὰρ ἐβούλητο κομπάειν, καὶ τὴν αἰτίαν
ἂν ἐνέθηκε, δὲ ἦν ἡγαπάτο· καὶ γὰρ εἰκὸς ἦν μεγάλην
τινὰ εἶναι καὶ θαυμαστήν. Τίνος δὲ ἕνεκεν οὐδὲν ἔτερον
τῷ Ἰωάννῃ διαλέγεται, οὐδὲ παραμυθεῖται αὐτὸν κατα-
φώντα·; Ὅτι καιρὸς οὐκ ἦν τῆς τῶν ῥημάτων πα-
ρακλήσεως. Καὶ ἄλλως δὲ, οὐ μικρὸν ἦν τὸ τιμηθῆναι
αὐτὸν τιμῇ τοιαύτῃ, καὶ τῆς παρανομίας· λαθεῖν τὸν
μισθόν. Σὺ δὲ μοι σκόπει πῶς καὶ ἐσταυρωμένος· ἅπαντα
ἀταρᾶχος ἔπραττε, τῷ μαθητῇ διαλεγόμενος περὶ τῆς
μητρὸς, προφητείας [506] πληρῶν, τῷ λησθῆ ἡρωστὰς
ὑποτεινὼν ἐπίθετας. Καίτοι γὰρ πρὶν ἢ σταυρωθῆναι φαί-
νεται ἰδρῶν, ἄγωνιόν, δεδιωκός. Τί ποτε οὖν τοῦτο ἐστίν;
Ὅθεν ἄπορον, οὐδὲν ἀσαφές. Ἐκεῖ μὲν γὰρ ἡ τῆς φύ-
σεως ἀσθένεια εἰδείχθη· ἐναυθα δὲ ἡ τῆς; δυνάμεως πα-
ρρησια εἰδείκνυτο. Ἄλλως δὲ, καὶ ἡμᾶς δι' ἀμφοτέρων
παιδεῖται τοῦτων, κὰν πρὸ τῶν δεσπῶν θορυβώμεθα, μὴ
διὰ τοῦτο ἀφίστασθαι τῶν δεινῶν· ἐπειδὴ δὲ εἰς τὸν
ἀγῶνα ἐμβώμεν, πάντα βέβητα καὶ εὐκόλα ἡγεῖσθαι·

• Morel. ἀλλὰ τὸ τῶν προφητειῶν. β Morel. κατηγνώσθη.

• Ἥγιαται deest in quibusdam mss.

Μη τοῖων ἐρέμωμεν θάνατον· ἔχει μὲν γὰρ ἡ φύξι
κατὰ φύσιν τὸ φιλῶζων· ἀλλ' ἐν ἡμῖν καίται λοιπὸν ἡ
λύσα ταύτης τὰ θεσμά, καὶ τὴν ἐπιθυμίαν ἀσθενη
ποιῆσαι, ἡ δῆσα, καὶ τυραννικωτέρων ἐργασθῆσαι.
Ὅσπερ γὰρ ἔχομεν τὴν ἐπιθυμίαν τῶν σωμάτων
μίσειος, ὅταν δὲ φιλοσοφώμεν, ἀσθενη ποιούμεν τὴν
τυραννίδα· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ζωῆς συμβαίνει. Καθά-
περ γὰρ τὴν ἐπιθυμίαν τῶν σωμάτων ἐνέθηκα ταῖς
παιδοποιείαις, συγκροτῶν ἡμῶν τὰς διαβολὰς ὁ θεός,
οὐ κωλύων τὴν ἀνωτέρω τῆς ἐγκρατείας ὀδὴν ὀδόν·
οὕτω καὶ τὸν πόθον τῆς ζωῆς ἐνέσπειρε, κωλύων ἑαυ-
τοῦς ἀναίρειν. οὐκ ἐμποδίζων δὲ ἡμῖν πρὸς τὸ τῆς παρ-
ούσης ζωῆς ὑπεροχῆν. Καὶ χρὴ ταῦτα εἰδόμενος τὰ μέ-
τρα διατηρεῖν, καὶ μήτε αὐτομάτως ἐπὶ τὸν θάνατον
ἵνασι ποτε, κὰν μυρία ἂν ἔχη δεινά· μήτε ἐλοκίμοιους
ὑπὲρ τῶν τῷ θεῷ δοκούντων ἀναθεσθαι καὶ ἀκνεῖν, ἀλλὰ
θαβρόντως ἀποδύεσθαι, τὴν μέλλουσαν τῆς παρούσης
ζωῆς ἀ προτιμῶντες.

Αἱ δὲ γυναῖκες περιεστῆκεισαν τῷ σταυρῷ καὶ
τὸ ἀσθενεστερον γένος ἀνδρεῖστερον ἐβῆν τότε· οὕτω
πάντα μετεσκευάζετε λοιπὸν. Αὐτὸς δὲ τὴν μητέρα πα-
ραβήμενος, φησὶν· *Ἴδε ὁ υἱός σου. Βαβαί τίς τιμῆς!*
ὅση τὸν μαθητὴν εἰμῆμος τιμῆ! Ἐπειδὴ γὰρ αὐτὸς
ἄφηκε λοιπὸν, τῷ μαθητῇ παρέδωκε τριηλιόσημον.
Ἐπειδὴ γὰρ εἰκὸς ἦν, ἂνε μῆτερα οὖσαν, ἀλγελῶν καὶ
τὴν προστασίαν ζητεῖν, εἰκότως αὐτὴν ἐγκριεῖται τῷ
ποθομένῳ. Τοῦτο φησὶν· *Ἴδε ἡ μήτηρ σου.* Ταῦτα
δὲ εἶπε, συνάπτων αὐτοῖς εἰς ἀγάπην· ὅσπερ οὖν καὶ ὁ
μαθητῆς συνίει, εἰς τὰ ἴδια αὐτὴν εἶλετο. Διατε γὰρ
μηδεμιὰς ἄλλης ἐμνημόνευσε γυναίκης, καίτοι καὶ ἕτερα
εἰσῆται; Ἀδελφῶν ἡμᾶς πλέον ἐνέμει ταῖς μητέ-
ρσιν. Ὅσπερ γὰρ ἐναντιούμενος τοῖς γονεῦσι περὶ τὰ
πνευματικὰ, οὐδὲ εἰδόμενος χρὴ· οὕτως ἐταν μὴδὲν ἐμποδί-
ζωσιν, ὅταν τὸ εἶδος ἀποπέμωσιν αὐτοῖς δεῖ, καὶ πρὸ τῶν
ἄλλων αὐτοῖς εὐθέσθαι, ἀνθ' ὧν ἕτερον, ἀνθ' ὧν ἀνέθρε-
ψαν, ἀνθ' ὧν μυρία ὑπέστησαν δεινά. Οὕτω καὶ Μαρ-
κίλιος ἐπιστομίζει τὴν ἀναστροφὴν. Εἰ γὰρ μὴ ἐγεν-
νήθη κατὰ σάρκα, μηδὲ μητέρα εἶχε, τίως ἕνεκεν τοσ-
αύτην περὶ αὐτὴν μόνην ποιεῖται πρόνοιαν; Μετὰ ταῦτα
εἰδὸς ὁ Ἰησοῦς, ὅτι πάντα τετέλεστοι· τουτέστιν,
ὅτι οὐδὲν λείπει τῇ οἰκονομίᾳ. Πανταχοῦ γὰρ ἐσποῦδακὴ
καινὸν δείξει τὸν θάνατον τοῦτον ἔντα, εἰ γὰρ ἐν τῇ ἐξουσίᾳ
τοῦ τελευτώντων τὸ πᾶν ἔκειτο, καὶ οὐ πρότερον ἐπέκει
τῷ σώματι ἡ τελευτή, ἕως ὅτε αὐτὸς ἐβούλετο· ἐβού-
λετο [507] δὲ μετὰ τὸ πάντα πληρῶσαι. Διὰ τοῦτο καὶ
εἶλεν· Ἐξουσίαν ἔχω θεῶν τὴν ψυχὴν μου, καὶ
ἐξουσίαν ἔχω κἀλλίον λαθεῖν αὐτήν. Εἰδὸς οὖν πάντα
πεπληρωμένα, λέγει, Διγῶ, πάλιν ἐναυθα προφητείας
πληρῶν. Σὺ δὲ μὲν τὸ μαρτῶν τῶν παρεστῶτων ἐνόησον.
Κὲν γὰρ μίρους ἔγωμεν ἐχθροῦς, καὶ ἀνήκεστα πα-
νοθήτες ὤμεν, ὀρῶντες αὐτοῖς ἀναιρουμένους, κατα-
καμπόμεθα· οὕτοι δὲ οὐδὲ οὕτως ἐπέλασαν πρὸς αὐ-
τὸν, οὐδὲ τοῖς ὀρωμένοις γεγονῶσιν ἡμερος, ἀλλ' ἐξέθη-
ροῦντο μάλλον, καὶ τὴν εἰρωσύνην ἐπέτεινον· καὶ σπόγγον
προσένεγκαντες βῆος, οὕτως αὐτὸν ἐπίστουν, ὡς τῆς
καταδικῶς αὐτὸ προσέφρονται, ἐπεὶ καὶ τὸ ὑσώπων ἐπὶ
τοῦτο πρόσκειται. *Λαθῶν οὖν σφισι, Τετέλεστοι.* Εἰς;
ἀταρᾶχος καὶ μετ' ἐξουσίας πάντα πράττοντας; Καὶ τὸ
ἔξω δὲ τοῦτο ὅλοιο. Ἐπειδὴ γὰρ πάντα ἀκηρτίσθη,
Κλίνας τὴν κεφαλὴν (οὐδὲ γὰρ αὐτὴ προσήλωτο), τὸ
πνεῦμα ἀρῆκε, τουτέστιν, ἀπέψυξε. Καίτοι οὐ μετὰ τὸ
κλίνας τὴν κεφαλὴν τὸ ἐκνεύσαι· ἐναυθα δὲ τούτων-

si vero adiciatur, *Ipsæ dixit*, illius petulantia et arrogantia id adscribitur. Neque tamen sententiam mutavit Pilatus, sed persistit. Hinc autem non parva quepiam res, sed totum dispensatur. Cum enim crucis lignum defossum fuisset, nec illud quispiam erueret auferet, instante metu, et fideles, aliis rebus urgentibus, incumbere; et tamen futurum erat, ut insequenti tempore crux perquireretur, et tres truces una jacerent: ne ignoraretur quænam Domini fuisset, primo quod in medio esset, deinde ex titulo agnita fuit; latronum quippe crucis titulos non habebant. Milites autem diviserunt vestimenta, sed non tunicam. Vide rursus per prava illorum gesta prophetias ubique impleri. Nam illud quoque jam olim prædictum fuerat. Atqui tres erant crucifixi; sed prophetia in illo implebantur. Cur enim non in aliis idem fecerunt, sed in hoc tantum? Tu vero mihi consideres velim prophetia: accuratiorum. Non modo enim divisisse dicit propheta, sed etiam non divisisse: alia diviserunt, tunicam non diviserunt, sed sorti rem commiserunt. Illud vero, 23. *Desuper contexta*, non sine causa ponitur; sed alii dicunt allegoriam esse, quia non simpliciter homo erat crucifixus ille, sed prius divinitatem habuit.

2. *Vestium ritus in Palestina. Tunica inconsutilis*. — Alii dicunt illud vestis genus describere evangelistam. Quia enim in Palestina duos consuentes pannos, sic vestimenta texunt, ut significet Joannes, talem fuisse tunicam, dicit, *Desuper contexta*. Id vero dicere mihi videtur, ut vestium vilitatem subindicet: et sicut in aliis omnibus, sic in veste eum vilitati studuisse. Et hæc quidem milites (Joan. 19. 24). Ipse vero crucifixus matrem suam discipulo commendat, ut nos doceat ad extremum usque halitum, parentum curam præcipuam esse gerendam. Quando igitur Mater interpestive accessit, dicit: *Quid mihi et tibi est, mulier* (Joan. 2. 4)? et, *Quæ est mater mea* (Matth. 12. 48)? hic vero magnum exhibet amorem, et discipulo quæri diligebat ipsam commendat. Rursus nomen suum Joannes modeste tacet: nam si gloriari voluisset, causam etiam dixisset cur diligere, quam verisimile est fuisse magnum mirabilemque. Cur nihil aliud Joanni dicit, neque illum mœstum consolatur? Quia tempus consolandi non erat. Alioquin non parva res erat quod ille tali dignaretur honore, et perseverantia suæ præmium acciperet. Tu vero mihi considera quomodo crucifixus omnia sine perturbatione faciat, discipulum de matre alloquatur, prophetias impleat, latroni bonam spem indat; etiamsi antequam crucifigeretur visus fuerit sudare, in agonia esse, timere. Quid igitur hoc est? Nihil dubii, nihil incerti. Illic enim naturæ infirmitas ostensa est, hic potestatis magnitudo. Ad hæc, his duobus nos admonei, etiamsi antequam mala ingruant perturbemur, non ideo absistendum esse a malis; sed cum in ipsa certamina ingressi sumus, tunc omnia facilia et levia existimanda esse. Ne itaque mortem formidemus: naturæ quippe inest vitæ amor; sed in nostra potestate est sui vinculum solvere, et cupiditatem illam minuere; vel

alligare, et vehementiorem reddere. Sicut enim coitus cupiditatem habemus, sed si philosophemur illam colibemus tyrannidem: sic et in vita accidit. Nam sicut concupiscentia carnalis servandæ proles causa indita est; quod Deus successione generis stabiliverit, neque tamen impedierit ut superiorem continentiam viam teneamus: sic et vitæ amorem indidit, vetans ne quis sese interficiat, nec tamen vetans ne præsentem vitam spernamus. Horum gnaros oportet modum servare; nec sponte ad mortem ruere, etsi quibus mille prematur malis; neque abreptos ab causis Deo acceptas, formidare et reuere, sed fideliter adire, futuramque vitam præsentem antepone.

Matrem cur discipulo Christus commendat. — 25. *Stabant autem mulieres juxta crucem*. Infirmitas sexus, fortior tunc apparuit: ita omnia tunc invertuntur. Ipse vero Matrem commendans dicit: 26. *Ecce filius tuus*. Pape, quantum honorem discipulo collatum! Cum enim ipse jam ahiret, ipsam discipulo curandam tradit. Quia enim credibile erat ipsam, utpote matrem, dolere et patrocinium querere, jure illam discipulo tradidit dicens: 27. *Ecce mater tua*. Hæc porro dicebat, ipsos mutuo conjungens amore: quod enim intelligeret discipulus, ipsam in sua accepit. Cur autem nullam aliam memoravit mulierem, licet alia quoque adstaret? Ut nos doceret plus tribuendum matribus esse. Ut enim parentes, cum spiritualia impediunt, ne cognoscendi quidem sunt: sic cum non ea cohibent, omne debitum est ipsis præstandum, et alia sunt anteponendi, quia nos genuerunt, educarunt, milleque mala subierunt. Sic Marcionis impudentiam reprimit (a). Si enim secundum carnem natus non esset, nec matrem haberet, cur tantam de illa sola gerit curam? 28. *Postea sciens Jesus, quoniam jam omnia consummata sunt*; id est, quod nihil œconomia desit. Ubique enim satagebat ostendere hanc novam esse mortem: siquidem in potestate morientis sita omnia erant, neque prius mors corpori advenit, quam ipse vellet: volebat autem cum omnia implesset. Ideo dicebat: *Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum sumendi eam* (Joan. 10. 18). Sciens ergo omnia consummata, ait, *Sitilo*. Illic rursus prophetiam implet. Tu vero mihi perpende sceleratum adstantium animum. Etiamsi enim innumeros habeamus inimicos, et intulerabilia ab eis perpassi simus, quando videmus eos interfici, plangimus: hi vero non flexi sunt erga illum, neque his conspectis mitiores facti sunt; sed magis efferalantur, et irriationem augebant, in spongia offerentes illi acetum: sic illi potum dederunt, ut damnatis porrigitur: nam hyssopus ideo offertur. 30. *Cum accepisset autem dixit, Consummata est*. Vidistis enim imperturbatum cum potestate hæc facere? quod ex sequentibus ostenditur. Cum enim omnia consummata essent, *Inclinato capite* (non enim illud clavis erat affluxum), *tradidit spiritum*, hoc est, expiravit. Atqui non post inclin-

(a) Marcion dicebat Christum non vere ex matris natura esse.

tum caput expirat; hic vero contrarium efficitur. Non postquam expiraverat caput inclinavit, ut apud nos fieri solet; sed postquam inclinaverat, expiravit. Quibus omnibus declaravit evangelista, ipsius universorum esse Dominum.

3. At Judæi rursum, qui camelum deglutiebant et culicem excolabant (*Math. 23. 24*), tantum nefas ausi, de die consultant. 31. *Quia Parasceve erat, ut non remaneret in cruce corpora, rogaverunt Pilatum, ut frangerentur eorum crura. Videntur quam fortis sit veritas? Per studia eorum prophetia impletur. Aſa quoque prædictio finem accipit. Venientes enim milites aliorum frangerunt crura (*Joan. 19. 32*). Christi non item. Attamen hi in gratiam Judæorum ejus latus lancea perforarunt, et mortuo corpori contumeliam inferunt. O scelestam et execrandum facinus! Sed ne turberis, ne deſiciaris, dilecte. Nam quæ mala illi voluntate faciebant, veritatem propugnabant. Prophetia namque erat, *Videbunt in quem transfixerunt* (*Ibid. 37*). Neque hoc tantum; sed etiam iis qui infideles futuri erant, hoc facinus demonstrationi fuit, ut Thomæ et ipsi similibus. Ad hæc etiam mysterium ineffabile consummabatur. *Exiit enim sanguis et aqua.* Non sine causa vel casu hi fontes manarunt; sed quia ex hoc utroque Ecclesia constituta est. Hoc sciunt iustitiam, qui per aquam regenerantur, ac per sanguinem et carnem nutriuntur. Illic initium mysteria sumunt, ut cum ad tremendum poculum accesseris, sic venias ac si ex hoc latere potaturus esses. 35. *Et qui vidit, testimonium perhibuit, et verum est testimonium ejus.* Hoc est. Non ab aliis audivi, sed ipse præsens vidi, et verum est testimonium. Merito sane. Contumeliam narrat; non magnum quid et mirabile, ut possis contra suspicari; verum ille hæreticorum ora comprimens, et futura prænuntians mysteria, atque contentum in ipsis thesaurum considerans, minutatim recenset ea quæ gesta sunt. Impleta est autem propheta illa, 36. *Os ejus non comminuet.* Etiam si enim hoc de Judæorum agno dictum sit, tamen propter veritatem figura præcessit, et in hoc magis completum est. Ideo prophetam in medium adduxit. Cum esse testem afferens ubique non videretur idè dignus haberi, adducit Moysen, ut innuat hoc non casu factum esse, sed jam olim scripto fuisse prænuntiatum. Hoc illud dictum est: *Os ejus non comminuetur* (*Exod. 12. 46. Num. 9. 12*). Rursumque ex seipso propheta fidem facit. Hæc dixi, inquit, ut discatis magnam esse affinitatem inter figuram et veritatem. Videntur quantum curam adhibeat, ut credatur illud quod turpe ignominiosumque videtur? Nam corpus a milite contumelia afflicti, longe pejus erat quam crucifigi. Attamen et hæc dixi, inquit, et cum diligentia magna dixi, 35. *Ut credatis.* Nemo itaque fidem neget, neque præ pudore nostris noceat. Nam quæ maxime contumeliosa videntur, hæc sunt bonorum nostrorum honestissima. 38. *Post hæc autem veniens Joseph ab Arimathia, cum esset discipulus: non ex duodecim, sed fortassis ex septuaginta.* Jam enim putantes sedatam iram esse per crucem, cum libertate accesserunt, et funus curaverunt. Ac-*

cedens igitur, a Pilato gratiam petit, ille concedit. Cur enim non fecisset? Tum ipsi eperi maum adhibuit etiam Nicodemus; et magnifice sepeliunt. Adhuc enim illum pro puro bonine habebant. Et aromata ferunt hujusmodi, quæ maxime possint corpus diuturno tempore conservare, ne citius in corruptionem vergat: quo indicabatur illos non magnum quidpiam de ipso sentire; attamen multum amorem præ se ferebant. Cur autem nemo ex duodecim accessit, non Joannes, non Petrus, non alius quispiam ex insignioribus? Neque hoc occultat discipulus. Nam si quis dixerit, ob metum Judæorum, hi quoque timebant: nam hic erat, inquit, *Absconditus ob metum Judæorum.* Nec dixeris, sic fecisse quod contemnerent; sed ipse quoque metuens accessit. Joannes autem qui adferat et expirantem viderat, nihil hujusmodi fecit. Quid ergo dicendum? Mihi videtur cum ex insignioribus viris fuisse, ut ex funeris sumpto liquet, et Pilato notum fuisse: quapropter id impetravit, ipsumque sepelivit, non ut damnatum, sed ut nos erat Judæis sepelire virum magnum et admirandum.

4. Cum autem tempore urgerentur (illo enim hora nona mortuo, deinde iis Pilatum ademitibus, et corpus auferentibus, credibile erat vesperam adventuram esse, qua non licebat operari), in proximo monumento corvo deponunt. Dispensatum est ipsius deponi in novo monumento, in quo nemo depositus ante fuerat: ut non crederetur alterum resurrexisse, qui cum illo depositus fuisset; et ut discipuli facile possent eo venire, et que venerant spectare, cum vicinus esset locus; utque testes resurrectionis forent, non illi tantum, sed etiam inimici. Nam quod signacula in sepulcro posita fuerint, quodque custodes milites assederint, id certe testimonium sepulture erat: illam enim non minus quam resurrectionem in confesso esse Christus curavit. Ideo discipuli admodum student comprobari mortem. Nam resurrectionem totum sequens tempus confirmaturum erat; mors vero si obscura nec prorsus manifesta fuisset, resurrectionis rationem obscurasset. Neque his solum de causis in viciuo loco sepultus est, sed ut falsus ostenderetur corporis furto sublato rumor. (*Cap. 20.*)

1. *Una autem sabbatorum, hoc est, Dominica, prime diluculo, Maria Magdalene venit mane, et videt lapidem revolutum a monumento.* Surrexerat enim, et lapide et signis impositis. Cum autem oporteret etiam alios certiores fieri, sepulcrum post resurrectionem aperitur, et sic quod factum erat confirmatur.

Marie Magdalene fervens amor. — Hoc etiam Mariam movit. Quæ cum Magistrum tantopere amaret, quia sabbatum transierat, non cessavit; sed primo diluculo venit, ut ex loco aliquid acciperet consolationis. Et viso loco, lapideque sublato, non intravit, nec introspectit, sed ad discipulos cucurrit, desiderio ardens. Hoc enim maxime curabat, ut quæpiam sciret quid de corpore factum esset. Hoc enim *curas* significabat, et verba declarabant. 2. *Tulerunt Dominum meum, et nescio ubi posuerunt eum.* Videntur quomodo de resurrectione nondum quid clare cogno-

τιον. Οὐδὲ γὰρ ἐπειδὴ ἐξέπνευσεν, ἐκλίνε τὴν κεφαλὴν, ἔπερ ἐπ' ἡμῶν γίνεται· ἀλλ' ἐπειδὴ ἐκλίνε τὴν κεφαλὴν, τότε ἐξέπνευσε. Δι' ὧν πάντων ἐδήλωσεν ὁ εὐαγγελιστὴς, ὅτι τοῦ παντός Κύριος αὐτὸς ἦν.

γ'. Ἄλλ' οἱ Ἰουδαῖοι πάλιν οἱ τὴν κήρυξιν καταπίνοντες, καὶ τὸν κώνωπα διωλίζοντες, τλησκοῦντο ἐργασάμενοι τολμημα, περὶ τῆς ἡμέρας ἀκριβολογούντας. Ἐπεὶ γὰρ *Παρασκευὴ ἦν λοιπὸν, ἵνα μὴ μείνῃ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ τὰ σώματα, ἤρθησαν τὸν Πιλάτον, ἵνα καταγώσων αὐτὸν τὰ σκέλη*. Ὅρθς πῶς ἐστιν ἰσχυρὸν ἢ ἀλήθεια; Δι' ὧν ἐκεῖνοι σπουδάζουσι, διὰ τούτων ἢ προφητεία πληροῦται. Ἀπὸ γὰρ τοῦτος ἕτερα αὐτοῖς; αὐτῆ προαναφώνησις λαμβάνει τέλος. Ἐδοθέντες γὰρ οἱ στρατιῶται, τῶν μὲν ἄλλων κατέβαν τὰ σκέλη, τοῦ δὲ Χριστοῦ οὐκ ἔτι. Ἄλλ' ὁμοῦς οὐκὰρ χαρίζομενοι τοῖς Ἰουδαῖοις ἐνέειν αὐτοῦ τὴν πλευρὰν τῆς λόγχης, καὶ νεκρὸν τὸ σῶμα λοιπὸν ἐνύθραξον. Ὡς τῆς μιᾶρας προκρίσεως καὶ ἐναγοῦσι! Ἀλλὰ μὴ θορυβήσῃς, μηδὲ κατηχηθῆς, ἀγαπητέ. Ἄ γὰρ ἀπὸ ποικίρας ἔπραττον γνώμης ἐκείνοι, ταῦτα τῆ ἀληθείας συνηγωνίζετο. Προφητεία γὰρ ἦν καὶ ἐντεῦθεν λέγουσα· Ὅψονται εἰς ὃν ἐξέκρινται. Καὶ τὸ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς μέλλουσιν ἀπιστεῖν ἐγίνετο πίστεως ἀποδείξις τὸ τολμηθῆν, οἷον τῷ θωμᾷ καὶ τοῖς κατ' ἐκείνους. Μετὰ δὲ τούτου καὶ μυστήριον ἀπόβητον ἐτελεύτησεν. Ἐξῆλλος γὰρ ὕψος καὶ ἰσχύς. Οὐχ ἀπὸ κλιῶς δὲ οὐδὲ ὡς ἐτυγεν αὐταῖς ἐξῆλλον ἀπὸ πηγῶν· ἀλλ' ἐπειδὴ ἔξ ἀμφοτέρων τούτων ἡ Ἐκκλησία συνίστηκε. Καὶ Ἰασησὸν ἢ μεταγαγόμενοι, δι' ὕδατος μὴν ἀναγεννώμενοι, δι' αἵματος δὲ καὶ σαρκὸς τρεφόμενοι. Ἐντεῦθεν ἄρχην λαμβάνει τὰ μυστήρια, ἵν' ὅταν προΐσθῃ τῷ φρικτῷ ποτηρίῳ, ὡς ἀπ' αὐτῆς πίνων τὴν πλευρὰς, οὕτως προΐσθῃ. Καὶ τοῦτο ὁ *ἑωρακίως μεμαρτύρηκε, καὶ ἀληθῆς ἐστὶν ἡ μαρτυρία αὐτοῦ*· τούτεστιν, Ὁ παρ' ἑτέρων ἤκουσα. [508] ἀλλ' αὐτὸς παρὸν εἶδον, καὶ ἀληθῆς ἐστὶν ἡ μαρτυρία· ἐκείνως. Ἰδριν γὰρ γινωσκόμεν ἐξηγεῖται· οὐ μᾶλλον καὶ θαυμαστὸν ἐξηγεῖται, ἵνα ὑποπτεύσῃς τὸν λόγον· ἀλλ' αὐτὸς δὲ τὸν ἀρετικῶν ἀπαρλιζόμενος στόματάς, καὶ τὰ μέλλουσα προαναφώνων μυστήρια, καὶ τὸν ἐναποκείμενον αὐτοῖς καταοπτεῖων θησαυρὸν, ἀκριβολογεῖται περὶ τοῦ συμβάντος. Πληροῦται δὲ καὶ ἐκείνῃ ἢ προφητεία, ὅτι Ὅσπου τὸν αὐτοῦ οὐ συντερίζουσιν. Εἰ γὰρ καὶ περὶ τοῦ παρ' Ἰουδαίους ἀμυντοῦ τοῦτο εἰρηται, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀλήθειαν ὁ τύπος προέδραμε, καὶ ἐπὶ τοῦτο μᾶλλον ἐξέβη. Διὰ τοῦτο καὶ τὸν προφήτην εἰς μέσον ἔγαγεν. Ἐπειδὴ γὰρ ἄνω καὶ κάτω ἐαυτὸν εἰς μέσον φέρων, οὐκ ἔδοκει ἀξιοπίστος εἶναι, παράγει τὸν Μωυσῆα, λέγων, οἱ ἀπὸκλιῶς οὐδὲ τοῦτο ἐγίνετο, ἀλλ' ἄνωθεν προεγράφη. Καὶ τοῦτο ἐστὶν ἐκεῖνο τὸ εἰρημένον, ὅτι Ὅσπου τὸν αὐτοῦ οὐ συντερίζουσα. Καὶ πάλιν τῷ προφήτῃ παρ' ἐαυτοῦ τὴν πίστιν παρέχει. Ταῦτα δὲ εἶπον, φησὶν, ἵνα μάθητε οἱ κολλῆ ἢ συγγένεια τοῦ τύπου πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Ὅρθς πότῃ ποιεῖται σπουδῆν ὥστε πιστευθῆν τὸ θεοῦ ἐπινοεῖσθαι εἶναι, καὶ αἰγυρῆν φέρων; Τὸ γὰρ καὶ εἰς νεκρὸν ὄβριον σῶμα τὸν στρατιῶτην, τοῦ σταυρωθῆναι πολλῶν χεῖρον ἦν. Ἄλλ' ὁμοῦς καὶ ταῦτα, φησὶν, εἶπον, καὶ μετὰ πολλῆς σπουδῆς εἶπον, ἵνα πιστεύσῃτε. Μήδεὶς τοίνυν ἀπιστεῖται, μηδὲ ἀλογηόμενος βλαπτεῖται τὰ ἡμέτερα. Τὰ γὰρ μάλιστα ἀποκρίσιστα δοκούντα εἶναι, ταῦτα ἐστὶ τὰ σεμνολογήματα τῶν ἡμετέρων ἀγαθῶν. Μετὰ ταῦτα ἔβη ὁ Πιστῆς ὁ ἀπὸ Ἀρμαβίας, μαθητῆς ὧν· οἱ τῶν δώδεκα, ἀλλὰ τῶν ἐδοξομήκοντα ἰσω·. Λοιπὸν γὰρ νομίσαντες ἐσθῆσαι τὴν ὄργην τῷ

σταυρῷ, μετὰ ἀδείας προσήσαν, καὶ τῆς κηδεῖας ἐπεμελοῦντο. Προσελθὼν τοίνυν, παρὰ τοῦ Πιλάτου τὴν γὰριν αἰτεῖ, καὶ δίδωσιν ἐκείνως. Τί γὰρ οὐκ ἐμελλεν; Συνανταζόμενεται αὐτῷ καὶ Νικόδημος, καὶ πολυτελῆ ποιεῖ τὴν ταφῆν. Ἐτι γὰρ ὡς περὶ ἀνθρώπου δεικνύοντο ψυλοῦ. Καὶ ταῦτα εὐφρονισμὸν ἀρόματα, δὲ μάλιστα τὸ σῶμα πάρεκεν ἐπὶ πλὴν διατηρεῖν, καὶ μὴ συγχυρεῖν ταχέως ἐνδιδόναι τῇ φθορᾷ· ὅπερ οὐδὲν μᾶλλον περὶ αὐτοῦ φανταζόμενον ἦν· πλὴν ἀλλὰ πολλὴν φιλοστοργίαν ἐπεδείκνυτο. Πῶς δὲ οὐδεὶς τὸν δώδεκα προσήλθεν, οὐκ Ἰωάννης, οὐκ Πέτρος, οὐκ ἄλλος τις τῶν ἐπιστῆμων; Καὶ οὕτως τοῦτο κρύπτει ὁ μαθητῆς. Εἰ γὰρ τὸν φόβον λέγοι τις τῶν Ἰουδαίων, καὶ οὕτως τῷ αὐτῷ καταχέοντο φθῶν· καὶ γὰρ καὶ οὗτος; ἦν, φησὶ, *Κεκρυμμένος δὲ ἐστὶν ὁ φόβος τῶν Ἰουδαίων*. Καὶ οὐκ ἔχει τις εἰπεῖν, ὅτι τῷ σφόδρα δ' αὐτῶν καταφρονεῖν τοῦτο ἐποίησεν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς δεδοκίως ὁμοῦς προσήλθεν. Ὁ δὲ Ἰωάννης καὶ παρὸν καὶ ἴδων αὐτὸν ἀποβύβαντα, οὐδὲν τοιοῦτον ἐποίησε. Τί οὖν ἐστὶν; Ἐμοὶ δοκεῖ τῶν σφόδρα ἐπιστῆμων εἶναι (καὶ ἀπὸ τῶν ἐνταρξάντων τὸ σῶμα, μετὰ τῶν Πιλάτων ὄβριον; ὧν· ὅθεν καὶ τὴν γὰριν ἔλαβε. Καὶ ἐνταρξάντες λοιπὸν, οὐχ ὡς καταδικῶν, ἀλλ' ὡς; ἔθος τοῖς Ἰουδαίοις, πολυτελεῖς ὡς μέγαν τι καὶ θαυμαστῶν.

δ'. Ἐπειδὴ δὲ ὁπὸ τοῦ καιροῦ συνίσχοντο (ἐνάτης [509] γὰρ ὥρας γενομένης τῆς τελευταῖας, εἰτα μεταξὺ τῶν Πιλάτων προσόντων καὶ καθαιρουμένων τὸ σῶμα, ἐκείνῃ ἦν ἐστέραν καταλαθεῖν, ἐν ἧ θίμεις οὐκ ἦν ἐργασασθαι), τίθεσιν αὐτὸν εἰς τὸ πλῆθος μνημείων. Οὐκονομῶντες δὲ, καὶ καινὸν αὐτὸν τεθῆναι μνημείον ἐνθα ἠμελεις ἐτεθῆ, ὥστε μὴ ἐτέρου τινὸς νομισθῆναι τὴν ἀνάστασιν γεγενῆσθαι, τοῦ μετ' αὐτοῦ κειμένου· καὶ ὥστε τοὺς μαθητὰς δυνηθῆναι μετ' εὐκολίας παραγενέσθαι, καὶ θεάσθαι τῶν συμβάντων γενέσθαι, πλησίον ὄντος τοῦ τόπου· καὶ τῆς ταφῆς δὲ μάρτυρας εἶναι οὐκ αὐτοῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἰσχυροῦς. Τὸ γὰρ σήμενα ἐπιθεῖναι τῷ τάφῳ, καὶ φύλακας ἐκεῖ παρακαθῆσθαι στρατιῶτας, μαρτυροῦντων ἦν τῇ ταφῇ· τῆς γὰρ ἀναστάσεως οὐκ ἤτεον διολογηθῆναι τοῦτο ἐπιστάσαντες ὁ Χριστὸς. Διὸ καὶ ὁ μαθητὰς πολλῶν περὶ τοῦτο ποιοῦνται σπουδῆν, ὥστε δεῖξαι οἱ τελευτήσονται. Τὴν μὲν γὰρ ἀνάστασιν ὁ μετὰ ταῦτα ἀπᾶς ἐμελλε βεβαιῶν χρόνος· ἐκείνῃ δὲ, εἰ τότε συνεκρίσθη, καὶ μὴ σφόδρα κατάθλος γέγονε, ἐμελλε λυμῆνεσθαι τῷ τῆς ἀναστάσεως λόγῳ. Οὐ τούτων δὲ μόνον ἐνεκεν τὸ ἐγγίς τεθῆναι γέγονεν, ἀλλ' ὥστε καὶ ψευδῆ δειχθῆναι τὸν περὶ τῆς κλοπῆς λόγον. *Τῆ δὲ μῶ τῶν σαββάτων* (τούτεστι, τῆ Κυριακῆ) ἔδρανον βαθέος, *Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ ἔρχεται πρῶτῃ, καὶ βλέπει τὸν λίθον ἠμῶντον ἐκ τοῦ μνημείου*. Ἀνέστη μὲν γὰρ, καὶ τοῦ λίθου καὶ τῶν σημάτων ἐπιτεκμῆναι. Ἐπειδὴ δὲ ἐχρῆν καὶ τοὺς ἄλλους πληροφορηθῆναι, ἀνοίγεται τὸ μνημείον μετὰ τὴν ἀνάστασιν, καὶ οὕτως πιστοῦται τὸ γεγονός.

Τοῦτο γοῦν καὶ τὴν *Μαρίαν ἐκίνησε*. Πάνυ γὰρ περὶ τὸν διδάσκαλον φιλοστοργίως ἔχουσα, ἐπειδὴ τὸ σάββατον παρελθόν, οὐκ ἔνεσχετο ἠσυχάζειν, ἀλλ' ἦλθεν ἔδρανον βαθέος, ἀπὸ τοῦ τόπου παραμυθίαν τινα εὐρεῖν βουλομένη. Καὶ ἰδοῦσα τὸν τόπον, καὶ τὸν λίθον ἠμῶντον, οὐκ ἀπέθληεν, οὐδὲ δεικνύμεν, ἀλλ' ἐπὶ τοῖς μαθητῶν ἔβραμεν ἀπὸ πολλοῦ τοῦ πένθος. Τοῦτο γὰρ ἦν αὐτῇ τὸ σπουδαζόμενον, μετὰ πολλοῦ τοῦ τάχους μαθεῖν ἦθελε τί γέγονε τὸ σῶμα. Καὶ γὰρ ὁ ὄρθμος τοῦτο ἐβούλετο, καὶ τὰ ῥήματα τοῦτο ἐμαρτάνει. Ἦσαν γὰρ, φησὶ, τὸν Κύριον· • Quidam καὶ ταῦτα. Ἄλλι δὲ τὸ σφόδρα. • Morel. ἔθος ἦν. ὁ Sic recte Savil. pro ἐκκεκμῶν. Εὐστ. • Αἱ ἰδοῦσα τὸν λίθον ἠμῶντον.

• Morel. τούτου. ἢ Ita Savil. Aberat ἐντεῦθεν. Εὐστ.

μιν, και οὐκ εἶδα ποῦ τεθείκασιν αὐτόν. Ὁρᾷς πῶς οὐδέποτε ἀνάστατος ἦξει δι' ἡμᾶς, ἀλλ' ἦτο μετὰ τὴν γεγενῆσθαι τοῦ σώματος, καὶ ἀπέλασεν πάντα ἀπαγγέλλει τοῖς μαθηταῖς; Ὁ δὲ εὐαγγελιστὴς οὐκ ἀποστήρησε τὴν γυναικὰ ἑγκωμιῶν τῆλοκότου, οὐδὲ ἀλοχῆν ἐνέμασε ἐπὶ παρ' αὐτοῦς αὐτοῖς μαθεῖν προτέρως ταῦτα διανοητικῶς ὅτι οὕτω πανταχοῦ τὸ φιλόληθος αὐτοῦ διαλάμπει τῶν τρώων. Ἐπεὶ οὖν ἦλθε, καὶ ταῦτα εἶπεν, ἀκούσαντες ἔκεινοι μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς ἐπίστανται τῷ μνημείῳ, καὶ θεωροῦσι τὰ ὀνόματα κείμενα ὅπερ ἦν ἀναστάσεως σημεῖον. Οὕτως γὰρ, εἰ μετέθικάν τινες, τοῦτο ἂν ἐποίησαν δι' ὅσῳ γυμνώσαντες ὅσῳ, εἰ ἐκλεβαν, τοῦτο ἂν ἐκρύνονταν, ὥστε δεῖαι τοῦ σουδαρίου καὶ ἐντυλιξείν, καὶ θεῖναι εἰς [510] ἕνα τόπον· ἀλλὰ πῶς; Ἄς εἶπεν, Ἐλαθόν δι' τὸ σῶμα. Διὰ γὰρ τοῦτο προλαβόντες ὁ Ἰωάννης, φησὶν, δι' ἀσμύρην συνετάγη πολλή, ἣ μολύβδου οὐχ ἦτοον συγκολᾶ τῷ σώματι τὰ ὀνόματα ἰν', ὅταν ἀκούσῃς ὅτι τὰ σουδάρια ἔκειτο ἴδια, μὴ ἀνάσῃ τῶν λεγόντων, δι' ἐκλάσει. Οὐ γὰρ οὕτως ἀνόητος ἦν ὁ κλιπένων, ὡς περὶ πρῶγμα περὶ τὸν τοσαύτην ἀναλίαν σπουδῆν. Τίνος γὰρ ἔνεκεν τὰ σουδάρια ἦξει; πῶς δὲ ἂν ἐλαβε τοῦτο ποῦν; Καὶ γὰρ πολλὴν εἰκόθην ἦν αὐτὸν ἀναλύσαι χρόνον, καὶ κατὰ ζωον γενέσθαι μέλλοντα καὶ βραβυόντα. Τί δῆποτε εἶ καὶ χωρὶς τὰ ὀνόματα κείναι, καὶ τὸ σουδᾶριον χωρὶς ἐντυλιγμένον; Ἰνα μάθῃς, δι' οὐκ ἦν σπευδόντων οὐδὲ θορυβημένων τὸ πρῶγμα, τὸ χωρὶς μὴ εἶναι, χωρὶς δὲ ταῦτα ἐνθεῖναι καὶ ἐντυλιξείν. Ἀπὸ τούτου τῆ ἀναστάσεως ἐπίστευσαν. Διὰ τοῦτο μετὰ ταῦτα αὐτοῖς φησὶν αἰ Ἰησοῦς ἀπὸ τῆς θύρας πιστωθεῖσθε. Ὅρα γοῦν καὶ ἐνταῦθα τὸ ἄψυγον τοῦ εὐαγγελιστοῦ, πῶς τὴν ἀκριβείαν τῆς ἐρεύνης τῷ Πέτρῳ μαρτυρεῖ. Προφθάσας γὰρ αὐτὸν, καὶ ἰδὼν τὰ ὀνόματα κείμενα, οὐδὲν πλέον πολυπραγμονεῖ, ἀλλ' ἀφίσταται· ἕκαστος δὲ ὁ θερμὸς ἐνδοτέρῳ γενόμενος, ἀπαντα κατώπτευσεν ἀκριβῶς, καὶ τὸ πλόν εἶδε, καὶ τότε οὕτως ἐπὶ τῆ θῆρα παρεκλήθη. Μετὰ γὰρ ἐκεῖνον εισελθὼν, τὰ ἐντάφια εἶδε κείμενα καὶ ἀπερήμενα. Τὸ γὰρ διελεῖν αὐτὸ χωρὶς μὴ τούτο, χωρὶς δὲ ἐκεῖνο θεῖναι ἔλθοντες, τινὸς ἦν μετ' ἐπιμελείας ποιοῦντος, καὶ οὐχ ὡς ἐτυχε θορυβουμένου.

ε'. Σὺ δὲ ἐτανάκοσθης, δι' ἡμῶν ὁ δεσπότης ἀνάστη, παῖσις τῆς πρὸς τὴν κηδεῖαν μανίας. Τί γὰρ βούλεται ἡ περιττὴ αὐτῆ δαπάνη καὶ ἀνόητος, πολλὴν μὲν φέρονται τοῖς κηδεύουσι ζημίαν, τῷ δὲ ἀπελθόντι κέρδος οὐδὲν, ἀλλ' εἰ χρὴ τὴ εἶπειν, καὶ βιάσθην; Ἢ γὰρ πολυτέλεια τῆς ταφῆς τυμβωρυχίας αἰτία γέγονε πολλᾶκις, καὶ γυμνὸν καὶ ἀπαρον ἐποίησεν ἐθέρφαται ἐν ἐπιμελίᾳ ταφέντα. Ἄλλ' ὡ τῆς κενοδοξίας; Ἰσῆσῃ καὶ ἐν τῷ πένθει τῆς τυραννίδος ἐπιδείκνυται, πόσῃ τὴν ἀνομίαν Ἰ πολλοὶ διαμένοντες, καὶ πολλῶν τῶν ἀρωματῶν ἐμπλήσαντες, ὥστε ἐπιτῆ γενέσθαι τοῖς ἐπιηρξέουσιν ἀχρηστεα, οὕτω τῆ γῆ παραδοξόκασαι. Ταῦτ' οὐδ' οὐ μαινομένοι; ταῦτ' οὐ παραπαύοντων; φιλοτίμιαν ἐπιδείκνυσθαι, καὶ πάλιν αὐτὴν ὁ ἀφανίζῃν; Ναί, φησὶν ἰνα μετὰ ἀσφαλείας κείναι παρὰ τῷ νεκρῷ, ταῦτα πάντα μηχανώμεθα. Τί οὖν; ἂν εἰ τυμβωρυγὸς μὴ λάβωσιν, οἱ σῆτες οὐ λήθονται καὶ οἱ σκώληκες; Τί δέ; ἂν οἱ σῆτες καὶ οἱ σκώληκες μὴ λάβωσιν, ὁ χρῆνος καὶ ὁ ἵχθυς οὐκ ἀπολεί; Θῶμεν δὲ μὴ τυμβωρυγῶσι, μὴ σῆτες, μὴ σκώληκες, μὴ χρόνον, μὴ ἄλλο μὴδὲν δαπανᾶν τὰ κείμενα· ἀλλὰ καὶ τὸ σῶμα

ἀνέπαρον εἶναι μέχρι τῆς ἀναστάσεως, καὶ αὐτὰ δὴ ταῦτα καινὰ καὶ νεοπαγὰ καὶ λεπτὰ τηρεῖσθαι, τὶ πλόν ἐντεῦθεν τοῖς ἀπελθούσι γίνεται, ὅταν γυμνὸν μὲν τὸ σῶμα ἐγείρηται, ταῦτα δὲ ἐνταῦθα μένη, καὶ μὴδὲν ἡμᾶς ὠφελῆ πρὸς τὰς εἰθύναις ἕκαστας; Τίνος οὖν ἔνεκεν, φησὶν, ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ γέγονε; Μάλιστα μὲν τὴν παράβαλα [511] ταῦτα τοῖς ἀνθρωπίνοις ἐπέει καὶ μύρον ἐξέχεεν ἡ πόρνη ἐπὶ τοῖς ἁγίοις πόδας ἐκείνου. Εἰ δὲ χρὴ καὶ περὶ τούτων εἶπειν, πρῶτον μὲν οὐκ εἰδόντων τὸν περὶ ἀναστάσεως λόγον τῶν ποιοῦντων ταῦτα ἐγένετο. Διὰ τοῦτο φησὶ· Καθὼς ἔθος ἦν τοῖς Ἰουδαίοις. Οὐ γὰρ τὸν δώδεκα ἡσας οἱ τὸν Χριστὸν τιμῆσαντες, ἀλλ' ἐκείνοι εἰ μὴ σφόδρα αὐτὸν τιμῶντες. Οἱ γοῦν δώδεκα οὐχ οὕτως αὐτὸν ἐτίμων, ἀλλὰ θανάτῳ καὶ σφαγῇ, καὶ τοῖς ὅπρῳ αὐτοῦ κινούνοις. Ἢ μὲν γὰρ καὶ ἐκείνη τιμῆ, πολλὴ δὲ ἐλάττων ταύτης ἦς εἶπον. Ἄλλως δὲ, ὅπερ ἔφη εἶπον, περὶ ἀνθρώπων ἡμεῖς ὁ λόγος νῦν· τότε δὲ ταῦτα περὶ τὸν δεσπότην ἐγένετο. Καὶ ἴνα μάθῃς δι' οὗτων οὐδεὶς τῷ Χριστῷ λόγος, εἶπε· Πισυνόντά με εἴθετε, καὶ ἐθέρφατε· καὶ εἰδόντων, καὶ ἐπίστασι· καὶ γυμνὸν, καὶ περιεβάλετε. Καὶ ὁδαμοῦ εἶπε, καὶ θεῖναι, καὶ ἐθάφαται. Καὶ ταῦτα λέγω, ὡ ταφῆν ἀναιρῶν μὴ γίνοντο· ἀλλὰ τὴν ἀστυλιαν ἐκκόπτων καὶ τὴν ἀκαίρον φιλοτίμιαν. Τὸ γὰρ πάθος, φησὶ, καὶ ἡ ὀδύνη, καὶ ἡ πρὸς τὸν ἀπελθόντα συμπάθεια ταῦτα πείθει. Οὐκ ἔστι ταῦτα συμπάθεια τῆς πρὸς τὸν ἀπελθόντα, ἀλλὰ κενοδοξίας.

Ἐπεὶ εἰ βούλει συναλγῆσαι τὴν τενηρότητα, δεῖσθαι σοι ἑτέραν ὁδὸν κηδεῖας, καὶ διδάσκει σε ἱμάτια τιθεῖναι, τὰ συναναστάμενα ἂν αὐτῷ, καὶ λαμπρὸν ἀποφαινοντα. Ταῦτα γὰρ τὰ ἱμάτια οὐτε ὀπὸ σῆτων ἀναλύσκειται, οὐτε ὀπὸ χρόνου δαπανᾶται, οὐδὲ ὀπὸ τυμβωρυχῶν κλέπεται. Ποῖα δὴ ταῦτα ἔστιν; Ἢ τῆς ἐλαμψύτης περιβολῆ. Αὕτη γὰρ μετ' αὐτοῦ ἀνάσταται ἡ στολή· ἐλεμψύτης γὰρ σφραγὶς μετ' αὐτοῦ. Ἀπὸ τούτων λάμπουσι τῶν ἱματιῶν οἱ τότε ἀκούοντες, Πισυνόντά με ἐθέρφατε. Ταῦτα ἐπιστήμιος ποιεῖ, ταῦτα περιφανεῖ, ταῦτα ἐν ἀσφαλείᾳ καθίστασι· τὰ δὲ νῦν, οὐδὲν ἑτέρον ἔστιν, ἢ δαπάνη σῆτων καὶ τράψικα σκωλήκων. Καὶ ταῦτα λέγω, ὡ κηδεῖν κωλύων, ἀλλὰ μετὰ συμμετρίας τοῦτο ποιεῖν, ὥστε σκέπειν τὸ σῶμα, καὶ μὴ γυμνὸν παραδίδουαι τῷ γῆ. Εἰ γὰρ ζῶντας μὴδὲν ἔχειν πλόν καλεῖται, ἀλλ' ἡ σκίπασμα· πολλῷ μᾶλλον τελευτήσαντας. Οὐ γὰρ οὕτω τετελευτηκός ὁ τὸ σῶμα δεῖται ἱματιῶν, ὡς ζῶν καὶ ἐμπνόν. Ζῶντας μὲν γὰρ, καὶ φύσους ἔνεκεν καὶ εὐσχημοσύνης, δεόμεθα τῆς τῶν ἱματιῶν περιβολῆς· τελευτήσαντες δὲ, τούτων μὲν οὐδένος ἔνεκεν, ἵνα δὲ μὴ γυμνὸν κείναι τὸ σῶμα, δεόμεθα τῶν ἐνταφίων· καὶ πρὸ τῶν ἐνταφίων δὲ ἔχομεν κάλυμμα κάλλιστον τὴν γῆν, καὶ τῆ τοιαύτη τῶν σωμάτων φύσει προπεδέστερον. Εἰ τοῖσιν ἐνθα τοσαῦται χρεῖαι, οὐδὲν δεῖ περὶ τὸν ἐπιζῆτεν· πολλῷ μᾶλλον, ἐνθα ὡ τοσαύτη ἡ ἀνάγκη, ἀκαίρος ἡ φιλοτίμια.

ζ'. Ἄλλ' οἱ ὀφῶντες γελᾶσάντων, φησὶν. Μάλιστα μὲν κἀν ἡ τις ὁ γελῶν, οὐ πλόν δεῖ ποιεῖσθαι λόγον τοῦ οὕτω σφόδρα ἀνεπαύσαντος· νῦν δὲ πολλοὶ οἱ θαυμάζοντες μᾶλλον, καὶ τὴν φιλοσοφίαν δεχόμενοι τὴν ἡμετέραν. Γέλωτος γὰρ δεῖαι ὡ ταῦτα, ἀλλ' ἂ ποιοῦμεν νῦν, ὀδυρόμενοι, πενθόντες, συγκατορῶντες ἑαυτοὺς τοῖς ἀπελθούσι. Ταῦτα καὶ γέλωτος καὶ κολάσεως δεῖαι. [512] Τὸ δὲ φιλοσοφεῖν καὶ ἐν τούτοις καὶ ἐν τῇ τῶν ἱματιῶν συμμετρίας, στεφάνους καὶ ἐπαύους ἡμεῖς προξείναι, καὶ πάντες ἡμᾶς κροτήσομαι, καὶ θαυμάσομαι τοῦ Χριστοῦ

* Morel. τοῦτο ἂν. b Sic. περὶ ἀνόητος, e Savil. et codd. rescriptis. Eort. * Morel. οὐτὸν. Alius omisit.

d Ita Savil. et codd. Editum erat ονιστάμενα. Eort. * Morel. τετελευτηκός.

accret, sed putaret translatum fuisse corpus; et sine furo omnia discipulis nuntiât? Evangelista vero tanta laude mulierem non fraudavit, neque dedecori putavit esse, si ab illa quæ noctu profecta erat, hoc primum didicerint: sic ubique fulget ejus veracitas. Cum venisset illa, et hæc dixisset, hoc audito, illi ad sepulcrum statim properant, et vident linteamina posita: quod erat resurrectionis signum. Neque enim, ai quipiam corpus abstrulissent, illud antea nuda-visent; nec, si furati essent, ita curassent sindonem auferre, involvere, et certo in loco ponere (Joan. 20-7); sed ut erat, corpus abstrulissent. Ideo Joannes dicere præoccupat, cum multa myrrha fuisse sepultum, quæ non minus quam plumbum linteamina corpori conglutinat: ut cum audieris sudaria scorsim posita jacuisse, ne feras eos qui dicunt, ipsam furto sublatum fuisse. Neque enim fur adeo stultus fuisset, ut in re superflua tantam poneret curam. Qua de causa sudaria reliquisset? quomodo id faciendum latuisset? Nam diutius erat ea in re immorandum, et si tardasset, deprehensus fuisset. Cur autem separatim linteamina jacebant, et sudaria seorsim involvuta? Ut discas, non festinanter et tumultuose hoc factum esse, ut hæc separatim jacerent, et illa seorsim involvuta: hinc enim factum, ut resurrectionem crederent. Ideo post hæc illis Christus apparet, ex visu jam confirmatis. Hic mihi perpende quam sit evangelista a fastu alienus, et quomodo accuratam Petri perquisitionem testificetur. Nam cum prævenisset illum, et vidisset linteamina posita, nihil ultra perquisivit, sed discessit: ille vero fervens cum intrasset, omnia diligenter inspexit, et quid amplius vidit, et tunc hic ad spectaculum evocatus est. Nam post illum ingressus, sepulcralia vidit jacentia et divisa. Nam divisisse, et hoc et illud involvuta separatim posside, diligentis et accurati cujuspiam erat, neque perturlati.

5. *Funevum sumptus et fastus damnatur.*—Tu vero cum audieris Dominum nudum resurrexisse, absiste ab insano funere sumptu. Quid sibi vult enim illa superflua inutilisque impensa, quæ lugentibus multum affert detrimenti, defuncto nihil lucrî; imo si vere dicatur, multum damni? Sepultura namque magnificentia in causa sæpe fuit ut fures corpus nudum et insepultum projicerent. Sed, o inane gloriam! quantum illa in luctu tyrannidem, quantum insaniam ostendit! Multi enim, ne id accidat, tenuia scindunt linteamina, et aromatibus impleta multis, ut duplici ratione furibus sint inutilia, sic terræ mandant. Annon hæc furentium, annon insanorum sunt, ambitionem præ se ferre, et rursus illam tollere? Etiam, inquit, ut in tuto sint penes defunctum, hæc omnia machinatur. Quid ergo? si fures non auferant, annon vermes et tineæ auferent? Quid vero? si parcant ei vermes et tineæ, annon tempus et sanies perdet? Ponsimus autem ut nec vermes, nec tineæ, non tempus, nec quidpiam aliud hæc consumat, sed corpus ad usque resurrectionem intactum maneat, et hæc omnia nova et minuta ser-

ventur, quid amplius inde defunctis, quando corpus nudum suscitabitur, illa vero in sepulcro manebant, nihilque nos juvabunt ad rationem reddendam? Cur ergo, inquires, id in Christo factum est? Noli hæc cum rebus humanis miscere: nam unguentum mulier meretrix effudit in sanetos pedes. Si de hac re sit loquendum, primo quidem hæc facta sunt ab iis, qui resurrectionem nondum noverant; ideo ait, *Ut mos Judæis erat*. Non enim ex duodecim erant qui sic Christum honorabant, sed hi non multam ei honoris tribuebant. Duodecim ergo eum non sic colebant, sed mortem, cædes, periculaque pro illo subeantes. Ille quippe honor quidem erat, sed longe minor isto. Alioquin, ut dixi, de hominibus nobis nunc sermo est: tunc vero illa Domino exhibita sunt. Et ut discas nihil hæc Christum curavisse, ait ille: Esurientem me vidistis, et nutritivis; sitientem, et potum dedistis; nudum, et indultis (Math. 25. 35. 37). Nusquam dixit, Mortuum, et sepelivis. Hæc porro dico, non ut sepulturam tollam: absit; sed ut luxum et intemptivam ambitionem succidam. Affectus, inquires, dolor et commiseratio erga defunctum hæc suadent. Non sunt hæc commiseratio erga defunctum, sed vana gloria.

Elemosyna defunctis prodest.—Si velis defunctum commiserari, aliam tibi funeris monstro rationem, et doceo te, quo pacto vestimenta apponas quæ cum illo resurgant et illum reddant splendendum: quæ vestimenta non vermes, non tempus absumunt, non a furibus illa tolluntur. Quænam hæc sunt? Elemosynæ amictus. Hæc cum illo resurget: elemosynæ signaculum cum illo est. His fulgebunt vestibus qui tunc audient: Esurientem me nutritivis. Hæc insignes, hæc claros reddunt, hæc in tuto collocant. Quæ nunc sunt, nihil aliud sunt, quam sumptus tinearum et mensa vermium. Hæc porro dico, non funeralia prohibens, sed modum excedere vetans; ut tegatur corpus, nec nudum terræ mandetur. Nam si viventibus præcipitur, ut nihil plus habeant quam vestimentum; multo magis mortuis. Neque enim ita mortuus veste indiget, ut vivus. Dum vivimus enim, tam frigoris quam pudoris causa vestibus egemus; mortuis ad hæc non opus est, sed ne corpus in funere nudum jaceat. Primum enim tegumentum pulcherrimum habemus terram, corporum naturæ aptissimum. Si ergo ubi tot sunt necessitates, nihil superfluum inquirendum; multo magis ubi non tanta est necessitas, intemptiva est ambitio.

6. At qui viderint, ridebunt, inquires. Ridentem sane non tam curare oportet, qui tantum insanat. Nunc autem multi potius erant qui mirabuntur, et nostram laudabant philosophiam. Risu digna sunt non hæc, sed quæ nos facimus, plorantes, lugentes, nos simul cum mortuis defodientes. Hæc et risu et supplicio digna sunt. Philosophari autem et in his, et in vestium modo, hoc certe coronas et laudes nobis conciliat, nobisque omnes plaudant, atque mirabuntur Christi virtutem, dicentque: Pauper, quanta est Crucifixi virtus! Snavit morientibus, mor-

tem non esse mortem: non ergo quasi pro pereuntibus agunt, sed pro iis qui ad meliorem locum præmittuntur. Suasit illis corpus hoc fluxum et terrenum induendum esse incorruptione, sericis et aureis vestibus longe pretiosiore. Ideoque non tantam sepulchræ gerunt curam, sed funeralia mirabilia putant esse vitam optimam.

Præficarum chori in funeribus, cæterique vani apparatus redarguuntur.—Hæc dicent, si non ita philo-sophantes viderint; siu fractos, præficarum choros circumducentes, nos deridebunt, traducunt, maledictis insequuntur, vanum superfluumque sumptum carpent. Hæc enim incusatos omnes audimus, et jure quidem. Quam enim habebimus excusationem, quando corpus, quod sanie et verinibus assumitur, exornamus, Christum vero despiciamus sitientem, ludum ambulantem, hospitem? Vanæ igitur curæ finem imponamus, defunctos sepeliamus, ut et nobis et illis conferat ad gloriam Dei. Multam pro illis erogemus elemosynam: mittamus illis pulcherrima viatica. Nam si memoria præclarorum virorum qui mortui sunt prodest viventibus (ait enim, *Protegam hanc civitatem propter me, et propter David servum meum* [4. Reg. 19. 31]), longe magis elemosyna hoc faciet. Hæc certe, hæc, inquam, mortuos susci-

tavit, quando circumsteterunt viduæ ostendentes quam fecerat ipsis contubernalis Dorcas (Act. 9. 36). Nam quis ergo moriturus est, qui propinquior est ipsi, parret funeralia, et moribundo suadeat, ut egenis quidpiam relinquat. Cum his enittat indumentis: suadeat etiam ut Christum heredem relinquant. Nam si reges cum heredem conscribunt, familiaribus partem relinquant in cautionem, qui Christum cum filiis heredem relinquit, cogita quantum sibi et suis omnibus attrahet benevolentiam. Hæc funeralia pulchra sunt, hæc juvant et superstites et defunctos. Si his utamur funeralibus, resurrectionis tempore splendidi erimus: sin corpus curantes, animam negligamus, multa ibi gravia patiemur, et magnum excitabimus risum. Non enim parva est ignominia, virtute nudum abire: neque sic insepultum et projectum corpus dehonestatum videtur, ut anima virtute nuda. Hanc induamus, hæc maxime amiciamus per omne tempus: vel si eam hic negleximus, saltem in morte sapiamus, et id curemus pro elemosynam, ut a proximis juvemur. Sicque ex mutuis auxiliis fiduciam multam assequamur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, quicum Patri et una Spiritui sancto, gloria, imperium, honor, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA LXXXVI,

CAP. 20. v. 10. *Abierunt ergo iterum discipuli ad semetipsos. 11. Maria autem stabat ad monumentum foris plorans.*

1. Proclive ad misericordiam est muliere genus. Hoc autem dico, ne mireris cur Maria acerbè flet in sepulcro; Petrus vero non item: nam ait, *Discipuli abierunt ad semetipsos, illa vero fletus stabat*. Imbecillia erat natura, necdum futuram resurrectionem clare uoverat: quemadmodum etiam illi, visis linteaminibus, credentes abierunt ad semetipsos perculsi. Et cur non statim abierunt in Galilæam, ut mandatum ipsis fuerat ante passionem? Fortasse reliquos expectabant. Alioquin autem adhuc admodum perplexi erant. Illi igitur nunc abierunt; illa vero ad locum stabat. Multum enim, ut dixi, eam consolabatur vel conspectum monumentum. Vides illam ad majus solatium se inclinantem, ut locum perspiceret ubi corpus jacebat? Ideo non parvam tantæ diligentie mercedem accepit. Quod enim discipuli non viderunt, hoc mulier prima vidit, sedentes angelos, alium ad pedes, alium ad caput, in vestibus albis: vel ipse habitus hilaritatem et gaudium præ se ferebat, Quia enim non animi sublimis mulier erat, ut ex sudariis resurrectionem conjiceret; aliquid amplius efficitur: angelos vidit sedentes hilari veste, ita ut hoc spectaculum illam erigeret et consolaretur. Verum nihil ei de resurrectione dicunt; sed paulatim ad hanc doctrinam inducitur. Lætas nec assuetas visiones conspexit. Vidit habitum splendidum, auditit consolantem vocem. Quid enim ait? 13. *Mulier, quid ploras?* Per hæc, quasi aperta janua, paulatim ad sermonem de resur-

rectione dnoebatur. Ex modo quoque sendi ad interrogandos illos inducebatur: videbantur quippe scire quod factum fuerat. Ideo non una sedent, sed aliquantum distantes. Quia enim credibile non erat, ipsam interrogare ausuram esse, et interrogatione sua et sendi modo invitant illam ad colloquium, Quid ergo illa? Ferventer simul et amanter: *Tulerunt Dominum meum, et nescio ubi ponerunt eum*. Quid dicis? nondum resurrectionem cogitas, et positum esse imaginari? Viden' quomodo notandum sublimem doctrinam acceperit? 14. *Hæc cum dixisset, conversa est retrorsum*. Et quænam hæc consequentia? illos alloquens, cum nihil dasset, ab illis retrorsum convertitur? Mihi quidem videtur, hæc illa dicente, repente Christum retro apparuisse, et angelos obstupescisse, illosque, visu Domino, statim et habitu, et aspectu, et nutu indicavisse, se Dominum videre; quod efficit ut se mulier retro converteret. Illis ergo sic apparuit; mulieri vero non sic, ne illam ex primo conspectu perterrefaceret, sed in villore et vulgatiore vestitu. Hinc vero palam illud est, quod eum esse hortulanum putaverit. Tam humilem autem non par erat statim ad sublimia ducere, sed sensim. Illam ergo rursus interrogat: 15. *Mulier, quid ploras? quem quæris?* Hoc declarat ipsum intellexisse, quod vellet interrogare, et ad respondendum induxit. Hoc cum ipsa mulier intellexeret, non Jesu nomen dixit, quasi ipse nosset de quo illa sciscitaretur, sed ait: *Si tu sustulisti eum, dicito mihi ubi posuisti, et ego eum tollam*. Rursus dicit positum, sublatum, ac si mortuus esset. Hoc porro significat: Si propter Ju-

την δύναμιν, καὶ ἔρῳσι· Βαβαί, πόσις ἡ τοῦ σταυρωθέντος λογισμῆς ἔπειτα τοὺς ἀπώλυτους καὶ φθισιζόμενους, οὗ οὐκ ἔστι θάνατος ὁ θάνατος· οὐ τοίνυν τὰ τῶν ἀπολλυμένων ποιοῦσιν, ἀλλὰ τὰ τῶν προτιπεμπῶτων εἰς ἀποθνήσκον ἀμείνω. Ἐπειτα αὐτοῦ, πρὸς τὸ σῶμα τὸ φθαρτὸν τοῦτο καὶ γήϊνον, ἱμάτιον ἐνώθειται τῶν σφραγῶν καὶ χρυσοστάτων πολὺ λαμπρότερον, τὴν ἀφθαρσίαν. Διόπερ οὐδὲ πολλὴν περὶ τὴν ταφήν ποιοῦνται σπουδὴν, ἀλλ' ἐνθάπουν ἡγούνηται θαυμαστὸν, βίον ἐνθάπουν.

Ταῦτα, ἂν φιλοσοφούντας ἴδωσιν, ἐρῳσιν· ἂν δὲ κατακαμπτομένοις, γυναικίζομένοις, χοροῦς περιτυτῶντας· θρηνοῦσων γυναικῶν, γελᾶσονται καὶ κωμωδῶσονται, καὶ μυρία κατηγορήσουσι, διασφύροντες τὴν εἰκὴ δαπάνην, τὴν ματαιοποιίαν. Καὶ γὰρ ταῦτα ἀκούομεν κατηγορούντων πάντων· καὶ μάλ' εἰκότως. Ποίαν γὰρ ἔξομεν ἀπολογία, ὅταν τὸ μὲν σῶμα εἰς ἰχθύρας καὶ σκώληκας διασπόμενον καλλωπίζωμεν, τὸν δὲ Χριστὸν περιουρῶμεν διψῶντα, γυμνὸν περιούνητα καὶ ξένον; Πανσώμεθα τοίνυν τὴν ματαίαν ταύτης σπουδῆς· κηδύσομεν τοὺς ἀπελθόντας, ὡς καὶ ἡμῖν καὶ ἐκεῖνος συμφέρει πρὸς· δόξαν θεοῦ· πολλὴν ὑπερ αὐτῶν ἐπιτελούμεν ἰλημοσύνην, συμπέριωμεν αὐτοὺς ἐφθία κάλλιστα. Εἰ γὰρ μνήμη θαυμαστῶν ἀνδρῶν τελευτηρούντων προσηύτη τῶν ζώντων (Ἰγερρασκῶ γὰρ, φησί, τῆς πόλεως ταύτης δι' ἐμὲ καὶ δῶα δαυὶδ τὸν παιδῆ μου), πολλῶν μάλ' ἰλημοσύνην τοῦτο ἐργάζεσται. Ἰσθῆ γὰρ, αὕτη καὶ νεκροῦς ἀνέστησεν, ἦνίκα περιεστῶσα· αἰ χάραι ἐπιδεικνύμεναι ὅσα ἔποιε μετ' αὐτῶν οὕσα ἡ δορκάς. Ὅταν οὖν

• ANI παρίστησιν.

τις μέλλει τελευτᾶν, οὐκ εἰσὶν· τῆς τελευτῶντι κατασκευάζου τὰ ἐνθάπια, καὶ παθεῖται τὸν ἀπόντηα τοῦ δεομένου· τι καταλιμπάνειν. Μετὰ τούτων αὐτὸν ἀποπεμπέτω τῶν ἱματίων, παθεῖται καὶ κληρονόμον ἀφίεναι τὸν Χριστὸν ^b. Εἰ γὰρ οἱ βασιλεῖς ἐγγράζοντες κληρονόμους, τοὺς οὐκ εἰσὶν μυρία ^c καταλιμπάνουσιν ἀσφάλειαν· ὁ τὸν Χριστὸν ἀφίεναι μετὰ τῶν παιδῶν, ἐνθόνουν ὁσην ἐπιστάσεται εἰδοῦναι καὶ ἐαυτῆ καὶ τοῖς αὐτοῦ παῖσι. Ταῦτά ἐστι τὰ ἐνθάπια καλὰ· ταῦτα ὄνησι καὶ τοὺς μένοντας καὶ τοὺς ἀπερχομένους. Ἄν οὖν τις ἐνταριπθῶμεν, λαμπρὸν κατὰ τὸν τῆς ἀναστάσεως ἐσθῆμα κειρῶν· ἂν δὲ τὸ σῶμα θεραπεύοντες, τῆς ψυχῆς ἀμελῶμεν, πολλὰ ἐκεῖ πεισόμεθα εἰδῶν, καὶ πολὺν ὀφλήσομεν γέλωτα. Οὐδὲ γὰρ ἡ τυχοῦσα ἀσχημοσύνη, γυμνὸν τῆς ἀρετῆς ἀπελθεῖν· οὐδὲ οὕτω τὸ σῶμα ἀσπρον ἐβρύμιον κατασκευάζεται, ὡς ψυχὴ τότε γυμνὴ τῆς ἀρετῆς φαινόμεν. Ταύτην ἀμφιζώμεν, ταύτην περιστέλλομεν, μάλιστα μὲν παρὰ πάντα τὸν χρόνον· εἰ δὲ ἐνταῦθα ἡμελίωσαν ^d, κἂν τελευτῶντες νήφωμεν, καὶ τοῖς οὐκ εἰσὶν ἐπισκίζωμεν συμπράττειν ἀπελθεῖσαι δι' ἰλημοσύνης ἡμῖν. Οὕτω ὁ· ἄλλῃτων βοηθοῦμενοι παρήρησας πολλῆς ἐπιτύχωμεν ^e, χάριτι καὶ φιλανθρωπῆα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῆς Πατρὸς, ὅμα τῆς ἀγίας Πνεύματι, δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ αἰεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

• Hec est scriptura eod. 705. quae caeteris praestat visa est. Monif. et Savil. μετά τῶν οὐκ ἐπισημασμένων τῶν ἱματίων, κληρονόμον ἀφίεναι τὸν Χριστὸν. • Ne restitutum e eod. Morel. et Monif. μοίραν. Eod. • Legebatur περιστέλλομεν μάλιστα. Παρὰ πάντα τὸν χρόνον ἡμελίωσαν, κ. τ. λ. Savil. et eod. veram lectiōnem dederunt. Eod. • Legendum putat Savil. ἐπινοήματα.

[513] ΟΜΙΑΙΑ ΠΓ'

Ἀπῆλθον πρὸς πάλιν πρὸς ἑαυτοὺς οἱ μαθηταὶ Μαρία δὲ εἰσῆκει πρὸς τὸ μνημεῖον κλαιούσα ἔξω.

α'. Περιπαθεῖς πῶς τὸ γυναικίον γένος, καὶ πρὸς οὐκ ἔστιν ἐβρῆτοσπερον. Τοῦτο εἰς εἶπον, ἵνα μὴ θαυμάσῃς τὴ δόμοις Μαρία μὲν πικρὸς ἐβρῆσι τῶν τῶσφ, Πέτρος δὲ οὐδὲν τοιούτων ἔπαθεν. Οἱ μὲν γὰρ μνηστῆαί, φησὶν, ἀπῆλθον πρὸς ἑαυτοῦς, ἡ δὲ εἰσῆλκει δακρυόουσα. Καὶ γὰρ ἡ φύσις ἐβρῆτωτος, καὶ τὸν περὶ ἀναστάσεως οὐδέπω σαφῶς ῥηεὶ λόγον· καθάπερ ἐκεῖνοι τὰ ὄθνια θασοῦμενοι καὶ πιστεύσαντες, ἀπῆλθον πρὸς ἑαυτοὺς ἐκπληττόμενοι. Καὶ τίνος ἔνεκεν οὐκ εὐθέως ἦλθον εἰς τὴν Γαλιλαίαν, καθάπερ αὐτοὶ συνῆταρον πρὸ τοῦ πάθους; Ἀνέμενον τοὺς λοιποὺς ἴσως· καὶ ἄλλως ἔε, ἔτι· ἐν ἀκατάσῳσῃ ἦσαν ἐκπλήξει. Οὕτω μὲν οὖν ἀπῆλθον· ἐκεῖνη δὲ εἰσῆλκει πρὸς τὸν τῶσφ. Μῆγα γὰρ, ὅπερ ἔφη, πρὸς παραμυθίαν καὶ μνήμη φαινόμενον. Ὅρξί γοῦν αὐτῆν, ὥστε πλεόν ἀναπαύεσθαι, καὶ παρακύπτουσαν, καὶ βουλομένην τὸν τόπον ἱεῖν ἐνθα τὸ σῶμα ἔκειτο; Διὰ δὲ τοῦτο καὶ τῆς πολλῆς ταύτης σπουδῆς μισθὸν ἔλαβεν οὐ μικρὸν. Ὅ γὰρ οὐκ εἶδον οἱ μαθηταί, τοῦτο εἶδεν ἡ γυνὴ πρώτη, καθήμενος ἀγγέλου, ἐν μὲν πρὸς ποδῶν, τὸν δὲ πρὸς κεφαλῆς ἐν λευκοῖς· καὶ τὸ σῆμα φαιδρότητος πολλῆς γέμον καὶ χαρᾶς. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἦν ὀφλή τῆς γυναικὸς ἡ διάνοια, ὡς ἀπὸ τῶν σουδαρίων ὑπεδέχασθαι· ἢ τὴν ἀνάστασιν, γίνεσθαι τι πλεόν, καὶ ἀγγέλου θεωρεῖ καθήμενος ἐν φαιδρῶ τῶ σῆματι. Ὅστε αὐτῆ ἀναστήσῃ τῶν τοῦ πάθους ἐντεῦθεν καὶ παραμυθίσασθαι. Ἄλλ' οὐδὲν αὐτῆ περὶ ἀναστάσεως λέγουσιν· ἀλλ' ἡρέμα προδίδάσεται τὸν ὄψομα τούτω. Εἶδεν ὄρει φαιδρᾶς, καὶ μάλ' ἰνα κατὰ τὴν συν-

ῥηθειαν· εἶδε σχῆμα λαμπρὸν· ἦκουσε συμπαθοῦς φωνῆς. Τί γὰρ φησι; Ἰούται, εἰ κλαιεῖς; Διὰ δὲ τούτων ἀπάντων, ὥσπερ θύρας ἀνοικτομένη, κατὰ μικρὸν εἰς τὸν περὶ ἀναστάσεως ἤγετο λόγον. Καὶ ὁ τρόπος δὲ τῆς καθέδρας αὐτῶν εἰς ἐρώτησιν αὐτῆν ἦγε· καὶ γὰρ ἐνέφανον, οὗ· ἦβασαν τὸ γεγονός. Διὰ τοῦτο οὐδὲ ὁμοῦ κἀνήνται, ἀλλὰ διεστηκότες ἀλλήλων. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ εἰκόσ αὐτῆν τομῆσαι ἀποῖνα πύθεσθαι, καὶ τῆ ἐρωτῆσαι καὶ τὸν τρόπον τῆς καθέδρας ἀγοῦσαι αὐτῆ ἐπὶ διέλεξιν. Τί οὖν αὕτη; Θερωδῶ ὅμα καὶ φιλοστοργως· Ἦμαρ τὸν Κύριόν μου, καὶ οὐκ οἶδα ποῦ τεθεκακισιν αὐτόν. Τί φησι; οὐδέπω οὐδὲν περὶ ἀναστάσεως οἶδα, ἀλλ' ἔτι θέσιν φαντάξῃ; Ὅρξί πῶς οὐδέπω ὀφλήδην κατεδέξασθαι ὄγμα; Καὶ ταῦτα εἰποῦσα, ἐστράφη εἰς τὰ ὄπισθον. Καὶ ποῖα αὕτη ἀκολουθία, πρὸς ἐκεῖνον; διαλεγομένην, καὶ μηδέπω μὴδὲν ἀκούσασαν πορ' αὐτόν, στραφήναι εἰς τὰ ὄπισθον; Ἐμοὶ δοκεῖ, ταῦτα [514] λεγομένης αὐτῆς, ἀφω φανεῖς ὁ Χριστὸς ἐπισθεν αὐτῆς ἐκπλήξει τοὺς ἀγγέλους, κἀκεῖνος θασοῦμενος τὸν Δεσπότην, καὶ τῶ σῆματι, καὶ τῶ βλέμματι, καὶ τῶ κινήματι· εὐθέως ἐμφῆναι, οὗ τὸν Κύριον εἶδον· καὶ τοῦτο τὴν γυναικῆ ἐπέστρεψε, καὶ εἰς τὰ ὄπισθον στραφήναι ἰκοῦσιν. Ἐκείνος μὲν οὖν οὕτως ἐφάνη· τῆ γυναικὶ δὲ οὐκ οὕτως. Ὅστε αὐτῆ μὴ ἐκ πρώτης ἐκπλήξει τῆς ὄψεως, ἀλλ' ἐν ἐκτελεσθῆρι ^d καὶ κοινῶ τῶ σχήματι. Καὶ ὅλην ἔδ ὦν καὶ κηπουρὸν αὐτὸν εἶναι ἐνόμιζε. Τὴν δὲ οὕτω ταπεινὴν οὐα ἔδει ἀφρόον ἐπὶ τὰ ὀφλήλῃ ἀγαγεῖν, ἀλλ' ἔρῳμαι. Ἠάδιν οὖν αὐτῆν ἐρωτᾷ· Ἰούται, εἰ κλαιεῖς; τίνα ἡρεῖς; Τοῦτο ἐκείνην εἰδέναι αὐτόν· ὁ βούλεται ἐρωτῆσαι.

• Hec est lectio Savilli. Legebatur θασοῦμενος Δεσπότην καὶ τῶ βίτωμα. καὶ τῶ κινήματι. Eod. • Morel. ἀτελεστέρα • Alit εἰδέναι αὐτόν, αἰτὴ αὐτῆν.

• Alit ἴσως· οὗ δὲ ἔτι. ^b Savil. παραδέχασθαι. ,

καὶ εἰς ἀπόκρισιν φηγαί. Τοῦτο οὖν καὶ ἡ γυνὴ συνίαισα, οὐκ ἔτι τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ λέγει, ἀλλ' ὡς εἰδότες τοῦ ἱερωτῶντος περὶ οὗ πυνθάνεται, φησὶ· *Εἰ σὺ ἐδάστασας αὐτόν, εἰπέ μοι ποῦ ἔθηκας, καθὼ αὐτὸν ἄρω.* Πάλιν θέσιν καὶ ἄρσιν, καὶ τὸ βαστάζει, ὡς περὶ νεκροῦ διαλεγόμενη, φησὶν. Ὅτι δὲ ἐμφανίται, τοῦτο ἔστιν· *Εἰ διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων φησται αὐτὸν ἐνευθεῖν, εἰπατέ μοι, καὶ ἐγὼ λήθωμαι αὐτόν.* Πολλὴ ἡ ἐννοια καὶ φιλοσοφία τῆς γυναικὸς· ὡς ἄλλοι δὲ οὐδὲν οὐδέτερον παρ' αὐτῆς. Διὰ τοῦτο λοιπὸν προτίθεισιν αὐτῇ τοῦτο, οὐ δι' ἕψεως, ἀλλὰ διὰ φωνῆς· Ὅπως γὰρ τοῖς Ἰουδαίοις ποτὲ μὴ ἐγγινώσκето, ποτὲ δὲ ἄδηλον· ἦν καὶ παρών· οὗτοι καὶ φθιγγόμενοι, ἦνικα ἔβουλετο, τότε γνωρίζον αὐτὸν ἔποιε. Καὶ γὰρ οὗτοι Ἰουδαῖοις ἔλεγε, *Τίνα ζητεῖτε;* οὐ τὴν ὄψιν, οὐ τὴν φωνὴν ἐπέγνωσαν, ἕως ἤθελωσαν· ὁ δὲ καὶ ἐνταῦθα συνέβη. Καὶ τὸ ὄνομα αὐτῆς μόνον ἐκάλεσαν, ὀνειδίζων καὶ καθαρπόμενος, ἐπὶ ταῦτα περὶ τοῦ ζήτωνος ἱερωντάζετο. Πῶς δὲ, *Στραφεῖσα λέγει*, εἰ γε πρὸς αὐτὴν διελέγετο; Ἐμοὶ δοκεῖ εἰποῦσαν αὐτὴν τὸ, *Μὴ θεέλκατε αὐτόν*, στραφῆναι β' πρὸς τοὺς ἀγγέλους ὡς ἱερωτῶσαν, εἰ ἐξεπλάγησαν· εἴτα τὸν Χριστὸν ἐκάλεσαν αὐτὴν ἐπιστρέψαι πρὸς αὐτόν ἀπ' ἐκεῖνων, καὶ διὰ τῆς φωνῆς ὄγλον αὐτὴν ποιῆσαι. Ὅτι γὰρ ἐκάλεσαν αὐτὴν, *Μαρία*, τότε αὐτὸν ἐπέγνω. Οὗτως οὐκ ὄψεως ἦν, ἀλλὰ φωνῆς ἡ ἐπίγνωσις. Εἰ δὲ λέγοιεν, Πόθεν ὄγλον, εἰ οὐ ἐγγίτοι ἐξεπλάγησαν, καὶ διὰ τοῦτο ἐπιστρέφῃ ἡ γυνὴ; καὶ ἐνταῦθα ἔροισι, Πόθεν ὄγλον, εἰς ἤφατο αἰ' ὅ, καὶ προσέειπεν; Ἄλλ' ὡς περὶ τοῦτο ὄγλον ἀπὸ τοῦ εἰπεῖν, *Μὴ μου ἄπτον*· οὕτω κάκεινο, ἀπὸ τοῦ εἰπεῖν, εἰ ἐστράφη. Τίνος δὲ ἔνεκεν εἶπα, *Μὴ μου ἄπτον*; Τίνος φασιν, εἰς χάριν αἰεὶ πνευματικῆν, ἀκούσασα μετὰ τῶν μαθητῶν λέγοντος· *Ἐάν πορευθῶ πρὸς τὸν Πατέρα, ἐρωτήσω υἱόν, καὶ δώσει ὑμῖν ἄλλον Παράκλητον.*

β'. Καὶ πῶς ἡ μὴ παρούσα μετὰ τῶν μαθητῶν, ταῦτα φησασα; Ἄλλως δὲ, καὶ πόρρω τῆς διαβολας ταύτης ἡ τοιαύτη φαντασία. Πῶς δὲ αἰτεῖ, οὐδέτερον πρὸς τὸν Πατέρα ἀπελθόντος; Τί οὖν; Δοκεῖ μοι βούλεσθαι αὐτὴν εἶαι συνειλὸν αὐτῷ, ὡς περὶ τότε, καὶ ἀπὸ τῆς χαρᾶς μηθὲν ἐκνεῖσθαι μέγα, εἰ καὶ πολλῷ βελτίων [515] ἐγαγόναι κατὰ ὄρακα. Ταύτης γοῦν ἀπάγων αὐτὴν τῆς ἐννοιας, καὶ τοῦ μετὰ πολλῆς αὐτῷ ἀδίας· ἐδιαλέγεσθαι (οὐδὲ γὰρ τοῖς μαθηταῖς φαίνεται λοιπὸν ἐπιχωριάζων ὁμοίως), ἀνάγει αὐτῆς τὴν διάνοιαν, ὥστε αἰδισιμώτερον αὐτῷ προσέειπεν. Τὸ μὲν οὖν εἰπεῖν, *Μὴ πρόβηθι μοι*, καθάπερ καὶ πρότερον· οὐ γὰρ ἦν τοῖς αὐτοῖς τὰ πράγματα, οὐδὲ ὁμοίως; μᾶλλον συνειλὸν λοιπὸν ὑμῖν· πρόσαντες ἦν καὶ κόμπων ἔχον· τὸ δὲ εἰπεῖν, *Ὅπισθ ἀναβέθηκα πρὸς τὸν Πατέρα*, εἰ καὶ ἀνασταθῆς, τὸ αὐτὸ δηλοῦντος ἦν. Εἰπόντων γὰρ, εἰ *Ὅπισθ ἀναβέθηκα*, ἐμφανίται, εἰς ἐκεῖ σπυῖται καὶ ἐπαίγεται· τὸν δὲ ἐκεῖ μέλλοντα ἀπέπειναι, καὶ μικρὸν μετὰ ἀνορθῶντων στρέφεσθαι, οὐκ εἶδε μετὰ τῆς αὐτῆς ὄψιν διαβολας ἧς καὶ πρὸ τούτων. Καὶ εἰ τοῦτο ἔστι, ὄγλον τὸ ἐξῆς· *Πορευθῶ, εἰπέ τοῖς ἀδελφοῖς, εἰ πορευόμενα πρὸς τὸν Πατέρα μου καὶ Πατέρα ὑμῶν, καὶ Θεόν μου καὶ Θεὸν ὑμῶν.* Καίτοι οὐκ ἐμελλε εὐθέως τοῦτο ποιεῖν, ἀλλὰ μετὰ τεσσαράκοντα ἡμέρας. Πῶς οὖν τοῦτο φησιν; Ἀναστῆναι βουλόμενος αὐτῆς· τὴν διάνοιαν, καὶ πείσαι, εἰς εἰς τοὺς ὀρανοὺς ἀπέρχεται. Τὸ δὲ, *Πατέρα μου καὶ Πατέρα ὑμῶν, καὶ Θεόν μου καὶ Θεὸν ὑμῶν*, τῆς οἰκονομίας ἐστὶ, ἐπὶ καὶ τὸ ἀναστῆναι τῆς

σαρκὸς ἐστὶ. Πρὸς γὰρ τὴν οὐδὲν μάτρω φανταζομένην ταῦτα φηγγεται. Ἐτέρως οὖν αὐτὸ Πατέρα, καὶ ἐτέρας ἡμῶν; Πάλιν μὲν οὖν. Εἰ γὰρ τῶν δικαίων ἐτέρας Θεὸς καὶ τῶν ἄδων ἀνόρθων, πολλῷ μᾶλλον τοῦ Ἰησοῦ καὶ ἡμῶν. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, *Εἰπέ τοῖς ἀδελφοῖς*, ἴσα μὲ ἀπὸ τούτου ἴσον τὴ φαντασθῶσι, θετικῶς τὸ ἐνηλλαγμένον. Αὐτὰς μὲν γὰρ ἐμελλε καθίστασθαι ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ πατρικοῦ, οὗτοι δὲ παρεστάται. Ὅστε εἰ καὶ κατὰ τὴν οὐσίαν τὴν ἐν σαρκὶ ἀδελφῶς ἡμῶν ἐγένετο, ἀλλὰ τῇ τιμῇ πολὺ διενηνοχε, καὶ οὐδὲ ἔστιν εἰπεῖν ὅσον. Αὐτῇ μὲν οὖν ἀπέρχεται ταῦτα ἀπαγγέλλουσα τοῖς μαθηταῖς. Τοσοῦτον ἐστὶ προσέβητα καὶ κάρτερτα καλόν. Ἐκεῖνα δὲ πῶς λοιπὸν οὐκ ἤχησαν μέλλοντος ἀπέπειναι, οὐδὲ ἐφθίγγετον οἷα καὶ πρότερον; Τότε μὲν οὖν ὡς τεθηρομένου, τοῦτο ἐπαχον· νῦν δὲ, ἀναστάντος, τίνος ἔνεκεν ἐμελλον ἀγαγεῖν; Ἀπήγγειλε δὲ καὶ τὴν ὄψιν καὶ τὰ ῥήματα, ἄπερ ἰκανὴ τὴν αὐτοῖς παραμυθησασθαι. Ἐπειδὴ οὖν εἰκόη ἦν τοῖς μαθηταῖς ταῦτα ἀκούσασθαι, ἡ διαπιστεῖν τῇ γυναικί, ἡ πιστεύσαντας ἀγαγεῖν, εἰ αὐτοῖς οὐ κατηξίωσε τῆς ὄψεως, καίτοι γε ἀπαγγέλλομενος ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ αὐτοῖς φαίνεται· Ἰν' οὐ μὴ ταῦτα στρέφοντες ἀλύουσιν, οὐδὲ ἡμέραν μίαν ἀφήκε διεθεῖν, ἀλλ' εἰς ἐπιθυμίαν αὐτοῖς ἀγαγὼν τῷ τε δῆσ ἐβίβαι ἐτηγῆρθαι αὐτόν, τῷ τε παρὰ τῆς γυναικὸς ἀκούσαι, διεκρίων αὐτοῖς ἰδεῖν καὶ περιφόβους οὖσιν (ὁ καὶ αὐτὸ μάλιστα τὸν πόθον ἔποιε πλείονα), τότε ὄφλας γενομένης, ἐπίστατο δ', καὶ μετὰ πολλοῦ τοῦ θαύματος.

Καὶ εἰ δῆποτε ἐσπέρας ἐφάνη; Ὅτι τότε μάλιστα εἰκόη ἦν αὐτοῖς εἶναι περιδείξ. Ἄλλὰ τὸ θαυμαστόν, πῶς [516] φάντασμα αὐτὸν οὐκ ἐνόμισαν; καὶ γὰρ κεκλεισμένον εἰσῆλθε τῶν θυρῶν, καὶ ἄθροον. Μάλιστα μὲν καὶ ἡ γυνὴ προλαβούσα πολλὴν τὴν πίστιν εἰργάσατο· ἄλλως δὲ, καὶ τρανήν καὶ ἡμερον τὴν ὄψιν αὐτοῖς ἐπέδειξεν. Ἡμέρας δὲ οὐκ ἐπέστη μεν, ὡς συλλεγῆναι ἀπαντας ἰμοῦ· πολλὴ γὰρ ἦν ἡ ἐκπληξίς. Οὐδὲ γὰρ τὴν θύραν ἐπάταξεν, ἀλλ' ἄθροον ἔσθη μέσος, καὶ ἐπέδειξε τὴν πλευράν ἐν τῷ χειρᾶς. Ἄμα δὲ καὶ τῇ φωνῇ κατεστράσε κυμαίνοντα τὸν λογισμὸν, εἰπόν· *Εἰρήνη ὑμῖν· τοῦτοῖσι, Μὴ θορυβεσθε*· καὶ ῥήματος ἀναμνήσας, ὁ πρὸ τοῦ σταυροῦ πρὸς αὐτοῖς εἶπεν· *Εἰρήνην τὴν ἔμην ἀρτίμηι ὑμῖν*· καὶ πάλιν, *Ἐν ἔμοι εἰρήνην ἔχετε, ἐν τῷ κόσμῳ θλίβην ἔχετε. Ἐχάρησαν δὲ οἱ μαθητὰι ἰδόντες τὸν Κύριον.* Ὅρξ ἐπὶ τῶν ἔργων τοῦ δέτους ἐκβαίνοντες; Ὅ γὰρ ἔλεγε πρὸ τοῦ σταυροῦ, εἰ *Πάλιν θύομαι ὑμῶν, καὶ χαρήσεται ὑμῶν ἡ καρδία, καὶ τὴν χαρὰν ὑμῶν οὐδέεις ἀρει ἀπ' ὑμῶν*, τοῦτα νῦν· ἔργῳ ἐπλήρωσαν. Ἄπαντα δὲ ταῦτα ἐνηγῆεν αὐτοῖς εἰς πίστιν ἀκριβεστάτην. Ἐπειδὴ γὰρ πόλεμον ἀσπονδον ἔχον πρὸς Ἰουδαίους, συνεχῶς ἐπέλεγε τὴν, *Εἰρήνην ὑμῖν*, ἀντιβρόπον δεδούς τοῦ πάλαιον τὴν παραμυθίαν.

γ'. Τοῦτο γοῦν πρῶτον μετὰ τὴν ἀνάστασιν εἶπα τὸ ῥῆμα (διὸ καὶ Παῖλος πανταχοῦ φησι, *Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη*)· τὰς δὲ γυναῖδας χαρὰν ἐπαγγέλλεται, διότι ἐν λύπαις τὸ γένος ἐκεῖνο ἦν, καὶ ταύτην ὀδέξασα πρῶτον χαρὰν. Καταλλήτως μὲν οὖν τοῖς ἀνδράσι, διὰ τὸν πόλεμον, εἰρήνην· τὰς δὲ γυναῖδας, διὰ τὴν λύπην, εὐαγγελίζεται χαρὰν. Πάντα δὲ καταλύσας τὰ λυπηρὰ, ἐπιλέγει τὰ κατορθώματα τοῦ σταυροῦ· ταῦτα δὲ ἦν ἡ εἰρήνη. Ἐπεὶ οὖν ἅπαντα ἀνήρηται τὰ κωλύματα, καὶ τὴν νίκην κατέστησε λαμπρὰν, καὶ κατώρθωσαν πάντα· εἴτα λοιπὸν φησι· *Καθίω ἀπέστειλέ με ὁ Πατήρ, κατὰ πῶμα ὑμῶν.* Οὐδέτερον ἔχετε ἑσποκλῖαν ἀπὸ το

^a Morel. ὡς ἄλλοι δὲ οὐδέτερον ποῦ αὐτῆς. ^b Mss. quidem στραφείσα, εἰ μὴ στραφείσα. Cod. 703. 709 veram lectionem, στραφείσα, exhibent. Est. ^c Editi male dicitur. Est.

^d All' ἐπίστατο. Paulo post Morel. εἰ μάλιστα. ^e All' τοῦτο τοῖων. ^f Savil. et Morel. πρῶτον ἔραν.

daorum timorem hinc sustulatis cum, dicite mihi, et ego cum tollam. Magna benevolentia, magnus amor mulieris; sed nihil sublime capit. Ideo jam non visu, sed voce se notum ipsi facit. Quomodo enim Judæis modo notus, modo ignotus etiam presens erat: sic cum loqueretur, notus erat, si quando id vellet. Nam cum Judæis dicebat, *Quem queritis?* neque vultu, neque voce notus fuit, donec voluit: id quod etiam hic conigit, ipsamque tantum nomine suo vocavit, exprobrans ipsi quod de vivente talia imaginaretur. Quomodo autem, 16. *Conversa dicit*, si quidem illam alloquebatur? Opinor ipsam, cum diceret, *Ubi posuistis eum*, ad angelos conversam esse, ut sciscitaretur cur obstupescerent: hinc Christum vocantem ad se illam convertisse, seseque voce notum reddidisse. Nam cum vocavit illam, *Maria*, tunc ipsa illum cognovit. Sic non a visu, sed a voce cognitio profecta est. Quod si dixeris, Unde constat angelos obstupuisse, et ideo conversam fuisse mulierem? hic etiam dices: Unde constat ipsam teligisse illum, et prociidisse? Verum ut hoc liquet ex eo quod dixerit, 17. *Noli me tangere*: sic et illud constat ex eo quod sese convertisse dicatur. Cur dixit: *Noli me tangere?* Quidam dicunt ipsam spiritualem gratiam petere, quod audisset illum discipulis dicentem: *Si abiero ad Patrem, rogabo eum, et dabit vobis alium Paracletum* (Joan. 14. 5. 16).

2. Et quomodo illa quæ non aderat cum discipulis, hæc audire potuit? Alioquin longe est ab hac sententia imaginatio hujusmodi. Quomodo petit, cum nondum ille ad Patrem abiisset? Quid ergo? Videtur nihili adhuc velle illam cum ipso versari, ut prius, et ex gaudio nihil magnum cogitare, etiamsi longe melior factus erat secundum carnem. Ab hac ergo illam cogitatione abducens, et a nimia in se alloquendo libertate (neque enim cum discipulis similiter versari conspicitur), illius cogitationem erigit, ut cum majore reverentia sibi attendat. Si dixisset ergo, *Noli ad me accedere*, ut prius; non enim eodem in statu res sunt, neque eodem modo vobiscum versaturus deinceps sum; id fastum et arrogantiam sapuisset: illud vero, *Nondum ascendi ad Patrem*, etsi lenius, idipsum significat. Cum dicit enim, *Nondum ascendi*, declarat se eo festinare et tendere; cum autem qui illuc migraturus erat, nec ultra cum hominibus versaturus, non oportebat eodem quo prius animo intueri. Quod autem ita se res habeat, sequentia declarant. *Vade, dic fratribus: Vado ad Patrem meum et Patrem vestrum, et Deum meum et Deum vestrum.* Atqui non hoc statim facturus erat, sed post quadraginta dies. Cur ergo hoc dicit? Ut illius mentem erigret, ipsaque suaderet, se ad caelos ascensurum. Illud vero, *Patrem meum et Patrem vestrum, et Deum meum et Deum vestrum*, ad incarnationem pertinet; sicut et ascendere carnis est. Hæc enim illi dicit, quæ nondum sublimia cogitabat. Alio itaque modo ejus Pater est, et alio noster? Sane quidem. Nam si alio modo justorum Deus est, alio cæterorum hominum: multo magis aliter Filii, aliter noster est Deus. Cum enim dixit,

Dic fratribus, ne hinc aliquam suspicarentur æqualitatem, differentiam apponit. Ipse namque in solio paterno sessurus erat; illis vero abstante datum est. Itaque licet secundum carnalem substantiam frater noster sit effectus, honore multum a nobis differt; nec quantum differat dici potest. Ipsa ergo abiit, hæc nuntiatura discipulis (Joan. 20. 18). Tantum est assiduitas et perseverantia bonum. Illi vero cur non doluerunt quod abiturus esset, neque eadem quæ prius loquuti sunt? Tunc ut moriturum plangebant; nunc illo resurgente, quæ dolendi causa? Nuntiavit autem Maria et visionem et verba, quæ possent illos consolari. Quia ergo credibile erat, eos hæc audientes, vel non credituros esse mulieri, vel, si crederent, agre lutos, quod se non visu illo dignatus esset, etsi promississet se in Galilæa ipsis appariturum esse: ne igitur hæc secum versantes moleste ferrent, ne unam quidem diem præterire sive, sed injecto ex resurrectionis notitia desiderio, necnon ex narratu mulieris, cum jam videndi desiderio ferrent, quod ex metu agebatur, cum vespera esset, adfuit, idque mirabili modo.

Cur in vespera Christus discipulis apparuerit. — Cur in vespera apparuit? Quia verisimile erat, ipsos tunc maxime formidare. Sed quod mirabile est, quomodo non ipsum phantasma esse putaverint? Nam januis clausis, et statim ingressus est. Certe mulier præoccupans magnam fidem indiderat: alioquin vero clarum ipsis et suavem conspectum exhibuit. Interdum autem non venit, ut simul omnes congregarentur: multo namque erant stupore repleti. Non pulsavit januam, sed statim medius stetit, et ostendit latus et manus: simulque voce fluctuantes cogitationes sedavit dicens, 19. *Pax vobis*, hoc est, Ne turbemini; in mentemque ipsis revocat id quod ante crucem dixerat ipsis, *Pacem meam relinquo vobis; ac rursum, In me pacem habete; in mundo tribulationem habebitis.* 20. *Gavisus sunt autem discipuli viso Domino.* Viden' rebus verba confirmari? Nam quod dixit ante crucem: *Ite- rum videbo vos, et gaudebit cor vestrum, et gaudium vestrum nemo tollet a vobis* (Joan. 16. 22); hoc nunc opere complevit. Hæc porro omnia ipsos ad certissimam fidem induxerunt. Quia enim inexpugnabile bellum contra Judæos habebant, sæpe repetit illud, *Pax vobis*, parem bello consolationem afferens.

3. Hoc primum ipsis verbum post resurrectionem dixit (ideo Paulus quoque ubique ait, *Gratia vobis et pax*): mulieribus autem lætitiā dicit, quia in dolore degabant et hæc primum accipere lætitiā. Congruenter itaque viris propter bellum, pacem; mulieribusque propter dolorem, lætitiā annuntiat: solutisque tristibus omnibus, crucis præclara opera prædicat: hæc sunt pax. Quia igitur obices omnia ues sublatis sunt, victoriam splendidam constituit, omniaque recte completa sunt; deinde ait denuum: 21. *Sicut misit me Pater, et ego mitto vos.* Nullam habebitis difficultatem, tum ob ea quæ facta sunt,

¹ Juxta Savil. et Morel. legendum esset, *maledictionem*, pro, *lætitiā*.

tum ob meam mittentis auctoritatem. Quapropter hoc dicit, illorumque animum erigit, et magnam verbis fidem facit, si quidem velint opus ipsius suscipere. Neque ultra Patrem rogat, sed auctoritate sua virtutem illis indit. 22. *Inflavit enim, et dixit: Accipite Spiritum sanctum.* 23. *Quorum remisistis peccata, remittuntur; et quorum retinueritis, retenta sunt.* Sicut enim rex præfectos mittens, potestatem dat ut in carcere mittant, et ex carcere liberent: sic Christus illos mittens, hac potestate donat. Quomodo ergo dicit: *Nisi ego abiero, ille non venit*, et nunc Spiritum dat? Quidam dicunt, ipsum non Spiritum dedisse, sed illos per insufflationem ad recipiendum Spiritum idoneos fecisse. Nam si Daniel viso angelo percussus est (*Dan. 8. 17*), quid non passi fuissent illi, si tam ineffabilem gratiam accepissent, nisi prius illos adhuc discipulos præparasset? Ideo non dicit, Accipistis; sed, *Accipite Spiritum sanctum.* Nec tamen aberraverit quis si dicat illos tunc accepisse potestatem quandam spiritualem et gratiam; sed non ita ut mortuos suscitarent, et virtutes facerent, sed ut peccata dimitterent: diversa enim sunt Spiritus charismata. Ideo addidit: *Quorum remisistis peccata, remittuntur*, ostendens quod genus operationis largiatur. Illic vero post quadraginta dies¹ vim signorum acceperunt: idcirco ait: *Accipietis virtutem supervenientis Spiritus sancti in vos, et eritis mihi testes in Jerusalem et in Judæa (Act. 1. 8).* Testes fuerunt per signa: ineffabilis quippe est Spiritus gratia et multiplex donum. Hoc ita fit, ut dicat Patris, Filii et Spiritus sancti unum esse donum, unam potestatem. Nam quæ Patris propria videntur, eadem et Filii et Spiritus sancti esse deprehenduntur. Quomodo ergo nemo venit ad Filium, *Nisi Pater traxerit eum (Joan. 6. 44)*? Verum hoc Filii quoque esse ostenditur: nam ait, *Ego sum via; nemo venit ad Patrem, nisi per me (Ibid. 14. 6).* Hoc quoque Spiritus esse videas: nam *Nemo potest dicere Dominum Jesum Christum, nisi in Spiritu sancto (1. Cor. 12. 5).* Ac rursus apostolos, modo a Patre, modo a Filio, modo a Spiritu sancto Ecclesiæ datos fuisse dicitur: ac divisiones gratiarum Patris, Filii et Spiritus sancti esse videmus.

4. *Sacerdotum dignitas et onus.*—Omnia ergo faciamus ut Spiritum sanctum nobiscum habere possimus, et conceditam operandi gratiam summo opere colamus. Magna quippe est sacerdotum dignitas. *Quorum remisistis peccata, inquit, remittuntur.* Ideo dicebat Paulus: *Obedite præpositis vestris, et subjacete eis (Hebr. 13. 17)*, ut maximum ipsis habeatis honorem. Tu enim rem tuam curas; et si tu hæc recte disponas, nulla tibi aliorum ratio erit: sacerdos autem si recte suam ordiaverit vitam, tuam vero aliorumque omnium sibi commissorum non diligenter curaverit, cum seclæstis in gehenam abilit: ac sæpe non ex suis, sed ex alienis in perniciem ruit, nisi omnia,

¹ Sic omnes tum Editi tum manuscripti; Franciscus tamen Aretilius post *quingquaginta dies* habet, et sic legendum videtur: nam vere post quingquaginta dies in sancta Pentecoste signorum operationem acceperunt.

quæ penes ipsum erant, perfecit. Tantum ergo videntes periculum, multa illos benevolentia prosequimini: id quod et Paulus significavit dicens: *Ipsi pervergant pro animabus vestris, non simpliciter, sed Ut rationem redditorum (Hebr. 13. 17).* Quapropter ipsi magno sunt cultu honorandi. Quod si eis cum aliis insultaveritis, neque vestra bene disponetis. Quamdiu enim gubernator bono est animo, rectores etiam in tuto erunt. Quod si, conviciantibus illis et hostiliter agentibus, misere agat, nec vigilare possit neque artem suam exercere, et vel invitus in sexcenta illos mala concijiet. Sic et sacerdos si debito apud vos honore fruatur, etiam vestra poterit recte dispensare: sin illum in rororem concijietis, sic solutis vanibus illos vobiscum fluctibus absorbendos objicietis, etiamsi strenuo sint animo. Cogita quid de Judæis Christus dicat: *Super cathedram Moysis sederunt scribæ et Pharisæi. Omnia quaecumque dixerint vobis ut faciatis, facite (Math. 23. 2. 3).* Nunc non est dicendum, Super cathedram Moysis sederunt sacerdotes; sed, Super cathedram Christi. Ejus enim doctrinam exceperunt. Ideo dicit Paulus: *Pro Christo legatione fungimur, tanquam Deo exhortante pro nobis (2. Cor. 5. 20).* Nonne videtis sæculi principibus omnes subesse: ac sæpe etiam eos qui genere, vita, et prudentia potiores illis sunt? Attamen ob ejus reverentiam qui illos constituit, nihil horum cogitant, sed regis placitum verentur, quisquis tandem sit is qui præfecturam accipit. Atqui ubi homo constituit, tantus adest timor: ubi vero Deus ordinat, ordinarum despiciamus, ipsique conviciamur, mille contumelias eum aspergimus, et cum de fratribus nostris judicare prohibeamur, contra sacerdotes linguam acuumus. Et qua venia hæc digna fuerint, quando trabem in oculo nostro non videntes, festinam in alterius oculo aeribibus scrutamur (*Math. 7. 3. Luc. 6. 41*)? nescis te tibi gravius iudicium parare, cum sic judicas? Ilæc porro dico, non quod illos probem, qui indigne sacerdotium administrant; nam illos admodum deploro et lugeo: neque tamen sic illi sunt a subditis, maximeque a simplicioribus judicandi. Licet eorum vita sit infamata, tu, si attendas, nihil damni accipies in iis, quæ illis a Deo commissa sunt. Si enim per asinum vocem emitti curavit, et per vatem benedictiones spirituales largitus est; si bruti ore, et impura Balsami lingua propter improbos Judæos operatus est: multo magis propter vos bene moratos, etiamsi sacerdotes admodum seclæsti sint, sua omnia perficiat, et mittet Spiritum sanctum. Neque enim pura mens propter propriam puritatem Spiritum attrahit; sed gratia omnia operatur. *Omnia enim, inquit, propter vos, sive Paulus, sive Apollo, sive Cephas (1. Cor. 3. 22).* Quidquid enim conceditum habet sacerdos, solius Dei donum est, et quantumque humana philosophia proficiat, gratia semper illa minor apparebit. Ilæc porro dico, non ut segniter vitam instituamus, sed ne, si quando antistes quicquam vestri negligenter se gerant, vos ideo mala vobis ipsis comparetis. Equid sacerdotes dico? Neque ag-

τῶν ἤδη γεννημένων, ἀπὸ τῆς ἀξίας ἐμοῦ τοῦ πέμ-
ποτος. Ἐνεαυθα ἐπαίρει αὐτῶν τὴν ψυχὴν, καὶ δεικνύει
πολλὸ τὸ ἀξιόπιστον, εἰ γε μέλλουσιν αὐτοῦ τὸ ἔργον ἀναδέ-
χασθαι. Καὶ οὐκ εἶτι παράκλησις πρὸς τὸν Πατέρα γίνε-
ται, ἄλλ' ἀδελφία δίδωσιν αὐτοῖς τὴν δύναμιν. Ἐνεφύ-
σιος γὰρ, καὶ εἶπε· Ἀδελφε Πνεῦμα ἄγιον. Ἄν ἀρῆτε
τὰς ἁμαρτίας, ἀφώνηται, καὶ ἄν κρατῆτε, κεραιήθη-
ται. Καθάπαρ γὰρ τὴν βασιλεὺς ἀρχοντας ἀποπέλλων,
ἐξουσιαν εἰς δεσποτήριον καὶ ἐμβαλεῖ α, καὶ ἀφίναται
δίδωσιν· εὖτω καὶ τούτους ἐκπέμπων, ταύτη περιβάλ-
λει τῇ δυνάμει. Πῶς οὖν φησιν· Ἐὰν μὴ ἀπέλω, ἐκεῖ-
νος οὐ μὴ ἔλθῃ, καὶ δὴ τὸ Πνεῦμα δίδωσι; Τινὲς μὲν
φασιν, ὅτι οὐ τὸ Πνεῦμα ἔδωκεν, ἀλλ' ἐπιτρέβειος αὐ-
τοῦ πρὸς ὑποδοχὴν δι' ἡμερωσάμενος κατέστησεν β. Εἰ
γὰρ ἀγγελον ἰδὼν ὁ δαυιὴλ ἔβησθη, τὴν ἀπόλητον
χάριν ἐκείνου δεγόμενοι οὐκ ἂν ἔπαθον, εἰ μὴ μαθητὰς
αὐτοῦ πρότερον κατεσκεύασεν; Ἀπὸ τοῦτο οὐκ εἶπα, γη-
στὴν, Ἐλάβετε Πνεῦμα ἄγιον· ἀλλὰ, Ἀδελφε Πνεῦμα
ἄγιον. Οὐκ ἂν δέ τις [517] ἁμάρτοι καὶ τότε εὐφραίνεται
αὐτοῦς λέγων ἔξουσιαν τινὰ πνευματικὴν καὶ χάριν· ἀλλ'
ὅτι ὥστε νεκροὺς ἐγείρειν καὶ δυνάμει, ποιεῖν, ἀλλ' ὥστε
ἀφώνηται ἁμαρτήματα· διάφορα γὰρ τὰ χαρίσματα τοῦ
Πνεύματος. Διὸ ἐπηγγένη· Ἄν ἄν ἀρῆτε, ἀφώνηται,
δεικνύεισιν πολὺν ἐνεργεῖα δίδωσιν. Ἐκεῖ δὲ μετὰ
τεσσαράκοντα ἡμέρας τὴν τῶν σημείων ἑλαθὼν ἐνέρ-
γησιν· διὸ φησι· Ἀἰψόσθε δύναμιν ἐκελθόντος τοῦ
ἁγίου Πνεύματος ἐπ' ὑμᾶς, καὶ ἐσεσθε μὲν μάρτυρες
ἐν τῇ Ἰερουσαλὴμ καὶ ἐν πάσῃ τῇ Ἰουδαίᾳ· μάρτυ-
ρες δὲ διὰ τῶν σημείων ἔγίνοντο. Καὶ γὰρ ἄρατος ἡ τοῦ
Πνεύματος χάρις καὶ πολυετής ἢ δωρεά. Τοῦτο δὲ γί-
νεται, ἵνα μᾶθῃ, ὅτι Πατὴρ καὶ Υἱοῦ καὶ Πνεύματος
ἁγίου μία ἢ δωρεά καὶ ἐξουσία. Ἄ γὰρ δοκεῖ ἰδιόζοντα
εἶναι τοῦ Πατρὸς, ταῦτα καὶ τοῦ Υἱοῦ εἶναι φαίνεται, καὶ
τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Πῶς οὖν οὐδεὶς ἔρχεται πρὸς τὸν
Υἱόν, φησιν, Ἐὰν μὴ ὁ Πατὴρ ἔπιπέσῃ αὐτόν; Ἀλλὰ
τοῦτο δεικνύει τὸ Υἱοῦ δὲ. Ἐγὼ γὰρ εἶμι, φησιν, ἢ
ὁδός· οὐδεὶς ἔρχεται πρὸς τὸν Πατέρα, εἰ μὴ δι'
ἐμοῦ. Ὅρα εἰ αὐτὸ καὶ τὸ Πνεῦμα ἐστὶν. Ὁδὸς γὰρ
δύναται εἰσεῖν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, εἰ μὴ ἐν
Πνεύματι ἀγιῶ. Καὶ πάλιν, τοὺς ἀποστόλους ποτὲ μὲν
ὅπρ τοῦ Πατρὸς, ποτὲ δὲ ὅπρ τοῦ Υἱοῦ, ποτὲ δὲ ὅπρ τοῦ
ἁγίου Πνεύματος δεδούσας τῇ Ἐκκλησίᾳ, καὶ τὰς διαί-
ρεσεις; τὴν χαρισμάτων Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύ-
ματος ὁρῶμεν ὁμοίαν.

δ. Πάντα τοίνυν πράττωμεν ὥστε δύνασθαι τὸ Πνεῦμα
τὸ ἄγιον ἔχειν παρ' ἑαυτοῦς, καὶ τοὺς ἐγγεχειρισμέ-
νους τὴν ἐνεργίαν μετὰ πολλῆς θεραπευτικῆς ἐν τῇ
τιμῇ. Μεγάλῃ γὰρ ἡ τῶν ἱερῶν ἀξία. Ἄν ἄν
ἀρῆτε, φησιν, ἀφώνηται αἱ ἁμαρτίαι. Διὸ καὶ Παῦλος
ἔλεγε· Πειθεσθε τοῖς ἡγουμένοι ὑμῶν καὶ ὑπακούετε,
καὶ ὑπερακούετε ὅτι ἐστὶν αὐτοὺς ἐν τιμῇ. Σὺ μὲν
γὰρ τὰ σαυτοῦ μεριμνᾷς· κἂν ταῦτα διδάθῃ καλῶς, οὐ-
δεὶς σοὶ τῶν ἄλλων ἔσται βίος· ὁ δὲ ἱερῶν, κἂν τὸν
οἰκελὸν καλῶς οἰκονομήσῃ βίον, τὸ δὲ οὐκ ἔστι ἀπάν-
των τῶν περὶ αὐτὸν μὴ μετὰ ἀκριβείας ἐπιμελήσεται,
μετὰ τὸν ποιηθῆναι εἰς τὴν γένεσιν ἀπεισιν· καὶ πολλὰ
εἰς ἀπὸ τῶν οἰκελῶν οὐ προδοθεὶς, ἀπὸ τῶν ὑμετέρων
ἀπόλλυται, ἂν μὴ πάντα τὰ εἰς αὐτὸν ἔκοντα ἀπαρτίει
καλῶς. Εἰδότες οὖν τὸν κινδύνον τὸ μέγιστος, πολλὰ
ἀπομένει αὐτοῖς ἐννοίαν· ὁ καὶ Παῦλος ἠνέκα τοῦ λέ-
γων, εἰ Ἄγγελοῦσιν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ὑμῶν· καὶ

οὐκ ἀπόλω. ἀλλ' ὡς λόγον ἰαποδώσαντες. Διὸ τῆς
πολλῆς δὲ θεραπευτικῆς αὐτοῦ ἀπολαύειν. Ἐὰν δὲ
ἐπιμεθῆναι μετὰ τῶν ἑλλων αὐτοῖς καὶ ὁμῆς, καὶ
οὐδὲ τὰ ὁμίτερα καλῶς διακρίσεις. Ἔως μὲν γὰρ ἐν
εὐθυμῇ διαίτῃ ἐκ καθήκοντος, ἐν ἀσφαλείᾳ ἔσται καὶ τὰ
τῶν ἐπιδοτῶν· ἂν δὲ, λοιδορούμενοι ἐκείνων καὶ ἀπ-
εχθῶς ἔχοντων πρὸς αὐτὸν, τάλαιπωρῆται, οὐδὲ ἀγρυ-
πνεῖν ὁμοίως δύναται, οὐτὶ τὴν τέχνην διασώζειν, καὶ
ἄνω μωρίας αὐτοῖς περιβάλλει κακοῖς. Οὕτως καὶ
ἱερῆς, ἂν μὲν ἀπολαύῃ τῆς παρ' ὁμῶν τιμῆς β, [518]
καὶ τὰ ὁμίτερα διαθεῖναι καλῶς δεύσεται· ἂν δὲ ἄθυ-
μῃ αὐτοῖς περιβάλλῃ, τὰς χεῖρας ἐκλύσαντες εὐχε-
ρώτους μετ' ὁμῶν αὐτοῖς ποιήσετε τοὺς κῆρυκα, κἂν
σφόδρα γενναίον ὦσιν. Ἐννόησον τί περὶ τῶν Ἰουδαίων
φησιν ὁ Χριστός· Ἐπὶ τῆς Μωσέως καθέδρας ἐκά-
θισαν οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι. Πάντα εὖν,
ὅσα λέγουσιν ὑμῖν ποιεῖν, ποιεῖτε. Νῦν δὲ οὐκ ἔστιν
εἰπεῖν Ἐπὶ τῆς Μωσέως καθέδρας ἐκάθισαν οἱ ἱερῆς,
ἀλλ' Ἐπὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ. Τὴν γὰρ ἐκεῖνον διεδίδαξαν
διδασκαλίαν. Διὸ καὶ Παῦλος φησιν· Ὑπὲρ Χριστοῦ
προσεβόμεν, ὡς τοῦ Θεοῦ παρακαλοῦντος δι' ἡμῶν.
Οὐχ ὁρᾶτε ἐπὶ τῶν ἐξωθεν ἀρχόντων ἀπαντας ὑποκύ-
πτοντας, καὶ γένει βελτίους ὄντας πολλῶν καὶ βίῃ
καὶ συνέσει τῶν δικαιοτέρων αὐτοῖς; Ἄλλ' ὁμῶς διὰ τὸν
δεδωκότα οὐδὲν τούτων ἐννοοῦσιν, ἀλλ' αἰδοῦνται τὴν
ψῆφον τοῦ βασιλευμένου*, καὶ ὁπισσοῦν ὁ λαβὼν ἡ τὴν
ἀρχὴν. Εἶτα ἐν ἀνθρωποῖς χειροτονήσῃ, τοσούτος φόβος·
τοῦ δὲ Θεοῦ χειροτονήσῃ, καὶ ἀποροφῶμεν τὸν χειρο-
τονωόμενον, καὶ λοιδοροῦμεν ἱ, καὶ μωρίας ὀνειδέει
πλύνουμε, καὶ τοὺς ἀδελφοὺς ἡμῶν κωλύοντες κρίνουν,
κατὰ τῶν ἱερῶν τὴν γλῶσσαν ἀκονώμεν. Καὶ ποῦ
ταῦτα ἀπολογία ἔξει, εἰται τὴν μὲν ἐν τῷ σφραγισμῷ τῷ
ἡμετέρῳ δοκῆν μὴ βλέπωμεν, τὸ δὲ κῆρυκος τοῦ ἐτέρου
πικρῶς περιεργαζώμεθα; οὐκ οἶσα εἶτι καὶ χαλεπότε-
ρον σαυτῶν ποιεῖ τὸ δικαστήριον ὅτω δικάζων; Καὶ
ταῦτα λέγω, οὐκ ἀποκηρύσσων τοὺς ἀναίτιους τῶν ἱερο-
σύνην διοικούντας, ἀλλὰ καὶ σφόδρα ἐλεῶν καὶ θα-
κρῶν· οὐ μὲν διὰ τοῦτο φημι δίκαιον εἶναι παρὰ τὸν
ἀρχαιότερον κρινέσθαι, καὶ μέλλοιτα τὸν πᾶν ἀρκεσιτέ-
ρων. Κἂν γὰρ ὁ βίος αὐτῶν σφόδρα διαβεβημένος ἦ,
οὐ δὲ, ἐν σαυτῶν προσέχη, οὐδὲν παραπλαθῆσθαι εἰς τὰ
ἐγγεχειρισμένα αὐτῶν παρὰ τοῦ Θεοῦ. Εἰ γὰρ δι' ἑνοῦ
φρονῆν ἀρεθῆναι ἐποίησε, καὶ διὰ μάντιες εὐλογίας
πνευματικῆς ἐγχερίστω, καὶ ἐν ἀλόγῳ στόματι καὶ ἐν
ἀκαθάρτῳ γλῶττι τοῦ Βαλαὰμ ἐνεργήσας δὲ τοὺς προ-
κεκρούστας Ἰουδαίους· πολλῶν μᾶλλον δι' ὁμῆς τοὺς
εὐνόμους β, εἰ καὶ σφόδρα φαῦλόν εἶστιν οἱ ἱερῆς, τὰ
αὐτοῦ πάντα ἐργάσεται, καὶ πέμψει τὸ Πνεῦμα τὸ
ἄγιον. Οὐδὲ γὰρ ἡ καθαρὸς ἀπὸ τῆς οικίας ἐπισπάται
αὐτὸ καθαρότητος· ἀλλὰ χάρις ἐστὶν ἡ τὸ πᾶν ἐργαζομένη,
Πάντα γὰρ, φησὶ, δι' ὁμῆς, εἶτε Παῦλος, εἶτε Ἀπολλῶς,
εἶτε Κηφῶς. Ἄ γὰρ ἐγγεχειρίσται ὁ ἱερῆς, Θεοῦ μόνου
ἐστὶ δωρεαστὰς· καὶ ὄπισθεν ἂν ἡ ἀνθρωπίνῃ φθῆσιν φιλο-
σοφία, ἐλάττω τῆς χάριτος ἐκείνης φαίνεται. Καὶ ταῦτα
λέγω, οὐχ ἵνα βεβήμους τὸν ἐαυτῶν βίον οἰκονομήμεν,
ἀλλ' ἵνα μὴ βεβήμους τῶν τῶν προσωτῶν, ὁμῆς
ὁ ἀρχαιότερος αὐτοῖς πολλὰς ἐπισωρεύει τὰ κακὰ.
Καὶ τί λέγω τοὺς ἱερῆς; Οὕτω ἀγγελοῖς, οὕτω ἀρχάγγελος
ἐργάσασθαι εἰ δύναται εἰς τὰ ἐδεομένα παρὰ Θεοῦ·
ἀλλὰ Πατὴρ καὶ Υἱὸς καὶ ἄγιον Πνεῦμα πάντα οἰκονο-
μεῖ· ὁ δὲ ἱερῆς τὴν αὐτοῦ θανείζει γλῶτταν, καὶ τὴν
ἐαυτοῦ παρῆγει χεῖρα. Καὶ γὰρ οὐδὲ δίκαιον ἦν διὰ τῆν

* Sic Savil. et cod. 709. Legebatur minus recte ἀποστῶ-
λων, καὶ ἔ. ε. δ. ἐ. β. ε. ε. ἢ ἄλλ' κτιστούσιν. ὁ Morel.
εἰσι λόγος.

δ Morel. μὲν μὴ ἀπολαύει τῆς παρ' ὁμῶν τιμῆς. Ἄλλ' τῆς παρ'
ὁμῶν θεραπευτικῆς. ὁ ἄλλ' τοῦ βασιλέως. ὁ ἄλλ' λοιδοροῦμεθα,
ὁ Morel. οὐδὲ παρὰ. ὁ Morel. τοὺς ἐγνώμονας.

ἐ-έρου [519] κακίαν εἰς τὰ σύμβολα τῆς σωτηρίας ἡμῶν τοὺς πίστει προσόντας παραβλέπεσθαι. Ταῦτα οὖν ἅπαντα εἰδότες, καὶ τὸν θεὸν φοβόμεθα, καὶ τοὺς ἱερεῖς αὐτοῦ ἐντίμως ἔχουμεν, πᾶσαν αὐτοῖς ἀπονομήναι τιμὴν ἵνα καὶ ὑπὲρ τῶν οἰκείων κοτορθωμάτων, καὶ

ὑπὲρ τῆς εἰς ἐκείνους θεραπείας πολλὴν λάβωμεν παρὰ τοῦ Θεοῦ τὴν ἀμοιβήν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΠΖ.

Θυμῆς δὲ εἰς τῶν δώδεκα, α. λεγόμενον Δίδυμος, οὐκ ἦγε ἢ αὐτῶν ὅτε ἤλθεν ὁ Ἰησοῦς. Ἐλέγον οὖν αὐτῷ οἱ ἄλλοι μαθηταί· ε. Ἐώρακαμεν τὸν Κύριον. ὁ δὲ εἶπεν· ε. Ἐὰν μὴ ἴδω, οὐ μὴ πιστεύσω, ὁ καὶ τὰ ἐξῆς.

α. Ὅπως τὸ ἀπλῶς καὶ οὐ ἐτυχῆ πιστεῖναι, εὐκολίας ἐστίν· οὕτω τὸ πέρα τοῦ μέτρου περιεργάζεσθαι καὶ πολυπραγματεῖν, παχυτάτης διανοίας. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ θυμὸς ἐγκαλεῖται. Τοῖς γὰρ ἀποστόλοις εἰρηκόσι, οὗ Ἐώρακαμεν τὸν Κύριον, οὐκ ἐπίστευσαν, οὐ τοσοῦτον ἐκείνους ἀπιστῶν, ὅσον τὸ πρῶτα ἠγούμενος ἀνόητον εἶναι· τοῦτόστιν, τὴν ἐξ νεκρῶν ἀνάστασιν. Οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι Οὐ πιστεύω ἡμῖν, ἀλλ', Ἐὰν μὴ βάλω τὴν χεῖρά μου α, οὐ πιστεύσω. Πῶς οὖν, πάντων συνημίμων, οὕτως ἀπελυμπίαντο β μόνος; Εἰδὼς ἦν ἀπὸ τῆς διαστορᾶς τῆς ἦδη γενομένης μῆξεμα καὶ τότε αὐτὸν ἐπανελεθεῖν. Εὐ δὲ ὅταν ὄψῃ [αὐτὸν] ἀπιστοῦντα τὸν μαθητὴν, ἐνόησεν τὸν Δεσπότην τὴν φιλανθρωπίαν, πῶς καὶ ὑπὲρ μίαις ψυχῆς δεικνύσιν ἐλευθέρων τραύματα ἔχοντα, καὶ παραγίνεται ἵνα διασώσῃ καὶ τὸν ἕνα, καίτοι τῶν ἄλλων παχύτερον πίστιν. Διὰ τὴν διὰ τῆς ἀσθένειας τῆς παχυτάτης ἐξίτησι διανοίαν, καὶ οὐδὲ τοῖς ὀφθαλμοῖς ἐπίστανται. Οὐ γὰρ εἶπεν, Ἄν μὴ ἴω· ἀλλ', Ἐὰν μὴ ψηλαφῶσω, φησὶ, μὴ πως φαντασία ἐδεδόξατο ἡ. Καὶ μὴν οἱ μαθηταὶ ταῦτα ἀπαγγέλλοντες ἀξίωσποτα τότε ἦσαν, καὶ αὐτεῖς ὑπὸ τρυφῆς· ἀλλ' ὁμοῦ, ἐπειδὴ πλὴν ἐξήγησεν, οὐδὲ τούτων αὐτὸν ἀπεστέρησαν ὁ Χριστός.

Καὶ τίνας ἔνεκεν οὐκ εὐθέως αὐτῷ φαίνεται, ἀλλὰ μετὰ ἡμέρας ὀκτώ; Ὅστε μεταξὺ καχομένου αὐτὸν ὑπὸ τῶν μαθητῶν, καὶ τὸ αὐτὸ ἀκούοντα, καὶ εἰς πλείονα ἐκαταΐναι πόθον, καὶ πιστότερον πρὸς τὸ μέλλον γενέσθαι. Πόθεν δὲ ἔβη ἐπὶ καὶ ἡ πλευρὰ ἠνεύρηθη; Παρὰ τῶν μαθητῶν ἀκούσας. Πῶς; οὐν τὸ μὲν ἐπίστευσε, τὸ δὲ οὐκ ἐπίστευσε; Ὅτι τοῦτο πολὺ παράδοξον καὶ θαυμαστόν ἦν. Ἐκόπει δὲ μοι τὸ φιλόληθος τῶν ἀποστόλων, οὗτε τὰ ἐλαττώματα οὐ κρύπτουσιν, οὕτε τὰ ἐλαττώματα, πᾶσι τὰ ἔτερνον, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς αὐτὰ ἀναγρᾶφουσι τῆς ἀληθείας. Ἐφ' ἑστῆται δὲ πάλιν [520] ὁ Ἰησοῦς, καὶ οὐ περιμένει παρ' ἐκείνου ἀξιώσθηται, οὐδὲ ἀκούσαι τι τοιοῦτον, ἀλλὰ μὴ ἐπινοῦντος, αὐτὸς προλαβὼν, ἀπερ ἐπαθεῖμ, πληροί, δεικνύσιν ὅτι καὶ, ἥνικα ταῦτα ἐφθέγγετο πρὸς τοὺς μαθητάς, παρὴν. Καὶ γάρ τοις; ῥήμασιν ἐχρήσατο τοῖς αὐτοῖς, καὶ σφόδρα ἐπιτηγνικώς, καὶ εἰς τὸ ἐξῆς παιδευτικῶς. Εἰπόν γὰρ, Φέρε τὸν δάκτυλόν σου, καὶ ἴδε τὰς χεῖράς μου, καὶ βάλω τὴν χεῖρά σου εἰς τὴν πλευράν μου· ἐπήγαγε, καὶ κατὰ τὴν πίστιν, ἀλλὰ πιστός. Ὅρῃς ὅτι ἀπιστίας ἦν ἡ ἀμφίβολα; ἀλλὰ πρὴν ἢ τὸ Πνεῦμα λαβεῖν· μετὰ δὲ ταῦτα οὐκέτι, ἀλλ' ἀπρητισμένοι λοιπὸν ἦσαν. Οὐ ταῦτ' ἐδὲ μόνον ἐπιτηγνισαν, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἐξῆς. Ἐπειδὴ γὰρ ἐκείνους ἀνεπίστους πληροφόρηθεις, καὶ ἀνεβόησαν, Ὁ Κύριός μου, καὶ ὁ Θεός μου, λέγει· Ὅτι ἐνώρακαί με, πεπιστευκάς· μακάριοι οἱ μὴ ἰδόντες, καὶ πιστευσάντες. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ πίστει, τὸ τὰ μὴ ὁρώμενα διέξασθαι.

Ἔστι γὰρ πιστεῖ ἀπὸ τῶν ὀπίσθασιν πραγμάτων, ἐλεγχος οὐ βλαπτικός. Ἐνταῦθα δὲ οὐ τοῖς μαθητῆς μακαρίζε· μόνους, ἀλλὰ καὶ τοὺς μετ' ἐκείνους πιστεύοντας. Καίτοι, φησὶν, οἱ μαθηταὶ εἶδον, καὶ ἐπίστευσαν. Ἄλλ' οὐδὲν τοιοῦτον ἐξήγησεν, ἀλλ' ἀπὸ τῶν σουδαρίων εὐθέως τὸν περὶ ἀναστάσεως ἰδέξαντο λόγον, καὶ πρὴν ἢ τὸ σῶμα θεασάσθαι, τὴν πίστιν ἐπεδείξαντο πᾶσαν. Ὅταν οὖν λέγῃ τις νῦν, Ἐβουλόμην κατὰ τοὺς καιροὺς ἐκείνους εἶναι, καὶ ὄρῃν τὸν Χριστὸν θαυματουργῶντα, ἐνοήτω, ὅτι Μακάριοι οἱ μὴ ἰδόντες, καὶ πιστεύσαντες. Ἄξιον δὲ διαπορῆσαι πῶς σῶμα φθαρτὸν τύπου ἐδείκνυτο τῶν ἡλων, καὶ ἀπὸ τῶν ἦν θνητῆ χειρὶ. Ἀλλὰ μὴ θορυβηθῆς· συγκαταβάσεις γὰρ ἦν τὸ γινόμενον. Τὸ γὰρ οὕτω λεπτόν καὶ κοῦφον, ὡς κλειστόμενον εἰσελεθεῖν τῶν θυρῶν, παχύτητος πάσης ἀπῆλλακτο· ἀλλ' ὥστε πιστευθῆναι τὴν ἀνάστασιν, τοῦτο δεικνύοντα, καὶ ὡς ταῦτα μαθεῖν, ὅτι αὐτὸς ἦν ὁ σταυρωθεὶς, καὶ οὐκ ἄλλος ἀντ' αὐτοῦ ἀνέστη. Διὰ τοῦτο ἀνέστη ἡ ἔχων τὰ σημεῖα τοῦ σταυροῦ, καὶ τρώγει διὰ τοῦτο. Οἱ γοῦν ἀπόστολοι τοῦτο ἄνω καὶ κάτω σημεῖα ἐποιούοντες τῆς ἀναστάσεως, λέγοντες· Ὅφειναι συνεργαζομεν αὐτῷ καὶ συνεπιλομεν. Ὅσοι οὖν ἐπὶ τῶν κινήτων περιπατοῦντα θεωροῦντες πρὸ τοῦ σταυροῦ, οὐ λέγομεν ἄλλης φύσεως τὸ σῶμα ἐκεῖνο, ἀλλὰ τῆς ἡμετέρας· οὕτω μετὰ τὴν ἀνάστασιν αὐτὸν ὁρῶντες τοῦς τύπους ἔχοντα, οὐκ ἐρούμεν αὐτὸν φθαρτὸν εἶναι λοιπὸν. Διὰ γὰρ τὸν μαθητὴν ταῦτα ἐπέδεικνυτο· Πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα σημεῖα ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς. Ἐπειδὴ γὰρ ἐλάττωσαν τῶν ἄλλων οὗτος· εἶπεν ὁ εὐαγγελιστῆς, λέγει εἰ οὐδὲ οἱ λοιποὶ πάντες πάντα εἶπον, ἀλλ' ὅσα ἱκανὰ ἦν πρὸς πίστιν ἐπεκρίσασθαι τοὺς ἀκούοντας. Ἐπὶ εἰ πάντα, φησὶν, ἐξήγαγον, οὐδὲ τὸν κόσμον οἶμαι χωρήσαι τὰ βιβλία.

β. Ὅθεν δηλοῦνται οὐ φιλοτιμίας ἔνεκεν, ἀπερ ἔγραψαν, εἶπον, ἀλλὰ τοῦ χρησίου μόνον. Οἱ γὰρ τὰ πλείονα ἄφροντες, πῶς ἂν ταῦτα ἰδὲ φιλοτιμῶν [521] ἔγραψαν; Τίνας οὖν ἔνεκεν οὐ πάντα ἐπῆλθον; Μάλιστα μὲν διὰ τὸ πλῆθος· ἔπειτα δὲ καί τινος ἐνενοῦσι, ὅτι ὁ μὴ πιστεύσας τοῖς εἰρημόνοις, οὐδὲ τοῖς πλείοσι προσέξει· ὁ δὲ ταῦτα δεξιόμενος, οὐδὲν δεήσειται ἐτέρου εἰς τὸν τῆς πίστεως λόγον. Ἐμοὶ δὲ ἐνταῦθα τέως δοκεῖ τὰ μετὰ τὴν ἀνάστασιν λέγειν σημεῖα· διὸ φησὶν· Ἐνώπιον τῶν μαθητῶν αὐτοῦ. Ὅσοι γὰρ πρὸς τῆς ἀναστάσεως ἴδει γινέσθαι πολλά, ἵνα πιστεύσωσιν ὅτι Υἱὸς ἐστὶ Θεοῦ ὅσω καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν, ἵνα καταδείκνυται ἐπὶ ἀνέστη. Διὰ τοῦτο καὶ προσέθηκεν, Ἐνώπιον τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, ἐπειδὴ μόνος αὐτοῖς συνεγένετο μετὰ τὴν ἀνάστασιν. Διὸ καὶ ἔλεγεν· Ὁ κόσμος οὐκέτι με θεωρεῖ. Εἶτα ἵνα μάθῃς εἰ τῶν μαθητῶν ἔνεκεν μόνον ἐγένετο τὴ γινόμενα, ἐπήγαγεν ἵνα καὶ πιστευσάντες ζωὴν αἰώνιον ἔχητε ἐν τῷ ὄνοματι αὐτοῦ, κοινήν πρὸς τὴν φῶσιν διαλεγόμενος, καὶ δηλοῦν, ὅτι οὐκ ἐκείνῳ πρὸς σκευόμενον, ἀλλ' ἡμῖν αὐτοῖς τὰ μέγιστα χαρίζομενος.

δ Ἄλλι ἀνάστασι. * Morel. ἀνεβόησαν, Savil. ἀνεβόησαν, qualiter mss. ἀνεβόησαν. † Ἐδίδι πῶς ἐνταῦθα. Supplicatur Savil. legendum πῶς ταῦτα. Codex unus nichil πῶς ἀν' αὐτῷ.

* Τὴν χεῖρά μου deest in quibusdam. † Sic Savil. Vulgo ἐκαλύψαμεν. Livr. * Morel. ἤνοιγν.

gelus, neque archangelus in his, quæ a Deo data sunt, aliquid efficere potest; sed Pater, et Filius et Spiritus sanctus omnia administrat. Sacerdos vero linguam suam commodat, manum porrigit. Neque enim justum fuisset, ut propter alterius improbitatem illi, qui fidem sunt amplecti, in symbolis salutis nostræ læderentur. Quibus perspectis omnibus, et Deum ti-

meamus, et sacerdotes ejus veneremur, ipsi omnem præbeamus honorem; ut et pro operibus nostris et pro culta illis exhibito magnam accipiamus a Deo mercedem, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, quicum Patri unaque Spiritui sancto gloria, imperium, honor, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA LXXXVII.

CAP. 20. v. 24. *Thomas autem unus ex duodecim, qui dicitur Didymus, non erat cum eis quando venit Jesus.* 25. *Dixerunt ergo ei alii discipuli: Vidimus Dominum. Ille autem dixit: Nisi videro, non credam, etc.*

1. Sicut simpliciter leviterque credere facilitatis est: sic ultra modum perquirere et explorare, crassissimæ mentis. Ideo et Thomas accusatur. Apostolis enim dicentibus, *Vidimus Dominum*, non credidit; non tantum illis fidem negans, quantum rem fieri non posse existimans, nempe resurrectionem a mortuis. Non enim dixit, *Non credo vobis*; sed, *Nisi mittam manum meam, non credam*. Quomodo aliis congregatis hic solus aberat? Verisimile est ex dispersione præcedenti illum nondum reversum fuisse. Tu vero cum vides non credentem discipulum, Domini clementiam cogita, quomodo vel pro una anima ostendat se vulnera excepisse, et adveniat ad unius salutem, etiamsi crassiore quam cæteri animo esset. Ideo per crassissimum onanium sensum quærebatur, neque oculi credebatur. Neque enim tantum dixit, *Nisi videro*; sed etiam, *Nisi attractavero*; ne id quod videbatur, phantasia esset. Atqui discipuli, qui hæc nuntiabant, fide digni erant, et Dominus quoque, qui pollicitus erat. Attamen quia plura requisivit, neque illis quidem ipsum Christus privavit.

Cur post dies octo tantum Thomas Christum vidit. Cur Christi corpus cicatrices habuerit. — Cur non statim illi apparuit, sed post dies octo? Ut antea a discipulis institutus et edoctus, in majus traheretur desiderium, et magis in futuro confirmaretur. Unde didicerat latus apertum fuisse? Id a discipulis audierat. Cur aliud credidit, aliud non credidit? Quia hoc admodum mirabile erat. Perpende autem quam vere loquantur apostoli, quomodo nec sua nec aliena vitia occultent, sed veracissime scribant. Adstat iterum Jesus, neque ab illo rogari expectat, neque quidquam tale audire; sed illo nihil dicente, præoccupans, quæ cupiebat implet, significans se presentem fuisse, cum ille hæc discipulis diceret: nam hisdem usus est verbis, ac vehementer increpat et in futurum instituit. Nam cum dixisset ei: 27. *Infer digitum tuum, et vide manus meas, et mitte manum tuam in latus meum*; subdit, *Et noli esse incredulus, sed fidelis*. Viden' eum ex infidelitate dubitare? sed antequam Spiritum acciperet; post hæc autem non ultra, sed perfecti tunc erant. Nec illo autem modo solum increpavit, verum etiam in sequenti. Postquam enim ille certior factus respicit et exclamavit, 28. *Dominus meus, et Deus meus*, ait: 29. *Quia vidisti me, credidisti: beati qui*

non viderunt, et crediderunt. Hoc enim fidei est, etiam non visa admittere. *Est enim fides sperandarum substantiarum rerum, argumentum non apparentium* (Hebr. 11. 1). Illic vero non discipulos solum beatos prædicat; sed etiam eos qui postea eredituri erant. Atqui discipuli, inquit, viderunt, et crediderunt. Verum illi nihil hujusmodi quæsierunt; sed ex sudariis statim verbum resurrectionis admisserunt, et antequam corpus viderent, plenam habere fidem. Cum ergo quispiam dixerit, Vellem illo fuisse tempore, videreque Christum miracula patrantem, cogitet illud, *Beati qui non viderunt, et crediderunt*. Quærendum autem incumbit, quomodo corpus incorruptibile clavorum cicatrices habuerit, et a mortali manu tangi potuerit. Sed ne turberis; id enim Christi sese ad humilia demittens erat. Corpus enim tam tenue, tam leve, ut janua clausis ingrederetur, crassitie omni carebat: sed ut resurrectio crederetur, sese talem exhibuit; utque disceret ipsum fuisse crucifixum, neque alium pro ipso resurrexisse. Ideo resurrexit signa crucis habens, et ideo manducavit. Apostoli quippe hoc signum magno prædicabant dicentes: *Qui cum eo simul manducavimus et bibimus* (Act. 10. 41). Quomodo ergo, cum illum ante crucem videmus supra fluctus ambulantem (Matth. 14. 25), non dicimus corpus illud alterius esse naturæ, sed nostræ: sic, cum post resurrectionem illum videmus cicatrices habentem, non ideo corruptibilem dicemus. Propter discipulum enim id ostenditur. 30. *Multa vero alia signa fecit Jesus*. Cum enim panciora quam alii hic evangelista narrasset, dicit, neque alios omnes omnia recensuisse, sed quanta opus esset, ut auditores ad finem pertraherent. Nam *Si omnia, inquit, scriberentur, nec ipsum arbitror mundum capere eos, qui scribendi sunt, libros* (Joan. 21. 25).

2. Unde palam est eos non jactantiae, sed utilitatis causa hæc scripsisse. Qui enim plura prætermiserunt, quomodo hæc jactantiae causa scripsissent? Cur igitur non omnia narrarunt? Maxime propter multitudinem; deinde hoc quoque cogitabant, eum qui dictis non crederet, nec si plura dicerentur crediturum fuisse; illum vero qui hæc admiscrit, non alio opus habere ad fidem habendam. Mibi autem hic videtur de signis post resurrectionem loqui: ideo ait: *In conspectu discipulorum ejus*. Sicut enim ante resurrectionem multa necessaria erant, ut crederent ipsum esse Filium Dei: sic et post resurrectionem, ut persuasum haberent ipsum resurrexisse. Ideo addidit: *In conspectu discipulorum ejus*, quia cum illis tantum versatus fuerat post resurrectionem. Ille dicebat: *Mundus*

nr jam non videt. Deinde, ut discas discipulorum tantum causa hæc facta fuisse, subdidit : 31. *Ut et credentes vitam æternam habeatis in nomine ejus,* generaliter naturam alloquens, et ut ostendat, non illi, in quem creditur, sed nobis ipsis se maxime gratificari. *In nomine ejus,* hoc est, per eum. Ipse namque vita est. (Cap. 21.) 1. *Postea manifestavit se discipulis ad mare Tiberiada.* Videntur quomodo non frequenter cum illis versetur, neque sicut antea? Apparuit enim vespere, et avolvit; deinde post dies octo semel, et rursum avolvit; postea ad mare, et rursum cum multo timore. Quid tibi vult illud, *Manifestavit?* Hinc liquidum est, illum non nisi ex indulgentia visum fuisse, quia jam incorruptibile et immortale corpus erat. Cur autem locum memoravit? Ut jam eum magna ex parte metum abstulisse ostendat, ita ut jam domo exirent, et circumquaque ambularent. Non enim amplius domi se continebant, sed in Galileam icrant, ut a Judæis periculum declinarent. Venit ergo Simon piscatum. Cum enim non frequenter cum illis versaretur, necdum Spiritus datus esset, neque adhuc quidpiam illis commissum esset, nec quid facerent haberent, ad artem suam redierant. 2. *Et erant simul Simon et Thomas, et Nathanael qui a Philippo vocatus erat, et filii Zebedæi, et alii duo.* Cum nihil ergo haberent quod facerent, piscatum se contulerunt, et hoc noctu faciebant, quod formidarent. Hoc etiam Lucas ait; sed non idem ipsum, verum aliud indicat. Alii vero discipuli sequebantur, quod una de reliquo conjuncti essent, et simul vellent piscantes videre, atque hoc otio placide frui. Laborant ergo, et præpeditis adstitit Jesus, neque statim sese cognoscendum dedit, ut in colloquium venirent. Dicit ergo illis : 5. *Numquid pulmentarium habetis?* Adhuc humano more loquitur, ac si empturus aliquid esset ab eis. Cum se nihil habere dicerent, jussit ad dexteram rete mitti : cum misisset, ceperunt. Ut autem cognoverunt illum, tunc proprios sibi mores exhibent discipuli, Petrus et Joannes. Ille ferventior, hic sublimior erat : ille promptior erat, hic perspicacior. Ideo Joannes prior Jesum cognovit, Petrus prior illum adiit : neque enim modica signa erant. Quænam illa? Primo, quod multi pisces capti essent : deinde, quod rete non scissum fuisset : hinc, quod prius, quam excuaderent, prunas invenirent, appositum piscem et panem. Neque enim ex subjecta materia id faciebat; quod tamen per quamdam dispensationem ante crucem facere solebat. Ubi autem illum agnovit, omnia projecit, et pisces et vela, neque succinxit Petrus. Vidit et reverentiam et desiderium? Atqui ducentis cubitis aberant; sed neque illum navi adire sustinuit, verum utando venit. Quid ergo Jesus? 12. *Venite, inquit, prandete. Et nemo audebat eum interrogare.* Non jam solitam fiduciam habebant et loquendi libertatem, neque ad illum rogantur accedebant; sed cum silentio, timore et reverentia magna sedebant illi attendentes. *Sciebant enim Dominum esse.* Ideoque non interrogabant, *Quis es?* formamque videntes etiam, terroris plenam, admodum percussi erant, volebant

que aliquid de illa sciscitari. Sed et quod timerent, et quod scirent non alium esse, sed illum ipsum, ab interrogatione abstinerunt, solumque comedebant ea, quæ ipse cum majori potestate creaverat. Hic vero non ultra respicit in cælum, neque humana illa facit, ostendens illa eo, quod sese demississet, facta fuisse. Quod vero non frequenter, nec simili modo cum illis versaretur, dixit : 14. *Hoc jam tertio manifestatum est illis, cum resurrexisset a mortuis.* Et jubet ex obsoniis afferri, ostendens id, quod visum fuerat, non phantasma esse. At hic non dicit ipsum comedisse cum illis. Lucas vero alibi dicit : *Et contescens cum illis (Act. 1. 4.)* Quomodo autem, non nostrum est dicere : modo enim perquam mirabili hæc facta sunt, non quod natura cibus deinceps opus haberet, sed ex indulgentia ad resurrectionis demonstrationem hæc permisit.

3. *Christum in cælis videre, quam dulce spectaculum. Amor Christi rerum terrenarum contemptum parit.* — Hæc audientes forte efferbuistis, et eos, qui cum illo erant, beatos prædicastis, necnon eos, qui cum illo futuri sunt in generali resurrectione. Itaque nihil non agamus, ut admirandum illum faciem videamus. Nam si nunc audientes sic incendimur, et desideramus illis fuisse dictus, queis in terra versabatur, vocem audisse, faciem vidisse, accessisse, tetigisse, ministrasse; cogita quid sit illum videre non ultra in mortali corpore, neque humana facientem, sed angelis stipatum, in immortalis corpore illum conspiceri, et reliqua frui felicitate, quæ omnem superat sermonem. Quomobrem, obsecro, nihil non agamus, ne a tali gloria excidamus. Nihil adest difficile, si velimus, nihil onerosum, si attendamus. Nam *Si sustinemus, et conregnabimus* (1. Tim. 2. 12). Quid est illud, *Sustinemus?* Si ærumas et persecutiones feramus; si in arcta incedamus via. Arcta enim via natura sua laboriosa est, sed instituto voluntatis levior efficitur, spe futurorum. Nam *Quod in præsentem momentaneum est et leve tribulationis, supra modum in sublimitate æternæ gloriæ pondus operatur, non contentantibus nobis quæ videntur, sed quæ non videntur* (2. Cor. 4. 17. 18). Transferamus igitur oculos ad cælum, et perpetuo illa imaginemur, et inspicimus. Nam si semper in illis versemur, neque suavia hujus vitæ nos allicient, neque tristia moleste feremus; sed et hæc et similia irridebimus, nihilque nos vel in servitutum redigere, vel extollere poterit; si modo illic semper desiderio tendamus, si illam dilectionem intueamur. Et quid dico, de presentibus malis non dolebimus? Neque illa postea videre poterimus. Talis est quippe amor. Illos enim qui absentes sunt, quos amamus, quotidie imaginamur : magna quippe est dilectionis tyrannus, ab omnibus abscedit, et amatæ rei animam colligat. Si ita Christum amaremus, omnia hic nobis umbra, omnia imago et somnium viderentur. Diceremus et nos : *Quis nos separabit a caritate Christi? tribulatio vel angustia* (Rom. 8. 35)? Non dixit, pecunia, divitiæ, aut forma (hæc quippe admodum vilia sunt et ridicula); sed quæ gravia videntur esse possunt, famem, persecutiones, mortes. Atqui ille hæc

Ἐν τῷ ὄναμι αὐτοῦ τοῦτοισι δὲ αὐτοῦ. Αὐτὸς γὰρ ἔστιν ἡ ζωὴ. Μετὰ ταῦτα ἠραρώσασεν αὐτὸν τοῖς μαθηταῖς ἐπὶ τῆς θαλάσσης τῆς Τιβεριάδος. Ὁρᾷ δὲ οὐ συνεγὼς αὐτοῖς ἐπιχωριάζει, οὐδ' ὤσπερ ἔμπροσθεν· Ἐρᾶν γοῦν τῆ ἰσπάρει, καὶ ἀπέτην· εἶτα μετὰ ὀκτὼ ἡμέρας πάλιν ἔπαυε, καὶ πάλιν ἀπέτην· εἶτα μετὰ ταῦτα ἐπὶ τῆς θαλάσσης, καὶ πάλιν μετὰ πολλοῦ τὸ φέβοιο. Τί δὲ ἔστι τὸ, Ἐραρώσασεν; Ἐκ τούτου ἔβλον, εἰ οὐκ ἔκωρτο, εἰ μὴ συγκατέθεθ, διὰ τὸ λοιπὸν ἀφθαρτον εἶναι τὸ σῶμα καὶ ἀκήρατον. Πίνος δὲ ἔνεκεν ἐμνήσθη τοῦ τόπου; Δεικνύς ἐστι τὸ πλῆθος ἀφαιε τοῦ θεοῦ, ὡς λοιπὸν αὐτοῖς καὶ προκίπτειν τῆς οικίας, καὶ πανταχοῦ περιεῖναι. Οὐκίτι γὰρ ἐπὶ τῆς οικίας συγκελευμένον ἦσαν, ἀλλ' ἐπὶ τῆν Γαλιλαίαν ἤσαν, τὸν κινδύνον ἐκκλίνοντες τὸν Ἰουδαίον. Ἐργεται τοίνυν ὁ Σίμων ἀλιεύσασαι. Ἐπειδὴ γὰρ οὐτε αὐτὸς αὐτοῖς συνεγὼς συνην, οὐτε τὸ Πνεῦμα ὁδὸν ἦν, οὐτ' εἰσι ἐγκυχερισμένοι τότε ἐτύγχανον, οὐδὲν ἔχοντες πράττειν, τὴν τέχνην μεταφασαυ. Καὶ ἦσαν Σίμων ὀμοῦ καὶ Θωμᾶς καὶ Νιθαναηλ ὁ ὕπὸ τοῦ Φελλίππου κληθείς, καὶ οἱ υἱοὶ Ζεβεδαίου, καὶ ἀλλοὶ δύο. Οὐδὲν οὖν ἔχοντες πράττειν ἐπὶ τῆν ἀλίαν ἤσαν, καὶ ἐν νυκτι τοῦτο αὐτὸ ἔποιοι, διὰ τὸ περιεῖναι εἶναι. Τοῦτο καὶ ὁ Λουκᾶς ἔρησεν· ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο ἐκείνο, ἀλλ' ἕτερον. Οἱ δὲ ἄλλοι μαθηταὶ εἴποντο διὰ τὸ συνδέεσθαι λοιπὸν ἀλλήλοισ, καὶ ἅμα βουλόμενοι θεασασθαι τῆν ἀλίαν καὶ τὴν σχολὴν εὐθεσθαι*. Κάμινουσι τοίνυν, καὶ τάλαιπωροῦμένοι ἐφίσταται ὁ Ἰησοῦς, καὶ οὐκ εὐθέως ἑαυτὸν δεῖκνυσαι, ὥστε καὶ εἰς διδασκίαν ἔλθειν. Λέγει οὖν αὐτοῖς· Μή τι προσφθίον ἔχετε; Τέως ἀνθρωπινώτερον διαλέγεται, ὡς μέλλων εἰ ἐκείσθαι παρ' αὐτῶν. Ἦς δὲ ἀνένυσται μηδὲν ἔχων, ἐκάλεισε βαλεῖν [522] εἰς τὰ θεξιά· καὶ βαλόντες ἐπέτυχον τῆς ἀγρας. Ἦς δὲ ἐπέγνωσαν αὐτὸν, πάλιν τὰ ἰδιώματα τῶν οικίων ἐπέδεικνυσται τρόπον αἰ μαθηταί, Πέτρος καὶ Ἰωάννης. Ὁ μὲν γὰρ θερμότερος, ὁ δὲ ὀψιλέτερος ἦν καὶ ὁ μὲν δούτερος ἦν, ὁ δὲ διαπρακτώτερος. Διὰ τοῦτο ὁ μὲν Ἰωάννης πρῶτος ἐπέγνω τὸν Ἰησοῦν, ὁ δὲ Πέτρος πρῶτος ἤθεε πρὸς αὐτὸν· καὶ γὰρ οὐ τὰ τυχόντα γένόμενα ἦν σημεῖα. Τίνα δὲ ἦν τὰ γινόμενα; Πρῶτον μὲν, τὸ πολλοῖς συλληφθῆναι τοὺς ἰχθύας· ἔπειτα, τὸ μὴ σχισθῆναι τὸ δίκτυον· εἶτα, τὸ πρὶν ἐπιθεῖναι, εὐρεθῆναι τοὺς ἀνθρακας, καὶ τὸν ἰχθύν ἐπιχειμένον καὶ ἄρτον. Οὐκίτι γὰρ ἐξ ὕλης ὀκειμενῆς ἔπολει, ὥσπερ διὰ τὴν αἰονικότητα ἔπολει πρὸ τοῦ σταυροῦ. Ἦς οὖν ἐπέγνω αὐτὸν, πάντα ἔρρηξε, καὶ τοὺς ἰχθύας καὶ τὰ δίκτυα, καὶ διεξώσαστο ὁ Πέτρος. Ὁρᾷ καὶ τῆν αἰὼν καὶ τὸν πόθον; Καίτοι ἀπὸ θακοσίων πηχῶν ἦσαν· ἀλλ' οὐδὲ οὕτως ἐκαρτέρησε τὸν πλοῦν πρὸς αὐτὸν ἔλθειν, ἀλλὰ νηχόμενος παρεγένετο. Τί οὖν ὁ Ἰησοῦς; Δεῦτε, φησὶν, ἀριστήσατε. Καὶ οὐδέξαι ἐτόλμα ἐρωτήσασαι αὐτὸν. Οὐκίτι γὰρ τῆν αὐτὴν παρρησίαν εἶχον, οὐδὲ ὁμοίως ἀθάβρουν, οὐδὲ ἔρχοντο πρὸς αὐτὸν διὰ λόγου λοιπὸν, ἀλλὰ μετὰ σιγῆς καὶ δέους πολλοῦ καὶ αἰδοῦς ἐκαθέζοντο προσέχοντες πρὸς αὐτὸν. ἤδισσαν μὲν γὰρ δεῖ ὁ Κύριός ἐστι. Καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἠρώτων, τίς εἶ; τὴν δὲ μορφήν ἀλλοιοῦσαν ὀρῶντες, καὶ πολλῆς ἐκπλήξτους γέμουσαν, σφόδρα ἦσαν καταπεληγμένον, καὶ ἐβουλόνοτο τι παρὶ αὐτῆς ἐρωτῆν· ἀλλὰ τὸ θεός, καὶ τὸ εἰδῆναι αὐτοῖς, οὐκ ἔπαρος τῆς ἡν, ἀλλ' αὐτὸς, ἐπεῖσον τὴν ἐρώτησιν, καὶ μόνον ἔσθισαν, ἄπερ αὐτοῖς; ἐδημοῦργητες μετὰ πλειόνος ἔξουσίας. Ἐνταῦθα δὲ οὐκίτι ἀναβλέπει εἰς τὸν οὐρανὸν, οὐδὲ τὰ ἀνθρώπινα ἐκείνα

* εὐ διαδοῖται.

ποιεῖ, κεινὸς ἐπὶ κεινῶνα συγκαταβάσεως ἔνεκεν ἐγένετο. Ὅτι τε οὐδὲ συνεγὼς ἐπεχωριάζει, οὐδὲ ὁμοίως, λέγει, οὐκ ἔστιν οὕτω ἀφᾶν αὐτοῖς, οὐκ ἠγέρθη ἐκ νεκρῶν. Καὶ κελείει ἐκ τῶν ὀφάρων ἐνεγκίται, δεικνύς ἐστι τὸ ὀρώμενον οὐκ ἦν φάντασμα. Ἄλλ' ἐνταῦθα μὲν οὐ λέγει, οὐκ ἔφαγε μετ' αὐτῶν ὁ δὲ Αουκᾶς ἀλλοιοῦ αὐτὸν ἔβησιν, ἐπὶ Συναλλίονος ἀφᾶτος ἦν. Τὸ δὲ πῶς, οὐκ ἠγέρθηον εἶπειν· τρόπον γὰρ τῆν παραθοστοτέρω ταῦτα ἔγινετο, οὐκ ὡς τῆς φύσεως δεομένης βρωμάτων λοιπὸν, ἀλλὰ συγκαταβάσεως πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἀναστασεως γινομένης.

γ. Τάχα ταῦτα ἀκούοντες διεθερμάνθητε, καὶ τοὺς συνόνας αὐτῶν τότε ἐμακαρίσατε, καὶ τοὺς μέλλοντας συνάεσθαι κατὰ τῆν ἡμέραν τῆς κοινῆς ἀναστασεως. Οὐκοῦν ἅπαντα πράττωμεν, ὥστε τὸ πρόσωπον ἐκείνο τὸ θαυμαστόν ἰδεῖν. Εἰ γὰρ οὖν ἀκούοντες οὕτως ἐκακώμεθα καὶ ἐπιθυμοῦμεν κατ' ἐκείνας γενόμεθα τῶν ἡμερῶν, ἢς ἐπὶ τῆς γῆς διέτριβε, καὶ φωνῆς ἀκούσαι, καὶ ὄψιν ἰδεῖν, καὶ προσελθεῖν, καὶ ἀφασθαι, καὶ διακονησάσθαι· ἐνδύσθων ἡλίον αὐτὸν ἔστιν ἰδεῖν οὐκίτι ἐν θνητῷ σώματι, οὐδὲ ἀνθρώπινα ποιοῦντα. [523] ἀλλ' ὑπὸ ἀγγέλων δορυφορούμενον, ἐν ἀκρήτῳ καὶ αὐτοῖς θντας, καὶ ἐκείνων βλέποντας, καὶ τῆς ἄλλης εὐημερίας ἀπολούοντας· τῆς πάντα κωκῆς λόγον. Διὰ δὲ, περακαλῶ, πάντα πράττωμεν, ὥστε μὴ τῆς τοσαύτης ἐκπασις δόξης. Οὐδὲν γὰρ δύσκολον, ἀλλὰ θέλωμεν, οὐδὲν φορτικόν, ἐλν προκίτωμεν. Εἰ γὰρ ὑπομέτομεν, καὶ συμβασιλεύσομεν. Τί οὖν ἐστι, Ἰγόμετομεν; Εἰ τὰς θλίψεις φέρωμεν, εἰ τοὺς θυμῶν, εἰ τὴν στενήν βαδίζομεν. Ἡ γὰρ στενή τῆς φύσει μὲν ἔστιν ἐπίμοχος, τῆ προαίρεσις δὲ τῆς ἡμέτερας κούρη γίνεται, τῆ τῶν μελλόντων ἀλιπεί. Τὸ γὰρ παρανοῦτα ἐλεγχθῆναι τῆς θλίψεως, καθ' ἕναροβόλην εἰς ὑπερβολὴν αἰώνιον βάρος δόξης καταργάεσθαι, μὴ σκοποῦσθων ἡμῶν τὰ βλεπέμενα, ἀλλὰ τὰ μὲν βλεπέμενα. Μεταστῆσομεν τοίνυν τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ διαπαντὸς ἐκείνα φανταζόμεθα, καὶ βλέπομεν. Ἄν γὰρ ἐν ἐκείνῳ δει διατριβώμεν, οὐ πρὸς τὰ ἦέα τὰ ἐνταῦθα πιστεύομεν, οὐδὲ τὸ λυπηρὰ βαρῶς οἰσομεν· ἀλλὰ καὶ τούτων καὶ τῶν ὁμοίων καταταγασόμεθα, καὶ οὐδὲν ἡμᾶς οὐτε δουλοῦσαι, οὐτε ἐκπᾶραι δυνήσασθαι, μόνον ἐν τὸν πόθον ἐκεῖ· ἐτινώμεν, ἀν πρὸς τὴν ἀγάπην ἐκείνην βλέπομεν. Καὶ εἰ λέγω, οὐκ ἀλγῆσομεν τοὺς παροῦσι δεινοῖς; Ὁκεί γὰρ ὄραμ δόξομεν αὐτὰ λοιπὸν. Τοιοῦτον γὰρ ἐστιν ὁ ἔρω. Τοῖς γοῦν μὴ συμπαρόντας ἡμῶν, ἀλλ' ἀπόντας, ποθεομένους δὲ, καθ' ἑκάστην φανταζόμεθα τῶν ἡμερῶν. Μεγάλῃ γὰρ τῆς ἀγάπης ἡ τυραννίς· πάντων ἀρίστησι, καὶ τῷ ποθεομένῳ προσεσιμεῖ τῆν ψυχήν. Ἄν οὕτω τὸν Χριστὸν ἀγαπήσωμεν, πάντα τὰ ἐνταῦθα σκεῖα, πάντα εἰκῶν φανείσθαι καὶ θναρ. Ἐρῶμεν καὶ ἡμεῖς· τίς ἡμᾶς χωρίσσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; θλίψης ἡ στενωχῶρι; Οὐκ εἶπε, χρέματα, ἡ πλοῦτος, ἡ κάλλος (ταῦτα γὰρ σφόδρα εὐτέλη) καὶ καταγέλαστα)· ἀλλὰ τὰ δοκοῦντα εἶναι βαρᾶ τείθεικε, λιμοῖς, θυμῶν, θανάτους. Ἔστα ἐκείνος μὲν ὡς οὐδὲν θντα καὶ ταῦτα διέπτυσεν· ἡμεῖς δὲ διὰ χρέματα χωρίζομεθα τῆς ζωῆς τῆς ἡμετέρας, καὶ τοῦ φωτός ἀποσχίζομεθα. Καὶ Παῦλος μὲν οὐ θάνατον, οὐδὲ ζωὴν, οὐδὲ ἐνεστώτα, οὐ μέλλοντα, οὐ κτίσιν ἐτέρω προτιμᾷ τῆς εἰς αὐτὸν ἀγάπης· ἡμεῖς δὲ χρυσὸν ἄλιον ἐν ἴσῳμεν, ἐκκαίνομεθα καὶ τοὺς αὐτοῦ πατοῦμοι

ἢ Legendum putat Savil. κερὶ αὐτοῦ. Unus habet αὐτὸς φησιν. Αἰὲν αὐτὸν, οὐ φησι. Suscipit hic et αὐτὸς et αὐτὸν delectandum esse.—Vcl tirouhuu noium est Grace dici posse αὐτὸν φησιν οὐ, pro φησιν, οὐ αὐτὸν. Erit. * Morel. τὸν πόθον ἐκείνου.

νόμος. Εἰ δὲ οὐκ ἀνεκτὰ ταῦτα λεγόμενα, πολλῶν μάλ-
λον ἐκείνα μὴ γινόμενα. Τὸ γὰρ θεῖον τοῦτ' ἐστιν, ὅτι
ἀκούοντας μὲν φρίττομεν, πράττοντες δὲ οὐ φρίττομεν,
ἀλλὰ καὶ θρηνοῦμεν εὐκόλως, καὶ ἐπιπορούμεν, καὶ ἀρπά-
ζομεν, καὶ τόκουσ ἀπαίτοῦμεν*, καὶ αὐπορούσης ἀμε-
λοῦμεν, καὶ εὐχῆς ἀκριβοστάτης ἀφροστραμεν, καὶ τὰ
πλείονα παραβαίνομεν τὴν ἐπιταγμάτων, καὶ χρημάτων
ἔνεκεν τῶν μελιῶν τῶν ἡμετέρων οὐδένα ποιοῦμεθα λό-
γον. Ὁ γὰρ χρημάτων ἔρων, μωρία τὸν πηλοῖον διαθή-
σει κακὰ, καὶ ἐαυτὸν μετ' ἐκείνου. Καὶ γὰρ ὀργίζεται
ῥάβδῳ, καὶ λοιδορεῖται, καὶ μωρὸν καλεῖται, καὶ ὀμεί-
νεται, καὶ ἐπιπορήσει, καὶ οὐδὲ τοῦ παλαιοῦ τὰ μέτρα
διατηρεῖ ὁ νόμος· οὐ γὰρ ἀγαπήσει τὸν πηλοῖον ὃ τὸ
χρυσῶν ἀγαπῶν. Καίτοι γε καὶ [524] ἡμεῖς καὶ τοὺς
ἐχθροὺς καλουόμεθα διὰ τὴν βασιλείαν φιλεῖν. Εἰ γὰρ τὰ
παλαιὰ ἐπιτάγματα πληροῦντες, οὐ θυσιάζομεθα ἐπιθῆ-
ναι τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, ἰδὲ μὴ περισσεύσῃ ἡ
δικαιοσύνη ἡμῶν πλέον ἐκείνων· οἱ καὶ ἐκεῖνα παρα-
βαίνοντες, τίνος τευζόμεθα ἀπολογίας; Ὁ χρημάτων
ἔρων, οὐ μόνον ἐχθροὺς οὐκ ἀγαπήσει, ἀλλὰ καὶ φίλους
ὡς ἐχθροὺς χρήσεται.

δ'. Καὶ τί λέγω φίλους; Καὶ γὰρ αὐτὴν πολλὰκις τὴν
φύσιν ἠγγύσαν οὐ χρημάτων ἔρῳτες. Ὁ τοιοῦτος,
οὐ συγγείναι οἶδε, οὐ συνηθείας μέμνηται, οὐχ ἡλι-
κίαν αἰδέεται, οὐ φίλον ἔχει τινὰ, ἀλλὰ πρὸς πάντας
ἀπεχθῆς διακρίσεται, καὶ πρὸ τῶν ἄλλων πάντων
πρὸς ἐαυτὸν· οὐ μόνον τῷ ἀπολλύει τὴν ψυχὴν τὴν
ἐαυτοῦ, ἀλλὰ καὶ τῷ μωρίας ἐαυτοῦ καταστίνειν φρο-
τίαν, καὶ μόχθους, καὶ λύπαις. Καὶ γὰρ ἀποθνήσκεις, καὶ
ἀπεχθίας, καὶ κινδύνους, καὶ ἐπιβουλὰς, καὶ πᾶν ὅτιον
ὑποστήσεται, μόνον ἵνα τὴν ἔβζαν τῶν κακῶν ἔχη παρ'
ἐαυτοῦ, καὶ ποῦ ἀρθῆμ' ἡ χροῖον. Τί τοίνυν γένειον ἂν
τῆς νόσου ταύτης γαλεπούμερον; Καὶ γὰρ καὶ τρυφῆς
καὶ ἡθονῆς ἀπέσης ἐστέρηται, εἰ' ἦν πολλὰ ἀμαρτάνου-
σιν ἄνθρωποι, καὶ ἐξῆς καὶ τιμῆς. Ὁ γὰρ χρημάτων
ἔρων, καὶ ὑποπτέει μωρίας, καὶ κατηγοροῦς ἔχει
πολλούς, καὶ τοὺς βασκαίνοντας, καὶ τοὺς διαβάλλοντας,
καὶ τοὺς ἐπιβουλεύοντας. Οἱ μὲν γὰρ ἀεκόμοι μωσοῦ-
σιν, ἄτε κακῶς παθόντες· οἱ δὲ μὴδένα παθόντες, δε-
δοικότες μὴ πάθωσι, καὶ συναλοῦντες τοῖς παπονήσιν,
ἐπιβεκνουνται πόλεμον τὸν αὐτὸν· οἱ δὲ μεζίκους καὶ
θυνατώτεροι, δακνόμενοι καὶ ἀγανακτοῦντες ὕπερ τῶν
ταπεινωτέρων, εἰσι δὲ καὶ βασκαίνοντες, ὁμοίως εἰσιν
ἐχθροὶ καὶ μωσοῖσι. Καὶ τί λέγω τοὺς ἀνθρώπους; Ὅταν
γὰρ καὶ τὸν θεὸν ἐκπολεμώμενον ἔχη τις, εἰς αὐτῷ
λοιπὸν ἐλπίς ἐστίν· ποῖα παραμυθία; εἰς παραφυχῆ;

* Vulgo ἐπαίτομεν. Sed cod. 703 rectius ἀπαίτομεν. Κορ.
† Αἰλι διατήρησει.

Ὁ χρημάτων ἔρων, οὐ χρήσεται· αὐτοὺς δεύσεται·
ποτε, ἀλλὰ δουλοῦς ἐστίν καὶ φίλας, οὐ δεσπότης. Πλείονα
γὰρ ἀεὶ ποιεῖν σπουδάζων, οὐδαμῶ ἀναλίσκειν ἰδεῖται·
συχκόμεν δὲ ἐαυτὸν, καὶ πάντων πενήτων πενίτε-
ρος διακρίσεται, ὡς οὐδαμῶ τῆς ἐπιθυμίας ἰστέμιονος.
Καίτοι γε χρήματα, οὐχ ἵνα φιλοῦμεν, ἀλλ' ἵνα χρώ-
μεθα, γέγοναν· εἰ δὲ μιλιοῦμεν αὐτὰ κατορῶντες
ἑτέροις, τί γένειον ἂν ἡμῶν ἀλιώτερον, οἱ περιτρέχο-
μεν τὰ πάντα συλλαβεῖν σπουδάζοντες, ἵνα ἀποκλιείω-
μεν ἔνδοξ, καὶ τὴν κοινήν ἐκκόψομεν χρῆσιν; Ἔστι καὶ
ἑτέρα νόσος ταύτης οὗτος ἔχθρῳ. Οἱ μὲν γὰρ εἰς τὴν γῆν
κατορῶντοισιν, οἱ δὲ εἰς τὴν γαστέρα, καὶ ἔθονην, καὶ
μέθην, μετὰ τῆς ἀδικίας καὶ τὴν τῆς ἀσελείας προστι-
θέντες ἐαυτοῦς κλίσιον. Καὶ οἱ μὲν παροῖσι καὶ κό-
λασιν, οἱ δὲ κόδοις καὶ πόρνοις, οἱ δὲ ἐτέρας τοιαύτας
λειτουροῦσι δαπάναις, μωρίας τέκοντες ἐαυτοῦς εἰς
γένεων φεροῦσας ὄδοις, τὴν ὀρθὴν καὶ νομομαρῆν
ἀφάντες, τὴν πρὸς τὸν οὐρανὸν φέρουσαν. Καίτοι γε
οὐχὶ κέρδος μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔθονην μεζίκων τῶν εἰρη-
μῶν ἔχει. Ὁ μὲν γὰρ πόρνοις [525] διδοῦς, καταγέ-
λαστος ἐστίν καὶ αἰσχρὸς, καὶ πολλοὺς ἔξει πολέμους,
καὶ βραχείαν τὴν ἔθονην· μῆλλον δὲ οὐδὲ βραχείαν·
ἴσα γὰρ ἂν ὄψ τὰς ἐταιριζόμενας γυναιξίν, οὐδαμῶ
χάριν αὐτῷ εἰσονται. Πῖθος γὰρ τετραμήνος ἐστίν
οἶκος ἀλλότριος. Καὶ ἄλλως δὲ, ἵταμν τὸ γένος ἐκίθιν,
καὶ τῷ ᾄθῃ προσοικίνας αὐτῶν τὸν κρωτα παρβαλεῖν
ὁ Σολομῶν· καὶ τότε ἵσταται μόνον, ὅταν πάντων
γυμνωθέντα ἴῃ τὸν ἐραστὴν· μῆλλον δὲ οὐδὲ τότε ἵστα-
ται, ἀλλὰ καὶ ἐπικαλωπίζεται μειζόνως, καὶ ἐπεμ-
θαίνει κειμένῳ, καὶ πολὺν κατ' αὐτοῦ κινεῖ γέλωτα, καὶ
τοσαῦτα αὐτὸν ἐργάζεται κακὰ, ἴσα οὐδὲ ἐπιθεῖν λόγῳ
δυνατὸν. Ἄλλ' οὐχ ἡ ἔθονη τῶν σωζομένων τοιαύτη·
οἷτε γὰρ ἀντεραστὴν ἔχει τις ἐνιαῦθα, ἀλλὰ πάντες
χαίρουσι, καὶ ἀγάλλονται, οἱ τε εὐ πάχοντες, οἱ τε
ὀρῶντες. Οὐ θύμῳ, οὐκ ἀθουία, οὐκ ἀστυχία καὶ θνε-
δος τὴν τοῦ τοιοῦτου πολιορκεῖ ψυχὴν· ἀλλὰ πολλὴ μὲν
εὐφροσύνη τὸ συνείδεσθαι, πολλὴ δὲ ἡ τῶν μελλόντων
ἐλπίς· λαμπρὰ δὲ ἡ ὄψα καὶ πολλὴ ἡ περιφάνεια, καὶ
πλείων πάντων ἢ παρὰ τοῦ Θεοῦ εὖνοια καὶ ἀσφάλεια·
καὶ κρημὸς οὐδὲ εἰς, οὐδὲ ὑποψία, ἀλλὰ λιμὴν ἀκύμα-
τος, καὶ γαλήνη. Ταῦτα οὖν ἔπαντα ἔνοουσιντες, καὶ
ἔθονην ἔθονην παραβάλλοντες, ἐλώμεθα τὴν βελτίαν^d, ἵνα
καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτυχίμων ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλ-
ανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα
καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

* Αἰλι παραφυχῆ; ἐκ τῶν χρημάτων οὐ χρήσεται. ^d Morel.
† τὰ βελτίαν.

ΟΜΙΛΙΑ ΠΠ.

Ὅταν οὖν ἠρίστησαν, λέγει ὁ Ἰησοῦς τῷ Σίμωνι Πέ-
τρο, ὁ Σίμων Ἰωῆ, ἀγαπᾷς με πλέον τούτων; ὁ
λέγει αὐτῷ· Ναί, Κύριε, σὺ οἶδας εἰς τί σε φιλῶ.

α'. Πολλὰ μὲν ἐστὶ καὶ ἑτέρα τὰ δυνάμενα δοῦναι παρ-
θήριαν ἡμῖν πρὸς τὸν θεόν, καὶ δεῖξει λαμπροὺς καὶ
ἐνδοκίμους τὸ δὲ μάλιστα πάντων παρήγον ἡμῖν τὴν
ἀποκμῶν εὖνοιαν ἢ παρὶ τοὺς πηλοῖον ἐστὶ κηρυξία·
ὅπερ οὖν καὶ ὁ Χριστὸς ἀπατεῖ τὸν Πέτρον. Ἐπαθῆ
γὰρ τέλος· εἶχεν αὐτοὺς τὰς τῆς ἰδωθῆς, λέγει τῷ Σί-
μωνι Πέτρῳ ὁ Ἰησοῦς Ἰωῆ, ἀγαπᾷς με πλέον τούτων; λέγει αὐτῷ·
Ναί, Κύριε, σὺ οἶδας εἰς

φιλῶ σε. λέγει αὐτῷ· Ὁσέως τὰ πρόβατά μου. Καὶ
τί θῆποτε, τοὺς ἄλλους; παραδραμῶν, τούτω περὶ τού-
των δευλέγεται; Ἐκκερτος ἦν τῶν ἀποστόλων, καὶ
στόμα τῶν μαθητῶν, καὶ κορυφὴ τοῦ χοροῦ· διὰ τοῦτο
καὶ Παῦλος ἀνέθε τὴν αὐτὸν ἰσορροπία παρὰ τοὺς ἄ-
λλους. Ἄμα δὲ καὶ δευκίως αὐτῷ, εἰς χρῆ παρβαλεῖν λοι-
πῶν, ὡς τῆς ἀρνήσεως ἐξεληλαμένης, ἐγχειρίζεται· τὴν
προστασίαν τῶν ἀδελφῶν. Καὶ τὴν μὲν ἀρνήσιν οὐ προ-
φάσει, οὐδὲ οὐδεὶς τὸ γεγονός· λέγει δὲ, εἰς Εἰ φίλες
με, προσησασα τῶν ἀδελφῶν, καὶ τὴν θερμὴν ἀγάπην,

* Αἰλι ἐγχειρίζεται.

ut nihil respuit; nos vero propter pecunias a vita nostra separamur et a luce. Et Paulus quidem non mortem, non vitam, non instantiam neque futura, neque creaturam aliam præponat ejus dilectioni: nos autem si tantillum auri videamus, incedimus, et Christi leges calcamus. Quod si hæc dicta non ferenda sunt, longe minus factu. Et quod grave est, hæc audientes horrescimus, facientes non horrescimus, sed facile juramus, pejeramus, rapimus, usuras exigimus, continentiam uegligimus, ab oratione ferventi desistimus, præceptorum maximam partem transgredimur, pecuniarum causa nullum metabrorum nostrorum curamus. Pecuniarum enim amator millia proximo inferet mala, et sibi quoque: irascitur facile, conviciabitur, fatuum appellabit, jurabit, pejerabit; neque veteris etiam legis modum servabit: qui enim aurum amat, non amat proximum. Atqui nos etiam inimicos propter regnum caelorum amare jubemur. Nam si vetera præcepta servando, non poterimus intrare in regnum caelorum, nisi abundaverit justitia nostra plus quam illorum (Math. 5. 20): qui illa quoque transgredimur, quam habemus defensionem? Qui pecunias amat, non modo inimicum non amat, sed etiam amicos ut inimicus utetur.

4. *Pecuniarum amor quanta mala pariat.* — Ecquid dico, amici? Pecuniarum amatores ipsam quandoque naturam ignorarunt. Ille non cognitionem novit, non consuetudinis recordatur, non ætatem reverent, nullum habet amicum, sed erga omnes inimico erit animo; verum erga se maxime, non tantum quod animam perdat suam, sed quod sese millibus torquat sollicitudinibus, laboribus, meroribus. Nam peregrinationes suscipiet, pericula, insidias et quidvis aliud, ut radicem malorum secum habeat, et multum numeret auri. Quid illo morbo gravius fuerit? Nam et cibo voluptateque omni, ob quam solent homines peccare nullum, privatur, necnon gloria honoreque. Etenim qui pecunias amat, innumeros homines suspectus habet, multosque accusatores, invidos, calumniatores, insidiatores. Etenim qui iniuste læduntur, odio habent, utpote qui male passi sint: qui nondum læsi sunt, timeant ne patiantur, et erga læsos commiseratione ducti, hoc ipsam bellum suscipiunt: optimates vero et potentiores pro minoris conditionis hominibus stomachantes et indignantes, tum etiam illis iuvidentes, pariter eorum sunt inimici et hostes. Ecquid de hominibus loquor? Cum quis

Deum habet inimicum, quæ illi postea spes erit? quæ consolatio? quod refrigerium? Pecuniarum amator illis nunquam uti poterit; sed servus custosque erit, non dominus. Cum enim plures semper acquirere studeat, nosquam impendere volet, sed sibi ipsi expensam detrahet, omnifamque pauperum pauperimus erit, utpote qui cupiditatem sistere nequeat. Atqui pecuniarum ideo sunt, non ut illas custodiamus, sed ut iis utamur. Quod si velimus illas aliis defodere, quid nobis miserabilis fuerit, qui circumcurrimus ad acquirendas illas, ut eas claudamus et illarum communem usum auferamus? Est enim alius quoque morbus non minor isto. Nam hi in terram defodiunt, illi in ventrem, voluptatem, ebrietatem, et sibi simul et iniquitatis et lascivie supplicium adiungunt. Alii parasitis et adulatoribus, alii ludis et meretricibus, alii similibus impensis gaudent, innumeras sibi ad gehennam parantes vias, cum semel rectam et consilientiam viam reliquerunt, quæ ad caelos ducit. Atqui qui hanc suscipit, non modo majus lucrum, sed majorem etiam tunc, quam illi, voluptatem assequitur. Qui enim meretricibus largitur, ridiculus erit et turpis, et multa suscipiet bella, et voluptatem brevem; imo nec brevem: quantumcumque enim scortis dederit, nullam illæ gratiam habebunt. *Dotium enim pertusum est d. mus aliena* (Prov. 23. 27). Alioquin autem petulans est genus muliebree, ejusque amorem inferno comparavit Salomon: et tunc solum cessat, cum amantem videt omnibus nudatum; imo ne tunc quidem cessat, sed magis exornatur, et læcenti insultat, illumque deridentem exhibet, totique malis afficit, quot ne describere quidem possumus. At corruunt, qui salutem consequuntur, voluptas non talis est: neque enim rivalem hic habet quis; sed omnes gaudent et exultant, tam si qui bene valent, quam qui bene valentes vident. Nulla ira, nullus meror, non turpitudine, non opprobrium ejus animum obsidet; sed multa conscientie lætitia, multa de futuris spes, gloria magna splendorque magnus, major Dei benevolentia et securitas: nullum præcipitium, nulla suspicio, sed tranquillissimus portus, aerisque serenitas. Hæc itaque omnia cogitantes, et voluptatem voluptati comparantes, eam quæ melior est eligamus, ut et futura consequamur bona, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et imperium in secula sæculorum. Amen.

HOMILIA LXXXVIII.

CAP. 24. v. 15. *Cum ergo praudissent, dicit Jesus Simoni Petro: Simon Jona, diligit me plus his? Dicit ei: Etiam, Domine, tu scis quia amo te.*

1. *Caritas erga proximum Deo gratissima, Petrus Apostolorum os et caput; ipse post lapsum cautior et modestior.* — Multa quidem alia sunt quæ possint nobis apud Deum fiduciam præbere, nosque conspiciunt et probatos exhibere: quod autem nobis omnium maxime supernam benevolentiam conciliat, est

proximi cura et dilectio; id quod a Petro Christus exigit. Cum enim comedendi finem fecissent, *Dicit Jesus Simoni Petro: Simon Jona, diligit me plus his? Dicit ei: Etiam, Domine, tu scis quia amo te. Dicit ei: Pace oves mens.* Et cur aliis prætermittis, de his hunc alloquitur? Exhinc erat inter apostolos, os discipulorum, et coetus illius caput: ideo Paulus præ aliis hunc visurus venit. Simul ostendens ei, oportere deinceps fidere, quasi abolita negotiatione, fratrum et

præfecturam committit; neque negationem commemorat vel exprobrat. Dicit autem: Si amas me, fratrem præfecturam suscipe, et ferventem illum amorem, quem semper exhibuisti, et de quo exultabas, nunc ostende, animamque illam, quam te pro me daturum esse dicebas, da pro oculis meis. Cum igitur semel et iterum interrogatus, illum ipsum, qui secreta cordis novit, in testem vocasset, et adhuc tertio interrogatus, turbatus est, ob priora timidus effectus (nam tunc affirmate loquutus, postea superatus est): ideo rursus ad illum confugit. Nam cum dicit, *17. Tu omnia acis*; id est, presentia et futura. Viden' quanto melior factus sit, quanto modestior, non arroganter contradicens, ut aute? Ideo turbatus est: Num forte cum amare me pute, non amo tamen: ut ante altum sapiens et asseverans, postea superatus sum? Ter interrogat, et ter eadem imperat, ut ostendat, quanti faciat suam curam, et loc maximum esse amoris erga se argumentum. De amore erga se illum alloquutus, martyrium quod passurus erat prædicit: declarans se non quod diffideret ita loquutum esse, sed maxime credere. Ut autem amoris exemplum ostenderet, doceretque quomodo ipsum amare oporteret, ait: *18. Cum esses junior, cingebas te, et ambulabas ubi volebas: cum autem senexis, alii te cingent, et ducent quo tu non vis*¹. Atqui hoc volebat et desiderabat: ideo et hoc ipsi manifestum fecit. Cum enim frequenter dixisset, *Animam meam pro te ponam* (Joan. 13. 37): et, *Si oportuerit me mori tecum, non te negabo* (Matth. 26. 35), desiderata ipsi concessit. Quid sibi vult illud, *Quo tu non vis*? Naturæ affectum et carnis necessitatem indicat, inquitque animam invitam a corpore separari. Itaque, licet voluntas firma et constans effecta erat, attamen natura erat imbecilla. Nemo enim sine dolore corpus deponit, ita Deo, ut dixi, utiliter dispensante, ne plurimi violentam sibi mortem inferrent. Nam si rebus ita dispositis, potuit tamen diabolus id efficere, et innumeros ad præcipitula et voragine impellere: nisi tale desiderium erga corpus animæ insitum esset, multi vel ex levissimo mœore sibi mortem inferrent. Illud igitur, *Quo tu non vis*, naturalem demonstrat affectum. Cur vero cum dixisset, *Cum esses junior, addit, Cam autem senexis*? Hoc significatur, ipsum nec juniorem, nec senem tunc fuisse, sed virum perfectum. Cur priorem vitam ipsi commemoravit? Ut ostenderet ita se rem habuisse. In sæcularibus enim juvenis utilis, senex inutilis est: apud ne non ita, sed in senectute fortitudo major est, strenuitas præstantior, ætate nihil obicis offerente. Hæc porro dixit, non ut illum terrefaceret, sed ut excitaret: noverat enim ejus amorem, illumque ad hæc prompte ferri: simulque futuræ mortis modum significat. Quia enim Petrus semper pro Christo pericula subire cupiebat, Confide, inquit; ita desiderium implebo tuum, ut ea, quæ non juvenis perpesus es, senex patiaris. Deinde audito rem erigens evangelista

¹ Alii habent.... *senexis, extendes manus tuas, et alius cinget te, et ducent quo tu non vis.*

intulit: *19. Hæc autem dicebat, significans quæ mors clarificaturus esset Deum. Non dixit, Moriturus esset; sed, Clarificaturus esset Deum: ut dicas, pati pro Christo, gloriam esse et honorem. Et cum hæc dixisset, ait: Sequere me.* His ostendit curam et affectum magnum erga ipsum. Quod si quis dixerit, Cur ergo Jacobus Jerosolymorum thronum accepit? respondit, Petrum non throni hujus, sed totius orbis dicitorem a Christo statutum fuisse. *20. Conversus ergo Petrus, vidit illum discipulum, quem diligebat Jesus, sequentem, qui et recubuit in càna super pectus ejus; et dixit: Domine, hic autem quid?*

2. Qua de causa recubitum illum memorat? Non abs re, sed ut ostendat quantum Petrus fiduciam haberet post negationem. Qui enim tunc non audebat interrogare, sed alteri ut id faceret annuebat, hic præfecturam in fratres habuit. Neque solum sua non alteri committit, sed etiam pro alio ipse Magistrum interrogat, et Joanne tacente, ille loquitur. Hic porro amorem ostendit quem erga illum habuit: nam Petrus Joannem admodum amabat, ut ex sequentibus liquet; perque totum Evangelium hæc necessitudo ostenditur, necnon in Actibus Apostolorum. Quia ergo magna ipsi prædixerat, orbem commiserat, martyrium prænumerat, majorem quam cæterorum amorem ejus indicaverat, volens Petrus hunc, consortem habere, dixit: *Hic autem quid? an non eadem nobiscum via incedet? Ac quemadmodum tuum, cum interrogare non auderet, hæc protulit: sic et nunc vicem reddens, putansque ipsum de se velle interrogare, nec audere, ipse sciscitatur. Quid ergo Christus? 22. Si enim volo manere donec veniam, quid ad te? Quia magno motus desiderio id dicebat Petrus, quod nollet ab eo separari, ostendens Christus quantavis ipsum dilectionem prosequeretur, non tamen suam attingere dilectionem, ait: Si enim volo manere, quid ad te? his erudiens nos non ægre ferendum esse, nec curiose inquirendum, ultra quam ipsi placitum sit. Quia enim Petrus semper ad tales interrogaciones fervens promptusque erat, fervorem ejus præcedens, et docens non esse ulterius inquirendum, sic respondit. 23. Exiit ergo sermo iste inter fratres, id est, discipulos, quod ille non moritur. Et non dixit Jesus, Non moritur; sed, Si volo eum manere donec veniam, quid ad te? Ne putes, inquit, me uno modo vestra dispensare. Hoc autem faciebat, ut instantivum illum mutuum affectum tolleret. Quia enim orbis terrarum curam suscepturi erant, non ita copulari eos oportebat: alioquin, magnum hinc futurum erbi detrimentum. Quamobrem ait illi: Opus tibi commissum est, hæc cura, hoc perlice, pugna, decerta. Quid enim si velim cum hic manere? tu tua cures et provideas.*

Joannes Evangelista quam sit a fastu alienus. — Hic mihi consideres velim quam sit evangelista a fastu alienus. Cum enim discipulorum opinionem narrasset, illam corrigi, quasi quid Christus dixerit non intellexerit: ait enim, Non dixit Jesus, Non moritur; sed, Si enim volo manere. 24. Hic est discipulus iste,

ἦν διὰ πάντων ἐπιδείκνυστο, καὶ ἐπ' ἧ ἡγαλλιάσω, νῦν δεῖξον, καὶ τὴν ψυχὴν, ἣν ἔλεγες θῆσιν [526] ὑπὲρ ἐμοῦ, ταύτην ὑπὲρ τῶν προβάτων ἐπίθω τὸν ἑμῶν. Ὅτι οὖν ἀπᾶς ἐρωτήθεις· α καὶ δεύτερον, αὐτὸν τὸν τὰ ἀνόρητα τῆς καρδίας εἰδὼτα μάρτυρα ἐκάλεσε, εἶτα ἐρωτήθη καὶ τρίτον, καὶ συνεταράχθη, πάλιν δευτικῶς τὰ πρότερα (καὶ γὰρ τότε διασχριζόμενος ἤλεγγετο μετὰ ταῦτα)· διὰ τοῦτο πάλιν ἐπ' αὐτὸν καταφύγει. Τὸ γὰρ εἰπεῖν, *Εὐ οὐδας πάντα*, τούτους, τὰ παρόντα καὶ τὰ μέλλοντα. Ὅρξ· πὺς ἐγένετο βέλτιον καὶ σωφρονέστερον, οὐκ ἀσθαθεύζομενος λοιπὸν καὶ ἀντιλέγων· διὰ γὰρ τοῦτο ἱταράχηθ, Μήποτε ἐγὼ μὴ νομίζω φελεῖν, οὐ πάλω δέ ὤσπερ καὶ πρότερον πολλὰ νομίζων καὶ διασχριζόμενος, ἡλεγγόμενος ὑστερον. Τρίτον δὲ ἐρωτᾷ, καὶ τρίτον ἐπιτάττει τὰ αὐτὰ, δευτικῶς τιμᾶται τὴν προστασίαν τῶν οικειῶν προβάτων, καὶ οὗ τοῦτο μάλιστα τῆς εἰς αὐτὸν ἀγάπης σημεῖον. Εἰπὼν δὲ αὐτῷ περὶ τῆς εἰς αὐτὸν ἀγάπης, προαγορεύει αὐτῷ καὶ τὸ μαρτυρίον ὅσπερ ἐμελλεν ὑπομείνειν, ἐμφαίνων, οὗ οὐκ ἀπιστῶν αὐτῷ ἔλεγεν ἄσπερ ἔλεγεν, ἀλλὰ καὶ σφόδρα πιστεύων· τῆς δὲ εἰς αὐτὸν ἀγάπης τὸ εἶγμα δεῖξαι βούλόμενος, καὶ παιδείᾳ ἡμᾶς, ποῦ δὲ εἴπω μάλιστα αὐτὸν ἀγαπᾶν δεῖ φησιν· *Ὅτε ἦς νεώτερος, ἐξώνυτος σεαυτῶν, καὶ περιεπάτεις ὅσον ἡθελες· ἔσταν δὲ γηράσας, ἄλλοι σε ζωόντες καὶ ἀποσυναι, ἔσταν ἢ οὐ θέλεις.* Καὶ μὴν τοῦτο θῆλε καὶ ἐπιθύμει· δι' ὃ καὶ δῆλον αὐτῷ τοῦτο πεποιθῆεν. Ἐπειδὴ γὰρ ἄνω καὶ κάτω ἔλεγε, *τὴν ψυχὴν μου ὑπὲρ σοῦ θῆσω*, καὶ, *Κἀν δὲξω με σὺν σοὶ ἀποθανῶσα, ὁ μὴ σε ἀπαρνησάμαι, ἀπέθωκεν·* αὐτῷ τὴν ἐπιθυμίαν. Τί οὖν ἐστὶ τὸ, *Ὅσον οὐ θέλεις*; Τῆς φύσεως λέγει τὸ συμπαθεῖς, καὶ τῆς σαρκὸς τὴν ἀνάγκην, καὶ οὗ ἀκούσα ἀπόρηθῆναι τὸ σῶμα τῆς ψυχῆς. Ὅστε, εἰ καὶ τὰ τῆς προαιρέσεως ἐβῶτο, ἀλλ' ὅμως καὶ οὕτως ἡ φύσις ἤλεγγετο. Ὁδῶς γὰρ ἀπαθῶς τὸ σῶμα ἀποθίβεται, τοῦτο τὸ θεοῦ, ὅσπερ καὶ ἐμπροσθεν ἔφη, συμπεφρόντως οικονομήσαντος, ὥστε μὴ πολλοὺς γίνεσθαι τοῦ βίαιου θανάτου. Εἰ γὰρ τοῦτον ἐνεων ἴσχυον ὁ διάβολος τοῦτο ἐργάσατο, καὶ μυρίους ἐπὶ κρηνοῦς ἤγαγε καὶ βῆθρους· εἰ μὴ τοσαύτη ἦν ἡ ἐπιθυμία τῆ ψυχῆ τοῦ σώματος· κἀν ἀπὸ τῆς τυχοῦστος ἀθυμίας ταχέως ἂν οἱ πολλοὶ πρὸς τοῦτο ὤρμησαν. Τὸ οὖν, *Ὅσον οὐ θέλεις*, τὴν φυσικὴν ἐξηλούντός ἐστι συμπαθείαν. Πῶς δὲ εἰπὼν, *Ὅτε ἦς νεώτερος*, πάλιν λέγει· *Ὅταν δὲ γηράσας*; Τοῦτο γὰρ δευτικῶς ἐστὶν οὐκ ἔσταν τότε νέον οὐδὲ γὰρ ἦν· ἀλλ' οὐδὲ γεγηρακώς, ἀλλ' ἄνθρωπ ἑταίος. Τίνος οὖν ἔνεκεν ἀνέμνησον αὐτὸν τὸν πρότερον βλου; Ἀπλῶν, οὗ τοιαῦτα τὰ αὐτοῦ. Ἐν μὴν γὰρ τοῖς βιωτικῶς ὁ μὴ νέος χρῆσιμος, ὁ δὲ γεγηρακῶς ἀχρηστος· ἐν δὲ τοῖς ἡμοῖς, φησὶν, οὐχ οὕτως, ἀλλ' ὅταν ἐπέλθῃ τὸ γῆρας, τότε ἡ ἀριστεία λαμπροτέρα, τότε ἡ ἀνδραγαθία περνεστερα, οὐδὲν ἀπὸ τῆς ἡλικίας κωλυμένη. Ταῦτα δὲ ἔλεγεν, οὐ καταπηττόμενος αὐτὸν, ἀλλὰ δευτέρων· ἦξει γὰρ αὐτοῦ τὸν πῶθον, καὶ οὗ τοῦτο πάλαι ὤδων τὸ καλόν· ὁμοῦ δὲ καὶ τὸν [527] ἔρπον δῆλον τοῦ θανάτου. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ Πέτρος διὰ παντὸς ἐβούλετο εἶναι ἐν τοῖς ἀπὸ αὐτοῦ κινούνο, θάρρει, φησὶν· οὕτω γὰρ ἐμπελῶσω σου τὴν ἐπιθυμίαν, ὥστε ἄσπερ οὐκ ἔπαθε νέος ἄν, ταῦτα σε δεῖ παθεῖν γεγηρακῶσα. Εἶτα ἐγείρον τὸν ἀκραθῆν ὁ εὐαγγελιστῆς, ἐπήγαγε· *Ταῦτα δὲ ἔλεγε, σημαίνων ποῖω θανάτῳ δοξάσει ἐν θεῶν.* Οὐκ εἶπεν, *Ἀποθανεῖται*; ἀλλὰ, *δοξάσει ἐν θεῶν*, ἢα μάθης, οὗ τὸ παθεῖν ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ, δόξα τῷ πάσωντος καὶ τιμῆ. Καὶ ταῦτα

εἰπὼν, φησὶ, λέγει· *Ἀκούσθη μοι.* Ἐντεῦθεν πάλιν τὸ κηδεμονικὸν αἰνίσταται, καὶ τὸ σφόδρα πρὸς αὐτὸν οικειῶς διακαίεται. Εἰ δὲ λέγοι τις, ποῦ οὖν ὁ ἴακωβος τὸν θρόνον ἔθετο τῆς ἱεροσολύμων; ἐκεῖνος ἂν εἰποιμ, οὗ τοῦτον οὐ τὸν θρόνον, ἀλλὰ τῆς οἰκουμένης ἐχειροτόνησε διδασκαλίον. *Σεραφείος οὖν ὁ Πέτρος βλάπτει ἐν μαθητῶν, ὃν ἡγάτα ὁ Ἰησοῦς ἀκούουθῶντα, ὃς καὶ ἀνέπεσον ἐν τῷ θείῳ καὶ τὸ στίθος αὐτοῦ· καὶ λέγει· Κύριε, οὐτος δὲ τί;*

β'. Τίνος ἔνεκεν ἀνέμνησον ἡμᾶς τῆς ἀνακλίσεως ἐκεῖνος; ἰθὺς ἀπλῶς, οὐδὲ ὡς ἔτυχεν, ἀλλὰ δευτικῶς ὁσπν ὁ Πέτρος τὴν παρῆρσιαν ἔσχε μετὰ τὴν ἀρνησίαν. Ὁ γὰρ τότε μὴ τοῦτον ἐρωτήσας, ἀλλ' ἐτέρω ταῦτα ἐπιτρέπων, οὕτως καὶ τὴν προστασίαν ἐνεπιστεῦθη τὸν ἀδελφῶν. Καὶ οὐ μόνον ἐτέρω τὰ καλ' αὐτὸν οὐκ ἐπιτρέπει, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὑπὲρ ἐτέρου προσηγῶν, οὗ διδασκαλίω πῦσιν λοιπὸν καὶ Ἰωάννης μὴ σιγᾷ, ἐκεῖνος δὲ διαλέγεται. Δείκνυσι δὲ καὶ ἐνταῦθα τὴν ἀγάπην, ἢν πρὸς αὐτὸν εἶχε· καὶ γὰρ σφόδρα ἐφίλει τὸν Ἰωάννην ὁ Πέτρος· καὶ τοῦτο καὶ ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα ἔβηλον καὶ διὰ τοῦ εὐαγγελίου δὲ παντὸς δεῖκνυται τοῦτον ὁ σύνδεσμος, καὶ ἐν ταῖς πράξεσι. Ἐπὶ οὖν μεγάλα αὐτῷ προεῖπε, καὶ τὴν οἰκουμένην ἐνεχείρισε, καὶ τὸ μαρτυρίον προανεφώνησε, καὶ ἀγάπην ἐμαρτύρησε πλείονα τῶν ἄλλων, βουλόμενος· καὶ τοῦτον λαθεῖν κωλυῖν, φησὶν· *Οὕτως δὲ τί;* οὗ τὴν αὐτὴν ἡμῶν ὁδὸν ἤξει, καὶ καθάπερ τότε αὐτὸς μὴ δυνάμενος ἐρωτήσας, τοῦτον προβάλλεται· οὕτω καὶ νῦν ἀποδοῦσιν αὐτῷ τὴν ἀμοιβήν, καὶ νομίμας αὐτὸν βούλεσθαι ἐρωτᾶν τὰ κατ' αὐτὸν, εἴτα μὴ θάρρειν, αὐτὸς ἀνδείξασθαι τὴν ἐρώτησιν. Τί οὖν ὁ Χριστῶς; Ἐὰν αὐτὸν *θῶλω μένειν ἕως ἔρχομαι, εἰ πρὸς σέ;* Ἐπειδὴ σφόδρα κηδεμόνος ἔλεγε, καὶ μὴ βουλόμενος αὐτοῦ διαπασθῆναι, δευτικῶς ὁ Χριστῶς, οὗ ὁσον ἂν ἀγαπήσῃ, τὴν ἀγάπην τὴν αὐτοῦ οὐ φθάνει, φησὶν· *Ἐὰν αὐτὸν θῶλω μένειν, εἰ πρὸς σέ;* διὰ τούτων παιδείων ἡμᾶς μὴ ἀσφάλειν, μὴδὲ πολυπραγμαίνειν μὴδὲν πέρα τῶν δοκούντων αὐτῷ. Ἐπειδὴ γὰρ ἀεὶ ὁ Πέτρος εἰς τὰς τοιαύτας ἐρωτήσεις θερμὸς ἦν καὶ προσηγῶν, ἐκκόπτων αὐτοῦ πάλιν τὴν θερμοσύνην, καὶ παιδείων περαιτέρω μὴ περιεργάζεσθαι, τοῦτο φησὶν· *Ἐξῆλθεν οὖν ὁ λόγος· οὕτως εἰς τοὺς ἀδελφούς, ἦγον τὸς μαθητάς, ὃς ἐκεῖνος οὐκ ἀποθνήσκει. Οὐκ εἶπε δὲ ὁ Ἰησοῦς, οὗ Ὁκ ἀποθνήσκει, ἀλλ', Ἐὰν αὐτὸν θῶλω μένειν ἕως ἔρχομαι, εἰ πρὸς σέ;* Μὴ γὰρ διηνομήσας, φησὶν, ἐν τῷ τρόπῳ με τὰ καλ' ἡμᾶς διακίειν. Τοῦτο δὲ ἐπολεῖ τῆς ἀκαίρου συμπαθείας τῆς πρὸς ἀλλήλους [528] ἔνεκεν. Ἐπειδὴ γὰρ ἐμελλὸν τῆς οἰκουμένης τὴν ἐπιτροπὴν ἀναδέξασθαι, οὗ ἰδεὶ συμπεπλήχθαι λοιπὸν ἀλλήλους· ἡ γὰρ ἂν μεγάλῃ τοῦτο τῆ οἰκουμένη γέγονε ζημία. Διὸσπερ αὐτῷ φησὶν· Ἐργων ἐνεχειρίσθη, αὐτὸ σκόπει, καὶ ἄνω, καὶ ἄδελαι, καὶ ἀνεχίζου. Τί γὰρ εἰ καὶ βούλομαι αὐτὸν μένειν ἐνταῦθα; οὗ τὰ σεαυτοῦ σκόπει καὶ μερίμνα.

Σὺ δὲ μοι κἀνταῦθα ἐν ἄσπον ἐνόησον τοῦ εὐαγγελιστοῦ. Εἰπὼν γὰρ τὴν ἐξῆταν τὸν μαθητῶν, κηροῦσθαι αὐτῶν, ὡς οὐ συνεωρακῶντων αὐτῶν ὅσπερ εἶπεν. Οὐ γὰρ εἶπε, φησὶν, ὁ Ἰησοῦς, *ὄς οὐκ ἀποθανεῖται, ἀλλ' εἰ δει· Ἐὰν αὐτὸν θῶλω μένειν.* Οὕτως ἔσταν ὁ μαθητῆς, ὁ μαρτυρῶν περὶ τούτων καὶ γράφας ταῦτα· καὶ ὀδύμεν, οὗ ἀληθῆς ἔσταν ἡ μαρτυρία αὐτοῦ. Τί δήποτε, τὸν ἄλλων οἰδένος τοῦτο ποιούντος, οὕτως μόνος ταῦτα φησὶ, καὶ δεῦτερον τοῦτο ποιεῖ μαρτυρίον ἑαυτοῦ· δοκίει δὲ προσετασθαι τοὺς ἀκροαομένους; τί οὖν ἐστὶ τὸ

α Ἄλλ' ἐπερωτήθεις. β Post γηράσας alii addunt ἐνεκῆν τὰς γ' ἐπίρας σου, καὶ ἄλλοι σε ζωῶσι, καὶ ἄρουν ὄσπον. γ Ἄλλος ἰδύων.

δ Ἦκεν, ἦγον τὸς μαθητάς, ὄσταν ἐν αἰσθησῶντα πᾶσα.

αἰτιον; λέγεται ὕστερος πρὸς τὸ γράφειν εἶδέν, τοῦ θεοῦ * κινήσαντος αὐτὸν ἐπὶ τοῦτο καὶ διεγειράσαντος· διὰ τοῦτο δείκνυσιν αὐτοῦ τὴν ἀγάπην συνεχῶς, ἀνεκπόμενους τὴν αἰτίαν. ἀφ' ἧς ἐπὶ τὸ γράφειν ὤριστος. διὰ τοῦτο καὶ συνεχῶς μὲνεται, ἀνεκπόμενος ἡ πῶν τὸν λόγον, καὶ ὁρίων ὅτι κινήσει ἐκείθεν, ἔβλεν ἐπὶ τοῦτο. Καὶ οὕτως, ὅτι ἀληθῆ ἐστιν ἂ λέγει· εἰ δὲ μὴ πιστεύουσιν * οἱ πολλοί, ἔξεστιν αὐτοῖς ἀπὸ τοῦτο πιστεῖσαι. Ποῦ; Τοῦ ἔξεστιν εἰρημένου· "Ἔσσι γάρ, φησί, καὶ ἄλλα πολλὰ ἂ ἐποίησεν ὁ Θεοῦς, ἀνεκπόμενα τὴν γράφεται καθ' ἑν, οὐδὲ αὐτὸν οἶμαι τὸν κόσμον χωρῆσαι τὰ γραφόμενα βιβλία. "Ὅθεν εἶπον, ὅτι οὐκ ἀν ἐχρασιόμην. "Ὁ γάρ, τοσοῦτον ὄντων, οὐδὲ τοσαῦτα εἰπόν, ὅσα οἱ λοιποί, ἀλλὰ τούτων μὲν τὰ πλείονα παραλίπων, τὰς δὲ ἐπιβουλὰς τὰς Ἰουδαϊκὰς, τὰς καταλείψεις, τὸ μέτος, τὰς ὕβρεις, τὰς λοιδορίας εἰς μέσον προθείς, τοῖς θεολόγους, πῶς καὶ διαμονύοντα καὶ πλάνον ἐκάλουν, εὐθρόνουν ὅτι οὐκ ἀν ἐχρασιόμην. Τὸν γάρ χαριζόμενον τοῖς ἀντιφῶν ἐδὲ ποιεῖν, τὰ μὲν ἰσχυρίζονται ἀποκρίπτεσθαι^δ, τὰ λαμπρὰ προτιθένα. "Ἐπεὶ οὖν ἀπὸ πολλῆς πληροφορίας ἔγραψεν ἄπαρ ἔγραψεν, οὐ παραίτεται τὴν ἑαυτοῦ μαρτυρίαν εἰς μέσον φέρειν, προκαλούμενος καθ' ἕκαστον ἐξετάζειν καὶ βασανίζειν τὰ γεγενημένα. "Ἔθος γάρ ἡμῖν, ὅταν σφόδρα ἀληθεύει δοκῆμεν, μήποτε τὴν ἑαυτοῦ μαρτυρίαν ἀρνησάμεθα. Εἰ δὲ ἡμεῖς τοῦτο ποιοῦμεν, πολλῶ μᾶλλον ἐκεῖνος ὁ Πνεύματι γράφων· ὅπερ οὖν καὶ οἱ λοιποὶ ἀπόστολοι κηρύττοντες; λέγον· "Ἡμεῖς ἔσμεν μαρτυροῦντες, φησὶν, ἂν λέγομεν, καὶ τὸ Πνεῦμα ὁ ἔδωκε τοῖς κειραρχοῦσιν αὐτῶ. Καὶ πᾶσι δὲ παρήν, καὶ οὐδὲ σταυροῦμενον ἀπειληπάμενο, καὶ τὴν μητέρα ἐνεχειρίσθη· ὅπερ πάντα σημεῖα τῆς πρὸς αὐτὸν ἀγάπης, καὶ τοῦ μετὰ ἀκριβείας εἶδέναι πάντα. Εἰ δὲ τοσαῦτα ἔφρασε γεγενησθαι τὰ σημεῖα, μὴ θαυμάσης· ἀλλ' ἐνοήσας τὴν ἀφάρτον τοῦ ποιοῦτος δύναμιν, δέξαι μετὰ πίστεως [529] τὸ εἰρημένον. "Ὅπερ γάρ ἡμῖν εὐκλιον φθέγγεσθαι· οὕτως ἐκεῖνος, μᾶλλον δὲ πολλῶ βέβον, ποιεῖ ἄπαρ ἔβλεν. "Ἡρεκε γάρ θελήσει μόνον, καὶ πάντα εἴπετο.

γ. Προσέγγινον τοῖν ἀκριβῶς τοῖς εἰρημένους, καὶ μὴ διαλίπων ἀναπτύσσοντας αὐτὰ καὶ διερευνώμενοι· ἀπὸ γάρ τῆς συνεχῶς ἐνεαύξεται ἔστι τὸ πλόν ἡμῖν. Ὅταν τὸν βίον τὸν ἑαυτῶν ἐκκαθάραϊ δυνήσμεθα, οὕτως τὰ; ὁκάντως ἐκτεμεῖν. Τοιοῦτον γάρ ἡ ἁμαρτία καὶ ἡ βιωτικὴ φροντίς, ἀκαρπον καὶ ὀδυνῶν. Καὶ καθάπαρ ἡ ἀκαθάρτα, ὅθεν ἀν κατέχεται, κενεῖ τὸν κατέχοντα· οὕτω καὶ τὰ βιωτικὰ, ὅθεν ἀν κατέχεται, λυπεῖ τὸν περιεργίζοντα αὐτὰ καὶ θάλλοντα. "Ἄλλ' οὐ τὰ πνευματικὰ τοιαῦτα, ἀλλὰ μαργαρίτην τινὴ προσδοκῶν· ὅθεν ἀν περιετρέφε, τέρπει τοὺς ὀφθαλμούς. Οἶόν τι λέγω·

"Ἐποησέ τις ἐλεημοσύνη· οὐ μόνον τῆ ἐλαπίδ τοῦ μέλλοντος γράφεται, ἀλλὰ καὶ τὸς ἐνεαῦθα ἀγαθὸς γάννυται, θαρρῶν πανταχοῦ καὶ μετὰ πολλῆς πάντα πῶν τῆς παρρησίας. Περιεγένετο πονηρὰς ἐπιθυμίας· καὶ πρὸ βασιλείας ἐνεῦθεν ἔβη τὸν καρπὸν ἐλαδίν, ἐπαυνοῦμενος, θαυμάζόμενος· πρὸ τῶν ἄλλων πάντων ὑπὸ τοῦ οἰκίου συνειδότης. Καὶ ἕκαστον δὲ τὸν ἀγαθῶν ἔργων τοιοῦτον ἔστιν, ὥσπερ οὖν τὰ πονηρὰ καὶ πρὸ τῆς γενένης ἐνεαῦθα κολάζει τὸ συνειδός. Κἂν τὰ μέλλοντα ἐνοήσης ἁμαρτίας, περιδεῖς καὶ ἐντρομος καὶ μηδὲν κολάζοντος γέγονας· κἂν τὰ παρόντα, πολλοὺς ἔχεις ἔχθρους καὶ μετ' ὀπορίας τῆς, καὶ οὐδὲ ἀντιλέγει δυνήση τοῖς ἔχθρικοῖς λοιπῶν· μᾶλλον δὲ καὶ τοῖς μὴ ἔχθρικοῖς. Οὐ γάρ τοσαῦτον ἐπ' αὐτῶν καρπούμεθα τὴν ἡθῶν, ὅσην τὴν ἀθυρίαν, τὸν συνειδότης καταδοῦντος, τῶν ἐξωθεν ἀνθρώπων καταγινώσκοντων, τοῦ θεοῦ παροξυνόμενος, τῆς γενένης ἐκινούσης ἡμᾶς λαβεῖν, τὸν λογισμῶν οὐχ ἡσυχάζοντων.

Βαρὺ γάρ, βαρὺ καὶ φορτικὸν ἡ ἁμαρτία, καὶ μόλιθον παντὸς χαλεπότερον. "Ὁ γοῦν ἀσθῆμενος αὐτῆς, οὐδὲ μικρὸν ἀναλεῖται δυνήσεται, κἂν σφόδρα ἀνασθῆτος ἦ. Οὕτω γοῦν καὶ ὁ Ἄγαθός, καίτοι σφόδρα ἀσθῆτος ὢν, ἐπειδὴ ταύτης ἥθετο, κάτω κύπτων ἐβάλλει, συντετριμμένος καὶ καταλαιπωρημένος. διὰ τοῦτο καὶ σάκκον περιβάλλει, καὶ πηγὰς ἡρίαις διακρύπτει. "Ἄν τοῦτο ποιῶμεν ἡμεῖς, καὶ πανθῶμεν ὡς ἐκεῖνος, ἀποδοσόμεθα τὰ ἐργαζόμενα ὡς Ζακχαῖος, καὶ ἡμεῖς τευδόμεθα τινος συγγνώμης. Καθάπαρ γάρ ἐπὶ τὸν οἰδημάτων * καὶ τῶν συρίγγων, ἀν μὴ πρότερον στήση τις τὸν χυμὸν τὸν ἐπάρρηνον, καὶ τὸ τραῦμα ἐπιτερίοντα, ὅσα ἀν ἐπιθήσῃ φάρμακα, τῆς πηγῆς τοῦ κακοῦ μὴ κατασχεθῆσης, εἰκὴ πάντα ποῖν· οὕτω καὶ ἡμεῖς, ἀν μὴ τὴν χεῖρα στήσωμεν τῆς πλεονεξίας καὶ τὴν πονηρὰν ταύτην ἐπιρροὴν ἀναστέλωμεν, κἂν ἐλεημοσύνη δώμεν, εἰκὴ πάντα ποῖομεν. Τὸ γάρ θεραπευθῆν δι' αὐτῆς, ἐπαλθοῦσα ἡ πλεονεξία κατέκλιος[†] καὶ ἐλυμήνατο, καὶ χαλεπότερον τοῦ πρότερου εἰργάσατο. Πασούμεθα τοῖν ἀρπάζοντες, καὶ οὕτως ἐλεησώμεν. [530] Εἰ δὲ εἰς κρημελὸς ἑαυτοῦς φέρωμεν, πῶς δυνήσμεθα ἀναπνεῖσθαι; Καὶ γάρ εἰ τις τὸν μῆλλον καταπίπτει ἀνοθεν ἔλκοι (ὅπερ ἐστὶν ἡ ἐλεημοσύνη), ἕτερος δὲ κάτωθεν βιάζοιτο, οὐδὲν ἔσται τὸ πλόν ἀπὸ τῆς τοιαύτης πάλης, ἢ τὸ διασπασθῆναι τὸν ἄνθρωπον. "Ἦν οὖν μὴ τοῦτο πάθωμεν, μηδὲ βαρούσης τῆς πλεονεξίας κάτωθεν, ἡ ἐλεημοσύνη καταλίποσα ἡμᾶς ἀπέλθη, κουφίσωμεν ἑαυτοῦς καὶ ἀναπνεῖσθαι, ἵνα διὰ τῆς ἀπαλλαγῆς τῶν κακῶν, καὶ διὰ τῆς τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν ἐργαζίας τελειωθῆντες, ἐπιτύχωμεν τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπῆ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετ' οὐ τῶ Πατρὶ, ἀμα τῶ ἀγίῳ Πνεύματι, ἔδξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

* Sic Morel. mss. multi τοῦ θεοῦ. Alii cum Savil. τοῦ Χριστοῦ. b Alii μόνον αὐτῆς ἀπό. c Alii πιστεύουσιν. d Editt ἀποκρούσθαι. Suspicatur Savilius legendum ἀποκρίπτεσθαι, et sic etiam legitur in duobus optimis cod.

* Morel ἐπὶ τῶν σωματῶν, male. Alii ἐπὶ τῶν νοσημάτων. Savil. ἐπὶ τῶν οἰδημάτων. † Alii κατέκλιος.

qua testimonium perhibet de his, et scripsit hæc; et sciens quia verum est testimonium ejus. Cur, nullo alio id agente, hic solus hæc ait, et secundum de seipso perhibet testimonium: videturque auditoribus occurrere? qua de causa? Dicitur ultimus, Deo movente, scripsisse: ideo illius dilectionem frequenter exhibet, subindicans qua de causa ad scribendum impulsus sit. Ideo id frequenter memorat, ut fide dignam reddat narrationem, et ostendat se inde motum ad hoc venisse. Novi, inquit, vera esse quæ dicit: quod si multi non credant, hinc ipsis credendum est. Unde? Ex eo quod deinde dicitur. 25. *Sunt et alia multa, quæ fecit Jesus: quæ si scribantur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere eos, qui scribendi sunt, libros.* Unde constat, me non ad gratiam loquutum esse. Qui enim, cum tot dici possint, ne tanta quidem dixit, quanta reliqui, sed longe plura prætermisit; Judaicis vero in medium allatis insidiis, lapidationibus, odiis, contumeliis, conviciis, cum narraverm quomodo illum dæmoniacum et deceptorem vocarent, palam est me non ad gratiam loquutum esse. Nam qui ad gratiam loqui voluisset, contrarium facere oportebat, probrosa occultare, et splendida narrare. Quia ergo quæ certissime sciebat scripsit, non recusat suum etiam in medium proferre testimonium, sibi que proponit singula explorare et examinare. Mos enim est nobis, cum rem verissimam nos dicere putamus, nostrum non recusare testimonium. Si vero nos id facimus, multo magis ille qui in Spiritu scribebat: quod etiam reliqui apostolorum prædicantes dicebant: *Nos testes sumus eorum quæ dicimus, et Spiritus, quem dedit obedientibus sibi (Act. 5. 32).* Omnibus enim affuerat, crucifixum non reliquerat, matrem sibi commendatam habuit: quæ omnia signa amoris erga illum erant, et quod ille omnia accurate nosset. Quod si tanta facta fuisse signa dicat, ne mireris; sed cogitans ineffabilem operantis virtutem, id quod dictum est cum fide accipe. Sicut enim loqui nobis facile est: sic, imo multo magis illi facile ea operari quæ vellet. Sufficiebat enim ipsi velle solam, et omnia sequebantur.

3. Attendamus itaque diligenter dictis hujusmodi, neque illa explicare et interpretari desinamus: ex frequentem enim tractatione aliquid consequimur. Sic vitam nostram expurgare poterimus, sic spinas succidere. Talis quippe res est peccatum, et sæcularis sollicitudo, infructuosa nempe et molesta. Ac quemadmodum spina, ubicumque retinetur, retinentem pungit: sic et sæcularia, undecumque detineas, detinentem lædunt. Verum spiritualia non hujusmodi

sunt, sed margaritæ cuiusdam similia; undecumque illam verses, oculos deleat. Exempli causa, fecit alii quis elemosynam; non modo spe futuri nutrimenti hujus vite bonis laturus, fiduciam multa semper plenus. Malam vicit concupiscentiam; et ante regnum hinc jam fructum accepit, dum laudatur et celebratur ante alia omnia a propria conscientia. Singula quoque bona opera hujusmodi sunt, sicut contra mala opera ante gehennam hic conscientiam excruciant. Et si peccans futura cogitaveris, etiam nemine puniente, formidolosus et trepidus es; si præsentia cogites, multos habes inimicos et in suspitione vivis, neque jam laudem obtineri possis, imo nec non lædentes. Non enim tantum ab eis voluptatis, quantum mereris assequimur: oclamante conscientia, damnantibus foris hominibus, irritato Deo, gehenna nos capide expectante, cogitationibus non quiescentibus.

Peccatum plumbo gravius. — Grave enim, grave et onerosum est peccatum, et plumbo omni gravius. Qui id sentit, ne minimum quidem oculis attollere poterit, etiamsi insensilis sit. Sic et Achab; etsi valde impius, quia hoc sensit, prono capite, contritus, misere incedebat (3. Reg. 21. 27). Ideo se sacco præcinxit, et fontes lacrymarum emittebat. Si hoc et nos faciamus, si lugeamus ut ille, si peccata exuamus ut Zachæus, nos quoque veniam consequemur. Ut enim in tumoribus et fistulis, nisi quis fluentem humorem et vulnus afficientem sistat, frustra remedia adhibebit, malo semper grassante: sic et nos nisi manum coerceamus ab avaritia, et pravum illum fluxum reprimamus, nisi elemosynam demus, frustra cætera facinus. Nam si quid ab illa curatum sit, adveniens avaritia obruit et labefactat, gravioremque priore plagam infert. Finem ergo faciamus rapiendi, et ita elemosynam erogemus. Quod si nos ipsos in præcipitia feramus, quomodo respirare poterimus? Nam si quis eudentem erigeret, id quod facit elemosyna; alius autem vi ad lapsum pelleret, id quod avaritia facit; nihil aliud ex hæc pugna eveniret, quam quod homo ille discerneretur. Id ne nobis accidat, neve avaritia nos deorsum trahente, elemosyna nos derelinquat et abeat, nos leviores efficiamus et avolemus, ut a malis liberati, et ex bonis operibus ad perfectionem deducti, æterna consequamur bona, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, quicum Patri unaque Spiritui sancto gloria, honor, imperium, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

Homiliarum octoginta octo S. Joannis Chrysostomi in Evangelium Theologi finis.

SPURIA.

ADMONITIO IN SPURIA SEQUENTIA.

Ut nullus unquam veterum Ecclesie Græcæ scriptorum fuit, qui tot emiseric γρήσια opera, quot Joannes Chrysostomus : ita nullus fuit, cui tot spuria adscripta fuerint : quorum tantus numerus, tanta moles est, ut si cæterorum Ecclesie Græcæ doctorum, Athanasii, Basilii, Gregorii Nazianzeni scripta percurras, nullum deprehendas, qui tot spuria germana opera emiseric, quot spuria doctori nostro adscripta fuere. Præter illa autem quæ ad calcem priorum sex Tomorum bene multa edidimus, et in fine bujus octavi majore numero damus, atque in sequentibus Tomis dabimus, ingentem adhuc spuriorum suppellectilem Chrysostomi nomine iusignitam in bibliothecis Manuscriptorum latere sivimus, utpote luce prorsus indigua. Fatemur etiam nos multa ex iis, quæ Savilius ut νοθεύμενα edidit, in tenebris relicturos fuisse ; sed tum reverentia tantæ tam de litteraria bene meriti viri ducti, tum etiam ne in multorum reprehensionem incurreremus, omnia quæ Savilius emisit dabimus, etiam illa quæ ipse non sine scrupulo, quasi χιθόλια, typis dedit, ut monuit in Notis ad Tomum septimum, p. 857. Illius hic verba proferimus :

IN SCRIPTA SUPPOSITITIA CHRYSOSTOMI.

Τὼν νοθευομένων ingens passim in omnibus fere bibliothecis tam privatis quam publicis numerus ; quæ tam cupide exquiri, tam ambitiose edi a viris doctis miror. Gerardus Vossius, vir, ut audio, doctrina excellenti, ex Bibliotheca Stroziana novem orationes in Ascensionem Domini Latine versas vulgavit, easque dicitur in novem annos episcopatus Joannis nostri tribuit, in quibus οὐδὲν ὑπέλξ. Possem idem de aliis, sed contineo me. Nobis certe venia, ut spero, dubitar, post tot egregia opera edentibus hæc pauca χιθόλια. Et tamen scis, lector, nos multa rejecisse, ut luce prorsus indigua, quæ a librariis meis in memum unam descripta fuerant, qualia sunt μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τὰς.

Sub hæc autem septendecim seu sermonum seu homiliarum titulos initiæque subjicit, quæ nos omniaque alia tam vera quam spuria in fine operum Chrysostomi alphabetico ordine, incipiendo a primis cujusque operis verbis, Deo dante, typis indicari curabimus. Quæ igitur Savilius protulit spuria seu νοθεύμενα, illa omnia typis esse danda censuimus. Ex aliis vero, quæ hactenus publicata non fuerant, ea solum emisimus, quæ alicujus pretii esse videbantur.

Inter illa vero spuria, quæ postremam hujusce Tomi partem occupant, quædam, licet pauca, alicujus sunt pretii, ut verbi gratia Sermo in sanctum Thomam qui numeratur quintus, et Homilia septima in Pascha, quæ hic quinquagesima tertia recensetur, fortassæque aliæ quæpiam. Ex iis etiam, quæ infimæ notæ videntur esse, quædam interdum res nonnullas attingunt ac memorant, quæ usui etiam doctis esse possint.

Horum porro spuriorum, quæ postremam hujusce Tomi partem occupant, catalogus seu index sequitur,

INDEX SPURIORUM

QUÆ IN OCTAVO TOMO CONTINENTUR.

1. In decollationem Præcursoris et Baptistæ Joannis, et in Herodiadem. Init. Πάλιν Ἡρωδιάς μαίνεται, πάλιν τράπτεται. pag. 1. Morel. T. 6. p. 28. Savil. T. 7. p. 545.
2. In Præcursorem Domini. Init. Οὐ ἀνησπράτοι λαίμαρες ἀνθεσι χρυσοκόμοις. pag. 5. Morel. T. 6. p. 311. Savil. T. 7. p. 534 :
3. Oratio encomiastica in principes apostolorum Petrum et Paulum, eorumdemque gloriosissimum martirium. Init. Οὐρανοῦ καὶ γῆς ἄμυλλαν ὄρω διὰ τὴν παρούσαν πανήγυριν. p. 7. Morel. T. 6. p. 314. Savil. T. 5. p. 092.
4. In sanctos duodecim apostolos. Init. Εὐκότως καὶ τήμερον ἐπὶ φοιτῆσι τοῦ ἁγίου Πνεύματος. p. 11. Morel. T. 6. p. 320. Savil. T. 5. p. 095.
5. Sermo in sanctum Thomam apostolum, et contra Arianos, deque eo qui tyrannidem in Thracia occupavit, et e medio sublatus est, cum ipse Arianus esset. Init. Τῷ μὲν νόμῳ τῆς Ἐκκλησίας πευθόμενος ἡψάμην ὡς οὐδὲν τα. p. 14. Morel. T. 6. p. 324. Savil. T. 5. p. 486.
6. Laudatio S. Stephani protomartyris. Init. Στέφανωμεν ἀνθεσι ἐγκωμίων τὸν Στέφανον, καὶ τοῖς τῶν ἐπαύων. p. 17. Morel. T. 6. p. 325. Savil. T. 5. p. 864.
7. In illud : Sufficit tibi gratia mea : virtus enim mea in infirmitate perficitur. Init. Ὅτε τὸν παναρμόμιον τοῦτοῦ κόσμου ἐξ ἀρχῆς ἐπλάττειν ὁ Θεός. Hujus interpretationem Latinam novam paravimus. p. 24. Morel. T. 6. p. 340. Savil. T. 5. p. 799.
8. In parabola de filio prodigo. Init. Ἀεὶ μὲν, ἀδελφοί, τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν κηρύττειν ὀφείλομεν. p. 33. Morel. T. 6. p. 369. Savil. T. 7. p. 539.
9. In saltationem Herodiadis, et decollationem Joannis Præcursoris et Baptistæ. Init. Ὅπισρ τις ἀνὴρ φιλέρημος ἐν τιμὴ τόπῳ ἀσώδῃ. p. 39. Morel. T. 6. p. 379. Savil. T. 7. p. 549.
10. In illud Evangelii, Collegerunt Judæi concilium, et dicebant, Quid facimus ? Init. Ἐσκασινοὶ τῆς Ἐκκλησίας φησεται παῖδες νηπιος θηλάζοντι. p. 43. Morel. T. 6. p. 385. Savil. T. 7. p. 552.
11. In parabola de decem Virginitum, et de elemosyna. In sancta et magna feria quinta. Init. Ὅταν τὸ εὐδαπάγητον τῆς ζωῆς ἐνοήσῃ, καὶ τοῦ ἐνταυτοῦ. p. 45. Morel. T. 6. p. 389. Savil. T. 7. p. 554.
12. In meretricem et Pharisæum. In sancta et magna feria quarta. Init. Πάντοτε μὲν ὁ Θεός ὡς φιλόανθρωπος κερὶν εἰς μετάνοιαν. p. 49. Morel. T. 6. p. 395. Savil. T. 7. p. 490.
13. In Samaritanam, et in illud, Venit Jesus in civitatem Samariæ, quæ dicitur Sychar. Init. Σήμερον ἡμεῖς ὁ Χριστὸς τοῖς ἄθλοισ τῆς Σαμαρειτιδος ἀνεκέρυξεν. p. 53. Morel. T. 6. p. 409. Savil. T. 7. p. 442.
14. De zelo et pietate, et de cævo nato. Init. Πηγὴ φωτὸς ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος, φωτὸς γὰρ γέμων. p. 61. Morel. T. 6. p. 423. Savil. T. 5. p. 761.

15. Sermo de pseudopropheticis et falsis doctoribus; et de signis consummationis sæculi hujus. Dicta est paulo antequam (sanctus) de vita migraret. Init. Ὁδυνηρὸς ὁ λόγος, καθότι καὶ Ἰσραῆτος. Interpretationem Latinam novam adornavimus, ut et aliarum complurimam orationum. p. 73. Morel. T. 6. p. 473. Savil. T. 7. p. 211.
16. De Circo. Init. Στάδιον ἡμῖν σήμερον πνευματικὸν καὶ ἔρμος. p. 87. Morel. T. 6. p. 489. Savil. T. 6. p. 974.
17. In illum locum, *Attendite ne elemosinam vestram faciatis coram hominibus*. Init. Οἱ σοφοὶ καὶ ἐπιστήμονες τῆς γαλιλαίας τεχνίται. p. 90. Morel. T. 6. p. 523. Savil. T. 7. p. 486.
18. In principium indictionis novi anni, et in martyres, atque in mulierem quæ sanguinis fluxum patiebatur. Init. Ἐπάλληλον σμῆλον παρὰ τοῦ δεσπότης Χριστοῦ. p. 94. Morel. T. 6. p. 533. Savil. T. 5. p. 816.
19. Oratio catechetica in dictum Evangelium, *Simile est regnum celorum homini patrifamilias, qui exiit primo mane conducere operarios in vineam suam*, etc. Init. Ὅρω τῆ ποιμνῆ τῶν εὐσεβῶν μεμυγμένα πρόβατα ἕξαι. p. 98. Morel. T. 6. p. 539. Savil. T. 5. p. 708.
20. In parabola de ficu, Homilia. Init. Ὑψαλμὸς μὲν ὀρῶν ἢ δένδρον ἀνοσφόρον, ἢ πηγῆν. p. 106. Morel. T. 6. p. 552. Savil. T. 7. p. 252.
21. De Pharisæo Homilia. Init. Ὡσπερ πατὴρ φιλόθεκος, προσομιλεῖ τοῖς ἐκτοῦ φιλότατοις. p. 110. Morel. T. 6. p. 560. Savil. T. 7. p. 280.
22. De Lazaro et divite Homilia sexta. Init. Μένιστον ἔστι διδασκαλιὸν τὸ τῆς Ἐκκλησίας στάδιον. p. 115. Morel. T. 6. p. 564. Savil. T. 3. p. 728.
23. In publicanum et Pharisæum sermo. Init. Οἱ πόρρωθεν τοὺς λειψῶνας θαλασσοίμοι. p. 116. Morel. T. 6. p. 599. Savil. T. 7. p. 233.
24. In cæcum a Christo sanatum, et in Zachariam, deque judicio atque elemosyna. Init. Πολλὰ καὶ διάφορα τῶν ἁγίων Γραφῶν αἰ διδασκαλία. p. 120. Morel. T. 6. p. 575. Savil. T. 5. p. 731.
25. De sancto Joanne Theologo. Init. Ἰωάννης ἐν Ἐρέσῃ τῆς Ἀσίας, Ἰωάννης τῆς Ἀσίας τὸ καύχημα. p. 130. Morel. T. 6. p. 603. Deest in Savil.
26. De negatione Petri et de cruce, et quo pacto Joseph fuerit figura Christi. Init. Ἀναγκαῖον ἐν τῷ παρόντι κατεῖν καὶ τὸ χρέος. p. 156. Morel. T. 6. p. 626. Savil. T. 7. p. 275.
27. In secundum adventum Christi, et in illud, *Omnes stabimus ante tribunal Christi*, etc. Init. Ἐνόμιζον μεγάλη τινὰ καὶ ὑπερφυῆ τῆ προτέρῃ ἡμέρῃ. p. 142. Morel. T. 6. p. 651. Savil. T. 5. p. 782.
- Sequentia opuscula, Græce tantum a Savilio edita, nunc primum Latine convertimus.*
28. Interpretatio Orationis, *Pater noster*. Init. Πάτερ ἡμῶν ὃ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Πατέρα γάλατις, ἄνθρωπος, τὸν Θεόν. p. 149. Savil. T. 5. 707.
29. In filium prodigum, ac de penitentia, in lignum scientiæ boni et mali, et in latronem. Init. Πρώτη ἡμῖν ἡ μεγάλη καὶ θεωρητικὴ τοῦ Σωτήρος ἐκπόνησις. p. 150. Savil. T. 5. p. 720.
30. In mulieres unguenta ferentes, et quod nulla diversitas vel pugna reperitur inter evangelistas, etc. Init. Θέρε δὲ παρὰ τῆς τῶν εὐαγγελιστῶν ἱστορίας εἰς τὴν ἄγαν, etc. p. 159. Savil. T. 5. p. 740.
31. In illud Evangelium, quod dicebant Judæi de Servatore, *Quomodo scit litteras, cum non didicerit*, etc. Init. Θέρε πάλιν τῶν εὐαγγελιστῶν ὅτιν ἀπαρξώμεθα ναμάκων. p. 167. Savil. T. 5. p. 752.
32. In Chanaanem et in Pharonem, et quod non volentis neque currentis, etc. Init. Εἰ καὶ ἔθλωσεν ἡμᾶς ἐκ κατὰ τὴν ἱστορίαν παραχρῆ. p. 177. Savil. T. 5. p. 774.
33. In dictum Apostoli, *Non quod volo facio, sed quod nolo, hoc ago*, et quomodo Jacob typus Christi, etc. Init. Ἐπαίνω μὲν ὅμῶν τὸν πόθον, καὶ θαυμάζω, etc. p. 188. Savil. T. 5. p. 789.
34. In principium indictionis. Init. Θαυμαστὰ τῶν ὀρθοδόξων αἰ πανηγυρίτις, φαῖδρα. p. 198. Savil. T. 5. p. 815.
35. In venerandam Crucem. Init. Σταυροῦ πρόκειται σήμερον ἑρτη, χορδῆ. p. 200. Savil. T. 5. p. 819.
36. In exaltationem venerandæ Crucis. Init. Πᾶσα μὲν ἢ ἀπὸ τῶν χειρῶν ἐπὶ τὰ κρείττονα μεταβολή. p. 204. Savil. T. 5. p. 823.
37. In sanctum apostolum Thomam. Init. Ἦχω τὸ χρέος ἀπολώσων ὁμῖν, ὦ φίλοι, χρεός. p. 207. Savil. T. 5. p. 837.
38. In incarnationem Domini nostri, et quod singulis climatibus angeli præsent. Init. Ὅντως ἐπέφανη ἡμῖν ἡ χάρις τοῦ Χριστοῦ, καὶ συνεῳκλήμεν. p. 215. Savil. T. 5. p. 851.
39. In S. Stephanum primum martyrem. Init. Πάντες μὲν οἱ μαρτύρων ἀγῶνες ἐπιδοχοί, καὶ θαυμάζονται. p. 227. Savil. T. 5. p. 871.
40. In medium hebdomadam jejuniorum. Init. Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ὁ χαρισάμενος τοῖς ἀγωνισταῖς τῆς νηστείας. p. 229. Savil. T. 5. p. 876.
41. In ramos palmarum. Init. Ἐκ θαυμάτων ἐπὶ θαύματα Κυρίου βαδίζουσι. p. 231. Savil. T. 5. p. 882.
42. In sanctam Virginem et Deiparam. Init. Πᾶσα μὲν αἰ μαρτυρικὰ πανηγυρίτις θαυμαστὰ. p. 236. Savil. T. 5. p. 887.
43. Contra hereticos et in sanctam Deiparam. Init. Πάλιν τῆ παρρησία τοῦ ἁγίου Πνεύματος διασπῶν τὰς αἰρέτας. p. 238. Savil. T. 5. p. 889.
44. In conditionem Servatoris, et in lotionem pedum. Init. Ἐβούλημην εἰς τέλος διανοῦσαι τοῦ σταυροῦ τὰ θεωρήματα. p. 242. Savil. T. 5. p. 893.
45. In latronem et in conditionem Servatoris. Init. Ὡ πόση δύναμις τῆς ἡμετέρας πίστεως! ὦ πόσον. p. 247. Savil. T. 5. p. 910.
46. Sermo catecheticus in S. Pascha. Init. Εἰ τις εὐσεβῆς καὶ φιλόθεος, ἀπολαύτω τῆς καλῆς ταύτης. p. 250. Savil. T. 5. p. 916.
47. In S. Pascha I. Init. Πᾶσα μὲν γήινον ἐσπάρζουσιν Ἰουδαῖοι τὸ οὐράνιον. p. 251. Savil. T. 5. p. 917.
48. In S. Pascha II. Init. Τὸ τῶν νομιμῶν τῶν πῶν εὐλογον, ἐπὶ τῆς ἀληθείας. p. 254. Savil. T. 5. p. 920.
49. In S. Pascha III. Init. Τὴν μὲν ἀγίασμα Χριστοῦ, τὸ θύμα τοῦ πάχα. p. 257. Savil. T. 5. p. 923.
50. In S. Pascha IV. Init. Πᾶσα μὲν ἐσπάρζουσιν Ἰουδαῖοι, τῆς ἐξ Αἰγύπτου σωτηρίας ἀνάμνησιν. p. 259. Savil. T. 5. p. 925.
51. In S. Pascha V. Init. Ἐν Ἰουδαίᾳ; οἱ φύσκι, παρ' ἡμῖν δὲ ἡ ἀλήθεια. p. 261. Savil. T. 5. p. 927.
52. In S. Pascha VI. Init. Ἰερὰ μὲν γὰρ σωτὴς ὑπερπαντοῦσι Χριστοῦ ἀκτίνας. p. 264. Savil. T. 5. p. 930.
53. In S. Pascha VII. Init. Χθὲρ τῆ, σωτῆροι, παρὰ τῆς προεσσίας τοῦ ἁγίου. p. 275. Savil. T. 5. p. 940.
54. In synaxin archangelorum. Init. Ἀγγέλους ἐγκωμιάζειν χρῆ! καὶ γὰρ. p. 285. Savil. T. 5. p. 997.
55. De penitentia, et in Hierodem, et in Joannem Baptistam. Init. Φέρε δὲ καὶ τῶν ὑμετέρων κρῶνον τὴν ὑμετέραν προσημῶμεν. p. 287. Savil. T. 6. p. 804. Editā item a Combefisio et postea a Benzelio.

MONITUM

Hanc homiliam sic jure notavit Savilius in Notis Tom. VIII, p. 869 : *Cum Græculus quispian inceptus et inductus orationem cum hujusmodi principio a Joanne nostro habitam esse apud Ecclesiasticæ scriptores Historiæ reperisset, affinxit homo impudentissimus humano copiti corpus plane belluinum, nobisque pro vero hunc apurium et falsissimum fetum supponit, viz lectione, nedum emendatione dignum. Illi porro Ecclesiastici scriptores, qui initium homiliæ Chrysostomi attulerunt, sunt Socrates libro vi, cap. 18, et Sozomenus libro viii, cap. 20, qui ambo ipsissima verba referant, nullo pene discrimine, queis hic, quisquis sit, Græculus orsus est. Hauc certe homiliam quovis sagaci homine, multoque magis Chrysostomo indignam censent quotquot ea de re sententiam tulerunt. Sic orsus iueptus scriptor improbas mulieres bene multas recenset, hincque transit ad probas et sanctas quas in Veteri Testamento feruntur, et sic concionem claudit.*

[1] ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΒΟΤΟΜΗΝ ΤΟΥ ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ ΚΑΙ ΒΑΠΤΙΣΤΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ,

Και εις την 'Ηρωδιάδα.

Πάλιν 'Ηρωδιάς μαίνεται, πάλιν ταράττεται, πάλιν ορχαίται, πάλιν επικριθεί την κεφαλήν 'Ιωάννου του Βαπτιστού ἀνόμως ὑπὸ 'Ηρώδου ἀποτιμηθῆναι. Πάλιν 'Ιεζάβελ περιέρχεται ζητούσα τοῦ Ναβουθαί τὸν ἀπειλῶνα ἀρπάσαι *, καὶ τὸν ἅγιον 'Ηλίαν καταδιώξαι ἐπὶ τὰ ἔρη. Οὐμαὶ δὲ μὴ μόνον ἐμὲ εἰς ἔκστασιν τυγχάνειν, ἀλλὰ καὶ πάντας ὄμῳς τοὺς ἀκούοντας τῆς τοῦ Εὐαγγελίου φωνῆς, καὶ θαυμάζειν σὺν ἐμοὶ τὴν μὲν 'Ιωάννου παρρησίαν, τὴν δὲ 'Ηρώδου κωφότητα, καὶ τὴν τῶν ἀθέων γυναικῶν θρηϊωθὴ μανίαν. Τί γὰρ ἠκούομεν; Ὁ γὰρ 'Ηρώδης κρατήσας τὸν 'Ιωάννην, ἔθετο ἐν φυλακῇ. Διὰ τί; Διὰ 'Ηρωδιάδα γυναῖκα Φιλίππου τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ. Καὶ φέρεται ἂν τις τὴν 'Ηρώδου κωφότητα ὑπὸ δυστήνων γυναικῶν παραχθείσαν †. Τί δ' ἂν τις εἴποι, ἢ πῶς τις ἐκφράσει τὴν τῶν γυναικῶν ἐκείνων ἀκόλαστον πονηρίαν; Ἐμοὶ μὲν δοκεῖ μὴδὲν εἶναι ἐν κόσμῳ θηρίον ἐφ' ἄμειλλον γυναικὸς πονηρᾶς. Ἄλλὰ νῦν ἐμοὶ περὶ πονηρᾶς ὁ λόγος, οὐ περὶ ἀγαθῆς καὶ σώφρονος. Οἴω γὰρ [2] πολλὰς εὐσχημονας καὶ ἀγαθὰς, ὧν με δεῖ μνημονεύσαι τὸν βίον πρὸς οἰκοδομὴν καὶ ἔρωτα τῶν καλῶν. Οὐ-

δὲν τοίνυν θηρίον ἐν κόσμῳ ἐφ' ἄμειλλον γυναικὸς πονηρᾶς. Τί λόντος δαιμότερον ἐν τετραπόδι; Ἄλλ' οὐδέν. Τί δὲ ὠμότερον δράκοντος ἐν ἔρπετοις; Ἄλλ' οὐδέν. Πλὴν καὶ λέων καὶ ὄρακον ἐν τῷ κακῷ ἔλατῳ τυγχάνουσι. Καὶ μαρτυρεῖ μοι τῷ λόγῳ ὁ σοφώτατος Σολομῶν, λέγων *Συνοικῆσαι λέοντι καὶ δράκοντι εὐδόκησα **, ἢ μετὰ γυναικὸς πονηρᾶς καὶ γλωσσώδους. Καὶ ἵνα μὴ νομίσῃς τὸν προφήτην εἰρωνεῖν εἰρηναίᾳ, ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων κατὰμαθε ἀκριβῶς. Τὸν δαυὶδ ἐν τῷ λόκῳ οἱ λόντες ἤδισθησαν, τὸν δὲ δίκαιον Ναβουθαί 'Ιεζάβελ ἀφόνευσε· τὸ κῆτος τὸν 'Ιωνᾶν ἐν τῇ κοιλίᾳ ἐρύλαξε, Ἀλιλά δὲ τὸν Σαμῶν ἐξήρπασε καὶ θῆσασε, τοὺς ἀλλοθῶλους παρέδωκε δράκοντες καὶ ἀσπίδας καὶ κερσάσαι τὸν 'Ιωάννην ἐν τῇ ἐρήμῳ ἐτρόμασαν, 'Ηρωδιάς δὲ αὐτὸν ἐν ἀρίστῳ ἀπέτεμεν· οἱ κόρακες τὸν 'Ηλίαν ἐν τῷ ὄρει διέβρεψαν, 'Ιεζάβελ δὲ αὐτὸν μετὰ τὴν εὐεργεσίαν τοῦ θεοῦ πρὸς φόνον ἔδωκε. Τί γὰρ εἶπεν; Εἰ σὺ 'Ηλιού, καὶ ἐγὼ 'Ιεζάβελ· τίθε ποιήσασάν μοι οἱ θεοί, καὶ τῶδε προσθείσαν, εἰ μὴ ἀβριον ταύτη ἐγὼ ἄρα θήσασαι τὴν ψυχὴν σου ὡς ἐνός τῶν ἐσθνηπῶν. Καὶ ἐροῦσθ 'Ηλίε, καὶ ἐπορεύθι κατὰ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὴν ἐρημον ὅδον ἡμερῶν τεσσαρὰ-

* Αἴτιον διαρπίσιον. Hanc et sequentes varias lectiones po-
uit Savil. in margine. † Αἴτιον σπαρχείσιον.

* Αἴτιον εὐδόκησας.

AD HOMILIAM SEQUEMTEM.

Cæterum non sat accurate rem tractavit, qui dixit homiliam hanc a recenti quodam Græco concinnatam fuisse. Siquidem Anastasius Sinaita, sexti sæculi scriptor, Quæstione in Scripturam LIX, cui titulus, *Cur dicit apostolus, Mulieri docere non permitto?* magnam hujus homiliæ partem Chrysostomi nomine ad verbum refert ab his orsus verbis: *Nulla fera potest comparari cum muliere mala et verbosa. Quid enim est leone terribilius, etc.*; et in hæc verba desinit: *Qui ergo habet malam mulierem, sciat se jam recipere mercedem iniquitatis; dicit enim Sapiens: Mulier mala dabitur viro peccatori.* Quodque mireris, eadem ipsa, nec plura nec pauciora, ad verbum habentur in opusculo 49 S. Ephræmi, cui titulus, *Contra improbas mulieres*, sine alio discrimine quam quod interpretum diversitas intulerit. Ude colligatur ineptum scriptorem ex S. Ephræmo hoc assumendum mutuatum esse. Interpretationem Latinam priorem *καρappa-στικὸς* adornatam rejecimus, novamque paravimus.

IN DECOLLATIONEM PRÆCURSORIS ET BAPTISTÆ JOANNIS,

Et in Herodiadem.

1. Rursus Herodias insanit, rursus turbas movet, rursus saltat, rursus injuste caput Joannis Baptistæ ab Herode amputari cupit. Rursus Jezabel circuit, quærens Nabuthæ vineam eripere, et sanctum Heliam in montibus persequi. Puto autem non me solum in stuporem conjici, sed etiam vos omnes qui vocem evangelii audistis, et mecum mirari Joannis loquendi libertatem, Herodis levitatem, impiarumque mulierum furiosam insaniam. Quid enim audivimus? Herodes apprehensum Joannem posuit in carcere (*Math. 14. 3*). Quare? Propter Herodiadem uxorem Philippi fratris sui. Et jure vituperes Herodis a miseris mulieribus eo inducti levitatem. Quid vero dicas, et quomodo enarres mulierum illarum ingentem nequitiam? Mini quidem videtur nullam in mundo esse foram matris mulieri comparabilem. Mihi certe nunc

betar. Scio namque multas esse bonas et honestas mulieres, quarum vitam recensere mihi operæ pretium fuerit ad ædificationem, et ad bonorum excitandum amorem. Nulla itaque fera in mundo est matris mulieri comparabilis. Quid in quadrupedibus leone ferocius? Nihil. Quid in serpentibus dracone saevius? Nihil. Attamen et leo et draco male mulieri hæc in re cedunt. Testis mihi est sapientissimus Salomon dicens: *Cohabitare cum leone et dracone placet magis, quam cum muliere mala et linguosa* (*Ecc. 25. 25*). Et ne putes prophetam per ironiam hæc dixisse, ex ipsis rebus id ediscas. Daniele in lacu leones reveriti sunt, justum vero Nabuthæ Jezabel occidit: cæcus Jonam in ventre servavit; Dalida vero Samsonem deprehensum et ligatum alienigenis tradidit: dracones, aspides et cerastæ Joannem in deserto tremuerunt; Herodias vero, ipsi in prandio caput abscidit; corvi

in monte Heliam aluerunt; Jezabel vero ipsum post pluviam præstitum beneficium ad necem persequebatur. Quid enim dicebat? Si tu Helias, ego Jezabel: *Hæc mihi faciant dñi, et hæc addant, et non crastina die hac hora ponam animam tuam sicut unius cornu qui interfecti sunt* (3. Reg. 19. 2). Et timuit Helias, et abiit pro anima sua, et perrexit in desertum per viam quadraginta dierum. Et venit sub Rathmen, et petiit anima sua ut moreretur, dixitque: *Domine Deus, sufficit mihi nunc, accipe animam meam a me, quia non sum ego melior patribus meis* (Ibid. v. 4). Hel mihi! Helias propheta mulierem timuit? qui pluviam orbis in lingua gestabat, qui ignem de cælo eduxit, et preceione sua mortuos suscitavit, timuit mulierem? Etiam timuit. Nulla enim nequitia cum muliere mala comparari potest. Attestatur huic verbo nro Sapientia quæ dicit, *Non est caput super caput serpentis, et non est malitia super malitiam mulieris* (Eccli. 25. 22. 23). O malum et acutissimum diaboli telum! Per mulierem ab initio Adamum in paradiso enodavit: per mulierem mitissimum Davidem ad Uriam dolo occidendum impulit: per mulierem sapientissimum Salomonem ad prævaricationem deduxit: per mulierem fortissimum Sansonem rasum excæcavit: per mulierem filios Heli sacerdotis prostravit: per mulierem nobilissimum Joseph in carcere vincitum conclusit: per mulierem Joannis orbis lucernæ caput abscidit. Equid de hominibus loquitur? Per mulierem angelos de cælo dejecit: per mulierem omnes jugulat, omnes inbonorat, omnes contumelia afficit, impudens quippe mulier nemini parcat: non Levitam honorat, non sacerdotem, non prophetam reveretur. O malum omni malo pejus mulier mala! Si inops sit, malitia dicitur; si facultas habeat malitiæ cooperantes, duplex est malum, intolerabile animal, incurabilis morbus, immanis fera. Novi ergo aspides blanditiis cicures factas, et leones, tigres, pardos tractabiles redditos: mala vero mulier si injuria afficiatur, furit; si demulceatur, extollitur. Si principis uxor sit, nocte dieque virum ad necem dolo inferendam excitat, ut Herodias Herodem: si pauperem virum habeat, ad rixas et pugnas ipsum concitat: si vidua sit, ip-sa sola omnes dedecore afficit. Lingua namque ejus timore Domini non frenatur; non futurum respicit judicium, non Deum ipsam; non amicitias leges servare novit. Pro nihilo habet mala mulier virum suum morti tradere. Certe jabum Jobum uxor sua blasphemiam morti tradelat dicens: Die verbum quoddam contra Dominum, et morere (Job. 2. 9). O malum naturam! o sceleram animum! Non miserata viri sui viscera pustulæ ceu carbonibus ardentibus tumida, et adusta, carnesque totas vermicibus scatentes: non ad commiserationem versa est, videns illumentum obvolutum, infirmum, in agone certantem, et crebro anhelitum, hianti ore hæc sustententem; non flexa est ad misericordiam, videns illum qui olim cum regia purpura incedebat, tunc in fimo nudum jacentem: non recordata est veteris consuetudinis, neque quanta per ipsum gloriam, quantis bonis florisset. Sed quid? Die verbum contra Dominum, et morere. O gratiam uxoris! o malsama doloribus mitigandis! o conjugalium amicitiam legem! Non aliquando tibi agrotæ quid simile dixit? Annon precibus et caris morbum tuum curavit? Annon satis erat illi hæc temporanea castigatio, ut tu illum in æternum supplicium ob blasphemiam conjicias? An ignoras illud, *Omnia blasphemiam et peccatum remittitur hominibus; blasphemiam autem in Spiritum sanctum non remittetur neque in hoc sæculo, neque in futuro* (Math. 12. 31)? Vis aliam quoque videre huic malitiæ parem? Validam inturo. Nam et illa fortissimum Sansonem abrasit et vincitum alienigenis tradidit (Jud. 16); virum nempe suum, ejusdem lecti consortem, quem fovebat, cui adulabatur, quem seipsa carienter habere simulabat; quem hesternum die diligebat, bodie decemhat; quem hesternum die diligendo fovebat, hodie deipiando tumulabat. Sed non formosus erat? Equis

illo tempore formosus, qui septem cincinnos capite gestabat, septiformis gratie imaginem? Sed fortis non erat? Et quis illo fortior, qui leonem terrilim in via solus suffocavit, et una asini maxilla alienigenas mille prostravit? Sed sanctus non erat? Usque adeo sanctus erat, ut cum sisset aliquando ex aquæ penuria, precibus impetraret, ut aqua ex ipsa maxilla, quam tenebat, scaturiente, sitim sedaret. Et tamen uxor ipsa tam formosum, tam fortem, tam sanctum, quasi inimicum alienigenis tradidit. Et undenam mulier tam streuam superare potuit? Ex ipsa viri bonitate. Nam cum arcuam fortitudinis ejus causam noctu abstulisset, nudum illum vinculis prævalidis domuit. Ideo hoc tibi Sapientia præcipit: *A conjuge tua custodite, ne quid ei committas* (Mich. 7. 5). Quæ fera, quæso, contra masculum suum tale quiddam molitia est? quæ dracena masculum suum vult perdere? quæ leona marem suum ad necem tradit? Videm? quam apposite Sapientia dixerit: *Non est caput super caput serpentis, et non est malitia super malitiam mulieris* (Eccli. 25. 22. 23)? In summa, qui uxorem habet malam, sciat se jani iniquitatum suarum mercedem retulisse. Id non caret testimonio: audi Sapientiam dicentem: *Mulier mala viro iniquo dabitur pro operibus malis. Verum de muliere mala hæc scitis sunt.*

2. Operæ pretium autem jam nobis fuerit de mulieribus bonis sermonem habere, maxime propter eas quæ adsunt. Bonæ namque bonarum virtutes quasi sibi proprias respiciunt, illarumque labores suas esse coronas arbitrantur. Bonæ et hospitalis mulier erat beata Sunamitis, quæ virum hortata, domunculam Eliseo construxit, ut eo divertens ibi libere quiesceret (4. Reg. 4); ipsique lectum lucernam et mensam apposuit: lectum non indumentis vacuum, sed qui circitras prophetæ competentes haberet: lucernam non sine elychnio, sed et cum oleo ignem foveate: mensam non sine panibus, sed eibus instructam. Quid vero dixeris de beata illa vidua, quæ Heliam prophetam suscepit? quam nihil inproditiv pauperis ob bonæ voluntatis divitias (3. Reg. 17)? cui nullum erat frumentum, vinum, aut pulmentum, nulla terrestriis alimentia ad paupertatis consolationem: non ager fructus satus panem suppeditalat, non vinea suaves uvas ministrabat, non arbor dulcissimos fructus proferebat. Quomodo enim habuisset, cui ne ad palmæ quidem spatium locus arabilis erat, nec vel cubitale solum ad vitem inserendam; sed messis tempore semper in agris incurvata decedentes a messoribus spicas manu legebat, et sic ad anni decurrentis spatium alimentum recondebat? Hanc adit Helias in tempore famis, quando pluvia nulla decedente tota aruerat terra; quando celum igneum, aer æneus erat, et nubes detinebantur; quando nulla herba, flos nullus, nullum fructuum germen, non aura ascida, non spica virens fluctuabat, et fontium ubera estas constringebat: mare saluginem austerat, non influente aqua dulci, et repressis imbribus. Tunc Helias inopem illam viduam adit. Scitis quanta patiatur vidua vel ubertatis tempore. Missis divitiis qui pane abunde fruebantur, descendens de monte propheta illam adit. Cur is qui solo verbo ignem de cælo eduxit, panis sibi non eduxit? Annon poterat? Certe poterat; sed id non fecit. Quare? Ne viduam hospitalitatis fructibus privaret. Alioquin autem pugillum farinæ et paululum olei, benedictione sua augeret. Non enim tam ad sumum quam ad inopis viduæ alimentum properabat propheta, ut ostenderet bonum ejus et occultum animi propositum. Hoc facit Deus, qui potest sanctos omnes, qui in mundo sunt, alere: dontum retinet, ut bona cordis proposita, hospitalitatis tempore, ex fructibus discernat. Cum autem non adsunt qui possint illos suscipere fructus, aut per aves alit, ut Heliam in monte; aut per prophetam et longinquo transmissum, ut Daniælem in lacu; aut per

1 Alias legitur, *propheta*, pro, *Sapientia*.

κοντα. Καὶ ἦλθεν ὑπὸ Παρθένῳ, καὶ ἤρξατο τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἀποβαίνει, καὶ εἶπε: Κύριε ὁ Θεός, Ἰησοῦ ὀνόματι μου τῶν, δάθε τὴν ψυχὴν μου διὰ ἐμοῦ, οὗτοι οὐ κρείσσοντες ἐγὼ ἔπιερ τοὺς πατέρας μου. Οὐμοῖ! ὁ προφήτης Ἥλιος ἐροῦσθὴν γυναικῆ: ὁ τὸν ὕδατι τῆς οἰκουμένης ἐν τῇ γλώττῃ βασιλεύσας, ὁ πῦρ οὐρανῶν κατανεύλας ἔ, καὶ δι' εὐχῆς νεκρῶς ἁγίων, ἐροῦσθὴν γυναικῆ: Ναλ, ἐροῦσθὴν, Οὐδένα γὰρ κακία συγκρίνεταί γυναικὶ πονηρᾷ. Μαρτυρεῖ δὲ μου τὸ λόγιον ἡ Σοφία λέγουσα ἔ, οὗτοι Οὐκ ἔστι κεφαλὴ ὑπὲρ κεφαλῆν ἔρεως, καὶ οὐκ ἔστι κακία ὑπὲρ κακίαν γυναικῆς. Ὡ τὸ κακὸν τοῦ διαβόλου καὶ ὀξύτατον ὄπιον! διὰ τὸν ἀεὶ ὄρχης τὸν Ἄδემ ἐν παραδείσῳ κτείρωσε διὰ γυναικῆς τὴν πρῶτατον δαυλὸν πρὸς τὸν Ὀυρίου δολοροῦσαν ἐξέμενε: διὰ γυναικῆς τὸν σοφώτατον Σολομῶνα πρὸς παράδεισον κατέστρωσε: διὰ γυναικῆς τὸν ἀνδρείοτατον Σαμῶνα ἐρηθῆσαι ἐπιφύλαξαι διὰ γυναικῆς τοὺς υἱοὺς Ἥλιου τοῦ ἱερῆως ἑτάφωσαι: διὰ γυναικῆς τὸν εὐγενέστατον Ἰωσήφ ἐν φυλακῇ δεσμώσασαι κατέλειπε: διὰ γυναικῆς τὸν πανθὸς κόμοιο λυχνὸν Ἰωάννην ἀπέταμα ἔ. Τί δὲ λέγω περὶ ἀνθρώπων; διὰ γυναικῆς τοὺς ἄγγελους οὐρανῶν καταβάσαι: διὰ γυναικῆς πάντας κατασφάζει, πάντας φονεῖται: πάντας ἀτιμάζει, πάντας ὑβρίζει. Ἰυνὴ γὰρ ἀναΐθη οὐδενὸς φείδεται: ὁ Αὐετῆρι τιμᾷ, οὐκ ἱερα ἀνατίεται, οὐ προφήτην αἰδείται. Ὡ κακὴ κακοῦ κάκιστον γυνὴ πονηρᾷ! Κἂν μὴ πονηρᾷ ἢ, τῇ κακίᾳ πλοῦται: ἔάν δὲ πλοῦτον ἔχη τῇ πονηρίᾳ συνερροῦνται, διὰ τὸν τὸ κακὸν, ἀφῶρον τὸ ζῶον, ἀπεράττωσι υἱοὺς, ἀνήμερον θῆριον ἔ. Ἐγὼ οἶδα καὶ ἀσπίδας κολλασκουμέναις ἡμεροῦσαι, καὶ λέντας καὶ εὐργείας καὶ παρθέλας τιθασκουμέναις προδιδόναι: γυνὴ δὲ πονηρὰ καὶ ὑβρισκόμενη μαίνεται, καὶ κολλασκουμένη ἐπαίεται. Κἂν ἔχη ἀνδρὰ ἀργοντα, νόκτωρ καὶ μεθ' ἡμῶν τοὺς λόγους αὐτῆς ἐκμοχλεύουσα πρὸς δολοροῦσαν ὀνεύει, ὡς Ἠρωδίας τὸν Ἠρωδῆον· κἂν πέντητα ἔχη ἀνδρὰ, πρὸς ὄργας καὶ μάχας αὐτὸν διεγείρει· κἂν χηρὰ τυγχῆναι, αὐτὴ δὲ ἑαυτῆς τοὺς πάντας ἀτιμάει. Φθῶν γὰρ Κύριου οὐ χαλινοῦται τὴν γλῶτταν, οὐκ εἰς τὸ μέλλον κριτήριον ἀποθλάπτει, οὐκ εἰς Θεὸν ἀναβάλλει, οὐ φιλίας οἶδος θεσμῶς φυλάττει. Οὐδὲν ἔστι γυναικὶ πονηρᾷ τὸν ἴδιον ἀνδρὰ παραδόναι εἰς θάνατον. Ἀμείλιχ γοῦν τὸν δικαῖον Ἰωὴ ἡ ἰδία γυνὴ πρὸς θάνατον τῆς βλασηρημίας παρέδωκε, λέγουσα: Εἰπὸν τὸ ῥῆμα πρὸς Κύριον ἱ, καὶ τελευτᾷ. Ὡ φύσας; πονηρᾷ; Ὡ προαίρεσας; ἀνοσίαι! Οὐκ ἤλεγεν ὀρώσα τὸν ἰοῦν [3] ἀνδρὸς τὰ σπλάγγνα ὀπὸ τὸν ἀναζουσαν φυλακίαν, ὡς περὶ τὸν ἀνδρῆκον σπυνηροβόλον καίμενα, καὶ ἄλας τὰς σάρκας τοῦ σκώλητος συνελθμέναις ἔ: οὐκ ἐκάμφθη πρὸς ὀκτον, ὀρώσα αὐτὸν δλον δι' ὄλου ἐλισσόμενον, καὶ κἂν μόνον καὶ ἀγωνιάντα, καὶ συνεγῆ ἄσθματα μετὰ πένου κηρυχτῶν τὸ στέματι φρονεῖται. Οὐκ ἐμιλιχθῆν ἔρως ἐσπλαγγνῆν ὀρώσα τὸν ποτε ἐν βασιλικῇ πορφύρῃ προσίοντα, ὅτε ἐπὶ κοιλίας καίμενον γεγυμνωμένον τὸ σῶματι: οὐκ ἐμνημόνευσε τῆς πρὸς αὐτὸν ἀρχαίας συνουσίας, οὐδ' ὅσα δὲ αὐτὸν ἐπέδωσα καὶ καλῆ ἠγῆσεν αὐτῆν. Ἀλλὰ τί; Εἰπὸν τὸ ῥῆμα πρὸς Κύριον, καὶ τελευτᾷ. Ὡ μάχρας γυναικῆς! Ὡ μάλα μωδῶνον προμαλακτηρίον! Ὡ φιλίας ὀμοῦσῶν θεσμῶν! Ἀρα οὐ ποτε ἀρῶστωσιν τοῦτον ἐφῆγγετο ῥῆμα, καὶ οὐχὶ εὐχάλας καὶ εὐνοίας, τὴν νῆσον τὸν ἀπέμνησεν; οὐκ ἤρκαί γὰρ αὐτῇ ἡ πρόσκαιρος παιδεία, ἀλλὰ καὶ αἰώνιον αὐτῇ προξενεῖ τὴν κλάσιν ἔ: διὰ τῆς βλασηρημίας; ἡ οὐκ οἶδας, ὅτι Ἰάσασ βλασηρημῆ καὶ ἀμαρτίαι ἀρῶσθησεται ἀνθρώποις, ἡ δὲ κατὰ τὸν Πνεῦματος τοῦ ἁγίου βλασηρημῆ, οὐκ ἀρῶσθησεται ὀδτε ἐν τῷ οἴκῳ τούτῳ, ὀδτε ἐν τῷ μέλλοντι; Θίλας ἰδεν καὶ δαλῶν τῆς πονηρίας ταύτης ὀμοῦσῶν; ἡ μὴ τὴν δαλιλῶν. Καὶ γὰρ ἐκείνη τὸν ἀνδρείοτατον Σαμῶνα ἐρηθῆσασα καὶ ὀθασα, τοὺς ἀλλοφύλους παρῶδωκα, τὸν ἴδιον ἀνδρὰ τὸν ἴδιον σνευνον, ἐν ἑθαλπει, ἐν ἐθῶσπει, ἐν ἐκολάκπει, ἐν ὑπὲρ ἑαυτῆν ἀγαπᾶν ὀπεκρίοντα ἐν χῆδὲς ἡγάπα, σήμερον ἡπάτα· ἐν χῆδὲς ἑθαλπει ἀγαπᾶσαι, σήμερον ὀθασπει ἀπατάσαι. Καὶ μὴν οὐκ ἦν ὀρωσας; Καὶ τίς αὐτοῦ ὀρωσείρεος κατ' ἐμῆον καρπῶ, δὲ ἐπὶ τὰ βο-

στέρους ἐπὶ κεφαλῆς ἔφερε, τῆς ἐπιταφίουτου χάριτος τὴν εἰκόνα βασιλεύσας; Καὶ μὴ οὐκ ἦν ἀνδρείος; Καὶ τίς αὐτοῦ ἀνδρείοτερος, ὃς γε λέντα φοβερῶν ἐν ὄρω μάτως ἀπέτιναξ, καὶ ἐν μῆ σαγῶν ἰδιον γιλίους ἔ: ἀλλοφύλους κατέστρωσε; Ἄλλῳ καὶ οὐκ ἄγιος ἦ; Τσοῦτον ἦν ἄγιος, ὡς διψήσασα αὐτὸν ποτε ἐν σπάνει ὀδασος εὐθασασι, καὶ ἐς τῆς κατεγομῆνης ἐν τῇ τρητῇ αὐτοῦ σιαγῶνος νεκρᾷ ὀδωρ πηγάσας, κἂν κἂν τὸ λαμὰ τῆς βίτης ἀρῶσθησιν. Καὶ τὸν ὀτως ὀρωτον, τὸν ὀτως ἀνδρείον, τὸν ὀτως ἄγιον, ἡ ἰδία γυνὴ, ὡς πολέμιον ὀθασος, τοὺς ἀλλοφύλους παρῶδωκα. Καὶ πῶθεν ἄρα γυνὴ τοῦ ὀτως ἀνδρείου κατέστρωσε; Ἐκ τῆς οἰκείας τῷ ἀνδρὶ ἀγαθότητος. Τὸ γὰρ μυστήριον αὐτοῦ τῆς λογίας νόκτωρ ἀποσπλήσασα, γυμνῶν αὐτὸν ἱμαστῖν ἱσχυρῆς κατέστρωσε. διὰ τοῦτο παραγγέλλει σοὶ ἡ Σοφία ἱ: Ἀτῆ τῆς συγκοιτοῦ σου φυλάσσω τὸ ἀναβῆσθαι ἐν αὐτῇ. Ἰπῶιν, ἐπὶ μοῖ, θῆριον κατὰ τὸ ἴδιον ἄρρωτος τοῦταῦτα ἐμῆλετῶσε πάποτε; τίς δρῶσασα τὸν ἴδιον ὀμοῦσῶν ἀποολεσθαι θέλας; ποῖα δὲ λῆσανα τὸν ἴδιον ἀρῶνα πρὸς σπατήν παρῶδωσας; Ὀρῆς δὲ ἐπιταυτομῆνας ἔπειν ἡ Σοφία, οὗτοι Οὐκ ἔστι κεφαλὴ ὑπὲρ κεφαλῆν ἔρεως, καὶ οὐκ ἔστι κακία ὑπὲρ κακίαν γυναικῆς; Καὶ ἀπαξῆσας, ὃ ἔχον γυναικα πονηρᾷ, γυνωσκίτω ἡῆ τὸς τῶν ἀνομιῶν αὐτοῦ κωμοῖσασαι μαθῶσι. Οὐκ ἄμῶρτος ὁ λόγος; ἄκουε τῆς Σοφίας λέγουσῆς: Ἰυνὴ πονηρᾷ ἀνδρὶ ἀνὴμω δοθῆσεται ἀντὶ ἔργων πονηρίων. Ἄλλῳ περὶ πονηρῆς γυναικῆς ὁ λόγος; ἄρρι τοῦτον ἔγχετο δρον ἔ.

β'. Δεὶ δὲ ἡμᾶς μνημονεύσασαι καὶ τὰς ἀγαθὰς μάλιστα διὰ τὰς παρούσας. Ἀ γὰρ ἀγαθαί τὰς τὸν ἀγαθὸν ἀρετῆς ὤ: ἰδίας ῥῶσας, καὶ τὸς ἐκείνων πόνους ὡς ἰθιῶς στεφῶσας εἶναι λογίζονται. Ἰυνὴ ἀγαθὴ καὶ φιλόθενος ἡ ἡ μακαρία Σουναμίτι, ἥτις ἐν ἀνδρᾷ παρακλήσασα, δωμάτιον φροδοῦσας τῷ Ἐλισσαῶν, ἐνα διεργόμενος ἀκούτους ἔχη τὴν ἀνάκασιν, ταπεινά αὐτῇ κλίνην καὶ λυχνίαν καὶ τράπεζαν κλίνην ὡ κενὴν ἱμαστῶν, ἀλλ' ἔχουσαν πρῆπτον τὸ προφήτῃ τὰ στέματι: λυχνίαν οὐκ ἀνευ λυχνου, ἀλλὰ οὐ τὸν φρόνον ἐλαίω τὸ σῆς τράπεζαν οὐκ ἐρημον ἄρτων, ἀλλ' Ἐγναρπον ἐδεσμάτων. Τί ἔδ' ἂν τις εἶπῃ περὶ τῆς μακαρίας ἐκείνης χήρας τῆς τὸν προφήτην Ἥλιον ὑποδείξασῆς; ἡ οὐδὲν ἐνεπέδῶσιν [4] ἡ πενία τῶν χρημάτων, διὰ τὸ πλοῦσιν τῆς προαίρεσας; ἡ ὁ παρῆν ὁ σῆος, οὐκ οἶνος, οὐκ προσιήμια. οὐκ ἄλλο ἐ τὸν γενηρῶν πρὸς τὴν τῆς πενίας παραμυθία. Οὐ γῶρα αὐτῆ ἀστροφῶς σπέμα ἄρτων προαίρεσεν οὐκ ἄμικελος αὐτῇ γλυκίστητον βόσνον ἐγευγῆσαι: οὐ δένδρον αὐτῆ ὀπῶρας καρπῶν ἤθιστον προέειρε ἱ. Πῶ; γὰρ, ἡ ὀτε σπιθαμῆ τῆς ἀροσίμου τόπος ὀπῆρκεν, ὀδτε πηχιασὸν ἑάσας πρὸς ἀμῆλου σφεται; ἀλλ' ὀει ἐν τῷ καρπῷ τὸν πένου ἐν τὰς ἀρούρας κηροβάσασα, τοὺς ἀποπίπτοντας τὸν δρεπανιστῶν καλῶμασι ἀσάγυας ἐρακίζομένη, συμμμετρημένην τὸ ἐνασῶσταιν κῶλυμ τὸ χρόνον τὴν ῥοφήν ἀπέσθετο. Πρὸς ταῦτα ἦν ἀπῆλθεν Ἥλιος ἐν τῷ καρπῷ τὸν λιμοῖ, ὅτε πᾶσα ἡ γῆ ἐς τῆς ἀβροχίας σγεθὸν διεθροῦσασα ὀτε οὐρανὸς ἐπιπέριτο, καὶ ὁ ἀπῆ ἐγαλεῖστω, καὶ αἰ νεφέλαι ἐγαλινοῦντο: ὀδτε ὀβοτῆν, οὐκ ἀθος, οὐκ ἀκροθρόνον βλασῆς, οὐκ αἰρα ἐνθροσος, οὐκ στάγυος ἀμῆ ἐκαλύετο ἔ: ὀτε ποταμὸ ἐκαπυνοῦσσαν, καὶ πηγαί τῶς μακίους τὸν ὕδατον τῶ καύσινον ἐφῆγγαν, καὶ θάλασσας ἐρημίσαν, μὴ ἐπισπασγομένησιν αὐτῇ γλυκῶν ὀδῶν καὶ ὀδρων ἀνασταλέων. Τότε ἀπῆλθεν Ἥλιος πρὸς τὴν πενιχρῶν καὶ τὴν χήραν. Οὐα ἔδ' ἔπαγει χήρα καὶ ἐν καρπῷ ἐθῆνας, ὀδασα. Καὶ ἀφῆκε τοὺς πλοῦσιους; ὁ προφήτης, τὸς ἔχοντας βαθύλους ἄρτων, καὶ καταδᾶσ ἀπὸ τῶ βρους, ἦλαβε πρὸς αὐτῆν. Διὰ τὴ γὰρ μῆλλον ὁ πῆρ οὐρανῶνδων ῥῆμασι κατενεύλας, ἄρτων ἐαυτοῦ οὐ κατήργη; μὴ οὐκ ἠδῶν-ατο; Ναλ, ἠθῶσασα: ἀλλὰ τοῦτο οὐκ ἔποτῆς. Διὰ τὴ: Ἰνα μὴ τῆς φιλοθῆνας; τὸς καρποῦς σπασῆθῃ τὴν χήραν ἄλλως; καὶ καὶ τὴν θράκα τὸν ἀλείρου καὶ τὸ ἀίτωσιν ἑλαῖον διὰ τῆς εὐλογίας ἔ: κληθῆναι. Οὐ γὰρ τσοῦτον ἀπῆλθεν ὁ προφήτης τραφῆναι, ὀδον θρέφαι τὴν πενιχρῶν, καὶ ἐλλῆσαι κροττομένην καρδίαν καὶ εὐποραίρετον. Τὸ τοῦτο ποιεῖ ὁ Θεὸς ἐνδύναμος πάντας ἀγίους, τοὺς ἴθτας ἐν ὀσῶματι, δι' ἑαυτοῦ θρέψαι ἐπέχρας τῆν ὀδον, ἐνα τὰς εὐποραίρετους καρδίας ἐν τῷ τῆς φιλ-

ἃ Αἱ ῥαβδ. Ἄλλαν quoque lectionem offert in margine Saviilus, καὶ ῥαβδῆμας ἤρξατο. ἃ Savh. In margine οὐρανῶνδων ῥῆμασι κατενεύλας. ἃ Αἱ ὀ σερῶς λέγων. ἃ Αἱ ἀπέκταναι. ἃ Αἱ ἀδερπᾶστων τὸ θῆριον. ἃ Αἱ ἐπὶ Σοφ. Κύριον. ἢ δὲ, αἱ ὀ ῥῶσας μοχλῆρας. ἃ Αἱ καὶ πᾶσας αὐτοῦ τὰς σάρκας τοῦ σκώλητος συνελθόμενας. ἃ Αἱ προσφῆρας τιμωμῶν.

ἃ Αἱ μνημόνευσι. ἃ Αἱ σοὶ ὁ προφήτης. ἃ Αἱ ἄλλα τὰ περὶ γυναικῶν πονηρίων μῆτρα τοῦτο ἔγχετο τὸν ὀδον. ἃ Αἱ προσεκόμῆσα. ἃ Αἱ οὐκ ἀσπασῶν ἀρῶν ἐπέδωσεν, ἐ ἐμοα κασῶν ἱσῶσεν. ἃ Αἱ τῆς εὐχῆς. ἃ Αἱ ὀσπῆρας γὰρ ὀπὸ πάντας τοὺς ὄντας ἐν.

λοξενίας καὶρὸ ἀπὸ τῶν καρπῶν διακρίνη. Ἐπειδὴν δὲ μὴ ὡς ἱκανοὶ εἰσὶν οὐκ ἀρεσκόντες αὐτοῦ ὑποδέξασθαι, ἢ δι' ἄρνησιν τρέφει, ὡς τὸν Ἥλιον ἐν τῷ ὄρει, ἢ διὰ προφήτου ξέιου, ὡς τὸν Δαυὶδ ἐν τῷ λάκκῳ, ἢ διὰ θαλασσίτου ζώου, ὡς τὸν Ἰωνᾶν διὰ τοῦ κήτους, ἢ αὐτὸς δι' αὐτοῦ τὴν τροφήν ἐπιμύρισεν, ὡς τοὺς πατέρας ἡμῶν ἐν ἔρημῳ· οὐκ ὄντως γὰρ τὸν ὀρελιπόντων αὐτοῦ ὑποδέξασθαι, ὑπογράψαντες τὸ μᾶλλον ἐπιμύρισμα, καὶ ἐκ πέτρας ὕδωρ ἐπηγάγεν· ἔσαν δὲ ὡσιν ὁ ἅγιος ἐν κόσμῳ συναναστρεφόμενοι τοῖς ἄλλοις, ἀναστῆλαι αὐτοῦ τὴν δεξιὰν χεῖρα· κἂν ὄρα αὐτοῦ θλιβομένου, ἀρίστην, ἢ ναὶ ὄρα χάριν διὰ τῆς εἰς αὐτοῦς γινόμενης εὐπορίας πολλῆς τοῖς βουλομένοις τὴν σωτηρίαν καρπώσασθαι. Ἀπῆλθεν οὖν Ἥλιος πρὸς τὴν χάραν, ἢ οὐδὲν παρὶν, εἰ μὴ ὄρα εὐαίρου, ὅπερ μετὰ καμᾶτου αὐτῆ καὶ τοῖς τέκνοις αὐτῆς ἐν τῷ καίρῳ ἁρίστου ἐπὶ ἔρχεται. Καὶ τί πρὸς αὐτῆ; Λάβε μοι ὄλιγον ὕδωρ εἰς ἄγγος, καὶ πίωμαι. Αὐτῆς δὲ πορευομένης, ἔδοξεν ὅπως αὐτῆ· Ἀψῆξ δὲ μοι ἐκ ψωμῶν ἄρτου ἐν τῇ χειρὶ σου. Ἡ δὲ, ὃ μὴ οὐκ εἶχεν, εἶπεν· ὃ δὲ εἶχεν, ὠμολόγησε. Τί γάρ; Ζῆ Κύριος, εἰ ἔσται μοι ἔγκρυψία, ἀλλ' ἢ ὅσον ὄρα εὐαίρου, καὶ ὄλιγον ἔλασον ἐν τῷ καμψάκῃ. Θαυμαστόν, ὅτι ἐν τοιαύτῃ σπάνει τροφῶν τὸ παρὸν αὐτῆ τῆς πείνης λελήστων οὐκ ἠρήσαστο. Πόσοι νῦν χρῶσιν καὶ ἄργυρον ὡς πλὴν ἔχοντες, παρακαλούμενοι τὰς εὐεργεσίας τῶν φίλων ἀναυτοῦσι, καὶ κολακεύμενοι ἀρνούνται τὸ ἔχειν; κἂν παρακλήσῃ καμψοῦσι πρὸς τὴν ἐπίδοσιν, γράμματα συντάττουσι· σιδήρῳ ἰσχυρότερα, καὶ τὴν δοξαμένην χειρὰ πρῶτον τοῦ γράμματις τοῦ βουλομένου, ἰκανοτάτας καὶ μεσότητας τοῦ χρυσοῦ λαμβάνοντες. Ἐκεῖν δὲ ἀπὸ μιᾶς φωνῆς; οὐκ ἔρρησαστο τὴν ἄρα τὰ τοῦ αἵμου. Καὶ τί πρὸς αὐτὴν ὁ προφήτης; Σπείσους, καὶ ποιήσων μοι ἔγκρυψία, ἐν πρώτοις ἔμοι, ἐπ' ἰσχύῳ δὲ σεαυτῆ καὶ τοῖς τέκνοις σου. Πειρασὸς ἦν τὸ ῥῆμα τοῦ προφήτου, δοκιμὴ καρδίας, προαίρεσις βάσανος· καὶ ἦ ὡσπερ ὅτι ζυγοῦ κεννῆν ἢ καρδίαν τῆς μακαρίας ἐκείνης, καὶ δοκιμαζομένην. Που ἄρα βλέπει; Πρὸς τὴν τῶν τέκνων ἐκείτης εὐ-

α Allη χαρῶν. ἃ All ὄλιγοτόν. ἄ All συνάγουσι.

νοισιν, ἢ πρὸς τὴν τοῦ προφήτου [5] φιλοξενίαν; Ἡ δὲ εἴτελο μάλλον αὐτῆ καὶ τὰ τέκνα αὐτῆς στενωχωρήσει, καὶ τὸν προφήτην ὑποδέξασθαι. Ἥξει γάρ, ὅτι ὁ δοξαζόμενος προφήτης εἰς ὄνομα προφήτου, μυσθὸν προφήτου λήψεται· καὶ ὁ ποιῶν ποτήριον ψυχροῦ εἰς ὄνομα μισθοῦ, οὐ μὴ ἀπολάβῃ τὸν μισθὸν αὐτοῦ. Τί δὲ ἔστιν ὁ εἶπεν ὁ προφήτης, Σπείσους; Ἄρα γε τοσοῦτον ἔπεινα, ὡς δεῖσθαι σπουδῆς; Οὐ πάντως, ἀλλὰ τὸ τῆς εὐπορίας σπουδαῖον καὶ παρὸν καὶ θερμὸν, μὴ μετὰ λύπης, ἢ μετὰ ἀνάγκης· Ἐλαρόν γὰρ ὄσσην ἀγάπην ὁ Θεός. Σπείσους καὶ ποιήσων ἐν πρώτοις ἔμοι, ἐπ' ἰσχύῳ δὲ σεαυτῆ καὶ τοῖς τέκνοις σου. Σπείσους, ὡς Ἄβρααμ ἐν τῇ τῶν ἀγγέλων ἐπιδημίᾳ ἔσπευσεν ἐπὶ τοῖς βόσσι, ἐπὶ τὸν μόνον, ἢνα λάβῃ τὸν ἄμῶν· καὶ ὡς Σάρρα ἔσπευσεν ἐπὶ τοῖς ἐγκρυψίαις, ἢνα λάβῃ τὸν ἐν οὐρανῷ κρυπτόμενον ἄρτον. Σπείσους, καὶ ποιήσων ὡς Ἄβρααμ τὰς θυσίας τῷ Θεῷ· μὴ πρότερον σεαυτῆ, καὶ τότε ἔμοι, ὡς Κάδιν, καὶ Ὁρί, καὶ Φινεῖς, υἱοὶ Ἠλὶ τοῦ ἱερέως, εἰτινες τὸν Θεὸν παρῆβρον, πρῶτον τὰς ἀπαρχὰς λαμβάνοντες τῶν τῷ Θεῷ προσεργασμένων βούρων. Ἡ δὲ τὸ προσεταγμένον σπουδαῖον ἔπεινα. Ὁ δὲ τὸν ἄρτον ἔγκρυψίαν πλοῦστον θεασάμενος ἔδιδετο, ἐστῆζατο, καὶ τὸν οἶκον αὐτῆς ἐπέπλησεν ἀγαθῶν. Οὐκ ἐκείσθαι γὰρ, φησὶ, ἢ ὄρα τὸ τοῦ αἵμου ἐκ τῆς ὕδρας, καὶ τὸ ἔλασον ἐκ τοῦ καμψάκου, ἢως τὸ δοῦναι τὸν Κύριον ὑπέτον ἐπὶ τὴν γῆν. Διὰ τί ἢως τότε; Καὶ ἀναγκαῖος; Ἐδεῖ γὰρ τῆς καινῆς χάριτος ὡς ὑπέτο ἔλθόντος, τὸν παλαιὸν νόμον λαθεῖν τέλος. Καὶ ἠκολούθει τὸ ἔργον τῷ λόγῳ. Ὁρᾷς πῶς τῆς φιλοξενίας τοῦς καρποὺς ἐπερῶνται ἀγαθαί; Ἀγαθὸν γὰρ πῶσον καρποῦ εὐκλείας, καὶ ἀδύαττος ἢ βίβα τῆς φρονήσεως. Ἡκούσας, γυναικες, τὰς τῶν πονηρῶν γυναικῶν πράξεις, καὶ τὰς τῶν ἀγαθῶν ἀρετάς. Τὰς μὲν οὐκ ἀγαπήσατε, τὰς δὲ μὴ ποθήσατε· καὶ τὰς μὲν μισήσατε, τὰς δὲ μισήσατε, ἢνα τὸν αὐτῶν ὄρομον, τῶν καλῶν λέγω, ἠγνασθησάντες, εἰς τὸν αὐτῶν τῶν ἁγίων χορὴν ἀριθμηθῆτε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

Εἰς τὸν Πρόδρομον.

Οἱ ἀνθρώποιται λειψῶνες ἄνθεσι χρυσοκόμοις παποκίμῶσι, ὀνῆρεσι καλλιπῶσι κοσμομένοι, ὄνθεσι καλλιπῶσι κλονομένοι, καὶ τὴν ἀκοήν τῶν ἀνθρώπων θέλγους, καὶ τὴν ὄρασιν θάλλουσι. Τοῦ γὰρ ἡλίου τὰς χρυσοῦς· αὐτὰς κυκλωτῶς περιστῆντες, ἀνακλιόμενοι αὐτῶν πρᾶξις ἀναστρέφουσι λαμπρότητα. Ἐκεῖ τραυαὶ λάλων ὄνθεν, συραγγῶδες κλαγγαῖς λιγυρῶν ἀποπέμψουσι μέλος· ἔκει ἀνέμων εὐχῶν ἔξυροι ἐν ταῖς κυκλώσει τῶν ὄνθεν ἐκείρουσις, τῶν κρημνῶν κοιλίας σαλεύοντες, ἐν εἰκότι κίθαρος ὁμοφώνως ἔθουσιν· ὡς καὶ τοὺς ἐν ταῖς καλλιπῶσι οἰκοντας πομπάτας καὶ βουλόμους, ἔναυλα ἔχοντας τὰ τῶν μουσικῶν ὄνθεν λυρικὰ μελωδῆματα, ὄναυλα πολυφθόγους ἀντίμῃμα κελιδόντας, [6] κατὰ παντὸς ἑρπυνοῦ ἔπου καὶ πάσης βόθρου τὰς ὄρας πρᾶξις φέρειν. Ἄλλ' ἔπει μὴ πηγὴ ἀπόφθορα ἄναυτα βρεῖ, ἐνταῦθα δὲ μελλοτακτὸν σφίρας Θεοῦ ὄναυμα λάμπει· ἔκει μουσικῶν ὄνθεν λιγυρῶματα, ἐνταῦθα ψαλμῶν ἁγίων μελωδῆματα· ἔκει τραγῶν ἢ φιλέργων ἀνδροδατοῦσα, γοερός μελοῦ τὸ καλλίγρον φαρ σημαίνει, ἐνταῦθα δὲ ἐκρίσι καὶ μελίτι τραπέζης Ἰωάννης, τοῖς ἔρημικοῖς κηρύγμασι, μέλλον ἐν πραγματικῶς τὰς Ἐκκλησίας κινήσας, τὸ οὐράνιον εἶπε ἔπιφανῶν τῷ κόσμῳ σαλπίζει. Ἐν γὰρ ταῖς ἡμέραις ἀπειρίας, φησὶ, παραγίνεται Ἰωάννης ὁ Βασιτεῖς

κηρύσσων ἐν τῇ ἔρημῳ, καὶ λέγων· Μετανοεῖτε· ἤγγικε γὰρ ἡ βασιτεία τῶν οὐρανῶν. Ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις. Ἐν ταῖς Ἰησοῦ τοῦ Θεοῦ ἀποδείξει, ἐν ταῖς τοῦ οὐρανοῦ βασιτείας ἀποδημίαις, ἐν ταῖς τοῦ αἵμου φωτὸς ἀναλάμψαι. Ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις παραγίνεται Ἰωάννης ὁ Βασιτεῖς κηρύσσων ἐν τῇ ἔρημῳ. Οὐδὲν ἐν τῇ οἰκουμένῃ· οὐ ἔρημῳ ἦν ἡ τῶν ἀνθρώπων κατάστασις, μήτι οἰκουμένη ὑπὸ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος. Τί δὲ ἐκίρυσσε; Μετανοεῖτε· ἤγγικε γὰρ ἡ βασιτεία τῶν οὐρανῶν. Ὁ μὲν αἰῶνα ἐν αὐτοῖς τοῖς ἄναυτοις τὴν ζωὴν θερῶσαι, καὶ ἐν τῷ νυμφικῷ πάλῳ τὸ νυμφικὸν φῆγος σταλιζομένη! Ὁ μὲν αἰῶνα, διαβόλου κατήγορος, ἐκιστρεφόντων συνηγορεῖ! Εἶχε δὲ ὁ Ἰωάννης τὸ ἔνδυμα αὐτοῦ ἀπὸ ἐρημῶν καμψίλων, καὶ ζώνην θερμαίνουσαν περὶ τὴν ὄρασιν αὐτοῦ. Περιδεδωμένα, ἀγαπητοί, τὸ ἔνδυμα Ἰωάννου· τῶς τὸ ἔκτεινον ἔνδυμα ἀνίμῃς ἡμῶν σωτηρίας γένεται. Ἐκεῖνο εἶχε τὴν εἰκόνα τῶν ἐξ ὀνῶν ἐπιστρεφόντων λαῶν. Εἶχε, φησὶ, τὸ ἔνδυμα ἀπὸ ἐρημῶν καμψίλων. Καμψίλων πολλὰς παρὰκαίει ἡ Γραφή τὸν διάβολον, ἐκ τὸ πλοῦστον καὶ πολυστρεβλὸν καὶ βαρυντικόν. Ὁ τῆν σκοπὴν θεωρῶν ἐν τῷ Ἠσαῖ λέγει· Εἶλον ἀναδύτην ὄνου, καὶ ἀνιείτην καμψίλου. Ἀναδύτην ὄνου λέγει τὸν Χριστὸν, ἀνιείτην δὲ καμψίλου καθεστῆς εἰσῆλθεν

marinum animal, ut Jonam per cetum; aut ipse per se escam quasi imbrem demittit, ut patribus nostris in deserto. Cum enim nulli essent qui possent ipsos excipere, manna de caelo ut imbrem demisit, et ex petra aquam scaturire jussit: cum vero sancti in mundo simul versantur, tum dexteram cohibet; et cum videt illos in aerumnis versantes, dimittit, ut gratiam aliis imperat, quatenus per beneficia ipsis praestita possint illi, qui voluerint, salutem consequi. Adit ergo Helias viduam nihil habentem, nisi pugillum farinae, quem cum labore sibi et filiis ad prandium pararet. Quid illi dicit? Accipe mihi paululum aquae in vasculo, et bibam. Illa autem abeunte, clamavit post illam: Accipias mihi et frustum panis in manu tua. Illa vero, quod non habebat dixit, et quod habebat se habere confessa est. Quid enim ait? Vivit Dominus, si erit mihi subcineritium, nisi pugillum farinae, et paululum olei in lecytho (3. Reg. 17. 10-12). Mirum quod in tanta cibi penuria, praesentes paupertatis suae reliquias non negaverit. Quot nunc sunt qui aurum et argentum quasi lutum habentes, rogati amicis beneficia prestare abnuunt, et blande compellati se negant habere? et si tandem rogati cedant, ferro duriores syngraphas edant, tutosque fidejussores exiunt ut aurum commodent. Illa vero una voce rogata, non negavit se pugillum farinae habere. Et quid illi propheta? Festina, et fac mihi subcineritium, primo mihi, deinde tibi et filiis tuis. Tentatio erat prophetae verbum, probatio cordis, examen propositi: et ratum cor beatae mulieris illius quasi sub jugo positum et exercitatum. Quo autem tendit? an ad illorum amorem, an ad hospitalitatem erga prophetam exercendam? Verum illa maluit se et filios in angustiam conjicere, et prophetam excipere. Sciebat

nam quod, *Qui recipit prophetam in nomine prophetae, mercedem prophetae accipiet: et qui potum dat calicem aquae frigidae in nomine discipuli, non perdat mercedem suam* (Math. 10. 41. 42). Quid sibi vult cum dicit propheta, Festina? num adeo fame premebatur, ut egeret festinatione? Non utique. Sed volebat beneficium diligeriter, hilariter ardentique praestari, non ex tristitia aut ex necesitate: *Hilarem enim datorem diligit Deus* (2. Cor. 9. 7). Festina; et fac primo mihi, deinde tibi et filiis tuis. Festina, ut Abraham in angelorum adventu festinavit ad boves, ad vitulum, ut acciperet agnum (Gen. 18): et ut Sara festinavit ad subcineritium, ut acciperet panem in caelis absconditum. Festina, et fac ut Abraham hostias Deo. Ne prius tibi, et postea mihi, ut Cain, Ophni et Phinces filii Heli sacerdotis, qui Deum contumelia affliciebant, dum ipsi priores donorum Deo oblatorum primitias acciperent. Illa vero jussum diligenter exsequuta est. Propheta autem subcineritium panem locupletem vidit, cepit, loquutus est, et domum ejus bonis replevit. Non defecit, inquit, pugillum farinae ex hydra, et oleum ex lecytho, donec det Dominus pluviam super terram (3. Reg. 17. 14). Cur utique ad illud tempus? Necessario nique. Oportebat enim, nova gratia ut pluvia adveniente, veterem legem finem accipere. Et verbum res sequuta est. Viden? quomodo haec mulieres hospitalitatis fructus decerpserint? Bonorum quippe Laborum fructus gloriosi sunt, et incoussa prudentiae radix. Audistis, mulieres, malorum mulierum o, era, bonorum virtutes. Has diligite, illas secus: has inimicini, illas odio habeatis; ut honorum cursum et vestigia sequentes, in saecularum choro amumeremini, in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria et imperium in saecula saeculorum. Amen.

MONITUM

IN SEQUEM SERMONEM.

Hunc sermonem, flosculus ad nauseam usque redundantem, nemo sanus Chrysostomo adscripserit. Est enim potius nugaeis cujusdam Graeculi, ut existimabit qui quis doctoris nostri scripta vel primoribus labris atigerit.

Interpretatio Latina, accurata sane, est Petri Pantini.

IN PRÆCURSOREM DOMINI SERMO.

Floridissima prata floribus auricomis variegata, arboribus suave spirantibus exornata, avibus dulces cantantibus perstreptantia, lionium aures demulcent, visumque ullectant. Sole porro aureo suo splendore in orbem circumquaque refluxente, reflexi ejusdem radii ignitus contra fulgorem effulmiant. Ibi blaesae et loquaces aviculae, velut ad fistulam efformatis minutionibus, argutum melos emittunt: ibi ventorum leue murrurantium auræ, inter circulus avium mutuo cantu contententium, concavitates montium abruptorum concutientes, ad instar citharæ concorditer recinunt. Quo fit ut pastores quoque ac bubuli in tuguriis suis habitantes, hujusmodi vocalium avicularum titulo musicoquo cantu fruentes, ipsi quoque multisonis calanis ad illarum imitationem modulantes, per anteciemem quemque locum, et herban, pecus suam placide agant. Verum ibi quidem fons latices excellentissimo ebullit: hic melliflora divinae sapientiae doctrina elucet: ibi musica avium arguti cantus; hic sacrorum psalmodum dulcis modulatio: ibi turtur solitudinis amans, arbori inambulans, querulis vocibus vcr avonum significat; hic Joannes melle et locustis nutritus, praeconiis solitariis, seu potius spiritualibus, hominum ad se costum incitans, caeleste illud ver jam mundo

apparens, velut tuba denuntiat. *In diebus autem illis, inquit, venit Joannes Baptista praedicans in deserto, et dicens: Paenitentiam agite: appropinquavit enim regnum caelorum* (Math. 3. 1. 2). *In diebus illis.* Sub hisce de Jesu Deo tam manifestis indicis; in hac caelestis Regis ad nos peregrinatione; in his semperni luminis splendoribus; *In diebus illis venit Joannes Baptista praedicans in deserto.* In deserto, inquam, non in terra habitata: eo quod desolatam ad hoc esset humanum genus, necdum a Patre et Filio et Spiritu sancto inhabitaretur. Quid porro praedicabat? *Paenitentiam agite: appropinquavit enim regnum caelorum.* O paenitentia, quae inter ipsas lacrymas nobis vitam suppeditas, et cum nuptiali populo nuptialem etiam claritatem indueris! o paenitentia, diaboli accusatrix, conversorum patrona! *Joannes autem habebat vestimentum de pilis cameli, et zonam pelliceam circum tincta suis* (Ibid. v. 4). Circumspiciamus, dilecte, vestimentum Joannis: fortassis illud ipsum vestimentum aenigma nobis salutis fuerit. Gerit enim illud signum atque imaginem populorum ex gentibus se convertentium. *Habebat, inquit, vestimentum de pilis cameli.* Camelo frequenter Scriptura diabolum adsimilat, propter plurimum tumorem, caliditatem, et furorem. Qui e specula apud Isalam prospexerat,

ait : Videbam Ascensorem asini, et ascensorem camelii (Isai. 21. 7). Ascensorem enim asinum dicit Christum; propterea quod asino insidens Jerosolyma fuit ingressus: ascensorem autem camelii illum, qui in ultimo dierum, efficiente diabolo, in mundum venturus est Antichristus. Habebat autem Joannes vestimentum suum de pilis camelii. Cum enim jam pietatis praeconio ethnicos, pilorum instar diabolum cooperientes, ad se convertisset, illoque denudato et Ecclesia condensata, ejusdem Ecclesiae corpus per fidei unitatem velut contexisset, salutis ipse sibi vestimentum confecerat. Habebat autem zonam pelliceam circa lumbos suos. Lumborum et zonae pellicae Scriptura meminit: ut per zonam ex mortuis vellibus collectam, foris egingentem, omnem in ipso libidinis affectum castitatis studio edomitum mortuumque fuisse ostendat. Hoc enim virginitatis, quae intus ocellabatur, minime mendax argumentum. Vescelatur autem, inquit, locustis et melle sylvestri. Illic Judaeos a lege et praeceptis resiliens denotat, et alibi Scriptura: Exsiliabit ut bruchus proniticus tuus: vel ut locusta in sepe, in die glaciis. Exurtus est sol, et absiliabit; et non cognovit amplius locum suum (Nahum. 3. 16. 17). Mel autem sylvestre, propterea quod Judaei legis dulcedinem transgressionem praeceptorum exacerbassent. Tunc, inquit, venit ad ipsum Jesus in Jordanem, ut baptizaretur ab eo: ipse autem prohibebat eum, dicens: Ego a te debeo baptizari, et tu venis ad me? Respondens autem Jesus dixit ei: Sine modo (Matth. 3. 13-15); te oportet esse testem ejus, quae de me vox emittitur, vocis: sic enim decet impleri omnem justitiam. Me oportet docere, quod nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu, non possit intrare in regnum caelorum (Joan. 3. 5). Par est igitur, me primum facere, et tunc docere: ne Judaei occa-

sionem hoc mihi improperandi habeant: Allos docere, teipsum non doces? Sine modo (Rom. 2. 21); oportet enim dictum patientis Job adstrui: Nemo mundus a sorde, ne si unius diei ipsis sui vita (Job 14. 4. 5. sec. Septuag.); oportet me detergere antiquum corporis peccatum: oportet me Spiritu renovare animam, et aqua corpus. Sine modo: oportet me aperire aures et Spiritu vulvam, ut flam primogenitus multis fratribus (Rom. 8. 29). Ab illa enim vulva qui aberraverant, Judaeos peccatores accusans convincti, dum ait: Alienati sunt peccatores a vulva (Psal. 57. 4). Tunc dicitur eum. Cum autem Jesus descendisset in Jordanem, dilecti, videre erat magnum miraculum, fontem in flumine lotum, et flumen in flumine baptizatum. Fons enim Christus, ut ipse ait: Me dereliquerunt fontem aquae viventis (Jer. 2. 13). Et sponsa, quae est Ecclesia, ad ipsum: Fons signatus (Cant. 4. 12), emittens, ipse quoque flumen, ut ait propheta: Flumen Dei repletum est aquis (Psal. 64. 10). Venit in aquas, et sanctificatae sunt, et sanavit eas. Si quis vestrum est, dilecti, non tam baptismo initiatus, veniat et videat, quomodo Pater de caelo clamet: Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacuit: ipsum audite (Matth. 3. 17. Luc. 9. 35). Jordanis clamat, Spiritus aera emondat, Filium vocat Pater, cui peragat Filium, terram exorat Spiritus, acremque illustrat. Nunc impletur, quod olim a propheta dictum fuerat: Dies dicitur cruciat verbum (Psal. 18. 2). Dies Pater, dies Filius, Pater Filio cruciat verbum, sicut Paulus ait: Sumite gladium Spiritus, quod est verbum Dei (Ephes. 6. 17). Quo quidem verbo omnes nos stabiliet in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria et imperium hi saecula saeculorum. Amen.

MONITUM

IN SEQUENTES DUAS ORATIONES.

De duabus sequentibus orationibus haec monet Fronto Duceus in margine prioris: Haec duae orationes sequentes primum editae sunt Romae Graece et Latine, anno 1580. Industria et interpretatione Gerardi Vosii. Concors est autem eruditorum opinio esse am-

bas spurias Chrysostomoque indignas. Id styli genus, id omnia suadent: neque est ea in re probanda divitiis immorandum.

Interpretationem Latinam Gerardi Vosii aliquot in locis castigavimus.

ORATIO ENCOMIASTICA, IN PRINCIPES APOSTOLORUM PETRUM ET PAULUM, EORUMDEMQUE GLORIOSISSIMUM MARTYRIUM (a).

—o—o—

4. Certare inter se caelum terramque conspicio, de hac solenni apostolorum memoria celebranda. Nam et caelestium poteratim agmina rollandam honestis vocibus eorum labore mixtam doctrinam: quippe norum opera dispensationis ipsis mysterium innouit: quemadmodum exclamat Paulus; Ut innotescat nunc principibus et potentatibus in caelestibus per Ecclesiam, multiformis sapientia Dei (Ephes. 3. 10): et in orbe terrarum homines dignam, apostolorum principes exornando, laudationem proferre totis nervis ac viribus conantur, qui ut per eos salutem adepti sunt. Quid enim Petro majus, quid par Paulo? qui oere atque sermone creatam omnem naturam caelestem simul ac terrestrem superarunt: atque homines corporis luto complicati, angelis ipsis meliores existiterunt. Quid igitur de utriusque naturae doctoribus dicemus? Neque enim dignam orationem invenio, qua laudes eas compensa, quibus hi genus nostrum tantopere honestarunt, qui terram omnem et mare cir-

cuerunt, scelorum radices evulserunt, pietati-que semina in corde infidelium iniecerunt. Petrus, apostolorum dux; Paulus, orbis doctor, et supernarum virtutum consors: Petrus, ingratorum Judaeorum frum; Paulus, gentium cohortatio. Certe mihi sublimem Domini sapientiam, qua quidem Petrum et piscatoribus, Paulum vero et pelionibus elegit (Matth. 4. Marc. 1. Act. 4): idque ad utilitatem fecit: nam Judaeorum gloria deprimitur (Ibid. 18 et Tit). Quapropter huic tamquam piscatori recte Dominus fudit, cum diceret: Vade ad mare, et mitte hamum: et eum piscem qui prius ascenderit, tolle: et aperto ore ejus, invenies staterem (Matth. 17. 26): sceleratorum Judaeorum instabilem mentem, mare vocans. Hamus artificiosum doctrinae sermonem, piscis legem significat: os aperire, est intere pretari: quod autem in illo staterem invenerit, id significat ipsum spiritualiter dijudicare. Paulo vero tamquam sutori gentes commisit universas: ut tam eis qui a lege, quam qui a gratia nudi erant, vestie coccinea indueret, Domini

(a) Collata cum tribus Mss. negitis, et cum marginalibus notis Savil.

¹ Alias legitur, *ragister*, pro, *cohortatio*.

εις Ἱεροσόλυμα ἄναβαίνῃ καμῆλου, τὸν ἐπ' ἐσχάτου τὸν ἡμερῶν κατ' ἐνέργειαν τοῦ διαβόλου ἐπιπορευόντα τῷ κόσμῳ ἀντίκτιστον. ἔλαχε δὲ τὸ ἔνδομα αὐτοῦ ἀπὸ τρυχωῦ καμῆλου ὁ Ἰωάννης. Ἦδη γὰρ τῷ κηρύγματι τῆς εὐαγγελίας τοὺς δίκην τρυχῶν ὁ καλύπτοντας ἔθνη· τοὺς πρὸς ἑαυτὸν καταστρέφας, κἀκαίειν γυμνάσας, καὶ τὴν Ἐκκλησίαν πυκνώσας· τῆ ἑνότητι τῆς πίστεως τὸ σωμα τῆς Ἐκκλησίας ἐξυψάνας, ἑαυτῷ περιβάλλον σωτηρίας ἐχειργάζαστο. ἔλαχε δὲ ἴωνην δερματικὴν περὶ τὴν ἑσθῆν αὐτοῦ. Ὅσφρος μνημονεῖται καὶ ζώνης δερματικῆς ἢ Γραφῆ. ἵνα τὸ γεννητικὸν πάθος τῆς ἀγκύρας ὁ διὰ τῆς ἔξωθεν ἐκ νεκροῦ ἔλκετο περιελμύνης ζώνης νεκρωμένων εἶναι σημαίῃ. Ἐκείνη γὰρ τῆς ἐνδοθεν χρυσομένης παρθενίας ἦν ἀφαιθεῖς κατήγορος. Ἦσθιαι, ψῆσιν, ἀκρίδας, καὶ μέλι ἀγρίων. Τοὺς ἀποπειθόντας Ἰουδαίους τοῦ νόμου καὶ τὸν ἐντολῶν λέγει, ὡς ψῆσιν ἢ Γραφῆ. Ἐφῆλατο ὡς ἀτέλειος ὁ σύμμικτός σου, ἢ ὡς ἀκρίς ἐπὶ φραγμῷ ἐν ἡμέρᾳ πάθος. Ἀντίτειλεν ὁ ἥλιος· καὶ ἀφῆλατο, καὶ τοὺς ἔγωγε ἐπὶ τὸν τόπον αὐτοῦ. Μέλι δὲ ἀγρίων, διὰ τὸ τοὺς Ἰουδαίους τῆν γλυκύτητα τοῦ νόμου τῆ παραβάσει τῶν ἀντολῶν ἐξαρτάσαι. Τότε παραγγέλλεται πρὸς αὐτὸν ὁ Ἰησοῦς, ψῆσιν, ἐπὶ τὸν Ἰερὸν ἄντ, τὸ βαπτισθῆναι ὑπ' αὐτοῦ. Ὁ δὲ διεκάλειν αὐτὸν, λέγων· Ἔγω κρίμαι ἔχω ὑπὸ σοῦ βαπτισθῆναι, καὶ σὺ ἐρχῆ πρὸς με; Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς εἶπε πρὸς αὐτὸν· Ἄφες ἄρει· διὰ ἐ μάρτυρα γενέσθαι τῆς εἰς ἐμὲ πεμπομένης φωνῆς ἀρει· οὕτω γὰρ πρέσβον εἶσθαι πληρωσὶ πάσαν δικαιοσύνην. Δεῖ με δίδάσαι, ὅτι Ἐάν μὴ τις ἀναγινώσῃ ἢ ἐ βιβάτος καὶ Πνεύματος, οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Δεῖ με οὖν πρῶτον ποιῆσαι, καὶ τότε διδάσαι, [7] ἵνα μὴ ἔγωγε πρέσβον οἱ Ἰουδαῖοι. Ὁ διδάσκων ἑτέρους,

σπαντὶν οὐ διδάσκαι; Ἄφες ἄρει· δεῖ γὰρ τὸ ῥῆμα τοῦ καρποποιεῖν ἰὼδ στήνα, τὸ, Ὁδὲλαί καθαρός ἀπὸ ῥύπου, οὐδ' ἂν μία ἡμέρα ἢ ζωὴ αὐτοῦ εἴη· δεῖ με ἀπομῆσαι τὴν καλαὴν τὸν σώματος ἀμαρτίαν· δεῖ με τῷ Πνεύματι κἀναίσει τὴν ψυχὴν, καὶ ὕδατι τὸ σωμα. Ἄφες ἄρει· δεῖ με ἀνοίξει τὴν τὸ ὕδατος καὶ Πνεύματος μητέρα, ἵνα γένωμαι πρωτότοκος πολλοῖς ἀδελφοῖς. Ἐκ ταύτης γὰρ τῆς μητέρας τοὺς ἀποσφαλέντας Ἰουδαίους ἐλέγχῃ ὁ προφήτης κατηγορῶν· Ἀψηλλοτριώθησαν οἱ ἀμαρτωλοὶ ἀπὸ μητέρας. Τότε ἀρτίσταν αὐτὸν. Καταβάντος δὲ τοῦ Ἰησοῦ ἐπὶ τὸν Ἰερὸν, ἦν λαὸν ἀγαπητοῦ, θαῦμα μέγα, πηγὴν ἐν τῷ ποταμῷ λουμένην, καὶ ποταμὸν ἐν τῷ ποταμῷ βαπτισζόμενον. Πηγὴ γὰρ ὁ Χριστός, καθὼς λέγει αὐτός· Ἐμὲ ἐγκατέλειπον πηγὴν ὕδατος ἁγίου. Καὶ ἡ νύμφη, ἢ Ἐκκλησία πρὸς αὐτὸν· Πηγὴ ἐσφραγισμένη, ἢ ἀποστελλοῦσα. Ὁ αὐτὸς ποταμὸς, καθὼς ψῆσιν ὁ προφήτης· Ὁ ποταμὸς τοῦ θεοῦ ἐκλήρωθ' ὕδατον. Κατέβη ἐπὶ τὸ ὕδατος, καὶ ἠγιάσθησαν, καὶ ὕγιασαν αὐτά. Εἰ τὶς ἐστὶν ὕμῶν ἀμύητος, ἀγαπητοῦ, τοῦ βαπτισζόμενος, ἐλθέτω καὶ θεωρησάτω πῶς ὁ Πατὴρ οὐρανῶν κρᾶζει· Ὅσφρος ἐστὶν ὁ Υἱὸς μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ ἠδούθησα, αὐτοῦ ἀκούετε. Ἰερὸν κρᾶζει, ἐν Πνεύμα τὸν ἀέρα καθαρίζει, τὸν Υἱὸν καὶ ὁ Πατὴρ, τὸν οὐρανὸν καθαρίζει ὁ Υἱὸς, τὴν γῆν καλλωπίζει τὸ Πνεῦμα, τὸν ἀέρα λαμπρύνει. Νῦν πληροῦται τὸ πάλαι ὑπὸ τοῦ προφήτου εἰρημῶν· Ἐμῆρα τῆ ἡμέρα ἐρευζέται ῥῆμα. Ἡμέρα ὁ Πατὴρ, ἡμέρα ὁ Υἱὸς. Ὁ Πατὴρ τῷ Υἱῷ ἐρεύζεται ῥῆμα, καθὼς ὁ Παῦλος λέγει· Ἀδελφεοὶ τῶν γαίμαρον τοῦ Πνεύματος, ὁ ἐστὶν ῥῆμα θεοῦ· ᾧ τινε ῥήματα τοὺς πάντας ἡμῶς συστάει ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἢ δοξα καὶ τὸ κράτος, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

^a Putat Savilius legendum τρυχῶν αὐτὸν. ^b Sic legendum existimat Savilius τῆ ἀγκύρας. ^c Alii ἀποστολοὶ σοῦ.

Ἐκ τὸς κορυφαίους τῶν ἀποστόλων Πέτρον καὶ Παῦλον, καὶ τὸ αὐτὸν μυστήριον ἐνδοξάστατον.

α. Ὑψανθὸ καὶ γῆς ἀμιλλαν ὄρω διὰ τὴν παρούσαν πατήρην τῆς μνήμης τῶν ἀποστόλων, τῶν μὲν ἰουδαίων δυνάμεων εὐφημοῦσιν ἐντίμοις φωναῖς τοῦ πόνου αὐτῶν τὸ διδασκάλιον, ὡς δὲ αὐτῶν γνωρισθῆναι αὐτοῖς τὸ τῆς οικονομίας μυστήριον, καθὼς ὁ Παῦλος βοᾷ, Ἴνα γνωρισθῆναι τῶν ταῖς ἀρχαῖς καὶ ταῖς ἐξουσίαις ἐν τοῖς ἀποκρισίοις διὰ τῆς Ἐκκλησίας ἢ κοινολοκίλος σοφία τοῦ θεοῦ· τὸν δὲ ἐπὶ γῆ ἀνθρωπίνῳ ἐκβαλομένῳ ἀξίαν εὐφημῶν [8] διὰ τῆς τιμῆς ὁ πρὸς τοὺς κορυφαίους δεῖξαι, ὡς δὲ αὐτῶν εἰς σωτηρίαν ἐκπαλιθόντων. Τὶ γὰρ Πέτρον μαζῶν, τὶ δὲ Παῦλον ἰσού; οἷσιναι τῷ ἔργῳ καὶ τῷ λόγῳ πᾶσαν τὴν ἐν οὐρανῶσι καὶ ἐπὶ γῆς κτίσιν ἐνίκησαν· ὁ ἐπὶ τῷ πληθὺ τοῦ σώματος συμπλεγμένῳ, καὶ ἀμείνοις ἀγγέλοις εὐραβήσαντες. Τὶ οὖν ἔρπουιν πρὸς τοὺς διδασκάλους τῆς ἀνω καὶ τῆς κάτω κτίσεως; Οὐχ εὐρίσκω γὰρ λόγον ἐκπίθιον ἔγκωμάσας τοὺς ἐγκωμάσταντες τὸ γένος ἡμῶν, τοὺς τὴν ἐπιστᾶν γῆν καὶ θάλασσαν περιελθόντας, καὶ τὰς εἰσας τῶν ἀμαρτημάτων ἀναπαύσαντας, καὶ τὰ σπέρματα τῆς εὐαγγελίας καταβαλόντας ἐν ταῖς καρδίαις τῶν ἀπειθουσῶν ἀνθρώπων. Πέτρος ὁ καθηγητὴς τῶν ἀποστό-

λων, Παῦλος ὁ γνωριστῆς τῆς οἰκουμένης, καὶ τῶν ἄνω δυνάμεων συμμετόχος· Πέτρος τῶν ἀνθρωπίνων Ἰουδαίων ὁ γαλιθαῖος, Παῦλος τῶν ἰθνήν ὁ παρακλήσιος. Ἐ καὶ βλέπει μου τοῦ ἀεσπότη τὴν ὑπερέχουσαν σοφίαν. Τὸν γὰρ Πέτρον ἀπὸ αἰώνων ἐκπέφωτον, τὸν δὲ Παῦλον ἀπὸ σκηνοβάρβαν· καὶ τοῦτο δὲ πρὸς ὠφέλιαν παποίχην· ἐβυθίσθη γὰρ ἢ ἔδξα τὸν Ἰουδαίων. Διὰ τοῦτο τοῦτῃ τῷ ἀιαι ἐνεπιστεῖναν ὁ Κύριος, φήσας πρὸς αὐτὸν· Ἀπελθε εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ βάλε δγκιστρον· καὶ τὸν ἀναβάτῃα πρῶτον ἰχθὺν ἄρεις, ἀνοίξον τὸ στόμα αὐτοῦ, καὶ ἐρήσειε στατήρα θάλασσαν ἰέγων, τὴν ἀσπαστον τῶν ἀνθρώπων Ἰουδαίων γνώμων· ἄγκιστρον, τὸν ἐνεχον λόγον τῆς διδασκαλίας· ἰχθῦς, τὸν νόμον σημαίνει. Ἴδὲ δὲ ἀνοίξει τὸ στόμα αὐτοῦ, τὸ ἐρμηνεύειν αὐτὸν λέγει· τὸ δὲ εὐρεῖν ἐν αὐτῷ στατήρα, τὸ πνευματικῶς αὐτὸν ἀνακρίνειν σημαίνει. Ἴδὲ δὲ ἰεαῖν ὡς σκηνοβάρβαν τὰ ἰθνη ἐνεκρίσαν, ἵνα ἐνδύσθῃ δὲ νόμου καὶ τῆς χάριτος γυμνοῦ, τὸ κόκκινον ἐνδύμα^d, τὸ εἰς βιβάτος καὶ αἵματος ἀεσποτικῶν βαρῶν. Ὅσφρος αὐτῷ ὁ ἀεσπότης βοῶν, Ἀπελθε, φῆσιν, οἱ ἐγὼ εἰς ἔθνη μακρὸν ἀποστελεῖ σε. Ἡ μακρὰ διαὶ ἢ πιστευθεῖσα οἴου τοῦ κόσμου τὰς ψυχὰς ἢ Πέτρος ἢ ἀρχὴ τῆς ὀρθοδοξίας, ὁ

^a Savil. tu margine διὰ τῆς μνήμης, et sic usus cod. ^b Savil. in margine κτίσιν ἐκδομένης. Paulo post tres mas. ἀμείνοις ἐκπίνων.

^c Alii τῶν ἰθνήν ὁ διδασκαλός. ^d Tres mas. τὸ κόκκινον ἐνδύμα.

μέγας τῆς Ἐκκλησίας ἱεροφάντης, ὁ ἀναγκαῖος σύμβουλος τῶν Χριστιανῶν, τὸ κεφάλιον τῶν ἀνω δυνάμεων, ὁ ταμιευμένος ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου. Παῦλος ὁ μέγας τῆς ἀληθείας κήρυξ, τὸ καύχημα τῆς οἰκουμένης. ὁ ἐν οὐρανοῖς ἀνθρώπος, καὶ ἐπὶ τῆς ἀγγελος, ἡ ὄψις τῆς Ἐκκλησίας, ὁ ἐν ὀψίλει πάσιμος ἀετός, ἡ λύρα τοῦ Πνεύματος, ἡ χελιδὼν καὶ τέτις, τὸ ὄργανον τῆς Ἀποστολικῆς, ὁ γρήγορος τοῦ Χριστοῦ ὁ ὑπηρέτης. Παῦλος καὶ Πέτρος, οἱ ζευκτοὶ βίαις τῆς Ἐκκλησίας, οἱ καλὴν πραγματεῖαν τῆ οἰκουμένη ἔμπορεύσασθαι, οἱ τὸν σταυρὸν ἀντὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Παῦλος καὶ Πέτρος, ἀντὶ δὲ ζευγλιῶν τῶν Γραφῶν διαθήρας, ἀντὶ δὲ κέντρον τὴν χάριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Παῦλος καὶ Πέτρος, οἱ τῆν Ἐκκλησίαν καθ' ἑμῶν φαδρῶνόντες, τὰ ταμεία τῆς Ἀποστολικῆς, τὰ πανδοχεῖα τῆς οἰκουμένης, τὰ δοχεῖα τοῦ Πνεύματος, τῆς ἁγίας Γραφῆς τὰ ἐκρημνυθῆσθαι, τῆς οικονομίας τοῦ θεοῦ λόγου οἱ ὀρηγῆται. Πέτρος, ὁ ἐμὲ πνευματικῆς ἐρωῶ· Παῦλος, τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς, ἡ ἐμὲ βακτηρία. Πέτρος, ὁ ναὸς τοῦ Θεοῦ· Παῦλος, τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, ὁ τριπύχ· ἀνθρώπος, καὶ τῶν οὐρανῶν ἀπτόμενος· ὁ ἐν τῶν περιγραφόμενος, καὶ τὸν κόσμον ἅπαντα τῶ Ἀποστόλῃ περιγράφω· ὁ ἀπὸ Ἱερουσαλήμ καὶ κύκλω μέχρι τοῦ Ἰλλυρικῆ πηληρικῆς τοῦ Ἑσθραγγέλιον τοῦ Χριστοῦ· ὁ ἐξούριος ὄμιλος, ὁ εἰς οὐρανὸν ἀνιπτάμενος ἀετός, ὁ θείας χάριτος πεπληρωμένος, ὁ μαρτυρούμενος ἀπὸ τοῦ Κυρίου βασιτάξιν τὸ ἔθνος αὐτοῦ ἀνώπην πάσης τῆς οἰκουμένης, ὁ τρώσορος οὐρανῶν δελθῶν, καὶ εἰς· παραδείσου εἰσελθῶν, καὶ μέχρι τῆς Ἀποστολικῆς καὶ ἀπειροφῆτου καθ' ἑδρας ἀναβῆς, καὶ ἀκούσας τῶν ἀποφθῆτων μουστῆρων, ὧν οὐκ ἔξῃ ἀνθρώπων λαλήσῃ. Τί δὲ καὶ πρὸς Πέτρον ἐρωῶν, καὶ τὸ γλυκὺ τῆς Ἐκκλησίας θάσμα, ἡ λαμπρὸν τῆς οἰκουμένης, ἡ πρόκαιος περιστῆρά, ὁ καθυγῆτης τῶν [9] ἀποστόλων, ὁ θερμῆς ἀπόστολος, ὁ ζῶν τῶν Πνευματικῶν, ὁ ἀγγελος καὶ ἀνθρώπος, ὁ χάριτος· μετασωμῶνος, ἡ στερὰ τῆς πίστεως· πέτρα, τὸ γρηλατῆ τῆς Ἐκκλησίας φρόνημα, ὁ μακάριος καὶ υἱὲς περισσότερῶς ἀκούσας διὰ τὴν ἁγνίαν ἐκ τοῦ Ἀποστολικῆ σώματος, ὁ τὰς κλιὰς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἔξ αὐτοῦ τοῦ Κυρίου εἰληφῶς. Τῶν ἀγγέλων τὰ τάγματα ὁμῆς ἐσθλάσας. Καὶ τί πολλὰ λέγω· Αὐτῆς ὁ Κύριος ἔγκωμιάζει ὁμῆς, λέγων· Ἰμεῖς ἐστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου· οἱ βασιλεῖων ἐπιωρότεροι, οἱ πλουσίων ἐπιωρότεροι, οἱ στρατιωτῶν ἰσχυρότεροι, οἱ σοφῶν καὶ φιλοσόφων σοφώτεροι, οἱ ῥήτορων εὐλογιωτότεροι. Οἱ μῆδῃ ἔρχοιτες, καὶ πάντα κατέργοιτες· Ὅμῆς ἐστε τῶν μαρτυρῶν ὑπομῶν, τῶν πατριάρχων τὸ ὀρθόδοξον, τῶν μοναχῶν τῆς ἁδικίας, τῶν παρθένων οἱ στεφανῶται, τῶν ἐν ὁμοζυγίας οἱ εἰρηνοποιοί, τῶν ἀρπικτῶν πτωσίων οἱ χαλκῶν, τῶν ἀκόλλων οἱ σωφρονιστῶν, ἡ σκεπη τῶν βασιλέων, τὰ τελεῖα τῶν Χριστιανῶν, τῶν βαρβάρων οἱ ἀντίπαλοι, οἱ φῶν τοῦ αἰρετικῶς ἐπιβέντες, οἱ νεκροῦντες, τὰ ἄλογα πάθῃ τῶν σωμάτων, οἱ τόξ λεγόμενος· τῶν δαιμονῶν ἀπλάσαντες, οἱ τοῦ· ἑωμοῖς τῶν Ἑλλήνων^α καθελόντες, οἱ τὰ ἄνω καὶ τὰ κάτω κληρονομήσαντες· τῶν μὴ ἄνω τὰς κλιὰς· ἐπιφρότες, τῶν δὲ κάτω λυτῶν καὶ δευμῶν τὰς ἁμαρτίας· ἐξουσίαν ἔχοντες. Ὅ τοῦ ἰδιώτου τοῦ θαύμα ἡ τοῦ ἀγράμματου ἡ σοφία Πέτρος, ὁ ἐν τῇ σκιά αὐτοῦ παραλυτικῶς στήγγων, καὶ θάνατον λυῶν· Παῦλος, ὁ ἐν τοῖς ἱματίοις αὐτοῦ νοσητῆρα ἐκδικῶν, καὶ δαιμονας φρυγανῶν οἱ εἰς μέσον τὴν μητέρα τοῦ Κυρίου ἔχοντες, καὶ κραιττεῖος πνευματικῶς δικαίου ὑπάρχοντες· Παῦλος ἡ ἀπαιτος χελιδὼν τῆς Ἐκκλησίας· Πέτρος ὁ διενγκῶς τῆ οἰκουμένη, καθάπερ ἄβδων, λυρίζων^β ἀπαυσιῶ· οἱ στυλοὶ τῆς Ἐκκλησίας, οἱ μεγάλοι τῆς οἰκουμένης φωστῆρες, οἱ κραιττεῖος ἀλλήλων, καὶ ἀμεινῶς πάσης ὁμοῦ τῆς κτίσεως· Χαίροις, Πέτρος, τῆς πίστεως ἡ πέτρα· χαίροις, Παῦλος, τῆς Ἐκκλησίας τὸ καύχημα· χαίροις, Πέτρος, ἡ κρηπὶς τῆς ὀρθοδοξίας· χαίροις, Παῦλος, ἡ μερίμνα τῶν Ἐκκλησιῶν· χαίροις, Πέτρος, τὸ ἐγκαλλώπισμα τῆς οἰκουμένης· χαίροις Παῦλος, ἡ ἐπιστοὶ τοῦ παραδείσου·

χαίροις, Πέτρος, ὁ χειραγωγὸς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν· χαίροις, Παῦλος, ἐπίδοξος ἰμῶν τῶν χημιζόμενων· χαίροις, Πέτρος, ὁ πολλῶν ἐπιάνων ἀμεινῶς ἀπὸ τοῦ Κυρίου· χαίροις, Παῦλος, ὁ τῶν πολλῶν χαρισμάτων κυβερνήτης· ὑπάρχων· χαίροις, Πέτρος, ὁ θερμῆς καὶ ζῶν τῶν Πνευματικῶν τῶν ἁγίων· χαίροις Παῦλος, ὁ ἐπίτονος ὄμιλος· οἱ τῆν ὑψηλῶν ἄπαντα τῶν κρηπύματα τῶν ἀγῶν φωτίσαντες, οἱ μυρία δεινὰ διὰ τὴν Ἐκκλησίαν ὁπομεινάντες, ἐν φυλακαῖς κατακλιόμενοι, ὑπὸ Ἰουδαίων βδελυτῶμενοι, ὑπὸ βαρβάρων συρόμενοι, ὑπὸ βασιλέων αἰκίζόμενοι, οἱ ἀναπῆνοι ἐκτρέφῶν τῶν συγγρομῶν, καὶ παύσασθαι μὴ ἀνεγόμενοι τῆς διδασκαλίας· οἱ μέλος τοῦ σώματος κινήσαι μὴ δυνάμενοι, διὰ τὸ βάρος τῶν δεσμών, καὶ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην δεδεμένην τῆ ἁμαρτία δι' ἐπιστολῶν λύοντες. Τῶν δαιμονῶν τὰς φάλαγγας ὁμῆς κατετροπώσατε· ἡ ὁμῶν ἡ τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάρις εἰς τὴν οἰκουμένην ἐξήλασεν· τὴν ἀγνίαν τῆς πάσης ὁμῆς συνεστῆσατε, τῶν δαιμονῶν τὰ θράση ὁμῆς κατέβλατε· τοῖς ῥομοῖς τῶν Ἑλλήνων ὁμῆς κατελύσατε· πᾶσαν ψευδονομίαν λατρείαν ὁμῆς ἐσθλάσατε· ἐκ τοῦ σῶτου τὰ ζιζάνια ὁμῆς συσθλάσαντες ἐξήλασε· καὶ καθάρων τῆς Ἐκκλησίας τὸ γέννημα ἡ καθυμερινῆ ὁμῶν διδασκαλία ἐβῆσε.

β. Ποιὰς οὖν εὐχαριστίας ἀναποδῶμεν ὁμῶν τοῖς τοσαύτα κεκοιταῖαι δι' ἡμῶς· Μνηστικῶσαι σε, Πέτρος, καὶ ἀπλήτῶμενοι ἀναμνηστικῶσαι σε, Παῦλος, καὶ ἐξιστάμενος ἄκαρποι συνόμοις. Τί γὰρ εἶπω, ἡ [10] τί λαλήσω, ἀναθεωρῶν ὁμῶν τὰς θλίψεις, ὡς οὐδα. Πόσας φυλακὰς ἠγιάσατε· πόσα δεσμοτῆρα ἐκρωσίσατε· πόσας εἰρετικὰς διδασκαλίας ὁμῶν ἐνεπλήσατε· πόσας ἀλλοίως ἐλεμπρῶντες· πόσας βασάνους ὑπεμείνατε· πόσους τόπους τοῖς ῥησίαι ὁμῶν ἠγιάσατε· πόσας δουδρίας παρεποήσαθε· πῶς τὸν Χριστὸν ἐδοξάσατε· πῶς τὰς Ἐκκλησίας· ἐκαθῆρῶντες τὴν κρηπύματα· Ἐλλογημένον τὸ ὄργανον τῆς γλώττης ὁμῶν· αἵματι συμπεπρωμένον διὰ τὴν Ἐκκλησίαν τὰ μὴ ὁμῶν τυγχάνει· ἀνεπίλοπος ἐν πᾶσι τὸν Χριστὸν ὁμῆς ἐμῆμῆσατε. Εἰς πᾶσαν γὰρ τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος ὁμῶν, καὶ εἰς τὰ πέτρα τῆς οἰκουμένης τὰ ῥήματα ὁμῶν. Ἀδιάρρητον τὴν ὄψ' ὁμῶν νυμφουθεῖσαν Ἐκκλησίαν διαρῆλας ὁ Χριστός. Οὐδεὶς πρὸ ὁμῶν, οὐδὲ μεθ' ὁμῶν ἐβῆ ἐξῆν τοιοῦτος. Τί γὰρ τὸ διδασκαλίαν ἐπιάνων ἀέλιμων, ἀπετόλμημα λέγειν ἡ ἀνευ τῆς ὁμῶν παραδόσεως· Πάντας διδασκαλῶν ὁμῆς ἀπετέλεσατε, πάντας θεολογῶν ἀκαρπώσαθε, πάντας ἱστορικῶν ἐκρωσίσατε. Ἐνίκησε τὰς ἡμετέρας πρῶστας ἡ ὁμῆρα ὁπομῶν· οἱ ἀνάθεμα εἶναι αὐτὸ ἐγόμενος, ἵνα τὸν κόσμον κερδήσῃτε. Τί οὖν ἀναποδῶμεν ὁμῶν περὶ πάντων, ὧν ἀναπεδῶμεν ἡμῶν ἑαθῶν· Σήμερον ὁμῶν τῆς ἀδελφῶν τὰ μνημόσυνα· σήμερον ἡ πανηγυρὶς τῆς περὶ Χριστοῦ μαρτυρίας ὁμῶν· σήμερον πάντας ἡμῆς ἀγαλλόμενοι τιμῶμεν τὰ ἅγια ὁμῶν λείψανα. Χαίροις, Πέτρος, ὁ τοῦ ζύλου τοῦ σταυροῦ ἀπολαύσας, καὶ καθ' ὁμοιότητα τοῦ διδασκάλου σταυρωθῆναι μὲ θελήσας ἐν ὀρθῶν τῷ σχήματι, καθὼς ὁ Ἀποστόλης ἡμῶν· ἀλλὰ μέλλον ἐπὶ κεφαλῆν, ὡς εἰς οὐρανὸν τὴν πορείαν ἐπὶ τῆς ποιούμενος. Ἡ εὐλογημένη ἡμῶν, ὅτινας τὰ ἅγια ἐκείνα μὴ ἡ ἐξῆλθεν, τὰ ἐμοὶ ποθεῖται, καὶ κραιττεῖος οὐρανῶν ἐβῆ· μῆ ἄντα. Ὅ μετὰ παρήρησας ταῖς χαροὶ τοῦ Ἀποστόλου τὴν ψυχήν παραδόσε, ὁ δουλεῖσας τῆ Κυρίου ἀπειριστάσεως, καὶ τῆ νυμφουθεῖσῃ αὐτῶ Ἐκκλησίᾳ μετὰ πάσης προθυμίας, ὁ φιλοδέσποτος καὶ εὐδοκῶν τῶν Κυρίου, ὁ ζῶν τῶν Πνευματικῶν, ὁ πιστικῶς τοῦ Ἀποστόλου τῶν ὀλων ἀπόστολος. Παῦλος ὁ ἐκ τριτημακρίας τῆν κεφαλὴν ἔχει ἀπειρήθῃ, ὁ ἀνεκλήγγτος ἀνθρώπος. Ποῖον ἔφηρος ἔβλεπεν ἐκείνον τὸν λόγγω^α, τὸ Ἀποστολικὸν ὄργανον, τὸ ὄψ' οὐρανῶν δαιμωζόμενον, καὶ δεσποτικῶν γῆς φρετῶμενος· ποῖος τόπος τὸ σὸν ἐβῆσας αἶμα, τὸ γαλακτοειδῆς ὄραδῆν ἐν τῷ γινῶμι τοῦ σε ἀνεσκολοκισσάντος· ὅπερ τὴν βαρβάρων αὐτοῦ ψυχήν ὑπὲρ μῆν γλυκελαν, πιστῶν παρεκκῶσα γενέσθαι μετὰ τῶν οὐνεταίρων. Ἐμοὶ ἔφηρος ἐκείνον γένοτο ἀντὶ στεφάνου. Ὅ· τριακονταετῆρας ἰδούσεως τῶ Κυρίου μετὰ πάσης κρηθυμίας· τελέσεας δὲ τὸν ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ὄραδῶν, ἀνεπαύσατο ὧ· ἐτῶν ἐξήκοντα ὀκτώ. Ἀντιφωγγόμεθα

^α Tres mas. ὁ ἀναγκαῖος τοῦ Χριστοῦ. ὁ ἴδιος τῆ οἰκουμένη παραγγέλλων. Infra duo mas. ἀντὶ δὲ ὁμῶν. Savil. in marg. ἀντὶ δὲ ὁμῶν. ὁ Savil. in marg. καὶ εἰς τρίτον οὐρανῶν ὄραδῶν. ὁ Savil. in marg. καὶ ἡ λευκὴ καὶ ἀγνὴ περιστῆρά. ὁ Allii ὁ ὀρθοδοξία. ὁ Βομοῖς τῶν ἀλλῶλων Savil. Mox quidam τὰ κάτω κληρονομήσαντες. ὁ Savil. in marg. τὸν Χριστὸν ἔχοντες, καὶ τὸν Πνεύματος τοῦ ἁγίου δοχεῖα. ὁ Allii μωρῶν.

^β Omnes mas. et Savil. in marg. ἠλλοιώσατε. ὁ Allii πόσας ἐκκλησίας. ὁ Omnes fere mas. κρωσίσατε. ὁ Savil. in marg. ἐβῆθε σὺν τῶν ἱσχυριστικῶν λόγγω.

aqua et sanguine intincta. Sic ad eum clamat Dominus: *Vade, quoniam ego in nationes longe mittam te* (Act. 22. 21). O per beatum, cujus fidei totius mundi animæ sunt concretæ? Petrus orthodoxæ fidei principium, magnus atque illustris Ecclesiæ sacerdos, necessarius Christianorum consiliarius, supernarum potestatum thesaurus, honoratus a Domino apostolus: Paulus magnus præco veritatis, universi terrarum orbis gloria, in cælis homo, et in terra angelus, decus Ecclesiæ in sublimibus volans aquila, lyra, spiritus, hirundo atque cicada: organum Dominicum, vigilans Christi minister¹. Paulus et Petrus jugati boves Ecclesiæ: qui orbi terrarum insignem operam negotiantis navarunt; qui pro iugo crucem interunt, pro sessoro Salvatorem, pro iugi nexu Scripturarum utrumque Teamentum, pro stimulo Spiritus sancti gratiam. Paulus et Petrus Ecclesiæ luminaria, quibus ipso quodvis illuminatur; penuria Dominica, publica totius mundi hospitia, Spiritus receptacula, apta sanctæ Trinitatis interpretandæ instrumenta, divini verbi œconomia doctores. Petrus spiritualis meus amor; Paulus vobis electionis, meus baculus: Petrus templum Dei; Paulus os Christi, lyra Spiritus, tricubitalis homo (a), qui cælum attingit², qui loco circumscilicet, et universum mundum Domino circumscilicet; qui ab Jeru-salem per circuitum usque ad Illyricum replevit evangelium Christi (Rom. 15. 19): cursor velocissimus, in cælum aquila volitans, divina repletus gratia, quæm testatur Dominus suum nomen per universum terrarum orbem ferre (Act. 9) : qui tertium cælum pervasit, paradysum ingressus est, et usque ad Dominicam incomprehensibilemque cathedram ascendit, et audivit arana mysteria, quæ non licet hominibus loqui. Sed de Petro quid dicemus? qui dulce spectaculum est Ecclesiæ, splendor totius mundi, columna castissima, apostolorum doctor, apostolus ardens, spiritus fervens, angelus et homo, gratia plenus, firma fidei petra, semilis Ecclesiæ sapientia, qui ob peritatem beatus et filius columbæ, ex Domino ore audivit; qui claves regni cælorum ab ipso Domino accepit (Math. 16. 17. 19). Angelorum ordines vos expoliastis. Et quid multis? ipse vos Dominus laudibus ornât, inquit: *Vos estis lux mundi* (Ibid. 5. 14): qui regibus estis copiosiores, divitiibus potentiores, militibus robustiores, sapientibus et philosophis sapientiores, oratoribus eloquentiores: *Nilhil habentes, et omnia possidentes* (3. Cor. 6. 10). Vos estis martyrum patientia, patriarcharum orthodoxa fides, monachorum exercitio, virginum coronatores, pacificorum conjugum, rapacium divinum frena, impetulantium impudicorumque moderatores, regum protectio, Christianorum muri, barbarorum adversarii: vos hæreticorum audaciam refrenatis, animi perturbationes comprimitis, dæmonum legiones exagistis, Græcorum³ aras evertitis, inferiorum supernarumque rerum heredes constituitis; illarum siquidem claves, istarum ligandi atque solvendi peccata potestatem accepistis. O idiote miraculum! o illiterati sapientiam! Petrus sua ipsius umbra paralyticos sollicitavit, et mortem solvit; Paulus vestimentis suis morbos propulit, et dæmona fugavit (Act. 5. 15): qui in medio habetis matrem Domini, et iusto spiritu estis potentiores⁴: Paulus quidem indefessa Ecclesiæ hirundo; Petrus vero orbi terrarum, quemadmodum lusciniæ, assidue canens: Ecclesiæ columbæ, magna mundi lumina, vobis inter vos præstantiores, et quævis simul creata natura excellentiores. Gaudete, Petre, fidei petra; gaudete, Paulus, Ecclesiæ glorio: gaudete, Petre, rectæ fidei fundamentum; gaudete,

Paulus, sollicitudo Ecclesiarum: gaudete, Petre, gloria et decus orbis terrarum; gaudete, Paulus, introitus paradisi: gaudete, Petre, introductor in regnum cælorum; gaudete, Paulus, qui tranquillus peritus es tempestate iactatis: gaudete, Petre, qui multis laudibus a Domino cumulat es; gaudete, Paulus, qui multo: et es charismatum rector: gaudete, Petre, qui sancto Spiritu ferves; gaudete, Paulus, strenuus cursor: qui sancta prædicatione vestra totum orbem terrarum illuminastis, qui infinita propter Ecclesiæ sustinentis mala, carceribus inclusi, a Judæis abominatio habiti, a barbaris indigne tractati. a regibus ignominiosis verberibus affecti: quibus nec commode respirandi, nec a docendo consistendi facultas est concessa: nec tamen docere cessastis: qui ne membrum quidem corporis præ graviorum rerum pondere movere potuistis; lotumque terrarum orbem sceleribus devinctum, vestris salutaribus epistolis solvistis. Vos dæmonum phalangas præcipitis egistis: per vos in orbem terrarum Spiritus sancti gratia diffusa est: vos erroris caliginem compressistis, vos dæmonum audaciam depressistis: altaria gentium vos diruistis, vos omnem falsi nominis cultum in cinerem redegeistis, vos se junctas a frumento zizaniorum sordes egeistis; et Ecclesiæ fruges quotidiana vestra doctrina puras reddidit.

2. *Læus Petri et Pauli.*—Quamam igitur gratiarum actione tot tantosque labores compensabimus, quos nostri causa pertulistis? Memini tui, Petre, et obstinisco: recordor tui, Paulus, et quasi extra me positus, lacrymis perfundor. Quid enim dicam, aut quid loquar, dum vestras contempsero angustias, non intelligo. Quot carceres sancitastis? quot vincula illustrastis? quot custodias doctrina vestra replevistis? quot catenas celebres reddidistis? quot tormenta sustinivistis? quot loca vestris crucibus sancitastis? quot convicia superastis? ut Christum portastis? ut Ecclesiæ prædicatione exhilarastis? Benedictum instrumentum lingue vestre: membra vestra sanguine perfusa sunt propter Ecclesiæ: vos in omnibus semper Christum imitastis. In omnem terram exiit sonus vester, et in fines orbis terræ vestra verba (Psal. 18. 5). Individuali suam sponsam Ecclesiæ a vobis desponsatam conservabit Christus. Nemo ante vos, necque post vos talis apparuit. Quis enim magistri officio fungens, dicere quiddam citra vestram traditionem ausus fuerit? Cunctos doctores vos perfecistis, cunctos theologos reddidistis, cunctos tenebris oppressos illuminastis. Vicit nostri cordis duritiem vestra tolerantia: anathema ipi esse optantes, ut mundum lucrifaceretis (Rom. 9. 3). Quid igitur vobis retribuimus, pro omnibus bonis quo retribuistis nobis? Hodie certaminis vestri celebratur memoria: hodie festivitatis testimonii vestri, quod Christo dixistis; hodie læti vos omnes sanctas vestras reliquias veneramus. Gaudete, Petre, qui ligno crucis fruitus es, et ad Magistri similitudinem recta quidem figura, sicut Dominus noster, crucifigi noluit, sed magis inverso capite, veluti in terra ad cælum iter parans. O clavos illos beatos, qui membra illa sanctissima pertranserunt, membra mihi optabilia, ipsaque cælesti gloria longe meliora. Qui cum fiducia spiritum in manus Domini tradidistis, qui continue Domino, ipsique desponsata: Ecclesiæ summa cum animi alacritate inservistis; Domini amans, recteque Domino serviens, Spiritu fervens, tu omnium Domini fidus apostolus. Beatissimus vero Paulus, cui caput ense præcisum est, vir cuius laudes verbis exprimi nequeunt. At cuiusmodi enis illius guttur, dominicum, inquam, instrumentum cælo suspicendum et terræ tremendum pervasit? qualis locus tantum, Paulus, sanguineum exeret, qui lacteus apparuit in ejus veste qui te percussit? qui quidem sanguis barbaricum illos animam reddens nulle duciorum, ut ipse nos cum sociis ad fidelem traduceretur, ita affecti? Sit mihi instar coronæ gladius ille. Is triginta et quatuor annos, summa ad servendum alacritate, Domino

¹ Tres Mss. habent, *Christi familiaris*.

² Savil. habet in margine, *qui tertium usque ad cælum penetravit*.

³ Savil. legit, *ido-orum, pro, Græcorum*.

⁴ Idem in margine legit, *qui in medio Christum habetis et Spiritus sancti fontes*.

(a) sic benevenit multoties a saturnæ mensura vocali Chrysostomus: vocat licet Georgii apud Nubiensium.

mancipavit. Perfecto denique octo et sexaginta annorum vite cursu, quem pro pietate institutum tenuerat, quievit. Vobis beatas vestras voces vicissim reddimus. *Gaudete in Domino semper (Philipp. 4. 4)*: absque intermissione pro nobis orate (1. *Thess. 5. 17*): repositiones vestras explete. Succulam enim, beate Petre, sic dicens: Studebo post meum obitum memoriam vestri facere (2. *Petr. 1. 15*). Est ergo beatus Petrus apostolus Christi a Beilsida Galiliæ, ubi Dominus noster Jesus Christus prisima miracula operatus est: unde et Philippus prodit: beatus vero Paulus ex urbe Ciliciæ Tarso. Ordormiere autem ambo in magna urbe Roma veteri, vigesimo nono die mensis Junii, sub iniquissimo Imperatore Nerone e medio sublatis (Act. 21. 39), et ad omnium Dominum atque Magistrum plurimis rebus præclarissime gestis

perfecti. Omne itaque studium, carissimi, adhibeamus, precantes omnium regem Christum Deum nostrum, uti nos pro suo in humanum genus amore dignus reddat; qui possimus illorum traditionibus atque doctrinis feliciter insistere, ut consequamur misericordiam coram tribunali ipsius: per quem, et cum quo, Ileo et Patri honor, cum sanctissimo et optimo et vivifico Spiritu, nunc et semper, in sæcula sæculorum. Amen!

¹ Unus Regius habet.... vigesimo nono die mensis Junii sub imperatore Nerone. Ea autem nos gratia dignabitur Deus Dominus, ut illorum doctrina traditionibusque hærentes, per ipsorum sanctissimas preces, misericordiam consequamur ante tribunal Christi, cum quo Patri honor.... in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO IN SANCTOS DUODECIM APOSTOLOS.

Merito etiam hodie in adventu Spiritus sancti sæpene luce piscatorum impleta est, dum nos in eam pisces rationis compotes ulro insilimus. Nam Verbum verbi illiteratos erudiens, et linguis igneis tardiloquos corroborans, artem eorum in divinus quoddam transulit, cum diceret: *Venite post me, et faciam vos piscatores hominum (Matth. 4. 19)*. Dixit, *Venite post me*, et cuncta e vestigio in melius fere tractata. Duodecim electi erant athlete, et horum nemo remansit incoronatus. Una enim gratia cum omnibus simul certabat et correbat, quæ uniuscujusque victoriam reddidit illustriorem. Unus infelix Judas ab hujusmodi ancora se divisit, osculo lupis prodens ovem, et triginta argenteis vendens Dominum: sanguis autem venditi redemit mundum. Sed, o felicem illam et præclaram, apostoli, vestram societatem, qua omnibus omnia facti estis gratia; non arundine, sed sermone hominum greges sapienter cepistis. Vos enim recte fidei immobiles estis columnæ, Ecclesiæ petra, regni sceptrum, et hujus maxime gregis vigiles præfecti, infirmitatis humane gratis medici, nostræque versus Deum poenitentia compatientes fidei iussores. Tanquam enim incoades quædam animate, dum feriemini, qui vos feriant, ead ad intelligentiam labrefecistis.

Apostolorum divisio.— Petrus hinc Romam erudit: Paulus inde munda evangelium annuntiat: Andreas Græciæ sapientes corrigit: Simon Deum docet barbaros: Thomas baptizante Æthiopiæ dealbat: Jacobi cathedram Judææ honorat: Marci thronum Alexandria ad Nilum complectitur: Lucas et Matthæus conscribunt Evangelia: Joannes autem divina tractans mysteria, etiam post mortem tanquam vivus Ephesum curat: Bartholomæus Lycaonias ad temperantiam instituit: Philippus miracula conservat Hierapolim. Omnes ubique omnibus beneficia conferre non desistunt: pulverem immortalis in sepulcris reliquerunt: nunc quidem cultores, non multo post sublimes mundi iudices consensuri. Huic enim claudis adhesisset, rectis pedibus recessit: in illum paralyticus incidens, lectum portare jussus est: alius noxios vocabat, et hos statim sibi audientes habuit: alterius vel sola umbra morbos propulit: alterius invocationem perhorrescebant demones, illorumque sudaria distillabant medelam. Nam discipuli illius erant, cuius vestimenti fimbria furtivo contactu arrepta, sanguinis fluxum patienti, rubeum sanguinem exsicavit mare. Sed jam ad principes apostolorum convertito sermone, illius prophetica vocis memor: *Ecce quam bonum, et quam jucundum habitare fratres in unum. (Psal. 132. 1)*! Præcæ igitur oratione Petrus, quod quodquidem et prior in vineam Domini conductus fuit: Petrus boni Pastoris gregis primogenitis ovibus, Petrus

qui e stagno in celum ascendit, nautas dimisit, et cum angelis colloqui meritus est: qui navem reliquit, et Ecclesiæ regimen assumpsit: qui claviger regiarum vocatus est, et ligandi atque solvendi in terra potestatem accepit: ad vocationem celer, et in fide non ambiguus, et in omnibus fervens Magistri cooperator: qui dixit: *Tu es Christus, Filius Dei vivi (Matth. 16. 16)*: qui simul cum Domino mori proposuerat, et usque ad Caiphæ atrium, una cum victo Redemptore ingressus est: qui etiam negans dignus fuit venia, et poenitens admirabilis. Neque enim tam propterea quod negari reprehendendus, quam, quod se poenituerit, est felix prædicandus. Nobis siquidem et errans utilis fuit, quia cito fleus delictum inundatione abluvit, et ad modicum fluctuans, in perpetuum inventus est fundamentum fidelium. Etenim si consideres, o dilecte, opportuno illius temporis metum, Petrum magnæ reperiensioni profecto non reperies obnoxium. Nam cum sol fugiebat, eam abcondebatur, terra commovebatur, petra scindebatur, ut quæ ferre nequirent tantam Creatoris contumeliam: tunc Petrus lapsus est, tunc corymbus negavit, et rationis experient diei nuntium reperit, statim redarguentem prædictam negationem. *Prinsquam gallus canet, ter me negabis (Matth. 26. 34)*. Verum cum primus negasset, primus ad sepulcrum cucurrit, primus vitæ datorem a mortuis resurrexisse vidit: id a Maria doctus, quod et angelus super lapidem sedens, dicere non erat ausus. Cæterum post eum prodeat in medium Paulus, totius orbis terrarum sapientissimus orator: qui ex lupo factus est agnus, ex veprilus racemus, ex zizaniis frumentum, ex inimico amicus, ex Hebræis Hebræus manens: qui apud illos Saulus spirans necem et cadem, apud nos autem Paulus Jesus Christi vocatus apostolus, ex blasphemo theologus, ex persecutore evangelii prædicator, ex pirata gubernator, ex proditore miles: qui Romam una cum Petro sortitus est sepulcrum: quorum nenter tamen hæc Sicheem contempserit: qui ratione Benjamin, Joseph frater, et ratine Thelæ, filiorum pater atque magister finiti: qui ante Damascum cæcus, et in unaquaque civitate prædicationis oculus; ex celo vocatus, et in celum raptus es: qui prinsquam hinc descenderet, paradikum contemplatus, victorieque coronam adhuc certans accepit, eamque sibi debitam affirmat. Quid enim ait? *Quam reddet mihi Dominus in illo die (2. Tim. 4. 5)*. Paulus ex novissimis primus, ex abortivis perfectus vir, persecutor suavis, et dum persecutiones patitur, dulcis: qui Romanus et Pharisæus, et omnia omnibus propter fidem factus. Christus enim qui dixit Petro: *Opertet te pati (Act. 9. 16)*: etiam de Paulo dixit, quam multa oporteret eum pro nomine ipsius pati: ut ille quidem cruci afflixus, hic vero truncatus capite, una fide propagata, unoque etiam cursu terminato, veri testes resurrectionis ejus essent,

¹ Sæcl. in margine habet, ab hujusmodi choro.

ἡμῶν τὰς ἀμαρτίας τὰς μακαρίους ὡμῶν φωνάς *·
*Χίριτε ἐν Κιρίω πάντοτε ἀδελφίταις ὑπὲρ ἡμῶν
 προσεύχασθε* τὰς ὑποσχέσεις ὡμῶν ἐκπληρώσατε. Ἀνα-
 κραίεις γὰρ, μακάριος Πέτρος, οὐτο φάσκων, ὅτι Σπου-
 δάσω μετὰ τῆν ἐμὴν ἀρετὴν τὴν ὑμῶν μνηστῆρ ἰουλι-
 σθαί. Ἔστιν οὖν ὁ μακάριος Πέτρος ὁ τοῦ Χριστοῦ
 ἀπόστολος ἀπὸ Βηθσαιᾶ τῆς Γαλιλαίας, ἐνθα ὁ Κύριος
 ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τὰς πλείστας θαυματουργίας ἐργά-
 ατο, ἐξ ἧς καὶ ὁ Φίλιππος ὠρμητο πύλων· ὁ δὲ μα-
 κάριος Παῦλος ἀπὸ Ταρσοῦ τῆς Κιλικίας, Κοκομηνταί
 ἐξ ἀμφότεροι ἐν τῇ μεγαλοπόλει Ῥώμῃ ἂ τῇ ἀρχαίᾳ,

* Omnes meo, ὡμῶν τὰς μακαρίας ὡμῶν φωνάς. b Unus
 Regius habet ἐν τῇ μεγάλῃ καὶ πρωτεύουσῃ πόλει Ῥώμῃ,
 μνηστῆρ ἰουλιᾶ· ἐπὶ Νέρωνος βασιλέως. Ἀτίσσει δὲ καὶ ἡμῶν

μνηστῆρ ἰουλιᾶ, ἐκείᾳ ἐνάτῃ, ἐπὶ Νέρωνος τοῦ ἀνομιὰ-
 τοῦ βασιλέων ἀναβεθέντες, καὶ πρὸς τὸν διδασκάλων καὶ
 Κύριον τὸν ἀπάντων μετὰ πλείστας πραγματείας ἀφ-
 ἰκομένους. Πάσαν οὖν σπουδὴν ἐπέδειξασθαί ὀφείλομεν,
 ἀγαπῆτι, δεόμενοι τοῦ μακάριου Χριστοῦ τοῦ θεοῦ
 ἡμῶν, ἵνα ἡμᾶς ἀξίωσιν τῆ αὐτοῦ φιλανθρωπίας τὰς αἰ-
 τῶν παραδόξων καὶ διδασκαλίας ἡμῶν. ἵνα λάβω-
 μεν ἕως ἐμπροσθεν τοῦ βήματος αὐτοῦ· δι' οὗ καὶ μετ'
 οὗ τῷ θεῷ καὶ Πατρὶ ἡ δόξα οὖν τῷ παναγῶ καὶ ἀγα-
 θῷ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, εἰς τοὺς αἰῶνας·
 τὸν αἰῶνα. Ἀμήν.

Κύριος ὁ θεὸς τοῦ μακάριου καὶ τὰς διδασκαλίας ἡμῶν
 ἡμῶν, ἵνα λάβωμεν διὰ τὸν ἄγιον αὐτῶν εὐχὴν ἕως ἐμπρο-
 σθεν τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ μετ' οὗ τῷ Πατρὶ, etc.

[11] Εἰς τοὺς ἄγιους δέδωκε ἀποστόλους.

Εἰκότως καὶ τῆμερον ἐπὶ φοιτήται τοῦ ἁγίου Πνεύ-
 ματος ἢ τῶν ἀλιῶν αὐτῆ πεπληρωταί σαγήνη, αὐτο-
 κλειεῦται *· ἐν αὐτῇ τῶν λογικῶν ἰχθῶν ἡμῶν εἰση-
 δύντων. Ὁ γὰρ λόγος τοῦ Λόγου τοῦ ἀγραμμάτους σοφίας,
 καὶ γλώσσαις πνιρανταί τοὺς βροθυλάσους στομίας,
 τὴν τέχνην αὐτῶν μετῆξαι ἐπὶ τὸ δεύτερον, λέγων,
*ἀεὶτε ὄπισ μου, καὶ ποῖσω ὑμᾶς ἀλιεῖς
 ἀνθρώπων.* Εἰτε, ἀεὶτε ὄπισ μου, καὶ πάντα πρὸς
 τὸ κρείττον εὐθὺς μετεβίηται. Δώδεκα ἐπιλεγθέντες
 ἐτύχων ἀβληταί, καὶ τούτων οὐδαμῶς οὐδεὶς ἔμεινε
 ἀσπέναντος. Ἡ γὰρ μία χάρις τοῖς ἅπασιν συνέλαβε καὶ
 συνέτρεξε, καὶ τὴν ἐκάστου νικῆν δοκιμωτέρων ἐδείκνυε.
 Νόμος ὁ τάλας Ἰουδαίος τούτους ἄγκυρας ἂ ταυτὸν
 ἀπεργαίνοντες, φιλήματι τοῖς λύκοις ὑποβέλας τὸ πρόβα-
 τον, καὶ τριάνοντα ἀργυρίων πωλήσας τὸν Κύριον οὐ τὸ
 αἶμα τὸν κόσμον ἠγόρασεν. Ἄλλ' ὡς τῆς ὡμῶν, ἀπόστο-
 λοι, μακάριος καὶ λαμπρὸς ἐνωρηθῆσι ἵτι τα πάντα
 τοῖς πῶσι γεγόνατε ἄριτοι, οὐ καλῶμα, ἀλλὰ λόγῳ τὰς
 τῶν ἀνθρώπων ἀγάλας ἐμπροσθὶ ζωρησαντες. Ὑμεῖς
 γὰρ ἐστε τῆς ὀρθοδοξίας ἀμαρτωλοῖ στυλοῖ, τῆς Ἐκκλη-
 σίας πέτρα, τῆς βασιλείας οὐκίπτρα, καὶ τοῦ κοιμνίου
 μάλιστα τούτου ἀγγυρνοὶ προστάται, τῆς νοσοῦτης ἀν-
 θρωπότητος ἀμφοῖσι ἰατροῖ, καὶ τῆς ἡμῶν μετανόιας
 πρὸς θεὸν ἀνάδοχο συμπάθει. Ὡς γὰρ ἀκονεῖς τινες
 ἐμψυχοὶ τυγχάνοντες, ἐν τῷ τύπτεσθαί τοὺς τύποντας
 ἐγαλιεῖσασθε πρὸς ἐπιγνῶσιν.

Πέτρος ἐνεύθεν μαθηταί τῶν Ῥώμων, Παῦλος ἐκ-
 θεν εὐαγγελίζεταί κοίκοι. Ἀνδρέας τῆς Ἑλλάδος· σο-
 φίας διεδοκίμα· Σίμων διδάσκει τὸν θεὸν τοῖς βαρβάρ-
 οῖς· Θωμᾶς διὰ βαπτισμάτος λευκαίνει τοὺς Αἰθίοπας·
 Ἰακώβου τὴν καθέραν ἢ Ἰουδαία τιμᾶ· Μάρκου τὸν
 ἰβηρὸν Ἀλεξάνδρεια ἢ παρὰ Νεβδὸν ἀσπάζεται· Λουκᾶ
 καὶ Ματθαῖος γράφουσι τὰ Ἑσθραγίλια Ἰουάνης ἑπι-
 θεολογῶν, καὶ μετὰ τέλος ὡς ζῶν θεραπεύει τὴν Ἐρε-
 σον Βαρλολαμαῖος παιδαγωγεῖ σωφρονεῖ * τοὺς Λυκάων·
 Φίλιππος θαυματουργῶν οὐρεῖ τὴν Ἱερὰπολιν.
 Ἀπαντες ἀπανταχοῦ πάντας ἀσπάζονται οὐ καίνο-
 νται· κόνιν ἀθάνατον ἐν τάφοις καταλείπουσι, νῦν μὲν
 θεραπεύαται, μετ' ὀλίγον δὲ δικασταὶ τῶ κόσμου προκαθ-
 ἡμνιοι. Τούτῃ προσηλασθε γωῖδς, ἀρίστους ἀνέλυ-
 σον ἐκίνοφ συντυχῶν παρλίτους, κλινοφορεῖν ἐκείλυτο
 ἄλλος ἐκείλυ νεκροῖς, καὶ τούτους εἶχεν εὐθὺς ὑπακούου-
 τες· ἑτέρου καὶ σιὰ μόνῃ τῶς νόσους εἰδύκων· ἄλλου
 τὴν ἐπίκλησιν οὐ δαιμονεῖς ἐφρίττων, καὶ τὰ σουδάρια
 τούτων ἀπύσασον ἰασιν. Μαθητὰ γὰρ ὄντηρον ἐκείνου,
 οὐπερ τὸ κράσπεδον κλαπὸν τῆς αἰμορροῦσης ἀπῆ τὴν
 ἐβρύδαν τὸν αἰμάτων ἀπεξέτριψε θάλασσαν. Ἄλλ' ἐγὼ
 πρὸς τὸν κορυφαῖος τῶν ἀποστόλων ἐπάνεμι τῷ λόγῳ,
 καὶ τῆς προφητικῆς ἐκίνησι ἐπιμνήματα φωνῆς· *Ἰδοὺ
 εἶ τι κἀλῶν, ἦ εἰ τερπῶν, ἀλλ' ἦ οὐ κατακίνο-
 τούς ἀδελφοῖς ἐπὶ τὸ αὐτό;* Ἡγεῖσθαι τῶν τῶν λό-
 γου Πέτρος, ἐπειδὴ καὶ πρότερος, εἰς τὸν ἀμῆλωνα τοῦ
 Κυρίου μεμῶσθαι, Πέτρος τῆς τοῦ καλοῦ κοίμοις

ἀγέλης τὸ πρωτόκων πρόβατον, Πέτρος ὁ ἀπὸ λίμνης
 εἰς οὐρανὸν ἀναβάς, ὁ τοὺς ναύτας ἀφείλε, καὶ συλλαλεῖν
 ἀγγέλους ἀείψαθε, ὁ τὴν ἰθάδα κατακίπων, καὶ τὴν
 Ἑκκλησίαν παραλαβὸν εἰς κυβέρησιν· ὁ κλειδοῦχος
 τῶν οὐρανῶν προσληθεῖς *, καὶ τὸ θεομῶν καὶ λυεῖν
 ἐπὶ τῆς ἐν ἑσουλῶ δεξιάνος ὁ πρὸς τὴν κλήσιν ταχῶς,
 καὶ πρὸς τὴν πλῆσιν ἀνευδολαστος, καὶ περὶ πάντα
 θερμῶς τὸν διδασκάλων συνήγορος. Ἐν εἰ ὁ Χριστὸς,
 ὁ Ἰός τοῦ θεοῦ τὸ ζωτῶς, φηγεῖσθαι ὁ συναπο-
 θήσκειν τὴν ἀσπῆτῃ πρόβεινος, καὶ μέγισ [12] τῆς
 αἰλῆς τοῦ καίταρ τοῦ δεδεμῆνι λυτρωτῆ συνισσερχόμε-
 νος ὁ καὶ ἀνορμηνοσ συγγνωστῶς, καὶ μεταπειόμενος
 θαυμαστός. Οὐδὲ γὰρ μεμῶσες τούτων διὰ τὴν ἀρη-
 σιν, ὁσιν μακαρισμοῦ διὰ τὴν μετάνοιαν εἰσῶσι. Ἡμῖν
 γὰρ καὶ σπυλλόμενος ἀφῆλιμος, ἐπὶ ταχὺ δακρύσας τὸ
 πταίσμα κατέκλυος, καὶ πρὸς μικρὸν σαλευθεῖς, εἰς
 αἰῶνα τὸν πιστῶν εὐρέθη θεμῆλος. Ἄν γὰρ σκόπησῃς,
 ἀγαπῆτι, τὸν τότε κείρῃ τῆς εὐκαίρου θειλίας, οὐκ ἂν
 εὐροῖς πολὺ τὸν καιρὸν πρὸς τὴν μεμῶσιν ὑπεύθυνος.
 Ὅτα γὰρ ἦλιος ἔσχυεν, οὐρανὸς ἐκρύπτετα, γῆ ἐσα-
 λυέτα, πέτρας διεβρύττοντο, οὐ δυνάμεν φερεῖν τὴν
 ὕβριν τοῦ κτίσαντος· τότε Πέτρος ὠκλαστος, τότε ὁ κορυ-
 φαῖος ἠρησάσθαι καὶ τὸν ἄλιγον τῆς ἡμέρας ἀγγελοῦ,
 ἐλεγγον εὐθὺς εὐρε τῆς προρρηθῆσας ἀρησῶσιν· *Ἡλῖν
 ἀλέκτορα φωνῆσαι, ἀπαρητήσῃ με τρεῖς.* Ἀλλ' πρώτος
 ἀρησάμενος, πρώτος ἐπὶ τὸν τάπον ἐδραμε, πρώτος
 εἶδεν ἀνασπῆτα τὸν ζωοῦτων τῶν νεκρῶν, παρὰ Μαρίας
 μαθῶν ἔπαρ αὐτῷ οὐκ ἐθαρήσων ὁ ἐπάνου τοῦ λῆου
 καθήμενος ἀγγελοῦ *. Ἄλλ' εἶδη μετ' αὐτῶν εἰς μέσον
 Παῦλος ὁ πάντορος τῆς οἰκουμένης ἄστυρ, ὁ ἀπὸ λύκου
 ἀμῶνς †, ὁ ἐξ ἀκανθῶν βότρυς, ὁ ἐκ ζῴωντων σῖτος, ὁ
 ἀπὸ ἰβηροῦ φύλλος, ὁ ἀπὸ Ἑβραίων μένων Ἑβραῖος, ὁ
 παρ' ἐκείνοις Σαῖλος ἐμῶντων ἀπειλῆς καὶ φόνου, παρ'
 ἡμῖν δὲ Παῦλος Ἰησοῦ Χριστοῦ κλητῶς ἀπόστολος, ὁ
 ἀπὸ βλασφημίας θεολόγος, ὁ ἀπὸ δικαιοῦ εὐαγγελιστῆς,
 ὁ ἀπὸ περαιοῦ κυβερνήτης, ὁ ἀπὸ πρόβιτου στρατιω-
 τῆς ὁ μετὰ Πέτρο τῶν Ῥώμων λαχὼν εἰς ταχῆν, καὶ
 μετ' αὐτοῦ καὶ ταῦτην μὴ παρορῶν ἢ τὴν Συγγῆ· ὁ κατὰ
 τὸν Βενιαμῖν τῶ Ἰωσῆφ ἀδελφός, καὶ κατὰ τὴν Θεκλῶν
 καὶ τὸν πῆδων πατῆρ καὶ διδασκάλος ὁ πρὸ τῆς ἡμα-
 σκου τυρῶδς, καὶ καθ' ἐκίτην πλῆν τοῦ κρηγῆματος
 ὀβθαλμῶς ὁ ἐξ οὐρανῶ κληθεῖς, ὁ ἐξ οὐρανῶν ἀρπα-
 ζεῖς, ὁ θεωρησῶς τὸν παραδέσειον πρὸ τῆς ἐνεύθεν ἀφ-
 ἡζεις, καὶ τὸν στέφανον τῆς νικῆσι ἐπι παλιαν λαβῶν,
 καὶ πάλιν, ὡς λέγει, κρηματοῦμενος. Τί γὰρ φησι;
 Ὅρ ἀποδώσει μὴ Κύριος ἐν ἐκίτην τῆ ἡμέρῃ. Παῦ-
 λος ὁ ἐξ ἐσάτων πρώτος, ὁ ἀπὸ ἐκτεμῶτων τέλειος
 ἀνθρ, ὁ καὶ δίκων ἥσις, καὶ δικωκόμενος γυναικῶς ὁ Ρω-
 μαῖος, καὶ Φαρισσαῖος, καὶ πάντα τοὺς πῶσι διὰ πιστῶν
 γενόμενος. Ὁ Χριστὸς γὰρ ὁ ἐπίων Πέτρο, αἰεὶ σα πα-
 θεῖν, εἶπε καὶ περὶ Παύλου, ὁσα αὐτὸν εἶδει ὑπὲρ τοῦ
 ὀνόματος αὐτοῦ παθεῖν, ἵνα ὁ μὲν σταυρωῦμενος, ὁ δὲ

* Reg. αὐτοπροαιρέτως. b Savil. In marg. χορεύεις. Et infra
 Reg. τὸν Κύριον. Τὸ γὰρ αἶμα τοῦ πρῶτον τῶν κόσμον
 ἠγόρασεν. * Editi σωφρονῶν. Reg. σωφρονεῖν meum.

† Reg. προληθεῖς. Savil in marg. προβιθεῖς. * Sa' hinc
 legendum pulat ἀγγελοῦ. † Reg. ἀμῶν, Editi ἀμῶν. * Sic
 Reg. recte. et sic legit interpretes. Editi vbi παρορῶν. Reg.
 infra multum variat, sed verbum tenus tantum.

τὴν κεφαλὴν τεμνόμενος, μίαν πίστιν κηρύξαντες, ἕνα θρόνον τελείοντες, μάρτυρες ἀληθείας τῆς ἀναστάσεως ἔσονται τοῦ παθόντος καὶ ταπείντος καὶ ἀναστάντος, ὡς εἶπε, καὶ εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρὸς φθάσαντος, ὅπου οὐδέποτε καταλείπει. Πρὸς οὗς αὐτὸς ὁ θεσπότης προφητικῶς διαλέγεται: Ἀνελώσατε τὴν νύκτα ταύτην Σιών, καὶ περιλάβετε αὐτήν· τούτοις, φυλάξατε, τειχίσατε, ταῖς ἐσχατῆς ὀχυρώσατε, ἵνα, ἐπὶ εὐκαίρως ἐργάζωμαι, καὶ σάλωσόν τὴν σύμπασαν, βλέπων τὸν ὄμιον ἀτελεύτητον τάφον, καὶ ἄπερ ἔκουσας δι' ἐμὲ βασιλεύετε σιγήματα, νικῶ τὸν θυμὸν εὐσεβῶντων, καὶ προλαμβάνω τὴν ὄμιον διὰ ταύτην προσέβαιον. Ἰερουσόλην γὰρ καὶ

βασιλείαν ἐπὶ ἑαυτοῦ βασιλεύσαν, εὐθὺς πρὸς οἶκτον ὡς συμπαθὲς ἐπικλιμπόμαι, καὶ τῆς ἐμῆς ἐκείνης φωνῆς ἐπιμνησθῆμαι: Ἰσραηλιτῶν τῆς πόλεως ταύτης διὰ Δαυὶδ τὸν δοῦλόν μου, καὶ Ἰακώβ τὸν ἀγιόν μου· οἵτινες ὡς ἡμεῖς ὁμοιοῦσαντες τῇ πίστει, καὶ τὰς ἀξίας αὐθαίρετῶς ταπεινοφροσύνην καλύψαντες, καὶ τῇ στολῇ δεικνύοντες τῆς ψυχῆς τὴν ταπεινώσιν, πολλὰς μοι τῶν μαθητῶν μυριάδας προσήνεγκαν, ἐμὲ φερούσας, καὶ παρ' ἐμοῦ τὸν κόσμον τὸν Ἰακώβον αἰτούσας. Εἶπον γὰρ, Αἰεὶτε, καὶ δοθήσεται ὑμῖν ἴσχυρις, καὶ εὐφροσύνη. Αὐτῶ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, νῦν καὶ ἀεὶ, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ADMONITIO

[15] Probe de hac oratione sic sententiam tulit Savilius: *Orationem hanc editam Burdigalæ a Frontone Ducæ, accurate emendavimus ex Cod. Bavarico. Quominus autem credam duabus Synodis, scilicet Lateranensi et VI universali Constantinopolitana, Chrysostomo hanc orationem asserentibus, facit totius homilias textura et stylus a Chrysostomo, mox iudicio, diversissimus. Est enim oratio tota fere dramatica, et ex prosopopæia confata. Neque, ut etiam monui, novum est aut nuper natum, setus υποβολιμαίους claris parentibus addere.*

Idipsum opinatur Fronto Ducæus in notis ad Tomum VI Parisinæ Editionis anni 1636, ubi sic loquitur pag. 1035: *Hunc quoque nobis Chrysostomi sermonem monasterii Cryptæ Ferratæ mss. Codices conservarunt, ex quibus excerptus, et ad nos est illustratus. Card. Baronio transmissus est. Licet autem ut genuinum eum auctoris nostri setum propter styli disparitatem non agnoscamus, tamen eum commendat auctoritas Synodi Lateranensis sub Martino I coactæ circa annum 650 contra Monothelitas: in cujus consultatione citatur ex eo locus hoc modo: Item S. Joannis episcopi Constantinop. in Thomam apostolum: Hæc audiens mundi animam a perfidia, etc.; quæ habes hic, p. 326. Profertur idem locus in sexta Synodo universali Constantinopoli sub Agathone habita contra eosdem Monothelitas, anno Christi 681, inter testimonia ostendentia duas voluntates et duas operationes in Domino, excerpta ex libris patriarchii Constantinopolitani actione 10: Item relectum est eodem codicillo testimonium S. Joannis archiep. Constantinopolitani ex Sermone in Thomam apostolum et contra Arianos, cujus initium: Legi quidem et Ecclesie obtemperans, continens ista: Hæc audiens, purgavi animam a perfidia, et exui me ambiguum sententiam, assumpsi credulorum sensum, accepi corpus gaudens ac tremens. Expendi cum digitis et animæ oculum, et duas per hoc operationes sensi. Quod testimonium similiter collatum est cum libro membranaceo prolato a parte sedis Apostolicæ antiquæ Romæ et constituit. Rectius tamen legitur hic, τὴν μὲν νόμῳ τῆς Ἐκκλησίας, quam illi, legi quidem et Ecclesie.*

[14] *Εἰς τὸν ἅγιον Θωμᾶν τὸν ἀπόστολον, καὶ κατὰ Ἀρσιανῶν, καὶ εἰς τὸν ἐν τῇ Θράκῃ τυραννησεντα καὶ ἀναρεθέντα, καὶ αὐτὸν Ἀρσιανόν.*

Τὴν μὲν νόμῳ τῆς Ἐκκλησίας παθόμενος ἠθέλησεν, ὡς οὐδὲν ἐξ ἐμοῦ, τοῦ βήματος τῶν δὲ μεγάλων τῆς ὑποθέσεως ἐκνεκρώσεως ἀγγεῖον, καὶ πανταχόθεν συνήγομαι, πῶς ἀπαντήσω τῷ πράγματι, ποῦαν ἐβρω τῷ λόγῳ διέξοδον. Ὡς ζῶντα κηρύξω τὸν Θωμᾶν: Ἄλλ' ὁ τάφος ἀνακηρύττει τὸν θάνατον. Ὡς νεκρὸν διηγέσσομαι: Ἄλλ' ὑπὸ τῶν πραγμάτων ἐλέγχεται. Καὶ νεκρὸς ἐστὶ, καὶ ἀθάνατος· καὶ εἰθνηκεν ὡς ἄνθρωπος, καὶ διατρέχει τὸν κόσμον ὡς ἀγγελος· καὶ πάθος ἐδέξατο, καὶ κάθηται μά-

χεται· καὶ κάτω κείται, καὶ ἄνω εὐφραίνεται. Ὁδὸν γὰρ αὐτὸν ἴσχυον ἀποκρύψαι, οὐδέεις αὐτὸν ἠφάνισεν τόπος· ὅλην τὴν οἰκουμένην ἐκείνησεν. Ἐλάβε τάφον, ἀλλὰ πανταχόθεν ὡς ἥλιος ἀνατέλλει· ἐνίκησε τὴν γῆν ἐν λεῖψανα τοῦ δικαίου, καὶ πλατύτερος ἐφάνη τῆς κτίσεως διη· ἔσπευρον αὐτὸν ἡ γὰρ εἰς οἶνον τὸν κόσμον. Πᾶσα γυνὴ μέρος ἔχει τοῦ Θωμᾶ, πάντα τὸν κόσμον ἐκλή-

* Reg. et Savil. in marg. καὶ ἄνω παραφραίνεται.

qui passus et sepultus est, et resurrexit, uti novit; et pervenit in sinum Patris, quem nunquam reliquit. Ad quos ipse Dominus propheticè loquitur : *Circumdante hanc novam Sion, et complectimini eam* (Psal. 47. 15), hoc est : Conservate, muris cingite, præcibus munitè, ut quando merito iratus fuero, universamque mundi machinam concussero, considerans immortale vestrum sepulcrum, quæque mei causa geritis æquo animo signata, iram misericordiam vincam; qua quidem ductus, ex præmature vestram admittam supplicationem. Sacerdotium enim et regnum cum videro lacrymas fundere, quasi dolorum consors,

statim ad commiserationem flectar, meoque illius vocis recordabor : *Protegam civitatem hanc propter David servum meum, et Aaron sanctum meum* (4. Reg. 19. 34). Qui sicut vos una fide consentientes, voluntaria animi submissione dignitatem suam occultantes, vestitu denique ipso humilitatem animi præ se ferentes, multa ad me discipulorum millia traduxerunt, me tanquam insigne ferentium, et mundo placere studentium. Dixi enim : *Petite, et dabitur vobis : quærite, et invenietis* (Math. 7. 7). Ipsi gloria et imperium, nunc et semper, in sæcula sæculorum. Amen.

AD ORATIONEM IN SANCTUM THOMAM.

Concors certe est omnium eruditorum opinio concionem esse Chrysostomo prorsus indignam. Tillemonius vero, qui quantum ad volentem opusculi cæteris adstipulatur, opinatur hanc homiliam anno 402 Edessæ in Mesopotamia dictam. Videtur, inquit, ad tumulum S. Thomæ, id est Edessæ in Mesopotamia, hanc orationem dictam fuisse. Hic dicitur Deus turrim et caput Arianismi dejecisse, Thraciamque a tyrannide liberasse, tyrannumque exterminavisse. Precaturque ut etiam Occidentem ab Arianorum furore eruat, ut fur ille barbarus vincatur et profigetur, Arius pellatur, Imperator victor maneat. Hæc porro referri posse videntur in annum 402, anno videlicet elapso postquam Thracia a Gainæ tyrannide liberata fuerat, cum Alaricus Italia formidolosus erat. Uterque enim Arianus erat. Hic orator Arianos interrogat, undenam blasphema dicta sua accessissent; an ut Thomas Christi plagas tetigissent : Ecqua manu, inquit, an ea qua pretiosa vasa rapuisti? qua apostolos compilasti? qua barbari spolia exceperisti? qua mercedem impietatis tenuisti? qua sanguinis vasa conflasti? Hæc certe referri possunt ad direptiones a Gainæ Ariamque patratas, qui sane ecclesiis non pepercerant. Verum his quidpiam singularius subindicari videtur. Cum enim nusquam narretur Gainam aliquam apostolorum celebrem ecclesiam diripuisse : opinamur ipsum Arcadium Constantinopolitanæ Apostolorum ecclesiæ pretiosa vasa abstulisse, cum urgente barbaro, instanteque necessitate, non posset alio modo tantam auri vim conflare, quantam exigebat ille pro se et pro militibus suis. Hinc vero sententiæ favent hæc verba, mercedem impietatis tenuisti.

Hæc sane omnia, si non omnino explorata, admodum probabilia sunt. Quod autem ante tumulum S. Thomæ hæc concio habita fuerit, planum et assertum videtur ex hiis verbis sub finem homiliæ : *Suscipe urbem cineri tuo supplicentem, ætatem omnem ad legationem subeundam misit : senes et juvenes, tumulo adrolvimur.*

Interpretatio Latina est Frontonis Ducei.

SERMO IN SANCTUM THOMAM APOSTOLUM, ET CONTRA ARIANOS, DEQUE EO QUI TYRANNIDEM IN THRACIA OCCUPAVIT, ET E MEDIO SUBLATUS EST, CUM IPSÆ ARIANUS ESSET.

Legi quidem Ecclesiæ obtemperans, ut licuit, in hoc tribunal ascendi; verum argumenti magnitudine superatus hæreo, et undique constrictus, quo pacto rem istam exsequi, et quo genere orationis expedire possim, ignoro. Anne tanquam vivum Thomam prædicabo? Atqui mortem ejus prædicat tumulus. Anne mortuum narrabo? Atqui a rebus ipsis redarguor. Et mortuus est, et immortalis : et mortuus est

ut homo, et mundum percurrit ut angelus : et passionem excepit, et cum passionibus pignat : et deorsum jacet, et sursum lætatur. Nihil enim eum celare potuit, nullus eum locus occultavit; totum orbem terrarum illuminavit. Tumulus subiit, sed undecumque tanquam sol exoritur : vicerunt terram nihil reliquæ, ac rebus omnibus creatis amplior apparuit : per universum mundum gratia ipsum dispersit. Omnis

angulus partem aliquam habet Thomæ: omnem mundum implevit, et in singulis locis integer manet. In omnem terram exivit gloria ejus, et in fines orbis terræ tropæa ejus (*Psal.* 18. 5). Quo igitur eum nomine appellabo? solemne dicam? Atqui a nocte non vincitur. An stellam? At hunc dies mihi abscondit: omni tempore creaturas illuminat, omnem caliginem ab orbe terrarum exterminat. Non cum ipso nox permanet, non eum tenebræ obscurant, non flumen impedit; mare continere non potest, oceanus virum novit, barbari Thomam honore afficiunt: omnes gentes festum hodie celebrant, ejusque dictum Domino tanquam donum offerunt, *Dominus meus et Deus meus* (*Joan.* 20. 28): Con sanguineus meus et Creator meus, Redemptor meus et Rex meus. Hæc enim docuit Thomas, hæc nobis tanquam filiis hereditatem reliquit: tanquam thesaurum hunc sermonem natura reitit; universum genus hoc dicto firmatur: hoc verbum ad angelos usque protenditur: angeli tanquam anchoram confessionem hæc tenent: omnis creatura doctrinam hæc velut diademata circumfert. Solut Arius hæc oratione privatur, solus ille ab hereditate excedit, solus Christum cum Thoma Dominum non constituit: non enim cum ipso Deum agnoscit: servum appellat dominum; creaturas splendorem; spurium, legitimum; signum, opificem; non dicit Dominum et Deum horum sum, non favet veritati, non conjungit se cum Thoma, non sequitur justum; idque cum ejus diem colat, cum universo terrarum orbe festum celebret, et amicis Thomæ seipsum aggreget. Verum inprobitas virtutum non fallit, neque cum duce veritatis seductor apte copulatur: novit feram pastor, novit lupum venator, novit fluctum gubernator, novit tempestatem portus, novit hostem imperator, novit Thomas Arium, novit et ipsum repellit. Blasphemum cultum non admittit, in homicidarum speluncam non intrat, non cum illis diversatur; impiorum confessum averatur, vocem cum ipso pugnaciter detestatur; os quod contra Deum loquitur iniquitatem (*Psal.* 71. 6), odit; linguam quæ Dominum ac Deum non appellat, averatur, et ad eum ex toto terrarum orbe clamat: Ari, quid mihi blandiris? quid oleo caput meum impinguas? cur diem meum festum celebras, o nefarie? Blasphemum tuum hymnum non admittit: vane fidei tux non assentior: iniquam doctrinam tuam non agnosco. Ne me honores, qui Conditorum probo afficiis, non suspicio honorem ignominiam parientem. Si dominum probris oneras, quomodo servum coles? si meam fidem non tenes, quomodo memoriam festo celebrabis? si mecum non sentis, quomodo sepulcro meo communicas? Ego Christum Dominum et Deum esse sum edoctus: palpavi manum, et veritatem inveni: propriis digitis sum certior factus: non alius mihi doctrinam inseruit, non miraculum auribus accepi, non iis credidi, qui mihi dicebant, *Vidimus Dominum*: repugnavi apostolis, restiti Petro, cum docere me conaretur: dixi illi, O homo, quid me perturbas? quid mihi verba pro rebus offers? quid mihi imperas ut verbis adductus credam? Nisi videro, non credam. Ut vidisti tu, videam et ego; ut edoctus es, edocear: ut didicisti, discam. Quod predicandum mihi est, intuear, ac deinde predicabo. Nemo fando audita annuntiat, nemo doctrinam a rumore manentem proponit, nemo me res tuas divulgantem recipiet. Si interroget, quo pacto resurrexerit Christus, quid dicam nescio. Si dicam, Petrus mihi dixit, quis ut fide digno assentietur? Videam, et predicabo; discam, et docebo; persuadear, et persuadebo. Dicam ego quoque, Thomas apostolus

non ab hominibus, neque per homines. Hæc ego cum dicerem, apparuit Dominus, et continuo pugnam dimisit, atque ad me: Quid tibi accidit, Thoma? qui cum Petro pugnas? quid cum amicis contendis? Ades, et miraculum experimento cognosce: disco reipsa resurrectionem: affer manum tuam, et corpus vide. Si potes, tene; si mundos digitos habes, vestigia clarorum tange; si credas, assequeris etiam; si vero contendas, non invenies; si sis incredulus, non cognosces; si dubites, quod passibile est non comprehendes; si passione tenearis, quod passio obnoxium non est, non percipies. Hæc audiens purgavi animum ab incredulitate, et ambigam sententiam exui, credulum sensum assuopsi, tetigi corpus, gaudens et tremens, expandi cuoi digitis et anima oculum, et duas de cætero operationes cognovi; prehendi, et aspexi, ac manu quidem corpus tenui, anima vero Deum percepi; et quod exterius mirabile erat, iuveni; quod interius, formidabile; quod apparebat, iogens; quodque tenebatur, admirandum. Exclamavi ergo, de eo quod comprehendieram obstupescens: *Dominus meus et Deus meus* (*Joan.* 20. 28). Nusquam enim servum intuebar, nusquam species humilis apparebat. Et quod ejusdem mecum erat nature, succubabat, de eo divinitas effulgebat; et quod ferebatur, exaltatum erat; et quod ferebatur, glorificatum apparebat: cumque dux res diverse intelligerentur, una erat persona, quæ adorabatur. Hæc ego experimento percipi, hæc digitis tractavi, hæc animo intellexi: tu vero, Ari, unde blasphemiam es edoctus? unde quæ prædicas, didicisti? num Christum ut ego palpasti? num manum admovisti? num vestigia clarorum scrutatus es? num digiti testimonium seruit? Tunc Christum tenuisti? qua vero manu? an ea qua pretiosam suppellectilem rapuisti? qua apostolos compulisti? qua barbari spolia excepisti? qua mercedem impietatis tenuisti? qua sanguinis vasa conflasti? hæc ipsa Christum contractasti? Absit. Non adeo iniquus est Dominus, non adeo imprudens Christus, ut suam tibi carnem credat: non prehensisti, quem repulisti; non atrectasti, quem odisti; non scrutatus es, quem depressisti. Si enim scrutatus esses, non humiliasses; si recte perquisivisses, non adeo perverse interpretatus esses. Apage, recipe mercedem nequitia, cade cum commilitonibus tuis. Interim jam unani ex turribus tuis dejeci, jam Thraciam tua tyrannide liberavi. Adhuc modicum, et te funditus undique perdam: adhuc modicum, et te ex orbe terrarum exterminabo. Modo tibi caput abscondam, modo superbia tua Occidentem quoque liberabo Ita fac, beste Thoma, sermonem opere comple, exsequere quæ dixisti, præclarum principium fine confirma: ut Thraciam liberasti, sic et Occidentem liberato. Audiam et latronem sicut et tyrannum exicis: imperatorem victoria coronato, pacem mundo largire, sudores eorum qui convenerunt, suscipe. Suscipe urbem cineri tuo supplicantem: ætatem omnem ad legationem obeundam misit. Senes ac juvenes tutulo advolvitur, virgines et adolescentes tuum corpus amplectimur, infantes passerum in morem hianti ore prospiciunt: noli talem speciem aspernari; ne vacuos labores nostros dimittas: da competentem sudoribus nostris mercedem. Nihil a te magnum postulamus: quæ possides petimus; quæ das, querimus; quæ videre vis, desideramus, barbarum subactum, Arium pulsam, imperatorem coronatum, mundum conversum, Christum exaltatum, et ab universo simul orbe terrarum audientem, *Dominus meus et Deus meus*: cui gloria, vi mor, et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

MONITUM

Jure inter spurias hanc sive orationem sive homiliam ablegavit Fronto Ducenas. Nihil enim hic Chrysostomo dignum, non stylus, non dictio: nulla ex dotibus hic comparet, quis fulgebatur ille divus orator. Hic vero quisquis sit Graeculus exclamationibus, maximeque interrogationibus totam replevit orationem. Memoria autem labitur cum in longissima apostrophe Stephanum inducit Judaeis dicentem: ἀλλ' ὁ ἐξ ὧν, καθ' ὧν ἐκ μιᾶς λέωνος, τῶν σκίους τῆς ἐκλογῆς, Παῦλος κρᾶζει. Εἰ γὰρ ἔδωκεν, οὐκ ἂν τὸν Κύριον εἶ; δόξας ἐπαύρουσαν: Verum is qui ex vobis est, vel contra vos potius, vas electionis, Paulus clamat: Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriae crucifixissent: quasi vero potuerit Paulus, tunc Christo et Christianis

[17] Εἰς τὸν ἄγιον Στέφανον τὸν πρωτομάρτυρα.

α'. Στήθωμεν ἄνεστιν ἐγκωμίων τὸν Στέφανον, καὶ τοῦ τῶν ἑταίρων αὐτὸν περιβράντων ῥόδου: ἥδη γὰρ αὐτὸς ἔκτανεν τοῖς τῆς πίστεως προστεφάνωσι ἄδικοι. Ἐκεῖνο μὲν γὰρ ἐν γράμμασι· Μὴ σοφείσθε ἀπὸ τῶν ἀποκτανόντων τὸ σῶμα· ἀλλ' ἡ περὶ τὸ σῶμα συν- ἄφεια τῶν δυσχερέων εἰσιγῆς. Τοῦτου δὲ τοῦ νεανίου βου- ληθέντο: μαρτυρικῶς ἀναβίβασθαι νίκας, πᾶσα ἀπελη- λυται δυσχερεία· ἐσιλά δὲ καὶ φόβος ἀργεῖν ἐμελέτησεν. Ὅστε γὰρ ἀρχιερέων ἐφρόθη μανίαν, οὐκ ἱερῶν ἰδαι- λεία θρασύτητα, ὅτε προσβύτηρον αὐτὸν κατέπληξαν λόγοι, οὐ γραμματίων αὐτὸν ἀπειλὴ διατάραξεν, οὐ λόγοι συκοφαντῶν τὴν αὐτοῦ προθυμίαν ἐπέκοψαν, γενναίῳ δὲ τινι φρονήματι εἰς τοὺς ὑπὲρ Χριστοῦ ἀγῶνας κατέσπευθε. Τίς τοίνυν θητηῖον ἀξίους ἑταίρους τῶ ἀγωνιστῆ προσάγει; τίς ἀνθρώπων ἀνάλογον τῆς αὐτοῦ πολιτείας ἐγκωμίων διακρίσει; ποία γλώσσα τὰς τοῦ ἀριστεύου ἐξεπίτηθ' ὑψηλοῦς θέσας; ποῖον στόμα πρὸς ἑκπαῖνον τῶν τοῦ Στεφάνου ἀγωνισμάτων ἀνοίγησαι; ποία μετὰ ἰπαρχίται τὰς ἀνδραγαθίας· εἰπέτω τὸ ποιοτὸ μάρτυρος; Ἐπὶ τῆς γῆς γὰρ ἐπάλαμι, καὶ τὰ ἐν οὐρανῷ περισκεπτεῖτο· ἐν τῷ βίῳ παρῆν, καὶ τὰ ἐν ὀψιότοις περιώδευε· μετὰ τῶν θητηῖων διελέγετο, καὶ ἀθανάτους συνετάττετο· ἀνθρώποις ἀπεμάχετο, καὶ συνε- ἔδρευεν ἀγγέλους. Πᾶσα λοιπὴ ἡλικία τὸ βέβαιον ἔχειτο· Στέφανος γὰρ ἐπάλαμι, καὶ ὁ ἀρχεπίσκοπος ἑπα- στῆν. Ἐχέτω λοιπὸν ἡλικία ἐπὶ τὸ μαρτυρῆσαι τὸ βέβαιον· καὶ ὁ ἐν γῆρα κατορθῶν τὸς στεφάνου λαμβάνει, καὶ ὁ νεανίας ἀβλήτας στενανοῦται, καὶ μετρά- κιον παλαιῶν κομίζεται γέρας, καὶ ἠθλια ἀγωνιζόμενα κομίζονται στεφάνου, καὶ γυναικα παρατάξμενα στεφα- νόνται θέξη, καὶ παρθένοι παλαίσσασα κομίζονται νίκας. Στεφάνου τόνον ἀνοίξαντος τοῦ μαρτυρίου τὰ; πύλας, πᾶσα λοιπὴ ἡλικία ἐπὶ τὸ μαρτυρῆσαι τρεχέτω. Πρῶτος γὰρ Στεφάνος τῷ τῶν ἄνω ἀντίστοιχῶς, πρῶτος τῶς κατ' αὐτοῦ ἀνεβέβατο νίκας, πρῶτος τῶν καλλινί- κων ἐκείνων ἀπέρθετο ἀγῶνον, πρῶτος διὰ Χριστοῦ τὰ τοῦ Χριστοῦ ἀνέβητο πάθος· ὑπέδειξε θητηῖοι, πὺς παίζεται θάνατος· ἔδειξεν ἀνθρώποις, πὺς νέκρωσις γίνωσι ἔστι· ἐγνώρισεν τοῖς ἐν τῷ βίῳ τὰς οὐρανίους ἀνάδους. Στεφάνος γὰρ πλῆρης χάριτος καὶ δυνά- μεις ἐποίησεν σημεῖα καὶ τέρατα ἐν τῷ λαῷ. Εἰς μέγ- ζονα προκοπήν τὸν Στέφανον ἡ τοῦ Πνεύματος προβί- θας χάρις· τὸ γὰρ ἄμπερον τῆς αὐτοῦ πίστεως παρηγ- χέτω τὸ βέβαιον. Διάκονος γὰρ ταῖς, μάρτυς ἀνεβίβη- εἰς χρεῶν κατατάξμεν χρεῖαν, εἰς θαυμάτων προέκοψε χάριν· τραπέζων ἐτάγη διάκονος, καὶ τραπέζων ἀν- εβίβητο ἐργάτης. Στεφάνος δὲ πλῆρης πίστεως καὶ δυνάμειος. Ἐχέτω, φησὶν, ἐν προσήγορι τὸν τῆς νίκης στεφάνου ὁ Στεφάνος· Στεφάνος, ὁ ἀμείλιχτος πόλεμον γυνώσκας τῷ βίῳ, ὁ ἀδίδακτος μάχην ἐμφανίτας τῷ κόσμῳ, ὅτι ἐγεν ἐν ἑβίαι· τοῦτο ἡ φύσις, καὶ Στεφάνος κατὰ ἀνωματόν στρατιᾶ; παρατάξμετο μόνος. Πίστις γὰρ αὐτῷ τῶν ἀγῶνα; κατορθῶν· ἑλπίς μετὰ τέλος προ- σερπίπτει παλαίειν. Στεφάνος πλῆρης πίστεως καὶ δυνάμειος. Στεφάνος, ὁ ἀγαλλῶσται τὴν ἀρχεπίσκοπον

δείξας, ὁ προαιρέσει γενναίῳ κατ' αὐτοῦ τρόποι εὐεργε- τῶν, ὁ δαίμονας παρασκευάσας θρηνηῖν, καὶ ἀνθρώπους χορεύειν Στεφάνος ὁ πρῶτος τῶν μαρτύρων προποῖ- τος, ὁ στρατηγὸς τῶν διὰ Χριστοῦ ἀγωνιζομένων. Ὅς γὰρ ἂν διὰ Χριστοῦ δοξῆται παλαίει [18], Στεφάνου εὐρίσκεσι διδάσκαλον· ὅτις μαρτυρῶν ἐφάταται ἀγῶ- νων, Στεφάνον μιμεῖται. Στεφάνος τὸ ἀκροβόλιον τῶν διὰ Χριστοῦ ἀγωνιζομένων, ἡ κρητὴς τῶν δι' αὐτὸν ἀπο- θησκόντων. Στεφάνος πλῆρης πίστεως καὶ δυνάμειος, Πανταρχεῖν περιεπέβρατο ὁ τοῦ Χριστοῦ στρατιῶ- τῆς, ἐκατέρωθεν ἐτεδωμάκιστο ὁ εὐσιτῆς πολεμάρχης· Πλῆρης πίστεως καὶ δυνάμειος. Ἐπήρασαν, φησὶ, ταῦτα πρὸς νικην, ἐξίστασαν ταῦτα παραχειρὶ τὸ τρῶ- παιον. Πίστις γὰρ καὶ δυναμὶς καὶ ἐν ἀρχεπίσκοπον εἰνικα. καὶ Ἰουδαίους κατέπληξε. Πλῆρης πίστεως καὶ δυνάμειος ἐποίησεν σημεῖα καὶ τέρατα μεγάλα ἐν τῷ λαῷ. Θαυμάσιον ὁ ἀριστεύς ἐνεβίβητο πλῆθη, τραπέζων πλῆθος ὁ Χριστοῦ ἐργάτης στρατιῶτης· Ἐποίησεν σημεῖα καὶ τέρατα ἐν τῷ λαῷ, χυλοῖς μὲν χαρίζμενος δρόμους, παρτίους δὲ ὑγιεινὰ ἐπέκτισεν, ἵνα πρὸς φθόνον τῶν ἀρχιερέων διεσπῆρ· ὅπως ἐπε- ἔθμεν διὰ Χριστοῦ γεῖσασθαι θανάτων. Εἶτα ἐκαλεῖται κατ' αὐτοῦ ἀνθρώπιν ἀσεβεστάτων πεντάποιον.

Ἀνέστησαν γὰρ, φησὶ, τινὲς τῶν ἀπὸ τῆς συναγω- γῆς τῆς λεγομένης Λιβερτίνων, καὶ Κυρηναίων, καὶ Ἀλεξανδρῶν, καὶ τῶν ἀπὸ Κιλικίας καὶ Ἀσίας, συνήγοροντες τῷ Στεφάνῳ. Ὡς πῶνον ὅλον ἡ κακία συνήγαγεν! Ὡς πῶνον ὅλον ὁ φθόνος συνέτρεψε! Λιβερτίνους, Κυρηναίους, Ἀλεξανδρίους, καὶ τοὺς ἀπὸ Κιλικίας καὶ Ἀσίας, Ἄπειρος, φησὶν, ὄχλος καθ' ἑνὸς περιτάξμετο στρατιῶτον· ἄμπερον πλῆθη καθ' ἑνὸς ὄρ- μασον ἀριστεύς· πέντε πόλεων ἀνδρῶν ἐπ' ἑνα κατέδρα- μον νεανίαν. Ὁ τῆς ἀνατρεῦτον τῶν Ἰουδαίων κακία; ἰ ἐξ αὐτῆς τῆς θέας ἡ ἠβλήσαν τῶν ἀριτεῖα ἐκφορῆται, ἵνα τῷ ὑπερβολῆ τοῦ πλῆθους ὑπεκλυθῆ τὰ νεύρα. Εἶτα καὶ ταῖν ὁ παμ- ὄνηρος ἐπιτιθεῖται τῆ μάχῃ, καὶ ζητη- μάτων τῷ Στεφάνῳ ἐν προεμίαις πλάκουσι λόγους. Ἀνέστησαν γὰρ, φησὶ, τινὲς ἐκ τῆς συναγωγῆς τῆς λεγομένης Λιβερτίνων, καὶ Κυρηναίων, καὶ Ἀλεξαν- δρῶν, καὶ τῶν ἀπὸ Κιλικίας καὶ Ἀσίας, συνήγορον- τες τῷ Στεφάνῳ. Πι, φησὶν, ὡ νεανία, ἀπεριστάτως ὄβριξες τὸ θεῖον; τί μεμειλημένους λόγους πεθεῖτε τὸν ὄχλον; ἰ θαυμάτων ἀπάτη διακτεδῆεις τὸ ἔθνος; Ὅδε τῶν ζητημάτων τὸ πέρας· Θεὸς ἔστιν ὁ ἐκ Μαρίας τε- γηθεῖς; Ἀμυοιργῆς ὁ τοῦ τέκτονος υἱός; οὐ θεοὺς καὶ τῶν κώμη, καὶ τροφῆς ἡ Ναζαρέτ; θεῖον φαντάγη τὸν ἐπὶ τῆς τεχλέτας; θεός, ὁ δὲ ἐπὶ εὐτελείαν ἐπαργαυθεῖς ἐν τῇ φάτην; ὁ ἀποδράσας ὀργισθέντα τὸν Ἡρώδην; ὁ πρὸ; κάβαρτον λουτρὸν διεξάμενος Ἡρώδαν; ὁ παίνην

* Legendum putant Fronto Ducenas et Savil. συνήγορον- τες τῷ Στεφάνῳ. ἰ ἐξ αὐτῆς τῆς θέας ἐχέτωσιν τὸν ὄχλον κατεπληξε, ἐξ αὐτῆς τῆς θέας, etc.

IN ORATIONEM SEQUENTEM.

infensissimus, hoc dictum jam protulisse. Verum hujusmodi memoriæ lapsus non satis esset ad hanc concionem Chrysostomo abjucandam, nisi alia adessent bene multa, quæ opusculi vobiscum arguant. Quot enim *μεμνησθέντες σφάλας* in doctoris nostri concionibus animadvertimus! Multa certe, quæ longum esset recensere. Plurima quoque hujusmodi ad hunc locum congerit Fronton Ducæus, quibus referendis supersemus, ne in re notissima diutius immoremur. Verum ex aliis tutoribus indicis constat hanc concionem alicujus indocti hominis esse, qui eam Chrysostomo adscripserit.

Interpretatio Latina est Frontonis Ducæi.

LAUDATIO SANCTI STEPHANI PROTOMARTYRIS (a).

I. Coronemus Stephanum laudum floribus, eumque rosas præconiorum conspergamus; jam enim se ipse fidei præmiis ante coronavit. Scriptum quidem erat: *Nolite timere eos, qui occidunt corpus* (Matth. 10. 28); at connexio cum corpore difficultatem afferebat. Verum ubi juvenis iste victorias martyrum voluit obtinere, difficultas omnis submota est; timiditas autem metusque cessavit. Nam neque pontificum insaniam est veritus, neque sacerdotum audaciam refovidavit, neque terruerunt eum verba seniorum; non scribarum ipsum minæ perturbarent, neque synoptarum sermones ejus ardorem animi retinuerunt, sed ad obcumbam pro Christo certamina generosa mente præparabat. Quis ergo mortalium dignus athlete: laudes offerat? quis hominum convenientem ejus vitæ actionibus laudationem contexit? quæ lingua poterit decora præstantissimi bellatoris effari? quodnam os ad Stephanum agones prædicandum aperiret? quæ tantam labia struam protomartyris sufficienti facinoribus enarrandis? Et enim luctabatur in terris, et quæ sunt in cælis contemplantur; in hac vita versabatur, et quæ sunt in excelsis, percurrabat: cum mortalibus colloquebatur, et immortalium ordinibus jungebatur: cum hominibus depugnabat, et cum angelis choreas ducebat. Omnis atque deinceps homo animo esto: Stephanus enim luctatus est, et auctor mali collapsus est. Bono animo deinceps esto etiam is qui in canitie decerit; et qui in senectæ præclare se gerit, corona donatur; et qui adolescentem pugnaverit, coronatur; et puer qui luctatus fuerit, refert præmia; et infantes qui in agone contendunt, coronas reportant; et mulieres quæ in acie steterint, gloria coronantur; et virgines quæ luctatae sunt, victoria consequuntur. Postquam igitur martyrii portas Stephanus re-eravit, omnis in posterum ætas ad martyrium errat. Primus enim Stephanus tyranno resistit, primus de illo victoriam obtinuit, primus illos gloriosos agones inchoavit, primus pro Christum Christi passionis excepit: quo pacto mors luctatorum, mortalibus indicavit; quo pacto interitus sit risus futurus, hominibus demonstravit: his qui in hac vita versantur, vias, quæ in cælum ferunt, patefecit. Stephanus enim, plenus gratia et fortitudinis, faciebat signa et prodigia in populo (Act. 6. 8). Ad majorem profectum Stephanum Spiritus gratia provehebat: ejus quippe fidei immensitas constantiam pollicebatur. Diaconus enim constituitur, martyr effectus est: viduarum necessitati præpositus, ad miraculorum gratiam profectus: diaconus mensis præfectus est, et prodigiorum effector esse redditus. Stephanus autem plenus fide et fortitudine. Habeat, inquit, in nomine coronam victoriæ Stephanus: Stephanus, qui bellum, in quo se nemo exercuerat, hominum vite manifestavit: qui pugnam, quam nemo docuerat, mundo patefecit. Non erat hoc positum in more naturæ, et Stephanus adversus militum incorpoream solus in acie stabat. Fides quippe feliciter ei certamina emulicibat; spes inclitabat ut ad finem usque

depugnaret. Stephanus, plenus fide et fortitudine Stephanus, qui mali auctorem captivum ostendit, qui generoso mentis arbitrio tropæum adversus ipsum erexit, qui demones ut lugerent, et homines ut choreas agerent, effectus: Stephanus primus martyrum tropæum tenens, pro Christo decertantium dux copiarum. Quisquis enim cœperit propter Christum pugnare, Stephanum doctorem nanciscitur: quisquis certamina martyrum aggressus fuerit, Stephanum imitatur, Stephanus primitus propter Christum decertantium, fundamentum propter ipsum morientium. Stephanus plenus fide et fortitudine. Undique munitus armis erat Christi miles, ex utraque parte loricator erat pius imperator: plenus fide et fortitudine. Sufficiebant, inquit, hæc ad victoriam: poterant hæc tropæum acquirere. Fides enim ac fortitudo et mali auctorem vincebat, et Judæos perterrefaciebat. Plenus fide et fortitudine faciebat signa et prodigia magna in populo. Miraculorum turbam vir fortissimus edebat, portentorum unam magnam vim Christi miles operabatur: faciebat signa et prodigia in populo, tum claudis cursum largiens, tum paralyticis sanitatem effundens, ut pontifices ad invidiam confiterentur: adeo Christi causa morti optetere desiderabat. Tum adversus ipsum hominum impiissimorum evocat pentapolim.

Surrexerunt enim, inquit, quidam de synagoga, quæ appellatur Libertinorum, et Cyrenensium, et Alexandrinorum, et eorum qui erant a Cilicia et Asia, disputantes cum Stephano (Act. 6. 9). O quantum turbam improbitatis convocavit! Libertinos, Cyrenenses, Alexandrinos, et qui erant a Cilicia et Asia. Infinita, inquit, turba contra unum militem aciem instruxit; innumerabiles copie adversus unum fortissimum bellatorem impetum fecerunt; quinque civitatum viri in unum juvenem incurrerunt. O militiam Judæorum insanabilem! Ex ipso aspectu fortissimum bellatorem terrere valuerunt, ut multitudinis copia nervi debilitarentur. Deinde ordinem adhibent pugne sceleratis-simi homines, atque initio questionum nodos sermonibus necant. Surrexerunt, inquit, quidam de synagoga, quæ appellatur Libertinorum, et Cyrenensium, et Alexandrinorum, et eorum qui erant a Cilicia et Asia, disputantes cum Stephano. Quid, inquit, adolescens, inconsiderate contumelias Numen incescit? quid meditatis verbis populo persuades? quid miraculorum fallacia gentem dissipat? Illic terminus questionum: Deusne est qui ex Maria natus est? Creatorne est fabri filius? nonne Bethleem castellum istius, etATRIX Nazaret fuit? Deum confingis non esse, qui in terris partu est editus? qui propter tenuitatem in præsepio fasciis est obvolutus, qui Herodem fugit iratum, qui lavacro Jordanis ad emundationem est usus, qui fami subditus fuit et siti, qui fatigationem sustulit et somnum? qui captus est, nec aufugere valuit? qui alapis cæcus est, neque seipsum est ultus? qui suspensus est, nec descendere potuit? qui execrandum et ignominiosum finem sortitus est? Eum qui positus est in sepulchro, in cælo esse confingis? qui mortali-bus est æqualis, cum mortuorum esse prædicas vi-

(a) Collata cum Codice Regio 2542.

tam? Num igitur Deus ista pati sustinisset? nonne solo mandato suo sese invadentes necasset? nonne imperans subito motum intulisset? Aut ergo cessa ab hac injuria, aut parem tu quoque mortem ex-
cipere.

2. Talia quidam dicebant, dum cum Stephano disputarent. Tum Stephanus: Nonne prophetarum apud vos scripta servantur? nonne vos libros Veteris Testamenti perfolutis? nonne invicem dicebatis: *Nos scimus quia Moyse loquutus est Deus, hunc autem nescimus unde sit? nos Moyses discipuli annus (Joan. 9. 29. 28).* Nonne Moyses dixit: *Prophetam suscipienti vobis hominum Deus de fratribus vestris, tanquam me; ipsum audietis (Deut. 18. 15)?* nonne ante multos annos scripsit Michæas: *Et tu, Bethleem terra Juda, nequaquam minima es in principibus Juda; ex te enim exiit dux (Mich. 5. 2)?* nonne partum innotte prænuntiavit Isaias: *Ecce virgo in utero habebit (Isai. 7. 14)?* nonne aditura in præsepio duo animalia prædixit Ambracum: *In medio duorum animalium cognosceris (Habac. 3. 2)?* nonne fugam in Ægyptum propter Herodem dixit Isaias: *Ecce Dominus venit super subem leem in Ægyptum (Isai. 19. 1)?* nonne Jordanis aquarum fugam David præsignificavit: *Viderunt te oque, Deus, viderunt te aquæ, et timerunt (Psal. 76. 17)?* nonne molestiarum et laborum ejus eventum ante scripsit Isaias: *Ipse peccata nostra accepit et agrotationes portavit (Isai. 53. 4. Matth. 8. 17)?* nonne clavorum violentiam David propheta prædixit: *Foderunt manus meas et pedes meos (Psal. 21. 17)?* nonne suspensionem in ligno Moyses ante prædixit: *Videbitis vitam vestram pendentem in ligno (Deut. 28. 66)?* nonne sepulturam in monumento Jacob ante scripsit: *Requiescens dormivit ut leo (Gen. 49. 9)?* nonne resurrectionem David prænuñciavit: *Surge, Deus, judica terram (Psal. 81. 8. et 46. 6)?* nonne que ad ascensionem spectant idem prædixit: *Ascendit Deus in júbilo? Aut igitur in alio quopiam ascendit prophetas esse completas, aut tanquam Deum crucifixum adorare. Nam vos quidem, o stulti, Moyses prophetiam ignescentes, nudum vos hominem crucifigere putabatis; verum is qui ex vobis est, vel contra vos potius, vas electionis, Paulus clamavit: *Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloria crucifixissent (1. Cor. 2. 8).* De ipso redarguens vos principes apostolorum dicebat: *Vos autem sanctum et justum negastis, et peccatis virum homicidam donari vobis: anciores vero vitæ interfecistis (Act. 5. 14. 15).* Vestram hanc vocem cum nullo ante novisset Isaias, dicebat: *Vae iis qui dicunt amarum dulce, et dulce amarum (Isai. 5. 20).* Cum igitur Stephanus ita disereret, *Non poterant resistere sapientia et Spiritui qui loquebatur.* Rectoque dictum est illud, *Quiderem.* Nam quia superius dixerat, *Surrezerunt quidam de synagoga,* hic dicit, *Non poterant resistere.* Itaque silentio lingua eorum compressa erat, sua omnes labia concludent, sermonum sagittas inhibebant, verborum arcus compescabant, sub lingua lanceam improbitatis occultabant. *Non poterant resistere sapientia et Spiritui qui loquebatur.* O res novas et inusitatas! quam recte scripsit Lucas! quam certo effecit, ut promissa Christi apparent! Dixit enim Christus: *Dabo vobis os et sapientiam, cui non poterant resistere omnes adversarii vestri (Luc. 21. 15).* Recte igitur inquit: *Non poterant resistere sapientia et Spiritui, qui loquebatur.* Cui tandem sapientia? Christo qui in ipso loquebatur. Christum autem sapientiam esse, prædicit qui dicit Paulus: *Christus Dei virtus, et Dei sapientia (1. Cor. 1. 24).* Ipsum autem loqui in iis, qui se gratos præbent, ut acias, alio loco scribens dicebat: *An experimentum quaeritis ejus, qui in me loquitur Christus, qui in vobis non infirmatur, sed potens est in vobis? Et non poterant resistere sapientia? (2. Cor. 13. 5),* hoc est, Christo. Quis enim resistet ei, et sustinet? Et non poterant resistere sapientia et Spiritui. Cuiquam spiritui? Paracletico, de quo in præcedentibus dicebat: *Stephanus autem plenus fide et fortitudine; ac rursus,**

Cum autem esset plenus Spiritu sancto, intendens in caelum, vidit gloriam Dei. Tunc itaque summisserunt viros, qui dicerent se audivisse eum dicentem verba blasphemiam in Moysen et Deum (Act. 7. 55. et 6. 8. 11). Successit invidie falsum testimonium. Summisserunt viros. Pecunia mendacium coemerunt: Veritate, aiebat, o venerabiles viri, rebus nostris studia vestra subministrare! cogitatis nostris operam lingua vestra navet: consiliis nostris vos vestrum inserviat. Novus enim Galilai defensor exortus est: propugnator illius surrexit ac vindex. Deum in sepulcro jacentem coit: Creatorem sepulcro conclusum prædicat: eum qui positus est in monumento, in caelis esse confugit: eum cui milites illuserunt, autumat eum militia caelesti versari: eum qui ne scriptum quidem vindicare potuit, creaturæ iudicem fore pollicetur. Ilujus corpus Joseph in monumento reposuit: et hic eum a dextris Dei sedere confugit: cujus discipuli tanquam deceptorem ipsum negarunt, et hic ait fore ut omnis ei lingua confiteatur: de cruce descendere minime potuit, et hic ejus secundum adventum a caelis pollicetur: ei malefici conviciabantur, quod neque seipsum neque illos salvare posset, et hic contenta voce Salvatorem hunc mundi esse proclamat. An tale facinus unquam vidistis? an vero omnino tantæ demeritæ ac blasphemiam verba audistis? Vos itaque prætextu operam navate, et celeberrimæ apud eos, qui nunc vivunt, gloriam vobis comparabit. Tum vero posteri calumniarum, qui Nabulthem quondam oppræserunt, ejusmodi verbis sunt usi: audivimus eum loquentem verba blasphemiam in Moysen et Deum. Adversus ipsum, inquit, legislatorem ausus est d. dicere: denuntiabat illic nobis dicens: *Attendite, popule meus, legem meam (Psal. 77. 1):* et hic clamavit fore, ut traditiones mutet Jesus, quas tradidit nobis Moyses. In Moysen apud universam gentem venerabilem blasphemavit: in eum qui in auxilium sibi creaturam omnem adcevit, qui a gravi servitute gentem liberavit, qui virga maris undas in murum convertit, qui oratione copias Ægyptiorum in profundum demersit, qui oratione caelestem de nocte columnam accendit, qui caelestem panem nullaque agriculturae ope confectum comparavit, qui virga fluente ex sterili saxo hausit. In Moysen. Quid autem de hoc, In Moysen, sermonem protrahe? *Et in Deum.* In ipsum caelum tela jacit: adversus ipsum Conditorum linguam extendit: mortuum Deo Creatorique oppositum prædicat. In Moysen et in Deum, Commoverunt itaque plebem, et seniores, et scribas: et concurretes rapuerunt eum, et adduxerunt in concilium (Act. 6. 12). Populum in iram concitarunt, et eum rapuerunt: ovem rapuerunt frae, et adduxerunt in concilium hypocrisis atque invidie: plenum, a veritate alienum, et expertis æquitatis: et adduxerunt eum in concilium, de quo Jeremias multo ante clamavit: *Non sedi in concilio ipsorum vanitatis (a) (Jer. 15. 17).* Et staterunt falsos testes dicentes: *Homo iste non cessat loqui verba blasphemiam adversus locum sanctum, et legem (Act. 6. 15).* Templum, inquit, locum istum non erubuit afficere contum: his, ubi eloquia divina recitantur, ubi prophetarum scripta buccinantur, ubi tabulae ne manna caeleste, ubi arca et virga Aaronis, ubi canities pontificum, et dignitas seniorum, honore scribarum: sed ludibrium existinat locum: templum vile esse pronuntiat. Neque contra locum tantum verba facere, sed et contra legem est ausus. Unbram esse legem fingit: figuram Vetus Testamentum esse adducter prædicat: Galilæum dicit Moysen esse majorem, Mariæ filium legislatore prædicat potentiorum: non seniorum est reveritus dignitatem, non scribarum turbas

¹ Reg. habet.... O venerabiles viri, rebus nostris aures vestras præbete; rebus nostris.... subministrare.

(a) Hic versiculum desumit ex Psal. 23, v. 5, ubi legitur non sedi cum concilio vanitatis. In Jeremia vero 17, sic legitur, non sedi in concilio latendum.

δουλεύσας καὶ διήγη· ὁ κόπος αἰσθόμενος καὶ ἕπνου, ὁ κρατήθεις, καὶ μὴ ἰσχύσας διαδραῖσαι· ὁ ραπισθεὶς, καὶ λαυτὸν μὴ ἐκδικήσας· ὁ ἀναρτήθεις, καὶ καταβῆναι μὴ ἰσχύσας· ὁ ἐκπάρτος καὶ ἀφροδιστὸν εὐράμενος τέλος· Τὸν ἐν τάφῳ τεθέντα, καὶ ὀφθαλμοὺς εἶναι γαννάθῃ· τὸν παρακλήσαντον θνητοῖς, νεκρῶν ζωὴν εἶναι κηρύττει· Κατέβηκεν οὖν θεὸς ταῦτα παθεῖν· οὐκ ἔκλεισε, καὶ τοὺς ἐπιλόθοντας ἐνέκρου· οὐκ ἠρώτησαν αἰρινῶν ἰατρῶν τὸν θάνατον· Ἡ παῖσαι τοῖν τῆς πλάνης, ἣ τὸν ἴσον αὐτοῦ δίχου καὶ οὐ θάνατον.

β. Ταυτὰ τινὰ λέγοντες· ἦσαν συζητούντες τῷ Στεφάνῳ. Εἶτα ὁ Στέφανος· Ὁ οὐκ ὄντι φυλάττονται τὸν προσφώνη τὰ συγγράμματα· οὐκ ὄντι τῆς Παλαιᾶς ἀναπτύσσεται βιβλίους· οὐκ ἔλιγες ἀλλήλους, Ἡμεῖς οὐδαμῶν, δεῖ Μωσθεῖ λέλειπμεν ὁ θεός, τοῖτον εἰσὶ οὐκ ὄντων πᾶσαν ἔστιν ἡμεῖς τοῦ Μωσθεῶς μαθητὴν ἔσμεν· Οὐκ Μωσθεῖς ἔλαβ· Προφήτην ὄντων ἀναστήσει Κύριος ὁ θεός ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὡμῶν ὡς ἐμῆ· αὐτοῦ ἀκούσθεως· οὐ προγράφη πῶρρωθεν Νίχαλας· Καὶ σὺ, Βηθσέμῃ γῆ Ἰούδα, οὐδαμῶς ἐλιπνίχθη εἰ ἐν τῷ ἵερῷ ἱερῶν Ἰουδα ἐκ σοῦ γὰρ ἐξελίσσεται ἡρώμενος· οὐ τῆς ἀπειρηγῶτος ὁ Ἰσάας προσηγήμενος τὸν τόκον· Ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει· οὐ τὸν ἐν τῇ φάτῃ ζωὴν τὴν παρῶσταιν ὁ Ἀμδακίμου προσέειπεν· Ἐν μῆσθι δύο ζώων γυνωσθήσῃ· οὐ (18) τὴν ἐν Αἰγύπτῳ φωνήν· Ἡ ῥῶδην εἶπεν ὁ Ἰσάας· Ἰδοὺ Κύριος ἔρχεται ἐπὶ νεφέλῃς κούφης εἰς Αἴγυπτον· οὐ τὸν ὀδόντων τὸν Ἰερῶσιν τὸν δρασκίον ὁ Δαυὶδ προμήνησεν· Εἰδοσάν σε ὕδατα, ὁ θεός, εἰδοσάν σε ὕδατα, καὶ ἐφοβήθησαν· οὐ τὸν κήπων καὶ πόνων τὴν ἔκδοσιν ὁ Ἰσάας· προγράφη· Αὐτὸς τῆς ἀμαρτίας ἡμῶν ἔλασεν, καὶ τὰς ῥύσεις ἐβάστασεν· οὐ τὸν κλων τὴν βίαν Δαυὶδ προέειπεν ὁ προφήτης· Ὁρῶσαν χεῖρας μου καὶ πόδας μου· οὐ τὴν ἐν τῷ ἔξῳ ἀνάστην ὁ Μωσθεῖς· προανακήρυξεν· Ὁφθαλοῖς τὴν ζωὴν ἡμῶν κρημαμένην ἐπὶ ἔξῳ· οὐ τὴν ταφὴν τὴν ἐν μνημείῳ ὁ Ἰακώβ προγράφη· Ἀναπτύσσειν ἐκασμῆ ὡς· λέων· οὐ τὰ τῆς ἀναστάσεως· προανεβόσταιν ὁ Δαυὶδ· Ἀνάστα, ὁ θεός, κρῖνον τὴν γῆν· οὐ τὰ τῆς ἀναλήψεως· ὁ αὐτὸς προείπεν· Ἀνέβη ὁ θεός ἐν ἀλαλαγμῷ· Ἡ βεβαία τοῖτον ἐν ἄλλῳ τῷ ἐπι τὸν προφήτημον ἢ τὴν ἔκδοσιν, ἣ ὡς θεῶ τῷ ἐσταυρωμένῳ προσκυνεῖται· Ἡμεῖς γάρ, ὁ ἀνόητος, μὴ γινώσκοντες τὴν προσφῶσταιν Μωσθεῶς, ἀνομιᾶτε ψῆδὸν ἀνθρώπων σταυρῶσιν· ἀλλ' ὁ ἐξ ὡμῶν, καθ' ὡμῶν ἐὰ μῆλλον, τὸ σκαῖος τῆς ἐκλογῆς, Παῦλος· κρῖται β· Εἰ γὰρ ἔργωσαν, οὐκ ἄν τὸν Κύριον τῆς δόξης ἐσταυρώσαν. Περὶ αὐτοῦ λέγοντων ἡμᾶς ὁ κορυφαῖος τὸν ἀποστόλων ἔλεγεν· Ἡμεῖς δὲ τὸν ἄγιον καὶ δικαῖον ἠρῶσασθε, καὶ ἠρῶσασθε ἀνδρα γονεῖα χαρισθῆναι ὄντων, τὸν δὲ ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς ἀπεκτείνατε. Ταῦτην ὡμῶν τὴν φωνήν πῶρρωθεν εἶδος Ἰσάας ἔλεγεν· Ὁθα τοῖς· λέγουσι τὸ πικρὸν γλυκῶ, καὶ τὸ γλυκῶ πικρὸν! Ὁστω τοῖτον διαλεγόμενος τῷ Στεφάνῳ, Οὐκ ἴσχυον ἀντιστήναι τῇ σοφίᾳ καὶ τῷ Πνεύματι, ἣ ἐλάλει, καὶ καλῶς ἔρρηται τὸ, Ἀντιστήναι. Ἐπειδὴ γὰρ ἀνωτέρω εἶπεν, Ἀντιστήσαν τινες τῶν ἐκ τῆς συναγωγῆς, ὡς λέγει, Οὐκ ἴσχυον ἀντιστήναι. Εἰς σωτηρίαν οὐ ὠδόντων τὴν γλώσσαν, συνκλήτων ἄπαντες· τὸ οὐκ εἶναι, ἀντίστοιχον τῶν λόγων τὰ βέλῃ, ἀπεκράσαντων τὸν ῥῆματὸν τὸ εἶδος, ὑπὸ τὴν γλώσσαν ἔκφυσεν τῆς χαλιᾶς τὸ ὄρου. Οὐκ ἴσχυον ἀντιστήναι τῇ σοφίᾳ καὶ τῷ Πνεύματι, ἣ ἐλάλει. Ἡ τὸν καινῶν πραγμάτων ἰπὸς καλῶς συγκυρόφεται ὁ δοξίμος Λουκάς· πῶς τὰ· ἐπαγγελίας· τοῦ Χριστοῦ εἰς πέρας ἔλκει· Εἶπε γὰρ ὁ Χριστός, οὐκ ἔδωκεν ὄντων ὅστω καὶ σοφίαν, ἢ οὐκ ἀντιστήσαν ἀντιστήναι πάντες οἱ ἀντικείμενοι ὄντων. Καλῶς οὖν λέγει· Οὐκ ἴσχυον ἀντιστήναι τῇ σοφίᾳ, καὶ τῷ Πνεύματι, ἣ ἐλάλει. Πῶς σοφίᾳ· Τῷ Χριστῷ τῷ ἐν αὐτῷ φεγγερωμένῳ. Καὶ δεῖ ὁ Χριστὸς σοφία, κτήτω Παῦλος· λέγων· Χριστὸς θεοῦ δύναμις, καὶ θεοῦ σοφία. Ὅτι· δεῖ λαλεῖ ἐν τοῖς εὐαγγελιστοῖς, γράφον ἐν βίβλοις ἔλεγεν· Εἰ δοκιμῆν ἔχητε τὸν ἐν ἑμοὶ λαλοῦντος Χριστοῦ, ὅς ἐστις ἐμᾶς οὐκ ἀσθενεῖ, ἀλλὰ δυνατεῖ ἐν ὄντων. Καὶ οὐκ ἴσχυον ἀντιστήναι τῇ σοφίᾳ, τῶ

πῶσται, τῷ Χριστῷ. Τίς γὰρ ἀντιστήσεται αὐτῷ, καὶ ὑπομείνῃ· Καὶ οὐκ ἴσχυον ἀντιστήναι τῇ σοφίᾳ καὶ τῷ Πνεύματι, ἣ ἐλάλει. Πῶς πνεύματι· Τῷ Παρακλήτῳ, περὶ οὐ ἐν πρώτῳ ἔλαβ· Στέφανος δὲ πᾶσης πίστεως καὶ δυνάμεως· καὶ αὐτοῖς, Ἰακώβου δὲ Πνευματικῶν ὄντων πᾶσης, ἀνεῖναι εἰς τὸν οὐρανόν, εἶδος ὄντων ἄνδρα λέγοντας, δεῖ Ἀκροῦσται αὐτοῦ λαλοῦντος ῥήματα βλάσφημα εἰς Μωσθεῖν καὶ τὸν θεόν. Διεβέβατο φουδομαρτυρία τὸν φθόνον. Ἰαββαλον ἄνδρα. Ἀργυρίου ἢ ἡγέσανον τὸ φέδος, δεῖται, λέγοντες, ὁ τιμῶν ἄνδρας, τοῖς ἡμετέροις· τὰ ὄντων διακονήσατε· ἐν τοῖς ἡμῶν σκέμμασι ἢ ὡμῶν ὑποεργασίαι γλώσσαν τῶν ἡμετέρων βουλεύμασιν ὑπερηγάσανον τὸ ὄντων στήμα. Ἐκλήκω γὰρ τις τοῦ Γαλιλαίου ἀνάστη, ὑπερηγάσανον ἐκείνου ἡγέθη καὶ ἀντίμαχος, θεὸν ἐν τάφῳ κείμενον γαρταί· Δημιουργῶν τὸν ἐν τῷ μῆσθι συγκλησθέντα κηρύττει. Τὸν ἐν μνημείῳ τεθέντα ἐν τοῖς οὐρανῶσι γαννάθεται εἶναι· τὸν ὑπὸ στρατιωτῶν ἐμαπαυθέντα, σὺν τῇ στρατῷ τοῦ οὐρανοῦ φημί· ἐς παρανεύσεται ἐν μῆσθι αὐτὸν ἐκδικῆσαι ἰσχύσαντα, κηρτὴ ἐπαγγελίεται τῆς πίστεως. Ἰωσήφ ἀπέθετο τὸ τοῦτο ὡμῶν ἐν μνημείῳ, καὶ οὐτος αὐτὸν ἐκ βεβῶν τῶν (20) θεοῦ γαννάθεται ὄντων. Ὁ μαθητὴν αὐτὸν ἠρῶσασται, ὡς ἀπαύσαντα, καὶ οὐτος λέγει, δεῖ πᾶσα γλώσσα αὐτῷ ἐξομολογήσεται· ἐκ τοῦ σταυροῦ οὐκ ἴσχυας καταβῆσαι, καὶ δευτέρῳ αὐτοῦ παρουσίαν οὐτος ἐκ τῶν οὐρανῶν ἐπαγγελίεται· οἱ κακούργοι αὐτὸν ἐβλάσφημον μὴ δυνάμενον μῆτε κανόν σάσαι, μῆτε ἐκείνους· καὶ οὐτος τρανότητα κρῖται, δεῖ αὐτὸς ἔστιν ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου. Εἶδετε ποτε τοῖτον τὸ ἔμμημα· ἡκούσατε δεῖ ὄντων τοιαῦτη ἀπονοίας καὶ βλάσφημα ῥήματα· ὑποεργάσεται τοῖτον τῆ ἀκλήθῃ, καὶ ἐπίκονον παρὰ τὸν ὡν κομίσεται κλόος. Εἶτα ὁ ἀπόγονος τῶν ἐπὶ Ναβουθὶ συκοφαντῶν τοῖτους ἔργασταν λόγους· Ἀκροῦσται λαλοῦντος αὐτοῦ ῥήματα βλάσφημα εἰς Μωσθεῖν καὶ τὸν θεόν. Κατ' αὐτοῦ, φησί, τοῦ νομῶσται ἀπαύσαντα λέγειν· αὐτὸς παρήγγειλεν ἡμῖν λέγων, Προσέχετε, λαὸς μου, τὸν νόμον μου· καὶ οὐτος κρῖται, δεῖ Ἰησοῦς ἀλλήλους τὰ ἔμμη, ἀπεβόσκων ἡμῖν Μωσθεῖς. Εἰς Μωσθεῖν ἐβλάσφημασται, σὺν ἐσδάσμον παρ' ὄντων τῶν ἐλπίσων, τὸν ἐκ συμμαζιαν ἔλῃν λαβόντα τὴν κτίσιν, τὸν δουλείας γαλιπῆς ἐλευθερώσαντα τὸ ἔδον, τὸν ῥάββυ τὰ τῆς βαλῆται· ταυθῶσται ὕδατα, τὸν βουθῶσται προσεχητὰ τὸν Αἰγυπτίῳ στρατεύμασται, τὸν ἐν νυκτὶ προσεχητὸν οὐρανῶν ἀνάψαντα στήλον, τὸν μεθοδεύσαντα οὐράντων ἀγεωργῶντων ἄστων, τὸν ἐξανθήσαντα τῇ ῥάββυ τῆς ἀγόνου τὰ βέλῃ. Εἰς Μωσθεῖν, καὶ τὸν θεόν, Εἰς Μωσθεῖν, παρατίθων τὸν λόγον, καὶ τὸν θεόν· Εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανόν ἠρόντισται τὰ βέλῃ· κατ' αὐτοῦ τοῦ Δημιουργοῦ ἐβέπειται τὴν γλώσσαν· νεκρὸν ἀνίσθηον κηρτῶσται τὸ Κτίσται. Εἰς Μωσθεῖν, καὶ εἰς τὸν θεόν. Συνεβήσανον τε τὸν λαόν, καὶ τοὺς πρεσβυτέρους, καὶ τοὺς γραμματεῖς· καὶ ἐπιστάτας ἤρῶσαν αὐτὸν, καὶ ἡγαγον εἰς τὸ συνέδριον. Εἰς ὄντων τὸν λαόν συνεκλήσανον, καὶ ἤρῶσαν αὐτὸν· ἤρῶσαν οἱ θῆρας τὸ πρῶσται, καὶ ἡγαγον εἰς τὸ συνέδριον, τὸ ὑποκρίσταις ἀνάμωστον καὶ φέγον· εἰς τὸ συνέδριον τὸ ἀλλότριον ἀληθείας, καὶ χηρῶσται δικαίον· καὶ ἡγαγον αὐτὸν εἰς τὸ συνέδριον, περὶ οὐ πῶρρωθεν κίκαρην ἱερεμῆς· Οὐκ ἐκάθισται ἐν συνέδριῳ αὐτῶν μαρτυρόσται, καὶ ἔστανον μάρτυρας ψευδεῖς λέγοντας· Ὁ ἀνθρώπος οὗτος οὐ καίεται· λαλοῦν ῥήματα βλάσφημα κατὰ τὸ ἔδον τοῦ ἄστων καὶ τοῦ ὄμου. Τὸ ἱερὸν, φησί, τὸν τόπον τοῦτον οὐκ ἔφουθῶσται ἀνθρώπις, ὅπου τὰ θεῖα ἀναγινώσκονται ῥήματα, ὅπου τὸν προσφῶσται σαλπῶσται τὰ συγγράμματα, ἐνθα αἰ πάσαις καὶ τὸ οὐράντων μάνια, ὅπου ἡ κηρτῶσται καὶ ἡ τοῦ ἁερῶν ῥάββυ, ὅπου ἀρχιερῶν πολλῶν, καὶ πρεσβυτέρων ἀξίμων, καὶ γραμματῶν τιμῃ· ἀλλὰ παιγνῶν ἡγέται τὸν τόπον, ἐτελέσται τὸ ἱερὸν ἀποφαίνεται. Καὶ οὐ μόνον κατὰ τὸ τόπον ἐτάμωσται φηγέσται, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ νόμου. Ἐκπῶσται τὸν νόμον εἶναι γαννάθεται· τῶν τὴν Παλαιάν ἀνυποστόλων κηρτῶσται· μελῶσται τὸν Γαλιλαῖον εἶναι λέγει Μωσθεῶς, ἰσχυρότερον τὸν ἐκ Μαριάς τοῦ νομῶσται κηρτῶσται· οὐκ ἡρῶσται τῶν πρεσβυτέρων τὴν ἀξίαν, οὐκ ἐδουλήσται τῶν

• Reg. τῆ· προσφῶσται. • Sic memoria, ne dicam scusis, labitur conjurator, ut in Monito pluribus dictum est.

• Editi ἀρρητοῖς. Reg. ἀρρητοῖς· et paulo post Reg. τοῖς ἡμετέροις ἀρρητοῖς· ταῦτα, τοῖς ἡμετέροις· τῶ· Ἐπίονυ Ducens cum Saviio regendum putat ὄναρ.

γραμμάτειον τὴ πλήθη, ἀλλ' ἐδωκαφήμισα κατὰ τὸ νόμου καὶ τοῦ νόμου.

Υ. Καὶ μάθετε αὐτὸν τὸν λόγον τῆς πέτρας. Ἀκηρό-
 ημιεν γὰρ αὐτοῦ λέγοντος. Ἐτι Ἰησοῦς ὁ Ναζωραῖος
 καταλίθει τὸν τόπον τούτων, καὶ δ.Ι.Ι.δ.ε. κατὰ τὴν ἐξῆς, ὁ
 παρ' ὅσων ἡμῶν Μωσῆς. Νεκρὸν ἡμῶν ἐπαταλείται
 δεσπότην, τεινόντα ἡμῶν ἐπαγγέλλεται Κύριον. Ἰησοῦς
 ὁ Ναζωραῖος ἀναστήσεται, καὶ καταλίθει τὸν τόπον τού-
 των. Ἐκτασθή, φησὶν, οὗτος ὁ νεανίας ἡγήσεται τοῦ
 περιβοήτου ναοῦ τῆς ἑρήνης· διέλαθον αὐτὸν τὸν ἐν αὐτῷ
 τελεισθέντων ὁ πόνου. Ἡ Σολομῶντος σοφία τοῦτον δι-
 ἔγραψε τὸν οἶκον· σύμμαχον ἔσχεν ὁ σοφὸς τὴν ἀνωθεν
 χάριν· πολλοὺς ἀγῶνας ἐν τῇ κτίσει ὑπέμεινε τοῦ ἔργου·
 καὶ ὀδοῦσθοντα μὲν χιλιᾶδας ἐλάττωσεν ἐν τῷ βρει· ἔδδο-
 μῆκοντα δὲ χιλιᾶδας ἐξέτεμενον τὸ ἔξωλον· τριακόσια χι-
 λιᾶδας παρεκόμενον τὸν λίθον· τριαχίλια ἑξακόσιοι ἐπι-
 στάταιον τῷ ἔργῳ· φιλότιμον χεῖρα τῷ ἱερῷ ἐπέτελες,
 [21] καὶ ἐν τεσσαράκοντα καὶ ἑξ ἑτάσι μόλις ἠθνηθή
 κατασκευάσει τὸ ἔργον· καὶ οὗτος λέγει, ἐτι Ἰησοῦς ὁ
 Ναζωραῖος καταλίθει τὸν τόπον [τούτων]· καὶ οὐ μόνον
 τοῦτο, ἀλλὰ καὶ δ.Ι.Ι.δ.ε. κατὰ τὴν ἐξῆς, Ἀποδωκεὶν ἡμῶν
 Μωσῆς. Τὸ πανήγυριον ὁδοῦσθοντα ὑπ' ἐκινήτου καταλυθή-
 σασθαι λέγει· τὴν ἔννοιον περιτομῆς τοῦ τοῦ Ναζωραίου
 ἀνατραφήσθαι ἀπεφήνατο· τὰς νεομυρίας ἡμῶν ὡς
 εὐτέλεις παραγράφουσαι λέγει· τὸν Σκηνοπηγῶν τὴν
 τέρην τὸν ἐκ Μαρίας, οὐ διαδέχουσαι· κηρύττει· τὰς
 θύσας ἡμῶν ἀπροδοκίτους παρὰ τῷ θεῷ εἶναι φαντά-
 ζεται· τοῦ βαντισμοῦ καὶ τῆ συνήθης καθάρσια τὸν
 θάνατον ἀνατρέφαι ἀποφαίνεται. Τὰς τογαροῦν οὐκ ὕδα
 τοῦ Ναζωραίου τὸ τέλος· πότε δὲ θνητὸς τὸς ζῶντας
 ἀνίστασθαι δύναται· Ἡσάας ἐπρόβη, καὶ ὀδοῦσθοντα
 ὁ τὰς ἔκας ἐπίστρωτον· Ἰερουζα· ἐπὶ νῆα, καὶ ἐπεξέσθαι
 οὐκ ἠθνηθή· ὁ Ναβουθὸς λίθος ἀνθρώπου, καὶ ὀδοῦσθοντα
 ὁ ἐκείνος τούτου· Ζαχαρίας ἐσθάθη, καὶ μόνον ἐως
 τῆς δευρῆ ἀνέγκλητος· καὶ τοῦ Ναζωραίου θανόντος
 ὑπέμεινος Ἰσάιας οὗτος. Ὁ; κηρὶν ἡμῶν τὸν νεκρὸν
 ἐπαταλείται· ὡς ἐκαθάρτη τὸν ἐν τῷμῳ καταγγέλλει-
 ται πλάνωμον. Εἶτα τούτων οὕτω φεῦθι κατηγοροῦν-
 τον. Ἀπερίσταντες εἰς αὐτὸν πάντες ὁ καθέσθοντος ἐν
 τῷ στανθερῶ, βιοσυρὶν βημα κατ' αὐτοῦ ἐπιβήσαντες,
 ὀρῆα· ὀρῆα μιστωμένωας κατ' αὐτοῦ ἀκοντισαντες,
 εἰς αὐτῆς τῆς θέας βουλόμενοι ἐκπλήξει τὸν ἀγωνιστήν,
 ἐν τῇ ἐαυτῶν κακίᾳ τὸ προσφικτὸν πληροῦντας λέγων·
 Κατίνου ὁ ἀμορῶλος τὸν δίκαιον, καὶ ἔσθαι τὸ θαι-
 νατώσαι αὐτόν· Ἀπερίσταντες εἰς αὐτὸν πάντες εἶδον
 τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡσεὶ πρόσωπον ἀγγέλου. Ἡ γὰρ
 περὶ τὸ μαρτύριον χάρι προεκπέδουσα τῆς ἔμεως, ἀγ-
 γελικάς τῷ νεανίᾳ περιγράφει χάριτας. Καὶ διὰ τὸ
 τὸ πρόσωπον ἀγγέλου· Ἰνα πληρωθῆ ὁ λόγος τοῦ Χρι-
 στοῦ, ὃν εἶπεν· Ἐν τῇ ἀναστάσει οὗτος γαμοῦσθοντα,
 οὗτε γαμοῦσθοντα· δ.Ι.Ι. εἰς τὴν ἐξ ἄγγελου ὁ ἐν τοῖς
 ὀρῆασι. Οὕτως ἐλαμῶν Μωσῆς καὶ Ἥλλας ἐν τῷ
 βρει, ἐτι συνειδῶτον τῷ Ἰησοῦ, ὅσπε ἰδόντας τοῦς μαθη-
 τὰς πιστεῖν ἐπὶ πρόσωπον· οὕτω μέλλουσι ἐκλάμπειν
 πάντες ὁ δίκαιοι ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Πατρὸς. Εἶδον τὸ
 πρόσωπον αὐτοῦ ὡσεὶ πρόσωπον ἀγγέλου. Εἶτε δὲ
 ὁ ἀρχιερεῖς, Εἰ ἀρα ταῦτα οὕτως εἶπες· Ἄ λόγῳ ὑπο-
 κρίσεως ἀνάμυστοι! ὡ ῥήματα ἰστοριῶνται ἐπινοία καὶ
 φθῶν! Εἰ ἀρα ταῦτα οὕτως εἶπες· Ἐτόλμασθε ἂ, φη-
 σὶν, ὁ ἀνερ, τὸν νομοβήτην ἐνβρῆσαι Μωσῆσαι· εἰ ἀρα
 τὸ θεῷ ἀντεστράτευσας ἀνίσθησθε, εἰ κατὰ τὸ πανήγυριον
 ἀνευρήσθητε· ἐλάλεις τῶπου· εἰ τὸν ἐν Θεοῦ δοθέντα
 νόμον ἀκυρον εἶναι ἐραντάσθησθε· εἰ τὸν Ναζωραῖον ἐνα-
 λλάττειν τὴ Μωσῆδος ἐννόμιας· Μεγάλων κακῶν ἐαυτοῦ
 πρότερος γένου. Εἶτα πρὸς ταῦτα ὁ πρωτόμαρτος·
 Ἀνδρες ἀδελφοὶ καὶ πατέρες, ἀκούσατε. Ἐχέτω,
 φησὶ, πᾶσα τίως φιλία τὴν προσήκουσαν ἐκδοτῶν τιμῆν.
 Ἀνδρες ἀδελφοὶ καὶ πατέρες, ἀκούσατε. Ἀκούσατε,
 οὐ λέγω, Πείσθητε· τὸ γὰρ ἄπιστον τῆς ὑμετέρας ἐπισ-
 ταται μὴ γνώσης· ἀλλ' Ἀκούσατε. Ὁ Θεὸς τῆς δόξης
 ὤσθη τῷ πατρὶ ἡμῶν Ἀβραάμ ἐν τῇ Μεσοποταμίᾳ·
 οὐκ ἐν τῇ Ἰερουσαλήμ, οὐκ ἐν τῷ περιβοήτῳ ναῷ, ἀλλ'
 Ἐν τῇ Μεσοποταμίᾳ, ὅπου καταλίθειτο ὑπῆρχεν ὁ χυ-
 ρόν, ἐνθα ἀβίος ἡ πατὴρ· σινεπνίγεται· ἐν τῇ Μεσοπο-

ταμίᾳ, ὅπου ζῶντος· ἀνεπέμπετο ἀεὶς, ὅπου ξυλοῖς καὶ
 λίθοις τὸ πανήγυριον ἐνεσθαι ἔνομα, ἐκεῖ αὐτῷ ὤσθη.
 Ἥδεις γὰρ εἶ ἐν ἀκάνθια γίνεται ῥόθον, καὶ μέσον Ἰ-
 σανίων ἐγενήθη ἀνατελεῖσθοντος· ὡσπερ ὁ πολυάριθμος ἰσθ
 ἐν τῇ ἀσπίτι χώρα τῆ Ἀσισθῆ ὡς ῥόθον ἐν ἀκάνθια
 ὤσθη, καὶ ὡς κηρὸν ἐν τριβόλοις, καὶ ὡς φωστῆρ ἐν τῷ
 σκοτει τῆς ἀγνοίας ἐλαμπε τὰς ἀρετάς, καὶ ὡς πύργος
 ἐν καταστροφῇ ἦν πάσις ταῖς ἀνω δυνάμεσιν ἐδοῦσθοντα,
 ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανὸν τὰ κατορθώματα ἐπαύξων, ἀπὸ
 βάθους εἰς ὕψος τῆς δικαιοσύνης τοῦ καρποῦ ἐκπέμ-
 πων· ὅθεν ἀσφραγίσθη αὐτῶν· ὁ Θεὸς τὸν καρπὸν, [22] οὐ
 καὶ τοῦ Νῶε μετὰ τὸν κατακλιμῶν Ἰσραήλ γὰρ
 Κύριος ἐσθῆρ ἐδωδίας, ἐμαρτύρει τῷ ἴδιῳ θεσπόντι·
 Ἰσοῦ ἀνθρώπος δίκαιος, ἀληθινός, θεοσεβῆς, ἀπεχόμενος
 ἀπὸ παντός κακοῦ, πρὸ τοῦ νόμου τὰ τοῦ νόμου παλῶν·
 ἔχων γὰρ τὸν ἔμωτον νόμον, οὐκ ἐδέσθη τῷ γραπτοῦ·
 γνωστὰ γὰρ τῷ θεῷ ἀπ' αἰῶνος πάντα τὰ ἔργα αὐτοῦ.
 Εἶτα λέγει πρὸς τὸν Ἀβραάμ· Ἐξέλεθ εἰς τῆς γῆς
 σου, καὶ ἐκ τῆς συγγενείας σου, καὶ δευρο εἰς τῆν,
 ἦν ἄρ σοι δεῖξω. Ἐξέλεθ εἰς τῆς γῆς σου. Τί, φησὶ,
 τοῦτόδεσ γῶρα τὸν τὸν ἐθνῶν περιέγει πάτερα· τί κατε-
 ἔβουλος πατὴρ περιέγει τὸν προπάτορα τοῦ ἔθνους·
 Ἐξέλεθ εἰς τῆς γῆς σου, καὶ ἐκ τῆς συγγενείας σου.
 Δυσχερῆ, ὡς ἐν ἀνθρώποις, τὰ προστατόμενα τῷ πα-
 τριάτῃ. Κατάλιτε, φησὶ, πατρίδα, ἀφες ἄλον τὸ γένος,
 ἀπόστασι τῆ γῆ ἐν ἡ γεννηθῆς, χωρῖσθαι πατρός καὶ
 τεκούσθη. Ἄλλ' οὐδὲν τούτων τὸν πατριάρχην παρεσά-
 λησεν δ· οὐκ ἐλογίσათ καθ' ἑαυτὸν, οἳ ἂν γένουσι.
 Ἀθλά μῃ, φησὶν, ὁ φθῆσι· ὑπὶσχεταί· ἀδελφία ἐπαγ-
 γέλλεται οὗτος. Καταλίθει τούτων τὰ ἐν γερσῳ, καὶ τὰ
 ἀόρατα μεταδίδου· ἀφῶ τὰ ἐν ποσὶ, καὶ τὰ ἀδύλα πο-
 θῆσθ· Ἄλλ' οὐδὲν τούτων ὁ πατήρ τὸν ἐθνῶν ἐλογίσათ
 ἀλλὰ προστατάγῃ, καὶ τῷ χωρισμῷ συνεπέθετο· ἐντολὰς
 ἐλάμβαν, καὶ τὰ ἀδύλα ἔσθαι ἐπέσθαι. Πίστις γὰρ
 αὐτῷ τούτον ἀνέκατε τὸν ἔρωτα. Τὰ γὰρ ἐπαγγέλλεται
 τελείως κτανόσθαι, πλέον πρὸς τὴν ἔξωτον τῆς πατρί-
 δος ἐσποῦσθαι. Ἐξέλεθ γὰρ, φησὶν, ἐκ τῆς γῆς σου.
 Ἐκ τῶν κηρῶν σου μέλλου, ἔσθου κατὰ ἀόρατα γεν-
 νῶσθαι. Οὐδὲν οὖν τογαροῦν ὑποσχετομῆ· ἀρκεί σοι
 γὰρ μόνον, ἴνα πατήρ μου χρηματίσθαι. Βίβλος γενέ-
 σθαι Ἰησοῦ Χριστοῦ τῷ αὐτῷ, ἰσοῦ Ἀβραάμ. Εἶτα
 τὰ κατὰ τὸν Ἀβραάμ διεηγησάμενος, εἰ μὴ φωνῆ θεοῦ
 ὑπήκουσε καλοῦσθοντα, εἰ προεπίε τὴν τοῦ σπέρματος
 αὐτοῦ δουλείαν, καὶ εἰ τετρακοσιοστὸν ἐν Ἀγγύτων δου-
 λέυσοντα ἔτος, καὶ εἰ τῆ δεξιά τοῦ Θεοῦ λυτρωθῆσι
 τῆς ἀνάγῃς, καὶ εἰ ἔδωκεν αὐτῷ περιτομῆς διαθήκην,
 λέγει λοιπόν τὸν τοῦ Ἰσαὰκ παράδοτον τόκον, καὶ εἰ τῆ
 ὀδοῦσθοντα περιέμετε, καθὼς προστατάγῃ. Ἐτι λέγει
 καὶ τὴν τοῦ Ἰακώβ ἐκ τοῦ Ἰσαὰκ γένεσιν, καὶ εἰ ὁ
 Ἰακώβ δώδεκα πατριάρχων πατῆρ ἀνεδείχθη. Λέγει καὶ
 τὸν φθῶν πρὸς τοῦ Ἰωσήφ τῶν συγγενῶν, καὶ τὴν
 πρῶτον αὐτοῦ τὴν ὀπὸ τὸν ὀδοῦσθοντα ἐν Ἀγγύτων, καὶ εἰ
 εἶρε χάριν καὶ σφίαν παρὰ τῷ βασιλεῖ τῆς Αἰγύπτου,
 καὶ εἰ μετὰ τὴν δουλείαν κυρίου καὶ σοφῆς ἀνεδείχθη.
 Λέγει καὶ, εἰ ἰεμὸς καθ' ἄλου, ὡς εἶπαι, ἀνεδείχθη τῷ
 κόσμῳ, καὶ εἰ Καναὰν τῆ ἀπορία τῶν βρωμάτων τὸ
 οἶκτα φιλάτα προσβίβου, καὶ εἰ ἐν δόξῃ ἐνεγράμωσιν
 ἐαυτὸν Ἰωσήφ τοῖς ἴδιος συγγενῶς, καὶ εἰ μετεκαλλῆ-
 σαστο Ἰωσήφ ἐν Ἀγγύτων Ἰακώβ τὸν πατριάρχην, καὶ
 εἰ ἐν ἐβδομήκοντα πέντε ψυχῶς ὁ Ἰακώβ ἐκείσε ἀνε-
 ἦθη, καὶ εἰ ἐπληροῦθη Ἰσραὴλ εἰς ἀμετρον ἐν Αἰ-
 γύπτῳ, καὶ εἰ τῆρ ἀνστήρ βασιλεῖς, τὸν Ἰωσήφ
 ἀγνοήσας, καὶ εἰ κατασοπίσταντος τὸ τοῦ Ἰσραὴλ ἐκ-
 κωσεν ἔθνος, καὶ εἰ τὰ ἀδύλα βρῆσθ ἐκδοτα παρ-
 ἔμεται τῷ Νεφῳ ποταμῷ. Λέγει δὲ καὶ τὴν γένεσιν
 Μωσῆδος τῷ νομοθέτῳ, καὶ εἰ παρὰ τὸν γονεῖν ἐν
 τῇ ὀρῆα ἐβόλησθ, καὶ εἰ ἀνελετο αὐτὸν ἡ θυγάτηρ Φα-
 ρῶ τὸν βασιλεῖς, καὶ εἰ πᾶσθ τῆ των Ἀγγύτων
 ἐπαιδεύθη σοφία, καὶ εἰ δυνατὸς ἐν λόγῳς ἐδείχθη καὶ
 ἔργῳ, καὶ εἰ μετὰ τὸ τεσσαράκοντα ἔθνος ἀνήλθεν εἰς
 ἐπίσχεψιν τῶ ἔθνους, καὶ εἰ ἔλεον Ἰσραὴλ τὴν ἀδικού-
 μενον, καὶ ἠμῶντα τὸν Ἀγγύτων, καὶ εἰ μαχομῶσιν
 Ἰσραηλῆτας συνειβούλως φιλάσας, καὶ εἰ ὀδρήσθη
 παρὰ ὀμοειδούς, ὡς ἐργαζάμενος φθῶν, καὶ εἰ ἐφυγῆν
 εἰς τῆν Μαδῶν δ.Ι.α τούτων τὸν λόγον, καὶ εἰ ἐκεῖ ὀδο-
 υῖον πατήρ ἀνεδείχθη, καὶ εἰ ἀγγελος αὐτῷ ἐν τῷ βρει
 Σινᾶ ὤσθη, καὶ εἰ εἶδε πυρὸς καὶ βᾶτου ἔμαχον φιλῶν,

* Morel. οὐ διαδέχουσαι. In Reg. et Savil. οὐ doest. b Reg. οὕτως ἔλα. Μεγῶλον, φησὶ, κακῶν ἐτα τὰ ὑπο τούτων λεγο-
 μένων· ἔλα δυνάτου κα ἐπο τούτων νυθ κινετόμενα. Εἰ ἀρα
 αὐτὰ οὕτως ἔλα, ἐπὶ νόμος.

* Savil. conq. αὐτοῦ. d Sic Reg. Editi περιτομῶσθοντα.

reformulavit, sed blasphemiam in locum legemque petavit.

Ac verborum ejus specimen istud cognoscite. *Audivimus enim eum dicentem, quoniam Jesus Nazareus destruet locum istum, et mutabit traditiones, quas credidit nobis Moyses* (Act. 6. 14). Mortuum nobis Herum comminatur, defunctum Dominum nobis denuntiat. Jesus Nazareus resurget, ac locum istum destruet. Spectris delusus est hic adolescens: celebris templi amantem ignorat: latent eum labores eorum quæ in ipso perfecta sunt. Hanc domum sapientia Salomonis descripsit: ecclesiam gratiam auxiliatricem habuit sapiens: multas difficultates in hujus operis constructione toleravit: atque octoginta quidem millia lapides in monte cædeloni, septuaginta vero millia ligna scindebant, triginta millia lapides atrahabant, ter mille sexcenti operi præsidebant: liberaliter et magnificam in templum manum extendit, ac vix quadraginta et sex annorum spatio potuit opus perficere: et hic dicit fore ut Jesu Nazareus locum destruat: neque hoc tantum, sed etiam ut mutet traditiones quas tradidit nobis Moses. Fore aut ut sanctissimum ab illo salvatum destruat: circumcisionem legis eversum iri a Nazareno pronuntiat: neomenias nostras ut viles rejiciendas affirmat: jucunditatem festi tabernaculorum Mariæ filium non admittere prædicat: minime accepta Deo sacrificia nostra esse confingit: aspersiones et solitas purgationes mortuum evertisse declarat. Quis porro exitum Nazareni non novit? equando autem mortuus viventes potest ulcisci? Isaïas sectus est, nec uspiam qui exigeret pœnas, comparuit: Jeremias suffocatus est, et se non potuit vindicare: lapidibus et medio vulnibus est Nabulthis, nec uspiam ultor istius exortur. Zacharias mactatus est, et ad hunc usque diem impunitus permanens; et Nazareni defuncti vindex iste consurgit. Mortuum nobis tanquam judicem comminatur: tanquam disceptatorem eum, qui sepulcro conditus est, seductor annuntiat. Postea vero cum isti sic falsas accusationes proferrent, intuentes eum omnes, qui sedebant in concilio, truculentos in eum oculos defigentes, ira repleta supercilia in eum vibrantes, ipso aspectu perterrificare athletam conantes, in improbitate sua propheticum oraculum adimplentes: *Considerat peccator justam, et querit mortificare eum* (Psal. 36. 32). *Intentes in eum omnes, viderunt faciem ejus tanquam faciem angeli* (Act. 6. 15). Gaudium quippe martyri subeundi ante ex ore proflans, effluere ut angelicæ gratiæ ex adolescente splendor emicaret. Quare vero faciem angeli? Ut adimpleretur sermo Christi quem dixerat: *In resurrectione neque ducunt uxores, neque nubunt, sed sicut sicut angeli in cælis* (Math. 22. 30). Ita refulerunt Moyses et Elias, dum in monte cum Jesu loquerentur, sic ut discipuli, cum eos vidissent, in faciem ceciderunt (Math. 17. 6): ita futurum est ut justî omnes in regno Patris effluerent (Id. 13. 43). *Viderunt faciem ejus sicut faciem angeli* (Act. 6. 15). Dixit autem princeps sacerdotum: *Si hæc ita se habent* (Act. 7. 1)? O plenum hypocrisis sermonem! o verba fraude invidiæque velata! *Si hæc ita se habent?* Ausus es, inquit, o homo, ignominia legislatorum Moysen afficere? num alium quemdam deum Deo tanquam in æie opposuisti? num adversus locum sanctissimum es independent loquutus? num ex Deo datam legem irritam esse imaginatus es? num ea quæ Moyses sinit, Nazarenum immutatorum censuisti? Magnorum tibi malorum auctor es factus. Tum ad hæc protomartyr: *Viri fratres et patres, audite* (Ibid. v. 2). Omni ætati interim, inquit, honor cuique conveniens deferatur. *Viri fratres et patres, audite. Audite, non dico Credite: novi signidem vestræ mentis incredulitatem; sed, Audite. Deus gloriæ apparuit patri nostro Abraham cum esset in Mesopotamia. Non in Jerusalem, non in illo celebris templo, sed, in Mesopotamia, ubi deditus idololatricæ locus erat, ubi regio iniquorum cæcibus opprimebatur, in Mesopotamia, ubi sculptilibus cultus*

exhibebatur, ubi sanctissimum Dei nomen lignis ac lapidibus indebat, illic apparuit ei. Sciebat enim inter spinas rosas nasci, et in medio zizaniorum genuinum triticum germinare: quemadmodum ille multarum palmarum victor Jobus in luxuriosa regione Auidite tanquam rosa inter spinas apparuit, tanquam lilium inter tribulos, tanquam lampas in tenebris ignorantie, virtutibus relucebat, et tanquam turris in expagnatione cunctis supernis virtutibus insignis ac notus erat, a terra in cælum præsertim faci-nora adaugens, a profundo in sublime justitiae fructus emittens: unde fructum eorum Deus odoratus, sicut et illum Noe post diluvium (*Odoratus enim est Dominus odorem suavitatis* [Gen. 8. 21]), famulo suo tesimonium dicebat: Ecce homo justus, verax, colens Deum, abstinens ab omni malo, qui ante legem ea quæ sunt legis adimplet (Job 1. 1): cum enim habet insitam naturam legem, scripta non indiget: notus enim Deo sunt a sæculo omnia opera ejus. Deinde ad Abraham dicit: *Exi de terra tua, et de cogitatione tua, et veni in terram, quam monstravero tibi* (Gen. 12. 1). *Exi de terra tua.* Cur, inquit, regio, cui multi sunt dii, gentium delinæ patrem? cur idololatricæ dedita patrii progenitorem delinæ gentis? *Exi de terra tua, et de cogitatione tua.* Difficilia sunt, si conditionem humanam speres, quæ patriarchæ imperantur. Patriam, inquit, derelinque: totum genus dimitte: terra in qua natus es, recuntia: a patre et matre sejungere. Verum nihil horum patriarcham perturbavit: non sermo ipse tanquam mortalis reputavit, incerta, inquam, mihi, qui apparuit, promittit: instabilia iste pollicetur. Ergone quæ sunt in manibus, derelinquam, et invisibilia consecrator? quæ ante pedes sunt, dimittam, et quæ incerta sunt appetam? At nihil horum pater gentium cogitabat: sed jussus separationis est assensus: mandata accipiebat, et incerta querere desiderabat: siquidem fides hanc in ipso cupiditatem accendebat. Nam cum ea, quæ promissa erant, perfecte intelligeret, vehementius, excessum et patria accelerabat. *Exi enim, inquit, de terra tua.* Ex femuribus tuis, ex te secundum carnem sum nasciturus. Nihil itaque tibi pollicetur: solum enim sufficit, ut meus pater appelleris. *Liber generationis Jem Christi filii David, filii Abraham* (Math. 1. 1). Deinde postquam ea quæ Abraham acciderant, narravit, una scilicet audita Dei voce paruisse, illum vocanti, servitum seminis ejus præstiterit, ac fore ut quadringentis annis in Ægypto servirent, et ex illa necessitate Dei dextera liberarentur, illique circumcissionis testamentum dedisset, subijcti deinde mirabiliter Isaac partum, fuisseque ab ipso, prout imperatum erat, octavo die circumcisum. Commemoratur præterea Jacob etiam generationem ex Isaac, et duodecim patriarcharum Jacob parentem esse factum. Commemoratur et germanorum invidiam adversus Joseph, utque fuerit a fratribus venditus in Ægypto, et inveniret gratiam et sapientiam apud regem Ægypti, ac post servitum dominus sapiensque sit factus. Commemoratur etiam per universum pene orbem terrarum exortam esse famem, Chanaan prout inopia cibariorum sua crissima pignora tradidisse, cum gloria seipsum Joseph germanis suis manifestasse, patriarcham Jacob in Ægyptum Joseph accersivisse, in septuaginta quinque annibus illuc Jacob descendisse, multiplicatum esse in immensum Israel in Ægypto, et alterum regem surrexisse, qui Joseph non noverat, eumque circumventientem Israelis gentem affixisse, ac masculos infantes expositos Nilo flumini tradidisse. Narrat autem Moyses quoque legislatoris ortum, utque fuerit a parentibus inclusus theca et projectus, utque sustulit eum filia regis Pharaonis, utque omni Ægyptiorum sapientia fuerit eruditus, ac potens in verbis et operibus factus sit, utque post annum quadrageimum ad visitandum gentem ascenderit, et ut Israelitum injuriam patientem viderit, Ægyptiumque sit ultus, utque litigantibus Israelitis consenserit amicitiam copulare, utque eum contumelia affecerit gentilis ipsius, quasi eadem pa-

trasset, utque propter hoc verbum in terram Madian ingerit, ibique dum liberorum pater sit factus, utque angelus ipsi in monte Sina apparerit, et ignis ac rubi pacificam viderit amicitiam, voecome divinam de celo lapsam exaudierit, quodque tremefactus non ausus fuerit considerare miraculum, et jussus fuerit pedum suorum solvere calcamentum, ac locum in quo erat, terram esse sanctam audiverit, quod cum signis eduxerit populum ex Aegypto, et per mare Rubrum quasi per aridam Israelis copias imperator traduxerit. Commemoratur autem et iniquorum idololatriam in monte, cum illi maris viatores nuncen vitulo a-similarunt, et ab Aegyptiis reportatas victorias idolo acceptas retulerunt. Commemoratur ipsis et captivitatem gentis in Babylone, utque acceptus Deo fuerit David, quoniam invenit gratiam ante Deum, et Christi pater est nuncupatus. Commemoratur et aedificatum domum a Salomone, Deumque in locis manifestis non diversari. Postquam igitur patrum historias ita percurrit, Spiritu sancto sibi in auxilium ascito, probris eos increpare deinceps aggreditur, atque: Duri cervice, inflexibiles atque indomiti: nam quae tandem arumna collum vestrum inflexit: quae calamitas vestram cervicem inclinavit? nonne Pharaoni quadringentos annos in Aegypto servistis? nonne octo vos annos Chusarsat, rex Syriae, sub ditionem suam subiecit? nonne octodecim annis subditi Moabitarum regno fuistis? nonne rursus annos viginti Chanaanorum servitutis jugum tulistis? nonne iterum septem annis Madianitis parvistis? nonne rursus octodecim annis subacti ab Ammonitis fuistis? nonne Philistin annis quadraginta dicto audientes fuistis? nonne septuaginta Babyloniorum servitio mancipati fuistis? nonne Salmanazar ad incendendos montes vos transtulit Chaldaeorum? neque vestras umquam mentes ulla calamitas immutavit? Duri cervice, quos Aegypti copiosius non edomuit, quos palaeorum onus non emoluit, quos conficiendorum laterum violenta necessitas

non inflexit. Tum vero, auditis vocibus ista. *Ejicientes eum extra civitatem lapidabant (Act. 7. 57)*. Ubi Regem crucifixerant, ibi lapidibus militem feriunt. *Et ejicientes eum extra civitatem lapidabant*. At enim post lapidum etiam jactus at-lata victoriam expectabat, et ejusmodi vocibus Creatorem compellabat: *Domine Jesu, suscipe spiritum meum (Ibid. v. 58)*. Domine Jesu, qui de sententia Patris passionem subisti, qui Patris consilio mortem sustinuisti, suscipe spiritum meum. Separa deinceps a corpore animam, incorpora illam hinc transfer, suscipe spiritum meum omnigenis virtutibus redimitum, suscipe spiritum meum: *Cursus etenim consummavi, fidem servaei (2. Tim. 4. 7)*: propterea obsecro, suscipe spiritum meum. Quandiu enim hoc sum mortali corpore circumseptus, pertinresco: quandiu terrenam hanc gesto carnem, reformido, ne post labores fractus amittam: vereor admodum, ne post luctam corona privatus remaneam, ne praemia post agones amittam. *Suscipe igitur spiritum meum*. Lugeat deinceps diabulus, ut qui victoriam amiserit: lamentetur auctor malorum, ut qui contra mortalem superior non evaserit: ingemiscant incorporei, quoniam qui in corpore sunt, passiones irrident. *Suscipe spiritum meum. Positis autem genibus, clamavit voce magna: Domine, ne statuas illis hoc peccatum (Act. 7. 59)*. Atque, ut eum intelligas cum affectu precari, non perfunctorie precatur stans et inflexus, sed positus genibus, dixit cum compunctione ac dolore, cum multa compassione et affectu: *Domine, ne statuas illis hoc peccatum. Et cum hoc dixisset, obdormivit*. Somnus enim iustus est mors, et requies sapientibus obitus. Idcirco namque somnus mors est, ut tanquam ex sopore quodam in resurrectione expergefacti, bonis aeternis perfruantur: quorum honorum utinam participes flamus nos omnes, gratia et intercessione Christi, per quem gloria Patri in Spiritu sancto paracleta, sicut a principio, nunc et semper, et in saecula saeculorum. Amen.

MONITUM

Hanc ut et alias multas Chrysostomo nostro adscriptas orationes, Severiano adjudicat nuperus quidam. Sed etsi hic quisquis sit scriptor ferream, ut Severianus, eloquentiam pra se ferat, est tamen Severiano longe nugacior, et oratio tam inepta, ut meo iudicio indigna sit quae legatur. Quamobrem non sine fasti-

IN ILLUD: SUFFICIT TIBI GRATIA MEA: VIRTUS ENIM MEA IN INFIRMITATE PERFICITUR (2. Cor. 12. 9).

1. Cum Deus hunc mundum tanto, tam concinno ordine ab initio creavit, miracula miraculis addidit, non legi naturae servius, sed vi potestatis suae omnia efformans. Verbi gratia: *In principio fecit Deus caelum et terram (Gen. 1. 1)*. Vides ordinem et consequentiam? Primo tectum, deinde pavementum. Nam, ut dixi, non legi naturae, non arti subditus erat, sed ex potestate operabatur. Stabat tectum, et solum non apparebat: nam Opificis potestas totum continebat. Haereticum interroga: Dic, quaeso, mihi, quomodo tectum factum est, et solum non subiectum fuit? rationem mihi explica, dic modum. Sed siles, et ad fidem te recipis. Qua dignus es venia, dum circa mundana et terrena ad fidem te recipis, et divina caelestiaque curiose ac temere scrutaris? Fecit caelum et terram: fecit terram solum, et aquas subdidit. Vidisti fundamentum aedificii? Superior terra, inferiores aquae. Atque socius architecti faciunt: aquas exhauriunt, et

tunc fundamentum jaciunt. Deus vero aquis fundamentum superposuit, ut ne fundamenti vim, sed Opificis potestatem mireris. Sed, ut dicebam, diligenter auscultate: nam philosophice loqui aggredior. Cum hunc mundum tam concinno ordine formatum fabricatus est, alia quidem omnia ex una substantia fecit. Quod si obscurno sermone sit, clariorem illum reddam, si attendatis. Alia quidem omnia ex una substantia fecit, tam quae sursum, quam quae deorsum sunt (nam et ille mundus, et hic mundus est); sed singula opera ex una substantia erant. Verbi causa: superna omnia incorporea, inferna omnia corpora sunt; superna intelligibilia, inferna sensibilia; superna invisibilia, inferna visibilia. Quae inferna sunt, omnia sunt corpora, caelum, sol, luna, terra, mare, arbores, plantae, boves, oves, equi: omnia visibilia et sensibilia: omnia tactui et aspectui subijciuntur. Supernae omnia invisibilia sunt et intelligibilia, angeli, archangei, throni,

καὶ οἱ φωνῆς οὐρανῶν ἐπήκουσε θείας, καὶ οἱ σύν-
 τρομοὶ ἐγένετο μὴ τοιμῶν κατανοῆσαι * τὸ θαῦμα, καὶ
 οἱ ἐκλευσθῆ τῶν οὐρανῶν ποδῶν λύσαι τὸ ὑπόδημα, καὶ
 οἱ [25] τῶν πόδων ἐν ἡ ἔσθη, γῆν ἤκουσαν ἀγίας, καὶ
 οἱ μετὰ σημειῶν τῶν λαῶν ἐξήγγαγον ἐξ Αἰγύπτου, καὶ
 οἱ διὰ τῆς Ἐρυθρᾶς, ὡς διὰ τῆς Ἑρᾶς, τὸν Ἰσραὴλ
 ἱερατοῦργησεν. Λέγει δὲ καὶ ἐν τῷ εἰδῶν τὰς κατ' Αἰγυπτίων
 ἐδωλοκρατείας, οἱ οἱ τῆς θαλάσσης ἑδοκίμοι μόνον παρ-
 ωπολιῶσαι τὸ θεῖον, οἱ τῷ εἰδῶν τὰς κατ' Αἰγυπτίων
 ἀνίθρακων νίκας. Λέγει αὐτοῖς καὶ τὴν ἐν Βαβυλῶνι
 ἀνιμαλωσίαν τοῦ ἔθνους, καὶ τὴν τοῦ θαυδῆ πρὸς τῷ
 θεῷ εὐαρέστοισιν, οἱ εὐρᾶ χάριν ἐνώπιον τοῦ θεοῦ, καὶ
 πατῆρ Χριστοῦ ἐχηρηματίστη. Λέγει δὲ καὶ τὸν ὑπὸ Ἰο-
 λωμῶντος οἶκον κτισθέντα, καὶ οἱ τὸ θεῖον ἐν χειροποιή-
 τῶι οὐκ αὐλλῆται τόποις. Οὕτω τοιγαροῦν διελεθῶν
 τὰς τῶν πατέρων ιστορίας, λαθῶν εἰς συναργίαν τὸ ἅγιον
 Πνεῦμα, τῶν κατ' αὐτῶν λόγων ἀπέργασεν ὕβριον, καὶ
 φησι: Ἐκληροτόρησθε, ἀκαμαίτες καὶ ἀδάμαστοι * ποῖα
 γὰρ ὄντην τῶν ὑμῶν ἐκαμφεν αἰχμᾶν * ποῖα ἀνάγκη
 τῶν ὑμῶν ἐκίλεν τράχηλον; οὐχὶ τετρακόσια ἔτη Φα-
 ραὼ ἐν Αἰγύπτῳ ἔδουλεύσατο; οὐχὶ γέγονε ἕκτος ἔτος ὁ
 Συρίας βασιλεὺς Χουσαρσάθ εἰσεκτίσθη; οὐκ ἔκτωικε-
 δέκατον ἔτος ὑπὸ τῆν τῶν Μωαβιτῶν γέγονε βασιλεὺς;
 οὐ πάλιν εἰκασιν ὑπὸ τῶν Χαναανίων ἔδουλεύοντες χρί-
 σῶν; οὐχ ἔβδωμον ἔτος αὐθις πάλιν Μωαβιτῶν; ὕ-
 πεκίψατε; οὐχὶ πάλιν ἔκτωικαδέκατον ἔτος ὑπὸ Ἀμμωνι-
 τῶν ἐκυριεύθητε; οὐχὶ τοῖς Φιλιστίνῳ τεσσαρῆκοντα
 ἐπίσχετε ἔτεσιν; οὐχὶ ἔβδωμήκοντα τοῖς Βαβυλωνίοις
 ἔδουλεύσατε; οὐχὶ Σαλμανασαρ ὄμια εἰς τὰ ἔρη με-
 τήκιστε Καλαβαίων; καὶ οὐδαμῶ ἀνάγκη μεταβάλλουσα τὰς
 γλώσσας ὄντων; Ἐκληροτόρησθε, οὐς ὁ κόρητος οὐκ
 ἔδωμασεν Αἰγύπτου, οὐ; οὐκ ἔμαλαξεν τῶν ἀγύρων τὸ
 ἄχθος, οὐ; οὐκ ἐκαμφε τῆς πλινθουργίας ἡ βία. Εἶτα,

* Reg. μὴ κατανοῶν τοιμῶσαι, errore manifesto.

τούτων τῶν φωνῶν ἐπακούσαντες, Ἐκκαλιῶτες αὐτῶν
 ἔξω τῆς πόλεως ἐλιθοβόλησαν. Ἐνθα τὸν βασιλεὺς
 ἱσταύρωσαν, ἐκεῖ καὶ τὸν στρατιωτῶν βάλουσι λίθοις.
 Καὶ ἐκκαλιόντες αὐτῶν ἔξω τῆς πόλεως ἐλιθοβόλησαν.
 Ἄλλα καὶ μετὰ λίθων βολᾶς ὁ ἀγωνιστῆς ἀνέβητο νί-
 κας, καὶ ταυτῆς φωνῆς πρὸς τὸν Κρίστην ἐκέρχρητο·
 Κύριε Ἰησοῦ, δέξαι τὸ πνεῦμά μου. Κύριε Ἰησοῦ, ὁ
 γνῶμη Πατρὸς ἀναδιζήμενος πάθος, ἡ βουλή τοῦ τεκνῶ-
 νος θάνατον ὑπομένεις. δέξαι τὸ πνεῦμά μου. Χώρισον
 λοιπὸν τοῦ σώματος τὴν ψυχὴν, τὴν ἀσώματον μετὰση-
 σον, δέξαι τὸ πνεῦμά μου ἀρεταῖς κατεστημένον παν-
 τοῖς, δέξαι τὸ πνεῦμά μου· τὸν γὰρ ὄρομον ἐπέτελεκα,
 τὴν πίστιν ἐτετήρηκα· διὸ αἰτούμαι, δέξαι τὸ πνεῦμά
 μου. Ἐν ὅσῳ γὰρ περιχέμαι τὸ φθαρτὸν σῶμα, δειλιῶ
 ἐν ὅσῳ φέρω τὴν γῆνιν σάρκα, φοβούμαι, μὴ μετὰ πό-
 νους ἀπολώω ὅσῳ πάνοος * ἡεγγύω, μὴ μετὰ πάλην
 ἀστεφάνωτος μείνω, μὴ μετὰ τοῖς ἀγῶνας ἀπολώω τὰ
 βραβεῖα. δέξαι οὖν τὸ πνεῦμά μου. Πειθήθη λοιπὸν ὁ
 διάβολος, ὡς ἀπολέσας τὴν νίκην· ἔρηνηθη ὁ ἀρχαίκακος,
 ὡς πρὸς θνητὸν τὸν ἐξισχύσας· ἑδουρῶσθαι οὐκ ἀσώμα-
 τόν, οἱ οἱ ἐν ὁμῇ γελῶσι τὰ πάθη. δέξαι τὸ πνεῦμά
 μου. θεὸς δὲ τὰ γόνατα, ἐκραξε φωνῆ μαγίῃ· Κύριε,
 μὴ στήθῃς αὐτοῖς τὴν ἀμωρίαν ταύτην. Καὶ ἰνα μάρ-
 θης, οἱ μετὰ σπουδῆς εὐχαῖται, οὐκ ἀπίως εὐχαῖται,
 ἔστω, οἱ κατανυξέμενοι, ἀλλὰ θεὸς τὰ γόνατα, εἶπε
 μετὰ κατανυξέως, μετὰ πολλῆς συμπαιθείας· Κύριε, μὴ
 στήθῃς αὐτοῖς τὴν ἀμωρίαν ταύτην. Καὶ ταῦτα εἰ-
 πὼν ἔκοιμήθη. Ὑπνος γὰρ τοῖς δικαιοῖς ὁ θάνατος.
 ἀνάπαυσις τοῖς σοφοῖς ἡ νύκτωρσι. Διὰ τοῦτο γὰρ ὕπνος
 ὁ θάνατός ἐστιν, ἰνα ὡσπερ ἐκ κόρου τῶν ἐν τῇ ἀνα-
 στάσει διαγερθέντες, τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν ἀπολαύσουσιν·
 ἰνα γένοισιν πάντα; ἡμεῖς μεταλλάξαι, χάριτι καὶ μεσι-
 τείῃ τοῦ Χριστοῦ, οἱ οὐ δόξα τῷ Πατρὶ ἐν Πνεύματι
 ἅμῃ τῷ παρακλήτῳ, ὡς ἀπ' ἀρχῆς, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς
 τοῖς αἰῶνας· τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

AD ORATIONEM IN ILLUD, SUFFICIT TIBI GRATIA MEA, ETC.

diō interpretationem novam Latinam paravi, quia illa, quae Jacobo Beurero auctore circumferebatur, para-
 phrasin sapiebat.

[24] Εἰς τὸ, ἡ Ἀρκεῖ σοι ἡ χάρις μου· ἡ γὰρ δύναμις μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται. *

α'. Ὅτι τὸν παναρμόνιον τούτου κόσμον ἐξ ἀρχῆς
 ἐπλάτην ὁ θεὸς, θαύματα ἐπὶ θαύμασιν ἐεργάσατο,
 οὐ νόμον φύσεως δουλεύον, ἀλλ' ἐξουσίᾳ δυνάμειος
 πάντα τεκταινόμενος *. Οἶδν οἱ λέγω· Ἐν ἀρχῇ
 ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Εἶδες τὰ
 ἐν ἀκολουθίαν; Πρόσθεν τὸν ἥροπον, καὶ τότε τὸ
 ἔδαρος. Ὅσπερ γὰρ εἶπον, οὐ νόμον φύσεως ἐδουλεύον,
 οὐδὲ τάξει τέγγης. ἀλλ' ἐξουσίᾳ δυνάμειος Εἰσπίτες
 ἡ στέγη, καὶ τὸ ἔδαρος οὐκ ἐφαίνετο· ἡ γὰρ δύναμις τοῦ
 ἐραζομένου πάντα διεκράτει. Ἐρώτησεν τὸν αἰρετικόν·
 Εἶπέ μοι, πῶς ἡ στέγη ἐγένετο, καὶ τὸ ἔδαρος οὐκ ὑ-
 πείκειτο; εἶπέ μοι τὸν λογισμὸν, εἶπέ μοι τὸν τρόπον. Ἄλλα
 σιγῆς, καὶ πίστει σεαυτὸν παραχωρεῖς. Ποίας ἀξίως εἰ
 συγγνωσκῶν, τὰ μὲν κοσμικὰ καὶ ἐπίγεια τῆς πίστει σεαυ-
 τῷ παραχωρῶν, τὰ δὲ θεῖα καὶ ὑπερῶνια περιεραζόμε-
 νος καὶ πολυπραγμόνιος· Ἐποίησεν τὸν οὐρανὸν καὶ
 τὴν γῆν· ἐποίησε τὴν γῆν ἔδαρος, καὶ ἔδωκε αὐτῇ ὑ-
 πέθραν. Εἶδες θεμέλιον τοῦ οἰκοδομημένου; Ἄνωθιν γῆ,
 καὶ κάτωθιν ὕδατα. Καίτοι γε οἱ οἰκοδομοὶ ἐτέρως ἐρ-
 γάζονται· ἐξανέλουσι τὰ ὕδατα, καὶ τότε τὸν θεμελίον
 καταβάλλονται. Ὁ δὲ θεὸς ἐπάνω τῶν ὕδατων ἔθηκε τὸν
 θεμέλιον, ἰνα μὴ τὴν δύναμιν τοῦ θεμελίου, ἀλλὰ τὴν ἐξ-

* Savil. la marg. τερνόμενος.

ουσίαν τοῦ ἐραζομένου θαυμάσης. Ἄλλ' ὅσπερ εἶπον,
 προσέγγετε μετὰ ἀκριθείας φιλοσόφων γὰρ ἄπτομαι λό-
 γων. Ὅτε ἐκ τῶν παναρμόνιον τούτου κόσμου ἐεργάσατο,
 τὰ μὲν ἄλλα πάντα ἀπὸ μοναδικῆς ἐποίησεν οὐσίας. Κἄν
 ἀσάφης ἢ ὁ λόγος, ποιῶσιν αὐτὸν σαφέστερον, ἐάν προσ-
 ἔγγητε: Τὰ μὲν ἄλλα πάντα ἀπὸ μοναδικῆς ἐποίησεν οὐ-
 σίας, τὰ μὲν καὶ τὰ κάτω (καὶ γὰρ κόσμος ἐκείνος, καὶ
 κόσμος οὗτος· δύο οὗτοι κόσμοι)· ἀλλ' ἕκαστος τῶν γε-
 νομένων, ἀπὸ μοναδικῆς οὖν οὐσίας b. Οἶδν τι λέγω· Τὰ
 ἄνω πάντα ἀσώματα, τὰ κάτω πάντα σώματα, τὰ ἄνω
 νοερά, τὰ κάτω αἰσθητά, τὰ ἄνω ἀόρατα, τὰ κάτω
 ὁρατά. Πάντα σώματα τὰ κάτω, καὶ οὐρανός, καὶ ἥλιος,
 καὶ σελήνη, καὶ γῆ, καὶ θάλασσα, καὶ δένδρα, καὶ φυτὰ,
 καὶ βίαις, καὶ πρῶτα, καὶ ἴπποι· πάντα ὀρώμενα,
 πάντα αἰσθητά, πάντα σώματα, πάντα ἀπὸ ὑποβαλλόμε-
 να, καὶ ἄνω ὀρώμενα. Τὰ ἄνω πάντα ἀόρατα, νοερά,
 ἀγγελιοὶ, ἀρχάγγελιοι, ἄγγελοι, κυριότητες, ἀρχαὶ, ἐκου-
 σία, δυνάμεις, τὰ Χερουβὶμ, τὰ Σεραφὶμ. Ὅτε ἐκίνα
 ὁρατά, οὗτε ταῦτα ἀόρατα· οὗτε ἐκίνα σώματα, οὗτε
 ταῦτα ἀσώματα, ἀλλὰ καὶ ταῦτα σώματα, καὶ ἐκίνα
 ἀσώματα· πάντα ἢ καὶ [25] μοναδικῆς ἐγένετο οὐσίας, καὶ
 τὰ κάτω, καὶ τὰ ἄνω· καὶ τὰ μὲν ἀπὸ σώματος, τὰ δὲ

b Legendum videtur cum Savilio ἔν οὐσίας.

εξ ασωμάτων, τὰ μὲν σώματα τὰ δὲ ἀσώματα. Μόνος ὁ ἄνθρωπος ἐκ διπλῆς γένεσος ὀσείας, τῆς μὲν βελτιόνης, τῆς δὲ χειρόνης, ψυχῆς τε καὶ σώματος· ἢ μὲν γὰρ ἔστιν ἄσώματος· καὶ νοερά, ἢ ψυχῆ· τὸ δὲ σῶμα αἰσθητὸν καὶ ὁρατὸν. Τίνος οὖν ἕνεκα ὁ μὲν δὴσος κῆμος οὗτος ἀπὸ μοναδικῆς γένεσος ὀσείας, καὶ ὅςτε ἄνα σώματα, ὅςτε κατὰ ἀσώματα· ἄνθρωπος δὲ μόνος ἀπὸ ἀσωμάτων καὶ σώματος συντέθηκεν; Ἀκούσατε τὴν αἴτιαν, καὶ μῦθετε τὸν ἐργασζόμενον τὴν σοφίαν. Ἐπιθετὴ γὰρ δύο κόσμους ἦσαν οὗτοι τῆ ὀσεία διοικητικῆς, ὁ μὲν ἀσώματος, ὁ δὲ ἀσωμάτων· ὁ μὲν ὁρατός, ὁ δὲ ὁρατός· ὁ μὲν νοερός ὁ ἄνω, ὁ δὲ αἰσθητός ὁ κάτω· Ἰνα μὴ ἡ διαφορά τῶν ἔργων διαφόρους δημιουργοὺς εἰσαγάγῃ, καὶ μὴ λέγηται, ὅτι ἄλλος τὰ ἄνω ἐποίησεν, καὶ ἄλλος τὰ κάτω, διτλοῦν ζῶον ἐν τῷ κόσμῳ ἔθηκεν ἀνακρηρῦται καὶ τῶν ἄνω καὶ τῶν κάτω τὴν δημιουργίαν. Διτλοῦς κόσμος ἄνθρωπος, καὶ τῶν ἄνω τὸ συγκυκλεῖ ἔχων τὴν ψυχὴν, καὶ τῶν κάτω τὸ σῶμα, συντέθηκε· τις καὶ γένηται, ἵνα δημιουργῶν ἔχων, τὸν τὰ ἄνω καὶ τὰ κάτω ἐργασζόμενον· καὶ καθάπερ παρθένος, ἐμπέλεκται ἡ ψυχὴ ἐν μέσῳ τῶ σώματι. Ἐπει οὖν διπλῆ γένεσις ἡ ὀσεία, διπλῆ αὐτῆς καὶ ἡ χρεία. Ἔστι σῶμα, καὶ ἔστι ψυχῆ. Ἦρσε τὸ σῶμα τι τροφῆ, καὶ τῆ ψυχῆ λόγῳ· τρέφεται τὸ σῶμα ἄρῳ, τρέφεται καὶ ἡ ψυχὴ τῷ λόγῳ· ἔχει ἔνδομα τὸ σῶμα, ἱμάτιον· ἔχει ἔνδομα καὶ ἡ ψυχὴ, τὴν ἀρσῆν. Παρόστι ἡ βασιλεύσα ἐκ δεξιῶν σου ἐν ἡμεισμῶ διακρῶσα κερειβεμένη, πακοικλιμένη· οὐ περὶ αἰσθητῶν ἡμιλοῦσα λέγουσα ἡ Γραφή, ἀλλὰ περὶ τῶν τῆς ἀρετῆς. Πᾶσα γὰρ ἡ δόξα τῆς ὑπερῆρας τοῦ βασιλέως ἔσωθεν ἐν κρῶστοῦσι χρῆστοῖς. Τί οὖν; διτλοῦς ὁ ἄνθρωπος, καὶ ἐπιπλῆ ἡ ὀσεία· καὶ δεῖται ἡ ψυχὴ λόγῳ διδάσκοντος, νοήτους, ἀποθωβόμενος· τὰ πᾶν, διορθοῦντος· τὰ τραύματα. Μὴ τείνων τὴν αἰσθητὴν μόνον προσέγγισμαν τράπαζαν, ἀλλὰ καὶ τὴν νοεράν ὡμὴν παραθῶμεν ὁ ἀπὸ τῶν Παύλου βῆμάτων τὴν ἐπίστασιν ὡμὴν ἐργασζόμενα, καὶ τὸν σκηνοποῖε εἰς μέσον ἀγοντες, τὴν ἰδύσθην, τὸν ἀμαθί, τὸν τῆς οἰκουμένης διδάκαλον, τὸν τοῖς δαίμοσι ροδερῶν, τὸν νοσηματα ἐλαύνοντα, τὸν ἄνω καὶ κάτω περιτρέποντα, τὸν εἰς παράδοξον ἰδύοντα, τὸν εἰς τρίτον ἀνελεύθου οὐρανὸν, τὸν ἐν τῆ τέχνῃ τοσαύτην ἔχοντα τὴν χάριν, τὸν οὐ περὶ τῆς τέχνης διακυβουόμενον, ἀλλὰ ἐπιτήδευμα μεταχειρίζοντα, καὶ λήμνοντα τοῖς κατορθώμασιν. Ἀγῶμεν αὐτὸν εἰς τὸ μέσον· οὐ γὰρ λαμβάνω αὐτοῦ κῆρον τὸν ἐγκωμίων. Ἐρατῆς αὐτοῦ εἶμι τὸ καλλῶς· οὐ γὰρ εἶσι σωματικῶν, ἵνα σῆψηται. ἀλλὰ πνευματικῶν ὑπερβόλες μαρτυροῦμενον. Τὸ σῶμα διελεύθη, καὶ ἡ μορφή λάμπει ὕπερ τὸν ἥλιον. Ὁ ἥλιος ἄνω τρέχει, Παῦλος· κάτω ἀντιτρέχει· ὁ μὲν αἰσθητῶν φαίνων φῶς, ὁ δὲ νοερῶν εἰς τὰς ψυχὰς εἰσάγων· ὁ μὲν ἐν νυκτὶ παρακρῶν, ὁ δὲ καὶ ἐν νυκτὶ λάμπων. Ἐλαβε βασιλεὺς, καὶ οὐστέβας ἐπέπλησεν· Ἐλαβε γυναικας, καὶ ἄνδρων ἀνδριόστους· κατέσχευεν· Ἐλαβε νέους, καὶ γενηρακῶτων συνειτωρέους· κατεσκεύασεν· ἔκπειραν φύσιν, πῶσαν ἤλιαν κατῳρθῶσεν ὁ σμίλην ἔχων, ὁ δὲ ἄεσμα ἄρτων· οὐ γὰρ παύσονται συνεχῆς αὐτοῦ λέγων τὴν τέχνην. Νύμφη παρεσκευασμένη, βασιλέων σεμνότερος, πλουσιώτα ὑποπρωτοσπασμένη, στρατιῶτων δυνατώτερος, τεχνῶν ἀσφαλῆστερος· λύρα ἡ γλύσση, μέλιτος γλυκύτερος, θαλάσσης βαθύτερος, οὐρανοῦ ὑψηλότερος, πυρὸς θερμότερος, σιδήρου τομώτερος· Θεοῦ τὴν χάριν ἔχων, ναὸς τοῦ Θεοῦ, σῶμα τοῦ Χριστοῦ, λύρα τοῦ Πνευμάτος, τῶν κατηχουμένων κήρυξ, τῶν πιστῶν παδιοτήριος, πιστωτῶν πριεργόμενος, τέχνης μῦδοπέτος καταπλήτων, ἐπιστολατὴ τῶν οἰκουμένην νικῶντα καὶ τὴν κίβωτον.

Β'. Καθάρπε γὰρ Νῶε σάνδρας· ῥάβδης κίβωτον εἰργάσατο, οὕτω καὶ Παῦλος· ἐπιστολάς γράφας· κατεσκεύασε [26] κίβωτον νοεράν· αὐτῆ ἐκείνης βελτιών. Ἡ μὲν γὰρ ἐλάμβανε τὰ ἄλογα, καὶ ἔθηκε τὰ ἄλογα· αὐτῆ δὲ λαμβάνει τὰ ἄλογα, καὶ μεταβάλλει. Οὐδὲν τὸ λέγω· εἰσῆλθεν εἰς τὴν κίβωτον λύκος, καὶ ἐξῆλας λύκος· εἰσῆλθεν εἰς τὰς Παύλου ἐπιστολάς λύκος, καὶ ἐξῆλθε πρόβατον· εἰσῆλθε μάγος, καὶ διαρωθῶθῆ· εἰσῆλθεν ἕπατος, καὶ βελτιώσεν γένετο. Καὶ ἐκείνη μὴ ἡ κίβωτος τὸν Νῶε διέσωσε μόνον μετὰ δύο ἢ τριῶν ἰδιωμάτων· αὐτῆ δὲ ἡ κίβωτος τῶν οἰκουμένην ἐσαγγέλλουσι. Πανταχοῦ πᾶσι καθ' ἑκάστην ἡμέραν, καὶ αἱ σάνδρας οὐ διαλύονται· οὐ γὰρ πί-

σῃ, ἀλλὰ Πνευμάτι εἰσι χειρισμένα. Ἀπῆλθεν ὁ Νῶε ἐξ αὐτῆς, καὶ αὐτῆ πλεῖν· ἀπέθανε Παῦλος, καὶ ἡ κίβωτος ἐξῆ· καθ' ἑκάστην ἡμέραν σαγγεῖται, καὶ οὐ καταπονιζέται· ἔχει γὰρ τὸν κυβερνήτην τῆς οἰκουμένης τὴν χάριν αὐτὴν κατέχουσαν. Ἐπεὶ οὖν τοσαῦτα αἱ ἐπιστολαί, τοσαῦτα αἱ σάνδρας, τοσαῦτα ἡ σωτηρία, ἔρεθῆ τὴν γλωττίαν ἐναυθία ἀφήσασιν, μίαν λέξιν ὡμὴν ἐργασζόμενοι, καὶ πᾶσαν τὴν ὄμιλιν εἰς ταύτην ἀναλίσκουσιν. Τοσαῦτῃ γὰρ ἡ τῶν Γραζῶν περιουσία. Καθήμενος γὰρ καὶ ἀκούων αὐτοῦ λέγοντος, ὅτι ἠρηπάγη εἰς τρίτον οὐρανὸν, καὶ ἤκουσεν ἄρῆτα βήματα, ὁ οὐκ ἔβην ἀνώρωμο εἰπὼν· εἶτα πρότερος καὶ λέγοντος· Ἐν τῇ υπερβολῇ τῶν ἀποκαλύψεων Ἰνα μὴ ὑπερβαίωμαι, ἐδόθη μοι σκόβος τῆ σωρῆ, ἀγγελος Σατανᾶ, Ἰνα μὴ κολαρίζῃ· ἐφοθῆθην· μὴ τις τῶν ἀκούωντων ἀγνοῦν τὸ νόημα, ἀπολυστέρως σκανδαλίσθῃ, ἀνάγκην ἐπισησάμεν ταύτην εἰς μέσον τῆς ἰστορίας ἀγαγῆν, καὶ ἀμφηλαρήσαι οὕτως. Ἐίτε γὰρ ἠγγίσι τις, σαφῆς ἐστὶ· εἶτα μὴ, γνωριστέον καὶ ἐλητηρον ἐστὶ· ὁ μὲν γὰρ εἰδῶς, ἀναμνησθήσεται· ὁ δὲ μὴ εἰδῶς, μαθησεται. Καὶ γὰρ πολλὸν ἤκουσα τὸ νόημα ἀγνοούτων καὶ λέγοντων, ὅτι παραδότη τῶ Σατανᾶ ὁ Παῦλος. Τί λέγεις, εἰπέ μοι; Παρεδόθη, φησὶ, τῷ Σατανᾶ, ἵνα τὴν κεφαλήν αὐτοῦ πλήξῃ· καὶ κεφαλαίαν αὐτῆ ἐβάλεεν ὁ διάβολος. Τούτο ἴδον; τὸν διδάκαλον τῆς οἰκουμένης, τὸν παραδίδουσι πολιτῶν, τὸν ναὸν τοῦ Χριστοῦ, ὅπερ ἔφη, τὴν λύραν τοῦ Πνευμάτος, τὸ σκεῖος τῆς ἐκλογῆς, τὸν τῶν οἰκουμένην διαδραμόντα, τὸν τὰς ἀκάνθας τῶν ἀμαρτημάτων ἀνασπαζάντα, τὸν τὰ σπέρματα τῆς εὐσεβείας ἐμβαλόντα, τὸν ἐν γῆ τρέποντα, τὸν ἐν θαλάσῳ ἀγνοῦνζόμενον, τὸν νυκθήμερον ἐν τῷ βυθῷ πεποιθῶτα, τὸν ἐν δεσμοτηρίῳ σταντανοῦμενον, τὸν ἐν δικαστηρίῳ τρέποντον στήσαντα, τὸν πᾶσαν ἐπιβραμῆτα τῶν οἰκουμένων, τὸν ἄπυτον ἐκείνον, οὐ καὶ ἱμάτια νόσους ἐργασζόμενος, οὐ καὶ ἡ ζῆθ θάνατον δραπτεύωντα παρεσκευάσας, τοῦτον ὑποχείριον ὁ διάβολος εἶχε; Καὶ μὴ τὸ ἐναντίον ἀκούουσι ποικύτα. Ἐπὶρῶμα τῆς παρὰ Κορινθίους· ἤκουσεν ὁ Παῦλος, καὶ τὶ φησι; Καὶ ὡμῆς περυσιωμῆτος ἐπέτῆ, καὶ οὐχὶ μᾶλλον ἐπεθῆσεται, ἵνα ἐξαρθῆ ἐκ τοῦ μέσον ὡμῶν ὁ τῶ ἔργον τοῦτο ποιήσας. Ἐγὼ μὲν γὰρ ὡς ἄνω τὸ σῶμα, κατῶν δὲ τῶ πνεύματος, ἤθῃ κέρκρια εἰς παρῶν τὸν οὐτὸ τῶντο καταγερασζόμενος, ἐν τῷ ὄντως τοῦ Κυρίου στυγαθῆτων ὡμῶν ἀσπῶτων, καὶ τοῦ ἐμοῦ πνεύματος, οὐν τῇ δυνάμει τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, παραδοθῶν τὸν τοῦτον τῷ Σατανᾶ εἰς ἀλεοκῆ τῆς σωρῆς, ἵνα τὸ πνεῦμα σωθῆ ἐν τῇ ἡμέρῃ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ. Ἐνόησον ἐξουσίαν Παύλου, τὸν πεπονηκότα παρῶν τῶ Σατανᾶ, ἵνα πλήξῃ αὐτὸν ὁ Σατανᾶς, ἵνα ἡ κίβωτος αὐτῷ αὐτῆ καθάρσιν γένηται τοῦ ἀμαρτημάτος. Ὅτι γὰρ τοῦτο γένητο, ἐν τῇ δευτέρῃ ἐπιστολῇ λέγει· Κιρῶσαστε εἰς αὐτὸν ἀπῆλθῃ, ἵνα μὴ πλεοεκτεθῶμεν ὅσο τοῦ Σατανᾶ. Σὺ παρῶσασ τῷ Σατανᾶ, καὶ οὐ λέγει· Ἰνα μὴ πλεοεκτεθῶμεν ὅσο τοῦ Σατανᾶ; Ὁ γὰρ οἶος, φησὶ, μέτρον ὁ Σατανᾶς. Παρῶσασ ὅτε ἔβει, ἀπολαμβάνω τε χορῆ· παρῶσασ εἰς ἄρῳ τῷ Σατανᾶ, ἵνα μόνον ἀποσησθῆ ὁ ἡμέτερος ἄνθρωπος· λάβωμεν αὐτόν. Ἐν γὰρ ἐπὶ πλείον ἀφόμεν αὐτόν, πλεονεκτοῦμεθα ὑπὸ τῶ Σατανᾶ· οὐ γὰρ ὅσο μέτρον ὁ Σατανᾶς. Παρῶσασ, ἵνα παρῶσασται ἐαυτὸν· ἐὰν δὲ ἀφόμεν αὐτόν, ἀποκτεῖν αὐτὸν ὡς τὸν Ἰουδαῖον. Διὰ τοῦτο λέγει· Κιρῶσαστε εἰς αὐτόν ἀπῆλθῃ, ἵνα μὴ πλεοεκτεθῶμεν ὅσο τοῦ Σατανᾶ. Τί κάλλιστα εἶπεν; Ὁμῶσι τοῦ Σατανᾶ ἔστιν· οὐ γὰρ ἐν πορείᾳ ἔστιν, ἀλλ' ἐν μεταβολῇ· καὶ οὐ τὸ ἐμὸν λάβῃ ἐκείνον. Ὅτε ἦν ἐκείνον, ἔδωκα [27] αὐτόν, ἵνα ἐμὸν γένηται τὸ ἐκείνον. Ὁ σοφία Παύλου· διὰ τοῦ λύκου τὸ πρόβατον ἐσωσε· διὰ τοῦ πειρατοῦ τὸν ναυτήν κλυθίσσαντα ἀνιψάσασ· διὰ τοῦ ποιεῖσθαι τὸν στρατιῶτην εἰς τάξιν ἐπατήσαντα. Ἀντὶ φορημάτου κήρυξι λέξηται τῇ τοῦ διαβόλου πλήρη. Ἐἰ μόνον παιδοῦται, ἀρισταται αὐτοῦ. Κολάζετε ἐκείνον, ἵνα ἀσθῆται εἰ ἀρισταται ὁ πεπονηκότος. Ὅταν ἀποσησθῆ τὸ ἀμαρτήμα, ἔταν ἀποσησθῆ τὴν σπηλαιά, καὶ ἐκκαθάρῃ τὸ τραῦμα, ἔταν ἰσχυρὰ δεικνύται ἡ ψυχῆ. Οὐκ ἀφῆρῃ τὸ χριστὸν ἐν τῷ πνεύ· ἵνα μὴ φρηγῆ, ἀνεμίματα αὐτό. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τοῦ σοφοῦ, εἰδέναι τὸ μέτρον, πῶσον δοῦναι τῷ πυρὶ, καὶ πῶσον λαμβάνειν. Ἰνα μὴ πλεοεκτεθῶμεν ὅσο τοῦ Σατανᾶ. Ὅς γὰρ αὐτοῦ τὰ νοήματα

* All ἀποκρίμενος. • Marg. Savil. σήμερον παρῶσασ.

* Sav. et Fronto Ducuas suspiciorum legendum: φορηθείς.

dominationes, principatus, potestates, virtutes, Cherubim et Seraphim. Neque illa visibilia, neque hæc invisibilia sunt: neque illa corpora, neque hæc incorporea: sed et hæc corpora, et illa incorporea sunt; omnia ex una substantia formata, et quæ deorsum, et quæ sursum sunt; alia quidem ex corporibus, alia ex incorporeis; alia corpora, alia incorporea. Solus homo ex duplici substantia factus est; alia præstantiore, alia deteriore, ex anima et corpore: illa enim, anima scilicet, est invisibilis et spiritualis; corpus vero sensibile et visibile est. Cur ergo hi duo mundi ex una substantia sunt facti, neque sursum corpora, neque deorsum incorporea sunt; solus autem homo ex incorporeo et ex corpore constat? Audite causam, et discite Opificis sapientiam. Quia enim duo mundi erant substantia distincti; alius incorporeus, alius corporeus, alius visibilis, alius invisibilis; alius spiritualis, nempe superior, alius sensibilis, inferior: ne diversitas operum diversus induceret opifices, et ne diceretur alium superna, alium inferna fecisse, animal duplex in mundo posuit, quod et superiorum et inferiorum creationem prædicaret. Duplex mundus est homo, qui superioribus affinem habet animam, et inferioribus corpus. Liganen quodpiam et pons est, qui unum habet Creatorem, superiorum et inferiorum opificem: ac quemadmodum virgo, in medio corpore anima implexa est. Quia ergo duplex est substantia, et duplex ejus est usus. Attende diligenter huic sermone: duplex ejus est usus. Est anima, est et corpus. Corpori cibum, animæ doctrinam præscripsit: aliter corpus pane, anima doctrina: corpus vestibus induitur, anima virtute. *Adstitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato, circumdata varietate (Psal. 44. 10)*. Non de sensibilibus vestibus loquitur Scriptura, sed de virtute. *Omnia enim gloria filiae regis ab intus, in fimbriis aureis (Ibid. v. 14)*. Quid ergo? Duplex est homo, duplex substantia; et opus habet anima ratione docente, intelligente, affectus depellente, vulnera curante. Ne itaque mentis tantum sensibili attendamus, sed et spirituales vobis apponamus, ex Pauli verbis vobis convivium parantes, ac tentiorum opificem in medium adducentes, idiotam, indoctum, orbis doctorem, demonibus terribilem, morbos curantem, sursum deorsum currentem, qui in paradysum venit, qui in tertium caelum ascendit, qui in arte sua tantam habuit gratiam, qui ab arte sua non impediabatur, sed dum eam tractaret, operibus fulgebatur. Illum in medium agnoscis: neque enim laudibus ejus possum saturari. Ejus pulchritudinem amo: neque enim illa corpore est, ut putrescat, sed spiritualis, quæ nunquam inarcescit. Corpus solum est, et forma plus quam sol splendet. Sol sursum currit, Paulus in terra currit: ille sensibilem lucem emittit, hic spiritualem in animas inducit: ille noctu occidit, hic noctu lucet. Ille reges cepit, et pietate replevit: cepit mulieres, et viris fortiores reddidit: cepit juvenes, et senibus prudentiores effecit: utrumque sexum, quamlibet ætatem insuit, qui cultum satorum habebat, qui pelles consuebat; neque enim finem faciam artem ejus memorandi. Nympha illa oruata, regibus honorator, divitiibus ditior, militibus fortior, muris tutior, lyra est lingua, melle dulcior, mari altior, caelo sublimior, igne ferventior, ferro acutior: ille Dei gratia præditus, templum Dei, os Christi, lyra Spiritus, catechumenorum præco: fidelium magister, undique circumcursans, murus qui nunquam delabitur, epistolæ ejus et orbem vincunt et arcam.

2. Quemadmodum enim Noe, junctis asseribus arcam fecit: sic et Paulus scriptis epistolis arcam spiritualem struxit, illa meliorem. Illa nunquam bruta animalia recipit, et bruta servavit; hæc brutis recipit, et immutat. Verbi gratia, ingressus est in arcam illam lupus, et egressus est lupus, ingressus est in Pauli epistolas lupus, et egressus est ovis: ingressus est magus, et emendatus est: ingressus est consul, et melior est effectus. Illa quidem arca Noe servavit solam cum duobus aut tribus hominibus; hæc autem

arca orbem quasi sagena eripit: hæc quotidie ubique navigat, et tabule ejus non dissolvuntur; neque enim pice, sed Spiritu unctæ sunt. Exiit ex illa Noe, et ipsa navigat: mortuus est Paulus, et arca vivit: quotidie hæc sagena capit, nec demergitur; habet enim gratiam Gubernatoris orbis ac sustinentem. Quia ergo tales sunt epistolæ, tales tabule, tanta salus; age, hic linguam expellamus, unum vobis dictum explicantes, totam hominiam ea in re insumamus. Talis enim est Scripturarum ubertas. Cum enim sedens audivi ipsum dicentem, se raptum esse usque ad tertium caelum, et audivisse arcana verba, quæ non licet homini loqui (2. Cor. 12. 4); ubi deinde pergit ille dicens, *Ne magnitudo revelationum extollat me, datus est mihi stimulus carni mee, angelus satana, qui me colaphizat (Ibid. v. 7)*: metui ne quis simplicium auditorum hæc non intelligens offeuderetur, et necesse duxi hoc dictum in medium proferre et tractare. Nam sic ignaro clarum erit, gnaro lucidius et facilius; gnarus in memoriam revocabit, ignarus docetur. Nam nullus ignarus audivi dicentes, Paulum traditum fuisse satanae. Quid dicitis? quæso te. Paulus traditus est, inquit, satanae; ut caput ejus percuteret: dolorum capitis immisit ipsi diabolus. Quid hoc est? an doctorem orbis, paradisi civem, Christi templum, ut dixi, lyram Spiritus, vas electionis, eum qui orbem percurreret, qui spinas peccatorum evulserat, qui semina pietatis injecebat, qui in terra crepabat, qui in mari certabat, qui nocte et die in profundo maris fuerat, qui in carceribus coronabatur, qui in judicio tropæum erexerat, qui totum orbem percurreret, insomnem illum, cujus vestes morbos fugabant, cujus vita mortem profligavit, luccine diabolus subito habuit? Atqui contra ipsum fecisse audio. Fornicatus erat quispiam apud Corinthios; et Pauli nuntiatus est: quid dicit? *Et vos instati estis, et non magis lactum habuistis, ut tollatur de medio vestrum qui hoc opus fecit. Ego quidem absens corpore, præsens autem spiritu, jam judicavi ut præsens eum, qui sic operatus est, in nomine Domini congregatis vobis omnibus, et meo spiritu, cum virtute Domini nostri Jesu Christi, tradere hujusmodi satanae in interim carnis, ut spiritus salvus sit in die Domini Jesu (1. Cor. 5. 2-5)*. Cogita Pauli potestatem: fornicantem tradidit satanae, ut illum satanas percuteret, ut hæc castigatio peccatum ejus expiaret. Nam quod ita factum sit, in epistola secunda dicit: *Confirmate in illum caritatem, ut non circumveniamur a satana (2. Cor. 2. 8, 11)*. Tunc diabolo tradidisti, et dicitis, *Ut non circumveniamur a satana?* Modum, inquit, non novit satanas. Tradidi cum oportui, cum par est resumo: tradidi ipsum satanae ut carnis, ut saltem homo noster abstergeretur: recipiamus cum. Nam si amplius ipsum dimittamus, circumveniemur a satana: nullum enim modum novit satanas. Tradidi, ut se ipsum emendaret: si dimittamus, occidet eum ut Judam. Ideo dicit: *Confirmate in illum caritatem, ut non circumveniamur a satana*. Quam pulchra dixi! Non ultra satana est; non enim in fornicatione, sed in poenitentia degit: ne igitur ille quod meum est nocuerat. Cum illius esset, ipsi tradidi; ut quod illius erat, meum tandem fieret. O Pauli sapientiam! Per lupum ovem servavit: per piratam, naufragum nautam reduxit: per inimicum, militem in ordinem restituit: pro acerbis pharmaco, diaboli plaga utror. Si modo erudiat, ab illo decedam. Castiget ille, ut fornicator quid fecerit sentiat: cum peccatum et putredinem absteriserit, cum vulnus curaverit, tuam anima fortis apparebit. Non relinquo aurum in igne, ne labefactetur, ipsum extraham. Sapientis enim est nosse modum, quando igni tradendum sit, et quando extrahendum. *Ut non circumveniamur a satana (2. Cor. 2. 11)*. Non enim cogitata illius ignoramus. Qui ergo cogitata illius novit, tantum habet potestatem, ut illi et temporis et modi fines præscribat; temporis, cum raptus ab illo; modi, cum tradit eum satanae in interim carnis. Quia enim insatiabilis est bellus, cum carnis

nostris numquam potest expleri, ne ipsum aliquando interficeret, ideo dicit: *In interitum carnis, ne animam ejus attingeret.* Quod Deus circa Jobum dicit: *Abi, percutte carnem ejus, animam autem ejus ne attingas (Job 2. 6):* diabolique terminos ponit Deus. Ita et servus Dei, ex ejus virtute Domium imitatus, sententiam fert in illum, quam diabolus transilire non ausus est. Quod si fecisset, Paulum dimisisset. Nam cum in carcere esset, ejusmodi quidpiam diabolus tentavit: quia enim carcer concussus, soluta vincula erant, expectretus carceris custos, gladium arripit ut seipsum interficeret, impellente diabolo (*Act. 16. 27*). Cum pastor intus esset, ne servaretur ovis, venit lupus ut illum raperet. Verum pastor, etsi vincit, ipsum detinuit dicens: *Nihil mali tibi facies.* O pastoris humanitatem! Vincit usque, et vincientem se miserat: suis relictiis res illius curat. *Nihil mali tibi facies (Ibid. v. 28).* Fores videt apertas, sed ego benevolus sum domesticus: fores sunt apertae, sed ego intus maneo; donec salutem tibi pariam, non exeo. Ideo ingressus sum, et in ex catenis erutum, a peccatis liberem. Tu ne vinxisti, ego te solvo. *Nihil mali tibi facies: omnes enim hic sumus.* Quid ergo? Lupus stabat interempturus, gladium impellens in custodem carceris pastor clamavit. Audi vit lupus, dimisit ovem, mox abripiendam pastor cepit. *Quid faciam, inquit, ut salvus sim (Ibid. v. 30)?* Baptizare in nomine Christi. Pape, quam facies salutis! quam ineffabilis benignitas! Custodem carceris victus servavit, carcerem fecit locesiam. Quomodo, inquit, baptizabor, ut salvus sim? Carcer non impedit, locus non officit: gratia est quae loco opus non habet, nec opportunitate: sit ipse carcer ecclesia.

5. Quam artis suae nusquam obliviscitur! sed ubique piscator, in carcere, in mari, in insula, in continentibus, in deserto, in orie. Piscator enim, nisi mare viderit, rotam non expandit. Quia vero Paulus piscator erat, non sensilis, sed spiritalis, et in navicula piscator, et in monte, in fontibus, in viis, in pratis, in fluminibus, nullusque locus arti officiebat. Sed, ut dicebam, licet multoties excurram, a questione non decedam. Quid ergo agitur? Qui tanta praevidetur potestate, ut diabolo imperaret, et terminos ipsi poneret, modumque prescriberet, hic diabolo traditur? Annon ausisti Christum dicentem, *Calcate Super serpentes et scorpiones, et super omnem virtutem inimici (Luc. 10. 19)?* quid ergo significat illud, *Datus est stimulus corni meae, angelus satanae, qui me colaphizat (2. Cor. 12. 7)?* Ignorantia multorum inde plerumque proficiscitur, quod verborum proprietatem, et sensum non noverint. Colaphizatio quidam de percussione tantum capitis accipiant: *κολαφισμός* autem dicitur afflictio, humiliatio. Inimicus ipse colaphizavit, afflixit, humiliavit: neque enim de capite solum dicitur. Ipseque alibi eadem utitur voce. Nam cum idiota esset, ad exprimentam sensu sua, voce utitur assueta: *Usque in hanc horam esurimus, et sitimus, et nudi sumus, et colaphis cadimus (1. Cor. 4. 11),* et rursum afflictor ab inimicis, insidiis appetitur, impeditur, injuriis afficitur: hoc est, colaphizatur, affligitur, flagellatur, gravia patitur, in carcerem conjicitur, abducitur, in exilium pellitur, fami objicitur. Has aerumnas omnes colaphismum et humiliationem vocavit. Animum adhibe, et ne praetererras: hic interpretatione opus est. Quid ergo? Clare rem expendemus. Interpretationem, quam dixi, retine, dictis attende. Colaphismum humiliatio est ab inimicis invecita; sive per carcerem, sive per abductionem, sive per iudicium, sive per famem, sive quocumque alio modo. Quid ergo sibi vult illud? *Ne magnitudo revelationum extollat me, datus est stimulus carni meae, angelus satanae, qui me colaphizat. Propter quod ter Dominum rogaris: et dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea; nam virtus mea in infirmitate perficitur. (2. Cor. 12. 7-9).* Observa quis sit hic angelus satanae. Non enim dixit, datus est mihi angelus satanae, sed, *Angelus satanae.*

Mos est in Scriptura quod jam saepe dictum est, et nunc etiam dicitur: *Eodem enim dicere non piget, vobis autem tutum est (Philipp. 3. 1):* doceo enim, nec eloquentiam ostendo; planto, nec simpliciter transeo; non sum victor, sed semen jacio. Victor namque currit, ut iter conficiat: qui vero seminat, etiam fodit: granum conjicit, deinde terram sulcat, ut altius defodiat, ne semen non oportum avibus pateat. Quod agricola in seminibus, hoc ergo in sententiis facio. Ut enim in seminibus corvi sunt, sic in sententiis daemonum et diaboli, saecularis aedificae cura. Idcirco illud mones, ne saecularis cura diabolice ad arripiat. Nam si obvium relinquam, diabolus abripiet; si profundius defodiam, conservatur. Non enim tempore opus est, sed voluntate: non pluvia, sed ferventi animo. Ferventer audi, diligenter complectere, et nemo ipsum abripere poterit. Quam ergo, quod jam dicebam, mos est Scripturae? Ut plerumque nomina ex moribus imponat, neque hominem ea appellatione donec, quam ab initio parentes staterunt, sed ea, quam aut vitium aut virtus expetunt. Exempli causa: si quem viderit impudentem, canem vocat, non sivo, sed vitium sui nomine; si rapacem, lupum appellat, non parentum nomine, sed ex nequitia; si alium viderit improbe agentem, hinc illi nomen indit. Sed ne id temere efferre videar, et ut dicti probationem afferam, testes vobis adducam. *Visio quam vidit Iustas filius Amos contra Judaeam et contra Jerusalem (Isai. 1. 1-4).* Illic attendite, *Contra Judaeam et Jerusalem. Audi, caelum, et auribus percipe, terra, quia Dominus loquutus est: Filios genui et exaltavi: ipsi autem spreverunt me. Cognovit bos possessorem suum, et asinus praesepe domini sui: Israel autem me non cognovit, et populus me non intellexit. Vos gentes peccatrici!* Quibus haec? Judaeis. Populus plenus peccatis. Eorum recenset iniquitates, peccata, pertinaciam, tyrannidem, supplicium. Initio dixit, *Contra Judaeam, et contra Jerusalem:* et postea dixit: *Audite verbum Domini, principes Sodomorum (Ibid. v. 10-15),* attendite legi dei, populus Gomorrhæ. *Quo mihi multitudinem victimarum vestrarum? dicit Dominus. Plenus sum holocaustis arietum: adipem agnorum, et sanguinem taurorum et hircorum nolo. Si offeratis mihi similia, vanum thymiana, Abominatio est mihi. Neomenias vestras et sabbata odit anima mea. Quae sabbata odit? quas neomenias, quae thymiana, quos taurorum, quas oves? Nihil horum norant Sodomitae: ante Moysen fuerant, ante Abraham, a Iotho erant, Sodomitae perierant. Sodomitae alioquitur adustus, existit? Ille loquitur, *Contra Judaeam, et contra Jerusalem:* Sodomam aggreditur, sed jam penas dedit. Quem alloquitur? Haec sine conjectione dicuntur, nisi verborum significationem attendas; sed si didiceris, consequentiam invenies. Neque enim Sodomitas alioquitur, sed Judaeos, quos Sodomitas vocat. Quia mores eorum sectabantur, illis hoc similia gesta hoc nomen imponit. *Rursus n alibi: Canes masti Judaei, qui latrare non possunt (Isai. 56. 10);* non quod in caenum naturam transissent, sed quod moribus canes imitarentur. Joannes solitudinis civis, excelsus animus, mens invicta, qui humi incedens caelestem fornecem attingebat, sterilis parus, qui mutam patris linguam solvit, vox moti; qui in deserto clamabat, in matrice (matrix enim desertum erat, ut pote steriliis), duplex ille praeco, contemtor priorum, visibilia transcendens, Judaeos adit, dixitque illis: *Serpentes, genimina viperarum (Math. 23. 35, et 3. 7);* non quod natura serpentes, sed quod animo dolosi essent. Alius iterum propheta: *Equi in feminas furentes facti sunt; utraqueque ad uxorem proximi sui hinniebat (Jer. 5. 8).* An equos alioquitur? Minime, sed lascivos et improbos homines. Ipse Christus Judaeis: *Vos filii diaboli estis (Joan. 8. 44).* Num filii erant diaboli, et naturae diabolicae? Nequaquam, sed propositum rjus imitabantur, nomenque ejus acceperant, quod ille sic explicat: *Vos filii diaboli estis, et desideria patris vestri vultis facere: ille**

ἀγορεύωμεν. Ὁ τοίνυν τὰ νοήματα αὐτοῦ ἐπιστάμενος, ὁ τοσαύτην ἔχων ἔξουσιαν, ὡς καὶ ὅρους αὐτῶν τιθέναι καὶ χρονοὺ καὶ μέτρον· χρόνον μὲν, ἀρπάξαι παρ' αὐτοῦ αὐτῶν· μέτρον δὲ, παραβῆσαι τὸν τοιοῦτον τὸν Σατανὰ εἰς διέθετον τῆς σαρκός. Ἐπειδὴ γὰρ ἀκόρητος τὸ θῆρον, καὶ οὐδέποτε λαμβάνει πληρομνην ἀπὸ τῶν ημετέρων σαρκῶν, ἴνα μὴ καθάπασι ἀποκτείνῃ αὐτὸν, διὰ τοῦτο λέγει, *Εἰς διέθετον τῆς σαρκός*, ἴνα μὴ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ ἔληται· ὅπερ ὁ θεὸς λέγει τῷ Ἰὼβ, *Ἀπίθε, κληθὼν αὐτοῦ τὴν σάρκα, τῆς δὲ ψυχῆς αὐτοῦ μὴ ἀγγ, καὶ ὅρους τίθειαι τῷ διαβόλῳ ὁ θεός*. Ὅπως καὶ ὁ βουλοῦ τοῦ θεοῦ, τῇ δυνάμει τοῦ θεοῦ τὸν Δεσπότην μιμούμενος, ἀπόρασι αὐτῶν δίδωσι, ἣν ὑπερβῆναι ὁ διάβολος οὐκ ἐτόλμησεν. Εἰ γὰρ ὑπερβῆ, πρὸς Παῦλον Ἰσχυρῶν· ἔπει καὶ τότε, ὅτε ἦν ἐν τῷ δεσμοτύχῳ, τοιοῦτον τι ἐργάσατο εἰς ἐπιβλήθην ὁ διάβολος. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ δεσμοτύχον ἐπεβλήθη, ἐπειδὴ τὸ δεσμὸν ἔλαβεν, ἐπειδὴ ὁ δεσμοτύχος ἔζητονος ἐγένετο, ἔλαβε μάχαρον, ἴνα ἀνέλθῃ αὐτὸν, τὸ δεσμὸν κατεργασθεὶς ἀναεργάσει αὐτόν. Ἐπειδὴ γὰρ ἔβδον ἦν ὁ ποιμὴν, ἴνα μὴ τὸν πρὸβατον οὐδὲ, ἦλθεν ὁ λύκος θηριόλυτος ποιήσαι τὸν πρόβατον. Ὅλλ' ὁ ποιμὴν, καίτοι δεδεμένος, κατέγει, λέγων, *Μηδὲν κοινήτης σαυτῶ κακόν*. Ὁ φιλανθρωπία ποιοῦναι ἰδέεται, καὶ τὸν θήσαντα ἐλαί· Ἄφρατα τὰ ἐαυτοῦ, καὶ τὰ ἐκείνου μεριμνῶ. *Μηδὲν κοινήτης σαυτῶ κακόν*. Ὅρψ: τὰ; θύρας ἀνεγνώμας, ἀλλ' ἐγὼ ἐγνωμῶν οἰκίτης: ημεριμῶναι αἱ θύραι, ἀλλὰ μόνον ἔβδον· ἴως ἂν σε διασώσω, οὐκ ἐξέγωμας. Διὰ τοῦτο ἐισθῆθαι, ἴνα λύσας σε τὸν στερῶν, ἀπαλλάξω σε ἀμαρτημάτων. Σὺ ἔβδρας, ἐγὼ λύω, *Μηδὲν κοινήτης σαυτῶ κακόν*· ἀπάντες γὰρ ἔσμεν ἐνόθεο. Τί οὖν; Ὁ λύκος ἐστῆκεν βουλόμενος ἀποκτείνειαι, τὸ ἔβδος ἰδὼν κατὰ τὸ δεσμοτύχον· ὁ ποιμὴν ἐβδῆσεν· ἤκουσεν ὁ λύκος, ἀφῆκε τὸν πρόβατον. Ἐλαβεν ὁ ποιμὴν θηριόλυτον μέλλον γενέσθαι. Καὶ εἰ κοινήτης, φωνῆ, ἴνα σωθῶ; Βαπτιστῆσαι εἰς τὸ θῆμα Χριστοῦ. Βαβαί, πῶς ἐβδολοῦ ἡ σωτηρία, ἀπατος ἡ φιλοανθρωπία! Τὸν δεσμοτύχον αἰσῶναι ὁ δεσμοτύχος, τὸ δεσμοτύχον ἐκλαβῆσαι ἐργάσασθαι. Πότε, φωνῆ, Βαπτιστῶν ἴνα σωθῶ; Ἡ φωναὶ καὶ οὐ κωλύει, ὁ τόπος οὐκ ἐμποδίζει· χάρις ἐστὶν ἡ οὐ τόπος δεσμένη, οὐ καιροῦ χρῆσασθαι· γενέσθαι καὶ τὸ δεσμοτύχον ἐκλαβῆσαι.

γ'. Ὁ πῶς οὐδὲ οὗτος οὐδαμὸς τῆς τάχους τῆς ταυτοῦ ἐκπέδῃται ἀλλὰ πανταχοῦ ἦλυεν, καὶ ἐν δικαστηρίῳ, καὶ ἐν βασιλείῳ, καὶ ἐν νόμῳ, καὶ ἐν γῆ, καὶ ἐν ἔρμῳ, καὶ ἐν οὐκομῶνῃ. Ὁ μὲν γὰρ ἀνίστα, ἐὰν μὴ ἴδῃ ὕλασταν, οὐκ ἀπόλι τὸ δικταῦ. Ἐπειδὴ δὲ οὗτος· οὐκ αἰσῆτης, ἀλλὰ νοερὸς, καὶ ἐν κλοπῇ ἦλυεν, καὶ ἐν βρει, καὶ ἐν πηγῆς, καὶ ἐν ὄσει, καὶ ἐν ἁμασίῳ, καὶ ἐν ποταμίῳ, καὶ οὐδὲς ὅπως κωλύει ἐγένετο τῆς τάχους. Ἄλλ' ὅπερ ἔβδον· κἀν γὰρ πολλὰς ποιήματα τὰς διέβδου, τὸ ζητήματος οὐκ ἀποστήρομαι. Τί οὖν ἔστιν; Ὁ τοίνυν τοσαύτην ἔχων ἔξουσιαν, ὡς ἐπιτάττει τὸν διάβολον, καὶ ὅρους αὐτῶν τιθέναι, καὶ μέτρον τὸν σκῆματος· οὗτος τὸν διάβολον παραβῆσαι; Ὅχι ἤκουσας; τὸν Χριστοῦ λέγοντος, ὅτι *Πατελεῖ Ἐπάνω βρεῦναι, καὶ σκυριώρην, καὶ εἰ πάσαν τὴν δύναμιν ἐπὶ τοῦ χροῦ; τί οὖν ἔστι, τὸ εἰρημον, Ἐδῶθι σκελετῶν τῆ σαρκοῦ*; καὶ ἀγγελος Σατανῶ, *ἴνα με κολωρίζῃ*; Ὅχι ἡ ἀγνοία; ὅτι πολλὴ ἀνεύθει γίνεται τοῖς πολλοῖς, ἐκ τοῦ μὴ εἰδέναι τὰ λόγια τὰν ἰδῶν, μετὰ τὰς ἐρημνεῖας; αὐτῶν. Τὸ, κολωρίζῃ, τὴν ἐπὶ κεφαλῆς ἐλαβὸν μόνον· κολωρισμὸς δὲ λέγεται [28] κωκίως, κωκίως. Ἐκωκίωσεν αὐτὸν ἔβδος αὐτοῦ, Ἐταπεινώσας· Τὸδὲ τὸ πρῶμα, ἐκωκίωσεν, ἀντι τοῦ, Ἐταπεινώσας· οὐ μόνον γὰρ ἐπὶ κεφαλῆς λέγεται. Καὶ αὐτὸς κέρχεται τῆ λέξει πάλιν. Ἐπειδὴ γὰρ ἰδούσης ἦν, τῆ συνθέσι λέξει κέρχεται εἰς παρσάστιν τῶν νοημάτων. Μέχρι τῆς ἀρετῆ ὡρας καὶ πενήτωμα, καὶ δειγνῶν, καὶ γυμνησιῶμα, καὶ κολωρίζεσθαι, καὶ ἐκπρῶξιμα παρὰ τῶν ἔβδων, ἐπιβουλιώμα, κωκίωμα, ἐμποδίζεμα, ἀμαρτωμα, τούτῳ, κωκίωμα, κακωκούμα, μασιγωμα, δενὲ πέρσασθαι, ἐν δεσμοτύχῳ ἐμβολώμα, ἀπαρῆμα, ἐβριζώμα, λῆμν παρῶμα. Ὅλην οὖν ταυτην τὴν κωκίωσι κολωρισμὸν ἐκάλεσε καὶ ταπεινώσας. Πρόκει, καὶ μὴ παραρῶμας αὐτῶ· χροῖαν ἔγω τῆς ἐρημνεῖας ἐν τῷ καιρῷ. Ὁ πῶς; Σαρκὸς παρέμμεν. Κάκει τὴν ἐρημνεῖαν ἦν εἰπὸν σοι, πρόκει τοῖς λαγομῶν. Ὁ τοίνυν κολωρισμὸς, τούτῳ, ἡ ταπεινώσις ἡ παρὰ τῶν ἔβδων γινόμεν, εἴτε διὰ δεσμοτύχου, εἴτε διὰ ἀπαγωγῆς, εἴτε διὰ δικαστηρίου, εἴτε διὰ λῆμοῦ, εἴτε διὰ οὐδότητος

πράγματος. Τί οὖν ἔστιν. Ἐν τῇ ὑπερβολῇ τῶν ἀποκαλύψων ἴνα μὴ ὑπερβῆται, ἔδῶθι σκελετῶν τῆ σαρκοῦ μου, ἀγγελος Σατανῶ, ἴνα με κολωρίζῃ· Ὅχι τὸν τοῦτον τῆς δὲ Κύριον κωκίωσας, καὶ ἐλαί μοι· Ἀρεῖσι οὐ ἡ χάρις μου· ἡ γὰρ δύναμις μου ἐν ἀδυναμεία ταπεινώσας; Πρόκει τὴν ἐπίδον οὐτος ὁ ἀγγελος τοῦ Σατανῶ. Οὐ γὰρ εἶπεν, Ἐδῶθι μοι Σατανῶς ἀγγελος, ἀλλ', Ἄγγελος Σατανῶ. Ἐβδος τῆ Γραφῆς, ὁ κωκίωσι μὴ εἰρηται, λεγθήσεται δὲ καὶ τῶν· Τὰ γὰρ αὐτὰ λέγειν ἔμῳ μὲν οὐκ ὀκνηρὸν, ὅτι δὲ βραβῆς· ὁ δὲ αὐτῶν ἀπὸ, οὐκ ἐπιβίειν παρέχομαι λόγων φωνῆς, οὐκ ἀπίως παρέχομαι. Οὐκ εἶμι ὀδοκῶρ, ἀλλὰ σκῆρον καταβάλλω. Ὁ μὲν γὰρ ὀδοκῶρς τρέχει, ἴνα τὴν ὄδον ἀνύσῃ· ὁ δὲ σκῆρον καταβάλλω ἐκπίπει, εἶτα καταβάλλει τὸν κωκον, εἶτα ἐπάγει τὴν γῆν, καὶ ἐν τῷ βῆσει τίθειαι, ἴνα μὴ γινῶν προκείμενον τὸ σπῆμα γῆται; πρὸβολον τοῖ; ἀνεὺεν ὄνειρος. Ὅπερ οὖν ὁ γειρὸς ἐπὶ τῶν σπερμάτων, τοῦτο ἐγὼ ἐπὶ τῶν νοημάτων. Ὅπερ γὰρ ἐπὶ τῶν σπερμάτων εἰσι κωκίως, οὗτως ἐπὶ τῶν νοημάτων εἰσι δαίμονες καὶ διάβολοι καὶ φρονιεῖς βιωτικῆ. Διὰ τοῦτο αὐτὸ περιστέλλω, ἴνα ἐξέλθω τῇ φρονιείῃ τῇ βιωτικῇ μὴ λῶθι τὸν διάβολον. Ἐάν μὲν γὰρ ἀπίως αὐτὸ, ἀρπάξεται· ἐάν δὲ ἐν τῷ βῆσει ὄν, διαφυλάττεται. Ὅν γὰρ ὀδοκῶρ, ἀλλὰ γινώσκῃ· οὐ χροῖα ὕετο, ἀλλὰ προβυμίας. Μετὰ προβυμίας ἀκουσῶν, μετὰ σπουδῆς περιστέλει· καὶ οὐδὲς αὐτὸ ἀπόπειαι δύναται. Τί οὖν ἔβδον ἔβος; τῆ Γραφῆς; Τὰ ὄνοματι πολλαχοῦ ἀπὸ τῶν τρόπων τιθέναι, καὶ μὴ ἀπὸ τῆς προσηγορίας ἐκείνης καλεῖν τὸν ἄνθρωπον, ἀφ' ἧς ἔβδων αἰ γονεῖς ἀπ' ἀρχῆς· ἀλλὰ ἀπὸ τῆς προσηγορίας ἐκείνης, ἀφ' ἧς ἡ κακία ἢ ἡ ἀρετὴ δίδωσι. Οἶον τὸ λέγει· Ἐάν ἴδῃ τινὰ ἀναίσθητον, κωκῶ αὐτὸν καλεῖ, οὐ τὸν ἴδῶν ὄνοματι, ἀλλὰ τὸν ὄνοματι τῆς κακίας· ἐάν ἴδῃ τινὰ βραπαγα, λύκον αὐτὸν καλεῖ, οὐ τὸν ὄνοματι τῶν γονέων, ἀλλὰ τῇ ποιότητι τῆς προσηγορίας; ἐάν ἴδῃ ἔβδον ποιητῶν ἀνθρώπων ἐργα πράττοντα, ἀπ' ἐκείνου τοῦ ὄνοματος αὐτοῦ καλεῖ. Ἄλλ' ἴνα μὴ ἀπίως αὐτὸ ἀποκαλύψωμαι, καὶ ἀποδείξω παρὰ τῶν λαγομῶν, μάρτυρας ὅτιν εἰσαγγέλλω βουλαια. Ὅρασι ἦν εἶδον Ἐβδωσις υἱὸς Ἄμωρ, κατὰ τῆς Ἰουδαίας, καὶ κατὰ τῆς Ἰερουσαλήμ. Ἐνταῦθα προσέγει, Κατὰ τῆς Ἰουδαίας, καὶ κατὰ τῆς Ἰερουσαλήμ. Ἄκουσ, οὐρανῶ, καὶ ἐβριζῶν, γῆ, δὲ Κύριος ἐβδῆσεν· Ἰούδης ἐβδῆσεν, καὶ ἔβδωσα, αὐτοῖ δὲ με ἠέβδῆσεν. Ἐγὼ βούδῃ τὸν κερσῶμον, καὶ δρος τῆν γῆταιν τοῦ κροῦ αὐτοῦ· Ἰσραὴλ δὲ με οὐκ ἔγω, καὶ ὁ λαός με οὐκ ἐβριζῶν. Οὗτοι ἄλλοις ἀμαρτωλῶν! Τίσι ταῦτα; Τοῖς Ἰουδαίσι. Λαὸς πλήθος ἀμαρτωλῶν. Λέγει αὐτοῦν τὰς παρανομίας, τὰς ἀμαρτίας, τὸ ἀδύροτων, τὴν τυραννίδα, τὴν τυρωπῶν. Ἀρχόμενος εἶπε, Κατὰ τῆς Ἰουδαίας, καὶ κατὰ Ἰερουσαλήμ· καὶ πάλιν λέγει, Ἄκουσας λόγων Κυρίου, ἀρχοτες Σοδομῶν· προσέγει νόμον θεοῦ, ὁ λαὸς Γοιθόρρας. Τί οὖν κληθῶν τῶν θυσιῶν δῖων; Λέγει Κύριος. Πλήρης εἶμι ὀλοκαυτωμάτων κροῦ, καὶ στέβρον ἀρῶν καὶ αἵμα κωκίωρ καὶ κρωῖων οὐ βούλωμα. Ἐάν προσέγει [29] καὶ οὐ μισθαίβιν, μάταιον θυμιαμα, βῆδῆλνυμῳ καὶ ἐστ. Τίσι νομνῶν; ὅτιν καὶ σάββατα μισαῖ ἡ ψυχή μου. Ποῖα σάββατα μεμίστηκα; ποῖας νομνῶν; ποῖα θυμιαματα; ποῖους κρωῖους; ποῖα πρόβατα; Σοδομῶν οὐδὲν τοῦτον ἦβασαν· αἱ ἐν Σοδόμῳ παρὸ Μωσῶτος ἐγένοντο. Σοδομῶνι παρὸ τῶν Ἀβραάμ ἦσαν, Σοδομῶνι ἀπὸ λίου ἦσαν, Σοδομῶνι ἀπὸ τῶν Σοδομῶν; Ἐἀλέγειται τοῖς κωκίωσι, τοῖς ἀποκίωσι; Ἐνταῦθα εἶπε, Κατὰ Ἰουδαίας, καὶ κατὰ Ἰερουσαλήμ· ἦβδον εἰς Σόδομα· βρωκὸν δίκην. Τίσι διαλέγειται; Ἀνακόσθηα τὰ εἰρημον, ἐάν μὴ ἴδῃ, τῆν ἐρημνεῖαν τῶν λέξων· ἐάν δὲ μάθῃ, εὐρίσκει τὴν ἀκολουθίαν. Ὅν γὰρ Σοδομῶνι διαλέγειται, ἀλλὰ Ἰουδαίσι, Σοδομῶνι αὐτοῖς κωκίω. Ἐπειδὴ τὸν ἔβδον αὐτοῦ ἐκληρομῆσαν, καὶ τὸ θῆμα αὐτοῖς ἐπιτίθεισι. Σοδομῶνι, οἱ τὰ ἐκείνου ἀκούοντες. Πάλιν ἀλλοκῶν· Κῆτες ἐβειοὶ ὁ Ἰουδαίος, ὁ θυράμηνος ὕλακῶν· οὐκ ἐπιθῆ εἰς; κωκῶ μετέπειτα τῶν φωνῆν, ἀλλ' ἐπιθῆ εἰς κωκῶ τὴν προαίρεσιν. Ἰωάννης ὁ τῆς ἐρημῶν ποιητῆς, τὸ φρόνημα τὸ ὕλην, ἡ γινώμη ἡ ἀεικροῦτος, ὁ κῶν βωδῶν, καὶ τῆς οὐρανίας ἀλλοδῶς ἀπῆκροῦτος, ὁ τῆς στερίας καρπῶς, ἡ τῆς φωνῆς τοῦ πατρῶς; λύσις; ἡ φωνὴ τοῦ ἀρῶντος, ὁ ἐν τῇ ἐρημῶν βούων, ἐν τῇ μῆτρῃ ἢ γὰρ μῆτρῃ ἐρημῶν, στερῶ γὰρ τῶ, ὁ δῆλον, κῆρῶ, καταφρονῶν, παίδων, κατακωκῶν-

μικροῦ τῶν ὁραμάτων, ἦλθε πρὸς Ἰουδαίους, καὶ λέγει αὐτοῖς· Ὁφεί, γεννημένοι ἐξ ἁνθρώπων· οὐκ ἔπειθ' ὄφεις ἦσαν τῶν φύσιν, ἀλλ' ἐπειθ' ὀλεροὶ τὴν προαίρεσιν. Ἄλλος πάλιν προφήτης· Ἰσραὴλ θεληματικῶς ἐγένετο· ἔπαυσε πρὸς τὴν γυναικὰ τοῦ πλησίον αὐτοῦ ἐχρηματίζεσθαι. Ἰσραὴλ οὐκ ἀλλήλωτας· ὄφει, ἀλλὰ τοῖς ἀσεβήσι, τοῖς ἀκόλαστοις ἀνθρώποις. Αὐτὸς ὁ Χριστὸς τοῖς Ἰουδαίοις· Ὑμεῖς υἱοὶ τοῦ διαβόλου ἐστέ. Τίνα οὖν τὸν διαβόλου, καὶ τὴν φύσιν εἶχον τοῦ διαβόλου; Ὁφει, ἀλλὰ τὴν προαίρεσιν ἐμύθησαντο, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἔλαβον. Καὶ λέγει ἐρμητικῶς αὐτὸ· Ὑμεῖς υἱοὶ τοῦ διαβόλου ἐστέ, καὶ τὰς ἐπιθυμίας τοῦ πατρὸς ὑμῶν θέλετε ποιεῖν· ἐκεῖνος ἀνθρωποκτόνος ἐστὶν πατὴρ ἀρχῆς· Κατέχετε τὴν κωνά, ὅτι κύνες εἰ ἀναίσχυτοι, εἰς λύκοι οὐ ἀρχαγεῖ, ὅτι ὄφεις οὐ ὀλεροὶ, ὅτι ἀσπίδες οὐ βροτοὶ, ὅσοι οὐ ἀνόητοι, Ἰσραὴλ θεληματικῶς; οὐ ἀσεβείας καὶ ἀκόλαστοι, κορώναι οὐ ἀκάθαρτοι, Σοδομοῖ οὐ οὐ ἐκείνων ἱζηλοῦντες, οἱ τὰς πράξεις ἐκείνων μιμούμενοι. Ἡ τοῖνυν φύσις· οὐκ ἐστὶ πορνικῆ, ἀλλ' ἡ γνώμη ἐστὶν ἡ διεσπασμένη. Κατέχετε μὲν ἀκερβεία; προσέειπε, ὅτι τὰ ὄνοματα ἀπὸ τῶν τρόπων τίθενται, καὶ αἱ προσήγοι ἀπὸ τῆς γνώμης. Καὶ τοῦτο οὐκ ἐν τῇ Γραφῇ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ συνήθειᾳ τῆς κοινῆς. Ἐάν ἴσωμεν σημεῖον ἀνθρώπου ἡμερον, λέγομεν· Ἰβρῆσαν ὁ ἀνθρώπος· ἐάν ἴσωμεν τινα ἀναισχυνοῦντα, λέγομεν, ἀπὴ γὰρ ἀνθρώπος; κύνων ἐστὶν· ἐάν ἴσωμεν ὀλερόν, ὄφει· ὁ ἀνθρώπος. Ὁφεί· ὅτι καὶ ἡ κοινὴ συνήθεια τοῦτον ὀφεί τὸν νόμον; Ἐάν ἴσωμεν πολλὰ; πορνικαί γέμοντα ἀνθρώπων, λέγομεν· Σατανῆς· οὐκ ἐπείθ' Ἐσατάν, ὁδὴ κατὰ τὴν φύσιν κοινῶς αὐτοῦ ἐστὶν, ἀλλὰ τῆς γνώμης, ἐπειθ' ἠγάθ' ἀπὸ ἀνθρωπίνῃ δύναμιν τὸ ἐκείνου. Ὑποκὼν τὰ ὄνοματα ἀπὸ τῶν τρόπων. Ὑταν οὐ ἀκούσεις καὶ Παύλου λέγοντος, Ἐδδοθὲν σκόλοψ τῆ σαρκί μου, ἀγγέλου Ἐσατάρ, μὴ τὴν διδύλων νόμῳ, ἀλλὰ τοῖς τὰ διαβόλου ἐργαζομένοις, τοῖς Ἑλλήνας, τοῖς Ἰουδαίοις, τοῖς δαιμονίοις· ὅσοι τότε δαίμων ἀγγέλου Σατάν, Ἀλέξανδρος; ὁ γαλιλαῖος πολλὰ μὴ κακὰ ἐνεδείξετο. Ἄγγελος Σατάρ· τὰ γὰρ τοῦ Σατανᾶ ἔπραττεν. Ὅσοι ἦσαν οὐ ἐμαστίοντες αὐτὸν εἰς τὸ δεσμηθῆναι, οὐοὶ ἦσαν οὐ μαστίοντες αὐτὸν. Ἀνθρώποις οὐν ἀγγέλου τοῦ Σατανᾶ, τοῖς τὰ τοῦ Σατανᾶ ἐργαζομένοις, τοῖς ἐκκόπτοντας τὸ εὐαγγέλιον, τοῖς ἐμποδίζοντα; οὐ κηρυγμαῖ, τοῖς μαστίοντας αὐτὸν, τοῖς ἐλαυνόντας. Πρόσεται· ὅλον ἐλύθη τὸ νόημα.

δ. Προσέεται μετὰ ἀκερβείας, ἵνα εἰδῆται καὶ τὸν λέγοντα κωνάμενα, καὶ Παύλου ἀνθρώπων πάσωντα. Ἐπειθ' ἵνα γὰρ ὁ Χριστὸς ἀνέβη, καὶ τὸ κήρυγμα αὐτοῖς [30] ἐνεχείρισεν καὶ τὴν προσειάν τὴν καλήν. Ὑ γὰρ Χριστὸς; προσειουτὴς ἦλθε πρὸς ἡμᾶς; παρὰ τοῦ Πατρὸς ἀποσταλάς προσειουτὴς εἰρήνην. Πόλιμος; γὰρ ἦν ἀνθρώποις πρὸς τὸν Θεόν· καὶ ἔπειθε προσειουτὴν, οὐ δούλον, ἀλλὰ Τύον. Ὑ κηρυγματὴς τὸ ἀποσταλάντος; ἢ ὁ φιλανθρωπία τοῦ ἀποσταλάντος; ἢ Ἀποσταλιανός καὶ ἀποσταλάντος; ὅταν ἀκούσης, μὴ τόπου νόμῳ μεταβάσιν, ἀλλ' οικονομίας συγκρατῆσθαι. Εἰ γὰρ καὶ μεθ' ἡμῶν ἦν, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἦν. Καὶ Παῦλος λέγει· Ὑ γὰρ Χριστοῦ προσειουτὴς, ὡς τοῦ Θεοῦ παρακαλοῦντος δι' ἡμῶν καταλλήγηται τῷ Θεῷ. Ὑ γὰρ Χριστοῦ προσειουτὴς; Πάνω. Καὶ τοῦ ὁ προσειουτὴς; Ἀπὸ ἡμῶν. Που ἀπὸ ἡμῶν; Πρὸς τὸν Πατέρα. Διὰ τί; Βλέπετε πράγματα κωνάμενα. Ἐπὶ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων ὅταν ἔθνος πρὸς ἔθνος προσειουτὴ, ὁ προσειουτὴς ἀδικαί ἀποκαίει τῷ νόμῳ τῆς προσειουτὴς· ἐάν δὲ παῖδοι τὸ ὁ προσειουτὴς, πόλιμος κωνάται μέγας μεταξὺ τῶν ἐθνῶν. Ἐπὶ τοῦ Θεοῦ τὸ ἐναντιοῦ ἐγένετο. Ἦλθε παρὰ τοῦ Πατρὸς πρὸς ἀνθρώπους, ἐσπαρῆ ὁ προσειουτὴς, καὶ τότε γέγονεν εἰρήνη.

Ἄλλ' οἱ πρὸς εἰς ἐρχόμενοι ὅρα φέρουσι, καὶ ὅρα λαμβάνουσι. Τί οὖν; ποῖον ἦλθε φέρων δῶρον ἔμοι, καὶ τὸ δῶρον παράδοξον; ἢς καὶ ὁ προσειουτὴς παράδοξον, καὶ τὸ δῶρον παράδοξον. Τὸ αἶμα αὐτοῦ ἦλθε φέρων δῶρον, τὸ σῶμα αὐτοῦ ἦλθε φέρων δῶρον. Καὶ εἰ παρ' ἐμοῦ ἔλαβε δῶρον; Πιστίν. Καὶ τίς ταύτης μὴ ἔδωκε χάριν; Ἐπιστοκεῖα ἰγὼν, ἱεροσολοῖμα ἔλαβον, εἰσθη ἡ ἔχθρα. Εἶδες πραγμάτων ἐκκόλλαν; εἶδες καταλλαγῆς τάχος; Ὁ προσειουτὴς ἐπειδὴν ἔλην πρὸς ἔθνος, οὐ κατὰ εἰς ἀγοραφῆς ἡ εἰν τῶν πενήτων διαλεχθῆναι, ἀλλ' εὐθὺς ὄρθρος πρὸς βασιλεῖα εἰσέρχεται. Ὅσοι ὁ προσειουτὴς ἦλθε, καὶ εὐθέως πόρνη διελέλυθη, ληστῆ, καὶ μάγῳ, καὶ κελώνῳ. Εἶδες πρὸς τὸν φιλανθρωπία; Ὅσο γὰρ πρὸς ἕνα καὶ δεύτερον ἦλθεν, ἀλλὰ πρὸς τὴν κοινήν φύσιν· καὶ ἦλθε τὸ ἑμῶν τὸ ἐμὸν περιβεβλημένο;

ἕνα μὴ γυνῆ τῇ θεότητι παραγενόμενος σοφίᾳ τῆς θύρας· ἀλλ' ἦλθε πρὸς ἀνθρώπων ὡς ἀνθρώπος. Ἐπειθ' τοῖνυν ἦλθεν, ἀνήγαγεν ἡμῶν τὴν ἀπαρχὴν, καὶ καλῶς; τοῖς ἀποστόλοις, τὴν προσειάν αὐτοῖς ἐνεχείρισεν· Ἀδελφοί τῆν προσειάν. Ἡμεῖς πῶς ἐνυμῶμεθα, ὀμοῖα σοῦ; Αἰδέσθε Πνεῦμα ἁγίων. Σὺ ἐσπάρης, καὶ ἡμεῖς τὴ ἐχομεν παθῆν· Ἀδελφοί Πνεῦμα ἁγίων, καὶ, Ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι. Μεθ' ὑμῶν, ὅτι προσειουτὴς ὁ γὰρ ἐγκατέλιπον ὄφει. Ἐπειθ' τοῖνυν ἀνέβη, καὶ τὴν προσειάν αὐτοῖς; ἐνεχείρισεν. Καὶ εἰ θαυμάσιος, εἰ καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεῖς ὁ Πατὴρ προσειουτὴς; Ὑ γὰρ Χριστοῦ προσειουτὴς, ὡς τοῦ Θεοῦ παρακαλοῦντος δι' ἡμῶν. Ὁ Ὀρθροῖος παρακαλεῖ. Ἦνα τί; Κατὰ Λαλήρη τῷ Θεῷ. Ὁ φιλανθρωπία ἢ ἀγαθότητος ἀφροῦ; Ἐπειθ' τοῖνυν ἀνέβη, καὶ τὴν προσειάν τοῖς ἀποστόλοις ἐνεχείρισεν· τὰ δὲ πράγματα ἦν ἀδιόρθωτα, καὶ ἡ οικονομία ἀναβῶν ἔγραψε, καὶ ἀσεβεία ἐτυράννι, καὶ ἡ κακία ἐκράτει, καὶ βρωμοὶ ἀνήπυοντο, καὶ κωνία ἐμύλων, καὶ αἶματα ἐξέγγετο, καὶ φύσις ἐπατέτο, καὶ ὠδῶνες κατεσφραγίσθη, καὶ νόμοι καὶ θεομοὶ καινοὶ παρῆλθον, καὶ θυγατέρας αὐτῶν καὶ υἱοὺς αὐτῶν τῶν δαιμονίων ἐθῶν· καὶ τὰ ἄλλα πάντα ἦσαν πανηγύριος, καὶ ῥήτορων χοροί, καὶ φιλοσόφων σύλλογοι, καὶ δαιμόνων βασιλείαι, καὶ διαβόλου δυνάμεις, καὶ εἰς εἴδη ἱκονημένα, καὶ πανταγοῦ κρημνολοῖ, καὶ πανταγοῦ σπύλων, καὶ συνήθεια ἡ κρατούσα, καὶ ὠδῶνες πατέρων, καὶ ἡ προγόνων ἀσεβεία, ὅδον ἔδοθη; ἔχουσα, καὶ νόμοι βασιλείων διεσπασμένοι, καὶ δούλοι καὶ δεσπότες, καὶ ἀρχόντες καὶ ἰστωῖται, καὶ πλοῖστοι καὶ πέντες, πάντες ἀσεβεία συμπεπλεγμένοι, καὶ πολλὰ ἔχοντες τὰ μηχανήματα· οἱ δὲ ἀπόστολοι πάντες ἦσαν διδασκαί, μύλλοντες δὲ ἔνδεκα· ὁ γὰρ εἰς θρησκείας γέγονεν ἦσαν οὐκ ἔνδεκα. Ὁ τοῖνυν Παῦλος οὐ λόγῳ δυνάμει κηρυτῆρος, οὐ χρημάτων περιουσίαν ἔχων, οὐ γλῶτταν ἱκονημένην, οὐ παρῆδος μέγιστος, οὐ γένους περιφάνεια, οὐ σώματος ἰσχύον, γυνῆς, μωμωμένος, ἰχθῶν ἀσπρότερος, ἀσημοῦ, εἰς ἀσημῶν, ἰσομῶν, ἀρῆθῆς, καὶ περιήρητο σπέρων κατὰ τὴν οικονομίαν τὴ σπέρματα τῆς εὐσεβείας, καὶ πάντες ἀνέπιπτον· καὶ ὁ μὴ ἐνθάδε [1]ε, καὶ ἐμαστίον· ὁ δὲ ἐλάμβανε, καὶ εἰ; δεσμηθῆναι εἰκεν· ὁ δὲ ἐλάμβανε, καὶ [5] εἰς τήνα ἐνθάδε, ὁ δὲ ἐκονάβητο, καὶ μωροὶ πόλιμοι. Ἐξώθεν μάχη, ἐσωθεν φόβοι. Δίκαιος Χριστοῦ εἰσι; Παραφροσῶν λυλοῦ, ὁπὲρ ἐγὼ ἐν κῶπῳ περισσότητος, ἐν πληθῆσι ὑπερβαλλόντων, ἐν βυζαλλίσι περισσότητος, ἐν θανάτοις πολλῶν; τεσσαράκοντα παρὰ μίαν ἑσάρον, τρεῖς ἑρραβδίσθη, τρεῖς ἐναντήγησα, πυθῆμερον ἐν τῷ βυθῷ κελόπων, ὀδοκωρίας πολλῶν, κινδύνους ποταμῶν, κινδύνους ἰηστῶν, κινδύνους ἐκ γένους, κινδύνους ἐξ ἔθνος, κινδύνους ἐν πόλει, κινδύνους ἐν ἔρημῳ, κινδύνους ἐν θαλάσῳ, κινδύνους ἐν ψευδαδέλοις, ἐν κῶπῳ καὶ μῶρῳ, ἐν ἀρρηστίασι πολλῶν, ἐν λυμῳ καὶ δίψῳ, ἐν νηστίασι πολλῶν, ἐν ψύχει καὶ γυμνάσει, χωρὶς τῶν παρεκτός, ἐκιστοσεῖς μου ἡ κατ' ἡμέραν, ἡ μέριμνα πᾶσων τῶν Ἐκκλησιῶν. Τίς ἀσθεῖα, καὶ οὐκ ἀσθενία; τίς σκαρδαλλία, καὶ οὐκ ἐγὼ πυροβία; Ὁ ἀδελφοί ἐπίπτετε, ὅσοις ἦλαί; ἐχθρῶ ἐπιβουλεύσασθε, ὅσοι; ἐπαχεν. Ὅσοις οὖτο, τίς ἀεστραφῶσάν με πάντες οὐ ἐν τῇ Ἀσίᾳ. Πάνω. Τεκνία μου, ὅσοι πάλιν ὀδῶν, ἀρχῆς οὐ μορφοθῆ Χριστοῦ ἐν ὄμῳ. Που ἤμμελον ἀρεῖται τοῖς ἔξω, τοῖς ἔσω, τοῖς μαστίς, τοῖς λυταῖς, τῆ θαλάσῳ, τοῖς κινδύνους, τοῖς δεσμητρίοις, εἰς ἀπαγωγῆς, ἐπιγόνους, ἐπιβουλαῖς, δημοῖς, βασιλείων, οικείοις, ἀλλοτρίοις, ψευδαδέλοις ἐπιβουλοῦσιν, ἀδελφοῖς ἀσθενῶν, ἀλλοτρίοις ἀπρηχομένοις, τοῖς οικίοις, τοῖς σκελιζομένοις; ποῦ ἦρα καὶ σῶμα; ποῦ ἦρα καὶ ψυχή; Ἄπιστοι περιέκτι, δεσμητρίων ὄφει, ἐπιστολάς; ἔγραψεν ἔνθεν ἐπεδάλματα ἐκείθεν ἐπιβουλοῦμετο· ἔνθεν ἀγγέλου Σατάν, ἐκείθεν ἀγγέλου Σατάν, πολλοὶ ἀγγέλου τοῦ Σατάν, οὐ μὴν εἰς δεσμητρίων, οὐ δὲ εἰς δικαστήρια. Οὐκ ἦρα καὶ ἀπὸ μωροῦ, ἡ ψυχή διεκτόθη. Τοῖς κωνῶν οὐχ ἔωρα, καὶ ἐλάκοντο, ἐπιβουλοῦμετο πανταγοῦθεν. Προσέεται τῷ Θεῷ, καὶ λέγει αὐτῷ· ὀμοῖα σοῦ, ἀναπνεῖσθαι μικροῦ. Που ἀρκίωσι; Ὁ ἀγγέλου τοῦ Σατάν βλάει με, οὐ ἐχθροὶ οὐ ἐπιβουλοὶ, οὐ ἄλλοις, οὐ Ἰουδαῖοι, ψευδαδέλοι, ἀσθεῖα ἀδελφοῦ ὀδῶν, καὶ γίνεται ἔκρωμα οὐ γένω, καὶ ἄλλοι ἐπιβουλοῦσιν· σήμερον εἰς δεσμητρίων, εἰς θάλασσαν ἀβρῶν, μετ' αὐτὰ εἰς κελῶν, εἰτα εἰς λυμῶν, εἰς ὄψαν, εἰς γυμνάσεια, εἰς τήνα, εἰς κωνί-

homicida erat a principio. Hanc regulam tenete : impudentes, caecus sunt; rapaces, lupi; subdoli, serpentes; versipiles, aspidēs; stupidi, asini; lascivi et impuri, equi emissarii; immundi, cornices : Sodomitae sunt, qui illorum gesta et opera imitantur. Non natura mala, sed institutum corruptum est. Diligenter animadvertite, et observate nomina a moribus imposita, et appellaciones ab instituto animi. Neque id in Scriptura tantum, sed etiam in vulgari usu. Si hodie mansuetum hominem videamus, dicimus, *Oris est homo ille; si impudentem quendam, dicimus, Non homo, sed canis est; si dolosum, serpentem vocamus.* Vident hanc esse communem consuetudinis legem? Si videamus hominem sceleribus multis onustum, dicimus, *Satanas*; non quod sit satanas, neque natura ipsi affinis, sed propositio, quia pro viribus illum studet imitari. Nomina itaque ex moribus dantur. Cum ergo audis Paulum dicentem, *Datus est sathanus carni meae angelus satanae* (1. Cor. 12. 7); ne putes esse diabolum; sed eos qui diaboli facta imitantur, gentiles, Iudaeos, demones: qualis demon nigelus satanae erat Alexander zeraerus, qui multa ipsi mala exhibuerat. Angelus satanae: satanae enim opera faciebat (2. Tim. 4. 14). Quales erant ii, qui ipsam in carcerem coniecerunt, qui flagellarunt. Homines ergo angelos satanae dicit, qui satanae opera edebant, qui evangelium praedicabant, qui praedicationem impediebant, qui ipsam flagellabant, qui pellebant. Attende: tota difficultas soluta est.

4. Animum diligenter adhibete, ut sciatis eum qui loquebatur laborasse, et Paulum humanam passum esse. Postquam enim Christus ascenderat, et praedicationem legationemque praeclearam ipsis traderat. Nam Christus legatus a Patre venit ad nos, missus ut pacem nobis annuntiaret. Bellum enim erat inter homines et Deum; misitque legatum, non servum, sed Filium. O curam providentiamque legati! o benignitatem mittentis! Cum audis mittentem et missum, ne mutationem loci putes, sed incarnationis aeternitatem cogita. Etiam si enim nobiscum esset, etiam apud Patrem erat. Et Paulus ait: *Pro Christo legatione fungimur, tamquam Deo exhortante per nos: reconciliandi Deo* (2. Cor. 5. 20). Pro Christo legatione fungimur? Sane quidem. Et ubi legatus est? Abiit. Quo abiit? Ad Patrem. Quare? Res stupenda observata. In humanis negotiis cum gens genti legationem mittit, legatus ex legationis lege securitate fruitur; si quid legatus patitur, magnum inter gentes illas bellum movetur. Contra vero apud Deum. Venit a Patre ad homines Legatus: occisus est, tuncque statuta pax fuit. Veram Legati dona ferunt et dona recipiunt. Quid ergo? quod donum attulit mihi, et quod donum stупendum? Ut stupendum est Legatus, est stupendum donum. Sanguinem suum venit donum afferens, et corpus suum perire venit afferens donum. Ecquod 2. me donum accepit? Fidem. Ecquis mihi fidei gratiam dedit? Crediidi ego, ille gratiam dedit, ininitia soluta est. Vident rerum facilitatem? *viden?* reconciliationis celeritatem? Legatus cum ad gentem venerit, non dignatur forensē vel pauperem alloqui; sed statim ad regem ingreditur. Ille Legatus venit, et statim meretricem alloquitus est, latronem, magum, publicanum. Vident Legati humanitatem? Non ad unum aut alterum venit, sed ad communem naturam; venitque non indutus vestimento; ne si cum nuda divinitate venisset, praedam aligeret. Sed venit ad hominem ut homo. Ubi ergo venit, primitias nostras exivit, et vocatis apostolis, legationem ipsis tradidit: Legationem accipite. Quomodo, quae so, possumus? *Accipite Spiritum sanctum* (Joan. 20. 22). Tu occisus es, nobis vero quid petendum est? *Accipite Spiritum sanctum, et. Ego vobiscum sum* (Matth. 28. 20): vobiscum, quia legatione fungor; neque enim vos reliqui. Cum ergo ascenderit, et legationem ipsis traderit, quid miraris si ipse rex et Pater legatione fungatur? *Pro Christo legatione fungimur, tamquam*

Deo exhortante per nos (2. Cor. 5. 20). Qui contumeliosus est affectus, exhortatur. Quid? *Reconciliandi Deo.* O benignitatem! o bonitatem ineffabilem! Quia igitur ascendit, legationem apostolis commisit; cum res eversa essent, orbisque spinis repletus; cum impictas tyrannidem exerceret, nequitia dominaretur, aere incenderetur, nidior omnia foedaret, sanguis funderetur, natura calcaretur, partus contemnerentur, leges et statuta nova solverentur, cum filias et filios demonibus immolaret, ceteraque omnia celebritates essent; rhetorum chori, philosophorum caetus, demouum delationes, diaboli potestas, gladii acuti, ubique praecipitia et scopolae, cum consuetudo praevaleret, patrum dolores, majorum pietas, in via voluptatis incedens, leges regum corruptae essent; ac servi et heri, principes et privati, divites et pauperes, omnes impletate circumplexi essent, multis instructi machinamentis: tunc apostoli duodecim erant, imo undecim; unus enim a fera captus fuerat: undecim igitur erant. Paulus ergo, non eloquentia iohannes, non pecuniis, non acenta lingua, non patris celebritate, non generis claritate, non corporis robore, nullus, solus, magis natus quam pisces, ignobilis, idiota, inductus, circumhat per orbem semina pietatis jaciens, et omnes ipsi adversabantur; alius invadebat illum et flagellabat, alius apprehensum in carcerem trahabat, alius captum in sartagine coniciebat, alius offendebat: Innumera bella: *Foris pugnae, intus timores. Ministri Christi sunt* (2. Cor. 7. 5)! *Ut minus sapiens dico, Plus ego: in laboribus abundantius, in plagis supra modum, in carceribus abundantius, in moribus frequenter. A Iudaeis quinque quadragenas una minus accepti. Ter virgibus caesus sum, ter naufragium feci, nocte et die in profundo maris sui: in itineribus saepe; periculis fluminum, periculis latronum, periculis ex genere, periculis ex gentibus, periculis in civitate, periculis in solitudine, periculis in mari, periculis in falsis fratribus: in labore et aerumna, in vigiliis multis, in fame et siti, in jejuniis multis, in frigore et nuditate, praeter illa quae extrinsecus sunt instantia mea quotidiana, sollicitudine omnium Ecclesiarum. Quis infirmatur, et ego non infirmor? quis scandalizatur, et ego non uror* (2. Cor. 11. 25-29): *Frater cecidit, ille dolebat: inimicus insidiabatur, ille patiebatur. Sca. hoc, quod adversati sunt me omnes, qui sunt in Asia* (2. Tim. 1. 15). *Rursum: Filioli mei, quos iterum parturio, donec efformetur Christus in vobis* (Gal. 4. 19). Quomodo sufficere poterat iis quae foris, iis quae intus erant, verberibus, doloribus, mari, periculis, carceribus, abduccionibus, sartaginibus, insidiis, populis, regibus, domesticis, alienis, falsis fratribus insidiantibus, fratribus infirmis, alienis ascendentibus, familiaribus, supplantatis? quomodo corpus, quomodo anima sufficere poterat? Catenis constringebatur, in carcere habitabat, epistolas scribebat, hinc eiciebatur, illic insidiis appetebatur, hinc angeli satanae, illic angeli satanae: multi angeli satanae, hi in carcerem, illi in tribunalia trahabant. Non sufficiebat illis, peribat, anima cruciabat. Ganes non videbat, et morderetur, insidiis undique appetebatur. Ad Deum accedit dicitque: *Rogo te, paulum respirem: quomodo his sufficiam?* Angelus satanae petit me, inimici, insidiatores, gentiles, Iudaei, falsi fratres, infirmi fratres: parturio et abortum faciam: non gigno, et alii insidiatur: hodie in carcere, cras in mari, deinde in pelago, in fame, in siti, in nuditate, in sartaginibus, in canibus, in itineribus. Quomodo his sufficiam? Una est anima, unum corpus. Rogo te, me tuere, ne colaphis cedat. Nihil illi Deus respondit. Ad illum de novo accedit: *Dimitte me, quae so, paulum respirem: homo sum tuus, et orbem mihi commisit: homo sum tuus, et ab omnibus undique telis obruor.* Accedit iterum ad ipsum, et ait: *Rogo te, tuere me, ne colaphizer. Nihil ipsi Deus respondit: Accessit denno ad eum, fastidio affectus velut athleta quidam sexennis obiectus aliis, qui ipsum mordeant et caput eius*

tundant. Secundæ precezioni nihil respondit. Accessit tertio, et tunc respondit.

5. Cur distulit? Ut discas, non statim esse recedendum; ut discas, si quid petas quod non prosit, et contrarium accipias, non ægre ferendum esse. Petis sæpe id quod profuturum putas, nec prodest. Deus non lacrymas attendit, sed ea quæ mala sunt. Puer namque sæpe panem a matre petit: ut si quid noxam afferens petat, non dat illa, nec dolentem curat, sed utilitatem respicit. Fabricatus quoque medico sæpe molestus est, ut frigidam potionem det, neque ille concedit: neque enim præsentis noxiæ cupiditati attendit, sed futuræ valetudini studet. Ita et Paulus id quod ntile esset petere nesciebat. Qua ergo venia digni sumus? Signidem animum despondens, accessit ad illum dicens: Paululum respirem, a periculis liberer, paululum mihi quietis concede: s. l. sum, et mihi totum orbem commisi. Primo accessit ad eum, et nihil respondit: secundo et tertio accessit: *Propter quod ter Dominum rogavi* (2. Cor. 12. 8). Quare? Ut abscederet a me angelus satanæ, id est, adversarii. Cur ita? Ut sine labore prædicem, ut ne insidiatorem habeam, ne inimicus adsit, ne verbera, ne pericula, ne carceres, ne abductiones, ne nuditas. Ideo accedo, hoc rogo. Laboravi, sulavi, miseris affectus sum, nudique eiectionis. Quid, quæro, respondet illi Deus? Non audivit petitioni, non dedit id quod petebat; sed dixit ei: *Sufficit tibi gratia mea; nam virtus mea in infirmitate perficitur* (Ibid. v. 9). *Sufficit tibi gratia mea*. Vides quæ pateris, non vides quæ facis: quæ contra te inimici faciunt vides, quæ ego in te facio non vides. Illi te flagellant, ego do gratiam. Intrastine in carcerem, an non intrasti? Intravi, et te rogo. Vidisti illie angelum satanæ, necne? Vidi eum, qui me illo conciebat. Vixit te, an non vixit? quid ego feci? an non muros concussit? an non fores aperui? an non vincula solvi? an non custodem carceris captivum tibi tradidi? num te læsit angelus satanæ? an non gratia mea tibi profuit? an non miraculum illud te splendidiorem reddidit? *Sufficit tibi gratia mea*. Et hæc et illa queris? Non vis flagella, cur queris signa? non vis pericula, cur queris miracula? Cum flagellaris, vides; cum mortuum suscitās, non vides? cum vestimenta tua scissā sunt, vidisti; cum verba tua morbus fugarunt, non

vidisti? cum vincetus in iudicium venichas, vidisti; cum Festus (a) dixit tibi, *In medico suades me Christianum fieri* (Act. 26. 28), non vidisti? *Sufficit tibi gratia mea*. Magnum cepisti telum, Spiritus virtutem, quæ vincit insidias, teque splendidiorem reddidit. Quid vis? nihiline pati? Et quomodo virtus mea ostendetur? Ostendetur quidem, sed non ut nunc ostenditur. Quo pacto? Quia enim Paulus dolens dicebat: *Vae mihi, regni præco sum, Christi discipulus, res immortales prædico; et flagellor, contumeliis afficer, abductor: non propterea animo deficiās, hæc te splendidiorem reddunt: nisi hæc patereris, non te conspicuas esses. In carcerem intrasti. Nisi vincitus fuisses, et si tantum ingressus esses, te ille delinisset, et eduxisset: jam vero cum vincitus esses, te vincetus solvit. Pedes ligno detenti erant, et gratia muros concussit. Hæc dico ne quis de insidiis contra nos structis obstupescat. Hæc dicimus, non Paulus nos æquantes (neque enim adeo stulti sumus), sed ut ostendamus, Deum humilitas hoc ipsum interre. *Sufficit tibi gratia mea*. Non eieci sumus. Ubi gratia? Ubi sexcenti inimici insidias struxerunt. Ubi illa gratia? Plures amatores fuerunt, qui me a vobis separari noluerunt. Ubi gratia? Etiam Iudæos vobis addiderunt. *Sufficit tibi gratia mea; nam virtus mea in infirmitate perficitur*. Ne ergo te moveant ærumas, quæ in evangelii sortem datæ sunt. *Sufficit tibi gratia mea; nam virtus mea in infirmitate perficitur*. Quomodo flagellaris, et flagellantes submoves? insidias appeteris, et insidiantes superas? *Nam virtus mea in infirmitate perficitur*. Quod ergo Paulus audivit, hoc tu vis? hoc tibi satis est? Ut flagellis eadæ, dedecore et ignominia afficiar, hoc volo. *Propter quod placeo mihi in infirmitatibus, in contumeliis, in persecutionibus* (2. Cor. 12. 10). O gratum servi animum! Accessit ad eum, petens liberari ab ærumis: ut autem audivit Dominum non modo id velle, sed etiam contrarium velle: Hoc ita tibi videtur, inquit, ut ego affligar; hoc volo, hæc in re gratiam habeo. Non dixit tantum, Volo; sed, hoc mihi placeat, cupio, desidero flagellari, pelli, in angustiis esse. *Propter quod placeo mihi in infirmitatibus, in contumeliis, in persecutionibus, in angustiis*. Quare? *Ut inhabitet in me virtus Christi, cui gloria in sæcula sæculorum*. Amen.*

(a) Non Festus, sed Agrippa rex hoc dicit in Actibus.

MONITUM

IN ORATIONEM SEQUENTEM.

Hanc homiliam, ut et alias bene multas Chrysostomo attribuit, Severiani esse ex conjectura putavit quæpiam. Verum huiusce, quisquis sit, scriptoris stylus a Severiani orandi genere longe alienus mihi videtur; non est enim ita salebrus, non ita ferreus; non

tam excurrit extra argumentum ut Severianus, estque scriptoris non imperiti.

Interpretationem Latinam Frontonis Ducei aliquot in locis, ubi aliam ipse lectionem sequutus erat, emendavimus.

IN PARABOLAM DE FILIO PRODIGO (a). (Luc. 15. 11.)

1. Semper quidem, fratres, divinam benignitatem predicare debemus: quippe qui ejus beneficio et vivamus et moveamur et simus (Act. 17. 28): præsertim vero hoc tempore id a nobis fieri par est, cum ob communem utilitatem, tum ob beneficium eorum siderum quæ ex piscina exortita sunt. Nam et hæc per ipsam effulgabant, et nos per ipsam servati sumus ac servamur: quæ quidem nobis hereditatis loco data est a Creatore et parente nostro Deo. Age ergo, dicamus de ea quæ Christus Dominus dixit, benignus Filius benigni Patris, qui solus idoneus enarrator est paternæ naturæ: explicemus totam prodigi parabolam,

(a) Collata cum quatuor Mss. Regiis, quæ in multis variat; sed plerumque in vocibus rebusque levissimas.

ut ex ea discamus, quomodo ad eum accedendum sit, qui est inaccessibilis, et delictorum venia petenda. *Homo quidam habuit duos filios* (Luc. 15. 11). Parabola: in modum, non quasi dogmata proponens, disserit Salvator. Propterea de Patre suo tamquam de homine quodam verba facit, et de servis velut de filiis loquitur, ut Dei in homines paternum amorem significet. *Homo quidam, inquit, habuit duos filios*. Quis hic homo est? *Pater misericordiarum, et Deus totius consolationis* (2. Cor. 1. 3). Quosnam porro habuit duos filios? Justos scilicet et peccatores, eos qui divina ejus mandata servant, et qui Dominicæ transgrediuntur præcepta. *Et dixit adolescentior ex illis patri* (Luc. 15. 12). Quis hic est adolescentior filius? Qui mente fuit instabili præditus, et juvenutis turbidibus

vous, εἰς ὁδοῦς. Πού ἀρξίσαι; Μία ψυχή, ἐν σώμα. Δέομαι σοῦ, ἀνεξ μοι, ἵνα μὴ κολαφίζωμαι. Οὐδὲν αὐτῷ ὁ θεὸς ἀπακρίνωτο. Προσῆλθεν αὐτῷ δεύτερον ἄνεξ μοι, δέομαι σοῦ, ἀναπέσω μικρὸν ἄνθρωπος εἰμι εἰς, καὶ τὴν οἰκουμένην μοι ἐνεχείρισας ἄνθρωπος εἰμι εἰς, καὶ πάντες πανταχόθεν βάλλουσι βέλῃ. Προσῆλθεν αὐτῷ ἀπαξ, καὶ λέγει αὐτῷ ἄδελφον μου, ἀνεξ μοι, ἵνα μὴ κολαφίζωμαι. Οὐδὲν αὐτῷ ἀπακρίνωτο ὁ θεός. Προσῆλθεν αὐτῷ δεύτερον κενυτῶν· καθάπερ γὰρ παγκρατιστῆς μύριος ἔχων δάκνωτας καὶ βάλλοντας τὴν κεφαλὴν. Οὐκ ἀπακρίνωτο αὐτῷ τὸ δεύτερον. Προσῆλθεν αὐτῷ τὸ τρίτον τότε αὐτῷ ἀπακρίνωτο.

Διὰ τί ἡ ἀναβολή; Ἴνα οὐ παιδευθῆ; ἐκ πρώτης μὴ ἀναχωρεῖν ἵνα οὐ παιδευθῆ, κἀναίτησης ἐ τῶν ἀσυμφόρων, καὶ τὸ ἐναντίον λάθης, μὴ λυπηθῆσαι. Αἰτεῖς πολλὰς, ὁ νομίζεις συμφέρει, οὐ συμφέρει δέ. Ὁ θεὸς οὐ τοὺς δάκρυά σου προσέχει. ἀλλὰ τὴ δύστυχία. Ἐπαὶ καὶ παιδίον πολλὰς αἰτεῖ παρὰ τῆς μητρὸς ἄριον ἀλλ' εἰ τε βλαστῶν, ὁ οὐ δεῖ αἰτεῖσαι, οὐ δίδωσιν ἡ μήτηρ, οὐτε τῆ ὀδύνη προσέχει, ἀλλὰ τῆ ὠφέλει. Καὶ ἰατρὸν παρενοχλεῖ συνίχως ὁ πυρῆτων προσδοχῆσαι αὐτῷ ψυχρῶν, καὶ οὐ δίδωσιν ὁ ἰατρὸς· οὐ γὰρ τῆ πρὸς τὸ παρὸν βλαπτοσύνη ἐπιθυμῆσαι προσέχει, ἀλλὰ τῆ πρὸς τὸ μέλλον λυσιστελοσύνη ὑγιεί. Οὕτω καὶ ὁ Παῦλος προσέχει οὐκ ἦδει αἰτεῖσαι. Ποῖαν ἡμεῖς συγγνώμην ἔχομεν; εἰ μὴν ἀπαντηθεὶς προσῆλθεν αὐτῷ, λέγει αὐτῷ ἄναπεσω μικρὸν μου εἰμι, καὶ τὴν οἰκουμένην μοι ἐνεχείρισας. Ἀπαξ προσῆλθεν αὐτῷ, καὶ οὐδὲν εἶπε· δεύτερον προσῆλθε, τρίτον προσῆλθεν Ἐπὶ τούτου εἰς τὸν κύριον παρακάλεσα. Ἴνα τί; Ἴνα ἀπαστῆ ἀπ' ἐμοῦ ὁ ἀγγελὸς τοῦ Σατάν, οἱ ἀντικείμενοι. Τί ἐστίν; Ἴνα ἀπαργμόνως τὸ κήρυγμα κηρύξω, ἵνα μὴ ἔγω ἐπιβούλον, ἵνα [32] μὴ ἔγω ἔχθρον, ἵνα μὴ μαστίγις, ἵνα μὴ κίνδυνος, ἵνα μὴ δεσμοφύλαξ, ἵνα μὴ ἀπαγωγὴ, ἵνα μὴ γυμνάσιον. Τούτων προσέχεται, τούτο παρακαλῶ. Ἐκαμίγην, ἐπόνησα, ἐταλαιπόνησθην, πανταχόθεν ἐβλάθην. Τί σὺν αὐτῷ λέγει ὁ θεός, εἰπέ μοι; Ὁ θεός, οὐκ ἐπέκρινε τῆ αἰτήσεως αὐτοῦ, οὐκ ἔδωκεν ὅσαρ ἦται ἄλλ' εἶπεν Ἄρκει σοι ἡ χάρις μου ἢ γὰρ δύνάμις μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειούται. Ἄρκει σοι ἡ χάρις μου. Ταῦτα βλάπτει, ἂ πάργιος· ἂ ποιησὶν εἰς οὐκ ἐχθροί, βλάπτει; ἂ ποιῶ ἔγω εἰς σὺ, οὐ βλάπτει. Μαστίγιος οὐκ ἐκίνοιο, ἐγὼ χάριν δίδωμι. Εἰσῆλθες εἰς τὸ δεσμοφύλαξ, ἢ οὐκ εἰσῆλθες; Εἰσῆλθον δέομαι σοῦ. Εἶδες ἐκεῖ ἀγγελὸν Σατάν, ἢ οὐκ εἶδες; Εἶδον τὸν ἐμβάλλοντά με. Ἐβλάσθη, ἢ οὐκ ἔβλασθη; τί ἐποίησα ἔγω; οὐκ ἔκαστα τοὺς τοίχους; οὐκ ἤνοιξά τὰς θύρας; οὐκ εἴσω τὰ δεσμά; οὐκ ἠγαγόν σου αἰγυμάλων τὸν δεσμοφύλακα; μὴ τί σε ἐβλάσθη ἀγγελὸς τοῦ Σατάν; οὐκ ὠφέ-

λησθ' σε ἡ παρ' ἐμοῦ χάρις; οὐ λαμπρότερον τὸ σημάδι ἐποίησαν; Ἄρκει σοι ἡ χάρις μου. Καὶ ταῦτα καὶ ἐκεῖνα ζητεῖς; Ὅθ θέλεις μαστίγις· πῶς ζητεῖς σημα; οὐ θέλεις κίνδυνος· πῶς ζητεῖς; θαύματα; Ὅθ μαστίγι, βλάπτει· ὅτε νεκρὸν ἐγείρεις, οὐ βλάπτει; ὅτε ἐβλάθην σου τὰ ἱμάτια, εἶδες· ὅτε τὰ ῥήματα σου νοσήματα δραστηρίως ἐποίησαν, οὐκ εἶδες; ὅτε ἦλθες εἰς τὸ δικαστήριον δεξιμένους, εἶδες ὅτε εἶπε σὺ ὁ φθόνος. Ἐν ἄλλῳ με κείνους Χριστιανῶν γενέσθαι, οὐκ εἶδες; Ἄρκει σοι ἡ χάρις μου. Μίγα ὅπλον ἔλαβες, Πνευματικὸν δυνάμιον νικῶσιν τὰς ἐπιβουλὰς, λαμπρότερον σὺ ἐργαζομένην. Τί θέλεις; μὴδὲν πάχυν; Καὶ πῶς εἰδικοῦσθαι μὴ ὀθύναι; Ἐδείκνυτο μὲν, οὐχ οὕτω δὲ ὡς νῦν. Πῶς; Ἐπειδὴ γὰρ ὁ Παῦλος καὶ διὰ τούτου ἤλγει Ἄρκει σοὶ ἡ χάρις μου· κήρυξ' εἰπὶ, τοῦ Χριστοῦ μαθητὴς εἰμι, ἀνάστατα ἐπαγγέλλομαι πράγματα· καὶ μαστίγιαι, ὑβρίσεις, ἀγομαί· μὴ ἄδωμαι διὰ τούτου ταῦτά σε λαμπρότερον ποιεῖ· εἰ μὴ ἐπασχῆς ταῦτα, οὐκ ἦς οὕτω περιφανής. Εἰσῆλθες εἰς τὴν φυλακὴν. Εἰ μὴ εἰσῆλθες, ἀλλ' εἰσῆλθες ἀπλῶς, κατεῖχε σὺ καὶ ἐξήγαγε· νῦν δὲ τῆ δεξιμένους, καὶ εἴσω σε τελέωσα. Οἱ πόδες ἐν τῷ ἔσω, καὶ ἡ χάρις τοῦ τοίχου; ἐσάλευσας. Ταῦτα λέγω, ἵνα μηδεὶς μὴδὲ ταῖς περὶ ἡμᾶς ἐπιβουλαῖς ἐνεχθῆται. Ταῦτα λέγομεν, οὐ Παῦλος ταῦτα παρ-ιστοιῦντας (οὕτω οὐκω μαινόμεθα), ἀλλ' ἵνα διεξιόμεν, ὅτι καὶ εἰς ταπεινὸς ὁ θεὸς τὸ αὐτὸ ἐκβάλλει. Ἄρκει σοι ἡ χάρις μου. Οὐκ ἐξεβλάθην. Πῶς ἡ χάρις; Πιστῶν ὁ ἐπαυκὸς γίγονεν, οὐ μύριοι ἔχθρο ἐπιβουλεύσαν. Πῶς ἡ χάρις; Πλειόνος ἐρασταὶ κατέπτησαν, οὐχ ὡμῶν με ἐχθρῶν χωρησαί. Πῶς ἡ χάρις; Καὶ Ἰουδαῖος μὴ προσέθηκα. Ἄρκει σοι ἡ χάρις μου ἢ γὰρ δύνάμις μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειούται. Μηδέποτε ἐνεχθῶν θλίψιν· συνηκλήρωται τῷ εὐαγγελίῳ θλίψις. Ἄρκει σοι ἡ χάρις μου ἢ γὰρ δύνάμις μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειούται. Πῶς μαστίγι, καὶ ἀπαλλοττίας τοῦς μαστίγιοντας; ἐπιβουλεύει, καὶ περιγίγη τὸν ἐπιβουλεύοντα; ἢ γὰρ δύνάμις μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειούται. Ὁ οὐκ ὁ Παῦλος ἤκουσε, τούτο θέλεις; τούτο ἄρκει σοι; Ἴνα μαστίγιμα, ἀπμάριζομαι, ὑβρίζομαι, τούτο θέλω. Διὰ τὸ ὁδοῦ ἐν ἀσθενείᾳ, ἐν ἔθραστον, ἐν δυνάμει. Ὁ εὐγνωμοσύνη οὐκ ἐπὶ Προσῆλθεν αὐτῷ ἀξίως ἀπαιτηγῆται τῶν θλίψεων· ἐπειδὴ δὲ ἤκουσεν, ὅτι ὁ δεσπότης αὐτοῦ τὸ θέλει μόνον, ἀλλὰ καὶ βούλεται τὸ ἐναντίον, τούτῳ σὺ δοκεῖ, ἴνα θλίβωμαι, καὶ ἔγω τούτο βούλομαι, καὶ ὑπὲρ τούτου γάρην ἔγω. Οὐκ εἶπε, θέλω, μόνον, ἀλλ' Ἄριστομα, βούλομαι, ἐπιθύμω μαστίγιζεσθαι, ἐλαυνέσθαι, στενοχωρησάσθαι. Διὰ τὸ ὁδοῦ ἐν ἀσθενείᾳ, ἐν ἔθραστον, ἐν δυνάμει, ἐν εὐγνωμίᾳ, ἐν ἀντήρασι, ἐν στενοχωρίᾳ. Διὰ τί Ἴνα ἐπισκηνώσῃ ἐπ' ἐμὲ ἡ δύνάμις τοῦ Χριστοῦ, ἢ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

[35] Εἰς τὴν παραβολὴν περὶ τοῦ δούλου.

α'. Ἄλ μὲν, ἀδελφοί, τὴν τοῦ θεοῦ φιλάνθρωπιαν κηρύττειν ἐσπερομεν (δὲ) αὐτῆς γὰρ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν)· μάστιγα δὲ ἐν τούτῳ τῷ κατῷ χρεωστοῦ-μεν τούτῳ ποιεῖν, διὰ τὴν κοινήν ὠφέλειαν, καὶ τὴν εὐεργεσίαν τῶν μελλόντων ἐκ τῆς κολυμβήθρας ἀνατέλειν ἀσπέρων. Καὶ γὰρ οὐτοὶ διὰ ταύτης ἐκλάμψουσι, καὶ ἡμεῖς δὲ αὐτῆς ἐσθύνουσι καὶ σωζόμεθα· ἦτις ἡμῖν ἐστὶ κληρονομία; ἐδύθη ὁ τῷ θεμιορῶν θεοῦ καὶ πατρὸς ἡμῶν. Εἴπωμεν τίνων περὶ αὐτῆς, ἀπερ εἶπεν ὁ δεσπότης Χριστὸς, ὁ φιλάνθρωπος; Ἰησὺς τὸν φιλα-

θρόπου Πατρὸς, ὁ μόνος ἀξιώμενος τῆς πατρὸς οὐσίας ἐξηγητῆς· ἀναπύκνυται πᾶσαν τὴν περὶ τοῦ δούλου παραβολήν, ἵνα μάθωμεν ἐξ αὐτῆς, πῶς εἰ προσελάξῃεν τὸ ἀπροσπελάστον, καὶ συγγνώμην τῶν πταιομάτων αἰτεῖν. Ἀνθρώπος τις, φθόν, εἶχε δύο υἱούς. Παραβολικῶς ὁ Σωτῆρ, ὁ δογματικῶς διαλέγεται. Διὰ τούτου περὶ τοῦ ἴδιου Πατρὸς ὡς περὶ ἀνώματου τινὸς ἐκέλευε, καὶ περὶ τῶν δούλων ὡς περὶ τίνων λαλῆν. Ἴνα βεβῆ τῷ θεοῦ τὴν περὶ τοῦ ἀνθρώπου; στοργήν. Ἀνθρώπος τις, φθόν, εἶχε δύο υἱούς. Τίς ἐστὶν οὗτος

ὁ ἄνθρωπος; Ὁ Πατὴρ τῶν οὐλετηρῶν, καὶ θεὸς ἀσπὴρ παρακλήσεως. Τίνας δὲ εἶχε τοῦτους τοὺς δύο υἱούς; Τοὺς δικαίους, καὶ τοὺς ἀμαρτωλοὺς· τοὺς ἐμμένοντας τοῖς θεοῖς; αὐτοὺς προστάγματι, καὶ τοὺς παρβαίνοντας τῷ; Διοικητικῆς ἐντολῆς. Καὶ εἶπεν ὁ νεώτερος αὐτῶν τῷ Πατρὶ. Καὶ τί; Ἰσὺν οὕτως ὁ νεώτερος αὐτῶν; Ὁ τὴν γυναικὴν ἄστατον ἐκμητήριος, καὶ τὰς ἀβραῖς τῆς νεότητος; ῥησιδόμενος. Πατέρα ἠγνώρισεν ἡ φύσις τὴν πλάσαντα, εἰ καὶ μὴ ἐτίμησεν προαίρεσις τὴν ποιήσαντα. Πάτερ, ὅδός μοι τὸ ἐπιβάλλον μέρος τῆς οὐσίας. Καλῶς ἤγησας τὸ τοῦ θεοῦ παρά τοῦ θεοῦ; ἀλλὰ κακῶς, ἄπερ ἔλαβες, κατηγάμισες. Καὶ εἶπεν αὐτοῖς τὸν βίον ὁ πατήρ. Ἔδωκεν αὐτοῖς, ὡς οἶκον ἴθου*, ὄλον τὸν κλισίον· ἔδωκεν αὐτοῖς, ὡς κτίσθαι, ὄλον τὴν κτίσιν· παρέσθην αὐτοῖς; σώματα καὶ ψυχῆ; λογικά; ἔνα τῷ λόγῳ εὐλόγῳ; χειραγωγοῦμενοι μὴδὲν ἄλλογον πράξουσιν· ἐπίστησιν αὐτοῖς; τὸν ἑαυτοῦ νόμον, τὸν φυσικὸν καὶ τὸν γραπτὸν, ὡς θέλον παιδαγωγίαν, ἔνα τοῦτε παιδαγωγοῦμενοι πληρώσῃσι τὸ νομοῦ τὸ βούλημα. Καὶ μετ' οὐ πολλὰς ἡμέρας συναγαγὼν πάντας ὁ νεώτερος υἱὸς αὐτοῦ (ὡς νεώτερος ἐπράξεν), ἀπεδύμησεν εἰς χώραν μακρὰν. Ἀπίσθη ἀπὸ τοῦ θεοῦ, καὶ ἀπέστη ἀπ' αὐτοῦ ὁ θεός; οὐ γὰρ βιάζεται τὸν μὴ βουλομένου δουλεύειν αὐτῷ. Γνώμη γάρ, οὐκ ἀνάγκη, αἰ ἄρεται ἀπασαι. Ἐκεῖ δισκοπῶσι τὴν οὐσίαν αὐτοῦ ὡς ἀσώτως. Ἐκεῖ τῆς ψυχῆς ὄλον τὸν πλοῦτον ἀπέλωσεν. [34] ἐκεῖ ἐτέρων καὶ τερπόμενος ἀναυγάσθη· ἐκεῖ παύων καὶ ἐμπαίζόμενος πᾶνης ἐγένετο· ἐκεῖ ψυχοσθόβρος ἤρως ἀγορεύων, καὶ γένητας ὄνομιμενο· πατέρα δακρυῶν ἔλαβε· καὶ τὰς μὴ ἀρετάς, δὲ εἶχεν, ἀπίθαλας ὁ· τὰς δὲ κακίας, δὲ οὐκ εἶχε, προσέλαβε. Δαπαρήσατος δὲ αὐτοῦ πάντα ὡς πέφυκε γὰρ τοῖς ἀσπῆρος βίωσι παραμένειν ὁ πλοῦτος τῆς χάριτος), ἐγένετο οὐν λιμὸς ἰσχυρὸς κατὰ τὴν χώραν ἐκεῖστην. Ὅπου γὰρ τῆς σωφροσύνης, ὁ σίτος οὐ γεωργεῖσται, ἐκεῖ λιμὸς ἰσχυρός· ὅπου τῆς ἐγκρατείας; ἡ ἀμπλο; οὐ περτυτταί, ἐκεῖ λιμὸς ἰσχυρός· ὅπου τῆς ἀγνείας ὁ βότρυς οὐ ληνοπατίζεται*, ἐκεῖ λιμὸς ἰσχυρός· ὅπου τὸ οὐράνιον γέλευκος οὐ βρῦται, ἐκεῖ λιμὸς ἰσχυρός· ὅπου εὐφροία κακῶν, ἐκεῖ πάντως ἀφορία τὸν ἀγαθῶν· ὅπου εὐθηνία πράξων πονηρῶν, ἐκεῖ πάντως σπάνος τὸν ἀρετῶν· ὅπου τῆς φιλοδωρωτίας τὸ ἐλαίου οὐ πηγάσει, ἐκεῖ λιμὸς ἰσχυρός. Τότε οὐν καὶ αὐτὸς ἤρξατο υστερεῖσθαι. Οὐδὲν γὰρ αὐτῷ λυτὴν ἔμενε, εἰ μὴ μόνον τὰ τῆς ἀκρασίας κακὰ, ἐπιθετὴ ἐπράξαε τὰ τῆς ἀκωμίας; κακὰ. Καὶ προεβίβη ἐκολλήθη ἐν τῶν πολεῖων τῆς χώρας ἐκεῖστην. Πόλις δὲ τῆς χώρας ἐκεῖστης ἦσαν οἱ δαίμονες, ἐν ἡ ἐτύχημα μεταστάσεις. Καὶ ἐξέμεινεν αὐτοῖς ὁ πολιτὴς ἐκείνος εἰς τὸν ἀγῶνα αὐτοῦ βέβηκεν χοίρουσιν. Οὕτω γὰρ τιμῶσι οἱ δαίμονες τοὺς τιμῶντας αὐτούς; οὕτω φιλοῦσι τοὺς φιλοῦντας; αὐτοῖς; τοιαύτας δωρεάς; χαρίζονται ἢ τὰς πειθομένους; αὐτοῖς. Καὶ ἐλεθῆναι γένοιτο τὴν κοιλίαν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν κεραιῶν. Ὁν κεραιῶν ἡ γέυσις γλυκίστα ἴσται, ἀλλ' ὄμως; καὶ σκληρὰ κατ' αὐτὸ τε καὶ τραχεῖα. Τοιαύτη γὰρ καὶ τῆς ἀμαρτίας ἡ φύσις; εὐφραίνει μὲν μικρὰ, καὶ κολλᾷ μεγάλα· τέρεσι προπαιρα, καὶ μαστίζει αἰῶνα. Εἰς ἑαυτὸν οὐν ἔλιθον, καὶ λογισάμενος τὴν προτέραν μακαριότητα καὶ τὴν δευτέραν ἀβίωσταν, καὶ βάλων κατὰ νουν, τίς μὲν ἦν, οἷε ἦν μετὰ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς τεταγμένος, τίς δὲ γέγονεν ὑποταγμένος τοῖς δαίμονι. Εἰς ἑαυτὸν οὐν ἔλιθον, εἶπε· Πόσοι μῆσθαι τοῦ πατρὸς μου περισσοῦνται ἄρτων, ἐγὼ δὲ ὠδὲ λιμῷ ἀπολλύμαι; Πόσοι οὐν κατηγνούμενοι κατατρυφῶσι τὸν ἄγιον Γραφῶν, τῷ λιμῷ δὲ τὸν θεῶν λογίον ἐγὼ συνεχόμενος; ὡς πόσων ἀγαθῶν ἔμεινον ἐπίσταρα; ὡς πόσοις κακοῖς ἔμεινον περιεβαῖον; Τί γὰρ ἀριστήριον τῆς μακαρίας ἐκείνης διαγωγῆς; τί δὲ ταύτης ἐνδὸς ἡγενομῆν τῆς θανατηφόρου ζωῆς; Ἔραβον ἀπ' ἑν ἐπαθον, μὴ ἐγκαταλείψαντες θεῶν ἔμαθον κρατῆν τὸν εἰς φυλάσσαντα τοὺς κρατούμενους αὐτῶν ἔμαθον μὴ πιστεῖναι τὰς ἀκαθάρτους δαίμονας, τοὺς διδάσκοντες πᾶσαν ἀκαθαρσίαν τὴ καὶ ψο-

ρῶν. Τί οὐν φωνῆ; Ἀναστάς πορεύσομαι πρὸς τὸν πατέρα μου. Ἰπποκρήμω καλῶς, ὅθεν ἐξῆλθον κατὰ ἀπείλω πρὸς τὸν ἐμὸν πατέρα, καὶ Ποιητῆν, καὶ Δεσπότην, καὶ κηδεμόνα, καὶ προνοητὴν· καταλάβω τὸν ἐμὸν περιμένοντα καὶ προλαμβάνοντα τοὺς πρὸς αὐτὸν ἐπιστρέφοντα. Ἀναστάς πορεύσομαι πρὸς τὸν πᾶτέρα μου, καὶ ἐρῶ αὐτῷ Πάτερ, ἡμῶρον εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἐνωπίω σου, καὶ οὐκέτι εἰμι ἄξιμ κληθῆναι υἱὸς σου· κοιτηρὸν με, ὡς ἔνα τῶν πᾶσθων σου. Ἀρκεῖ μοι πρὸς σουῶν τὰ ταῦτα τὰ ἐμὰ ματὰ ἄρκει μοι πρὸς τὴν προσβίαν τοῦ πατρὸς με, τὸ ἔνομα· οὐ δύναται γὰρ ὁ πατήρ ὁ ἐμὸς, πατήρ προγορευθεὶς παρ' ἐμοῦ, μὴ φανῆναι τοῖς ἔργοις πατὴρ οὐ δύναται μὴ κινήσῃ τὰ σπλάγχνα, εὐσπλαγγχῶν οὐ οὐ δύναται τὸ, ἡμῶρον, ἀκούσας, μὴ δοῦναι συγγῆμην τοῖς ἐμοῖς διουθημασιν· οὐ δύναται τῆς ἐμῆς ἀκούσας φωνῆς, μὴ ἐπιλαμβάνῃ τῆς δικαίας ὀργῆς; Οὐδὰ πόσα δύναται παρ' αὐτῷ ἡ μετάνοια· οἷσα ποῖ; ἰσχύει παρ' αὐτῷ τὰ δίκρυμα· οἷσα ποῖ ἕκαστος ἀμαρτωλὸς πρὸς αὐτὸν ἀναυνοῦν, καὶ δακρυῶν θερμῶς, ὡς ὁ Πέτρος λαμβάνει τὸν ἀμαρτημάτων τὴν ἄρεσιν· οἷσα τοῦ θεοῦ μου εἶναι ἀγαθότητα· οἷσα τοῦ πατρὸς μου τῆς ἡμερότητας. Ἐλεήσει με μετανόησας, ἢ οὐκ ἐκόλλει ἀμαρτήσαντα.

β. [35] Καὶ δραστής ἦλθε πρὸς τὸν πατέρα αὐτοῦ. Προεβίβη τῇ καλῇ βουλῇ τὴν πρᾶξιν τὴν ἀγαθὴν. Δεῖ γὰρ ἡμῶς οὐ μόνον βουλεύεσθαι τὰ συμφέροντα, ἀλλὰ καὶ τὰς ἀγαθὰς ἐρήμια δεικνύειν ταῖς πράξεσιν. Ἐπί δὲ αὐτοῦ μακρὰν ἀπέχοντος τοῦ τόπου, πληθῶν δὲ τῶν ἐν τῷ τόπῳ, καὶ τὰς χειρὰς συνεχῶς ἠ ἐπὶ ῥηγνύοντος, καὶ εὐπονοῦτο; τὸ ἴδιον στήθος, ὡς τὸν ποιητῶν λογισμῶν ὑπάρκον ἐργαστήριον, καὶ τὸ πρόσωπον προσηλόντος τῆ γῆ, καὶ τοὺς ὄφθαλμοὺς ἀπαιτούντας δοῦναι συμπεροσθεῖστας; τὰς τὸν δακρυῶν σταγόνας, καὶ προμελεῖστας τὴν ἀπολογία, ψάσσα; ἀνεθόσασε ρωμὴ μεγάλη, μετὰ δακρυῶν λέγων. Πάτερ, ἡμῶρον εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἐνωπίω σου. ἡμῶρον, οἷσα, Κρατὴ Δεσποτα καὶ θεῶ ἡμῶς ἀμαρτίας οὐ μόνος ἐπίστασαι· ἡμῶρον, λίσθων ὡς θεός; καὶ δασπότης. Οὐκ εἰμι ἄξιος εἰς τὸν οὐρανὸν βλέπειν, καὶ παρακαλεῖν σε τὸν ἀγαθὸν μου Δεσπότην, γέμων μεγίστων καὶ χαλκῶν ἐγκλημάτων· οὐκ ἔστιν ἀρεθῶς τὸν ἐμὸν ἀμαρτημάτων. Ἐλήσθων ὡς ἀγαθὸς θεός; ὄν δελ, Ὅτι οὐκ εἰμι ἄξιος κληθῆναι υἱὸς σου, κοιτηρὸν με ὡς ἔνα τῶν μετῶν σου. Οὕτως ἱκετεύοντα ἐκ βάθους; τῆς καρδίας εἰδὲν αὐτὸν ὁ βέλωνται πλημμελοῦσας, καὶ παραθέλων ἀμαρτανόντας, καὶ περιμένον ἑσπῶν τὴν μετάνοιαν· εἰδὲν αὐτὸν ὁ πατήρ αὐτοῦ, καὶ ἐπέταγγίθησθαι. Πατήρ γὰρ ἦν τῆς χρηστότητος, εἰ καὶ θεός; ὡπῆρ τῆ φύσις. Καὶ ἐγαμῶν ἔπεσον ἐπὶ τὸν ἐράχλην αὐτοῦ, καὶ κατελίθησεν αὐτόν. Οὐκ ἀνέμενε τὸν προσκροῦσαντα πῆλσον εἰδελν, ἀλλ' αὐτὸς αὐτῷ προαπήνησεν προδύμοσιν. Καὶ οὐκ ἔδωλλετο τὸν τραχῆλον αὐτοῦ, ὡς τὰς κηλὸς τῆς ἀσώτας; καταστῆκον καὶ μιμαρμένον· ἀλλὰ τὰς ἀράντοισ αὐτοῦ χροῖο περιεβάλλον κατεπλήσθεν ἀπλήστων· ἐν πάλαι πτετῶ πθώμονος. Ἡ τῆς ἀφάτου τὸ καὶ φοβερὰς εὐσπλαγγχίας; ὡ παραδόξως φιλοδωρωτίας; ὡ ἐξίνον καταλαγῶν; Ἐπίσταν εὐθὺς τὸν θεὸν εἰς βρομὴν μίαν μόνην καὶ συγκαταθεῖναι τοῖς δάκρυσι, καὶ παραδραμῆν πᾶθος τοσοῦτον. Ἐθαύμασας ἐνωρῶν θεὸν κοικαινοῦσα ἀμαρτωλῶν; Ἡ τῆς στοργῆς τὸν σπλῆγγῶν τὸν πατρικίον ἰλαρτωθῆς; ἐπὶ τῆς ἔδακρυσι, καὶ ὁ μόνος; ἀναρταρῶσας οὐρανῶν ἑαυτὸν πρὸς τὴν φιλοδωρωπιαν ἐπέκλινε. Τίς εἰδὲ ποτὶ ἀμαρτωλὸν ὑπὸ θεοῦ κοικαινοῦμενος; τίς εἰδὲ ποτὶ τ.ν δικαστήν καταβάνον θεραπεύομενος; τίς εἰδὲ ποτὶ τακτικῶν κοικαινοῦμενος; Ἄλλ' ὄμως ὁ θεός; παρακαλεῖ, ὡς ποτε τὸν Ἰσραῆλ. Ἄσος μου, φησὶ, τί ἤλθῆσθαι σε, ἦ τί παραπνοῶγησθαι σοι; Καὶ νῦν τὰ αὐτὰ γίνεται, καὶ ἐγένετο, ἐπειθεῖ ὅτως; εἰδων ὅψ' ἑαυτοῦ νικηθῆσθαι ὁ Πατήρ τὸν οὐκτερῶν καὶ θεός; πόσως παρακλήθησας. Οὐ μὴν ἠρέσθη ταῦτος ὁ ἄσωτος οὗτος υἱός; ὡς ἐν τοῖς τῆς μετανοίας; ἀγαθὸς ἄσωτος ὢν, οὐδὲ ἄνομισην αὐτῷ πρὸς τὸ πλῆθος τὸν ἀμαρτημένων τὴν τοσούτην φιλοδωρωπιαν πρὸς τὴν τελείαν σωτηρίαν ἀρκεῖν· ἀλλ' ἄπερ ἐμμελέτησεν εἰπεῖν τῷ πατρὶ, ταῦτα καὶ πα-

* Ἄλλι δαλῶσται. ὁ Ἄλλι ἄπερ ἦσαν, ἀπώλεσ. ὁ Ἰθον δεσπὶν ἐν ἰστωρ ἡσ. ὁ Sic ἡσ. ὄνομα. Ἐδὴν ἀπεδῶλετο. ἡσται μοι προσέλαβε. Ἐδὴν προσέλαβε. ὁ Ἄλλι ὅπου τῆς σπῆρῆσας ὁ βότρυς οὐ ληνοπατίζεται. ὁ Ἄλλι δωρεάς; παρεῖχουσι. ὁ Sic ἡσ. Ἐδὴν ταυτῆ.

Ἄλλι ἐδ ἄλλι σπῆρῆσ.

agitatus. Patrem agnovit natura eum, qui se condiderat, licet honore non prosequuta sit voluntas libera Creatorem suum. *Pater, da mihi portionem substantiæ quæ me contigit.* Recte petit à Deo quæ tibi sunt, sed male quæ accepit, absumpsit. *Et divisit illi substantiam patris.* Dedit illis ut domum propriam mundum universum; dedit ipsis, ut Creator, creaturam omnem: ipsis corpora et animas ratione præditi largitus est, ut ratione quasi manu ducti nihil agerent contra rationem: propositus ipsis legem suam, et naturalem et scriptam, quasi divinum prædignum, et ab ea instituti Legislatoris voluntatem adimplerent. *Et non post multos dies, congregata omnibus, adolescens filius ut adolescentiorem decedat, fecit profectus est peregre in regionem longinquam (Luc. 15. 13).* Discessit à Deo, et discessit ab eo Deus: non enim vici facit illi, qui nolit ipsi servire. Sunt enim arbitrii, non necessitatis, virtutes omnes. *Ibi dissipavit substantiam suam vivendo luxuriose.* Ibi anime divitiæ omnes perdidit: ibi delectans et deliciis perfruens naufragium fecit: ibi ludens et delusus pauper est factus: ibi corruptrices animæ voluptates mercatus, et risum emens, parentes lacrymarum accepit: ac virtutes quidem, quas habuit, abiecit; scelera autem, quæ non habuit, absumpsit. *Cum vero omnia consumpsisset (non enim solent durare turpiter viventibus opes gratiæ), facta est fames valida in regione illa (v. 14).* Ubi enim temperantiæ fruges non excoluntur, ibi fames valida: ubi continentia vitis plantata non est, ibi fames valida: ubi castitatis racemus in torculari non premitur, ibi fames valida: ubi mustum celeste non abundat, ibi magna fames: ubi fertilitas malorum, ibi omnino sterilitas bonorum: ubi abundantia malorum actionum, ubi omnino raritas virtutum: ubi humanitatis oleum non scaturit, ibi fames valida. *Tunc ergo et ipse cepit egere.* Nihil enim ei reliquum erat, nisi ea quæ intemperantiæ propria sunt mala, postquam omnia turpitudinis facinora commiserat. *Et profectus adherens uni civium regionis illius (v. 15).* Cives autem regionis illius erant demones, in quos profugus degerat. *Et misit eum in villam suam civis ille, ut pasceret porcos.* Sic enim honore afficiunt demones eos, qui se honore prosequuntur: sic amant eos, a quibus amantur: talia dona largiuntur illi qui sibi obediunt. *Et cupiens implere ventrem suum de siliquis, quas porci manducabant (v. 16).* Quil autem hoc est, *De siliquis?* Siliquarum gustus dulcis est, sed tamen et asper simul et difficilis. Ejusmodi est et peccati natura: paululum quidem exhilarat, sed torquet plurimum: delectat ad tempus, et in æternum castigat. *In se autem reversus (v. 17), apud se priorem felicitatem cogitans ac posteriorem banc miseriam, sibi que in memoriam revocans qualis esset, dum versaretur cum Deo et patre, qualis autem nunc sit, dum demonibus subiectus est: In se ergo reversus, dixit: Quanti mercenarii in domo patris mei abundant pauperibus, ego nitem hic fame pereo! Quam multo nunc catechumeni sacris literis perfundiunt, ego autem fame divinarum oraculorum teneor! O quantis me ipsum malis implicui! Cur enim a beato illo convicti recessi? cur me in hanc mortiferam vitam ingressi? Didici ex his, quæ passus sum, Deum non derelinquere: didici enim semper tenere, qui se retinentes semper conservat: didici impuris demonibus non credere, qui omnem impuritatem et depravationem docent. Quid ergo ait? Surgam, et ibo ad patrem meum (v. 18).* Revertar bene, unde discessi male: redibo ad patrem meum, Conditorum, Dominum, Curatorem, et Provisorum: et perveniam ad eum qui solet expectare et provenire eos qui se ad ipsum convertunt. *Surgam, et ibo ad patrem meum, et dicam illi: Pater, peccavi in cælum et coram te: jam non sum dignus vocari filius tuus; fac me sicut unum de mercenariis tuis (v. 19).* Sufficient mihi ad salutem hæc verba, sufficit mihi ad observationem patris mei nomen: etenim facere non potest pater meus, pater a me appellatus, quin se patrem operibus prodit: non

potest non commovere viscera sua, qui misericors est: non potest, cum audierit, Peccavi, non veniam dare delictis meis: non potest, cum vocem meam exaudierit, iustæ iræ suæ non oblivisci. Scio quantum apud eum valeat penitentia, scio quantum possit apud eum lacrymæ: scio quo pacto quisque peccator ad ipsum conversus, et fletus amare, ut Petrus, peccatorum obtineat remissionem: novi Dni mei honoratem: novi patris mei benignitatem, Miserebitur mei penitentis, quem non punivit peccantem.

2. *Et cum surrexisset, venit ad patrem suum (v. 20).* Præclaro consilio præclarum adjunxit actionem. Nos enim oportet non modo de rebus profuturis deliberationem instituire, sed et affectus probos actionibus indicare. Cum autem ille adhuc longe distaret loco, animo autem prope esset, et manibus continuo pectus suum rumpret ac percuteret, utpote quod pravatum cogitationum esset officina, et vultum terræ affligeret, atque ab oculis suis lacrymarum posceret stillas comites ad intercedendum, et excusationem meditaretur: prius exclamavit voce magna, eum lacrymis diceus. *Pater, peccavi in cælum et coram te (Luc. 15. 21).* Peccavi, sat scio, Christo Domine et Deo; peccata mea tu solus nosti; peccavi, miserere, ut Deus et Dominus. Non sum dignus ut in cælum intuear, et te deprecor optimum Dominum meum, utpote qui maximis et gravissimis peccatis scitatem: numerari non possunt peccata mea. Miserere, cum bonus sis semper Deus, Quoniam dignus non sum vocari filius tuus; fac me sicut unum de mercenariis tuis (v. 19). Sic ex intimo pectore deprecantem vidit, qui delinquentes videt, et in peccatorum sceleribus connivet, eorumque penitentiam expectat: vidit eum pater ejus, et miseratione ductus est: Pater quippe erat bonitate, licet Deus esset natura. *Et accurrens cecidit super collum ejus, et osculatus est eum (v. 20).* Non expectavit, ut, qui offenderat, prope accederet, sed ipse illi prope occurrit: neque ejus collum detestatus est, ut sordibus incontinentiæ compunctum, atque sedatum; sed impollutis manibus suis eum complexus, deosculatus est, quem olim desideraverat, ita ut ex-citari non posset. O ineffabilem simul et tremendam misericordiam! o incredibilem humanitatem! o stupenda pæcta! nimirabilem reconciliationem! Inflexit continuo Deum, vel uno momento, ad id, ut tum lacrymis cederet, tum tantam delictorum multitudinem præteriret. Num miratus es, cum videres Deum peccatorum blandiri? O ingentem amorem viscerum paternorum! Peccator in terris lacrymas fudit, et qui solus est peccati expertus, de oculis seipsum ad humanitatem inclinavit. Quis unquam vidit peccatorem, cui adularerit Deus? Quis unquam vidit iudicem officiose colentem eum? Quis unquam illum vidit adulteri damnato? Verumtamen obtestatur Deus, ut olim Israel. *Popule meus, inquit, quam injuriam tibi intulit, aut quid molestia sui tibi (Mich. 6. 5)?* Nunc etiam eadem fiunt, et facta sunt, quandoquidem ille vult placati facilius Deus, ita solet a seipso vincipater misericordiarum et Deus totius consolationis. Neque vero his contentus fuit prodigus ille filius, sed in ipsis bonis quæ ad penitentiam pertinent, prodigus fuit. Non enim sufficere sibi tantam humanitatem in tanta multitudine peccatorum arbitratus est, ad perfectam salutem obtinendam; sed, quæ patri dicere meditatus erat antea, ea et præbens convenienti habitu compositus dixit: Pater, si quidem omnino licet patrem te appellare, nisi forte et in hoc præter alia mea delicta pecco, d. m. te patrem voco; nisi nomen illud contumelia afflicio, quod extra omnem contumeliæ aleam positum est; nisi labia mea conscientia eludit; nisi conditio morum linguam meam devinct; nisi orationem impedit antea tacta vita: suscipe, pater sancte, pollutam deprecationem ab ore polluto. Pater secundum gratiam, et Conditor secundum naturam, *Peccavi in cælum et coram te, et non sum dignus vocari filius tuus. Peccavi*

emittent peccata mea, non occulto quæ cernis, non nego quæ scis; ut reus abjectus jaceo, ut iniquus condemnor, ut iudex miserere mei. *Peccavi in caelum et coram te.* Veror oculos meos ad caelum convertere. Etenim firmamento speciem ut accusatoris vocem reformido: veror in luce delictis figere obtundum, cum nientis oculos habeam sordidatos. *Peccavi in caelum et coram te, nec jam sum dignus vocari filius tuus.* Ecce meipsum prodo, meipsum condemno, sententiam in meipsum pronuntio. Non est opus mihi iudice ad pronuntiandam sententiam, non opus est accusatoribus ad convincendum reum, non opus est testibus ad tabulas confirmandas. Intus habeo præsentem conscientiam, iudicem implacabilem in anima gero, ac forum formidabile: in conscientia testes circumfero, in oculis meis accusatores produco: theatrum me accusant, in me circi clamant, in me spectacula eorum, qui cum bestiis pugnant, vociferant: prodigalitas me traducit, me actiones, meæ infamia obrunt, me præsens nuditas manifestat; ipsi ignominie panni quibus amictus sum, in pudore suffundunt, et non sum dignus vocari filius tuus: *Fac me sicut unum ex mercenariis tuis.* Ne me autem abigas ab aula tua, Domine, et non rursus me inventum hostis errantem velut captivum adducat: aequè me prope tremendam ac mysticam mensam tuam sistas: non enim ausim apertis oculis intueri sancta sanctorum. Sine me cum catechumenis intra ecclesiae fores consistere, ut contemplans quæ in ea perficiuntur mysteria, eorum sensim rursus particeps fieri concepissem; ut divinis laticibus perfusus, turpium canticorum sordes in auribus meis residuas abstergam, ut cum tuas margaritas a piis viris abripi videro, manus et ipse dignus quæ tale munus accipiant, habere desiderem. Cum his eum invasisset prodigus, essetque eum lacrymis ita vociferatus, *Dixit pater ad servos suos (Luc. 15. 22).* Ad quosnam servos? Audi: ad sacerdotes et ministros mandatorum suorum. *Proferte cito stolam primam, induite illum.* Proferte stolam desuper textam, ab igne spirituali præparatam; proferte stolam in aquis piscinae contextam; proferte stolam ex igne spirituali conflantam, et induite eum qui sese exiit: induite novum Adamum quem nudavit diabolus; induite regem creature, ornate eum per quem mundum ornavi, condecorate filii mei membra carissima: non enim possum eum inornatum intueri, non fero ut imago mea nuda relinquantur: memm probrum enseo filii probrum, meam gloriam existimo hujus celebre nomen.

3. *Date etiam annulum in manum ejus:* ut Spiritus pignus gerat, et ipsum ferens custodiat ab ipso Spiritu; ut meum sigillum circumferens, formidabilis omnibus hostibus adversariisque apparat; ut a longe, cujus patris iste sit filius, intelligatur. *Date etiam calcem in pedes ejus:* ne rursus nudatum reperiat serpens calcaneum ejus, eumque aculeo suo percutiat; sed ut ipse potius caput draconis conculet, ut hostis conterat stimulus, et viam quæ secundum Deum est, percurrat. *Et adducite vitulum saginatum, et occidite (v. 25).* Quem tandem vitulum dicit saginatum? Quemnam? Quem juvenca Maria Virgo peperit. Proferte Vitulum indonatum, qui nondum peccati jugum sustinuit, virginem, et ex Virgine natum, qui sequitur eos qui sequuntur se, non ex necessitate, sed sponte; qui non utitur robore suo, neque cornibus, sed prompte cervicem inclinat iis, qui mactare ipsum volunt. Mactate itaque eum qui sponte mactatur; mactate eum, qui vivificat eos qui se mactant; occidite eum, qui occidit, sed non moritur; occidite eum, qui membratim conciditur, et eos sanctificat, qui se concidunt; occidite eum, qui coneditur ab iis qui ipsum norunt, et nunquam consumitur; occidite eum, qui comedentes beatos reddit. Et epulantes omnes ketemur, *Quia hic filius meus mortuus erat, et revixit; perierat, et inventus est. Et ceperunt epulari (v. 24).* Nostis spirituales delicias, quicquid degustastis

et tremendis mysteriis initiati estis, dum ministri sacri officii, imitantes angelorum alas tenuibus suis lineis velis (a), quæ sinistris humeris insident, in ecclesia discurrent, clamantque: Ne quis ex catechumenis, ne quis eorum qui non edunt, nullus ex exploratoribus, ne quis eorum qui non possunt intueri Vitulum qui coneditur, neve quis eorum qui spectare non possunt caelestem sanguinem, qui effunditur in remissionem peccatorum, ne quis indignus hostia vivente, ne quis non initiatus, ne quis curam, qui non possunt impollutis labiis tremenda mysteria attingere: deinde subjungunt voces angelorum collaudantium de caelis et dicentium. Sanctus Pater, qui voluit mactari Vitulum saginatum, qui peccatum non novit, ut propheta dixit Isaias: *Qui peccatum non fecit, neque inventus est dolus in ore ejus (Isai. 53. 9; 1. Pet. 2. 22).* Sanctus est Filius simul et Vitulus qui semper occiditur sponte, qui semper vivit: sanctus Paraclitus, Spiritus sanctus, qui sacrificium perficit. Haec itaque dum intus agerentur, senior filius cum venisset, audivit a longe symphoniam, et choros (Luc. 15. 25); et cum ex pueris unum advocasset, interrogavit quid hoc esset: Aures meas verberat sonus quispian, ille autem inquit: David propheta intus concinit: *Tunc imponent super altare tuum vitulos (Pa. 50. 21).* Idem rursus eos, qui adsunt, ad epulas cohortatur, aitque: *Intestate et videte, quoniam suavis est Dominus (Pa. 35. 9).* Paulus divinarum rerum interpres proclamavit, ac dicit: *Paucha nostrum immolatus est Christus (1. Cor. 5. 7).* Ecclesia festum agit, epulatur, et choreas ducit. Ille autem ait servo: *Itaque est? dum ego foris sum, alii mysteria mea, me absente, dividunt?* Sic est, inquit, quoniam frater tuus venit, et occidit poterit tunc vitulum saginatum, quia salvum eum recepit. His auditis iratus est justus, neque ingredi voluit (Luc. 15. 28). Iratus est justus, et invidia factus est servus: qui delicias vite pedibus conculcaverat, ab invidia superatus est. Quomodo autem ait Paulus: *Optabam ego ipse ananiam esse a Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnem (Rom. 9. 3).* Non ut invidiam ostenderet esse justum, sed ut naufragium quamdam immensam inmeret, ita orationem conformavit Salvator, ut immensa divitiis bonitatis Patriæ sui declararet. Idque per ea, quæ consequuntur, indicat. *Pater enim egressus cepit rogare illum. O ineffabilem sapientiam! o religiosam providentiam! Et peccatorum est miseris, et justo est adulatus; et non permisit ut caderet is qui stabat, et eum qui ceciderat, excitavit: pauperem divitem effecit, neque divitem sivit invidia pauperem fieri. At ille respondens dicit patri suo: Ecce tot annis servio tibi, et nunquam mandatum tuum præterivi, et nunquam dediisti mihi hædum, ut cum amicis meis epularer (Luc. 13. 29):* sed circumeo in melotis, in pelibus capris, egeas, angustias, afflicto (Hebr. 11. 37). Sed postquam filius tuus hic, qui con-empsit, qui devoravit substantiam tuam cum meretricibus, venit, subito occidisti illi vitulum saginatum, et neque verbo ipsum castigasti, neque in speciem vitulum ab ipso avertisti; sed continuo ipsum hospitio excepisti, et omnibus tuis vestimentis exornasti, aureo annulo splendidi reddidisti, calcamentis munivisti, ecclesiam aperuisti, mensam adornasti, crateras implevisti, vitulum occidisti saginatum, ad epulas fidelis convocasti, angelos ad choreas impulisti, admirabile caeli terraque convivium convocasti. Tanta ergo munera in eum qui tuam bonitatem contempserat, quicquid nobilitatem tuam probris affererat, contulisti. Quid dicam de tuarum miserationum pelago? quomodo tuæ benignitatis oceanum admirabor? Miserere omnium, Domine, quod omnia possis, et in hominum peccatis convives, ut ad penitentiam convertantur. *Pater autem dixit ipsi: Fili, tu semper necum es (Luc. 15. 31).* Tu a meo sinu haud unquam sejunctus es; tu

(a) Alludit ad Diaconorum stolas.

ρὸν διελέγετο μετὰ τοῦ πρόγοντος σχήματος· πᾶτερ, εἴ γε ὧς ἐξέστι μοι πατέρα σοε εἶπειν· εἰ μὴ καὶ τοῦτο μετὰ τῶν ἄλλων μου πασιάρτων, καλῶν σοε πατέρα, ἐξαμαρτάνω· εἰ μὴ ὑβρίζω τῇ κλήσει τῶ ἀνθρώπου ὄνομα· εἰ μὴ κτείλω μου τὰ χεῖρά σου τὸ συνέδριον· εἰ μὴ δεσμί μου τὴν γλῶτταν ὀπίσθους τῆς πράξεως· εἰ μὴ κωλύω σου τὸν λόγον ὁ θεός· εἶπει, πᾶτερ ἅγια, θέσεις βυ. ἀρὰν ἐκ στόματος βυρανοῦ. Πᾶτερ κατὰ γὰρ· ν, καὶ δημοτυργὲ κατὰ φύσιν, · ἡμάρτων ἐπὶ τὸν οὐρανὸν καὶ ἐνώπιόν σου, καὶ οὐκ εἰμι ἄξιός κληθῆναι υἱός σου. ἡμάρτων, ὁμολογῶ τὰ παραπτώματά μου, οὐ κρύπτω ἀπὸ βλάπτει, [36] οὐκ ἀρνούμαι ἀπὸ ἐπίστασαι· ὡς κρηθῆναι πρόκειται, ὡς παράνομος κατακρίνομαι· ὡς κηθῆναι ἐλεῆσθαι με. ἡμάρτων εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἐνώπιόν σου. Δέδοικα εἰς τὸν οὐρανὸν τὰ ἕμμάτα μου ἀνεταίρια· φοβούμενος γὰρ τοῦ στερέωματος, τὴν μορφήν, καὶ κατηγόρου φωνῆν· εὐλαβούμενος ἀνεταίρια τῆ φωνῆ θεότητος, βυρανοῦ ἔχον τὸς τῆς διανοίας, ὀφθαλμούς. ἡμάρτων εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἐνώπιόν σου, καὶ οὐκ εἰμι ἄξιός κληθῆναι υἱός σου. Ἰούδι ἔμαυτον ἀνακηρύττω, ἔμαυτον κατακρίνω, κατ' ἔμαυτον ἀπορῶναι· μοι. Οὐ δέομαι δικαστοῦ πρὸς ἀπόφασιν, οὐ δέομαι κατηγνῶν πρὸς ἐλεῆσθαι, οὐ δέομαι μαρτύρων πρὸς ἔγγραφον· ἔδον ἔγω προκαθήμενος τὸ συνέδριον, τὸν ἀπαράφροντα δικαστὴν ἐν τῇ ψυχῇ βαστάζω, τὸ φοβερὸν δικαστήριον· ἐν τῷ συνέδριον περιέφερόν μου· μάρτυρας, ἐν τοῖς ἐμοῖς ὀφθαλμοῖς τοῦ κατηγνῶν ἐπάγων· τὰ βλαπτὰ μου κατηγορεῖ, αἱ ἱσποδομίαι μοι κατακρίνωσιν, αἱ θεωρίαι τῶν ἡμερομαχούντων καταβῶσιν μοι· ἡ ἀσπίς θριαμβεύει με, αἱ πράξεις μου στηλιτεύουσι με, ἡ παροῦσα γυμνήτης φωνοῖ με ἡ, αὐτὰ τὰ ῥέκνη τῆς αἰσχύνης, ἡ περιβελήμια, κατασχύνει με, καὶ οὐκ εἰμι ἄξιός κληθῆναι υἱός σου. Ποιήσῃν με ὡς ἔσται τῶν μετρίων σου. Μήτε τῆς αὐτῆς σου ἀποπέμψης με, ἀσποκία, ἵνα μὴ πάλιν ὁ πόλεμος, εὐρών με πεπληγμένον, ὡς αἰγμάλωτον ἀπαγγέλλῃ· μήτε πλῆξιόν ἐκίστη· με τῆς φοβερᾶς σου καὶ μουσικῆς τραπέζης· οὐ γὰρ τολμῶ ὀφθαλμοῖς· ἐναγίσθον ὄρῃ τῶν ἁγίων τὰ ἅγια. Ἐσθὼν με στήναι μετὰ τῶν κατηγνῶν, τῶν θυρῶν τῆς ἐκκλησίας, ἔδον, ἡ θεωρῶν τὰ ἐν αὐτῇ τελούμενα μυστήρια, ποθῶσιν κατὰ μικρὸν ταῦτα πάλιν ἀναλαβεῖν· ἵνα τοῖς θεοῖς ἡμάς ἐπαντιθέμενος, ἀποσπῆξῃ τὴν αἰσχύνην τῶν αἰσγνῶν ἀσμάτων, τὸν ῥῆπον τὸν ἔγκληματον τοῖς ἡμάς ἀκοαῖς· ἵνα θεωρῶν τῶς σου· μαρταρία, ἀρπαζόμενος, παρὰ τῶν εὐσεβῶν ἀνδρῶν, ἐπιθυμῶσιν κατὰ χηρῶσιν αἰχρᾶς, ἀξίας τῆς τούτων ὑποδοχῆς. Ταῦτα τοῦ ἀσπύτου προσκροῦσαντος, καὶ μετὰ δακρύων βούοντος, ἔλεετο ὁ πατήρ πρὸς τοὺς δούλους αὐτοῦ ἂ. Πρὸς· ποίους δούλους· Ἄκουε· πρὸς τοὺς ἱερεῖς, καὶ λειτουργοὺς τῶν αὐτῶν προσημαγμένων. Ἐξενέγκετε τὴν στολήν τὴν πρῶτην, καὶ ἐξενέγκετε αὐτῶν· ἐξενέγκετε τὴν στολήν τὴν ἀνωθεν ἱερᾶντῆν, τὴν ἐκ τοῦ πνευματικοῦ πυρὸς καταρτιζομένην· ἐξενέγκετε τὴν στολήν τὴν ἐν τοῖς ὄμοις τῇ, κολυμβήθρας φερόμενην. Ἐξενέγκετε τὴν στολήν τὴν ἐκ τοῦ πνευματικοῦ πυρὸς κατασκευαζομένην, καὶ ἐνδύσατε αὐτὸν. Ἐνδύσατε τὸν ἄνθρωπον ἀποδύσαντα, ἐνδύσατε τὸν νέον Ἀδὰμ, ἐν ἐγύμνωσεν ὁ διάβολος· ἐνδύσατε τὸν βασιλεῖα τῆς κτίσεως· κοσμηθῶσιν τοῦσδε, δι' ἐν τὸν κόσμον ἐκδόσησιν· καλλιπλοῖατος τοῦ αἵου μου τὰ φιλτάτα μέλη· οὐ φέρω γὰρ αὐτὸν ἀκαλοπλοῖατον καθορῶν· οὐ φέρω τὴν ἐμὴν εἰκόνα γεγυμνωμένην κατακτείνω· ἐμ· ἡνδύσας ἡγούμαι τὸ θναῖος τοῦ ἐμοῦ παιδός, ἐμὴν ὄδοσαν ἡγούμαι τοῦτου τὴν εὐκλειαν.

γ. Ἄδε καὶ δακρυόλιον εἰς τὴν χεῖρα αὐτοῦ· ἵνα φορῇ τὸν ἀράδωνα τοῦ ἡνωματος, καὶ φορῶν αὐτὸν φρονήσῃ ὅτι αὐτοῦ τὸ ἡνωματος· ἵνα τὴν ἐμὴν σφραγίδα περιφύρω, φοβερός ἡ πᾶσι τοῖς· πολεμίας τε καὶ ἀναντίος· ἵνα κηθῆναι φωνῆται, ποίου πατρός ἐστιν ὄντος υἱός. Ἄδε καὶ ὑποδύματα εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ· ἵνα μὴ πάλιν εὐρῆ ὁ θεός γυμνήν τὴν πτέρναν αὐτοῦ, καὶ παταξῇ αὐτὸν διὰ τοῦ κέντρον· ἀλλ' ἵνα μέλιον αὐτὸς καταπατῇ τὴν τοῦ ἀράδωντος κερπῆν, ἵνα συνερῆσθῇ τοῦ πολεμίου τὰ κέντρα, καὶ ἵνα φρέξῃ τὴν κατὰ θεῶν ὄδοσαν, καὶ ἐνέγκωσιν τὸν μόσχον τὸν σκευετῶν, θύσατε. Ποίου μόσχον λέγει σκευετῶν; Ποίου; Ὅν ἡ δαμάλις Μαρία παρήβον ἐγένε-

· Ἄλλο τὸ θναῖος, ἢ Ἄλλο σπέρμα με. ἢ Ἄλλο ὄνομα γὰρ ἀναδύων καὶ ὀφθαλμοῖς, ἢ Ἄλλο τὸς λειτουργοῖς, αὐτοῦ.

νησεν. Ἐνέγκετε τὸν μόσχον τὸν ἀράδωντος, τὸν μὴ δεξάμενον ἀμαρτίας ζυγόν, τὸν παρήβον, καὶ ἐκ παρθενοῦ, τὸν ἀκολουθοῦντα τοῖς ἀκολουθοῦσιν αὐτῷ, καὶ ἐξ ἀνάγκης, ἀλλ' ἐκούσιος· τὸν μὴ χρωόμενον τῇ δουλείᾳ αὐτοῦ, μὴδ' αὐτὸ· κηραίνω, ἀλλ' ἐτόμιμος ὑποκλινατὰ τὸν αὐτοῦ αὐγῆνα τὸς σπᾶττειν θέλους, θύσατε οὖν ἐκόντα θύόμενος, θύσατε τὸν κροσποῦσιντα τοῦ θύοντος, θύσατε τὸν θύόμενον καὶ μὴ κροσποῦσιν· θύσατε τὸν μελιζόμενον, καὶ τοὺς μελιζόμενος αὐτὸν ἀγιάζοντα· θύσατε τὸν ἐσθίμενον παρὰ τῶν εἰδόντων αὐτὸν, καὶ μετῶστε δαπανώμενος· θύσατε τὸν τοὺς ἐσθίοντας μακαρίζοντα ἀπεργαζόμενος. Καὶ φωνῆται· πάντες εὐφραδόμενοι, [37] Ὅτι ὁδοῦς ὁ υἱός μου κηρῶς ἦν, καὶ ἀνέστη· ἀποκλιθεῖς ἦν, καὶ ἠρῆθη. Καὶ ἤρῆστο ἀφ' ἑρῆνισσῶσιν. Ἐπίστασθε τὴν πνευματικὴν εὐφροσύνην, οἱ ταύτης γευόμενος καὶ μεμνημένοι τῶν φρικτῶν μυστηρίων, τῶν λειτουργῶν τῆς θέας ἱεροουργίας, τῶν μεμνημένων τῆς τῶν ἀγγέλων πύργων ταῖς λεπταῖς ὀδοῖσιν ταῖς ἐπὶ τῶν ἀριστοτέρων ὄμων κηραίνεσθαι, καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ περιτρεφόμενος καὶ βούοντων· Μή τις τῶν κατηγνῶν, μὴ τις τῶν μὴ ἐσθίοντων, μὴ τις τῶν κατασκόπων, μὴ τις τῶν μὴ δυναμένων θεάσασθαι τὸν Μόσχον ἐσθίμενον, μὴ τις· τῶν μὴ δυναμένων θεάσασθαι τὸ οὐρανὸν αἶμα τὸ ἐκχυνόμενον εἰς ἀρεσιν ἀμαρτιῶν, μὴ τις ἀνάξιός τῆς ζωῆς θύσας, μὴ τις ἀμύνητος, μὴ τις· μὴ δυνατὸς ἀκαθάρτους κτείλω προσπαθῶσθαι τῶν φρικτῶν μυστηρίων· εἴτα καὶ τῶν ἀγγέλων· οὐρανῶν ἐπεμνησύνων καὶ λεγόντων· Ἄγιοι ὁ Πατήρ, ὁ θεὸς, τῶν τῶν Μόσχον τὸν σκευετῶν, τῶν μὴ γνόντα ἀμαρτῶν, καθὼς φωνῶν ὁ προφήτης Ἡσαΐας· Ὅς ἄμαρτια οὐκ ἐκούσθη, οὐδὲ εἰρηθῆ ὄδοῦς ἐν τῷ σπέρματι αὐτοῦ· Ἄγιοι ὁ γὰρ, ἄμα καὶ Μόσχος ὁ ἀπὸ θύόμενος ἐκόν, καὶ ἀπὸ ζῶν· ἄγιοι· ὁ Παράκλητος, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ τῶν θύσαν τελειοουργῆσαν. Τούτων οὖν ἔδον ἐπιτελούμενος ὁ προεσθίοντος υἱός μακρόθεν παραγενόμενος ἤκουσε συγκροῦσας καὶ χορῶν· καὶ προσκαλεζόμενος ἡν τῶν παιδῶν, ἐπιθῆναι· τὸ ἂν εἴη τοῦτο· Ἠγὼς τις περιεκύττω ἱ μου τὰ ὕδα. Ὅ ἐξ ἔφω, δαυδὸς ὁ προφήτης ἔδον μελεθῆ· Τότε ἀνοίσουσι ἐπὶ τὸ θναῖστικῶν σου μόσχους. Ὅ αὐτὸς πάλιν προσπατῶσιν τοὺς παρόντας· πρὸς τὴν ἐσπίαν, καὶ λέγει· Ἐγούσθη, καὶ ἴδετε, ὅτι κηρῶσιν ὁ Κύριος. Παῦλος ὁ τῶν βῆτων μυστηρίων ἐξηγητῆς ἀναβῶ καὶ λέγει· Τὸ πάχος ἡμῶν πᾶν ἦμῶν· ἐτόθη Χριστός. Ἡ Ἐκκλησία πανηγυρῆτι εὐφρανόμενη, καὶ χοραῖσι. Ὅ ἐξ ἔφωι πρὸς τὸν δούλον· Ναί, καὶ μὴ παρόντος ἐμοῦ ἄλλοι τὰ ἐμὰ μυστήρια παρὰ τὴν ἐμὴν ἀπουσίαν ἐπὶ τῆ ἐμῇ αὐτῇ μερίαντων. Ναί, φωνῶν· οὐ ὁ ἀδελφός σου ἦμαι, καὶ ἔδον ὁ πατήρ σου τὸν ὄμοσιν τὸν σκευετῶν, ὅτι ὑγιαίνοντα αὐτὸν ἀπέλαβεν. Ἠγούσθη ἔξ πρὸς ταῦτα ὁ δικαίος, καὶ οὐκ ἠθέλησεν ἐκλειθεῖν. Ἠγούσθη ὁ δικαίος, καὶ τοῦ φθόνου ἐγένετο δούλος· ὁ καταπατῶσας· τοῦ βίου τὰ τερπνά, φθῶνος κηραίνεσθαι. Καὶ πᾶς φωνῶν ὁ Παῦλος λέγων· Ἐβουλόμην αὐτὸς ἐγὼ ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ Χριστοῦ ὅπῃ τῶν ἀδελφῶν μου, τῶν συνηγῶν μου κατὰ σάρκα· Ὅχι ἡν βῆσαντων βέλῃ τὸν δικαίον, ἀλλὰ διὰ τὴν ὑπερβολὴν οὗτων τῶν λόγων ἐχρημάτισεν ὁ Σωτὴρ· ἵνα κηρῶσθῃ τὸν ὑπερέδωλον πλοῦτον τῆς χρηστοτήτος τοῦ Πατρός αὐτοῦ. Καὶ τοῦτο ὁλοῖ διὰ τῶν ἐφῆξεις. Ὅ γὰρ πατήρ αὐτοῦ, φωνῶν, ἐξελθῶν παρεκάλει αὐτὸν· Ὅ σοφίας ἀρῆθῶν, ὡς προνοίας θεοφιλοῦς· καὶ τὸν ἀμαρτωλὸν ἔλεησας, καὶ τὸν δικαίον ἐκώλεπες· καὶ τὸν ἰσάμενον οὐκ ἀφῆκε πεινῆν, καὶ τὸν πεινῶντα ἡγεῖρας· καὶ τὸν πῆνητα πλοῦτον ἀπέδωκε, καὶ τὸν πλοῦτον οὐ συνεχρήσθη τῆ φθῶν γενέσθαι πτωχόν. Ὅ δὲ ἀποκρηθῆσθαι ἐπὶ πατρί· Ἰούδι ἐγὼ τούστας ἐξη ἔγω δουλεύωσιν σοι, καὶ οὐδέποτε ἐτόλημι σου παρήλιον, καὶ ἐμοῖ οὐκ ἐδωκας ποτε ἔριπον, ἵνα μετὰ τῶν φίλων μου εὐεργηθῶ· ἀλλὰ περιέτριμαι ἐν μπλοταῖς, ἐν αἰγείας· ἔδωκας, ὕστερομένους, θηδέμενος, κηρῶσιν· Ὅταν ἐξ ὁ υἱός σου οὗτος· ἤλιβεν, ὁ καταφρονήσας σου, καὶ καταπατῶν σου τὸν βίον μετὰ πορῶν, ἐδῶκε· ἔδωκε αὐτῷ τὸν μόσχον τὸν σκευετῶν· καὶ ὅτι ῥῆματι ἐνεκάλωσεν αὐτῷ, ὅτι στήματα τὸ πρόσωπόν σου ἀπέστρεψας· ἀπ' αὐτοῦ· ἀλλ' αὐτόσως

· Ἄλλο τῶν ἁγίων, εἰ μοι κηραίνω, pro θελήσας. ἢ Ἄλλο ἡρέος τις παρῆξτι. ἢ Ἄλλοτ ἔπιρ ἡμῶν, quod e Savil. et Bibliis reclusimus. Edr.

ἐξενόησας· αὐτὸν, καὶ πάση τῇ στολή σου κατακοσμήσας, καὶ τῷ χρυσῷ βακτυλίῳ περιστράψας, καὶ τοῖς ὑποδήμασι περιβραβείας, καὶ τὴν ἐκκλησίαν ἡνέφρας, καὶ τὴν τράπεζαν ἐκκαλώσας, καὶ τοὺς κρατήρας ἐπιλήρωσας, καὶ τὸν μόρον τὸν σιτευτὸν κατασφραγίσας, καὶ πρὸς τὴν ἐσχαίαν τοὺς πιστοὺς προσκαλέσας, καὶ τοὺς ἀγγέλους χορεύειν ἵπποισας, καὶ ἔξω οὐρανῶν καὶ γῆς συμπόσιον συνεκρότησας, καὶ τοιαῦτας δωρεὰς παρέσχες, τῷ καταφρονήσαντι τῆς σῆς ἀβυσθότος, καὶ τὴν εὐγένειαν καθυδρίσαντι. [58] Τί εἶπον πρὸς τὸ βάθος καὶ τὸ πλάτος τῶν ὠν οικτιρῶν; πῶς θαυμάσιον τὴν βάθειαν τῆς σῆς γαληνότητος; Ἐλεῖς, Κύριε, πάντας, ὅτι πάντα ὄντα, καὶ παρὰ τῶς ἀμαρτήματα ἀνθρώπων εἰς μετάνοιαν. Ὁ δὲ Πατὴρ αὐτοῦ εἶπεν αὐτῷ· Ἰέκνον, σὺ πάντως μετ' ἐμοῦ εἶ. Σὺ τῶν ἐμῶν κόλπον οὐκ ἐχωρίσθης ποτὶ· σὺ τῆς Ἐκκλησίας τῆς ἐμῆς οὐκ ἀποκίττησας· σὺ ψαλμοὶς καὶ ὕμνοις προσέσχες αὐτῷ· σὺ μετὰ τὸν ἀγγέλιον ἐντυγχάνεις διαπαντός· σὺ τῶν θυσιαστηρίῳ παριστάμενος, μετὰ παρθένια βοῆς, Πάτερ ἡμῶν ὃ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἀγιασθέντα τὸ ἔνομοί σου. Οὗτος δὲ προσέβλεψε μοι κατακεκρυμμένως, κατηχομένως, τὸ πρόσωπον αὐθῶν εἰς τὴν γῆν, καὶ μετὰ συντετριμμένης καὶ στυγνῆς φωνῆς ἀνεβόησε· Πάτερ, ἡμαρτον εἰς τὸν οὐρανόν καὶ ἐνώπιόν σου, καὶ οὐκ εἶμι ὄλιος κληθῆναι υἱός σου· ποιήσον με ὡς ἕνα τῶν μισθίων σου. Τί εἶχον ποιῆσαι πρὸς τὰ ῥήματα ταῦτα; ἴδου μὲν μὴ ἐλπίσθαι τὸν ἐμὸν υἱὸν προσελθόντα μοι; Σὺ δίκασον ὁ θεός μου. Ἄλλ' οὐ πέφυκα, φιλάνθρωπος; ὡν, ἀπάνθρωπον τί διαπράξαθα; οὐ δύναμαι μὴ ἐλεῆσαι, ἢ ἐγὼ ἵπποισα· οὐ δύναμαι μὴ οικτεῖραι, ἢ ἔκ τῶν ἐμῶν σπλάγχθων ἐγέννησα. Ἰέκνον, σὺ πάντως μετ' ἐμοῦ εἶ, καὶ τὰ ἐμὰ πάντα, σὸ ἔστιν· ὃ οὐρανὸς σὸς, τὸ στερέωμα σὸς, ὃ ἥλιος θαυμάσιος σὸς, ἢ σελήνη θεραπευθῆναι σῆ, οἱ ἀπέρτες λαμπτήρες σοί, ὃ ἄρ τροφεὸς σὸς, καὶ πάντα τὰ ἐνάγια σὰ· ἢ γῆ καὶ τὰ ἐν αὐτῇ σὰ, ἢ θάλασσα καὶ τὰ ἐν αὐτῇ σὰ, ὃ κόσμος σὸς, ἢ Ἐκκλησία σῆ, τὸ θυσιαστηρίον σὸν, ὃ μόσχος ὃ σιτευτός σὸς, ἢ ὑσσία σῆ, ὃ ἀγγέλοι σοί, ὃ ἀπόστολοι σοί, ὃ μάρτυρες σοί· τὰ παρόντα σὰ, τὰ μέλλοντα σὰ, ἢ ἀνάστασις σῆ, ἢ ἄθνασις σῆ, ἢ ἀφθοροσία σῆ, ἢ βασιλεία τῶν οὐρανῶν σῆ, πάντα τὰ φαινόμενα σὰ καὶ νοούμενα σὰ. Μὴ τὰ σὰ ἀπηγάγον, κἀκείνῳ προσήγαγον; μὴ ὃ ἀπίδουσα, κἀκείνῳ ἐνδύσα; οὐχὶ ἐκ τῶν ἐμῶν πραγμάτων ἐχρησάσθη; τὸ ἐμοί; οὐχ ὁμοίως εἶμι καὶ σοὺ κἀκεῖνον πατὴρ; καὶ ὃς τῶν οὐχ τὴν ἀρετὴν, κἀκείνῳ ἐλέω διὰ τὴν καλλίστην ἐπιστροφήν· καὶ ὃ τοῦθ' ἐκ τῆν ζωῆν, κἀκείνῳ δια τὴν μεταβολήν· καὶ ὃ διὰ τὴν ποικίαν φιλο, κἀκείνῳ διὰ τὴν μετάνοιαν· καὶ ὃ διὰ μακροθυμίαν, κἀκείνῳ

^a Quidam περισφράγιος. ^b Iuxtaallikαὶ τὸν ποτελεύθη, καὶ τὸν ποτελεύθη.

διὰ τὴν ἐν ἐμοὶ ἐπιστροφήν. Ἐξφρασθῆναι δὲ καὶ χαρῆσαι εἰς δεξι, ὅτι οὗτος ὃ ἀδελφός σου νεκρὸς ἦν, καὶ ἀνέζησεν· ἀπολωλώς ἦν, καὶ εὐφράθη. Τίς βλέπων νεκρὸν ἀνιστάμενον, οὐκ εὐφραίνεται; καὶ τίς εὐρῶν δ' ἀπόλεσεν, οὐκ ἀγάλλεται; ἄδρω καὶ σὺ, υἱέ μου, συνευφράσθητι σὺν ἡμῖν, καὶ συζητήσον σὺν τοῖς ἀγγέλοις, καὶ περιπίπτωσιν σὺν ἡμῖν ὄν ὄν ἀδελφῶν, καὶ σὺρφαλλε τῷ δαυδ ἕκαστον τὸ πνευματικὸν μέλος, τὸ πρῶτον τῇ παρούσῃ πανηγύρει· Μακάριοι ὡρ ἀφρόνων, καὶ ἀστορίας, καὶ ὡρ ἐπεκαλύφθησαν αἱ ἀμαρτίαι· μακάριοι ἀρῆρ, ὃ σὺ μὴ λογιῆται Κύριος ἀμαρτίαν. Ἰκούσατε τῆς θελας παραβολῆς, καὶ τὸν ταύτης σκοπὸν ἐγνώστε, καὶ τὸν νόμον αὐτῆς ἐλεῖτε· ἐμάθετε πῶς φιλάνθρωπον ἔχομεν Κύριον, πῶς ἀνεξήκωτον. Αὐτῶν τοῖνον προσυπόμεινε μετὰ καθαρᾶς καρδίας. Δεῦτε, κοινῇ φωνῇ βοήσωμεν πρὸς αὐτὸν· Δέσποτα, Κύριε φιλάνθρωπε, μονογένη Ἰῆ τοῦ θεοῦ, ἡμάρτομεν εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἐνώπιόν σου, καὶ οὐκ ἔσμεν ἄξιοι κληθῆναι υἱοί σου· ἀλλὰ θαρρόμεν τοῖς σοῖς οικτιρμοῖς· ἔχομεν ὄμνηρα τῆς σῆς φιλάνθρωπίας, τὸν τίμον στανρὸν, ἢν ὑπέμεινας ὃ ἡμᾶς· ἔχομεν ἐγγυητάς τῆς σῆς εὐσπλαχνίας τῆν ποτε πόρνην, καὶ τὸν ποτε ληστὴν ἢ. Διὰ τούτων γὰρ καὶ ἡμεῖς καὶ πάντες οἱ ἀμαρτωλοὶ προεπαύμεθα προστρέχειν τῇ σῇ φιλάνθρωπῳ. Ὡ; ἐκίνοιος ἀοιδίμου; καὶ μακαρίος; ἀπέδειξε, Κύριε, καὶ ἡμᾶς προσπίπτοντάς σοι εἰλήσον· ὡς ἀνοστήσας νεκροῖς στανρῶν, καὶ ὃ ἡμᾶς νεκρωθέντας τῇ ἀμαρτίᾳ διὰ τὴν πάλην σου φιλάνθρωπῳ ἀνάτησον, ἵνα ἀπολαύσωμεν μετὰ τῶν ἀπολυρωσάμενων τῆς σῆς ἀναστάσεως. Ταῦτα λέγοντες, ἐπιμνησκόμενοι, ἵνα καὶ πρὸς ἡμᾶς εἴπῃ ὃ Δεσπότης ἡμῶν Χριστός· Κατὰ τὴν πίστιν ὕμῶν γενηθήτω ὑμῖν. Καὶ [59] ὕμεις δὲ οἱ μέλλοντες ἀπολαύετε τῆς τοῦ βαπτίσματος ἑωραδῆς, πάντα λογισμῶν ἀλλότρων ἀποβλέψαντες, καὶ τὰς ψυχὰς ὕμῶν εἰς τὸν οὐρανόν νεφελῶν εὐδύναντες, τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάριτος ἀπολαύσατε. Ὁ Κύριος ἐγγύς, μηδὲρ μεμνησθε. Ἐπὶ θύραις ὃ λιπερωτῆς ἐπέστηκεν, ὃ ἱατρὸς τοῖς πιστεύουσι πάρεστι, τὸ ἱατρὸν ἡνέγκται, τὰ φάρμακα πρόκεινται, ἢ κομιμηθῆρα πάντα; προέδειξε, ἢ χάρις; ἐξήλθηται, ἢ πνευματικὴ στολή παρὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ ἱωῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐξωφραίνεται. Μακάριοι οἱ καταξιούμενοι φορέσαι τὴν στολήν. Μόνον ἡμεῖς τῆς πίστεως; τὰς λαμπάδας ἀνάβασε, καὶ τὸ ἐλαιον τῆς εὐσεβείας; θαυμάσιος ἐπιβάλλεται, ἵνα νυκτὶς, ὅταν γίνηται φωνὴ λέγουσα, ἢ Ἰδοὺ ὃ νεφέλιος ἔρχεται, ἢ ἐξέλθῃτε εἰς ὑπάντησιν αὐτοῦ μετὰ φαιδρῶν τῶν λαμπάδων, ἢ χορεύοντες καὶ σκιρτῶντες, καὶ βῶντες, Ἐὐλογιμένους ὃ ἐρχόμενος ἐν σῶματι Κυρίου· αὐτῷ ἢ δόξα καὶ τὸ κράτος, νῦν καὶ αἰεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

^a Reg. ἐδρακότος δράματα. ^b Allii ὄστω καὶ. ^c Allii add. τῆς πίστεως.

Εἰς τὴν ἔρρηξιν τῆς Ἡρωιδίδος, καὶ εἰς τὴν ἀπογομῆν τῆς κεφαλῆς Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου καὶ Βακτιστοῦ.

^a Ὅσοι τὶς ἀνὴρ φιλόρημος ἐν τινὶ τῶν ἀλλοδαπῶν ὑπὸ δεινῶν σκιάζομενος, ταῖς τῶν δρόμων καλλυφόμενος κλαγγαῖς, καὶ ταῖς τῶν ὑδάτων εὐχόσις βοῆσις κλινοῦμενος πρὸς ἔχει τὴν φρόνημα, πῶς ἀνθρώποις ὃ τοιοῦτος ἀρτεῖται· οὕτω καὶ ἡμεῖς ταῖς προκαλούσας ἡμέρας τῆς πρᾶξι τοῦ Πνεύματος ἀβρα παρακαλούμενοι, τὰ περὶ ἐλεημοσύνης ὕμῖν διελεγόμεθα. Ὅτε δὲ τὸ εὐαγγέλιον ἐκλήρωσε τὴν Ἡρώδου παραφροσύνην, καὶ γυναικίαν ἀπέλειπεν, καὶ κωμῶν ἀνδρῶν παραρρόντων, καὶ τράπεζαν ἐναγῆ, καὶ δωρῶν ἀδέξιτων, καὶ ἔργων ἀνόσιων, καὶ κτθίλων σώματος σεμνοτάτων, ἄλλο; ἐξ ἄλλου γεινόμενος. Ἐνὰς γὰρ γίνομαι, ἀγαπητοί, ὅταν ὑπ' ἐμῶν ἐμαυτοῦ ἀγάθῳ τὰ ὑπὸ Ἡρώδου γεγενημένα πράγματα· εἰ γὰρ ἔστιν ἕκαστος λέγων πράγματα, καὶ μὴ τρέματα, τῶν

τοιαῦτα δεδρακότος πράγματα. Ἐν κείνῳ, φησὶ, πῶς καιρῷ ἔκουσεν Ἡρώδης ὃ τετράρχης τῆς ἀκροῆς Ἰησοῦ, καὶ εἶπε τοῖς κωμοῖ αὐτοῦ, Οὗτος ἔστιν Ἰωάννης, ὃν ἐγὼ ἀπεκεφάλισα. Αὐτὸς ἠγέρθη ἀπὸ τῶν νεκρῶν, καὶ διὰ τοῦτο αὐτὸν ἐδυνάμει ἐπεροῦσιν ἐν αὐτῷ. Ὁμολογεῖ τὸ προσητὸν τὸν φῶνον, ἢν ὃ δύναται φεῦσαι· καὶ φθεῖ ἢν ἀπέκτεινε, ὅτι προσητὸς ἐστὶ, καὶ αὐτὸν δίκαιος. Εἰ μὴ γὰρ ἐγέννησεν, οὐκ ἄν ἐλεγεν αὐτὸν ἐκ νεκρῶν ἐγηγέρθη, καὶ διὰ τοῦτο τὰς δυνάμεις ἐν αὐτῷ ἐγενεῖν. ἢ συνεβίβασε κατῆς· ἐπὶ οἰδηθῆσθε φῶν δαυτῆς μαρτυρεῖ αὐτῷ; ἢ συνεβίβασε κατῆς; συζώσῃς ψυχῇ μιᾶρ, καὶ κολάσῃς ζωὴς θανά-

^a Reg. ἐδρακότος δράματα.

ab Ecclesia mea nunquam dissoluisti; tu psalmis semper et hymnis operam dedisti; tu cum angelis quovis tempore versaris; tu altari assistens cum fiducia clamans, *Pater noster, qui es in cælis: sanctificetur nomen tuum* (Math. 6. 9). Hic vero accessit ad me condemnatum, vultu pudore suffuso, et in terram inclinato, corde contrito ac voce tristi clamavit: *Pater, peccavi in cælum et coram te; jam non sum dignus vocari filius tuus; fac me sicut unum de mercenariis tuis*. Quid potuissem facere, auditis his vocibus? potuimus non misereri filii mei ad me accedentis? judica tu qui iratus es. Atqui non fert natura mea, cum humanis sim, ut inhumanum quid perpetrem; non possum non ejus misereri, quem procreavi, non possum non miseratione duci ejus, quem ex meis visceribus genui. *Fili, tu semper mecum es, et omnia mea tua sunt*. Tuum est cælum, tuum firmamentum, sol laterarius tuus, luna ancilla tua, stellæ sunt facies tuæ, aer nutritus tuus, tuque omnia quæ in aere versantur: tua est terra, et omnia quæ in ea sunt; tuum est mare, quæque in eo sunt cuncta; tuus mundus, ecclesia tua, tuum altare, tuus vitulus saginatus, tuum sacrificium, tui angeli, tui apostoli, tui martyres, tua presentia, tua futura, tua resurrectio, tua immortalitas, tu incorruptio, tuum regnum celorum, omnia quæ cernuntur oculis, quæque mente percipiuntur, sunt tua. Num tua abrupui, et illi apponi? num te exui, et illum indui? nonne ex meis operibus misericordiam largitus sum? nonne pariter sum et tuus et illius pater? Et te honore afflicto virtutis nomine, et illum me miseret propter insignem conversionem: te diligo propter vitam, et illum propter transmutationem: te propter conversationem, illum propter penitentiam: te propter longanimitatem, illum propter conversionem in me. *Epulati enim et gendere te oportebat, quia frater tuus hic mortuus erat, et resedit; perierat, et inventus est* (Luc. 15. 32). Quis cum viderit mortuum excitatum ab inferis, non oblectatur? quis cum invenerit ea quæ perdidit, gaudio non effertur? Veni et tu, fili mei, oblectare nobiscum, exulta cum angelis, complectere nobiscum fratrem

tuum, et cum Davide psalle illud spiritale canticum, quod huic convenit festivitati: *Beati, quorum remisisse sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata*. *Beatus vir, cui non imputavit Dominus peccatum* (Psal. 31. 4. 2). Audistis divinam parabolam, et ejus scopum novistis, vimque perpexistis: quam benignum Dominum habeamus, quam patientem didicistis. Ad eum ergo cum puro corde confugiamus. Venite, communi voce ad eum clamemus: *Here, Domine benigne, unigenite Dei Fili, peccavimus in cælum, et coram te, nec digni sumus qui filii tui vocemur, sed in miserationibus tuis confidimus, habemus obidem tuæ benignitatis pretiosam crucem, quam nostra causa peritisti: habemus fidejussorem tuæ misericordiae illam olim meretricem, et illum quondam latronem: propter illos enim et nos peccatores omnes incitatur, ut ad humanitatem tuam recurramus*. Ut illos celebres ac beatos reddidisti, sic etiam nostri, qui lapsi sumus, miserere: qui crucifixus mortuos suscitasti, nos quoque a peccato cæcotos per humanitatem excusasti, ut una perlaruam cum illis qui redempti sunt, et participes facti sunt, tua resurrectione. Ilæc cum dixerimus, expectemur, et tu nobis dicat Dominus noster Christus: *Secundum fidem vestram fiat vobis* (Math. 9. 29). Vos vero qui baptismatis dono perfruituri estis, omnem alienam cogitationem abjicite, animasque vestras ad celestem sponsum converte: *Spiritus sancti gratia perfrui. Dominus prope est, nihil solliciti sitis* (Philipp. 4. 5. 6). Etenim adstat pro foribus Redemptor, adest creditibilis medicus, officina medici aperta est, parata sunt pharmaca, omnes expectat piscina, gratia explicata est, spiritalis stola a Patre et Filio et Spiritu sancto pertexta est. Beati qui digni habitii fuerint, ut stolam ferant. Vos lucernas tantum fidei accendite, et oleum pietatis copiose infundite, ut de nocte cum audita vox fuerit dicens, *Ecce sponsus venit* (Math. 25. 6), exeat obviam illi cum splendidis lucernis, choræas ducentes, saltantes, et clamantes, *Benedictus qui venit in nomine Domini* (Ibid. 21. 9): ipsi gloria et potestas, nunc et semper, et in sæcula. Amen.

MONITUM

IN SEQUEM SERMONEM.

Hunc ut et alios quam plurimos sermones, qui Chrysostomi nomine circumferuntur, Severiano Gabbalorum episcopo adscriptis nuperus scriptor. Nec satis perspicio cur omnia ejusdem farinae opuscula ad unum Severianum referat. Multi certe erant Græci qui sua Chrysostomi præmissa nomine publicabant.

Hujus vero stylus non tam implicatus esse videtur, quam illarum orationum series, quas Severianus esse liquet. Est autem prorsus ineptus, et flosculis ad nauseam usque redundans.

Interpretatio Latina est Frontonis Duræi.

IN SALTATIONEM HERODIADIS, ET DECOLLATIONEM JOANNIS PRÆCURSORIS ET BAPTISTÆ (a).

1. Quenadmodum si quis amator solitudinis in aliquo saltibus referto loco sub arborum umbra consistat, et jucundo volucrium concentu, ac silentis aquæ murmuræ placido delectetur, fieri nequit ullo modo, quin ejus animus sensusque omnino ad humanitatem traducatur, omnibusque sese affabilem præbet: ita nos quoque superioribus diebus benignitate Spiritus commoti, de elemosyna sermonem apud vos habebamus. Ubi vero stultitiam Herodis evangelium prædicavit, mulierumque petulantiam, convivium delirantium virorum, exsecrandam mensam, donum iniquum, opus injustum, et exequias corporis omni veneratione prosequendi, penitus immutatus sum. Mutus enim flo, dilectissimi, cum meis observantur

oculis præ-trita Herodis facta, vel potius vulnera, unde tam inhumana spectacula consequantur. *In illo, inquit, tempore audivit Herodes tetrarcha sumam Jesu, et ait pueris suis: Hic est Joannes Baptistæ, quem ego decollavi; ipse surrexit a mortuis, et idcirco virtutes operantur in eo* (Math. 14. 4). Conlatur eadem propheta, quam negare non potest, et, quem occidit, novit prophetam esse, virumque justum. Nisi cuius nosset, haud illum diceret a mortuis surrexisse, ideoque virtutes operari in eo. O improbam conscientiam! in quali cæde testimonium in se dicit! o improban conscientiam, quæ cum anima perversa usque ad mortem vivens illamque crucians, post mortem etiam implacabiliter torquet. Quam vero ob causam prophetam occidit? Quoniam præco veritatis erat, et injuriam ejus actionem impedire sua reprehensio contem-

(a) Collata cum Codice Reg. 1071.

di-hat : et quem ut regem oportebat mandatorum Dei esse custodem, ipse indomita voluptatum petulantia leges violabat. Rex quippe ille est, qui justas fert leges, primusque agit, nec eas transgreditor. Quomodo enim aliqui sibi subditas gentes recto ordine componet, nisi justis legibus quasi frenis pervicax et insolens genus humanum regat? Herodes autem rex non populorum, sed voluptatum, vel potius servus earundem (nam *A quo quis superatus est, hujus et servus est* [2. Pet. 2. 19]), non modo leges Dei transgressus est, sed et eadem inique perpetravit. Quem vero occidit? Virum justum, quo major inter natos mulierum non surrexit (*Math. 11. 11*) : quod et Dominus ipse testatus est : virum qui desertum inhabitabile, inaquosum, infrugiferum, inaccessum, sine arboribus, sine graminibus, sine herbis habitabat. Desertum autem habitabat Joannes, non homines tribules et cognatos suos fugiens, sed ne videret audiretque hominum scelera detestanda. Is neque seribat, neque inebat nunquam, propierea neque panem habebat, neque vinum, non mensam, non lectum voluptatum administrum, non sulfatas molli asnerum pluma calcitas, que effeminatorum hominum corpora frangunt et emolliunt; non lucernam habebat, non candelabrum, non mensam, non scamnum, non poculum, non discum. Nam cum extra mundum esset, nulla re mundi indigebat. Habitabat porro non in sedibus, quarum inaurata esset laquearia, sed sub petra se contegente. Huc et mensa, et scamnum, et cubile erat pavementum, carnes erant locustae; placentia, mel sylvestre : huc phiala erat vola manus; et vinum delicatum, que manabat a saxo aqua limpidissima. Hunc tenuit Herodes, et alligavit. Herodes, inquit, cum prehendisset Joannem, vivit eum, et posuit in carcerem propter Herodiadem uxorem Philippi fratris sui (*Ibid. 14. 5*). O rem prodigiosam! Joannes vinciam ejus animam peccati catena, reprehensione sua solvere conabatur, ille autem solventem vinciebat. Verumtamen licet vinciretur Joannes, loquebatur, et in carcerem coniectus, reprehendebat: implebat enim quod scriptum est : *Itaque loquebar in conspectu regum, et non confundebat* (*Psal. 118. 46*). Neque enim mortem reformidabat Joannes, sed veritatem non eloqui reformidabat. Hunc vero dum occidit, non unam modo eadem perpetravit, sed et plures. Qui enim eum, qui animus docet, ac de his bene mereri non cessat, occidit, non unum occidit, sed intidem quotquot ille vivens vivificare poterat sermone. Quando autem istum occidit? Pudor erat dicere, pudor quidem non ei qui dicit, sed ei qui eadem patravit. Die namque natalis Herodis saltavit filia Herodiadis in medio, et placuit ipsi : unde cum juramento pollicitus est ei dare quodcumque postulasset ab eo. At illa premonita a matre sua, *Da mihi*, inquit, *in disco caput Joannis* (*Math. 14. 8*). O natale pessimam, quod propheta eadem spirat, cum oportuisset potius viros sanctos mensa exceptos opipare reficere. Sic nimirum anima ejus perversa corrupta fuisset. Etenim *Cum sancto sanctus eris, et cum perversa perverteris* (*Psal. 17. 26. 29*). Cum debuisset potius viduarum res agere, orphanorum miserreri, ut vitam suam multis ac variis precibus inconcussam servaret : nunc autem cum intemperantibus hominibus et inhonestis mulieribus epulans, multo vino gravatus, ab impudicis mulieribus illusus, praeursorum diei matutinum Joannem casum o medio sustulit, qui decore fidei lampadem praeferbat, lucernam totius mundi Joannem extinxit. Hanc autem lucernam dum extinxit Herodes, seipsum tenebris oppressit. Quamvis ejus fictile vas in terram resolutum sit, tamen Spiritus ejus irradians lampas ista, qui apud inferos erant, fidei lumina recte praeferens illuxit. Nam cum esset propheta, sciretque se Dominum suum apud inferos praecessurum, misit aliquot ex discipulis suis ad illum dicens : *Tu es, qui venis, an alium expectamus* (*Math. 11. 3*)? Neque vero quod ignoraret, interrogabat. Quomodo enim ignoraret Du-

minum, quando ipsum etiam indicabat, dicens : *Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi* (*Joan. 1. 29*)? quomodo ignoraret, qui spectator descensus de caelo Spiritus sancti fuit, et paterna vocis auditor, de ipso dicens : *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacet*? Verum interrogat, quo pacto? Tu es qui venis, an alius? Non dixit, Tu es qui venisti : nam et in terram venit : sed, *Tu es, qui venis* (scilicet apud inferos), *an alium expectamus* (*Math. 11. 3. 17*)?

2. Dicebat enim apud se Joannes : Nun forte angelum potentia instructum a seac munimenta, ad inferos ad munus suum exsequendum vult mittere? an vero cunctos una voce exuscitaturus est, ut in Lazaro fecit? Quamobrem cum de consilio Domini iudicare non posset, interrogat dicens : *Tu es qui venis, an alium expectamus* apud inferos? Hunc occidit Herodes. Quo pacto occidit? Cum natalis suum diem celebraret, saltavit filia Herodiadis in medio. Dignum profecto ludicrum tali mensa. Ubi enim effeminatio et luxus et ebrietas et convivia, nihil firmum est, sed omnia perturbata et eversa, que Herodis insaniam indicant. Audite qui saltatorum spectacula usque ad amatis, qui ad flexibiles dissolutorum adolescentium pedes vestros oculos accommodantes, vestros animos simul cum eorum infractis atque emolliis corporibus effeminatis; audite ad quale obsonium caedis efforruit haec flexuosa saltatio. Illa vero praemunita a matre ait : *Da mihi hic in disco caput Joannis* (*Ibid. 14. 8*). O improba lexena ex aspide gentium fetum? Non aurum, non argentum, non lapides pretiosos, sed caput Joannis petivit. Ac si quidem propter fidem postulasset, multo sane pretiosius est caput Joannis auro quovis, argento, lapillisque maximi pretii. Atqui non ob fidem petiit, ut honore afficeret, sed ut reprehensore occiso, omni timore matrem liberaret, quo impune se omni scelere commularet. *Et contristatus est rex* (*Ibid. v. 9*), cum hoc audisset, non ob eadem propheta, sed ob metum plebis, quoniam omnes ut prophetam illum habebant. Etenim si ob reverentiam modestique contristatus esset, non eum a principio vincium in carcerem misisset; sed propter plebem contristatus est. Erat tunc Herodis animus quasi navis in mari intercepta a fluctibus, et in utrumque latus vacillans : qui eadem patrare propter plebem timebat, et cui non permittebatur, ut a eadem patrandi abstineret, *Cum propter jusjurandum, tum propter eos, qui simul discumbent*. Sed visus, oppressus et illictus ab ardenti vi amoris, quo mulierem prosequeretur, cum et religionem sacramenti observandi caedi facta praetexeret, *Misit, et decollavit Joannem* (*Ibid. v. 10*). Quam periculosum sit jurare, nunc quidem vobis in memoriam revocate, qui libenter juratis. Audite Dominum dicentem, *Non jurare omnino* (*Math. 5. 34*). Nam si non jurasset infelix iste, nunquam ad patrandam eadem impelli potuisset. Oportebat quidem, ut omnino non jurasset : verum ubi juravit, utile illi fuit, ut pejeraret : nam in malorum defectu utile fuit minus admittere. *Misit, et decollavit ipsam*. Quae dextera ausa est, dilectissimi, gladium in sanctam cervicem Joannis injicere, quam in deserto belluae reverebantur, quam leones tremebant, quam cerastae ac dracones et apes horrebant, quam apes sylvestres propter viri sanctitatem labore cellulas parantes alebant? Nam ex variis floribus atque herbis in deserto, velut emundantes aureolas roris guttas, conflant a se mel illi offerbant. Illic carnificis manus abscondit, neque similem angelis vultum ejus reformidavit, non tremuit, non revertia est faciem ejus divinum ejaculatum splendorem. Sed execratus opinor ab Herodis ebrietas, qui missus est carnifex, ense quidem habuit, oculos vero non habuit. Et abscessum est caput Joannis (non enim nunquam vinum liberat), et efferebatur in disco caput Joannis in convivio, tum quoque vociferans ad Herodem, *Non licet tibi habere uxorem fratris tui* (*Ibid. 14. 4*). Etenim etiam post mortem vivebat justus, et abscesso capite vox ipsa vivit. O hominis crudelitatem!

του*, και μετά [40] θάνατον ἀπαραίτητα κρυσθῆς. Καὶ διὰ ποῖαν αἰτίαν ἀπέκτανε τὸν προφήτην; Ὅτι κηρὸς τῆς ἀληθείας ἐγένετο. καὶ τὴν παράνομον αὐτοῦ πρῆξιν διὰ τοῦ ἐλέγγου ἐβούλετο λυεῖν· καὶ ὃν ἔδει ὡς βασιλεὺς φύλακα εἶναι τὸν ἱεροῦ τοῦ θεοῦ, αὐτὸς τῆ ἀκράτου ἡ τῶν ἡθῶν ἀταξία τοὺς νόμους παρέλυε. Βασιλεὺς γὰρ ἐκείνος ἔστιν, ὁ νόμους δικαιοῦς ἐκπέμπων. πρῶτον δὲ πράττει, οὐδὲ παραχαράττει. Πῶς γὰρ ἂν ἄλλως τὸν ἄνθρωπον ἀρχόμενον κόσμου εἰ; εὐταξίαν βυβλίσειεν. ἐὰν μὴ δικαιοῦς νόμους καθάπερ ἦνται; τὸ δυσήμον γένος τῶν ἀνθρώπων γαλιλαιῶν γάρ; Ἡρώδης δὲ βασιλεὺς ἐν οὐ λαῶν, ἀλλ' ἡθῶν, μάλῃ δὲ βουλοῦς τῶν ἡθῶν (Ὁ γὰρ τίς ἤξευται, ποῦναι καὶ δευδούλωται), οὐ μόνον τὸν νόμον τοῦ θεοῦ παρέλυε, ἀλλὰ καὶ φρόν ἀδικῶς ἐτέκτανε. Καὶ τίνα ἐφύσεν; Ἄνθρωποι δικαιοῦν, οὐ μείζων ἐν γεννητοῖς γυναικῶν οὐκ ἐγήγερται, καθὼς καὶ ὁ Κύριος ἐμαρτύρησεν ἄνθρωποι, οὐ ἔρημον ἔχει, ἔρημον, δοκίμον, ἀνδρῶν, ἀκαρπτον, ἄστατον, ἀσθενῶν, ἀστάτων, ἀγλοφθόρων. Ἐρημον δὲ ἔχει ὁ Ἰωάννης, οὐ φεύγων τὸ ὄρασιον καὶ συγγενεῖς τῶν ἀνθρώπων γένος, ἀλλὰ φεύγων τὸ βίβειεν καὶ ἀκούειν τὰ μουσάρῃ τῶν ἀνθρώπων κακοπραγμάτων. Οὕτως οὐτε ἔσπερον, οὐτε ἐθερίαι ποτε ἔδει οὕτε ἄρτον εἶναι, οὐκ οἶνον, οὐ τράπεζαν, οὐ κλίνην τὴν τῶν ἡθῶν ὑπερήτην, οὐ τὰ μαλακὰ γηνοπλοῦματα ἐκλινοῦντα καὶ γαυνοῦντα τὸν ἀνθρώπινον τὰ σώματα, οὐ λυγρὰν εἶχεν, οὐ λόγιον, οὐ τράπεζαν, οὐ σκάμνον, οὐ ποτήριον, οὐ πίνακα. Ἐξῆ γὰρ ἂν τὸν κόσμον, οὐδὲν ἂν τὸν κόσμον ἐκέχητο. Ἄπει δὲ, οὐκ ὑπὸ οἴκῳ χρυσοφόρον, ἀλλ' ὑπὸ πέτρῳ ἀποτόρῳ. Τοῦτο γὰρ τράπεζα, καὶ σκάμνον, καὶ κλίνη τὸ ἄσπερον; ἦν, καὶ κρέα ἀκριβοῦς, καὶ πλάκουσ τὸ μέλι τὸ ἄγριον· τοῦτε φιάλη ἡ τῆς χειρὸς κοτύλη εὐτέχνη, καὶ οἶνος εὐφροσύνης, τὸ παροργνῶς καὶ διευδῆσαι τὸν ὄψον. Τοῦτον κρατήσας ὁ Ἡρώδης, ἰδέσθαι. Ὁ γὰρ Ἡρώδης, φησὶ, κρατήσας τὸν Ἰωάννην, ἔθηκε, καὶ ἔθετο ἐν φυλακῇ διὰ Ἡρωδιάδα τὴν γυναῖκα Φιλίππου τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ. Ὁ πράγματος ἀλλοκότου. Ἰωάννης τὴν ἐδεμένην αὐτοῦ ψυχὴν τῆ σιερῆ τῆς ἀμαρτίας διὰ τοῦ ἐλέγγου ἐβούλετο λυεῖν, καθεῖνος τὸν λυόντα ἰδέσθαι. Ἀλλὰ καὶ εἰ ἰδεσθεῖτε ὁ Ἰωάννης, ἐπέβηγετο, καὶ φυλακίζόμενος ἔλεγεν· ἐπλήρου γὰρ τὸ γεγραμμένον· Καὶ ἐλάλου ἐναντίον βασιλέων, καὶ οὐκ ἰσχυροτόμη. Οὐ γὰρ ἐποθεῖτο τὸν θάνατον ὁ Ἰωάννης, ἀλλ' ἐποθεῖτο τὴν ἀλήθειαν μὴ λαλήσαι. Τοῦτον ἐφύσενε ὁ Ἡρώδης· τοῦτον δὲ φονεύσας, οὐχ ἕνα μόνον ἔποιε φόνον, ἀλλὰ καὶ πολλούς. Ὁ γὰρ διδάκαλον καὶ ὠραλήτην ψυχῶν ἀποκτείνων, οὐχ ἕνα ἀποκτείνει, ἀλλὰ τοσοῦτους, ὅσους ἂν ζῶν εἶτὸ τοῦ λόγου ἤθουσαν ζωοποιήσαι. Καὶ ποτε τοῦτον ἐφύσενε; Ἀισχύνῃ τὸ λέγειν, αἰσχύνῃ δὲ οὐ τῷ λέγοντι. ἀλλὰ τῷ πεποιθῶτι τὸν φόνον. Γενεσιῶν γὰρ ἀγομῶν τοῦ Ἡρώδου, ὠρχήσατο ἡ θυγάτηρ τῆς Ἡρωδιάδος ἐν τῷ μέσῳ, καὶ ἤρσεν αὐτῷ· ὅθεν καὶ μετ' ἔρχου ὠμολόγησεν αὐτῆ δουραὶ ὃ ἐὰν αἰτήσῃται. Ἡ δὲ προδιόρασεν ὑπὸ τῆς μητρὸς αὐτῆς, Ἄδς μοι, φησὶν, ἐστὶ πίνακι εἶναι κεφαλὴν Ἰωάννου. Ἡ γενεθῶν κἀκιστον, προφήτου ἀποπνεῶν φόνον, ἀν' ὃν ἔδει ἀνδρας ἀγίους· εἰς τὴν αὐτοῦ τράπεζαν αὐτοπροφασίσθαι. Οὕτω γὰρ ἂν ἰσπερὶ ἀκλιμένη ψυχὴ αὐτοῦ διωριθεῖτο. Μετὰ γὰρ ὅσον ἐσωθήσῃ, καὶ μετὰ στερεοῦ διαστρέψῃ. Ἀν' ὃν ἔδει χήρας οἰκονομοῦσαι, ὄρανοιο οἰκτεῖραι, ἦν διὰ πολλῶν καὶ ποικίλων εὐχῶν τὴν αὐτοῦ ζωὴν ἀσπαστον διατήρησεν, νῦν δὲ μετὰ ἀνῶν ἀεζήτων καὶ γυναικῶν ἀπέμνησεν εὐνοῦόμενος, οὐκω πολλῶν καρυθῆς, καὶ οὐτὸ γυναικῶν ἀκόλαστον χλευασθεῖς, τὸν παροργιστον; ἡμερῶν ἔβηρον Ἰωάννην τῷ φόνῳ διέλυσε· τὸν καλοῦ ἀρδουχοῦσαντα, τὴν λαμπράδα τῆς πίστεως, τὸν λυγρὸν τὸν παντὸς κόσμου Ἰωάννην τῷ φόνῳ [41] συνῆραψε δ. Τοῦτον δὲ τὸν λυγρὸν συνῆραψε ὁ Ἡρώδης, αὐτὸν ἐπέκτανε. Ἐκείνου γὰρ εἰ καὶ τὸ δοξαριτικὸν σεκουσ εἰς τὴν διελύετο, ἀλλ' οὐκ ἔγει τὸν πνεύματος αὐτοῦ φεγγουδοιο λαμπρα; τὸν ἐν τῷ ἄθῳ τῆς πίστεως; φησὶν καλῶς ἰδοῦθαι. Προφήτης γὰρ ἂν, καὶ εἰδῶς, εἰ ἐμελεῖ τὸν ἕριον αὐτοῦ προλαμβάνειν ἐν τῷ ἄθῳ, πέμπτει πρὸς αὐτὸν τινὰς τὸν μαθητῶν αὐτοῦ, λέγων· Σὺ εἰ ὀ ἐρχόμενος, ἢ ἔτερον προσδοκῶμεν; Καὶ οὐκ

ἀγνοῦν αὐτὸν, ἐπινθάνετο. Πῶς γὰρ ἂν ἴγνοιεν τὸν Κύριον, ὅποτε αὐτὸν ἰδέσκον, λέγων· Ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ ὁ ἀλῶν τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου; πῶς γὰρ ἂν ἴγνοιεν ὁ καὶ θεατῆς τῆς τοῦ Πνεύματος· ἐξ οὐρανοῦ καταβάσας γεγονός, καὶ ἀκουσθῆς τῆς τοῦ Πατρὸς φωνῆς περὶ αὐτοῦ λεγούσης· Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱὸς μου ὁ ἀγαπητός, εἰς ἐν ἠρόδῳ; ἢ ἔτερον; οὐκ εἶπα. Σὺ εἰ ὀ ἐλθὼν; ἦλθε γὰρ ἐπὶ τῆς γῆς· ἀλλὰ, Σὺ εἰ ὀ ἐρχόμενος (ὄβλον γὰρ οὐ ἐν τῷ ἄθῳ), ἢ ἔτερον προσδοκῶμεν;

Ἔλεγε γὰρ ἐν αὐτῷ ὁ Ἰωάννης, ὅτι μήποτε βούλεται ἀγγελοῦ ἐνδομῶσας; εἰς τὸν ἄθῳ ἐκπέμψαι, δὲ αὐτοῦ ἔργον ἐπιτελοῦντα; ἢ μήποτε θελήσει τοὺς πάντας μὴ φωνῇ ἀναστῆσαι, ὡς ἐπὶ τοῦ Λαζάρου πεποιήκει; Διὰ τοῦτο μὴ δομῶμεν κρίνειν τὴν βούλην τοῦ δεσπότη, πυνθάνεται λέγων· Σὺ εἰ ὀ ἐρχόμενος, ἢ ἔτερον προσδοκῶμεν ἐν τῷ ἄθῳ; Τοῦτον ἀπέκτανε ὁ Ἡρώδης. Καὶ πῶς ἀπέκτανε; Γενεθῶν γὰρ, φησὶν, ἀγομῶν, ὠρχήσατο ἡ θυγάτηρ τῆς Ἡρωδιάδος· ἐν τῷ μέσῳ. Ἄξιον παλίν τῆς τοιαύτης τραπέζης. Ὅπου γὰρ θρυφῆς καὶ χλιμῆ καὶ μβαί καὶ κομοί, οὐδὲν ββίαιον, ἀλλὰ πάντα συλλεξιμένα καὶ ἀνάστατα, προεβήσαντα τὴν Ἡρώδου παραφῶν. Ἀκούσεται ὀ φιλοθεάμονος τῶν ὄρατων, ὀ τοῖς πολιορθητοῖς ποσὶ τὸν ἐκλειμμένον μετριχίον τοῖς αὐτοῦ ὄρατοιμοῖς συνηκούσας, καὶ τὰς αὐτῶν καρδίας τοῖς; λελυμένους ὡσπασιν αὐτὸν συνεκλύσοντας· ἀκούσας, ὅσον ὄρανον φόνου ἡ πολυτῶν ὄρατων; ἦρθον; Ἡ δὲ προδιόρασεν αὐτῆ τῆς μητρὸς φησὶ· Ἄδς μοι ὡδὲ ἐστὶ πίνακι εἶναι κεφαλὴν Ἰωάννου. Ὁ καχῆ λαλήσας ἀποπνεῶν τὸν ἄθῳ· οὐ χρυσὸν ἐπέζητησεν, οὐκ ἔρχου, οὐ ἄθῳς τιμῆς, ἀλλὰ τὴν κεφαλὴν Ἰωάννου. Καὶ εἰ μὴν διὰ πίστιν ἐπέζητησεν, πῶν τιμωτέρα ἡ κεφαλὴ Ἰωάννου παντὸς χρυσοῦ καὶ ἀργυροῦ καὶ ἄθῳν ποικίλων. Ἄλλ' οὐκ ἐπέζητησεν διὰ πίστιν, ἕνα τιμῆς; ἀλλ' ἕνα τὸν ἔλεγον ἀποκτείνουσαν, τῆ μητρὸς χρηστέται δειδῶν, τὴν ἐπὶ τὸν κακῶν ἄμαρταν. Ἀκούσας; δὲ Ὁ βασιλεὺς ἐλυπήθη, ὃ δὲ τὸν φόνον τοῦ προφήτου, ἀλλὰ διὰ τὸν φόνον τοῦ βυλοῦ, οὐκ εἰ πάντες ὡς προφήτην αὐτὸν εἶχον. Εἰ γὰρ δὲ ἰδέσθαι ἔλυται, οὐκ ἂν παρὰ τὴν ἀρχὴν ἐσεμῶσας αὐτῶν ἐν φυλακῇ ἀπέθετο Ὁ δὲ ἐλυπήθη τὸν τὸν βυλον. Καὶ τὴν τῆ ψυχῆ Ἡρώδου ὡσπερ ἐν τῆ θαλάσῃ πλοῖον ἀπειλημένον, καὶ πρὸς ἐκῆτερον τοῖον ταλανεύον· τὸ ποιήσαι τὸν φόνον διὰ τὸν βυλον φοβόμενος, καὶ τὸ μὴ ποιήσαι τὸν φόνον διὰ τοῦς ὄρατους καὶ τοῖς συναγακτέμοις μὴ συγχωροῦμενος. Βαρυθῆς δὲ ὀ ἄθῳς ὑπὸ τῆς πρὸς τὴν γυναῖκα πολυτῶν ἡθῶν, χρῆσῶμενος ὄθεν τῆ εὐορκία πρὸς τὴν ἀπολίαν τὸν φόνον, Πέμψας ἀπεκαρῶσεν τὸν Ἰωάννην. Ὅτι κακὸν ἐστὶ τὸ ὄμνυιν, νῦν μὴν μνησινεῖσας οἱ ἡθῶς ὄμνυοντες· ἀκούσας τοῦ Κυρίου λέγοντος, Μὴ ὄμνυεν ἄθῳ. Εἰ γὰρ μὴ ὄμωας τότε ὀ ἄθῳς, οὐκ ἂν ἡνέχετο τὸν φόνον ποιήσαι. Ἐδει μὲν οὖν αὐτὸν μετῆ ὄμως ποιήσαι· ἀλλ' ἐπὶ ὄμωας, συνέπερον αὐτῷ φενοδοκῆσαι· ἐν γὰρ κακῶν ἐκλογῇ ἄμεινον ἦν τὸ ἐναντιον ἐξασθαι. Πέμψας ἀπεκαρῶσεν αὐτόν. Ποία γὰρ ἐτόλμησεν ἀγαπητοῖ, τὸν ἀθῳ τραχίλῃ Ἰωάννου προσεπείγει καὶ εἶπας; δι ὄρατος ἐν τῆ ἔρημῳ ἡδέσθον, ὄν λόντες ἐτόρμαζαν ἢ, ὄν κεράται [42] καὶ ὄρανοτες καὶ ἀσπίδες ἔφρζαν, ὄν ἀθραι μείσασαι διὰ τὴν τοῦ ἀνδρὸς ἀσπίδας χαμαρευοῦσαι ἔτερον; Ἐκ γὰρ ποικίλων ἀνθῶν καὶ βοτανῶν, ὡς ἐν ἔρημῳ ἐρανίζόμενος τῶν ὄρατων δὲ σταγῶν; χρυσοειδεῖς, συναυροῦσας αὐτῷ τὸ μέλι προέπερον. Τοῦτον γὰρ ὄμωα ἀπέμνω, οὐ φρίσας τὸ ἀγγελοειδὲς αὐτοῦ πρῶσπον, οὐδὲ τράπασσα αὐτοῦ τὸ πρῶσπον στυλινότητα; θεοειδὲς ἀπομῶσας. Ἄλλ' ὄμωα, ὅτι τῆ μβθ τοῦ Ἡρώδου σκωτωθεῖς ὀ πεμφθεῖς; ὄμωας, εἶπας μὲν εἶπεν, ὄραθῳ μὲν δὲ οὐκ εἶπε. Καὶ ἐτέμνω τῆ κεφαλῆ Ἰωάννου ἢ (οὐ γὰρ ἐπὶ ποτε οἶνον), καὶ ἔφεροτο ἐπὶ πίνακι ἡ κεφαλὴ Ἰωάννου ἐν τῷ δέπνῳ, καὶ τότε βῶσασ πρὸς Ἡρώδην, ὄν ἐξῆσται σοι εἶχαι τὴν γυναῖκα τὸν δόλερου σου. Καὶ γὰρ καὶ μὴ θάναντο ὀ δικαιοῦς ἔζη, καὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ ἀπομῶσθεῖσας; ἢ φωνῆ τῆς ὀ ὠμῶτης ἀνθρώπου· ἐπ' ὃ ἦσται πίνακι τὰ κρέα, ἐπ' ἐκείνῳ κεφαλῆν ἀνδρὸς ἐπατίθει. Ὁ παράνομος τύραννε,

* Reg. οἰοφῶτες φόνῳ· οὐκ ἔστι ἐπὶ τοιοῦτῳ φόνῳ, ὃ αὐτὸς αὐτῷ μαρτυρεῖ. Ὡ συνεδῶσας καχῆ φωνῆ μισρῶ σῶσας ἕως θάναντο. Εἰ infra κρῖνοσα. Ὡ Ἀκράτητῳ marg. Savil. Ὡ forte ὑπερήτων. Ὡ Reg. οὐδένος. Ὡ Reg. συνῆραψε.

* Altit ἐπὶ τῷ κακῷ. Ὡ Altit ἐτόρμαζαν. Infra Savil. καμαρευοῦσας. Morel. καμαρῶσας. Ὡ Additur in marg. Savil. εἶμα ὀ σταγῶσα.

οὐκ ἤρκεσαν ὑπὸ τοῦ πρὸ τοῦ Ἡρώδου ἢ τῶν καρπῶν τέκνον ἐν Βηθλεὲμ γεγονυία σφαγή, ὅτε πατέρων καὶ μητέρων ὁλοκαύτω ὁμόθηροι ζήδοντες ὑπέρου δέξτεροι; ὅτε θαυρῶν πολλοῦτων σταγόνες ἐκ ἐπιλάθων ἀναθρούσαι ἐνίκων πηγῆς; ὅτε πατέρων στήθη ἐτύποντο, καὶ συνήχη ἀσθματα μετὰ πόνων ἐκ καρδίας ἐπὶ μυκτῆρων ἐπέματο; ὅτε μητέρες τῶν οικείων λαγῶν τὴν γλῶσση τῶν νηπίων παρὰ καρπῶν μαρναθείσων ἐπέβουον; ὅτε καὶ μαῖοι βρόντες; γάλα τὴν γῆν ἐλαύοντων, τὸν ἀφελκόντων νηπίων ἄφω σφαγόντων; ὅτε πατέρων ἀγάλλαι τῶν οικείων γόνων καταγίνοντο, καὶ μητέρας μαῖοι τοὺς ἀπὸ τῶν τρυφερῶν ὀδόντων κνημῶδες τιθιθῶδες ἐπέστῆσαν; Ποῖος γὰρ ὄφρ τότε οὐκ ἐπεδάκρυσεν, ὄφρ φωνεῖσθαι τὰ ἀκακὰ νόστιμα ἀδικῶς, ἀδίκους ψυχὰς; κερτιμῆνα; ὄφρ αἱ ψυχὰι τοσοῦτον ἴσαν ἀκακοί, ὄσων καὶ τὰ μέλη αὐτῶν τρυφερὰ ἔτε νηπίων ἐτύγχανε; Μὴ γὰρ κάκιστα τὸν πρὸ τοῦ Ἡρώδου ἤλεξαν, οὐς οἷα γλώσσα τρανὴ ὑπέρχεν, ὅτε ὀδόντες ἐν τῷ στόματι, ἵνα

τὴν γλῶσσαν τορνεύσαντες, λόγον θεῶν γελλῶν ἐκπέμψουσιν; Οὐκ ἤρκεσαν ἐκείνων ἢ τοσαῦται ἰσότης. Ἀλλὰ καὶ οὐ τὸ ἀσπλαγχνὸν ἐκείνου μισθώσαντες, Ἰουδαίων ἀπέτεμε, οὐ μὲν τρεῖς οὐκ ἴσθα ἀνάξιος. Τοῦ γόνου τῆς Παγῆλ ἀπέσφαξεν ἐκεῖνος, καὶ οὐ τῆς Ἐκκλησίας τὸν παιδευτὴν Ἰωάννην ἀπέτεμε. Ποῖος τοῦτων Πλω; Ἰσομαί σοι; λέγει Κύριος. Ὡ πόλις αἰμάτων, ἐν ἧ Ἡρώδης ἐσθλοῦσται, καὶ ὁ τοῦτο ἐχθρὸς ὀμνύνομος, καὶ τοῖς τρόποις ὁμοῖος. Οἴμαι, ὁ δοκούντος εἶναι τῆς εὐταξίας, οὗτοι ἡγεμόνες τῆς ἀταξίας γεγέννηται. Ὑπὸ τῶν τοιοῦτων ἀρχόντων ἐ τοῦδαλο, τὸν φόνον ὄν: αὐτῶν διδαχθέντες εἰς χριστοκτονίαν συνηλόθησαν, τὸν Ἡσταν ἐπέστῆσαν, τὸν Ἰερριμαν ἀπέκτειναν, τὸν Ναβουθαί ἐλθοδόθησαν, τὸν Ζαχαρίαν ἐρόνευσαν, τὸν Χριστὸν ἐσταύρωσαν. Ἄλλ' ἐκεῖνοις τὸ ἐπὶ τοῖς κακοῖς πένθος καταλείψαντες, ἐπὶ τῆς μυσταγωγίας φέρως ἀναβράμμεν [43] ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ὃ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

* Forte ἐκείνου, inquit Savil.

MONITUM

Hanc quoque orationem spuriam esse omnia predicant, utpote flocculis, exclamationibus, interrogationibus inepte redundantem. Adsunt item voces non paucae in tam brevi opusculo, Chrysostomo inusitatae. Hanc quoque concionem Severianus adscripsit, idque ex conjectura tantum, nuperus ille scriptor. Ego hic Severianum non agnosco. Puto autem hanc et duas sequentes ejusdem esse scriptoris, tum ob styli similitudinem, tum quia, ut dicitur in titulo, prima habitus fuit in sancta et magna feria se-

Εἰς τὸ. Συνήγαγον οἱ Ἰουδαῖοι συνέδριον, καὶ ἔλεγον: «Τί ποιήσωμεν;»

Τῆ ἀγίᾳ καὶ μεγάλῃ β'.

Ἐοικασιν οἱ τῆς Ἐκκλησίας ψίλλοι παῖδες νηπίοι θελήσουσιν, τοῖς τοῦ γάλακτος τρυφῶν καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἐκ τῆς μητρικῆς θηλῆς ὑφέλουσι, καὶ καθ' ἐκάστην ζητοῦσιν. Ἐοικᾶμεν καὶ ἡμεῖς μητρὶ πενήχερ ὑπὸ ἀσπίδος συσταθείσῃ τὰς τοῦ γάλακτος πηγᾶς. Καὶ ὡσπερ, ὅπταν τις ἴσῃ μητέρα φιλοτάκων ἄφωρον γάλακτος, καὶ ὑπὸ ἰδίου τέκνου κατακαλυμνιζομένην, καὶ προστάθεισάν τὴν θηλήν, οὐχ ἵνα θρήξῃ τὸ παιδίον, ἀλλ' ἵνα τοῦ κλυθμυρισμοῦ καταπαύσῃ: οὕτω καὶ ἡμεῖς; δεῖ σκοπεῖν τε πάσχοντα τὰ αὐτὰ, καὶ ποιοῦντα; τὰ θεοῖα. Καὶ γὰρ ἡμεῖς ὀρώντες τὸ νέον τοῦτο σύστημα τῶν τῆς Ἐκκλησίας, παῖδων περισσῶτων κυκλῶμεν, καὶ ἀπεχόμενοι τοῦ λογικῆν ὄφρ λόγου, τὴν θηλήν τῆς διανοίας ἡμῶν χαλῶμεν οὐχ ἵνα θρηψόμεν αὐτοὺς (ἀπειροὶ γὰρ * καὶ πένιτες τῶν λόγων τυγχάνομεν), ἀλλ' ἵνα τὸν πόθον καὶ τὸν κάουσα παύσωμεν. Ἄλλὰ δεῦτε, ἀγαπητοί, ἐπὶ τὸν τὸν ἥλιου κήρυκα καταβράμμεν, ἵνα ἴδωμεν τὴν κατὰ τοῦ Κυρίου παρὰ τὸν Ἰουδαίων πρακτικῶν ἰπέδων ἐνέργειαν. Συνήγαγον γὰρ, φησὶ, οἱ Ἰουδαῖοι συνέδριον, καὶ ἔλεγον: Τί ποιήσωμεν; Ταῦτα δὲ ἦμῖν ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης ἀρτίως ἀφέγγετο. Εἰ γὰρ καὶ τὸ στόματι ἡμῶν * νῦν οὐ διαλέγεται, ἀλλ' οὐν γὰρ πνεύματι ταῖς τῶν ἐσῶτων ἀκοαῖς ἔθεα. Συνήγαγον γὰρ, φησὶ, τὸ συνέδριον, καὶ ἔλεγον: Τί ποιήσωμεν; Καθὸν τὸ, Συνήγαγον, ἀλλὰ καθὸν τὸ, Συνέδριον οὐ πρὸς ἀγάπην, ἀλλὰ πρὸς μάχην οὐ πρὸς εἰρήνην καλοῦντες, ἀλλὰ πρὸς πόλεμον παροξύναντες. Συνήγαγον τὸ συνέδριον, οὐχ ἵνα θεῖον δοξάζωσιν, ἀλλ' ἵνα Χριστὸν ἀτίμασαι. Συνήγαγον τὸ συνέδριον, οὐχ ἵνα πίστιν οἰκοδομήσωσιν, ἀλλ' ἵνα τὸν ἀρκογυνοῖων λίθον ἀποβρίθωσιν. Συνήγαγον τὸ συνέδριον, οὐχ ἵνα τὰ παλιανίμια πρόβια μαυρῶσιν, ἀλλ' ἵνα τὸν ποιμένα φονεῦσαντες, τὸ ποιμῆνον διαλύσωσιν. Συνήγαγον τὸ συνέδριον, οὐχ ἵνα τὴν χιονόφροντα μαργαρίτην πίστιαι ὑποδέξωσιν, ἀλλ' ἵνα τὸν φεγγίτην λίθον, ὡς ἐνόμισον, τῆ ἀσπίδος σκοπίσωσι. Συνήγαγον τὸ συνέδριον, οὐχ ἵνα τὸν τῶ ἀγγρῶ κερκρυμμένον θη-

σαυρὸν εὐγνωμόως ὑποδέξωσιν, ἀλλ' ἵνα τὸν ναῦν τοῦ θεοῦ ἀγνωμόως διαλύσωσι. Συνήγαγον τὸ συνέδριον, οὐχ ἵνα τῆς ἀμπελῆς τοῖς μελοσταγῆς βέτραις τρυγησωσιν, ἀλλ' ἵνα τὴν ἀληθινὴν ἀμπελὸν ἐπὶ τὸ ἐνδρόνον τοῦ σταυροῦ ἐραπλώσωσιν, αὐτοῦς ἀναδενδράδας ἀπωλείας ποιήσωσιν, ἡμεῖς δὲ ἀναδενδράδας σωτηρίας ποιήσωσιν. Ὡ συνέδριον ὑπὸ διαδόχῳ κατὰ Χριστὸν συνηγμένον ὃ βουλευτήριον κακίας μεμστομένον ὃ συνέδριον, μᾶλλον λύκων αἰμοδόρων, ἢ ἀνθρώπων θεοφόρων. Τί δὲ λέγου, λύκων ἀνημέρων; Ἄλλὰ γὰρ καὶ λέοντων ἀνημέρων χειρῶν. Οἱ γὰρ λέοντες ἐπὶ τοῦ δαυηλ μὴδὲν θεωρήσαντες σημεῖον, ἀλλὰ τὸν ἀνδρα κτεπήσαντες, καὶ τὴν ἐλλάθειαν τιμήσαντες, τὰ ἀτίβασσα αὐτῶν στόματα ἐγαλῶσαν. Ἰουδαῖοι δὲ τοιοῦτων καὶ τοσοῦτων σημεῖων θεατὰι γεγόνησι, μετρίως ἐκ τοῦ φθόνου πρὸς τὸν φόνον ὠπλήζοντο, καὶ [44] ἔλεγον: Τί ποιήσωμεν; Ὡ κακίας ἔρευνα ἐπιμαλῆς ὢ στεναγμῶς καὶ θρήνων ὑπὸ φθόνου γενόμενος ὢ δοῦρῶς καὶ κοπετῶς ἐπὶ κακῶς γεμόνος. Οὕτε ἢ Παγῆλ κλαύουσα τὰ τέκνα αὐτῆς οὕτως ἀνεστῆσε. Τί ποιήσωμεν; Ἀνθ' ὧν ἔδει χαίρειν τοὺς τάλανας, ἀνθ' ὧν ἔδει εὐφροσύνην ἡμέραν πάνδημον ἐπιτελεῖν, ὅτι νεκροὶ ἀνειώσωσιν, ὅτι ζωὴ παραστήσεται, ὅτι θάνατος ἀλλυταί, ὅτι ὁ διάβολος κτηροχόνη, ὅτι δαυμῶν στίφος κατήργηται, ὅτι ἡ ἀνθρωπότης ἠευδέρωται, ὅτι νεκρῶν ἀνάστασις πᾶσι κεκρυσταί: νῦν δὲ ἐπὶ τοιοῦτοις ἀγαθοῖς οὐ γαίρωσιν, ἀλλὰ θρηνοῦσι, καὶ τὸν τοσοῦτον ἀγαθὸν αὐτῶν ἀναίσθητον βουλεύονται. Καὶ τί λέγουσι; Τί ποιήσωμεν; Οὐδὲν ἔτερον ἢν εἰπεῖν, ἢ ὅτι μετανοήσαντες ἐπιστρέψωμεν, καὶ αὐτὰ προσεποθέτας ποιησωμεν. Τί γὰρ ἄλλο μετανουήτες εἶχον λέγειν, ἢ τοῦτο; Τί ποιήσωμεν, ὅτι τὴν ἐντολήν τοῦ θεοῦ παρέθωμεν, ὅτι τὸν νόμον τὸν δοθέντα ἡμῶν οὐκ ἐφωλόδαμεν, τὸν λέγοντα ἡμῖν, ὅτι Προφήτην ἡμῶν ἀναστήσει Κύριος ὁ θεός ἐκ τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν, ὡς ἔμ'· αὐτοῦ ἀκούσεσθε κατὰ πάντα, ὅσα ἂν ἐντελεθῆσιν ἡμῖν. Νῦν δὲ οὐ πρὸς μετάνοιαν λέγουσι, Τί ποιήσωμεν; ἀλλὰ, Τί ποιήσωμεν; πῶς ἀποκτελόμεν τὸν δίκαιον; Ὡς ὁ Ἰσραὴλ φρεναλυ-

* Savil. in marg. τὸ ἄλοον γὰρ. .. ἀποροὶ γὰρ. * Savil. ἔμῃ in textu, ἡμῶν in marg.

b Αἱ δὲ ἀποκτελόμενοι. c Savil. in marg. ἔμῃ δὲ ἀναδενδράδας σωτηρίας; ἐνομάσωσι.

In quo disco edebat carnes, ei caput Joannis impositum. O inique tyranno! non sufficiebat illa recens natorum puerorum a priore illo Herode in Bethleem patrata cordes, cum patrum ac matrum pariter lugentium ejulatus spiculis acientiores audirentur; cum copiosæ fusarum lacrymarum guttæ ex visceribus scaturientes fontes superarent; cum patrum peccora tunderentur et continua suspiria laboriose ex corde ad ora emitterentur; cum matres viscerum suorum gramen ante tempus arcifacium, filios suos lugerent; cum etiam ubera lac effundentia terram candore tingerent; cum infantes qui ea subebant, derепente jugulati jacerent; cum parentum sinus suis pignoribus orbitali essent, cum matrum ubera delicatarum dentium mordaces titillationes requirerent? Nam quæ tandem bellus non flevisset, cum vidisset inique occidi innocentes infantes, quorum animæ ab omni penitus fraude alienæ erant, quorum animæ tam erant insontes quam tenella membra, ut potè adhuc infantium? Sed numquid et illi priorem te illum Herodem reprehenderunt, quibus

neque lingua fuit diserta, neque dentes in ore, ut lingua circumvallata per labia sermonem effunderent? Non sufficit illorum tanta crudelitas. Verum et tu illius immanitatem imitatus, Joannis cervicem frogisti, cuius vel unum capillum pretio non æquabas. Filios Rachel ille trucidavit, tu Ecclesiæ doctorem Joannem extinxisti. Quibus horum propitius ero tibi (Hebr. 8. 12)? Dicit Dominus. O civitas sanguinaria, in qua Herodes regnavit, et eodem nomine insignitus ejus filius, iisdemque moribus imbutus! Hæc mihi, qui videntur recti ordinis et moderationis esse auctores, ii perturbationis et confusionis sunt principes. Hujusmodi regibus subditi Judæi, et in exilium ab eis eruditi, ad Christum interficiendum impulsu sunt, Isaiam securum, Jeremiam interfecerunt, Nabulle lapidarunt, Zachariam occiderunt, Christum crucifixerunt. Veruntamen illis ob mala sua luctum relinquentes, ad sacri mysterii lumen accurramus in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria et potestas in sæcula sæculorum. Amen.

IN SERMONEM SEQUENTEM.

vanda; sequens in sancta et magna feria tertia, ultima in sancta et magna feria quarta, scilicet majoris hebdomadæ secundum usum Græcorum: unus scilicet has tres conciones continenter habuit, vel habuisset fingit.

Trium interpretatio Latina est Frontonis Ducaei.

IN ILLUD EVANGELII, COLLEGERUNT JUDEI CONCILIUM, ET DICEBANT: QUID FACIMUS (Joan. 47. 11)?

☩

In sancta et magna feria secunda.

Persimiles sunt infantibus, qui lactis alimoniam sugunt, Ecclesiæ filii carissimi: singulis diebus matrem mammam sugunt, et singulis diebus quærunt. Nos quoque cum egena matre conferri possumus, cui lactis fontes propter inediatam exaruerunt. Et quæmodum videt quis nonnumquam matrem filiorum amantem, lactis expertem, et a filio suo ejulatu sollicitam, ei mammam porrigere, non ut infantem alat, sed ut ejus sedet ejulatum: ita et nos spectare oportet pariter affectos, et eadem facientes. Et enim cum novum hunc filiorum Ecclesiæ conventum intinemur in orbem astantium, et rationabile orationis lac expectantium, mentis nostræ mammam laxamus, ovis ut eos alamus, imperiti quippe sumus, et egeni sermone, sed ut desiderium ardoremque sedemus. Veruntamen adeste, dilectissimi, ad solis præconem accurramus, ut paratas Domino fraudulentas a Judæis insidias videamus. *Collegerunt*, inquit, Judæi concilium, et dicebant: *Quid facimus?* Hæc nobis Joannes evangelista paulo ante pronuntiavit. Etsi enim nobiscum nunc ore non sermociatur, spiritui tamen ad aures astantium clamat. *Collegerunt enim*, inquit, *concilium, et dicebant: Quid facimus?* Bonum quidem est illud, *Collegerunt*, sed malum illud, *Concilium*, non ad caritatem, sed ad pugnam, non ad pacem vocantes, sed ad bellum incitantes. *Collegerunt concilium*, non ut Deum glorificarent, sed ut Christum ignominia afficerent. *Collegerunt concilium*, non ut fidem stabilirent, sed ut lapidem angularem abjicerent. *Collegerunt concilium*, non ut oves errantes ad ovile deducerent, sed ut, occiso pastore, gregem dispergerent. *Collegerunt concilium*, non ut margaritam niveo candore micantem fide extraherent, sed ut pluvigitem lapidem, ut quidem putabant, perfidia inobscurent.

Collegerunt concilium, non ut thesaurum absconditum in agro benigne susciperent, sed ut improbe dei templum everterent. *Collegerunt concilium*, non ut mellifluos vitis racemos decernerent, sed ut vitem veram ad crucis arborem applicantes, seipsos vitæ arbusivas perditionis, nos autem salutis, efficerent. O concilium a diabolo adversus Christum collectum! o consistorium iniquitate repletum! o concilium luporum potius sanguinis avidorum, quam hominum Deo plenorum! Quid vero luporum immanium dico? Imo leonibus immanibus peiores dixerim rectius. Et enim leones, in Daniele (Cap. 6), quantum nullum signum intuebantur, sed virum tantum spectantes, et modestum honore prosequentes, inmansuetæ ora sua refrenarunt: Judæi vero licet tot tantorumque signorum spectatores facti essent, vehementius ex invidia ad eadem armati sunt, et dicebant: *Quid facimus?* O providam malitiæ investigationem! o gemitum et plañctum ab invidia effusum! o lamentationem et luctum ob res malas conceptum! Ne ipsa quidem Rachel plorans liberos adeo ingenuit. *Quid facimus?* Cum debuissent potius miseri gaudere, cum debuissent lætitiæ diem solemnem agere, quod mortui revivissent, quod vita manifestata esset, quod mors extincta esset, quod diabolus confusus, quod damnorum turba deleta, quod humanum genus in libertatem vindicatum, quod resurrectio mortuorum omnibus prædicata esset: jam vero ob tanta hæc bona non gaudent, sed lugent, et de auctore tantorum bonorum et medio tollendum deliberant. Quid vero dicunt? *Quid facimus?* Nihil aliud dicendum erat, quam, Pœnitentiam agamus, et ante ipsum procumbentes credamus. Quid aliud quam hoc dicendum erat? *Quid facimus*, cum simus transgressi mandatum Dei nobis traditum, cum datam nobis legem non servaverimus, quæ dicebat nobis: *Prophetam de fratribus vestris, sicut me*

asciabit vobis Dominus Deus; ipsum audietis (Deut. 18. 15) in omnibus quae imperavit vobis? Nunc autem non ad penitentiam dicent, Quid facimus? sed, Quid facimus? quo modo occidimus justum? Ut mente capus est Israel. Ne hoc quidem audisti, Innocentem et justum non interficis (Exod. 25. 7. Dan. 15. 55)? Non sufficit illi antiquus prophetaurum sanguis effusus? Nam usque ad hoc tempus clamat ad Deum, et ab eo vindictam expectat. Sed ut illi sanguini etiam nunc adificias, insontem ac justum sanguinem damnas, et dicis: Quid facimus? O mentem animentem, et inconsultum consilium! Quatriduanus illorum revixit, peccatorum dirupta sunt vincula: et illi ad insidiosam caedem in ipsum armantur. Debuissent potius verbis immetatis dicere, Quid facimus? quia sanctum contumelia affecimus? lepra in Filium Dei non credidimus? Quid facimus? leprororum tubercula tanquam sordes sermone abrasit, et huic non credidimus. Quid facimus? caecos a nativitate novimus oculis ab eo fuisse donatos, et huic non credidimus. Quid facimus? ex quinque panibus quinque milia in deserto ad satietatem ab eo pasta novimus, et huic non credidimus. Quid facimus? sanguinis fontes vestium fimbriis exciecit, et huic non credidimus. Quid facimus? palaeatum in lecto jacentem triginta jam et octo annos quaequam alentem vitae suae morbum verbo erexit, et huic etiam non credidimus. Quid facimus? in mari eum ambulante, tanquam in solo, spectavimus, et voraciorum fluctuum impetus turbinesque indomitos solo gestu manus repressisse novimus, neque tamen huic credidimus. Sed dicebant, Quid facimus? non ut eos poniteret, sed ut malitiae parentem. Ipsorum regio mortuos viventes tanquam albas segetes et maturas, nullo labore ex se profundeat, et illi ingemiscabant. Num quae seminatis, Judaei, non metitis? num quis vestrum suscepto Domino laesus est? qua in re damno aliquo affecti gravati estis? in quo a Deo injuria affecti estis? cur invidia commoti a vita tuos arcetis? cur perennes melliflui fontis cauales

vultis confringere, ex quo qui biberint non sitient amplius? cur argros vestros necatis, dum eorum medicum vultis et medio tollere? Verum horum omnium causa est perniciosissima invidia. O invidia cordis mater, diaboli inventum, auctor mortis! o invidia, quae neque eos quibus invides, vivere vis, o eos qui te fovent, vehementius torques! o invidia diaboli contubernalis! o invidia hostis amicitiae, pacis inimica, caritatis adversaria, diaboli fetus, flos tenebrosus coloris, qui te possident, caedem Christi machinantur! Tu et Adamo jam a principio in paradiso invidisti, et dulci degustata voluptate acerbissima morti tradidisti: neque enim esset mors in mundo, nisi tu eam, invidia, peperisses. Testator id divinatorum librorum auctoritas his verbis: Deus mortem non fecit, nec latetur in perditione viciorum. Invidia autem diaboli mors introitit in orbem terrarum (Sap. 1. 15. et 2. 24). Tu et Cainum candida fraterni amoris veste spoliasti, et insidiosae cordis gladio armasti: tu eum occidere, et continuo miserum tremere docuisti. Tu in Pharaonis animo insidens recens genitos Hebraeorum infantes, quasi herbas arcescisti. Tu, o invidia, beneficio affecta, in eos qui beneficio te affecerunt, vehementius commoveris; ut Saül a Davide adjunctus, et a te correptus ad caedem ardentius ferebatur. A te agitati filii Jacob fornorum et splendidum Joseph in tenebrosam Aegyptum miserunt, et liberum tanquam servum vendiderunt: ita neque insomnia teruerunt eos: divina enim visio indicabat figuram eum esse Christi; ab undecim quippe stellis in visione adorabatur; postquam et proditor Judas invidia impulsus laqueo vitam finivit. Nos autem mortis parentem fugientes invidiam, surgentes, Deum, quem in Trinitate adoramus, celeberrime laudibus, quoniam ipsi convenit potestas, honor, gloria et magnificentia, nunc et semper, et in saecula saeculorum. Amen.

¹ Savil. in marg. conjicit.... *confringere, ut sitientes non bibant.*

IN PARABOLAM DECEM VIRGINUM, ET DE ELEMOSYNA (Matth. 25. 1) (a).

In sancta et magna feria tertia.

1. Cum fragilem et caducam vitam nostrae conditionem perpendo, ac nutantem vertentis anni circulum, multisque obnoxiam molestis hominum conversationem, et humanos casus, fugax aevum, negotiorum umbram, fluxam gloriam, fragilitatem potestatis, prosperitatis imaginem, et somnium divitiarum: cum deinde considero diem illum extremum, et inevitabilem illam consummationis celeritatem, reddendae rationis tempus, et nullis flexibilem blanditiis Judicem, horrendamque judicii constitutionem; quomodo et caelis fulgurans advenit Index, quomodo commotae virtutes caelestes antecesserunt, quo pacto tremendus preparator thronus, caelum ut liber convolvitur, elementa metu dissoluta inflammantur, concutitur solum Judicis incessum excipiens, quam horrendum clamorem edunt tabe, aperientur monumenta, excutiantur sepulcra, exsiliunt et somno expergefacti mortui, pulvis in ictu oculi ad propriam dispositionem revertitur, quomodo ad sua recurrunt corpora animae, justi in occursum pergunt: quomodo sistit se sponsus media nocte, dignique habentur ingressu justis, quomodo negligentibus thalami sponsalis occultantur fores: cum haec omnia mente mea revolvi, beatas existimo prudentes illas virgines, quas nobis paulo ante Evangeliorum liber proposuit; quoniam et cum infirmitate sonni depugnarunt, et cum nutabilem temporis praeteritatis conditionem animadvertissent, divinam immortalisq. vitam ac fugax aevum perpendentes, horam adventus observarunt, animumque suum timore occursum incorruptibilis sponsi excitarunt, quodque cum nocturnas tenebras

(a). Collata est cum tribus Codicibus negis.

explorassent, accuratam lucernarum curam gesserint. Nihil autem vetat quominus ipsa etiam divina verba percurramus. *Simile factum est, inquit, regnum caelorum decem virginibus, quae cum accepissent lampadas suas, exierunt obviam sponso (Matth. 25. 1).* Sed quando, quae, exierunt? num forte cum praestitutus vitae dies illas comprehendit? cum mandatum advenit, cum sententia mortis allatae, cum urgentes angeli missi sunt, tunc exierunt obviam sponso? Nequaquam. Sed quando tandem exierunt? Quando distractionibus secularibus nutientem remisertunt, quando per arctam et angustam viam incedere statuerunt, quando voluntariam adamarunt duram educationem, quando se nuptiarum legibus non abstraxerunt, cum voluptates vitae neglexerunt, cum optatam partem incorruptionis elegerunt, cum verae laetitiae mores adamarunt, cum peccati sordes detestatae sunt, cum temperantiae fœdus inierunt, cum sancti Sponsi amore arserunt, cum regni pulchritudinem desiderarunt, cum omnem curam vitae secularis abiecerunt: tunc exierunt obviam sponso. *Erant autem, inquit, quinque prudentes, et quinque stultae (Ibid. v. 3).* Unde dignoscuntur prudentes? Ex eo nimirum, quod elemosynam cum continentia conularunt, beneficentia virginitatem ornarunt, intellexerunt fidem sine operibus mortuam esse, cessaverunt non sufficere rem unam laudabunt ad salutem; neque enim una ala sese aquila in altum tollit. Recordatae sunt illius Sponsi vocis dicentes, *Miserere cordiam volo, non sacrificium (Osee 6. 6);* et rursus, *Supor iudicium misericordia exultat (Jac. 2. 13).* Haec secum recto perpendentes impleverunt vasa sua oleo. Quenam autem vasa? Nimirum Luce laboran-

πειτα *. Οὐδὲ τούτῳ οὐκ ἤκουσας. ἔτι ἄθρον καὶ δι-
 κων οὐκ ἀποκετεῖς; Οὐκ ἤκουσέ σοι τὰ ἀρχαία τῶν
 κροστην ἀίματα; Καὶ γὰρ μέτρι τοῦ νῦν κράτους
 πρὸς τὸν Θεόν, τὴν παρ' αὐτοῦ ἐκδοκίαν ἐκδέχουσα.
 Ἄλλ' ἀκμήν ἐκείνου; τίς ἀμαρτία προσέβη, ἀθρον
 καὶ δικαίον αἶμα κατακρίνει, καὶ λέγει, *Τὴν ποιήσω-
 μεν*; ἢ γνώσει ἀνώμοτον, καὶ βουλήν ἀβουλίας μεμε-
 τωμένον. Ὁ τετραήμερος αὐτῶν ἀνεύθυνος τὰ θεσμὰ
 τῶν ἀμαρτημάτων διεβήγγιστον· χάριτον πρὸς θεολο-
 γίαν καὶ αὐτὸ ὠπλιζόντων. Ἄνθ' ὧν ἔδει τὸ ἔργον μετα-
 στρέφοντας εἰπεῖν, *Τὴν ποιήσωμεν*, οἱ ἅγιον ἐνυβρί-
 σαμεν, οἱ εἰς τὸν Θεοῦ παιδῶν οὐκ ἐπιστεύσαμεν; *Τὴν
 ποιήσωμεν*; λεπτῶν γαλαζώματα δικῆν πλοῖον τῆ λόγῃ
 ἀπέβη, καὶ τούτῳ οὐκ ἐπιστεύσαμεν. *Τὴν ποιήσωμεν*;
 τυρλοῖς ἐκ γενετῆς ὑπ' αὐτοῦ ὀμματωθέντας ἔγνωμεν,
 καὶ τούτῳ οὐκ ἐπιστεύσαμεν. *Τὴν ποιήσωμεν*; ἐκ πέντε
 ἄρτων πέντε γιλλιάδας εἰς κόρον ἐν ἐρήμῳ ὑπ' αὐτοῦ
 διεσπαρθέντας ἔγνωμεν, καὶ τούτῳ οὐκ ἐπιστεύσαμεν.
Τὴν ποιήσωμεν; πηγᾶς αἰμάτων κρασιόεις ἱματίων
 ἔξεραν, καὶ τούτῳ οὐκ ἐπιστεύσαμεν. *Τὴν ποιήσωμεν*;
 παραλυτικὸν ἐπὶ κλίβῳ βεβημένον, ἐν τράκοντα καὶ
 ἑξήκοντα ὅτεσι συγγρονον τῆς αὐτοῦ ζωῆς τὴν νόσον ἔχοντα,
 βήματι ἐξήγειρε, καὶ τούτῳ οὐκ ἐπιστεύσαμεν. *Τὴν ποιή-
 σωμεν*; ἐπὶ θαλάττῃ αὐτὸν περιπατόντα, καθάπερ
 ἐπὶ ἐδάφους, ἰθαασάμεθα, καὶ τὸν παλιτρήσαν πνευ-
 μάτων βίαι καὶ παραγᾶς ἀνηκούστος νευμαὶ χειρὸς
 κατασηφάοντα ἔγνωμεν, καὶ τούτῳ οὐκ ἐπιστεύσαμεν.
 Ἄλλ' ἔλεγον, *Τὴν ποιήσωμεν*; οὐκ ἐν τῷ μετανοεῖν. Ἄλλ'
 ἐν τῷ κακοπραγεῖν. Ἡ χώρα αὐτῶν τούτων νεκρῶς ζῶν-
 τας, καθάπερ στάγας λευγεμονίας καὶ πεπειρώς, ἀπό-
 πους ἐβλάσπασα, χάριτον ἐστάνοντα. Μὴ δ' ἐσπείρατε,
 Ἰουδαῖοι, οὐκ ἐθελοῦσα; μὴ γὰρ τις ἕμῳ ὑποδείξας
 τὸν Κύριον ἐδαρύνθη; τί ζημιωθέντας ἐδαρύνθητε;
 τί ἐδικήθητε παρὰ τοῦ Θεοῦ; τί τοὺς νεκροὺς ζωῆς
 καλοῦτε ὑπὸ φθόνου ἐλαυνόμενοι; τί τοὺς ἀενάτους
 ἐκείτους τῆς μελιβρύτου πηγῆς διαλύσαι βούλεσθε, ἦν οἱ

πίοντες μὴ δοῦναι; ἢ; τί τοὺς ἀρήϊστους ὀμίον ἀπο-
 κτείνετε, τὸν ἱατρὸν αὐτῶν ἀναλασκίαν βουλόμενοι; Ἄλλ'
 τούτων πάντων αἰτιος ὁ κἀκίτος φθόνος. ἢ φθόνος, φέ-
 ρον γεννητὸν, διαβόλου εὐργμα, θανάτου ἀρχηγῆ; ὡ
 φθόνος, ὁ μήτε τοῦ ὑπὸ σοῦ μακαρινομένου ζῆν ἐβέ-
 λων, καὶ τοῦ ἔχοντός σε μετρίωνος καλοῶν ζῆν φθόνος,
 διαβόλου σύνουκας; ὡ φθόνος, φίλια; ἐχθρᾶ, εἰρήνης ἀντι-
 παλε, ἀγάπης ἀντίδικε, διαβόλου βιάστημα, σκοτεινό-
 χρονον ἄνθος; οἱ σε νερόμιον, χριστοκτόνον ἐργάζονται;
 σὺ δὲ τὸν Ἄδῃ ἐν παραβίῳ τοῦ ἀρχῆ; ἐδάσκανας, καὶ
 γλυκείας ἤδον; ἀπογευσάμενον πικροτάτων θανάτῳ
 παρέδωκας; θάνατος; [45] γὰρ οὐκ ἦν ἐν τῷ κόρῳ, εἰ
 μὴ σὺ αὐτὸν, φθόνος, ἐκχυσας. Καὶ μαρτυρεῖ μοι τὸ
 θεῖον λόγιον, λέγον Οὐκ ἐποίησεν ὁ Θεὸς θάνατον,
 οὐδὲ τέρατα ἐπ' ἀπαιλῆς ἑσώτων. Φθόνῳ δὲ δια-
 βόλου θάνατος εἰς τὸν κόρον ἐσώθη. Ἐς καὶ τὸν
 Καῖν τῆς φιλαδελφίας τὴν λευγίοντα σπολὴν ἀπέδωκε,
 καὶ τῆς θεολογίας τὴν μάχραν ὄψιασα, καὶ τούτων
 φουεῖν ἐβλάσασα, καὶ εὐθὺς τὸν ἄλλον τρέμειν ἐβλά-
 σασα. ε. Σὺ τῷ Φαθαῶ ἔνοικησας, τὸ ἀρτηνὴν βέρην τῶν
 Ἑβραίων δικῆν γλῶσσι ἀπεμάραντας. Ἐ, ὡ φθόνος, εὐερ-
 γετούμενος, πλείω κατὰ τὸν εὐεργετούμενον κινήσας ὡ-
 ὡς περὶ ὁ Σαοὺλ ὑπὸ τοῦ Δαυὶδ βοηθούμενος, καὶ ὑπὸ
 σοῦ ἐνεργουόμενος, μείζωνος πρὸς τὸν φθόνον ὠπλιζέτο.
 Ἐ ἐσχηγέτας ὁ υἱὸς τοῦ Ἰακώβ, τὸν περιχαλλῆ καὶ
 λαμπρὸν Ἰωσῆφ ἐτὴν σκοτεινότητα Ἀγύπτου ἐκπε-
 τον, καὶ τὸν ἑαυτοῦ ὡς τοῦτον ἐπίπρασον· καὶ οὕτως
 καὶ ἐνύπνια αὐτοῦ ἐφῆθησε· θεῖον γὰρ ἔργον ἐμῆνυσέ
 Χριστοῦ εἰκόνα αὐτὸν ὑπάγειν· ὡς γὰρ ἔνδεκα ἑστέ-
 ρων ἐν ὀράματι προσκεκρίτετο· ἐπειθεῖ καὶ ὁ πρόθετος
 Ἰούδας τὸν φθόνον κινούμενος, ἀπήγγασα. Ἡμεῖς δὲ φ-
 γόντες τὸν τοῦ θανάτου γεννητὸρα φθόνον, ἀναστάντες
 τῷ ἐν Τριβίβι προσκονομένῳ Θεῷ δοξάζομεν· καὶ αὐτῷ
 πρέπει τὸ κράτος, ἡ τιμὴ, καὶ ἡ δόξα, καὶ ἡ μεγαλο-
 πρέπεια, νῦν καὶ δεῖ, καὶ εἰ; τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.
 Ἀμήν.

* Savil. in marg. φρονηστικῆται. b Savil. in marg. βου-
 λούσθε, ἴνα οἱ ἀφῶντες μὴ πίσω.

* Alii ἐπιτάξας. d Sic legendum putant Savil. et Fronto
 κινεῖς καὶ κινήσει πέφυκας.

Εἰς τὴν παραβολὴν τῶν δέκα παρθένων, καὶ περὶ ἐλεημοσύνης.

Τῇ ἀγίᾳ καὶ μεγάλῃ γ'.

α'. Ὅταν τὸ ἐδαπάνητον τῆς ζωῆς ἔνοησας, καὶ τοῦ
 ἐναυτοῦ τὸν ἐπινοῦσας * κύκλον, καὶ τὴν πολυκύκλον
 τῶν ἀνθρώπων διαγωγήν, καὶ τὰς βιωτικὰς περιστά-
 σεις, τὸ τε παρατρέχον τὸ παρόντος αἰῶνος, καὶ τὴν
 οὐκ ἐν τῷ παρατρέχοντι, τῆς δόξης ἐν τῷ πρόσκαιρον, τῆς
 δουλευταίας τοῦ εὐδαίμοντος ἢ, τῆς εὐμερίας τὴν φαντα-
 σίαν, καὶ τοῦ πλοῦτου τὸ θῆρ' ἐστὶ σποκῆσθον τὴν τοῦ
 τέλειος ἡμέραν, καὶ τῆς συντελείας; ἐκίνο τὸ ἀπαρῆν-
 τον τάχος, τὸν τε τοῦ λογοθέτου καιρὸν, καὶ τὸν ἀκολά-
 κητον δικαστῆν, καὶ τὴν γέμονσαν φρίκας κατάστασιν,
 πῶς ἀστράπτων ὁ κρητὴς παραγίνεται εἰς ὀράνωον, πῶς
 ταρπτόμενος αἰ δυνάμεις προτρέχουσι; πῶς ὁ φοβερὸς
 ἐτοιμάζεται θρόνος, πῶς ὁ οὐρανὸς ὡ; βιβλῖον εἰλοσε-
 ται, πῶς καινοῦνται τὰ στοιχεῖα τῶ φθόνου ἡμίμα, πῶς
 κλονεῖται τὸ ἔσθρος προσεβήμενον τὴν τοῦ κρητοῦ ἐπί-
 βασιν, πῶς φοβερὸς ἀλαλάσσει εὐ σάλπιγγας, πῶς ἀνο-
 κῆται τὰ μνήματα, πῶς ἐκινῶσονται τάφοι, πῶς ὡ;
 εἰς ὕπνου ἀποπηδῶσιν οἱ νεκροί, πῶς ὁ χόος ὡς ἐν ριπῇ
 ὀφθαλμοῦ πρὸς τὴν οὐκίαν ἐπανεργεταί τάξιν, πῶς πα-
 λινδρομῶσιν αἱ ψυχὰ πρὸς τὰ σώματα, πῶς εἰς ἀπάν-
 τησιν οἱ δικαιοὶ τρέχουσι, πῶς ἐπιστάται ὁ νυμφίος
 μεσουκτινῆ, πῶς ἀέτωσιν τῆς εἰσόδου οἱ δικαιοί, πῶς
 τοὶς βράβυμοις ἀποκρίματαί τῆ θύρα τοῦ νυμφίου; ὅταν
 ταῦτα πάντα ἐν τῇ ψυχῇ μου μερινήσω, μακαρίζω τὰς
 φρονίμους ἐκείνας παρθένους, ὅς ἦσαν ἄρτιος ἢ τῶν
 ἠσυχάωντων παρήγαγε βίβλος, οἱ πρὸς τοῦ ὕπνου κατ-
 ῆρωγιαντοῦ τοῦ πάθους, οἱ τὸ εὐδίστηον καὶ ἐμπάσις
 τῆς ἐπιχρόου ζωῆς βδελυζόμενοι, τῆς ἀκρίτου καὶ
 θέλας ζωῆς ἀέλιος ἐφρόνησαν, οἱ τὸ ἀπαρῆντον τοῦ
 χρόνου σπασθῶσαι, τὴν ὥραν τῆς παρουσίας ἐτήρησαν,
 καὶ τῆς ἐκπετασίας ἐκίνοῦ τοῦ ἀφάστου νυμφίου τὸν
 φθόνον ἐνεθυμήθησαν, καὶ τὸ νυκτερινὸν δοκιμάσασαι

σκότος, ἀκριβῶς τῶν λαμπάδων ἐφρόνησαν. Οὐδὲν δὲ
 κωλύει τὰς δέκα τῆς θέλας τοῦ Εὐαγγελίου διεξελθεῖν
 συλλαβὰς. Ἠμοιώθη γὰρ, φησὶν, ἡ βασιλεία τῶν οὐ-
 ρανῶν δέκα παρθένοις, αἰτινες λαδοῦσιν τὰς λαμπά-
 δας αὐτῶν, δέξιντο εἰς ἀπάντην [48] τοῦ νυμφίου. Πότε
 ἐξήλθον; ἀρα μὴ δε κατάλειπον αὐτὰς τῆς ζωῆς
 τὸ ἐμπρόθετον; δε ἐφῆσας τὸ πρόσταγμα; δε ἐπίτηθ
 τοῦ θανάτου ἢ ἀπόρασις; δε ἀπεσάλλησαν οἱ κατα-
 σπείγοντες τοῦ τέλειος ἔγγυλοι, τότε ἐξήλθον εἰς ἀπάν-
 τησιν τοῦ νυμφίου; Οὐδαμῶς. Ἄλλὰ πότε ἐξήλθον; Ὅτε
 τοὶς βιωτικῶς περισπαστοῖ; ἀπέταξαν; δε τὴν στε-
 νὴν καὶ τεθιμμένην ὀδὸν βαδίζοντες προέλοντο, ὅτε τὴν
 ἐκούσιν σκληραγωγιαν ἠγάπησαν, δε τοὶς γάμοι οὐκ
 ἐπατάγησαν νόμοι, δε τὸν τὸν πλοῦ ἡδονῶν κατατρέφ-
 ῶνσαν, δε τὴν ἀγάθην μερίδα τῆς ἀφρασίας ἐξέλε-
 ξαντο ὡ, δε τῆ ἐφροσύνης τὸν τρόπον ἠγάπησαν, δε
 τὴν τῆς ἀμαρτίας ἰβδελύξαντο ῥύπον, δε τὰ τῆς σωφρο-
 νίας συνέβητον, δε τὸ καθαρὸν νυμφίον ἠράθησαν,
 δε τὸ τῆς βασιλείας ἐπεθύμησαν κάλλος, δε πῶσαν
 βιωτικὴν ἀπελούσαν φροντίδα, τότε ἐξήλθον εἰς ἀπάν-
 τησιν τοῦ νυμφίου. Ἦσαν δὲ, φησὶν, αἱ πέντε φρονί-
 μοι, καὶ αἱ πέντε μωροί. καὶ οἱ τὸν φρονίμων τὸ
 γινώσκον; Ἄντι συνήσαν τῆ σωφροσύνης τὴν ἐλεημοσύ-
 νην, ἐκώσμησαν τὴν παρθένοιαν τῆ εὐπορίαν ε, ἔγνωσαν
 δε ἡ πίστις χωρὶς τῶν ἔργων νεκρὰ ἐστί, ἰδοκίμασαν
 δε τὸ ἐν οὐκ ἐπαρκεῖ πρὸς σωτηρίαν καθόρθωμα· ἐνὶ γὰρ
 πτωρ ἀπὸς εἰς ὕψος οὐκ ἐκινεῖται; Ἐμνημόνευσαν
 τῆς τοῦ νυμφίου φωνῆς τῆς λεγομένης. Ἐλεος ἔθελο,
 καὶ οὐ θυλίαν· καὶ πάλιν, οἱ κατακαυγῆσαι ἄλλοι
 κρῖσως. Ταῦτα καλῶς βουλομένηται, ἐτήρησαν τὰ
 ἀγγεῖα αὐτῶν λέγοντες. Ποῖα ἀρα ἀγγεῖα; τὰ τῶν πει-
 νυμένων κοιλίας. Μείστας γὰρ τοῦ πνευματικῶ γάμου
 σὺ πτωχῶς ἐπορεύσαντο, ἐκούσασαν μεθ' αὐτῶν τὸν
 οἰκτιρῶν τὰ ἐφῶκα οἱ πεινῶντες ἐπρόφρονον, καὶ αἱ
 λαμπάδες ἐκαυρῶνοντο· οἱ πτωχοὶ ἠγύχασαν, καὶ ὁ

* Duo mss. τὸν ἱκκῆτων. b Το εὐκατάλιον tres mss.
 * Sic omnes mss. Editi vero ἀλαλάστων.

* Alii ἔβαντο. c Unus est παρθένῃ τὴν εὐπορίαν.

νομίζωι ἐτέρπετο ἢ ἐλαημοσύνη ἐσπίρειτο, καὶ ὁ προσδοκώμενος μισθὸς ἤντετριπέτο. Καὶ αἱ φρόνιμοι τὰ τοῦ θαυτοῦ ἐβόων· *Ἐποιδόσθημεν, καὶ οὐκ ἐπαράδοθημεν*· αἱ δὲ μωροὶ τὰς λαμπράδας κρατούσαι· χωρὶς ἐλαίου πόρρωθεν ἀπὸ τοῦ νομίου ἐδίλκοντο. Πῶς εἶχοντο ἐν καταπόματι· πῶς τὴν μὲν ἀνάγκην ἐκτίησαν, τὴν δὲ φιλανθρωπίαν ἀπόσαντο· πῶς ἀπέβαιον μὲν τῷ σώματι περιεποικίζοντο, συμπάθειαν δὲ περὶ τοῦς δεομένους οὐκ ἐπέδειξαντο· πῶς τὴν μὲν σωφροσύνην ἠγάπησαν, τὴν δὲ φιλοξενίαν ἀπεστέρησαν· Τί οὖν τὸ πάρας· *Χρονίζοντες τοῦτο τῷ νομίου, φησὶν, ἐνύστασαν καίτοι, καὶ ἐκάθευον*. Ἄλλ' αἱ μὲν προσποθέμεναι τὸ εἶλαιον, εἶχον τὸ ἀσφαλές, ὅτι αἱ λαμπάδες αὐτῶν οὐ σβεσθήσονται· αἱ δὲ μωροὶ τὴν τῆς ἀνάγκης καιρὸν ἐξεβόηοντο. Τί οὖν συντόμος οὐ λέγω· Ἐπίστη ἡ ὥρα, ἐβρασαν ὁ καιρὸς, οἱ κτύποι καθήρξαντο, ἤγοντο αἱ σάλπιγγες, ἐθούοντο τὰ στοιχεῖα, ὁ ἀνὴρ ἔχουσι, ἐκλήθη ὁ οὐρανὸς ἑ. Ἐτρεπε τὸ στερῆμα, ἀσπίρες ἐλύοντο, ἐπαράδοντο αἱ δυνάμεις, προτρέχον ἀγγέλοι, ἀτραπαὶ προεβάδοντο, μέγαν εἶχεν ἡ κτίσις τὸν θόρυβον. Οὐ γὰρ ἐν ἡμέρᾳ, ἀλλ' ἐν μεσονυκτίῳ ὁ δικαστὴς παραγίνεται. Εἶτα τί· Γίνεται κραυγὴ καλοῦσα πρὸς τὴν ἀπάντην· *Ἰδοὺ ὁ νομὶός ἐρχεται, ἐξέλθετε εἰς ἀπάντησιν αὐτοῦ*. Τί οὖν τὸ γινόμενον· Ἐξάντησαν πᾶσαι αἱ παρθέναι, ἀπεινάξαντο τὸν ὕπνον, ἐπελάθοντο τὸν λαμπάδων· ἀλλ' αἱ μὲν ἐκαίοντο, αἱ δὲ οὐκ ἐβραϊνον. Αἱ τῶν φρονιμῶν τῶν ἐλαίου τῆς εὐπορίας ἠρδούοντο, αἱ δὲ τῶν μωρῶν ἀπέσθενοντο. Ὅντως ἐλαίονος ἦν τὸ πρῆγμα. Ἄρευκτος ἐκύκλωσεν ἀνάγκη τὰ γύναια· οὐκ εἶχεν ἢ ἀποχύια ἀφορμὴν παρακλήσεως. Τότε οὖν προσελθοῦσαι ταῖς φρονιμοῖς· ἐπέζητον, ὅπως λαβεῖν οὐκ ἠδύναντο. Δότε γὰρ ἡμῖν ἐκ τοῦ ἐλαίου ὕμῶν, δεῖ αἱ λαμπάδες ἡμῶν σβῆναι. Ἐβει οὖν πάλαι αὐτὰς μιμησάσθαι, καὶ μὴ νῦν ἰκετεύειν· ἔδει γὰρ παρὰ τῶν παλούντων ἀγοράσαι τὸ εἶλαιον. Δότε ὅμιος ἔλασιον, φασὶν. [47] ἡμῖν. Μήτην παρακαλεῖτε τὰς φρονιμοῖς, ὅς ῥάθυμοι· ἔρπασε λυθῆναι τῆς ζωῆς ἡ πανήγυρις, παρήλθε τοῦ βίου τὸ θέατρον· οὐκ ἔστι νῦν συναλλαγμάτων καιρὸς· νῦν ἡ τῶν ἔργων ἐπιζητεῖται ἐπιβεβίησι. Ἐβει προθεωρεῖν τὸν κίνδυνον τοῦ παρόντος αἰῶνος· ἔδει ταύτης προνοίας τῆς ἀπαντήσεως· ἔδει ἐνθυμηθῆναι, ὅτι αἱ λαμπάδες· χωρὶς ἐλαίου φωτίζουσι οὐ δύναται. Λέγετε, Δότε ἡμῖν ἐκ τοῦ ἐλαίου ὕμῶν. Ὀφείδε ἀλλοτρίους ἐγκάλωπίζεσθαι ἔργου· Ἐκαστος θερίζει ὅπου ἐσπείρει. Ἐδοτε ὅμιος ἡμῖν ἐλασιον. Ἐ τὸν παρὰ αὐτὰς αἱ φρόνιμοι· *Μή ποτε οὐκ ἀρκέση ἡμῖν καὶ ὕμῖν κορυεσθε δὲ μῆλλον πρὸς τοὺς παλούντας, καὶ ἀγοράσατε*. Ἐτι κἂν μικρὰ τῆς ὑπολείπειται ὥρα, ῥάματα, κάματα· ὅπως ἐπέστηκεν ὁ νομῖός· σπεύσατε πρὸ τοῦ κλεισθῆναι τὰς θύρας, πρὸς τοὺς παλούντας ἀπέβητε. Καὶ τίνες, ὁ φρόνιμοι, οἱ παλούντες· εἶπατε· ἀνοῦσι γὰρ αὐτὰ μὴ κτησάμεναι συναλλαγμάτων τοιούτου συνθήκαιν. Τίνες οἱ παλούντες· Οἱ ταῖς θύραις τῶν ἐκκλησιῶν παρακαθημένοι πένητες, αἱ λογικαὶ χεῖλίδες, αἱ τῶν ψυχῶν εὐαγγελιζόμεναι λογικῶν ἔαρ, οἱ αἰδέσιμοι πρὸς τὸν δεσπότην μοῖται, οἱ ἀτήνητοι ῥήτορες ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς διαγνώσεως. Ἀπερχομένων δὲ αὐτῶν ἀγοράσαι τὸ εἶλαιον, ἦλθεν ὁ νομῖός, καὶ ἐκλείσθησαν αἱ θύραι. Ὡς τῆς ἐπιβλαβῆς ῥαθυμίας· ὡς τῆς ἀεραπέτου δούνης· ὡς τῆς ἀπαρμυλῆτου ἡμίας· ὡς πένθους ἀπαρὰ κλήτου. Ἀπερχομένων δὲ αὐτῶν ἀγοράσαι, ἦλθεν ὁ νομῖός. Ἦλθεν ἡ προσδοκώμενη χαρὰ, ἦλθε τὸν δικαίων τὸ καύχημα, ἦλθε μεσονυκτίῳ τὸ φῶς. Ἀπήνησαν αἱ φρόνιμοι, συνεισηλθον τῷ νομίῳ, καὶ ἐκλείσθησαν αἱ θύραι.

β. Ἐφρίτω, τὸ γενόμενον ἐνθυμούμενος· τρέμων, τὸ συμβῆναι τοῖς γυναικοῖς ἀστόχημα διηγουόμενος. Τὴν πασθὰ τὴν φοβερὰν ἰδεῖν ἐπεθύμουν· δι' αὐτὴν γὰρ τοῦ τοῦ κόσμου τερπνοῦς ἀπετάξαντο, τρυφῆς κατεφρόνησαν,

* Οὐλδὰμ ὁ ἀπείρητοτοῦτο (αἱ. ἰσοκρίτου), ἐλόντιο οὐρανός.

ὄξῃ· ὑπερίβον, ὄξος σκληρὸς ἐβλάξαντο, παθῶν κατακράτησαν, ἠδονῶν κατηγωνίσαντο· καὶ ἐπεὶ εἶλαιον οὐκ εἶχον, εὐρον ἀπαράκτου τῆς βασιλείας τὸ κλειθρὸν. Ἐβλοῦσαι γὰρ ἐκρουον, λέγουσιν· Κύριε, Κύριε, ἀνοῦσον ἡμῖν· Ἐνόθεν τοῦ Κρατοῦ πεφοβῶς κεκραγότες· Ἄμην, ἀμην λέγω ὑμῖν, οὐκ οἶδα ὅμας. Ὡς τῆς ἐσχάτης ἀποφάσεως· κἂν οὐτε δι' ἀγγέλου, ἀλλὰ δι' ἑαυτοῦ τὴν ὀδυνηρὰν ἀπόκρισιν ἐδώκεν· ἵνα τῆς φωτὸς ἀκούσασαι, καὶ τὸ πρόσωπον ἰδεῖν ἡθύνανται, μείζονα τὴν βράσανον ὑπομείνωσιν. Ἄμην λέγω ὑμῖν, οὐκ οἶδα ὅμας. Οὐκ οἶδας ἡμᾶς, λέσποτα· ἐκ μητρας ἐπὶ ἐκ ἐπεβρόφημεν, ἠκολούθησαμεν ὅπως σου ἐκ νεότητος ἡμῶν, τὴν ἀγνείαν διεφύλαξμεν, ὅπως ἔπλασας ἡμῖν μέλα, ἀφάρτων διετήρησαμεν, οὐ προυδέμας τὸν μὴ τοῦς πάθει, στεφάνους παρὰ τῆς τῆς δεξιᾶς προειδοχθεσμεν ἐβλάσαν· καὶ νῦν τὰς θύρας ἐπέκλεισας, καὶ λέγεις, Ἐ οὐκ οἶδα ὅμας· ἢ Ναὶ, ὅντως οὐκ οἶδα ὅμας. Αἰὰ τί, ὦ λέσποτα· ἢ Δεσπότης· Αἰὰ τί· Ἐπειδὴ ἐπειράσα, καὶ οὐκ ἐδοκᾶται μοι γαστήρ· ἐδύγησα, καὶ οὐκ ἐκοτίσατέ μοι· ἔξενος ἤμην, καὶ οὐ συνηγῆσθε μοι· γομῶς, καὶ οὐ περιεβάλλετέ μοι· ἀσθενης καὶ ἐν συνλαχῇ, καὶ οὐκ ἤλθετε πρὸς με. Ἐγγράμους διεσκέλημην ὕμῖν, λέγοντες· Ἐφ' ὅσον οὐκ ἐκοίσησθε ἐν τούτων τῶν ἀδελφῶν μου τῶν ἐλαγιζομένων καὶ μικρῶν, οὐδὲ ἐμοὶ ἐκοίσησθε. Αἱ δὲ εἶπον· Μήτην οὖν, λέσποτα, τὸν πόνον καὶ τὴν ταλαιπωρίαν τῆς σαρκὸς ὑπεμείνωσιν· μάτην ἀγρυπνίας καὶ νηστείας ἐλατὰς κατετήξαμεν· μάτην τὸν οὐράνον νομῖον μέχρι τέλους ποθήσασαι, τὴν παρθέναι ἀτρύτων διεφύλαξμεν· Ναὶ, φησὶ, παρθέναι μὲν ἔστε, ἀλλὰ προκας οὐκ ἔχετε· παρθέναι μὲν, ἀλλὰ νομῖον οὐ περιέκισθε κόσμον· τὴν τῆς σαρκὸς ἡσυχαστέ ἀγνείαν, ἀλλὰ ἀπαρμυλῆται τὴν ἀγνείαν ἐτρέψατε· ἀμύλωνον ὄμιον τὸ σῶμα, ἀλλ' ὁ τρόπος· ἀελεῖς, οὐ φύσεως, ἀλλ' ἀπαρμυλῆται. Ὁ ἐμός ἐστι [48] νομῖον κτησόμενος τῆς εὐπορίας τὸ εἶλαιον. Αἰ τίνες τὰς ἐμοὶ νομυεόμενας καταήλητον τὸν κόσμον περιεκίσεισθε καὶ τρόπον. Οὐ δύναμαι τοῖς ἐμοῖς θαλάμους μαχομένην νομῖον λαβεῖν· οὐκ εἰσάγω πλέμον εἰς πασθὰς εἰρηγικάς. Λοιπὸν ἀπέβητε ἀπ' ἐμοῦ, μὴ μου μήτην ταῖς θύραις ἐνοχλεῖτε· τῶν ἐλαμῶνων ἐστὶν οἰκητήριον ἢ ἐμὴ βασιλεία. Ἐκείνος ἐμοὶ εὐκόλως συνεισεργήσων, ὁ τὴν ἐμὴν μιμησόμενος περὶ τοὺς πτωγῶν εισεργήσων, ὁ τὴν ἐμὴν μιμησόμενος περὶ τοὺς δεομένους εὐστόλαγγαν, ὁ πτωγέουσι τῶν πνεύματι, ὁ τοὺς δεομένους τὴν ἀκοήν ὑποκλίνων. ὁ τὰ τοῦ πλῆθον οικειώμενος πάθη, ὁ εὐκρύσας ἐπὶ συμφορῆς ἀλλοτρίαις, ὁ ἐμπλήσας ἀγαθῶν τὴν ψυχὴν τὸν πτωγῶν, ὁ ἐν γυναικῶν διαθερμῶν· τοὺς ὤμους β, ὁ μὴ παρακούσας τῆς φωτὸς τοῦ νοσοῦντος, ὁ δανείσας ἀλιγοφύγῳ παρακλήσεως λόγον, ὁ τὸν ζῆλον ὑπὸ τὴν ἐτήνην δεξιάμενος, ὁ τῷ σπύγγῳ τῆς συμπαιθείας τῶν χερῶν ἀποσμήξας τὸ δάκρυον, ὁ ἐλαφροῦσιν τῆς προστασίης τῆς ὀφθαλμῶν τὸ βάρος. Ταῦτα εἰδότες, ἀδελφοί, ὑπὸ τῆς γλώσσης θαυμάσεται, ἀλλὰ τοὺς ἔργους μιμησάσθε. Σφραγίς γὰρ γλώσσης ἡ χειρ, καὶ ταῦτῶν ἠερμυνοῦσι τῆς δεξιᾶς ἢ ἐπιδοῦσα, ἱελοῦσα τὰ ῥήματα. Τὴν φιλοπρωτίαν περὶ πολλοῦ ποιούμεθα, σκορπίζουσι τοῖς πένθι τοὺς ὀδολοῖς ἡ φεικόμεθα, παρακλῶν· τῶν δεσποτικῶν φωνῶν ἐπακούσωμεν τοῦ φόβου μαθόντες τὴν πείραν ἐκκλιώμεν ἑαυτῶν δὲ τῶν πένθιτων φρονιτωμένων. Αἱ γὰρ παρθέναι φιλανθρωπίαν μὴ τιμῆσασαι, τοῦ νομῖονος ἐκβάλλονται. Πολλοὶ τῶν ἀμαρτωλοῦς ἐλατὰς περιλείπεται ἀπαρμυλῆται ὕβρισται· Ταῦτα πρὸς τὸ πλῆθος λέγων, τῶν ῥαθυμότερων τὸ συνειδοῖς ἀπαρλίζομαι, βιάπτων οὐδὲν τοὺς εὐγνώμονας, ἀλλὰ καὶ θερμοτέρους πρὸς τὴν εὐσέβειαν ἐργαζόμενος. Οὐκ οὖν σκρότητον, ἀδελφε, ἐως εἰ συνέσθηκε ἡ τοῦ βίου πανήγυρις. Τὰ τῆς ἀπολογίας παραμάτασται· πρὸ τοῦ τεθῶναι οἱ θρόνοι, θῆρον ἐπίδειξαι· φθάσον τῷ νομῖῳ τὴν παρουσίαν· δράμα τῆς ἀμαρτίας δέξτερον· πρὸλαβε τὴν ἐμπρόθεσον διαγνώσιν·

ἢ Αἰὶε διαθερμῶν τὸ σῶμα.

tium ventres. Spiritualium nuptiarum conciliatores sibi pauperes asciverunt, compararunt sibi miserationum viaticum: fame laborantes nectribantur, et lampades illuminabantur; mendici gratias agebant, et sponsus delectabatur; eleemosyna spargebatur, et quæ expectabatur merces præparabatur. Prodentem verba illa Davidis pronuntiabat: *Paratus sum et non sum turbatus (Psal. 118. 60)*: fatuae vero gestantes lampades sine oleo longe a sponso conspiciantur. Quomodo uni adhaerebant officio? quomodo castitatem quidem sibi comparaverant, humanitatem autem repudiaverant? corpori quidem sui immunitatem a passionibus conciliaverant, commiserationem autem erga egenos non præ se tulerant? qui factum est, ut temperantiam quidem dilexerint, hospitalitatem autem aversatae fuerint? Quis tandem igitur finis fuit? *Moram autem faciente sponso, inquit, dormitaverunt omnes et dormierunt (Math. 25. 5)*. Verum ea: quidem, quæ oleum præparaverant, securæ erant, nunquam extinctum iri lampades suas: fatuæ autem ad id tempus differabant, quod necessum esset id habere. Cur igitur non comprehendo brevi? Venit hora, tempus adfuit, sonitus audiri cœperunt, resonabant tulæ, concutebantur elementa, aer agitabatur, cælum inclinabatur, firmamentum tremebat, stellæ solvebantur, perturbabantur virtutes, præcurrebant angeli, fulgura antecedeabant, ingenti tumultu concitabantur creature. Non enim lucente die, sed noctis medio Iudex advenit. Quid deinde? Fit clamor ad occursum vocans, *Ecce sponsus venit, exite obviam ei (Ibid. v. 6)*. Quid ergo accidit? Surrexerunt omnes virginæ, excusserunt somnum, arripuerunt lampades; sed aliæ quidem ardebant, aliæ vero minime apparebant. Ad prudentium quidem lampades honorum operum oleo irrigabantur: fatuarum vero, extinguiebantur. Res erat plane miserata digna. Inevitabilis quedam necessitas mulierculas illas obscuras tenebat; non erat relictus illa calamitate consolationi locus. Tum enim ad prudentes conversæ, quod accipere non poterant, petebant. *Date nobis de oleo vestro, inquit, quia lampades nostræ extinguuntur (Ibid. v. 8)*. Oportuit igitur olim eas imitari, non autem jam obtestari: nam ab iis, qui vendunt, oleum emendum fuit. *Date vos, inquit, nobis oleum*. Frustra prudentes obsecratis, o pigre: jam dimissus est vitæ conventus, jam theatrum vitæ præterit; non est jam tempus contrahendarum pactionum; nunc exigitur operum exhibitio. Prævidisse periculum sæculi huius, occursum curam gessisse oportuit: cogitandum fuit sine oleo lampades illuminare non posse. Dicitis, *Date nobis de oleo vestro*. Nemo alienis operibus exornatur; unusquisque ea, quæ severit, melit. *Date vos nobis oleum*. Quid ergo prudentes responderunt? *Ne forte non sufficiat nobis et vobis, ite potius ad vendentes, et emite (Ibid. v. 9)*. Adhuc etiam, quamvis perexigua quadam reliqua sit hora, currite, elaborate; nondum advenit sponsus; propterea antequam occulantur fores; ad vendentes proficiscimini. Quinam autem, o prudentes, sunt illi vendentes? dicite: ignorant enim ipsæ, quæ nunquam huic commercio sunt assuefactæ. Quinam hi sunt vendentes? Qui ecclesiarum fores obsident pauperes, ratione præditi: hirundines, quæ rationabile animarum verè annuntiant, venerandæ apud Dominum mediatores, invicti in die iudicii oratores. *Dum autem irent illæ emere oleum, venit sponsus, et clausæ sunt januæ (Ibid. v. 10)*. O perniciosam negligentiam! o incurtabilem dolorem! o danum nullam consolatione mitigandum! o intolerabilem luctum! *Dum autem illæ irent emere, venit sponsus*. Venit expectatum gaudium, venit exultatio iustorum, media nocte venit lumen. Iverunt obviam prudentes, cum sponso ingressæ sunt, et clausæ sunt fores.

2. Horresco dum mihi in mentem venit, quod accidit; dum eum enarro casum, qui mulierculis evenit, totis artibus contremisco. Tremendum tha-

lamum intueri optabant: propter eum enim delicias mundi atque opant, voluptates neglexerant, gloriam desperaverant, vias duras custodierant, animi affectus superaverant, cum delectationibus decertarant: sed quoniam oleum non habebant, ocella regni claustra repererunt, omni spe introeundi subleata. Nam cum venissent, pulsabant, *Dicentes, Domine, Domine, aperi nobis*: Iudice ex interioribus audibus terribiliter inclamante: *Amen, amen dico vobis, nescio vos (Math. 25. 11. et 12)*. O supremam sententiam, licet non per angelum, sed per se ipse luculentum responsum dederit; ut cum vocem audirent, faciem autem videre non possent, multo amplius torquerentur. *Amen dico vobis, nescio vos*. Non nosti nos, Domine? in te projectæ sumus ex utero, sequutæ sumus te a juventute nostra, castitatem servavimus, quod nobis effinxisti corpus, incorruptum conservavimus, non subjecimus membra afflicibus, coronas a dextera tua suscipiendas expectabamus; et nunc fores occultis ac dicitis, *Nescio vos?* Etiam, vere nescio vos. Quid ita, Domine? Tum Dominus, *Quid ita? Quoniam esurivi, et non dedistis mihi manducare; sitiivi, et non potastis me; hospes eram, et non collegistis me; nudus, et non induistis me; infirmus et in carcere, et non venistis ad me (Ibid. 25. 42. 43)*. Scriptis verbis declaravi vobis, dicens: *Quatenus non fecistis uni ex his fratribus meis minimis et parvis, nec mihi fecistis (Ibid. v. 45)*. Illæ autem dixerunt: *Frustra ergo, Domine, laborem et afflictionem carnis sustinimus, frustra vigiliis et jejuniis nos ipsas confecimus, frustra celestem sponsum ad finem usque desiderantes, virginitatem illibatam conservavimus. Sane, inquit, virginis quidem estis, sed dotem non habetis; virginis estis, sed nuptialium mundo exornatæ non estis: carni castitatem exercuistis, sed inhumanitatem castitatem læxistis: incorruptum vestrum est corpus, sed mores inmisericordes; non naturæ, sed inhumanitatis. Meus thalamus est habitum bonorum operum oleum. Oportet ergo, cas quæ mæx sponse factæ sunt eis moribus exornari, qui mundo illi convenient. Non possum thalamis meis sponsum excipere quæ mecum pugnet: non introducam bellum in thoros peccatos. Discedite a me, ne frustra obstrepere foribus meis: misericordium est domicilium regnum meum. Ille mecum facile ingreditur, qui meam in pauperes misericordiam imitatus fuerit, qui spiritu pauper fuerit, qui indigentibus aures faciles præberit, qui proximorum malis non aliter percussus fuerit ac propriis, qui alienis calamitatibus illacrymatus fuerit, qui animum esurientis satiavit bonis, qui nudorum humeros calefecerit, qui agroti vocem aure surda non præterierit, qui pusillissimi consolationis sermonem fuerit mutuatus, qui peregrinum tecto exceperit, qui commiserationis spongia lacrymas viduarum absterserit, qui orphanorum conditionem gravem et miseram subsidio suo levavit. His admoniti, fratres, nolite lingua laudare, sed opere imitari: lingue siquidem sigillum e-t manus, canique dextere interpretatur largitio, quæ verba imitatur. Amorem in pauperes plurimi faciamus, dispergere nummos in pauperes, quæso, ne gravemur; Domini voces audiamus, metum experti experientiam declinemus, nostri curam per pauperes geramus. Etenim virginæ, quæ humanitatem non coluissent, a Sponso thalamo rejiciuntur. Quæ porro spes peccatoribus re'icta est, qui præ inhumanitate contumelias affecerunt? Hæc dum multitudini dico, negligentiorum conscientiam in toto pono, nulla in re benignus lædeus, sed eos, etiam ut ardentius in pietatem incumbant, iucitas. Disperge itaque, mi frater, quæquid dor: n' hujus vitæ mundicie; negotiare in iis, quæ tibi defensionem futura sint: antequam throni ponantur, luctum præ te fer: prævni Sponsi adventum: curre velocius quam peccatum; præoccupâ illam dijudicationem, quæ præstituto futura est tempore: cede Iudicem, ne tibi accidat ut tribunali nudus sistantis. Nunc pecunias distribue, ut tunc crimina dis-*

has : alioquin solus Judicem solum, ne coram omnibus condemnaret te : accipe mediatorem pauperem ad ejus favorem promerendum : per illum concilia tibi muneribus Judicem : illi soli tale crede secretum : veude per illum jus iure. Mendicus accipit , et Index remissionem subscribit : sine scripto suscipit , et manu scripta profert. *Qui enim miseretur pauperis , Dominus generat (Prov. 19. 17).* Id quod nunc in manum pauperis facis , hoc in Judicis dextera agnosces. Si ergo iudicium tibi contendemus , hic etiamnum iudicem per pauperes exorabimus. Et tum quoque , cum domi tue mortuus disponis inter cognatos et amicos tuos heredem , scribe animam tuam excedentem e visis : da illi quamvis exiguum necessitatis vaticium : sit in tabulis testamenti scriptum nomen Judicis : ne sit expertus mentionis pauperis charta. Conciliatricem gaudii , non locum dictam morti reddere : ne sine patronis horrendo te sisas foro : pascere ventres eorum , quorum linguæ apud Dominum tibi patrocinari debent. Per eos nobis debitorum reddamus Creatorem , ne illa die penas demus : emamus pecuniis nobis oratores futuros ad rem ejusemodi consequendam :

habes quippe amoris erga me testem pauperem : scias me ea que sunt medicorum mihi propria censere. Ego fenem pecoribus oriri jubeo , et omnibus præbeo cibum : et tamen te elemosynam faciente , ego cum paupere manum extendo , et obolum excipio. *Amictus sum lumine sicut vestimento (Psal. 103. 2.) ;* et , si solum pauperem operias , ego sentio calorem Scis in celo me sedere cum Patre : et , si solum ad eos , qui in carcere sunt , visitandos perrexeris , invenies me inter vincula residentem : quod si ad agros properaveris , a lecto non absum. Ubique sum enim , et illis , qui premuntur necessitate , succurro. Quod pauperi dederis , id apud me multiplicatum videbis. Si in ades tuas introduxeris cum , qui tecto caret , et me per ipsum domi tue suscipias , hæc tibi tria præbeo , et lucrum augebo , et domum tuam custodiam , et habitationem tibi præparabo in caelis : unde aufragit omnis dolor et tristitia et gemitus : in Deo Patre , simul cum Spiritu sancto , cui gloria et potestas , nunc et semper , et in sæcula sæculorum. Amen.

IN MERETRICEM ET PHARISÆUM (Luc. 7. 37).

In sancta et magna feria quarta.

1. Sæper quidem peccatoribus Deus, utpote benignus, tempus ad poenitentiam concedit; sed animam suam vir negligens per socordiam perdit. Etenim rebus inanibus et eaductis dum addictus est, bonis celestibus privatur: et qui rerum omnium dominus rexque constitutus est ab Opifice suo ac Deo, ob secularia desideria factus est servus peccati. Quamobrem de iis, qui hæc faciunt, inquit David: *Nescierunt, neque intellexerunt: in tenebris ambulat (Psal. 81. 5).* Et Christus peccatores innuens ait: *Non veniant ad lucem, ut non arguantur opera eorum: omnis enim qui mala agit, odit lucem (Joan. 3. 20).* Et rursus dicit: *Dum lucem habetis, ambulate in luce, ut non tenebræ vos comprehendant (Ibid. 12. 35);* et rursus, *Ego veni in mundum, ut non perirent, sed ut vitam haberent: et rursus, Non veni ut iudicem mundum, sed ut salvum faciam (Ibid. 10. 40; et 12. 47; et 10. 15);* et rursus, *Animam meam pono pro ovibus (Luc. 7. 37).* Hæc verba cum audisset meretrix, tamquam aromatata undequaque divulgata, et omnibus, qui digni erant, odorem vite fundentia; cum illi mala opera sua in mentem venissent, ea damnavit, ipsorum deplorans infamiam, cum secum cogitaret quanta sibi ob hæc scelera imminerent mala: multa enim tristitia, multosque dolor illic eos, qui meretricem vivunt, invadit. Illorum metu perculsa, mutata est meretrix, nec jam amplius meretrix fuit, sed continuo virgine honestior facta est. Etenim sedens adversus seipsam iudicium exercuit, et seipsam condemnans dixit: *Hei mihi peccatrici, hei mihi perditæ, quousque tandem a malis me non sejungam? cur non cogito quanta sit misericordia Dei, cum propter me tamquam ovem errantem, omnes vias circumcitet Dominus? Propter me siquidem inclinavit caelos et descendit, cum peccatore Pharisæo cibum sumit, qui dat escam omni carni. Appropinquat peccatori, qui omnis expertus est peccati: mensæ sit participes, qui omnes nutrit: et jacet in terra, qui super Cherubim gestatur, et peccatoribus omnibus chirographa peccatorum ultra largitur. Quid etiamnum expectas? Adeo, anima mea, accede: non venit ut salvos faceret justos, sed peccatores (Luc. 7. 32).* Hæc cum illa dixisset, continuo a mensa Christi bonus odor indulgentiæ ad meretricem pervenit, nihil incontinentem, novæ castam; olim feram, nunc ovem; olim servam peccati, nunc liberam poenitentia; olim meretricem, nunc castam. Et stans apprehensionis promptitudinæ, animo venit ad ipsum, ac

cernens Dominum apud mensam, non petit micam, ut Chanaanæ, sed ipsum vite paucim totum complexa est. Nam Chanaanæ (*Math. 15. 12. seqq.*) quidem pro filia a daemonio vexata precabatur, et cum auderet canis, ut micam accipere liceret, petebat: hæc autem non filiam habebat a dæmone obsessam, sed totum corpus ab impudicitibus obsessum. Ac Chanaanæ quidem coram omnibus clamabat: *Miserere mei, fili David;* meretrix autem ne vocem quidem mittebat, sed cum probe sciret Deum omnia nosse, tacens ore, corde loquebatur ei, qui corda novit, et plorans deosculatur pedes, atque ita Dominum ad commiserationem inflexit. Enimvero, fratres, investiganda nobis est, si lubet, sapientis illius mens, ut discamus, quomodo illam ita exceperit Christus, et quomodo tenebris obsessæ animæ illuxerit. Vere enim, ut prædixit David, *Speciosus forma præ filia hominum Dominus (Psal. 44. 3);* neque solum speciosus, sed et speciosorum amator. Hanc enim, primumquam ad ipsum ingrederetur, jam noverat optima mente ac consilio instructam. Verum, audiamus, si videtur, ipsa Evangelii verba. Cum recumberet Jesus in domo Pharisæi, mulier quedam in civitate peccatrix audivit. Et cum cepisset unguentum pretiosum, ingressa, pedes ejus ungebat, et lacrymis rigabat, capillisque tergebat (*Luc. 7. 37. 38*). Magnam studium mulieris, magnus ad salutem cursus, magna contenti animæ, que se periculo expedire cupit: audit et properavit, ad poenitentiam animum appollit, hæc secum reputans: *O peccatrix anima terque misera, quid expectas? quid suspensio animo differs? Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis (2. Cor. 6. 2).* Ecco tempus, quod querelas, advenit: ecce adest qui solvit et purgat et abstergit peccata; adest unguentum: quousque tandem in luto ac fetore hæres? perge ad illum: etenim propter te venit ille. Aljice vetera illa vana, et dilige que nunc sunt tempestiva; illa detestabilia, hæc desiderabilia et æterna: odio prosequere pristinum mentem, unge unguenti Creatorem, blandire illi, qui te salvum facere vult. Invenisti amatorem potorem omnibus, quos unquam habueris, amatoribus. Illos osculata, multa tibi peccata cumulasti: hunc si osculata feceris, etiam priora peccata, que ex illis contraxisti, ipse condonabit. Ita secum ratiocinata in ades irrepit, atque: *Recedo a veteribus malis, et nova invenio bona, illis que assuevi: vale dico, et abduco me malo, atque conjungor bono: audivi enim dicentem Davidem, Accedite ad eum, et illuminamini (Psal. 55. 6);* et Dominum

θεράπευσον τὸν κριτὴν^α μὴ καταδίξῃ τῷ ὄφρατι παρασ-
σθῆαι γυμνός. Νῦν σκόπεισον χρομάτα, ἵνα τότε δια-
λύσῃς ἐγκλήματα^β· λάλησον τῷ δικαστῇ καταμύσας, ἵνα
μὴ ἐπὶ πάντων καταδικάσῃ σε· λάβε μοῖστην πρὸς τὴν
αὐτοῦ θεραπεύσας τὸν πέντη^γ· δι' αὐτοῦ τὸν κριτὴν θεωρο-
δόκησον αὐτὸν μόνον θάρσει τοῦ τούτου μωστήριον^δ· δι'
αὐτοῦ πώλει τοὺς καταδικαστοὺς τοῦ δίκαιου^ε. Ὁ πτωχὸς ἐ-
βόησεν, καὶ οὐκ κριτὴς ὑπογράφει συγχορηγῶν· ἀγράφως ἐ-
δέχεται, καὶ προσφέρει χειρὸς ἄγραφα. Ὁ γὰρ ἐλεῶν πτωχῶν,
καταξέθει θεοῦ. Ὅπερ ἂν νῦν βάλῃς ἐν τῇ χειρὶ τοῦ πτω-
χοῦ, γυμνός ἐν τῇ παλάμῃ τοῦ δικαστοῦ. Εἰ διαδράσαι
τὴν κρίσιν τοῖς νυκτοδουαζομένοις, ἐντεῖθεν ἦδ' ὀνειδιστῶν
διὰ τὸν πτωχὸν δυσωπήσωμεν. Εἰ καὶ ὀπτηνὰ τελευταία
διατυποῖς, γράψον μετὰ τῶν συγγενῶν ἢ φίλων τὴν ἀποδε-
μοῦσαν τοῦ βίου ψυχῆν· ὅς αὐτῇ κἀν μικρὰ τῆς ἀνάγκης
ἐφόρα· ἐγένετο τοῦ δικαστοῦ τὸ ὄνομα τῆς διαθήκης τὰ
γράμματα· μνήμης πτωχοῦ μὴ ἀμειρίτω δ' ἄρτης.
Χαρὰς πρὸβενον, καὶ μὴ ὄρθων ἄξιον ἔργασαι τὸν θά-
νατον· συνηθῶν ἐκτός μὴ παραστήτῃ τὸν ροβερὸν κρι-
τηρίου· γόρτσον τὰς κοιλίας τὸν οὐρελιανόν τὰς γλώσ-
σας ὑπὲρ οὗ ῥητορεύσασα πρὸς τὸν Κύριον. Κτησοῦμεθα

^α Sic Savil. Morel. vero τοῦ δικαίου τὸν δίκαιον.

δι' αὐτῶν χροστῶν τὸν κτισάντα, τοῦ μὴ δοῦνα· δίτην
κατ' ἐκλήτην τὴν ἡμέραν ὀνειδισομεθα χρήματα τῆς ποι-
αίτης ἐπιτυχίας ῥήτορας. Ἐχει γὰρ, ῥητοί, μάρτυρα
τῆς περὶ ἐμὲ φίλας τὸν πέντη^γ· οὐδὲς με ἐπὶ τὸν πτω-
χὸν σκεῖται μενον. Ἐσανατέλλω γόρτσον τὰς κτησίας, καὶ
πᾶσι τὴν τροφήν χορηγῶ· καὶ ὁμοῦ σοῦ ποιούνοος τὴν
ἐλεημοσύνην, ἐγὼ τῷ πέντη συγκλήτη τὴν γέτρα, καὶ
τὸν ὀβολὸν ὑποδοχόμεναι. *Anatallōtai τὸ φῶς ὡς ἡμέ-
ριον*· κἀν μόνον οὐ τὸν πτωχὸν περιβάλλει, ἐγὼ τῆς ἰέρ-
της ἀποδοῦμαι. Οὐδὲς με ἐν ὀρθῶν τῷ Πατρὶ συγκα-
θήμενον· κἀν μόνον ὀρήσῃς τοὺς ἐν φυλακῇ ἐπισκέ-
ψασθαι, εὐρήσῃς με τοὺς θεομῶν συγκαθήμενον· κἀν
δράμης πρὸς νοσησάντας, τῆς κλήσης οὐκ ἀπολιμπανόμεναι.
Πανταγοῦ γὰρ [49] εἰμι, καὶ τοὺς ἐνανάγκη προτοίμασαι.
Ὅπερ ἂν ὄψῃς τῷ πέντη, ὕψαι τῦστο παρ' ἐμοῦ πλη-
θύνομενον. Ἐάν εἰσάγῃς εἰς τὴν οἰκίαν σου τὸν ἐστεινον,
καὶ δι' αὐτοῦ λάβῃς με ἐν ὀκτῷ σου, τρία ταῦτα παρῆξο-
σοι· καὶ τὸ κέρδος αὐξήσῃ, καὶ τὸν ὀβλόν σου φολάξῃ,
καὶ μόνον ἐν οὐρανόσιν ἐτοιμάσῃ σοι· ἐν ἡ ἀπέδρα ὀδῶν
καὶ λύπῃ καὶ στεναγμῷ, ἐν θεῷ Πατρὶ, ὅμα τῷ ἀγῶ-
νι Πνεύματι, ᾧ ἡ βόβα καὶ τὸ κρότος, νῦν καὶ αἶι, καὶ εἰς
τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Εἰς τὴν πόρνην καὶ εἰς τὸν Φαρισαῖον.

Τῇ ἀγίᾳ καὶ μεγάλῃ θ.

α'. Πάντες μὲν ὁ θεός, ἀσφάλανθρωπος, κἀρὸν εἰς με-
τάνοιαν τοὺς ἀμαρτωλοὺς ὀβόουσι· τῇ δὲ βλάβῃ τὴν
ἐκπύου ψυχῆν ἀπόλλυσιν ὁ ἀμελής. Φίλων γὰρ τὰ μά-
στα, καὶ γήτινα, καὶ πρόσκαιρα, ἀποστελεῖται τὸν ἐπ-
ουρανίον ἀγαθὸν τὴν ἀπόλλυσιν, καὶ ὁ κατασταθεὶς
βασιλεὺς καὶ κύριος πάντων ὑπὸ τοῦ πλάστου καὶ θεοῦ,
ἀνθρώπος, βούλλος γέγονε τῆς ἀμαρτίας διὰ κοσμικὰς
ἐπιθυμίας. Ὅθεν καὶ ἀδελφὸς ῥησι περὶ τὸν ταῦτα κρα-
τόντων· *Ὅχι ἔργωσαν, οὐδὲ συνήκαν· ἐν σκοτίᾳ
διαπορεύονται*. Καὶ ὁ Χριστὸς αἰνετοῦμενος τοὺς ἀμαρ-
τωλοὺς, ῥησιν· *Ὅχι ἔρχονται πρὸς τὸ φῶς, ἵνα μὴ
ἐλεηθῶσιν αὐτῶν τὰ ἔργα· κἀν γὰρ ὁ σαῖλα πρῶ-
σων, μωσὶ τὸ φῶς*. Καὶ πάλιν λέγει· *Ἔως τὸ φῶς
ἔχετε, περιπατεῖτε πρὸς τὸ φῶς, ἵνα μὴ σκοτία
ὑμῶν καταλάβῃ*. Καὶ πάλιν λέγει· *Ἐγὼ ἦλθον εἰς τὸν
κόσμον, ἵνα μὴ ἀπόλωται οὐκ, ἀλλ' ἵνα ὤψῃ ἔχωσι*.
Καὶ πάλιν, *Ὅχι ἦλθον κρίνει τὸν κόσμον*, ἀλλὰ σώ-
σαι· καὶ πάλιν, *Τὴν ψυχὴν μου τίθωμι ὑπὲρ τῶν προ-
ούτων*. Ταῦτα τὰ ῥήματα ἀκούσασα ἡ πόρνη, ὥσπερ
ἀράματα πανταχοῦ κρηττόμενα, καὶ πᾶσι τοὺς ἄξιους
τὴν δομήν ἢ ζωῆς παρεχόμενα, τὸν ἔργον αὐτῆς τῶν
κακῶν εἰς νῦν ἐβόουσα, εὐθέως ἐπελάθετο τούτων,
κλαίονσα τὴν αἰσχύνην τὴν ἐπ' αὐτοῖς, καὶ ἐνοουσα τὰ
μειλῶνα αὐτῇ κακὰ γίνεσθαι διὰ τούτων πολλῇ γὰρ
ὄψῃς καὶ ὀδῶν γίνεσθαι τοὺς πόνους ἐκεί. Ταῦτα ρωθ-
θεῖσα, μετεδίδῃ ἡ πόρνη, καὶ οὐκ εἰ ἔμεται πόρνη,
ἀλλ' εὐθέως παρθένου γέγονε σεμνότερα. Καθίσασα γὰρ
καθ' ἑαυτὴν διακρίσασον συνειδησάσα, καὶ ταῦτα κατα-
κρίνουσα ἔλεγεν Ὀμοῦ· τῇ ἀμαρτωλῷ, ὅμοι τῇ ἀπίστῳ,
ἕως τίνος· οὐκ ἀφίστασαι τὸν κακῶν· τί οὐ λογίζομαι
τὴν εὐσεπταγγλίαν τοῦ θεοῦ; οὐκ εἰ ἐμὲ τὴν πλανωμένην,
ὄς πρίβανον, πᾶσαν ὀδὸν περιέρχεται ὁ ἀσεπστής. Δι'
ἐμὲ γὰρ οὐρανόσιν ἐβόουσι, καὶ κατέβη ἡ ἐμὲ τῷ ἀμαρ-
τωλῷ Φαρισαῖῳ συνδεικνύει ὁ διδοῦς τροφήν πᾶσι σαρκί.
Ἐγγίξῃ τῷ ἀμαρτωλῷ ὁ ἀναμάρτητος· τραπέζης με-
τέχει ὁ πάντας τρέφων, καὶ κατακείται ἐπὶ τῆν γῆν ὁ ἐπὶ
τὸν Χερουθὶν βασταζόμενος, καὶ χαρίζεται πᾶσι τοὺς
ἀμαρτωλοὺς τὰ χειρὸς ἄγραφα τῶν ἀμαρτιῶν. Τὴν λοιπὴν
μῆνας· ὁ ἄρτης, ψυχῇ μου, πρόσβαλε· οὐκ ἔβλε δεκαλοῦσα
ἴσασαι, ἀλλὰ ἀμαρτωλῶς. Καὶ ταῦτα εἰπούσης αὐτῆς,
εὐθὺς ἐκ τῆς τραπέζης τοῦ Χριστοῦ εὐθεία συγχορησῶν
ἦλθεν ἐπ' αὐτὴν, τὴν ποτὴ ἄσπυτον, ἐν τῷ ἀσπυρῶν τὴν
ποτὴ θῆρα, νῦν δὲ πρίβανον τὴν ποτὴ βόλην τῆς ἀμαρ-
τίας, νῦν δὲ ἐλευθέραν τῆν μετανοίαν, τὴν ποτὴ πόρνην,
νῦν δὲ σεμνήν. Καὶ σπᾶσα τῆς ἀντιλήψεως προθύμῳ τῇ
ψυχῇ, ἔρχεται πρὸς αὐτόν. Καὶ ἰδοῦσα ἐπὶ τῆς τραπέζης
τὸν ἀσεπστήν, οὐκ ἐξήτησεν, ὡς ἡ Χαναναία, ψυχία, ἀλλ'

αὐτὸν τὸν ἄρτην τῆς ζωῆς ἔβλεν περιελαβόν. Ἡ γὰρ Χαν-
αναία περὶ θυγατρὸς δαιμονιοῦμενης παρακλίει, καὶ
κῆνα ἑαυτὴν ἀκούσασα, ψυχία λαβὲν ἥπειτό· αὐτῇ [50]
εἰ ὁ θυγατρὴν δαιμονιοῦμενην ἔβλεν, ἀλλ' ἔβλε πᾶσα
δαιμονιοῦμενον τὰς ἀσεπτησίας. Ἄλλ' ἡ Χαναναία ἐπὶ
πάντων ἔκραξεν· *Ἐλέησον με, ἵνα ἰδοῦμαι*· ἡ δὲ πόρνη οὐ
κρητύτην ἀφῆκεν, ἀλλ' ἰδοῦσα, ὅτι πάντα οἶδεν ὡς θεός,
σπίγασα τῷ στόματι, τὴν καρδίαν ἔβλετο τῆς καρδίας εἰ-
δῶν· καὶ κλαίονσα κατετρέπετο τὸς πόδας, καὶ οὕτω τὸν
ἀσεπστήν εἰς συμπάθειαν ηνεγκαν. Ἄλλ' ἤθελον, ἀδελ-
φοί, ἐρευνησῆς τῆς σοφῆς ἐκλήτης τῶς φρένας, καὶ με-
θεῖν, πῶς ἐδέξατο αὐτὴν ὁ Χριστός, καὶ πῶς ἐνέλαμψε
τῇ ἐσποτιομένη ψυχῇ. Καὶ γὰρ ἀληθῶς, καθὼς προσηψή-
τευσεν ὁ ἀδελφὸς, *Ὁμοῦσι κἀλλίαι παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν
ἀνθρώπων* ὁ Κύριος· καὶ οὐ μόνον ὀφθαλμοί, ἀλλὰ καὶ τὸν
ὄρατον ἐραστής. Ταύτην γὰρ καὶ πρὶν εἰσελθεῖν πρὸς
αὐτὸν, ἐπειθύωσκον ἔχουσαν ψυχῆς ἀγαθῆς προαιρέσει,
αὐτὸν, εἰ δοκεῖ, καὶ τῷ ῥητοῦ τοῦ εὐαγγελικοῦ ἀκούου-
μεν. Ἀνακειμένου τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Φαρισαίου,
γυνη εἰς ἀμαρτωλὸν ἐν τῇ πόλει κήκουσα. Καὶ λαβούσα
μύρον πολυτίμου, εἰσεβούσα ἤλειπον αὐτοῦ τοὺς πό-
δας, καὶ τοὺς δάκρυον ἔβρεχε, καὶ τὰς ὀρεῖβιν ἔμασας.
Μεγάλῃ σπουδῇ γυναικὸς, μέγας δρόμος σωτηρίας, με-
γάλῃ προαιρέσει ψυχῆς κινουμένης θεούσης ἀπαλλαγῆναι
ἦκουσα καὶ ἔπευσεν, ὥσπερ τὴν ἐνοίαν εἰς τὴν μετάνο-
ιαν, λέγουσα ταῦτα ἐν αὐτῇ· *Ὁ ψυχῇ ἀμαρτωλῇ καὶ
τρισάβλια, εἰ ἀναμείνης· εἰ σκέπη; Ἰδοὺ νῦν κἀρὸς
εἰσπρόσθετος, Ἰδοὺ νῦν ἡμέρα σωτηρίας*. Ἰδοὺ ὁ
κἀρὸς, ὁ ἐξήτης, ἐβόασεν ἰδοὺ πᾶρσεν ὁ λύων καὶ
καθαίρων καὶ ἀποσπῆχον τὰ ἀμαρτήματα· πᾶρσεν τοὺς
μύρον· μέχρι τίνος προμείνης τῷ βορβόρῳ καὶ τῇ
δυσωδίᾳ; ἀπέβαλε πρὸς αὐτὸν καὶ γὰρ αὐτὸς διὰ οὐ ἦ-
βεν. Ἄρως τὰ ποτὴ μάστα, καὶ πόρνη τὸν νῦν ὀφθαλ-
μοῦ ἐκείνα βλάκτικα, ταῦτα ποτὴν καὶ αἰώνια· μύρνον τὴν
ἀρχαίαν γνῶμην, μύρνον τὸν τὸ μύρον ποτῆσαντα, κολ-
λάσκουσαν τὸν σε σωσαι θέλοντα. Ἐβρας ἐραστήν ὑπὲρ
πάντας· οὐς ἔβρας ἐραστής. Ἐκείνος φιλήσασα, πολλὰς
ἀμαρτίας εἰς ἑαυτὴν ἐξέκρινουσα· τούτων ἰδὼν φιλήσῃ,
καὶ τὰς ποτῆρας ἀμαρτίας, ἄς ἐξ ἐκείνων ἐκπύσῃ, αὐ-
τός σοι συγχωρήσει ἡ. Ταῦτα λογισάμενη, ὑπεπέλασται
τῇ οἰκίᾳ, καὶ λέγει· Ἀναχωρῶ τῶν ἀργαίων κακῶν, εὐ-
ρίσκω τὰ νέα καλά, καὶ συμφωνῶ ἀποτόσομαι τῷ
πονηρῷ, καὶ συντάσσομαι τῷ ἀγαθῷ· ἦκουσα γὰρ τοῦ
λαλοῦ λέγοντος· *Πρόσέλθετε πρὸς αὐτόν, καὶ σωθῆ-
σῃτε*· καὶ αὐτὸς τοῦ Κυρίου λέγοντος· *Ἐγγίσθε μου,
κατὰ ἔγγυθον ὑμῶν*. Ἐγγίξω κατὰ τῷ θεῷ, ἀλλὰ βοῶ-
μαι ἡ ἀμαρτωλὸς πρὸς τὸν ἀναμάρτητον, ὁ βορβόρος
πρὸς τὸ μύρον. Ἄλλ' ἔχω ἐνεχύρον τῆς εὐσεπταγγίνας

^α Sic mss. Editi vero ἀπόλλυσται. ^β Illic quaedam secus
posita ex mss. emen-tantur. ^γ Alibi ἀμαρτωλῶν.

αὐτοῦ τὴν φωνὴν τὴν λέγουσαν· Ἀκούτε πρὸς με, πάντες οἱ ἁμαρτωλοὶ, κατὰ ἀναπαύσα ἡμέρα. Ἀπέρχομαι τοίνυν οὐκ οὐκιδεῖσαι με, οὐ λέγει μοι· Ἄποστολ' ἄν' ἐμοῦ, ἢ ἁμαρτωλός· ἔως ἔρτι ἐν τῷ σκότει δόχη, καὶ σὺν ἡλθεῖν ἰδεῖν με τὸν τῆς δικαιοσύνης ἥλιον; Ἄλλ' ἐὶ σέφομαι; λαμβάνω μύρον, καὶ παροῦμαι πρὸς αὐτὸν, καὶ τοῦ φριτωτέρου τὸν οἶκον τοῦ Φαρισαίου, καὶ τοῖς βέβηρος τῶν διακρίων καλυμβήθρα μοι κατασκευάζω· καὶ τῷ ἀβάστατον τοῦ μύρου τὴν σφραγίδα λαμβάνω τῶν πιστῶν κατὰ τοῦ μετώπου, καὶ τῆ μετανοίας καθαρίζομαι τῶν ἁμαρτημάτων μου καὶ τῷ λόγῳ αὐτοῦ τῷ λαμπρῷ ἀποφύγω τοὺς βήχους τοῦ διαβόλου. Οὐδὲν μοι ἀπηλπισμένον ἐστίν. Ὅσα ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ Παῖδ τὴν πόρην ἐπὶ τὴν πύλην τῆς πόλεως οκητήριον τῆς ἀμαρτίας ἔχουσαν· ἀλλ' αὕτη τοῦ κατασκόπου τοῦ Ἰσραὴλ δεξαμένη, τῆς φιλοξενίας τὸν μισθὸν ἐκομίσατο τὴν ζῆν. Ὁ γὰρ σῶσας ἐκεῖνην Ἰησοῦς, ὁ τοῦ Ναυῆ, τύπον εἶχε τοῦ ἀληθινοῦ Ἰησοῦ ἀμαρτίας ἀγαθῆς τῆ πόρην ὑπὲρ τῶν κατασκόπων ὁ τοῦ Ναυῆ Ἰησοῦς ἐχαρίσατο. Εἰ οὖν τότε τὸ νομα τοῦ Ἰησοῦ σωτηρίαν καὶ συγγύρησιν ἀμαρτιῶν παρέσχε· νῦν ὁ ἀληθινὸς Ἰησοῦς, ὁ παρθένος καὶ ἐκ παρθένου, πόρην ἐνοδοῦσαν, καὶ ἀλείψουσαν μύρον τοὺς πόδας, ἀπόσασθαί ἔχει, καὶ μὴ χαρίσασθαί ἄρσειν ἀμαρτιῶν; Ἄλλ' ἐκεῖ Παῖδ ἀπίστευσα τοὺς κατασκόπους, ἐγὼ δὲ μένω κατέγωσα ἂν ἐπόθησα, οὐχ [51] ὅς ἐκεῖνη, κατὰσκοπον πόλεως. ἀλλ' ὡς ἐπίσκοπον πιστῶν τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν. Ἰδοὺ, καθὼς προέτιον, ἐβασα κληροῦ, ἐν ἰδεῖν ἐπεθόμουν· ἐλαμφέ μοι ἡμέρα, καὶ ὁ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης, καὶ ἐναυτὸς δεκτὸς παρὰ Κυρίου, καὶ μεγάλη ἐπισκοπή παρὰ Θεοῦ. Ἄληθθ; γὰρ ἐπισκέψατο ἡμέρας ἀνατολῆ ἐξ ὕψους, ἐπιφάναι τοῖς; ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου καθήμενος. Ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Σίμωνος ἀλλίχεται ὁ δεσπότης· ἀπέλω πρὸς αὐτόν. Καὶ εἰ ποιῶσα; Κλαῖου, ὡσπερ Ἄννα ἐκλάου τὴν στήθεσιν; Ἄλλὰ λογίζεται με ὁ Σίμων ὡς μεθούσαν· ὡς ποτε καὶ τὴν Ἄνναν ἥλι ὁ ἀρχιερεὺς. Ἄλλὰ μένω προσευχομένη τῆ καρδίᾳ πρὸς τοὺς πόδας τοῦ Χριστοῦ, καὶ διακρίουσα; Τοῦτο ποιῶσα.

β'. Συνήργησε δὲ ἡ πίστις τῆς πόρνης τῇ καθαρᾷ προθέσει, καὶ παραγίνεται πρὸς τὸν τὸ μύρον πωλοῦντα, καὶ ἀρχεται λέγειν αὐτῷ· Ἐπειδὴ μάγας μοι φίλος παρὰ πάντα τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων παρεγένει, εἰ ἔχεις ἐπέδον μύρον, ὅς μοι· ἵνα ἀξίως προσενέγκω τῷ ἀξίως φιλομύμῳ παρ' ἐμοῦ, τῷ πυρῶσαντι μοι τὴν καρδίαν καὶ τοὺς νεφρούς· μηδὲν περὶ τιμῆς μελέτω μοι, ἐὰν δέη με, καὶ μᾶλλον σώματός, καὶ δοτέων, ἐτόμωσ' ἔγω πωλήσω καὶ δοῦμαι, ἵνα κἂν μικρὸν τὶ ἔγω προσενέγκω τῷ οὕτω καθαρίσαι με θέλοντι. Ὁ δὲ βλέπων τῆς πίστεως τὸ θερμὸν καὶ προαιρετικόν, λέγει αὐτῇ· Εἰπέ μοι τίς ἐστίν ὄνπερ ποιεῖς, οὗ τοσοῦτον ἐθέμενος σου τὸ φιλορῶν; Τί πρὸς τὸ μύρον τοῦτο προσδοκᾷς παρ' αὐτοῦ λαβεῖν; Ἡ δὲ πρὸς αὐτόν· λέγει· Τί μοι λέγεῖς, ὁ ἀνθρώπος; ἀγνοεῖς, οὐκ οἶδας εἰ φθέγγῃ· Ἐγὼ δούλω μοι ἀνδρῶν τοῦ μύρου, εἰ καὶ οἶδ' ἰν' οὐδεὶς δύναται τοῦτω ἀτάκθον δοῦναι τοῦ ἀξίωσάτω. Οὐδὲ αὐτὸς ὁ οὐρανός, οὔτε ἡ γῆ, οὔτε οὐδεὶς τῶν ἐν τῷ κόσμῳ τοῦτω συγκρίνεται τῷ εἶδόντι πρὸς με. Ἦν οὐ μὲν εὐτέλῃ θεωρεῖς, ἐκείνος δὲ καταξίωσας ὡς φιλόδουπος, τῶν ἀμαρτιῶν ἠλευθέρωσεν. Οὕτως ἐπεὶ δαυεῖ τίς κατὰ σάρκα διὰ τοῦτο καὶ εὐδοκᾷ; ἐστὶ· περὶ αὐτοῦ γὰρ ἔλεγεν· Ὑμῶν οὐκ ἔλαβ' ἄγαθον, ἀλλὰ βασιλεία κατέλειπε, καὶ τοῦτω πτωχεύοντι ἠκολούθησεν. Ἐγὼ δὲ τὸν ἴδιον πλοῦτον πωλῶ, εἰ καὶ κακῶς τοῦτον συνήγαγον, καὶ ἀγοράω μύρον, καὶ προστρέγω τῷ ἐν δαυεῖ δι' ἐμὲ πτωχεύσαντι. Καὶ λαβούσα ἡ πιστὴ πόρνη τὸ μύρον, ἔβραμον εἰς κλιθεῖσα ἐπὶ τὸν οἶκον τοῦ Φαρισαίου. Καὶ ὁ μὲν Φαρισαῖος ἰδὼν τὴν πόρνην κατέγωσα τοὺς πόδας τοῦ Ἰησοῦ, καὶ μυ-

ρίζουσαν, καὶ πᾶσαν τὴν οἰκίαν πληρωθεῖσαν τῆς εὐωδίας τοῦ μύρου, εἰς αὐτὸν ἐλογίζετο, καὶ ἔλεγεν· Ἐστὶν ὁ γὰρ οὗτος προφήτης, ἐνόησεν ἂν τίς ἡ γυνὴ ἢ διακρίτη αὐτοῦ, διὰ ἁμαρτωλὸς ἐστίν. Καὶ τὴν παρρησίαν τῆς πόρνης ἔβραμον, ὡς ἀναίσχυντος· ἐγγίστασθαι καὶ ἀμαρτωλὸς αὐτοῦ· καὶ αὐτὸν τὸν δεσπότην ἐμμετροῦ, ὡς ἀσκήτους δεχόμενον πάντας τοὺς προσπίπτας αὐτῷ; καὶ ἀγνοῖαν αὐτοῦ καταπνευζόμενος, ἔλεγεν ἐν αὐτῷ· Ὁ τῶν πραγμάτων ἑκάλεσε ἐπὶ δεῖνον αὐτὸν ὡς ἔνα τῶν προφητῶν· καὶ αὐτῇ, ἦν πάντες ὁδοῖαν οἱ κατοικοῦντες ἐν τῇ πόλει, καὶ ἦν ἕκαστος ἐπίσταται, αὐτὸς οὐκ ἔγω. Εἰ ἦν προφήτης, ἐτίμωσεν ἂν τίς ἡ γυνὴ. Ἄλλ' ὁ Χριστὸς ὁ ἐτάζων καρδίας καὶ νεφρούς, ἐθεώρει τοῦ Φαρισαίου τοὺς λογισμοὺς· καὶ σαλευόμενον αὐτοῦ τῶν ἐνθυμησέων, γίνεσθαι αὐτῷ ἐνδοθὲν γαλήνη ὁ Χριστός· καὶ λέγει αὐτῷ· Σίμων, ἔγω σοὶ τί εἶπεν. Ὁ δὲ φησὶ· Διδάσκας, εἰπέ. Λέγει αὐτῷ· Μερμητάς σοι ἐβράνην, οὗ οὐκ ἐντέρεφα τὴν πόρνην, ἀλλ' ἐσκέπασα· μεμπταῖν σοι ἐβράνη, οὗ οὐκ ἀποστρέφην τὴν ἀμαρτωλὸν, ἀλλὰ ἀπεθεξάμην· μεμπταῖν σοι ἐβράνη, οὗ οὐκ ἔδωκα, ἀλλ' ἰδικάωσα· μεμπταῖν σοι ἐβράνη, οὗ οὐκ ὠργίσθην, ἀλλ' ἠγαλλοῦθην· μεμπταῖν σοι ἐβράνη, οὗ τὴν θέλουσαν φυγεῖν τὴν αὐτῆς ἀνομίαν, ταῦτην ἀνεκαλεσάμην· ἔδον σε γαρῖνα ἐπὶ τῷ πονεῖν καὶ ἀναστάντι, λυτῆ ἐπὶ [52] τοῖς καλοῖς. Ἄλλ' οὐκ εὐλογος ἡ μέμψις σου. Σόγχερον τοῦτο, ὁ μέλις μου λέγειν. Δύο χρωμελεῖται ἦσαν δαναῖστῆ· τινι· ὁ εἰς ὄρισε θηγάριον περτακονδία, ὁ δὲ ἔπερος περτακοντα. Τοῦτοι; δὲ ἀπορήσαν ἀμοτέρους ἐχαρίσατο τὰ χειρόγραφα ὁ δαναῖστῆς. Τίς τῶν αὐτῶν ὄρισε πλὴν ἀγαθῶν; Ὁ δὲ λέγει, Ἰκολαμβάνω, ὅτι φ' ὁ πλειορ ἔχαρισσατο. Καὶ λέγει αὐτῷ, Ὁρθῶς ἔκρινας. Εἶτα Ἐστραφείσ' ἀπὸ τῆς γυναικῆ, τῷ Σίμωνι βρα· Βλέπεις ταύτην τὴν γυναῖκα, τὴν σοὶ ἀπηγορευμένην; Σὺ μοι νῆσαι τοὺς πόδας οὐ κατεβῆσας, ἀθετὴ δὲ δάκρυαί μου τοὺς πόδας ἔδρασε· ὡλήμα μοι ἀγάπησ' οὐ προσηγγατε, αθετὴ δὲ ὁ δικάσει καταρλιούσῳ μου τοὺς πόδας· ἔλαψ' τὴν κεφαλὴν μου οὐκ ἤλειψας, αθετὴ δὲ μύρον ἤλειψ' μου τοὺς πόδας. Ἄλλὰ διδάχθητι, Φαρισαῖε, τίς ὁ δαναῖστῆς, καὶ τίνας οἱ χρωμελεῖται. Ἐγὼ εἰμι ὁ δαναῖστῆς τῶν δύο, σοὺ καὶ αὐτῆς; καὶ ὁ μόνον ὡμῶν, ἀλλὰ καὶ πάντων ἀνθρώπων. Ἐγὼ πᾶσιν ἐχάρισα, ἄπερ καὶ ἔλαβον, ἀπ' ἐμοῦ, ψυχῆν, σῶμα, ἀσθησῶν, γυνῶσιν, κίνησιν. Τὸν οὐκ ἔδωκα, τὸν οὐκ ἄπαυσάουσι σε παραχρῆν, ἄπερ ἔλασες, εἰς πλήρες, ἀν μὴ ἔγης ἀποδοῦναι, ἵκετῶσιν συγχωρησάσι σοι τὸ δάνειον. Εἰ δὲ οὕτε ἀποδοῦναι δύνασαι, οὕτε ἵκετῶσιν ἀξίως συγχωρηθῆναι, κἂν μὴ ἀναίσχυνθῆς πολυλογῶν καὶ ἀνδισταμίμους· σίγησον ὡς αὐτῆ ἡ πόρνη, ἥεις τὰ πολλὰ αὐτῆς ἰδοῦσα χρεῖν, εἶπεν ἐν αὐτῇ· Τί λαλήσω, ἡ τί ἀποκριθῶ; ἐὰν θελήσω εἶπειν, οὐ χρεῶστω τὸ δάνειον, ἀπὸ πάντων οἶδε, καὶ πᾶσα χρεῶστω αὐτὸς ἐπίσταται, καὶ ἀπὸ ποιῶν χρόνων ὑπευθύνος εἰμι. Διὰ τοῦτο ὡς ἰδοῦσα, οὗ πάντε οἶδε, καὶ οὐδὲν τῶν παραγμένων αὐτῇ κακῶν ἐστίν, ὁ λαμβάνει αὐτόν, σιγῇ προστλήει διακρίουσα, καὶ τῇ καρδίᾳ αὐτῆς πάντα τὰ χρεῖ ἀμολογοῦσα, ἐξημμενίστατο τὸν Θεόν. Σίγησον οὐν καὶ σὺ, Φαρισαῖε, ἵνα σοὶ χαρίσται ὁ Κύριος, τὴν ὀφείλῃν. Μὴ σὺ, καταδόχος ὢν, καταδικάζῃ τὴν καταβεβηκασμένην· μὴ σὺ, εὐταλῆς ὢν, εὐταλῆς τὴν αὐτεταλειμένην. Ἦσάουσαν οὐτε γὰρ τῶν οὐκ, οὐτε τῶν αὐτῆς χρεῖαν ἔγω· ἀλλ' ἀμοτέρου; ἦλθον τὴν ὀφείλῃν χαρίσασθαι. Τῶν γὰρ δύο δαναῖστῆς φιλόδουπος ὑπάγω, οὐ μόνον δὲ ὡμῶν, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς μὴ ἔχουσιν ἀποδοῦναι· ἐὰν μόνον ἀμολογήσῃ τὸ χρεῖς, καὶ αἰτήσονται με συγχωρησάσι αὐτοῖς διὰ μετανοίας τὸ χειρόγραφον. Εἰ τις οὖν χρεωστῆ, καὶ προσεβῆ τῇ χρεῖτι τὸ βαπτίματος, εἰ αὐτῆ ἑλευθέρουται τοῦ χρεῖος. Ἦπαύετε τοίνυν, ἰδοὺ τῶν χρεῖων ἀπελύθητε, πᾶσιν ἐνοήθη τῇ χρεῖτι ἠλευθέρωθητε· μὴ πάλιν ἄλλο χειρόγραφον

* Nec negatio male irrepsisse videtur.

ipsum dicentem: *Appropinquate mihi, et ego appropinquo vobis* (Jac. 4. 8). Appropinquo et ego Deo, sed vere prope accedere peccatrix ad eum, qui peccati expertus est, lutum ad unguentum. Verum habeo misericordiae pignus vocem ejus dicentem: Venite ad me, omnes peccatores, et ego reficiam vos (Math. 11. 28). Proficiscor igitur: non me proloco afficit, non dicit mihi, Recede a me, peccatrix: hactenus in tenebris vixisti, et nunc me justitiae solentium visum venisti? Verum quid differo? accipiam unguentum, et ad eum pergam: Pharisei domum mihi baptisterium faciam, et ex fluentis lacrynarum piscinam mihi et lavacrum parabo: ex alabastro unguenti sigillum fidelium in fronte sumam, et per penitentiam mundabor a peccatis, ac medicæ orationis opera laqueos evadam diaboli. Nihil est quod non sperem. Novi in Veteri Testamento (Jos. 2.) Raab meretricem, quæ ad portam urbis domicilium peccati collocaverat: atqui ipsa cum Israelis exploratores exceperit, mercedem hospitalitatis vitam accepit. Qui enim eam servavit Jesus Nave, Jesu veri figuram gessit: optimum meretrici premium propter exploratores Jesu Nave filius largitus est. Si tum igitur Jesu nomen salutem et peccatorum remissionem attulit; nunc verus Jesus, et virgo et ex Virgine natus, meretricem hospitio excipientem, et unguento pedes ungentem, repellendam censuit, ac non potius peccatorum indulgentia donabit? Verum tunc quidem Raab exploratores dimisit, ego vero constanter teneo quam desideraveram, non ut illa exploratorum urbis, sed ut Episcopum animarum omnium hominum (1. Pet. 2. 25). Ecce utique, ut dixi, tempus adventi, quod curare oportebat; illuxit mihi dies solæ justitiæ et annus acceptabilis a Domino, et magna a Deo visitatio. Vere nuncque visitavit nos Oriens ex alto, ut appareret iis, qui in tenebris et in umbra mortis sedent. In Simonis ædibus diversatur Dominus (Luc. 7. 56); pergam ad illum. Quid vero faciam? plorabo ut ploravit Anna sterilitatem? Sed me Simon quasi ebriam reputabit, ut quondam etiam Heli pontifex Annam (1. Reg. 1.) Sed manebat orans corde ad pedes Christi, et lacrymas fundens? Hoc faciam.

2. Huic puro meretricis proposito auxiliata est fides, acceditque ad unguentorum venditorem, atque isti sermone apud illum instituit. Quandoquidem magnus mihi amicus præ omnibus illis hominum venit, si eximium habes aliquod unguentum, da mihi, ut digne offeram illi, qui merito suo a me diligitur, qui mihi cor et renes igne quodam novo ussit. Ne tibi sit curæ pretium, curam si me opus sit corpore et ossibus satisfacere, parata sum, possum emere, ac dare, ut vel exiguum quid habeam, quod illi offeram, qui me ita mundare vult. Ille autem videns ardorem fidei, amicum propositum, ait ipsi: Dic mihi, quæso, quisnam ille sit quem amas, qui adeo suo te amore inflammavit? quid hujus unguenti gratia te ab illo impetraturam existimas? Tum illa respondit: Quid tu dicas, mi homo, nescis; non nosti quæ loqueris. Mihi quidem ille minus dare potest unguenti loco, cuius pretium nullo unquam dono æquari potest. Ne carum mundum ipsum, neque terra, neque ullus eorum, qui mundum incolunt, cum eo conferendus est, qui ad me venit. Quam ut quidem vilem intueris, at ille, utpote benignus, dignam existimas, a peccatis liberavit. Hic filius est David secundum carnem; propterea et formosus est: nam de ipso dixit: *Speciosus forma præ filiis hominum* (Psal. 44. 5). Hic Filius est Dei, et cum non vidi, sed de eo cum audissem, amore vulnerata sum. Davidem cum amaret Melchol, filia Saul, regiam dereliquit, et cum egen-tem sequuta est (1. Reg. 18). Ego vero divitias meas vendo, licet perperam eas congregaverim: et uno unguentum, atque ad Davidis nepotem nra causa regnum facium occurro. Cumque accepisset fidelis meretrix unguentum, p-ndine quasi vocata esset, ad pedes Pharisei properavit. Ac Phariseus quidem cum meretricem vidisset Jesu pedes tenentem, eosque un-

gentem, totamque domum unguenti odore repletam, sic apud se ratiocinabatur, dicebatque: *Hic si esset propheta, sciret utique, quæ et qualis est mulier, quæ tangit eum, quia peccatrix est* (Luc. 7. 39). Et mulieris confidentiam vituperabat, ut quæ impudenter accessisset, etiamque tetigisset: et Dominum ipsum reprehendebat, ut qui inconsiderate omnes ad se accedentes exciperet. Ignorantiam igitur ejus condemnans apud se dicebat: Quid hoc rei est? illum ego tanquam ex prophetis unum ad prædium vocavi: et hanc, quam omnes, qui urbem incolunt, novoverunt, quam quisque perspectam habet, iste non novit. Si propheta esset, sciret quemnam hæc mulier sit. Christus autem, qui scrutatur corda et renes, cogitationes Pharisei videbat. In varias partes agitatus ejus considerationibus, fit intus tranquillitas Christus, aitque ipsi: *Simon, habeo tibi aliquid dicere. At ille ait: Magister, dic* (Ibid. v. 40). Ait ipsi: Dignum tibi reprehensione visum est, quod hanc peccatricem non sim aversatus, sed exceperim: dignum tibi reprehensione visum est quod non abegerim, sed justificaverim: reprehendendum videtur quod non iratus fuerim, sed placatus: reprehendendum videtur, quod eam, quæ ob peccata sua fugere volebat, revocavi: cum deberes potius gratulari lapsæ, et mox resurgenti, dolorem inurunt tibi aliorum bona. Verum tamen non est rationi consentanea reprehensio tua: confer hoc cum eo quod tibi narraturus sum. *Duo debitores erant cuidam feneratori: unus debebat denarios quingentos, et alius, quingenta* (Ibid. v. 41)! Cum vero egestate præmeretur, ambobus chirographa sua ultro reddidit fenerator. Quis ergo illorum plus diligere debet? Ille notem ait: *Æstimo quia is, cui plus donavit. Ait ipsi: Recte judicasti. Deinde Conversus ad mulierem, ait Simoni: Vides hanc mulierem* (Ibid. v. 43 sqq.), de qua tu spem omnem abieceras? tu meos lavare pedes non es dignatus; hæc autem lacrymis pedes meos rigavit: osculum mihi caritatis non edidisti; hæc autem non cessavit osculari pedes meos: oleo caput meum non unxit; hæc autem unguento unxit pedes meos. Verum discite, o Pharisee, quis sit fenerator, et qui debitores. Ego sum fenerator duorum, tui et illius; nec vestri solum, sed et omnium mortalium. Ego omnibus largitus sum gratis, quæ a me accepturum, animam, spiritum, corpus, sensum, cognitio- nem, motum. Creditorem itaque a te rep-temen- tum in solidum, quæ accepisti, si non habeas, unde reddas, ora ut delictum tibi donet: quod si neque reddere possis, neque urare digneris, ut tibi donetur, licet non erubescas, dum garrulus es, et contentus; tace ut hæc meretrix, quæ nulla esse videns debita sua, dixit apud se: Quid dicam, aut quid respondebo? si dicere velim, Non debeo, scit ipse me debere, et a quo tempore referendis rationibus sim obnoxia. Itaque cum probe sciret, cum omnia nosse, nullumque ex iis sceleribus, quæ in se admiserat, eum latere, silentio processit lacrymans, et in corde suo omnia debita confessa, Deum placatum reddidit. Tace igitur et tu, Pharisee, ut tibi debitum Dominus condonet. Noli tu, cum vili sis, vilem vilipendere. Quiesce; neque enim aut tuis aut illius rebus indigeo, sed ambobus ut remitterem debitum veni. Ego enim sum ille humanus fenerator duorum, neque tantum vobis, sed et omnibus, qui solvendo non fuerint, dummodo fateantur debitum, et postulent per penitentiam, ut sibi remittant, donemque chirographum. Si quis ergo as alienum contraxerit, accedat ad gratiam baptismi, et per eam a debito liberabitur. Abite ergo, ecce a debitis soluti estis, ab omni obligatione liberati per gratiam estis, ne vos, primo jam re-cisso, alio rursus chirographo obnoxios reddatis. Verum, Domine dimittat Jesu Christus, quandoquidem ea quæ debet tibi, tude reddam, neque habeo neque possum reddere, meis siquidem multis sceleribus usam sortem cum fenore absumpsi: ne quæso a me repetas, quæ mihi dedisti, animæ sortem et corporis fœnus: quin po-

tius pro tua humanitate leva me pondere debitorum meorum, mihique dic, et meretrici: Dimittantur tibi peccata multa (Luc. 7. 47) Tu enim solus es sine peccato, bonus, et benignus, et peccata condonans;

teque decet omnis gloria, honor, et adoratio, cum Patre tuo, qui principio caret, et omnino sancto, bono, et vivifico Spiritu, nunc et semper et in saecula saeculorum. Amen.

MONITUM

[53] De hac homilia hæc habet Savilius Tom. VIII, in notis, pag. 867: *In hac homilia nihil est Chryostomo dignum præter epilogum, qui totus fere sumptus est ex trigesima prima Chryostomi homilia in Joannem. Codex Oxoniensis, Casareus, et Ducaei Romanus inter se consentiunt. Medicus plenior, sed illorum brevitatis magis placet. Hæc scite observata sunt. Medicee lectiones nimias non attulit Savilius; et bene quidem neglexit:*

IN SAMARITANAM, ET IN ILLUD, VENIT JESUS IN CIVITATEM SAMARIE, QUÆ DICITUR SICHAR
(Joan. 4. 5) (a).

4. Samaritanæ certamina Christus nobis hodie promulgavit: et inopem orationem nostram oportet ejus recte factorum pelagus trajicere. Fidem enim ejus intueor, et statui laudationem ejus in medium afferre, ac vobiscum encomiis celebrare medicam illam et opulentam; meretricem illam et apostolam; luxuriosam et fidelem; multis nuptiis junctam, et multis viribus præditam; cum que multos corrupti, et que unigenitum Dei Verbum obsequiis demeruit; que inquinata fuit, et purgata; que sitiabat, aquasque vivas desiderabat, et caelestium fluentium gratiam consequuta est. Quid enim ait Joannes evangelista, qui mysteria ineffabilia intonuit? *Venit Jesus in civitatem Samaritæ, quæ dicitur Sichar, juxta prædium quod dedit Jacob Joseph filio suo. Erat autem ibi fons Jacob. Jesus ergo fatigatus ex itinere sedebat sic supra fontem. Hora erat quasi sexta. Venit mulier de Samaria haurire aquam. Dicit ei Jesus: Da mihi bibere. Discipuli enim ejus abierant in civitatem, ut cibos emerent (Joan. 4. 5-8). Jesus ergo fatigatus ex itinere. Cur igitur Isaias propheta dicit: Deus magnus nun esuriat, neque sitiet, neque fatigabitur. Nec est inventio prudentiæ ejus (Isai. 40. 28)? Sed et Matthæus evangelista in Evangelio secundum ipsum de eo scribit: *Et cum jejunasset quadraginta diebus et quadraginta noctibus, postea esurivit (Matth. 4. 2)*. Similiter autem et Joannes evangelista, sicut audiebas paulo ante, dicit: *Jesus ergo fatigatus ex itinere sedebat sic supra fontem. Hora erat quasi sexta. Atque ille quidem esurivisse Dominum ait, hic vero fatigatum etiam me fuisse. At Isaias propheta declarat et Spiritu sancto loquens: Deus magnus non esuriat, neque sitiet, neque fatigabitur. Nec est inventio prudentiæ ejus. Quo pacto potest apud istos consensus Evangeliorum et prophetiæ conservari? Verumtamen neque propheta mentitus est; absit: neque apostoli aliena à Spiritu sancto et a prophetia scripserunt; sed quoniam Salvatoris nostri magni Dei dispensatio geminam quandam et inusitatum habuit connexionem, ex divinitate, inquam, et humanitate, secundum ejus beneplacitum ac voluntatem: idcirco propheta quidem divinitatis potentiam et amplitudinem predicat; apostoli vero et evangelistæ veram corporis dispensationem exponunt. *Jesus ergo fatigatus ex itinere sedebat sic supra fontem. Hora erat quasi sexta. Venit mulier de Samaria haurire aquam. Dicit ei Jesus: Da mihi bibere. Discipuli enim ejus abierant in civitatem, ut cibos emerent. Dicit ergo ei mulier illa Samaritana: Quando tu, Judæus cum sis, bibere a***

*me possis, quæ sum mulier Samaritana? Operæ pretium igitur est, dilectissimi, ut perquiramus, quæ de causa et locum, et horam, et absentiam discipulorum indicavit: locum. *Sedebat juxta fontem*: horam, *Hora erat quasi sexta*: discipulorum absentiam, *Discipuli enim ejus abierant in civitatem, ut cibos emerent*. Cur igitur locum dixit? Ego doctro. In spiritali venatione versatur, cujus causa in locum illum se contulerat, unde poterat prædam referre. Non vides quid faciant piscatores? Neque enim omnia maris loca percurrunt, sed ad certum locum abeunt, in quo latitare pisces noverunt. Sunt enim multa in mari loca, quæ plus cæteris pisces alunt. Ita nimirum et Dominus noster Jesus Christus, juxta prophetiam magnus Deus, noverat ut Deus, inde se posse prædam reportare, mulierem scilicet Samaritanam. Ut igitur dicebam, piscatores ea loca insident, unde sperant piscem se posse venari: sic etiam Christus in eum venit locum, unde poterat Samaritanam venari, et per ipsam ingentem hominum captivam parare. Ecce loci causam indicavi. Cur autem horam quoque dixit? Ait enim, *Fatigatus Jesus ex itinere sedebat sic supra fontem. Hora erat quasi sexta*. Audi ergo, carissime, de hora quoque. Egena quepiam erat hæc Samaritana, quæ sibi manuum labore semper victum quaerebat, egena, inquam, et corpore et pecuniis, at non ita religione atque animæ pietate. Sic igitur expergefacia curabat ad te lam propter opificium, unde et victum sibi comparabat. Hora vero sexta, quo tempore quieti a labore vacabant omnes, tum illa, cum hydriam arripisset, aquam advehbat. Noverat ergo, qui sciebat omnia, Dominus, quam horam ceteri captandæ quieti dabant, illa solare istam advehendæ aquæ vacare, propterea sexta hora Dominus abiit: quippe qui noverat eam ad aquam advehendam profectam, et sequè spirituales hæc prædam posse venari. Quare vero discipulos suos ablegavit Dominus? *Discipuli enim ejus, inquit Evangelium, abierant in civitatem, ut cibos emerent*. Mulier illa pauperula quandam erat misera, ut jam antea declaravimus, neque potuisset multorum satellitum numerum contueri. Quod si Magistri dignitatem vidisset, ac discipulorum comitatum, Magistrum, discipulos, turbam, ordinem, dignitatem, speciem, splendorem, subito fortassis aufugisset, ne præda perisset: accedere ausa non esset, piscis ex retibus evasisset, neque sagena captus fuisset, imo resiliisset: propterea discipulos in civitatem ablegavit. Abeuntes enim, inquit, emite cibus: vos abeuntes emite, ego aliud prandium habeo. *Mes enim cibus est, ut faciam voluntatem ejus qui misit me, et perficiam opus ejus (Joan. 4. 34)*: vos carnalia, et ego*

(a) Collata cum quatuor regijs Codicibus.

ἑαυτοὺς ἑπισπινέγητε, τοῦ πρώτου ἁμαρτηθέντος. Ἄλλὰ, Κύριε Δέσποτα, Ἰησοῦ Χριστέ, ἐπειθε ἀποδοῦναί μοι ἄ χρεωστώ, οὐκ ἔγω, οὐδὲ ἰσχύω (ἀπὸ γὰρ τῶν πολλῶν ἀνομιῶν μου καὶ τὸ κεφάλαιόν μου τὸν τόκον κακῶς ἀνῆλωσα), μὴ ἀπατήσης με, ἀ ἐπαρέγγελές μοι. τῆς ψυχῆς τὸ κεφάλαιόν, καὶ τῆς σαρκὸς τὸν τόκον· ἀλλὰ κοῦφισόν με τοῦ βάρους τῶν χρεῶν μου, ὡς φιλόανθρωπος, καὶ

ἐπὶ κίμοι ὡς τῆ πόρνη· ἀφένεται σου αἱ πολλὰ ἁμαρτίας. Εὐ γάρ εἰ μόνος ἀναμάρτητος καὶ ἀγαθὸς καὶ φιλόανθρωπος, καὶ συγχωρῶν ἁμαρτίας· καὶ σοὶ πρόπει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις, σὺν τῷ ἀνάγκῃ σου Πατρὶ, καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, σὺν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἄμην.

AD HOMILIAM DE SAMARITANA.

neque enim tantam accusationem meretur inflicetum opusculum. Sicque nos Regii cuiusdam Codicis lectiones mimisum, ejus librarius nultum excurrebat, et iutilia multa adjiiciebat. Epilogum ex Chrysostomi Homilia trigesima prima in Joannem desumptum suo loco annotamus.

Interpretatio Latina est Frontonis Ducaei.

Εἰς τὴν Σαμαρείτιν, καὶ εἰς τὸ, «Ἐρχεται ὁ Ἰησοῦς εἰς πόλιν τῆς Σαμαρείας, λεγομένην Συχάρ.»

α'. Σήμερον ἦμιν ὁ Χριστὸς τοὺς ἀδελφοὺς τῆς Σαμαρείτιδος ἀνεκήρυξεν· καὶ γρητὸν πτωχὸν λόγον εἰς τὸ πέλαγος τῶν αὐτῆς κατορθωμάτων διαπλευσάει. Ὅριον γὰρ αὐτῆ· τὴν πίστιν, καὶ τὸν ἐγκωμιαστικὸν αὐτῆς λόγον ἐξείπειν βούλομαι, καὶ μεθ' ὁμῶν ἐπιπέσοι τὴν πτωχὴν καὶ πλουσίαν, τὴν πόρνην καὶ ἀπόστολον, τὴν ἄσωτον καὶ πιστήν, τὴν πολυγὰμον καὶ πολυδύναμον, τὴν πολλοὺς μιάνασαν, καὶ τὴν μονογενετὴν Λόγον τοῦ Θεοῦ θεραπεύσασαν, τὴν μανθείσαν, καὶ καθαρῶσθεϊσαν, τὴν διδάσασσαν, καὶ ὁδῶν ζωῶν ἐπιπέμῃσαν, καὶ τὸν ἑποικονομῶντων ναμίτων τὴν χάριν κληρονομήσασαν. Τὶ γὰρ ἦσαν ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης, ὁ τὰ ἄρθρα βρονησας· μυστήρια; Ἐρχεται ὁ Ἰησοῦς εἰς πόλιν τῆς Σαμαρείας, λεγομένην Συχάρ, πλῆθυνον τοῦ χωρίου. ὁ ἔδοκεν Ἰακὼβ Ἰωσήφ τῷ υἱῷ αὐτοῦ. Ἦν γὰρ ἐκεῖ πηγή τοῦ Ἰακώβ. Ὁ οὖν Ἰησοῦς κεκοικιακῶς ἐκ τῆς ὀδοπορίας ἐκἀθέλω οὕτως ἐπὶ τῆς πηγῆς. Ὁρα ἦν ὡσεὶ ἐκτε. Ἐρχεται γυνὴ ἐκ τῆς Σαμαρείας ἀρετλήσως ἔδωρ. Λέγει αὐτῆ ὁ Ἰησοῦς, Ἄς μοι πειν. Οἱ γὰρ μαθηταὶ αὐτοῦ ἀπεληλύθεισαν εἰς τὴν πόλιν. Ἦν τροφὰς ἀτροφῶσαι. Ὁ οὖν Ἰησοῦς κεκοικιακῶς. Τὸ οὖν Ἠσαίας ὁ προφήτης λέγει· Ὁ Θεὸς ὁ μέγας οὐ πεινάσει, οὐδὲ μὴ διψήσῃ, οὐδὲ μὴ κοπιάσῃ. Οὐδὲ ἔστιν ἐξεύρεσις τῆς βρονησας αὐτοῦ; Ἄλλὰ καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς Ματθαῖος περὶ αὐτοῦ ἐν τῷ κατ' αὐτὸν εὐαγγελίῳ γράσει· Καὶ γινώσκεις ἡμέρας ἑσσεωφόροτα καὶ νόκτας ἑσσεωφόροτα, ὄστερον ἑσσεύασεν. Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης, καθὼς ἄρτιως ἤρασε, λέγει· Ὁ οὖν Ἰησοῦς κεκοικιακῶς ἐκ τῆς ὀδοπορίας ἐκἀθέλω οὕτως ἐπὶ τῆς πηγῆς. Ὁρα ἦν ὡσεὶ ἐκτε. Καὶ ὁ μὲν λέγει, ὅτι ἐπίπαινας ὁ δὲ οὐ καὶ ἐκοπιάσῃ. Ὁ δὲ προφήτης ὁμοίως Ἠσαίας Πνεύματι ἀγίῳ φηγγύμενος· Ὁ δὲ Θεὸς ὁ μέγας οὐ πεινάσει, οὐδὲ μὴ διψήσῃ, οὐδὲ μὴ κοπιάσῃ, οὐδὲ ἔστιν ἐξεύρεσις τῆς βρονησας αὐτοῦ. Καὶ πῶς δύναται παρὰ τοῦτο; ἢ ὁμοίως διασώσεται τὸν τὸν εὐαγγελιστὴν καὶ τῆς προφητίας; Πλὴν ὅτε ὁ προφήτης ἐθέλειστω· μὴ γίνωτο ὅτε οἱ ἀπόστολοι ἄλλοτερον τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἔγραψαν καὶ τῆς προφητίας· ἀλλ' ἐπειθε ἢ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν τοῦ μεγάλου Θεοῦ οικονομία διπλῆν τινα καὶ παραδόξον [51] εἰς συμπελοχῆν, ἐκ θεότητος· λέγω καὶ ἀνθρωπότητος, κατὰ τὴν αὐτοῦ εὐδοκίαν καὶ βούλησιν, διὰ τοῦτο ὁ μὲν προφήτης τῆς θεότητος τὴν δύναμιν ἐξαγγελίῃ καὶ τὴν μεγαλειότητα· ὁ οἱ ἀπόστολοι καὶ εὐαγγελισταὶ τὴν τοῦ σώματος οικονομίαν ἀληθῆ διαγορεύουσαν. Ὁ οὖν Ἰησοῦς κεκοικιακῶς ἐκ τῆς ὀδοπορίας ἐκἀθέλω οὕτως ἐπὶ τῆς πηγῆς. Ὁρα ἦν ὡσεὶ ἐκτε. Ἐρχεται γυνὴ ἐκ τῆς Σαμαρείας ἀρετλήσως ἔδωρ. Λέγει αὐτῆ ὁ Ἰησοῦς· Ἄς μοι πειν. Οἱ γὰρ μαθηταὶ αὐτοῦ ἀπεληλύθεισαν εἰς τὴν πόλιν. Ἦν τροφὰς ἀτροφῶσαι. Λέγει οὖν αὐτῆ ἡ γυνὴ ἢ Σαμαρείτις· Πῶς σὺ, Ἰουδαῖος ὄν, παρ' ἡμῶν πειν αἰτεῖς, οὕτως γυναικὸς Σαμαρείτιδος; Ἀναγκαῖον

ὄν ἐστιν, ἀγαπητὸ, ἐπιζητησάει, διὰ τὶ καὶ τὸν τόκον ἐσημῆσαν, καὶ τὴν ὥραν, καὶ τὴν τῶν μαθητῶν ἀπολείψιν· τὸν τόπον, Ἐκἀθέλω παρὰ τῆς πηγῆς τὴν ὥραν. Ὁρα ἦν ὡσεὶ ἐκτε· τῶν μαθητῶν τὴν ἀπολείψιν. Οἱ γὰρ μαθηταὶ αὐτοῦ ἀπεληλύθεισαν εἰς τὴν πόλιν. Ἦν τροφὰς ἀτροφῶσαι. Τίνας οὖν ἔνεκεν τὸν τόπον εἶπεν; Ἐγὼ λέγω. Ἐθῆραν εἶχε πνευματικὴν, δι' ἣν καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὸν τόπον, ἐξ οὗ εἶχε τὴν θῆραν ἐκίκοι. Οὐχ ὁρᾷς, ὅπως ποιοῦσιν ὁ ἀλλεῖς; οὐ καὶ πάντα τόπον διατρέγουσι τῆς θαλάσσης, ἀλλ' εἰς τόπον φανερῶν, ἐνθα ἂν γινώσκωσι τοὺς ἰχθύας ἐνεδρεύοντας; Εἰσὶ γὰρ πολλοὶ τόποι κατὰ θάλασσαν μάλλον τῶν ἄλλων τοὺς ἰχθύας διατρέφοντες. Οὕτω δὴ καὶ ὁ Κύριος; ἦμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὁ μέγας Θεὸς κατὰ τὴν προφητείαν, φεῖε ὡς Θεὸς, ὅτι ἐκείθεν ἠδύνατο λαβεῖν τὴν θῆραν, τοῦτέστι τὴν γυναικὰ τὴν Σαμαρείτιν. Ὄπισθον οὖν εἶπον, ὁ ἀλλεῖς τοὺς τόπους ἐκίκοις ἐνεδρεύοντας, ὅθεν καὶ τὸν ἰχθύν ἐπέλκουσι θηρεύοντες· οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἤλαβεν εἰς τὸν τόπον, ὅθεν τὴν Σαμαρείτιν εἶχε θηρεύσει, καὶ δι' αὐτῆς μεγάλῃ ζωρηλατῇ ἀνθρώπων ἐσπράξασθαι. Ἰδοῦ, τὸν τόπον τὴν αἰτίαν ἐμήνησα. Αἰὰ τὶ καὶ τὴν ὥραν εἶπε; Φησὶ γὰρ· Ὁ Ἰησοῦς κεκοικιακῶς ἐκ τῆς ὀδοπορίας ἐκἀθέλω οὕτως ἐπὶ τῆς πηγῆς. Ὁρα ἦν ὡσεὶ ἐκτε. Ἄκουε τοίνυν, ἀγαπητὴ, καὶ περὶ τῆς ὥρας. Πτωχὴ τίς ἦν ἢ Σαμαρείτις διὰ παντός ἐκ τῶν χειρῶν αὐτῆς τροφόμενῃ, πτωχὴ δὲ καὶ τὸ σώματι καὶ τοὺς χρήμασιν, ἀλλ' οὐ τῆς τῆς ψυχῆς ἐσσεύετο. Οὕτως οὖν ἐγειρομένη ἐπὶ τὴν ἰσθὸν διέτρεχε διὰ τὴν ἔργασίαν, ὅθεν καὶ τὴν τροφὴν ἐπραγματεύετο. Ἄλλ' ἐν ὥρᾳ ἐκτε, ὅταν πάντες πρὸς ἀνάπιστον ἠτοχολούσῃ, τότε ἐκίνη τὴν ὄψραν λαμβάνουσα, τὸ ἔδωρ ἐγέμεζεν b. Ἦδει οὖν ὁ τὰ πάντα ἐπιστάμενος Κύριος, ὅτι τὴν ὥραν, ἦν πάντες πρὸς ἀνάπιστον εἶχον, ἐκίνη πρὸς τὸ κομίζεσθαι τὸ ἔδωρ ταυτην ἀποχολάει. Καὶ διὰ τοῦτο ὤραν ἐκτεν ἀπῆλθεν ὁ Κύριος, δὲ ἐγίνωσκον, ὅτι ἀπέτρεται κομίζαι τὸ ἔδωρ, καὶ δύναται θηρεύσει τὴν πνευματικὴν ταυτην θῆραν. Καὶ τίνος ἔνεκεν τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ ὁ Κύριος ἀπέπεμψεν; Οἱ γὰρ μαθηταὶ αὐτοῦ, φησὶ τὸ εὐαγγέλιον, ἀπεληλύθεισαν εἰς τὴν πόλιν. Ἦν τροφὰς ἀτροφῶσαι. Ἦ γυνὴ πτωχὴ τῆς ἦν ἐκείνη, ἢ ἦν φῶς ἀσσεύσας ἐδηλοῦσαμεν, μὴ ἰσχύουσα πρὸς δορυφορίαν πολλῶν ἀντιβλέπει. Καὶ εἰ ἐδέαστο ἀξίωμα διδασκάλου, καὶ μαθητῶν περιβολῆν, τὸν διδάσκων, τοὺς διδασκόμενους, τὸν ὅλον, τὴν τάξιν, τὸ ἀξίωμα, τὸ στήμα, τὸ ἐπίσημον, εἶχεν ἂν εὐθὺς ἀπογορευεῖν, καὶ ἄλλωτε τὴ θῆρα· οὐκ ἐτόλμα προσελθεῖν, καὶ ὁ ἰχθὺς ἀπὸ τῆς δικτύου ἐξέρχεται, καὶ οὐκ ἰσχυρῆσθετο, ἀλλ' ἀπεπέμψεν· διὰ τοῦτο ἀπέπεμψατο τοὺς μαθητὰς εἰς τὴν πόλιν. Ἀπελθόντας γὰρ, φησὶν, ἀτροφῶσαι βρώματα· ὁμῆς ἀπελθόντες ἀτροφῶσαι, ἐγὼ ἐστειρον ἀριστον ἔγω. Ἐγὼν γὰρ βρώμα ὄστιν, Ἦν τῶν τὸ θέλημα c τοῦ πέμψαντος με, καὶ τελειώσω αὐτοῦ τὸ ἔργον· ὁμῆς τὰ σαρκικά, ἐγὼ τὰ πνευματικά· ὁμῆς ἀτροφῶσαι, ἐγὼ γὰρ ἐξηγηθῶσα. Χριστὸς ἡμᾶς ἐξηγηθῶσαν ἐκ τῆς

a Καὶ τὴν μεγαλειότητα deest in quibusdam et in Savil. Mox Morel. et mss. ἀνασσεύουσι. Savil. διατρέφουσι.

b Sic Savil. et omnes mss. Morel. vero ἐκόμισεν. c Alii τὰ ἔργα.

spiritualia : vos emite; nam ego redemi. *Christus vos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum (Gal. 3. 13), inquit vas electionis, Paulus: per aquas hanc spirituales piscaturam venari volo. Didicisti cur locus notatus sit, et hora, et discipulorum absentia. Itaque opere pretium est, ut demerps ea quæ sequuntur, aggrediamur. Venit mulier de Samaria haurire aquam. Venit Samaritana, ut aquam hauriret, hora sexta, cum ab officio teke conquevisset, ad aquandum hora intermissionis a labore, atque, ut sæpe dictum est, hora sexta: quandoquidem et cum Eva mandatum in paradiso transgressa est, hora erat quasi sexta: ideoque Samaritana salutem consequuta est in fonte eadem sexta hora. Deinde vero Samaritana venit, ut aquam hauriret: et Jesum tamquam hospitem quemdam vidit, ac solum tamquam viatorem, qui levare vellet æstum, et juxta fontem sederet. Vidit hominem contemptum, nec illum magni fecit. At ipse Deus qui cuncta novit, priusquam in lucem edantur, fidei thesaurum contemplant. *Da mihi bibere, inquit. Fons vite, juxta fontem sedens bibere poscit, non bibere volens, sed dare potum. Da mihi bibere, ut tibi dem bibendam aquam immortalitatis. Ego enim salutem mortalium sitio; non ut bibam, sed ut potum præbeam. Patrem imitor meum: sic enim ait Deus ad Abraham: Da mihi filium tuum; offer mihi filium tuum Isaac dilectum, unigenitum, in holocaustum, super unum montem, quem ostendero tibi (Gen. 22. 2).* Non quod accipere filium vellet, id dixit; sed quod proprium Filium orbi terrarum largiri vellet.*

2. Nam, ut ait tonitruus filius divinus Joannes: *Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret: ut omnis qui credit in ipsum non pereat, sed habeat vitam æternam (Joan. 3. 16).* Da mihi unigenitum, ut mundo largiar Unigenitum: immota filium, non ut immoles, sed ut Filium meum unigenitum immolem pro salute mundi, hostiam viventem, placentem, sanctam (Rom. 12. 1). Ita hic quoque, *Da mihi bibere, non ut bibam, sed ut potum præbeam. Dicit ei mulier: Quomodo tu Judæus cum sis, bibere a me poscis, quæ sum mulier Samaritana? non enim contantur Judæi Samaritanis. Acuta mulier: in his meretrix laudem querit; in his meretrix observationem præ se fert legia. Tale Samaritanorum est genus: in scortationibus polluitur, et in baptismalibus purgari se arbitratur. Quomodo tu Judæus cum sis, bibere a me poscis, quæ sum mulier Samaritana? non enim contantur Judæi Samaritanis. Animam sordibus replent, et corpus vitium abstergere. Sic et Samaritana cum animam scortationibus inquinatam habeat, de aquarum potu litigat. Quid ergo Jesus? Illam a se non repulit, non dixit: Ego Deus es Deo sum; ego cælum firmavi, terramque fundavi; et tu mecum de aquis et potu litigas, atque adeo mulier commaculata peccatis? sed quid? Si scires donum Dei, et quis est qui dicit tibi: Da mihi bibere, tu forsitan petisses ab eo, et dedisset tibi aquam vivam (Joan. 4. 10). Vides, ut paulatim amorem ejus ad cupiditatem excitavit, dicens: Si scires donum Dei, et quis est qui dicit tibi: Da mihi bibere, tu forsitan petisses ab eo, et dedisset tibi aquam vivam? Quid ergo rursus ad eum mulier? Domine, neque in quo haurias habes, et puteus altus est; unde ergo habes aquam vivam? Numquid tu major es patre nostro Jacob, qui dedit nobis puteum, et ipse ex eo bibit, et filii ejus, et pecora ejus (Ibid. v. 11. 12)? Magnam conceperat opinionem de patriarcha Jacob mulier (attendite quæso diligenter): magna in existimatione erat apud mulierem Samaritanam, eumque plurimi faciebant, tamquam patriarcham, tamquam justum: quandoquidem hic duodecim patriarcharum fuerat pater; duodecim enim tribus Israel ex Jacob proseminate sunt. Neque ob id solum, sed quoniam et eum Deo lactatus est, et potens inventus est: sic ut ei diceret Deus: Dimitte me; jam enim ascendit aurora (Gen. 32. 26). Et cum homine lactatus aiebat Deus: Dimitte me, quia meus amicus es, et ascendit*

aurora. Tum ille: *Non te dimittam, nisi me benedixeris. Quid hoc sibi vult, et quænam tandem est hæc Dei cum homine lacta, nisi quod nostræ simitem propter nos carnum indutus erat? Quid ergo illi respondit Deus? Non vocaberis ultra Jacob, sed Israel erit nomen tuum: quoniam invaluisti cum Deo et cum hominibus potens eris. Magnam igitur opinionem conceperat de patriarcha mulier; idcirco Domino dicebat: Numquid tu major es patre nostro Jacob, qui dedit nobis puteum, et ipse ex eo bibit, et filii ejus, et pecora ejus? Quid ergo Christus? Animadvertit Dominus sapientiam: vide Magistri benignitatem. Non dixit illi: Sic est, ego patre vestro Jacob major sum: neque dixit ei, sicut Judæus dixit: Antequam Abraham fieret, ego sum (Joan. 8. 58); vel rursus ut dicebat: *Antem dico vobis quia multi reges et justi cum prophetis cupierunt videre quæ vos videtis, et non viderunt (Matth. 13. 17).* Nihil horum dixit mulieri, sed lectam inhibet cum patriarcha invidiam, et ex eo, quod manifestum est, validiorem pugnam reddit. Si enim dixisset illi: Sic est, ego major sum quam Jacob: nam ille quidem a me benedictionem accepit, ego vero ipsam illi præbui: fortassis illa, cum tantam capere revelationum altitudinem minime posset, statim aufugisset. Nihil igitur tale dixit illi; sed ex his, quæ subjecta erant oculis, rem dilucidam et inexpugnabilem reddidit. Quid enim ait illi? *Omnis qui biberit ex aqua hac, sitiet iterum: qui autem biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum: sed aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aque salientis in vitam æternam (Joan. 4. 13. 14).* Prolate fuerant in medium personæ Jacob et Christi, sed omnia personarum lacta, venit ad lactam aquam, quæ videtur, ac donorum quæ non videtur. Si enim dixisset: Etiam, major sum quam Jacob; confestim illa in urbem aufugisset abacta esset, resiliisset ante responsum, et antequam verba fecisset, ad civitatem pervenisset, dicens: Hic quidem insauit, homo est aliquis a demonio vexatus, furiosus est, et phrenesi laborat: cum sit unus aliquis peregrinus ac nullius pretii, majorem seipsum patre nostro dicit; imo vero illo, qui duodecim tribuum Israel pater fuit, qui benedictiones accepit a Deo, qui pauper quidem peregre profectus est, sed ob dispensationem et providentiam, quæ rexit eum Deus, opulentus reversus est: sed accommodabat se mulieri Christi, et infirmitati mulieris illi concedebat, ut sensim ad rerum eam graviorum sublimitatem proveleret. Nam quemadmodum piscium venatores (audi enim prudenter quid illi faciant) hamum in mare mittunt, cumque senserint captum esse piscem, non statim extrahunt illum, sed paulatim laxant, ut ille plane atque intrepide illecebram devoret; cumque animadvertierint intims ejus præcordiis hamum ac visceribus infixum esse, tum majori cum impetu piscem extrahunt, qui prius se illi accommodaverat: ita se Christus erga mulierem gessit. Non a principio pūchritudinem illi divinitatis revelavit, neque ingenium illi honorum promissa proposuit, neque se Jacob ipsum crasse indicavit, sed ejus appetitum excitavit ad cupiditatem excitat, dicens illi: *Omnis qui biberit ex aqua hac, sitiet iterum: qui autem biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum: sed aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aque salientis in vitam æternam.* Personarum contentionem ac lectam omisit, et ad alteram donorum partem transit, imo vero præstantiam illorum ex re ipsa demonstrat. Quid igitur mulier? *Domine, da mihi hanc aquam, ut non sitiam, neque veniam huc haurire.* Vides, ut cito crediderit, aquam a Christo datam, ut non amplius sitiamus, efficere. *Domine, da mihi hanc aquam, ut non sitiam, neque veniam huc haurire (Ibid. v. 15).* Ad spirituales fuentium suorum horum cupiditatem Christus eam sensim incitavit. Credidit aquam esse, quæ bibitur, et sitim non generat; quæ participatur, et peccatorum delet chirurgographum. *Domine, da mihi hanc aquam, ut non sitiam, neque veniam huc haurire. Dicit ei Jesus: Vade, voca virum tuum, et veni huc (Ibid.**

v. 16). Si consortem habes copula, fiat et consors fidei : ne spirituum horum sola donorum gratiam accipias. *Vade, voca virum tuum, et veni huc.* Idcirco enim veni, non ut Evam solam salvam faciam per semper virginem Deique genitricem Mariam, sed etiam ut virum per me in paradysum rursus revocem. *Vade, voca virum tuum, et veni huc.* Recte quoque totius orbis doctor Paulus, dilectissimus, ex eadem regula scribens ad Corinthios dicebat : *Unde enim scis, mulier, si virum saltem facias (1. Cor. 7. 16)? Jam vero rem propositam attingamus. Vade, voca virum tuum, et veni huc. Dicit ei mulier, Non habeo virum (Joan. 4. 17).* Copitque deinceps aperire peccata sua mulier : cepit deinceps confiteri, ac dicere : *Non habeo virum.* Jam enim in scortationis et luxuriae profundo demersa sum, et virum non habeo. *Dicit ei Jesus : Bene dixisti, quia non habeo virum : quinque enim viros habuisti ; et nunc quem habes, non est tuus vir : hoc vere dixisti (Ibid. v. 18).* Quid autem hoc est, *quinque enim viros habuisti ; et nunc quem habes, non est tuus vir?* Opera prelium est dicere. Quinque viros habuit mulier, et mortui sunt : post illos scortata est : quamobrem nemo deinceps cum illa voluit tamquam cum uxore legitima copulari. At illa cum libidinis cohibere fervorem non posset, clam deinceps eum habebat, cum quo scortabatur ; sic ut neque aperte meretrix esset neque legitime nupta, sed virum clam haberet : existimabat autem se Christum velut hominem deceptorum, eique dicebat : *Non habeo virum.* Deinde Christus, qui cordis occulta cognoscit, quique novit omnia antequam fiant (Dan. 13. 42), ait illi : *Bene dixisti, quia non habeo virum : quinque enim viros habuisti ; et nunc quem habes, non est tuus vir : hoc vere dixisti. Dicit ei mulier : Domine, video quia propheta es tu. Patres nostri in monte hoc adoraverunt, et vos Judei dicitis, quia Jerusalemis est locus, ubi adorare oportet (Joan. 4. 19. 20).* Quomodo tandem propheta dicit, mulier? emine quem scripsit Moses, *Prophetam suscitabit vobis Dominus Deus vester de fratribus vestris sicut me (Deut. 18. 15),* an alium quempiam? huc tu dicitis, mulier, qui cordis revelat occulta? Nam cum sua revelari peccata vidisset, ait : *Domine, video quia propheta es tu : quod perinde erat ac si diceret cum Davide : Ab oculis meis munda me (Psal. 18. 13).*

3. Et sedebat cum muliere colloquens Deus. O insignem humanitatem! Qui super Cherubim sedet, cum muliere meretricis confert sermonem. *Video quia propheta es tu. Patres nostri in monte hoc adoraverunt, et vos dicitis, quia Jerusalemis est locus, ubi adorare oportet.* Meretrix de dignatibus sermonem infert, et Dominum prophetam esse arbitrata, nihil saculare postulavit : Dominum confessa est, et pecuniarum copiam non requisivit. *Domine, video quia propheta es tu.* Dominum confessa est, et nihil præter paternam dogmata petivit. *Patres nostri in monte hoc adoraverunt, et vos dicitis, quia Jerusalemis locus est, ubi adorare oportet.* Etenim illo in monte Somor Abraham filium suum Isaac Deo in sacrificio obtulit : Jerusalemis vero Jacob cum in Mesopotamia ad Laban Syrum descenderet, scalam, quæ a terra in cælum extendebatur, in somnis vidit, et cum Deo luctatus est : propterea dicebat : *Deus apparuit mihi in Luz (Gen. 48. 3).* Idcirco mulier dogmata attingit, et ait : *Domine, video quia propheta es tu. Patres nostri in monte hoc adoraverunt, et vos dicitis, quia Jerusalemis locus est, ubi adorare oportet.* Itaque Dominus cum ea quæ decebat ipsum sapientia respondet. Nam quia Judæus ab ea existimabatur, ipsa vero Samaritana erat, respondere noluit interrogationi, ut neque mentiretur, neque asperirem mulierem redderet. Nihil quippe aliud propositum illi fuit, nisi ut mulierem venaretur, et ad salutem viam traderet : propterea nihil asperius apud eam proloquutus est, ut neque mentiretur, neque Samaritanæ pudorem inuberet. Si enim dixisset illi Jerusalemis locum esse, ubi adorare oportet, sicut Moyses filiis Israel præcepit, ipsam exasperasset : quoniam ve-

lus, ut diximus, ipsam opinio preoccupaverat de monte illo in Sirinis : in eo iussum esse Abraham a Deo Isaac immolare. Rursus autem si morem illi gerere voluisset, ne dicere hunc esse montem illum : et, Recte adoratis : rursus falsum verbum protulisset. Idcirco ergo utrumque in terram abiciens, mulierculam ad eam, quæ paulo magis spiritualis erat, adorationem quasi manum dicit, aitque : *Mulier, crede mihi dicenti, quia venit hora, et nunc est, quando sequi in monte hoc, neque Jerusalemis adorabunt Patrem : sed veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu et veritate. Nam et Pater tales querit, qui adorent eum. Spiritus est Deus : et eos qui adorant eum, in spiritu et veritate oportet adorare (Joan. 4. 21-24).* Vidisti doctrinam optimam? vidisti doctoris industriam sapientiam? *Mulier, crede mihi dicenti.* Vide quomodo conciliat fidem mulieris ; vide quomodo sensum animam ejus in cælum evellit : non erubescit amicum meretricis, sed salutem anime promovet. Quid ita? Quia non venit vocare justos, sed peccatores ad penitentiam (Luc. 5. 32) : quia propter ovem, quæ perierat, minime deserto sinu Patris, ad nos inclinatis cælis descendit, et perfectus homo factus est, simulque quod erat permansit. *Mulier, crede mihi dicenti, quia venit hora, et nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu et veritate. Nam et Pater tales querit, qui adorent eum. Spiritus est Deus, et qui adorant eum, in spiritu et veritate oportet adorare.* Non circumscriptur locus adoratio Dei, sed undiqueque diffusa est gratia divina : cognitio : non ja a amplius Judæi et Samaritani ad so legis insignia rapiunt. *Nam eos, qui adorant Deum, in spiritu et veritate oportet adorare.* Non amplius in alienis holocaustis, et vitulis, et arietibus ; non amplius circumcisio et sabbati observatio ; non amplius templum, et altare, et hircus emissarius, et sancta sanctorum ; non amplius umbra, et cultus, et sabbata ementia. *Neomenias enim vestras et sabbata, inquit Deus per prophetam, et diem magnum non fero : jejunium et otium, et solemnitates vestras odit anima meæ. Nam eos qui adorant eum, in spiritu et veritate oportet adorare (Joa. 1. 13. 14).* Omnia illa velut umbra præterierunt : vetera transierunt : ecce nota facta sunt omnia. Commutata est deinceps rerum gratia ; non amplius secundam legem unius in locum eos, qui Deum adorant, congregari sino ; quippe qui velim omnem in terrarum orbem salutis dona diffundere. *In omnem enim terram exiit sonus eorum, et in fuis orbis terræ verba eorum (Rom. 10. 18).* *Spiritus est Deus, et eos qui adorant eum, in spiritu et veritate oportet adorare. Dicit ei mulier : Scio quia Messias veni, qui dicitur Christus : cum ergo venerit ille, nobis annuntiabit omnia (Joan. 4. 23).* O meretricem de spiritualibus philosophantem! o meretricem Scripturas sacras in ore habentem! Etsi enim corpore soribus scortationis cooperta est, animo tamen sacrarum literarum prænuentiatione et lectione purgata est. *Scio quia Messias venit.* Messias vero, si interpretari velis, est Unctus. Propterea mulier, Expecto, inquit, unctum, cujus caro divinitate ungetur¹. *Cum ergo venerit ille, annuntiabit nobis omnia.* O profectum spirituum ! o mulierem meretricem, et omnia scientem! Vide quo pacto a terrenis ad celos evolarit. Messiam dicit eum qui nitebatur, Christum, qui expectabatur, qui ad mundi totius salutem procurandam veniebat : et rursus prophetam, rursusque Dominum, non amplius Judæum ipsum vocat, non amplius de aquæ gurgitone discipulat, non amplius illi dicit : *Quomodo tu, Judæus cum sis, bibere a me possis, quæ sunt mulier Samaritana? non enim contumetur Judæi Samaritani : quid igitur? Domine, video quia propheta es tu : et rursus attingens dogmata, Patres nostri in monte hoc adoraverunt, et vos dicitis quia Jerusalemis est locus, ubi adorare oportet.* Vide, quomodo spiritualium donorum gratiam rapiat : vide, quomodo cuncta

¹ Hæc, cujus caro divinitate ungetur, dicitur in quibusdam.

ψων. Κύριε, ἔδος μοι τὸ ὕδωρ. *Ἦν αὐτὴ ἡμέρα, μὴδὲ ἔρχομαι ἐνθάδε ἀντιλεῖν.* Λέγει αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς· Ὑπάγε, φώνησον τὸν ἄνδρα σου, καὶ ἐλθέ ἐνθάδε. Εἰ κοινοῦν, φησὶν, ἔχεις τῆς μέψης, κοινοῦν γενέσθω καὶ τῆς πίστεως· μὴ μόνη λάμβανε τὴν δωρεάν τῶνδε τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων. Ὑπάγε, φώνησον τὸν ἄνδρα σου, καὶ ἐλθέ ἐνθάδε. Διὰ γὰρ τοῦτο παρεγγήνη, οὐχ ἵνα μόνη τὴν Ἐβραῶν αἰσῶν διὰ τῆς ἀπαρτήνου Μαρίας καὶ θεοτόκου, ἀλλ' ἵνα καὶ τὸν ἄνδρα εἰ ἐμοῦ εἰς τὸν παράδεισον πάλιν ἀνακαλέσωμαι. Ὑπάγε, φώνησον τὸν ἄνδρα σου, καὶ ἐλθέ ἐνθάδε. Καλῶς, ἀγαπητοί, καὶ ὁ τῆς οἰκουμένης διδάσκαλος· Παῦλος τῷ αὐτῷ κανόν Κορινθίος· γράβων ἔλεγε· *Τί γὰρ οἶδας, γύναι, εἰ τὸν ἄνδρα σώσεις; Τίως δὲ τὸν προκειμένου ἀλώμεθα.* Ὑπάγε, φώνησον τὸν ἄνδρα σου, καὶ ἐλθέ ἐνθάδε. Λέγει αὐτῇ ἡ γυνὴ, *Ὅμο ἔχω ἄνδρα.* Καὶ ἤρξατο λοιπὸν ἡ γυνὴ τῆς ταυτῆς ἀμαρτίας ἀνακαλιπτεῖν· ἤρξατο λοιπὸν ἐφομολογεῖσθαι, καὶ λέγειν· *Ὅμο ἔχω ἄνδρα.* Καὶ γὰρ λοιπὸν τῆς πορείας καὶ τῷ τῆς ἀουτίας καταβαπτισθῆν βυθῷ, καὶ ἄνδρα οὐκ ἔχοι. Λέγει αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς· *Καλῶς εἶπας, δὲ ἄνδρα οὐκ ἔχω· πένης γὰρ ἄνδρας ἔσχεις, καὶ γὺν, ὃν ἔχεις, οὐκ ἔστι σου ἀνὴρ· τοῦτο ἀληθὲς εἶρηκας.* Τί δὲ ἐστὶ τοῦτο, τὸ Πένης γὰρ ἄνδρας ἔσχεις, καὶ γὺν ὃν ἔχεις, οὐκ ἔστι σου ἀνὴρ; Ἄνευχατοῖν εἶπεν. Ἢ γυνὴ πάντε ἀνάθε ἐσγεν, καὶ ἐτελεύτησαν μετ' ἐκείνων δὲ ἐπέτρυνεν· ὅθεν οὐδέ τις αὐτῆς λοιπὸν ὡς γυναικὶ νομίμῃ προσγγίξεν ἐβούλετο. Ἐκείνη δὲ νομῆ φέρουσα χαλκίονα τῆς ἠθούης τὰ κύματα, λαβραῖς· εἶχε λοιπὸν τὸν πορνικόντα μετ' αὐτῆς· καὶ οὐκ ἦν οὐδὲ πόρνη περιφανῆς, οὐτε νομίμῃ· εἶχε δὲ ἄνδρα λαβραῖς· ἐνόμηκε δὲ ὡς ἄνθρωπον τὸν Χριστὸν παρακρούεσθαι, καὶ ἔλεγεν αὐτῷ, *Ὅμο ἔχω ἄνδρα.* Εἶτα ὁ Χριστὸς γινώσκων τὰ κρυφὰ τῆς καρδίας, καὶ εἶδὸς τὴν πάντα πρὶν γενέσθαι αὐτῶν, λέγει αὐτῇ· *Καλῶς εἶπας, δὲ ἄνδρα οὐκ ἔχω· πένης γὰρ ἄνδρας ἔσχεις, καὶ γὺν ὃν ἔχεις, οὐκ ἔστι σου ἀνὴρ· τοῦτο ἀληθὲς εἶρηκας.* Λέγει αὐτῇ ἡ γυνὴ· *Κύριε, θεωρῶ, δὲ προφήτης εἰ σὺ.* Ὁ πατέρας ἡμῶν ἐν τῷ βρει τοῦτω προσεκύνησαν, καὶ ὑμεῖς δὲ λέγετε οἱ Ἰουδαῖοι δὲ ἐν Ἱεροσολύμοις ἔστιν ὁ τόπος, ὅπου δὲ προσκύνειν. Ποῦν προφήτην λέγεις, ἡ γύναι; ἐν ὁ Μωσῆς; Ἐγραβεν, δὲ Προφήτην ἡμῶν ἀναστήσει Κύριος ὁ Θεὸς ὅμων ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὅμων ὡς ἐμεῖ, ἡ ἐπερὸν τινα; τοῦτον σὺ λέγεις, γύναι, τὸν ἀποκαλιπόμενα τὰ κρυφὰ τῆς καρδίας; Καὶ γὰρ τὴν ἀποκαλιπῶν τὴν ἀμαρτημάτων παρὰ τοῦ ἀσεπτοῦ λαδοῦσα, λέγει· *Κύριε, θεωρῶ, δὲ προφήτης εἰ σὺ.* Ταῦτὸν ἦν αὐτῆν τὸ τοῦ Δαυὶδ εἰπεῖν· *Ἐκ τῶν κρυφῶν μου καθάρισόν με.*

γ. Καὶ ἐκάθητο ὁ Θεός, ὁμιλοῦν τῇ γυναικί. Ἡ πολλὴ φιλάνθρωπιᾶς ὁ καθήμενος ἐπὶ τὸν Χερουβὶμ πόρνη γυναικὶ διαλέγεται. Θεωρῶ, δὲ προφήτης εἰ σὺ. Ὁ πατέρας ἡμῶν ἐν τῷ βρει τοῦτω προσεκύνησαν, καὶ ὑμεῖς λέγετε, δὲ ἐν Ἱεροσολύμοις ἔστιν ὁ τόπος, ὅπου δὲ προσκύνειν. Ἡ πόρνη περὶ δογματικῶν εἰσαγέει λόγον, καὶ νομοῖακα τὸν ἀσεπτόν εἶναι προφήτην, οὐδὲν ἤθελε βιωτικῶν· Κύριον ὁμιλοῦσας, καὶ χρημάτων περιουσίαν οὐκ ἐπιζητήσας. Κύριε, θεωρῶ δὲ προφήτης εἰ σὺ. Κύριον ὁμιλοῦσας, καὶ οὐδὲν ἤθελε πρὸ τὸν πατριτικὸν δογματικόν. Ὁ πατέρας ἡμῶν ἐν τῷ βρει τοῦτω προσεκύνησαν, καὶ ὑμεῖς λέγετε δὲ ἐν Ἱεροσολύμοις ἔστιν ὁ τόπος, ὅπου δὲ προσκύνειν. Καὶ γὰρ ἐν τῷ βρει ἐκείνῳ τῷ Σίμωνι ὁ Ἀβραὰμ τὸν ἰδὸν ὡν Ἰσάκ ἐκ· ὅσταν ἀνήγαγεν τῷ θεῷ, ἐν δὲ τοῖς Ἱεροσολύμοις ὁ Ἰακώβ ἐν Μεσοποταμίᾳ κατεργόμενος πρὸς Ἀβδὰν τὸν Σύρον, τὴν ἀπὸ τῆς γῆς ἐως οὐρανοῦ κλίμακα τεταμένην κατὰ τοὺς ὅπνους κατεβῆ, καὶ τὴν πάλην τὴν μετὰ τοῦ Θεοῦ ἐπάλασε· ὅδ καὶ ἔλεγεν· Ὁ Θεὸς ὥρθη μοι ἐν Λούσα. Διὰ τοῦτο ἡ γυνὴ δογματικῶν ἀπειτεῖται, καὶ φησι· Κύριε, θεωρῶ, [58] δὲ προφήτης εἰ σὺ. Ὁ πατέρας ἡμῶν ἐν τῷ βρει τοῦτω προσεκύνησαν, καὶ ὑμεῖς λέγετε, δὲ ἐν Ἱεροσολύμοις ἔστιν ὁ τόπος, ὅπου δὲ προσκύνειν. Τί οὖν ὁ Κύριος; Πάλιν μετὰ τῆς περὶτοῦς αὐτῷ σοφίας ἀπαρτήνεται. Ἐπειδὴ γὰρ Ἰουδαίος ἐνομίλετο παρ' αὐτῆς, αὐτῆ δὲ Σαμαρεῖτις ἦν, οὐκ ἠθέλησε πρὸς τὴν πύσιν ἀποκρινάσθαι, ἵνα μὴτε διαλεσθῆται, μὴτε τὴν γυναικα σκληροτέραν ἀπεργάσθαι. Οὐ γὰρ ἦν

αὐτῷ ἄλλο τὸ κατασκευαζόμενον, ἀλλὰ θηρεῦσαι τὸ γύναιον πρὸς τὴν τῆς σωτηρίας ὁδὸν ἐπιζητεῖν· καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲν σκληρότερον πρὸς αὐτὴν λέγει, ἵνα μὴτε διαλεσθῆται, μὴτε κατακρίνη τὴν Σαμαρεῖτιν. Εἰ γὰρ εἶπεν αὐτῇ, δὲ ἐν Ἱεροσολύμοις ἔστιν ὁ τόπος, ὅπου δὲ προσκύνει, καθὼς προσέταξε Μωσῆς τοῖς υἱοῖς· Ἰσραὴλ, σκληροτέραν ἀν' αὐτὴν ἀπεργάσθαι ἢ ἐπειδὴ, ὡς εἶρηκamen, παλαιὰν εἶχεν ὑπόληψιν περὶ τοῦ βρους τοῦ ἐν Σακίμοις, δὲ ἐν αὐτῷ θεοσάξεν ὁ Ἀβραὰμ τὸν Ἰσάκ προσετίκατον παρὰ τοῦ θεοῦ. Καὶ πάλιν, εἰ ἠθέλησεν αὐτῇ συγκαταθῆναι, καὶ εἶπεν, δὲ Τούτῳ ἐστὶ τὸ βρος, καὶ καλῶς προσκυνεῖται, πάλιν φεῦδὲς τὸ βῆμα προεβάλλετο. Διὰ τοῦτο οὖν ἀμειώτερα χαμὰ καταπίων ἐπὶ τὴν πνευματικώτερα προσκύνειν χειραγωγεῖ τὸ γύναιον, καὶ φησι· Ἰούαι, πιστεύου μοι λέγοντι, δὲ ἐρχεται ὥρα, καὶ γὺν ἔστιν, ὅτε ὅτε ἐν τῷ βρει τοῦτω, ὅτε ἐν Ἱεροσολύμοις προσκύνουσιν τῷ Πατρὶ· ἀλλ' ὁ ἀληθινὸν προσκυνητικὸν προσκύνουσιν τῷ Πατρὶ ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ. Καὶ γὰρ ὁ Πατὴρ τοιοῦτους ζητεῖ τοὺς προσκυνούτας αὐτῶν. Πνεῦμα ὁ Θεός, καὶ τοὺς προσκυνούτας αὐτῶν, ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δὲ προσκύνειν. Εἰδὲς διδασκαλίαν ἀρίστην, εἶδὲς εὐμνηχανοῦ διδασκαλίον σοφίαν; Γύναι, πιστεύου μοι λέγοντι. Εἰπέτε, πῶς καταρτίζε τὴν πίστιν τῆς γυναικὸς· βλέπε, πῶς τὴν ψυχὴν αὐτῆς κατ' ὄλγον εἰς τοὺς οὐρανῶν ἀνακουφίζει, οὐκ αἰχμαζῶντος τῆς τῆς πόρνης περιβόλου, ἀλλὰ τῆς ψυχῆς τὴν σωτηρίαν ἱκανοῦν ἔ. Διὰ τί; Ἐπειδὴ οὐκ ἦθε καλέσει δικαιοσύνη, ἀλλὰ ἀμειώτους εἰς μετάνοιαν· ἐπειδὴ διὰ τὸ ἀπολιπεῖ πρόβωτον, μὴ κενώσας τοὺς κόλπους τοὺς πατρικῶς, πρὸς ἡμᾶς καταβῆσθαι, κλίνας οὐρανῶν καὶ ἀνθρώπων τέλειος γέγονεν, ὅπερ ἦν μεμνηχῶν. Γύναι, πιστεύου μοι, δὲ ἐρχεται ὥρα, καὶ γὺν ἔστιν, ὅτε ὁ ἀληθινὸν προσκυνητικὸν προσκύνουσιν τῷ Πατρὶ ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ. Καὶ γὰρ ὁ Πατὴρ τοιοῦτους ζητεῖ τοὺς προσκυνούτας αὐτῶν. Πνεῦμα ὁ Θεός, καὶ τοὺς προσκυνούτας αὐτῶν, ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δὲ προσκύνειν. Οὐ περιτόραται τόση ἡ τοῦ Θεοῦ προσκύνουσα, ἀλλ' ἐξίφθληται πανταγοῦ τῆς θείας γάρτας ἡ ἐπίγνωσις· οὐκ εἰ Ἰουδαῖοι καὶ Σαμαρεῖται ἀρκάουσι πρὸς ταυτοὺς τοῦ νόμου τὰ συμβόλα. Καὶ γὰρ τοὺς προσκυνούτας τὸν Θεόν, ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ, δὲ προσκύνειν. Οὐκ εἰ ἐν ἀλιότητις ὀλοκαυτώμασι, καὶ μόχοις, καὶ κριοῖς· οὐκ εἰ περιτομή, καὶ σαββάτου φυλαχῇ· οὐκ εἰ ναὸς, καὶ βωμῶς, καὶ τράγοις ἀποκομπαῖος, καὶ τὰ ἅγια τῶν ἁγίων· οὐκ εἰ σικιά, καὶ λατρεία, καὶ σαββάτα διεψευδύμενα. Τὸς γὰρ νεοτηρίας ὅμων καὶ τὰ σαββάτα, ἡσθὶν ὁ Θεός δὲ πρῆφτος, καὶ ἡμέραν μεγάλην οὐκ ἀνέχομαι· νηστείας καὶ ἀρίτων, καὶ τὰς ἐορτὰς ὅμων μοσι ἡ ψυχῇ μου. Τοὺς προσκυνούτας γὰρ αὐτῶν, ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δὲ προσκύνειν. Παρῆλυθεν ἐκείνα πάντα ὡς σικιά· τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν· ἰδοὺ γέγονε τὰ πάντα καινὰ. Μεταστράφη λοιπὸν τὸν πραγμάτων ἢ ἡ χάρις· οὐκ εἰ κατὰ τὸν νόμον εἰς ἕνα τόπον τοὺς προσκυνούτας τῷ Θεῷ συγκατετίθειτο συκοπῶν· εἰς πᾶσαν γὰρ τὴν οἰκουμένην ἐπαποκρίσται βουλομένη τῆς σωτηρίας χαρισμάτων. Εἰς πᾶσαν γὰρ τὴν γῆν ἐξήλλεν ὁ σβῆθτος αὐτῶν, καὶ εἰς τὰ πέματα τῆς οἰκουμένης τὰ ῥήματα αὐτῶν. Πνεῦμα ὁ Θεός, καὶ τοὺς προσκυνούτας αὐτῶν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δὲ προσκύνειν. Λέγει αὐτῇ ἡ γυνὴ· *Ὅλα δὲ ἐμοσι εἶρηκα, ἐρχεται ὁ λεγομένος Χριστὸς· δεῦρ ἔ.Ἰθι ἐκείνου, ἀλαργελεῖ ἡμῶν πάντα.* Ὁ πόρνη; πνευματικὰ φιλοσοφούσης ὁ πόρνης τὰς θείας Γραφᾶς· εἰς στόματος φεροῦσας. Κἂν γὰρ τῶν σωματικῶν βεβδαιστικῶν τῆ τῆς πορείας ἀκαθαρσίαι, ἀλλ' ἡ ψυχὴ καθαρίζεται τῇ [59] τῶν θεῶν Γραφῶν ἐπιγγυητικῶν καὶ ἀναγνώσει. Ὅλα δὲ ἐμοσι εἶρηκα. Μεσσία; δὲ ἐρημνεύεται· Ημεστικῶς, διὰ τοῦτο ἡ γυνὴ, Προδοκῶ, φησὶ, τὸν Ἡλεκμῆνον, ὃ ἡ σὰρξ ἀλειψθήσεται τῇ θεότητι. Ἐκείνου δεῦρ ἔ.Ἰθι, ἀναργελεῖ ἡμῶν πάντα. Ἡ προκήτης πνευματικῆς, ὁ γυναικὸς πόρνης καὶ πάντα εἰδίας. Βλέπε πῶς ἀπὸ τῶν καταχθινῶν εἰς τοὺς οὐρανῶν ἀνεπερῆσθη. Μεσσίαν λέγει τὸν ἀποστελλόμενον, τὸν προσδοκώμενον Χριστὸν,

ἢ Sic Morel. et duo mss. Savil. et unus ἀκονῶν. ἢ Savil. et unus γραμμῶν. ἢ Hec, ὃ ἡ σὰρξ ἀλειψθήσεται τῇ θεότητι, desunt in quibusdam.

τὸν ἐπὶ σωτηρίᾳ παντὸς τοῦ κόσμου ἐρχόμενον, καὶ πάλιν προφήτην, καὶ πάλιν Κύριον· οὐκ ἔτι καλεῖ αὐτὸν Ἰουδαίον, οὐκ ἔτι διακρίνεται περὶ τὴν θείαν τὸν ὕδατος, οὐκ ἔτι λέγει πρὸς αὐτὸν· Πῶς σὺ, Ἰουδαῖος ὢν, παρ' ἐμοῦ κτεῖν αἰεὶς, οὕτως γυναικὸς Σαμαρείτιδος; ὁ γὰρ συγγράσκει Ἰουδαίος Σαμαρείται· ἀλλὰ τί; Κύριε, θεῶν, δεῖ προφήτης εἶ σὺ· καὶ πάλιν ἀπομνημονεύων· Οἱ πατέρες ἡμῶν ἐν τῷ ὄρει τούτῳ προσεκλήθησαν, καὶ ὑμεῖς λέγετε, δεῖ ἐν Ἱερουσόλυμοις ἔσθιν ὁ τόπος, ὅπου οἱ προσκυνεῖν. Βλέπε, πῶς ἀπαίτει τὴν δωρεάν τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων· βλέπε, πῶς ἀπαντα μετὰ Γραμμῆς ἀποκρίσεις λέγει. Οὐδα, δεῖ Μεσσίας ἔρχεται, ὁ λεγόμενος Χριστός· ὅταν ἔλθῃ ἐκεῖνος, ἀναγγελεῖ ἡμῖν πάντα. Ἐκείνον ζητοῦ, ἐκείνον προσκώ, ἐκείνον ἐκλέγομαι. Λέγει αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς· Ἐγὼ εἰμι, ὁ λαλῶν σοι, ὁ μεγάλων καὶ παραδόξων θαυμάτων· ὁ πολλοῦ, τῶν ἀποστόλων οὐκ ἀπεκάλυψε, τοῦτο τῆ πόρῃ φανερῶς ἀποκαλύπτει.

δ. Ἐπὶ τοῦ Κλεώτα ἐαυτὸν τοῖς ἀποστόλοις οὐκ ἀπεκάλυψε· ἀλλ' ὅτε δεηθῶν αὐτῶν τοῖς ὀφθαλμοῖς, τότε θρανοῦς ἐγένετο ἀπ' αὐτῶν, ὡς καὶ τοῖς μαθητῶς ἐταίρι, δεῖ Οὐχί ἡ καρδιά ἡμῶν κοιμηθῆ ἢ ἐν ἡμῖν, ὡς ἔλελε ἡμῖν ἐν τῇ οὐδῶ, ὡς ἐπινοήσῃ ἡμῖν ἐκ Γραμμῆς; Ἐκείνος ἐαυτὸν οὐκ ἀπεκάλυψε, καὶ τῆ γυναικὶ λέγει· Ἐγὼ εἰμι, ὁ λαλῶν σοι. Ὁ ἐπίσκοπος Παῦλος μόνον, τῷ θεῷ τρίτου οὐρανοῦ ἀνεβήσθη, τῷ ἀρπαγένει εἰς τὸν παράδεισον, καὶ ἄρρητα ῥήματα ἀκούσαντι, τῷ τῆς οὐκουμένης σαγγημένῳ, τοῦτο προλαβὼν καὶ τῆ Σαμαρείτιδος πεποιθῆν. Παῦλος σαφῶς ἀπεκάλυψε ἐξ οὐρανοῦ λέγων· Σαῦλε, Σαῦλε, τί με διώκεις; Σκληρόν σοι κέρν κέντρα λακτιέων. Ὁ δὲ Σαῦλος ἀπακρίθη λέγων· Τίς εἶ, Κύριε; Ὁ δὲ ἀπακρίθη· Ἐγὼ εἰμι Ἰησοῦς Χριστός, ὃν σὺ διώκεις. Τοῦτο δὲ νῦν τῆ Σαμαρείτιδος λέγει· Ἐγὼ εἰμι, ὁ λαλῶν σοι. Ἐπὶ τοῖς τοῖς ἐργασίαις οἱ μαθηταί, καὶ εὐδρακοῦσαν αὐτὸν ὁμιλοῦσαν τῆ γυναικὶ· Καὶ ἔθαύμασαν, δεῖ μετὰ γυναικὸς εἰλεῖ. Ὁ παρὰ τῶν ἀγγέλων προσκυνούμενος, μετὰ πόρῃς διελέγτο· ὁ μετὰ τοῦ Πατρὸς συμβουλευόμενος βασιλεῖαν τὴν ἀτελευτήσαν, μόνος πρὸς μόνῃν τὴν γυναῖκα ὤμιλε. Ἄλλ' ἐκείνη τὴν ὕδραν ἀείρασα, εἰσηλθὼν εἰς τὴν πόλιν. Ἀζήκει τὴν ὕδραν· ἐπειδὴ ἐνεπλήσθη τῶν ζώων ὕδατων, καὶ εἰσηλθούσα πρὸς τοὺς πόλτας, λέδα· Ἀεῦτε, ἴδετε ἄνθρωπον, δεῖ εἰλεῖ μοι πάντα, ὅσα ἐποίησα· μὴτι οὕτως ἔστιν ὁ Χριστός; Ἀεῦτε, ἴδετε ἄνθρωπον, οὐκ εἰλε, δεῖτε, βλέπετε θεὸν ἐν ἀνθρώποις, ἵνα μὴ τοῖς ἀνθρώποις βλεῖ παραφροσῶν, ἵνα μὴ ἐπιπῶν ἀνθρώποις, αὐτῆ μαίνεται. Πότε γὰρ εἶδε τις θεὸν περιπατοῦντα; πότε τις εἶδε θεὸν μετ' ἀνθρώπων συναναστρεφόμενον; δεῖτε, ἴδετε ἄνθρωπον, δεῖ εἰλεῖ μοι πάντα, ὅσα ἐποίησα. Διηγρεῖται αὐτοῖς πρὸς ἐπιθυμίαν ἐξελεῖν, καὶ θερευθῆναι· ὡς ἐσαγγηθεῖ, σαγγηθεῖ· ἀπὸ Ἰουδαίου εἰς Κύριον προέκοπτεν αὐτῆ, ἀπὸ ἀνθρώπου εἰς θεὸν χειραγωγεῖ. Ὁ πόρῃς ἀποστολικῆς ἢ πόρῃς γέγονε τῶν ἀποστόλων δυνατωτέρα. Ἴν γὰρ ἀπίστοι οὐ μετὰ τὸ πληρωθῆναι πλῆραν τὴν οικονομίαν, τότε τῶν ἀποστολικῶν ἤρσανται κτηγμάτων· ἢ δεῖ πόρῃς καὶ πρὸ τοῦ Πάθους καὶ τῆς οικονομίας καὶ τῆς ἀναστάσεως τὸν Χριστὸν εὐαγγελίζεσθαι. δεῖτε, ἴδετε ἄνθρωπον, δεῖ εἰλεῖ μοι πάντα, ὅσα ἐποίησα. Σηλητεύω τὰ ἐμὰ ἁμαρτή-

· Ἄλλ' πραγμάτων.

ματα, ἵνα ὑμεῖς, χειραγωγῶσθε· ἵνα ὑμεῖς ἴδητε θεὸν πρὸς ἀνθρώπους παραγόμενον, ἐκπομπῶν μου τὰ ἀπὰ· καὶ προσκυνεῖσθε Χριστὸς ὁ τοῖς ἁμαρτωλοῖς μὴ βλαβερός. δεῖτε, ἴδετε ἄνθρωπον, δεῖ εἰλεῖ μοι πάντα, ὅσα ἐποίησα· μὴτι οὕτως ἔστιν ὁ Χριστός; Βλέπε σοφίαν γυναικὸς, βλέπε πόρῃς εὐγνωμοσύνην. Ἐν ἁμαρτήματι εἶπεν αὐτῇ ὁ Χριστός μόνον τὸ τῆς πορνείας, κατέλειπε ἀείρασα τὴν ὕδραν, ἔθραμεν εἰς τὴν πόλιν, λέγουσα· δεῖτε, ἴδετε ἄνθρωπον, δεῖ εἰλεῖ μοι πάντα, ὅσα ἐποίησα. Κηρύττει τὸν εἰδὸτα τὰ πάντα, κηρύττει τὸν ἀποστόλων ἰσχυρότερα. Οὐκ εἶπεν αὐτὸν ἔκ τῶν νεκρῶν γειροφόμενον, οὐκ εἶπε θάνατον κτεόμενον, οὐκ εἶπε βλάσαν τὸ ῥήματι γαλινομένην, οὐκ εἶπε τὸν πλάσαντα τὸν Ἄδᾶμ, ἐπὶ τοῦ τυρῶ τοῦ ἐλλείποντος τῆς δημιουργίας πληρῶ προσαναπληροῦντα, καὶ τὸν ἐν παραδόξῳ κεραμῆ διὰ τὸν λόγον ἀνακρίτουσθαι ἦν. δεῖτε, ἴδετε ἄνθρωπον, δεῖ εἰλεῖ μοι πάντα, ὅσα ἐποίησα, (60) Ἐκ δὲ τῆς πόλεως ἐκείνη τῶν Σαμαρειτῶν π. 1101 ἐπιστευσαν εἰς αὐτὸν διὰ τὸν λόγον τῆς γυναικὸς μαρτυροῦσης, δεῖ εἰλεῖ μοι πάντα, ὅσα ἐποίησα. Μιμνησθε τὴν γυναῖκα ταύτην τῆν Σαμαρεῖτιν καὶ ἡμεῖς, καὶ ἐπὶ τοῖς οικείοις ἁμαρτήμασι μὴ αἰσχυνοῦμεθα, ἀλλὰ φοβούμεθα τὸν θεόν. Νῦν δὲ τὸ ἐναντίον ὄρω γινόμενον· τὸν μὲν γὰρ μέλλοντα κρῖνει ἡμεῖς ὁ δεδοικαμεν, τοὺς δὲ οὐδὲν ἡμεῖς παραλάττοντας, τοῦτος φρίττομεν, καὶ τὴν παρ' αὐτῶν αἰσχυρῶν δεδοικαμεν· διὰ τοῦτο ἐν οὐκ δεδοικαμεν, ἐπὶ τούτων διδοῦμεν τὴν τιμωρίαν. Ἐὰν ἐπαισχυνομένους ἀνθρώπων ἀποκαλύψαι τὰ ἁμαρτήματα, θεοῦ δὲ ὀρόντος μὴ αἰσχυνομένους πράξει, μὴδὲ θέλων ὁμολογήσας, καὶ μετανῆσαι, ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ οὐκ ἐνώπιον ἐνός καὶ δύο, ἀλλὰ τῆς οὐκουμένης ἀπάσης ὀρόσης παραδειγμάσεται. Διαλεγθῶμεν οὖν τὸν Χριστὸν· καὶ γὰρ καὶ νῦν μετὰς ἡμῶν ἔστηκε, καὶ διὰ τὸν προφητῶν, καὶ διὰ τῶν ἀποστόλων ἡμῖν φεγγεγμένους. Ἀκούσωμεν τοῖνυν, καὶ πισθῶμεν αὐτῷ. Μέχρι τίνος ζώμεν εἰλεῖ καὶ μάτην; Ὅταν γὰρ τὸν δοθέντα ἡμῖν χρόνον ἀναλώσωμεν εἰς οὐδὲν, ἀπελευσόμεθα βίην δωπόντες τὴν ἐσχάτην τῆς ἀκαίρου δαπάνης. Διὰ τοῦτο γὰρ ἤγαγεν ἡμεῖς ὁ θεός εἰς τὸν παρόντα βίον, καὶ ψυχῆν ἐνέαντους λογικῶν, οὐχ ἵνα ἐπὶ παρόντι βίῳ χρῆσόμεθα μόνον, ἀλλ' ἵνα πρὸς τὴν μέλλουσαν ζωὴν πάντες πραγματευώμεθα. Τὰ γὰρ ἄλογα νόμῳ τῶ παρόντι χρέσιμα βίῳ· ἡμεῖς δὲ καὶ τοῦτο ψυχῆν ἀθάνατον ἔχομεν, ἵνα πρὸς τὴν ἐλεῖ ζωὴν πάντα πράξωμεν, ἵνα ἐλεῖ ἀμύμων, ἵνα μετὰ ἀγγελῶν χρῆσόμεν, ἵνα τὴν βασιλεῖ παρτωόμεθα διὰ παντὸς ἐν τοῖς αἰῶσι τοῖς ἀκηράτους. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἀθάνατος γέγονεν ἡ ψυχῆ, καὶ τὸ σῶμα ἔσται πάλιν. Ἐὰν δὲ τῆ γῆ προσληθόμενος ἦς, τῶν οὐρανίων προκειμένων, ἐνώρησον, ὅση γίνεται ὕβρις εἰς τὸν δουροῦμένον, ὅταν ἐκείνους τὰ ἄνω σοι προτείνῃ, οὐ δὲ οὐ πολλὸν αὐτῶν ποιούμενος λόγον, τὴν γῆν αὐτῶν ἀναλλάσσει. Διὰ ταῦτα καὶ γένωναν ἠπειλήσαν, ἄτε καταφρονούμενος, ἵνα μάθης ἐντείνεθαι, ὅσον ἀποστρεφῆς σεαυτὸν καλῶν. Ἀλλὰ μὴ γένοιτο πεῖραν λαθεῖν τῆς κολάσεως ἐκείνης· ἀλλ' εὐπρεσθησαντες ἡμεῖς τῶν αἰωνίων ἐπιτυχῶν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῷ ὄδα, καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ Πατρὶ, καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ δεῖ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ADMONITIO

[61] Hanc homiliam inter spuria ablegarunt Fronto Dncæus et Savillus, alique quotquot de illa sententiam tulerunt : et jure quidem. Stylus enim toto cælo difert a Chrysostomi dicendi genere. Non assentimur autem nupero cuidam scriptori, qui hanc Joanni nostro falso adscriptam homiliam, ut et alias bene multas, Severiano Gabalorum episcopo sine ulla auctoritate adscribit ; nam meo quidem judicio non minus a Severiano in dicendi genere difert, quam a Chrysostomo. Severianus namque stylus strigosus est atque

deprontis ex Scriptura demonstrationibus firmet. Scio quia Messias venit, qui dicitur Christus; cum venerit ille, annuntiabit nobis omnia. Illum quaesero, illum praestolor, illum expecto. Dicit ei Jesus, Ego sum, qui loquor tecum (Ibid. v. 26). O magna et incredibilia miracula! Quod multis ex apostolis non revelavit, hoc meretrici palam revelat.

4. Cum Cleophae apparuit, seipsum apostolis non manifestavit; sed cum oculis illorum aperuit, tunc ex ipsorum conspectu ablati sunt: ita ut dicerent discipuli: *Nomine cor nostrum ardens erat in nobis, domum loqueretur nobis in via, dum aperiret nobis Scripturas* (Luc. 24. 32)? Seipsum illis non revelavit, et mulieri dicit: *Ego sum, qui loquor tecum*. Quod soli Paulo fecit, qui ad tertium usque caelum ascendit, qui raptus est in paradisum, et audivit arcana verba, qui terrarum orbem sagena cepit, hoc multo ante Samaritanam fecit. Paulo se manifeste revelavit et caelo dicens: *Saule, Saule, quid me persequeris? Durum est tibi contra stimulum calcitrare. Saulus vero respondit, dicens: Quis es, Domine? Tum ille respondit: Ego sum Jesus Christus, quem tu persequeris* (Act. 9. 4. 5). Hoc et nunc Samaritanam dicit: *Ego sum, qui loquor tecum*. Interea veniunt discipuli, et cum muliere colloquenter offendunt: *Ac mirati sunt quia cum muliere loquebatur* (Joan. 4. 27). Qui ab angelis adoratur, cum meretrice colloquebatur: qui cum Patre regnat in aeterno regno, solus cum sola sermonem conferebat. At illa, relicta hydia sua, civitatem ingressa est (Ibid. v. 28). Reliquit hydriam, postquam aquis vivis expleta fuit, et ad cives ingressa clamabat: *Venite, videte hominem, qui dixit mihi omnia, quaecumque feci: numquid ipse est Christus* (Ibid. v. 2. 9)? *Venite, videte hominem*. Non dixit: Venite, cernite Deum inter homines: ne hominibus videretur delirare: ne dicerent homines, Ille insanit. Quando enim vidit quis Deum ambulante? quando vidit quis Deum cum hominibus conversari? *Venite, videte hominem, qui dixit mihi omnia, quaecumque feci*. Excitat eos ad cupiditatem ut egrederentur, et venatu caperentur: ut retibus capta est, ita retia tendit: a Iudaeo ad Dominum progressum fecit ista; ab homine ad Deum manu ducit. O meretricem apostolicam! Meretrix apostolorum potentior evasit. Siquidem apostoli, postquam omnis Domini dispensatio completa fuit, tum demum apostolicam praedicationem aggressi sunt (a): at meretrix etiam ante passionem et dispensationem et resurrectionem, Christum evangelizat. *Venite, videte hominem, qui dixit mihi omnia, quaecumque feci: Mea peccata divulgo, ut vos manu ducam: ut vos Deum, qui ad homines venit, cernatis, mala mea publico: Christus adoretur, qui peccatores non aversatur. Venite, videte hominem, qui dixit mihi*

(a) Epitologus in multis ad verbum similis epitologo Homilistae 31 Chrysostomi in Joannem.

omnia, quaecumque feci: numquid ipse est Christus? Vide meretricis sapientiam; vide meretricis probitatem. Unum ei tantum dixit scortationis peccatum Christus, et illa relicta hydia cucurrit ad urbem, dicens: Venite, videte hominem, qui dixit mihi omnia, quaecumque feci. Praedicator cum qui novit omnia, vel ipsis apostolis praedicat vehementius. Non vidit illum a mortuis excitatum, non vidit Lazarum quadragesimum et monumentum evocatum, non vidit mortem conclusam, non vidit mare verbo frenatum, non vidit eum, qui Adam formaverat, creationis defectum in caeco luto adimplentem, et illum in paradiso Figulum sermone praedicabat. *Venite, videte hominem, qui dixit mihi omnia, quaecumque feci*. Ex civitate autem illa Samaritanorum multi crederentur in eum propter verbum raptus testimonium perhibentis. *Quia dixit mihi omnia, quaecumque feci* (Ibid. v. 59). Imitetur et nos hanc mulierem Samaritanam, et ob propria peccata non erubescamus, sed Deum timeamus. Jam vero contrarium fieri video: nam eum, qui nos iudicaturus est, non reformidamus; eos vero, qui nullatenus nos laedunt, reformidamus, et ignominiam ab ipsis inurendam reformidamus: quapropter in his quae timeamus, poenam sustinemus. Qui enim homini detegere peccata erubescit, Deo vero cernente facere non erubescit, neque confiteri vult, et poenitentiam agere; in die illa non coram uno vel duobus, sed universo terrarum orbe spectante tradetur. Colloquamur ergo cum Christo: nam et nunc in medio nostrum stetit, et per prophetas ac per apostolos nobis loquitur. Audiamus igitur, et illi pareamus. Quousque tandem temere ac frustra vivimus? Cum enim datum nobis tempus in re nulla consumpsimus, immo dicarum poenas extremas expensum daturi discedemus. Idcirco enim in hac vitam nos introduxit Deus, animamque participem rationis inspiravit, non ut vita praesenti utamur tantum, sed ut ad futuram vitam adipiscendam omnes incumbamus. Nam virtutes animantes huic solum vite sunt utiles: nos animam immortalem propterea sortiti sumus, ut ad vitam, quae illic ducitur, obtinendam cuncta faciamus, ut illic fulgeamus, ut cum angelis choreas agamus, ut in aeternum per infinita saecula Regi astemus. Propterea namque et immortalis facta est anima, corpusque nostrum rursus erit. Quod si, propositis rebus caelestibus, affixus terrae fueris, cogita quanta inferatur ignominia largitori, cum ille tibi superna porrigat, tu nihilominus illa non admodum curans, cum terra commutas. Idcirco gehennam quoque veluti contemptus minatus est, ut hinc intelligas quantis teipsum bonis privas. Sed absit ut illud experiamur supplicium: quin potius Deo placentes aeternis nos perfrui bonis contingat, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et imperium, una cum Patre et sancto vivificoque Spiritu, nunc et semper, et in saecula saeculorum. Amen.

AD HOMILIAM DE CAECO NATO.

perplexus, et Savilio iudice totus ferreus. Hic vero orandi genere utitur clariore ac simpliciore, licet inculto. Sub fine vero contra Arianos agit, videturque antiquus esse scriptor; nec fortasse diu post Chrysostomum scripserit.

Interpretatio Latina est Frontonis Ducaii.

DE ZELO AC PIETATE, ET DE CÆCO NATO (a).

1. Fons est luminis verbum Dei: cum enim plenum sit luminis, et lumen effundat, lidelum mentis illuminat, et splendore circumdat: siquidem ipsum ex seipso fulget, et eos qui ipso fruuntur, illustrat; nec solum lidelum mentem illuminat, sed et lucis nomen impertit. Nam eos qui ignorantia sunt innotuit, et infidelitati addicti, merito Scriptura tenebras appellat, utpote qui veritatis lucernam non recipiant, ut sint filii lucis. Propterea dicit et divinus apostolus Paulus: *Non sumus filii noctis, neque tenebrarum, sed filii lucis et diei* (1. Thes. 5. 5). Ac re vera lucis filii sumus, qui evangelici verbi, quod Dei ore prolatum est, filii sumus: *Ego enim, inquit Christus, sum lux mundi: qui sequitur me, non ambulabit in tenebris, sed habebit lumen vite* (Joan. 8. 12). Illud namque verbum est lucis; cui si nos fidem adhibuerimus, efficit ut in filios lucis evadamus. Unde etiam Salvator ait: *Dum lucem habetis, credite in lucem, ut filii lucis sitis* (Ibid. 12. 36). Ut enim se habet erga corpora lux ista, quæ sensu percipitur: sic erga animas spirituale verbum Dei: quoque tenebræ sunt in nocte, hoc in animabus seductis est ignorantia. Idcirco etiam de talibus scribit beatus David, dicens: *Nescierunt, neque intellexerunt: in tenebris ambulavit* (Psal. 81. 5). Sic igitur synagagam ignorantia obrutam, nec volentem oculos ad spiritualis doctrinæ cognitionem reflectere, noctem appellat Deus ob ignorantiam, cui addicta erat. Cum enim diceret Deus Judæis per prophetam: *Nocti assimilavi matrem vestram* (Osæ 4. 5); quam solummodo tenebris noctem appellaret, exponens addidit: *Assimilatus est populus meus populo non habenti scientiam* (Ibid. 4. 6). Propterea *Nescierunt, neque intellexerunt*: in nocte ambulavit. Verum illi quidem hoc pæto: at qui doctrinæ Christi lucem receperunt, ejusmodi homines lux redduntur. Lux enim est Deus noster; itaque Verbum ejus, quod ex ipso ante sæcula absque ulla passione generatum est, lux dicitur; et sanctus, atque consubstantialis, vitæque largitor Spiritus, lux vocatur. Lux, et lux, et lux; sed una lux est: et anima quæ verbum suscepit, lux appellatur. Sed Deus quidem lux est naturaliter in tribus personis subsistens; nos vero per illius participationem: et rursus ipse Dominus noster Jesus Christus lux est, de quo Joannes evangelista dicit: *Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in mundum* (Joan. 1. 9). Cum vero sit lux de luce ineffabili, legem luce redundantem transmittit, juxta prophetam dicentem: *Lucerna pedibus meis verbum tuum, et lumen semitis meis* (Psal. 118. 105). Postquam igitur lucem veritatis verbum suscepit anima, lux ipsa quoque redditur; et audit a Paulo: *Eratis enim aliquando tenebræ; nunc autem lux in Domino* (Ephæ. 5. 8). Cum autem lucem evangelicam mens receperit, ratione fidei lux citam nominatur, eodemque modo ratione operum. *Luceat enim, inquit, lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum, qui in cælis est* (Matth. 5. 16). Necessè namque est eum, qui fidei lucem receperit, ad opera quoque lucis progredi. Neque vero lucem esse tantum oportet fidei animam, sed et per opera coram hominibus lucere: propterea Salvator etiam dicit: *Luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum, qui in cælis est*. Ac vide reû mirabilem: lux quidem a Deo procedens simplex est; sed radios habet differentes, non natura, sed operatione: ac mittitur quidem in omnium animam splendida doctrina Dei, juxta illud dictum: *Et sit splendor Domini Dei nostri super nos*

(Psal. 89. 17), ut apud eum opera nostra dirigantur. Unus est splendor, sed adveniens multos apud nos splendores efficit, splendorem eleemosynæ¹, splendorem castitatis, splendorem hospitalitatis, splendorem fratrum amoris. Apud Deum quidem splendor est unus: hic vero eum ad nos transmissus fuerit, diversos operatione sua fulgores producit, dum hinc splendorem prophetiæ largitur, alii splendorem apostolatus, alii nartitæ splendorem. Illic quidem splendor unus est; in nobis autem multi, sicut scriptum est: *Tecum principium in die virtutis tuæ in splendoribus sanctorum tuorum* (Psal. 109. 3). Cur igitur recenses eos Paulus, et dicit: *Numquid omnes apostoli? numquid omnes prophetae? numquid omnes doctores* (1. Cor. 12. 29)? Non ita sine causa dividit Paulus, sed ut idoneas offendit animas, non pro sua auctoritate, sed secundum fidei confessionem; non quod pro arbitrio suo dicit, aut pro libito, sed quod ejus arbitrium sine judicio non sit, verum secundum donationes gratiarum. Nam quemadmodum floridæ recteque tinctæ regie vestes radium quidem solarem excipiunt, at diversos fulgores emittunt: et qualis tincturæ fuerit pulchritudo, talem coloris nitorem efficit: utque transmittatur a subjecta tinctura decur in aurum, vel in purpuram, vel in prasinum, aut in alium quemdam colorem, non quod radius dividatur, sed quod pro conditione sua vestis radium lucescens: ejusmodi floribus semper relictæ Ecclesiæ pulchritudo, quæ regia veste induta est, et caelesti ac variegata stola decorata, sicut et Psalmorum auctor dicit: *Filiæ regum in honore tuo. Assitit regina a dextris tuis, in vestitu deaurato circumcincta, variegata* (Psal. 44. 10). Quomodo variegata est? Spiritus sancti donis, sicut Paulus ait, Operante Deo signis, et portentis, et variis virtutibus (Hebr. 2. 4), et Spiritus sancti distributionibus. Quid vero Christi Ecclesiam appellat? Sponsam ornata, reginam comptam, hortum vermantem, pratrum redundans fertilitate; et si quid aliud dixerò, minus quam pro dignitate verba fecerò. Propterea dicebat I-asias propheta, ex persona Ecclesiæ vocem ejus assumens: *Exultet anima mea in Domino: induit enim me vestimento salutis* (Isai. 61. 10). Et quoniam exemplo utebatur, neque totam Ecclesiæ pulchritudinem describere poterat, illud varietate distinguit, dicens: Sicut sponsam ornavit me mundo muliebrî, et sicut sponso circumpositus nili mitram: sicut terram efferentem fruges suas, et sicut hortum olerum semina sua². Hortus enim re vera conclusus ac paradus est Ecclesiæ Dei vivi (Cont. 4. 12): paradusum autem dico non antiquo illi similitudine, sed illo multo sublimiore. Et enim illic quidem serpens regnabat, hic vero Christus regnat.

2. Noli dignitatem nominis spectare, sed rei virtutem. Nam neque paradus in pretio habendus est, nisi Dei mandatum in eo servetur: neque villa loca sunt ignominiosa, si in eis sit lex Dei regnans. Utrum melius? ntrum potius? paradus, an sterculinium? Veruntamen Adamo propter transgressionem paradus nihil profuit (Gen. 3. 9): Job vero sterculinium propter patientiam minime nocuit (Job. 2. 8). Adamus in paradiso propter inobedientiam ignominia afficitur: Jobus autem propter patientiam in sterculinio coronatur. Nusquam enim locorum dignitas comparatur, nisi bona mens concurrat: et paradus sublimius est cælum, sed cadit inde diabolus. Profunda est terra, et cælum in sublime t-lilitur (Proe. 25. 3): at cælo cadit diabolus, postquam transgressus est, juxta illud: *Videbat satanum sicut fulgur de cælo ca-*

(a) Collata cum duobus Regiis Codicibus.

¹ Sic unus et savil. At., prophetica.

¹ Unus et savil. in marg. habent, justitiæ, pro, eleemosynæ.

² Unus habet, et sicut hortum olerum cum patris suis.

Περὶ ὕψους καὶ εὐσεβείας, καὶ εἰς τὸν ἐκ γενετῆς τυφλόν.

α'. Πηγὴ φωτός· ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος· φωτὸς γὰρ γέμων, καὶ φωτὸς ἐκλάμπων, φωτίζει καὶ περιστρέφεται τὰς τῶν πταισάνων διανοίας. Αὐτὸς γὰρ εἶς ἐαυτοῦ καὶ ἐν αὐτοῦ λάμπει, καὶ τοὺς ἀπολούσοντας αὐτοῦ καταναγάζει· καὶ οὐ μόνον φωτίζει τῶν πταισάνων τὴν διάνοιαν, ἀλλὰ καὶ ὄνομα φωτὸς χαρίζεται. Ἡ γὰρ βασι Γραφή τοὺς τῆ ἀγγελίαν συντρέφους ἔντας, καὶ τῆ ἀπιστίαι συζύοντας, ἰσχυρῶς δομαζέει σκότους, μὴ δεχόμενος τὴν λαμπάδα τῆς ἀληθείας, ἵνα ὡς ἂν υἱοὶ φωτός. Διὰ τοῦτο φησὶ καὶ ὁ θεός· ἀπόστολος Παῦλος· Οὐκ ἔσμεν υἱοὶ νυκτός, οὐδὲ σκότους, ἀλλ' υἱοὶ φωτός καὶ ἡμέρας. Καὶ ὡς ἀληθῶς υἱοὶ φωτός· ἴσμεν οἱ τοῦ εὐαγγελικοῦ λόγου τοὺς λαλῆθέντας διὰ στόματος Θεοῦ· Ἐγὼ γὰρ εἶμι, φησὶν ὁ Χριστός, τὸ φῶς τοῦ κόσμου, ὁ ἀκλόνητος ἦμιθ, ὁ μὴ περιπαθεῖς ἐν τῇ σκοτίᾳ, ἀλλ' ἔξει τὸ φῶς τῆς ζωῆς. Ἐκείνος γὰρ λόγος ἐστὶ φωτὸς, ὃς ἐν πιστιᾷ παρ' ἡμῶν, ὡς φωτὸς παρακωλύει γενέσθαι. Ὅταν φησὶ καὶ ὁ Σωτὴρ· Ἔως τὸ φῶς ἔχετε, πιστεῖτε εἰς τὸ φῶς, ἵνα υἱοὶ φωτός γένησθε. Ὡς γὰρ ἐπὶ τῶν σωμάτων τὸ ἀσθητὸν τὸ τοῦ φῶς, οὕτως· ἐπὶ τῶν ψυχῶν τὸ νοερὸν τοῦ Θεοῦ λόγος· καὶ ὅσαρ ἐστὶν ἐν τῇ νυκτὶ τὸ σκότος, τοῦτο ἐν ταῖς πεπληρωμέναις ψυχαῖς ἔσθαι. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ μακάριος Δαυὶδ περὶ τῶν τοιοῦτων γράρει, λέγων· Οὐκ ἔγνωσαν, οὐδὲ συνήκαν· ἐρ σκαίει διασκορρῶνται. Οὕτως ὦν καὶ τὴν συναγωγὴν ὁ Θεὸς τῆν ἀνωτὰ βεβαπτισμένην, καὶ μὴ βουλομένη ἀνανοῦσαι πρὸς τὴν γνώσιν τῆς πνευματικῆς· διδασκαλίας, νύκτα καλεῖ, διὰ τὴν συζύσαν αὐτῆ ἀγνοίαν. Ἔως γὰρ τοῖς Ἰουδαίοις ὁ Θεὸς ἔλεγε διὰ τοῦ προφήτου· Νυκτὶ ὡμώσω ἐν τῇ ἡμέρᾳ ὡμῶν· καὶ ἐρημύσω ὅσων λέγει νύκτα ὡμίαν σκότους, ἐπήγαγον· Ἰμμοιὸθ ὁ ἰσὺς μου λαὸν μὴ ἔχοντες γνώσιν. Διὰ τοῦτο Οὐκ ἔγνωσαν, οὐδὲ συνήκαν· ἐν νυκτὶ διασκορρῶνται. Ἄλλ' ἐκείνοι μὲν οὕτως· οἱ δὲ τῆς τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίας δεξιμένοι τὸ φῶς, οἱ τοιοῦτο φῶς ἀποστελλοῦνται. Ἔστι γὰρ ὁ Θεὸς ἡμῶν φῶς· καὶ ὁ λόγος αὐτοῦ ὁ ἐξ αὐτοῦ πρὸ αἰώνων ἀπαύσις γεννηθεὶς, φῶς λέγεται· καὶ τὸ ἄγον καὶ ὁμοούσιον καὶ ζωαρικὸν Πνεῦμα, φῶς. Φῶς, καὶ φῶς, καὶ φῶς· ἀλλ' ἐν φῶς [62] καὶ ἡ ψυχὴ ἡ δεξιμένη τῶν λόγων, φῶς ὀνομαζέται. Ἄλλ' ὁ μὲν Θεὸς φῶς τρισυπόστατον φῶς, ἡμεῖς δὲ κατὰ μετωπίαν ἐκείνου· καὶ πάλιν αὐτὸς ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς φῶς, περὶ οὗ ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης φησὶν· Ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἔρχομενον εἰς τὸν κόσμον. Ἄλλ' φῶς, ὑπάρχον ἐκ φωτός ἀρρήτου, καὶ τὸν νόμον διδάμεναι τῶν φῶς γέμοντα, κατὰ τὸν προφήτην τὸν λέγοντα· Ἀνθρώπος τοῖς ποσὶ μου ὁ νόμος σου, καὶ φῶς τῶν ἐπιπόδων μου. Δεξιμένοι τοίνυν ἡ ψυχὴ τῆς ἀληθείας· ἐν φωτεινῶν λόγων, καὶ αὐτῆ φῶς ἀποστελλεται, καὶ ἀκούει πρὸς τὸ Παῖον· Ἦτε γὰρ ποτε σκότος, νυκτὶ εἰς φῶς ἐν Κυρίῳ. Ὅταν δὲ δεξιῆται ἡ διάνοια τὸ φῶς τὸ εὐαγγελικόν, καὶ κατὰ τὴν πίστιν φῶς ὀνομαζέται· ὡσαύτως ὁ καὶ κατὰ τὰ ἔργα. Ἀμψιδῶ γὰρ, φησὶ, τὸ φῶς ὡμῶν ἔμπερσοθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσιν ὡμῶν τὰ καλὰ ἔργα, καὶ δοξάσωσι τὸν Πατέρα ὡμῶν τὸν ἐν οὐρανοῖς. Ἀνάγκη γὰρ τὸν δεξιόμενον φῶς πιστεύει λαβεῖν καὶ εἰς ἔργα φωτός. Οὐ μόνον δὲ εἶναι δεῖ τοῦ πιστοῦ τὴν ψυχὴν φῶς, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰ ἔργα λάμπειν ἔμπερσοθεν τῶν ἀνθρώπων· διὰ τοῦτο καὶ ὁ Σωτὴρ φησὶ· Λαμπρῶτα φῶς ὡμῶν ἔμπερσοθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσιν ὡμῶν τὰ καλὰ ἔργα, καὶ δοξάσωσι τὸν Πατέρα ὡμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Καὶ εἰς τὸ θαυμαστόν· τὸ μὲν γὰρ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ φῶς ἀπλόον ἐστίν, ἀκτίνας δὲ διαφύρας· ἔχει οὖ τῆ φυσικῆ, ἀλλὰ τὰς ἐνεργειαῖς· καὶ κίρματα μὲν ἡ λάμπουσα ἡ τοῦ Θεοῦ διδασκαλία ἐπὶ πάλαν πιστῆν ψυχῆν, κατὰ τὸ εἰρημένον· καὶ ὅσα τὰ λαμπρῶτα Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἐξ' ἡμῶς, ἵνα παρ' αὐτῶν θαυτοῦνται καὶ ἡμεῖς τῶν ἄλλων. Μία ἐστὶν ἡ λαμπρότης, ἀλλ' ἐνεργημένη πρὸς ἕκαστὰς λαμπρότητας ἀποτέλλει, λαμπρότητα ἐλεημοσύνης· λαμπρότητα σωφροσύνης, λαμπρότητα πρῶξενίας, λαμπρότητα φιλοστοργίας. Παρὰ μὲν τῷ Θεῷ μία λαμπρότης· αὐτῆ δὲ εἰς ἡμᾶς παρπομένη, τὰς ἐνεργειαῖς διαφύρας ἀποτελεῖ τὰς

μαρμαρυγὰς· τῷ μὲν χαριζομένη λαμπρότητα προφητείας, ἀλλῶ λαμπρότητα ἀποστόλης, ἀλλῶ λαμπρότητα μαρτυρίας. Ἐκεῖ μὲν μία λαμπρότης· εἰς ἡμᾶς δὲ πολλαὶ, κατὰ τὸ εἰρημένον· Μετὰ σοῦ ἡ ὄραχ ἐν ἡμέρᾳ τῆς διττάμεως σου ἐν ταῖς λαμπρότησι τῶν ἀγίων σου. Διὰ τὸ ὡν Παῦλος ἀπαριθμεῖται, καὶ λέγει· Μὴ κινήσει ἀπίστολοι· μὴ πάντες προφήται· μὴ πάντες διδασκαλοὶ· Ὀχ ἀπίως οὕτω διαίρει ὁ Παῦλος, ἀλλ' ὡς εὐρίσκει ψυχὰς ἐπιτηθείας, οὐ κατὰ τὴν αὐθεντίαν μερίζει, ἀλλὰ κατὰ τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως· οὐχ ὅτι παρὰ τὸ βούλημα αὐτοῦ δίδωσιν, οὐδὲ παρὰ τὸ θέλημα, ἀλλ' ὅτι τὸ θέλημα αὐτοῦ οὐκ ἐστὶν ἄκριτον, ἀλλὰ κατὰ τὰ χαρίσματα τῶν δωρεῶν. Ὅσαρ γὰρ τὰ ἀνθρώπων καὶ εὐδαιμονίης τῆς βασιλείας ἰσθῶτος δέγεται μὲν ἀκτὶνα φηλαχῆ, διαφύρας δὲ τὰς μαρμαρυγὰς ἀνατέλλει δ, καὶ ὅλον ἐν εἰ τῆς βαφῆς τὸ κάλλος, τοιαύτην τὴν εὐχνοῖαν ἀπεργάζεται, καὶ ὡσαρ ὑπὸ τῆς προκίμης βαφῆς μεταβάττειται καὶ τοῦ ἀέρος τὸ κάλλος εἰς χρυσοῦν, ἢ εἰς πορφύραν, ἢ εἰς πράσινον, ἢ εἰς ἄλλο τι τῶν χρωμάτων, οὗ τῆς ἀκτίνος προκίμης, ἀλλὰ τῆς ἐσθῆτος τὴν οικονομίαν τῆς ἀκτίνος σχηματίζομένης τῷ φωτὶ· τοιοῦτος αἰ ἀνθεὸς λάμπει τῆς Ἐκκλησίας τὸ κάλλος, βασιλείαν ἔχουσα τὴν ἰσθῆτα, καὶ ἐπιτολισμένη οὐράνω καὶ κοικιλίαν στολῆν· ὡς καὶ ὁ φημιώδης λέγει· Θυματέρες βασιλείων ἐν τῇ τιμῇ σου· πᾶρσεται ἡ βασιλεύσα ἐκ δεξιῶν σου ἐν ἱματίσῳ διαφύρας περιβεβλημένη, πεκοικιλμένη. Πῶς πεποικιλται· Ταῖς τοῦ ἁγίου Πνεύματος δωρεαῖς, κατὰ τὴν Παῦλον φωνῆν, Ἐνεργῶντος τοῦ Θεοῦ σημείως καὶ τέρασι καὶ κοικιλίας δυνάμει, καὶ Πνεύματος ἁγίου μερισμοῖς. Ἄλλὰ τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ τῆς Ἐκκλησίας· Νύμφη ἐπιτολισμένη, βασιλεύσα κεκαλλωπισμένη, παράδεισον κομῶντα, λεύκωσα βρούτα τῆν εὐκαρτίαν, καὶ εἰ τι ἔτερον ἀν εἴπω, τῆς ἀξίας ἔλαττον ἐβήγαγμα. Διὰ τοῦτο ὁ προφήτης Ἰσαίας· ἐκ προσώπου τῆς Ἐκκλησίας ἀναλαβὸν αὐτῆ τὴν φωνήν, ἔλεγεν· [63] Ἀγαλλιάσθη ἡ ψυχὴ μου ἐκ τῷ Κυρίῳ· ἐνέδουσε γὰρ μου ἡμῶν σωτηρίων. Καὶ ἐπειθὲ ἐν ὑποδείγματι ἦν, καὶ ὅλον τὸ κάλλος τῆς Ἐκκλησίας οὐκ ἤβωτο φερασίαι, διαφύρας αὐτῶν περιτίθηται, λέγων· Ὡς νύμφη κρατάσασθαι μὲν κόσμον, καὶ ὡς νύμφη περιβηθῆκε μὲν μετράν, καὶ εἰς τὴν αὐθεντίαν τὰ γεννήματα αὐτῆς, καὶ ὡς κήποι λαχάνων τὰ σπέρματα αὐτοῦ. Κῆπος γὰρ ὡς ἀληθῶς κεκλισημένος καὶ παράδεισος· ἡ Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος· παράδεισος δὲ λέγου ὡς κατὰ τὸν ἀργαίον ἐκείνου, ἀλλὰ ποῦ ἐκείνου ἀνώτερος. Ἐκεῖ μὲν γὰρ ἐβασίλευσεν ἔρις, ἐνταῦθα δὲ βασιλεύει ὁ Χριστός.

β'. Μὴ τῆ ἀξιοπιστίᾳ πρόσχε τοῦ ὄνματος, ἀλλὰ τῆ δυνάμει τοῦ πράγματος. Ὅτι γὰρ παρβεῖσθαι εἰς θαυμαστός, ἐάν μὴ ἔχη Θεοῦ ἐντολήν τηρομένην· οὕτε δὲ ἐτελῆ τῶν τόπων ὀβριείτας, ἐάν ἔχη Θεοῦ βασιλείουτος τὸν νόμον. Τί βέλτων· τί κρίστιν· παράδεισος, ἡ κοπρία· Ἄλλ' ὅμως τὸν Ἄδμ διὰ τὴν παράδεισον παρβεῖσθαι οὐκ ὤμειλίσαν τὸν ἰσὺ ἐξ ἐκ τῆ ὑπομονῆν κοπρία οὐκ ἔβλαψεν· ὁ Ἄδμ ἐν παράδεισῳ καταστῶνεται διὰ τὴν παρκοχίαν, ἰσὺ δὲ ἐπὶ τῆς κοπρίας στεφανῶνεται διὰ τὴν ὑπομονήν. Ὁσαδου γὰρ ἀξιοπιστία τῶν τόπων συμβάλλεται, μὴ συντεροχίους τῆς ἀγαθῆς γνώμης· καὶ παράδεισος ὕψιλοτέρος ὁ οὐρανός, ἀλλὰ πίπτει ἐκείθεν ὁ διάβολος. Ἡ γὰρ βαθεῖα, καὶ ὁ οὐρανός μετεωρίζεται· πίπτει ἐξ οὐράνω ὁ διάβολος· παραβῆ, κατὰ τὴν Ἐβραίων τὸν σατανῶν ὡς ἀτυμαχίην ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πεσόντα· ὡς οὕτως δὲ ἀπὸ γῆς πεσοῖ, κατὰ τὴν Ὁ εἰσέρωρ ἀπὸ γῆς πεσοχόν, καὶ ἀπὸ κοπρίας ἀτυμῶν κέρητα. Ὁρῶς ὡς οὐχ ἡ τῶν τόπων διαφύρα γαρτίζεται ἡμῖν τὸ πλεονεκτήματα, ἀλλὰ πανταχοῦ πίστις, καὶ ὑπομονή, καὶ ἐπιπὶ τοῖς στεφάνου· πλέκει τὰς ἀτίους· Ὁ δὲν κοίτων· ἐσμενότερον, οὐδὲν θέατρον γυμνασίου· τὶ ὀφέλγει τὴν ἀπίστοτον Αἴγυπτον· ἵν ἐκοίτων μοιχαῖ· τὶ ἐβλασε τὴν πρωτομάρτυρα Ἰβήκην τὸ ἐν θέατρον γυμνῆν πάλαιαν· Ὀχ ἡμάρτηται γυμνομένη, οὐχ ὀβριείται ἡ ἁγία, ἀλλὰ στεφανῶνται. Καὶ ἡ μὲν ἐν τῷ

* Sic unus et Savil. Alli προφητικῶς. Ὁ unus codex et Savil. in marg. ἡ ἐξάρπασσα. Ὁ Lusus et Savil. in marg. ἐκαστοῦτος.

* Morel. et unus ἀπὸ ἑλλας. Savil. et alius ἀποτέλει. Ὁ unus codex unus ὑπὸ τὰ φέρεται αὐτοῦ. Κηπος· γὰρ ἀληθῶς καὶ παρβεῖσθαι. Ὁ Lusus et Savil. τὴν ἁγίαν.

Οὐατέρω στεφανούται, ἡ δὲ ἐν τῷ νυμφῶνι στηλιτεύεται. Τί ὤφελται, τὰ εὐαγγέλια, καὶ ἡ τὸν μὴ ἐπιὸν προκλήνησι; τὰ τὸν ναὸν μεγέθη λέγου· τί δὲ ἐβλάθη τὸς μάρτυρας ἡ τὸν τάφον εὐτέλεια; οὐ κατηργήθη ἡ πλάνη ἐν μεγέθει, καὶ ὠφέληται τὸν μάρτυρα ἐν ταπεινώσει; Οὕτως ἡ Ἐκκλησία Θεοῦ τὸ ζῶνον παραδείσις ἐστὶ τροφή. Ἐν τῷ παραδείσῳ ἐκείνῳ ὁ βρύς ἐβρύσσει, καὶ ἡπάτα ἐν τῷ παραδείσῳ τούτῳ λέγει ὁ Σωτήρ· Ἰδοὺ δόξακα ὑμῶν τὴν ἔξουσίαν τὸν κατὰ ἐκείνῳ ὄραον καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πάσαν τὴν ἐκείνῳ τὸν ἐχθροῦ, καὶ οὐδὲν ὑμῶς οὐ μὴ ἀδικήσατε. Ἐν τῷ παραδείσῳ ἐκείνῳ ἡ ἰδέ; τῆς ζωῆς τῆς Ἄδμ δια τὴν παράδεισιν· καὶ ἵνα δεῖξῃ ὁ Θεός, ὅτι οὐκ ἐμποδίζεται ἡ ἐνάρετος ψυχῆ, ἐξου τὸν παραδείσῳ τὰ μέζονα λαμβάνει τὸν ἐν τῷ παραδείσῳ. Τῷ Ἄδμ ἀποκλείεται ὁ παράδεισις, καὶ Πέτρος πιστεύεται τὰς κλεις τοῦ οὐρανοῦ· Ἄδμ ἐκβάλλεται τὸν παραδείσῳ, καὶ Παῦλος ἀρπάζεται εἰς τρίτον οὐρανοῦ· τῷ Ἄδμ ἀποτειχίζεται τὸ εὐλοῦν τῆς ζωῆς· εἶπε γὰρ ὁ Θεός, ψψλ, Μή ποτε ἀήθηται Ἄδμ τὸ εὐλοῦν τῆς ζωῆς. Ἐκεῖ ἡ ζωὴ κεκλιῦται, καὶ τὸ εὐλοῦν τῆς ζωῆς ἐκλήθη παρὰ τὸν παραδείσῳ· ὡς ἐπάτη τὸ εὐλοῦν τοῦ σταυροῦ, καὶ πάντες ὁ βουλομένοι πρῶτως ζῶναι αἰώνιον. Ἐν τῷ παραδείσῳ μετὰ τὴν πικρὰν κρούσηται ὁ Ἄδμ τὸν Θεόν, ὅπῃ τὸν συνειδότες πληττόμενος ἀνακαλεῖται αὐτὸν ὁ τὰ πάντα ζῆλον, καὶ φωνῶν· Ἄδμ, ποῦ εἶ; οὐκ ἔβειε γὰρ ποῦ ἔστιν; Ἄδμ, ποῦ εἶ; Ἐλέγην αὐτῷ τὴν παρανομίαν λέγων, Ποῦ εἶ; ἀντὶ τοῦ, Ἐν τίῳν εἶ; Μὴ ἰούσαν σοι ἡνεγκῆ ἡ ἀπάτη τοῦ βρεῦς; εἰδες ποῦ γεγυμνασται; Ποῦ εἶ; Τῆς φωνῆς σου ἤκουσα, καὶ ἐκέρυθην. Ἐκείνῳ κρούεται ἐν παραδείσῳ ὁ ἀποστόλος λέγωντας, Ἡμεῖς πάντες ἀνομακαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν Κυρίου κακοπεριώμεθα, ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν. Εἶδες παρρησίαν ἐξου τὸν παραδείσῳ; εἰδες αἰσχύνῃ ἐξου τὸν παραδείσῳ; Ἐν τῷ παραδείσῳ μετὰ τὴν [64] παράδεισιν ἐνέδυσαν ὁ Θεὸς τὸν Ἄδμ γινώσκονς εὐρηματικούς. Ἰσμεν τί ἐνέδυσται. Ἐκείνῳ ἐκεῖ γινώσκονς ἐνέδυσται ὡς, Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθησαν, Χριστὸν ἐνέδυσται. Ἐκεῖ ἀποκλείσθησιν τὸν παραδείσῳ, τὰ Κερουβίμ, καὶ ἡ στεφανομένη βομπαία κωλύουσα τὴν ὁδὸν τοῦ παραδείσῳ· καὶ ἡ ὡς περὶ τοῦ εἰσέλθαι ἀποτειχίσαται τῷ Ἄδμ, μὴ συγχωροῦν εἰσελθεῖν διὰ τὴν παρανομίαν τῶν παραδείσῳ μετὰ τὴν παράδεισιν. Οὐκ εἰς κατηγόριαν λέγου τὸν παραδείσῳ, ἀλλ' ὅτι ἐκείνῳ τὸ ἀποκρίσει γυριον οὐδὲν ὠφέληται τὸν μὴ μετὰ γνώμης ἀγάθης ἀνατρέψασθαι βομπαίναντα. Καὶ ἡν πυρὸς τείρος κυκλιὸν τὸν παραδείσῳ, καὶ μὴ συγχωροῦν τῷ παραδείσῳ εἰσελθεῖν· ἵνα δεῖξῃ ὁ Θεός, ὅτι οὐ τὸ πῦρ κωλύει τὸν αὐτῷ, ἀλλ' ἡ παράδεισιν τὸν Ἄδμ ἐκώλυσε τὸν πυρὸς τὸ τείρος εἰσελθεῖν, καὶ ἵλιαν ὄραια πυρὸς ἤρπασεν εἰς τὸν οὐρανοῦ, οὐ φεῦδεται ἡ Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ λέγουσα· Ἐνέδυστέ με ὁ Θεός ἡμίονο σπηλιῶν, καὶ ὡς νύμφῃν κατεπόνηστέ με κόμην, ὡς γῆν αἰθρῶσαν τὰ γεννήματα αὐτῆς, καὶ ὡς μέγας τῆς ἀληθείας κήπος. Ὅπως ὁ μέγας παράδεισις, ἡ Ἐκκλησία ἡ οἰκουμένη Χριστοῦ; βασιλεία, καὶ νομοθετῶν πιστεύεται, εἰ μῆπου τὴν εὐραβῆ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀρετικῆν πλάνην νοσῶν, ὅπῃ τῆς τὸν βρεῦν διδασκαλίαν, λέγου ὅτι τῆς ἀρετικῆς πλάνης, καὶ ἐκβάλλονται; ἐνέδυσθεν, ὡς τὸν παραδείσῳ Ἄδμ. Ὅπως γὰρ ἐκεῖ ὁ πεισθεὶς τῆ τοῦ βρεῦς διδασκαλίᾳ ἐξωρῆσθαι τὸν παραδείσῳ· οὕτω καὶ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ οἱ Παῦλι μὴ πειθόμενοι, οὐ Πέτρον μὴ διδασκόμενοι, ἀλλὰ ταῖς τὸν βρεῦν πειθόμενοι διδασκαλίαν; ἐκβάλλονται τούτου τὸν παραδείσῳ. Πέτρον τούτου ὄραον; Λέγει ὁ Παῦλος· Ζηλοῦ γὰρ ὑμῶς ζῆλον Θεοῦ· ἡμισομένη γὰρ ὑμῶν ἐπὶ ἀνδρὶ παρῶντον ἀγῆν παρασχηται τῷ Χριστῷ. Φοβούμεν δὲ μῆπως, ὡς ὁ βρύς ἐξηπάτησεν Ἐδμ, οὕτω φθαρή τὰ νοήματα ὑμῶν. Ἄλλ' οὐκ εχει γυριαν ἐναντίου βρεῦς; διδασκαλία, τὸ μεγάλο πομῆτος τῆς βασιλείας τῆς πίστεως συντηρόντον, τὴν κεφαλὴν τὸν βρεῦν. Καὶ γὰρ ὡς πομῆτον ὁ θαυμασιος ἡμῶν πατὴρ συντηρεῖ τὰς κεφαλὰς τὸν δρασκόντων τῆς εὐαγγελικῆς πίστεως καὶ τῆς εἰς Χριστὸν ἀπίου· καὶ ὡς ἀριστος φυτοκόμος καὶ κηπουρῶν, τρέπει μὲν τὰ φυτὰ τῆς Ἐκκλησίας, ἐκτρέφει δὲ ἐν τὸν νότον σπέρμα καὶ βλάστημα· τὴν νόσον τῆς δυσειθείας, τὴν πλάνην τῆς Ἑλληνικῆν ὡς ἀκάνθιας πρὸς παραδίδωσι· τὴν δὲ ἀρετικῆν πλάνην ὡς ἀγρῶν τὴν ἐκτίαν ἐκβάλλει,

· Ρουατ I·gendum Savil, et Fronto ὡς μέγαν τῆς Ἐκκλησίας κήπον.

ζῆλον ἐνδεδυμένο; Θεοῦ, ἐν οἱ πολλοὶ ἀγνοοῦσιν. Εἰώθησι γὰρ τινες καταποροῦσται ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ τὸν ἀγιον πομῆτον, ὡς περὶ οὐκ ἐν τούτου τοῦ θαυμασιου πατρός· καὶ πολλοὶ ἐν ἐπιεικείᾳ σχημάτι ὄραια εἰσάγουσι, καὶ ζῆλον ὀβριθυῖται, καὶ Θεοῦ ἀκμάζοντα λόγον πειρῶνται ἀμύλωνται. Ἐστὶ γὰρ εὐρεῖν τινα ἐν σχημάτι ἐπιεικείας λέγοντα· Τί γὰρ κώνειον ἔχομαι πρὸς τοῦ Ἑλληνος; θέλει σωθῆναι; σωθῆτω· Ὅ παῖτα λέγων οὐδέπω ἐπρόβη ζῆλον εὐσεβείας, ὁ βλέπων ἀπολλόμενον, καὶ μὴ πειθὸν τῆν ἐκείνῳ ἀπόλιαν, καὶ ἵλιαν ζῆλιαν τιθέμενος, οὐκ οἶδε ζῆλον εὐσεβείας, οὐκ ἐπρόβη βλασιν ἀληθείας.

γ. Ὁ βλέπων οὐκ ἀπολλόμενον, καὶ μὴ ζῆλον ὡς ποῦ φωνῆ Παῦλος, Τῆς δόξῆς, καὶ οὐκ ἀσθενῶ; οὐκ ἐστὶν οὕτως μαθητῆ Παῦλου. Ἀντιπαρβαλλέτω τὸν Πατρός τὰ κατορθώματα, καὶ ὑφῆσει αὐτὸν συνάβοντα ταῖς ἀποστολικαῖς φωναῖς· Τῆς δόξῆς, καὶ οὐκ ἀσθενῶ; εἰς σκορδαλλίαν, καὶ οὐκ ἐγὼ πειροῦμαι; Οἱ οὕτω φρονῶντες, ἀδελφοὶ εἰσι τὸν ἀποστόλου. Δίκαιος γὰρ οὐκ ἐν οἱς ἀμαρτίαν μόνον ἄθμει, ἀλλὰ καὶ ἐν οἱς βλεπεί ἄλλους ἀμαρτάνοντας, ὡς φωνῆ ὁ Δαυὶδ· Ἄθμια κατέχοις με ἀπὸ ἀμαρτωλοῦ τῶν ἔγκαταλιμαζόντων τὸν νόμον σου. Εἰ τις ἐπὶ ταῖς ἄλλοις ἀμαρτάνταις ἄθμει, ζῆλον εἰσεβείας. Ὁ γὰρ δίκαιος, ὅταν τὸν ἐαυτοῦ βίον θεωρῶνται, διακρίσει καὶ πειθὴ τὴν ἀμαρτίαν ἐξαλείψας τὴν ἐαυτοῦ· καὶ τότε τῆς ἀμαρτίας τῆς ἴδιας παύσασθαι, τὰς ἄλλων λοιπὸν πειθὴ ἀμαρτίας, καθὼς καὶ Παῦλος· [65] Μή πως ἐλθὼν πολλοὺς πειθῶν τῶν προσημαρτησάντων, καὶ μὴ μετανοήσαντων. Παῦλος πειθὴ τοῦ ἀμαρτάνοντας, καὶ μὴ μετανοήσαντας· Σαμουὴλ πειθὴ τὸν Σαουλ; ὡς εἶπεν τὸν Θεόν· Ἐως πότε οὐ πειθῆσι ἐπὶ Σαουλ; Βλέπει ψυχὴν ἀπολλυμένην, καὶ οὐ πειθῆσι; Νεκρῶν ἐάν τις ἴσῃ προκομῶμενον, καὶ μὴ διακρίσει, ὡς ἀπῆρξεν καὶ σκληρὸς καὶ θρημῶδης ἐλέγηται· ψυχὴ ἐὰν ἴσῃ ἐν ἀσέβει βαπτισμένην, καὶ αἰωνίῳ θανάτῳ καταδικασμένην, καὶ τῆ ἀπιστίᾳ ἐπιμένοντα, οὐ διακρίσει, εἰπέ μοι, καὶ πειθῆσι; καὶ τούτου εὐλαθεῖς ψυχῆς; Πάντα μὲν οὐκ ἐὰν ἀμαρτήματα εἶ πειθὸν ἐν τῷ φρονῶντα, ἐλατρώσει δὲ, ὅταν ἴσῃ ψυχὴν ἐν ἀσέβει βεβαπτισμένην Ἑλληνισμοῦ. Ἐπὶ τῆ τοιαυτῆ ψυχῆ ὁ δὲ μόνον πειθῆναι, ἀλλὰ καὶ πυροῦσθαι καὶ ἐμπροσθαί τὸν ζῆλον· ἵνα γένηται Παῦλος μαθητῆς. Διατρέποντες γὰρ, φωνῆ, Παῦλος ἐν ταῖς Ἀθήναις, ἐνεπίκρατο αὐτὸν τὸ πνεῦμα, θεωροῦντος κατεβουλοῦν ὄραον πτόλον. Διὰ τί δὲ ταῦτα ὁ ἀγιος φρονῶντας, ὡς ποῦ καὶ ὁ θαυμασιος οὗτος πατὴρ ἐκείνος τῆς εὐσεβείας ἦν; Καθάπερ γὰρ ἐστὶ βασιλεὺς ὁ ἐπὶ τῆς κατέχων τῆς ὄπῃ αὐτὸν οἰκουμένης, εχει δὲ ἐν ἐκαστῷ ἐκαστηρῶν τοῦ παλατιου συνηγορούτας· οὕτως εἰς Θεὸς τὸς πιστοὺς πομῆτας ἐκείνος τῆς εὐσεβείας. Πολλοὶ γὰρ πολλὰς διασπύροντες τὸν Ἑλλησμον λέγουσιν, ὅταν ἀκούσῃσι Χριστιανῶν λεγόντων αὐτοῖς, Διὰ τί βλασφημεῖται; διὰ τί ἀσέβηται; εὐθέως διασπύρουσιν· Ἰδε ὁ ἐκείνος τοῦ Θεοῦ· οὐ δύναται ἐαυτὸν ἐκδικεῖν ὁ Θεός; Ἄλλ' ἐαυτὸν οὐκ ἐκδικεῖ (οὐ γὰρ ὀβριθυῖται τὴν βεστήτα), ἀλλὰ διὰ πιστῶν ἐκείνων τὸς ἀγῆτους; βούλους μαρτυρεῖται. Χρεῖαν εχει ἐκείνῳ ὁ Θεός; Ναί· οὐκ ἐπιθὴ αὐτὸς ἀσέβηται, ἀλλ' ἵνα σοὶ ὕβραν ζῆλον ἀνοήθῃ. Εἰ γὰρ πάντα εἶ ἐαυτοῦ ἐποίησι, ἀπεκλείεται ἡ ὀδὸς τῆς ζωῆς τῆς ζῆλιτῆ. Οὐκ ἐθεομάρτε ποτὶ Φαράν, καὶ ἦν ἐν ἀσέβει βεβουλομένης; καὶ οὐδαμῶ μάλιστα προσημαρτηθῆ, ἔως ἐν ἐκείνῳ Μωσῶς ὁ πεισθῆ; Οὐκ ἐκόμῃ ἡ πολυθῆς πλάνη σὺν τοῖς φεῦδαισι λαρεύσι καὶ τοῖς φεβουροφρηταῖς, καὶ οὐδαμῶ παρὰ Θεοῦ πηγή, ἔως ἀνικῶν τῆν ἵλιαν ὁ ζῆλιτῆς; Ἐκείνῳ εἰσιν ὁμολογούμενος τοῦ Θεοῦ ὁ ἀγιος. Διὰ καὶ Παῦλος λέγει· Ἐν ἐτόιμῳ ἔχμεν ἐκείνησαν πᾶσαν παρακρῆν, ὅταν πληρωθῶν ὑμῶν ἡ ὕπακοη. Ἐπὶ δὲ ἡ θαυμασία ἀεδοῦρα ἐν γυναικῖν, ἡ γυναικῖς ἀσθενῶν ἔχουσα, καὶ ἀνδρῶν ἀρετῆς προσημαρτησασα, περὶ τῆς φωνῆ ἡ Γραφῆ, καὶ Ἀνάτις ἀεδοῦρα, μήτηρ ἐν τῷ Ἰσραὴλ, μήτηρ ἐγένετο τοῦ λαοῦ εἰ εὐσεβῆσαν, καὶ τοσοῦτον ἤρκαθεν, ὥστε καὶ τοῦ στρατηγῶν πομῆτου γενουμένου τὸς παρὶ τὸν Βαβὰρ λέγει τῆ γυναικί· Ἐάν μὴ σὺ ἔλθῃς εἰς ἀπόμερον μὲν ἡμῶν, ἡμεῖς οὐκ ἐργαζόμεθα. Οὐ τῆς τῆς γυναικῖς; ἐθάβουσαν ἀδρεῖα, ἀλλὰ τῆς τῆς προσημαρτησῆς δυνάμει. Ἐξήλιον πολλοὺς συνεργοὺς τῆς τοῦ Θεοῦ βουλή, καὶ ἐξήκοπον τὸς ἀλλοφύλους. Ἐκείνη οὐκ ἡ μακαρία Δεδοῦρα τὴν ἀλήθειαν φέρουσα λέγει· Κύριε, οἱ ἀγαπῶντες σε, ὡς ἀνατολῆ τοῦ ἡλιου· οἱ δὲ ἐχθροὶ σου, ὡ, ἀπιστάγγρα λυχνῶν.

dentem (Luc. 10. 18) : at exaltantur de terra inopes, juxta illud : *Suscitans et terra inopem, et de stercere erigens pauperem* (Psal. 112. 7). Vides non locorum discrimen efficere, ut superiores evadamus, sed ubique fidem, et patientiam, et spem promerentibus coronas acquirere? Nihil cubiculo honestius, nihil theatro patentius : quid lascivæ profuit Ægyptiæ adulterium in cubiculo? quid primæ martyri Theclæ uocuit nudam in theatro certare? Non peccavit denudata, non afficitur ignominia, sed coronatur sancta. Atque hæc quidem in theatro coronatur, illa vero in thalamo infamatur. Quid profuere idola, et eorum quæ non sunt adoratio, templorum inquam amplitudo? quid vero martyrius obfuit vilitas sepulcrorum? nonne dulcius iustum est errori in amplitudine, et in humilitate res martyrum sunt exaltatæ? Ita paradus est deliciarum Ecclesiæ Dei vivi. In illo paradiso serpens tripudiat, et decipitab : in hoc paradiso Salvator ait : *Ecce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes et scorpiones, et super omnem virtutem inimici; et nihil vobis nocebit* (Luc. 10. 19). In paradiso via vitæ Adamo propter transgressionem occulta est : utque ostenderet Deus, animam virtute præditam minime impediti, extra paradusum majora recipit, quam quæ fuerant in paradiso. Occluditur Adamo paradus, et Petro claves cælorum creduntur : eiecitur e paradiso Adamus, et in tertium cælum rapitur Paulus : interdicitur Adamo lignum vitæ : dicit enim Deus, inquit, Ne forte attingat Adam lignum vitæ (Gen. 3. 22). Illic prohibita est vita, et lignum vitæ prohibitum est ei qui transgressus erat : hic lignum crucis plantatum est, et omnes qui voluerint, vitam æternam decerpunt. In paradiso post transgressionem occultat se Deo Adamus, a conscientia percussus : revocat enim is qui cuncta perquirat, et ait : *Adam, ubi es* (Ibid. v. 9)? Non sciebas ubi esset? *Adam, ubi es?* Ut ejus arguat iniquitatem, dicit : *Ubi es* (Ibid. v. 10)? quasi diceret, Quo in statu es? numquid æqualem te Deo reddidit fraus serpentis? vides ut nudatus fueris? *Ubi es?* Vocem tuam audivi, et abscondisti sum. Ille absconditur in paradiso : apostoli dicunt : *Nos omnes revelata facie gloriam Domini speculamur, a claritate in claritate* (2. Cor. 3. 18). Vidisti fiduciam extra paradusum? vidisti ignominiam intra paradusum? In paradiso post transgressionem pelliceis tunicis induit Adamus Deus. Videamus quo indutus fuerit. Ille tunica fuit illic indutus; hic *Quicumque in Christo baptizati sunt, Christum induerunt* (Gal. 3. 27). Illic occluso paradiso, Cherubim, et gladius versatilis, qui viam intercludit paradisi; eratque tanquam paries et munimentum, quo ingredi prohibebatur Adamus propter inobedientiam, quæ in paradiso acciderat post transgressionem. Non ut accusam paradusum, hoc dico; sed ut ostendam locum illum Deo convenientem nihil ei profuisse, qui bono animo conversari noluert. Eratque paries igneus, qui paradusum circumvallabat, neque sinebat ingredi transgressorem : ut indicaret Deus, non ignem illi fuisse adversatum, sed prohibuisse transgressionem, ne ignem parietem penetraret : nam et Heliam currus igneus in cælum abrupit. Non mentitur Ecclesiæ Dei, quæ dicit : *Induit me Deus vestimento salutis* (Isai. 61. 10), et sicut sponsam ornavit me mundo muliebri, sicut terram effertentem fruges suas, et sicut magnam hortum veritatis. Magnus hic paradus est universi orbis Ecclesiæ. Christus regnat, eique leges ferenti fides habetur, nisi quis forte fuerit inventus in Ecclesiæ hæretico infectus errore, et serpentis doctrina corruptus, hoc est, hæreticorum errore; et eiecitur inde, sicut Adamus e paradiso. Nam quemadmodum illic is, qui serpentis doctrinæ fuscæ obsecutus, e paradiso relegatus est : sic in Ecclesiæ, qui Paulo non parent, qui a Petro non docentur, sed documentis serpentum obsequantur, ex hoc paradiso externantur. Unde hoc constat? Ait Paulus : *Annuntio enim vos Dei annuntiatione : deponendi enim vos uni viro virginem castam exhibere Christo. Tunc autem,*

ne sicut serpentes Evam seduxit, ita corrumpantur sensus vestri (2. Cor. 11. 2. 3). Verum hic locum non habet doctrina serpentis, cum magnus pastor fidei baculo capiat serpentem contra. Et enim tanquam pastor, mirificus Pater noster evangelicæ fide ac spe in Christum conterit capita draconum; et tanquam optimus plantarum cultor et hortulanus, plantas quidem Ecclesiæ nutrit, radicibus autem evellit quodcumque fuerit semen adulterinum aut germen; impietatis morbum, errorem gentilitatis tanquam spicas igni tradit; hæreticorum errorem tanquam gramen evulsam abiecit zelo Dei indutus, qui multis ignotus est. Solent enim nonnulli Ecclesiæ iam et sanctorum pastores, qualis est hic admirabilis pater, captivæ ac fraudulenter aggredi; et per speciem civilitatis et benignitatis negligentiam introducunt, zelum vituperant, deque verbum quod viget ac floret debilitare conantur. Reperies enim aliquem, qui specie ac prætextu civilitatis commendandæ dicit : *Quid enim vobis rei est cum gentilibus? vult salvus fieri? salvus fiat.* Qui hæc dicit, nondum zelo pietatis accensus est; qui pereuntem vidit, neque illius perditionem luget, neque sanum jacturam arbitratur; pietatis zelum minime novit, spiculis veritatis sciatus non est.

3. Qui ergo videt pereuntem, neque zelo ducitur, ut ait Paulus, *Quis infirmatur, et ego non infirmor* (2. Cor. 11. 29)? is Pauli discipulus non est. Conferat enim isto patris recte facta, et videbit cum cum apostolicis vocibus consentire : *Quis infirmatur, et ego non infirmor? quis scandalizatur, et ego non uror?* Qui ita sentiunt, fratres sunt apostolorum. Justus enim non ob ea tantum, in quibus peccavit, et morore afficitur, sed etiam ob ea in quibus alios peccantes viderit, ut ait David : *Mæstitia tenuit me pro peccatoribus delinquentibus legem tuam* (Psal. 118. 53). Si quis ob aliorum peccata morore afficitur, zelum et annulationem habet pietatis. Justus enim, cum vitam suam correxerit, lacrymatur, et luget, ut peccatum suum delectat : ac deinde ubi peccatis suis finem imposuit, aliorum deinceps peccata deplorat; quemadmodum et Paulus : *Ne forte, cum venero, multos luceam ex his, qui ante peccaverunt, et non egerunt penitentiam* (2. Cor. 12. 21). Paulus eos luget, qui peccaverunt, et penitentiam non egerunt; Samuel luget Sautem, ita ut diceret Deus : *Usq̄quo tu luges ob Saut* (1. Reg. 16. 1)? Vides animam pereuntem, et non luges? Si quis mortuum efferi viderit, et non fleverit, tanquam immittis, durus et effertus reprehenditur : si videris animam in impietate demersam, et æterna morte damnatam, et in infidelitate perseverantem, non ploras? dicit, quæso; non luges? bocine est anime religiose? Sane quidem alia omnia ligere oportet peccata cum qui recte sapiat, præcipue vero, cum animam viderit in gentilitatis impietate demersam. Ob ejusmodi animam non solum lugere oportet, verum etiam urî, et dolo accendi, ut quis discipulus Pauli fiat. Cum enim versaretur, inquit, Paulus Athenis, inflammabatur spiritus ejus, videndo civitatem deditam idolorum cultui (Act. 17. 16). Quare vero ita sentiunt viri sancti, quemadmodum et admirabilis hic pater pietatis erat defensor? Nam quemadmodum rex in terris subjectum sibi regit orbem terrarum, habet autem in singulis tribunalibus palatii, qui jus dicant : sic et Deus fideles habet pastores pietatis ac religionis defensores. Multi enim ex gentilibus irridentes dicunt, cum Christianos audiunt dicentes ipis, Cur blasphematis? cur in pie agit? continuo irridunt : Et ecci defensores Dei : non potest Deus seipsum defendere? Imo seipsum non defendit (neque ruin divinitatem probro afficit); sed per fideles famulos, in gratos servos castigat. An indiget Deus defensoribus? Ita est; non quod ipse sit infirmus, sed ut tibi zeli fores aperiat. Si enim omnia per se faceret, interclusa esset auxiliorum via vitæ. Nonne repugnabat Deo Pharo, et in impietatis profundum erat demersus; neque tamen ultra plaga inferbatur, donec Moses fideles exortus est? Nonne florebat multorum deorum error cum

falsis sacerdotibus et falsis prophetis, nec ulla plaga a Deo illata est, donec Helias remulator exortus est? Defensores Dei sine dubio sunt sancti. Quare et ait Paulus: *In prompta habemus nictati omnem inobedientiam, cum impleta fuerit vestra obedientia* (2. Cor. 10. 6). Adhuc admiranda Debora inter mulieres quae mulieris infirmitatem prae se ferebat, et virilem virtutem prophetando exhibebat, de qua dicit Scriptura, Et surrexit Debora (Judic. 5. 7), mater in Israel, mater propheti facta est ob pietatem; adeoque celebris fuit, ut, exorto bello, duces exercitus et Barac mulieri dicerent: Nisi tu venias ad bellum nobiscum, nos non veniemus (Jud. 4. 8). Non in mulieris fortitudine, sed in prophetiae virtute confidebant. Exierunt multi divinae voluntatis adjuvatores, et alienigenas interfecerunt. Illa ergo beata Debora veritatem praedicans ait: Domine, qui diligunt te, sicut ortus solis (Ibid. 5. 31): inimici vero tui, sicut purgamentum lucernae. Domine, qui diligunt te, sicut ortus solis, si quidem sol numquam exstinguitur: inimici vero tui, sicut purgamentum lucernae, siquidem lucerna lucem habet ad tempus durantem, et rursus exstinguitur. Deinde laudat exercitus ducem, qui Dei voluntati inservierat, et jubet maledicere habitatores Mazon, quoniam non exierunt in auxilium Domini. Ergone Deus auxilium indigebat? Sic est. Oportet ut sui speciem exhibeant, qui ferunt auxilium religioni. Sic igitur hic etiam admirabilis pater non tantquam imbecilli fert auxilium Deo, sed huic praefectus muneri, religionem defendit; dum corpori quidem interitum afferre videtur, animabus autem potentiam immittit. Sagitta quippe potentis acuta (Psal. 44. 7). Neque vero mireris, si Christi pastores ac pietatis magistri veritatem ulciscantur. Imo licet doctor non sit quisquam, neque doctoris ei cathedra sit commissa, sed Christi verbum simpliciter exeperit, et in ordine discipuli constitutus, zelum debet habere Dei, et atque hanc gratiam benefactori rependere, ut libere loquatur, et pro veritate verba faciat, atque adversus impietatem decertet, ut a sancta Scriptura sibi dictum audiat: Filii, decerta pro veritate, *Et Dominus Deus pugnabit pro te* (Eccli. 4. 50. 55). Nihil mirum, si sancti pietatem ulciscantur. Saepe numerus loquitur aliquid Deus clementiae causa, utpote bonus; et prophetiae non sinunt laedi pietatem propter clementiam Dei. Dicit Deus per Moysen: *Die Pharaoni, Dimitte populum meum* (Exod. 8. 1. 2). Quod si nolueris, ecce immittam signa, et percutiam te. Periculosus est hoc dicto Moyses, et subito animum viri qui haec cogitatio, dixitque: Noli existimare ipsum esse aequalitate honoris populum suum habere, ac Deum populum suum. Et cum anxie dubitaret, nam immensa dei bonitas et clementia illi noceret, videreturque Deo refragari, cum audisset, Populus tuus, et, Populus meus, praedicationem refert. *Hac dicit Dominus Deus Hebraeorum: Dimitte populum meum* (Ibid. 9. 1): sin autem nolueris, ecce ego immittam signa, et percutiam te et famulos tuos: ut dicas, quia Domini est terra et plenitudo ejus (Psal. 25. 1). Audivit terra populum et populum, neque verba paruit: verumtamen dixit, Omnis terra Domini est. Licet enim clementer se pesserit Deus, hic tamen Dominus auctoritatem prodere noluit. Propterea namque sic loquutus est Deus, ut hominis pii zelus patefieret. Sed et fideles Dei verba semper amant excedere: sic enim inquit Salvator discipulis: *Quem me dicunt homines esse Filium hominis?* Dicit unus ex discipulis, Tu es Christus Filius Dei vivi (Math. 16. 15. 16). Doceat vos quoque remulatores esse Spiritus sancti emulatio, ac pro pietate pati, huncque certamen pro justitia certare.

4. Equum enim est, ut boni discipuli sint imitatores magistri, sicut et Paulus ait: *Imitatores mei exote, sicut et ego Christi* (1. Cor. 11. 1). Vis nosse eum, qui omnino sit discipulus, tum eum, qui discipuli locum obtineat, habere pietatis a-mulationem debere? Audi quo pacto caecum a nativitate Christus spuravit: uno vero a principio historiam audiamus.

Post multa siquidem ab evangelista dicta, sic narrare coepit: *Præteriens Jesus vidit hominem caecum a nativitate. Et interrogavit eum discipuli ejus dicebant* (Joan. 9. 1. et seq.); et quae sequuntur. Et cum expsnisset, ac lutum fecisset, *Litavit oculos ejus, et dixit ei: Vade, lava in natatoria Siloam*: et cum lavisset, vidit. *Judaei novaverunt eum, et dicunt: Nonne hic est, qui natus erat in natatoria, caecus? alii dicunt, Sic est; alii, Non, sed similis ipsi est. Ille dicebat, Quia ego sum. Pharisaei et principes Judaeorum videntes multos ad Christum posse miraculum trahere, impietatis a-mulatione stimulat, et veritatis aculeo compuncti, eum qui caecus fuerat intro vocant. Ac videre erat miserum spectaculum, cum pietas exagitaretur, improbi iudices disceptarent, magnus patronus certantem juvaret, et Deus certantini praesideret ac spectaret. Vocant eum, qui caecus fuerat et visum receperat, Judaei, atque in medio concilio atantunt, et dicunt ei: Dic, quomodo visum recepisti, et quis oculos tuos aperuit, et quid fecit tibi (Ibid. v. 10)? Haec dicebant, non ut dis-cerent, sed ut ipsa interrogationis forma timorem incuterent. Saepe namque forma interrogationis illum admonet, quem interrogamus, quid responderet, aut si tacere debeat: ut si quis ei dixerit, qui in rem quampiam testimonium sui laterus: Vidisti rem de qua agitur? interfuit? unde rem nosti? vel ipsa forma docet illum negare. Sic et illi: Quomodo visum recepisti? quis aperuit oculos tuos? Ille minas eorum minus curans, veritati magis adhaerebat, et ait: *Homo quidam, qui dicitur Jesus, cum lutum fecisset, litavit oculos meos, et dixit mihi: Vade, lava in Siloam. Et cum abivissem, lavi, et vidi* (Ibid. v. 11). Non noverat veritatem, sed beneficium agnovit: dignitatem benefactoris nondum noverat. Homo quidam cum lutum fecisset, unxit oculos meos, et videro. *Non crederent Judaei, quia caecus fuisse, et vidisset, donec vocarent parentes ejus qui viderat* (Ibid. v. 15. v. 18). Improbis exceptio veritatem in dubitationem addidit. Vocant parentes caeci: testimonia colligit adversus seipsam improbitas. Vocati sunt parentes caeci. Rursus eadem forma interrogationis usurpatur: *Hic est filius vester, quem vos dicitis, quia caecus natus est? Quomodo ergo nunc videt (v. 19)?* Illi enim morem improbitatis probe nosset, eos scilicet minas intendere, dicit illis: *Scimus quia hic est filius noster, et quia caecus natus est scimus: quomodo autem nunc videat, aut quis aperuit ejus oculos, necimus: ipse etatem habet, ipsum interrogate: ipse de se loquitur* (v. 20. 21). Animadvertit dei sapientiam. Ne vocem ejus, qui visum receperat, exceptione rejicerent ut qui juvenis esset, nec publicis in judiciis verba facere nosset, providit Deus ad legitima prius aetate ejus indicaretur. *Aetatem habet, inquit, ipsum interrogate: propterea quod impuberes patronis indigent; qui vero perfectam aetatem attigerunt, ipsi patroni sunt suis ipsorum. Responderunt parentes ejus, et dixerunt: Scimus, quia hic est filius noster, et quia caecus natus est. Confessi sunt parentes ejus, ne qua dubitatio superesset, an is caecus fuisset. Aetatem habet, ipsum interrogate, ipse de se loquitur. Vocant rursus, inquit, eum secundo, et dicant illi (v. 24): Quis fecit tibi? quomodo aperuit oculos tuos? Tum vero ille, Dei zelo indutus, interrogationem desepxit, et ut indignos responso minime dignatus est alloqui; sed quid ait illis? Dixi vobis jam, et non audistis: quid iterum vultis me audire? *nam quid et vos vultis discipuli ejus fieri (v. 27)?* Itaque doctrinam imitatur Christum, cum novum Christi doctrinam audierit. Nam cum in euentibus circumfudisset Salvatore in porticu Salomonis Judaei, dicebant illi: *Quousque animam nostram tollis? Si tu es Christus, dic nobis palam. Ait illis: Dixi vobis, et non audistis: quid iterum vultis audire? (Ibid. 10. 24)?* Ac vile pietatem patroni. Cum Judaeorum malitiam animadvertisset, eosque nihil**

¹ Alias legitur, pfectus.

Κόρις, οί αγαπῶντες αὐ, ὡς ἀνατολή τοῦ ἡλίου· ἐπειδὴ ὁ ἥλιος οὐδέποτε σβέννεται· οἱ δὲ ἔχθροί σου, ὡς ἀποσημα γλῶσση· γλῶσση γάρ καὶ πρόσκορον ἔχει φῶς, καὶ πάλιν σβέννεται. Εἶτα ἐπαινεῖ τὸν στρατηγὸν ὑποურῆσαντα τῆ τοῦ Θεοῦ βουλῇ, καὶ μετὰ ταῦτα κενεῖσι καταρθῶσαι τοὺς κατοικοῦντας Μακρόν, οἱ οὐκ ἐξήλθον εἰς βοήθειαν Κυρίου. Βοηθεῖας ἄρα ἔχρησεν ὁ Θεός· Ναί, ἀεὶ φανταί τοὺς βοηθούοντας τῆ εὐσεβείᾳ. Οὕτως οὖν καὶ ὁ θαυμασιὸς ὄντος πατρὸς τοῦ Θεοῦ ὡς ἀνοῦνται βοῆθαι, ἀλλ' εἰς τοῦτο παγεῖς ἐκδικεῖ τὴν εὐσεβείαν, τῷ σωματι μὴ ἐνδικνόμενος πρὸς ἀπίστειαν, ἀλλὰ ψυχῆς ἐμβαλλόμενος πρὸς δυναστείαν. Τὰ γὰρ βέλτε τοῦ δυνατοῦ ἡχοῦμενα. Καὶ μὴ θαυμάσιος, εἰ οἱ ποιμένες Χριστοῦ καὶ διδάσκαλοι εὐσεβείας ἐκδικοῦσι τὴν ἀλήθειαν· ἀλλὰ καὶ μὴ ἡ τις διδάσκαλος, μετὰ διδασκαλίῳν ἠρόνων πιστευόμενος, ἀλλὰ [ὁ] δὴ πάλιν ἀπὸ θεοῦ δεξιόμενος Χριστοῦ λόγῳ, καὶ ἐν μαθητοῦ τάξει ἡγούμενος, ὅφειλε ζῆλον ἔχειν Θεοῦ, καὶ ἀμοιβὰς ἀποκίδναι τῷ εὐσεβῶν ἐν τῷ ἐλευθεροστομίῳ, καὶ ὑπὲρ τῆς ἀληθείας φλέγγεσθαι, καὶ κατὰ ἀσέβειας ἀγωνίζεσθαι, ἵνα ἀκούσῃ παρὰ τῆς ἁγίας Γραφῆς· Τέκνον, ἀγωνίσαι ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, καὶ Κύριος ὁ Θεός κοληθήσῃ ὑπὲρ σοῦ. Ὑδὲν θαυμάσιον, εἰ εὐσεβείαν ἐκδικοῦσιν ἄγιοι. Πολλὰκις καλεῖ τὴν ἐπίκειαν, ὡς Θεός· ἀγαθός, καὶ οἱ προσφίται οἱ συγχωρητοὶ τρωθῶσι τὴν εὐσεβείαν ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ ἐπιτακίας. Λέγει ὁ Θεός διὰ Μωσέως· Εἰπὸν τῷ Φαραὼν, Ἐξαποστείλω τὸν λαόν μου· εἰ δὲ οὐ βούλει, ἰδοὺ ἀποστείλω τὰ σημεῖα, καὶ πατάξω σε. Ἐπίληξεν Μωσῆς ἐπὶ τῷ ῥήματι, καὶ δίδωσι ἔννοια τῷ εὐσεβεῖ, καὶ φησὶ· Μὴ νομίση, οἱ εἰ ἰσοτιμίας ἔχει λαὸν ἀπὸς, καὶ λαὸν ὁ Θεός. Καὶ ἀγωνιάσας, μή ποτε ἡ πολλὴ τοῦ Θεοῦ ἀγαθότης· καὶ ἐπιτακία βλάψῃ αὐτὸν, καὶ νομίση ἀντιπολιτεῦσθαι Θεῷ, ἀκούσας, Ὁ λαός σου, καὶ, Ὁ λαός μου, ἀναγέρσει τοὺς κρημνιστάς. Τότε λέγει Κύριος ὁ Θεός τῶν Ἑβραίων· Ἐξαποστείλω τὸν λαόν μου· εἰ δὲ μὴ βούλει, ἰδοὺ ἐγὼ ἐξαποστείλω τὰ σημεῖα, καὶ πατάξω σε καὶ τοὺς θεράποντάς σου· ἵνα μάθῃς, οἱ τῷ Κυρίῳ οἱ γῆ καὶ τῷ κλίματι αὐτῆς. Ἡ γῆ κρούσει λαὸν καὶ λαὸν, καὶ οὐκ ἠκολούθησε τῷ λόγῳ, ἀλλὰ λέγει, Πίσσα ἡ γῆ τοῦ Κυρίου ἰστίῳ. Εἰ γὰρ καὶ ἐπιτακία ἔχρησται ὁ Θεός, ἀλλ' ὄντος οὐ προδίδωσι τὴν θεοποικίαν ἀδύνατον. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ὁ Θεός οὕτως· ἐλάθησεν, ἵνα γυμνωθῇ τοῦ εὐσεβούς ὁ ζῆλος. Ἄλλὰ καὶ φιλοῦσιν αἱ πιστοὶ ὑπερβλάθην τοῦ Θεοῦ τὰ ῥήματα· λέγει γὰρ ὁ Σωτὴρ τοῦ μαθητῆος· Τίνα με λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου; Λέγει εἰς τὸν μαθητὴν αὐτοῦ· Σὺ εἰ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος. Ὁ ζῆλος ὁ τοῦ ἀγίου Πνεύματος καὶ ὁμᾶς διδασκίτω κηρύττας· εἶναι, καὶ ὑπὲρ εὐσεβείας πάσχειν, καὶ ἀγωνίζεσθαι ὑπὲρ δικαιοσύνης· τὸν καλὸν ἄγωνα.

δ. Ἄξιον γὰρ ἐστὶ τοῦ μνηστῆ· εἶναι διδασκάλου ἀγαθοῦς μαθητῆς, ὡς καὶ Παῦλος· λέγει· Μνηστὴ μου γίνεσθε, καθὼς καὶ τῷ μαθητῷ. Θέλεις μαθεῖν, οἱ καὶ ὁ ἀπλῶς μαθητῆς καὶ μαθητοῦ τάξει ἔχων ὁφείλει ἔχειν ζῆλον εὐσεβείας; Ἀκούε παῖ· ὁ Χριστὸς τὸν ἐκ γενετῆς τυφλὸν ἰεραπέμπε· μᾶλλον δὲ αὐτῆς εἰς ἀρχῆς τῆς ἰσορίας ἀκούσαμεν. Μετὰ γὰρ πάλιν τῷ εὐαγγελιστῇ εἰρημνία, οὕτως· κηρύττω λέγειν· Παράγων ὁ Πησὺς εἶδεν ἄνθρωπον τυφλὸν ἐκ γενετῆς. Καὶ ἠρώτησαν αὐτὸν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ λέγοντες, καὶ τὰ εἶπ'· Καὶ πῶσας, καὶ πῶς ἠρώτησας, Ἐχρησεν αὐτοῦ τοὺς ὀφθαλμούς, καὶ εἶπεν αὐτῷ· Ἰαγεε, νῆμα εἰς τὴν κοιλίαν ἤρασαν τοῦ Σιλωάμ· καὶ νημάμενος ἀνέβλεπεν. Οἱ Ἰουδαῖοι ἔγνωσαν αὐτὸν, καὶ λέγουσιν· Οὐχ οὗτος ἐστὶν ὁ πρὸς τὴν ἑλεμνησίαν καθήμενος τυφλὸς ὢν; Ἄλλοι· λέγουσιν, Ναί· ἄλλοι, Οὐκ, ἀλλ' ὄμνος αὐτοῦ ἐστίν. Ἐκείνος ἔλεγε, οἱ ἔρω εἰμι. Οἱ Φαρισαῖοι δὲ καὶ οἱ ἄρχοντες τῶν Ἰουδαίων ὄραντες, οἱ τοῦ θαύμα πολλοῦς ἔχει ἔκδοσι πρὸς τὸν Χριστὸν, δακνόμενοι ἐκ τοῦ ζῆλου τῆς ἀσέβειας, καὶ πληττόμενοι τῷ κέντρῳ τῆς ἀληθείας, καλοῦσιν ἐσω τὸν τυφλόν. Καὶ ἦν ἰβὲν ποιητῶν θέατρον, εὐσεβείας ἐκδικούμενος, καὶ ποιητῶν δικαστῶν κρινόμενος, καὶ μεγάλου συνηγόρου συναγωγῆς ὁμοῦ, καὶ Θεοῦ βραβεύοντος; καὶ ὁμοῦ ὄραντος. Καλοῦσι τὸν ποτε τυφλὸν καὶ ἀναβλέψαντα Ἰουδαίων παῖδας, καὶ βεβαίῳ ἐν μέσῳ τοῦ συνεδρίου, καὶ λέγουσιν αὐτῷ·

Εἶτα πῶς ἀνέβλεψας, καὶ τίς τοῦ εἰνόου τοῦ ὀφθαλμοῦ, καὶ τί οἱ ἐποίησεν; Ταῦτα ἔλεγον, οὐχ ἵνα μάθωσιν, ἀλλ' ἵνα τῷ σχήματι τῆς ἐρωτήσεως ὄρων ἐνέχρωσιν. Πολλὰκις γὰρ τὸ σχῆμα τῆς ἐρωτήσεως; διδάσκαλος γίνεται ἐν ἐρωτώμενῳ ἀποκρίσασθαι, ἡ σωπῆσαι ὡς ἐν τις εἶποι τινὲ μῆλλον μαρτυρεῖν εἰς πρᾶγμα· οὐδὲν τῶν ὀφθαλμῶν; παρῆ; πῶς ἰδοὺς τὸ πρᾶγμα; καὶ τὸ σχῆμα αὐτὸν δίδωσι ἀρνησασθαι. Οὕτω κακίαν· Πῶς ἀνέβλεψας; τίς ἠνέψε σου τοὺς ὀφθαλμούς; Ὁ δὲ ἤκουον φρονίσις τῆς ἀπαλῆς, εἶπετο μᾶλλον τῆς ἀληθείας, καὶ φησὶν· Ἀνθρώπος τις, ἰεραμένος Ἰησοῦς, ἀπὸ τῆς ποιήσεως ἐπέκρησέ μου τοὺς ὀφθαλμούς, καὶ ἐπέμει· Ἰαγεε, [67] νῆμα εἰς τὸ Σιλωάμ. Καὶ ἀπελθὼν ἐνύμφησεν, καὶ ἀνέβλεψα. Οὐκ ἔπει τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ τὴν εὐεργεσίαν ἐγνώρισε· τοῦ εὐεργίτου τοῦ δέξιμου ὄμω βεῖ. Ἀνθρώπος τις; πῶς ἠρώτησας; ἐπέκρησέ μου τοὺς ὀφθαλμούς, καὶ βέβη. Οὐκ ἐπιστεύωσα ὁ Ἰουδαῖος, οἱ τυφλὸς ἦν, καὶ ἀνέβλεψεν, ὡς θεοῦ ἐγνώριον τοὺς γονεῖς αὐτοῦ τοῦ ἀναβλέψαντος. Ἡ παραγραφή τῆς κακίας εἰς ἀμφιβολίαν ἤνεγκε τὴν ἀλήθειαν. Καλοῦσι τοὺς γονεῖς τοῦ τυφλοῦ· ἡ κακία καθ' αὐτῆς συνάγει τοὺς μαρτυρῆς. Ἐκλήθησαν οἱ γονεῖς τοῦ τυφλοῦ. Πάλιν τὸ αὐτὸ σχῆμα τῆς ἐρωτήσεως· Οὗτος ἐστὶν ὁ υἱὸς ὁμοῦ, ἐν ὁμοῖς λέγεται, οἱ τυφλὸς ἐγεννήθη; Πῶς ὄντ ἄρει βέβηται; Ἐκείνου τὸν ἐρώτην τῆς κακίας νοησαντες, οἱ ἀπαλῆς προσφρόνισιν, λέγουσιν αὐτοῖς· Ἰσμεν, οἱ οὗτος ἐστὶν ὁ υἱὸς ἡμῶν· καὶ οἱ τυφλὸς ἐγεννήθη, οἱδμεν· πῶς δὲ τὴν βέβηται, ἡ τίς ἠνέψε αὐτοῦ τοὺς ὀφθαλμούς, οἱκ οἱδμεν· αὐτὸς ἤκλιαν ἔχει, αὐτὸν ἐρωτήσατε· αὐτὸς δὲ περὶ αὐτοῦ λαλήσει. Καὶ ὄρα τὸν Θεοῦ τὴν σοφίαν. Ἴνα μὴ παραγράψωσιν αὐτοῦ τὴν φωνὴν τοῦ ἀναβλέψαντος, ἡ ὡς νέου δικτός, ἡ ὡς οὐκ εἰδότες εἶπεν, ὡς ἐπὶ τὸν κοινὸν δικαστήριον, ὁκνωῦνται ὁ Θεός πρῶτον διεχθῆναι αὐτὸν τῆς ἐνόμου ἡλικίας. Ἠκλιαν ἔχει αὐτός, φησὶν· αὐτὸν ἐρωτήσατε· ἐπειδὴ οἱ ἀρῆμικες συνηγόροι κηρύττωσιν, οἱ δὲ τελείαν φρονίσις τὴν ἡλικίαν, αὐτὸν ταυτὸν συνηγόροι γίνονται. Ἀπεκρίθησαν οἱ γονεῖς αὐτοῦ, καὶ εἶπαν, οἱ οὗτος ἐστὶν ὁ υἱὸς ἡμῶν, καὶ οἱ τυφλὸς ἐγεννήθη, οἱδμεν· Ὁμολόγησαν οἱ γονεῖς, ἵνα μὴ ἡ ἀμφιβολία, οἱ οὐκ ἦν τυφλός. Ἠκλιαν ἔχει, αὐτὸν ἐρωτήσατε· αὐτὸς δὲ περὶ αὐτοῦ λαλήσει. Καλοῦσι πάλιν, φησὶν, αὐτὸν ἐκ δευτέρου, καὶ λέγουσιν αὐτῷ· Τι ἐποίησέν σου; πῶς ἠνέψε σου τοὺς ὀφθαλμούς; Ἐκείνος λοιπὸν ἐνδομῶνος Θεοῦ ζῆλον, διαπαιτῶν τὴν ἐρώτησιν, καὶ ὡς ἀναβλέψας ἀποκρίσας, οὐκ ἀβελόγους, ἀλλὰ τί λέγει αὐτοῖς; Ἐπανοῦ ὄμω ἦδη, καὶ οὐκ ἠκούσατε· τί πάλιν θέλετε μου ἀκούειν; μὴ καὶ ὑμεῖς θέλετε αὐτοῦ μαθηταὶ γενέσθαι; Καὶ μιμῆται τὴν Χριστοῦ διδασκαλίαν, ὁ μῆτερος ἀκούσας τὴν Χριστοῦ διδασκαλίαν. Οἱ γὰρ Ἰουδαῖοι ἐπὶ τοῖς ἔγκαντος κυκλώμενοι τὸν Σωτῆρα ἐν τῇ στοῦ Σολομῶνος, ἔλεγον αὐτῷ· Ὡς πᾶσι τὴν φωνὴν ἡμῶν ἀείρεις; Εἰ σὺ εἰ ὁ Χριστὸς, εἰπέ ἡμῖν κηρύττω. Λέγει αὐτοῖς· Ἐπανοῦ ὄμω, καὶ οὐκ ἠκούσατε· τί πάλιν θέλετε ἀκούειν; Καὶ ὄρα συνηγόροι εὐσεβείαν. Ἐπειδὴ προσέχων τῇ κακίᾳ τῶν Ἰουδαίων, οἱ πάντα ποιοῦσι, καὶ ἡγιασμένοι ἀπὸ τῆς κακίας, καὶ ὄρων αὐτῷ ἰσοπέτιον ὑπὲρ τοῦ μὴ ὁμολογεῖν αὐτὸν διδασκάλου, λέγει αὐτοῖς· Ἐπανοῦ ὄμω ἦδη, καὶ οὐκ ἠκούσατε· τί πάλιν θέλετε ἀκούειν; μὴ καὶ ὑμεῖς θέλετε ἀκούειν μαθηταὶ αὐτοῦ γενέσθαι; Τῷ εἶπεν, Μὴ καὶ ὑμεῖς; ἔδειξεν, οἱ τὸ ἔγω ὁμολογεῖται. Ταυτῇ τὴν φωνὴν ἔχετο πᾶς Χριστιανὸς ὄφ' Ἐληνησμοῦ καταγράφου. Ὑταν γὰρ σοι συντεῖται ἔλλαν ἀρχαίαν ἔχων συντεῖται πλάγη, καὶ εἶποι σοι, οἱ Χριστιανὸς ἔγνων, εἰπέ αὐτῷ, Ναί· μὴ καὶ σὺ θέλεις γενέσθαι; Ὁ σκοπὸς τῶν τῶν ἀναβλέψαντος καὶ ψυχῆ καὶ σώματι, τοῦτος ἦν. Ἐπανοῦ ὄμω ἦδη, καὶ οὐκ ἠκούσατε· τί πάλιν θέλετε μου ἀκούειν; μὴ καὶ ὑμεῖς θέλετε ἀκούειν μαθηταὶ αὐτοῦ γενέσθαι; Ἄνι τῷ, Τοσοῦτον ἀπέχετο μὴ μετὰ ποιεῖται, οἱ καὶ τῶν προσδοκῶν ἄλλοι ὄμω μεταβλήθηνας Χριστὸν αὐτὸν καθολογῶσιν. Εἶτα τί πρὸς αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι; Ἐλοιδόμασαν αὐτὸν, καὶ εἶπαν· Σὺ εἰ μαθητῆς ἐκείνου, ἡμεῖς δὲ τοῦ Μωσέως ἐσμὲν μαθηταί. Ἠμεῖς οἱδμεν· καὶ Μωσῆς ἐλάλησεν ὁ Θεός· τοῖτον δὲ οὐκ οἱδμεν πᾶσιν ἐστίν. Ἐνδοῦ τὸν τὸ πᾶσιν τῶν ἀντιλεγόμενων, καὶ τὴν ἐνδύμην ἐνδὸς τοῦ θεοποικίτου. Καὶ οὐκ ἐπέωρησε πάλιν ὁ συνηγόρος; τίς ἀληθείας, ἀλλ'

• Ἄλι ὁμοῖς ἰδῶν. • Ἄλλι τῆς εὐσεβείας.

ιστιχο, Ἐρ γὰρ τοῦτω θαυμαστὸν ἐστὶ, λέγων, οὐκ ὄμεις οὐκ οἶδα πότερ ἔσται, καὶ ἠρώσῃ μοι τοὺς ὀφθαλμούς. **Εἰ μὴ ἦν ὁστος παρὰ Θεοῦ, οὐκ ἠδύνατο ποιεῖν οὕτως.** Εἰσῆλθε ἀγωνίζομενος, καὶ ὁ Θεὸς ἐπιπέσει καὶ βραβεύη· πολλοὶ δέονται καθ' ἑνὸς ἰσχυροῦ, ἄλλοι ἀπιστοὶ πρὸς μίαν σταγῆνα πίστεως. Ἀπὸ τοῦ αἰώρου, φησὶ, οὐκ ἠκούσθη, οὐκ ἤνοιξε τὰς ὀφθαλμούς τυφλοῦ γενηνημένου. **Εἰ μὴ ἦν ὁστος παρὰ Θεοῦ, οὐκ ἠδύνατο ποιεῖν οὕτως.** Ἐπιπέσει σερμύνας, φησὶ, τῆς Μωϋσέως διδασκαλίας. [68] Οὐ μνημονεύει μὲν Μωϋσέως τῆς, ἵνα μὴ παροξύνῃ· λέγει δέ, Ἐκ τοῦ αἰώρου οὐκ ἠκούσθη, οὐκ ἠνοιξε τὰς ὀφθαλμούς τυφλοῦ γενηνημένου, τούτῳστιν, Τίς ἤνοιξεν ἄλλος προφήτης; οὐδὲ τὴν ὑπερηγὴν ὄρωνας, οὐδὲ σύγκρισιν. Ὅσον δὲ ὁστος τῆς ἀληθείας ἀναιχέτο, τοσοῦτον ἐκάλει τῆς ἀναγνωστῆς οὐκ ἐπαύοντο. Ἐπιπέσει ἀρήσασθαι οὐκ ἰδόντων, ἐσπούδασαν λοιπὸν καλύψαι, καὶ φασὶ· Ἄδὸς δόξαν τῷ Θεῷ· Ὁμολογῆσαι ἡμεῖς, οὐκ ἀνθρώπου οὕτος ἀμαρτωλὸς ἐστίν· Ὁ δὲ ἄνθρωπος οὗτος Πατὴρ, καὶ ἀμείριστος ἡ δόξα. Ἀγωνίζεσθε ἔχων τὸν καιρὸν ἀγῶνα πρὸς Ἰουδαίους. Λέγουσιν αὐτῷ, Ἄδὸς δόξαν τῷ Θεῷ. Ποῦ; Τὸ νόμιμον τοῦ ἡμετέρου; Καὶ ἐκάλει ἐπὶ ἄλλων εὐεργετίας, καὶ ἄλλων δόξασθαι; Ἄδὸς δόξαν τῷ Θεῷ. Ἄλλος εὐεργέτης, καὶ ἄλλος δὲ ὄρων; Ὁμολογῆσαι, οὐκ πλὴν ἐποίησεν Ἰησοῦς, καὶ ἔργασεν αὐτοὺς τοὺς ὀφθαλμούς· ὁ ἀνοίξας ὀμολογεῖται, καὶ ἄλλω ἀνεγχεῖται τὴν δόξαν; Διὰ τὸ δὲ δὸς δόξαν τῷ Θεῷ; Ὅτι τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ ἐστίν. Ἴδε οὖν ἀκόντας ὀμολογεῖτε, οὐκ Θεὸς ὁ Χριστός. Ἄδὸς δόξαν τῷ Θεῷ. **Εἰ γὰρ τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ, καὶ ὀφθαλμοὶ αὐτῆ ὄψεαι;** ὁ ποιητὴς τοῦ ἔργου αὐτὸς ἐστὶ Θεός. Ἄδὸς δόξαν τῷ Θεῷ. ἡμεῖς οὐδαμῶν, οὐκ ἀνθρώπου οὕτος ἀμαρτωλὸς ἐστίν. Ἀπεκρίθη αὐτοῖς ὁ ποτὲ τυφλός· **Εἰ ἀμαρτωλὸς ἐστίν, οὐκ οἶδα· Ἐρ οἶδα, οὐκ τυφλὸς ὦρ ἄρτι βλέπω.**

ε. Μιχρί τοῦτου ὡς ἐπαρηρησάσθαι, ἐκίλευσαν αὐτῶν ἐκδηλῶσαι ἔξω. **Καὶ ἐξέβαλον αὐτὸν,** φησὶν ὁ εὐαγγελιστής, ἔξω. Μακάριος ὁ ἀποροσθεὶς συναγαγὴς ποιηνηνομένων. Καὶ ὅρα τί γίνεται. Ἐπιπέσει ἡγωνιστὸν τὸν καιρὸν ἀγῶνα, καὶ συνηγόρησε Θεοῦ δόξῃ, καὶ τὸν Σωτῆρα ὀμολόγησεν ἐνδόξως; μετὰ πολλῆς τῆς παρήσασθαι· καὶ ἦν αὐτοῦ τὸ θέατρον πεπληρωμένον τῶν παλαιασμάτων, ἐξεβλήθη ἔξω ὁ παλαιστής, μὴ λαβὼν τὸν στέφανον, καὶ ἀπαντᾷ αὐτῷ ἔξω ὁ βραβεύτης. Ἦκουσε γὰρ, φησὶν, ὁ Ἰησοῦς, οὐκ ἐξέβαλον αὐτὸν ἔξω· καὶ εὐρίων αὐτὸν λέγει αὐτῷ. Ὁ τίς βραβεύτης τοῦ εὐρότου αὐτῶν; ἂν ἀπὸλλων ἢ πλάστη, εὐρίσκει ἢ ἀλθίβεια. Διὰ τὸ δὲ αὐτῷ ἀπήνησεν; Εἶδεν ὁ Σωτῆρ ψυχὴν εὐγνωμοσύνης γεμούσαν· εἶδε ψυχὴν μηδέπω γνωσθεῖσαν ὑπὲρ Θεοῦ λέγειν, ἀλλὰ νομιζούσαν ὑπὲρ προφήτου τινὸς πιστοῦ· ἐρωτᾷται γὰρ περὶ τοῦ Χριστοῦ. Καὶ τὸ λέγει περὶ αὐτοῦ; Ὅτι προφήτης ἐστίν. Ὁ δὲ Σωτῆρ τοῦτο εἶπεν· **Εἰ προφήτην νομιζέτω, καὶ ἀνθρώπου ὑπονοῦν, οὕτως ἀγωνίζεσθαι, τὸ οὐ ποιῆσαι, ἐάν μάρτυρ τὴν δόξαν τῆς θεότητος;** Ἐἰ ἀνθρώπου ὑπονοῦν, καὶ προφήτην ὀμολογῶν τοσαύτην ἠνεγκεν ὑπὲρ ἀληθείας συνηγορίαν, καὶ ἀγῶνα τηλικούτου ἀνεδέξατο μηδέπω κατηχηθεῖς, ἀλλ' ἀπὸ μόνης τῆς εὐεργεσίας φωτισθεῖς· ἐνόησεν αὐτὸν, ὅτι εἰ ὑπὲρ ἀνθρώπου νομιζῶν συνηγορῶν, οὐκ ἐξίστη τῆς ἀληθείας, ἐάν μάρτυρ εὐαγγελικῶς λέγειν· **Ἐρ ἀρχὴ ἦν ὁ Ἄδρος;** καὶ ὁ Ἄδρος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ ὁ Θεὸς ἦν ὁ Ἄδρος; εἰ ἔσται; Διὰ τοῦτο λοιπὸν αὐτὸν εἰς γυνῶν ἀνωρθώσατο, τὸν μὲν ἀγῶνα οὐδέσχησεν, τὴν δὲ πίστιν αὐτῷ σφραγίσας. Ἀπαντᾷ αὐτῷ ὁ Σωτῆρ, οὐκ ἐγνώριζε γὰρ τὸν χαρακτήρα οὗτος. Ὅτι γὰρ ἀπέστειλεν αὐτὸν ἐν τῇ κολυμβήτρῃ τοῦ Σιλωὰμ τοῦ νηφασαί, τυφλὸν ἀπέστειλεν· ὡς δὲ ἐπανήλθε βλεπών, τὸν μὲν Σωτῆρα οὐκ εἶδε τῷ πλήθει ὄντα ἀναμμεγμένον, ἀλλὰ εὐθέως, πρὶν τοῦ ἀσποτίου ἰδεῖν, εἰς τὸν ἀγῶνα κληθεῖς ἡγωνιστῶν. Ἐπὶ τὸν δὲ πρὸ τοῦ αὐτῶν νηφασαί ἐποίησεν ὁ ἀσποτήτης, καὶ ἔχρισεν αὐτοὺς τοὺς ὀφθαλμούς, ἵνα ἀνακληρωθῶν τὸ λείπον. Ὅτι οὖν ἐξέβαλον αὐτὸν ἔξω, εὐρίων αὐτὸν ὁ Χριστός, εἶπεν αὐτῷ· **Ἐν πιστεύσεις εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ;** Ὁ δὲ εἶπεν γὰρ ὡς προφήτη πιστεύσει ἀγωνίζομενη, ἀλλ' ὡς Υἱὸν τοῦ Θεοῦ. Ἐκείνος· τὸ πρόσωπον μὴ

γνωρίσας, τὴν φωνὴν ἀνεγνώρισε. **Ἐν πιστεύσεις, φησὶν, εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ;** Ἐπίγνω τὴν φωνὴν, καὶ μετὰ περιγρηλασίας; **Ἐπίγνω, καὶ εἰς ἐστὶ, Κύριε, Ἰνα πιστεύσω εἰς αὐτόν;** Διὰ τὸ πιστεύσεις σοὶ λέγοντι τὸν πιστῷ· **Ἐν πιστεύσεις εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ;** Ὅσα εἰ ὁ λόγος σου ἀληθὴς ἐστίν· ὅμως δὲ κἂν εἴπῃς μοι τὴν γνώσιν, οὐκ ἀμφιβάλλω σοὶ πιστεύσαι. **Καὶ εἰς ἐστὶ, Κύριε, Ἰνα πιστεύσω εἰς αὐτόν;** Καὶ ὁ προηγουμένη ἀνέφη· **Καὶ ἐδάρακας αὐτόν, καὶ ὁ Ἰαλὼν μετὰ σοῦ ἐκείνός ἐστιν.** [69] Ὁ ἴσω συνηγόρησας, ἔξω διαλέγεται· **Ἐν πιστεύσεις εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ;** Ὁ δὲ περιωρισμένος; καὶ τὸ ὅμα καὶ τὴν διάνωαν, ἔφησεν· **Καὶ εἰς ἐστὶ, Κύριε, Ἰνα πιστεύσω εἰς αὐτόν;** Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτῷ· **Καὶ ἐδάρακας αὐτόν, καὶ ὁ Ἰαλὼν μετὰ σοῦ ἐκείνός ἐστιν.** Ὁ δὲ ἔφη· **Πιστεύω, Κύριε· καὶ προσεκύνησάν αὐτῷ.** Ταῦτα μὴ εἴρηται, ἵνα μάθῃτε πάντες καιρὸν διδασκᾶν ἔπεισθαι, καὶ ποιέμενα ἀγαθὸν μιμεῖσθαι, καὶ ὑπὲρ ἀληθείας ἀγωνίζεσθαι· ὁ γὰρ ὁμοῦ ἀγῶν συνηγορίας γίνεται τοῦ μεγάλου ποιέμενου. Ἐδαμάσασθε, οὐκ τυφλὸς γένητο συνηγόρος τῆς ἀληθείας εὐεργετηθεῖς· ἐδαμάσασθε τὸν ἱσχυρὸν τὸν πρὸ τῆς εὐεργεσίας συνηγορήσαντα τῷ Χριστῷ. Ἄλ γὰρ βία ψυχῆ ἀλθίβειαν ἐρύσσα, εἰ τὴν ταυτῆς ἀξιοπιστίαν ἀνοίγει πολλὰ δόξατα συνηγοροῦντα τῇ ἀληθείᾳ. Ἐπὶ σταυροῦ ὁ Χριστὸς ἐκρέματο, καὶ δὸς ἡτοῦ, εἰς ἐκ θεῶν καὶ εἰς ἐξ ἐννώνων, καὶ Ἰουδαίου φλαυροῦσιν, ἀργεῖσι; βλασφημοῦσιν· **Ἴδε ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων· καὶ πάλιν, Ἐ βασιλεὺς Ἰσραὴλ ἐστίν.** καταβῆτε τὴν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, Ἰνα ἴδωμεν, καὶ πιστεύσωμεν αὐτῷ· καὶ πάλιν, Ἄλλους ἐδωκεν, ἐκείνους οὐ δύναται σώσειν. Ὁσαύτως καὶ ὁ συσταυρωθεὶς ἱσχυρῆ καὶ αὐτὸς ἐπύδαρε ἡμῶν· **Εἰ Ἰδὸς εἰ τοῦ Θεοῦ, ὡσὸς σταντὸν καὶ ἡμῶν.** Ὁ δὲ ἔτερος ἱσχυρῆ; οὐκ ἐλάει οὐδὲν, τῆς σωπῆς κολώνων τοῦ καταδικῶν. Ἐταί οὖν ὁ ἀρχιερεὺς καὶ ὁ γραμματεῖς, ὁ νόμον εἰδότες, μᾶλλον δὲ ἀγνοοῦντες, οἱ ὀφελόντες ἀπὸ τῶν προσηκτικῶν ἀναγνωσμάτων Χριστὸν ὀμολογῶσιν, οὐκ ὀμολογῶσιν· ἀνοίγει ὁ Θεὸς ἀπροσδόκῆτον στήμα ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, συνηγοροῦν τῇ ἀληθείᾳ. Καὶ βλέπε τί ποιεῖ. Οὐδὲ πρῶτον ἀκούει φωνῆς Χριστοῦ, καὶ οὕτως συνηγορεῖ, καὶ τότε στεφανοῦται· ε. Ἐσταυρωθῆσαν γὰρ, φησὶ, σὺν αὐτῷ δύο ἡτοῦται, εἰς ἐκ δεξιῶν, καὶ εἰς ἐξ ἐσωνίωνων· καὶ ἦν ὁ σωτῆρ μέσος ὡσεὶ συζυγὸς ἀληθείας, κορυφῶν μὲν τὸν ὀμολογῶντα, καταβῆσθαι ὅτε τὸν βλασφημοῦντα. Καὶ ὅρα τὸ θαυμαστόν. Τῶν γραμματέων καὶ τῶν ἀρχιερέων βλασφημοῦντων τὸν Χριστόν, καὶ λεγόντων· **Ἐ βασιλεὺς Ἰσραὴλ ἐστίν, καταβῆτε τὴν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, Ἰνα ἴδωμεν, καὶ πιστεύσωμεν αὐτῷ** καὶ τοῦ ἄλλου ἱσχυροῦ· **Ἐ Ἰδὸς εἰ τοῦ Θεοῦ, ὡσὸς σταντὸν καὶ ἡμῶν**· οὐδὲν λέγει εἰς τὸν ἱσχυρὸν ὁ εὐγνώμων. Οἱ γὰρ δύο ἡτοῦται εἰκόνας ἦσαν τοῦ λαοῦ τῶν Ἰουδαίων καὶ τοῦ ἡμετέρου. Ὁ μὲν γὰρ βλασφημῆκε, καὶ κατακρίνεσθαι· ὁ δὲ πιστεύει, καὶ μετανοεῖ, καὶ σώζεται. Λέγει οὖν τὸν ἀγνώμων ὁ τῆς Ἰουδαϊκῆς ἡτοῦταις ἀδελφῶν (ἡτοῦταις γὰρ ἦσαν λαὸς οἱ ἀγνώμωνες; Ἰουδαῖοι, ὡς μαρτυρεῖ ὁ Σωτῆρ λέγων· Ὁ εἰκόμω οὐλοκ προσευχῆς κληθῆσεται· ὕμεις δὲ ἐποίησατε αὐτόν σπλιανὸν ἡτοῦται· καὶ ἡ μὲν τοῦ πρώτου προαίρεσις; Ἰουδαϊκῆ· ἡ δὲ τοῦ δευτέρου Χριστιανικῆ, ἀπὸ κακῶν μὲν ὀρμημένη, μετανοεῖ δὲ τὴν σωτηρίαν ἀρκάζει· λέγει οὖν ὁ ἀγνώμων ἡτοῦται, καὶ Ἰουδαϊκῆ ἡτοῦται προαίρεσις· **Ἐ Ἰδὸς εἰ τοῦ Θεοῦ, ὡσὸς σταντὸν καὶ ἡμῶν, καταβῆτε** ἀπὸ τοῦ σταυροῦ· ὁ δὲ ἄλλος εὐγνώμων εὐρίσκαται, ὁ ἐν τῷ δικαιοκρίτῳ ὑπεύθυνος, ἐν τῷ σταυρῷ δικαιοκρίτης· ἀλλὰ καὶ δίδωσκων φόβον Θεοῦ. Ἢ γὰρ πρώτη φωνὴ τοῦ ἱσχυροῦ τῷ σωτῆρτῆ λέγει· **Οὐδὲ βοῆθὴ σὺ τὸν Θεόν,** οὐκ ἐν τῷ αὐτῷ κρίματι εἰ; **Καὶ ἡμεῖς μὲν δικαιοκρίτης· ἄβια γὰρ ὡρ ἐκράδαμεν, ἀπολαύσαντες**· ὅσος δὲ οὐδὲν ἀποκαρ ἐκράδα. Τί λέγεις; ὁ ἔξω κλέπτης, ὅδε καταδικάζεις; ὁ ἔξω φονεὺς, ὅδε φόβον διδάσκεις; **Οὐδὲ βοῆθὴ σὺ τὸν Θεόν;** Μᾶλλον τοῦ Χριστοῦ τὸν σταυρὸν, ἵνα ἡ φωνὴ γένηται σοὶ εὐαίεθαις διδασκᾶν. Ὅρα γὰρ τὸ θαυμαστόν· ὁ ἡτοῦται λέγει τῷ σωτῆρτῆ· **Οὐδὲ βοῆθὴ σὺ τὸν Θεόν;** Θεὸν αὐτὸν κηρύττει τὸν ἐκουσῶν

* Addit Savil. ὁ Ἰουδαϊκῆς βραβουῖος ἰ. Ἐσχημα μὲν ἡμοῖ τοῦ, ἄδρα τῷ Θεῷ. ὁ Aitia hic habet Savilius, varians in toto decursu orationis.

* Savil. Ὁ πρῶτον εἰκοῖν τὸν Χριστόν, οὐδὲ πρῶτον ἀκούει φωνῆς Χριστοῦ, καὶ οὕτως συνηγορεῖ, ἀλλὰ πρῶτον συνηγορεῖ, καὶ τότε στεφανοῦται.

non agere ac simulare, ut ei metum incuterent, ne magistrum illum confiteretur, ait illis: *Dixi vobis jam, et non audistis: quid iterum vultis audire? Numquid et vos vultis discipuli ejus fieri?* Cum dixit, Numquid et vos, confiteri se discipulum esse indicavit. Hanc vocem usurpet omnis Christianus, a paganismō deductus: cum enim occurrerit tibi paganus veteris erroris addictus consuetudini, et dixerit tibi, Christianus es, dic illi: Etiam; numquid et tu vis fieri? Illic igitur fuit hominis istius scopus, qui visum et animam et corporis recuperat. *Dixi vobis jam, et non audistis: quid iterum vultis me audire? Numquid et vos vultis discipuli ejus fieri?* Quasi diceret: Tantum abest ut me de sententia dimovere possitis, ut ego vos sperem pntius de sententia dimotos, Christum ipsum confessuros. Quid ad illum deinde Judaei? *Maledixerunt ei, et dixerunt: Tu discipulus illius sis, nos autem Mosis discipuli sumus. Nos scimus, quia Mosis loquutus est Deus: hunc autem nescimus unde sit (Joan. 9. 28. 29).* Cogita quatenus esset multitudine contradicentium, et quatenus unius potentia qui resistebat. Neque siluius rursus patronus veritatis, sed instiit: *In hoc enim mirabile est, inquit, quia vos nescitis unde sit, et aperuit oculos suos. Nisi esset hic a Deo, non poterat facere quidquam (Ibid. v. 30. et 35).* Stabat decertans, et spectator erat ac certaminis praeses Deus: multi formidabiles adversus unum robustum, nubes infidelis adversus unam fidei guttam. *A seculo non est auditum, inquit, quia quis aperuit oculos caeci nati. Nisi esset hic a Deo, non poterat facere quidquam (Ibid. v. 32).* Quandoquidem de doctrina Mosis gloriari. Non ille quidem adhuc Mosis mentionem facit, ne exasperet eos: sed ait: *A seculo non est auditum, quia quis aperuit oculos caeci nati: hoc est, Quis alius aperuit propheta? neque qui antecellat occurrit, neque qui possit comparari. At quantum isto veritatem tuebatur, tantum illi in impudentia perseverabant. Quia negare non poterant, deinceps occultare contendebant: et dicunt, Da gloriam Deo: nos scimus quia hic homo peccator est (Ibid. v. 24).* Gloria Filii, Patris est gloria et indivisa est gloria. Decertat inuito praetor cum Judaeis certamine. Dicunt ei: *Da gloriam Deo. Cuiam? Deo legis nostrae? An vero iustum est, ut alius beneficium contulerit, et alius gloriam reportet? Da gloriam Deo. Alius beneficium fuit, et alii gloriam dabo? Confessi sunt Iutum fecisse Jesum, et unxisse oculos ejus: eum qui aperuit, confiteatur, et alteri gloriam deferam? Quare vero gloriam Deo dabo? Quia nempe Dei opus hoc est, igitur Deum esse Christum imprudenter fatemini. Da gloriam Deo. Nam si Dei est opus, cique gloria debetur: qui auctor est operis, ipse est Deus. Da gloriam Deo. Nos scimus quia hic homo peccator est. Respondit eis, qui caecus fuerat: Si peccator est, nescio; unum scio, quia caecus cum essem, modo video (Ibid. v. 25).*

5. Hucusque cum libere loquutus esset, ejici foras ipsum jusserunt. *Et ejecerunt eum, inquit evangelista, foras (Ibid. v. 34).* Beatus qui ablegatus est a concilio malignitatem (Psal. 65. 3). Ac vide, quid fiat. Postea quam bonum certamine certavit, Deo gloriam defendit, ac multa cum fiducia dicendique libertate Salvatorem confessus est; jam absolutis certaminum suorum spectaculis, foras eiectus est athleta, corona minime accepta, et foris illi praemiorum occurrit distributor. *Audivit enim, inquit, Jesus, quia ejecerunt eum foras: et cum invenisset eum dicit ei (Joan. 9. 35).* O verbum notandum, invenit eum! quem perdidit error, veritas invenit. Cur autem occurrit illi? Vidit Salvator animam prohibitis plenam: vidit animam pro Deo verba facere nondum sciens, sed pro fideli aliquo propheta se loqui existimantem: interrogavit enim de Christo. Et quid de illo dicit? quia propheta est. Salvator autem haec ait: Si, cum me propheta arbitrator, et hominem esse suspicatur, ita decertat, quid non faciet, si gloriam divinitatis cognoverit? Si cum hominem esse me censet, ac prophetam appellat, tantum veritati subsidium tulit, tantumque certamen

suoscepit nondum fidei elementis imbutus, sed solo beneficio illuminatus: cogita cur hominem putans se patrocinio lucrari, a veritate non deflexerit; si secundum evangelium effari didicerit: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum (Joan. 1. 1. 4):* quid tandem erit? Propterea deinceps ejus scientiam corrigit, ejusque certamine colaudato fidem ipsius obsignat. Occurrit ei Salvator: non enim eum de facie noverat iste. Quando enim misit eum ad Siloam natatorium ut lavaret, caecum misit: ut autem videns rediit, Salvatorem cum turba mixtum non aspexit; ac confestim antequam Dominum cerneret, ad certamen vocatus decertavit. Porro lutum fecit Dominus, antequam lavaret ipse, atque inunxit oculos ejus, ut defectum sarciret. Quando igitur ejecerunt eum foras, cum invenisset eum Christus, dixit ei: *Tu credis in Filium Dei?* Non enim te credere oportet, ut propheta decertanti, sed ut Filio Dei. Ille cum faciem non nosset, vocem agnovit. *Tu credis in Filium Dei?* inquit. Vocem agnovit, et summa cum laetitia clamavit, *Quis est, Domine, ut credam in eum (Id. 9. 36)?* Cur credis dicenti tibi fidei: *Tu credis in Filium Dei?* Scio verum tum esse sermonem; ac licet haec nihil tu de his cognitionum, non dubitabo tamen tibi credere. *Et quis est, Domine, ut credam in eum? Tum futurorum provisor respondit: Et vidisti eum, et qui loquitur tecum, ipse est (Ibid. v. 37).* Qui patrocinatus est intus, foris alloquitur: *Tu credis in Filium Dei?* At is qui in corpore et animo fuerat illuminatus ait: *Et quis est, Domine, ut credam in eum? Respondens illi dixit ei: Et vidisti eum, et qui loquitur tecum, ipse est. Tum alter ait: Credo, Domine, et adoravit eum. Haec a me dicta sunt, ut discatis omnes bonum magistrum sequi, bonumque pastorem imitari, ac pro veritate certare: vestrum enim certamen magno Pastore subsidium ferente committitur. Admirati estis caecum, qui beneficio affectus patronus factus est veritatis; latronem, qui ante beneficium acceptum Christo patrocinatus est, admirati estis. Semper enim anima divina, quae veritatem amulatur, multa merito suo reserat ora, quae veritati suffragetur. Pendebat in cruce Christus, et duo latrones, unus a dextris et unus a sinistris, et Judaei debaterant, principes sacerdotum blasphemant: *Ecce Regem Judaeorum: et rursus, Si Rex Israel est, descendat nunc de cruce, ut videamus, et credamus ei (Marc. 15. 26. 32):* et rursus, *Alios viros fecit, seipsum non potest salvum facere (Ibid. v. 34).* Similiter et qui cum eo crucifixus erat latro et ipse debaterat dicens: *Si Filius Dei es, salvum fac teipsum et nos (Luc. 23. 39).* Alter vero latronum nihil dicebat, et alius obnoxios suo silentio castigabat. Postquam igitur principes sacerdotum et scribe, qui legem vivebant, imo vero qui ignorabant, qui prophetarum lectione communiti Christum debuerant confiteri, confessi non erant: inexpectatum eos aperuit Deus in cruce quod veritati patrocinaret. Ac vide quid faciat. Cum nondum Christi vocem audisset ei patrocinatur, ac deinde coronatur.¹ *Crucifixi enim sunt, inquit, cum eo duo latrones: unus a dextris, et unus a sinistris (Matth. 27. 38):* crataeque medius Salvator tamquam sinistra veritatis, unum elevans confitentem, et alterum blasphemantem condemnans. Ac vide rem mirabilem. Dum scribe ac principes sacerdotum Christum blasphemarent, et dicerent: *Si Rex Israel est, descendat nunc de cruce, ut videamus, et credamus ei, et alio latrone dicente, Si Filius Dei es, salvum fac teipsum et nos: nihil ait unus ex latronibus probus: quippe latrones populi Judaeorum et nostri figurae fuerunt. Nam hic quidem blasphemant, et damnatur; ille vero credit, et poenitentiam agit, et salvatur. Ait igitur improborum ex Judaico latrocinio germanus (fuerunt enim popu-**

¹ Juxta Saviil. legendum esset: *Fide quid faciat. Non primum compellit Christum, non primum voc. m. ejus audit, atque ita et pat. vincitur, sed primum patrocinatur, ac deinde coronatur.*

lus latronum improbi Judæi, ut testatur Salvator dicens : *Domus mea domus orationis vocabitur; vos autem fecistis illam speluncam latronum* (Math. 21. 13) : ac prioris quidem propositum animi Judaicum fuit, posterioris vero Christianum, cum a malis exorsus, penitentiam salutem extorquet) : sit igitur improbus latro, cui propositum animi fuit Judaicum : Si *Filius Dei es, salvum fac teipsum ac nos, de cruce descendens* : alter autem probus juvenitur, in judicio reus, in cruce judex. Sed et timorem Dei docet. Prima enim vox latronis ad socium latronem hæc fuit : *Neque tu times Deum quod in eadem damnatione es ? Et nos quidem juste ; nam digna factis recipimus : hic vero nihil mali gessit* (Luc. 23. 40. 41). Quid ais ? qui foris furabaris, hic condemnas ? qui foris occidebas, hic timorem doces ? *Neque tu times Deum ? Cognosce Christi crucem, ut vox ista te doceat pietatem.* Vide namque rem vitram ; latro socio latroni dicit : *Neque tu times Deum ? Deum ipsum prædicat, qui cum illis ultra crucifixus est, ac toleranter pro humano genere patitur.* De ipso enim Salvatore dicere illum, *Neque tu times Deum ?* ex his quæ sequuntur intellige : *Neque tu times Deum, quod in eadem damnatione es ? Et nos quidem juste ; nam digna factis recipimus : hic vero nihil mali gessit.* Hæc ideo dico, ut pro pietate laborare discatis, et cum domi tum publice annuntiationem præ volis ferre, ac pro Christo decertare, ut et ab ipso justitiz coronam accipialis, sicut et iste probus latro. Audi enim quibus verbis socium latronem blasphemantem affatur : *Neque tu times Deum, qui in eadem damnatione es ? Et nos quidem juste ; nam digna factis recipimus : hic vero nihil mali gessit.* Et dicebat ad Jesum : *Domine, memento mei, cum veneris in regnum tuum.* Vidisti verum patrociniatum ? vidisti, ut Christum verum Deum sit confessus ? *Memento mei, Domine, cum veneris in regnum tuum.* Mala propria confitetur, et Domino patrociniatur. Adeo tortus es, latro, coram præside, ut latrocinia tua, carles, et furta a te commissa fatereris, nec tamen fa-lsus es : et nunc extra tormenta dicis : *Digna factis recipimus ?* Mille tormentis adnotis vis apud præsidem fassus es ; et hic, necnie te cogente, ita facile confiteris ? Sic est, inquit ; verum illic confessionem excipit mors, hic confessionem penitentia sequitur et vita. *Nos enim digni factis recipimus : hic vero nihil mali gessit.* Si nos, inquit, juste, hic injuste. Nos enim vivos occidimus, hic mortuos suscitavit : nos aliena prædatis sumus, hic divitias suas orbi terrarum largitus est. Pugnât latro cum socio latrone, et ait : Ad hoc usque tempus, quo cruci affixi sumus, inter nos convenimus, et iter una fecimus ; verumtamen ab ipsa cruce finditur mihi via : si mecum iter facere velis ad vitam, veni : sin minus, vade vias tuas. Hæcenus cum te coniturer, prima via tecum ibam : jam vero crux secudam hæc viam in duas divisit. Penitentia dividit latronum viam. Tumque Psalmus et finis Psalmi adimplebitur : *Novit Dominus viam justorum, et iter iniquorum peribit* (Psal. 1. 6). Postquam igitur veritatis patrociniatus est latro, ad Dominum gloriæ se vertit, et ait : *Memento mei, Domine, cum veneris in regnum tuum.*

6. Erubescant deinceps Arioni, et audiant quid latro dicat : *Domine, memento mei, cum veneris in regnum tuum.* Videt cruci affixum latro, et Dominum confitetur : hæreticus ejusdem throni participem cum Patre confitetur, et ut creaturam blasphemat. *Domine, memento mei, cum veneris in regnum tuum.* Vellem et ipse verbis quibusdam latronem compellare : Ut meminerit tui Christus, quid tandem fecisti, quo id connumereris ? an quia occidisti, quia deprædatus es ? sic enim ais, *Memento mei, cum veneris in regnum tuum.* Sed uno existimet, secundum gratiam tantum salvatum esse a Christo latronem ; imo secundum debitum illi reddendum hoc fuit. Quod tandem debitum ? dicit aliquis : an quod res justas egerit ? eleemosynas dederit ? res suas distribuerit ? jejunavit ? vigilarit ? rem fecerit, quam uno alius ? An vero

quod Deo crediderit ? Et propheta Deo crediderunt, et patriarchæ crediderunt, hymnorum scriptores crediderunt, apostoli, prædicatores, martyres : verum omnes isti, cum Deum in gloria conspexissent, hic autem, cum in ignominia. Tu vero mille mihi famulos domino servientes siste, quo tempore ille prospera fortuna et honoribus fruatur : et unum servum, qui in tempore tentationis, afflictionis et exsilii a domino suo non recedat ; illos autem mille servos, qui tentationis in tempore et exsilii dominum deseruerint, ac recesserint : nunquid hi prospera favente fortuna, servi, qui tentationis tempore dominum reliquerunt, pares esse possunt ei, qui rebus in adversis Dominum est æquutus ? Nequaquam. Credidit Petrus ; sed cum mortuus eum suscitatum vidisset, cum gloriæ ejus contemplatus esset, credidit : credidit Paulus, sed cum caecus misam lucem vidisset, eumque lumina corporis excecantem, animæ vero oculos illuminantem : credidit Abraham ; sed cum divinam visicnem aspexisset : Isais credidit ; sed cum eum in solio sedentem excelso vidisset (Isai. 6. 1), et Cherubim circum eum. Omnes viderunt, sed in gloria : hic autem in ignominia ; quomobrem etiam clamavit : *Domine, memento mei, cum veneris in regnum tuum.* Sed spectato rerum mearum statu, mihi dicturi esis : Quomobrem hoc ais ? Equidem peccator sum, et homicida : latro ad hanc horam usque : multa sunt scelera mea, fateor ; sed in meute meo fidem absconditam habeo, quam nemo novit, nisi Dominus solus, qui mecum patitur. Habet exterius apparentes passionis Dominus : ad ego eam, quæ apparet, ignominiam non attendo, sed absconditam majestatem glorifico. Sic et tu dicito : Domine, noli, quæ apparent scelera mea, sed absconditam fidem spectare : et *Memento mei, cum veneris in regnum tuum.* Cum nulli prorsus quidquam loquutus esset Christus, sed tacuisset, et neque Pilato, neque ulli alteri Judæorum scelerato capiti respondisset, tum respondet ; et quoniam grave admodum et incommodum erat silentium, jam respondet, atque latroni : *Amen, amen, dico tibi : hodie mecum eris in paradiso.* O eximium largitoris beneficium ! Quandoquidem tardum beneficium postulasti, ac dixisti, *Memento mei, Domine, cum veneris in regnum tuum,* sero postulasti, ego præproperum beneficium confero : *Hodie mecum eris in paradiso* (Luc. 23. 43). Vidisti Dei salutem ? vidisti Domini beneficium ? vidisti magnum veritatis Judicem ? *Hodie mecum eris in paradiso.* Nemo hæcenus Judæorum, aut patriarcharum, de paradiso fieri mentionem audivit, ex quo transgressus est Adamus, et ex illo egressus est : ac tamen Deus honi quibus innumera fidelibus promisit, nulli tamen paradiso, nisi latroni promisit : nusquam homini apparet Dei ore promissum esse paradiso, postquam ejectus Adamus est, nisi huic primum latroni. Cur nulli patriarcharum primum de paradiso loquutus est, nulli prophetarum, nulli apostolorum ? Antiquus vero promisit : habo tibi *Terram lacte et melle manantem* (Exod. 13. 6) ; apostolis dicit : *Beati pauperes spiritus, quoniam ipsorum est regnum celorum* (Math. 5. 3) : nusquam paradiso : reservat in medio paradiso, ut latroni primum promittatur. Licet enim dixerit Paulus, *Raptus sum in paradiso* (2. Cor. 12. 2) : post latronem tamen hoc accidit. Cur igitur primum ingressus est, qui unam prope vocem protulit ? quid enim ? an sæpe psalmos cantavit ? sæpe decertavit ? sæpe de divinitate verba fecit ? Semel, inquit. Justus nimirum est Deus meus salutis arbiter : quandoquidem primum hominum Adamus non ubi multa peccata, sed ubi unam inobedientiam et paradiso ejecit : ita justitiz scatera latroni primum in paradiso ingressurum eum promisit, non cum multa quedam confessus esset, verum cum unam fidei confessionem obtulisset. Dixi peccatum Adami fuisse, quod contra quam præceptum erat, lignum attigerit. Quæ porro fuit latro nisi purgatio ? Quod cum fide crucem attigerit, in paradiso intravit. Quid fit deinceps ? Saf-

συνεσταυρωμένοι αὐτοί, καὶ μακροβύμους ὑπὲρ τῆς ἀνθρωπότητος πάσχοντα. Καὶ ἐπὶ αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος λέγει· Οὐδὲ φοβῆθ' σὺ τὸν Θεόν· ἐκ τῶν ἐξῆς μύθαναι· Οὐδὲ φοβῆθ' σὺ τὸν Θεόν, *οὗτοι ἐν τῷ αὐτῷ κριματι εἰ· Καὶ ἡμεῖς μὲν δικαίως· ἄξια γὰρ ὡς ἐπράξαμεν ἀπολαμβάνομεν· οὗτος δὲ οὐδὲν ἄσπον ἐπράξεν.* Ταῦτα λέγει, ἵνα μάθῃτε ὑπὲρ εὐσεβίας κἀμνεν, καὶ ἐν οἰκίᾳ καὶ ἐν ἀγορᾷ τὸν ζῆλον ἐνδείκνυσθαι, [70] καὶ ὑπὲρ Χριστοῦ ἀγωνίζεσθαι, ἵνα καὶ παρ' αὐτοῦ τὸν τῆς δικαιοσύνης λῆθητι στέφανον, ὡς ὁ εὐγνωμων οὗτος ληστής. Ἄκουε γὰρ αὐτοῦ πρὸς τὸν βλάσφημον συλληπτήν· Οὐδὲ φοβῆθ' σὺ τὸν Θεόν, *οὗτοι ἐν τῷ αὐτῷ κριματι εἰ· Καὶ ἡμεῖς μὲν δικαίως· ἄξια γὰρ ὡς ἐπράξαμεν ἀπολαμβάνομεν· οὗτος δὲ οὐδὲν ἄσπον ἐπράξεν.* Καὶ λέγει τῷ Ἰησοῦ, *Μνησθητέ μου, Κύριε, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου.* Εἶδες· συνηγορίαν ἀληθῆ· εἶδες πῶς αὐτὸν τὸν Χριστὸν θεῖον ἀληθινὸν ὁμολόγησε· *Μνησθητέ μου, Κύριε, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου.* Ὁμολογεῖ τὰ ἴσα κακὰ, καὶ συνηγορεῖ τῷ Θεσπότη. Τοσαῦτα ἰσχυράνθησι, ληστής, ἐπὶ τοῦ ἡγεμόνος, ἵνα ὁμολογήσῃ τὰ· ληστείας, καὶ τοῦ· φόνου, καὶ τὰς κλοπὰς, ἃς ἐποίησας, εἰ καὶ οὐκ ὁμολόγησας· καὶ ὡς λέγεις ἐκτός βασάνων, Ἄξια ὡς ἐπράξαμεν ἀπολαμβάνομεν· διὰ μυρίων βασάνων μολίς ὁμολόγησας ἐπὶ τοῦ ἡγεμόνος· καὶ ὡς κηδένα ἔχων τὸν ἀναγκάζοντα, εὐκόλως οὕτως ὁμολογεῖς· Ναί, φησίν· ἀλλ' ἐκεῖ τῆ ὁμολογίᾳ ἀκολουθεῖ θάνατος, ὡς ἐπὶ ὁμολογίᾳ ἔπεται μετάνοια καὶ ζωή. Ἄξια γὰρ ἡμεῖς ὡς ἐπράξαμεν ἀπολαμβάνομεν· οὗτος δὲ οὐδὲν ἄσπον ἐπράξεν. Εἰ ἡμεῖς, φησὶ, δικαίως· οὗτος ἀδικως. Ἡμεῖς γὰρ τοὺς ζῶντας ἐφονεύσαμεν, οὗτος τοὺς νεκροὺς ἠγγεῖραν· ἡμεῖς τὰ ἀλλότρια ἐσυλίσσαμεν, οὗτος τὸν ἴδιον πλοῦτον τῆ οἰκουμένην εἰδικα. Μάχεται ὁ ληστής τῷ συλληπτῇ, καὶ φησὶ· Μέχρι τούτου τοῦ καιροῦ τοῦ κατὰ τὸν σταυρὸν ἀλλήλους συνήθημαι καὶ συνουδιόμοι, ἀλλὰ νῦν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ σχιζέται μοι ἡ ὁδός· ἐάν τινα συνουδιόμοι μοι πρὸς τὴν ζωὴν, εἰδέ· εἰ δὲ μή, τὴν οἰκίαν πορεύσομαι. Ἐνθέν, οὗτοι σὺν σοι συνουδιόμοι, τὴν πρώτῃν μετὰ σοῦ ἤμην· ἀλλὰ νῦν ὁ σταυρὸς ἔσχισεν αὐτὴν τὴν ὁδὸν τὴν δεξιέραν εἰς δεξ. Μετανοεῖ σχιζέται ἡ ὁδός τῶν ληπτῶν. Καὶ ἦν ὁ φάλμιος καὶ τὸ τέλος τοῦ φάλμιου τότε πληρούμενον· *Γενώσκει Κύριος ὁδὸν δικαίων, καὶ ὁδὸς ἀσεβῶν ἀκατάσταται.* Ὅτε οὖν συνηγορήσαν ὁ ληστής τῇ ἀληθείᾳ, ὑπερέταται πρὸς τὸν βασιλέα τῆς δόξης, καὶ φησὶ, *Μνησθητέ μου, Κύριε, ὅταν ἔλθῃς ἐν βασιλείᾳ σου.*

γ'. Αἰσχυροῦσθαι λοιπὸν οἱ Ἀραβιοὶ, καὶ ἀκούευσαν εἰ ὁ ληστής λέγει· Κύριε, μνησθητέ μου, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου. Ὁ ληστής βλέπει ἑσταυρωμένον, καὶ Κύριον ὁμολογεῖ· ὁ αἰρετικὸς ὁμολογεῖ σύμμενον τοῦ Πατρὸς, καὶ ὡς κείνα βλασφημεῖ. *Μνησθητέ μου, Κύριε, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου.* Ἡβελὸν τινα εἰσὶν πρὸς τὸν ληστήν· *Μνησθητέ μου ὁ Χριστὸς, εἰ ἔξω ποιεῖσάντος· Ὅτι ἐφονεύσας· οὗτοι ἐσυλίστας· λέγεις γὰρ, Μνησθητέ μου, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου.* Ἀλλὰ μὴ τὸ νομίζετο, οὗτι κατὰ χάριν μόνον ἔσωσε τὸν ληστήν ὁ Χριστὸς, ἀλλὰ κατὰ ὀφείλην ἔχρησάτο αὐτῷ. Πόσι χρόνος· φησὶν· ὅτι ἐδικαιοπράγησεν· ἐλεημοσύνας εἰδωκεν· καὶ ἴσα ἐμέρισεν, ἐνήστυσεν, ἠγγύρησεν· ἐποίησε πρᾶγμα, ὁ μολίς ἄλλος· Ἄλλ' οὗτι ἐπίστευσε τῷ Θεῷ· Καὶ προσήτα ἐπίστευσεν τῷ Θεῷ, καὶ πατριάρχαι ἐπίστευσαν, ὁμολογῆσαν ἐπίστευσαν, ἀπόστολοι, κληρικοί, μάρτυρες· ἀλλ' οὗτοι πάντες ἐν δόξῃ θεσπεσίαν τὸν Θεόν, οὗτος δὲ ἐν ὑβρί. Ἀλλὰ στήσαν μωροῦς οἰκίας βουλομένους θεσπότη, ὅτι ὁ θεσπότης ἐσὶν ἐν εὐπραγίᾳ καὶ τιμῇ· καὶ ἐνα δοῦλον ἐν καιρῷ περασμοῦ καὶ θλίψεως καὶ φυγῆς, οὐκ ἀναχωροῦντα τοῦ ἴδιου θεσπότη· κινεῖσιν δὲ τοὺς μωροῦς βούλους ἐν τῷ περασμοῦ καιρῷ καὶ τῆς φυγῆς καταλιπόντας τὸν θεσπότην καὶ ὑποκαρῆσαντας· Ἄρα γε οὗτοι εἰ δοῦλοι οἱ ἐν εὐπραγίᾳ τὸν θεσπότην ἐν τῷ καιρῷ τοῦ

περασμοῦ καταλιπόντας, ἴμοιο εἶναι ἑδύναται τοῦ ἐν εὐπραγίᾳ τῷ θεσπότη ἀκολουθήσαντος· Οὐδαμῶς. Ἐπίστευσε Πέτρος, ἀλλ' ἴδων νεκροὺς ἐγείραντα, τὴν δόξαν αὐτοῦ θεσπεσίαν ἐπίστευσεν· ἐπίστευσεν Παῦλος, ἀλλ' ἴδων φῶς οὐρανθεν, καὶ τὰς μὲν σωματικὰς εἴψεις πληρώσαντα, καὶ δὲ ψυχικὰ ἄμαρτα φωτισάντα· ἐπίστευσεν Ἀβραάμ, ἀλλὰ θεσπεσίως ἐβὴν εἰσὶν· Ἠσάβια ἐπίστευσεν, ἀλλ' ἴδων αὐτὸν καθήμενον ἐπὶ θρόνου οὐρανοῦ, καὶ τὰ Χερουβὶμ κύκλῳ αὐτοῦ. [71] Ὅλοι εἶδον, ἀλλ' ἐν δόξῃ· οὗτος δὲ ἐν ὑβρί· οὗ καὶ ἔκραξε, *Μνησθητέ μου, Κύριε, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου.* Ὅτι τῶν κατ' ἐμὲ ὀφειλάτω μοι εἰσαίν· διὰ τὸ λέγεις· Ἄπειμαρτωλὸς εἰμι, καὶ φονεύς· ληστής μέχρι τῆς ὥρας ταύτης· πολλὰ μοι τὰ κακὰ, ὁμολογῶ, ἀλλ' ἔχω ἐν τῇ διανοίᾳ μου πίστιν κεκρυμμένην, ἦν οὐδεὶς οἶδεν, εἰ μὴ ὁ Θεσπότης μόνος ὁ σὺν ἐμοὶ πάσχων. Ἐξέθων ἔχει ὁ Θεσπότης τὰ τοῦ πάθους φαινόμενα σύμβολα· καὶ ἐγώ, φησίν, οὐ προσέχων τῇ φαινόμενῃ ὑβρί, ἀλλὰ τὴν κεκρυμμένην βασιλείαν δοξάζω. Οὕτω καὶ σὺ λέγε· Κύριε, μὴ ἴθης μου τὰς ἀδικίας τὰς φαινόμενάς, ἀλλὰ τὴν πίστιν τὴν κρυπτομένην, καὶ *Μνησθητέ μου, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου.* Διόλου μὴδὲν κηδένα λαλήσας Χριστὸς, ἀλλὰ σωπῆσας, καὶ μὴ τὴν Πιλᾶτον ἀποκριθεῖς, μήτε τινα ἄλλη ἀγνωμίαν ψυχῇ τὸν Ἰουδαίων, ἀποκρίνεται τότε· καὶ ἐπειθὶ πολὺ βαρὺ ἦν καὶ ἀποκτενὸν τὸ στυγερὸν, ἀποκρίνεται λοιπὸν, καὶ λέγει τῷ ληστῇ· Ἄμην, ἀμην, λέγω σοι· σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσθ ἐν τῷ παραδείσῳ. Ὁ τοῦ εὐεργέτου χάρις! ἐπειθὶ βραδείαν ἤρῃσθαι τὴν χάριν, καὶ λέγεις, *Μνησθητέ μου, Κύριε, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου.* Ἐν βραδείᾳ ἤρῃσθαι, ἐγὼ ταχέαν ἐδώμην τὴν χάριν· *Σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσθ ἐν τῷ παραδείσῳ.* Εἰδὸς Θεοῦ σωτηρίας· εἶδες θεσπότης εὐεργετῆαν· εἶδες τὸν μέγαν τῆς ἀληθείας δικαστήν· *Σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσθ ἐν τῷ παραδείσῳ.* Πρὸ τούτου οὐδεὶς ἤκουσεν τῶν Ἰουδαίων ἢ τῶν πατριάρχων ἐπαγγελίαν παραδείσου, ἀπ' οὗ ὁ Ἀδὰμ παρεῖθη, καὶ ἐξῆλθεν ἐξ αὐτοῦ· καίτοι μυρία ὁ Θεός ἐπηγγέλιτο τοῖς ἀνθρώποις τοῖς πιστοῖς· καὶ οὐδὲν ἐπηγγέλιτο παραδείσου, ἢ τῷ ληστῇ· οὐδαμῶς φαίνεται τὸ σῶμα τοῦ ἴδιου ἐπαγγελιόμενον παραδείσου ἀνθρώπου μετὰ τὸ ἐκδηλοῦσθαι τὸν Ἀδὰμ, ἢ τούτου πρώτον τῷ ληστῇ. Διὰ τὴ μὴδὲν τῶν πατριάρχων πρώτων εἶπε περὶ παραδείσου, οὐδὲν τὸν προσηύχων, οὐδὲν τὸν ἀποστόλων· Ἀλλὰ τοὺς ἀρχαίους ἐπηγγέλιτο· Ἄνωσι σοι γῆν ῥεύσαν γάλα καὶ μέλι· τοὺς ἀποστόλους λέγει· *Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, οὗτοι αὐτῶν ἐσθ ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν*· παραδείσος οὐδαμῶς· ἐν μέτῳ τηρεῖ τὸν παραδείσον εἰς ἐπαγγελίαν πρώτων τῷ ληστῇ. Ὅταν γὰρ εἴπῃ Παῦλος· Ἡρπάθη εἰς τὸν παράδεισον· ἀλλὰ μετὰ τὸν ληστήν τούτου ἐγένετο. Διὰ τὴ σὺν πρώτος εἰσῆλθεν ὁ μέγανμοῦ φθεγγόμενος φωνῆν· εἰ γὰρ· πολλὰς ἐβάλλε· πολλὰς κινήσας· πολλὰς ἰδιολογίας· Ἄπας, φησὶ· δικαίος ὁ Θεός μου, ὁ βραβευτής τῆς σωτηρίας· ἐπειθὶ τὸν πρώτον ἀνθρώπον Ἀδὰμ οὐκ ἐπὶ διὰ πολλὰς ἀμαρτίας ἐξέβαλε τὸν παραδείσῳ, ἀλλὰ διὰ μιαν παρακοήν· οὕτως ὁ τῆς δικαιοσύνης ζυγῆς πρώτων εἰσελθεῖν ἐν παραδείσῳ τὸν ληστήν ἐπηγγέλιτο, τὸν μὴ πολλὰ τινα ὁμολογήσαντα, ἀλλὰ μιαν ὁμολογίαν πίστεως προσανεχθέντα. Εἶπον δὲ ἀμάχητον τὸ Ἀδὰμ, οὗτι εἴματο τοῦ ἔβλου παρὰ τὴν ἐντολήν· εἰς ἡ δικαιοσύνη τοῦ ληστοῦ· Ὅτι εἴματο τοῦ σταυροῦ μετὰ πίστεως, εἰσῆλθεν εἰς τὸν παράδεισον. Τί λοιπὸν γίνεται· ἐπηγγέλιτο μὲν τὸν σωτηρίαν ὁ Σωτὴρ καιρὸς δὲ οὐκ ἦν, οὐδὲ ἐνεβόδοτο τῷ ληστῇ πιστώσι καὶ φωτισθῆναι· ὁ Σωτὴρ γὰρ ἀπεψήσαντο· *Ἐὰν μίτης γεννηθῆ ἐξ ὀσάτου καὶ ἠνευάτου, οὐ μὴ εἰσελθῆ εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.* Οὐχ ἦν ἔσκεν εὐκαίρην εἰς τὸν παραδείσον ὁ ληστής, οὐκ εἶχε καιρὸν βαπτισθῆναι· ἐν τῷ σταυρῷ γὰρ ἐκράματο Ἐβρίσκει τὰς ἀρῶν ὁ Σωτὴρ ἐν ἀπύρῳ πύρον. Ἐπειθὶ γὰρ ἐπίσταται τῷ Σωτῆρι· ὁ

παραλαμβόμενος τὰς ἀμαρτίας, καὶ ἔδει αὐτὸν καθαρι-
σθῆναι, οἰκονομαίει ὁ Χριστὸς μετὰ τὸ πάθος τὸν στρα-
τιωτὴν νύβει ἐπὶ λόγχῃ τὴν πλευρὰν τοῦ Κυρίου, καὶ
ἐκπέσει αἷμα καὶ ὕδωρ ἐκ γὰρ τῆς πλευρᾶς αὐτοῦ, φη-
σὶν ὁ Εὐαγγελιστὴς, Ἐξῆλθεν αἷμα καὶ ὕδωρ, ἐν ἀλη-
θείᾳ τὸ πνεῦμα, εἰς τὴν τῶν μυστηρίων. Καὶ οὐκ
ἐξῆλθε δὲ τὸ αἷμα καὶ τὸ ὕδωρ οὕτως ἀπλῶς βίον, ἀλλὰ
ροῖζον, ἵνα [72] βαντίσῃ τὸ σῶμα τοῦ ἁγίου· τὸ γὰρ
μετὰ ροῖζου πεμπόμενον βαντίζει, τὸ δὲ βίον ἡμέρα
βίει, καθὼς ἔρχεται. Ἀλλὰ μετὰ ροῖζου ἐξῆλθεν τὸ αἷμα
καὶ τὸ ὕδωρ ἐκ τῆς πλευρᾶς, ἵνα βαντίσῃ τὸν ληστὴν
βαπτίζον, ὡς καὶ ὁ Ἀπόστολος λέγει· *Προσεληλυθὼν*
Σίμων ἔρει καὶ αἵματι βαντίσμου κρείττον λαλοῦντι
παρὰ τὸν Ἀδελ. ἀλλὰ τί παρὰ τὸν Ἀδελ. κρείττον λαλεῖ

τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ; Ἐπισθὲ τὸ αἷμα τοῦ Ἀδελ. ἐν
τῇ κορυφῇ τοῦ φρονέου· τὸ δὲ αἷμα τοῦ Χριστοῦ καθα-
ρίζει καὶ τοὺς φρονετὰς μετανοοῦντας. Μάθε οὖν τὸν
Σῆλον τῆς ἀληθείας, καὶ ἀγάπησον τὴν ὑπὲρ Χριστοῦ
παρρησίαν· ἀκολούθησον ἀληθεῖ διδασκαλίᾳ ὑπὲρ ἀλη-
θείας ἀγωνιζομένη, ἵνα οὕτως ἀκούσας παρὰ τοῦ ἀπο-
στόλου Παύλου, *Μηγαλὸν μου γίνεσθε, καθὼς κατὰ*
Χριστοῦ, καταβιβῆς καὶ αὐτὸς τὸν στεφάνου τῆς
δικαιοσύνης, καὶ ὃν ἠτοίμασεν αἰωνίων ἀγαθῶν τοῖς
ἡγαπηκόσιν αὐτὸν Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν· ὃν γένοτο
καὶ ἡμεῖς πάντας ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ ἐλεηθρησίᾳ
τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὃ ἡ εἶρα καὶ τὸ
κράτος, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.
Ἀμήν.

ADMONITIO IN SERMONEM

Hanc orationem a multis auctam, retractatam et mutatam fuisse perspicuum est, neque unus occurrit Codex manuscriptor qui cum alio consentiat. Longiorem homiliam Latine solum ediderat Gerardus Vossius : hujus autem interpretationi Latinae ex aliquo exemplari breviori aptavit Graecam homiliam Fronto Ducæus, ita ut non paucis in locis hiulcam et mutilam seriem representet; et tamen si extrema verba ubi hiatus incipit, cum sequentibus quo desinit, conjungas, nihil desiderari existimas. Sub hæc autem, Vossiana et Frontoniana longiorem orationem edidit Savilius, sed multis in locis vitiatam. Nos demum ex Codice Coisliniano 349 hanc sartam et tectam proferimus, a Frontoniana et Vossiana longe diversam, et cum Savilianam magis consonantem.

Λόγος περὶ ψευδοπροφητῶν, καὶ ψευδοδιδασκάλων, καὶ ἀθέων αἱρετικῶν, καὶ περὶ σημείων τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος τούτου. Ἐρρήθη δὲ μάλιστα αὐτοῦ ἐκδομῆν ἀπὸ τοῦ σώματος.

α'. Ὁδοῦνός ἐστι ὁ λόγος, καθὼς καὶ ἔσχατος, ὡς μοι δε-
δήλωται, ἀλλὰ καὶ πολλὰς γὰρ γέμων. Ὀδοῦνός μὲν,
οἷτι οὐκ ἐστὶ ληθῆσαι πρὸς ὁμᾶς· πολλὰς δὲ γὰρ γέμων,
οἷτι ἐφέστηκεν μὲν ὁ καιρὸς εἰς τὸ ἀναλῦσαι, καὶ σὺν
Χριστῷ εἶναι με· καὶ καθὼς· εἴπεν ὁ Κύριος, *Οὐκέτι*
λαλήσω μετ' ὑμῶν. Ἐπὶ δὲ νῦν [73] ἀληθῶς ἐν ὁδοῦν
καρδίᾳ περὶ τῶν ψευδοπροφητῶν, καὶ ψευδοδιδασκάλων,
καὶ ἀθέων αἱρετικῶν, περὶ ὧν ὁ Ἀπόστολος εἶπε· *Πο-*
νηροὶ ἀνθρώπων καὶ ρήτες προκόψουσιν ἐπὶ τὸ χει-
ροῦν, πλανῶντες καὶ πλανώμενοι· περὶ ὧν πολλὰκις
ὁμᾶς ὑπέμνησα. Πολλοὺς γὰρ λόγους ἐποιήσαμην χάριτι
Χριστοῦ, ὡς καὶ ἐπιστάσθε φιλοῦσιν· καὶ σχεδὸν ἐν
ἐκάστῳ λόγῳ περὶ τούτων ὑπεμνήσαμην, εἰ ἄρα μνήμη-
σθε τὸν γῶς ἐρημνέων· οἷσα δὲ οἱ μνήμησθε, καὶ μά-
λιστα οἱ φιλόπουν, καὶ φιλόβιβλα, καὶ φιλόχριστοι.
Ὁ γὰρ φιλόβιβλος δικαίος· ἂν ἐκλήθῃ φιλόχριστος, κατὰ
τὸ ἐρημνέων ὑπὸ τοῦ δεσπότη, οἷτι Ὁ ἀγαπῶν με,
τοὺς λόγους μου τρεῖς· Ὁ ἀγαπῶν με, ἀγαπηθήσεται
ὅπου τὸν Πατρός μου. Ὁ ἀγαπῶν με, ἐν τῷ νόμῳ
μαλετήσῃ ἡμέρας καὶ νυκτὸς· δηλονότι ἐν Εὐαγγελίῳ
καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς Γραφαῖς. Ὁ γὰρ τοιοῦτος ἀνεβί-
λειπτον ἔχει ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ τὴν τοῦ Θεοῦ μνήμην·
ἀπεκχερόμενος αὐτὸν ἐκ τῶν ὤρων, ἀλλ' ἤρειπ τὴν
ὄραν τῆς αὐτοῦ παρουσίας. Πάντοτε ἐν ἑρπὶν αὐτοῦ
κατέχων τὰς ἱερὰς βίβλους, οὐκ ἐπιλήσεται ἐκείνων τῶν
φοβερῶν βιβλίων, περὶ ὧν γέγραπται· Κρητῆριον
ἐκάδοσε, καὶ βίβλους ἠνεψόχησαν. Ὅρα πόσον κέρδος
ἐστὶ τοῦ ἐρεμνέειν τὰς Γραφὰς, καθὼς· πολλὰκις ἠκούσαται.
Τί δὲ ἐστιν, ὁ λέγομαι· Ὅτι οὐδὲν ἔλαμπιν, οὐδὲ παρ-
επιστοπῆς τῶν συμφερόντων ἡμῶν ἢ βία Γραφῆ, ἀλλὰ
παντοχῶς κράτει, διὰ τὴν προφητίαν καὶ ἀποστόλων,
προναφανοῦσα καὶ προαρχαί, ὁμῆεν ἕκαστον ὡς μήτηρ
φιλοτικῶν τὰ ἴδια τέκνα φιλοῦσα, προηχοῦσται· καὶ
ὕπομνησται περὶ τῶν παρεγγεγμένων καὶ περὶ τῶν

ἐνεστώτων, καὶ περὶ τῶν μελλόντων, μηδὲν παρεδούσα,
ὡς προερίηται, τῶν ἡμῶν συμφερόντων· καὶ τοῦτο οὐκ
ἐν κρυπτῷ λαλοῦσα, οὐδὲ μικροφωνοῦσα, ἀλλὰ παντα-
χῶς πῶν καὶ δυνάμει κράζουσα διὰ τὸ νόμου, καὶ προ-
φητίων, καὶ ἀποστόλων, καὶ αὐτοῦ τοῦ δεσπότη. Διὰ
μὲν γὰρ ἠαυτοῦ τοῦ προφήτου λέγει· *Ἀναβήσων ἐν*
ισχυί, καὶ μὴ φωνῆ, ὡς σάλπιγγα ὕψωσον τὴν φων-
ήν σου· καὶ πάλιν λέγει, Ἐπ' ἔρος ὑψηλὸν ἀνά-
σθη δὲ εὐαγγελιζόμενος Σίμων· καὶ πρῶτον λέγει,
Ἔγνώσατε, μὴ φοβείσθε. Καὶ πάλιν Δαυὶδ λέγει·
Ἐκοπίασα κράτος, ἐβραγχίσασεν ὁ λάρυγξ μου.
Ἰωάννης δὲ ὁ θεολόγος ἐν τῇ καθολικῇ αὐτοῦ Ἐπιστολῇ
λέγει· Βλέπετε ἑαυτοῦς. Παυλὸς δὲ τί· Βλέπετε
πῶς περιπατεῖτε· ὃ δὲ Κύριος, Ἐγὼ παρρησίᾳ
ἐλάλησα τῷ κόσμῳ, καὶ ἐν κρυπτῷ ἐλάλησα οὐδέν.
Καὶ ἄλλακις ὁ Εὐαγγελιστὴς περὶ αὐτοῦ, οἷτι Ἔστηκε,
καὶ ἐκμύειν λέγων· Ἐάν τις διψῇ, ἐρχέσθω πρὸς
με, καὶ πινέτω. Ὅρᾳ πόσος ἄγων, πόση σπουδὴ, πόση
παρρησία κράτει, καὶ οὐδεὶς ὁ συνῶν; Καὶ πάλιν ὁ μα-
κάριος Παῦλος λέγει· Βλέπετε τοὺς κῶνας, βλέπετε
τοὺς κακοὺς ἔργατα, βλέπετε τὴν κατωμίην. Βλέπετε
καὶ πῶς περιπατεῖτε, οἷτι αἱ ἡμέραι κοινήαι
εἰσι. Καὶ Ἰωάννης· Βλέπετε ἑαυτοῦς, ἵνα μὴ ἀπο-
λέσθητε δὲ ἐργασασθε, οἷτι πολλοὶ κλητῶν ἐξῆλθον
εἰς τὸν κόσμον. Καὶ πολλὰ ἴσται τοιαῦτα ἐν ταῖς βίαις
Γραφαῖς Παλαιᾶς καὶ καὶ Καινῆς Διαθήκης, βούνηται καὶ
διημιόνων ἡμεῖς ἐκ τῆς βιβλίου ἡμῶν. Ἡμεῖς δὲ τὸ
ἐναντίον ποιούμεν, καθὼς εἶπεν Ἡσαίας ὁ προφήτης,
οἷτι Τοῖς ὡπὶν αὐτῶν βαρέως ἤκουσαν, καὶ τοὺς ἐρ-
θαλιμῶν αὐτῶν ἐκάμμισαν. Ὁ πόσον καὶ πρὶ μῶν
γραμματικῶν ἀκούοντες ὁ συννομεν! Ὅθεν καὶ ἀναπο-
λόγητος ἐδόμα ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς διαγνώσεως, ὅταν εἴθῃ
ὁ φρεσίων τὰ κρυπτὰ τοῦ σκότους, καὶ φανερωθῶν τὰς
βουλάς τῶν καρδιῶν· ὅταν τὸ κρετῆριον καθίρη, καὶ βίβλος

vator quidem salutem promiserat, sed tempus non erat, neque permittebatur latroni credere, ac baptizari : pronuntiaret enim Salvator, *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu, non introibit in regnum caelorum* (Joan. 3. 5). Opportunitatem aut licentiam non reperiebat latro, suscipiendi baptismi tempus illi non suppetebat, quippe qui suspensus esset in cruce. Salvator igitur viam invenit, qua impedia expediret. Nam quia crederetis is Salvatori, qui in peccatis inveteraverat, eumque necesse erat baptizari, sic disposuit Deus ut post passionem lancea miles Domini latus vulneret; et exsilit sanguis et aqua : ex ejus enim latere, inquit evangelista, *Exiit sanguis et aqua* (Ibid. 19. 34), ut de veritate passionis constaret, et figura sacramentorum exstaret. Neque vero sic ezierunt sanguis et aqua, ut simpliciter fluerent, sed cum impetu, ut latronis corpus aspergerent. Quod enim cum impetuoso fluxu emittitur, aspergit : quod autem

fluit, leniter fluit, prout venit. At cum impetu exiit ex latere sanguis et aqua, ut latronem aspersum baptizarent, sicut Apostolus ait : *Accessimus ad Sion montem, et aspersioem sanguinis melius loquentem quam Abel* (Hebr. 12. 21. 24). Quare melius quam Abel loquitur sanguis Christi? Quia sanguis Abel insidet capiti homicidae, Christi vero sanguis homicidas etiam poenitentes emundat. Disce igitur æmulationem ac zelum veritatis, et libertatem pro Christo loquendi adamato; sequere verum Magistrum pro veritate decertantem, ut cum ab apostolo Paulo sic audiveris, *Imitatores mei estote, sicut et ego Christi* (1. Cor. 11. 1), justitiæ tu quoque coronam obtinere merearis, et quæ Christus Deus noster æterna bona preparavit iis, qui diligunt illum; quæ nobis omnibus vitam consequi detur, gratia et benignitas Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et imperium, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

DE PSEUDOPROPHETIS ET FALSIS DOCTORIBUS.

Is qui Chrysostomi nomen in titulo ementis est, sese fingit populo suo ultimam vale dicere : *Tempus resolutionis meæ instat*, inquit. Hic omnia vobiscum signa sese statim offerunt. Stylus humilis abjectusque, a Chrysostomi orandi genere toto celo diversus : dictio inelegans est, grammaticæ leges plerumque violantur, epitheta insipida ad nauseam usque accumuluntur. Demum Dionysius Areopagita ut scriptor celebrissimus memoratur. Hujus tamen scripta, quæ spuria apud eruditos omnes habentur, aliquot post mortem Chrysostomi sæculis confecta publicataque sunt. Inter hæreticos recensetur Nestorius; unde arguitur quanta fuerit Græculi hujus imperitia.

Interpretationem novam Latinam adornavimus.

ORATIO DE PSEUDOPROPHETIS, ET FALSIS DOCTORIBUS, ET IMPIIS HÆRETICIS, ET DE SIGNIS CONSUMMATIONIS SÆCULI HUIUS. DICTA EST PAULO ANTEQUAM (SANCTUS) DE VITA MIGRARET.

1. Lugubris oratio, utpote ultima, ut mihi significatum est : attamen magno gaudio plena. Lugubris, quia non ultra vos alloquitur; multo gaudio plena, quia tempus resolutionis meæ instat, ut sim cum Christo; ac sicut dixit Dominus, *Non amplius loquar vobiscum* (Joan. 14. 50). Adhuc tamen nunc loquitur in dolore cordis de falsis prophetis, de falsis doctoribus, et de impiis hæreticis, de quibus dicebat Apostolus : *Mali homines et præstigiosiores proficent in pejus, in errorem inducentes et errantes* (2. Tim. 3. 13) : de quibus etiam vos frequenter commonefecit. Multa enim verba feci per Christi gratiam, ut vos scitis, viri religiosi, fereque in singulis concionibus vos monui, si recordamini eorum, quæ heri dicebam : ac scio vos meminisse, maxime vero qui laboriosi, lectioni dediti, et Christi amantes estis. Nam qui lectionis studiosus est, jure Christi amans vocetur, secundum id quod dictum est a Domino : *Qui diligit me, sermones meos servat*; et, *Qui diligit me, diligitur a Patre meo* (Joan. 14. 23). Qui diligit me, in lege meditabitur die ac nocte, videlicet in Evangelio et reliquis Scripturis. Talis enim nunquam delendam in corde suo Dei retinet memoriam : expectans quippe illum de caelis venturum, ejus adventus horam semper observat. Saeros manibus libros pertractans, non obliviscitur illorum tremendorum librorum, de quibus scriptum est : *Judicium sedit, et libri aperti sunt* (Dan. 7. 10). Vide

quantum sit lucrum, scrutari Scripturas, ut sæpe audivistis. Quid porro est id quod dicimus? Scripturam divinam nihil tacuisse eorum, quæ utilia nobis esse possent; sed perpetuo clamare per prophetas et apostolos, ac velut matrem proles amantem prænuntiare, singulosque prænuntire. Commonefacit enim circa præterita, præsentia et futura, nihilque negligit, ut dictum est, eorum quæ nobis utilia sunt : id vero non in oculo, nec demissa voce, sed ubique totis viribus clamat, per legem, prophetas et apostolos, imo per ipsum Dominum. Per Isaiam quidem prophetam dicit : *Clama in fortitudine, et ne parcas, quasi tubam exalta vocem tuam* (Isai. 58. 1), et iterum dicit : *Super montem excelsum ascende qui evangelizas Sion* (Ibid. 40. 9); ac postea dicit : *Exaltate, ne timeatis*. Rursumque David ait : *Laboravi clamans, rursus facta sunt fœces meæ* (Psal. 68. 4). Joannes autem Theologus in Catholica sua epistola dicit : *Videte vomitipsum* (2. Joan. 8) Paulus vero quid? *Videte quomodo ambulatis* (Ephes. 5. 15); Dominus item : *Ego palam loquutus sum mundo et in abscondito nihil loquutus sum* (Joan. 18. 20). Et alibi evangelista de ipso ait, stetit illum et clamasse : *Si quis sitit, veniat ad me, et bibat* (Ibid. 7. 37). Vides quanta contentione, quanto studio, quomodo palam loquatur, et nemo intelligat? Rursumque beatus Paulus dicit : *Videte canes, videte malos operarios, videte concionem*

(Philipp. 3. 2). *Videte quomodo ambulatis, quia dies mali sunt (Ephes. 5. 15. 16)*. Et Joannes: *Videte vosmetipsos, ne perdatiis ea, quae operati estis, quia multi seductores exierunt in mundum (2. Joan. 8. 7)*. Multaque hujusmodi sunt in divinis Scripturis tum Veterum tum Novi Testamenti, quae clamant, et nos somno sopitos excitant. Nos autem contrarium facimus, quemadmodum dixit Isaias propheta: *Auribus suis gravem adierunt, et oculos suos claustrunt (Isai. 6. 10)*. O quam multos et quales scripturas audientes intelligimus! Quomobrem inexcusabiles erimus in die examinis cum venerit is qui illuminat abscondita tenebrarum, et manifesta facit consilia cordium: cum judicium sedebit, et libri aperientur (Dan. 7. 10), quos nunc cum audimus, ridemus, et non suspicimus. Nos enim singuli in propria via erramus, relinquentes rectam viam, et facii sumus sicut ab initio (Isai. 65. 49), cum nobis non imperares, Domine. Vereque in nobis impleta est propheta Davidis, quae sic habet: *Et commixti sunt inter gentes, et didicerunt opera eorum (Psal. 105. 35)*. Ideo humiles vilesque sumus per universam terram propter peccata nostra, et in nos pervenerunt fines saeculorum, sicut scriptum est (1. Cor. 10. 11): et pastoris lupi sunt, et oves contritae, et fames instans, non fames panis, neque sitis aquae, sed fames audiendi verbum Dei. Sed nemo sperantium in Dominum animum despondet. Ne igitur animo deficiatis, semper respicientes in eum, qui dixit: *Vobiscum sum (Math. 28. 20)*.

2. Condidite ergo. Neque enim fame necabit Deus animas iustorum (Prov. 10. 3). Et hac fame loquitur Dominus per prophetam: *Et erit in diebus illis, inducetur famem super terram; non famem panis, neque sitim aquae, sed famem audiendi verbum Domini. Et circumquaque current ab Occidente usque ad Orientem, quærentes verbum Domini (Amos 8. 11. 12)*. Vides hic non de pane verba fieri? Deus enim non de pane loquitur. O diram, exitiosam et damnosam famem! O famem æternam supplicium procurantem! hæc famem est, quæ rem omnem malam subministrat: hæc famem omnis mali causa. Hanc prævidens futuram famem propheta David verbis Deum rogabat: *Deus meus, ne taceas a me. Et de probis fidelibus sic vaticinatus est: Ut eruat a morte animos eorum, et alat eos in fame. Et alibi dicit: Et in diebus sanis saturabuntur; et rursum: Miserator et misericors Dominus escam dedit timendis se. (Psal. 27. 1; et 32. 49; et 36. 19; et 110. 4. 5)*. Hæc dixit David de iis, qui scrutantur Scripturas, quod non sint esuriturus. Scrutantur Scripturas, fratres, ne esuriamus accedente exitiosa illa fame: scrutemur, ne in errore abducamur, et circumferamur omni vento. Ideo negligenter dicit Dominus: *Erratis, non intelligentes Scripturas (Math. 22. 29)*. Vere namque ii, qui tales sunt, errant. Undenam exitiosa famem advenit? an non ex eo quod Scripturas non scrutemur? O quantis nos privamus bonis, quod divinas Scripturas relinquamus! Dominicum enim præceptum est. Scrutare diligenter, scrutare et inquire, inveniesque magis inastimabilesque divitias, in agro absconditis, intelligesque sacram Scripturam. Scrutare, et invenies: eumque invenies, vende omnia quæ habes, et eme agrum illum, præclarum nempe sanctarum Scripturarum scientiam, in quibus absconditur Filius, vera Sapiencia Patris. Quem cum invenies, beatus eris, sicut scriptum est: *Beatus homo, qui invenit sapientiam (Prov. 3. 13)*. Scrutare, dilecte, sive dives sis sive pauper, sive servus sive liber, sive mas sive femina. *Scrutaminis Scripturas (Joan. 5. 39)*. Divina quippe Scriptura penus est omnis boni. Sed ad propositum redeamus: de consumptione quippe sermo est, de falsis prophetis, deque falsis doctoribus, et impiis hæreticis, qui torquentur instar omnia ubique inundant, multosque in errorem inducunt. Undenam id contigit? Certe ex ignorantia et imperitia præfectorum: ubi enim imperitia pastorum est, ibi vitium pernicies. Quid ergo primum dicam? au

de consumptione nostra? an impiorum hæreticorum detestanda dogmata traducam? Si per tempus liceret, possem illorum profana dogmata et acclerata gesta triumphare: sed magno opus est certamine longoque sermone, quo impura illorum doctrina detegatur et triumphetur. Cæterum in præsentis operæ pretium est illos ex sacris Scripturis inimicos Christi comprobare, et lupos gregem ejus invadentes, ubique pellendos, et ab ovibus ejus abigendos. Ideo lupi jure vocati sunt et a prophetis, et ab ipso Domino, et a beatis apostolis; nec modo lupi, sed perniciosi, impii, hostes, inimici, insidiatores, blasphemii, hypocrisæ, fures, latrones, abominandi, falsi propheta, falsi doctores, duces cæci, erronei, maligni, antichristi, scandala, filii hostis maligni, zizanias, athei, pneumatomachi, qui in Spiritum gratiæ blasphemant: quibus non remittitur neque in hoc seculo neque in futuro: *Per quos via veritatis blasphemabitur (2. Pet. 2. 2)*. Ad hæc, filii maligni diaboli, ut ait Theologus Joannes: *Manifesti sunt filii diaboli (1. Joan. 3. 10)*. Oportet ergo primum circa istos occupari, et postea de consumptione loqui. Quandoquidem igitur in nos fines saeculorum devenerunt, ut ait apostolus (1. Cor. 10. 11), et exorta sunt tempora difficilia, et multiplicata est iniquitas, refrinxitque caritas multorum, seductoresque multi sunt, ac plures qui seducuntur; age, sacros libros evolvamus, in iisque reperta veritatis via, per eam incedamus, et ad sanctos montes accurramus; et ad prophetas dico et apostolos, ut non eremus, nec circumferamur omni vento doctrinae, in nequitiâ hominum, in astutiâ ad circumventionem erroris (Ephes. 4. 14). Ne infra maneamus, sed simul ascendamus cum sanctis discipulis ad beatum montem, audiamusque Pastorem nostrum dicentem: *Videte ne seducamini (Luc. 21. 8)*: *Videte ne quis vos seducat (Math. 24. 4)*: videte ubique. Joannes quem similia dicit: *Ne perdatiis quæ operati estis (2. Joan. 8)*; et Paulus: *Videte canes (Philipp. 3. 2)*: *Videte quomodo ambulatis (Ephes. 5. 15)*. Illud autem, *Videte*, ad nihil aliud dicitur, quam ad nostram tutelam contra eos, qui sub nigra pelle seducunt, et lupum occultant, ac negligentiores seducunt. Certe necessario in Scripturis ubique occurrit illud, *Videte*, respicite, vigilate, attendite, non modo vobis, sed et universo gregi. Divina namque Scriptura, eorum quæ nobis proderant nihil tacuit.

3. Mihi vero erumpunt lacrymæ, cum audio quosdam ex nostra Ecclesia dicere, hæc in divinis Scripturis non haberi; nec dici modo hæc a laicis, sed etiam ab iis, qui videntur esse pastores, et loca obtinent apostolorum et prophetarum, sed non mores. Quibus opportune dicitur: *Vae vobis, duces cæci, et indocti, atque inconstantes; qui vestium ornatu delectamini, non libris; qui dereliquistis verbum Dei, et ventri servitis: Quorum Deus venter est, et gloria in confusione (Philipp. 3. 19)*: qui lacte et lana et caribus gregis abutimini, deque ovibus nihil curatis. Quomodo ergo evadatis, cum tantam salutem neglexeritis? Ego vero, assumpta ex sermone fiducia, plura testimonia proferam, ut ostendam ex sacris Scripturis, Evangelicis, prophetis, apostolis, Christo juvante, quomodo obstatur os loquentium iniqua, et illuminetur cur eorum, qui verbum desiderant. Undenam autem incipiemus, nisi ab hoc dicto, *Ego sum principium et finis (Apoc. 21. 6)*? Quisque vero hic animum adhibeat, omni deposita sæculari cura. *Videte*, dicit Dominus, *ne seducamini. Multi enim venient in nomine meo dicentes, Ego sum Christus; et multos seducunt (Luc. 21. 8. Math. 24. 5)*. Et rursum: *Attendite vobis ipsis a falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces; sed ex fructibus eorum cognoscetis eos (Id. 7. 15. 16)*; id est, ex sermonibus eorum, ex falsa prophetia, ex hypocrisis eorum, ex pravis dogmatibus, ex blasphemia ipsorum cognoscetis eos. *Non potest enim arbor mala fructus bonos facere (Id.*

ἀνορθώσιν. ἃς νῦν γλιτώσῃμεν ἀκούοντες· οὐκ αὖ παραδόξωμεθα. Ἐκαστος γὰρ ἑμῶν τῆ βίᾳ ὡδὸν ἐκλανθήμεν, καταλείποντες τὴν εὐδοσίαν ὁδὸν, καὶ ἐγενόμεθα ὡς ἐπ' ἀρχῆς, ὅτε οὐκ ἤρχετ' ἡμῖν, Κύριε. Καὶ δάξωθ' εἰς ἡμᾶς ἐπιληρώθῃ ἡ προφητεία δαυὶδ λέγουσα· *Καὶ ἐμύνησαν ἐν τοῖς ὄρεσι, καὶ ἔμαθον τὰ ἔργα αὐτῶν.* Διὰ τοῦτο ἴσταν ταπεινὸν ἐν πάσῃ τῇ γῆ διὰ τὰς ἀμαρτίας· ἡμῶν, καὶ εἰς ἡμᾶς· κατήντησαν τὰ τέλη τῶν αἰώνων, ὡς γέγραπται· καὶ οἱ ποιμένες λύκοι, καὶ τὰ πρόβατα συνταπεινόμενα· καὶ ὁ λύκος ἐπὶ θύρας, οὐ λαμβάνει δροῦν καὶ δῆμα ὑδατος, ἀλλὰ λυμὸς τοῦ ἀκούσαι λόγον Θεοῦ. Μήδεὶς οὖν τῶν ἐπιζήσαντων ἐπὶ Κύριον ἀπογινώσκέτω. Μὴ [74] οὐκ ἀδομίετε, προορῶντες πάντες τὸν εἰπόντα, ὅτι *Μεθ' ἡμῶν εἰμι.*

β. Θαρσαίτε οὖν· οὐ γὰρ λιμοκτονῆσαι Κύριος ψυχὰς δικαίων. Περὶ τοῦτου τοῦ λιμοῦ λέγει ὁ Κύριος διὰ τοῦ προφήτου· *Καὶ ἔσται ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκεῖναις, ἐπιθῶ λιμὸν ἐπὶ τὴν γῆν· οὐ λιμὸν ἄρου, οὐδὲ δίψαν ὑδατος. ἀλλὰ λιμὸν τοῦ ἀκούσαι λόγον Θεοῦ.* Καὶ περιεφρονῶνται ἀπὸ ἀνατολῶν ὄρεθ' ὄντων, ὑπεστρέφουσιν τὸν λόγον Κυρίου. Ὁρᾷ, οἷοι οὐκ ἐπὶ ἄρου λέγει· θεὸς γὰρ οὐκ ἐπὶ ἄρου ἐλεγεν. Ὁ λιμὸν εἰνούω, καὶ ψυχροτέρου, καὶ βαλερού ὁ λιμὸς τῆς αἰωνίου κολάσεως προέβου! Οὗτος ὁ λιμὸς ἐστὶν ὁ χορηγὸς παντὸς ποτηροῦ πρᾶγματος· οὗτος ὁ λιμὸς, ὁ αἴτιος παντὸς κακοῦ. Τοῦτον τὸν λιμὸν προειρήσασθε· ὁ προφήτης Δαυὶδ ἐρχόμενος παρεκάλεσε τὸν Θεόν, λέγων· *Ὁ Θεὸς μου, μὴ παρασιωπήσῃς ἀπ' ἐμοῦ.* Καὶ περὶ τῶν ἀποσταλῶν πιστῶν προφητεύσας λέγων· *Ῥύσασθαι ἐκ τοῦ θανάτου τὰς ψυχὰς αὐτῶν, καὶ διαθέραιε αὐτοὺς ἐν λιμῷ.* Καὶ ἀλλὰ οὐ λέγει· *Καὶ ἐν ἡμέραις λιμοῦ χορτασθήσονται·* καὶ πάλιν, *Ἐλεήμων καὶ οὐκ ἐπιμῶν ὁ Κύριος τροφήν ἔδωκεν τοῖς βοδούσι αὐτοῦ.* Ταῦτα εἶπεν ὁ Δαυὶδ περὶ τῶν ἐρευνητῶν τὰς Γραφὰς, οἷοι οὐκ ἐπὶ πεινάσασιν. Ἐρευνησάμενος τὰς Γραφὰς, ἀπέλετο, ἵνα μὴ πεινάσασιν λιθόντος τοῦ ψυχροτέρου λιμοῦ· ἐρευνησάμενος, ἵνα μὴ πλανηθῶμεν, καὶ περιεφρονῶμεθα παντὶ ἀνθρώπῳ. Διὸ φησὶν ὁ Κύριος πρὸς τοὺς ἀμελῶντας· *Πλανᾶσθε, μὴ τρώγετε τὰς Γραφὰς.* Ἀληθὺς γὰρ οἱ τοιοῦτοι πλανῶνται. Πόθεν γὰρ ὁ ψυχοκτόνος ἐπιθῆκεν λιμὸς· οὐχὶ ἐκ τοῦ μὴ ἐρευνηθῆναι· Γραφὰς; Ὁ πόσων ἀγαθῶν ἐαυτοὺς ἀπεστέρησαν, καταλιπόντες τὰς βίβας Γραφὰς! ἔσποτικὸν γὰρ τὸ πρόσταγμα. Ἐρευνησάν ἐμπόντες, ἐρευνησάν καὶ ζήτησάν, καὶ εὐρήσασιν πόλιν τὸν ἀνεπίστατον πλοῦτον, καὶ θαυμάσιον κικρυμμένον ἐν τῷ ἀγρῷ· νοήσεις τὴν θέλειν Γραφῶν. Ἐρευνησάν, καὶ εὐρήσασιν, καὶ εὐρών, πάντα ὅσα ἔχετε πωλήσαν, καὶ ἀγόρασον τὸν ἀγρὸν ἐκεῖνον, τὴν κληρῶν γυναικῶν τῶν ἁγίων Γραφῶν, ἐν αἷ· κικρυμταὶ ὁ Υἱὸς, ἡ ἀληθινὴ Σοφία τοῦ Πατρὸς· ἐν εὐρώ, μακρὸς ἔση, καθὼς γέγραπται, ὅτι *Μακρὸς ἀνθρώπου, ὃς εὐρεν σοφίαν.* Ἐρευνησάν, ἀγαπήτε, κὰν πλοῦσιον τυγχάνῃς ἢ πένης, εἴτε δούλος, εἴτε ἐλεύθερος, εἴτε ἀβρῶν, εἴτε ἕθλων. *Ἐρυνάτε τὰς Γραφὰς.* Ἡ γὰρ βίβη Γραφῶν ταμιεῖον ἐστὶν παντὸς ἀγαθοῦ. Ἄλλ' ἐπὶ τὸ προκειμένον ἐπαυθῆμενος· περὶ γὰρ συντελείας ὁ λόγος, καὶ περὶ ψευδοπροφητῶν, καὶ ψευδοδιδασκάλων, καὶ περὶ ὀπίθων αἰρετικῶν, χυμάρῶν ὄλην ἐπικυλοῦσάντων πανταῶν, καὶ πλανῶντων πολλοῦς. Καὶ πόθεν τούτου συμβέβηκεν; Ἄβλον ἐστὶ ἐκ τῆς ἀγνωσίας καὶ ἀπειρίας τῶν προϊσταμένων· ὅπου γὰρ ἀπειρία ποιμένων, ἐκεῖ προβάτων ἀπάθεια. Τὸ οὖν εἶναι πρῶτον; περὶ τῆς συντελείας ἡμῶν; Ἡ τῶν ὀπίθων αἰρετικῶν στρατευοῦσα τὰ βέβηλα δόγματα; Εἰ καιρὸς ἦν, ἔλεγον ἀνθρώποι βουσαι καὶ δημοσιεῖσαι αὐτῶν τὰ βέβηλα δόγματα, καὶ τὰ ἀθεσμία πράγματα· ἀλλὰ μέγας ἐστὶν ὁ ἀγών, καὶ πολὺς ὁ λόγος, τὰ τοῦτον γυνώσκουσι καὶ θριαμβεύουσι ἀκράθως δόγματα. Πλὴν πρὸς τὸ παρὸν ἀναγκαῖον ἐστὶ παραστήσασθαι ἐκ τῶν ἁγίων Γραφῶν τοῦτους ὡς ἐχθροῦς· τοῦ Χριστοῦ, καὶ λύκοις τῆς αὐτοῦ ποιμνῆς, πανταῶν ἰλαυνόμενους, καὶ ἐκβαλλόμενους τῶν Χριστῶν προβάτων. Διὸ καὶ λύκοι δικαίως ἐκλήθησαν ὑπὸ τῶν προφητῶν, καὶ αὐτοὶ τοῦ Δεσποτῆ, καὶ τῶν μακαρίων ἀποστόλων· καὶ οὐ μόνον λύκοι, ἀλλὰ καὶ λοιμοὶ, καὶ δασεῖς, καὶ ἀντίδοκοι, καὶ ἐχθροὶ, καὶ ἐπιβόλοι, καὶ βλαστήριαι, καὶ ὑποκρίται, καὶ κλέπται, καὶ λησταί, καὶ βδελυκτοὶ, καὶ ψευδοπροφῆται, καὶ ψευδοδιδάσκαλοι, καὶ ὄλητοι τυφλοὶ, καὶ πλανῆται, καὶ πονηροὶ, καὶ ἀντιχριστοί, καὶ σκάνδαλα, καὶ υἱοὶ τοῦ ποτηροῦ, καὶ ζίζανια, καὶ ἄθιοι, καὶ πνευματομάχοι, οἱ βλαστημήσαντες τὸ

Πνεῦμα τῆς χάριτος· οἷς οὐκ ἀρεθίζονται ὅτι ἐν τῶν αἰώνων, ὅτι ἐν τῶ μύλλοντι· *Δι' οὗς ἡ ὁδὸς τῆς ἀληθείας βλαστημηθήσεται.* Πρὸς δὲ τοῦτας καὶ τένα τοῦ ποτηροῦ διαβόλου, καθὼς φησὶν ὁ θεολόγος· *Θάνατός ἐστι τὰ τένα τοῦ διαβόλου.* Δεῖ οὖν πρῶτον περὶ τούτων ἀρχολογήσασθαι, καὶ τότε περὶ τῆς συντελείας λαλήσασθαι. Ἐπεὶ οὖν εἰς ἡμᾶς· τὰ τέλη τῶν αἰώνων ἐβασίλευσαν, ὡς λέγει ὁ [75] Ἀπόστολος, καὶ ἀνόηστον ὁ γαλοπὸ καιροῦ, καὶ ἡ ἀνομία ἐπληρώθη, καὶ ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν ἐψύγη, καὶ οἱ πλανῶντες πολλοὶ, καὶ οἱ πλανώμενοι πλείονες· φέρει οὖν ἀναπτύχουσαν τὰς ἰσχύς βίβλου, ἐν αἷς ἐρῶντες τὴν ὁδὸν τῆς ἀληθείας, βαδίζομεν, ἀντερρίχοντες ἐπὶ τὰ ἄγια ὄρη, προφήτας λέγω καὶ ἀποστόλους, ὅπως μὴ πλανηθῶμεν, καὶ *Περιεργώμεθα ἐν παντὶ ἀνθρώπῳ τῆς διδασκαλίας, ἐν τῇ κλειδίῳ τῶν ἀνθρώπων, ἐν πανουργίᾳ πρὸς τὴν μεθοδίσαν τῆς πλάνης.* Μὴ κἀτω μενεμεν, ἀλλὰ συνανεθλωμεν τοὺς ἁγίους μαθητὰς ἐπὶ τὸ μέρος τὸ μακαρίων, καὶ ἀκούσωμεν τοῦ ἡμετέρου ποιμνῆς λέγοντος· *Βλέπετε μὴ πλανηθῆτε· Βλέπετε μὴ τις ἔρως πλανήσῃ·* πανταῶν βλέπετε. Καὶ Ἰωάννης ὁμοίως λέγει· *Ἴνα μὴ ἀπολέσθη ὁ εὐαγγέλιος ἐπὶ καὶ Παύλου, Βλέπετε τοὺς κύνας· Βλέπετε καὶ σαρμάτετε.* Τὸ εἶ, βλέπετε, καὶ βλέπετε, ὁδὸν ἑσέρων ἐστίν, εἰ μὴ πρὸς ὑμῶνται ἀσάδεται ἐρημόνιον περὶ τῶν πλανῶντων τὸν κωδῆν, καὶ τὸν λύκον ὑποκρυπτόντων καὶ ἀπατάωντων τοὺς ἀμελεστέρους. Πάνυ εἶ ἀναγκαῖαις πανταῶν ἐρῶνται ἐν ταῖς Γραφαῖς, τὸ, βλέπετε, καὶ ὄρατε, καὶ ἴσχυομαι, καὶ προφῆται, ὁ μόνον ἐαυτοῦς, ἀλλὰ καὶ παντὶ τῶν ποιμνῶν. Οὐδὲν γὰρ παρασιώπησε τῶν ἡμῶν συμπεφρονῶν ἡ βίβη Γραφῶν.

γ. Ἐμοὶ δὲ θαυμάσιον ἐπέρχεται, ὅταν ἀκούσω ἀπὸ τῆς ἡμετέρας· Ἐκκλησίας τινὰς λέγοντας, μὴ εἰρηθῆναι ταῦτα ἐν ταῖς βίβαις Γραφῶν· καὶ τοῦτο οὐ μόνον παρὰ λαϊκῶν, ἀλλὰ καὶ παρὰ τῶν δοκούντων εἶναι ποιμένων, καὶ τόπου· ἐπιχόντων ἀποστόλων καὶ προφητῶν, ἀλλ' οὐκ ἐρῶσι· πρὸς οὓς εὐκαιροὶ εἶπεν· *Ὁσά μιν, οἱ ὄλητοι τυφλοὶ, καὶ ὀμαθεῖς, καὶ ἀσθητρικοί· οἱ ἱματιῶν κωλυμιστοὶ, καὶ οὐχὶ βιβλοῖν· οἱ καταλιπόντες τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, καὶ τῇ γαστρὶ διακονοῦντες· Ὅν ὁ θεὸς ἡ κοιλία, καὶ ἡ δόξα ἐν τῇ αἰσχρῇ· οἱ τὸ γάλα καὶ τὸ ἔριον καὶ τὰ κρέα τῆς πόλιν; κακαχρόνοιοι, περὶ δὲ τῶν προβάτων οὐ φρονιζόντες; Πῶς οὖν ἐκπεριεῖσθε τηλικαύτης ἀμελεστῆτος σιωπῆρας; Ἐγὼ ὑπαρθεῖς τῶν λόγων εἰς μέσον προσηύχων περισσοτέρως· μαρτυροῦμαι, ἀποδεικνύω ἐκ τῶν ἁγίων Γραφῶν, Ἐυαγγελιστῶν τε καὶ προφητῶν καὶ ἀποστόλων, τοῦ Χριστοῦ χορηγούτους, πῶ· ἐμψρῆται στόμα λαλοῦντων ὀδικῶν, τῶν δὲ ποδῶντων τὸν λόγον φωστῆρῃ ἡ καρδία. Ἀρδύματα εἰ πόθεν, ἢ ἐκ τοῦ εἰπόντος· Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος; Ἐπιστησάτω δὲ ἕκαστος τὸν νοῦν ἐαυτοῦ, ἀποδείκνους πᾶσαν βιωτικὴν μέριμναν. Ἐπειν ὁ Κύριος· *Βλέπετε, τῆς πλανηθῆτες. Πολλοὶ γὰρ ἐπι τῷ ὄνματι μου ἐλευσίνουσι λέγοντες, οἷοι ἔγω εἰμι ὁ Χριστὸς καὶ αὐτοῦ τῆς πλανηθῆσονται.* Καὶ πάλιν· *Προσεύχεσθε διανοῖτε ἀπὸ τῶν ψευδοπροφητῶν, οὐκ ἔρχεται πρὸς ὑμᾶς ἐν ἐνδύμασι προβάτων, ἔσωθεν δὲ εἰσι λύκοι ἀρπαγῆς· ἀλλ' ἀπὸ τῶν καρπῶν αὐτῶν ἐπιγνώσκουσιν αὐτοὺς, φησὶ· τοῦταίτι, ἀπὸ τῶν λόγων, ἐκ τῆς ψευδοπροφητείας, ἐκ τῆς ὑποκρίσεως αὐτῶν, ἐκ τῆς κακοδοξίας αὐτῶν, ἐκ τῆς βλαστημίας αὐτῶν ἐπιγνώσκουσιν αὐτοὺς. Οὐ γὰρ δύναται ἀνένδρον σαρκὸς κοίτιν καρπὸν εἰς καλοῦς. Πάν γὰρ δένδρον ἐκ τοῦ ἰδίου καρποῦ ἐπιγνώσκουται. Οὕτω καὶ ὁμοίως τοῦτοιούτοις ἐκ τῶν καρπῶν τῶν ἰδίων ἐπιγνώσκουσι· καὶ ἐπιγνώσκουσι, μὴ παραλαμβάνετε αὐτοὺς εἰς οἶκον, μὴ ὑποκαλύψετε, ἐὰν ἐξώσονται λόγῳ, μὴ βάλῃτε τοὺς μαργαρίτας ὑμῶν ἐμψροῦσιν αὐτῶν· ἀλλὰ προσέχετε ἀπὸ τῆς ζύμης αὐτῶν, ἵνα οὐκ ἐπιγνώσκουσιν αὐτοὺς. Μήδεὶς εἰς ἡμῶν ἀποκαθήσθη, ἢ παρεργῶν ἀκούση· Θεὸς γὰρ ὁ λαλῶν. Ἀκούσατε, οἱ ποιμένες, εἰς φωνὰς τῶν Ἀρχιεπισκόπων· ἀκούσατε, πῶς ἀπκαλύπτει καὶ θριαμβεύει ἐκ τῶν κρυφίων λύκοις· ἀκούσατε καὶ προσέχετε καὶ ἐαυτοῦς, καὶ παντὶ τῶν ποιμνῶν. Βλέπετε τοὺς κύνας, βλέπετε τοὺς κλέπτας. Ὁ γὰρ μὴ εἰσπρηχόμενος ἀπὸ τῆς ὄψεως εἰς τὴν αὐλήν τῶν προβάτων, ἀλλ' ἀνατῶντων ἀλλοθῶντων, κλέπτης ἐστὶ καὶ ἱσχυρὸς. Καὶ πάλιν περὶ αὐτῶν λέγει· *Ὁ μὴ ὄν μετ' ἐμοῦ, κατ' ἐμὸν ἐστί.* Καὶ πάλιν πρὸς αὐτοὺς· Ἐλεγεν· *Ῥυμῆς ἐκ τοῦ ποτηροῦ [76] τοῦ διαβόλου ἐστέ. Οὐκ ὄντι, ἐτι κλειστε τὴν βακίαν τῶν οὐρανῶν.***

ὅμοις γὰρ οὐκ εἰσερχέσθε, οὐδὲ τοὺς εἰσερχομένους ἄριστε εἰσελθεῖν. Καὶ ἄλλοι πάλιν ἔτι οὕτως προφάνη τῶν ἡμῶν. Ὅρξῃ πῶς πανταχοῦ ὁ Δεσπότης στηλιτεύει καὶ θριαμβεύει τοὺς ἀσεβεῖς, ὅπως ἡμεῖς μὴ πλανηθῶμεν; Ὁ τίς ἀφράστου συγκαταβάσεως ὡς τῆς ἀνεκτάτου ἀγαθότητος. Τὶ ἀναποδοκίμως τῷ Κυρίῳ περὶ πάντων τούτων; εἰ ἀπολογησόμεθα τῷ ἄγγιγομένῃ; Ὁ ποιμένε, καὶ συμποιμένε· ἰδοὺ γὰρ ὄλεται καὶ τῶν πολλῶν. Πῶς πανταχοῦ ἀσφαλίζομενος ὁ Δεσπότης διὰ τῶν ἀγγράτων Εὐαγγελίων βοᾷ. Βλέπετε, γρηγορεῖτε, προσέχετε, σπουδάσατε, ἀγωνιάσατε; Καὶ οὐ μόνον διὰ τῶν Εὐαγγελίων βοᾷ, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν θεοφόρων προφητῶν, καὶ τῶν θεολόγων μαθητῶν τὰ ὅμοια φθέγγεται· ἐν πᾶσι γὰρ αὐτοῖς λαλεῖ ὡς βούλεται· καὶ μαρτυρεῖ μοι ὁ Παῦλος λέγων· Τοῦ ἐν ἔμοι λαλοῦντος Χριστοῦ. Δεῦρο τῶνων παραγγέλιον εἰς μέσον τοὺς θεολόγους, καὶ ἀκούσωμαι ἐξ αὐτῶν τί περὶ ἀρετικῶν παραγγέλουσιν ἡμῖν. Εἶπε, μακάριε Πέτρος, εἰν ἡμετέρῳσι ὁ Κύριος Θεὸς ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός· εἶπε ἡμῖν περὶ τῶν πλανῶντων καὶ μελλόντων πλανῆν τὴν τοῦ Χριστοῦ ποιήντην, ἦν σοι παρέδωκε καὶ ἐπίστευεν ὁ ἀρχιεπίσκοπος καὶ ἐπίσκοπος; τῶν ψυχῶν ἡμῶν· εἶπε, ὅσα σοι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐρηγόρησεν, καὶ στήριξόν σου τὴν ποιήντην· δεῖξον ἡμῖν τοὺς κρυφίους λύκους, καθὼς ὁ κατήγηγός σου Χριστὸς ὁ Κύριος, Πέτρος εἶπε· Τοῦτο ἄριστον γινώσκεις, ὅτι ἐλεύσονται ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν ἡμετέριαι, κατὰ τὰς ἰδίαις ἐπιθυμίαις πορευόμενοι. Καὶ πάλιν λέγει· Καὶ ἐν ἡμῖν ἔσονται ψευδοδιδάσκαλοι, οἵτινες παρεστέλλουσιν ὑπέρβαια ἀπειλίας, καὶ τὸν ἀπορροῦσαντα αὐτοῦς Δεσπότην ἀρνοῦντες. Καὶ πολλοὶ ἐξακολουθήσουσιν αὐτῶν ταῖς ἀσελγείαις· οἳς τὸ κρίμα οὐκ ἀργεῖ, καὶ ἡ ἀπόλιαι αὐτῶν οὐ γινώσκει· κατὰρας τέκνα, καυκείλοισι τὴν εὐδοίαν ὀδόν. Ταῦτα Πέτρος ἐφθέγγετο, Πέτρος ὁ μακρὸς ἀληθῆς, Πέτρος τῆς πίστωσης ἡ πέτρας, ἐπ' ἧς ἠκοδόμησεν ὁ Χριστὸς τὴν Ἐκκλησίαν, Πέτρος ὁ τὰς κλεῖς τῶν οὐρανῶν κατέχων, Πέτρος ὁ κατὰ κωμῆτων παλεύσας, ὁ θερμὸς ἔραστής τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ, ὁ τὸν Σίμωνά ἐν μάγον ἐν τῇ Ρώμῃ βίβας, ὡς κορυφαῖος καὶ πρωτοστάτης τὸν πρώτον ἰσθῆτην καὶ μαθητὴν τοῦ διαβόλου ἐν ταῖς ἀρέσσειν. Ἰωάννης εἶπεν· Φανερὰ ὅτι τὰ τέκνα τοῦ διαβόλου. Ὅρξῃ, πῶς ἐν πᾶσι τοῖσι; ὁ Χριστὸς λαλεῖ; Καὶ γὰρ ἐν Εὐαγγελίοις τὰ ὅμοια εἶπε πρὸς αὐτοὺς, ὅτι Ἔγμεις ἐκ τοῦ πατρὸς ἡμῶν τοῦ διαβόλου ἐστέ. Οἶδα πολλοὺς λέγοντας, ὅτι καὶ αὐτοὺς ὁ Θεὸς ἐλάττει (χωρὶς γὰρ Θεοῦ, λέγοντες, ἐγένετο οὐδέν), μὴ νοοῦντες μήτε ἄ λέγουσι, μήτε περὶ τῶν διαβεβαῖονται. Ὅτι με γὰρ ὁ Θεὸς ἔκτισε, σύμφημι κίχῳ· ἀλλ' ἔκτισεν ἐπ' ἔργου ἀγαθοῦ, ἵνα ἐν αὐτοῖς ἐπακολουθῶσι, καὶ γινώμεθα τέκνα τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς ὁρθῆς πίστεως.

δ. Ἀλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον ἐπιεικῶμεν. Ἰωάννης λέγει· Καὶ νῦν ἀντιχριστοὶ πολλοὶ γερῶσιν· αὶ πάλιν, Βλέπετε ἑαυτοὺς, ἵνα μὴ ἀπολέθητε ὁ εἰργάσασθε· ὅτι πολλοὶ πλανοὶ εἰς τὸν κόσμον ἐξῆλθον. Ἀγαπήτοι, μὴ πιστεῖτε πνεύματα πιστεύετε, ἀλλὰ δοκιμάσατε τὰ πνεύματα εἰ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἔστιν· ὅτι πολλοὶ ψευδοπροφήται εἰς τὸν κόσμον ἐπέστησαν. Καὶ πάλιν λέγει· Εἰ τις ἔρχεται πρὸς ἡμᾶς, καὶ ταύτην τὴν διδασχὴν οὐ φέρει μεθ' ἑαυτοῦ, μὴ λαμβάνετε αὐτὸν εἰς οἶκον, καὶ χαιρετῆ αὐτῷ μὴ λέγετε. Ὅ γὰρ λέγων αὐτῷ χαιρετῆν, κοινωνεῖ τοῖς ἔργοις αὐτοῦ τοῖς πονηροῖς. Καὶ πάλιν, Πῶς ὁ παραδαίνων, καὶ μὴ μένων ἐν τῇ διδασχῇ τοῦ Χριστοῦ, Θεὸν οὐκ ἔχει. Ταῦτα Ἰωάννης ἡμῖν παρανεῖ, Ἰωάννης ὁ υἱὸς τῆς βροντῆς, ὁ ὑπὲρ πάντας ἄγιους ἡγαπητότερος ὁ στήριξας τὴν ἀπὸ πατέρων ἕως πατέρων τῆς οἰκουμένης Ἐκκλησίαν, καὶ ἐμφράξας τὰ τῶν αἰρετικῶν στόματα τῇ θολογίᾳ. Ἰακώβος εἶπεν· Ὅς ἐάν τις φιλῶς αὐτῶν εἶναι, ἐχθρὸς τοῦ Θεοῦ καθίσταται. Ἀκούσατε, πάντες

οἱ τοῖς αἰρετικοῖς συνειθιόντες, δύννηρην ἀπόρασιν· ὅτι τοῦ Χριστοῦ ἐχθρὸς ἐστε. Οὐδὲ γὰρ ὁ τοῖς ἐχθροῖς τοῦ βασιλέως συμφιλιάζων, δύναται τοῦ βασιλέως φίλος εἶναι· ἀλλ' οὐδὲ ζωῆς ἀξιοῦται, ἀλλὰ σὺν τοῖς ἐχθροῖς ἀπολείεται, καὶ τὰ χεῖρνα ὑπομένει. Ἰούδας Ἰακώβος εἶπεν· Παρισυδούσαν τινος ἀνθρώπου ὁ ἐκπλαῖον προσηγορευόμενος εἰς τοῦτο τὸ κρίμα, ἀσεβεῖς, τὴν τοῦ Θεοῦ ἡμῶν χάριν μετατιθέντες εἰς ἀσελίαν, [7] καὶ ἰδοὺ μόνον Δεσπότην καὶ Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν ἀρνοῦμενοι. Καὶ πάλιν λέγει· Ἐπ' ἐσχάτων τῶν χρόνων ἔσονται ἑμεταίται, κατὰ τὰς ἰδίαις ἐπιθυμίαις αὐτῶν πορευόμενοι τῶν ἀσεβῶν. Οὗτοι εἰσι οἱ ἀσέβηται αὐτοῦς ποιμαίνοντες, νεφέλαι ἀνυδροῖ, καὶ δῆμῳ περιφερόμενοι, ἀστέρες κλαίηται, οἳς ὁ ὄρος τοῦ σκότους εἰς αἰῶνας τετήρηται. Ταῦτα καὶ πλείονα τοῦτων παρανεῖ ἡμεῖς Ἰούδας ὁ καλὸς. Δεῦρο λοιπὸν, Παῦλε, τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς, ἐπὶ ἡμῖν καὶ αὐτοῖς; κατὰ τὴν χάριν τὴν δοθεῖσάν σοι παρὰ τοῦ Θεοῦ, ἐπὶ ἡμῖν περὶ τοῦ ἐνεστώτος πονηροῦ αἰῶνος· φανερώσω τοὺς κρυφίους λύκους, θριάμβουσαν καὶ στηλιτεύουσαν τοὺς κλέπτας τῆς ἀγίας πίστεως τοῦ Θεοῦ. Παῦλος εἶπεν· Οἶδα ὅτι εἰσελεύσονται μετὰ τὴν ἀριεὶν μου λύκοι βαρεῖς εἰς ὑμᾶς, μὴ φειδόμενοι τοῦ ποιήντων. Ὅρξῃ πανταχοῦ τοὺς θεολόγους συμφωνοῦντας τῷ διδασκαλίῳ περὶ τῶν ἀθέων αἰρετικῶν, κίνας αὐτοῦ καὶ λύκους προσηγορευόμενοι; καθὼς καὶ ἄλλοι οὐκ ἔστιν ὁ Παῦλος· Βλέπετε τοὺς κίνας, Βλέπετε τοὺς κακοὺς ἐργάτας, Βλέπετε τὴν κατακομήν. Βλέπετε μὴ τις ὄμοιος ἐσται ὁ συλαγωγῶν διὰ τῆς φιλοσοφίας καὶ κενῆς ἀλήθειας. Βλέπετε ἀρεθῶς πῶς περιπατεῖτε, ὅτι αὐτῶν πονηρὰ εἰσι. Τίς ἔξει ἀπολογία ἡμετέρας, ἀκούων τὰς τοσαύτας παραγγείλας; Καὶ ἄλλοι πάλιν· Μὴ παραβέχησθε αἰρετικῶν ἀνθρώπων μετὰ μίαν καὶ δευτέραν ρουθελίαν· καὶ πάλιν, Διδαχῆς κοινῆς καὶ ξένου καὶ παρεστέβη· καὶ πάλιν, Αἰρετικοὶ ἀνθρώποι προκόψουσιν ἐπὶ τὸ χεῖρον, πλανῶντες καὶ πλανώμενοι· καὶ ἄλλοι, Τοῖς μεμιασμένοι καὶ ἀπίστοις οὐδὲν κωλύον. Ἀκούσατε πάλιν, οἱ τὰς ἀγάπας μετ' αὐτῶν ποιούντες· πῶς φύγητε ἀπὸ τῆς ὁρῆς τῆς ἐπερχομένης ἐπ' ὑμᾶς, οἱ τοῦτους συμφωνοῦντες ἐν βρώσει, ἐν πόσει; πῶς τοῖματε προτελεῖν τῷ θεῷ; μυστηρίων καὶ φηρῶν τοῦ Χριστοῦ; ἢ οὐκ ἠκούσατε τοῦ μακαρίου Παύλου βιούντος, ὅτι Ὁ δούνατος ποτήριον Κυρίου πίνει, καὶ ποτήριον δαιμόνων· οὐ δύνασθε τραπέζης Κυρίου μετέχειν, καὶ τραπέζης δαιμόνων. Ἐξέλθετε ἐκ μέσου αὐτῶν, καὶ ἀκαθάρτου μὴ ἔπιτεσθε. Ἄρα διασηφόμενοι ὑμεῖς; ἢ εἰ κενὸν κοτώμεν καὶ εἰς ἀέρα λαλοῦμεν; Πλὴν διὰ τοὺς θέλοντας καὶ σπουδάζοντες ἀκούειν τὸν λόγον καὶ ποιεῖν, οὐκ ἀποκνήσθη, οὐκ ἀποστήσομεν τὸν ρημάτων Παύλου, ἀλλὰ πάλιν ταῦτα ἐρῶ· ἀκούσατε, Μὴ γίνασθε ἑτερολογητοῖς ἀπίστοις. Τίς γὰρ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος; Πῶς εἶπον οἱ θρασυτόμοι, οἱ λέγοντες, μὴ εἰρησάτω ταῦτα ἐν ταῖς βελαις Γραφαῖς· Ὅρ ὁ Θεὸς ἡ κοιλία, καὶ ἡ ὄδω ἐν τῇ ἀλογίᾳ αὐτῶν, οἱ τὰ ἐπίγεια φρονισότες; Ταῦτα ὁ Παῦλος παρακαλεῖ καὶ διδάσκει καὶ πειναῖ, Παῦλος, τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς, τὸ ἐρκιν τῆς Ἐκκλησίας, ὁ πολυάθλος καὶ γενναῖος, Παῦλος ἡ ἐνέφθογος λύρα, ὁ Χριστοῦ κίρως, ὁ συγγραφεὺς τῶν βιβλίων, ἡ σάλπιγξ τοῦ Λόγου, ὁ ῥήτωρ τῆς εὐσεβείας, ἡ τῶν ἔθνων σαγήνη. Καὶ ὁ μὴ μακάριος θεολόγος ταῦτα καὶ πλείονα τοῦτων περὶ ἀθέων καὶ ἀπίστων ἐφθέγγετο· οἱ δὲ προφήται προσηγορευόμενοι ἐκπλαῖοι τὰ ὅμοια ἐφθέγγοντο· ἀναγκαῖον γὰρ καὶ τοῦτους εἰς μέσον ἀγαθῆς. Εἶπεν ὁ προφήτης Δαυὶδ· Ὅτις ἔστιν ἐν στέματι αὐτῶν ἀλήθεια. Καὶ πάλιν λέγει· Κύριε, οὐχὶ τοῖς μωροῖς σου ἐμίσησα, καὶ ἐπὶ τοὺς ἐχθρούς σου ἔξετεμνη; Τέλειον μίσος ἔμισον αὐτοῦς, καὶ εἰς ἐχθροὺς ἐγένοντο μοι. Καὶ ὁ Σολομὼν λέγει, ὅτι Ἀσασθόντες ὑποκρίνονται εὐσεβῆται. Καὶ πάλιν λέγει· Ἰη, μὴ ἐσ

7. 18). Omnis quippe arbor ex fructu suo cognoscitur. Sic et vos ex fructibus ipsorum cognoscetis eos: et cum cognoveritis eos, ne recipiatis illos domi, ne slectamini, neque digemini loqui cum illis: ne proiciatis margaritas vestras ante illos, sed cavete a fermento eorum, hoc est, ab heresi eorum. Ne: o vestrum deficiat, vel perfonctio audiat: Deus enim est qui loquitur. Audite, pastores, vocem Principis pastorum: audite, quomodo oculos lupos detegat, de ipsisque triumphet: audite et cavete vobis, et universo gregi. *Videte canes (Philipp. 3. 2), videte fures. Nam Qui non ingreditur per ostium in ovile ovium, sed aliunde ascendit, fur est et latro (Joan. 10. 1).* Rursusque de illis ait: *Qui non est mecum, contra me est (Math. 12. 30).* Iterumque sic illos alloquitur: *Vos ex patre diaboli estis (Joan. 8. 44). Vae vobis, quia clauditis regnum caelorum: ipsi enim non intratis, nec introeuntis sinitis intrare (Math. 23. 13).* Et alibi rursum: *Vos non cutis ex oculis meis (Joan. 10. 26).* Videtur quo pacto Dominus impius ubique tradatur, deque ipsis triumphet, ne nos seducamus? O ineffabilem indulgentiam! o inestimabilem benignitatem! Quid retribuemus Domino pro his omnibus? quomodo nos purgabimus Principi pastorum? O pastores, et compastores! En pauci et multi. Quomodo nos undique nutiens Dominus per immaculata clamat Evangelia: Videte, vigilate, cavete, attendite, decertate? Nec modo per Evangelia clamat, sed etiam per desideros prophetas, et per theologos discipulos similia dicit: in omnibus quibus ille uti vult loquitur; testisque est mihi Paulus, dicens: *Qui in me loquitur Christus (2. Cor. 13. 3).* Age ergo theologos in medium producamus, et ab eis audiamus quid nobis circa haereticos precipiant. Dic, beate Petre, quem beatum praedixit Dominus Deus noster Jesus Christus (*Math. 16. 17*): loquere nobis de seductoribus, qui gregem Christi seducturi sunt, quem tibi tradidit et credidit Princeps pastorum, et Episcopus anima: um totarum: dic ea, quae tibi Spiritus sanctus largitus est, et confirma gregem tuum: ostende nobis oculos lupos, ut fecit et Doctor tuus Christus Dominus. Petrus dixit: *Hoc primum scitote, quod venient in novissimis diebus illusores, iuxta proprias concupiscentias ambulantes (2. Pet. 3. 3).* Rursusque ait: *Et in vobis erunt magistri mendaces, qui introducent aetas perditionis, et eum, qui emit eos, Dominum negant. Et multi sequentur eorum luxurios; quibus iudicium non cessat, et perditio eorum non dormitat (Ibid. 2. 1-3); maledictionis filii, derelinquentes rectam viam (Ibid. v. 14. 15).* Haec Petrus loquutus est; Petrus vere beatus, Petrus fidei petra, super quam aedificavit Christus Ecclesiam, Petrus qui claves regni caelorum tenet, Petrus qui supra fluctus ambulavit (*Math. 16. 18. 19*), fervens amator Domini Christi, qui Simonem magnum Romae prostravit, ut euryphrus et primus defensor, primum latronem et in laesibus diaboli discipulum decepit. Joannes dixit: *Manifesti sunt filii diaboli (1. Joan. 3. 10).* Videtur quomodo in omnibus illis Christus loquatur? Nam in Evangelicis similia dicit illis: *Vos ex patre vostro diabolo estis (Ibid. 8. 44).* Scio multos obijcere, ipsos quoque a Deo efformatos esse (nam sine Deo, nihil factum est vobis), non intelligentes nec quae dicunt, nec de quibus affirmant. Nam quod me Deus creaverit, ego quoque concedo; sed creavit ad opera bona. ut in ipsis perseverem; et per rectam fidem filii Dei efficiamur.

4. Sed ad propositum revertamur. Joannes dicit: *Et nunc Antichristi multi facti sunt (1. Joan. 2. 18); ac rursum: Videte vosmetipsos, ne perdati quae operati estis: quoniam multi seductores exierunt in mundum (2. Joan. 8. 7).* Carissimi, nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus si ex Deo sunt: quia multi pseudoprophetae in mundum intraverunt (1. Joan. 4. 1). Ac rursum dicit: *Si quis venit ad vos, et hanc doctrinam non afferit, nolite recipere eum in domum, nec ave et dixeritis. Qui enim dicit illum, ave, communi-*

cet operibus illius malignis (2. Joan. 10. 11); et rursum: Quis qui recedit, et non permanet in doctrina Christi, Deum non habet (2. Joan. 9). His Joannes non hortatur, Joannes nihil tonitruum, qui plus quam omnes sancti dilectus fuit, qui firmavit Ecclesiam a terminis usque ad terminos orbis, qui theologia sua haereticorum ora obstruxit. Jacobus dixit: *Si quis videtur amicus eorum esse, inimicus Dei constituitur (Jac. 3. 4).* Audite omnes, qui cum haereticis comeditis, amarum sententiam: quod Christi inimici sitis. Neque enim is, qui cum regis inimicis amicitiam iuit, potest esse regis amicus; imo neque vita dignus habetur; sed cum inimicis peribit, et deteriora patietur. Judas Jacobi dixit: *Subintroierunt quidam homines, qui olim prescripti sunt in hoc iudicio, impij, Dei nostri gratiam transferentes in luxuriam, et solum Dominatorem et Dominum Jesum Christum negantes (Judas 4).* Rursusque dicit: *In novissimo tempore erunt quidam illusores, secundum desideria sua ambulantes in impetibus (Ibid. v. 18). Illi sunt, qui sine timore semetipsos poscunt, nubes sine aqua, quae omni vento circumferuntur, sidera errantia, quibus procella temeraria servata est in aeternum (Ibid. v. 12. 15).* Haec et plarima nos admonet praecellus ille Judas. Iluc demum accede, Paulus, vas electionis; dic et ipse nobis secundum gratiam, quae data est tibi a Deo; dic nobis de instante saeculo malo: oculos lupos detege, de raptoribus sacri gregis Dei triumphas. Paulus dixit: *Scio quia intrabunt post discessionem meam lupi graves in vos non parentes gregi (Act. 20. 29).* Videtur ubique theologus cum Magistro concordare circa impios haereticos: quos canes atque lupos vocant? ut etiam alibi ait Paulus: *Videte canes, videte malos operarios, videte concisionem (Philipp. 3. 2).* Videte, ne quis vos decipiat per philosophiam et vanam fallaciam (*Col. 2. 8).* Videte quomodo caute ambuletis: quoniam dies multi sunt (*Ephes. 5. 15. 16).* Quis poterit de negligentia excusari, cum tot tantaque monita audiat? Et alibi rursum: *Haereticum hominem post unam et secundam correptionem devota (Tit. 3. 10); et rursus: Doctrinis variis et peregrinis nolite adduci (Hebr. 13. 9); et iterum: Haereticus homines proficiunt in pejus, errantes et in errorem mittentes (2. Tim. 3. 13); et alibi: Coniungite et infidelibus nihil est mundum (Tit. 1. 15).* Audite rursum, qui agapas cum illis facitis (a): quomodo effugietis iram vos invadentem, cum his in cibo et potu conamulaminis? quomodo audetis accelerare ad divina et tremenda Christi mysteria? nonne audistis beatum Paulum clamantem: *Non potestis calicem Domini bibere, et calicem demoniorum: non potestis participare mensae Domini, et mensae demoniorum (1. Cor. 10. 20. 21).* Exite de medio ipsorum, et immundum ne tangatis. Num vobis persuadimus? num frustra laboramus, et in aereum verba fundimus? Attamen eorum gratia, qui volunt et dant operam ut audiant et faciant, non segnis ero, neque a verbis Pauli discedemus, sed rursus hae dicam: Audite: *Nolite jugum ducere cum infidelibus. Quae enim societas luci ad tenebras (2. Cor. 6. 14)?* Ubina sunt audaces illi, qui negant hae dici in divinis Scripturis: *Quorum deus ventus est, et gloria in confusione, qui terrena sapiunt (Philipp. 3. 19).* Haec admonet Paulus, hae dicit et praedicat: Paulus vas electionis, Ecclesiae spes, certator ille strenuus; Paulus Iyra Deum resonans, Christi praeco, dogmatum scriptor, tuba Verbi, orator pietatis, gentium sagena. Et quidem beati illi theologi hae et plura de impiis et infidelibus dixerunt: propheta vero prius et jam olim similia loquuti sunt: necessarium enim est hos quoque in medium adducere. Dixit David propheta: *Non est in ore eorum veritas (Psal. 5. 10); et rursum: Nonne qui oderunt te, Domine, oderam, et super inimicos tuos tabescam? Perfecto odio oderam illos, et inimici facti sunt mihi*

(a) Agapae, ut aemo nescit, erat convivia fraterna inter Christianos instituta; atque etiam pro alimento pauperibus suppeditata accipiebantur.

(Psal. 138. 20 21). Salomon quoque dicit: Impii simulant pietatem iterumque dicit: *Fili, ne te seducant viri impii, neque ambles in via cum eis* (Prov. 1. 10. 15). Isaias vero propheta, imo Dominus per prophetam dicit: *Filios genui et exaltavi, ipsi autem spreverunt me* (Ibid. 4. 2); et rursum: *Non est gaudendum impiis, dicit Dominus* (Isai. 48. 22).

5. Num hæc satis sunt? an omnes prophetas in medium hæceram? Verum hæc sufficiunt eis, qui audire volunt. Nam qui dicitis non attendit, neque pluribus persuadetur. Sed adhuc aliquantulum Davidis dicta versemus; et videamus quomodo traducat occultum illorum dolum ac de illo triumphet, dicatque: *Non est in ore eorum veritas: cor eorum vanum est* (Psal. 5. 10); etc. Vide autem prophetæ prudentiam, quomodo traducat ac detegit triumphantis more heterodoxos, ne nos seducantur. Audite, orthodoxi, et cum hæreticis ne consentiatis. Audite, pastores, exhorrescite, et ne sileatis, sed prædicatè verbum; non detis locum diabolo, ne lupus prædam. Invitami beatum Petrum apostolum, qui execerando Simone Romæ blasphemante ac dicente, se esse Virtutem Dei, ne vel una hora tacuit, aut distulit; sed postquam illum confutasset, modècane ostendisset, furrem et Deo adversarium, perniciem illum tradidit. Similiterque illius, imo potius diaboli filium Montanum, execerandum illum, impurum et impium, cum duabus meretricibus, magna cura et studio convictum, ac Dei hostem, pseudochristum et pseudopropheta dmonstratum Apostolus (a) compressit, et os ejus impurum in nomine Christi obstruxit, ac sine ulla mora vel dilatione blasphemiam ejus prostravit. Sic et vos, pastores, facite, et nolite communicare impuris tenebrarum operibus; sed potius confutate illos, ut fecerunt apostoli et Dei pater David, qui multos hujusmodi suscepti labores, multa certamina, confutavitque ipsos, corripuit, traduxit, Deum adversus illos precatos est dicens: *Usquequo peccatores, Domine, usquequo peccatores gloriantur? Disperge illos in virtute tua. Da illis, Domine, secundum opera eorum: quoniam non intellexerunt operem tuam, Domine* (Psal. 93. 5. et 58. 12. et 27. 4. 5). *Domine, in civitate tua imaginem ipsorum ad nihilum rediges* (Ibid. 72. 20). Rursus David hac preces Domino emittit, ut ipse descendens petitionem suam impleat clamans et dicens: *Domine, inclina caelos, et descende, Domine, ne moreris. Cito anticipet nos misericordiae tuae, Domine* (Ibid. 145. 6. et 69. 6. et 78. 8). Quid vero benignissimus Deus, qui vult omnes homines salvos esse, et ad agnitionem veritatis venire, quia prope est omnibus invocantibus eum in veritate? Non sprevit neque desepit deprecationem sanctorum, sed *Inclinavit caelos, et descendit* (Psal. 147. 10), et omnia ad salutem generis nostri dispensavit, omniaque monstravit opere et doctrina. Deinde, ut ostenderet quo pacto il, qui futuri erant Ecclesiarum præfecti hæreticos profligaturi essent, flagellum fecit ex funiculo, et ingressus omnes eiecit de templo, et expulsi persequutusque est, dicens: *Domus mea, domus orationis est: vos autem fecistis illam speluncam latronum* (Matth. 21. 13). Audite, Ecclesiarum præsidēs. Vobis enim id quod rectum erat ostendit, ut sequeremini vestigia ejus, intenti undique, ut lupos pellatis, gregemque custodiat. Deinde omnibus foras eiecit, illi nempe qui contraria sentiebant, eorum desolationem et exterminationem per generationes futuram prædixit dicens: *Ecce reliquetur domus vestra deserta* (Ibid. 23. 38). Vide quomodo sermones completi sunt. Nam Ecclesiae inimici et insidiatores,

(a) longe errat hic quisquis sit Græculus, qui Montanum ab Apostolo, sive de Petro sive de Paulo hæc vox intelligatur, confutatum et prostratum dicit. Nam integro pene sæculo post Petri et Pauli martyrium Montanus hæresim predicare coepit, anno 19 Antouitii Filii, inquit Epiphanius, p. 402. Dux autem illæ, quas *περιεποιε*, seu meretricis appellat, erant Priscilla et Maximilla, de quibus pluribus agit Epiphanius ibidem.

hæretici nempe, per singulas generationes perniciter traduntur, secundum sermonem Domini qui dicit: *Omnis plantatio, quam non plantavit Pater meus, eradicabitur* (Matth. 15. 13). Id quod etiam factum est. Ipse namque primus hoc fecit et monstravit: post ejus autem in caelos assumptionem, beati apostoli aciem instruxerunt adversus eos. Post illos, divina illorum dogmata Ecclesiarum doctores synodi suis temporibus collectæ, hos in hæresi pertinaces, eradicatos pernicii tradiderunt secundum illud: *Perda omnes, qui loquuntur mendaciam* (Psal. 5. 7). Itaque omnes defecerunt et perierunt propter iniquitatem suam. Ubi namque sunt, qui Ecclesiam olim oppugnant, reges, principes et sapientes? nonne dissipati sunt et perierunt, atque ad nihilum redacti sunt?

6. Ubi enim superbia et ferocia Judæorum? ubi Simon magus, in hæresi primus discipulus et precursor Antichristi? ubi mala illius proles, ac furoris lascivicie ejus successor Montanus, malorum antesignanus, cum duabus meretricibus, ipsorumque mysteriis, ut vocabant, quæ alto sunt silentio digna, abominanda et impura: de quibus Apostolus dicitur: *Quæ enim in occulto sunt ab ipsis, turpe est et dicere* (Eph. 5. 12). Ubi Marcion, ubi Valens, ubi Manes, ubi Basilides, ubi Nero, ubi Julianus, ubi Arius, ubi Nestorius, ubi omnes veritatis adversarii, de quibus clamabat Ecclesia: *Circumdederunt ne carnis multi* (Psal. 21. 17)? Nonne omnes perierunt? Dissipati namque sunt propter blasphemiam suam, et expulsi sunt quasi Impi. Invenimus enim antagonistas, strenuos bellatores, verosque pastores, qui tum Ecclesiam præerant, beatos viros. Cæterum magnum perspicio inter illos olim et hodiernos pastores discrimen. Illi bellatores, hi transfuge: illi librorum et dogmatum cultores, hi vestium atque mercium. Hi utpote mercenarii oves reliquunt et fugiunt; illi animam suam pro ovibus posuerunt, bonum imitati Pastorem. O beatos viros, quorum nomina sunt in libro vitæ; quos horruerunt demones, formidaverunt hæretici: *Et abstractum est es loquentium iniqua* (Ibid. 62. 12). Loquitur igitur ego similia iis, quæ David cum luctu dicitur: *Ubi sunt misericordiae tuae antiquæ, Domine* (Psal. 88. 50)? Dicam et ego cum lacrymis: Ubi est beatus ille cæcarius episcopus et doctorum, qui instar luminarium in mundo fulserunt verbo vitæ instructi? Quid autem vetat quominus illos in medium adducam, saltem ex multis paucos? nam vel ipsos commemorare sanctitatem offert animæ. Ubi est Evodius, bonus odor Ecclesiae, atque apostolorum successor et imitator? Ubi Ignatius Dei habitaculum? ubi Dionysius volucris celi? ubi Hippolytus dulcissimus et benignissimus? ubi Basilus magnus, et pene par apostolis? ubi Athanasius ille sanctus, et virtutibus opulentus? ubi Gregorius alter theologus (a), iuvetus Christi miles, ejusque cognominis? ubi Ephrem ille ingenis, afflictorum consolatio, juvenum pædagogus, penitentium ductor, contra hæreticos gladius, Spiritus receptaculum, vas virtutum? Viden quantum sit interterritum, quanta differentia inter beatos sanctosque viros illos, et eos qui nunc in vivis sunt? Novi et alios quoque divinos doctores; sed hi jam satis sint. Illi animam suam, ut diximus, posuerunt pro ovibus: hi vero dimissis ovibus fugerunt: illi potentes et in opere et in sermone; hi potentes opibus et possessionibus equorum et mulorum, agrorum, gregum, coquorum et splendicæ mensæ. Horum illi nocte dieque magnam curam gerunt; rationabilis autem gregis nullam habent rationem: de qua tamen ratio exigetur in magno judicii die. Deinde si quis de libris illos interroget, respondent: Pauper sum, nec possum libris emere. Deinde prodent, non ut pauperes, sed cum splendidis vestibus, p'enis marsupijs, colla

(a) Primus Theologus Græcis est Joannes Apostolus, secundus Theologus est Gregorius Nazianzenus.

πληθύνωσιν ἄνδρες ἀσεβείς, μὴ δὲ πορευθῆτε ἐν ὁδῷ
 αὐτῶν. Ἠεσάτε δὲ ὁ προφήτης, μᾶλλον δὲ ὁ Κύριος
 διὰ τοῦ προφήτου λέγει· Ἰούδς ἐγέννησα, καὶ ὄψωσα,
 αὐτοὶ δὲ με ἠθέτησαν· καὶ πάλιν, Ὅχι ἐστι χεῖρην
 τοῖς ἀσεβεῖσι, λέγει Κύριος.

ε'. Ἀρα ἴσχυται ταῦτα; ἢ παραγάγω εἰς μέτρον καὶ πάντας
 τοὺς προφῆτας; Ἄλλὰ ἀρκεῖ καὶ ταῦτα πρὸς τοὺς
 ἀκούειν θέλοντας. Ὁ γὰρ τοῖς εἰρημονεῖς μὴ προσέχων,
 οὐδὲ τοῖς πλείστοις πεποιθότα. Ἄλλ' ἐτι μικρὸν ἐνδια-
 τρήσωμεν τοὺς τοῦ προφήτου Δαβὶδ ῥήμασι, καὶ ἴδωμεν
 πῶς στήληται καὶ θριαμβεῖται τὸν [78] κεκρυμμένον
 αὐτοῦ δόλον, καὶ λέγει· Ὅχι ἐστὶν ἐν στόματι αὐτῶν
 εὐλογία· ἢ κατὰ αὐτῶν ματαία. καὶ τὴ ἐξῆς· Ὅρα
 εἶ τὴν τοῦ προφήτου οὐσαν, πῶς δημοσιεύει καὶ ἀπο-
 καλύπτει θριαμβῶν τοὺς κεκοιδοῦς, ἵνα μὴ ἡμεῖς
 πληθυνόμεν. Ἀκούσατε οἱ ὀρθόδοξοι, καὶ μὴ αἰρετικοί·
 μὴ συγκαταβαίνετε· ἀκούσατε ποιμένες, καὶ ὄρξαστε,
 καὶ μὴ σιγήσατε, ἀλλὰ κηρύξατε τὸν λόγον· μὴ δότε
 τόπον τῷ διαβόλῳ, μὴ δότε θέσαν τοῖς λύκοις. Μιμη-
 σάσθε τὸν μακάριον ἀπόστολον Πέτρον, πῶς ἐν τῇ Τυμῇ
 τοῦ τριτοκάρτου Σίμωνος βλασφημῶντος, καὶ λέ-
 γοντος ἑαυτὸν εἶναι τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ, οὗτις κἂν
 πρὸς ὄραν ἐσωπῆσεν, ἢ ἀνεβάλλετο, ἀλλ' ἐλέγχετο,
 καὶ ψεύσθη αὐτὸν ἀποδείξας, καὶ λησθητὴν ἀντιθέτων,
 ῥήσας αὐτὴν τῇ ἀπωλείᾳ παρόντων· Ὁμοίως δὲ καὶ
 τὸν τούτου υἱὸν, μᾶλλον δὲ τοῦ διαβόλου, Μοντανίου,
 τὸν μαρτυρὸν καὶ ἀκάθαρτον καὶ ἄθουν, μετὰ τὸν διὸ μοι-
 γαλίθων, σπουδῆ πολλῇ ὁ Ἀπόστολος ἐλέγχετο, καὶ ἀν-
 τίθετον ἀποδείξας, καὶ ψευδοκρίστον καὶ ψευδοπροφήτην,
 ἐπίμωον, καὶ ἐνέφραξε τὸ μαρτυρὸν αὐτοῦ σῶμα ἐν τῷ
 ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ, μὴ μακροθυμήσας, μὴ ἀναβαλλό-
 μενος ἐπὶ τῇ τοῦτου βλασφημίᾳ. Οὕτως οὖν ποιεῖτε καὶ
 ἡμεῖς, ποιμένες, καὶ μὴ συγκοινωνεῖτε τοῖς ἔργοις τοῖς
 ἀκαθάρτοις τοῦ σκότους· μᾶλλον δὲ καὶ ἐλέγχετε, ὡς περ
 καὶ οἱ ἀπόστολοι καὶ ὁ θεοπάτωρ Δαυὶδ περὶ αὐτῶν
 πολλοῦ· λόγους καταθέτω, καὶ πολλοὺς ἄγωνα·
 ἐλέγχων καὶ ἐπιτιμῶν, στήληταιν αὐτοῖς καὶ τῷ τῷ
 ἐντυγχάνων κατ' αὐτῶν, καὶ λέγων· Ἐως πότε ἁμαρ-
 ταιολοῖ, Κύριε, ἕως πότε ἁμαρταίολοι κενυθήσονται, δια-
 σκρόφισον αὐτοὺς ἐν τῇ ἐναντίᾳ σου. Δὸς αἰτίους,
 Κύριε, κατὰ τὰ ἔργα αὐτῶν, ὅτι οὐ συνήκων εἰς τὰ
 ἔργα σου, Κύριε, Κύριε, ἐν τῇ ἰσχύει σου τὴν εἰκόνα
 αὐτῶν ἐξουθενώσων. Καὶ πάλιν παρακαλεῖ ὁ Δαυὶδ
 δεήσας προσάγων τὴν Δεσπότην, ὅπως αὐτὸς εἴ ταυτοῦ
 καταβῆναι ποιητὴ τὸ αἴτημα αὐτοῦ, ὅσον καὶ λέγων· Κύ-
 ριε, κλίνων ὀρθανός, καὶ κατὰθεῖθι· Κύριε, μὴ χρο-
 νίσῃς. Ταχὺ προκαταλυθῆτωσαν ἡμᾶς οἱ οἰκτιρῶν
 σου, Κύριε. Καὶ τὸ οὐρανῶδες θεός, ὁ πάντας ἀν-
 θρώπους θέλων σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπιγινώσκον ἀληθείας
 εἶθεῖν, εἰς ἕγγυς τοῖς πᾶσι τοῖς ἐπιλαλούμενοις αὐτὸν
 ἐν ἀληθείᾳ; Ὁ κηρύσσων οὐδὲ ὑπερβῆι τὴν ἐξῆρον
 τὸν ἄγιον, ἀλλ' Ἐκλίγων ὀρθανός, καὶ κατέθειθι, καὶ
 πάντα ὑποδέχασθε πρὸς σωτηρίαν τοῦ γένους ἡμῶν, καὶ
 πάντα ὑποδέχῃ ποιῶν καὶ διδάσκων. Εἴτα θέλων ἐδίδαξαι,
 ἵνα οἱ μὴλλοις προτίσασθαι τὸν Ἐκκλησίον, οὕτως
 ἐκδικῶσιν τοὺς αἰρετικούς, ἵποῖσιν φραγέλιον ἐκ
 σιγῆς, καὶ ἀειδῶντων πάντας ἐξέβαλεν ἐκ τοῦ ἱεροῦ,
 καὶ ἀπέστατο, καὶ ἐξέβητος, λέγων· Ὁ οὐκός μου, Ἐλὼς
 προσευχῆς ἐστίν· ἡμεῖς δὲ αὐτὸν ἐαυτίσαστε σπι-
 λῶντων ἁμαρτίων. Ἀκούσατε οἱ προσέχοντες τὸν Ἐκ-
 κλησίον. Ἰμὴν γὰρ ὑπέδειξε τὸ καλόν, ἵνα ἐξακολου-
 θήσῃτε τοῖς ἔργοις αὐτοῦ, προσήγοντες πανταχῶθεν
 ἀκριβοῦς, καὶ τοῖς λύκοις ἐκδικῶντες, καὶ τὴν ποιήντων
 φυλάττοντες. Εἴτα ἐκβάλλον ἔξω πάντας, ὀρθανός τοῦ
 δὲ ἐναντίας φρονούντας, τέλος δὲ καὶ τὴν ἐρμήσιον αὐ-
 τῶν καὶ ἀρσινισμὸν προσιόντων, τὴν μέλλουσιν ἐσοθῆναι
 κατὰ γενεὰν καὶ γενεὰν τοῖς δὲ ἐναντίας φρονούσι λέγων
 Ἰδοὺ ἀρσινιστὸς οὐκός ὅμων ἔρημος. Ὅρα πῶς οἱ λόγοι
 ἔργων ἐγένοντο· οἱ γὰρ ἔχθηροι καὶ ἐπίδοτοι τῆς Ἐκ-
 κλησίας, ἦσαν οἱ αἰρετικοί, καθ' ἑκάστην γενεάν τῃ
 ἀπωλείᾳ παρόντων, κατὰ τὸν λόγον τοῦ Κυρίου, ἃν
 εἴρηκον, ὅτι Ἰάσα φερεῖται, ἦν οὐκ ἐγόμενος ὁ Πατήρ
 μου, ἐκρίνωθήσεται· ὁ δὲ γέγονεν. Αὐτὸν γὰρ πρῶτος
 τοῦτο ὑπέδειξε καὶ ὑπέδειξε· μετὰ δὲ τὴν αὐτοῦ εἰς ὀρ-
 θανός· ἀναλύειν οἱ μακάριοι ἀπόστολοι παρεδάξαντο κατ'
 αὐτῶν. Μετὰ δὲ τούτου, τὰ ἐξῆς τούτων διδάγματα καὶ
 οἱ τῆς Ἐκκλησίας, διδασκαλοὶ, καὶ οἱ κατὰ καιροῦς γε-
 νόμενοι ἄγιοι συνόδοι τούτους ἀμετανοήτως ἔχοντας
 ἐκρῆζωντας, τῇ ἀπωλείᾳ παρόντων κατὰ τὸ γεγραμ-

μένον, ὅτι Ἀπολείε πάντας τοὺς λαλοῦντας τὸ
 ψεῦδος. Οὐκὼν πάντες ἐξέλιπον καὶ ἀπώλοντο διὰ τὴν
 ἀνομίαν αὐτῶν. Πῶς γὰρ εἰσιν οἱ ποτε τῆς Ἐκκλησίας
 πολεμήσαντες, βασιλεῖς καὶ δυνάσταί καὶ σοφοί· οὐχὶ
 διεσκορπίσθησαν καὶ ἀπώλοντο, καὶ ἐγένοντο εἰς οὐ-
 δέν;

ς'. Πῶς γὰρ τὸ γαυρίαμα καὶ ἡ θρασύτης τῶν [79]
 Ἰουδαίων; πῶς Σίμων ὁ μάγος ὁ πρῶτος ἐν αἵρεσι, ὁ
 μαθητὴς τοῦ ἀντιχριστοῦ καὶ πρόδρομος; πῶς τὸ κακὸν
 τοῦτου γέννημα, καὶ τῆς τοῦτου μαρίας καὶ ἀσελγείας
 διάδοχος Μοντανός, ὁ τῶν κακῶν ἔφαρχος μετὰ τὸν διὸ
 μοιγαλίθων, καὶ τὰ τοῦτων λέγόμενα μυστήρια, τὰ βα-
 θείας σωπῆς ἄξια, τὰ βδελυκτὰ καὶ ἀκάθαρτα, περὶ ὧν
 καὶ ὁ Ἀπόστολος ἐλεγεν· Τὰ γὰρ κρυφὰ ἰνόμενα εἶπ'
 αὐτῶν, ἀλογῶν ἐστὶ καὶ λέγειν; Πῶς Μαρκίων, πῶς
 Οὐάλης, πῶς Μάνης, πῶς Βασιλιδῆς, πῶς Νέρων, πῶς
 Ἰουλιανός, πῶς Ἀρειῖος, πῶς Νεστωριός, πῶς πάντες οἱ
 ἀνταπισσομένοι τῇ ἀληθείᾳ, περὶ ὧν εἶπά ἡ Ἐκκλησία,
 ὅτι Ἐκλύκωσαν με κίνεες πολλοί; Οὐχὶ πάντες ἀκ-
 ώωντος ἀπεσκορπίσθησαν γὰρ διὰ τὴν βλασφημίαν αὐτῶν,
 καὶ ἐξεδύθησαν ὡς λύκοι. Ἐβρον γὰρ τοῦτος ἀνατυχι-
 στῆς καὶ γενναῖος πολεμιστὴς καὶ ὄντως ποιμένος, τοῖς
 προσημαίνουσιν τότε τὸν Ἐκκλησίον μακαρίους ὄντας.
 Ἄλλὰ πολὺ τὸ διάφορον ἔρω τὸν τότε ποιόμενον παρὰ
 τὸν νῦν. Ἐκείνους πολεμιστὰς, οὗτοι φυγάδες· ἐκείνους
 βιβλίων καλλωπιστὰς καὶ δογματῶν, οὗτοι ἱματίων καὶ
 γελῶν. Οὗτοι οἷς μισθωτοὶ ἀρεῖται τὰ πρόβατα, καὶ
 κεύρουσιν· ἐκείνους τὴν φυγὴν αὐτῶν ἔβηκαν ὕπῃ τῶν
 προβάτων, μηροσόμενοι τὸν ποιμένα τὸν καλόν. Ἡ τῶν
 μακαρίων αὐτῶν ἀνδρῶν, ὧν τὰ ὄνόματα ἐν βιβλίῳ ζωῆς·
 οὐ; ἔβησαν δαιμονεῖ, καὶ ἐτρόμαξαν αἰρετικοί· καὶ
 Ἐβροτὴ στόμα λαλοῦντων δόξα. Θεοφόροι μὲν τοῖτων
 κατὰ παραπίσθησιν τῆς ἀληθείας, δε ἀποδουρόμενοι ἔλεγε·
 Πῶς εἰσι τὰ ἐλέη σου τὰ ἀρχαία, Κύριε; Εἴτω κατῶν
 ἐν δάκρυσιν· Πῶς ἐστὶν ὁ μακάριος χορὸς ἐκείνων τῶν
 ἐπισκόπων καὶ διδασκάλων, οἵτινες ἐλαψάν ὡς φωστῆ-
 ρες ἐν κόσμῳ, λόγον ζωῆς ἐπέγοντες; Τὶ δὲ κωλιεὶ καὶ
 εἰ; μέσον τούτους παραγαγεῖν, κἂν ἐπὶ πολλῶν ἄλλοις;
 καὶ γὰρ τὸ μνημονεῖσθαι αὐτοῦ ἀγαπασμός ἐστι τῆς ψυ-
 χῆς. Πῶς Ἐδδοῖς ἡ εὐδοκία τῆς Ἐκκλησίας, καὶ τὸν
 ἄγιον ἀπόστολον διάδοχος καὶ μιμητῆς; πῶς Ἰγνάτιος
 τὸ θεοῦ οἰκτιρῶν; πῶς ὁ ἀντιστοῖς τὸ πετινὸν τὸ
 οὐρανῶν; πῶς Ἰππόλυτος ὁ γλυκύτατος καὶ ἀνούστατος;
 πῶς Βασίλειος ὁ μέγας, καὶ μικροὶ δεινὸν τὸν ἀπο-
 στόλων ἰσθρόσοι; πῶς Ἀθανάσιος ὁ ἄγιος, καὶ πλεον-
 ἐκτης τῶν ἀρετῶν; πῶς Γρηγόριος ὁ δεύτερος θεολόγος,
 καὶ ἀήτητος στρατιωτῆς τοῦ Χριστοῦ, καὶ ὁ τούτου
 συνώνυμος; πῶς Ἐρραμὸς ὁ πόλις, ἢ παραμύθια τῶν
 ἀθυροῦντων, ἢ παιδαγωγία τῶν νέων, ἢ χειραγωγία τῶν
 μετανοούντων, ἢ κατὰ τὸν αἰρετικῶν βορσάτα, τὸ δο-
 χεῖν τὸ πνεύματος, τὸ σκεῖν τῶν ἀρετῶν; Ὅρξ πό-
 σον τὸ μέσον, καὶ πόση διαφορά ἐκείνων τῶν μακαρίων
 καὶ ἄγιων ἀνδρῶν παρὰ τῶν νῦν; Οὐδὲ καὶ ἄλλους θεο-
 φόρους διδασκάλους, ἀλλὰ ἀρκεῖ πρὸς τὸ πᾶν τῶς.
 Ἐκείνους τὴν φυγὴν αὐτῶν, καθὼς προείρηται, ἔβηκαν
 ὕπῃ τῶν προβάτων· οὗτοι δὲ ἀφέντες τὰ πρόβατα ἔφυ-
 γον· ἐκείνοι δυνάτοί καὶ ἐν λόγῳ καὶ ἐν ἔργῳ· οὗτοι δὲ
 καὶ ἐν γρημίσει καὶ ἐν κτήμασι καὶ ἴππων καὶ ἡμίονων,
 καὶ ἄρσων καὶ ποιμνίων, καὶ μαγείρων καὶ λαμπρῶν
 τραπέζης. Ποῦς ὁ λόγος ἐν αὐτοῖς περὶ τούτων καθ'
 ἑκάστην ἡμέραν καὶ νύκτα· περὶ δὲ τῆς λογικῆς ποι-
 μνῆς λόγος οὐδὲς, περὶ ἧς λόγον ἀπατηθήσαντες ἐν τῇ
 μεγάλῃ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως. Εἴτα ἂν τις ἐρωτήσῃ αὐ-
 τοὺς περὶ βιβλίων, ἀποκρίνοινται λέγοντες· Πτωχοὶ εἰμι,
 καὶ οὐκ ἐσώρω βιβλία κτήσασθαι. Εἴτα προσέρχονται
 οὐχ ὡς πτωχοί, ἀλλ' ἱματῖα φορούντες ἐκτοδῆτα. Βαλάν-
 τια κικητήμενοι ἄδρα, καὶ τραχίλους ὡς παρασίτων ταύ-
 ρων, μαθητῶν πλήθος ἀποφύροντων, μᾶλλον δὲ μαγεί-
 ρων· τὰ μὲν αὐτῶν ἐστὶ καὶ λέγειν, ἐκ τοῦ περισσοῦ
 γὰρ πλοῦτος ἀνευσεκότους ἐκείνησαντο προφῆσαι ἀνδρα-
 πόδων. Ἡ βαθεῖα ἀσύνγνωστος ὡς τῆς κακῆς εὐτορίας! Ὡ
 πικρὰς φησιγραφίας! ὡς τῆς ἀπληροῦτος γαστρῆς! Ἰσπίων
 ἐκείθεν σκάνδαλα, ψευδοισμοί, οὐθεῖα, λουδορισμοί, ἁε-
 ρουβία. Εἴτα ἱγναλοῦμενοι ἀποκρίνοινται· Οὐκ ἀδικῶ
 τίνα, ἔξουσιαν ἔγω τὸν ἔμον χρημάτων. Εἴτα ἂν τις
 ἀθῶν αἰρετικῶν παραρρηθῇ λίαν διαστραμμένως, ὁ
 ἀντιλέγων οὐδὲς, ὁ πικρῶν [80] ὀδακμῶν· πάντας
 πτωχοὶ τότε γίνονται, πάντες σιωπητικοί, πάντες φυγά-
 δεῖ. Ἡ τῆς κακῆς βίης, πάντων τῶν κακῶν τῆς φησι-
 γραφίας.

γυρία! Ἐκ τοῦ πλοῦτος βούλεσθε σωθῆναι; Ἄλλ' Ἐυ-
 ποώτερόν ἐστι κάμειν διὰ τρομαλίδος βασιλίδος
 εἰσελθῆναι ἢ πλουσίον εἰ βασιλεὺς τοῦ Θεοῦ.
 Τρωφόντες, μεθύοντες, καὶ μεταβαρῶμενοι βούλεσθε νικῆναι
 τῆς αἰρέσεως; Ἄλλ' οὐκ ἴμιν, οἱ τρωφόντες καὶ μεταβα-
 ρῶμενοι, ἐν χρυσῷ καὶ ἱματίοις ποικίλοις καλλωπιζόμε-
 νοι· πῶς ἄλλως εἰδέσθε τὴν καλὴν πτωχεύαν τοῦ Χρι-
 στοῦ, τοῦ δι' ἡμᾶς πεπενημένου, τοῦ ἐπιταμιεύοντος τοῖς
 μαθηταῖς αὐτοῦ μὴ ἔχειν γαλῶν ἐν ταῖς ζώναις. Ὅντως
 πλανηθεὶς, μὴ νοουήτε τῆς Γραφᾶς. Οὐκ ἀκούετε τοῦ
 Κυρίου λέγοντος; ὅτι Μακάριοι οἱ πτωχοὶ· καὶ πάλιν,
 Οὐαὶ ὑμῖν τοῖς πλουσίοις· καὶ, Αἴη θρησαυρίζετε ἐπὶ
 τῆς γῆς. Ὁ πλοῦτος ὤμων ἐπιληθὴνθη, καὶ ὁ λόγος ὤμων
 ἐξέλιπε· τὰ ἱματία ὤμων σπένδρωτα γέγοναι· περὶ
 ὧν λόγον δώσατε τῷ ἀρχιποιμένῃ Χριστῷ. Οὐ γὰρ ἀγνοεῖ-
 τε, ὅτι ἕκαστος ἡμῶν περὶ αὐτοῦ λόγον δώσει τῷ Θεῷ·
 ὅμως δὲ καὶ ὑπὲρ ἑαυτῶν καὶ ὑπὲρ τῶν πρῶτων, ἀρ-
 χιερεῖς καὶ ἱερεῖς, καὶ διάκονοι, ἕκαστος καθὼς ἐπι-
 σκόπη. Ἄλλ' ὁρᾶτε, μὴ ἐπιλάβεθε τῶν ταλάντων.
 Προσεχετε ἑαυτοὺς καὶ παντὶ τῷ κοίμῳ· βλέπετε
 μὴ ἀπολείψῃ πρόβλετον ἐκ τῆς ποίμνης. Τοῦτο γὰρ ἔσθε
 γινώσκοντες, ὅτι ἴδον ἐν πρῶτον ἀπολείψῃ γενόμενον
 θεράποντον ἐξ ὑμετέρων ἀμαρτίας, πάντα τὸν βίον ὤμων
 καταλέψεν· τὸ γὰρ αἷμα αὐτοῦ ἐκ τῶν χειρῶν ὤμων
 ἀπαίτησι ὁ Κριτῆς.

Γ. Ἀνανήψαι οὐκ λοιπὸν, κηρύξσατε τὸν λόγον. ἀποβί-
 ψατε πᾶσαν βωτικὴν μέριμναν, βλέπετε ἀκριβῶς πῶς
 κεραισάτε· Βλέπετε τοὺς κύναις. Πάλιν τὸ βλέπετε
 λέγει, καὶ λέγων οὐκ παύομαι. Βλέπετε τοὺς κλέπτας,
 βλέπετε ὅτι πολλοὶ πλάνοι ἐξῆλθον εἰς τὸν κόσμον.
 Ἀγρυπνεῖτε καὶ νήφατε, εἰ τὸ ἐσποτιζόμενόν χάρισμα κα-
 ταπονήθετε, καὶ γρηγορεῖτε, καὶ τὴν ὥραν τῆς φο-
 βερᾶς παρουσίας τοῦ Δεσποτῆ τριεῖς, ὅταν ἔρχηται
 σκῆδραι λόγον μεθ' ὧμων, οἷς ἴσπιστοι τὰ τάλαντα.
 Ταῦτα τοῖνυν κατὰ νοῦνῆγοντες, ὡ ἀγαπητοί, Ποιμενεῖτε
 ἐν ἐμῇ ποιμνίῳ τοῦ Θεοῦ, ὡς λέγει ὁ Ἀπόστολος,
 μὴ ἀναγκαστικῶς, ἀλλ' ἔκουλως, μηδὲ ἀσχηροκερ-
 δῶς, ἀλλὰ πρόθυμῶς, μηδὲ ὡς κατακυριεύοντες τοῦ
 κλήρου, ἀλλὰ τῶναι γεγένηται τοῦ ποιμνίου. Καὶ
 σαφερῶς τοῦ ἀρχιποιμένου κομισθε τὸν ἀμα-
 ράντων τῆς δόξης στέφανον. Πάλιν οὐκ ταῦτ' ἐρῶ
 ἀκούσασι, ἱερεῖς Κυρίου, βυσταλεῖς τῆς γῆς, καὶ πάντες
 λαοὶ, ἀρχόντες καὶ πάντες κηραὶ τῆς νεανισίας καὶ
 παρθένου, προσκύτεροι μετὰ γεωτέρων. Ἐντιστοιθεὶς
 πάντες οἱ κατοικοῦντες τὴν οἰκουμένην, οἱ μικροὶ
 καὶ μεγάλοι, εἴτε ἄραον εἴτε θῆλυ. Ἐὰν τῷ αὐτῷ
 πλουσίος καὶ πένης· προσέτι τῶς· λεγομένης, πα-
 ρακαλῶ· βούλομαι γὰρ ἀποδείξει καὶ πληροφροῖσαι
 ὑμᾶς; ἐκ τῶν ἁγίων Γραφῶν, ὅτι οὐ πάντες οἱ λεγόμενοι
 Χριστιανοὶ, Χριστιανοὶ εἰσιν, ἀλλὰ μόνον τὸ ἔθνος κα-
 λούμενον Χριστιανὸν φρεναπατῶνται ἐπὶ τῇ ψιλῇ προ-
 ηγορίᾳ. Τῷ μὲν λόγῳ Χριστιανὸν πολλοὶ, τῷ δὲ τρόπῳ
 ἄλλοι καὶ ὀπίνοι· τῷ σχήματι ὡς Χριστιανὸν καὶ ὡς
 Χριστῷ μαθητῆν, τῷ δὲ τρόπῳ πρόδοται· τῷ λόγῳ εὐ-
 σεβῆς καὶ εὐσπλαγχνῶς· καὶ ἐν πηγάς· λύχους ἀπόντες καὶ ἀ-
 νελθήμενος· τῇ προσηγορίᾳ Χριστιανῶν, τοῖς δὲ ἔργοις
 ἐθνικῶν, καθὼς προείρη ἐκ προφήτης Δαυὶδ, ὅτι Ἐμίγη-
 σον ἐν τοῖς ἔθνεσι, καὶ ἔμαθον τὰ ἔργα αὐτῶν. Καὶ
 ἄλλως ἐν ἡμῖν ἐπιπλήρωθῆ ἡ προφητεία αὕτη. Ποταποὶ
 Χριστιανῶν Ἰουδαϊκοῖς; καὶ Ἑλληνικοῖς προσέχοντες
 μωσῆς, καὶ γενεαλογίας*, καὶ μαντείας, καὶ ἀστρο-
 λογίας. καὶ φαρμακείας, καὶ ψυλακτηρίας· καὶ παρα-
 τήρησις ἡμερῶν καὶ ἐνιαυτῶν, κληρονομίαις καὶ διενερα,
 καὶ ὀρίων φωνῆς· καὶ ἐν πηγάς· λύχους ἀπόντες καὶ ἀ-
 ποδιώμενοι, καὶ συναντήματα παρατηρούμενοι, καὶ
 ἀπειδωθῶτον ἐσθόντες, καὶ ἐπιπλήρωτον καὶ θηριαλώ-
 των, καὶ ὀρνεοπατάται, καὶ πολλὰ ἔτερα τούτων ὅμοια·
 Πῶς Χριστιανὸν εὐσεβῶς οἱ τοιαῦτα πράσσοντες; ποῦ
 δὲ παρήρησιζ τολμήσαν ταυτοῖς ὀνομαζῆναι Χριστιανούς;
 πῶς δὲ τολμήσι προσελθεῖν τοῖς [81] θεῶσι μυστηρίοις;
 οἱ γέροντες τῶν Ἑλλήνων ὑπερόντες; Πάλιν ἀκούσατε,
 ποταποὶ Χριστιανῶν οἱ τὰ τῶν ἐθνῶν σχήματα ποινύτες,
 ἀφανισμῶν προσώπων, καὶ ἐπιπλήρωσις, ἢ ὀρχήσεις, ἢ
 κρότους χειρῶν, ἢ στολισμῶν γυναικῶν ἐν ἀνδράσι; Τῶς
 τὰ τοιαῦτα πράττονται οὐδὲν βραλοῦ τὸ λέγεσθαι αὐτοῦς
 Χριστιανούς. Ἄσπερ γὰρ ἡ κόρη ἢ παρθένος, ἕως ὅτε

φυλάττει τὴν παρθενίαν αὐτῆς, εὐλόγως καὶ ἄξιως παρ-
 θένος καλεῖται, καὶ ἔστιν· ἔπειτα δὲ ἀπατηθῆ ὑπὸ τινος,
 καὶ φθορᾷ, καὶ τὴν παρθενίαν ἀπολέσθ, οὐκ εἶτι παρθέ-
 νος ἔστιν· οὕτω καὶ ὁ καλούμενος Χριστιανός ἐστὶν τῆς
 συνθήκας παραθῆ, καὶ τὰς ἀπαγγαλίαις καταπαύσθ,
 καὶ τὸν λόγον τοῦ Εὐαγγελίου ἀθετήσθ, καὶ τὰ τῶν ἐθνῶν
 πράττει, οὐδὲν βραλοῦ; τὸ καλεῖσθαι αὐτὸν Χριστιανῶν,
 καθὼς προείρηται. Σύνετε οὐκ ἀπαντες ἀγαπητοί, οἱ
 δι' ὀλίγων ῥημάτων ἀπαντες ἐκείνους ἀπατάλασμα λέ-
 γοντες· ἀποτασσομαι τῷ Σατανᾷ, καὶ πᾶσι τοῖς ἔργοις
 αὐτοῦ. Ἐνώθησον εἰ εἰπας, Πᾶσι τοῖς ἔργοις αὐτοῦ·
 βλέπε τιμὴ συνέθεθ, οὐκ ἀγγέλω, οὐ βασιλεῖ ἐπιπλή,
 οὐκ ἀρχοντι τοῦ αἰῶνος τούτου, ἀλλὰ τῷ Βασιλεῖ τῶν
 βασιλευσάντων καὶ Ἀρχοντι τῶν ἀρχόντων· αὐτῷ συνέ-
 θεθου καὶ ὀμολόγησας, καὶ συνετάξαι ἐπὶ πολλῶν μαρτυ-
 ρῶν· λοιπὸν ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ καὶ σὺ καὶ ὁ λόγος σου.
 Τὸ λοιπὸν προσέχοντες αὐτὸν ἐρχόμενον ἐκ τῶν οὐρανῶν
 ἐπιπερόμενον σὺ τῷ γραμματίσῳ, τὰ ῥήματα καὶ τὸ
 στήματός σου ἐπὶ ἀγγέλω καὶ ἀνθρώπων. Ὅρα, ἀδελφεῖ,
 καὶ φύλαξον τοῦ λοιποῦ ἀπὸ τῶν ἰθικῶν πραγμάτων.
 Ἀκούσατε τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος· Τοῦτο οὐτ' ἔλεγ,
 καὶ μαρτυροῦμαι ἐν Κυρῷ, μηκέτι ὑμᾶς περιαιτιῶ,
 καθὼς καὶ τὰ λοιπὰ ἔθνη περιαιτεῖ ἐν ματαίτητι καὶ ἐν
 τῷ αὐτῷ, ἔσκοτισμένοι ἐπὶ θανάτου. Ἦμεῖς δὲ οὐκ
 οὕτως ἐμαθετε τὸν Χριστὸν. Προσεχετε τοῖς λεγο-
 μένοις ἀγαπητοί, καὶ μὴ συναμαρηνύσθε τὰς ψυχὰς
 πρώτους. Πολλοὶ γὰρ εἰσι τῆ ἀπολείας μαθηταί, καὶ
 εἰτι πληθυνθῶντων Βλέπετε, ὅτι αἱ ἔμαραι ποταπαί
 εἰσι, καὶ ὁ καιρὸς τοῖς ἰδίους ὑψηλῆται; προχερῆται.

ἢ. Καὶ μὴ θαυμάσῃς, ἴδον οἱ ποίμνης· λίαν γίνονται.
 Πρὸς γὰρ ἱπισκόπους καὶ πρεσβυτέρους διαλεγόμενος
 Παῦλος ὁ ἀπόστολος λέγει, δι' Ἐξ ἡμῶν αὐτῶν ἀνι-
 στήσονται ἄνδρες λαλοῦντες διασεραμῆνα. Ἦτοι
 μηδαί; πλάνωτα ὤμας, ἔχον ἐξωθεν σχῆμα ἀγγέλων,
 καὶ ἐσωθεν διαβολικῶν. Διὰ τοῦτο ὁ Ἰησοῦς ἔλεγεν·
 Βλέπετε, μὴ τίς ὤμας πλανήσῃ. Κάγω δὲ πάλιν τὰ ὅμοια
 ἐρῶ· βλέπετε μὴ τίς ὤμας πλανήσῃ, μὴτε ἀπὸ τῶν
 ἐσωθεν, μὴτε ἀπὸ τῶν ἐξωθεν, μὴ ἱπισκόπων, μὴ πρε-
 σβυτέρων, μὴ διάκονων, μὴ ἀναγνώστης, ἢ τίς ἐν τῇ
 λαλίῳ διασεραμῆνα. Οἵτινες ἔρχονται πρὸς ἡμᾶς ἐν
 ἐνέμοισι προδόντων, ἐσωθεν δὲ εἰσι λίαν ἀπατη-
 οῖται; ἔχοντι μέρωσιν εὐσεβείας, τὴν δὲ δύναμιν αὐ-
 τῆς θρηνημένης. Ἦμεῖς δὲ ἀγαπητοί, μὴ πλανηθῆτε, ἀλλ'
 ὡς παρελάβετε τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, ἐν
 αὐτῷ περιπατεῖτε· καὶ ὁ Θεὸς τῆς εἰρήνης ἔσται μεθ'
 ὧμων. Καὶ περὶ μὴν τούτων ἐνταῦθα ἀποδώσω τὸν λό-
 γον· μὴρὰ δὲ διαλεχθῆσιν περὶ σημειῶν τῆς συνταλείας
 καταπαύσθ. Ὅταν δὲ ὀρνομαι λαλεῖν περὶ τῆς συν-
 ταλείας, φησὶ μὴ ἐπύργηται, καὶ ἱστῶσται. Πάντα μὲν
 τὰ τοῦ Κυρίου θαυμαστά, καὶ μεγάλα καὶ φοβερά καὶ ἐν-
 δοξα· τὸ δὲ τέλος τῆς συνταλείας καὶ τὸ τῆς δευτερίας
 αὐτοῦ παρουσίας μυστήριον, ὑπὲρ λόγον καὶ νοῦν καὶ
 ἔννοια, ὑπερβαίνει πᾶσαν διήγησιν, καὶ καταπέσει
 πᾶσαν ἀκοήν. Μέγας δὲ ἄγων καὶ πολὺς πόνος τῶν μα-
 θετῶν, ἀκούειν παρὰ τοῦ διδασκαλοῦ σημεία περὶ τῆς
 συνταλείας. Πᾶ γὰρ πολλὰς ἡκούσατε τοῦ Εὐαγγελίου
 λέγοντος, ὅτι Καθημένη τῷ Ἰησοῦ ἐπὶ τοῦ ἔθους
 τῶν ἑλίων, προσήλωτο αὐτῷ μαθητῆ ἀπερὶ καὶ
 ἰδιῶν λέγοντες· Εἰπέ ἡμῖν, εἰ τὸ σημείον τῆς οὐκ
 παρουσίας, καὶ τῆς συνταλείας τοῦ αἰῶνος. Ὅρα τὸ
 σὸφόν καὶ συνεθὸν τῶν μαθητῶν. Ὅταν μὲν τὰ ἰδιώ-
 λοντο ἐρωτῶν, οὐ πάντες αὐτῷ προσέρχονται, ἀλλὰ καὶ
 ἴδιον, καὶ φωνῶν· Εἰπέ ἡμῖν, ἀέποτα, καὶ τὸ, εἰπέ
 ἡμῖν, ἀγαθὲ· εἰπέ ἡμῖν, καρθινώωτα· εἰπέ ἡμῖν, ὡς
 γινώσκοντες τὰ ἔργα καὶ τὰ βραγία· εἰπέ ἡμῖν, ὡς
 τὰ πάντα πρὶν γενέσθαι αὐτῶν εἰπέ ἡμῖν, ὡς ποιεῖ τὰ
 αἰώνων· εἰπέ ἡμῖν, ὁ Πατὴρ τοῦ [82] μέλλοντος αἰῶνος;
 εἰπέ ἡμῖν, ἢ τὸ σημείον τῆς οὐκ παρουσίας καὶ
 συνταλείας τοῦ αἰῶνος, ὅταν μάλιστα ἔρχοσθαι κρῖ-
 ζόντας καὶ νεκροῖς πάσης τῆς οἰκουμένης· ὅταν κηρῖ-
 γήσῃ πᾶσαν ἀρχὴν καὶ πᾶσαν ἐξουσίαν καὶ δυνάμιν
 ὅταν κηρῖθῃ σὺ πᾶν γόνυ ἰπουραντίων, καὶ ἐπιπλή-
 καὶ καταγόντων· Εἰπέ ἡμῖν, εἰ τὸ σημείον τῆς πα-
 ρουσίας σου, ὅπως καὶ ἡμεῖς διδάσκουμε πάντα τὰ ἔθνη,
 τὴν παράδοσόν σου παρουσίας. Ὁ δὲ Κύριος εἶπεν αὐτοῖς·
 Βλέπετε, μὴ πλανηθῆτε· καὶ λοιπὸν γὰρ ἐλεσσομένηται
 τῷ ἐνέμοισι μῶν, λέγοντες, ὅτι Ἐγὼ εἰμι ὁ Χριστός.
 Βλέπετε, μὴ τίς ὤμας πλανήσῃ· ὅτι ὁ καιρὸς ἐγγύς
 ἐστί. Ὅπερ νῦν ἡμεῖς θαυρούμεν τοῖς ὀρθολογῶς ἡμῶν.

* Genealogias hic puto imperite poni pro genealogiis. Genealogia autem frequenter per γένος, genesim, exprimitur.

habentes taurorum pinguium, caterva stipiti discipulorum, imo potius episcoporum; quodque dictu turpe fuerit, ex opum affluentia subintroductas (a) habent aucillarum nomine. O ingentem turpitudinem! o malam opulentiam! o acerbum avaritiam! o ventrem insatiabilem! hinc deorum scandala, murrurationes, opprobria, convicia, tumultus. Si incensuror, respondet: Neminem ludo, libere pecuniam utor meis. Deinde si quis ex impiis haereticis cum contemptu et perversa loquatur, nemo est qui contradicat, nemo qui repugnet: omnes tunc inopes sunt, omnes taciturni, omnes refrigunt. O insaniam! o malam omnium aulorum radicem avaritiam! Per divitias salutem consequi vultis? Sed *Facilius est camelum per foramen acus intrare, quam divitem in regnum Dei* (Math. 19. 24). Deliciae, ebrietas et superbia vultis haerese superare? Sed vae vobis, qui in deliciis versamini, qui silina sapitis, qui auro et pretiosis vestibus conspicui estis; quomodo aliis exhibebitis pulchram illam Christi pauperatem, qui propter nos inops factus est, qui discipulus jubet pecuniam non habere in zonis (Ibid. 10. 9)? Vere erratis, non intelligentes Scripturas. Non auditis Dominum dicentem: *Beati pauperes* (Ibid. 5. 3); et rursum, *Vae vobis ditibus* (Luc. 6. 24); et, *Nolite thesaurizare super terram* (Math. 6. 19)? Divitiae vestrae creverunt, et sermo vester defecit: vestimenta vestra a verbibus corrosa sunt: quibus de rebus Principi pastorum Christo rationem dabit. Non enim ignoratis quemque nostrum rationem Deo redditurum esse; vos autem et pro vobis et pro vobis, episcopi nempe, sacerdotes et diaconi, singuli pro iis, quae sibi commissae sunt. Sed cavete ne talentorum obliviscamini. *Attendite vobis et universis gregi* (Act. 20. 28): videte ne qua ovis ex grege pereat. Hoc enim scitote, si vel una ovis per negligentiam vestram a feris raptata desit, totam vitam vestram esse subvertendam: Iudex enim sanguinem ejus de manibus vestris requirit.

7. Respicite igitur, praedicate verbum, abjicite omnem saecularem curam, videte accurate quomodo ambulatis: *Videte canes* (Philipp. 3. 2). Rursum dico. Videte, nec finem dicendi faciam. Videte fures, videte multos deceptores in mundum effusos. Vigilate: attendite, quibus Domini gratia concedita est, atque horam tremendum Domini adventus observate, quando veniet positurus rationem vobiscum, quibus talenta commisit. Haec itaque cogitantes, dilecti, *Pascite gregem Dei, qui apud vos est, ut dicit Apostolus; non coacte, sed spontanea; non turpis lauri gratia, sed voluntarie; neque ad dominantes in clerum, sed forma facti gregis. Et cum apparuerit Princeps pastorum, percipietis immarcescibilem gloriam coronam* (1. Petr. 5. 2-4). Haec rursum dicam. Audite, sacerdotes Domini, *Reges terrae, et omnes populi, principes et omnes iudices terrae: juvenis et virgines, senes cum junioribus* (Psal. 148. 11. 12). *Auribus accipite, omnes qui habitatis orbem* (Ibid. 48. 2-3): parvi et magni, sive masculus sive femina, *Simul in unum dices et pauper*: dictis attendite, quae vos vobis ostendere, vosque ex sacris Scripturis certiores facere, non omnes qui Christiani appellantur, esse Christianos; sed solo nomine Christianos nuda appellatione decipi. Numine Christiani multi sunt, moribus pauci: habitus quasi Christiani et Christi discipuli, moribus proditores; verbo pii ac misericordes, moribus impii et inmiscricordes; appellatione Christiani, operibus ethnici, ut praedixit propheta David: *Commixti sunt inter gentes, et didicerunt opera eorum* (Psal. 105. 35). Vere apud nos impleta est haec propheta. Quot Christiani Judaeorum gentiliumque familiaribus incumbunt, genealogis, vaticiniis, auguriis, velleis, phylacteriis. Hinc observationes dierum et annorum, auspicia, somnia, avium voces. In fontibus lucernas appendunt quidam et se abluunt, et

oculos observant, idolis immolata comedunt, et sanguinem suffocaturum, necnon ea, quae ab avibus lacerata sunt, multaque alia his similia. Quomodo Christiani existimant qui talia agunt? qua fiducia se Christianos appellare audebunt? quomodo ausini ad divina mysteria accedere, qui peiores sunt gentilibus? Rursum audite: quot Christiani gentilium modos imitantur, facies suas exterminantes, acclamationes, saltationes, plausus manuum adhibentes, viri muliebrem induentes vestem! Talia agentes nihil juvat Christianos vocari. Quemadmodum enim puella virgo donec servat virginitatem, iure ac merito virgo vocatur, et est; postquam autem ab aliquo decepta et violata est, virginitatem perdidit, non amplius virgo est: sic et qui vocatur Christianus, si pacta sua violaverit, si promissa conculcaverit, evangelii verba despexerit, gentilium opera fecerit, non ultra debet vocari Christianus, ut iam diximus. Intelligite igitur omnes, carissimi, paucis illis verbis non cunctis illis abrenuntians, cum diximus: *Abrenuntio satanae, et omnibus operibus ejus. Cogita quid dixeris: Omnibus operibus ejus: vide cum quo pacta iuraveris: non cum angelo, non cum rege terreno, non cum principe saeculi hujus; sed cum Rege regum, et cum Principe principum. Cum illo pactus es, et spondidisti, et federe junctus es coram multis testibus: iam in manu ejus es et tu et verba tua. Jam reliquum est ut expectes illum venturum de caelis, et afferentem rationem tuarum schedularum et verba oris tui, coram angelis et hominibus recitanda. Vide, frater, et cave deinceps ab operibus gentilium. Audite Apostolum dicentem: *Hoc igitur dico, et testifor in Domino, ut jam non ambulatis, sicut et ceterae gentes ambulavit in vanitate sensus sui, tenebris obscuratum habentes intellectum* (Ephes. 4. 17. 18). *Vos autem non ita didicistis Christum* (Ibid. 20). Dictis attendite, dilecti, et ac commiscemini cum iis, qui talia operantur. Multi sunt enim pernicii discipuli, et adhuc multiplicabuntur. Considerate, dies esse malos, et tempus propriis sibi ministris exhibere.*

8. Nec mireris si pastores lupi efficiuntur. Nam episcopi et presbyteri alloquens Paulus apostolus ait: *Ex vobis ipsa exurgent viri, loquentes perversa* (Act. 20. 30). Itaque nemo vos seducat, exterius habitum angelicum, interius diabolicum habeat. Ideo Jesus dicebat: *Videte, ne quis vos seducat* (Math. 24. 4). Et ego quoque similia dicam: *Videte, ne quis vos seducat, vel ab exterioribus, vel ab interioribus: non episcopus, non presbyter, non diaconus, non lector, non quisquis tandem sit is qui loquitur perversa: Qui veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces* (Ibid. 7. 15): qui habent pietatis speciem, dum pietatis virtutem negant. Vos autem, dilecti, ne seducamini, sed ut accipistis Dominum nostrum Jesum Christum, in ipso ambulate; et Deus pacis erit vobiscum. Et de his quidem omnibus hic sermone claudam; paucis vero additis de consummatione, dicendi finem faciam. In exordio autem sermonis de consummatione horror quidam me invadit, et obstipescit. Omnia quidem Domini miracula magna sunt, et terribilia et gloriosa: finis autem consummationis, et secundi illius adventus mysterium, omnem sermonem, mentem et intelligentiam superat, et auditum omnem terrore percellit. Magnum certe discipulorum certamen fuit, cum a Doctore suo audierunt signa in consummatione futura. Ut enim saepe audistis ex Evangelio, *Sedente Jezu in monte Olivarum, accesserunt ad eum discipuli ejus secreto, dicentes: Dic nobis, quod signum advenus tui, et consummationis saeculi* (Math. 24. 3). Perpende sapientiam prudentiamque discipulorum. Cum de re magna quadam interrogare volebant, non omnes simul illum adibat, sed seorsim, dicebantque: *Dic nobis, Domine; dic nobis, benigne; dic, cordium cognitor; dic nobis, qui nostri novissima et vetera; dic nobis, qui nosti omnia antequam fiant; dic nobis, Opifex saeculorum; dic nobis, pater futuri saeculi; dic nobis, Quod signum*

(a) Vide Tomo primo hujus editionis, Sermonem de Subintroductis.

adventus tui, et consummationis sæculi, quando venturus es iudicare vivos et mortuos totius orbis : quando destrues omnem principatum, omnem potestatem et virtutem : quando fietetur tibi omne genu cælesium, terrestrium et inferorum : *Dic nobis quod signum adventus tui ; et nos doceamus omnes gentes stupendum adventum tuum.* Dicit illis Dominus : *Videte, ne seducamini : nulli enim venient in nomine meo dicentes, Ego sum Christus. Videte ne quis vos seducat, quia tempus prope est (Luc. 21. 8. et Matth. 24. 4).* Quæ nunc nostris oculis videntur, tunc dixit prope esse ; nunc vero tempus adest, omnesque illa videntur. Videntur, quanta sit Domini cura, ut nobis falsos doctores et hæreticos detegat, nobisque ostendat dolum in ipsis absconditum ? Ideo ante signa post discipulorum interrogationem, illos præmisit ut lupos gregem invadentes, et Antichristi præcursores deinde ca, quæ sequutura sunt, prædicit, bella et seditiones gentis contra gentem et regni adversus regnum. Quæ nunc videntur, non intelligimus : videntes bella in diversis locis, famem, terricula, signa de cælo, et cætera quæ dixit quamplurima videntes, non animadvertimus. *Tunc, inquit, scandalizabuntur multi, et in vicam tradent (Ibid. v. 10).* Et ubi jam non est proditio ? nonne omnes fere contra alios insurgunt, et se mutuo oderunt ? Hoc quoque impletum est, ut videntur. Nonne omnes esse mutuo impugnant ? gens contra gentem insurgit, regnum adversus regnum, principes contra principes, episcopi contra episcopos, presbyteri contra presbyteros, diaconi contra diaconos, lectores contra lectores, laici contra laicos ? Nam *Quoniam abundant in iniquitas, refrigerat caritas multorum (Ibid. v. 12).* Ideo prædixit Dominus : *Scrutamini Scripturas (Joan. 5. 39) ; et, Ne seducamini (Luc. 21. 8).* Aliud rursus signum præmisit dicens : *Prædicabitur hoc evangelium in universo mundo in testimonium omnibus gentibus (Matth. 24. 14).* Et tunc expectet finem : expecta, te visurum esse abominationem desolationis, filium perditionis, propter quem fiet tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi. Rursusque dixit : *Surgent pseudochristi et pseudoprophetae, et dabunt signa et prodigia, ita ut in errore inducant, et fieri possit, etiam electos (Ibid. v. 24).* Vide quomodo sæpe memoret pseudoprophetas, falsos doctores, et falsos apostolos Antichristi filii perditionis ; qui per inmundos spiritus impulsus, et ab illis producti, præcursores sunt Antichristi et adversarii ; et per propria dogmata seducunt, et præparant populum peculiarem ad suscipiendum filium perditionis.

9. Idecirco, fratres, divina Scriptura sæpe clamat, multos seductores exivisse in mundum. Ideo Dominus sic intulit : *Ecce prædixi vobis.* Perpendamus oportet singularum dictionum sonum. *Ecce prædixi vobis (Ibid. v. 25) ;* id est, Jam obtentum non habetis. *Ecce prædixi vobis : si quempiam ex vobis seducant, non erit ille venia dignus. Ecce prædixi vobis : nulli asperit excusatio legitima. Ecce prædixi vobis omnia : Videte, ne seducamini.* Videte, ne pro me vero Christo, filium Antichristum recipiat. *Nulli enim venient in nomine meo, dicentes, Ego sum Christus, et multos seducunt (Matth. 24. 5) ; et, Tempus prope est (Ibid. 26. 18).* Ne ergo post illos estis. Videte quanta his de rebus in sacris Scripturis dicantur. Ideo sæpe vos admonui circa impios hæreticos, et nunc rogo, nulla in re cum illis consentiat vel conveniat, non in cibo et potu, non in amicitia vel affectu, non in agere et in pace. Nam qui in his deceptus cum illis consentit, alienum se constituit ab Ecclesia Catholica. Verus autem et sincerus Dei discipulus cum fiducia clamat : *Si quis vos evangelizaverit præter id quod accepistis, anathema sit (Gal. 1. 9) ;* et cum Davide psallit : *Domine, nonne eos, qui oderant te, oderam, et super inimicos tuos tabernabam ? perferente odio odarum illos (Psal. 138. 20. 21).* Exhorrescite et contremiscite, qui agapas cum illis facitis, et respicite, ne in eorum impietibus perieritis. Illic quoque apposite repetitur illud : *Ecce præ-*

dixi vobis. Sed ad rem propositam redeamus, ut de consummatione sermonem compleamus. Et ut compendio dicam, prædicta signa completa sunt : jam quisque debet paratus et expeditus esse, nec plura, quam scripta sint, curiosius exquirere. Multi igitur nec firmi fuerunt, qui divinas Scripturas contorsere : cave tu, ne credas illis. Multa malitia, multa nequitia effusa est super terram, multa offendicula : la vero cave, ne seducaris ; ne declines ad dexteram vel ad sinistram, sed in via regia incede. Multos habes fideles, carissime ; si non in terra, saltem in cælo, quibuscumque festines velim ut semper vivas. Habes illic celebritates angelorum, patriarchas, prophetas, apostolos, evangelistas ; habes martyres, sanctos confessores, et eos qui in monastica vita floruerunt, multitudinem magnam quorum nomina sunt in libro vite. Hos desidera, hos imitare, ab his non receda : horum memoriam in corde tuo habes nocte dieque : eorum libros semper præ manibus habes legasque, ut multam invenias utilitatem. Esto negotiator verbi iustitiae, ut possis contradicentes confutare, fabulatores corripere, hæreticos os obstruere, lapsos movere et convertere. Scrutare divinas Scripturas, ut cum videris seditionem et perturbationem, non barbaris, sed ad divinam Scripturam confugas. Cere autem, ne mollior evadas, neque vacilles in mole tua. Cum multis videris imprudentes, ne obstupescas : oportet enim hæc fieri. Cum multos videris pseudoprophetas, recordare Domini dicens : *Surgens pseudochristi et pseudoprophetae (Matth. 24. 24).* Cum deceptores videris, recordare propheta dicens : *Va illi, qui scribunt nequitiam (Isai. 10. 4).* Cum videris pios, fideles et sapientes despici ; sclerotatos aures, arrogantes, proditores celebrari ; recordare Apostoli dicens : *Mali homines et incantiores proficunt in pejus, in errorem mittentes et errantes (2. Tim. 3. 45).* Cum videris sacram Scripturam in execrationem haberi ab iis, qui videntur esse Christiani, et eos, qui loquuntur verbum Dei odio haberi, recordare Domini dicens : *Si mundus vos odit, scitote quia me prius odit vobis odio habuit. Si me persequuti sunt, et vos persequentur (Joan. 15. 18. 20).* Cum videris populi simul accurrentes ad fabulatores, et quedam scriptus custodientes, ad genealogias, vaticinationes, doctrinas dæmonum, et interrogationes spirituum immundorum, ne turbetis, ne concidas. Et si quosdam videris ex iis, qui videntur esse pastores, talia facientes, ne animum despondeas, sed lacrymans recordare Apostoli dicens : *In novissimis diebus discedet quidam a fide attendentes spiritibus erroris, et doctrinis dæmoniorum immundorum (1. Tim. 4. 1).* Rursusque dixit : *Erit tempus, cum sanam doctrinam non sustinebunt, sed secundum propria desideria concavebunt ubi magistros, prurientes auribus : et a veritate quidem auditum avertent, ad fabulas autem convertentur (2. Tim. 4. 3. 4).*

10. Cum videris lauta prandia, cænas, delicias, fraudem, tumultum, inconditas voces, recordare Domini dicens : *Va vobis, qui intumescitis, quia esuritis : va vobis, qui videtis nunc, quia tugebitis (Luc. 6. 25).* Cum videris choreas agentes, ludentes, et dæmonum cantica recitantes, ingenicæ, et cum lacrymans recordare Davidis dicens : *Nescierunt neque intellexerunt, in tenebris ambulavit (Psal. 81. 5) ;* et Isaiæ propheta sic loquens : *Væ qui surgunt mane, et scieram sequuntur : qui expectant vespem, cum citharis, et psalteris, et tympanis, et fistulis, bibentes vinum ; opera autem Dei non vident, et opera manuum ejus non considerant (Isai. 5. 11. 12).* In summa quando scandalum quolibet videris, memento Domini dicens : *Væ mundo a scandalis ; impossibile autem est ut non veniant scandala ; vos autem illi, per quem scandala veniunt (Matth. 18. 7. Luc. 17. 1).* Sed quid adhuc dicunt homines gravi corde, qui querunt mendacium ? Non est malum, inquit, au-

¹ Alias legitur, *ardens*, pro, *negotiator*.

τοτε ειπεν, "Οτι καιρος ἄγγυς ἐστι· νῦν ἔστηκε, καὶ πάντες θεωροῦμεν. Ὁρᾷ, πόση σπουδὴ τοῦ Δεσπότου περὶ ψευδοδιδασκάλων καὶ αἰρετικῶν τοῦ ἀπογοῦνται, καὶ δεῖται ἡμῖν τὸν κεκρυμμένον ἐν αὐτοῖς δόλον; Διὰ καὶ πρὸ τῶν σημείων ἐν τῇ ἐρωτήσει τῶν μαθητῶν, τοῦτους προήγαγεν ὡς λύκους τῆς ποιμνῆς καὶ τοῦ Ἀντιχριστοῦ ἀποστόμου· εἶτα προεῖπε τὰ ἀκόλουθα, πολεῖμους καὶ ἀκαταστασίαι, ἔθνος ἐπὶ ἔθνος, καὶ βασιλείαν ἐπὶ βασιλείαν· ἄπειρ ὄρωντες νῦν, οὐ συνίμεν. Πλεόντες κατὰ τόπους πολεμοῦσι, καὶ λιμοῦσι, καὶ φθόβηρα, καὶ σημεῖα ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τὰ τέλη ἀπειρ εἰσέρχονται, καὶ πλεῖστα ὄρωντες, οὐ συνίμεν. *Τότε, φησὶ, σκανδαλισθήσονται πολλοὶ, καὶ ἀλλήλους παραδώσουσι.* Καὶ τὸν νῦν οὐκ ἔστι προδοσία; οὐχὶ πάντες ᾤοντο κατ' ἀλλήλων γεγόνασαι, καὶ μισοῦν ἀλλήλους; Καὶ τοῦτο πεπληρωται, καθὼς ὄρωμεν. Οὐχὶ πάντες κατ' ἀλλήλων γεγόνασαι, ἔθνος ἐπὶ ἔθνος, βασιλεία ἐπὶ βασιλείαν, ἄρχοντες κατὰ τῶν ὄρων. Ἐπίσκοποι κατὰ ἐπίσκοπους, πρεσβύτεροι κατὰ πρεσβύτερον, καὶ διάκονοι κατὰ διακόνων, ἀγωνιστὰς κατ' ἀλλήλων, λαοὶ κατὰ λαοῦς; Διὰ γὰρ τοῦ πληθυνθῆαι τὴν ἀνομίαν, ψυχρῶσαι ἢ ἀπάλη τῶν πολλῶν. Διὰ τοῦτο προεῖπεν ὁ Δεσπότης· Ἐρευνητὴς εἶς Γραφᾶς, καὶ. Ὅθ μὴ κληροθήσῃς. Ἐπειροὶ δὲ πάλιν σημειῶν προβλεπῶν λέγει· Καὶ κηρυχθήσεται τοῦτο ὅτι Ἐθαγγέλιον ἐν δόλῳ τῆς οἰκουμένης εἰς μαγιστρῶν καὶ τοῖς ἔθνεσι. Καὶ τότε προσδοκῶ τὸ τέλος, προσδοκᾷ ἰδὲν βδελύγμα τῆ· ἱερμῶσαι, τὸν νῦν τῆς ἀπωλείας, δὲ ἂν γενήσεται θλίψις πολλὴ καὶ μεγάλη, οἷα οὐ γέγονεν ἀπ' ἀρχῆς τοῦ κόσμου. Καὶ πάλιν λέγει·

Ἐγερθήσονται ψευδοχριστοὶ καὶ ψευδοπροφῆται, καὶ ὁσούσι σημεῖα καὶ τέρατα, ὥστε, εἰ θνητῶν, κληθήσονται καὶ τοὺς ἐκλεκτούς. Ὅρα δὲ, πῶς ἄνω καὶ κάτω τοῦ ψευδοπροφήτου καὶ ψευδοδιδασκάλου καὶ ψευδοπροφήτου τοῦ Ἀντιχριστοῦ νῦν τῆς ἀπωλείας, οἰτινὲς διὰ τῶν ἀκαθάρτων πνευμάτων προχειρίζομενοι, καὶ ὅπ' αὐτῶν ἐνεργουμένοι, πρόβλημα γίνονται τοῦ Ἀντιχριστοῦ καὶ ἀντικειμένου· καὶ διὰ τῶν ἰδίων δογμάτων ἀπάθησαι, καὶ ἐνομιμάσαι λαὸν ἐπιτήθειον πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ νῦν τῆς ἀπωλείας.

¶ Διὰ τοῦτο ἦ βασι Γραφῆ, ἀδελφοί, ἄνω καὶ κάτω κράτει τοῖς πολλοῖς πλάσιον ἐξήλθον ἐν τῶν κόσμῳ. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Δεσπότης ἐπιγάγει τὸν Ἰδοῦ προεῖρηκα ὄμνιν. Νοεῖν δὲ ἡμᾶς χρὴ τὸν νῦν ἐκαστῆς λέγειν. Ἰδοῦ προεῖρηκα ὄμνιν· τοῦτέστιν, ἀπάρτι πρόφασι οὐκ ἔχετε. Ἰδοῦ προεῖρηκα ὄμνιν· ἰάν πλανήσῃσι τινα εἰς ὅμιον, ἀπύκνωτος ἔσται. Ἰδοῦ προεῖρηκα ὄμνιν· ἔλλογον ἀπορίων οὐδαίς ἔχει. Ἰδοῦ προεῖρηκα ὄμνιν πάντα· Βλέπετε, μὴ κληροθήσῃς. Ὅρατε, μὴ ἴδιον φουδύριον ποτὶ δέξησθε ἀντὶ ἐμοῦ τοῦ ἀληθοῦ. *Πολλοὶ γὰρ ἐλεύσονται ἐν τῷ ὄνόματι μου, λέγοντες· ὅτι Ἐγὼ εἰμι ὁ Χριστός, καὶ πολλοὺς κληροθήσουσι καὶ.* Ὁ καιρὸς ἔγγυς ἐστὶ. Μὴ οὖν παρευθῆτε ὅπως αὐτῶν. Ὅρατε, πόσος ὁ λόγος; ἐν ἁγίαις Γραφαῖς περὶ τῶν τοιούτων. Διὰ τοῦτο πολλὰς ὁμᾶς ὑπέμνησα περὶ τῶν ἀδελφῶν αἰρετικῶν, καὶ τῶν παρακαλῶ, τοῦ μὴ συγκαταθῆναι αὐτοῖς ἐν τῆν πράγματι, μὴ ἐν βρωμίῳ, ἢ ἐν νόμοισιν, ἢ φιλῆ ἢ σέβει, ἢ ἀγάπῃ τὴν εἰρήνην. Ὁ γὰρ ἐν τοῖσις ἀπαιτωμένοι, καὶ συγκαταθῆναι αὐτοῖς, ἀλλότριον ἑαυτῶν καθίστασι τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας. Ὁ δὲ ἀληθινὸς καὶ ἄδολος; μαθητῆς τοῦ Θεοῦ μετὰ παρθένια κράζει· *Εἰ τις βούλει εὐαγγελισθεῖσθε παρ' ὁ παρελθόντες, ἀνάδημα ὄστω· καὶ τὰ τοῦ θαυτοῦ φάλλει.* Κύριε, οὐχὶ [δὲ] τοῦ μισοῦντες ἐς ἐμὸν οὖν, καὶ ἐπὶ τοῖς ψευδοῦσι οὐς ἐθεγκρίζω; τέλειον μῶσος ἐμῶν οὖν αὐτοῦσι. Φοβίστε καὶ τρομάξατε οἱ τὰ; ἀγάπα μὴ αὐτῶν ποιοῦντες, καὶ διορθώσασι, ἵνα μὴ ἀπώλησι ταῖς ἀσθεῖαις αὐτῶν. Ἀρμῶσι δὲ καὶ ἐνταυθα τοῦ Ἰδοῦ προεῖρηκα ὄμνιν. Ἄλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον ἐπανέλωμεν, τὰ περὶ τῆς συντελείας ἀναπαύοντες. Καὶ ἵνα συντελεῖσθαι εἴπω· τὰ προειρημένα σημεῖα ἐπιληρόδησαι· λοιπὸν χρὴ ἱετομῶν εἶναι καὶ παραιομασμένον, καὶ μὴ πολυπραγμονεῖν πλείον τῶν γεγραμμένων. Πολλοὶ ἀμαθείς καὶ ἀστρίκτοι γεγῶσιν οἱ σφραβδύοντες τὰς θείαις Γραφᾶς· ὅρα δὲ σὺ, μὴ πιστεύσῃς αὐτοῖς. Πολλὴ κακία, πολλὴ πονηρία ἐκλήθηται ἐπὶ τῆς γῆς, πολλὰ σκάνδαλα· Εἰπάει δὲ σὺ, μὴ ἀπατήσῃ· μὴ ἐκλήθης εἰς τὰ δεῖξαι, μὴ εἰς τὰ ἀρτεράει, ἀλλ' ὅρα βασιλικὴ βδοκίε. Ἐχεις πολλὰς πίστας, ἀγαπᾷ, εἰ καὶ μὴ ἐπὶ τῆς, ἀλλ' ἐν οὐρανῷ, μεθ' ὧν πάντως συνειπὼν σπεύσων. Ἐχεις ἐκεῖ κατ' ἑαυτοῦ ἀγγέλιον, ἔχεις πατρὸς ἄρχας, προφήτας, ἀπο-

στόλους, εὐαγγελιστάς· ἔχεις μάρτυρας, ὁσίους ὁμολογητάς; καὶ τοὺς ἐν μοναχικῷ βίῳ διατρέφοντας, πληθῶς; πολλοὺς, ὧν τὰ ὄνόματα ἐν βιβλίῳ ζωῆς. Τοῦτους ποθήσων, τοῦτους μνησῆται, τοῦτων μὴ χωρίσῃς, τοῦτων τῆν μνήμην ἐν τῇ καρδίᾳ σου ἔχε νικητὴς καὶ ἡμίρας, πάντοτε ἐν ταῖς χερσὶ σου τὰς τούτων βίβλους κατέχων ἀναγινώσκων, ὅπως εὖρρη πολλῶν ὠφέλιαν. Γίνου ἱετομῶς· λόγος δικαιοσύνης, ἵνα δύνῃ τοὺς ἀνείληγοντας ἐλέγχειν, καὶ τοὺς μυθολογοῦς ἐπιτιμᾶν, καὶ τοὺς αἰρετικούς ἐπιτομήσῃ, καὶ τοὺς παραπίπτοντας νοθεύειν καὶ ἐπιστρέφειν. Ἐρωτᾷ τὰς θείαις Γραφᾶς, ἵνα ἐταν ἴδῃ; ἀκαταστασίαν καὶ σύγχυτον, μὴ καταπέσῃ, ἀλλ' ἐπὶ τῆν θέαν Γραφῆν καταστήσῃ. Ὅρα δὲ, μὴ χανυνοθήσῃ, μὴ εἰς σαλευθῆσθαι ἀπὸ τοῦ νόου σου. Ὅταν ἴδῃ πολλοὺς ἀνευνοῦντας, μὴ ἐμῶν· δὲ ταῦτα γενήσεται. Ὅταν ἴδῃ πολλοὺς ψευδοπροφήτας, ὑπομνήσῃται τοῦ Δεσπότου λέγοντος, ὅτι Ἐγερθήσονται ψευδοχριστοὶ καὶ ψευδοπροφῆται. Ὅταν πλανώσῃς, ὑπομνήσῃται τοῦ προφήτου λέγοντος· *Οὐαὶ τοῖς γράφουσι κοτηρίαι.* Ὅταν ἴδῃ τοὺς ἐυλαβεῖς καὶ πιστοὺς καὶ σοφούς, ἐξουθενουμένους, τοὺς δὲ ἐνοχλοῦς καὶ ἀπειθῶντας καὶ προδοτὰς καὶ πόρους προχειρίζομένους, ὑπομνήσῃται τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος, ὅτι Πονηροὶ ἄνθρωποι καὶ γόητες προκρίνοσιν ἐπὶ τὸ χεῖρον, κληροθήσουσι καὶ κληνώμενοι. Ὅταν ἴδῃ τῆν ἁγίαν Γραφῆν βδελύθεισαν ὑπὸ τῶν εἶναι δοκούντων Χριστιανῶν, καὶ τοῖς λαλοῦντας τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ μισθῆντας, ὑπομνήσῃται τοῦ Κυρίου εἰπόντος· *Εἰ ὁ κόσμος θύας μοῖαί, γινώσκειτε, ὅτι ἐμὲ ᾤοντο ἡμῶν μισθῆσαι. Εἰ ἐμὲ δόξαν, καὶ θύας δώσαντες.* Ὅταν ἴδῃ λαοὺς ἐπισυνερχόντας πρὸς τοὺς μυθολογοῦς καὶ ψευδοπροφῆτας, καὶ γενεολογίας, καὶ μαντείας, καὶ διδασκαλίας δαιμονίων, καὶ ἐπερωτήσας πνευματῶν ἀκαθάρτων, μὴ δορυθῆσθαι, μὴ καταπέσῃ. Κἄν ἐκ τῶν δοκούντων εἶναι ποιμῶν ἰάν ἴδῃ ταῦτα πράσσοντας, μὴ ἀπογινῶσθαι, ἀλλὰ διακρίσας ὑπομνήσῃται τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος, ὅτι Ἐν ὑστερίοις καιροῖς ἀποστήσονται τινες ἐπὶ πίστει, κροσῆσονται πνεύματι κληνών, καὶ διδασκαλίαις δαιμονίων ἀκαθάρτων. Καὶ πάλιν λέγει· Ἐσται καιρὸς, ὅτε τῆς θνητοσύνης διδασκαλίαις οὐκ ἀνέσονται, ἀλλὰ κατὰ τὰς ἰδίας ἐπιθυμίας ἐκσωφῶντες ἑαυτοῖς διδασκαλίαις, κληνώμενοι τῆν ἀκοήν· καὶ ἀπὸ μέρ τῆς ἀληθείας τῆν ἀκοήν ἀποστρέψουσιν, ἐπὶ δὲ τοὺς μύθους ἐκτραπήσονται.

Ἦ. Ὅταν ἴδῃ ἄριστα πολυτελή, καὶ δεῖται, καὶ τρυφήν, καὶ ἀπάτην, καὶ ὀρθῶν, καὶ ἀτάκτους φωνὰς, ὑπομνήσῃται τοῦ Κυρίου λέγοντος· *Οὐαὶ ὁ ἐμπελαλήμενος, ὅτε κειρῶσται· οὐαὶ ὁ γελῶντες τῶν, ὅτε πενήθησται.* Ὅταν ἴδῃ χορευόντας, καὶ παίζοντας, καὶ τὰ ἔσματον τῶν δαιμονίων καταλέγοντας, στίναςον, καὶ διακρίσας ὑπομνήσῃται τοῦ θαυτοῦ λέγοντος· *Οὐκ ἔγνωσαν οὐδὲ στυγῆσαι, ἐν σκότει διασκορροῦνται· καὶ τοῦ προφήτου Ἰσαίου λέγοντος· Οὐαὶ ὁ ἐγειρόμενος τὰ πρωῖ, καὶ τὸ σίκερα διώκοντας, ὁ μόνοντες ὄμῃ, μετὰ κίθαρων, καὶ ψαλτηρίων, καὶ τυμπάνων, καὶ αὐλῶν, τὸν οἶνον πίνοντας· τὰ δὲ ἔργα τοῦ Θεοῦ οὐ βίβουσι, καὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτοῦ οὐ κατανοοῦσι. Καὶ ἀπῆλθον σκάνδαλον θεωρῶν γίνόμενος, [8] ὑπομνήσῃται τοῦ Δεσπότου λέγοντος· *Οὐαὶ τῷ κόσμῳ ἀπὸ τῶν σκανδάλων· ἀνέσταντο δὲ ἐστὶ μὴ ἐλλοθῆναι τὸ σκάνδαλον· οὐαὶ δὲ δι' ὃ ἔρχεται.* Ἄλλὰ τὴ φασιν οἱ βαρκαρίτοι, ὅτι ἤρτωνται τὸ φεῦδος; οὐκ ἔστι κακὸν, λέγοντες, τὸ μετατρέψασθαι· τί γὰρ βλάπτει κίθαρα καὶ τὰ λοιπὰ ὄργανα; Ὁ ἐσπῆσας ἀνοίας· ὡ τῆς πονηρίας ἐπινοίας τοῦ διαβόλου. Γενεῖα πονηρὰ καὶ μοιχαλῆ, ταῦτα Κυρίῳ ἀνταπέδοσι; Ὁ ἄρχαντος ἀεσπότης πανταχοῦ ἵνεταλτο, μὴτε ὄμῃς μετατρέψασθαι Χριστιανῶν, καὶ οὐ λέγει, τί βλάπτει ταῦτα; Ὅαὶ ὁ λέγοντος ὁ μικρὸν γλυκῶν· οὐαὶ ὁ ἐπιθέτων τὸ σκότος φως. Εἰπάστω δὲ ἡμῶν ὁ ἀπειθεῖται, ἐκ ποίας ἰερᾶς Γραφῆς παραστήσας δύναται, ὅτι χρὴ τὸν Χριστιανὸν ποιεῖν ταῦτα τὰ ἔσματον; ποτα βίβλος τῶν ἁγίων, ποτα εὐαγγέλια ἐβίβασεν οὕτως ἀρχημονεῖν τοὺς Χριστιανούς; Ἰδοῦ ἡ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία ἀπὸ ἀνατόλων ἕως μέγρε δυσμῶν, καὶ ἀπὸ παρῆται τῆς οἰκουμένης κράζει, καὶ δεδάξει, καὶ παρανεῖ, διὰ τε νόμου, καὶ προφητῶν, καὶ ἀποστόλων, καὶ αὐτοῦ τοῦ Δεσπότου, καὶ οὐδαμῶς*

* Alit ἱετομῶς

τας εδραν, δεσ επιπαράτη Χριστιανός ποιῶν ταῦτα τὰ σήματα. Πόσα βασιλεία καὶ δυνάμεις, καὶ σοφία, καὶ δύναμις, καὶ ἔνδοξος, καὶ νομοί, καὶ δούλοι καὶ ἐκείθερα, καὶ πωλοὶ καὶ πλούσιοι, καὶ πρεσβύτεοι καὶ νέοι; τίς ἐν τοῦτων πάντων δύναται ἀποδείξει τὴν παρατήρησιν περὶ τούτων, δεσ επιπαράτη δ Χριστιανός καθαρίσειν, ἢ ὀρθώσει, ἢ ἄλλο τι τοῦτων ποιῶν, ὃν προεβήκαμεν; ὁμοίως δύναται παρατήρησι. Μηδὲς πλανᾶται ὑμᾶς οὐκ ἔστι ταῦτα Χριστιανόν· ταῦτα ἀλλοτρία εἰσι τῆς; καθολικῆς Ἐκκλησίας· ταῦτα πάντα τὰ ἔθνη τοῦ κόσμου ποιοῦσι. Μηδὲς, ἀδελφοί μου, πλανᾶται ὑμᾶς· ἴσως ἐν τούτοις ἀνάσταθς, τῆς γάρτοις ἐξέσταται· Χριστός οὐδὲν ὑμᾶς ὀφείλει. Ἐπακλήθωμεν δὲ πάλιν ἐπὶ τῆν πρώτην καὶ καλὴν ὁμολογίαν, εἰς τὴν ἐκλήθημεν, ἐν ὅπῳ πολλῶν μαρτυρῶν, ἐπὶ ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων καὶ τοῦ κόσμου τῶν ὧων· αὐτὸς γὰρ τὸ γραμματεῖον τῆς ὁμολογίας ἡμῶν κατέχει ἐν οὐρανῷ, ἀποδοῦναι ἕκαστῳ καθὼς ἐπαρᾶς καὶ ἐφύλαξε τὴν ὁμολογίαν. Ἐκαστὸς γὰρ ἡμῶν γραμματεῖα εἶλε, καὶ αὶ συνθήκαι, καὶ ἡ τοῦ διαβόλου ἀποπαγή καὶ πρὸς Χριστὸν συνταγή, καὶ τὰ ἔργα ἡμῶν καὶ αὶ πράξεις, καὶ οὖ λόγῳ, καὶ τὰ ἐνθυμήματα, καὶ οὖ μετανοήσι, καὶ τὰ γέλοια· καὶ πάντα τῶν γραμμάτων ἔχον ἔργατα δ Χριστός. Λοιπὸν τίς βούλει; ψεύσθηται αὐτῷ; Ἄλλ' οὐκ ἔστι δυνατόν· ἐν γὰρ χειρὶ αὐτοῦ καὶ οὖ καὶ οὖ λόγῳ σου. Ἄλλα βούλει κρύπτουσαι; Ἄλλ' οὐκ ἔστι δυνατόν, ἵνα ἐπὶ ἐν χειρὶ αὐτοῦ τὰ πέρατα τῆς γῆς, καὶ οὐκ ἔστι κτεῖσι ἀσπίδις ἔσθαιον αὐτοῦ· πάντα δὲ γυνὰ καὶ τετραχάλωμένα τοῖς ἐσθαιλοῖς αὐτοῦ, καὶ οὖ κρυβήσιν ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ. Ἐν εἰς τῶν οὐρανῶν ἀνάβηθς, αὐτὸς ἐκεῖ ἔστι· ἐν καταβήθς ἐπὶ τῶν ὕδωρον, ἐκεῖ πάρεστι. Γέγραπται γὰρ, ἐπὶ Πᾶντα, δεσ ἐθέλησεν ὁ Κύριος ἀποκρίσθαι ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ γῆ, ἐν τῇσι βασιλείαις, καὶ ἐν αἰσῶσι τοῖς ἀδούσοις. Τί οὖν ποιήσωμεν, ἀδελφοί; Στανὰ ἡμῖν πανταγῶθεν· Ἀὐτὸς γὰρ γινώσκων τὰ κρύβητα τῆς καρδίας καὶ νεφροῦ. Φυγεῖν οὐκ ἔστιν· οὐ γὰρ ἔστιν ἐς ἐξέλιξται ἐκ τῶν χειρῶν αὐτοῦ. Κρυβήσιν ἀδύνατον· κατέχει γὰρ τῶν γυρῶν τῆς γῆς, καὶ τοῖς κατοικοῦντας ἐν αὐτῇ, ὡσεὶ ἀκροβᾶς. Ἀντιτῆται οὐκ ἔνι, καθὼς γέγραπται, δεσ Σὺ σοφὸρ ἐσ, καὶ ἐν τῆσι ὀντιστήσεσθαι σοι; Αὐτὸς γὰρ δεσπότης τῶν ἱπποκράτων καὶ ἐπιγεῖων καὶ καταχθονίων, δ μέλλων καταγρῆναι πᾶσαν ἀρχὴν καὶ ἔξουσιαν καὶ δύναμιν. Ἀπολογία οὐκ ἔνι, οὐδὲ ἀφορήθ, ὅτις ἔνοια. Διὰ τούτου ἀπὸ πέρατων τῆς γῆς δεσ παράτῳ ἡ ὅτια Γραφή βοᾷ, καὶ παρακαλεῖ, καὶ ἐλλήγει, καὶ νοουθετεῖ, καὶ διαμαρτυρεῖται, καὶ ἀπειλεῖ. Διὸ φησὶν ὁ δεσπότης ἡμῶν· Ὁ ἀθετὼν με, καὶ μὴ λαμβάνων τὰ μῆματά μου, ἐπὶ οὐ κρινῶ αὐτόν· ὁ λόγος, δεσ ἐλάλησιν, κρινεῖ αὐτόν ἐν τῇ ὀρθάτῃ ἡμέρᾳ. Καὶ πάλιν λέγει· Εἰ μὴ ἤλθον ἀπὸ ἐλάλησιν αὐτοῖς, ἀμαρτιῶν οὐκ εἶχον· γυνὸ δ πρόσφατον οὐκ ἔχουσι περὶ τῆς ἀμαρτίας αὐτῶν. Ἡκούσατε, δεσ οὐδὲς πρόσφατον ἔχει.

Ἦντως, ἀδελφοί, στανὰ ἡμῖν πανταγῶθεν.
 ια. [85] Ἄλλα πάντως τῆς ἀποκρίνεται, καὶ Ἰησοῦ ἱκανῶς καθύπερ ἡμῶν διὰ τοῦ λόγου, καὶ τὰ σκυθρωπὰ ὀπαθεῖς, καὶ τῆς κολάσεως ὀπμηνησας, καὶ εἰς τῆς τιμωρίας διαεργάσθ, καὶ περισσοῖς κατεβλήσας καὶ ἐρόθησας. Καὶ οὐδα ἀλθῶς, δεσ ὀντος ἐστὶν· καὶ οὐδα, δεσ ἕκαστος ἑμῶν περὶ αὐτοῦ λόγῳ ἀποδοῖσι τῷ θεῷ, καὶ ἕκαστος ὀρθεῖσι δ ἔσπερην, καὶ ἕκαστος τῷ ἴδιῳ φορῶτον βαστάσει. Ἄλλ' ὅς ταῦτα ἀπηγγείλας, καὶ εἰς μένῳς ἡγάγας, καὶ κατεβλήσας καὶ ἐρόθησας, ὀπδὲτον ἡμῖν λοιπὸν καὶ τῆς σωτηρίας τῶν τῶνον, ὅς καὶ τῆς πλῆθῆς τῆν ἱσων ὡσπερ εἶπας τὰ κατακλητικὰ, εἶπε καὶ τὰ χρηστικά. Ἰησοῦ σωθῆναι θέλω, εἰ ποῖσθ; πῶς σωθῶ; πῶς τῶνον χρῆσθαι; πρὸς τίνα καταρεβόμεθα; Πολλὰ γὰρ ἔμαρτον, καὶ ἐν ἔργῳ καὶ ἐν λόγῳ, καὶ ἐκουσιῶς καὶ ακουσιῶς, καὶ ἐν νυκτὶ καὶ ἐν ἡμέρᾳ, καὶ κατὰ πᾶσαν ὄραν. Τί οὖν ποιήσθ; πῶς σωθῶ; πρὸς τίνα καταρεβόμεθα; Ἐγὼ σοι λέγω πρὸς τίνα καταρεβόμεθα. Ὁ μακάριος Δαυὶδ ὀπδεδεῖ πρὸς τίνα δεσ καταρεβόν, εἰπών· Ὁ θεὸς ἡμῶν καταρεβὴ καὶ δόναμῳ. Τούτου ὀπδεδεῖν καὶ Ἰωάννης, ὁ μέλιων πάντων τῶν προφητῶν, λέγων· Ἰὸς δ ἀμῶν τοῦ θεοῦ, ὁ ἰωρῆν τῆν ἀμαρτιῶν τοῦ κόσμου. Τούτου ἀπηγγείλας καὶ ὁ ἀγγέλος, λέγων Ἀὐτὸς γυρ σώσει τὸν λαόν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἀμαρτιῶν αὐτῶν· καὶ πάλιν δ προφήτης Δαυὶδ λέγει· Κύριε, πρὸς τίνα καταρεβόμεθα. Πρὸς τούτων καὶ οὖ καταρεβόν τὸν εἰπὸντα· Οὐκ ἤλθον καλέσαι δικαίους, ἀλλὰ ἀμαρτωλοῖς τὸν εἰπὸντα, Ὁὗ χρεῖται ἔχοντες ὁ ὀραιορτερος

λατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες τὸν εἰπὸντα. Μην νοεῖτε ἄγνια γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν τὸν εἰπὸντα, δεσ πᾶντες ἀπὸ τοῦ κοπιώστες καὶ ἀφορτωμένοι, καθὼς ἀναπαύσθ ὑμᾶς τὸν εἰπὸντα. Ἐξουσιᾶν ἔχει ὁ γῶς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς ἀνεῖναι ἀμαρτίας τὸν λέγοντα, δεσ τὸν ἐρχόμενον πρὸς με, οὐ μὴ ἐκβάλω ἐξ τῶν εἰπὸντα διὰ τοῦ πρῶτου, Σὺ ἔθι, δεσ οὐ βούλομαι εἶν ὀνάσων ἐπὶ ἀμαρτωλοῖς, ὡς τὸ ἐκαστῆσαι καὶ τῆν αὐτόν τὸν εἰπὸντα, δεσ Πᾶσις τῆν ἐκλήθησιν τῶν βούλων τῆς αἰτέν κρυφὸς καὶ ἡμέρας τὸν εἰπὸντα, Χαρὰ γίνηται ἐν τῷ οὐρανῷ ἐπὶ ἑκαστῷ ἀμαρτωλοῦ μετανοήσθ. Πρὸς τούτων καταρεβόμετα ἡμῶν καὶ ἐκάρῳν. Μετανόησθ, καὶ μὴ διακρύβῃς μετανοήσθ, καὶ μὴ ἀθυμῆσθ, πρὸ ἀπογνωσῆς αὐτῶν ἔχοντα σωτηρίας γάρμακα. Ἐσπερῶν γὰρ γίνετα οὖν μετανοήσθ, καὶ οὖ βιβρῶνται ἀγγέλοις ἐκείρωσι, καὶ οὖ νοσάσθ; διὰ δεσ παρατήρησιν δ λατρῶν τῶν φύγων, καὶ οὖ τὸ τραύμα κρῆσις; αὐτὸς κρεῖται επιπαράτη πρὸς με, υἱὸ ἀδούσθ, δεσ πρὸς με· καὶ οὖ οὐ σπουδάζθ; αὐτὸς κρεῖται οὐκ ἤλθον καλέσαι δικαίους, ἀλλὰ ἀμαρτωλοῖς εἰς μετάνοιαν. Ὁ φιλανθρωπία δεσπότης ἀνεῖκατος; Οἱ ἡλθον καλέσαι δικαίους, φησὶν, ἀλλὰ ἀμαρτωλοῖς. Θάρσι οὖν, ἀμαρτωλοῖς, καὶ μὴ ἀθυμῆσθ. Ἐκ γὰρ τῆς καλέσαι ὁ ποιμὴν δ καλὸς δεσ ἐκλεῖναι οὐράνω, καὶ κατέβη, λέγων· δεσ πρὸς με, πᾶντες ὁ περὶ σπῆνοῖ. Ὁὗ γὰρ ἡλθον καλέσαι δικαίους, ἀλλὰ ἀμαρτωλοῖς. Ὅρα δε μὴ χανούθς ἐπὶ τῷ λόγῳ, ἀκωσῶ τῆν αὐτὸ ἀπᾶτον φιλανθρωπῶν οὐ γὰρ ἡμῶν τῆν κῆσιν ψυλῆν εἰρησθ, ἀλλὰ προσέθηκε τὸν, εἰς μετάνοιαν. Ὁὗ γὰρ ἡλθον, φησὶ, καλέσαι δικαίους, ἀλλὰ ἀμαρτωλοῖς εἰς μετάνοιαν οὐ εἰς γέλοια, ἀλλ' εἰς δάκρυα οὐκ εἰς ἀλογολογίαν, ἀλλ' εἰς δεσολογίαν· οὐκ εἰς ἔσπια καὶ εἰσπια καὶ μέρην, ἀλλ' εἰς νηστειῶν καὶ ἀγρυπνῶν καὶ δάκρυα· οὐκ εἰς χορσῆματα καὶ κωθαρῆσμοῖς καὶ καταβλήσθ, ἀλλ' εἰς πῆθος καὶ ὀλέθῳ καὶ στενωρῶν, λέγων· Μακάριοι οἱ πενθῶντες καὶ κλαίοντες, δεσπῶνται, τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν. Ἀρᾶσθ οὖν τὸν μετανοήσθ· βάλε τῆν ἀργῆν μῆνον, καὶ ὁ θεὸς τῶν μετανοήσθ συνεργησθ, καὶ ἐνταῖς σε, καὶ εὐφρασῆσαι χάριν καὶ λῆν, καὶ γενήσθαι ἐν οὐ ὀπᾶρ μέλι καὶ κηρίον. Πολλὰ ὀδοῖ βλου, καθὼς γέγραπται, καὶ πολλοὶ τῶνον τῆς σωτηρίας. Ὄν τῶνον βλάσει, σωθῆσι μόνον σωθῆσι. Ἐν ἔχθ, λέξουσθ· εἰ δὲ οὐκ ἔχθ, οὐ ζῆται ὁ θεός. Ὅτι ἔχθς ἄρτον, οὐκ ἔχει μῆνον. Κλῖνον τὰ γόνυα, τῶνον τὸ στήθος, κατὰ γὰς τὰ δάκρυα, στανάσθ, πῆθος οὐκ εἰναι τῆς γέρας σου εἰς τὸν οὐρανῶν, δεσ τὸ ὄμμα οὖν πρὸς [86] τὸν δεσπότην, νηστειουσθ, ἀγρυπνῶν. Ταῦτα ἔχει πρὸς ἀνθρώπος, καὶ ἀρνησῶσθαι οὐ βῆναι· ταῦτα σπουδᾶσθον προσθῆναι τῷ θεῷ πάντως. Ἄλλὰ καὶ ταῦτα μετὰ σκοποῦ καὶ διακρίσεως δεῖ ποιεῖν, ἵνα μὴ εἰς ἀνόνησιν τρέψῃ, καὶ εἰς κενὸν κοπιᾷ.
 ιβ. Ταῦτα οὖν τὰς ἀρετὰς ποῖων, καὶ τῷ θεῷ προσεργῶν τῆν μετάνοιαν, τῆρσον ἀκριβῶς καὶ ἐρεῖνυσθον, μήποτε ἔχθς ἔχθραν κατὰ τῶνος, καὶ ὁ σκοπὸς σου ὄμμα εἰς κενὸν γένηται· ἀλλὰ καθὼς εἶπεν ὁ ἀπόστολος Παῦλος, Μετὰ πόθου καὶ τῶνον τῆν δαυτῶν σωτηρίων ἐργασθῶναι, καὶ τῆρουσθ τὸν τῶνον Χριστοῦ ἐν ὀλοῦθῳ τῆν λέγουσθ· Ἐὰν ἀρῆτε τὸν τῶνον ἀπὸ παραπτώματος τὰ παραπτώματα αὐτῶν, ἀρῆτε καὶ ὁ Πατὴρ ἡμῶν ὁ ὀρᾶσθνος τὸν περὶ ταπεινώσθ ὄμῳν. Ἐὰν οὖν προσεργῶ τῷ θεῷ ἐν ὄλοῦ καρῶν, καὶ οὐ μὲνῶσθ καὶ μετῆρῶσθον, τῆρσον αὐτόν τῆν ἔντολῳ ταῦτον, καὶ ἀσθ, εἰ τι ἔχθς κατὰ τῶνος. Βούλει ἀρεθῆσαι σοι τὰ ὄλια παραπτώματα; Ἀρεθ καὶ οὐ τὰ τὸ πᾶσιον. Ἐκν δεσ οὐ οὐκ ἀρεθ; τὸ τὸ ἀδούσθ παραπτώματα, οὐδὲ τὰ οὐ ἀρεθ; δ δεσπότης· εἰπε γὰρ, δεσ Ἐὰν μὴ ἀρῆσθτε τοῖς ἀνθρώποις τὰ παραπτώματα αὐτῶν, οὐδὲ ὁ Πατὴρ ἡμῶν ὁ ὀρᾶσθνος ὄμῳν εἰς ἡμέτερον. Καὶ οὐδᾶν πάντως, δεσ οὐ ψεύδετα· ἀψεύδης γὰρ ἔστι, καὶ πιστὸς ἐν πᾶσι τοῖς; ἰδῶν αὐτόν. Πῆσθ οὖν ἔσπερος προσεργόμενος καθ' ἐκαστῆν ἡμέραν τῶν ἀπακούσθων τῆν φύσιν σου. Μὴ σπῆσον μετανόησθ, καὶ αὐρῶν ἐπιβλήθ; μὴ σπῆμερῶν κλησθ, καὶ αὐρῶν χορῶσθ; μὴ σπῆμερῶν νηστειῶσθ, καὶ αὐρῶν μεθῶν προέβθ, περιεφρόνῳσθ; ὀπδὲ πολλῶν μὴ σπῆμερῶν ἀγρυπνῶσθ, καὶ αὐρῶν ἀναπαύσθ; ἀλλὰ τῆν σωτηρίαν σου μερῆσθον, ἵνα στεφανώθῃς. Μὴ νοθεῖσθ τῆν ἀρετῆν, μὴ περιεφρόνῳσθ τὸν κόσμον, ἵνα μὴ στερεθῆς τῶν στεφάνων. Μῆσθον πᾶσαν χάριν τοῦ κασμοῦ τούτου, καὶ τῆν ἐξέσθ αὐτοῦ. Καὶ εἰπέ μετὰ κ.

num relaxata: quid enim damni afferit cibaria, quid reliqua instrumenta? O summam salutem! o malam diaboli cogitationem! Generatio mala et adultera, hocce Domino retribuitis? Immaculatus Dominus ubique præcipit, ne Christianus unquam his se dedat ludicris; et tu dicis, Quid hæc afferunt damni? *Væ qui dicunt auarum dulces: vae qui ponunt tenebras lucem (Isai. 5. 20)*. Dicant vero nobis immorigeri illi, ex quam Scriptura ostendere possint Christiano licere hanc sectari formam? quis sanctorum liber, quæ Evangelia docuere Christianos ita turpiter agere? Ecce Catholica et Apostolica Ecclesia, ab oriente usque ad occidentem, a terminis orbis terrarum clamat, docet, hortatur per legem, per prophetas, per apostolos, perque ipsum Dominum; et nusquam reperies Christiano licere talibus operam dare nugis. Quot sunt reges et principes, sapientes, nobiles, illustres, legisperiti, rerui et liberi, pauperes et divites, senes et juvenes? equis illorum omnium possit probare et ostendere, quod Christianis liceat cibaria ludere, aut tripudiare, aut simile quidpiam facere? Nullus certe id ostendere possit. Nemo vos seducat: hæc non sunt Christianorum: hæc aliena sunt a Catholica Ecclesia: hæc omnia gentiles faciunt. Nemo, fratres mei, vos seducat: quotquot in his versamini, a gratia excidistis: Christus nihil vobis proderit. Redeamus iterum ad priam et pulchram confessionem, ad quam vocati sumus in conspectu multorum testium, angelorum, hominum, et Creatoris universorum. Ipse namque schedulam confessionis nostræ retinet in caelo, ut reddat unicuique secundum opera sua, et prout confessionem servavit. Uniuscujusque enim nostrum scripta sunt et pacta, et abrenunciatio diabolo, et fœdus cum Christo initum, nostra quoque opera et gesta, verba, cogitationes, ludi, cachinnus: omnia descripta habens venturus est Christus. Quid denique vis? mentiri illi? Id fieri nequit: in manu quippe ejus et tu et verba tua sunt. Sed vis occultari? Verum non potes, quia in manu ejus sunt fines terræ: *Neque est creatura invisibilis in conspectu ejus; sed omnia nuda et aperta sunt oculis ejus (Hebr. 4. 13)*; neque occultari poterit a facie ejus. Si ascenderis in caelum, illic ipse est; si descenderis in abyssum, illic adest (*Psal. 135. 8*). Scriptum est enim: *Omnia, quæcumque voluit, Dominus fecit in caelo et in terra, in mari et in omnibus abyssis (Ibid. 134. 6)*. Quid ergo faciemus, fratres? Angustia nos tenet undique: *Ipse enim novit abscondita cordis (Ibid. 45. 22)* et renes. Fugere non licet: *non est in eis, qui nos eruat de manibus ejus (Isai. 43. 13)*. Abscondi nemo potest; gryum enim terræ, et omnes habitantes in illa quasi locustas tenet (*Ibid. 40. 22*). Resistere non possumus, sicut scriptum est: *Tu terribilis es, et quis resistet tibi (Psal. 75. 8)*? Ipse namque dominatur caelestibus, terrestribus et infernis, qui debet destruere omnem principatum et potestatem et virtutem. Excusatio nulla est, nec obtentus, neque consilium. Ideo a finibus usque ad fines terræ divina Scriptura clamat, hortatur, arguit, monet, testificatur, comminatur. Quapropter Dominus noster ait: *Qui despiciit me, et non accipit verba mea, ego non iudico illum: sed sermo, quem locutus sum, iudicabit illum in novissimo die (Joan. 12. 48)*. Rursumque dicit: *Si non venisset et loquutus fuisset eis, peccatum non haberant; nunc autem excusationem non habent de peccato suo (Ibid. 15. 22)*. Audistis quod nemo excusationem habeat. Profecto, fratres, angustia nobis sunt undique.

11. Sed respondebit quispiam: Satis nos sermone tuo tetigitis, tristia exhibuistis, supplicia commemorasti, cruciatus descripsisti, et supra modum percussisti ac terruisti. Scio utique rem ita se habere: novi munquamque nostrum Deo rationem esse redditurum, mensurumque quod seminavit, ac proprium onus portataram esse. Verum ut hæc denuntiasti, et in medium adduxisti, nosque percussisti ac terruisti, salubris quoque modum nobis ostende; vulnere medefam adhibe: ut terribilia dixisti, sic gratiosa enarra. Ecce

salutem consequi volo, quid faciam ut consequar? quo utar modo? ad quem confugiám? Multa namque peccavi, operibus et dictis, volens et imprudens, nocte et die, et in quacumque hora. Quid ergo faciam? quomodo salutem consequar? ad quem confugiám? Ego tibi ad quem confugiám diram. Beatus David ostendit ad quem confugiám sit, his verbis: *Deus noster refugium et virtus (Psal. 43. 2)*. Id ostendit et Joannes, major omnibus prophetis, dicens, *Eccc agnus Dei, qui tollit peccatum mundi (Joan. 1. 29)*. Hoc annuntiat et angelus, dicens: *Ipse enim saltem faciet populum suum a peccatis eorum (Math. 1. 21)*; ac rursum propheta David dicit: *Domine, ad te confugi (Psal. 142. 9)*. Ad illum et tu confuge, qui dixit: *Non veni vocare justos, sed peccatores (Math. 9. 13)*; qui dixit: *Non est in qui sani sunt medico, sed qui male habent (Luc. 5. 31)*; qui dixit: *Pœnitentiam agite; appropinquavit enim regnum caelorum (Math. 5. 2)*; qui ait: *Venite ad me omnes, qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos (Ibid. 11. 28)*; qui dicit: *Pœnitentiam habet Filius hominis super terram dimittendis peccata (Math. 9. 6)*; qui dicit: *Eum, qui venit ad me, non ejectionem foras (Joan. 6. 37)*; qui per prophetam dixit: *Viro ego, qui volo mortem peccatoris, sed magis ut convertatur et vivat (Ezech. 33. 14)*; qui dixit: *Faciet vindictam clamantium ad se die octo nocte (Luc. 18. 7)*; qui dicit: *Candium est in calpe super peccatores pœnitentiam agente (Ibid. 15. 7)*. Ad hunc confugito, pœnitentiam agens et lacrymas. Pœnitentiam age, et ne differas: pœnitentiam age, et ne animo desiras neque desperes, cum saluti pharmaca habeas. In caelo gaudium est te pœnitente, et tu torpescis? angeli exsultant, et tu dormitas? propter te Medicus animarum adventit, et tu vulnus occultas? ipse clamat: *Convertimini ad me, filii hominum, venite ad me; et tu non festinas? ipse clamat: Non veni vocare justos, sed peccatores ad pœnitentiam (Math. 9. 13)*. O benignitatem Domini inaccessibilem! *Non veni vocare justos, inquit, sed peccatores. Confide ergo, o peccator, et ne desperes. Te namque bonus Pastor vocatum venit; propter te inquit carlos, et descendit, dicens: Venite ad me omnes qui onerati estis: non enim veni vocare justos, sed peccatores (Id. 11. 28)*. Vide autem, ne signior evadas ex hoc sermone, audiens ejus ineffabilem clementiam: neque enim simplicem vocationem dixit, sed addidit, *Ad pœnitentiam. Non enim, inquit, veni vocare justos, sed peccatores ad pœnitentiam: non ad risum, sed ad lacrymas; non ad turpia verba, sed ad Deum glorificandum; non ad prandia et cœnas et ebrietatem, sed ad jejuniun, vigiliam et lacrymas; non ad luctum saltantium et citharas et cantilenas, sed ad chœram, tribulationem et angustias, dicens: Beati qui lugent et flet (Id. 5. 5)*, scilicet peccata sua. Incipe ergo pœnitentiam agere: pone principium tantum, et Deus pœnitentium tecum operabitur, te roborabit, et gratiam multam invenies, erique in te super mel et favum. Multæ vitæ vitæ, sicut scriptum est, et multi modi salutis: quo volueris modo, salutem consequere. Si possis, da eleemosynam; si non possis, illic non requirit. Non habes panem, non habes vestimentum? Geusa flecte, pretus lunde, funde lacrymas, ingenisce, luge, extende manus tuas ad caelum, oculos ad Dominum attolle, jejuna, vigila. Hæc omnes possunt homines, nec negare valent: hæc student semper Deo offerre. Verum hæc cum discretionem fiant oportet, ne inutiliter curras, et in vanum defestigeris.

12. Hæc itaque vestitus exereas, et Deo pœnitentiam offerens, observa diligenter et scrutare, nam inimitationem adversus aliquem habeas, non studium tantum in vanum abeat; sed, ut dixit apostolus Paulus, *Cum timore et tremore salutem nostram operantes (Philipp. 2. 12)*; et Christi præceptum servantes, qui dicit: *Si dimiseritis hominibus peccata sua, dimittet et Pater vestrum caelestis peccata vestra (Math. 6. 14)*. Si ergo Deum tuo corde precaris, nec risui et fastui deditus es, hoc ejus præceptum servato, et fa-

quid contra quempiam habeas, dimitte illi. Vis dimitti tibi peccata? Dimitte tu proximo. Si tu non dimittas fratri tuo peccata, neque tua tibi Dominus dimittet; dixit enim: *Nisi remiseritis hominibus peccata sua, neque Pater vester caelestis remittet vestra* (Matth. 6. 15). Novimusque omnes ipsum non mentiri: verax enim est et fidelis in omnibus verbis suis. Paratus igitur esto, expectans quotidie eum, qui repetet animum tuum. Ne hodie penitentiam agas, et cras agere obliviscaris: ne hodie fleas, et cras choreas agas: ne hodie jejunes, et cras ebrius a multis exportetur: ne hodie vigiles, et cras concidas; sed salutem cura tuam, ut coroneris. Ne virtutem adultere, ne laborem refugas, ne coronis priveris. Unus gaudium hujus saeculi odio habeas, necnon gloriam ejus; et die cum Davide: *Iniquitatem odio habui et abominatus sum, legem autem tuam dilexi. Ab omni via mala prohibui pedes meos. Juravi et statui, ut custodiam mandata tua* (Psal. 118. 163. 101. 106). Cura semper ut paratus sis, ut cum venerit is qui repetet animum tuum, te in penitentia paratum inveniat: et ego promitto tibi, quod te ab iis qui salutem naecturi sunt, non te segregaturus sit. Serva semper Domini mandatum illud: *Vigilate et orate, ut non intretis in tentationem* (Matth. 26. 41). Rursusque ait: *Estote parati, quia qua hora non putatis, Filius hominis veniet* (Id. 24. 44). Audi quoque Apostolum dicentem: *Sine intermissione orate* (1. Thess. 5. 17). Cogitate quid sit illud, *Sine intermissione*; id est, semper, in omni tempore, nocte et die, vespere, mane et meridie, atque omni hora; sive opereris sive iter agas, sive gregem cureas sive terram salces, sive decumbas sive e lecto surgas. Ne expectes Dominicam, vel festum, aut loci differentiam. Deus enim non loco circumscriptur: nam *In manu ejus sunt fines terrae* (Psal. 94. 4). Ideo propheta David per singulos dies et noctes orans, non expectabat diem, nec loci discrimen, sed lacrymans dicebat, suam hortans animam: *In omni loco dominationis ejus, benedic, unima mea, Dominum* (Psal. 102. 22). Et tu, carissime, ne expectes horam, aut diem, aut loci discrimen; sed, ut supra dictum est, in omni loco, et in domo tua precare: in ecclesia quoque precare, et quocumque in loco sis precare, in omni loco domi-

nationis Dei. *Auribus percipite omnes qui habitatis orbem, simul in unum dives et pauper* (Psal. 48. 2. 3), sive mas, sive femina, sive turba, juvenes et virgines, senes cum junioribus, reges terrae et omnes iudices terrae, audite id quod scriptum est: *Tempus breve est, ut qui habent uxores, inquam non habentibus sint* (1. Cor. 7. 29). Abnequeamus *Inpietatem et saecularia desideria; sobrie et iuste et pie vivamus in hoc saeculo, in futuro expectantes beatam spem et adventum gloriae magni Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi* (Tit. 2. 12. 13). Memento mei semper, fratres, et servate traditiones quas accepistis a beatis viris, a prophetis, ab apostolis, et a Domino universorum. In exemplum afflictionis et perseverantiae habeatis prophetas; patienter, Jobum; castitatis, Josephum; discretionis, Daniele; caritatis, Dominum nostrum Jesum Christum, qui dedit semetipsum pro nobis; penitentiae, Dei patrem Davidem. Hic enim nobis penitentiae exemplar fuit, admonens et exhortans nos his verbis: *Venite, filii, audite me* (Psal. 33. 12); et ego vobis penitentiae modum ostendam: quoniam ego aliquando lapsus sum, sed per penitentiam surrexi: et agnosco Domini benignitatem; non ipsam eos, qui sincere penitentiam agunt, supis manibus excipere: non potest enim Dominus mentiri. *Audivi enim illum dicentem: Quae procedunt de labiis meis, non faciam irrita* (Ibid. 88. 35). *Nam caelum et terra transibunt, verba autem mea non transibunt* (Matth. 24. 35). *Semel juravi in sancto meo* (Psal. 88. 36): *Vivo ego, qui nolo mortem peccatorum* (Ezech. 33. 11). Audistis quod per semetipsum juraverit ille amator hominum. Ideo hortor omnes: *Venite, filii, audite me*: et dum tempus est nobis, festinemus, antequam veniat dies Domini magnus: *Prooccupemus faciem ejus in confessione. Venite, adoremus et proclamamus ante Dominum, qui fecit nos* (Psal. 94. 2. 6). Quoniam ipse fecit nos, ipse *Miseretur nostri, et benedicat nobis; illuminet vultum suum super nos, et miseretur nostri* (Psal. 66. 2). Ipse namque est Deus penitentium, ipse nos penitentes recipit, ipse pascit: ipsi gloria et imperium et omnis gratiarum actio, Patri et Filio et Spiritui sancto, nunc et semper, et in saecula saeculorum. Amen.

MONITUM

Iueptum nugacissimi Graeculi opusculum, non sine nausea ad fidem duorum Codicum Mss. emendatum hic tandem proferimus: indignum, Tillemontii iudicio, p. 395, quod legatur vel intelligatur. Erat certe Ἰδιώτης, infacundus et linguae Graecae imperitissimus, qui talem operam emisit, et Chrysostome adscribere ausus est. Et tamen illam commentariis et notis illustrare conati sunt viri inter litteratos principes, Julius Caesar Bulengerus et Claudius Salmasius; quia in comparatione illa inepta de circo visibili, quem ipse σωματικὸν vocat, cum circo intelligibili, sive πνευματικῷ, multas adhibet voces ad ludos cir-

ORATIO DE CIRCO (a).

Stadium nobis hodie spirituale et cursus caelestis apertus est iis, qui ad spiritus spectaculum parati sunt: non secundum hominem de terra terrenum, sed secundum hominem spirituales et caelestem: ubi currendum quidem est in terra, sed spectaculum est caelum. Hoc tractandum suscepi, ut spectantium amantes redarguerem, qui spirituale salutis specta-

(a) Collata cum Codice regio bombycino num. 2555, et cum altero exemplari Ms. recentiore, quod penes nos est.

culum despiciunt, et corporalem¹ nequitiae hippodromum, seu potius satanodromum ipsi anteposunt. Tu vero, dilecte, diligenter potius tranquillum illud Ecclesiae hippodromum intue, ubi Paulus docet, non euripi et camporum orbem decurrens, sed a Ierosolyma usque ad Illyricum circumquagens evangelium pleno cursu pradicans (Rom. 15. 19): ubi Elias currum illum ducit, de quo dictum est: *Currus,*

¹ Duo Mss. legunt, *spiritualem*; minus recte.

Δαυὶδ Ἀδικίαν ἐμίσησα καὶ ἐδεδουλέμηται, τὸν δὲ νόμον σου ἠγάπησα· καὶ, Ἐκ πάσης οδοῦ πονηρὰς ἐκάλυσα τοὺς πόδας μου. Ὁμοσα καὶ ἐστῆσα τοῦ φυλάττειν τὰς ἐντολάς σου. Σπούδασον οὖν πάντοτε ἔτοιμος εἶναι, ἵνα ὅταν εἴδῃ ὁ ἀπακτὸν τὴν ψυχὴν, εὐρησῆς εἰτοιμον ἐν τῇ μετανοίᾳ· καὶ ὡς ἐγγυώμαι σοι, ὅτι οὐ μὴ σε χωρήσῃ τὸν σωζομένων. Τήρησον αἱ τὴν τοῦ Κυρίου ἐντολήν, τὸ, Γρηγορεῖτε καὶ προσεύχεσθε, ἵνα μὴ εἰσελθῆτε εἰς πειρασμόν. Καὶ πάλιν λέγει: Γένεσθε ἔτοιμοι, ὅτι ἡ ὥρα οὐ δοκεῖτε, ὁ δὲ κύριος τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται. Ἄκουσον καὶ τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος: Ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε. Νοεῖτε τί ἐστὶ τὸ, Ἀδιαλείπτως· τούτοστι, πάντοτε, ἐν παντὶ καιρῷ, καὶ ἐν νυκτὶ καὶ ἐν ἡμέρᾳ, καὶ ἐσπέρᾳ καὶ πρωΐ καὶ μεσημβρίᾳ, καὶ κατὰ πᾶσαν ὥραν, καὶ ἐργαζόμενος καὶ ὀδύνας, καὶ ποιμάνων καὶ ἀπορῶν, καὶ κοιμώμενος καὶ ἀνιστάμενος. Μὴ ἀναμείνῃς Κυριακῆν, ἢ ἑορτήν, ἢ τόπου διαφορᾶν. Οὐ γὰρ ἐν τόπῳ περιγράφεται τὸ θεῖον· Ἐν γὰρ χεῖρὶ αὐτοῦ τὰ πέρατα τῆς γῆς. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ προφήτης Δαυὶδ καθ' ἑκάστην ἡμέραν καὶ νύκτα προσευχόμενος, οὐκ ἀνέμενον ἡμέραν, οὐδέ τὸν τόπον διαφορᾶν, ἀλλὰ δεκρῶν εἴλεγε, καὶ παρανόμιον ἐκτύπη ψυχῆν· Ἐν παντὶ τόπῳ τῆς δεσποτείας αὐτοῦ εὐλόγει ἡ ψυχὴ τὸν Κύριον. Καὶ σὺ, ἀγαπήτῃ, μὴ ἀναμείνῃς ὥραν, ἢ ἡμέραν, ἢ τόπου διαφορᾶν· ἀλλὰ καθὼς προεῖρηται, ἐν παντὶ τόπῳ, καὶ ἐν οἴκῳ σου προσεύχου, καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ γενόμενος προσεύχου, καὶ ὅπου δ' ἂν τυγχάνῃς, προσεύχου, ἐν παντὶ τόπῳ τῆς δεσποτείας Θεοῦ. Ἐρωτίσασθε, πάντες ὁ κατοικοῦντες τὴν οἰκουμένην, ἐπὶ τὸ αὐτὸ πλοῦσιος καὶ πένης, εἴτε ἄρσιν, εἴτε θῆλυ, εἴτε μιγάδες, νεανίσκοι καὶ παρθένοι, πρεσβύτεροι καὶ νέοι, βασιλεῖς τῆς γῆς, καὶ πάντες κριταὶ γῆς, ἀκούσατε τὸ γεγραμμένον· Ὁ καιρὸς συντεταλμένος ἐστίν. Ἴνα καὶ ὁ ἔχωντες γυναικας, ὡς μὴ ἔχοντες ὦσιν. Ἀρνησώμεθα τὴν ἀσέβειαν καὶ τὰς κοσμικὰς ἐπιθυμίας, σωφρονῶς καὶ δικαίως καὶ εὐσεβῶς ζήσωμεν ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι προσδεχόμενοι

τὴν μακαρίαν ἐλπίδα, καὶ ἐπιζήσαντες τῆς δόξης τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Μίμησθε μοι πάντοτε, ἀδελφοί, καὶ κρατεῖτε τὰς παραδόσεις, ἃς παρελάβετε παρὰ τῶν μακαρίων ἀνδρῶν, προφητῶν τε καὶ ἀποστόλων, καὶ τοῦ δεσπότη τοῦ [87] οἴλου. Ἐπίδογμα δὲ τῆς κακοπαθείας· καὶ μακροθυμίας ἔχετε τοὺς προφήτας, τῆς ὑπομονῆς τὸν Ἰωβ, τῆς ομοφροσύνης τὸν Ἰωηθ, τῆς διακρίσεως τὸν Δαυὶδ, τῆς ἀγάπης τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστόν, ὃς ἔδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν, τῆς μετανοίας τὸν θεοπάτορα Δαυὶδ ἔχετε. Οὗτος γὰρ τύπος μετανοίας ἡμῖν γέγονε, παραινῶν ἡμῖν, καὶ παρακαλῶν, καὶ λέγων, Ἀυτεῖ τέκνα, ἀκούσατέ μου· καὶ γὰρ ὁμῖν ὑποδείξω τὸν τρόπον τῆς μετανοίας· ἐπιπέθῃ καὶ γὰρ ποτε ἐσκανδαλίσθη, ἀλλὰ διὰ τῆς μετανοίας ἀνέστην· καὶ γνώσκω τὴν τοῦ δεσπότη φιλάνθρωπιαν· οἷα πῶς γνώσῃς τοὺς μετανοούντας, ὑπὸ τῆς χερσὶν ὑποδέχεται· ἀδύνατον γὰρ τὸν ἐμὸν δεσπότην φέουσαται. Ἰκεῖνος γὰρ αὐτοῦ λέγοντος· Τὰ ἐκπορευόμενα διὰ τῶν χειλέων μου οὐ μὴ ἀσθήσω. Ὁ οὐρανός γάρ καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται, οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσιν. Ἀπας ὁμοσα ἐν τῷ ἁγίῳ μου. Ζῶ ἐγὼ, ὃς οὐ βούλομαι τὸν θάνατον τοῦ ἀμαρτωλοῦ. Ἰκούσατε, ὅτι καθ' ἑαυτοῦ ὤρισεν ὁ φιλάνθρωπος. Διὰ τοῦτο προεῖρηται πάντας· δεῦτε, τέκνα, ἀκούσατέ μου· καὶ ὡς καιρὸν ἔχομεν, δευποθήσωμεν, πρὶν ἔλθῃν ἡμῶν Κύριον τὴν μεγάλην· Προσδεσώμεν τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐν ὁμολογήσει. Δεῖτε, προσκυνήσωμεν καὶ προσπέσωμεν ἐνωτίον Κυρίου τοῦ ποιέοντος ἡμᾶς. Ὅτι αὐτὸς ἐποίησεν ἡμᾶς, αὐτὸς Οἰκτιρήσας ἡμᾶς, καὶ εὐλόγησας ἡμᾶς, ἐπιζήσαντος τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἄλῃσας ἡμᾶς· αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ὁ θεὸς τῶν μετανοούντων, αὐτὸς προσδέχεται ἡμᾶς μετανοούντας, αὐτὸς καὶ ποιμάνει ἡμᾶς· αὐτὸς ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος καὶ πάντα εὐχαριστία, τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀπ', καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

IN ORATIONEM DE CIRCO

ences et ad circum pertinentes; euriptom nempse memorat, albam lineam, ex qua cursus incipiebatur, et sphendonem, quo desinebat cursus. Deinde voces κομβίνευσιν et κομβίνεῦματα affert, quæ parium circensium equorum junctionem significant. Quæ fere omnes voces apud scriptores historię Byzantinę occurrunt. Hęc una causa fuit cur tam insulsum opusculum tot notis illustratum fuerit. Bulengerus commentarium in hanc Orationem edidit in libro suo de Circo, quod longius esset hic referre. Eademque ipsam orationem Græce cum Latina sua interpretatione edidit.

Εἰς τὸ Ἰκποδρόμιον Λόγος.

Στάδιον ἡμῖν σημεῖον πνευματικὸν καὶ δρόμος οὐράνιος ἀνάγει· α τοὺς ἔτοιμους πρὸς τὴν θεωρίαν τοῦ πνεύματος ἔχουσιν, οὐ κατὰ τὸν ἐκ γῆς γοῖαν, ἀλλὰ κατὰ τὸν τοῦ πνεύματος ἑπουράνιον ἀνθρώπον· ἐφ' ᾧ δὲ τρέχειν μὴ β' κατὰ τὴν γῆν, σκοπιῶν δὲ κατὰ τὸ οὐρανόμ. Τούτο προεῖρηται ἱστορησάμενος πρὸς ἑλεγχον τῶν φιλοσοφικῶν, τῶν τοῦ πνευματικῶν τῆς σωτηρίας θεωρημα [88] παρορμήσεων, καὶ τοῦ σωματοῦν· τῆς πονηρίας ἱππο-

α Códex unus ἀνάγει. β Duo mss. τρέχων μα. c Duo mss. καὶ τὸ πνευματικόν, minus recte. Paulo post Savil. et Morel. προτιμούντων θεωρίαν. Ηοῦ δὲ σπουδαίως ἀγαπητῆ, μάλλον. Hinc per asteriscos hiatum exhibent, ubi in mss.

δρόμιον, μάλλον δὲ σατανοδρόμιον προτιμούντων. Θεώρεις δὲ σπουδαίως, ἀγαπητῆ, μάλλον τὸ τῆς Ἐκκλησίας ἀπερίεργον ἱκποδρόμιον, ἐνθα Παῦλος ἀγωνίζεσται, οὐκ αὐρίπου καὶ κάμψων κύκλους τρέχων, ἀλλ' ἀπὸ ἱερουσαλήμ κύκλω μέχρι τοῦ Ἰερουσαλήμ ἐκπληρῶν τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ· ἐνθα ὁ Ἥλλας ἵπποισι, περὶ οὗ εἰρηγῆ· Ἄρμα, ἄρμα, ἵπποισι τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ ἱππέας αὐτοῦ· οὐκ ἀπὸ λευκῆς ἐπὶ σφενδόνα μιλοδορόμιον, ἀλλ' ἀπὸ γῆς quibus nullus hiatum esse quidpiam hic in serie desideratur, si punctum ponas post προτιμούντων, et postea legas δώρει, ut in mss. habetur: ποῦ tamēn ante δὲ superfluum videtur. Infra Editi καὶ κίμα, mss. καὶ κίμων melius.

ιερού τοῦς τοῦ διαβόλου ἐμπόρους. Ἐπὶ τῆς ἐβραϊκῆς ἐπὶ τὸ σκεῖος τῆς ἐκλογῆς ἀνάβηθι ἐπὶ τὸ ἄρμα τοῦ εὐνοχίου, ὃ Φίλιππος, τὸ ἀπὸ λαλαγγίου τῆς ἀκαθαρσίας πάσης· ἀνάβηθι ἐπὶ τὸ ἄρμα· ἀμειψωρίτως αἰτίνας τὸν τῶ ἀναγνωσμάτι τοῦ Εὐαγγελίου διακονοῦσα μηχανή. Μῆτι; με δόξη γινώσκοντα λέγειν· οὐ γινώσκωμαι. Ὡς γὰρ ἐν τῷ Ἰησοῦ ὁμῶς πάντων ἐ ὁρθολογία ἐπὶ τὸν μαρτύριον, πεπαιγμένος τὸ σμῆναινον, ἀπειλοῦσαν, ἐκλογιζόμενον ἐν τῇ βουλῇ ἐκείνου τὸ ἀνοῦγμα· οὐδὲν ἦσαν καὶ ἐπὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς θεωρίας εἰς τὸ αὐτὸ ἀθροίζομενον, τοῦ διακόνου ἀνοίγειν μέλλοντος ἐπὶ τοῦ Εὐαγγελίου τετραθύρου, πάντες αὐτῷ ἀντιζόμενοι ἤσαν παρῆγοντες, καὶ ἦσαν τὸ ὄρομον τῆς ἀναγνωσεως ἀρξεται, εὐθέως διαστατάμεθα ἡμεῖς, ἐπιπυνοῦντες· Ἀλλὰ θέλω σοι, Κύριε, ἀνάβηθι ἐπὶ τὸ ἄρμα, θῆρασον, ἀποδρόμησον, κατὰστυλον, ἐκβάλε, ἀπόστραφον, πιάσον, καὶ ποίησον ἐπὶ τὸ στόματός τῆς καλῆς ὁμολογίας, ἀποδρόμησον κατὰ τὸ ἐναντίον· Ὁ γὰρ πορευόμενος ἀλλως, πορευθεὶς πεκαθῶς. Κατὰστυλον αὐτὸν ὡς ὁ Δαυὶδ τὸν Γολιάθ, ἐκβάλε αὐτὸν ὡς ὁ Ἐλισσαῖος τὸν Ἰαζλ, πιάσον αὐτὸν ὡς ὁ Ἠλίας τὸν Ἄγαθὸν ἐν τῷ ἀμπελῶνι τοῦ Ναβουβά, ἀπόστραφον αὐτὸν εἰς τὸ σκεῖος, τὸ ἐξώτερον, ὅπου ὁ κλυμῶς καὶ ὁ βουβῶς τῶν ὀδόντων· πρότερον σεαυτοῦ. Προεξέστη γὰρ, φησὶν, ἀναβῆθι, μήποτε βαρυνθῶσιν ὄμοιαι καρδίαι ἐν καρδίᾳ καὶ μῆτι. Πάντα θέτασον· Ἀ. ἰλλήρω γὰρ, φησὶ, καὶ βάρη βαρῶτα· Ἄνοθα ἔχον ψάλλωτον, Μῆ ποτε προσκολληθῆς πρὸς ἄλλοτον πῶδα σου· μὴ ἀποστραφόμενος εἰς τὸ ὄπισθεν, μνημονεῖον τῆς γυναικῆς Λωῦ. Μέσον ἔχει ὄθον διακονοῦσα, μὴ ἐκκλῆθι εἰς τὰ δεξιὰ, μὲδ εἰς ἀριστερά. Ἐσθῆν ἔχει εἰ κατὰ τὸ παραπέτοον, ἔσθῆν ἔχει. Ἐκ γὰρ τῆς καρδίας ἐξέρχονται διαλογισμοὶ πονηροὶ, φόνου, μοιχείαι, κλοπαὶ, ψευδομαρτυρίαι, καταλαλαί, βλασφημίαι, καὶ κοινοῖται τῶν ἀνθρώπων. * Μὴ συναναβῆς αὐτῷ, ὡς οὐδὲ ὁ Θεὸς τῷ Ἰσραὴλ, ὅτι σκληροπρόχρητος ἔστι· μὴ συναναβῆς αὐτῷ· εἰς ἀμαρτίαν σε καλεῖ. Ἀντὶς σε κάρπει. Καὶ γενυὸν πρὸ αὐτοῦ, λέγων αὐτῷ· Ἰαυρε πάλω μου, Σατανᾶ, ἔτι οὐ σπρωθῆς ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων. Ἐξω μίτων, ὡς Ἠλίας φεύγων τὸν Ἰαβὲθ· σπυεῖς ἐπὶ τὸ βραβεῖον, τῆς ἀνοκλήσεως. Μὴ σε καταλάβῃ, ὡς οὐδὲ ἄβουσαλιμὸν παῖδες τοῦς περὶ Ἰωνᾶθ, καὶ Ἄγματος τοῦς ἱερῆς τοῦ Κυρίου φεύγοντας· μὴ σε πιάσι, ὡς οὐδὲ βασιλεῖς ἱερῆς παῖδες τοῦς κατασκόπους· ἀλλ' ἐπὶ ὄνυτον, ἀπίστησον αὐτὸν ὡς Ραββὸν τοῦς ἐρευνητάς ἢ πόνη. Μὴ σε καθυποτάξῃ, ὡς οὐδὲ Φαραὼ τοῦς περὶ Μωϋσῆα καὶ Ἀαρῶν· ἀλλὰ πειραχίωσον αὐτὸν, ὡς ὁ μάγοι Ἡρόδωτον, ἢ ἀγωνιάσῃ· ἔχεις γὰρ τὸν διατάκτον Θεόν, καὶ ἱατρὸν τὸν Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸν τῶν Σαμουήλως μυστικῶν κρείται· χροῖντα σε πρὸ μύρου. Μῆτι τὸ εἶδος τοσούτου· ἔχεις γὰρ τὸ ὕδωρ ἐπὶ οὐ τῆς ἀναπαύσεως τοῦ βαπτίσματος διὰ τῆς κολασίνης, ἐνὰ προσκολλημένον σε, τοῦτέστι, διὰ τῆς κηρυκίας τοῦ Ἰωνᾶ, ἀναλάβῃ σε. Στρέφον τὸ ἄρμα τῆς τυραννίδος [90] αὐτοῦ· βάλε αὐτὸν εἰς βόθρον, ὃν εἰργάσατο· βάσις αὐτὸν εἰς τὴν βοήθειαν ἐκεί. Φαλμακῶς ἀναβόσων, Ἐκ βουθῶν ἐκείραξά σοι, Κύριε· Κύριε, εἰσάκουσον τῆς φωνῆς μου. Βάσις αὐτὸν εἰς τὴν ἰαθεῖαν, κατακλιμάξω μόνωτατος ἐκ τῆς ἀπωλείας αὐτοῦ. Ἄρον εἰς βόθρον οἷους χεῖρας πρὸς τὸν βασιλέα, λέγων βραβείον τὸν φωνίχων κατὰ τοῦς παῖδας, καὶ σῖσας προσκύνῃσιν αὐτῷ, ἐπὶ Ἐπεσε Ἠθᾶ, συνστρέψατε Λαῶν. Ἄρις δὲ τῷ Θεῷ τῷ δίδοντι ἡμῖν τὸν ρίχον διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ταῦτη τῆ νιχη καὶ τὸν παράδεισον οἷα ἰωτῆρον πίνοντων ἀνοίξει δυνηθήσῃ, ἔθνα ποταμῶν ἔταρασαι, ὕδωρ πολλὸ, ὡς ἐν λούτρῳ, ἐν ἔσω χλόης, ὅπως καὶ οὐ εὐκαίρως λέγῃ· Εἰς τόσον χλόης ἐκεί με κωσκακίωσαν, ἐπὶ ὕδατος ἀναπαύσεως ἐξέθρεβέ με· καὶ ἐπὶ πᾶσι τοῦτος καυγῆμονος λέγῃ, Τὸν καλὸν ἀγῶνα ἠγωνίσασαι, τὸν δρόμον τετέλεκα, τῆν πίστιν τετήρηκα· λοιπὸν ἀπέσπειρό μοι ὁ τις δικαιοσύνης στέφανος, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ὃ βόξα εἰς τοῦς αἰῶνας, τῶν αἰώνων. Ἄρηψ.

* Mss. τετραθύρου. Alii legendum putant τετράροον. Mox nos Zachariam Genai. O. min. p. 6.
 b Legendum putant ὑποσχεθίζοντες. Hhd. mss. recte καὶ κῶλα αὐτῶν. Edithi male καὶ κῶλας αὐτῶν.
 c Mss. Φιλιππῶς.
 d Mss. Μαρτύριος.
 e Sic recte mss. Edithi vero μη τρεπίτω.
 f Mss. ἔσαντες.

* Sic mss. In Edithis quaedam decessant δι' ἁμοισιζέοντων.

currus, auriga I-rael, et eques ejus (1. Reg. 2. 12) : non a linea alba ad sphendonem (a) miliare decurrens, sed a terra ad caelum in curru igneo attingere tentans : ubi caelestis populus ad spectaculum adest, et Judex spiritualis sedet. Rexque contemplatur, ac victoriae praemium caeleste positum est, flagellaque tremendi iudicii prostant. Vult Deus ut propter ipsum decerets. Ideo dedit tibi Evangeliorum quatuor animalibus junctum currum : cui curru equi candidi juncti sunt, secundum Zachariam (Cap. 6). Jugales sunt, lux et immortalitas : extremi, justitia et veritas : quae eunt post currum pergente in terram aquiloni ; de quo dicit Sapia : *Ventus asper est boreas* (Prov. 27. 16) : asper enim spiritus atque malignus, diabolus est. In curru ejus equi atri : subjugales sunt, infernus et mors ; extremi, tenebrae et pernicies : quos oportet opponi curru Christi. *Currus Dei*, inquit, *decem millibus multiplex, millia letantium* (Psal. 67. 18) : qui opponendi sunt hujus vitae procellis eorum marinis pestatibus. Deduxit enim in mare equos suos, turbavit aquas multas (Habac. 3. 15), et submergens currus spiritualis Pharaonis, omnesque copias ejus in mari lubro. Habet autem equis vicinum angelum persequentem et tenebris obvolventem equos inimici tui. Nam ait : *Fiat via illorum tenebrae et lubricum, et angelus Domini persequens eos* (Psal. 53. 6). Habes et adverso Chanaanicos, Pharisaeos, Sadduceos, diaboli dona nuntiantes : tu quoque habes Moysen, Samuelem et Davidem, qui praenuntiavit justitiam adventum. Habet ille quos in medium inmittit daemones, Bel, Dagon, Baal et Chamao, qui Israele supplicatarunt, et memora ejus in deserto disjecerunt : habes tu quoque qui Januam aperiant, Paulum, Silvanum, et Timotheum, ut ipsi dicant : *Optimum nobis apertum est magnum et evidens, et adversarii multi* (1. Cor. 15. 9) : qui petierunt ut daretur sibi verbum in apertione oris sui (Ephes. 6. 19). Habet ille Philatum, Judam, Demam, Herogenum, Hymenarum et Alexandrum zerrarium, hypocrisis plenos : habes tu spectatores angelorum populum, justorum ordines supremae influentes, quomodo multi currant, et unus accipiat braviu (1. Cor. 9. 24). Unus revera Christi populus, unus in Christo baptizatus, unus qui Christum induit : neque ultra est Judaeus, neque Graecus, non masculus, non femina, non est servus, nec liber, non est Scythia, non Arius, Eunomius, Marathionius (b) ; sed unus in Christo. Digne Deo curro, et vitam institue, popule Dei, in spectaculo sancti Spiritus. Ne te delectet praesidio paribus equis, ne te ante iudicium pericula invadant. Si vis paribus equis currere, et in hoc ordine poni ; hoc magis potes facere in spectaculo spirituali. Junge contra : libidine furentes diaboli equos pias tuas cogitationes : oppone fortioribus patimentum ; *Mellior enim, inquit, est patiens viro forti* (Prov. 16. 52) : contra Judaeismum, Christianismum ; contra gentiliu cultum, veram religionem : contra fornicationem, castitatem ; contra avaritiam, eleemosynam ; contra mendacium, veritatem ; contra iram, mansuetudinem et modestiam. Rursus contra acriores impetus junga ea quae opposita illis sunt ; contra iram et dolorem junga lenitatem (nam ait ille : *Lenis vir, cordis est medicus* [Prov. 14. 30]) ; contra acriores impetus, mansuetudinem ; contra inimicitias, amicitiam ; contra odium, caritatem ; contra afflictionem, gratiarum actionem ; contra superbiam, humilitatem ; contra nequitiam, benignitatem ; et, ut uno verbo dicam, contra res omnes ad erras, orthodoxam et salutarem fidem habes. Oportet autem te aurigam spiritus temperantiam habere, ne in nauisum incidas, a labore deterrearis. Nam *Qui in agone contendit, inquit, ab omnibus se abstinere : et illi quidem ut corruptibilem coronam acci-*

piant, nos autem incorruptam (1. Cor. 9. 25). Accipit et galeam salutis, et flagellum in manu tua ; quod cum Dominus noster Jesus ex sparto fecisset, diaboli negotiatoris ex templo ejecit. Sta firmiter supra vas electionis : ascende in curru cunctu, o Philippe, ab omni immunditia liberati : incende curru : sine annui electione specta eum, qui in lectione Evangelii nappam ministrat. Ne quis putet me ridendi causa huc dicere : non mentior. Ut enim in circo omnium oculi in mappam, signo affixo, feruntur, dum exspectant ex consilii volutate aperientes ludos esse : eodem modo cum ad ecclesiasticum spectaculum convenimus, cum diaconus Evangelii fores quatuor aperturus est, omnes ipsum cum quiete multa respiciamus ; cum autem cursum lectionis incipit, statim erigimur vociferantes : Gloria tibi, Domine. Curru conscende, venare, excurre, contrahe, ejice, averte, comprehende, et ore pericram confessionem emitte : curru contra adversarium : nam *Qui ambulat simpliciter, ambulat confidenter* (Prov. 10. 9). Comprime ipsum, ut David Goliathum : ejice illum, ut Eliseus Gezi ; comprehende illum, ut Elias Achabum in vinea Nabuthae : averte illum in tenebras exteriores, ubi fletus et stridor dentium (Math. 8. 12) : attende tibi. Etenim ait ille : *Attendite vobis, ne graventur corda vestra in crapula et ebrietate* (Luc. 21. 34). Omnia sustine : *Alter alterius, inquit, onera portate* (Gal. 6. 2). In irvia incendens cave, *Ne forte offendas ad lapideu pedem tuum* (Psal. 90. 12). Ne retro avertaris, memor uxoris Loti. Medium justitiae viam tenens, ne declines ad dexteram vel sinistram. Interius quaere de paradiso : interius quarre. *Ex corde enim exeunt cogitationes malae, caecae, adulterii, furta, falsa testimonia, oblationes, blasphemiae* (Math. 15. 19), quae coinquinant hominem. Ne cum diabolo ascendas, quemadmodum nec Deus cum Israele, qui duræ cervicis erat : ne cum illo ascendas, ad peccatum te vocat. Ipse te flectet. Ipsum praeveni, dic illi : *Vade retro, satana, quia non sapis ea quae Dei sunt, sed quae sunt hominum* (Marc. 8. 33). Extra mane, ut Elias fugens Jezabelem : curra ad braviu superne vocationis. Non te comprehendet, ut neque pueri Absalonis Jonatham, et Achimaam sacerdotes Domini fugientes comprehenderant. Non te comprehendet, ut neque pueri regis Jericho exploratores ceperunt ; sed si fieri possit, decipe illum, ut Rahab meretricis perquirentes decipit. Ne te subjiciat, ut neque Pharao Moysen et Aaronem, sed circumvenit illum, ut magi Herodem. Ne in agone deficias : habes enim praeciptorem Deum, medicum Christum. Ne deterrearis : habes enim unctorem Spiritum sanctum, qui ex coram Samuele te mystico unguento unget. Neque sitim metuas : habes enim in te aquam quietis baptismi nempe per cucurbitam, ut praeventis scilicet per praedicationem Jonae, te recipiat. Everte curru tyrannidis ejus : conjice illum in foveam, quam fecit, conjice illum in profundum. Ex Psalmo clama : *De profundis clamavi ad te : Domine, Domine, exaudi vocem meam* (Psal. 129. 1. 2). Deice eum in profundum, deflectens solus ex ejus exitu. Extolle in altum sanctas manus ad Regem, accipiens braviu palmarum, ut olim pueri : et quatenus adoravit eum, quia cecidit Bel, contritus est Dagon (Isai. 46. 1). *Gratia autem Deo, qui dedit nobis victoriam per Dominum nostrum Jesum Christum* (1. Cor. 15. 57). Ille victoria paradisi quasi lavacrum publicum aperire poteris, ubi quatuor flumina, aqua multa, in te lavacro, in loco pascae, et ut tu opportune dicas : *In loco pascae ibi me collocavit, super aquam refectionis educavit me* (Psal. 22. 2) : et super hanc omnia exultans dicas : *Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi : in reliquo reposito est mihi corona justitiae* (2. Tim. 4. 7. 8), in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria in saecula saeculorum. Amen.

¹ Alii legendum putant, Evangeliorum quadrigam ; recte. (a) S. heuden est locus circa metra. Vide Bulegerum. (b) De Marathionio vide quid dicit Socrates, l. 3, c. 45.

MONITUM

Hunc sermonem non esse Chrysostomi omnes dijudicant, etsi sagaci viro non sit indignus. Quod vero dixit nescio quis, sed ex conjectura tantum, Severiani esse, id certe cum recta ratione pugnare videtur; neque enim minus a Severiani stylo differt oratio, quam a Chrysostomi dicendi genere. Severianus enim

IN ILLUM LOCUM, « ATTENDITE NE ELEEMOSYAM VESTRAM FACIATIS CORAM HOMINIBUS » (Matth. 6. 13)

1. Sapientes ac periti agriculturæ artifices, ubi cum omni cura et sollicitudine terræ stirpes plantaverint, prius ipsas plantas in altitudinem erigunt, deinde superfluos et importunos stiones arduissime ressecant. Idem et legislator Moyses fecit: primum enim unius imperium in hominum mente plantavit, ac deinde multorum imperium ex hominum mente amputavit. Quo tandem pacto unius imperium plantavit, audi ipsam dicentem: *Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies; et unus es (Deut. 6. 13. et 10. 20. et 6. 4).* Quomodo autem superfluos et importunos surculos imperii multorum amputavit, edisce: *Non facies, inquit, deos confitearis, neque adorabis deos alienos: ego enim, ego Dominus Deus tuus (Exod. 34. 17. Levit. 19. 4).* Hoc vero etiam hodierno die Deus idem et Salvator noster agit. Nam postquam nuper in animis nostris pulchram eleemosynæ olivam plantavit, ejusque fructum, hoc est, misericordes cornuavit, et beatus predicavit dicens, *Beati misericordis, quoniam ipsi misericordiam consequentur:* iurito nimirum hodie pullulantes molestas eleemosynæ superfluitates amputat ac repurgat. Enimvero nuper omnes simul cum ad eleemosynam excitaret, pauperem quidem pauperculæ viduæ, quæ in Sarephtha Sidonice habitabat, exemplo edocuit, ne inhumanitati pauperem prætextat: mendicam autem viduæ illius mendicæ exemplo, quæ in Evangelio minuta duo in gazophylacium misisse memoratur, incitavit, ut mendicæ eleemosynæ opes prompto animo conferat: mercatorem porro consideratis maris procellis refrænavit, ut pauperibus potius quam mari suo communicet: at eum, qui negotiationem terrestri lûneræ exercet, coercuit, ut animo necessitatem præverterat, et ante necessitatem latroni Deum anteponeat. Postquam igitur omnibus ad eleemosynam instructis, utrumquemque ex eo, quod laudes excepturus sit, promptum esse, tanquam virentem quandam plantam ad eleemosynam inclinatam, vitit: *Ego autem sicut oliva fructifera in domo Dei (Psal. 51. 10):* propterea simul pullulantes eleemosynæ simulationes excindit. Quid dicens? *Attendite ne eleemosynam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis:* non quasi nos lectionem hanc de industria commode nunc proponamus: sed quasi ex ipsa serie eorum que jam lecta sunt ista transmittantur. *Attendite ne eleemosynam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis:* sin secus, nullam certe mercedem habebitis: hæc enim ostentatio mercedem tollit illorum: talis largitio futuram illis eripit felicitatem. Etenim nullus est animæ adeo noxius affectus, atque hæc inanis gloriæ cupiditas. Cum enim ex iis que mandata sunt, multa præclare perfererimus, tunc ipsius inanis gloriæ cupiditatis aduascitur agritudo. Verum illam a nobis radicatus extirpavit Salvator, dum nos docuit, ut clam eleemosynas conferamus. Sed utique dices: Quid ergo? non possumus id facere? non enim fieri potest, quin is, qui pauperibus quidpiam dat, vel sacerdotibus offert, aut in gazophylacium mittit, videatur. Tum tu igitur nos

in posterum ad impediendam eleemosynam negligentiores reddidisti. Nunc itaque præstante Domino Deoque nostro ac Salvatore Jesu Christo, de amicorum ac fratrum necorum animabus bene mereri volo, easque omni agritudine liberare, et actionis istius modum corrigere. Voluntatem enim examinat et consilium ejus, qui eleemosynam impertit. Propterea recte adjecit dicens: *Cum ergo facias eleemosynam, noli tuba canere ante te, sicut hypocritæ faciunt (Matth. 6. 2):* non quod tubas haberec illi, sed quod larva esset ac species eleemosynæ; animus autem hominibus militaret, et ab eorum aspectu illi prederent. Non enim propter Deum eleemosynam conferere, sperantes ab eo se misericordiam consequuturos, et promissam mercedem contumeliam accepturos; sed, ut momentaneum reciperent ab hominibus gloriam, largiebantur. Non igitur differere ab illis, qui populariter in theatris suas facultates profundunt, et ut inanem gloriam aucupentur, opes suas dilapidant, non ad aliquem utilem animæ fructum, sed ad futilem hominum laudem. Convertitur enim sæpe lævis illa in contumeliam, et cum multos sumptos fecerit, multis opprobriis oneratur. Vide quam multas pecunias in circensibus ludis expendant; et postquam multa expendierint, tum a vilissimis et abjectissimis hominibus pluribus probris lacerantur. Nam eorum infirmitatem hominibus vitio vertunt: et equus quidem collabatur, ambitiosus autem editor contumelias vexatur: et ipse quidem rationis expertus equus cecidit, homo vero ratione præditus excidit et explosus est: ac sæpenumero dixit ingemiscens: *Quid frustra meas facultates perdo? quid tantos labores sustinui, et tunc damna, meque omnibus bonis everti, ut a despectissimis hominibus ad extremum contumelias onerarer? O quam multos pauperes iste pecuniæ frustra insimpliciter ditare potuissent! quam multos fringere, qui exciderunt! Atque effunduntur quidem verulæ ex fonte quodam ad vanam laudem captandam populares istæ largitiones; contumelie vero stolidorum hominum tanquam ex flumine quodam excitantur. Alii vero snas animas nihili faciunt; et alii rursus ob eorum contentionem proprias aedes evertunt.*

2. At illos quidem sumptos facere, et probris lacerari, vanisque largitionibus opes profundere sinamus: quo vero pacto pecuniæ pie sint expendendæ discamus, et quo modo vita religiose traducenda sit, ac cælestia pro terrenis expectanda. Non enim prohibet ne des eleemosynam Christus, sed qua ratione facere eleemosynam oporteat, docet: *Ne aciat sinistra tua, quid faciat dextera tua.* Hoc vero loco rursus non minus significat, sed hyperbolice dictum est illud, quasi diceret: *Ne sciat perversa cogitatio tua, quid recta mens tua faciat, ne te avertat a bono.* Invenit enim, ut inquit Deus, mens hominum diligenter mala. Propterea, inquit, Studiose tibi, ut tu ipse quoque ignores, expetendum existimato. Quid istud? Ut Patet tuus, qui videt in abscondito bilarem tuam promptaque largitionem, te diligit, et in manifesto reddat tibi. Magnam et illustre iis, qui eleemosynas

IN SEQUEMTEM SERMONEM.

totus strigosus est, perplexus, figuris redundans: uno verbo, stylo ferreo utens, ut ait Savilius; hic vere scriptor simplex est, ac sine salebris finit.

Interpretatio Latinae est Frontonis Duciae.

Εἰς τὸ, « Προσέχετε τὴν ἐλεημοσύνην ὑμῶν μὴ ποιεῖν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων. »

α'. Οἱ σοφοὶ καὶ ἐπιστήμονες τῆς γεωργίας τεχνίται, ὅταν μετὰ πάσης φροντίδος καὶ ἐπιμελείας τὰ κατὰ γῆς βλαστήματα φυτεύουσιν, αὐτὰ τὰ φυτὰ πρότερον εἰς μῆκος διεγείρουσιν, εἰθ' οὕτω τὰς περινεχολοῦσας φάδας τεχνικῶς τέμνουσιν. Τὸ αὐτὸ καὶ ὁ νομοθέτης Μωσῆς ἐπέθηκεν· πρότερον γὰρ κατερούσε τὴν μοναρχίαν εἰς τὴν τῶν ἀνθρώπων διανοίαν, εἰθ' οὕτως ἐξέτεμε τὴν πολυαρχίαν διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων διάνοιαν *. Καὶ πῶς κατερούσε τὴν μοναρχίαν; Ἀκούσων αὐτοῦ λέγοντος· Κύριος τὸν θεὸν σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις· καὶ πάλιν, Ἄκουε, Ἰσραὴλ· Κύριος ὁ θεός σου, Κύριος εἷς ἐστίν. Καὶ πῶς τὰς περινεχολοῦσας φάδας τῆς πολυαρχίας ἐξέτεμε, μᾶθε· Ὁ ποιητής, φησὶ, θεοῦ χωρευτούς, οὐδὲ προσκυνήσεις θεοῦ ἀλλοτρίου; Ἐγὼ γάρ, ἔφη Κύριος ὁ θεός σου. Τοῦτο δὲ καὶ σημεῖον αὐτοῦ ὁ θεός καὶ Σωτὴρ ἡμῶν ποιῶν. Ἐπιθεὶ γὰρ πρὶν τὰς ἡμέτερας ψυχὰς κατερούσε τὴν καλὴν ἐλπίαν τῆς ἐλεημοσύνης, καὶ τὴν καρπὸν αὐτῆς ἐτεφάνουεν, τοῦτοστὶ τοὺς ἐλεημοναί, καὶ ἑμακάριστον εἶπεν. Μυκάριοι οἱ ἐλεημοναί, οἱ αὐτοὶ ἀλεθθίζονται· εἰκότως· διὸ σημεῖον τὰς περινεχολοῦσας τῆς ἐλεημοσύνης ἠ ἀνακίπτει μάστιγα καὶ ἀποκαθαίρει. Πρῶην γὰρ πάντα ὅμοι πρὸς ἐλεημοσύνην διεγείρων, καὶ τὸν μὴ πένθητα ἀπὸ τῆς πεινῆρας χήρας τῆς ἐν Σαράβροι; τῆς Σιδωνίας ἐπαίδουσε, μὴ προσάσας [91] τῆς ἀπανθρωπίας τὴν πένθητα προβάλλουσαι· τὴν δὲ πτωχὴν ἀπὸ τῆς πτωχῆς χήρας τῆς ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις καταβάλλουσης τὰ δύο λεπτὰ εἰς τὸ γαζοφυλάκιον, ἀγγείρειν, ὥστε τὸν πτωχὸν πλοῦτον τῆς ἐλεημοσύνης μετὰ προθυμίας συνεισφέρειν· τὴν δὲ ἔμπροσθεν ἀπὸ τῆς τρικυμίας· τῆς θαλάσσης ἐγαλίωσε, πῶς· πένθητα μᾶλλον ἢ τῆς θαλάσσης μεταδίδουσι· τὴν δὲ κατὰ γῆν πραγματευόμενον περιετίγχε προλαβὼν τῆ γνῶμη τὴν ἀνάγκη, καὶ πρὸς τῆς ἀνάγκης τὸν θεὸν μᾶλλον προτιμᾶν, ἦπαρ τὸν ἴσοτήν. Ἐπιθεὶ πάντα ὅμοι πρὸς ἐλεημοσύνην παίδουσε, εἶδεν, ἀφ' ἧν ἐκαινέουσαι, ἀποδείξιμον ἔστω; ἐτοιμὸς ἐστὶν ἕκαστος, καθάπερ φυνδὸν εὐθάλει πρὸς ἐλεημοσύνην κλιθεῖν· Ἐγὼ δὲ ὡσεὶ ἐλαία κατάκαρος ἐν τῷ οὐκω τοῦ θεοῦ· διὰ τοῦτο συναναρετὰς τῆς περινεχολοῦσας τῆς ἐλεημοσύνης ὑποκρίσεις. Τὸ λέγων· Προσέχετε τὴν ἐλεημοσύνην ὑμῶν μὴ ποιεῖν ἔμπροσθεν ἀνθρώπων πρὸς τὸ θεαθῆναι αὐτοῖς, οὐχ ὅτι ἡμῶν ἐπιτιμῶν τὴν ἀνάγκησιν ταυτην προβαλλόμενων, ἀλλὰ τὴν πρότερον ἀκολουθίας τῶν ἀναγκημάτων παραπεμπούσης. Προσέχετε τὴν ὑμῶν ἐλεημοσύνην μὴ ποιεῖν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὸ θεαθῆναι αὐτοῖς· εἰ δὲ μὴ γέ, μισθὸν οὐκ ἔχετε· αὐτῆ γὰρ ἡ ἐπιτιμῆς ἐκείνων ἀφανίζει τὸν μισθὸν· ἡ τοιαυτὴ δόσις ἀποστραφὲ ἐκείνους τῆς μελιούσης ἀγαθωσύνης. Ὡθὲν γὰρ οὐκὼν μικρὸν πάθος ἐστὶν τῆς ψυχῆς, ὡς τὸ τῆς κενωδίας. Ὅταν γὰρ πολλὰ κατερούσωμεν τὸν ἐπιπατάμενον, τότε τῆς κενωδίας παραφύεται νόσημα. Ἀλλὰ πρόβριον αὐτὸ ἐξέτεμα ὁ Σωτὴρ ἀφ' ἡμῶν, δὸδῶλες ἡμᾶς ἐν τῷ κρημῷ τῆς ἐλεημοσύνης ποτεῖν. Ἀλλὰ πάντα; εἶπε· Τὸ οὐκ· οὐ δυναμεθα ποιῆσαι· οὐ γὰρ ἐστὶ δυνατὸν διδόντα τοῖς πένθησι, ἢ προσφάροντα τοῖς ἱεραιῶν, ἢ βάλλουτα εἰς τὸ γαζοφυλάκιον, μὴ θεαθῆναι. Ὅσοον καὶ πρὸς τὴν δόσιν τῆς ἐλεημοσύνης ὀκνηροτέρους ἡμᾶς κατετίγχε διὰ παντός. Νῦν οὐκ ὤφελισται τὰς ψυχὰς τῶν ἡμῶν φίλων καὶ ἀελλῶν βολῶμαι, καὶ παντὸς νοσημάτων; ἀπαλλάξαι,

χάρτι τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος; ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τὸν τρόπον τοῦ γινόμενου διαρῶσασθαι. Τὴν γὰρ προλαρεῖν ἐτάζει τοῦ ποιοῦντος ἐλεημοσύνην. Διὰ τοῦτο καλῶς ἐπάγει λέγων· Ὅταν οὐκ ποιῆς ἐλεημοσύνην, μὴ σαλιήτης ἔμπροσθέν σου, ὡσπερ οἱ ὑποκριταί· οὐχ ὅτι σάλληγας εἶχον ἐκεῖνοι, ἀλλ' ὅτι μὴ τὸ προσωπεῖον ἐλεημοσύνης ἦν, ἢ δὲ φυγὴ τοῖς ἀνθρώποις ἐστρατεύετο, καὶ πρὸς τὴν ἐκείνων ἐβάδιζον θέαν. Ὡς γὰρ διὰ τὸν θεὸν ἵποκύν ἐλεημοσύνην, ἐπιτιμῶντες ἐλεθθῆκαν παρ' αὐτοῦ, καὶ λαβὼν τὴν ἐπιτηγμένον μισθὸν ἐκατονεπακόσια· ἀλλὰ διὰ τῆς προσκαρῶ δόξης ἀπολαύσαν τὸν ἀνθρώπων, παρήκων. Ὡθὲν οὐκ ἔλαττων τῶν ἐν τῆς θεάτρος φιλοτιμωμένων, καὶ τῶν ἐπὶ τὰς κενὰς δόξαις τὰς ἰδίας ὑπάρξεις σκορπιζόντων, οὐ διὰ τὸν τῆς ψυχῆς χρῆσμον καρπὸν, ἀλλὰ διὰ τὸν τῶν ἀνθρώπων ἔπαυον τὸν μάταιον. Περιτρέπεται γὰρ ὁ ἔπαυον πολλὰς ἐκείνους πρὸς ἔθριν, καὶ πολλὰ καταπίνουσας, πολλὰ καθυβρίζοντα. Ἐπίλειπε πόσα δαπανώσιν χρήματα κατὰ τὰς ἱπποδρομίας· καὶ ὅταν πολλὰ δαπανώσιν, τότε πλεονα παρ' ἐλαγίτων καὶ ἀπερῆξιμένων ἀνθρώπων ὑβρίζοντα. Τῆν γὰρ τὸν ἴππων ἀδύτησαν τοῖς ἀνθρώποις προστίβουσαι· καὶ ὁ μὴ ἴππος; ἀφάλλεται, ὁ δὲ φιλότιμος ἀτιμᾶζεται· καὶ ὁ μὴ ἄλιος; ἴππος ἐπτεση, ὁ δὲ λογικὸς ἀνθρώπος ἐξέπτεση· καὶ πολλὰς ἀποδουρούμενος εἶπε, Τὸ μάτην ἀπώλω μου τὴν ὑπόστασιν; τὸ τοσοῦτον χημάτων ὑπέμανα καὶ τοσαύτας ζῆμιας, καὶ τῶν ὑπαρχόντων ἐκπτεση; ἐγενώμην, ἵνα παρὰ τῶν ἀπηγορευμένων ὑβρίσω τοῖς ἰσάτους; Ἢ πόσους πένθητας; ἔχονταν πλοῦσιαι τὰ χρήματα ταῦτα τὰ μάτην ἀπολλύμενα! πόσους ἐκπτεσάτας ἀνορθώσαι. Καὶ ῥέουσι μὴ ὡσπερ ἀπὸ τινος πηγῆς αἱ φιλοτιμῆαι διὰ τὸν μάταιον ἔπαυον· ἀνεγείροντα [92] δὲ ὡσπερ ἀπὸ τίνος ποταμοῦ αἱ λουδορῆαι τὸν ἀλόγιτον ἀνθρώπων. Ἄλλοι δὲ καὶ τῶν οὐκείων ψυχῶν καταστρέφουσαι, καὶ πάλιν ἔτεροι διὰ τὴν ἔριν τῶν ἴππων τοῖς ἰδίοις οἰκῶν καταστρέφουσαι.

β'. Ἄλλ' ἐκείνους μὴ ἀφήσωμεν δαπανᾶσθαι καὶ λουδορῆσθαι καὶ ματαιοφροσύνεισθαι· μάθωμεν δὲ πῶς χρῆ δαπανῆν εὐσεβῶς; τὰ χρήματα, καὶ πῶς χρῆ διάγειν εὐλαθῶς, καὶ προσδοκᾶν ἀντὶ τῶν ἐπιγεῖν τὰ οὐράνια. Ὡς γὰρ κωλύει σε θούνη Χριστοῦ ἐλεημοσύνην, ἀλλὰ διδάσκει πῶς δεῖ ποιεῖν τὴν ἐλεημοσύνην· Μὴ μόνον ἢ ἀρκετὰ σου εἶσαι ποιεῖν ἡ δεξιὴ σου. Ἐνταῦθα δὲ πάλιν οὐ τὰς χεῖρας ἀνιένται, ἀλλ' ὑπερβολικῶς αὐτὸ εἶπεν, ὡς ὅτι μὴ γνῶ ὁ πονηρὸς σου λογισμῶν, τὸ ποιεῖν ἢ ἀγαθὴ σου γνώμη, ἵνα μὴ ἀνατρέψῃ σε τοῦ καλοῦ. Ἐγκυτεῖται γὰρ κατὰ τὴν θέαν φωνῆν ἡ διάνοια τῶν ἀνθρώπων εἰς τὰ πονηρὰ. Διὰ τοῦτο φησὶ, τὸ, Καὶ οσαυτὸν ἀγνοήσαι, περισπούδαστον ἔστω σοι. Διὰ τὸ· Ἴνα ὁ Πατὴρ σου ὁ βίβλων ἐν τῷ κρημῷ τῆν ἱερᾶν, τὴν πρὸβριον σου δόσιν τῶν πτωχῶν, ἀγαπήσῃ σε, καὶ ἀποδοῇ σοι ἐν τῷ φανερῷ. Μήκα καὶ σήμερον τοῖς τὰς ἐλεημοσύνας; ποιοῦσιν ἐκάστω θεάτρον· καὶ ὅπερ ἐπιθυμῶσιν οἱ ἐλεημοναί, τοῦτο μετὰ πολλῆς τῆς περιουσίας δεδούρηται αὐτοῖς; ἵνα καὶ μυριάδες ἀνθρώπων θεωρῶσιν ὑμᾶς; ποιούστας ἐλεημοσύνην, ἀλλ' ὕμεις τῆς προεπίγχετε αὐτοῖς, μὴδὲ ἐπιθυμᾶτε τὴν παρ' αὐτῶν πρόσκαρον δόξαν· ἀλλ' εἰ βούλεσθε, φησὶ, θεατὰς εἶναι τῶν γνωσμένων παρ' ἡμῶν, λάβετε, φησὶ, τοὺς ἀγγέλους, καὶ τοὺς ἀρχαγγέλους, καὶ τὸν τῶν ἀπάντων δημιουργὸν καὶ ἀεσπότην. Εἰ δὲ τοῖς ἀνθρώποις βούλεσθε εἶναι θεατὰς τῶν πραττομένων, καὶ εἰς ἐπίδειξιν αὐτῶν ποιεῖν τὰς ἐλεημοσύνας, ἐκαστὸν ἢ χιλίους ἐξέτε θεατὰς εὐφρῶν; μάλιστα ὑμῶν. Ἐν δὲ τοῖς κατὰ τὸν παρόντα βίον

* Forte leg. cum Savil. et τὸν τῶν ἀνθρώπων διανοίαν.

† Τὸ ἰ. μωσῆσιν ἐκ. Savil. ἡμῶν οὐκ.

ἐπινοώντας ὁμᾶς λαβεῖν σπουδαίητε, λαβεῖν δὲ οὕτως, ἵνα, κἂν τινες δοκῶσιν ὁμᾶς, μὴ ἀποδέξησθε ἑτέρας, καὶ εἰς ἔκτρον ἔλθητε, ἀλλὰ μᾶλλον ἀποστρέψασθε τοὺς τοιοῦτους, καὶ ἀνατρέψιν αὐτούς· καὶ τότε κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν τὴν φοβερὰν, τῆς οἰκουμένης ἀπάσης ὁμοῦ· λήξετε τοὺς στεφανῶς τῆς δόξης. Ἐάν δὲ τὸν Θεόν, καὶ τὸν ἐκεῖ σὺ μέλλουσα πλοῦτον ἀποθεσauerῆσθε παρ' αὐτοῦ, ποιῆ τὴν ἐλεημοσύνην, καὶ οὐ διὰ τὴν πρόσκαιρον δόξαν τότε ὡς περ εἰς τοὺς ἰδίους κόλπους ὁ Θεὸς ὑποδείχμενος ὡμοῦ τὰ κατορθώματα τῆς ἐλεημοσύνης, πάντων τῶν ἀνθρώπων παρόντων ἀπὸ τοῦ Ἀδάμ ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος· τότε πάντων τῶν ἀγγέλων καὶ ἀρχαγγέλων παρόντων, ὅτε γιλιᾶδες καὶ μυριάδες ἀγγέλων παρεστήκασιν· τότε ταῖς ἰδίαις αὐτοῦ ἀρχαῖς χερσὶ προσκαλιέσται ὁμᾶς λέγων· Δεῖτε, οἱ ἐυλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡγεμονίαν· ὅμῃν βασιλεῖαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. Δεῖτε, ἐγὼ γὰρ τοὺς ὑμετέρους καμάτους ὑποδείξωμιν ἐγὼ τῶν ὑμετέρων χρημάτων τραπέζης ἐγενόμην. Ὅτε σὺ τὰς χεῖρας ἔδειξαι τῶν πτωχῶν, ἐγὼ τοὺς ἐμοὺς διαφόρον κἀπόμισθον ἐταν εὐ εἶδον τὸν ἄρον σου τῷ πένθῃ, ἐγὼ δὲ τῆς ἐκείνου κοιλίας ἐχορταζόμην. Ἐπεινασα γὰρ, καὶ ἐδοκᾶτέ μοι φαγεῖν· δίδύσθη, καὶ ἐποστᾶσέ με. Τοιαῦτες οὖν χεῖρες ἀξιώσθη, οἱ ἐλεημονεῖς. Εἰ δὲ πρὸς ἐπίδειξιν ποιῆτε τὰς ἐλεημοσύνας, ἀπολήξεσθε παρ' αὐτὸν τὸν μεθόν. Εἰ γὰρ ἐπιδεικνύσθαι χεῖρ, πρῶτον πάντων τῷ Θεῷ ἐπιδείξασθαι τὸ μάλιστα ἔχοντι ἐξουσίαν στεφανώσασιν, καὶ πρὸς τὸ θέατρον τῶν ἀγγέλων χειραγωγῆσαι. Τίς οὖν ἀρα οὕτως ἄβλιος, ὅστις τοῦ βασιλέως σπουδαίως ἐπὶ τὴν θεωρίαν τῶν αὐτοῦ κατορθωμάτων ἔλθειν, ἐκεῖνον ἀφεῖς πρὸς τοὺς ἁγαθιστοὺς καθίξει· τὸ καινοῦ θέατρον, καὶ μεθόν παρ' ἐκείνων ἐκδέχεται· Ἄλλ' οὐδέ τις τῶν Χριστιανῶν τοιοῦτος· μὴ γένοιτο. Καὶ γὰρ ὅπερ ἔην ποῦ μὲν οἱ Χριστιανοί, τὸν Χριστὸν πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχοντες, καὶ τὸ νομα αὐτοῦ διομαζόντες πράττομεν· αὐτὴ γὰρ διὰ τῶν αὐτοῦ εὐαγγελίων ὀδωκεν ἡμῖν ὁδὸν σωτηρίας, ἵνα πᾶσαν ἐλεημοσύνην ποιοῦντες, καὶ πᾶσαν ἀρετὴν μετερχόμενοι, ἐκεῖνον προσέχητε, καὶ τὰ παρ' αὐτοῦ χαρίσματα κομιζόμενοι ποιεῖν. Ἐτε γὰρ μάρτυρες τὰ αὐτῶν σώματα παραδεικνύονται τοῦ ἄνομου, ἢ ἐκεῖνον περιέκον τὸν εἰπόντα· Μὴ φοβείσθε ἀπὸ τῶν ἀποκτείνοντων τὸ σῶμα, τῆρ δὲ ψυχῆρ [93] μὴ δυναμένων ἀποκτείνειν τὸ σῶμα, τῆρ δὲ μᾶλλον τὸν θυνάμενον καὶ ψυχῆρ καὶ σώμα ἀπολέσει ἐν γεννήτῃ· εἰτε οὖν ἐκκλησίας, εἰτε ἐκκοδογεῖα ἤσονται τινεσὶ κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην, δὲ ἐκεῖνον ἐπέησαν τὸν εἰπόντα, ὅτι Ἐξόνος ἡμῶν, καὶ συνηγήθετέ με· εἰτε ταπεινοφροσύνην μετερχόμεθα, δὲ ἐκεῖνον μετερχόμεθα τὸν εἰπόντα· Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, οἱ αὐτῶν ἰστίων ἢ βασιλεία τῶν οὐρανῶν· εἰτε δὲ τοὺς πένθῃσι ἄρτους παρέχομεν, δὲ ἐκεῖνον δίδωμεν τὸν εἰπόντα· Ὅς δ' ἂν ποτὶς ποτήριον ψυχροῦ μόνον εἰς ὄνομα μαθητοῦ, οὐ μὴ ἀπολέσει τὸν μεθόν αὐτοῦ· εἰτε φυλαχὰς ἐπισκεπτόμεθα, δὲ ἐκεῖνον ἐπισκεπτόμεθα τὸν εἰπόντα· Ἐρ φυλαχὴ ἡμῶν, καὶ ἠλιθίετε πρὸς με· εἰτε

τὰς χεῖρας καὶ τοὺς ὄφθαλμοὺς ἀμειψόμενοι, δὲ ἐκεῖνον ἀμειψόμενοι τὸν εἰπόντα· Γυναιὸς ἡμῶν, καὶ περιεβάλετέ με· εἰτε καθύλου τοὺς πτωχοὺς δίδωσιν ποιοῦμεν, δὲ ἐκεῖνον τὸν εἰπόντα· Ἐγὼ ὄσον ἐποστᾶσθε ἐν τῶν ἁγαθιστῶν εὐτοῦν, ἐμοὶ ἐπέστησθε· εἰτε τοὺς οὐκ ἐπιδοκῶντες ὑποσέκομεν ὑπὸ τῶν ἀσέβων ἔθνων, ὡς προκινούμεντες τὸν ὑπὸ Ἰουδαίων σταυρωθέντα, καὶ τὴν οἰκουμένην ζυσοπάζοντα, δὲ ἐκεῖνον τὸν εἰπόντα· Μακάριοι ἐστε, ὅταν ἐνδεικνύσθαι ὁμᾶς, καὶ διδάσκει, καὶ εἰπωσιν πᾶν κενόρῳ ἕμμα καὶ ὁμῶν ψευδομένοι· χαίρετε καὶ ἀγαλλιάσθε, οἱ δὲ μισθὸς ὁμῶν κολλῆ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Μηδὲς τῶν ὁμῶν ὑποκαταμεινάντων, δὲ Χριστιανὸς ποτε πρὸς ἐπιδείξιν τῶν ἀνθρώπων ποιεῖ τὴν ἐλεημοσύνην, διὰ τὴν παρ' αὐτῶν μισοπιστοσίαν· μὴ γένοιτο. Ἄπαξ γὰρ τῶν εὐαγγελικῶν θεσaurῶν ἐνοουθετήθημεν, καὶ πιστωθέντες ἐπιστεύσαμεν, καὶ πιστευσάντες δικαιοσύνην. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἀπὸ τῶν εὐαγγελικῶν ἀναγνωσμάτων κηρύττομεν. Ἄλλὰ καὶ ἀναγνωσκόμενοι τῶν ἁγίων εὐαγγελίων, οὐχ ἄπιστος οὐδ' ὡς ἐτυχεν ἀκούομεθα, ἀλλ' ἰστέμενοι καὶ ἤφρονες, καὶ μετὰ παντὸς φόβου παραβιζόμενοι τὰ παραγγέλλομενα, οὐκ ἀναπίπτοντες τῷ φρονήματι, οὐ κηδεζόμενοι τοῦ σώματος, οὐκ ἀπαγορεύομεν τοῖς τῶν πλησίον διηγήμασι, τοῖς μὲν παραπέμψασθαι· οὐ πλοῦτος, οὐ πένθος, οὐ βούλος, οὐκ ἐλευθερός, οὐκ ἄνδρες, οὐ γυναικες, οὐκ ἀργοντες, οὐκ ἀρχόμενοι, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς οὐ τὸ διάδημα τὸ βασιλικὸν περιελαίμενος, εὐθέως τῶν εὐαγγελίων ἀναγνωσκόμενος, ἰσταται μετὰ παντὸς φόβου καὶ μετὰ πάσης σεουδῆς, καὶ οὐδὲ τὸ διάδημα συγχωρεῖ παρακίσειν τῇ κεφαλῇ αὐτοῦ, ἀλλ' ὑποκύπτει διὰ τὸν ἐν τοῖς ἁγίοις εὐαγγελίοις ὀμιλοῦντα Θεόν. Τί λέγων; Οἶδα τὴν ἄξιν τοῦ δεσποκότος ἐμοὶ τὴν ἄξιν, προσκύνω τὴν βασιλείαν τοῦ δεσποκότος μοι τὴν βασιλείαν, καὶ ἰσταται μετὰ φόβου, τῶν ἁγίων αὐτοῦ λογίων ἀναγνωσκόμενος ἐπιδήκτηρ, φησὶν, αὐτὸς ἰδωκεν ἀργουσίαν ἰστασθαι πρὸς τὸ βασιλικὸν ἐπιτικὸν ἀναγνωσκόμενος. Καὶ ἵνα μὴ λοιοβήσῃ οἱ ἀπειτικὸς, λέγων, ἔτι πρὸς κερδὸν ἄλλῳ μόνον ὑπεκρίνομαι· οἱ βασιλεῖς τοῦ Χριστοῦ τὴν τιμὴν, ἀκουσὸν τοῦ προφήτου λέγοντος (πρὸ πολλῶν γὰρ γενεῶν τὴν νῦν γινόμενὴν εἰκόνα λέγει)· Βασίλειος ἐβγῶνται σε, καὶ ἐγερθήσονται ὄρχοντες, καὶ ἀναστήσονται, καὶ προσκυνήσουσιν αὐτῷ πάντες οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς. Μάνθανε οὖν καὶ πιστεῦε, ὡς ἀρετικὸς, ὅτι εἰς τοὺς ἀπερτῶν αἰῶνας διαμένει Χριστὸς τὸ θεοῦ ἡμῶν ἢ βασιλεία, καὶ ἡ χάρις αὐτοῦ στεφανώσεται πάντας ἡμῶν Χριστιανούς, καὶ χειραγωγῶσιν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν. Οὕτω πάντες οἱ Χριστιανοὶ πάντοτε πράττονται πρὸς ἐκεῖνον ἀποβλέποντες, καὶ ἐπίσθημα αὐτοῦ λέγοντος· Λαλήσατέ τὸ εὖς ὁμῶν ἐμπροσθέν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἔσονται ὁμῶν τὰ καλά ἔργα, καὶ δοξασῶσιν τὸν Πατέρα ὁμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος καὶ ἡ ἐξουσία καὶ ἡ προσκύνησις σὺν τῷ μονογενεῖ αὐτοῦ Υἱῷ, καὶ τῷ πνεύματι καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ καὶ παντοδυνάμῃ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων· Ἀμήν.

MONITUM

De indicatione quae in titulo fertur, ne verbum quidem est in hac homilia, quae fere toto mulierem sanguinis fluxum patientem respicit. In anni principio dictam profertur is qui scripsit. Hanc quoque Severiano Cabalorum episcopo adscribit idem nuperus: et certe a Severiani stylo non abhorret hic quaevis est Graeculus; imo Severianum nugacitate superat, figuris et tropis ubique redundat, apostrophas passim

largiuntur, crexit theatrum; et quod exoptant misericordes, id illis cumulate concessit. Itaque licet multa vos hominum militia elemosynam largientes contemplantur, vos tamen nolite illis attendere, neque momentaneam ab illis gloriam expetatis: sed, si vestrarum actuum nascisci spectatores velit, accipite, inquit, angelos et archangelos, et omnium Conditorum ac Dominum. Sin autem homines eorum, quae a vobis geruntur, habere spectatores optetis, et elemosynas facere, ut vos apud eos venditatis, centum aut mille habebitis spectatores a quibus laudemini. Quod si eos, qui in hac vita vos laudant, latere studueritis, atque ita latere, ut licet vos nonnulli laudibus prosequantur, libenter eas non admittatis, neque vos efferatis; quin potius tales aversemini ac repellatis; ita fiet ut, cum formidabilis illa dies illuxerit, glorie corosus toto terrarum orbe spectante recipiatis. Si propter Deum, et eas quas ille tibi reservaturus est illic opes, elemosynam tribuas, non propter gloriam temporariam; tunc velut in sinum suum receptis vestris elemosynae recte factis, Deus praesentibus omnibus, qui ab Adamo existerint usque ad saeculi consummationem, hominibus, tunc omnibus angelis archangelisque praesentibus, dum uillia infinita angelorum astabunt, tunc suis vos propriis immaculatis manibus advocatū dicens: *Venite, benedicti Patris mei, posside paratum vobis regnum a constitutione mundi (Matth. 25. 34)*. Venite, ego vestros labores excepti: ego pecuniarum vestrarum nummularius sum factus. Quando tu mendicis manus extendisti, ego meum sinum aperiebam: quando tu panem tuum pauperi dabas, ego per illum ventrem saturabar. *Esurivi enim, et dedistis mihi manducare: sitiivi, et dedistis mihi bibere (Ibid. v. 35)*. Ejusmodi ergo gaudio perfundemini misericordes. Sin autem ad ostentationem elemosynas largiamini, mercedem ab hominibus recipietis. Etenim si ostentare se oportet, ante omnia Deo nos ostentasse par est, qui nos coronandi et ad angelorum theatrum deducendi potestate pollet maxime. Ecquis ergo adeo miser fuerit, ut ad spectanda praecleara ipsius facinora Rege venire cupiente, illo neglecto, apud infimae conditionis homines theatrum sibi collocet, et ab illis mercedem praestoletur? At enim inter Christianos nullus est ejusmodi; absit. Quicquid agimus Christiani, Christum praec oculis habentes, ejusque nomen usurpantes id facimus. Ipse namque per evangelium suum viam salutis nobis dedit, ut omnem elemosynam facientes, et omnem virtutem exercentes, illum spectantes ejusque dona recipientes, faciamus. Sive enim martyres sua corpora tradiderunt iniquis, propter illum tradiderunt, qui dixit: *Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere; sed potius timeite eum, qui potest et animam et corpus perdere in gehennam (Id. 10. 28)*: sive ergo ecclesias sive synodochia aperuerunt alicui in toto orbe terrarum, propter eum id egerunt, qui dixit: *Hospes eram, et collegistis me (Id. 25. 35)*: sive humilitatem exercent, propter illum exercent, qui dixit: *Beati pauperes spiritu, quoniam*

ipsorum est regnum caelorum (Matth. 5. 3): sive praeterea pauperibus paues porrigimus, propter illum clamus, qui dixit: *Qui dederit calicem aquae frigidae tantum in nomine discipuli, non perdet mercedem suam (Id. 10. 42)*; sive carceres visitamus, propter illum visitamus, qui dixit: *In carcere eram, et venistis ad me (Id. 25. 36)*: sive viduas et orphanos vestimus, propter illum vestimus, qui dixit: *Nudus eram, et operuistis me*: sive in universum quippiam pauperibus distribuimus, propter illum qui dixit: *Quantum fecistis uni ex his minimis, mihi fecistis (Ibid. v. 40)*: sive opprobria sustinemus ab impiis gentilibus, ut qui cum adoremus, qui a Judaeis crucifixus est, et humano generi vitam restituit; propter illum, qui dixit: *Beati estis, cum maledixerint vobis et persequuti vos fuerint, et dixerint omne malum adversum vos mentientes; gaudeat, et exultate, quoniam merces vestra copiosa est in caelis (Ibid. v. 5. 11. 12)*. Nullus ergo Christiani unquam ad hominum ostentationem, ut ab illis mercedem recipiat, arbitretur elemosynam impertiri: absit. Semel enim evangelicis admonitionibus eruditus sumus, et ad fidem edocti credidimus, et cum credidissenus, salvi facti sumus. Idcirco enim lectis Evangelicis praedicimus. Sed et dum sancta leguntur Evangelia, non temere neque perfuntorie auscultamus; sed stantes et attentis, magno cum timore mandata excipientes, non animo contentes, non corporibus sedentes, non proximi narrationibus operam dantes, ea praetermittere audeamus: non dives, non pauper, non servus, non liber, non viri, non feminae, non principes, non subditi: quin etiam ille ipse qui regio diademate redimitus est, cum primum leguntur Evangelia, stat summo cum timore summoque studio, ac ne diademate quidem redimitum esse caput suum permittit, sed Deum in Evangelicis loquentem inflexa cervice veneratur. Quid dicemus? Nota est mihi dignitas ejus, qui hanc mihi contulit dignitatem: adoro regnum ejus, qui mihi tribuit regnum, et dum ejus sancta leguntur oracula, sto cum timore: quandoquidem, inquit, ipse principibus dedit, ut starent, quando legitur regnum victoriae monumentum. Ac ne forte nobis exprobet haereticus, ac dicat, reges ad perexiguum modo tempus simulate Christo hunc honorem deferre, audi prophetam dicentem (jam enim ante multa saecula imaginem eorum, quae nunc geruntur, descripsit): *Reges videbunt te, et adsurgent principes et exsurgent, et adorabunt eum omnes reges terrae (Isai. 49. 7)*. Disce igitur et crede, o haereticus, Christi Dei nostri regnum in infinita secula permanere, simulque gratiam ejus quae Christianos coronat, et in regnum caelorum quasi manducat. Atque ita Christiani omnes illum spectantes omnia faciunt; et credimus, dicente illo: *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum qui est in caelis (Matth. 5. 16)*. Ipsi gloria et imperium et potestas et adoratio cum unigenito ejus Filio, ac sancto et bono et vivifico et omnipotenti Spiritu, unue et semper, et in saecula saeculorum. Amen.

AD SEQUEM HOMILIAM.

usurpat; ita ut ipsum sanguinis fluxum, quo mulier illa laborabat, loquentem, nec pauca dicentem inducat. Cum porro multos hujusmodi Graeculos scriptores frequenter reperiamus, quis ausit dicere hunc, quia hoc vitio laborat, Severianum esse?

Interpretatio Latina est Frontonis Duzei.

IN PRINCIPIUM INDICTIOIS NOVI ANNI, ET IN MARTYRES, ATQUE IN MULIEREM QUÆ SANGUINIS

FLUXUM PATIEBATUR (a).

1. Alterum est quoddam continuumque miraculum, a Christo Domino honorum imber effusus, et aliae alii succedunt opes. Ecce nos etiam hodie victores martyres epulo experiri, et sua nobis certamina tanquam leuitate commune convivium apponunt. Oportebat enim, oportebat ut martyres semper gratia juvenescerent, etiam sub novi anni ingressum occasionem convivii piis afferrent: oportebat ut temporum mutationis exordia tanta nos cum benedictione susciperemus: oportebat ut diei hujus celebritatem choro sanctorum exornatum experiremus: oportebat anni ut circulus corona martyrum decoraretur: oportebat ut tali sub adventantis anni innocentia iuranditate fruere, etiamque martyrum honore commularem. Hi sunt enim illi omnes iustitiae generi humani auctores generosi milites Christi, ejusque virtutis post mortem etiam praecones; qui decipere serpentem sapientiae pedibus cucularent, et tyrannico sensu tumidum leonem, amoris in Dema manibus suffocarent, ac veritatem propalarent; qui praesentem vitam ut vanam oderunt, et caelorum regnum, ut filii matrem, adamarunt, qui per mortem januas immortalitatis reserant, mortisque generiter morte propria ecurrunt; qui in corpore incorporeos demones superant, sui corporis robore, sed animae fide: per fidem enim omnia, quae mundi sunt, subegerunt: quae nihil optabilis est Christianis. Fide siquidem sibi in auxilium ad-cita, verba operibus confirmant. Enimvero magnum est praesens officium iustitiae; illustris est et virtus temperantiae; utilis pariter et amoris in pauperes sollicitudo; praecleara et pulchra simul cum istis est exercitatio continentiae; sed praee omnibus his potentis fidei praerogative palma deferunt. Haec in Abrahamo quondam sterilem uterum Sarrae post multum tempus fertilem agrum reddidit: haec Moyses mare quod navibus traiecit, ut perambularetur, effecit: per haec Helias caelo imperavit, et auditus est: haec sexcenta morborum genera tempore Salvatoris fugavit: per haec leprosus agnitudinis suae squamas excussit: per illam caecis oculis, quos non tulerat natura, recepit: hujus praesidio septa Chananaea, cum proles suae causa vim pateretur, filiam suam invasori demoni extorsit. Fides etiam dum lateret, sanguinis fluxum exsiccavit: atque in ceteris quidem, cum petito processisset, donum sequebatur; hic vero silens a silente, ut putabat, gratiam furabatur. O mulierum miseram simul et beatam! miseram propter usuperum statum, beatam propter hunc sequentem: Ecce enim, inquit, *Mulier in fluxu sanguinis sui aetate duodecim* (Luc. 8. 43). Si tantus fuisset diurni numerus, quot jam annorum tempus elapsum erat, ipsam conficere potuisset, nedum anni duodecim. In naturam opinor morbus evaserat: quae in medicos erogaverat omnem substantiam suam, ad corporis talem pecuniarum jacturam adjuncta: nec potuit ab ullo sanari (*Ibid.*). Hæc, non potuit! In domitium habuit mulier adversarium morbum illum: venter nimirum mulieris fontis in modum scaturiebat; fons ille perpetuo fluebat; nec rivo fetoris fecunditatem tam longi temporis diuturnitas absumebat. Doloribus præterea mens ejus vexabatur et curis, quo pacto vincula gravis infirmitatis abrumperet, quo pacto duodecim annorum morbum excuteret, quo pacto continuos dolores solveret, quo pacto effrenata illa fluente sisteret, quomodo insaniam venarum sedaret: ad omnium medicorum fores noctu profecta est distracta contabescebat: lucem enim declinabat, ne forte labentes sanguinis guttæ signata semita la-

tentem incedens ignominiam propalarent. In eos, qui sanare ipsam velent, mercedis loco suas omnes facultates effudit, ad dandum necessitate compulsus: sanitates quippe desiderium ut pecunias minime pararetur frustra. Atque ita medici omnes morbum oppugnantes torpebat: variae medicamentorum inventiones non poterant morbi savitiam mitigare: tanquam enim suda quaedam bellua incantationum artem non audiret permanebat, atque iis, a quibus urgebatur, talia qua dantur dicendo refragari videbatur: Quid frustra cum bellua violentiore pugnas? tantum me tempus corporis possessione non spoliavit: medicamentum peritiae minime cedo: nemo pecunias redimet virtutem meam; nemo ex iis qui in terris versantur, meam fecunditatem exhauriet: natus me solus medicus ex Virgine natus fugabit; ejus gloriae ego quoque reservo: ut cum ceteris ejus sim letis virtutis, custodior. Quid ego incassum tot labores suscipitis, et Domino victuriam praeripere servi canamini? Non parcam creaturae, donec con-petere Creatorem. O quam multa mulierem divexabant! temporis diuturnitas, continuus dolor, inutilis honorum publicationes, molestia corporis labescentis, cogitationes vana spe absumptae. Verum: men tot adversarii, fidei ejus quae in periculo versabatur, ardua non eripuerat: tam nulli tentationum insultu-patientem feminam non deiecerat: tot adversarum rerum derumani fluctibus obruta naufragium femina passa non est. Vidit, inquit, Jesum. Vidit, ea quae perierat, Servatorem: vidit captiva redemptorem: vidit anchoram mundi, ea quae tempestate jactabatur: vidit agnitudinum regem, qui a sedibus superas advenerat: vidit spem gaudii inexpectatam, vidit in-superabilem medicinae virtutem, vidit fontem sanitarum, gratis fluentem dividendum, vidit inter mortuos enectos vitam diverantem: vidit, et talia quaedam lato animi sensu verare cepit: Iteperi, inquit, sufficientem jam medicum; nec auri mercedem hic medicus reposeat: unam opinor mercedem, sinceram mentem, exigit; unum ex me fidei donum requirit. Ego vero illud habeo: nam me hoc solo morbus minime spoliavit. Verum anxietate cogitationum in contrarium distabar. Quid enim? accurrens contingat? Periculum, quod a turba imminet, re-formido. An meum hunc statum voce declaram? Me ut immundam ablegant. Occulitabo miseriam? At dolorem non fero. An tanquam ad medium naturae accurrat? Atqui ut regem pertimesco. Me ut supplicentem suscipiet? Nisi refugiat tanquam iniquitatem. Miserebitur morbi? Nisi condemnat in medium procedentem.

2. Quid igitur faciam? quod consilium sequar? num aucter prohibeo? Veror ne rursus nanciam incurra. Non reformidabo turbam, metum omnem abjiciam, spectaculum fiam, exteriorum risum effugiam; interius bellum malumque sanabo. Lex ut inquinatum odit; legislator ut argotatis miseretur. Cupiditas ac metus mulieris animum distrahebant: verumtamen aggressionis comitatricem fidem invenit. Cum accessisset a tergo Je u, *Tetigit fimbriam vestimenti ejus* (Math. 9. 20. 21). *Dicebat enim intra se: Si tetigero tantum fimbriam vestimenti ejus, salva ero* (Luc. 8. 43). O furtum, quod parcentem uactum est fidem! o furtum, quod ipse laudavit, a quo furti puniuntur! o furtum, quod enim delectat, qui furtum est passus? o prædationem a iudice coronatam? Ac miraculum vide: cum furata sit lucrum, quasi sit largita, laudatur. *Dicebat enim intra se. Deus, inquit, Dominus est, qui nihil ignorat; Dominus, qui corporeis oculis nequaquam indiget; medicus est, qui animalibus medicus; cæcus est cogitationes perustrans:*

(a) Gallata cum Collee regio 2543.

Εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς Ἰνδικτιῶνος τοῦ νέου ἔτους, καὶ εἰς μάρτυρας, καὶ εἰς αἰμέρῃον.

α'. Ἐκάλληρον σημεῖον παρὰ τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ ἢ τῶν ἀγαθῶν ἐπομβρία, καὶ ἄλλος ἄλλο διαδέχεται πλοῦτον. Ἰδοὺ καὶ σήμερον ἡμᾶς ἐστίνωσι οἱ καλλίνικοι μάρτυρες, τοὺς οικείους ἄλλως προτεθεικότας εἰς ἐπίκουρον εὐφροσύνης συμπόσιον. Ἐδεῖ γάρ, εἶδει τοὺς ἀεὶ νεάροντας τῆ γάρτι μάρτυρας, καὶ τῆ τοῦ ἔτους εἰσόδῳ γενέσθαι τοὺς εὐσεβεῖσι ἀφορμὴν δεξιεύσεως· εἶδει τοιαύτην τῶν νέῳ ἑνιαυτῷ τοῖς πιστοῖς ἀπειρηθῆναι τὴν ἀγαλλισίαν· εἶδει μετὰ τοσαύτης ἡμᾶς ἐλογίας ἀπάσασθαι τῆς τοῦ χρόνου ἐναλλαγῆς τὰ προελμα· εἶδει τὴν τῆς παρούσης ἡμέρας πανήγυριν τῷ χορῷ τῶν ἀγίων ἐπιμαμένην ὑποδέξασθαι· εἶδει τὸν κυκλον τοῦ ἔτους τῶν μάρτύρων κοσμηθῆναι στεφανῶν· εἶδει τοιαύτην χρῆσασθαι ἐπὶ τοῦ ἐπιστάντος ἑνιαυτοῦ τῆ εὐωχίας, ἐπαγομένους * καὶ τὴν τῶν μάρτύρων τιμὴν. Αὐτοὶ γὰρ εἰσι πάσης εὐφροσύνης τῷ γένει παραιοὶ οἱ γενναῖοι τοῦ Χριστοῦ στρατιῶται, οἱ καὶ μετὰ θανάτου τῆς αὐτοῦ δυνάμεως· κίρκως, οἱ τὸν ἀπαύσιον ἔβρι ποσὴν καρτερίας καταπατήσαντες, καὶ τὸν τυραννικῶν λόγῳ φιλοθέλειαν χερσὶν ἀποπιπνύσαντες, καὶ τὴν ἀλήθειαν πανευσεβεῖς· οἱ τὴν παρούσαν ζωὴν ὡς ματαίαν μισήσαντες, καὶ τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν, ὡς υἱὸς μητέρα, ποιήσαντες· οἱ δὲ θανάτου τὰς τῆς ἀθανασίας πύλας ἀνοίξαντες, καὶ τὸν τοῦ θανάτου γεννηθῶρα τῶν οικείων θανάτῳ νεκρῶσαντες· οἱ ἐν σώματι τοὺς ἀσωμάτων νικῶντας δαίμονας, οὐ δυνάμι ἐσώματος, ἀλλὰ πίστει ψυχῆς· διὰ πίστεως γὰρ τὸν τῶν κόσμων κατηγνώσαντο πάντων, ἧς οὐδὲν Χριστιανὸς ἀριστερότερον. Πιστὴν γὰρ περικτήριον συμπράκτορα τοῦ λόγου ἔργως ἐθελοβάντων. Μέγα μὲν γὰρ ὡς ἀληθῆς τὸ τῆς δικαιοσύνης καθέκαστον· λαμπρὰ δὲ καὶ τῆς σωφροσύνης ἡ ἀρετὴ· χρήσιμος ὁμοίως· καὶ τῆς φιλοπατίας ἡ ἐπιμέλεια· καλὴ μετὰ τούτων καὶ τῆς ἐγκρατείας ἡ ἀσκησις· φέρε δὲ τὴν κατὰ πάντων νίκην τὸ θυσίαν τῆς πίστεως πλεονέκτημα. Αὕτη ποτὲ τοῦ Ἀδραμῆν τὴν χερσεύσαν τῆς Σάρρας· γαστέρα μετὰ τὴν πολλὴν τοῦ χρόνου δαπάνην πρὸς γόνιμον γεωργίῳσι ἀρουραν· ταύτην καὶ Μωϋσῆς περὶ εὐσεβείας πλεομένην ἐποίησε θέλασσαν· διὰ ταύτης Ἠλίας προσέταττεν οὐρανῶν, καὶ ἤκουστο· αὐτὴν μυρία τῶν παθῶν ἐπὶ τοῦ Σωτήρος ὑπέβηκε γέννη· λεπρὸς δὲ πίστει τῶν τοῦ πάθους ἡβ) ἀπλήγη φολίον τυφλοῦ δ' ἐκίνησε ὀρθάλμους, οὗ· ἡ φωνὴ οὐκ ἤνεγκεν, ἀπέλαβε ταύτην συμμαχούσαν ἡ Καναανία λαβοῦσα, βιασθεῖσα περὶ γονθῆν ἀφῆρπασε ἡ τὴν θυγατέρα τοῦ κατηγόνου δαίμονος. Ἐξήρανε καὶ λανθάνουσα πίστις αἱμάτων ῥοᾶς, καὶ ἐπ' ἄλλων μὲν προλαμβάνουσι αἰτήσεως· ἰχθυοῦσι δὲ ἔωρον, ἐνταῦθα δὲ στήγασα παρὰ σιγῆτος, ὡς ἐνόμιζεν ἀπευθίλῃ τὸ γάρισμα. Ἡ γυναικὶς ἀθλίως καὶ μακαρίας ὁμοῦ ἀθλίως δὲ κατὰ πρόφην, μακαρίας δὲ κατὰ δεύτερα· ἰδοὺ γάρ, φησὶ, Γυρὴ ἐν ῥύσει αἰματός αὐτῆς δώδεκα ἔτη. Ἰσοῦτος ἡμερῶν εἴ ἦν ἀριμὸς, ὅπως· ἐπὶ τὴν ἡνάκον χρόνον, κατεσάμασαν αὐτὴν ἀν, οὐχ ἔδ ἔτη δώδεκα. Εἰς φωνῶν, ὡς οἶμα, τὸ πάθος μετέπειθε· ἦτις ἱατροῖς προσαναλώσασα τὸν βίον διον, τῷ τοῦ σώματος μαρμαρῶν καὶ τὴν τῶν χρημάτων προσέτηκε μείωσιν· ἠπ' οὐδένος δὲ ἰσχυρῶς θεραπευθῆναι. Ἡ δὲ, ὡς ἱσχυρῶν ἀνεπιφροσύνην εἶχεν ἡ γυνὴ τὸν τοῦ πάθους πολέμον· ἐπιτάχων ἀρα τῆς γυναικὸς ἡ γαστήρ, κρονῶσι τῆς ἀπαιτίας ἀνεπίτηχ κατεφάρσεν· οὐδὲ τοσοῦτον χρόνον τὸ μῆκος· τῷ τῆς δουλείας ὄχτη τὴν φορὰν ἐδαπάνη. Ὑδῶνας εἶσι καὶ φρονεῖσι ἐκόπτετο τὴν διάνοιαν, πῶς τὸν θεῶν διαβρῆξει τὸν γαλεπὸν ἀρῆμωσθηματος, πῶς τ· δωδεκάτες ἀποτινάσσεται πάθος, πῶς λύσει τὰς ἀνεβδότους ὀφείας, πῶς στήσει τὰ ἀγαλλύματα εἶβρα, πῶς· παύσει τὸν φλεβῶν τὴν μανίαν· πάντων ἱατρῶν νυκτοποροῦσα καὶ συμπερμένη κατεβριθῆσθε θύρας· παρηρτεῖτο γὰρ, τὸ φῶς, μὴ αἱ τῶν αἱμάτων κατῴσσει σταγόνες· ἀτραπὶν

ἐργασάμεναι, στήλιταιῶσιν τὴν λανθάνουσαν τῆς βαδίζουσης αἰσχύνῃ. Μισθὸν τοῖς θεραπεύειν ἐθέλουσι, πᾶσαν ἦν εἶχε περιουσίαν ἐξηνήλκας, τῆς ἀνάγκης βιαζομένη τὴν δόσιν· ἡ γὰρ ἐπιθυμία τῆς γυιελίας πείθει· χρημάτων μὴ φείδεσθαι. Καὶ οὗτοι ἱατροὶ πάντες τῆ νόσῳ πολεμουτες, ἤτηνον· ποικίλα φαρμάκων ἐπίνοσην τὴν τοῦ πάθους οὐκ ἴσχυον ἐξημερῶν ἀγρίτητα· ὡσπερ γὰρ τὸ δούκωνον θηρίον τῆς τῶν ἐπαθῶν τῆς τῆς ἀνάγκης ἔμενε, ὡσπερ ἀντιλέγειν τοιαῦτα δοκῶν τοῖς βιαζομένοις ἀνόντα· Τὶ μάχουσε δυνατωτέρῳ θηρίῳ· χρόνος με τοσοῦτος τῆ ἐν σώματι νομῆς οὐκ ἐπύλησεν, ἱατρῶν τῶν ἐπιτήχαις οὐκ εἰκὼν χρημασιν οὐδεὶς ἐξήγορησε τὴν δόσιν, οὐδεὶς μὲν τὴν φορὰν τῶν ἐπιτήχαις· ἀναβῆκε· εἰς με μόνος ἐκ παρθένου γεννηθείς ἱατρὸς φυγαθεῖσει· ἐκείνου κατὰ πρὸς δόξαν φυλάττοναι· μάρτυς μετὰ τῶν ἄλλων τῆς ἐκείνου τηροῦμαι δυνάμει· Τὸ οὐν ἀπράκτους ἐπιτείνουσε πόνους, δεσποτικῶν προαράτων, οἱ δούλοι βιαζόμενοι νίκην· Οὐ φείσομαι τοῦ πλάσματος, ἀν μὴ τὸν πλάστην δεσάσωμαι. Ἡ πόσα τῆ γυναικὶ τὰ μαχόμενα! χρόνος μῆκος, ἀληγθόνες ἀνένδοτος, ὁμημοῖσι ἀνεπλήρητοι, μαρνανήτων σωματος λῆπῃ*, λογισμὸς κεναῖς ἐλαπίσι ἀπανηθῆι· Ἄλλὰ τοσοῦτον πολέμοι τὸ τῆς· πίστεως· τῆς κινδυνεύουσι οὐκ ἐπύλησαν ἔπλον τοσαῦται τῶν δεινῶν τριχημαῖς τῆ γυναικὶ ναυάγιον οὐκ ἐργάσαντο· τοσαῦται πειρασμῶν προσβολὰν τῶν ὑπομεινῶσων οὐ κατέβαλον γυναικῆς. Εἶδε, φησὶ, τὸν Ἰησοῦν. Εἶδεν ἡ ἀκολυμῶν τὸν σῶζοντα, εἶδεν ἡ δεξιμένη τὴν λυτρούτην, εἶδεν ἡ χεῖμαζομένη τὸν κόρη τὴν ἄγκυραν, εἶδε τὸν ἀσθενῆ ἐλθόντα τῶν παθῶν βασιλεῖα, εἶδεν ἐλπίδα χάρις ἀπροδοκῆτον, εἶδε θεραπείας ἀκαταγνώστου θανάτου ἐναντιν, εἶδε πηγὴν ἱαμάτων ἀμύσθῃ μέρζουσαν ναύατα, εἶδε ζῶντων νεκρούμενος ἐνδύθησαντες εἶδε, καὶ τοιαῦτην εὐθυμίας ἀνέστρεφεν ὁ ἔνοικον. Ἐβρον, λέγουσα, θεραπευτῆρῃ ἐπιτήχαιον· οὗτος ὁ ἱατρὸς μισθὸν οὐκ ἀπαιτῆσι χροῖον· ἔνα μισθὸν, ὡς οἶμα, γυνῆν [96] ἀπατήσαι γυγῆσαι μίαν πίστεως· ἐπιτήχῃσι με ἔδωκεν. Ἄλλ' ἔγω· ταύτης γὰρ με μόνος ἡ νόσος οὐκ ἀπατήσαντες. Ἄλλὰ λογισμῶν ἀπορίας ἀνεθέλωμαι. Τὶ γάρ· προσεραμοῖνη κατῴσσει· Τὸν ἀπὸ τοῦ πάθους ὑποστέλλομαι κίνδυνον. Βοήσω τὰ κατ' ἐμαυτῆν· Διόκωνον ὡς ἀκάθαρτον. Κρῶς τὴν συμφορὰν· Ἄλλ' τὴν ἔδωκεν οὐ φέρω. Ἡς ἱατρῷ προσδράμω τῆς φώσεως· Ἄλλ' ὡς βασιλεῖα φοδοῖμαι. Ἡ· ἱκετεύουσαν δέεται· Μὴ ὡς μολύνουσαν φυγῆ. Ἐλεήσει τὸ πάθος· Μὴ κατακρίνην φανεῖσαν.

β'. Τὸ δυνάμενος, ποῖον ἀναδέχομαι λογισμῶν· ἀναίσχυτος φανῶ· Αἰδοῦμαι, μὴ πάλιν ἀδερπάτων μεῖνον. Μὴ δειλιάσει τὸ πλήθος, καταφροσύνη τοῦ θεοῦ, διατροπὴ γένομαι, φύγον τὸν ἔξωθεν γέλωτα· ἴσομαι τὸν ἐνθάδιν πλειον. Ὁ νόμος ὡς ἐβρῶσπομῆνη μισεῖ, ὁ νομοθέτης ὡς νοσοῦσαν οἰκτερεῖ. Πρόβλημα καὶ ἐκ-ος τῆς γυναικὸς τὴν φυγὴν ἐμείρηστο· ἀλλ' εὐρὸς πῶσιν μιστοῖν τῆς ἐγγυηθείσης. Προσέβητο γὰρ, φησὶν, ἔπισθεν τῶν Ἰησοῦ, ἦψυτο τοῦ κρασπέδου τῶν ἱματίων αὐτοῦ. Ἐλεγε γὰρ ἐν εαυτῇ, ὅτι Μόνον ἐμὲ ἀψυγία τοῦ κρασπέδου τῶν ἱματίων αὐτοῦ, σωθῆσομαι. Ἡ κίοντις πίστιν κτισσαμένης μητέρα ἢ κλοπῆς, ἦν αὐτὸς ἐπιήνεσεν ὁ τὰς κλοπῆς τιμωροῦσιν· ἢ κλοπῆς τὸν κλαπέντα τερπύσσει ἢ ὅσων στεφανωμένων ἢ δικαστοῦ! Καὶ εἶρα τὸ θαυμαστὸν. Ἀρπαξάσθαι τὸ κέρδος, ὡς γαρσαμένη θαυμάζεται. Ἐλεγε γὰρ ἐν εαυτῇ. Ὁ Θεὸς, φησὶ, Δεσποτῆς ἐστὶν οὐδὲν ἀγῶν· Δεσποτῆς, σωματικῶν ὀφθαλμῶν οὐ δειδόμενος, ἱατρὸς ἐστὶ φύγας κώμους, ὀρθάλμους ἐστὶ λογισμῶν ἐβραστῶν· ὄφρα καὶ προπυμῆν ἔμη, ἀκούει καὶ μὴ κολούσῃ τῶν, ἀπτεται, κἂν ἀφῆσθηκα· οἶδεν, ὅτι πάντως ὡς ἀναξίη τὴν θέαν οὐκ ἔνεγκε. Τὶ ὄν· Λα· θάνουσαν ποιήσομαι πρόσθον,

* Reg. τῆ εὐωχίᾳ μετ' ἐαυτῶν συγκομῶνους. Savil. μετ' ἐαυτῶν ἐπατῶ.

β Savil. et Reg. ἀνίηρασα.

* Savil. et Reg. ἀλγῶντων ἀνένδοτος ἐπιμεισις, ἀνεπλήρητος μαρνανήτων σωματος λῆπῃ. Morel. fecus.

δ Savil. et Reg. ἀνέστρεφεν. Morel. ἀνέστρεφεν.

erum latentem me videri, audit etiam me non loquentem, tangit, quævis loco sim diastis; novit, me ut indignum aspectum non tulisse. Quid ergo? occulta accensione facta, et meute venerans, non aspectu offensus, veniens retro vestem attingam: sufficit hoc unum mihi, si consequar, ad obtinendam sanitatem: unum et ipsa procul dubio gestantis efficacitate redundat. Non enim potest vite vestimentum non et ipsum radios salutis emittere. Magnus erat inter prophetas Moyses, et morosi pervicacis populi moderator; sed tamen homo: hic illius dominus est benignus. Si igitur virga servi mare Rubrum divisit, et ex aquis conflatum mirum duxit, quomodo non Domini ejus simbra, fluxus ut sanguinis lapidis in modum rigeat, efficiat? Zelator erat ac fervidus Dei minister Elias; sed et ipse unus erat ex his, quibus hæc est natura communis: verumtamen ovillam habuit miraculorum effectricem. Rursus Eliscus cum magistri gratia cum accessione factus esset heres, ovilla pelle Jordani fluente frenabat. Si ergo tanta existit apud prophetas gratia, quanta ejus erit, quem ipsi prophetis annuntiant potentia? Quin vero paucis ista complector? Umbra ipsa Petri Rahar; et Christi vestis non medebitur? Intelligi quanti mihi sit vel consilium mihi-se tantum, currentem morbum frenavit. O fidem, que morbo dilationem non concessit! Credidit enim tantam, et malum, quod infestabat, aufugit: credidit, et contentiosa bellum non contradidit: credidit, et excruciatum est sanguinis fons perennis, non aliter ac si invisibili quodam caetero esset arefactus. Verum hæc quidem vestem attingit, et exterioribus pedibus appropinquavit; ille vero interiores cogitationes agnovit. Illa quidem occulte corpore sanitatem hausit; Salvator autem ejus animæ pulchritudinem divulgavit: non enim talem passus est decorem non celebratum et ignotum latere: non permisit justitiæ scintillam oblivionis tenebris obrui. Unus mulieris fidem, que Deo bona non dubitanti mente subriperat, mundo evangelica communicavit historia. Quænam hæc est, quæ ob furtum non aliter atque ob fidem honorata

est? Latronem mulieris fides prævenit: ante linguam illius hujus manus commendatur: antequam ille paradidm voce prædetur, hæc ipsum regui largitorum silentio compilavit. *Cognoscens* eam, inquit, *Jesus virtutem, quæ exierat de illo, interrogabat discipulo: Quis me tetigit (Marc. 5. 30)?* quomodo fortum non animadvertitis? quomodo latrocinium vos latuit? quis me tetigit? quis ex meis thesauris morbi se sanatione ditavit? quis me tetigit? Quid ais, Domine? tu dedisti, et eam quæ accepti, non nosti? fidem advertisti, et eam quæ crediti, non agnovisti? mentem latentem percepisti, et apparentem faciem non es conspicias? Quis me tetigit? Quis te tetigit? eni medicamentum operationis miraculorum applicasti? cui sanationem impertisti? Morbum exegisti, et eam quæ salva facta est, non novisti? Quis me tetigit? quis me prius mente quam manibus contractavit? quemam neam divinitatem cogitatio apprehendit? quis ille justus meæ miraculorum virtutis prædo? quis extinctæ salutis suæ lucernam ex mea lampade furtim accendit? Quis me tetigit? Aut discam ex vobis, aut docebo. Vellem equidem ad finem usque argumenti hujus decurrere; sed jam tempus nos admonet, ut deinceps huic miraculo alterum ad docendum diem reservemus. Nam si illa duodecim annorum spatio morbo conflictata, de sua patientia nihil remisit, nos alterum diem longis mulieris certaminibus non immoramur? cujus fidem martyrum quoque cæcus æmulatus est, non Domini simbram tangentes, sed ipsum etiam corpus Christi gratia exuentes. Et nos igitur, dilectissimi, ad similes fidelitatem mentes nostras exciteamus: ne muliere una gentili deterioris simus: quandoquidem majora nobis quam illi sunt objecta spectacula, quibus ad pietatem accendamus. Satis hoc illi tantum fuit, quod vestimentum semel contigerit: nos vero quotidie, et actis, Salvatoris corpus contractantes, saltem ut qui Domini membri alium, gratiarum actionem offeramus: ipsum enim decet gloria in sæcula sæculorum. Amen.

AD HOMILIAM SEQUEMTEM.

habitam fuisse suadere potest id quod numero secundo dicitur: *Voca Barlaamum, cui propter vineæ custodiam exasta est dextera*; quam historiam pluribus habes enarratam in Homilia Chrysostomi de Barlaamo, Tomo II, p. 559. Antiochiæ vero S. Barlaami dies festus magna celebritate colebatur, ut in nostro ad illam homiliam Monito ibidem deprehendas.

Hæbita fuit ad illuminandos, sive ad eos, qui baptismum suscepturi erant, in quorum numero aliquos peregrinos esse dicit in ipso principio: *Ὅρω τῇ ποίμνῃ τῶν εὐσεβῶν μμιγμένα πρόβατα ἕξαι. Video permixtas piovum gregi oves peregrinas, sive insolitas, ut verit Fronto Duceus.* Cum porro *ῥωτισμός* seu baptismus, circa tempus Paschatis conferri solebat, hinc inferri posse videtur illud circiter tempus habitam homiliam fuisse.

Interpretatio Latina est Frontonis Ducei.

ORATIO CATECHETICA IN DICTUM EVANGELII: SIMILE EST REGNUM CÆLORUM HOMINI PATRIFAMILIAS, QUI EXIIT PRIMO MANE CONDUCERE OPERARIOS IN VINEAM SUAM (*Matth. 20. 1*); ET QUÆ SEQUUNTUR (a).

— P —

1. Video permixtas piovum gregi oves insolitas, recens Pastoris celestis signum in frontibus ferentes:

(a) Collata cum quatuor Mæ.

et doctrinæ virentes herbas nasci volo, quæ conveniant cum illis, qui gratiam jam gustaverunt, tum is, qui spiritus gramin decerpitur sunt: ut ejusdem catechesis et institutionis pastus cis quidem, qui la-

pitati sunt et illuminati, donorum Dei memoriam refricet; eos vero, qui illuminandi sunt, ad baptismum acrius cohortetur. Sic enim oportet, ut ad utroque habitus sermo sit mixtus: quodquidem turba Dei cultorum ex viris, qui mysteriis initiati sunt, et ex iis, qui initiantur, est mixta. Nactus sum igitur unde et vos omnes veteres Christi verus epulo excipiam, et quo pacto nostros nuper emptos servos ad vocationis libertatem cohortabor: enarrabo fratribus meis dieta dominica, quae possunt et eos, qui olim regiam vineam occuparunt, prompiores efficere, et eos, qui non ita pridem ad cam inspicendam incubuerunt, ad similem zelum accendere. *Simile est regnum caelorum homini patrifamilias, qui exiit primo mane conducere operarios in vineam suam.* Patrefamilias, seu dominium domus, Dominus seipsum appellat: operarios vero circa tertiam et sextam et nonam et undecimam vocatos nuncupat omnes pios, qui baptismum in diversis aetatibus susceperunt: vineam salutaris dicitur mandata, quibus parum laboris inest, et multum lucri. *Simile est regnum caelorum homini patrifamilias, qui exiit primo mane conducere operarios in vineam suam.* Conventio autem facta cum illis, hoc est, cum operariis, ex denario diurno, misit eos in vineam suam (Math. 20. 2). Patrefamilias ego sum. Quomodo enim dominus domus, prout libet, domos aedificat: sic ego mundum universum, ut volo, dispono. Ego sol iustitiae, nube humanitatis indutus, ad humanitatem me deieci, et operarios ad vineam meam colendam quarens circumieci. Non hominibus indigeo viuisioribus: habeo siquidem angelos et archangelos, qui ea, quae volo, perficiant: verum terrenos servos meos in meis villis stationem habentes cernere conspicio. Ego circumieci, et quoqueversum circumspicio, quos inveniam, quos conducam: non ut laboribus alienis die-sciam, sed ut eos, qui mihi paruerint, opulentes reddam. Habeo Petrum et Joannem, aliosque discipulos, orbis terrarum impigros plantarum cultores, congregavi: conventionem cum illis ex denario diurno feci: vitam ipsorum omnem condixi, proque omni opere quod mihi facient, datum me illis mercedis loco caelorum regnum promisi: sed ad explendum animum meum hi soli non sufficient. Non possum agricolas numero exiguos arvum meum colentes intueri: in angustum deduci videntur oculi mei, dum tu cerno tantummodo: adhuc alios aratores exopto, adhuc etiam alios mercenarios exopto, adhuc etiam alios mystas quaero. Spatiosus est et ingens mandatorum meorum paradisus: omnes qui mihi crederint, capit: omnes virtutis amatores cum receperit, adhuc fit latior. Quid igitur faciam? unde me septa complebo? unde plures accensos invitabo? Exibo rursus in trivium ipsorum? exibo ad eos, qui spontaneo errant errore? exibo ad negligentes? exibo ad inopes opulentus, ut inopes reddam opulentos? exibo rursus ad operarios collegendos? Ego quod debetur praestabo: advocabo rursus etiam pauperes. Neum est cohortari, illorum parere: meum est dare velle mercedem, illorum esse velle accipere: si mihi paruerint, et mihi et sibi ipsi gratificabuntur: quod si mihi non obediant, scmetipsis danno afficient: iam mihi nequaquam deerunt agricolae, qui circumfodere et scrobibus cingere possunt, et palmis putare: inculta vinea mea vel sterilis permanere non potest. *Et egressus circa horam tertiam, vidit alios stantes in foro otiosos, et dixit illis: Ite et vos in vineam meam* (Ibid. v. 3. et 4). Ubi, quaeso, mane fuistis? ubi superioribus diebus fuistis? cur non me quasi-vistis, qui ad vos quaerendos exieram? cur non ad utilitatem vestram mane surrexistis? Adeoque pietatis radius ignoratis, ut diem esse noctem arbitramini? et affluente lumine veritatis, vos quare caligatis et

dormitatis? Nunc saltem expergiscimini, nunc saltem evigilate, nunc saltem convertimini, nunc saltem sobrii estote. *Ite et vos in vineam meam.* Videte, quantum vos diligam: matutino tempore praedicationem evangelii non circumscripti, secundis aditum non obstruxi, conversionem vestram prima vocatione non circumclusi: quamvis horam ad poenitentiam vobis induli: quamvis aetatem obvisi vobis excipio. Licet infantes mihi offerantur, lactus admitto: nam ego infantium creator sum, et pater et mater, et alior et alimentum: sive pueri ad me habuitentes confugiant, illis defector: sive iuniores accedant, majori voluntate perfundor: sive perfecti viri accurrant, suscipio: omnes cum fide accurrentes tanquam fratres meos complector. Praeteritarum horarum damni rationem non habeo, si studium et alacritatem animi videam, ignaviae praeponderantem: si eos, qui vos anteverterunt, asequi studueritis, de diurna mercede quidquam non detraho. Deserite vineam Iudaeorum ingrati, immemorans beneficii, quae solum acetum novit exculere: derelinquite vineam de Aegypto translata, et idololatriae Aegyptiacae acerbissimum secum circumferentem, quae botrum amaritudinis vinitori didicit germinare, atque ad vineam meam transire: *Et quod iustum fuerit, dabo vobis.* Non sum iniustus, natura sum justus: non sum avarus, qui adversus avaritiam leges tuli: non sum ingratus erga gratos servos, non sum parvus aut pusillanimis erga eos, qui in me magnanimitate fuere: mercedem vestris laboribus majorem persolvam: dona quae sudores vestros vincant, imperiar. *Iterum exiit circa sextam et nonam horam, et fecit similiter* (Math. 20. 5). Nullum tempus omitto: omnes volentes sagena irretio, neque in his qui in peccatis defatigati sunt, ad iustitiam vocandis defatigo. Semel egressus sum, et venatus redii: iterum sum egressus, et auctus praeda reverti: egressus sum tertio, et ditatus reveni: quarto circa horam nonam exivi, et nonnullis captis advenio. Quanto frequentius ad cursum me confero, tanto ardentiori desiderio inflammor: quo plures adduco, eo plures alios exopto: et illos nactus, alios rursus requiro: omnes enim homines volo salvos fieri et ad agnitionem veritatis venire.

2. *Circa undecimam autem horam exiit, et invenit alios stantes otiosos* (Ibid. v. 6). Non cesso diabolum spoliare, quando vita ista superflua: non cesso bo mortem depradari, si vnum generis humani forem: non possum non eos, qui proprio arbitratu mortales sunt facti, ad immortalitatem traducere, usquequod extremum suum spiritum exhalant. Propterea ne undecimam quidem horam contemnam: propterea foribus inferorum assideo, ut aliquos ante mortem ad vitam possim transferre. *Circa undecimam autem horam exiit, et invenit alios stantes otiosos, et dixit illis: Quid hic statis tota die otiosi? An ecclesias non habetis? prophetas non habetis? apostolos non habetis? martyres non habetis? Scripturas divinas non habetis? spirituale nullum opus? Quid ergo statis hic tota die otiosi? Non solem videtis statum suum cursum peragentem? non lunam videtis Creatori ancillan-tem? non creaturam videtis Conditori servientem? non elementum unumquodque suum opus exsequi videtis, cuius causa in lucem esse editum? Cur igitur soli naturam inertia deturpatis? cur columnas cipposque mortuos imitamini? Non oculos habetis, ut pulchritudinem mundi videntes, Opificem mundi celebretis? non os habetis, ut linguas vestras ad concinendos hymnos moveatis? non manus habetis, ut eleemosynam impertitis? non pedes habetis, ut cursus animis utiles decurratis? Quid hic statis tota die otiosi? Quosque imperium meum evertetis? Quid hic statis tota die otiosi? Illi autem dicitur c., *Nemo nos conduxit* (Ibid. v. 7). - Ejusmodi sunt hi, qui excusant excusationes in peccatis: qui praesens differunt in futura: qui dicunt, Sine modo, et cum jussit mihi Deus, tunc baptizabor: hoc mihi Pascha remitte, et in futuro illuminabor. Ejusmodi sunt*

¹ Tres hss. habent, vos? Editi ferunt, nos.

² Fronte Ducens legendum putat, domum administrat, loco, domos a difical. Quam lectionem sequeretur si vel unus codex sic haberet.

βάπτισμα. Δεῖ γὰρ πρὸς ἑκατέρωθεν κεκράσθαι τὸν λόγον. Διὰ τὸ κεκράσθαι τὸν εὐαγγέλιον ἔχον ἐκ τῆς μεμελεμένης καὶ μουσαίου ἀνδρῶν. Ἐξοῦν τοίνυν πῖθιν ἑστιάσει καὶ ὕμᾶς· τὸς οἰκογενεῖς ἀρχαίους ἀπ. τας τοῦ Χριστοῦ, καὶ πῶς τοὺς νεωτέρους δούλους ἡμῶν προτρέφω πρὸς τὴν ἐλευθερίαν τῆς κλήσεως· ἀπαγγέλλω τοὺς ἐμοὺς ἀδελφοὺς ῥήσεις δεσποτικῆς δυναμείας καὶ τοὺς πάλαι καταλιθῶνας τὸν βασιλικὸν ἀμπελῖνον προθυμοτέρους ἰσχύσασθαι, καὶ τοὺς ἄρτι παρακλύσαντας εἰς αὐτὸν διαγίρει πρὸς τὸν ὄμιλον ζῆλον. Ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπων οἰκοδεσπότη, ὅστις ἐξήλθεδ ἄμα πρῶτῃ μυσθόσασθαι ἐργάτας εἰς τὸν ἀμπελῖνον αὐτοῦ. Οὐκοδοσότην ὁ δεσπότης ἐαυτὸν ὀνομάζει· ἐργάτας δὲ περὶ τρίτην καὶ ἕκτην καὶ ἐνάτην καὶ ἐνδεδέκτην καλοῦμενος· προπαροῦντες πάντας τοὺς εὐσεβεῖς, τοὺς ἐν διαφόροις ἡλικίαις· ὀξυμύτους τὸ βάπτισμα· ἀμπελῖνον τὰ σωτήρια λέγει προστάγματα, μικρὸν ἔχοντα πόνον, πῶς δὲ τὸ κέρδος. Ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπων οἰκοδεσπότη, ὅστις ἐξήλθε ἄμα πρῶτῃ μυσθόσασθαι ἐργάτας εἰς τὸν ἀμπελῖνον αὐτοῦ. Συμφωνήσας δὲ μετ' αὐτῶν, τοῦτέστι τὸν ἐργάτων, ἢ θνητῶν τὴν ἡμέραν, ἀπέστειλεν αὐτοὺς εἰς τὸν ἀμπελῖνον αὐτοῦ.

Ὁ οἰκοδεσπότης ἐγὼ εἶμι· ὄσπερ γὰρ ὁ οἰκοδεσπότης, κλεισά, ὡς βούλεται, οἰκοδομεῖ β, οὕτως ἐγὼ τὸν κόσμον ἔβλον, ὡς θέλω διατάττω. Ἐγὼ ὁ τῆς δικαιοσύνης ἡλιος φερόμενος τὴν νεφέλην τῆς ἀνθρωπότητος, συγκατέστη τῆ ἀνθρωπότητι, καὶ περιέργομαι ζῆτων ἐργάτας εἰς τὸν ἀμπελῖνον μου. Ὁ ἄρχων ἀνθρώπων ἀμπελοποιῶν ἔγω γὰρ ἀγγέλλω καὶ ἀρχαγγέλλω ποιοῦντας ἢ βούλομαι· ἀλλὰ ποθὸ τοὺς ἐπιγίνοιους δούλους μου ἐν τοῖς ἐμοῖς κτημασιν αὐτοῖς μόνον· ὄφρα, Ἐγὼ περιτρέξω, καὶ περιελέπωμαι πανταχοῦ τινὰς εὐρεῖ, τινὰς μεθύσασθαι, οὐχ ἵνα μόχθος ἀλλοτρίους πισύσσω, ἀλλ' ἵνα πλουτίσω τοὺς ὑπακούοντάς μου. Ἐγὼ τὸν Πέτρον καὶ Ἰωάννην καὶ τοὺς ἄλλους μαθητάς, τοὺς ἀκόνας φωτιστοῦς τῆς οἰκουμένης συνήγαγον· συνεζήτησα [19] πρὸς αὐτοὺς ἢ θνητῶν τὴν ἡμέραν· ἀπεμυσθώσωμαι αὐτοῖν πᾶσαν τὴν ζωὴν, καὶ ἐπηγγελάμην αὐτοῖς ὑπὲρ πάσης ἡμέου τῆς ἐργασίας εἶδόναι μισθὸν τῆ βασιλείας τῶν οὐρανῶν· ἀλλ' οὐκ ἀρκούσιν οὕτως μόνον τὴν ἐμὴν κορμίαν ψυχὴν ἢ δύναμιν βλέπειν εὐαριστῶν γεωργῶν γεωργούντας μου τὸ γεώργιον· στενωροῦμαι τοὺς σφραλλμούς μου, τοσοῦτος μόνον ὄρων· ἔτι καὶ ἄλλους γηπέδους διδοῦ, ἔτι καὶ ἄλλους μισθόσασθαι· ποθὸ, ἔτι καὶ ἄλλους μυστάς ζῆτω. Εὐρύχωρος ἐστὶ καὶ μέγας, ὁ παράδεισος τῶν ἡμῶν ἐντολῶν· πάντα· τοὺς ποτισσομένους καὶ χωρεῖ· πάντα· τοὺς φιλῶντας· ὑποδοχόμενος ἔτι πλατύτερος γίνεται. Τί οὐν ποιῶμαι; ποθὲν πληρώσω τοὺς ἐμοὺς περιβόλους; ποθὲν πλείονας ἀπογράφω· προτρέφομαι; Ἐξέλω πάλιν εἰς τὰς ἐριθείας αὐτῶν, ἐξέλω πρὸς τοὺς πλανώμενους τὴν ἐπίστατον πλάνην, ἐξέλω πρὸς τοὺς βαβυλώνας, ἐξέλω πρὸς τοὺς ἀπόρους ὁ εὐπορος, ἵνα τοὺς ἀπόρους εὐπόρους ἐργάσωμαι; ἐξέλω πάλιν πρὸς τὴν τὸν ἐργάτων στυλοῖν; Ἐγὼ τὸ ἐρεῖλλον ποιεῖω· καλέσω καὶ πάλιν τοὺς πέντας. Ἐγὼν ἐστὶ τὸ προτρέφαι, ἐκίνων τὸ πειθεῖναι· ἐμὸν ἐστὶ τὸ θελήσαι δοῦναι μισθὸν, ἐκίνων ἐστὶν τὸ θελήσαι λαβεῖν· ἐάν ὑπακούσωσιν μοι, καὶ ἐμοὶ καὶ ἐαυτοῖς χαρισούνται· ἐάν δὲ παρακούσωσιν μου, ἐαυτοὺς ζημιώσουσιν· ἐμοὶ γὰρ οὐ λείψουσιν γεωργῶν δύναμειν περιεκάσαι καὶ περιδοῦναι καὶ περιλαδοῦναι τὰ κτήματα· οὐ δύναται ὁ ἐμὸς ἀμπελῖνος μείναι κηρυχόμενος ἢ ἀκαρπός. Καὶ ἐξεῖλω περὶ τὴν τρίτην ὥραν, εἰδὲν ἄλλοις ἐν τῇ ἀγορᾷ ἀρτοῦς, κολούτους εἶπεν· Ὑπάγετε καὶ ἡμεῖς εἰς τὸν ἀμπελῖνον μου. Καὶ ποθὸ ἦτε πρῶτ; ποθὸ ἦτε τὰς προλαβούσας ἡμέρας; πῶς οὐκ ἐζητήσατέ με τὸν εἰς ζήτησιν ὕμῶν ἀρκεύμενον; πῶς οὐκ ἀφῆρατε πρὸς τὸ συμπερῶν ὕμιν; Οὕτως ἀγορεύει τῆς εὐσεβείας τὰς ἀπεινάς, καὶ τὴν ἡμέραν νύκτα νομίζετε; καὶ λαμπύροισι τοῖς φασὶς τῆς ἀληθείας, ὕμεις τὴ καρθεραίετε καὶ νοστέετε; Νῦν γοῦν ἐξυπνισθήτε, νῦν γοῦν γρηγορήσατε, νῦν γοῦν ἐπιστρέψατε, νῦν γοῦν συσπονθήσατε. Ὑπάγετε καὶ ἡμεῖς εἰς τὸν ἀμπελῖνον μου· βλέπετε, πῶς ὕμᾶ; ἀγαπῶ· οὐ περιώρησα τὴν ἑβρῶν τὸ κήρυγμα, οὐκ ἀπεσέχισα τοὺς δευτέρους τὴν πρόσοδον, οὐκ παρ-

εἰσαπα τῆ πρότῃ κλήσει τὴν ὑμέτεραν ἐπιστροφήν· πῶσαν ὥραν ὕμῶν ἐχαρισάμην πρὸς μετάνοιαν· πῶσαν ἡλικίαν ἐναγκαλιζόμεναι. Κάν βρέθη προσνεχθῆ μοι, χαίρων προσεῖμαι· ἐγὼ γὰρ εἶμι τὸν νῦν βρεφῶν δημιουργός, καὶ πατὴρ καὶ μήτηρ, καὶ τροφεύς; καὶ τροφή· κἀν παῖδες ὑπομειλλόντες προσφύομαι, ἠθροῖμαι· κἀν νεότεροι προσγρηγοῦσιν, μάλλον εὐρανοῖμαι· κἀν ἄνδρες τέλειος προστράμωται, ὑποθίβομαι· πάντας τοὺς μετὰ πίστεις προστρέγοντας ὡς ἀδελφοὺς ἐμοὺς περιτρέψωμαι. Ὑπάγετε καὶ ὕμεις εἰς τὸν ἀμπελῖνον. Ὁδ λογίζομαι τὸν παρλιθῶσαν ὥρῶν τὴν ζῆμίαν, ἐάν ἴδω προθυμίαν ταλαντευομένην τῆ βαβυλώμ· οὐ μεῖν; ἢ ἡμέρας τοὺς μισθοῖς, ἐάν τοὺς προφθάσαντας ὑμᾶ; ἐπιεχθάσαι σπουδαίητε. Ἄρετε τὸν ἀμπελῖνον τῶν Ἰουδαίων τὸν ἀγνώμων, τὸν ἀχάριστον, τὸν ἄβος μόνον ἐπιστάμενον γεωργεῖν· καταλείπετε τὴν ἡμπελον τῆς Αἰγύπτου μετατρέπεσθαι, καὶ τῆς Αἰγυπτιακῆς εἰδωλολατρίας τὴν πικρίαν περιφρόνησαι, καὶ βότρυν πικρίας μαθούσαν βλαστάνειν τῆ φωτιστοῦ, καὶ πρὸς τὸν ἡμῶν ἀμπελῖνον μετατρέψαι· καὶ ὁ εὐρ ἢ ἔκταρε, ὄσως ὕμῶν. Οὐκ εἶμι ἄδικος, καὶ φῶνις δικαίος πέφυκα· οὐκ εἶμι πλινκόνετος, ὁ κατὰ τῆς πλειονείας ὄνομος ἐκδέμενος· οὐκ εἶμι ἀγνώμων περὶ τοὺς εὐγνώμονας ὁ δούλους, οὐκ εἶμι μικρολόγος ἢ μικροφύλος περὶ τοὺς μεγαλοφύλους περὶ ἐμῶν· ὄσως ἡμῶν μισθὸς παρίοντας τοὺς πόρους· χορηγῶσω δωρεὰς νικώσας τοὺς ἰδρωτάς ὕμῶν. Πάλιν ἐξήλωδ περὶ τὴν ἕκτην καὶ ἐνάτην ὥραν, καὶ ἐποῦσε ὄσαυτους. Ὁ καταλιπῶνας καιρὸν οὐδένα· σαργνήτως τοὺς θέλοντας, καὶ οὐ κἄμω τοὺς κἄμνοντας ἐν ταῖς ἀμαρτίαις πρὸς δικαιοσύνην καλῶν. Ἐξῆλθεν ἄπασι, καὶ θηραῖσας ὑπέστρεψα [100] ἐξῆλθεν δευτέρω, καὶ ζωργήσας ἀνέκαμψα· ἐξῆλθον τρίτον, καὶ πλουτήσας ἐπαναβλήθη· ἐξῆλθον τέταρτον περὶ τὴν ἐνάτην ὥραν, καὶ λαβὼν ἤκω τινάς. Ὅσον σνεχθῆ ποιοῦμαι τὸν ὄρον, τοσοῦτον θερμότερον ἀναφύωμαι τὸν πόνον· ὄσως ἐάν προστάγωμαι, τοσοῦτος ἄλλος ποθὸ· κἄκινωσι εὐρῶν, ἐτέρως ἐπζητω· θέλω γὰρ πάντα; ἀνθρώπους; σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας· ἔλθειν.

β. Πρὸς δὲ τὴν ἑνδεκάτην ὥραν ἐξεῖλωδ, εὐρῶν ἄλλοις ἐστῶτας ἀρτοῦς. Ὁ παμοῖμα γυμνῶν τὸν ἀκαρπῶν, ἐως ἀν εἰ βίος οὕτος; παρείη· οὐ παύσομαι ληστεῖων τὸν θάνατον, τὸν δειλὸν κλέπτην τῆς ἀνθρωπότητος· οὐκ ἀνοχμοί τοὺς ἀπὸ γνώμης κλειάς γενομένους θνητοῦ; μὴ μεταβαλῆν πρὸς ἀθανάσιον, ἐως αὐτῆς αὐτοῖν τελευτάσας ἀναπνεῖν. Διὰ τοῦτο οὐδὲ τῆς ἐνδεκάτης ὄρας καταγράφω· διὰ τοῦτο προστρέφω ταῖς κῆλαις; τὸ ὄσον, ἵνα δυνήθω τινὰς πρὸς τὸ θανάτου μετατρέψαι πρὸς τὴν ζωὴν. Περὶ δὲ τὴν ἑνδεκάτην ὥραν ἐξεῖλωδ, εὐρῶν ἄλλοις ἐστῶτας ἀρτοῦς, καὶ λέγει αὐτοῖς· Τί ὄδε ἐστῆκατε ἄληθ τὴν ἡμέραν ἀρτοῦ; Ἐκκλήσατε ὄδε ἔχετε; προσητάς οὐκ ἔχετε; ἀποστόλους οὐκ ἔχετε; μάρτυρας οὐκ ἔχετε; θείας; Ἰσραφῆ οὐκ ἔχετε; πνευματικῶν ἔργων οὐδὲν; Τί οὐκ ἐστῆκατε ὄδε ἄληθ τὴν ἡμέραν ἀρτοῦ; Οὐ βλέπετε τὸν ἡμῶν τὸν καταγμῶν ὄρον ἀνοῦτα; Οὐ βλέπετε τὴν σαλῆγν διακονοῦσαν τὴν κτίαν; οὐ βλέπετε τὴν κτίσιν δουλοῦσαν τῇ ποιότη; οὐ βλέπετε τὸν στοιχείων ἑκαστον ἐργαζόμενον τὸ ἔργον, δι' ὅπερ ἐγένετο; διὰ τί οὐκ ὕμεις μόνον τῆ ἀργῆ τὴν φῶνι ὀρίζετε; καὶ τί στήλας μεμίσθετε νεκράς; Οὐκ ἔχετε ὀφθαλμοῦς, ἵνα βλέποντες τὸ κόσμον τὸ κάλλος, τὸν κοσμοποιῶν ἀνομνήσας;· οὐκ ἔχετε στόμα, ἵνα τὰς γλώσσας ὕμῶν πρὸς ὀμνήσας κινήσας; οὐκ ἔχετε χεῖρας, ἵνα τὴν ἐρημοῦσιν ἐργάσασθε; οὐκ ἔχετε πόδας, ἵνα δράμηται ὄρονος ψυχοκλειάς; Τί ὄδε ἐστῆκατε ἄληθ τὴν ἡμέραν ἀρτοῦ; Μέχρι ποῦτε τὴν ἐμὴν δεσποτίαν ἐκτρέψατε; Τί ὄδε ἐστῆκατε ἄληθ τὴν ἡμέραν ἀρτοῦ; Οὐ δὲ λέγουσιν αὐτῷ· Ὁδὲδὲ ἡμῶς ἐμυθώσατε. Τοῦτοῖς εἶπον ὁ προσφάτιζόμενος προσάειψεν ἐν ἀμαρτίαις, οὐ τὸ παρὸν εἰς τὸ μέλλον ὑπερτιμώμενον, ὁ λέγοντας, ἄρες ἀρε, καὶ δεε κελύει με ὁ θεός, τότε βαπτίζομαι· ἔδος μοι τοῦτο τὸ πάγω, καὶ εἰς τὸ μέλλον σωθήσομαι. Τοῦτοῖς εἶπον ὁ λέγοντας, Ὁδὲδὲ ἡμῶς ἐμυθώσατε. Ἄλλὰ τί πρὸς αὐτοὺς ὁ τῆ χρηστότητι νικῶν τὰς ὑπερβίσεις τὸν ἀναβαλλόμενον τὴν χάριν; Ὑπάγετε καὶ ἡμεῖς εἰς τὸν ἀμπελῖνον. Οὐκ ἠλεγε τὴν φεβωλοῖσιν

^a Sic tres mss. Editi καὶ ἡμᾶς.

^b Fronto Duracus legendum putat ὀνομασθαι. Ibidem codex unus e nostris οικίας ὄσας βούλεται οἰκοδομᾶν.

^c Ἀκαρπῶρος, ἀειπῶνος, recte ἴου, qui scripte custodiunt.

^d Unus codex recte εὐγνώμων. Alii et editi ἀγνώμωνας male.

^e Quilam εὐραγῆσατε. Mss quatuor ἀνομνήσας.

αὐτῶν, οὐκ ἐστηλέτευσαν τὴν εὐφροσύνην τῶν παρακλημῶ-
 νων ἡθῶν, οὐκ εἶπε πρὸς τοὺς ῥεθύμους, Πι λέγετε, οὗτι
 ὀφθεῖλ ἡμεῖς ἐμισθώσομε· τί τῆ ῥεθύμια καὶ τοῦ ψεύδους
 συρράβηται, οὐδεὶς ὤμας ἐμισθώσατο· οὐ παρεκάλεισαν
 ὤμας ὁ προσήται· οὐ προετρέψαντο ὤμας ὁ ἀποστόλοι· οὐ
 παρεγγεμνήθη ἐγὼ δὲ ἤμαυτο πρὸς ὤμας· οὐκ ἐκά-
 λεισα πολλὰκι, ὀμεις δὲ οὐκ ὄνηκουσατε· οὐκ εἰδέτε με
 μεθουσῶμεν τοὺς ἑταίρους ὤμων, καὶ ποιῶντα μὲν
 ἐκίνων σύμφωνα· οὐκ εἶ οὐν οὐκ ἰδοῦληθιτε μιμησα-
 σθαί τοις πεσιθόντα· μοι, ἀλλ' ἐμειναιε μέχρι γήρους
 κατακόποι· Τοῦτων οὐκ εἶπον οὐδὲν ὁ Σωτῆρ, ἀλλ'
 Ἵπαγετε καὶ ὀμεις εἰς τὸν ἀμπελιῶνά μου. Δέχομαι καὶ γέροντα·
 ἐργατεύσασθαί ὀθλοντα· δέχομαι καὶ το-
 λὰ· εὐσεβεία λαμπυρομένης, δέχομαι καὶ τρίμοντα
 μέλη πῆσαι νευρούμενα· ἥδεις ὄρω γέροντας κρατού-
 στας βακτηρίας ὤμου καὶ σταυρούς. Ἵπαγετε καὶ ὀμεις
 εἰς τὸν ἀμπελιῶνά μου. Τῷ ἐαδῶν τῆρ, νεύετε προ-
 ηγόντα, ἐμοὶ κὰν τὸ ἴφρασ δαεισάτε· τῷ ἔχθρῳ τὴν
 ἰσχύν ἐχαρισάσθε, ἐμοὶ κὰν τὴν ἀγροστον ἠλικίαν ἐπι-
 θέτε· τῷ τρυφῶν τὸν χρόνον δλον, ὡ· ἐκίνος ἠβλήσεν,
 ἐστατεύσασθε, ἐμοὶ τῷ ἐνόμῳ βασιλεὶ τὸν ἐπίσκοπον
 χρόνον ἀγολάσθε. Γίνεσθε πιστοί, πρὶν γίνεσθαί νεκροί·
 λάβετε πρὸ τοῦ θανάτου τὴν τῆ ἀθανασίας ἀτολήν·
 λαυτοὶ πρὸ τῆς τελευταίης ἐπαρσίσατε τοὺς ἀσθάρτους
 ἀπαρτίε· τῆς χάριτος· δράματε, ἀπαύσατε πρὸ τῆς
 ἰσπαρίας· ἔσω τοῦ ἀμπελιῶνος εὐρεθῆναι· φιλονεικίσατε,
 ἵνα ἔδων ὤμας καταλειπθῆναι ὁ ἥλιος. Ἐάν πρὸ ἡλίου
 θυμῶν [101] λαυτοὺς συναριθμήσῃτε τοί, ἐμοί, ἐρα-
 σταί, φθεσθε τῆς ἐμῆς θεότητος τὴν δόξαν, ὡ· φωτὸς
 ἐρασταί· ἔάν μετὰ τὸν κεκαμήμην ἐκ τοῦ ἀμπελιῶνος
 ἐξέλθω, καὶ μὴ χαμῶνας ὤμας ὡ· χαμῶνας ἀμει-
 ψομαί· ἔάν ἔξω τῆς αὐτῆς ἰσταμένου ὤμας καταλειπθῆ
 τοῦ θανάτου ἡ νύξ, οὐκ εἶτι λοιπὸν ὤμας ὡ· φλοῦς ἔχειν
 ἀνεχομαί· νεκρὸς γὰρ οὐ πιστεύει, νεκρὸς οὐκ ὁμολο-
 γεῖ, νεκρὸς οὐκ ἐργάζεται καὶ θαρρείται μυστήριον,
 νεκρὸς οὐκ ἐργάζεται σωφροσύνην, νεκρὸς οὐ δύναται
 μεθῶν ἀπατεῖν, νεκρὸς ἀσφράγιτος καὶ πρὸ τῆς κρι-
 σῶς κατακίερεται· ζῶν καὶ ὑ· τῆ ἀνείας τὸν Κύριον·
 ὁ τοιοῦτος νεκρὸς καὶ μετὰ θάνατον ζῆ, ὁ τοιοῦτος νε-
 κρὸς μετὰ τὴν ταφὴν πάλιν ἀνεῖ. Ἵπαγετε καὶ ὀμεις
 εἰς τὸν ἀμπελιῶνα. Ἐως ἔχετε μεκράν τῆς προθεσμίας
 ζωῆς, πραγματεύσασθε· μὴ παρμεινιτε τῆς ἀφροσύνης
 τὴν ἀνάγκην λαθεῖν τῆς ὀμειραίας γνῶμης τὸν στέφανον.
 Μὴ βουλήσῃτε παρὰ τὸν καιρὸν τοῦ θανάτου μεταβα-
 λέσθαί τὰ τῆς ἀθανασίας ἀφροά· ἐν ζωῇ τῆ ζωῆν ἱπο-
 τεύσασθε· ἐν ὕγει καὶ νήσει τὸ τάλαντον ὑποείλασθε,
 ἵνα καὶ τῆς ἐργασίας κερδάσθαι. Ἵπαγετε καὶ ὀμεις
 εἰς τὸν ἀμπελιῶνα· καὶ ὁ ἰων τῆ ἔλαιου, λήψασθε.
 Καὶ ὕπερ τὸ δίκαιον, λήψασθε· μόνον μετανοήσατε,
 μόνον προσέθετε, μόνον γίνεσθε μὲν ἐμοί. Οὐ μέ-
 ψασθέ μου τὴν προσοπήν· οὐδεῖ γὰρ ἐμοὶ πιστεύσατε
 ἀπὸ τῆς ἀγαριστου, οὐδε ὁ ἐμοὶ διακονήσα· ἐμεινεν εἰ
 πωρὸς. Οὕτως ὁ οικοδοεσπότης· τοῦ οἴκου τοῦτου τὸν
 ἀμπελιῶνα τοῦτον ἀνεπέλιρωσεν. Ὑψίως δὲ γενομένης.
 Ἦθῃ τῆς παρούσης ζωῆς ὡς ἡμέρας ὑποθήκωσας,
 ἴδῃ κεκρανομένης τῆς μακρῆς τοῦ θανάτου νυκτὸς, ἴδῃ
 τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν ἀνατελλήσας, ὄπισθαι ἄρθρου
 τινὸς ἰσπῆραν μὴ κεκτῆμένον δίδωρον, λέγει ὁ κύριος·
 τοῦ ἀμπελιῶνος τῷ ἐπιτρόμῳ αὐτοῦ· κάλεσον τ. τ. τ.
 ἄρτιος. Κάλεσον πάντα· τοὺς εἰ Ἄδῃ· κάλεσον
 τὸν Ἄδελ τὸν δὲ θυσίαν τυβέντα· κάλεσον τὸν Ἐνωχ
 τὸν εὐαριστήσαντα, καὶ μεταπέθεντα· κάλεσον τὸν Νωε
 τὸν τῆς ναυαγοπότης φύσας· καλ. ἡ κυβερνήτην· κάλε-
 σον τὸν πιστότατον Ἀβραάμ, τὸν φιλόδον μάλλον ἢ φι-
 λῆκενον, τὸν στρατεύσασμένον κατὰ τὸν σπλάγγωνον
 αὐτοῦ, τὸν τρησαντα τὴν πίστιν· κάλεσον τὸν Ἰωσήφ
 τὸν τῆς σωφροσύνης ἐργάτην, κάλεσον τοὺς πατέριας,
 κάλεσον τοὺς προφήτας· κάλεσον τὸν Ἥλιαν τὸν καλῶς
 ἠμοχησαντα καὶ γενόμενον ἠνιοχον πυρίνων ἀρμάτων·
 κάλεσον τοὺς ἀποστόλους, τοὺς τῆς Καινῆς Διαθήκης
 φωστῆρας· κάλεσον τοὺς μαρτυρας, καὶ τοὺς μιμησα-
 μένους· μοι τὸν ὕπερ αὐτῶν θάνατον· κάλεσον Στέφανον
 τὸν δὲ ἐμὲ λησθεσέντα· κάλεσον Βαρλαάμ τὸν διὰ
 φυλακῆν τοῦ ἀμπελιῶνος· κατακάνετα τῆς ἐξείαν· κάλε-
 σον πάντα τοὺς καλῶς· κατὰκάνετα· κάλεσον τοὺς τὰ
 ἐμὰ καλλιεργήσαντας κτήματα, καὶ ἀπόδοτε αὐτοῖς τὸν
 μισθόν. Ἄνοιχον τοὺς ἑμοὶ· ὀραποῦσθε, ἀνοιχον τὰς
 ἐμὰς ἀποθήκας, ἀνοιχον τὰ φειδῆρά τῆς ἐμῆς βασιλείας
 βασιλεία· προκόμεσον τοὺς βασιλικῶς· στεφάνους, προ-
 κόμεσον τὰ θεῖα βραδεία· μὴ φείθηθῆς τῶν ἑμῶν

καμψῶν. Οὐκ ἐπισάσαντο γὰρ οὗτοι τῶν οἰκείων ψυχῶν
 δι' ἐμῆ. Στεφάνου τὰς κεφαλὰς τῶν ἀθλητῶνων, ἐς
 ἡδουλήγη ἐγὼ· ἐμβάλε τὰ βραβεῖα τὰς χαμῶσας
 χερσίν. Μήδεῖς ἀσπαφάνωτες ἐνταῦθεν ἐξέλθῃ, μηδεὶ
 ἀγέραςτος ὑποτρέψῃ, μηδεὶ ἀποταρῆθῃ τῶν ἀμοιβῶν·
 πάντα ποιούσασμεν, πάντες χορεύσομεν, καὶ ἴδωμεν,
 ἐπὶ τῶν ἐμισθωσάμεν αὐτοὺς· ἴδωμεν, πόλιν εἰ παύ-
 μενοι ἐμοὶ τυγχάνομεν ἀγαθῶν ἴδωσι, πόλιν ὠρεῶν
 ἐταῖρος ἀποτεροῦσιν ὁ καλούμενοι, καὶ παραγενέσθαι
 μὴ βουλόμενοι. Ἀπόδοτε αὐτοῖς τὸν μισθόν, ἀφ' ἑαυτοῦ
 ἀπὸ τῶν ἐσχάτων, ἔως τῶν πρώτων, τοὺς ἐσχάτους·
 πρώτους· εὐφραίνονταί τὰς δωρεάς· οὗτοι γὰρ μάλιστα
 χρεῖαν ἔχουσι τῆς ἐμῆς ἀγαθότητος. Ἐκείνους μόνους
 πρώτους εὐθέως ἅμα τῇ ἡμέρᾳ τῶν πόλων ἀρέζαμενοι,
 αὐτῆν τὴν ἡμέραν καὶ τὰς ἑρας καὶ τὰς ἀρέτας καὶ
 τοὺς ἀγῶνας καὶ τὰς συνθήκας· συντήγορος ἔχουσι·
 οὗτοι δὲ ἔσχατος, πάντων τούτων ἔρημοι καθεστώτες,
 πρὸς μόνην τὴν φιλανθρωπίαν τὴν ἐμην ἀποβλήσουσιν.
 Τούτους· οὐν τοὺς ἐσχάτους πρώτους ἐπίδοτε, δὲ δωρ, καὶ
 τότε τοὺς πρώτους ἐπίδοσθε τὰς ἀμοιβάς. Καὶ ἔλθοντες
 ὁ περὶ τῆς Ἰσδεκῆτης ὕρας, ἔλαβον ἐνὰ ἐξῆρῶν.
 Καὶ τοῦτο [102] περιγράψον ἐν ταῖς ἐαυτῶν γρηρῶν περι-
 στρέφοντες· ἔλαγον· Ἐκινουόμεσμεν ἀπιστεῖν τοῖς ἀγα-
 θοῖς· ἔβεισαν γὰρ οὐδὲν ἔδειον ὡν ἔλαβον ἐργασάμενοι.
 Ὑπόστας δὲ τὸ δωρον τοῖ· ὀφθαλμοί, καὶ τὰς παλ-
 μάτας τῆς γάρυν κατέγοντες, ἔχρουν, ἐπανηγύρουν ἐπὶ
 τοῖς παρ' ἑλπίδα καλοῖς. Ἐλθόντες δὲ ὁ πρῶτος ἐνό-
 μους, οὗτι πλεονα λήφονται, καὶ ἔλαβον καὶ αὐτοὶ
 ἐνα ἐπῆρῶν. Λαβόντες δὲ ἐγγύρῶν κατὰ τοῦ
 οικοδοεσπότην, λέγοντες· ὄντοι ὁ ἐσχατος. Ὁ δε-
 σπότης τῷ λόγῳ παρήγαγεν, ὡν ἵνα τοῖ· τιμωμένοι·
 φθοῦσιν ἡ χάρουσι γὰρ, οὐκ ἀγανακτοῦσι πάντων
 σωζόμενοι ὁ οἶσι, ἀλλ' ἵνα εἰδῆ τῆν οἰκείαν φιλαν-
 θρωπίαν τοιαύτην ὄνταν, ὡστε καὶ τοί· ἀρθῶνους, εἰ
 ἐνέωρῃ, φθόνον τακτεῖ.

γ. Λαβόντες δὲ ἐγγύρῶν κατὰ τοῦ οικοδοεσπότην,
 λέγοντες, ὄντοι ὁ ἐσχατος, οὗτοι ὁ γεγραπῶνται,
 οὗτοι ἢ μόλις τῆν σὴν θεοποσίαν ἐπεγνώκατε, ὁ μόλις
 τὰ γόνατα πρὸς τὴν σὴν προκινῶσιν καμψάντες, ὁ μόλις
 τοῖ· ὑποτρέψοντες σακτυλοῖς τοῦ σωτηρίου σου σταυ-
 ροῦ τοῦ συμβόλου τοῖς μετῶσις ἐπιχαράξαντες, ὁ μὴ βε-
 στάσαντες κοφῶνους πειρασμῶν, ὁ μὴ κρατήσαντες δι-
 κείλα· συμφορῶν· ὄντοι ὁ ἐσχατος μίαν ὡραν ἐποίη-
 σαν. Εἶβον μόνον τὸν οὐν ὁ ἐπίπλωσα, τοῖς ὀφθαλμοῖς
 ἡμῶν μόνως ἐκονῶνθησαν τῆς ἐργασίας, τὰς ὕμεις αὐτῶν
 ὑπέδειξαν, ὡ κατῶρῶσαν πρῶτως τινὰς· μάρτυρας
 τὸν μόθων, ὡ μισοταί γεγῶσιν· καὶ ἴσους ἡμῶν
 αὐτοῖς ἐποίησαν τοῖς βαστάσαντες τὸ βάρος τῆς ἡμέ-
 ρας καὶ τὸν καιρῶνα· ἡμεῖς ἐπλήρθμεν τὰς ἰδονάτας,
 ἀλλ' οὐκ ἐβόλευσεν τὰς ἀρετάς· ἡμεῖς ἐδωχθῆμεν διὰ
 σὲ, ἡμεῖς μῆρῶσι ὑπερμεινεν πόδους, ἵνα τῆν σὴν οὐ-
 σίαν πλατυνώμεν· καὶ βαδίζόμενοι ἐνταῦθεν λαβόντες με-
 σῶσθῶς ὀμεις· τοί· μὴ κεκμηκότων ὀμεις ἡμῶν· ὁ πόδος
 ἀνόμους, καὶ τὸ κέρδος προσιόντων· ὁ κῆπος ἄνωτος,
 καὶ τὸ κῆλο, ἐπάμῃλων. ὄντοι ὁ ἐσχατος μίαν ὡραν
 ἐποίησαν. Ἴνα μίαν ὡραν ἐγγύς σου κλαύσῃ τῆν
 πόρην, καὶ λύσῃ τὰς τρίχας, ἀ· ἔπλεκε πρὸ τοῦτ· ἡ κα-
 κῶς, καὶ φίλησῃ τοὺς ἀγάρθους σου πόδας· σὺ φθορῶσι
 χεῖλασι, καὶ προσενέχησιν οὐ τῷ οὐρανῷ μόνον· ἐπι γέρον,
 ἔδωκας αὐτῇ πρῆβεια θυγατρῶν καὶ παρθένων. Ἴνα μίαν
 ὡραν ἵσταυρωμένους ἄρσι· ἐπὶ τοῦ σταυροῦ σου προ-
 ψογγῇ καὶ βόση. Μνήσθητι μου, Κύριε, ὅταν ἔλθῃς
 ἐν τῇ βασιλείᾳ σου. ὕπερ μόνως τῆς φωτὸς ταῦτας
 ἀνέφως αὐτῶν τὸν παρῶσιν. Ἴνα μίαν ὡραν μετανοήσῃ
 Παῖλος ὁ δωκῆτης, ὁ πολέμιος, ἐβλαγγισθῆ· ἀναδείξεται.
 ὄντοι ὁ ἐσχατος μίαν ὡραν ἐποίησαν, καὶ ἴσους
 ἡμῶν αὐτοῖς ἐποίησαν τοῖς βαστάσαντες τὸ βάρος τῆς
 ἡμέρας καὶ τὸν καιρῶνα. Τὶ οὐν πρὸς τοὺς· οὗτως δια-
 κειμένους ὁ φιλάνθρωπος Κύριος· Ἀποκρῆθεις ἐνὶ αὐ-
 τῶν εἶπε· Ἐταῖρος, οὐκ ἀδικῶ σε. Ἵ φιλανθρωπίας
 ἀνυπερβλήτο· ὁ ἀσποτῆς ὕπερ τῶν δούλων τῶν δούλων
 δικαίεται· ὁ κρῆτις ὕπερ τῶν κινωμένων ἀπολογεῖται
 τοῦ κατηγοροῦ. Ἐταῖρος, ο. κ. ἀδικῶ σε. Δικαίαι με
 κατὰ λόγον, ἑταῖρος, καὶ μὴ ἀδικῶ· λιποῦ· διαλέγηται
 μου νομίμως, καὶ μὴ παρανόμως· θυγατρῶνα· εἶπῃ, εἰ
 ἤρκτηθῃ· αὐτὸς, τιμωθῶσιν τοῦ συνδουλοῦ σου· εἶπῃ, εἰ
 ἐβλάθη, αὐτὸς, συμβαλοῦσιν· ἐπὶ τοῦ σου ἀδελφοῦ,
 ὡς ἑτάρος, δι' ὁ ἐκμας· οὐκ ὀφείλῃ τῆς ἡμερῶν

* Savil. Mōp.

qui dicunt, *Nemo nos conduxit*. Quid vero ipsis respondit is, qui procastitationes eorum, qui differunt gratiam, superat benignitate? *Ite et vos in vineam*. Non eorum mendacia verba redarguit; non dissimulatos errorum morum sermones inflamavit, neque negligentes his compellavit: Quid dicitis, *Quia nemo nos conduxit? cur negligentia mendacium quoque asuitis? nemo vos conduxit? non vos invitavit propheta? non vos cohortati sunt apostoli? nonne ad vos ego per meipsum adveni? nonne æpernumero vocavi, vos autem non obedistis? nonne me amicos vestros conducendum vidistis et paciscentem cum illis? cur non igitur imitari voluistis eos qui mihi parebant, sed ad senectutem usque spectatores mansistis? Nihil horum dixit Salvator, sed, *Ite et vos in vineam meam*. Admitto et senes, qui sibi operare cupiunt: admitto et tremula membra fide roborata: lubenter video genes scipiones simul et cruces tenentes. *Ite et vos in vineam meam*. Diabolo juventutem obtulistis, mihi solum senectutem commodate: inimico robur corporis largiti estis, mihi saltem invictam ætatem concedite: sub tyranno toto tempore vitæ, prout illi placuit, stipendia meruistis, mihi legitimum Regi, quod reliquum est temporis, operam date. Efficiamini fideles, antequam mortui efficiamini: immortalitatis stolam ante mortem accipite: vosmetipsos ante obitum immortalibus illis exequiis gratiæ sepelire: currite, festinate ante vesperam intra vineam reperiri: contendite, ut derelinquat vos intus sol occidens. Si ante solis occasum in amatorum meorum numerum vos retuleritis, divinitatis mee gloriam ut lucis amatores videbitis: si cum illis, qui vocati sunt, e vinea egressi fueritis, tametsi non laboraveritis, quasi laborassetis, remunerator: si vos extra diversorium stantes mortis nox comprehenderit, non jam amplius vos habere amicorum loco possum: mortuus namque non credit, mortuus non confitetur, mortuus non operatur, neque creditur illi mysterium; mortuus temperantiam non operatur, mortuus reperescere mercedem non potest, mortuus non signatus, vel etiam ante iudicium condemnatus est: vivus et sanus laudabit Dominum: ejusmodi mortuus post mortem etiam vivit, ejusmodi mortuus post sepulturam iterum floret. *Ite et vos in vineam*. Dum exiguam adhuc vitæ spatium restat, negotiamini: ne expectetis, ut mortui necessitas arbitrii vestri coronam accipiat. Nolite sub tempus mortis vitæque vobis immortalitatis mercari: in vita vitam negotiamini: dum sani estis, et sobrii, talentum suscipite, ut et quantum ac lucrum colligatis, *Ite et vos in vineam; et quod justum fuerit, accipietis*. Et supra id, quod justum est, accipietis, tantum penitentiam agite, tantum accedite, tantum mecum versamini. Ne cohortationem meam contemnitis: nullus enim qui mihi crediderit, non beneficio actus est: neque qui mihi ministraverit, adhuc illos cæcus relictus est. Ita paterfamilias domus istius vineam istam explevit. *Cum vero factum esset (Math. 20. 8)*. Cum jam vitæ præsens tanquam dies sensum effluxisset, cum jam longa nox mortis advenisset, cum jam mortuorum resurrectio tanquam dilectulum, cui vespera minime succedit, exorta esset, dicit dominus vineæ procuratori suo, *Voca operarios*. Vocas omnes qui ex Adamo prognati suot: vocas Abel, qui propter sacrificium est mactatus: vocas Enoch, qui placuit, et translatus est: voca Noe, naufragium passæ naturæ gubernatorem egregium: voca fidelissimum Abraham, Dei amatorem magis, quam liberum amatorem; qui visceribus suis bellum intulit, qui fidem servavit: voca Joseph, operarium continentie: voca patriarchas omnes, voca prophetas: voca Eliam, qui recte currum moderatus est, et auriga currum igneorum est factus: voca apostolos. Novi Testamenti lumina: voca martyres, eosque qui mortem meam, quam ipsorum causa perituri, sunt imitati: voca Stephanum, qui propter me lapidatus est: voca Barlaam, cui propter vineæ custodiam exorta est dextera: voca omnes, qui egregie laboraverunt:*

voca eos, qui nec prædica strenue coluerunt. *Et redde illis mercedem*. Aperi meos thesauros, aperi mea promptuarium, aperi splendida regni mei palatia: profer regales coronas, profer divina bravia: nulli gratæ ex cimeliis meis parcas: non enim isti suis animabus propter me pepercant. Coronæ capta eorum, qui, uti volui, decertarunt: projice præmia in manus que laboraverunt. Nullus hinc non coronatus excedat, nullus non donatus reveratur, nullus mercede privetur: omnes diteantur, omnes exsultent: videant omnes, quibus pretiis sint a me conducti; videant, qualia bona, qui mihi crediderint, consequantur: videant, qualibus donis scripsos privent, qui vocantur, nec volunt venire. *Redde illis mercedem, incipiens a novissimis usque ad primos*, novissimos primos donis exultarunt; hi enim bonitate mea indigent maxime. Illi quidem, qui a mane statim cum die, cum prima luce labores inchoarunt, diem ipsum et horas et virtutes et certamina et pacta conventa patronos habent; hi vero novissimi, omnibus istis destituti, oculos suos ad solam meam benignitatem convertunt. His ergo novissimis primis præmia largieris. *Et cum venissent qui circa undecimam horam venerunt, acceperunt singulos denarios (Math. 20. 9)*. Et hos summa cuius lætitia in manibus suis versantes dicebat: Parum albiut, quin de bonis diffideremus: noverant enim se eo quod acceperant nihil operis dignum fecisse. Cum autem oculis domum intuerentur, manibusque munus tractarent, exsultabant: gaudio triumphabant, quod bona sibi præter spem obvenissent. *Venientes autem primi arbitrati sunt, quod plus essent accepturi; acceperunt autem et ipsi singulos denarios. Et accipientes murmurabant adversus patremfamilias dicentes: Hi novissimi (Ibid. 10-12)*. Dominus narrationi adjectit, non quo illi, qui honoribus affecti erant, inviderent (gaudent enim, non indignantur sancti, si omnes salventur), sed ut talem esse benignitatem suam demonstrat, ut etiam expertes invidiæ, si fieri posset, ad invidiam impellat.

3. *Et accipientes murmurabant adversus patremfamilias, dicentes: Hi novissimi: hi senio confecti, hi qui vixituum tuum agnovere dominatum, qui vixituum genua coram tua majestate flexerunt, qui vixituum tremula digitis suis salutaris crucis tue signum frontibus impresserunt, qui tentationum copiosus non gestarunt, qui calamitatum ligores non tenebant: Hi novissimi una hora fecerunt. Vineam tuam tantum oculis usurparunt: nobis solo visu tuo consortes existiterunt: operationis tue ostenderunt, non pepercunt actiones aliquas: testes laborum, non participes fuerunt: Et pares nobis illos fecisti, qui portavimus pondus diei et ætatis? Nos libidinis incensum nimium, sed virtutibus non sumus extincti; nos propter te passi persecutionem sumus, nos sexcentos labores tua causa exantlavimus, ut tuam substantiam amplificaveris: et accepisti præmia similibus his, qui non laborarunt, hinc discedimus: labor dissimilis est, et consimile lucrum: inæqualis molestia, et gloria æqualis. Hi novissimi una hora fecerunt. Ut una hora prope te mulier meretricis ploret, et capillus resolvat, quos antea male concinnabat, et innaculatos pedes tuos castis labris osculetur, ac tibi cælesti offerat urgentium terrestre, filix ac virginis illi honorarium detulisti. Ut una hora cruci afflixus lauro a cruce ad te confugiat, et clamet, *Memento mei, Domine, cum veneris in regnum tuum (Luc. 23. 42)*: unius hujus vocis gratia paradisi illi recessat. Ut una hora penitentiam agat Paulus persequutor, hostis, evangelista creatus est. *Hi novissimi una hora fecerunt; et pares illos nobis fecisti, qui portavimus pondus diei et ætatis*. Quid igitur ad eos sic affectos benignus Dominus? Respondens unum eorum dixit. *Amice, non facio tibi injuriam (Math. 20. 13)*. O præstantissimam benignitatem! Domini pro servis cum servo litigat, Julex pro reis apud accusatorem defensionem suscipit. *Amice, non facio tibi injuriam*. Cum ratione mecum iudicio contendere, amice, et ne injuste contristaris: disputa mecum*

legitime, et ne illegitime indigneris : die, qua in re injuria affectus es ipse, dum conservus tuus honore cumulatus est? die, qua in re laesus es ipse, dum frater etiam tuus in regni tecum societatem esse ascitus? nonne id accepisti cujus gratia labores suscepisti? nonne diei totius integram mercedem recepisti? nonne quod optabam, retulisti? quid igitur amplius queris? *Nonne ex denario convenisti mecum?* Revoqua tibi in memoriam promissa mea, quibus te a principio conduxit. Si quid praeter conventiona commissi, merito indignaris: sin autem pacta complevi, frustra inculpationem arguis. *Nonne ex denario convenisti mecum?* Num quippiam ex donis tuis imminui? num res tuas arreptas, aliis erogavi? num tuam gloriam ceteris impertivi? nonne facultates meas, quibus placuit, divisi? quid ergo murmuras tanquam servus laesus, qui honore tanquam liber affectus es? quid ergo murmures tanto beneficio cumulatus? quid fratribus tuis invides, cum ab invidia dominum habeas alienum? *Tolle quod tuum est, et vade (Matth. 20. 14).* Praescutibus contentus esto: noni solus regnare, qui cum multis vocatus es: regnum colorum et tibi et omnibus qui eo digni sunt, sufficit. *Volo autem et huic novissimo dare sicut et tibi.* Voluntati meae quis resistit? *Deus est qui justificat, quis est qui condemnat (Rom. 8. 35. 34)?* Deus est qui largitur, quis est qui rationem reposeat? Deus est qui dat, quis est qui spoliare possit? iudex patronus est, quis accusator erit? disceptator advocatus est, quis adversarius reperitur? *Volo autem et huic novissimo dare sicut et tibi.* Non possum mea simultacra gloria destituta derelinquere: non possum meam imaginem despiciere indigentem, mendicantem: non patior non illos quoque necum regnare, quorum causa de caelo descendit. *Volo dare huic novissimo sicut et tibi.* Novissime venit: hoc ego quoque probe novi; sed mihi fidem obtulit, qui praecedentem tarditatem excusat: novissime venit, sed anorem ostendit qualem amo: erravit tempore elapso sicut ovis, sed Pastorem ovis agnovit (*Psalm. 118. 176*). Meus erat hic etiam quando vagabatur. Novissime venit, at per meum lavacrum transivit sicut et tu: novissime venit, at mensae meae sicut et tu factus est particeps: novissime venit, at omnem vinea: meae decorem conspexit: ligni vitae plantam conspexit: excolatus est spinas, quibus fui propter ipsum coronatus: amplexatus est crucem, quam propter ipsum sustinui. Non possum eum, qui me tantopere adoravit, qui ita credidit, non omni studio, omni honore decorare. Sicut credidisti, credidit: sicut abundasti, abundavit: sicut adorasti, adoravit: sicut regnasti, regnavit: sicut laborasti, non laboravit: verum ego gratia defectum supplavi. *Aut non licet mihi facere ego volo (Matth. 20. 15)*, in iis quae mea sunt? num enim res tuas expendo? Res meas dilargior. Num tuis sumptibus munificentiam meam exerceo? De rebus meis pro mea auctoritate statuo. Num te voluntatis meae curatorem constitui? Mercenarium te assumpsi a principio. Num enim te meae potestatis dominium designavi? Ut benignus participem rerum mearum te feci. Si oculus tuus nequam est, videre nequit ea, quae oculus non vidit, neque auris audivit (1. Cor. 2. 9). Apectu minime inquinato est opus ad haec mysteria contemda: anima pura est opus ad intelligenda, quae pura sunt. Vidistis quo pacto bonus sit Dominus noster: vidistis quo pacto eos, qui diversis temporibus accesserunt, unam autem fidem et animi studium et conversationem ostenderunt, paribus honoribus numerisque dignatus sit: vidistis quo pacto novissimos etiam aequales fecerit primum propter abyssum miserationum suarum. Adducti estis ad ita benignum Dominum: ipse nunc etiam vos conduxit: ipse vobis etiam dicit: *Ite et vos in vineam.* Deus est qui conduxit, merces caelestis, opus salutare, vinea speciosa; vinea janua, lavacri piscina constituta est. Divina gratia pro foribus astant piscina: tanquam elegans ostiaria, ad omnes, qui per eam ingrediuntur, clamat: Haec porta Domini, recens illuminati intrabunt per eam. Nos vobis

nequaquam invidemus, ut qui postremo veneritis, et quibus tamen eadem gloria nobiscum obtinerit; sed cum ejus consortibus tanquam cum fratribus exultamus, atque gratulamur, et salutem vestram, nostramque gloriam arbitramur. Itaque eum, qui vocavit vos, adorate: accipite facili in vineam ingressus certum et erroris nescium duces, fidei: fides enim ad baptismi piscinam quasi optimus ductor viam monstrat; fides, naturae anchora tempestate jactata: fides, humani generis tranquillae portus; fides, eorum quae sub oculis minime cadunt, splendendum speculum; fides, consubstantialis Trinitatis doctor exactus; fides, ut illa salutaria verba proferremus, efficit: *Credo in unum Deum Patrem omnipotentem.* *Credo, non serutor: credo, non persecutor id quod comprehendendi non potest: credo, non metior id quod immensum est. Si crebam, mente illumino; si curiose inquiram, tenebras rationi meae offundo: si recte credam, in caelum attollo; si curiose quaeram, praecipitur in profundum.* *Credo in unum ac solum verum et Deum et Patrem omnipotentem.* Dvos a paganis per errorem confictos abnego: non enim caelum incolit multitudo deorum. Unum solum Deum celebros: Arianismum etiam non dico, Erat tempus, cum non erat Pater: sed Deum, semper Deum, semper Patrem eundem praedico: qui sic est Pater, ut novit ipse. *Credo in Dominum nostrum Jesum Christum, Filium ejus unigenitum, ex ipso genitum ante omnia saecula, ut solus ipse, qui est genitus, novi: genitum non factum, genitum non creatum, genitum non conditum, cum qui sine tempore et substantia paterna resplendit, non exterius advenientem aliunde, non supposititium, aut spurium Filium, sed genuinum splendorem genuini Patris, invisibilis forma per omnia similem figuram, Christum novi Filium Dei et Patris ut Deum; Christum novi filium ancillae suae ac matris, ut hominem, apparentem; Christum novi bonitatis consubstantialem, ut hominem ex homine; Christum novi caelestem et terrenum: novi Christum invisibilem et visum; novi Christum non contractibilem, et a Thoma contractatum: Christum novi millia multa verbo intrivisse, per fluctus iter fecisse, daemonibus impetrasse, mortuos suscitasse, atque miracula infinita virtute propria divinitatis edidisse: Christum novi esuriisse, sitiivisse, defatigatum fuisse, et angore correptum, ac salsae humanitatis naturam; Christum novi ut Deum passionis expertem; Christum novi mortuum esse ac pas-sionem carne subivisse; Christum novi secundum eum, qui quantum fieri potuit, mortem sustinuit; Christum novi, qui sui corporis templum excitavit: duarum ejus naturarum discernimur intelligi: unum Filium in filios duos non divido. *Credo et in Spiritum sanctum, Spiritum veritatis, qui a Patre procedit, Trinitatis complementum: ab hoc me sanctitatem adepturum confido, ab hoc speo futuram mortuorum resurrectionem.**

4. Haec animo perpetuo linguaque meditamina; haec affectu et ore continuo vociferamini. Habetis apostolicam fidei ac religiosae conversationis regulam; sine fide namque mortua sunt opera. Immanum dico propter infirmitatem carnis vestrae: *Sicut enim exhibitis membra vestra arma iniquitatis peccato: ita exhibete membra vestra arma iustitiae Deo (Rom. 6. 19).* Fornicator, temperans fiat; injustus, fiat justus; raptor, liberalis: avidus, pauperum amator: inhumanus et auri cupidor olim, nunc Christi studiosus appareat; blasphemus, cantor hymnorum; qui ad theatra curtebat, deinceps ad atria dei currat; qui decursuum equestrium amore insaniebat, apostolis operam det, quorum cursus est imitatoribus salutaris. Ut qui tuti sperare Christi sitis, ita vestras animas et corpora exorote. Oculi vestri sint ejus qui est in anima tranquillitatis imagines: vultus, interioris pietatis sint effigies eminentes: ora vestra psalmodiarum suaves odores atque hymnorum cantant: sint composita et modesta, convenientia virgini sicut nupturae: sint anime pure, candidae, ut gemino regiae purpureae coloris

ὄλην τελειὸν τὸν μισθὸν; οὐκ ἀπέλαβες, ἔπερ ἐπόθει; εἰ οὐν ἄλλο πλὴν ζητεῖς; **Ὁχι δηναρίου συναρπώγη-
ρας μοι;** Ὑπομνήσθησιν ἐαυτῶν τῶν ἐμῶν ὑποσχέσεων, ἔφ' οἷς ἐπινοήσαμην σε τὴν ἀρχὴν. Εἰ παρὰ τὸ συγκει-
μένα ἐκλήσῃ σε, δικαίως ἀναγκασθεῖ· εἰ δὲ πρὸς συνθήκας
ἐπληρώσας, μάτην ἔγκαλεῖ; τὸ ἀνεγκλήθη. **Ὁχι δηνα-
ρίου συναρπώγησάς μοι;** Μή τι τῶν οὐκ ἐμίμωσα θεω-
ρεῖω; μή τὰ σὰ λαθῶν ἑτέροις προσδοκῶ; μή τὴν σὴν
δύξαν δίκαιον ἀπέμνησιν; οὐχί τὴν ἐμὴν οὐσίαν, οἷς ἠθέ-
λησα, κατεμείρασα; εἰ οὐν γογγυζεῖς, βλαβελὶ [103] ὡς
δούλος, ὡς ἐλεύθερος τιμηθεῖς; εἰ οὐν γογγυζεῖς ὁ το-
σοῦτον ὠφελήθει; εἰ φθονεῖς τοῖς σοῖς ἀδελφοῖς, ἄφθονον
ἔχων δεσπότην; Ἄριστὸν τὸ σὸν, καὶ ἔπαυε. Ἀρκεῖσθε τι
τοῖς παροῦσι· μὴ θέλε μόνος βασιλεύειν κεκλιμένος μετὰ
πολλῶν· ἀρκεῖ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν καὶ σὸς καὶ πᾶσι
τοῖς ἀξίους αὐτῆς. **Θέλω δὲ τούτων τῶ ἐσχατῶ δοῦναι**
ὡς καὶ σοὶ. Τῶ θελήματι μου τίς ἀντιπρὸςτάται; θεὸς δὲ
δικταίω, εἰς ὁ κατακρίνω; θεὸς δὲ χορηγῶ, τίς ὁ
λογοθετῶν; θεὸς ὁ πλουτίζων, τίς ὁ γυμνῶσαι δυνάμε-
νος; ὁ κριτὴς συνήγορος, τίς ὁ καθήγορος; ὁ δικαστὴς
σύδικος, τίς ἀντιδικὸς εὐδριστεύει; **Θέλω δὲ τούτων τῶ
ἐσχατῶ δοῦναι ὡς καὶ σοὶ.** Οὐ φέρω τοὺς ἐμῶν ἀν-
ερίαντας γυμνοῦς βέδη; καταλοιπῶν οὐ φέρω τὴν ἐμὴν
εἰκόνα πτωχεύουσαν περιεῖν· οὐ φέρω μὴ συμβασιλευ-
σά μοι καὶ τοῦτο, δι' οὗ κατηλόη ἐκ τῶν οὐρανῶν.
Θέλω δοῦναι τοῦτω τῶ ἐσχατῶ ὡς καὶ σοὶ. Ἐσχατος
ἦλθεν, οὐδὰ κἀγὼ· ἀλλὰ προσήγαγί μοι πῆστιν ἀπολο-
γούμενην ὑπὲρ τῆς γεγεννημένης βραδύτητος; Ἐσχατος
ἦλθεν, ἀλλ' ἐπεδείξατο πόδον, οἷον ποδῶ· ἐπληρώθη τὸν
περιβλήντα χρῶνον ὡς πρόβατον, ἀλλ' ἐπίγνω τὸν ποι-
μῆν τὸν πρόβατον. Ἐμὴν ἦν οὗτος καὶ ἐπὶ βρέβηται.
Ἐσχατος ἦλθεν, ἀλλὰ διὰ τῆς ἐμῆς κολυμβήθρας; παρή-
λθεν, ὡπερ καὶ σὺ. Ἐσχατος ἦλθεν, ἀλλὰ τῆς ἐμῆς τρα-
πέζης ἀπῆλθοντες, ὡπερ καὶ σὺ· Ἐσχατος ἦλθεν, ἀλλ'
ἐδὲ μοι πᾶσαν τὴν ἀμαλαίωσιν τὴν εὐσπίπαιαν· εἶδε τοῦ
ἐξώλου τῆς ζωῆς τὸ φυτόν· καταφίλησε τὴς ἀκάνθας, ἃς
ἐπτεφανοῦρησα δι' αὐτὸν· περιετίχησάν τὸν σταυρὸν,
ὅς ὑπέμεινα δι' αὐτόν. Οὐ δύναμαι οὐν τὸν οὕτω μοι
ποθεῖσθαι, τὸν οὕτω μοι πιστεύσασθαι, μὴ τιμῆται πᾶσθ
σπουδῇ καὶ τιμῇ. Ὡς ἐπίστευσας, ἐπίστευσεν· ὡς εὐπό-
ρησας, εὐπόρησεν· ὡς προσεκύνησας, προσεκύνησεν·
ὡς ἐδασιεύσας, ἐδασιεύσεν· ὡς ἐκαμῶ, ὡς ἐκχαμῶν,
ἀλλ' ἐγὼ τῇ χάριτι τοῦ λειπῶν ἀνεπέληρωσα. **Ἢ οὐκ ἐξ-
ενεῖ μοι ποιησαί, δὲ θέλω, ἐν τοῖς ἐμοῖς; μὴ γὰρ τὰ
σὰ δαπανῶ;** Τὰ ἐμὰ χορηγῶ. Μὴ γὰρ ἐν τοῖς σοῖς φιλο-
τιμοῦμαι; Ἐν τοῖς ἐμοῖς; ἀθανάτω. Μὴ γὰρ ἐπιτροπῶν
σε τῆς ἐμῆς κατέστησα γυνώμη; Μισοῦνόν σε θεῶον ὡς
ἐξ ἀρχῆς. Μὴ γὰρ κύριόν σε τῆς ἐμῆς ἐξουσίας ἐχειρο-
τόμησα; Ὡς φιλόανθρωπος κοινωνῶν ἐποησάμην τῶν
ἐμῶν σου. Εἰ ὁ φθάλμιός σου ποιηρὸς ἔστιν, οὐ δύναται
βλέπειν, ἃ φθαλμῶν; οὐκ εἶπας, καὶ οὐκ οὐκ ἔκρουσεν. Ἀπο-
λοῦν χάρις βλέμματος; εἰ τὴν τὸν μυστηρίων ἐπισκε-
ψῶν· καθαρῶς χάρις ψυχῆς εἰς τὴν τῶν καθαρῶν κατα-
νώγειν. Εἰδότε, πῶς ἀγαθὸς ὁ δεσπότης; ἡμῶν· εἰδότε,
πῶς τοὺς ἐν διαβόροις καρπὸς προστάσων, μίαν δὲ πίστιν
καὶ προθυμίαν καὶ πολιτείαν ἐπιδικουμένους, ὁμοίως
τιμαῖς καὶ ἰσοπέτας τῆζοντες· εἰδότε, πῶς καὶ τοὺς ἐσχα-
τούς ἴσους τοῖς πρώτοις ἐποίησε διὰ τὴν ἀδυσσον τῶν
αὐτῶ οὐκίμωνον. Ἐπήχθητε τούτων πρὸς τὸν οὐτεφιλιάν-
θρωπον· αὐτὸς καὶ νῦν ὡμῶς ἐμειώσασθαι· αὐτὸς λέγει
καὶ πρὸς ὑμᾶς· Ὑπαγετε καὶ ὑμεῖς εἰς τὸν ἀμαλαίων.
Ἡτέροι δὲ μισοῦμενος, ὁ μισθὸς ἀνοράντος, τὸ ἔργον σωτή-
ριον, ὁ ἀμαλαίων εὐεργετῆς, ἡ θύρα τῶ ἀμαλαίωτος, ἡ
κολυμβήθρα καθήστειν. Ἢ θεὸς χάρις εἰς θύραν τῆς
κολυμβήθρας παρεστάνει, καθάπερ φαειρὰ πλωρῶς
πρὸς πάντας τοὺς δι' αὐτῆς εἰσιόντας βοᾷ· Αὐτὴ ἡ πύλη
τοῦ Κυρίου· νοσηροῦταιτο ἐπιεικῶς ἐπὶ αὐτῆς. Ἡμεῖς
οὐ φθονοῦμεν ὑμῶν ὡς τελευταίον ἐλθόντων, καὶ τῆς
αὐτῆς ἡμεῖν βέδη; μετέχουσιν· ἀλλὰ συγχορηγοῦμεν ὡς
ἐξ ἀφορῆς, καὶ συγκαίρομεν, ἡμετέραν δέξαν τὴν ὑμετέ-
ραν σωτηρίαν ἀγγελοῦμεν. Πισθίται· οὐν τὸν καλέσαντα·

λάβετε τῆς; εἰς τὸν ἀμαλαίων εὐπορίας τὴν πίστιν ὀδῶν,
ἀκλανῆ· πίστις γὰρ τῆς ἐπὶ τὴν κολυμβήθραν ὀδοῦ χει-
ραγωγῆς ἀγαθῆς, πίστις χυμαζομένης φύσεως ἀγκυρα,
πίστις ἀνθρωποπότης; λίμνη γαλήνης, πίστις τὸν ἀσράτων
κακότροπον πηλαυγῆς, [104] πίστις τῆς ἰουδαίου Τριάδος
διδάσκαλος ἀκριβῆς, πίστις λέγειν ἡμᾶς παρεστῆσαν
ἐκείνα τὰ σωτήρια ῥήματα· **Ἐπιστεύω εἰς ἕνα θεὸν Πα-
τέρα παντοκράτορα.** Ἐπιστεύω, οὐκ ἐρέω· πιστεύω, οὐ
δουκῶ τὸ ἀκαταίτητον πιστεύω, οὐ μετρώ τὸ ἀμέτρη-
τον. Ἐάν πιστεύω, φωτίζομαι τὴν ψυχὴν· ἐάν περιερ-
γίζομαι, ἀσκήζω μου τοὺς λογισμοὺς· ἐάν πιστεύω
καλῶς, ἀνψυσομαι πρὸς οὐρανόν· ἐάν ζητήσω περιέρ-
γως, καταφύρομαι πρὸς βυθόν. Πιστεύω εἰς ἕνα καὶ
μόνον ἀληθινόν θεὸν καὶ Πατέρα παντοκράτορα. Ἀνοῦ-
μαι τοὺς παρὰ τὸν Ἐλλήνων πεπαιθημένους θεοῦς·
πολυθεῖα γὰρ οὐρανῶν οὐκ οἰκεῖ. Ἐνα καὶ μόνον θεὸν
ἀνοῦμι· μισὸν τὸν Ἀρειανισμόν· οὐκ ὀλοῦμαι, Ἢν ποτε, ἔτε
οὐκ ἦν Πατὴρ· ἀλλὰ αἶψι θεὸν τὸν θεόν, αἶψι Πατέρα τὸν
αὐτὸν κρῖνται, οὕτως θύτα Πατέρα, ὡς ὁσθεν αὐτῶ.
Πιστεύω εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν γῆν
αὐτοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντα πρὸ πάν-
των τῶν αἰώνων, ὡς αὐτὸς μόνος ὁσθεν ὁ γεννηθῆναι·
γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα· γεννηθέντα, οὐ πισθέντα·
γεννηθέντα, οὐ δημιουργηθέντα· ἐκ τῆς πατρῴας οὐσίας
ἀχρότως ἐκλάμψαντα, οὐκ ἔξωθεν ἐπιστελλόμενα ποθῶν,
οὐκ ὑποδοκίματα, ἡ νόθον υἱόν, ἀλλὰ γνήσιον ἀπαύγαγμα
τοῦ γνήσιου Πατρὸς. ἀπαράλλακτον χαρακτῆρα ἀσράτου
μορφή. Οἶδα τὸν Χριστόν γῆν τὸν Θεοῦ Πατρὸς, ὡς
θεὸν· οἶδα τὸν Χριστόν υἱὸν τῆς δοῦλης αὐτοῦ καὶ μη-
τρὸς, φαίνόμενον ὡς ἄνθρωπον· οἶδα τὸν Χριστόν ὁμοού-
σιον τοῖς ἀνθρώποις, ὡς ἄνθρωπον ἐξ ἀνθρώπου· οἶδα
τὸν Χριστόν ἀσράτον καὶ ὀρόμενον· οἶδα τὸν Χριστόν
ἀγῆλαρτόν, καὶ παρὰ τὸ θεμῶ φηλαφοῦμενον· οἶδα
τὸν Χριστόν χυλιώδης ῥήματι βρέψαντα, καὶ τοῖς κύμα-
σι ἐπιδασιεύσαστα, καὶ τοῖς δαιμόσιον ἐπιδασιεύσαστα, καὶ
νεκροῖς ἀναστήσαντα, καὶ μυρία ποιήσαντα ὀάματα τῆ
δυνάμει τῆ· οἰκείας θεότητος· οἶδα τὸν Χριστόν πεινά-
σαντα, καὶ διψήσαντα, καὶ κοπιήσαντα, καὶ ἀγωνιάσαντα,
καὶ ἰερῶσαντα τῆ φύσει τῆς ἀνθρωπότητος· οἶδα τὸν
Χριστόν ὡς θεὸν ἀπαθῆ· οἶδα τὸν Χριστόν ἀποθανόντα,
καὶ σαρκαὶ τὸ πάθος δεξιόμενον· οἶδα τὸν Χριστόν κατὰ
τὸ θυσανὸν ὑπομειναντα τὴν τελευταίην· οἶδα τὸν Χριστόν
ἀναστήσαντα τὸ σῶματός αὐτοῦ τὸν καιόν. Γνωρίζω
τῶν δύο φύσεων αὐτοῦ τὸ διάφορον· οὐ μερίζω τὸν ἕνα
γῆν εἰς δύο υἱούς. Πιστεύω καὶ εἰς τὸ Ἡνεῖμα τὸ ἴγιον,
τὸ Ἡνεῖμα τῆς ἀληθείας, τὸ παρὰ τοῦ Πατρὸς· ἐκπορευ-
όμενον, τὸ τῆς Τριάδος συμπληρωτικόν· αὐτῶ θαρρῶ τὸν
ἐμὸν ἀγίασμόν, αὐτῶ θαρρῶ τὴν ἐκ τῶν νεκρῶν ἐξανά-
στασιν.

δ'. Ταῦτα τῆ ψυχῆ καὶ τῆ γλώττης μελετᾶτε διαπαντός·
τίχτα τῶ φρονήματι καὶ τῶ στόματι βοᾶτε δικαιοῦς.
Ἐχετε τὸν ἀποστολικὸν ὄρον τῆς πίστεως καὶ πολιτείας
θεοφίλους· διευ γὰρ τῆς πίστεως τὰ ἔργα νεκρᾶ. Ἀν-
θρώπινον λέγω διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς σαρκὸς ὁμῶν·
**Ὁσπερ γὰρ παρστήσεται τὰ μέλη ὑμῶν ὡς ἄκλι-
κίαις τῆς ἀμαρτίας, οὕτως νῦν παρστήσεται τὸ μέλη
ὑμῶν ὡς ἄκλιαις δικαιοσύνης τῶ θεῷ.** Ὁ πῆρως γενέσθιο
σώφρων, ὁ ἀδικος γενέσθιο δικαίος, ὁ θραπὲς εὐμετάδο-
τος, ὁ πλεονεχίης φιλόπλοῦτος, ὁ ἀπάνθρωπος καὶ φιλό-
χρησος πρὸς τοῦτον, νῦν φανήτω φιλόχριστος, ὁ βλασφη-
μος ὀμνολόγος, ὁ τρέχων εἰς θέατρα, τραχίτω λοιπὸν εἰς
τὰς αἰλάς τοῦ θεοῦ, ὁ τοῖς ὀρόμοις τῶν ἰππῶν ἐπιμα-
νώμενος, σχολιάζω τοῖς ἀποστόλοις, ἄν ὀρόμοις τοῖς
μιμουμένοις σωτήριος. Ὡς μέλλοντες χρηματίσειν νόμοι
Χριστοῦ, οὕτω σπλάστε τὰς ὑμετέρας ψυχὰς καὶ τὰ
σῶματα. Ἐστω ὡμῶν τὰ βλέμματα τῆς κατὰ ψυχὴν
γαλήνης ἐκκονισμάτων· ἔστωσαν αἱ βέδη τῆς ἐνδὸν εὐ-
λαβείας χαρακτῆρος σαφεῖ· ἔστω ὡμῶν τὰ σθένος
γαλμῶν καὶ ὕμνων εὐδοκῶν ἐκκίμνοντα, κῶσμα, σῶ-
φρων, πρέποντα παρθένω μελλούσῃ νυμφεύσασθαι·
ἔστωσαν αἱ ψυχὰ καθαρά, λευκά, ἴνα γνησίαν τῆς

βασιλικῆς αἰουργίδος τὴν βαφὴν ὑποδέχονται. Ἐπειδὴν δὲ καταλάβετε τὸν νύμφονα τοῦ Πνεύματος, ἐπειδὴν ἐισθράμει τὴν παστάδα τῆς χάριτος, ἐπειδὴν πλησίον γένησθε τῆς φοβερῆς ἡμῶν καὶ ποδινῆς κολυμβήθρας, ὡς ἀγγελοῦ προεπίστατε τῷ βασιλεῖ· ῥίψτε πάντες [105] ἡμῶς ἐπὶ γόνυα. καὶ τὰς χεῖρας ἀνατείνατες εἰς τὸν οὐρανόν, ὅπου κἀθίται βασιλικῶς ὁ πάντων ἡμῶν βασιλεὺς, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς εὐθύναντες πρὸς τὸν ἀκούοντα ὀφθαλμῶν, τοιοῦτος πρὸς τὸν φιλάνθρωπον χρησάσθε ῥήμασιν· Ἄνοιξον ἡμῖν τὸν ἀμπελῶνά σου, Κύριε, εἰ καὶ περὶ τὴν ἐνδικαίτην ὥραν ἐφθάσαμεν· μὴ ὀργισθῆ; ἡμῶν ἡ βραβύνασιν, Δέσποτα, μὴδὲ κλεισθῆς εἰς τὰς ἡμετέρας ὄψεις τῆς σῆς φιλάνθρωπιαι; τὰς θύρας· κατέγνωμεν τῆς φθοσάτης ἡμῶν ἀργία; κατέγνωμεν τῆς προλαούσης ἡμέρας τὴν ῥαθυμία, ἐβλάδμεν παρακούσαντες, ἐξημιώθημεν καθυβρίζοντες, ἀναπαύσαμεν τεροσόμενοι, ἐγυμνώθημεν παίζοντες καὶ παιζόμενοι, ἀπωλέμεθα τὰς ματαίους ψυχαγωγούμενοι. Μόλις ἐγρηγορήσαμεν, μόλις ἐνήραμεν, μόλις ἐύρομεν τὸ συμφέρον, μόλις ἐγύρομεν τὸν πόλεμον· ἀπεταξίμεθα τῷ πονηρῷ παντελεῶς, ἀπεταξίμεθα τοῖς δαιμόνιοις κακῆς καὶ τερπνοῦς συσχολάσαι· τῷ Σωτῆρι λοιπὴν συνταξίμεθα, τῷ μόνῳ Θεῷ. Δέξαι τὸ γραμμάτιον τῆ; ὁμοιοῦς ἡμῶν, ἵνα ῥαθυμῶμεν τὸ πρόστιμον, ἐμμένοντες οἷς καὶ συνεβέμεθα· δέξαι τὸ σύμβολον τῶν πρὸς αὐ συνθηκῶν, ἵνα τὸ σύμβολον αἰτηγνόμενοι, τὸν τρόπον ἡμῶν ἀπερίτρεπον καθιθρόσωμεν. Ὀσκειρον τοὺς σὸς βόλους, τοὺς αἰχμαλώτους, καὶ γυμνοὺς, καὶ νεκροὺς ἡμῖν τὴν ἀρχαίαν συγγένειαν· ἔνδοσον οὖ; ὁ διάβολος ἀπαγύμωσεν· χρίσον ἡμᾶς; τῷ ελαίῳ τῆς ἀγίας σου χρίσεως· ἵνα μὴ βιασόμεν ἐννὸν πάλιν δηχθώμεν * ὅπῃ τὸν ἔρω. Θέλομεν ἐργάσασθαι τὰς εἰς ἐνοίας, θέλομεν εὐρεθῆναι τοῦ ἀμπελῶνος ἐντός, θέλομεν ὡς ἐγγιζόντες σοι· χρηματίσει ἐργάται· ἐξήραμεν πάσας ἡμῶν τὰς ἡμέρας

* Verba ἐν πάλιν δηχθόμεν non habet Savil., neque legit Interpres. Eo r.

κακῶς. θέλομεν ζῆσαι τὰς ὑπολοιπὸς καλῶς, θέλομεν ὡς πόρνος συγγρησθαι. Συγγρησθον. Θέλομεν ὡς τελώναις περὶ τοῦ ἡσασθαι· θέλομεν ὡς ληστὰς φιλάνθρωπεσασθαι· θέλομεν ὡς δούκτας περιώσων· περιώσων, ὡς θέλεις· ἐλήσων μετανοούντας, ὡς ἐμακροθύμους· ἐμακροθύμους· ἐλήσων προσπίπτοντας, ὡς καὶ ἀπολακίοντας ὄκτειρας· ἐλήσων καθικατεύοντας, ὡς ὀβρίζοντας· ἔπειρα. Ἄνοιξον ἡμῖν τοῖς χειμαζόμενοι τὸν τῆς κολυμβήθρας λιμένα· ἀνοιξον ἡμῖν τοὺς τετραμαρτωμένους τὸ ἀνώδυνον ἱατρῶν· ἀνοιξον τοὺς παλαιωθεῖσι τὸ ἄλυτον χεινευτήρων· ἀνοιξον τοὺς χρωστοῦσιν θάνατον τὸν ακίνδυνον τάφον· ἀνοιξον ἡμῖν τῆς τριήμερου σου νεκρώσεως τὸ ζωηφόρον ἐκτύπωμα· ἀνοιξον ἡμῖν τῆς καλιγενεσίας τὴν παρθένον γαστέρα· ἀνοιξον ἡμῖν τῆς υιοθεσίας τὴν ἀφάρτον μητέρα· ἀνοιξον ἡμῖν τὴν ὄρανα νόστον· οἱ σὺ εἶπας, Κροῦετα, καὶ ἀνοίγησται ὤμιρ. Ἄπειρα εἶπας, ἀληθεία πληρῶσον· ἀπειρα ἐλάλησας, ὡς ἀξέουδ; ἐπέτευσον. Πιστεύομεν, οἱ δύνασαι πάντα ποιῆσαι· πιστεύομεν, οἱ δύνασαι τῶν ἀμαρτημάτων ἡμῶν ἀποπέλῃσι τὸν βόρβρον· πιστεύομεν, οἱ δύνασαι διὰ Πνεύματος καὶ ὕδατος ἀνεγνησθαι ἐν ἁμαρτίας γυράματα; πιστεύομεν, οἱ δύνασαι τὴν ἐξὴν λογιαν ἐργάσασθαι· πιστεύομεν, οἱ δύνασαι γυναικῶς καὶ βρέφῃ καὶ νέους καὶ ἀνδρας καὶ γέροντας; ἐκ τῶν ὕδατων νεοκτιστάτους ἀναγαγεῖν ὡς ἀρτίους βρέφη; πιστεύομεν, οἱ δύνασαι τοὺς ὄσανι ἀποπνίξει τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν, καθάπερ τὸν φάρμα καὶ τὴν δύναμι ἀπὸ τοῦ πῆσαν κατικαύσας· πιστεύομεν, οἱ δύνασαι σωτηρία; ὄδον ἐξευρεῖν, ὡς ποτε τοῖς Ἰσραηλίταις ἐδημιουργήσας; ὄδον ἐν μέσῳ τῆς θαλάσσης; πιστεύομεν, οἱ δύνασαι τοσαῦτα, ὅσα καὶ θέλεις. Ταῦτα λέγοντες πρὸς τὸν Κύριον ἐπιμεναιτε, ἵνα εἴπῃ καὶ πρὸς ἡμᾶς ὁ Σωτῆρ· Πιστεύετε, οἱ δύναμαι τοῦτο ποιῆσαι; Κατὰ τὴν πίστιν ὅμιρ γενηθήτω ὤμιρ. Αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

MONITUM

[106] Hanc quoque homiliam putavit idem ipse qui supra, esse Severiani Gabalorum episcopi; et fortasse non injuria. Est quippe stylus Severiani homiliiis admodum affinis; eloquentia omnino ferrea, et de Severiano loquens ait Savilius. Omnia salebrosa, sive inventionem spectes, sive figuras et tropos.

[106] Εἰς τὴν παραβολὴν περὶ συκῆς, ὄμυλλα.

α'. Ὀφθαλμοὺς μὲν ὀρέων ἢ δένδρον ἀνοσφόρον, ἢ πηγὴν ὑδροτόκου, ὅπ' αὐτῆς τῆς ὕλης ἔλκεται, καὶ τὸν τῆς καρπίας νύμφ μεταστρέφει ἐκεί. Ὀμοίως δὲ καὶ ὁ ἀκούων * διὰ λόγον πράξεις καὶ ἰστορίας, πρὸς ἐκείνας τὴν διάνοιαν ἀνατείνει, ὡς εἶναι τὸν τοιοῦτον τῷ μὲν σώματι ἐν τῆσὲ τῷ τόπῳ, τῆ δὲ διανοίᾳ ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ ὃ, ἔνθα ὁ λόγος τῆς ἰστορίας διαστρέφει τὸ πρᾶγμα. Τοιοῦτον τὴ καὶ ἔμολ συμβέβηκεν, ἀγαπητοί. Ἀκούσας γὰρ τοῦ ελαγγελοῦ τοῦ διεγυμνομένου τὰ ἐν Βη-βλὶα κατὰ τὴν συκῆν γενοῦσα πρᾶγματα *, ὡδὲ μὲν εἶμι τῷ σώματι· τῆ δὲ διανοίᾳ ἔμεινε εἶναι ἐκεῖ φαντάζομαι· καὶ ὁμοίαι νῦν ἀκολουθεῖν τῷ Δεσπότη Ἰησοῦ, καὶ ὀρέων τὴν συκῆν πρὸ μὲν τοῦ δεσποτικῶν προετάγμα-τος ἀνδρῶν καὶ κατόκομον, μετὰ δὲ τὸ Κυριακὸν πρᾶγμα-ταγμα συτηγρῶν καὶ κατάξερων. Πρῶτως γὰρ, φησὶν, ἐλασθῶν ὁ Ἰησοῦς εἰς τὴν πόλιν, ἐκείνησεν. Καὶ ἔβαν συκῆν, ἤλθεν ἐκ' αὐτῆν, καὶ οὐδὲν εἶδεν ἐν αὐτῇ εἰ μὴ φύλλα μόνον· καὶ λέγει αὐτῇ· Μηκέτι ἐκ σοῦ καρπὸς γένηται εἰς τὸν αἰῶνα· καὶ εὐθὺς

ἐξηρανθῆ. Τοῦτο γὰρ ἀρτίως ἡμῖν ἄ βανεγνωσθῆ. Ἐκ-πλήττει με τὸ θαῦμα· μεμίσταί μοι ἡ διάνοια. Ὅταν γὰρ βουληθῶ τὸ πρᾶγμα τῆς ἰστορίας διεγρησασθαι, εὐθὺς μετὰ τῆς ἰστορίας τὰ θαύματα πρὸς αὐτὰ ἐπισκί-πται *. Καὶ ὡσαυτὸν ὁπῶν ἔβη τις στήμον χρυσῆν ἔγ-σαν ἐνδοθεν λίθους τιμίους, φέροντας ἐν ταῦτος ἑ γα-ρυμῶσων μυστηρία, εἶδει μεν ὀρέων τὴν στήμον ἐκ τῆν τοῦ εἰδούς στικθότῃτα, ἀνθελκεται δὲ ὅπῃ τὸν ἐν-δοθεν λίθον· σπεῦδι γὰρ καὶ τὸν τῶν λίθων περιπαρθῆσι καλῶς, καὶ τὰ ἐν αὐτῇ γεγραμμένα * μυστηρία γυναι-κόσους· καλῶ ὀρέων με τὴν τὸν γράμματος ἰστορίας λαμπρᾶν καὶ περικαλλῆ τυγχάνουσαν, ἐκεῖ κατέχηται τὸν νοῦν· ἀνθελκεται δὲ πάλιν ὅπῃ τῆς τοῦ πνεύματος θεωρίας, μετῶνά μοι τῆς ἰστορίας ἐπαγγελιομῆνης; δεικνύει τὰ θαύματα. Πρῶτως γὰρ, φησὶν, ἐκασθῶν ὁ Ἰησοῦς εἰς τὴν πόλιν, ἐκείνησεν. Ἡ ἀνεκφάρσῃ καὶ ἀνεκδηγήτων μυστηρίῳ Ἐπιτίνασεν ὁ ἄρτων πᾶ-σαν τὴν οἰκουμένην· ἐπίνασεν ὁ ἐκ πάντε ἀρτων τᾶ-τάξῃ χιλίους εἰς κόρον ἐκθέρβας· ἐπίνασεν ὁ ἐκ πηλοῦ

* Savil. ὄδον ἀκούων. ὃ Savil. ομῖται ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ. ὃ Savil. Τοιοῦτον τὴ καὶ νῦν ἔμολ σ. ὃ α γ., ἀκούοι τὸν εὐαγγε-λίον δ. τ. ἐν Β. ὅπῃ τοῦ Χριστοῦ τὰ κ. τ. ο. γ. πρᾶγματα.

ἃ Savil. ἔμην. * Ἐπειρα εὐθὺς με ταρτίται τὰ τῆς ἰστορίας ἡμῶματα. Πρὸς αὐτὰ ἐπισκίπται. Ἡ Tres mss. ἐν αὐτῇ. ὃ Savil. ἐν αὐτῇς ἐγγεγραμμένα.

tingantur. Postquam autem ad thalamum Spiritus perveneritis; postquam in sponsale gratiae conclave irrepseritis; postquam prope thronum simul et expectandam baptismi piscinam constitueritis, velut captivi coram rege procerideritis, omnes simul in genia vos projicite, ac manibus in caelum sublatis, ubi regio more considet Rex omnium nostrum, oculisque in insonnem illum oculum directis, hujusmodi verbis apud Dominum benignum utimini: Aperi nobis veniam tuam, Domine, tametsi nos circa undecimam horam advenimus: ne succenseas nobis, ut qui tardi fuerimus, Domine, neque ad conspectum nostrum, humanitatis tuae januas claudas: precedentem nostram negligentiam damnamus, praeteriti temporis pigritiam damnamus: quod non paruerimus, lesi sumus; quod dormierimus, damnum fecimus: dum oblectamur, naufragium sumus passi; spoliati sumus. dum ludimus ac deludimur; perimus, dum rebus vanis animum recreamus. Vix tandem evigilavimus, vix torporem excussimus, vix quod expediebat invenimus, vix bellum effugimus: renuntiavimus penitus inligno, renuntiavimus perniciosis malis et otiosis deliciis: Salvatori deinceps nos adiungimus, soli Deo. Excipe confessionis nostrae libellum, ut praestitum multam reformidantes, ea quae pacti sumus observemus; excipe tecum initorum pactorum pignus ac tesseram, ut dolore cogente, mores constantes et immutabiles instituamus. Miserere servorum tuorum captivorum, et nudorum, et mortuorum; pristinum illam cognationem nobis restitue; quos dendavit diabolo, vesti; oleo nos mitionis tuae sanctae inunge, ne a serpente ledamur. Volumus tua mandata peragere, volumus intra vineam reperiri, volumus ut appropinquantes tibi degere operarii: toto vitae nostrae tempore male vivimus: volumus quod reliquum est bene vivendo traducere. Placeat tibi tamquam fornicatoribus igno-

scere. Ignosce. Placeat tamquam publicanos servare: peccat tamquam latrones benignae tractare; placeat tamquam persecutores salvare; salva, ut placeat: misereere poenitentium, quos patienter tulisti peccantes; misereere ad genus proculbentium, quos etiam recalcitrantes miseratus es; misereere supplicantium, quos contumeliam inferentes tolerasti. Aperi nobis tempestate jaectatis sacri portam lavacri; aperi nobis vulneratis dolores abigentem medici officium; aperi inveteratis expertem molestiae conflatoriam fornacem; aperi mortis reis periculo vacans sepulcrum; aperi nobis vitam afferentem triduanae lux necis effugiem; aperi nobis regenerationis virgineo ventrem; aperi nobis adoptionis matrem incorruptam; aperi nobis immortalitatis januam; aperi nobis caelorum portam, quandoquidem tu dixisti: *Pulsate, et aperietur vobis (Matth. 7. 7)*. Quae dixisti, veritate adimple; quae loquutus es, ut qui mentiri non potes, perfice. Credimus omnia te facere posse; credimus posse te peccatorum nostrorum cœnum abluere; credimus posse te eos, qui in peccatis consenuerunt, per Spiritum et aquam regenerare; credimus te mirabile illud puerperum posse perficere; credimus posse te mulieres et infantes et juvenes et viros et senes ex aquis recens formatos, quasi modogenitos infantes educere; credimus posse te peccata nostra aquis suffocare, quemadmodum Pharaonem totumque ipsius exercitum submersisti; credimus posse te viam salutis adinvenire, quemadmodum Israelitis quondam in maria medio viam stravisti; credimus tam multa te posse, quam multa vis. His ita Dominum compellentes perseverate, ut vos etiam Salvator se alloquatur: *Credidit quia hoc possum facere? Secundum fidem vestram fiat vobis (Id. 9. 29)*. Ipsi gloria in saecula saeculorum. Amen.

AD HOMILIAM DE FIGU AREFACTA.

Attamen Severiani esse affirmare non ausim. Hoc unum fidenter dicam, esse hanc eloquentiam Chrysostomi eloquentiae ex diametro oppositam.

Interpretatio Latina est Frontonis Ducaei, quam quibusdam in locis emendavimus.

IN PARABOLAM DE FIGU, HOMILIA (a).

→→→○○←←←

1. Cum vel floridam arborem, vel fontem aquis scaturientem cernit oculus, ipso aspectu pellicitur, et illic animi sensum convertit. Pari quoque ratione is, qui facta et historiae verbis expositus audit, ad eas mentem intendit: sic ut talis sit corpore quidem hoc in loco, mente vero illo in loco ad quem historiae narratio nec traducit. Tale mihi quiddam evenit, dilectissimi. Dum enim res eas, quae in Bethania circa ficum acciderunt, audio evangelistam narrantem, hic quidem sum corpore, mente vero me ipsum imaginor illic esse: meque nunc arbitrator Dominum Jesum sequi, ac ficum videre, ante ipsum quidem Dominum, floridam atque frondentem, post ipsum autem ejus, horribilem et arentem. *Hanc siquidem, inquit, revertens Jesus in civitatem, esurit. Et videns ficum, venit ad eam, et nihil invenit in ea nisi folia tantum; et ait illi: Nunquam ex te fructus nascatur in sempiternum; et subito arefacta est (Matth. 21. 18. 19)*. Hoc enim paulo ante nubes recitatum est. Obstupefacit me mi-

raculum: varias in partes mens mea distrahitur. Cum enim historiae factum narrare instituo, continuo cum historia miracula ad se trahunt. Et quemadmodum cum urnam auream pretin-os continentem lapillos quis conspexerit, in quibus arcana depicta fuerint, cerere quidem urnam desiderat propter formae splendorem, sed ab iis qui sunt intus lapillis in diversum trahitur. et lapillorum pulchritudinem et arcana depicta in ea spectare festinat: pari ratione videns ego quoque splendidi quidem ac perelegantem historiae literam esse, illic mente detineor; sed in diversum rursum trahor a spiritus intelligentia, quae historiae majora se mihi ostensuram miracula pollicetur. *Hanc siquidem, inquit, revertens Jesus in civitatem, esurit. O mysterium ineffabile atque inenarrabile! Esurit ille, qui universum orbem terrarum alit: esurit ille, qui ex quinque panibus quinque hominum millia ad satietatem nutrit: esurit ille, qui viventes oculos et luto fabricatus est: esurit ille, qui in fluctibus maris ambulavit, nec in aquam pedes immersit: esurit ille, qui solo mentis jussu aquam in viam convertit: esurit ille, qui e corporibus animas extraxit, et nr-*

¹ Savil. legit, robis.

(a) Collata cum tribus Codicibus et Savil.

sus esset in suas rades verbo introduxit. Et quomodo, inquit Isaias, *Deus aeternus non esuriet, neque laborabit* (Isai. 40. 28)? Christum autem Deum esse cuiusvis principie manifestum est, qui Scripturæ credit dicenti: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum* (Joan. 1. 1). Quomodo igitur esurit Deus? Esurit forma servi; quinque autem millia, quæ in ipso erat Domini voluntas emittit. Venit ad ficum homo qui cercubatur; ad erat ubique ea, quæ in ipso divinitus intelligebatur. Vitit infructuosam ficum ut homo, verbo illam arefecit ut Deus. Dixit: *Nunquam ex te fructus nascatur in sempiternum*; et factum consequentum est dictum, statimque ficus arefacta est. Dictum erat humanum, factum autem divinum. Sed multa nobis disquisitione opus est, dilectissimi, ad spirituales ficus intelligentiam erudendam, quæ apud multos quidem exposita est, ut mihi quidem videtur, minus accurate; veritatem eorum qui præcesserunt lucubrations vobis dicam, tum quæ a nobis strenue elaborata sunt proferemus. Est enim capti difficultas quæ in historia litera est sita sententia, atque in recessu abditum continet mysterii fulgorem. Quid enim necessarium erat verbo ficum areferri, ac non verbo potius frugiferam fieri? Quando is, qui eam ditto arefecit, potuit etiam secundum dicto reddere. Quid vero etiam peccavit ficus, dicit aliquis, cum tempus ejus non esset, dicente Marco evangelista (Cap. 11. 13), tum temporis hyemem fuisse? Quid si non aliquid sit in ipsa mysterium supra hominem adimpletum, uno modo laudandum, altero vero reprehendendum Dominus reperitur; laudandum quidem quod eam verbo arefecerit, repræhendendum autem quod immerito illi maledixerit. Verumtamen deinceps intelligendum est, dilectissimi, ejusnam imaginem gereret ficus; neque enim fuit quidquam eorum quæ a Christo gerebantur¹, quod mysterio vacaret. In universum, nullum ab ipso patratum est opus quod non admodum fructuosum esset: nihil quod veritatem non clarescat: nihil quod ad celestium rerum susceptionem animum non excitaret. Multi ex interpretibus ficum istam Judæorum synagogæ assimilant esse dixerunt, ad quam venit Dominus, inquit, fructum in ea fidei quaerens; neque invenit nisi prophetarum ac legis sermonibus quasi foliis comantem; quapropter et arefecit, dicens: *Nunquam ex te fructus nascatur in aeternum*. Ego vero huic expositioni contradicere conabor, dilecti: non enim ea est vera et exacta significatio. Quomodo namque maledixisset Dominus, qui dicit: *Benedicite, et nolite maledicere* (Rom. 12. 14)? quomodo autem synagogæ maledixisset et eam arefecisset, qui dicit: *Non venit Filius hominis perdere, sed quærere et salvum facere quod perierat* (Luc. 9. 56. et 19. 10)? Quod si quis adhuc contradicat et contendat, Judæorum synagogæ assimilantem esse ficum, respondeat quo pacto ab radice arefacta synagoga talem fructuosam tantum suavissimum Paulum genuerit. Multos vero etiam alios ex synagoga Judæorum conversos novimus: nam et Siphonius, qui lapidatus est a Judæis, ex illa erat synagoga, et Aquila et Priscilla multique alii, quorum enumerationem nominum propter dictionum multitudinem commemorare jam nolumus. Porro non prorsus Deum repulisse populum Judæorum testatur mihi Paulus dicens: *Dico ergo: Numquid Deus prorsus repulit populum suum? Absit: nam et ego Israelita sum, ex semine Abraham, de tribu Benjamin. Non repulit Deus plebem suam* (Rom. 11. 1. 2). Sed et populo illi salutem in novissimis diebus pollicetur, dum ait: *Cum autem plenitudo gentium intraverit, tunc omnis Israel salvus fiet* (Ibid. v. 25. 26). Si enim inimici Dei facti sunt Judæi, propter nos facti sunt, ut nos propter incredulitatem illorum misericordiam consequamur, ut testatur Paulus, cum ait: *Secundum evangelium quidem, inimici propter nos; secundum electionem autem carissimi, propter patres: sine por-*

nitentia enim sumi dona et vocatio sancta² (Rom. 11. 28. 29). Quærendum est ergo, dilecti, cuiusnam rei figuram et imaginem præ se ferrent ea, quæ de ficu narrata sunt. Verumtamen vero si recordatur sicut in Adam, quo tempore in paradiso denudatus est, cuiusnam arboris sumptis frondibus et consulti amictum tibi contexeris, videbis quo pacto jure folia arefecerit. Num enim, quæso, sumptis foliis ficus tuam ignominiam occultabas? Venit igitur Christus, et florentem in te ficum ignominie velamen verbo arefecit: sus tulit paupertatem tuam, et tibi divitias esse largitus: sustulit ignominie tuæ velamina, et tibi niveo colore splendenter stolam ex aqua et Spiritu contexam largitus est: arefecit ficulnea folia, et restituit tibi animæ spolia. Quænam spolia? Quibus te serpens in paradiso spoliavit, æqualem angelis vitam, paradisi delicias, stolam immortalitatis.

2. Verum ad parabole caput revertamur. *Mane si quidem, inquit, revertens Jesus in civitatem, esurit*. Mane, postquam revertens nox præterierat, et dicitur illum Christus mundo lumine resurrectionis illuxerat: dilectulum enim est Christus, prout ait propheta: *Quasi dilectulum parvum invenimus eum* (Osee 6. 3). *Mane revertens Jesus*. Mane, cum noctem tenebris inveheutum Christus luce gloria delevisset, et radis aureis sol justitie in obtenebratis hominum cordibus refussisset: mane, cum calentes divinitatis radios diffusisset, et cunctas animas a diabolo calefussisset: *Non est enim qui se abscondat a calore ejus* (Psal. 18. 7). Frigidissimo namque peccato diabolus hominum corda encavit. Quomobrem precatur propheta, dicens: *Ure venes meos, et cor meum* (Psal. 25. 2). Si quidem frigore impietatis humana natura omnis constricta erat. Ideoque propheta omnes uno animo Deum obsecravit, dicens: *Convertite, Domine, captivitatem nostram, sicut torrens in austro* (Psal. 125. 4): hoc est, Quemadmodum calidus auster ubi congelatas aquas perlaverit, ad priorem aquæ naturam eas reducit: pari modo nos quoque diaboli peccato encavos, tamquam auster calidus perfans in antiquam immortalitatis naturam restituit. Hanc calidam austri respirationem sponsa Ecclesia in Canticis Canticum advocat, dicens: *Exurge, oquilo, et veni, auster, perfla hortam meam, et fiant aromata* (Cant. 4. 16). *Mane, inquit, revertens*. Recte illud scripsit, *Revertens*, ut significet, cum Adamus et paradiso excidisset, rursus venisse Christum Dominum nostrum, ut in eundem locum ipsum reduceret. *Mane revertens Jesus in civitatem, esurit*. Cum civitatem nunc audieris, noli inferius circumspicere, sed ad Jerusalem quæ sursum est respice, ad sedem celestem: etenim *Conversatio nostra in caelis est*. *Mane revertens Jesus in civitatem, esurit* (Philipp. 3. 20), non cibum expetens hominum; sed vitam hominum: *Neus quippe cibuset, ut faciam voluntatem Patris mei* (Joan. 4. 34), ut credant in eum quem ille misit; *Qui enim credit in eum, sicut dixit ipse, non morietur in aeternum* (Joan. 11. 26). *Mane Jesus revertens in civitatem, esurit; et videns ficum, venit ad eam*. Si enim ficum præterisset, immortalitatem in ficu nidum suum serpens habuisset; sed venit ad ficum, et illam arefecit. Suh tali ficu Nathanael cum esset, a Domino vi-us est: *Prius enim quam te Philippus vocaret cum esses sub ficu, vidi te* (Joan. 1. 48). Hanc ficum prævidens infructuosam redditum iri, propheta dicebat: *Accendam ad populum peregrinationis meæ: quoniam ficus non offeret fructum* (Habac. 3. 16. 17). Talem in ficum Zachæus ascendit, ut Jesum videret: cui dixit, *Festinas descende* (Luc. 19. 5). Illic serpens tortuosus circumvolvitur, illic nidum construxit; illic se occultavit. *Festinas descende*. Lepide autem evangelista sycomorom dixit, de Zachæo loquens, ut latam spatiosamque viam indicaret cum stultitia esse enopolatam, unde pessimum exitum nascitur. Venit ad ficum Dominus. Hæc ficus latæ ac spatiosæ viæ imaginem præ se ferebat: et

¹ In savil. legitur.....gerebantur hominum gratia.

² savil. in marg. et Bihl. habet *Dei*, pro, *sancta*.

ζῶντας ὀρθολογῶς ἐργαζάμενος· ἐπεισανὸν δ' ἐπὶ τῶν κυριῶν τῆς θαλάσσης περιπατήσας, καὶ τοὺς πόδας εἰς τὸ ὕδωρ ἢ ἢ βάρυς· ἐπεισανὸν δ' ἐνόησεν μόνῃ τῷ ὕδωρ εἰς ὄνον μετατρέψας· ἐπεισανὸν δ' ψυχὰς ἐκ τῶν σκηνωμάτων ἐκπατάσας, καὶ [107] πάλιν αὐτὰς εἰσοικίας λόγῳ. Καὶ πῶς λέγει ὁ Ἰακώβ, Ὁ Θεὸς ὁ αἰώνιος οὐ πενίανει, οὐδέ κατὰσιν· Χριστὸς δὲ οὗτος Θεὸς παντὶ τοῦ ὄθλου τῷ πιστεύοντι τῇ Γραφῇ λεγομένη· Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν μετὰ τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος. Πῶς οὖν ἐπεισανὸν ὁ Θεός· ἐπεισανὸν ἢ τοῦ βούλου μορφή· διέβηθε δὲ πανταξισμῶσιν ἢ ἐν αὐτῷ τοῦ δεσποῦντος βουλή. Ἦθλεν ἐπὶ τὴν συχήν ὁ ὀρώμενος ἄνθρωπος· ἦν δὲ ἢ πανταγοῦ ἢ ἐν αὐτῷ νοσημένη θεότης. Εἶδε τὴν συχήν ἀκαρπὸν ὡς ἄνθρωπος, ἐξήρανε ταύτην λόγῳ καὶ Θεός. Εἶπε, *Μηκέτι ἐκ σου καρπὸς γένηται εἰς τὸν αἰῶνα*· καὶ τὸ ἔργον ἐκλούθησε τῷ ῥήματι· καὶ εὐθύς ἢ συχή ἐξήραθη. Τὸ ῥῆμα ἄνθρωπινον, τὸ δὲ ἔργον θεϊκόν. Ἀλλὰ πολὺς, τῆρος, ἦν, ἀγαπητοί, ἢ θεωρία ἢ κατὰ τὴν συχήν, παρά πολλοῦ μὲν ἐρημνωθεῖσα, ὡς ἔμοιγες δοκεῖ, ὡς ἢ χριστουμένη· πλὴν τὰς τῶν προλαθόντων ὄντων λέξιν λῦσαι, καὶ τὰς ἦν πεινομαίνοντας προσκομιζόμενος ἀριστεία. Δυστύχησεν γὰρ ὁ ἐν τῇ ἢ ἱστορίᾳ τοῦ γράμματος κείμενος νοῦς, πολλοὶ γὰρ βάθει κεκρυμμένην ἔχων τὴν τοῦ μυστηρίου στυβέτητα. Τὴ γὰρ τὸ ἀναγκαῖον ἦν τῷ λόγῳ ἐξηρινεῖσθαι τὴν συχήν, καὶ μὴ λόγῳ ταύτην καρποφορεῖν· Ὁ γὰρ ῥῆμα ἐγερνάς αὐτὴν ῥθύνεται καὶ ῥῆματι εὐκαρπὸν αὐτὴν ποιῶσα. Τὸ δὲ καὶ ἡμαρταν ἢ συχή, εἶποι τις ἀν, ὅπως οὐκ ἦν αὐτῆς ὁ καιρὸς, Μάρκος τοῦ εὐαγγελιστοῦ λέγοντος γενησὺν εἶναι καὶ ἐκεῖνον τὸν καιρὸν· Καὶ εἰ μὴ τὸ ἐστὶ μυστήριον ὑπὲρ ἄνθρωπον ἢ ἐν αὐτῇ τελειώμενον, εὐρεθήσεται ὁ Κύριος κατὰ μὲν ἄνα τρόπον ἐπιανετός, κατὰ δὲ ἕτερον μεμπτός· ἐπιανετός μὲν γὰρ, οὗτι λόγῳ αὐτῇ ἐξήρανε· μεμπτός δὲ, οὗτι ἀδικῶς αὐτὴν κατηράσθη. Ἀλλὰ οὐδὲν τοῦ λοιποῦ, ἀγαπητοί, τίνας ἔφεραν εἰκόνας ἢ συχή· οὗ γὰρ ἦν τὸ ὑπὸ Χριστοῦ γενόμενον πρῶμα, δὲ οὐκ εἶχε μυστήριον. Ὁ ἴσως οὐδὲν ἦν παρ' αὐτῷ γινόμενον ἔργον, δὲ μὴ σφόδρα ἀφελίμων· οὐδὲν δὲ μὴ εἶδος τὴν ἀληθείαν· οὐδὲν δὲ μὴ ῥῆς· τὴν τῶν οὐράνων παραδοχὴν ἐκίνας τὸν νοῦν. Ταύτην τὴν συχήν οἱ πολλοὶ τῶν ἐρημνῶν ἐξήρασαν τῇ τῶν Ἰουδαίων συναγωγῇ παρεκκαμένην εἶναι, ἐφ' ἢν ἔβλε, φησὶν, ὁ Κύριος, ἔζησαν ἐν αὐτῇ καρπὸν πίστεως· καὶ οὐκ εἴρανε, εἰ μὴ μόνον λόγους προσηύχον καὶ νόμου κατὰπερ φύλλοις κομισσάν· οὗ καὶ ἐξήρανε, λέγων, *Μηκέτι ἐκ σου καρπὸς γένηται εἰς τὸν αἰῶνα*. Ἐγὼ δὲ τῇ τῇ ἐρημνείᾳ ταύτῃ περιφρονῶ ἀντιλέγων, ἀγαπητοί· οὗ γὰρ οὕτως εἶχε ἢ ἀκριβεία τοῦ νοσητος; Ἰακώβ γὰρ ἀν κτηράσαστο ὁ Κύριος, λέγων, *Εὐδοκίεστε, καὶ μὴ καταρισθε*; πῶς δὲ καὶ τὴν συναγωγὴν κατηράσαστο καὶ ἐξήρανε ὁ λέγων, *Ὁὐκ ἦθλε ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἀπαλεῖσαι, ἀλλὰ ὄρησσαι καὶ σωσαι τὸ ἀπολωλός*; Εἰ δὲ τις εἰ ἀντιλέγει καὶ φιλονεικῶ, λέγων, τῇ τῶν Ἰουδαίων συναγωγῇ παρεκκαμένην εἶναι τὴν συχήν ἀκριβῶς, λεγέτω πῶς ἢ ἀπὸ βίβλων ἐρημνωθεῖσα συναγωγὴ τοῦτον ἔγαρπον κλάδον ἐβλάστησεν, τὸν γλυκύτατον Παῦλον. Πολλοὺς δὲ καὶ ἄλλους ἐπιστρέφοντας ἐγινόμεν ἐκ τῆς τῶν Ἰουδαίων συναγωγῆς· καὶ γὰρ καὶ Στέφανος ὁ λιθαροεὶς ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων ἐξέκλιεν; τῆς συναγωγῆς ἐτύγχανε, καὶ Ἀκούλας καὶ Πρίσκιλλα καὶ πολλοὶ ἄλλοι, ὡν τὸν κατάλογον νῦν τὸν ὀνομασθῶν διὰ τὸ πλῆθος τῶν λέξεων παρατοῦμα λέγειν. Ὁ ἔτι δὲ οὐ παντελὸς ἀπόσαστο ὁ Θεὸς τὸν λαὸν τῶν Ἰουδαίων, μαρτυρεῖται μοι Παῦλος λέγων· *Λέγω σοι, Μὴ παντελὸς ἀπόσαστο Κύριος ἢ τὸν λαὸν αὐτοῦ; Μὴ γένοιτο· καὶ γὰρ ἐγὼ Ἰσραηλιτὴς εἰμ, ἐκ σαβάρων Ἀβραάμ, κυλιῆς Βενιαμίν. Οὐκ ἀπόσαστο Κύριος τὸν λαὸν αὐτοῦ*. Ἀλλὰ γὰρ καὶ σωτηρίαν τῷ λαῷ ἐκίνην ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν ἐπαγγέλλεται ἐν τῷ λέγειν· Ὅταν δὲ τὸ πλῆθος τῶν ἰσραηλ ἐσθλήθῃ, τότε πᾶς Ἰσραὴλ σωθήσεται. Εἰ γὰρ καὶ ἐσθθῶ, γέγονασιν Ἰουδαῖοι τοῦ Θεοῦ, δὲ ἔμας γένοισιν, [108] ἢνα τῇ ἐκείνων ἀπειθείᾳ ἡμεῖς ἐλαθρωμεν, ὡς

μαρτυρεῖ μοι Παῦλος, λέγων, *Κατὰ μὲν τὸ Εἰ· ἡμεῖς, ἔσθθῶν δὲ ἡμῖς· κατὰ δὲ τὴν ἐκλογὴν ἀγαπητοί, διὰ τοὺς πατέρας· ἡμετεμῆλητα γὰρ τὰ χαρίσματα καὶ ἢ κλήσις ἄρα*. Ζητήσιος τίνων, ἀγαπητοί, ὁ παρὲς τῆς συχῆς; λόγος; ἴσως ἔφεραν ἐπαινον. Ἀλλ' εἰδὸν οὐ, δὲ ἄδμ, μονοῦ, ὅτε ἐν τῇ παραβολῇ ἐγινωμῆθῃ, ποῦ δὲ ἄνθρωπος φύλλα λαβὼν καὶ σφύραξας αὐτῷ περιβάλλαιον ὑφαντας, εἶπε πῶς δικαιοῦς ταύτην ἐξήρανε· ἢ γὰρ οὐλὴ φύλλα συχῆς λαβὼν τὴν σεαυτοῦ αἰσῶν, ἰνάλυπτες; Ἦθλεν οἶν ὁ Χριστὸς, καὶ τὴν εἰ ἐν οὐ ἀνθρώσαν συχήν τὸν τῆς αἰσῶντος; κάλυμμα τῷ λόγῳ ἐξήρανε· ἢρε σὺ τὴν πενίαν, καὶ δίδωκε σοι τὸν πλοῦτον· ἢρε σὺ τὰ τῆς αἰσῶντος καλύμματα, καὶ δίδωκε σοι γινωμῆγῃ σπολῆν, ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος; ὡσανοῦσιν· ἐξήρανε τὰ φύλλα τῆς συχῆς, καὶ ἀπέδωκε σοι τὰ σῦλα τῆς ψυχῆς. Ποῖα σῦλα; Ἄ βρεῖς ἰουδαιογῶνρον ἐν σοι ἐν τῇ παραβολῇ, τὴν τῷ ἰσαγγέλον ζωτῆν, τὴν τοῦ παραβόλου τρυφήν, τὴν τῆς ἀφρασίας σπολῆν.

Ἄ ἢ ἐναντιώμεθα ἐπὶ τὸ κεφάλαιον. Πρῶτ γὰρ, φησὶν, *ἐπιανεθῶν ὁ Ἰησοῦς εἰς τὴν πόλιν ἐπεισανε*. Πρῶτ, μετὰ τὸ τὴν νόκτα τῆς πλάνης παραβραμῆν, καὶ τὸν ὄθρον Χριστοῦ τὸ τῆς ἀναστάσεως φέγγος ἀγάσας τῷ κόσμῳ· ὄθρος γὰρ ὁ Χριστὸς, κατὰπερ φησὶν ὁ προφήτης· *Ὅς ὄθρος ἐτοιμὸν εὐρησόμεν αὐτόν*. Πρῶτ *ἐπεισανε ὁ Ἰησοῦς*. *Μετὰ*, μετὰ τὸν σκοτεινωμορφον θάνατον τῷ φωτὶ τῷ βίβῃ Χριστοῦ ἀνανεῖσθαι, καὶ τὰς χροσούς ἀκτίνας τῆς δικαιοσύνης ἤμιον ἐν ταῖς ἢ τῶν σκοτισμῶν ἀνθρώπων καρτίαις ἐλάμβαναι· πρῶτ, μετὰ τὸ τὰς ὀφθαλμοῦς ἀκτίνας; τῆς δεσπότης ἐκπατάσας, καὶ τὰς νεκρωμένους ὑπὸ τοῦ θαβύλου ψυχὰς ἐκθερμῶσαι· *Ὅτις ἐστὶ γὰρ δὲ ἀποκρυφθεῖσται τῆς ὀφθμῆς* ὁ αὐτοῦ. Τῇ γὰρ ψυχολογίᾳ ἀμαρτία ὁ εὐκόλος τὰς τῶν ἀνθρώπων καρτίαις ἐνέκρωσεν. Ὅθεν ὁ προφήτης ἐπιτέταται λέγων· *Ἰησοῦς τοὺς νεκρῶσιν μου, καὶ τὴν καρδίαν μου*. Κρῦμψ γὰρ ἀσεβείας πᾶσα ἢ ἀνθρωποπότης εἶδέται. Διὰ πάντες οἱ προφῆται ὀμοθυμαδὸν τῆροντο πρὸς τὸν ἄνθρωπον λέγοντας· *Ἐπιστρέφον, Κύριε, τὴν αλγυλωσῶν ἡμῶν, ὡς χειμῶντος ἐν τῷ νότῳ τοῦ ἐστίν, ὡσανοῦ νότος ὀφθαλμοῦς ἐπιπνεύσας τὰ παρωθέντα ὕδατα εἰς τὴν πρῶταν φύσιν τοῦ ὕδατος ἐπιανέγει, ὡσανοῦς; καὶ ἦμας τοῖς ἢ ἀμαρτίαι τοῦ διαβόλου νεκρωθέντας, ὡς νότος ὀφθαλμοῦς ἐπιπνεύσας, ἐπὶ τὴν ἀρχαίαν φύσιν τῆς ἀφρασίας ἀνοικίνας. Ταύτην τὴν ὀφθμῆν ἐπιπνευσὸν τοῦ νότου καὶ ἢ νόμῃ, ἢ Χριστοῦ Ἐκκλησία ἐν ταῖς Ἀσμαῖαι τῶν ἡμερῶν ἐπικατέστη λέγουσα· Ἐξέγειρον, βεβήτι, καὶ ἐξέχου, νότε· διαπνευσον κηλῶν μου, καὶ μεσούτωσαν ὀφθαλμοῖ ἢ. Πρῶτ, φησὶν, ἐπεισανε. Καλὸν τὸ, ἐπεισανε, ἢνα σμῆνῆθῃ, ἐπὶ τὸν ἐκ τοῦ παραβόλου ἰκπεσάντα ἄδμ, πάλιν ἄθλων ὁ Κύριος ἤμιον εἰς τὸν αἰῶν τῶν ἐπιανέγει. Πρῶτ ἐπεισανε ὁ Ἰησοῦς ἐπὶ τὴν πόλιν, ἐπεισανε. Πῶν νῦν ἀκούσας, μὴ κατὰ περιπέτοι, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἀνω Ἰερουσαλήμ ἀνάβητες. πρὸς τὸν οὐράνιον χωρον· καὶ γὰρ τὸ πάλινεμα ἡμῶν ἐν οὐρανῶσι ἀπαίρει. Πρῶτ ὁ Ἰησοῦς ἐπεισανε ἐπὶ τὴν πόλιν, ἐπεισανε, οὐ τὴν τρυφήν τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ τὴν ζωτῆν τῶν ἀνθρώπων· Ἐγὼν γὰρ ἐστὶ βρομῆ, ἢνα ποιῶ τὸ θέλημα τοῦ Πατρός μου· ἢνα πιστεύσασιν εἰς ἐν ἀπέσταλτον ἐκείνος· Ὁ γὰρ πιστεύων εἰς αὐτόν, καθὼς εἶπεν αὐτός, οὐ μὴ ἀποθῆν εἰς τὸν αἰῶνα. Πρῶτ ὁ Ἰησοῦς ἐπεισανε ἐπὶ τὴν πόλιν, ἐπεισανε, καὶ ἰδὸν συχήν, ἢθλε ἢ αὐτῇ. Εἰ γὰρ παρέδραμα τὴν συχήν, εἶδεν ἀν ἐτῆ συχῆ τὴν καλῶν αὐτοῦ ὀφθαλμοῦς; ἀθάνατον ἢ ἀλλ' ἦθλεν ἐπὶ τὴν συχήν, καὶ ταύτην ἐξήρανε. Ἦθλε ταύτην συχήν τὸν Ναθαναὴλ ὄντα ἐπὶ τὸν ὄθρον· Πρὸ τοῦ γὰρ σε Φίλιππος φωνήσας διτα εἰδὸν τὴν συχήν, εἶδεν σε. Ταύτην τὴν συχήν προφῶν ὁ προφήτης μέλλουσαν ἀκαρπὸν γενέσθαι, εἶπεν· Ἀνυθίσσασαι εἰς λαὸν καρπικίας μου, διδοὶ συχήν οὐ καρποφορήσας. Ἐπὶ ταύτην συχήν ἀνέθε ὁ Ζαχαρίας ἰδὼν τὸν Ἰησοῦν πρὸς ἐν ελεγε· *Σπένδος κατὰσθῆ*. Ἐκαὶ ὁ βρεῖ; καμπύλα [109] κερτάλεσται, ἐκαὶ ἐνώσασται, ἐκαὶ κερτάλεσται. Σπένδος κατὰσθῆ. ἢ) Καρπέντος; δὲ ὁ ἐπιγγε-*

ἢ Savil. ἦν δὲ πάλιν. ἢ Savil. πλὴν τὰς τούτων ὀπαλλόμενον λῦσαι, κ. τ. ἢ. π. προκομισσάν. Διὰ δὲ ἐν τῇ. ἢ Savil. ἔγαρπον... ἀναβήται. ἢ Savil. μυστήριον ἀνθρώπων. ἢ Savil. addit ὑπὲρ ἀνθρώπων τολόμενον. Μοκ ἰδεν παρ' αὐτοῦ. ἢ Ὅμως οὐδὲν δὲ μὴ, ommissis interpositis. ἢ Savil. συνωμῆγῃ ἢ γὰρ οὐχ... ἐτύγχανε. ἢ Ἄ... τὸν ὄνον... λέγειν. ἢ Savil. εἰ βιβλ. μὲ ἀπόσαστο ὁ Θεός... εἰ paulo post εἰ γένους, ubi εἰ

σπένματος. ἢ Bild et Savil marg., κλήσις τοῦ Θεοῦ. ἢ Savil. et tres mss. ἐπιανεθῶν. Murf. ἐπιανέγων. ἢ Savil. et idem mss. ὁ Ἰησοῦς, ἐπεισανε. ἢ Savil. καὶ τὰς χροσούσας ἐκτινας. ἢ Savil. et ἢ Savil. et ἢ Savil. et ἢ Savil. ἀνοικίνας τῶν ἀφωμῶν, ommissis interpositis. ἢ Sic Murf. Savil. et tres mss. θάνατον. ἢ Savil. m s. ὅτι ἦθλεν ὑπὸ τὴν συχήν. ἢ Unclaus inclusa non habet Savil.

λειστής εἶπε συκομορέαν ἐπὶ τοῦ Ζαχαρίου, ἵνα σημάξη. Ἔτι ἡ πλατεία καὶ εὐρύχωρος ὁδὸς συμπλέκεται ἐπὶ μωρίας, ὅθεν τίκεται ὁ κώκιστος μόρος. * Ἦδεν ἐπὶ τῆν συκὴν ὁ Κύριος· Ἀυτὴ ἡ συκὴ εἰκόνα ἔφερε τῆς πλατείας καὶ εὐρύχωρος ὁδοῦ· πλατύφυλλον γὰρ ἔστι τὸ φυτόν τῆς συκῆς, καὶ κνημιώδης ἐστὶν ἡ ἁμαρτία, διὰ τῆς πλατείας καὶ εὐρύχωρος ὁδοῦ ἀπάγουσα εἰς τὴν ἀπώλειαν. Γλυκύτατος ἐστὶν ὁ καρπὸς τῆς συκῆς· γλυκύτατος ἐστὶν ἡ ἔδωξις, εἰς λησθον ἁμαρτίας· τοὺς προσεγγίζοντας αὐτῇ καταβήθησαν. Φεύγε αὐτῆς τὴν γεύσιν, ἵνα ἀγαπηθῇ· γλυκεία γὰρ ἐστὶν ἐν τῇ γεύσει, πικρὰ δὲ μετὰ τὴν πρῆξιν. *Μέλι γὰρ ἀποκτάεις ἀπὸ χειλῶν γυναικὸς πόρνης, καὶ ἔπος καιρὸν λαλαῖει τὸν σάτυρον· ὕστερον δὲ πικρότερον χολῆς εὐρήσεις,* καὶ ἡκοιμημένοι μύλλοι δισκορπίζονται μαχαίρας. Πόρνη ἐστὶν ἡ ἔδωξις, γλυκεία οὖν προσομιλεῖται· ἀρχῆς, λαθραίας· παρεμβάλλουσα ἐν τῇ ὁμίλῃ τὸ πικρὸν τοῦ θανάτου. Τοιοῦτος ἦν καὶ ὁ θεός, γλυκὺς ἐν τῷ λόγῳ, καὶ πικρὸς ἐν τῷ βίῳ· γλυκὺ μὲν τὸ βρομα, πικρὸν δὲ τὸ πῶμα. Φεύγε οὖν, ἀγαπητέ, τὴν πόρνην, τὴν γλυκείαν οὖν ὁμιλοῦσαν, καὶ πικρὰ τραυματὰ ἐμφέρουσαν· φεύγε τὴν πόρνην ὡς· Ἥλιος τὴν Ἰαζάβελ. Ἦλθε τοίνυν ὁ Κύριος ἐπὶ τὸν οὐρανὸν ἐπίειξεν τὴν ζωὴν τῶν ἀνθρώπων εὐρατῆα· εὐρὴ τὴν πλατείαν καὶ εὐρύχωρον ὁδὸν τοῦ βίου τοῦτο ἔστισεν· ἦλθεν ἐπ' αὐτῆν, καὶ εὐρήσας αὐτὴν φύλλοις κοίωσαν. τοῦτοίτι, δόγματιν ἁμαρτίας· ἀνοῦσαν, μὴ ἔχουσαν δὲ αὐτὴν καρπὸν ἐπὶ θανάτου. Διὰ τὴν· Ἐπιπέθῃ οὐκ ἦν καιρὸς· τοῦτο γὰρ προσέθηκιν ὁ εὐαγγελιστὴς· *Ὅχι εἶχε, φρενί, καρπὸν· οὐ γὰρ ἦν καιρὸς.* Πῶς γὰρ ἔδωκεται ἐπὶ θάνατον καρποποιήσας. Ἰησοῦ παραχρῆμα, καὶ ἀνάστασιν τῷ κόσμῳ κηρύττουτος· *Ὅχι ἐτι ἦν αὐτῆς καιρὸς· καρποποιεῖν θάνατον· Ἐδασκεύετο γὰρ ὁ θάνατος ἀπὸ ἁδὰμ μέχρι Μωσέως,* τοῦτοίτι, τοῦ νόμου. Ὅχι γὰρ, φρενί, ἡ Ἰραζὴ τὸν νόμον λέγει Μωσῆσα, ὡς ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ· Ἐχουσιν Μωσῆσα καὶ τοὺς ἀποστόλους. Εἶπε Κύριος πρὸς αὐτὴν, *Ὁὐ παρατέρω καὶ Μηκέτι ἐκ σοῦ καρπὸς γένηται εἰς τὸν αἰῶνα·* τοῦτοίτι, πρὸς τῆς ἐμῆς παρουσίας· ἐκαρποποιήσας θάνατον· ἰδοὺ ἐγὼ παραγγέλλω, αὐτῇ ἡ ἀνάστασις. Ἐμοὶ παραχρῆμα ἐμοὶ Μηκέτι ἐκ σοῦ καρπὸς γένηται εἰς τὸν αἰῶνα. Καὶ εὐλόγησεν ἐξῆρσάνθη ἡ συκὴ· καὶ ἐπληρώθη τὸ γεγραμμένον, *Κατεκδήθη ὁ θάνατος εἰς τίκος. Που σου, θάνατε, τὸ κέντρον· ποῦ σου, ὄθον, τὸ τίκος;* Κίτων γὰρ ὁ εὐαγγελιστὴς γεμίωσα εἶναι καὶ ἐκίτων τὸν καιρὸν ἐν ᾧ ἡ συκὴ τοῦ φύλλοις ἐκόμα. ἤρξασθαι οὖν ἡ ἁμαρτία ἐκόμα, διὰ τὸ εἶναι τὸν διάβολον γεμίωσα ἐπικείμενον πάση τῇ ἀνθρωπότητι δ. Πρὸ γὰρ τῆς τοῦ εἰρηναίου παρουσίας, ποικίλους πνευματικῶν ἐκίνοισι τὸν ἀνθρώπων γένος, πρὸς εἰδωλωταστίας καὶ ἀμνηστίας καὶ κώμους καὶ λογικίας ἐλαυνόμενον· ἰδὼν δὲ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦ·

* Ἰβνι μῶρος. ^b Savil. et quidam mss. καὶ χημιώδης ἐστίν. Ἰβνι καὶ γρηώδης. ^c Savil. et Hibil. ἡ ἐτι μόξ σου σάτυρον. ^d Savil. τὴ δὲ ἐτι γεμίωσα λέγει εἶναι ὁ εἰς, ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ, εἴνα ἡ. σ. τ. φ. ἔκορα; ἡ πάντως ἐπινοήσας, εἰς τῆς ἁμαρτίας ἀνοήσας, ἵνα τὸν διαβολὸν γεμίωσα ἐπικείμενον πάση ἀνθρωπότητι ἐπίσειθῃ.

Χριστοῦ, ἡ εἰρήνη τοῦ κόσμου, κατέταίε τὰς τῶν ἐναντίων πνευματικῶν σπολάδας παραποδοῦσας τὴν τοῦ βίου τοῦτον τὸν παθὸν ἀμυροφόρον δάλασσαν, καὶ τὴν ἀσφοφόρα τῶν ἡδονῶν κατέταίε κύματα? Καὶ ἔκρινεν; τὴν συκὴν, ἐρέουσαι τὴν τοῦ σταυροῦ πίπτιν ἀνοῦσαν, καὶ ζωὴν πᾶσιν ἀπάρτατουσαν· οὐ σταυροῦ ἀλ μὲν βίαι· εἰς τὴν γῆν ἐπέθουσαν. οὐ καὶ κλάδοι εἰς οὐρανὸς ἀνέθησαν· οὐ καὶ φύλλα ἀγέγρατα, καὶ τὸ ἀνοῦ; ἀμάρτανον, καὶ ὁ καρπὸς ἀθάνατος· οὐ· καὶ ἡ Δαυὶδ μὲνηται ἔξωλου, λέγων· *Καὶ ἔσται ὡς τὸ ἔξωλον τὸ περνευμένον παρὰ τὰς διεξόδους τῶν ὀδάτων, ὁ τὸν καρπὸν αὐτοῦ δώσει ἐν καιρῷ αὐτοῦ, καὶ τὸ γέλωλον αὐτοῦ οὐκ ἀποβήσεται.* Τοῦτο τοῦ ἔξωλου μὲνηται καὶ ἡ Σοφία, λέγουσα· *Ἐν τῷ ζωῆς ἐστὶ πᾶσι τοῖς ἀντεχομένοις αὐτῆς.* Τοῦτο τὸ ἔξωλον προχρητικῶ ὀρθατικῶ ἕσθησας· ἱερεμίας, ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων μέλλον κατὰ Χριστοῦ πελεσθῆσαι, εἰς πρόσωπον τῶν Ἰουδαίων ἀπεθῆναι. λέγων αὐτοῦ· *Δεῦτε, καὶ ἐμβάλλωμεν ἔξωλον εἰς τὸν ἄστρον αὐτοῦ, καὶ ἐκερύλωμεν αὐτὸν ἐκ τῆς ζωῆς.* [110] ἔξωλον ὁ σταυρὸς, ἔσται· τὸ σῶμα Χριστοῦ. Λαθὼν γὰρ ὁ Κύριος ἄρουν, εἶπε· *Τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, τὸ ἐπέθῃ ὅμῳν κλιόμενον εἰς ἄστρον ἀμυροφόρον.* Ἐπὶ τοῦτο τὸ ἔκρινεν ἢ τοῦ σταυροῦ ἀναβὰς ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, καὶ τὰς γέρας αὐτοῦ ἐκπατάσας, καὶ τὰς ἐν τῷ ἀέρι πετομένας δυνάμεις ἐξέλασας, ἀνεμυροῦσιν ἡμῖν τὴν εἰς οὐρανὸν πορείαν γυρῆσας, καὶ κλιμάκω μακρᾷ ἡμῖν τὴν πίστιν ἀπὸ τῆς εἰς οὐρανὸν ἀναστίας· καὶ τὸ παρόλοισιν, ἰάν ἀκούσας, ἀγαπητέ, ἔσται τὸ δένδρον τοῦ σταυροῦ, ἐκτεπλώθη ἐν αὐτῷ ἡ ἀληθινὴ ἁμικίος, ἡ λέγουσα· *Ἔγὼ εἰμι ἡ ἁμικίος ἡ ἀληθινῆ·* καὶ ἐγένετο τῷ μὲν διαβόλῳ ἀνεκτινῆρας θανατηφόρος, ἡμῖν δὲ ἀνακτινῆρας ζωηφόρος, τὸν καίωσαν τὸν ἁμαρτιῶν ἡμῶν ἀναστειλοῦσα, καὶ σκίαν ἀναπαύσεως ἡμῖν δωρομένη. Ὑπὸ τῆν σκίαν αὐτοῦ ὁ καθήμνος λέγει τὸ ὑπὸ τοῦ Σαλωμῶντος εἰρημῶνος ἡ· *Ἐν τῇ σκίᾳ αὐτοῦ ἐκαθίμωσα καὶ ἐκάθισα, καὶ γλυκεία αὐτοῦ ὁ καρπὸς ἐν τῷ λαργυγί μου.* Ἐν ταύτῃ τῇ σκίᾳ θαρῆσας ὁ μακαρίου Δαυὶδ ἔλεγε· *Καὶ ἐν τῇ σκίᾳ τῶν κτερυγῶν σου ἐκάθισα.* Ἔως πότε; Ἔως οὐ παρέλθῃ ἡ ἀνομία μου. Ὁ θαυμαστοῦ πράγματος καὶ μυστηρίου καινοῦ! Ἡ πηγὴ ἐπὶ τῶν ἄστρον ἐκείτω, καὶ ὁ σταυρὸς ὑπ' αὐτῆς ἐπίσπετο· νογέτι γὰρ λόγηται τὴν πλευρὴν αὐτοῦ, αἷμα καὶ ὕδωρ ἐξέπεψε· τῷ μὲν αἵματι τὸν σταυρὸν πορφορίζον, τῷ δὲ ὕδατι ἄρουν αὐτοῦ τὰς βίβας, ἵνα ἀθανάτους καρποῦ· τοῖς ποτεῦσι εἰς αἰὲ ἀναβάλλη. Ἡ δένδρον μακαριστῶν, ὁ βασιλεὺς τιμῶν, καὶ ὑπαρχοῖ ἰ σβόται, ἀνδρες τε καὶ γυναῖκες; καὶ πᾶσα φύσις καὶ κτίσις ἀνθρώπων φυλακτικῶν κίχνηται· ὁ δαίμωνος φρέστοςται, καὶ ὁ διάβολος τρέμει· ὁ ἄγγελος ὁμνῶσι, καὶ ὁρᾶντο εὐαγούσιν· Ἐκκλησίαι δὲ σπμνῶνται ἐν αὐτῷ σταυροβέντα Χριστοῦ! ἢ ἡ δόξα αὐτοῦ τὸ κράτος, νῦν καὶ αἰῶ, καὶ εἰς τὸ αἰῶν ἰῶν τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

* Savil. ὡς. ἢ ἐπὶ ἑσθίον. ^b Savil. conj. ἀναστῆναι. ^c Τὸ τοῦ Σ. λόγον Savil. ἢ καὶ ἐπαρχοῖ καὶ τοσάργα Savil.

Εἰς τὸν Φαρισαίων ὁμίλια.

* Ὅσοι πατὴρ φιλότεκος προσομιλεῖν τοῖς ἑαυτοῦ φιλοῦσι ὑπὸ τῆς οικείας ἀγάπης ἐλαχίωσιν, καὶ δυναὶν νηπίων μὴ δυναμένων ἀκούειν τελείων ὁμημάτων διὰ τὸ νηπιώδες τῆς ἔξεως, ὁ πατὴρ ὑπαλλόμενος τὴν φωνὴν, καὶ τὸ τραχὺν τῆς εὐλογίας ἀποθῆμους, φέλλῃσιν αὐτοῖς ἀργεταί, ἐκ τοῦ λέγειν καὶ ἀκούειν πρὸς μείζονα ὁμημάτων κατὰμῆν τοὺς φιλοτάτους ἑαυτοῦ ἐνάγων· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν διὰ πολλῆν τὴν περὶ τὸ ἴδιον πλάσμα ἀγάπην θεὸς Ἄγιος ὕπαρχων, ἀνθρώπων λόγον ἀναλαθὸν ἐλάλυσε πρὸς ἡμᾶς, ἵνα ἐκ τοῦ θυμ-

λεῖν αὐτὸν καὶ συνδιακρίθειν. οὐράνιον ἀποκάλυψεν ἐκθεῖσας ἐπὶ τῆν οὐράνιον κλιμάκω, τοῦτοίτιν, τῆς ἐλαχίως ἡμᾶς ὁδηγήσῃ. Καλεῖται γοῦν εἰς ἄστρον ὑπὸ Φαρισαίων ὡς ἀρτίως ἠκούσασιν τὸν Εὐαγγελίου κηρύττοντος, καὶ οὐκ ἀποστρίπτει τὸν καλοῦντα· οὐ γὰρ ἦθε δὲ ἀείμων τῆς θεότητος· αὐτοῦ δέλεται, ἀλλὰ τὴν πεπετωκυῖαν ἀνθρωπότητα ἐκ τῶν καταχθόνων βύσασθαι. [111] Καλεῖται εἰς ἄστρον ὑπὸ Φαρισαίων, οὐκ παρατεταίται, ἵνα καὶ ἰουδαίου παιδείσῃ μὴ ὑπεροπῆν τραπικῶς πανήγῃ· καὶ δικαίως; διδάξῃ μὴ διατεπῆν τραπικῶς ἁμαρτανῶν.

enim ficus planta latis frondibus, et peccatum etiam pruritus excitat, per latam et spatiosam viam ad perditionem deducens. Suavissimus est ficus fructus; suavis est voluptas, quæ in lapsu peccati deficit eos qui ad ipsam accedunt. Fuge gustum ejus, carissime: dulcis enim est in gustu, sed amara post actum. *Mel enim distillat a labiis mulieris meretricis, et ad tempus impinguat fauces: postea vero amarior sile invenies, et acutum magis quam gladium utrinque acutum* (Prov. 5. 3. 4). Meretrix est voluptas, quæ dulcia tecum principio loquitur, clam inter colloquendum amaritiam mortis interserens. Talis erat et serpens; dulcis in verbo, et amarus in dolo: dulcis quidem in esu, sed amarus in casu. Fuge igitur, carissime, meretricem, quæ dulcis est in colloquio et acerba vulnera infligit: fuge voluptatem, ut Elias Jazabelum. Venit igitur Dominus e caris: esurivit vitam hominum invenire: invenit latæ ac spatiosæ vitæ hujus viæ insistentem: venit ad eam, et invenit eam fulis comantem, hoc est, documentis peccati florentem, sed ipsam tamen fructum mortis non habentem. Quid ita? Quoniam tempus non erat: hoc enim adjunxit evangelista: *Non habuit, inquit, fructum: non enim erat tempus. Quoniam enim adhuc fructificare mortem poterat, cum advenisset Jesus, et mundo resurrectionem prædicaret? Non erat ultra ejus tempus, ut mortem fructificaret: Regnavit quippe mors ab Adam usque ad Moysen* (Rom. 5. 14), hoc est, legem. Solet enim, inquit, Scriptura Moysen legem appellare, ut in Evangelio: *Habent Moysen et prophetas* (Luc. 16. 29). Dixit illi Dominus: *Ne ultra et Ne amplius ex te fructus uascatur in sempiternum*; hoc est, Ante adventum meum fructificasti mortem; ecce adveni, hæc est resurrectio. Cum ego advenierim, numquam ex te fructus nascatur in sempiternum. *Et urefacta est continuo ficulnea*: et impletum est quod scriptum est: *Absorpta est mors in victoria. Ubi est, mors, stimulus tuus? ubi est tua, inferna, victoria* (1. Cor. 15. 54. 55)? Cum enim dixit evangelista, tum temporis licentem fuisse, cum luxuriabat foliis ficus, tum luxuriasse peccatum indicavit, quod loti hominum generi diabolus insidens hieus esset. Etenim antequam princeps pacis Christus adveniret, mortalium genus diversis spiritibus ad idolorum cultus et sanguinis effusiones, comestiones et luxuriam concitabatur: postquam autem Dominus noster Jesus Christus pax mundi venit, adversarium spirituum scopulis suppressit, a quibus perturbationum vitæ hujus mare sanguinosum turbabatur,

et spumantes voluptatum fluctus sustulit. Cumque sicum arefecisset, crucis fidem plantavit, quæ fornix et vita omnibus coruscavit: cujus crucis radices quidem in terram delixæ sunt, at in celos protensis sunt rami; cujus folia sunt senectutis expertia, et flos immarcescibilis, et fructus immortalis; cujus ligni meminit et David, dicens: *Et erit tanquam lignum, quod plantatum est secus decursus aquarum: quod fructum suum dabit in tempore suo: et folium ejus non defluet* (Psal. 1. 3). Hujus ligni meminit Sapientia, dum ait: *Lignum vitæ est omnibus qui complectuntur eam* (Prov. 3. 18). Hoc lignum cum oculo prophetico Jeremias conspexisset, a Judæis adversus Christum fabricandum, in os Judæorum proloquutus est, dicens ipsis: *Venite, mittamus lignum in panem ejus, et erodamus eum de terra riventium* (Jer. 11. 19). Lignum est crux, panis corpus Christi. Dominus enim accepto pane dicit: *Hoc est corpus meum, quod pro vobis frangitur in remissionem peccatorum* (1. Cor. 11. 24). In hanc tabulam crucis erectam cum Dominus noster Jesus Christus ascendisset, et suas manus expandisset, ac volantes in aere virtutes expulisset, expeditam nobis in cælum viam munivit, et scalam nobis fidem a terra sursum tendentem; quodque admiratione dignum est, si attenderitis, dilectissimi, stetit crucis arbor, expansa est in illo vitis vera, quæ dicit: *Ego sum vitis vera* (Joan. 15. 1): et facta est diabolo quidem letifer palmes, nobis autem vitam afferens palmes, peccatorum nostrorum arstum vitæ reprimens, et refrigerii nobis umbram impertiens. Sub ejus umbra qui consistit, illud dicit, quod a Balomone prolatum est: *In umbra ejus concupiri, et sedi, et dulcis ejus fructus faucibus meis* (Cant. 2. 3). In hac umbra confidens beatus David dicebat: *Et in umbra alarum tuarum sperabo*. Quomodo tandem? *Donec transeat iniquitas mea* (Psal. 56. 2). O rem mirabilem, novumque mysterium! Fons in arbore positus erat, et ab eo crux irrigabatur: lancea namque vulneratus in latere, sanguinem et aquam emisit: sanguine quidem cruce purpurans, aqua vero radices ejus irrigans, et immortales fructus credentibus in perpetuum germinet. O beatissimum arborem, quam reges colunt et præsidēs venerantur, virique ac mulieres, et omnis natura creaturæ hominum munimentum ac præsidium possident: demones horrent, et diabolus tremat; angeli collaudant, et cæli benedunt; Ecclesie vero Christum, qui in ea crucifixus est, honoribus prosequuntur: cûi gloria et imperium, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

MONITUM

AD SEQUENTEM HOMILIAM.

Hanc quoque Severiano adscribit is Ipse, qui præcedentis homilias eidem tribuerat. Verum non ita perplexus intricatusque est hic quisvis sit scriptor,

ut ille Galalorum episcopus, etsi a Chrysostomi eloquentia et inventione longe sit alienus.

Interpretata Latina est Frontonis Ducri.

DE PHARISÆO HOMILIA.

¶¶¶¶¶

Quemadmodum pater liberorum amicus, quem ad colloquia cum carissimis suis pignorbis miscenda proprii amoris vis pellicit, cum propter infantiam verba perfecta minime capiant, immutata nonnulli vocæ, atque expeditæ lingue volubilitate semota, balbutire cum ipsis incipit; atque ita dum loquitur, auditeque dilectos liberos, ad verba melius percipiendâ sensim provehit: eodem etiam pacto Dominus noster præ nimia in figmentum suam caritate, cum sit Deus Verbum, humanis verbis assumptis ad nos venit: ut, cum ex suo colloquio atque convicte caritatem nobis

revelationem manifestasset, nobis ad scælum cælestem, spei nimirum, gradum sterneret. Ad prædium igitur a Pharisæo vocatur, ut ex Evangelii præconio paulo ante audivimus; neque vocantem avertat. Non enim venit ut suæ divinitatis ostenderet dignitatem, sed ut collapsam vindicaret ab inferis humanam naturam. Ad prædium a Pharisæo vocatur, nec recusat (Luc. 11. 37): ut et divites instruat pauperum mensas non despicere; et ut justos doceat a peccatorum mensa non abhorrere. Multi enim qui sibi esse justos videntur, a peccatorum, et divites a pauperum men-

sis abhorrent. Volens namque Dominus, ut omnes benevoli maxime ac fratrum amatores, caritate pleni, et humiles simus, primus opus aggreditur, ut factis suis nos doceat. Idcirco ait : *Discite a me, quia mitis sum et humilis corde* (Math. 11. 29). Tu ergo, qui in religione exercesis, siquando a quopiam peccatore vocaris, non recusaveris : licet unus aliquis exprobrat tibi, ac dicat, Quid ita cum peccatoribus manducas, et bibis? vicissim in haec verba responde : *Non est opus valentibus medicus, sed male habentibus* (Id. 9. 12). Justus enim sum, non ut justos salvem, sed ut peccatores convertam. Vocatur ad prandium Dominus, nec recusat, qui ex quinque panibus quinque nullis ad satietatem in deserto nutrit : qui mare impervium arefecit, et quasi per campum herbis videntem per mare Israel traduxit : qui pluit illis manna de caelo, et toto die ex splendore manae nives. Vocatur ad prandium Dominus, nec recusat, in prandis eos optimis erudiens disciplinis, a quibus vocatur. Ad prandium enim pergit, non ut epulis Pharisaei saturaretur, sed ut Pharisaeus Domini documentis expleatur. Vocatur ad prandium, et in aedes Pharisaei venit, ac divinitatem humanitate occultat : ne si forte derepenae fulgurantem divinitatis splendorem intuitus esset, ex ardibus fugeret (si qui Dominum invitaret). Ingredditur domum Pharisaei, Rex caelestis ad captivum, et pelle carnis lorica regiam obtegat majestatem : ne si Regem caelestem captivus conspexerit, contremiscat, terraeque recubens sese abdat. Ingredditur domum Pharisaei Sol justitiae, radiorum scintillas auri in modum fulgentes nube corporis obvelans : ne, si eum intuitus fuerit homo, visum amittat. Ingredditur domum Pharisaei Pastor caelestis : nonaginta novem ovibus in montibus derelictis, ingreditur ad eam, quae perierat (Math. 18. 12) : in ovile suum ingreditur, pastorem suo corporis agno abscondens. Non baculum gestat, non virgam ob errorem priorem minantem : ne perterrefacta et expavescens ovis rursus ab ovili suo resiliat : verum ingreditur domum Pharisaei, non ut Deus, non ut Rex, non ut Sol justitiae, sed ut homo ad hominem, ut agnus ad agnum. Simul cum illo vescitur, simul pascitur, simul sedet, ingreditur simul, recumbit cum eo, qui jam ceciderat in peccatum : ut, dum eum illo recumbit, eum qui jam ceciderat, simul erigat. Et cum ingressus esset, non est baptizatus secundum consuetudinem Pharisaeorum. Hoc autem duas ob causas faciebat : ut ovi pastorem alloquendi occasionem praeberet, itemque ut Judaeam doctrinam everteret, ac spiritu dem stabiliret. Vidit enim, inquit, Pharisaeus, et miratus est, quare prius baptizatus non esset : non laudans Magistrum, sed illud ignorans quod factum erat : non laudans, sed judicans. Ac videre erat, dilectissimi, Creatorem animalium a creatura judicatum, et figuram a luto correctum. Hoc accidebat Pharisaeo, quod oculis cordis occultis non intueretur eum, qui interior angelicorum ordinum princeps erat. Si enim eum conspexisset, illi ad genua provolutus esset, ejusque pedes lacrymis prouisset, ac dixisset : *Propitius esto mihi peccatori* (Luc. 18. 13). Sic enim eum

affatus esset : Tu omnia, cum ante non essent, ut essent effectisti : tuo verbo caeli firmati sunt, et spirium tuo virtutes eorum constiterunt. Tu congregas sic ut in utrem aquas maris, ponens in thesauris abyssos (Psal. 52. 6-8) : eorum te totus orbis terrarum pertimescit ac fugit. Verum cum nihil hinc aut cogitasset, ad dixisset, Dominum judicabat. Illi vero cum Dominus occasionem praeberisset, sicut Samaritanæ, ex eo quod aquam ab illa postulavit, Calemstem ab ipso aquam petendi ansam dedit (Joan. 4. 9). Incipit itaque Dominus ovem scisum convertere, atque ab errore ad veritatem ipsam manu ducere. Nunc enim vos, Pharisaei, quod deforis est calicis et catini munditatis : quod autem intus est, plenum est rapina (Luc. 11. 59) et dolo : hoc est, Vos quidem nunc corporis exornatis, animas autem deformatis. Quo autem peccato te delectabit, est autem aurum fuerit oculus, cum letiferam in se contineat potionem? Nonne tales sunt meretrices, quae facies suas floridis coloribus pingunt, animas vero perdunt? annon enim, dum purpuris vultus suos rubeificant, imaginem quamdam ejus, quae exceptura est illas, flammæ digitus suffabricantur? cum eas potius oporteret corda sua Je-hu sanguine aspergere, vel rosen potius colore tingere. ac spiritu sua corda dealbare : ut florida species animæ refulgens tamquam rosa permixta liliis appareret. Jam vero facies suas inflammant, ut juvenum animas ad insaniam accendant. Nunc vos, Pharisaei, quod deforis est calicis et catini munditatis : quod autem intus est vestrum, plenum est rapina et iniquitate : quasi diceret : Quare corpus quidem aqua abluitis, delicta vero per spiritum non deluitis? Ausim enim dicere, dilectissimi, nihil illud homini proderit, etsi corpus mundet, nisi spiritum cooperatorem et eleemosynam comitem habeat. Ut enim poculum licet exterius interiusque mundatum, si potionem non contineat, sitientis non potest cupiditate explere : pari quoque ratione catinus : sic et homo licet exterius sit exteriusque mundatus, Domino non placebit, nisi conservum suum paverit. Quapropter addit Dominus, et ait : *Veruntamen quod superest, inquit, date eleemosynam : et ecce omnia munda erant vobis* (Ibid. v. 41). Quod superest, inquit : non enim adeo donariis opulentorum, ac sincera minimeque ficta oblatione simplicium delectatur. Ne lugeas, tu pauper, quoniam aurum non habes, aut tot onerarias argenti naves : projice in gazophylacium id quod habes : etiam duo minuta justificant. Recordare viduae illius, quod praeopulenti justificata sit. Deus siquidem non pecunias ponderare novit, sed conscientiam probat. Eleemosyna maculas animarum abstergit, et bonorum praemia thesaurizat : eleemosyna vitalis animæ crumenas, eleemosyna doalbat animas, eleemosyna fiducia animæ, multa praecleara. Projicite aurum, et accipite Dominum : date argentum, et accipite id quod sanctum est : aera spargite, simulque cum illis peccati rubigo abscedet : irrorate foracem, et date vestimenta, ut accipiat sanitationes in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria et potestas in saecula saeculorum. Amen.

ADMONITIO

IN SEQUEMTEM HOMILIAM.

Hanc quoque Chrysostomi non esse fatentur quotquot in sancti doctoris scriptis non sunt hospites. Severiano autem adscribit is ipse qui tam multa libe-

raliter episcopo Gabalorum attribuit. Verum hic quisquis si scriptor, non ita salebris plenus est ut Severianus, etsi de cetero non magni sit pretii.

DE LAZARO ET DIVITE, HOMILIA SEXTA (a).

1. Maxima quaedam est schola stadium Ecclesiae.
- (a) Collata cum quinque Codicibus mss.

divitum ludus literarius, ac perflugium egenorum. Age ergo, dilectissimi, quandoquidem in arenam doctrinae descendimus, praecedentis Evangelii documenta per-

Πολλοὶ γὰρ παρ' ἐαυτοῖς δοκοῦντες εἶναι δίκαιοι, καταπίπτουσι τραπεζίας ἀμαρτιῶν, καὶ οὐ πλοῦστοι τῶν πνεύμων. Βουλόμενος γὰρ ὁ Κύριος πάντας εἶναι φιλάδελφους, φιλαδέλφους, ἀγαπητικούς, ταπεινοβόρους, πρώτους βρεχταί τοῦ ἔργου, ἵνα ἐκ τῶ ποιηθῶ διδάξῃ. Αὐτὸ λέγει· *Miserere dñi ἐμοῦ, δεῖ κράτος ἐμοῦ, καὶ ταπεινός ἐστὶ καρδία*. Σὺ οὖν ὁ ἐν εὐλαβείᾳ ἀσκούμενος, ὅσταν κληθῆς ὑπὸ τινος ἀμαρτιώτου, μὴ παραιτήσῃ· κὼν θειοδίκῃ ὑπὸ τινος λέγοντος, διὰ τὴ μετὰ ἀμαρτιῶν ἐσθίας· καὶ πίσις; ἀναποκρίθητι λέγων· *Οὐ χρεῖον ἔχωσιν οὐ ἠγνώσκοντες ἱατροῦ, ἀλλ' οὐ κακός ἔχωστος*. Δίκαιοι γὰρ εἰμι, οὐχ ἵνα δικαιοῦσθε, ἀλλὰ διὰ ἀμαρτιωλοῦς ἐπιστρέψω. Καλεῖται εἰς ἄριστον ὁ Κύριος, καὶ οὐ παραιτεῖται, ὁ ἐκ πέντε ἄρων πέντε γυμνάδας εἰς κόρον διαθήρας ἐν τῇ ἐρήμῳ, ὁ τὴν ἀπόρτου καταξερνάς ὕδασι, καὶ καθάπερ διὰ χλοηόρου πεδίου τῆς θαλάσσης τὸν Ἰσραὴλ διαγαγὼν, ὁ οὐρανὸν αὐτοῖς; τὸ μᾶνα ἐπιβόρῃσας, καὶ ὄλην τὴν ἡμέραν ἐκ τῆς λαμπρότητος τοῦ μᾶνα χύνας. Καλεῖται εἰς ἄριστον ὁ Κύριος, καὶ οὐ παραιτεῖται, ἐν τοῖς ἀρίστοις; τὰ ἄριστα τῶν μαθητῶν αὐτοῦ; καλοῦντας αὐτὸν ἐκδιδάσκων· ἀπεργεῖται γὰρ εἰς ἄριστον, οὐχ ἵνα τῶν Φαρισαίου βρωμάτων ἐμφορηθῇ, ἀλλ' ἵνα ὁ Φαρισαῖος τὸν τοῦ Κυρίου διδαγμάτων ἐμπλησθῇ. Καλεῖται εἰς ἄριστον, καὶ ἔρχεται εἰς; οἶκον τοῦ Φαρισαίου, καλοῦσιν τὴν θεότητα ἀνθρωποῦνται, ἵνα μὴ ἄνω θεασάμενος τὴν ἐκαστράπτουσαν ἀγλήν τῆς θεότητος, φύγῃ ἐκ τοῦ οἴκου ὁ καλῶς τὸν Δεσπότην. Εἰσέρχεται εἰς τὸν τοῦ Φαρισαίου οἶκον, ὁ οὐράνιος βασιλεὺς πρὸς τὸν αἰγμάλωτον, καὶ καλύπτει τὸ βασιλικὸν ὄβλημα τῆς δερματίνης καταράδακος τῆς σαρκός, ἵνα μὴ θεωρήσας τὸν οὐράνιον βασιλεῖα τρομάξῃ ὁ αἰγμάλωτος, καὶ εἰς γῆν καταδύσῃ. Εἰσέρχεται εἰς τὸν τοῦ Φαρισαίου οἶκον ὁ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης, τῆς χρυσαυγαζούσας; τῶν ἄκτινων λαμπρόσας καλύπτει τὴν νεφέλη τοῦ σώματος, ἵνα μὴ θεωρήσας ὁ ἄνθρωπος, ἀπολέσῃ τὴν δρασκον. Εἰσέρχεται εἰς τὸν οἶκον τοῦ Φαρισαίου ὁ οὐράνιος ποιμὴν· εἰσάσας αὐτὸν τὸν ὄρνυ, πρὸς τὸ ἐνενηκόντα ἐνεία πρόβατα, ἔρχεται ἐπὶ τὸ ἀπολωλῶς· εἰσέρχεται εἰς τὴν μάνδραν αὐτοῦ καλύπτει τὸν ποιμῆνα ἐν τῷ ἀρνείῳ τοῦ σώματος. Οὐ βακτηρίαν ἐπιφέρειται, οὐ ῥάβδον ἀπειλοῦσαν τὴν προεραν πλάνην, ἵνα μὴ δειλιάσας καὶ πτηθῆν τὸ πρόβατον πάλιν ἀποδράσῃ τοῦ Ἰησοῦ ποιμνίου· ἀλλ' εἰσέρχεται εἰς τὸν οἶκον τοῦ Φαρισαίου, οὐχ ὡς θεός, οὐχ ὡς βασιλεὺς, οὐχ ὡς ἥλιος δικαιοσύνης, ἀλλ' ὡς ἄνθρωπος πρὸς ἄνθρωπον, ὡς ἄριστον πρὸς ἄριστον. Συνδιατεταῖς αὐτῷ, συννέμειται, συγκαθελίεται, εἰσέρχεται, συναναπέεται τῷ ἦθι πεπτωκότι ὑπὲρ τὴν ἀμαρτίαν, ἵνα ἐν τῷ συναναπέσει αὐτῷ τὸν ἦθι πεπτωκότα συναναγεῖρη. Καὶ ἐκταλῶν οὐκ ἐκαστρίσῃ κατὰ τὸ ἔθος τῶν Φαρισαίων. Τοῦτο δὲ ἐποίει κατὰ δύο τρόπους, ἵνα δύο ἀρρηθῇ τῷ πρόβωτῳ λαλεῖν πρὸς τὸν ποιμῆνα· εἷς δὲ καὶ ὄγγμα ἰουδαϊκὸν καταλύσῃ, καὶ βεβαίωσιν πνευματικῶν. Εἷς γὰρ ἦσιν, ὁ Φαρισαῖος, καὶ ἐθαύμασαν, εἷς οὐ πρῶτον ἐθαπτίσθη, οὐκ ἐπαίνων τὸν διδασκαλόν, ἀλλὰ ἀπόρτου τὸ γινόμενον, οὐκ ἐπαίνων, ἀλλὰ κρίτων. Καὶ ἦν ἰδαῖν, ἀγαπητοί, τὸν ζωοπλάστην ὑπὸ τοῦ πλάσματος κρινόμενον, καὶ τὸν κεραμειὸν ὑπὸ τοῦ πηλοῦ διορθούμενον. Τοῦτο ἔπασχεν ὁ Φαρισαῖος; μὴ θεωρῶν τοῖς κρυπτοῖς ὀφθαλμοῖς τῆς καρδίας τὸν ἐνοθεῖν τὸν ἀγγέλων ταξίαρον. Εἰ ἐθάσαστο τούτων, προσέπεισαν ἀν τοῖς γό-

νασι, καὶ τοῖς δάκρυσιν ἔπιλυνεν αὐτοὺς τοὺς πόδας, καὶ ἔλεγεν, *Ἰδοῦσθη μοι τῷ ἀμαρτωλῷ*. Ἐλεγεν γὰρ ἄν· Σὺ εἰ οὐκ ὄντων εἰς τὸ εἶναι τὰ πάντα παραγαγὼν τῷ σὺ λόγῳ οὐ οὐράνιος ἐστερέθησάν, καὶ τῷ πνεύματι τῷ σὺ αἰ δυναμίας αὐτῶν συνάστεισαν. Σὺ συνάγεις ὡς εἰς ἄκον ὕδατα θαλάσσης, τίθεις ἐν θησαυροῖς ἀβύσσους; ἀπὸ σοῦ φροβεταί πάσα ἡ οἰκουμένη. Ἄλλ' οὐδὲν τούτων [112] οὐτε ἐνοήσας, οὐτε ἐιργχῶν ἔκρινεν τὸν Δεσπότην· ὁ δὲ Κύριος πρόσαιν διδωκόσας, ὡσπερ ἐκείνη τῇ Σαμαρείτῃ, ἐκ τοῦ αἰτήσαι παρ' αὐτῆς ὕδωρ, ἔδωκεν κατὸν τοῦ αἰτήσαι παρ' αὐτοῦ τὸ οὐράνιον ὕδωρ. Ἀρχεται οὖν ὁ Κύριος ἡμέμα ἐπιστρέφειν τὸ πρόβατον, καὶ ἀπὸ τῆς πλάνης ἐπὶ τὴν ἀληθειάν αὐτὸν χειραγωγεῖν. Ἄρτι γὰρ ἡμεῖς, οἱ Φαρισαῖοι, κἀντὸν τὸ ἐξῆ τοῦ ποτηρίου καὶ τοῦ πλίνυτος τὸ δὲ ἔσωθεν ῥέμει ἀρπαγῆς καὶ δόλων· τούτῃσιν, ὕμεις τὸν μὲν σῶμα καλλοπιζέτε, τὰς δὲ ψυχὰς κακίζετε. Πῶς δὲ καὶ τέρφῃ, χρυσὸν ἂν ἦ τὸ ποτήριον, ὅταν ἐνδὸν ἔχη θανατηφόρον ποτόν; Οὐχὶ τοιαῦται αἱ πόρνοι, τὰς θείας αὐτῶν τοῖς χρώμασιν ἀνθίζουσαι, τὰς ψυχὰς ἀφανίζουσαι; ἢ γὰρ οὐχὶ τὰς θείας αὐτῶν φωνίας ἐφραβάνουσαι, ἐβδολὸν τῆς μελλούσης αὐτὰς ὑποδέχουσαι φλογὸς οικείας ἐσκαύουσαι ἐργάζουσαι; ἔδω αὐτὰς τὸν αἶμα τοῦ Ἰησοῦ τὰς καρδίας βαντίζῃν, μᾶλλον δὲ βούλῃσιν, καὶ τῷ πνεύματι τὰς καρδίας αὐτῶν λευκαλεῖν· ἵνα τὸ ἄθος τῆς ψυχῆς ἀστράπτει καθάπερ ῥόδον ἐν κρήνῳ μεμυγμένον ὑπάρχη. Νῦν δὲ τὰς θείας αὐτῶν ἐκφλογίζουσαι, ἵνα τὰς τῶν ὡν καρδίας πρὸς μανίαν ἐκλασίουσιν. Νῦν ἡμεῖς, οἱ Φαρισαῖοι, τὸ ἐξέσωθεν τὸ ποτηρίου καὶ τοῦ πινάκος πλίνυτε, τὸ δὲ ἔσωθεν ὡμῶν ῥέμει ἀρπαγῆς καὶ ποτηρίας· ὡσανεὶ ἔλεγε, διὰ τί τὸ μὲν σῶμα ὕδατι λούετε, τὰ δὲ παισματα ἐν τῷ πνεύματι οὐ λούετε; Τολμῶ γὰρ εἶπειν, ἀγαπητοί, οὐδὲν ἐπιζητήσεται ἄνθρωπος, κἀν τὸ σῶμα πλύνῃ, ἐὰν μὴ πνεῦμα ἔχη συνεργόν, καὶ σύνδρομον τὴν ἐλεγεμωσύνην. Ὅσπερ γὰρ ποτήριον καὶ ἔσωθεν πλυθῆν καὶ ἔσωθεν, μὴ ἔχον δὲ ποτόν, οὐκ ἂν ἴσασται τὸ θεψώντος τὴν ἐπιθυμίαν, ὁμοίως δὲ καὶ πινάκος· αὐτῷ καὶ ἄνθρωπος, κἀν ἔσωθεν ἡ πικυλόμενος καὶ ἔσωθεν, οὐ τέρφῃ τὸν Κύριον, ἐὰν μὴ θέρψῃ τὸν σύνδουλόν. Αὐτὸ ἐπιφέρει ὁ Κύριος, καὶ λέγει· *Πλὴν τὰ ἐνόντα, ὅσπερ ἐλεγεμωσύνην· καὶ ἰδοὺ πάντα καθαρὰ ἐστίαι ὡμῶν*. Πλὴν τὰ ἐνόντα, λέγει· οὐ γὰρ τῇ τῶν πολυχρόσων προσκομιθῇ τέρεταις, ὅσων τῇ τῶν ὄλλων ἀνυποκρίτῃ προσφορᾷ. Μὴ ζητήσῃς· οὐ ὁ πένης, ὅτι οὐ ἔχεις χρυσόν, καὶ ἀργύρου· ῥασάσθε δολκάδας· ῥῆσοι εἰς τὸ γαροφυλάκιον ὁ εἷς; καὶ ὅσο λεπτὰ ἐλαιοί. Μνήσθητι τὸ τῆς χάρας ἐκείνη, εἷς δὲκαῖσθῃ ὑπὲρ τοῖς πολυχρόσους. Ὁ γὰρ θεός ῥημάτα οὐκ οὐδε σταθμίζειν, ἀλλὰ συνεῖσθῃσιν δοκιμάσει. Ἡ ἐλεγεμωσύνη σπύλιος ψυχῶν ἀποσμηγεῖ, καὶ μισθοῖς ἀγαθῶν θησαυρίζει· ἡ ἐλεγεμωσύνη ψυχῆς ζωτικῆ χορηγία, ἡ ἐλεγεμωσύνη τὰς ψυχὰς ἐκλυκαίνει, ἡ ἐλεγεμωσύνη ψυχῆς παρρησία, καλὴ στρατηγία. Πῶσπερ χρυσὸν, καὶ λάβετε Κύριον· ὅδε ἀργύριον, καὶ λάβετε τὸ ἄγιον· σκορπισατε γαλικόν, καὶ συνεξελεύσεται αὐτῷ ὁ ἰός τῆς ἀμαρτίας· ὁρῶσατε τὴν κἀμνον, καὶ ὅτε ἰμάτια, ἵνα λάβητε ἰμάτια, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρῷ ἡμῶν, ὃ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

* Ἡ ὁμοίως conjecti Saril. et expressit interpretes.

[115] Εἰς τὸν Λάζαρον καὶ εἰς τὸν πλοῦσιον, ἑμῶς ζ'.

α'. Μέγιστον ἐστι διδασκαλεῖον τῆς Ἐκκλησίας σταθμῶν, πλοῦσιον παιδεύθησαν, πνήτων καταφύτων. Φέρε τοῖσιν, ἀγαπητοί, ἐπιθίθησαν ἐν τῷ σκάμματι τῆς διδασκαλίας ἐστήσαντες, τοῖς τοῦ προλαβόντος διδασκαλίου ἐξακαλοῦσάντων, τὰ ἀρίστως εἰρημνῶν ἐν χειρὶ λαβόντες, πᾶσιν ὡμῶν τὰς παρ' ἡμῶν ἀρελομένους ψεκάδας.

* Alit in τῷ σταθμῷ, et paulo post ἀκολοθούσας.

τοῦ λόγου δροσίωμεν. Ἦν δὲ ἡμῶν τὸ ἀνάγνωσμα δηγηόμενον πλοῦσιον καὶ πνήτων ποτελαῖν· πλοῦσιον μὲν τὸν βίον τῇ τρυφῇ βεβαπτισμένον, πνήτος δὲ τὸν βίον τῇ πτωχείᾳ κατεστημένον. Ἐθρωπῶς εἰς τὴν πλοῦσιον, καὶ ἐνεθιδούσκατο πορρῦρον καὶ βύσσον, ἐφραβάνου-

b Sic omnes præter Morel, qui habet πτωχίαν καὶ γμῶν.

μετος καθ' ἡμέραν λαμπρῶς. Πτωχὸς δὲ τις ἦν Ἀά-
 κηρος ὀνόματι, ὃς ἐδέχθητο πρὸς τὸν πτωχὸν τοῦ
 πτωχοῦ ἡλικιωμένος, καὶ ἐπιθρῶνον ἀπὸ τῶν πικτόν-
 των ψυχῶν τῆς τραπέζης τοῦ πλουτοῦ μεταλαβεῖν
 καὶ οὐδὲς ἐβόλησεν αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ οὐκ ἐρχόμενοι
 εἰλεγον τὰ ἔλεη αὐτοῦ. Ἀναγκαῖον τοίνυν διηγήσα-
 σθαι, ἀγαπήτου, καὶ κατὰ μέρος, ἐν ὧσπερ οἱ πω-
 χῆτες ἐν τῆς προπλεόντων πτωχῶν ψυχῶν καὶ ἡμεῖς τὰς
 ὑπόθεσις τῶν ναυαγίων πέτραι· Ἔν οἱ μὲν πλοῖσι ἐκ
 τῆς τοῦ προπλεόντος πλοῦσι τμηραῖς ταυτοῦς σωρη-
 νοῦσι, οἱ δὲ πέντες τὰς ταυτων ἐπιβὰς ἐν λαζάρῳ
 ἐρόντες προλαμπρῶς προθῶμας τὸν δρόμον τῆς θά-
 λης διεκρήματον. Ἀνθρωπὸς τις ἦν πλούσιος. Ἀν-
 θρωπὸς τις. Οὐ τετιμῆται τῆ τοῦ ὀνόματος, προσγορεῖ,
 ὡσπερ ὁ δικαίος ἰωδ. Ἀνθρωπὸς τις ἦν ἐν χώρῃ τῇ
 Ἀσσιτιδῖ, ᾧ ὄνομα ἰωδ. Τούτου δὲ παρασιωπηται τὸ
 ὄνομα ὁ γὰρ ἀκαρπὸς ἐστὶρθεῖται καὶ τὸ ὄνομα τῶν
 δικαίων γὰρ καὶ τὸ ὄνομα τῶν ἐββλῶ ζωῆς, ἀμαρτωλῶν
 δὲ ἐλαλιεθῆσται, μόνον ἔχων τὸ κοινὸν τῆς φύσεως
 ὄνομα τὸ ἀνθρωπὸς· τοῦτο γὰρ πάντων κοινὸν τὸ ὄνομα.
 Ἄλλὰ κοινὸν μὲν εἶχε τὸ ὄνομα, ἰδιάζουσαν δὲ τῆς κα-
 κίας τῆν ὠκίστα. Ἀνθρωπὸς τις ἦν πλούσιος. Συγ-
 γενής μὲν τοῦ πέντος λαζάρου κατὰ τὴν τοῦ σώματος
 φύσιν, ἕνος δὲ τῆς ἐν Χριστῷ κληρονομίας διὰ τὴν τῆς
 προκρίσεως μοχθηρίαν. Ἀνθρωπὸς τις ἦν. Ἀνθρωπὸς
 μὲν ἦν τῷ σχήματι, τῷ δὲ φρονήματι θηρίον μονοφά-
 γον. Ἀνθρωπὸς τις ἦν πλούσιος. Πλούσιος ἐν κτήμασι,
 κλούσιος ἐν ἐγκλήματι, πλούσιος ἐν γλώσσῃ, πλούσιος
 ἐν ἡμαρτίαις· ἀρῶνρον περιλαμπόμενος, ἀλλ' ἁμαρτίας
 συκοφαντούμενος· πλούσιος ἐν χρυσῷ, ἀλλὰ πτωχὸς ἐν
 Χριστῷ· ἐσθῆτα ἔχων πολλήν, ἀλλὰ γυμνὸν ἔχων τὴν
 ψυχὴν· πολλὰ ἐσθῆτα φιλώσαν, καὶ σῆτα· ἐκτρέ-
 φων πολλούς. Ἀνθρωπὸς τις ἦν πλούσιος. Πλούτῳ κο-
 μῶν, ἀνθῳ· δικαιοσύνης οὐκ ἔχων· δένδρον φημιστωρι-
 ῶν, ἀκαρπὸν δι· ἀποθάνων. Ἀνθρωπὸς τις ἦν πλού-
 σιος, καὶ ἐνεδιόνηκετο πορρῶρον καὶ βίσσορον. Πορ-
 ρῶρον μὲν εἶχε τὸ ἔνδυμα, τῆς βασιλείας δὲ τοῦ θεοῦ
 ἀπέρητον, πορρῶρον εἶχε, οὐ τῷ αἵματι τοῦ Χριστοῦ
 ἐρρῶνταρμένην, ἀλλ' ἐξ αἵματος κοιλίου βαλάντου· β
 βεβαρμένην οὐ βασιλείαν οὐρανῶν νηυστοῦμένην αὐτῷ,
 ἀλλὰ φοβερὴν γόλα γέννης αὐτῷ προλάμπουσαν. Ἀν-
 θρωπὸς τις ἦν πλούσιος, καὶ ἐνεδιόνηκετο βίσσορον
 καὶ πορρῶρον, εὐφραίνόμενος καθ' ἡμέραν λαμπρῶς.
 Εὐφραίνόμενος οὐχ ὡς οἱ δικαιοὶ ἐν Κυρίῳ (δικαίων γὰρ
 εὐφροσύνη μνήμη θεοῦ, ὡς μαρτυρεῖ μοι δαυὶδ λέγων·
 Ἐμνήσθητε τοῦ θεοῦ, καὶ ἠυρῶνσθητε), ἀλλ' ἦν εὐ-
 φραίνόμενος ἐν μέβαις, ἐν ἀουσίαις, ἐν κραπίλαις, ἐν
 ἀνείλαις, οὐδὲν ἀποκλύου γοῖσις ἐν βορρῶν κελινδου-
 μένοις. Πτωχὸς [114] δὲ τις ἦν Ἀάκηρος. Εἶπε τὸ
 πέντης τὸ ὄνομα, τῶν τῶν πτωχῶν δὲ τῆς τοῦ ὀνόμα-
 τος προσγορίας. Πτωχὸς δὲ τις ἦν Ἀάκηρος, ὃς ἐδέ-
 χθητο πρὸς τὸν πτωχὸν αὐτοῦ, τῷ τριουμῆτῃ· πτω-
 χεῖας σφῆρας κλονούμενος, ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ εἰς τὸν
 εὐδῶν κέλευον τοῦ Ἀβραῆμ ὑπ' ἀγγέλων δορυφορούμενος.
 Πτωχὸς δὲ τις ἦν Ἀάκηρος, ὃς πρὸς τὸν πτωχὸν τοῦ
 πλουτοῦ ἰδέδθητο ἡλικιωμένος. Ἦ πόσος κακοῖς ὁ
 πτωχὸς συνέτειρο! ὁ πτωχὸς βαρυστάτης πενίας, ὡσπερ
 ποτὶ γαλῆς βιαίας ἐκπολιζόμενος ὅταν τὸν ἀναγενοῦσιν
 φυλακταίων, ὡσπερ τὸν ἀνθρώπον στυνθροβόλων δι-
 ροσθῆτο· πανταχῶθεν γελαμβρο αὐτῷ ἐβλήθη· προσηρ-
 ράζοντο, τὸ σῶμα διαδύοντες, τὴν καρδίαν συνδρῶπου-
 τες· οὐδῆμια αὐτῷ ἀμεις γαλήνης ἠρῆσεται. Ἐξωθεν
 μάχη ἐσωθεν φόβος. Ἐξῶθεν γὰρ τὸ σῶμα ὑπὸ τῶν
 φυλακταίων ἐσάμῆτε, καὶ ἐσωθεν ἡ καρδία ὑπὸ τῶν
 ἀπαρτήτων φροντίδων θηροσθῆτο. Οὐ γούρα αὐτῷ σιτο-
 κόρος, σπέρμα ἄρτου προσέφερεν, οὐκ ἀμπελος αὐτῷ
 βότρυν γλυκῶδῶρον προσέκομιεν, οὐ δένδρον αὐτῷ
 ἤξιστον καρπῶν αὐτῷ ἐγεύρανε. οὐδ' ἴλλοι τῶν γερῶν
 πρὸς τὴν τῆ· πενίας παραμυθῆται ἦν. Πῶς γὰρ, ἢ οὐδὲ
 σπιθμῆ τῆς ἀροσίου τόπος ὑπῆρχεν, οὐτε πηγμαῖον
 ἔδαρος εἰς κατολήσιν, ἀλλ' ἀθρῶς ἐδέδθητο ἐπὶ τῆς
 κοπρίας; Κόρος αὐτῷ καὶ ἐν νυκτὶ καὶ ἐν ἡμέρῃ περι-
 βόλαιον ἦν, θάλασσα μὲν ἐν τῷ χειμῶνι ἐν μέρῳ, ἐν
 δὲ τῷ θερῷ δεινῶς κατακόλουσα. Κατεστῆμῶν εἰς τὸ
 σῶμα τοῦ τραπισμῶν, ἀδρανῆς πρὸς γεύρανον, ἀγρη-
 στον πρῶ; ὀδοιπορῶν καὶ ἐμρωπῶν, καὶ πρὸς τὰς ἄλλας

τῶν χρεῶν ἀεργμῆς ἀνεπιβέβαιον. Πανταχῶθεν αὐτῷ
 ἀπορία, πανταχῶθεν στένωσις· στεναγμῶν αὐτῷ πρὸ
 ἁκρῶν ἐπὶ τῇ καρδίᾳ τριβόλων δικῶν ἑφῶστο· ὅστω
 ἁκρῶν ἐπὶ παρειῶν αὐτῷ ἐφέροντο, τῆ συντυχῆ
 ἁκρῶν ῥύμη αὐλακίζόμενος· θάνατον ἐν τοῖς ὕπνοις
 ἐμέλετα, θάνατον μετὰ τὸν ὕπνον περιεβλάπτετο, καὶ οὐ-
 χῆρο εὐρεσκεν. Πόνων γὰρ καὶ φροντίδων μακρῶν ὡς
 λυτρίων ἐπέκειντο τὸν θάνατον, οὐδὲν ἀποκλύου· τῷ
 πολυθῶν ἰωδ. Καὶ γὰρ ἐκείνη ἀποκλύσεως τὰ χρέματα,
 τὰ βουκάλια, τὰ κτήματα, τελευτήτων γυμνῶς τὸ σῶμα τοῖς
 σκαλῆς σπυλαιημῶνος, ἐπὶ τῆς κοπρίας ἐδέδθητο. καὶ
 θάνατον ἐπεβλήθη. Τί γὰρ εἶπε; Ἴνα τί δόδοται τοῖς
 ἐν πτωρίῳ γούς, ζῆθὲ δὲ ταῖς ἐν δόδοσι ψυχαῖς; Ὁ
 ἰμεροῖται τὸν θάνατον, καὶ οὐ τυγχάνουσαν, ἀρ-
 ροτήτοτες ἀπὸ ὧσπερ ἠθαναν· περιγορεῖ δὲ
 ἐγένετο, ἀν κατὰντοι εὐκατος γὰρ ἀνδρὶ ἀνά-
 παυσις. Ἄλλὰ καὶ ἐσθῆμια, τῶν, ἀπὸ τῶν ψυχῶν
 τῶν πικτόνων ἀπὸ τῆς τραπέζης τοῦ πλουτοῦ
 χρῆσασθῆται, καὶ οὐδὲς ἐδέδω αὐτῷ. Ἦ βῆσι ἀλλο-
 γητοῖ! ὁ μὲν πλούσιος ἐν τῷ πολυμῶρῳ· ἰεμάται τῆς
 τρυφῆς καταρδευόμενος ἐμῆθεν, ὁ δὲ πέντης μῆδῶν
 ἔχων εὐπορίας, ἱκμάδα, τῶν καουσῶν τῆς πενίας ἐμαρ-
 νοῖται. Διὰ τὶ γὰρ αὐτοῖς εὐκατος ὁ πλοῦς τοῦ βῆσι ἐν τῇ
 πρὸς ἀλλήλους κοινωνίᾳ οὐ γεγνήσθη; Διὰ τὶ; Ἴνα ὁ
 μὲν πέντης λαμπρῶς τοῖς στεφάνους τῆς ὀσηνηθῆ; ὑπο-
 δέξεται, ὁ δὲ πλούσιος τῆς ἀποσιθρωμῆς ψυχῆς
 τοῖς βυρρακῶς τοῖς οὐκείσι ὀδοσι μασησθῆται. Ἄλλῃ
 καὶ οἱ κῆρες, φησὶν, ἀρχόμενοι ἀπέλειχον τὰ
 ἔλεη αὐτοῦ. Εὐγενέστεροι οἱ κῆρες τοῦ πλουτοῦ,
 ἀγαθώτεροι τῆς ἐκείνου ἀνθρωπιάς. Ἐκίνου μη-
 δέποτε ψεκάδα βλάτω ὁ δροσισμένος τῷ πέντη, οἱ
 κῆρες τῆν ἀκμῆν τὸν ὀδόντων τῆ φιλανθρωπία προ-
 πάντες, ἀπαθῆ τῇ γλώσσῃ αὐτὸν ἑθερῶσαν, ὡς ἐν πᾶ-
 σαν βυρπαρίαι καὶ πάντα ἔχουρα τῶν τραυματῶν αὐτοῦ
 ἀποσιμῆσθον· καὶ τὰ ἄγρια ἔλεη τῆ λαοτήτης τῆς γλώ-
 σσης· τιθασσεύοντες, τοῖς πόνους τῶν τραυματῶν αὐτοῦ
 ὑπέκλεπτον ἡμέρα. Ὁ δὲ πῆ πλούσιος οὐδὲ ἄμα ἱερῶν
 ἑκαρῶστο τῷ πέντη πώποτε, οὐδὲ λόγων κῆν ἀκαρπῶν,
 οὐ βάκος αὐτῷ ἐπέβρονον, οὐ σῆμα λείψανον, οὐ ὀβ-
 ὀλῶν ἔνα ὑπὸ τῷ δεσπατημῶνι, οὐκ ἄρτον, οὐ κλάσμα
 ἄρτου ὑπ' εὐρώτος διεσπαρμένον, ἀλλὰ πάντα ἐν τῇ αὐ-
 τῷ γαστρῷ, ὡσπερ ἐν πτωχῶν, διὰ τῆς τοῦ φάργγου
 χώνης ἐβέρησαν.

β. [115] Ἄλλῃ τῶ; Ὅσα ἐκάστον τὰ ὀνόμα, ταυταῖς
 καὶ ἀνταποδοσις. Συνέθη δὲ, φησὶν, ἀδοσανεῖν τὸν
 πέντην, καὶ ἀπενεχθῆται ὑπὸ τῶν ἀγγέλων εἰς τοῖς
 κλάπους τοῦ Ἀβραῆμ. Μόλις ποτὶ ὁ πέντης ἀπὸ τῆς
 ζαλώδους πενίας ῥυθελῆ, εἰς τὸν εὐδῶν ἡμῶνα τοῦ
 Ἀβραῆμ ἀπέπλευσον. Ἐγένετο γὰρ, φησὶν, ἀδοσανεῖν
 τὸν Ἀάκηρον, καὶ ἀπενεχθῆται ὑπὸ τῶν ἀγγέλων εἰς
 τοῖς κλάπους τοῦ Ἀβραῆμ. Ὁρῆθ, πῶς ἡ πνία μετὰ
 τὴν ἐνευθεν ἔξοδον δορυφόρος ἀγγέλους ἔχει; Συνέθη
 δὲ καὶ τὸν πλούσιον ἀδοσανεῖν καὶ τασηται. Εὐθὺς
 ἐπὶ τοῦ πλουτοῦ ἐταχται ἡ ταση, κατὰ τὸ ὑπὸ τοῦ
 δαυὶδ λέγομενον· Καὶ οἱ εἴφοι αὐτῶν οἰκία αὐτῶν εἰς
 τὸν αἰῶνα. Διὰ τοῦτο λέγεται οὐ· Πτωχῷ, μὴ φοβῆτι,
 σκευετὸν ἀπονηθῆ ἀνθρώπων, δεῖ οὐκ ἐν τῷ ἀπονήθῆ
 οὐκιν αὐτῶν ἀνηφεται τὰ πάντα, οὐδὲ στυκατήσεται
 ταυτῷ ἡ δόξα αὐτοῦ. Ἐνταῦθα γὰρ πάντα κατα-
 λυμῶναι, τοῖς δούλους, τοῖς ὑπασπιστάς, τοῖς ὑπρηρ-
 τῶς, τοῖς παρασίτους, τοῖς κλέπταις, τὰ ὄρηματα, τοῖς
 χρυσοχάλινους ἔππους, τὰ βαλανεῖα, τὰ γούρα, τοῖς γού-
 σωροῖς οἰκῶς, τὰ εὐφρωμῶνα ἐσῆρον, τὴν βασιλείαν,
 τὴν ἐξουσίαν, τὴν δεσποτείαν, πάντα ἐνταῦθα καταλυ-
 μῶναι, καὶ γυμνῶς ἀπέχετα. Καὶ ὑπῆρχον ἐν τῷ ἄρῳ.
 Ἐπάρας τοῖς ὀρθαίμοις. Ἐνθυμῆσθαι, εἰς ὅσον βάθος
 ὑπῆρχεν ὁ πλούσιος, εἰς ὅσον ὕψος ὁ πέντης. Καὶ ἔα-
 ρας, φησὶ, τοῖς ὀρθαίμοις οἰτοῦ ὁ πλούσιος, εἶπε
 τὸν Ἀβραῆμ, καὶ Ἀάκηρον ἐν τοῖς κλάπους αὐτοῦ.
 Διὰ τὶ γὰρ μὲν ὁ Ἀάκηρος εἶπε τὸν πλούσιον; Ἐπειθὲ
 ἐν τῷ ποτῷ τυγχάνων τῶν ἐν τῷ σκάτῃ βυτα ὀβὲ βλάπῃ,
 ἀλλ' ὁ ἐν τῷ σκάτῃ τῶν ἐν τῷ φωτὶ βυτα ὀβὲ. Καὶ εἶπε·
 Πάτερ Ἀβραῆμ, ἐλέησόν με. Ἄρα γούρα, Ἐλέησον.
 δεῖ καρδῆς ἐλέους οὐκ ἔστιν. Οὐκ ἔφρασε τὸ γέγοντο.
 Ἀνείλεως ἡ κρῆσις τῆ μὴ πορήσῶν εἶλεος; Νῦν με-
 τανοῖς, ὅτε οὐκ ἔστιν ἐξομολόγησις. Οὐκ ἔφρασε τῶ

* Alii dñd μέτρος. * Hic magna est lectionum varietas. Savil. et duo habent κέρου βαλάντιου, unus κέρου βαλα-
 σίας, αἰιουκῶν; βαλσασίας, Morel. κορζίου βαλσασίας.

* Πολυμῶρῳ Savil. et alii; πολυμῶρῳ Morel. Mox Savil
 καταρδευόμενος, nss. καταρδευόμενος, Morel καταρδευόμενος
 * Ubi nss, dicit Savil.

sequentes, iis que paulo ante dicta sunt in manus scriptis, vobis omnibus debitas a nobis orationis stillas, quasi rosis guttas aspergamus. Porro divitis nobis et pauperis conversationem lectio narrabat: divitis quidem vitam delictis immersam; pauperis autem vitam paupertate maceratam. *Homo quidam erat dives, et induebatur bysso et purpura, qui epulabatur quotidie splendide* (Luc. 16. 19). *Erat autem quidam mendiculus nomine Lazarus, qui jacebat ad januam divitis, ulceribus plenus, et cupiens particeps fieri micarum, quae cadebant de mensa divitis: et nemo illi dabat; sed et canes veniebant, et lingeabant ulcera ejus* (Ibid. v. 20). Operæ prelium est itaque, dilectissimi, sigillatim hæc exponere, ut quemadmodum illi, qui navigant, ex eorum qui navigatione ante perfuncti sunt, malis edocti, nos quoque naufraga sub mari latentia saxa vitemus: ut divites quidem ex precedentis divitis supplicio seipsos corrigant; pauperes vero, dum præfulgentes in Lazaro spes suas intuentur, alacriter cursum afflictionis decurrant. *Homo quidam erat dives*. Non dignatus est eum nominis sui appellatione decorare, quemadmodum Job justum: *Homo quidam erat in regione Austiæ, cui nomen Job* (Job 1. 4). Sed hujus nomen silentio est suppressum. Qui enim est infructuosus, etiam nomine privat. Nam justorum etiam nomina sunt in libro vite, peccatorum vero nomina delebuntur. Tantum habet naturæ commune nomen, homo: hoc enim omnium est commune nomen: propriam autem nequitiae suæ crudelitatem. *Homo quidam erat dives*. C. gnavus quidem pauperis Lazari, si naturam corporis spectes; peregrinus autem et alienus ab hæreditate Christi propter voluntatis improbitatem. *Homo quidam erat*. Homo quidam corporis specie, animi vero sensu bellua, qui sola pascatur. *Homo quidam erat dives*. Dives possessionibus, dives criminibus, dives aere multo, dives argente peccati: argento circumfulgens, sed obtenebratus peccatis: dives in auro, sed egenus in Christo: cui multa quidem vestis erat, sed animam nudam habebat: qui pretiosas vestes servabat, ac lineas multas alebat. *Homo quidam erat dives*. Divitis luxuriam, florem justitiae non habens, arbor autumnalis, infructuosa, bis mortua. *Homo quidam erat dives, et induebatur purpura et bysso*. Purpura quidem illi vestimentum erat, sed a regno Dei rejectus erat: purpuram habebat, non sanguine Christi aspersam, sed marini conchylii sanguine tinctam, quæ non regnum illi celorum spondebat, sed formidabilem gehennæ flammam suo splendore præsentabat. *Homo quidam erat dives, et induebatur bysso et purpura, qui epulabatur quotidie splendide*. Epulabatur et delectabatur, non ut justus in Domino: justorum quippe delectatio est Dei recordatio, cuius nihil rei testis est David dicens, *Memor fui Dei, et dilectatus sum* (Psal. 76. 4): sed delectabatur et gaudebat in ebrietatibus, in luxuriosis commensationibus, in belluonibus, in tumultu, nihil dissimilis porcis, qui in luto voluntatur. *Erat autem quidam mendiculus Lazarus*. Nomen pauperis dixit, ac mendicium bonore, nomine ipsius expresso, affecit. *Erat autem mendiculus quidam Lazarus, qui jacebat ad januam ejus, mendicitatis procella vehementer jactatus*: ac enim post non multum tempus ad tranquillum Abraham sinum stipendium ejus latus angelus est proventus. *Erat autem quidam mendiculus Lazarus, qui ad januam divitis jacebat ulceribus plenus*. O quantis erat malis mendiculus obsessus: a gravissima paupertate, tamquam a violenta grandine diverberabatur: ab ebullientibus pustulis, tamquam carbonibus scintillas emittentibus, corrodabatur: undique in eum torrentes afflictionum irruerant, quibus et corpus conficiebatur et cor exedebatur: nullam tranquillitatis quietem poterat obtinere. *Foris pugna, intus timores* (2. Cor. 7. 5). Exterior siquidem corpus a pustulis vexabatur, et interior cor incurabilibus curis exedebatur. Non illi segetum forax ager panis semen proferbat: non illi dulcibus turgidum acinis racemum vitis producebat: non dulcissimus illi fructus autumnales arbor suppeditabat: non aliud

quidpiam ex terra frugibus ab egestatis solatium suppetebat. Quomodo habuisset, cum illi ne spithama quidem arabilis terra locus esset, neque minus cubiti solum ad habitandum, verum in limo sub dio jaceret? Fimus illi noctu atque interdum amictus erat, a quo hemicus quidem tempore paululum fovebatur, æstatis vero graviter urbatur. Corpus illi erat vulneribus variegatum et compunctum, ad agros colendis imbecillum, ad iter conficiendum inutile, ad alios vite usus et ad commoda ineptum. Undique illi difficultates, undique angustiae: gemitus illi ante lacrymas tribulorum in modum in corde pullulabant: lacrymarum rivi per genas illi lerebantur, easque præ nimia assiduitate rivis quibusdam sulcabant: mortem in somnis meditabatur, mortem post somnum circumspiciebat, nec uspiam inveniebat. Laborum enim longarumque curarum remedium mortem exquirebat, nihil dissimilis Jobo multis arumini exercito. Nam et ille pecuniis amissis, armentis, prædiis, ad extremum corpore vermicibus resper-o in limo jacebat, ac mortem optabat. Quid enim dicebat? *Ut quid data est eis, qui in amaritudine sunt, lux, et vita immobius, quæ sunt in doloribus? Qui desiderant mortem, et non contingit illis, effundentes eam quasi thesaurum; lacti autem fiant, si fuerint consequuti: mors enim viro requies. Sed et cupiebat*, inquit, *saturari de micis quæ cadebant de mensa divitis: et nemo illi dabat* (Job 3. 20 - 25). O vite rationem inauditam! dives quidem opibus circumfluens, delictis sese ingurgitabat et kelluabatur; pauper autem qui ne grutta quidem opum suppetebat, paupertatis astu terribilus contabescebat. Quare vero non illis moderata cum prosperitate obigit vite cursus cum mutuo inter se commercio transactus? Ut mirum illustrem potentie coronam pauper acciperet; dives autem efferatæ animæ suæ aerbas uvas suis dentibus manderet. *Sed et canes venientes lingeabant ulcera ejus*. Genero-iores divite canes, ejus inhumanitate meliores. Illo ne guttam quidem olei pauperi a prægente, canes dentium cuspidem humanitatis mollicientes, cum tenera lingua curabant: ut sorles omnes atque vulnorum ejus omnem saniem abstergerent, et acerba ejus ulcera levitate linguæ mitigantes, ejus vulnorum dolores subtraherent. At ille dives ne aspectu quidem placido pauperem tanquam dignabatur, neque verbo quantumvis inutile: non illi vestem lacram projicibat, non reliquias tuncarum, non consumptum rubiginè obolam toom, non pauem, non exsuum mucore panis frustum, sed omnia in ventrisuum tanquam in cauponam per gutturis infundibulum demittebat.

2. Quid vero tandem? Qualia cujusque obsonia, tales et retributiones. *Factum est autem ut moreretur pauper, et portaretur ab angelis in sinum Abraham*. Vix aliquando tandem ab hac procellosa paupertate liberatus, in tranquillum Abraham portum pauper inven-tus est. *Factum est enim, inquit, ut moreretur Lazarus, et portaretur ab angelis in sinum Abraham* (Luc. 16. 22). Vides ad post discessum ex hac vita, paupertas angelos habet stipituros? *Accidit autem, ut ei dies moreretur et sepeliretur*. Statim de divite sepulturam commemoravit; secundum id quod dictum est a Davide: *Et sepulera eorum domus illorum in æternum*. Propterea dicitur tibi: *Mendice, Ne immeris, cum dives factus fueris homo. Quoniam, cum interierit, non auget omnia: neque descendet cum eo gloria ejus* (Psal. 48. 12. 17. 48). Hic enim omnia derelinquit, servos, satellites, ministros, parasitos, adultores, curvos, equos aureis frenis ornatos, balnea, prædia, domos aureis lacæribus splendulas, distincta lapillis ac tessellulis pavimenta, regnum, potentiam, dominatum, omnia hic derelinquit, et nudus abscedit. Et cum esset in inferno, *Elevans oculos suos* (Luc. 16. 23). Cogita in quanta profunditate ver-aretur dives, in quanta vero altitudine pauper. *Et elevarum, inquit, oculos suos dives, vidit Abraham, et Lazarum in sinu ejus*. Cur non Lazarus divitem vidit? Quoniam is qui in luce versatur, eum qui in tenebris est, non videt:

at is qui in tenebris est, cum videt qui in luce versatur. Et dixit, *Pater Abraham, miserere mei* (Luc. 16. 24). Jam dicis, *Miserere mihi*, quando misericordiz tempus non est. Non illum audisti qui dicit: *Judicium sine misericordia illi, qui non fecit misericordiam* (Jac. 2. 13)? Nunc penitentiam agis, cum non est confessio. Non audisti Davidem dicentem: *In inferno autem quis confitebitur tibi? Miserere mei, et mitte Lazarum* (Psal. 6. 6). Nunc Lazarum nosti? jam agnoscis eum qui in limo jacebat, quem olim pari honore quo canes afficere recusabas? Tua, dum inter opes vitam degeres, viscera illi clausisti; jam ego quoque sinum reirigeri hoc supplicii claudo tempore. Non Deum audisti per omnes tibi prophetas proclamantem et dicentem: *Misericordiam et iudicium custodi, et appropinqua Deo tuo* (Osee 12. 6): *quia misericordiam volo super sacrificium* (Id. 6. 6); et, *beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur* (Matth. 5. 7); et rursus, *Fœneratur Deo, qui miseretur pauperis* (Prov. 19. 17). Ubi seminasti, illi metere contende: ubi fœnerasti, ibi colligere contende. Tu vero semen elemosynæ nequaquam ullo tempore jecisti, neque per misericordiam in pauperes Deo fœnerasti, sed tuo ventri omnes thesaurus condidisti. Ubi thesaurum tuum habes, ibi et cor tuum

habeto. *Miserere mei, et mitte Lazarum ut intingat extremam digiti sui in aquam, et refrigeret linguam meam, quia graviter crucior in hac flamma.* In lingua plectitur, cujus ministerio cibus vescatur: aquæ guttam quærebat, quia ne calicem quidem aquæ frigidæ in nomine discipuli sentiens unquam impertierat. Si tibi dum viveres consortium bonorum Lazarum acvisisses, nunc cum illo regi particeps esses: si super pauperem intellexisses, nunc a malo iudicio liberatus esses. *Beatus enim qui intelligi super egenum et pauperem: in die mala liberabit eum Dominus* (Psal. 40. 2). Ardentissimum illud chaos copiosa pecuniarum in pauperes distributione complana: asperge nunc misericordiam, et cininum exstinxisti: orphanos ale, et irrequietos vermes necasti: siste lacrymas viduæ; et ex anima tua luctum peccatorum abstersisti. Idecirco nanque lecta sunt hæc tibi, ne si eisdem immisericordis divitis insistas vestigiis, in ideam gehennæ supplicium prolabaris. Tu vero, pauper, ne mente concidas, neve animum despondas, dum procella mendicitatis jactaris. Lazarum illum clarissimum respice: illi sint oculi tui nocte dieque delixi: ut vitam tuam patientiæ clavo gubernans, ad eundem quietis portum proveharis, in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

MONITUM

Licet omnium eruditorum consensu hic sermo Chrysostomo abjudicetur, tum ob styli diversitatem, tum ob quarundam vocum usum, quæ a Chrysostomo nusquam usurpantur; est tamen paulo melioris notæ, quam præcedentes. In illo affertur locus ex Oratione Manassis regis, quæ inter apocrypha semper locum habuit. Quæ nota, etsi non alia subsessent, vel una satis esset, ut eam ex numero τῶν γρηγορίων exigereimus. Hanc etiam homiliam ut et alias bene multas quidam nuperus scriptor Severiano Gabalorum episcopo

IN PUBLICANUM ET PHARISÆUM SERMO.

1. Qui e longinquo præta fuerint contemplati, variam illi quidem florum conspiciunt juvenilitatem: tum vero pulchritudinem eorum cognoscunt, cum, ubi prope accesserint, flores propriis manibus contrectarint. Talem, dilecte, esse velim cogites Ecclesiæ statum: quandoquidem tanquam inmarescibiles quidam flores volentibus sese offerunt inspiratarum divinitus Scripturarum lectione. Cuiuslibet enim videre licet, in spiritualibus paradisis atque viridariis choros ducentes prophetas, ordines ducentes apostolos, martyres legatione furgentis, angelos auxiliantes, doctores pro religione pugnantis, gratiam Spiritus redundantem, ratione præditos greges Dominico sanguine obsignatos, et quod his, quæ commemorata sunt, nijs est, bonorum culmen, spei nostre firmamentum, caput deliciarum, gaudii consummationem: Evangelia firmamini Christi dico, in quibus vite nostræ perfectio est recondita. Age ergo Christum Dominum servos suos omni voluptate perfundentem spectemus: in quibus cernimus fugatos morbos, mare perterrefactum, sedatos ventos; mortem interceptam, spoliatum infernum, pulsos demones et in exsilium actos, peccatores ad Dominum suum conversos. Ista siquidem Christus in divinis Evangelis dona spectanda proposuit, in quibus justos ostendit solis in modum fulgentes, corroborata membra languidorum, lectorum gerulos paralyticos currentes, ad evangelistarum dignitatem ascendentes publicanos, lepram excussam

quasi pulverem sola voluntate, febrem Domini vocis in fugam actam, mortuos vitam nullo negotio recipientes, sepulcra quos detinebant, eos ad vitam relaxantia, humilitatem altitudinem Pharisæi, exaltatam humilitatem publicani. Etenim tantis exsatiatis bonis facile fuerit micarum convivio excespisse. Ego vero sic existimo, vos bona cum venia de more rursus etiam nostram hanc orationem audistis, qui bonorum ante prædicatorem copia vestrorum animorum promptuarum complexivisti. Quando igitur et vos, Deo benevolente, paupere mensa contenti estis, et ego vestræ caritatis studiis obsequuntis doctrinæ, tradendæ jugo animæ cervicis subjici: age, proponatur vobis a me id quod paulo ante recitatum est; volas enim omnibus opulentis ad hoc ulationis convivium apparandum egenus mensæ structor adveni. *Duo homines, inquit, ascenderunt in templum, ut orarent, unus Pharisæus, et alter publicanus* (Luc. 18. 10). Pharisæus justitiæ jactabundus operarius, Pharisæus qui nondum materiam segetem recte factorum demersuit, ille diuor arrogantiæ quam pecuniis, qui vano flatu virtutum fructum decussit, superbie possessor, nature totius accusator, inhumans criminatior, immisericors improbrator, orationis publicani tempestas ac turbo. Neque mihi quisquam hæc contumeliæ causa jacta censat; sed auditis ipsis Pharisæi verbis, vera esse que sunt dicta cognoscat. *Deus, inquit, gratias ago tibi, quia non sum sicut cæteri hominum.* Tunc ergo tuo

δαυδ λέγοντος, Ἐν δὲ τῷ ᾄδῃ τίς ἐξομολογήσεται σοι; Ἐλέησόν με, καὶ πῆψον Λάζαρον. Λάζαρον νῦν γνωρίζεις; νῦν ἐπιγνώσκεις τὸν ἐπὶ τῆς κοπρίας ὄντα, ὃν ποτε ἴσα τῶν κινῶν τιμῶν οὐκ ἠβούλου; Ἐκλείσασα τὰ σου σπλάγχνα αὐτῷ ἐν τῷ βίῳ τῆς εὐπορίας· κλειώ μου κἀγὼ νῦν τοὺς πόλους τῆς αὐστρίας ἐν τῷ καιρῷ τῆς τιμωρίας. Οὐκ ἤκουσας τοῦ Θεοῦ σοὶ βοῶντος διὰ τὸν προσητῶν πάντων καὶ λέγοντος· Ἐλεος καὶ κῆριμόν ἴδουσον, καὶ ἔγγισε τῷ Θεῷ σου, διδοὶ ἔλεος ἰσὺν ἰσὺν ἑστίαν σου; καὶ, Μακάριοι οἱ ἐλεήμονες, οὗτοι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται; καὶ πάλιν, Ὁ ἄλιπὸν πτωχόν, ἀνεύξει Θεῷ; Ὅπου οὐν ἑσπεύσας, ἐκεῖ ζῆτι καὶ βερίσαι· ὅπου ἐδάναςας, ἐκεῖ καὶ ἀπαίσεις. Σὺ δὲ ἐλεημοσύνης σπέρμα οὐκ ἔβρασας πώποτε, οὕτε διὰ τῆς εἰς τὸν πῆντα ἐλεημοσύνης Θεῷ ἐδάναςας, ἀλλὰ πάντα τῆ ἐαυτοῦ γαστρὶ ἐθησαύρισας; Ὅπου ἔλας τὸν θησαυρὸν σου, ἐκεῖ ἔστει τὴν καρδίαν σου. Ἐλέησόν με, καὶ πῆψον Λάζαρον, ἵνα τὴν ἀκμὴν τοῦ δικαίου αὐτῷ βῆσθαι ὕδατος, καὶ καταψύξῃ μου τὴν γλῶσσαν, ὅτι δεύσας ὀδύνομαι ἐν τῇ γλῶττι ταύτῃ. Τὴν γλῶσσαν κολλᾷται, δι' ἧς τὴν τροφὴν ἐλάμβανε· βανίδα ἐζήτει ὕδατος; ἐπειδὴ κἄν ποτήριον ψυχροῦ ὕδατος εἰς ὄνομα

* Savil. ἐν τῷ καιρῷ τῆς εὐνοίας.

μαθροῦ πώποτε δεψῶντι οὐ μετέδωκεν. Εἰ κινῶν ἐν τῷ βίῳ τῶν σὺν ἀγαθῶν ἐκτίσῃ τὸν Λάζαρον, νῦν ἂν τὴν βασιλείαν σὺν αὐτῷ ἐμερίσω· εἰ συνήκας ἐπὶ τὴν πῆντα, νῦν ἂν ἐβρόσθης τῆς πονηρᾶς κρῖσεως*. Μακάριοι γὰρ οἱ συνῶν ἐπὶ πτωχῶν καὶ πένθητα· ἐν ἡμέρᾳ ποτηρᾶ ῥύσετα αὐτοὶ ὁ Κύριος. Ἐξομολοῦντα ἐκείνο τὸ χάος τὸ πολυφλέγες τῆς πλοῦσια τῶν χρημάτων σου εἰς τοὺς πένθητας καταβολῆ· ἔδρασον νῦν τὸ ἔλεος, καὶ ἔσθεσας τὴν κάμνον· θρέψον ὄφρανοῦς, καὶ ἀπέκτεινας τοὺς ἀκοιμητοὺς σκόληκας· στείλον δάκρυον χήρας, καὶ ἀδέμηκας σου τὴν ψυχὴν τὸ πένθος τὸν ἄμαρτμάτων. Διὰ τοῦτο γὰρ σοὶ ταῦτα ἀνέγνωσται, ἵνα μὴ τοῖς αὐτοῖς ἔγνοις τοῦ ἀνελετήμονος πλοῦσι τοῦ ἐπιδᾶς, εἰς τὴν αὐτὴν τιμωρίαν τῆς γενένης ἐμπέσης. Σὺ δὲ ὁ πῆνης μὴ ὀλιγώρει, μηδὲ ἀποκάμεις ἐν τῇ τρικυμίᾳ [116] τῆς πένιας κλονουμένης. Ἀπόβλεπε πρὸς τὸν Λάζαρον τὸν λαμπρότατον· ἐκεῖ ἔγε τεταμένον τὸ ἔμμα καὶ νύκτωρ καὶ μετ' ἡμέραν· ἵνα τῷ ὀλακί τῆς ὑπομονῆς κυβερνῶν σου τὴν ζωὴν εἰς τὸν αὐτὸν λιμένα τῆς ἀναπαύσεως φθάσης, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

* Savil. τῆς πονηρᾶς αἰκίας.

IN SERMONEM DE PUBLICANO ET PHARISÆO.

adhibendam opinatur, una styli similitudine ductus. Verum hoc criterii genus non caret errandi periculo, nisi illa styli affinitas sese suis notis indicisque prodant. Hujus certe stylus melior mihi quam Severiani videtur; ita nempe variant opiniones; dictio quoque clarior, felicioque inventio. Demum oratio non indigna est quæ legatur.

Interpretationem Latinam adornavit Fronto Ducæus.

Εἰς τὸν τελώνην καὶ τὸν Φαρισαῖον λόγος.

κ. Οἱ πόρρωθεν τοὺς λειμῶνας θεασάμενοι, ποικίλῃ μὲν βλέπουσι τὸν ἀνθρώπον τὴν κερπίσθητα· τότε δὲ αὐτῶν τὸ εὐεθές· γεννώσκουσιν, ὅταν πληροὶ γενόμενοι, τὰ ἀνθηταῖς χερσὶν αὐτῶν ψηλαφῶσιν. Τοιαυτὴν μοὶ νοεῖ, ἀγαπητέ, τῆς Ἐκκλησίας τὴν κατὰ σοιν, ἐπειδὴ καθάπερ ὄνθη ἀμάραντα πρόκειται τοῖς βουλομένοις τὰ τὸν θεοπνευστῶν Γραφῶν ἀναγνώσματα. Ἴδου γὰρ ἂν τίς ἐν τοῖς πνευματικῶς παραδείσοις προσήτας χορεύσοντας, ταξιαρχούσοντας ἀποστόλους, προσεβύοντας μάρτυρας, συμμαχοῦσοντας ἀγγέλους, διδασκάλους ἀγωνίζομενους τὸν τῆς εὐσεβείας ἀγῶνα, ἄφθονον τὸν Πνεύματος χάριν, αἰματι δεσποτικῶ λογικᾷ σφραγίζομενα ἢ ποινια, καὶ τὸ μεῖζον τὸν εἰρημῶν, τὴν τῶν ἀγαθῶν κορυφὴν, τὴν τὸν ἐλπίδων βεβαίωσιν, τῆς τροφῆς τὸ κεφάλαιον, τὴν τῆς χαρᾶς τελειότητα· λέγω δὴ τὰ τοῦ Χριστοῦ Εὐαγγέλια. ἐν οἷς ἀπὸκειται τῆς ἡμετέρας ζωῆς ἡ τελειότης. Δεῦρο οὖν θεωρήσωμεν τὸν δεσπότην Χριστὸν πᾶσαν ἀπόλαυσιν τοῦ ἐαυτοῦ χαρίζομενον ὄντως· ἐν οἷς βλέπομεν σφραγισόμενα πᾶθ, ὑπερητίουσαν θάλασσαν, ἀνέμοις ἠσυχάζοντας, ἐπιτιμῶμενον θάνατον, σκυλευόμενον ἄθῃν, ἐξοριζόμενους τοὺς δαίμονας, ἐπιτρέποντας ἀμαρτωλοὺς πρὸς τὸν ἔθρον δεσπότην. Ταῦτα γὰρ ὁ Χριστὸς ἐν τοῖς ὅμοις Εὐαγγελίοις προτέθηκε τὰ χαρίζομα, ἐν οἷς τοῖς δικαίοις δεικνύσιν ὅτι τὸν ἔθρον λαμβάνοντας, μέλη παρεμύμων νευροφόμενα, κληνηφόρους παραλότους τρέχοντας, τελῶνας λαμβάνοντας· εὐαγγελιστῶν ἀξιώματα, λέπρον ὡς κόνιν ντασσομένην θελήματα, πρετὸν ὑποφεύγοντα τῇ φωνῇ τοῦ δεσπότην, νεκροὺς ζωὴν εὐκόλως λαμβάνοντας, τάφους ἀπολύνοντας πρὸς ζωὴν, οὐς ἐκράτους, Φαρισαίου ταπεινούμενον ὕψος, τελῶνον ὕψομάνην [117] ταπεινῶσιν. Τοῖς γὰρ τοσοῦτος κορηθεῖται καλοῖς εὐκόλως λοιπὸν καὶ ἡ διὰ τῶν ψυχῶν βεβίωσις.

* Savil. αὐτῶν τὸ κερπίν. ἢ Savil. σφραγίζομενα.

Πάσεται δὲ, ὡς μετὰ συγγνώμης συνήθως καὶ αὐθις τῶν ἡμετέρων ἐπακούσετε λόγων, τῆς πλοῦσι τῶν προκεκηρυγμένων· ἀγαθῶν τὰ τῶν ψυχῶν ταμεῖα πληρῶσαντες. Οὐκ οὖν ἐπειδὴ καὶ ὁμοῖς σὺν εὐμενείᾳ Θεοῦ τῆς πενήτας τραπέζης ἀνέχεσθε, κἀγὼ πάλιν τῆς ὑμετέρας ἀγάπης τρῶμα καταβαρῆσας, τῷ διδασκαλικῷ ζυγῷ τῆς τῆς ψυχῆς αὐχένα ὑποτέθεικα· φέρε τοῖνυν τὸ ἐναγχο; ἀνεγνωμένον προθύμῳ ὁμοῖ· πᾶσι γὰρ ὁμοῖ τοῖς πλοῦσι ὁ πτωχὸς ἐκτίειτο ἑλήλυθα, τὸ τοῦ λόγου συμπόσιον συγκρινῶν. Ἄνθρωποι, φρεῖ, δύο ἀνέθησαν εἰς τὸ ἱερὸν προσέτασθαι, ὁ εἰς Φαρισαῖος, καὶ ὁ ἕτερος τελώνης. Φαρισαῖος ὁ κομπῶδες τῆς δικαιοσύνης ἐργάτης, Φαρισαῖος ὁ θερίσας ἄωρον τῶν κατορθωμάτων τὸ λήθον, ὁ πλεόν ἀλαζονείᾳ πλουτῶν, ἡ τοῖς χήμασιν ὁ διακρινὸν φυσηματι τινάζας, τὸν ἀρετῶν τὸν καρπῶν, τῆς ὑπερηφανίας ὁ κτήτωρ, ὁ τῆς φύσεως ἀπάτης κατήγορος, ὁ ἀφάνθρωπος ἕλεγγος, ὁ ἀσυγγνώμων ὀνειδίστης, ἡ τρικυμία τῆς τοῦ τελῶνος εὐχῆς. Καὶ μοὶ μετὰ τῶν λόγων ὡς φιλολοῖσθον δεγέσθω· ἀλλ' αὐτῶν ἐπακούσας τῶν τοῦ Φαρισαίου ῥημάτων, γνωρίζετω ἀληθῆ τὰ λεγόμενα. Ὁ Θεός, φρεῖν, εὐχαρίστῳ σοι, ὅτι οὐκ εἰμι ὡς οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων. Πάντων ἐαυτὸν κρινέεις δικαιοσύνη; Οὐκ εἰμι ὡς οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων. Τί ποιεῖς, Φαρισαῖε; Μὴ τῷ κοινῷ τῆς φύσεως ὀνόματι πρόσεξ· ἄτριπος; γέγονε καὶ ὁ φιλόθεωπος, ἀνθρώπος; κἄν ἐκείνῳ ἐνόησας, τῶν ἀλαζονικῶν ῥημάτων κατάθεθι. Εἰπέ κἄν, ἢς τις τῶν ἀνθρώπων, καὶ μὴ, ἢς οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων, ἴτρατες, ἰδικοί, μοιχοί. Πάντες ἄραγες; πλὴν σου, Φαρισαῖε; πάντες ἄδικοι, σὺ δὲ μόνος τυγχάνεις; δικαιο; πάντες μοιχοί, σὺ δὲ μόνος τῆς σωφροσύνης ὑπάγεις κατὰθεθια; οὐκ εἰμι ὡς οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων, ἀφάτρις, ἄδικοι, μοιχοί· ἢ καὶ ὡς οὗτος ὁ τελῶνης. Νῦν

* Savil. προκρινόμενος.

ἤρατο περοφουεὶν ἢ τοῦ ἀνθρώπου διάνοιαν· τὸν τινάσκει τῆς ψυχῆς πρὸς οὐρανὸν τὸ πικρὸν. Τὴ καταπαῖς αὐτὴν τῆς τῶν ὁμμάτων βαρύτερη, κωλύων ἀναπτῆναι αὐτὴν ἐφομολόγηται πρὸς τὸν φιλόανθρωπον· τί κατεπεμβαίνει τῷ κειμένῳ; τί ἐπιστοιβάσεις ἐπὶ τὸ πῦρ αὐτοῦ εἶλαι; τί κατηγορεῖς τοῦ ἀνευδύνου τύποντος τὴν συν εἴλησιν; Ἢ καὶ ὡς οὗτος ὁ τελώνης. Τί γὰρ εἶδες, ἀνθρώπε, τὸν τελώνην ποιοῦντα; ληστεύοντα; τοὺς ἀλλοτρίους πόνους σὺλῶντα; τὰ ἀλλότρια ληζόμενον; θερίζοντα, ἄπερ οὐκ ἔσπειρε; συνάγοντα, ὅθεν οὐ δι-εσκήρτισεν; ἀπλοῦντα τοὺς ὀδοίπλους τὸ δίκτυον; Οὐδὲν τοιοῦτον τεθέασαι, ὦ Φαρισαεῖ· ἀλλ' ὄρεξ σῆμα εἰσεῖνδον, εἰκτον καὶ βοηθείας εἶχον. Καίτοι γὰρ ἐπὶ πτόσῳπον, βασιανίεις τὸ στήθος ὡς τῶν κακῶν εργα-στῆριον, ἐπάροι τῶν ὀφθαλμῶν πρὸς οὐρανὸν οὐ το-μῆ· τόχα καὶ παρ' αὐτῶν τῶν ἀστέρων κατηγορίαν ἐκθῆραται, ἢ μάλλον νομίεις τὸν πλημμελημάτων τὸ πλόθος γεγράφαι ἐν τῷ στερεώματι· πόρρωθεν αὐτὸν ὡσεὶ δικασθεὶς τοῦ ἱεροῦ ἀπέστησε· τὸ, Ἐλέησον, κί-κραγεν ὡς ἦδη καταδικαζόμενος. Οὐκ ἀνέγνω τὸ γε-γραμμένον, οὐκ Μὴ παροργισθεὶς ἄνδρα ἐν ἀπορία αὐ-τοῦ; Ἀπορία ἐστὶ, πανταχῶθεν ἐκύκλωσαν αὐτὸν εἰ λογισμῶν ἀντὶ τοῦ πλόθους τῶν κατηγῶρων· ἐχρήσατο τῆ δεξιῇ ἢ συνειδήσει κατὰ τὸ στήθος μαστίχουση· καθ' ἑαυτοῦ ἀπεριγράσατο δῆμιον. Οὐκ ἐπικάμπτει σε τρέμων; οὐκ ἐρθεῖσαι σε πρὸς συμπαθείαν οὕτος; κάτω νεύων τὸ πρόσωπον; οὐ μάλασει σοι τὴν ἀπῆλθρωπον γνώμην, μὴ τολμῶν πρὸς οὐρανὸν ἀναβλεῖσαι; Ὅτε μὲν γὰρ ἐτελώνην, ἐχρῆν σε τὰς τοιαύτας κατ' αὐτὸ ἀνα-δοῦσαι φωνάς· πρέπιον γὰρ αὐτῷ τότε οὐ μόνον παρὰ σοῦ, ἀλλὰ καὶ παρὰ παντός οὐκ εἰδέισθαί. Ὅτε μὲντοι τῶν οὐκείων κατήγῳν κακῶν, εἰς θεορρασίας τὰ τραύματα τῆς ψυχῆς, ἔδραμα πρὸς τὸν ἱερόν τὸν ἀμιοθὶ θερα-πέουνα, ὅτε τῶν πλημμελημάτων μνημονεύσας τῷ ἀμνησικακῷ Δεσπότη προσέφυγε· τότε περισσῶς αὐτῷ κατεπεμβαίνεις, ὦ Φαρισαεῖ; [118] Ὅτε ὡς οὗτος ὁ τε-λώνης. Μὴ γὰρ οὐκ εἶπεν ἄλλοι τελώνηαι, μήπω τὸν γλυκὺν τῆς μετανοίας ἀγαπῶντες ὄρησον; Εἰ πόθος σου· πόθος κατηγορεῖν ἀμαρτωλῶν, ἐπ' ἐκείνους στρέφον τὴν σὴν γλώσσαν, τοὺς ἐπι τοὺς δικτύους τῆς πλεονεξίας ἐκτελιόμενος. Πρὸς τούτων μὲντοι περιττὴ σου ἢ δυσμέ-νετα. Οὐ μόνον γὰρ τὸν ἀνθρώπον βλέψαι οὐ δύνασαι, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν ἐρεθίσαι τὸν δεσπότην, ὥστε συντομω-ταρὴν ἰπεδίσασθαι τὴν συγγνώμην.

β. Ὅ δὲ τελώνης, φησὶ, μακροθύμῳ ἐστίν, οὐκ ἤθε-λεν οὐδὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἐπάροι-τῃ τοῦ Μανασσῆ πάντως καὶ αὐτῆς φωνῆν ἀπεφθῆρατο· οὐκ εἰμὶ δέσιος ἀνεῖσαι καὶ ἰδεῖν τὸ ὄψος τοῦ οὐρα-νοῦ ἀπὸ τοῦ πλόθους τῶν ἀδικῶν μου. Πολλὰ γὰρ ἦν τότε ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ τελῶνου συνειλεγμένα κακὰ, ἐπιθυμία χρημάτων ἀκόρεστος, πόθος ἀδικίας, μὴ δεχό-μενος πέρασ, ἀρπαγῆ τέλος οὐκ ἔχουσα· κοινὸν τῆ ψύ-φους τῶν ἀνθρώπων τελῶνης κακῶν, ὁ νόμος "δίκως, θρεπαῖ ἀκατήγορτος, ἀφροσ ἀλέπτεις, λήθησι ἀνέγκλη-τος, δὺσσεκτος βλάβη, λύκος τῶν λογικῶν προβάτων, θῆριον ἀνθρωπομορφον. Μετὰ τοσοῦτον ἀνῆλθεν ὁ τε-λώνης εἰς; τὸ ἱερὸν κακῶν. Ὅτε γὰρ πάντα ταῦτα εἰργά-σατο τὰ δεινά, καὶ βαρὺ κατεσεβάσατο τὸν πλημμε-λημάτων φορτὸν τῆ ψυχῆς, ὅτε λοιπὸν τὸν ἀχίνα κατ-έλασεν, τότε ἰζήτης τοῦ βάρου; ἐλαφρυνθῆναι, καὶ οὐκ εἶχε τὸ πῶς τὸ φορτὸν ἀποινυάσεται· εἰτα γογγῆν ἔσγεν ἔννοιαν, εἴπεν εἶδος ἐλευθερίας· ἐμνημόνευσεν γὰρ τῆς φωνῆς τοῦ δεσπότη πρὸς τοὺς ἀμαρτωλοὺς ἐκδοῦστας· δεῦτε πρὸς με, πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ περοριούμε-νοι, κατῷ ἀνακωσῶν ὑμῶς. Ταῦτης τῆς φωνῆς μνημο-νύσας, μετὰ τοῦ φόρτου τῶν κακῶν ἐπὶ τὸ ἱερὸν τοῦ

θεοῦ παρεγένετο· ἀτονήσας δὲ λοιπὸν, καὶ μηκέτι εἴρη-κονάμενος. εὐθὺς ἐπὶ πρόσωπον ἔπεσεν, καὶ πρὸς τὸν δεσπότην, τὸ, Ἰδούσθῃ μοι τῷ ἀμαρτωλῷ, εἰτα, Ἐρημος, φησὶ, πάσης εὐεργεσίας τυγχάνω, τὰς ἐμα-τοῦ λεκλήνας μοι δεινοῖς, ὑπὲρ ἀριθμῶν ψάμμου βαλῆς; 1· δ· λ· ε· β· αἰ· ἀνομία μου, ἐπὶ τῷ θύονθῳ ὑπὲρ τῆς τρύχας τῆς κεφαλῆς μου. Ὅρῳ παρὰ τὸν παρ' ἐμοῦ ἡ-κρημένον ἦδη τὸν δικαστήριον καταδοκόμενον· πρὶν ὁθῶν μου σου, ἀδοκῶτα, βίβλου ἀνεργημένας τεθέσθαι ἀκῆκος, ἐν αἷς πάντως καὶ οἱ στεναγμοὶ τῶν ὀστέων ἐγράφην. Οὐκ ἔστιν εἰδος ἀδικίας, ὅ τῆν σὴν ἀδικίαν διο τέρεγε γινώσκω· ἀπολογία; μου καιεῖρς οὐ πρίσιτι, φυγῆς μου τόπος οὐ περιλείπειται. Πρὸς οὐρανὸν εἰ τολμῶ ἀναβλεῖσαι, δέδοικα καὶ τὴν γῆν ὡς ἰδοῦσθαι πρέξις μου. Τοῦ γὰρ στέβρα ἀμαρτωλοῦ κατηγορεῖ καὶ τὰ εἴφυγα. Διὸ πρὸς σὲ τὸν πάντων δεσπότην δραμῶν, ταῦτην μόνον εὔρον πρὸς βοήθειαν τὴν ἰκεταίαν· Ὁ θεῖς, ἰδούσθῃ μοι τῷ ἀμαρτωλῷ. Πολλὸς ὁ κολῶρον τῶ κακῶν μου· ἀλλὰ τί πρὸς τὸ πλόθος τῆς σῆς ἀγαθῆ-τος; Τὸ ἐμὲ σὺθῆσαι παρὰ ἀνθρώποισι ἀδύνατον, αἰὶ παρὰ σοῦ, δέσποτα, πάντα δυνατὰ. Εἰ μὲν γὰρ εἰ ἐ-καλοῦς ἐπὶ τῆς γῆς παραγέγονας, περιττῶς τὸ τελῶν βλεπόμενος τοῦ ναῦ σου προσέβραμον· εἰ δὲ καὶ τῷ ἀμαρτωλῶν ποιούμενος λόγον, μάλλον εἰ δὲ αὐτοῦ; τί κτίσει ἐνεδημῆσας, μὴ δειξῆς μοι τὰς ἐπὶ σοὶ ἀδικί-στας ἐπιπάδας, ἀλλὰ τὴν συντετριμμένην μου καρδίαν θεραπέουσον, νενεκρῶμένον με τὸς παραπτώμασι ἠε-ποίησον. Ἠφάτο σου πόρνη, καὶ τὸν βύτιον τῶν κακῶν ἀπενέτατο· ἐχρήσας πιστῷ γυναικὶ τὸ κράσῳτον, καὶ λίμνας εἰμῶτων ἐξήρανος· ἐπιλοίσασας παραλύω κει-μένω, καὶ τῆς κλίνης ἐργάτην ἀνέδειξας· εἰδες παρῶν τυφλῶν, καὶ τῆ ἔβαι ἀπέδικας τὴν εὐπρέπειαν· ἐχρῶν μὲν γὰρ τὸ λείπον τοῦ σώματος, πληρὸν τὸ ἐκ τοῦ πρῶν διορθωσάμενος σκεῦος· ἦνωξας δὲ τῷ φωτὶ τὴν εἰσῶν, δειξῆς τῷ ἀνθρώπῳ τὸ τῆς κτίσεως κάλλος· εἶδες ἑ-κρούσαν γυναικα, καὶ πρὸ καιροῦ τῆς ἀναστάσεως τὴν ἄδην μαστίξας, ἐξήγαγες ἐκείθεν τὸν ἀδύσρον, ὥσπερ ἐκ στόματος λέντος ἀρπάσας, τοῦ [119] θανάτου τὸν ἀνθρωπον. Ἐκλείνεις σοι προσπίπτοντα θεασάμενον· ἀέσας τῷ τῆς ἀπειρίας ναυαγίῳ δεινῶς βυθιζόμενον, ἐπεκί-φθης εὐθὺς τὰς ἰκεταίας, καὶ κέκληκας τὸ κοράσιον· σὺ δὲ φωνήσας ἀνέστη μὲν ἡ κόρη, ὁ δὲ θάνατος πέρε-γεν. Ἐβόησε πρὸς σὲ καὶ Χαναανα γυνὴ· τὸ οὐκείον τυ-γάτριον βλέπουσα ὑπὸ δαίμονος σπατατόμενον, καὶ βοήσασα τὸ, Ἐλέησον, τὸν ἐπιπῶν οὐκ ἀπέτρεξε· τῆ γὰρ πίστιν αὐτῆς ἀποδείξάμενος, τοῦ προβάτου τὸν λύκῳ εἰδῶσας, καὶ τὸν λουσοῦθῳ ἀπλήσας ἔνοιον· τῷ κορασί-χαρισάμενος νῆξεν, τῆς μητρός τὸν θῆριον κατέπαυσε. Μικροῖς ἄρτοις πλῆθος ἐν ἐρήμῳ διέθρεψας. Αἰμίτω κατῷ δικαιοσύνης λυμῶν, μικρὸν τῆς σῆς φιλοανθρωπίας; ψυχῶν ἐπίτρεψ· ὡς ἔνα καμὲ τῶν μνημονουθέντων ἐλέησον. Κατέστειγμα τὴν ψυχὴν, ὡς πρὸ τῆς μετανοίας; ἢ πόρνη; βδελυκτὸς εἰμὶ πᾶσι, ὡς πρὸ τῆς θεραπει-ῆς; ἢ ἀμάρτωλος νομιζόμενῳ ἀκάθαρτος· παρισμῶνος εἰς τὴν ψυχὴν, τοῦ σώματος τοῦ παραλύτου μειζόνων· πα-πῆρωμαι τοὺς τῆς ψυχῆς ὀφθαλμοὺς, καθὼς ὁ ἐκ γε-νητῆς τυφλὸς τοῦ σώματος· νεκρωμαι τοὺς παραπτώ-μασι, συγκεκλεισμένην ἔχων ἐν σώματι τὴν ψυχὴν, καθ·; ἔσγεν ὁ τάφος τὸν ἀδύσρον· τὸ πάντων σχεδὸν ἐπιπέρο-μαι δεινά. Ἄλλ· ὁ πάντας ἐλέησας, καμὲ προσπίπτοντα οἰκτεῖρον. Ὁ θεῖς, ἰδούσθῃ μοι τῷ ἀμαρτωλῷ. Ἔ-οὐκ ὁ φιλόανθρωπος δικαστής, ὁ φιλότιμος ἀγενοθέτης; τῶν τρεχόντων τῶν τῆς μετανοίας; δρόμον; Καὶ τοῦ με-τρισταίου μεγαλαυχόντος ἠνεχέτο, καὶ τοῦ τελῶνου με-

* Savil. νόμος, quod ad seriem non ita bene qua' rat. Edit.

h· Savil. ἐπιπῶνθῳσαν ἐ μοις γινώσκων πρὸ ἐπὶ τῷ ἑαυτοῦ ἡσασ.

h· Savil. νόμος.

Judicio justior es omnibus? *Non sum sicut ceteri hominum.* Quid agis, Pharisee? Nihil nomen naturæ commune spectare: immutabilis enim ille atque hominum amator factus est homo: saltem ubi illud tecum reputaveris, arrogantia ista dicta ne proferas. Sic potius, Ut nonnulli hominum, non autem, *Ut ceteri hominum, raptores, injusti, adulteri.* Omnesne raptores, præter te unum, Pharisee? omnes injusti, tu vero solus es justus? omnes adulteri, tu vero solus actiones temperantia: laude dignus edis? *Non sum sicut ceteri hominum, raptores, injusti, adulteri: velut etiam hic publicanus.* Jam ecce mens hominis producere penas incepit: jam in cælo anime alas quatit. Quid tu ipsum deorsum pertrahis gravitate verborum? et confessionem ad illum hominum amatorem vetas evolare? quid insultas jaçenti? quid in ilius ignem ligna struis (*Eccli. 8. 4*)? quid accusas illum sine remissione conscientiam verberantem? *Velut etiam hic publicanus.* Quid vero facientem, mi homo, publicanum vidisti? num laiocinantem, alienos labores compulsi-entem, alicui depradantem? mentem, ubi non seminavit, et eongregantem, ubi non sparsit? expandentem rete viatoribus? Nihil tale vidisti, Pharisee: sed intueris s, eciem miserabilem, commiseratione ac subsidio dignam. Jacet enim vultu in terram prostrato, peccus tu malorum officium torquet, oculos tollere in cælum non audet, fortasse ab ipsis etiam astris accusari se putat; vel delictorum potius multitudinem esse scriptam existimat in firmamento: longe seipsum a templo, quasi judicatum removit: Misereere, clamavit, ut jam condemnatus. Non legisti, quod scriptum est, *Non extarpes virum in inopia sua (Eccli. 4. 25)*? hops enim est, atque omni ex parte in angustias reductus: circumdederunt enim cogitationes instar multitudinis accusatorum: dexteram ad peccus verberandum conscientia commodato accepti: sui ipsius carnificem seipsum reddidit. Non te ille inflectit contumescens? non te ad commiserationem provocat vultu sic ad terram demisso? non inhumani-entem emollit mentem tuam, dum suspicere cælum non audet? Enimvero tum quidem, cum publicani munus obibat, ejusmodi te in illum jaçere voces oportebat: tum enim ipsum decebat non a te modo probris, sed a quovis incessi. Jam vero cum sua mala damnavit, cum animadversis anime sue vulneribus ad medicum gratis sanantem accurrat, cum delictorum recordatus ad Dominum immemorem malorum confugit, tunc ipsi supervacane insulas, Pharisee? *Neque velut hic publicanus.* Non sunt alii publicani, qui nondum dulcem poenitentiae luctum amplexi sunt? Si te tanta cupiditas tenet insectandi peccatores, linguam in illos converte, qui rapacitatis adhuc sunt retibus implicati. Adversus hunc quidem supervacanea est hæc hostilitas tua. Non enim tantum homini nocere non poteris, sed et Dominum ad promptiorem in illum demonstrandam indulgentiam provocabis.

2. *Publicanus autem a longe stans, volebat nec oculos ad cælum levare (Luc. 18. 13).* Omnino Manasæ vocem et ipse mittebat: *Non sum dignus intueri et aspicere altitudinem cæli, præ multitudine iniquitatum mearum (o).* Multa siquidem erant in anima publicani mala congregata, cupiditas pecuniarum inexplabilis, injuriarum desiderium nullis terminis circumscriptum, rapacitas nullo fine conclusa; naturæ humanæ malum commune publicanus, legitimus injustus, raptor qui accusari non potest, fur impavidus, latro extra omnem aleam positus criminatuum, noxa pene inevitabilis, ratione præditarum ovium lupus, humanam habens formam bellua. Cum tantis ascendit in templum malis pulcherrim. Nam cum hæc omnia perpetrasset feciora, gravæque sibi ac laboriosam effecisset oneris illius excussionem, agili tamen acri-que mente pollebat, et invenit speciem libertatis: recordatus enim est illius Domini vocis ista peccatoribus

proclamantis: *Venite ad me omnes, qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos (Matth. 11. 28).* Hujus vocis recordatus, cum onere malorum in Dei templum se contulit: cum vero obtoppisset deinceps, neque sustinere amplius posset, in faciem continuo cecidit, et illis vocibus Dominum compellavit: *Propitius esto mihi peccatori.* Omni opere bono sum prorsus destitutus, malis meis conturbor, super numerum arenæ maris factæ sunt iniquitates meæ, multiplicatæ sunt super capillos capitis mei. Jam tuum video tribunal, eorum qui a me sunt injuriis affecti clamoribus personare: ante thronos tuos, Domine, fore ut aperti libri ponantur, audivi, in quibus haud dubium, quin et vistorum gemitus sint conscripti. Nullum est genus injustitiæ, quod tuam cognitionem nulla largitione corruptum effugerit: jam nihil tempus defensionis non superest, fuge nullus relictus est locus. Suspicere cælum non audeo; ipsam etiam terram pertimesco, velut testem et arbitrum actionum mearum. Magnum enim peccatorum res etiam ipse anima carentes accusant. Quamobrem ad te omnium Dominum recurres, hæc unam auxiliatricem reperi supplicationem: *Deus, propitius esto mihi peccatori.* Multa quidem est malorum meorum summa, sed quid hoc ad pelagus tuæ bonitatis? Ut salvus fiam, apud homines est impossibile; verum apud te omnia possibilia sunt, Domine. Enimvero præ propter justos in terram venisti, frustra telonium detestans, ad tuum templum accuri: si autem etiam peccatorum rationem aliquam habens, quin eorum potius causa inter creaturas peregrinatus es, n' sinas ut ea quæ in te posita sit spes, infringatur et evanescat; sed contritum sana cor meum, et me peccatis enecatam ad vitam revoca. Contigit olim te meretrix, et malorum sordes absterisit: fidei mulierculæ fimbriam commodasti, et sanguinis stagnum exsiccasti: ad jacentem paralyticum accessisti, et lecti viretorem reddidisti: carni præteritus vidisti, et pristinum visus decus restitui: etenim corporis quidem defectum luto innoxisti, qui vas illud e luto reparasti; lumini autem aditum reserasti, simulque homini rerum erratorum pulchritudinem ostendisti. Tu mulierem coalerantem vidisti, atque ante tempus resurrectionis infernum flagellasti, dum inde Lazarum eduxisti, dum tanquam ex leonis faucibus a morte raptum hominem revexisti. Tu cum hominem tibi proptentem ad pedes conspicias e-ses duræ liberorum orbitatis naufragio pene absorptum, continuo precibus inflexus es, ac puellulam vocasti; quam ubi primum inclamasti, surrexit quidem puella, mors autem aufugit. Clamavit et post te mulier Clanaæ, cum a demone suam filiolam delatris videret, et cum magna voce, *Miserere (Matth. 15. 22)*, dixisset, spe sua non excidit: fidem enim ejus amplexus, lupum ab ove repulisti, ac rabiosum inquilinum exegisti: cumque puellula tuo munere ad sanam mentem rediisset, luctum parentis sedasti. Pauculis paubus in deserto multitudinem nutristi. Esurio et ego justitiæ esurie; perexiguam nicam tuæ benignitatis exposco; mei quoque ut unius ex illis commemoratis misereere. Animam habeo maculis notique compunctam, non secus ac meretrix, prius quam poenitentia duceretur: omnibus sum detestabilis, non secus ac mulier sanguinis fluxu laborans, quæ antequam sanaretur, reputabatur immunda; majore paralyti laborat anima mea, quam paralyticus corpus: exarvatos anime oculos habeo, sicut corporis a natiuitate cæcus; peccatis enecatam sum, animam habens corporis membris clausam, non secus ac Lazarus sepulcrum habebat; omnibus pene videor malis onustus. Verum qui omnium misereris, mei quoque te misereere. *Deus, propitius esto mihi peccatori.* Quid ergo contra Judex benignus? quid munificens Agonotheta cursorum, qui in stadio poenitentiae currunt? Et Phariseo se jaçente sustinuit, et publicano poenitentia delectatus est: postquam autem hic quidem verbis

(a) Hæc habentur in Oratione Manasæ, quæ in fine biliorum posita, inter apocrypha censetur.

quasi vehementibus ventis animæ fructum decussit, ille vero seipsum affligens alium accusatorem non expectavit, unicuique pro dignitate distribuit. Nam publicanum quidem qui suisque accusator factus erat, liberum ab omni damnatione dimisit; Pharisæum vero qui sua recte facta in medium protulerat, publicano ipso pauperiorem pronuntiavit. Utrique mores sui et animi status, huic quidem ex paupertate occasione divitiarum, illi vero ex divitiis ipsam in mendacitatem attulerunt. Quid enim ait Dominus? Amen dico vobis, descendit hic iustificatus in domum suam ab illo (Luc. 18. 14). O quantum malum est arrogantæ moribus! Bene comæus ascendit Pharisæus, quasi floribus, recte factis coronatus; sinceris sorbis ei fuit publicanus omni defensione destitutus; sed cum hic seipse opportune humiliasset, exaltatus est; ille vero cum ad inmodicam sese altitudinem extulisset, ad ignominiosam redactus est nuditate.

Nonne satius fuit remissis et humilibus uti vocibus? Nonne melius prophetarum vocem audire, quæ sic ait: *Humilissimi in conspectu Domini et exaltabit vos* (Jacobi 4. 10)? nonne utilius fuit linguam compingere, ac divitias custodire, quas multis sibi laboribus compararat? Quas longo tempore congregarat virtutes, eas per brevi momento voce dispersit. Non audierat forte Pharisæus quod scriptum est: *Inmundus apud Deum omnis sublimis corde* (Prov. 16. 5)? non illud egrediet dictum didicerat, *Quod facit dextera tua, nesciat sinistra tua* (Math. 6. 3)? Imo fortasse utrumque noverat, sed vis cupiditatis inanis glorie vicit. Nos igitur publicani humilitatem nobis comparemus, et peccatorum pondus abjiciamus: *superbiam autem odio habeamus, cujus opera virtutum opes publicanus perdidit: Superbis enim Dominus resistit, humilibus autem dat gratiam* (Jacobi 4. 6; 1. Petr. 5. 5). Ipsi gloria et potestas in sæcula sæculorum. Amen.

MONITUM

AD HOMILIAM DE CÆCO ET ZACCHÆO.

Hanc homiliam jure inter spuria ablegatam fuisse res ipsa per se clamat; etiam non inepti scriptoris sit, et quædam non spernenda complectatur. Stylus est humilis et abjectus, atque ab illa sponte profluente

Chrysostomi eloquentia mirum quantum alienus.

Interpretationem Latinam Frontonis Duceti aliquot in locis emendavimus.

IN CÆCUM A CHRISTO SANATUM, ET IN ZACCHÆUM, DEQUE JUDICIO ATOJE ELEMOSYNA. HOMILIA (a).

—ZACCHÆO—

1. Multæ ac varic sunt Scripturarum doctrinæ, una quæ omnibus affulget gratia, et fons unus est doctrinæ Spiritus veritatis. Et quæcumque lex edicit, et quæcumque docent prophætæ, quæcumque prædicant apostoli, quæcumque subijcit Evangelium pietatis, a Spiritu sancto tamquam ab uno quodam uberi fecundoque fonte promanant: neque licet aut dicere quid præteritum, aut excogitare quid sapiens, aut agere quidquam admirabile, nisi quæ dicuntur, quæque cogitantur et quæ aguntur, a Spiritu sancto confirmantur. Quantumvis enim quis humana sapientia floreat, humanæque rationationibus animam habeat instructam ac munitam, Dei verbum autem aversetur ac repellat, in nihilum est, et in nihilum recipitur. Propetæ inquit prophætæ, *Verbum Domini, respudiarunt: sapientia quæ est in eis* (b) (Jerem. 8. 9)? Nobis itaque flores veritatis sunt Scripture pietatis; ac multi quidem sunt flores, unum autem prætum, quod flores educat: multæ doctrinæ sunt lucernæ, unum autem verum luminare: multæ sunt stellæ, unum autem cælum, a quo stellæ feruntur: multi rami, una vero radix: multi digiti, sed manus una, quæ digitorum opera scribit: multæ chordæ, una cithara spiritus: multæ doctrinæ, unus fons pietatis. Verum illud mihi sane mirum videtur, quo pacto hic cæcus, qui legem non legerat, non prophetas percurrerat, non Evangelia pervolverat, non ab apostolis confirmatus erat, ita Salvatorem orbis terrarum invocaret, dicens: *Jesu, fili David, miserere mei* (Luc. 18. 38). Unde sic appellare didicisti, qui quod invocas, non didicisti? Non libros legisti, oculorum usu privatus: non incubuisti disciplinis, cum nun aliter quam vicium petendo, vel potius ostium evadendo, vitam sustentas. Unde igitur hoc mundi luminare didicisti, quod neque in cælis conspexisti, neque in terris, oculorum lumine orbatus? At enim vere in hoc impetratur quod dictum est a Davide: *Dominus sapientes facit cæcos*

(Psal. 115. 8). Multa circa Jesum turba erat, et cæcus veritatis luminare non videbat, efficacitatem vero sentiebat: rapuit affectu quod visus non comprehendat. Quid, inquit, sibi vult hæc turba? Dicunt illi, Jesum Nazarenum transire. O rem mirabilem! Alia decet et alia prædicat: audit Jesum Nazarenum, ipsam vero Jesum Nazarenum non appellat, sed Jesum filium David. Qui videbant, quæ ex suspitione noverant, dicebant; cæcus autem, quæ ex veritate prædicabat. *Jesu, fili David, miserere mei*. Nunc itaque vocem hanc sibi quisque propriam reddens, in talem ex corde confessionem prorumpit, et quisque hanc vocem pro se proferat, *Fili David, miserere mei*. Non aliter, fratres, quam cum multi ad funebrem Iudæum se contulerint, et cadaver positum viderint defuncti, qui deflorat a propinquis, omnes lacrymas fundunt, alii quidem quod pari affectu cum lugentibus commoveantur, alii vero quod res suas revolvant: et frequenter mulier deflet ac luget, alia scilicet, non eum qui ibi positus est (alienus enim est), sed virum suum jam defunctum; litque aliena occasio, propiorum malorum commonefactio: ita quisque vestrum, fratres, cum ea, quæ a sanctis prædicantur, didicerit, sermonem sibi accomodato, præque suis vulneribus dicat, *Fili David, miserere mei*: et dicat nunc etiam unusquisque a propriis malis excitatus, hic quidem, se mente cæcum esse; ille vero, se surdum habere animam; alius, sibi claudam esse rationem; alter, leprosum sibi esse judicium. Nam quos in corporibus morbos sanavit Christus, hi etiam in animabus existunt, et supernam opem requirunt. Cæca est anima, quæ indiget restitutione usus oculorum; cæca est anima, quæ mirabilia legis non cernit; cæca est anima, quæ sæculum futurum non respicit; cæca est anima, quæ Christi quidem corpus contuetur, divinitatem autem ejus non agnoscit. Jam vero cæcam esse animam illam, quæ res divinas ignorat, testis est Isaias dicens: *Et excecati sunt ocelli Dei. Quomodo excecati sunt? Vidistis enim, inquit, sæpe, et non custodistis: aperta sunt aures, et non audistis. Et quis est cæcus, nisi pueri mei? et quis surdus, nisi qui dominantur eorum* (Isai. 42. 19. 20)? Et

(a) Collata cum tribus Codicibus Mss., uno Regio et duobus Colbertinis.

(b) Hæc est lectio LXX interpretum; Vulgata autem: *Verbum Domini profererunt et sapientia nulla est in eis. Est.*

νοῦτος ἐτέρπετο· ἐπειδὴ δὲ ἔ μὲν τοὺς ῥήμασιν ὡσερ ἀνέμοις σφοδρῶς τῆς ψυχῆς τὸν καρπὸν ἀπειναζεν, ὃ δὲ συντρίβας ἑαυτὸν, οὐκ ἐξεδέχετο ἄλλον καθήγορον, ἕκαστον τὸ πρὸς ἄξιαν ἀπέπεισε. Τὸν μὲν γὰρ τελῶντην ἑαυτοῦ γενημένον καθήγορον, ἐλευθερον ἀφῆκε τῆς κατακρίσεως, τὸν δὲ Φαρισαῖον εἰς μέσον προθέντα τὰ καταρθώματα, πενιέστερον τοῦ τελῶντος ἀπέφηνεν. Ἄμφοτέροις ὁ τρέπος, τῷ μὲν ὑπόθεσις πενίας εἰς πλοῦτον, τῷ δὲ ἐκ πλοῦτου εἰς πτωχείαν ἀλίσθημα. Τί γὰρ φησιν ὁ Δεσπότης; Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, κατέθη οὗτος δεδικαιωμένος εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, ἢ ἐκεῖνος. Ὁ πόσον κακὸν τῆς ὑπερηφανίας τὸ νόσημα! Κατάκομος ἀνέβληεν ὁ Φαρισαῖος ὡσερ ἀνθεοὶ τοῖς καταρθώμασι στεφανούμενος· συνώδευσε τούτῳ ὁ τελῶνης πάσης ἀπολογίας γυμνός. Ἄλλ' ὁ μὲν εὐκαιρῶς ἑαυτὸν ταπεινώσας ὠμόθυτος ὁ δὲ πρὸς δικαίον ὕψος ἀκοντίσας ἑαυτὸν, καταγέλαστον ἔπέμεινε γύμνωσιν. Οὐκ ἦν βέλτιον ὑφειμέναις χρι-

σθαῖαι ταῖς φωναῖς; οὐκ ἦν κρείτερον ἀκούσαι τῆς προφητικῆς φωνῆς λεγούσης, *Ταπεινώθητε ἐναντίον Κυρίου, καὶ ὀψώσεσθε ὁμῶς*; οὐκ ἦν μάλλον συμφέρον κρατῆσαι τῆς γνώσεως, καὶ φωνάζει τὸν πλοῦτον, ὃν πόνους πολλοὺς ἐκτέσσατο; Ἄς γὰρ ἐν χρόνῳ συνήγαγεν ἀρετὰς, ταύτας ἐνάκαρτε βροχῇ τῆ φωνῆς διεσκορπίσεν. Οὐκ ἤκουσε τίμα ὁ Φαρισαῖος τὸ γεγραμμένον, ὅτι Ἀκούσατος ἐναντίον Κυρίου πᾶς ὑψηλοκάρδιος; Οὐκ ἐδιδάχθη τὸ καλῶς εἰρημένον, Ὅ ποιεῖ ἡ δεξιὰ σου, μὴ γνώω ἢ ἀριστερὰ σου; Τίμα δὲ ἔγω ἀμφοτέρω, ἀλλ' ἡ ἰσχὺς τῆς κενοδοξίας ἐνίκησεν. Ἡμεῖς οὖν τὸν τελῶνον τὴν ταπεινώσιν κτηνώμεθα, καὶ τὸν ἀμαρτηρότητον τὸ βάρος ἀποθώμεθα· ὑπερηφανίαν δὲ μισθώσμεν, δι' ἧς ὁ Φαρισαῖος τὸν πλοῦτον τὸν ἀρετῶν ἀπέδειξε· Ὑπερηφάνοις γὰρ ὁ Κύριος ἀντιτάσσεται, ταπεινοὶς δὲ εἰδῶσι χάριν. Αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

[120] Εἰς τὸν τυφλὸν, ὃν ὁ Χριστὸς ἐθεράπευσεν, καὶ εἰς τὸν Ζαχαρίαν, καὶ περὶ κρίσεως, καὶ ἐλεημοσύνης, ὁμιλία.

Πολλὰ καὶ διάφοροι τῶν ἁγίων Γραφῶν οἱ διδασκαλῆαι, μία δὲ χάρις ἢ πᾶσιν ἐπιλάμπουσα, καὶ μία πηγὴ διδασκαλίας τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας. Καὶ ὅσα νόμοι διαγορεύονται, καὶ ὅσα προφητὰ διδάσκουσιν, ὅσα ἀπόστολοι κηρύττουσιν, ὅσα τὸ Ἐσαγγέλιον τῆς εὐσεβείας ὑπαγορεύει, ἀπὸ μίαις ὡσερ τινὸς εὐβάλου πηγῆς καὶ γονίμου περιέρχεται, τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου· καὶ οὐκ ἔστιν οὕτε εἰπεῖν τι σμῆνδ, οὕτε νοῆσαι δεξιὸν, οὕτε πρῆξαι θαυμαστὸν, μὴ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπιθεβαιούσης τὰ λεγόμενα, καὶ τὰ νοούμενα, καὶ τὰ πραττόμενα. Κἂν γὰρ τις τῆ ἀνθρωπίνῃ σφοδρῇ κομῇ, καὶ λογισμοῖς ἀνθρωπίνους ὠχυρωμένῃ ἔχη τὴν ψυχὴν, τὸν λόγον δὲ τοῦ Θεοῦ ἀποσειλάται, εἰς οὐδὲν ἐστί, καὶ εἰς οὐδὲν λόγισθῆσεται. Διὰ τοῦτο φησιν ὁ προφήτης· *Τὸν λόγον τοῦ Κυρίου ἀπειποιήσατο. Σοφία εἰς ἐσθιν ἐν αὐτοῖς; Ἥμῖν τὸν μὲν δὸν τῆς ἀληθείας αἱ Γραφαὶ τῆς εὐσεβείας· καὶ πολλὰ μὲν τὰ ἀνήθη, εἰς δὲ ὁ λειμὸν ὁ τὰ δὸν τρέφων· πολλοὶ τῆς διδασκαλίας οἱ λαμπήρες, εἰς δὲ ὁ φωστὴρ ὁ ἀληθινός· πολλοὶ οἱ ἀστέρες, εἰς δὲ ὁ ὠρανὸς ὁ φέρων τοὺς ἀστέρας· πολλοὶ οἱ κλάδοι, μία δὲ ἡ ῥίζα· πολλοὶ οἱ δάκτυλοι, μία δὲ ἡ χεὶρ, ἢ διὰ τῶν δακτύλων γάρουσα· πολλὰ αἱ χερσὲς, μία ἡ κιθάρα τοῦ Πνεύματος· πολλὰ διδασκαλῆαι, μία ἡ πηγὴ τῆς εὐσεβείας. Ἄλλὰ θαυμάζω πῶς ὁ τυφλὸς ὄφως, οὐ νόμον ἀναγνούς, οὐ προφήτας διελθὼν, οὐκ Ἐσαγγέλιος ἐντυχὼν, οὐκ ἀποστόλος βεβαιωθεὶς, ἐπεκαλεῖτο τὸν Σωτῆρα τῆς οἰκουμένης, λέγων, Ἰησοῦ, υἱὲ Δαυὶδ, ἐλέησον με. Πόθεν ἔμαθες ταῦτα καλεῖν, μὴ μαθὼν ὁ ἔπικαλῆ; Οὐκ ἀνάγκως βίβλους, τῶν ἔβουν ἀπεστερημένους· οὐκ ἐσχολάσας διδασκαλίας, μίαν ἔχων ὁπίσταν τῆς ζωῆς, τὴν αἰψῶν, μᾶλλον δὲ τὸ προσωπῶν· πῶς οὖν ἔγνω; τὸν φωστῆρα τοῦ κόσμου, ὃν οὐκ*

ἐν ὠρανῶσι ἰδεάσω, οὔτε ἐπὶ γῆς, τῶν ἔβουν στερημένος; Ἄλλ' ἀληθῶς ἐπὶ τούτῳ ἐπληροῦτο τὸ ὑπὸ τοῦ Δαυὶδ εἰρημένον· *Κύριος σοφοὶ τοὺς τυφλοὺς*. Ὁ ὄχλος πολλὸς ἦν περὶ τὸν Ἰησοῦν, καὶ ὁ τυφλὸς τὸν μὲν φωστῆρα τῆς ἀληθείας οὐκ ἔβει, τῆς δὲ ἐνεργείας ἔβηθε· ἔβηθε τῆ διαθείαι, ὃ μὴ παρελαβεν ἢ ἔβει. Τί, φησὶ, βούλεται ὁ ὄχλος; λέγουσιν αὐτῷ, Ἰησοῦς ὁ Ναζωραῖος παρέρχεται. Ὁ τοῦ θαύματος! Ἄλλα διδάσκειται, καὶ ἄλλα κηρύττει· ἀκούει Ἰησοῦν Ναζωραῖον, οὐ καλεῖ δὲ αὐτὸν Ἰησοῦν Ναζωραῖον, ἀλλ' [121] Ἰησοῦν τὸν Δαυὶδ. Οἱ βέλιπτοι τὰ ἐξ ὑπονοίας ἔλεγον, ὃ δὲ τυφλὸς τὰ ἐξ ἀληθείας ἐκφύρτεν. Ἰησοῦ, υἱὲ Δαυὶδ, ἐλέησον με. Τούτων ἕκαστος τὴν φωνὴν ἰσοποιοῦμενος, ῥῆξῃ ἐπὶ τῆς καρδίας ἐφομολόγησιν, καὶ ἕκαστος ὑπὲρ ἑαυτοῦ ταύτην ἐπιτῆ φωνήν, Ἰὲ Δαυὶδ, ἐλέησον με. Καὶ ὡσερ, ἀδελφοί, ἔπεισαν εἰς πένθος πολλοὶ ἀπέβησι, καὶ ἰδὼσι σαφῶς προκειμένον, καὶ δικροῦμενον ὑπὸ τῶν ἰδίων, πάντες διακρούσων, οἱ μὲν συνδιατιθέμενοι τῷ πένθει, οἱ δὲ τὰ ἐκατέρων ἐρευνῶντες πράγματα· καὶ κλαίει πολλὰς γυνὴ καὶ ὀδύρεται, ἀλλ' οὐκ οὐ τὸν προκειμένον (ἀλλότριος γὰρ), ἀλλὰ τὸν ἑαυτῆς τὸν προαιπλόθοντα ὃ, καὶ γίνεται ἡ ἀλλοτρία ὑπόθεσις ἰδίων κακῶν ὑπόβνησις· οὕτως ὡμῶν ἐκπῆτος, ἀδελφοί, ὅταν τὰ παρὰ τῶν ἁγίων κηρυττόμενα μαθηθῆν, ἰδιοποιεῖται τὴν λέξιν, ὑπὲρ τῶν ἰδίων τραυμάτων λέγων, Ἰὲ Δαυὶδ, ἐλέησον με· καὶ λεγέτω καὶ νῦν ἕκαστος ἀπὸ τῶν ἰδίων κακῶν διεγειρόμενος, ὃ μὲν, ὅτι τυφλὸς ἐστί τὴν διάνοιαν, ὃ δὲ, ὅτι κωφῶν ἔχει τὴν ψυχὴν· ἄλλος, ὅτι χαλῶν ἔχει τὸν λογισμὸν, ἕτερος, ὅτι περὶ τὸν ἔχει τὴν γνώμην. Τὴ γὰρ πάθη, ἃ εὐεργάτων ἐπὶ τὸν σωμάτων ὁ Χριστὸς, ταῦτα καὶ

* Unus socius τυφλός. ὃ Morel. τὸν ἀπλόθοντα.

ἐπὶ τῶν ψυχῶν γίνεται καὶ δάσκαί τῃ ἀνοθεῖ βοηθεῖας. Ἐστὶ τυράχη ψυχῆ, δεομένη ἀναβιβλέσει, τυράχη ψυχῆ, ἡ νόμου θαυμασία μὴ βλέπουσα, τυράχη ψυχῆ, ἡ τὸν μέλλοντα αἰώνα μὴ καθορῶσα, τυράχη ψυχῆ, ἡ τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ βλέπουσα, τὴν δὲ θεοτέτα μὴ γνωρίζουσα. Ὅτι ἐστὶ τυράχη ἐστὶν ἡ ψυχῆ ἡ ἄνοθεοσα τὴ περὶ θεοῦ, μαρτυροῦσα ἡσαστα; λέγουσιν· Καὶ ἐπιωλόθησαν ἡ δοῦλαι τοῦ θεοῦ. Πῶς ἐτυρωλόθησαν; Εἰδότες γὰρ, φησὶ, πλεονεξίας, καὶ οὐκ ἐπιωλόθησθε ἀνεργήματα τὰ ὕδα, καὶ οὐκ ἠκούσασθε. Καὶ τίς τυρωλόσθ; ἢ οἱ παῖδες οὐκ; καὶ τίς κωφός; ἀλλ' ἡ οἱ κεραιούτερος αὐτῶν; Καὶ ὁ Σωτὴρ βουλόμενος δεῖσαι τυρωλοῦσαν διανοίας, Φαρισαίου; τυρωλοῦστας περὶ τὴν ἀλήθειαν ἐλέγχει λέγων· Εἰδότες αὐτοῖς, ὁρῶσαι οἱσι τυρωλοῦ τυρωλοῦσθ; τυρωλόσθ δὲ τυρωλοῦσθ ἐάν ὁρῶσθ, ἀμφοτέρω εἰς βόθρον ἐμπεσοῦσάντες. Κωφὴ δὲ ἐστὶν ἡ ψυχῆ ἡ νόμου μὴ ὑπακούουσα, ἡ τὴν δεσποτικὴν φωνὴν παραγράφουσα, κωφὴ οὐκ ἐκ φωνῶσθ; ἀλλ' ἐκ πρασιούσασθ;. Διὰ τοῦτο ἐλεγεν ὁ Σωτὴρ· Ὁ ἔχωσιν ὕδα ἀκούεισθ. ἀκούεισθ; οὐχ οἱ τινὲς τῶν παρῶντων οὐκ εἶχον ὕδα; πῶς γὰρ ἂν ἐσθλοῦσθ τὴν διδασκαλίαν, εἰ ἔργαζον τὴν ἀνοθεῖ οὐκ ἔχοντες; ἀλλὰ θετικῶσιν σαφῶσθ; ἐστὶ τὸ μὲν φανερῶσιν ὡσθ; πρὸς ἀνοθεῖ δεδημοσιούργησθ;, ἡ δὲ τίς; ψυχῆσθ; αἰθροῦσθ; πρὸς τὴν ἀνοθεῖ τοῦ θεοῦ νόμου οὐ συναρμῶσθ;. Ὅσθδ' ἂν ἔργαλοσθ; τὴσθ; ἐξοθεν ἀνοθεῖ, ἀπαικωροῦσθ; τῆσθ; ἐσοθεν διανοίας. Λεπρός τίς; ἐστὶ τῆσθ; ψυχῆ, οὐχ ὁ τὸ σῶμα ἀμυροῦσθ; ἀλλ' ὁ τὴν ψυχὴν σκοτιούσθ;. Τί γὰρ ἐστὶ λέπρα ἐν ἀσμάτι, ἀλλ' ἡ δειλοῦσθ; ἡμῶσθ;. Τί ἐστὶ λέπρα ἐν ψυχῆ; ἀπειλοσθ; διαλογισμῶσθ;. Ὅσθδ' ἀμυροῦσθ; ἐπιβιβῶσθ; ποτε ἐπὶ δύο εἰδούσθ;. Ὅσθδ' τίς; ἐστὶ μὲν πιστεύουσθ; ποτε δὲ ἀπιστεύουσθ;, καὶ ποτε μὲν πρὸς ἐλεπούσθ;ν ῥέψθ; ποτε δὲ πρὸς ἀπανούσθ;σαν, λεπρός ἐστὶ τὴν ψυχὴν, οὐκ ἔχων χρομῖα ὕδα; ἀλλὰ μεριζούσθ; τὴν διάνοισαν· καὶ ὡσθ; μερίζει λέπρα τὸ σῶμα, οὕτω μερίζει λογισμῶσθ; ποσθ; τὴν διάνοισαν. Ἐκαστος οὐν ὑπὲρ τὴν αὐτοῦ τραυματίων βοηθεῖ, καὶ ἐπικαλέσθ;ται Ἰησοῦν τὸν ἱατρὸν ψυχῶν καὶ σωμάτων, καθὼσθ; ἰδοῦσθ; τυρωλόσθ;. γὰρ δαυτῶσθ;, ἐλέησθ;ν μῆ. Καὶ οἱ μὲν προάγοντες, ἐπιτιμῶσθ; ἀλλ' οὐκ ἐμποδίζεσθ;ται ἡ παρηγορία διὰ τῶν κωλυότων. Ὅθεν ἐπὶ πίστι; πρὸς πάντα μαγεύσθ;αι, καὶ πάντα κωλύθ;. Ἐπιτιμῶσθ; ἀνθρώπων, καὶ ὁ πιστῶ; οὐχ ὑποστέλλεσθ;ται, ἀλλ' ἀκολουθεῖ τῶ ἀσπότη; εἰδούσθ;, οἱ καλῆ; ἡ ὑπὲρ εὐσεβείας ἀναλόσθ;.

β. Εἰ γὰρ ὑπὲρ γρημάτων ἀναδείξθ; πολλοῦ, ὑπὲρ σωτηρίας ψυχῆσθ; οὐ κάλλιστον τὴν καλὴν ἀναβίβασθ; ἐνδοξασθ;αι; [12.] Κελεύει αὐτοῦ ὁ Ἰησοῦσθ; ἀχθῆναι. Ἐστῆσθ; τὸν Κύριον Ἰησοῦν ἡ φωνὴ τοῦ μετὰ πιστεύσθ; ἐπικαλούμενου· ἐκλεῖσθ; πρὸς αὐτὸν ἀχθῆναι τὸν ἐγγιζάσαντα αὐτῶ τῆσθ; πίστι; πρότερον, καὶ πληρώσθ;αι τῶ σῶματι. Ἐκέλευσεν αὐτὸν ἀχθῆναι, καὶ φησὶ, Τί σοι θέλεισθ; ποιήσθ;. Οὐκ ἄργω; ἐρωτῶ; ἡ δύνατον γὰρ καὶ κατ' ἡμῶσθ; τὴν ἐξοσθ;ν πέμψθ;αι, ἀλλ' Ἰουδαίοι οἱ τὴν ἀλήθειαν ἀκούσαντοῖσθ; ἐβδῶντο εἰπεῖν, ὡσθ; ἐπὶ τοῦ ἐκ γενετῆσθ; τυρωλόσθ;. Ὅσθ; ἐστὶν οὐτός; ἀλλ' ὁμοιος αὐτοῦ. Καλεῖ οὐν εἰς μέτρον τὸν ἀγνωμοῦσθ; τὸ θαύρατον τὸν εὐεργετούμενο, ἵνα πρώτου εἰδέσθ; τὸ πῆρωμα τῆσθ; φωνῶσθ;, καὶ τότε γνωρίσθ; τὴν αἰθεντῶσθ; τῆσθ; χάριτος. Τί σοι θέλεισθ; ποιήσθ;. Ἐρωτῶ; ἐκεῖνον, διδάσκει δὲ τοῖσθ; παρῶντας. Ὅ δὲ, Κύριε, φησὶν, ἵνα ἀναβιβέσθ;. Βλέπεσθ;, δὲ λαμδαῖσθ; ἐνεύχρα παρὰ τοῦ τὴν θεραπεῖαν δεομένου, ἵνα ἀποκλιθεῖ τὴν ἀκούσαντιαν τῶν ποιησεμοῦσθ;. Λέγει οὐν, Πορεύου, ἡ πίστις σου ἐστωσθ; σῶσθ;. Ὅρξθ;, πῶσθ; τὸ προσημῶσθ; ἡμῶν κατὰ τὴν προτεραιαν τῆ αὐτοῦσθ; δεικνυται τῶν ἔργων; καὶ ὅτι ἀπαρατὸ ἀ εὐεργεσίας, καὶ πωλοῦσθ; τῆσθ; πίστι;· ὅσθ; ἰδούσθ; ἀργυροῦσθ; τὰ; εὐεργεσίας Ἰησοῦσθ;, πωλεῖ δὲ αὐτὰσθ; τῆσθ; πίστι;. Ἐάν μὴ καταβάλῃσθ; πιστιαν, οὐ δέσθ; τὴν εὐεργεσίαν ἡ χάρις ἡλωται, ἢ δὲ πίστις προέρχεται. Καὶ ὡσθ; πηγῆ; μία, ἀνέλυοσθ; δὲ ἐκ τῆσθ; πηγῆ; οἱ μὲν μικροῦσθ; ἀγγέλοσθ;, οἱ δὲ μέγιστοι, καὶ ὁ μὲν ἄλιγον ἀρῶσθ;ται ὕδωρ, ὁ δὲ πολὺ, ὃσθ; τῆσθ; πηγῆ; μερίζουσθ; τὰ μέτρα, ἀλλ' ἐκαστος πρὸς τὸ οἰκεῖον ἀγγέλον κρωμοῦσθ;· οὕτω; ἡ χάρι; ἡλωται ὡσθ; πηγῆ; ἡ πρὸβόσθ; δὲ τοῦ προσεργόμενου ἀγγέλου καὶ σκεῦοσθ; γίνεται τῆσθ; χάριτος. Ἐάν οὐν προσαγάγῃσθ; πιστιαν ἄλιγην ὡσθ; σκεῦοσθ; μικρὸν, μικρὰν ἀντλεῖ; τὴν χάριν· ἰδὸν δὲ μεγάλην προσαγάγῃσθ; τὴν διάνοισαν, μεγάλην ἀντλεῖ; τὴν εὐεργεσίαν. Διὰ τοῦτο ὁ Σωτὴρ λέγει, Πιστεύετε, ὅτι ὑμῶσθ; τῶσθ; τούτωσθ; ποιήσθ;αι; Ὅ δὲ, Ναλ, Κύριε; καὶ ὁ

Σωτὴρ, Κατὰ τὴν πίστιν σου γενηθήτω σοι. Ἐνεῖθεν ὁ Ἀπόστολοσθ; παρακαλεῖσθ;ται Κορινθίους λέγων· Πλατύνθητε ἑμῶσθ;, ἵνα εἰδέσθ;, ὅτι τῆ πλατυνομένη διανοῖσθ; πλατυτέρα ἡ χάρις ἐπιστρέφεται· καὶ ὁ προφήτῶσθ;, Ἄνοιξον τὸ στόμα σου, καὶ πληρώσθ; αὐτό. Ὅθεν παρὰ τῆ εὐεργεσί; ἢ τὸ κώλυμα, ἀλλὰ παρὰ τῆσθ; ἡμετέροσθ; βαθυμῆσθ;. Φωτῆρ τῆσθ; δικαιοσύνησθ; ἀνέτειλεν Ἰησοῦσθ;, ἡλωσθ;ται πανταχοῦ ἡ ἀκτίσθ; νοσθ;τοῦ ἡλίου· καὶ ὁ μὲν ἄδελφοντοσθ; ἀπολαῖσθ; τῆσθ; χάριτος, ὁ δὲ μερίζοντοσθ;, ὡσθ; τῆ; χάριτος μερίζουσθ;, ἀλλὰ τῆσθ; διανοίας τὸ μέτρον ὑποβαλλούσθ;. Ὅσθ;ερ γὰρ εἰς ἡλίου εἰσθ; πῶσθ; τὴν γῆν, καὶ μία ἀκτίσθ;, καὶ μία ἀσθ;τῆ, οὐ πᾶσθ; δὲ ὁ κόσμωσθ; ὁμοίωσθ; περφοσθ;ται, ἀλλ' ὁ μὲν λαμπρὸν ἔχει τὸ φῶσθ;, ὁ δὲ ἐλαττωσθ;, ὁ δὲ μεζῶσθ;, καὶ ὁ μὲν στενὸν, ὁ δὲ πλατύτερον, ὡσθ; τοῦ ἡλίου μερίζοντοσθ; τούτω τῶσθ; τοῦ μέτρον, κἀκεῖνο τὸ ἐλαττωσθ;, ἀλλὰ πρὸς τὰσθ; θυρίδας, ἄσθ; ἡμετέροσθ; οἱ εἰκοθ;μοῖοντες;· χωρῶν λαμβανούσθ; τῆσθ; ακτίνοσθ;, καὶ οὕτωσθ; εἰσθ;χομῶσθ;· οὕτωσθ; ἐπισθ;θ; θυρίδῆσθ; ἡμῶσθ; τῆσθ; ψυχῆσθ; ὁ λογισμοῦ; ὅταν πλατύτεροσθ; ἀνοίξῃσθ; τῶσθ; λογισμοῦσθ;, πλατύτεραν δέσθ; τὴν εὐεργεσίαν· ὅταν στενωσθ;, τὴν διάνοισαν, στενέσθ; τὴν χάριν. Ἀνακλιθῶσθ; οὐσθ; τοῦ λογιζομένου, ἵνα εἰδέσθ; τὴν αὐτῆν. Διὰ τοῦτο φησὶ ὁ Παῦλοσθ; περὶ αὐτοῦτο;· Ἡμεῖσθ; δὲ πάντεσθ; ἀνεκκαλῶσθ;μεθα προσέσωσθ; τὴν δόξαν Κυρίου νοσοτῶσθ;μεθα, μετῶμῶσθ;μενοι ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν. Εἰς τυρωλόσθ; ἐλεησιπέθ;θ; διὰ τῆσθ; ιστορίας, καὶ πολλῶν ὀφθαλμοῦσθ; διανοῦσθ;ται διὰ τῆσθ; διδασκαλίαν. Κατὰ τὴν πίστιν σου γενηθήτω σοι. Ὅ δὲ τυρωλόσθ;, φησὶν, ἠκούσθ;θε δόξαν τὸν θεοῦ, καὶ ὁ κωλύσθ; ὁ Ἰησοῦσθ;. Ἐνταῦθα ἀναγκασθ;ν θεωρῆσθ;αι, ὅσθ; τὸν δαιμονίωσθ;ν ἐθεραπεύσθ;, παρεκλήθ;θ; ὑπὸ τὸν εὐεργεσίαν δεξαμένου, ὡσθ; ἀκολουθεῖ τῶ Ἰησοῦ; ἰδοῦλοσθ; γὰρ, φησὶν, ἀκολουθεῖν. Ὅ δὲ Σωτὴρ κωλιεῖσθ; καὶ λέγει· Ἰγάρ εἰσθ; τὸν ἐκείν σου, καὶ δάμνησθ;. Ὅσθ; ἀποκλιθεῖ σοι ὁ θεοσθ;. [123] Τίνωσθ; ἐνεκεν τὸν μὲν θελήσαντα ἀκολουθεῖσθ; κωλιεῖσθ;, τὸν δὲ οὐ κωλιεῖσθ;· εἰαί τί τοῦτο μὲν ἐπιτρέπει τὴν ἀκολουθεῖσθ;αι, ἐκείνω δὲ οὐκ ἐπιτρέπει; Κἀκεῖνω γρησῶσθ;, καὶ τούτωσθ; συμφέρουσθ;. Τὸν μὲν ἀκολουθεῖσθ; οὐ συνεχώρει δὲ ἔτεραν αἰτίαν, ἐπισθ;θ; δαιμονίωσθ;ν ἢ τοῦ δὲ δαιμονίωσθ;ν καὶ ἡ λέξι; καὶ ἡ γλώσσα δειστροπῶσθ;. Ἀποκλιθεῖσθ; οὐσθ; αὐτὸν κηρυκῶσθ;, ἵνα ἐκ τῆσθ; καταστάσεωσθ; κηρύξῃ τὸν εὐεργετῶσθ;. Ἐξόν γὰρ τὸν θέαμα ἰδεῖν τὸν ποτε μὴ καθεστῶσθ;κῶτα, καθεστῶσθ;κῶτα κηρύττει λόγωσθ;. Ποιεῖ οὐν αὐτὸ τὸ θρηναὸν τοῦ εὐεργετῆρῶσθ; κηρυκῶσθ; τοῦ σῶσαντοσθ; ε. Καὶ βλέπε τὸ θαυμαστόν, βλέπε τὴν τοῦ Σωτῆρῶσθ; πανοπμοῦσθ;σθ;ν, βλέπε τὸν δαιμονίωσθ; τὴν ἐγνωμοσύνην. Ὅ μὲν Σωτὴρ λέγει· Πορεύου, καὶ ἀνάγνησθ;. Ὅσθ; ἀποκλιθεῖ σοι ὁ θεοσθ;. Ὅσθ; λέγει, Ὅσθ; ἐπιηοῦσθ; σὸ ἐγώ, ἀλλὰ καταπανομοῦσθ;σθ; τῆ τοῦ θεοῦ προσηγορία ἐπιγράφει. Ὅ δὲ δαιμονίωσθ;ν περιεῖσθ; κηρύττων, δὲσθ; ἀποστῶσθ; αὐτῶ ὁ θεοσθ; Ἰησοῦσθ;. Τὸν μὲν οὐν ἀποστέλλει κηρύττειν, ἵνα ἀπὸ τῆσθ; καταστάσεωσθ; εἰδέσθ; τὸ μέγισθ; τῆσθ; εὐεργεσίωσθ;· τὸν δὲ τυρωλόσθ; ἐπιτρέπει ἀκολουθεῖσθ;. Διὰ τί; Ἐπισθ;θ; εἰς Ἰεροσολίμου ἀνήγει ἐπιτελείσθ; τὸ μέγα μυστήριον, καὶ τὴν ὑπὲρ τοῦ κόσμου οἰκονομίαν ἀναθεσθ;σθ;σθ;. καὶ σταυρῶσθ; ἐμμελεν ἀκολουθεῖν, καὶ ὕβρι; καὶ πάντα τὰ ὑπὸ τὸν θεομάγωσθ;ν καινομοῦσθ;σθ;· διὰ τοῦτο ποιεῖ ἀκολουθεῖν τὸν τυρωλόσθ;, ἵνα πρόστατον ἐχωσθ; τὴν μνήμην τοῦ θαύματοσθ;. ἵνα ἡ μνήμη τῆσθ; ἰδέσεωσθ; στήριξθ; τὴν διάνοισαν τῶν μελλόντων διολισθαίνειν. Ποιεῖ ἀκολουθεῖν τὸν τυρωλόσθ;, ἵνα μὴ τίς ἀνησθ;ται τὴν θαυματουργίαν, ἐπισθ;θ; ἐμμελεσθ; σαλευσθ;σθ;ται ὡσθ; γεμῶσθ; τὸν ἀποστῶσθ;ν ἡ διάνοισαν, καὶ τὸν ὀρόντων; ἐμμελεσθ; γεμῶσθ;σθ;σθ;θαί, ὀρόντων τὸν Μονογενῆ τοῦ θεοῦ ἐπὶ σταυροῦ. ἵνα οὐν μὴ πρὸς τὸ πάθος βλέποντες ὀκλάσωσθ;, συγχωρῆσθ; τὸ τυρωλόσθ; ἀκολουθεῖσθ;, ἵνα πρόστατον ἐχωσθ; τὴν μνήμη τῆσθ; εὐεργεσίας, ἀσθελετωσθ; ἔχωσθ; τὸν λογισμὸν τῆσθ; ἀληθείασθ;.

γ. Πολλὰ γὰρ τοιαῦτα ποιεῖ ὁ Χριστοσθ;, ἐπισθ;θ; ἦλθε τῆν ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων οἰκονομίαν ἀναθεσθ;σθ;σθ;. Καὶ ἵνα μὴ τίς αὐτὸν ὑπολάβῃ δὲ ἀσθενῶσθ; πάσασθ;, καὶ οὐ διὰ φιλανθρωπίαν ὑπομένει, πρὶν εἰσελθεῖ εἰς Ἰεροσόλυμα, βλέπει συκὴν. Καὶ ἀπῆλθε, φησὶ, ἔχων παρ' αὐτῆσθ; καρπὸν, καὶ οὐκ ἔχων. Ὅσθ; δὲ οὐκ εὐρεν, ἐπετίμῶσθ; λέγων· Μηδέποτε ἐκ σοῦ καρπῶσθ; γέννηται εἰς τὸν αἰώνα. Τί ἤμαρταν ἡ συκῆ; μὴ γὰρ ἐξοῦσα λογικῆ; ἔχει τὴν καρποφορίαν; οὐχ ὅσθ; βούλεται ὁ κτιστῶσθ;, κερῆσθ;

• Morel. τὸν ἐνεργόμενον, male.

• Duo mss. παρὰ τὴν εὐεργεσίαν. • Sic recte usus codex abt. oswatens.

Salvator mentis cæcitatē volens indicare, Pharisæos circa veritatē cæcitatē arguit, dicens : *Sinite illos; cæci sunt duces cæcorum; cæcus autem si cæco ducatur præstet, ambo in fossam cadent (Math. 18. 14)*. Surda vero est anima, quæ legem Dei non auscultat, quæ Dominicam vocem contemnit; surda non a natura, sed ex proposito. Propterea dicebat Salvator, *Qui habet aures audiendi, audiat (Math. 11. 15)* : non quod aliqui ex iis qui aderant, aures non haberent, (quomodo enim operam doctrinæ darent, si auditis organum non haberent?) verum aperte declarat, aures quidem quæ apparent, ad audiendum conditam esse, animi vero sensum ad divinæ legis auditum non applicari. Nihil ergo prodest externus auditus, si mens interior et affectus surdus fuerit. Leprosus quidem est anima, non cui corpus offuscatum est, sed cuius anima tenebris est offusa. Quis enim lepra est in corpore, nisi duplex color? Quid est lepra in anima? Duplex sententia. *Va peccatori ingredienti duabus viis (Eccli. 2. 14)*. Cum qui nunc quidem erodit, nunc vero est incredulus; et nunc ad misericordiam inclinat, nunc ad inhumanitatem; leprosus est anima, cui color sanus non est, sed mente divisus est. Et quemadmodum dividit lepra corpus, ita prava cogitatio mentem dividit. Unusquisque igitur pro vulneribus suis elamet, et medicum animarum invocet corporumque, Jesum, prout inelamabat cæcus : *Fili David, miserere mei (Luc. 18. 38)*. Atque ut quidem qui præstant, increpant; sed ejus in loquendo fiducia illorum prohibitionē minime impeditur. Novit adversus omnia depugnare fides, et omnia vincere. Increpabant homines, et fidelis nihil studium suum remittit, sed Dominum sequitur, ut qui probe sciat honestam esse in causa pietatis impudentiam.

2. Si enim ubi de pecuniis agitur, impudentes sunt multi; ubi de salute animæ agitur, nonne honestissimum est honestam quandam impudentiam induisse? Jubet illum Jesus adduci. Effecit ut staret Dominus Jesus, vox illius qui cum fide implorabat : jus sit illum adduci ad se, qui prius fide appropinquarat ipsi, et corpore prope se sistere. *Jussit illum adduci ad se, et ait, Quid tibi vis faciam (Luc. 18. 40. 41)*? Non otiose interrogat : poterat enim etiam sedenti salutem impertiri; verum Judæi, qui veritatem calumniantur, dicere potuissent, ut de cæco a nativitate, non esse hunc, sed similem ei (Joan. 9. 9). In medium ergo iungitur theatrum beneficii afflictiorem advocat, ut primam naturæ defectum supplet, ac deinde gratiæ potestatem ostendat. *Quid tibi vis faciam? Illum interrogat, præsentēs docet. At illi dicit : Domine, ut videam. Vide quanta pignora accipiat ab eo, qui salutem recipit, ut calumniis improborum viam obstruat. Ait ergo : Vade, fides tua te saltem fecit (Luc. 18. 42)*. Vides ut, quod a nobis anto dictum est hesternis die, ab ipsis operibus comprobetur; utque beneficia venientia non sint, solaque fide veniantur? Non dat pro pecunia beneficia Jesus, sed ea fide vendit. Nisi fidem numeraveris, beneficium non accipies : expansa est gratia, fides autem præcedit. Et quemadmodum fons est mus, hauriunt autem ex fonte, hic quidem parvis, ille vero majoribus vasīs; atque hic quidem paulum aquæ, ille vero multum haurit, non quod ita mensuras fons dividat, sed quod quisque pro vasīs sui capacitate aquam hauriat : ita gratia est exposita quasi fons quidam, propositionem autem ejus qui accedit, vas est urecus sit gratus. Si ergo fidem exiguum applicueris tamquam vas parvum, parvam gratiam hauris : si vero magnum applicueris animam, magnum hauris beneficium. Propterea Salvator dicit : *Credis, quia ego possum hoc facere? Ille vero, Utique, Domine : tunc Salvator, Secundum fidem tuam fiat tibi. Idcirco Apostolus Corinthiōs adhortatur dicens : Dilatamus et vos (2. Cor. 6. 13)*, ut ostendat in animum dilatatum latiore amplioreque gratiam intrare; et propheta, *Aperi os tuum, et implebo illud*. Ab ipso nullus beneficio, sed a nostra negligentia obex apponitur. Luminare institit: Jesus

exortus est, diffusi sunt omnem in partem spiritalis solis radii, atque unus quidem minorem percipit gratiam, alter vero majorem; non quod gratia ita se dividat, sed quod animus mensuram subiciat. Ut enim sol unus est, qui universam terram illustrat, et radius unus, ac splendor unus; nec tamen æqualiter mundus totus illustratus est; atque hic quidem amplius ac splendidius immet habet, ille vero minus; atque hic quidem angustum, ille autem latius, non quod ita sol hujus domui majus et illi minus distribuat, sed quod pro amplitudine fenestrarum quas illi aperuerunt, qui domos edificaverunt, radius locum occupaverit, itaque sese infuderit : sic quoniam anime nostræ fenestræ sunt cogitationes et consilia, quando latiores aperueris cogitationes, latius accipis ampliusque beneficium; cum angustiorum mentem reddideris, angustiorē quoque gratiam efficias. Aperi et revela tuam cogitationem ac mentem, ut splendorem possis admittere. Propterea Paulus de seipso dicit : *Nos vero omnes revelata facie gloriam Domini spectabamur, transformati a claritate in claritatem (2. Cor. 3. 18)*. Unus cæcus sanatus est per historiam, et multorum oculi aperiuntur per doctrinam. Secundum fidem tuam fiat tibi (Math. 9. 29). Cæcus autem, inquit, *Sequebatur magnificens Deum (Luc. 18. 45)*; neque prohibet Jesus. Hoc loco operæ proferri fuerit considerare, quo pacto, cum illum, qui a demone vexabatur, sanavit; cum ab eo, quem beneficio affecerat, rogaretur, ut Jesus sequeretur; volebat enim, inquit, sequi; ille contra non permitat et dicit, *Vade in domum tuam, et annuntia quanta tibi fecerit Deus (Marc. 5. 19)*. Qua de causa hunc quidem, qui sequi voluit, prohibet, illum vero non prohibet? cur isti ut se sequatur permittit, illi autem non permittit? Et illi ut liter, et hinc fructu-ose. Hunc quidem, ut se sequeretur, non concedebat aliam hanc causam, propterea quod a demone correptus fuerat : porro a demone correpti et dictio et lingua perverſa fuerat atque distorta. Mittit igitur illum præconem, ut ex bono statu suo benefactorem prædicet. Spectaculum quippe fuit illud admirabile, cæcæna eum, qui antea com; os membris non erat, sana verba profari atque prædicare. Ipsum itaque membrum, in quod beneficium collatum erat, Servatoris præconem reddidit. Ac vide rem mirabilem; vide Salvatoris humilitatem; vide a demone vexati gratum animum. Salvator quidem, *Vade, inquit, et annuntia quanta tibi fecerit Deus. Non dicit, Quanta tibi fecerim ego; sed humilitatem præ se ferens, sed nomen illud adscribit. Qui vero a demone correptus fuerat, circumlati prædicans quanta sibi fecisset Deus Jesus. Hinc itaque mittit, ut prædicet, quo ex ipsa sua in pristinam sanitatem restitutum beneficii magnitudinem ostendat : cæcum autem sequi permittit. Quid ita? Propterea quod Jerusalemam ascendebat, magnum illud mysterium consummaturus, et illam pro mundo dispensationem susceptorus; ac futurum erat, ut fide sequeretur, et contumelia, et omnia quæ ab impiis Deique adversariis insuetudine nequitia patrata sunt : propterea vult sequatur cæcus, ut recentem habeant miraculi memoriam; ut sanationis memoria mentem eorum, qui lapsuri erant, confirmet ac stabiliat. Curat ut sequatur cæcus, ut ne quis miraculum editum neget : quandoquidem tamquam tempestate jactanda erat mens apostolorum, et intentionis status et constantia percellenda, dum in cruce Unigenitum Dei cernerent. Ne igitur passionem spectantes succumberent, cæco permittit ut sequatur, ut recentem beneficii memoriam conservantes, inconcusam habeant cogitationem ac sensum veritatis.*

3. Multa siquidem talia perstitit Christus, quandoquidem ad subeundam hanc pro hominibus dispensationem advēnit. Ac ne quis cum ex infirmitate pati arbitretur, non ex benignitate sua atque ex amore in homines tolerare, antequam ingrediatur Jerusalemam, sicut videt. Et abiit, inquit, querens ex ea fructum, et non invenit (Marc. 11. 15); ut autem

non invenit, increpavit, dicens : *Numquam ex te fructus nascitur in sempiternum (Matth. 21. 19)*. Quid peccavit ficus? num enim facultate ratione præstita fructuum ubertatem habet? annon, quando vult, Creator ad fructuum ubertatem efficacitatem largitur? Deinde neque tempus illud fuit ficum : hoc enim Evangelium attestatur. Quis autem communium hominum, nedum Deus, tempore intemptivo fructum requirit? nome tu, Conditor, tempora constituisti? nome tu ad fructus ferendos anni tempestates ac tempora dedisti? Quid igitur præter tempus quod assignasti, repositis? Enimvero si tempus ficum fuisset, fructum autem ficum non tulisset, fuisset culpa natura? num profert eum libet? an vero cum imperator, fructus edit? Quamnam igitur ob causam ficum increpat? Quoniam passionem subituras erat, ne cum propter infirmitatem pati existimerat, in re inaniam potentiam ostendit; ut se omnes qui contradicant, arefacere potuissent, omnes Dei hostes delere, demonstraret. Sed quoniam non venit, ut iudicet mundum, sed ut salvet (Joan. 12. 47), ut ipse dixit, potentiam quidem in re anima carente ostendit, benignitatem autem hominibus reservat. Ita et hic cæco ut sequeretur concedebat, ut reus memoriam scandalum tolleret, ut miraculum coruscans haberent. Sed successi miraculum alterum : nam ubi cæcus visum recepit, alius anima cæcus visum recepit. Quis ille? Princeps publicanorum, qui in pecuniis excutiebat (Luc. 19. 9), qui excecram avaritiam animam habebat. Nihil enim sic animam execat ut pecunia. Propterea Moyses ait : *Dona enim excecavit oculos hominum, et verba sua pervertunt (Exod. 25. 8. Deut. 16. 19)*. Venit princeps publicanorum, et præteribat Jesus, qui tollit omne peccatum, qui vitium omne delet, qui tenebras convertit in lucem, et tortuosa ad rectitudinem redigit. Zachæus brevis erat statura, desiderium extensus ac procerus; brevis corpore, magnus affectu : quærebatur enim videre Jesum, et non poterat ob brevitate statura, et præoccupans machina quadam sibi comparat quod statura deerat : in arborem enim sycomorum ascendit, et prætereuntem Jesum videbat. At Dominus noster Jesus Christus, de quo dicit Paulus, *qui nobis facere superabundanter quam petimus, aut intelligimus (Ephes. 3. 20)*, non illi tantum concessit, quantum desiderabat, sed plus quam expectabat. Ille enim videre tantum desiderabat, ipse vero dignatus est apud eum divertere ; quique mentem ejus intuitus erat, ait ad illum (prius enim quam in ficum ascenderet, animum ejus animadverterat) : *Zachæe, festinans descende. Bonus accipis Salvator, qui ab arbore animam dejecit. Zachæe, festinans descende. Calamum illi verbi extendit, viscum et glutinum caritatis circumposuit, cepit eum pennis intellectus, et omque in cœtum Ecclesie sue intulit. Ac vide quid faciat. Ut scilicet non existimes dictum illud ei vim attulisse, sed Dei verbum esse id quod accipitur et capit, ait beatus Zacharias (Amos 8. 4. non Zacharias) : Et ostendit mihi Dominus vas accupis, et dixit mihi, Non præteribo populum meum, quousque, inquit, visco cum cepero. Ita veritas contestata est verbum Dei esse viscum, quod tamquam visco caritate animas implicet et irrat; et ut glutinum illud non potest deinceps quod tenetur, ab eo divellere quod tenet; ita et anime Salvatori unitæ quasi glutino quodam accupis agglutinantur. Idcirco captus ille præclarus pulvis David dicebat : *Agglutinata anima mea post te (Psal. 62. 9)*; et rursus Apostolus, *Qui agglutinatus est Domino, unus spiritus est (1. Cor. 6. 17)*. Caput Zachæum, et ab arbore dejecit, sequæ in tabernaculum ejus inmittit, quod ipse quondam peccatis quidem suis inobscurat, hodie vero pietatis lumineare collustravit. Ut igitur ingressus est Salvator, gaudens illum publicanus excepti. O eximium Domini hospitium! Qui peccare non potest, cum peccatoribus versatur : fons justitiæ cum materia et fonte injustitiæ; fomes quippe injustitiæ est avaritiæ. Ingressus est in aedes publicani, non ut tenebris avaritiæ læsteret sed ut justitiæ*

splendore avaritiæ deleteret. Ac vide rem mirabilem. Continuo Zachæus stans ante vestibulum dicit : *Dominus, dimidium bonorum meorum do pauperibus (Luc. 19. 8)*. Nondum edoctus es, et obedis? nondum didicisti, et custodisti? Nihil dixit Salvator, nihil dicit : non de elemosyna præcepta dederat, non ad pauperum amorem cohortatus erat tum temporis; sed tacebat, et sensim irradiabat; et solis in morem, qui infusus per radios in aedes, non verbo illustrat, sed ipsa sua efficacitate illuminat : ita et Salvator ingressus, justitiæ radiis injustitiæ cursum eiecit : *Lux enim in tenebris lucet, ut inquit evangelista (Joan. 1. 5)*. *Dominus, dimidium bonorum meorum do pauperibus*. Recte dividit avaritiam, scindit injustitiam. *Dimidium bonorum meorum*. Omne quod integrum est, rhystum est et potens, discussum autem imbecillum. *Dimidium bonorum meorum*. O vocem præclaram, quæ vincit naturam, vel potius, quæ consuetudinem vincit; altera siquidem natura consuetudo. Inexplebilem cupiditatem eiecit, veritatem agnovit : *Dimidium bonorum meorum do pauperibus : et si quid aliquid defraudavi, si quid per calumniam extorsit, reddo quadruplum*. Hic diligenter animadvertendum est non ex injustitiâ solum, sed ex paternis facultatibus Zachæi opes constitisse, ac partas fuisse ; si enim ex injustitiâ fuissent, quomodo quadrupla restituere potuisset ea quæ ceperat? Cur enim ait, *Si quid aliquid defraudavi, reddo quadruplum?* Etsi enim in scelus impunitate vitam traduxerat, tamen legem noverat : jubet enim lex furem in quadruplum lurtum restituere. *Si quis, inquit, furatus fuerit orem, et innoterit, reddat quatuor oves (Exod. 22. 1)*. Quadruplici pœnam Deus, vel potius nulectum, uti minus lex timere incutiat, multa pudore afficiat : sæpe numero namque multi, qui legem non reverentur, multam reverentur. Seipsam ergo condemnat, neque sententiam legis expectat, sed ipse fit lex in seipsum : *Iusto enim lex non est posita (1. Tim. 1. 9)*. Salvator itaque hanc vocem excipiens, ait : *Hodie salus domini huic facta est (Luc. 19. 9)*. Ipse scripsim justificavit, non propterea quod Christum simpliciter vidit, sed quia Christi legibus obedit. *Hodie salus domini huic facta est, eo quod et ipse filius ait Abraham*. Antequam operam faciat Abraham, non filium Abraham, sed Zachæum simplici nomine appellat : ubi vero patriarchæ opera implevit, fide data se pauperum amatorem fore, omniique iniquitatis nuntium remissurum, tunc temporis ait, Et iste filius est Abraham.

4. Et nos igitur, fratres, etsi Christiani sumus et dicimur, nihil ita nos Christianos demonstrat atque opera veritatis. Ne ergo nostris operibus nomen nostrum ignominie nota inuramus, sed condecoremus operibus fidei. Filii Abraham propter fidem vocati sumus; vocemur et propter opera bona filii Abraham. Quod enim dicere jam ceperam, non corporis nobilitas quaeritur, sed morum congruentia. Propterea Abraham et Isaac et Jacob et patriarchæ omnes synagogam abnegarunt, quia patrum fidei hæredes successoresque non fuerant; abnegavit suos Abraham, quoniam fidem ejus sectati non sunt; abnegavit eos et Isaac et Jacob et patriarchæ omnes; qui enim Deum abnegavit, cum abnegat et natura. Sed quis tandem locus testimonio suo probabit Abraham abnegasse Judæos, ne videamur tamquam in hostes adducter ista jactare, sed tamquam peccati reus convinceretur? Beatus Jeremias (Isai. 63. 16. et 64. 11. non Jeremias) ex populi persona sic ait : *Dominus, miserere nostri : mons et civitas quam benedixerunt patres nostri, facta est igni combusta : tu, Domine, miserere nostri. Quia Abraham non cognovit nos, et Israel non agnovit nos : tu, Domine, parce nobis. Quando quidem, inquit, si quibus gloriamur, a nobis alienati sunt, et nostrum genus abnegarunt : tu nostri miserere, qui omnes superas benigne. Miserere nostri, quia Abraham non cognovit nos. Si enim res nostras suas duceret, nonne pro filiis suis deprecator et intercessor fuisset? Pro Sodomitis deprecatus est, et ap-*

ἐνεργεῖαν τῆς καρποφορίας; Ἐπεὶ οὐτε ὁ καρπὸς ἦν τῶν σπέρματων· τοῦτο γὰρ ἐπιμαρτυρεῖται τῷ Ἐπαγγελίῳ. Τίς δὲ οὗτος τῶν κοινῶν ἀνθρώπων, μήτι γε ὁ Θεός, ἐν ἀκαίρῳ καρπὸν καρπὸν ἀπαίτει; τοὺς καρποὺς οὐ σὺ ἐπέλας, ὁ δημιουργός; οὐ σὺ ἔδωκας καρπὸς καὶ χρόνος τῆς καρποφορίας; Τί τοίνυν ἀπαίτεισθε παρὰ τὸν καιρὸν, ὃν ἔταξας; Εἰ δὲ καὶ καρπὸς ἦν σπέρμα, μὴ ἤνεγκε δὲ ἡ σικκὴ καρπὸν. Ἐγλήρημ ἦν τῆς φύσεως; μὴ, ὅτε βούλεται, προστρέξει; οὐχ, ὅτε κελύεται, προσάγει καρποφορίας; Τίνος οὖν ἔνεκεν ἐπιμαρτυρεῖ τῆς σικκῆς; Ἐπειδὴ ἐμελλε τὸ πάθος ὑφίστασθαι, ἵνα μὴ νομισθῶσιν αὐτὸν δὲ ἀσθένειαν πάσχειν, ἐν τῷ ἀψύχῳ ἐνδείκνυται τὴν δύναμιν, ἵνα δείξῃ, ὅτι πάντας ἴδύνατο ἔρῃσθαι τὸν ἀνυπόλογον, πάντας ἀφανίσαι τοὺς θεομάχους. Ἄλλ' ἐπειδὴ οὐκ ἤθελε κρῖναι τὸν κόσμον, ἀλλὰ σῶσαι, ὡς αὐτὸς ἔφησεν, τὴν μὲν δύναμιν ἐνδείκνυται ἐπὶ τῆς ἀψύχου, τὴν δὲ φιλοθεωπιαν ταμεῖται τοῖς ἀνθρώποις. Οὕτω καὶ ἐνταῦθα συνηγορεῖ τῷ τυφλῷ ἀκούσθαι, ἵνα νεώτερος ἡ μνήμη διαλυθῇ τὸ σκάνδαλον, ἵνα ἔγωσι τὴν θαυματουργίαν [124] ἀπαστράπτουσιν. Ἄλλα διετέλεστο τὸ βῆμα ἐπιτορῶν· μετὰ γὰρ τὴν ἀνάκλησιν τοῦ τυφλοῦ, ἀνέβλεψεν ἄλλος τυφλὸς τὴν ψυχὴν. Τίς οὗτος; Ὁ ἀργετιλῶνης ὁ τυφλωτῶν περὶ τὰ χρῆματα, ὁ τῆς πλεονεξίας τυφλὴν τὴν ψυχὴν ἔχων· οὐδὲν γὰρ οὕτως ἀποτυφλοῖ τὴν ψυχὴν, ὡς τὰ χρῆματα. Διὰ τοῦτο φησι Μωϋσῆς· Δώρα γὰρ ἀποτυφλοῖ ὀφθαλμοὺς ἀνθρώπων, καὶ λυμάρτεται βήματα δικαίου. Ἦλθεν ὁ ἀργετιλῶνης, καὶ παρῆρε ὁ Ἰησοῦς, ὁ πᾶσαν ἀμαρτίαν διαλύων, ὁ πᾶσαν κακίαν ἀφανίζων, ὁ μεταβάλλων τὸ σκότος εἰς φῶς, καὶ τὰ σκοτεινὰ εἰς εὐθεσίαν ἄγων. Ὁ Ζακχαῖος βραχὺς ἦν τὴν ηλικίαν, ἔκτεταμένος δὲ τὸν νόμον· βραχὺς τὸ σωμα, μέγας δὲ τὸ φρόνημα· ἐξήγει γὰρ τὸν Ἰησοῦν ἰδεῖν, καὶ οὗτος ἵδύνατο διὰ τὸ βραχὺ τῆς ηλικίας· καὶ προλάβων, μηχανῆ πορίζεται τὸ ἄλλοτερον τῆς ηλικίας· ἀνατρέχει γὰρ ἐπὶ τὴν σνοκωρίαν, καὶ παρῶντα τὸν Ἰησοῦν εἶπας. Ἄλλ' ὁ Κύριος ἦμῶν Ἰησοῦς Χριστός, περὶ οὗ φησὶν ὁ Παῦλος, «Ὁ εἶδος· ἐκ περισσοῦ ποιεῖν ἴδν αἰτοῦμαθα ἡ νοῦμην,» οὐ τοσοῦτον αὐτῷ ἔδωκεν, ὅσον ἐπέθηκεν, ἀλλ' ὑπὲρ ὁ προσεδόχησεν. Ὁ μὲν γὰρ ἰδεῖν νόμον ἐπέθηκεν, ὁ δὲ καὶ τῆς δεξιότητος· αὐτὸν ἤγειρεν. Καί φησι περὶ αὐτοῦ ὁ θεοσάμηνος ἄριστος τὴν δίκαιον (πρὶν γὰρ ἀναβῆ εἰς τὴν σκηνήν, ἰδὲν αὐτὸν τὴν δίκαιον)· Ζακχαῖος, σκευεὶσ κατὰθεῖα. Καλὸς Ἰεζουθὸς ὁ Σωτῆρ, ἀπὸ δένδρου ψυχὴν καταφέρων, Ζακχαῖος, σκευεὶσ κατὰθεῖα. Ἐξέτινεν αὐτῷ τὸν κάλαμον τοῦ λόγου, περιήρῃσεν τὸν ἴδν τῆς ἀγάπης, ἔλαβεν αὐτὸν ἀπὸ τῶν περὶ γῶν τῆς δίκαιότητος, καὶ συνάγει αὐτὸν ὑπὸ τὴν ἑαυτοῦ Ἐκκλησίαν. Καὶ ὄρα, τί ποιεῖ. Ἴνα δὲ μὴ νομισθῇ, τὸ ρῆμα εἶναι τὸ βιασάμηνον, ἀλλ' ὅτι ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ὡς Ἰεζουθὸς ἐστὶ, λέγει ὁ μακάριος Ζακχαῖος· Καὶ ἰδεῖσθε μὴ Κύριος ἄγγελος Ἰεζουθὸς, καὶ ἐλπί μοι· Οὐ μὴ παρῆλθον τὸν λῶν μου, ἕως ἀν, φησὶν, Ἰεζουθὸς αὐτῶν. Οὕτως ἀθήτεια μεμαρτυρημένη, ὅτι ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἰδὲς ἐστὶ, τῆ ἀγάπῃ ὡς ἰδὲν τῆς ψυχῆς περιπέλειον· καὶ ὡς περ ἔκειν ἡ κόλλα οὐ δύναται λοιπὸν τὸ κατεγόμενον διαστῆσαι τοῦ κατέγονου, οὕτω καὶ αἱ ψυχὰι αἱ εἰς τὴν τῆς ἡμῶναι καλλῶνται ὡς περ τῆς κόλλης τοῦ Ἰεζουθὸς. Διὰ τοῦτο ὁ παθεῖσ καλὸς νεοστῆς Δαυὶδ ἔλεγεν· Ἐκκολλήθη ἡ ψυχὴ μου ἀπὸ σου· καὶ πάλιν ὁ Ἀπόστολος, Ὁ δὲ καλλῶμηνος τῷ Κυρίῳ ἔν σκευεὶσ ἔστιν. Ἰεζουθὸς τὸν Ζακχαῖον, καὶ κατὰ γῶν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ δένδρου, καὶ εἰσάγει ἑαυτὸν εἰς τὴν σκηνὴν αὐτοῦ· σ, ἦν ποτὲ μὴ αὐτὸς ταῖς ἀμαρτιῶν ἐγνώσθωσ, σήμερον δὲ ὁ σωτῆρ τῆς εὐσεβείας κατῆργασεν. Ὁς οὖν ἐσθλῆδεν ὁ Σωτῆρ, ὑπέβλεπτο αὐτὸν ὁ τελῶνης γαίρων. Ὁ τῆς πολλῆς ἀγαθότητος τοῦ Δεσποτοῦ ἢ ἀναμαρτυροῦσ μετὰ ἀμαρτιῶν, ἡ πηγὴ τῆς δικαιοσύνης μετὰ τῆς ἴλης τῆς ἀδικίας· ἴλη γὰρ ἀδικίας, πλεονεξία. Εἰσθλῆδεν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ τελῶνου, οὐ τῷ γένει τῆς πλεονεξίας ὑβρίζόμενος, ἀλλὰ τῆ ἀγῆ τῆς δικαιοσύνης τὴν πλεονεξίαν ἀφανίζων. Καὶ ὄρα τὸ θαυμαστόν· Εὐθέως ὁ Ζακχαῖος εἰσὶς πρὸ τοῦ προθύρου λέγει· Κύρια, τὰ ἡμίση τῶν ὑπαρχόντων μου διδώμι τοῖς πτωχοῖς. Οὐδένα κτερίζεις, καὶ ὑπακούεις; οὐδένα ἔμαθες, καὶ ἐβούλασας; Οὐδὲν εἶπεν ὁ Σωτῆρ, οὐδὲν εἰδίδασεν, οὐ περὶ ἐλεημοσύνης ὑπέθετο, οὐ φιλοπρωτείας ὑπὸ γῆρας τότε, ἀλλ' ἐστίασα, καὶ ἠρέμα κατῆργασ· καὶ ὡς περ ἦν εἰσχιζόμενος διὰ τὸν ἀκτίων εἰς οἶκον,

ὁ ρῆματι φωτίζει, ἀλλ' αὐτῆ τῆ ἐνεργεῖα καταλύμεν· οὕτω καὶ ὁ Σωτῆρ εἰσελθὼν, ταῖς ἀκτίων τῆς δικαιοσύνης τὸν ὄρθρον τῆς ἀδικίας ἐξώρεισ· Τὸ γὰρ φῶς ἐν τῷ σκοτίῳ φαίνει, ὡς φησὶν ὁ εὐαγγελιστῆς. Κίριος, τὸ ἡμίση τῶν ὑπαρχόντων μου διδώμι τοῖς πτωχοῖς. Καλῶς μερίζει τὴν πλεονεξίαν, πᾶν τὴν ἀδικίαν. Τὰ ἡμίση τῶν ὑπαρχόντων μου διδώμι τοῖς πτωχοῖς, τερμνόμενος δὲ ἀσθεῖς. Τὰ ἡμίση [125] τῶν ὑπαρχόντων μου. Ὁ τῆς καλῆς ζωῆς, νικῶσ τὴν φύσιν, μάλλον δὲ νικῶσ τὴν συνήθειαν! δευτέρα γὰρ φύσις ἡ συνήθεια. Ἐξώρεισ τὴν ἀπαιτήτων, ἐπέγειν τὴν ἀληθειαν. Τὰ ἡμίση τῶν ὑπαρχόντων μου διδώμι τοῖς πτωχοῖς, καὶ εἰ τῶς τῆ ἠδίκησῃ ἡ ἰουδαῖσ ἀντήσασ, ἀποδίδωμι τετραπλοῦν. Ἐνταῦθα προτίγειν ἀκριβῶς χρεῖ, ὅτι ὁ πλοῦτος, τοῦ Ζακχαῖου οὐκ ἦν ἐξ ἀδικίας μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκ πατριχῆς περιουσίας· εἰ γὰρ ἦν ἐξ ἀδικίας, ποσὶ τετραπλασίονα ἵδύνατο ἀποδοῦναι, εἰ ἔλαβε; Διὰ τί γὰρ λέγει. Εἰ τῶς τῆ ἠδίκησῃ, ἀποδίδωμι τετραπλοῦν; Εἰ καὶ τῆ παρανομίᾳ νόμῳ ἔνεργησεν, ἀλλὰ καὶ τὸν νόμον ἐγνώριζεν· κτελεῖ γὰρ ὁ νόμος τὸν κλέπτην, εἰς τετραπλοῦν ἀποδοῦναι τὴν κλοπῆν. Ἐάν τις, φησὶ, κλέψῃ πρόβατον, καὶ γνωρίζῃ, ἀποδοῦν τεσσαρὰ πρόβατα. Τετραπλασιάζει τὴν τιμωρίαν ὁ Θεός, μάλλον δὲ τὴν ἡμίαν, ἵνα κῶν ὁ νόμος μὴ φοβῆται, ἡ ἡμία δυσωπίη· πολλὰ γὰρ καλῶν; νόμον μὴ αἰσούμενος, ἡμίαν αἰδοῦναι. Ἐαυτὸν τοίνυν καταδικάζει, οὐκ ἐπέχόμενος; τὴν φῆρον τοῦ νόμου, ἀλλ' αὐτὸς ἐφ' ἑαυτὸν νόμος γενόμενος· δικαίῳ γὰρ νόμος οὐ κτεται. Ὁ Σωτῆρ ταῦτην ἐξέμαρτυρε τὴν φωνήν, φησὶ· Σήμερον σωτηρία ἐφ' ὄλω τοῦτο γέγονε. Αὐτὸς ἑαυτὸν ἐδικαίωσεν, οὐκ ἐπειθὴ Χριστὸν ἀπίως εἶδεν, ἀλλ' ἐπειθὸ τῆς Χριστοῦ ὑπὸ κτενος νόμου. Σήμερον σωτηρία ἐφ' ὄλω τοῦτο γέγονε, ὅτι καὶ οὗτος υἱὸς Ἀβραάμ ἐστὶ. Πρὶν ποῖσται τὰ ἔργα τοῦ Ἀβραάμ, οὐ καλεῖ αὐτὸν υἱὸν Ἀβραάμ, ἀλλὰ Ζακχαῖον φιλῆ τῆ προσηγορίᾳ καλεῖ· ὅτε μάλιστα ἐπαγγέλλουσε τὰ ἔργα τὸν πατριάρχου, φιλοπρωτείας ἐπαγγέλλόμενος, καὶ τῆς ἀδικίας τὴν ἀλλοτριωσιν, τότε λέγει, Καὶ οὗτος υἱὸς Ἀβραάμ ἐστὶ.

Ὁ καὶ ἡμῖς; τοίνυν, ἀδελφοί, εἰ καὶ Χριστιανὸι ἴσμεν, καὶ λέγομεθα, οὐδὲν οὖτως ἡμῶς δεῖκναι Χριστιανῶν, ὡς τὸ ἔργον τῆς ἀληθείας. Μὴ τοίνυν ὑβρισόμενοι τοῖς ἔργοι; τὴν προσηγορίαν, ἀλλὰ σεμνόμενοι τοῖς ἔργοις τὴν πίστιν. Ἐκλήθημεν υἱοὶ Ἀβραάμ διὰ πίστεως, κληθῶμεν υἱοὶ Ἀβραάμ διὰ τῶν ἀγαθῶν ἔργων. Ὁ γὰρ ἔρῃν εἰπίων, οὐχ ἡ τὸ σωματὸς ἐγίνενα ἡτεῖται, ἀλλ' ἡ τῶν τρώων ἀκολουθία. Διὰ τοῦτο Ἀβραάμ καὶ Ἰσαακ καὶ Ἰακώβ καὶ οἱ πατριάρχαι πάντες ἠρῃσάν τὴν συναγωγῆν, ἐπειθὴ τῶν πατέρων τὴν πίστιν οὐκ ἐληρομήνησαν· ἠρῃσάντο Ἀβραάμ οἰκτεῖσ ὁ, ἐπειθὸ οὐκ ἠκολούθησαν τῆ πίστει· ἠρῃσάντο αὐτοὺς καὶ Ἰσαακ καὶ Ἰακώβ καὶ οἱ πατριάρχαι πῖντας· τὸν γὰρ ἠρῃσάμενον θεὸν καὶ ἡ φύσις ἀρῃται. Καὶ τῆς ἀρῃσῆς λόγος, ὅτι Ἀβραάμ Ἰουδαῖος ἠρῃσάστω, ἵνα μὴ ἐδῶμεν ὡς ἐπὶ ἐχθρῶν ὀρασύνεσθαι, ἀλλ' ὡς ἡμαρτυροῦσ; ἔλεγεν; λέγει ὁ μακάριος Τερεμίας ἐκ προσηγορίων καλῶν· Κύριος, ἔλεησον ἡμῶς· ἔστησῃ τὸ ἄρος καὶ ἡ κρίσις, ἦν εὐλόγησασ ὁ κτερῆς ἡμῶν, πικρῶντος· σὺ, Κύριος, ἔλεησον ἡμῶς, εἰ Ἀβραάμ οὐκ ἔργω ἡμῶς, καὶ Ἰσαακ οὐκ ἐπέγειν ἡμῶς· σὺ, Κύριος, γείσων ἡμῶν. Ἐπειθ, φησὶν, ἐκείνῳ ἐφ' ὅς σεμνόμεθα, βλαστημήσαν ἡμῶν, καὶ ἠρῃσάμεν ἡμῶν τὸ γένος, οὐ ἐλέησον ἡμῶς ὁ πάντας φιλοθεωπιῶν υἱῶν. Ἐλέησον ἡμῶς, εἰτε Ἀβραάμ οὐκ ἔργω ἡμῶς. Εἰ γὰρ φησὶνοσ τὰ ἡμέτερα, οὐκ ἀν ἐπείσθεσεν ὑπὲρ τῶν ἰδίων τέκνων. Ἰπὲρ Σοδομῶντων ἐπείσθεσται, καὶ ἡκούστω καὶ ὑπὲρ τῶν ἰδίων προσηγορίων οὐκ ἡκούστω· Ἀβραάμ οὐκ ἔργω ἡμῶς. Ἀρῃται Ἀβραάμ τοῖς ἀλλοτριῶν τοῖς τρώποις, οἰκτεῖται δὲ, ὡς ἔρῃν, τῶν ἀλλοτριῶν μὴ τῶν γένους, οἰκτελεῖ δὲ τῆς εὐσεβείας. Διὰ τοῦτο ἡ Γραφὴ βουλομένη διείπει τοῖς Ἰουδαῖοις, ὅτι ὡν τις τοῖς τρώποις ἀρῃται, τούτων καὶ τὴν προσηγορίαν δεῖσται, λέγει· Ὁ πατήρ σου Ἀβραάμ, καὶ ἡ μήτηρ σου Κετταῖα, ἡ ἀδελφὴ σου Σοδομῆτις. Βλέπει πῶς τὴν συγγένειαν ἀπὸ τῶν τρώπων κατασκοπεῖται. Ἐπειθὲ τὰ τῶν Σοδομῶντων ἐρῃσάντων, ἡκούσεν ἀδελφὴ Σοδομῶν, ἡκούσεν θυγάτηρ Ἀβραμῶν, καὶ οὕτως ἐκίτηνον οὐ τὸ γένος δικαίων, ἀλλὰ τὸ ἦθος σεμνῶν. Ἐγὼ δὲ νομίζω, ὅτι ὁ Χαναανῶς καὶ [126] ὁ Ἀβραάμ; ἀρῃται τὴν

■ Sic nous codex recte. Editt καὶ εἰσῆγει εἰς τὴν σκηνὴν

ἢ Duo ross. ἐκείνους.

συγγένειαν· καὶ ἔταν ἰσθὺς θεομάχους, καὶ τοὺς ἀλλοτρίους τῆς εὐσεβείας προσηγορούμεν αὐτῶν, ἀρνούνται, καὶ οὐ δέχονται ὁ Καναναῖος κληθῆναι πατρὸς τῶν ἀπεθῶν. Διὰ τὴ ἀρνούνται· Ἐν ἐπιπέτρῃ Καναναίου καὶ εἴπη, οὐκ ὅτι Ὁ πατὴρ σου Καναναῖος, καὶ εἶπ'· Οὐδὲ μου υἱὸς ἀποκαλούμενος τὴν πίστιν τῶν πατέρων· Ἐγὼ οὐκ εἶμι ἀπιστος, εἰ καὶ Καναναῖος· μαρτυρήσει γὰρ μου τὴν πίστιν ἡ Καναναία βρώστα, *Υἱὲ Δαυὶδ, ἐλέησον με.* Μὴ κατέλιθονσαν δὲ υἱὸν Καναναῖου, οὐ γὰρ ἐφύλαξαν τὴν πίστιν τῆς Καναναίας· κληθήτωσαν υἱὸν λίθου καὶ ἔθλων, οἱ λέγοντες τῶ λίθῳ, *Πατήρ μου εἰ σὺ, καὶ τῶ ἔθλῳ, ὅτι σὺ με ἐγέννησας.* Ἐγὼ δὲ νομίζω καὶ τοὺς λίθους ἀρνεύσθαι, καὶ τὰ ἔθλα ἀπαγορεύειν τὴν οἰκιστικὴν τῶν ἀπίστων. Δύνανται καὶ λίθοι ἀρνεύσθαι καὶ λέγειν· Οὐκ ἔστι μου τέκνον ὁ υἱὸς τῆς ἀσεβείας· οὐκ ἔστι μου τέκνον ὁ υἱὸς τῆς ἀδικίας· ἐγὼ γὰρ, εἰ καὶ λίθος εἶμι, ἤκουσα τῆς Γραφῆς· λεγομένης· Δύνανται ὁ Θεὸς καὶ ἐκ τῶν λίθων τοὺτων ἐργεῖται τέκνα τῶν Ἄβραμ. Εἴτα, Νοί, φησὶν, προσωποποιεῖ ἐκ προσώπου τοῦ λίθου, καὶ λίθος λαλεῖ· Ἄκουσε τοῦ προσήκου λέγοντος, *οὐκ ἔστι ἀπὸ τοῦχου φθόγγεται αὐτὰ, καὶ κἀνθηρος ἐκ ἔθλου λαλήσει.* Κἀν ὑμεῖς σωπήσατε, οἱ λίθοι κεκράθονται. Τί οὐν κληθῆ ὁ γένος τῶν ἀπίστων, εἰ μήτε υἱὸν Ἄβραμ, μήτε Καναναῖο διὰ τὴν Καναναίαν (ἤμβλυε γὰρ αὐτὸν τὴν ἀπίστιν ἡ αὐτῆς τῆς πίστεως τῆς Καναναίας), μήτε υἱὸν τῶν λίθων· Ἀρνούνται γὰρ καὶ οἱ λίθοι τὴν οἰκιστικὴν. Τί ὄνομα τοῖς ἀπίστοις; Ἱερουσαίμ αὐτοῖς ὄνομα ἔθετο· Ἀργυρίων ἀποθεοκωμωμένων καλέσατε αὐτοὺς, *οὐκ ἀπεδοκίμασαν αὐτοὺς Κύριος.* Φοβηθόμενοι τὸν καὶ ἡμεῖς, ἀδελφοί, Σεμνόναι σε ἡ τοῦ Χριστοῦ εὐγένεια· φοβέτω σε ἡ τοῦ Χριστοῦ δικαιοκρυσία. Περὶ ἐλεημοσύνης γὰρ ἐκηρύττετο, *οὐκ εἶ πάντα εὐεργετὰ τίθεσθαι ἐλεημοσύνην, οὐκ εἶ πάντων προτιμῆν τὴν ψυχῆν.* Ἐθαύμασα καὶ ἔτερον ἀγωνιστήν, *οὐκ εἶ πῶς οἱ τέκνα μὴ ἔχοντες, υἱοποιοῦνται λαμβάνουσι· καὶ οἱ μὲν παρρησιάζονται, ὁ δὲ ἀδολογοῦνται.* Υἱοποιῆ τὸν ἀλλότριον, καὶ φεύγει τὸν δεσπότην· Υἱοποιῆται τὸν ἀντιδιδόντα σὸν τὸν μισθόν· γέννηται οὐ Χριστὸς υἱός. Φοβέρον, φησὶ, τὸ ῥῆμα. Βλέπε τί λέγει· μὴ προσάγει τὸν λόγον ἐκτραπῆς τοῦ λόγου, μὴ εἰς ἀόλιαν κατανεχθῆς. Υἱὸν καλεῖς ἀθρόωτον τὸν Χριστόν· Ἐγὼ δὲ οὐ μόνον ὠν καλὸν, ἀλλὰ καὶ ἀδελφόν, οὐκ ἀπ' ἐμυτοῦ, ἀλλὰ τῶν αὐτῶ φωνάζει ἀπολυθῶν. Λέγουσιν ἀσέψ ποτε, *Ἡ μήτηρ σου καὶ οἱ ἀδελφοί σου ἤκουσαν σε.* Λέγει οἱ Λωίτηρ, *Τίς ἐστι μήτηρ μου, ἢ τίνας εἰσὶν ἀδελφοί μου;* Ὅς ἂν σοῖ τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς μου, αὐτὸς μου ἀδελφός καὶ ἀδελφὴ καὶ μήτηρ ἐστίς. Εἰ δὲ μήτηρ αὐτοῦ, ἄρα υἱὸς τῆς μητρὸς ὁ τῆ προσηγορίας τιμήσας τὴν δικαιοσύνην. Γενέσθω τὸν πᾶσα ψυχὴ μήτηρ Χριστοῦ κατὰ θελήσειν. Πῶς μήτηρ Χριστοῦ; Πᾶσα ψυχὴ ὡδίνει ἐν αὐτῇ τὸν Χριστόν· ἰαν δὲ μὴ μεταμορφωθῆ τῆ εὐσεβείᾳ, μήτηρ Χριστοῦ καλεῖσθαι οὐ δύναται. Ὅταν λάβῃς λόγον Χριστοῦ, καὶ πλάσης αὐτὸν ἐν τῇ διανοίᾳ σου· καὶ ὡςπερ ἐν μήτρῃ τῶ λογισμῶ μεταμορφώσῃ, καλῆ μήτηρ αὐτοῦ. Καὶ ἴνα μάθῃς, *οὐκ ἐν ἐκτάσῃ Χριστὸς μορφώται, καὶ μήτηρ Χριστοῦ γίνεται, λέγει δὴ τὸν λόγον τοῦ Χριστοῦ, ἐκίστου ἡμῶν ἡ ψυχῆ, λέγει Παῦλος·* *Τεκνία μου, οὐκ πάλιν ὡδίνω, ἀρχὴ σὺ μορφωθῆ Χριστοῦ ἐν ὑμῖν.* Εἰρηάσω δικαιοσύνης· Ἐμάρφωσας ἐν τῇ ψυχῇ Χριστοῦ. Ἐπίδωνας ἐλεημοσύνην, Ἐμάρφωσας ἐν χαρακτῆρ τῆς ἀληθείας· οὐ γὰρ εἰ καὶ ἕκαστον Χριστὸς μορφώται· Χριστὸν γὰρ καλεῖ τὸν λόγον τῆς εὐσεβείας, εἰ οὐ τὸν χαρακτῆρ τῆς ἀληθείας ἀναλαμβάνοντες. Ἐπίδωνας ἐλεημοσύνην· Ἐμάρφωσας Χριστόν. Ἐποίησας δικαιοσύνην· Ἐμορφώθη ὁ χαρακτῆρ τῆς ἀληθείας. Εἰ οὐν προσέχει πῶς χρῆ ἀδελφοποιῆσαι τὸν Χριστόν. Λάβε αὐτὸν κοινῶν τῶν σῶν πραγμάτων. Οὐ θέλεις αὐτῶ [127] χαρίσασθαι πάντα· Κἀν τὰ ἡμέτῃ ὅς αὐτῶ ὡς ὁ

Ζαχαρίας. Αὐτῶ γὰρ, φησὶν, Ἔδοκεν ὁ Ζαχαρίας, οὐ τοῖς πτωχοῖς. Ἄλλ' ἄκουε. *Ὁ ἔλεος πτωχῶν, θυραῖος Θεοῦ.* Πτωχοῖς εἰδούς, Χριστῶν δίδουκας. Οὐκ ὀδας, εἰ τὰ θεδόντα εἰς ταυτὸν ἀναλαμβάνεις· οὐκ ὀδας, πῶς φοβέρον σοι κρητῆρον ἐντέραξε λέγων· Ὅταν ἔλθῃ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ καλιπτεροσίᾳ, στήσῃ τὰ μὲν πρόβατα ἐκ δεξιῶν, τὰ δὲ ἐρίλια ἐξ ἐκτωρῶν· καὶ εἶπ' τοῖς ἐκ δεξιῶν, *Δεῦτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν, οὐκ ἐπεινοια, καὶ ἔδικάσατε μοι σαργεῖν.*

ε'. Βλέπε, πῶς ὁ δὲ τῶν πτωχῶν δανειζόμενος, ὁμοιολεῖ τὸ γένος. Ἐδέξθησα, καὶ ἐποτίσατέ με· γυμνὸς ἦμην, καὶ περιβάλετέ με. Οὐκ οὐκ τὸ μὲν φαινομένη στήματι γυμνὸν ἐνόησε, τῆ δὲ ἀληθείᾳ Χριστῶν περιβάλλεται. Ἐνδύσων Χριστῶν, ἴνα ἐνόησε σε ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως· σκέπασον αὐτόν, ἴνα σκεπάσῃ σε ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς· ἄκουσε τοῦ Δαυὶδ λέγοντος· Ἐκπέσαστέ με ἐν ἀπικρόσῳ τῆς σκληρῆς αὐτοῦ. Χρεῖα σκέπῃ· καταλαμβάνει τὸ πῦρ ἐκείνῳ τὸ φοβέρον, ἡ γέννηα ἡ ἀπαρτίτης· καὶ ἐάν μὴ ἡ Χριστοῦ χεῖρ σκεπάσῃ, τὸ πῦρ τὸ ἀλλότριον γνωρίσει. Οἶδεν ἐπιλαθῆσθαι ἀλλοτρίων, οἶδε τιμῆν ἄγιους, αἰδύται τὴν εὐσεβίαν, ἐπιλαμβάνεται τῆς ἀσεβείας. Ἐκεῖ οὐ πλούτος, οὐ χρήματα πείθει, οὐκ ἔξουσία, οὐ δυναστεία· πάντα ἐξ ἰσοκρίμας παριστάται τῷ βῆματι τοῦ Χριστοῦ. Κἀν γὰρ αἱ διαπορᾶί οὐαι περὶ τοῦς ἀνθρώπων, ἀλλὰ πρὸς τὸν δεσπότην ὁμόνομα πάντα, κἀν πολλὴν ἔχη τὴν διαπορᾶν. Ἄγγέλιον καὶ ἀνθρώπου πῶς διαπορᾶ· Πολλή, καὶ οὐχ ἡ τυχοῦσα. Ἥλιου καὶ σελήνης· καὶ ἀπέρτου πῶς διαπορᾶ· Ἄλλ' εἰς τὸν νόμον τῆς προσκυνησεως ὁμοῦ καλεῖται. Πῶς διαπορᾶ βοτάνης καὶ ἀγγέλιου καὶ ζώου; Τὰ μὲν ἀθάνατα, τὰ δὲ θνητὰ· ἀλλ' ἕκαστον ἐν τῷ ζυγῷ τῆς δουλείας ἐπιγνώσκει τὴν δεσποτικὴν. Διὰ τοῦτο καὶ Δαυὶδ τὸ ἐρημηθῆναι τῆ τάξει συνάπτει· τῆ συμφωνίᾳ, λέγων, *Αἰνεῖτε τὸν Κύριον ἐκ τῶν οὐρανῶν, αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν τοῖς ὕψιστοις, αἰνεῖτε αὐτὸν, πάντες ἄγγελοι αὐτοῦ, πᾶσαι αἱ δυνάμεις αὐτοῦ, ἥλιος καὶ σελήνη.* Εἰ γὰρ καὶ ὑποθέσῃ τῆ τάξει, ἀλλ' ἔγνωται τῆ δουλείᾳ· καὶ ὡςπερ, ἀδελφοί, τὰ ἐν τῷ κόσμῳ ἀξιόματα διεγρηται μὲν πρὸς ἐαυτὰ, ἦνωται δὲ πρὸς τὸν ζυγὸν τῆς δουλείας (πάντες γὰρ ὑποκύπτουσι τῷ Βασιλεῖ, πάντας τρέμουσι τὴν ἔξουσίαν καὶ ἡ μὲν διαπορᾶ περὶ τὰ ἀξιόματα, ἡ δὲ συμφωνία περὶ τοῖς βούλοισι)· οὕτω καὶ πάντες οἱ ἄνθρωποι ἴσοι, μόνον δὲ ἴσοι οἱ ὑπερέχοντες, οἱ τῆ εὐσεβείᾳ διαδοκῶντες. Διὰ τοῦτο καλῶς ἔλεγε ὁ Δανιὴλ, Ἐθεώρου ἐν ὄραματι τῆς νυκτός, καὶ ἰδοὺ αἱ Παλαιὸς ἡμερῶν ἐκαθέσθη. Ἐνταῦθα πρόσεξ ἀκριβῶς, παρακλῶ, πῶς τὸν κρητῆρ τῆς ἀληθείας ἰσοτερεῖ ἐν ἐκῶν σωματικῇ. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ Θεὸς ἀπώματός ἐστι τὴν φύσιν, ὡς ἐν ἐκῶν τοῖς αἰθετήσις διαγράφει τὰ νοστή. Φησὶ γοῦν, Ὁ Παλαιὸς ἡμερῶν, οὐ κρητῆρ πεπαιωμένοις, ἀλλὰ τῆ ἀρχαιότητι τετιμημένος· Ἡ στολή αὐτοῦ ὡς χιτῶν λευκή, ἡ θρῆξ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ ὡσεὶ ἔριον καθάρων· ὁ θρόνος αὐτοῦ ἥραξ πυρός, οἱ τροχοὶ αὐτοῦ πῦρ γέλιον. Ποταμὸς πυρός ἐλευμένος ἐμπροσθερ αὐτοῦ· χιλιὰ χιλιὰς παριστήσασα αὐτῶ, καὶ μίρια μίριαδες Ἰεουρουσὸν αὐτῶ. Ὁ φοβεροῦ κρητῆρος! Ὁ μνήμησε ἰσχυρῆς φοβῆσαι τοὺς ἀγνώμονας· Εἰ ἀκούσθαι οὕτω φοβερῆ, θεουρῶμα πῶς φοβερωτερα· Καὶ ἔδαφρον ἐν ὄραματι τῆς νυκτός, καὶ ἰδοὺ βίβλιος ἀνεψύθησαν, καὶ θρόνοι ἐτέθησαν. Θρόνον, τίνων; Ἡ θῆλον ὅτι τῶν ἁγίων ἀποστόλων, πρὸς οὓς ἔλεγε ὁ Λωίτηρ· Ὅταν ἔλθῃ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ, καθίσεσθε καὶ ὑμεῖς ἐπὶ δώδεκα θρόνων, κρίνοντες τὰς δώδεκα [128] φυλὰς τοῦ Ἰσραὴλ. Βίβλιος ἀνεψύθησαν. Βί-

ἡ θρῆξ τῆς ἀληθείας κἀνήται, καὶ ὁ θρόνος αὐτοῦ φέρεται πυρός, ποῖους ἄρα θρόνους ὁ Δανιὴλ λέγει· Ἐδώρων, εἰς θρόνους ἐτίθησαν, καὶ βίβλιος ἀνεψύθησαν. Τίνων οἱ θρόνοι; ἡ δὲ βίβλιος.

* Codex unus evngelicus, non male.

ditus est : pro filiis suis deprecans auditus non esset? Abraham non cognovit nos. Abnegat Abraham alienos moribus, suos autem ducit, ut dixi, eos qui alieni quidem sunt generis, sed domesticæ religionis. Ideo volens ostendere Scriptura Judæis, quorum quis mores imitando sectetur, eorum et appellationem sortiri, sic ait : *Pater tuus Amorrhæus, et mater tua Chethæa, soror tua Sodomitis* (Ezech. 16. 3. 45. 46). Vide quo pacto cognationem esse moribus ipsis constituat. Quod quidem eadem sapiebat quæ Sodomitæ, soror Sodomorum audivit, filia Chanæeorum audivit : atque illa demonstrabat, non ut genus justificarot, sed ut mores honore affereret. Ego vero sic existimo, Chanæorum etiam et Amorrhæorum cognationem istam abnegare; cumque viderit impios Dei hostes et a pietate alienos sibi accedentes, abnegat, neque dignatur Chanæus impiorum pater appellari. Quare abnegat? Si hoc imposueris Chanæo, et dixeris, Pater tuus Chanæus, et ipse dicet : *Hiccinus filius meus, qui patrum fidem abnegavit?* Ego non sum infidelis, tametsi Chanæus : neque quippe fidei testimonium dicit Chanæa, quæ clamat : *Fili David, miserere mei* (Luc. 18. 30). Ne vinceret ergo filii Chanæorum; non enim fidem Chanææ servarunt : vinceret filii lapidum atque lignorum, qui dicunt *Lapidi, Pater meus es tu; et ligno, Tu me genuisti* (Jer. 2. 27). Imo ego lapides etiam arbitror abnegare, ac ligna cognationem infidelium repudiare. Potest et lapis negare ac dicere, Non est filius meus, filius impietatis : non est filius meus, filius iniquitatis : ego enim tactus lapis sum, Scripturam audivi dicentem : *Potest Deus et de lapidibus satis suscitare filios Abrahæ* (Math. 3. 9). Deinde vero, itane, inquit, ex persona lapidis orationem effingis, et loquitur lapis? Audi prophetam dicentem : *Lapsus de pariete loquetur ea, et scarnbæus de ligno effabitur* (Habac. 2. 11). Etsi vos tacueritis, lapides clamabunt (Luc. 19. 40). Quid ergo appellatur infidelium genus, si neque filii Abrahæ, neque Chanææi propter Chanæorum (ipsorum enim inobscurov infidelitatem splendor, fidei Chanææ); neque lapidum filii? nam et lapides illorum repudiant propinquitatem : quod nomen erit incredulis? Quod illis imposuit nomen Jeremias : *Argentum reprobum vocat eos : quia reprobativ eos Dominus* (Jer. 6. 30). Timeamus itaque nos, fratres. Exornat te Christi nobilitas? Timorem incitavit tibi justum iudicium Christi. De elemosyna veri prædicabatur, omnia esse elemosynæ posthabenda; omnibus animam esse præferendam. Admiratus sum et alteram indignitatem : quo nimirum pacto it, quibus non sunt filii, adoptivos sibi filios querant : atque hic quidem fit pater, ille autem frater efficitur. Alienum tibi adoptas in filium, et Dominum fugis? Adopta tibi eum, qui reddat tibi mercedem : fiat tibi filius Christus. Tremendum, inquit, dictum hoc. Vide quid dicas, ne occasione orationis hujus excidas a ratione, atque in rationis inopiam devolaris. Filium hominis appellas Christum? Ego vero non filium modo, sed et fratrem appello, non a meipso, sed dicta ipsis sequutus. Dixerunt illi aliquando, *Mater tua et fratres tui querant te*. Ait Salvator, *Quæ est mater mea, et qui sunt fratres mei? Quicumque fecerit voluntatem Patris mei, ipse meus frater et soror et mater est* (Math. 12. 47-50). Si vero mater ejus est, utique filius matris est, qui hæc appellatione justitiam exornavit. Fiat igitur omnia anima Christi mater secundum affectum. Quomodo mater Christi? Omnis anima in seipsa Christum parit : nisi vero pietate fuerit transformata, mater Christi non potest vocari. Cum exceperis verbum Christi, et illud in tua mente formaris, ac tamquam in utero rationatione transformaris, ipsis mater appellaris. Atque ut intelligas in unoquoque formari Christum, et matrem Christi, verbi inquam nimirum Christi, animam cujusque nostrum fieri; sic ait Paulus : *Filioli mei, quos iterum parturisi, donec forme-*

tur Christus in vobis (Gal. 4. 19). Operatus es justitiam? In anima Christum formasti. Elemosynam impertisti? Figuram veritatis formasti : non quod in singulis Christis formetur; Christum enim verbum pietatis appellat, cujus opera figuram recipimus veritatis. Elemosynam erogasti? Christum efformasti. Justitiam exercuisti? Efformata est in te figura veritatis. Illud ergo perpendendum est qua ratione Christum non reddere fratrem nostrum oporteat. Rerum ipsum tuarum consortem assume. Non vis illi cuncta largiri? Saltem illi da dimidium, ut Zacchæus : ipsi enim, inquit, dedit Zacchæus, non pauperibus. Verum auid illud, *Qui miseretur pauperis, generatur Deo* (Prov. 19. 17). Si pauperibus dederis, Christo dedisti. Nescis, cum que data sunt, in se recipere? nescis quomodo terribile tibi tribunal propositur, dicens : *Cum venerit Filius hominis in regeneratione, statuet ovis quidem a dextris, hædos autem a sinistris : et dicet eis qui a dextris erunt, Venite, benedicti Patris mei, posside paratum vobis regnum : quoniam esuristi, et dedisti mihi manducare* (Math. 25. 31. 33. 34).

5. Vide ut illo eum pro pauperes generatum est, debitum fateatur. *Sitiri, et deditis mihi bibere; nudus eram, et operuistis me*. Itaque si speciem quidem apparentem species, nudum induis; re autem vera Christum operis. Indue Christum, ut in iudicii die te induat : tege illum, ut in die iræ te protegat : audi Davidem dicentem : *Protegit me in abscondito tabernaculi sui* (Psal. 26. 5). Protectione opus est : invadit ignis illo formidabilis, gehenna inevitabilis; ac nisi Christi manus protegerit, ignis alienum agnoscat. Novit enim apprehendere alienos, novit honorare sanctos; pietatem reveretur, impietatem invadit. Illic non opes, non pecunie persudent, non potestas, non principatus : omnia æqualiter ante tribunal Christi astant. Etsi enim apud homines siat discrimina, tamen apud Dominum æquali in honore sunt omnia, etsi multum inter se sint diversa. Angeli et hominis quanta diversitas? Magna plane atque non vulgaris. Solis et lunæ atque stellarum quantum discrimen? Atqui ad eandem adorationem legem simul vocantur. Quantum discrimen herbar, angelorum et animalium? Hæc quidem immortalia sunt, illa vero mortalia; ad horum unumquodque sub jugo servitutis dominatum agnoscat. Propterea David etiam ea, quæ conditione distincta sunt, connectit concentu atque concordia, dicens : *Laudate Dominum de cælis; laudate eum in excelsis; laudate eum, omnes angeli ejus, omnes virtutes ejus, sol et luna* (Psal. 148. 1-5). Etsi enim subjecta et inferiora sunt conditione atque ordine, servitute tamen unita sunt. Non aliter atque fratres, in mundo dignitates sunt; illæ quidem inter se distinctæ, uno autem jugo servitutis unitæ sunt (omnes enim capita regi submitunt, omnes metuunt potestatem; atque inter dignitates discrimen est, apud servos autem concordia) : sic et illic homines omnes æquales, soli vero inæquales, qui antecellunt, qui pietate colucent. Quocirca recte dixit Daniel : *Aspiciebam in visione noctis, et ecce velut antiquus dierum sedebat* (Daniel. 7. 9). Hic attende, queso, diligenter quo pacto tamquam incorporea imagine ac specie Judæen veritatis describat et narret. Nam quoniam incorporeus est naturaliter Deus, tamquam in imagine per res sensibiles, spiritales describit. Ait igitur. Velut *Antiquus dierum*, non tempore inveteratus, sed antiquitate honoratus : *Vestimentum ejus candidum quasi nix, capillus capitis ejus quasi lana munda : thronus ejus flamma ignis, rotæ ejus ignis ardens. Fluvius ignis trahabatur in conspectu ejus; mille millia assistunt ei, et dena millia denum millium ministrant ei* (Ibid. v. 10). O tremendum tribunal o narrationem, quæ vel stolidis terrorem possit incutere! Si a Deo terribilia sunt, dum audiuntur, quando terribilior erunt, dum spectantur? *Et aspiciebam in visione noctis, et ecce libri aperti sunt, et throni positi sunt* (Ibid.). Throni;

¹ Codex unus habet, *cognatio*, pro. *nobilitas*; non male.

quibusnam, nisi sanctis apostolis, ad quos dicebat Saluator: *Cum venerit Filia hominis in gloria sua, sedebitis et vos super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel* (Math. 19. 28. et 25. 31)? *Libri aperti sunt*: libri; in quibus scripta sunt mala, in quibus scripta sunt bona, in quibus scripta est cujusque vita. Librum autem vocat, non quod pellicae membrana sit apud Deum et litera; sed quoniam apud te liber memoria est instrumentum. Dei memoriam tanquam in libro positam narrat: libro liquidem Deus non indiget: liber enim Deo est memoria. Non, quia nos homines cum prophetas, apostolos, evangelia legimus, in corde memoriam non circumferimus sine libris, Deus libro eget: libro non indiget: non sine memoria. Ibi scribuntur virtutis opera, ibi prava scribuntur. Ne tibi timeas inde prajudicium; licet perversa tua perscripta sint opera, bonis operibus possunt deleri: nisi rursus si cujus inibi nomen pietatis ergo perscriptum sit, moribus autem abnegarit, nullum ex eo fit prajudicium quod scriptum sit, sed delentur. Ut autem intelligas deleri eum, qui propter pietatem inscriptus sit, et propter scordiam ejectus, de Judas dicit David, qui scripti olim fuerunt, ac deinde delicti: *Delectantur de libro virentium, et eum iustus non scribantur* (Psal. 68. 29). Quemadmodum infideles delentur, ita scribuntur fideles. Audi Paulum dicentem: Salutate dilectos nobis fratres, et comparem *Cum Clemente et ceteris adiutoribus meis, quorum nomina sunt in libro vite* (Philipp. 4. 3). Timeamus librum illum: time ne tua perscribantur peccata; cogita, quo pacto officiaris coram iudice, si adversum te aperiantur peccata; cogita, quo pacto officiaris coram iudice, si contra te commentarii, quibus iniquitas tua continetur, coram magistratu aperiantur, quibus tua dementia publicetur; cogita, quantum timor, quantum tremor invadat te, quomodo membra contremiscant, quomodo interiora omnia concutiantur, homine iudicante. Quod si homine iudicante tantus est timor, quibus illum timorem queat enarrare, qui tum ingruet, cum universum orbem terrarum Dominus omnium iudicabit? Hæc a nobis dicuntur, non ut terrorem incutiantur, sed ut ad meliorem mentem traducamus. Ne præferatur Christo pecuniæ; ne Deo iniustitia et avaritia præferatur. Audisti que jam ante dicta sunt, usque ad sepulcrum bene agendum esse? De his hesternis die sermonem instituumus. Quis expectat sepulcrum, ut tibi fiat tuæ vite finis? Expectata sepulcrum, finem vite, ut per præsentem ad futuram transveharis: dilige iustitiæ opera: sepulcrum est, in quo dissolvimur; sepulcrum in quo vas terrenum deletur. Fugiamus illud iudicium futurum, obsecro, fratres. Hæc patientes dicere, patientes audire oportet: iustitiæ desiderium recipiamus. Vide, ut clamet propheta: *Illi mei in diem Domini, quia prope est dies Domini* (Joel. 1. 15). Si propheta, dum diei recordatur, tremat: nos qui sexcentorum sumus peccatorum rei, sine tremore recordabimur? Placeamus iudicem penitentia; peccata nostra deleamus; terribilem illam vocem reformidemus dicentem: *Qui negaverit me coram hominibus* (neque vero is qui verbo negat, sed qui moribus negat), *negabo et eum coram Patre meo. Qui me confessus fuerit, confitebor et eum ego coram Patre meo* (Math. 10. 33. 32). Si verba dum expenduntur, terribilia sunt, nonne res ipsæ multo terribiliores crunt dum cernuntur? Pone tibi ante oculos, mi frater, orbis terrarum iudicem consistentem, astantes angelos, apparitorum vices obeuntes archangelos, Cherubim collaudantes, virtutes illas mundo superiores, exercitus illos supercelestes, atque in his omnibus patriarchas, prophetas, apostolos, evangelistas, martyres et hujus mundi reges, magistratus, iudices, principes, divites, pauperes, idiotas, sapientes, omnes istos ante tribunal stantes, et in tot

testium cælestium terrestriumque conspectu dicentem: *Judiciem, et apud Patrem alicuius abnegantem: Negabo enim eum, inquit, qui me negaverit, coram Patre meo* (Math. 10. 33).

6. Intere illum animo, dicentem: Pater mi, hinc meam fidem neglexit, hic meos servos persequuntur. Est, hic meam Ecclesiam injuriis affecti, hic meos ignominiose tradidit, hic sermonem meum respuit, hic mei verbi prædicationem conculcavit. Hæc autem dicit, non ut ignorantem doceat Patrem, sed ut adversarium accusatione tradat. Cogita, quo pacto dicat iudex, cum advocari nobiles terre compellens alligatos: *Ad alligandos, inquit, principes eorum in compediibus, et nobiles eorum in maniciis ferreis* (Psal. 149. 8); ut adstent cum timore principes iudicandi, et Saluator dicat: *Isti verbum meum veritatis repudiaverunt, isti meam legem respuerunt, isti mandatum meum irritum reddiderunt, isti apostolos supplicis affecerunt, isti martyres tormentis vexarunt. Hæc sunt quæ dicit. Interea vero, dum Rex loquitur, cogita quo pacto angeli astantes terrorem aspectu, horrorem minis incutiant, vel solis oculis peccatores necantes: cogita, ut angeli indignentur, commoveantur archangeli, concutiantur virtutes, Pater indigneur, Spiritus sanctus exardescat; ille vero ingenti cum ignominia ejiciatur, neque tantum a salute excludat, sed in damnationem tradatur. Eum vero tremendum est non modo non salvari, neque regnare, sed et ignibus tradi. *Qui vero confessus in me fuerit, confitebor in eo* (Math. 10. 32. Luc. 12. 9). Cogita, quanta gloria, quantum honor, quanta corona illa futura sit, cum iudex dicit: *Iste verbum meum servavit, hic item meam prædicavit, hic sermonem meum confirmavit, hic pauperem meum non desepxit, hic avaritiam conculcavit, et iustitiam illi prætulit; hic mundum quasi non esset, derisit, et futurum mundum adamavit; hic regnum meum divulgavit, hic verbum meum honore affecti: affice illum honore, mi Pater. Verum hæc nos cum dicimus, et oratione affectus exprimitur, non divinum dignitatem divinitatis, neque partium potestatem; sed hæc specie accusationis indignatio iudicis demonstratur: atque hæc omnia ad salutem quidem eorum qui confitentur, ad condemnationem vero eorum qui non credunt, referunt. Illud porro est omnium formidolosissimum, cum tibi in mentem venerit stare Michaelis et Gabrielis omnesque angelicos exercitus, sedere autem filios Zebedæi, sedere Paulum et Petrum, qui sunt et hominibus: angelos vero cum metu adstare, et homines cum fiducia considerare. Cogita adstantes angelos et piacatores et publicanos sedentes, et dicamus non quoque cum illis: *Quant magna multitudo dilectionis tuæ, Domine* (Psal. 50. 20)! Sedet Zachæus, sedet Paulus et Petrus, et Michael adstat. Non peregrina nomina commemoramus, sed eorum que scripta sunt, vestigiis insistimus: non enim angelorum nomina dicimus, sed ea que scripta sunt, sequimur. Nulla est invidia, nulla æmulatio: non enim res sunt terrene: non ægre ferunt angeli quod ita stent quidem ipsi, homines vero considerant: sanctorum quippe gloriosos consortes. Audi Dominum dicentem: *Amen dico vobis, gaudium erit coram angelis super uno peccatore penitentiam agente* (Luc. 15. 10). Diligamus igitur gloriam Christi, cum vero que ut somnium præterit, aspernenur. Dictum enim vobis est heri, quo pacto gloriam mundi propheta somnium appellavit. *Erunt, inquit, opes impiorum, ut somnium* (Isai. 29. 7). Nihil enim a phantasmatibus præsens rerum status differt. Qui hesternis die prospera valetudine fruebatur, hodie morbo conflictatur: qui hesternis die potestate pollebat, hodie ad humilitatem dejectus est; qui heri divitiis abundat, hodie premitur egestate: qui heri superbe efferebatur, hodie contemptus jacet. Omnia concutiantur, omnia commutantur, neque res humanastantum dico; sed et Cælum, inquit, et terra transibunt, verba autem mea non transibunt (Math. 24. 35). Idcirco beati christiani, qui etiam in dignitate positi**

βλος, αἷς ἐγγέγραπται τὰ φαῦλα, αἷς ἐγγέγραπται τὰ ἀγαθὰ, ἐν αἷς ἀναγέγραπται ὁ ἕκαστος βλος. Βιβλίον δὲ καλεῖ, οὐκ ἐπειδὴ βέρμα ἐστὶ παρὰ θεῷ καὶ γράμματι· ἀλλ' ἐπειδὴ παρὰ σοὶ τὸ βιβλίον μνήμη ἐστὶν ὄργανον, τὴν τοῦ θεοῦ μνήμην ἱστορεῖ ὡς ἐν βιβλίῳ· βιβλίον γὰρ θεὸς οὐ χρεῖται· βιβλίος γὰρ θεῷ ἡ μνήμη. Οὐκ, ἐπειδὴ ἡμεῖς ὁ ἄνθρωπος ἀναγιγνωσκότες προφήτας, ἀποστόλους, Εὐαγγέλια, ἐν καρδίᾳ οὐ περιφέρομεν τὴν μνήμην ἀνευ βιβλίου, ὁ θεὸς βιβλίον δεῖται· βιβλίον οὐ δεῖται ἡ πηγὴ τῆς μνήμης. Ἐκεῖ γράφεται τὰ ἐνάρετα ἔργα, ἐκεῖ γράφεται τὰ φαῦλα. Μὴ φοβηθῆς τὸ πρόκριμα· κἄν καταγραφῇ σου τὰ ἔργα τὰ πονηρὰ, δύναται ἐξαλειφθῆναι διὰ τῶν ἔργων τῶν ἀγαθῶν· ὡσπερ πάλιν ἐάν γραφῇ τινος τὸ ὄνομα δι' εὐσέβειας, ἀρνήσῃται δὲ τοῖς τρόποις, πρόκριμα οὐ ποιεῖ τὸ γραφῆναι· ἀπαλείφεται γάρ. Ἴνα δὲ μάθῃς, δεῖ ἀπαλείφεται ὁ δι' εὐσέβειας γραφῆς, καὶ διὰ ῥαθυμίας ἐκλιθῆσαι, λέγει Δαυὶδ περὶ Ἰουδαίων τὸν ποτε γραφέντων, καὶ ὕστερον ἐξαλειφθέντων· Ἐξαλειφθήτωσαν ἐκ βιβλίου ζώντων, καὶ μετὰ δικαίων μὴ γραφήτωσαν. Ὅσπερ ἐξαλείφονται οἱ ἀπίστοι, οὕτω γραφόνται οἱ πιστοί. Ἄκουε Παῦλον λέγοντος· Ἀσπάζου τοὺς ἡγαπημένους ἡμῶν ἀδελφούς, καὶ τὸν οὐζῶν Μετὰ Κλημέντος καὶ τῶν λοιπῶν συνερργῶν, ὧν ἐὰν ἐνόματα ἐν βιβλίῳ ζωῆς. Φοβηθῶμεν τὴν βιβλίον ἐκείνην· φοβηθῆτε, μὴ καταγραφῇ σου τὰ ἀμαρτήματα· ἐννοεῖ, πῶς διατίθεσαι ἐπὶ κριτοῦ, ἐάν ἀνευθῆναι κατὰ σοῦ τὰ ὑπομνήματα ἐπὶ ἀρχόντων, ἐλέγχοντά σου τὴν ἀδικίαν, στήλιεσθαι τὴν τὴν mania· ἐννόησον, ὅπως φόβος, ὅσος τρέμω, πῶς κλονεῖται τὰ μέλη, πῶς ἀναθράσεται πάντα τὰ ἐνδὲς, ἀνθρώπου δικάζοντος. Εἰ δὲ ἀνθρώπου δικάζοντος τοσοῦτος φόβος, τίς δύνησεται τὴν φόβον ἐκείνου ἱστορησαί, καθ' ὃν μέλλει κρίνειν τὴν οἰκουμένην ὁ πάντων Δεσπότης; Ταῦτα λέγομεν, οὐχ ἵνα φοβῶσμεν, ἀλλ' ἵνα σφρονισώμεν. Μὴ προτιμάσθω τοῦ Χριστοῦ χρέματα· μὴ προτιμάσθω τοῦ θεοῦ ἀδικία καὶ πλεονεξία. Ἦκουσας τὸν προεπιρηνόμενον, οὗτος μέχρι τοῦ τάφου ἡ εὐπραγία; Ταῦτα ἡμῶν χθές ἐγγυμνάζοτο. Τί ἀναμείβεις τὸν τάφον τέλος γενέσθαι σοι τοῦ βίου; Ἄναμεινον τὸν τάφον τέλος γενέσθαι σοι τῆς ζωῆς, ἵνα διὰ τῆς παρουσίας εἰς τὴν μέλλουσαν διαποριμωθῇ; ἀγάπησον ἔργα δικαιοσύνης· τάφος ἐστίν, ἐν ᾧ θιαλυμένα, τάφος ἐν ᾧ ἀφανίζεται τὸ γήϊνον σκῆθος. Φύγωμεν τὴν μέλλουσαν κρίσιν, ἀδελφοί, δέομαι. Ταῦτα πάσχοντες· δεῖ λέγειν, καὶ πάσχοντες ἀκούειν ἀναλάβωμεν πόθον δικαιοσύνης. Πᾶσι, πᾶσι; ῥοῦδ' ὁ προφήτης· Οἱμοὶ ἐγὼ εἰς τὴν ἡμέραν τοῦ Κυρίου, δεῖ ἄγγεος ἡ ἡμέρα Κυρίου. Εἰ προφήτης μνημημένος τῆς ἡμέρας τρέμει, ἡμεῖς οὐ ὑπεύθυνοι μνηστές ἀμαρτημάτων, ἀνευ φόβου μνημονοῦσμεν; Δυσωπῆσμεν τὸν κριτὴν διὰ μετανοίας, ἐξαλειφόμεν ἡμῶν τὰ ἀμαρτήματα, φοβηθῶμεν ἐκείνην τὴν φοβερὰν φωνὴν τὴν λέγουσαν, Ὅς ἀν ἀρνήσῃται με ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων (οὐχ ὁ λόγος εἶ ἀρνούμενος, ἀλλ' ὁ τοῖς τρόποις ἀρνούμενος, ἀρνεῖται), ἰρνήσῃται αὐτὸν κἀγὼ ἔμπροσθεν τοῦ Πατρὸς μου. Ὅς ἀν ἐξομολογήσῃται ἐμὲ, ὁμολογήσῃ κἀγὼ αὐτὸν ἔμπροσθεν τοῦ Πατρὸς μου. Εἰ τὰ ῥήματα ἐξεταζόμενα, φοβερὰ, τὰ πράγματα δρώμενα, οὐ μέλλον φοβερότερα; Ἐννόησον, ἀδελφὲ, τὸν κριτὴν τῆς οἰκουμένης καθήμενον, ἀγγέλου παρεστῶτα, ἀρχαγγέλου δορυφοροῦντα, τὰ Χερουθὶμ δοξάζοντα, τὰς ὑπερκοσμίας δυνάμεις, τὰς ὑπερουρανίους στρατιάς, καὶ ἐν τοῖσι πᾶσι πατριάρχας, προφήτας, ἀποστόλους, εὐαγγελιστάς, μάρτυρας, καὶ τοὺς ἐν τῷ κόσμῳ βασιλεῖς, ἀρχοντας, κριτάς, δυνάστας, πλουσίους, πένιτας, ἰουδαίους, σοφοὺς, πάντας τούτους πρὸ τοῦ ῥήματος ἐστῶτας, καὶ [129] ἅπτα τοσοῦτων μαρτύρων οὐρανίων καὶ ἐπιγείων λέγοντα

τὸν κριτὴν, καὶ ἀρνούμενον τοὺς ἄλλοτρίους ἐπὶ τοῦ Πατρὸς· Ἰρνήσῃται γὰρ αὐτὸν, φησὶ, τὸν ἀρνούμενόν με, ἔμπροσθεν τοῦ Πατρὸς μου.

ς'. Ἐνόησον αὐτὸν λέγοντα· Πάτερ, οὗτός μου τὴν πίστιν ἐξουθένησεν, οὗτός μου τοὺς ἰδίους εἰδούσεν, οὗτός μου τὴν Ἐκκλησίαν ἔβρισεν, οὗτός μου τοὺς ἰδίους ἐστηλίτευσε, οὗτός μου τὸν λόγον ἐπέπυσε, οὗτός μου τὸ κήρυγμα κατεπάτησε. Λέγει δὲ ταῦτα, οὗτος ἀγνοῦντα τὴν Πατέρα εἰδάσκων, ἀλλὰ τῇ κατηγορίᾳ τὸν ἑθῆρον στηλιτεύων. Ἐνόησον λέγοντα τὸν κριτὴν, ὅταν καλῶς τοὺς ἐνόησας τοῖς γῆς δεδεμένους χειροπέδας (Τοῦ θεοῦ γάρ, φησὶ, τὸν ἀρχοντα αὐτῶν ἐν πέδασι, καὶ τοὺς ἐνδόξους αὐτῶν ἐν χειροπέδασι σιδηραῖς), παρεστῶτας μετὰ φόβου τοὺς κρινόμενους, τοὺς δυνάστας, καὶ τὸν Σωτῆρα λέγοντα· Οὗτοι μου τὸν λόγον τῆς ἀληθείας ἐπέπυσαν, οὗτοι μου τὸν νόμον κατεγράφαντο, οὗτοι μου τὸ ἔδγμα χηρύσσων, οὗτοι τοὺς ἀποστόλους ἐκλάσαν, οὗτοι τοὺς μάρτυρας ἐθασάνων. Ταῦτα λέγει καὶ ἐνόησον, Βασιλεῖς φεγογόμενοι, πῶς οἱ παρεστῶτες ἀγγέλοι νεούσι φοβερὴν, ἀπειλοῦσι φρικτὴν, τῷ βλέμματι φῆγ τὴν ἀμαρτιῶν ἀναλίσκοντες· ἐνόησον τοὺς ἀγγέλους ἀγανακτοῦντας, ἀρχαγγέλους κινουμένους, τὰς δυνάμεις σαλευμένους, τὴν Πατέρα ἀγανακτοῦντα, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὀργιζόμενον, ἐκείνον μετὰ μεγάλης αἰσχύνῃς ἐκαλλόμενον, ἐκαλλόμενον δὲ οὐ τῆς σωτηρίας μόνου, ἀλλὰ καὶ εἰς κατάρσιον ἐξοριζόμενον. Ἀλλὰ γὰρ οὐ φοβερὴν τὸ μὴ σὸυθῆναι μόνου, μὲν βασιλεῖσσι, ἀλλὰ καὶ τῷ πυρὶ παραδοθῆναι. Ὅς δ' ἀν ἐξομολογήσῃ ἐν ἔμῳ, ὁμολογήσῃ ἐν ἀσφῷ. Ἐνόησον, πόση δόξα, πόσον καύχημα, πόσος στέφανος, ὅταν εἴπῃ ὁ κριτῆς· Οὗτός μου τὸν λόγον ἐτήρησεν, οὗτός μου τὴν πίστιν ἐκῆρυξεν, οὗτός μου τὸν λόγον ἐβεβαίωσεν, οὗτός μου τὸν πνοχὸν οὐ παρεβῆν, οὗτος τὴν πλεονεξίαν ἐπάτησε, καὶ τὴν δικαιοσύνην προτιμήσεν, οὗτος κατέλασε τὸ κόσμον ὡς μὴ ὄντος, καὶ ἠγάπησε τὸν μέλλοντα κόσμον, οὗτός μου τὴν βασιλείαν διεπρόβησεν· οὗτός μου τὸν λόγον ἐτήρησε· τίμησον αὐτὸν, Πάτερ. Ὅταν δὲ ταῦτα λέγωμεν ἠθροποιούτες, οὐ μείζονες τὴν ἀξίαν, οὐτε λόμεν τὴν ἔξουσαν, ἀλλὰ τῷ σχήματι τῆς κατηγορίας δεικνύται· εἰ ἀνανάκτις τῷ Κριτῷ· καὶ γίνεται ταῦτα πάντα εἰς σωτηρίαν μὲν τῶν ὁμολογούντων, εἰς κατάρσιον τῶν οὐ πιστοῦντων. Τὸ δὲ πάντων φοβερότερον, ὅταν ἐνοήσῃς ἐστῶτα μὲν τὸν Μιχαὴλ καὶ Γαβριὴλ, καὶ πάσας τὰς ἀγγελικὰς στρατιάς, καθεζόμενους δὲ τοὺς υἱοὺς Ζαβδαίου, καθεζόμενον Παῦλον καὶ Πέτρον, τοὺς εἰς ἄνθρωπον, ἀγγέλους δὲ φόβου παρεστῶτας, καὶ ἀνθρώπου παρῆρσια καθεζόμενους. Ἐνόησον παρεστῶτας ἀγγέλου καὶ τοὺς ἀδελφούς καὶ τοὺς τελώνας καθεζόμενους, καὶ εἰπωμεν καὶ ἡμεῖς μετ' αὐτῶν. Ὡς πάλιν τὸ πλῆθος τῆς χρηστότητος σου, Κύριε! Κλήματα Ζαχαρίας, κήματα Παύλου καὶ Πέτρος, καὶ παρέστηκεν ὁ Μιχαὴλ. Οὐκ ὄνοματα ἔβη λέγοντες, ἀλλὰ τοὺς γεγραμμένους στοιχοῦμεν· οὐ γὰρ ἀγγέλων ὀνόματα μεταβήκαμεν, ἀλλὰ τοὺς γεγραμμένους ἀκολουθοῦμεν. Οὐδὲς φόβος, οὐδὲς ἧλος· οὐ γὰρ ἐστὶ γῆνη πράγματα· οὐ λυποῦνται ἀγγελοὶ διότι μὴ αὐτοὶ ἐπὶ τῆσιν, ἄνθρωποι δὲ καθίζονται· κωννοὶ γὰρ εἰσι τῆς δόξης τῶν ἁγίων. Ἄκουε τοῦ Κυρίου λέγοντος· Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, εἰτε χωρὶς ὅταν ἐνώπιον πάντων τῶν ἀγγέλων ἐπ' ἐπὶ ἀμαρτιῶν μεταοοῦνται. Ἀγαπήσωμεν οὖν τὴν δόξαν τοῦ Χριστοῦ, τὴν δὲ δόξαν τὴν παρερχομένην ὡς ἐναρ διαπύσωμεν. Ἐίρηται γὰρ καὶ χθές ὅμιν, πῶς ὁ προφήτης τὴν δόξαν τοῦ κόσμου ἐνύπνιον ἐκλάσε. Ἔσται γὰρ, φησὶ, ὁ πλοῦτος τῶν ἀσεβῶν ὡς ἐνύπνιον. Οὐδὲν γὰρ διαφέρει φαντασμάτων ἡ παρούσα κατάστασις. Ὁ χθὲς ἐν γείτῃ, σήμερον ἐν νόμῳ· ὁ χθὲς ἐν ἔξουσίᾳ, σήμερον ἐν ταπεινότητι· ὁ χθὲς ἐν πλοῦτῳ, σήμερον ἐν πτωχείᾳ· ὁ χθὲς ἐν ὑπερηφανίᾳ, σήμερον ἐν ἐξουθενώσει. [130] Πάντα σκελεύεται, πάντα μεταβάλλεται· καὶ οὐ λέγω τὰ ἀνθρώπινα μόνου, ἀλλὰ καὶ Ὁ οὐρανός, φησὶ, καὶ ἡ γῆ παρελεύ-

* Hæc multa in editis ex duobus mss. restituntur. Senatus est. Non sine dolore et labore de futuro iudicio loqui et loquentes audire debemus, exemplo propheta qui ait: *Hei mihi*, etc.

σορται, οὐ δὲ λόγῳ μου οὐ μὴ παρέλθῃσι. διὰ τοῦτο μακάριοι οἱ Χριστιανοὶ, οἱ καὶ ἐν τῇ ἀλίᾳ ταπεινοφρονοῦντες. Ἐταπεινώθησας ἐν τῇ ἀλίᾳ; ἢ ταπεινοφροσύνη οὐδὲν σε ἀδικεῖ· τοιοῦτον γὰρ εὐρύσκει, οὗς ἀφείλες γενέσθαι. Ἐὰν προλάβῃς ταπεινώσεως σεαυτὸν πρὸ τῆς ταπεινώσεως, οὐδὲν ξένον καινοτομήσεις κατὰ σοῦ ἢ ταπεινώσεις, ἀλλ' ἐτοιμασθεὶς τὴν διάνοιαν παρασκευάζει πρὸς τὴν μάχην. Καλῶς εὐν ἐλεγεν ὁ δαυὶδ, Ἐτοιμασθήτω, καὶ οὐκ ἐπαράθῃτω. Φύγωμεν οὖν ἀλαζονείαν, φύγομεν κενοδοσίαν, ἀγαπήσωμεν Χριστὸν, καὶ διὰ Χριστὸν πένθητας, ἴνα ὁ πάντα κλυτεύζω, ὁ πάντα;

ἐλεῶν, χαρίζεται πλῆθος τῇ Ἐκκλησίᾳ, ὥστε κομῆν ἐν εὐσεβείᾳ, ὥστε ἔχειν τὸν γεωργὸν τῆς δικαιοσύνης, τὸν γῆς ἀπολειφθέντα δι' ἑτέραν οἰκονομίαν, μετ' ἡμῶν ὄντα διὰ τὴν πνευματικὴν ἰστορίαίαν. Οὐ γὰρ ἦν ὁ λαὸς Ἰουδαίος, ἴνα εἴπω, ὅτι ἦν ὁ λαὸς ὡς πρόβατα μὴ ἔχοντα ποιμένα· ἀλλ' ἀποστολικὸς ἦν, ἔχων εὐαγγελικὸν ποιμένα λέγοντα, Εἰ καὶ τῷ σώματι ἀπειμι, ἀλλὰ τῷ πνεύματι σὺν ὁμῖν εἰμι, γὰρ οὐ καὶ βλεῖσκον τὸ στερέωμα τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως· ἢ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, τῶν καὶ αἰτ., καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

ADMONITIO

Hujus nullum Codicem manuscriptum vidi. Edidit Fronto Ducaeus, sed, ni fallor, initio mutilum. Savius autem cum hanc orationem ex Mss. Orientalibus descriptam haberet, indignam luce putavit, ejusque solum titulum et prima sermonis verba protulit hoc pacto T. VIII, p. 857 : Εἰς τὸν ἅγιον Ἰωάννην τὸν Θεολόγον. Init., Ἰωάννης σήμερον ὁ εὐαγγελιστῆς. Hoc autem verc initium esse arbitror, quod in hac quam

Τοῦ αὐτοῦ λόγος εἰς τὸν ἅγιον Ἰωάννην τὸν Θεολόγον.

α'. Ἰωάννης ἐν Ἐφέσῳ τῆς Ἀσίας, Ἰωάννης τῆς Ἀσίας τὸ καύχημα, μᾶλλον δὲ τῆς οἰκουμένης ὁ στῦλος, Ἰωάννης ὁ ἀγαπητὸς τοῦ Χριστοῦ μαθητῆς, καὶ τοῦ Θεοῦ Λόγου ἀληθινῆς, τὸν Ἐφεσίων τὸ κλέος, καὶ τῶν περᾶτων ὁ κήρυξ, ἡ κιθάρᾳ τῆς θεολογίας, Θεολόγος ἀλίως καλούμενος· τὸ Χερουβικὸν στόμα, καὶ τὸ Σεραφικὸν μυσταγωγίωμα, ἢ καὶ ὑπὲρ ταῦτα εἶπεν οὐ παρατήσομαι. Ὅν γὰρ αἱ ἄνω δυνάμεις ἀγγέλων τρώμω δόξά·ουσι, Ἰωάννης μεγάλη τῇ φωνῇ παρήρσις ἐκέρυεν· Ἐν ἄρχῃ ἦν ὁ Λόγος. Μακαρία εἰ, πόλις Ἐφεσίων, ὅτι ἐν σοὶ πρώτον ἤχησεν ἡ κοσιτὴ θεόλεκτος βροντὴ· μακαρία εἰ, πόλις Ἐφεσίων, ὅτι ἐν σοὶ συντάχθη τὸ τοιοῦτον γραμματεῖον μακαρία εἰ, ὅτι ἐν σοὶ ὁ τοιοῦτος Ἰωάννης. Καὶ ἄλλοι μὲν γὰρ Ἰωάννην ἐν ὅλῃ τῇ οἰκουμένῃ καὶ ἐν σοὶ, ἀλλ' οὐδεὶς τοιοῦτος Ἰωάννης, οὐτε ἐν σοὶ, οὐτ' ἐν ὅλῃ τῇ οἰκουμένῃ. [131] Ὅθεν ὁ ἐπιστάμενος τὸν νότον τῶν ἀνθρώπων, καὶ γινώσκων τὰ κρύφια τῆς καρδίας, ἐδῶν αὐτὸν τοιοῦτον, ἔχον καὶ ἀμίαντον, ὀφηλὸν τὸν βίον, καθαρὸν τῇ καρδίᾳ, κεκοσμημένον τῇ ἀγνείᾳ, τετελειωμένον ἐν ἀγάπῃ. τοῦτον ὡς πιστὸν ἐν πᾶσι πιστεύει τὴν ἰδίαν μετέρα παραδόξῃ, τὴν ἀμίαντον περιτεράν, τὴν ἁπλοῦν ἀμνάδα, τὴν ἀκηλίδων δάμλην, τὴν ἀσύγκροτον ἐν ἀνθρώποις, τὴν πάντων τῶν ποιμάτων Θεοῦ ἀνεπέρα· ἔπερ οὐδεὶς ἄλλος τῶν ἁγίων πεπτευσται. Μακαρία εἰ, πόλις Ἐφεσίων, ὅτι τοιοῦτον σε ἀνὴρὸς πόδες ἐπάτησεν, οὐ τὴν καθαρὰν διαγωγὴν καὶ τὰ ἴχνη ἀγγέλοι ἐθαύμασαν· μακαρία εἰ, πόλις Ἐφεσίων, ὅτι πρώτη πάσης πόλεως ὀφηλότης ἀνελεχθήσ, θὰ Ἰωάννην τὸν ἡγαπημένον· μακαρία εἰ, ὅτι πᾶσαι τῆς οἰκουμένης αἱ Ἐκκλησίαι σου μαθητῆσαι τυγχάνουσι, παρὰ σοῦ διδασθεῖσαι θεολογεῖν, Ἐν ἄρχῃ ἦν ὁ Λόγος. Ὅσπερ γὰρ ἐὰν ἢ λύχνος ἐν τινι τόπῳ καιόμενος, καὶ πανταχῶς πολλοὶ προστρέγοντες, ἐκίβηεν ἕκατος ἀνάψας θαρρῶν λοιπὸν πορεύεται, μηδαμῶς προσκόπτων, μηδὲ πλανώμενος· οὕτω καὶ ἐν Ἐφέσῳ γέγονε. Πρῶτη ἀνάψας τὸν τῆς θεολογίας λόγον, πᾶσαι τῶν περᾶτων αἱ Ἐκκλησίαι πρὸς σε δραμοῦσαι, ἐκάστη τὴν ἐαυτῆς λαμπάδα τὴν θεολογικὴν ἀνάψας, καὶ ὑπέστρεψε γαῖρα σα. Ἐν ἄρχῃ ἦν ὁ Λόγος. Καὶ ἐν Ἐφέσῳ τὸ ἴδιον φωτὸς τῆς θεολογίας οὐκ ἤλαττώθη, καὶ ἡ οἰκουμένη τὰ ἴσα φωτὰ κατέχουσα κηρύττει τὸ, Ἐν ἄρχῃ ἦν ὁ Λόγος.

Ἀναγκάζον τε καὶ τοὺς ἀγῶνας αὐτοῦ εἰς μέσον ἀγαγεῖν, ὅσον ἡμῖν δυνατὸν, ἐκ τῶν πολλῶν ὀλίγα· πάντα γὰρ αὐτοῦ τὰ κατορθώματα οὐκ ἐφαρξάσαι πᾶς ὁ καιρὸς πρὸς διήγησιν. Τὰ μὲν γὰρ πλείστα ἠκούσαμεν ἐκ τῆς βίβλου τῶν Πράξεων, ὅσα συνὸν τοῖς ἀποστόλοις καλῶς ἠγνώριστο. Ὑστερον ἐξήριστος ὑπὸ δαμειανῶν τοῦ τῶν Ῥωμαίων βασιλέως εἰς τὴν νῆσον τὴν καλουμένην Πάτμον γίνεσθαι διὰ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ κήρυγμα τῆς εὐσεβείας, καὶ Ἐκαλησίαν συγγράφει, ἢ εἰδὲκεν αὐτῷ ὁ Θεός, καὶ Ἀποκάλυψιν μυστηρίων ἀρρήτων καὶ φουερῶν, ἔπειτα καὶ τὰς ἀγίας αὐτοῦ τρεῖς Ἐπιστολάς. Σκόπει δὲ τὴν ἀρετὸν τοῦ Θεοῦ ἀγαθότης, πανταχοῦ συγγενεῖτοντος τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν· κἂν ἐν φυλακῇ κατέχοντα, κἂν ἐν ἐξορίᾳ τυγχάνουσιν, εἴτε ἐν βυθῷ θαλάσσης, εἴτε ἐν λάκκῳ καταλειφθεῖσιν, κἂν ὅπου δ' ἐν παραβράβρωσιν, οὐ χωρίζεται τούτων, συμμαρῶν καὶ ἐκαστῶν, καὶ τῶν πόνων ἐπικουφίσων. Εἴτα ἐκπελιδὸν τῆς ἐξορίας, καταλαμβάνει τὸν Ἐφεσον, κἀκεῖσε διατρέθειν συντάττει τὸ εὐαγγέλιον ὡν ἐτῶν ἑκατὸν, διαρκέσας ἕως ὅλων ἑκατὸν εἰκοσίων. Ἐκεῖσε διόγων συγγράφεται τὴν θεολογίαν, μᾶλλον δὲ ἐν οὐρανοῖς, ὅθεν αὐτὴν ἐκομίσατο· τὸν γὰρ τοιοῦτον ἐν οὐρανοῖς διόγει τὸ πᾶν τεύμα. Ἐν Ἐφέσῳ διόγων, ἐν σαρκί, εἰς τὰ πέρας τῆς οἰκουμένης τῆς θεολογίας τὴν σαγήνην ἐξήπλωσε λέγων, Ἐν ἄρχῃ ἦν ὁ Λόγος. Ὅς ἀληθῶς Μέγας ὁ Κύριος ἡμῶν, καὶ μεγάλῃ ἡ ἰσχὺς αὐτοῦ, καὶ τῆς συντάξεως αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ἀριθμῶς· ὁ ἐπὶ πᾶσι αὐτοῦς, Ἐπίδωσον ἡμῖν στόμα καὶ σοφίαν. Πᾶσι βασιλεῖς καὶ δυνάσται καὶ σοφοὶ ἐρώτησαν πολλὰκις ἐν δυνάμει μεγάλη, ἀλλ' ἡ φωνὴ αὐτῶν οὐδ' ἕως τῶν τεύχων τῆς πόλεως ἐφθασε; καὶ ὁ πένθος ὁ αἰεὶς ἐν Ἐφέσῳ ἐφθίγγετο. Ἐν ἄρχῃ ἦν ὁ Λόγος, καὶ πᾶσαν τὴν γῆν ἡ φωνὴ ἐκάλυπτον. Εἶδες στόμα πάσης φωνῆς; ὤψις ῥόσον; εἶδες γλῶσσαν ἀστραπῆς ὄψιρον; εἶδες φωνὴν πάσης βροντῆς τρανεραῖον; εἶδες δύναμιν τοιαύτην; διδάσκων ἀπὸ τῆς Ἐφέσου πάντα τὰ ἔθνη μαθητεύοντα, καὶ θεολογεῖν διδάσκοντα· Ἐν ἄρχῃ ἦν ὁ Λόγος. Αὕτη ἡ φωνὴ τὴν οἰκουμένην [132] ἠλέωσε, καὶ σαλευμένῃ ἐστήριξεν· αὕτη ἡ φωνὴ τὸν κόσμον ἐρώτησε, καὶ κατὰ τοῦ ἀντικάλου ἐνίσχυσεν· αὕτη ἡ φωνὴ τῶν πολλῶν ἀντάσεως καὶ σωτηρίας· πρόξενος, τινῶν δὲ πῶσις; καὶ

humiles sunt. Humilis fuisti in dignitate? Nihil ubi damni inferit humilitas : talem enim te reperit, qualis esse debes. Si antevertens, teipsum ante humiliatorem humiliaveris, nihil inusitati ac novi perficiet adversum te humiliatio, sed mente paratum ad prælium disponet. Recte igitur dicebat David : *Paratus sum, et non sum turbatus* (Psal. 118. 60). Fugiamus itaque arrogantiam, fugiamus inanem gloriam : diligamus Christum, et pauperes propter Christum, ut omnes qui ditati, qui omnium miseretur, multitudinem Ecclesie largiatur, ut abundet pietate, ut justitiam

entorem obtineat, qui hesterno die dispensationis alterius causa alius a nobis, nobiscum autem est propter sollicitudinem spirituales. Non enim Judæicus ille erat populus, ut dicam fuisse populum tanquam oves non habentes pastorem (2. Paral. 18. 16), sed apostolicus erat, evangelicum habens pastorem qui dicebat : *Etai corpore absens sum, sed spiritu vobiscum sum, gaudens, et videns firmamentum ejus, quæ in Christo est, fidei vestra* (Col. 2. 5); cui gloria et potestas, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

IN SERMONEM SEQUENTEM.

edimns desideratur : hoc quippe præmisso, sequentia quadrabunt ; hoc demto, mancum est initium. Sed sine auctoritate illa addere non ausi sumus. Jure porro hanc orationem prætermisit Savilius, utpote indignam quæ legatur ; nam est otiosi cujusdam Græculi, ut nemo non videt.

Interpretatio Latina est Frontonis Ducaei.

EJUSDEM SERMO DE SANCTO JOANNE THEOLOGO.

1. Joannes in Asiae urbe Epheso, Joannes Asiae decus, vel potius orbis terrarum columna, Joannes dilectus Christi discipulus, et Dei Verbi tuba, Ephesiorum gloria, et extremorum orbis finium præco, theologiae cithara, Theologus merito appellatus : Cherubicum os, et Seraphicum mysteriorum oraculum, vel etiam his majus dicere non dubitabo. Quem enim supernæ angelorum virtutes tremore glorificati, Joannes magna voce cum fiducia prædicavit : *In principio erat Verbum* (Joan. 1. 1). Beata es, civitas Ephesiorum, quod in te primum a Deo prolatum ejusmodi tonitru insonuerit : beata es civitas Ephesiorum, quod in te tale volumen sit compositum : beata es, quod talis in te Joannes sit inventus. Atque alii quidem Joannes in toto orbe terrarum, et in te fuerunt ; sed nullus talis Joannes, neque in te, neque in toto orbe terrarum. Quamobrem in, cui mentes hominum sunt perspectæ, qui cordis novit occultas, cum talem cum offendisset, sanctum et impollutum, ratione vitæ sublimem, corde purum, castitate decoratum, in caritate perfectum, huic tanquam inter omnes fidei credidit matrem suam, tradiditque columbanam immaculatam, agnam impollutam, vitulam incorruptam, eam quæ inter homines incomparabilis, quæ omnibus est excelisior Dei creaturis : quod alii nulli sanctorum est creditum. Beata es, civitas Ephesiorum, quam talis viri pedes calcatur, cujus puram conversationem ac vestigia ipsi angeli suspexerunt : beata es, civitas Ephesiorum, quæ propter Joannem dilectum prima quavis urbe sublimior es reddita : beata es, quod omnes orbis terrarum Ecclesie tuæ sint discipule, utpote quæ theologiam istam ex te didicerint, *In principio erat Verbum*. Nam quemadmodum, si quopiam in loco lucerna fuerit, atque ad eam omnes accurrant, inde quisque sua face accensa discedit securus, ac deinceps absque ulla offensione vel errore incedit : sic et Ephesi accidit. Prima tu lucerna theologiae accendisti, tum omnes orbis terræ finium Ecclesie cum ad te accurrissent, singulæ suam theologiae lampadem accenderunt, et gaudentes reverse sunt. *In principio erat Verbum*. Et Epheso tamen proprium theologiae lumen immittunt non est, et orbis terrarum æqualia retinens lumina prædicat : *In principio erat Verbum*. Porro illius etiam certamen et labores operæ pretium fuerit in medium afferre, quantum in nobis situm fuerit, pauca de multis :

nam ad omnia ejus recte facta commemoranda nullum nobis tempus sufficeret. Ac plurima quidem ex libro Actorum audivimus, quæ dum versaretur cum apostolis, præclare decertans præstitit ; deinde vero a Domitiano Romanorum Imperatore pulsus in exilium, in insulam, quam Patmos appellant, venit propter verbum Dei, et theologiae pietatis, Ecclesiamque conscribit, quam ostendit illi Deus, et Apocalypsin arcanorum terrificumque mysteriorum, ac deinde tres sanctas suas Epistolas. Tu vero nihil ineffabilem Dei hoolitatem perpende, qui ubique terrarum cum iis, qui ipsum diligunt, peregrinatur, sive in carcere detineantur, sive in exiliis versentur, sive in profundo maris, sive in lacu sint inclusi, sive quemcumque signa in locum detrusi, separari ab illis nequit, sed in pugna succurrit, eosque corroborat, ac laboribus levat. Postea vero quam ab exilio reversus est, pervenit Ephesum, ibique commemorans Evangelium conscribit, cum esset annorum centum, et usque ad totos centum viginti vitam propagavit (a). Ibi cum versaretur, Theologiam conscribit, vel potius in cælis unde illam accepit : talium enim conversatio est in cælis. Dum Ephesi degeret, in carne, theologiae sagenam in ultimis orbis terrarum oras expandit dicens : *In principio erat Verbum*. Vere *Magnus Dominus noscer, et magna virtus ejus, et sapientie ejus non est numerus* (Psal. 146. 5) : qui dixit apostolus, *Ego dabo vobis os et sapientiam* (Luc. 21. 15). Quam multi reges, et principes, et sapientes vicerati sunt sapienter magna virtute, sed eorum vox ne ad aënia quidem urbis pervenit ? At puer et piscator hic Ephesi proloquutus est, *In principio erat Verbum*, et totam terram vox ista operuit. Vidisti os voce quavis sublimius ? vidisti linguam quovis fulgure celeriore ? vidisti vocem quovis tonitru clariorem ? vidisti talem virtutem ? doctorem qui ab Epheso genitus omnes erudit, et theologiam docet : *In principio erat Verbum*. Hæc nimirum vox orbem terrarum percussit, et, enimque concussum stabilivit : hæc vox mundum illuminavit, et contra adversarium corroboravit : hæc vox est plerorumque resurrectio et salutis conciliaris, quorundam vero ruina et eversio

(a) Nonaginta quatuor ætatis annos Joanni tribuit Epi-
phanus, l. 1, §. 12. Qui vero centum viginti annos enotatum
dixerit, nemoquam vidi præter hunc anonymum.

propter signum cui contradicitur : eorum quidem qui credunt, eum in principio fuisse, resurrectio; eorum vero qui dicunt, eum fuisse creatum ex nihilo, ruina et silentium. Magna enim tunc hæreticorum multitudo insurrexerat, qui Ecclesiam perturbabant, et iniquitate adversus Excelsum loquebantur, dicebantque fuisse tempus cum non esset, et antequam fieret eum non fuisse, et ex non exstantibus eum factum esse. O improba ora, et lingue detestandæ, ac labia aspidum veneno repleta! Quid hæc blasphemiam pejus? quid hæc impietate ignominiosius? Quapropter apostolus Joannes cum istorum improbas voces patienter audire non posset, Evangelicum componit, et ingentem thesaurum Ecclesie commendat, quartum nempe fluvium et preciosam margaritam. Cum enim ab exilio, ut dictum est, Ephesus reversus esset, ac deinceps animadvertisset, reliquorum evangelistarum libros absolutos esse, et omnem fere a Deo inspiratam Scripturam ad ædificationem Ecclesie, deesse vero quartum orbis terrarum fundamentum, et neque fieri posse ut absque illo terrarum orbis subsistat, sic apud se cogitabat dicens: Quid differo? quid cætor amplius? cur non illud ascenditum a sæculis mysterium in medium profero? cur in meipso sapientiam illam æternam occulto, quam recubens ex immortalis fonte hauri? cur non divulgo, quem angeli ignorant? cur non ultimis terrarum oris eum revelo, quem nemo novit, nisi Pater? cur non scribo quod Matthæus et Marcus et Lucas ex laudabili quodam meo silentio præterierunt, cum ea que sibi mandata fuerant, perfectissent? Quano brevis loquar ego quoque iuxta concessum mihi desuper donum. Matthæus quidem quantum licebat secundum propriam virtutem scripsit; Marcus autem et Lucas similiter secundum Spiritus sancti largitionem libros suos pro Dei dignitate conscripserunt. Scribam ego quoque ac prioribus quartum vitæ fontem adiciam. Deest quippe ad id, ut vocem habeamus ad nuncu commendandum idoneam, sermo de theologia; et mundus ab hæc parte periculo non caret. Librum itaque scribam, per quem obstructor eo omne quod loquitur adversus Deum iniquitatem: scribam librum, qui omnem quem in mundo esse sapientiam obscuret: scribam librum, qui non de homine narrationem instituat. Neque enim Ecclesie desunt, que scriptis de his Moyses, de celo, et de terra, et mari et volucribus et piscibus, et quadrupedibus et serpentibus et plantis, et seminibus et luminariis, et cibis et cæteris creaturis: ego vero, omnibus, que a tempore et in tempore facta sunt, prætermisiss, de eo loquar, qui sine tempore est et increatus, qui ante omnia sæcula ineffabiliter ex Patre genitus est Deus Verbum, de quo Moyses iste verba facere minime potuit: at ego *Omnia possum in eo qui me confortat* (Philipp. 4. 13), nempe Christo. Hæc apud se considerans Joannes apostolus, et scriptorium calamus manu tenens, ac mente volvens unde initium duceret de divinitate verba faciendi, anima quidem gaudens, sed manu tremens, in sublime tollitur, et corpore cum esset Ephesi, corde puro ac spiritu raptus in altum erat. Derelictaigitur universa terra, fusum in medio aerem penetravit, stellarum ordines præterivit, angelorum exercitus præterverctus est, archangelorum choros omnesque spirituales virtutes, Cherubim et Seraphim agmina, et omnia quæcumque producta sunt ex nihilo, dereliquit, omnesque cælo transcendit, et quæcumque non erant prætergressus est. Appropinquavit limitibus eorum que nemo assequi potest, nec ullis obstitit nec impeditus ejus ascensum. Nam quicumque corpore est immaculatus et corde purus et anima innocens et humilis spiritu, neque ab aeris spiritibus impediunt, neque a celestibus potestatibus in superum ascendere Jerusalem prohibetur, ubi cuncti beati congregantur, sicut hic beatus apostolus minor Joannes, et magno sancto Joanne major. Per omnes ergo pertransiit, nec ullus se illi opposuit. Angeli quippe certantes hominem de

terra progressum, angelis gloriosorem, nihil habentes quod dicerent, conticescebant: angelorum vero chori alterum de terra angelum, virginitate illustrem, sanctitate repletum, corde puro, suavi odore redundantem retinere non ausi sunt. Cælorum portæ rursus insusitatum vultum videntes glorificatum, qui sacros radios solaribus splendidiore emitebat, et eum esse suspicantes, quem diligebat Jesus, qui supra pectus ejus multa cum puritate recubuerat, unde tanta illius gloria circumfudit, subito reserata ingressum permisissent. Tum ad ea deinceps pervenit que inaccessa erant; supremum profundum attingit. Quid igitur ad hæc dicemus? Vera est illa vox divina propheta: ore prolata. *Sed ego eos, qui me glorificant, glorificabo* (1. Reg. 2. 30); quemadmodum et de hoc Dei pater David prophetavit: *Dei fortes terræ vehementer elevati sunt* (Psal. 46. 10): et rursus, *Sanctis, qui in terra sunt ejus, mirificavit Dominus omnes voluntates suas in eis* (Psal. 135. 5). Quomodo enim majus est hoc miraculum, in tantam eveli sublimitatem terrenum hominem? Cum multa fiducia, et quantum spectari possibile est, spectavit, et ad ulteriora contendere si voluit. *Quem nullus hominum vidit, sed neque videre potest* (1. Tim. 6. 16), ut Paulus apostolus scribit: quemadmodum et Joannes ipse similia: *Deum nemo vidit unquam* (Joan. 1. 18). Quid igitur ad hæc dicemus? Paulum quidem recte scripsisse, eum dixit: *Quem nullus hominum vidit, sed nec videre potest*. In hæc enim vita non licet secundum hominum facultatem, neque secundum naturam, sed supra naturam, neque servitius hoc est, sed filiorum adoptionis et amicitie (*Vos amici mei estis, non jam vocabo vos ærros* [Joan. 15. 14. 15]); neque non pura, sed pura, et abluta, prout ad illos ait vox divina: *Vos mundi estis* (Ibid. 13. 10): at qui corde sunt mundi, Deum videntur (Math. 5. 8). Hæc ergo maxima et divina dona præ se ferens Joannes, et confidenter ad excelsa progrediens, ad immensum pelagus illud pervenit, et impollitus sui cordis oculis contemplantis in sinu Patris initio carens Verbum, et ipsum initio carens, quod ante sæcula ex Patre ineffabiliter natum est, nec jam valens in seipso gaudium illud inenarrabile continere, sanctum et seraphicum eo suum aperuit, et magna voce proclamavit, dicens: *In principio erat Verbum*. Vide, quæso, prudentiam piscatoris, considera hominis illiterati sapientiam. Vidistis? doctoris i. explicabilem sublimitatem? Ephesi residebat, et que supra cælus sunt, contemplabatur? Spiritu ad superum illud profundum conuigravit, et cum e paterno sinu theologiam expiscatus esset, corpore in terris scripsit: *In principio erat Verbum*. Audite, fideles, et confirmamini: *In principio erat Verbum*: audite, lingua petulantes adversarii, et erubescite: *In principio erat Verbum*: nolite amplius confidenter loqui, blasphemii, nolite amplius Ecclesiam oppugnare, Antichristi, non amplius inique agite, non amplius exaltate cornu, *Neque extollite in altum cornu vestrum, neque loquimini adversus Deum iniquitatem* (Psal. 74. 5. 6), dicientes: *Fuit tempus, cum non erat, et antequam fieret, non erat, et ex non exstantibus factus est. Prohibe linguam tuam a malo, et lobia tua ne loquantur dolum* (Psal. 33. 14). Ipse enim erat, et ante erat, et semper erat, neque initium habens, neque esse desinens, neque in tempore est qui experts est temporis, neque creatura, vel signum: ipse quippe Creator est et Conditor universorum, cum eorum quæ aspectabilia sunt, cum eorum quæ aspectabilia non sunt. *Omnia enim per ipsum facta sunt* (Joan. 1. 5). Vere nunc tempus est, ut propheticum illud dictum usurpemus: *Hic est Deus noster; non estimabatur alius ad eum* (Baruch. 3. 36). *Advenit omnem sciam scientia, et dedit eam Joanni dilecto suo*. Vide enim, quæso, quo pacto per unam vocem univ. unum *Orbem terræ correxit, qui non commovebitur* (Psal. 95. 10): inture mihi unum hominem Ephesi sedentem, et mundum universum theologiam docentem: considera quam multa: in Oriente civitates, quam multæ

καθαίρεισ διὰ τὸ ἀντιλεγόμενον σημειῶν· τῶν μὲν πιστευόντων, οὗ ἐν ἀρχῇ ἦν, ἀνάστασις· τῶν δὲ λεγόντων, οὗ ἐξ οὗκ ὄντων ἐγένετο, πῶσιν καὶ σωπῆ· Πολὺ γὰρ πλῆθος τῶν αἰρητικῶν τότε ἐπαναστάντες ἐκάλεσαν τὴν Ἐκκλησίαν, ἀδικίαν εἰς τὸ ὕψος λαλοῦντες, καὶ λέγοντες, οὗ ἦν ποτε, οὗ οὐκ ἦν, καὶ πρὶν γενέσθαι οὐκ ἦν, καὶ οὗ ἐξ οὗκ ὄντων ἐγένετο. Ὁ σῶμα μισρὰ, καὶ γλώσσα ἐβδελυγμένα, καὶ χεῖρα ἰοῦ ἀσπίδων πληρωμένα· Τί ταῦτης τῆς βλαστῆρας χεῖρον; τί ταῦτης τῆς ἀθέτας ἀτιμότερον; Ὅθεν ὁ ἀπόστολος Ἰωάννης μῆκετι φέρων ἀκούειν τὰς τούτων μιαιρὰς φωνὰς, συντάττει τὸ εὐαγγέλιον, παρακαταδίδει τὴν Ἐκκλησίαν μέγαν θάσαυρην, τὸν τέταρτον ποταμὸν, τὸν πολὺτον μαργαρίτην. Ἐπανειβῶν γὰρ, οὐ· προσηρτάς, ἀπὸ τῆς ἐξορίας εἰς Ἐρεσον, καὶ κατανοήσας λοιπὸν, οὗ τῶν λοιπῶν εὐαγγελιστῶν αἱ βίβλοι κατηρέθησαν, καὶ πᾶσα σχεδὸν θεδπνευστος Γραφή πρὸς οἰκοδομήν τῆς Ἐκκλησίας, λέπει δὲ ὀ τέταρτος τῆς οἰκουμένης θεμελιος, καὶ δὲ τούτου ἕνεκα τὴν οἰκουμένην σταθίνας οὐκ ἔνι, ἐλογίζετο ἐν ἑαυτῷ λέγων. Τί ἀναβάλλομαι; τί, φησὶ, μακροθύμῳ ἔτι; τί οὐ προσφέρω εἰς μέσον τὸ ἀπὸ τῶν αἰώνων κεκρυμμένον μυστήριον; τί ἀποκρύβω ἑαυτῷ τὴν ἀπὸ τῶν αἰώνων σοφίαν, ἦν ἐκ τῆς ἀθανάτου πηγῆς ἐπεκτασὸν εἰλωσας; τί οὐ δημοσιεύω, ἐν ἀγγέλοι ἀγνοοῦσι; τί οὐκ ἀποκαλύπτω τοῖς πέρασιν, ἐν οὐδὲ ἐπιγινώσκει, εἰ μὴ ὁ Πατὴρ; τί οὐ γράφω, ὅπερ Ματθαῖος καὶ Μάρκος καὶ Λουκᾶς δι' ἑπανουμένην ἐδιδαν παρασωπῆσαντες παρεδραμον, τελῆσαντες τὰ προστεταγμένα αὐτοῖς; Ὅθεν λαλῶσιν κἀγὼ κατὰ τὴν θεδπειάν μοι δωρεάν δωθεν. Ματθαῖος μὲν ὄσον ἔχουρι, ἔγραψε κατὰ τὴν ἴδιαν δύναμιν, Μάρκος δὲ καὶ Λουκᾶς ὁμοίως κατὰ τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος χορηγίαν τὰς ἑαυτῶν βίβλους, θεοπρεπῶς ἰδογμῆσιον. Γράφω κἀγὼ καὶ προσοθῶ τοῖς ἐμπροσθεν τὴν τετάρτην πηγὴν τῆς ζωῆς. Λέπει γὰρ εἰς θεοούστατον φωνῆν ὁ περὶ θεολογίας λόγος, καὶ κινδυνεύει ὁ κόσμος ἐν τῷ μέρει τούτῳ. Γράφω βίβλον, ἐκ τῆς ἐμφραγῆ πᾶν στόμα λαλοῦν κατὰ θεοῦ ἀδικίαν· γράφω βίβλον τὴν καλύπτουσαν πᾶσαν ἐν κόσμῳ σοφίαν· γράφω βίβλον, οὐ περὶ ἀνθρώπου διηγουμένην. Οὐ γὰρ λέπει τῆ Ἐκκλησίᾳ, ἀ περὶ τούτων ἔγραψε Μωϋσῆς περὶ οὐρανῶ τοι καὶ γῆς καὶ θαλασσῶν καὶ ἰχθύων καὶ περὶ πτερυγῶν καὶ τετραπόδων, καὶ ἔρπειτων καὶ φύτων καὶ σπερμάτων καὶ φωστῆρων καὶ βρωμάτων καὶ λοιπῆς κτίσεως· ἐγὼ δὲ πάντα τὰ ἀπὸ χρόνου καὶ ἐν χρόνῳ γινόμενα καταλείβας, λαλῶσιν περὶ τοῦ ἀχρόνου καὶ ἀκτίστου τοῦ πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἐκ τοῦ Πατρὸς ἀρρήτως γεννηθέντος θεοῦ Ἁγίου, περὶ οὗ Μωϋσῆς οὕτως εἰπεῖν οὐκ ἔσχουεν· ἐγὼ δὲ Πάντα Ἰσχύω ἐν τῷ ἔνδυσμασμένῳ μὲ χριστῷ. Ταῦτα ἐν ἑαυτῷ σκεπτόμενος ὁ ἀπόστολος Ἰωάννης, καὶ τὸν γραφικὸν κάλιμον ἐν τῆ χειρὶ κατέχων, καὶ ἐνοῶν πῶς τῆς θεολογίας ἀρξεται, χαίρων μὲν τῆ ψυχῇ, τρέμων δὲ τῆ χειρὶ μεταρροπῆς γίνεται, καὶ τῷ σώματι ἐν Ἐρέσῳ ἐν τῆ καθαρῇ καρδίᾳ τῷ πνεύματι μετέωρος ὕπηρχε. Καταλείβας οὖν πᾶσαν τὴν γῆν, διεπέρασε τὸν ἐν μέσῳ κεκρυμμένον ἀέρα, παρεδραμε τὰς τῶν ἀστέρων διακομήσεις, παρήθε τὰς στρατιάς τῶν ἀγγέλων, τὰς τῶν ἀρχαγγέλων χοροστασίας, καὶ πᾶσας τὰς νοεράς δυνάμεις. Χερουθὶμ καὶ Σεραφὶμ τάγματα, καὶ πάντα, ὅσα ἐξ οὗκ ὄντων παρήχθη, κατέλιπε, καὶ ὑπερέθη πάντα τοὺς οὐρανοὺς, καὶ ὅσα οὐκ ἦν παρεδραμε. Προσηγγισε [135] τοῖς ὄρου· τῶν ἀνεφικτων, καὶ οὐδεὶς ὁ καλῶν ἢ μποδῶν τῶν τούτου ἀνοδῶν. Πῆς γὰρ ἄσπιλος τῷ σώματι, καθαρὸς δὲ τῆ καρδίᾳ, καὶ τὴν ψυχὴν ἀκακος, καὶ ταπεινὸς τῷ πνεύματι, οὗτε ὑπὸ τῶν ἀερικῶν πνευμάτων ἐμποδίζεται, οὗτε ὑπὸ τῶν οὐρανίων δυνάμεων κωλύεται ἀναλεθεῖν εἰς τὴν ἄνω Ἱερουσαλήμ, ἐνθα πάντες ὁ μακάριον συνάγονται, ὡσπερ οὗτος ὁ μακάριος ἀπίστολος ὁ μικρὸ-

τερος Ἰωάννης, καὶ μεζῶν τοῦ μεγάλου ἁγίου Ἰωάννου. Διὰ πάντων οὖν παρήλθε, καὶ οὐδεὶς ὁ ἀντιβαίνων. Ἄγγελιοι γὰρ ὄρωντες ἀπὸ γῆς ἀνθρώπων ἀγγέλων ἐνδοξότερον, μὴδὲν ἔχοντες εἰπεῖν, ἑσῶπων· οἱ τῶν ἀγγέλων δὲ χοροὶ ἄλλον ἀπὸ γῆς ἀγγελῶν λαμπρὸν τῆ παρενβία, πλήρη ἁγισμοῦ, καθαρὸν τῆ καρδίᾳ, ἐμπειρησμένον εὐδιδίας κατασχεῖν οὐκ ἐτόλμησαν. Αἱ πύλαι τῶν οὐρανῶν πάλιν ἰθούσαι ἔξον πρῶτον θεδοκαμένον, ὑπὲρ τὸν ἦλον θείας ἀκτίνας ἀποστειλόντας, καὶ ὑπονοοῦσαι τούτων εἶναι, ὃν ἡγάπα ὁ Ἰησοῦς, τὸν ἐν τῷ στήθει αὐτοῦ ἐν πολλῇ καθαρῶτι ἄνακτισῶντα, ἔθεν καὶ ἰ τοιαυτῆ αὐτῷ ὄβρα περιέχεται, σπουδαίως ἀνευχεθείσαι τὴν εἰσοδὸν παρεχόμενον. Εἶτα ἐπληρώσαι λέιπων τὰ ἀνεπίστατα· ἔφθασεν εἰς τὸν ἄνω βυθόν. Τί οὖν ἐροῦμεν πρὸς ταῦτα; Ἄληθης ἡ θεία φωνὴ διὰ τοῦ προφήτου λέγουσα, Ἄλλ' ἢ τοῦς θεδοξάντας με θεδοξῶσ· καθὼς περὶ τούτου καὶ ὁ θεοπᾶτερ Δαυὶδ προφήτησεν, οὗ τὸ τοῦθε οἱ κραταιοὶ τῆς γῆς σφοδρὰ ἐκήρθησαν· καὶ πάλιν, Τοῖς ἀγίοις τοῖς ἐν τῇ γῆ αὐτοῦ ἑδαυμάτωσιν ὁ Κύριος πάντα τὰ θελήματα αὐτοῦ ἐν αὐτοῖς. Τί γὰρ μεζῶν τούτου τοῦ θαύματος, εἰς τοσούτον ὕψος ἀρικήσθαι ἀνθρώπων χροῖον; Ἐν πολλῇ παρῆρξί, καὶ ὅσα δυνατὸν ἐστὶ θεδοῖναι, ἐθεάσατο, καὶ εἰς τὰ ἐπέκεινα αὐτῶν φιλονεικίην βουλέμενον. Ὅν εἶδεν οὐδεὶς ἀνθρώπων, οὐδὲ ἰδεῖν δύναται, καθὼς γράφει Παῦλος ὁ ἀπόστολος· καθὼς καὶ αὐτὸς Ἰωάννης τὰ ὄμοια, οὗ θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε. Τί οὖν ἐροῦμεν πρὸς ταῦτα; Ὅτι Παῦλος μὲν λαλῶσιν ἔγραψε λέγων· Ὅν εἶδεν οὐδεὶς ἀνθρώπων, οὐδὲ ἰδεῖν δύναται. Ἐνταῦθα γὰρ οὐκ ἐστὶ, τὰ κατὰ ἀνθρώπους, οὗτε τὰ κατὰ φύσιν, ἀλλὰ τὸ ὑπὲρ φύσιν· οὗτε τῆ δουλείας, ἀλλὰ τῆ υἰοθεσίας καὶ φύλας (Ἰγμῆ γὰρ φύλας μου ἐστὲ, οὐκέτι καλέσω ὑμᾶς δούλους)· οὗτε μὴ καθαρὰ, ἀλλὰ καθαρὰ καὶ λαλούμενα, καθὼς περὶ αὐτοῦς ἡ θεία φωνὴ λέγει, οὗ Ἰγμῆς καθαρὸι ἐστε· οἱ δὲ καθαρὸι τῆ καρδίᾳ τὸν θεὸν ἑλόνται. Ταῦτα τοῖων τὰ μέγιστα καὶ θελα χαρισματα ἐπεφρομένοις ὁ Ἰωάννης, καὶ παρῆρξίς ἐπὶ τὰ ὀρητὰ ἐπέδρα, ἔφθασεν εἰς τὸ ἀπέραντον πλάγος, καὶ τοῖς ἀμύμητος αὐτοῦ τῆς καρδίας ὀφθαλμοῖς θεασόμενος ἐν τοῖς κῶλιποι τοῦ ἀνάχρου Πατρὸς τὸν συνάναρχον Ἁγόν, τὸν πρὸ πάντων αἰώνων ἐκ τοῦ Πατρὸς ἀρρήτως γεννηθέντα, καὶ μῆκετι τὴν ἀνεκκλήτηον ἐκείνην χαρὴν ἐν ἑαυτῷ κατέχειν ἐνεσχῶν τὸ ἄγον καὶ σεραμικὸν αὐτοῦ στόμα, καὶ μεγάλῃ τῆ φωνῇ ἀνέκραξε λέγων· Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος. Βλέπει μοι σῖνεσιν ἀλιείας, σκῶπῶσιν σοφίαν ἀνδρὸς ἀγρμμᾶτιστον. Εἰδὲς μοι ὕψος διδασκαλίου ἀδύτητον, ἐν Ἐρέσῳ καθεζόμενον, καὶ τὰ ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν θεώμενον; Τῷ πνεύματι εἰς τὸν ἄνω βυθὸν ἀπέδρησε, καὶ ἐκ τοῦ πατρικοῦ κῶλιποι τὴν θεολογίαν ἀλιείσας τῷ σώματι κῶλιποι ἔγραψεν· Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος. Ἀκούσατε, οἱ πιστοί, καὶ στρηθήτε, Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος· ἀκούσατε, οἱ γλωσσαλογόντες ἀντιδοχοὶ, καὶ αἰσχύνθητε. Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος. Μῆκετι παρῆρξίσεθε βλάσφημον, μῆκετι πολεμήτε τὴν Ἐκκλησίαν ἀντίχριστοι· μῆκετι παραιομήτε, μῆκετι ὕψουτε κέρας, Μὴ ἐπαίρειτε εἰς φύσιν τὸ κέρας ἑμῶν, καὶ μὴ λαλεῖτε κατὰ τὸ θεοῦ ἀδικίαν, λέγοντες, οὗ Ἦν ποτε, οὗ οὐκ ἦν, καὶ πρὶν γενέσθαι οὐκ ἦν, καὶ οὗ ἐξ οὗκ ὄντων ἐγένετο. Πᾶσιν τὸν γλωσσᾶν σοῦ ἀπὸ κακοῦ, καὶ χεῖρα σου τοῦ μὴ λαλῆσαι δόλοιν. Ἀδύς γὰρ ἦν καὶ πρῶτη, καὶ ἀεὶ ἦν, οὗτε ἀρξάμενος, οὗτε παυσάμενος τοῦ εἶναι, οὗτε ἐν χρόνῳ ὁ χρόνος, οὗτε κτίσμα, ἢ ποῖμα· αὐτὸς γὰρ ποιητὴς καὶ δημιουργὸς τῶν ἀπᾶτων, ὄρατον τε καὶ [134] ἀόρατον. Πάντα γὰρ δι' αὐτοῦ ἐγένετο. Ἄληθῶς καὶ νῦν εἰπεῖν καιρὸς ἐκείνο τὸ προφητικὸν λόγον, Οὗτος ὁ θεός, ἡμῶν· οὗ λέγοιθήμεται ἑτερος

πρὸς αὐτόν. Ἐξέσρε πᾶσαν ἰδὸν ἐπιστήμης, καὶ ἔδωκεν αὐτῇ Ἰωάννη τῷ ἡγαπημένῳ ὑπ' αὐτοῦ. τίθασαι μοι γὰρ διὰ μὲς φωνῆς πῶς τῆν οἰκουμένην πᾶσαν ἑκατόρωσαν, ἥτις οὐ σαλευθήσεται· βλέπε μοι ἐν ἁδωνῶν ἐν Ἐρέσῳ καθ' ἑξῆς, καὶ τὸν κόσμον ὅλον θεολογῶν διδάξαντα· κατανόησον, πῶσαι κατὰ ἀνατολῆν πολιτεία, πῶσαι χώραι, πῶσαι Ἐκκλησίαι, πῶσαι πάλιν ἐπὶ δυσμᾶς ἡλίου, καὶ τὴν μεγάλην Γομίην ὁμοίως, καὶ ἐπὶ τὰ πλευρά, καὶ ἐπὶ τὰ μέρη τοῦ νότου, τῆν τε Καππαδοκίαν χώραν, καὶ τὰ ἐν μέσῳ πάντα, ἠήσους, ἔρημους, καὶ τὰ ἄκρα τῆς γῆς. Ἐνόησον πάλιν τὴν Ἐκκλησίαν τὰ πλήθη, τὸν κλήρον, καὶ τὰ πλήθη τοῦ λαοῦ, ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν, εἰ δύνασαι ἐξαριθμησαί τούτους. Ἄλλ' εὐκοπώτερον ἄξιον θαλάσσης ἐξαριθμησαί ἢ τοσαῦτα πλήθη. Καὶ οὗτοι πάντες μαθηταὶ Ἰωάννου, παρ' αὐτοῦ διδαχθέντες θεολογοῦν. Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Ἄδρος· καὶ ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς τοῦτο φάλλουσι, Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Ἄδρος· καὶ ὀδοπόροι, καὶ πελάγιοι καὶ πλωτῆρες τοῦτο μελωδοῦσιν. Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Ἄδρος, καὶ ἐν ταῖς ἐρήμοις, καὶ ἐν τοῖς ὄρεσι καὶ ἰδιωταὶ καὶ σοφοί, καὶ μικροὶ καὶ μεγάλοι καὶ πᾶς ὅστις ἴνοιε, ταῦτα θεολογεῖ. Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Ἄδρος· καὶ λοιπὸν ἐν τῷ πληθυνθῆναι πανταχοῦ κρᾶζόντες ἀπαύστως τὸ Ἦν καὶ ἦν, ἐξέλιπον ὁ λέγοντες τὸ Οὐκ ἦν. Οἱ θεολογοῦντες ἐπιληθύνθησαν, καὶ οἱ ματασιογῶντες ἐξέλιπον· οἱ εὐσεβεῖς προσέκοιζαν, καὶ οἱ ἀσεβεῖς προσέκοιζαν· οἱ πιστοὶ εὐφράνθησαν, καὶ οἱ ἀπιστοὶ ἐταχύνθησαν. Τίξον δυνατεὶν ἠσθέντες, καὶ οἱ ἀσθενεῖς ἀπεριεώσαντο δυνατεῖν. Τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου ἐξηλεγθήσαν, καὶ οἱ σοφοὶ τοῦ κόσμου κτηρηθήσαν. Ἄλλὰ μέχρι τίνος οὐ στήσῃς τὸν περὶ αὐτῶν λόγον; Καὶ γὰρ εἰ ἐπιμύω τοῦ λέγειν, οὐ μὴ φθάσῃ τὸ ὕψος διηγήσασθαι τῆς τοῦτον διέξεως. Τὴν γὰρ ὄξαν, ἦν ἔλαβε παρὰ τοῦ Πατρὸς ὁ διδάσκαλος, ἔδωκεν αὐτοῖς. Καὶ τί λοιπὸν ἐπιμύω διχῶν ἀνέριτας; Καὶ γὰρ καὶ ἀπερ εἰπεῖν ἐτολμήσαμεν, οὐχ ὅσον ἔξῃον τὸν προκειμένου χοροῦ τῶν ἁγίων μαθητῶν, ἀλλ' ὅσον δυνατὸν τῇ ἡμετέρᾳ δυνάμει· τὸ γὰρ τούτους ἐπαΐως ἐγκωμιάσαι πᾶς ἄνθρωπος ἀπορεῖ. Ὅθεν κατὰ φόβον λαλοῦ, ἃ λαλοῦ περὶ τούτων, μὴ πως διὰ τὴν οικίαν ἀνικανίαν, καὶ τὸ σμικρὸν τοῦ λόγου καὶ πενιχρὸν, σμικρῶν τούτων τοῖς ἐπαΐουσι; καὶ ἀγανακτεῖν αὐτοὺς κατ' ἔμαυτοῦ παρασκευάσω. Πλὴν ὥσπερ εἰς πάντας συμπαθεῖς ἦντες, καὶ τανὺν συγγνωσκῆσαι τῇ ἡμετέρᾳ ἀσθενείᾳ. Εἰ γὰρ λοιδοροῦμενοι εὐλογοῦσι, ἔδωκεν αὐτοῖς ἄνεχοντα, δυσφημούμενοι παρακαλοῦσι, πολλοὶ μᾶλλον ἐγκωμιάζομενοι κατὰ τὴν ἡμῶν δύναμιν οὐ μὴ ἀγανακτεροῦσιν ἐπιστάμενοι τὸ ἀσθενῆς τῆς φύσεως, εἰ καὶ τὸ ὑπερ φῶν ὡν ἐληφότες παρὰ τοῦ ἀγαπήσαντος Θεοῦ. Καὶ λοιπὸν οἱ ποτὶ πτωχοὶ γεγόνασι πλούσιοι, οἱ ἄδοχοι ἔνοδοι, οἱ ἀργύριοι σοφοί, οἱ τῶν ἰγθύτων ἀμειψίαι, ἀμειψίαι ἀνθρώπων· καὶ οὗτοι τὸν ἔδρον θέλωσαντες ἐξεπίμνησαν πρὸς τὴν οὐκ ἔχουσαν τέλος ζωῆν, πρὸς τὸν

ἐαυτῶν διδάσκαλον καὶ Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν· αὐτῷ ἡ δόξα. Ἀμήν.

β'. Τοῖς αὐτῶν διαδόχοις παραδεικνύεται τὰς σαφῆνας καὶ τὰ θύρατρα, τὴν δὲ ἔξουσίαν, ἦν ἐλήφασαι παρὰ τοῦ πᾶσαν ἔξουσίαν ἔχοντος ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς. Ἰδὼθ' γὰρ, φησὶ, *ἰδομὴ ὅμην τῆν ἔξουσίαν τοῦ πατρὸς ἐπάνω ὄρων καὶ σκοραίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τῆν δύναμιν τοῦ ἔσθρου, καὶ οὐδὲν ὄμης οὐ μὴ ἀδίτηση.* Τούτων τῶν ὡν προερίηται τὴν ἔξουσίαν καὶ τὴν ἀρχοντίαν καὶ τὸν ζῆλον διαδέχονται οἱ τίμιοι διδάσκαλοι, οἱ ἱεράργη, οἱ πασιμένες τῆς τοῦ Χριστοῦ ποιμνῆς, κατ' ἴγνος τῶν ἀποστόλων βασιλεύοντες, οἱ γενναῖοι τῆς Τριάδος ὑπέρμαχοι, οἱ τὸ χρέμα τοῦ νόμου παραδραμόντες, καὶ τὸ ζωοποιὸν Πνεῦμα παραλαβόντες. [135] οἱ δὲ τὴν ἀρότρον ἀνορύττοντες, καὶ βαθύνοντες, καὶ ἔρευνηόντες, καὶ τὸν νοῦν ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς πᾶσι τηλικῶς φανερώσαντες, οἱ τὴν πίστιν τραυλῶσαντες καὶ τὴν κακοπιστίαν ἀπελάσαντες, οἱ τοὺς ὀρθοδόξους τοῖς θείοις δόγμασι στηρίξαντες, καὶ τοὺς κακοδόξους τοῖς θείοις βέλαις ἔβησαντες, οἱ τῆς κατανόησιν ὁλον κεκρυμμένους εὐρόντες, καὶ τὴν ποιμνὴν διέψωσαν ποτῶσιν, οἱ τὸν ποικιμένον αὐδὸν ἀναλαβόντες, καὶ τὰ βετα σαλπίσαντες, οἱ λειτουργοὶ καὶ φύλακες καὶ ἐργάται τοῦ ἀμπελῆος, οἱ τῶν θείων δογματικῶν ῥήτορες, καὶ βομφαλαὶ κατὰ τῶν αἰρετικῶν, οἱ ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος τεθέντες ἐπίσκοποι, ὡς *φησὶ ὁ ἅγιος Παῦλος· Ποιμαίνετε τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ· οἱ τὰς ἐπεργόμενας θλίψεις μὴ παρατισάμενοι, καὶ τὸν ἐπιτηγμένον τῆς ζωῆς στέφανον κομισάμενοι· οἱ τὰς νεωτερικὰς ἐπιθυμίας ἀποφυγόντες, καὶ τὴν μακαρίαν ἐπιβία κληρονομησάντες· οἱ στρατηγῶ τοῦ μεγάλου βασιλέως, οἱ ἐν τῷ λόγῳ τοῦ Θεοῦ πλούσιοι, καὶ πτωχοὶ τῷ πνευματικῷ μίμηται τῶν ἀποστόλων καὶ τύποι τῶν πιστῶν· οἱ τῶν πόλεων ἀγέλαρχοι καὶ τῆς οἰκουμένης κήρυκες· οἱ τὰς φυγάς αὐτῶν ὑπερ τῆς ποιμνῆς ἄνετες, καὶ τὸ ἀμα αὐτῶν ὕπερ τῆς πίστεως ἐκλιγάντες· οἱ τὸν παλιτὸν ἐκείνων Ἀβραάμ μιμησάμενοι, καὶ ἐν τοῖς κείτοις αὐτοῦ ἀναπαυσάμενοι· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ οὗτοι ἐκδικηταὶ τοῦ Κυρίου, τὴν φωνὴν δεξάμενοι περὶ τῶν δουλονομίαν καὶ κακοδόξων, οἱ τὰς θείας Γραφᾶς στρεβλώσαντες καὶ τὴν ἀλήθειαν συγγλάντες, καὶ τῆς εὐθείας ὀδοῦ ἐκνεύσαντες ψυχὰς αἰγμάλωτους, εἰς τὸ ἀθίον ἔλκοντες τῆς αἰρέσεως σκότος, συναρπασθέντες ἅμα πάντες ὁμοφρόνως οἱ πιστοὶ, ἀσυνδιδὸν ζῆλον, εἰκην λίθων τὰ βετα λόγια ἐκ τοῦ γεμάρθρου, ἦγον τοὺς Ἐσσηγιέλους, καὶ τὴν ἀρήκοντες πίστιν τῆς ἁγίας Τριάδος ἀναλαβόντες, παρετάξαντο πόλεμον κατὰ τὴν ἀνερέμητον καὶ ἀθίον αἰρετικῶν, σύμφυτοι τὸ ἐν συμφωνοῦντες καὶ λέγοντες μετὰ τοῦ Ἀποστόλου, *Εἰς Κύριον, μία πίστις, ἐν βαπτισματι, Εἰς Θεὸν καὶ Πατῆρ ἄντων, ἐν Πνεύματι ἁγίῳ, ὁ φωτισμὸς πάντων, μία θεότης, εἰς Θεὸν· αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος πάντοτε, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.* Ἀμήν.*

MONITUM

Ad unius Ms. fidem edita fuit haec homilia: indeque est quod non pauca sint loca, ubi oratio vel deficit, vel lacera est, vel verbis constat dnibus, et ut credere est, labelfactis: illud tamen sine magno republicae litterariae dispendio. Est quippe longe humilioris stylo descripta, figuris exclamatiuibusque ad nauseam usque redundans. Quamobrem a criticis omnibus inter spuria opera censetur. Hinc tamen excipienda

[136] *Εἰς τὴν ἄρρητον Πέτρον, καὶ εἰς τὸν σταυρὸν, καὶ πῶς ὁ Ἰωσήφ τύπος ἐγένετο τοῦ Χριστοῦ, ὁμολία.*

α'. Ἀναγκαῖον ἐν τῷ παρόντι καιρῷ καὶ τὸ χρέος τοῦ Ἰωσήφ ἀποτίσαι, καὶ τὸ κλητός· τοῦ σταυροῦ μνηύσαι. Σήμερον καὶ Ἰωσήφ στεφανώσεται, καὶ σταυρῶν φουτοργαίται· σήμερον καὶ Πέτρος ἀρνείται, καὶ ὁ ἰησὺς εὐ-

* Videtur cum Savilio legendum τὸ κλίος.

ωχεται· σήμερον καὶ ὁ νόμος πληροῦται, καὶ ὁ προφητεῦταις Χριστὸς δοξολογεῖται· σήμερον κυριεύς πληροῦται τὸ φάσκον ῥητῶν περὶ τοῦ Κυριακοῦ θανάτου, Ἐν τῇ παγίῃ αὐτοῦ συνηλθῆναι ὁ ἀμαρτωλῶς. Καὶ τίς ὁ ἀμαρτωλῶς; Ὁ τῆς ἀμαρτίας· εὐρέτης διάβολος. Καὶ τίς ἡ ὄψ· αὐτοῦ κατασκευασθῆναι παγίς; Ὁ σταυρῶς.

regiones, quam multe sint Ecclesie: quam multe rursus ad solis occasum, et magnam Romanam similiter, et ad latera partesque australes, et regionem Cappadocum, et quæ intersecta sunt omnia, insulas, deserta, et fines terræ. Cogita rursus Ecclesiarum multitudines, clerum, et turbas populi, virorum, nullum, si forte dinumerare istos possis. Verum arenam maris dinumerare facilius fuerit, quam tos turbas. Et hi omnes discipuli sunt Joannis, de divinitate verba facere ab illo edocti: *In principio erat Verbum*; et in foro hoc decantant. *In principio erat Verbum*; et viatores, et qui navigant, et qui nauticam artem exercent, hoc concinunt, *In principio erat Verbum*; et in desertis, in montibus, tam imperitii quam sapientes, et parvi et magni, et quicumque hæc intelligit, de divinitate loquens ait, *In principio erat Verbum*: ac deinceps dum ubique numerus auctus est eorum qui indefesso ore clamant, *Erat et erat*; defecerunt qui dicunt, *Non erat*. Qui de divinitate loquuntur, multiplicati sunt; et qui vana loquuntur, defecerunt; pii profecerunt, et impii offenderunt; fideles exhiberati sunt, et infideles tabefacti sunt. *Arcus potentium infirmatus est, et infirmi accincti sunt robore* (1. Reg. 2. 4). Quæ stulta sunt mundi, redarguta sunt, et sapientes mundi destructi. Verum quousque tandem de illis verba facere non cesso? Licet enim diutius sermone huic immerer, sublimitatem gloriæ istorum assequi minime potero. Quam a Patre gloriæ præceptor accepit, eam illis tradidit. Cur ergo diutius insistam euarandis iis, quæ nequeunt oratione describi? Nam et hæc ipsa quæ dicere ausi sumus, non pro dignitate propositi chori sanctorum discipulorum prolata sunt, sed quantum in nostra potestate situm fuit: siquidem dignis eos celebrare præconiis nullus omnino mortaliū potest. Quamobrem ego cum timore loquor, ea quæ de illis loquor, ne forte propter imbecillitatem meam, ac sermonis jejunitatem et cgestatem, eorum laudes innumam, et illorum indignationem in meipsum commoveam. Verum ut misericores sunt erga omnes, nunc quoque nostræ ignoscunt imbecillitati (1. Cor. 12). Si enim conviciis affecti benedicunt, persecutionem passi sustinent, et opprobriis onerati obsecrant, multo magis a nobis pro viribus laudati minime indignabuntur, cum illis naturæ imbecillitas sit explorata; licet jam Dei benedictio, qui dilexit eos, supra naturam sint evecti: et deinceps qui quondam pauperes erant, evaserunt divites, et obscuri sicut illustres, et illiterati sapientes, piscatores piscium, mox hominum piscatores: et ita cursu consummato ad vitam nullo fine terminatam commigrarint ad Doctorem suum et Dominum Jesum Christum: ipsi gloria. Amen.

2. Qui suis successoribus sagenas et retia tradiderunt, et potestatem quam acceperunt ab eo, qui potestatem habet omnem in celo et in terra. *Ecce enim, inquit, do vobis potestatem calcandi supra serpentes et scorpiones, et super omnem potestatem inimici, et nihil vobis nocebit* (Luc. 10. 19). Illis igitur in potestate et principatu et zelo succedunt, ut ante dictum est, venerandi doctores, sacrarum antistites, et Christi gregis pastores, vestigiis apostolorum insistentes, generosi Trinitatis propugnatores, qui prætermisso legis statu et vivifico Spiritu accepto, ad modum aratri sulcant, profunde excavant, et scrutantur, usque Scripturæ sacræ omnibus aperte declarant; qui fidem illustrent, et prava dogmata exterminant, qui rectæ doctrinæ defensores sacris dogmatibus firmannt, et doctrina minime sana infectos jaculis divinis confodiunt; qui cum vinum compunctionis mixtum invenientes, sitentem gregem potarunt, et assumpta tibia pastorali, divinis cantibus eum oblectarunt; ministri et custodes, et operarii vineæ, sacrarum dogmatum prædicatores, et gladii adversus hæreticos, qui positi sunt a Spiritu sancto episcopi, ut ait sanctus Paulus: *Pascite Ecclesiam Dei* (Act. 20. 28): qui ingruentes tribulationes non refugerunt, qui promissam coronam vite reportarunt, qui juveniles cupiditates evitarunt, et beatam spem hereditate possederunt: magni Regis militum principes, Dei verbo divites, et spiritu pauperes; imitatores apostolorum, et formæ fidelium; civitatum rectores, et orbis terrarum præcones; qui animas suas pro grege posuerunt, et pro fide sanguinem suum fuderunt; qui veterem illum Abrahamum imitati sunt, et in ejus sinu requiem invenerunt; eodem modo et isti defensora Domini sententiam excipientes de abominandis et nefariis hostibus fidei, qui Scripturas torquentes ac depravantes, veritatem obscurant, atque a recta via defluentes captivas abducunt animas, et in æternas hæresis tenebras pertrahunt, congregati omnes unanimiter fideles Davidicum zelum præ se ferentes, et tamquam lapides de torrente, hoc est, ex Evangelio, sacra eloquia, simulque inviolatam sanctæ Trinitatis fidem sumentes adversus innumeros et impios hæreticos unanimes bellum indixerunt, nunque conspicientes eum Apostolo dixerunt: *Unus Dominus, una fides, unum baptisma, unus Deus et Pater omnium* (Ephes. 4. 5. 6); unus Spiritus sanctus, illuminatio cunctorum, una divinitas, unus Deus: ipsi gloria et imperium unni tempore, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

IN HOMILIAM DE NEGATIONE PETRI.

moralis exhortatio illa pulcherrima, qua homilia concluditur, quæque ex Chrysostomi homilia tertia in illud, *Habentes eundem Spiritum*, tomo III, p. 288, excerpta fuit: et temere assuta huic opusculo, vel primo conspectu comprobatur, quanta sit inter illum nescio quem Græcicum et tantum doctorem differentia.

Interpretatio Latina est Frontonis Duçæi.

DE NEGATIONE PETRI, ET DE CRUCE, ET QUO FACTO JOSEPE FUERIT FIGURA CHRISTI, HOMILIA.

4. Necessarium est hoc tempore, ut et Joseph debitu persolvamus, et crucis gloriam demonstramus. Hodie et Joseph coronatur, et crux plantatur: hodie et Petrus negat, et latro ketatur: hodie et lex

adimpletur, et præmittitur a prophetis Christus collaudatur, ac proprie dictum illud impletur, quod de Davidica morte inquit: *In laqueo suo comprehensus est peccator* (Psal. 9. 16). Et quisquam est iste

peccator? Peccati inventor diabolus. Et quisnam laqueus ab ipso paratus? Crux, et nihil aliud: ipse siquidem Iudeos ad fabricandam crucem incitavit, ratus se dolis capturum eum, qui dolis capi non potest, et morte circumventurum eum, qui inter mortuos est liber: non intelligens alienus ille crucem stimulum peccati obtundere, ac fore, ut ea caput eius insolentiae confringeret, os eius blasphemiae obtureret, pennas inursionis ejus evellat, ac desertum et egeum desertis ostendat. Hodie quoque prophetae Davidis impletur oraculum, *Testimonium in Joseph* (Psal. 80. 6): hoc est, Dominus in Joseph multo ante depingebatur ac praefigurabatur, in iis quae in novissimis diebus erant eventura. Multa namque similia in Joseph et in Domino reperiuntur; exempli causa: Joseph a propriis consanguineis suis appetebatur in-idiis (a)... Joseph tunica varia est exutus; quam habuit Dominus desuper contextam milites distribuunt. *Partiti sunt enim*, inquit, *restimenta mea tibi, et in vestem meam miserunt sortem* (Joan. 19. 24. Psal. 21. 19). Joseph apud patrem accusatus est: pari ratione Dominum quoque apud Patrem calumniati sunt, Iudaei quidem, dum fabri filium ipsum dixerunt: rursus autem parasiti Iudeorum haeretici, dum alterius eum esse substantiae suis astruunt documentis. Joseph Ismaelitis est venditus; Dominus a Juda Pharisaeis: Joseph in vacuum cisternam injectus, ascendit illuc; Dominus in monumento novo sepultus, tertio die resurrexit. Sed quid pluribus opus est? Joseph Aegyptim infamavit, Dominus synagogam dehonestavit: Joseph a fratribus agnitus est; Dominus post resurrectionem discipulis est manifestatus: Joseph in carcere cum duobus eunuchis iunctus, illis somnia declaravit: unus quidem ex ipsis a volucris devoratus est, alter vero in patriam suam restituitur: Dominus cum duobus latronibus crucifixus, incredulum quidem in escam gehennae transmisit, fidelem autem paradisi principem civem constituit (b)...; Dominus autem Patri quadringentis evangelistarum currum exhibuit: Joseph a bestiis devoratus nuntiatus est, et tanquam rex praeconis voce r-nuntiatus; Dominus tanquam homo crucifixus est, et tanquam Deus glorificatus. Audi vero aliam etiam prophetiam ad crucem pertinentem: *Ascendens in altum, captivum duxisti captivitatem; et dedisti dona hominibus*. Quodnam illud est altum? quis ille ascendens? quoniam captivitas? quoniam sunt dona hominibus? Altum est crux pretiosa, propter incomprehensibile mysterium: ascendens, Christus Dominus; *Qui enim descendit ipse est, et qui ascendit*. Quid porro est, *Captivum duxisti captivitatem* (Ephes. 4. 10)? Hoc est, Eos, qui antea detinebantur a peccato, veniens Dominus per gratiam reformavit, dans dona hominibus. Quoniam dona? Peccatorum remissionem, adoptionis munus, regni hereditatem, immortalitatis specimen, et pignus ad dexteram sessionis. Quis vero testis huic rei? Dominus ipse, qui dixit: *Cum exaltatus fuero, omnia traham ad meipsum* (Joan. 12. 32); hoc est, Cum fuero crucifixus, tunc in me omnes credent. Audivisti paulo ante aliud ad crucem spectans testimonium evidentius Isaiae prophetae clamantis ac dicentis: *Sicut ovis ad occisionem ductus est, et sicut agnus coram tondente se, sine voce* (Isai. 53. 7). Quae tandem est ovis? quis agnus? quae occisio? quae tonsura? quoniam sunt mactatores et tonsores? Uris et agnus Christus est Dominus per figuram: ovis propter baptismatis vellus; agnus, propter sacrificium in carne: occisio illa est lateris, qua latus sanatur. Quinam sunt mactatores et tonsores? Sadducei atque Pharisaei: primum enim blasphemiam male totonderunt, ac deinde invidia occiderunt. Ut enim in nostra hac vita qui tondetur homo, et nullo

(a) Hic alterum menurum deest, quo comparatur Josephus Christus a congeneribus suis insidulis impetitus.

(b) Hic prius membrum desideratur, quod sic ex contextura supplet Savius: *Joseph curru missi patri*.

dolore afficitur, et forma speciosus apparet: ita quando vulnus Christus accipiens quasi tonsuram sustulit, nec dolorem ullum perpepus est, et resurrectionis pulchritudinem indicavit. De illo scriptum est, *Speciosus forma prae filiis hominum* (Psal. 44. 3). Isaiae quoque verbus consona proloquutus est Jeremias dicens: *Ego quasi agnus innocens veni* (Jer. 11. 19), ut immolaret. Apposite agnus appellatus est, ut qui in passione non contenderit, ut qui in occisione non calcitravit. Verumenninvero licet Iudaei occiderint, nos tamen obstruati sumus: atque illorum quidem erimen est, nostrum autem recte factum: illorum alapa, nostra libertas: illorum poena, et benedictio nostra. Lux advenit, Christus celebratur. Hodie impletur et prophetium Davidis oraculum, quod ad hoc crucis mysterium pertinet maxime: *Dederunt in escam meam fel, et in siti mea potaverunt me aceto* (Psal. 68. 22). Memoria itaque tene, clarissime, quo pacto Dominus in cruce suspensus clamavit dicens, *Sitio* (Joan. 19. 28): et continuo currens unus, ac spongiam implens aceto et felle, obtulit Domino. Sed qua tandem de causa Dominus sitim prae se ferebat, qui effecit, ut praedura prisa in stagnum abiret? Quia nimirum, quod scriptum erat, oportebat impleri: *Dederunt in escam meam fel, et in siti mea potaverunt me aceto*. Talia sunt Iudaeae vineae torcularia. Etenim ex vinea Sodomorum vinea eorum: et palmas eorum ex Gomorrha (Deut. 32. 32). Illorum siquidem torcularia, acetum et amariudum; nostra autem vindemia, dulcedo et immortalitas. Propterea et cohortans dicebat propheta: *Gustate et videte, quoniam suavis est Dominus* (Psal. 33. 9).

2. Quid igitur restat querendum? Dominus autem advocans discipulos suos, dixit illis in faciem: *In ista nocte scandalum patiemini in me*. Scriptum est enim: *Percutiam pastorem, et dispergentur oves grege* (Math. 26. 31). Vides, ut omnia sint testata? ut omnia rata? ut nihil otiosum? ut nihil irritum? *Omnes scandalum patiemini in me*. Scriptum est enim: *Percutiam pastorem, et dispergentur grege*. Oecumia Spiritus sancti diligentiam! Licet enim hoc pronuntiarit propheta, Spiritus tamen rem suggestit. Non dixit, *Percutiam pastorem, et peribunt oves*; sed dixit, *Et dispergentur*; hoc est, Ad exiguum tempus scandalum patientur: paulo post autem fidelem retinebunt, Pastorem Dominum appellantes: siquidem ipse est pastor bonus qui oves suos sonaginta novem dimisit, et ad eam venit, quae erraverat (Id. 18. 12), hoc est, qui caelestes virtutes dimisit, et ad Adam qui erraverat, venit. Oves porro nuncupati sunt etiam apostoli, ut qui Salvatoris pedo obtemperent, ac Dominico corpore pascantur, et in campis regni caelorum stabuleantur. Quemadmodum enim hoc tempore si venerit lupus in ovile, atque ovem rapuerit, reliquae oves dispergentur, se propriunt et aufugiunt: quod si tantum sibilantem pastorem audierint, rursus accurrunt, et simul congregantur: sic et discipuli Domini, cum tanquam lupum crucem aspexissent, aufugerunt, celeriter abscerpunt; ubi vero Domini resurrectionem tantum audierunt, statim accurrerunt, cumque agnovissent, nec a caelesti caula segregati fuerunt. Hac igitur Domino discipulis suis dicente, *Omnes scandalum patiemini nocte ista in me*, Petrus alium in sensum accipiens, cum seipsum commendare vellet, ac reliquis discipulis Domini studior et amatorum inveniri, vel potius, ut dicam quod res est, negationem suam divulgare, sic Dominum alloquitur est: *Quid ais, Domine? omnes scandalum propter te patiemur? et cum omnibus me quoque annumerasti? siccine mea constantia confidit? etiamne ego te negabo, qui in mari inambulavi? qui in monte transfiguratione dignus sum habitus? qui daemum gregem fugavi? qui morbum omnem sanavi* (Math. 14. 29. et 17. 1. eqq.). Nonne ego te omnium primum et exclamavi: *Tu es Christus, Filius Dei vivi* (Ibid. 16. 16.)? Quamobrem, et meo testi-

καὶ οὐδὲν ἕτερον· αὐτὸς γὰρ ἠρέθεισε παῖδας Ἰουδαίων πελεκισθεὶς τὸν σταυρὸν, δόξας σοφίεσθαι τὸν ἀσπίστον, καὶ τῷ θανάτῳ περιβάλλει τὸν ἐν νεκροῖς ἐκείθεν· ἡ μὲν συνὴ δὲ ἀλλότριος, ὅτι ὁ σταυρὸς τὸ κέντρον τῆς ἀμαρτίας ἀμύλλει, καὶ τὴν κεφαλὴν τῆς ἀλαζονείας αὐτοῦ συνθλάσει, καὶ τὸ στόμα τῆς βλασφημίας αὐτοῦ ἐμψάσει, καὶ τὰς πτέρυγας τῆς ἀντιθέσεως αὐτοῦ ἐκτελεῖ, καὶ ἔρμηνοι καὶ ἀπορον ἐρήμους ἀποδεικνύει. Σήμερον καὶ τοῦ προσφύτου αὐτοῦ πληροῦται τὸ λόγιον, *Μαρτύριον ἐν τῷ Ἰωσήφ·* τούτεστι, ὁ Κύριος ἐν τῷ Ἰωσήφ προκεινοῦσθαί, ἃ ἐμελλεν ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν ἐπίστασθαι. Πολλὰ γὰρ ἐν τῷ Ἰωσήφ παραπέλασι τοῦ Δεσπότης ἐδρίσκειται· ὅλον τι λέγει· Ὁ Ἰωσήφ ἐπεβουλεύετο ὑπὸ τῶν ἰδίων συγγενῶν... Ὁ Ἰωσήφ ἀπέθυσεν τὸν ποικίλον γένειον· ὁ Κύριος δὲ εἶχε τὸν ἀνοθεὶν ὑφανθέντα, λαβόντας οἱ στρατιώται διενειματό. *Διημερίσαντο* γὰρ, ἦσαν, τὰ ἱμάτια μου *ἐαυτοῖς*, καὶ ἐπὶ τὸν Ἰωσήφον μου *ἐβαλον κλήρον*. Ὁ Ἰωσήφ πρὸς τὸν πατέρα διεβλήθη· ὁμοίως καὶ τὸν Κύριον πρὸς τὸν Πατέρα Ἰουδαίων ἀποτίνας, οἱ μὲν Ἰουδαῖοι τὸν υἱὸν τοῦ τέκτονος αὐτοῦ λέγοντες, πάλιν δὲ οἱ τῶν Ἰουδαίων παρὰ τὸν ἀρετικὸν παῖδα, ἑπεροῦσιον αὐτὸν δογματικῶσιν. Ὁ Ἰωσήφ τοῖς Ἰσραηλιταῖς ἐπάραθ' ὁ Κύριος τὸν Ἰουδα τοῖς Φαρισαῖοις· ὁ Ἰωσήφ εἰς κενὸν λάκκον ἐβλήθη ἀνήθην ἀτραυματίστος· ὁ Κύριος εἰς κενὸν μνησίον παρῆς, ἀνίσταται κτήριμος. Τί δὲ μακρολόγῳ; Ὁ Ἰωσήφ τὴν Αἰγύπτου ἐστράτευσε· ὁ Κύριος τὴν συναγωγὴν ἐδημοσίευσεν· ὁ Ἰωσήφ τοῖς ἀδελφοῖς ἀνεγνώρισθ' ὁ Κύριος μετὰ τὴν ἀνάστασιν τοῖς μαθηταῖς ἀνεγνώρισθ'· ὁ Ἰωσήφ φυλακισθεὶς σὺν θυσιῶν υἰοῦσιν, τὰ ἐνείκατα αὐτοῖς ἐμίσησεν· ὁ εἰς μὲν αὐτῶν ὀρθόθωτος ἐγένετο, ὁ δὲ ἕτερος εἰς τὴν ἰδίαν πατρίδα ἀποκατήστηται· ὁ Κύριος μετὰ δὲ τοῦ ληστῆος σταυρωθεὶς, τὸν μὲν ἀπιστὸν βρώμασι γέννησεν παρήμεψ, τὸν δὲ πιστὸν ἀργιολογίῃ τοῦ παραδόξου κατέστησεν... ὁ δὲ Κύριος τετραπόδιον ἄρμα τὸν εὐαγγελιστὴν τῷ Πατρὶ ἐγνώρισεν· ὁ Ἰωσήφ θρηνηκέρως ἐμίμησεν, καὶ ὡς βασιλεὺς ἐκπρήχθη ὁ Κύριος εἰς ἀνθρώπων ἐσταυρώθη, καὶ ὡς θεὸς ἐδόξασθη. Ἄκουε δὲ καὶ ἑτέραν προφητείαν συντείνουσαν εἰς τὸν σταυρὸν· *Ἀναθὰς εἰς ὄρος ἠγματούσεως αὐγμωλοισαν, καὶ δέδωκας δόματα τοῖς ἀνθρώποις*. Τί τὸ ὄρος; τίς ὁ ἀναθὰς; τίς ἡ αὐγμωλοισία; εἰ τὰ δόματα τοῖς ἀνθρώποις; Ἦχος, ὁ τίμος σταυρῆς, εἰ δὲ ἀκατάληπτον μυστήριον· ὁ ἀναθὰς, ὁ Δεσπότης Χριστός· Ὁ γὰρ *καταθὰς*, αὐτὸς ἐστὶ καὶ ὁ ἀναθὰς. Τί δὲ ἐστὶν, *ἠγμωλούσεως αὐγμωλοισαν*; τούτεστι, τοῖς προκαταχόμενος ὑπὸ τῆς ἀμαρτίας ἰθὺς ὁ Κύριος διὰ τῆς χάριτος ἀνεπέλαστο, δούς [137] δόματα τοῖς ἀνθρώποις. Ποῖα δόματα; Τῶν ἀμαρτιῶν τὴν ἀρεσίαν, τῆς υἰοθεσίας τὸ χάρισμα, τῆς βασιλείας τὴν κληρονομίαν, τῆς ἀθανασίας τὸ μῆνυμα, καὶ τῆς ἐκ δεξιῶν καθέδρας τὸ ἐνέχυρον. Καὶ τίς ὁ τοῦτο μάρτυς; Αὐτὸς ὁ Κύριος λέγων· *Ὅταν ὕψωθω, πάντα ἐλέωσω πρὸς ἑμᾶς*· τούτεστι, ὅταν σταυρωθῶ, τότε πάντες εἰς μέμ' πιστεύουσιν. Ἦκουε ἀρτίως ἄλλην ἐναρξαστάραν μαρτυρίαν συντείνουσαν εἰς τὸν σταυρὸν, Ἠσαίου προσφύτου βουνοῦ, καὶ λέγοντος· *Ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγῆν ἤχθη, καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείραντος αὐτοῦ ἀμνος*. Τί τὸ πρόβατον; τίς ὁ ἀμνός; τίς ἡ σφαγὴ; τίς ἡ κορυφαία; τίνας ὁ σφαγιασθὰς καὶ κορυφαί; Πρόβατον καὶ ἀμνός ὁ Δεσπότης Χριστός, κυριακῶς· πρόβατον, εἰς τὸν πόκον τοῦ βαπτίσματος· ἀμνός, διὰ τὴν ἐνασχον βουσίαν σφαγῆς ἡ τῆς πληρῆς τὴν πλάσαν ἰωμένην. Τίνας ὁ σφαγιασθὰς καὶ κορυφαί; Σαδδουκαῖοι καὶ Φαρισαῖοι· πρῶτον γὰρ παρεκούρευσαν ἐπὶ βλασφημίας, ἐπὶ οὗτοῖς ἐφώνησαν τὴν βασανίαν. Ὅσαπερ γὰρ ἐν τοῖς παρούσιν ἀνθρώποις· ὁ κορυφόμενος καὶ ἀνομόνος μένει καὶ ἀραιομόρφος εὐρίσκειται· οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς τὴν πληγὴν δεχόμενος, ὡς κοῦραν ἐδέξατο, ὁ ὕψην μὴ ὑπομίνας, καὶ τὴν ἐυμορφίαν τῆς ἀναστάσεως μνήσας. Περὶ αὐτοῦ γέγραπται, *Ὁμοίως κἀλλεῖ περὶ τοῦς υἰοῦς τῶν ἀνθρώπων*. Συνεχὰ δὲ καὶ τοῦ Ἠσαίου ἱεραιμίας ἐσθῆξάτο εἰπών· *Ἐγὼ εἰς ἀρτίον ἑκάκων ἤδον τοῦ βουεῖαι*. Ἀρτίως ἀναγκάως προσηγο-

ρευθῆ, ὡς μὴ στασιάζας περὶ τὸ πάθος, ὡς μὴ λακτίσας περὶ τὴν σφαγὴν. Ἄλλ' εἰ καὶ τῷ Ἰουδαῖο ἔσφαραν, ἡμεῖς δὲ ὠφονίσασμεν· κείνους μὲν τὸ ἐγκλημα, ἡμῶν δὲ τὸ κατάρθεμα· κείνους τὸ βάπτισμα, ἡμῶν δὲ ἡλευθερία· κείνους ἡ τιμωρία, καὶ ἡμῶν ἡ εὐλογία. Τὸ φῶς παραγίνεται, ὁ Χριστὸς μνημονεύεται. Σήμερον πληροῦται καὶ τοῦ θαυτοῦ προσφύτου λόγιον, ἁρμόζον εἰς τὸν παρόντα σταυρὸν. *Ἔδωκαν εἰς τὸ βρομῆν μου χολήν*, καὶ εἰς τὴν δίψαν μου ἐπέδισάν μου ἕξος. *Ψαύσατε εἰς τὸν σταυρὸν ἐδόξασε λέγων, Διψῶ*· καὶ εὐθέως εἰς δραμῶν, καὶ πληρώσας σπῆγγον ἕθους καὶ χολῆς, προσήνεγκε τῷ Κυρίῳ. Καὶ εἰ δέησεν ὁ Κύριος τὴν δίψαν ἐβάλλετο ἡ, ὁ τὴν ἀκρότουσιν πέτραν λιμνάζουσα παρασκουάσας; Ἐπειθ' ὁ ἦν γεγραμμένον, *ἔδει καὶ πληρωθῆναι Ἔδωκαν εἰς τὸ βρομῆν μου χολήν, καὶ εἰς τὴν δίψαν μου ἐπέδισάν μου ἕξος*. Ψαύσατε τῆς Ἰουδαϊκῆς ἀμυλλῆς τὸ ὄπλομα· *Ἐκ γὰρ ἀμύλλου Σοδόμων ἡ ἀμυλλὸς αὐτῶν, καὶ ἡ κλημάτις αὐτῶν ἐκ Ἰορδάνης*. Ἐκείνου γὰρ τὰ ὄπλομα, ἕθος καὶ περιγὰ, ὁ δὲ ἡμέτερος τρυγητῆς, γλυκύτης καὶ ἀθανασίας. Διδὸ καὶ προσηγορῆμος ὁ προφήτης εἶπε· *Γεῦσασθε, καὶ ἴδετε*. ὅτι *Χριστὸς ὁ Κύριος*.

β. Τὸ ἰόνιστον τὸ ζῆτοῦσιν· Ὁ δὲ Κύριος προσκαλεσάμενος τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, εἶπε πρὸς αὐτοὺς κατὰ πρόσωπον· *Ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ σκανδαλισθήσεσθε ἐν ἐμοί. Γέγραπται γὰρ Πατάξω τὸν ποιμένα, καὶ διασκορπισθήσονται τὰ πρόβατα τῆς ποιμνῆς*. Ὅρθῳ, πῶς πάντα μαρτυροῦμεν εἶπῃ, πῶς πάντα βέβαια, πῶς οὐδὲν ἄρῳν, πῶς οὐδὲν ἀπρακτόν; Πάντες σκανδαλισθήσεσθε ἐν ἐμοί. Γέγραπται γὰρ· Πατάξω τὸν ποιμένα, καὶ διασκορπισθήσονται τὰ πρόβατα τῆς ποιμνῆς. Ἡ τῆς ἀκρυβείας τοῦ ἁγίου Πνεύματος! Εἰ γὰρ καὶ ὁ προφήτης ἐδόξασε, ἀλλ' ὁμοίως τὸ Πνεῦμα ὑπέφηρεσε τὸ πρᾶγμα. Οὐκ εἶπε· Πατάξω τὸν ποιμένα, καὶ ἀπολοῦνται τὰ πρόβατα· ἀλλ' εἶπε, *Καὶ διασκορπισθήσονται*· τούτεστι, πρὸς ὄλιγον σκανδαλισθήσονται· μετ' οὐ πολὺ δὲ τῆς πίστεως κρατήσεως, ποιμένα τὸν Κύριον καλοῦσιν· ἐπισθῆ αὐτοῦ τὸ ποιμὴν ὁ καλὸς, ὁ καταλείπων τὰ ἐνεχόμενα ἐνέβα πρόβατα, καὶ ἐλθὼν ἐπὶ τὸ πεπληνημένον τούτεστι, ὁ καταλείπων τὰς ἐπουρανίους θυμίας, καὶ ἐλθὼν ἐπὶ τὸν πεπληνημένον Ἀδάμ. Πρόβατα εἰ καὶ οἱ ἀπίστοι προσηγοροῦσιν, ὡς πεποιημένα τῆς σωτηρικῆς βακτηρίας, καὶ γλαυόμενα τὸ Κυριακὸν σωμα, [138] καὶ μαδρενομαεῖς τὰ πεδία τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας. Ὅσαπερ γὰρ ἐν τῷ παρόντι χωρῆσαντο; λίκου εἰς ἀγέλην, καὶ πρόβατον ἀρπάσαντος, τὰ λοιπὰ πρόβατα διασκορπίζονται, ἀποπρήσσει, καὶ φεύγουσιν ἐὰν δὲ μόνον ἀκούσωσι τοῦ ποιμένου σπιζόντος, πάλιν πρήσσει, καὶ ἀλλήλους συνάπτουσι· οὕτω καὶ οἱ μαθηταὶ τοῦ Κυρίου, ὡς λίκου τὸν σταυρὸν θεωρησάντες, ἀπέφυγον, ἀπέπρησαν· μόνον δὲ ἤκουσαν τοῦ Δεσπότης τὴν ἀνάστασιν, καὶ εὐθέως προσέβραμον, καὶ ἐγνώρισαν, καὶ τῆς μάνδρας τῶν οὐρανῶν οὐκ ἠλλοτρίωθησαν. Ταῦτα οὖν τοῦ Κυρίου λέγοντος τῶς τοῖς ἰαυτοῖς μαθηταῖς, ὅτι Πάντες σκανδαλισθήσεσθε ἐν νυκτὶ ταύτῃ ἐν ἐμοί· ὁ Πέτρος ἀληγορήσας, ὡς θέλει αὐτὸν παραβῆσαι εἰ, καὶ τὸν λοιπὸν μαθητῶν φιλοδοξιοτικώτερος εὐρεθῆναι, μᾶλλον δὲ τολμητέτερον εἰπεῖν, δημοσιεύσας τὴν αὐτοῦ ἄρνησιν, πρὸς τὸν Δεσπότην ἔφη, *Τί λέγεις, Δεσπότης; πάντες ἀνακαλισθῶμεν ἐπὶ σοί; καὶ μετὰ πάντων καμὲ συνερηθῶμεν;* οὕτω μου θαρβέλι; τί στερῆρήσει; κἀγὼ ἀπνηροσμαι σε, ὁ ἐν τῇ θαλάσσῃ περιπατήσας; ὁ δὲ ἐν τῇ ἐν τῷ θαλάσσῃ ἀξιώσεως ἀξιώσεως; ὁ ἀγέλην δαιμονίων φυαζόμενος; ὁ πᾶν πάθος θεωρησάντος; οὐχὲν ἐγὼ σε πρὸ πάντων ἐγνώρισας, καὶ ἀνεθάρσα, *Σὺ εἰ Χριστὸς, ὁ γίος τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος*; διὰ καὶ ἀποδείξιμένος μου τῆν μαρτυρίαν, ἐμακάρισας, καὶ πέτραν τῆς Ἐκκλησίας προστήγροσας λέγων· *Σὺ εἰ Πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οικοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ πῦλα ἰδοὺ σὺ κατιχυρῶσιν ἐπ' αὐτῆς*. Ἐγὼ οὖν σε ἀπαρηγόρητος, ὁ κορυφαῖος τῶν ἀποστόλων, ὁ πύλος τῆς Ἐκκλησίας; διὰ καὶ θαρρῶν ἐμαυτοῦ, βού' ἄρα πάντες σκανδαλι-

* Sic ex conjectura supplet Savillus: Ἰωσήφ τὰ ἄρματα ἀπέστειλε τὰ κακοῖ· ὁ δὲ Κύριος· et ipse putat legendum γαρύβρωτος.

† Putat Savillus legendum προσβάλλετο.

‡ Putat Savillus legendum προσηγορήσας, ὡς θέλει αὐτὸν παραμυθίσαι.

σθῆσονται, ἐγὼ δὲ σκανδαλισθήσομαι. Ὁ δὲ Κύριος πρὸς αὐτόν· Τί λέγεις καὶ ἀντιλέγεις, Πέτρε; τοὺς ῥήματα ἀντιτάσῃ Θεῷ; φεβουλοῦντά με εἶρες; ἢ παρακαλεῖς στήριχθῆναι, ἀλλ' ἐπαγγέλλῃ μὴ σαλευθῆναι; οὐχί ἡ αὐτὴ σου θεμελίωσις πολλὰ παρεκκλίσει εἰς γῆρας; ταῦτην σου τὴν προπέθειαν καὶ ἐπὶ τῆς θαλάσσης βαθεΐων ἐνεδείξαι, εἰ μὴ ᾄδων ἐγὼ τὴν χεῖρά ἐξέτεινα. Οὐχί καὶ ἐν τῷ ἔρει τῆς μεταμορφώσεως ἤμαρτες; ἐν ἡμῶι, τρεῖς σκεπὰ; καλεῖσθαι βουλομένους, καὶ τοὺς φίλους συντάττων ἐμὲ τὸν Δεσπότην; οὐ παρεκάλεις μὴ ἀνελθεῖν με εἰς Ἱερουσόλυμα, μὴ φέρων τὴν ἀπειλήν τῶν Ἰουδαίων; Ἐγὼ μὲν Πέτρε, οὐκ ἠθέλον εἰς δημοκρασίαν, οὐ δὲ παρεγράψω τὸν προγνωστικὸν τῆς θεότητός μου ὀφθαλμόν. Ἰδοὺ σοὶ λέγω ἃ μέλλεις διαπράττεσθαι, ὅπως ἐκ τῶν καθ' ἐμαυτὸν γινώσκῃς ὅτις εἰ. Ἀμὴν, ἀμὴν λέγω σοι, πρὶν ἄλλοτερον ζωῆσθαι, τρεῖς ἀπαρχήσῃ με. Ὁ δὲ Πέτρος πάλιν κλαπέτι τὴν διάνοιαν, μὴ συνειδῶς τὸν τρεπτόν τῆς ἀνθρωπίνης ἔξευσι, ἀπεκρίνατο πρὸς τὸν Κύριον λέγων· Ὁ γὰρ ὡς φοβῶμαι; οὐδὲ θανάτου καταρροῦναι, καὶ οὐ μὴ σε ἀπαρτίσωμαι. Ὁ δὲ Κύριος πρὸς τὸν Πέτρον Καίως μὲν οὐ συνετάξω, ἀλλ' οὐ μετὰ πολὺ γνώσῃ; ὁ γὰρ καθὼς εἶπὲ θύρας, ὅπως φανερωθῇ καὶ ἡ σὺνταξις, καὶ ἡ ἐμὴ πρόληψις. Τί οὖν τὸ πέρας τοῦ λόγου; ἡ ἔσπερα γὰρ ἐπιπέται. Τοῦ γὰρ Κυρίου κρατηθέντος, καὶ εἰς τὴν ἀλήθην τοῦ ἀρχιερέως ἀθέντος, καὶ πάντων τῶν μαθητῶν σκορπισθέντων, ὁ Πέτρος μόλις ἠκολούθει εἰς τὴν αὐτὴν τοῦ ἀγορεύου, ὡς δὲν μέλλει ποιεῖν τὰ συναχθέντα. Τοῦ δὲ Κυρίου ἐνδοτέρου ἀσφαλίσθέντος, ὁ Πέτρος ἐν τῇ αὐτῇ τῇ ἐξωτέρῳ ἐπαχέσθητο Ὀρθοπαλοῦ, ἀκαμπτῆς, ὡς ἔη τὸ νίκος ἀπενεγκάμενος. Τί οὖν; Ἐπὶ πολὺ καθεζόμενον αὐτοῦ, μῆτε εἶνος θεασαμένου ἐξυνομένου, μῆτε σπομιωτῆρας προκειμένου, μὴ ὀρμητικῶν ἐπαγγελομένην, μῆτε ἔσπεραν ἐπαφρομένην μικρὰ δὲ παύσασθαι ἀργυρομήτορος, εὐτέλης, προσελθούσα τῷ Πέτρῳ λέγει· Τί ποιεῖς ἐνταῦθα, ἄνθρωπε; ποῦ ἡ δύναμις; τοῦ Διδοσκάλου σου; ἴδε συγκλίσειται ἐνδὸν ἴδε μέλλει σταυρῷ παραδίδοσθαι. Ὁ Πέτρος ἀποτύπασε τῆς μνήμης τὴν παρήρησιν, [139] ἀπεκρίνατο λέγων, Τί με περιβομβίζεις, κοράσιον; Οὐκ οἶδα τὸν ἄνθρωπον. Ὁ οὖν πραγματικῶν ὁ λέγων, Κἀν δὲξῃ με σὺν σοὶ ἀποθανεῖν, ἄρτι ἀπαρτάται. Ταύτης οὖν τῆς ἀρήσεως πρώτης; γεννημένης, βορῆθηδὸς ὁ Πέτρος, ὡς ἀπὸ πυρὸς τῆς αὐτῆς ἐξέσπῃσεν, ἔξω τοῦ πυλῶνος τρέγων. Καὶ τῷ; Ἠλίον ἕτερα παύσασθαι συνήντησεν αὐτῷ. Ὁ οὖν πραγματικῶν ὁ οὐδαμῶσιν στρατιωτικῶν, οὐδαμῶσιν ἔξω, ἀλλ' εὐτέλης κοράσιον συνήντησε τῷ Πέτρῳ; ἀντεβάζει πρὸς αὐτὸν λέγουσα· Τί βορῆθῃ, ἄνθρωπε; ποῦ σπυδαῖος; τί ἀγναιότης; οὐχί πάντοτε σε ἐθώπουρον μετὰ τοῦ Γαλιλαίου περιπατοῦντά; πῶς οὖν ἐξεβόλησθαι τοῦ πυλῶνος τρέγεις; Ὁ δὲ Πέτρος λιτός οὐκ εἶ ἀπεκρίνατο, ἀλλὰ μεθ' ὅρου λέγει· Οὐκ οἶδα τὸν ἄνθρωπον τοῦτον. Εἶδος Θεοῦ πρόφρησιν, καὶ ἀνθρώπου διεσθόν; Εἶτα τῆς δευτέρας ἀρήσεως πληρωθείσης ἡ τρίτη ἀρήσις, περιέχει οὕτως· Μετὰ μικρὸν προσελθόντες ὁ κεραιωτῆρας εἶπαν τῷ Πέτρῳ Ἀληθῶς καὶ σὺ ἐξ αὐτῶν εἶ· καὶ γὰρ καὶ ἡ Ἀλιὰ σου ἐδήλον σοι ποιεῖ. Ὁ δὲ Πέτρος ἤρξατο καταναθεμιεῖσθαι καὶ ὀρμητικῶν, εἰς Οὐκ οἶδα τὸν ἄνθρωπον. Που ἡ παρασκίπτω; ὁ Πέτρος ἐπαγγέλλεται; ὁ πρότερον εἰρηγῶν, Σὺ εἰ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, ὡς λέγει; Οὐκ οἶδα τὸν ἄνθρωπον τοῦτον; Τάχα ὁ Πέτρος; οὐκ οἶδα τὸν λέγειν ταύτην ἠγγηγοῦσεν οὐκ εἶπεν, Οὐκ οἶδα τὸν Θεὸν λέγον· ἀλλ' εἶπεν, Οὐκ οἶδα τὸν ἄνθρωπον τοῦτον. Περὶ τὸ ὄρμητικῶν προσέφησεν, οὐχί περὶ τὸ νοούμενον. Ἄλλ' καὶ ὁ Κύριος προειδῶς εἶπε· Ἦλόςστις εἶπα βλασφημῆσαι εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, ἀφενθήσεται αὐτῷ. Τί οὖν ὁ Πέτρος; Οὐκ οἶδα τὸν ἄνθρωπον τοῦτον· καὶ εὐδὼς ἄλλοτερον ἐρώωντες· ὁ ἀπερίγραφος ὁ τοῦ Πέτρου κατήγορος, ὁ προαναμνηστῆς τῆς Δεσποτικῆς ἀποπέσεως συνήγορος, ὁ τῆς ἀρήσεως δημοσιευτικῶν καὶ τῆς προγνωστικῶν; ἐμμανήτων; καὶ τῶν μετανοητικῶν δακρυῶν ὑπομημηματιστῆς.

^a Legendum conjicit Savil. ὡς ἔστιν μελλων ποιεῖν τὰ συναχθέντα.

^b Savil. παράσκιπτω, sed legendum putat doxerit vel ἀπερίγραφτος. Verum non hic tanta querenda est in idiomate Graeco accurate.

^c Savil. augurator legendum ἀπερίγραφτος;]

γ. Καὶ ταῦτα μὲν ἀκούοντας εἰρήσθη· τὸν δὲ τῆς ἐλεημοσύνης λόγον γινώσκουσιν, παρανοήτων ἡμετέρων ἀγάπην, καὶ λέγοντες ὡς ἐν τῷ Εὐαγγέλιῳ εἶρηται· Ἄ ποιήσατε ὑμῖν φίλους ἐκ τοῦ μαμοῦ εἰς τὰς ἀδικίας· ἴνα, ὅταν ἐκλιθῆσθε, δέξωνται ὑμᾶς εἰς τὰς αἰωνίους σκηνάς. Καίως εἶπεν, Αἰωνίους. Ἐνταῦθα μὲν γὰρ κἀν λαμπρῶν ἔργῳ οἰκίαν, ἀπόλυται πάντως φειρομένην τῷ γρόφῳ· μάλλον δὲ καὶ πρὸ τῆς κατὰ χρόνον φθορᾶς θανάτου ἐμπροσθεν ἐκβάλλει εἰς τῆς λαμπρᾶς ταύτης οἰκήσεως· πολλὰς δὲ καὶ πρὸ τοῦ θανάτου πραγματῶν τινῶν δυσκολίας καὶ συμφορῶν ἐφοδοῖ καὶ ἐπιβουλαῖ ἐκπέσει τῆς παρεσκευάσαν. Ἐκὶ δὲ οὐδὲν τούτων ἔστιν ὑποπέσειαι, οὐ φεβῶν, οὐ θανάτου, οὐ κατάρτων, οὐ συμφορῶν ἐπὴνται, οὐκ ἄλλο οὐδὲν, ἀλλ' ἀκίνητος καὶ ἀθάνατος ἔστιν ἡ οἰκίσις. Διὰ τοῦτο αἰωνίους αὐτὰς ἀθάνατος. Ποιήσατε ὑμῖν φίλους ἐκ τοῦ μαμοῦ εἰς τὰς ἀδικίας. Ὀρξῆ, πόση φιλοφροσύνη τὸν Δεσπότην, πόση χρηστότης καὶ ἐκείναια; οὐ γὰρ ἄπλως ταύτην ἔθηκε τὴν προφήτην, ἀλλ' ἐπειθὲ πολλὰς πλουσίας πλοῦτος συνειλεταὶ ἐξ ἀργατικῆς καὶ πλεονεξίας, κακίως μὲν, ἠσπῆν, οὐκ ἔχρησεν οὐδὲν σὺ λέξει χρήματα· ἀλλ' ἐπειθὲ συνέλεξας, σπῆθι τῆς ἀργατικῆς καὶ τῆς πλεονεξίας, καὶ χρῆσαι εἰς τὸν οὐκ ἔχρησας. Οὐ λέγει, ἴνα ἀρπάξῃς ἐλεῆς, ἀλλ' ἴνα τῆς πλεονεξίας ἀποστάς, πρὸς ἐλεημοσύνην καὶ φιλοφροσύνην ἀποχρήσῃ τῷ πλοῦτι. Εἰ γὰρ τίς μὴ πλοῦτος τῆς ἀργατικῆς, οὐδὲ ἐλεημοσύνην ἐργάσεται· ἀλλὰ τὴν μὲν καταβάλλῃ χρήματα εἰς τὰς τῶν δομητῶν χεῖρας, τὰ ἐτέρων ἀρπάξῃ καὶ πλεονεξίας, τοῦ ἀνδροφρονῶς; ἐξίσῃ; λεγόμενος τῷ Θεῷ. Διὰ γὰρ πλεονεξίας ἀποστάται πρότερον, οὕτω τῶν δομητῶν ἐλεῖν. Ποιῶν γὰρ τῆς ἐλεημοσύνης ἡ δύναμις. Ἄλλ' ἠμῶν; τὴν συνέχισαν τῆς ὑπομήσεως; κατηγόρων ἠγείσθη τῶν ἀκούσαντων. Καὶ γὰρ ἐν τοῖς ἀγῶσι ἐκείνων τῶν δομητῶν διεγίρουν εἰ θεαταί, οὐς ἀν ἔθωσι ἔγγυς τοῦ βραβεῖο γινόμενος, [140] καὶ πολλὰς τῆς νίκης ἐλπίδας ἔχοντες. Καὶ ἐπὶ τούτων ἐπειθὲ μετὰ πολλῆς αἰς προβήσας; ὅπου τοῖς πρὸ ἐλεημοσύνης βεγομήτων λόγους ἔμαξ, διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς συνέχευετον τὴν ὑμῶν τούτων κινῶ παραλασιν. Ἰατροὶ τῶν ψυχῶν ἡμῶν εἰσι ὁ πέντης, εὐεργεταὶ καὶ προστάται· οὐ γὰρ τοσοῦτον εἶδος, ἔσον λαοβάνεις. Αἰδώς ἀργύριον, καὶ λαοβάνεις βασιλείαι οὐρανῶν· λυεῖς πανίαν, καὶ καταλλάσσεις σεαυτὸν τὸν Δεσπότην. Ὀρξῆ, τί οὐκ ἔση ἡ ἀντίδοσις; Ταῦτα ἐπὶ γῆς, ἐκείνα ἐν οὐρανῷ· ταῦτα ἀπόλυται, ἐκείνα μένει· ταῦτα φεβήσεται, ἐκείνα πάσης ἐστὶν ἀνωτέρα ἀπαιτίας. Διὰ τοῦτο καὶ πρὸ τῶν θυρῶν τῶν οἰκῶν τῶν εὐκτηρίων ἔσταν τούς πέντητας ὁ ἡμέτερος πατέρας, ἴνα καὶ τῶν υβρότατον καὶ ἀπανθρωπώτατον αὐτῶν τῶν πέντητων ἡ βίαις πρὸς ὑπόμνησιν ἐγείρη τῆς ἐλεημοσύνης. Ὅταν γὰρ εἰστήρη χορῶς γενότων συγκυκλιῶν, ῥάσις περιβεβλημένων, αὐγμῶντων, ρυτιῶντων, βακτηρίας, ἔχοντων, μόλις στήριξοσθαι θυμαμένων, πολλὰς δὲ καὶ τούς ὀφθαλμούς ἐκκεκομμένους, καὶ τῶ σώματι ἀναπύρων, εἰς οὕτως ὀδμας, ὡς καὶ τῆς ῥηκίας, καὶ τῆς ἀσθενείας, καὶ τῆς πηρώσεως, καὶ τῆς πένιας, καὶ τῆς εὐτέλειας, καὶ πάντων ἄπλων; πρὸς συμπαθείαν ἐπικλητώντων αὐτῶν, ἀντιστήναι, καὶ μείνει πρὸ ἀπαντα ταῦτα ἀνεκτότως; Διὰ ταῦτα πρὸ τῶν θυρῶν ἡμῶν εἰσθήσεται, παντῆς τοῦ λόγου δυνατωτέρων διὰ τῆς βίαις ἐπιστώμενος πρὸς φιλοφροσύνην τούς εἰσάδοντας. Καθάρπ γὰρ κρήνας εἶναι ἐν ταῖς αἰαῖς τῶν εὐκτηρίων οἰκῶν νενομισται, ἴνα ὁ μέλλοντας εὐχεσθαι τῷ Θεῷ, πρότερον ἀποψήσασθαι τὰς χεῖρας, οὕτως αὐτὰς εἰς εὐχὴν ἀνατείνουσιν οὕτω καὶ τούς πέντητας ἀντὶ πτυχῶν καὶ κρηῶν ἔσταν οἱ πατέρας πρὸ τῶν θυρῶν, ἴνα, ὡσπερ ὕδατι τὰς χεῖρας ἀποπίνουσιν, οὕτως φιλοφροσύνη τὴν ψυχὴν ἀποπίνουσιν πρότερον, οὕτως εὐχόμεθα. Οὐδὲ γὰρ ὕδατος φύσις, οὕτως ἀποπίνεις κρήνας; σίματος, ὡς ἐλεημοσύνης δύναμις ἀποπίνεις ῥυτιῶν ψυχῆς. Ὅσπερ οὖν οὐ τοιμὰς ἀντίπυρτος ἀποπίνεις εὐχάσθαι, καίως ἔλαστον τὸ ἔγκλημα ἐκείνῳ· οὕτω μετὰ χωρὶς ἐλεημοσύνης ἐπ' εὐχῆν εἶδος ποτέ. Καίως καὶ καθαράς πολλὰς ἐχοντες τὰς χεῖρας, ἀν μὴ πρότερον αὐτὰ ἀποπίνουσιν ὕδατι, οὐκ ἀνατείνουσιν εἰς εὐχὴν·

^d Hec pulcherrima ad elemosynam erogandam exhortatio ad litteram excerpta fuit ex Urat. III. in dicium Apostoli. Ἄβυκτες εὐσμεν Spiritum, supra T. III. p. 288.

monio commendato beatum me prædicasti, ac petram Ecclesie nuncupasti dicens: *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalent adversus eam* (Math. 16. 18). Ego-ne igitur te negabo, princeps apostolorum, columna Ecclesie? Quomobrem et mihi fidens vociferor: *Etsi omnes scandalizati fuerint, ego non scandalizabor* (Id. 26. 35). Tum ad illum Christus: *Quid dicis et contradicis, Petre? verbis Deo resistis? mendacem me deprehendisti? non obsecras, ut confirmem; sed promittis fore, ut non concutiaris? nonne hic ipso seror tuus multo te deteriore effecit? tuam istam meretriciam in mari etiam incendens ostendisses, nisi ego manum citius extendissem. Nonne in monte quoque transfigurationis in me peccasti, cum tria velles tabernacula fabricari, et in eodem ordine cum amicis? me Dominum collocares (Id. 17. 4)? nonne ut Jerusalem non ascenderem orabas, quod Judæorum minas non ferres (Id. 16. 22)? Equidem publicare te nolebam, Petre, at tu præcium divinitatis meae oculum rejectisti. Ecce quis perperaturus es, tibi dico, ut qui sis, ex rebus tuis cognoscas. Amen, amen dico tibi, antequam gallus canet, ter me negabis* (Id. 26. 35). Petrus autem rursus mente deceptus, et humane conditionis mutabilitatem ignorans, Dominum in hæc verba respondit: *Quid me terras? scio mortem contemnerem, neque te abnegabo. Dominus autem ad Petrum: Recte tu quidem apud te decrevisti: verum hæud multo post cognoscas: tempus enim est in januis, ut manifestetur et tuum propositum, et mea prænotio. Sed quis tandem finis sermonis? imminet quippe jam vespera. Comprehensio namque Domino, atque in atrium principis sacerdotum deducto, omnibusque dispersis discipulis, solus Petrus sequebatur in atrium principis sacerdotum ut ea mirum exsequitur que decreta erant. Cum autem Christus interiori vinculis teneretur, Petrus in exteriori atrio fidenter sedebat immotus, ut qui jam neque victoriam retulisset. Quid igitur? Cum aliquantulum consedisset ille, neque gladium videret exacu, neque propositas cotes, non proscriptionem denuntiata, non exilium irrogatum: sed exigua ancilla pretio empta, vilis, accedens Petro inquit: *Quid hic agis, o homo? ubi est virtus Magistri tui? ecce conclusus est intus: ecce crucis supplicio mox adducitur. Tum Petrus cum omnem confidentiam ac dicendi libertatem ex memoria eiecisset, respondens ait: Quid mihi obstrepsis, puella? non novi hominem. O rem mirabilem! Qui dicebat, *Etiamsi oportuerit me mori tecum* (Ibid. v. 35), jam negat. Postquam igitur accidit hæc prima negatio, perturbatus Petrus, ab atrio tanquam ab igne prostratus extra vestibulum currens. Quid deinde? Rursus altera ancilla occurrit illi. O res mirabiles! Nusquam miles, nusquam gladius, sed vilis puella Petro occurrit. Illum aggressa est sic dicens: *Quid tumultuaris, o homo? quo properas? quid astutus? nonne te semper cum Galilæo incidendum videbam? quomodo igitur egressus vestibulo curris? Petrus autem non jam simpliciter respondit, sed cum juramento inquit, *Non novi hunc hominem* (Ibid. v. 72). Vidisti Dei prædicationem, et hominis lapsus? Deinde secunda negatione completa, tertia negatio advenit. *Post passillum cum accessissent, qui astabant, Petro dicebant: Vere et tu es illis es: nam et loquela tua manifestum te facit. Petrus autem cepit anathematizare et jurare, quia non novi hominem* (Ibid. v. 73. 74). Ubi providum Petri promissum qui antea dixisti, *Tu es Christus Filius Dei vivi*, hic dicit, *Non novi hominem istum*? Fortasse Petrus imprudens, dum hæc vocem protulit, evigilavit, nec absurde loquutus est: non dixit, *Non novi Deum Verbum*, sed dixit, *Non novi hominem istum*. Offendit in eo quod cernebatur, non ipse eo quod intelligebatur. Quapropter et prævidens Dominus dicebat, *Quicumque dixerit blasphemiam****

in Filium hominis, remittetur ei, Quid ergo Petrus? Non novi hominem istum: et continuo gallus cantavit: ille invictus Petri accusator, prævis sententia Dominicæ præco ac patronus, negationis proclamator, prænotionis index, ac penitentia lacrymarum admonitor.

3. Atque hæc quidem hactenus dicta sufficiant: jam vero de elemosynæ sermonem institutum, ut vestram cohortemur caritatem, quod in Evangelio dictum est usurpantes: *Facite vobis amicos de mamona iniquitatis: ut cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula* (Luc. 16. 9). Recte dixit, *Æterna*. Nam hic quidem estis splendidam domum possideas, omnino temporis intervallo corrupta perit: imo vero antequam etiam temporis successu pereat, mors ingruens ex his splendidis ædibus te exturbat: sæpe vero et ante mortem rerum quarumpiam difficultates et calamitatorum incursionem atque insidiam efficiunt, ut illis excidas. At illic nihil horum reformidare licet: non corruptionem, non mortem, non lapsus, non calamitatorum insultum, non aliud quidquam: sed immobile est et immortale domicilium. Propterea æterna illa nuncupavit. *Facite vobis amicos de mamona iniquitatis* (Luc. 16. 19). Vides, quanta sit humanitas Domini? quanta benignitas, et clementia? Non enim tenere hoc additamentum adjunctum est: sed quoniam multorum divitum opes ex rapina et injusto quæstu collectæ sunt, Malis artibus, inquit, non oportebat ita pecunias colligere; sed quando jam collegisti, desiste a rapina et injusto quæstu, atque ad id, quod oportet, pecuniis utere. Non dico, ut rapiens misericorditer largiaris, sed ut abstinens ab injusto quæstu et rapina ad elemosynam et beniguitatem divitis utaris. Si enim quis a rapina non cesset, nec elemosynam largiur: quin licet innumeram pecuniam in pauperum manus projiciat, dum res alienas rapit, et malis artibus datat, eodem, quo homicidæ, apud Deum numero locoque ducetur. Quomobrem ut ab injustis quæstibus et rapiis prius abstinemus oportet, atque deinde in egenos elemosynam erogemus. Magna quippe virtus est elemosynæ. Verum nempe assiduitatem admonitionis nostræ accusationem auditorum interpretetur. Nam et in certaminibus eos cursores excitant spectatores, quos ad præmium viderint proxime accedere, magnamque victoriæ spem habere. Sic ego quoque magna vos cum animi alacritate habetis de elemosynæ sermones excipere vident, et ipse frequentius nihilominus hisce de rebus instiuo cohortationem. Medici sunt animarum nostrarum pauperes, benefactores ac patroni: non enim tantum das, quantum accipis. Das pecuniam, et accipis regnum ætorum: paupertatem discentis, et Dominum reconciliat tibi ipsi. Vides disparem esse remunerationem! Hæc in terris sunt, illa in cælis: hæc percutit, illa prænuant, hæc intereunt, illa omni sunt interitu superiora. Propterea quoque majores nostri pro templorum furibus pauperes statuerunt, ut vel stupidi-issimum quemvis et immansissimum hic pauperum aspectus ad memoriam excitet elemosynæ. Cum enim steterit turba senum incurvorum, pannis alicuiorum, squalentium, sordidorum, scipones tenentium; quique vix possint consistere: sæpe vero effosus etiam oculis et corpore ipso mutilorum, quis adeo saxæus, quis adeo adamas, qui cum illorum ætas, infirmitas, mutilatio, paupertas, vilitas, omnia denique ad commiserationem inflectant, resistat, ac nihil omnibus istis commotibus rigidusque permaneat? Idcirco pro furibus nostris stant, et ipso aspectu vehementius quam ulla oratione fieri possent, ad humanitatem introeunt impellunt. Nam quemadmodum in tuore positum est, ut in atris templorum sint fontes: ut qui preces ad Deum fuserit sunt, tibi prius manus abluerit, sic deinde ad preces illas extendant: ita et pauperes fontium ac puteorum loco, pro loribus patres statuerunt: ut quemadmodum aqua manus abluimus, sic humanitate prius animas abstergentes, deinde precemur.

¹ Hic legendum putant, *servis* (εὐλοῖς); sed vox, *amicis* (φίλοι), etiam quadrate potest.

Non enim ita labes corporis abluat aqua natura, ut animæ sordes elemosynæ virtus abstergit. Ut igitur illotis manibus ingressus, non audeas preces fundere, licet minus illud sit crimen: sic nec absque elemosyna tibi unquam ad orationem accedendum est. Tametsi puras sapenmero manus habentes, nisi prius illas abluerimus, ad orationem eas non attollimus: tantum valet consuetudo. Hoc igitur et in elemosyna faciamus: tametsi nullius magni peccati nobis conscius simus, tamen elemosyna collata conscientiam abstergamus. Multa ex foro mala contraxisti: inimicus irritavit, iudex agere quispiam eorum, quæ non conveniebant, coegit: verba tibi absurda sapius exciderunt, amicus ut aliquid patrares cum peccato conjunctum suasit; alia tibi multa adhererunt qualia verisimile est tibi, cum homo sis, dum in foro versaris, adherere: dum tribunalibus assides, dum negotia urbis conficis, pro his omnibus veniam a Deo postulaturus ac defensionem obtulurus ingrederis. Projice itaque pecunias in pauperum manus, et maculas illas absterge, ut ita cum fiducia eum invoces, qui hæc tibi peccata potest dimittere. Quod si te ipsum assuefeceris, nunquam sacra hæc vestibula ingredi absque elemosyna, nullo tempore nec prudens nec imprudens a bono opere isto cessabis: ea enim est vis consuetudinis. Et quemadmodum, quidquid tandem accedat, illotis manibus orare non audes, quando id semel tibi in consuetudinem vertit: sic et in elemosyna, si hæc tibi legem imposueris, cum sciens prudensque tum imprudens singulis eam diebus a consuetu-

dine impulsus observabis. Ignis est oratio, præcipue cum a vigilantibus attentaque anima offertur: at enim oleo etiam indiget ignis iste, ut ad cælestes fornices ipsos perveniat: oleum autem ignis hujus nihil aliud est, quam elemosyna. Liberaliter igitur oleum infunde, ut fatigam ex recte facto percipiens, majori cum fiducia et ardentiori animi studio preces peragas. Nam quemadmodum qui nullius boni sibi sunt conscius, ne preces quidem fundere eum fiducia possunt: ita qui præclarum aliquid facinus ediderint, et post justitiam illam ad orationem se converterint, præclari facinoris recordatione exhilarati majori animi studio preces offerunt. Ut igitur hac ratione validior oratio nostra reddatur, excitata et experfecta in supplicationibus ex bonorum operum recordatione mente nostra, cum elemosyna ad preces accedamus, et omnium eorum quæ dicta sunt, diligenter recordemur: ac præ cæteris quidem omnibus similitudinem illam perpetua memoria custodite, quæ pauperes dixi pro foribus templorum stantes, cum nobis ad animæ cultum, quem fons ad corporis usum præbere. Si enim hujus rei memores perpetuo fuerimus, assidue mentem nostram abluentes, cum puras offerre preces poterimus, tum magnum apud Deum nobis fiduciam et gratiam conciliare, ac regnum cælorum adipisci, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri gloria, ut quo sancto Spiritu, nunc et semper, et in secula sæculorum. Amen.

MONITUM

Hujus homiliæ varia feruntur initia in Codicibus mss. Alii eum sic ordiuntur: Μεγάλα τινὰ καὶ ὑπερφυσὴ τῆ προτέρᾳ, alii numero plures sic habent: Ἐνὸμιζον μεγάλα τινὰ καὶ ὑπερφυσὴ τῆ προτέρᾳ. Unus, ut mox videbitur: Νομίζω μεγάλα. Eam pro germano Chrysostomi fetu primum habuerat Fronto Ducæus, sed postea centonem esse animadvertit, quæ de re audiendus ipse.

Non Codicibus tantum mss. Regiis, Medicis, credidimus hunc tractatum Chrysostomo asserentibus, sed et quibusdam Italicis, qui totum complectuntur titulo Τῆς βίβλου τῶν μαργαριτῶν insignitum; nam inter illos homiliæ quadragesima quarta numeratur, Εἰς τὸ Πάντες παραστρόφωβα τῶ βήματι τοῦ Χριστοῦ ἀρχὴ Νομίζω μεγάλα. Veruntamen excuso jam tractatu, dum has notas perteximus, fucum nobis factum a librario deprehendimus, dum exordium novum assuit moralis exhortationi Homiliæ viciesimæ quintæ in Epist. ad Romanos, et tricesimæ primæ, tanquam uni capiti duobus subjunctis corporibus: quod ipsum multis imposuit, qui plerasque ad populum Antiochenum homiliæ separatim habitas putant, nec animadvertunt nihil aliud quam centones eas esse, consultos ex moralibus exhortationibus aliorum Sermonum vel Commentariorum in

IN SECUNDUM ADVENTUM DOMINI JESU CHRISTI, ET IN ILLUD, OMNES STABIMUS ANTE TRIBUNAL CHRISTI, ET UNUSQUISQUE PRO SE RATIONEM REDDET DEO (Rom. 14. 10. 12) (a).

1. Ratio reddenda Christo ab unoquoque nostrum. De scandalo. — Magna quardam et mirifica besterno die dixisse me vobis arbitrabar: etenim magna erant natura sua, omnemque facultatem orationis excedebant: veruntamen quæ lecta sunt hodie, tantum illa sperant, quantum ab illis nostra superant. Tametsi non existimabam quidem ipsis antecellere, veruntamen cum accessissent ea, quæ lecta sunt

hodie, multo illis splendidiore sunt visa. Quænam vero lecta sunt hodie? Omnes stabimus ante tribunal Christi: scriptum est enim, Vivo ego, dicit Dominus, quoniam mihi flectetur omne genu, et omnis lingua confitebitur Deo (Isai. 45. 24). Itaque unusquisque nostrum de seipso rationem reddet Deo. Vide, non dixit simpliciter, Adorabit unusquisque, sed et Confitebitur unusquisque, hoc est, eorum quæ fecit, rationes repositur. Semper igitur sollicitus esto, mi homo, pro tribunali sedentem communem Dominum cer-

(a) Collata cum tribus mss. regiis.

τοσοῦτον ἔστιν ἡ συνθήκη. Τοῦτο τοίνυν καὶ ἐπὶ τῆς ἐλεημοσύνης ποιῶμεν· κἀν μὴδὲν ἑαυτοῖς ὤμεν συνειδότες μὲν ἀμάρτημα, ὁμῶς ἀποσημῶμεν τὸ συνειδὸς διὰ τῆς ἐλεημοσύνης. Πολλὰ ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς ἐπισπάσω θεῶν· ἐχθρὸς παρῶν· δικαστὴς ἠγάπησέ τι ποιῆσαι τῶν οὐ προσκόντων πραγμάτων, ῥήματα πολλὰκις ἐξέβαλες ἄσποα· φίλος· ἐδούλωπεν ἐργάσασθαι τι τῶν ἀμαρτιῶν ἐγόντων, ἕτερα προσετρίψω πολλὰ, οἷα εἰκόσ ἀνθρωπον ὄντα προσετρίψασθαι ἐν ἀγορᾷ στρεφόμενον, δικαστηρίου προσεδρεύοντα, τὰ τῆς πόλεως πρᾶττοντα πρᾶγμα· ὅπερ τούτων ἀπάντων εἰσέρχῃ τὸν Θεὸν αἰτήσαν συγγνώμην, καὶ ἀπολογισμούς. Κατέβαλε τοίνυν ἀργύριον εἰς τὰς τῶν πενήτων χεῖρας, καὶ ἀπόσημῶν τὰς κηλίδας ἐκείνας, Ἴν' οὕτω μετὰ παρρησίας καλέσῃ τὸν δυνάμενον σοὶ ἀφαιρεῖν ταῦτα τὰ ἀμάρτηματα. Ἄν ἐν συνθέτῃ καταστήσῃς αὐτὸν, μηδέποτε χωρὶς ἐλεημοσύνης τῶν ἰερῶν τούτων προδύρων ἐπιθαίνειν, οὐδέποτε οὕτε ἐκὼν οὕτε ἀκων ὕστερησας τῆς καλῆς ταύτης ἐργασίας· τοιοῦτον γὰρ ἡ συνθήκη. Καὶ ὡσερ οὐδ' ἂν οἰτιὼν γένοιτο, χερσὶν ἀνίπτοις ὑπομένεις εὐξασθαι· ἐπειδὴ κατέσχευς εἰς συνθεῖαν ἄσπας· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ἐλεημοσύνης ἂν τοιοῦτον σαυτὸν θῆσῃ τὸν νόμον, καὶ ἐκὼν καὶ ἀκων καθ' ἐκἄστην αὐτὸν ἐκπιήρῃσεις ἡμέραν, ὑπὸ τῆς συνθέτης ἐκκρίματος. Πῦρ ἔστιν ἡ εὐχή, μέγιστα ἔστιν ἀπὸ νηυσίως καὶ διεγχευμένης ἀναπέμψεται ψυχῆς· ἀλλὰ τὸ πῦρ τοῦτο καὶ ἑλαίου

δεῖται, ἵνα αὐτὸν εἴρηται τὸν οὐρανίων ἀείδων ἑλαίου δὲ τοῦ πυρὸς τοῦτο οὐδὲν ἕτερον ἔστιν, ἀλλ' ἡ ἐλεημοσύνη. Ἐπίγειος τοίνυν τὸ ἑλαίου θαψίως, ἵνα εὐφραίνόμενος ἐπὶ τῶν κατορθώματι, μετὰ παρρησίας πλείονος καὶ προθυμίας μελλόνος τὰς εὐχὰς ἐπιτελήσῃ. [141] ὡσερ γὰρ οἱ μὴδὲν ἑαυτοῖς συνειδότες, ἀγαθὸν, οὐδὲ εὐξασθαι μετὰ παρρησίας δύναται· ἂν οὕτως οἱ κατορθώσαντες τι, καὶ μετὰ τὴν δικαιοσύνην ἐκείνην ἐπὶ τῆν εὐχὴν ἐρχόμενοι, τῆ μνήμῃ τῶν κατορθώματος εὐφραίνόμενοι μετὰ πλείονος τῆς προθυμίας ποιούντων τὴν ἐκείνην. Ἴν' οὖν κατὰ τοῦτο δυνατωτέρα ἡμῖν ἡ εὐχή γίνηται, γρηγορούσης ἡμῖν τῆς διανοίας ἐν ταῖς δεύσεσι ἀπὸ τῆς των κατορθωμάτων μνήμης, μετὰ τῆς ἐλεημοσύνης ἐπὶ τὰς εὐχὰς ἐρχόμεθα· καὶ νημονεύομεν μετὰ ἀκριθείας ἅπαντα τὰ εἰρημένα· καὶ πρὸ γὰρ των ἄλλων πάντων ἐκείνην τὴν εἰκόνα τηρεῖτε διηκνῶς, καθ' ἣν εἶπον τοὺς πένθητα πρὸ των θυρῶν ἐστάναι των εὐκτετηρίων οὐκων, ταυτην ἐπὶ τῆς ψυχῆς ἀναπληρούστας τὴν χρείαν, ἣν ἐπὶ τοῦ σώματος ἡ κρήνη. Ἄν γὰρ τοῦτο ὤμεν διηκνῶς μεμνημένοι, συνεχῶς ἀπονιπτόμενοι τὸν λογισμὸν, καθαρὰς μὲν δυνασόμεθα τὰς εὐχὰς ἐπιτελεῖν, πολλὰν δὲ ἐπισπάσασθαι παρὰ τοῦ Θεοῦ τὴν παρρησίαν, καὶ τῆς βασιλείας των οὐρανῶν ἐπιτυχίαν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δὲ οὐ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας των αἰώνων. Ἀμήν.

AD HOMILIAM IN SECUNDUM ADVENTUM CHRISTI.

Evangelia vel in Epistolas Apostolorum, ut singillatim, si Deus dederit, ostendemus: sed in illis tamen nullum diversum exordium præmittitur, ut hoc loco, neque tanta textus diversitas appareat. Certe in Florilegiis, quæ a Theodoro Magistro conflata creduntur, proferuntur sententiæ ex hac homilia descripte, p. 909 (id est Hom. 25), ex τού λόγου, ὅτι πάντες παραστήσμεθα, quas reperies p. 656 et 657 (num. 3). Quomobrem sive quod non semel pronuntiata fuerint hæc ab auctore, sive quod a librario ita copulata, in unum hunc tractatum coalescerint: cum ex collatione hujus textus cum illo vigesima quintæ homiliæ non pauca restituta loca possint, nequaquam hujus non pænituit editionis: sed et varias lectiones hic insertas notis tanquam hujus operæ pretium lectori communicandas censuimus, eodemque candore, si quid minus recte ab interprete illius homiliæ, quam a nobis, Latine sit conversum, aut a nobis contra minus quam ab illo feliciter, indicandum fuit.

Esse itaque contemnon nihil dubitandum. Frontonis interpretationem Latinam edimus, aliquot in locis emendatam: necnon ex notis ejus illas, quæ ad textum vel emendandum vel illustrandum pertinent.

[142] *Εἰς τὴν δευτέραν παρουσίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ εἰς τὸ, « Πάντες παραστήσμεθα τῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἕκαστος ἑπὲρ ἑαυτοῦ λόγον δώσει τῷ Θεῷ. »*

α'. Ἐνόμιζον μεγάλα τινὰ καὶ ὑπερφυῆ τῆ προτέρῃ ἡμέρᾳ ὤμιν εἰρηκέναι· καὶ γὰρ ἦν φύσει μεγάλα, καὶ πάντα ὑπερβαίνοντα λόγον· ἀλλ' ὁμοῖ· τὰ σημερον λεχθέντα τοσαύτην ἔχει τὴν ὑπερβολὴν πρὸς ἐκείνα, ὅσην ἐκείνα πρὸς τὰ ἡμέτερα. Καίτοι γοὶ οὐκ ὤμην αὐτὰ ἔχειν ὑπερβολὴν· ἀλλ' ὁμοῖ ἐπιβόλοντα τὰ σημερον ἀναγνωσθέντα πολὺ πλέον ἐκείνων ἐπάρησαν λαμπρότερα. Τίνα δὲ εἰσι τὰ σημερον ἀναγνωσθέντα; Ὅτι Πάντες μὲν παραστήσμεθα τῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ· γέγραπται γὰρ, Ζῶ ἐγὼ, λέγει Κύριος, οὗ ἐμοὶ κληψύει πᾶν ἄνθρωπον, καὶ ἕκαστος ἑαυτοῦ ἐξομολογήσεται τῷ Θεῷ. Ἀρα οὖν ἕκαστος ἡμῶν περὶ αὐτοῦ λόγον

δώσει τῷ Θεῷ. Βλέπε, * οὐκ εἶπεν ἀπλῶς, Προσκυνησεῖ ἕκαστος, ἀλλὰ καὶ Ἐξομολογήσεται ἕκαστος, ταυτέστιν, εὐθύνας δώσει τὸν πεπραγμένων. Ἔσο τοίνυν, ἄνθρωπε, ἐναγωνίως πάντοτε, τὸν κοινὸν ἀεσπότην ὄρων ἐπὶ τοῦ βήματος καθήμενον, καὶ μὴ σιγῆς καὶ μέριμναι τὴν ἔκκλησίαν, τῆς χάριτος ἀπορρήγνυμενος· καὶ γὰρ ὁ Χριστὸς· καὶ οὐ καὶ πᾶσαν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἀπαιτῆσαι λόγον: Ἴνα δὲ μὴ δόξῃ ὡς ἐπιτήδεος φόβου ἡμεῖς ταῦτα λέγειν, ἐκ τῆς προκτιμένης ἀκολουθείας πάλιν ἔχεται τῆς

* Hæc excerpta sunt ex Homilia 25 in Epist. ad Rom., ad cap. 11, circa medium homiliæ. Unde magna pars hujus sermonis desumpta est.

αὐτῆς ὑποθέσεως, λέγων· *Ἡρεκεὶ οὖν ἀλλήλους κρίνομεν, ἀλλὰ τούτο κρίνετε μᾶλλον, τὸ μὴ τίθεσθαι ἐνὰ πρόσωπον τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ τὸ σκανδαλον.* Τούτο δὲ οὐκ ἐκείνου μᾶλλον ἔστιν, ἢ τούτου*. Διὰ ἀμφοτέρους ἀριζοῦναι δύναται, καὶ τὸ τελεῖον σκανδαλιζομένου τῆ τῶν βρωμάτων παρατηρήσει, καὶ τοῦ ἀτελοῦς προσκοπιτοῦς ἐπὶ τῇ ἀφορᾷ ἐπιπλήξει. Σὺ δὲ μοι σκόπει, ἀγαπητέ, πόση δύσμοι ἐπιμαρῖναι ὁ σκανδαλιζὼντες ἀπώλῃ. Εἰ γὰρ ἐνθα παρὰ τὸν ἦν τὸ γίνεσθαι, διὰ τὸ ἀκαίρως ἐπιτιμᾶν, ἐκώλυσε τούτου γίνεσθαι, ὥστε μὴ σκανδαλιζοῦνται καὶ προσκοίται τὸν ἀδελφόν, ὅταν μὴδὲ διορθοῦντες σκανδαλιζώμεν τινα, τίνος ἐξ ἑμὲν ἄξιος; Εἰ γὰρ τὸ μὴ ὡσαύτως, Ἐγκλημα (καὶ δεικνύσιν ὁ τὸ τάλαντον κατορούσας), τὸ σκανδαλίον: τί οὐκ ἐργάζεται; Τί οὖν, ἐάν οἴσθαι, φησί, σκανδαλιζοῦται ἀσθενῆς; ὦν; Δὲ αὐτὸ μὲν οὖν τούτο ἀν εἰς δικαίον πάντα ὑπομένει β. Εἰ γὰρ ἰσχυρὸς ἦν, οὐδὲ τοσαύτης ἐπιμαρῖας; αὐτοῦ εἶποι· νυνὶ δὲ ἐπειθὲ ἀτελεστέρως ἔστι, διὰ τούτο πολλὰς χρῆσαι τῆς σπουδῆς. Παρὰ τὸν μόνον αὐτὸν αὐτὸν τούτο, καὶ πανταχόθεν αὐτὸν διασπάζονται μόνον. Οὐδὲ γὰρ τὸν οἰκείων μακρὸν ὑπέρομον λόγον μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ ὧν ἑτέρον σκανδαλιζοῦμεν. Εἰ δὲ ἐκείναι καὶ καθ' αὐτάς χλευσάται ἀ εὐθύναι, ὅταν καὶ τὸ σκάνδαλον προσιτῶσαι, πότε σωθῶσθε; Μὴ γὰρ νομιζόμεν, εἰ κοινωνοὺς αὐτοῦ [143] τὸν ἀμαρτημάτων, ὡς ἀπολογίαν ἔχομεν τούτου ἡμῖν καὶ προσθήκη γεννησάται τιμωρίας; εἰ· καὶ ἂν ἐφ' ἑμὲν ἐκκολοῦσθαι τῆς γυναικός; ὡπερ οὖν καὶ ἡ γυνὴ τοῦ ἀνδρός, καὶ Ἰεζαβὴλ δὲ χλευσώτερον ἔδωκε δίκην τοῦ Ἀγαθὸ ἀπάσαντος τὸν ἀμπελοῦσα. Καὶ οὐ τούτων ὅταν αἰτίους ἑτέροις ἀπωλείας γενήσθαι, χλευσώτερον πείθω τὸν ὑποσκεκληθέντων παρὰ σου. Οὐδὲ γὰρ οὐκ τὸ ἀμαρτῆν, ὡς τὸ καὶ ἑτέρονος εἰς τοῦτο ἐγγίνεσθαι ἀπόλλυται διὰ φθόνον, *Ὅ μόνον αὐτὸ ποιοῦσιν, ἀλλὰ καὶ συνουσκῶσιν τοῖς κρίμασιν σου.* Ὅταν ὅταν ἰδωμέν τινας ἀμαρτάνοντας, μὴ μόνον μὴ ὠθῶμεν αὐτούς, ἀλλὰ καὶ ἀνέχομεν ἐκ τοῦ βόθρου τῆ; ποτηρίας, ἵνα μὴ τῆς ἑτέρον ἀπωλείας αὐτὸν τὴν δίκην ὑπόσχωμεν. Ἀλλὰ γὰρ ἐπὶ τὴν προκειμένην ὑπόθεσιν ἐπανέλθωμεν. Πάντες γὰρ, φησί, *καυσωσθεῖσθε τῷ ῥήματι τοῦ Χριστοῦ, καὶ λόγον δώσομεν τῷ θεῷ. Τὸ οὖν ποιήσομεν ἐν ἀμαρτίας; προῖόντες; ἐαυτοὺς ἐκόντες; τίνα ἔχομεν τὴν παραφύγη; τίνα παραμυθίαν; πῶς ἐξελικώσθημεθα τὸν φοβερὸν δικαστῆν; πῶς ἀσίνων πληρωθώμεν, ὄρνυτες πρὸ ὀφθαλμῶν τῶ; ασεβείας ἡμῶν; Ὅμοι; δὲν ὑλησόμεν νῦν διεγερθῆναι πρὸς τὸ θεῷ ἀρεστῶ, ἀποδοῦμεθα καὶ πάντα τὰ ἡμαρτημένα ἀπονήσθησθαι, καὶ τὰ φοβερά ἐκείναι νῆριθρα διαφυγῆναι. Τούτο δὲ ἔσται, ἐάν μνημονεύσωμεν διενεκεῖς τῆς ἐντεῦθεν ἀποδημίας τοῦ σώματος ἡμῶν *Μυμησκού γὰρ, φησὶν, τὰ δειχάτ σου, καὶ εἰς τὸν αἰῶνα οὐχ ἀμαρτησέαις* ἐπειτα ἀναλογιζώμεθα τὸ φοβερὸν βῆμα τοῦ Χριστοῦ, ἐν ᾧ πάντα γυνὰ καὶ τετραχηλιζομένη τοῖς ὀφθαλμοῖς; αὐτοῦ, τὰ ἐν λόγῳ, τὰ ἐν ἔργῳ, τὰ ἐν διανοῇ; ἔπειτα τὸν ποταμὸν τοῦ πυρός, τὸν δεσμὸν τὸν ἄλυτον, τὸ σκότος τὸ ἀρεγγῆς; τὸν βρωμῶν τὸν ὀδόντων, τὸν σκώληκα τὸν ἰοδόνον, τὴν ἡμέραν ἐκείνην, τὴν ὀδυνερὰν μὲν τοῖς ἀμαρτωλοῖς, ψαύερὰν δὲ καὶ ἥδιαν τοῖς ἔργα δικαιοσύνης; ἐπιτελέσασιν.*

β. Ἄλλ' εἰσι τινες τὸν ἀνθρώπων τοσαύτης ἀνοίας πεπλησμένοι, ὡς ψευδεῖς ἠγέσθαι τὰς θεοπιστεύουσας Γραφάς, καὶ τὸ δέξασθαι τοῦ θεοῦ ἀλλαγροῦντες. Ἀχθῶν γὰρ τινῶν φιλαμαρτηρῶν, καὶ ὑπὸ πολλῆς φιληθονίας κατεγεγμένον, λέγοντων τοιαῦτα, εἰ, φασίν, Ὁ θεός γὰρ, φησὶν τὸν ἀνθρώπων ἠπειλοῦσα ταῦτα· μὴ γένοιτο πρὸς, ὅτι ἐλεῆμων ὁ κολάζει τινα, καὶ μάλιστα τὸν ἐπιγυκνῶντων αὐτῶν. Ἀκούσεται οὖν ὁ ἀπολωλεκτός τὰ; καρδία; ἀνθρώπων, οἱ τῇ ὑποβολῇ τὸ μυσκόλου παθόμενοι τοῦ χαίροντος ὁμῶν τῇ ἀπωλείῃ. Ἴνα γὰρ

μὴ φοβηθέντες εἰς χριστὸν βίον αὐτούς μεταβάλλωμεν, καὶ φύγωμεν τῆς κολάσεως τὰ βασιανιστήρα, διὰ τοῦτο εἰς ταῦτην ἡμέρας ἤγαγε τὴν ἀνοίαν; ὅπως ἐνταῦθα ἀμειλιχάντες, εἰς αὐτὸν τὸν τοῦ ἰδοῦ πυθμένα αὐτοῦ; ἐμβάλλωμεν. Ἀλέγεται οὖν μοι, οἱ φησὶν τὸν θεὸς ἀποφρονῶντες, οἱ ἄματα μόνον ψιλὰ τὰς ἁγίας Γραφὰς λογίζομενοι, καὶ οὐδὲ ἀλλήλων, εἰ νῆμιτες, ὡ ἀνήγοι; οὐχ ὁ πλείους; ἐκείνοι κολάζεται, ὁ ἐν Λαζάρου ὑπερῶν; οὐχ ἂν μωρὰ παρῶν τοῦ νυμφῶνος ἐκβάλλονται; οὐχ ὁ μὴ ὀφθέντας Χριστῶν, εἰς τὸ πῦρ ἀπέρονται; τὸ φρομασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ; οὐχ ὁ τὰ βυρσὰ ἱμάτια ἐνδεδυμένους, γέλας καὶ πόδα; θεαίς ἐκβάλλεται εἰς τὸ πῦρ; οὐχ ὁ τὰ ἐκ τὸν θνητὰ ἀπατήσας παρὰ τὸν θεὸν βασιανιστάς; οὐ τὸ πῦρ τῶν μογῶν ἐρημῶν ἀλθιπέτη, ὅτι Ὁ σκώληξ αὐτῶν οὐ τελευτῆσαι, καὶ τὸ πῦρ αὐτῶν οὐ σβεσθήσεται; ἢ ἀπειλὰ μόνον ταῦτα εἰσι; Ναί, φησὶ. Καὶ πόθεν, ἐπιτά μοι ἄλλοι, πρῶτα τοιούτων τοῖς μάλιστα ἀποφρασθαι, καὶ ταῦτα οἰκοθεν φρονῶντες τὴν δίκην ψῆρον; Ἐγὼ δὲ καὶ ἀφ' οὐ ἐίρηκε ὁ Χριστὸς καὶ ἀφ' οὐν παπῶν, τούτων ἀποδείξει περὶ τῶν μαρτύρων. Εἰ γὰρ περὶ τῶν μελλουσῶν κολάσεως οὐ πιστεύομεν, κἂν ἀπὸ τῶν ἡρῶν γεγενημένων πιστεύσομεν; ἢ γὰρ δὴ τὰ γεγενημένα καὶ εἰς ἔργον ἐξελθόντα ἀπειλὰ καὶ ἔβημα εἰσι μόνον. Τίς οὖν τὴν οἰκουμένην κατέκλιον ἀπασαν ἐπὶ τοῦ [144] Νῶε, καὶ τὸ χλευσῶν ἐκείνου ναύτην ἐπιγράφαστο, καὶ τὴν τοῦ γένους ἡμῶν παυλιθερῶν παντῶ; ἐποίησε; τίς ἄλλιν μὲν ταῦτα τοῦς κεραυνῶν ἐκείνων; καὶ τοῖς περητῶντες ἀφίκεν ἐπὶ τὴν Σοδόμων; ἢ γῆν; τίς τὴν Αἴγυπτον ἀπασαν κατέπνιξε; τίς τὰς ἔξακοντίας χιλιάδας ἐπὶ τῆς ἐρήμου κατέσφαξε; τίς τὴν συναγωγήν Ἀδερῶν κατέσφαξε; τίς τοῖς παρὶ Κορὴ καὶ Δαθῶν ἀνοίξει τῇ γῆ τὸ σόμα καὶ καταπιεῖν ἐκίλευσε; τίς τὰς ἑδομῶν κωνία χιλιάδας; ἐν μὴ καιροῦ βροτῆ κατήγευεν ἐπὶ τοῦ Δαυὶδ; τίς τὰς ἐκατὸν ὀδοκτονία πέντε χιλιάδας ἐν μὴ νυκτὶ ἐθανάτωσεν ἐπὶ τῆς προφητείας; ἢ ἠσού; Εἰποὶ καὶ τοὺς κατ' ἰδίαν κολασθίντας, τὸν διενεκεῖ παρὰ τὸν τιμωρία Καῖν, τὸν καταλευσθέντα ὑπὲρ πάντων; τοῦ γένους Ἀδάμ, τὸν ὑπὲρ αὐλοῦ; ἔβλον καὶ αὐτὸ παθόντα ἐν σαββάτῳ, τοῦ ἐπὶ Ἐλισαίου διασπαρῶντα καὶ δύο παῖδας τοῦς ὑπὸ τὸν θέρων καταπληθέντας, καὶ μὴδὲ ἀπὸ τῆς ἡλικίας τυχόντας συγκύνωσι; Εἰ δὲ καὶ μετὰ τὴν χάριν τοιαῦτα ἰδίῃ ἑδοκῶς, ἐνέησον, ὅσα ἐπαθὸν οἱ Ἰουδαῖοι, πῶς τὰ ἴδια τέκνα κατέπαυ ἐν γυναικῶς αὐτῶν, οἱ μὲν ὅπως αἰ, αἱ δὲ καὶ ἄλλως δαπανῶσαι; πῶς λίμω παρεδόθησαν ἀνηκέστου, καὶ πολέμοις ποικίλοις, καὶ χλευσέται; ὡς; πᾶσα; τίς ἐμψροθεν τραγυῖδας ἀποκρούει τῆ τὸν οἰκείων ὑπερβολῆ συμφορῶν. Ὅτι γὰρ ὁ Χριστὸς; αὐτοῖς ταῦτα εἰργάσαστο, ἀκουσὸν αὐτοῦ ταῦτα προλέγοντος; καὶ εἰκὲ παραβολῶν, καὶ σαφῶς καὶ ἀνακεκαλυμμένως; διὰ παραβολῶν μὲν, ὡς ὅταν λέγη· *Τούτος δὲ μὴ θέλοῦντος με βασιλεύσας ἐπ' αὐτοῖς, ἀργάται καὶ καυσωσθήσεται* καὶ διὰ τοῦ ἀμπελοῦν, καὶ διὰ τοῦ γάμου; σαφῶς δὲ καὶ διαρρήθην, ὡς ὅταν λέγη ἀπειλῶν, οἱ Πιστεύοντες ἐν στόματι; μαλακῶν, καὶ ὅταν συνοχῆ ἐπὶ τῆς τῆς ἔθνων, ἐν ἀπορίῃ ἠγεῖσθαι θαλάσσης καὶ θαλάσσης; ἀποφύχοντων ἀνθρώπων ἀπὸ φόβου, καὶ Ἔσται ἁλλῶς τοιαῦτη, οἱ αὐ ἰγέρου παύεται, οὐδὲ μὴ γένηται. Καὶ ὁ Ἀνανίας καὶ ἡ Σαπφείρα ὑπὲρ κιοπέρας ἄλλων ἀργυρίων ἔσθην ἔδωκαν δίκην, ἀπάντες ἴσται. Τὰ; δὲ κατήμενρὰς συμφορῶς οὐκ ὀρέται, ὅσα; ὑπερότερον ἀμαρτάνοντας; ἢ οὐδὲ ταῦτα γεγνήνται; Ὁχ ὅρατε καὶ νῦν τοὺς λίμω τραυῶν, τοὺς ἐλέραντ; καὶ ἰδοθὲ σώματος ἀνακεκαλυμμένους, τοὺς πέντε διενεκεῖ συζῶντας; τοὺς μωρὰ κτήνοστα καὶ θλιβερά πᾶσαντας; Πῶ; οὐκ ἂν εἶποι λόγον τῶν μὴ κολάζεσθαι, τοὺς δὲ μὴ κολάζεσθαι; Εἰ γὰρ οὐκ ἄδικος ὁ θεός, ὡςπερὸν οὐδὲ δίκαιος; πάντα; καὶ οὐ δίκην δώσας ἀμαρτάνων; εἰ δὲ ἐπειθὲ φιάνθρωπος ἔστιν ὁ θεός, οὐ κολάζει, οὐδὲ τούτους εἰς κολάσθηται. Νυνὶ δὲ διὰ ταῦτα ὡμῶν τὰ ψυχρὰ ῥήματα, πολλὰς καὶ ἐνταῦθα κολάζει ὁ θεός; ἴνα; δὲν τὰς; ῥήματα; μὴ πιστεύητε τῆς σπειρῆς; κἂν τῶς; πρᾶγμα πιστεύετε τῆ; τιμωρίας; καὶ ἐπειθὲ τὰ παλαιὰ οὐχ

* Tres mss. μᾶλλον ἔστιν ὑποθέσασθαι ἢ τούτου. Sed vox ὑποθέσασθαι, ἀπὸ αὐτῆς videtur, inquit Ducas.

β Unus codex auctoritatem habet in eis δικαιοσ ὑπομένειν. Hanc prope et sequentia longa serie leguntur infra Homilia 25 in Epist. ad Romanos, perperam habentem verba.

γ Sic correctissimus ex uno Regio. Morel. τοὺς δεσμῶν τοὺς ἄλυτους, τοῦ σκότους τοῦ ἀρεγγῶν, τοῦ βρωμῶν τῶν ὀδόντων, etc.

δ Alii mase ὑπερβολῆ. Regii duo et Savil. ὑποβολῆ.

γ Sic duo mss. At Morel. Σοδόμων. Infra alii Ἀδερῶν. — Alia quæ corrigenda moxet Fronto Ducas jsm correctis sunt.

neus, nec scinde aut divide Ecclesiam a gratia separates: siquidem et a te Christus, et ab omni genere humano rationem exigit. Sed ne ista dicere videatur, ut data opera nobis terrorem incutiat, ex ipsa serie contextusque sermonis rursus in eodem versatur argumento, dicens: *Non ergo amplius iniecem iudicemus, sed hoc iudicate magis, ne ponitis offensivulum fratri vel scandalum (Rom. 14. 13)*. Hoc vero nihil magis ad illum quam ad hunc pertinet. Quamobrem utriusque potest convenire: dum et perfectus ciborum observatione scandalizatur, et vehementiori iurgatione imperfectus offenditur. Tu vero mihi considera, dilectissime, quantas daturi sinus pœnas, qui temere scandalizamus. Si enim ubi res erat iniqua quæ gerebatur, quod importune reprehensio adhiberetur, hoc fieri vetuit, ne scandalizaret frater et offenderet: cum ne corrigendo quidem quempiam scandalizamus, quid merebimur? Si enim crimen est non saltem facere (idque ex eo constat, qui talentum defodit), ipsam scandalizasse, quid non præstatit? Quid si swapte culpa scandalizatur, cum sit infirmus? dicit aliquis. Propter hoc ipsum æquum fuerit, ut omnia ferat. Si enim validus esset, nequaquam tali cura indigeret: jam vero, quoniam imperfectior est, idcirco multum in eum studii conferendum est. Hoc igitur ei concedamus, eumque omni ex parte supportemus. Non enim nostrorum tantum maliorum rationem reddemus, sed eorum etiam, quibus alios scandalizamus. Quod si ipsa per se molesta est exactio rationum, cum adjecta fuerint etiam scandala, quomodo salutem consequemur? Ne patemus enim, si peccatorum consortes reperimus, nos excusationem habituros: hoc nobis pœnas accumulabit. Nam gravior quam mulier punitus est serpens: quemadmodum et mulier gravior quam vir, et Jezabel acerbioris pœnas quam Achab dedit, qui vineam eriperat (4. Reg. 9). Tu quoque si cæteris perditionis causa fueris, acerbiora patieris quam illi, qui a te fuerint supplantati. Non enim tantam nobis id perniciem creat quod peccemus, quam quod alios ad id agendum impellamus: quamobrem ait, *Non solum id faciunt, sed etiam consentiunt facientibus (Rom. 1. 32)*. Cum igitur peccates quosdam viderimus, non modo non eos impellamus, sed etiam ex improbitatis fovea extrahamus, ne perditionis aliorum a nobis pœnae reptentur. Verum ad rem propositam revertamur. *Omnes enim, inquit, stabimus ante tribunal Christi (Rom. 14. 10)*, et rationem Deo reddemus. Quid igitur faciemus? quod solatium, quam consolationem obtinebimus? quomodo Iudicem tremendum placabimus? quantum pudore confundemur, cum nostræ nobis impietatis ob oculos versabuntur? Verumtamen si jam erigere animos ad ea consecutanda voluerimus, quæ Deo sunt accepta, cum omnia poterimus abstergere a nobis commissa peccata, tum illa tremenda tribunalia devitare. Id vero fiet, si corporis nostri ex hac vita discessus perpetuo recordemur: *Memorare namque necessitatis tuae, et in æternum non peccabis (Ecclesi. 7. 40)*: deinde tremendum Christi tribunal mente versemus, in quo nuda sunt omnia et aperta oculis ejus, quæ verbo, quæ opere, quæ cogitatione commiserimus: deinde fluvium igneum, vincula indissoluta, tenebras lucis expertes, stridorem dentium, vermem venenatum, diem illum luctuosum quem peccatoribus, hilarem autem ac jucundum illis, qui iustitiæ opera perfecerunt.

2. *Contra eos qui putabant Deum non delicti crimina.* — Sed homines sunt quidam tanta dementia præditi, ut mendaces arbitrentur Scripturas divinitus inspiratas: quique sui divinum per allegoriam interpretantur. Audivi enim quosdam peccatis deditos, et amore summo voluptatis irretitos, huiusmodi verbis utentes: Deus, inquit, ad timorem dominibus incutendum hæc mimatus est: absit enim, ut qui miseriors est, quemquam puniat ex illis præsertim qui eum agnoverunt. Audite igitur, homines corde destituti, qui prohibitis hostis interitu vestro gaudetis

suasioni paretis. Ne enim timore percussi nos ad meliorem vitam converteremus, et tormenta penarum evitemus, idcirco nobis hæc securitatem iniecit, ut hic omni cura vacui nos precipites in ipsum inferni fundum agamus. Dicit igitur mihi, qui mendacem Deum asseritis, qui verba tantum nuda Scripturas sacras, non veritatem reputatis, quid censetis, o stulti? nonne dives ille punitur, qui Lazarum contempserat (Luc. 16. 20)? nonne fatue virgines et sponse thalamo eiecerunt? nonne qui Christum non paverunt, in ignem discedunt, qui paratus est diabolo et angelis ejus (Matth. 25. 12. 41)? nonne qui sordidis fuit indumentis vestitus, ligatis manibus ac pedibus in ignem eiecit? nonne qui centum denarios reperierat, tortoribus est traditus (Id. 22. 11. et 18. 34)? nonne quod dictum est de adulteris, verum est, quia *Vermis eorum non morietur, et ignis eorum non exstinguetur (Isai. 66. 24)*? an mince tantum sunt ista? Etiam, inquit, unde vero, quorsu, fit, o miseri, ut rem talem asserere audeatis, idque quod injustam sponte sententiam feratis? Ego vero cum ex his que dixit, tum ex iis que fecit Christus, contrarium conabor ostendere. Si enim de futuris pœnis non credimus, saltem ob ea que jam evenerunt, credamus: non enim ea que jam evenerunt, et in opus exierunt, mince sunt ac verba tantum. Quis ergo Noe tempore totum terrarum orbem undis obruit, triste naufragium illud iniecit, universumque genus humanum omnino delevit? quis rursus postea fulmina illa et turbines igneos in Sodomorum terram misit? *Ægyptum omnem submersit? quis sexcenta milia in deserto prostravit? quis congregationem Abiron incendit? quis, Core et Dathan ut aperto ore deglutiret, terræ mandavit (Psal. 105. 47)*? quis ætate Davidis uno temporis momento milia septuaginta perdidit (2. Reg. 24. 15)? quis centum octoginta quinque milia una nocte, cum prophetaret Isaias, interemit (Isai. 37. 36)? Dicam et eos qui privati puniti sunt, addictum perpetuo supplicio Cain, lapidatum cum omni genere suo Charmin (a) (Jos. 7. 1), eum qui quod in sabbato ligna collegisset, idem passus est (Num. 15. 32)? quadraginta duos pueros quos Elisai tempore devoraverunt feræ, neque propter astatem vitam impetrarunt (4. Reg. 2. 24)? Quod si post legem gratia: cernere id cupis, cogita quanta sint passi Iudei: quo pacto liberos matres ipsorum comederint, hæc assatis, illæ alia ratione consumptos: quomodo fame vexati sint intolerabili, bellisque variis ac molestis, sic ut omnes priorum temporum tragicos casus calamitatum suarum acerbitate superarint. Ut enim scias hæc in eos Christum inmisisse, prædicentem hæc: illud audi tum per parabolas, tum clare et aperte: per parabolas quidem, ut cum ait, *Eos autem, qui noluerunt me regnare super se, adducite huc et interficite (Luc. 19. 27)*: itemque per viucam et per nuptias: clare vero ac dilucide, veluti cum minans ait: *Et cadent in ore gladii, et erit in terris pressura gentium (Id. 21. 24. 25)*, in anxietate resonante mari et salu, examinatis hominibus præ timore, et *Erit tribulatio talis qualis non fuit nunquam, neque fiet (Matth. 24. 21)*. Ananias etiam et Sapphira quas ob paucorum argenteorum furtum pœnas dederunt, nostis omnes (Act. 5. 1). Quotidianas autem calamitates quot feramus, qui peccata committimus, nunne cernitis? an vero hæc ipsa non evenerunt? Nonne videtis eos qui nunc etiam fame contabescunt, qui elephantias et vitio corporis delinunt, qui perpetua degunt in egestate, qui mille gravissimis et intolerandis malis affliguntur? Quomam igitur peccatorum fuerit quosdam puniri, quosdam vero non puniri? Nam si injustus non est Deus, ut profecto injustus non est, omnino in quoque pœnas dabis, si peccaveris: siu autem, quia benignus est Deus, non punit, ne hos quidem puniri oporteat. Jam vero

(a) qui Charmin dicitur, est Achaz filius Charmin, qui Jo-ue 7. 1, consummaturus.

propter hæc hæpta vestra verba multos hic etiam punit Deus, ut cum minarum verbis non credatis, scilicet rebus ipsis penarum credatis: et quoniam non ita vobis antiqua timorem incutiant, iis quæ singulis generationibus accidunt, illos qui iisdem temporibus vivunt, sequitur se gerentes, corrigere solet.

3. *Cur Deus non hic omnes punit.* — Quare vero non omnes hic punit, dicit aliquis? Ut aliis spatium det penitentiae. Cur autem non illic omnes castigat? Ne multi ejus providentiam non credant. Quam molli latrones, alii quidem damnati sunt, alii vero non affecti supplicio abierunt? ubi ergo Dei benignitas et iustum iudicium? necum enim est te interrogare. Nam si nullus prorsus puniretur, possent ad hoc quidem confugere: cum vero alii quidem pœnas dent, alii vero non dent, tametsi pœra peccata committant, quomodo iustum esset, ut cum non eodem essent delicta, pœna tamen eadem luerentur? nonne illis injuria fieri videretur, qui punirentur? Cur igitur, inquit, omnes hic plectuntur? Audi Dominum ipsum hæc de re sic tibi satisficientem. Nam quia mortem obierant turri cadente quidam, illis, qui super his dubitationem afferrebat, dicebat: *Putatis, quia hi soli peccatores præter omnes sint? Non, dico vobis; sed si penitentiam non egeritis, omnes ut ipsi peribitis* (Luc. 13. 3); admonens nos ac docens, ne nimium confidamus, cum, aliis dantibus pœnas, ipsi multis commissis delictis non danus: nisi enim penitentiam agamus, omnino dabimus. Verum qui fit, ut in æternum puniamur, dicat aliquis, cum hic brevi tempore peccaverimus? Ut nimirum hic etiam vir aliquis brevi momento temporis una cede patrata ad perpetuas metallorum miseria damnatur. At enim ita non agit Deus, inquit. Quomodo igitur annos triginta octo paralyticum in tali supplicio detinuit? Etenim ob peccata punitum illum ab eo fuisse ut noverimus, audi quid dicit: *Ecce sanus factus es: jam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat* (Joan. 5. 14). Verumtamen finem accepit, inquit. At non italia sunt, quæ illic fiunt. Ut enim scias illa nunquam finem acceptura, ipsum dicentem audi: *Vermis eorum non morietur, et ignis eorum non exstinguetur* (Isai. 66. 24); et, *Ibunt hi in vitam æternam, et illi in supplicium æternum* (Marc. 9. 44. Matth. 25. 46). Si ergo vita est æterna, et supplicium æternum. Non vides quanta Judæis minatus sit? Num ea, quæ minatus fuerat, evenerunt, an vero fuerunt verba quæ dixerat? Et rursus: *Non remanebit lapis super lapidem.* Num remansit? Quid vero, quod dixit, *Erit tribulatio, qualis nunquam fuit* (Ibid. 24. 2. et 21)? Numquid igitur non fuit? Lege historiam Josephi, et ne respirare quidem poteris, dum quanta illi reipsa passi fuerint, audies. At enim tragicos omnes casus illa mala superasse, nec ullum unquam tale bellum nationem ullam invasisse (a). Hæc a te dicuntur, non ut dolorem vobis iuram, sed ut tutos vos reddam, et non superflue blandiens efficiam, ut multo graviora patiamini. Cur enim, quæso, dignum esse non iudicas ut, cum pecces, puniaris? nonne tibi cuncta prædixit? nonne minatus est? nonne exterruit? nonne tuæ salutis causa innumera præstitit? nonne lavacrum regenerationis largitus est, et omnia priora dimisit? nonne post hæc remissionem, et lavacrum et auxilium ex penitentia rursus peccanti concessit? nonne facilem etiam postea reddidit viam remissionis peccatorum? Audi ergo qualia etiam præcepit. Si dimiseris proximo, tibi ego quoque dimitto (Matth. 6. 14), inquit.

(a) Putat Fronto Duceus hæc alludere ad illa Josephi verba initio lib. primi de bello Judæico: *Bellum acerbitissimum inter omnia bella quæ exarsisse sciamus, sive nostris sive antiquis temporibus, inter civitates aut inter gentes in se invicem committens.* Et rursus: *Nihil certe videtur infortuna omnium in tota refo antiquitate populorum, minime esse, et ad Judæorum infortuna conferatur.* Calamitates autem Judæorum, quales vix unquam audite fuerint per totum opus de bello Judæico describuntur.

Quam habet hoc difficultatem? *Judicate papillum, et justificate viduum: venite, et disputemus,* inquit, *et si fuerint peccata vestra quasi phœnicem, sicuti vinem aralibabo* (Isai. 1. 17. 18). Quid in hoc est laboris? *Dicit tu, inquit, peccata tua prima, ut justificeris* (Id. 43. 26). Inquit in hoc est difficultatis? *Peccata tua elemosinis redime* (Dan. 4. 24). Quis hoc grave censeat? Publicanus dixit, *Propitius esto mihi peccatori* (Luc. 18. 15), et descendit justificatus. Quis labor publicanum imitari? At neque post tot tantasque demonstrationes, supplicium et pœnam esse vis credere? Nec igitur diabolum puniri dicere potes. *Discedite namque, inquit, in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus* (Matth. 25. 41). Si enim gehenna non est, nec ille punitur: si vero ille punitur, nos quoque puniri liquet, qui perficimus opera ejus: nam et nos minime obtemperavimus, tametsi non eisdem in factis. Qui fit autem ut non timeas, o homo, dum sic audacter loqueris, cum dicis: *Benignus est, et non punit?* Quod si punit, secundum te non jam amplius benignus esse reperitur. Vides ad quam-nam verba diabolus vos impellat?

Monachorum aspera vita. — Quid vero monachi illi, qui montes occuparunt, qui millies se religiose vite laboribus exercuerunt in montibus, in speluncis et cavernis terre, num corona non donati abibunt? Nam si mali non puniuntur, neque rei illius esse retributio, dicit rursus aliquis, neque boni coronantur. Nequam, inquit: sed hoc Deo conveniens est, ut apud eum sit regnum solum, et non gehenna. Itaque fornicator et adulter et qui sexcenta scelera patravit, iisdem rebus profuerat atque is qui temperantiam, sanctitatem, continentiam, et omnem angelicam conversationem exhibuit? Quod si non sit gehenna, resurrectio vero plane futura est; mali quoque bona eadem que justis consequuntur. Qui hoc dicere audeat vel etiam ex iis, quibus mens est penitus de sanitate deturba? Imo vero quis unquam dæmon hoc dixerit? Certe ipsi etiam dæmones gehennam esse confitentur; ideo clamabant, dicentes: *Venisti hic a te tempus torquere nos* (Ibid. 8. 29)? Quomodo igitur non vereris et perhorrescis, o homo, negare, dum dæmones confitentur? quomodo pravorum hujusmodi dogmatum magistrum non animadvertis? Qui enim principem generis nostri hominem decipit, et majori spe proposita bonis eum eiecit, quæ in manibus erant, hic est, qui nunc ista suggerit dicenda vel cogitanda; et idcirco persuadet, ut suspicentur quidam non esse gehennam, ut inficiat in gehennam. Deus enim ex adverso gehennam minatur, et gehennam paravit, ut cum nos id noverimus, ita pie vivamus, ut in gehennam non incidamus. Quamquam si cum sit gehenna, hæc diabolus tibi persuadet, quomodo dæmones eam confessi essent, si non esset, quibus id est maxime cure, ut nos nihil tale suspicemus, quo securitate negligentes effecti cum ipsis in ignem illum incidamus. Qui factum est autem, dicit aliquis, ut tunc dæmones faterentur? Quippe qui necessitatem ipsis incumbentem minime ferrent. Quæ quidem omnia mente versantes desinant et seipsos et alios fallere, qui hæc dicunt. *Deus enim, inquit propheta, manifestus venit, Deus noster, et non silebit* (Psal. 49. 5). *Ignis in conspectu ejus exardescet: et in circuitu ejus tempestes validæ. Ignis ante ipsum præcedet, et inflammabit in circuitu inimicis ejus* (Ibid. 96. 3). Quamquam porro sunt inimici Dei, nisi fornicatores, adulteri, masculorum concubitores, molles, idololatæ, avari, ebriosi, perjuri, murmuratores, iracundi, memores injuriarum, superbi, elati, parentibus non obedientes, immisericordes? His omnibus in tremenda communis resurrectionis die Judex imperat, dicens: *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis suis* (Matth. 25. 41).

4. Quod si propter ea que dicta sunt, pœnas dabimus, multo magis ob ista verba coram illis formidabili tribunali plectentur, qui tremenda venerandaque Christi mandata derident, ac multorum studium et

οὕτως ἡμᾶς φοβεῖ, τοῖς ἐφ' ἐκίστης γενεαῖς συμβαίνουσιν τοῖς κατὰ καιρὸν διορθοῦται ὀρθοῦντας *.

γ. Καὶ τίνος ἕνεκεν οὐ πάντας ἐνταῦθα κολάζει, φησὶ; Ἴνα ὧπ' ἄλλοις προσημίαν μετανοίας. Τίνος οὖν ἕνεκεν οὐ πάντας τιμωρεῖται ἐκεῖ; Ἴνα μὴ πολλοὶ διαπιστώσωνται αὐτῇ προνοίᾳ. Πόσοι λησται οἱ μὲν εἰκόσαν, οἱ δὲ ἀπληθὺς μὴ ὄντες; δίκην; πῶς τοῖνοι ἢ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ καὶ δικαιοκρατία; ἔμην γὰρ ἔστιν ἔρασαί σε. Εἰ μὲν γὰρ μηδὲς ὄμω ἐπισημεῖτο, εἶπον ἅτι τούτο καταργεῖται ὅταν δὲ οἱ μὲν δύνανται εἶπεν, οἱ δὲ μὴ δύσαι, καίτοι χεῖρα ἀμαρτανόντας, πῶς ἂν ἔχοι τούτο λόγον μὴ τῶν αὐτῶν πλημμελμάτων τὰς αὐτὰς εἶναι δίκας; πῶς; δὲ οὐκ ἂν δόξαιεν ἀδικεῖσθαι οἱ κολαθόντες; Τίνος οὖν ἕνεκεν, φησὶ, οὐ πάντες ἐνταῦθα κολάζονται; Ἀκουσον αὐτοῦ περὶ τούτων οἱ ἀπολογουμένους. Ἐπειδὴ γὰρ ἀπέθανον τινες πύργου κατασκευόντες, ἔειπε τοῖς ὑπὲρ τούτων ἂ διαποροῦσι Ἀδοκίτε· ὅτι οὐδὲ μίνοι ἀμαρτωλοὶ [145] παρὰ πάντας εἰσὶν; *Ὁχι, λέγει ὁμῶν· ἀλλ' ἅρα μὴ μετανοήσῃτε καὶ ὄμεις, πάντες ὡς αὐτοὶ ἀνομολοῦσθε· παρανοῶν ἦν καὶ διδάσκων μὴ θαρβῆτε, ὅταν ἕτερον δόκων δίκην, ἡμῖς πολλὰ πλημμελήσαντες; μὴ ὄμωμ' ἂν γὰρ μὴ μετανοήσωμεθα, ὄμωμον πάντως. Καὶ πῶς, φησὶ, ἀβήτα κολάζομεθα, ἐνταῦθα βραχύν χρόνον ἀμαρτανόντες; Πᾶπερ ὅη καὶ ἐνταῦθ' οἱ; ἄνθρωπος ἐν βραχεῖαι καιροῦ ῥοπῇ ἔνα φρόνον ποιῶν, τῆ τῶν μετᾶλλων διηγεκὲ καταδικάζεται ταιλαιωρία. Ἄλλ' ὁ Θεὸς οὐχ οὕτω, φησὶ. Πῶς οὖν κρίσκοντα ὁκτώ ἐτη ἐν ταυτηρ κολάτι τῶν παρᾶλτων κατεγγεν; Ὅτι γὰρ διὰ ἀμαρτήματα αὐτὴν ἐκλάσας, ἄκουσον τῆ φωνῆ· Ἰὸς ὕψους γέγονε· μνηστὴ ἀμάραντας, ἴνα μὴ χεῖρὸν σοὶ ἐκ γένηται. Ἄλλ' ὄμωσ ἔλαβε λύσιν, φησὶ. Ἄλλ' οὐ τὰ ἐκεῖ τοιαῦτα. Ὅτι γὰρ ἐκεῖνο οὐ ἔξει λύσιν ποτε, ἄκουσον αὐτοῦ λέγοντος, Ὁ σκάλθη αὐτῶν οὐ τελευτήσῃ, καὶ τὸ πῦρ αὐτῶν οὐ σβεσθήσεται· καὶ, *Πορεύσονται οὕτω εἰς ζωὴν αἰώνων*, καὶ οὕτω εἰς κλάσιν αἰώνων. Εἰ τοῖνοι ἢ ζωὴ αἰώνος ἐστὶ, καὶ ἡ κλάσις αἰώνος. Οὐχ ὄρως, πόσα ἠπειλήσαν Ἰουδαῖοι; Ἄρα οὐν ἐξῆθη τὸ ἀπειλήθηνα, ἢ λόγος τῶν τὰ εἰρημένα; Καὶ πάλιν, *Ὁ μνηστὴρ ἴλιος ἐπὶ ἴλιον*. Ἄρα ἔμεινε; Τί δὲ, ὅτι καὶ εἶπαν, Ἐσται θλίψις, οἷα οὐ γένηται αἰώνας; Ἄρα οὐν οὐκ ἐγένετο; Ἀνάγνωτε τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἰωσήφου, καὶ οὐδὲ ἀναπεῦσαι δυνήσῃ ἀκούων, ἄπερ ἔπαθον ἐπὶ τῶν πραγμάτων ἐκείνου. Φησὶ γὰρ, ὅτι πᾶσαν ἐνίκησε τραχυδῶν ἐκείνη τὰ δεινὰ, καὶ ὅτι πᾶσιμος οὐδεὶς οὐδέποτε τοιούτου ἔθνος; κατᾶλαβε. Ταῦτα λέγου, οὐ ἴνα ὄμωσ λυθῆσι, ἀλλ' ἴνα ὄμωσ ἀπαρᾶσθαι, καὶ μὴ ψυχᾶγωγῆσθαι ὄμωσ περὶ τὰ παρακαύσασθαι χαλεπωτέρα ὀμοιεύειναι. Διὰ τὸ γὰρ, εἰπέ μοι, αἰετοὶ κολάζονται ἀμαρτανόντας; οὐχὶ προεῖπέ σοι ἅπαντα; οὐχὶ ἠπειλήσεν; οὐχὶ ἐφώθησεν; οὐχὶ πῦρτα εἰργάσατο ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς σῆς; οὐχὶ λουτρὸν παλιγενεσίας ἰδωρήσατο, καὶ τὰ πρότερα πάντα ἀφῆκεν; οὐχὶ μετὰ τὴν ἀρεσίαν ταῦτην καὶ τὸ λουτρὸν, καὶ τὴν ἐν τῆς μετανοίας βοήθειαν πάλιν ἀμαρτανόντοι οἱ δίδωσκον; οὐχὶ ἐβούλον οἱ ἐποίησε τὴν ὁδὸν καὶ μετὰ ταῦτα τῆς τῶν ἀμαρτημάτων ἀφέσεως; Ἀκουε τοῖνοι καὶ οἷα ἐπίταξεν. Ἐάν ἀφῆ; τὸ πᾶσιμος, ἀρήμι σοι κἀγὼ, φησὶ. Πῶς τούτο δυσκόλιον ἔχει; *Κρίνατε ὄρωνον*, καὶ *δικαιώσεται χεῖρα*, καὶ *δεῖτε, καὶ διαλεχθώμεν*, φησὶ, καὶ *ἐάν ὡσιν αὶ ἀμαρτίαι ὄμων ὡς ζορικοῦν*, ὡς *ζορὶον λευκανῶν*. Πῶς τούτο ἔχει μόχθον; *Λέγε σὶ*, φησὶ, *τὰς ἀμαρτίας σου ἀφῶρε, ἴνα δικαιωθῆς*. Τίνα τούτο δυσκόλιον ἔχει; *Τὰς ἀμαρτίας σου ἐν ἐλεημοσύνας λύτρωναι*. Πῶς τούτο ἴδρω; Εἶπεν ὁ τελώνης, *Ἰδούθητι μοι τῶ ἀμαρτωλῶ*, καὶ κατᾶλβε ἐδικαιώσωμεν. Πῶς πῶνος μνηστᾶσαι τὸν τελώνην; Ἄλλ' οὐ βούλη πεισθῆναι οὐδὲ μετὰ τῆς τσαυτάς ἀπο-*

δεῖξαι, ὅτι κλάσις ἐστὶ καὶ τιμωρία; Οὐκ οὖν οὐδὲ τὸν διάβολον εἶπας ἂν κολάζεσθαι. *Πορεύσθε* γὰρ, φησὶ, *εἰς τὸ πῦρ τὸ πῶνον τὸ ἡτοιμασμένον τῶ διαβῶλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ*. Εἰ γὰρ γέννα οὐκ ἔστιν, οὐδὲ ἐκεῖνος κολάζεται· ὅρῳν ὅτι καὶ ἡμεῖς οἱ τὰ τούτου ἔργα ἐπιτελοῦντες [οὐ] κολασθῶμεθα· καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς παρηκούσαμεν, εἰ καὶ μὴ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς. Πῶς δὲ οὐ δόδοκας, ἄνθρωπε, τομῆρα φηλεγρόμους, ὅταν λέγῃς, ὅτι Φιλανθρωπὸς ἐστὶν ὁ Θεός, καὶ οὐ κολάζει; Καὶ ἐάν κολᾶσθαι, εὐρίσκαται κατὰ ὅτι οὐκ εἰ φιλανθρωπὸς ὄν; Ὅρως εἰς οἷα βήματα ὄμωσ δὲ διάβολος ἔγει;

Τί δὲ; οἱ τὰ ὄρη κατελιγρότες μοναχοὶ, καὶ μυρία ἀσκητῶν ἐπιδειξόμενοι ἐν ὄρησι καὶ σπλαῖοις; καὶ ταῖς ὄρησι; τῆς γῆς, ἄρα ἀσπεράνωτοι ἀπειλοῦνται; Εἰ γὰρ οἱ [146] ποινῶν μὴ κολάζονται, ἀρεῖ ἐστὶ μηδένος ἀντιδοῦναι; ἀρεῖ πάλιν ἄλλος ἴσως, ὅτι οὐτε οἱ ἀγαθοὶ στεφανοῦνται. Οὐχί, φησὶν· Ἄλλὰ τούτο τῷ θεῷ πρέπον ἐστὶ, τὸ βασιλεῖαν μόνην εἶναι παρ' αὐτῷ, καὶ μὴ γένων. Οὐκ οὖν ὁ πόρνος καὶ ὁ μοιχὸς καὶ ὁ μυρία κακὰ ἐργάσαντος τῶν αὐτῶν ἀπαιτούται τῷ σωφροῦνῶν καὶ ἀγνοῦντων καὶ ἐγκράτειας καὶ πᾶσαν ἀγγελικὴν πολιτείαν ἐπιδειξόμενοι; Εἰ δὲ μὴ ἐστὶ γέννα, ἀνάστασις δὲ πάντως ἐστὶ, καὶ οἱ ποινῶν τῶν αὐτῶν ἀγαθῶν ταῖς ὄρησι; τῶς δικαιοῖς. Καὶ τίς ἂν τούτο εἶποι καὶ τῶν σφόδρα ἐστρατηκῶν ἀνθρώπων; μάλλον δὲ τίς ἂν τούτο εἶποι εἰσάτων; Ἄλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ εἰσάτων γέννα ὄρηλογοῦσιν εἶναι· διὸ καὶ ἐβῶν λέγοντες, Ἦλιος ὄρε ἀπὸ κροῦ βασανίται ἡμᾶς; Πῶς οὖν οὐ δόδοκας; καὶ φρίκτας, ἄνθρωπε, τῶν ταμῶνων ὄρηλογοῦντων αὐτῶν ἀρῶμενοι; πῶς οὐ συνορᾶ τὸν διδάσκων τῶν ποινῶν τούτων δογμάτων; Ὁ γὰρ τὸν ἐξ ἀρχῆς ἀπατήσας ἄνθρωπον, καὶ προεῖπας μέζων ἐπίδωκον, καὶ τῶν ἐν χερσὶν ἐκβάλων αὐτὸν ἀγαθῶν, οὐδὲς ἐστὶν ὁ καὶ νῦν ταῦτα ὀποδᾶλλον λέγειν τε καὶ νοῦν· καὶ εἰα τούτο πεθεῖ τινὰς ὀποτεῖται μὴ εἶναι γέννα, ἴνα ἐμβᾶθι εἰς γέννα. Καὶ γὰρ ὁ Θεὸς ἀπεναντίας ἀπειλεῖ γέννα, καὶ ἠτοίμασε γέννα, ἴνα ἡμεῖς μαθόντες, οὕτως εὐσεβῶς βιώσωμεν, τοῦ μὴ ἐμπροσὶν εἰ γέννα. Καίτοι γὰρ εἰ γέννησ ὄρησι; ὁ διάβολος οὐ ταῦτα ἀνατίθει, πῶς ἂν, μὴ ὄρησι; ὄρηλογοῦνται οἱ εἰσάτων, οἱς περιποδοῦσθαι ἐστὶ μὲν τῶν τοῦτον ὀποτεῖται ἡμᾶς, ἴνα τῆ ὄρησι γέννομεν βαθυμῆροισι, μετ' αὐτῶν εἰς τὸ πῦρ ἐκεῖνο ἐμπόσωμεν; Καὶ πῶς, φησὶ, τότε ὄρηλογοῦν οἱ εἰσάτων; Τὴν ἀνάγκην οὐ φέροντες τὴν ἐπιτελεμένην αὐτοῖς. Ἄπερ οὖν ἐνοῦντες ἀπαντα, παυθεῖσθαι καὶ εὐατοῖς καὶ ἔτερος ἀπατίωνται οἱ ταῦτα λέγοντες. Ὁ Θεὸς γὰρ, φησὶ, *ἐργασθῶς ἔξει, ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ οὐ παρκαύσῃται*. Πῦρ ἐπίπῳρον αὐτοῦ κωμῆσεται, καὶ πᾶσιμος αὐτοῦ κατατῆρ σφοδρᾶ. Πῦρ ἐπίπῳρον αὐτοῦ προπορεύεται, καὶ εἰσάτοι κῶκλω τοῖς ἐχθροῖς αὐτοῦ. Καὶ τίνες εἰσὶν οἱ ἐχθροὶ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἢ οἱ πόρνοι, οἱ μοιχοὶ, οἱ ἀρσενικοῖται, οἱ μαλακοὶ, οἱ ἐιδωλόταροι, οἱ πλεονέκται, οἱ μβουσοὶ, οἱ ἐπίποροι, οἱ γοργυσταὶ, οἱ ὄρηλοι, οἱ μνηστῆχοι, οἱ ὑπερήφανοι, οἱ ἀλαδῶν, οἱ τοῖς γονεῖσι ἀπειθεῖς, οἱ ἀνεπίθῳμοι; Τούτοις πᾶσιν ἐν τῇ φερερῇ τῆς κοινής ἀναστάσεως ἡμῶς παρακλιώσεται ὁ κριτῆς λέγων, *Πορεύσθε ἀπ' ἐμοῦ, οἱ κωτηρῆμοι*, εἰς τὸ πῦρ αἰώνων τὸ ἡτοιμασμένον τῶ διαβῶλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ.

Ἄ. Εἰ δὲ περὶ τούτων τῶν εἰρημένων εἰσάτων δίκην, πολλῷ μάλλον ὑπὲρ τῶν βημάτων τούτων εἰσάτων εὐθύνας ἐπὶ τῷ βήματος ἐκείνου τοῦ φοβεροῦ οἱ τὰ φοβερὰ καὶ φρικτῶ διασπορῶντες τοῦ Χριστοῦ ἐντάλλματα, καὶ πολλῶν τῶν τόνων τῶν σπουδαῖων βουλομένων ἐκλύοντες, καὶ οὐδὲ τοῖς βαρβάρους Νινευίτας μιμούμενοι. Ἐκείνοι γὰρ καίτοι τούτων πάντων ὄντας ἀπτεροι, ἀκούσαντες ὅτι ἢ πᾶσις καταστραφῆσεται, οὐ μόνον οὐκ ἠλιθίσταν, ἀλλὰ καὶ ἐστέφαν, καὶ σάσκων περιεβᾶλλον καὶ συνευθῆσαν· καὶ ὁ πρότερον ἀπέστῆσαν πάντα ποιούντες, ἐως ἂν ἔλυσαν τὴν ὄρην καὶ τὴν ἀγανάκτησιν τοῦ Θεοῦ. Σὺ δὲ ὁ Χριστιανός; ὁ τσαοῦτην λαβὼν πετραν πραγμάτων καὶ βημάτων, ἐξουθενός * τὰ εἰρημένα ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ; Οὐκ οὖν ἐστὶ:

* Φοβεῖ... βρομῶντας. Hic emendationem sequimur quam Ducens in notis ex vetusto libro adoptarat.

ἢ Unus τοῖς πρῶτον.

ἢ Putat Fronto Ducens hęc alludere ad illa Josephi verba initio lib. primi De bello Judaico: Ἦν πόλιον μῆστον εὐ μῆτον τῶν κατ' ἡμᾶς, σπεδὸν δὲ καὶ ἀνοχὴν παρελθῶμεν, ἢ πόλιον πρὸς πόλις, ἢ ἐθῶν ἔθνος συβρᾶντων. Et tuncus: Τὰ γῶν πάντων ἀπ' αἰῶνος ἀνεγῆματα πρὸς τὰ Ἰουδαίων ἠετέσθαι μοι δοκῆ, κατὰ σύγκρησιν.

ἢ Unus μὴ ὄσων.

* Alii ἐθουθενός; vel ἐθουθενός.

contentionem infringunt, qui serio rem agere stantur, neque barbaros Nicivitas imitantur. Illi enim licet horum omnium essent ignari, cum eversum iri civitatem audissent, non modo credere in eo recusarunt, sed et ingenuerunt, et sacco amicti sunt et perturbati sunt, neque prius omnem lapidem movere desisterunt, quam tandem iram et indignationem Dei mitigarent. At tu qui Christianus es, tot rerum atque verborum edoctus experientia, quae dicta sunt a Christo nihil facis? Nimirum ergo tibi contraria contingit. Nam quemadmodum Ninivitis cum verbis territi essent, verum ipsarum eventum passi non sunt: sic et tu cum minas verbis intentatas contemnas, illatum reipsa supplicium sustinebis. Non vides quid hic quoque fecerit Christus? quomodo cum duos latrones accepisset, non eodem illos modo tractaverit, sed hunc quidem in regnum introduxit, illum autem in gehennam miserit? Quid dico latronem et homicidam? Neque enim discipulo suo pereperit, eum traditor factus esset; sed et cum ad laqueum properantem eum videret, et suspensum mediumque disruptum (*siquidem Crepuit medius, et diffusa sunt omnia viscera eius* [Act. 4. 48]): verumtamen haec illum omnia pati permisit, ut ex istius vitae rebus de his quae ad alteram pertinent omnibus te doceret. Nolite igitur vobis ipsis, o homines, fucum facere, diabolo obtemperantes: haec enim sunt illius consilia. Quod si iudices domini, ac magistri, eum mansueti tum barbari, bonos honoribus prosequuntur, malos puniunt, qui potest rationi consentaneum videri, ut apud Deum contraria fiant iidemque rebus cum boni tum mali digni censeantur? Quando vero mali ab improbitate revocantur? Cum enim nunc supplicium exspectet, atque interea tanto iudicium legumque timore percellantur, nec tamen ab improbitate discedant: cum illic profecti, metum etiam istum abjecerint, et non solum in gehennam non inciderint, sed etiam regnum fuerint assequuti, quae tandem ratione poterunt ab improbitate revocari? An hoc igitur benignitatis est, dic, quae, malitiam augere, ac vitis praemium proporcione? isdem rebus dignum censere temperantem et libidinosum, fidelem et impium, misericordiam et inhumatum (a)? Nam si quidem nihil Deo cure sunt, neque qui peccant, neque qui recte agunt, consentaneum fortasse rationi videri dicere supplicium non esse: sin autem tantum adhibet studium Deus, ut nos minime peccemus, ac tantum elaborat, ut nos mandata servemus, hoc quoque manifestum est, eum et peccantes punire, et recte agentes coronare. Tu vero plerumque inconstantiam mihi considera. Ille enim cum Deo expostulat quod saepe patienter toleret, et negligat multos sceleratos, protervos, avaros qui non puniuntur: illic rursus si castigaturum se illos minetur, acres sunt in accusando et importuni: quamquam si hoc molestum est, illud certe probandum erat atque laudandum. At, o stultitia! o leuipantem et impudentem mentem! o animam peccatis addictam, voluptatibus obnoxiam, et ad vitia proclivem! in nimio quippe voluptatum amore cuncta haec dogmata orientur: ita ut, si illi quae talia dicunt, virtutem amplecti vellent, cito de gehenna persuaderentur, neque dubitarent. Ubiam autem, inquit, et quo tandem in loco gehenna haec erit? Quid tu haec de re sollicitus es? Hoc est quod queritur, ut eam esse demonstretur; ubiam autem reservertur, et in quo loco, non querere. Quidam enim fabulas narrantes, dicunt, in valle Josaphat gehennam esse, quod de bello quodam dictum est jam elapso: siquidem in valle Josaphat iusto iudicio puniens adversarios funditus perdidit, quorum ad septem annorum spatium arma succederunt habitantibus Jerusalem ad ignem succedendum (*Joi. 3. 2. Ezech. 39. 9*). Et nunc ad gehennam hoc trahunt: at hoc non dicit

Scriptura. Quoniam autem in loco erit? inquit. Alicubi extra totum hunc mundum, ut mea quidem fert opinio. Nam quemadmodum regum carceres et metalla longe distant, sic alicubi extra hunc orbem terrarum est gehenna. Ne quibusvis ergo ubiam aia; sed quo tandem pacto illam effugiamus: nec quoniam non omnes hic puniunt Deo, neciro futura credere recusemus: benignus enim est, patienter tolerat, atque idcirco interim communitur, neque derepente castigat: *Non enim volo mortem peccatoris, inquit, sicut eum converti ac vivere* (*Ezech. 18. 25. et 33. 11*). Quod si mors non sit peccatoris, supervacaneum est quod dicitur est.

5. Ac scio quidem nihil veris istis injucundius vobis esse: mihi vero nihil est his jucundius. Utinam enim semper et continuo de gehenna verba faceremus nos, dum praerium sumimus, dum coenamur, dum lavamur; nihil ob ea mala, quae nobis hic accidunt, contristaremur; nihil ob bona, quibus fruimur, gauderemus. Quod enim, quae, malum dicere potes? paupertatem, morbum, captivitatem, corporis mutilationem? At haec omnia risus sunt, si cum alterius vite supplicio comparetur. Licet eos qui perpetuo fame cruciantur, proferas; licet eos qui a prima iam aetate mutilati sunt, et stipem petunt; deliciae sunt ista cum illis malis collata. Frequenter igitur, dilectissimi, de rebus istis sermonem habemus, easque mente linguaque versemus: non enim incidere nos in gehennam sicut gehenna: memoria. Non audis Paulum dicentem: *Qui poenas dabunt aeternas a facie Domini* (*2. Thess. 1. 9*)? non audis qualis fuerit Nero, quem etiam Antichristi mysterium Paulus appellat? *Nam mysterium, inquit, iam operatur iniquitatis* (*Id. 2. 7*). Quid igitur? nihilne patitur Nero, qui supplicio Petrum et Paulum affecit? nihil potest Antichristus? nihil diaboli? Itaque nec Antichristus, nec diabolus utquam ab improbitate decedunt, cum non puniantur. Iuo, inquit; sed gehennam quidem esse cuius compertum est; at infideles tantum in eam incident. Quam ob causam? dic, quae. Quoniam fideles, inquit, Dominum suum agnoverunt. Quid tum? quando etiam impura fuerit vita, majores haec de causa quam infideles poenas dabant; siquidem *Quicumque sine lege peccaverint, sine lege quoque peribunt: et quicumque in lege peccaverunt, per legem judicabuntur* (*Rom. 2. 13*); et, *Servus qui cognovit voluntatem domini sui, et non fecit, vapulabit multis* (*Luc. 12. 47*). Quod si nulla transacta vite danda sunt poenas, sed haec teneris dicta sunt, neque diabolus punietur. Nam et Deum novit, atque adeo multo melius quam homines; et vero demonum omnes et sciunt eum, et contemnunt, eumque iudicem confitentur (*Jac. 2. 19*). Si ergo vitae ratio reddenda non est, neque pravatum actionum, isti etiam evadent. Hoc non ita se habet, non ita, inquam, se habet: nolite vos fallere, dilectissimi. Nam si non est gehenna, quomodo duodecim tribus Israel iudicant apostoli? quomodo inquit Paulus: *Nescitis, quoniam angelos iudicabimus? quanta magis saecularia* (*1. Cor. 6. 3*)? quomodo autem rursus dicebat Christus: *Viri Ninivitis surgent in iudicio, et condemnabunt generationem istam* (*Matth. 12. 41*), et, *Tolerabilis erit terra Sodomorum et Gomorrhae in die iudicii* (*Id. 10. 15*)? Cur igitur ludis in rebus minime ludicris? cur teipsum fallis, ac decipis animam tuam, mi homo? cur antem Dei quoque benignitati repugnans? Propterea namque gehennam paravit, et minatus est, ne in eam incidamus, timore effecti meliores. Itaque is, qui de rebus istis sermonem e medio tollit, nihil aliud imprudens agit, nisi seipsum haec fraude in gehennam impellit ac projicit. Noli ergo manus eorum dissolvere, qui ob virtutem laborant, neque scordiam augas eorum qui dormiunt. Si enim plerisque persuasum fuerit gehennam non esse, quando tandem ab improbitate discedent? ubi vero iustitia apparbit? Non dico de peccatoribus et iustis, sed de peccatoribus et peccatoribus. Haec de

^a Unus legit, nostri, loco, mansueti.

(a) Quae sequentur usque in finem habentur in Homil. 31 in Epist. ad Romanos, unde excerpta fuisse videntur.

causa ille quidem punitus hic est, ille vero non est punitus, licet eadem peccata vel etiam multo graviora commisit. Nam si non est gehenna, nihil defensionis afferre poterit apud eos qui accusabunt. Quamobrem omnes vos hortor, ut ab hoc satanico risu abstinentes, eorum obturetis ora, qui circa hæc vobis contradicunt. Nam, et eorum quæ minima sunt, cum in peccatis, tum in recte factis exacta erit disquisitio: siquidem et lascivorum oculorum rationem reddemus, et verbi otiosi, et pravis immoderati, et temerariæ contumeliæ, et pravæ cogitationis, et ebrietatis a nobis rationes roponentur; ut rursus in bonis et calicis frigidi mercedem recipiamus, et boni sermonis, et solius gemitus. *Da enim, inquit, signum in factem gementium et dolentium (Ezech. 9. 4).* Quomodo ergo dicere audes, Deum tanta cum diligentia

in res nostras inquirentem, temere et inconsulto gehennam minatum esse? Ne, oro obtestorque vos, ne vana ejusmodi spe deceptos vos eosque, qui vobis credunt, perditum eatis. Si enim verbis nostris fidem non habetis, interrogate Judæos, gentiles, hæreticos omnes, et omnes tanquam uno ore respondebunt, judicium esse futurum ac retributionem. At non sufficienti homines? Ex demonibus ipsis quære, ac dicentes eos audies. *Cur venisti huc ante tempus torquere nos (Matth. 8. 29)?* Et omnibus hisce collectis, persuadele vobis ipsis, ut non temere loquamini, ne gehennam experimento noscatis, sed hinc sapientiores effecti tormenta illa possitis effugere, bonisque futuris potiri, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et imperium, cum Patre et Spiritu sancto, in sæcula sæculorum. Amen.

MONITUM

IN SEQUEM SERMONEM.

Ineptum opusculum post Savillum datus, qui illud et Ms. quodam Casareo desumpsit; ac consulto

fecisset, si illud eum aliis multis ejusdem farinae in tenebris latere svisisset.

INTERPRETATIO ORATIONIS, PATER NOSTER (Matth. 6. et sqq.).

ORATIONES

Pater noster qui es in caelis. Patremne, o homo, dicis Deum? Recte dicis. Esti quippe omnium Pater. Sed ad opera Patri tuo placita te confer. Si mala eius opera, palam est te diabolo advocare patrem: ille quippe inspector malorum est. Ideo huic effugere, et bono Patri creatori tuo placere studeas. *Sanctificetur nomen tuum.* Quid ergo? non est sanctus Deus? Utiq; sanctus; sed hoc dicis: hi me sanctificetur nomen tuum, ut videant homines opera mea bona, et glorificent Patrem et Factorem meum. *Adveniat regnum tuum (Matth. 5. 16).* Quid ergo? non rex est Deus, ut ipsi regnum adventurum sit? Etiam rex est omnium: sed quemadmodum urbs ab hostibus obsessa petit regis potestatem accedere, ut se liberet: sic et nos ab adversariis potestatibus obsessi, necnon a peccatis et pravæ cogitationibus nostris, petimus advenire regnum Dei, qui nos eruat. Alio quoque modo, quoniam propheta dicit: *Regnavit Deus super gentes,* præterito tempore et futuro utens, clamamus: *Adveniat regnum tuum, Domine, id est, Veniant super nos misericordie tue. Fiat voluntas tua sicut in caelo, et in terra.* Sic enim loquitur: Domine, sicut voluntas tua in caelo facta est, omnesque angeli in pace degunt, nec est apud illos qui pellat vel pellatur, qui percutiat vel percutiatur, sed omnes in alta pace degunt: sic et in nobis terrenis hominibus fiat voluntas tua, ut omnes gentes uno ore, uno corde gloriam referamus Creatori et Servatori nostro.

Panem nostrum supersubstantialem da nobis hodie. Supersubstantialem panem accipere postulamus. Panis autem animæ est verbum Dei, ut dixit sanctorum quispiam: *Aperi, fili, os tuum verbo Dei (Prov. 31. 9).* Ideoque bonum esset recordari Dei frequentius, quam respirare. *Et dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.* Ita loquitur: Dimitte nobis debita nostra, id est, peccata et delicta nostra; sicut et nos dimittimus fratribus nostris, qui contra nos lapsi sunt et peccaverunt, tum liberis, tum servis, omnibusque subditis nostris. Hæc cum dicis, o homo, nisi ita facias, cogita quam terribile sit incidere in manus Dei viventis, et respiciens convertere ad Creatorem et Dominum. *Sed libera nos a malo (Luc. 22. 31).* Si querat satanas nos cribrare sicut triticum, ut et apostolos: ac re infecta, ut par erat, ablit; verum ne des illi potestatem adversum nos, ut neque olim contra Jobum dedisti; imo si imprudens homo nos tentare vel ledere velit, ne nos tradas ejus voluntati, sed sub umbra alarum tuarum protege nos. *Quia tuum est regnum et potentia.* Domine, quia tuum est regnum, ne sinas nos aliud regnum timere, neque aliam dominationem; etiamsi ab peccata nostra supplicio digni simus. Tu nos quomodo vultus castiges, nec tradas nos in manus hominum: sed in manus tuas incidamus, quia per magnificentiam tuam est misericordia tua, Pater omnipotens, in sæcula. Amen.

MONITUM

AD HOMILIAM DE FILIO PRODIGO.

Hanc de filio prodigo homiliam nemo non statim advertat longe esse Chrysostomi dicendi genere alienam. Series perturbata et incondita est. Trahsit hic scriptor ab alio ad aliud argumentum quasi ex abrupto. Interdum loquitur, aliquando meliora quædam ad-

miscet. Stylus certe est totus ferreus. Oratio plena salebris, inculta, jejuna. Hic aliquando confutatur Manichæi, qui per sæcula multa in Orientis grassati sunt.

IN FILIAM PRODIGUM, AC DE POENITENTIA, ET IN LIGNUM SCIENTIÆ BONI ET MALI, ET IN LATRONEM.

1. Nuper nobis magnus et Deo dignus Servatoris adventus, lauta apposita mensa, et infuso cratere

divinæ philosophiæ, totum populum, imo potius totum, ut ita dicam, orbem inebriavit; nam *in Bria-*

Ἕλληνας, αἰρετικούς ἅπαντας, καὶ πάντες ὡς ἐξ ἐνός στόματος ἀποκριθήσονται, ὅτι κρίσις ἔσται καὶ ἀναπόδοσις. Ἄλλ' οὐκ ἀρκοῦσιν οἱ ἄνθρωποι; Ἐρώτησον καὶ τοὺς δαίμονας αὐτούς, καὶ ἀκούσει λεγόντων αὐτῶν· *Τί ἤθεες ὡδε πρὸ καιροῦ βασυρῆσαι ἡμῶς; καὶ ἅπαντα ταῦτα συναγαγόντες, πέσασθε ἑαυτούς μὴ μάτην λαλεῖν*

ἵνα μὴ διὰ τῆς παύρας μάθητε τὴν γέννησαν, ἀλλ' ἐνταῦθεν σωτηροσθέντες τὰς βασάνους ἐκείνας δυνήσεσθε ἐκφυγεῖν, καὶ τὴν μελλόντων ἀγαθὸν ἐπιτελεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

Ἐρμηνεῖα εἰς τὸ, « Πάτερ ἡμῶν. »

Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Πατέρα λέγεις, ἄνθρωπε, τὸν Θεόν; Καλῶς λέγεις. Ἔστι γὰρ Πατήρ πάντων. Ἀλλὰ σπευδε ἔργάζεσθαι ἔργα ἀρέσκοντα τῷ Πατρὶ σου. Εἰ δὲ κακὰ ποιεῖς ἔργα, πρόδηλον ὅτι τὸν διάβολον ἐπικαλεῖ πατέρα· αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ ἔφορος τῶν κακῶν. Διὸ σπευδε ἐκφυγεῖν τούτου, ἀρέσαι δὲ τῷ ἀγαθῷ Πατρὶ καὶ ποιητῇ σου. Ἀγασθῆται τὸ ἔνομά σου. Καὶ τί γάρ; οὐκ ἔστιν ἅγιος ὁ Θεός; Ναί, ἅγιος· ἀλλὰ τοῦτο λέγεις. Ἐν ἔμοι ἀγασθῆται τὸ ἔνομά σου, ὅπως ἴδωσιν οἱ ἄνθρωποι τὰ καλὰ ἔργα μου, καὶ δοξάσωσι τὸν Πατέρα καὶ ποιητὴν μου. *Ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου.* Τί γάρ; οὐκ ἔστι βασιλεὺς ὁ Θεός, ὅτι μέλλει ἐργεσθαι ἡ βασιλεία αὐτοῦ; Ναί, βασιλεὺς ἔστι πάντων, ἀλλ' ὥσπερ πόλις κυκλωθεῖσα ὑπὸ ἐθνῶν ζητεῖ εὐθεῖν τὴν δύναμιν τοῦ βασιλέως, καὶ ἐξελεῖσθαι αὐτήν· οὕτω δὴ καὶ ἡμεῖς κυκλωθέντες ὑπὸ τῶν ἐναντίων δυνάμεων καὶ ὑπὸ τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν καὶ πονηρῶν λογισμῶν, ζητούμεν εὐθεῖν τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, ἐξελεῖσθαι ἡμᾶς. Καὶ κατὰ ἄλλον τρόπον ἐπειδὴ ὁ προφήτης λέγει, *Ἐσονται ἡμεῖς ὡς μέλλοντες ἡμεῖς, χάριτι τούτου κράζομεν*· *Ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου, Κύριε*· τούτστιν, *Ἐλθέτω ἐφ' ἡμᾶς τὰ ἐλεῖ σου*· *Γενηθήτω τὸ θέλημά σου ὡς ἐν οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς.* Λέγει γὰρ οὕτω· Κύριε, ὡσπερ ἐγένετο τὸ θέλημά σου ἐν τῷ οὐρανῷ, κα' ἐλεῖν ἄγχιος ἅπαντες ἐν εἰρήνῃ, καὶ οὐκ ἔστιν ἐν αὐτοῖς ὁ ὄδῶν καὶ ἀνωθούμενος, οὕτε τύπτων καὶ τυπόμενος, ἀλλὰ πάντες ἐν εἰρήνῃ βαθεῖν· οὕτω καὶ ἐν ἡμῖν τοῖς ἐπὶ γῆς ἄνθρωποις ἐγενήθη τὸ θέλημά σου· ἵνα πάντα τὰ ἐπὶ τῆς γῆς ἐν εἰρήνῃ καὶ μὴ καρδίᾳ δοξάσωμεν τὸν ποιητὴν

καὶ Σωτῆρα ἡμῶν. *Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον* ἔδωκε ἡμῖν σήμερον. Ἐπιούσιον ἄρτον λαβεῖν αἰτούμεν. Ἄρτος ἔδωκε φυχῆς λόγος Θεοῦ, καθὼς ἔφη τις τῶν ἁγίων· Ἄρτος, τέκνον, σὸν στόμα λόγῳ Θεοῦ. Καὶ διὰ τοῦτο συχνότερος μνημονεύει Θεοῦ καλὸν ἢ ἀναπνεῖν· *Καὶ δῶκε ἡμῖν τὰ ἐπιούσια ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς* [150] *ἀφίεμεν τοῖς ἐπιούσια ἡμῶν.* Λέγει δὲ οὕτω. Καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ χρεῖ ἡμῶν, τούτστιν, τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν καὶ τὰ πταίσματα, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν πᾶσι τοῖς πταίστοις καὶ ἀμαρτάνουσιν εἰς ἡμᾶς ἀδελφοῖς ἡμῶν, ἐλευθέρους τε καὶ δούλους, καὶ πᾶσι τοῖς ὑποχρεῖτοις ἡμῶν. Ταῦτα λέγων, ἄνθρωπε, εἰδὼς οὐκ οὕτως ἐνένησον ὅτι φοβερὸν τὸ ἐμπροσθεῖ ἡμᾶς εἰς χεῖρας Θεοῦ ζῶντος· καὶ θεωροσάμενος ἐπίστρεψον πρὸς τὸν ποιητὴν καὶ Κύριον. Ἀλλὰ ῥύσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ. Ἐὰν ζητήσῃ ἡμᾶς ὁ Σατανᾶς σινιάσαι, καὶ τὸν σίτον, ὥσπερ καὶ τοὺς ἀποστόλους ἐξήτησε, καὶ ὡς δὸν ἀπέδωκεν, ἀλλ' ὡς τὸ πάλαι Ἰωβ, μὴ ἄφες αὐτῷ ἔξουσιαν καθ' ἡμῶν· ἀλλ' εἰ καὶ πονηρὸς ἄνθρωπος, θελήσῃ πειράσαι ἡμᾶς ἢ ἀδικῆσαι, μὴ ἔφες ἡμᾶς· εἰς τὸ θέλημα αὐτοῦ, ἀλλὰ σκέπασον ἡμᾶς ἐν τῇ σκέπῃ τῶν πτερυγῶν σου. *Ὅτι σου ἔστιν ἡ βασιλεία καὶ ἡ δόξα.* Κύριε, ἐπεὶ σὴ ἔστιν ἡ βασιλεία, μὴ ἔφες ἡμᾶς φοβηθῆναι ἑτέραν βασιλείαν, εἴτε θεοποσίαν ἄλλην, εἰ καὶ ἀξιοῖ ἔσμεν κολάσσειν διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν. Σὺ ἡμᾶς, οὐκ ἔφες τρόπον, τιμωρῶσον, καὶ μὴ παραδῶς ἡμᾶς εἰς χεῖρας ἀνθρώπων· ἀλλ' ἐμπροσθεῖα εἰς χεῖρας σου, ὅτι ὡς ἡ μεγαλοσύνη σου, οὕτω καὶ τὸ ἐλεῖς σου, Πάτερ παντοκράτορ, εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

Εἰς τὸν ὕμνον υἱὸν, καὶ περὶ μετανοίας, καὶ εἰς τὸ εὐλόγον γινώσκον καλοῦ καὶ πονηροῦ, καὶ εἰς τὸν ἰσητόν.

α'. Πρῶην ἡμῖν ἡ μεγάλη καὶ θεωρητικὴ τοῦ Σωτῆρος ἐπιφάνεια πλοῦσιαν πράξεις παραδείξασα, καὶ υπερχρόμενον κρατήρα τῆς ἐξουσίας φιλοσοφίας κεράσασα, ἅπαντα τὸν λαόν, μάλλον δὲ πᾶσαν, ὡς εἶπεν, τὴν οἰκουμένην

ἐπέμβασι· *Μεθυσθήσονται γὰρ, φησὶν ὁ προφήτης, ἀπὸ πίστεως οἴκου σου, καὶ τὸν κερμάβουρον τῆς τρυφῆς σου ποιεῖς αὐτούς.* Ὅταν δὲ ἡ θεία Γραφή λέγῃ μέθην, οὐκ ὀνον λέγει μεθυσμένα, ἀλλὰ λόγιον σοφίζοντα.

Παρηκολούθησε δὲ τῆ τοῦ Σωτῆρος παρουσίᾳ ὁ τῆς μετανόιας καρπὸς ἀκόλουθον γὰρ τῆ τοῦ Σωτῆρος ἐπιλάμψαι ἀκολουθήσαι τοὺς καρποὺς τῆς μετανόιας. Διὰ τοῦτο χάρις ἦν ὁ περὶ ταύτης ἐγρηγόρητο λόγος· πολλὴ μὲν τῆς ἀνάγκης τὸν προκειμένον ἀπολαμβάνοντος, τῆς δὲ οικίας δυνάμεως οὐκ ἀριστάμενος περὶ μετανόιας κινεῖτο λόγος, ὁ ἔστι φάρμακον σωτηρίας· καὶ ἰατρὸς ἐκρητύετο ψυχὴν τε καὶ σωματικόν, οὐ φάρμακον ἐπιθεραπεύων, ἀλλὰ πνεῦμα φιλανθρωπίαις ἰώμενος. Ἐπειθὲ δὲ ἡ εὐαγγελικὴ ἀνάγκη παρέδραμον ἡμῶν τὴν δυνάμιν ὡς κἀκεῖσε περισπωμένην, ἀναγκαῖον ἔσμερον εἰς ὕμᾳ βραχέα περὶ ταύτης διεξιόντας, καταπαύσαι τὸν λόγον. Ὁ Σωτὴρ καὶ λόγῳ τὴν εὐσέβειαν ὑποτιθεμένου, καὶ παραβολαῖς, καὶ αἰνύγμασι, καὶ διαφόροις τρόποις [151] διδασκαλίας τὸ συμφέρον τοῖς πιστοῖς ἐισηγομένου, εἰπέ τινα παραβολήν, ἰσχυρὰν ἔχουσαν τῆς μετανόιας εἰκόνα. Ἀνθρώπος γὰρ τις, φησὶν, εἶχε δύο υἱούς, ὁ μὲν νεώτερος προσελθὼν, ἤξισεν τὸν πατέρα διελεῖν ἀσὸς τὴν οὐσίαν. Ἐτυχεν ὃν ἤϊτες, καὶ λαθὼν τὴν πατὴρᾶν οὐσίαν, κακῶς εἰθέθηκε. Καὶ τὴν μὲν ὑπέθετο ἴσπερ τὴν δὲ θεωρίαν ἔδειον εἰσαγαγεῖν ἐνταῦθα. Εἰ γὰρ καὶ τοῖς πολλοῖς διαφόροις ἄρεσι νοήσαι, ἀλλ' αὐτῆ αὐτῆν σαφηνεῖται τοῖς εὐρημοῖσι ἡ ἀλήθεια. Τὸ ὡν ἐνταῦθα ὑποτίθεται ἡ πηγὴ τῆς σοφίας. Τὸ πρῶτον τάγμα τῶν δικαίων, καὶ τὸ δεύτερον τάγμα τῶν ἐκ μετανόιας δικαιουμένων τῶν μὲν ἀπ' ἀρχῆς τὸ δικαίον τιμῶντων, τῶν δὲ ἐκ μετανόιας εἰς τὸ δικαίον ἐπαναγομένων. Ἀνθρώπος τις εἶχε δύο υἱούς· οὗς εἰ καὶ ἡ προαίρεσις ἔμετε, τὸν ἀσεβῆ ἀπὸ τοῦ εὐσεβοῦς, ἀλλ' ἡ ἀλήθεια ἐν οἷς πλάσμα τὸ ἀμυροῦν τοῦς πάντας· καὶ πάντες υἱοὶ Θεοῦ, εἰ καὶ τῆ διανοίᾳ τῆ πονηρᾷ ἀπογοινοῦνται τῆς θεότητος ἀξίαι. Ὅθεν ὁ Θεός, ἂν ἡμεῖς διὰ πονηρίας ἐπιθυμῶν ἀποστῶμεν τῆς εὐσεβείας, αὐτὸς οὐκ ἀρνείται τὴν οἰκειότητά, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἀφηνιασμένους πατρίαν φωνὴν ἀρῆσιν· Ἐπιστρέψατε πρὸς με, υἱοὶ ἀσεβητότες, καὶ ἐπιστραφήσομαι πρὸς ὑμᾶς. Ὅρας οὖν, ἂν ἐξέστῳσα ἡ ἡ δυνάμις τὸν ἀμαρτανόντος, ὁ Θεός, οὐκ ἀπαθεῖ υἱὸς καλεῖ τὸν ἀσεβητότατος· Ἰδὼν γὰρ οἶος τὴν πλάσιν, καὶ οὐκ ἀπαινεῖται τὴν ἰδίαν εὐεργεσίαν. Διὰ τὸ οὖν ὁ νεώτερος κακῶς τοῦ δουλοῦ ἐχρήσαστο, ἀνιγμὰ ἔστι τὸ προκειμένον καὶ ὅπως ἀκούω. Ἀπ' ἀρχῆς ἡ δικαιοσύνη τῆς ἀφαινετο, καὶ διέλαμπεν ἡ δὲ ἁμαρτία νεώτερά τῆς· ἐπειδή τῃ τὸ κόσμῳ καὶ πρόσφατος. Διὰ τοῦτο ὁ πρῶτος υἱὸς οὐ τίθειται ἐν χώρῳ τὸ κακῶς ἐπανηρόντος. Ἡ γὰρ ἀρχαία δημιουργία ἀπρητισμένην εἶχε τὴν εὐσέβειαν, ὅτε καινὸς ἦν ὁ κόσμος· καινὴ γὰρ ἰσχὺν ἐκλάμπων, καινὴ εὐσέβειαν. Μαρτυρεῖ γὰρ Μωσῆς· τῷ καλλεῖ τῆς· δημιουργίας· λέγων· Καὶ ἦν πάντα καλλεῖ ὡς ἀπῶς· καλὰ, ἀλλὰ καὶ ἄσφα καλῶ. Ὅστε ἡ δικαιοσύνη πρώτη ἦν, καὶ τὸ καλὸν ἀρχαιότερον ἡ δὲ ἁμαρτία νεώτερά ἦν· ἐπεισῆλθε γὰρ τῆ δικαιοσύνη, καὶ ἐδόξασε τὴν εὐσέβειαν. Διελεῖν ὡν αὐτοῖς ἔπιστος τὴ ὑπάραγοντα. Διὰ τὸ ἐπίστις· Ὅθεν γὰρ πλέον ἔχουσι οἱ δικαίον ἐν τῷ παρίοντι βίῳ· ἐπειθὲ ἄνευ ἔλλειπεν τὸν ἥλιον ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδικούς, καὶ βρέθηκε ἐπὶ θρασυτοῦς καὶ πονηροῦς. Ἄλλ' ὁ μὲν εἰς τὴν χώραν τῶν δικαίων εἰκονογραφοῦμενος, οὐκ ἠθέλησε διελεῖν τὸν πατρὸν κληρὸν, ἀλλ' ἔμεινε ὅπῃ τὴν τοῦ πατρὸς αὐθεντίαν. Ὁ γὰρ δικαίος πάντοτε τῷ Θεῷ ἀκολουθεῖ, καὶ εἰς οικίαν ἔχουσαν οὐδὲν παρασπᾶται. Θέλεις δὲ μαθεῖν, ὅτι ὁ δικαίος οὐδὲν θέλει λαθεῖν παρὰ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ μόνῃ τῆ οικονομίᾳ καὶ τῆ προνοίᾳ στοιχεῖ τοῦ αὐτοῦ πατρὸς· Βοᾷ δ' αὐτὸ ἐκ τοῦ τάγματος τῶν δικαίων· Τί γὰρ μὲν ὑπέσχετο ἐν τῷ ὄρατῳ· καὶ παρὰ σοῦ τὴ ἠθέλησται ἐπὶ τῆς γῆς· Ὅρας, οὖν ἐπὶ τὰγμα τῶν δικαίων οὐ βούλειται εἰς ἐπὶ τὸ ἀπάσαι· τὴν ἔχουσαν τὸν κτηματῶν ἀλλ' ὅπῃ τὴν τοῦ Πατρὸς πρόνοιαν θέλει κἀισθαι δὲ τῆς οικονομίας. Ὁ δὲ νεώτερος λαθὼν τὴν πατρικὴν οὐσίαν, ἀπεδύμησεν εἰς χώραν μακρὰν, οὐ τοποῖς διεργουμένην, ἀλλὰ τρώπαις ἀπεγοινομένην. Ὁ γὰρ ἀμαρτανόντος, Θεοῦ μακρὰν ἔστιν, ἀβέλους, οὐ τόπῳ, ἀλλὰ τρώπῳ, κατὰ δὲ εἰρημένον, οὐ Ἰδοὺ οἱ μακρόντορες ἐαυτοὺς ἀπὸ σοῦ, ἀπολούνται. Λαθὼν δὲ τὴν οὐσίαν τὴν πατρικὴν, ἀεχρήσασεν αὐτῆν, ἀποτίως ζῶν ἐν αὐτῇ· ἦν παραδεδε δημιουργίαν, τῆ ἀμαρτία ἐμίλωνεν. Ἐλαθε τὸν ἦσαν εἰς ἀπόλαυσιν, καὶ τὸ δῶρον αἰς ὅσον προσεχύνον· Ἐλαθε πηγὰς εἰς τρυφήν, καὶ τὸ δῶρον θεοῦ ἐνόμ-

ον· ἠγνοῦθη ὁ χαρτάμενος, καὶ ἐτιμήθη τὰ χαρίσματα, αἰ ἀποδουπέται βῶν ὁ Παῦλος. Καὶ ἐδίδρασαν τῆ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα. Ἡ αὐτῆ κτίσις, ἡ αὐτῆ πατρικὴ οὐσία· καὶ μὲν καλῶς αὐτῆ ἐχρήσαστο, ὁ δὲ κακῶς. Τάγμα τοῦτο, καίτοι, καλῶς καὶ ἐναντίως. Ὁ εὐσεβὴς ὄρῃ τὸ κάλλος τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἀπὸ τοῦ κάλλους τὸν γενεσουργὸν ἔνοει· Ὅφρα γὰρ, φησὶ, τοὺς οὐρανοῦς ἔργα τὸν δαεῖτόν σου. Εἶθε τὸ κάλλος, καὶ εὐχαρίστησον τῷ τοσοῦτον κάλλος ἐργασάμεν· εἶθε τὸν κόσμον, καὶ εὐρήμας τὸν κοσμησάντα. Ὁ γὰρ εὐσεβὴς μὲν κατὰ ἐπαινεῖ, τὸν δὲ κτίστην προσκυνεῖ οἱ [153] εὐσεβὴς ὅταν φωνῆται τὴν προσκύνειαν τῶν φαινομένων, οὐ τὸν κτίστην ἀφείδων, ἀλλὰ τὸν δεσπότη τὴν τιμὴν ἀπομένον. Ὁ μισεῖ πιστὸς ἦλιν, ἐπειθὲ μὴ σέβει τὸ φῶς μετὰ τῶν ἀσεβῶν ἀλλὰ μέτρον ἐπιτίθει τῆ τιμῆ· καὶ τιμὰ καὶ ἀγαπᾷ, ὡς Θεοῦ δῶρα, τὰ φαινόμενα. Θέλεις ἰδεῖν, πῶς ὄρῃ ὁ εὐσεβὴς καὶ θαυμάζει τὸ κάλλος, καὶ τὴν προσκύνει τὸν Κτίστη ταμιεύεται· Λέγει τις τὸν σοφόν, τὸν κατὰ τὴν εὐσέβειαν λίγῳ σοφῶν· Ἠλιος ἐκλάμπων ἐν ὕψιστοις Κυρίου, σκαῖος θαυμαστόν, ἔργον ἰσχυρὸν· ἀκτίνας προεισέεις ἐκρυσσῶν, καταλάμπων τὸν οὐρανόν. Καὶ τὶ εὐσεβῶς· Μέγας ὁ Κύριος ὁ ποιητὴς ἀστῶν. Καὶ τὸ κάλλος ἐκρήμας, καὶ τὸν τεχνίτην οὐκ ἐκράτην. Ὁ δὲ ἀσεβὴς κακῶς εἶθε τοῦ οὐρανοῦ ἐργουμένου ὄρασαν Θεοῦ, οὐ λόγῳ, ἀλλὰ τῷ κάλλει τῆς δημιουργίας· οὐ γὰρ ὡρῶν ποτε ἔρρηξεν ὁ οὐρανός, ἀλλὰ φωνῆς ενεργεστέρην· ἀφίση μαρτυρίαν διὰ τῆς εὐπρέπειας. Καὶ σωπίων ὁ οὐρανός· διηγῆται ὄρασαν Θεοῦ· Πάνω μὲν οὖν. Τὰ εἰ γράμματια σωπίωντα λαλεῖ, στοιχεῖα δὲ Θεοῦ σωπίωντα οὐ φθίγγεται· Ἐλαθε γὰρ τὸ γέμῃ τῆς εὐσεβείας· ἀπὸ τοῦ γεματοῦ τὸ πᾶν λάμβανει τῆς ἀληθείας. Ἐξέτασον τὸ μέτρος τοῦ ἀσεβοῦς, πῶς ἀπὸ τῶν αὐτῶν προσκοπτεῖται, ἀρ' ὡν καὶ ὁ εὐσεβὴς δικαιοῦται. Ὅρα σελήνην, καὶ προσκυνεῖ· ὄρῃ τὰ ἄστρα, καὶ σέβει· ὄρῃ τὴν θάλασσαν, καὶ θεοποιεῖ. Οἱ ἐπὶ τῆς Βαβυλωνίας κἀμῖνοι, οἱ ἐν αὐτῇ εἰσελθόντες, μετὰ τῆς σωτηρίας καὶ καλῆς ὁμολογίας ὕμνον τὸν θεόν διὰ τῶν ἔργων, λέγοντες· Ἐύλογεστε, πάντα τὰ ἔργα Κυρίου, τὸν Κύριον. Ἀρκεῖ μὲν οὖν ταῦτον εἰπόντας τὴν φωνήν, πᾶσαι τὸν ὕμνον. Οὐ γὰρ τῷ μῆκει τῶν ὕμνων, ἀλλὰ τῇ προδοσί τῶν ὕμνουμένων θεοῦ ἐπαναπύεται. Διὰ τοῦ τῶν ὕμνων, πάντα τὰ ἔργα, πάντα περιλαμβάνοντα, οὐ καὶ χρεῖα ἦν ἑτέρας προσήκεις. Ἄλλ' ἐπειθὲ οὐχ ἑαυτοῦ ἐκρήρυτον, τὸν δὲ θεοῦ ὕμνον, καὶ διὰ τοῦ ὕμνου τοῦ παρεστῶτος· Καὶ δυνάτως ἐπαύσαντο, ἀναγκαίως δὲ πάσι· αὐτῆς ὁδοῦ τῆς κτίσεως ὁ ὕμνος· ἴνα μάθωσιν οἱ πεπληνημένοι Χαλδαῖοι, τί τὸ ὕμνονον, καὶ τίνα τὰ ὕμνονοντα.

Ἄλλ' ἐπειθὲ εἰς πολλὴν θεωρίαν ὁ λόγος ἡμᾶς ἐπέβλεπεν, ἐκίνο τῶν· ἀπέντες, εἰς τὸ προκειμένον ἐπαυθῶμεν· Ἀπεθῆμμεν εἰς χώραν μακρὰν ὁ νεώτερος υἱός, καὶ ἰδαπαύσεν κακῶς τὴν οὐσίαν, καὶ ἤρξατο ὑστερεῖσθαι. Πλοῖοισι γὰρ ἐπέτωχεν τὰς ἐλπίσαστας· οἱ δὲ ἐκρήρυντες τὸν Κύριον, οὐκ ἐλαττωθήσασιν ἀσπῆς θρασυτοῦ. Κύριος γὰρ ὁ στερήσει τὰ ἀσπῆς τοῦ πορευομένου ἐν ἀδικίᾳ. ἤρξατο ὑστερεῖσθαι. Καὶ προσέειπεν ἐπὶ τῶν ὄρατων τῆς χώρας ἐκείνης· καὶ ἐπέστησεν αὐτὸν ἐκείνος βόσκαις χοίρουσιν. Βίβητες, ὁσον βῶς τῆς ἀρχαίας εὐγενείας· ὅση ταπεινωσις τοῦ ἀπογοινομένου τῆς εὐσεβείας. Ἐβῶθ, βόσκαιν χοίρουσιν, τούτωντι, ἤθοναί καὶ ἁμαρτίας ἐμύρρεσθαι· ὁ γὰρ ἐστὶ βόρβρος· χοίρουσιν, τοῦτο ἁμαρτία τοῦ ἐμυρρμένου. Διὰ τοῦτο ὁ Σωτὴρ τοὺς ἐν ἀκαθαρσίᾳ ζῶντας καὶ βόρβρον εἶναι ταῖς ἁμαρτίας ἐμυρρμένους αἰνεύοντος ἔλεγε. Μὴ δῶτε τὰ ἄγια τοῖς κύνι, μηδὲ βάλλετε τοὺς μαργαρίτας ὕμνων ἐμυρρσθη τῶν χοίρων. Βόσκειν χοίρουσιν, Ἐπεθῆμμεν δὲ χορτάσασθαι ἀπὸ τῶν κεραιῶν, ὡν ἦσθιν οἱ χοίροι καὶ οὐδεὶς εἰδίδων αὐτῶν. Πρόσπευε ἐνταῦθα ἀκρίβως· Ὁ ἀπογοινομένος τῆς εὐσεβείας, οὐδὲ αὐτῶν ἔχει τῶν ἠδονῶν τὴν ἀπάλανσιν, ἀλλ' ἐνδία ὑποβάλλεται, καὶ πτωχεῖα καταδικάζεται, ὡτε μὲν τῶν ἀλρεθῶντων κακῶν ἔχει τὴν ἀφθορίαν. Ὁ γὰρ ἀφθῶν, φησὶν, ἐν ἐνδία ταλευθήσεται. Ἀπεικάζει τοῖνυν τὰς ἐν τῷ κόσμῳ ἤθονας κεραιάς· τὸ γὰρ κεραιῶν πολλὴν μὲν ἔχει τραυτήτα, μικρὰν δὲ

* Savil. legendum pnat ἐναργιστέρην, sed ἐναργιστέρην τοτινεί potest.

bumis, inquit propheta, ad ubertate domus tua, et torrente voluptatis tua potabis eos (Psal. 35. 9). Cum porro divina Scriptura ebrietatem dicit, non vinum in-brietas intelligit, sed verbum sapientia imbuens. Adventum autem Servatoris sequuntur esse penitentiae fructus; illius quippe fulgidam presentiam penitentiae fructus necessario sequuntur. Ideo hac de re hesternae die sermonem habuimus: non quidem pro argumenti dignitate, sed pro viribus tamen verba fecimus de penitentia, quae est pharmacum salutis, medicusque praedicatur animarum et corporum, non qui vere per medicinam curet, sed qui benignitatis spiritu salutem afferat. Quia vero mentem nostram hinc et inde distractam evangelica lectio non afficit, necessarium est hodie paucis de re eadem repetitis, finem dicendi facere. Servator verbis, parabolis, aenigmatibus, variisque docendi modis pietatem in mentes fidelium inducens, parabolam dixit, quae vivam penitentiae ferret imaginem. *Homo quidam, inquit, habebat duos filios (Luc. 15. 11)*, quorum adolescentior accedens, patrem rogavit ut divideret ipsis substantiam. Optatum consequutus est, et acceptam paternam substantiam dilapidavit. Argumentum nostis, explicatio jam afferenda est. Etiam si enim a multis varie intelligi possit, veritas certe probis per seipsam manifesta evadit. Quid igitur hic suggerit fons ille sapientiae? Primum ordinem justorum, et secundum ordinem eorum qui per penitentiam justificantur: eorum qui ab initio iustitiam servarunt, et eorum qui per penitentiam ad iustitiam reducuntur. *Homo quidam habuit duos filios*. Etiam si vero propositum a pio languium disjunctum, at veritas ambo unum esse novit Creatoris officium: omnes filii Dei sunt, etiam si a dignitate per malam mentem excident. Quamobrem Deus, etiam si nos per malas cupiditates a pietate discedamus, non se patrem negat, sed ad rebelles paternam vocem emittit: *Convertimini ad me, filii rebelles, et convertat ad vos (Zach. 1. 3)*. Videntur, etiam si aversus sibi peccatoris animus, Deum non dignari filios vocare eos, qui se averterunt? Suum quidem novit officium, nec abnegat beneficium suum. Cur adolescentior bonis prave usus est? *Enigma* est res proposita: et quomodo, audi. Initio iustitia erat, apparebat, fugebat; peccatum vero, cui junior quidam, inductum est in mundum. Ideoque prior filius non locum obtinet ejus, qui male bona expendit. Prima enim illa creatio perfectum habuit decorem: cum novus esset mundus, nova gratia, novo decore fulgebat. Creaturarum rerum pulchritudinem Moyses testificatur, dicens: *Et erant omnia bona, nec solum bona, sed etiam Valde bona (Gen. 1. 31)*. Itaque prior filius iustitia, et bonum antiquissimum; peccatum vero recentius fuit: nam in iustitiam ingressus est, et ejus decorem deturpavit. Divisit ergo illis aequaliter facultates suas. Cur aequaliter? Nihil enim amplius habent iusti in hac vita: quandoquidem Solem suum orti facit super justos et injustos, et pluit super bonos et malos (Matth. 5. 45). Verum qui in loco iustorum adscriptus erat, noluit paternam sortem dividere, sed sub patris auctoritate mansit. Iustus enim semper Deum sequitur, et in suam potestatem nihil relinquit. Vis discernere, iustum nihil a Deo accipere velle, sed in sola patris sui providentia incedere? Id clamat David de iustorum ordine: *Quid enim mihi est in caelo? et a te quid volui super terram (Psal. 72. 25)?* Videtur iustorum ordinem nolle in se creaturarum potestatem attrahere, sed sub Patris providentia earum dispensationem esse velle? Junior autem acceptam paternam substantiam abiit in regionem longinquam, non loco distans, sed moribus. Qui peccat enim, procul est a Deo, fratres, non loco, sed moribus, secundum illud: *Ecce qui elongant se a te, peribunt (Ibid. v. 27)*. Acceptam vero paternam substantiam dissipavit: luxuriose vivens cum sorte quam acceperat, creaturam peccato fœdavit: acceperat solum ut eo frueretur, et donum ut deum adoravit: acceperat fontes ad delicias, et donum deum esse pu-

lavit: ignoravit donantem, et dona affecti honore; quod ægre ferens clamat Paulus: *Et servierunt creaturæ potius, quam Creatori (Rom. 1. 25)*. Ipsa creatura est, ipsa paterna substantia: et alius bene, alius male illa est usus. Ordo hic est, ordo ille est; hic bene, ille contra. Pius videt cæli pulchritudinem, et ex pulchritudine Opificem cogitat: nam ait ille: *Videbo caelos tuos, opera digitorum tuorum (Psal. 8. 4)*. Vidit pulchritudinem, et gratias egit tantæ pulchritudinis Opifici: vidit mundum, et laudavit eum qui mundum ornavit. Nam pius creaturam laudat, Creatorem vero adorat: pii quando a creaturarum adoratione refugiunt, non creaturam contumelia afficiunt, sed Domino tribuunt honorem. Non odit fidelis solem, quia non colit lucem cum impiis; sed honori modum imponit: atque visibilia in pretio habet et amat ut Dei dona. Vis videre quomodo iustus respiciat et miretur pulchritudinem, et adorationem Conditoris reservet? Ait sapiens quidam, secundum pietatem, inquam, sapiens: *Sol lucens in excelsis Domini, vas mirabile, opus forte, radiis ignitis emittens, illuminans caelum*. Et quid statim? *Magnus Dominus qui fecit illum (Eccli. 26. 18. in Græco)*. Et pulchritudinem prædicavit, et Creatorem non occultavit. Impius autem male vidit cælos enarrantes gloriam Dei, non verbis, sed officii pulchritudine (Psal. 48. 1): neque enim caelum unquam vocem emisit, sed voce clarus testimonium effert ob decorem suum. Non silens caelum enarrat gloriam Dei? Sane quidem. Literæ tuæ tones loquuntur, et elementa Dei tacentia non loquuntur? Accepisti gustum pietatis; ac gustu totam accipe veritatem. Impli portionem scrutare: quomodo ex iisdem ipsis impingit, ex quibus pius justificatur. Videt lunam et adorat illam, videt stellas et colit illas, videt mare et deum esse putat. Qui in fornacem Babytonicam immissi fuerant, salutariter et pulchra confessione suo Deum per opera celebrabant, dicentes: *Benedicite, omnia opera Domini, Domino (Dan. 3. 57)*. Hæc emissæ voce hymnus laudandus est. Neque enim laudum longitudine, sed laudantium propositum Deum delectat. Cum dicit ergo, *Omnia opera*, universa complectitur, nec opus est additamento. Sed quia non sibi ipsis prædicabant, sed Deum celebrabant, et per hymnum adstantes Chaldaeos instituebant, necessario hymnomanentes creaturas prosequebatur, ut errantes Chaldaei discerent quid laudaretur, et quænam essent ea quæ laudrentur.

Verum quia in multam speculationem nos sermo deduxit, illa dimissa, ad propositum revertamur. Prefectus est ille adolescentior filius in regionem longinquam, et male dissipavit substantiam suam, et cepit egere. Nam *Dives egervit et esurierunt; inquirentes autem Dominum non inveniunt omni bono (Psal. 35. 11)*. Dominus enim *Non prinabit bonis eos, qui ambulant in innocentia (Psal. 82. 13)*. Cepit egere. *Et accessit ad unum ex principibus regionis illius, qui misit illum ut pasceret porcos (Luc. 15. 15)*. Videte, quanta sublimitas præce nobilitatis; quanta subjectio ejus qui a pietate descivit. Missus est ut pasceret porcos; id est, ut voluptatibus et peccatis repleteret: quod enim est erenum porcis, id ipsum est peccatum in quo sic fœdantur. Ideo Servator illos subindicans, qui in immunditia vivunt, et qui in peccatis ut in luto voluntatur, dicebat: *Nolite dare sancta canibus, neque margaritas vestras proficiatis ante porcos (Matth. 7. 6)*. Pascebat porcos. *Desiderabat autem saturari de siliquis, quas comedebat porci: et nemo illi dabat (Luc. 15. 16)*. Hic diligenter attende. Qui a pietate descivit, ne ipsis quidem voluptatibus fruatur, sed indigentia subiicitur, et ad paupertatem condemnatur; ita ut ne maiorum quidem, quæ elegit, copiam habeat. *Non Stultus, ait ille, in indigentia miorietur (Prov. 10. 22)*. Sæculares ergo voluptates siliquis comparat; siliquia enim multam habet asperitatem, modicam suavitatem: ac quæ in mundo læta et desiderabilia videntur, multum habent laboris, tantillum voluptatis. Vita quippe nostra majori labori, quam

lætitia addicta est. *Dies enim annorum nostrorum in tpsis, septuaginta anni, et amplius coram, labor et dolor (Psal. 89. 10)*. Demum penuria ipse eruditur, ærumna ipsum converterunt. Nam *Erudit te defectio tua, et nequitia tua arguet te (Jer. 2. 19)*. *In seipsum autem reversus (Luc. 15. 17)*. Pulchre dicitur, *In seipsum*. Nam cum peccamus, extra nos sumus, insanimus, extra proprias cogitationes deservimus: cum vero iuste procedimus, in nos ipsos revertimur. *In seipsum reversus, dixit*. Hic animadvertit, quam id vere dicatur. Medici enim remedia adhibent peregrina et aliena, pharmaca autem vite nostræ ex nobis ipsis habemus. *In se reversus*. Non alieno usus est pharmaco, sed suo, nempe ex naturæ peni; illo usus est ad salutem, et ait: *Quot mercenarii in domo patris mei abundanti panibus, ego autem fame pereo?* Filios vocat divina Scriptura eos, qui prorsus iustitiæ et pietati dediti sunt; mercenarios autem eos, qui non omnimodum affectum erga illam habent, neque in exercitiis vite penitus, ea quæ Dei sunt, curant: sed bonum quidem intelligunt, et verbum amant, at totum animum ipsi non applicant. Et his quidem, qui omnino fervent amore, qui quæ pietate imbuti sunt, secundum propositi rationem Deus mercedem tribuit. Jure ergo dicebat ille: *Quot mercenarii patris mei abundanti panibus, ego autem fame pereo*. Revertit ad patrem meum: revertit, sicut dixit ille: *Convertere, anima mea, in requiem tuam (Psal. 114. 7)*. *Et dicam, Pater, peccavi in calum et coram te (Luc. 15. 18. 19)*, et jam non sum dignus vocari filius tuus: *fac me sicut unum ex mercenariis tuis*. Alia sunt verba penitentis, et alia dona penitentiam recipientis. Qui peccator ad penitentiam venit, non regnum cælorum in imaginatione versat, non vita æterna se dignum iudicat, sed solum precatur, ut gehenna liberetur. Ille igitur modica expectat, Deus vero magna divitiarum beneficiâ ipsi largitur. Sed, o miraculum! ille solum penitentiam cogitabat; et pater statim benignitate sua prævenit eum: non expectavit donec confessionis verba exciperet; sed peccationem prævertit, secundum dictum illud: *Priusquam invocaveris me, dicam, Ecce adsum (Isai. 58)*. Vidit filium procul venientem, et occurrat ipsi. Viden quomodo elementa penitentiam præveniat? Ideo David cum moribus peccati penitentiam pharmaco depulisset, sciens quod Deus peccatorem præveniat, ipsum rogat, dicens: *Exurge in occursum meum, et vide (Psal. 58. 6)*, quod sincere ad te veniam, vere penitentiam amplectar. Excepit pater filium: ille vero patri dixit: *Peccavi; jam non sum dignus vocari filius tuus: fac me sicut unum ex mercenariis tuis*. Hic illum pater non alloquitur, nec respondet ipsi, sed servis suis dicit: *Proferite ipsi stolam primam (Luc. 17. 22)*. Quid sibi vult illud ænigma? Multis precatur penitens, responsum non obtinet, sed opere clementiam videt. Hinc perspicimus, penitentiam nostram verbis, Dei benignitatem operibus exprimi. *Proferite illi stolam primam*, quem per transgressionem perdidit: *Date quoque ipsi calceamenta*. Quare? Quia serpens peccantes opugnavit, secundum illud: *Ipse observabit caput meum, et tu insidiaberis calcaneo ejus (Gen. 3. 15)*. Ne perniciosus serpens ad nudum pedem accedat, neve rursum venenum peccati effundat adversus eum, qui a peccato liberatus est, calceamenta ipsi apponit ad tutelam. Nisi enim calceamenta accepit, non potest calcare supra serpentes et scorpiones, et supra omnem virtutem inimici (Luc. 10. 19). Ideo adversus serpentis morsus munies Paulus, modo clamabat: *Timeo ne, sicut serpens Evam seduxit, ita corruptantur sensus vestri a simplicitate, qua est in Christo (2. Cor. 11. 3)*. Verum hic exsurgit ceu novum quoddam spectaculum, quæstio nempe illa celebris: multi enim in creationem redarguunt. Cur, inquit, serpens in paradiso? cur lignum tantam malorum materiam tulit? cur Creator lignum tale plantavit? quomodo non absurdum fuerit, cum hortulanus homo cuncta contraria semina et alienas herbas a propriis seminibus

eliminare, et a noxiis terram suam custodire; Deum qui talem et tantum constituit paradysum, arborem paravisse unde tanta malorum materia emanata erat? Ad hoc nos argumentum dedit divinus Paulus, cum ait: *Timeo ne, sicut serpens Evam seduxit, ita corruptantur sensus vestri a simplicitate in Christo*. Quid ergo, fratres? Ex iis quæ sigillatim excutuntur multa et superflua mittentes, ad compendium veniamus. Deus omnia fecit bona, nec simpliciter bona, sed et *Valde bona (Gen. 1. 31)*. Hoc enim additamentum bonitatem summam officiorum omnium declarat. Dat igitur Deus Adamo copiam rerum, usum, potestatem, ut fruaturs paradiso, et invisibilibus imperet. *Faciamus, inquit, hominem ad imaginem et similitudinem nostram: et dominentur piscibus maris, et volatilibus cæli, et bestiis et jumentis, et universæ terræ (Ibid. v. 26)*. Hic dedit paradisi potestatem, dedit delicias et usum fructuum. Erat ergo rex constitutus, habens visibilium potestatem, et paradisi usum. Opus ergo erat, ut præceptum daretur Adamo, quod animum ejus ad obedientiam exerceret. Multi vero dicunt: An nesciebat Deus Adamum esse transgressurum? cur ergo legem dedit ei, qui transgressurus erat? Rogo caritatem vestram ut mecum conceriet, cum ad hoc confutandum multo sit labore opus: hic enim divinam formationem creationemque defendimus. Fecit hominem: omnium dat illi usum, præcipit illi ut ab omnibus comedat. Si angustum præceptum esset, si pauca comedere permitteret et a pluribus abstinere juberet, excusari posset transgressio, quod tam angustum rerum usum occasionem voluntati daret prævaricandi. Si magna rerum copia erat, et paucissima prohibita fuere, cur benefactorum per obedientiam non honoravit? Verum obliqui posset, rerum quidem copiam dedisse, sed non tantam aliarum arborum fuisse pulchritudinem. Erat enim *Pulchrum aspectu, et gustu bonum (Id. 3. 6)*. Ut igitur hanc quoque speciosam excusationem præscinderet Deus, quem dedit huic ligno pulchritudinem, eandem quoque cæteris omnibus indidit. Dicit enim Moyses: *Produxitque Deus omne lignum pulchrum visu, et odore suave (Id. 2. 9)*. Cur ergo præceptum datum est? Ut disceret se et legi et Domino sulditum esse. Cur hoc præceptum, non aliud dedit? Non erat aliud obedientiæ exercitium. Quid enim oportuit Adamo dicere Deum? *Quam furaberis? Cujusnam bona furatus esset? An legem dare oportuit? non occides? Quem occidisset? Non mœchaberis? Cum ejus uxore? Non concupisces? Cujus facultates? Nulla erat præcepti materia; non dum erat mundus, nondum illa, quæ nunc est, mundi confusio. An dicendum erat, Non calumniaberis? Quod tunc forum judiciale erat? qui accusatores, qui accusati? Dat ergo præceptum ratione præsentis usus fructus: ut rerum omnium copiam homo haberet, ab hac solum abstinere; ut dum omnibus frueretur, propositam sibi haberet potestatem usum ligni illius prohibentem; non quod arbor illa mala esset, sed transgressio improba erat. Quemadmodum enim lex naturæ virginem vult comubio legitimo jungi; si qua autem virgo, aut patris voluntatem, aut comubii tempus præveniens, luxuriæ se dederit, inevitabili peccatorum poena; non quod aliud fecerit, quam cæteræ virgines faciunt, sed quod contra legem et patris placitum se ad peccatum dederit; peccitatorum non ob rei naturam, sed ob transgressionis modum; sic et Adam fit supplicio obnoxius, non quod quidpiam ex natura sua vitium accepit, sed quod rem præcepto prohibuit sumperit.*

2. Lege commentaria. Cur de rebus tibi ignotis contendis? Quando vis veterum rerum historiam aut jura scrutari, annon commentaria vetera accipis, et verba discis, tum quæ ad accusationem, tum quæ ad defensionem excusationemque pertinent, quantum a iudice et calculo ferente dicantur; et sic ea quæ oblivione deleta erant, in memoria repetere curas? Lege itaque commentaria veteris historici. Cum sede-

οὐδας φιλονεικεί; Ὅταν θέλῃς ἀρχαίῳ πραγμάτων Ἱστορίαν ἢ Δίχην ἐξηγεῖσθαι, οὐ τὰ ὑπομνήματα λαμβάνεις τὰ ἀρχαία, καὶ μανθάνεις τίνα μὲν τὰ ῥήματα τῶν κατηγορουμένων, τίνα δὲ τῶν συνηγορούντων καὶ τῶν ἀπολογουμένων, τίνα δὲ τὰ τοῦ δικαστοῦ καὶ τῆς ψῆφου ἐπιπόντος. καὶ οὕτω τὰ λέβη γυμνάσει ἀνασκευάσει τῆς μνήμης τῆς ἀναμνήσεως; Ἀνεγνώθῃ οὖν τὰ ὑπομνήματα τῆς ἀρχαίας ἱστορίας. Ὅτε ἐκάθετε ἐν κριτῆς τῆς ἀληθείας, μᾶλλον δὲ ὅτε πρὸς τὸν κατακρίνον ἴδεν ἐν οὐχί μῆτι φῶλον ἐλατρῶ; τῶν ἡμετέρων πταισμάτων. τί φησι πρὸς αὐτὸν; Ἄδὰμ, κοῦ εἰ; Καὶ τί εἶπεν Ἄδὰμ; Τῆς σωτηρίας σου ἤκουσα, καὶ ἐκέρθηρ. Ἐν γυμνῶς εἰμι. Τί οὖν ὁ τὰ πάντα εἰδώς; Ἐχηματίζεται ἀγνοίαν, καὶ λέγει· Καὶ τίς σοι εἶπεν, διὰ γυμνῶς εἰ· εἰ μὴ ἀπὸ τοῦ ἔξωλου, οὐ ἐνεταίελλμην οὐ τοῦτον μόνου μὴ σαρεῖν, ἀκ' αὐτοῦ βραγῆς; Δείκνουν, ὅτι πάντων, ὡς εἰπὼν, ἔλαβε τὴν ἀφρονίαν, καὶ οὐ τὸ στενὸν τῆς ἀπολαύσεως; ἴθαγεν αὐτὸν εἰς τὴν παράδεισον. Τί οὖν πρὸς ταῦτα ὁ ἐγκαλούμενος; Ἢ γυνή, ἦν ἔδωκας μετ' ἐμοῦ, αὐτὴ μὲν ἔδωκεν. Ὁ Ἄδὰμ τῆ γυναικὶ ὑπογράφει τὴν ἀμαρτήριαν, καὶ οὐ τὸ δένδρον περιγράφει τὴν κατηγορίαν; Ὁ ἐγκαλούμενος οὐκ ἐβουλήθη τὴν ψεύσασθαι, οὐκ εὐρίσκει τινὰ ἑτέραν ἀπορρηγνῆν ἔξω τῆς ἀληθείας, οὐκ ἐπιγράφει τὴν δημιουργίαν τῆς αἰτίας, ἀλλὰ τῆς γυναικὸς κατηγορίας· καὶ οὐ κατηγορίας; πραγματίαν, ὡν οὐκ οὐδας τὴν δύναμιν; Καὶ τί πρὸς τὴν ἔσαν ὁ θεός; Τί τοῦτο ἐποίησας; Ἢ δὲ πρὸς τὴν ἐρώτησιν τῆς αἰτίας ἀποκρίνεται· Ὁ θεὸς ἠπάτησέ με. Μὴ ἤφατο τῆς δημιουργίας; μὴ θέλατο τὸν πλάσσειν; μὴ εἶπα. Διὰ τί γὰρ ἡμᾶς ἐποίησας; διὰ τί γὰρ ἀπὸ τοῦ δένδρου ἐκώλυσας; Ἢ ὑποκειμένη τὸς ἐγκαλήμασι οὐκ εὐρίσκει τὴν ψεύσασθαι. Φθὼν γὰρ τοῖς ἐγκαλούμενοι καὶ τὰ μὴ βῆτα πλάσσειν πρὸς ἀπορρηγνῶν τῶν ἐγκλημάτων. Ἢ ὑποκειμένη οὖν τοῖς ἐγκαλήμασι οὐν ἔχουν ἀλλοῦ ἀπορρηγν' καὶ οὐ, ἀ μὴ προσήγγικαν ὁ κατάδικον, προσφέρει; εἰς θεοῦ κατηγορίαν; Ἀλλὰ πάλιν ἐπὶ τὸ προκαίμενον ἐπ' ἀνάξω τὸν λόγον. Ἄδὰμ, κοῦ εἰ; Ἐπειθὲ εἶδεν, ὅτι τοῖς ἀμαρτανότοις φράττειται τὰ σώματα, καὶ οὐκ ἔχει παρρησίαν ὁ ἀμαρτανόν. ἐν σχήματι τῆς βρωτήσεως ἀνοίγει αὐτῶν ὀδὸν ἀπολογίας. Παράδειξ ἐκέρθηρ· ἀκούσιος τῆς ἀπορρηγνῶς τῆς σῆς, Δεσποτα. πρὸς τὴν ἀπολογία προήλθον. Καὶ βλέπει τὸν δικαιοκρίτην. Οὐκ ἐξέτα· εἰ εὐθείας τὴν ἀμαρτήριαν, ἀλλὰ τὸν ἀπατήθηνα· καὶ εἰκότως· βαρύτερον γὰρ ἐν ἐγένετο τὸ δικαιοκρίτην, εἰ τὸν ὑπευθύνον πρῶτον ἤφατο. Ἄλλ' ἀργαταὶ ἀπὸ τοῦ δυναμένου κἂν μικρὸν εὐρεῖν ἀπολογία. ὅτι παρ' ἄλλου προσοῦτον ἀπάντη ἐδέξατο. Ἀπὸ τοῦ ἀνδρὸς οὖν ἐπὶ τὴν γυναικὴ χωρεῖ, καὶ λέγει· Τί τοῦτο ἐποίησας; Ἢ δὲ πρὸς τὸν Δεσπότην· Ὁ θεὸς ἠπάτησέ με. Ὁ θεὸς ἠπάτησας; Χίωρον εἶπεν ἡ ἀπάτη, εἰ μὴ προλαβοῦσα ἢ ἐν-τοῦτῃ ἀπέκλιε τὴν πλάνην· εἰ μὴ ἐβῆθη ἐπίωσι, ὅτι Ἐν ἧ ἄν ἡμέρῃ φάτηες ἀπὸ τοῦ ἔξωλου, ὠσαντὶ ἀποκαθαρσιθεῖς, εἶχε χωρὴν ἢ ἀπάτη. Διὰ τί μὴ ὁ τοῦ θεοῦ ἠκολούθει ἢ λόγος, ἀλλ' ὁ τῆς ἀπάτης ἐδέθη; Οὕτως ὁ δημιουργὸς ἀναίτιος ἦν, ὁ δὲ παράδειξ ὑπεύθυνος. Ἄλλ' ἐπὶ τὸ προκαίμενον ἐπαυλῶμεθα. Ἢ μὲν ἐξέτασι τὸν πληθμμεληθῆνον ἀπὸ τοῦ ἀπατήθητός ἐπὶ τὴν ἀπατήθησιν, ἢ δὲ ἀπόρσιος ἐπὶ τὸν αἴτιον τὸν κακῶν. Πρῶτον ἢ θεῖα εἶκη κατ' ἐκείνου φέρει τὴν ψῆφον. Οὐ γὰρ ἀπορίεται κατὰ τοῦ ἀνδρὸς, οὐδὲ κατὰ τῆς γυναικὸς εὐθείας, ἀλλὰ κατὰ τοῦ θεοῦ. Καὶ ὅρα τὸ μακρόθυμον τῆς δικῆς. Οὐ καλεῖ τὸν θεὸν ὁ θεός εἰ ἐξέτασιν· οὐ γὰρ εἰς ἑτερον ἀναγαγεῖν τὴν αἰτίαν βούλεται, οὐδὲ εὐρεῖν ἀπορρηγν ἑτέραν. Τί οὖν πρὸς αὐτὸν; Ἐπιμαρτάρωος σὺ ἀπὸ πάντων τῶν θρημῶν τῆς γῆς. Ὁ θεὸς ἔργων τῆς φανόμενον, ὁ δὲ διάβολος ἀρσῶτος ὁ δὲ κατὰ τοῦ θεοῦ ἀπατῶν. Τίνος ἐνεκεν κατὰ τοῦ ὄργανου ἡ τιμωρία, καὶ οὐ κατὰ τοῦ αἰθέντου τῆς ποιητῆς γίνεται ἢ θεῖα δίκη; Καὶ κατὰ τῆς ἀμαρτίας χωρεῖ, καὶ κατὰ τοῦ ὀργάνου τῆς ἀμαρτίας. Οὐδας, ὅτι καὶ τὸν λογισμὸν οὐκ ἔχουν ταύρω, δὲν κεραισῶ; ὁ θεός θάνατον ὀρίζει τὴν δίκην, κατὰ λογισμὸν οὐκ ἔχουν, ἀλλ' [156] αὐτῆν ὀρίζει τὴν ὀργὴν κολάζει. Οὕτω τὸν καὶ ἐναυθῶ κατὰ τοῦ θεοῦ ἀπορσιεται, δεικνύς, ὅτι εἰ τὸ ἔργον τῆς ἀμαρτίας οὕτω τιμωρεῖται, πολλῶ μᾶλλον τὸν ἀναρῆγ-

σαντα κολάζει. Διὰ τοῦτο ὁ μακάριος Ἠοκίας τὴν ἀπὸ-λὴν ταύτην τὴν κατὰ τοῦ θεοῦ καλῶς ἐκλαδόμενῃ φησι· Καὶ ἔσται ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις, Ἐκείνη ὁ θεός τῆς μάχουαν τὴν ἀγίαν καὶ μετάνη καὶ λογισμὸν ἐπὶ τὸν ἔδρατον, τὸν θεὸν τὸν φεγγῶτα, ἐπὶ τὸν ἔδρατον τὸν θεὸν τὸν σκολιδῶ, καὶ ἀναεῖ τὸν ἔδρατον τῆς ἡμέρῃ ἐκείνη. Ἄρατον καλεῖ τὸν διάβολον, καὶ θρον σκολιδῶ, αὐτὸν τὸν τῶν δαιμονίων ἄρατον. Οὕτω γοῦν καὶ ὁ Σωτῆρ φησιν· Ἰσοῦ δέδωκα ὑμῖν τὴν ἐξουσίαν κατεῖν ἐπάνω θρωων καὶ σκοραίων. Καὶ ἴνα μὴ τὰ φαινόμενα ὑπολάβῃ, ἐπιγράφει· Καὶ εἰ πᾶσαν τὴν δόναμιν τοῦ ἔχθρου. Ἄλλ' ὅταν ἐκούσῃ; ἔδρατον καὶ θρον, μὴ βῆσαν κακίας ὑπολάβῃς, ὡς φησι ὁ Μανιχαῖος. Οὐ γὰρ ἦν βῆσα κακοῦ, οὐδὲ φῶσις ποιητῆς, ἀλλὰ βῆση παρανομίας. Ὅρξ, φησι, τὴν Γραφή, ἴπως αὐτὸν θρον ἐκλέσει καὶ ἔδρατον, καὶ ὡς περ βῆση τινὰ φῶσις ποιητῆς ἐιστηγοῦμεν; Ἄλλὰ ταῦτα τὸν ἀπεδῶν τὰ ῥήματα κενὰ καὶ μάταια καὶ λογισμῶν οὐκ ἔχοντα. Καὶ γὰρ ὅταν πρὸς τοῦ ἀνθρώπου λέγῃ ὁ Κύριος· Ὅρξ, γεννηθήματα ἐχθρῶν, οὐ τῶν φῶσις ἐβάλλει, ἢ τὴν προσηρσιεν διαμαρτίαν. Οὕτως οὐ δὲ εἰς πᾶσι πείθεσθαι, ἀλλὰ ταῖς ἐνοιαῖς παιδεύσασθαι.

γ. Ἄλλ' ἀνεταίμενοι πάλιν, καὶ ἔτερον ζήτησι ζήτημα. Διὰ τί, φησι, τὸ δένδρον ἐκλέγει γυνῶνιν καλοῦ καὶ πονηροῦ, εἰ μὴ πάντως φῶσις τὸν τοιαύτην ἔχουσι γυνῶσι καὶ φῶσι τοῦ θεῖον γράμμα; Μὴ συκοφαντεῖ ἀπλοῦς, ἀνθρώπος, τὴν ἀλήθειαν. Τὸ γὰρ δένδρον τὸ καλοῦ καὶ πονηροῦ ὁ φῶσις ἐγέννησεν, ἀλλ' ὑπέθετεν ἠνεγκε καὶ ἐκαλεσε τῆ προσηρσιον τοιαύτη, οὐκ ἐπέθετε τοῦτο εἶπε κατὰ φῶσι, ἀλλ' ἐπέθετε τοῦτο ἐκαλεσε κατὰ τὴν ἀπόρσιαν. Τί γὰρ ἐδέξατε τὸν Ἄδὰμ ἢ γείσις; Ὅτι καλὸν τὸ ὕπακουσαι θεοῦ, καὶ κακὸν τὸ παρακούσαι θεοῦ. Καὶ τοῦτο ἐστὶν ἡ γῆσις; καλοῦ καὶ πονηροῦ, καὶ οὐδὲν ἑτερον εἶπες. Ἐπεί πῶλον εἶπες γῆσις τὸν καλὸν ἀναβλήφας εὐθείας; εἰ ἑτερον εἶπε καλὸν; τὴν ἐκρηγῶν; Τίνες γὰρ ἴσαν ἐκεῖ πίνητες; Ἄλλὰ τί εἶπεν; ὅτι καλὸν ἢ φιλο-ἀφροσύνη; Πῶλον γὰρ εὐρεν ὑπέθετεν φιλο-ἀφροσύνη; Τί οὖν εἶπεν; τί καλὸν μὲν τὸ ὑπακούειν, κακὸν δὲ παρακούειν τοῦ εὐεργέτου. Τίς ταῦτα ἐσχη-ρίζει; Ἢ Γραφή λέγει, Εἰ ἀπηγγέλι σοι, ἀνθρώπος, εἰ καλὸν, ἢ εἰ Κύριος ἐκείνητῃ κατὰ σου, ἀλλ' ἢ τὸ γοεῖσθαι τὸν Κύριον καὶ θεόν σου· Ὅρξ, ὅτι καλὸν ὁ νόμος τοῦ θεοῦ, πονηρὸν δὲ τὸ παρακούσαι θεοῦ; Ἐφρίξ, φησὶν, ὠρανός, καὶ ἐξέστη ἡ γῆ. Ὅτι οὐδὲ καὶ κορητὸ ἐποίησεν ὁ λαός μου· ἡμᾶ ἐγκατέλειπον κη-τήρη ὀδατος ζωττος, καὶ τὰ ἐξῆς διὰ τί οὖν, φησὶν, γῆσις. Μὴ εἶρη τὸ δένδρον, εἰ ὁ ἐάν φάτηγ, μάλιστα γυνῶσις εἰς τὰς παραβάσεις; τὸ καλὸν καὶ πονηρὸν; διὰ τί; Ἐγῶ σὺ σαφηνῶσι καὶ σύντομον ἀποδῶσαι λό-γον. Φθὼν δὲ τῆ θεῖα Γραφῆ ταύτας διδόσαι τοῖς πράγμασι προσηρσιος, ὅας ἐν καὶ τῆς ὑπέθεσις ἐντι-κωσι. Οἶόν τι λέγω· Ὁ Ἰσακ ὠρεῖ φησὲ· οἱ θε-λοιστιατοὶ ἐλθόντες ἐμαρτήσαντο περὶ τοῦ φράτος, καὶ εἰ; ταυτοῖς περιεποήσαντο φράτ, ἀλλοτρίως καρποῦσι μόνως. Τί οὖν ὁ Ἰσακ; Ἐκλέσει τὸ ὄνομα τοῦ λακοῦ. Ἐχθρίαν. Οὐχ ὁ λακοῦ τὴν ἐχθρίαν ἐπράσσο, ἀλλ' ἡ ὑπέθεσις ἢ περὶ αὐτοῦ ἐχθρίαν ἐποίησι, καὶ διὰ τοῦ φράτ ἐγένετο ἐχθρίας. Ἐποίησαν ἄλλο φράτ, καὶ ἀρ-ρηθῆ καὶ τοῦτο· καὶ ἐκλέσειεν αὐτὸ φράτ ἀδικίας, ἐπὶ τὸ φράτ ἦν ἀδικίας, ἀλλ' ἐπειθὲ ἡ ἀδικία περὶ τὸ φράτ ἔσχε τὴν ἄλγν. Ὅμοιος καὶ οἱ ὑπέρηται τοῦ Ἰσὴ κατὰ τοῦ Ἀβενθῆν, περὶ τὴν κρηγῆν, ὡς Ἰσακ οἱ τῆ Γραφῆ ἐπιστάμενοι, ἀλλήλους συκοποροῦμενοι, ἀλλήλους ἐπιβούλους, καὶ ἐκλήθη ὁ τόπος κρηγῆς τὸν ἐπιβούλου. Πάλιν ἐναυθῶ οὐχ ὁ τόπος τῆς ἐπιβουλήν ἐγένεταν, ἀλλ' ἡ ὑπέθεσις ὄνομα τῶ τῶν δέδωκεν. Οὕτως οὖν καὶ ἐπὶ τοῦ Ἄδὰμ. Ἐπειθὲ ἐκ τῆς γενεσῆς ἐμελεῖται λακὸν πατρὸν λαμβάνειν, ἐπὶ καλὸν τὸ ὑπακούσαι, κακὸν δὲ ὁ παρακούσαι, ἔλαβε τὸ δένδρον ἐκ τῆς ὑπέθεσις τῆ προσηρσιαν. Ἄλλὰ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον. Γίνοται ἢ ἡμᾶς διὰ τοῦ ἔξωλου ἐκείνου φησὶν, καὶ προσβῆτις τῶ ἔξωλυ τῆς ζωῆς, τῶ φῶσι [157] τὸ σταυρῶ, τὸ ἀ-θήσαντι καρποῦσι δικαιοσύνης, τὸ παρθητῶν βαπτί-σαντι καὶ ἀγνοσῶντην κηρῶσνται, καὶ καρποῦς βαπτί-σονται, πολλοῖς καὶ διαφόροις κομῶντες τοῖς ἐκασ-τεκτῆμασι, τῶ ἐν ταύτῃ τῆ πῆθι τῆ ἀσότητῆ τοῦ ἔξω-λῆ τὴν μεγίστην ἐκείνην καὶ ἔξων σωτηρίαν, οὐχ ἢ ὁ Σω-

• Savius legendum putat τὸ δένδρον.
• Savius conq. φησὶν τῶ.

ret Judex veritatis; imo potius cum delictorum nostrorum medicus ad sentem cum amici habitu accessit, quid ait illi? *Adam, ubi es?* Quid respondit Adam? *Vocem tuam audivi, et me occultavi, quia nudus sum* (Gen. 3. 9. et 10). Quid ergo ille qui omnia novit? Ignorantiam simulat et dicit: *Et quis indicavit tibi quod nudus esses, nisi quod ex ligno, de quo solo præceperam tibi ne comederes, comediisti* (Ibid. v. 11)? Ostendit illum omnium fere copiam accepisse, neque ex angustia rerum fruendarum ad prævaricationem venisse. Quid ad hæc reus? *Mulier quam dedisti mihi, ipsa mihi dedit* (Ibid. v. 12). Adam mulieri peccatum adscribit, et ta arbori adscribit? Qui accusabatur, mentiri non potuit; non invenit aliud perfrugium extra veritatem, non Creatori causam imputavit, sed uxorem accusavit; et tu res accusas, quarum vim ignoras? Equid Evæ dixit Deus? *Cur hoc fecisti* (Ibid. v. 13)? Illa vero interrogata causam affert: *Serpens decepit me*. Num creationem perstrinxit? num Creatorem incusavit? nam dixit, *Cur nos fecisti?* cur ligni fructum prohibuisti? Que excusationibus impeditur, non invenit quo pacto mentitur. Soleat enim accusari ea que non sunt commissæ, ut crimen effugiant. Accusata ergo illa non invenit aliud perfrugium; et tu ea, que illi culpæ obnoxii non attulerunt, ad Deum accusandum profers? Sed rursus ad propositum revertar. *Adam, ubi es?* Cui vidi ora peccantium obstructa, nec ullam peccanti inesse fiduciam, interrogatus more viam ipsi excusationis aperit. Prævaricatus me occultavi; audita tua, Domine, benignitate, ad me excusandum accessi. Et vide justum Judicem. Non statim examinat eam que peccarat, sed eum qui deceptus fuerat: et merito quidem; nam gravius fuisse iudicium, si a noxia muliere cœpisset. Verum incipit ab eo qui poterat parvam saltem invenire excusationem, quia ab alia persona deceptus fuerat. A viro itaque ad mulierem procedit, et dicit: *Cur hoc fecisti?* Respondet illa Domino: *Serpens decepit me*. Serpens decepit? Fallacia in excusationem admissa fuisset, nisi prævium præceptum errandi viam clausisset; nisi dixisset, *In quacunque die comederitis de ligno, morte moriamini*, locum fallacia habuisset. Cur non Dei verbum, sed fallacia admissa fuit? Sic Creator inculpatus fuit, prævaricator autem culpæ obnoxius. Sed ad propositum revertamur. Perquisito criminis a decepto ad decipientem progressa est, sententia vero in maiorum auctorem prolata fuit. Primo Dei vindicta contra illum fert calculeum, neque statim contra virum vel contra mulierem pronuntiat, sed contra serpentem. Et vide Judicis consideratam tarditatem. Non serpentem ad examen vocat Deus; non enim in alium vult culpam referre, neque aliud perfrugium reperire. Quid igitur ait illi? *Maledictus es inter omnia animalia terræ* (Ibid. v. 14). Serpens instrumentum apparetur est, diabolus vero est qui invisibiliter per serpentem decipit. Cur contra instrumentum poena profertur, et non contra facinoris auctorem divina vindicta exerceatur? Et contra peccatum profertur, et contra instrumentum peccati. Nosti quod tanto ratione destituito, si cornibus impetat, poenam mortis Deus statuit, et illum impetum puniat. Se igitur hic contra serpentem fert sententiam, ostendens, si instrumentum peccati ita supplicio afficit, multo magis auctorem se peccatorum esse. Ideo beatus Isaias condemnationem illam contra serpentem pulchre accipiens ait: *Et erit in novissimis diebus, Inducet Deus gladium sanctum, grandem et fortem super draconem, serpentem fugientem, super draconem, serpentem tortuosum, et occidet draconem in die illa* (Isai. 27. 1). Draconem vocat diabolum, et serpentem tortuosum, ipsum demones principem. Sic et Salvator ait: *Ecce dedi vobis potentatem calcandi supra serpentes et scorpiones* (Luc. 10. 19). Et ne putes regi de rebus sub sensura cadentibus, aucti, *Et supra omnem virtutem inimici*. Sed cum audieris draconem et serpentem, ne radicem malitiæ suspicaris esse, ut aiunt Manichæi. Non enim fuit radix mali, neque uatura nequitie,

sed propensio ad iniquitatem. Vides, inquit, quomodo Scriptura vocet illum serpentem et draconem. et quasi quendam extraneam naturam malitiam inducitur? Verum hæc sunt impiorum verba vanæ, inania et ratione destituta. Nam cum Dominus dicit hominibus, *Serpentes, gemina viperarum* (Matth. 23. 35), non naturam accusat, sed propositum. Sic non oportet dictionibus hæerere, sed a sententiis institui.

3. Sed rursus flagrantur, et aliam profertur questionem. Cur lignum vocavit scientia boni et mali, nisi Scriptura sacra vellet ligni aliquam hujusmodi naturam indicare? Ne veritatem tenere calumnieris, nã homo. Lignum enim, boni et mali non naturam germit, sed occasionem tulit: atque ita vocabatur, non quod talem naturam haberet, sed quod secundum prolatum sententiam id efficeret. Quod Adamum docuit gustatio? Bonum esse Deo obviare, malum esse non obsequi: et hæc est scientia boni et mali, nihilque aliud omnino. Quam enim statim haberit scientiam honorum, ubi aperti sunt ejus oculi? quod aliud bonum vidisset? ære-mosyœam? Sed qui pauperes illie erant? Quid vidi? bonum esse humanitatem? Sed quam invenit humanitatis occasionem? Quid ergo vidi? Bonum esse obedire, malum non obsequi Benefactori. Quis hæc declarat? Scriptura quæ dicit: *Si renuntiaverit tibi, o homo, quid sit bonum, aut quid Dominus requirat a te, nisi ut timeas Dominum Deum tuum* (Mich. 6. 8. et Deut. 10. 12). Viden? bonum esse timorem Domini, et malum esse non obsequi Deo? Inhorruit, inquit, calum, et stupefacta est terra: *Duo enim mala fecit populus meus; me dereliquerunt fontem aquæ vivæ* (Jer. 2. 12. 13), etc. Cur ergo dixit, inquit: Ne teligeris lignum, de quo si conedas, per transgressionem cognovit esse bonum et malum? quare? Ego tibi paucis declarabo. Solet divina Scriptura talia verba nomina dare, qualia ex occasione quæpiam sortiuntur: verbi gratia, Isaac puteum fodit, et Philistæi venientes de puteo conerabant, et sibi illum attribuerunt, alienis fruentes labioribus. Quid ergo Isaac? Vocavit nomen putei, Inimicitiam. Non puteus inimicitiam fecit, sed occasio rei circa ipsum acta; ideoque Puteus inimicitia factus est. Fecit et alium puteum, qui subditus ipsi fuit: et vocavit illum, Puteum injustitiæ; non quod ipse puteus injustitiæ esset, sed quia circa puteum materia injustitiæ fuit. Similiterque ministri Joab et Abenneri circa fontem, ut sciunt Scripturæ perit, sibi mutuo insidiabantur, et vocatus est locus, Partio insidiatorum (2. Reg. 2. 15. 16). Rursum hic non locus invidias peperit, sed occasio nomen loco indidit. Ita et in Adamo factum est. Quia ab ortu experimentum habiturus erat, bonum esse obedire, malum non obsequi; ideo arbor ex occasio nomen accepit. Verum hæc hæc tenus. Utinam vero nos a ligno illo fugiamus, et ad lignum vitæ accurramus, ad lignum crucis, quod fructus justitiæ tulit, quod virginitatem germinavit, et sanctimoniam protulit, fructuosus variis persolvit, multis diversisque mulieribus comantes; cum videlicet in ipsa sensibili deflexione crucis magna singularique salus pars est; non illum dico, quam Servator mystice dispensavit, sed illum, quam latro ille palam abrupit. Quia enim Adam per lignum ex paradiso ejectus est (*Justus es, Domine, et recta judicia tua* [Psal. 118. 137]); quia per peccatum suum Adam eiecitur, per unam fidelem confessionem latro introducitur in paradum. Crucigeris cum inquis, et inquis salutem parisi. Dicit ei latro: *Domine, memento mei, cum veneris in regnum tuum* (Luc. 23. 42). Latro certe iste non finem fecit latrociniandi, donec cum aliis eorum regnum calorum abrupit. Alius vero latro Dominum conviciatur: *Si Filius Dei es, salva temetipsum et nos* (Ibid. v. 39). Verba latronis affinis sunt verbis Judæorum: nam et illi dicebant: *Si Filius Dei es, descende de cruce* (Matth. 27. 40), et credimus tibi. Viden? quam concordem habeant illi diaboli impietatis disciplinam? *Salvum fac, inquit, temetipsum et nos*

(*Marc. 15. 32*). Quid ergo beatus latro? Dominum defendit; et qui damnatus est, personam iudicis assumit, et incipit iudicare in veritate: *Neque tu times Deum, quin in eodem damnatione sumus. Et nos quidem iuste: nam digna factis recipimus; hic autem quid fecit (Luc. 23. 40. 41)?* Dic mihi, o latro, em non coram Pilato breviter confessus es? cur post mille tormenta, non tunc dixisti, quid leceras? Aliud erat homo iudex, aliud Deus iudex. Illi occultare studebam, qui non noverat quæ in corde erant; huic non occulto, qui in corda penetrat. Cur Pilato non breviter confessus es? Quia ibi confessionem sequebatur supplicium: hic vero confessionem sequitur salus: nam, *Dic tu iniquitates tuas prior, ut iustificeris (Isai. 45. 26)*. Videre igitur erat Servatorem in medio latronum, jugum justitiæ: videre erat librantem fidem et infidelitatem, justitiam et injustitiam. Traxit medium justitiæ tribunal; et qui infidelitatis pondere pressus erat, trabebatur, qui vero fide sublimis erat, attollebatur. *Nos quidem, inquit, digna factis recipimus; hic autem quid?* Et nunc video, ait, injustitiam ipsamque stupendam; justum cum iniustus crucifixum, et aequitatem cum iniquitate plexam. *Nos quidem digna factis recipimus; hic autem quid fecit?* Nos cædes patravimus, vivos occidimus: hic mortuos ad vitam reduxit, et mortis vim solvit: nos aliena rapimus; hic sua quemque dare jubet: nos eos, qui nihil nris læserant, occidimus; hic inimicos diligere docuit. Injustum est iudicium. Num hujus opera supplicio, nostra remissionis digna sunt? *Judicate secundum veritatem. Nequitia fugiat, justitia honoretur. Verum hæc ex Judæorum nequitia facta sunt, impletumque est mysterium propheticum, clare de Salvatore dicens: Et cum iniquis reputatus es (Id. 55. 12. Marc. 15. 28)* justus. Sed beatus quidem latro ita philosophabatur; sic præsentem erudiebat, dum alteri exprobraret. Ut

autem mortuum vidit præsentium auditum, vertitur deum ad eum, qui novit interiora cordis, et dicit Domino: *Domine, memento mei in regno tuo*. Crucifixum vides, et Dominum confiteris: damnati formam vides, et Regis dignitatem prædicas? *Ecquid miramur, fratres, si Paulus post tantam mysteriorum disciplinam, post tantam miraculorum experientiam dicat: Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent (1. Cor. 2. 8)?* Hoc Paulus prædicat post tanta cognita mysteria, post miracula et signa, post mille operationes, post resurrectionem, post assumptionem. Latro autem, visa tanta contumelia, cruce defixa, Dominum vocat eum, qui crucifixus est, et dicit ei: *Domine, memento mei, cum veneris in regnum tuum*. Quid dignum memoria fecisti? quid non dignum supplicio fecisti? annon occidisti? annon furatus es? annon latrocinatus es? Sexcentis sceleratis malis rogas illum justitiæ fontem, ut iniquitatis tue meminerit? Etiam, *Domine, justus es, et recta judicis tua (Psal. 118. 157)*. Redde mihi secundum justitiam tuam. Ego vidi apertam contumeliam tuam, crucem, et opprobrium ab iniquis illatum: nec jam video apertam illam contumeliam, sed occultum regnum. Ego quæ video, despicio; tu non despicias aperta mea delicta, et mentis fidem admittis? *Memento mei, Domine*. O justum iudicium! Memento mei in regno tuo. Non esset justum, Domine, dum diabolus unum ex discipulis prodiutorem facit, te unum ex discipulis diaboli non mutare in evangelistam. Discipulum veritatis rapuit iniustitia, et discipulum iniustitiæ non mutabit veritas? Nonne tu es, Domine, qui mutas tenebras in lucem, et tortuosam in rectam viam? *Muta quoque latronem in evangelistam, vince bonitate nequitiam, exstingue justitiæ iniquitatem, et da gloriam benignitati tuæ, quam decet gloria et adoratio in sæcula seculorum. Amen.*

MONITUM IN HOMILIAM

De hac seu homilia seu dissertatione hoc tulit iudicium Savilius, tom. VIII, col. 746: *Homilia erudite quidem illa et acute contexta, sed nullo modo Joannis nostri, aut in dubiis saltem, aut in ἀμφιβαλλομένης, relinquenda. Adde quod quibusdam in locis sibi ipsa pugnare videtur, in aliis veritati. Secum pugnat homiliæ auctor, cum post allatum Joannis locum (Et vidit et credidit. Nondum enim sciebant Scripturam, quia oportebat eum a mortuis resurgere. Abierunt ergo iterum discipuli ad semetipsos) adjicit ipse, Nihil de resurrectione credentes; cum ipse Joannes de se loquens dicat, ipso referente, Et vidit et credidit; nempe, ut vidit monumentum vacuum, resurrectionem credidit. Nam quod adjicit, Nondum enim sciebant Scripturam, etc., ad tempus præcedens, ut liquet, referendum est.*

IN MULIERES QUÆ LANGUO INTERROGAVERUNT: ET QUOD NULLA DIVERSITAS VEL PUGNA REPERIATUR INTER EVANGELISTAS CIRCA RESURRECTIONEM DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI.

1. Age de evangelistarum historia circa sanctam Christi resurrectionem pauca vestre caritati disseramus, ostendamusque nullam ea de re apud evangelistas discordiam vel pugnam reperiri. Quia enim hæc de re vario modo loquuti sunt quatuor illi, visum est quibusdam insipientibus, in hac recensione pugnam, imo mendacium deprehendi. Sancti vero Patres nostri paucis illorum stultitiam confutarunt dicentes,

singulos evangelistas singulas perfectiones mulierum et apostolorum ad divinum sepulchrum narravisse. quæ diversis fuere temporibus; nullumque eorum meminisse quæ in alterius narratione ferebantur, sanctissimo Spiritu, qui per ipsos loquebatur, ita dis pensante, ut nihil tunc gestorum prætermittere, et cum omnes diversi temporis historiam persequerentur, omnis suspitionis materiam effugerent. Ve-

τηρ μουσικῶς φωνοῦμενον, ἀλλ' ἦν ὁ ληστής ἐκείνος προφανῶς ἀπεσύλησεν, ἡμῖν πρτανεύσαντι. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ Ἄδᾶμ διὰ τοῦτο ἐξορίσθη τοῦ παραδείσου (δικαίως εἰ, Κύριε, καὶ εὐθείας αἰ κρίσεις σου), οὗ διὰ μίαν ἁμαρτίαν ὁ Ἄδᾶμ ἐξορίζεται, καὶ διὰ μίαν πιστὴν ὁμολογίαν εἰσάγεται β' ληστής εἰς τὸν παράδεισον. Σταυρούσαι μετὰ παρανομίαν, καὶ σώσεις τοὺς παρανόμους. Λέγει πρὸς αὐτὸν ὁ ληστής· Κύριε, μνήσθητι μου, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου. Καὶ ὁ μὲν ληστής, ὡς οὐκ ἔπαυστο ληστεύειν, ἕως μετὰ τῶν ἄλλων καὶ αὐτὴν τὴν βασιλείαν εὐλόγησεν. Ἄλλ' ὁ ἕτερος ληστής ἐνόησε ἐν τῷ Κυρίῳ. Εἰ γὰρ εἶ τοῦ Θεοῦ, καὶ σταυρὸν εὐώσῃς καὶ ἡμᾶς. Τὰ ἔργα τοῦ ληστοῦ ἀδικὰ εἰσι τῶν Ἰουδαίων· καὶ γὰρ ἐκεῖνοι εἶπον· Εἰ γὰρ εἶ τοῦ Θεοῦ, κατάρθῃς ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, καὶ πιστεύοιμι σοι.

Ὁρᾷ τὰ τέκνα τοῦ διαβόλου πῶς σύμφωνον ἔχει τὴν μάστιγιν τῆς ἀσεβείας; Ἔσονται, φησὶ, αὐτὸν καὶ ἡμᾶς. Τί οὐν ὁ μακάριος ληστής; Συνηγορεῖ τῷ Κυρίῳ, καὶ λαμβάνει τάβιν κριτοῦ ὁ κατὰ κριτος, καὶ ἀρχεται δικάζειν τῇ ἀληθείᾳ· Ὁδὲ ροβῆ σὺ τὸν Θεόν, οὗ ἐν τῷ αὐτῷ κριμαί ἐσμεν· καὶ ἡμεῖς μὲν δικαίως· ἄξια γὰρ ὡν ἐπράξαμεν, ἀπολαμβάνομεν· οὐτος δὲ τί ἐποίησεν; Εἰπέ μοι, ὦ ληστή, ἐπὶ Πιλάτου διὰ τί μὴ συντόμως ὁμολόγησας; διὰ τί μετὰ μυρίας βασάνου; τότε οὐκ εἴπας, ἃ ἐποίησας; Ἄλλο ἦν ἀνθρώπος δικαστῆς, ἄλλο Θεὸς δικαστῆς. Ἐκείνω ἐπιρώμην κρῖπτεν τῷ μὴ εἰδῶσι τὰ ἐγκάρδια, τοῦτο οὐ κρῖπτεν ἐμαρτεύοντι ταῖς καρδίαις. Διὰ τί οὐκ ὁμολόγησας ἐπὶ Πιλάτου συντόμως; Ὅτι ἐκεῖ τῇ ὁμολογίᾳ εἴπετο ἡ τιμωρία· ἐνταῦθα δὲ τῇ ὁμολογίᾳ ἔπεται ἡ σωτηρία. Λέγει γὰρ σὺ τὰς ἀνομίας σου πρότερος, ἴνα δικαιωθῆς. Ἦν οὐν ἰδεῖν τὸν Σωτῆρα ἐν μέσῳ τῶν λητῶν ζυγὸν δικαιοσύνης; ἦν καὶ τὸν λατρευόμενον πιστὸν καὶ ἀπιστὸν, καὶ δικαιοσύνην καὶ ἀδικίαν. Ἐλκεως μέσον τῆς δικαιοσύνης κριτήριον, καὶ ὁ μὲν τῇ ἀπιστίᾳ ἐβαρυνόμενος κθειεῖται, ὁ δὲ τῇ πίστιν μεταωριζόμενος ἀνήγητο. Ἡμεῖς δὲ, φησὶν, ἄξια ὡν ἐποίησαμεν, ἀπολαμβάνομεν· οὐτος δὲ τί ἐποίησεν; Ἡμεῖς ἐποίησαμεν φόνους, καὶ ζώντας ἐνεκρώσαμεν· οὐτος νεκρῶς ἐξωποίησε, καὶ θανάτου βίαν παρέδωκεν· ἡμεῖς ἀλλότρια εὐλόγησαμεν, οὐτος καὶ τὰ ἴδια δίδοναι παρακαλεῖται· ἡμεῖς τοὺς οὐδὲν ἀδικήσαντας ἀπεκτεί-

ναμεν, οὗτος καὶ τοὺς ἐχθροὺς ἀγαπᾷν ἰδίωκεν. Ἄδικος ἡ κρίσις. Εἶτα ἔργα τοῦτο κολάσεως ἄξια, τὰ ἡμέτερα ἀφέσεως ἄξια; Κρίναται τὴν ἀλήθειαν. Ἡ κακία φωνεῖται, ἡ δικαιοσύνη τιμάζεται. Ἄλλ' ἰγένετο μὲν ταῦτα πονηρῶς Ἰουδαίῃ, ἐπληροῦτο δὲ μουσαγωγία προφητικῆ διαβρῆθην περὶ τοῦ Σωτῆρος φάσκουσα, καὶ μετὰ ἀνομιῶν ἀλογίστη ὁ δίκαιος. Ἄλλ' ὁ μὲν μακάριος ληστής οὗτος ἐπιλοδορεῖ, οὗτος τοὺς παρόντας ἐπαίθει, δι' ὧν τὸν ἕτερον ἐνόηκεν. Ὡς δὲ εἶδε νεκρῶν τῶν παρόντων τὴν ἀκοήν, στρέφεται λοιπὴν ἐπὶ τὸν εἰδῶτα τὰ ἐγκάρδια, καὶ φησι πρὸς τὸν Κύριον Κύριε, μνήσθητι μου ἐν τῇ βασιλείᾳ σου. Σταυρούμενον βλέπει, καὶ Κύριον ὁμολογεῖ; καταδικᾷ σὺ γὰρ ὄρα, καὶ βασιλεὺς ἄξιον κηρύττει; Καὶ τί θαυμάζομεν, ἀδελφοί, εἰ Πάυλος μετὰ τοσαύτην μουσαγωγίαν, μετὰ τοσαύτην πειρᾶν θαυμάτων λέγει· Εἰ γὰρ ἐγνωσεν, οὐκ ἂν τὸν Κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσεν; Τοῦτο κηρύττει ὁ Πάυλος, μετὰ τοσαύτην μουσαγωγίαν, μετὰ τὰ θαύματα, μετὰ τὰ σημεῖα, μετὰ μυρίας ἐνεργείας, μετὰ τὴν ἀνάστασιν, μετὰ τὴν ἀνάληψιν. Ὁ δὲ ληστής, ἀμαρζούσης τῆς φαινομένης ὕψεως, σταυρῷ πεπηγμένον, Κύριον καλεῖ τὸν ἐσταυρωμένον, καὶ φησι πρὸς αὐτὸν· Κύριε, μνήσθητι μου, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου. Τί [158] ἐποίησας ἄξιον μνήμης; τί δὲ οὐκ ἐποίησας ἄξιον τιμωρίας; οὐκ ἐφόνευσας; οὐκ ἐκείψας; οὐκ ἐλῆστευσας; Μυρίας κακοῖς ἐμπεφυρμένος ἄξιος μνησθῆναι σου τῆς δίκαιας τῆν πηγήν τῆς δικαιοσύνης; Καὶ, Κύριε, δικαίως εἶ, καὶ εὐθείας αἰ κρίσεις σου. Ἀντίθως μοι κατὰ τὴν δικαιοσύνην σου. Ἐγὼ εἶδόν σου τὴν φαινομένην ὕβριν, καὶ σταυρὸν, καὶ τὸ θνείδος τῶν παρανομῶν· καὶ οὐ βλέπω τὴν φαινομένην ὕβριν, ἀλλὰ τὴν κρυπτομένην βασιλείαν. Ἐγὼ, ἂ ὄρω, παρρηῶ· οὐ οὐ παρρηῶς μοι τὰ φαινόμενα πταίσματα, καὶ ἀποδοχὴ τὴν πίστιν τῆς διανοίας; Μνήσθητι μου, Κύριε. Ἢ τῆς δικαίας κρίσεως; Μνήσθητι μου ἐν τῇ βασιλείᾳ σου. Οὐκ ἔστι δίκαιος, Κύριε, τὸν μὲν διαβόλον ἔνα τῶν μαθητῶν ποιῆσαι προδότην· ἀπὸ δὲ τῶν μαθητῶν τοῦ διαβόλου σε μὴ μεταβαλεῖν εἰς εὐαγγελιστῶν. Τὸν μαθητὴν τῆς ἀληθείας ἤρασαν εἰ ἀδικία, τὸν μαθητὴν τῆς ἀδικίας οὐ μεταβαλεῖ ἡ ἀλήθεια; Οὐ σὺ εἶ, ἀέστοπα, ὁ μεταβάλλων τὸ σκότος εἰς φῶς, καὶ τὰ σκολία εἰς εὐθείαν; Μετάβαλε καὶ τὸν ληστὴν εἰς εὐαγγελιστῶν, νίκησον γαθόδητι τὴν πονηρίαν, σέβουσι τῇ δικαιοσύνῃ τὴν ἀδικίαν, καὶ δὸς δόξαν τῇ σὴ φιλανθρωπίᾳ· ἢ πρέπει δόξα καὶ ἡ προσκύνησις εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

IN MULIERES UNGENTA FERENTES.

Contra veritatem porro et verisimilitudinem pugnat per totam fere homiliam : at cum affirmat Mariam Jacobi esse B. Virgineum Deiparam, venisseque primam ad monumentum cum Maria Magdalena, incipiente hora septima noctis, quæ inter Sabbatum et Dominicam intercedit : tenuisseque ambos Christi pedes, illumque adoravisse. Neque tamen, inquit, crediderunt apostoli Mariæ Virginis et Magdalene id narrantis; imo, pergit ille, Magdalena apostolos videns dictis non credere, ipsa quoque putavit se non vidisse id quod viderat, et imaginariam fuisse visionem. Cætera non persequor, quæ ille contra omnium opinionem asserere nititur : supponit tamen ille, ut et alii plurimi, Mariam Magdalenam aliam esse a Maria sorore Lazari. Stylus est totus perplexus, spinosus, incultus, et a grammaticæ legibus plerumque aberrat.

[159] Εἰς τὰς μυροφόρους γυναῖκας· καὶ οὗτι οὐδεμία θαυμάσια οὐδὲ ἐναντιώσεως ἐν τοῖς εὐαγγελιστῶν εὐδοκίαις περὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Φησὶ δὲ περὶ τῆς τῶν εὐαγγελιστῶν ιστορίας εἰς τὴν ἀγίαν ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ βραχέα διαλεγόμενον τῇ ὑμῶν ἀγάπῃ, καὶ δεῦξομεν οὗτι οὐδεμία θαυμάσια, οὐδὲ ἐναντιώσεως ἐν τοῖς εὐαγγελιστῶν εὐδοκίαις περὶ αὐτῆς. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ τέσσαρς ἄλλοις ταύτην ἐξέδωκαν, ἔδοξεν ἐν ὀφθαλμοῖς ἀφῆρτων διαφανῶν εἶναι τὰ γεγραμμένα, καὶ φεῖδος λοιπῶν. Οἱ δὲ ἄγιοι Πατέρες ἡμῶν βραχέα λόγῳ διέλυσαν τὴν ἐκείνων ἀνοιαν, ἕκαστον

τῶν εὐαγγελιστῶν εἰρηκότως ἴδιαν ἀφείν γυναικῶν τε καὶ ἀποστόλων ἐπὶ τὸ θεῖον μνημόνιον γεγεννημένην ἀνιστορήσαι κατὰ διαφόρους καιροὺς, καὶ μετὰ αὐτῶν τῆς ἄλλου ἐξηγήσεως ἐπιμνησθῆναι, οὕτω τοῦ παναγίου Πνεύματος τοῦ ἐν αὐτῶν λαλοῦντος οἰκονομήσαντος, ἴνα καὶ τὸν τῶν γενομένων μὴδὲν παρορῆθῃ, καὶ τῷ μὴ τῶν αὐτῶν καιρῶν ἐπιληθῆναι πάντας, ἐκφυγῶσι τὸ ἐνδοξασιμὸν τὴν ὑπόνοιαν. Ἄλλ' ἐπεὶ, κἀν διαφόροις ὄμοις

τοὺς πατέρας καὶ τὰς ἐπιτὸς τὸν νῦν κληθεὶς τῶν γυναικῶν ἀφ' ἑαυτῶν, ὡς ὁ Πατέρας εὐχάρησεν. ἕως ἀναρροστίαν καὶ ἀσυμβασιαν τῶν γεγραμμένων εἰρησθαι παρὰ τῶν γυναικῶν κατηγοροῦσι τινες ὑπὸ θαύματος ἐπιχρῶμενοι· ἔφηρ' ἐπιτινολία τὸ ναγαλιῶν Πνεύματος τὰ περὶ τούτων, καθὰ χωροῦμαι, διασαφίζωμαι. Ὅσα γὰρ ἐν Θεῷ, ὡς ὀμοιωμένων τῶν διαφόρων καιρῶν, καὶ τῆς τῶν προσηύχων ἐπιστάσεως, οὐ προσκίχονταν πρὸς τὰ ῥήματα. Τὰ μὲν οὖν τὸ πάθος τοῦ Δεσποτικῶν συντόμως διδάσκωμαι. Ἐλθόντων δὲ, ὡς παρεθέθη ὁ Κύριος Πλάτων, εἰτα σταυρωθῆναι ἐτελεύτησεν κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, ἰσάτην τε, καὶ λίθος ἐπέπεθε τῷ μημίᾳ μέγας, καὶ αὐτὸς σφραγισθεὶς ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, καὶ φυλαττόμενος ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν. Ἦτε ταῦτα; Τῆ ἑσπέρᾳ τῆς παρασκευῆς· σάββατον γὰρ ἐπέφασκεν. Πάλαι γὰρ χρῆσται καὶ κάλλιστα γυναικῶς συναναβάσαι αὐτῶν ἐκ τῆς Γαλιλαίας, εἰδὸν τὰ γεγονότα, καὶ τὸ μηνμεῖον, καὶ τὴν θέσιν τοῦ σώματος. Καὶ τὸ μὲν σάββατον, ὡς γέγραπται, ἵσχυασαν κατὰ τὴν ἐπιτολήν· ἠγέρσαν δὲ ἀρώματα καὶ μύρα, ἵνα ἀλείψουσι ἀλείψωσι τὸν Ἰησοῦν. Ἀπειτυχῶθεν πρόσεγε, ἀγαπητὴ, τὴν ἀρμονίαν τοῦ πρώτου· ἠτοίμασαν τὰ μύρα τῶν σαββάτων Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ καὶ Ἰωάννα καὶ Σαλώμη καὶ αἱ λοιπαὶ γυναικῶς, ἵνα λατῶν τῆ μὲν τῶν σαββάτων ἀλείψουσι, ἦτις· ἔστιν ἡ Κυριακὴ, ἀλείψωσιν αὐτόν. Ἀλλὰ Μαρία ἡ τῶν Ἰακωβῶν, ἦτις ἦν ἡ Θεοτόκος; (οὕτω γὰρ ἐχρημάτισεν τότε, ὡς μητρικῶν, σφημῖ, τὸν Ἰακωβὸν τοῦ λεγομένου ἀδελφοῦ τοῦ Κυρίου), οὐκ ἔδωκεται ἐν ἀπὸ τῆς ὁδοῦ πᾶσαν τὴν μετὰ τὸ σάββατον σῦντα καρτερήσας, ἀλλ' εὐθύς ὄφλας σαββάτων ἕλθει εἰς τὸ μηνμεῖον, τούτου, βραβύ μετὰ τὸ σάββατον. Ἀμείλει τινὲς τῶν εὐαγγελιστῶν, Ὑπὲρ σαββάτων, ἔχουσιν, ὡς εἰκότως λέγουσιν, Ὑπὲρ τῆς ὥρας. Ὑπὲρ τοῦ καιροῦ. Οὐδὲ γὰρ τῆ ἑσπέρᾳ εὐθύς τὸ σάββατον, ἀλλ' ὄφλας, ἦτις ὄφλας σαββάτων. Σημαίνει δὲ τὸ μεσονυκτίον, ἡ καὶ ἐστὶ βραχύ. Πόθεν ὅλον; Ἐκ τοῦ δεινῶ αὐτῶν κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν αὐτοῦ τῆ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσει, τούτου, τῆ ἁγία Κυριακῆ. Αὕτη γὰρ τρίτη ἡμέρα σὺν τῆ παρασκευῇ, ἐν ἡ ἰσταυρωθῆ. Ἡ δὲ Κυριακῆ ἀπὸ ἐβδόμης ὥρας τῆς νυκτὸς ἀρχεται, καὶ λήγει ἐπὶ τὴν ἑκτην ὥραν τῆς ἑξῆς νυκτὸς. Καὶ οὕτω πᾶσαν ἡμέραν ἀριθμῶν, οὐ προσκίχεται τῆ κοσμοποιῆς λεγοῦσιν· καὶ ἔγενετο ἡσπέρᾳ, καὶ ἔγενετο πρωΐ, ἡμέρα μία. Ἦνικα γὰρ τὸ μέσον [160] τῆς νυκτὸς παρελθόν, ὁ ἤλιος παρατρέπων τὴν γῆν εὐθύς φωτισθεὶς λαμπρῶς τὰ πρὸς ἀνατολὰς μέρη, καὶ μὴ τούτω β' φαίνεται, καὶ ποιεῖ τὸ λεγόμενον πρωΐ κατὰ τοὺς ἐκείσε οἰκοντίας. Οὕτω γὰρ τὸν τὰ παρ' ἡμῶν πρωϊνὰ ἄλλως καὶ ἄλλως ὥρας πρὸς τὸν ἐγγισμὸν τοῦ ἡλίου δεκνύσται, καὶ οὐ πᾶσι ὁμοίως κατὰ ταῦτον. Μετὰ οὖν τὸ μεσονυκτίον ἐπιφωσκούσης Κυριακῆς; ἠγέρθη ὁ Κύριος ἐκ νεκρῶν, τούτου, τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς Γραφάς. Ἡ οὖν ἁγία Παρθένος καὶ Θεοτόκος; Μαρία ὀνομαζομένη μᾶλλον ἀπάντων, συνδρομον αὐτῆ περὶ τὴν σπουδὴν εὐρύσασα Μαρίαν τὴν Μαγδαληνὴν (σπουδασιώτατῃ δὲ αὐτῆ ἡ γυνὴ, ὅθεν καὶ παρὰ τοὺς τέσσαρας τῶν εὐαγγελιστῶν μνημονοῦνται), ἦλθεν εὐθύς μετὰ τὸ μεσονυκτίον, ἦγον ὄφλας σαββάτων, εἰς τὸ μηνμεῖον, οὐ μετὰ τῶν ἀρωμάτων (οὐ γὰρ ἐπέπεθε ὁ καιρὸς), ἀλλὰ μόνον θεωρητῆς τὸν τάρον. Αὕτη πρώτη ἐφίχεται τῶν τιμῶν καὶ ἰερῶν γυναικῶν, ἦν ἰστορεῖ Ματθαῖος ὁ εὐαγγελιστῆς. Εἶτα εἰσελθούσιν αὐτοὺς εἰς τὸ μηνμεῖον, γίνεται ἀπὸν σεσημῶς, ὅτε ὁ ἄγγελος ἀποκυλίει τὸν λίθον ἐκ τοῦ μηνμεῖου, καὶ κἀπὸ τῆς ἐπάνου αὐτοῦ. Ὁ δὲ Κύριος; ἦν ἔγερεθε. Οὐ γὰρ εἶπεν ὁ εὐαγγελιστῆς, ὅτι ἀποκυλίθηεν τοῦ λίθου τότε ὁ ὤστηρ ἔξηλθεν ἐκ τοῦ τάρου, ἀλλ' ὅτι ἀπεκύλιεν ὁ ἄγγελος τὸν λίθον, καὶ ἐκίχθη τὸ ἐπάνου αὐτοῦ. Ὁ γὰρ Κύριος ἀφάρτα λατῶν τὸ οἶκον σώμα, ὡς Θεός, διαλαμπρύνεται, καὶ ἔντος τοῦ λίθου εἰς τὸ μηνμεῖον ἔξηλθεν ἐκείθεν· ὥσπερ καὶ τῆ ἑσπέρᾳ τῆς Κυριακῆς αὐτῆς τῷ θυρῶν κλεισισμένων εἰσῆλθε πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ. Αἱ δύο γυναικῶς αὗται, ἦγον ἡ ἁγία Παρθένος καὶ Θεοτόκος, καὶ Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ, πορευόμεναι μετὰ φόβου καὶ χαρᾶς μεγάλης ἀπεγγίλαται τοῖς ἀποστόλοις, ὅτι ἠγέρθη ὁ Κύριος καὶ ὅθεν; εἶπαν αὐταῖς ὁ ἄγγελος, καὶ

ὅπως εἰς τὴν Γαλιλαίαν ἀπέλθουσι, καὶ ἐκεῖ αὐτῶν ἕσονται, αὐτῶ ἀπήνησαν τὸν σεσαρκωμένον Λόγον Θεοῦ. Καὶ εἰπόντος αὐταῖς, Χαίρετε, πεισούσαι ἐκράτησαν αὐτοὺς τοὺς πόδας, καὶ προσκύνησαν αὐτόν. Ὁ δὲ Κύριος εὐθέως ἐπεμύρην αὐταῖς ἀράμναις αὐτοῦ (ἐν πρώτοις γὰρ αὐτὸν ἰθέσασταν), ἀλλὰ τούτωντο καὶ ἀνεστήσασαν εἶπεν· Ἄ μὴ φοβεῖσθε ὑμῖς, ἀλλ' ἔσχετε, εἰσατε τοῖς δόδεξις μου, ἵνα δαξίλωσιν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, κακεῖ με ἕσονται.

β'. Μέχρι τούτου τὰ τοῦ Ματθαίου περὶ τῶν γυναικῶν. Ἀπελθούσαι δὲ ἐκείνην πρὸς τοὺς μαθητὰς, ἀπήνησαν αὐτοῖς καὶ πᾶσι τοῖς μετ' αὐτῶν τὰ τοῦ ἀγγέλου ῥήματα, καὶ τὰ τοῦ Κυρίου, καὶ ὡς εἶβον αὐτόν· καὶ οὐ μόνον τούτο, ἀλλ' ὅτι καὶ ἐκράτησαν αὐτοὺς τοὺς πόδας. Οἱ δὲ μαθηταὶ τοῦ Κυρίου ἀπὸ τῆς κολλῆς καὶ ἀπάρτου ὀλίφως; τῆς ἐκ τοῦ σταυροῦ οὐδὲ ἀκούσαι αὐτῶν ἠνίστασταν. Καὶ περὶ μὲν τῆς Μαγδαληνῆς οὐδὲ λόγον, ὅμαι, ἀφῆσαν, περὶ δὲ τῆς μαγδῆς τοῦ Κυρίου, ἐπέσθη καὶ ἐτίμων καὶ ἥδονον αὐτῶν, ἔφρασαν πρὸς ἑαυτοὺς, ὡς ἡ ὑπερόβη τῆς ὀλίφως; τὸν οὖν αὐτῆς ἐκταράσασταν, καὶ τὴν ὄραν καὶ τὴν ἀκὴν καὶ τὴν ἀφῆν αὐτῆς ἐξηπάτησαν. Ἐκείνη δὲ ἡ καθάρᾳ καὶ λαλαμπρῶν ἰσῆ τῆς Παρθένου, πεπεισμένη ἀκριβῶς, ὅς εἶδε καὶ ἠνίστασταν, ἔμεινεν ἐφ' ἑαυτῆ, μὴδὲν πρὸς τοὺς μαθητὰς πάλιν φιλονικησασα· μηκέτι δὲ ἀπέλθουσα πρὸς τὸ μηνμεῖον, ἀνευδοκίμως τοὺς ὁραθῆσιν αὐτῆ πεποθῆθα. Ἡ δὲ Μαγδαληνὴ Μαρία πρῶτον μὲν τοῖς ἀποστόλοις πειθόμενη, ἦν παρ' ἑαυτῆ μικρὰ δὲ πως, καὶ τῆ μὲν ὄρασι μὴ πεπιστευσασα, ἀλλὰ περὶ τῶν αὐτῶν νομίσασα, λαμβάνει σὺν αὐτῆ Ἰωάνναν τινὰ, καὶ Μαρίαν ἄλλην, καὶ ἑτέρας γυναικῶς μετὰ τῶν ἀρωμάτων, καὶ ἀπέρχεται πάλιν αὐτῆ τῆ νυκτὶ. Ὁρθρῶν δὲ ἔντος βιβλῶς, τούτου, πρὸ πολλοῦ τοῦ διασαφίσματος, ἀρεῖ ὑπὲρ τῆν τὸν ὄρθρον, ἔχον τὸν ἑσπέρῶν, μόλις φαίνοντος, εἰσέρχεται σὺν ταῖς μετ' αὐτῆς εἰς τὸ μηνμεῖον· ὁ γὰρ λίθος ἦδη ἀπεκυλίωτο. Καὶ τὸ μὲν σῶμα τοῦ Κυρίου οὐκ ἕβρον (πως γὰρ;) ἐν ὄφει δὲ διαποροῦσι πρὸς ἑαυτὰς, ἰδοὺ ἐπέστησαν αὐταῖς ἀνδρες δύο (ἦσαν δὲ ἀρα θύνι ἄγγελοι) ἐν ἰσῆσιν ἀστραποποιῶσαι. Ἐκείνων δὲ φοβηθῆσαν, οὐ μόνον δὲ τὸν φῶλον αὐτῶν ἀνεκτίσταντο ὁ ἄγγελος, ἀλλὰ καὶ ἐπιπληκτικῶς [161] λέγουσιν αὐτάς· Τὴ ζῆτετε τὸν ὄντα μετὰ τῶν νεκρῶν; Οὐκ ἔστιν ὄδα, ἀλλ' ἐτήρηγεται. Πρόσεγε, ἀγαπητῆ, πὸς θηλοῦται μὴ εἶναι πρῶτην κἀθοῦσαν ταυτην τῆς τῶν γυναικῶν ἐπὶ τὸ μηνμεῖον ἐλευσῆσαι· ὅσταν γὰρ ἦν, μηδὲν θεωσαμένων τῶν γυναικῶν οὐδὲ ἀκούσασῶν περὶ τῆς τοῦ Κυρίου ἐγφρασεως, ἐπιπλήθει αὐταῖς τοὺς ἄγγελους λέγοντας, Τὴ ζῆτετε τὸν ὄντα μετὰ νεκρῶν; Ἀλλὰ ὅλον, ὡς προσκοσάντων αὐτοὺς πάντων παρὰ τῶν αὐτοῖς θεωρησῶν τὸν Κύριον, καὶ ἀκούσασῶν ὁ παρ' αὐτοῦ τὴν πρὸς τοὺς μαθητὰς ἀπόκρισιν, καὶ μὴ πιστευσάντων, τούτου χάριν ἐπιτιμῶσιν αὐτοὺς ἄρθως ὁ ἄγγελος· ἦσαν γὰρ καὶ ἄνδρες τινὲς σὺν αὐταῖς ταῖς προρρηθῆσασαι γυναικῆ. Τῆ ταῦτα φησι; Λοιπὰ δὲ εὐαγγελιστῆς. Τῆ μὲν γὰρ, φησὶ, τῶν σαββάτων ὄρθρον βιβλῶς ἤλιον γυναικῶς εἰς τὸ μηνμεῖον, φέρουσαι ὁ ἠτοίμασαν ἀρώματα· καὶ τινες· ὅτιν αὐταῖς. Εἶτα οὐ μόνον ἐπὶ ἐπιπλήθει αὐτοὺς ὁ ἄγγελος, ἀλλὰ καὶ ὀνειδίσταν λέγοντας· Μνησῆθη, ὡς εἰδῆσαν ὅμιν εἰ ἐν ἐν τῆ Γαλιλαίᾳ, λέγων, ὅτι ἀεὶ τὸν γῆν τὸν ἀνθρώπων παραδοθῆναι εἰς χεῖρας ἀνθρώπων ἀμαρτωλῶν, καὶ σταυρωθῆσαι, καὶ τῆ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσει. Καὶ ἐμνήσθησαν, φησὶ, τῶν ῥημάτων αὐτοῦ. Εἶτα ἀπὸθῆναι πάλιν καὶ οὗτοι ἄνδρες τε καὶ γυναικῶς σὺν τῆ Μαγδαληνῇ Μαρίᾳ ἀπήγγελλαν πρὸς τοὺς μαθητὰς, καὶ τῆς μὲν Μαγδαληνῆς δεύτερον τὸ μηνμα θεωρησῶσας, τῶν δὲ ἄλλων ἀπῆς· Ἐφάνσαν δὲ, φησὶ, τοὺς μαθητὰς, ὡσεὶ λῆρος τὰ ῥήματα αὐτῶν, καὶ ἠπίσταν αὐταῖς. Εἰ δὲ τῆ ἀπορήσει, τίνος χάριν οὐκ ἐμνήσθη ὁ εὐαγγελιστῆς ὄνομασι τῶν ἀνδρῶν τῶν ἀπὸθῆσαν σὺν ταῖς γυναικῆ; τῆ δευτέρᾳ καθῶν, ὀνομασῶ, ὅτι οὐκ ἦσαν σὺν ἐπιστημῶν, ἀλλ' ἡ δούλιαι τῶν γυναικῶν, ἡ τινὲς τῶν ἐπὶ χεῖρα. Ἀμείλει τοῦ Πέτρου ἀναγερθέντος ἐν τῷ δεύτερον

• Ἀμείλει τινὲς... ὄφει τοῦ καιροῦ. Hæc verba glossæ esse putat Savilius; verum nihil nisi raro interscrit hic quisvis sit orator.

• Τούτο delendum censet Sasil.

• ἴσθ. οὐκ inquit Savil.

• Ἀκουσάντων conj. Savil.

• Καὶ τινες σὺν αὐταῖς. Hæc non exprimitur in Vulgata: et aliquid possent Intelligi καὶ τινος γυναικῶς. Ante ἐμνήσθησαν, delendum ἔν censet Savil.

rum quia, etsi diversa distinguamus tempora et diversa mulierum ad sepulcrum profectioes, quas Patres invenerunt, quidam tamen, inspirante dæmone, non consona uicè congruentia in Scriptura a mulieribus dici jactant; æge, afflante sancto Spiritu, illa pro viribus explicamus. Novi enim nos, Deo juvante, quod diversa tempora cum (diverso) personarum adventu congruunt, circa Scripturæ verba non prolapsuros esse. Jam vero de Dominicæ passionis paucis agamus. Dicitur traditum fuisse Dominum Pilato: deindeque crucifixum et mortuum fuisse ut hominem. Sepultus quomodo fuit, et lapis magnus sepulchro impositus est, qui obsignatus fuit a Judæis, et custoditus a militibus. Hæc quandonam? Vespera Parasæves: nam sabbatum illucescebat (*Luc. 23. 54*). Multæ namque probæ optimæque mulieres, quæ cum illo ascenderunt ex Galilæa, viderunt ea quæ facta sunt, et sepulcrum, et corporis sium (*Mar. 13. 47*). Et sabbato quidem, ut scriptum est, quieverunt ut præceptum erat, emunctique aromata et unguenta, ut venientes ungerent Jesum (*Luc. 23. 56*). Hinc animadvertite, dilecte, rei contextum. Unguenta sabbato paravere Maria Magdalena, Joana, Salome et reliquæ mulieres, ut postea venientes una sabbatorum, id est, Dominicæ, ungerent eum. Sed Maria Jacobi, quæ erat Deipara (ita enim tunc vocabatur, ut noverca Jacobi, qui appellabatur frater Domini), præ dolore non potuit per totam noctem sabbatum inequentem differre, sed vespere sabbatorum statim venit, hoc est, tarde post sabbatum. Sane quidam evangelistarum Vespere sabbatorum habent, ut soleamus dicere, Tarde post horam, tarde post tempus (*Math. 28. 1 in Græco*). Neque enim statim in vespere sabbati venit, sed vespere, id est, sero sabbatorum. Significat autem mediam noctem, vel paulo postea. Unde iam liquet? Ex eo quod secundum promissionem suam resurrecturus esset tertia die, sive in sancta Dominica. Ipsa enim tertia dies erat a Parasæve, in qua crucifixus fuerat. Dominica vero a septima noctis hora incipit (a), desinitque in sextam horam sequentis noctis. Et sic totam diem numerans non impingens mundi creatione, ubi dicitur: *Et factum est vespere, et factum est mane, dies unus* (*Gen. 1. 5*). Postquam enim media nux præterivit, sol terram prætercurrere, partes orientales statim illuminat, et illud nimine nobis appareat, atque matutinum illis gentibus efficit. Ita enim matutinum nobis aliis aliisque horis secundum solis accessum exhibetur: neque matutinum simile est apud omnes eodem tempore. Post median igitur noctem, illucescente Dominicæ, resurrexit Christus ex mortuis, id est, tertia die secundum Scripturas. Sancta itaque Virgo et Deipara Maria, quæ plus quam omnes dulectæ, cum sollicitudinis sociam invenisset Mariam Magdalenam (hæc enim diligentissima mulier erat; ideo a quatuor evangelistis [*Math. 28. 1. Mar. 16. 1. Luc. 24. 10. Joan. 20. 1*] memoratur), venit statim post median noctem, nimirum vespere sabbatorum ad sepulcrum: non cum aromatis (neque enim illi ferrebat tempus), sed tantum ut videret sepulcrum. Hæc prima profectio fuit venerandarum sanctarumque mulierum, quam narrat Matthæus evangelista (*Math. 28. 1*). Deinde illis in monumentum ingressis, accidit repente terre motus; angelus revolvit lapidem ex monumento, et solit super eum. Dominus autem resurrexerat. Neque enim dixit evangelista, jam revoluta lapide, tunc Dominum exivisse de sepulchro; sed angelum revolvisse lapidem, et sedisse super eum. Nam Dominus, cum utpote Deus corpus suum incorruptione decorasset, etiamis lapis monumento impositus esset, exivit inde: quemadmodum et vespere ipse Dominicæ januis clausis ingressus est ad discipulos suos (*Joan. 20. 19*). Hæc autem duæ mulieres, nempe sancta Virgo Deipara et Maria Ma-

gdalena, cum timore et gaudio magno regressæ, ut apostolis annuntiarent resurrexisse Dominum, sicut dixerat ipse angelus, et utirent in Galilæam, ubi illum visuri erant, ipsi incarnato Verbo Deo obviam ierunt. Et cum dixisset illis, Gaudete, procumbentes, pedes ejus tenuerunt, et adoraverunt eum. Dominus vero non increpavit illas, quod ipsum tetigissent (in primis enim viderunt illum); imo potius consolatus est illas, dicens: *Nolite timere vos, sed ite, nuntiate fratribus meis, ut eant in Galilæam, et ibi me videbunt* (*Math. 28. 10*).

2. Hactenus Matthæus circa mulieres. Profectæ autem illæ ad discipulos, nuntiaverunt ipsis et omnibus qui cum illis erant, verba angeli et verba Domini, sed etiam quod pedes ejus tenuissent. Discipuli vero Domini ex magno et inenarrabili dolore, quem de cruce conceperant, ne audire quidem illas potuerunt (*Mar. 16. 11*). Et de Magdalena quidem nec verbum, puto, fecerunt; de Matre vero Domini, quam honorabat et reverebatur, in semetipsis dixerunt, doloris vium ipse mente n. visum, auditum, tactum turbasse et deceptisse. Illa vero pura et splendida Virginis anima ex iis, quæ viderat et tetigerat, firmiter persuasa, hic subsistit, nec amplius cum discipulis contendit: neque ulterius ad monumentum profecta est, quod iis, quæ viderat, sine ulla dubitatione crederet. Maria vero Magdalena primo apostolis cessit, æ quasi vilem et abjectam reputans, neque prima visioni credidit; sed imaginariam tantum esse putans, secum assumit Joannam quamquam, alteram Mariam, aliasque mulieres cum aromatis (*Luc. 24. 10*), ac pergit rursus noctem. Valde diluculo, id est, interquam multa lux effligeret, cum diluculum seu crepusculum vix apparet, ingreditur cum cæteris ad monumentum: jam enim lapis revolutus erat (*Ibid. v. 2*). Corpus autem Domini non invenitur, (quomodo enim invenissent?) dum autem apud se dubitarent, ecce adstiterunt illi viri duo (erant fortas-e sancti angeli) in vestibus fulgidi. Illis vero timentibus, non modo quia metum intenderant angeli, sed quia increpationum speciem habebant, dixerunt illis: *Quid queritis viventem cum mortuis? Non est hic, sed surrexit* (*Ibid. v. 5. 6*). Animadvertite, dilecte, quo pacto comprobetur hæc non esse primam mulierum ad sepulcrum profectioem: nam, si mulieres nihil vidisset vel audisset circa Domini resurrectionem, absurde increpassent illas his verbis: *Quid queritis viventem cum mortuis?* Sed, ut palmæ est, cum jam audissent omnes a mulieribus, quæ Dominum viderant, et ab ipso audierant ipsis ad discipulos responsioneem, neque credidissent; ideo nunc increpant illos angeli: erant enim quidam viri cum predictis mulieribus. Quis hæc ait? Lucas evangelista. *Una, inquit, sabbatorum valde diluculo venerunt mulieres ad monumentum, serentes aromata quæ preparaverant; et quidam erat cum illis* (*Ibid. v. 1*). Deinde non modo increparunt illos angeli, sed etiam exprubarent illis dicentes: *Recordamini quomodo loquutus sit vobis, cum adhuc esset in Galilæa, dicens: Oportet Filium hominis tradi in manus hominum peccatorum, et crucifigi, et tertia die resurgere. Et recordatæ sunt, inquit, verborum illius* (*Ibid. v. 6-8*). Deinde rursus abscedentes hi tum viri tum mulieres cum Maria Magdalene, hæc renuntiarunt discipulis, cum Maria Magdalene bis sepulcrum vidisset, a vi vero semel. *Visa sunt autem, inquit, discipulis quosi deliramenta verba eorum, nec credebant ipsis* (*Ibid. v. 11*). Si qui antem querat, cur evangelista viros illos non nominavit, qui in secunda profectioe cum mulieribus abiierunt; supplicor ego non fuisse de numero insignium, sed vel servos mulierum, vel qui sub earum manu essent. Certe cum Petrus excitatus, quod bis et a pluribus audisset resurrexisse Dominum, solusque statim ad monumentum abiisset, ipsius nomen evangelista

(n) Dies incipiebat a mediâ nocte, more Romano, non Judaico.

diserte posuit, dicens: *Petrus autem surgens cucurrit ad monumentum, et inclinato capite vidit linteamina posita sola, et abiit secum mirans quod factum fuerat* (Luc. 24. 12). Observes velim, carissime, ipsum, cum jam primo solca venisset, ad monumentum intrare non ausum fuisse, sed inclinato tantum capite respexisse, et vidisse linteamina posita; quia locum totum nondum accurate viderat: qua de re jam specialiter acturus sum.

3. Hæc Lucas evangelista de secunda mulierum professione narrat. Quid vero deinde? Ardebat animo Maria Magdalena, quod ne nunc quidem discipuli crederent, non sibi, non comitibus suis; sed verba sua quasi deliramenta haberent. Surgensque sola mane, id est, illucescente die, cum jam crepusculum præterisset, sed adhuc tenebræ essent, in monumentum jam tertio venit: *Et vidit lapidem sublatum ab ostio monumenti* (Joan. 20. 1). *Cucurrit ergo, et venit ad Simonem Petrum et Joannem* (Ibid. v. 2). I. a vide prudentiam mulieris. Animo torquebatur, quod primo profecta cum Despara, cum discipulis nuntiasset resurrectionem Christi, non ei creditum fuisse: ac rursus valde diluculo cum aliis mulieribus et viris profecta, quasi deliramenta dixisse visa fuisset. Torquebatur vero, non tantum quod sibi non crederetur, sed quod milites eorum profectus esset ad monumentum, ut id videret; sed sive præ metu Judæorum, sive præ a. uore ingenti, omnes peno sederent quasi mortui, vixque Petrus solus excitaretur cum id secundo mulieres nuntiaret, ac profectus caput tantum inclinasset: ad monumentum, quod non anderet eo ingredi, ut diximus. Ideo Magdalena Spiritu fervens ac divino sensu plena, rursus abiit, ut dictum est; idque mane sola et tertia vice: et cum invenisset lapidem sublatum et monumentum, reversa ad discipulos, hæc apud se deliberabat: Si id omnibus dixero, rursus clamorem excitabo, et me insanientem arbitrabuntur. Nam si, cum hæc ego et alii comites nuntiarem, non creditum est, quomodo soli crederet? Insigniores ergo et ferventiores alloquar, Petrum et Joannem. Verum hi quoque jam prius audierunt resurrectionem Domini nostri Jesu Christi, ac præ summa incredulitate ad stipendium rei miraculum ita sunt affecti ac si nihil audissent. Quomodo ergo excitabo illos, ut tandem in monumentum se conferant, et quod factum est videant? Quid sit faciendum jam advenit. Non dicam eis, Dominum resurrexisse, ne eodem recidam; sed rem probabiliorum et credibiliorum illis nuntiabo. Venit ergo Maria Magdalena, ut dictum est, ad Petrum et Joannem, et ait illis: *Tulerunt Dominum meum de monumento, et nescio ubi posuerunt eum* (Joan. 20. 2); ac si diceret: Audite me, servi Dei; an resurrexerit Dominus, necne, nescio quid vobis dicam: nunquam vobis affirmare possum, corpus ejus non esse in monumento: diligentia ergo vobis opus est, ut sciamus quis abstulit, et ubi posuit eum. Vides sapientiam mulieris. Nisi enim dicamus illam ita deliberavisse, in absurda incidemus. Quomodo enim illa, quæ pedes ejus cum sancta Despara Maria tetigerat, et quæ denuo ab angelis audierat ipsam resurrexisse, jam quasi de mortuo loqueretur: *Tulerunt Dominum meum de monumento, et nescio ubi posuerunt eum*? Sed palam est cum arte et sapientia quadam hæc loquamur esse. Et statim illis persuasit. Neque enim negatum quidpiam erat corpus de monumento sublatum fuisse. Statim ergo festinaverunt ambo ad monumentum; sequutaque est illis admiranda mulier. Præinde intraverunt duo discipuli in monumentum: *Et viderunt linteamina sola posita, et sudarium quod fuerat super caput ejus, non cum linteaminis positum* (Ibid. v. 5-7): corpus vero non aderat. Tunc ergo, inquit, viderunt et crederunt sublatum fuisse Dominum de monumento. Nam antea illo abierat solus Petrus; propter metum autem, et quod adhuc tenebræ essent, locum clare non viderat, ut nunc vidit cum matutina esset hora. Tunc etiam ambo vi-

derunt, quod corpus Domini sublatum fuisset, si dixerat Magdalena. Neque enim adhuc crederunt illum resurrexisse. Unde id probas? Illud inquit evangelista, postquam ingressus est Petrus in monumentum; de semetipso autem dicit: *Et vidit, et credidit. Nondum enim sciebant Scripturam, quæ oportebat eum a mortuis resurgere. Abierunt ergo iterum discipuli ad semetipsos* (Joan. 20. 8-10), nihil de resurrectione credentes. Atque illam tantam mulierum fiduciam, etsi iam nulla viderat et audierat, in dubitationem conjecerunt: ex summa scilicet erga illos reverentia hæc reputantur: Quia hactenus viderat aliquid tuto sentire, cum apostoli nondum monumentum viderent, nec resurrectionem crederent; postquam vero videntes corpus ibi non esse, in eadem sententia perseverarunt, manifestum est ne mulierem hæc imaginari, ac nihil certum vel audire, vel videre: at illi a Deo illuminati, erroris et perperæ pertes manent, neque facile, ut nos mulieres, decipiuntur. Hac cogitatione exagitata Maria Magdalena fletus inausit ad monumentum. Ac postquam Petrus et Joannes receperant, iterum caput inclinat ad monumentum: *Et vidit duos angelos in stratis sedentes: et ab illis interrogata, Mulier, quid ploras? quem quæris* (Ibid. v. 11-15)? respondit mulier: *Quem tulerunt Dominum meum, et nescio ubi posuerunt eum*. Deinde conversa, quia angeli surrexerunt, a. i. veniunt illic Domino, videns illum, non cognovit. Quæ? Quia incorruptibilis corpore inditus Dominus post resurrectionem, non noscebatur nisi a quibus volebat, et cum volebat. Ab ipso postea interrogata, *Mulier, quid ploras? quem quæris?* similia respondit inquit angelis dixerat. Existimus enim illum esse profectum horti, in quo erat monumentum, dixit ei: *Domine, si tu sustulisti eum, dicto mihi ubi posuisti eum; et ego cum tollam*. Ille non respondit, ut et superiores quam angelis fecerat, non modeste, non simulate fecit Maria Magdalena, secus quam illam, qua discipulis respondit: his enim responderat ut ignorantibus, quo illos excitaret ad veniendum in monumentum. Ubi autem venerunt videruntque non illic esse corpus, neque tamen resurrectionem crederunt; denum illa quoque sententiam multavi, quod ipso admodum revereretur, et illorum opinionem sua certiorum esse existimaret. Ad angelos denique et ad Dominum conversa, certiorque patens corpus a quibusdam sublatum fuisse, ita respondit. Unique Jesus, cum cor ejus, utpote Deus, videret, increpantis more clamavit, *Maria, illa autem, eas cognita voce (nam his illum viderat), perdidit, ut prima vice, ad pedes ejus. Ille vero non placide ipsam admisit, ut antea; sed repulit illam, dicens, Noli me tangere* (Ibid. v. 16. 17). Atqui antea duæ illæ mulieres pro habitis ejus veniendos et immantibus pedes osculantes sunt, nec quidpiam simile dicentem audierunt. Vident Servatorem illum ut increpantem respicere dixissetque, *Noli me tangere*? In priori namque occurso et visione permisit illis Dominus, ut pedes suos pro lubito tangerent et oscularentur, quo non ex visu et auditu tantum, sed etiam ex tactu inducerentur ad credendum eum, qui crucifixus et sepultus fuerat resurrexisse. Ideo enim jam Magdalena ab eo repellitur: utpote quæ post hoc credendi argumenta mutata fuisset, audit illa: *Noli me tangere; nondum enim occendi ad Patrem meum*. His verbis increpat illam quod non crederet, illiusque mentem excitat, carlestem Patrem commemorans, et suadens illi, ne putaret se illum tantum esse quod oculis percipiebatur, nempe hominem ex mortuis suscitatum: sed vere Deum, et Filium Dei verum, qui propter nos h. m. factus erat. Nam, *Dic, inquit, fratribus meis, Ascendo ad Patrem meum et Patrem vestrum, Deus meum et Deum vestrum*. His auditis et visis Magdalena discipulos adit omnes: nempe ultra dicit, *Tulerunt Dominum meum de monumento; sed cum tanta fiducia et loquendi libertate venit dicens, se vidisse Dominum. Et hæc illa dixit* (Ibid. v. 18).

ἀκούσαι λοιπόν, καὶ παρὰ πλείονων, ὅτι ἀνίστη ὁ Κύριος, καὶ ἀπεθνήσκου εὐθύς μόνου εἰς τὸ μνημεῖον καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς ῥητὴς ἐμήθησθαι, καὶ τὴν προσηγορίαν ἔθηκεν, οὕτως εἶπεν· Ὁ δὲ Πέτρος ἀνίσταται ἔθραμεν ἐπὶ τὸ μνημεῖον, καὶ παρανόως βλέπει τὰ ὀδόνια κείμενα μόνα, καὶ ἀπὸ λέξαι, πρὸς αὐτὸν θαυμάζων τὸ γεγονός. Σημειώσασθε, ἀγαπήται, ὡς ἐν πρώτῳ; ἀπεθνήσκων ἄρα καὶ μόνος, οὐκ ἐτάξιμεν εἰσελθεῖν εἰς τὸ μνημεῖον, ἀλλὰ παρὰ μόνον, καὶ εἶδε τὰ ὀδόνια κείμενα· ἐπεὶ οὐδὲ τὸν πάντα τόπον ἀκριβῶς εἶδε. Μία γὰρ παρὰ τούτου ἀκριβῶς ὑπομνήσθητε.

γ. Ταῦτα Λουκᾶς ὁ εὐαγγελιστὴς, τὴν δευτέραν ἀφείξεν τὸν γυναικῶν ἀναγράφας, λέγει. Εἶτα μετὰ τοῦτο τί; Τὸ πνεῦμα τῆς Μαγδαληνῆς Μαρίας ἀνεφλέγετο, δίδωσι οὐκ ἐπίστευσαν οὐδὲ νῦν ἐὼ μαθητὰς αὐτῆς, ὅτε τοὺς οὖν αὐτῆ, ἀλλ' ὡσεὶ λήρον ἔχον τὰ ῥήματα αὐτῶν· καὶ ἀναστὰς μόνη πρῶτα γενομένης, τούτῳτιν, ἀφασασης τῆς ἡμέρας, καὶ τοῦ ἔθρου λοιπὸν ἱερανο-ὄντος, σκοτίας δὲ ἔτι ὄσθη; εἰς τὸ μνημεῖον ἔρχεται τοῦτο ᾗσθ' ἰσχυρῶς, καὶ βλέπει τὸν λίθον ἠμένον ἀπὸ τῆς θύρας τοῦ μνημείου. Τρέχει οὖν, καὶ ἔρχεται πρὸς Σίμωνα Πέτρον καὶ Ἰωάννην. Καὶ βλέπει σῆμα ἰσχυρῶς. Ἐβλήθη κατὰ φύσιν, οὐκ οὐν τῆ θεοφάνῃ ἀνηγγεῖλε τοὺς μαθητὰς; τῆ πρώτῃ καθόρου περὶ τῆς ἐγέρσεως τοῦ Χριστοῦ, καὶ οὐκ ἐπίστευθη; καὶ πάλιν ἔθρου βαθῶς μετὰ τῶν ἄλλων γυναικῶν καὶ ἀνδρῶν, καὶ τότε ὡσεὶ λήρος ἐφάνη τὰ ῥήματα αὐτῆς. Ἐβλήθη δὲ οὐγ ὡς ἀπιστοῦσα μόνον, ἀλλ' ὅτι οὐδὲ ἀναστῆ τις ἐξ αὐτῶν τοῦ ἀπελθεῖν εἰς τὸ μνημεῖον καὶ θεωρῶσα· ἀλλ' εἶπε διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων, εἶπε διὰ τὴν πολλὴν καὶ ἀφαντοσίαν ἐκείνων ἐκείνων πάντες ὡσεὶ νεκροί, μόνος μόνου τοῦ Πέτρου διεγεθῆντος ἐξ δευτέρας τῶν γυναικῶν ἐπαγγεῖλαι, καὶ ἀπεθνήσκον καὶ παρακλιπόμενος μόνον εἰς τὸ μνημεῖον, ἐπεὶ οὐδὲ κινῶ τολήσαντος εἰσελθεῖν αὐτῶς, ὡς εἶπομεν. Διὰ τοῦτον ταῦτα ἡ Μαγδαληνὴ τῷ πνεύματι ζήσασθε, καὶ πλῆρον; οὐσα θεοῦ φρονήματα, ἀπῆλθε πάλιν, ὡς εἶρηται, πρῶτ' τῆς τριτῆς καθόρου μόνη, καὶ εὐρούσα τὸν λίθον ἔρμενον ἐκ τοῦ μνημείου, καὶ ὑποστρέψασα πρὸς τοὺς μαθητὰς ἐβουλεύσατο ἐν αὐτῇ ταῦτα, ὅτι Ἐάν εἶπω τοῖς πόσι, πάλιν κραυγὴν ἔγερσιν καὶ ματονημίον ὄψασιν κατ' ἐμαυτῆς. Ἐἴ γάρ μετ' ἄλλων ἀπαγγεῖλαι οὐκ ἐπίστευθη, πως μόνη πιστευθήσασθε; Μᾶλλον [162] τοὺς ἐξήκουσαν αὐτῶν καὶ θερμότερος καίητος, Πέτρον καὶ Ἰωάννην. Ἀλλὰ καὶ οὕτω προέβουσαν περὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἀπὸ τῆς πολλῆς ἀπιστίας διὰ τὸ θαῦμα τῶν πραγμάτων ἡ; οὐδὲν ἀκούστας γεγόνασθε. Πῶς οὖν διεγείρω αὐτοῖς; εἰς τὸ πᾶν ὄλιγ; εἰδὲν εἰς τὸ μνημεῖον, καὶ θεωρῶσα τὸ γεγονός; ἔθρου, ὁ πράξω. Οὐ λέγω αὐτοῖς, ὅτι ἀνίστη ὁ Κύριος; ἐπεὶ πάλιν τοὺς αὐτοὺς παρεπεσοῦμαι· ἀλλὰ πιθανωτάτην καὶ ἐπιστοὴν ἐπαγγεῖλαιν ἐρῶ αὐτοῖς. Ἐρχεται οὖν ἡ Μαγδαληνὴ Μαρία, ὡς εἶρηται, πρὸς τὸν Πέτρον καὶ Ἰωάννην, καὶ λέγει αὐτοῖς· Ἦσαν τὸν Κύριόν μου ἐκ τοῦ μνημείου, καὶ οὐκ οὐδα ποῦ ἔθηκαν αὐτόν· ὡς ἂν εἰ ἐλεγεν, Ἀκούσατέ μου, βούλει τοῦ θεοῦ· εἰς ἡγέρθη ὁ Κύριος ἐκ νεκρῶν, εἶπε καὶ μὴ, οὐκ οὐδὲ τί ὄμιν εἶπιν· ἐν δὲ λέγω ὅμιν ἀκριβῶς, ὅτι τὸ σῶμα αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ἐν τῷ μνημείῳ· ἵσχυρῶς οὖν ὄμιν ὀφείλει γενέσθαι, ἵνα γινώσκῃτε ὅτι ὁ ἵπρασ αὐτόν*, καὶ τὸν τέθεικεν. Εἶδὲς σοφίαν γυναικῶς. Εἰ μὴ γὰρ οὕτως εἶπομεν αὐτῆ βλάβουσα, ἀτόπιος περιπεσοῦμεθα. Πῶς; γὰρ ἡ ψυχρῶσα τοῖς πόδας αὐτοῦ μετὰ τῆς ἁγίας Θεοτόκου Μαρίας, καὶ παρὰ τῶν ἄγγελων δευτέρου ἀκούσασα, τὴν ἡγέρθη, πάλιν ὡ; περὶ νεκροῦ διαγγεῖται, οὐκ Ἦσαν τὸν Κύριόν μου ἐκ τοῦ μνημείου, καὶ οὐκ οὐδα ποῦ ἔθηκαν αὐτόν; Ἀλλὰ ὅλην, ὡ; τεχνικῆ τῆς αὐτῆ ἡ ἀπολογία καὶ σοφί, καὶ ἔπασεν εὐθύς. Οὐδὲ γὰρ ἦν μέγα τὸ κλαπῆναι τὸ σῶμα ἐκ τοῦ μνημείου. Ἦμαρ, οὖν οἱ δύο εὐθύ; ἐπὶ τὸ μνημεῖον· συνκολούθησε δὲ αὐτοῖς καὶ ἡ θαυμαστὴ ἐκείνη γυνή. Εἶτα εἰσηλθὼν εἰς οὐ μαθητὰς εἰς τὸ μνημεῖον, καὶ εἶδον τὰ τε ὀδόνια κείμενα μόνα, καὶ τὸ σουδάριον, ὃ ἦν ἐκ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ, χωρὶς ἐκτετακτῶν· τὸ δὲ σῶμα οὐδα ποῦ. Τότε οὖν, ψήφιν, εἶδον καὶ ἐπίστευσαν, οὐκ ἦσαν τὸν Κύριον ἐκ τοῦ μνημείου. Καὶ γὰρ πρὸ τούτου ἦν ἀπολογία εἰς μόνος; ὁ Πέτρος; διὰ δὲ τὸν φόβον, καὶ τὸ

εἶναι ἀκουστικῶν, τῆλαυγῶς τὸν τόπον οὐκ ἐθεώρησαν, ὡς νῦν πρῶτα γενομένης. Εἶδον οὖν τότε ἀμύβητος, καὶ ἐπίστευσαν, οὐκ ἦσαν τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου, ὡς εἶπεν ἡ Μαγδαληνὴ. Οὐδὲ γὰρ εἰ ἡγέρθη ἐκίστασαν. Ἰδὲν μόνου τοῦτο παρῆσθε; Ἀλλὰ ἐπιφέρει ὁ εὐαγγελιστὴς μετὰ τὸ εἰσελθεῖν τὸν Πέτρον εἰς τὸ μνημεῖον· περὶ αὐτοῦ δὲ λέγει, Καὶ εἶδον καὶ ἐπίστευσαν. Οὐδένα γὰρ ἴδωσαν τὴν Γραφήν, οὐκ εἶδον αὐτόν ἐκ νεκρῶν ἀναστῆναι. Ἀπὸ τούτου οὖν πάλιν πρὸς αὐτοὺς ὁ μαθητὴς, μὲν περὶ τῆς ἀναστάσεως πιστεύσαντες. Ὅμως καὶ τὴν τηλικαύτην Μαρίαν, καίτοι τοσαῦτα θεωρήσαντες καὶ ἀκούσασαν, εἰς ἐνδιασπῶν ἐνέβαλον, ἀπὸ ἀκρας εὐλαβείας ταῦτα λογισάμενην, οὐ Μᾶλλον μὴ ἐδόκουν τι ἀσφαλῆς φρονεῖν, τῶν ἀποστόλων μὴ θεασόμενον τὸ μνημεῖον, καὶ ἀπιστοῦσαν τῆ ἀναστάσει; ἀφ' οὗ δὲ ἀρτίως καὶ θεωρήσαντες μὴ δὲ ἐνταῦθα τὸ σῶμα, ἐπὶ τῆ αὐτῆ γνώμῃ κρατούσας, εἶδον ὡς ἰγὺ γυνή οὐσα φρονεῖσθαι, καὶ οὐδὲν ἀκριβῶς; ὅτε ἀκούσῃ ὅτε βλέπω· ἀλλ' ἐκείνη θεῶν περὶ-σπασμένη ἀπαιεῖ; διαμένουσι, καὶ οὐκ ἐγχεροῦσθε ἀπαύτανται, ὡς γυναικῆς ἡμεῖς. Ταῦτα τῶν τῆ γνώμῃ διαπισθεῖσθαι Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ ἐπέμεινε κλαυθῶσα πρὸς τὸ μνημεῖον. Καὶ ἀναχωρῶσάντων Πέτρου καὶ Ἰωάννου, παρακλίπεται πάλιν εἰς τὸ μνημεῖον, καὶ βλέπει καθημένης δύο ἀγγέλους ἐν λευκοῖς. Καὶ ἐρωτηθεῖσα παρ' αὐτῶν, Γύναι, τί κλαιεῖς; εἶνα ζητεῖς; ἀπεκρίθη ἡ γυνή, Ὅτι ἦσαν τὸν Κύριόν μου, καὶ οὐκ οὐδα ποῦ ἔθηκαν αὐτόν. Εἶτα στραφείσα, ἐν τῷ τοῦ ἀγγέλους ἀναστῆναι λέθοντος; ἐκείτω τοῦ Κυρίου, καὶ ἰδοῦσα ἀλλ' οὐκ ἐγνώρισεν. Διὰ τί; Ἀφ' ἧρας γὰρ ἦν λοιπὸν τῶ σωματι; ἡμετερομένους ὁ Κύριος μετὰ τὴν ἀνάστασιν, καὶ οὐκ ἐγνώρισεν, εἰ μὴ παρ' οἷς ἦθελαι, καὶ εἶτε ἐβούλετο. Εἶτα καὶ παρ' αὐτοῦ ἐρωτηθεῖσα, Γύναι, τί κλαιεῖς; εἶνα ζητεῖς; ἀπεκρίθη ὅμοια τοῖς πρὸς τοὺς ἀγγέλους. Νομίσα γὰρ αὐτὸν ὑπάρχειν ἐν προσηγορία τοῦ κηπουροῦ, ἐν ᾧ ἦν τὸ μνημεῖον, λέγει αὐτῷ· Κύριε, εἰ σὺ εἰδῶσθας αὐτόν, εἰλέ μου, ποῦ ἔθηκαν αὐτόν, καθὼς ἴδωτον ἄρα. Ταῦτην τὴν ἀποκρίσιν [163] καὶ τὴν πρὸς τοὺς ἀγγέλους οὐκ εἰ μετὰ μελέτης; τινὲς καὶ ὑποκρίσας; ἡ Μαγδαληνὴ ἐποήσασθε, καθάπερ καὶ πρὸς τοὺς μαθητὰς· ἐκίνοισι μὲν γὰρ ἀπεκρίνατο, ἀπε ἀγνοοῦσιν, εἰς τὸ διεγείρει αὐτοὺς πάντας εἶδεν εἰς τὸ μνημεῖον· ἐπειδὴ δὲ ἦλλον, καὶ εἶδον μὴ δὲ ἐκεί τὸ σῶμα, καὶ οὐδὲ οὕτως ἐπίστευσαν τῆ ἀναστάσει, λοιπὸν καὶ αὐτῆ ἐτρέπη τῆ γνώμῃ, καὶ τοῦτο ὡς ἴδω ἐλαβῆς παθοῦσα, καὶ τὴν ἀκριβῆ γνώμην δοκιμάσασθε μάλλον ἔχεν ἀπιστοῦσθαι ὑπὲρ ἑαυτῆν. Τοῖς δὲ ἀγγέλοις καὶ τῷ δεσπότη μεταστρέψασθε λοιπὸν, καὶ ἀλθρῶς πιστευθῆν ὡ; ἀρῆντο; ὑπὸ τινος τοῦ σωματος; ἐκ τοῦ μνημείου, οὕτως ἀπεκρίθη. Ἀμείλις ὁ ἴσχυρος θεωρήσας; τὴν καρδίαν αὐτῆς, ὡ; θεῶς, ἐπιπληκτικῶς ἀνέκραξεν αὐτῆ Μαρία. Τῆς δὲ λοιπὸν ἐπιγνώσθαι τὴν φωνὴν αὐτοῦ (δευτέρου γὰρ αὐτῆ ἔρθη τοῦτο), καὶ πιστεύσας πάλιν, ὡς τῆ πρώτῃ καθόρου, πρὸς τοὺς πόδας αὐτοῦ, οὐκ εἰ εὐμένως αὐτῆ προσηνέχθη, ὡ; τότε, ἀλλὰ καὶ ἀπιστοῦσθαι, εἶπεν· Μὴ μόνον ἀπαιεῖ. Καὶ μὴ τὸ πρότερον ἰδόνθασθε κατακλιπόμενος τοῖς τιμῶσι καὶ ἀφράντοσι αὐτοῦ πόδας αἰ δὴ γυναικῆς, καὶ οὐδὲν τοιοῦτον ἦκουσαν παρ' αὐτοῦ. Ὅρα, οὐκ ὡς ἀλθρῶς ἀπιστοῦσασθε αὐτῆ ἀπωθεῖται; ὁ Σωτὴρ λέγων· Μὴ μόνον ἀπαιεῖ. Τότε γὰρ πρώτῃ καθόρου ἦν τῆ ἐπιφανείας τοῦ Κυρίου, καὶ συνεχώρησιν αὐτῆς ἀπεισθαί καὶ κατακλιπῆν ἀπειθῶς τοῦ πόδας αὐτοῦ, ἵνα ὑπὲρ τῆ ὄρασι καὶ τὴν ἀκοήν τῆ ἀπῆ μάλλον πιστωθῶσιν, οὐκ ὁ σταυρωθεῖς καὶ ταπεινῆ ἀνάστη. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἀπωθεῖται νῦν ἡ Μαγδαληνὴ παρ' αὐτοῦ· ὡ; μετὰ τοσαύτην πίστιν μὴ μεταστρέψασθε ἀκούει, Μὴ μόνον ἀπαιεῖ· οὐκ γὰρ ἀναβέθηκα πρὸς τὸν Πατέρα μου. Διὰ τούτων τῶν ῥημάτων καὶ ἐπιταμῆς ἡ ἀπιστοσύνη, καὶ διεγείρει τὸν νοῦν αὐτῆς, ὑπομνηστικῶν τοῦ ὀρανοῦ Πατρὸς, καὶ πειθῶν μὴ νομίζεσθαι αὐτὴν εἶναι τοῦτο μόνον τὸ ὄρανον, ἀνθρώπων ἐκ νεκρῶν ἐγερθέντα, ἀλλὰ θεῶν ὄντως, ὡς ἴδω θεοῦ ἀληθινῶν, δὲ ἡμᾶς ἐνανθρωπήσαντα. Εἰλέ γὰρ τῆς αὐτῆ, οὐκ ἀδελφοῖς μου. Ἀναβῆναι πρὸς τὸν Πατέρα μου, καὶ Πατέρα ὄντων, καὶ θεῶν μου, καὶ θεῶν ὄντων. Ταῦτα ἀκούσασθε καὶ θεωρήσασθε ἡ Μαγδαληνὴ ἔρχεται πρὸς τοὺς μαθητὰς πάντας· καὶ ὡσεὶ λέγει,

* Ἀπὸ v. l. apud Savil.

b Ἀπὸς ἴσθι v. l. ap. Savil., et mox ἀκούσῃ pro ἀκούει.

ὅτι Ἦσαν τὸν Κύριον μου ἐκ τοῦ μηνῆσιον, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς πεποιθήσεως· καὶ παρρησίας ἤθε λέγουσα, ὅτι εἰώρακ' ἃ τὸν Κύριον. Καὶ ταῦτα εἶπεν αὐτῇ.

δ. Μάρκῃ· τοῦτου καὶ οὗτος ὁ εὐαγγελιστὴς τὴν τρίτην καθόδον τὸν εἰς τὸ μῆνα ἀφίκεται ἐξηγήσατο, γενόμενον πρῶτον, σκοτίας ἐπὶ ὁσῆς, εἰς τὸ μνημῆσιον. Ἔστι δὲ οὗτο· Ἰωάννης ὁ Θεολόγος, ἐν ἡμέρα δ' ἡγουσῆς διὰ πολλὰ δίκαια κρίσει καὶ θεωρεῖται. Λέπειται δὲ ἡμῖν λοιπὸν ἡ τετάρτη πρὸς τὸ μνημῆσιον ἀφίκεται τῶν γυναικῶν, ἢν ὄπι· τοῦ ἁγίου Πνεύματος κοινωμένη Μάρκος ἀναγράφεται ὁ εὐαγγελιστὴς. Καὶ πόθεν ὄληον, ὅτι τετάρτη ἀφίκεται ἐστὶν ἡ ὑπὸ τοῦ Μάρκου ἱστορηθεῖσα; Ὁ καιρὸς; ὄρησι. Μόνος γὰρ ὁ Μάρκος τὰς γυναῖκας ἐληλυθέναι γράφει, ἀνατελειαντος τοῦ ἡλίου. Ἦ γὰρ καὶ λέγει; Μαρία, φησὶν, ἡ Μαγδαληνῆ (οἱ τέσσαρες γὰρ αὐτῆς ἐμνησθήσαν εὐαγγελισταί, ἢς προλέλεκται) σὺν ἄλλαις γυναικῶν ἐκρούσας προετοιμαζόμενα μύρα, διαγενομένου τῶν τοῦ σαββάτου, πρῶτ' ἡ μὲν τῶν σαββάτων ἔρχονται ἐπὶ τὸ μνημῆσιον, ἀνατελειαντος τοῦ ἡλίου. Ἦτοι; σκοπιζόμενοι τίνος χάριν ἡ Μαγδαληνῆ μετὰ τρεῖς ὀπτασίας πάλιν ἀπέρχεται σὺν αὐταῖς ἐπὶ τὸ μνημῆσιον, καὶ ταῦτα μύρα καὶ ὀρωματὰ ἐπιφορομένης, καὶ νομίζουσαι; τὸ σωμα εὐρίσκων ἐν τῷ τάφῳ. Ἄκουε, ἀγαπῆται, νοσηχεῖς. Τραυλὸς πιστωθῆσαι διὰ τῆς τρίτης σκοτίας περὶ τῆς ἀναστάσεως; τοῦ Κυρίου ἡ Μαγδαληνῆ, καὶ διαμαρτυραμένη τῷ μαθηταί; τηλαυγῆς, ὅτι εἰώρακε τὸν Κύριον, καὶ ταῦτα εἶπεν αὐτῇ, ὡς προσέλαμεν, οὐκ ἐτι ἐνέδουσαν. Ἄλλ' ἐπιθὲ εἰς Μαρίαν τὴν τοῦ Ἰακώβου τοῦ μικροῦ καὶ Ἰωσὴ ὄντως μητέρα, καὶ Σαλωμην καὶ ἄλλας γυναῖκας παρανονομένας ἐπὶ τὸ μνημῆσιον, ἔχουσαι; καὶ αὐτὰς; ὀρωματὰ, καὶ θέλει τὸν ἀνατελειαντος; τοῦ ἡλίου πορευθῆναι, συνήθειν αὐταῖς, οὐχ ὄς; [16] ἐνδούσους, ἀλλ' ὄς; ὀδηγούσας καὶ χαίρουσας καὶ κερύουσας τῷ κολλὰκι βίβλων τὸν τάφον κινῶν, καὶ τὸν ἄδιν ἐσκυλιζόμενον. Αἱ δὲ ἄλλαι γυναῖκες; ἡ οὐκ ἤκουσαν, ἢ κἂν ἤκουσαν, ἀλλ' οὕτω ψιλῶς ἤκουσαν τὸν λόγον λαλούμενον, καὶ συγγνωστα ἦσαν μηδὲν ἀκριβῆς ἐπιτάμναι. Ἀμείν, φησὶ, καὶ ἔλεγον πρὸς αὐταῖς; ὡδὲ γὰρ πρὸς τὴν Μαγδαληνὴν εἶπον, ἀλλὰ πρὸς αὐταῖς; Τί ἀποκλιθεὶς ἡμῖν ἐν λίθῳ ἐκ τῆς ὕλης τοῦ μνημῆσιον; Καὶ ἀναβλέψασα θεωροῦσιν ὅτι ἀποκλιθεῖσιν ὁ λίθος. Ἦν γὰρ μέγας σφόδρα. Ὁρᾷ, ὅτι οὕτω περὶ τοῦ λίθου ἦσαν ἱεροθυμιῶναι αὐταί, ὡς περ αἱ παρὰ τῷ Μαθαίῳ καὶ τῷ Λουκᾷ γυναῖκες; καὶ ὁ ἀπόστολος Πέτρος καὶ Ἰωάννης; τῆς ὀφθαλμῶς ἰδέσαστον. Εἶτα Εἰσελθούσαι, φησὶν, εἰς τὸ μνημῆσιον, εἶδον νεανίσκον καθήμενον ἐν τοῖς δεξιῶσι, περιβεβλημένον στολῆν λευκὴν, καὶ ἐξέθαμβήθησαν. Ὁ δὲ οὐκ ἐπέμνησεν αὐταῖς, ὡς περ αἱ παρὰ τῷ Λουκᾷ καὶ παρὰ τῷ Ἰωάννῃ αὐτῷ; ὁ Κύριος; φησὶ γὰρ ὅτι ἐν πρώτῳς ἐληλυθῆσαν. Ἄλλ' οὐδὲ τῇ Μαγδαληνῇ ἐπέκληξεν; Ἔγνω γὰρ διὰ τῆς χαρῆς τοῦ προσώπου αὐτῆς, ὡς οὐκ ἐνδούζουσα περὶ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Σωτῆρος; ἐλήλυθε ἴν' ἐπὶ τὸ μνημῆσιον, ἀλλὰ τὸ γενόμενον ἀγαλλύουσα καὶ χαίρουσα. Ὅθεν οὐ μόνον, ὡς ἐι. ὄν, οὐκ ἐπεμνησεν, ἀλλὰ καὶ ἀνεκτίθετο αὐτὰς; ἐκ τοῦ φόβου, καθάπερ καὶ ὁ πρῶτος ἄγγελος ὁ παρὰ τῷ Μαθαίῳ. Τί εἶπεν; ἢ ἔκθαμβήσασθε, Ἦσονται ἕρσιετε ἐν Νυκταίῳ, ἐν ἀναχωρομένῳ; ἡγήθηθ', οὐκ ἔστιν ὡδὲ ἰδεὶ ὁ τόπος, ἔπειθ' ἔδησαν αὐτόν. Ἄλλ' ὡπάγετε, εἰπατε τοῖς μνημῆσιαι αὐτοῦ καὶ τῷ Πέτρῳ ἐπὶ πᾶσι ὄρησι εἰς τὴν Γαλιλαίαν, ἐκεῖ αὐτὸν ὄρεσθε, καθὼς εἶπεν ὄρησι. Καλῶς δὲ πρόκειται ἐνταῦθα, Κεῖ τῷ Πέτρῳ. Εἰ μὴ γὰρ ὄρησι; ἐδηλώθη αὐτῷ ἀπειθεῖν εἰς τὴν Γαλιλαίαν μετὰ τῶν ἄλλων μαθητῶν, οὐκ ἂν, ὀρησι, ἐπιστεύουσι, εἰ διηλλάγη αὐτῷ ὁ Κύριος περὶ τῆς ἀρνήσεως. Ἐξελθούσαι οὖν ταχὺ αἱ γυναῖκες ἔφυγον ἀπὸ τοῦ μνημῆσιον. Εἶχε δὲ αὐτὰς τρέμος καὶ ἔσπασμα, καὶ οὐκ ἐβρί οὐδὲν εἶπον ἔξορῶντο γὰρ. Ἰδοὺ κινεῖσθαι ἐκ τοῦ μύθου αὐτὰς μῆδὲν εἶπεν δικιναται, ὅτι ἔπειτα εἰσιν αἱ γυναῖκες αὐταὶ παρὰ τὰς πρώτας; χωρὶς τῆς Μαγδαληνῆς, καὶ εἰς ἄλλη καθόδος αὐτῆ τῆς εἰς τὸ μνημῆσιον ἐλευσεως; παρὰ τὰς προσηρμένας; τρεῖς; καὶ οὐχ ὡς φησὶν ὁ ἄγιος καὶ πολὺτερος, γενόμενοι τῶραντος καὶ παραβάται. Μία γίγνον ἀφίκεται τῶν γυναικῶν ἐπὶ

τὸ μνημῆσιον, καὶ περὶ τὴν ἱστορίαν ὁ εὐαγγελιστὴς ἐφώνησαν. Ἄφρον γὰρ ἐστι καὶ ἐκ τῶν καιρῶν, καὶ ἐκ τῶν προσώπων, καὶ ἐκ τῶν τρόπων τῆς πρὸς τοὺς μαθητὰς ἐπαγγελίας; καὶ σιωπῆς; ὡς διάφοροι καὶ αἰ γυναικῶν, καὶ αἱ πρὸς τὸ μνημῆσιον ἀφίκεται. Ὅθεν συνελθόντα γένηται, παρὰ μὲν γὰρ τῷ Μαθαίῳ ἡ Μαγδαληνῆ, καὶ ἡ τοῦ Ἰακώβου λεγομένη, ἦτις ἦν ἡ Θεοτόκος, ἢ ἄλλοι μὴ εἰς τὸ μνημῆσιον ἔβησαν σαββάτων, ἐπιφωσκούσης Κυριακῆς, τοῦτ' ἐστὶν ὄρησι τῶν σαββάτων. ὡς εἶπονται; παρὶ δὲ τῷ Λουκᾷ πάλιν ἡ Μαγδαληνῆ Μαρία καὶ Ἰωθῆ καὶ Μαρία Ἰακώβου καὶ ἄλλαι τινές. Ταῦτ' ἐστὶν τῆς Ἰακώβου Μαρίας, οὐ λέγου εἶναι τὴν Θεοτόκον, εἰ καὶ παρὰ τῷ Μαθαίῳ οὕτως ἐχρημάτισεν (οὗ γὰρ, ἐπὶ αὐτῆς παρὰ πῶτος τετημημένης, τρίτην ταῦτην ἔσται ἐνταῦθα ὁ εὐαγγελιστὴς, λέγου δὲ μετὰ Μαρίας τῆς Μαγδαληνῆς ἡ μετὰ Ἰωάννην τινά)· ἀλλ' ἢ ἄλλοι τῶν Ἰακώβου ἦν αὐτῇ, ἢ Ἰακώβου τοῦ μικροῦ καὶ Ἰωσὴ ὄντως ἐτύγχανε μητέρα; οὕτω γὰρ ὁ Μάρκος καὶ πῶς αὐτῆς ἐμνησθῆσαν. Αὐταὶ οὖν αἱ παρὰ τῷ Λουκᾷ γυναῖκες οὐκ ἐπὶ ἔβησαν σαββάτων, ἀλλὰ ἔβησαν ἄλλοις ἡμέραις εἰς τὸ μνημῆσιον· παρὶ δὲ τῷ Ἰωάννῃ μόνῃ ἡ Μαγδαληνῆ ἀναγέγραπται πορευθεῖσα, οὐκ ἐτι ἐβῆσαν σαββάτων, ἀλλ' οὐδὲ ἔβησαν ἄλλοις; πρῶτ', τελευτῶνται; ὄρησι ἐπὶ τινές γὰρ οὕτως; αὐτὸ ἐξέλεθον. Καὶ σὺν εἰσῆ παραχρῆμα πάλιν ὁ ἀπόστολος Πέτρος καὶ Ἰωάννης, ὅτε τῇ οικίᾳ ἀπιστία καὶ αὐτὴν παρεσεύασαν καταστήσαντες. Παρὰ δὲ τῷ Μάρκῳ πάλιν ἡ Μαγδαληνῆ ἡ τετραβίος; καὶ ἄνδρα εἰς γυνῆ, καὶ Μαρία ἡ τοῦ Ἰακώβου τοῦ μικροῦ καὶ Ἰωσὴ ὄντως; μητέρα. Σημειώματα, ἀγαπῆται, τοῦ Ἰακώβου τοῦ μικροῦ. Ἦ γὰρ Θεοτόκος τοῦ μεγάλου Ἰακώβου ἐχρημάτισε μητέρα, ἦγον μῆτρα; Ἦν δὲ μετ' αὐτὸν καὶ Σαλωμην, καὶ ἄλλαι τινές ἐν τῇ τετάρτῃ ταύτῃ καθόδῳ. Ἐπορεύθησαν δὲ αὐταὶ ἐπὶ τὸ μνημῆσιον, [16] οὐκ ὄρησι σαββάτων, οὐδὲ ἔβησαν ἄλλοις, ἀλλ' οὐδὲ πρῶτ', σκοτίας ἐτι ἐβῆσαν. ἀλλὰ μάλιστ' ἐπὶ ἀνατελειαντος τοῦ ἡλίου, ὡς εἶπεν ὁ εὐαγγελιστὴς. Ὅθεν εἰσιν αὐταί, ὡς τὸ λεγόμενον πρῶτ' ἔβησαν μάλιστ' ἐν ἀνατολῇ τοῦ ἡλίου, καὶ οὐχ ἔβησαν ἄλλοις. Τοῦτ' ἐστὶν μῆτρα, ἀγαπῆται, διὰ τὸ τινος τῶν περὶ ἡμῶν ἐρχομένων, ὡς ἐπιτῆρα καθόδος ἐστὶν ἡ παρὰ τῷ εὐαγγελιστῇ Ἰωάννῃ πρῶτ' λεγομένη γεγεννησῆαι, σκοτίας ἐτι οὕτως, καὶ τρίτῃ ἡ παρὰ τῷ Λουκᾷ ἔβησαν βαθείας, ὡς τοῦ πρῶτου γενομένου, καὶ μετὰ τούτου τοῦ ὄρησι ἐπιτέλλοντος; ἔπειρ καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ προχείρου ἐσται μὴ τὸ ἄσπον ἔγειν, καὶ ἐκ τούτου δὲ Μάρκος ἐν εὐαγγελιστῇ, ὡς; ἀμα πρῶτ' τῇ μετ' αὐτῶν σαββάτων ἦσαν αἱ γυναῖκες ἐπὶ τὸ μνημῆσιον ἀνατελειαντος τοῦ ἡλίου. Εἰ δὲ ἔβησαν; ἢν μετὰ τὸ πρῶτ', ὄρησι οὖν τὸν ἔβησαν εἰς κωλιεὶν ἡ ἀνατολῆς; τοῦ ἡλίου, καὶ οὐχ ἡ τῷ πρῶτ'. Καὶ ὁ δανιὴλ δὲ περὶ τοῦ δαριου λέγων, οὕτω φησὶ. Τότε ἔβασίλευς ἀνάστη πρῶτ' ἐν τῷ σωτῆ, καὶ ἐν σπουδῇ ἦλλον ἐπὶ τῷ ἄλλοι. Ἄλλως τε καὶ ἐι ἐπιτῆρα ἢ καθόδος ἡ παρὰ τῷ Ἰωάννῃ, τρίτῃ δὲ ἡ παρὰ τῷ Λουκᾷ, πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα περὶ τὴν ἱστορίαν ἰδέσαστον ὄρησι, πλὴν καὶ ταῦτα; Ἦως ἐβῆσαν Πέτρος; καὶ Ἰωάννης; ἀπελθόντες; καὶ εἰσελθόντες καὶ αὐτοῦ ὄρησι θεωροῦσάντες; τῷ ἔσω τοῦ μνημῆσιον, ὡς αὐτῆς Ἰωάννης λέγει, πάλιν ὕστερον τῶν γυναικῶν ἀπαγγελούσων αὐτοῖς, ὡς ὁ Λουκᾷ; φησὶ, τὰ τῶν ἀγγέλων ἔβηματα, ὡς ἤφρον ἔγειν τὰ λεγόμενα; ἢ πῶς ὁ Πέτρος; μόνος; εἶχεν ὄρησι πρὸς τὸ μνημῆσιον, καὶ μὴ τοῦλας; εἰσελθὼν, ἀλλ' ἐξῆσαν παρακωλιεῖν, ὡς ἐξενέχοντο; τὸ πῆγμα καὶ φρονομένου; εἶπε πρότερον ἀπῆλθε μετὰ Ἰωάννου, καὶ εἰσῆλθε καὶ κατεσκέπασαν ἀκρίτους. Ἄσπον οὖν, ὡς ὀρησι; προτέρω λέγειν τὴν παρὰ τῷ Ἰωάννῃ τῆς παρὰ τῷ Λουκᾷ ἱστορίας. Λέπειται δὲ εἶπεν ὄρησι, πῶσαι εἰσι Μαρία; ὡν ὁ εὐαγγελιστὴς ἐμνησθῆσαν. Πολλοὶ γὰρ περὶ αὐτῶν ἐπιτήρησαν. Ὅρησι οὖν αὐτὰς; πέντε ὑπάρχων. Ἄλλ' προσέτι μοι μετὰ πάσας ἀκριβείας. Ἔστι τοίνυν Μαρία ἡ Μαγδαληνῆ, ἀπ' ἧς ὁ Κύριος; ἐκείβηται ἐπὶ ταυμονία ὄρησι καὶ σπουδαία γέγονεν ἡ γυνῆ διὰ τὴν ἀντίθεσιν τῆς τρικαυτῆς εὐεργεσίας. Καὶ Μαρία Ἰακώβου; οὕτω καλούμενη ἐστὶν ἡ Θεοτόκος, ὡς εἶπονται. Ἐπειθὶ γὰρ διὰ τὸ ἄσπον καὶ μέγα τὸ ταυμαστόν; οὐκ ἔβησαν ἡ ἀλήθεια τῶ ἀσπῆρος τοῦου θρησκείας σα- νερωθῆναι (ἢ γὰρ ἂν ἐκινδύνευσεν ἡ παρῆνος λιθοβο-

¹ Λέγουσα ὅτι Ἐωράκαμεν τ. I. apud Savit.

² Supplic και, monente Savitio.

³ Hic I'gendum conjicit Sav. I. καλλῆσαι τῇ ἀνατολῇ ἐπὶ πῶτος.

4. Hactenus hic evangelista tertiam ad monumentum profectorem enarravit, quæ contigit mane cum adhuc tenebræ essent. Hic porro Joannes est Theologus, quem diligebat Jesus multis de causis et ex justo iudicio, ut Deum decebat. Restat demum quarta ad monumentum profectio mulierum, quam Spiritu sancto dispensante descripsit Marcus evangelista. Et unde constat profectorem a Marco enarratum esse quartam? Tempus ipsum id declarat. Solutus enim Marcus scribit mulieres venisse orto jam sole. Quod enim dicitur *Maria Magdalena* (nam quatuor evangelistæ illam memoraverunt, ut supra dictum est), venit cum aliis mulieribus, quæ habebant unguenta parata (*Marc. 16. 1*). Itaque *Cum transisset sabbatum, mane una sabbatorum veniunt ad monumentum, orto jam sole*. Interim exploramus, cur Magdalena post tres visiones rursus abijt ad monumentum cum ipsis, imo et unguenta aromataque ferentibus, ac putantibus se corpus in sepulchro reperiturus esse. Audi, carissime, et prudenter considera. Cum ex triplici jam et divina visione certum sciret et crederet Maria Magdalena resurrexisset Dominum, atque discipulis clare testificata esset se Dominum vidisse, post hæc, ut diximus, non ultra dubitavit. Sed quia vidit Mariam Jacobi minoris et Jose matrem, et Salomon aliasque mulieres euntes in monumentum, habentes aromata, velteque illas orto jam sole illo pergere, cum illis profecta est, non ut dubitans, sed ut vix dux gaudens et exultans, quod sæpe sepulchrum vacuum videret, et infernum spoliatum. Reliquæ vero mulieres vel non audierant, vel leviter audierant id quod dictum fuerat, cooperturnaque est eas nihil accurate scivisse. Et certe *Loquebantur, inquit, ad invicem; non enim ad Mariam Magdalenam, sed ad invicem: Quis revolvet nobis lapidem ob ostia monumenti? Et respicientes viderunt revolutum lapidem: erat quippe magnus valde* (*Ibid. v. 3. 4*). Viden, eas de lapide nundum accurate scivisse, quod et illic, quæ a Mattheo et Luca memorantur, necnon apostoli Petrus et Joannes ipsis oculis viderant. Deinde *Introentes, inquit, in monumentum, viderunt juvenem sedentem in dextris, cooperatum stola candida, et obstupuerunt* (*Ibid. v. 5*). Ille vero non increpavit eas, ut ipse Dominus increpavit eas, quæ a Luca et Joanne memorantur: sciebant enim illas tum primo venisse. Sed neque Magdalenam increpavit: a ketitia enim vultus ejus noverat illam non dubitantes de resurrectione Scriptoris venisse ad monumentum, sed de re gesta gaudere et exsultare. Unde non solum non increpavit, ut dixi, sed etiam a timore recreavit illas, quemadmodum et primus angelus apud Mattheum. Quid dixit? *Nolite expavescere. Jesus quæritis Nazarenum crucifixum: surrexit, non est hic: ecce locus ubi posuerunt eum. Sed ite, dicitis discipulis ejus et Petro, quia præcedit vos in Galilæam: ibi eum videbitis, sicut dixit vobis* (*Ibid. v. 6. 7*). Bene additur hic, *Et Petro*. Nisi enim discrete dictum fuisset ut cum aliis discipulis abiret in Galilæam, non puto crediturum fuisse Dominum sibi reconciliatum esse circa negationem. Mulieres ergo statim *Exeuntes, sgerunt de monumento: inarserat enim eas tremor et pavor, et nemini quidquam dixerunt: timebant enim*. Hinc certo, quod nemini quidquam dixerint, probatur has mulieres diversas esse a prioribus, una excepta Magdalena; et hanc ad monumentum profectorem aliam esse a tribus prædictis: neque ut dicunt lupi, ac multis diis servientes, tyranni et prævaricatores, una sola fuit mulierum ad monumentum profectio, neque in hac historia evangelistæ sibi mutuo dissentunt. Palam enim est et ex temporibus et ex personis, et ex modo factæ discipulis promissionibus, itemque ex silentio, diversas fuisse et mulieres, et profectores ad monumentum. Quomobrem, ut compendio dicam, apud Mattheum Magdalena, et ea quæ dicitur Jacobi mater, quæ est Deipara, venerunt solæ ad monumentum vespere sabbatorum, illucescente Dominica, id est, tarde in sabbatis, ut diximus: apud Lucam vero usum Maria Magdalena et Joanna et Maria Ja-

cobi et alie quardam. Hanc Mariam Jacobi non dico esse Deiparam; etiamsi hæc apud Mattheum ita vocata sit: cum enim illa admodum apud omnes honoraretur, non illam hic tertiam nominasset evangelista, post Mariam nempe Magdalenam, et Joannam quampiam; sed vel alterius Jacobi erat mater, vel Jacobi minoris et Jose: ita enim illam Marcus memoravit. Hæc igitur quæ apud Lucam feruntur mulieres, non vespere sabbatorum, sed valde diluculo venerunt ad monumentum. Apud Joannem vero sola Magdalena profecta scribitur; non ultra vespere sabbatorum, nec valde diluculo, sed quandam? Mane, sed cum adhuc tenebræ essent: quidam enim id ita intellexerunt. Et cum illa statim postea apostoli Petrus et Joannes, cum per incredulitatem suam id effecerunt, ut ipsa quæ non crederet. Apud Marcum vero rursus Maria Magdalena, illa quadruplicis certaminis et virilis mulier, et Maria Jacobi minoris et Jose mater. Jacobi minoris; id observa, dilecte. Nam Deipara Jacobi majoris mater appellabatur, nempe noverca ejus. Erat autem cum illis in hæc quarta profectio Salome, et alie quardam. Hæc vero perrexerunt in monumentum, non vespere sabbatorum, non valde diluculo, non mane cum adhuc tenebræ essent; sed mane orto jam sole, ut dixit evangelista. Unde arguitur, id quod dicitur mane proximum esse ortui solis, non item primum diluculum. Hoc autem dixi, carissimis, quia quidam majorum nostrorum dixerunt secundam profectorem fuisse eam, quæ a Joanne evangelista narratur, quæ dicitur contigisse mane cum adhuc tenebræ essent; et tertiam quæ a Luca describitur, valde diluculo, quasi primo mane, quod cum crepusculo incipiat: id quod vel primo intuitu mihi absurdum videtur; tum etiam quod Marcus evangelista dicat, mane una sabbatorum venisse mulieres ad monumentum orto jam sole. Si autem diluculum erat post illud, mane, palam est ortum solis, diluculo, non matutino officere debuisset. Daniel certe de Dario loquens, sic ait: *Tunc rex surrexit mane in luce, et festinus ad lacum perrexit* (*Dan. 6. 15*). Alioquin si profectio illa, quæ apud Joannem, esset secunda, et quæ apud Lucam, tertia, multa alia in hac historia probarentur absurda; verbi gratia ist hæc: Quomodo poterant Petrus et Joannes, qui illo perrexerant, intraverant, viderantque omnia quæ erant intra monumentum, ut ipse Joannes dicit, mulieribus referentibus angelorum verba, ut Lucas ait, ita habere ut deliramenta? aut quomodo Petrus solus perrexisset ad monumentum, nisi ausus fuisset intrare, sed a foris inclinasset caput, quasi percussus et formidolosus; si jam antea illo profectus cum Joanne, ingre-sus fuisset, et accurate explorasset? Absurdum ergo est, ut puto, dicere, profectorem quæ apud Joannem est, eam quæ a Luca narratur precessisse. Reliquum est ut jam dicamus, quot sint illæ Mariæ, quæ evangelistæ commemorant: multi enim circa illas disputantur. Existimo itaque illas fuisse quinque. Sed attendite mihi cum omni studio. Est itaque Maria Magdalene, a qua Christus cæcærat quinquæ dæmonia: mude virtutis studiosa mulier fuit, ut tanti beneficii vicem rependeret. Maria Jacobi, sic vocatur Deipara, ut diximus. Quia enim, quod vix credibile et magnum e-est miraculum, non poterat partus sine semine veritas tunc declarari (alioquin periculum fuisset ne virgo lapidaretur, si vel rumor sparsus fuisset Christum non esse Josephi filium); hujus rei gratia apud omnes uxor Josephi appellabatur, eratque quasi noverca Jacobi filii Josephi. Quod si quis contra dixerit, Cur illa non Josephi ut viri, sed Jacobi ut noverca ejus dicitur? facilis est solutio. Maxima quippe Jacobi nomen erat apud omnes, utpote qui religiosus esset, temperans, justus: et sano Jacobus justus apud omnes vocabatur. Alioquin vero suspicor mortuum fuisse Josephum, cum Jesus triginta annorum esset, et prædicaret evangelium. Nam cum infans Dominus, atque etiam cum duodecim annorum esset, Joseph incubatur in Evangelistis; tempore autem mi-

raculorum et venerande passionis nusquam vivus memoratur. Utique ipsi Jesu aliquando dicebatur: *Mater tua et fratres tui stant foris, et quaerunt te* (Matth. 12. 46); neque ulla Josephi mentio; ita ut palam sit illum tunc mortuum fuisse, ut dixi. Quapropter cruci adstant Virgo Joanni commendatur a Domino. Ideo illa, ut dictum est, Deipara Maria Jacobi vocabatur, non autem Josephi. Tertia vero Maria Jacobi minoris et Josee mater, quam memorat Marcus, alia est. Illam autem esse puto, quae apud Lucam Maria Jacobi scribitur, non vero Deiparam, illa de causa, quam superius dixi. Nam Marcus evangelista, cum superius illam memorasset ac dixisset, *Maria Magdalene et Maria Jacobi minoris et Josee mater et Salome* (Marc. 15. 40): infra rursus hanc ipsam Marianam Jacobi tantum vocat his verbis: *Et cum transisset sabbatum, Maria Magdalene et Maria Jacobi et Salome emerunt aromatata, ut venientes ungerent Jesum* (Id. 16. 1). Etiamsi vero alius esset mater, ac neque Jacobi minoris, neque ejus qui frater Domini vocabatur, palam tamen est illam aliam esse a tribus memoratis (Joan. 19. 25). Est quoque Maria Cleophae, soror Deiparae, quam memorat Joannes Theologus cum de crucifixio Jesu agit (Id. 11. 2). Est item alia Maria soror

Martiae et Lazari. Haec igitur omnia cum sanctis, ex-rissimi, et diligenter teneatis, ne detis locum iis qui volunt Scripturam divinam traducere. Omnis quippe sinceritas et veritas in ipsa est, utpote quae fuerit a Spiritu sancto dictata. Sed humanarum mentium infirmitas, quam ex vana gloria nolunt homines con-terri, Scripturarum proprietatem et incomprehensibilitatem, discrepantiam vocavit. Vos vero, utpote venerandum et sanctum Christi ovile, animarum nostrarum pascua, nempe divinam Scripturam, veram et reprehensione liberam esse agnoscitis. Veritas quippe vos alit, quia veritas, resurrectio et vita, Christus Deus noster est. Et si quid in illa, ut par est, non capiamus, patientiam habeamus usque ad futurum saeculum, quando facie ad faciem Deum videre dignabimur, et illustrabimur rerum omnium cognitione: cum Deum cognoscimus, non ex parte, sed sicut cogitit sumus ab ipso (1. Cor. 13. 12): quae est omnis rationalis creaturae ultima beatitudo, quae a caritate dirigitur, et permanet semper in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria et imperium cum Patre ipsius principii experte, et vivifico Spiritu, nunc et semper, et in saecula saeculorum. Amen.

MONITUM

Huic seu homiliae seu orationi praemittenda est nova Savilii, quae cum aliis notis habetur in fine octavi tomii p. 747. *Oratio, inquit, misere corrupta* (l. in qua) *loca plurima deplorata plane, satis habet lector, si indicemus tantum, et haec relinquamus, qui aliquid possunt amplius, aut ingenio, aut Codicibus.* Certe in Savilii Editio mendis scateat haec homilia, ita ut multis in locis nulla arte possit intelligi. Ad haec, versus finem maxime, multa sunt loca mutila et lacera. Verum hos naevos ope Ms. Regii sustulimus. Illam inter quatuor-

IN ILLUD EVANGELII, QUOD DICERANT JUDEI DE SERVATORE: QUOMODO SCIT LITERAS, CUM NON DIDICERIT (Joan. 7. 15)? ET IN DICTUM ILLUD SERVATORIS: NEMO NOVIT DIEM ILLAM (Matth. 24. 36) (a).

1. Age rursus ab evangelicis fluentis ordianur: age, ex limpido et puro alveo una vobiscum hauritione, propheta obtemperantes dicenti: *Haurite aquas cum lactata de fontibus salutaris illius* (Isai. 42. 5). Multi sunt fontes, sed unum salutare: fons est unus omnium bonorum Dominus noster Jesus Christus, qui omnem stillam scientiam, omnem sapientiam. Miror certe Judaeos stupefactos esse, quod sciat literas, cum non didicerit: illud enim unum modo lectum fuit; nempe cum Servator divinam profiteret doctrinam, miratos esse Judaeos. *Quomodo hic, inquit, scit literas, cum non didicerit?* Literas quaerunt a fonte verbi, imo a Deo Verbo: literas requirunt a Christo, a quo lex manavit, qui prophetiam protulit; ex quo oritur omnis scientia, verbum, lex, voluntas, consideratio: *Omnis quippe sapientia a Domino* (Eccli. 1. 1). Literas quaerunt a Verbo¹, a quo omnes prophetae hauserunt, omnes theologii in vasis animae suae doctrinam susceperunt. Hoc verbum excepit Moyses: ex hoc fonte hauserunt prophetae etc. ex hoc fonte omnes apostoli acceperunt. Id testificatur Joannes, dicens: *De plenitudine eius nos omnes accepimus* (Joan. 1. 16). Literas a Deo requiris, ac si literas verbum fecerint, ac si verbum sive ratio literarum artem inveniret? Num literas verbum fe-

cerunt? Verbum seu ratio literarum naturam invenit. Ac quemadmodum non artes materiam genuerunt, sed materia artibus occasione dedit: sic non literas verbum fecerunt, sed verbum seu ratio literarum scientiam invenit. Non priores sunt literae, et posterius verbum; sed prius est verbum, et ab illo literae. Praecedunt omnia quae a Deo facta sunt, et post sequuta sunt ea, quae a scientia parantur. Non oculus illa, quae videntur, effecit, sed oculus visibilium naturam artedecavit: non artes manus dederunt, sed manus artes: non cursus pedes effecit, sed pedes cursus naturam docuerunt. Sic non literas verbum docuerunt, sed verbum literarum scientiam invenit. Cur ergo exquiris secunda a priorum fonte? *Literas scit, cum non didicerit.* Non miraris quod mortuos suscitavit, et obstupescit quod sciat literas, cum non didicerit, quae res ex natura fieri potest? Nam qui primi literas invenerunt non ab aliis didicerunt? et literarum inventores erant homines: mortuos autem suscitavit, id certe bonitatem naturam superat. Magna negligis, et minima curiose inquiris? Fons omnis scientiae et cognitionis est Christus: nihil ipsi est occultum. Omnium quippe inventor est: inventorem dico, non quod alius fecerit, et hic exegerit: sed quod ipse et sapientia auctor sit, et inventor eorum quae in sapientia speculamur. Nihil eum fugit praeteritorum, praesentium et futurorum: nam fons est omnium.

¹ Reg. habet, a fonte verbi.

(a) Collata et emendata ad fidem Ms. Regii 2027.

ληθῆναι, εἰ ὅλος παρεψύθησθαι, ὅτι οὐκ ἦν ἐκ τοῦ Ἰωσήφ ὁ Χριστός; τούτου χάριν παρά πάντιν ὡς γυνὴ τοῦ Ἰωσήφ ἐχρημάτισε, καὶ λοιπὸν ἦν ὡς μητέρα τοῦ Ἰακώβου τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἰωσήφ. Εἰ δὲ τις ἀντιέβη, καὶ εἶπεν ἔστιν ἄλλος, ἀλλὰ τοῦ Ἰακώβου ὡς μητέρα ἐχρημάτισεν; εὐθὺς ἡ λύσις. Ὄνομα γὰρ μέγιστον ἐ Ἰακώβος; εἶπε παρά πάντιν, ὡς θεοσεβῆς καὶ ἠγαπητὸς καὶ δικαίος ἀνὴρ ὑπάρχων ὀμίλει καὶ δικαίος ὁ Ἰακώβος παρά πάντων ἐκαλεῖτο. Ἄλλως τε ὑπολαμβάνω ὅτι καὶ τελευτήσας ἦν Ἰωσήφ ἐν τῷ γενέσθαι τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τριακονταετηρίαν, καὶ κηρύσσεν τὸ Εὐαγγέλιον. Πέρας γὰρ ὄντος τοῦ Κυρίου, ἀλλὰ καὶ δοξασιώτου γενόμενον, ἔχει μνήμην ὁ Ἰωσήφ ἐν τοῖς Εὐαγγέλοις; ἐπὶ δὲ τῷ καιρῷ τὴν θαυματουργίαν καὶ τοῦ τίμιου πάθους οὐδαμῶς ζῶν μνημονεύεται. Ἀμείλι καὶ ἐλέγχεθ' Ἰησοῦ ποτε, ὅτι Ἡ μήτηρ σου καὶ ὁ ἀδελφεὸς σου ἔξω ἐστίν, καὶ Ἰησοῦσ' σε, οὐκ εἶ καὶ Ἰωσήφ; ὥστε ὄφλον, ὅτι τελευτήσας ἦν, ὡς ἔφη. Ὅθεν καὶ ἐν τῷ σταυρῷ παρεστῶσα τῷ Ἰωάννῃ παρατίθεται ἡ Παρθένος; ὑπὸ τοῦ Κυρίου. Διὰ ταῦτα οὖν, ὡς εἶρηται, Μαρία ἡ τοῦ Ἰακώβου ἐχρημάτισε, καὶ οὐχὶ τοῦ Ἰωσήφ ἢ Θεοτόκος. Ἢ δὲ τρίτη Μαρία ἡ τοῦ Ἰακώβου τοῦ μικροῦ καὶ Ἰωσήφ ὄντως μήτηρ, ἢ ὁ Μάρκος; ἐμνήσθη, ἀλλὰ ἐστίν. Αὐτὴν δὲ νομίζω εἶναι καὶ τὴν παρὰ τῷ Λουκᾷ γεγραμμένην Μαρίαν τοῦ Ἰακώβου; οὐδὲ γὰρ τὴν Θεοτόκον, δι' ἣν προέβη αἰτίαν. Καὶ γὰρ Μάρκος ὁ εὐαγγελιστὴς μνησθεὶς αὐτῆς ἀνωτέρω καὶ εἶπεν, Μαρία ἡ Μαργαρίτα [166] καὶ Μαρία Ἰακώβου τοῦ μικροῦ καὶ Ἰωσήφ ὄντως μήτηρ καὶ Σουλῶμη, κωμωτέρω πάλιν αὐτὴν ταύτην Μαρίαν Ἰακώβου μόνον ὀνομάζει οὕτως εἰπὼν. Καὶ διαίετο-

μέτου τοῦ σαββάτου Μαρία ἡ Μαργαρίτη καὶ Μαρία ἡ τοῦ Ἰακώβου καὶ Σουλῶμη ἠγέρσαν ἀρώματα, ἵνα ἐλθοῦσαι ἀλείψωσι τὸν Ἰησοῦν. Εἰ δὲ ἄλλοι τινὲς ἦν ἢ μήτηρ, καὶ οὐχὶ τοῦ μικροῦ Ἰακώβου, ἀλλ' οὐδὲ τὸ ἀδελφῶν τοῦ λεγομένου τοῦ Κυρίου, ὄφλον, ὅτι καὶ αὐτὴ ἄλλη ἐστὶ παρά τὰς λεγόμενας τρεῖς. Ἔστι τούτων καὶ Μαρία ἡ τοῦ Κλωπᾶ, ἡ ἀδελφὴ τῆς Θεοτόκου, ἢς μνημονεύεται Ἰωάννης ὁ Θεολόγος ἐν τῇ σταυρώσει. Ἔστι δὲ καὶ ἄλλη Μαρία ἡ ἀδελφὴ Μάρθας καὶ Λαζάρου. Ταῦτ' οὖν ἅπαντα εἶδότες, ἀγαπητοί, καὶ κατέχοντες ἀκριβῶς, μὴ δίδοτε χρόαν τῶν ὀφείλων διαβρῦλλεν τὴν θείαν Γραφήν. Πᾶσα γὰρ εὐθύτης καὶ ἀλήθεια ἐν αὐτῇ ὡς ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὑπὸχρεωμένη. Ἄλλ' ἢ τῶν φρονούντων ἀνθρώπων ἀσθένεια, καὶ τὸ μὴ θέλειν ταύτην ἐκ κενόδοξίας ἐμολογεῖν, τὴν αὐτὴν ἰδιωτεῖαν καὶ ἀκαταλήψαν Γραφῆς ἀναριστοῖαν ἐκάλεσαν. Ὑμεῖς δὲ τὸ τίμιον καὶ ἁγιον τοῦ Χριστοῦ ποίμνιον, τὴν νομῆν τῶν ψυχῶν ἡμῶν, λέγω δὴ τὴν θείαν Γραφήν, ἀληθῆ γνωσκετε ὅσων καὶ ἀνεπίστατον. Ἀλήθεια γὰρ ὡς ἄρα τρέφει, ὅτι ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ζωὴ Χριστοῦ ὁ θεὸς ἡμῶν ἐστὶ. Καὶ εἰ τι αὐτῆς, ὡς εἶκος, οὐ καταλαμβάνομεν, μακροθύμως ἐπις τὸν μέλλοντα αἰῶνα, ὅτε πρόσωπον πρὸς πρόσωπον ἀμειψόμεθα κατεῖναι τοῦ Θεοῦ, καὶ φωτισθόμεν τὴν ὄντων πάντων τὴν γνῶσιν, ἐταν καὶ τὸν θεὸν ἐπιγνωσώμεθα, οὐκ εἶτι ἐκ μέρους, ἀλλὰ καθὼς καὶ ἐπιγνωσθημεν ὑπ' αὐτοῦ ὅσπερ αὐτὴ πάσης τῆς λογικῆς κτίσεως ἐχογὰτ μακαριώτερος, τῇ ἀγάπῃ κυβερνομένη καὶ θαυμασῶσα εἰς δὲ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ὃ ἢ δόξα καὶ τὸ κράτος οὖν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ Πατρὶ, καὶ ζῶσῳ τῷ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

IN SEQUEMTEM SERMONEM.

καλλόμενα seu dubia locavit Signis. Ego vero affirmare ausim inter spurias nullam esse, quae magis consensu prae se ferat vocales savi, quae magis abhorreat a stylo, inventione et elegantia Chrysostomi. Est sane hujus scriptoris oratio aspera, horrida, verbis plerumque ineptis redundans, phrasis ubique contorta et injucunda; ordo nullus, omnia plena salebris sunt. Orator autem ex iis, quae in fine dicuntur, videtur presbyter fuisse, qui coram episcopo concionatus est.

[167] Εἰς τὸ βιβλῶν τοῦ Εὐαγγέλιου, ἐν ᾧ εἰλεγον οἱ Ἰουδαῖοι περὶ τοῦ Σωτήρος, « Πῶς οἶδε γράμματα ἢ μεμαθηκώς; » καὶ εἰς τὸ βιβλῶν τοῦ Σωτήρος, εἰς « Οὐδεὶς οἶδε τὴν ἡμέραν ἐ-εἰρηρ. »

α. Φέρε πάλιν τῶν εὐαγγελικῶν ὑμῖν ἀπαρξόμεθα ναμάτων· φέρε μὲν ὕμῖν τὸ θεῖον; καὶ καθαρὸν ὀρυσιώματα βιβλῶν παιθόμενοι τοῦ προφήτου λέγοντι; Ἀντλήσατε ὄδωρ μετ' εὐφροσύνης ἐκ τῶν πηγῶν τοῦ σωτηρίου. Πολλὰ μὲν αἰ πηγαί, ἐν δὲ τῷ ἁγίῳ· μὴ ἐστὶ πάντων τῶν ἀγαθῶν ἡ πηγὴ, ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ πᾶσαν γνῶσιν καὶ πᾶσαν σοφίαν ἀνομιβρίζας. Καὶ θαυμάζω πῶς ἐξινθίζονται οἱ Ἰουδαῖοι, ὅτι γράμματα οἶδε μὴ μεμαθηκώς. Τούτου γὰρ ἡμῖν ἄρτις; ἀντιγράφεται, ὅτι τοῦ Σωτήρος τὴν ἑστὴν προφάνειαν ἰδοὺσκαλλαν, ἀθαμίαν, οἱ Ἰουδαῖοι. Πᾶς ὄντος, φησὶν, οἶδε γράμματα μὴ μεμαθηκώς; Γράμματα ζητοῦσι παρὰ τῆς πηγῆς τοῦ λόγου, μᾶλλον δὲ παρὰ τῷ θεῷ λέγου· γράμματα ἀπαιτοῦσι παρὰ τοῦ Χριστοῦ, ὅς ἐπίγαγε νόμον, ὅς προσήνεγκε β' προφήτειαν· παρ' οὐ πᾶσα γνῶσις καὶ λόγος καὶ νόμος καὶ βούλημα καὶ σκέψις· Πᾶσα γὰρ σοφία παρὰ Κυρίου. Γράμματα ζητοῦσι παρὰ τοῦ Λόγου ε', παρ' οὐ πάντες προφήται ἠγλήσαν, καὶ πάντες ὁ Θεολόγος ἐν ταῖς δεξάμεναις τῆς ἰδίας ψυχῆς ἔδεδξαντο. Τούτων ἔδεδξαν Μωσῆς, ἐκ ταυτῆς τῆς πηγῆς ἠγλήσαν οἱ προφήται, ἐκ ταυτῆς; τῆς πηγῆς λέγοντι; ὁ ἀπόστολος ἔδωκεν. Καὶ μαρτυρεῖ Ἰωάννης λέγων, ὅτι Ἐκ τοῦ πηρῶματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάδομεν. Ἀπαιτεῖς γράμματα παρὰ Θεοῦ, ὡς τῶν γραμμάτων τὸν λόγον ποιῶσαντων, ἢ τοῦ λόγου τὴν τῶν γραμμάτων τέχνην ἐφευρηκότος; Μὴ τὰ γράμματα τὸν λόγον ἐποίησαν; Ὁ λόγος τῶν γραμμάτων τὴν φύσιν εἴρη· καὶ

ὡς περ οὐχ αἱ τέχναι τὰς ὕλας ἐγέννησαν, ἀλλ' αἱ ὕλαι ταί, τέχναις ἀπορμαί ἐχαρίσαντο· οὕτως οὐ τὰ γράμματα τὸν λόγον ἐποίησαν, ἀλλ' ὁ λόγος τῶν γραμμάτων τὴν ἐπιστήμην εἴρεν. Οὐ πρῶτα τὰ γράμματα, καὶ δευτέρως ὁ λόγος, ἀλλὰ πρῶτος ὁ λόγος, καὶ ταῦτα ἀπ' ἐκείνου. Προηγείται πάντα τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ τότε ἐπεται τὰ τῆς ἐπιστήμης. Οὐ τὰ βλαπτόμενα ὀφθαλμοῦ ἐκρίνεσαν, ἀλλ' ὀφθαλμοῦ τῶν ὀρυσιῶν τὴν φύσιν διεκρίνε· οὐχ αἱ τέχναι τὰς χειρὰς ἔδωκαν, ἀλλ' αἱ χεῖρες τὰς τέχνας ἐποίησαν· οὐχ ὁ ἔρμος; πόδας εἰργάσατο, ἀλλ' οἱ πόδες τοῦ δρόμου τὴν φύσιν ἔδειξαν. Οὕτως οὐ γράμματα λόγον ἔδειξαν, ἀλλ' ὁ λόγος τῶν γραμμάτων τὴν ἐπιστήμην ἐφύρεν. Διὰ τὸ οὖν ζητεῖτε τὰ δευτέρω παρὰ τῆς πηγῆς τῶν πρώτων; Ὅτι Γράμματα οἶδε μὴ μεμαθηκώς. Οὐ θαυμάζειτε, ὅτι νεκροὺς χεῖρει, καὶ ἐκκλητή, τὸ εἰδέναι γράμματα μὴ μεμαθηκῶτα, ἐνδεδύμενον τῇ φύσει; Οἱ γὰρ πρῶτοι τὰ γράμματα εὑρόντες, οὐ παρ' ἑτέρου μαθόντες εἴρεν, καὶ οἱ εὑρέται τῶν γραμμάτων, ἀνθρώποι ἦσαν· τὸ δὲ νεκροὺς χεῖραι, ὑπερβαίνει φύσιν ἀνθρώπων. Τα μεγάλα παροφθαί, καὶ περὶ τὰ μικρὰ ἀκριβολογῆ; Πηγὴ τούτων πάσης σοφίας; καὶ πάσης γνῶσεως; ὁ Χριστὸς· οὐδὲν αὐτὸν λανθάνει. Πάντων γὰρ ἐστὶν εὐρητής, εὐρετής, λέγω, οὐχ ὡς ἄλλοι ποιεῖσαντες, καὶ τούτου ἐπιστοῦσαντες· ἀλλ' ὅτι αὐτὸς καὶ ποιητής τῆς σοφίας, καὶ εὐρητής τῶν ἐπὶ τῆς σοφίας θεωρουμένων. Οὐδὲν αὐτὸν τῶν παρελθόντων, οὐδὲν αὐτὸν τῶν παρόντων, οὐδὲν τῶν μελλόντων λανθάνει· πηγὴ γὰρ ἐστὶ τῶν ἀπάντων.

• Reg. ὑπανόμιστος.

• Reg. προήνεγκε.

• Reg. παρὰ τῆς πηγῆς τοῦ λόγου.

• Reg. ἐποίησαντο. Savil. ἐποίησαν, male.

β. Εἰ τοίνυν, φησὶν ὁ αἰρετικὸς (ἀνακόπτει γὰρ ἐν τῷ στίχῳ ζ (ἀντα), εἰ τοίνυν πηγὴ τῆς σοφίας ἐστὶ καὶ τῆς γνώσεως, ποῦ περὶ τῆς ἡμέρας ἐκείνης, τούτῳτε, [168] τῆς συντελείας, ἐν ἡ ἀνάστασι; τὸν νεκρῶν, καὶ ἡ ἐπιδήμια τοῦ Σωτήρος, λέγει, οὐκ οὐδεὶς οἶδεν, οὐτε οἱ ἀγγελοὶ, οὐτε ὁ Υἱὸς, εἰ μὴ ὁ Πατήρ; Πῶς τοίνυν πηγὴ σοφίας, εἰ ἀγγεοὶ τὸ μέλλον; Ἐγὼ δὲ κε θηουλοῦμαι μὴ καταχέουρας στρέφει τὸν λόγον, μὴδὲ περιστροφὰς λόγων εἰσιθάσθαι, ἀλλὰ τὴν εὐδότηρα τὸν δογματῶν φέρεσθαι. Διὰ τὸ λέγει, Εἰ πηγὴ τῆς σοφίας καὶ θησαυρὸς ἐστὶ, ποῦ ἀγγεοὶ; Οὐδὲ, οὐκ βαβὺ τὸ ῥήμα, πλὴν εἰ; τὰ σύνταγμα ῥηόμεν, ἀλλὰ γὰρ καταστοχάζεσθαι οὐ τῆς δυνάμεως τοῦ λόγου, ἀλλὰ τῆς δυνάμεως τῶν ἀκούοντων. Φησὶ γὰρ ὁ Ἀπόστολος περὶ τοῦ Χριστοῦ Ὁ ὄψιμοῦμα Ἐλε ἐπίγνωσιν μυστηρίων Θεοῦ Πατρὸς καὶ Χριστοῦ, ἐν ᾧ πάτερ ὁ θησαυρὸς τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως ἀπόκρυφτοι. Εἰ πάντα ἐν αὐτῷ, οὐδὴ αὐτὸν λαθάνει. Τί οὖν, φησὶ, πρὸς τὴν ἀπόφασιν τοῦ Σωτήρος, οὐκ οὐδεὶς οἶδεν, οὐτε ὁ Υἱὸς, εἰ μὴ ὁ Πατήρ; Ἐρωτάσθω ὁ αἰρετικὸς. Τίς μετρίων, ἡ ἡμέρα, ἡ ὁ Πατήρ; ὁ γνωσκῶν τὸν Πατέρα, οὐ γνωσκεί τὴν ἡμέραν; Οὐδεὶς οἶδεν τὸν Πατέρα, εἰ μὴ ὁ Υἱὸς. Τὸν Πατέρα οὐκ οἶδεν, τὴν πηγὴν τῆς γνώσεως οἶδε, καὶ τὴν ἡμέραν οὐκ οἶδεν; Ἄλλ' ἐνδέχεται, φησὶν, εἰδέναι μὲν τὸν Πατέρα, ἀγγεοὶ δὲ ἐν τῷ Πατρὶ. Εἰ ἐστὶ τὸ ἐν Πατρὶ λαθάνων τὸν Υἱόν, ἴσται τὸ ἐν τῷ Υἱῷ λαθάνων τὸν Πατέρα. Πῶδεν τοῦτο; Αὐτὸς ὄρον δέδωκεν ὁ πάντων Δεσπότης καθὼς γνωσκεί με ὁ Πατήρ, καθὼ γνωσκῶ τὸν Πατέρα. Περὶ δὲ τῶν ἀνθρώπων οὐκ ἀλλήγηται, λέγει, Ἐγνώσκω τὰ ῥήμα, καὶ γνωσκῶμαι ὅσο τῶν ἑμῶν. Οὐ γὰρ ἀνοσιγῆ γνώσεως. Ὅπου ἀντιος φησὶ, ἀντιος καὶ ἡ γνώσεως *. Ἄνωσκαι ἀνθρώπος δύναται θεῶν, οὐ μὲν τὰ ἐν τῷ Θεῷ γνωσκόμενοι πάντα; Πατέρα, ἀλλ' οὐκ ὡς ὁ Υἱός. Ἰνα γνωσκῶμαι σε τὸν μόνον ἀληθινὸν θεόν. Πάντες γνωσκόμενοι, ἀλλ' οὐκ ὡς ἐκεῖνος. Ἄλλως γὰρ ὁ καρπὸς γνωρίσει τὴν ῥίζαν, ἄλλως, ἡ ῥίζα τὸν καρπὸν ἐκμανεῖ, ἄλλως; οἱ τὸν καρπὸν προγινώσκει τῆς γνώσεως μεταλαμβάνουσιν. Ἐνταῦθα δὲ τρανὴ καὶ ἀσύγχωτος δίδωκε τῆς γνώσεως τὴν ἰσότητα καθὼς γνωσκεί με ὁ Πατήρ, γνωσκῶ τὸν Πατέρα. Εἰ ἐστὶ τὸ ἐν τῷ Υἱῷ λαθάνων τὸν Πατέρα, ἔστιν ἐν τῷ Πατρὶ λαθάνων τὸν Υἱόν. Ἐκτα οὐδὲ ἐκείνην σου τὴν φωνὴν αἰεὶ β, αἰρετικὸς, δὲ ἐν ἀποστασί; τὸν Υἱὸν τῆς γνώσεως; Ἐξέρω λόγῳ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὅπερ ἄρρη, μετρίων τοῦ Υἱοῦ κατὰ τὴν σὴν γνωσὶν ἐργάζη. Λέγει γὰρ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὁ Παῦλος; Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον πάντα ἐρευνεῖ, καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ. Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον οἶδεν τὰ βάθη, ὁ δὲ Υἱὸς ἀγνοεῖ τὴν ἡμέραν; Εἰ τοίνυν, φησὶν, οἶδε, δια τί εἶπεν, Οὐκ οἶδα; Ἀπὸ μὲν τῆς τῶν λογισμῶν ἀκούουσίας, καὶ τῆς τῶν Γραφῶν μαρτυρίας ἀποδέδεικται, ὅτι πηγὴ τῆς γνώσεως καὶ σοφίας ἐστὶ. Τίνος; δὲ Ἰνεκεν, ἂ ἔχει, ἀρνεῖται, καὶ τὴν γνωσὶν, ἢν αὐτὸς πηγάς, ταῦτην λέγει αὐτὸς μὴ ἔχειν; Εἶπε γὰρ, οὐκ οὐδεὶς οἶδεν τὴν ἡμέραν. Δεῖ δὲ, ἀδελφοί, τὸν σκοπὸν τοῦ Σωτήρος ἐρευνῶν, καὶ ἐρωτῶν, τί λέγει, καὶ περὶ τίνος, καὶ πρὸς τίνας, καὶ ποῦ. Οὐ γὰρ ἐστὶν ἄλλως βρασιάνειν ῥήματα, καλεῖσθαι ἐν λέξιθι, ἀλλὰ ταῦτης τῆς ἐνοίας καταστοχάζεσθαι τῆς δυνάμεως. Οὐ πάντα γὰρ, ὅσα ὁ Σωτήρ διηλέγηται, πρόφροντα τῆ οἰκία εἶζε διαλέγεται, ἀλλὰ τὰ ἀρμόζοντα τῆ ἡμετέρῳ ἀσθεῖαν. Ἄλλως διαλέγεται πιστοῖς, ἄλλως διαλέγεται ἀπίστοις. Οὐδα ταύτην τὴν ἐνοίαν προσηργίως ἐν ὕμνῳ, ἀλλ' οὐδὴν καυθεὶ δέουσαι διὰ τῆς αὐτῆς ἐνοίας; καὶ δεῖται ἀληθειῶν τὴν ἀπδειξίειν τῶν πραγμάτων. Πρὸς Ἰουδαίους ἦν ὁ λόγος, Ἰουδαίους τοῦ; τοσοῦτον ἀπέχοντος τοῦ ὕψους τῆς θεότητος, ὅσον ἀποσχόνθηται γὰρ οὐρανοῦ, ὡς ἔλεγεν ὁ Θεός; Κεῖ ὅδοι ἀπέχει ὁ οὐρανὸς ἀπὸ τῆς γῆς, ἀπέχοντες αἱ ὀδοὶ μου ἀπὸ τῶν ὀδῶν ὁμῶν, καὶ αἱ Βουλῆαι μου τῶν βουλοῦν ὁμῶν. Διηλέγητο τοίνυν ἀπίστοις; καὶ ἐπειδὴ ἐνομῶν αὐτῶν ἀντιβέβητο τινα, ἀντιπολιτευόμενον τῆ βεῖζ γνώσει, καὶ ἐναντίον τῶ νόμῳ Μωσέως; πανταγοῦ τὸ ἴδιον ὀνομία κρύπτων, ἐπὶ τὴν τῶν Πατέρων ἄζαν ἀναφέρει τὸ πᾶν, ἵνα διέξη Ἰουδαίους οὐκ αὐτῶν ἀντιλέγοντας, ἀλλὰ τῷ Πατρὶ μαχομένους. Ἀλλὰ περὶ μὲν Ἰουδαίους, πολλὰς ἀρ-

μῶζει [169] τὰς οἰκίας αὐτῶν προσηργεῖται τὰς ἡμέρας προσφέρων, οὐχ εἰς τοὺς ἡμετέροισ ἔθειε συμμετέλλεται ὁ θεὸς λόγος, ἀλλ' οἷως πατὴρ; ἀρμόζοντα φάρμακα τοῦ τραύματος ἐπάγει, ἐν Ἰουδαίαις ἔσταζόμενος; τὸς ἀπρημένους αὐτοῦ ὡ μόνον τὴν θεότητα, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀνθρωπότητα. Ἐνώθηον γὰρ, ἔσον ἀπαχον τοῦ φαντασθῆναι τῷ Θεῷ, οὐκ οὐδὲ ἄδρῳτον καθεστῆρας τὸν Κύριον ὑπελάμβανον. Ἐλέγον γὰρ, δαιμόνια ἔχει, καὶ δαιμονίοντα ὑπελάμβανον τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ. Ἐπεὶ τοίνυν ὅρα Ἰουδαίους ἀντιλέγοντας, καὶ τοὺς ἐαυτοῦ μαθητὰς; οὗς ἀνθρώπος; ἀνθρωπομαρτυροῦντας τὰ μέλλοντα; φησὶν γὰρ αἱ τοῖ; ἀνθρώποις, τοῖς μέλλουσιν ἐκβαλεῖν, καὶ τὰ μέλλοντα προσεβάνει; ἄλλαι γοῦν καὶ ἐν τῇ κοινῇ ἀναστοχῆ, ἔαν τις, ἀ μανθάνουσι πάντες; μετὰ μιαν ἡμέραν, προλαβὼν μάθη πρὸ μιᾶς ἡμέρας; χαιρεῖ ὡς; μέγα τὸ εὐρηγῶν, καὶ ὡπερ ὁ πάντων τὴν γνωσὶν λαβών. Φηλον οὐν τοὺς ἀνθρώποις τὰ μέλλοντα διερευνεῖν. Εἶδεν τοίνυν τοῦτον τὸν πῶδον ἐν τοῖς ἀποστόλοις ἀρμόζοντα ὁ Σωτήρ, καὶ ζήτων ἐν ῥωτα περὶ τὴν γνωσὶν τῶν μέλλοντων, καὶ ἔχει, ἀρνεῖται, ἵνα κολλῆσθαι τὴν ἀκαίρον ἐπιθυμῶν. Πῶτα Ἐ Αποκασιδιά; τὴν βασιλείαν τοῦ Ἰσραὴλ; Ἐἴτα ἐπιστομίζων τὴν ἀνθρωπότητα προσηργεῖται τὴν βουλομένην ἐπαλεῖν τοῖς μέλλουσιν, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ παρεργάζεσθαι, λέγει; Οὐκ ἔστιν ὁμῶν γνώται χρόνος ἡ καιρός; ὑπερβαίνει τὴν ἀνθρωπότητα φησὶν τὸ μέτρον τῆς γνώσεως; Μὴ πολυπραγμονεῖ τὰ μέλλοντα πρὸ τῶν πραγμάτων, ἀλλ' ἐκείνη μόνον, καὶ πιστεύει τοῖς μέλλουσιν παρασκευάζων ἑαυτὸν πρὸς τὴν τοῖ μέλλοντος δικαστοῦ παρουσίαν ἐκ τῆ φροντισίον, οὐχ ἵνα μάθη, ποῦ ἡ ἡμέρα, ἀλλ' ἵνα μάθῃ; ποταπὴ οὐκ ἀπαντήσῃ ἡμέρα. Διὰ τοῦτο ὁ προσηργεῖτος πολυπραγμονήσας; περὶ ταῦτης τῆς ἡμέρας καὶ ἰδέοντας; Πῶτε ἔρχεται ἡ κρίσις, ποῦ ἡ ἀνάστασις; μεμψόμενοι; καὶ ἐπιστομίζοντες ἔλεγεν Ὁσάι, αἰζηνοῦντες τὴν ἡμέραν Κυρίου! Ἰνα τί αὐτῆ ὕμνῃ ἡ ἡμέρα του Κυρίου; Ἄν τι τοῦ, Διὰ τί σποδάζετε ἵσιν τῷ ἡμέραν Κυρίου; Ἄν ἡμέρα Κυρίου κενερά καὶ ἐκλητῆ τέτακται, δυνατὴ ἡμέρα ῥηγῆς, ἡ ἡμέρα ἐκείνη, θλίψεως καὶ ἀνάγχης. Τὸν φόβον παρέστῆται, ἵνα κολλῆσθαι τὴν προσηργεῖται. Ἐπελ οὐν ἐπῶδον εἰδόντα τὰ μέλλοντα τὴν ἀνθρωπότητα ἐξέειν ὑπερβαίνοντα, ὁ Σωτήρ ἔλεγεν Ὁκ ἔστιν ὁμῶν γνώται χρόνος ἡ καιρός; Ἄλλ' ἵνα μὴ νομοσθῆ κατὰ φῶδον καλύειν τὴν γνωσὶν, συμπαριλαμβάνει ἑαυτὸν τοῖς ἀγνοοῦσιν, ἵνα παραμυθησῆται τῶν ἀνθρώπων τὴν ἔργον. Οὐκ οἶσται, φησὶν, οἶτε οἱ ἄγγελοὶ. Τί φαντάζεσθε ὑπερ ἀγγέλους; Οὐδὲ ὁ Υἱὸς οἶδε. Διὰ τί ὑπερ ἐμὲ φαντάζοι; Ὅταν δὲ ἀκούσῃς Υἱόν, μέρπον τῆ θεολογῆ τὸ πρῆγμα; οὐδὲ γὰρ λέγεται κατὰ κοινὸν δ καὶ ἡ θεότης; καὶ ἡ ἀνθρωπότης. Καὶ ἴνα μᾶζῃ; εἶτε Υἱὸν καλεῖ ἡ Γραφή καὶ τὴν οσάρα τοῦ Σ. τῆρος, καὶ τὴν οἰκονομίαν, λέγει ἀλλὰγοῦ; Καὶ τὸ ἄμα Ἰησοῦ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ καθαρῆσι ἡμῖς ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας. Τὸ αἴμα, οὐ θεότης, ἀλλὰ ἀνθρωπότης; ὅτω καὶ τὴν ἀνθρωπότητα Υἱὸν ὀνομάζει. Καὶ ὅταν εἴπωμεν, Ὁ Υἱός; τοῦ Θεοῦ ἔπαθεν, ὀμολογοῦμεν τὴν πατήρον, τὶ τὸ ἀπαθές. Ὅταν εἴπωμεν, ὅτι ὁ Υἱός; τοῦ Θεοῦ ὁ μονογενὴς ἔσταυρωθῆ, μερίζομεν τὸ ἀπαθές, καὶ χωρίζομεν τὸ παθῆτον. Καὶ γὰρ ἐρ' ἡμῶν τῶν ἀνθρώπων πολλαῦτα ῥήματα, καὶ κατὰ πάσης μὲν τῆς ἀνθρωπότης ὀμοσποῦται εὐφροσκαται, μερίζεται δὲ τῆ ἐπινοῖα τοῦ λογισμοῦ. Ἐάν εἴπωμεν, ὅτι ὁ εἶνα τέθνης, νομοῦμεν τὸ τεθνητὸν, σῶμα, καὶ τὶ τὸ ἀθάνατον, ἡ ψυχῆ; καὶ οὐκ ἀπειθὴ κατὰ παντὸς τοῦ ὀνόματος ἡ τοῦ θανάτου προσηργεῖται, καὶ πᾶν τὸ ἀνθρώπου λεγόμεν ἀπολείσθαι; οὐ γὰρ πάντως ἀνάγη λέγειν, Τὸ σῶμα τοῦτο ἀπέθαν. Καὶ τὸ μὲν ὄνομα κοινήν λέγεται τοῦ θανάτου τὴν προσηργεῖται, ὁ δὲ λογισμὸς τέμνει τὴν προσηργεῖται *, τὶ τὸ ἀποθανόν, τὶ δὲ τὸ μὲν τεθνητὸν; ἔπει οὖν καὶ ὁ Σωτήρ κοινήν ἀποκασιγείει φωνῆν τὸ θανάτου κατὰ τῶν ἁγίων λέγων Ἰηραστήσονται [170] ὅμως ἐκ συνόρθου, καὶ ἐπὶ ἡγεμόνας καὶ βασιλείας ἀχθήσεσθε ἔτεκερ ἐμοῦ, καὶ

* Sic Reg. in Savil. vero ἄνωος γὰρ ἡ γνώσις, quae lectio seriem turbat.
 * Savil. φωνὴν βῆσι, pessime. Reg. φωνὴν αἰεθ, recte. Haec vox totam clausulam, quae non poterat intelligi, restituit.

* Ἐν Ἰουδαίαις ἰστοκόμενος, apud Judaeos versabatur. Sic in Albanasi Apologia contra Arianos, p. 157, Sardianensis. Sic in dicitur Arianius, ἐν τοῖς ἰστοκόμενος, Inter riticos versari vel numerari, quod repletur eism inferior, p. 160.
 * Savil. κατὰ κοινῶν, Reg κατὰ κοινῶν. Savil, legendum putat κατὰ κοινῶν.
 * Reg. τῆ προσηργεῖται.

2. Si ergo, inquit hereticus (zizania enim se in frumentum ingerunt), si ergo fons sapientiae et scientiae est, quomodo de die illa, nempe consummationis, in qua resurrectio mortuorum, et adventus Servatoris, dicit: *Nemo novit, neque angeli, neque Filius, nisi Pater* (Math. 24. 36)? Quomodo igitur fons sapientiae est, si futurum ignorat? Ego sane vellem te non cum improba arte sermonem vertere, neque verborum circuitibus revolvere, sed dogmatum sinceritatem asserere. Cur dicit: Si fons et thesaurus sapientiae est, quomodo ignorat? Scio profundam esse sententiam: verum compendio studelinus. Oportet enim non vim sermonis, sed auditorum captum perpendere. Ait enim Apostolus: *Ducimur In agnitionem mysteriorum Dei Patris et Christi, in quo sunt omnes thesauri sapientiae et scientiae absconditi* (Col. 2. 2, 3). Si omnia in ipso, nihil ipsi occultum est. Quod ergo dicit, inquit, ad responsum Servatoris, *Nemo novit, neque Filius, nisi Pater*? Interrogator hereticus: Quis major, dies, an Pater? an qui novit Patrem, non novit diem? *Nemo novit Patrem, nisi Filius* (Math. 11. 27). Patrem ergo novit, fontem cognitionis novit, et diem non novit? At, inquit, si, licet potest ut Pater cognoscatur, et quae in Patre sunt non cognoscantur. Si quid sit in Patre occultum Filio, aliquid est in Filio ignotum Patri. Unde hoc? Ipse Dominus omnium illud definitivè: *Sicut cognoscit me Pater, et ego cognosco Patrem* (Joan. 10. 15). Cum autem de hominibus loquitur, ait: *Cognosco meos, et cognoscunt me meos* (Ibid. v. 14). Neque enim est inaequalitas cognitionis. Ubi inaequalis est natura, ibi inaequalis est cognitio. Potest homo Deum cognoscere, sed non ea quae in Deo sunt. Omnes Patrem cognoscimus, sed non sicut Filium. *Ut cognoscant te solum verum Deum* (Ibid. 17. 3). Omnes cognoscimus, sed non ut ille. Alio enim modo fructus radicem notam facit, alio fructus radicis dat notitiam, alio radix fructum notam reddit, alio qui fructum demont, cognitionis sunt consortes. Ille autem clarum esse confusam cognitionis dat potestatem: *Sicut cognoscit me Pater, cognosco Patrem*. Si quid sit in Filio occultum Patri, est aliquid in Patre occultum Filio. Deinde non te pudet illius vocis, o hereticus, quae Filium cognitione privas? Alia vero ratione Spiritum sanctum, quem negas, Filio majorem secundum cognitum nem tuam efficit. Dicit enim Paulus de Spiritu sancto: *Spiritus sanctus omnia scrutatur, etiam profunda Dei* (1. Cor. 2. 10). Spiritus sanctus novit profunda, et Filius ignorat diem? Si novit, inquit, cur dixit: *Nemo novit*? Ex rationum consequentia et ex testimonio Scripturarum demonstratum est, ipsum esse fontem cognitionis et sapientiae. Cur autem ea, quae habet, se habere negat, et cognitionem, cuius ipse fons est, hanc se non habere dicit? Dixit enim, *Nemo novit diem* (Math. 24. 36). Oportet autem, fratres, Servatoris scopum scrutari, et explorare, quid dicat, do quo, quibus, et quando. Neque enim oportet simpliciter verba examinare, verba explorare, sed vim sententiae rimari. Neque enim omnia quae Servator loquitur, sunt suae dignitate congruentia, sed infirmitati nostrae accommodata. Alio modo fidelibus, alio infidelibus, loquitur. Scio me hanc interpretationem jam volis dedisse, sed nihil impedit quominus hic eam iterum persequar, et veram esse ex rebus sumptam demonstrationem ostendam. Ad Judaeos sermonem habebat, ad Judaeos qui tantum distabant a deitatis sublimitate, quantum distat a caelo terra, ut dicebat Deus: *Quantum distat caelum a terra, tantum distat viae meae a viis vestris, et consilia mea a consiliis vestris* (Isai. 55. 9). Infidelibus ergo loquebatur: et quia illum putabant esse Deo adversarium, divinae cognitioni repugnantem, et legi Moysis contrarium: ideo ubique dignitatem suam occultans, ad Patris dignitatem omnia refert, ut ostenderet Judaeos non sibi contradicere, sed contra Patrem pugitare. Judaeorum ergo pra-judicatis opinioibus verba ple-

rumque adaptat; non quod divinum verbum secundum mores nostros mutetur, sed quia ut medicus remedia vulneribus congruentia apponit; apud Judaeos enim versabatur, qui non modo ejus deitatem, sed etiam humanitatem negabant. Perpende enim quantum aberat, ut putarent esse Filium Dei, qui ut hominem quidem esse Dominum suspirabant. Dicebant enim, *Davoniam habet* (Joan. 10. 20), et detestatum esse arbitrabantur Filium Dei. Quia igitur videbat Judaeos contradicentes, discipulos esse suos, utpote homines, futura curae inquiringes; solent quippe semper homines futura appetere et eorum praescientiam perquirere; certe in communi rerum vicissitudine, si quis ea quae omnes postredie scituri sunt, uno prius die didicerit, gaudet ac si magnum quid repererit, et ut si quis omnium notitiam a sequeat. Amant itaque homines futura perquirere. Videbat itaque Servator apostolos futura praescendi desiderio teneri; et quae habet se habere negat, ut importunum desiderium castiget. Quando *Resistens regnum Israel* (Act. 1. 6)? Deinde hominum futura nosse et quae Dei sunt inquirere appetentium petulantiam refrrenans, dicit: *Non est vestrum nosse tempora vel momenta* (Ibid. v. 7): hujus cognitionis modus humanam excedit naturam. Ne curiose inquiras futura ante rerum eventum; sed expecta solum, et futuris crede: prepara teipsum ad futurum Judicis adventum: id cura, non quando veniet dies, sed qualis ventura sit dies. Idecirco propheta illos, qui de die illa curiose inquirunt et dicunt, *Quando veniet judicium, quando resurrectio?* reprehendit et refrrenat his verbis: *Vae his, qui quaerunt diem Domini*. *Ut quid illa vobis dies Domini* (Amos 5. 18)? Ac si diceret: *Quid optatis videre diem Domini? Dies Domini ne vobis dura constituta est: potens est illa dies calamitatis et necessitatis* (Sophon. 1. 14. 15). Metum incussit, ut petulantiam illam castigaret. Quia igitur optabant videre futura, quae hominum captum superabant, dicebat Servator: *Non est vestrum nosse tempora vel momenta* (Math. 24. 36). Sed ne videretur ex invidia ab hac cognitione arceri, se cum ignorantibus annumerat, ut homines de tali ignorantia consolaretur. Ne angeli cognoscant, ait. Quid vero ultra angelos cogitatis? Ne Filius quidem novit. Quid ultra me imaginaris? Cum Filium audis, rem tamen distingue: filius enim in communi dicitur de divinitate et de humanitate. Ut vero dicas Filium in Scriptura vocari Servatorem incarnatum, dicit alibi: *Et sanguis Jeus Filii ejus emundabit nos ab omni peccato* (1. Joan. 1. 7). Sanguis non divinitatem, sed humanitatem spectat: sic et ipsam humanam naturam Filium nominat. Et cum dicimus, Filius Dei passus est, quid possibile, quid impassibile sit, confitemur. Cum dicimus, Filius Dei unigenitus crucifixus est, distinguamus inter impassibile et passibile. Nam apud nos homines haec verba in usu sunt, quae in tanta humana persona reperiantur, sed mente et ratione distinguuntur. Si dicamus, ille talis mortuus est, intelligimus quid mortuum sit, nempe corpus; et quid sit immortalis, nempe animam: neque quod a mortis nomen toti homini applicari videtur, totum hominem perisse dicimus. Neque enim necesse est dicere, Corpus hujus mortuum est: commune nomen mortis vocem admittit, cogitatio autem nomen distinguit, quid nempe mortuum, quid non mortuum sit. Quomodoquidem Servator de sanctis loquens, communi illam mortem exprimit dicens: *Tradent vos in concilis, et ad duces et reges ducemini propter me* (Math. 10. 17. 18), et occident vos. Haec in communi prolatis; sed id propria sua doctrina distinguit. *Notite timere*, inquit, *ab his, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere* (Ibid. v. 28). Hoc et alibi facit Servator. Sicut enim hic, licet omnium cognitionem habeat, dicit, *Nemo novit diem, neque Filius; ac si diceret, Neque ego secundum visibilem formam*. Neque enim id ignorat Filius, in quo sunt omnes thesauri sapientiae et scien-

tia absconditi, non ignorat is, qui cognoscit Patrem ut a Patre cognoscitur. Habes ergo solutionem, quod nempe Filii nomen accipiatur et secundum dignitatem deitatis, et secundum formam incarnationis. Ignorat igitur secundum formam humanæ naturæ, qui secundum vim deitatis omnia novit.

5. Ipse de se dixit: *Si ego testimonium perhibeo de meipso, testimonium meum non est verum (Joan. 5. 31);* juxta hanc est doctrina: *Et si ego testimonium perhibeo de meipso, testimonium meum verum est (Ibid. 8. 14).* Si verum, quomodo non verum? si non verum, quomodo verum? Verba pugnant, sed sententia concordat. Ascendit Jesus in templum, et dicebat: ascendit in templum templi templum, cultus Dominus: loquebatur in templo, ut impletur prophetia hæc: *Et statim veniet in templum suum Dominus, quem vos queritis, et angelus testamenti, quem vos cultis (Malach. 3. 1).* Et Dominum vocat et angelum. O divina mysteria! o divinum et prophetium arcanum! *Statim veniet in templum suum: Dei templum. Dicit ejus esse templum, ne pateret alterum esse Patris dominium, alterum Filii regnum. Templum Patris, quod Deo dicavit Salomus, Servatoris templum vocat propheta: Statim veniet ad templum suum Dominus.* Cum ergo templum Patris sit, templum Filii est: cum templum Filii sit, templum Patris est. Ideo et ipse Servator, cum flagello et funiculis parato Judæos eiecit, ait: *Auferite ista hinc, et nolite facere domum Patris mei, domum negotiationis (Joan. 2. 16);* idemque rursum: *Auferite ista hinc: Nam domus mea, domus orationis vocabitur (Luc. 19. 46).* Domus Patris mei, et domus mea. Et alibi dicit evangelista: *In propria venit, et sui eum non receperunt (Joan. 1. 11).* De Judæis loquitur; Judæi namque illi erant, quia ille per legem ipsos illuminavit, et per prophetas deduxit: erantque apud Judæos *Propria* Servatoris. Nam cum Mater circumvenendo quereretur ipsam, et diceret, *Fili, quid fecisti nobis? circumvenis quærentes te; respondit ille: Nequibatis, quia in iis quæ Patris mei sunt oportet me esse (Luc. 2. 48. 49)?* Ascendit ergo in templum, et dicebat, impleturque illa prophetia, *Ego qui loquor, adsum (Isai. 52. 6).* Dicebat, non ita ut doctrina contumeliam inferret dignitati; sed ex benignitate doctor erat. Cum audieris ipsum docuisse, ne putes fuisse ex cæterorum numero docturum. Quod si te illud, *Doccebat, ostendit, si audieris dicerent: Bructictus es, Domine: doce me justificationes tuas (Psal. 118. 12);* ignoras dignitatem, et non miraris doctrinam. *Ascendit Jesus in templum.* Nusquam reperis descendentem. Ascendit a Jericho Jerosolymam, ascendit in montem. Ubi namque Deus, ibi et ascensus. *Beatus vir, cui est auxilium abs te. Domine: ascensiones tuæ in corde ejus (Psal. 85. 6).* Ubi virtus, ibi ascensus; ubi nequitia, ibi descensus. *Erue me a descendentibus in locum (Psal. 20. 4).* Mirabantur Judæi, quomodo hic scit literas, cum non didicit (Joan. 7. 15)? Illud, *hic, vox est superbiæ et contemptus, nequitie modus. Quomodo hic? Tu contumeliose dicis, o Judæe, Quomodo hic? ergo vero in gloriam ejus accipio. Illud enim, hic, potest et contumeliose, et ad gloriam dici. Tu dicis ad contumeliam, Quomodo hic scit? ego cum Moysè dico: *hic Deus meus, et glorifico eum (Exod. 15. 2).* Judæorum incredulitatem redarguit, populi perverciaciam traducit: sese ostendit fontem sapientiarum, fontem omnis scientiæ, et dicit: *Doctrina mea non est nova, sed ejus qui misit me Patris (Joan. 7. 16):* ubique ostendens, cum eo, quem in confesso erat esse Deum, pugnavit eos, qui cum, de quo dubitabant, non recipiebant. Quia Deo ipsi credebant, de Jesu vero dubitabant, suam occultat dignitatem, et Patris profert auctoritatem, ostendens eum qui cum Christo pugnat, cum Deo pugnare. At existimas, rem esse ironiam et verborum apparatus, non demonstrationem? Ex rebus ipsis confutaberis. Ex iis quæ dicis, o Judæe, qui Christum contemnis et despicias ea quæ ad Servatorum pertinent, hic neque secundum Deum est, ne-*

que secundum legem incedit, sed ut dicam inquit, contra pietatem pugnat: tu vero et pro lege pugnas, et divinum verbum defendis, et secundum scopam tuum Deum vindicatis, et te pie agere putas, dum Christi gloriam oppugnas, et legis regnum custodis. Ex rebus ergo ipsis videamus, quid Deus statim intantum et nostram sententiam. Dicis, te Deum defendere, et Dei adversarium quemdam oppugnare, qui non secundum legem incedit, sed Dei dogmata solvit. Videamus, quomodo Deus prosupradit iis qui legem defendunt, et iis qui legis transgressorem sequuntur. A vulgaribus rebus sermonem instituo. Si qua urbs tyrannum recipiat, ea periclitatur, etiamsi non cum illo consentiat; sed qua recipit eum, in pericula versatur. Si qua vero urbs tyranno portas claudat, ea laudatur, et a rege mercedem accipit, quia periculo tempore tropæa crexit, firmam sententiam: non tyranno, sed regi adhasit. Hoc fecisti, Judæe, ut tu dicis: venientem tyrannum, ut impie facias, qui legi Moysi adversabatur, non recepisti: sed repulisti, Deoque regnum integrum reservasti: Ecclesiæ Servatoris ipsi portas aperuit, qui, ut dicis, tyrannus erat, sed, ut illa proficetur, Rex gloriæ est. Videamus quid ille verus statuit circa eos, qui regem non receperunt. Urbs una illum non recepit, et sibi aquata fuit, nempe Jerosolyma; hæc una civitas Regi gloriæ portas clausit, et quæ tyrannum non recepit, solo aquata fuit: Ecclesiæ Dei ubique terrarum, quam Salvatorem receperat, florent, et honore plerumque hanc decorantur. Ex adverso rursum rem considerat: donec vivit tyrannus, florent amici ejus, qui fideles ipsi eo tempore fuerunt, inimici vero ejus in periculo versantur; mortuo autem tyranno, amici in periculo, inimici in libertate degunt. Videamus ergo, quid venerit post Servatoris mortem, post ejus accessum ex hoc sæculo ad Patrem, post illam quam tu mortem exitimatis, et ego resurrectionem credo. Si florent regis inimici, magis quam hujusce tyranni adversarii, vere tyrannus erat: si vero hujus inimici in infamia et in exilio versantur, amici vero in libertate et gloria; si verbis non fidem habes, res ipsas revocatis: quomodo nempe Deus Christi regnum exaltaverit, illud repudiantes prostraverit. Poterat illos Deus delere, qui Filium negarent; poterat regis inimicos occidere, qui Regem gloriæ putabant esse tyrannum: verum non occidit eos, sed dissipavit. Si occidisset, potuissent illi sese purgare: si non sivistet in terra manere, ex rebus ipsis in pudorem acti fuissent: si vidissemus orbem credentem, cum toto orbe conversi fuissemus. Potuissent inimici dicere: Vidimus eum cum duodecim illis, et ut vitem despinximus; si vidissemus eum a regibus adoratum, procul dubio sub jugum pietatis nos demississemus. Cur rævocamus penitentiam nobis admissis? cur supplicio emendationem anteveritis? Idcirco, ne quis diceret, Crucifixum novimus, adoratum non vidimus; non occidit, sed dispersit eos. Hoc enim jam olim David illorum propheta Deo suadebat, dicens: *Ne occidas eos: nequando obliviscantur legis tuæ: disperge illos in virtute tua (Psal. 58. 12).* Vide illos ante Christi innos, vendentes sudaria et semicinctia (e). Ad januas illos constituit, ut fierent adorantium testes. Vide illos stantes ad ostia ecclesiæ, ut Josephi fratres. Cogita, quod sicut Josephi fratres, videntes fratris sui dignitatem, non audebant adire ut fratrem, sed dignitatem formidabant: sic nunc vide illos trementes Ecclesiæ dignitatem, quam a Deo, quam a Domino et Servatore omnium accipit: vide illos viles et dejectos, Crucifixum videntes in gloria. Cogita passionem, cogita gloriam. Horæ crucis iræ sunt, a sexta ad nonam; gloriæ: tempus sunt sæcula seculorum, nec consumuntur. Vide, quomodo contumelia sicut umbra præterierit: vide quomodo hæreat gloriæ veritas: a sexta ad nonam contume-

(e) Judæi autem portas ecclesiæ sudaria et semicinctia vendebant.

ἀποκτενοῦσιν ὑμᾶς. Καὶ ἀπεφώνησαν κοινῆ, διέτισμε δὲ αὐτοὺς τῆ ἰδέε διαδασκάλῳ. Μὴ σοφισθῆτε γὰρ, φησὶν, ἵνα τῶν ἀποκτενοῦντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένω ἀποκτεῖναι. Τοῦτο καὶ ἐν ἑτέρῳ ποτὶ ὁ Σωτῆρ. Ὅπερ γὰρ ἐπιτάσσῃ ὁ τῆν γνώσιν ἔχων τῶν ἀπάντων λέγει· Ὅθεν οὐδεὶς ἔσθε τῆν ἡμέραν, οὐδὲ ὁ Υἱὸς, ἀπὸ τοῦ, Ὅθεν ἐγὼ τὸ φανέντων σχῆμα. Ὅν γὰρ ὁ Υἱὸς ἀνοῖει, ἐν ᾧ πάντες ὁ θεῶν ποτὶ τῆ σφίρας καὶ τῆ γνώσεως ἀποκρυφῶν· οὐκ ἀνοῖσι ὁ γνώσκων τὸν Πατέρα, καθὼς γνώσκειται ὑπὸ τοῦ Πατρὸς. Ἔχεις τῶν τῆν λύσιν, ἐπὶ τὸ νομοῦ τοῦ Υἱοῦ λαμβάνεται καὶ εἰς τὸ τῆς θεότητος ἀξίωμα, καὶ εἰς τὸ τῆς οικονομίας σχῆμα. Ἀνοῖσι τῶν ναν κατὰ τὸ σχῆμα τῆς ἀνομοιωτότητος, ὁ γνώσκων κατὰ πάντα κατὰ τῆν δόξαν τῆς θεότητος.

γ. Τοῦ αὐτοῦ ἐστὶ φωνή, Ἐάν ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ ἑμαυτοῦ, ἡ μαρτυρία μου οὐκ ἐστὶν ἀληθής· τοῦ αὐτοῦ ἐστὶν διδασκαλία, Ἄν ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ ἑμαυτοῦ, ἡ μαρτυρία μου ἀληθὴς ἐστίν. Ἐν ἀληθείᾳ, πῶς οὐκ ἀληθής; εἰ οὐκ ἀληθής, πῶς ἀληθής; Μάγειται κατὰ ῥήματα, ἀλλὰ συμφωνεῖ κατὰ νόματα. Ἀνέθε ὁ Ἰησοῦς εἰς τὸ ἱερὸν, καὶ εἰδῶσκεν· ἀνέθε εἰς τὸ ἱερὸν ὁ τοῦ ἱεροῦ ἐξ-μωυρῆ; ὁ τῆς λατρείας ἀσπίτης; ἐλάλει ἐν τῷ ἱερῷ, ἵνα πληρωθῆ ἡ προφητεία τοῦ λέγοντος, Καὶ ἐξείσηρῃς ἦξει εἰς τὸν θαντοῦ ναν ὁ Κύριος, ὃν ὁμοίε ζῆτε· τε, καὶ ὁ ἀγγελος τῆς συνθήκης, ὃν ὁμοίε δελεεζε. Καὶ Κύριον αὐτὸν καλεῖ καὶ ἀγγελοῦ. Ἦ τὸν θεῶν μωυρῆ-ριον ἢ τῆς ἐνδόξης καὶ προφητικῆς μεταγωγίας; Ἐξείσηρῃς ἦξει εἰς τὸν θαντοῦ ναν· Θεοῦ ναν. Καὶ λέγει αὐτοῦ εἶναι τὸν ναν, ὡ; μὴ νομῖται ἔτερος εἶναι τοῦ Πατρὸς τῆν θεοσιαντιαν. Καὶ ἔτερος εἶναι τοῦ Υἱοῦ τῆν βασιλείαν. Τὸν ναν τοῦ Πατρὸς, ἐν ἀνέθερῳ Σολομῶν τῷ θεῷ, τοῦτον τὸν ναν τοῦ Σωτῆρος καὶ ὁ προφήτης· Ἐξείσηρῃς ἦξει εἰς τὸν θαντοῦ ναν ὁ Κύριος. Ὅταν τῶν ναν ναν τοῦ Πατρὸς, ἡ ναν, τοῦ Υἱοῦ ἑαυτοῦ· ἵνα ναν ἦ τοῦ Υἱοῦ, ναν; ἐστὶ τοῦ Πατρὸς; Αἰὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς ὁ Σωτῆρ, ὅτε ἀπελαίπει τῶν; Ἰουδαίους τίνι φραγαλλῶν, ὁ κατεκεκοσιν ἀπὸ σφινῶν, λέγει· Ἐκεί-λετε ταῦτα ἐντέθεν, καὶ μὴ ποῖσθε τὸν ὁκον τοῦ Πατρὸς μου, ὁκον ἑμαυτοῦ. Ὅ αὐτὸς πάλιν, Ἐκβά-λετε ταῦτα ἐντέθεν ἢ τοῦ ἰεροῦ οὐκον, ὁκον προσ-ευχῆς κληθήσεται. Ὅ ὁκον τοῦ Πατρὸς μου, καὶ ὁ οὐκον μου. Καὶ ἀλλωτὸν ἐναγγελιστῆς λέγει· Εἰς τὰ ἴδια ἦθε, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτῶν οὐκ ἐβέβητο. Περὶ Ἰου-δαίων λέγει· Ἰουδαίαι γὰρ ἦσαν, ἐπιθεῖ αὐτῶν; αὐτοῦ δὲ νόμου κρώπιε, καὶ διὰ προφητῶν ὄνηγησε· καὶ ἡν παρὶ Ἰουδαίους ἴδια τοῦ Σωτῆρος· β. Ὅτι γὰρ ἐξήτε-αυτῶν ἡ ἡτῆρ περιουσία, καὶ ἔρηος, ἴκαρον, εἰ τοῖ-ησας ἡμῖν; παρερημῖα ζῆτοῦτες εἰς, ἀποκρινεται, Ὅκον οὐδὲτε, εἰ ἐν τοῖς τοῦ Πατρὸς μου δεῖ με εἶναι; Ἀνέθε ὁν εἰς τὸ ἱερὸν, καὶ εἰδῶσκε, καὶ ἐπληροῦτο ἔτερα προφητεία· Αὐτὸς ὁ λαλῶν, πάρεμῳ. Ἐβέβηκεν, οὐκ ὄβριζῶσθε τῆς διδασκαλίας τῆν εἶξαν, διδασκαλῶς δὲ διὰ τῆν φιλοπόνησιαν. Μὴ, ἵνα ἀκούσῃ, εἰ εἰ-δασκε, νομῖσθε αὐτὸν ἕνα τὸν διδασκάλω τῶν λοιπῶν εἶναι. Εἰ δὲ τὸ, Ἐβέβηκε, οὐ σκανδαλίζει, ἐν ἀκούσης λίγιστος; Εὐλογητός εἰ, Κύριε, διδάσκῃς, μετὰ δικαιο-ματῶ σου, ἀγνοῖς τῆν εἶξαν, καὶ οὐ θαυμάζει τῆν διδασκαλίαν. Ἀνέθε ὁ Ἰησοῦς εἰς τὸ ἱερὸν. Ὁδομῶ οὐρτικῆς καταβαίνονται. Ἀνέβαιναι ἀπὸ ἱερῶν εἰς ἱε-ροσολίμω, ἀνέθε εἰς τὸ βροσ. Ὅπου γὰρ θεός, ἐκεῖ καὶ ἀνάβασις, Μακάριος ἄνηρ, ὃς ἐστίν ἀντιληθῆς αὐτοῦ παρὰ σοῦ, Κύριε· αἰ ἀνάβασις σου ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ. Ὅπου ἀρετῆ, ἀνάβασις; ἵπου καλῶς, καταβασις.

Ῥύσαι με παρὰ τῶν καταβαίνοντων εἰς Ἰακκωρ. Ἐθαύ-μαζον ὁ Ἰουδαίαι, πῶς ὄντος οὐδε γράμματα μὴ με-μνησθῶς. Καὶ τὸ, Ὁδοσ, ὑπερφανῆς ῥῆμα, ἐξουθε-νῆτις ἐπάγγελμα, σχῆμα καλῶς. Πῶς ὄντος; Σὺ μὴ λέγεις ὄβριζον; ὁ Ἰουδαίε, ἰκὸς ὄντος; ἰκὸς δὲ λαμβά-νοζῶν. Ἐστὶ γὰρ εἶπειν μετὰ ὄβριζον τὸ, Ὁδοσ, καὶ ἔστιν εἶπειν μετὰ ὄντος, τὸ, Ὁδοσ. Ἀλέγεις ὄβριζον, ἰκὸς ὄντος οὐδεν; ἐγὼ δὲ λέγω μετὰ Μωδῶς, Ὁδοσ μου θεός, καὶ δοκῶσ αὐτόν. Ἐλέγχει Ἰουδαίω τῆν [171] ἀπιστιαν, ἀηλιτῆται τοῦ λαοῦ τῆν ἀπιστιαν, δεικνυσὶν ἑαυτὸν πηγῆν σοφίας, καὶ πηγῆν πᾶσιν γνώσεως, καὶ λέγει· Ἦ ἐμὴ διδασχὴ οὐκ ἐστίν ἐμὴ, ἀλλὰ τοῦ μέρψαντος μου Πατρὸς· πανταχοῦ δεικνύς, εἰ ὁμοιω-γμένωσ θεῷ μάγονται οἱ τὸν ἀμειψαλλόμενον μὴ δεξά-μενον. Ἐπειθὲ πιστεύοντες παρὰ αὐτοῦ; ὁ θεός, ἀμφ-

εβέλλωτο δὲ παρ' αὐτῆ; ὁ Ἰησοῦς, ἐαυτοῦ κρύπτει τῆν εἶξαν, καὶ προσέειπε τοῦ Πατρὸς τῆν ἀειδιαν, δεικνύς, εἰ ὁ Χριστὸς μαγόμενος, θεῷ μάγειται. Ἄλλω νομῖσθε εἰρονεῖν τὸ πρῶμα, καὶ κατασκευῆ ῥήματα, καὶ οὐκ ἀπίειν πραγμάτων; Ἐς αὐτῶν δέγου τῶν πραγμάτων τῶν ἔαχων. Κατὰ τὸν λόγον τῆν ὄν, ὁ Ἰουδαίε, τὸν ἐξουθενώσαν Χριστῶν, καὶ ἐκφραζῶν τὰ τοῦ Σωτῆ-ρος πρῶματα. οὐτος ὄντε κατὰ θεῶν ὄντων, ὄντε νόμου στοιεῖ, ἀλλὰ μάγειται τῆ εὐσεβείᾳ κατὰ τὸν λόγον τῶν ἀπεροῦντων· οὐ εἰ καὶ ὑπερφανῆς τοῦ νόμου, καὶ ὑπερ-αγωνίζῃ τοῦ θεῶν λόγου, καὶ ἐκδεικῆ; θεῶν κατὰ τὸν ὄν ἀνοκνῆ, καὶ νομῖσθε εὐσεβείᾳ, ἀποκρυφόμενος μὴ τοῦ Χριστοῦ τῆν εἶξαν, φυλάττων εἰς τὸ νόμου τῆν βα-σιλείαν. Ἰδωμεν ὄν ἐκ τῶν πραγμάτων, πῶς φησὶνεται θεός; τῆ σὴ γνώμη, καὶ τῆ ἡμετέρα γνώμη. Κατὰ τὸν ὄν λόγον ὑπερσπίσειε θεοῦ, καὶ μάχη ἀντιθέου τῆν, καὶ μὴ στοιχῶν τῶ νόμου, ἀλλὰ διαλύοντι τὰ τοῦ θεοῦ δόγματα. Ἰδωμεν, πῶς προσέειπε ὁ θεός τοῖς ἀντιπονο-μῆν τοῦ νόμου ε, καὶ τοῖς ἀκολουθῶν τῶ ἀντιβαί-νοντι τῶ νόμῳ. Ἀπὸ τῶν πραγμάτων τῶν κοινῶν λέγω. Ἐάν τις πόλις ὑποβέβηται τῶ νανῶν, κινδυνεῖ, καὶ μὴ κινωνοσῆ τῆ γνώμη; καὶ ἐπειθὲ ὄνως ἐβέβητο τῶ νανῶν, συναποκτεῖ τῶν κινδύνων. Ἐάν δὲ τις πόλις ἀποκλείσῃ τῶ νανῶν, βασιμῶν ἀξίωσι, καὶ καρποῖς δέχεται παρὰ βασιλέως, εἰ ἐν καιρῷ κινδύνῶν ἐσθρας τρώπαια, τῆν γνώμη ἀσφαλή, καὶ μὴ παρεβέβητο παρὰ τὸν βασιλεῖα ἔτερον τῶ νανῶν. Τοῦτο ἐποίησας, Ἰουδαίε, κατὰ τὸν ὄν λόγον· ἐβέβητο τῶ νανῶν κατὰ τῆν σῆν ἀσίειαν, ἀντιπολιτευσόμενον τῶ νόμῳ Μωδῶς· οὐκ ἐβέβη, ἀλλ' ἀπεμῖσθη, φυλάττων τῆν θεῶν τῆν βασιλείαν ἄρτων· ἡ Ἐκκλησία τοῦ Σωτῆρος ἀνέθε πύλας, κατὰ μὴν οὐ, τῶ νανῶν, κατὰ ταῦτα εἰ, βασιλεῖ τῆς εἶξης. Ἰδωμεν, πῶς ὁ ἀληθινός ἐξήρησασ τοῖς μὴ δεξάμε-ν τοῦ βασιλεῖα. Μία πόλις αὐτῶν οὐκ ἐβέβητο, καὶ εἰς ἔδα-φῶς ἐστρωται, τὰ ἱεροσολίμω· μία πόλις αὐτῆ τῆν βα-σιλεῖα τῆς εἶξης ἀπέκλεισε θύρας, καὶ μὴ ἐξαίμα τῶ νανῶν ἐστρωται· αἱ Ἐκκλησίαι τοῦ θεοῦ πανταχοῦ δεξάμεν τοῦ Σωτῆρος, ἀνοῖσι καὶ ἀκαμάτους, καὶ εἰς τῆν ὑπερηκόνημον τιμῆν ἀνάγονται. Καὶ πάλιν ἀπὸ τοῦ ἐναντίου στόγας· ἕως τῆ νανῶν, ἐν εὐδοκίμῆσι οἱ φίλοι οἱ τὸ πιστῆ τῆν γνώμη; ἐν καιρῷ ἐνδειξάμεν, οἱ ἔχθροι αὐτοῦ ἐν κινδύνῳ· ἐπειθὲν δὲ ἀποβάνῃ ὁ τῶ νανῶν, οἱ φίλοι ἐν κινδύνῳ, καὶ οἱ ἔχθροι ἐν παρήρη. Ἰδωμεν τῶν νανῶν μετὰ τῆν τοῦ Σωτῆρος ἐκλετυτῆ, μετὰ τῆν βῆσιν τῆν ἐκ τοῦ αἰῶνος τοῦτο πρὸς τὸν Πατέρα, μετὰ τῆν παρὰ οὐ νομῖσόμενον θάνατον, μετὰ τῆν παρ-ἴμοι πιστευσόμενον ἀνάστατον, Ἰδωμεν εἰ μετὰ τὸ τέλος; Εἰ μὴν εὐδοκίμῶν οἱ ἔχθροι τοῦ βασιλέως, ἡ οἱ ἔχθροι τοῦτο τοῦ τῶ νανῶν, τῶ νανῶν ἀλθῶς; εἰ δὲ οἱ μὴ ἔχθροι ἐν ἀσχητῶν καὶ ἔρησῶν, οἱ δὲ φίλοι ἐν παρήρη-σι; καὶ βέβη, εἰ τοῖς λόγοις οὐ πέθῃ, τὰ πρῶματα ὁμο-σῆθηται, πῶς ὕψωσεν ὁ θεός τῆν Χριστοῦ βασιλείαν, πῶς κηθῆσε τοῖς παρατεσομένωσ αὐτοῦ τῆν βασιλείαν. Ἦθῶντο ἀποκτεῖναι τοῖς ἔχθροῖς τοῦ βασιλέως, τοῖς νο-μῖσταν; τῶ νανῶν τὸν βασιλεῖα τῆς εἶξης; ἀλλ' οὐκ ἀνείλεν αὐτοῖς, ἀλλ' ἐκαθῶσταν. Ἐν ἀνείλεν, ἐβητο αὐτοῖς ἀπολογία· εἰ συνεγερῶν ἡμῖν μῆναι ἐπὶ τῆς γῆς, ἐκ τῶν πραγμάτων ἰδωσπορευῶν ἂν· εἰ εἰδόμε-ν τῆν γῆν πιστευσόμεν, ἐπεταρῶρημεν ἂν καὶ ἡμεῖς μετὰ πᾶσι τῆς οικονομίης; Ἦθῶντο λέγειν οἱ ἔχθροι· Ἐπιστάμῶ αὐτῶν μετὰ δώδεκα, καὶ ὡς εὐτέλοσ; αὐ-τοῦ κατεργασόμεν. Εἰ εἰδόμεν αὐτῶν ὑπὸ βασιλείαν προσηκόμενον, ἀνατηρῶν τῶν ζυγῶ τῆς εὐσεβείας προσεπίπομεν. Διὰ τὴν προλαβὸν ἀνείλες ἡμῶν τῆν με-μῖσταν, καὶ προλαβε; τῆ τιμωρῆ τῆν διδουρίαν. [172] Διὰ τοῦτο, ἵνα μὴ εἰπῆ, Ἐταυρωσόμεν ἀνὰ ὄντως, προσηκόμενον εἰ οὐκ ἰδεασόμεθα, οὐκ ἀνει-μῖται αὐτοῖς, ἀλλὰ σκορπῆται. Τοῦτο γὰρ προλαβὸν καὶ ὁ προφήτης αὐτῶν ἔπεισε αὐτοῦ· Μὴ ἀποκτεῖναι αὐτοῖς, μὴ ποτε ἐπιλάθῶνται τοῦ νόμου σου· διασπέρσασ αὐτοῖς ἐν τῇ θυράμῃ σου. Βλέπε αὐτοῖς πρὸ τῶν βῶν τοῦ Χριστοῦ παλῶντας σουδῶρα καὶ σημηκῖθια. Πρὸς τὰς θύρας αὐτοῖς ἐστῶσαν, ἵνα μαρτυρῆ γένωσαν τῶν προσηκόμενων. Βλέπε αὐτοῖς; παρῶστας τῶς πύλας τῆς ἐκκλησίας, ὡς τοῖς ἀδελφοῖς τοῦ Ἰουδαί. Ἐνῶσθον, εἰ ὡσπερ οἱ ἀδελφοῖ τοῦ Ἰουδαί, βῆποντες τῶ ἀδελφοῦ τῆν εἶξαν, καὶ ἐπὶ τῶν προσεβῆν ὡς ἴδιοι, ἀλλ' ἐβροῦσαν δὲ τῆν εἶξαν· βῆπτε αὐτοῖς; τρέμῶσται·

* Ita Reg. optime. In Savil hæc turbata erant. ἢ Savil. κ. λέγει τὸν Πατέρα.

την ἀξίαν τῆς Ἐκκλησίας; ἢ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐδέξατο, ἢ παρὰ τοῦ Δεσπότη καὶ Σωτῆρος τῶν ἀπάντων ἐδέξατο· βλέπει αὐτοὺς ταπεινῶς καὶ κατεπιγνάσκας, ὀρώντες τὸν καταρωμένον ἐν δόξῃ. Ἐνόησον τὸ πᾶθος, καὶ ἐνόησον τὴν δόξαν. Αἱ ὄψεις τοῦ σπαρατοῦ τρεῖς, ἀπὸ Ἐκκλησίας; ἐν ἐνάτῃ; ἐκ κροφῆς; δόξης; αἰώνος, αἰώνων, καὶ οὐκ ἀναλίσκονται. Βλέπει, πῶς παρήλθεν ἐκ σκετῆς τὰς τρεῖς βιβίαις, πῶς ἤρθησαν ἡ ἀλήθεια τῆς δόξης· ἀπὸ Ἐκκλησίας; ἐνάτῃ; ἐκ κροφῆς; αἰώνος, αἰώνων ἡ εὐδοξία, καὶ οὐκ ἀναλίσκονται ἡ Χριστοῦ εὐφημία, οὐ δαπανᾷται αὐτοῦ ἡ δοξολογία. Πάντες ἐκκαυχῶνται ἐαυτῶν τὰς φωνὰς, προφῆταις καὶ εὐαγγελισταῖς καὶ ποιηταῖς, ἐπισκοποῖσι καὶ διδασκαλοῖσι, καὶ ἐπὶ τοῦ πελάγου; τῆς θεότητος; οὐκ ἀναλίσκονται· καὶ ὡσπερ ἡ θαλάσσα ποταμοῦσι δεχομένη, οὐ καλύπτεται τοῖς ποταμοῖσι, ἀλλὰ καλύπτει τὰ βράχια· οὕτως πάντες οἱ λαλοῦντες περὶ τοῦ Χριστοῦ τῆς δόξης, ἐπὶ τῆς δόξης σκέπονται, καὶ τὴν δόξαν οὐ σκίπτουσιν. Φοβῆ; ἢ τὸ ἅλμα τῶν θεομαγῶν, ἀλλ' ἔνδοξος ἡ τιμὴ τοῦ ὀβριμίου μὲν εἰς τὴν οικονομίαν, δοξάζομενον δὲ εἰς τὴν ἐνθεὸν ἀξίαν. Ἐνόησον, οὗ ὡσπερ τρεῖς ὄρασι ἦσαν τῆς ὕβρεως, αἰώνος ἐκ αἰώνων οὐ κληροῦσι τὸν Θεοῦ δόξαν. Ἐνόησον καὶ τὸ σπαρατὸν τῶν ὅσων. Ἄρα μίξις σπιθαμῆς εἰς ἐπιμετρον ὁ τόπος τοῦ ἐλλοῦ; εἰς ποδὸς μέτρον ἡ πηξίς τοῦ σπαρατοῦ. Ἐνόησον τὸ μέτρον τῆς ὕβρεως, καὶ ἐνόησον τὰ κλίματα τῆς ὑπὲρ ὄρανων, οὗ ἐπιλήσθη ἡ σύμπασα τὸ γυναικὸν τὸν Κύριον, ὡς ὤσωρ ποτὶ κατακλιθεὶς βαλάντης. Περιεστρέψασαι οἱ Ἰουδαῖοι τῷ σπαρατῷ γαλιλαίου τοῦ πάθους, μᾶλλον δὲ γαλιλαίου ὑπὸ τοῦ πάθους· ἔλεγον τὸν καταρωμένον, καὶ ἰγνούου τὸν δοξάζομενον. Διὰ τοῦτο ἔλεγεν ὁ προφήτης Ζαχαρίας, οὗ· Τότε ἦξει Κύριος ὁ Θεός, καὶ ἔσται κοπετὸς μέγας ἐν Ἱερουσαλήμ. Ὄψονται γὰρ ἐν ἐξέκντησιν, ἀπὸ τοῦ, Ὅτι τοῖς ἴσιοι; προσήλυτοις. Καὶ οὐκ εἶπεν, Ὄψονται ἐν ἐξέκντησιν. ἀλλ' εἰς ἐν ἐξέκντησιν. Τί ἐστὶ δὲ, εἰς ἐν; Σπαραξ ἦν, εἰς ἐν ἐξέκντησιν. Πρὸ δὲ τῆς παρουσίας τοῦ Σωτῆρος, ὡσπερ βασιλικὸν σημεῖον, τὸ λεγόμενον σίγγον κηκτὴ τὴν κοινὴν συνθήκην, προφῆταις τῆς Χριστοῦ παρουσίας, ὑπὸ τῶν ἀγγέλων δοξάζομενον. Φανήσεται ὁ σπαραξ ἐπὶ τῆς γῆς, σκίπτων ἴκων, ἀβυλῶν σιλήνην, ὡς ἔλεγεν ὁ Σωτῆρ· Τότε φανήσεται τὸ σημεῖον τοῦ Ἰουδοῦ τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ οὐρανῷ. Καὶ ἴνα πληρωθῇ τὸ ῥῆμα Ζαχαρίου, αὐτὴν τὴν λέξει, λαβὸν ὁ Σωτῆρ, μετήγαγεν εἰς ἀλφειαν· καὶ αὐτὸς ὄρωντας εἰς ἐν ἐξέκντησιν. Ὄψονται δὲ τὸ σημεῖον τοῦ Ἰουδοῦ τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ κλόνονται φωνῆ· Φυλὴ ὁκου λαυδὸ καθ' αὐτην, καὶ αἱ γυναικες αὐτοῦ καθ' αὐτην, καὶ αἱ γυναικες αὐτῶν καθ' αὐτας. Διὰ τί οὐ; οὐκ ὄνομα φυλῆς παρήγαγεν, ἀλλ' ὄνομα βασιλείας; διὰ τί πενήθῃ ἡ φυλὴ λαυδὸ; φυλὴ γὰρ λαυδὸ οὐκ ἐλέγτο, ἀλλὰ φυλὴ Ἰουδα· εἰ. Ἐπειδὴ τὸν ἐκ λαυδὸ κατὰ σάρκα οἱ μὲν παρακλησιάζοντες τῷ γένει τῆς σαρκὸς, ἠρῶσαν τὸ δέλωμα τῆς θεότητος· ἔπειτα τοῖς ἰνῶν πρώτων ἡ συμφωνίαν τῶν παρακλησιάζοντων τῷ γένει, καὶ ἀπεσπονδισμένων τῷ βίῳ. Φυλὴ ὁκου Νάβαρ. Τίς ὁ Νάβαρ; Ἐγένετο προφήτης, ἐγένετο καὶ ὄνομα λαυδὸ. Ἄλλος γὰρ Νάβαρ ὁ προφήτης, ὁ ἐλέγξας αὐτὸν περὶ ἀμαρτίας, καὶ ἄλλος; Νάβαρ ὁ ἐξ αὐτοῦ. Ἀνάγνωθι τὰ; ἱστορίας τῶν τέκνων λαυδὸ, καὶ [173] εὐρήσασαι ἐν τῶν τέκνων αὐτοῦ Νάβαρ λεγόμενον. Αὐοῦς δὲ ὁ εὐαγγελιστῆς, τὴν διαβόλην τὴν εἰς Μαρίαν παρατίμων, καὶ τὸν ἰωηρ διὰ τοῦ Νάβαρ καταγεί. Ἰουδοῦ οὗ βαβῆ; ὁ λόγος, καὶ περιεσκεμμένης διανοίας; γρηῃς. Ἀνάγνωθι τὰς Εὐαγγελίας· ὡς ἔλεγεν ὁ Σωτῆρ, Ἐγινάσκε τὰς Γρασας. Οὐκ εἶπεν, Ἀνάγνωτε, ἀλλ', Ἐρευνάτε· οὐ γὰρ ἡ ψ. ἡ ἀνάγνωσις παριστῆ τὴν γνῶσιν, ἀλλ' ἡ ἀκριβὴς κατανόησις παριστῆ τὴν ἠσυχίαν.

δ. Ὄψονται τὸν τοῦ σημεῖον τοῦ Ἰουδοῦ τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ οὐρανῷ. Ὄψονται τοῦ ἐλλοῦ φέρων τὴν εἰκόνα, ἀλλὰ φωνῆς ἐκλάμπων ἀκτῖνα. Ὅταν δὲ ὄρθῃ ὁ σπαραξ, καλυφθήσεται ὁ ἥλιος, οὐκ ἀφανίζομενος, ἀλλὰ τῆ ὑπερβολῇ τῆς δόξης σκεπτόμενος· καλυφθήσεται καὶ ἡ σελήνη, κρυβήσονται καὶ οἱ ἀστέραι; μᾶλλον δὲ πσοῦνται, ὡς γέγραπται· Ὁ ἥλιος, φθῆ, σκιοσθήσεται, καὶ ἡ σελήνη οὐ δώσει τὸ φῶς αὐτῆς, οἱ ἀστέρες σκοποῦνται ἐκ τοῦ οὐρανοῦ· καὶ διερχθήσεται τότε τὸ φερόν ἑκείνου καὶ ἔνδοξος σημεῖον· Ἰουδαῖων ὀρώντων, τὸν βλασφημοῦντων, περιεστοιχημένων τῶν δοξάζον-

* Ita Reg. Verba, ἀλλὰ φυλὴ Ἰουδα, desunt in Savil.

των. Τότε ἀποκρυβήσονται τὸν δικαίων ἕκαστος; πρὸς τοῦ; ἀδίκους· τότε κρη ἡμῖν Ἰουδας· Ἰουδοῦ ὁ Θεός ἡμῶν, εἰς ἐν ἡλιόσσην, ἡμολογώμενος· τότε φωνῆ; ὁ σπαραξ ἐλέγξαι τὴν πόλιν, καὶ βεβαιώσει τὴν Ἐκκλησίαν· τότε ἀποκρυβήσονται οἱ ἀντίλητοι; καὶ δοξασθήσονται οἱ ὑπακούοντες· τότε πᾶσα ἡ κτίσις προσκυνήσει τῷ Ἰουδοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ τάγμα τῶν ἀποστράτων, καὶ τὸ τάγμα τῶν πιστευσάντων· ἀλλὰ τὸ μὲν κατὰ παρῆρσις, τὸ δὲ μετὰ αἰγύθων. Ὅσπερ γὰρ ἐν ταῖς βασιλικαῖς εἰκόσι διαγράφεται ἡ δόξα τῶν δορυφοροῦντων τῆς βασιλείας, καὶ τῶν βαρβάρων τὰ γένη, τῶν ὑποκαταγεμένων τῷ βασιλεῖ, καὶ ὑποπίπτει μὲν καὶ ὁ βαρβάρων; κίτιων, ὑποπίπτει δὲ καὶ ὁ θρόνος· ἀλλ' ὄρω; μετὰ παρῆρσις; ἔστι, δοξάζων τὸν αὐτοῦ βασιλέα· ὁ δὲ ἀνάγκαις πεπεδημένος ὑπὸ τοῦς πόδας, προσκυνῶν μὲν τὸν βασιλέα, μισθὸν δὲ τῆς προσκυνήσεως; οὐκ ἔχων· οὐ γὰρ γνομή αὐτὸν ἤγαγεν, ἀλλ' ἡ ἀνάγκη αὐτὸν ἐπέθηκεν· καὶ ἔστιν ἡ μὲν ἀνω τάξις προσκυνῶντων, ἡ δὲ κάτω τάξις πισπύτων· ἄλλο γὰρ ἴσται προσκυνῶσαι, καὶ ἄλλο πισπύ· οὕτως ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ μεγάλου βασιλέως, ἐν εἰκόσι τῆς δόξης; φανήσεται τὸ τάγμα τῶν πιστευσάντων, ἐν παρῆρσις μετὰ τῆς ἀγγελίας; τάξις; ὑμνοῦντας καὶ δοξάζοντες; φανήσεται δὲ καὶ τὸ τάγμα τῶν ἀποστράτων ἐκτερωμένων ὑπὸ τοῦς πόδας τοῦ μεγάλου βασιλέως· καὶ οἱ μὲν ἔσονται; λιλύμνη; τῇ παρῆρσι, οἱ δὲ πεπυδημένοι τῇ ἀνάγκῃ. Ἐπειδὴ γὰρ προσέδρασαν τῷ πόλῳ οἱ πιστοί, οὐ χρεῖα ἔσονται; ὀρω; γὰρ αὐτοῖ; ὁ πόθος; οὐς δὲ μὴ ἔβλεπεν ὁ πόθος, δεσπεῖ; πολλὰκις ἡ ἀνάγκη; καὶ προσάγειται μετὰ παρῆρσις; οἱ πιστοὶ τῷ βασιλεῖ τῆς δόξης, οἱ μὲν πιστοὶ μετὰ παρῆρσις, οἱ δὲ ἀδίκους καὶ ἀντιλήτοις τῷ λόγῳ τῆς ἀληθείας, προσκλινοῦνται; διδεδμένοι χειροπέδας; οὐραῖ; καὶ οἱ μὲν ἔσονται ἐν τῷ τάγμα τῶν προσκυνῶντων ἐν ὕρει, οἱ δὲ ἐν τῷ τάγμα τῶν πισπύτων ἐν βάθει. Ὅσπερ γὰρ ἐν ταῖς ἀδίκων ἀνωτέρῃ μὲν ἔστιν ἡ ζώνη ἡ τοῦς προσκυνῶντας; ἔχουσα, κατωτέρῃ δὲ τῶς βαρβάρων; φερούσα· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς Χριστοῦ βασιλείας, ὑψηλότερον μὲν εἰς φανήσεται τὸ τάγμα τῶν πιστευσάντων, χαριστικῆς δὲ καὶ γίνων τῶν ὑποπίπτόντων. Διὰ τοῦτο ὁ ψαλμῆς, ἀπορρίων τοῦ; προσκυνῶντας τῶν ὑποπίπτόντων, λέγει· Μηροθήσονται, καὶ ἐκστραφήσονται πρὸς Κύριον πάντα τὰ ἔθνη τῆς γῆς, καὶ προσκυνήσονται ἐνώπιον αὐτοῦ πᾶσαι αἱ κητιαι τῶν ἔθνων, ἐπὶ τοῦ Κυρίου ἡ βασιλεία, καὶ αὐτοὶ δεσποῦσι τῶν ἔθνων· οὗ ἐπὶ τῶν προσκυνῶντων τὴν τάξιν ἐδείξεν, οὗ ἐπὶ τῶν ὑποπίπτόντων ἰπήγαγεν· Ἐνώπιον αὐτοῦ προσπεσοῦνται πάντες οἱ καταβάντες ἐκ τῆς γῆς. Πῶς; δὲ ἐπὶ τὸ τάγμα τῶν πισπύτων ἀνωτέρων; Ὅτι οὐκ ἐπὶ τῆς οἱ πιστοὶ στήσανται, ἀλλ' ἐν τῷ ἀέρι συμπάρεδροι καὶ συνδουροῦροι τοῦ μεγάλου βεγματος. Οὐ γὰρ ὁ θρόνος; τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς πηγῆς γυνται, ἀλλ' ἡ γῆ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν αὐτοῦ, ὥστε πάντα; μὲν εἶναι τοῖς; διακροῦμενος; κίτος, ἔνω δὲ τῶν δικάζοντα, καὶ τοῖς μετὰ τοῦ δικαστοῦ φάσκωσι. Διὰ τοῦτο ὁ Ἀπόστολος βοῶμενος δεξιά, οὗ οὐκ ἐπὶ τῆς ὀρθῶνται οἱ πιστοί, ἀλλ' ἐν τῷ ἀέρι ἐπαρῶνται, λέγει· Ἡμεῖς δὲ ἀρκαμησόμεθα ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τῶν Κυρίου εἰς ἀέρα, καὶ οὕτω πάντοτε σὺν Κυρίῳ ἐσόμεθα.

ε'. [173] Ταῦτα μοι εἰς μνήμην ἤγαγεν ἡ ἀφορμὴ τῆς πόλιν; τῶν θεομαγῶν, τῶν τοιχμαζῶνων εἰπών· Δεσπότης ἔχει. Ἐπιμῶν μετὰ τοῦ λαυδὸ· Ὅς πολὺ τὸ π. ἡλιος τῆς χροστίνης σου, Κύριε! Ὅσα κλινοῦντα τὴν δούλον φέρεις, οἱα ρηγομένην τὴν γῆν βασιλεύεις, οἱα τοῖς μιστάνται; κατὰ σου τοῦς θεομαγῶν; οὐ κολάζεις; οὐκ ἀναλίσκεις βοήθῃ τοῦ νεύματος; οὐκ ἀναλίσκεις ἐν κηλεύματι, οὐκ ἤβωσ ἀπέλησται; οὐκ ἦν περὶ σὺ ὁ λόγος; τοῦ προφήτου, Ἀπειλὸν θαλάσσω, καὶ ἐγρηάτων αὐτῆν; Ὅσατα θεομαγῶσι, τοῦατα βλασφημοῦσιν. Ἄλλ' ἀποκρινέσεται ὁ Σωτῆρ· Ὅτι ἴδιον ἴνα κρηῶν εἰν κῶσμον, ἀλλ' ἴνα σῶσιν τὸν κῶσμον. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ λαυδὸ κληῶν αὐτὸν, οὐκ εἰς τὸ κρηναὶ κατὰ τὴν ἐυεπείαν παρουσίαν, ἀλλ' εἰς τὸ σῶσαι, ἔλεγεν· Ὁ καθ' ἕνα ἕνα ἐπὶ τῶν κρηνοῦντων, ἐμνήσθη, ἐξέστηρον εἰν δυναστείαν σου, καὶ ἐλλῶ εἰς τὸ σῶσαι ἡμᾶς, οὐκ εἰς τὸ κρηναί. Ἡ πρώτη παρουσία, σπηρῆς, ἡ δευτέρῃ, κρησῶς. Ἐξὼν ἔληξ, ἔγως αὐτὸν Σωτῆρα· ἐξὼ ἀπέειθ, ἔγως αὐτὸν κρητῆν. Προλαβὼν κατασκευασῶσιν σουτὸν ἔθνος τοῦ βασιλέως. Ἀπὸ τῶν κοινῶν πραγμᾶ-

b Sic Reg. In Savil. hæc mutila decrant.

gia, a saeculo usque in saecula gloria, et laus Christi non consumitur, non desinit ejus glorificatio. Universi voces effundunt, prophetae, evangelistae, pastores, episcopi, doctores, et a pelago deitatis non absorben- tur: ac quemadmodum mare fluvius excipiens, non a fluvio occultatur, sed defluxus aquarum operit; sic omnes quotquot de gloria Christi loquuntur, a gloria teguntur, et gloriam non tegunt. Tremenda est ini- micorum Dei audacia, sed splendidus est honor ejus, qui propter aeternitatem contumeliis est affectus, et propter divinam dignitatem gloria afficitur. Cogita, quod sicut contumeliae tres horae fuerit, sic saecula saeculorum Dei gloriam non implet. Cogita et crucis locum. Num spithames unius circuitum habuit liguli locus? Num pedis mensuram habuit crucis fixio? Co- gita contumeliae mensuram, et postea climata orbis terrarum, quia repleta est universa terra cognitione Domini, ut aquam multam operiat maris. Circum crucem stabant Iudei passioem irridentes, imo pas- sione ipsa illos irridente: videbant crucifixum, et gloriosum ignorabant. Ideo dicebat Zacharias pro- pheta: Tunc veniet Dominus Deus: *Et erit planctus magnus in Jerusalem* (Zach. 12. 11. 10). Videbunt enim in quem transfixerunt (Joan. 19. 37), scilicet quem clavis confixerunt. Non dixit, Videbunt quem transfixerunt; sed, *In quem transfixerunt*. Quid est, *In quem?* Crux erat in quem transfixerunt. Ante ad- ventum autem Servatoris, regium insigne, quod vul- gari usu dicitur signum, praecurrit adventum Christi, et ab angelis celebratur. Apparebit crux in terra, obtegens solem, obscurans lunam, ut dicebat Serva- tor: *Tunc apparebit signum Filii Dei in caelo* (Matth. 24. 30). Et ut impleteret verbum Zachariae, dictum ipsam assumens Servator in veritatem deduxit: *Et tunc videbunt in quem transfixerunt*. Videbitur signum Filii Dei in caelo, et plangent tribus: *Tribus domus David seorsum, et mulieres eorum seorsum; tribus domus Nathan seorsum, et mulieres eorum seorsum* (Zach. 12. 12. 13). Cur novum tribus non adduxit, sed nomen regni? cur plangent tribus David, quae non vocabatur tribus David, sed tribus Juda? Quia ejus, qui ex Davide secundum carnem erat, quidam secundum carnem cognati, dignitatem deitatis ignorave- runt. Attingit ergo primum calamitas eos, qui cum genere affines essent, vita segregati et divisi erant. *Tribus domus Nathan* (2. Reg. 5. 14). Quis Nathan? Fuit propheta, fuit et alius filius David. Alius enim erat Nathan propheta, qui Davidem arguit de peccato; alius Nathan filius ejus. Lege historias filiorum Davidis, inveniesque unum ex filiis ejus Nathan di- ctum. Lucas certe evangelista (Cap. 3. 31), missa Mariae genealogia, Josephum ex Nathane ortum dicit. Hic altus est sermo, et pervigili mente est opus. Lege Evangelia; uti dicit Servator, *Scrutamini Scripturas* (Joan. 5. 39). Non dixit, Legite, sed, *Scrutamini*: non enim sola lectio notitiam affert, sed accuratum examen quaesitam rem patefacit.

4. Videbitur ergo signum Filii Dei in caelo. Videbitur liguli ferens imaginem, sed lucis radiis fulgens. Cum autem crux apparebit, non obtegatur, non sublatu, sed gloriae magnitudine oblectus; occultabitur luna, abscondentur stellae, imo cadent, ut scriptum est: *Sol, iniqui, obscurabitur, et luna non dabit lucem suam, stellae cadent de caelo* (Matth. 24. 29); et tunc n- tentetur illud tremendum gloriosumque signum Judaeis illis videntibus, qui blasphemabant, circumstantibus et gloriam referentibus aliis. Tunc iusti singuli respondebunt iniquis: tunc dicit vobis haec: *Ecce Deus noster, in quem speravimus, exsultativus* (Isai. 25. 9); tunc crux apparet illorum audaciam arguet, et Ecclesiam confirmabit; tunc contradicentes secer- nentur, et obsequentibus gloria referetur; tunc omnis creatura adorabit Filium Dei, tam ordo incredulorum, quam ordo credentium; sed hic cum fiducia, ille cum pudore. Sicut enim in imperatoris imaginibus

depingitur tam gloriosum satellitum agmen, quam genus barbarorum, qui Imperatori subacti sunt (a): et procumbit infra barbarus, procrebunt etiam civis; sed hic cum fiducia stat, regem suum adorans; ille vero necessitate compeditus sub pedibus jacet, et Imperatorem adorat, sed sine ulla adorationis mer- cede, quia non sponte id facit, sed necessitate cogi- tur: ac superius quidem ordo adorantium, inferius vero cadentium est; nam aliud est adorare, aliud cadere: sic in advento magni illius Imperatoris, in imagine gloriae apparebit ordo credentium, qui fiducia instructi cum angelico ordine hymnos cauct et gloriam Deo referet: apparebit quidem ordo incredulorum, substratus sub pedibus magni Imperatoris; et illi qui- dem fiducia soluti, hi vero necessitate vinciti erunt. Quia enim fideles jam antea amore vinciti erant, non opus est vinculis; nam vinculum est illis amor: illos vero quos non vincit amor, vincit plerumque neces- sitas: ac fideles quidem sistuntur Regi gloriae fiducia repleti; illi vero inglorii, qui contradicunt verbo veritatis, accedent vinciti compeditus ferreis: et illi quidem erunt in ordine adorantium in alto; hi vero in ordine cadentium in profundum. Sicut enim in imaginibus superior est circulus adorantium, inferior vero circulus barbarorum: sic et in regno Christi superior apparebit ordo credentium, inferior vero et homi repens ordo cadentium. Ideo Psalmus adorantes a cadentibus distinguit ait: *Reminiscitur et convertentur ad Dominum universi fines terrae: et adora- bunt in conspectu ejus universae familiae gentium, quoniam Dominus est regnum, et ipse dominabitur gen- tium* (Psal. 21. 28. 29); quando adorantium ordinem ostendit; quando de cadentibus adjecit: *In conspectu ejus cadent omnes qui descendunt in terram* (Ibid. v. 30). Quomodo autem superior est ordo fidelium? Quia non in terra fideles, sed in aere stabunt, maximum illud tribunal quasi satellites circumstantes. Thronus quippe Dei non in terra figurat, sed terra est scabel- lum pedum ejus (Isai. 66. 1); ita ut omnes de quibus judicium statuitur infra sint, superne vero Iudex sedeat cum amicis suis. Ideo Apostolus, ut ostendat fideles non in terra, sed in aere sublimis futuros esse, ait: *Nos autem rapiemur in nubibus in occursum Domini in aera, et sic semper cum Domino erimus* (1. Thes. 4. 16).

5. Haec mihi in memoriam revocavit occasio auda- ciae Dei huius, qui dicere ausi erant, *Demonium habet* (Joan. 10. 20). Dicamus cum Davide, *Quam magna multitudo dulcedinis tuae, Domine* (Psal. 50. 20)! Qua- lia (b) dicentem servum toleras, qualia loquentem lin- guam sustines, qualia audentes contra te inimicus non plectis? non solo nutu consumis, non solo jussu perdis, non potes comminari? non est apud te illo prophetae sermo, *Communis mari, et exsiccas illum* (Nahum. 1. 4)? Tot pugnis, tot blasphemis Deum impetunt. Sed respondet Salvator: *Non veni ut ju- dicem mundum, sed ut salvum faciam mundum* (Joan. 12. 47). Idcirco David vocans lunam, non ad iudicium, ut in secundo adventu, sed ad salutem parandam, dicebat: *Qui teles super Cherubim, appare. Excita potentiam tuam, et veni, ut salvos facias nos* (Psal. 79. 2. 3); non ut iudices. Primus adventus salutis, secundus iudicii est. Si velis, nosti illum Servatorem; si non contempseris, nosti illum Iudicem. Te prius Regis amicum facito. A vulgaribus rebus edoceamur. Non nosti quosdam exsultantes et letantes, quando vident aliquos ex amicis ad dignitate, prochi? an non singuli gaudetis, cum videatis aliquem vobis familia- rem ad principatum evehi? an non speratis vos Ire- cium amicitiae accepturos esse? Verum homines pro- cepe fallunt, et amicitias commutant, et post ade- ptum principatum non ultra amici sunt: Christus vero non occultat veritatem. Esto illi amicus, et eis

(a) Iste magnus hiatus est in Savil.

(b) sequentia manca et turbata in Savilio Editio sunt.

• Ita sag. Haec verba, sed tribus Juda, desunt in Savil.

ei semper amicus. Sæpe namque, fratres, dignitas hominem inflavit, ejus animum mutavit, affectum transtulit; alius pro alio esse videtur. Nani de Sæule dicit Deus, videns illum ex dignitate mutari: Unxi te dominum, et requirunt, et dabant tibi principatum, et ab illis accipies: *Et cum hæc signa super te venerint, mutaberis in alium virum* (1. Reg. 10. 1. 7. 6). Mutabit enim te potentia et dignitas, non quod omnes mutet; fideles enim non ouat, sed in prohum suæperat et manifestum reddit. Quapropter fidei dicit: Si princeps sis constitutus, esto in quasi unus ex subditis. Itaque si hic amicitia sæpe fallit, sæpe etiam vera manet; Christi vero amicitia cadere nequit: cum vides illum in gloria, non negat te, qui illum in terra adoras; sed ac si te hodie in amicitiam recepisset, te advocat, et amicitiam tibi exhibet: *Venite, benediciti Patris mei* (Matth. 23. 35). Hic sæpe si gratiam alicui præbeas, is adeptus principatum, illum non fatetur; sed, etiamsi gratiam reddat, primum beneficium occultat: non eum vult videri beneficium inferiori; sed amicitiam quidem tuæ vim reddit, beneficium autem occultat. Servator autem amicitiam proficitur et beneficium non occultat. *Esaurio enim, et dedisti mihi manducare* (Ibid. v. 35), etc. Amicitia itaque splendet Salvator, splendet et beneficium: non negat pristinam amicitiam, affectum tuum constituit, amorem prædicat, propositum coronat. Illum ergo beneficium habeamus, non iudicem. Iudex quidem est, et iudex veritatis; sed tu preveni eum, et amicum reside, non iudicem; placea illum. Non vides externos principes, quomodo circumcurrant, et quomodo familiares suos alloquantur? Verum hic de modis agit et, illic de intercessione. Prius alloquere martyres, die apostolis: Obsecro vos, parate mihi iudicem: sit mihi propitius in tempore iudicii, cum examinantur opera mea; suadet tibi: ipsum placere potest. Scio, ipsa vobis exorabilem esse; ego fiduciam non habeo, vos Regem alloquimini. Sed respondet tibi apostoli et martyres: Non vosti Deum nostrum, qui gratis misericordiam impertit, sed a nobis vult accipere? Da pauperibus, et ille pro ipsis tibi gratiam proficitur; largire in manus pauperum, et quasi in manus fidelis deponas, retributionem accipies: da Christo, qui non ob cupiditatem habendi accipit, sed ob humanitatem pauperibus largitur. Deinde accipit Deus pecuniam, non in seipsum, sed per pauperes in seipsum; non iustitiam vendens, sed penitentiam lapsus nostros emulans. Non pecuniam accipit, ut tibi iustitiam vendat, et alium iniuste condemnet; sed ut te damnationis obnoxium per donum liberet, ut dicebat Daniel: *Peccata tua clemensia redime, et iniquitates tuas misericordibus pauperum* (Dan. 4. 24). Offer pecuniam pro anima; redemptio namque viri sunt propria divitibus. Hæc dico pro dignitate magni iudicis et Domini, quem suscipit totus orbis, quo nunc dignatur Ecclesiam, quo privatur sola synagoga: dissipata namque est. Inane nomen est: alia quippe concessio est: concidit enim ob incredulitatem. Concessionem vocat synagogam Paulus dicens, *Videte concessionem* (Philipp. 3. 2). Nos quippe annus circumcisi. Ideo qui Servatorem deæonia cum vocarunt, exsultantur a gloria; qui Regem confessi sunt, gloria sunt replati. Unoque allato veteris historia spectaculo, finem dicendi faciam. Gedeon quidam olim vir iustus, Scripturatum testimonio celebratus, quem Paulus (Hebr. 11. 32) in iustorum ordine recensuit, loquens de Gedeone, Samsone et Jephthe: hic omni iustitia conspicuus, qui vitam suam virtutibus decoravit, belli et angustie tempore, spicas alicunde acceptas in torculari trituravit, ut in necessitate alimentum solatum sibi pararet. Angelus autem adstans dixit: Confortare et esto robustus, *Dominus tecum est* (Jud. 6. 11. 12). Neque enim fa-

mes iustitiam hebetat: sed virtutem exercitatum splendidiore reddit. *Dominus tecum, pax tibi*. Respondet Gedeon: *Si Dominus in nobis est, unde nos hæc mala invaserunt* (Jud. 6. 15)? Non Deo contradicens, sed Deo se indignum putans, ita loquitur. Si Deo, inquit, digni essemus, non nos hæc invaserunt. Sæpe increduli, qui se quidem credere profiterentur, sed animo repugnant, dicunt: Ubi est Deus Christianorum? cur non audit monachos undenam bella? unde perturbationes? Hic enim ita loquutus est; sed, Si Dominus esset in nobis, unde nos hæc mala invaserunt? Non est igitur in nobis; non enim sumus illo digni. Reponit (angelus): Dominus tecum; in manus tuam Deus victoriam deposuit: Jero ad bellum. Respondit Gedeon: In hoc cognoscam quod Dominus sit tecum; si det mihi signum verum. Ecce, inquit, pono vellus lanæ; et si plerit Deus super hoc vellus, et super totam terram non pluerit, novi quod Deus sit tecum. Vide signum, et petitionem inauditi domini: posuit vellus. Deus noctu, divino jussu et ratione quæ comprehendit nequit, immittit imbrem in solum vellus, et tota terra erat arida. Et accipiens, inquit, Gedeon, mane diluculo vellus expressit, et inventa est cuncta aqua plena. Rursusque Gedeon: In hoc cognoscam quod Dominus tecum sit, si fecerit signum quod volo. Hoc vellus pono: et si in totam terram pluvia venerit, in hoc vellus non venerit, tunc cognoscam quod Dominus tecum sit. Non sufficit tibi primum signum, sed petis secundum: non legitur illud. *Non testabit Dominum Deum tuum* (Deut. 6. 16)? Non duo petii signa, inquit ille, unum petii: dan illa unum signum sunt. Ideo dixit, Si desiderit mihi Dominus signum verum, pro futura veritatis probatione. Deinde secundo posuit vellus: et decidit imber per totam terram, mansitque sicum vellus. Post hoc experimentum, bellum audacter aggreditur, et inimicos debellat. Pluvia ænigma paucis explicandum est. Hoc vellus primum et secundum Domini adventum significat: quoniam primum solum Jerusalem comprehendit, ipsum vero universa terra non accepit. Sicut enim vellus universæ terre comparatum nihil erat: sic nihil erat Jerosolymæ cum omnibus gentibus comparata, resque miserabilis. Ideo dicebat: *Non veni nisi ad oves quæ perierunt domus Israel* (Matth. 15. 24), ad unam solum gentem. Cum vero postea gratia Domini progressa est, quando synagoga et populus ille negaturus, et universa terra acceptura erat, processit figura in secundo: non sicut olim vellere solum pluvia imbuto, terra erat arida, et sub hæc irrigata terra, vellus sicum remansit; sic ille olim populus primus irritatus piam religionem in gentes omnes non infuldit: cum autem gentes omnes beneficium accepissent, Israel sicus remansit. Verum ne humanis ratiocinationibus et complacitis cogitationibus hæc speculatio procedere videatur, huic speculationi propheticum addere testimonium oportet primum fuerit. De Servatore propheticè dicit David: *Deus, iudicium tuum regi da, et iustitiam tuam: filio regis: jrdicabit populum tuum in iustitia, et pauperes tuos in iudicio* (Psal. 71. 1); et paulum progressus dicit: *Ante solem permanet nomen ejus, et ante lunam generationis generationum* (Ibid. v. 5). Deinde adventum ejus significans dicit, *Descendet sic: pluvius in vellus, et sicut silicidium stillans super terram* (Ibid. v. 6); et statim: *Et dominabitur o mari usque ad mare, et a fluminibus usque ad terminos orbis terrarum* (Ibid. v. 8). Utinam igitur nos cum universa terra irrigati, fructus afferamus, precibus et intercessione patris et doctoris nostri, qui potest et nostrum sermone et vestrum desiderio obsignare in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria et imperium, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

των διδαχθῶμεν. Οὐκ οἶδός τις αὐκρινότης; καὶ ἀγαλλωνίας; ὅτε ἐν δόξῃαι καὶ προαγωγῇ γίνονται τινος τῶν φίλων; οὐχ ἕκαστος χαίρει, ἐὰν ἴσῃ τὸν ποτὶ γνώμῃν αὐτοῦ εἶς ἀρχὴν προεβύβητα, καὶ ἐπίκει λοιπὸν καρποῖς τῆς φιλίας κομίζεσθαι; Ἄλλ' ὁ μὲν ἀνθρώπου πολλὰκις φέρονται; καὶ τὰς φιλίας ἐναλλάσσουσι, καὶ μετὰ τὴν ἀρχὴν οὐδέτι φιλῶν ὁ δὲ Χριστὸς ὁ κρῖται τὴν ἀλήθειαν. Γενού αὐτοῦ φίλος, καὶ ἴσῃ αὐτὸν φίλος. Πόλλκις γάρ, ἀελοῦ τοῦ δόξῃαι ἐφύσῃαι τῶν ἀνθρώπων, μεταβάλλει αὐτοῦ τὴν γνώμην, μεταβῆκεν αὐτοῦ τὴν διάθεσιν, ἄλλος ἀντ' ἄλλου φαίνεται. Καὶ γὰρ περὶ τοῦ Σαούλ ὁ Θεὸς; εἰδός, ὅτι τὸ δόξῃαι αὐτὸν μεταβάλλει, λέγει· Ἐγὼ οἶα σε κρῖται, καὶ ἀπατήσουσι, καὶ δόξουσι σοὶ ἀρχὴν, καὶ λίγῃ εἴσ αὐτῶν· Καὶ δευρ. 32. 10. ταῦτα ἐπὶ σὲ τὴν σήμερ, σπρωξήσῃ εἰς ἀνάγκη ἄλλου. Μεταβάλλει γὰρ σε ἡ ἐφύσῃαι καὶ ἡ ἀεία, οὐχ οἶα πίννας μεταβάλλει· τὴν ποσὴν γὰρ οὐ μεταλλάττει, τὴν δὲ σαβρὸν ἐλλέγει. Διὰ τοῦτο τὴν ποσὴν λέγει· Ἐὰν καταστήσῃ ἀρχὸν, γενού καὶ οὐ εἴς εἰς αὐτῶν. Εἰ τοῖνυν ἐνταῦθα φίλα πολλὰκις ἐξέσταντο, πόλλκις ἀληθῆς ἡ δὲ τοῦ Χριστοῦ φίλα ἄπται· οὐχ, ἐταν ἴσῃς αὐτὴν ἐξέσ, οὐκ ἀρνεῖται σε ἐν τῇ τῆς γῆς προακρινότησ αὐτοῦ· ἀλλ' ὡς σήμερον ἐξέσμενος τὴν φίλας, προκαλεῖται, καὶ ἐπὶ τὴν γνώμῃαι τὴν φίλαν· Δευτερ. 1. εὐλογημένοι τοῦ Πατροῦ μου. Ἐνταῦθα πόλλκις; κῖν γὰρ κρῖται; τινά, μετὰ τὴν ἀρχὴν οὐκ ὁμολογεῖ· ἀλλὰ, κῖν ἀντιφῶ τὴν γὰρ κρῖται. τὴν ἐφύσῃαι τὴν πρώτῃν κρῖται· οὐ θέλει γὰρ φαίνεται κατωτέρου τοῦ ἐφύσῃαι, ἀλλὰ τὴν μὲν φίλαν σου ἀμείβεται, τὴν δὲ ἐφύσῃαι κρῖται. Ὁ δὲ Σαῦρ καὶ τὴν φίλαν ὁμολογεῖ, καὶ τὴν ἐφύσῃαι οὐ κρῖται. Ἐπειταῦτα γάρ, καὶ ἐδύκατε μεν κρῖται, καὶ τὰ ἐξέσ. Ὁ τοῖνυν Σαῦρ λάμπτει τῇ φίλας, λάμπτει τῇ ἐφύσῃαι, οὐκ ἀρνεῖται τὴν πρώτῃν σου φίλαν, ὁμοῖος σου τὴν διάθεσιν, κρῖται σου τὴν ποσὴν, σπρωνοῖ σου τὴν κρῖται. Ἐγώμην τοῖνυν αὐτὴν ἐφύσῃαι, καὶ μὴ κρῖται. Κρῖται μὲν ἴσῃ, καὶ κρῖται ἀληθῆς; ἀλλὰ οὐ προαβῖν αὐτὸν καταστήσει φίλον, καὶ μὴ δικαστὴν, καὶ δόξουσι αὐτὸν. Οὐκ οἶδός τις ἐφύσῃαι ἀρχοντα; πῶς περιτρέφεται, καὶ πῶς τοῖς αἰκίως αὐτὸν διαλέγεται; Ἄλλ' ἐνταῦθα περὶ σπρωκίτων ὁ, ἐκεί δὲ περὶ πρεσβῆας. Προαβῖν διαλέγεται τοῖς μάρτυσιν, ὁμοῖον τοῖς ἀποστόλοισ; Δόμοι ὁμοῖν, προτομοῖσ μοι τὸν κρῖται· γένετο μὲν ἱεῖος ἐν τῷ καιρῷ τῆς κρῖταις, ὅτε ἐξέσταντο μοι τὰ πράγματα· πῶς αὐτοῦ ἱκανοῖ ἴσῃς ὁμοῖοι, Ὅλο, δὲ ὁμοῖς ἀλείπει· ἐγὼ παρῆσῃαι οὐκ ἔγω, ὁμοῖς διαλέγεται τῷ βασιλεῖ. Ἄλλ' ἀποκρινόμενοι σοὶ ὁ ἀπόστολος καὶ ὁ μάρτυρ; Οὐκ οἶδός τὴν Θεὸν ἡμῶν, ὁμοῖον μὲν ἐφύσῃαι, ἀλλὰ καὶ παρ' ἡμῶν ὅλο ἱεῖαι; Ἄδς πωχῶν, καὶ αὐτοῖς ἀντ' ἐκείων [175] ὁμολογεῖ σοὶ τὴν γὰρ κρῖται· ὅς εἰς γερὰς πενήτων, καὶ ὅς εἰς γερὰς πιστοῦ παραβῆμενος, τὴν ἀνακαθῖσιν λίγῃ· ὅς Χριστῷ οὐκ ἀπληστῃαι λαμβάνονται, ἀλλὰ δὲ εἰ φιλιανθρωπῃαι τοῖς πένησι χορηγοῦνται. Εἴτα λαμβάνει ὁ Θεὸς χρῖταις, οὐκ εἰς ἐκείων, ἀλλὰ δὲ πένητων εἰς ἐκείων, οὐ πάλιν τὸ δικαῖον, ἀλλὰ τῇ μετανοῖσ δορυβῆμενος τὰ πᾶσιματα ἡμῶν. Οὐ γὰρ λαμβάνει χρῖταις, ἵνα σοὶ πωλῆσῃ τὸ δικαῖον, ἀλλὰ καὶ ἄλλο ἀδίκως κατακρῖται, ἀλλ' ἵνα σε τὸν κατακρῖται ἐλευθερώσῃ διὰ τῆς δόξῃαι, ὡς εἶπεν ὁ Δαυὶδ· Τὸς ἀμαρτίας σου ἐν ἐλεησῃσῃσιν ἰδύρωσῃαι, καὶ τὰς ἀνομίας σου ἐν οἰκτιρῃσι πενήτων. Προσέειπε χρῖταις ἀντ' ἐφύσῃαι· Ὑπερὸν γὰρ ἀνδρῶ; ὁ ἴσῃς πλοῦτος; Ταῦτα ἴσῃς περὶ τὴν τοῦ μαζῶν Χριστοῦ καὶ Δεσπότης ἀείων, ἂν ἐλθεῖται ἡ οὐκ ὁμοῖον πᾶσι, οὐ μὲν κατακρῖται ἡ Ἐκκλησία, ἐστῆριται δὲ μόνῃ ἡ συναγωγῇ· ἀσκήσεται γὰρ. Ἀρχὴν τὸ ὄνομα· ἀλλ' κατακρῖται· κατακρῖταιται γὰρ τῇ ἀπειτή. Κατακρῖταιται καὶ τὴν συναγωγῇ, ὡς καὶ ὁ Παῦλος λέγει, Ἐβλέπε τὴν κατακρῖται. Ἡμῖς; μὲν γὰρ ἔμην ἐν περνοτῇ. Διὰ τοῦτο οὐ δαιμονῖται καλέσαντες τὸν Σαῦρ διατέμνομεν τῆς δόξῃαι, οὐ βασιλεία ὁμολογῃσσαντες ἐπαρῶσταν ἐξέσ. Καὶ ἐν ἐφύσῃαι ἀρξῃται; ἱστορίας θεώρημα κατακρῖται τὸν λόγον. Γεῖσιν ποτὲ τις ἀνθ' ὀνόματι, μαμαρτυρημένος ὅπῃ τὸν Γραφῶν, ὅν καὶ Παῦλος ἐν τῷ τόγματι τῶν δικαῖων παρῆγαγε, φῆσας καὶ τῷ Γεῖσιν, καὶ Ἐμφῶν, καὶ Ἰεφῶδᾶ· ὅτος δικαιοσύνη πάσῃ διακρέψας, καὶ τὸν ἐαυ-

τοῦ βίον ταῖς ἀρεταῖς κοσμήσας, ἐν καιρῷ πολέμου καὶ στενωπῃαισ σάγμα; λαβὸν ἀπὸ τίνος τόπου ἐν λίγῃ ἐξῆλθεῖσεν, ἵνα ἐαυτῷ παρακαθῖσται παραμυθῖαι τῆς ἀνάγκῃς. Ἀγγελοῖ δὲ αὐτῷ παραστάς φησιν· ἴσῃς καὶ ἀνδρόσ. Ὁ Κύριος μετὰ σοῦ. Οὐκ ἀρνεῖται γὰρ δικαιοσύνην λίμῃς, ἀλλὰ λαμπροτέραν δεικνύει τὴν ἀρετὴν ταῖς ὀλίγῃς βασιανῃσῃν. Ὁ Κύριος μετὰ σοῦ, εἰρήνη σοὶ. Καὶ λέγει Γεῖσιν, Καὶ εἰ Κίριος ἐν ἡμῖν, πῶθεν ἡμῖς εἴρε καὶ κακὰ ταῦτα; οὐκ ἀντιλέγει τῷ Θεῷ, ἀλλ' ὡς ἀνάσῃν ἡφύσῃαι ἐαυτοῦ τοῦ Θεοῦ, ὅτω λέγον. Εἰ ἡμῖν, φησιν, ἀείου τοῦ Θεοῦ, ταῦτα ἡμῖς, οὐ καταλάμβαναι. Πόλλκι; εἰ ἀπιστοῖ οὐ τῷ μὲν λόγῃ πιστεύουσαι, ταῖς δὲ γνώμῃαι μαγῃμένοι, λέγουσι· Ποῦ ὁ Θεὸς τῶν Χριστιανῶν; διὰ τὴ μὴ ἱσῃσῃαι τῶν μοαῖσῃτων; πῶθεν οὐκ ἰσῃσῃαι; πῶθεν ἀσπρωσῃαι; Οὐχ ὅτος εἶπεν, ἀλλ', Εἰ Κύριος ἔν ἡμῖν, πῶθεν ἡμῖς εἴρε τὰ κακὰ ταῦτα; Οὐκὸν οὐκ ἔστιν ἐν ἡμῖν; ὡς γὰρ ἐμῖν αὐτοῦ ἀείου. Λέγει· Ὁ Κύριος μετὰ σοῦ· ἐν τῇ χερὶ σου ὀδοῖται ὁ Θεὸς τὴν νικήν· ἔπαλε εἰς πόλεμον. Λέγει ὁ Γεῖσιν· Ἐν τούτῃ γνώσῃται, ὅτι ὁ Κύριος μετ' ἐμοῦ, ἀνθ' ὅν μοι σημῖται ἀληθῖνον. Ἰσοῖ, φησὶ, τίθηται τὸν πῶτον τοῦ ἔριου σ, καὶ ἐὰν βρῆσῃ ὁ Θεὸς ἐπὶ τὸν πῶτον τοῦτον, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν μὴ βρῆσῃ, ἴσῃς ἐπὶ τῷ Θεῷ; μετ' ἐμοῦ. Βλέπε σημῖται, καὶ αἴτημα εἰδοῦ δόξου· ἔθηκε τὸν πῶτον. Ὁ Θεὸς διὰ τῆ; νυκτῆς, καθὼς ἴσῃαι καὶ λόγῃ μὴ παραλαβανόμενῃ, φησὶ τὸν ἔμῃον κατὰ μόνου τοῦ πῶτον, καὶ πᾶσι ἡ γῆ ἔρημὴ ἔν. Καὶ λαβὸν, φησὶν, ὁ Γεῖσιν ἴσῃαι ὅπῃ τὸν ἔρημὸν τὸν πῶτον ἀπεισῃται, καὶ εὐρήσῃαι λεκάνη μεστή ὕδατος. Εἴτα ὁ Γεῖσιν πάλιν· Ἐν τούτῃ γνώσῃται, ὅτι Κύριος μετ' ἐμοῦ, ἀνθ' ὅπῃ τῷ σημῖται, ὁ θέλω. Τίθηται τὸν πῶτον τοῦτον, καὶ ἐὰν βρῆσῃ ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν, ἐπὶ ἐκείων πῶτον τοῦτον οὐ βρῆσῃ, τότε γνώσῃται, ὅτι Κύριος μετ' ἐμοῦ ἴσῃται. Οὐκ ἔθηκε σοὶ τὸ πρώτον σημῖται, ἀλλ' αἰτεῖς δεύτερον; οὐκ ἀνέγνω; ὅτι Οὐκ ἐκπερῃσῃαι Κύριον τὸν δευτέρου σου· Οὐ δὲν ἔπῃσαι, φησὶ, σημῖται, ἐν ἔπῃσαι· τὰ δύο ἐν ἴσῃ σημῖται. Διὰ τοῦτο εἶπεν· Ἐὰν ὅν μοι Κύριος σημῖται ἀληθῖνον, ἀντ' τῆς μιλῃσῃσῃαι; ἀληθῃσῃαι θεωρημα. Εἴτα ἔθηκε τὸν πῶτον δεύτερον, καὶ κατήλθεν ὁ ὁμοῖος ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν, καὶ ἔμῃαι ἐ πῶτος ἔπῃσαι. Μετὰ ταῦτα τὴν κρῖται κατακαρῃσαι τοῦ πολέμου, καὶ καταγῃνέσῃαι τοῖς ὁμοῖοις. Διὰ γὰρ συντεμῖται τὸ αἴτημα τῆς βροχῆς. Ὅτος ὁ πῶτος τοῦ Σαῦρῃ; ἐμῃται τὴν παρουσίαν τὴν πρώτῃν καὶ τὴν δευτέραν· ὅτι ἡ μὲν πρώτη τὰ ἱεροσῃλῃμα μόνῃ καταλέγει, [176] ἡ δὲ γῆ πᾶσα οὐκ ἰδέσῃται. Ἄπῃται γὰρ ὁ πῶτος; πρὸς ὀλην τὴν γῆν οὐδὲν, ὅτω περὶ πάντα τὰ ἐθῃ καὶ τὰ ἱεροσῃλῃμα οὐδὲν καὶ οἰκτρῖν. Διὰ τοῦτο εἶπεν, Οὐκ ἤλθορ, εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβῃαι τὰ ἀκαθῃλῃτα οἰκον Ἰερουῃλ, εἰ; μόνου τοῦ Κυρίου. Ἐπῃ δὲ μετῃλο μετὰ ταῦτα ἡ γὰρ τοῦ Κυρίου, καὶ ἡ μὲν συναγωγῇ ἀρῃσῃται ἡμῖλαι καὶ ὁ λαὸς ἐκείων; ἡ δὲ γῆ πᾶσα δέχῃται, προλαβὸν ὁ τύπος ἐν τῷ δευτέρῃ, ὅτι; ὡπῃται ποῖ τοῦ πῶτος μόνου βραχῃσῃαι ἡ γῆ ἢν ἐπῃται, μετὰ δὲ ταῦτα τῆς βροχῆσῃαι; ὁ πῶτος; ἐμῃται ἐξῆσῃ; ὅτω ποτὸ τὸ ἔθῃς; τὸ πρῶτον ἀρδευόμενον οὐ μετῃδῃσῃαι τῆς εὐσῃσῃαι; πᾶσι τοῖς ἔθῃσῃαι· ὅτε δὲ τὸ ἔθῃν πάντα ἰδέσῃται τὴν ἐφύσῃαι, ὁ Ἰσαῃλ; ἐμῃται ἐπῃσαι. Ἄλλ' ἵνα μὴ λογῃσῃαι ἀνθρωπῃσῃαι; καὶ ἐπῃσαι πλεκαμένη νομοσῃη ἡ θεωρία, ἀναγῃται τῇ θεωρίᾳ τούτῃ προφῃταισῃαι παραστήσῃαι τὴν μαρτυρίαν. Περὶ τοῦ Σαῦρῃ; προφῃταισῃαι ὁ Δαυὶδ καὶ λέγον· Ὁ Θεὸς, τὸ κρῖμα σου τῷ βασιλεῖ δόξ, καὶ τὴν δικαιοσύνην σου ἐν τῷ τῷ τοῦ βασιλεῖσῃαι; κρῃται τὸν Σαῦρ σου ἐν δικαιοσύνη, καὶ τοῖς παγκῃσῃαι σου ἐν κρίσει; καὶ μὲν ὑπόδῃ φησὶ· Ἡσῃ τοῦ ἡλλου ἐμῃται τὸ ὄνομα αὐτοῦ, καὶ ἀπὸ τῆς σαλήσῃαι γερῃσῃαι γερῃσῃαι. Ἢτα τὴν παρουσίαν σημῖται, φησὶ; κατακρῃσῃται ὡς ἐντῃ; ἐπὶ πῶτον. καὶ ὡς ἡ σταγῃσῃαι ἡ σταγῃσῃαι ἐπὶ τὴν γῆν; καὶ ἐβῃσῃαι, καὶ ἀπὸ κρῃταισῃαι ἀπὸ θαλάσῃαισῃαι ὡς θαλάσῃαι, καὶ ἀπὸ αἰτωῖων ὡς περῃσῃαι τῆς οἰκουμένης. Γένετο τοῖνυν ἡμῖς μετὰ πάσῃ; τῆς γῆς ἀρδευόμενος, καρποῖς ἀναπῃται. εὐγῃ; καὶ πρεσβῃαι; τοῦ πατρῃσῃαι ἡμῖν καὶ θαλασῃαι; ὅς ὄνομα; καὶ τὸν ἡμῃται ἐσπρωγῃσῃαι ἰδῃον, καὶ τὸν ὕπερτον πῶτον, ἐν Χριστῷ ἡ ἴσῃαι τοῦ Κυρίου ἡμῶν, φῃ ἡ δόξῃαι καὶ τὸ κράτος, νῦν καὶ ἀπὸ, καὶ εἰς τοῖς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

* Negantem paritatem omnittit Savil. b Sychtatum sic Reg. et Savil., qui putat legendum χρῃταισῃαι.

c Reg. τὸν πῶτον τῆς ἐπῃσαι. d Savil. καὶ τὸν ὑπερτον ἐκταλῃσῃαι, ἐν Χριστῷ, etc.

MONITUM

Hanc orationem, inquit Savilius, ex fide Codicis Ms. in Bibliotheca Collegii novi Oxoniensis datus, neque aliud præterea suppetebat exemplar; quo fit ut plura supersint emendanda. Et dogmata et doctrinam agnoscit hic Chrysostomica; sed in stylo magna est disparitas. Itaque inter ἀμφεβαλλόμενα relinquo. Oratio, inquit Halesius meus, perelegans certe, et quæ disparitatem styli, ingenii et doctrinæ paritate compensat. Male certe perelegantem dicit orationem, quæ, præcipue a medio ad finem, est tota contorta et salebris plena; loquacitate vero et repetitionibus ad nauseam usque occurrentibus redundat. A stylo Chrysostomi prorsus ab-

[177] *Εἰς τὴν Χαναανὰ, καὶ εἰς τὸν Φαραῶν, καὶ εἰς τὸν ὅλεοντος, οὐδὲ τοῦ τρέχοντος, ἀλλὰ τοῦ ἕλειοντος Θεοῦ.*

α'. Εἰ καὶ ἐθόλιον ἡμᾶς ἢ κατὰ τὴν ἐσπέραν παραγῆ, ἀλλ' ἠφώρανε τὴν πάντων σπουδῆ. Οὐ γὰρ ἔβλεπον εἰς τὴν τὸν θορύβων ἀνωμαλίαν, ἀλλ' εἰς τὴν τὸν ἀκούοντων προθυμίαν· καὶ ἦν θορύβων βασάνων ἀγοράζοντινα ἔντα καὶ δημῶδῃ, τὴν δὲ προθυμίαν ἔθεον καὶ ἐνάρετον· ὡς εἰπεῖν, *οὐκ Αἰ μὲν χεῖρες, χεῖρες Ἰσραὴλ, ἢ δὲ φωνῆ, φωνὴ Ἰακώβ.* Δημῶδῃ μὲν γὰρ ἦν ὁ ἔθρομος, ἔθεος δὲ ὁ ζῆλος. Οὐ δὲ δὲ ὅλων διαφέρουσι πρὸς τὴν κραυγὴν τὸν σπουδαζόντων, ἀλλ' ἀποβλέπειν εἰς τὸν ἔθρον τὸν ἀκούοντων. Καὶ γὰρ ἡ Χαναανὰ καταέκραξεν τοῦ Σωτήρος, ἀλλ' οὐκ ἔβλεπεν αὐτῆ;· α' εἰς τὸ τεθροθυμῆμενον τῆς κραυγῆς, ἀλλ' εἰς τὸ ἐσπουδασμένον τῆς διανοίας. Ἐθὸς οὖν, ὡς ἀρετῆς ἀκρῆστα, ἀκολουθοῦσα τοῖς ἔργασιν τοῖς ἀσποτικῶν, *Ἰὲ Δαυὶδ, ἐλέησόν με.* Ὡς τῆς τὸν ἰθὺν πιστεύει! ὡς τῆς τὸν Ἰουδαίων ἀγνοουμένων! Ἡ Χαναανὰ, ἢ τὸ γένους τοῦ Ἰσραηλικοῦ ἀπιστοσύμην, ἢ μίτη νόμου συντραφεῖσα, μίτη προφητικῆς συζήσεως κηρύττει τὴν ἀλήθειαν λέγουσα· *Ἰὲ Δαυὶδ, ἐλέησόν με·* οἱ δὲ τὸν νόμον συντραφεῖται, καὶ προσητῶν ἀκούσαντες, τὴν ἀλήθειαν ἀνησανμένοι, τὸ ψεύδος προσδοκῶσι, λέγοντες· Οὐκ εἴδαμεν αὐτὸν· Σαμαρείτης ἐστὶ, καὶ δαιμόνιον ἐστὶ. Ὡς τῆς πιστεύωντων ἐθῶν! ὡς τῆς ἀγνοουμένης τὸν Ἰσραηλίων! Ὅρα τὸν Θεὸν καὶ ἀσποτῆρ τὸν ἀπάντων, πῶς τιμᾷ τὸ γένος. Οὐκ ἐστι καλὴ λαβεῖν τὸν ἄρετον τῶν τέκνων, καὶ βαλεῖν τοῖς κυναρίοις. Καλὴ γίνεται τὰ ἔθνη, καὶ υἱὸς τῶν Ἰσραηλιτῶν· ἀντιστρέφεται δὲ ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἢ τιμᾷ· καὶ οἱ μὲν τιμῶμενοι ἀτιμᾶσθαι, οἱ δὲ ἀτιμᾶζόμενοι προσκυνῶσιν· υἱοὶ καίνομενοι τὴν εὐεργεσίαν οὐ δέονται, ἢ δὲ Χαναανὰ κῦον ἠνομαζομένη, τοῦ εὐεργετοῦ οὐκ ἀφίσταται. Διὰ τοῦτο γὰρ ὁ Σωτὴρ καὶ κῦον ἐκάλει τὴν γυναικῆ, οὐκ ἴνα ὄρθριον, ἀλλ' ἴνα τὴν πρόβειαν γυναικῆ, ὅτι τὰ ἔθνη καὶ ὄρθριον οὐκ ἀφίστανται τοῦ εὐεργέτου, ὁ δὲ Ἰσραὴλ καὶ εὐεργετούμενος κηρύττει τὸν Σωτῆρα. *Ἰὲ Δαυὶδ, ἐλέησόν με.* Καὶ ὁ πάντων ἐπακούων σὺν, οὐκ ἀποπειρόμενος τὴν δέσιν, ἀλλὰ λαμπροτέρων ἐκραυῶν τὴν πίστιν. Χαναανὰ τὸ γένος, καὶ Ἀβραμῆτις τῆ πίστευ. *Ἰὲ Δαυὶδ, ἐλέησόν με.* Καὶ ὁ πρὸς τῆς κραυγῆς τὸν στομάτων ὑπακούων ταῖς ἱκεσίαις τῶν ψυχῶν, σιωπᾷ καὶ ἀνέχεται· καὶ ἐνομοσθὴ τοῦ ἀποστόλου ἀπηγῆς τῆς εἰναι, ἀποπειρόμενος τὴν τωσάτην ἱκεσίαν. Καὶ πρὸς αὐτὸν οἱ μαθηταί, *Ἀπόλυτον αὐτῆν, δεῖ κράειν διακθεῖν ἡμῶν.* Ἄρ' οὐ σὺ, Πίτρος, ἢ σὺ, Ἀνδρέα, ἢ Φίλιππε, τοῦ Σωτήρος ἐστε φιλονεικῶντες; καὶ ὡμᾶς ἐκαμῆν ἢ παρακλήσει, αὐτὸν δὲ οὐκ ἐδωσάτην τῆς ἱκεσίαι; Ἄρα ὡμᾶς τοῖς φανόμενοις κηρύττει. Ἐγὼ δὲ ταῖς ἐννοίαις; ἀπαύξω· ὑπεστρέφεται καὶ ἀναβόλομαι τὴν χάριν, ἴνα γυναικῶν τὴν λαμπρῆν πίστιν. *Οὐκ ἀπεστέλλην, εἰ μὴ εἰς τὰ πρόστα τὰ ἀπολυτικῶτα οἴκου Ἰσραὴλ.* Εἶτα ποιῆν αἱ τὸν Ἰσραηλίων, οὐκ πάσας τῆς γῆς ἀσποτῆς, καὶ ποιῆν, καὶ διακητῆς, καὶ προνοητῆς; οὐκ εἶπαν, οὐκ εἰμὶ ποιῆν τὸν ἄλλον, ἀλλ' οὐκ ἀπεστέλλην εἰς τούτω· οὐκ ἀλήθως τούτω λέγων, ἀλλὰ τῷ σχήματι τὴν πίστιν γυναικῶν. Εἰ γὰρ μὴ ἀποστέλλει δαίλογον, ἀλλ' εἰς τὰ πρόστα τοῦ οἴκου Ἰσραὴλ, πῶς τῶς ἀποστόλων πίμπεται εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης, λέγων· *Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες;*

Εἰ μὴ ἀπεστέλλει εἰς τὰ ἔθνη πρόστα, ἀλλ' εἰς ἐκείνα τὰ τοῦ Ἰσραὴλ, πῶς εἶλες ἀποστόλοις. Καὶ ἄλλια πρόστα ἐγὼ, δ' οὐκ ἐστὶν ἐκ τῆς αὐτῆς αὐτῆς, κακείναι δὲ με συναγαγεῖν, ἴνα γένηται μία κοίτη, καὶ εἰς κοίτην; Ὅστε οὐ πρὸς αὐτὴν λαλεῖ τῶς τὸν πραγματῶν τὴν ἀκριβειαν, ἀλλὰ πρὸς τὴν τῆς ψυχῆς δοκιμασίαν. *Οὐκ ἀπεστέλλην.* Ἀρνείται τὸ πρῆγμα, καὶ [178] οὐ φωνεῖ ἢ γυνὴ παρακλήσει· ἀποστέλλει αὐτῆς τὴν ἱκεσίαν, καὶ οὐκ ἀποστέλλεται αὐτοῦ τὴν προσκύνσην. Ἀληθῶς τῆς Ἐκκλησίας εἰκὼν ἡ Χαναανὰ, ἢ ἐν κινδύνους ἐξεταζομένη, καὶ τὸν ἀσποτῆρ οὐκ ἀρνούμενη, ἢ μωρίας γεμῶνας ὑπομείνουσα, καὶ τὸν ὄφθαλμὸν ἔχουσα πρὸς τὸν ἰμῆνα τῆς πίστεως, ἢ μωρίας γεμῶνας τῶν αἰρετικῶν περιουλομένη, καὶ ἀπὸ τῆς ἔθραλας πίστεως μὴ σαλευομένη. Ἀντιέξεται πίστιν ἐκκλησιαστικῆν, καὶ ἀγνοουμένην Ἰουδαϊκῆν. Ἰουδαῖοι μῆνα ἐθλοῦτες γογγύουσι, ἢ Ἐκκλησία νηστεύουσα εὐχαριστεῖ τῷ ἀσποτῆρ· ἐκείνοι τῶν κινδύνων ἀγνοουμένων, οἱ τοῦ Χριστοῦ δοκῶντες ἐμαρτυροῦσιν. Τίνα ἀποδέχη οἰκίτην, ἐὰν ἦς ἀσποτῆς; δύο οἰκίται τὸν ἀποδέχῃ, τὸν μετὰ τῆς εὐεργεσίας ἀγνοουμένη, ἢ τὸν ἐν ταῖς παιδείαις εὐγνωμοσύνας; Εἰκὼν τοῖνυν τῆς Ἐκκλησίας ταύτης ἡ Χαναανὰ, ἢ ἀποπειρομένη, καὶ τὸν ἀσποτῆρ οὐκ ἀρνούμενη. Προσκυνεῖ αὐτῷ λέγουσα· *Κύριε, βοήθει μοι.* Ἐπιθῆ πρότερον εἶπεν, *Ἰὲ Δαυὶδ, ἐλέησόν με,* νομῆσα, ὅτι ἐλάττω προσηγάγε τὴν παρακλήσιν τῆς ἀξίας, ἀνακαλεῖται τὴν πρώτην φωνὴν, καὶ δευτέρω εὐγνωμοσύνην τὴν πρώτην καλύτερι. Οὐκίται γὰρ αὐτὸν καλεῖ, *Ἰὲ Δαυὶδ,* ἀλλὰ Κύριον, λέγουσα, *Κύριε, βοήθει μοι.* Καὶ οὐδὲ οὕτως ἀποκρίνεται, ἀλλ' ὄχλουσι οἱ ἀποστολοὶ πρὸς τὴν φωνὴν λέγοντες, *Κράτει διακθεῖν ἡμῶν.* Ἐπαρτεῖται Θεός, πρὸς τὴν πίστιν ἀποβλέπων, καὶ φωνεῖ πρὸς αὐτὴν. *Οὐκ ἐστι καλὸν λαβεῖν τὸν ἄρετον τῶν τέκνων, καὶ βαλεῖν τοῖς κυναρίοις·* τάναν λέγων τοῖς Ἰσραηλιτῶν, οὐ τοσοῦτον αὐτοῦς τιμῶν, ἔσον ἐλλέγων ἐπὶ τῆ ἀγνοουμένη. Ὁ γὰρ καίων σήμερον τέκνα τοῦ Ἰσραηλιτῶν. Ἰός ἐστι τοῦ λέγοντος, *Ἰὸς ἐγέννησα καὶ ὄψουσα, αὐτοῖ ἐξ με ἠθέτησα.* Καλεῖται κῦον ἡ Χαναανὰ, καὶ φέρι τὴν ὄρθριν μετὰ χάριτος. Πλὴν οἶμαι καὶ πιστεύων ἐπὶ ἐν τῇ ὄρθρῃ ταυτῇ ἐνέθηκε τῆς εὐνοίας; τὴν εἰκόνα, κῦον, δεκτικὸν τῶ ἐνοικῶν τοῦ ζώου. Κῦον μωρία πᾶσαν, τῆς ἀσποτικῆς οἰκίας οὐκ ἀφίσταται· κῦον, δεῖ ἔθνη τὰ ἀσποτικὰ βῆ, ὅταν δὲ ἔθνη ἄλλοτρίους, στεκάρηται, ὕλακται, οὐχ ἢ τρυφάει, πρὸς οὐδὲνα τὸν ἄλλον βλέπων. Ἰουδαῖοι πῶς ὀρῶσι κατὰ τοῦ Θεοῦ μωρίας βλασφημίας, καὶ οὐ ταρᾶνται; ἔβλεπε Χριστιανῶν ἀκούοντα βλασφημίας ἀρετικῆς ἢ ἔτερος πλάνης, καὶ εὐθέως θορυβῶμενον, ὕλακτοντα, βούνη κατὰ τὸν ἐναντίον. Οὐ φέρι Χριστιανῶς ἰδεῖν ἄλλοτρίων ἔθνη, ἀλλ' οἱ; κῦον περὶ τὸν ἀσποτικὸν πύλωλον ὕλακται. Εἰ ὁ ἔθνη τῆς πίστεως φείσομαι τὴν τὸν κῦον προσηγάγον ἠσπασσαν, δεῖ τὸ ἐνοικῶν τοῦ ζώου, καὶ οὐκ ἐξέσθησαν τὸ ἔθνος, ἀλλ' ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἐνοικῶν τῆς φύσεως. Ὅτι δὲ ἀποδέχεται ὁ Θεὸς τὸν ὕλακτοντα ὑπὲρ τῆς εὐσεβίας, καὶ λέμφεται τῷ σιωπῶντι καὶ μὴ ὕλακτοντα ὑπὲρ τῆς ἀλήθειας, λέγει περὶ τῶν Ἰσραηλιτῶν, *πάντες κῦνες ἀπολ, οὐ δυνάμενοι ὕλακται.* Κῦον καλεῖται ψυχὴ εὐνοῦσα τῷ ἀσποτῆρ, καὶ ὑπὲρ τοῦ ἀσποτῆρ ὕλακτοῦσα,

* Savilius suspicatur legendum αὐτός, sed αὐτῆς ferri potest.

IN SEQUEMTEM SERMONEM.

horret, ita ut nec inter ἀμφιβάλλουσα accenseri mereatur, ut existimabit haud dubie quisquis Chrysostomus orationes vel primoribus labris attigerit : ac vel ex ipso credendi modo alium deprehendet oratorem. Ceterum non indoctus est scriptor iste, et licet innumeris repetitionibus nauscam pariat, recte probat ex his Apostoli verbis : *Non est volentis neque currentis, sed miserentis est Dei*, non sequi hominem qui peccat, culpa liberum esse; sed ex voluntatis suae proposito, sibi perniciem et interitum parere, quod ex aliis Scripturæ dictis et exemplis confirmat, ac syllogistico more peruenitque procedit.

IN CHANANÆAM ET IN PHARAONEM, ET QUOD NON VOLENTIS NEQUE CURRENTIS, SED MISERENTIS SIT DEI (Matth. 15. Rom. 9, 16).

1. Etiamsi nos vespertinus ille tumultus perturbavit, at exhilaravit universorum studium. Non enim turbarum confusionem, sed auditorum fervorem respiciendam : spectatorque eram forensis et popularis tumultus, simulque divini atque probitudinis, ita ut dicere : *Manna quidem sunt manna Esau, vox autem vox est Jacobi* (Gen. 27. 22). Popularis erat tumultus, sed divinitus studium. Oportet autem non distrahi ex clamore tumultuantium, sed respicere studium auditorum. Nam Chanana post Servatorem clamabat; verum ille non ad clamorem attendit, sed ad animi affectum. Clamabat ergo, ut modo audistis, Domine sequens vestigia : *Fili David, miserere mei* (Matth. 15. 22). O gentium fidem ! o Judæorum ingratum animum ! Ab Israelitico genere aliena, nec in lege educata, nec in prophetis versata, veritatem prædicat, dicens, *Fili David, miserere mei*; qui vero in lege educati fuerant, qui prophetas audierant, mendacium tuerentur dicentes, Non novimus eum; Samaritanus est, et dæmonium habet. O fidem gentium ! o Israelitarum ingratum animum ! Vide Deum et Servatorem omnium, quantum genus illud honoret. *Non est bonum accipere panem filiorum, et projicere canibus* (Ibid. v. 26). Gentes vocat canes, et Israelitas filios; transmutatur honor a populo; et qui honorantur, ipsum debonostant; qui despiciuntur, adorant; qui filii vocantur, beneficium non recipiunt; Chanana vero canis appellata, a beneficio non recedit. Ideo namque Servator canem vocavit mulierem, non ut contumelia afficeret, sed ut ejus affectum patefaceret, ostenderetque gentes probo affectas a beneficio non abistere, Israelæm vero beneficio affectum Servatorem negare. *Fili David, miserere mei*. Et qui omnes exaudit, tacet, non ut precantem respuat, sed ut ejus fidem splendidiorem reddat ? Chanana genere, Abrahamitica fide. *Fili David, miserere mei*. Et qui vel ante oris clamorem animi supplicationes exaudit, tacet et differt; visusque est apostolis inhumanus esse, quod supplicationem tantam respueret. Dicuntque ei discipuli : *Dimitte illam quia clamat post nos* (Ibid. v. 23). Num tu, Petre, num tu, Andrea, vel Philippe, Servatore humaniores estis ? Num vos flexit precatio, et Servatorem non affecti supplicatio ? Certo vos secundum rei faciem judicatis, ego secundum animi affectum sententiam fero; gratiam differo, ut splendendam fidem expramam. *Non sum missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel* (Ibid. v. 24). Num pastor est Israelitarum ? annon totius orbis Dominus, pastor, administrator et provisor ? Non dixit, Non sum pastor aliorum; sed, Non sum ad hoc missus; non secundum rei veritatem loquens, sed simulans, ut fidem

patefaciat. Si non alio missus es, sed tantum ad oves domus Israel, cur apostolos ad fines orbis mittis, dicens : *Evant docete omnes gentes, baptisantes* (Matth. 28. 19) ? Si non ad alias, quam Israelis, oves missus es, cur dicebas apostolis : *Et alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili, et illas oportet me congregare, ut fiat unum ovile, et unus pastor* (Joan. 10. 16) ? Quare non accurate et secundum exactam rei veritatem loquitur, sed ad animæ probationem, *Non sum missus*. Rem negat, et mulier deprecans non fugit; ejus supplicationem depellit, et adorationem non respuit. Vere Ecclesie imago est Chanana, quæ periculis probatur, et Dominum non negat; quæ sexcentas sustinet procellas, et ad fidei portum oculis tendit; quæ mille fluctibus ab hæreticis exagitatur, et ob fidei firmitatem non nutat. Confer fidem ecclesiasticam cum ingrato Judæorum animo. Judæi manna comedentes murmurant; Ecclesie jejuniis Domino gratias agit; illi honore affecti, ingrati sunt; Christiani in persecutionibus gratias agunt. Quem diligis servum, si dominus sis ? ex duobus servis quem accipis ? eumne qui post beneficia ingratus est, an eum qui castigatus gratiam habet ? Ecclesie igitur imago est Chanana, quæ depulsa Dominum non negat. Adorat illum dicens, *Domine, adjuva me*. Cum primum dixisset, *Fili David, miserere mei* (Matth. 15. 25), putans se minorem, quam par erat, emisisse deprecationem, priorem revocat vocem, et secunda probi animi significationem, priorem tegit. Non enim ultra vocat illum filium David, sed Dominum dicens : *Domine, adjuva me*. Neque tamen ille respondet, sed audita voce concitant illum apostoli dicentes : *Clamat post nos*. Deus tamen differt, fidem illam spectans, et dicit ei : *Non est bonum accipere panem filiorum, et projicere canibus*. Filios vocat Israelitas, non tam honorans, quam arguens ingratum illorum animum. Nam quam hodie filius vocat Israelitas, filius est ejus qui dicit : *Filius genti et exaltati, ipsi autem spreverunt me* (Isai. 1. 3). Chanana canis vocatur, et cum gratia fert contumeliam. Cæterum puto et credo, Christum in hac contumelia benevolentiam imaginem possidere, nempe canem, animalis hujus benevolentiam exprimens. Canis millia passus, ab heri sui ædibus non abscedit; canis cum herum gradientem videt, tacet, cum domesticos servos videt, quiescit; cum extraneos videt, exagitur, latrat, non quiescit, nullum alienum respicit. Judæi vero quomodo sexcentas contra Deum emittit blasphemias videt, nec moventur ? Vide Christianum audientem hæreticam blasphemiam aut alium errorem, statimque turbatum, latrantem, contra adversarios clamantem. Non fert Christianus alienam videre fe-

ciem; sed veluti canis ad ostium Domini latrat. Etiam philosophi a fide alieni, canum nomen sumpsere, ob benevolam canis animam, nec puduit nominis, quod naturæ benevolentiam spectarent. Quod vero Deus latrantem pro pietate acceptum habeat, ne silentem nec latrantem pro veritate reprobendam, de Israelitis loquens ipse testatur: *Omnes canes muti, qui non possunt latrare (Isai. 56. 10)*. Canis vocatur anima Domini benevola, et pro illo latrans, neque illud probo datur. Canis furens hoc solum habet furoris signum, quod domino dentes opponat: canis quippe dum sedit, nunquam contra herum insanit. Nihil aliud Judæorum furorem arguit, quam quod contra Servatorem latravissent, quia Deum, quem Dominum agnoscerent par erat, ut alienum rejicerent. Quamobrem accusat illos dicens: *Circumdederunt me canes multi. Et qui canes? Synagoga malignantium obsedit me (Psalm. 21. 17)*. Non respuit ergo Chananea contumeliam, sed cum gratiarum actione recipit. *Non est bonus accipere panem filiorum, et projicere canibus*. Illa vero ex contumelia benignitatem sibi parans, dicit: *Etiam, Domine; nam et catelli edunt de micis quæ cadunt de mensa dominorum suorum (Math. 15. 27)*. Ne mei misereris ut filie, sed miserere ut catellæ: contumeliam admitto, Domine. Nam abs te prolata contumelia est omni honore præstantior, omni gloria superior. Ut ergo tandem ostenderet Servator, se non conciviciando vocasse illam canem, cum ejus gratum animum exhibuit, respondet: *O mulier, magna est fides tua: fiat tibi sicut vis (Ibid. v. 18)*. Nescio quomodo laudem fidem illam quam Servator magnam vocavit. Quam enim excitare possim laudem majorem ea quam Servator protulit? Sinamus vocem intactam, ne nostris laudibus eam dehonestemus, ne faciamus exiguum id quod magnum est: humana laus res inimit; Dei vox rebus testimonium perhibet. *Quorum laus, inquit, non ex hominibus, sed ex Deo (Rom. 2. 29)*. Cur autem demoniaci Servatorem in auxilium vocabant: *Fili David, miserere mei?* num Davidis cognatio contra demones potestatem habet? unde prophetanti clamor ille, *Fili David, miserere mei?* unde venit ut Chananea pro filia demoniacæ clamans dicat: *Fili David, miserere mei?* In historia traditor, Davidem lyram pulsantem dæmonem a Sathie abegisse. Quia igitur David ex vi musica dæmones pellebat: musica, inquam, non humana, sed divina, et ex Spiritu sancto pulsans; a cognatione laudem mutuantes dicunt: *Fili David, miserere mei*. Verum non est in illa voce insistendum, sed ab illa ad digniorem oportet deduci. *Sanata est filia ejus ob illa hora (Math. 15. 25)*. Dei quippe vox prolatam sanavit: vox Servatoris dæmones eiecit; quidquid est adversarium depellit.

2. Verum hæc in evangelii gratiam, non quantum par fuit, sed pro virili nostra diximus. Licet vero quantum debemus, non possumus, ad promissa exsequenda veniamus, ne procrastinantes auditorum desiderium hebetius reddamus. Tempus ergo est, ut promissa reddere aggrediar, vobisque audientibus debitum persolvam. De Pharaone agere orsi sumus, quomodo nempe Deus cor ejus obduraverit, necnon de dicto illo: *Cujus vult miseretur, et quem vult indurat. Dices itaque mihi: Quid adhuc queritur? volentati enim ejus qui vocavit (Rom. 9. 18. 19)?* Oportet autem et eos qui divinas sententias explicare aggredientur et eos qui audiunt, non statim ad interpretationem venire, ne videantur sententiæ vim inferre; sed alius evangelicæ gratiæ argumentum repetere, et sic ex consequentiâ clarum nec confusam tradere rei speculationem. Ut igitur paucis exordiar. In Epistola ad Romanos hoc dictum habetur. Romanis vero scribens Paulus, cum multa alia monita habet, tum præcipue rem emendare studet, quæ morum perturbationem ac dissensionem pareret; quomodo autem, aures præbe. Item: multi erant Judæi, multi quoque gentiles, qui in Servatore crediderant: pugnaque inter illos erat et tumultus, non ex pietatis studio,

sed ex primatis contentione. Volebant qui ex gentibus accesserant, primas partes tenere; idipsum Judæi sibi vindicabant. Illi obtendebant paternam nobilitatem, dicebantque gentilibus: Præstantiores vobis sumus: nam antiquior apud nos est pia religio; patriarchæ nostri sunt Abraham, Isaac et Jacob; patriarchæ scilicet omnes et propheta: nos præscam habemus nobilitatem; vos recens beneficium accepistis. Gentiles qui crederant, contra dicebant: Non possunt primas tenere qui Christum abnegarunt, nec primas occupare partes qui crucem fixerunt et contra Deum pugnare: vos rejecti fuistis, et omnes gentes vocati sumus. Nos beneficium rapuimus, vos beneficium contumelia affectistis. Tum Apostolos multam videns perturbationem, tumultumque magnum Romæ excitatum, cogitansque, ingens malum in magna urbe extortum, posse per totum orbem effundi, contentionem, quasi ex radice reprimat, ne hinc dissensio per universam terram grassaretur; seseque medium interponens, se non ut iudicem, sed ut pacificatorem gerit, gnarus contentionem non piam religionem constituere, sed piam religionem omnem solvere contentionem. Ac quemadmodum qui pugnam et tumultum sedare voluit, non alteram partem increpat, ne alteram magis iririt; sed utramque reprimunt, ut ex tali correptione faciliorem consilii sui exitum pariant: sic divinus spiritus sese medium inter pugnantem constituit, et Judæorum et gentilium rorem comprimit; primoque impudentiorem perstringit partem, nempe Judæorum. Omnes enim erant canes impudens, qui non poterant latrare. Impudens certe genus est; non et genere dico, sed ex moribus. Non ignobilitas est impudens, sed mores sunt ignobiles. Hanc itaque partem carpit, imo priorem illam aggreditur ut impudentem, cui dicit Isaias: *Collum tuum ferream, frons tua ænea (Isai. 48. 4)*; tam impudentem esse sciebat: et Jeremias propheta dicens: *Frons meretricis fuit tibi, Israel, quia impudens fuisisti adversus omnes (Jer. 3. 3)*. Hanc itaque impudentem partem priorem aggreditur divinus apostolus, nempe Judæicam; et quia antiquitatem præferentem majorum suorum Abraham, Isaac et Jacob, ostendit illis non oportere de genere gloriari, sed de moribus. Quare hunc orsus sermonem dicit: *Non omnes qui ex Israel, sunt Israel (Rom. 9. 6)*. Quia genus profert, nec mores exhibes, *Non omnes qui ex Israel, sunt Israel*. Hæc ad Judæos, sed Neque quia sunt semen Abraham, omnes sunt filii; scriptum est enim: *In Isaac vocabitur tibi semen (Ibid. v. 7)*. Si genus pietatem facit, nihil vobis quominus Ismael anteponeretur Isaac: filius enim erat Abraham, et ortu prior. *Non omnes itaque qui ex Israel, sunt Israel: neque quia sunt semen Abraham, omnes filii Abraham sunt: sed in Isaac vocabitur tibi semen*. Interpretationem vero sic addit Paulus: *Non filii carnis æstimantur in fidem, sed filii promissionis, hi filii Dei sunt (Ibid. v. 8)*. Sed quia dicto obstanti Judæi, et aliam addunt impudentiam contra divini prædicationem, dicuntque Ismaelem reprobatum fuisse, quod ex ancilla ortus esset; Israelæ vero præpositum fuisse, quod ex libera ortus et nobilis esset, demum Ismaelem imaginem inducit et ait: *Non solum Isaac, sed et Rebecca ex uno patre vostro concubitu habens. Cum enim nondum nati essent, in aliquod boni egissent aut mali, ut secundum electionem propositum Dei maneret; non ex operibus, sed ex vocante, dictum est ei: Major serviet minori (Ibid. v. 10-15)*. Quia ignobilitatem generis proles ad contentionem, ostendo tibi ex una radice duos divinos emitti ramos; ostendo tibi eam qui non crederat admitti, cum vero qui crederat minime. Non enim hædit natura eum, quem non hædit propositum, ut dicas dictum esse: *Major serviet minori*, et scriptum est: *Jacob dilexit, Esau autem odium habuit*. Hæc ex divina voce profert Paulus. Dicit quippe Deus per prophetam: *Nonne frater erat Esau Jacobi? Jacob dilexit, Esau autem odium habuit (Malach. 1. 2. 3)*. Quis genus affert, inquit, quid profuit Esau genti? Quis patrum nobilitas honori habetur, quid amplius retulit

οὐκ ὑβρίζομένη. Κῶνον ὅταν μανθῇ, τοῦτο μόνον ἔχει σημεῖον τῆς μανίας, ὅταν κατὰ τὸ δεσπότην ὄντων ἐπάγῃ· οὐδέποτε γὰρ σωφρονῶν κῶνον κατὰ τὸ δεσπότην μανίαντα. Ὁδὸν ἕτερον εἰλεγχοῖ τὴν Ἰουδαίων μανίαν, ἣ τὸ κατὰ τὸ Σωτήρος ὁλακτείν· ὅτι θεὸν, ὃν ἔργον γνωρίζοι ὡς ἀσποπτόν, τοῖτον ἀπεισιόσαντο ὡς ἄλλοτρίον. Ὁδὸν κατηγορεῖ αὐτὸν λέγων· *Μερικὸκλόου-σάν με κῶνος καλλοῖ.* Καὶ τίνες οἱ κῶνες; Συναγωγῆ-σπορηουμένων περίεσχον με. Οὐκ ἀποπίμπαισι τὸν υἱὸν ἡ Κανονία τὴν ἕβρον, ἀλλὰ δέχεται με· εὐχαριστίας. *Ὁκν ἔστι καλὸν λαβεῖν τὸν ἄρτον τῶν τέκνων, καὶ βαλεῖν τοῖς κυνῆσι.* Ἡ δὲ ἀπὸ τῆς ἕβρας τὴν φιλανθρώπων κατασκευάζουσα, λέγει· *Ναι, Κύριε· καὶ τὸν τὰ κυνῆρια ἔδωκε ἀπὸ τῶν ψιγίων τῶν κικατῶν ἀπὸ τῆς τραπέζης τῶν κυρίων αὐτῶν.* Μη οὐκισθήσῃ με ὡς τέκνον, ἀλλ' ἐλέησον με ὡς κῶνα· δέχομαι τὴν ἕβρον σου, ἄσποπτα. Πᾶσαν γὰρ τιμὴν ἔστι κριτῶν ἡ παρὰ σοῦ ἕβρον, πάσης δόξης ἀντιέρα. Ἰνα τοῖνον ὁ Σωτῆρ ἐπὶ τέλει διέβη, ἐπὶ οὐκ ὑβρίζων ἐκάλεισε κῶνα, ἐπὶ αὐτῆς ἐγύμνωσε τὴν εὐχαριστίαν, τότε λέγει· *Ἄ γύναι, μεγάλη σου ἡ κίσις· ἵρηθή-σται σοι, ὡς θέλει.* Ἐγὼ σοὺ οἶδα ποῦ ἐπιπίπτει τὴν [179] πίστιν, ἣν ὁ Σωτῆρ μεγάλην ἐκάλεισε. Ποῖαν γὰρ αὐτῆς δύναμις ἐπίνοιον κριτῶνα εὐφρῆμῖαν τῆς ἀπὸ τοῦ Σωτήρος ἀποδοθείσης; Ἐδόσωμεν τὴν φωνὴν ἀκαίρην, μὴ ὀρθίωμεν αὐτὴν ταῖς ἡμετέρας εὐφρημίαι, μὴ ποιήσωμεν τὸ μέγα μικρὸν· ἀνθρωπίνην γὰρ εὐφρημίαν παῖδι τὰ πράγματα, θεοῦ δὲ φωνὴ μαρτυρεῖ τοῖς πράγμασι. *Ἄρ ὁ ἔκαινος φρονί, οὐκ εἶ ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐκ τοῦ θεοῦ.* Διὰ τί ἐὼς οἱ βασιμῶντες τὸν Σωτῆρα ἐκάλουν εἰς βοήθειαν, *Ἰὲ Δαυὶδ, ἐλέησον με;* μὴ γὰρ ἡ τοῦ Δαυὶδ συγγένεια τὴν κατὰ τὸν δαίμονιν ἐξουσίαν ἔχει; πῶθεν ἄλλω τῷ προσηγορεύοντι τὸ βοᾶν, λέγοντι, *Ἰὲ Δαυὶδ, ἐλέησον με;* καὶ τὴν Χαναανίαν προσάγουσαν τὴν θυγατέρα δαιμονιοζομένην εἰπεῖν, *Ἰὲ Δαυὶδ, ἐλέησον με;* Παρεδόθη τῆς ἱστορίας, ἐπὶ Δαυὶδ τῆ ἀκολοθία τὴν ἄγλιαν ἀνακουρῶμενον λύραν ἀπήλπιον τοῦ Σαουλ τὸν δαίμονα. Ἐπὶ οὐκ καὶ Δαυὶδ ἔλαυνε τοὺς δαίμονας διὰ μουσικῆς ἐνεργείας, μουσικῆς οὐκ ἀνθρωπίνης, ἀλλὰ θείας, καὶ ἀπὸ ἀγίου Πνεύματος ἀνακουρῶμενον, ἀπὸ τῆς συγγενείας εὐφρῆμῖαν λαβόντες λατῶντι. *Ἰὲ Δαυὶδ, ἐλέησον με.* Πλὴν οὐ δεῖ στοιχεῖν αὐτῶν τῆ φωνῆ, ἀλλ' ἐπ' ἐκείνην μὴ δόγηταί, ἀν-θρώπος δὲ ἐπὶ τὴν ἀγλίαν. Ἰδὴ ἡ καὶς αὐτῆς ἀπὸ τῆς ἄρας ἐκείνης. Θεοῦ γὰρ φωνὴ προσελθούσα τὴν παιδα ἰάσατο· ἐφόρει δαίμονας, ἐλαύνει ἡ τοῦ Σωτήρος φωνὴ πᾶσαν ἀνέναντιον κατὰστατον.

β'. Ἄλλὰ ταῦτα μὲν εἰς τὴν εὐαγγελικὴν χάριν, οὐκ ἔσον ἐπιπνεῖσθαι, ἀλλ' ὅσον ἐπιπνεῖσθαι. Ἐπὶ δὲ ὅσον ἀρεσίωμεν οὐκ ἀρκούμεν, ἐπὶ τὴν ἐπιπνεῖσθαι ἰδωμένον, ἵνα μὴ ἡμέραν ἐξ ἡμέρας ἀναβαλλόμενοι τὸν ἐπιπνεῖσθαι τὴν ἀκράσιν ἀμβλύνομεν τὸν πῶνον. Καίρος οὐκ κηλοῖ θησαυρὸς τῆς ὑποσχετέως, καὶ οὐκ ἐπιπνεῖσθαι τὸ θρεῖλον τῆς ἀκράσεως. Περὶ τοῦ φασαῶ ἡ· *νεῖτο λόγος, τοῖς ἐκκλησίαις ὁ θεὸς τὴν καρδίαν φασαῶ, καὶ περὶ τῆς φωνῆς τῆς λαοῦσις ἐκείνης, Ὅρ θέλει ἐλεεῖ, ὃν δὲ θέλει σκληρῶν.* Ἐρεῖς οὐκ μοι, τί εἰς μέμπεται; φωνῆ· τῶν γὰρ βουλήματα αὐτοῦ τῆς ἀνθρώπων; Δεῖ δὲ τοὺς ἀπορῶμεν τῶν θεῶν νοημάτων, καὶ τοὺς ἀκούοντες, μὴ εὐθέως ἐπ' αὐτῆν ἐξελθῶν τὴν ἐρμηνείαν, ἵνα μὴ δόξη βεβαιωμένη ἐπὶ ἡ ἐνοια, ἀλλ' ἄσθεν τὴν ὀρθόσιν τῆς εὐαγγελικῆς χάριτος ἐκλαβόντα, οὕτως ἀπὸ τῆς ἀκολοθίας πρηνῆ καὶ ἀσύντηρον παραδοῖναι με τὴν θεωρίαν. Ἰνα τοῖνον συνέτω, ταύτην ποιήσωμαι τὸν λόγον τὴν ἀρχὴν. Ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους Ἐπιστολῇ ὁ λόγος. Ῥωμαῖοι δὲ γράφει ὁ Παῦλος, πολλὰ μὲν οὐκ καὶ ἔτερα παραινῶν, ἐξαιρέτως δὲ πρᾶγμα διορθῶμενος πολλῶν ἔχον παραχρῆν, καὶ πολλῶν ἔχον τὴν ἀκαταστασίαν καὶ ὄπως, ἀκούε· Ἐν τῇ Ῥώμῃ πολλοὶ τινες ἐγένοντο ἀπὸ Ἰουδαίων εἰς τὴν Σωτῆρα πιστευόντες, πολλοὶ δὲ καὶ ἐξ ἰθῶν ἐπίσταντες. Ἡν δὲ μάχη καὶ ὀρθῶνος μεταξὺ τῶν μερῶν, οὐκ ὑπὸ ζήλου εὐσεβείας, ἀλλ' ὅτι παρῶντων φιλονικίας. Ἐβούλοντο γὰρ οἱ ἀπὸ ἰθῶν αὐτοὶ δοκεῖν πρωταίειαν, ἐβούλοντο καὶ οἱ ἀπὸ Ἰουδαίων αὐτοὶ εἶναι πρώτοι. Καὶ προσηγορεύοντο ἀπὸ τῶν Ἰουδαίων τὴν πατριχὴν εὐγένειαν, ἵνα ἔχοντες τοῖς ἀπὸ ἰθῶν, ἐπὶ ἡμεῖς ὡμῶν τιμωροί· ἀρχαιοτέρου γὰρ ἡμῶν ἡ εὐσεβεία καὶ ἡμῶν οἱ πατριάρχαι, ἡμέτεροι; ὁ Ἀβραάμ, ἡμέτερος ὁ Ἰσαὰκ, ἡμέτερος ὁ Ἰακώβ, οἱ πατριάρχαι πάντες, καὶ οἱ προφῆται· καὶ ἡμεῖς μὲν

ἀρχαίαν ἔχομεν τὴν εὐγένειαν, ὁμοίως δὲ πρόσφατον ἐλάθετε τὴν εὐσεβείαν. Οἱ εἰς Ἕλληνας λέγον, οὐκ ὁσον τε πρωτεύειν τοῖς ἀρχαιοτέρων τῶν Χριστῶν, οὐκ ὁσον τε ἐν πρώτῃ μερίδι τετάχθαι τῶν ἱερῶν σταυρῶν πῆσαντας, καὶ τοὺς θεολογῶντας· ἀπελήθητε γὰρ ὁμοίως καὶ ἐκλήθησαν πάντες τὰ ἴθνη· καὶ ἡμεῖς μὲν ὁμῶν οἱ τὴν εὐσεβείαν ἀρπάσαντες, ὁμοίως δὲ οἱ τὴν εὐσεβείαν ὀρθῶντας. Ὁ Ἀπόστολος δεσπόζοντες παραχρῆν πολλῶν, καὶ ὀρθῶν ἀκρίματα ποῖν ἐν τῇ Ῥώμῃ, καὶ ἐνοήσας, ἐπὶ κακῶν ἐν ἐτῆ μαγῶν ἡ πόλει πλεονῶν, εὐνοῖται γὰρ ἐκλυθεῖν εἰς πᾶσαν τὴν ὑπ' οὐρανῶν, ἀναστῆλαι ὡς περ ἀπὸ τίνος βίβης τὴν φιλονικίαν, ἵνα μὴ ἐκείναι εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξέλθῃ ἡ φιλονικία· καὶ μῶνον αὐτῶν παρενθεῖς, ποῖαι πράγμα οὐ δικαιοσύνης, ἀλλ' ἐρηνησόντος, εἰδῶς, ἐπὶ ἡ φιλονικία εὐσεβείαν ὡς ἴσταν, εὐσεβεία δὲ πᾶσαν διαλύει φιλονικίαν. [180] Καὶ ὡς περ οἱ βουλόμενοι καταστῆλαι μῆτρον καὶ ὀρθῶν, οὐκ εἰς μέρει ἐπιτιμῶνται, ἵνα μὴ τὸ ἕτερον πλῆον ἐξάμωσιν· ἀλλὰ καὶ τοῦτον ἐπιτιμῶσι κακίω. Ἰνα εἰς τῆς ἐπιτιμίας εὐπαράδοκτον ἔξωσι τὴν συμβούλαν ἀπεραζομένην· οὕτως ὁ θεὸς Ἀπόστολος, μῶνον αὐτῶν παρενθεῖς τῶν μαχομένων, καταστῆλαι καὶ τὸν Ἰουδαῖον θρύλλον, καὶ τὸν ἐξ ἰθῶν. Καθάπεται δὲ πρώτον τὸν ἀναεικτέρον μέρος, λέγου δὲ τὸν Ἰουδαῖον. Πάντες γὰρ κῶνες ἀναεικτεῖς, οὐκ ὀνομάζονται ὁλακτείν. Ἀναεικτεῖς τὸ γένος, οὐ δὲ τὸ γένος λέγου, ἀλλὰ δὲ τὸ ἄθος. Οὐ γὰρ τὸ ἀγενεῖς ἔστιν ἀναεικτεῖς, ἀλλ' ὁ τρόπος ἀγενεῖς. Διαβάλλεται τὸν μὲν μέρος τοῦτο, μᾶλλον δὲ καθάπεται τοῦτον πρώτον, τὸ μέρος τοῦ ἀναεικτεῖς, πρὸς δὲ εἰπεν Ἡσαίας· Ὁ τρέχων ἐπὶ σοῦ σιθῶντος, καὶ τὸ μέτωπον σου χαλκῶν· οὕτως ἀναγινῶντος ἴσται· καὶ ὁ προφήτης Ἰερμίας λέγων· Ὅφης πόρνης ἐγένεθαι σοι, Ἰσραὴλ· ἀπηγορεύθησας πρὸς πάντας. Καθάπεται τὸν ὀρθῶν ὁ θεὸς Ἀπόστολος πρώτον τὸν ἀναεικτεῖς μέρος, λέγου δὲ τὸν Ἰουδαῖο μέρος· καὶ ἐπιπνεῖσθαι τὸν ἀρχαιοτέρου τῶν πατέρων Ἀβραάμ, Ἰσαὰκ, Ἰακώβ, δεικνύοντες αὐτοὺς, ἐπὶ οὐ δεῖ σμινεῖσθαι γέναι, ἀλλὰ τῶν μέρους. Ὁδὸν ἀρχαίωμος τοῦτο τοῦ λόγου. Ἐλεγει· Ὁ πάντες οἱ εἰς Ἰσραὴλ, οὗτοι Ἰσραὴλ. Ἐπιπνεῖσθαι γένος προφῆταις, τὸν τρόπον οὐ δεικνύοντες, Ὁ πάντες οἱ εἰς Ἰσραὴλ, οὗτοι Ἰσραὴλ. Ταῦτα πρὸς τοὺς Ἰουδαίους. Ἄλλ' οὐδέ τί εἰσι σπέρμα Ἀβραάμ, πάντες ἐκείνη· γίνεταί γὰρ ὅτι Ἐρ Ἰσαὰκ κληθήσεται οὗ σπέρμα. Εἰ τὸ γένος ποῖαι τὴν εὐσεβείαν, οὐδὲν ἐκώμων τὸν Ἰσραὴλ προτιμῶσθαι τοῖς Ἰσαὰκ· υἱὸς γὰρ ἦν τοῦ Ἰσαὰκ· υἱὸς γὰρ ἦν τοῦ Ἀβραάμ, καὶ υἱὸς πρᾶσθευτος. Ὁ πάντες οὗτοι οἱ εἰς Ἰσραὴλ, οὗτοι Ἰσραὴλ, οὐδέ τί εἰσι σπέρμα Ἀβραάμ, πάντες τέκνα Ἀβραάμ· ἀλλ' ἐν Ἰσαὰκ κληθήσεται οὗ σπέρμα. Καὶ ἐπίται τὴν ἱερμηνείαν Παύλου, τοῦτον εἶπεν· οὐ τὰ τέκνα τῆς σαρκὸς λογίζεταί εἰσι πίστιν, ἀλλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐπαγγελίας, ταῦτα τέκνα τοῦ θεοῦ. Ἄλλ' ἐπιπνεῖσθαι Ἰουδαίων ἀντιπροσῶπον πρὸς τὸ βῆμα, καὶ εἰσαγαγεῖν ἕτερον ἀντιπροσῶπον κατὰ τοῦ θεοῦ κηρύττοντας, καὶ ἐπιπνεῖσθαι, ἐπὶ Ἰσραὴλ ἀπεικονισθῆθαι εἰς τὸ ἐκ παίδεως εἶναι, Ἰσαὰκ δὲ προτιμῶσθαι εἰς τὸ ἐκλευθερίας φρεῖν τὴν εὐγένειαν· ἀναισθητοῖς δὲ ὕστερον ὁ Ἰσραὴλ εἶναι, καὶ φωνῆ· Ὁ μόνον ὁ Ἰσαὰκ, ἀλλὰ καὶ Ῥεβέκκα εἰς ἐνός κοίτην ἔχοινα τοῦ πατρὸς ἡμῶν. Μῆλον γὰρ γεννηθέντων αὐτῶν, ἡ κρησάτωρ τὴ ἀγαθὸν ἡ κακῶν. Ἰνα ἡ καὶ ἐκλογὴν πρόσθεν τοῦ θεοῦ μῆτον, οὐκ εἶς ἔργον, ἀλλ' εἰ τὸ καλοῦντος, ἀρήθη αὐτῇ, ἐπὶ Ὁ μῶνον δουλεύοντες τῷ ἔλδοσσοι. Ἐπιπνεῖσθαι τὴν ἀγένειαν τῆς σαρκὸς προφῆταις εἰς φιλονικίαν, δεικνύοντες οἱ καὶ μετὰ βίβης ἐπὶ κώμων ἀσχετοῖντας, δεικνύοντες οἱ τὸ ἀποστόμωμον ἐλεθέτα, τὸν εἰ πιστεύω μόνον ἀδεον. Ὁ γὰρ ὀρθῶν φωνῆς, ἐν μὴ ὀρθῶν πρῶτος, ἵνα μῆτον εἰς ἀρήθη, ἐπὶ Ὁ μῶνον δουλεύοντες τῷ ἔλδοσσοι, καθὼς γίνεταί. Τὸν Ἰακώβ ἠγάπησα, τὸν δὲ Ἠσαὺ ἐμίσησα. Ταῦτα εἰς θεῶν φωνῆς; προφῆταις Παῦλος. Ὁ γὰρ θεὸς φωνῆ δὲ τοῦ προφήτου· οὐκ ἀδελφός ἦν Ἠσαὺ τῷ Ἰακώβ; Τὸν γὰρ Ἰακώβ ἠγάπησα, τὸν δὲ Ἠσαὺ ἐμίσησα. Ἐπιπνεῖσθαι φωνῆς προφῆταις, ἡπὶ τὴ ὥμων τῶν Ἠσαὺ ἡ φωνῆς; Ἐπιπνεῖσθαι τῶν πατέρων εὐγένειαν σμινεῖν, τὴ πλῆον ἀπηνήκατο ἀπὸ τῆς εὐγενείας τοῦ πατρὸς ὁ Ἠσαὺ; οὐκ ἐκγόνησεν τῷ Ἀβραάμ; οὐκ υἱὸς ἦν τοῦ Ἰσαὰκ; οὐκ εἰ τῆς αὐτῆς μητρός; οὐκ εἰ τῆς αὐτῆς ἐλευθερίας; μὴ ὥμων αὐτῶν τὸ γένος, ἐπιπνεῖσθαι ἐξέβαλον

• Lectio suspecta.

GOSPEL

αὐτὸν δὲ ἦθος; Εὐθέα; ἐπάγει· *Τι οὐδ' ἐροῦμεν; μὴ δόδικα παρὰ τῷ Θεῷ; Μὴ γένοιτο.* Τῆς μὲν ἱστορίας, ἥζατο μέχρι τούτου· λοιπὸν δὲ πρὸς τὴν ἀνακρίτουσαν ἀντιλογίαν ἐπιλέγειται. Ἐπειχὴ γὰρ πολλοί, ἑτέρας θεωροῦντες ἐξετάζομεν, τὰ παρεντιθέμενα λαμβάνουσι εἰς διαβολήν, οὐκ ἀπέβλεπον μόνον ὁ Ἀπόστολος εἰς τὴν φιλονομίαν τῶν τότε μαχομένων, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἴσιν τῶν μετὰ ταῦτα ἀνακρίτων, ἢ διὰ Μανγάρου, ἢ διὰ αἰρετικῶν; ἢ δὲ Ἑλλήνας μέλλοντας ἐπιλέγειν κατὰ τῆς; λέξουσ ταύτης· καὶ προλαβὼν κατασκευάζεται τὰ βέλη, ἵνα σοὶ ἀποτήρῃ σκευὴ τὴν ἀκμήν τοῦ πολέμου. Οὐ γὰρ βλέπει οὐ [181] Θεὸς μόνον τὰ παρόντα, ἀλλὰ πολλῶν μύλων προβλέπει τὰ μέλλοντα. Διὰ τοῦτο ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ καλεῖται βέλος· καὶ μάγιστρα. Φησὶν ὁ Ἰσάκ;· *Ἐθρῆκέ με ὡς μάγιστραν ὄρεσιον, καὶ εἴη χειρὶ ἐκρυφέν· ἔθρῆκέ με ὡς βέλος ἐκλεκτόν, ἐν τῇ σφαιρῇ αὐτοῦ δοκῆσάσθαι με.* Διὰ τὴ μάγιστραν καὶ βέλος; Ἡ μάγιστρα πρὸς τοὺς πλῆθον ἰσχυροὺς ἐπιλέγειται, τὸ δὲ βέλος καὶ πρὸς τοὺς μακρῆν ἰσχυροὺς πέμπεται. Ἐπεί οὖν ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος καὶ τῆς τότε φιλονικίας καθήκει, καὶ τὰς μελλούσας ἀνακρίσεις ἐργαζομένης ἀνίσταται, καλεῖται μάγιστρα τοὺς πλῆθον ἰσχυροὺς, καὶ βέλος κατὰ τὸν ἐναντίον καὶ μακρὰν ἰσχυρὸν περιτρίβων. Ἄλλ' ἵνα μὴ ἐκκοπῶμεν τὴν ἀκολουσίαν τῆς ὑποθέσεως, πρῶτον ἐπιμνησθῆναι, καὶ ἐλευσόμεθα ἐπὶ τῷ τῷ. Ὅτε καταστῆται Ἰουδαίος; μὴ μάγα φρονεῖν ἐπὶ τῷ γένει, ἀπτεῖται ἐθελῶ καὶ τῶν ἀπὸ Ἑλλήνων ἐλθόντων, καὶ λέγει αὐτοῖς· *Μὴ κατακινῶ τῆς ρίζης.* Σὺ γὰρ ἀργυρίτιος ὢν ἐξεκότης ἐστὶς κατὰ φωνὴν ἀργυρίτιος, καὶ ἐνεκνευρίσθης εἰς καλλιέλαιον. Ὁ γὰρ τὴν Ἐπιστολὴν μετ' ἀκριθείας ἀναγιγνωσκον, εὐρίσκουσι πολλὰ τῶν λόγων ἡμεῖς δὲ ἐπὶ τὰ σύνομα χρῶμεθα. Καλεῖ τὸ Ἰσραηλιτικὸν γένος καλλιέλαιον, τὸν δὲ τῶν ἰθύνων, ἰσχυροὺς ἐκ τῆς ἀργυρίτιος, καὶ ἐνεκνευρίσθησαν εἰς καλλιέλαιον ἀναστῆσαι. Καλεῖ τὸ γένος τοῦ Ἰσραὴλ καλλιέλαιον, καὶ τοὺς ἀπὸ ἰθύνων ἐλθόντας καὶ τῆς γλυκύτητος γευσάμενους τοῦ Ἰσραὴλ καὶ τῶν προφητῶν, ἀναστῆσαι μὴ ὑψηλὰ φρονεῖν. Πῆν γὰρ ὁ Ἰσραὴλ, φησὶν, ἐν οὐ ἐνεκνευρίσθη; μὴ οὐ ἐβίω τῶν Ἰσραὴλ; οὐκ αὐτοῖς οὐ ἐβίωτο; οὐ δὲ ἀπόστολος μὴ ἐκ σου; ἐκ τῶν Ἰουδαίων οὐ Σαυρῆ, μὴ ἀπ' ἰθύνων; Ἀπὸ τῶν Ἰουδαίων. Διὰ τὴν οὐκ ἀργυρίτιος τῶν ῥίζων τῶν ἀγαθῶν, καὶ οὐκ οὐκ οὐκ; οὐκ οὐκ, ὅτι ἀργυρίτιος ὢν ἐνεκνευρίσθη εἰς καλλιέλαιον; Ἄλλ' ἔρεξίς μου πάντως; Ἀναλαμβάνεις ὁ πάλιν τὴν μάχην τοῦ ἀνισταμένου, οὐ ὅσοι τῆ ἀπιστίας ἐξικλάσθησαν, ἐγὼ δὲ τῆ πίστεως ἐνεκνευρίσθη. Καλῶς· *Μὴ ὑψηλὰ φρονεῖν, ἀλλὰ σοφού.* Εἰ γὰρ ὁ Θεὸς τὸν κατὰ φύσιν κλάδον οὐκ ἐρείσαστο, καὶ οὐκ οὐκ οὐκ φρονεῖται. Βλέπει ἀποστολικὴν φωνὴν, βλέπει ἀποστολικὴν νευρῆν, βλέπει πῆν; ἐκκόπεται προφῆσαν τὴν φιλονικίαν, κἀκείνους ἐπιστομίζων, καὶ τούτους δυσωπῶν. Μὴ παύρου. Ἄλλ' ἔρεξίς μου πάντως; Ὁ σὺ τὴν ῥίζαν βαστάσεις, ἀλλ' ἡ ρίζα σέ. Ἐπειδὴ οὐ ἐξ ἰθύνων κατακινῶντος τοῦ Ἰσραὴλ, ὡς ἐκείνων μὴ διὰ τὴν εἰς Χριστὸν θεωμαχίαν ἐκκοπέντων, αὐτῶν δὲ διὰ τὴν γνώσιν ἀνακρίθηντων, λέγει πρὸς αὐτοὺς τοσοῦτον θρασυνομήμονος. *Οὐ σὺ τὴν ῥίζαν βαστάσεις, ἀλλ' ἡ ρίζα σέ.* Ἄλλ' ἔρεξίς, Ἐξεκλάσθησαν, ἵνα ἐγὼ ἐργασθῶ. Εὐνομούσθη συνιθεῖσαι σου τῆ φωνῆ, δέχομαι σου τὴν εὐγνωμίαν ἀπόκρισιν. Καλῶς. Ἄλλ' ἡ μὴ ὑψηλὰ φρονεῖν, ἀλλὰ σοφού. Εἰ γὰρ ὁ Θεὸς τὸν κατὰ φύσιν κλάδον οὐκ ἐρείσαστο, μήπως οὐδὲ σὺ φρονεῖται. Τὸν ἐν φάσεως ἔχοντα τὴν εὐγένειαν δὲ ἀπιστίαν ἐξέβαλε, οὐ ἀλαζονόμενον ἐκβαλεῖ διὰ τὴν αὐτῆ ἀγνωμοσύνην. Καὶ ὅρα πῶς τὴν φιλονικίαν ἐκβάλλει διὰ τοῦ φόβου. *Ἦς οὐν χρηστότητα καὶ ἀποστολικὴν Θεοῦ· ἐπὶ μὲν τοὺς πονήσας, ἀποστολῆν, ἐπὶ δὲ οὐ, χρηστότητα, ἐν ἡμετέροις τῇ χρηστότητι· ἐπὶ καὶ οὐ ἐκκοπήσθ.* Βλέπει πῶς τῷ φόβῳ τὴν φιλονικίαν ἐκκόπεται, καὶ κατεστῆσαν αὐτὸν τὸν πιστὸν, οὐκ εἰς τὸ φιλονικεῖν, ἀλλ' εἰς τὸ ἀγωνίαν. Τὴν παρεργῆν ἀλλότρων γένος; Ἰπὲρ τῆς σῆς ζωῆς ἀγωνίαν, σπουδάσων πῶς ἀρείσεται τῷ ἐσπέρῳ, μὴ ψεύσῃ τὴν εὐγένειαν διὰ τῶν τρώων. Εἴτα λέγει αὐτοῖς τοῖς ἀπὸ ἰθύνων. Καὶ γὰρ τούτο πρόσερον οὐ ἐξ ἰθύνων Παύλος ἡμῶν ἀπεστῆλθ, οὐκ ὡμὸν τοῖς Ἰουδαίοις, ἀλλὰ κηρύσσει εἰς ἔθνη. Πρὸς ταύτην τὴν φωνὴν πάλιν Παύλος ἀρχεῖται φερασκον σωτήρων ἐσοθείας, καὶ λέγει· *Μὴ ἐπὶ ἐμοὶ στυμνῶ*

νοθε; Ναί· ὡμὸν διδάσκαλος, καὶ οὐχὶ Ἰουδαίου. Ἄλλ' μάθε τὸ ἀκριβές. Οὐ θέλω γὰρ ὡμὰς ἄνοιον, ἀλλὰ, ὅτι Ἐγὼ ὄσορ ἐμὶ ἰθύνων ἀπόστολος, τὴν διακοπὴν μου δοξάσω. Τὴ ἰστί, δοξάσω; Συνιστῶ μου τὴν ἰσχυρῶν, συνιστῶν τὰ ἔθνη. Διὰ τὴ συνιστῶν; Εἰ σοὶ παραστήσω μου τὴν σάρκα, καὶ σώσω τὴν ψυχὴν αὐτῶν. Ἰσάκ θαυμάζω, ἵνα ἐκείνους εἰς ἴσιν ἐβίω. Καὶ τοιοῦτος χρησάμενος ῥήμασιν ὁ Παῦλος κατατέλλει κατακινῶν τὴν φιλονικίαν, καὶ ἐστῆν λάμπουσαν τὴν ἀλήθειαν ἐκκόπεται τῆς φιλονικίας, καὶ ἐστῆν τῆς ὁμοιότητος. Εἰς δὲ τὸ προσημνηθεῖται.

γ. [182] *Τι ἐροῦμεν; μὴ δόδικα παρὰ τῷ Θεῷ; Μὴ γένοιτο.* Τῷ γὰρ Μωσῆ λέγει, Ἐλεῖψω δὲ ἄρ ὄλεον, καὶ οὐκ ἐκτερίψω δὲ ἄρ οὐκ ἐκτερίψω. Τὴν φωνὴν ταύτην Παῦλος οὐκ ἐξ οὐκίους προσημνηθεῖται ἀκολουθεῖται ἐπὶ τῆς ἀντιθέσεως; Συμπατομῆται τοῖνυν ἀντίθετον Παῦλος εἰς προσημνηθεῖται τῶν μαχομένων. *Τι ἐροῦμεν; μὴ δόδικα παρὰ τῷ Θεῷ (μὴ γένοιτο) λέγονται, Ἐλεῖψω δὲ ἄρ ὄλεον, καὶ οὐκ ἐκτερίψω δὲ ἄρ οὐκ ἐκτερίψω ἢ ἀντιθετός οὐκ ἔστι οὐκίους ἀκολουθεῖται ἑαθεῖ τὸ δὲ. Μὴ γένοιτο, παρῆνθετός ἐστι.* Πρὶν γὰρ λύσει τὴν φιλονικίαν, εὐθέως ἀνίσταται τὴν βαστασίαν. Ἴνα μὴ τις, ἐν ὅσῳ ἐξετάσῃ τὸ νόημα, προλαβὼν καταψήφισται τοῦ Θεοῦ, παρεντιθῆναι οὐκ ὀφείλει λατρεῖ μόνον τῷ, Μὴ γένοιτο, ἵνα τῆ ἀπαγορεύσει τὸ δυσφημῶν στήσῃ φλασημωμένη τὴν ἀλήθειαν. Ὁ ἀνισταμένου τοῦτ' ἐπὶ· Παρὰ τοῦ Ἰακώβ εἶπε· *Τὸν Ἰακώβ ἠγάπησα, τὸν δὲ Ἰσάκ ἐμίσησα· καὶ πρὸς Μωσῆν εἶπε· Ἐλεῖψω δὲ ἄρ ὄλεον, καὶ οὐκ ἐκτερίψω δὲ ἄρ οὐκ ἐκτερίψω.* Εἰ δὲ θέλει ἐλεῖν, δὲ δὲ θέλει σκληρῆναι, Πῆν μὲμνηται; Εἰ γὰρ αὐτοῦ τούτο ἐργάζεται, καὶ αὐτοῦ τούτο κατασκευάζει, διὰ τὴ παρ' ἐμοὶ λόγον ἀπαιτεῖ, ὢν αὐτοῖς ἐργάζεται; Ταύτην ἔχει τὴν δύναμιν πῆσα ἢ ἀντιλογία. Τῷ γὰρ Μωσῆ λέγει· Ἐλεῖψω δὲ ἄρ ὄλεον, καὶ οὐκ ἐκτερίψω δὲ ἄρ οὐκ ἐκτερίψω. Ἄρα οὐν ὡς ἐτέρου τοῦ ἀνισταμένου, ὡς ἀπὸ συλλογισμῶν συνάγοντα ἐπιγάγει, *Τὸν Ἰακώβ ἠγάπησα, τὸν δὲ Ἰσάκ ἐμίσησα.* Ἐπιγάγει δὲ καὶ ἄλλαν φωνὴν, *Ὁρ θέλει, ἐλεῖν, δὲ δὲ θέλει σκληρῆναι.* Ὁς οὐν συναγαγῶν τὸν συλλογισμῶν πῆσα λέγει ὁ ἀντιτιθέμενος; Ἄρα οὐν Ὁρ τοῦ θέλοντος, οὐδὲ σὺ ἐργασθῶντος, ἀλλὰ τοῦ ἐλεούτος Θεοῦ. Εἰ οὐν δὲ θέλει ἐλεῖν, δὲ δὲ θέλει σκληρῆναι· εἰ δὲ θέλει ἀγαπᾶν, δὲ δὲ θέλει μισεῖν, ἐμοὶ τὴ ἐγκαλεῖ; Εἰκοὶ λοιπὸν φέρω τὴν ἐκείθειαν, εἰκοὶ τρέχω πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Οὐ γὰρ τὸ ἐργασθῶντος, οὐδὲ σὺ θέλοντος, ἀλλὰ τοῦ ἐλεούτος Θεοῦ. Ταῦτα πάντα εἰς προσημνηθεῖται τῶν ἀντιλόγων. Καὶ οὐκ ὀφείλει λοιπὸν ὁ Ἀπόστολος ἰσχυρῶς αὐτῶ ἀνισταμένη, οὐ κηρύσσει βουλήμενος τὴν ἀντιλογία, ἀλλὰ λύσει πῆσαν τῶν ἰθύνων τὴν ὑπόστασιν. Ἄρα οὐν Ὁρ θέλει ἐλεῖν, δὲ δὲ θέλει σκληρῆναι. Ἐρεῖ οὐν μοι, Πῆν μὲμνηται; Ἐγὼ γὰρ βουλήμεται αὐτοῖς εἰς ἀντίθετον; Ἀργυρίτιος λοιπὸν τῆ ἀπαντήσεως ποιεῖται ὁ Παῦλος. λέγων, *Μενοῦντε, ὡ ἀνθρώποις, σὺ τις εἰ ὁ ἀντασκοπόμενος τῷ Θεῷ;* Ἐναθά οὐκ ἐστὶ λύσις τῆς ἀντιλογίας, ἀλλὰ πρῶτον ἀναγκάστῃ κατὰ τῶν τολμῶντων συνήθειν τῷ Θεῷ. Τὸ γὰρ ἐπιστομῆται τὸν ἀντιλέγοντα, οὐκ ἔστιν ἐπὶ τὸ ζήτημα, ἀλλ' αὐθόνομα τὴν ἀπορίαν. Εἰ ἀπεμνησῶς μοι τὰ δίκαια λέγοντι, σιωπῶ, καὶ φέροι τὴν ἀσθεντίαν. Διὰ τὴν ὅτι ἐγκαλεῖται, καὶ οὐ κηρύσσει; Ἄλλ' ἀπὸ τῶν ἐπιστομῆται τὸ ἄρθρον τῆς ἀνθρωπίνης προσημνηθεῖται, καὶ τῆς τολμῶντων καὶ ζωῆς σπουδαζοῦσας λόγον παρὰ Θεοῦ λαμβάνει τὸν γινωσκόμενον· *Μενοῦντε, ὡ ἀνθρώποις, σὺ τις εἰ ὁ ἀντασκοπόμενος τῷ Θεῷ;* Καὶ λαμβάνων ὑπόσταμα κινήν (δὲ γὰρ καὶ ἀπὸ τῆς κοινῆς συνθέσεως ἰστί τὸ νοσημα), ὡς εἰ τις ἐθέλασται δεσποτῆν τὴν ἐν αὐτοῦ οὐκίτην τύπτοντα, παρελθὼν εἰς μῆσον ἐλεγε, Διὰ τὴ τυπέσει; ὁ δὲ τὴν δεσποτῆν ἀσθεντίαν προτείναν ἐλεγε, Καὶ εἰ πρὸς σέ; οὐκ ἐξουσίαν ἔχω τοῦ ἐμοὶ οὐκίτου; οὐκ ἐστὶν ἐμός; οὐ τῆ ἐμὴ ἐξουσία ὑπόκειται; (ταῦτα μνησόντος ἐστὶ τὴν ἀσθεντίαν, ὡς δεκνόμενος τὴν ἀκολουθεῖται) καὶ πρὸς μὲν τὸν ἀνισταμένου εὐθέως ὁ ἀναγκῶν λέγει, *Τὴ πρὸς σέ;* ὅταν μνησὸν πῆσῃ τὸν θυμὸν, καὶ καταστῆται τὴν ἐαυτοῦ ἀναγκάστῃ, εἰς ἡμετέριαν ἰθύνων, λοιπὸν ἀπολογεῖται πρὸς τὸν ἐγκαλούμενον· Ἴνα δέ μοι μὴ καταγινῶς, ἀνθρώποις, οὐκ ἀκαίρους ἐπίτησιν, μάθε τὰ τετολμημένα· τούτων

• Legendum conjicit Savil. πάντως ἀναλαμβάνων. • Forte melius tibi colloquia, quod conjicit Savilium.

Esau ex patris nobilitate? annon erat Abrahæ nepos? annon Isaac filius? annon ex eadem matre? annon ex eadem libera? non profuit illi genus, quando mores ipsam eiecerunt? Statim subiungit: *Quid ergo dicemus? nunquid iniquitas apud Deum (Rom. 9. 14)?* Absit. Historiam beneque deduxit; deinceps vero contra insurgentem contradictionem se comparat. Quia enim multi, dum alia quæstio examinatur, que interseruntur ad calumniam detorquent, non respicit tantum Apostolus ad contentionem tunc litigantium, sed etiam ad lites que postea movende erant, aut a Manichæis, aut ab hæreticis, vel a gentilibus, qui contra hoc dictum pugnatore erant; et tunc parare præoccupat, ut tibi deposita essent arma ad bellum instruendum. Deus enim non solum presentia respicit, sed multo magis futura prævidit. Ideo verbum Dei vocatur telum et gladius. Dicit Isaias: *Posuit me ut gladium acutum, et manum abscondit: posuit me sicut sagittam electam, in pharetra sua abscondit me (Isai. 49. 2).* Cur gladium et sagittam? Gladius cominus stantes impetit, sagitta ad eminus positos emittitur. Cum igitur verbum Dei et illas tunc exortas contentiones tollat, et eas que insurrexerunt erant litigationes excindat, vocatur gladius cuius ope cominus pugnatur, et sagitta adversus hostes eminus stantes emissa. Verum ne argumenti seriem interrumpamus, illa primum dicamus, ut ad hæc veniamus. Postquam Judæos repressit, ne de genere altum saperent, statim aggreditur eos, qui ex gentilibus accesserant, atque illis: *Noli gloriari operans radicem. Tu cum oleaster es (Rom. 11. 16. 17), excectus es ex eo, qui natura oleaster erat, et insertus es in bonam olivam. Qui enim Epistolam diligenter legit, veram solutionem reperit: nos autem brevitate studuimus. Israëliticum genus vocat bonam olivam, gentiles autem excetos ex oleastro, et insertos in bonam olivam reprimit. Genus Abrahæ vocat bonam olivam, et eos qui ex gentilibus venerunt, et ex dilectione Abrahæ et prophetarum degustarunt, reprimit, ne altum sapiant. Num Israel, inquit, in te insertus est? an tu Israel em recepisti? nonne ipse te recepisti? apostoli an te prodiderunt? an Christus ex Judæis, an ex gentilibus? Ex Judæis certe. Cur ergo bonorum radicem ignoras et gloriaris? An necis te, cum oleaster esses, insertum fuisses in bonam olivam? At dicis mihi: Pugnam suscipis pro adversario; hi per incredulitatem excecti sunt, ego per fidem insertus sum. Recte. *Noli altum sapere, sed time: ne Deus, qui naturalibus ramis non pepercit, nec tibi forte parcat (Ibid. v. 20. 21).* Vide apostolicam vocem, vide apostolicum nervum; vide quomodo contentionem radicis excindat, et illam refrænans, et hos pudore afficiens. Ne extollaris. *Quod si gloriaris, non in radicem portas, sed radicem te (Ibid. v. 18).* Quia gentiles adversum Judæos extollebant, quod illi ut Christi inimici excecti essent, dum isti per cognitionem ejus vocati fuerant, illis ita feroculentibus dicit: *Non tu radicem portas, sed radicem te. Sed dices: Fracti sunt rami, ut ego inserar (Ibid. v. 19).* Benigne assentior tibi, proliam tuam responsum dico, Bene. Sed *Noli altum sapere, sed time. Si enim Deus naturalibus ramis non pepercit, ne forte nec tibi parcat.* Eum qui ex natura nobilis erat, propter incredulitatem eiecit; et te superbientem propter hanc improbitatem ejecit. Et vide quomodo ex timore contentionem eliminat. *Vide ergo bonitatem et severitatem Dei (Ibid. v. 22);* severitatem in eos qui lapsi sunt, bonitatem in te, si manseris in bonitate: nam tu quoque excinderis. Vide quomodo timore contentionem excindat, et fidem disponat, non ut litiget, sed ut concertet. Cur alienum genus curiose perquiris? Pro vita tua decerta: cura quomodo Benefactori placeas, ne nobilitatem tuam moribus ementiaris. Deinde eos, qui ex gentilibus erant, alloquitur. Nam hoc illi jactabant: Paulus nobis missus est, non volvis Judæis, sed præcor gentibus. Huic voci Paulus pietatis pharmacum salutare admoeret, et ait: Num de me gloriamini? Etiam, doctor sum vester, non Judæorum. Sed discere reus*

accurate: Notis enim vos ignorare, fratres, quod, *Quamdiu sum gentium apostolus, ministerium meum honorifico (Rom. 11. 13).* Quid est, *Honorifico?* Confirmabo ministerium meum, confirmabo gentes: Cur confirmat? *Si quomodo ad auferendum provocem carnem meam, adros faciam aliquos ex illis (Ibid. v. 14).* Vos hudo, ut illis ad zelum accendat. Illis utens verbis Paulus ardentem illorum contentionem reprimat, et sciendum veritatem inducit, excindit contentionem, et consensum adducit. Sed ad propositum revertamur.

3. *Quid dicemus? nun iniquitas est apud Deum? Absit. Moyse enim dicit: Miserebor cuius miserebor, et misericordiam præstabo ei cuius miserebor (Ibid. v. 14. 15).* Hanc vocem Paulus non ex persona sua profert: nam est antitheses consequentia. Antithesis ergo Paulus efformat ex persona litigantium. *Quid dicemus? nun iniquitas est apud Deum (Absit) cum dicit, Miserebor cuius miserebor, et misericordiam præstabo ei cuius miserebor?* antithesis illa non totam consequentiam accipit: illud autem, *Absit*, parenthesis est. Antequam enim contentionem solveret, statim compressit blasphemiam. Ne quis, dum sententiam examinaret, intercepti, Deum condemnaret, ut sapiens medicus, illud, *Absit*, inserit; ut dum blasphemiam abijcit, veritatem statuat, contra quam blasphematur. Adversarius dicit: De Jacobo ait: *Jacob dilexi, Esau autem odio habui; et Moyse dicit, Miserebor cuius miserebor, et misericordiam præstabo ei cuius miserebor (Rom. 9. 13. 15).* Si enim quem vult miserebor, et quem vult oduratur, *Quid adhuc queritur (Ibid. v. 19)?* Nam si illud ipse operatur, et hoc efficit; cur a me rationem repeti eorum que ipse facit? Hæc est tota vis objectionis. Etiam *Moyse dicit: Miserebor cuius miserebor, et misericordiam præstabo ei cuius miserebor.* Ergo quasi alio contradicente, et syllogismum obtinente, addidit: *Jacob dilexi, Esau autem odio habui.* Aliud quoque adiecit: *Cuius vult miserebor, quem vult indurare.* Cui adversarius, quasi alium syllogismum objiciens: Ergo *Non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei (Ibid. v. 18. et 16).* Si ergo cuius vult miserebor, quem vult indurare; si quem vult diligit, et quem vult odio habet, cur me accusas? Frustra ergo pietatem sæctor, frustra ad veritatem curro: *Non enim currentis, neque volentis, sed miserantis est Dei.* Hæc omnia ex persona adversarii. Neque refugit deinceps Apostolus ipsi fortiter contradicere, nolens ejus objectionem confirmare; sed omnem voleos gentilium aspersionem tollere. Ergo *Cuius vult miserebor, quem vult indurare. Dicit igitur mihi, Tandem ergo reprehendit? nam voluntati ejus quis resistit? Tandem responsum sic orditur Paulus: O homo, tu quis es, qui respondeas Deo (Ibid. v. 20)?* Hæc non est objectionis solutio, sed primum indignatio adversus eos, qui audent cum Deo questionem movere. Nam contradicentem reprimere, id non erat solvere questionem, sed dubitationem augere. Si me justa dicentem increpes, tacebo, et auctoritatem feram. Cur ergo accusas, et non persuades? Veram primo refrænata audaciam humanæ potulantiæ, quæ audent a Deo factorum rationem stidiose repetere: *O homo, tu quis es, qui respondeas Deo?* Et vulgari utens exemplo (oportet enim a vulgari usu sententias confirmare), ac si quis videns hærum, qui servum suum verberaret, accedens diceret, Cur verberas? ille vero, herilem obtendens auctoritatem, diceret: Quid hoc ad te? an non in servum meum potestatem habeo? an non meus est? an non meæ subijcitur potestati? (Hæc sunt potestatem ostendentis, non consequentiam probantis;) et contradicenti quidem statim indignatus dicit, Quid hoc ad te? postquam autem iteram indignationem se dederat, in mansuetudinem verius, incusanti sese purgat: Ut ne me condonem, o homo, quod sine causa verberem; discere quid facere ausus ait: id ipsum Apostolus facit. Cum ab eo rationes repetentur a contradicentibus hoc pacto: *Si Cuius vult miserebor, quem vult indurare, cur reprehendit? voluntati enim ejus quis resistit?* quia vidit vocem esse perfunctorie usurpatam, ait: *O ho-*

me, tu quis es, qui respondens Deo? An Intum legem dat figulo? an officium de officio curiose inquirat? an servus rationem ab hero repelit? Annon ex vulgari rorum usu edoceri? Nam servus qui pro libertate decertat, postquam in servitium redactus est, non audeat ipse thlasistere, sed alium assumit qui se defendat, ne personam servi heri sui consuevit opponat: et tu, mortalis homo, in immortalis illius conspectum quasi par te sis? Quis es, qui respondens Deo? Temporaneus Æternum curiose perquisit? mortalis Immortalium? qui in sepulchro corrumperis cum qui in celo habitat? qui a terra alimentum accipis et in terram revertitur, ab eo qui omni tempore vivit rationem exposcis? O homo, tu quis es, qui respondens Deo? Annon habet potestatem figulus ex eodem luto aliud vas in honorem, aliud in contumeliam facere (ibid. v. 21)? Etiam, inquit, bene refrenas, sed questionem non solvis. Dum refrenas enim, accusationem non solvis. Dixit enim: Annon habet potestatem figulus facere vas aliud in honorem, aliud vero in contumeliam? Igitur ille ignominiosus facit. Cur ergo me reprehendis? Hanc vocem non sustineo: dum enim accusationem non solvis, auges dubitationem. Idcirco Apostolus cum ut petulantes repressit, tunc ut errantes emendat, atque indignatus quidem dicit: O homo, tu quis es, qui respondens Deo? Annon potest figulus ex eodem luto facere vasa, alia in honorem, alia in contumeliam? Ut autem animalveritit se, dum reprimit, questionem magis augere, statim subiungit: Quod si Deus volens ostendere iram, et notam facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia (ibid. v. 22). Singillatim examinentur verba: non potest ex simplicibus vocibus veritas percipi. Ostendit quidem et docuit non oportere a Deo rationem exigere; ususque est Paulus voce Dei per Isaiam loquentis. Dicit enim Deus veteri populo: Num dicit Intum figulo, Cur me fecisti (Isai. 45. 9)? Num dicit Intum figulo, Quid fecisti? Num dicit officium officii, Cur me fecisti? Vas circa operis mea et filios mandata mihi datis. Vocem Isaiæ refrenantem Paulus usurpans, erroneas sententias emendat. Jam emendatio præcessit, solutio sequitur: ut discas, dilecte, Paulum non ad accuratam questionem solutionem protulisse illud, Tu quis es, qui respondens Deo? sed ex indignatione. Illic enim officii omnia adscribit, et dicit: Non habet potestatem figulus ex eodem luto facere vasa, alia in honorem, alia in contumeliam? Hic ad rei institutum loquitur, non ad accuratam dogma. Alitui vero ut ostendat vas in honorem, et vas in contumeliam non a Deo effici, sed ab operantium proposito, quod vel ad mala declinat, vel ad virtutem respicit, Timotheo dicit: Hæc ad te scribo, ut scias quomodo oporteat in domo Dei conversari (1. Tim. 5. 14. 15). In magna autem domo non solum sunt vasa aurea et argentea, sed et lignea et fictilia (2. Tim. 2. 20). Itaque ipse Paulus. Non enim aliunde testimonium proferam, ne dicas: Cum non inveniatur in Apostolo solutionem, ad aliam Scripturam transivisti. Ipse Paulus qui illis indignatus est, quando sine indignatione loquitur, accurate verba facit. Dicit ergo Paulus: In magna domo non solum sunt vasa aurea et argentea, sed et lignea et fictilia, et alia in honorem, alia in contumeliam (ibid. v. 21). Et quid adjicit? Si quis ergo emendaverit se, erit vas in honorem sanctificatum. Qui illic figulo vas in honorem et vas in contumeliam adscripsit, alio in loco voluntati totum attribuit: Si quis emendaverit se, erit vas in honorem, sanctificatum, et utile Domino, ad omne opus bonum paratum. Animadvertit illum alio modo loqui cum increpat, alio cum docet: et secundum præmissum domini exemplum fieri, qui servum suum verberat, ad alienum statim acerbe loquutus est, sed ut ad hanc veritatem traheret: sic et hoc loco ostendit vas in honorem et vas in contumeliam non a Deo effici; sed Deum communem naturam condere, voluntatem vero ipsam discendere. Ut vero accuratius discas, nos non ex natura factos esse vasa honoris et vasa contumelie, id Scriptura docet. Si factum esset vas ignomi-

niz, eum Scriptura me doceret esse bonum? Quod enim factus sum secundum naturam, imitari non potest. Cur docet hunc esse bonum, qui natura sua malus est? Cur autem bonum statuit dicens, Qui stat, videat ne cadat (1. Cor. 10. 12)? Si natura bonus, cur confirmas eum, qui firmus est? Hinc continenter ad illud, Non est volentis, neque currentis; si nihil in me volente situm est, cur prædicas? si nihil penes currentem est, cur defatigaris? si nihil in volente, cur Deus dixit: Si volueritis, et audieritis me, bona terra comedetis (Isai. 1. 19)? si nihil est in volente, cur Servator dicebat: Quoties volui congregare filios tuos, et nolistis (Matth. 23. 37)? Non est volentis, neque currentis. Si nihil est in currente, cur Galatias dicebat: Currebatis bene; quis vos impedivit (Gal. 5. 7)? si non est volentis, neque currentis, cur Paulus ait: Sic curro, non quasi in incertum (1. Cor. 9. 26)? Eorum que retro sunt oblitiscor, et ad anteriora tendo, scopum persequor (Philipp. 3. 13. 14). Quid laboras, aut quid curris? Tu dixisti, Non est volentis, neque currentis. Sed Scriptura dubitationem solvit. Non est volentis Isaci (volebat enim benedicere primogenito), neque currentis Esau in campum; sed Dei qui miserebatur Jacobi. Non volentis Esau, neque currentis Isaci; sed Dei qui miserebatur Jacobi. Verum sic solum est illud, Non est volentis. Sed cur tandem miserentis est Dei? Manet enim adhuc questio, Cuius vult miseretur, quem vult indurat. Attende studiose, frater. Deus prænotat omnia; prænotat autem, non quasi futura formans, sed futura prævidens. Alia quippe sunt ea, que secundum œconomiam propriam prædeterminat, et alia que ex actibus nostris prænotat: aliud est prædeterminare, et aliud prænotare. Si prænotam futurum malum, non prævisio mea malum illud efficit. Exempli causa, si sæpe videro juvenem a patre relictum heredem et opulentum; ipsaque conspexero disciplinam impatientem, in deliciis viventem, spectaculorum amantem, equorum decursionibus deditum; statim prævidens dico: Ille brevi facultates suas dissipabit, hinc paternam hereditatem pessumdat; non quia prævidens id affirmavi, sed ex moribus eius conjecturam duxi. Eventus vero causa est, non prædictio prævidentis, sed Institutum vite male versantis. Sæpe itaque, frater, in rebus aliis ita loquimur: videmus quempiam in via lustrali sine baculo incedentem, et statim dicimus: Ille cadet; ignorat locorum naturam, ruet in arduis. Num quia id prædixi, lapsus causa est?

4. Non quod mea prævisio divinæ sit similitudo ita loquor; sed ex iis que tu sunt, ea que super te sunt, te doceo. Animum diligenter adhibe. Id namque adversarij objiciunt: Ut discas, inquit, dum esse qui justos facit et improbos, ipse Jeremias dicit: Antequam te formarem in utero novi te; et antequam exires de vulva sanctificavi te (Jer. 1. 5). Ipse dicit: Alienati sunt peccatores a vulva, priusquam egredierentur erraverunt ab utero: loquuti sunt falsa (Psal. 57. 4). Viden? a vulva hunc justum, illum improbum prædictum fuisse? viden? id ex natura fuisse? Bene Servator Judæis dicebat: Erratis nescientes Scripturas, neque virtutem Dei (Matth. 22. 29). Recte lege, et ne perverse loquaris. Antequam te formarem in utero novi te, et antequam exires de vulva sanctificavi te. Non primo sanctificavi te; sed primo novi te, et tunc sanctificavi te. Hic præsentium ostendit, et post præsentium tunc determinat. Et Antequam te formarem novi te, et antequam exires de vulva sanctificavi te. Quis novi te, sanctificavi te. Ideo dicit Apostolus: Quos præscivit, et prædestinavit (Rom. 8. 29). Non dicit, primo, Prædestinavit, sed, Præscivit, et tunc, Prædestinavit. Logo, concertate mecum, sermone olu animi fervorem jam fatiscente. Non ut plaudatis hæc dico; non hoc querimus, ut testis mihi est Deus; sed communem querimus utilitatem. Mentis auditum mihi aperit. Illud, Antequam exires de vulva sanctificavi te, inferiori tempore dictum arguitur ex Apostolo. Nonne enim Apostolus de Jeremia dicit, Quos præscivit, et prælegit

καὶ ὁ Ἀπόστολος ποιεῖ. Ἀπατοῦμενος γὰρ λόγον παρὰ τὸν ἀντιλόγον, Ἐπεὶ Ὅν θέλει ἔλεει, ὄν δὲ θέλει σκληρῶν. τί οὐν ἐπιμέμραται; τῷ γὰρ βουλόμενος αὐτοῦ εἰς ἀπόστασιν; ἐπειδὴ εἶδεν ἀπωσιμένην τὴν φωνήν, λέγει, Μενοῦργε, σὺ εἰς εἰ ὄντα αποκρινόμενος τῷ Θεῷ; Ὁ πλὴν νοθεύεται τῷ πλάστῳ; τὸ ποίημα παρεργάζεται τὸν ποιητᾶνα; ὁ βούλος απαιτεῖ λόγον παρὰ τοῦ δεσποῦ; [183] Οὐδ' ἐκ τῶν κοινῶν πραγμάτων διδάσκει, ὅτι καὶ περὶ ἐλευθερίας ἀγωνιζόμενος οἰκτερεῖ, ἐπειδὴ εἶδεν βουλᾶν Ἐκκλησίας, οὐ τολμᾷ οἰκτεῖν στήσας πρόσθεν, ἀλλ' ἔτερον λαμβάνει τὸν συναγωγόμενον, ἢνα μὴ ἐξ ἐναντίας πρόσθεν τοῦ βούλου ἀντιστήσῃ τῇ δεσποτικῇ βίβει; καὶ οὐ ἀνθρώπος ὢν θνητός, πρὸς τὴν ἀθάνατον βίαν σεαυτοῦ ἐξεκάζεις; Τίς εἰ ὄντα αποκρινόμενος τῷ Θεῷ; Ὁ πρόσκαιρος πολυπραγμονεὶ τὸν αἰῶνα; ὁ θνητός τὸν ἀθάνατον; ὁ εἰς τᾶπον λυόμενος τὸν ἐν οὐρανῷ κατοικοῦντα; ὁ ἀπὸ γῆς τρεφόμενος, καὶ εἰς γῆν ἀποστρέφων, τὸν διαπαντίζοντα ἐν πάσι τοῖς χρόνοις λόγον απαιτεῖ; Μενοῦργε, σὺ ἀνθρώπε, σὺ εἰς εἰ ὄντα αποκρινόμενος τῷ Θεῷ; Ὅσα ἔχει ἐξουσίαν ὁ κεραμιεὺς ἐκ τοῦ αὐτοῦ πηλοῦ ποιήσας τὸ μὲν εἰς τιμὴν σκεῦος, τὸ δὲ εἰς ἀτιμίαν; Καὶ, ἠφσὶ· καλῶς ἐπιστομίζεις, τὸ δὲ γροῦζόμενον οὐ λίσεις. Ἐξῶν γὰρ ἐπιστομίζεις, πλεονάζεις τὸ ἐγκλημα. Εἰπε γὰρ, Ὅσα ἔχει ἐξουσίαν ὁ κεραμιεὺς ποιήσας τὸ μὲν σκεῦος εἰς τιμὴν, τὸ δὲ εἰς ἀτιμίαν; Οὐκοῦν αὐτὸς εἶπὶ καὶ ὁ τοῦς ἀτιμῶνος ποῖων. Καὶ τί ἐπιμέμραται; Τίς γὰρ φωνῆς τὸν ταύτης οὐκ ἀνεχώρησεν; ἔξ ὧν γὰρ οὐ λίσεις τὸ ἐγκλημα, πλεονάζεις τὴν ἁπορίαν. Διὰ τοῦτο ὁ Ἀπόστολος, ὅτε ἐπατιμῶνος ὢν; προπατασαμένως, τότε διαρωθεῖται ἐξ ἀπαιτίας, καὶ λέγει μὲν ἀγαπητῶν· Μενοῦργε, σὺ ἀνθρώπε, σὺ εἰς εἰ ὄντα αποκρινόμενος τῷ Θεῷ; Ὅσα ἔχει ἐξουσίαν ὁ κεραμιεὺς ἐκ τοῦ αὐτοῦ πηλοῦ ποιήσας σκεῦος, τὰ μὲν εἰς τιμὴν, τὰ δὲ εἰς ἀτιμίαν; Ὁ δὲ συνείδει, ὅτι ἐξ ὧν ἐπιστομίζεις, μᾶλλον πλεονάζει τὴν ἀπορίαν, οὕτως ἐπάγει· Εἰ δὲ θέλων ὁ Θεὸς ἐπιειδεῖσθαι τὴν ὄρησιν, καὶ γροῦσαι τὸν δυνατὸν αὐτοῦ, ἤνεργεν ἐν κοιλίᾳ μακροθυμίας. Κατὰ μέρος ἐξετάσας τὰ ῥήματα· οὐ γὰρ ἔστιν ἀπὸ φίλων φωνῶν ἐκλαμβάνου τὴν ἀλήθειαν. Ἐξείπε μὲν καὶ ἐπαλειθύνει, ὅτι οὐ δεῖ παρὰ τοῦ Θεοῦ λόγον απαιτεῖν, καὶ καταγράφου Παύλου τῆς φωνῆς τοῦ Θεοῦ διὰ Ἡσαίου λαλοῦντος. Λέγει γὰρ ὁ Θεὸς πρὸς τὸν πάλαιον λαόν· Μὴ ἐρεῖ τὸ πλάσμα τῷ πλάσαντι, ἢ τί με ἐποίησας; Μὴ ἀποκρίνεται ὁ πηλὸς τῷ κεραμῆϊ, ἢ ποῖός; μὴ ἀποκρίνεται τὸ πλάσμα τῷ πλάσαντι, ἢ τί με ἐποίησας; Ἔμελλε δὲ περὶ τῶν ἔργων μου ἐντέλλασθαι με καὶ τὸν υἱόν μου. Τὴν φωνὴν τοῦ Ἡσαίου τὴν ἐπιστομίζουσαν Παῦλος ἐκλαμβάνων, διαρωθεῖται τὰς ἀποσταλάσας γλώσσας. Λοιπὸν τὰ μὲν τῆς ἐπιεικτικῆς ἐξείβη, τὸ δὲ τῆς λύσιως ἀκολουθεῖται, ἢνα μᾶλλον, ἀδελφε, ὅτι Παῦλος οὐ πρὸς τὴν ἀκρίβειαν τὸν ζητούμενον προσέγραψε τὰ. Σὺ εἰς εἰ ὄντα αποκρινόμενος τῷ Θεῷ; ἀλλὰ δεῖ ἀγαπητικῶν. Ἐνταῦθα μὲν γὰρ ἐπιγράφει τῷ πλάστῳ τὰ πάντα, καὶ λέγει· Ὅσα ἔχει ἐξουσίαν ὁ κεραμιεὺς ἐκ τοῦ αὐτοῦ πηλοῦ ποιήσας σκεῦος, τὰ μὲν εἰς τιμὴν, τὰ δὲ εἰς ἀτιμίαν; Ἐνταῦθα πρὸς ἑωστας λαλεῖ, οὐ πρὸς τὴν ἀκρίβειαν τοῦ ὀνόματος. Ἄλλαγοῦ δὲ βουλήματος δεῖται, ὅτι σκεῦος τιμῆς, καὶ σκεῦος ἀτιμίας οὐκ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ κατασκευάζεται, ἀλλ' ἀπὸ τῆς τὴν ἐργαζομένην προαιρέσεως, ἢ πρὸς τὰ φαῦλα βεβήσας, ἢ πρὸς τὴν ἀρετὴν βλαπομένης, λέγει τῷ Τιμωτῆϊ· Ταῦτα γράψω πρὸς σέ, ἢνα ἴδῃς πως δεῖ ἐν ὁσῶ Θεῷ ἀναστρέφουσαι. Ἐν μεγάλῃ δὲ οἰκτιρῶ οὐκ ἔστι μόνον σκεῦος χρυσῶ καὶ ἀργύρου, ἀλλὰ καὶ ἐξ ὤλου καὶ ὀστράκου. Ταῦτα ὁ αὐτὸς Παῦλος. Οὐ γὰρ παράγω ἀλλοθῶν μαρτυρίαν, ἢνα μὴ εἴπῃς, ὅτι εὐχρῶν ἐκ τοῦ Ἀποστόλου λίσιν, εἰς ἑτέραν μεταπήδησας Γραφήν. Ὁ αὐτὸς Παῦλος ὁ τοῦτος ἀγαπηκτικῶς, ὅτε ἐκτὸς ἀγαπηκτικῆς φέγγεται, πρὸς ἀκρίβειαν διαλέγεται. Λέγει οὖν ὁ Παῦλος· Ἐν μεγάλῃ δὲ οἰκτιρῶ οὐκ ἔστι μόνον σκεῦος χρυσῶ καὶ ἀργύρου, ἀλλὰ καὶ ἐξ ὤλου καὶ ὀστράκου, καὶ τὰ μὲν εἰς τιμὴν, τὰ δὲ εἰς ἀτιμίαν. Καὶ τί ἐπάγει; Ἐὰν οὐ εἰς ταυτὸν ἐκκαθάσῃ, ὅσαι σκεῦος εἰς τιμὴν ἤρρασαντο. Ὁ ἐνταῦθα τῷ πλάστῳ ἐπιγράφει τὸ σκεῦος τῆς τιμῆς, καὶ τὸ σκεῦος τῆς ἀτιμίας, ἐν ἑτέρῳ τόπῳ τῆ προαιρέσει τὸ πᾶν ἀποδοῦσκων. Ἐὰν τις ταυτὸν ἐκκαθάσῃ, ἔσται σκεῦος εἰς τιμὴν. ἤρρασαντο καὶ εὐχρηστον τῷ ἀσπλάστῳ, εἰς μὴν ἤρρασαν ἀγαθὸν ἔζηρε σμένον. Ὅρα, ὅτι ἑτέρως;

μὲν ἐπιτιμῶν φέγγεται, ἑτέρως δὲ διδάσκων συνεθεταί. Καὶ κατὰ τὴν προαιρούσαν εἰκόνα τοῦ δεσποῦ, τοῦ τὸν αὐτοῦ [184] οἰκτερῶν τύπουτος, πρὸς τὸν ἀλλότρου εὐθέως ἀπηνῶς ἐβέβητο, πρὸς δὲ τὴν ἀλήθειαν ταύτην παρεκλῶν· ὅτω καὶ ἐνταῦθα ἐβείξεν, ὅτι σκεῦος τιμῆς καὶ σκεῦος ἀτιμίας; Θεὸς οὐ ποιεῖ, ἀλλὰ κοινῆν ποιήσας τῶν φύσιν, ἢ δὲ προαιρέσει σχίσει τὴν ἑμοιοσύνην. Καὶ ἢνα μᾶλλον ἀκρίβως, ὅτι οὐκ ἐκ φύσεως ἐπάσθησαν σκεῦη τιμῆς, καὶ σκεῦη ἀτιμίας, ἢ Γραφῆ φησὶν. Εἰ οὕτως ἐπιπέσῃ σκεῦος ἀτιμίας; ἀλλὰ τί με ἢ Γραφῆ διδάσκει εἶναι καλόν; Ὁ γὰρ ἐπιπέσῃν κατὰ φύσιν, μετατεθῆναι οὐ δύναμαι. Διὰ τὴν παιδείαν εἶναι ἀγαθόν, τὸν κατὰ φύσιν ὄντα κακόν; διὰ τί δὲ ἀσφαλίζεται τὸν ἀγαθόν, λέγων· Ὁ ἐστὼς, βλεπέτω μὴ πέσῃ; Εἰ ἐκ φύσεως καλὸς, τί ἀσφαλῆν τὸν ἀσφαλῆ; Ἐτα καὶ τὸ ἀκούουθον πρὸς τὸ, Ὁ τὸν θέλοντος, οὐδὲ τὸν ἐρχόμενος, εἰ μὴδὲν ἔστιν ἐπ' ἑμοῖ τῷ θέλοντι, διὰ τί κηρύττεις; εἰ μὴδὲν ἐπὶ τῷ ἐρχόμενῳ, διὰ τί κἀμύνεις; εἰ μὴδὲν ἐπὶ τῷ θέλοντι, διὰ τί ὁ θεὸς ἐλεγεν, Ἐὰν θέλησῃ, καὶ εἰσ- ἀκουσθήτω μου, τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς πάσσοι; εἰ μὴδὲν ἐπὶ τῷ θέλοντι, διὰ τί ὁ Σωτὴρ ἐλεγεν, Ποσάκις ἠθέλησα ἐκισυνάξαι τὰ τέκνα σου, καὶ οὐκ ἠθέλησατε; Ὁ τὸν θέλοντος, οὐδὲ τὸν ἐρχόμενος. Εἰ μὴδὲν ἔστιν ἐπὶ τῷ ἐρχόμενῳ, διὰ τί ἐλεγεν Γαλιλάταις, Ἐρχέσθαι καλῶς· εἰς ὅμας ἐπάκοσον; εἰ μὴ τὸν θέλοντος ἔστι, μὴδὲ τὸν ἐρχόμενος, διὰ τί Παῦλος ἐλεγεν, Ὅτω τρέχω, ὡς οὐκ ἀδύλω; Τῶν ἐπιστῶν ἐκλαμβάνουμαι, τοῖς δὲ ἔμπροσθεν ἐπεκρινόμενος, κατὰ σκοπὸν διώκω. Τί κἀμύνεις, ἢ τί τρέχεις; Σὺ ἐπάεις. Ὁ τὸν θέλοντος, οὐδὲ τὸν ἐρχόμενος. Ἄλλ' ἢ Γραφῆ λυεῖ τὴν ἀμφιβολίαν. Ὁ τὸν θέλοντος τοῦ Ἰσαὰκ (ἦβλε γὰρ εὐλογῆσαι τὸν πατριότατον), οὐδὲ τὸν ἐρχόμενος τοῦ Ἰακώβ εἰς τὸ πῆδον, ἀλλὰ τὸν ἐλεούτος; Θεοῦ τὸν Ἰακώβ. Ὁ τὸν θέλοντος τοῦ Ἰακώβ, οὐδὲ τὸν ἐρχόμενος τοῦ Ἰακώβ, ἀλλὰ τοῦ ἐλεούτος Θεοῦ τὸν Ἰακώβ. Ἄλλ' ἐβίβη μὲν τὸ, Ὁ τὸν θέλοντος, ὅτω. Διὰ τί δὲ βίωσ τοῦ ἐλεούτος; Θεοῦ; Μένει γὰρ ἀκμῆν τὸ ζῆτημα, Ὅν θέλει ἔλεει. Ὅν δὲ θέλει σκληρῶν. Πρόσχε ἀκριβῶς, ἀδελφοί. Ὁ Θεὸς προηγουμένως μὲν πάντα, προηγουμένως δὲ, οὐχ οὐ αὐτὸς τυπὸν τὰ μέλλοντα, ἀλλὰ προῖδου τὰ μέλλοντα καὶ τὰ ἐσόμενα. Ἄλλα γὰρ ἔστιν, ἀ κατὰ τὴν οἰκίαν οἰκονομίαν προσέρχεται, ἄλλα ἔστιν, ἀ ἀπὸ τῶν ἡμετέρων πρέσβων προηγουμένως· ἄλλο προηγουμένως, ἄλλο προηγουμένως. Ἐὰν προγῶ τὸ κακὸν ἵσόμενον κακόν, οὐχ ἢ πρόηγουμένως μου ἐποίησας κακὸν αὐτό. Οἶόν τι λέγω· Ἐὰν ἴω πολλοὶ; ἄνθρω νέον ὑπὸ τῶν πατέρων καταλειπέντα κληρονόμων μεγάλης οὐσίας, ἴω δὲ αὐτὸν πατέρας ἀπέγοντα, τοῖς τρυφεροῖς συνύκτα, περὶ τὰς βεβίας ἔχοντα, πρὸς τὰς ἱππομανίας; σοφιάοντα, οὕτως ἀφορῶν λέγω· Ὅπως εἰς μικρὸν χρόνον διασκορπίσει τὴν οὐσίαν, οὗτος τὴν πατρικὴν κληρονόμιαν ἀπώλλουσι· οὐκ ἐπιβίβη προῖδον ἐτύπωσα, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἡβῶν ἐτεκμηράμην· καὶ ποιεῖ τὴν ἀπόδασιν οὐχ ἢ πρόβειας· τὸ πρόβειασμένον, ἀλλ' ἢ πολιτεία τοῦ κακοῦ ἀναστρέφόμενον. Πολλὰκι οὖν, ἀδελφοί, καὶ ἐπ' ἄλλων πραγμάτων λέγομαι· ὀρωμῆν τινα ὀδὸν ἐπιστῶν ὀδούοντα, καὶ βακτριαν καὶ ὀρχογοντα, καὶ οὕτως; λέγομαι, ὅπως ὀμνησθῆσαι ἔχει ἀγνοεῖ τῶν τόπων τὴν φύσιν, περιπεσῶν ἔχει ἐπιστῶματιν. Ἄρ' ἐπειδὴ προλέγεις, αὐτὸ; ἐρῶ γ'·

Ὁ. Ὅχι οὐκ ὁμοία μου ἢ πρόηγουμένως καὶ ἢ τοῦ Θεοῦ, τοῦτο λέγω· ἀλλ' ἀπὸ τῶν οὐν τὰ ὑπὲρ οὐκ ἐδίδακται. Καὶ πρόσχε ἀκριβῶς. Προηγουμένως γὰρ ὁ ἀντιλόγοντας ταῦτα· ἢνα μᾶλλον; φασίν, ὅτι ὁ Θεὸς δικαιοῦς ἐργάζεται καὶ ποινῶρος; αὐτὸς εἶπε τῷ Ἱερεμῶν· Πρό τὸ με πλάσαι σε ἐν κοιλίᾳ ἐπιστάματι σε, καὶ πρὸ τοῦ ἐξελεῖσθαι ἐκ μήτρας ἠγίακά σε. Αὐτὸς γὰρ λέγει, Ἀση. Λογρώσῃ σου ὁ ἀμαρτωλὸς ἀπὸ μήτρας, πρὶν ἐξελεῖσθαι ἐκ μήτρας ἀπὸ γαστροῦ, ἐκλήθησαν ψεύθῃ. Ὅψ'· τί ἀπὸ γαστροῦ ἐκλήθη οὗτος δικαίος, καὶ οὗτος ποινῶρος; ὄψ'· εἰς εἰ φύσιος; Καλῶς; ἔλεγε, φησὶν, ὁ Σωτὴρ πρὸς τοῦς Ἰουδαίους· Ἰλλανῶσθε, μὴ εἰδότες τὰς Γραφὰς, μὴδὲ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ. Ἀνέγνωθι ὄψ'ος, καὶ μὴ λάβει διαστραμμῶς. Καὶ πρὸ τοῦ με πλάσαι σε ἐν κοιλίᾳ ἐπιστάματι σε, καὶ πρὸ τοῦ σε ἐξελεῖσθαι ἐκ μήτρας ἠγίακά σε. Ὁ πρότον ἠγίακά σε, ἀλλὰ πρότον ἐπιστάματι σε, καὶ τότε ἠγίακά σε. Ἐνταῦθα τὴν πρόηγουμένως εἰδεις, μετὰ τὴν πρόηγουμένως τότε τὸν ὄρον. Καὶ Πρό τὸ με πλάσαι σε ἐπιστάματι σε, καὶ πρὸ τοῦ σε ἐξελεῖσθαι ἐκ μήτρας ἠγίακά σε. [186] Ἐπειδὴ

* Πρὸηγουμένως conjecit Savil.

nos a constitutione mundi (Rom. 8. 29. et Ephes. 1. 4)? Jeremiam ab utero novit, apostolos autem mundi creationem praecevit, nec modo praecevit, sed etiam praelegit. Videamus ergo an praescientia naturam fecerit. Si electio apostolorum ante constitutionem mundi, iustitia naturam effecit, non autem propositi virtus; cur ii, qui publicani futuri praesciebantur, vocati sunt? cur Paulus persequitur? cur meretrices ad regnum dignam fore, cur meretrix fuit? si praecevit Paulum Deus, cur praescientia naturam non operata est? cur is, qui praescitus fuerat ante mundi constitutionem, blasphemus fuit, persequitur, contumeliosus? Videtur praescientiam non naturam facere, sed voluntatis proposita praevidere? Si praescientia fecit apostolum, cur Matthaeus publicanum agit? Publicanum agere, est idololatram esse: dicit enim Servator: *Erri tibi ut publicanus, aut ut ethnicus* (Matth. 18. 17). Sic parum idololatricae publicani operam delinivit. Si ergo praescitus fuit Matthaeus, cur praescientia non fecit illum apostolum, sed voluntas ad obedientiam inclinavit? Rahab servata et cum fidelibus annumerata est. Sine dubio illam quae praesciebat Deus. Cur cum praesciretur, tamen fornicata est? cur ea quae praescita fuit margarita, in luto erat? Haec ubique vides, mediam naturam, voluntatem vero Deo praescitam, et in vitae decursu apparentem. Praevitit Deus quod futurum erat, et fructus vitae instituti notus fuit. A voce Pauli solutionem accipe: *Quos praescivit, et praedestinavit; quos praedestinavit, etiam vocavit; quos autem vocavit, hos et iustificavit* (Rom. 8. 29. 30). Cur Judas vocatus, non iustificatus est? *Quos praescivit et praedestinavit, hos etiam vocavit*. Non est ergo prophetae prerogativa, quod ab utero notus fuerit, quando eos, qui ante saecula electi sunt, non natura sequuta est, sed voluntas praescientiam testificata est. Ostensum igitur est, non naturam praescientiam facere; nisi quod omnino contentiosus sit, et contra veritatem impudenter insurgat. Cur autem in Pharaonem sermonem convertit? Quia dicitur fuerat Pharaon: *In hoc ipsum suscitavi te, ut ostenderem in te virtutem meam, et annuntiaretur nomen meum in universa terra* (Rom. 9. 17). Ut tuam ostendas virtutem, hominem castigas? ut exhibeas potentiam tuam, insontem de medio tollis? Si noxius sit, reprehende illum; sin insons, ne accuses. Quid tibi vult illud, *Ut ostendam in te virtutem meam*? Mihi animum adhibe: utar exemplo et veteri et vero. Ars medica cum ab initio vellet et naturam et viscera hominis explorare, sectionibus est usa, et viventes homines dissecavit, ut aliis medicinam praerberet. At illud certe iniquum erat, ad aliorum salutem alios viventes necare. Quid ergo fecerunt veteres? Morti destinatum ob furtum, aut adulterium, aut veneficium, vivum dissecuerunt, et sine iniustitia erga eum, qui supplicio afflictabatur, humanae naturae opem ferebant. Eum cuius, qui scierunt causa supplicio afflictabatur, vivum dissecabant: ut visceribus etiamnum agitatissimum naturam edicerent. Deus itaque ut sapientissimus medicus (medicus namque est is qui dicit: *Non veni vocare justos, sed peccatores ad poenitentiam*; et, *Non est opus valentibus medicus, sed male habentibus* [Matth. 9. 13, 12]) acceperit Pharaonem, jam nullo supplicii dignum ob scelera sua: multis enim pluvius erat flagitius. Primum scelus erat blasphemia, quod dixisset, *Non nori Dominum*. Blasphemia erat principium malorum. Secundum, inmanitas erga populum, quod liberum genus servituti et laterici operi tradidisset (Exod. 5. 2). Tertium, quod innocentes pueros in flumine suffocaret. Quartum, quod praedicatum Dominum non revereretur. Quintum, quod miracula videns, contra pietatem impudenter ageret. Multis obnoxium flagitiis assumens Deus, ut optimus medicus, miraculis dissecavit; non semel placentis, ut occideret; non enim qui dissecant confestim occidunt, sed dum membra secant, lente agunt, ut undique vin naturae exploratam habeant. Subiicit illum ranis, arvat con-

tra illum extraneas legiones, legiones ranarum, locustarum, ut ingentem potentiam suam ostendat. Non misit animum de caelo, non ordines Cherubim, non mittit Seraphim contra rebelles; sed ostendens potentiam suam, apparat legiones ranarum; aderant exercitus locustarum, nullo duce; sed Dei iussu ducebantur. Exibant ex flumine ranae contra Dei adversarium pugnatuae: veniebat locusta, ratiocinii iudicio non instructae, sed Dominicum impientes praecipuum. Insurgebant sciniphes et cynomyiae: ac nulla nova contra ipsum edit miracula Deus, ejus animum dissecant et probrans: ejus mentem variis modis impie agentem, variis pleniunt modis. Et ut discas quod Deus ideo illum per partes dissecet, et non confestim puniat, ut per ipsum virtutem suam ostendat; dicit omni virtute plenus Sapientiae liber: *Non enim carebat potentia omnipotens manus tua, et quae mundum creaverat, atque investigabilis sapientia, ut inieceret in eos feroces leones, aut recens creatas furore plenas ignotas feras* (Sap. 11. 18. 19). Sed omnia fecit ostendens patientiam suam. Ideo dicit Deus: *Ut enervetis filios florum vestrorum, quoniamque illius Aegyptiis* (Exod. 10. 2). Pharaonem ergo mille supplicii dignum punit Deus, et dicit illi: *In hoc ipsum suscitavi te, ut ostenderem in te potentiam meam, et annuntiaretur nomen meum in universa terra* (Rom. 9. 17): ut per te alios lucrificiam, ut per te alios ad sanam mentem revocem, ut per te alios castigem. Et ut discas, quantum alius profuerit ejus dissecio, vim Scripturae accipe. Rapta aliquando fuit Dei arca ab alienigenis, et venerunt vates omnes ac falsi prophetae, dicebantque regibus alienigenarum: *Emittamus arcam Dei Israel a nobis, quae est manus ejus fortis* (1. Reg. 5. 7. et 8. et 6. 6). Nescitis quanta fecerit hominus Aegyptiis? Cur induramus corda nostra, ut induravit Pharaon? O probam gentium mentem! Reverere tu, qui contradicis, alienigenarum voces. Ne induremus, dicebant alienigenae, corda nostra, ut induravit Deus cor Pharaonis. Ipsi Pharaoni stupiditatem suam adscribent. Cur induremus corda nostra, sicut induravit Pharaon? annon cum illudebat eis, tunc populum dimiserunt? Et nunc Deus nobis propitium reddamus. In alia quoque castrametatione, alii viderunt arcam alienigenae, percutit: *Vae nobis! hic est Deus ille acerbus, qui dixerunt Aegyptum* (Ibid. 4. 8). Vae nobis! erue nos, Domine. Videte, quomodo vel ante experimentum Pharaon, ut saperent fecit. Haec clamant alienigenae. Alia quoque mulier alienigenae, Rahab nimis meretrix, nunc temperans, illa celebris exploratoribus dicit: *Scimus quae fecerit Dominus Deus Aegyptiis, Et audivimus, et humiliatum est cor nostrum, et non relictus est in nobis spiritus, quia Deus vester magnus ipse in caelo sursum, et in terra deorsum* (Jos. 2. 10. 11). Videtur non mentiri Deum, cum dicit: *In hoc suscitavi te, ut ostenderem in te potentiam meam, et annuntiaretur nomen meum in universa terra*? Finis autem apostolicae doctrinae, finis sit sermo non nostrorum. Dicit Paulus: *Quod si Deus volens ostendere iram, et notam facere potentiam suam, sustinuit iram in vas irae in multa patientia* (Rom. 9. 22). Non simpliciter dixit, *Induxit iram*, sed, *In illum qui ira dignus erat. Quod enim dixit? Sustinuit in multa patientia iram in vaso irae*. Nam ut tu nosti, vere dicit Apostolus: *De cetero, fratres, confortantini, corroborantini, perfecti estote* (Ephes. 6. 10. et 2. Cor. 13. 11) Si autem ex natura perfecti sumus, cur dicis mihi, *Perfecti estote*? Certe perfectum esse, id est, ex moribus se dignum reddere. Ipsam rem naturam testem accipe. Lanam fert natura, mulieres illam perlicunt. Sane perfectionem vocant ipsam texturam, ipsam opus. Sicut ergo natura lanam producit, ars vero rem a natura productam perfectit: ita Deus qui naturam efformavit, illam voluntati tradidit. Lana est natura nostra: in te est ea efflicere aut vas honestae, aut vas contumeliae. Tinctor es, accepisti a natura lanam, accepisti propositum quasi tincturam quandam. Vis tingere

lanam in purpuram regiam? Esto filius Regis. Tinxisti eam operibus tenebrarum? Esto filius tenebrarum et noctis: non natura id efficiente, sed voluntatis proposito differentiam inducente. Nihil igitur ex necessitate, quantumvis digladienter contentiosi. Nam per Dei gratiam, quantum per vires licuit, solutionem dedimus. Itaque deponantur questiones in sententiis. Attende diligenter. Si quis contra insurgat, sic illi obsiste, ut ipsum propriis armis dejicias. Nec quae vasa plurima domi servantur, indiscriminatim omnibus utaris; sed scis quodnam vas vinum excipiat, quodnam acetum. Sic Deus novit, quae anima sit ad misericordiam consequendam apta, quae supplicio digna; non quia sic facta est, sed quia sic per vitam suam se apparavit. Idcirco, frater, vasa vocat et eos qui supplicio, et eos qui misericordia afficiuntur (*Quod si Deus volens ostendere iram, et notam facere potentiam suam, sustulit in multa patientia iram in vasa irae apta in interitum, ut ostenderet diutius misericordiae suae in vasa misericordiae*; et illum effecit vas irae, qui iram recepit; illum vas misericordiae, qui benignitatem recepit; ut ostendat unumquem-

que in se advocare vel iram vel misericordiam. Sed fortasse quis hanc vocem, sive hoc dictum redarguet, *In vasa irae apta in interitum*. Ita, inquit, non ex instituto vitae apta est ira, sed illam sic aptam fecit. Sciendum autem est, non ex natura sic effici, sed ex voluntatis proposito. Hujus testimonium accipe, nempe aptum effici, id esse ex proposito se vel supplicio vel clementia dignum reddere. Dicit enim: *Etiamsi, non accurate scio Scripturas*. Verum quod quaeritur est, ut tu salutem reciperes. Nam qui curatur a medico, remediolorum naturam non explorat, sed id expetit ut sanetur. Si percontetur illic, qui contradicit, *Quomodo didicisti? quomodo edoctus es?* responde, *Quomodo didicisti novi, quomodo id explicem nescio?* Non enim curavi, sed curatus sum ita, ut firmam animam obtineam. Si videas illum adhuc assistentem, dic: *Ego non sum medicus, neque artem medicinae calleo; adi medicos, et pharmacorum opem te docebit. Utinam vero nos, qui per medicinam sanati sumus, gloriam referamus soli medico et sapienti Deo: ipsi gloria et imperium in saecula saeculorum. Amen.*

ADMONITIO

Allegoriam plenior oratio, inquit Savilius, quam pro more χρυσόβραχωνος nostri. Ceterum aut ipsius esse iudico, aut alicujus ex antiquis Patribus. Loca aliquot ut in unico exemplari mendosa vel de mendo suspecta subjecimus, ut studiosi ea facilius ex aliis Codicibus corrigant. Sic inter ἀρραβιλλόμενα hanc orationem

IN DICTUM APOSTOLI: NON QUOD VOLO FACIO, SED QUOD NOLO, HOC AGO (*Rom. 7. 19*): ET QUOMODO JACOB TYPUS CHRISTI FUERIT. IN EXORDIO AUTEM CONCERNIS, CONTRA THEATRORUM SPECTATORES.

1. Vestrum quidem laudo desiderium, studium miror, et pulchrum hoc certamen approbo. Nulla enim jam perturbatio est quae tumultum pariat, sed animi moror, qui justitiae coronam necit. Beatum certe praedico studium vestrum, quo moti omnem laborem sustinistis, divino praesidio additi. Sed ut hoc admiror studium, ita vestrum circa inania laborem aversor. Heri namque hic sacer cœtus nobis abreptus fuit, et loco hujus divini beatique studii hippodromus populum excepit: miratusque sum quod, dimisso divini verbi certamine, eorum certamen quaesieritis. Illic enim videre erat eorum cursum; hic currum Dei nullibus multiplicem, in quo millia letantium (*Psal. 67. 18*): illic videre erat certamen, cursum et contentioneis; hic desiderium, studium et alacritatem. Cursum unus mille currus dejecit. Unus quippe currus Dei est, unus improborum currus. Sed hic currus cursum pietatis recte peragit, illi vero a curru divino subvertuntur. Nam ait: *Hi in curribus et hi in equis; nos autem in nomine Domini Dei nostri magnificabimur: ipsi compediti sunt et ceciderunt; nos autem surreximus et erecti sumus* (*Psal. 49. 8. 9*). Illic currus non equos dejecit, non homines subvertit; sed demones dissipat, et diaboli tyramidem solo aequat. Est Deo currus non quatuor equis, sed mille animabus junctus. Nam currus Dei, inquit, multiplex, in quo millia letantium (*Psal. 67. 18*). Equi Dei sunt sanctae animae, equi Dei sunt anime apostolorum, quae totam terram peragravit, et salutem mundo afferunt. Apostolorum enim equitatus salus est orbis. Ideo praedixit propheta dicens: *Induzati in mare equos tuos, et equitatus tuus salus* (*Habac. 3. 15*). Nam hi equi fidelibus salutem attulerunt, et iniucos Ecclesiae turbaverunt.

Induzati, inquit, in mare equos tuos, turbantes aquas nubes (*Habac. 3. 7*). Praedictio apostolorum, gentium cœtus turbavit, multi reges turbati sunt, tyranni multi confusi sunt, apostolice gratiae cursum non ferentes. Quapropter ii, qui de curru apostolorum turbabantur, dicebant: *Qui orbem turbaverunt, hic adamus* (*Act. 17. 6*). Vide cursum Dei, vide equos qui frenum pietatis acceperunt. Ne obstistas verbo veritatis, neque initeris brutorum impetus, calcitrans contra divinam legem; ne tibi quoque divinitus dicatur: *Quid me persequeris? Durum est tibi contra stimulum calcitrare* (*Act. 9. 4. 5*). Frenum pietatis accipiamus, et oculos transfereamus ad primum spectaculum, videamus aurigas pietatis, prophetas et apostolos. Prophetæ sunt aurigae veritatis, et bene ordinati cursum gubernatores. Talis erat Elias, ad quem clamabat *Elisus: Pater, pater, oviriga Israel, et equus ejus* (*4. Reg. 2. 12*). Omnibus autem anteponenda est pietas. Ne, cum audis verbum Dei, postquam doctrinam libens excipis, inde egressus, brutis similis sis. Et mente et oculis intentus, Dei verbum dilige. Ne dividas obtutum totum inter turpe spectaculum et divinum studium: oculum tuum assuefacito, ut nihil aliud respicias nisi carlestem pulchritudinem, ut dicas: *Ad te levavi oculos meos, qui habitas in caelo* (*Psal. 122. 4*). Aures tuas assuefacito, non ad clamores et tumultus, sed ad divinam legem, dicens: *Inclinabo in parabolam aurem meam; et, Audiam quid loquatur in me Dominus Deus* (*Psal. 48. 3. et 84. 9*). Non oportet adulatoria verba dicere: sed quae prosunt ad institutionem docere. Adulationis enim lucrum nullum, dis-ciplinæ magna utilitas est. Ne animo caprius ad absurda spectacula, neque extraneis cantilenis animo adhibeas. Potes enim animo tuo imperare,

την ὀφθην, αὐτὴν τὴν ἐργασίαν. Ὅσπερ οὖν ἡ φύσις προφέρει τὸ ἔριον, ἢ δὲ σπρία κατὰ τὸ παρασκευασθὲν ἐν τῇ φύσει· οὕτως ἡ θεὸς κλάσας τὴν φύσιν, ἀναπόσει τῇ προαιρέσει. Ἐριον ἡμῶν ἡ φύσις ἐστὶ λοιπὸν, ἐν οὗ ἐστὶ τὸ καταρτίζεσθαι ἐξ αὐτοῦ σκευῶς τιμῆς, ἢ καταρτίζεσθαι σκευῶς ἀτιμίας. Βαρύς ἐστι, ἔλαβες παρὰ τῆς φύσεως ἔρεαν, ἔλαβες τὴν προαιρέσιν, ὥσπερ τὴν βαρῆν. Θέλεις βάρη τὴν ἔρεαν πορφυρὰν βασιλικὴν ; γίνῃ υἱὸς βασιλέως. Ἐθέσας αὐτὴν ἐργῶν σκοτεινῶν ; γίνῃ υἱὸς σκότους καὶ νυκτῆς, οὗ τῆς φύσεως τοῦτο ἐργάζομένης, ἀλλὰ τῆς προαιρέσεως τὴν διαφορὰν καταρτίζουσας. Οὐδὲν τοῦτων ἐξ ἀνάγκης, κἀν φιλονεικίῳσιν εἰ φιλονεικῶσι. Διὰ γὰρ τὴν τοῦ θεοῦ χάριν, ὅσων ἦκεν εἰς δύναμιν ἡμετέραν, τὴν λύσιν πεποιθηκαίμεν ὥστε τὰ ζητούμενα λοιπὸν ἐναποτιθέσθαι τοῖς νοήμασι. Καὶ πρόσεχε ἀκριβῶς. Ἐάν τις ἀντιπέσει, οὕτως αὐτῷ ἀντιστήθῃ ἐν τοῖς οἰκείοις σκεύει καταβάλλειν. Καὶ οὐκ ἐπιθεὶ πρόκειται σοι σκευὴ ἐν τῇ οἰκίᾳ, ἀδικαρόμενος πᾶσι κέρησιν, ἀλλ' οὐδὲς ποῖον μὴ ἄγγετον ἔδειχται οἶνον, ποῖον δὲ ἄγγετον ἔδειχται βρῶς· οὕτως οἶδεν ὁ θεὸς ποῖα ψυχὴ ἐπιπέσει πρὸς ἔλεον, ποῖα ψυχὴ ἄξια τιμωρίας, οὐκ ἐπιθεὶ οὕτω πεποιθῆται, ἀλλ' ἐπιθεὶ οὕτω διὰ τῆς οἰκίας πολιτείας κατασκευάσται. Διὰ τοῦτο, ἀδελφε, σκευὴ καλεῖται καὶ τοῖς τιμωροῦμένους, σκευὴ καὶ τοῖς ἐλευθερούμενοις (Ἐἰ δὲ θέλω, ὁ θεὸς ἐνδείξασθαι τὴν ὀφθην καὶ γινώσκει τὸ θυγατρὸν αὐτοῦ, ἤνεγκεν ἐν κοιλίῃ μικροβύβριαν τὴν ὀφθην ἐκ σκευῆς ὀφθῆς

κατηρτισμένα εἰς ἀκαλίαν, ἵνα ἐνδείξηται τὸν κλοῦσον τοῦ ἐλέου αὐτοῦ ἐκ σκευῆς ἐλέου)· κἀκεῖνον ἔδοθησιν σκευῶν ὀφθῆς τὸν τὴν ὀφθην ἐξάμενον, καὶ τοῦτον σκευῶν ἐλέου τὸν τὴν φιλονεικίαν δεχόμενον, ἵνα δείξῃ, ὅτι ἕκαστος ἐπ' αὐτὸν προσκίλλεται τὴν ὀφθην καὶ τὸ ἐλεος. Ἄλλ' ἵνα τῶς ἐπιλαμβάνεται τῆς φύσεως ταύτης, μᾶλλον δὲ τῆς λήξεως, Ἐκ σκευῆς ὀφθῆς κατηρτισμένα εἰς ἀκαλίαν. Οὕτω, φησὶν, οὐκ ἐκ πολιτείας, ἀλλ' αὐτὸς καθήρτισ. Δεῖ δὲ εἶδέναι, ὅτι τὸ καθαρτισθῆναι οὐκ ἐκ φύσεως, ἀλλ' ἐκ προαιρέσεως. Καὶ τοῦτο λέγου τὴν μαρτυρίαν τὸν καταρτίζεσθαι, τὸ ἐν τῇ προαιρέσει ἀποτελεῖν ἔξιον τιμωρίας ἢ φιλονεικίας. Λέγει γάρ· Ναὶ, οὐκ ἠκριβώμας τὰς ἱεραρχίας. Ἄλλὰ τὸ ζητούμενον, ἵνα οὐ θεραπευθῆς. Καὶ γὰρ ὁ θεραπευόμενος παρὰ τῷ πατρὶ, οὐ τὴν φύσιν τὸν φαρμάκων περιεργάζεται, ἀλλὰ πῶς θεραπευθῆ σπουδαίει. Ἐάν εἴη σοὶ ὁ ἀντιλέγων Πῶς ἔμαθες, πῶς ἐπέδωξες ; εἶπέ· Πῶς μὲν ἔμαθον, οὐδα, πῶς δὲ ἀπαγγέλλω, οὐκ οὐδα. Οὐ γὰρ ἔθεράπευσα, ἀλλ' ἔθεραπειθην ἀκίνητὴν τὴν ψυχὴν ἔχειν. Ἐάν ἴδῃς αὐτὸν ἀντιλέγοντα, εἶπέ· Ἐπειθεὶ ἐγὼ οὐκ ἐγένονην ἱατρός, οὐδὲ λατρευθὴν ἐπιστάθην, ἐλθε πρὸς τοὺς ἱατρούς, ἀλλ' ἀπαγγέλλοι σοὶ διὰ τὸν τὸν φαρμάκων βοήθειαν. Γένοιτο δὲ ἡμᾶς λατρευόμενος, ὄδων ἀνεπίμειναι τῷ μόνῳ πατρὶ καὶ σοφῷ Θεῷ· αὐτῷ ἢ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

IN ORATIONEM SEQUEMTEM.

locat Savilius, quam ita spuriam existimo, ut nullam repcriam, quae a Chrysostomi stylo magis abhorreat. Sic omnia peregrina sunt ; dicendi ratio, allegoriarum usque frequens ad nauseam, imo ad φιλωρίαν usque. Quamobrem incunctanter illam inter spuria locavimus.

[188] Εἰς τὸ βιβλὸν τοῦ Ἀποστόλου· Ὅχις ὁ θέλω, τοῦτο κοῦν, ἀ.λ.λ' ὁ μωῶ, τοῦτο πρόσω· καὶ πῶς ἐγένετο ὁ Ἰακώβ τύπος Χριστοῦ. Ἐν δὲ τῷ προοίμῳ τοῦ λόγου, κατὰ τὴν θεωρητικὴν τὰ θέατρα.

α. Ἐπαῖω μὲν ὁμῶν τὸν πόδον, καὶ θαυμάζω τὸν ζῆλον, καὶ τὴν καλὴν ταύτην ἔμιλλαν ἀποδίδομαι. Οὐ γὰρ ἐστὶ παραχρῆ ὄρουσεν γεννώσας, ἀλλὰ ὀλιγὲς δικαιοσύνης στέφανον πλάκουσα. Μακαρίζω τὴν καλὴν ὁμῶν προθυμίαν, δι' ἣν πάντα πόνον ὀφίστασθε τῆς θέας ἀκαρπώλεως ἐξηρημαίνον. Ἄλλ' ὥσπερ τοῦτον θαυμάζω τὸν ζῆλον, οὕτως ἀποτρέφομαι τὸν πηρὶ τὰ μάταια πόνον. Χθὲς γὰρ ἦμῖν οὕτος ὁ ἱερὸς σύλλογος ἐπιλέγτο, καὶ ἀντὶ τοῦ βουλοῦ τοῦτο καὶ μακαρίζω σταθῶν ἱπποδρόμου τὸν λαὸν ἰδέεσθαι· καὶ ἰθαύμασα, πῶς ἴππων ἔμιλλαν ἐξήγησατε, θέλου λόγου ἔμιλλαν καταλιπόντας. Ἐκεῖ μὲν γὰρ ἦν ἰδεῖν ἴππων ὄρμον, ἐκεῖνθα δὲ ἄρμα Θεοῦ μωροπλάστον, ἐν ψ' χιλιάδεις εὐθνηοῦντων· ἐκεῖ ἦν ἰδεῖν ἀγῶνα καὶ ὄρμον καὶ ἱππὸν, ἐκεῖνθα πόδον καὶ ζῆλον καὶ προθυμίαν. Ἐν ἄρμα μωρία ἄρματα καταβάλλει. Ἐν γὰρ τοῦ Θεοῦ ὄρμα, πολλὰ δὲ τὸν πονηρῶν τὰ ἄρματα. Ἄλλὰ τὸ μὲν κατευθίον τὸν ὄρμον τῆς εὐσεβείας, καὶ δὲ ὑπὸ τοῦ βουλοῦ ἄρματος ἀναρέπονται. Οὕτως γὰρ, φησὶν, ἐν ἄρμασι, καὶ οὕτοι ἐν ἴπποις, ἡμεῖς δὲ ἐν ὄρματι Κυρίου Θεοῦ ἡμῶν μεταληθόμεθα· αὐτοὶ συνεκαταβήθησαν καὶ ἐπεσον, ἡμεῖς δὲ ἀπέστημεν καὶ ἀνωρθώθημεν. Τὸ ἄρμα τοῦτο οὐκ ἴππους καταβάλλει, οὐδὲ ἀνθρώπους καταπτρίφει. Ἄλλὰ ταίμενος διαλαίει, καὶ τὸ διαβόλιον τὴν τυραννίαν εἰς ἔδαρος στρώσιναι. Ἐχει ὁ θεὸς ἄρμα οὐκ ἀπὸ τεσσάρων ἴππων, ἀλλ' ἀπὸ μυρίων ψυχῶν συγκαροτήμενον. Τὸ ἄρμα γὰρ τοῦ Θεοῦ, φησὶ, μωροπλάστον, ἐν ψ' χιλιάδεις εὐθνηοῦντων. ἴπποι τοῦ Θεοῦ αἱ ἀγῆαι ψυχῆ, ἴπποι τοῦ Θεοῦ αἱ ψυχῆ τῶν ἀποστόλων, αἱ δὲ πᾶσι; τῆς γῆς ὀδύσασαι, καὶ τὴν ἀστυρίαν τὴν πόδωμ φέρουσαι. Ἢ γὰρ τὸν ἀποστόλων ἱπποκρία, σωτηρία τῆς οἰκουμένης. Διὰ τοῦτο προαναφώνει ὁ προσήτης λέγων· Ἐπέθεσθαι εἰς θάλασσαν τοὺς ἴππους σου, καὶ ἡ ἱκαρία σου σωτηρία. Οἱ αὐτοὶ γὰρ οὕτως ἴπποι καὶ τοῖς πτωχοῖς ἤνεγκαν σωτηρίαν, καὶ τοὺς ἐχθροὺς τῆς εὐσεβείας ἰθάλευσαν. Ἐπέθεσθαι γὰρ

εἰς θάλασσαν τοὺς ἴππους σου, φησὶ, τὸ ἀκαρπώλεως ὄθετα κοιλίει. Ἐτάραξε τὸ χηρύγμα τὸν ἀποστόλων, τὸν ἰθὺν τὸ συγκροτήματα· πολλοὶ βασιλεῖς ἐταράχθησαν, πολλοὶ τυράννοι ἰθολώθησαν, μὴ φέροντες τὸν ὄρμον τῆς ἀποστολικῆς χάριτος. [189] Διὰ τοῦτο οἱ παρατόμενοι ἐπὶ τῷ ὄρμῳ τὸν ἀποστόλων ἔλεγον· Οἱ τὴν οἰκουμένην ἀνωστασώσαστες, οὕτοι καὶ ἐκταῖθα κέρησει. Βλέπει Θεοῦ ἄρμα· βλέπει ἴππους χαλίνων εὐσεβείας δεχόμενους. Μὴ ἀντίππει τὸ λόγῳ τῆς ἀληθείας, μηδὲ μίρου τὸν ἀλόγων τὰ σκευήματα. ἀπολατίζων τὸν θεῶν νόμον, ἵνα μὴ καὶ πρὸς σὲ ὁ θεὸς εἴη λόγος, τί με δόκεις ; Ἐληθρῶν σοι πρὸς κέντρα λακτίσειν, δεξιόμεθα χαλίνων εὐσεβείας, καὶ μεταγίνωμιν τὴν βίην εἰς σωφρονα θέαν· ἔσωμαν τοὺς ἡνθῶνους τῆς εὐσεβείας, προσήτας καὶ ἀποστόλους. Προσηῖται ἡμῶν τῆς ἀληθείας, οἱ κυβερνώμενοι τὸν ὄρμον τῆς εὐσεβείας. Τοιοῦτος ἦν Ἥλιος, πρὸς ὃν ἰδὸς Ἐλισάβετ· Ἥλιος, πᾶτερ, ἡγιος· Ἰωσήφ, καὶ ἱκαρία αὐτοῦ. Προσημῶσαι δὲ δεῖ πάντων τὴν εὐσεβείαν. Μὴ θεῶν μὲν ἀκούσης τοῦ βουλοῦ λόγου, ἐξήρησεν τῆς διδακτικῆς· θεῶν δὲ ἐξω γέννη τοῦ λόγου, μετὰ τὸν ἀλόγων φαίνον. Συνδιέθετο τῇ ψυχῇ, καὶ τῷ θυμῷ ἀγάπα τοῦ Θεοῦ λόγον. Μὴ μᾶρξαι σοὶ τὴν βίην πρὸς ἀγχημένα θέαν, καὶ πρὸς ἴθυσον ζῆλον· ἴθυσον σου τὸν ὀφθαλμὸν μηδὲν ἔσεον βλέπειν, εἰ μὴ τὰ ὀφράνα κάλλη, ὥστε λέγειν· Πρὸς σὲ ἦρα τοὺς ὀφθαλμοῖς μου, τὸν κατοικοῦντα ἐν τῷ ὄφρατι. Ἐθίσον σου τὴν ἀκοὴν μὴ πρὸς κραυγῆς, μηδὲ πρὸς βορῶδους, ἀλλὰ πρὸς τὸν θεῶν νόμον, λέγων· Κλίνω εἰς παραβλήθῃ τὸ οὖς μου· καὶ, Ἀκούσω εἰ λαλήσει ἐν ἡμῶν Κύριος ὁ θεός. Οὐ δὲ τὰ εἰς κοῦκαλιαν φέροντα λέγειν, ἀλλὰ τὰ παιδείοντα διδάσκειν. Κολασταί· γὰρ κέρως οὐδὲν, παιδείας δὲ πᾶν τὸ ἕλεος. Μὴ ἀχηματίζου τὸ νοήματα πρὸς τὰς ἀπόπους θέας, μηδὲ ἐκείδον τὸν λογισμὸν τοῖς ἔξωθεν ἄρμασι. Ἰκανὸς γὰρ ἂν κραταί· λογισμοῦ, κἀν ἀπὸ τῆς συν-

* Forte ἰκανός γὰρ εἰ κραταί.

licet illum a consuetudine abducere vileas. Non es servus, sed liber; non invitus captivus effici potes, sed teipsum sponte peccato vendis. Ne assuans apostolicam vocem : cum redargueris ita ut arcana cordis tangantur, ne dicas : Nunc ergo fortior sum Paulo dicente. *Non quod volo facio, sed quod odio habeo, hoc facio* (Rom. 7. 15. 19) ? Ne consuetudini serviens, divina verba calumnieris : ne tuam implens cupiditatem, apostolicam calumnieris sententiam. Multi enim saepe obtundunt excusationes in peccatis, et apostolicum nobis dictum opponunt, quod modo legebamus. Dixit, inquit, Paulus, vas electionis, qui a Spiritu sancto semper regatur. *Non quod volo facio, sed quod odio habeo, hoc facio. Condeatque legi Dei secundum interorem hominem : video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meae, et captivantem me in lege peccati* (Ibid. v. 23. 25). Anas quisquis peccato addictus est, hinc aliquam quempiam reperire, qui peccato suo patrocinetur : et libenter recurrit ad apostolos, non ut illis convicietur, sed ut sibi defensionem pareat. Dicit, inquit, Paulus : *Scio enim quia non habuit in me, hoc est, in carne mea, bonum* (Ibid. v. 18). Si ergo in Paulo bonum non habuit, quomodo in me habitare potest ? quomodo possum bonum tenere, et boni radicem in me habere ? Si tantum virum invenimus peccati captivum, et ipse declaravit, quid de me dixeritis misero et in peccati servitutem redacto ? Ne igitur duo hinc mala oriuntur, ne scilicet apostolicum verbum calumnia impetaret, et nos hinc peccandi licentiam mutuemus, necesse est apostolicam mentem totam explicare. Omnium igitur quae in Scripturis occurrunt difficultatum solutio, est argumenti ratio. Cum enim quis dicentis scopum novit, de quibus nempe sit sermo, quibus dirigatur, facilem nec obscuram profert dictorum interpretationem.

2. Apostolus, ut paucis et clare loquar, imaginem universorum hominum depingit, ejus qui ab initio formatus est, ejus qui in lege fuit institutus, ejus qui in gratia libertatem adeptus est; ipsaque quasi in imagine verbo depingit. Quis ergo Adam erat ante praeceptum ? et quis post praeceptum ? quem habuit statum in lege, et quod nomen accepit in gratia ? Ac quemadmodum si hodie dixerit, Deus fecit nos ad imaginem et similitudinem suam, sed quia praeceptum transgressi sumus, ejecti fuimus ex paradiso, non mihi sermonem refero, sed veterem historiam mihi repeto (neque enim paradisum vidi, neque ex paradiso ejectus sum, sed patris aeternam et praesentem calamitatem depingo, ac dico, Formatus sum, transgressus sum, ejectus sum, castigatus et revocatus sum) : sic Paulus de Adamo narrat, quis nempe esset ante legis praeceptum (de lege loquor in paradiso data), dicitque ex per-ona Adams : *Ego autem vivebam sine lege aliquando* (Rom. 7. 9). Num Paulus erat lege antiquior ? Paulus post omnes qui in lege educati fuerant floruit, post Christi adventum. Si ergo post legem est, quomodo se lege antiquiorem dicit ? Ex his enim quae dicit, se lege antiquiorem declarat : *Ego autem vivebam sine lege aliquando : veniens autem praecepto, peccatum revixit*. Num post Paulum venit praeceptum ? Et ne quis putet legem quidem fuisse ante Paulum, ipsum veru aliquando vixisse sine lege, gentium more, postea vero in lege institutum fuisse, historia rei veritatem tradit. Paulus enim nunquam sine lege vixit. Quomodo enim sic vixisset, qui dicit : *Hebraeus ex Hebrais, circumcisus octavo die, ex genere Israëlitico* (Philipp. 3. 5) ? Quandoque igitur sine lege vixit ? *Ego autem sine lege vivebam : sed cum venisset mandatum, Quodam ? Illud, Ex omni ligno quod est in paradiso comedes. Sed cum venisset mandatum, peccatum revixit, ego autem mortuus sum* (Gen. 2. 17). Vide quomodo quasi in statera ponat peccatum et justitiam : quia tunc moritur peccatum, cum praeceptum servatur; tunc moritur homo, cum

viget peccatum. Nam illud, *Cum venisset mandatum, peccatum revixit*, declarat quod ante transgressionem peccatum mortuum fuerit. Peccatum autem vocat, non peccati actum, sed diabolum. Cur autem diabolum peccatum vocat ? Quia illi doctor peccati fuit. Nisi enim quis Scripturam propriam dicendi modum attendat, a veritatis scopo multum aberrabit. Peccatum solet Scriptura vocare diabolum. Quare ? Quia fuit doctor, institutor, et excusator peccati. Similiterque Servatorem Dominum nostrum Jesum Christum vocat Scriptura Justitiam, non quasi actum justitiae, sed quasi Doctorem justitiae. Quomobrem de illo dicit Paulus : *Qui factus est nobis a Deo sapientia et justitia, et sanctificatio et redemptio* (1. Cor. 1. 30). Quemadmodum ergo Christus justitia vocatus est, utpote fons justitiae; sic et diabolum peccati institutor factus et doctor, peccati nomen accepit. *Peccatum revixit, ego autem mortuus sum : et inventum est mihi mandatum, quod erat ad vitam, hoc esse ad mortem* (Rom. 7. 10.). Dedit enim Deus Adamo mandatum, non ut moreretur, sed ut viveret. Mandatum igitur, inquit, quod datum est mihi ad vitam, inventum est ad mortem : non quod ipsum mutatum sit, sed quod ego per transgressionem vivificam virtutem ejus subverterim. Accurate sunt exploranda omnia quae moventur quaestiones. Nam statim Scripturarum inimicus, qui non educatus est in verbo veritatis, non alio spectat, quam ut dicat : Non praescivit Deus, Adamum peccatum esse ? non praescivit, ipsum transgressurum esse mandatum ? non praescivit, fore ut a serpente deciperetur ? cur ergo mandatum dedit ei, qui ipsum non servaturus erat ? Sciendum autem est, Deum omnia quidem praescire, legem vero dare, non quod ad transgressores solum respiciat, sed etiam ad eos, qui probe sunt acturi. Cur vero ut inimicus praescientiam partium tantum examinet ? cur dicit, Annon praesciebat Deus quod Adam peccaturus esset ? cur vero ea, quae ex eodem ratiocinio consequuntur, tacet ? Tu tacis improbo animo ; ego utpote fidelis id praedicabo : sicut praesciebat Deus Adamum esse transgressurum, sic sciebat Abelen justum fore, praesciebat Enochum transgredendum esse, praesciebat justorum chorum fore, praesciebat Noe universalem perniciem enataturum esse, praesciebat fore ut Abraham radix fidelitatis fieret, patriarchae splenderent, prophetae clarerent, apostoli conspicui essent, et ex ipsa massa ejus qui transgressurus erat, illa celeberrima et pulcherrima Servatoris oeconomia oriretur. Praesciebat apostolorum cursum, martyrum instantia, confessorum certamina, monachorum agmina, flores Ecclesiarum, sacerdotum chorum ; praesciebat omnes qui in veritate ante altare adfuerit erant. Quid ergo ? an oportebat ob praescientiam transgressori a creatione assistere, an vero ob praescientiam tot bonorum officium producere ? *Nam peccatum occasione accepta, per mandatum seduxit me, et per illud occidit* (Rom. 7. 11). Peccatum, id est, diabolum. *Occasione accepta*. Qua ? Quia dixit Deus : *Ex omni ligno quod est in paradiso comedes; de ligno autem scientiae boni et mali non comedes* : In quocumque enim die comederis, morte morieris (Gen. 2. 17) ; diabolum, occasione accepta per mandatum, calumniam parat, atque illi : *Scit enim Deus quod quocumque die comederis, crisis sicut dicit* (Gen. 3. 5), et id vobis prohibuit. Deum calumnietur ob invidiam, et in Deum invehitur ut invidum. Eo quod vobis invideret Deus, ne essetis Deo aequales, vetui ne comederetis ex ligno, unde aequalitas illa vobis accedet. *Occasione igitur accepta, peccatum per mandatum seduxit*. Recte dicit illud, *Seduxit*. Non enim vera promissis, sed seduxit, et per illud occidit. Nam seductio mortem peperit : non enim officium mortale erat. Multi certe putarunt Deum mortale officium creavisse ; sed mortale non erat. Etiamsi enim ex terra erat, ad immortalitatem creatum fuerat. Nam si

non immortale creatum fuisse, sed mortale, cur quod ex natura habebat, per sententiam accepit? Si mortale erat illud opificium, cur Deus ipsi in transgressionis ponam mortem indicit? *In quacunque die comederis, morte morieris.* Ergo antequam comederet, immortale erat opificium. Quod si antequam comederet, mortale erat, fallax et ridicula fuisset interminatio, non veritas: comminatus enim fuisset, me futurum id quod jam eram. Nemo enim cuiquam interminatur somnum, quem ex natura habet; nemo cibum, quem ex natura capit: sed interminatur Deus mortem. Quod opificium non ex creatione subibat, propter peccatum subit. Nam si Adam præceptum divinum et legem servare perseverasset, mors locum non habuisset. Id testificatur sapiens illud oraculum: *Deus mortem non fecit, nec delectatur in perditione viventium: invidia autem diaboli non intravit in mundum (Sap. 1. 13, et 2. 24).* Quamohrem, ut vere loquamur, præter naturam nobis accidit quod mortales simus: resurrectio autem quæ ex natura inerat, nobis restituit. Ideo resurrectio dicitur, quia corruptum opificium et per peccatum lapsus, per iustitiam erigitur. Si perseverasset Adam in mandato, vivus mansisset. Et qui sponsor est, ut ne videatur id ex conjectura dictum esse? Ut ergo, fratres, non conjecturis divina tractemus, sed rerum consequentia usi clarum rerum veritatem assequamur, opificii immortalitatem testificatur ea quæ sequuntur. Si natura mortale erat opificium, si morti addictum est non per peccatum, sed per naturam ipsam, quomodo naturam vicerunt Elias et Enoch? quomodo Elias assumptus est, nec mortem gustavit? quomodo Enoch translatus est, mortem non expertus? Vide pignora præcæ creationis. Itaque poterat homo perpetuo vivere, si divinam servasset legem. Ideo Deus assumptus nostri generis primitiis transiit in immortalitatem. Et vide sapientem economiam. Assumit Enochum ante multas generationes; rapit Eliam post multas generationes, idque utiliter. Quia enim in duobus gentibus pia religio versatura erat, in populo præputium habenti, et in populo circumcisionem præfidenti; non solum Eliam assumit, nec Judæis gloriatur hisce primitiis honoratus; sed priorem assumit Enochum, qui non secundum legem vixerat, sed ecclesiasticum ornatum servarat. Omnia enim, quæ ante legem fuerunt, figura erant Ecclesie. Interroga justos usque ad Abraham et usque ad legem, quinam ipsi essent. In tribus nominibus omnia versantur: in gentilitate incredula; in iudaismo, qui secundum legem incedebant, et in christianismo, qui secundum evangelicam gratiam ducebant. Interrogatur adversarii de Adamo, Abele, Enocho, Seth et Noe, et quotquot usque ad Abraham probe vixerunt, quinam essent. An gentiles? Verum id fides non permittit. Gentiles non erant; non enim in incredulitate vixerunt, demonibus non servierunt, sculptilibus non subjecti fuerunt, demonum errori obstiterunt. Non possunt ergo gentiles vocari. Sed quid erant? an Judæi? Sed non acciperent legem, non custodierunt sabbata, ciborum discrimina non observant, circumcisionem non habuerunt. Si ergo prisci illi nec gentiles, nec Judæi fuerunt, inveniatur aliud nomen quod possit illis competere. Si neque Judæi, neque gentiles fuerunt, qui ante legem vixerunt, quod detur illis nomen? quodnam relinquunt, nisi Christiani, non quidem nomine, sed virtute. Ideo omnes Ecclesie typi præfulserunt. In circumcisus erat Enoch, et non Ecclesia: non servivit legi, ut nec Christi populus: ut non novit ciborum differentias, ut Ecclesia quæ in divina lege versatur. Antiquissima omnium est Ecclesia quæ in typo piæ religionis incedebat: et fides Abraham imago erat, non Judæorum, sed Ecclesie. Ideo Apostolus sermonem de fide explorat, et ut ostendat Abrahamum esse Ecclesie, non Judæorum imaginem, ait: *Frates, scriptum est: Creditis Abraham Deo, et reputatum est illi ad iustitiam. Quando ergo reputatum est, in circumcissione an in præputio (Rom. 4. 3. 10)?* Hæc Paulus,

qui ex Jadrus erat, qui legem noverat, et legalis explicabat. *Non in circumcissione, sed in præputio. Et signum accepit circumcisionem, signaculum iustitie in præputio (Rom. 4. 11).* Vide complicatam sententiarum speculationem; vide quomodo Apostolus segreget ab Abrahamo Israël, non habentem fidei proprietatem; conjungat autem ipsi gentes, ut habentes characteristicam piæ religionis. *Et signum accepit circumcisionem, signaculum iustitie, ut sicut Pater omnium credentium per præputium. Viden? quomodo figura Ecclesie in Abrahamo esset? Servator autem ut ostendat evangelicum statum ad præscam illam institutionem reduci, cum dicerent Judæi: Moyses scripsit, Si quis viderit repudiare uxorem suam, det illi libellum repudii (Math. 19. 7); Servator contra missis legalibus, non quasi solvat illa, sed ut veram doctrinam declarat, dicit: Moyses ad duritiam cordis vestri loquutus est: ab initio autem non fuit sic (Ibid. 8. 8).* Vide quomodo ad præscam nos reducat.

3. Dictum repeto; sed rogo, per silentium mihi faventis, ne tumultus oppositus sententiam dissolvat. Volens Servator ostendere, evangelicam doctrinam ad præscam reducere statum, cum dicerent discipuli, imo potius Pharisei: *Cur Moyses præcipit, Si quis dimiserit uxorem suam, det illi libellum repudii (Deut. 24. 1)?* Servator non legem reprehendit, sed illam defendit: *Moyses hæc dixit ob duritiam cordis vestri: ab initio autem non fuit sic (vide quomodo ad præscam nos remittat); sed Qui fecit hominem, masculam et feminam fecit eos. Quæ ergo Deus conjunxit, homo non separet (Math. 19. 4. 6).* Atque in multis deprebendo Servatorem ad præscam et bonum statum Ecclesiam reducere. Figura igitur Ecclesie viguit ante circumcisionem. Attendite diligenter. Quia ab initio figura Ecclesie viguit, ac postmodum rursus ipsa Ecclesie regula statuta est, lex vero media interposita fuit; ut ostendat Apostolus ecclesiasticum bonum statum in serie temporum sequi et currere, legem vero interpositam esse, ait: *Lex autem subintravit (Rom. 5. 20).* Non dixit, Lex intravit, sed, *Subintravit.* Alia enim lex est quæ intrat, alia quæ subintrat. Intravit ab initio lex evangelica, non dies observans, non ciborum differentiam agnoscentes, non circumcisionem accipientes. Hæc lex ab initio a præscis illis servabatur, et ad postremos pervenit; intermedia vero lex intravit, imo potius subintravit: apostolorumque audire est clare dicentem, ut nos diximus, *Lex subintravit.* Vis dicere quo subintravit? Historiam audi. Ut Jacob propriè Rachelem Labano servivit, at tempore nuptiarum illa non intravit; scopus tamen patriarchæ erat Rachelem ducere, sed fraus soceri aliam pro alia induxit, et inducta deprehensa fuit illa, quæ non quærebatur: ita Dei sentus erat semper ut Ecclesiam statueret; subinduxit vero synagogam, unum per vim et fraudem illam assumens, sed ad figuram veteris historie recaptans. Ac quemadmodum Jacob, accepta Lia, in scopo semper Rachelem habuit, sed vim fraude illam tulit: sic et Deus quo tempore synagogam habuit, hanc oderat, illam diligeat. Et quis nobis hoc testificatur? quis historia sic consideratæ sponsor est? Sæpe Deus cum synagoga legem servante versans, dicebat: *Festa vestra et neomenias vestras odit anima mea (Isai. 1. 13. 14).* Ac quemadmodum Jacob Rachelem faciem amabat, et lippitudinem oculorum Lia: aversabat (*Erat enim, inquit, Lia infirma oculis (Gen. 29. 17)*): sic Deus aversabat synagogam, non corpore corruptam, sed anima cæcam. Ideo dicebat propheta: *Et quis cæcus, nisi filii mei? et quis surdus, nisi qui dominantur eis (Isai. 42. 19)?* Et cæci facti sunt servi Dei. Ac sicut illic ob oculorum infirmitatem, ita hic ob cæcitatem animæ synagogam oderat. Mirro eruditatem illorum Servator subindicans, dicebat: *Dimittite illas, duces sunt cæcorum: cæcus autem si cæcum ducat, ambo in foveam cadent (Math. 23. 14).* Quod vero toto tempore, quo synagoga secundum legem vixit, Deus voluerit populum illum ob ingratum animum repudiare, testificatur propheta dicens:

κατὰ φύσιν ἔγαυ· οὐδέ τις ἀκαταίεθ βρῦσιν, ἢν κατὰ φύσιν ἐκδέχεται· ἀλλ' ἀπειλεί θάνατον ὁ Θεός. Ὁ μὴ εἶχε τὸ πλάσμα κατὰ τὴν δημιουργίαν, ἰδέσθαι κατὰ τὴν ἀμαρτίαν. Εἰ γὰρ παρέμεινεν ὁ Ἀδὰμ τὴν ἐντολήν φυλάττων, τὸν θεῖον νόμον, οὐκ ἔλαχε χώραν ὁ θάνατος. Καὶ μαρτυρεῖ τὸ σοφὸν ἐπιπέδιο λόγιον, ὅτι Ὁ Θεὸς θάνατον οὐκ ἐποίησεν, οὐδέ ἐπέταξε ἐκ' ἀκαταίεθ ζωῶν· θρόνον δὲ διαδόλου θάνατος εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον. Ὅθεν, εἰ δὲ κατὰ ἀλήθειαν εἰσέλθῃ, τὸ μὴ θνητὸν παρὰ φύσιν ἡμῶν ἵπισθῆναι· ἢ δὲ ἀνάστασις τὸ κατὰ φύσιν ἡμῶν ἀποδίδωσι. Διὰ τοῦτο κατὰ ἀνάστασις, ἐπισθῆθ τὸ φθαρὸν κλάσμα καὶ πῶςιν διὰ τῆς ἀμαρτίας, ὀρθοῦται διὰ δικαιοσύνην. Εἰ παρέμεινεν ὁ Ἀδὰμ τῇ ἐντολῇ, ἔμεινεν ἀν ζῶν. Καὶ τὴν ἐγγυθὰ τὸ θῆμα, ἵνα μὴ νομοθεθ στοχαζομὸς εἶναι καὶ πιθανότης· ἵνα τοῖνυν, ἀδελφοί, μὴ στοχαζομὸς· ἐπιβῶμεν πρὸς τὰ θεῖα, ἀλλὰ τῇ ἀκολουθίᾳ χρῶσασθε· καταλάθμεν τὴν ἐναργῆ τὴν πραγμάτων ἀθέτησιν, μαρτυρεῖ τὸν θάνατον τὸν πλάσματος τὰ μετὰ ταῦτα. Εἰ θνητὸν ἦν κατὰ φύσιν τὸ πλάσμα, εἰ μὴ ἦν δὲ ἀμαρτία τὸν θάνατον δεξάμενον, ἀλλὰ διὰ τὴν φύσιν αὐτῆν, πῶς τὴν φύσιν ἐνίκησαν Ἥλιας καὶ Ἐνώβ; πῶς ἀνελήθηθ, θανάτου μὴ γενομένου; πῶς Ἐνώβ μετετέθηθ, θανάτου παρὰ μὴ λαβῶν; Βλέπε τὰ ἐνέγραφα τῆς ἀρχαίας δημιουργίας· ὡστε ἐνεγράφηθ ζῆν τὸν ἄνθρωπον διηνεκίως, εἰ τὸν βίω συντελοῦμεθ νόμον. Διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς ἀπαρχὰς λαβῶν τοῦ ἡμετέρου γένους, εἰς ἀθάνασιαν μετένεγκε. Καὶ βρα τὴν σοφὴν οἰκονομίαν. Ἀναλαμβάνει τὸν Ἐνώβ πρὸ πολλῶν γενεῶν, ἀρπάζει τὸν Ἥλιαν μετὰ [192] πολλὰς γενεὰς, καὶ τοῦτο χρῶσασθε. Ἐπειθὶ γὰρ ἐν δύο θῆνασι ἐμελλεν ἡ εὐσεβεία πολιτεῦσθαι, ἐν τῷ λαῷ τῶν ἀκροβυστιῶν ἔγονται, καὶ ἐν τῷ λαῷ τῷ τῆν περιτομῆν ἐπαγγελιομένηθ, οὐ λαμβάνει τὸν Ἥλιαν μόνον, ἵνα μὴ ὁ Ἰουδαῖος καυχῆσθαι τῇ ἀπαρχῇ σμυνομένης· ἀλλὰ πρῶτον λαμβάνει τὸν Ἐνώβ, οὐ κατὰ τὸν νόμον πολιτεῦσάμενον, ἀλλ' ἐκκλησιαστικῇ εὐκομιῶν φυλάξαντα. Πάντα γὰρ τὰ πρὸ νόμου τύπος ἦν τῆς Ἐκκλησίας. Ἐρῶσθρον τοὺς μέχρι Ἀβραὰμ καὶ τοῦ νόμου δικαιοσύνη, τίνες ἦσαν. Ἐν τρισὶν ὀνόμασι στρέφεται τὰ πάντα, ἐν Ἑλλήνων τῇ τῆς ἀπιστίας μέμει, ἐν Ἰουδαϊσμῷ τῷ κατὰ νόμον πολιτεῦσάμενθ, ἐν Χριστιανισμῷ τῷ κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν χάριν ὀδηγοῦμένθ. Ἐρωτάθουσιν οἱ δὲ ἐναντίας, περὶ τοῦ Ἀδὰμ καὶ Ἀβὲλ καὶ Ἐνώβ καὶ Σὴθ καὶ Νῶε, καὶ ὅσοι ἐξ ἐκείνου δε- ἐπρεφάν μέχρις Ἀβραὰμ, τίνες ἦσαν; Ἐλλῆνες; Ἄλλ' οὐ συγχέεται ἡ πίστις. Ἐλλῆνες οὐκ ἦσαν. Ὁ γὰρ ἀπιστία συνέστησαν, δαίμονιν οὐκ ἰδοῦσαντων, φοβῶσι οὐχ ὑπετάθησαν, τῇ πλάτῃ τὸν δαιμόνιον ἀνέστησαν. Οὐ δύνανται τοῖνυν Ἑλλῆνες ὀνομαζέσθαι. Ἄλλὰ εἰ ἦσαν; Ἰουδαῖοι; Ἄλλ' οὐκ ἰδέξαντο τὸν νόμον, οὐκ ἐφύλαξαν σαββάτα, οὐκ παρτήθησαν βρῶματων διαφοράς, οὐκ εἶπον περιτομῆν. Εἰ τοῖνυν ὀ ἀρχαῖοι μῆτε Ἑλλῆνες, μῆτε Ἰουδαῖοι ἦσαν, ἐφῆθη ἔταρον ὄνομα τὸ δυνάμενον αὐτοὺς ἀρμόσαι. Εἰ γε μῆτε Ἰουδαῖοι, μῆτε Ἑλλῆνες ὁ πρὸ νόμου πολιτεῦσάμενον, τίνα δίδασκον αὐτοὺς προσηγορίαν; εἰ τὸ ὀπολεῖσάμενον; Ἠ ἔθλον εἶτι Χριστιανοί, οὐ τῇ προσηγορίᾳ, ἀλλὰ τῇ δυνάμει. Διὰ τοῦτο πάντες ὁ τύπος τῆς Ἐκκλησίας περιλάμπων. Ἀπαιτήματος ὁ Ἐνώβ, ὡς περ καὶ ἡ Ἐκκλησία ὁ οὐλοῖται νόμον, ὡς περ καὶ ὁ λαὸς τοῦ Χριστοῦ· οὐκ εἶθε συμμοιτεῦσάμενον, ὡς περ ἡ Ἐκκλησία ἡ τῷ θεῷ συμμοιτεῦσάμενον λόγῳ. Ἀρχαιοτέμρα πάντων ἡ Ἐκκλησία ἡ τῷ τύπῳ τῆς εὐσεβείας στοιχειομένη, καὶ ἡ πίστις τοῦ Ἀβραὰμ εἶκὸν ἦν οὐκ Ἰουδαῖον, ἀλλὰ τῆς Ἐκκλησίας. Διὰ τοῦτο ὁ Ἀποστόλος βασανίζει τὸν λόγον ἐνὶ περὶ τῆς πίστεως, καὶ βουλομῶνς δείξει τὸν Ἄβραμ εἰκόνα τῆς Ἐκκλησίας, καὶ οὐχ τὸν Ἰουδαῖον, λέγει· Ἀβελροῦ, γέγραπται, ὅτι Ἀβραὰμ ἐπίσταται τῷ Θεῷ, καὶ ἐλογίσθη ἀπὸ τοῦ δικαιοσύνηθ. Πῶς οὐκ ἀπὸ αὐτῆ ἐλογίσθη; ἐν περιτομῇ ὅτι εἰ ἀκροβυστία; Ταῦτα Παῦλος, ὁ ἐξ Ἰουδαίου, ὁ δὲν νόμον εἶδος, καὶ τὰ κατὰ νόμον διασαφῆν. Οὐκ ἐν περιτομῇ, ἀλλ' ἐν ἀκροβυστίᾳ· καὶ σημειῶν ἔλαβε τὴν περιτομῇ, σφραγίσθ δικαιοσύνης τῆς ἐν τῇ ἀκροβυστίᾳ. Βλέπε πολυπλάτων νομῶντων θεωρηθ· βλέπε πῶς Ἀπόστολος ἐλοκίζει μὲν τὸν Ἰσραὴλ ἡ Ἀβραὰμ, μὴ ἔχοντα τῆς πίστεως τὴν οἰκηθῆτα, εἰσοικίζει δὲ τὰ ἴθνη, ὡς ἔχοντα τὸν χαρακτήρα τῆς εὐσεβείας. Καὶ σημειῶν ἔλαβε περιτομῇ, σφραγίσθ δικαιοσύνης, εἰς τὸ γενέσθαι αὐτὸν πατέρα τῶν πιστευούσων τῇ ἀκροβυστίᾳ. Ὁρᾷ, πῶς ὁ τύπος τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῷ Ἀβραὰμ ἐπολιτεῖται; Καὶ ὁ

Σωτήρ δὲ βουλομῶνς δείξει, ὅτι ἡ εὐαγγελικὴ κατὰστασις πρὸς τὴν ἀρχαῖαν ἀγεται κατὰστασιον, λεγόντων Ἰουδαῖοι, Μωϋσῆς ἔγραψεν. Ἐάν τις θέλη ἀπολοῦσαι τὸν γυναικα αὐτοῦ, ὅτω αὐτῇ βίβλον ἀποστασιον, ὁ Σωτήρ πάλιν, τὰ ἐν τῷ νόμῳ παρεντιθέμενος, οὐχ ὡς ἐκείνων, ἀλλὰ τὴν ἀληθῆ διδασκαλίαν ἐμαρτυρῶν λέγει· Μωϋσῆς δὲ τὴν σκληροκαρίαν ὕμων εἶλεν· ἀπ' ἀρχῆς δὲ οὐχ οὕτως ἐγένετο. Βλέπε, πῶς εἰς τὸ ἀρχαῖον ἡμᾶς ἀποκαθίστηται.

γ'. Ἐπιναλαμβάνου τὸ θῆμα· ἀλλὰ παρακαλῶ συναγο- νισασθαι ἡμῖν διὰ τῆς σωπῆς, ἵνα ἡμῶς βούρομῶς ἀπολοῦσας διαλύθῃ τὸ νόημα. Ὁ Σωτήρ μου βουλομῶς δείξει, ὅτι ἡ εὐαγγελικὴ διδασκαλία πρὸς τὴν ἀρχαῖαν ἀγει κατὰστασιον, λεγόντων τῶν μαθητῶν, μῆλλον δὲ τὸν Φαρισαίων, Ἦ δὲ Μωϋσῆς προέταξεν, Ἐάν τις ἀπολύθῃ τὴν γυναικα αὐτοῦ, ὅτω αὐτῇ βίβλον ἀποστασιον; ὁ Σωτήρ οὐ κατηγορεῖ τοῦ νόμου, ἀλλ' ἀπολογεῖται ὅτι τοῦ νόμου Μωϋσῆς ταῦτα εἶπε διὰ τὴν σκληροκαρίαν ὕμων, ἀπ' ἀρχῆς δὲ οὐχ οὕτως ἐγένετο (βλέπε πῶς εἰς τὸ ἀρχαῖον ἡμᾶς ἀποκαθίστηται); ἀλλ' Ὁ ποιήσας τὸν ἀνθρώπον, ὄρθρον καὶ θῆλον ἐποίησεν αὐτοῦς. Ἀ οὖν ὁ Θεὸς ἐξέτεκε. ἀνθρώπος ἡμῶν χωρεῖται. Καὶ διὰ πολλῶν εὐρισκῶν [193] τὸν Σωτήρα πρὸς τὴν ἀρχαῖαν κατὰστασιον τὴν ἐκκλησιαστικῇ εὐκομιῶν ἀνάγοντα. Ἐπολιτεῖται τοῖνυν ὁ τύπος τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τῆς περιτομῆς. Καὶ πρῶτος ἀκριβῶς. Ἐπειθὲ ἀπ' ἀρχῆς ὁ τύπος τῆς Ἐκκλησίας ἐπολιτεῖται, καὶ μὴ τὰ ταῦτα πάλιν ὁ κανὼν τῆς Ἐκκλησίας, μέσος δὲ ὁ νόμος παρεσθῆται, ὁ Ἀπόστολος βουλομῶς δείξει τὴν ἀκολουθίᾳ τῆς πορείας διὰ τοῦ χρόνου τὴν ἐκκλησιαστικῇ εὐκομιῶν, Νόμος δὲκίνας, λέγει· Νόμος δὲ παρεσθῆθ. Οὐκ εἶπα, Νόμος εἰσῆλθεν, ἀλλὰ, Πάρεσθῆθ. Ἄλλος γὰρ ὁ εἰσῆλθὼν νόμος, καὶ ἄλλος ὁ παρεσθῆθ. Εἰσῆλθεν ἀπ' ἀρχῆς νόμος ὁ εὐαγγελικῶς, οὐχ ἡμέρας παρτηροῦμενος, οὐδὲ βρωμῶντων διαφοράς ἐκαστάμενος, οὐ παρτηρῶν δεχόμενος. Ὅτος ἀπ' ἀρχῆς ἀπὸ τῶν ἀρχαίων ἐπολιτεῖται ὁ νόμος, καὶ εἰς τοὺς τελευταίους κατήνητος· μέσος δὲ ὁ νόμος εἰσῆλθε, μῆλλον δὲ παρεσθῆθ· καὶ τὸ Ἀποστόλου ἔστιν ἀκουσῆθ λέγοντας σαφῶς, ὡς περ εἰρήκαμεν. Νόμος δὲ παρεσθῆθ. Καὶ θέλεις μαθεῖν πῶς παρεσθῆθ; Ἰστορίας ἔκουε. Ὅσοι Ἰακὼβ ἰδοῦσαντες τῷ Ἀβρὰμ διὰ τὴν Ῥαγῆλ, καὶ περὶ αὐτῶν τὸν γάμον ἡ μὲν οὐκ εἰσῆλθε· ἡ δὲ ἀπάτη τοῦ πνευροῦ ἄλληλ' ἀντ' ἄλληλς εἰσῆγαγε, καὶ ἐφῆθη παρτισαγομένη ἡ μὴ ζητουμένη· οὕτω σκοπὸς ἦν τῷ θεῷ διὰ τὴν Ἐκκλησίαν στήσαι· παρτισαγογὰς δὲ τὴν συναγωγῆν, οὐ κατὰ βίαν καὶ ἀπάτην αὐτῆν δεχόμενος, ἀλλὰ τῷ τύπῳ τῆς παλαιᾶς ἱστορίας τὰ πράγματα συναρμῶντων. Καὶ ὡς περ ὁ Ἰακὼβ οὐν τῇ Αἰλιζ τὸν σκοπὸν εἶπε πρὸς τὴν Ῥαγῆλ, ἔφερε τὴν ἀπὸ τῆς ἀπάτης βίαν· οὕτω καὶ ὁ Θεὸς καθ' ὃν χρόνον εἶχε τὴν συναγωγῆν, τὴν μὲν ἐμῶσι, τὴν δὲ ἐπῆθει. Καὶ τίς ἡμῶν δὲ μαρτυρῶν λόγος; τίς ἐγγυθῆται τῆς ἱστορίας τὴν θεωρηθ; Πολιάκι; τῇ συναγωγῇ σωζῶν ὁ Θεὸς τῇ κατὰ νόμον, εἶπε· Ἦες ὀρθρεθ ὕμων καὶ τὰ νεομηρίας ὕμων ἐμίσησεν ἡ ψυχή μου. Καὶ ὡς περ ὁ Ἰακὼβ τὸ πρόβητον τῆς Ῥαγῆλ ἔγχετα, τὰ δὲ ἀσθενῆ τῶν ὀφθαλμῶν τῆς Αἰλιζ ἀπεστρέφετο (Ἦν γὰρ, φησὶν, ἡ Αἰλιζ ἀσθενῆς τοῖς ὀφθαλμοῖς)· οὕτως ὁ Θεὸς ἀπεστρέφετο τὴν συναγωγῆν, οὐ τῷ σώματι ὡσαν σαβῶν, ἀλλὰ τῇ ψυχῇ τυρωθεῖσάν. Διὰ τοῦτο εἶπεν ὁ προφήτης, Καὶ τίς τυρωθ, ἀλλ' ἡ οἱ παῖδες μου; καὶ τίς κωροθ, ἀλλ' ἡ οἱ κωρισθῶντες αὐτῶν; Καὶ ἐνεγλώθησθρον οἱ θεοῦ τοῦ Θεοῦ. Καὶ ὡς περ ἐκεῖ διὰ τὴν ἀσθένειαν τῶν ὀφθαλμῶν, οὕτως ἐνεγλώθη διὰ τὴν τυρωσιν τῆς ψυχῆς ἀπεστρέφετο τὴν συναγωγῆν. Διὰ τοῦτο τὴν τυρωσιν αὐτῶν ὁ Σωτήρ ἀνιπτόμενος εἶπεν Ἀγεθῆ αὐτοῦς, ὀρθρηθ εἰς τυρωθ· τυρωθ δὲ τυρωθ ἐάν ὀρθηθ. Ἀμφοτέροις εἰς βῶθρον ἐμπεσοῦσάν. Ὅτι εἰ πάντα τὸν χρόνον, καθ' ὃν ἡ συναγωγῇ συντελοῖται ὁ τῷ νόμῳ, ὁ Θεὸς ἰδοῦσθαι ἐκείνων τὸν λαὸν διὰ τὴν ἀγνομῶσθην ἐκβαλεῖν, μαρτυρεῖ πῶς προφήτης λέγων· Ἀπ' ἧς ἡμῶς ἀνήγαγον πατέρας ὕμων ἐκ τῆς Αἰγύπτου, καὶ ἔως τῆς σήμερον, πρὸ ὀφθαλμῶν μου ἦν ἐκβαλεῖν τὴν ἄσλην ταυτην. Ὅτι ἐν πάλιν ἐν δουρῶν χρόνῳ ἡ συναγωγῇ συνῆν τῷ νόμῳ, ὁ Θεὸς τὴν σκοπὸν ἐπὶ τὴν Ἐκκλησίαν εἶχε, λέγει τῷ Μωϋσῇ· Ἐασθὲν με,

καὶ ἐξελθῶν αὐτοῦ, καὶ ποιῶν σε εἰς ἔθνος μέγα, καὶ ποῦ μάλλον. Εἰ τοῦτο ἔχεις ἐν αὐτοῖς, τὴν Ἐκκλησίαν εἰκόνα τῆς παλαιᾶς ἱστορίας, πῶς παρεστῆθεν ἐθνος; Ὄχι ἡ Ἀσία τῆ Ῥαχλά. Οὐκ ἔτι, ἀδελφοί, οὐ θεωρία οὐδὲ ἀλληγορία θεοσεμνία, ἀλλ' ἀληθῶν εἰκὼν ἦν αὐτῆ τοῦ Ἰακώβ, καὶ δεῖ Ἰακώβ τοῦ Θεοῦ τὸν ἐπλήρω, τοῦ ποῦ μὲν τὴν συναγωγὴν, πῶν δὲ τὴν Ἐκκλησίαν ἔγοντος, αὐτὸς βοᾷ διὰ τοῦ προφήτου Ἐγὼ ὤρεσας ἐκλήθησα, καὶ ἐν χειρὶ προφήτου ὤμοισάνην. Καὶ ἔδουλεύσατε Ἰακώβ ἐν γυναικί, καὶ ἐν γυναικὶ ἐκπυλῶσατο με. Διὰ τί οὐκ ἐπύλασεν; ἢ πῶς ἐπύλασεν; Εὐρήσεις, ἀδελφοί, κατὰ ἄλλην πάλιν θεωρίαν τὸν Ἰακώβ ἐτέρας λαμβάνοντα τὴν γυναικα, ἐτέρας; δεῖ τὸν Ἰακώβ τὸν πατέρα τοῦ Ἰακώβ. Ἰακώβ λαμβάνων τὴν γυναικα, οὐκ αὐτὸς ἦλθεν εἰς τὴν μέσην τὸν ποταμῶν, καὶ ἔλαθεν, ἀλλὰ ἀπέστειλε τὸν δοῦλον αὐτοῦ, καὶ ἐμνηστεύσατο ὁ δὲ Ἰακώβ οὐ διὰ δοῦλου μνηστεύεται, ἀλλὰ δι' αὐτοῦ. Ἦν γὰρ καὶ τοῦτο τύπος τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Νέας. Τὴν γὰρ παλαιὰν συναγωγὴν μνηστευσάμενος ὁ Θεός, διὰ τοῦ οἴκτου (194) Μωϋσέως λαμβάνει. Ἰακώβ λαμβάνων γυναικα δι' οἴκτου μνηστεύεται, καὶ δι' οἴκτου μνηστευσάμενος λαμβάνει. Ὁ δὲ Ἰακώβ οὐκ ἀποστέλλει οὐκίτην, καίτοι ἔχων οἰκίτας, ἀλλ' αὐτὸς ἦλθεν εἰς τὴν μέσην τὸν ποταμῶν. Ἦλθεν αὐτὸς μόνος ὁ πολλοῦ; οἴκτας ἔχων μόνος ἦλθεν ὁ πολλὸ ἀπολύγιστος ἔχων. Ὁ γὰρ Θεός αὐλόγησε τὸν οἶκον τοῦ Δεσπότη Ἀβραάμ ἐν κτήσιν καὶ ἀργυρίῳ καὶ χρυσίῳ καὶ δοῦλοις καὶ ἱσχυροῦς καὶ τοὺς ἄλλοις. Καὶ τὰς αὐτὰ κτήματα ἔχων ἔρχεται τὴν ῥάβδον ἔχων ἑσθῆν, καὶ λέγει ὁ Ἰακώβ Ἐγὼ ῥάβδον μου διήλθον ἐν Ἰσορῶντι τοῦτο, ἀντὶ τοῦ. Ῥάβδον μόνον ἔχων ἐξῆλθον μόνος, ὁ πολλὸν δεσπότης. Ἐξῆλθον Ἰακώβ μόνος, ἦλθεν εἰς Βεθλῆ, καὶ ἐκοιμήθη τὴν ἑσθῆραν, καὶ ὤπασθε μίσην τῆ κεφαλῆς, οὐκ οἶκον ἔχων, οὐ κατάλυμα. Εἰκόνη γὰρ ἦν τοῦ λέγοντος, Ὁ δὲ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἔχει σκῆν ἢν κεφαλὴν καὶ ἰσθῆ. Εἰτα, ἀδελφοί, καθέδουον βλέπει τὸν οὐρανὸν ἀνεμνησκόν. Ὅποτε γὰρ τῷ Χριστῷ οὐκ ἦν κλίνας τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τῆς γῆς, οὐρανὸς δὲ αὐτῷ καὶ τὰ ἑσθῆρα ἀνεμνησκόν, οὕτω καθέδουον Ἰακώβ, οἶκον οὐκ ἔχων, καὶ τὸν οὐρανὸν βλέπων ἀνεμνησκόν, καὶ κλίμακα ἀπὸ τῆς γῆς οὐρανὸν ἐστηρικμένον. Ἦν δὲ καὶ ἄλλω λόγῳ τύπος τὸν δικαιοκρίτην. Ἐπειδὴ γὰρ τὸν Ἰωαὴφ φεύγων ἦλθεν εἰς τὴν μέσην τὸν ποταμῶν, βουλήμενος δεῖξαι ὁ Θεός, εἰς πᾶσι τῶ ἐπὶ τῆς δικαιοκρίτης οὐρανὸς ἀνέμνησκται, βλέπει τὸν οὐρανὸν ἀνεμνησκόν, καὶ κλίμακα ἐστηρικμένην ἀπὸ γῆς ἕως τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τοὺς ἀγγέλους τοῦ Θεοῦ ἀναβιβνόντας καὶ καταβαίνοντας διὰ τῆς κλίμακος. Καὶ ὁ Κύριος, φωνῆν, ἐπιστήρικτο. Οὐκ εἶπεν ἀπῶς, Ἐκάθητο, ἀλλ' Ἐπιστήρικτο τῆ κλίμακα. Τίς δὲ ἡ κλίμακα; Εἰκόνη τοῦ σταυροῦ. Αἱ αὐτοῦ γὰρ εἰς τὴν ἀναβίβιν εἰς τὸν οὐρανὸν. Καὶ οἱ μὲν δὲ αὐτοῦ ἀνήλθον εἰς τὸν οὐρανὸν, οἱ δὲ αὐτοῦ κατήλθον. Ἰουδαίος ἐξέπεισεν τὸν οὐρανὸν διὰ σταυροῦ, καὶ ἔθνη εἰς οὐρανὸν ἀνάγονται διὰ τοῦ σταυροῦ.

8. Ἄλλ' ἐπειδὴ δεῖ πανταχοῦ φεύγων τὴν βίαν τῆς ἀλληγορίας, καὶ μαρτυρίας ἕγγράφως σφραγίζεν τὰ λεγόμενα, ἵνα δεῖξῃ ὁ Ὡστηρ διὰ τὸν Ἐσθῆραῖον, δεῖ οἱ ἀγγέλοις εἰκόνας ὁ ἀναβαίνοντας καὶ καταβαίνοντας εἰκόνα τῆς αὐαγγελικῆς ἐπιλήρου χάριτος, λέγει τῷ Ναθαναὴλ Ἐκεῖθι ἐλπίσθαι σου, ἐλπίσθαι σε ὕπο τὴν σκηνήν, ἐπισκευασαῖ μελίστα τούτων ὄψεαι. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἀπάραι θεοσεβὴ τὸν οὐρανὸν ἀνεμνησκόν, καὶ τοὺς ἀγγέλους τοῦ Θεοῦ ἀναβαίνοντας καὶ καταβαίνοντας ἐπὶ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου. Ἦλθεν ἐπὶ τὴν μέση τὸν ποταμῶν, καὶ ὡς εἶπε τὸ δράμα, λέγει. Οὐκ ἔστι τοῦτο, ἀλλ' ἡ οἶκος Θεοῦ. Καὶ μὴ οὐκ εἶδες οἶκον οἰκοδομητὸν, ἀλλὰ κλίμακα ἀλλ' ἐπειδὴ φέει, δεῖ ἡ κλίμακα τυπὸς ἐστὶ τῆς Ἐκκλησίας, λέγει. Ἐντο οἶκος Θεοῦ, τοῦτο Ἐκκλησία ἐστὶ. Καὶ πῶθεν τοῦτο, δεῖ οἶκος Θεοῦ Ἐκκλησία ἐστὶ; Λέγει Παῦλος; Τιμοθέε, ταῦτα γράφω Ἐπίσκοπῳ ἐλπίσθαι πρὸς σὲ ταχῶν. Ἐὰν δεῖ βραβύου, ἵνα εἰδῆς, πῶς δεῖ ἐν οἴκῳ Θεοῦ ἀναστρέφεσθαι, ἠγίς ἐστὶν Ἐκκλησία Θεοῦ ὧστες. Εἰτα πληρῶν δεῖ πάντων τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ, τὴν ἀκτίμακα, τὴν μεσόπλοτον, τὴν μηδὲν δεχομένην φάταγμα κοσμικῶν, λέγει Ἐὰν ἦ Κύριος ὁ Θεός μετ' ἡμοῦ, καὶ ὄσση μου ἀπὸν σωτήρι καὶ ἰμπίον περιβαλέ-

σθαι. Εἶπε, πῶς ἡ φιλόσοφος ψυχή τὴν αὐτίμακον οὐκ ἐκείνα. Ἐὰν ἦ Κύριος ὁ Θεός μετ' ἡμοῦ, καὶ ὄσση μου ἀπὸν σωτήρι καὶ ἰμπίον περιβαλέσθαι. Πρὸ τὸν εὐαγγελικὸν τὰ ἀποστολικὰ φησίζονται, Καὶ ἐν δὴ μου ἀπὸν σωτήρι καὶ ἰμπίον περιβαλέσθαι. Παῦλος διὰ τοῦ Ἰακώβ φησίζονται Ἐχόντες γὰρ διατροφὰς καὶ σκεπασμένα, τοῦτο ἀρμασθησόμεθα. Ἐστὰν με ὁ εὐάκος οὐροῦ Θεοῦ. Τοῦτο γὰρ καὶ ἐμνησκται τὸ Βεθλῆ. Βεθ γὰρ ἵστων οἶκος, τὸ δὲ Ἠλ. Θεοῦ. Ἀπῆλθεν εἰς τὴν μέση τὸν ποταμῶν, καὶ πρῶτον αὐτὸν συναντᾷ φράρ. Ἦλθεν ἐπὶ τὸ φράρ, καὶ τοῦτο ἐκείναστο, καὶ εἶπεν ἐκεί ποίμα. Εἰκόνη κατὰ πάντα Χριστοῦ. Πρῶτη παρουσία Χριστοῦ ἐπὶ τὸ βάπτισμα, ἐπὶ τὸ φράρ, φράρ δὲ ἀλλόμενος εἰς ζωὴν αἰώνιον. Εὐρήσεις τὸ φράρ ἐκτεπασμένον, ἐπειδὴ καὶ ἡ χάρις πρὸς τῆς παρουσίας ἐκείναστο. Λέγει Ἰακώβ τοὺς ποίμα. Τί ἐστὶκαί ἐστι; Πολλὴ ὦρα ἐστὶ ποίμαστας τὰ [195] πρόσθα ἀπαγγέλει. Οἱ δὲ πρὸς αὐτὸν, Ἐὰν μὴ πάντες ἔλθωσι εἰς ποίμας, οὐ δύναμα ἀποκλιπῶν τὸν ἴθων. Καὶ τί εἶπέος ὁ Ἰακώβ; Ὁ δὲ πολλὸν καὶ διὰ πάντων ἐχρῆν γενθῶσι τὸν ποίμας, μόνος ποίμα. Λαβὼν γὰρ ἀποκλιπῶν τὸν ἴθων. Μὴς ὅν θῆναστο τοῦτο ποίμα ποίμας, ὁ πολλὸ μολίς ἵστων; Ἄλλ' ἐπειδὴ εἰκόνη τὸν Χριστοῦ, καὶ ἡ Γραφή τὴν δύναμιν εἶπε τοῦ Δεσπότη, δεῖ ὁ μὴ θῆνασθων πολλοὶ κατορθώσαι, ἡ εὐαγγελικὴ χάρις κατορθώσων. Ἐκεί εὐρήσεις τὴν Ῥαχλά ἐρχόμενος πανταχοῦ γὰρ οἱ δικαιοὶ οἱ ἀρχαὶ τῷ πλείστον μέρει ἀπὸ φράτων ἐδέξαντο τὰς μνηστρας αὐτῶν. Μωϋσῆς ἀπὸ φράτων ἔσχε τὴν γυναικα τὴν θυγατέρα τοῦ ἰσθῆρ, Ἰακώβ ἀπὸ φράτων, ὁ δοῦλος τοῦ Ἀβραάμ ἀπὸ φράτων ἐδέξαντο τὴν Ῥαχλά. Παναγοῦ τὰ μνηστρας τὸν ἀρχαίον ἀπὸ φράτων, ἐπειδὴ καὶ ὁ Χριστός; οὐκ ἐτέρας μνηστεύεται τὴν Ἐκκλησίαν, ἡ ἀπὸ τὸν ὀδῶτον. Καὶ ἵνα συνείμα, παρεστῆθεν, ἦτονος τὴν Ῥαχλά, παρεστῆθεν ἡ Ἀσία. Τοῦ προκειμένου δὲ ἔσθαι, καὶ εἰς τὸ προκειμένου ἐπαναβεβῆ ἀναγκαίον. Νόμος οὐν παρεστῆθεν, οὐκ εἰσῆλθεν ἐπειδὴ οὐδὲ ἡ Ἀσία εἰσῆλθεν, ἀλλὰ παρεστῆθεν. Εἰσελθὼν γὰρ ἐστὶ τὸ γυνή τῆ παρόσης χρησεσθῶς παρεστῆθεν ἐπὶ δὲ μετ' ἄλλου παλαμῆσταται συνεσθῆθεν. Παρεστῆθεν οὐν καὶ ἡ ἀμαρτία, παρῆλθε διὰ τοῦ νόμου διαδόλος. Ἡ γὰρ ἀμαρτία ἀφῆρη Ἰακώβου διὰ τῆς ἐντολῆς, ἐξῆλθεσθαι με, καὶ δεῖ ἀσθῆτα δάκτυλα. ἵνα μὴ οὐκ εἰς νομίστῃ τὴν ἐκείνη εἶπαι τὴν θανατοποῖον, λέγει Ὅποτε ὁ μὲν νόμος ἔστος καὶ ἡ ἐντολή ἀγία καὶ δικαία καὶ ἀγαθὴ. Τὸ οὐδὲ ἀθῶν ἐν ἡμῖν γὰρ ὄνοτος θάνατος; Μὴ γένοσθαι ἀλλ' ἵνα ἡ ἀμαρτία σφῆρι διὰ τοῦ θῆναστοῦ μου κατορθώσθῃ θάνατος. Παναγοῦ ἀμαρτωλοῦ λέγει τὴν ἡμῆς ἐστῆν, τοῦτοστι, τὸν διαδόλον. ἵνα, φωνῆ, φωνῆ καὶ ὑπερβολὴν ἀμαρτωλοῦ; ὁ διαδόλος, διὰ τῆς ἐντολῆς; ἐργασθῶς θάνατος. Ὅποτε δεῖ ὁ νόμος πνευματικὸς ἐστῆν, ἡμῶς δὲ σαρκικὸς ἐσθαι. Σὺ, Παῦλε, σαρκικὸς, ὁ πᾶν τοῦ ἀγίου Πνεύματος κυβερνήμενος, ὁ λαλοῦντα ἔχων ἐν αὐτοῦ τῷ Χριστοῦ; Εἰ σὺ σαρκικὸς, διὰ τί τοὺς μαθητὰς τοὺς σοὺς ἡπάταςας λέγων Ὅποτε οὐκ ἐστὶ ἐν σαρκί, ἀλλ' ἐν πνεύματι; Ὁ μαθητὰς σου οὐκ εἶπεν ἐν σαρκί, καὶ σὺ σαρκικὸς; Αἱ ἔγῳ δὲ σαρκικὸς ἐσθαι. Ἐγὼ τίς; Ὁ πρὸ τοῦ νόμου καὶ ἐν τῷ νόμῳ πολιτευσάμενος, Ἠκαρῶντος ὕπο τὴν ἀμαρτία. Οὐκ εἶπα, πρᾶθῆς ὕπο τῆς ἀμαρτίας, ἀλλὰ, πνευματικὸς τῆς ἀμαρτίας. Οὐ γὰρ ἐτέρας; τις τὸν ἀνθρώπον πέταρακεν, ἀλλ' αὐτὸν ἐπέλησεν. Ὅποτε γὰρ ἐν ἡμῖν τὸς ἀνθρώπος εἶπαι τις; ὁ κατὰ ἀνάγκην πνευματικὸς, εἰοί δὲ ἄλλοι ἐλευθῆρας μετέγοντες, δὲ ἐπιμαγία; δὲ παυίσταος ἡ ἐτέρας τις ἀνάγκης εἰς δουλείαν αὐτοῦ ἐκείσθων οὕτω καὶ ὁ ἀνθρώπος, ἐλευθῆρας ὦν τὴν φύσιν, καὶ ἐλευθῆρας φύσιν λαβὼν, ἐπὶν αὐτὸν ἐπέλησεν. Θέλει εἰσθῆ ἐκείνους ποίματῶν ἀνθρώπων; Βλέπει τί φωνῆ ὁ Ἠλίας πρὸς τὸν Ἄγαθῶ, ὡς ἀπέστειλαν αὐτὸν ὁ Θεός ἐλέγξει αὐτὸν διὰ τὸν ἀμπέλων, ὃν ἀπαλειπο τοῦ Ναβουθέ. Λέγει αὐτῷ Ἄγαθῶ Ἐυρήκα σε, ὁ ἔχθρος μου, ὁ ἔχθρος τῶ Ἠλίας Ἐυρήκα σε, δίδει ἐκρόσης ποίματι τὸ ποητῶν ἑνώπιον Κυρίου. Ἦ γὰρ πρᾶς ἡμῶν διὰ τὸν ἔργων τῆς ποηρίας. Ἐγὼ δὲ σαρκικὸς ἐσθαι, κερᾶμενος ὕπο τὴν ἀμαρτία. Ὁ γὰρ τῆ κακῆ συνθηβῆς προμυνησκόμενος, οὐδὲ, ἂν θελή, αὐτὸν εὐλόγησ ἐκείλως τῆ δουλειας. Δευτέρα γὰρ φύσις ἡ συνθηβῆ· καὶ ἡ φύσις κατὰ τὸν ἀνθρώπον. Διὰ τοῦτο ἐπάγομαι Ὅ γὰρ ὁ βούλομαι, τοῦτο κερᾶ, ὡς ἀπᾶς πνευματικῶν,

o Locos suspectus.

Ex qua die reduxi patres vestros de terra Aegypti, et usque hodie, prae oculis habebam ut ejiciam civitatem hanc. Quod vero rursus toto tempore, quo synagoga in lege versabatur, Deus Ecclesiam in scopo habuerit, ideo dicit Moysi: *Sine me, et delebo illos, et faciam te in gentem magnam* (Exod. 32. 10), et multo majorem. Si in te fixum habes, Ecclesiam esse imaginem veteris historiae, quomodo subintravit lex? Ut Lia in locum Rachelis. Quod vero, fratres, haec non mera speculatio sit, nec allegoria violenter inducta, sed vera Jacobi imago; et quod Jacob Dei figuram impleverit, qui aliquando synagoga, nunc Ecclesiam habuerit, ipse Deus per prophetam clamat: *Ego visiones multiplicavi, et in manibus prophetarum assimilatus sum. Et servavit Jacob in muliere, et in muliere servavit me* (Osee 12. 10, 12). Cur servavit, et quomodo servavit? Invenies, frater, secundum aliam speculationem, alio modo Jacobum uxorem duxisse, alio Isaacum patrem Jacobi. Isaac cum uxorem duxit, non ipse venit in Mesopotamiam ut acciperet, sed misit servum suum, et desponsavit; Jacob vero non per servum contrahit, sed per seipsum. Erat enim haec etiam figura veteris et novae legis. Nam cum veterem synagoga desponsat Deus, per servum Moysen id agit. Isaac uxorem ducens per servum desponsat, et ejus ministerio nuptias contrahit. Jacob vero non mittit servum, etsi servos haberet, sed ipse venit in Mesopotamiam. Solus venit, qui multos servos habuit; solus venit qui multa subjugalia habebat. Nam Deus benedixit domum domini Abraham, in pecoribus, argento, auro, servis, equis, alisque. Qui tunc opes habebat Jacob, cum sola virga venit, atque: *Cum virga mea transivi Jordanem hunc* (Gen. 32. 10); ac si diceret, Cum sola virga solus egressus sum, qui multorum dominus eram. Egressus est Jacob solus, venit in Bethel, et recubuit vespere, lapidemque capiti supposuit: non domum, non diversorium reperit. Imago quippe erat dicentis, *Filius autem hominis non habet ubi caput suum reclinet* (Matth. 8. 20). Deinde, fratres, dormiens vidit caelum apertum. Quemadmodum enim Christus non habebat ubi caput reclinaret in terra, sed caelum ipsi et caelestia aperta erant: sic dormit Jacob, domum non habens, et caelum videns apertum, scalamque a terra usque in caelum firmatam. Alia vero ratione figura erat eorum, qui persecutionem patiuntur. Quia enim ab Esau lugens venit in Mesopotamiam; ut ostenderet Deum omni persecutionem patienti caelum apertum esse, videt caelum apertum, et scalam firmatam a terra usque ad caelum, et angelos Dei ascendentes et descendentes per scalam. Et Dominus, inquit, firmabatur in illa (Gen. 28. 15). Non dixit simpliciter, Sedit; sed, Firmabatur in scala. Quae scala? Imago crucis: per illam enim in caelum ascenditur. Et alii per illam in caelum ascendebant, alii per illam descendebant. Iudei per crucem de caelo delapsi sunt, et gentes per crucem in caelum adducuntur.

4. Verum quia ubique vitanda est allegoria violenter inducta, et quae dicuntur Scripturarum testimoniis sunt obsignanda; ut ostenderet Servator in Evangelia, angelos illos qui ascendebant et descendebant, evangelicae gratiae figuram implevisse, dicit Nathanael: *Quia dixi tibi, Vidi te sub ficu, crediti: et majora his videbis. Amen dico vobis, jam videbitis caelum apertum, et angelos Dei ascendentes et descendentes supra Filium hominis* (Joan. 1. 50. 51). Venit in Mesopotamiam, et ut visionem habuit, dixit: *Non est hoc aliud, nisi domus Dei* (Gen. 28. 17). Atqui non vidisti domorum structuram, sed scalam; verum quia sciebat scalam esse figuram Ecclesiae, dicit: haec est domus Dei, haec est Ecclesia. Et undenam domus Dei Ecclesia est? Id dicit Paulus, haec Timotheo scribens: *Spero me ad te venire cito. Si autem tardavero, ut scias quomodo oporteat in domo Dei conversari, quae est ecclesia Dei vivi* (1. Tim. 3. 14. 15). Deinde impletus in omnibus imaginem Christi inopis, divitiarum osoris, mundatum omnem latum

abjicientis, dicit: *Si fuerit Dominus Deus mecum, et dederit mihi panem ad manducandum, et vestimentum quo operiar* (Gen. 28. 20). Vide, quomodo philosophi animam ea, quae satis sint, non excedat. *Si fuerit Dominus meus mecum, et dederit me in via, et dederit mihi panem ad manducandum, et vestimentum quo operiar.* Ante evangelium apostolica loquitur: *Si dederit mihi panem ad manducandum, et vestimentum quo operiar.* Paulus per Jacobum loquitur: *Habentia autem alimenta, et quibus tegantur, his contenti erimus* (1. Tim. 6. 8). *Erit mihi locus hic, domus Dei* (Gen. 28. 22). Sic enim interpretatur Bethel. Nam Beth est domus, Hel vero Dei. Abiit in Mesopotamiam: ac primo illi puteus occurrit. Venit ad puteum qui lectus erat, et invenit ibi pastorem. In omnibus imago Christi. Primus adventus Christi est ad baptismum, ad puteum, puteam aquae salientis in vitam aeternam (Joan. 4. 14). Invenit puteum lectum: nam gratia ante adventum ejus abscondita erat. Dicit Jacob pastoribus: *Quid statis adhuc? Multum dicit superest, potum date pecoribus, et abducite illa.* Respondent illi, *Nisi venerint omnes pastores, non possumus revolvere lapidem.* Equid tum Jacob? Quod a multis et ab omnibus faciendum erat, solus fecit: nam arseptum lapidem revolvit. Quomodo potuit solus facere quod multi vix faciebant? Sed quia imago Christi erat, virtutem quoque Domini Scriptura declaravit, nempe quod multi facere non poterant, evangelica gratia perfecti. Illic occurrit venienti Racheli: nam plerique prisci justi a puteis sponsalia accipiebant. Moyses a puteo accepit uxorem filiam Jothoris, Jacob a puteo; servus Abrahami a puteo accepit Rebecca. Ubique sponsalia veterum a puteo: quoniam Christus non alimne desponsat Ecclesiam, quam ab aquis. Et ut paucis dicam, intravit, petivit Rachelis, subintravit Lia. Instituit vobis haerere, et ad institutum reverti, opere pretium fuerit. Lex ergo subintravit, non intravit, quandoquidem neque Lia intravit, sed subintravit. Intrare namque est palam et fidenter ingredi; subintrare, cum aliofurtim se immittit. Subintravit ergo etiam peccatum, subintravit per legem diabolus. Nam peccatum, occasione accepta, per mandatum seduxit me, et per illud occidit (Rom. 7. 11). Ne quis ergo putet mandatum inferre mortem, addit: *Itaque lex quidem sancta, et mandatum iustum et bonum.* Quod ergo bonum est, mihi factum est mori? Absit; sed ut peccatum appareat, per bonum operatum est mihi mortem (Ibid. v. 12. 13). Ubique peccatorem vocat peccatum, id est, diabolum. Ut, inquit, diabolus supra modum peccator appareat, dum per mandatum operatur mortem. *Scimus quia lex spiritualis est, ego autem carnalis sum* (Ibid. v. 14). Tu, Paulus, carnalis, qui a Spiritu sancto gubernaris, qui loquentem in te habes Christum? Si tu carnalis, cur discipulos tuos deceperis, dicens: *Vos non estis in carne, sed in spiritu* (Ibid. 8. 9)? Discipuli tui non sunt in carne, et tu carnalis es? *Ego autem carnalis sum.* Ego. Quis? Qui ante legem et in lege conversatus sum, Venditus sub peccato. Non dixit, Venditus a peccato; sed, Venditus peccato. Non enim alius homo vendidit, sed se ipse vendidit. Quemadmodum enim apud nos homines sunt aliqui, qui per vim venduntur, alii autem liberi, qui vel ut ancillas ducant uxores, vel ob aliam quandam necessitatem servituti se dedunt: sic et homo natura liber, et liberam naturam nactus, sponte seipsum vendit. Vis videre hominem seipsum vendentem? Perpende quid dicit Achab Elias, cum misit illum Deus, ut ipsum redargueret circa vineam, quae abulterat a Nabuthe. Dicit ei Achab: *Invenisti me, inimicus meus? Dixit illi Elias: Inveni te, quia venditus es ut faceres malum coram Domino* (3. Reg. 21. 20). Venditio enim nostra fit per opera nequitiae. *Ego autem carnalis sum, venditus sub peccato.* Qui enim mala consuetudine captus est, neque si voluerit, sese facile ex servitute expedit. Nam consuetudo est secunda natura: ipsaque natura contra homines pugnat. Ideo intulit: *Non*

enim quod volo facio (Rom. 7. 15), ut semel venditus, neque quod volo operor. Hæc verba servum decent. Sicut enim ille non quæ vult facit, sed quæ jubetur: sic homo non habebat potestatem faciendi ea quæ vellet, sed a peccato jubebatur. Jam enim regnabat peccatum: Regi vero contradicere non poterat. Venditus ergo erat homo, non Paulus, sed imago hominis, signum libertatis. Ut paucis absolvam, cum servituti per vini inductæ multa indicia dedisset, subiunxit: *Miser ego homo, quis me liberabit a corpore mortis hujus (Ibid. v. 24)?* Viden' quomodo induxit hominem, quasi acerba servitute et tyrannide exagitatum, qui servitutem excutere optaret, libertatem quæreret, et beneficium postularet? *Miser ego homo, quis me liberabit?* Quis veniet? *Gratias ago Deo per Dominum nostrum Jesum Christum (Ibid. v. 25).* Ut ostendat tibi, quod venditum peccato dicat eum, qui aliquando sub lege erat? Liberos autem a venditione eos, qui per evangelicam gratiam redempti fuerant, dicit: *Miser ego homo, quis me liberabit? Gratias ago Deo per Dominum nostrum Jesum Christum.* Liberavit me a lege peccati. *Lex enim Spiritus vitæ in Christo Jesu liberavit me (Ibid. 3. 1).* Viden' quomodo hominem et liberatum et servientem induxit? Neque de se tantum loquitur, sed de omni humana natura simul. *Lex enim Spiritus vitæ in Christo Jesu liberavit me a lege peccati et mortis.* Et quomodo liberatus es? *Nam quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem (Ibid. v. 3).* Quia lex præcipiebat bonum, caro autem non obediabat, utpote peccato vendita; quæ non potuit lex efficere propter infirmitatem carnis, effectus per virtutem carnis Christi. *Nam quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur, propter infirmitatem carnis* (non enim per seipsam lex infirmabatur, sed per carnem); *Deus mittens Filium suum in similitudinem carnis peccati, condemnavit peccatum in carne, ut justificatio legis impletur in nobis, non secundum carnem ambulantes, sed secundum spiritum (Ibid. v. 4).* Dei igitur gratia tribuitur questionum solutio; quia Paulus hæc non de se loquitur, neque suam calumniatur libertatem, non seipsam sub peccatum ponit, neque se spirituales et carnales inducit; sed verbo exhibuit eum in imagine hominem ut antelegem erat, ut in lege, ut post gratiam. Deinde in notitiam induxit, quis esset homo ante legem, quis in lege, quis post libertatem in Christo acquisitum? *Deus Filium suum misit in similitudinem carnis peccati.*

5. Hic solvitur alia questio. Dicunt enim non Apollinaristæ tantum, sed etiam Ariani et Eusebiani, Servatorem carnem tantum assumpsisse, non animam (a). Et alii quidem arguunt dixerunt, assumpsisse animam sine mente, alii carnem tantum. Demonstratum autem a nobis fuit in priori concione solere Scripturam hominem ita commemorare, ut hominem vocet illius partem. Aliquando enim ex carne totum hominem vocat: *Ad te omnis caro veniet (Psal. 84. 3);* id est, omnis homo; aliquando ex anima, ut cum dicit: *In septuaginta quinque annibus descendit Jacob in Ægyptum (Act. 7. 14. 15);* aliquando a spiritu: sic, *Unus spiritus laudet Dominum (Psal. 150. 6).* Ostende igitur, ubinam carnem vocet Scriptura eam, quæ inanimata est: nam cum obit homo, non jam caro dicitur, sed corpus mortuum. Nemo unquam mortuum carnem vocavit, sed corpus mortuum. Quamdiu enim vivificam vim habet et vivit, caro vocatur; mortua autem, caro non appellatur, sed corpus dicitur. Corpus autem est, inanimatum omne: lapis corpus est, itemque lignum; et spiritus anima carens, corpus dicitur. Dic vero mihi, cur non acceperit animam? Venit, inquis, ipse per

semetipsum ut salutem pariat, neque anima nostra opus habuit. Cur ergo carnem assumpsit? Quia non poterat ut Deus apparere, carnem assumpsit, ut nobiscum versaretur. Ergo caro non habebat animam? Quomodo igitur esurivit et sitivit? quomodo fatigata est? Nam si abstracta anima Deum inducis, et famem et sitim illi tribuis. Alioquin, fratres, nisi esset et Deus Verbum et animatus homo vas humanitatis ipsi unum, sed sola esset divinitas in carne, de qua anima Servator dixisset: *Pater, in manus tuas commendo spiritum meum (Luc. 23. 46)?* Si sola deitas erat, non autem anima, quis commendans, quid commendatum fuit? *Pater, in manus tuas commendo spiritum meum,* id est, animam. Si solam inducis deitatem in carnem, et animam alijcis, quis commendans est hæreticorum scopus. Ideo nunc quæ dicant, Dominum non assumpsisse animam, ut omnia humilia verba in deitatem pertrahant, ut cum legerit, *Ego a me ipso non loquor, quia Pater meus mandatum mihi dedit, quid dicam, aut quid loquar (Joan. 12. 49)?* non humanitatis, sed deitatis hæc adscribant. Viden', in quantum impietatis profundum veniant? Quinam sit spiritus qui dicit, *In manus tuas commendo, quantumcumque quærant, non inveniunt.* Ex aliis etiam locis res solvitur et probatur, Scripturam spiritum animam vocavisse. Audi Stephanum dicentem, cum martyrium obiret: *Domine Jesu, accipe spiritum meum (Act. 7. 59).* Quod spiritus sit anima, Stephanus testificatur. Quis ergo est, qui commendat spiritum, et cui commendatur spiritus? de qua loquitur substantia? De illa, ad quam apostoli prophetiam pertrahunt: *Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem. Non derelinques animam meam in inferno (Psal. 115. 10).* Num de Deo sermo erat? Deus non derelinquitur in inferno. Num infernum Deum detinuit? num vivificam virtutem corruptio detinuit? non audisti Paulum dicentem, non potuisse vitam a corruptione detineri? Vitam dicit corpus. Si corpus est vita, detenta est a morte vita. *Non derelinques animam meam in inferno (Rom. 7. 6).* Totam collapsam humanitatem suscitavit, totum collapsum hominem renovavit. Sed si dixeris, inquit, quod ipse perfectum hominem renovaverit, quam differentiam ponas inter illum et apostolos? Nam in ipsis quoque fuit Deus. Verum aliud est inhabitare, aliud assumere et uniri. De nobis dicitur est, *Inhabitabo in illis, et inambulabo (2. Cor. 6. 16. Levit. 26. 12).* Animæ simplicitatem dicit: animæ virtutem supponit, in qua requiescit Deus et inambulat. Quia vero ipsam Christi corpus ex utero unum templum ejus effectus est, non per profectum in virtute Deum accepit inhabitantem; sed simul templum paratum est, simul Deus in illo habitavit. Templum ergo Christi unum erat corpus. Ideo ait: *Solve templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud (Joan. 2. 19).* O absurditatem eorum, qui omnia sine metu audent! Verum hæc ad hæreticos, qui animam et corpus et spiritum memorant, et vim inferunt apostolico verbo diceant: Deus custodiet corpus vestrum, et animam, et spiritum (1. Thess. 5. 23). Illud porro necesse est dicere, spiritum putant esse mentem. Si ergo spiritus meus est, cur Apostolus dicit: *Psallam spiritu meo, psallam et mente (1. Cor. 14. 15)?* Si spiritus meus est, cur distinguit Paulus dicens, *Psallam spiritu, psallam et mente?* Si spiritus est meus, cur spiritum alium dicit a mente? Sed quia, inquit, hoc non admittis, explicita quid sentias. Quid est illud quod dicit Paulus: Deus custodiet animam vestram et spiritum. Spiritum solet vocare Scriptura gratiam sancti Spiritus. Rogo, mecum certate et laborate. Non enim modica res est, hæreticam spinam excindere. Mos est Scripturæ spiritum vocare gratiam Spiritus; exempli causa, si quis accipiat spiritum sapientiæ et spiritum scientiæ; ipsum Spiritum donum vocatur spiritus. Dicit Paulus: *Quoniam emulatores estis spirituum*

(a) Apollinaristæ quidem dicebant Verbum assumpsisse carnem tantum humanam, non autem animam. quod vero Ariani et Eusebiani idipsum dixerunt, non memini me legere. Sed fortassis inter multos Arianos et Eusebianos, quidam erant qui illam etiam hæresim amplecterentur, quos carpi hic Anonymus.

οὐδὲ ὀφίλομαι, τὸν πρῶτον. Ταῦτα πρόπαντα οὐκ ἐστὶν τὰ ῥήματα. Ὅτιον γὰρ τίς οὐχ ἂ ὀφείλει, πράττει, ἀλλ' ἂ καλείσται· οὕτως ὁ ἄνθρωπος οὐκ εἶχεν ἐλευθέρην ποιείν, ἀ ἐλευθεύει, ἀλλ' ἂ ἐκαλείσθη ὑπὸ τῆς ἀλευθερίας. Ἀσπὶν γὰρ ἑβασίλευσεν ἡ ἁμαρτία· βασιλεὶ δὲ ἀναγγέλλειν οὐκ ἔν. Πᾶσι τοῖν ὁ ἄνθρωπος, οὐχ ὁ Παῦλος, ἀλλ' εἰκὼν τοῦ ἀνθρώπου, τὸ πᾶσιμα τῆς ἐλευθερίας. Καὶ ἴνα συντέμω, ὅτε εἶπε, πολλὰ τῆς ἡγιασμένης δουλείας τεκμηρία ἐπέγραψε. Ταλαιπωροῦς ὁ γὰρ ἄνθρωπος, τίς μὴ ῥύσεται πρὸς τὸ σῶματός του *κατὰ* τοῦτου; Βίβλιος, πῶς; εἰσῆγαγε τὸν ἄνθρωπον, ὡς ἐν δουλείᾳ κερὰ καὶ τυραννίδι ἐξεταζόμενος, καὶ ἀποδόσασθαι ἐπιποθῶντα τὴν δουλείαν, καὶ ἐπιγυροῦντα τὴν ἐλευθερίαν, καὶ [196] ἐπικαλούμενον τὴν εὐεργεσίαν; Ταλαιπωροῦς ὁ γὰρ ἄνθρωπος, τίς μὴ ῥύσεται; τίς ἐργεταί; Εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ διὰ τὸν Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἴνα βεβῆθαι σε, ὅτι πρῶτον τῆς ἁμαρτίας λέγει τὸν ποτι ὑπὸ τὸν νόμον, *ῥελευθερίαν* δὲ τὸν παρὰ μὲν τοὺς διὰ τῆς εὐαγγελικῆς χάριτος ἐξαγορασθέντας, λέγει, *Ταλαιπωροῦς ὁ γὰρ ἄνθρωπος, τίς μὴ ῥύσεται; Εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ διὰ τὸν Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ῥελευθερώσαι* μὲ ἀπὸ τοῦ νόμου τῆς ἁμαρτίας. Ὁ γὰρ νόμος τοῦ Πνεύματος τῆς ζωῆς ἐστὶν Χριστῷ Ἰησοῦ ῥελευθερώσαι μὲ. Ὅρα, πῶς τὸν ἄνθρωπον τὸν ἐλευθερούμενον καὶ τὴν δουλείαν εἰσῆγαγε; Καὶ οὐ περὶ ἑαυτοῦ μόνου λέγειται, ἀλλὰ περὶ πάσης ἀποῦ τῆς ἀνθρωπότητος. Ὁ γὰρ νόμος τοῦ Πνεύματος τῆς ζωῆς ἐστὶν Χριστῷ Ἰησοῦ ῥελευθερώσαι μὲ ἀπὸ τοῦ νόμου τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ κατὰ τὸν νόμον ἐλευθερώσας; Τὸ γὰρ ἄδύνατον τοῦ νόμου, ἐν ᾧ ἠσθένει διὰ τῆς σαρκὸς· ἐπειδὴ ὁ μὲν νόμος ἐκείλευ τὸ αγαθόν, ἢ δὲ σὰρξ οὐχ ὑπέκουεν, ὡς πεπραμένη τῆ ἁμαρτίας, ἢ μὴ ἠδυνήθη ὁ νόμος κατορθῶσαι διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς σαρκὸς, κατὰρῶσθαι δὲ τῆς δυνάμεως; τῆς σαρκὸς τοῦ Χριστοῦ. Τὸ γὰρ ἄδύνατον τοῦ νόμου, ἐν ᾧ ἠσθένει διὰ τῆς σαρκὸς (οὐ γὰρ δὲ ἑαυτοῦ ἠσθένει ὁ νόμος, ἀλλὰ διὰ τῆς σαρκὸς), ὁ Θεὸς τὸν ἑαυτοῦ Υἱὸν πέμφας ἐν ἐμοῦσιν αἰσῶς ἁμαρτίας, κατέσχευεν τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί, ἵνα τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου κληρωθῆν ἐν ἡμῖν, τίς μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα. Ἀποδοῖσται τοῖν Θεῷ χάριτι τὸν ζητοῦμενον ἡ λύσις; ὅτι οὐ περὶ ἑαυτοῦ ταῦτα Παῦλος φθέγγεται, οὐδὲ τὴν ἑαυτοῦ συκοφαντῆν ἐλευθερίαν, οὐχ ἑαυτὸν ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν τίθειν, οὐδὲ πνευματικὸν καὶ σαρκινὸν ἑαυτὸν ἐπισητεῖται· ἀλλ' Ἰστηται, ὡπερ ἐν εἰκόδι, τῷ λόγῳ τὸν πρὸ τοῦ νόμου ἄνθρωπον, τὸν ἐν τῷ νόμῳ, τὸν μετὰ τὴν χάριν· εἶτα ἀποδοῖσται εἰσελθεῖν εἰς ἐπιγύωσιν, τίς ἦν ὁ ἄνθρωπος ὁ πρὸ τοῦ νόμου; τίς ἐν τῷ νόμῳ; τίς μετὰ τὴν ἐν Χριστῷ ἐλευθερίαν; Ὁ Θεὸς τὸν ἑαυτοῦ Υἱὸν πέμφας ἐν ἐμοῦσιν αἰσῶς ἁμαρτίας.

ε'. Ἐνταῦθα λύεται καὶ τὸ ἔτερον ζήτημα. Λέγονται γὰρ οὐκ Ἀπολιναριοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ Ἀρειανῶν καὶ Εὐνομειανῶν, ὅτι σάρκα μόνον ἀνέλαθεν ὁ Σωτήρ, οὐχ ἔτι καὶ ψυχῆν. Καὶ ὁ μὲν ἐπισημαίνοντο, καὶ εἰπον ψυχῆν ἄνευ νόου, οἱ δὲ σάρκα μόνον τὸν Σωτήρα εἰληφάναι. Ἀποδοῖσται δὲ ἡμῖν διὰ τὴν προσηρημένω τῆς προτεραιῆς, ὅτι ἡ Γραφὴ εἶπε τοῦ ἀνθρώπου μνημονεύειν, καὶ τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ μέρους καλεῖν. Ποῦ γὰρ ἀπὸ τῆς σαρκὸς τὸν πάντα ἄνθρωπον ὀνομάζει (Πρὸς σέ πᾶσα σὰρξ ῥέει, ἀντι τοῦ, πᾶς ἄνθρωπος;), ποῦ δὲ ἀπὸ ψυχῆς, ὡς ὅταν λέγῃ, *Ἐρ ἐβρομολογήσατε πόντος ψυχῆς κατ' ἰδίαν Ἰακώβ εἰς Αἴγυπτον*· ποῦ δὲ ἀπὸ τῆς πνοῆς, ὡς ὅ, *Πᾶσα ἀποχὴ ἀνίσταται τὸν Κύριον*. Ἀδειξον τοῖν πῶς τὴν σάρκα βέβηον ἡ Γραφὴ λέγει; Ἀδειξὲ δὲ ὅπως τελευτήθη, οὐκ αἰετὴ λέγεται, ἀλλὰ σῶμα νεκρὸν. Οὐδέως ποτε νεκρὸν ἐκείλευ σάρκα, ἀλλὰ σῶμα νεκρὸν. Ἔως γὰρ ἔχει τὴν ζωτικὴν δύναμιν καὶ τῆ, σὰρξ ἠνομαζέται· νεκρωθεῖσα δὲ, σὰρξ μὲν οὐ καλεῖται, σῶμα δὲ προσπροσφύεται. Σῶμα γὰρ πᾶν βέβηον καὶ λέγεται σῶμα, καὶ εἶλον σῶμα, καὶ πνεῦμα, ὁ μὴ ἐξη ψυχῆν, σῶμα λέγεται. Εἰπὲ δὲ μὴ, διὰ τὴ μὴ ἀναλεῖ τῆν ψυχῆν; Ἦδὲ γὰρ, φησὶν, αὐτὸς δὲ ἑαυτοῦ ὡσαύτ, ὡς χρεῖαν δὲ εἶχε τῆς ἡμετέρας ψυχῆς. Διὰ τὴ ὄν τὴν σάρκα ἀνέλαθεν; Ἐπειδὴ οὐκ ἴδοντο φανταῖς ὡς Θεός, ἀλλὰ λαβὴ τὴν σάρκα, ἵνα δὲ αὐτῆς ποιητοῦσθαι. Ὅσοῖν ὡς καὶ εἶχε ψυχῆν ἡ σὰρξ; Πᾶς οὐκ ἐπαίνας; πᾶς ἰδύθησε; πᾶς ἐκπολίσεν; Εἰ γὰρ τὴν ψυχῆν ἐκβαλὼν τὸν θεὸν

εἰσάγει, καὶ τὴν πεινᾶν καὶ τὴν θῆαν ἐκ' ἐκείνων φέρεται. Ἄλλως τε, ἀδελφῶν, εἰ μὴ ἦν καὶ Θεὸς Λόγος καὶ ἐμφυγος ἄνθρωπος τὸ σῶμα τῆς ἀνθρωπότητος τὸ ἐνοῦθον αὐτῷ, ἀλλὰ μόνη ἦν ἡ θεότης ἐν σαρκί, παρὶ ποίας ὁ Σωτήρ εἶχε ψυχῆς, Πάτερ, εἰς χεῖρας σοι παρατίθω τὸ πνεῦμά μου; [197] Εἰ θεότης ἦν μόνη, ψυχὴ δὲ οὐκ ἦν, τίς ὁ παραθέμενος, καὶ τί τὸ παρατείν; Πάτερ, εἰς χεῖρας σου παρατίθω τὸ πνεῦμά μου, τοῦτάστι, τὴν ψυχῆν. Εἰ μόνη εἰσῆγῃ τὴν θεότητα ἐν τῇ σαρκί, ψυχῆν δὲ ἐκβάλλει, τίς ὁ παραθέμενος, καὶ τί τὸ παρατείν; Ἄλλ' ὁ σκοπὸς τῶν αἰρετικῶν ὄλων. Διὰ τοῦτο γὰρ ψυχῆν λέγουσι μὴ ἀνελεῖσθαι τὸν Κύριον, ἵνα πάντα τὰ παπῶν τῶν βρομῶντων εἰς τὴν θεότητα ἐκκύσωσιν ἴν' ὅταν ἀναγῶσιν. Ἐγὼ δὲ ἁμαρτοῦ ὁ λαλῶ, ὅτι ὁ Πατήρ μου ἐντολήν μοι δέδωκε, τίς εἶπω, ἢ τί λαλήσω, μηκέτι τῆ ἀνθρωπότητι, ἀλλὰ τῆ θεότητι ἐπιγράψωσιν. Εἰδὸς, εἰς ὅσον βυθὸν ἀσεβείας ἐβρομολοῦσιν; Ποῖόν ἐστι τὸ πνεῦμα, ὁ λέγει, *Εἰς χεῖρας σοι παρατίθω*, καὶ βίβλιοντα, οὐχ εὐρίσκοντα. Αὐταί γὰρ δὲ ἔτερον, ὅτι τὸ πνεῦμα τὴν ψυχῆν ἐκλάσει. Ἄκουε Στεφάνου λέγοντος ἐν τῷ μαρτυρίῳ, Κύριε Ἰησοῦ, δέξαι τὸ πνεῦμά μου. Ὅτι τὸ πνεῦμα ἡ ψυχὴ ἐστὶ, Στεφάνος μαρτυρεῖ. Τίς οὖν ὁ παρατείνεμος τὸ πνεῦμα, καὶ τί, ᾧ παρετείν τὸ πνεῦμα; περὶ ποίας δὲ διαλέγεται οὐσίαι; Εἰς ἦν ὁ ἀπόστολος τὴν προσηρημένην εἰκονοῦν, Ὅτι οὐκ ἐγκαταλείψει τὴν ψυχῆν μου εἰς ἄδου, οὐδὲ ὅσως ἐν τῷ ὄντι σου ἰδεῖν διαμορφῶν. Οὐκ ἐγκαταλείψει τὴν ψυχῆν μου εἰς ἄδου. Περὶ Θεοῦ ἦν ὁ λόγος; Θεὸς οὐ καταλαμβάνεται εἰς ἄδου. Κατέχει γὰρ βίης Θεός; κατέχει τὴν ζωοτικὴν δύναμιν ἡ διασφορᾶ; οὐκ ἤκουσας Παύλου λέγοντος, καθέτι οὐκ ἦν δυνατὸν τὴν ζωὴν ὑπὸ τῆς φθορᾶς κατέχεσθαι; Τὴν ζωὴν τὸ σῶμα λέγει. Εἰ δὲ τὸ σῶμα ζωὴ, κατέχετο ἡ ζωὴ θανάτου; Οὐκ ἐγκαταλείψει τὴν ψυχῆν μου εἰς ἄδου. Ὅλην πνεύσαν τὴν ἀνθρωπότητα ὀλην ἠγρεῖται. Ὅλον πνεύσαν τὸν ἄνθρωπον ὀλον ἀνεκαίνοσιν. Ἄλλ' εἰν εἰρησ, φησὶ, Τέλειον ἄνθρωπον ἀνεκαίνοσιν, ποῖαν διασφορᾶν αὐτῷ ἔλλωσ παρά τὸς ἀποστόλους; Καὶ γὰρ ἐν ἐκείνοσ ἐγένετο ὁ Θεός. Ἄλλ' ἔτερον ἔστιν ἐνομοσται, καὶ ἄλλο ἀναλαθεῖν καὶ ἐνομοσται. Περὶ ἡμῶν εἰρηται, Ἐνομοσται ἐν αἰτοῖς, καὶ ἐμπερικατέστω. Τῆς ψυχῆς λέγει τὴν ἀπόδοσιν, τὴν ἀρετὴν τῆς ψυχῆς ὑποτίθειται, ἢ ἐναπακατέσται Θεὸς καὶ ἐμπερικατέσται. Ἐπει δὲ τοῦ Χριστοῦ αὐτὸ τὸ σῶμα εἰ κολλᾶς ἐκείνω βίαι; ἐγένετο, οὐ κατὰ προκομὴν πολιτείας ἐδέξασθε Θεὸν ἐνομοσται, ἀλλ' ἦμα νῆας κατεκατέσασθε, ἦμα Θεὸς ἐνώκηται. Ναθ οὖν ἦν τὸ ἐνομοσται Χριστοῦ τὸ σῶμα. Διὰ τοῦτο φησὶ, Ἀύσατε τὸν γὰρ τοῦτο, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέρησ ἐγρῶσ αὐτόν. Ἡ τῆς ἀπολαῖς τὸν πάντα τοῖν μόνων ἀδύσ! Ἄλλὰ ταῦτα μὴ πρὸς αἰρετικῶσ τοὺς λέγοντας ψυχῆν καὶ σῶμα καὶ πνεῦμα, καὶ βιαζόμενος τὸ ἀποστολικὸν ῥῆμα τὸ λέγον· Ὁ Θεὸς φυλάξει ὑμῶν τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχῆν καὶ τὸ πνεῦμα. Ἐκείνω ἀναγκασίον εἶπαι Πνεῦμα νομοσται τὸν νόου. Εἰ τοῖν τὸ πνεῦμα ὁ νοῦς ἐστὶ, διὰ τί ὁ Ἀπόστολος λέγει, *Ὡσαύτ, ὡς πνεῦμά μου, ψαλῶ καὶ ἐγὼ νοῦ;* Εἰ γὰρ τὸ αὐτὸ πνεῦμα καὶ νοῦς, διὰ τί μερῆς Παύλος λέγων, *Ὡσαύτ, ὡς πνεῦμά μου, ψαλῶ καὶ ἐγὼ νοῦ;* Εἰ τὸ πνεῦμα νοῦς, διὰ τί νοῦν παρὰ τὸ πνεῦμα ἔτερον λέγει; Ἄλλ' ἐπειδὴ, φησὶν, οὐ κατέδωκε ὅτως, ἐρημωσται ὡς φρονεῖ. Τί ἐστὶν ὁ λέγει Παῦλος, Ὁ δὲ Θεὸς φυλάξει ὑμῶν τὴν ψυχῆν καὶ τὸ πνεῦμα; Πνεῦμα ἴδου; τῆ Γραφῆ καλεῖν τὸ χάρισμα τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Παρακαλῶ, συναγενοσασθε μοι τῷ καριάτω. Οὐ γὰρ μικρὸν πρόβημα αἰρετικῆν ἀκαθῶν ἐκείλω. Πνεῦμα, ἴδου; τῆ Γραφῆ καλεῖν τὸ χάρισμα τοῦ ἁγίου Πνεύματος; ὁσὺν ἐάν τις λάθῃ πνεῦμα σοφίας, ἢ πνεῦμα γνώστωσ; αὐτὸ τὸ ὄρων τοῦ Πνεύματος; καλεῖται πνεῦμα. Λέγει Παῦλος, *Ἐκεὶ βρομολοῦσ πνευμάτωσ ἐστέ, ἀντι τοῦ, χαρισμάτων πνευματικῶν*· οὐ γὰρ πολλὰ πνεῦματα. Ἐκεὶ βρομολοῦσ ἐστε πνευμάτωσ, ἐκεὶ κατ' ὄδον ὀρεβρομολοῦσ ὑμῶν δεκτικῶν. Δεικνύμι, φησὶν, ὑμῖν τίνα φροῖεται τὸν χαρισμάτων γινεῖν. Καλεῖται τοῖν πνεῦμα ἡ τοῦ Πνεύματος χάρις, οὐκ αὐτῆ ἡ οὐσία τοῦ Πνεύματος, ἀλλ' ἡ ἐνέργεια τοῦ Πνεύματος. Ταῦτα δὲ πάντα ἐνεργεῖ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ ἴδουσ. Ἐνεργεῖ Πνεῦματος, [198] τὸ πνεῦμα, τοῦτάστι τὸ χάρισμα, οὐκ αὐτῆ ἡ οὐσία τοῦ Πνεύματος. Καλῆ ὡς πνευματικῶσ, καὶ καλεῖται τὸ παρὰ σοὶ χάρισμα πνεῦμα. Λέγει οὖν ὁ Ἀπόστολος, Ὁ Θεὸς φυλάξει ὑμῶν

τὸ σῶμα, καὶ τὴν ψυχὴν, καὶ τὸ χάρισμα, ὃ ἐλάβετε ἀπὸ τοῦ Πνεύματος. Πάλιν τὸ πνεῦμα χάρισμα λέγει. Τὸ δὲ χάρισμα διὰ σπουδῆς αὐξάνεται, καὶ δι' ἀμελείας ἀπόλλυται. Ὁ Ἀπόστολος λέγει, *τὸ πνεῦμα μὴ σθένετε*. Ὅστε ἐκ τῆν οὐσίων τοῦ Πνεύματος σθένος: δυνατὸν, ὅστε τὸν νοῦν τὸν κατὰ φύσιν ὄντα· ἀλλ' ἐπειδὴ

τὴν χάριν ἐν μὲν τῇ σπουδῇ αὐξομεν, ἐν δὲ τῇ ἀμελείᾳ σθενώμεν, λέγει· Τὸ χάρισμα, ὃ ἐλάβετε, μὴ σθένετε. Πνεῦμα τοίνυν καλεῖ τοῦ Πνεύματος τὴν ἐνέργειαν ἧς γέγοντο πάντα ἡμεῖς ἐπιτυχεῖν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ὃ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

MONITUM

Principium Indictionis, inquit Savilius, sive anni novi a mense Septembri jam inde a temporibus Constantini sumebant Graeci, idque eo fortasse magis, quia ab eodem fere tempore initium ceperat annus Aegyptiorum, seu potius Alexandrinus, qui nomina habet communia cum anno Aegypto, et intercalarem diem cum

Εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἰνδικτιῶν.

Θαυμάσται τῶν ὀρθοδόξων αἱ πανηγύρεις, φαῖδρα τῶν μαρτύρων αἱ μνήμαι, ἀνεπαύχυντοι τῶν εὐσεθῶν αἱ εὐχαίαι. Οὐχ ἑορτάζομεν χρόνον τῶν ἀστάτους κινουμένων· οὐ σεβόμεθα ἑαυτῶν, τὴν τῆς ἀνθρώπων ζωῆς δαπάνην· οὐ προσκυνούμεν ἀγῶνας τὸν εἰς φθορὰν ἡμᾶς ἔλκοντα· οὐ λατρευόμεν τῇ κτίσει· οὐδουλα γὰρ τὰ γεγονότα· οὐ θεραπεύομεν τὴν ἑλπὴν· ἐξ οὐκ ὄντων γὰρ ὑπέστη· ὡς γὰρ ἀρχὴν γενέσκεισ ἴσχε ταῦτα, καὶ φθορὰς ὑπόκεινται τέλει. Οὐ σεβόμεθα οὐρανόν· ὡς κατὰ γὰρ ἐπεσευθῆ· οὐ σεβόμεθα στερέωμα· ἐκρυσταλλώθη· οὐ σεβόμεθα τὸ φῶς· λόγῳ γὰρ ἰδημουργήθη· οὐ σεβόμεθα τὴν οὐρανὴν· σχηματὶ γὰρ ἐκοσμήθη· οὐ σεβόμεθα τὴν γῆν· ἐξ ὕδατος γὰρ ἀνεκκυσθή· οὐ σεβόμεθα τὸ πῦρ· ὀλικὸν γὰρ τὸ στοιχεῖον· οὐ προσκυνούμεν τὸ ὕδωρ· ῥέουσα γὰρ ἡ φύσις· οὐ λατρευόμεν τὸν χρόνον· οὐκ ἔστιτε γὰρ, ἀλλ' ἀφίσταται· οὐ σεβόμεθα τὴν ἡμέραν· διατάξει γὰρ δουλεύει. Πάντα χρόνῳ γρηθ, καὶ χρόνος μετὰ πάντα γρηθ· Θεὸς δὲ μόνος καλλίστητος ἀνώτερος· καὶ δεικνύσιν ἡ τῆς συντελείας ἡμέρα. Ἐλλήνες μὲν οὖν καὶ Ἰουδαῖοι, δόδοροι ἀνομιᾶς, τοῦ διαβόλου τὰ λάφυρα, τῆς ἀμαρτίας τὰ ἔργα, τῆς πλάνης τὰ θρήμματα, τῆς δυσσεβείας τῆς πάρωσις, τῆς γενένης οἱ ναυτολόγοι, οἱ θρεῖς τῆς ἀσεβείας, οἱ υἱοὶ τῆς κατάρτας. Οὗτοι ἑορτάζοντο δυσσεβῶς, ἐπειδὴ φρονούσιν ἀνοσίως. Οἱ μὲν τὴν πλάνην τιμάτωσαν, οἱ δὲ τὸν νόμον παύτωσαν, καὶ ἑκάτεροι εἰς τὰ πονηρὰ μαθητεύτωσαν συνήλασαν γὰρ. Ἰουδαῖοι παρ' Ἑλλήνων ἔμαθον τὴν εἰδωλοκρασίαν, καὶ Ἕλληνας παρὰ Ἰουδαίων τὸ προσφρονοῦσθαι· οἱ Ἰουδαῖοι γὰρ ἐν τῷ νόμῳ πᾶσαν Ἑλληνικὴν ἐπίδειξαντο πλάνην. Ἀλλὰ γὰρ ἀνανακτεῖ, ὦ Ἰουδαί, ταῦτα ἀκούων· Ἐνόησον γὰρ πράξεις, καὶ μὴ γαλέπαινε πρὸς τὰς [189] μύμεις. Ποῖ γὰρ οὐκ εἰδωλοθηρῶσαι, ἐπεὶ μοι· Ἐν τῇ ἐρήμῳ μόχον ἐγλάκυσαι, τροπιποφοροῦμενος· τῷ Βεελζεβούρ ἐτελέσθης, ἐν τῇ Μωαβιτικῇ τῷ Θάμαρτι προσκύνησας, ἐν τῇ Ἰαλαριτικῇ τῷ Δαγῶν ἰθυσίας, ἐν Φοινικῇ τῇ Ἀστάρτῃ λατρεύσας, ἐν αἰγυπτιακῇ τῷ Χαμῶν προσκύνησας. Ἐκείνη σέπας, οὐκ Διαιφίε μῦθος. Διὰ τοῦτο καὶ τὰς ἑορτὰς ὁμῶν μοσεῖ δ' ἀεσιπῶσαι. Ἄκουε γὰρ τὸν προφήτου λόγοντος, Μειστήμα, ἀπόσμαι τὰς ἑορτὰς ὁμῶν, καὶ οὐ μὴ εὐφρανθῶν ἐν ταῖς πανηγύρεσιν ὁμῶν. Πᾶσα γὰρ κορη Ἰουδαίων φόνους ἐπήγαγε. Νηστεύων, τὸν Ναουθὸς Διθασας· ἑορτάζων, τὸν Ἰωσάφιν ἑπίρας· πανηγυρίζων, τὸν Ἰεριμιὰν εἰς λάκκον κατέβρωσας. Εἰς κρι-

σεις καὶ μάχας ἀνοσίως ἐνήστευσας· κραπιῶν τὴν κίβωτον ἐπὶ τοῦ Ἥλι παρέδωκας, τὸν Ἰωάννην ἐκπιφάλισας. Εἰ τοιαῦτα ἑορτάζεις, τὸ θρηγεῖν σε συμφίμ. Ἡμεῖς δὲ ἑορτάζομεν θεῖα καὶ παράδοξα πράγματα, τῶν μαρτύρων τοὺς ἄθλους, τῶν ταφέντων τῆς νίκης, τῶν μὴ ὀρωμένων τὰ δίκτυα, τῶν θαλυθέντων τὴν ἰστροίαν· ἐν πρώτῳ τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ μὴ εἰς ἔμματα, ἀ δὲ τὴν ἐμὴν σωτηρίαν ἀνθρωπότης γενεῆς ἡτελέσεν εἰθ' οὕτω τῶν ἐκείνων αὐτοῦ τὰ πάθη τοῦ Σιφάνου τὸν λιθοβόλητον στέφανον, τοῦ ἐνδύου Λαορτίου τὰ κατὰ θανάτου τρώματα, τῆς Ἀννης τὴν ἀναίτητον παρθενίαν. Ὁ τρεῖς Τριάδος κήρυξ! ὦ λέξις τῶν ἐδυνουμένων τὰ φάρμακα! ὦ κόνις πητῆ λαμπρῆ! ὦ οἶκος οὐρανοῦ τὸ κάλλος μμουμούμος! Ἀλλὰ καὶ τὸ δεικνύον στοιχεῖον ἡ θάλασσα ἀλαλήτως βῆθ πρὸς ὄψε. Ἐλεγξας τοὺς συνδοῦλους, κηρύξας κἀπὸ τὸν λαοπῆτον. Οὐ βαρεῖ με τὸ ἴγνος τοῦ πλάστου, ἀγατάμοι με εἰ πόδες Χριστοῦ. Μωσῆς ἔσχιεν, ἀλλ' οὐτος ἦρταν τὸν Ἰωάννην ἐβρόθησα, τούτων δὲ φρίττει τὸν Νῆε ἐκινδύνωσα, ἀλλ' οὐ τοῖμῳ προσβλέψαι τῷ γρηθ· τὸν ἄνθρωπον πλάσαν. Ποῖ τὴν θάλασσαν ἠγίασε, τὸν οὐρανὸν τῶν θρόνων ἐδόξασε, τὴν γῆν τῇ φάντῃ ἑλάμψον, τὴν ἄδην διὰ τοῦ τάρου ἐκτίσεν. Οὐκ εἰμὶ ἀγνώμων αἱ ἀίγυχοι· ἐπιγινώσκω ὡς στοιχεῖον τὸν ποιητῆρα· αἱ λέγω μετὰ τῶν Ἰουδαίων, Ὁδοὶ δ' ἀνθρωπος οὐκ ἔσθ παρὰ Θεοῦ· ἀλλὰ κράτος εὐσεβήσας, Ὁδοὶς μου θεῖα, καὶ δοξάζων αὐτόν. Δείξτε τὰ τῆς ἐμῆς φύσεως, εἰδή τῶν μαρτυρῶν τὰς γνώμας, δημοσιεύσω τὸν περιεπεσαντός με τὸ κράτος. Οὗτοι σύνδοιοι, ἐκείνοις ἀεσιπῶσαι· οὐ φέβω τούτους ταράττω. Ὁ μὲν δεσπότης ἐν τῇ βιλάτῃ ἀβρόγως ἐβάθην, οἱ δὲ πλόντες ἰθροδοῦσιν· οἱ δὲ φόβος τοῦ κινδυνεύοντος βοθῶν παρεσκίασαν, ἡ βιφιλάνθρωπος τὸ θαρρῆν παρεκλείετο λέγων *Θαρρῆθ, ἐγὼ εἰμ, μὴ φοβείσθε*. Θαρρῆθαι τὴν τῆς πίστεως ἴσχε ἀγκυρῶν εἰδωλοκρατίας γὰρ στίλας οὐκ ἔβωθον ὁμᾶς· θαρρῆθαι, Ἰουδαϊκῇ ὁμᾶς λαλαφῶ οὐκατεπὶ θαρρῆθαι, ἀρετικῇ ὁμᾶς τρικυμῶσιν οὐ κλυθωνεῖτε. Ἐγὼ εἰμ, ὁ συνάναρχος τοῦ Πατρὸς Ἀδγος, τῆς ἀκτίστῃ ἀρχῆς, ὁ κλάδος, τῆς κοσμητικῆς ἀμαρτίας δ' ἀμῆς, τῶν πάλαι νουαγίῶν ὁ κυβερνήτης, τῆς ὀρθοδόξου πίστεως ὁ θησαυρὸς, τῶν μαρτυρικῶν ἀγώνων ὁ βραβεῖος. Ἐγὼ εἰμ, μὴ φοβείσθε. Ὅπου γὰρ ὁ Θεὸς ἐστίν, ἀπελήλατο κινδύνος χάριτι Θεοῦ· αὐτῷ ἡ ἕξ ἐκ τὸ κράτος εἰς τὴν αἰῶνα τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

(1. Cor. 14. 12), id est, charismatum spiritualium : ueque enim multi sunt spiritus. *Quoniam annulatores estis spirituum, adhuc excellentiorem viam vobis demonstrato.* Ostendo, inquit, vobis quæ charismata querere oporteat. Spiritus ergo vocatur Spiritus gratia : non vero ipsa Spiritus substantia, sed operatio Spiritus. *Hæc autem omnia operatur unus et idem Spiritus (1. Cor. 12. 11).* Spiritus operatio est spiritus, id est, gratia, non autem ipsa Spiritus substantia. Tu vocaris spiritualis, et gratia quæ apud te est, spiritus vocatur. Dicit ergo Apostolus : Deus custodiet corpus

vestrum, et animam, et gratiam quam accepistis a Spiritu. Rursus spiritum vocat gratiam. Gratia vero per studium augetur, et per negligentiam perit. Dicit Apostolus : *Spiritum non exstinguite (1. Thess. 5. 19).* Non potest autem substantia Spiritus exstingui, neque mens naturalis : sed quia gratiam studio augemus, negligentia exstinguimus, dicit : *Gratiam, quam accepistis, non exstinguite.* Spiritum ergo vocat Spiritus operationem, quam utinam omnes assequamur in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria et imperium, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

IN SEQUENS OPUSCULUM.

anno Romano, ut ex Theonis Commentariis in *ἑποχολογὸς χωνόνας Ptolemæi constat.* Orationes plenæ mendis et plane spuris. Hæc certe prior est nugacissimi Græculi et infacundi, indigna quæ legatur. In solo titulo indictio memoratur ; nam in orationcula de indictione nihil.

IN PRINCIPIUM INDICT:ONIS.

Mirabiles sunt orthodoxorum celebritates, lætæ martyrum memoriæ, nulli pudori obnoxia piorum convivia. Non celebramus tempus rerum multa vicissitudine se moventium : non celebramus ætatem, qui mundi vitam consumat : non colimus ægonem, qui nos ad corruptionem trahat : non adoramus creaturam ; omnes quippe res creatæ conservæ sunt : non colimus materiam, quæ ex nihilo facta est ; hæc quippe sicut ortus initium habent, ita corruptionis fini subiiciuntur : non colimus cælum ; nam sicut fumus firmatum fuit : non colimus firmamentum, quod crystalli more fixum est : non colimus lucem, quæ verbo facta est ; non lunam, quæ figura quædam ornatur ; non terram, quæ ex aqua extracta fuit ; non ignem, materiale quippe est elementum ; non aquam, fluxam utaturam : non tempus, quod non stat, sed abscedit : non colimus diem, quæ ordinationi servit ; omnia quippe tempore senescunt, et post omnia tempus ipsum senescit ; Deus autem unus senio superior est : idque demonstrat dies consumnationis. Gentiles certe et Judæi iniquitate fratres sunt, diaboli manubie, peccati proles, erroris alumni, impietatis cæcitas, nauæ duces ad gehennam, serpentes impietatis, filii maledictionis. Hi festa impie celebrant, quia improbe sentiunt : hi errorem honorent, illi legem conculeant, et utrique res nefarias discant ; nam mutuo consentiunt. Judæi a gentilibus idololatriam, gentiles a Judæis prophetarum cædes didicerunt : nam Judæi in lege omnem gentilitium errorem exhibuere. Verum indignaris, o Judæe, dum hæc audis ? Cogita actiones tuas, et reprehensiones ne ægre feras. Ubiam, queso, idola non coluisti ? In deserto vitulum conficisti, post tropæum Beelphegori initiatus es, in Moabitide Thammatum adorasti, in Palestina Dagoni sacrificia obtulisti, in Phœnicia Astarthæ coluisti, in captivitate Chamosum adorasti. Defecit locus, sed non defecit ctestandus cultus. Ideo festa vestra odit Dominus. Andi enim prophetam dicentem : *Oli, rejeci festa vestra, et non deflector in festivitibus vestris (Isai. 1. 14).* Omne quippe festum Judæorum cædes inducit. Dum jejuares, Nabuthem lapidasti ; dum festa celebrares, Isaiam scra secussisti ; dum celebratæm ageres, Jeremiam in lacum coniecisti. Ad judicia et pugnas improbe jejuasti : in crapula versans arcam fidei tempore proddi-

sti, et Joannem capite truncasti. Si tali modo festa celebras, par est te lugere. Nos res divinas et mirabiles celebramus, martyrum certamina, sepulchrorum victorias, eorum qui non amplius videntur retia, dissolutorum medicinam : in primis Christi et Dei miracula, quæ propter salutem meam homo factus edidit : deinde vero servorum ejus ærumas ; Stephani lapidibus ornata coronam, gloriosi Laurentii tropæa contra mortem erecta, Annæ virginitatem nullum passam naufragium. O Trinitatem Trinitatis præconem ! o reliquias doctæntium medicinam ! o cinerem fontem medicamentorum ! o domum cæli polchritudinem imitantem. Sed et ipsum inanimatum elementum mare sine loquela clamant ad vos. Postquam cumservos redargui, ego quoque prædicabo Dominum. Non me premunt Opificis vestigia, me pedes Christi sanctificant. Moyses me discit, hic vero sanctificavit : Jonam absorbui, hunc perhorresco : illum Noe fluctibus exagitavi, sed nec respicere quidem audeo eum, qui manu sua hominem formavit. Pedibus mare sanctificavit, cælum throno suo gloria affecit, terram præsepio decoravit, infernum per sepulchrum suam illuminavit. Non sum ingratus etiamsi inanimatum sim : ut elementum agnosco Conditorum : non dico cum Judæis, *Hic homo non est a Deo (Joni. 9. 16)* ; sed pie clamo, *Hic Deus meus, et glorificabo eum (Exod. 15. 2).* Ostendam naturæ meæ proprietates, redarguam homicidarum animos, ejus qui supra me ambulavit imperium publicabo. Hi conservi, ille Dominus, cujus metu hos perturo. Dominus supra mare non mædactus ambulabat, illi vero navigantes turbabantur : timor periclitantes ad clamandum impulsi, benignus autem illi fidere jussit dicens, *Confidite, ego sum, ne timeatis (Marc. 6. 50).* Confidite fidei ancoram habentes : non enim vos idololatriæ scopulus absorbit : confidite, non vos Judaicus turba absorbit ; confidite, non vos heretica procella demergit. Ego Patris Verbum, sine principio ut Pater, increati principii ramus, mundani peccati Agnus, urbium naufragii gubernator, orthodoxæ fidei thesaurus, martyrii certaminum remunerator. *Ego sum, nolite timere.* Ubi enim Deus adest, periculum depulsus est per gratiam Dei : ipsi gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

ADMONITIO

Putat Savillus hunc sermonem alicujus recentioris esse fetum, qui post secundum Concilium Nicænum scripserit. Idque prorsus suadent ea quæ in concionis fine de restituito sanctarum imaginum cultu leguntur. At hæc extrema pars hominibus cum præcedentibus non coheret, ita ut videatur ad aliam concionem pertinere, ut ibidem monemus. Oratio vero tota præcedens oratoris est qui elegantiam studere videtur, et epi-

IN VENERANDAM CRUCEM.

1. Adest hodie crucis solemnitas, chorus angelorum exsultat : crucis spectaculum accedit, mortalium populus adoret : divinum crucis imperium exaltatur, fugiant demonum catervæ. Sed, o divina crux, angelorum ineffabile spectaculum, mortaliùm gloria, sceptrum regium ! te quippe tanquam animatum alloquar, quæ gaudium et victoriam salutis nostræ gestas ; per te clausæ paradisi portæ rursus aperiuntur ; per te imperium mortis fractum est ; per te infernus spoliatus est ; per te mortui vita dignantur ; per te latro in paradiso choreas agit et exsultat ; per te copulantur cælestia terrenis ; per te accedit veritatis cognitio ; per te sacrum baptismi regenerationis datum est ; per te remissio peccatorum hominibus concessa ; per te donum Spiritus sancti obsignatum est ; per te Ecclesie signate domus Dei vocantur ; per te corpore et sanguine Christi fruimur ; per te filii Dei et hæredes regni cælorum effici dignamur ; per te celebritas et festa exhilarantur et fulgent. Ecqua possit lingua recensere quot et quanta Christus Deus humano generi per te largitus sit? Quia vero hæc, o plebs sancta et celebritatis amans, nobis cognita sunt, candido corde et puro ore venerandum et vivificum lignum amplectamur, in quo confixus est Christus Deus noster, et manus divine clavis transfixæ sunt. In quo lancea latus perforavit homicidæ, et acetum felle mixtum ipsi propinarunt ; prætereuntes autem movebant capita sua ridentes ac dicentes : *Vah, Alios salvos fecit, seipsum non potest salvum facere : si Filius Dei est, descendat nunc de cruce, et credimus ei* (*Matth. 27. 42*). Hæc Herodorum coctus, ingratus et crecus, qui divina prodigia beneficio acceperat. Nos autem vivificæ Christi passionis adoremus, crucis supplicium, sepulturam, triduanam resurrectionem a mortuis ; ut una resuscitemur et glorificemur, si quidem compatimur, ut præsignificavit vas electionis divinus Paulus (*Rom. 8. 17*). Ad hæc nos hodie convocat sanctissima crux, quam celebramus, et hos incurripibiles semperque vivificos cibos omnibus pariter offert domibus, foris, noctibus, diebus, urbibus, solitudinibus. Eam ergo, quæ tot nobis bona largitur, læti suscipiamus, secundum Domini verbum ; non tristes sicut hypocritæ (*Matth. 6. 16*), sed hilaritatem nimis sine furo exhibentes. Non nihili tantum laborandum putatis, ut jejuniis vobis suadeam, quantum ut vos hodie a vitio ebrietatis avertam : jejunium enim et ex consuetudine, et ex mutuo pudore multi servant : timeo autem ebrietatem, quam cœ sortem quandam paternam vini amatores sibi propriam ducunt. Quemadmodum enim il, qui ad longam peregrinationem se comparant ; ita quidam insani hodie ad quinque jejuniis dies vinum potant. Quis ita amens est, ut antequam bibere incipiat, ebriorum instar insanit? an ignoras quod venter depositum non servet? Venter in mutuo est infidelissimus, penus non tuta cum multa deposita accipit : damnum retinens, deposita non

servans. Cave, ne tibi crastina die ab ebrietate reverso, ea quæ nunc lecta sunt, dicantur : *Non hoc jejunium elegi, dicit Dominus* (*Isai. 58. 5*). Cur misca ea, quæ non miscenda sunt? quod consortium jejunii cum ebrietate? quæ communicatio temulentie cum temperantia? *Quis consensus templi Dei cum idolis* (*1. Cor. 6. 16*)? Templum quippe Dei sunt, in quibus Spiritus Dei habitat : templum autem idolorum sunt, qui ob ebrietatis sordes intemperantiam satietatem admittunt. Hodierna dies vestibulum est jejuniorum : qui in vestibulo profanatus est, non est dignus qui in sancta intret. Nullus servus qui herum suum placare velit, inimico ejus patrono cui conciliatore utitur. Ebrietas inimicitia est in Deum : jejunium vero, iulium penitentiam. Si vis ergo per confessionem ad Deum revertere, fuge ebrietatem, ne tibi graviter pareat alienationem. Nec sufficit sola per se ciborum abstinentia ad laudatum jejunium, sed jejunium jejunio acceptabili, Deo placenti. Verum jejunium est abstinentia a vitis, temperantia lingue, abstinentia ab ira, separatio a cupiditatibus, a maledictis, a mendacio, a perjurio : abstinentia a rebus hujusmodi rerum est jejunium. In his jejunium est bonum. Domino cum deliciis fruamur in meditatione eloquiorum Spiritus, et in assumptione legalium salutarium, atque in omnibus quæ animam nostram dirigunt dogmatibus. A jejunio clam peracto fugiamus : quod deprecans propheta dicit : *Non fame occides Dominum animam juxi* (*Prov. 10. 3*) ; et, *Non vidi justum derelictum, nec semen ejus querens panem* (*Psal. 36. 25*). Neque enim de sensu pane loquitur, qui sciebat filios Jacobi patriarchæ patris querendi causa in *Ægyptum* descendisse, sed de spirituali cibo verba facit, quo periturus interior homo. Ne nobis jejunium illud veniat, quod Judæis communiatur Deus : *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, et inducam famem super terram : non jejunem panis, neque sitim aquæ, sed famem audiendi verbi Domini* (*Amos 8. 11*). Quam ideo induxit Justus Jux, quia videbat eorum mentem in veritatis degustibus penuria premi, dum exterior homo pinguis secundum carnem esset. Spiritus ergo sanctus vos insequentem tempore matulinis et vespertinis cibis laute reflicet. Nemo a spirituali convivio sponte absit : omnes participes simus jejunii, quo a coctis cibis abstinetur. Quiescat tandem domus a mille tumultibus, a fumo et nidore, ab iis qui circumquaque discurrunt, et ventri quasi inevitabili domino servant. Exaltent certe subditis suis aliquid libertatis interdum indulgent. Det venter quendam ferias ori : det, et quinque dierum inducias nobiscum paciscatur, qui semper appetit, et nunquam cessat ; qui hodie accipit, et crâ accepti obliviscitur. Cum plenus est, de temperantia philosophatur ; cum vacuus, doctrinæ obliviscitur. Jejunium membris naturam non novit, usuram non olet mensa jejonantis, pupillum non opprimunt jejunantis filii, nec sicut serpentes illum circumspiciant.

AD SERMONEM IN VENERANDAM CRUCEM.

thetorum ubertate nimia eriem totam obruit; ita ut eloquentiam vere ferream dixeris. Cæterum ea, quæ de frugalitate, deque jejunii utilitate dicit, non inepta sunt. Hujus ætate scriptoris quinque jejunii dies circa festum sanctæ Crucis servabantur.

[300] Εἰς τὸν ἑβδόμενον σταυρὸν.

α'. Σταυροῦ πρόκειται ἡμέρων ἑορτῆ, χορὸς ἀγγέλων σκεπτάτω σταυροῦ θέατρον ἔρχεται, ὄμιλος βροτῶν προσκυνεῖτω· σταυροῦ τὸ θεῖον ὕψους κρατὸς, πλήθος δαιμόνων φυγαδεύστω. Ἄλλ', ὡς θεὸς σταυρῆ, τὸ τῶν ἀγγέλων ἄρρητον θέαμα, τὸ τῶν βροτῶν καύχημα, τὸ σκηπτρον τοῦ βασιλικῶν ὡς γὰρ ἐπιφύχῃ σοι διαλέξομαι, χαρμόσυνον τε καὶ νικητήρια τῆς ἡμῶν γὰ φέρουσι σωτηρίας· διὰ σοῦ πύλαι παραδείσου κλεισθέντες πάλιν ἀνοίγονται, διὰ σοῦ τέρθρασαι τὸ κράτος τοῦ θανάτου, διὰ σοῦ φῆξι ἀκούλευται, διὰ σοῦ οἱ νεκροβάντες ζωὴς καταξιώνται, διὰ σοῦ ὁ ληστής ἐν παραδείσῳ χορεύει καὶ ἀγάλλεται, διὰ σοῦ συνήπται τὰ οὐράνια τοῖς ἐπιγείοις· διὰ σοῦ ἐπιγνώσις ἀληθείας, διὰ σοῦ βάπτισμα ἀναγεννήσιως δέδωρηται, διὰ σοῦ ἄρεσις ἀμαρτιῶν καχάρισται τοῖς ἀνθρώποις, διὰ σοῦ ἐσφραγίσται ἡ δωρεὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, διὰ σοῦ Ἐκκλησία σημειωμένη, οἶκος Θεοῦ χροματίζουσα· διὰ σοῦ σώματα καὶ αἵματος Χριστοῦ ἀπολύομεν, διὰ σοῦ υἱοὶ Θεοῦ καὶ κληρονόμοι βασιλείας οὐρανῶν γενέσθαι καταξίωμεθα, διὰ σοῦ πανηγυρίαι καὶ ἑορταὶ καταφαιρόνται καὶ καταλέμονται. Καὶ ποῖα ἀν γλώσσα διεξέλιθε λγούσιεν, ὅσα καὶ οἷα διὰ σοῦ Χριστοῦ ὁ Θεὸς ἐδώρησάτο τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων; Ἐπαί τὰ ταῦτα, πλῆθος ἡγιασμένη καὶ φιλόδοτος, διὰ τοῦ λόγου ἐπέγνωμεν, λευκαὶ δὲ καρδίαι καὶ καθαροὶ στόματι περιτριψόμεθα τὸ σαβῶμον καὶ ζωοποιὸν ζῆλον, ἐν ᾧ προσεπάθῃ Χριστοῦ ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ παλάμη θέλει ἤλωσι συναπάσσαν, ἐν ᾧ τὴν λόγχην διὰ τῆς πλευρᾶς διήλασαν ὁ Κυριοκτόνος, καὶ τὴν γέυσου τοῦ βῆου γοῆ μμιγμένην προσεπίσταν· παρῖοντες δὲ καὶ παραπροβόμενοι· ἕκινου τὰ κεφάλαι, κλειδόντες καὶ λέγοντες, Ὁσαί! Ἄλλοις ὄσωνε, εὐαὐτὸν οὐ δύναται ὁσῶσα ἢ Ἰλὸς ἐστὶ τοῦ Θεοῦ, καταδέω πῦν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, καὶ πιστεύομεν ἀντῶ. Ταῦτα ἡ τῶν Ἐβραίων ὁμήγουρις ἡ ἀγνώμων καὶ πεπωρομένη, ἡ τῶν ἡμῶν τερρατῶν ἀπολαύσις τῆς εὐεργεσίας· ἡμεῖς δὲ πιστῶς προσκυνήσωμεν τὸ ζωοποιὸν τοῦ Χριστοῦ πάθη, τὴν σταυρώσιν, τὴν ταφὴν, τὴν ἐκ τῶν νεκρῶν τριήμερον ἔγερσιν ἕνα καὶ συναναστώμεν, καὶ συνδοξάσθημεν, εἰπαρ συναπάσσομεν, καθὼς τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς Παύλου ὁ θεῖος προηγήρευσα. Ἐν τοῖτοις καὶ πρὸς τοῖτοις συγκαλεῖται γοῦν ἡμέρων ἡμεῖς ὁ ἑορταζόμενος πανάγιος σταυρὸς, καὶ ταῦτα τὰ ἄφρατα καὶ ἀείψωτα εἰδωμάτα πᾶν ὄμιλος ἡμπερῆται, τοῖς οἴκοις, ταῖς ἀγοραῖς, ταῖς νυξί, ταῖς ἡμέραις, ταῖς πόσσει, ταῖς ἐρημίαις. Τὴν τοῖνον διὰ τοσούτων ἡμῶν τὸ παρ' ἐαυτῆς καλὸν χαρισμὸν [301] α' φαιδρὸς ὑποδείξομεθα κατὰ τὸν Κυριοῦ λόγον, [302] μὴ σκευρωπάσσομεν ὡς ὑποκριταί, ἀλλὰ τὸ Παθὸν τῆς ψυχῆς ἀνεπιθέτως διαδεικνύοντες. Καὶ οὐ τοσούτου μὴ δειν ἀγνώσις ἡγάθησεν τὴν περὶ νηστείας παράκλησιν, ὅσοι τὸ μὴ ἡμέρων τοῖς κακοῖς τῆς μέθης περιπέσιεν τὴν μὴν γὰρ νηστεία, καὶ διὰ τὴν συνήθειαν, καὶ διὰ τὴν πρὸς ἀλλήλους αἰδοῦ ὁ πολλοὶ καταδέχονται· φροδομαί δὲ τὴν μέθην, ἣν ὡσπερ τινὰ κλῆρον πατρῶν ὁ φιλονοιοῦν ἰδιῶσιν. Ὡς γὰρ οἱ πρὸς τὰς μακρὰς ἀποδημίας ἀπαρτῶντες, ὁμοῦ τινὲς τῶν ἀνοήτων ἡμέρων πρὸς τὰς πέντε τῶν νηστείων ἡμέρας οἰνίζονται. Ἦς οὕτως ἀνόητος, ὥστε πρὶν ἀρξάσθαι πένει, τὰ τῶν μεθύοντων παραφρονην, οὐκ οἶδας, εἰ γὰρ πρὸς παρακαταθήκην οὐ δικαιοῦσι; Γαστήρ ἀλλάκτη; ἐστὶν ἀπείθετος, ταμίον ἀφύλακτον πολλῶν ἐναποτι-

θέντων, τὴν μὲν βλάβην παρακατέχουσα, τὰ μέντοι παρατείνουσα οὐ διασώζουσα. Ὅρα, μὴ καὶ σοὶ ἀβρίον ἀπὸ μέθης ἔλθῃ τὸ νῦν ἀναγνωσθέντα λεχθῆ; *Οὐ ταῦτην τὴν νηστείαν ἐξελεξάμην, λέγει Κύριος. Τὶ μὲν οὖν τὰ ἄμικτα; τίς μετοχὴ νηστείας πρὸς μέθην; τίς κοινωρία τῆς οὐνοφυλαχίας πρὸς τὴν ἐγκράτειαν; Τῆς συνακαθέσις γὰρ Θεοῦ μετὰ εἰδωλῶν; Ναὺς μὲν γὰρ Θεοῦ εἰσι, εἰς τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ἐνοικεῖ· ναὺς δὲ εἰδωλῶν, οἱ δὲ τῆς μέθης τὸν σωφροῦν, τῆς ἀκολασίας κόρον ὑποδαχόμενοι. Ἡ σήμερον ἡμέρα προσπίλων ἐστὶ τῶν νηστῶν, οὐ ἴσητοι δὲ ὁ ἐν τοῖς προθύροις βεβηλωθεὶς ἀξίως ἐστιν εἰσελθεῖν εἰς τὰ ἅγια. Οὐδεὶς οὐκίτης ἐξουμένισσάθει θέλων τὸν ἑαυτοῦ δεσπότην, τὴν ἔχθραν αὐτοῦ προστάτῃ καὶ διαλλακτῇ κέχρηται. Μέθην ἔχθρα ἐστὶν εἰς Θεὸν νηστεία δὲ ἀρχὴ μετανόιας. Εἰ οὖν βούλει διὰ τῆς ἐξομολογήσεως ἐπαυλεῖν πρὸς τὸν Θεόν, φάτω τὴν μέθην, μὴ σοὶ γαλεπωτέρην κατασκιάσθῃ τὴν ἀλλοτριῶσιν. Οὐ μέντοι ἔλαρκα καθ' ἑαυτὴν ἡ ἀποχὴ τῶν βρωμάτων πρὸς τὴν ἐπαυτην νηστείαν, ἀλλὰ νηστῶσιν νηστεία μὴ ἐκτὴν δεκτῆν, ἐξέρπουσιν τῷ Θεῷ. Ἄληθῆς νηστεία ἡ τῶν κακῶν ἀλλοτριώσις, ἐγκράτειαν γλώσσης, θυμοῦ ἀποχῆ, ἐπιθυμιῶν χωρισμὸς, καταλαλεῖς, φεθῶσις καὶ ἐπιτοκία; ἢ τοῦτων ἔνδοξα, νηστεία ἐστὶν ἀληθῆς. Ἐν τοῖτοις μὲν οὖν ἡ νηστεία καλὸν. Καταφρονησωμεν δὲ τοῦ Κυριοῦ ἐν τῇ μελέτῃ τῶν λογίων τοῦ Πνεύματος, καὶ ἐν τῇ ἀναλήθῃ τῶν σωτηρίων νομίμων, καὶ ἐν πάσι τοῖς διορθωτικῶις τῶν ψυχῶν ἡμῶν ὄμμασι. Ἡ μὲν τῆς ἐν τῷ κρυπτῷ νηστείας φουλαξίωμα, περὶ ἧς καὶ ὁ προφήτης ἐπιπέγειται λέγων· *Οὐ λιμοκτορήσει Κύριος ψυχὴν δικαίων* καὶ ἰδ., *Οὐκ εἰδορ ὄκτων* ἔγκρατα· *λελειμμένον*, οὐδὲ *τὸ σπέρμα αὐτοῦ ἕκαστον ἀρτερεύσει*. Οὐ γὰρ ἐν περὶ ἀσθητῶν ἄρτων εἶπεν, ὁ εἰδὸς τοῖς πάδας τοῦ πατριάρχου Ἰακώβ ἄρτων ἔνεκεν καταδάντας εἰς Ἀγύπτου, ἀλλὰ περὶ τῆς πνευματικῆς; λέγει τροφή, καθ' ἣν ὁ ἕως ἀνθρώπος τελειούται. Μὴ εἶθῃ καὶ ἐφ' ἡμᾶς ἡ τοῖς Ἰουδαίοις ἀπειληθεῖσα νηστεία; *Ἴδοὺ γὰρ ἡμέρας ἔρχονται, λέγει Κύριος, καὶ ἐπάξω ἐπὶ τὴν γῆν ταύτην λιμὸν, οὐ λιμὸν ἄρτων, οὐ εἶλαν εἰδατος, ἀλλὰ λιμὸν τοῦ ἀκείνου λέγειν Κυρίου*· ἐν δὲ τούτῳ ἐπιγγαγὸν ὁ δικαίος κριτῆς, ἐπειδὴ ἕωρα αὐτῶν τὸν μὲν νοῦν ἐν τῇ ἀστροφίᾳ τῶν τῆς ἀληθείας διδασγῶν λιμογχονοῦμενον, ὑπερπαυόμενον δὲ αὐτῶν καὶ κατασφραγισμένον τὸν ἕως ἀνθρώπων. Πίσας τοῖνυ τὰς ἐρεθῆς ἡμέρας ἐστάσις ὅμας; τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐθεώσιαι καὶ ἐκ ἐσπερίας εὐφροσύναις. Μὴδεὶς ἐκουσῶσι ἀπολείπῃσθω τῶν νηστῶν ἐσώχας, πάντες μετασγῶμεν τοῦ νηστῶν τῶν περὶ τῶν βίβλων ἐπιτρεδίων. Νοησασάτω ποτὲ καὶ ὁ οἶκος ἀπὸ τῶν μυρίων θορύβων, καὶ τὸ καπνοῦ καὶ τῆς κνίσης, καὶ τῶν ἔνω καὶ κάτω διατρέχόντων, καὶ οἰσάν ἀπαρτατῆν δεσποτῆν τῆ γαστρί λευτορῶντων. Πᾶσιως ποτὲ καὶ ὁ φορολόγιος τῶς ὑποχρησιῶς ἐλεθεριάσις μικρὸν ἐπιτρέπουσι. Ἄστω τινὰ εὐκαίριαν καὶ ἡ γαστὴρ τῶν στόματι, ὅσω σπεισάσθω πανθημῶν οὐκ ἐκ τῆς ἡμῶν ἡμῶν ἡμῶν ἀπατιούσα καὶ οὐδέποτε λήγουσα, ἡ λαμβάνουσα σήμερον, καὶ ἀβρίον ἐπιλανθανομένη· Ὅταν ἐμπλησθῇ, περὶ ἐγκρατείας φιλοσοφῇ· ὅταν διαπνευσθῇ, ἐπιλανθάνεται τῶν δογματῶν. Νηστεία θανάτου ἐστὶν οὐκ οἶδεν, οὐκ εἶσι τόκων τράπεζα τοῦ νηστεῶντος. [302] οὐκ ἀγχοῦν ὄρανον νηστεῶν τοῦ παιδοκόου πατροῦ, ὡσπερ ὄρας περιτρεπόμενοι. Καὶ ἄλλοι; δὲ, ἀπορημὴ εἰς εὐφροσύνην ἐστὶ τὸ νηστεῶν. Ὡς γὰρ ἡ*

α' Hic vultur una vox desiderari, quam articulus tunc designat. Eur.

β Hic in serie vitium est: quasi dividando veritatem, ut etiam infra.

Digitized by Google

δίψα ἤδῃν τὸν πότον εὐτραπέζει, καὶ λιμὴς προηγησάμενος ἤθελεν παρασκευάζει τὴν τράπεζαν, οὕτω καὶ τὴν τὸν βρωμάτων ἀπόλαυσιν ἡ νηστεία τραιβρῖνει. Μίστην γὰρ αὐτὴν παρεμβάσει καὶ τὸ συνεχές τῆς τρωφῆς διακόψασα, ποθεινὴ σοι τὴν μεταλήψην ποιήσει φανταί, ὡσπερ ἀπόδημον.

β'. Ὅτε εἰ βούλει σεαυτὸν ἐπιθυμητὴν κατασκευάσαι τὴν τράπεζαν, δεῖσαι τὴν ἐκ τῆς νηστείας μεταβολήν. Σὺ ὑπὸ τοῦ σφόδρα τῆς τρωφῆς περιέχουσαι λήθησας σεαυτὸν ἀμαυρῶν τὴν τρωφῆν, καὶ ὑπὸ φιληθονίας τὴν ἴδουνη ἀφαιρίων. Οὐδὲν γὰρ οὕτως ἐπιθυμητὸν, ὡς μὴ τῆς συνεχῆς τῆς ἀπολαύσεως ἐκκαταφρόνητον γίνεσθαι· ἢ δὲ σπανία ἢ κτήσις, περισπούδατος ἡ ἀπόλαυσις. Οὕτω καὶ ὁ κτίσις ἡμᾶς διὰ τῆς· κατὰ τὸν βίον ἐναλλαγῆς παρόμονον ἡμῖν τὴν χάριν τῶν δεδομένων ἐμπαυρήσατο. Οὐχ ὀρεῖ, ὅτι καὶ ἥλιος φαειρότερος μετὰ τὴν νύκτα, καὶ ἔρρηγοσις ἥλιου μετὰ τὸν ὕπνον, καὶ ὄψια τριβιτοῦσα μετὰ τὴν πειραν τὸν ἐναντίου; Καὶ τράπεζα τοίνυ χαριστέρα μετὰ τὴν νηστείαν, ὁμοίως μὲν πλουσιότης καὶ εὐτραπέζιος, ὁμοίως δὲ τοῖς λιτοῖς καὶ αὐτοσχέδιοις τὴν διαίταν. Φοβήθητι τὸ ὑπερδεῖμα τοῦ πλουσίου· ἐκείνον παρέκοιτε τῷ πυρὶ ἢ διὰ βίου τρωφῆ. Ὡς γὰρ ἀδικίαν, ἀλλὰ τὸ ἀδουρότατον ἐγλαβήεις, ἀπειτηγίγνετο ἐν τῇ φλογὶ τῆς καμίνου. Ἵνα τοίνυ σπασωμέναι ἐκείνῳ τῷ πυρὶ ὕδατος χρεῖαι. Καὶ οὐ πρὸς τὰ μέλλουσα μόνον ὠφέλιμος ἡ νηστεία, ἀλλὰ καὶ αὐτῇ τῇ σαρκὶ λυσιτελέστερα· αἱ γὰρ εἰς ἄρκον εὐεξία ὑποστροφῆς ἔχουσι καὶ μεταπτώσεις, ἀλαλούσης τῆς φύσεως, καὶ ἀναφέρειν τὸ βέρος τῆς εὐεξίας ἀδυνατούσης. Ὅρα οὖν, μὴ γινῆ διαπύτων τὸ ὕδωρ, ὑστερον βανθῶς ἐπιθυμητῆ, ὡσπερ ὁ πλούσιος. Οὐδεὶς ἐκραιπάλησεν ἀπὸ ὕδατος· οὐδὲν κεφαλὴ ὠδυνήθη ποτὶ ὕδατι βαρυνθείσα· οὐδεὶς ἀλιότριον πόδων ἐδεήθη ὑδροποσίης συζῶν· οὐδὲν χειρὸς ἀπυχειώθησαν ὕδατι καταρδόμεναι. Τὸ γὰρ περὶ τὴν πέγνυ πλημμελεῖ τοῖς τρωφῶντι ἀναγκαίως ἀκούουσι· τοῦτο τὰ σφόδρα νοσητὰ τοῖς σώματι ἐνεργάζεται. Τοῦ νηστείουσῶν· σμῆνὸν τὸ χρῶμα, οὐκ εἰς ἐρύθημα ἀναδίδε ἐξανθοῦ, ἀλλ' ὠχρῆται· σφῆρον κεκοσμημένον· ὀφθαλμοὶ πραεῖς, κατασταλμένον βάσιμα, πρόσωπον σίνουον, ἀκολάστῳ γέλωτι μὴ καθυβριζόμενον, συμμετρία λόγων, καθαρὸς τῆς καρτίας. Μνήσθητι τῶν ἀπ' αἰῶνος ἁγίων, *Ὁρ οὐκ ἦν δέσιος ὁ κόσμος, οἱ περὶ ἡλίου ἐν μηλοταῖς, ἐν αἰεταῖς δέμασι, ὑστεροῦμενοι, ἀλιζόμενοι, κακοχούμενοι*· ἐκείνων μίμησιν τὴν ἀνατροφήν, ἔπειρ ἔχητε· αὐτῶν τὴν μετρία. Ἴ τὸν Ἀδάμαν ἐπανάψασα τοῖς κόλπαις τοῦ Ἀβραάμ; οὐκ ἡ νηστεία; Ἰωάννου δὲ ὁ βίος ἀπας μετὰ νηστεία ἦν· δεῖ οὐ κλίνην εἶχεν, οὐ τράπεζαν, οὐ γῆν ἀρσῶνον, οὐκ ἀροτήρα βίου, οὐ σίτον, οὐ σιτοπονίον, οὐκ ἄλλο τι τῶν κατὰ τὸν βίον. Διὰ τοῦτο μείζων ἐν γεννητοῖς γυναικῶν οὐκ ἔστιν Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ. Παῦλον δὲ μετὰ τῶν ἄλλων καὶ ἡ νηστεία, ἦν ἐν τοῖς ὑπὲρ τῆς θλίψεως κληψῆμασιν ἀπριθυμητάτο, εἰς τὸν τρίτον ἀνηγαγεν οὐρανόν. Κεράσιον δὲ ἐπὶ τοῖς εἰρημόνοις, ὁ Κύριος ἡμῶν νηστείαν τὴν σάρκα, ἦν ὑπὲρ ἡμῶν ἀνέλαθεν, ὀχυρώσας, οὕτως ἐν αὐτῇ τοῦ διαβολῆ τὰς προσβολὰς ὑπέδειξτο, ἡμᾶς τὸ παιδεύων νηστείας ἀλείφειν καὶ παιδοτριβείν αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἐν τοῖς πειρασμοῖς ἀγῶνας, καὶ τῷ ἀντιπάμῳ διὰ τῆς ἐνδείας οἰνεὶ λαθὴν ἐνδείους. Ἀρσῶτος γὰρ ἦν αὐτῷ διὰ τὸ ὕψος τῆς θεότητος, εἰ μὴ διὰ τῆς ἐνδείας ὑπέδει πρὸς τὸ ἀνδρωπῶνον. Ἐπανῶν μῆτοι εἰς οὐρανὸς τρωφῆς ἤφατο, τὴν φύσιν τοῦ σώματος τοῦ ἀναστάντος πιστούμενος. Σὺ δὲ ὑπερπαιτιῶν μὲν σπυδῶν, καὶ κατασρκῶν οὐκ ἀνίης; ἐκτῶν δὲ τὸν νοῦν ἐν ἀτροφίᾳ τῶν σωτηρίων καὶ ζωσπιῶν διαπλάματων, οὐδένα λόγον ποιῶν. Ἴ ἄγνοεις, ὅτι ὡσπερ ἐπὶ παρακλίσεως ἡ τοῦ

ἑτέρου συμμαχία ἦταν ποιεῖ τοῦ ἑτέρου, οὕτως ὁ τῆ σαρκὶ προσβέμενος, τὸ πνεῦμα καταγωνίζεται, καὶ ἢ πρὸς τὸ πνεῦμα μετατάξιμος, καταδουλοῦται τὴν σάρκα; Ταῦτα γὰρ ἀλλήλους ἀντικεινται. Ὅτε εἰ βούλει ἰσχυρὸν ποιῆσαι τὸν νοῦν, [205] δάμασον τὴν σάρκα διὰ νηστείας. Τοῦτο γὰρ ἐστὶν ὁ ἄριστος ὁ Ἀπόστολος, ἐπὶ Ὅσοι ὁ ἔβω ἡμῶν ἀνθρώπος διαφείρεται, ἐσοῦτο ὁ ἔσωθε ἡμῶν ἀνακαίνουσαι· καὶ Ὅταν ἀσθενῆ, εἶτε θανάτος εἰμι. Οὐ καταφρονησῆς τῶν φερῶν βρωμάτων; οὐκ ἐπιθυμῶν λήψῃ τῆς ἐν τῇ βασιλείᾳ τρωφῆς, ἦν πάντως ἡ ἐνδεία νηστεία προειρηται; Ἢ ἄγνοεις, τῇ ἀμετρίᾳ τοῦ κόρου παχύν σεαυτὸν τὸν βανισιτὴν κατασκευῶν σκώληκα; Ἴς γὰρ ἐν τρωτῇ βασιλεὶ καὶ τρωτῇ διηνεκεῖ ὑπέδειξτο τινα κοινωλίαν χαρίσματος πνευματικοῦ; Μωῦσῆς δευτέρων λαμβάνει νομοθεσίαν, δευτέρως νηστείας ἐδεήθη· Νινευίται, εἰ μὴ καὶ τὰ ἄλογα συνεινέτασαν, οὐκ ἂν διέφυγον τὴν ἀπειλήν τῆς καταστροφῆς. Ἴ τῶν Ἰσραεὶ τὰ κῆλα ἐν τῇ ἐρήμῳ; οὐ τὸν κρησθαῖον ἐπιθυμούντων; Ἐκίνα εἰς μὲν ἤρκοιντο τῷ μόνῳ, καὶ τῷ ἐκ πέτρας ὕδατι, Αἰγυπτίους ἐτίκνω, διὰ θαλάσσης ὠδῶνον, οὐκ ἦν ἐν τῷ φυλάξαι αὐτῶν ὁ ἀσθενῶν ἐπιθῆ δὲ ἐμνήσθησαν τῶν κρεῶν, τῶν λεβῆτων, καὶ ὑπὸστρεψαν εἰς Αἴγυπτον ταῖς ἐπιθυμίαις, οὐκ εἰδον τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας. Ὁ φοβῆ τὸ ὑπέδειγμα; ὡ φρίτεις τῆς ἀδωφραγίας, μὴ πού σοι τῶν ἐπιθυμῶντων ἀγαθὸν ἀποκλείσει; Ἀλλ' οὐκ ἂν ὁ σφοδρὸς ἀνεψὶ τὰς ὀπτασίας εἶδεν, εἰ μὴ ἡ νηστεία διαυγέστεραν αὐτοῦ τὴν ψυχὴν ἐποίησεν. Ἐκ γὰρ τῆς παλαιᾶς τρωφῆς οἰνεὶ ἀβλαβῶς ἀναθυμιάσεις ἀναπεμπόμεναι κερταῖς δίκην πυκνῆς τὰς ἀπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐγγινόμεναι ἐλλείψεις ἐπὶ νοῦν διακόπτωσιν. Εἰ δὲ καὶ ἀγγέλωσιν ἐστὶ τῆς τρωφῆς, ἄριστος ἐστὶν (ὡς φησὶν ὁ Προφήτης, Ἀριστὸν ἀγγέλωσιν ἔσχατος ἀθώματος), οὐ κρέα, οὐκ οἶνος, οὐκ ὄσα τοῖς δούλοισι τῆς σατρῆς δεσποῦσασαι. Νηστεία ὅλων ἐστὶ πρὸς τὴν κατὰ βασιμῶν στρατηγίαν. Τοῦτο γὰρ τὸ γένος οἱ ἐδεήσανται, εἰ μὴ ἐν κροστυχῇ καὶ νηστείᾳ. Καὶ τὸ μὲν ἐκ τῆς νηστείας ἀγαθὰ τοσαῦτα. Ὁ δὲ κῆρος ὕδρευς ἀρχῆ. Εὐδὴς γὰρ συνεινέπεισι τῇ τρωτῇ καὶ μῆτη καὶ ταῖς παντοδαπαῖς καρικαῖς τῶν εἰδος ἀκολασίας βοσκηματιδῶν. Ἐνθεν Ἰσραεὶ θηλυμανεῖς ἐ ἀνθρώπων, διὰ τὸν ἐκ τῆς τρωφῆς ἐγγινόμενον ὀσπρι τῇ ψυχῇ παρὰ τὸν μεθούτων· αἱ τῆς φύσεως ἐκλιναγαί, ἐν ἄρρην μὲν τὸ ἥλιον, ἐν δὲ τῷ ἥλιον τὸ ἔριον ἐπισητοῦσαν. Νηστεία δὲ καὶ γαμικῶν ἔργων μίμνη γνωρίζει, καὶ τῶν ἐκ νόμου συγκαχυρημένων τὴν ἀμτριαν κολάζουσα. α Σὺ τοῦ εὐρεῖν ἀνθρώπων μετὰ τῆς ἑτέρου ὀφειλοντα δικάσασθαι ἐπὶ τοῦ βασιλέως, καὶ τὸ μὴ καθόλου εὐρεῖν. Πολλοὺς γὰρ ἀπόλυσε τῶν ἀδικῶν αἰρουμένων. Διὰ ταῦτα ὁ φιλόσοφος Θεοδὸς οὐκ παρὰ τὴ δάκρυα καὶ τοῖς στεναγμοῖς τῶν αὐτοῦ ἱερῶν καὶ ὀδῶν ὑπὲρ αὐτοῦ παρακλούντων αὐτῶν, ὁ εἰπὼν ἐπὶ τοῦ προσφῶτος Ἡσαίου, *Κρίνας ὄσρασαν, καὶ δικαιοσύνη χίρην, καὶ δεῦτε, καὶ διαλεχθώμεν*. Ἄλλι καὶ τούτων τῶν εὐγῶν εἰσακούσας, κάκεινον τὸ ἔριον ἀνθρώπων παρανομηματα συνεχώρησε, καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ τὸν οἰκεῖον κόμον, καὶ τὴν εὐπρέπειαν τῶν ἁγίων καὶ σεπτῶν ἐκίμων ἀπένευσε, καὶ ἡμῖν τοῖς εἰσικερῶς προκουνοῦμαι καὶ καταπαζομένους αὐτῶν, καὶ τὰ δεῖα παραγγέλματα αὐτοῦ φυλάττουσιν εἰρηγῆν σταθῆσαι καὶ συγγῆρσιν τῶν πεπλημμημένων καθ' ἐκἄστῃν δουρεῖται· ὅτι αὐτῷ ἡ δέξαι καὶ τὸ κρᾶτος καὶ ἡ πρῆ καὶ ἡ ἄμνη.

* Hac vitia sunt, et ex illa, ut videtur, concione exiit: tri Non enim quadrat ad precedentia.

Alioquin autem lætitiæ occasio est jejuniûm. Ut enim siuis suavem parat potum, et prævia fames dulcem parat mensam, sic jejuniûm ciborum usum lætum reddit. In medium namque se interponens, et continuam voluptatem frangens, desiderabilem tibi ciborum usum reddit quasi peregrinum.

2. Quamobrem si volueris desiderabilem tibi mensam parare, hæc ex jejuniû mutationem accipe. Tn quod deliciis ciborum nimis hæreas, ignoras te tibi delicias hebetiores reddere, et voluptatis amore voluptatem extinguere. Nihil enim ita optabile est, ut ne ex voluptatis nimia frequentia, ea tandem despiciantur: quorum autem possessio infrequens est, eorum usus optatur. Sic Creator ex vicissitudine vitæ permanentem nobis donorum gratiam providit. Non vides solem decursa nocte lætiores esse, et vigiliis post somnum dulciores, necnon valetudinem optabiliores post contrariorum experimentum. Mensa itaque gratior post jejuniûm, tam divitiibus et laute convivantibus, quam pauperibus et frugalibus. Exemplum divitis illius pertinere: illum deliciae hujus vitæ in ignem conjecerunt. Non de injustitia, sed de nense lux accusatus in camino ignis torrelatur. Ut ergo ignem illum extinguamus, aqua est opus. Neque solum ad futuram vitam utile est jejuniûm, sed etiam ipsi carni utilissimum est: nam pinguedo nimia mutationi et infirmitati obnoxia est, dum natura aggravatur, nec tantum pondus ferre valet. Cave igitur, ne qui aquam nunc respuit, stillam deinceps concupiscas, ut dives ille. Nemo ex aqua in crapulam deflexit; nullius caput aqua gravatum ægrotavit; nemo aquam potans alienus opus habuit pedibus; nullius pedes. nullius manus, aqua irrigante, vel colligati vel debilitati sunt. Nam commensatores necessario in ciborum decoctione laborant: hoc violentos corporibus morbos parit. Jejunii color honestus est, non rubore nimio, sed pallore temperato ornatus: oculus ejus nitidus, incessus gravis, vultus modestus, incomposito risu non delibatosus, sermo compositus, corporum. Recordare sanctorum qui a seculo fuerunt, *Quibus dignus non erat mundus, qui circumbant in molle et in pellibus caprinis, augustinus, officii (Hebr. 11. 37)*: illorum æmulare vitam, si sortem illam requiris. Quid Lazarum effecti in sinu Abrahæ quiescere? an non jejuniûm? Joannis vero vita tota jejuniûm erat: qui non lectum habuit, non nensum, non terram arabidem, non bovem subjugalem, non frumentum, non pastorem, non aliud quidquam ad vitam usum. Ideo inter natos mulierum non fuit major Joanne Baptista (*Math. 11. 11*). Paulum vero jejuniûm, quod inter alias ærumnas numerabat, ad tertium cælum deduxit. Et quod ad supra dieta caput additur, Dominus noster carnem, quam pro nobis assumpserat, jejuniû firmans, in illa diaboli impetus excepit, ut nos doceret, quomodo per jejuniûm ungi et exerceri opus esset, ad tentationem certamina subeunda: atque adversario per eibi penuriam aggrediendi velut occasione dedit. Nam ob ditatis sublimitatem inaccessible ipsi erat, nisi ob penuriam ad humanam naturam deflexisset. Ad cælum etiam reversurus cibum attigit, ut naturam suscitati corporis credibilem redderet. Tu vero te impingere et carnem obesam reddere non cessas, mentemque penuria salutarium et vivifi-

corum dogmatum extenuas, nihilque curas. An ignoras, sicut in acie pugnae socius adversarum opprimis, sic cum, qui carni sociatur, spiritum opprimere, et eum, qui mutans aciem spiritui jungitur, cornem subjungere? Hæc enim sibi mutuo adversantur. Quare si volueris mentem fortiores reddere, carnem per jejuniûm doma. Id enim dicit Apostolus: *Quantum is, qui foris est homo, corrumpitur, tantum is, qui intus est homo, renovatur (2. Cor. 4. 16)*; et, *Cum infirmus, tunc potens sum (Ibid. 12. 10)*. Annon corruptus cibos despicias? annon regie mensæ desiderium assumes, quam utique hic susceptum jejuniûm nobis præparabit? An ignoras te immoderata satietate gravem tibi parare tormentum vermem? Quis enim ex lauto cibo et deliciis perpetuis quamdam spiritualis charismatis communicationem percepit? Moyses cum secundam legem accepit, secundo jejuniû opus habuit: Nivivite, nisi etiam bruta animalia ad jejunandum secum compulsiessent, minas excidit non effugissent. Quorum membra in deserto exciderunt? annon eorum, qui carnium esum desiderabant? Illi quamdiu manna contenti fuere, et aqua de petra fluxente, Ægyptios vincebant, per mare transibant, non erat in tribubus eorum infirmus: quia vero recordati sunt carnium et ollarum, atque in Ægyptum redire conciperunt, non viderunt terram promissionis. Non times evemplum? non formidas, ne ingluvies te a speratis bonis excludat? Sed sapiens Daniel non visiones vidisset, nisi jejuniûm ejus animam ad id præparasset. Nam ex crassiore cibo fumosi vapores densæ nubis instar emissi, illustrationes a Spiritu sancto in mentem immittas impediunt. Quod si angelorum quoque sit cibis quispiam, panis est (ut ait propheta, *Panem angelorum manducavit homo (Psal. 77. 25)*), non carnes sunt, non vinum, non quæ ventris servi curant. Jejuniû telum est contra dæmonum aciem: *Non enim genus non exit, nisi in oratione et jejunio (Math. 17. 20)*. Et hæc quidem sunt jejuniû bona. Satietas vero est contumelie principium. Statim quippe eum delicatis cibis, cum vino, aliisque gulæ oblectamentis, accedit omne genus brutæ lubricitatis. Inde equi ad feminas furentes sunt homines, ob æstrum a cibis et ebrietate in animam inmissum: hic nature commutationes, quæ in masculino femineus, in femineo masculinus sexus queritur. Jejuniû vero conubialium operum modum novit, et immoicum usum rerum, quas lex permittit, resecat. Tu hominem quæris, qui coram rege cum alio discipulaturus sit, nec invenire potes. Multos enim perdidit qui alios injuste lardere vellent. Ideo benignus Deus non despexit lacrymas et genitus sacerdotum et sanctorum suorum, qui pro ea re ipsum precabantur, qui dixit per prophetam Isaiam: *Judicate pupillo, defendite viduam, et venite, et discipemus (Isai. 1. 17. 18)*. Sed eorum exauditis precibus, et illius scelera, quæ hominem superabant, condonavit, et Ecclesie suum ornatum, et sanctorum venerandarumque imaginum decorem restituit, nolique qui illas sincero colimus et amplectimur, illiusque divina præcepta servamus, firmam pacem et remissionem peccatorum quotidie concedit: quia ipsi gloria et imperium, honor et adoratio, in sæcula sæculorum. Amen.

MONITUM IN SEQUEM SERMONEM.

Perquam minimi pretii opusculum typis dare ne cogitavimus quidem, nisi Savilius prior edidisset, quæ tamcn ut multa alia ejusdem farinae, primis solis

allatis singulorum verbis, prætermiserat, hoc etiam in tenebris relinquere debuit, nisi existimabit haud dubie quisquis necite et judicio valebit.

IN EXALTATIONEM VENERANDÆ CRUCIS.

Omnia mutatio a pejoribus ad meliora magnam lætitiā et gaudium affert generi humano. Solet enim humana natura semper ad meliora adipiscenda ferri. Sic læta navigantibus est a tempestate ad serenam et tranquillam cælum mutatio; lætus virioribus a defatigatione ad quietem transitus; suavis morositas, a tristitia in gaudium conversio; suavior agris sauitatis ac valetudinis reditus; dulcis bellantis pacis et amicitie conciliatio et confirmatio; dulcior autem a tenebris et nocte ad diem accessus. Omnisque actus, ut ita dicam, snavior est, cum utilitate conjunctus. Sic itaque videmus fructum nobis a Deo concessum, ex mutatione lætitiā parere. Frumentum quippe dulce est, sed cum labore injectum in terram, multiplicatius dulcius apparet, ubi cum gaudii uberis ad alimentum adhibetur. Unum quippe grānum est, quod in insectum jacitur. Sic et vitis suaviorem nobis præbet recreationem ex fructus mutatione, dum ex igno potum affert: palmites quippe et folia acerrima vi sunt prædita, ita ut ne degustari quidem possint; uva autem quæ ex eodem ligno cum palmitibus et foliis prodit, tantam affert palato suavitate, ut acerbis et tristitia sedet, atque ex potu lætitiā pariat. Ita olea planta semper viridia exhibet folia, arbor hæc semper uva conspicitur; fructus vero prodit suo tempore, non more cæterarum arborum, sed peculiari modo. Flos namque primum, ut pulvis tenuissimus est, in medio autem quasi milium habetur: et botri similis, innumerabilia profert grana; dum crescit autem, non ita frequentem exhibet multitudinem; et usque in finem acerbus gustui, excerptus ne degustari quidem potest: ita vero pinguedinem servat suam, ac mutata demum amaritudine, tantam gustui suavitate affert, ut omnium deliciarum condimentum sit, et cibos omnes ad vitam hominum attemparet. Sic omnes arborum omniaque semina, ex fructuum mutatione, lætitiā omnibus pariunt. Quoniam igitur mutatio illa ex acerbis in meliora tanta suavitate causa est; age, ad pretiosiora transeuntes, videamus quot quantumque doctorum nobis causa fuerit Crux Christi, quæ virtute sua tantam illi meliora mutationem nobis peperit. Nam etsi crux auditu tristis et ingrata sit, ac lætitiā et jucunditatem affert, neque morosus, sed gaudii causa est. Etsi namque nomen ejus Judæis scandalum sit, et gentibus stultitia, sed nobis creditus salutis esse memorat: quamquam dñm crux in Ecclesia legitur, et passio per crucem memoratur, populus qui cruci creditur dignatur, miserabilem vocem nec sine mirratione emittens, non contra crucem, sed contra crucifigentes et incredulos. Crux enim salutis est Ecclesia, crux gloriose eorum, qui in ipsam crediderunt. Crux nō liberat a præcedentibus malis, hæc sunt primitiæ bonorum, crux inimicorum, reconciliatio cum Deo, et peccatorum conversio ad Christum. Per crucem enim ab inimicitia liberati, per crucem amicitia cum Deo juncti sumus, per crucem a diaboli tyrannide liberamur, per crucem a morte et pernicie eriuimur. Ideo populus, ubi primum crucem audivit, obmurmuravit, sed audita resurrectione murmur in gaudium mutavit, pura voce gloriam celebrans. Crux humanam naturam in angelicum ordinem mutavit: illamque ab omni corrupto opere liberam ostendens, incorruptæ vitæ participem efficere dignata est. Non enim jam homines, sed deos appellat dicens: *Ego dixi, Dii estis, et filii Altissimi omnes* (Psal. 81. 6). Non ultra servos, sed amicos et fratres vocavit, *Narrabo nomen tuum fratribus meis* (Psal. 28. 34), inquit. Viden' quantum mutationem crux effecerit? Ut vero clarus crucis virtutem ediscas, cogita, quid ante crucem, quid post crucem fuerit, et crucis vim intelliges. Ante crucem Filius non notus erat; hodie dum crux prædicatur, Filius ille vocatur

et Pater per Filium cognoscitur: ante crucem diabolus adorabatur; nunc post crucis prædicationem diabolus cecidit, et demones fugantur: ante crucem fornicationi et lascivie operam dabamus; nunc cum crux prædicatur, non modo a fornicatione abstinemus, sed etiam nuptias despiciamus, virginitatem vero, quam non novceramus, amplectentes, quasi nobis propriam servamus. Cum crux nondum prædicaretur, diabolus Judæos contra Christum collegit; hodie crux prædicatur, et apostoli Judæos per fidem reducit. Cum crux nondum prædicaretur, a morte detinebamur; nunc crux prædicatur, et mortem quasi non esset despiciamus, æternamque vitam desideramus. Cum crux nondum prædicaretur, a paradiso alieni eramus; apparetur cruce statim latro paradiso dignatus est. O magnam vim crucis! quantum mortualem in genus humanum invenit! A tantis tenebris lucem immensam transtulit, a morte in vitam sempiternam revocavit, a corruptione in incorruptionem transtulit. Non ultra enim cordis oculi ignorantie tenebris offuscantur, sed per crucem læte cogitatione illustrantur: non ultra sordorum aurea incredulitate clauduntur: surdi namque audierunt verbum Domini, et cæci visum receperunt, ut viderent gloriam Dei. Hæc sunt crucis opera, hæc nobis per crucem collata sunt dona. Quid enim boni non a cruce nobis datum est? quid boni non a cruce nobis perfectum est? Per crucem pie agere didicimus, et diviæ naturæ potentiam agnovimus: per crucem justitiam Dei docemur, et temperantia virtutem sequimur: per crucem nos mutuo novimus, et qui proci sumus, Christo conjungimur, atque gratia sancti Spiritus dignamur: per crucem vim caritatis novimus, et pro aliis mori non recusamus: per crucem quæ in mundo sunt ermina contemnimus et pro nihilo habemus, dum ad futura bona tendimus, et invisibilia quasi visibilia adipiscimur. Crux prædicatur, et fides in Deum in confesso habetur, ac veritas in toto orbe admittitur: crux prædicatur, et martyres exhibentur, ac confessio Christi roboratur: crux prædicatur, et resurrectio ostenditur, ac vita manifestatur, regnumque cælorum creditur: qui increduli erant cruci credunt, et ii qui contra vitam crucem excogitant, salutem consequuntur. Crux hæc omnia nobis conciliavit, ac per crucem tantum didicimus. Quid ergo cruce pretiosius, quid animabus nostris utilius? Ne ergo erubescamus crucem nominare; sed cum omni fiducia illam conlitemur, per quam ad salutem vocati sumus, et ad æternam vitam transmittimur. Vides quanta economia crux mundo causa fuerit? Mutavit ejus iniqua opera, impiaque dogmata. Non ultra diabolicis legibus utimur, non in mortiferis decretis versumur. Deus enim apud nos venit, et passionum cæstrum excidit. proprias leges tulit, et utilia nobis congruente docuit. Dogmata continentie dedit, et voluptatem amputavit: sanctitatis decreta posuit, et legem castitatis concinnavit, atque iniquam fornicationem prodigavit: temperantia regulam posuit, et voluptatum imperium subvertit: divino decreto concupiscentiarum organa evulsit, et omne peccatum per voluptatem inductum humiavit. Quis enim initium fornicationis est excogitatio idolorum, inventio autem illorum est corruptio vitæ, ideo iniquitatis radicem succidit, ut omnes impietatis fluxus reprimere. Et removet quidem execrandos idololatrice cultus, nefariaque studia delevit: læclicæ iniquitatis dissensionis inutilis reddidit, ac signata ornamentaque impietatis observavit: fallacia iniquitatis succidit, pernicie rivos obstruxit, animas quæ spinas impietatis evellabant emundavit; illaque semina pie religionis quasi granum frumenti tulcerunt, ut exhiberent animas fructum justitiæ ferentes: cataractas aperuit spirituum

[204] Εἰς τὴν Ὑψωσιν τοῦ τιμίου Σταυροῦ.

Πᾶσα μὲν ἡ ἀπὸ τῶν χειρῶν ἐπὶ τὰ κρείττονα μεταβολὴ μεγίστην χάριν καὶ εὐφροσύνην τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων καταργεῖται. Πέριξε γὰρ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, τῶν κρείττωνων ὀρεγόμενη, ἀεὶ σπᾶνδεν ἐπὶ τὴν τῶν βελτίωνων κατάληξιν. Οὕτω γοῦν ἡδεῖα τοῖς πλῆθυσιν ἡ ἐκ γυναικῶς εἰς εὐδαιμονίαν καὶ γαλήνην μεταβάσις· ἡδεῖα δὲ καὶ τοῖς ὀδοιπόροις ἡ ἐκ χαμαῶν εἰς ἀνάπαυσιν ἡσυχία· ἡδεῖα δὲ καὶ τοῖς λυπομένοις ἡ ἐκ κωφῆρας εἰς εὐφροσύνην μεταβολή· ἡδύτερα δὲ καὶ τοῖς νοσήσιν ἡ ἐξ ἀσθενείας εἰς ὀγιαν καὶ εὐρωστίαν ἀνάληξις· ἡδεῖα δὲ καὶ τοῖς πολεμίοις ἡ ἀπὸ ἔχθρας εἰς φιλίαν καὶ εἰρήνην βεβαίωσις· ἡδύτερα δὲ καὶ ἡ ἀπὸ τοῦ σκότους καὶ τῆς νυκτὸς εἰς τὴν ἡμέραν μεταπτώσις. Καὶ πᾶσα πρῆξις, ὡς ἐστὶν εἰπεῖν, ἡδύτερον ἔχει τὴν ἔργασίαν, ἔσταν ἔργου μετὰ τοῖς ποδοῦσιν αὐτῆν ἀπεργάζηται. Οὕτω γοῦν ὄρωμεν καὶ τὴν ὑπὸ Θεοῦ διδομένην ἡμῶν ἀπόλαυσιν, τῇ μεταβολῇ τῆν εὐφροσύνην ἡμῶν παρεχόμενην. Πῶς μὲν γὰρ ἔστιν οὕτως· ἡδύς· εἰς δὲ τὴν τῆν μετὰ κόπου καταβαλλόμενος καὶ πολυπασαχόμενος, ἡδύτερος ἀναδείκνυται μετὰ πάσης χάριτος εἰς πλῆθος τροφῆς λαμβανόμενος. Εἰς μὲν γὰρ ἐστὶ τῆν σπορῶν κοκκὸς εἰς ἀσπλην ῥιπτόμενος. Οὕτω καὶ φύσις ἀνθρώπου ἡδύτερον ἡμῶν παρέχει τὴν ἀνάπαυσιν, τῇ μεταβολῇ τοῦ καρποῦ τὸ ποῦν ἀπὸ τοῦ ἔβλου προεργαζόμενος. Ἐλικας μὲν γὰρ καὶ φύλλα δρυμινάτην καὶ συτικωτάτην ἔχουσι τὴν ἐνεργείαν, ὡς μετὰ στόματι δυνατοὶ πρὸς γαστρὴν ἐσφάσασθαι· σταυρὸς δὲ οὐκ εἴλεῖ καὶ φύλλοις ἐν εἰς ἔβλου συμφορμένην, τοσαύτην γλυκαίνει τὴν τῆν αἰσθησιν, ὡς γλυκαίνει τῶν πικρῶν καὶ λυπηρῶν τὴν ἔβιν, τὸν ἴδιον καρπὸν εἰς εὐφροσύνην τῇ πᾶσι παρεχόμενην. Οὕτω καὶ τῆς ἐλάσις τὸ πρῶμον αἰθεραῖδός μὲν ἔχει τὸ φύλλον, ἀεὶ δὲ νεῶδον τὸ δένδρον· φέρεται δὲ κατὰ καρπὸν ὁ καρπὸς, οὐχ ὁμοίως τῶν πᾶσιν ἀπὸ τοῦ ἔβλου φαινόμενος, ἀλλ' ἰδίαν τῶν φύλων ἐν αὐτῷ ἐπιδεικνύμενος. Ἄνθος μὲν γὰρ πρῶτον ὡς γοῦν λεπτότατον ὄντι περιβαλλόμενος, ἐν μέσῳ δὲ τούτου αὐτοῦ ἐστὶν ὡς κέγχρος ἀναφωρόμενος· καὶ βόσπι μὲν παρκοκκὸς πλῆθος ἀναριθμητὸν ἐπιδείκνυται, εἰς αὐτῶν δὲ πρῶτον, τὸ πλῆθος μὲν ὡς ἀνωρῶλος ἀπαλλάττεται, καὶ πικρὸς μὲν ἔστιν ἕως τέλους ἀπογευόμενος, ἄγευστος δὲ διὰ χειρῶν λαμβανόμενος· φύλλος δὲ διὰ τούτου τῆς ἑσταντοῦ πώτητος γινόμενος, ἥσθ τῆν μικρότητος τῇ μεταβολῇ τοσαύτην ἡδεῖαν παρέχει τὴν γένειν, ὡς πάσης μὲν τροφῆς δρυμινὰ παρατερέσθαι, πάσης δὲ ἐστειδόμενος κέραςμα πρὸς τὴν ζωὴν τῶν ἀνθρώπων γίνεσθαι. Καὶ οὕτω πᾶσα φύσις φωτῶν τὴν καὶ σπερμῶν τῇ μεταβολῇ τῶν καρπῶν τὴν εὐφροσύνην τοῖς πᾶσι παρέχουσιν. Ἐπὶ τούτων τῶν χαλεποτέρων ἐπὶ τῇ τῶν βελτίωνων μεταβολῇ τοσαύτην χαρίεσταν τὴν ἀπολαυσιν, φέρει τῇ μεταβάσιν ἐπὶ τὰ τούτων τιμωτέρα· θεασόμεθα πᾶσιν ἡμῶν ἀγαθῶν πρόθεσις γέννησις ὁ σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ, διὰ [205] τῆς αὐτοῦ ἐνεργείας τοσαύτην μεταβολὴν ἀγαθῶν καταργεζόμενος. Εἰ γὰρ καὶ λυπηρὸς καὶ στυγνός, ὁ τοῦ Κυρίου σταυρὸς ἀκουόμενος, ἀλλὰ χάρις πλήρης καὶ φαιδρότης ἑμπλῆος, ὁ πάθος, ἀλλ' ἀπαθείας ἀφιος γινόμενος. Εἰ καὶ καὶ οὐκ ἀνάβλῳ ἐστὶν Ἰουδαίος ὀνομαζόμενος, μετὰ δὲ καὶ τοῖς ἔθνεσις κηρυττόμενος, ἀλλ' ἡμῶν τοῖς πιστεύουσιν σωτηρία μνημονεύομενος. Εἰ γὰρ καὶ ἐν ἐκκλησίᾳ σταυροῦ ἀναγνωσκόμενος, καὶ πάθος διὰ σταυροῦ μνημονεύομενος, λαὸς ὁ σταυρῷ πιστεύων ἀγαπᾶται ἐκείνην φωνῆν καὶ γογγυσιμὸν ἀφίμενος, οὐ διὰ τὸν σταυρὸν, ἀλλὰ διὰ τοὺς σταυροῦσαντας· καὶ ἀπιστήσαντας. Σταυρὸς γὰρ σωτηρία τῆς Ἐκκλησίας, σταυρὸς δὲ καύχημα τῶν εἰς αὐτὸν ἠλικηκότων, σταυρὸς ὁ ἀπαλλάξας ἡμᾶς τῶν περὶ ἀβυθῶν κακῶν, καὶ ἀπαρχὴ τῶν ἐπιγενομένων ἡμῶν ἀγαθῶν, σταυρὸς ἡ πρὸς Θεὸν ἐθρῶν κατάληξις, καὶ ἐπὶ Χριστῶν ἀμαρτωλῶν ἀπιστοσύνη. Διὰ σταυροῦ γὰρ τῆς ἔχθρας ἐρῶσθημεν, καὶ διὰ σταυροῦ τῶν Θεοῦ εἰς φιλίαν συνήθημεν· διὰ σταυροῦ τῆς τοῦ διαβόλου τυραννίδος ἡλευθέρωθημεν, καὶ διὰ σταυροῦ τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀπώλειας ἀπελλάγημεν. Διὰ τούτου ὁ λαὸς πρότερον μὲν περὶ σταυροῦ ἀκούων ἐθρῶντων, αὐτὸς δὲ περὶ ἀναστάσεως ἀκούων τὴν γογγυσιμὸν εἰς χάριν μετέβαλε, καθαρὰ τῇ φωνῇ τὴν ὄβαν προεργαζόμενος. Σταυρὸς τὴν ἀνθρωπείαν φύσιν εἰς ἀγγελικὴν μετέβαλε τάξιν, κατὰ τῆς ἁγίας

πρῆξις ἀλλοτριαν ἀποδείξει, καὶ τῆς ἀσφάρτου ζωῆς ἐνδείκασθαι κατατίσας. Οὐκ εἶσι γὰρ ἀνθρώποις, ἀλλὰ καὶ θεοῖς ποταγόμενοι λέγον· Ἐγὼ εἶλα, θεοὶ ὄντες, καὶ υἱοὶ Ὑγίοντος πόντος. Οὐκ εἶσι δούλους, ἀλλὰ φίλους καὶ ἀδελφοὺς ὀνομασάν, Ἀπαγγέλιον τὸ ὄνομα σου τοῖς ἀδελφοῖς μου, λέγον. Ὀρᾶ· πόσην μεταβολὴν ὁ σταυρὸς καταργεῖται; ἴνα δὲ μάθησι ἀκριβέστερον τὴν δύναμιν τοῦ σταυροῦ, καταθήσωμεν τὶ πρὸ σταυροῦ, καὶ τὶ μετὰ σταυροῦ, καὶ εὐρήσασθαι τοῦ σταυροῦ τὴν ἐνεργείαν. Πρὸ σταυροῦ Ἰησοῦ οὐκ ἦν γνωσκόμενος, σήμερον σταυροῦ κηρυττόμενος Ἰησοῦς ὀνομάζεται, καὶ Πατὴρ δὲ Ἰοῦ γνωρίζεται· πρὸ σταυροῦ διάβολος προσκυνεῖται, νῦν σταυροῦ κηρυττόμενος διάβολος πτώσις, καὶ βαίμονες ψυχαζόμενοι· πρὸ σταυροῦ πορνείας καὶ ἀσελγείας ἰσχυροῦμεν, νῦν δὲ σταυροῦ κηρυττόμενος οὐ μόνον πορνείας ἀπέστημεν, ἀλλὰ καὶ γάμων καταργήσαμεν, παρθενὴν δὲ, ἢ οὐκ ἔβημεν, δεξάμενοι, ὡς ἴδιαν φυλάττομεν. Οὐκ ἦν σταυρὸς κηρυττόμενος, καὶ διάβολος τοὺς Ἰουδαίους κατὰ τὸν Χριστὸν συνήγαγε· σήμερον σταυρὸς κηρύσσεται, καὶ οἱ ἀπόστολοι Ἰουδαίους διὰ τῆς πίστεως προσάγουσιν. Οὐκ ἦν σταυρὸς κηρυττόμενος, καὶ ὑπὸ θανάτου καταχόμεθα· νῦν σταυρὸς κηρύσσεται, καὶ ὡς μὴ ὄντος θανάτου καταργήσαμεν τὴν δὲ αἰώνιον ζωὴν ἐποθήσαμεν. Οὐκ ἦν σταυρὸς κηρυττόμενος, καὶ παραδείσου ἀλλοτρίος ἡμῶν· σταυροῦ δὲ φανότως παραχρῆμα ληθεῖς παραδείσου ἡξιώθη. Ὡς μεγάλης δυνάμεις σταυροῦ, ὄσην μεταβολὴν τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων καταργεῖται! Ἀπὸ τούτου σκότους εἰς φῶς ἀπέραντον μετέστημεν, ἀπὸ θανάτου εἰς ζωὴν αἰώνιον ἀνεκαίσαμεν, ἀπὸ φθορᾶς εἰς ἀσφάρτου ἀνεκαίσαμεν. Οὐκ εἶσι γὰρ σφραγιστοὶ καρδίας ἀπὸ ἀγνοίας ὑπὸ τοῦ σκότους καλυπτόμενοι, ἀλλὰ διὰ σταυροῦ τῷ φωτὶ τῆς γνώσεως καταγυγίζονται· οὐκ εἶσι ὄσα καρπῶν ὑπὸ ἀπίστεως κείληται· οἱ καρποὶ γὰρ ἔχουσιν λόγον Κυρίου, καὶ οἱ τυροὶ ἀνέβλησαν τὸ ἴδεν τὴν ἔβαν τοῦ Θεοῦ. Ταῦτα τοῦ σταυροῦ τὰ καταρτίσματα, ταῦτα ἡμῶν διὰ σταυροῦ τὰ δωρήματα. Τὶ γὰρ καλὴν ἡμῶν οὐκ ἀπὸ σταυροῦ δεδιώρηται; τὶ δὲ ἀγαθὸν οὐκ ἀπὸ σταυροῦ ἡμῶν κωπώθηται; Διὰ σταυροῦ οὐκ εἶσι ἐκιδάχθημεν, καὶ τῆς ἔβας φώσεως τὴν δύναμιν ἐπέγνωμεν· διὰ σταυροῦ δικαιοσύνην Θεοῦ παιδεύομεθα, καὶ σωφροσύνην ὀρθὴν μεταδιδόμεθα· διὰ σταυροῦ ἀλλήλους γνωρίζομεν, καὶ οἱ μακρὰν ὄντες Χριστῷ συνήθημεν, καὶ τῆς χάριτος τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἡξιώθημεν· διὰ σταυροῦ ἀγάπης τὴν δύναμιν ἔγνωμεν, καὶ ὑπὸ ἀλλήλων ἀποθανεῖν οὐ παραιοῦμεθα· διὰ σταυροῦ πάντων τῶν ἐν κόσμῳ καταπερροῦμεθα, καὶ ὡς οὐδὲν αὐτὰ εἶναι ἡγροῦμεθα, τῶν μολύβδων ἀγαθῶν ὀρεγόμενοι, καὶ τῶν ὀρθῶν ὡς ὀρωμένων ἀντιποκούμενοι. Σταυρὸς κηρύττεται, καὶ πιστὴς ἡ εἰς Θεὸν ὀμολογία, καὶ ἀλήθεια εἰς ἀπάσαν τὴν οἰκουμένην ποιεῖται· σταυρὸς κηρύττεται, καὶ μάρτυρος ἀναδείκνυται. [206] καὶ ἡ εἰς Χριστὸν ὀμολογία κηρύττεται· σταυρὸς κηρύττεται, καὶ ἡ ἀνάστασις ἀναδείκνυται, καὶ ἡ ζωὴ κηρυττόμεται, καὶ ἡ τῶν ὀραβῶν βασιλεία καταπιστεύεται, καὶ οἱ ἀπιστοὶ τῶν σταυρῷ πιστεύουσι, καὶ σωτηρίας τυγχάνουσιν οἱ τῶν σταυροῦ κατὰ τῆς ζωῆς ἐπινοήσαντες. Σταυρὸς τούτων ἀπάντων ἡμῶν πρόθεσις γέγονε, καὶ διὰ σταυροῦ ἔβεν ἐκιδάχθημεν. Τὶ τούτων σταυροῦ τιμωτέρα; τὶ δὲ τούτου τῆς ἡμετέρας ψυχῆς ὀφειλύμενον; Μὴ οὐκ ἐπισπυρνοῦμεν σταυρὸν ὀνομαζόμενος, ἀλλὰ μετὰ πάσης παρθέσις αὐτὸν ὀμολογῶμεν, εἰ οὐ εἰς σωτηρίαν ἀνεκλήθημεν, καὶ εἰς αἰώνιον ζωὴν παρατιμωροῦμεθα. Ὀρᾶ· πόσην ὁ σταυρὸς ὄντος οἰκνοῦν τῶν κόσμῳ καταργεῖται; Μαρτύρων αὐτοῦ τὰ ὀνομα πράγματα, καὶ ἡλιώσις τὰ ἔββα δόγματα, οὐκ εἶσι νόμοι· διαβολικοὶς ἐμποικησίαι, οὐ θεομοὶ θανατικοὶ ἀνατερέονται. Θεὸς γὰρ ἐπέθηκεν, καὶ τῆς οἰστορησίας, τὰ πάθη ἔβησε, τὰ ἔββα ἔνομοθέτησε, καὶ τὰ συμπερνοῦσα καὶ ἐκπερᾶται ἰσογμάσις· δόγματα σωφροσύνης ἐδίδασκε, καὶ τὴν ἰουδαίαν ἐβίωσαν ὄρους ἀφωστῶντες ἐνέθηκε, καὶ νόμον ἀγνείας ἤρπασε, καὶ ὀνομον πορνείαν ἐκποδῶν ἐποίησε· τῆς ἔχθρας ἀνομοθέτησε κανὼν, καὶ τὰς τῶν θούων ἐκπικρατίας ἀντέγραψε· δόγματα δέικται τὰ τῶν ἐπιθυμῶν ὄρους καταπέσας, καὶ πᾶσαν τῆν δὲ ἔββον ἐκτικτοῦμεν

ἀμαρτίαν ἐμαύσων. Ἐπειδὴ γὰρ ἀρχὴ πορνείας, ἐπίνοια εἰδώλων, εὐφροσύνη δὲ αὐτῶν, φθορὰ ζωῆς, διὰ τοῦτο τὴν βίαν τῆς ἀνομίας ἐξέκοιεν, ἵνα παύσῃ πάντα τὰ ρεύματα τῆς ἀσεβείας. Καὶ καθήργησε μὴν τὰ μυσὰρ σθεῖαματα τῆς εἰδωλολατρίας, διέφειρε δὲ τὰ τῶν ἀθεμιτῶν ἐπιτηδεύματα, ἤχρησε τὰ σχήματα τῆς βακχευτικῆς παρανομίας, καὶ ἠμαύρωσε τὰ πλάσματα καὶ τὰ κωλυσιώματα τῆς ἀσεβείας· τὰ τῆς ἀπάτης ἐνέκοιεν ἀδικήματα, καὶ τὰ τῆς ἀπειθείας ἐνέφραξε ρεύματα· ἐκαθάρισε τὰς ψυχὰς ἐκτριώσας τὰς ἀνάθεας τῆς ἀσεβείας, καὶ ἤνεγκεν ὡς κόκκον οἴτου τὰ σπέρματα τῆς θεοσεβείας, ἐν ἀποδείξει τὰς ψυχὰς καρποφορούσας γεννητάα δικαιοσύνης· ἠνοήσε τοὺς καταρράκτας τῆς πνευματικῆς σιτοδοσίας, καὶ ἐπλήρωσε τὰς λογικὰς ἀποθήκας τῶν θεϊκῶν γεννημάτων τῆς ἐπουρανίου σοφίας· ἐνεφύρησε τοὺς πιστεύοντας τῆς τοῦ Πνεύματος ἀγιαστίας, καὶ γέγονεν ἕκαστος δοχεῖον τῆς ἐνθους ἀγιοσύνης, καὶ ποταμὸς τῆς θείας εὐφροσύνης. Τοῦτων ἦσαν ἀπάντων ὁ σταυρὸς ἐγοργήσας τὴν κτῆσιν, καὶ πάντων τῶν τηλικούτων καθῶν διὰ τοῦ σταυροῦ ἀπολαύομεν. Τοῦτων ἀπάντων τὴν γνῶσιν διὰ σταυροῦ εἰληφαιμεν, καὶ ταῦτα πάντα δι' αὐτοῦ ἐιδιδάχθημεν. Ἴνα δὲ μάθῃ τοῦ σταυροῦ τὴν δύναμιν καὶ πόσον ἰσχύει σταυροῦ ἐνέργεια, κατάρθετε τὰ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ γενόμενα, καὶ εὐφροσύνη ἐργα θεϊκῆς δυνάμεως δι' αὐτοῦ τελούμενα. Σταυρὸς κατὰ τῆς ζωῆς πηγύεται, καὶ ζωὴ τῷ κόσμῳ διὰ σταυροῦ εἰς θάνατον ἐπινοήσεται, καὶ θάνατος νεκρὸς δι' αὐτοῦ ἀποδέδεικται· σταυρὸς κατὰ τῆς ἀληθείας ἠλιώται, καὶ διὰ σταυροῦ κόσμος τῆς ἀληθείας πεπληρώθη· σταυρὸς ἐκτείνεται κατὰ τοῦ Δεσπότητος, καὶ δὲ ἀεσότης· δι' αὐτοῦ τὰς γέρας ἐκταίνας, τὰ πάντα πρὸς ἑαυτὸν συνήγαγε. Χριστὸς ἐπὶ σταυροῦ κρέμαται, καὶ διάβολος νεκρώσεται· Χριστὸς ἐπὶ σταυροῦ ἠλιώται, καὶ σημεῖον σωτηρίας τῷ κόσμῳ διδύρωται· Χριστὸς ἐπὶ σταυροῦ προσήλυται, καὶ πᾶσα ψυχὴ ἐκ δεσμών λελύρωται· Χριστὸς ἐπὶ σταυροῦ πέπηγε, καὶ ἡ σύμπασα κτίσις ἀπὸ τῆς φθορᾶς τῆς δουλείας ἠλευθέρωται· Χριστὸς ἐπὶ σταυροῦ ἀναπέταται, καὶ τέραισιν κενώτερον τῷ κόσμῳ ἀναδείδειται· ἥλιος γὰρ τὸ φῶς σκο-

* Quid hic sibi velit nugacissimus scriplor non satis intelligo.

τίζεται. Σύμβολον τοῖς μὴ ἀπίστοις ἐν ἡμέρα κρίσεως τὸ σκότος ταμιευόμενον, τοῖς δὲ πιστοῦσι τὸ φῶς τῆς ἡμέρας ἀπὸ σκότους μεταβαλλόμενον. Τοῦτο δὲ καὶ προφητικῶν λόγων ἰσοῦ λέγον· Καὶ ἔσται ἐν ἐσθήτῃ τῇ ἡμέρᾳ, λέγει Κύριος, ὄψεται ὁ ἥλιος μεσημβρίας, καὶ σκοτεινᾶς ἐν ἡμέρᾳ τὸ φῶς, καὶ μεταστρέψῃ τὰς ἐσθῆτας ὁμῶν εἰς κένθος, καὶ πᾶσαι τὰς φόδας ὁμῶν εἰς θρήνην· Ὁρᾶς, ἀγαπητῆ, ἥλιος περιέγει μυστήριον τὸ προφητικῶν λόγων· Ἐναυδα γὰρ ἀμφοτέρω ἀνιττεται τὰ πράγματα, ἴσως αὖτε λέγει τὸν ἴπὸ νόμον, καὶ ἐθῶν ἔξω τῷ νόμῳ τὴν ἀνομίαν ἐπιτελοῦμεν. Οἱ μὲν γὰρ κατὰ νόμον ἐσθῆταί· [207] πενθῶσιν τὰς ἐσθῆτας ἀποτείναντες, καὶ ἀντὶ φθῶν κοπιῶν περὶ τῆς Ἱερουσαλὴμ ποιῶσιναι. Οὐκ ἔτι γὰρ ἔσται Ἱερουσαλὴμ ἔγχευα τὰς λατρείας, οὐκ ἐπιτελεσθήσεται ἐσθῆ ἐν αὐτῇ, τέλος εἰληφῶτων ἀπάντων μετὰ τὴν Χριστοῦ ἐπισημίαν καὶ τὸ πάθος αὐτοῦ καὶ τὴν οικονομίαν. Διὰ τοῦτο οὐν φησι· Μεταστρέψῃ τὰς ἐσθῆτας ὁμῶν εἰς κένθος, καὶ πᾶσαι τὰς φόδας ὁμῶν εἰς θρήνην· τῶν νομικῶν ἀποστερουμένων καὶ εἰς δουλείαν παντὶ ἔθνεσι παραδιδόμενον, ἀπὸ ὧν οὐκ ἐπίστευον τῷ θεῷ καὶ παραδόξῳ τοῦ σταυροῦ κηρύγματι. Πενθῶσι δὲ καὶ ἐπὶ ταῖς ἀμαρτίαις ἐφορολούμενα ἴθνη πένθος μακαριστοῦ πρόβουν. Μακαριοὶ γὰρ φησιν, οἱ πενθῶντες, δεῖ αὐτοῖς παρακληθῆσθαι. Πενθῶσιν οὖν ἐπὶ ταῖς ματαίαις αὐτῶν ἐσθῆται, καὶ ἄμασι ἀμερίστως, οἱς ἐπιτελοῦν τὰς ἀκαθάρτους δαίμονας. Ὅρα γὰρ μὴ σημεῖον, πῶς μεταστρέψαι ἐθνικὸς, ὁ πρότερον τοῖς εἰδώλοις ἐσθῆται, μεταστρέψαι τὴν ἐσθῆτην εἰς κένθος, μετανοῶν ἐν οἷς κακίαις ἔπραττε, καὶ λέγει θρήνην τὸ προφητικῶν ἑκείνου λόγων· Ἐκλαθήθημεν ἐν τῇ ἀσθένει ἡμῶν, καὶ ἐκπεκλύθημεν ἡμᾶς τὰ ἀμαρτήματα ἡμῶν, δεῖ ἐκκληθῆμεν ἡμεῖς ἡμῶν. Ἐργάμεν ἀδικίας κατέρω ἡμῶν. Ὁδῶς οὐν καὶ ἡμεῖς καλῶς θρηνηοῦντες καὶ πενθῶντες ἐν τοῖς προεργαζομένοις ἡμῶν κακίαις, τῷ σταυρῷ ἑαυτοῖς προσκληθόμεν, σταυρῷ τὰς ἐπιβλάδας ἀνατιθέντες, ἐν διὰ σταυροῦ παιδαγωγηθέντες, καὶ εἰς οὐρανὸν τὴν διάνοιαν τεύαντες, Χριστῷ τῷ ἑωσπῆρι ἡμῶν πληθεύσαντες, ἐγγὺς Θεοῦ ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν γεννηθῶμεν καταβιβασόμεν, ἐν αὐτῷ Χριστῷ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

Εἰς τὸν ἄγιον ἀπόστολον Θωμᾶν.

α'. Ἦκου * τὸ χρέος ἀποδύοντων ὄμν, ὡ φίλοι, χρέος καμὴ τὸν ἀποδιδόντα πλουτίζον, καὶ ἡμᾶς τοὺς ἀπολαμβάνοντας ὤρεομεν. Πάρεμι πάλιν ἀποβέβων τὸν Θωμᾶν, παρὲ μὲν τὴν ἀρχὴν ἀπίστουτα τῆ τοῦ Σωτῆρος ἀναστάσεως, ὕστερον δὲ μετὰ τὴν εἶπν καὶ τὴν ἀπὴν πιστεύοντα τῷ Χριστῷ, καὶ Κύριον αὐτὸν καὶ Θεὸν ὀνομάζοντα. Συνεινάτε μοι τοῖν τὰς ἡμέτερας διανοίας, παρακαλῶ, καθιεκετασε τὸν Θωμᾶν, ἵνα τὴν ἀγίαν αὐτοῦ δεξιάν τὴν ἀγαμένην τῆς τοῦ Δεσπότητος πλευρᾶς τοῖς ἰμοῖς χελεῖσιν ἐπιθεῖς, νευρώσῃ μὴ τὴν γλώτταν πρὸς τὴν ἐξήγησιν τῶν ποδουμένων ὄμν, καὶ μετὰ γαλήνης τὸν εὐτελῶν μὴν ρημάτων ἀνάχουθε. Ἴνα μικρὰν τινα τὴν ἐξ αὐτῶν ὤρελειαν καρπίωσθε. Τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν διαβρήσαντος ὅτιν παραμόνος [208] γυστερὰ τοῦ ἔθου, καὶ γενομένου πρωτοκόμου τῶν νεκρῶν, καὶ διὰ τῶν κεκλεισμένων θυρῶν ἐπιειδόντος· πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς, Θωμάς, ὁ λογόμενος διδυμος, οὐκ ἦν μετ' αὐτῶν. Βαβαὶ τοῦ θαύματος! ὁ ποδομένος παρεγένετο, καὶ ὁ ποδῶν ἀπαιμῶνάντο· ὁ πομῆν ὁ καλὸς ἐπίστη τῆ ποιμνῆ, καὶ τὸ πρόσταον ἔξω τῆς ποιμνῆς, μᾶλλον δὲ τῆς μόνον εἰκλάντο· ὁ βασιλεὺς τῶν οὐρανῶν παρὶν ἐπέδημσε, καὶ ὁ στρατιώτης πόρρω τοῦ θεοῦ στρατοπέδου διεστῆεν. Ἦν δὲ ἀρα καὶ τοῦτο τῆς θείας οικονομίας μυστήριον, τὸ μὴ περιεῖναι τὸν Θωμᾶν τότε. Εἰ γὰρ παρὶν, οὐκ ἂν ἠμικοσῆθησεν· εἰ δὲ μὴ ἀμφέβλων, οὐκ ἂν ἐψηλάφρησεν·

* Sic mss. pene omnes. Savil. Ἐλογιστὸς ὁ Θεός. Ἦκου. Ἄλλι ἡμῶν ἄρῃν διεβρήσαντος.

εἰ δὲ οὐκ ἐψηλάφρησεν, οὐκ ἂν οὕτως ἐπίστευσεν· εἰ δὲ μὴ οὕτως ἐπίστευσεν, οὐκ ἂν ἡμᾶς οὕτω πιστεύειν ἰδιδάξεν. Ἰστε καὶ ἡ ἀπιστία τοῦ μαθητοῦ τῆς ἡμετέρας πίστεως μήτηρ γενένηται. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἡμεῖς μὴ βλέποντες τὸν Χριστὸν, προσκυνούμεν αὐτὸν, ἐπειδὴ περ ἐκείνος ἰδῶν αὐτὸν προσκυνεῖ· διὰ τοῦτο μὴ ψηλαφῶντες τὸν ἀψηλάφρητον, ἀνυμνοῦμεν αὐτὸν, ἐπειδὴ περ ἐκεῖνος τὰς οὐκίαις γερὰ κρητῆρας τὸν Δεσπότην ἀνύμνησε λέγων· Ὁ Κύριός μου, καὶ ὁ Θεός μου. Ἐλεγον οὖν οἱ ἄλλοι μαθηταὶ τελευταῖα παραγενομένη τῷ Θωμᾶ, Ἐωράκαμεν τὸν Κύριον, ἐωράκαμεν τὸν ἐπίπτα. Μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐγέρομαι, καὶ τὴν ἀληθειαν τῶν ρημάτων ἐκ τῶν πραγμάτων εὐράκαμεν· ἐωράκαμεν τὸν ἐπίπτα, Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀνάστασις, καὶ ἡ ἀλήθεια, καὶ ἡ ζωὴ· καὶ τὴν ἀνάστασιν καὶ τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν ζωὴν ἐκ τῆς ζωῆς ἰδεξάμεθα· ἐωράκαμεν τὸν ἐπίπτα. Ἐξουσίαν ἔχω δοῦναι τὴν ψυχὴν μου, καὶ ἔξουσίαν ἔχω πάλιν λαβεῖν αὐτήν· καὶ τὴν ἔξουσίαν αὐτοῦ τὸ πράγματι παρεἰλήφραμεν. Ἐπείσθη γὰρ ὁρθῶς ἡμῶν ὁ Σωτῆρ, τὸ θεωπιτοῦ τὰς εὐσθῆ· μὴ δειλῶν ἡμεῖς δὲ πρὸς τὴν ἐξῆν αὐτοῦ ἐπιστάσιαν, ὡς εἰδὸς, ἐκπλαγῆτες ἰθαυμάσαμεν τὸν τοσαύτην ἐσοδὸν καινοεργήσαντα. Ἦκουσαμεν αὐτὸ πρὸς ἡμᾶς ἐπίπτος, Εἰρήνη ὄμν, καὶ τὴν ὀλῆν τῆς λύπης πρὸς γαλήνην ἐφόρυσεν ἰτεφάμεθα· εἰδομεν αὐτοῦ τὰς χεῖρας, ἐν αἷς ἰδέλατο τὰς τῶν ἡμῶν ἀγκυλῶν, καὶ τὰς τῶν ἀνθρώπων ἀμαρτίας ἐξήλαψεν· εἰδομεν αὐτοῦ τὰς χεῖρας, δι' ὧν τὸν θάνατον συνήραμε, καὶ τὴν

lis annoue, et rationalia horra divinis cælestis sapientie fructibus replevit; credentes spiritus sanctitate cumulavit, et singuli facti sunt divinx sanctitatis receptaculum, diviniq; decoris flumen. Horum omnium possessionem crux subministravit, tantisq; bonis per crucem fruimur: horum omnium notitiam per crucem accepimus, hæc omnia per ipsam didicimus. Ut autem discas crucis potentiam et efficaciam, consideres velim ea, quæ crux operata est, et invenies divinx potestatis gesta per illam consummata. Crux contra vitium figitur, et vita mundo per crucem datur: crux ad mortem excogitatur, et mors per illam mortua exhibetur: crux contra veritatem erigitur, et per crucem mundus vita repletur: crux extensa fuit contra Dominum, et Dominus per eam expansis manibus omnia complexus est. Christus in cruce pendet, et diabolus occiditur: Christus in cruce extenditur, et signum salutis mundo datur: Christus in cruce clavus affigitur, et omnis anima vinculis remittitur: Christus cruci affigitur, et omnis creatura a servitute corruptione liberatur: Christus in cruce quiescit, et prodigium novum mundo ostenditur: nam lux solis obtenebratur: quod incredulis symbolum est, sicut in die iudicii tenebræ ipsi reserventur; credentibus vero lux diei ex tenebris emergat. Hoc autem elucet propheticum eloquium his verbis: *Et erit in illa die, dicit Dominus, occidet sol in meridie, et obtenebrabitur in die lux: et convertam festivitates vestras in luctum, et omnia cantica vestra in plautum* (Amos 8. 9. 10). Videu, dilecte, quantum mysterium complectatur divinum oraculum? Hic etiam amborum

opera subindicantur; Judæorum nempe, qui sub lege erant, et gentium, quæ extra legem iniquitatem exercebant. Nam qui secundum legem festivitates celebrabant, illis absolutis inebant, et loco cautorum, plautum edent super Jerosolyman. Non enim ultra Jerosalem cultum exercebit, neque ulla ibi festivitates celebrabitur; quia post Christi adventum, passionem et economiam omnia finem acceperunt. Ideo igitur inquit, *Convertam festivitates vestras in luctum, et omnia cantica vestra in plautum*; eo quod ipsi legalibus illis privati, in servitute omnibus gentibus traditi sint, quia non crederent divinx et stupendæ crucis prædicationes. Lugebunt etiam gentes nix peccata sua, luctu qui beatitudinem pariat: nam ait: *Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur* (Matth. 5. 4). Lugebunt itaque ob vanas suas festivitates, et n-faria cantica, quæ impuris dæmonibus persolvebant. Perpende autem hodie quomodo gentilis penitentiam agens, qui prius idolis festa celebrabat, festum in luctum convertat, male factorum pœnitens, et cum luctu propheticum illud dictum profrensus: *Erravimus in turpitudine nostra, et operuerunt nos peccata nostra, quia repleti sumus impietate nostra* (Jer. 3. 25): *Novimus iniquitates potum nostrorum* (Ibid. 14. 20). Sic et nos probe luges et plorantes de malis supra descriptis, crucem complectamur, in cruce spem habentes, ut per crucem eruditi, in cælum animo tendentes, et ad Christum Servatorem accedentes, iuxta Deum in regno cælorum locari mereamur, in ipso Christo Domino nostro, cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

MONITUM

IN SERMONEM DE SANCTO THOMA.

Hic nimis loquacitatis Græculus statim se prodit a Chrysostomi elegantia, inventione, salibus longe alienum. Illiusque sermonem typis dare ne cogitasset quidem, nisi jam inter spuria publicasset Heuricus Savilius. Hæc porro oratio subiudo a Græculis

nugacibus aucta et retractata fuit. InJeque accidit in manuscripti Codices inter se differant, aliis brevior, aliis longiorum homiliam referentibus. Illam ut Savilius dedit edimus, aliquot in locis ad fidem Manuscripti Regii castigatum.

IN SANCTUM APOSTOLUM THOMAM.

1. Venio debitem vobis redditurus, carissimi: debitum quod et me reddentem ditabit, et vobis recipientibus utile erit. Adsum rursus Thomam celebraturus, initio quidem non credentem Christi resurrectionem; deinde vero, postquam vidit et tetigit, Christo credentem, ac Dominum ipsum et Deum vocantem. Animum ergo adhibete mihi, rogo. Precamini Thomam, ut sanctam dexteram suam quæ latus Domini tetigit, labiis meis imponens, vim linguæ meæ conferat ad illa enarranda quæ vos desideratis: villaque verba mea tranquillo animo ferte, ut modicam inde utilitatem decerpatis. Cum servator noster inferni ventrem omnia devorantem dissecuisset, ac primogenitus mortuorum effectus esset, perque clausus januas ingressus esset ad discipulos suos, *Thomas, qui dicitur Didymus, non erat cum eis* (Joan. 20. 24). Pape, quantum miraculum! Desideratus adfuit, et qui desiderabat non aderat: bonus pastor gregem adiit, et ovis extra gregem, imo extra caulam errabat: Rex cælorum præsens advenit, et miles proci ad divino exercitu versabatur. Erat vero forte illud divinx dispensationis mysterium, quod tunc non adesset Thomas. Nam si præsens fuisset, non dubitasset; si non dubitasset, non tetigisset; si non tetigisset, non ita credidisset; si non ita credidisset,

non nos ita credere docuisset. Itaque discipuli incredulitas, fidei nostræ mater effecta est. Ideo namque nos Christum, quem non videmus, adoramus, quia ille vidit et adoravit: ideo, licet non tangamus eum, qui tangi non potest, hymnis celebramus, quia ille propriis manibus attractans Dominum celebravit dicens: *Dominus meus, et Deus meus* (Joan. 20. 28. 29). Dicebant ergo alii discipuli Thomæ, qui postremo venerat: *Vidimus Dominum*; vidimus eum qui dixit: *Post triduum resurgam* (Matth. 27. 63); et ex re ipsa veritatem dictiprehendimus; vidimus eum qui dixit: *Ego sum resurrectio et veritas et vita* (Joan. 11. 25); ac resurrectionem et veritatem et vitam ex vita accepimus; vidimus eum qui dixit: *Potentiam habeo ponendi animam meam, et potentiam habeo iterum sumendi eam* (Ibid. 10. 18): et re potentiam ejus experti sumus. Nani repente Servator adstitit nobis, dimuncule Janus non discindens: nos vero inexpectato adventu, ut par erat, percussit, novam Ingressus rationem mirati sumus. Audivimus eum dicentem, *Pax vobis* (Ibid. 20. 21), et mæroris procellam in lætitiæ tranquillitatem vertimus. Vidimus ejus manus, in quibus acutos clavos receperat, et hominum peccata deleverat: vidimus ejus manus, quibus mortem contrivit, et resurrectionem omnibus hominibus peperit: vidimus ejus sacrum latus pro nobis confossum, quod et sanguinem et aquam emisit, divus salutis nostræ fontes. Insuffla-

¹ Sic MSS. pene omnes. Savil. sic incipit, *Benedictus sit Deus!* I. 1. 1.

tionem quoque divinam ex ore ejus accepimus, insufficientem spirituales, quae gratiam omnium ministrabat. A homine ordinati sumus, ut potestatem habeamus dimittendi peccata; et judicandi peccata facultatem accepimus, hoc dicit nos ad id constituite: *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt.* Talibus Servatoris dicitis cum gaudio acceptis, talia nacti sumus dona: non enim poteramus a tali Domino frui, sine divitiarum accessione, a tali Domino collata; tu vero solus pauper mansisti, nec non aderes. Statimque Thomas respondit illis: Vos soli Dominum vidistis; egei solus indignus sum ejus conspectu? Noone ut vocati estis, et ego vocatus sum? et ut honorati estis, ego honoratus sum ab illo? nonne ut vos vidistis illum crucifixum, ego quoque vidi? Vobiscum tristia vidi, volo etiam laeta discere. Ut vidi mortem Christi, volo quoque resurrectionem ejus conspiciere. *Nisi enim videro in manibus ejus fixuram clavorum, et mittam digitum meum in locum clavorum, et mittam manum meam in latus ejus, non credam (Joan. 20. 25).* Certe vos non credidissetis, nisi vidissetis: sic et ego nisi videro, non credam. Persevera, Thomas, persevera in hac pulchra incredulitate tua; studiose persevera, donec tenear fidei anchoram; vehementius persevera in hoc tuo desiderio, donec videas eum quem desideras. Amo cogitationum tuarum dubitationem, quae omnem dubitationem reseret: laudo modum illum contentiosum et Christi amantem, ut qui omnem haereticorum contentionem auferat. Ne credas, jam magis fidem neget, ut ego firmiter credam. Quare Dominum, et voca praesentem, ut te quzerente ac vocante, ego Redemptorem meum amplectar. Persevera illum quzerere qui dixit: *Quarite, et invenietis (Math. 7. 7).* Ne praeteras simpliciter exploras, si non reperias thesaurum quem inquiris. Persevera pulsans januam cognitionis, quae nulli nisi contradictioni obnoxia, donec illa aperiat qui dixit: *Pulsate, et aperiet vobis.* Libenter audio te saepe dicentem: *Nisi videro in manibus ejus fixuram clavorum, non credam.* Te quippe non credente, ego credere disco: te ligone linguae tuae arva divini corporis fodiente, ego fructum sine labore decerpo et tibi accumbo. Nisi videro his meis oculis sulcos in sanctis nimbibus ejus, quos sulcarum impii, nunquam vestra obtemperabo verbis: oia hunc meum digitum mittam in foramina clavorum, hunc vestrum bonum nuntium non accipiam: nisi tamquam hac manu mea latus illud, non suspectum resurrectionis testem, non credam testimonio vestro.

2. Videbo oculis meis ea, quae vos praedicatis (nam aere certiores sunt testes oculi); et tunc vestrum recipiam dictum. Omne quippe verbum a rebus ipsis confirmatum, validum et firmum est; sin rerum ipsarum confirmatione privetur, inaniter a labiis in aera effunditur. Doctoris nostri miracula hominibus praedicaturus sum: quomodo igitur ea quae non oculis percipi, verbis proferam? quomodo incredulis ea credere suadebo, quibus ipse non adfuit? quomodo Judaeis ac gentilibus dicam: Crucifixum Dominum meum vidi, resuscitatum non vidi, sed ab aliis auditum? Equis hac dicentem non irridebit? quis praedicationem non respuet? Aliud ea audivisse, aliud vidisse: aliud verba percipere, aliud videre et experiri. Haec et similia cum coepositis diceret Thomas, ingressus est rursus Jesus ad discipulos januis clausis. Ingressa est Janua vitae per clausas januas: eo modo ingressus est, quo novit ipsum solum Dei Verbum. Sicut enim cum natus est, virginitatis januas non laesit, sic etiam intra domum repertus est, et elanstra non fregit. Ac rursus, ut exiit ex sepulchro elauso et obsignato, sic ingressus est januis clausis. Ingressus eo sine carne, ubi erat divinitate, et januas non aperuit. Voluit enim, et nihil impedivit: voluit, et omnia concurrerunt: voluit, et creatura ipsi obsequuta est: voluntati ejus omnia concurrerunt, quod vere Deus esset. Sic et generatio

ejus omnem sermonem superat, et exiit et monumento mentem omnem transcendit, ingressusque ejus ad discipulos ineffabilis inenarrabilis est. Quod quidem ingressus sit ad discipulos, hoc quidem edoctus sum: quomodo ingressus sit, nondum didici. Quod non ipse percipi, nec dicere audeo. Eam qui ingressus est celeberrimo, ingressus modum non curiose inquiri: praedico mysterium, nec explico quod explicari nequit: signum editum admittor, quomodo factum sit non quero: iis quae scripta sunt credo, nec curiose exploro, et salutem consequor. Auditor quippe sum miraculorum Domini, non autem in divinis illis operationibus versatus sum. Et si quis Judaeorum dixerit mihi: Res prorsus incredibiles praedicas et impossibiles; quomodo potuit corporis moles januis clausis intrare? dicam et ego illi: Quomodo potuit Habacucum angelus deducere in lacum leonum, et rursus inde reducere, et apposita signacula salva et integra relioquere (Dan. 4. 33)? Servus quod voluit effecit, et Dominus non potuit, ut nisi placuit? Quemadmodum ergo illud volente Deo factum est, ita et hoc volente Deo Verbo, qui homo factus est, perfectum fuit. Ingressus est ergo ad discipulos suos Servator, ut sibi placuit, et stetit in medio, ut omnibus pari modo appareret, et dixit eis: *Pax vobis (Joan. 20. 26).* Pax enim sum, et pacem do vobis. Quod sum, id do. Pax haec omnes inimicos subiecit sub pedibus vestris: pax haec omnes principatus et potestates subditas vobis faciet: pax haec contra totum orbem tropaeum eriget. Gavisus sum ergo discipuli, cum Domini sui forma et voce iterum fruenter, et Thomam cubitis pulsantem; ipsi oculis annuehant, ac propemodum superciliorum nutu dicebant illi: Annon diximus tibi super, *Vidimus Dominum, et non credidisti nobis?* Ecce adest ipse desideratus, ipse non creditis vobis? Ecce adest ipse desideratus, et accipe questionum solutionem. Ipse vero Thomas stabat oculis circumspiciens omnia Servatoris membra, et singula curiose explorans, an vere qui mortuus erat, resuscitatus adeset. Quid ergo dixit ei ille solus bonus, solus misericors et benignus, *Qui vult omnes homines salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire (1. Tim. 2. 4)? Infer digitum tuum huc, et vide manus meas.* O benignitatis culmen immensum! o indulgentiae interminatum pelagus! Non expectavit aditum discipuli, non expectavit donec supplex accederet, ac peteret ut optatum assequeretur, neque vel ad breve tempus distulit: sed ipse praesens antorem ad desideratum vi compulsi, ipse voce sua digitum desiderantis ad se traxit, ipse Dominica lingua servilem manum ad se pertraxit, dicens illi: *Infer digitum tuum huc, et vide manus meas.* Propter te enim te adii, propter te rursus me huc accessi, uode nunquam secundum divinitatem abfueram: propter te manus haec clavis confingendas porrexit, ut tibi sine periculo tuo salutem parerem. Accede ad me corpe, spiritu, fide, et clare disco quae discere cupies: pro lubito tuo scrutare, disco, tange: quasi infans in manibus meis scripta lege voluntarie passionis meae vulnera. Omnia tibi membra ad scrutandum offero: non erubesco corporis livores, nec carnis vulnera, quae propter vulnera vestra excepti non abscondo gloriae victoriaeque meae tropaei palam prode, et omni creatura illa palam facio. Vidit illa sol; ideo recessit et diem in noctem mutavit: vidit terra; ideo fuge locum quiesivit: haec sciunt petrae; ideoque scissae sunt, et scissione passionem meam intrerunt: haec sciunt mortui; nam propterea ex sepulchris prodire currentes: haec novit velum temporis; ideoque discissum Judaeorum pernicium luit. *Vide manus meas, ut voluisti: digitum tuum immitte in profunda plagiarum mearum.* Vis quoque latus meum considerare: ecce illud expando tibi. Infer manum tuam illam curiosam, et mitte in latus meum: tange corpus meum, quod sine semine virili constitutum est: tange corpus meum conceptum ex Maria Virgine, et

ἀνάστασιν πᾶσιν ἀνθρώποις ἐφυσεν· εἴδομεν αὐτοῦ καὶ τὴν ἄγαν πλεωρὰν τὴν θρωπίδα ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ βλῦσασαν αἶμα καὶ ὕδωρ, τοῦ δὲ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας κρυοῦς· ὑπεβέβηκα καὶ ψῆσμα ἡμῶν ἐκ τοῦ θεοῦ σώματος αὐτοῦ, ψῆσμα πνευματικῶν, ψῆσμα πάσης χάριτος χορηγόν. Ξεχειροτονήμεν ἐκ τοῦ Ἀεσπότη δεσπότου τῆς τῶν πλημμελημάτων ἀφέσεως, ἐγενόμεθα καὶ κύριοι τῆς τῶν ἀμαρτιῶν κρίσεως, τοιοῦτον ῥήμα παρ' αὐτοῦ δεξιόμενοι σύνθημα, Ἄν τινων ἀήτηε τὰς ἀμαρτίας, ἀφίεται αὐτοῖς· Ἄν τινων κρατήε, κερδίζονται. Τοιοῦτον λόγον τοῦ Σωτῆρος κατατροφήσαμεν, τοιοῦτον δωρεῶν ἀπληροῦσαμεν (οὐ γὰρ ἐντὴν ἡμῶν ἀπολούσαι, καὶ μὴ πλουτῆσαι, ποιοῦν Ἀεσπότη περιτυχόντας)· οὐ δὲ μόνος πτωχὸς ἐμείνας μὴ παρών. Καὶ πρὸς αὐτοὺς εὐθέως ὁ Θωμᾶς ὁπολοῦν ἐφη·

Ἰμεῖς τὸν Κύριον εἰδεάσατε· ἐγὼ μὲν ἀνάξιός εἰμι τῆς· θέας αὐτοῦ· οὐχ ὡς ἐκλήθητε, κέκλημαι καί· οὐχ ὡς ἐπιμήθητε, τετιμήμαι παρ' αὐτοῦ· οὐχ ὡς εἰδότε σταυρωμένον αὐτὸν, οὕτως εἶδον καγὼ· εἶδον μεθ' ὁμῶν τὸ στυγνὰ, θέλω καταβαλεῖν καὶ τὰ φαῖδρά. Ὡς εἶδον τὴν νεκροῦν τοῦ Χριστοῦ, θέλω καὶ τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ καταβῆναι. Ἐάν γὰρ μὴ ἴδω ἐν ταῖς χερσίν αὐτοῦ τὸν τύπον τῶν ἡλῶν, καὶ βάλω τὸν δακτυλόν μου εἰς τὸν τύπον αὐτοῦ, οὐ μὴ πιστεύσω. Ἄλλ' ὅμως εἴτε ἂν ἐπιστεύσατε, εἰ μὴ πρῶτον εἰδεάσατε· οὕτω καγὼ, ἴδω μὴ ἴδω, οὐ μὴ πιστεύω. Ἐπίμεινον, ὁ Θωμᾶς, ἐπίμεινον τῇ καλῇ σου ἀπιστίᾳ ταύτῃ, σπουδαίως ἐπίμεινον, ἕως ἂν κρατήσῃ τῆς πίστεως τὴν ἀρχὴν· ἐπίμεινον τῷ τοιοῦτῳ πόνῳ σφρόδιστον, ἕως ἂν θέσθῃ τὸν ποδοῦμον. Φίλι σου τὴν δόξαν αὐτὸν τὸν λογιζομένον, ὡς πᾶσαν δόξαν αὐτὸν ἐμίσησεν· ἐπίμεινον σου τὸν φιλοεικόνη καὶ φιλόδοξον τρόπον, ὡς πᾶσαν φιλοεικόνη ἀρετικῶν ἐκκόπτοντα. Ἀπίστους, ἀπίστους ἐτι καὶ μάλλον, ἵνα πιστεύσω βεβαίως ἔγωγ. Ζήτησον [209] τὸν Κύριον, καὶ κάλειον τὸν παρόντα, ἵνα σοὺ ζῆτοῦσιν αὐτὸν καὶ καλοῦντος, ἐγὼ περιπτύξωμαι τὸν ἐλθόν Ἀντρωτήν. Ἐπίμεινον ζῆτων τὸν εἰπόντα· Ζητεῖτε, καὶ εὐρήσετε. Μὴ παρέλθῃ ἀπλῶς ἐρευνᾶν, ἐὰν μὴ εὐρήσῃ, ἐν ζητείᾳ θησαυρῶν. Ἐπίμεινον κρούων τὴν θύραν τῆς ἀνάντητροῦ γνῶσεως, ἕως ἂν ὑπανοίχῃ σου ταύτην ὁ εἰπών, Κρούετε, καὶ ἀνοίξηται ὑμῖν. Ἠδέως ἀκούου σου πολλαῖς λόγουσιν, Ἐάν μὴ ἴδω ἐν ταῖς χερσίν αὐτοῦ τὸν τύπον τῶν ἡλῶν, οὐ μὴ πιστεύσω. Σοὺ γὰρ ἀπιστοῦσθε, ἐγὼ πιστεύω διδάσκονταί· σοὺ τῇ δικίᾳ τῆς γλώττης ὀρῶντος τὰς τοῦ θεοῦ σώματος ἀρούρας, ἐγὼ τὸν καρπὸν ἀπώσεως θεοῦ καὶ σωρεῖω πρὸς αὐτὸν. Ἐάν μὴ ἴδω τοιοῦτο μου τοῖς ὀφθαλμοῖς τοῖς ἐν ταῖς ἁγίας αὐτοῦ χερσίν ἀλλாகας, ἃς ἠροῦσαν οἱ δευσοεῖς, οὐδαμῶς τοῖς ὀφθαλμοῖς συνδοῦσαι ῥημάσι· ἐὰν μὴ βάλω τούτον μου τὸν δακτυλὸν εἰς τὰ κολώματα τῶν ἡλῶν, οὐκ ἂν τὸ ὕμειρον ἐλαγγήλιον παραθέξωμαι· ἐὰν μὴ κρατήσω ταύτῃ μου τῇ χερσὶ τὴν πλεωρὰ ἐκείνην, τὴν ἀνόπιστον μάρτυρα τῆς ἀναστάσεως, οὐκ ἂν τῷ ὀφθαλμῷ πιστεύομαι ἐγγίματι.

β. Θεάσομαι τοῖς ἐμοῖς ὀφθαλμοῖς τὰ κηρυττόμενα παρ' ὁμῶν (ἐπειδὴ περ τῆς ἀκοῆς ἀξιολογητόντα μάρτυρας ὁ ὀφθαλμῶν), καὶ τότε τὸν ὀφθαλμῶν λόγον. Ἄσκη γὰρ λόγος κεκτημένος τῆς ἀπὸ τῶν πραγμάτων συνηγορίας ἰσχυρῶς ὑπάρχει καὶ βέβαιος· πᾶσα δὲ φωνὴ τῆς ἀπὸ τῶν ἔργων μαρτυρία· ἄσκηνη, ἔστιν ἐξίτηλος, ἐκ τῶν γελῶν εἰς τὸν ἀέρα γεομένη. Μῆλιον κηρύττει τὸς ἀνθρώπους τὸ εἰσακούειν τὰ θάματα· πᾶσα δὲ μὴ παραλόβος τοῖς ὀφθαλμοῖς, ταῦτα τοῖς λόγοις ἐξείπει· πῶς πᾶσι τοῖς ἀπίστοις πιστεύσει, οὐς οὕτως αὐτὸς τῶς περὶ κηρύττει· πῶς εἰπὼς τοῖς Ἰουδαίοις καὶ τοῖς Ἑλλήσι, ὅτι σταυρωμένον τὸν ἐμὸν Ἀεσπότην τεθέσθαι, ἀναστάσαν δὲ οὐκ εἶδον, ἀλλ' ἠκουσα· καὶ τίς οὐ γέλασε μου τὴν φωνήν; Τίς οὐ διακούσει τὸ κηρύγμα; Ἐτερον γὰρ ἐστὶν ἀκοή, καὶ ἔτερον θῆκη, καὶ ἔτερον ἐστὶ λόγος ἐπαγγελία, καὶ ἔτερον πραγματικὸν θέα καὶ παῖρα. Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα πρὸς τοὺς συναποστόλους διαλεγόμενον τοῦ Θωμᾶ, εἰσῆλθε πάλιν ὁ Ἰησοῦς πρὸς τοὺς μαθητάς, κεκλεισμένων τῶν θυρῶν. Εἰσῆλθεν ἡ θύρα τῆς ζωῆς διὰ τὸν κεκλεισμένων θυρῶν, εἰσῆλθεν, ὡς οὐδὲν αὐτῆς μόνος ὁ θεός· λόγος. Ὁσαυτὰ γὰρ ἐγενήθη, καὶ τὰς πύλας τῆς παρθενίας· οὐκ ἐφείρατον, οὕτω καὶ ἐντὸς τῆς οἰκίας εὐρέθη, καὶ τὰ κλειδία οὐκ ἀνόπισται. Καὶ πάλιν, ὡσαυτὰ ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ κεκλεισμένου καὶ ἐσπραγμένον τὰ φάρος, οὕτως εἰσ-

ῆλθε καὶ τῶν θυρῶν κεκλεισμένων. Εἰσῆλθε τῆ σαρκί, ὅπου ἦν θεότης, καὶ τὰς θύρας οὐκ ἀνεπέτασαν. ἠθέλησε γὰρ, καὶ τὸ κλειδὸν οὐδὲν· ἠθέλησε, καὶ πάντα συνέδραμεν· ἠθέλησε, καὶ ἡ κλειδί οὐπόρρησε, μόνῳ τῷ θεῷ ἔλματι αὐτοῦ πάντα συνέδραμεν θεῷ ὄντι καὶ ὑπάρχοντι. Οὕτω καὶ ἡ γέννησις αὐτοῦ πάντα λόγωνικῆ, καὶ ἡ τοῦ μνήματος ἔξοδος ὑπερβαίνει πᾶσαν ἀνάστασιν, καὶ ἡ πρὸς τοὺς μαθητάς αὐτοῦ εἰσοδος ἀπὸρρητῆς ἐστὶ καὶ ἀνεκφραστός. Ὅτι μὲν γὰρ εἰσῆλθε πρὸς τοὺς μαθητάς, δεδιόγαμαι· τὸ δὲ πῶς εἰσῆλθεν, οὐκ εἶπε μεμάθηκα· ὁ δὲ μὴ παρέλαθον, οὕτως λέγειν τοῖμα. Ἰμῶν τὸν εἰσελθόντα, οὐ πολυπραγμονίᾳ τῆς εἰσοδῶν τὸν τρόπον· κηρύττω τὸ μυστήριον, οὐχ ἐρημνῶν τὸ ἀνερημνῶν· θαυμάζω τὸ γεγενημένον σημεῖον, πῶς δὲ γέγονεν, οὐ ἴζητω· πιστεύω τοῖς γεγραμμένοις ἀπεριέργως, καὶ οὐκ ἔρω. Ἀκροατῆς γὰρ εἰμι θαυμάτων ἐσποτικῶν, οὐκ εἰμι δὲ διαστῆθις θεῶν ἐνεργητῶν. Κάν τις τῶν Ἰουδαίων εἴπη πρὸς μὲ, Ἀμήχανα καὶ ξένα κηρύττετε καὶ πανταλοῦς ἀπιστα πράγματα· πῶς γὰρ ζῆτοῦν διακεκλεισμένων θυρῶν σωμα παρελθῆν ὄγκηρον; ἔρω καγὼ πρὸς αὐτόν, Πῶς ἔβουθηθῆ ἀγγελοῖς καταγενητὸν τῶν Ἀβραάμου εἰς τὸν λάκκον τῶν λόντων, καὶ πάλιν ἀναγαγεῖν, καὶ δὲ ἐπιεικέμενας σπαραγίτας σῶας καὶ ἐβρωμένους καταλείπει; Ὁ δούλος, ἔπειρ ἠθέλησον, εἰποίησ, καὶ ὁ Ἀεσπότης οὐκ ἔβουλησ, ἔπειρ ἠρόκασον; Ὁσαυτὰ οὐκ ἐκείνῳ γεγενήθητι βουλόμενος θεοῦ, οὕτω καὶ τοῦτο πᾶπρακται, τὸ ἐνανθρωπίσασθαι; λόγος θεοῦ θελήσαντος. Εἰσῆλθε τὸν πρὸς τοὺς αὐτοῦ μαθητάς, ὡς ἠρόκασον, ὁ Σωτῆρ, καὶ ἰστηεῖτὸ μέσον, ἵνα πᾶσιν [210] ὁμοῦς φαῖν, καὶ εἰπὼν αὐτοῖς· Εἰρήνη ὑμῖν. Εἰρήνη γὰρ εἰμι, καὶ εἰρήνη χαρίσθω ὑμῖν. Ὁ πέπρατα, τοῦτο καὶ δίδωμι. Ἀτῆ ἡ εἰρήνη πάντας τοὺς πολέμιους ὑποτάξει τοῖς ὀφθαλμοῖς ποσῖν· αὐτῆ ἡ εἰρήνη τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας ποιήσει δουλοῦς ὅμων· αὐτῆ ἡ εἰρήνη στήσει κατὰ τῆς οἰκουμένης τρόπων. Ἠσφράνησαν οὐκ μαθητὰ πάλιν ἀπολουσάμενος τῆς Δεσποτικῆς μορφῆς· καὶ φωνῆς, καὶ τοῖς ἀγκύσι τὸν Θωμᾶν δεινύτων, καὶ δεινύτων τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτῶν, καὶ μονονοχὶ διὰ τῶν βλεφάρων βλεπον πρὸς αὐτόν· Οὐκ ἐφείρατον σοι πρῶην, Ἐώρακαμεν τὸν Κύριον, καὶ οὐκ ἐπίστευσας ταῖς ἡμετέρας· φωνῆς; Ἰδοὺ παρῆστιν αὐτὸς ὁ ποδοῦ μόνος· ἀπολουσὸν ὡς ζητεῖς, κατατρέψου σου τὸ θέα, πρόσθε τῷ δὲ τὴν σὴν σωτηρίαν πρὸς ἡμᾶς εἰσελθόντι, καὶ λάβε τὸν ζῆτοῦσιν ἐπιπλουν. Καὶ αὐτὸς ἃ ὁ Θωμᾶς ἴστατο περιεπιμπῶν τοῖς ὀφθαλμοῖς εἰς δια τοῦ Σωτῆρος τὰ μέλη, καὶ παρμαργάζομενος ἀκριβοῦς ἔκαστον, εἰ ἀληθῶς ὁ ἀποθανών, καὶ ἀναστάς αὐτῆς παρεγένετο. Τί οὐν πρὸς αὐτὸν ὁ μόνος γαθδῆ, ὁ μόνος ἐσπλαγχνος καὶ φιλόπρωτος, ὁ θέλων πάντας ἀνθρώπους σωθῆναι, καὶ εἰς εἰρήνην ἀληθείας εἰσελθεῖν; Φῶς τὸν δακτυλόν σου ὡς, καὶ ἴδε τὰς χεῖρας σου. Ἡ φιλοπρωτίας ἀπάρτων ἔπος! Ὁ συγκαταβάσως ἀμετρητοῦ πέλαγος! Οὐκ ἀνέμεινε τὴν πρόσδον τοῦ μαθητοῦ· οὐ παρέμεινε τὸν δέομον προσελθῆναι, καὶ δεχθῆναι καὶ τυχεῖν ὡς ἐβόλευτο· οὐκ ἀπατήρησεν αὐτὸν οὐδὲ πρὸς βραχί τῆς εὐχῆς, ἀλλ' αὐτὸς ὁ ἐρωμένον τὸν ἐρατῆν πρὸς τὸν ποδοῦμον ἐβίβασεν αὐτῆς τῆς φωνῆ τὸν δακτυλὸν τοῦ ποδοῦτος πρὸς αὐτὸν ἐπισπάσασθαι· αὐτὸς τῆ δεσποτικῆ γλῶττι τὴν δουλικὴν βεβῆν ἐπικουσεν, εἰπὼν πρὸς αὐτόν, Φέρε τὸν δακτυλόν σου ὡς, καὶ ἴδε τὰς χεῖρας μου. Διὰ δὲ γὰρ παρεγενόμενος πρὸς αὐτὸν διὰ τὰ πάλιν ἐπίστην, ἔθεν οὐκ ἀπέστην οὐδαμῶς τῆ θεότης· διὰ δὲ ταῦτα μου τὰς χεῖρας τοῖς· ἔλοις ὀπέθηκα, ἵνα σοὶ προεγίνωσθαι σωτηρίαν ἀκίνδυνον. Παράσῃ μοι τῶν σώματι καὶ τῶ πνεύματι καί· τῆ πίστει, καὶ μὴ λόγος σαφῶς ἔπειρ ἐπιβρυμῆς μαθεῖν· ὡς θέλεις ἐρευνῶσον, ὡς θέλεις καταμάθε, ὡς θέλεις φηράφασον· ὡς εἰ νηπιάζων, ἐν ταῖς ἐμαῖς χερσίν ἀνάγνωθι γεγραμμένα τὰ τοῦ ἐκουσίου μου παθῶς τραύματα. Παρὰ τῆ μοι πάντα μου τὰ μέλη πρὸς κρῖναν· οὐκ αἰτιζόμενοι τοῖ σώματι μου τοῖς μῦσιπας, οὐκ αἰδοῦμαι τῆς σαρκὸς μου τὰ τραύματα, ἔπειρ κατεδάξωμεν διὰ τὰ ὀφθαλμῶν τραύματα· οὐ κρῖνται τῆς ἐμῆς δόξης καὶ νίκης τὰ τρόπαια· ἠμμοῦσται, καὶ πάση τῇ κησὶ καταθάρα ποιῶ. Εἶλε ταῦτα καὶ ὁ ἦλος (διὰ ταῦτα γὰρ ἀνεχώρησε, καὶ νύκτα ἐν ἡμέρᾳ ἰδμοῦρησεν)· εἶλε ταῦτα ἡ γῆ (διὰ ταῦτα γὰρ ἐξήγαγε ἔκπον φωνῆς)· ἴσασι ταῦτα αἱ πέτρας (διὰ ταῦτα γὰρ αὐταὶ οὐχ ὀφθαλοῖς)· ἴσασι ταῦτα ἡ διαίτη τὸ ἐμὸν πάθος ἐβλήθησαν)· ἴσασι ταῦτα

καὶ οἱ νεκροὶ (διὰ γὰρ ταῦτα ἐκ τῶν τάφων ἐξέδραμον)· εἶδε ταῦτα καὶ τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ· διὰ γὰρ ταῦτα καὶ τοῦτο περιεβλήθη προεβήθη· τὸν τῶν Ἰουδαίων ἀπέλειπεν. Ἴδε τὰς ἐμὰς χεῖρας, ὡς ἔβληθον· εἶσεβας δὲ τὸ δακτύλιόν σου εἰς τὴν βάθην τῶν ἕρσων ἐπέβουλον. Θέλεις καὶ τὴν πλευρὰν μου καταμαρτυρῆσαι· ἰδοὺ, καὶ ταύτην σου παραγγέλλω. Φέρε οὖν τὴν χεῖρά σου τὴν πολυπραγμονα καὶ φιλομαθῆ, καὶ βάλῃ εἰς τὴν πλευρὰν μου· ἅμα τοῦ σώματός μου τοῦ συστάντος χωρὶς ἀνθρωπίνης σπορῆς· ἅμα τοῦ σώματός μου τοῦ λησθέντος· ἐκ τῆς παρθένου Μαρίας καὶ παρθένου μεμνημένος· ἅμα τοῦ σώματός μου τοῦ σὺ συγγενούς· ἅμα τοῦ σώματός μου τοῦ παθόντος· κατὰ γνώμην ἐμὴν· ἅμα τοῦ σώματός μου τοῦ νεκρωθέντος ὑπὲρ ἡμῶν, ἀλλ' οὐ καταποθόντος ὑπὸ τῆς τοῦ θανάτου φθορᾶς· ἅμα τοῦ σώματός μου τοῦ φρικτοῦ ταῖς ἀσωμάτων δυναμείων· ἅμα τοῦ σώματός μου τοῦ φοβεροῦ τῆς Κερουβείμ, καὶ ἄσπυτο τοῦ Φεραφειμ, καὶ διδάχθητι διὰ τῆς πειρασ αὐτῆς, εἰ τὸ ψαλλῆσθόν μου, καὶ τὶ τὸ ἀψηλάγησθόν μου, εἰ τὸ παθόντίν μου, καὶ τὶ τὸ ἀπάθει· μου, εἰ τὸ θνητόν μου, καὶ εἰ τὸ ἀθάνατόν μου, εἰ τὸ νεκρωθέν διὰ σὺ, καὶ εἰ τὸ μέγαν ἀνώλεθρον, εἰ τὸ ὑποπίπτον τοῦ σὺ δακτύλιος, καὶ εἰ τὸ μὴ ὑποπίπτον τῆ σὺ δεξιᾶ· Καὶ μὴ γίνου ἀπιστος, ἀλλὰ πιστός.

γ' [211] Ἰησοῦσα, Θωμᾶ, μὴ παρὼν ὡς ἀνθρώπου, ἀλλὰ παρὼν ὡς Θεοῦ, ἄπερ ἐλάλησας πρὸς τοὺς σοὺς ἀδελφοὺς· ταρμήν ὑπὸ τῆ θεότητι, κερχωρισμένον ὡμῶν τῆ ἀνθρωπότητι. Θέλεις ὑπομνησθαι οὖν τῶν εἰρημῶν ὀμῶν σου πρῶτην ῥημάτων; Ὅχι εἶπας, Ἐάν μὴ ἰδῶ ἐν ταῖς χερσίν αὐτοῦ τὸν εὐστόν τὸν ἥλων, καὶ βάλω τὴν χεῖρά μου εἰς τὴν πλευρὰν αὐτοῦ, οὐ μὴ πιστεύσω; Ἰδὲ ταῦτα τὰ ῥήματα γεννημένα τυγχάνει τὸν σὸν λογισμῶν; οὐ ταῦτα τὰ ῥήματα διὰ τὸν σὸν ἄρρητον γελῶν; Ἰδὲ ταῦτα πάλιν ἐλάληθα, δι' ἄπερ ἀμφιδόλαιε, τοῦτο δεύτερον ἐπληρώσασθαι, δι' ἄπερ ἐπεθύμεις. Μὴ τοῖων ἀλογισμῶν μαθεῖν δὲ ποθεῖς, μὴ ἐντραπῆς περιεργάσασθαι ἄπερ ἐπιζητεῖς, μὴ παραίτησθαι τὸν σὸν δακτύλιον ἐπιβαλεῖν ταύταις μου ταῖς χερσίν. Ἀνέχομαι καὶ δακτύλιον περιέργου, ὡς ἡνεχθῆσθαι τὸν ἥλων ὑπομῶν τοῦ φιλονίκου τὴν περιεργίαν, ὡς ὑπέμεινε τὴν τῶν μισουμένων ἐπὶ τῆσαν σταυρούμενος. Ἰδὲ τὸν ἐχθρὸν οὐκ ἡγνάνκτησα παρκαυόμενος· φιλικῶς ὑπὸ σοῦ παραιτούμενος οὐχ ὑποπίου; Φέρε τὸν δακτύλιόν σου εἰς, καὶ ἴε τὰς χεῖράς μου τὰς τραυματισθείσας ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα θεραπευθῶσιν οἱ μώλωπες τῶν ὑμῶν τῶν ψυχῶν· ἴε τὰς χεῖράς μου, καὶ λόγιτα κατὰ αὐτῶν, πότερος ἐκίνους εἶμι ὁ σταυρωθεὶς ἄνω, ἢ ἄλλος τῆ παρ' ἐκείνων εἶμι· ἴε τὰς χεῖράς μου, ἃς ἔχεν ἄρρηκτα τῆς Ἰουδαϊκῆς μανίας τὰ σύμβολα, ἵνα ὄταν συνήθως ἀνασχυνηθῶσιν οἱ Ἰουδαῖοι κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως, καὶ εἰπωσι πρὸς με· Ἡμεῖς οὐκ ἐκαταρούσαμεν σε, ἄεστοπα, ὀποβίβω τοῖς πολεμίοις τὰ; χεῖρας ἐν τούτῳ τῷ σχήματι καὶ τῷ βίβει, καὶ κατασχύνου τὴν θεομῶρον συναγωγὴν· ἴα θῆναι οἱ Ἰουδαῖοι, εἰς ἐν ἐξέκέντησάν, καὶ προσκυνήσων στένοντες. Ἀγόμενος τοῖων ὁ Θωμᾶς τῶν θεοποικτικῶν χερῶν καὶ τῆς βίαις; πλευρᾶς, καὶ μετὰς γενόμενος δικίας ὄμω καὶ περιεργῆς; ἐκ τῆς βίαις ὡν ἐπεθύμησας, πρὸς ἡμῶν ὄταν εὐθεῖς τὴν γλῶτταν κινῆ βούην πρὸς τὸν Κύριον· Ὁ Κύριός μου, καὶ ὁ Θεός μου. Σὺ εἶ Κύριος καὶ Θεός, σὺ ἀνθρώπος καὶ φιλόθρωπος; σὺ εἶ ἔξω; καὶ παρόδοξος; τί; φύσεως ἰατρῶς; οὐ τέμνεις σπέρην τὰ πᾶσι, οὐ καλεῖς πῦρ τὰ ἔκρη, οὐκ ἐρανίζεις παρὰ βοτανῶν τὴν τῶν φρονημῶν ἰσχύην, οὐκ ἐπίδομαίεις ἐπίδομαίους ὁράτους τὰ κίμωντα μέλη· ἔχεις οἰκτιρῶν ἐπίδομαίους ὁράτους, ὁράτους τὰ διαλελυμένα συσφιγγόντας· ἔχεις λόγον σπέρην τωμάτερον, ἔχεις ῥῆμα πῦρὸς δυνατερόν, ἔχεις νεῦμα φαρμάκων προσηνέστερον. Ὁ; ἡμυροῦργός; ἀπόνως ἀγιάζει; τὸ ποτήμα ἢ; πλάττει μεταπλάττει; ἀκαμάτως τὰ πλάσματα· Ὁ Κύριός μου, καὶ ὁ Θεός μου. Σὺ λέπραν ἀπέσειας; ὡς ἔβλησας, σὺ γυλιῶς βρομίζεις; ἀνέδειξας, σὺ παραλύτους βαστάζειν τὰς ἐλαυτὴν κλίνας ἐπίποσης, σὺ τυφλοὺς ἐκ γενετῆς ἀπονίψασθαι τὸν δόρον ἐκλειπείας, σὺ τοὺς δαίμονας ἐκ τῶν οὖν ποιημάτων ἐξώθησας, σὺ παρὰ τὸν ἐχθρὸν ἐκρατήθη; βάλλόμενος, καὶ θίλων παρὰ τὸν Ἰουδαίων πάντα κατὰ σάρκα πίπτοντας δι' ἐμὲ.

Ὁ Κύριός μου, καὶ ὁ Θεός μου. Σὺ ὁ Θεός μου καὶ Κύριός σου προσάνοτος ἅμα καὶ πρόσφατος· σὺ οὐρανός; ἅμα καὶ ἐπίγειος· σὺ ὁράτος, καὶ ὁρώμενος; σὺ ἀνεῖος, καὶ ἐν εἰδί τῷ κατ' ἐμὲ· σὺ ἀσχηματίτος,

καὶ ἐν τούτῳ τῷ σχήματι· σὺ Θεός ἀληθῆς, καὶ ἀνθρώπος ἀψύχτος· σὺ ἐν γαστρὶ Παρθένου, ὁ αὐτός καὶ ἐν κόλπῳ Πατρὸς· σὺ ἐν οὐρανῷ σὺν τῷ Πατρὶ, ὁ αὐτός καὶ ἐν σταυρῷ δι' ἡμᾶς· σὺ ἐν τῷ βασιλικῷ θρόνῳ πρὸ αἰώνων, ὁ αὐτός ἐν ἥλιος καὶ ἕλιος κατὰ σάρκα· σὺ ἀπάθης κατὰ πνεῦμα, ὁ αὐτός παθῆτος κατὰ σάρκα· σὺ ἀθάνατος ὡς ὁμοούσιος τῷ Πατρὶ, ὁ αὐτός θνητός καὶ ἡμῖν ὁμοούσιος· σὺ ἐν τάφῳ, ὁ αὐτός καὶ ἐπὶ τῶν Κερουβείμ· σὺ ἐν θανάτῳ ὡς ζωῆς χορηγῆς, ὁ αὐτός ἐν νεκροῖς τῶν νεκρῶν ἐλευθερωτῆς· σὺ νεκρὸς τριήμερος ὑπάρχεις, σὺ τῷ γεννησάντι συναδός; σὺ ἀνέστης; τοῦ σώματός σου τὸν ναβν, σὺ ἀνέστης διὰ τῆς βίαις δυνάμεως Θεοῦ ἴν· σὺ μεθ' ἡμῶν ἐν σαρκί, ὁ πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ὑπάρχων σὺν τῷ Πατρὶ· σὺ ἐν τοῖς οὐρανοῖς; ἄνω, σὺ ἐπὶ γῆς, ὁ αὐτός; καὶ ἐν ἐκ τῆ κτίου ἱερατικῶν ὁ Θεός· σὺ πανταχοῦ· σὺ γὰρ πάντα πληροῖς· σὺ κρατῆ παρ' ἐμοῦ, δὲ πάντα κρατῶν [212] τῆ ὀρακί τῆ ἰδέξ. Ἰδὲ βίβω τοῖς; σωματικῶς ὀραβλῶσι, οὐ κατανοῶ τοῖς τῆς; πῶτεως ὀραμασιν· ἐπιγυμνωσκῶ ἐν σὸ τὸ ἐξ ἐμοῦ· γυμνωβὶ ἐν σὸι ἐκ τῆ τοῦ Πατρὸς ἀνταρρασον θεότητι· ἔνα ἐς Κύριον καὶ Θεὸν ὁμοούσιον· ἄλλο καὶ ἄλλο βυτα ἐσὶ ἐν ἔνα μεμῶθασα, οὐκ ἄλλο καὶ ἄλλο ἐπίσταμα. Οὐ διαίρω ἐν τὸν ἀδελφίστερον, οὐ γυμνωσκῶ ἐν τὸν ἀχώριστον, οὐ τέμνω ἐν τὸν ἀμίσητον· ὁ βάλτω, καὶ ὁ κρατῶ, καὶ ὁ νῶν, διὰ μίαις ἐξαγορεύων φωνῆς, Ὁ Κύριός μου, καὶ ὁ Θεός μου. Σὺ γὰρ διὰ τῆς σῆς συγκαταβάσεως τὴν ἐμὴν ψυχὴν ἀνήγαγες; ἐκ τοῦ τῆς ἀπιστίας βυθού, σὺ τοῖς ἀνθρώπων ἀιχαλωτόως γνωμῶνους ἡλεθώρησας, σὺ τὴν ἀμαρτίαν ἐν τῇ ἀμαρτησίῳ σου σαρκὶ κατέκρινες, σὺ τὸν διάβολόν διὰ τῆς θηλοσας, κατέκρινες, συντρίβεις αὐτοῦ πάντα τὰ πνευματικά; μέλη· σὺ τὸν θάνατον ἐν τῷ θανάτῳ ταβαντάσκας, σὺ διὰ τῆς σῆς ἀφρασίαις τὴν φθορὰν ἀπέβουθες, σὺ διὰ τῆς; σῆς ἀναστάσεως τὴν ἀνάστασιν ἡμῶν ἀνακίωσας, σὺ τὸν τριήμερον σου τάφον ἐγγυητὴν ἐπὶ τῆς γῆς καταλλοκίπας τῆς τῶν νεκρῶν ἀναστάσεως, σὺ τοῖς ἀνθρώπων; ὀραβλῶν ἀπέδειξες, σὺ τὴν γῆν οὐρανῶν φαιδρότερον ἐπίποσας, σὺ ἀπαθῆλῶς τὰ πάντα εἰς τὸ κριτεῖον μετέσθησας· σὺ Θεός ἴν, γέγονας ἀνθρώπος, ἴνα τὸν ἀνθρώπον ποιήσης Θεόν, Ὁ Κύριός μου, καὶ ὁ Θεός μου. Λέγει αὐτῷ ὁ Κύριος· Ὅτι ἄνωμαίς με, κεπίστευκας. Ὅρα, μὴ πάλιν ἀνεβλόντες; μου μετὰ σαρκῆς, ὄταν κατῆλθῶ ἀνευ σαρκῆς, σὺ τοῖς τῆς ἀπιστίας χρῆσθαι ῥήμασι, καὶ εἰπῆ; Ἐάν μὴ πάλιν ἰδῶ ἐν ταῖς χερσίν αὐτοῦ τὸν εὐστόν τῶν ἥλων, οὐ μὴ πιστεύω.

Ἀπὸς ἡπιστήσεως, ἀπὸς ἐνὴλῶσσεως, ἀπὸς ἐπίστευσεως· κῆρυττε λοιπὸν ἄπερ περιελάττω. Μακάριοι γὰρ οἱ ἰόντες με, καὶ πιστεύσαντες· τριμυκαριοὶ δὲ οἱ μὴ ἰόντες; με, καὶ πιστεύσαντες. Ὁ μακαριστῶν σὸν ὄντος, ἀδείωσι, εἰς ἡμᾶς διαβαίνει τοῖς; μὴ βασμαμένους αὐτῶν, καὶ πιστεύσαντας εἰς αὐτόν. Μακάριοι γὰρ οἱ τῆς πίστις βίβωντες τὸν ἀράτον· μακάριοι ὄμεις, οἱ καθ' ἑκάστην πανηγυριν ὄροντες αὐτόν, καὶ τοῖς ὀραβλῶσι; προστρέποντες, καὶ τοῖς στόματιν ἀσπαζόμενοι, καὶ τοῖς ὄδῶνιν ἐσθίοντες, καὶ μὴ καταναλισκόντες ἐν ἐσθίει. Ὁ μυστηρίων ἔξων! Ὁ μυστηρίων φρικτῶν! Ὁ καθήμων ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς, ἐν ταῖς δεξιᾶς ἐστρίκται τὸν ἀμαρτωλῶν· καὶ ὁ παρὰ τὸν ἀγγέλιον ὀμνούμενος, παρὰ βυπαρῶν κρατεῖται χερῶν, καὶ φέρει, φερόμενος ὑπὸ τῶν ἀνεβλῶν αὐτοῦ βούλων φέρεται αὐτόν. Ὅσ φεταῖ τὰς ἀμαρτωλοῦς πάλαιμας ἡμῶν, οὐ φεταῖ τοῖς; μακαριστοῖς; δακτύλιος, οὐ συντρίβει τοῖς; ἀπίθετος ὁ ποιητῆς, ἀλλ' αὐτὸς προτρέπεται καὶ λέγει· Ἀπέθε, ῥάττες· λάθετε, πιστε· φέρετε τὰς χεῖρας ὡμῶν, καὶ βάλετε εἰς τὴν πλευρὰν μου, καὶ τὸν ἔμων κατατρυφήσασθαι; πᾶν; μέλιον. Ὅπαρ γὰρ ἐάν λάθετε μέλιον, ἐν ἐκείνῳ βίαις; εἶμι, ὁ παρὰ τοῦ Θωμᾶ ψαλλῆθηθεις. Προσηρῶμῶτες τοῖων ἀπαντες καθαροὶ τῷ καθάρῳ, καὶ δεχόμενοι τὸν ἡμῆτερον Κύριον, μὴ εὐθέως ἅμα τῷ βίβασθαι; κατατρυφήτικως αὐτῷ προσερχόμεθα, ἀλλὰ ἀναχωροῦντας; κατ' ἴδιον, μόνος ὁμῶν διαλεγόμενοι τῷ Αὐστρωτῆ; λέγωμεν· Κύριός, οὐκ ἐπὶ μὴ ἔξω ἰκανοὶ ἵνα εἰσελθῆ; σὺ τὸν στέγη τῶν ἡμῶν τῶν ψυχῶν· ἀλλ' ἐπέσθι σὺ βουίαι κρατεῖσθαι παρ' ἡμῶν, ἐπιεθῆ σὺ θέλεις ὡς φιλοπρόσας; οἱ κείν ἐν ἡμῖν, σὺ θαρβύοντες προσερχόμεθα, σὺ λέγοντας· Εἰ τὴ κελύεις, ἀέστοπα, ἀνακατασσωμ τὸν σωματικῶν ἡμῶν τὰς πύλας, ἃς σὺ μόνος ἐξήμυροῦργησας. Εἰσερχῆ γὰρ μετὰ φιλοπρόσας; ὡς; πύφωκας· εἰσερχῆ καὶ λυεις τοῖς τῶν ἀνομημάτων ὄραμας· εἰσερχῆ καὶ φωτίζεις τοῖς; ἐσκοτισμένους ἡμῶν λογισμοῖς. Πιστεῖ

virgine manente : tange corpus meum , quod ejusdem tecum generis est : tange corpus meum , quod passum est secundum meum propositum et voluntatem : tu tange corpus meum , quod mortuum est pro vobis , sed non absorptum est a mortis corruptione : tange corpus meum , quod tremendum est in corporeis potestatibus : tange corpus meum , quod formidandum est Cherubinis , et venerandum Seraphinis ; et experientia discite quid in me sit palpabile , quid non palpabile , quid passibile , quid impassibile , quid mortale , quid immortale , quid mortuum pro te sit , quid interitus experiantur . Tunc sub digitos cadat tuos , quid non cadat sub nomen tuum : *Et noli esse incredulus , sed fidelis.*

5. *Audivi , Thoma , non presens ut homo , sed presens ut Deus , quae fratribus tuis dixeris : deitate vobis aderam , a vobis separatus humanitate . Vis in memoriam revocem tibi verba quae usque protulisti ? Annon dixisti , Nisi videro in manibus ejus fixuram clavorum , et mittam manum meam in latus ejus , non credam ? Annon haec verba pepererunt cogitationes tuae ? Annon haec verba manarunt ex labiis tuis ? Propter haec rursum veni , quia dubitasti : secundo accessi , quia id desiderabas . Ne te pudeat ea disserere , quae desideras ; ne revereris ea , quae cupis curiose inquirere , ne recuses digitum tuum intrare in manus meas . Digitum curiosum feram , ut clavos toleravi : amantis curiositatem sustinelo , ut sustinui odientium me injuriam crucifixus . Non indignatus sum , cum inimici in me delabebantur , et amantem te rogatus non feram ? Infer digitum tuum huc , et vide manus meas vulneratas pro vobis , ut animarum vestrarum vires curentur : vide manus meas , et tecum reperta , non ille ipse sim , qui volens crucifixus sum , an alius : vide manus meas , quas permisit Judaici furoris symbola ferre : ut quando Judaei pro more suo impudenter se gerent in die iudicii ac dicent mihi : Nos non cruci affiximus te , Domine ; inimicis manus ostendam hac forma , et in pudorem conjiciam synagogam illam ! tui inimicam , ut videntur Judaei *In quem transfecerunt* (Joan. 19. 37) , et gementes adorent . Ut tetigit ergo Thomas Domini manus et divinum latus , timore simul et gaudio affectus , ex rei quam desiderabat spectaculo , ad Dominum celebrandum statim linguam movet clamans , *Dominus meus , et Deus meus* . Tu es Dominus et Deus , ut homo et Dominum amans : tu es novus et stupendus naturae medicus : in morbis non ferro uteris ad secundum , non ignem vulneribus ad movens , non herbis ipsis ad medicandum , non ligamentis sub aspectum cadentibus infirma membra alligas . Ligamina misericordiae habes invisibilia , quae ea quae dissoluta sunt constringis : medicum ad rationem habes ferro acutiorem , verbum habes igne efficacius , unctum habes pharmaco efficaciorum . Ut Creator sine labore opificum tuum sanctificas , ut figulus sine ulla defatigatione figmenta tua transformas . *Dominus meus , et Deus meus* . Tu lepra pro voluntate tua curasti , tu claudos currentes exhibuisti , tu paralyticos lectos portare suos effecisti , tu caecos ab ortu caliginem deponere jussisti , tu daemones ab opificiis tuis expulisti , tu ab inimicis tuis vultus captus es , tu a Judaeis sponte omnia propter me passus es . *Dominus meus , et Deus meus* . Tu es Deus et Dominus meus , tu et ante saecula et recens es , tu caelestis et terrenus , tu visibilis et invisibilis , tu sine specie et mea specie praeditus , tu sine forma et in hac forma , tu vere Deus et vere homo ; tu in utero Virginis , et in sinu Patris ; tu in caelo cur , Patre , et in cruce propter nos ; tu in regio throno ante saecula , tu ligno et clavus affixus secundum carnem ; tu secundum spiritum impassibilis , et secundum carnem passibilis ; tu immortalis et consubstantialis Patri , et mortalis et consubstantialis nobis ; tu in sepulchro et simul supra Cherubinos ; tu in morte ut fons vitae , et simul enim mortuus mortuorum liberator ; tu mortuus triduum , et Genitor tu coaeternus : tu corporis tui templum resuscitasti ; tu per propriam virtutem resurrexisti i utpote Deus ; tu nobiscum in carne , qui ante omnia saecula cum Patre fuisti : tu in*

caelis sursum , et in terra deorsum , ipse omnem creaturam conspiciens Deus : tu ubique es , tu omnia implet : tu a me teneris , qui omnia pugillo tenes . Te corporeis oculis video : tu fidei oculis conspicio : in te cognosco id , quod mei simile est : in te novi ineffabilem Patris divinitatem : nomen te Dominum et Deum confiteor : te aliud et aliud esse didici , non autem alium et aliam . Non divido te indivisibilem , non separo te inseparabilem , non scio te qui scari non potes . Quod video , quod teno , quod intelligo , per unam vocem exprimo : *Dominus meus , et Deus meus* . Tu enim ex indulgentia tua animam reduxisti meam ex profundo incredulitatis , tu captivos homines liberasti , tu peccatum in carne tuo imperabili damnavisti , tu diabolum cum voluisti concutisti , ignita ejus non fregisti tela omnia ; tu in morte in morte tua occidisti , tu per incorruptionem tuam corruptionem eliminasti , tu per resurrectionem tuam resurrectionem vobis renovasti , tu triduum tuum seculum tu resurrectionis a mortuis sponsorum in terra reliquisti , tu homines caelestes effecisti , tu terram caelo jucundiorum reddidisti , tu videntem omnia nesciera fecisti , tu Deus cum es , homo factus es , ut hominem faceres Deum . *Dominus meus , et Deus meus* . Dicit illi Dominus , *Quia vidiisti me , credidisti* (Joan. 20. 15) . Cade me me rursum in carne eo ascendente , unde sine carne descendens , incredulitatis verbis utaris , et dicas : Nisi rursum videro in manibus ejus fixuram clavorum , non credam . Semel credere recusasti , semel tetigisti , semel credidisti ; praedica demum quod accepisti . Beati enim qui me viderunt , et crediderunt ; ter beati qui non me viderunt , et crediderunt . Haec beatitudo , fratres , in nos transit , qui non viderimus eum , et credidimus in ipsum . Beati namque sunt , qui fide vident invisibilem : beati vos , qui in celebratibus singulis videtis eum , qui oculis effecisti , ore complectimini , dicitis editis , nec consumistis . O stupenda mysteria ! o tremenda mysteria ! Qui solus ad dexteram Patris , in peccatorum dextera invenitur ; et qui ab angelis celebratur , a sordidis manibus tenetur , et id tolerat ; patitur ut indigni servi se ferant . Non fugit no trum peccatorum manus , non fugit damnatos digitos , signos non contemnit Opifex , sed ipse hortatur et dicit : *Accipite , comedite : accipite , bibite* (Math. 26. 26) . Inferre manus ventras , et mittite in latus meum , et membris omnes meis frui . Quodrumque membra accepistis , in eo sum totus , qui a Thoma tactus fui . Accedamus igitur omnes pure ad patrum : et cum Dominum nostrum accepimus , ne subito contemptum illum ademus , sed seorsim recedentes , soli solum Redemptorem sic alloquamur : Domine , non sumus digni , ut intres sub tertium animarum nostrarum (Math. 8. 8) . Sed quia tu vis a nobis teneri , et utpote benignus in nobis habitare , cum fiducia accedimus dicentes : Si quid juseris , Domine , oris nostri januas aperiemus , quas tu creasti . Intras enim cum benignitate , ut soles ; intras et solvis iniquitatum vincula ; intras et illuminas tenebras cogitationum nostras . Ceditimus , Domine , et id facturum esse . Neque enim meretricem cum lacrymis accedentem averatus es , nec publicanum penitentem repulisti , nec latronem regnum tuum agnoscentem abjecti , nec persequitur penitentem in pristino statu reliquisti ; sed hos omnes pro peccatis : iam te convenientes , in antecorum tuorum choro constituisti . Cum tali prelatione et puro animo caelestia sumamus mysteria , et sua temperata vita numquam , neque prodeat sermo turpis per viam quae intrat Christus Dominus et Deus noster . Hoc vitae institutum et vos imitatis , qui recessus illuminati estis : revei emini dolor expertes piscine partus , neque violetis divinos ejus fetus , ne contra vos hoc proferat : *Filius genui et exaltati ; ipsi autem spr. verunt me* (Jai. 1. 2) . Nomina vestra scripta sunt in caelis ; ne iterum vos in voluntatum cre. o volentes , ne apostolos Domini Paulus vobis exponeret clamans : *Concrebata bene ; quis vos impellit non obedire reinuti* (Gal. 5. 7) ? Existis cau-

didas stolae, sed ne simul exultis candoreto animarum vestrarum. Hanc stolam si non exueritis, nemo iam vos exuere poterit. Maneite igitur semper recens illuminati, ut beatam illam vocem audire mereamini: *Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis*

regnum a constitutione mundi (Matth. 25. 34): quod nos omnes assequi contingat, gratia et misericordia Domini nostri Jesu Christi, quicum Patri gloria, imperium, honor et adoratio, cum sancto Spiritu, in saecula saeculorum. Amen.

AD SEQUEM HOMILIAM

Hanc homiliam veteris esse scriptoris et ad Chrysostomi aevum accedentis suadere videntur tum alia quaedam quae hinc et inde occurrunt, tum illa quae dicuntur de Psathianis haereticis, quorum mentio est apud Socratum, Sozomenum, aliosque scriptores, ut infra videbitur. Huius orationis loca quaedam affertur a Photio, quae vide sis in editione Rothomageni anno 1633, p. 1312 et sequentibus, quae loca non contulimus, ut videas in decursu. Sed ille pro fusito alia affert, alia praetermittit, ut videre est et istic et aliis in locis.

IN INCARNATIONEM DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI, ET QUOD SINGULIS CLIMATIBUS ANGELI PRESINT.

1. Vere apparuit nobis gratia Christi, et una illuxit nobis pie religionis virtus: vere ortus est nobis Sol justitiae, idque testificantur orbis fines illuminati. Apparuit enim caelorum Dominus, et totam terram, ut voluit, in caelum transtulit, sicut praedictum fuit: caelestis ille, qui apud vos est, vos caelestes efficit, et caelestia caelestibus elargitur: a fidei fidelibus fidelia, a sancto sanctis sancta, a vivente viventibus viventia prodeunt. Haec enim vobis in sacerdotis et regis apostolorum aulis tradidimus, cum prophetica sententia attingimus, cum caelum et terra prophetica voce inter se dividebant; terra quidem vocem Joannis habens dicebat, *Vox clamantis in deserto: Parate viam Domini, rectas facite sententias ejus (Matth. 3. 3)*; caelum vero Patris vocem habens ipsis rebus firmatam, *Vox Domini super aquas (Psalm. 98. 5)*. Haec vobis tradidimus: haec studiosis sufficiunt ad admonitionem, et fidelibus ad confirmationem. Sciendum autem est bonorum repetitionem firmiores animas reddere. Quomodo enim terram tunc optime cultam videmus, cum illi deum sulcator aratris, et cum primus conspectus secundis curis exornatur: sic et culta divino verbo anima, si iam dictorum repetitione renovetur, fecundior ad virtutum fructum emittendum efficitur. Tempus autem est ut ad debitum solvendum accedamus: ad debitum, quod et nos solvere promissimus, et vos in mente versatis. Omnes pariter Christi amantes rogo, ut et aures et mentem praebant; ut et aures assidue dicta excipiant, et mens accurate sententias exploret: de Christo enim agit; quiquid autem de Christo dicitur, non est simplex praedictio, sed pietatis mysterium. Omnis Christi oeconomia mysterium dicitur: mysterium vero non in scripto apparet, sed in re ipsa praedicatur. Ideo Scriptura totam Christi oeconomiam mysterium vocat, ut cum dicit Paulus: *Mysterium hoc magnum est: ego autem dico in Christo et in Ecclesia (Ephes. 5. 32)*; et rursum, *Manifeste magnum est pietatis mysterium, quod manifestatum est in carne (1. Tim. 3. 16)*; et iterum, *Secundum revelationem notum mihi factum est mysterium, sicut potestis legentes comprehendere intelligentiam meam in mysterio Christi (Ephes. 3. 3. 4)*; et alibi, *Mihi omnium minimo sanctorum data est gratia haec, evangelizare vobis investigabiles diticias Christi, et illuminare omnia (Ibid. v. 8. 9)*: quae est Dispensatio mysterii,

quod absconditum fuit a saeculis et a generationibus, nunc autem manifestatum est sanctis ejus, quibus voluit Deus notum facere quae sint divitiae gloriae mysterii ejus in gentibus, quod est Christus, spes gloriae (Col. 1. 25-27). Ergo falluntur haeretici, qui mysterium Dei humanis ratiociniis subjiciunt; dicit enim: *Mysterium meum mihi et meis (Isai. 24. 16)*. Quia vero Christi sunt, nisi fideles? Cum volueris quidpiam de Christo discere vel audire, ne consultes ratiociniam, ne explores sapientem quoniam; sed interroga prophetam, interroga Apostolum, examina angelum: si haereant illi, ad patrem confugito. Si interroges prophetas et dicas: Quis est hic Christus? respondet tibi propheticus chorus: *Hic Deus noster: non reputabitur alius praeter eum. Invenit omnem viam scientiae, et dedit eam Jacob filio suo, et Israel dilecto suo. Post haec in terris vians est, et cum hominibus conversatus est (Baruch 3. 36-38)*. Si autem interrogaveris, Quis est hic Christus, et quomodo natus est, divinosque naturales curiosae scrutatus fueris, audaciam tuam refrenabunt prophetae, et dicent: Tunc capis ea, quae cogitatio nostra capere nequit? Si velis discere, illum Deum esse discere: si quomodo genitus sit curiose inquiras, discas a nobis, *Generationem ejus quae exarabit (Isai. 55. 8)*? Si interrogaveris Apostolum, sive apostolorum eorum, dicent tibi, Christus est Deus, in principio Deus, Deus apud Deum, et semper Deus: dicent tibi, *Splendor gloriae et figura substantiae, imago Dei invisibilis, portans omnia verbo virtutis suae (Hebr. 1. 3)*. Si interroges, quomodo is qui erat, natus sit, dicent tibi: Audivimus illud, *Erat, et quod esset dilectum*; quomodo autem is qui est, ab Existente sit, fide percipimus, non comprehensione. Rursus si illos interroges: Si ergo nescitis, quomodo genitus sit, quomodo scitis illum esse Dei Filium? dicent tibi: *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis: et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre, plenum gratiae et veritatis (Joan. 1. 14)*. Rursus si relictis apostolis et prophetis, curras ad angelos, dicasque illis: Quis est hic Christus qui praedicatur? dicent tibi illi, qui pastoribus bona amantiarunt: Nos gloriam celebrare dilectum, non curiose inquirere: *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax, in hominibus beneplacitum (Luc. 2. 14)*. Non illum ita praedicavimus: Annuntiamus vobis gaudium magnum, quod erit omni populo, quia natus est vobis hodie Sator, qui

μεν, Κύρια, ὡς τοῦτο ποιήσεις. Ὅτε γὰρ πόρνη μετὰ ἐσκήρων προελθοῦσάν σοι ἀπέφυγε, οὐδὲ τελώνην μετανοήσαντα ἀπέβαλον, οὐδὲ ἁγορῆν ἐπιγνώσαν τὴν σὴν βασιλείαν ἰδίως, οὐδὲ δικήνην μετανοήσαντα κατελίπει εἶναι δὲ ἢν, ἀλλὰ τούτους πάντα; ὑπὸ τῆς μετανοίας σου προσάχθεντας, ἐν τῷ χορῷ τῶν οὐν φίλων κατέταξας. Μετὰ ταύτης εὐχῆς καὶ ψυχῆς καθαροῦ τῶν οὐρανίων μυστηρίων μεταλαμβάνειν, καὶ βίω σωσθῆναι περιπραζόμεν καυτοῦς, καὶ μὴ ἐπεργασθῶ λόγος ἀλοχρῶς, ὅν ἐπέργεται ὁ Χριστὸς ὁ Κύριος καὶ Θεὸς ἡμῶν. Ταύτην πολιτεῖαν καὶ ὁμείς μετρέχετε ὁ νεώτεροι· ἀβέσθητε τὰς ἀνωδύνους ὁδούς τῆς κολυμβήθρας, καὶ μὴ ἀβήθησθε τὴν θείαν [213] αὐτῆς λογίαν, ἵνα μὴ εἴπη καὶ καθ' ὁμῶν Ἰησοῦς ἐγέννησεν καὶ ὄψωσα, αὐτοὶ δὲ μὴ ἠθέτησαν. Ἐν οὐρανόσιν ἡμῶν ἀναγέγραπται

τὰ ὄψωματα· ἢ πάλιν τῷ βορβόρῳ τῶν ἰδίων ἐαυτοῦς ἐγκύλιστε, ἵνα μὴ ὁ Ἀπόστολος τοῦ Κυρίου Παύλος ὁμῶν ἀνεῖσθη βῶν· Ἐξέρχετε καλῶς· εἰς ὁμῶς ἐπέκοψε τῇ ἀληθείᾳ μὴ πειθεσθῶ· Ἀπεύλασθε τὰς λευκάς στολάς, ἀλλὰ μὴ συναποδύσησθε τὴν λευκότητα τῶν ψυχῶν ὁμῶν. Ταυτην γὰρ τὴν στολήν ἐάν μὴ ὁμείς ἀποδύσητε, οὐδεὶς ὁμῶς ἄλλος ἀποδύσει δυνήσεται. Μείναντε ὅν διαπαντὸς νεώριτοι, ἵνα καταβιώθητε ἀκούσαι τῆς μακαρίας ἐκείνης φωνῆς. Δεῦτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς ἡμῶν, κληρονομήσατε τῆς ἡτοιμασμένην ὁμῶν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου· ἢς γένοιντο πάντας ἡμῶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ὄψα, κράτος, τιμὴ καὶ προσκύνησις, σὺν ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν

MONITUM.

Esse vero Chrysostomi opus nemo sanus dixerit; nam stylus, dictio, inventio, ordo ceteraque omnia, mirum quantum abhorrent a Chrysostomi dicendi genere. Est proprus iulegans scriptor, qui si qua b na asferat, ea ipsa nimia loquacitate imbecillat. Tum implicatas proponit questiones, ab altero ad alterum argumentum subito transit, et quasi farraginem quaedam consarcinat, longissimamque omnium hominiam scis emittit. Loca quaedam obscurissima sunt, quae certis in locis quasi divinando interpretati sumus.

Εἰς τὴν ἐνανθρώπησην τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ διὰ ἐκαστῶ κ.η.ματι ἐφεστήκασιν ἄγγελαι.

α'. Ὅτις ἐπιπάθη ἡμῶν ἡ χάρις τοῦ Χριστοῦ, καὶ συνεβλάμην ἡμῶν τῆς εὐσεβείας ἡ δύναμις· ὅπως ἀνέτειλεν ἡμῶν τὴν εὐκαισίονην ἥλιος, καὶ μαρτυρεῖ φωτισθῆναι τῆς οἰκουμένης τὰ πέτρας. Ἐπιπάθη γὰρ ὁ τῶν οὐρανῶν δεσπότης, καὶ πᾶσαν τὴν γῆν, ὡς ἠθέλησεν, εἰς οὐρανὸν μεταποίησεν, καθὼς προέφηται· ἐν ὁμῶν ἐπουρανίῳ ὡν ἐπουρανίους ἀπεργάσθη, καὶ ἐπουράνια τοῖς ἐπουρανίοις χαρίζεται· παρὰ τοῦ πιστοῦ τοῖς πιστοῖς τὰ πιστὰ, παρὰ τοῦ ἁγίου τοῖς ἁγίοις τὰ ἅγια, παρὰ τοῦ ζῶντος τοῖς ζῶσι τὰ ζῶντα. Ταῦτα γὰρ ὁμῶν ἐν ταῖς ἱεραῖς καὶ βασιλείαις· τῶν ἀποστόλων αὐλάς ἐισηγούμεθα, ὅτε τῶν προφητικῶν κείμενα νοημάτων, ὅτε οὐρανῶν, καὶ γῆ ἐμερῶντο τὰς φωνὰς τῶν προφητῶν· γῆ ἦν ἔγχετο τῶν ἰωάννην λέγοντα, Φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἔρημῳ, Ἐτοιμάσατε τὴν ὁδὸν Κυρίου, εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους αὐτοῦ [214]· οὐρανὸς δὲ ἔχον τὸ Πατὴρ· τὴν φωνὴν ἐπὶ τοῖς ἔργοις· βεβαιουμένην, ὅτι Φωνὴ Κυρίου ἐπὶ τῶν ὀδείων. Ταῦτα ὁμῶν ὑπέμνημα· ἀρχαὶ δὲ ταῦτα καὶ τοῖς σπουδαίοις εἰς ὑπόμνησιν, καὶ τοῖς πιστοῖς εἰς βεβαίωσιν. Δεῖ δὲ εἰδέναι, ὅτι ἡ τῶν ἀγαθῶν ἐπαναλήψις βεβαιώσεται ὁμῶν τὰς ψυχὰς ἀπεργάσθη. Ὅσοι γὰρ τὴν γῆν ὀρέομεν τότε μέλιστα καλοῦς γεωργοῦμεσθαι, ὅταν τοῖς αὐτοῖς· ἀρότροις διευθύνηται, καὶ τὴν πρώτην ἐπιπάθειαν ἢ δευτέρα καταλαβοῦσα κομῆσθαι, οὕτω καὶ τὴν ψυχὴν ἀροτροῦμεν τῷ θεῷ λόγῳ, ἐάν ὑπόμνησις τῶν προφητικῶν ἐπιελθούσα ἀνανεύσῃ τὴν διάνοιαν, καὶ γονιμοτέραν τὴν ψυχὴν ἀπεργάσθαι εἰς τὴν τῆς ἀρετῆς καρποφορίαν. Καίρις δὲ ἡμῶν ἐπὶ τὴν ὀρεῖσθην ὑπαντήσασι, ὀρεῖσθην, ἢν καὶ αὐτοὶ ὑπερβῶμεθα, καὶ ὁμῶς ἐν διανοῇ φέρεται. Ἄξιόν ἐστι πάντας τοὺς φιλοχρίστους ὑποσχεῖν καὶ τὰς ἀνοίας· καὶ τὴν διάνοιαν, ἵνα ἢ μὴν ἀνοία ἀπαρλεῖπτως δεχθῆται τὰ λεγόμενα, ἢ δὲ διάνοια ἀκριβῶς ἐξετάσῃ τὰ νοήματα· παρὰ Χριστοῦ γὰρ ὁ λόγος ἐστὶ· πᾶν δὲ παρὰ Χριστοῦ λεγόμενον, οὐκ ἐστὶν ἀπὸ τῶν κήρυγμα, ἀλλ' εὐσεβείας μυστήριον. Πᾶσα γὰρ τοῦ Χριστοῦ οἰκονομία μυστήριον νοημίζεται· τὸ δὲ μυστήριον οὐκ ἐν τῷ γράμματι φαίνεται, ἀλλ' ἐν τῷ πράγματι κηρύσσεται. Διὰ τοῦτο ἡ Γραφὴ πᾶσαν τοῦ Χριστοῦ τὴν οἰκονομίαν μυστήριον καλεῖ, ὡς ἔτιμ λέγει Παῦλος, Τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστίν· ἐγὼ δὲ λέγω εἰς Χριστὸν καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν· καὶ πάλιν, Ὁμολοῦμένους μετὰ ὅσῃ τοῖς τῆς εὐσεβείας μυστήριον, ὃ ἐφανερῶθαι ἐν σαρκί· καὶ πάλιν, Κατὰ ἀποκάλυψιν ἐγγέγραπθη μοι τὸ μυστήριον, καθὼς δένασθε ἀναγινώσκοντες ποιεῖν τὰς συνουσίαι μου ἐν τῷ μυστήριῳ τοῦ Χριστοῦ· καὶ ἀλλὰ, Ἐμοὶ δὲ τῷ ἐλαχιστοτέρῳ πάντων τῶν ἁγίων ἐδόθη ἡ χάρις αὐτῆ ἐξαγγεῖλαι· καὶ ὁμῶς τὸν ἀνεξήγητον αἰῶνον τοῦ Χριστοῦ καὶ φωτισαί πάντα· τίς Ἡ οἰκονομία τοῦ μυστηρίου

τοῦ ἀποκεκρυμμένου ἀπὸ τῶν αἰώνων, καὶ ἀπὸ τῶν γενεῶν, νῦν δὲ ἐφανερῶθαι τοῖς ἁγίοις αἰετοῦ, οἱ ἠθέλησαν ὁ Θεὸς γνωρίσασθαι, εἰς ὃ κλυτοῦς τῆς δόξης τοῦ μυστηρίου αὐτοῦ ἐν τοῖς ἔθνεσι, ὃ ἐστὶ Χριστός, ἢ ἕλπις τῆς δόξης. Τοῖων σφάλματα αἰρετικῶν πατέρας, μυστήριον Θεοῦ λογισμῶν ὑποβάλλοντες ἀνθρώποις· λέγει γὰρ· τὸ μυστήριον μου ἔμοι καὶ τοῖς ἔμοις. Τίνας δὲ οὗ τοῦ Θεοῦ; Ἡ ὄψων οἱ οἱ πιστοῖ. Ὅταν ὄψων εἰς περὶ Χριστοῦ μαθεῖν ἢ ἀκούσαι, μὴ ἐπερωτήσῃ λογισμῶν, μὴ ἐξετάσῃ σοφῶν, ἀλλ' ἐρώτησον προφήτην, ἐρώτησον ἀπόστολον, ἐξέτασον ἄγγελον· ἐάν ἀποκρισῶν ὀδοῖ, ἐπὶ τὸν Πατέρα ὄδοῖ. Ἐάν ἐρωτήσῃ· προσήσῃ, καὶ εἰπῆ, Τίς ἐστὶν ὄδοῖς ὁ Χριστός; ἀποκρίνεται σοι ὁ προφήτικὸς χορὸς· λέγων· Ὁδοῖς ὁ Θεὸς ἡμῶν, οὗ λογισμῶντος ἕτερος πρὸς αὐτόν· ἐξέτερος πάου ὀδοῖ ἐπιστήμη, καὶ ἔδοκεν αὐτῇ Ἰακώβ τῷ πειθὶ αὐτοῦ, καὶ Ἰερουμὴ τῷ ἡγαπημένῳ ὄπ' αὐτοῦ. Μετὰ ταῦτα ἐπὶ τῆς γῆς ὄψων καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναπεστράθη. Ἐάν δὲ ἐρωτήσῃ, Τίς ἐστὶν ὄδοῖς ὁ Χριστός, καὶ πῶς ἐγενήθη, πολυπραγμῶν τὸ θεῶν γέννημα, ἐπιστομῶσται σοὺ τὴν περὶ τῶν οἱ προσήσῃ, καὶ ἀρχονταί λέγειν· Ἄ μὴ ἔχουσιν ὁ ἡμέτερος λογισμῶς, οὐ χωρεῖ; Ἐάν ὄψων μαθεῖν, μᾶθε, ὅτι Θεός. Εἰ δὲ ὅπως ἐγενήθη, πολυπραγμοῖς, μᾶθε παρ' ἡμῶν, τὴν γενεάν αὐτοῦ εἰς διηγήσεται; Ἐάν ἐρωτήσῃ ἀπόστολον, λέγω δὴ τὸν ἀποστολικὸν χορὸν, ἐροῦσὶ σοι, ὅτι ὁ Χριστὸς Θεός, ἐν ἀρχῇ Θεός, καὶ πρὸς τὸν θεόν Θεός, καὶ ὁσὶ Θεός· ἐροῦσὶ σοι, Ἀπαύρασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτῆρ τῆς ἰσοστάσεως, ἐκείνῳ τοῦ Θεοῦ τῷ ὁμοῦ, ὅπως τὰ σύμμεντα τῶν ὀψων τῆς δυνάμεως αὐτοῦ. Ἐάν ἐρωτήσῃ, πῶς ὁ ὢν ἐγενήθη, ἐροῦσὶ σοι, Τὸ Ἦν ἡκούσαμεν, καὶ εἰ ἐν ἐμάθεμεν· τὸ δὲ πῶς ἐστὶν ἐκ τοῦ ὄντος ὁ ὢν, πιστοῖ παρελθόμενον, οὐ καταλήγει. Πάλιν, ἐάν αὐτοῖς ἐρωτήσῃ,· Εἰ τῶν μὴ ὄψων, πῶς ἐγενήθη, πῶς ὄψων, εἰς τὴν ὄδοῖ ἐστὶν; ἐροῦσὶ σοι, ὁ Ἄλογος οὐκ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῶν, καὶ ἔδωκα ὄψων τὴν ὄδοῖν αὐτοῦ, ὄδοῖν ἢ Ἐνογενετοῦς παρὰ Πατρὸς, ἀλήτης χάριτος καὶ ἀληθείας. Πάλιν, ἐάν τοῖς ἀποστόλοις καταπιπῶν τοῖς προφήταις, ὄδοῖς ἐπὶ τοῖς ἀγγέλοις, καὶ εἰπῆ αὐτοῖς, Τίς ἐστὶν ὄδοῖς ὁ Χριστός ὁ κηρυσσόμενος; ἐροῦσὶ σοι οἱ εὐαγγελισμοῖς τῶν τοῖς ποιεῖντας. Ἡμεῖς δοξάζομεν ἐμάθεμεν, οὐ πολυπραγμοῖν· Δόξα ἐν ὄψων τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία. Ἡμεῖς ὄδοῖς αὐτῶν κηρύττομεν, ἐδαγγεῖλόμεθα ὄμοις γὰρὰν μεγάλην [215], ἢ τις ἐστὶν παρὶ τῷ κυρῷ, εἰς ἐπέθη ὄμοι σήμερον Σωτήρ, ὃς ἐστὶ Χριστὸς Κύριος, ἐν πάλαι αὐτοῦ. Καὶ ὅτι Χριστός, καὶ ὅτι Σωτήρ καὶ Κύριος ἐστὶν, ἐπιστάμεθα. Ἐάν δὲ εἰπῆ; αὐτοῖς; Ἐπλαται ἡμῶν εἰς ἡφῶς

αὐτοῦ ἢ πῶς ἐγενήθη, ἢ πῶς ἔσται μετὰ τοῦ Πατρὸς ἢ εὐδαίμονος δύναμις ἔρῳσί σοι, οὐκ ἔκτισας τὸ προφήτου λόγον, ἀλλεῖτε ἐνὶ Κύριον ἐν τῶν ὀφθαλμῶν, αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν τοῖς ὕψιστοις, αἰνεῖτε αὐτὸν πανταχοῦ ἐν ἡμέλει αὐτοῦ αἰνεῖτε αὐτὸν, πάντα αἰ διανάγκης αὐτοῦ, λειτουργοῦ αὐτοῦ, ποιῶντες τὸ θέλημα αὐτοῦ: Ἥμεῖς θέλημα ποιεῖν ἐκλιπούμεν, ὡς φωνὴν πολυπραγμονεῖν. Ἄλλὰ ἄρα μὴ ἀγγελοῖς μὲν πιστωσῆσαι, καὶ προφήταις οὐκ ἀπαγγέλλουσιν, ἀλλ' ἀποστόλοις ταμιεύονταί, ὁ δὲ Πατὴρ ὁ γεννήσας κηρύττει τὸν Υἱὸν πῶς ἐγέννησεν: Οὐδὲ αὐτό: ὡς τὸ μὴ εἰδέναι, ἀλλὰ τὸ μὴ ἐκρίναι. Ὅτι ἐγέννησε, λέγει: Ἐκ ραστερός πρὸ ἐκσπέρου ἐγέννησά σε. Αἴγει, ἐκ ἐγέννησε, καὶ οὐ κρύπτει τὸ ἀδικῶν ἐκείνου γέννημα τὸ ἐκ τῆς ἀδίκου εἰς ἀνθρώπου, ὡς μαρτυρεῖ περὶ αὐτοῦ λέγων ὁ Πατὴρ Ὁσέος ἔσται ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐκ ᾧ ἐγέννησά σου. Αὐτὸς λέγει, Ἐκ ραστερός πρὸ ἐκσπέρου ἐγέννησά σε τὸ κόσμῳ λέγει, Ἐγέννησα, καὶ φωνὴ μὲν ἐπαγγελίας, τὸν δὲ τρόπον οὐκ ἐρμηνεύει. Ἐπαι τοῖνυν πρόκειται ἡμῖν περὶ Χριστοῦ ἀναγκαστικῆς φύσεως, μὴ ἐκδοῦναι τὸν ἀποστολικὸν καὶ προφητικὸν πηγῶν, ἀλλ' εἰς ἐκείνων τὸν ἀντικείμενον βιβλίον καὶ τὸν ἀδικῶν ποταμῶν ἀρνούμεθα τὰ βία ἡμάτια τῆς ἐνθίου διδασκαλίας: Ὅταν γὰρ τις τὰ τοῦ Θεοῦ φθγγῆται, ἀπὸ τῶν τῶν Θεοῦ, ὡς ἀπὸ ζωῆς, πηγῆς, ζῶντα ἀρέτῃα ἡμάτια κατὰ τὸ ἐρημῶν, Ἐμὲ ἐγκατέλειπον πηρὴν ἰδαίος ζῶντος, καὶ πάλιν, Πῆρε ὕδατα ἐκ τῶν πηγῶν τοῦ σωτηρίου. Ἐν μέντοι καταλιπόντες τὰς Γραφὰς ἐπιθυμίας δουλεύσωμεν ἀνθρώπων λογισμῶν, ἐκείνα νοουμένης, ἡ λογισμῶν, ὑποβάλλει, ἐφροσάμεν ἡμῶν τὰ ὕδατα τῆς διδασκαλίας, ἰέρημον ὕδατα, ὡς ζῶντος ποταμοῦ, ἀλλ' ἰέρημον, κηδὺς ἐλεγείν ὁ μακρότερος ἰερουσαλὴμ πρὸς τὴν ἱερουσαλὴμ: Ἐκλάττετε τὰς οὐδὺς αὐτῆς εἰς ὕδατα ἰέρημον. Καὶ ἵνα ἐρμηνεύσῃ ὁ λέγει, ἐπάγει, Ἐν ἐπιθυμίᾳς ψυχῆς αὐτῆς ἐπενευροσκεῖτο κούτιστα, Ἐκείνη ἔδιδε καὶ ἐπέδωκεν ἡ ψυχὴ αὐτῆς, οὐχ ἡ θέλειν ὁ Θεός. Ὅταν καὶ νῦν ὁ τὰς ἐπιθυμίας τῶν οικείων λογισμῶν πλήρῳ, καὶ μὴ τὸ τοῦ Θεοῦ ζητῶν, ἐπὶ ὕδατα ἰέρημον πλανᾷται. Οὐδὲν οὖτως Ἐκκλησιαστής ἀφανίζει κάλλος, ὡς τὸ ἐπιθυμίας ἀνθρωπίνων λογισμῶν βεβαιῶν. Διὰ τοῦτο Παύλος περὶ τῶν ἀπειτικῶν λέγει: Κατὰ τὰς ἰδίας αὐτῶν ἐπιθυμίας ἐπισωρευούσιν αὐτοῖς διδασκαλίαν. Εἰδόμεν τοῖνυν ἐπὶ τῆς ἀρετῆς. Ταῦτα δὲ ἀναγκαστικῶς προνοουμένα ἢ ἡμῶν τὴν ἀγάπην, ἵνα πάντων τῶν λειτουργῶν τὴν ἀρετὴν ἐξέτασιν ζητῆται μὴ παρ' ἡμῶν καὶ τῶν ἡμετέρων λογισμῶν, ἀλλὰ παρὰ τῶν οὐρανῶν Γραφῶν. Προκαίεται ἡμῖν εἰπεῖν πῶς ὁ Χριστὸς ἀνακαίνισεν τὸν κόσμῳ, πῶς ἐν ἀνθρώπων παλαιωθέντα ἐν τῷ παραδείσῳ διὰ τὴν ἀμαρτίαν ἀνακαίνισεν Χριστὸς διὰ τῆς ἐκείνου οικονομίας.

β. Ταῦτα δὲ τὴν ὑπόθεσιν ἐκπυρῶμεθα ἐν ταῖς ἱεραῖς τῶν ἀποστόλων αὐδαῖς, ταμιεύομεν τὴν ἀπόδοσιν, διὰ τὸ μὴ πάντας παραίταν. Λαβόμεν δὲ ἀρχὴν ὁμοιοποιουμένην καὶ ποίησαν τῶν λόγων, τὴν δημιουργίαν. Ἐπιπέσει ὁ Θεός ἐνὸς ὀφθαλμοῦ καὶ τῆς γῆς. Ἀρχὴ γὰρ πρόκειται τὸν μελλόντων λέγεσθαι, ἡ πρώτη χρηρὴς τῶν κόσμῳ, ὁ πρώτος θεμέλιος, τῆς δημιουργίας. Ἐπέσειν ὁ Θεός ἐνὸς ὀφθαλμοῦ καὶ τῆς γῆς καὶ τῆς θαλάσσης καὶ πάντα ἐκ ἐν αὐτοῖς. Ἴνα συντάξῃ, καὶ τὰ μὲν ἅλλα πάντα λόγῳ παρήγαγεν, ἀδιάστατο, ἔχων τὸ νεῦμα, καὶ οὐτε κόμην ὑπομένει, οὐτε ἰδίατα ὑπερτίμενος, ἀλλὰ ὡς λέγειν ἀκολουθοῦσάν ἔχον τὴν φωνὴν τῶν λειτουργῶν. Ἐποίησε τὴν δημιουργίαν ἅπασαν, καὶ ἐπὶ τέλει ἐκ τῆς δημιουργίας κάλλος τὸν ἀνθρώπου. Ὅταν γὰρ ἔλον τὸ ὅμα τὸ ἡμέτερον ἐκτὸς τοῦ προσώπου κερκῆν φαίνεται, οὕτω πάντα ἡ δημιουργία τῆς φανερῆ ἐκτὸς τῆς τοῦ ἀνθρώπου κατασκευῆς κερκῆ ἐστὶ: καὶ ὅπως ἀκούει. Λαμπρὸς ὁ φῶς, ἀλλ' ἄουτον ἐρμηνεύεται οὐ δύναται. [216] λαμπρὸν ἡ σελήνη, ἀλλὰ τὸ ἐστὶ: τροπῆς: οὐκ αὐτὴ ἐκπέθεισεν, ἀλλὰ λόγος παρθένους: λαμπρὸν τῶν ἀστέρων ἡ τάξις, ἀλλὰ τὸς: τῶν τῶν ῥυθμῶν διδασκαλίας παρθένους: μεγάλη ἡ θαλάσσα, ἀλλὰ τοῖς ἐν αὐτῇ κάλλος ἀνθρωπίνην γλώσσα παρθένους. Καὶ οὐδὲν ἐστὶ τῶν ἐν τῷ κόσμῳ γενόμενα, ὁ μὴ εἰσὶν ἐρμηνεύς: τῆς ἀνθρωπίνης φωνῆς. Τοῦτο ποιεῖ καὶ τὸ φανόμενον ἄριστον δευτέρῳ ὕδατος κερκῆν, καὶ τὸ κάλλος δευτέρῳ ὕδατος κερκῆν. Πολλὰ

* Alius προσεμμένον. β Alius προσεβόουσα ὄνομα. * Alius γρονθῶν.

γὰρ ἀπαρτῆται ἡ ὄψις, καὶ πᾶσι τὴν δόξαν: λόγος: ἐκ εἰσόδου δεικνύει τὸν φῶς, ὑποβάλλει τὴν ἕναμιν, ἐρμηνεύει τὴν διδασκαλίαν. Πρώτος τοῦν. Ἐποίησεν ὁ Θεός τὴν δημιουργίαν ἅπασαν, καὶ ἐπὶ τέλει τῆς δημιουργίας: τὸν ἀνθρώπου ἐργάσαντα κατ' εἰκόνα αὐτοῦ καὶ ὁμοίωσιν, εἰκόνα αὐτῷ παρομοῖον, ὡς τὸν χαρακτηριστικὸν τοῦ σώματος, ἀλλὰ τὸ ἀρχικὸν ἀξίωμα, τὴν διακριτικὴν δύναμιν, τὸ ταῖς ἀρεταῖς ἀπομορφῶσαι τὴν ποιήσαντι. Ἐγένετο τοῦν ἐν εἰκόνα καὶ ὁμοιωμῆται ὁ Θεός ὁ ἀνθρώπου: ἐξέτεινε δὲ τὴν ὁμοίωσιν εἰς ἀμείωτον. Καὶ μὴ μόνη: εἶνα εἶναι ταῦτα παρὰ τὸ προσκείμενον ἑμῖν πρόβλημα. Πῆρα γὰρ τῶν μελλόντων λέγεσθαι τὰ νῦν γυμναζόμενα. Ἐποίησε τὸν ἀνθρώπου ἐν εἰκόνα ἰδία καὶ ὁμοίωσιν. Ἐβούληθη αὐτὸν εἰς ὁμοιωσίντα ἡραμῆν τῆς θεοποικτικῆς ἀξίας, μέτρον μόνου καὶ ἀκολουθία καὶ τάξις. Ὅταν τι λέγω (δεῖ γὰρ καὶ ἀπὸ τῶν κινῶν ὑποειρημῶν ἀτῆρας τὸ ζῆτοῦμενον): Ἐν τις τῶν κατ' ἡμᾶς δεσποτῆς: ἔχη δούλον καὶ ἴση τὸν δούλον μισοῦν ἑαυτοῦ τοῦν τῶν σωτηρίων, ἀγαπᾷ αὐτὸν καὶ τιμᾷ: ἐν δὲ μισοῦται δούλος δεσπότης φιλοφρονεῖται, ἀγαπᾷ ὁ δεσπότης τὸ κτήμα: ἐν ἴση τὸν δούλον ἑαυτοῦ ἀγαπᾷ: ἐν ἀντικαθάρσει, εὐσεβείαν, νηστεύσας, ἀπεχρηστούς ἐργάζομενον, ἀγαπᾷ ὁ δεσπότης τὴν καλὴν τὸν δούλου μίμνηται. Ἐν μέντοι ὁ δούλος ἐκβάλει τὴν μίμνην εἰς ἀμετρίαν, καὶ ἀρετῆς μισοῦται ὁ δεσπότης τὴν ἀμετρίαν, ἐπιτάττει τῶν συνδούλους ὡς δεσπότης, διασκορπίζει τὰ πρᾶγματα ὡς δεσπότης, οὐκίτι ἡ μίμνησις ἐπανεστῆ, ἀλλὰ φεκῆτι. Δεῖ γὰρ τὸν δούλον μισοῦσθαι δεσπότης ἐπιεικῆτα, σωτηρίων, εὐσεβείαν, δικαιοσύνην, οὐκ ἀπειθήναι, ὁ δεσπότης. Λαβὼν τοῦν ὁ ἀνθρώπος τὸ μισοῦσθαι τὸ Θεοῦ τὴν ἀγαθότητα, ἐξέτεινε τὸ μέτρον τῆς μισοῦσας εἰς ἀμετρίαν, καὶ ἐπεβόησε λοιπὸν τοῦ Θεοῦ ζῆλοῦς γενέσθαι, ὡς κατὰ ἀρετῆν, ἀλλὰ κατὰ ἀπειθήναι. Τοῦτο γὰρ ἡράτησαν αὐτὸν ὁ βρῆς λέγων, Ἥ ἀν ἡμέρα ἐβόηητε, ἔσεσθε ὡς θεοὶ, γινώσκοντες καλὸν καὶ πορνῶν. Ἐπίκει ἐ δὲ θεός, τὴν μίμνην, ὅταν μίτρον ἔχη: ἐν δὲ τὸ μέτρον ἐξέλιξ, ὑπὸ φῶς ὁ μιμησάμενος: Καὶ πόθεν τοῦν: λέγει, Παιθεύμεν ἀνθρώπων κατ' εἰκόνα ἡμετέρας καὶ ὁμοιωσίν. Ἐμοιωσῶν τῷ Θεῷ ὁ ἀπόστολος, καὶ οὐκ ἐμμετρίων: ὁμοιωσῶν τῷ Θεῷ ὁ προφήτης, καὶ οὐκ ἐβόησεν. Μιμητὰ ἔγένετο φιλοφρονεῖται, ἀπεχρηστούς, δικαιοσύνης, εὐσεβείας. Ἐμοιωθῆ τις τῷ Θεῷ κατὰ ἀπειθήναι βλακῆν, καὶ εὐθείας ἐπιμωρῆθ, λέγει Ἥναξτε πρὸς τὴν τύραννον ἐν Βαβυλῶνι μανέντα ἰδοῦσαν, Ἐν εἰλας ἐν τῇ διαβολῇ σου, εἰς τὸν ὀφθαλμῶν ἀναβήσονται, καὶ καθιστήσιν ἐπὶ τὰ ὄρη τὰ ὑψηλὰ τὰ πρὸς Βαβυλῶν, ἐκείνη τῶν νεφέλων ἀναβήσονται, καὶ ἐκείνη τῶν ἀστέρων ἔθωον τὸν ὄφθαλμον μου, καὶ ἔσομαι ἕμοιος τῷ Ἰησοῦ τῷ ἐν δὲ εἰς ἄδου καταβήσθη, εἰς τὰ θεμέλια τῆς γῆς. Ὅπως, πῶς ἐν ἐκπαθήντα τῇ ὑπερηφανίᾳ κολάξει: Ποῖος γὰρ ἦν ὁ φθῶς τὸ γενέσθαι ἕμοιον τοῦ δημιουργοῦ, εἰ κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν τῷ κτισαντος ἐγένετο: Ἄλλ' οὐκ εἰπε μέτρον τῆς ὁμοιωσῶν: ἡ ἀμετρος αἰετός τόλμα. Κατέλιπε γὰρ τῆς ἀρετῆς τὴν ὁμοίωσιν, καὶ ἔραμεν ἐπὶ δεσποτικῆς ἀπειθήναι ὁμοίωσιν. Ὅταν καὶ ἐπὶ τοῦ Δαυὶδ λέγει, Ἐθῶν Δαυὶδ τὸν τοῦ Ἰεσσαί, ἄνθρωπα κατὰ τὴν καρδίαν μου. Ἰσοῦ ὁμοίωσας κατ' εἰκόνα. Ἐπειθῆ ἦν ὁ λογισμῶς τοῦ Δαυὶδ γέμων ὁθὸν βλαπῶν, ἐπιεικῆς μετῶς, ταπεινωσῶν τῆς γέμων, δικαιοσύνης φρονεῖσας, καὶ φιλοφρονεῖται ἀνερχόμενος. Ἐθῶν Δαυὶδ τὸν τοῦ Ἰεσσαί, ἄνθρωπα κατὰ τὴν καρδίαν μου. Καὶ τὸν μὲν κἀμῶς μιμησάμενον καρδίαν Θεοῦ ἐπήνεταν, ἄλλον δὲ τύραννον μιμησάμενον Θεοῦ καρδίαν οὐ κατὰ ἀρετῆν, ἀλλὰ κατὰ δεσποτεῖαν, ἐβίβει, μλλον δὲ καὶ ἰκλήσται. [217] Καὶ λέγει ὁ Θεός διὰ τοῦ Ἰεζεκιήλ. Καὶ σὺ, ἡ δὲ ἀνθρώπων, εἰδὸν τὸν ἀρχοντα Ἰέρου. Ἀρῷ ἦν ὁ ὄψις ἡ καρδία σου, καὶ εἰλας, Θεός ἐμῆ ἐγὼ, ὡς δὲ ἀνθρώπος εἰ, καὶ οὐ Θεός, καὶ ἐβωκας τὴν καρδίαν σου ὡς καρδίαν Θεοῦ: ἄνελ τούτου Ἰέρου ἐγὼ ἐπέδωκ ἐπὶ σε ἄλλοτριου λογισμῶς δαδ ἔθῶν, καὶ ἐκκαρῶσεν τὰς μαχαίρας αὐτῶν ἐπὶ σε, καὶ ἐπὶ τὸ κἀλλος τῆς ἐπιστήμης σου καὶ, ἵνα συντάξῃ, ἐπάγει, Καὶ ἀπεδοῖν ἡ θανάτῳ τραυματίων ἐν καρδίᾳ βασιλεύσας. Μὴ λέγων ἔπος, Θεός ἐμῆ ἐγὼ, ἐνακίον ἀναρῶντων σε: Ὅπως, πῶς τὸ ἀμπερὸν τῆς μιμησῶν: ὡς πόλοισιν ἔργασται: Ἐτραπᾶν: τοῖνυν ὁ ἀνθρώπος: καὶ ἐξολοθῆσαι εἰς ὁμοιωσίντα ἀμετρον, γύρωθι καὶ ὡς εἰχε γυμνόμενος. Πῆρα γὰρ ἦν τῆς φωνῆς τῶν ὀφθαλμῶν

est *Christus Dominus, in civitate David* (Luc. 2. v. 10. 11). Quod sit Christus et Salvator et Dominus, hoc scimus. Si autem dixeris illis: Dicite nobis quae sit ejus natura vel quomodo natus sit, ac quomodo sit ipsi cum Patre indivisibilis potestas; dicent tibi, Non audisti prophetam dicentem: *Laudate Dominum de caelis, laudate eum in excelsis; laudate eum omnes angeli ejus, laudate eum omnes virtutes ejus* (Psal. 148. 1. 2), ministri ejus facientes voluntatem illius? Nos voluntatem ejus facere jussi sumus, non naturam explorare. At nunq. angeli silent, prophetae non annuntiant, apostoli arcana retinent, Pater vero qui genuit quomodo genuerit praedicat? Neque ipse annuntiat, non quod ignoret, sed quod non proferat. Quod genuerit dicit, *Ex utero ante luciferum genui te*; mundo dicit, *Genui, et naturam quidem annuntiat, sed modum non explicat*. Quia igitur proposita nobis est de Christo necessaria questio, ab apostolicis et prophetis fontibus ne excedamus; sed ex perennibus illis fluentis et immortalibus fluminibus haurimus divinus divinae doctrinae rivos. Cum enim ea quae Dei sunt quispiam loquitur, ex Deo, quasi ex fonte vivente, viva haurit fluentia, secundum illud: *Ne derelinquatur fontem aquae vitae* (Jer. 2. 13); et rursum, *Bibe aquas ex fontibus salutaris illius* (Isai. 48. 5). Si ergo, Scripturis relictis, humanorum ratiociniorum concupiscentiis serviamus, illa cogitantes quae succurrunt menti, aquae doctrinae nostrae, aquae deserti esse invenimur, non viventis fluminis, sed deserti, ut Jerosolymae dicebat beatus Jeronimus: *Dilatavit vias suas ad aquas deserti*; et ut dictum suum interpretetur, adjicit: *In concupiscentiis animae vae spiritui ferentur* (Jer. 2. 24); id est, Ea loquelatur quae anima sua concupiscebat, non quae volebat Deus. Ita et nunc qui concupiscentiam ratiociniorum suorum implet, nec querit ea quae Dei sunt, per aquas deserti errat. Nihil ita Ecclesiae decorem auferit, ut illi qui concupiscentiam humanorum ratiociniorum concupiscunt. Ideo Paulus de haereticis dicebat: *Secundum desideria sua e accurrunt sibi magistros* (2. Tim. 4. 3). Veniamus ergo ad debitum. Haec vestrae caritati necessario in mentem praemisimus, ut dicta omnia accurate expereremus, non ex nobis vel ex ratiociniis nostris, sed ex divinis Scripturis. Propositum nobis erat ostendere quomodo Christus mundum renovet, quomodo per incarnationem suam renovet hominem veteratum in paradiso propter peccatum suum.

2. Hoc polliciti sumus in sacris apostolorum audis, remque distulimus, eo quod non omnes adessent. Exordium vero ducimus orationis a communidatum, nempe creationem. *Fecit Deus caelum et terram* (Gen. 1. 1). Principium dicendorum idoneum est, prima basis mundi, primum creationis fundamentum. *Fecit Deus caelum et terram et mare, et omnia quae in eis sunt* (Psal. 145. 6). Ut paucis dicam, alia quidem omnia verbo praedixit, quod ejus notui nihil obsistat, nec ea in re laboravit vel sudavit, quod dictum ipsius rerum natura sequeretur. Fecit res quas res creatas, et in fine hominem officii decorem. Sicut enim totum corpus nostrum praeter vultum, mortuum videtur: sic omnis creatura visibilis sine homine mortua est: quomodo autem, auli. Splendidus est sol, sed seipsum describere acquit: splendida est luna, sed conversiones suas non ipsa docuit, sed verbum illas explicavit: splendidus stellarum ordo, sed concinnam illarum rationem doctrina tradidit: magnum est mare, sed illius sinus humana lingua enarravit. Nihilque est in rerum natura quod humana voce non egeat interprete. Hoc facit, ut quod absolum est, vere vulgum ostendatur, et quod bonum est, vere bonum probetur. Nam aspectus saepe fallit, mentemque in errore ducit; sed verbum accedens naturam

exhibet, virtutem subjicit, doctrinam interpretatur. Animum ergo adhibe. Fecit Deus totum officium, et in fine creationis hominem, secundum imaginem et similitudinem suam; imaginemque ipsi dedit, non corporis figuram, sed praecipuum dignitatem, discernendi vim, et per virtutes similitudinem cum Opifice. Factus est igitur homo ad imaginem et similitudinem Dei, similitudinemque sicut modo extendit. Ne putes autem, haec esse ab argumento nostro aliena. Nam ea, quae nunc describimus, radia sunt eorum, quae dicturi sumus. Fecit hominem ad imaginem et similitudinem suam. Voluit eum cursum tendere ad Domini sui dignitatem; sed cum quadam mensura, serie et ordine. Exempli causa (nam a vulgaribus exemplis haec statuenda sunt): si quis apud nos hunc servum habeat, videritque eum imitari prudentiam suam, ipsum amat et honorat; si imitari clementiam suam, dvertat, perinde famulum, diligit; si viderit ecclesiam frequentare, pie agere, jejunare, eleemosynas erogare, hanc probam sui imitationem herus approbat. Verum si servus ille imitationem illam ultra modum extendat, si auctoritatem heri sui imitetur, conservis imperans ut herus, facultates ut herus dissipans, non ultra laudabilis imitatio est, sed vituperabilis. Oportet enim servum imitari heri sui aequitatem, temperantiam, pietatem, justitiam, non auctoritatem, et dominationem. Justus ergo homo Dei bonitatem imitari, imitationem ultra modum extendit; voluitque deum Dei aemulatio esse, non secundum virtutem, sed secundum auctoritatem. Nam hoc in re illius serpens decepit, dicens: *In quacunque die comeditis, eritis sicut dii, scientes bonum et malum* (Gen. 3. 5). Laudat autem Deus imitationem, quando modum servat; si modum excedat, imitator reprehenditur. Unde hoc? Dicit: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram* (Ibid. 1. 26). Dei similes facti sunt apostoli, nec objurati sunt; Dei similes facti sunt prophetae, nec reprobati sunt. Imitati sunt ejus clementiam, misericordiam, justitiam, pietatem. Similes se Deo quispiam exhibuit secundum divinam auctoritatem, et statim plexus est. Dicit Isaac cuidam tyranno in Babylone, se prore Deo fueris more exhibenti: *Tu dixisti in mente tua: In caelum ascendam, et sedeo in montibus excelsis, qui sunt ad aquilonem, supra nubes concedam, et supra stellas ponam thronum meum, et ero similis Altissimo; nunc autem ad infernum descendes, et ad fundamenta terrae* (Isai. 14. 13-15). Viden? quomodo eum, qui superbia effluatur, puniat? Quaevis invidia sui-set officium simile esse Creatori, si secundum imaginem et similitudinem ejus factum esset? Verum immoderata ejus audacia modum non servavit. Nam virtutis similitudinem reliquit, et ad eam festinavit similitudinem quae secundum auctoritatem erat. Ita de Davide dicitur: *Inveni David filium Jesse, virum secundum cor meum* (Act. 13. 22). Ecce similitudinem secundum imaginem. Quia David cogitavit ad Deum respiciet, quod esset plenus modestia, humilitate, justitia cultor et humanitatis: *Inveni David filium Jesse, virum secundum cor meum*. Iam quidem, qui cor Dei recte imitatus erat, laudavit; illum vero tyrannum, qui cor Dei imitatus erat, non secundum virtutem, sed secundum dominationem, vituperavit, imo punivit. Dicitque Deus per Ezechielum: *Et tu, fili hominis, dicit principi Tyri: Quia exaltatum est cor tuum, et dixisti, Deus sum ego; in terra homo es, et non deus; et dediti cor tuum, ut cor dei: ideo ecce ego inducam super te alienam famem a gentibus, et erogabunt gladius suos contra te, et contru pulchritudinem scientiarum tuarum* (Ezech. 28. 2. 7); utque compendio dicam, adjicit: *Et morietis morte ex vulnibus in corde maris*. Nunquid dices, Deus sum ego, corum interficientibus te (Ibid. v. 8. 9)? Viden?, quomodo illa ultra modum imitatio puniatur? Homo itaque perversus, in illam ultra modum imitationem delapsus, ab iis quae habebat nudatus inventus est. Omnis quippe

mortalis natura, quæ vires suas excedunt concupiscens præter Dei voluntatem, non modo nihil accipit, sed quæ habebat amittit. Ac sicut neulus moderato solis radio fræuens, gaudet et illuminatur; sin voluerit ipsius orbem respicere, non modo non lucem accipit, sed quam habet amittit: sic mortalis natura quas vires exsuperant cupiscens præter Dei voluntatem, mente obscuratur. Lapsus est itaque homo, et lapsus multa sequuta sunt vulnera, idololatria, fornicatio, adulterium, avaritia, et iis similia. Lapsus ergo est homo lapsus magno, et divinæ faciei characterem per incuriam perdidit: *Comparatus est enim iumentis insipientibus, et similis factus est illis (Psal. 48. 13)*. Creatura quoque divisa fuit; pars frenum excussit; pars in servitute mansit, ut in præcedenti doctrina dixi. Leones imagini insidiati sunt, serpentes mordebant, omnis brutorum natura contra dominum summi furchat. Quia videbat creatura ipsum legem Dei violasse, volebat et ipsa ejus imperium excutere. Voluit sol non oriri transgressori, voluit luna radios suos obscurare, voluere stellas officio non lucere, voluere fontes rivulos suos negare, fluvii alveos, præta flores, paradisi voluptatem: omnia volebant hominem negare, quia ille suum negaverat Dominum. Scio, profundum et adumbratum esse sermonem, sed propter fideles et commensales Ecclesiæ divinæ Scripturæ s. usa sunt exploranda. (a) Servivit creatura homini, non quasi digno, sed Deo id jubente, ut non vituperetur imago, etiamsi transgressa sit. Omni itaque creatura rebelante, jussit Deus non frenum solveret, sed sol radios suos emitteret, terra fructus, mare pisces et merces, stella splendorem. Hanc ergo sententiam Apostolus explicans dicit: *Nam exprobatio creaturæ revelationem filiorum Dei expectat. Vanitatis enim creaturæ subjecta est, non volens, sed propter eum, qui subiecit eam in spe; quia et ipsa creatura liberabitur a servitute corruptiæ, in libertatem gloriæ filiorum Dei (Rom. 8. 19-21)*. Id est: Ut vidit Deus hominem lapsus, et creaturam abundantem servire ingrato illi, ipsam vel invitam refrenavit, jussitque solem oriri, terram ferre fructus suos, nec abnegare transgressorem licet ingratus, sed ostendere communis Domini immensum beneficium, pollicitus creaturæ, se cum homine corrupto renovatum iri: ac si diceret Deus creaturæ: Quia cecidit imago, et per transgressionem lapsa est, ac per inobedientiam corruptum, corrupti corrumpi servire patere; ut cum renovato imaginem meam, hominem corruptum, cum ipso et te creaturam renovem, et ejus te gloriæ participem efficiam. In ejus miseriam detracta es, cum ejus gloria resurge. Quid est autem, frater, creaturam hominis dominum effugere? Dicit enim: *Vanitatis creaturæ subjecta est (Psal. 58. 6)*. Cui vanitatis? Ex quo homo aversus est a Deo, id vanitas dicitur, ut ait David: *Vermittom universa vanitas, omnis homo vivens. Omnis homo vanus ille est, qui, Deo relicto, vana persequitur*.

5. (b) Erant itaque angeli in toto orbe, qui præfati genitibus erant, ut testificetur Moyes dicens: *Quando deinde altissimus gentes, ut disperat filios Adam, constituit terminos populorum juxta numerum angelorum Dei (Deut. 32. 8)*: id est, distribuit Deus climata orbis singulis angelis; verbi gratia, hanc commisit præfecturam ani angelo, aliam alteri; ut inanimatam naturam solis, lune, stellarum, terræ, marium refrenaret ad commodum mortalis hominis. Angeli porro affligebantur, quod hominibus indignis ministrarent, dolebant videntes Domini dignitatem prodi, et idola adorari: dissecabantur angeli egrotantes alium esse subministratorem, et alios quibus gratiæ agerentur. Ferebat terra vinum, et aræ libamina accipiebant: ferebat terra fructuum ubertatem, et hæc idolis offe-

rebantur. Hæc non fecit nisi angeli, videntes ea quæ non existebant, loco illius, qui vere est, culi. Ille c solvitur alia questio, quæ in propheta movetur. Venit ad illum, inquit, angelus Gabriel. *Et dicit illi: Daniel, serve Dei, ex qua die proposuisti offligere animam tuam coram Domino, exaudita est deprecatio tua, et missus sum annuntiare tibi verba hæc; sed princeps regni Persarum restitit mihi, sed Michael princeps gentis restitit: venit in auxilium (Dan. 10. 12)*. Quis est ergo angelus, qui restitit Gabrieli, et cur ipsi restitit? Dicitum volis unper est, fratres, Deum angelis singula climata distribuissæ ad custodiam totius orbis. Sancto igitur Gabrieli misso de celo, resistit angelus, qui præfectus fuerat regno Persarum, id est, Persidi. Quæritur autem, si ille a Deo missus esset, et si Gabriel quoque a Deo missus esset, cur hic illi resistit? Nam si alter missus angelus alterius domini esset, jure illi resistebat: sin idem Deus qui ipsum in gentem illam constituerat, hunc ad prophetam misit, cur illi resistit? Diligenter attende. Erat mundus totus idololatria plenus: angeli vero qui gentibus præfecti fuerant, indignabantur et dolebant, videntes Deum despici, et idola adorari. Cum porro descendit populus captivus in Babylonem, visus est Daniel Deum prædicans, visi sunt tres pueri Deum celebrantes, quando flamma calcabatur, et impietas solvabatur: quando leones frenabantur, et infideles reprimebantur. Angelus ergo princeps regni Persarum gaudebat et exultabat, quod in suis partibus Deus prædicaretur. Videbat angelus Chaldeos, qui aliquando ignem adorabant, et idola colebant, Deum ob prærata miracula celebrare: et gaudebat videns regionem suam, olim impietate insignem, jam ad pietatem conversam. Videbat angelus Nabuchodonosorem regem decemtem, *Sedrach, Misach, Adenago, serci Dei altissimi (Dan. 3. 93)*, et exultabat. Quoniam igitur beatus Daniel Deum precabatur, ut jam impletis illis decemterminis septuaginta annis, populus a captivitate retrocurret; Gabrielle missus erat declaraturus ipsi, jam populum reduendum esse a captivitate, et in terram suam, sive in Jerusalem reversurum esse: resistit Gabrieli Persici imperii angelus, dolens, quod suis commissa terra, pietate relicta, ad impietatem reversura esset: dolebat, quod terra sua præcæta idololatriam repetitura esset; et resistebat ipsi, non pugnando, sed rationem contra asserendo. Quid tantum curris, inquietabat, populum revocare? quid enim dumti passus est in captivitate? Quando in regione sua erant, idola adorabant; et postquam huc venerunt, Deum glorificabant, et inde ipsi utilitatem acceperunt, et his utiles fuerunt. Quid impedit quominus in medio illorum consistat? in quo læsus est populus, ut si studeatis illum a captivitate reducere? Vides Deum adoratum, gentes illuminatas, et tantum beneficium tollere contentus? Cur missus es? Missus sum, inquit, ut reducam populum in patriam suam. Quam, inquit, patriam, quam illi profanarunt arduis, cum essent Jerosolyma? Nonne sic illos accusabat Jeremias dicens, *Secundum numerum urbium tuarum erant diviti tui, Juda, et per vicem Jerusalem innotuisti Babiloni (Jer. 2. 28. et 11. 15)*. Sexcentis tunc a Deo afflictiatur bonis, et a nequitia non recedebant; nunc sexcentis afflictiatur malis, et a Deo non recedunt. Erat ergo disceptatio, non mali ejusipsum adversus bonum; non enim dicit, Pugnat, sed, Resistebat. Nam sæpe disceptatio est inter justum et probum. Resistit aliquando humanitas legi, et lex humanitati: lex peccatum punit, humanitas regis sæpe parit peccanti. Ille pugna est, non adversarii in adversarium, sed affinis in affinem. Nequo enim justitia extra benignitatem est, neque benignitas extra justitiam. Sed hæc carptim dicta sint; jam ad institutum revertimur. Cum ergo creata hæc in statu es-let, et indiguaretur adversus transgressorem; cum angeli moleste ferrent ingratus post beneficia populum; cum totus orbis esset de tanta iniquitate afflictus (quod enim patitur arbor vel alia materia, loc patitur terra, secundum id quod dictum est: *Et*

(a) quod sequitur offert Photius, p. 1512.

(b) Quæ sequuntur apud Photium habes, p. 1512, sed paulum mutata.

ἐπιθυμοῦσα παρὰ γνώμην Θεοῦ, ὡ μόνον οὐ προλαβάνει τι, ἀλλὰ καὶ ἔχει ἀπόλλυται. Καὶ ὥσπερ ὁ ὄρθατος τῆς μετρίως ἀκίνοῦς ἀπολλοῦν τοῦ ἡλίου εὐφραίνεται καὶ φαιίνεται, ἐὰν δὲ θέλῃ εἰς αὐτὸν ἀνεύθειν τὸν κύκλον, οὐ μόνον οὐ προλαβάνει φῶς, ἀλλὰ καὶ ὁ εἶμι προσκρημοῦται· ὅτω καὶ ἡ ὀνητή φῶς τὸν ὑπερδύναμι ἐπιθυμοῦσα παρὰ γνώμην Θεοῦ ἀμαρτυροῦται τὴν δύναμιν. Ἐξολοθίζουσι τοὺν ἄνθρωπον, καὶ ἀπὸ τῆς διασώσεως· πᾶσι τὸ πτωχὸν προλοῦσθαι τραύματα, εἰδωλοαίματα, πορνεία, μοιχεία, πικροζέλια, καὶ ὅσα τοῦτο ἀδελφὰ καὶ συγγενή. Κατέπειτα τοὺν ὄνθρωπον πῶμα μίγνυται, καὶ τὸν μὲν χαρακτηρεῖ τῆς θεϊκῆς ὁμοιωσεως διὰ ἀπορροῆσαν· Παρασκευασθῆναι γὰρ τοῖς κτήρεσι τοῖς ἀνοήτοις, καὶ ὁμοιωθῆναι αὐτοῖς· ἢ διὰ κτίσει ἐμερῶν, καὶ ἡ μὲν ἀφηνάσκει, ἢ εἰ ἐμενε δουλεύουσα, ὡς προέβου ἐν τῇ προλαβούσῃ διδασκαλίᾳ. Οἱ λόντες ἐπεσβόλουν τῇ ἐκκλήσῃ, ὁ θεὸς ἔλασεν, πᾶσα ἡ τὸν ἀλόγων φῶς κατὰ τὸ δεσποτικὸν ἐμάχην. Ἐπειδὴ εἶδεν αὐτὸν παραγαράσαν τὸν Θεοῦ ἐν νόμῳ, ἠδύλασε καὶ ἡ ἀλλή κτίσει φωνῆν τὴν δεσποτικὴν· ἠθέλασεν ὁ θεὸς μὴ ἀνατίλλῃ τὸν παραδότην, ἠθέλασεν ἡ σελήνη σκοτίσαι τὰς ἐλαυτῆς αὐτῆς, ἠθέλασεν ὁ ἀστέρης μὴ φάναι τὴν πλάσταν, ἠθέλασεν αἱ πηγαὶ ἀρνησασθαι τὰ νύματα, ὁ ποταμοὶ τὰ δάματα, οἱ λιμῶνες τὰ ἀνόη, ὁ παραδότης τῆν τρυφήν· πάντα ἠθέλασεν ἀρνησασθαι τὸν ἄνθρωπον, ἐπειδὴ ἠρόντασεν τὸν ἐαυτοῦ δεσποτικόν. Ἦλεε οὐ βαθεῖς ὁ λόγος, καὶ συνεκτασμένος, ἀλλὰ διὰ τοῦ πιστοῦ καὶ συνετρουσῆς τῆς Ἐκκλησίας ἐρῶνται διὰ τῆς θείας Γραφῆς τὰ νύματα. Ἐδούλευσεν ἡ κτίσει· τὴν ἀνθρώπων, ὡς ὡς ἔβη, ἀλλὰ τὸ Θεοῦ τοῦτο προτάσαν, ὡστε μὴ ὀρθοῦνται δι' ἄλλο τὴν εἰκόνα, εἰ καὶ παρεθῆ. Πᾶσι τοῖς τῆς κτίσειστας οὐσιασμοῖς, ὁ θεὸς ἐκάλυψε τῆς κτίσει· ἢ ἀρνηθῆν· ἀλλὰ παρέχεν τὸν ἦλον τὴν ἐαυτοῦ ἀκίνα, τὴν γῆν τοῦς ἐλαυτῆς καρποῖς, τὴν ὄθλασσαν ἰθύδῃ, καὶ τὰς ἐμπόριαι, τοῖς ἀστέρας τὴν ἐαυτοῦ φαίδριότητα. Ταῦτην γῆν τὴν ἔνοισαν ὁ Ἀπόστολος ἀπορμῶν, λέγει· Ἡ γῆ ἀποκαταδοκία τῆς κτίσεισ τῆς ἀποκλήσῃν τὴν ἦλον τοῦ Θεοῦ ἀπεκλήσῃν. Τῇ γῆν ματαιώσῃ ἡ κτίσει ὑπετάθη, ὅχι ἐκούσα, ἀλλὰ διὰ τὸν ὑποτάξαντα ἐκ' ἐκλήσῃ, ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ κτίσει ἐλευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορῆς τῆς ἡν ἐλευθερίαν τῆς ὄθης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ. Ὅσον τὸ λέγει· Ἦ· εἶδεν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον ἐκπᾶσαν, καὶ τὴν κτίσει ἀνανεοῦσαν πρὸς ὑπερίαν τὸν ἀνασῆθεν, ἐγαλίωσεν αὐτὴν καὶ μὴ ὄθλασσαν, καὶ ἐκάλυψε τὸν ἦλον ἀνατίλλῃ, τὴν γῆν φέρειν τοῖς καρποῖς, καὶ μὴ ἀρνηθῆσαι τὸν παραδότην τὴν ἀγνωμοσύνην, ἀλλὰ ἐπιδουλοῦσαι τοῦ κοινου δεσποτικῆ τὴν ἀφρόντην εὐεργεσίαν, ἐπαγγελλόμενος τῆς ὀρθοῦσθαι· τὸ μετὰ τοῦ ἀνθρώπου τοῦ φερόμενου ἀνακαινοῦσθαι· ὡς· εἰ εἶγεν ὁ θεὸς τῆς κτίσει· Ἐπειδὴ ἔβη ἡ εἰκόνα δι' ὀλισθήσει διὰ τὴν παράσαν, καὶ φερεται διὰ τὴν παρακοήν· ἀνάσχοι δουλεύσαι τῆς φθορᾷ τοῦ φερόμενου, ἢ ὅταν αὐτὸν ἀνακαινώσῃ, τὴν γῆν εἰκόνα, τὸν ἦλον ἄνθρωπον τὸν φερόμενον, ὡν αὐτῶν καὶ εἰ τὴν κτίσει ἀνακαινοῦσθαι καὶ συνθέσαν αὐτοῦ ποιῆσαι τῆς ὄθης. Συγκαταπέσεισ αὐτοῦ τῆς ταλασπείρας, συνανασθῆσθαι αὐτοῦ τῆς ὄθης, τὴν εἰκόνα, ἀδελφὰ, τὸ τὴν κτίσει ἀποφύγειν τὴν τοῦ ἀνθρώπου δεσποτικόν· λέγει γὰρ, [118] Ἦ ματαιώσῃ ἡ κτίσει ὑπετάθη. Ποία ματαιώσῃ; Ἀ· τὸ ἄν ἀετιρετὴ ὁ ἀνθρωπος τοῦ Θεοῦ, ματαιώσῃ καλεῖται, ὡς λέγει ὁ Δαυὶδ· Πῆλῃ τὰ σῶματα ματαιώσῃ, καὶ τὸν ἄνθρωπος ὡν. Πᾶς ἀνθρωπος· μάταιος ἐστίν, ὁ τὸν Θεὸν καταματιρῶν, καὶ τὰ μάταια μεταβιῶν.

Υ· Ἦσαν οὖν ὁ ἀγγελοῖς ἐν πάσῃ τῇ γῆ ἐπιταγμαμένοι τὰ ἐθνη, καθὼς μαρτυρεῖ Μωσῆς λέγων· Ὅτε διαμείρηθ' ὁ ὕψιστος ἐθνη, ὡς διεσέπειρεν υἱὸς Ἀδάμ, ἐσθησεν ὅρα ἔθνη κατὰ ἀρῶν ἄγγελων Θεοῦ. Ὅσον τὸ λέγει· Διῶρισε ὁ θεὸς τὰ κτίματα τῆς οἰκουμένης ἐκαστοῦ ἀγγέλω· φέρε εἶπαι, ἀπένευσε τὴνθε διὰ παρῆσαν, ἢ τὸς τὸ κλίμα ἐπὶ ἀγγέλω, τὸ ἐπερὸν ἄλλω, ἔνα ταῦτην τὴν εἰκόνα φῶν ἡλίου καὶ σελήνης καὶ ἄστρων καὶ τῆς καὶ θαλάσσης γαλινοῦσαι πρὸς· τὴν τοῦ ὀνητοῦ ἀνθρώπου ἀπόλασιν. Πᾶν ὁ ἀγγελοῖς ἐπύχοντο ὡς πηροῦσθαι τοῖς ἀνθρώποις τοῖς ἀνασῆσι, καὶ ἐβλάσῃον ὄραντες τὴν δεσποτικὴν ἔβησαν προδομένην, καὶ

εἴλωσα προσκνηνοῦσα· ἐκπᾶσαν ὁ ἀγγελοῖς ἐκνοῦσθαι, ὅτι ἄλλος ὁ χορηγῆς, καὶ ἄλλος ὁ ἐυαγγελισθῆναι. Ἐρερον ἡ γῆ τὸν ὄνον, καὶ οἱ βῶμοι τὰς σπονδαῖς ἐβέχοντο· ἔρερον ἡ γῆ τὸν καρπὸν τὴν ἀφρόντην, καὶ τοῖς εἰδωλοῖς ἀνετίθειτο. Οὐκ ἔμερον οἱ ἀγγελοῖς τὴν βίαν, ὄρθωσαν· ὡς τὰ μὴ ὄντα ἀντὶ τοῦ ὄντος τιμώμενα. Ἐνεσθῆσαν λέσαι καὶ τὸ ἐπερὸν ζήτημα, τὸ ἐν τῇ προφήτῃ ἀναρῶμενον. Ἦλεε πρὸς αὐτὸν, φησὶν, ὁ ἀγγελοῖς Γαβριήλ, Καὶ λέγει αὐτῷ· Δανιήλ ὁ δούλος τοῦ Θεοῦ, ἀπὸ ἧς ἡμέρας προθέω κακῶσαι τὴν ψυχὴν σου ἐνώπιον Κυρίου, εἰρηκοῦσθῃ ἡ θεοῖς σου, καὶ ἀπεστάλην ἀπαγγεῖλαι σοὶ τὰ ῥήματα ταῦτα· ἀλλ' ὁ ἄρχων τῆς βασιλείας Περσῶν ἀντέστη μοι, ἐκ μὴ Μιχαὴλ ὁ ἄρχων τοῦ ἔθνους ὄμων ἤλαθε εἰς βοήθειαν. Τίς οὖν ὁ ἀγγελοῖς ὁ ἀντιτάς τῇ Γαβριήλ, ἢ διὰ τὴν αὐτῶ ἀντίστασιν; Ἐρίσται καὶ πρῶν ἐν οὐμῶν, ἀλλ' οὐκ, οὐ τοῖς ἀγγελοῖς ὁ θεὸς· ἐκαστον ἀπένευσε κλίμα πρὸς φυλακὴν πάσης τῆς κτίσεισ. Ἀποσταλέναι τὸν τὸν ἄνω Γαβριήλ εἰς ὄραντο ἀνίστασαι ὁ ἀγγελοῖς ὁ ἐπιταγμαμένος τὴν βασιλείαν Περσῶν, τοῦτόστιν, τὴν Περσίαν. Τὸ δὲ ζήτησθαι, εἰ παρὰ Θεοῦ ἀπεστάλη, παρὰ Θεοῦ δὲ ἀπεστάλη καὶ Γαβριήλ, διὰ τὴν οὐκ αὐτῶ ἀνίστασαι; Εἰ μὲν γὰρ ἦν ἄλλη· δεσποτικῶς ὁ ἀποσταλέν, ἀγγελοῖς, καλῶς ἀσφ' ἀντίστατο· εἰ δὲ ὁ αὐτὸς θεὸς ὁ κἀκείνον ἐπὶ τοῦ ἔθνους καταστήσαν, καὶ τούτων πρὸς τὸν προφήτην ἀποσταλέν, διὰ τὴν αὐτῶ ἀνίστασαι; Πρῶτα ἀκριβῶς· Ἦν ἄλλος ὁ κόσμος εἰδωλοαίματος πατηρωμένος· οἱ δὲ ἀγγελοῖς οἱ ἐρῶσῆτες τῶν ἔθνων ἠγανακτοῦν καὶ ἐβλάσῃον ὄραντες τὸν Θεὸν ἀθετοῦμενον, καὶ εἰδωλα προσκνηνοῦσα. Ὅτε δὲ κατήλθεν ὁ λαὸς ἀχιμαῖοστας εἰς Βαβυλίαν, ἐβῆν Δανιὴν τὸν Θεὸν κηρύττων, ἐρῶνσαν ὁ τρεῖς καὶ τρεῖς τὸν Θεὸν ὀνοῦσθαι, ἐπεφῆ ἐπαταίτο καὶ ἀσέβεια εἴλατο, εἰς λόντες ὄρθωσαν καὶ ἀπιστοῖς ἐπιπορῶσθαι. Ὁ οὖν ἀγγελοῖς ὁ ἀρχηγῆς βασιλείας Περσῶν ἔγειρε καὶ ἐκίριε, ἐπὶ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ μέρους θεὸς κηρύττεται. Ἐβλεπεν ὁ ἀγγελοῖς τοῖς Καλαβαῖοις τοῖς ποτε πῦρ προσκνηνοῦσαι, καὶ εἰδωλα δοξάζοντες, καὶ τὸν ἐπὶ τῇ παραδοσοῖα ὀνοῦμενον ἰ, καὶ ἔγειρεν ὄραν τὴν ἐαυτοῦ γῶραν τὴν ποτε ἀσεβεία κομῶσαν εἰς ἐπίστασιν μεταβιῆσθαι. Ἐβλεπεν ὁ ἀγγελοῖς Ναβουχοδονόσορ τὸν βασιλεῖα λέγοντα, Ἐσθράξ, Μισάχ, Ἀβδενάγαο, ὁ δούλος τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου, καὶ ἐκίριε. Ἐπὶ οὖν ὁ μακρῆρα Δανιὴλ εἶδεν τοῦ Θεοῦ, πληρωθέντων τὸν ἔθνη μῆκοντα ἐπὶ τὸν ὀρθοῦσθαι, τῆς ἀχιμαῖοστας ἀνακληθῆναι τὸν λαόν, ἀπεστάλη δὲ Γαβριήλ μῆκοντα αὐτοῖς, ὅτι ὁ λαὸς ἐπανάγεται ἀπὸ τῆς ἀχιμαῖοστας, καὶ μίλλει τὴν γῆν τὴν ἐαυτοῦ, τοῦτόστιν, τὴν Ἰερουσαλήμ καταλαμβάνειν, ἀνίσταται τῷ Γαβριήλ ὁ τῆς Περσικῆς ἀρχῆς ἀγγελοῖς, λυποῦμενος, ὅτι πάλιν ἡ γῆ αὐτοῦ γυμνοῦσαι εὐσεβείας, καὶ πληροῦσαι ἀσεβείας· ἐλυπεῖτο, ὅτι πάλιν ἡ γῆ αὐτοῖς εἰς τὴν ἀρχαίαν τῶν ἐπὶ ἐπὶ τῆς εἰδωλοαίματος, καὶ ἀνθίστατο αὐτοῦ, ὡς μαχόμενος, ἀλλὰ δικαιολοῦμενος. Τὴ σπουδῆσται, φησὶν, ἀνακληθῆναι τὸν λαόν; εἰ γὰρ ἐβλάσῃσαν ἀχιμαῖοσθῆσθαι; Ὅτι ἦσαν ἐπὶ τῆς αὐτοῦ γῶρας, εἰδωλα [119] προσκνηνοῦσαι, ἐπὶ ἔθλων ἀνασῆσαι, τὸν Θεὸν δοξάζουσαι, καὶ αὐτοῖς ὑπερήβησαν, καὶ τοῦτοῖς ὑπερήβησαν. Τὴ καλῶς ἐν μέτω αὐτοῖς γενέσθαι; εἰ ἠδίκηται ὁ λαός; καὶ σπουδῆσται ἐπαναγαγεῖν τὴν ἀχιμαῖοσταν; Βλέπεισ θεὸν προσκνηνοῦσαι, καὶ ἐθνη φηροῦσθαι; καὶ σπουδῆσται τοσαῦτην εὐεργεσίαν ἴδουσαι; Τὴ ἀπεστάλη; Ἀπεστάλην, φησὶν, ἐπαναγαγεῖν τὸν λαὸν εἰς τὴν πατριδα αὐτοῦ. Ποῖαν, φησὶν, πατριδα; ἢ Ἰερουσαλήμ τὰς ματιροῖσται, ὅτι ἦσαν ἐπὶ τῇ Ἰερουσαλήμ; Ὅτι ταῦτα Ἰερουσαλήμ κατηγορεῖ, λέγων, οὐ κατὰ ἀρῶν τῶν ἀσέβων σου ἦσαν ὁ θεὸς σου, Ἰουδα, καὶ κατὰ τὰ ἀμφοῖα Ἰερουσαλήμ ἔθηκε τῷ Βαδαί; Μῦρα τοῖς ἐπασχον παρὰ τοῦ Θεοῦ καλλὰ, καὶ τῆς κακίας οὐκ ἀνεγῶρον· νῦν μῦρα πάσχουσι κακὰ, καὶ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἀφίστανται. Ἦν οὖν ἡ ἀντίστασις, οὐ κακοῦ πρὸς ἀγαθῶν· οὐ γὰρ εἶπεν, Ἐμάτεο, ἀλλ' Ἀντίστατο· ὅτι ἐστὶ πολλῶνας ἀντίστασις δικαιοῦ πρὸς ἀθεῖον. Ἀνίσταται ἐσθ' ἐπὶ νόμῳ φιλανθρωπία, καὶ φιλανθρωπία νόμος ὁ νόμος τῆς ἀμαρτήσαντα κολάζει, φιλανθρωπία βασιλεύει; πολλῶνας τὸν ἀμαρτήσαντα ἐλεεῖ. Ὅτε οὖν ἡ μάχη, οὐκ ἐναντίου πρὸς ἐναντίον, ἀλλὰ συγγενῶς πρὸς συγγενῶς. Ὅστε γὰρ τὸ δικαίον ἐξῆ ἀγαθῆσται, ὅστε τὸ

• Αἱ ἰσχυροῦσαι. Μοι προ φάναι ἐσθησθαι τὴν τρυφήν. Εὐτ.

• Pro afferunt a Photio, p. 1342. • Allus ἐκδύσει τὴν κατὰ τὴν ἰσχυροῦσαι.

• Αἱ ἰσχυροῦσαι. Μοι προ φάναι ἐσθησθαι τὴν τρυφήν. Εὐτ.

• Pro afferunt a Photio, p. 1342. • Allus ἐκδύσει τὴν κατὰ τὴν ἰσχυροῦσαι.

ἀγαθὸν ἔβω δικαιοσύνης εὐρίσκειται. Ἄλλὰ τοῦτο μὲν ἐν παρθῷ· εἰς δὲ τὸ προκειμένον ἐπινοήθησαν. Ὅπως γούνη τῆ; κτίσεως δικαιομένης καὶ ἀναγκασιώτης ἐπι τῷ παραβάτῃ, καὶ ἀγγέλου ἀχορήγῳ ἐπι τῷ εὐεργετουμένῳ ἀνωμοσούῃ, καὶ τοῦ ὅλου κόσμου κακοήθους διὰ τὴν παρανομίαν (ὁ γὰρ πάχει ἐδένον, ἢ ἄλλα ὕλη, τοῦτο πάχει ἢ γῆ) κατὰ τὸ εἰρημνῶν· *Καὶ εἶδεν ὁ θεὸς τὴν γῆν, καὶ ἦν κατεσθαρμένη πᾶσα· ὅτι κατεσθάρη πᾶσα σὰρξ ἐπὶ τῇ ὄψει αὐτῆς*. Εἶδεν τὴν γῆν, καὶ ἦν κατεσθαρμένη; ὁμοίως ὡς προφῆται ἀπηγγέλλον τῷ κόσμῳ τὸν αἰῶνα τὸν μέλλοντα τὸν πᾶσαν κόσμον ἐγείρειν, καὶ τὴν φθοράταν εἰκόνα ἀνακαινίζειν. Καὶ μὴ τῆ; ὑπολαμπάνουσι πολλὰς εἶναι περιόδους λόγων, τὸ ὅτι κἀκεῖθεν φέρεσθαι τὰ νοήματα· ταῦτα γὰρ πάντα εἰς μίαν ἀνάγεται δύναμιν. Ἐάν μὴ πρώτον δεῖξωμεν, καὶ ἐσθάρη ὁ κόσμος, ὡς δυνάμεθα δεῖξαι, πῶς ἀνακαινίσθη. Ἦν τοῦτον πᾶσα ἢ γῆ κατεσθαρμένη, οὐρανὸς ἀβελόητος, καὶ πᾶσα ἢ κτίσις τιθολομένη. Οὐκ ἦν ἢ κτίσις οἷαν ἐποίησαν οὐστῆρ ὁ θεὸς ἀπ' ἀρχῆς, οὐκ ἦν ὁ οὐρανὸς τῆς ἀστέρων κατακλιμαίνουσ, οὐκ ἦν ἢ γῆ τοῦς καρποῖς εὐθηνούσα, ὡς θαλάσσα ταῖς ἕμπορεύσας. Εἰσῆλθε γὰρ ὁ παραβάτης, καὶ ἔμεινε τὴν γῆν, ἔμεινε τὸν οὐρανὸν, τὸν ἀέρα, τὴν ὕλην, τὴς πύχης, τοῦς ποταμοῖς, πάντα ἔμεινε ταῖς βλασφημίαις, τὸν οὐρανὸν τῆ βλασφημῆ, τὸν ἀέρα ταῖς αἰσχυραῖς φωναῖς, τὴν γῆν ταῖς ἀβεμῆτοις μιστρονίαις, τὴν θαλάσσαν τῆς πειραταῖς καὶ τοῖς ληστῆς, τῆς πύχης καὶ τοῦς ποταμοῖς ταῖς ἀβεμῆτοις εἰδολολατρεσίαις. Καὶ γὰρ πηγαὶ καὶ ποταμοὶ καὶ παραβάτης καὶ δένδρα καὶ πᾶσα ἢ κτίσις ἐξενεπιστοῦ ὁδῶν δὲ οὕτω μιλίνει κτίσις, ὡς τὸ θεοποιοῦσαι αὐτῆν. Ἦν οὖν πᾶσα ἢ κτίσις τιθολομένη. Εἰσέρχεται ὁ σωτῆρ τοῦ κόσμου, μᾶλλον δὲ κηρύττεται ὁπὸ τῶν ἀποστόλων, οἱ ἔξει ἀνακαινίσων τε πάντα. Ὁ μόνον δὲ οἱ ἀπόστολοι, ἀλλὰ καὶ οἱ προφῆται προέλεγον, ὅτι ἔρχεται ὁ Χριστός. Διὰ τῷ;· Ἦνα μὴ τίς νομίσῃ ὅτι ὁ θεὸς, ὡς ἄνθρωπος, ὅταν ἀπορήσῃ κατὰ τὴν πρώτῃν βοήθειαν, διευτέραν ἐπινοῖ· καὶ ὅταν ταῦτες ἀποτύχῃ, ἐπὶ ἐρῆτῃ ἔρχεται· καὶ ταῦτες διαμαρτυροῦν, τετάχθη ἔπειτα. Ἦνα οὖν μὴ τις ὑπονοήσῃ τοῦτο, προέλεγον οἱ προφῆται τὸν μέλλοντα ἔρχεσθαι, ἴνα εἰδῶσιν ὅτι θεὸς οὐ σκεπτόμενος εὐρίσκει τὸ συμφέρον, ἀλλ' ἀπ' ἀρχῆς; προεῖθε εἰ πάντα. Ἡμεῖς οἱ ἄνθρωποι σκεπτόμεθα, καὶ ἄν ἀποτύχῳμεν τῆς πρώτης πειρᾶς. Ἐρχομεθα ἐπ' ἑτέραν· ὁ δὲ θεὸς οὐ οὕτως· ἀλλ' ἔδοκε νόμον, προφῆτας, καὶ μετὰ ταῦτα τὸ ἐνοσηγμένον, ὡς χρόνῳ τὸ συμφέρον μαθῶν, ἀλλ' ἀπ' ἀρχῆς εἶδος, ὅτι ἄλλως οὐχ ὄν τε ἦν τὴν κτίσιν γενεθῆσαι καὶ στήναι, μὴ τοῦ Χριστοῦ φατομένου. Καὶ ἡμεῖς μὲν οἱ ἄνθρωποι, ὅταν ἰδῶμεν τὰ νοσήματα, [220] τότε ἐπινοοῦμεν τὰ βοηθήματα· ὁ δὲ θεὸς πρὸ τῶν τραυματίων τοῦ ἡμετέρου πλάσματος προεῖθε τὸ φάρμακον τῆς σωτηρίας. Πολλοὶ λέγουσιν, ὅτι προήκει οὐ ὁ θεὸς, διὰ μαρτυρίας ὁ Ἄδῃμ· Ἐγὼ τοῦτο λέγω, ὅτι τὸ τοῦτο μόνον προήκει, ἀλλὰ πρὸ τῆς παραβάσεως; ὅτι ἔγχετο αὐτὸν ὁ Χριστὸς; διὰ τὴν οικονομίαν· καὶ οὐ πρότερον εἶδεν τὴν πῶσιν. εἰ μὴ προεπινοῖται τὴν ἀνάστυξιν, ἀλλὰ προεπιθετὸν τὸ φάρμακον τῆς ἀναστάσεως, καὶ τότε συνήρθησαν εἰς πῆραν ἀποστολεῖς εἰσιλεῖν τὸν ἄνθρωπον· ἴνα μαθῆ, τίνας μὲν ἀποσταίει δὲ· αὐτὸν, τίνας δὲ τυγχάνει διὰ θεόν. Καὶ ὡσπερ ἐν Αἰγύπτῳ πρώτον ἔγχεται δὲ ἐτῆ τῆς εὐθηνίας, προεπιδομένη; φάρμακον τῷ λιμῷ τῆ ἐτῆ τῆς εὐθηνίας, καὶ τότε δὲ ἐτῆ τοῦ λιμῷ ἐπάγγα, καὶ προέλαβε τὴν τοῦ τραύματος φύσιν ἢ τοῦ φαρμακοῦ βοηθία· οὕτω πρὶν πλοσθῆ ὁ Ἄδῃμ, πρὶν φανῶσιν οἱ εἰς αὐτοῦ ἄνομι, πρὶν ταχθῶσιν οἱ εἰς αὐτοῦ δίκαιοι, καὶ οἱ εἰς αὐτοῦ προφῆται, προεῖθε ὁ θεὸς, ὅτι οὐχ οὐδὲν εἰς ἐτῆ τὴν εἰκόνα ταῦτην στήναι μὴ ἀνακαινίσαντων ὡπὸ τοῦ Χριστοῦ. Ἐν τῷ Ἄδῃμ ἔβλεπεν ὁ θεὸς τὸν Παῦλον, ἔβλεπε Πέτρον. Οὐκ ἔδοκε τὸν Ἄδῃμ ἐν τῷ παραβάτῳ τρεφόμενον, καὶ μέλιοντα ἐκβάλλεσθαι· ἀλλ' ἔβλεπεν ἐν αὐτῷ Παῦλον τὴν εὐσέβειαν κηρύττοντα, καὶ εἰς παραβάσειον ἀρπαχόμενον, καὶ Πέτρον κλειε οὐρανὸν πιστευόμενον, καὶ πάντα ἐν τῷ πρώτῳ ἔβλεπεν ἄνθρωπον. Ἐν γὰρ τῷ βῆθ' οἱ καρποί.

Ὁ θεὸς μὴ συγγεωργεῖται μικρὸν τίς ὡς ἐν ὁμίλῃ γενεθῆσαι θεοῦ, καὶ εἰσαγαγῆν τὸν θεόν, ὡσπερ ἱθρομῆται τοῖς κερχόμενοι, καὶ ἀεληγόμενον τῷ αὐτοῦ Ἰῶ. Καὶ μὴ τίς νομίσῃ βῆσαι μὲν εἶναι τὸ βῆμα. Ὅσπερ γὰρ ποῖον τὸν ἄνθρωπον ὁ θεὸς συμβόλημ κέρχεται τῷ Μονογενεῖ καὶ συνεργῶ (Πατριῶν καὶ ἄνθρωπων καὶ

εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν)· εἶδος ἦν καὶ τὸν Ἰῶν λέγειν πρὸς τὸν Πατῆρ, Ἄνάμει δὲ τὸ τέλος. Μὴ εἶπες, Καταμαντεύεται οὗτος τοῦ θεοῦ, μὴ παρὸν τοῖς ἐκεῖ· πῶς οὐδε ταῦτα; Ἐάν τὸ τέλος μὴ ἀπανητῆ πρὸς τὴν ἔνοιαν, ὡς συγκαρῆντη μὴ κρῖνον. *Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν*. Ἦς δημιουργοῦς ἔλεγον, ὡς προηγουμένως ἀπακρούσθαι. Ἐάν οὖν ἀμάρτη ὁ Ἄδῃμ (ἀμάρταντες γὰρ) διαβάλλεται ἡμῶν ἢ δημιουργία; Ἐνόησον ταῦτα λέγοντα τὴν Πατέρα Ἰῶ, ἢ τὸν Πατῆρ. Ἀδιὰτατος γὰρ ἢ βουλή, ὡς ἀδιάρητος ἢ οὐσία. Ἄλλ' ἀμάρταντες ὁ Ἄδῃμ, παραβαίνου, ἀποθνήσκει, καὶ δὲ αὐτὸν πάντες οἱ ἄνθρωποι ἀπὸλλυται, καὶ συσφανεταίει ἡμῶν τὸ πλάσμα, ὡς κακῶς γενόμενον. Πάλιν ἢ βουλή; ἀλλὰ δεῖ πρὸ πάντων ὄρεται τὴν θεράπειαν. Δεῖ γὰρ σε, ὦ Μονογενεῖς μου, ὦ Ἰῶ Λόγε, ὡ ἀπαύγασμα ἡμῆς ὄψεως, δεῖ σε, εἰ ὅμως προνοεῖς τὸ πλάσματος, ὅπερ συνεργουμένους ἀλλήλους εἰργασάμεθα, δεῖ σε ὅτι φνεσόμενον ἐνδοσασθαι ἄνθρωπον, δεῖ σε ἀποστολεῖς λαθεῖν· ἐν ὡσπερ τὸν βρεῖ οὐ διαβόλου; ὡσπερ γὰρ ἐχρήσασθαι καὶ ὅστω πρὸς τὴν ἀπάτην, οὕτω καὶ σὺ ὡσπερ γὰρ χεῖρ τῆς σὺ πλάσματος πρὸς εἰσεργασίαν, καὶ ἀνακαινίσθης τὸν πᾶσαν. Ἄλλὰ πολλοὶ ἔσονται τὸν δογματικόν, φησὶν, ἀσέβητοι εἰσεται. Ἀνακρίπτει γὰρ ἢ ἀθεοῦ τὸν Ἐπικούρον πλάνη, ἀνακρίπτει αἰρέσεις ἢ λέγουσα ἀπρονοήτα εἶναι τὸ τοῦ βου, ἀνακρίπτει ἄλλη αἰρέσεις ἢ λέγουσα τὸ σῶμα θεόν· πολλοὶ γίνονται τῆς πλάνης διδάσκαλοι· τίς οὐκ ἴσως ταῦτα τὰ μοχθηρῶ; Ταῦτα εἶπον ἐπὶ σχήματι, ἴνα εἰς τέλος τῆ ἀποστολικῆς φωνῆ σραχηγῆ τὴν ἔνοιαν. Τί οὖν; Ἄρα τοῦτο τὸ ἐνδογμα, ὁ λαμβάνει ὁ θεὸς Ἄλογος; τοῦτο οὐραίει διαπραμαῖν τὰ πᾶσαν τὰ ὡπ' οὐρανόν, καὶ φησὶται πάντα; Οὐχί, φησὶν· ἀλλὰ σὺ μοι πᾶροῦ; τὴν θέαν οἰκονομίαν, ἔξεις τὸς ἀποστόλους κηρύσσας τοῦ θεοῦ ἰῶγον, ἔξεις Παῦλον κηρύττοντα, ἔξεις Πέτρον τὴν Ῥώμην καταλαμβάνοντα, ἔξεις τοῖς ἀποστόλους κηλυνοῦντας ἡμῶν τῆ οικονομίᾳ. Ταῦτα ἔλέγετο πρὶν ἢ Ἄδῃμ πλοσθῆ. Πρῶτον ἐπινοήθη δὲ κατὰ τὴν ἀέρα τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὰ κατὰ τοῖς ἀποστόλους, καὶ τότε ὁ Ἄδῃμ ἐπλόσθη. Πόθεν τοῦτο; Ἄκουε Παύλου λέγοντος· *Τὸ μοχθηρῶν τὸ ἀπεκαρηνόμενον ἀπὸ τῶν αἰῶνων καὶ τῶν γενεῶν* [221] καὶ, εὐλογητὸς ὁ θεὸς ὁ εὐλογησας ἡμᾶς ἐν πάσῃ εὐλογῆ ἀνεμισχῆται ἐν τοῖς ἔσονται, κηῶς ἐξελέετο ἡμᾶς ἐν Χριστῷ πρὸ καταβολῆς κόσμου, προέλεσε ἡμᾶς εἰς υἰοθεσίαν. Καὶ ἀλλοχθὸν περὶ αὐτοῦ, καὶ τῶν κατ' αὐτὸν λέγει, Ὅχι προήγῳ συμφορῆς τῆς εἰκόνης τοῦ Ἰῶ αὐτοῦ. Ὁ μόνον δὲ προωρήθη καὶ ἐξελέγη, ἀλλὰ καὶ τὴν χάριν, ἦν ἔλαβε Παῦλος μετὰ πολλὰς γενεᾶς, οὕτως ἐπαρῆμειται, ὡς λαβὼν αὐτῆν πρὸ τῶν αἰῶνων. Πόθεν τοῦτο; Λέγει Τιμοθέῳ, Τίκνον Τιμῆει, Συγκαταπέθετον τῷ Εὐαγγελίῳ κατὰ δόναμιν θεοῦ τοῦ σωσάντος ἡμᾶς, καὶ καλῶντας κληθεῖς ἡμᾶς, οὐ κατὰ τὰ ἔργα ἡμῶν, ἀλλὰ κατ' ἰδίαν πρόθετον καὶ χάρις τῆς δωθεῖσαν ἡμῖν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ πρὸ χρόνων αἰώνων. Ἐξελέετο πρὸ καταβολῆς κόσμου, προώρηται πρὸ τῶν αἰώνων, ἐγχαρίσασθαι ἡμῶν τῶν αἰώνων· καὶ ταῦτα πάντα συνάδει, ὅτι πρὸ τῆς τοῦ ἀνθρώπου κατασκευῆς προωρήθη καὶ προωρήθη ἢ τοῦ σωτῆρος οἰκονομία. Ἄλλ' οἶδα, ὅτι καὶ ἐν φηλοῖς διαλέγομαι τῆς εὐσεβείας· ἔνιθε δὲ καὶ ἐν κατασχόποις, οἱ οὐ πρὸς τὸ συνεργῶν βλεπόντες τὸν κηρυττομένου, ἀλλ' ἐν ἐργασίωμεν, πῶς ἐπιδοῦνται τοῦ λέγοντος, ὡς ἀπῆρθε; ὡς μοῦν τὸν τρόπον, ἀλλὰ μᾶλλον ἐλεῖ; ὅμως κατὰ τὴν ἀποστολὸν, διὰ τοῖς παριστάσεως γενεθῆσαι εἰσεργασίαν, ὅτινας εἰσεργασίαν κηρυττομένου τῆς ἐξελεεθῆν ἡμῶν, γενεθῶμεν τὸ νόημα. Δόναται γὰρ· ἐγχορὸς ἐξελθῶν εἰσίναι. Μεγάλη θεολογία εἰσεργασίαν τῶν θεῶν σκεπτόμενοι καὶ λέγοντα, Ἐκεῖ οὖν πολλοὶ γίνονται πλάνης διδάσκαλοι, τὶ ἔσται γὰρ τὸν Πατέρα λέγοντα τὸν Ἰῶ, ὡς ἐκείνου μὲν ἀποροῦντος, τοῦτοῦ δὲ διδάσκοντος ταῦτα. Αἱ Γραφαί, ὅταν παιδοῦσθαι καὶ περὶ θεοῦ, οὐδέποτε ἀρῆσθαι τῆς θεῶς δύναμει· εἰς γεννηται βῆματα, ἀλλὰ πρότερον τῆς ἡμετέρας ἀθεῖαι· Ἄρα γὰρ, ὅτι ὁ θεὸς κηῖσει δικαιοτήρῃν ἀνθρώπων, καὶ λέγει· *Καὶ νῦν, σὺ, ἄνθρωπος, τὸν τοῦτο, καὶ κακοκωμῶνται τὴν Ἰερουσαλήμ, κηῖται ἀπὸ μείσεθ ἔμοῦ, καὶ ἀπὸ μέσον ἀμαρτωλῶν μου, τὶ ἔξει ἢ ποιήσαι, καὶ οὐκ ἐποίησαι; λαλοῦντος ἢ φωνῆ, ἢ ποιημένου; Ἄλλ' ἀρα, ὅτι λέγει πρὸς τὸν Ἰησοῦν Τίνα ἀσσεῖο, ἢ τίς κηῖσεται πρὸς τὸν Ἄδῃμ*

vidit Deus terram, et erat corrupta omnis: quia corrupebat omnis caro viam suam (Gen. 6. 12). Vidit terram, et erat corrupta: sic prophetae nuando annuntiabant saeculum futurum erecturum esse lapsum orbem, et renovaturum esse corruptam imaginem. Ne vero quis suspicet multos esse verborum circuitus, et sententias ulro citroque ferri: haec quippe omnia in usum vim reducantur. Nisi prius ostendamus, quomodo mundus corruptus fuerit, non possumus ostendere, quomodo fuerit renovatus. Erat igitur omnis terra corrupta, caelum obscuratum, omnis creatura fordata. Non erat creatura, qualem illam Deus fecerat ab initio; caelum non stellis fulgabat, terra non fructibus abundabat, nec mare mercibus. Et enim transgressor intravit, qui foedavit terram, caelum polluit, et aërem, mare, fontes, flumina, omnia blasphemis suis contaminavit: caelum blasphemis, aërem foedis vocibus, terram illicitis caedibus, mare piratis et praedonibus, fontes et fluvios nefaria idololatris. Nam fontes, fluvii, horti, arbores, et omnes creaturae in deos conversae fuerant: nihil autem illa creaturam foedat, ut eum illa quasi deus colitur. Erat ergo omnis creatura foedata. Ingressitur Servator mundi, imo potius praedicatur ab apostolis, quod venturus sit, et renovaturus omnia. Non solum autem apostoli, sed etiam prophetae praedicebant venturum esse Christum. Quare? Ne quis putaret Deum, quasi hominem, quando de primi auxilii exitu dubitat, secundum excogitare, et quando hoc frustra cessit, tertium aggredi, hoc ne non operante ad quartum venire. Ne ergo quis id suspicetur, praedixerunt prophetae illum, qui venturus erat, ut comprobarent Deum non cogitandum id, quod expedit, invenire, sed ab initio omnia praevidere. Nos homines deliberamus et cum in primo conatu non assequimur, ad alterum venimus. Ad contra Deus, dedit legem, prophetas, et postea evangelium, non tempore discens quid expedit, sed gnarus ab initio, non potuisse creaturam reparari, nisi Christus adveneret. Et nos quidem homines, cum morbos videmus, tunc de remediis cogitamus: Deus autem ante v. l. era naturae nostrae, pharmacum salutis noverat (n). Mul. i. Jicini. Nun praesciebat Deus Adamum peccaturum esse? Dico ergo, Non solum hoc sciebat, sed etiam ante transgressionem non erat Christum per incarnationem illum erecturum esse. Nec prius lapsum vidisset, nisi praescivisset resurrectionem, sed resurrectionis pharmacum praeposuit, et tunc permisit hominem experiri mortem; ut disceret quibusnam per se frustrat, et quid per Deum consequatur. Ac sicut in Aegypto prius posuit annos ubertatis, ut hos ubertatis annos praemitteret in remedium famis, tunc vero famis annos induxit, et vulneri praemisit fuit medicina: auxilium: sic priusquam Adam efferretur, priusquam iniqui ex illo orirentur et apparerent, antequam justi ex illo nascerentur, necnon prophetae, praesciebat Deus non posse hanc imaginem stare, nisi renovaretur a Christo. In Adamo videbat Deus Paulum, videbat Petrum. Non respiciebat Adamum in paradiso versantem, et postea expellendum; sed respiciebat in illo Paulum piam religionem praedicantem, et raptum in paradisu, et Petrum cui concedite sunt claves caelorum, et omnia in principio homine videbat. In radice quippe fructus erant.

4. Concede mihi, ut paululum alloquentem Deum indicam, apostrophe utentem, et cum Filio suo colloquentem. Nec quis putet, violentiam inferri sermoni. Ut enim Deus hominem formans, consilio et cooperante usus est Urogenito (nam ait, *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram (Gen. 1. 26)*): par erat ut Filius Patri diceret, *Expecta finem. Ne dicas, hic contra Deum vaticinatur, cum non sis ibi praesens: quomodo haec noverit? si finis non secundum sententiam evenerit, me synphantam iudica. Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram.* Ut Creator illa loquutus est, ut qui pra-

sciret hic respondit: Si ergo peccet Adam, et certe peccabit, a creatio nostra vituperatur? Haec cogita vel Patrem Filio dicentem, vel Filium Patrem. Eorum enim consultatio sine disceptatione est, quorum indivisibilis est substantia. Sed peccat Adam, praevincitur, moritur, ac per illum omnes homines pereunt, nostrumque officium ut male creatum calumnias impetitur. Huius consilium: sed oportet ante omnia melam definire. Oportet enim te, o mi Urogenite, o Fili Verbum, o splendor meae gloriae, oportet te, si tamen officio prospicis, quod una operantes formavimus, oportet te corruptum hominem inducere, oportet te apostolos assumere; ut quemadmodum diabolus serpente ministro et telo est usus ad fallaciam, sic et tu ministro officio tuo utaris ad beneficium, et lapsus reoves. Sed multi erunt, inquit, impiorum dogmatum inventores. Ex-urget enim atheus Epicureorum error: exsurget haeresis quam dicit, vitam sine providentia duci; et exurget alia haeresis quae dicit deum esse corpus: multi erunt erroris doctores: quis ergo hae improba solvet? Haec in figura dixi, ut in fine apostolica voce sententiam obsignem. Quid ergo? num hoc indumentum, quod Deus Verbum assumpsit? quid terminos orbis percurrere debet, et omnes illuminare? Nequaquam, inquit; sed tu mihi divinae oeconomiae impletis; apostolos autem habebis divini verbi praecones; habebis Paulum praedicantem, habebis Petrum Romam occupantem, habebis apostolos oeconomiae nostrae consories. Haec dicebantur antequam Adam formaretur. Primo statuta fuit Christi incarnatio, et quae ad apostolos pertinebat, et tunc firmatus est Adam. Unde hoc? Audi Paulum dicentem: *Mysterium absconditum a saeculis et generationibus (Col. 1. 26)*; et, *Benedictus Deus, qui benedixit nos in omni benedictione spiritali in caelestibus: quemadmodum elegit nos in Christo ante constitutionem mundi, qui praedestinavit nos in adoptionem filiorum (Ephes. 1. 3. 4)*. Et alibi de scripto et de sui similis dicit: *Quos praevicini conformes fieri imagini Filii sui (Rom. 8. 29)*. Non solum autem praedestinatus et electus est; sed et gratiam, quam accepit Paulus, post multas generationes sic emiserat, ac si accepisset illam ante saecula. Unde hoc? Timotheo dicit: *Fili Timothee, Collabora evangelio secundum virtutem Dei, qui nos liberavit et vocavit vocatione sancta: non secundum opera nostra, sed secundum propositum suum, et gratiam, quae data est nobis in Christo Jesu ante tempora saecularia (2. Tim. 1. 8. 9)*. Elegit ante constitutionem mundi, praedestinavit ante saecula, gratiam dedit nobis ante saecula. Et haec omnia consonant et probant, ante hominis formationem, praevicini et praedeterminatam fuisse Salvatoris oeconomiam. Sed scio me et pietatis amicos alloqui, interdum etiam exploratores, qui non ad praedicationis utilitatem respiciunt, sed id solum sibi proponunt, quomodo praedicantem redarguant; quorum mores non odi, sed potius misereor ipsorum. Atque enim secundum Apostolum, *Propter reintroductos falsos fratres, qui intrant explorantes libertatem nostram (Gal. 2. 4)*, sententiam examinemus. P. l. t. et in inimicus hinc egressus dicere: Magna theologia! induvit Deum deliberantem et dicentem, Cum igitur multi sint erroris doctores, quid erit? et Patrem inducit loquentem Filio, ac si hie dubi et, hae hie doceat. Scripturae quando nos in his, quae Dei sunt, instituunt, numquam verbis divinae virtuti congruentibus utuntur, sed infirmitati nostrae aptatis. Num quando Deus humanum tribunal constituit, et dicit: *Et nunc tu, homo Iuda, et qui habitas in Jerusalem, iudicate inter me, et inter vineam meam, quid eprocurat me facere, et non feci (Isai. 5. 3. 4)*? Haec simpliciter loquentis, an consultantis sunt? Num quando dicit Isai: *Quem mittam, et quis ibit ad populum huic (Isai. 6. 8)*? dubitans loquitur, aut ministrum ignorans? Quaecumque dicuntur de Deo, ex ecclesiastica doctrina collecti oportet, non cum virtute praedicantis, sed cum infirmitate audientium. Nobis autem

(n) Sequentia item apud Photium, p. 156.

in scopo est, ea ostendere quæ de Christo aut Adamum decreta fuerit, prælectos apostolos, et gratiam evangelii ante sæcula æterna præstitutam. Diligent-er attende. Potest enim vel unum verbum neglectum sycephantiam dictis atque vni. Non modo vidit Deus in paradiso transgredientem Adamum; sed etiam Salvatorem Dominum in carne apparentem, ac virtuti viam parantem, et nimis ad obedientiam trahentem. Videbat Deus costam Adam in mulierem transformatam, et prævidebat Christi latus dona mystica nobis prolaturum esse, aquam et sanguinem: qui cum illud quidem est lavari symbolum; hoc vero, mysteriorum pignus. Nec ita miseram hanc plagam duxit, ut phariseum cogitans beatum existimavit. Illic mulier ex viro ad iniquitatem: hic vir ex muliere ad salutem: illic latus mortis causam parit; hic latus pignus incorruptio is affert: illic serpens in figuro; hic Christus in cruce: illic cibus qui mortem advocat; hic cibus qui mortem delet. Nosti ea, quæ ad fideles pertinent; jam nosce mysteria. Illic male respexerunt, et viderunt se nudos esse: nos nunc pie respicimus, et videmus nos esse indutos: illic aspectus et nuditas, hic indumentum et illuminatio: illic pellicæ tunice turpitudinem operientes; hic tunica gloriæ infirmitatem nostram obtegens, Christi corpus ipsius regis indumentum: nam *Quotquot in Christum baptizati eritis, Christum induistis (Col. 3. 27)*. Illic, *Terra es, et in terram revertetur (Gen. 3. 19)*; hic renovata terra, facit hominem celestem, non terram promittens, sed regnum. Illic gladius flammæ Adamum arcens; hic lingua ignea de celo Adamum illustrans: illic eicitur ex paradiso; hic illi claves celorum conceditur. Prævidit Deus futura antequam presentia. Ac quemadmodum hodie antequam hauriamus aquam, haustum apparatur, et prius quam aquæ fluant, fluentum dicitur, non quod aquæ fluant, sed quod fluxuræ sint: sic Deus prædeterminavit ea, quæ in Christo formanda erant, scilicetque in Christo renovatum iri omnia. Et die ante incipit, caro velitur, secundum illud: *Inclina, Domine, caelos, et descende (Psal. 145. 5)*. Penetravit caelos, quos sanctificavit; disseccuit aerem, ut illum obscens cantibus foetulum sanctificaret; caleat terram, ut illam calidibus pollutam sanctificet; caleat maris fluctus, ut pollutas sanctificet aquas; baptizatur in Jordane, ut fluviorum naturam sanctam faciat; invenit Adamum jacentem in sepulchro, et ejus imaginem subit, fitque Christus et post Adamum, et renovatio Adam: quomodo autem, auli. Assumit formam quam fecerat in paradiso: illam contrariis omnibus exornavit, dans illi vaticinantis, contraria vitæ quam duxerat in paradiso. In paradiso propter voluptatem deceptus est Adamus; caro Christi in jejuniis coronatur: in paradiso primum certamen, in deserto secunda pugna cum diabolo committitur. Venit ergo Christus renovaturus hoc opificium, virtutibus nimis idem ipsum coronans, et ingreditur medius inter Deum et hominem: venit nuntiaturus mundo lapsam imaginem renovari, resurgere, servari. Non potuit hæc annuntiare, nisi ipse mediator esset. Quemadmodum enim ab eo, qui personam subit fide dignam, et quidpiam promittit, non audeat subditus promissam repetere, nisi mediatorem habeat; quia invisibilis erat Deus, et nudus visibilis, dedit Deus Mediatorem fide dignum. Nam *Mediator Dei et hominum homo Christus Jesus (1. Tim. 2. 5)*. Mediator nisi cognitionem habeat inter ea, quæ medium quidpiam requirunt, non potest mediator esse. Quoniam igitur Mediator Dei et hominum est Christus, oportuit eum Deo et hominibus cognatum deprehendi, ita ut quasi quædam œconomia media appareret, Deo juncta per divinitatem, et hominibus unita per humanitatem. Equid facit? Quia primo docet, deinde renovat, et Mediator et Sponsor efficitur; insonat ea quæ Dei sunt hominibus, et quæ hominum sunt Deo. Quia enim inimicum Deo erat genus hominum propter transgressionem; neque

homo Deo, neque Deus homini credebatur circa lapsi reconciliationem, acsi diceret hominibus: Ne credere renatis esse resurrectionem: ego in jusse rei sponsor vestram carnem assumo, illamque mihi morti tradō: nisi resuscitem illam, ne credite mihi. Sponsor et hominibus circa Deum; ac si diceret: In me hominem habes; ego renovo illum, ego id efficiam ut ad-ueget errorem, et agnoscat veritatem: accipe me pro hominibus sponsorem, ut et ipsi nec lux potestatis sponsorem accipiant.

5 Quod ergo mediator sit Christus, Scriptura declaravit: quod sponsor et susceptor, ubi reperimus, ne videamus ex nobis ipsis in Ecclesia loqui? Si me loquor, quæ de causis loquor? Si ea quæ Dei sunt prædico, ea quæ Spiritus sunt interpretor, doctrinam accipe meam. Quod Jesus sit sponsor, id dicit Paulus: *Nunc autem melius sortiti sumus ministerium, quanto meliora testamenti sponsor est Jesus (Hebr. 8. 6. et 7. 22)*. Ecce sponsor est Dei hominibus, et hominum Deo. Dixit, se nos suscitaturum esse, et suscitavit: dixit, se nos immortalitate honoraturum esse, et honorat. Cum formavit Adamum, sponsiones nullas dedit, sine sponsionibus dedit illi caelum et terram: non promisit terram, non pollicitus est paradum, alia omnia, quæ non promiserat, dedit: et ea, quæ cum sponsione promisit, non dedit Evangelium vocat aliquando Scriptura Testamentum Novum, aliquando melius Testamentum, aliquando secundum, nonnumquam æternum. Quia nomen unum totam vim declarare nequit, diversis hominibus Evangelii virtutem declarat. Maxime vero Paulus, qui in se loquentem habebat Christum, Evangelium vocat Novum Testamentum, utpote quod vetus illud renovet. Iud enim novum insolitum et inaccessam naturam significat: novum dicitur ad differentiam senioris; melius dicitur ad differentiam minoris; secundum, ad discrimen primi; æternum, ad differentiam temporane. Novum vocatur Testamentum secundum beatum Ieremiam dicentem: *Et erit in novissimis diebus, dicit Dominus, disponam vobis testamentum novum (Jer. 31. 31)*; et Servator mysterium tradens, ait: *Illic est sanguis meus novi testamenti (Matth. 26. 28)*. Ecce novum testamentum. Et alibi novum vocat, ob novam et vigentem prædicationem. Dicitque Paulus: *Accessimus ad montem Sion, et multa millia angelorum, et ecclesiam primogenitorum, et ad Mediatorem novi testamenti Jesum (Hebr. 12. 22-24)*. Cum dicit novum, videtur prius (Hebr. 8. 13). Alibi vocat ipsum melius testamentum his verbis: *Nunc autem melius sortiti sumus ministerium, quanto et melioris est testamenti Medico. Nam si illud prius culpa vocasset, non ulique senatus locus inquireretur (Ibid. v. 6. 7)*. Ecce primum et secundum: ubi est æternum? Audi Paulum dicentem: *Deus autem pacis, qui eluxit de terra Pauli rem enim unquam, et in sanguine testamenti æterni (Hebr. 13. 20)*. Quia primum testamentum temporarium erat, hoc est æternum. Et alibi dicit: *Disponam vobis testamentum novum æternum, sancta David fidelia (Isai. 55. 5)*. Novum testamentum, reccens, primum, secundum, melius, æternum. Horum testamentorum sponsor est Jesus. Cum igitur homo renovandus est, caelum fit novum, non sublatum, sed nova creatura renovatum: sol novus, luna nova, stellæ nova, quæ addimertum et augmentum accipiunt. Dicit enim propheta: *Erit caelum novum et terra nova (Ibid. 65. 17)*. Ecce renovatur creatura, nec mentitur is qui promittit. Quantum accipit augmentum homo, tantum accipiunt clementia. Unde hoc? Dicit Isaias: *Erit enim lux solis septuplex, et lux lune ut sol (Ibid. 50. 26)*. Vidisti, quomodo Deus promissa non negaverit, sed creaturam renovaverit? Princeps autem renovationis est Christus. Hanc intuentes sententiam hæretici, obijciunt illud: *Primogenitus omnis creature (Col. 1. 15)*: non intelligentes, hic non de creatura facta sermone haberi, sed de creatura renovata. Quænam est illa creatura renovata (a)? Audi Paulum dicentem: *Si*

(a) Quod sequitur apud Plotinum reperitur, p. 184.

τοῦτον ἀμφιβάλλον λέγει, ἡ ἀγνοῖαν τὸν ὑπηρετήν, Ὅσοι λέγεται περὶ Θεοῦ, κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν διδασκαλίαν διὰ μετρίαν, οὐ τῆ δυνάμει τοῦ κηρύττοντος, ἀλλὰ τῆ ἀσθενείᾳ τῶν ἀκούοντων. Ἡμῖν δὲ σκοπὸς δεῖται δὲ ἐπὶ Χριστῷ πρὸς τοῦ Ἀδάμ προτετυπωμένα, καὶ τοῦ ἀποστόλου προεκκλιγγόμενα, καὶ τὴν γὰρ τοῦ Εὐαγγελίου πρὸν ἄνθρωπον ἀποτυπωμένην. Πρῶτος ἡμέριστος. Δύναται μὴ λέγει παραβάσεια συκοφαντίας ἡμέριστος τὸ λεγόμενον. Οὐ μόνον εἶδεν ὁ Θεὸς ἐν τῷ παραδείσῳ τὸν Ἀδὰμ παραβαίνοντα, ἀλλὰ καὶ τὸν Σωτῆρα τὸν ἐν σαρὰ φανερὰν δεσποτῆν προσδοκῶντα τὴν ἀρετὴν, καὶ πάντα εἰς ὑποχώρῃν ἔλκοντα. Ἐβλεπεν ὁ Θεὸς τὴν πλευρὰν τὴν ἐκ τοῦ Ἀδάμ τικτομένην, καὶ εἰς γυναῖκα μεταβαλλομένην, καὶ προεῖδε πάλιν τὴν πλευρὰν τοῦ Χριστοῦ προζέονσαν ἡμῖν τὰ μυστικὰ ὄψα, ὕδωρ καὶ αἷμα, οὐκ τὸ μὲν ἐστὶ τοῦ λοιποῦ σύμβολον, τὸ δὲ τὸν μυστήριον ἐνέχυρον. Καὶ οὐ τοσοῦτον αὐτὴν ἐταλάνας τὴν πληγὴν, ὅσον ἐνοήσας τὸ φάρμακον ἐμακάρισεν. Ἐκεῖ τὴν ἡ εἰς ἀνδρὸς εἰς παρανομίαν, ὡς ἀνὴρ ἐκ γυναῖκος εἰς σωτηρίαν· ἐκεῖ πλευρὰ τικτοῦσα θανάτου ὑπόθεσιν, ἐνταῦθα πλευρὰ φέρουσα τὸν ἀφάρδωνα τῆς ἀφάρδιας· ἐκεῖ ἄριστος περὶ τὸ φύλον, ὡς Κριτὸς περὶ τὸν σαυρῶν· ἐκεῖ βρώσιμα προκλιγγόμενον θανάτου, ἐνταῦθα βρώσιμα ἀφανίζον θανάτου. Οἷσας τὰ πιστῶν, ἐπιγνώθη τὸ μυστήριον. Ἐκεῖ ἀνιέθειαν κακῶς, καὶ εἶδον, ὅτι γυμνοὶ εἰσιν· ἡμεῖς οὐκ ἀναβλήτομα· οὐσεβῶς, καὶ βλεπομένη, ὅτι ἐκτίθεσθαι ἐπὶ μὲν ἐκεῖ ἀναβλήτες καὶ γυμνοὶς, ἐνταῦθα στολισμένους καὶ φορητοὺς· ἐκεῖ δερματίνους χιτῶνας καλύπτοντας τὴν ἀσχημοσύνην· ἐνταῦθα χιτῶν βίβης, καλύπτοντας ἡμῶν τὴν ἀσθενίαν, καὶ Χριστῷ τὸ σῶμα, αὐτοῦ βασιλεύει, τὸ ἐνθάδε. Ὅσοι γὰρ εἰς Χριστὸν ἔλαττονται, Χριστὸν ἐνεδούσαντες. Ἐκεῖ, Ἐἴ εἰ, καὶ εἰς γῆν ἀπεστέρησθε ὡς ἀνακαινίσαι [222] τὴν γῆν ποιεῖ τὸν ἄνθρωπον ἰπουράνιον, οὐ γῆν ἐπαγγελδομένην, ἀλλὰ βασιλείαν. Ἐκεῖ φλογὴν ῥομφαία κηλούσας τὸν Ἀδὰμ, ἐνταῦθα γλώσσα πυρὸς ἐξ οὐρανοῦ φωτίζουσα τὸν Ἀδὰμ· ἐκεῖ ἐκβαλλόμενος τὸ παραδείσιον, ὡς πατεῖσθαι καί· οὐρανόθεν. Προεῖδεν ὁ Θεὸς τὰ μέλλοντα πρὸ τῶν παρόντων. Καὶ ὡς πρὸς σῆμαρον πρὶν ἐκκῶσθαι τὸ ὕδωρ, ὁραγμῶντες κατασκευάζεται, καὶ πρὶν βύσει τὰ ὕδατα, ὕδωρον λέγεται, οὐχ ὕδατος βύσειος, ἀλλὰ μέλλοντος βῆν· οὕτως ὁ Θεὸς προῤῥωσας τὰ μέλλοντα ἐν Χριστῷ τυποῦσθαι, καὶ ἴδει, ὅτι ἐν Χριστῷ ἀνακαινίζεται τὰ πάντα. Καὶ ἀργεῖται ἄνωθεν· εἰσβαίνει τῷ οὐρανῷ, κατὰ τὸ, κλίνον, Κύριε, ὁραγμῶν, καὶ κατέβηθι. Παρήθε τὸς οὐρανόθεν, ἀγίασας αὐτοῦς, δίδετε τὸν ἀέρα, ἵνα ἀγιάσῃ αὐτὸν ταῖς αἰσθητικαῖς φῶσας· μανθάνει, κατὰ τὴν γῆν, ἵνα ἀγιάσῃ αὐτὴν φῶσας· μεμολομένην, ἐπάτης βλαττεύει κῆματα, ἵνα τὰ μανθάνει ἀγίασθαι ὕδατα, βαπτίζεται ἐν τῷ Ἰορδάνῳ, ἵνα τὸν ποταμὸν τὴν φύσιν ἀγάθῃ, εὐρίσκει καὶ τὸν Ἀδὰμ κείμενον ἐν τῷ τάρῳ, καὶ ὑπέρκειται αὐτοῦ τὴν εἰκόνα, καὶ γίνεται ὁ Χριστὸς καὶ μετὰ τὸν Ἀδὰμ, καὶ ἀνακαινισμὸς τοῦ Ἀδάμ· καὶ οὕτως, ἄκουσ. Ἀνακαμβάνει τὴν μορφήν, ἡν ἔκλεπεν ἐν παραδείσῳ, καὶ πάλιν αὐτὴν τοῖς ἐναντίοις ἐκδύσκειν, οὐ ἐναντίῳ τῆ ἐν τῷ παραδείσῳ διαγμῶν, τοῦσ αὐτῶν τὰ τῆς ἀρετῆς ἰσχύδια. Ἐν παραδείσῳ διὰ τρυφὴν ἠπατήθη ὁ Ἀδὰμ, ἡ σὰρξ τοῦ Χριστοῦ ἐν νηστείᾳ στεφανοῦται· ἐν παραδείσῳ τῆ πρώτῃ πάλιν, ἐν ἔρῳμῳ δευτέρου ἀγῶν πρὸς τὸν διάβολον. Ἐργεῖται τοῖνον ὁ Σωτῆρ ἀνακαινίζων τὸ ἔλασμα τοῦτο, παντοίας ἀρετῆς αὐτὸ στεφανοῦν, καὶ ἰσχυροῦται μεμολοσθῆναι Θεῷ καὶ ἀνθρώποις· ἴθλον ἐπαγγελίας τοῦ κόσμου, ὅτι ἀνακαινίζεται εἰς πτωχικὴν εἰκόνα, εἰς ἐγγύτητα, εἰς οὐδέτητα. Οὐκ ἔχοντα ἀπαγγεῖλαι αὐτῶν, εἰ μὴ ἡν μεσίτης. Ὅσπερ γὰρ πρόσωπον ἀξιώσαστον ὑποδείκνυται ἐὰν ἐπαγγελῆται τι, οὐ τοῦ μὴ τῆν παγγελίαν ἀπειθήσει ὁ ὑποκείμενος, ἐὰν μὴ ἔχη μεσίτην· ἐπειδὴ γὰρ ἀόρατος ἦν ὁ Θεός, ὁ δὲ κόσμος ἦν ῥώμανος, δίδωσι μεσίτην ἀξιώσαστον. Μεσίτης γὰρ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἀνθρώπου Χριστοῦ Ἰησοῦ. Ὁ μεσίτης δὲ μὴ ἔχη συγγένειαν πρὸς τὰ μεμολοσθέντα, μεσίτης εἶναι οὐ δύναται. Ἐπεὶ οὖν μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων Χριστὸς, ἔχρησ αὐτὴν δευθῆναι συγγενὴ τοῦ Θεοῦ καὶ συγγενὴ τῶν ἀνθρώπων, καὶ αὐτῶν ὡς πρὸς τινὰ οἰκονομίαν μέσην, καὶ Θεῷ συγγενομένην κατὰ τὴν θεότητα, καὶ ἀνθρώποις ἡμετέραν κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα. Καὶ εἰ ποιεῖ· Ἐπειδὴ πρῶτον δάσκαλος, καὶ τότε ἀνακαινίζεται, γίνεται καὶ μεσίτης καὶ

ἔγγυος· ἀντιφρονεῖ τὰ τοῦ Θεοῦ τοῖς ἀνθρώποις, καὶ τὰ τῶν ἀνθρώπων τῷ Θεῷ. Ἐπειδὴ γὰρ ἔχρησ ἦν τὸ ἀνθρώπων γένος τῷ Θεῷ διὰ τὴν παραβάσειν, οὐκ ἐπιστεῖτο οὗτος ἄνθρωπος, τῷ Θεῷ, οὕτε Θεός, τῷ ἀνθρώπῳ, ὅτι διαλλάσσεται τῷ πνεύματι. Ὅσοι ἔλαγες τῶν ἀνθρώπων, μὴ ἀπιστοῦσθε, ὅτι ἐστὶν ἀνάστασις· ἐγὼ τοῦτο ἔγγυος λαμβάνω τὴν ἐξ ὁμῶν ὄρακα, παραδείσιον αὐτὴν θανάτου· ἐὰν μὴ ἀναστήσῃ αὐτὴν, μὴ πιστεύετε. Ἐγγυάται τοῖς ἀνθρώποις τὸ θεῶν· ὡσεὶ ἔλαγε, ἰπὸς· ἐμὲ τὸν ἄνθρωπον ἔλαγες, ἐγὼ αὐτὸν ἀνακαινίζω. ἐγὼ αὐτὸν ποιῶσα ἀνίστασθαι τὴν πλάνην καὶ ἐπιγνώμην τὴν ἀλήθειαν· δέξει με ὑπὲρ ἀνθρώπων ἐγγυώμενος, ἵνα καὶ αὐτοὶ δέξονται με ἐγγυητὴν τῆς σῆς δυνάμεως.

ε'. Ὅτι μὲν οὖν μεσίτης ὁ Χριστὸς, εἰδείξεν ἡ Γραφή· ὅτι δὲ καὶ ἔγγυος καὶ ἀνάδοχος, τοῦ εὐρίσκουμεν, ἵνα μὴ φανώμεθα τὰ ταυτοῦ λαλοῦντες ἐν ἐκκῆσις· Ἐἰ τὰ ταυτοῦ λαλοῦ, ἵνα εἰ καλῶ· εἰ δὲ τὰ τοῦ Θεοῦ κηρύττω, τὰ τοῦ Πνεύματος ἔρμηνεύω, δέξει τὴν διδασκαλίαν. Ὅτι οὖν ἐγγυός ἐστιν ὁ Ἰησοῦς, λέγει Παῦλος· Νῦν δὲ διαφωρωτέρως τετυχήμεν· α. Λειτουργίας, ὅσα καὶ κρείττονος ἐστὶ διαθήκη ἔργου Ἰησοῦς. Ἰδοὺ ἐγγυώμενος τὸν Θεῷ τοῖς ἀνθρώποις, ἐγγυάται καὶ τὸν ἄνθρωπον τῷ Θεῷ, καὶ τὸν θεὸν τοῖς ἀνθρώποις. Εἴπεν ἡμεῖς ἡμεῖς, καὶ ἡμεῖς· εἶπεν ἡμεῖς· ἀθανάσιον τιμῶν, καὶ τὸν Ἀδὰμ. Ὅτε ἔπλαττε τὸν Ἀδὰμ, ἔγγυος οὐκ ἔθηκε· τῶν γινόμενων, ἔγγυος οὐ παρέσχε, καὶ ἔδωκεν [223] αὐτῶν τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· ἡ ἐπαγγελδομένη τὴν γῆν, μὴ ὑποσχομένης τὸν παραβάσειν, τὰ ἅλα πάντα, ἀ μὴ ἐπαγγελδομένη, ἔδωκεν· ἀ μετ' ἐγγυῆς ἐπαγγέλλεται, οὐ δέδοται· Τὸ Εὐαγγέλιον ἡ Γραφή ποτὶ καινὴν καὶ αἰώνιον διαθήκην, ποτὶ νέαν διαθήκην, ποτὶ κρείττονα διαθήκην, ποτὶ δευτέραν, ποτὶ αἰώνιον. Ἐπειδὴ ἐν θυμῳ πάντων τὴν δυνάμιν παραστήσει οὐ δύναται, διαφέρει· οὐ μῆται δεικνύουσι τοῦ Εὐαγγελίου τὴν δυνάμιν, καὶ μάλα Παῦλος, ὁ καλοῦνται ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὸν Χριστὸν, καὶ αἰώνιον διαθήκην τὸ Εὐαγγέλιον, ὡς τὴν παλαιὰν ἀνακαινίζουσαν. Τὸ γὰρ καινὴν ἔξενος ἐστὶ καὶ ἀληθῆς ἀνεπίρροτος φύσις· ἔρμηνεία· ἡ νέα πρὸς ἀντιδιαστολήν τῆς ἡγετανίας· ἡ κρείττονα πρὸς ἀντιδιαστολήν τῆς ἐλάττονος, ἡ δευτέρα πρὸς ἀντιπαράθεσιν τῆς πρώτης, ἡ αἰώνιος πρὸς ἀντιπαράθεσιν τῆς προκλήτης. Καινὴ λέγεται διαθήκη, κατὰ τὸν μακάριον Ἰερεμίαν τὸν λέγοντα· Καὶ ἐστὶν ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις, λέγει Κύριος, διαθήσομαι ὁμῖν διαθήκην καινὴν· καὶ ὁ Σωτῆρ παραδέσει τὸ μυστήριον λέγει· Τοῦτο μὲν ἐστὶ τὸ αἶμα τοῦ τῆς καινῆς διαθήκης. Ἰδοὺ καινὴ διαθήκη. Καὶ ἀλλάγουσθε αὐτὴν νέαν, διὰ τὸ νέον καὶ ἀκμάζον κηρυγμα. Καὶ λέγει Παῦλος· Προεληλυθήμεν ὅσοι Σίμων καὶ ματθαῖον ἀγγέλου, καὶ ἐκκλησίᾳ προκλήτων, καὶ μεσίτην τῆς διαθήκης Ἰησοῦ. Ἐν τῷ λέγει καινὴν, πεκαλιώκει τὴν πρώτην. Ἄλλαχθ' καὶ αἰώνιον κρείττονα διαθήκην λέγων, Νῦν δὲ διαφωρωτέρως τετυχήμεν λειτουργίας, ὅσα καὶ κρείττονος ἐστὶ διαθήκη μεσίτης. Εἰ γὰρ ἡ πρώτη τῆς ἡμετέρας, οὐκ ἂν δευτέρως ἐξείπετο τῶσ. Ἰδοὺ καὶ πρώτη καὶ δευτέρα. Πῶς ἡ αἰώνιος; Ἄκουσ Παῦλος λέγοντος· Ὁ δὲ Θεὸς τῆς εἰρήνης, ὁ ἀναγαγὼν ἐκ τῆς γῆς τὸν Ποιμένα των ἀποστόλων τὸν μέγαν, καὶ ἐν αἰματὶ διαθήκης αἰώνιον. Ἐπειδὴ ἡ πρώτη διαθήκη πρόκατος; ἦν, αὐτῆ αἰώνιος. Καὶ ἄλλαχθ' λέγει· Διαθήσομαι ὁμῖν διαθήκην καινὴν αἰώνιον, τὸ ἐστὶν Δαυὶδ, τὰ πιστὰ. Καινὴ διαθήκη, νέα, πρώτη, δευτέρα, κρείττονα, αἰώνιος. Τούτων τῶν διαθηκῶν ἔγγυος Ἰησοῦς. Ὅτε τοῖνον μέλει ὁ ἀνθρώπος ἀνακαινίσθαι, γίνεται ὁ οὐρανὸς καινός, οὐκ ἀφανίζόμενος, ἀλλὰ ἀνακαινίζόμενος τῆ καινῆ κτίσε· ἦμιος καινός, σέλην καινὴ, ἄστρα καινὰ, προσθήκη λαμβάνοντα καὶ αἰετῶσιν. Λέγει γὰρ ὁ προφήτης· Ἐστὶν ὁ οὐρανὸς καινός, καὶ ἡ γῆ καινὴ. Ἰδοὺ ἀνακαινίζεται ἡ κτίσις, καὶ οὐ φέουεται ὁ ἐπαγγελόμενος. Ὅσων λαμβάνει προσθήκην ὁ ἀνθρώπος, λαμβάνει καὶ τὰ στοιχεῖα. Πόθεν τοῦτο; Λέγει Ἠσαῖας· Ἐστὶν γὰρ τὸ σῶς τοῦ ἡλίου ἐκταλάσειον, καὶ τὸ σῶς τῆς σελήνης ὡς ὁ ἥλιος. Εἶδες, τοῖς οὐκ ἐβέβησται ὁ Θεὸς τὴν ἐπαγγελίαν, ἀλλὰ ἀνακαινίζει τὴν κτίσιν· Ἀρχίζου ἐπὶ τὸ ἀνακαινισμῷ Χριστοῦ. Ταύτην τὴν ἔνοαν αἰρετικῶν παιδῶν ἐνοήσαντες προσήγαγον τὸ, Πρωτόκως πῆθη κτίσεως, οὐ συνιέντες, ὅτι οὐ τῆς κτίσεως λέγει τῆς γενουμένης, ἀλλὰ τῆς ἀνακαινιζομένης. Ποία ἐστὶν

ἢ κτίσι· ἡ ἀνακαινισμένη; Ἄκουε Παῦλου λέγοντος·
 Ἐί τις ἐν Χριστῷ καινὴ κτίσις. Καὶ ἴνα εἰδῆς, οὗ
 πρωτότοκος λέγεται τῆς κτίσεως τῆς ἀνακαινισμέ-
 νης, ἐπάγει· Πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν, ἵνα γένηται
 ἐν πάσι πρωτεύων, τῶν ἀνακαινισμένων, τῶν εἰς
 ἀβραάμην καλουμένων, τῶν ἐκ νεκρῶν ἐγειρομένων·
 ἐν πάσι πρωτεύων, οὐ κατὰ τὴν θεότητα (ὅτις γὰρ
 θεὸς, τὸ καλεῖσθαι πρῶτος, ὀβρις ἢ νομιζομένη τιμὴ)
 ἢ γὰρ τῆ θεῶν καὶ ἀκρίτου φύσει οὐκ ἐν πρῶτον καὶ
 δεύτερον, ἀλλὰ πάντα ἀρχὴν ἔχει ζῶσαν, ἀρχὴν ἀνε-
 γάρου, ἀρχὴν ἁδίου, ἀκατάληπτον, ἀρραστον· ἐν δὲ τοῖς
 καθ' ἡμᾶς εἰ πρὸς σύγκρισιν Παύλου πρωτεύει Χριστὸς,
 εἰ πρὸς σύγκρισιν Πέτρον, κενὴ ἡ ἐλπίς ἡμῶν, ματαία
 ἡ πίστις ἡμῶν, εἰ τούτων πρωτεύει ὁ Χριστὸς ἐν θε-
 οτητι, ἀλλὰ πρωτεύει ἐν ἀνθρωπότητι, ὡς ἀνακαινίτας
 τὸν Ἀδάμ, ὡς ζωοποιήσας τὴν οἰκουμένην, διὰ τοῦτο
 λέγει, Πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν, ἵνα γένηται ἐν
 πάσι πρωτεύων. Καὶ πῶς πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν,
 παρακαλῶ, ὑψίστους. Ἐν γὰρ παρὰ τὸν λόγον
 ἀνεξέταστον, ἀλλ' ἡ ψυχὴ φιλοπραγμονοῦσα [224] ἀντι-
 ὁθεὶ τὸ ἐαυτοῦ, καὶ νομίζει ἰσχυρὰ ἔχειν. Πῶς πρωτό-
 τοκος τῶν νεκρῶν, φησὶν, ὁ Χριστὸς, ὅποτε καὶ πρὸ τῆς
 παρουσίας αὐτοῦ ἤγειρε Ἥλιαν τὸν υἱὸν τῆς χήρας,
 ἤγειρε καὶ Ἐλισσαίοι τὸν υἱὸν τῆς Σωμαντιῆδος, αὐτὸς ὁ
 Σωτήρ ἤγειρε τὸν Λάζαρον, τὴν Ἰατροῦ θυγατέρα, τὸν υἱὸν
 τῆς χήρας; Εἰ τούτων καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ καὶ ἐν τῇ Νέᾳ
 ἠγέρθησαν νεκροί, πῶς πρωτότοκος ὁ Χριστὸς τῶν νε-
 κρῶν; Τί οὖν; Ἐκείνους εἰ καὶ ἀνάστησαν πρὸς Χριστόν,
 ἀλλ' ἀναστάντες πάντες; ἀπέθανον πάντι, γέγραμμά ἐδει-
 κνύει τῆς ἀναστάσεως· ὁ δὲ Χριστὸς ἀναστὰς οὐχ ὀνο-
 μάζεται θεῶν, καὶ διὰ τοῦτο ἀρχηγός, ὡς ἀναστὰς, καὶ
 μικροὶ ἀποθνήσκουσιν. Καὶ λέγει Παῦλος· Χριστὸς γὰρ
 ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν, οὐκ εἶται ἀποθνήσκουσι, ἀίτινος
 αὐτοῦ οὐ κερταίει. Εἰδὼς τὸν ἐν πᾶσι πρωτεύοντα; εἰδὼς
 τὸν ἀνακαινίζοντα τὸ γένος ἡμῶν διὰ τῆς ἐαυτοῦ οἰκο-
 νίας; Οὕτως ἐπὶ τέλει τὸν ἀνθρώπου ἀναπάτας· εἰς
 οὐρανὸς ἀνήγαγε καὶ ἐκάλειεν ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ. Ἄ
 κακίς, καὶ ἄρρωτος ἡμῶν καρδίαι! Ἥλιε Χριστὸς; πρὸς
 ἡμᾶς, ἔδεικνεν ἡμῶν τὸ ἐξ αὐτοῦ Πνεῦμα, καὶ ἀνάλαβε
 τὸ ἡμῶν σῶμα, καὶ τὸ συνάλλαγμα γέγονε, καὶ ἡ
 ἀγκυροῦσέν τιν ἐσπερίσταν ὀβριλίαι; Ἐλαβε παρ' ἡμῶν
 τὸ πλάσμα, καὶ ἐκάλειεν ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ· ἐλθόντων
 ἡμᾶς ἐξ αὐτοῦ τὸ πνεῦμα, καὶ ὀβριταίαν ἐν τάξει κτί-
 σεως καὶ θουλαγωγίας αὐτὸν καταγαγόντες; Ἄ ἄθλια
 καὶ ταλαίπωρε, ἴδου σὺ εἶπες Χριστὸς, ἐν ἐκείνῃ τῇ
 ἡμέρᾳ, οὗ ἔγωγ τὸν σῶμα ἀθανάτου ἐτίμησα, καὶ σὺ
 τὸ ἐμὸν πνεῦμα εἰ; τῆν τῆς κτίσεως φύσιν καταπέσας;
 Εἰδὼς τὸ θνητὸν ἐγειρομένον, εἰδὼς αὐτὸ σὺνθρονον, εἰ-
 δὼς ἐπάνω πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας καὶ δυνάμεως καὶ
 κυριότητος, καὶ οὐκ αἰσγύνη; Τὰ ἡμέτερα τιμὰ θεός,
 καὶ τὰ ἐξ αὐτοῦ οὐ τιμῶμεν ἡμεῖς;

ζ'. Ἄλλ' οὐδ' αἰρετικὴν κακίαν ἀνιστρατεύομένην
 τῇ ἀληθείᾳ εἶδα, φησὶ, τὸ σῶμα τοῦτο ἀναλφθῆν ἐκ
 οὐρανόθεν, ἀλλ' οὐ τοσούτον, ἵνα τιμηθῆ, ἀλλ' ἵνα ἔγω-
 μεν ἄνω συνηγορῶν τὸν ἄξιον τὸν Θεὸν ὑπὲρ ἡμῶν.
 Διὰ τοῦτο αἱ ἀναλογίαι γλώσσαι καὶ ἀπαίσεις ψυ-
 χᾶς εἰλεγον ἐν ἀγορᾷ ἐκπομπήσονται τὰ ἄγια, οὐκ οἶδα
 ὅπως. Ἢ γὰρ λέγει οὐκ ἀναφύρη τῆς βλασφημίας, τὴν
 Ἰουδαίαν ἰδῶν. Σὺ, φησὶ, Χριστὸς, δεδήρηται ὑπὲρ ἡμῶν τὸ
 σῶμα, καὶ ἐντυγε ὑπὲρ ἡμῶν καὶ λαμβάνουσι ὄψιν
 παρὰ τοῦ Ἀποστόλου, τὴν ἔνοιαν μὴ μαλόντες. Οὐκ
 εἶπε, φησὶν, ὁ Ἀπόστολος, Χριστὸς ὁ ἀποθανὼν,
 μᾶλλον δὲ καὶ ἐγερθεὶς, δεῖ ἔστιν ἐν δεξιῷ τοῦ Θεοῦ,
 δε καὶ ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν; Μὴ ἡμεῖς, φησὶν,
 ἐπλασάμεθα; μὴ ἡμεῖς τὰ θεῖα ἐπυκροαντήκαμεν; Παῦ-
 λος; εἰπε τὸν Χριστὸν ἐντυγχάνοντα ὑπὲρ ἡμῶν. Οὐ
 προσέγοντας τί ἐστὶν ἐντυχία, οὐ καὶ πολὺ τὸ μῶνον δε-
 κταις καὶ ἐντυχίας. Εἰ τὸ αὐτὸ ἦν ἐντυγχάνειν καὶ
 ἀξίον, οὐκ ἂν εἶπε Παῦλος· Βούλομαι ὑμῖς ποιῆ-
 σαι ὡς προσευχῶν, δεήσεις, ἐπαιτήσεις, εὐχαριστίας.
 Δέξαι; λέγεται, ὅταν τις ἀξίω τὸν Θεὸν εἰ; πράγμα·
 προσευχὴ δὲ λέγεται, ὅταν ὑμῶν τὸν Θεὸν εὐχαριστία
 λέγεται, ὅταν εἰς ὑπὲρ ὡς εὐ ἐπαθεν εὐχαριστῆ τῷ
 Θεῷ· ἐντυχία λέγεται, ὅταν τίς; κατὰ τὸν ἀδικούντων
 ἐντυγχάνει τῷ Θεῷ προκλιθόμενος; αὐτὸς εἰ; ἐκλήθησιν.
 Ὅτι δὲ τὸ ἐντυγχάνειν οὐκ ἐστὶν ἰκαταῖον, ἀλλ' ἔρωτη
 καὶ ἀπήκνησιν ἐλεεσθαι, μαρτυρεῖ ἡ Παλαιὰ διαθήκη
 λέγουσα· Καὶ ἔστιν ὁ Θεός; πρὸς Ἥλιαν τὸν προσήτην·
 Τί σὺ ἐταίβου; Ἥλιε; Ἐρεσῆ ὁ Θεός; τὸν προσή-
 την· ἀποκρίνεται ὁ προσήτης λέγων· Ζηλοῦρ ἐξ ἑλισου

Κυρίῳ παντοκράτορι, δεῖ ἐγκατέλιπὸν σε οὐκ εἰς
 Ἰσραὴλ· τὰ θυνιστήριά σου κατέσκαπον, καὶ τοὺς
 προσητάς σου ἀπέκτανεν ἐν Βορραία, καὶ ἐπέλεψε
 τὸν ἕλμυρα, καὶ ἔσκαψε τὴν γυγίην μου. Οὐκ ἦν
 ἐταίβου δέξαις, οὐκ ἦν εὐχὴ, ἀλλ' ἔρωτησις καὶ
 ἀπήκνησιν, καὶ γέγονεν ἐνευχῆς. Καὶ ὁπως, ἔγωγε
 Παῦλου λέγοντος· Ἢ οὐκ ἀνάστην ἐν Ἥλιε τὸ
 προσήτη εἰ λέγει ἡ Γραφή, ὡς ἐντυγχάνει τὸ θεὸν
 κατὰ τὸν Ἰσραὴλ; Οὐκ οὖν ἡ ἐντυχία οὐκ ἐστὶ δέξαις,
 ἀλλὰ βία ἢ προσητὸν ἀπαγγέλλουσα τῷ Θεῷ τὰ τεταῖμα
 μέγα. Ἐπει τούτων οἱ [225] ἀποστόλοι ἐν τοῖς ἔθνεσι
 ἐκινδύνουσαν τὸν ἀρχόντων καὶ ἡμεῶν συμφέρον,
 ὑπὸ Ἰουδαίου ἐπιβολευόμενον, παρεκκείας δὲ αὐτοῦ;
 ὁ Ἀπόστολος πάντων καταπροῖεν, καὶ διωγμοῦ καὶ δι-
 ψεύου; καὶ θανάτου, ὡς περ παραμυθούμενος αὐτοῦ,
 φησὶ· Κἴν ὁμεις μὴ εἰσητέ τί κατὰ τὸν ἀδικούντων
 ὁμᾶς, ἔστιν ὁ κτήρ ὁμῶν ἐντυγχάνει, ὁ ἐξ ὁμῶν
 τὸ πλάσμα λαβόν. Τίς ἐγκατέλιπεν κατὰ ἐκλεκτῶν Θεοῦ;
 Θεός ὁ δεικνύων. Τίς ὁ κατακρίνων; Χριστός ὁ ἀπο-
 θανῶν, μᾶλλον δὲ καὶ ἐγερθεὶς, δε καὶ ἔστιν ἐν
 δεξιῷ τοῦ Θεοῦ, δε καὶ ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν. Εἰ
 ἐντυγχάνει, πῶς κἀθήται; ἢ ὁ ἐντυγχάνων, οὐκ ἐπί-
 ντυγχάνει; εἰδὼς τὴν ὀνολογησῆς ἐντυγχάνοντα, καὶ
 καθήκοντον ἐκ δεξιῶν τοῦ ἀρχόντων; Ἄλλὰ διὰ τοῦτο,
 φησὶ, προτάται τὴν ἄξιαν ἡμῶν· Ὅς καὶ ἔστιν ἐν
 δεξιῷ τοῦ Θεοῦ, δε καὶ ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν· ὡς
 εἶλεγε· Μὴ χρεῖαν ἔχετε ὁμῖς; μαρ· ἄν τὸ γινώ-
 μεν; Σὺ τὸ κτήρ γινώσκων τῆς ἀρετῆς πρῶτος, μὴ
 ἀσαφολήσας σαυτὸν, καὶ εἰπερ· Κύριε, πῶς πάχμων
 ἐλαυθόμει, δωκοῦμαι ἔχεις τὸν ἐκεί λόγοντα, ἔχεις
 τὸν ἐντυγχάνοντα. Ἐντυγχάνει δὲ ὁ Υἱὸς Πατρὸς, οὐ
 κατὰ ὀποθετικῶν τάξιν, ἀλλ' ὡς Υἱὸς Πατρὸς λέγων τὸ
 πρῶτον· Οἱ εἰς ἡμᾶς πιστεύοντες ἀδικούντας, δωκοῦμαι
 ἐλαυθόμει. Ἴνα ἀβόστονον κατασκευαστὴν τὴν κατη-
 γνην, εἰσάγει τὸν Υἱὸν ἐντυγχάνοντα. Οὕτω καὶ ὁ Σωτὴρ
 λέγει· Ἢ δεοκίται, δεῖ ἐμὴ κατηγορίσων ἡμῶν; Ἐστὶ
 ὁ κατηγορῶν ὁμῶν Μωδοῦς, εἰς δε ὁμῖς ἡλιεταί.
 Ἐλάττων ἐστὶ κατὰ τὸν ὁ Υἱὸς; ἔντυγχάνων τῷ Πατρὶ;
 Ἐν ὀν ἔστιν τὸν Θεὸν ἐντυγχάνοντα ἀνθρώπου κατὰ τὸν
 ἀπίστην, τὸ ποιῆσαι; Ἄκουε τοῦ Κυρίου λέγοντος; πῶς
 Ἰσραὴλιαν· Εἰδὼς δ' ἐποίησέ μοι ἡ ἀσύνετος θυμὸν
 Ἰουδα; Ἐγκατέλιπέ με, καὶ ἔπορεύθη ὅπισθε θεῶν.
 Ἐστὼ ἄνθρωπος; ἐντυγχάνει τῷ Θεῷ. Διὰ τὸ θεός· ἀ-
 θρώπου; Καὶ ἀλλοῦ· Καὶ νῦν, δε, ἀθρώπου τοῦ
 Ἰουδα, καὶ οἱ καιοκίοντες τὴν Ἰουδαίαν, κῆ-
 ναιε ἀνὴ μόνον ἑμοῦ καὶ ἀνὴ μόνον τοῦ ἀμπελοῦ
 μου· τί ἔδει με ποιῆσαι καὶ οὐκ ἐποίησα; Ὅπως ὁ
 Χριστὸς; ὡς μὴ ἐν σαρκὶ τὴν οἰκονομίαν ἐπέλεξε, καὶ
 ἱερὰς ἦν, καὶ δεήσεις προσέφερε καὶ τυχῶν τὸν Πατὴρ
 κατὰ τὴν ἐνταρκον οἰκονομίαν· ἀπ' οὐ δὲ εἰς οὐρανὸς
 ἀνήλθε, κἀθήται μόνον δοξαζόμενος, οὐκ ἔκαθεν, οὐκ
 ἐντυγχάνων, ἀλλ' εἰ καὶ ἐντυγχάνει, ὡς υἱὸς πατρὸς
 ἐπειθὴ καὶ ὁ θεός προσήτη ἐντύχων. Διὰ τοῦτο λέγει
 Παῦλος, ἵνα εἰδῆς οὗ ὁ Χριστὸς οὐχ ὡς ἱερὰς ἰσταται
 ἄνω προσέρον ὑπὲρ αὐτοῦ τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ κἀ-
 θέται, λέγει· Τοιοῦτος γὰρ ἡμῶν ἐκπερὶ ἀρχιερέων,
 δε ἐκἀδύων ἐν δεξιῷ τῆς μεγαλοῦτης ἐν ὑψηλοῖς
 ἱερατικῶν ἀσπίων ὄρησι καὶ ἐξουσίας· δε οὐκ ἐξου-
 δάκηνη κατ' ἐκπέτην ἡμέραν, ὡς περ ὁ ἱερὰς.
 προσέρον ὑπὲρ τῶν ἰδίων καὶ τῶν τοῦ λαοῦ ἀγνη-
 μάτων· ἂν τοῦτο γινῆ ἐκπέτην ἐξάμει ἐκπερ προσ-
 ἐργίας. Τί οὖν καταμῶνται τῆς εὐσεβείας; εἰ οὐ
 εἶχον ἀνάγκη; Σὺ οὐ ἀνάγκη ἔχεις τὸν λαόν;
 ἀνάγκη; ἄνετον; Πάνυ ἐπάγει Παῦλος· Οὐ γὰρ εἰς
 χειροποιήτῃ ἄγια εἰσῆλθεν ὁ Χριστὸς, ἀντίετα τῶν
 ἀδελφῶν, ἀλλ' εἰ ἀπὸν τὸν οὐρανόν, ἐξανακατήνη
 τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ ἡμῶν. Οὐκ εἶπε, Ἐμ-
 νήκεσθαι· ἄπαξ γὰρ ἐνεφανίσθη, οὐ πολλαῖς. Καὶ πᾶ-
 λον, ὅταν ἴνα κατ' ὄραν ἑαυτὸν προσέφερε, ὡς ἱερὰς
 ἀναξ τοῦ ἐπιπυτὸν εἰσεργῆσθαι εἰς τὰ ἄγια τῶν
 ἀγίων· νῦν δὲ ὁ Χριστὸς εἰς ἀθέτητον ἀμαρτίας
 ἀναξ διὰ τῆς θυσίας αὐτοῦ εσπερίσθη. Καὶ οὐ μὴ
 ἄλλα ἱερὰς κατ' ἡμέραν ἐτίμαται λειτουργοῦσας, καὶ
 τὰς αὐτὰς θυσίας πικνοῦται· Χριστὸς; εἰ μὴ ὅτι
 ἀμαρτίας προσενέγκας; θυσίας εἰς τὸ θεμεκῶς ἐκεί-
 νων, ἐκτελέζοντες; ἐν; τοῦτον οὐ ἔληθη ὑπὸ τοῦς πόδας
 αὐτοῦ. Μὴ γὰρ ἐντυγχάνει ἰσῶν; κἀθήται· τί ὀβρι-
 τας; τὴν ἐσπερίσταν;

• Boisius conjicit προσβία. ἢ Ἄλλι ἀμαρτωλῶτος.

qua in Christo nova creatura (2. Cor. 5. 17). Et ut ostendat, ipsum primogenitum dici creaturæ renovatæ, subiungit : *Primogenitus ex mortuis ; ut sit in omni bus primatum tenens* (Col. 1. 18), eorum qui renovantur, qui in incorruptionem vocantur, qui a mortuis suscitantur. *Ut sit in omnibus primatum tenens ; non secundum de tatem* (contumelia enim esset Deo vocari primus ; contumelia id esset, quod habetur in honori. Nam in divina et increata natura non est primum aut secundum, sed omnia principium habent : vivens, principium sine principio, principium æternum, incomprehensibile, infallibile : in iis vero, quæ ad nos spectant, si in comparatione Pauli vel Petri primas tenet Christus, vana est spes nostra, inanis fides nostra, si in divinitate primas tenet apud illos ; sed primas tenet in humanitate, utpote qui Adamum renovaverit, utpote qui orbem vivificaverit. Ideo dicit, *Primogenitus ex mortuis, ut sit in omnibus primatum tenens*. Et quomodo sit primogenitus ex mortuis, quæro, inquiramus. Nam si rem sine examine præmittam, animus hæc studiose explorans sus opposit, quæ prævalida esse putat. Quomodo primogenitus mortuorum est Christus, inquit, cum ante adventum ejus Elias filium viduæ suscitaverit (5. Reg. 17. 24), et Isaac filium Sarranididis (4. Reg. 4. 34) ; ipseque Servator suscitaverit Lazarum, Jaira filiam, viduæ filium (Joan. 11. 50. Marc. 5. 22. Luc. 7. 12) ? Si ergo et in vetere et in nova lege mortui suscitati sunt, quomodo Christus est primogenitus mortuorum ? Quid igitur ? Illi etsi ante Christum suscitati sint, ad rursus omnes mortui sunt, postquam quasi gustum resurrectionis dedissent ; sed Christus postquam surrexit, non ultra in mortem incidit ; et ideo princeps, quia resurrexit non ultra mortuus, dicitque Paulus : *Christus enim resurgens ex mortuis, jam non moritur ; mors illi ultra non dominabitur* (Rom. 6. 9). Videm eum, qui in omnibus primatum habet ? videm eum, qui per æconomiam suam genus nostrum renovavit ? Sic in fine abstractum hominem in calum adduxit, et locavit sedentem a dextris Dei. O improbum et stultum cor nostrum ! Venit Christus ad nos, dedit nobis spiritum suum, et corpus nostrum assumpsit, commutatio facta est, ingratusque animus beneficium contumelia repensat ? Assumpsit formam nostram, et locavit sedentem a dextris Dei : nos accipimus ejus spiritum, et contumelia affecimus eum, in creaturæ et servitutis ordinem ipsum deducetes ? O miser et miserabilis, si tibi dixerit Christus in illa die : *Ego corpus tuum immortalitate honoravi, et in spiritum meum in creaturæ naturam detraxisti ? Vidisti mortuum suscitatum, vidisti eum ejusdem throni consortem, vidisti supra omnem principatum et potentem atque dominationem, nec te pudet ? Nostra Deus honorat, et quæ ipsius sunt nos non honoramus ?*

6. Sed scio, hæreticam pravitatem contra veritatem pugnavit ; scio, inquit, corpus illud assumptum fuisse in carnis ; sed non tantum ut honoretur, verum et sursum advocatum habeamus, qui Deum precetur pro nobis. Ideo impudentes lingue, et ignorantes animi in foro dicebant, sancta traduentes. Nescio quomodo. Detrum enim blasphemum non refero, sed sensum referam. Tu, inquit, Christe, precare Deum pro nobis, pro nobis supplica ; et dicitur ab Apostolo sustinente, cuius sensum non didicerunt. Annon dicitur, inquit, Apostolus, *Christus qui mortuus est, vivo quiresurrexit, qui est in dextera Dei, qui interpellat pro nobis* (Rom. 8. 34) ? Num finissimus, inquam, cum calumnia adversus divina nisi sumus ? Paulus dixit, Christum interpellare pro nobis. Quid sit interpellatio non attendit : multum enim discriminis est supplicationem inter et interpellationem. Si idipsum esset interpellare et supplicare, non divisisset Paulus : *Volo vos facere preces, observationes, intercessionem, gratiarum actiones* (1. Tim. 2. 1). (a) Supplicatio dicitur, cum quis Deum rogat aliquid ; oratio

dicitur, cum quis Deum hymnis celebrat ; gratiarum actio, cum quis de beneficiis gratias agit ; interpellatio, quando quis contra eos, qui se læserunt, l'um advocat ad iudicium. Quod autem interpellare non sit supplicare, sed interrogare et respondere scilicet, testificatur Vetus Testamentum, dicens : *Et dixit Deus ad Eliam prophetam : Quid tibi hic, Elias* (5. Reg. 19. 13. 14) ? Interrogat Deus prophetam : respondet propheta : *Zelo zelatus sum Domino omnipotenti, quin dereliquerunt te filii Israel : altaria tan diversum, et prophetas tuos occiderunt gladio, et relictus sum ego solus, et quæram inimicum meum*. Non erat hic deprecatio, non oratio ; sed interrogatio et responsio, et facta est interpellatio. Quomodo autem, audi Paulum dicens : *Annon legis in illa propheta quid dicat Scripturæ, quomodo interpellat Deum adversum Israel* (Rom. 11. 2) ? Interpellatio itaque non est supplicatio ; sed ira violenta propterea ; qui Deo scelero annuntiat. Quoniam igitur apostoli apud gentes periclitabantur a principibus et præfœcis rapti, a Judæis insidiis impediti, illos Apostolus hortatur ad omnia despicienda, per equitationes, arumnas, mortem ipsam, ac quasi consolans illos dicit : *Etiamsi vos nihil dixeritis adversus eos, qui vos iniuste lædunt, est qui pro vobis interpellat, ille nempe qui ventura accepit formam. Quis accusabit electos Dei ? Deus qui justificat ; quis est qui condemnet ? Christus qui mortuus est, imo qui resurrexit, qui est a dextris Dei, qui etiam interpellat pro nobis* (Rom. 8. 33. 34). Si interpellat, quomodo sedet ? Annon is qui interpellat, stans interpellat ? vidistis quempiam serviliter interpellantem, et ad dexteram principis sedentem ? Verum ideo dignitatem ejus præmittit dicens, *Qui est ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis* ; ac si diceret : Num opus est ut solliciti sitis circa rem istam ? Tu virtutis prædicationem animi adhibe : ne te alio avertas, neve dicas : Domine, quanta patimur ? pellimur, persequutionem patimur : illic adest qui loquitur, qui interpellat. Interpellat vero Patrem Filium, non quod ordine sit inferior, sed ut Filius Patris res proponens : Qui credunt in nos, injuria afficiuntur, persequutionem patimur, pelluntur. Ut fide dignam accusationem patret, inducit Filium interpellantem. Sic et Servator dicit : *An putatis quin ego œconomus sum vos ? Est qui accusat vos Moyses, in quem vos speratis* (Joan. 5. 45). Minor est : secundum te Filium, utpote qui Patrem interpellat ? Si ergo videris Deum, qui hominem interpellat contra infideles, quid facies ? Audi Dominum Jeremiam dicentem : *Vidisti quid fecerit mihi insipiens filius Juda* (Jer. 3. 6) ? Dereliquit Deum ; et vixit post deos. Esto : homo interpellat Deum ; cur Deus hominem ? Et alibi : *Et unne, tu, homo Juda, et habitans Jerusalem, judicite inter me, et inter vineam meam : quid oportebat me facere, et non feci* (Isa. 5. 3. 4) ? Sic Christus donec in carne œconomiam implebat, et sacerdos erat, et preces offerbat, orabatque Patrem secundum carnalem œconomiam : ex quo autem in carnis ascendit, sedet tantum in gloria, non supplicans, non interpellans ; sed si interpellat, certe ut patrem filium, quod quidem et Deus prophetam interpellat. Ideo Paulus, ut ostendat Christum non ut sacerdotem stare sursum offerentem pro se et pro populo, sed sedere dicit : *Talem enim nos decebit habere sacerdotem, qui sedet in dextera magnitudinis in excelsis supra omnem principatum et potentatem, qui non habet necessitatem quotidie sicut sacerdos offerre pro animis et populi ignorantibus : hoc enim fecit semel semetipsum offerendo* (Hebr. 7. 26. 27. et 8. 1). Cur ergo contra pietatem insanimus, si non habuit necessitatem ? Tu necessitati subicis omni necessitate superiori ? Rursum addit Paulus : *Non enim in manufacta sancta intravit Christus, exemplariorum verorum, sed in ipsam carnem, ut apparcat cultui Dei pro nobis* (Hebr. 9. 24). Non dixit, Ut omnino apparcat : semel enim apparuit, non pluries. Et rursum : *Neque in sævo offerat semetipsum, ut sacerdos qui semel in unum intrat in sancta sanctorum : ut nec vero*

Christus ad destinationem peccati semet per sacrificium suum apparuit (Hebr. 9. 25. 26). Et alii quidem sacerdotibus quotidie stant ministrantes, et eadem sacrificia offerentes: Chri-tus autem uno pro peccatis oblato sacrificio, in perpetuum sedet, expectans donec ponatur inimici sui pedibus ejus. Num interpellat deum? Sedet: cur beneficium contumelia afficit?

7. Sed video me longius processisse. Verum ignoscite mihi in profundum ingresso, qui Spiritus sancti virtute potui sanctorum Scripturarum pelagus transnatare, non pro rei dignitate, sed quantum vires tulerunt. Illud vero prae omnibus oro et precor, ac precandi finem non faciam: Scripturas scrutare, veritatem quere, a Christo quae Christi sunt ediscere: ne te tradas haereticae improbitati. Multos habet hodie diabolus serpentes loco illius antiqui serpentis: zizania peccati seminant, et impietatis corruptionem seminat. Ne, quae, audiamus: avertamus aures ab haeretica improbitate. Haec me jam vobis dixisse scio, sed iterum dico. Cujusvis haeresis noti sunt principes: ab Ario Ariani, a Macelonio Macedoniani, ab Eunomio Eunomiani, a Marcione Marcionistae, a Sabellio Sabelliani, a Manete Manichaei, a Montano Montanistae, et sic reliquae haereses. Si fides Ecclesiae sit haeretica, dicant haeretici, quis ejus princeps fuit; dicant, Ab hoc homine incepit haeresis vestra: dicant, si noverint. Vide namque Dei bonitatem: non permisit apostolorum doctrinam et hominis nomen imponi: non vevnam Macedoniani; sed etiam si non dicant hoministas, sed etiam si non dicant profertur, sed filii consensum ostendunt. Si ergo interrogaveris illos, Quis primus dixit, *ὁμοούσιον*, sive consubstantialem; non possunt dicere, Hic vel ille; sed trecenti octodecim Patres, in concordem unam vocem erumpentes, in pia confessione consenserunt. Animadvertite, quomodo haec virtutis confessio splendet. Vocem *ὁμοούσιον* non cepit unus vel alter proferre, sed tota synodus Orientis, Occidentis, Meridiei et Septentrionis. Ubi namque veritas sese prodit, omnia consentiunt. Interroga haereticum circa ea quae dicturus sum. Si in errorem orthodoxum, sive idiotam, sive imperitum, haec dicit: Confiteor Patrem, Filium et Spiritum sanctum, unum regnum, unam potentiam. Dic haeretici duobus vel tribus, Quid sentitis? Si easdem proferant voces, vera dicunt. Alius increatum dicit, alius genitum, alius immortalem, hic aeternum. Si resurgat alius, dicit: Ego novi Patrem fecisse Filium, Filium vero e caetera. Hinc alius hunc emendat dicens: Non ita res est, sed Pater fecit Filium; per Filium vero omnia condidit. Ubi namque non est veritas, sed corruptum vestimentum, scinditur: ac quemadmodum, fratres, indumentum vetus si trahas, scinditur; et si per vestem quempiam traxeris ad colloquium, corrupta vestis deprehenditur, et quavis occasione scinditur: hujusmodi sunt haereses; alius hoc a ius illud confitetur. Haereses extraneae, nomina extranea, et haec probrosa, capionum nomina. Id accidit haereticis, quod

accidit olim Judaeis. Lucerna sancta sub lege erat intra sancta sanctorum, ubi erant velum, ubi mensa, ubi lex, ubi tabula: ex quo a veritate excederunt, ubi statuitur lucerna? In vestibulis capionum. Ubi cornu prophetarum? In tabernis. Et haec faciunt, non ex amore, sed ad quæstum: non ut ostendant lucernam honoratam; sed ut praetereuntes advo-cent, ut monstrant esse Judaicum vinum. Sicut vigila-tur illic ex sanctitate in tantam delapsa sunt vigila-tem sancta illa ab indignis possessa: sic etiam hic a Paulo et Petro, ab illo culmine (me pudet dicere, vercor turpitudinis nomen, licet verum sit, dicere erubescere, et tamen proferre cogor) post vocem illam, *Tu es Petrus, et super hanc petram edificabo Ecclesiam meam, et porta inferi non prevalebunt adversus eam (Matth. 16. 18)*; postquam dixit Paulus: *An experimentum quaeritis ejus, qui in me loquitur Christi (2. Cor. 13. 5)*? a Petro et Paulo, ab evangelistis, praecursoribus et confessoribus, Psathyriani alii quidam vocantur (a). Quando in habitu nase-runt; quando non discernunt est invetaratum illo-rum vestimentum? Sed cum dixerit circa illos pro-pheta verba, finem loquendi faciam. *Dissecti sunt, nec compuncti (Psal. 51. 16)* Hic vero tunica Eccle-siae contexta per totum, nec consultata. Quid est, con-texta? Quia multa sunt quae conglutinantur; haec vero tunica non conglutinata erat a ratiociniis, sed desuper est contexta per totum, nec consultata: non ratiocinia humana legem nostram consuerunt, sed sanam habemus tunicam. Promissum complevimus, magnum certe, perplexum, et speculatione subtili. Agnoscat autem auditor simplicia sensa simplicibus verbis expediti, profunda autem multa opus habere varietate. Cum videris adumbratum dictum, mentem erige; cum videris cogitatum subtile, mentem ad varietatem compone. Multa Dei sensa brevia sunt; ut, *Non occides, non mactaveris, non furaberis, non fulam testi-monium dices (Exod. 20. 13-16)*. Cum ergo dicit, *Verbum caro factum est, et h. bitavit in nobis (Joan. 1. 14)*; et postea, *In terra visus est, et cum hominibus conversatus est (Baruch. 3. 38)*; variis est vestimentum, secundum dictum illud, *Multi-formis sapientia Dei (Ephes. 3. 10)*. In his omnibus glificemur eum, qui apparuit, adoremus eum, qui venit, hymnis celebremus eum, qui renovavit et vivificavit, eum, qui suscitavit, qui movit, qui illuminavit, qui nobis omnium bonorum copiam largitus est Jesum Christum, cui gloria et imperium una cum Patre et Spiritu sancto in saecula saeculorum. Amen.

(a) De Psathyriani velle Scriptores Ecclesiasticos, Socra-tem, Sozomenum et Theodoretum. Quia hi essent plu-ribus explicat Socrates lib. 5. cap. 25. ordo, inquit, ille inter Arianos dissidio: aliis dicentibus, Patrem etiam ante-quam Filium generaret, Patrem fuisse; aliis contra pugnan-ibus; hi postremo Psathyriani vocati sunt, quia quidam Theocistis syrus psathyropoli, id est, placeatarum ven-ditor, hujusce diognatis acerrimus propugnator erat. Hinc est quod anonymous hic supra dixerit illos et eam qua nomen accepisse.

ADMONTIO

AD SEQUEM ORATIONEM.

Hunc brevissimum sermonem inter spuria edidit Savilius, et jure quidem; nam hic orator sese prodit ab illa sancti doctoris elegantia longe alienum. Orna-menta quaedam sectator, sed, ut mihi quidem videtur,

nonnunquam puerilia, ut cum initio et fine ludit in nomine *Stephanus*, id est corona; qui Indi in tam brevi concione ineptiores videantur.

IN S. STEPHANUM PRIMUM MARTYREM.

Omnes quidem martyrum agones gloriosi sunt, et e-ubique celebrantur justorum certamina; sed ubi con-

spicuum illud Stephani primi martyris stadia in medium agitur, ibi vel muta lingua ad laudem excita

Γ. Ἄλλ' οἶδα μηχανὰς τὸν λόγον· σὺ γινώσκεις δὲ μοι εἰς
 βυθὸν εἰσελθόντι, καὶ τῆ σου ἁγίου Πνεύματος δυνά-
 μι θνηθέντι διανήχασθαι τὸ πάλαιος τῶν ἁγίων Γρα-
 ρῶν, οὗχ ὅσον εἰπεῖν ἄξιον, ἀλλ' ὅσον ἡμεῖς ἠδυνάμεθα.
 Ἐκείνο δὲ πρὸ πάντων ὅμας παρακαλῶ καὶ κελεύω,
 καὶ κελεύω οὐκ ἐπίσταναι, τὰς Γραφὰς [226] ἐρευνῆναι,
 τὴν ἀλήθειαν ζητεῖν, παρὰ Χριστοῦ τὰ περὶ Χριστοῦ
 μηνύματα· μὴ ἐκδόξασθαι αἰρετικῆ ἰαχῆ. Πολλοὺς
 ἔχει σήμερον ὁ διάβολος θρεῖς ἀντὶ τοῦ ἀρχαίου θρεῖς·
 σήμερον δὲ ζιζάνια τῆς ἁμαρτίας, ἵνα θερώσῃ τὴν φθορὰν
 τῆς ἀσεβείας. Μὴ, παρακαλῶ· ἀποτειγέσμενοι τὰς
 ἀκοὰς ἀπὸ τῆς αἰρετικῆς κακίας. Οἶδα τοῦτον εἰρηκῶς
 ἐν ὅμῳ τὸν λόγον, ἀλλὰ καὶ νῦν λέγω· πάσης αἰρέσεως
 καιροὶ εἰσιν οἱ ἔξαρτοι, ἀπὸ Ἀρείου Ἀρειανοί, ἀπὸ
 Μακεδονίου Μακεδονίαν, ἀπὸ Εὐνομίου Εὐνομιαν, ἀπὸ
 Μαρκελίου Μαρκελιανιστά, ἀπὸ Σαβελίου Σαβελ-
 λιανῶ, ἀπὸ Μάνωνος Μανιχαῖοι, ἀπὸ Μοντανίου Μοντα-
 νιστά, καὶ αἱ καθ' ἑαυτὴν αἰρέσεις. Εἰ ἔστιν ἡ πίστις τῆς
 Ἐκκλησίας ἀρετικῆ, εἰπωσιν οἱ αἰρετικοὶ τίς αὐτῆς ὁ
 ἔξαρτος; λέγουσιν, οὗτι Ἄπὸ τοῦδε τοῦ ἀνθρώπου ἤρ-
 ατο ὁ ἴδιος ἡ αἴρεσις· εἰπάτωσαν, εἰ οἶδον. Ὅρα γὰρ
 καὶ τὸ θεοῦ τὴν ἀγαθότητα. Οὐ συνομίζουσιν ὁ Θεὸς
 τῆ δόξῃ τῶν ἀποστόλων ἐπικληθῆναι ὅνα ἀνθρώπου·
 οὐ λέγουσιν Μακεδονίαν· ἀλλὰ κἄν εἰπωσιν ὁμοουσια-
 σταί, οὐκ ὅνομα εἶπον, ἀλλὰ τῆς πίστεως ἰδέξαντες τὴν
 συμφωνίαν. Ἐάν οὖν ἐρωτήσῃ· αὐτοῦ, Καὶ τίς πρῶτος
 εἶπε τὸ, Ὁμοούσιον; οὐκ ἔχουσιν εἰπεῖν, Ὁ θεῖον καὶ
 ὁ θεῖον· ἀλλὰ τριακσίοις δέκα καὶ ὀκτώ Πατέρες σύμφω-
 νον ῥησαντες φωνῆν ὁμολογίας, συνεφώνησαν εἰς εὐσε-
 βείαν. Πρόσετε, πῶς καὶ αὐτῆς τῆς ἀρετῆς λάμπει ἡ
 ὁμολογία. Οὐκ ἤρξατο τοῦ ὁμοουσιῶν οὐχ εἰς, οὐ δευτέ-
 ρος, ἀλλὰ πᾶσα συνέδοξος ἀνατολῆς, δόσεως, μεσομερίας,
 ἀρκτου. Ὅπου γὰρ ἀλήθεια φαίνεται, πάντα συμφωνεῖ.
 Ἐρώτησον αἰρετικὸν ὁ μέλλω λέγειν. Ἐάν ἐρωτήσῃς
 ὀρθόδοξον, κἄν ἰδιώτης ἢ, κἄν ἀπειρος, ταῦτα λέγει·
 Ἐγὼ Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Πνεῦμα ἅγιον, μίαν βασι-
 λεῖαν, μίαν δόξαν ὁμολογῶ. Εἰπὲ δὲ αἰρετικὸς ἐστὶν
 ἢ τρεῖς ἀνθρώποις, πῶς φρονεῖτε; Ἐάν εἰδῶσι κατὰ
 τὸν αὐτὸν φωνῶν, ἀλήθειαν λέγουσιν. Ἄλλ' ὁ μὲν λέγει
 ἄπιστος, ὁ δὲ γεννητὸν, ὁ δὲ ἀθάνατον, ὁ δὲ ἄδελφον. Κἄν
 ἄλλος ἀνακύβη, λέγει· Ἐγὼ οἶδα, οὗτι ὁ Πατὴρ ἐποίησε
 τὸν Υἱόν, ὁ δὲ Υἱὸς· τὰ ἅλλα· εἴτα ἕτερος διορθοῦται
 τοῦτον λέγων, Ὅχι οὕτως, ἀλλ' ὁ μὲν Πατὴρ ἐποίησε
 τὸν Υἱόν· διὰ δὲ τοῦ Υἱοῦ τὰ πάντα συνέστη. Ὅπου γὰρ
 οὐκ ἔστιν ἀλήθεια, ἀλλὰ σαθρὸν τὸ ἱμάτιον, σχίζεται·
 καὶ ὡς περ, ἀδελφοί, ἱμάτιον πεταλαιωμένον, ὅπου ἴαν
 ῥέξῃ, χρίζεται· κἄν σχήματ' ἐλκίσῃ τινὰ εἰς ὁμίαν,
 ἐλέγχεται· καὶ σαθρῆται, καὶ ὅπου τὸν τυχοῦσιν ἀγορμῶν
 σχίζεται· οὕτω καὶ αἱ αἰρέσεις, ὁ μὲν ὁμολογεῖ οὕτως,
 ὁ δὲ ἄλλως· αἰρέσεις ξένα, ὀνόματα ξένα, καὶ ταῦτα
 ἐπανεῖδιστα, καπήλων ὀνόματα. Τοῦτο ἔβανον οἱ αἰρε-

τικοί, ὁ ἐπαθὸν ποτε Ἰουδαῖοι. Ἡ λυγρία ἢ ἅγια ἐπὶ
 τοῦ νόμου ἔκειτο εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, ὅπου τὴ κατα-
 πέτασμα, ὅπου τὴ τράπεζα, ὅπου ὁ νόμος, ὅπου αἱ πόλα-
 κες· ἀπ' οὗ ἐξέπεσον τῆς ἀληθείας, τοῦ ἵσταται ἡ
 λυγρία; Ἐν τοῖς προφήτοις τῶν κατήλων. Ποῦ τὸ κέρας
 τῶν προφητῶν; Ἐν τοῖς κατηλέοις. Καὶ ταῦτα ποιοῦ-
 σιν, οὐ δὴ πῶσον, ἀλλὰ διὰ πῶσον, οὐχ ἵνα δεῖξωσι τὴν
 λυγρίαν τιμωμένῃν, ἀλλ' ἵνα προκαλέσωσι τοὺς
 παρόντας· ἵνα δεῖξωσιν, οὗτι Ἰουδαῖκος ὁ οἶκος. Ἄσπερ
 οὖν ἐκεῖ ἀπὸ τῶν ἁγίων εἰς τοσαύτην κατηλέγη εὐτέ-
 λειαν τὰ ἅγια τὰ ὅπου τῶν ἀνοσίτων κατεγόμενα, οὕτω
 καὶ ἐνταῦθα, ἀπὸ Παύλου καὶ Πέτρου, ἀπὸ τῆς κορυφῆς
 ἐκείνης (αἰχίζονται λέγειν, αἰδοῦμαι τὸ ὄνομα τῆς
 αἰσχύνης· ἐπ' ἀληθείας, καὶ εἰπεῖν αἰδοῦμαι, καὶ
 λέγειν ἀναγκάζομαι)· μετὰ τὴν φωνὴν ἐκείνην, Σὺ
 εἶ Πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρα οἰκοδομήσω
 τὴν Ἐκκλησίαν μου, καὶ πάντα ὅπου οὐ κατ-
 ισχύουσιν αὐτῆς· μετὰ τὸ εἰπεῖν Παῦλον, Εἰ δο-
 κίμηθ' ἵσταται τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος Χριστοῦ· ἀπὸ
 Παύλου καὶ Πέτρου, τῶν εὐαγγελιστῶν, τῶν
 κηρύκων, τῶν ὁμολογητῶν, Ὡσθουρίων καὶ ἑτεροί
 τινες ὀνομάζονται. Πότε ἔμειναν ἐπὶ σχήματος; πῶς
 οὐ διεβάρητ' τὸ πεπαλαιωμένον ἱμάτιον; Ἄλλ' εἰπὼν
 [227] εἰς αὐτοῦ τὸ τοῦ προφήτου, καταπαύσω τὸν λό-
 γον. Διεσχίσθησαν, καὶ οὐ κατετήρησαν. Ἐνταῦθα
 δὲ ὁ γιγὼν τῆς Ἐκκλησίας ὀφανερός δι' ἑαυτοῦ ἔβρατος.
 Τί ἐστιν, ὀφανερός; Ἐπειδὴ πολλὰ ἐστὶν ἀπὸ κολλη-
 μάτων γινόμενα· ὁ δὲ γιγὼν οὗτος οὐκ ἐκολλήθη ἀπὸ
 λογισμῶν, ἀλλ' ἐκ τῶν ἀνωθέν ἐστὶν ὀφανερός δι' ἑαυ-
 τοῦ. Οὐκ ἀνθρώπων λογισμοὶ ἔβρασαν τὴν πίστιν
 ἡμῶν, ἀλλ' ἔχομεν ὕψι τὸν γιγὼνα. Ἐπιπρωσάμεν
 τὴν ὑπόθεσιν πολλὴν ὅσον καὶ περισπῆ καὶ λεπτήν
 τῆ θεωρίᾳ. Γνωσκῆται δὲ ὁ ἀκροατής, οὗτι τὰ μὲν ἀπλά
 τῶν νοημάτων ἀπλατῆς κέρχεται ταῖς; φωναῖς, τὰ δὲ βα-
 θεῖα τῶν θεωρημάτων χρεῖαν ἔχει πολλῆς ποικιλίας.
 Ὅταν ἴσῃ συνεσκιασμένον λόγον, ἀναφύροισι τῆ δια-
 νοῖα· ὅταν ἴσῃ λεπτὸν νόημα, ποικίλλου τὴν διάνοιαν.
 Ἔστι πολλὰ τῶν νοημάτων τῶν Θεοῦ συντομία, ὡς
 τὸ, Ὁ ὀφανερός, οὐ μοιχεύσεις, οὐ κλέψεις, οὐ φει-
 δομαρτυρήσεις. Ὅταν μέντοι εἴπῃ, Ὁ λόγος σήμε-
 ρὸν ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν· καὶ μετὰ ταῦτα,
 Ἐπὶ γῆς ὤσθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστήθη,
 ποικίλον ἐπὶ τὸ ἱμάτιον κατὰ τὸ εἰρημένον· Ἡ πο-
 λευποικίλος σοφία τοῦ Θεοῦ. Ἐπὶ τούτοις πᾶσι δοξά-
 σωμεν τὸν φανερόν, προσκυνήσωμεν τὸν ἐλθόντα,
 ὀμνύσωμεν τὸν ἀνακαινίσαντα, τὸν ζωοποιήσαντα,
 τὸν ἐγειραντα, τὸν τεύξαντα, τὸν ζωοποιήσαντα, τὸν
 πάντων ἡμῶν τῶν ἀγαθῶν τὴν ἀφθονίαν χαρισάμενον
 Ἰησοῦν Χριστὸν, ὃ ἢ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ
 Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας· τῶν
 αἰώνων. Ἀμήν.

Εἰς τὸν ἄγιον πρωτομάρτυρα Στέφανον.

Πάντες μὲν οἱ τῶν μαρτύρων ἀγῶνες ἐπιδοξοί, καὶ
 θαυμάσιαι πανταγοῦ τῶν δικαίων ἢ ἀθληταί· ἀλλ' ὅπου
 τὸ περιβλεπόμενον ἄγεται Στεφάνου τοῦ πρωτομάρτυρος
 τῶν ἀδελφῶν, ἐκεῖ καὶ ἡ ἀγωνία γίνωσται πρὸς εὐφροσύνην οἰ-

εγείρεται. Τίνα γὰρ οὐ καλεῖ πρὸς ἑαυτὸν ὁ μακάριος
 Στέφανος, ὁ καὶ μόνῃ τῇ προσήγορίᾳ τὴν οἰκίαν σπ-
 μαίων ἀξίωσιν, καὶ αὐτῷ τῷ ὀνόματι τὴν τιμὴν τῆν
 προκεκτημένης τῆς νίκης; Ἐν τούτῳ γὰρ καὶ τὴν πά-

λαί, καὶ τὴν νίκην, καὶ τὴν τιμὴν κηρύττει τὸ τοῦ μάρτυρος ἄσμα. Ἐστέφανος, ὁ καὶ τὸν ἀγώνιον πρώτος, καὶ τὸν ἐπαίνον πρώτος, καὶ τὸν ἐπαίνον ἐλάτρευτος, ὁ τοῦ ἔργου τοῦ δεσπότης ἐπόμνος, καὶ ἀρχὴ τὸν ἀθλοῦσαν γένόμενος. Τοῦτον γὰρ πρώτον ὁ Σωτὴρ εἰς σκηνερῖαν ἐγεώργητος μάρτυρα· τούτον ὁ τοῦ Χριστοῦ θύνατος· εὐθέως καταφρονῆσαι καὶ αὐτοῦ τοῦ θανάτου ἔπεισε· τούτον ἐκχαίει καὶ τὸ ἴδιον αἷμα ἢ τοῦ δεσπότης θύνατος προσζήνησεν. "Α γὰρ ἔγνω τὸν δεσπότην ὑπὲρ ὁσίων παθόντα, ταῦτα παθεῖν ἠνέχετο ὑπὲρ αὐτοῦ τοῦ δεσπότης, οὐκ ἀναμεινάς καρδίῃ, οὐ προλαθόντας ἰδόντες, οὐ θεσπέσιμος [228] ἀλλήλων. Ἐπειδὴ γὰρ τὴν αὐτοῦ πολιτείαν ἐπομῆζεν ἔδειξε, πανταχόθεν τὸ δεσπότην συναγωνίζεσθαι, καὶ τὴν τελευταίην ἔμολεν ἐργασασθαι*, φιλώτων, ὡς μαθητῆς, διδοσκίλου τέχνη. Καὶ βλέπει μοι τὴν μακάρων ἐργασίαν· τε καὶ λόγους αὐτῶν τὸν δεσπότην μιμούμενον. Ἐδύσας τὸν Σωτῆρα τὸν σημειῖον ἡ δύναμις* μακαρίζεται καὶ ἐν τούτῳ ἡ χάρις τοῦ μάρτυρος. Ἐστέφανος γὰρ, φησὶ, πλήρης χάριτος καὶ ἐνράμους, ἐποιεῖ τέρατα καὶ σημεῖα ἐν τῷ λαῷ. Θαυμάσια διδάσκων ὁ Κύριος, ἐπαινεῖται δημογυροῦν ὁ μάρτυς. Ἀρξάμενος γὰρ ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν Ἀβραὴμ ἔπασης, καὶ διεβλῶν κολοβῆς ἀκολούθως, ἐπιμύθηται μὴ τὸν κριωτέρων προσώπων τε καὶ πραγμάτων, εἰσάγει δὲ τὴν εἰς Χριστὸν προσητείαν, καὶ δείκνυσιν αὐτὸς τοῦ Ἰουδαίου τὸν θεὸν παροργίζοντας. Ἄλλ' ὡσπερ ἔσχεν ὁ Χριστὸς Φαρισαίους ἀντιλεγόντας, οὕτω καὶ ὁ μάρτυς τοὺς ἐκ τῆς συναγωγῆς αὐτοῦ ἀντιπίπτουσι. Ἀνέστησαν γὰρ τινες, φησὶ, τῶν ἀπὸ τῆς συναγωγῆς τῆς λεγομένης Λιβερτινῶν καὶ Κυρηναίων καὶ Ἀλεξανδρῶν, καὶ ἀπὸ τῶν ἀπὸ Κιλικίας καὶ Ἀσίας, συζητοῦντες τῷ Στέφανῳ· καὶ οὐκ ἴσχυον ἀντιστῆναι τῇ σοφίᾳ καὶ τῷ πνεύματι, ᾧ ἐλάλει. Κατηγορεῖται περὶ τοῦ ναοῦ ὁ δεσπότης· συκοφαντεῖται καὶ ὁ μάρτυς ἐν τούτῳ. Ὁ γὰρ ἄβραμους ὄρεος, φησὶν, οὐ παύεται λαλῶν ῥήματα κατὰ τὸν τόπον τοῦ ἁγίου τούτου, καὶ τοῦ τόμου. Ἐξῶ τῆς πόλεως ὁ δεσπότης σταυροῦται· ἔξω τῆς πόλεως καὶ ὁ μάρτυς λιθάζεται. Ἐκείλιοντες γὰρ αὐτὸν ἔξω τῆς πόλεως ἐλίθωσαν. Ἰουδαίους σταυροῦσι τὸν Χριστὸν, Ἰουδαίαι λιθάσουσι καὶ τὸν Στέφανον. Ἀποπέμει συνηγορήν ὁ δεσπότης σταυρούμενος· Πάτερ γὰρ, φησὶ, ἄφες αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν ταύτην· ὃ γὰρ εἰσάγει εἰς παύσιν. Παρακαλεῖ ἄσμα περὶ αὐτῶν καὶ ὁ μάρτυς. Θεὸς γὰρ, φησὶ, τῇ γνώσει προσήξατο λέγων· Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, μή στήσης αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν ταύτην. Ὅσδε ἐν λόγους, ὅσδε ἐν ἔργους ἀκολούθως ὁ μάρτυς τὸν δεσπότην παρέπιψεν, ἀλλ' ἔδειξε καὶ τὸ τῆς ψυχῆς ἀνεξίκακον, καὶ τὸ τῆς ὑπομονῆς ἀνδρείον· ὅθεν καὶ ταύτης τῆς

θείας ἔπασης ἀξιώθη. Ἀνεῖρας γὰρ, φησὶν, εἰς τὸν οὐρανόν. εἰς δὲ δόξαν Θεοῦ, καὶ Ἰησοῦν ἐστῶτα ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς. Μέγα τὸν ἀγώνιον τούτο τὸ πάθιον. Ὁ γὰρ ἀλλοτῆς· κάτω παλαίει, καὶ ὁ ἀγωνοῦν· εἰς οὐρανὸν καταπέμνεται· ὁσὸς ἀγωνίζεται κυκλιῶν ἐνταῦθα, κἀκίνως ἀνοθεὶ συναγωνίζεται στήλων. Ὁ γὰρ καθιζόμενος, ἀλλ' ἐστῶτα θεωρεῖ τὸν Σωτῆρα. Ἡ πόσις τῆς ἀξίας ἢ χάρις! Ἐστῆκεν ὁ δεσπότης ἀθλοῦσαν, τὸν μάρτυρος. Εἶδος β γὰρ ἀγωνοῦστος καὶ τὸ σχῆμα σημαίνει τὸν ἀγώνιον τὸ μέγεθος. Τότε γὰρ οἱ ἀγωνοῦσται τὸν θρόνον ἀνίστανται, ὅτε τὸ θερμὸν τὸν ἀγώνιον ἀνάπτεται· τότε τὸ σταθρὸν τὸν ἀθλοῦσαν ἐλλήγεται, ὅτε τὸ χροῖος τῆς τιμῆς ἀποδίδεται. Ἡ δὲ τιμὴ τοῦ Σωτῆρος αὐτῆ, ὡς καὶ τὸν ἀγγέλων προτιμηθῆναι τὸν μάρτυρα. Ἀνεῖρας γὰρ, φησὶν, εἰς τὸν οὐρανόν, εἰς δὲ δόξαν Θεοῦ, καὶ Ἰησοῦν ἐστῶτα ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ. Εἶδε τὸν ὄρατον οὐ μόνον τόπον καὶ δόξαν, ἀλλ' καὶ αὐτὸν τὸν ποθοῦμενον, ὅπου φοβῆται καὶ τὸν ἀγγέλων στρατὸν παρακλῆσαι. Ἐκεῖ ὁ μάρτυς ἀναίει τὸ βλέμμα, ὅπου τὰ Χιροῦσιμ καλυπτεῖ τὰ πρόσωπα ἐκεῖνα καθαρὰ, ἀναβλέπει τὰ Σεραφίμ τοῦ ὀφθαλμοῦ ὡς τοῖσι δὲ ἀπραντοῦν ὄψους. Ἄρῃ οὐν κατὰ τοῦτον τὸν ἀγγέλων ἀνίσταται, τὸν ἱερωτικὸν ὀφθαλμῶν, τὸν θρόνον καὶ τὸν κυροῦσθην ἐπέκινει. Ἐλας γὰρ αὐτὸν ἡ τοῦ δεσπότης φωνή, προπαγγελλομένη καὶ λέγουσα· Ὁσὸν εἶμι ἐγὼ, ἐκεῖ καὶ ὁ δίκαιος τὸ ἐμὸς ἐστῶ. Πρώτος ὁσὸς τοῦ Σωτῆρος δίκαιος, ὡς καὶ πρώτος τῆς ἀλήθειας μάρτυς. Καὶ τὸν πραγμάτων τὸ ζῆνον, ὅτι οὐ περὶ, οὐ σῆρη, οὐ θηροῖς, οὐχ ἑτέροις δεινῶς δὲ τοῦ δικαίου τούτου πληροῦται μαρτυροῦν, ἀλλὰ ἴση τῇ τὸν λίθου βοήθῃ. Ἐκεῖ λῆθος κομμηθῆναι μόνος τὸν Στέφανον, καὶ ἐξέσθαι τῆς ἀληθείας τῆς χάρις ἐκ τῆς τὸν λίθου προσήχης. Ἐἰς γὰρ ἐν χρυσῷ τῶν σωματῶν τὸν λίθου ἐκτίθη βοήθῃ, καὶ μάλιστα ἐν τῇ παναγῶθεν περιβρομένην τὴν ἀσμα [229] τῇ κεφαλῇ. Ὁρανός οὐν πολλοὶ γεγονῶσι μάρτυρες. Περιπέθους γὰρ τὸν ἀθλοῦσαν ὁ Στέφανος, τὴν τε τιμὴν προέκων, καὶ ἐκλάσκων τὴν ἀθλήσιν· ὄμνη γὰρ τοῖς ἰδοῖς παλαίσμασι, καὶ προτρέπεται τῷ ἰδοῖ δύναμις. Ἀπὸ καὶ ἐκ τῶν πραγμάτων τὸν αὐτοῦ πρὸ τοῦ Παύλου βοᾷ· Μιμητὴ μου γίνεσθε, καθὼς καὶ γὰρ Χριστοῦ. Ἠκολούθησα γὰρ, φησὶ, καὶ λόγῳ, καὶ βίῃ, καὶ τελευταίῃ τῶν ἀπάντων δεσπότης. Ἀυτῶς, μιμησάσθε καὶ ὁμῆς· ἔκαστος τούτων οὐν ἐμοὶ καπορθύσεται· δυνατὸν γὰρ καὶ συμφορὸν τοῦ· θέλωσι. Καὶ μάρτυς ἐγὼ, ὁ καὶ πρώτος μετὰ τὸν δεσπότην ἀθήσας, καὶ πρώτος ἐν οὐρανῷ τὰ κρηστὴ θεωρήσας. Εἶδον γὰρ εἰς δεξιῶν τοῦ Πατρὸς τὸν Ἰησοῦν ἐστῶτα, κἀκίνως περιεσπῶντων γένόμενον· Ἐλας ὁ Κύριος τῶ Κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου. Ἔως ἂν θῶ τοὺς ἄχθρους σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος· εἰς τοὺς αἰῶνας τὸν αἰῶνα· Ἄμήν.

b. Ἄμην ἴδων.

* Sic deest aliqui. Savius addendum putat ἰδοῦστος vel ἰδοῦστος. Verum nullo modo verbum, si foliata pro foliata legatur, totum quadrabit.

Εἰς τὴν μέσην ἑβδομάδα τῶν νηστειῶν.

Ἐυλογητὸς ὁ Θεὸς ὁ χαρισάμενος τοῖς ἀγωνισταῖς τῆς νηστίας καὶ τὸ μέσον ἄθλον τῆς ἐγκρατίας θεσπασθαι. Ἰσοῦ γὰρ ἐπὶ ταῖς ὁδοῖς ἐστήκαμεν τὴν μέσον τῆς νηστίας σκαμμάτων· Ἰσοῦ δὲ μέσον τοῦ ἀγώνος ἡμῶν πρόκειται. Δροῦ γοῦν θαρρόμενος τῶ ἀγωνοῦσθῃ Χριστῷ, κατατολμῶμενος καὶ τὸν δευτέρου τῆς νηστίας παλαίσματον. Ἐμειπάμεν χάριτι Κυρίου ἡδὴ τὴν εἰς οὐρανός ἀνάγουσαν κλίμακα· ἀναλύσωμεν καὶ τὸν ἀμαρτυρῶν μὴ τὸ ἡμῶν μόνον, ἀλλὰ τὸ ἴδιον. Πληθὺν τὸν γέννησαν λειπὸν τὸν ἐπάθλων ἐπιμύθημεν τοῖν τοῖς σκαμμάτων. Ἀλμπουσι γὰρ ἡδὴ τὸν τῆς ἐγκρατίας σκαμμάτων τὰ χαρίσματα, στήθουσι τὸν ἀπολυτικὸν ἰσοῦσιν οἱ στέφανοι, οὐρανῶθεν πρόκεινται τὸν ἀγώνιον τὰ βραδεία, ἢ βραδείως ὁ ἀγωνοῦσθῃ Χριστῷ τῇ νίκῃ

τὸν σκαμματιζόντων. Οὐρανῶθεν ἡμῶς νευροῖ πρὸς τὴν τῆς νηστίας εὐνοίαν, καὶ οὐρανῶθεν ἐπαγγέλλεται δοῦναι χαρίσματα τοῖς ἀθληταῖς τῆς νηστίας. Μη τοῖν ὀλιγωρήσωμεν περὶ τοὺς ἀγῶνας, ἵνα καταλάβωμεν τὸν τῆς νηστίας σεραφῶν τὴν πόλιν. Οὐρανῶν γὰρ περιπολοῦν οἱ τῆς νηστίας τρέφουσι, οὐρανῶς ἀγαλλῆται τοῖς μιμηταῖς τὸν ἀγγέλων, ἐπειδὴ οὐρανῶν τὸν νηστεύσαν τὸν πολιτεύμα. Νηστεία γὰρ τοὺς ἀνδρώσους ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανὸς μετέστησιν, εἰς τὴν τὸν ἀγγέλων ἀνάγει τάξιν, εὐκόλον τὴν ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανὸς πορείαν καθίστασι, καὶ παρ' αὐτῶν τὸν ἑπουρανῶν βασιλέα παρέσθαι, τὸν ἀθανάτων ἀγαθῶν τὴν ἀπόλυτικὴν γοῦσα. Ἐάν γὰρ, ἀδελφοί, τοῦ παρ' ἡμῶν ἀγῶνος τὸ ὄραμα. Παῖδες γὰρ μετὰ ἀνδρῶν ἀλείφοντας, γυναικῶς

tur. Quen enim ad laudes prædicandas non evocet beatus ille Stephanus, cuius solum nomen corona dignitate significat, ac qui vel ipso nomine victorie honorem prius adeptus erat? Itaque vel ipsum nomen pugnam, victoriam honoremque martyris prædicat. Stephanus in certamine prior, in laudibus prior, in laudibus præcellit qui Domini vestigia sequutus est, et certantem primus fuit. Hunc enim priorem Servator, agricola salutaris, martyrem paravit: hunc mors Christi statim vel ad mortem ipsam despiciendam induxit: hunc Domini latus id conciliavit, ut proprium sanguinem effunderet. Nam que scielat Dominum pro servis esse passum, ea ille pro Domino passus est: nullum expectavit tempus, nullum præcæntem vidit, nullum certamen cõspexerat. Quia enim institutum suum esse ostendit, ut Dominum sequeretur, et cum ipso certaret, et simili obire modo constituit, ut discipulus magistri ordinem servans. Et vide mihi beatum illum operibus et verbis Magistrum imitantem. Servatorem gloria affectu vis signorum: in hoc quoque laudatur martyris gratia. Nam, inquit, *Stephanus plenus gratia et virtute, faciebat prodigia et signa in populo* (Act. 6. 8). Dominus docens admirationi habetur, martyr concilians laudatur. Orsus enim a visione Abraham, et cum ordine cætera præcurrens, et personas et res insigniores commemorat, inducitque prophetiam de Christo, ac Judæos exhibet semper Deum ad iram concitantes. Sed quemadmodum Christus Pharisæos semper contradicentes habuit, sic et martyr ex synagoga coactos adversarios: *Surrexerunt enim, inquit, quidam de synagoga, quæ appellatur Libertinorum et Cyrenensium et Alexandrinorum, et eorum qui erant ex Cilicia et Asia, disputantes cum Stephano, et non potentes resistere sapientie et spiritui, quo loquebatur* (Ibid. v. 9. 10). Accusatur circa templum Dominus: hæc quoque de re calumnias impetit martyr. Nam aiunt: *Hic homo non cessat loqui verbum contra hunc sanctum locum et contra legem* (Ibid. v. 13). Extra urbem crucifigitur Dominus; extra urbem martyr lapidatur. Efficentes enim eam extra civitatem lapidabant (Ibid. v. 7. 59). Judæi Christum crucifigunt, Judæi Stephanum lapidant. Veniam concedit Dominus crucifixus: *Pater, inquit, dimitte illis hoc peccatum: non enim sciunt quid faciunt* (Luc. 23. 34). Similiter pro illis rogat martyr. *Positis enim, inquit, genibus, oravit, dicens: Domine Jesu Christe, ne stanzas illis hoc peccatum* (Act. 7. 59). Neque verbis neque operibus Dominum sequi martyr cessavit, sed et injuriarum tolerantiam et patientiam virtutem exhibuit: quapropter

hæc divina visione dignatur. *Respiciens enim, inquit, in cælum, vidit gloriam Dei, et Jesum stantem a dextris Patris* (Act. 7. 55). Magnum est hoc certantem stadium. Nam athleta in terra pugnat, et agonotheta de caelis respicit: hic decerat et hic pugnat, ille desuper pugnantis stans auxiliatur. Non enim sedentem, sed stantem videt Servatorem. O quanta dignationis gratia! Stat Dominus pugnantem martyre. Agonotheta forma et situs, agonus magnitudinem significat. Tunc enim agonotheta e solio surgunt, cum ardentius decertatur: tunc athleta virtus dignoscitur, cum debitus honor redditur. Hic vero a Servatore exhibitus honor est, ita ut præ agonus martyr honoretur. *Respiciens, inquit, in cælum, vidit gloriam Dei, et Jesum stantem a dextris Dei*. Vidit invisibilem non modo locum et gloriam, sed etiam ipsam desideratum, ubi non audeat angelorum exercitus intueri. Ibi oculis martyr perspicit, ubi Cherulini illas puras facies obtinuit, et Seraphini non audent illam immensam claritudinem obtueri. In hac ergo re angelis superior visus est, potestatis excelsior, thronis et dominationibus superior. Hunc enim attraxit vox Domini, quæ prius dixerat: *Ubi sum ego, illic et minister meus erit* (Joan. 12. 26). Primus ergo fuit Servatoris diaconus, ut primus in ceramine martyr. Quod hæc in re singulare est, non igne, non ferro, non bestilis, non aliis cruciatibus Justus hic martyrium subivit: sed solo lapidum jactu. Oportebat lapidibus tantum ornari Stephanum, seu coronam, et ex lapidum accessione veritatis gratiam accipere. Nam velut in aureum corpus injecti sunt lapides, maxime vero in caput, quod undique sanguine circumfluebat. Hoc ergo videntes multi, martyres effecti sunt. Desiderabilis ergo certantibus Stephanus, seu corona, quæ et honorem affert et certandi modum ducet: nam in propriis certantibus dux est, et nomine suo adhortatur. Quare vel ex ipsis rebus ante Paulum clamat: *Imitatores mei estote, sicut et ego Christi* (1. Cor. 11. 1). Et verbo, inquit, et vita, et morte omnium Dominum sequutus sum. Venite vos, hæc singula necum imitamine, præclare necum agentes: res fieri potest, et est volentibus utilis. Testis ego sum, qui primus post Dominum decertavi, et primus in celo occulta vidi. Vidi enim ad dexteram Patris Jesum stantem; illudque reipsa conspexi: *Dixit Dominus Domino meo: Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum* (Psal. 109. 1. 2): ipsi gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

MONITUM

IN HOMILIAM SEQUENTEM.

Puerilis eloquentiæ specimen exhibet hic quisquis sit orator, atque in brevissimo opusculo mirum quantum verba inutiliter multiplicat.

IN MEDIAM HEBDOMADAM JEJUNIORUM.

Benedictus Deus, qui nobis pugnantibus hæc gratiam dedit, ut videremus dimidium jejunii et certaminis ad temperantiam instituit. Erce enim ad junas stanzas mediis jejuniorum agonis: ecce aldest dimidium jejuniorum. Age ergo, agonotheta Christo fidentes, secunda jejunii certamina aggrediamur. Jam per Domini gratiam ad dimidium stanzæ ad caelos ducentis pervenimus: absumamus etiam peccata, non dimidia solum, sed omnia. Jam propius accessimus ad præmia: maneamus ergo in studio. Jam fulgent certaminis ad temperantiam suscepti mercedes, splendent athletorum sudorum coronæ, cælitus præstant agonum præmia, quæ agonotheta Christus daturus est

PATROL. GR. LIX.

certantibus, si victores sint. Ille nos de celo roborat ad perseverandum in jejuniis, et de celo promittit se jejunii athletæ charismata daturum. Ne itaque segnes simus ad certamina, ut perveniamus ad illam pro jejuniis coronatorum civitatem. Cælum namque circum-eunt jejunii alumni; angelorum imitatores cælestem suscipit; jejunantium enim vita cælestis est. Jejuniis namque homines a terra in cælum transfert, in angelorumque ordinem adducit, faciem a terra in cælum transitum reddit, et ante cælestem Regem sistit, immortalisque honorum assumfructum suppeditat. Stupendum enim est, fratres, certaminis nostri miraculum. Pueri enim cum viris unguantur ad pu-

gnam, mulieres cum viris concertant, infirma feminea natura lo pugna virilitatis agit. Liberum est volentibus jejunii stadium. Christus enim copiosus præniorum largitor sedet. Festinemus ad medium jejunii certamen: nemo hoc spirituale certamen deturpet, aëno ordine deserat in spiritualibus hisce certaminibus. Inimicus enim ferociam demisit, magna pars certaminis sublata est, ex Dei judicio devictus est inimicus, in servitutum redactus est, depulsus est per jejunium, a ridentibus puerilis humi dejectus est, epitaphioque turpi in opprobrium ab ipsis donatus. Nemo igitur titubet, dilecti, in medium jejuniorum progressus; nemo segniter agat in mediis certaminibus: nostra enim generositas illius exitium est. Si quis ignave pugnet, illi vires addit: si quis remisse deceret, illum roborat. Sirene itaque stemus in certamine, ut inimicus gravior cadat. Cibum desiderium fugiamus, paululum perseveremus, ut immortalē gratiam accipiamus. Comedit Adam, et morte damnatus est: jejunavit Elias, et illi cæli claves concedite sunt: bibit Noë, et mente mutatus est: temperanter egit Enoch, et ab angelis translatus est: satiatus est Pharaō, et in mari cum curribus demersus est: jejunavit Moyses, et mare trajecit, novosque muros ex fluida aquarum natura construxit, et per novam terram populum deducens, sicco pede per mare transmisit. Illicitum cibum Eva comedit, et omnes ex illa oriundi morti traduntur: qui autem ex Maria natus est Dominus a cibo etiam legitimo abstinuit, et omnes a mortis damnatione liberavit. Paradisi ligam gustus et alimentum mortis erat. *In quocumque die*, dicit Deus, *concederitis ex eo, morte moriemini* (Gen. 2. 17). Fuga mortis erat crucis li-

gnam; inde namque scaturivit immortalis vita. A cruce in paradisi latro pertransiit, mortemque cum vita commutavit. Fructus inviolæ fuit comestio illa de ligno in paradiso posito, et invidiam sustulit fructus crucis communicatio. Si jejunasset Adam, non morte damnatus fuisset, non ab omni labore vacua voluptate ejectus, non corruptioni subjectus fuisset: ait quippe divina Scriptura: *Deus hominem creavit ad corruptionem; invidia autem diaboli mors intravit in mundum* (Sap. 2. 25. 26). Sed venit Christus, *Pax nostra*, et medium parietem maceris solvens, inimicitium in carne sua (Ephes. 2. 14), *rescriptum peccati cruci affixit, abrogans chirographum mortis contra nos scriptum* (Col. 2. 14). Clamat vero Paulus: *Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum* (Gal. 3. 13). Pro viribus ergo Benefactori vicem reddamus, dilecti; exiguis obolis colamus eum, qui dives est in misericordia. Dominus noster pro nobis crucifixus est; nos vero pauperem alamus, qui ad ejus imaginem creatus est: ille in morte versatus est, ut nos a morte liberaret; nos propter ipsum exiguis obolis ab exitiosa fame congeneres nostros eruiamus. Ipse namque, ipse est, qui per pauperes id quod erugatur, accipit. Ne præcurras, o homo, cum unquam exteiderit pauper, respicias ad Dominiun, quem per ipsum excipis; sed sit tibi manus pauperis, thuribulum in foro positum. Loco enim ignis carbones famis habet se consumentes. Incensi itaque loco incensiamus obolis duos, et bono odore cælum replamus, ut de carnis sudantibus Christum clamantem: *In quantum fecistis uni ex his minimis, mihi fecistis* (Matth. 25. 40): ipsi gloria et imperium in saecula sæculorum.

ADMONITIO

IN ORATIONEM SEQUEMTEM.

Græculi ejuspiam est hic sermo, qui Joannis Chrysostomi nomen ipsi præposuit ut merces suas

venditaret. Tani inficetum opusculum edere ne cogitasset quidem, nisi Savilius prior edidisset.

IN RAMOS PALMARUM.

1. Ex miraculis in miracula Domini gradiamur, fratres, et eamus quasi de virtute in virtutem. Sicut enim in catena aurea annulis alio alii insertis constante, unus alii copulatur, et singuli inseruntur alter in alterum successive: sic sanctorum Evangeliorum miracula mutuo et successive copulata, Ecclesiam Dei celebritatis amantem deducunt et lætificant, non cibo qui perit, sed cibo manentem in vitam æternam. Age ergo, et nos, dilecti, in preparatione cordis et attentis auribus audiamus quid loquatur nobis Dominus Deus in prophetis et evangelis de hac divinisima festivitate. *Loquetur sive pacem super populum suum, et super sanctos suos, et in eos, qui cor suum convertunt ad ipsum* (Psal. 84. 9). Hodie prophetice: tunc orbem excitarunt, et Ecclesiam Domini ubique lætas reddiderunt et coronarunt, atque dum ex stadio sacerum jejuniorum, exque illa palæstra adversus vitia fideles excipiunt, triumphale canticum novumque pacis spectaculum victori Christo canere docuerunt. Venite ergo omnes, exsultemus Domino: venite omnes gentes, plaudamus manibus, jubilemus Deo Servatori nostro in voce exultationis. Nemo sit gaudio vacuus, nemo vocatione privetur; quia semen inobsequentium in perniciem ivit: nemo ingratus sit circa Regis occursum, ne thalamo excludatur: nemo apud nos sit tristis vel moestus in illo excipiendo, ne cum improbis civibus damnetur. Cives autem illos dico, qui nolunt dominum Regem in se recipere. Quæcunq; læti una curramus, omnes alacriter excipia-

mus, et ornatissime festum celebremus. Pro vestimentis corda nostra expandamus ante illum; in psalmis et hymnis et gratiarum actionibus ad ipsum contendamus; et illud, *Benedictus qui venit in nomine Domini* (Matth. 21. 9. Luc. 19. 38), indesinenter clamemus. Nam qui benedicit ipsi, benedicti sunt; et qui maledicunt, maledicti. Rursus dico, nos finem faciam adhortandi ad bonum: benedictum benedicimus, ut ab illo benedicamur. Omnis ætas et dignitas ad Domini laudes inviatur; *Reges terræ, et omnes populi, principes et omnes iudices terræ, juvenes et virgines* (Psal. 148. 11). Et quod est in hoc miraculo novum, tenere et nequitie experti infantium et lactentium ætati primas dedit, ut incipient Domino in confessione, illud a Deo datum canticum canere, ut olim Moyses populo egresso ex Ægypto: *Benedictus qui venit in nomine Domini*. Hodie admodum gaudet beatus David, quod infames citharam ipsi subripierint; cum quibus spiritu choreas et convivia agens, ut olim ante arcam Dei, cum illis placide modulatur, et balluit, illud proferens, *Benedictus qui venit in nomine Domini*. Qui dicemus: Tu nobis prophetæ dicito, Quis est hic, qui venit in nomine Domini? Noa mea, inquiet, est doctrina; nam id hodie infantibus deputatum est ab eo, qui ex ore infantium et lactentium perficit laudem, et destruit inimicum et ultorem; *Ut per hoc miraculum concertantur corda patrum in filios, et incredulorum ad prudentiam justorum* (Luc. 1. 17). Dicite, o pueri, unde vobis hodie hoc pul-

ἀφράσιν ἀμυλλώνται, ἢ ἀσθενῆν τὸν θλιζόντων πρὸς τὸν ἄγνω ἀνδρίζεται φύσις. Ἐλευθεροὶ ποιεῖς ἐλευθίους τὸ σάματα τῆς νηστείας. Χριστὸς γὰρ ἀφθονος ἀγωνοθέτης κἀνάτης. Ἐπεισομεν καὶ πρὸς τὸν μέσον ἄγνω τῆς νηστείας· μηδεὶς κατασιγήνη τὸν πνευματικὸν τούτων ἄγνω· μηδεὶς ληιστακτασθή τὸν πνευματικὸν ἄγνω τωντων. Ἀλείπειται γὰρ ὁ ἐγθρὸς τοῦ θράσους, ἀφῆρηται ἐπὶ πλὴν τῆς μάγης, νενίκεται τῆ τοῦ Θεοῦ κρῖσι, δεδωλωται [250] ἤτηθεις, ἐλῆλαται διὰ νηστείας, ἐπὶ ἐλάφους ὑπὸ νηπίων γεκώμενος ἐφῆρται, ἐπιτάριον αἰσιγύνης ὑπὸ αὐτῶν δεκώμενος δνευδός. Μηδεὶς τοῖνυν δάλαση, ἀγαπητοί, περὶ τὸ μέσον τῆς νηστείας γενόμενος· μηδεὶς ὀλιγωρήση τὸν μέσον σκαμμάτων· ἢ γὰρ ἡμετέρα γενναίους ἐκείνου καταπίσις. Εἰ τις ἀλλεῖ κωθρως, ἐκείνου βιώνουσι· εἰ τις ὕμιν ἀσθενῆς ἀγωνίζεσται, ἐκείνου νευροί. Στώμεν τοιγαροῦν πρὸς τὸν ἄγνω γενναίως, ἵνα ὁ ἀντίπαλος πῖση μεζίνους. Πρωμάτων φύγιμον πόνον· καρτερώμενος πρὸς ἄγνω, ἵνα ἀθάνατον λάβωμεν χάριν. Ἐραγε γὰρ Ἄδμ, καὶ θανάτω κατεδικάσθη· ἐνήστευσεν ἥλιας, καὶ τοῦ οὐρανοῦ τῆς κλεῖς ἐπιστεῦθη· ἐπεὶ Νῦα, καὶ τὸν νοῦν μετεβίθη· ἤσκησεν Ἐνωχ, καὶ ὑπὸ ἄγγελον μετετέθη· ἐγορησάθη Φαρωῶ, καὶ ἐν θαλάσσῃ τὸν ἔρμασι καταπονήσθη· ἐνήστευσε Μωϋσῆς, καὶ δάλατταν κατεπέθη, κωνοτέρων τεχνῶν ἐκ τῆς ὑγρᾶς τῶν ὕδατων οὐσίας· γενόμενος οὐκείδωμος, καὶ ἔξην γῆν τὸν λαὸν ὀδοιπορεῖν παρασκευάσας, κωνοναμένω πῶδι τὴν θάλασσαν παρήγαγε. Μετέλαθεν Εἰσα παρανόμου βρώσεως, καὶ πάντες ἐξ ἐκείνης θανάτω παραδίδονται· ἀπόχευε δὲ ἐκ Μαρίας τερεθῆς δεσπότης ἐνόμου βρώσεως, καὶ πάντας τῆς καταδίκης τοῦ θανάτου ἠλευθέρωσε. Γεῖσις θανάτου τὸ ἐν παραδείσῳ ἐνδόνον. *Ἢ δὲ ἄν ἡμέρω γὰρ, φησὶ ὁ Θεός, φάγηθε ἀπ' αὐτοῦ, θανάτω ἀποθνεύσθε.* Φυγή θανάτου, σταυροῦ τὸ δένδρον· ἐκείθεν γὰρ ἐπῆγα-

ζην ἢ ζῆθ ἢ ἀθάνατος. Ἀπὸ σταυροῦ πρὸς παράδεισον ὁ ληστής μεταβίβηκεν, ἀντὶ θανάτου ἰωη ἀνταλλάξάμενος. Καρπὸς τοῦ εὐδῶνου τοῦ ἐν παραδείσῳ φυτοῦ ἢ βρώσις· καὶ ἀναίρεσις τοῦ εὐδῶνου ἢ ἐκ τοῦ καρποῦ τοῦ σταυροῦ μετέληψις. Εἰ ἐνήστευσεν ὁ Ἄδμ, οὐκ ἂν θανάτω κατεδικάσθη, οὐκ ἂν τῆς ἀκαμάτου τρυφῆς ἐξόριστος· γέγονεν, οὐκ ἂν τῆς θορᾶς ὑπεβλήθη. Φησὶ γὰρ ἡ θεία Γραφή, ὅτι Ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον ἐκείσεν ἐπὶ ἀφθαρσίῃ· εὐδῶνον δὲ διαβάλλον θάνατος εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθεν. Ἄλλ' ἦθε Χριστὸς, Ἡ εἰρήνη ἡμῶν, καὶ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγοῦ ἰδῶσας, τῆς ἐχθρᾶν ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ, προσήλωσε τὸ πραγματεῖον τῆς ἀμαρτίας τῷ σταυρῷ, ἀκωρώσας τὸ πᾶθ' ἡμῶν χειρόγραφον τὸν θανάτου. Καὶ βοᾷ Παῦλος· Χριστὸς ἡμῖς ἐξηγήρασεν ἐκ τῆς κατάρμις τοῦ νόμου, γενόμενος πᾶρ ἡμῶν κάρδια. Ἀμεψώμεθα τοῖνυν κατὰ δυνάμιν τὸν εὐεργέτην, ἀγαπητοί· μικροὶ ὀβολοὶ θεραπευόμενοι τὸν κλῆστον ἐν ἐλεεί. Ὁ δεσπότης ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν ἐσταυρώθη· ἡμεῖς ἐκ θρόβωμεν τὸν κατ' εἰκόνα αὐτοῦ κτισθέντα πένθη· ἐκείνος θανάτω προσωμύλησεν, ἵνα ἡμᾶς θανάτω ἠλευθέρωσῃ· ἡμεῖς δὲ αὐτὸν μικροὶ ὀβολοὶ τοῦ θανατικοῦ λιμοῦ τοῖς ὀμυγεῖς ἐκαρτάσωμεν. Αὐτὸς γὰρ, αὐτὸς ἐστιν, ὁ διὰ τὸν πνήθων ἀνθρώπων τὸ παρεχόμενον. Μὴ τοῖνυν παραβῆμεν, ἀνθρώποι, ἐκτείνοντες τὴν χεῖρα τοῦ πένθους, ἀφορῶν εἰ· τὸν δὲ ἐκείνου δεχόμενον δεσπότην· ἀλλὰ γενέσθω σὺ ἢ χεῖρ τοῦ πένθους θυμιατῆρον ἐν ἀγορᾷ προκειμένον. ἔχει γὰρ ἀντὶ πυρὸς, τοῦ λιμοῦ τοῖς ἀφθαρκᾶς κατακλιθῆναι. Ἐπιβάλλωμεν οὖν ἀντὶ θυμιατῆρος ὀβολοὺς δύο, καὶ τῆς εὐωδίας παρῴσωμεν τὸν οὐρανόν, ἵνα ἐξ οὐρανοῦ ἀκούσωμεν· *Ἐφ' ὅσον ἐποίησατε ἐπὶ τούτῳ τῷ μικρῷ, ἐποὶ ἐποίησατε, βρώντος τοῦ Χριστοῦ· αὐτῆ ἢ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.*

[251] Εἰς τὰ Βαῖα.

ζ'. Ἐκ θανάτων ἐπὶ θαύματα τοῦ Κυρίου βαδίζομεν, ἐβέλοϊ, καὶ φθάσωμεν, ὡς ἐκ δυνάμεις εἰς δυνάμιν. Καθᾶπερ γὰρ ἐν ἀλύσι· χρυσῆ κριαίος ἀλληλεβδέτοις συμβεβημένη ἐν τοῖς δύο κατέχεται, καὶ τὸν συμβεβημένων ἕκατον συνάπτειται βάτερον βατέρω καὶ παραπέμπεται· οὕτω καὶ τὸν ἄγιον Εὐαγγελίον θάυματα ἐξ ἀλλήλων εἰς ἀλλῆλα ποδηγοῦσι τὴν φιλόσοπον τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν, καὶ εὐφραίνουσιν οὐ τῆ ἀπολλυμένη βρώσι, ἀλλὰ τῆ μενούσι εἰς ζῶην αἰώνιον. Φέροι οὖν σήμερον καὶ ἡμεῖς, ἀγαπητοί, ἐν ζωνομασίᾳ καρδίας καὶ ὡσὶν εὐχόσις ἀκούσωμεν, τὶ λαλήσοι ἡμῖν Κύριος ὁ Θεός· ἐν τῆ προφήταις καὶ Εὐαγγελίας περὶ τῆς θειοτάτης· ταύτης ἑορτῆς. Λαλήσει δὲ πάντως εὐεργέτην ἐπὶ τὸν λαὸν αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ τοὺς δούλους αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ τοὺς ἐπιστρέφοντας καρδίαν ἐπ' αὐτόν. Σήμερον προφητικὰ σάλπιγγες τὴν οἰκουμένην ἀνεπέτασαν, καὶ τὰς ἀπανταχῆ τοῦ Κυρίου Ἐκκλησίας ἐφάρθραν καὶ κατέταξαν, καὶ ἐκ τοῦ σάματος τὸν ἄγνω νηπιῶν καὶ τῆς κατὰ τὸν παθῶν παλαίστρας παραλοβούσι τοὺς πιστοὺς, τὸν ἐπινοικῶν ὕμνον καὶ τὸ καινὸν θέαμα τῆς εὐεργεσίας ὅθεν τὸ νικοποῦ Χριστὸ ἐδέξαται. Δεῦτε οὖν ἄπαντες, ἀγαλλιασώμεθα τῷ Κυρίῳ· δεῦτε πάντα τὰ ἔθνη, κροτήσωμεν χεῖρας, καὶ ἀλαλάσωμεν τῷ Θεῷ τῷ Σωτῆρι ἡμῶν ἐν φωνῇ ἀγαλλιάσεως. Μηδεὶς ἀμοιρὸς ἔστω τῆς χαρᾶς, μηδεὶς ὑστερεῖται τῆς κλήσεως, ὅτι ἐγενήθη τὸ σπέρμα τῶν ἀπειθῶντων εἰς ἀπίστῶν· μηδεὶς ἀγνωμονεῖται τῆν ὀπάντησιν τοῦ βασιλέως, ἵνα μὴ ἐξῶθεν τὸ νυμφωνος ἀποκλιθεῖ· μηδεὶς σκαρπῶσι, ἢ κατηγῆς πρὸς τῆν ὑποχώρη εὐεργετῆ ἐν ἡμῖν, ἵνα μὴ τοῖς ποτηροῖς πολλοταῖς συνκατακρίθῃ. Πλοῖτας δὲ πονηροῦς φημι τοὺς μὴ θλόντας ἀξίαν τὸν Κύριον βασιλέα ἐρ' αὐτοῦς. Πάντες φαιδρὸς συνδράμωμεν, πάντες προ-

θύμους ὑποδεξώμεθα, καὶ ὑπερκομισῶς ἐορτάσωμεν. Ἀντὶ ἱματίων τῆς καρδίας ἡμῶν ἐκχέμεν ἐνώπιον αὐτοῦ, καὶ ἐν ψαλμοῖς καὶ ὕμνοις καὶ εὐχαριστίας ἀνατείνωμεν αὐτῷ, καὶ τὸ, *Ἐυλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν δόξαμῃ Κυρίου*, ἀκαταπαύτως βοήσωμεν. Οἱ γὰρ εὐλογοῦντες αὐτὸν, τὴν δόξαν· καὶ οἱ καταπράμωνοι αὐτόν, καθῆρανται. Πάνιν ἔρω, καὶ προτρέπόμενος ἐπὶ τὸ αγαθὸν οὐ παύσομαι· δεῦτε, ἀγαπητοί, εὐλογῶμεν τὸν εὐλογημένον, ἵνα εὐλογηθῶμεν ὑπὸ αὐτοῦ. Πᾶσαν ἠλικίαν καὶ ἀξίαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνεκάλετον ὁ λόγος πρὸς τὴν τοῦ Κυρίου ἀνεσίαν, *Βασίλεις τῆς γῆς καὶ πάντας τοὺς λαοὺς, ἀρχοντας καὶ πάντας κρῖτας τῆς, κωνοσκου καὶ κωνοθῶντος.* Καὶ τὸ κωνοπρεπὲς τοῦ θαύματος, ὅτι τῆ νῆα καὶ ἀπερκακίαν τὸν νηπιῶν παθῶν καὶ θηλαζόντων ἠλικία τὰ πρεσβεία συνεχώρησε τὸ ἐξάρθῃ τῷ Κυρίῳ ἐν ἐφορηόσησι τὸ θεοδιδάκτον ἄσμα, καθᾶπερ πάλαι Μωϋσῆς τῷ ἐξ Αἰγύπτου λαῷ, τὸ, *Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν δόξαμῃ Κυρίου.* Σήμερον γὰρ χεῖρι ὁ μακάριος αὐτοῦ, σπουλημένος τὴν κιάραν ὑπὸ νηπιῶν, οὐς [252] καὶ συγχορησοῦν τῷ πνεύματι καὶ συνευωχῶμενος, καθᾶπερ τὸ πρὶν πρὸ προσώπου τῆς· κιωτοῦ τοῦ Θεοῦ, συμνωσυργεῖ καὶ συμφελῶσι ἐξέως, τὸ, *Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν δόξαμῃ Κυρίου.* Πρὸς δὲ ἱροῦμεν· λέγε ἡμῖν, ὦ προφῆτα, τίς ὅστος ὁ ἐρχόμενος ἐν δόξαμῃ Κυρίου; Ὑὲκ ἐμὸν, φησὶ, τὸ δειδασκαλεῖον σήμερον· νηπιῶς γὰρ ἀπέρρωται παρὰ τὸν κωνοπρεπῶντος ἐκ στόματος νηπιῶν καὶ θηλαζόντων αἰῶν τοῦ καταλοῦσι ἐγθρὸν καὶ ἐκδικετῆν. *Ὅσως καὶ διὰ τὸν θαύματος τοῦτο ἐπιστρωφῶσι καρδίαι πατέρων ἐπὶ τέκνα, καὶ ἀπειθῶν ἐν φρονήσῃ δικαίων.* Λέγετε, ὦ παῖδες, πῶθεν ὕμιν ἡ καλῆ αὐτῆ καὶ ἐπὶχαρῆς ἀμίλλα καὶ πόσι· τὸ δειξάτω· τίς ὁ σοφίας; τίς ὁ συναβροσίας; τὸν αἰ δόξα; τίς

ehrum et gratiosum certamen et canticum? quis vos doctor instituit? quis vos congregavit? ubi sunt tabernaculi? qui pedagogi? Nos et convivii et modulationis consortes effecite; et ea discitis, quae Moyses et reliqui prophetae concipiebant. Quia igitur invitati sumus, et infantes nobiscum dextera junxerunt; huc accedite, carissimi, et nos cum studio hanc divinam choream aedemus, et cum apostolis illum continemur in via, qui ascendit super caelum caeli ad Orientem, et qui, ut ipse voluit, subjugali vehitur in terra. Cum infantibus ramos tollamus, et ramis plaudamus, ut et nos Spiritus sanctus inspiret, et cum debito ordine divinum illud emittamus canticum: *Benedictus qui venit in nomine Domini: hosanna in excelsis*. Hodie patriarcha Jacob in spiritu festum celebrat, videns prophetiam suam ad opus deductam, et eum, qui ligat ad vitem pullum suum, pullo vectum (Gen. 49. 11): ac cum fidelibus in spiritu adorat. Hodie pullus preparatur, id est, irrationabiles gentiles olim exemplar irrationabile; ut ostendatur obedientia novi populi ex gentibus conversi; infantesque significant horum in Dei cognitione infantiam. Hodie Rex gloriae in terra propheticè glorificatur, et caelestis convivii consortes terrigenas exhibet, ut ostendat se esse utriusque, et caeli et terrae Dominum, utpote qui in utroque cum Patre et Spiritu sancto concordissime celebratur. Ideo superni illi salutem in terra partam significantes psallebant: *Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Sabaoth: plena est omnis terra gloria ejus* (Isai. 6. 3); qui vero in terra erant cum caelesti letitia simul festum agentes, clamant, *Hosanna in excelsis, hosanna filio David* (Matth. 21. 9). Et alii glorificabant, *Benedicta gloria Domini de loco suo* (Ezech. 3. 12); alii vero theologicè dicebant, *Benedictus qui venit in nomine Domini*.

2. Dum haec ita fierent, et discipuli choreas agerent circa omnes quos viderant virtutes, et dicerent, *Benedictus qui venit in nomine Domini; in excelsis gloria, et in terra pax* (Luc. 2. 44); civitas commovebatur dicens: *Quis est hic* (Matth. 21. 40)? ut ex caecitate invidiam contra Domini gloriam concitaret. Civitatem cum audis, veterem illum synagogae inconditam turbam intellige. Ingrati illi interrogant, *Quis est hic?* ac si nondum vidisset Benefactorem divinis miraculis celebrem. Non enim comprehendebant tenebrae lucem in adyto fulgentem. Quamobrem directe ad illos jam olim exclamaverat Isaias, dicens: *Audite surdi, et caeci viam recipite. Et quis caecus, nisi filii mei? et qui surdi, nisi qui dominantur eorum? et occaecati sunt servi Dei. Vidistis saepe, et non observastis: operis auribus non audistis* (Isai. 42. 18-20). Videtis, fratres, verborum accusationem? quomodo perpicax ille divinus Spiritus per sanctos suos sicut praesentia futura praedicat? Videbant enim ingrati, et per signa miraculorum patratorem Deum quasi manibus tangebant, et in incredulitate manserunt: viderant caecum natum, visum recepisse et Dominum praedicavisse: viderant paralyticum, qui in hac infirmitate vitam contriverat solo jussu a morbo sanatum: viderant Lazarum a mortis effugisse: audierant deambulacionem supra uare, vinum datum sine vitis cultu, panes sine labore suppeditatos, daemones pulsos, aegros sanatos: ipsorum platea virtutes ejus praedicabant, viae curationes viatoribus nuntiabant: tota Judaea beneficiis repleta erat, et nunc interrogant, *Quis est hic* (Matth. 21. 41)? O insaniam eorum qui falso doctores appellantur! o pernicaces patres! o stulti seniores! o semen Chanaanis impudentis, non autem Judae pii! Pueri Creatorem agnovissent, et pernicaces patres dicebant, *Quis est hic?* Juvenilibus etas Deum celebravit, et inveterati dierum malorum interrogabant, *Quis est hic?* Lactentes theologicè loquuntur, et seniores blasphemant? pueri pie laudibus sacra peragunt, et execrandi sacerdotes impie indignantur? O increduli in prudentia iustorum: convertite corda vestra ad filios vestros, discite Dei mysteria. Idipsum

quod perficitur, testificatur Deum esse illum; qui a non edoctis linguis ita celebratur. *Scrutinamini Scripturas* (Joan. 5. 39), ut audistis a Domino, quia ipse sunt quae testificantur de illo, nec ignoratis miraculum. Audite, ingrati, quid annuntiet vobis Zacharias propheta; ait enim: *Gaude multum, filia Sion: ecce Rex tuus venit tibi justus et insidens super pullum usuar* (Zach. 9. 9). Cur gaudium exultatis? cur fulgente sole, tenebras diligitis? Cur contra inexpugnabilem pacem bellum meditamini? Si inique filii Sion estis, cum filiis vestris choreas agite: gaudii occasio sit vobis filiorum pietas. Ab illis discite, quis docuit, quis collegit, a quo doctrina prodeat, quae sit nova theologia, et vetus prophetia. Quod si nullus homo eorum quidpiam docuit, sed ex se et sponte sua laudem modulatur, agnoscite Dei opus esse, ut in lege scriptum est: *Ex ore infantium et lactentium perfecti laudem* (Psal. 8. 3). Duplicate ergo gaudium, quia talium estis patres filiorum, qui a Deo docti ea celebrant, quae a senioribus ignorabantur. Convertite ergo corda vestra ad filios vestros, et ne clauditis oculos vestros ad veritatem. Quod as vos estis, qui audientes non auditis, et videntes non videtis (Matth. 13. 13), et frustra disputatis, cum infantibus, ipsi iudices vestri erunt, secundum Servatoris dictum (Id. 12. 27). E re igitur et hoc cum aliis de vobis praedixit Isaias propheta, dicens: *Non nunc pudore afficietur Jacob, neque nunc vultum mutabit: sed cum videritis filii ipsorum opera mea, per me sanctificabunt sanctum Jacob, et Deum Israel timebunt: et cognoscent in, qui spiritus errant, intelligunt, et qui murmura, discunt obedire, et lingua balbutientes dicent loqui pacem* (Isai. 29. 22-24). Viles insaue Judge, quomodo a sermonis exordio pudorem vobis annuntiet Propheta, ob incredulitatem vestram? Saltem ab ipso discite, quomodo filiorum vestrorum canticum a Deo traditum praedicet; sicut beatus David praenuntiavit, dicens: *Ex ore infantium et lactentium perfecti laudem*. Aut igitur filiorum vestrorum sanctitatem, ubi par est, assumite, ut pie nobis filios vestros concedite. Nos cum ipsis choreas agamus, et festum celebremus, atque nova lingua a Deo traditum canticum una psallamus. Etenim aliquando Symeon senex Servatori occurrit, et arcularum Dominum quasi infantem in ulnis suscepit, ac Dominum et Deum praedicavit: nunc autem ingratorum senum loco pueri Servatori occurrerunt ut Symeon, et ramos pro ulnis substraverunt, ac Dominum et Deum benedixerunt, qui super pullum quasi super Cherubim insidebat: *Hosanna filio David, benedictus qui venit in nomine Domini* (Matth. 21. 9). Quibuscumque et nos clamemus, Benedictus Deus de Deo, Rex gloriae, qui propter nos apud suos medicus fuit sine mendacitate, ut ois sua bonitate divites redderet: benedictus qui venit in humilitate, et rursus venit in gloria: primo, super pullum mansuetus et ab infantibus benedictus, ut impletur quod scriptum est: *Visi sunt gressus tui, Deus, gressus Dei mei Regis, qui est in sancto* (Ezal. 67. 25); secundo, terribilis supra nubes, et ab angelis et potentibus stipatus. O mellitam puerorum linguam! o sinceram disciplinam Deo placentium! David prophetans sub liera sensum admiravit; pueri, aperto thesauro, lingua sua divitias attulerunt, et gratia pleno sermone omnes clare ad fruendum illo convocaverunt. Hauriamus itaque et nos cum ipsis divitias quae abripi nequeunt, pleno sinu, plenius pentauris munera deponamus: clamemus perpetuo: *Benedictus qui venit in nomine Domini*: Deus verus, omnipotens ex omnipotente, Filius in nomine Patris, Rex verus ex vero Rege, qui cum illo aeternum habet, et ante saecula regnum habet, ut et ille qui genuit eum. Nam commune regnum habet; neque extrinsecus acceptum honorem Verbum Filio tradit;

non incipit, neque accessit, neque imminutus est honor, alit: sed naturalis est et vere proprius. Unum namque regnum est Patris et Filii et Spiritus sancti, sicut una substantia et una dominatio. Quamobrem una adoratione colamus unam trium hypostasium divinitatem, sine principio, increatam, interminatam, sine successione. Neque enim Pater unquam cessabit esse Pater, neque Filius esse Filius et Rex, neque Spiritus sanctus cessabit esse id, quod est hypostasi. Nil enim in Trinitate minuetur; non finis erit eternitatis, aut communionis, aut regni. Neque enim Filius Dei, quia propter non factus est homo, et adversarium nostrum tyrannum devicit, atque in carne tantum de inimico ejus reportavit victoriam; ideo Rex vocatus est; sed quia Deus est semper et Dominus, ideo et Rex est, ut et Genitor ejus: nunc vero Rex est, cum id prius habuisset, et in perpetuum. Ne blasphemus contra Christi regnum, o haereticus, ut non Genitorem etiam inhonores. Si fidelis es, fideliter accede ad Christum verum Deum nostrum, et non quasi velamentum nequitiae habens libertatem. Si servus es, cum tremore Dominum subditus esto: nam discipolor non bene affectus, sed palam inimicus est. Scriptum est enim: *Qui non honorat Filium, non honorat Patrem, qui misit eum* (Joan. 5. 23).

3. Nos autem, dilecti, eo revertamur unde digressi sumus, clamantes, *Benedictus qui venit in nomine Domini*, pastor ille bonus, ut poneret animam suam pro ovibus suis; ut sicut ille, qui lupos ovina carne vescentes venantur, ipsos ove oblata espuiat: sic spiritualibus animarum interfectoribus lupis, sese ad hominem offerens Princeps pastorum, venabatur objiceret, his qui jam olim Adamum venabantur. *Benedictus qui venit in nomine Domini*, Deus contra diabolum, non aperie pro invisibilem potestatem, sed per infirmitatem carnis, ut alligaret eum, qui contra nos fortis erat. *Benedictus qui venit in nomine Domini*, Rex contra tyrannum, non per omnipotentem potestatem et sapientiam, sed per crucis, ut petabatur, stultitiam, ut prudentis in nequitiis serpentis spolia diriperet. *Benedictus qui venit in nomine Domini*, verax contra mendacem, Servator contra perniciosum, Princeps pacis contra pugnam, inimicum amator contra hominum osorem. *Benedictus qui venit in nomine Domini*, peneis cuius arbitrium est servare errantem hominem, errorem solvere, eos, qui in tenebris erant, luce perfundere, idolorum fallaciam delere, salutarem Dei cognitionem introducere, mandum sanctificare, execrandum et inane cultum eliminare. *Benedictus qui venit in nomine Domini*, unus pro multis, ut eruat genus humanum de manu fortiorum illo, egenum et pauperem a diripientibus eum. *Benedictus qui venit in nomine Domini*, ut infundat viuum et oleum in eum, qui incidit in latroes, et qui despectus fuit. *Bene-*

dictus qui venit in nomine Domini, ut servet nos per seipsum, sicut in propheta, *Non legatus, non angelus, sed ipse Dominus antevertit eos* (Isai. 63. 9). Ideo et nos benedicimus te, Domine, qui cum Patre et Spiritu sancto ante saecula et in saecula saeculorum benedicimus es: ante saecula et usque ad hoc tempus incorporeus; nunc autem et in saecula, cum divina, inamutabili et indivisibili incarnatione tua. Reliqua videamus. Quid dicit divinus evangelista? *Com intrasset Dominus in templum, accesserunt ad eum caeci et claudi, et curavit eos. Videntes autem principes sacerdotum et Pharisei miracula quae faciebat, et pueros clamantes et dicentes, Hosanna filio David, benedictus qui venit in nomine Domini* (Matth. 21. 14. 15), ejus honorem non tulerunt. Quare accedentes ad eum dicebant, *Non audis quid hi dicant* (Ibid. v. 16)? Non xgre fers quod gloria afficiaris ut Deus? non indige fers, cum audis ab his innocentes et non quod solum Deum decent? annou Deus jam olim pro prophetam declaravit, *Gloriam meam alteri non dabo* (Isai. 42. 8)? et, *Quomodo tu, homo cum sis, facis teipsum Deum* (Joan. 10. 33)? Sed quid ad haec longuinis ille, nullus in misericordia, et tardus ad iram? Furens tolerat, iram sedat excusando se, Scripturas vicissim opponit, testimonium pro-ferit opportuna, neque de-icit interrogare, ideoque ait: Nunquam et vos audistis me pro prophetam dicentem: Tunc cognoscetis quia ego praesens loquor? hoc rursum, *Ex ore infantium et lactentium perfecti laudem propter inimicos tuos, ut destruas inimicum et ultorem* (Joan. 8. 28)? Tales estis vos, qui legem attenditis, et prophetas legis, et in lege predicatum despicitis. Videmini namque pietatis obtentu Dei gloriam vindicare: non intelligentes eum, qui me despicit, Patrem etiam despiciere. Ego enim u Deo exivi, et veni in mundum: et gloria mea est gloria Patris mei. Sic confutata a Servatore nostro Deo insani illi, contradicere quidem cessarunt, a veritate refracti: sed insanum aliam inducentes cogitationem, consilium inierunt adversus eum. Nos vero psallamus: *Magna Dominus soster, et magna virtus ejus, et sapientia illius non est numerus* (Psal. 146. 5). Haec quippe omnia facta sunt, ut qui tollit peccatum mundi Agnus et Filius Dei voluntarie pro nobis ad salutarem passionem veniret, et in praetorio agnosceretur, et ut qui despiciebat eum, qui vivifico sanguine suo mundum redemum, consentirent circa triginta argenteos, et pascha pro nobis immolaretur Christus: ut qui pretiosus ejus sanguine aspersi sunt, quorum labia instar liminum suum obsignata, perniciosis illius tela effugiant; et sic qui carne passus est Christus et triduanus resurrexit, cum Patre et Spiritu sancto pari cum honore et gloria ab omni creatura honoretur; quia ipsi flectetur omne genu caelestium, terrestrium et infernorum, gloriam ipsi referentium in saecula saeculorum. Amen.

ADMONITIO

IN SEQUENTES

DE BEATA VIRGINE MARIA ORATIONES.

Ejusdem farinae sunt sequentes de B. V. Maria sermones, qui jure in tenebris latuissent, nisi illos Sa-

vilius publicasset. Fortassis vero ex eodem fonte eodemque auctore procedunt.

IN S. VIRGINEM ET DEIPARAM MARIAM.

Omnes quidem memorabiles celebritates admiranda sunt, et stellarum splendori comparabiles. Nam sicut stella positione sua in caelo fixa sunt, et exposito inter singulas intervallo spectabiliores, to-

tumque terra orbem illustrant; itaque eadem stella apud Indos videtur, et Scythias non occullatur: in continente splendet et mare illuminat, et navigantes gubernat; harumque stellarum nomina ob multi-

βασιλεύς· οὗτος οὐδὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῦ εἶναι τοῦθ' ὅπερ ἐστὶ τῆ ὑποστάσι. Οὐδὲν γὰρ τῆς Τριάδος διατεθέντος, ἢ παυθέντος ποτε ἢ τῆς ἀδιότητος, ἢ τῆς κοινότητος καὶ βασιλείας. Ὁ γὰρ, ὅτι ἄνθρωπος γέγονε δι' ἡμᾶς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸν καθ' ἡμῶν τυράννον ἐνίκησεν, ἐν σαρκὶ ταύτῃ πραγματευσάμενος κατὰ τοῦ θυμοῦ αὐτῆς ἔχθρου νίκην, διὰ τοῦτο βασιλεὺς ἐγγραμμάτισεν, ἀλλ' ὅτι Κύριος καὶ Θεὸς ἀεὶ, διὰ τοῦτο βασιλεὺς, ὡς ὁ γεννήσας αὐτὸν, νυνὶ δέ, καὶ μετὰ τῆς προλήψεως, καὶ εἰς τὸ δικηναίκα. Μὴ βιασθῆμι τὴν τοῦ Χριστοῦ βασιλείαν, αἰρετικὰ. Ἴνα μὴ τὸν γεννήσαντα ἀτιμάσῃ. Εἰ πιστὸς εἶ, πρόσθε Χριστῷ τῷ ἀληθινῷ Θεῷ ἡμῶν, καὶ μὴ ὡς ἐπικάλυμμα ἔχων τῆς κακίας τὴν ἐλευθερίαν. Εἰ δούλος εἶ, ἐν τρόπῳ τῷ δεσπότη ὑποτάγθαι. Ὁ γὰρ λογιμάτος οὐκ εὐγώμων, ἀλλὰ πρόβλος δυσμενῆς. Ἰγγραται γὰρ· Ὁ μὴ τιμῶν τὸν Υἱόν, οὐ τιμᾷ τὸν Πατέρα τὸν πέμφσαντα αὐτόν.

γ'. Ἡμεῖς δέ, ἀγαπητοί, ὅθεν ἐξήλθομεν, ἐπανέλωμεν, τῷ λόγῳ βιώοντες, *Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὄνόματι Κυρίου*, ὁ ποιῆν ὁ καλὸς καὶ ἀγαθός, θεῖαι ἐκουσίαι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν προβάτων αὐτοῦ· Ἴνα ὡσπερ τοὺς πρόβατα αἰτουμένους λύκους προβάτη ἀλλοκουσιν ὁ λυκοθήρας, οὕτως τοὺς νοσητοὺς καὶ ψυχοθύρατος λύκους ἐαυτὸν ὡς ἀνθρώπον προεῖς ὁ ἀρχιποιῆν θήραμα ποιῆσθαι τοὺς θηρεύσαντας τῷ πάσι θηρευθέντι ὑπ' αὐτῶν Ἀδάμ. *Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὄνόματι Κυρίου*, Θεὸς κατὰ τοῦ διαβόλου. οὐ φανερός διὰ τῆς ἀπροσβλέπτου δυνάμεως, ἀλλὰ διὰ τῆς ἀσθενείας τῆς σαρκὸς, ὅσως τὸν καθ' ἡμῶν ἰσχυρόν. *Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὄνόματι Κυρίου*, ὁ βασιλεὺς κατὰ τοῦ τυράννου, οὐ διὰ τῆς παντοκρατορικῆς δυνάμεως καὶ σοφίας, ἀλλὰ διὰ τῆς νομοθεσίας τοῦ σταυροῦ μαρίας, τοῦ ἐν κακίᾳ φρονίμου ὄρεως· τὰ σκυλά διαρπάσαι. *Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὄνόματι Κυρίου*, ὁ ἀληθινὸς κατὰ τοῦ ψεύστου, ὁ Σωτὴρ κατὰ τοῦ λυμῶνος, ὁ εἰρηναρχὸς κατὰ τοῦ πολεμηφόρου, ὁ φιλόανθρωπος κατὰ τοῦ μισανθρώπου. *Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὄνόματι Κυρίου*, Κύριος σῶσαι τὸν πλανηθέντα ἀνθρώπον, καταλύσαι τὴν πλάνην, φωταγωγῆσαι τοὺς ἐν σκότει, καταρῆσαι εἰδῶλων ἀπάτην, ἀντιοφάσαι θεογνώσαν σωτηρίαν, ἀγάσσαι κόσμον, ἀπελάσαι τὸ μῦθος καὶ ἄγος τῆς τῶν μεταίων θεραπειας. *Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὄνόματι Κυρίου*, εἰς ὑπὲρ πολλῶν, βύσασθαι πτωχῶν γένος ἀνθρώπων ἐκ χειρὸς στερεωθέντων αὐτοῦ, καὶ πτωχῶν καὶ πένθητα ἀπὸ τῶν διαρπαζέντων αὐτοῦ. *Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὄνόματι Κυρίου*, [235] ἐπιχίμαι οἶνον καὶ ἕλαιον ἐπὶ τὸν ἐμπροσθέντα εἰς τοὺς ληστὰς, καὶ παρεωραμένον. *Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὄνόματι Κυρίου*, σῶσαι αὐτὸν τὸν τῆ; ὡ; φωνῶν ὁ προφήτης· *Ὁ πρῶτος, οὐδὲ ἀγγελος, ἀ.λ.λ' αὐτὸς ὁ ἠόριος ὄσωσε αὐτοῦς*. Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς εὐλογοῦμέν σε, Κύριε, τὸν σὺν Πατρὶ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι τῷ αἰῶνος καὶ εἰς αἰῶνας

αἰῶνος εὐλογημένον· πρὸ μὲν τῶν αἰῶνων καὶ μέχρι τῆς δευρο ἀσωμάτως, τάνυν δέ, καὶ εἰς αἰῶνας, μετὰ τῆς θέλας καὶ ἀμεταβάλλου καὶ ἀμείστου σου σαρωσίσεως. Ἰδωμεν καὶ τὰ ἐξῆς. Τί λέγει ὁ θεοτάτος εὐαγγελιστής; *Εἰσελθόντες γὰρ, φησί, τοῦ Κυρίου εἰς τὸ ἱερὸν, προσήλθον αὐτῷ τυροὶ καὶ χωλοὶ, καὶ ἐθεράπευσεν αὐτούς. Ἰδόντες δέ οἱ ἄρχιερεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι τὰ θαύματα ἃ ἐποίουν, καὶ τούτους παῖδας κρᾶττας καὶ λέγοντας, Ὁσάννα τῷ υἱῷ Δαυὶδ, εὐλογοῦντες; ὁ ἐρχόμενος ἐν ὄνόματι Κυρίου*, οὐκ ἤγεγκαν τὴν τοῦτου τιμὴν. Ὅθεν προσελθόντες αὐτῷ ἱπποῦ· *Ὁὐκ ἀπαναίναται πρὸς τὴν πεισίαν. Διὰ καὶ φησὶν· Οὐδέποτε καὶ ἡμεῖς ἤκουσάμεν μὲν διὰ τοῦ προφήτου λέγοντος, Τότε γνώσεθε, ὅτι αὐτὸς ἐγὼ ὁ λαλῶν πάρειμι; οὐδ' αὐτὸν. Ἐκ στόματος ἡγῆλιου καὶ θεολογῶντων κατηρτίσω αἶνον ἔσκα τῶν ἐχθρῶν σου, τοῦ καταλύσαι ἐχθρὸν καὶ ἐδικαιτῆν; οἷνίς οὖν ἡμεῖς, οἱ νόμῳ προσήγοντες, καὶ πρῶτας ἀναγινώσκοντες, κάμει τὸν ἐν νόμῳ κερτυζόμενον ἀθετοῦντες. Δοκίμει μὲν γὰρ ἐν προσήματι εὐσεβείας διεκδικεῖν τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν, μὴ συνέντες, ὅτι περ ὁ ἐμὲ ἀθετοῦν, καὶ τὸν Πατέρα ἀθετεῖ. Ἐγὼ γὰρ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐξήλθον, καὶ ἐξήλυθα ἐπὶ τὸν κόσμον· καὶ ἡ ἐμὴ δόξα, καὶ τοῦ Πατρὸς μου ἐστὶ δόξα. Ἐλογηθέντες δέ οὗτως οἱ ἀνόητοι ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ, ἐπαύσαντο μὲν τῆς ἀντιλογίας, φημιθέντες τῇ ἀληθείᾳ· ἔτερον δέ ἐπισπασάμενοι ἀνοίας λογισμῶν, συμβούλιον αὐτοῦ οἰοῦντο. Ἡμεῖς δὲ φάλλομεν, Μάρτας ὁ Κύριος ἡμῶν, καὶ μεγάλη ἡ ἰσχυρὸς αὐτοῦ, καὶ τῆς συντέσεως αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ἀριθμῆσαι. Ταῦτα γὰρ πάντα γέγονεν, Ἴνα ὁ αἶνον τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου ἀμύνη καὶ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἐκουσίως ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ τὸ σωτήριον πάθος ἔληθ, καὶ ἐπὶ τὸ πραϊτόριον γνωρίσθῃ, καὶ οἱ ἐξουθενούντες τὸν ἐξουσιούμενον τῷ ζωοποιῷ αὐτοῦ αἵματι τὸν κόσμον συμφορησάσαι ἐράκοντα ἀργυροσθῆ, καὶ τὸ πάσχα ἰωβῆ ὑπὲρ ἡμῶν Χριστοῦ, καὶ τῆς τιμῆς αὐτοῦ αἵματι φαντισόμενοι καὶ τὰ χειρὶ ὡς φίλας σφαγῆσόμενοι, ἐκφύγοι τοῦ ὀλοθροῦντος· τὰ βέλῃ· καὶ οὕτως ὁ παθὼν σαρκὶ Χριστοῦ, καὶ ἀναστὰς τρίτημερος, τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι ὁμοτίμος καὶ ὁμοδόξος παρὰ πάσης κτίσεως· προσκυνηθῆ· ὅτι αὐτῷ κάμει πᾶν γόνι ἰσχυροῦν καὶ ἐπιγύλιου καὶ καταχθόνιου, δόξαν αὐτοῦ ἀναπέμποντες· εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.*

[236] *Εἰς τὴν ἁγίαν Παρθένον καὶ Θεοτόκον Μαρίαν.*

Πῶσαι μὲν αἱ μαρτυρικαὶ πανηγύρεις θαυμασταί, αἱ ρεμούνται τῆς λαμπρότητος ἡν ἄσπερον τὴν μνήμην. Καθάπερ γὰρ ἄσπερες ἐν οὐρανῷ τῆ θέσει πατήγασι, καὶ τῆ διαστάσει ἀλλήλων πλείονα γνωρίζονται, καὶ πάντα τὸν τῆ; γῆς καταλάμπουσι κύκλον, καὶ ὁ αὐτὸς παρὰ Ἰνδοῦς ὁράται, παρὰ Σκύθαις οὐ κρύπτεται, ἐν ἑκάστῳ ἀστράπτει, καὶ θύλασαν φωτίζει, καὶ κυβερνεῖ

τοὺς πλέοντας, ὡν καὶ διὰ τὸ πλῆθος τὰ ὀνόματα ἀγνωσόμεν, ἀλλὰ διὰ τὸ κάλλος τῆς λαμπρότητος θαυμάζομεν· οὕτως καὶ τὸν ἁγίον ἕκαστος. Εἰ γὰρ καὶ τάφος τὰ λείψανα περιεκλίεσται, ἀλλὰ τὴν δυναμὴν αὐτῶν ἢ ὑπ' οὐρανῶν οὐ περιέγραφε. Καὶ ὅτι ἀληθῆς τὸ εἰρημένον, ἔξεστὶ σοι μαθεῖν ἐκ τῶν πραγμάτων αὐτῶν. Ἡ Παλαιστίνη τὸ εἰς ἡμῶν τοῦ Ἀθραῖμα ἔχει, καὶ ἡ καλύθη

αντω τῆ παραδείσῳ ἐρίζει· ὁ γὰρ ἐκεῖ κατὰ τὸ Ἄδὰμ ἀποφθνήσκων Θεός· ἐνταῦθα ὅπῃ τοῦ περιπαλῶντος ἐξενδοχοῖσθαι. Τοῦ Ἰωσήφ τὰ ὄσα εἰς περιπτώσκειται τόφος, καὶ τὸν κατὰ τῆς Αἰγύπτου, πάλιν καὶ τῆς οἰκουμένης ἐκκληίεται πέτρα. Μωσῆος οὐδὲ τὸ μῆμα εὐρίσκειται, καὶ μετὰ θανάτου κηρύττει τὸν διὰ ῥάβδου ἑσπαστα τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν. Ἡσαίας δὲ πῶς τῆσται, οὐκ ἴσμεν· καὶ πᾶσα ἡ Ἐκκλησία διὰ τῆς προφητείας αὐτοῦ κίχραγεν· Ἰδοὺ ἡ Παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει, καὶ τέξεται Υἱόν. Δανιὴλ ἐν Βαβυλῶνι ἐτάθη, καὶ διὰ πάσης τῆς γῆς κίχραγεν· Ἰδοὺ ἐκεῖ τὸν νεφελεῶν τοῦ οὐρανοῦ, ὡς Υἱὸς ἀνθρώπου ἐρχόμενος. Οἱ περὶ Ἀνανίαν ὁ παῖς καὶ αὐτὴν ἐν Βαβυλῶνι ἐκοιμήθησαν, καὶ δι' αὐτῶν πᾶσα ἡ οἰκουμένη βοᾷ κατ' ἐκείτην ἡμέραν· Εὐλογοῖτε, πάντα τὰ ἔργα ἡμεῶν, τὸν Κύριον. Ἰεζεκιὴλ παρὰ Πέρσας ἐγώσθη, καὶ μετὰ τὸν Κερούβιμ κίχραγεν· Εὐλογομένη ἡ δόξα Κυρίου ἐκ τοῦ τόκου αὐτοῦ. Οὕτως οὐδὲν ὠφέλησεν ὁ διάβολος ἐν παραδείσῳ τὸν Ἄδὰμ θανατώσας· ἀνέμει γὰρ ὁ Θεός τοῖς δικαίοις διὰ θανάτου παρήρησας θύραν. Ἄλλὰ πᾶσαι μὲν τῶν ἀγίων αἰ μνημια θημασται· οὐδὲν δὲ τοσοῦτον εἰς ὄψαν, οἷα ἡ παρουσία πανήγυρος. Ὁ Ἄβελ διὰ θυσίαν ἐνομιμάσεται, ὁ Ἐνυὺ δ' ἐυαρέσθηται μνημονεύσας, ὁ Μεκχισαὶδὴς ὡς εἰκὼν Θεοῦ κηρύσσειται, ὁ Ἀβραὰμ διὰ πίστιν ἐγκωμιάσεται, ὁ Ἰσαὰκ διὰ τύπον ἱστανεῖται, ὁ Ἰακὼβ διὰ πάλιν μακαρίζεται, ὁ Ἰωσήφ διὰ σωπρόσθητον τιμάται, ὁ Ἰούδας ὁ ὑπομονὴν μακαρίζεται, Μωσῆς ὡς νομοθέτης· ἐυδομῆται, Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ οὗ στρατηγὸς μνημονεύεται, Σαμῶν ὁ ὡς συνόμιλος Θεοῦ μακαρίζεται, Ἡλίας ὡς ζημιότης μαρτυρεῖται, Ἡσαίας ὡς θεολόγος ἀναγράφεται, Δανιὴλ ὡς συνετός κηρύσσειται, Ἰεζεκιὴλ ὡς θεατὴς τῶν ἀποφθνήσκων θαυμάσεται, αὐτοῦ δὲ πατὴρ τὸν κατὰ σάρκα μυστηρίον λαλεῖται, Σολομὼν ὡς σοφὸς θαυμάσεται· ἀλλ' οὐδὲν τοσοῦτον, ὅσον ἡ θεοτόκος Μαρία. Ὅν γὰρ ἐκεῖνος πάντες ἐν αἰνίγμασιν εἶδον, αὐτὴ ἐν γαστρὶ σαρκωθέντα εἶδασται, καὶ οὐδὲν ἐπιπόσει τὴν ἄβρῆτον οἰκονομῶν τὸ Θεοῦ Λόγος. Ὅπως· Ἄλλ' ὠλεὼν πᾶθος· ἀλλ' ὄγκου καὶ πάθους ὁ Λόγος ἀλλότριος. Ἐλαττωμάτων τοσοῦτο μέγεθος· Ἄλλ' ἡ θεότης οὐ περιγράφεται. Μῦθος· Ἄλλ' ἢν ἀναπλάττων οὐκ ἐμύλων, ἐν αὐτῇ σαρκωθείς, καὶ ἐξ αὐτῆς οὐκ ἐμάνθη· ἀλλὰ καὶ ἄλλων ὄψαν φέρει τὴν βασιλεὶ τὸ φιλοάνθρωπον. Τόκος· καὶ μῆλον ὡς ἡλαττωσε τόκος τὸν ἀναγον. Τόκος ἡ ἐνοουθρώπις· Ἄλλὰ μεταβολὴν ἡ θεία φύσις οὐκ ὑπέμεινεν. Ἐκεῖ κατὰ σάρκα μητέρα, ἀλλ' οὐκ ἀπίστωσε τὸ εἶναι κατὰ θεότητα ἀμητῶρ. Φάνη· Ἄλλὰ τὸν τοῦ Πατρὸς οὗκ ἐγνώμασε κόλπον. Ἐπλήσαν· Ἄλλ' οὐδέποτε τῷ ὄρωψ ἡ Τριάς ἐνέλειψεν. Οὐδὲν τοῦτον ἐν βίῳ, ὅσον ἡ θεοτόκος Μαρία. Περιέλιθε, ὁ ἀνθρώπος, πᾶσαν τὴν κτίσιν τῷ λογισμῷ, καὶ βλέπει εἰ ἐστὶν ἴσος, ἡ μέλλων τῆς ἀγίας καὶ θεοτόκου [257] Παρθένου· περινώστρησεν τὴν γῆν, περιέλιψαι τὴν θάλασσαν, πολυπραγμῶνισεν τὸν ἀέρα, τὸν οὐρανοῦ τῆ διανοία κρούησεν, τὰς ἀράτους πάσας δυνάμεις ἐνδομήθηται, καὶ βλέπει, εἰ ἐστὶν ἄλλο τοιοῦτον θαῦμα ἐν πάσῃ τῇ κτίσει. Οὐρανοὶ μὲν γὰρ ὄσαν διηγούσται Θεοῦ, ἀγγελοὶ λειτουργοῦσι μετὰ φόβου, ἀρχάγγελοι προσκυνοῦσι κατὰ τρόπον, τὰ Κερούβιμ μὴ φρόντα φρίζει, τὰ Σεραφίμ οὐ πλησιάζουσι, περιπτά-

μενα κίχραγονε τὸν τρόπον, Ἄγιος, ὄγκος, ὄγκος Κύριος οὐσαῶθ· πλήρης ὁ οὐρανοῦ καὶ ἡ γῆ τῆς αἰωνίας αὐτοῦ. Ἡ λίμνη τὸ ἦχος οὐκ ἤνεγεν, αἱ νεφέλαι τῆς ἀναλήψεως τρόπον γέγονασιν ὄγκου, ὁ ἦλος τὴν ὕδριν μὴ φέρων ἐκρίσεν, ὁ ἄβυθός τοῦς μακροῦς ἐν φόβῳ ἐήθησε. Πυλωροὶ ἰδόντες εἰς ἔπιπταν, τὸ ὄρος τὴν ἐπίστασιν ἐκείμενον ἐκαπνίσθη, ἡ βᾶτος μὴ ἐνέγκασιν τὴν ὀπασίαν ἐπὶλέγεται, ὁ Ἰορδάνης φρένας ἐστράφη εἰς τὰ ὄπισθον, ἡ θάλασσα φοβήθηκε τὴν ῥάβδον ἐλογίσθη διὰ τὸν ἐσπαστικὸν τύπον ἡμερωθέντα, ἡ ῥάβδος Ἀαρῶν διὰ τὴν εἰκὼνα παρ' ὧσιν ἤθησεν, τὸ πῦρ ἐν Βαβυλῶνι Τριάδος ἀρίθμωον ἤθεσθη. Ἀριθμησῶν τοῦτον τὰ παρόδοις, καὶ θαύμασεν τῆς Παρθένου τὴν νίκην· εἶπεν ἐν πάσῃ ἡ κτίσις φόβῳ, καὶ τρόπον ἤνεγεν, αὐτὴ μόνη ἀνερημῶντος ἐθαλάμησε Μακάριαι δι' αὐτὴν πᾶσαι αἱ γυναῖκες· οὐκ ἐστὶ τὸν καταρῶν. Ἔσχε γὰρ τὸ γένος· ἀρ' οὐ καὶ ἀγγέλους νίκησι εἰς ὄψαν. Τετρεράπειται ἡ ἔδα, οσαίτηται ἡ Αἰγύπτου, τῆσται ἡ δαυλίδα, λεληδῶρηται ἡ Ἰεζαβὴλ, ἀμνημονεῖται καὶ Ἡρωδία· καὶ νῦν θαυμάσεται τὸν γυναικῶν ὁ καταλόγος. Εὐδομῆται Σάβρα ὡς λαὸν ἀρουρα, τιμάται Ἡρεβκία ὡς εὐλογίαν πανουργίας πρόξενος, θαυμάσεται καὶ ἡ Αἰεία, ὡς μήτηρ τοῦ κατὰ σάρκα προγόνου· ἱστανεῖται Δεδόρρα ὡς ὑπὸν φῶν στρατηγῶσασ· μακαρίζεται καὶ ἡ Ἐλισαβὴτ, ὡς σπέρημα τοῦ προδρόμου διατιθεῖσα τῇ· χάριτος· προσηνῆται καὶ ἡ Μαρία, ὅτι γέγονε μήτηρ, καὶ δοῦλη, καὶ νεφέλη, καὶ θάλαμος, καὶ κηνωτός τοῦ δεσπότου. Μήτηρ· ἔσκε γὰρ τὸν βουλήθενα τεχθῆναι, δοῦλη· ὁμοίως γὰρ ὡσιν, καὶ κηρύττων τὴν χάριν. Νεφέλη· ἐκ Πνεύματος γὰρ ἀγίου συνελθεῖν, ἐν ἀπαθείς ἔσκε. Θάλαμος· ὡς ἐν νυμφῶν γὰρ ὁ Θεός Λόγος· ἐν αὐτῇ κατακίεσται. Κηνωτός· οὐκ ἐστὶν νόμος βασιτάσασ, ἀλλὰ τὸν νομοθέτην κοροφῶσασ. Διότι εἰσπανι μὲν πρός αὐτὴν, Εὐλογομένη σὺ ἐν γυναιξί, ἡ μόνη τῆς ἔδας θεραπισάσασ τὴν λύπην, ἡ μόνη τῆς στεναλώσεως ἀπομάσασ εἰσκη, ἡ μόνη τὸ κοσμικὸν βασιτάσασ λυτῶν, ἡ μόνη τὸν ἠσπρόν τοῦ μαργαρίτου πισυθεῖσασ, ἡ μόνη ἀπὸ ἡούτις ὄγκωθεῖσασ, καὶ ἀνευ πάθους τεκουσα, ἡ μόνη τὸν Ἐμμανουήλ, ὡς ἠθέλησεν αὐτὸς, γεννησασ. Εὐλογομένη σὺ ἐν γυναιξί, καὶ εὐλογομένης ὁ καρπὸς, οὐχ ὁ σπέρμα· τὸ ἀθος, οὐ τὸ πάθος· τὸ ἀπαύγασασ, οὐ τὸ κτίσμα· ὁ σύνθρονος, οὐχ ὁ δουλός· ὁ ἦμος, οὐχ ἡ φάμας· ὁ προσκυνώμενος, οὐ τὸ κτίσμα· τὸ λυτῶν, οὐχ ὁ ὑπόκλιτος. Εὐλογομένη σὺ ἐν γυναιξί, καὶ εὐλογομένης ὁ καρπὸς τῆς κούλας σου· ἀντὶ πάντων εἰς εὐφημίας ἀρπασοὶ ὁ προφήτης βοῶν· Ἰδοὺ ἡ Παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει. Εἶπε τὸ θαῦμα, καὶ τὸν τρόπον εἰπῶσας. Καὶ τέξεται υἱόν. Ἐκρήμυξ τὴν ὄψαν, καὶ τὴν σῆσιν οὐκ ἐνώσασ. Καὶ καλέσουςι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ. Εἶπεν μυστηρίον, καὶ τὴν κλήσιν ἐβρόντησεν. Ὅ ἐστι μετεβρονησμενος, Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός. Τὸν τεχθῆνα Θεὸν ἐκρήμυξ, καὶ Ἰουδαίους ἐβρωσε σῶματα. Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός, καὶ ἐσθῆθη ἡ πλάνη· μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός, καὶ ἐσπέρησεν κατηργῆθη· μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός, καὶ οἱ δαιμόνες ἐρωμαδῶσους· μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός, καὶ ὁ διάβολος καταργεῖται· μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός, καὶ ἡ καλυμψήρα τίκτουσασ οὐ κάμνει· μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός, καὶ βασιλεῖς εὐσεβῶσται· μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός, καὶ Ἐκκλησίαις στενωγουσῶσται· μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός, καὶ ὁ θάνατος γένησεν ὕπνος· μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός, καὶ οἱ νεκροὶ τῆς Λεωθερίας σπυρτωσῶσται βοῶσιν· Οὐκ ἄγγελος, οὐ πρόςθεος, ἀλλ' αὐτός ὁ Θεός ἦλθε, καὶ ὄσαντες ἡμᾶς· αὐτὸ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας.

* Fort. Ἀζαρίαν, ut conj. Savil. † Fort. Σαμουὴλ.

[258] Κατὰ ἀρετικῶν, καὶ εἰς τὴν ἀγίαν Θεοτόκον.

α'. Πάλιν τῇ παρρησίᾳ τοῦ ἀγίου Πνεύματος διασπῶν τὰς αἰρέτας τῆς ἀμαρτίας τὸν διδασκαλικὸν καταλαμβάνων θρόνον, οὐκ αἰδοῦμενος μὴ τὴν πτωχὴν ἀλόπτωτον γὰρ δευτὴς οἰκετρεῖται μετὰ τὴν εἰς ἀγάπην φιλοπρίαν. Μήνη γὰρ ἐν πλουσίαις ἐπιτεκνεύεται, οὐκ ἀλοφονεῖται ὑποψόμενος νόσον, ἀλλὰ τῆς φιλοθῶν ἡμῶν ψυχῆς ἀποπλήρωσεν ἐρωτα. Τέρπεισθε γὰρ μὴ τοῖς λόγους, ἀπειθὴ κατῷ ευφραίνονται ἡμῶν τοῖς τρόποις. Οὐκ οὐδὲ μὴ τὴν πτωχὴν, καὶ μὴ γοιτάζων φωνῆν, τὸ καλὸν τοῦτο καὶ ἐπέρσαστον θεωρῶν θέατρον. Οἶσα γὰρ, ὡς οὐ κριταί

μὴ τῶν λόγων, ἡ θεαταὶ τῶν ἀγίων συνέχεσθε, ἀλλ' ἴνα τῷ παιδί ὡς πατέρει συνεπισηχῶσται. Ἐγὼ γὰρ τῇ γλώττῃ λαλῶ, ὑμεῖς δὲ τῇ καρδίᾳ φθέγγεσθε πρὸς τὸν Θεὸν τοῦτο, δοθῆναι ἡμῖν λόγον ἐν ἀνοείῃ τοῦ σῶματος· φιλοπάθεος γὰρ δευτὴς καὶ φιλοτεκνοῖ τὸς ἡμῶν πόνους οἰκείους λογίσεσθε στεφάνους. Διὸ οὐκ ὄκνω πρὸς τὸ λέγειν· λῶε γὰρ μὴ τὸν δεκνὸν ὁ περὶ οὐκ εἶπὸς, μεταβάλλει μὴ τὴν ἀμαρτίαν εἰ· ἐνάρπτον διδασκαλίαν ἡ εἰσῆτης προσηχῶν. Ἄλλὰ ταῦτα μὴ ἐν προκειμῶν ἡρήσθη. Ἐγὼ δὲ σήμερον περιωτάμενος τὴν ὄψαν τῆς

dinem ignoramus, sed eas tamen ob splendorum pulchritudinem admiramus: sic sunt etiam sanctorum singuli. Et si enim ipsorum reliquiae incluse sicut in sepulchris, carum tamen virtus non orbis terræ limitibus circumscriptur. Et hoc verum esse ex rebus ipsis discere potes. Palestina Abraham reliquias habet, et tugurium ejus cum paradiso contendit: nam Deus qui illic contra Adamum sententiam tulit, hie a patriarcha hospiti receptus est. Josephi ossa unum complexit sepulcrum, et ejus contra Ægyptium certamen orbis termini cum stupore mirantur. Moysis ne sepulcrum quidem reperitur, et ille post mortem prædicat eum, qui virga mare Rubrum discidit. Isaias ubi sepultus sit ignoramus; et omnis Ecclesia per prophetam ejus clamat: *Ecce Virgo in utero habebit, et pariet Filium* (Isai. 7. 14). Daniel in Babylone sepultus est, et ille per totam terram clamat: *Ecce in nubibus caeli, quasi Filius hominis venit* (Dan. 7. 13). Ananias et socii pueri in Babylone mortui sunt: ac per illos totus orbis quotidie clamat: *Benedicite omnia opera Domini Domino* (Dan. 3. 57). Ezechiel apud Persas tenuitatus est, et cum Cherubinis exclamat: *Benedicta gloria Domini de loco suo* (Ezech. 5. 12). Ita nihil profuit diabolo, quod in paradiso Adamum morti tradiderit: Deus enim per mortem justis janua aperuit ad fiduciam. Sed omnes quidem sanctorum memoria mirabiles sunt; verum nihil illi gloriosum, ut hæc sollemnitas. Abel ob sacrificium memoratur, Enoch quod Deo placuerit celebratur, Melchisedec ut imago Dei prædicatur, Abraham propter fidem laudatur, Isaac quod figura sit extollitur, Jacob ob luctum beatus prædicatur, Joseph ob castitatem honoratur, Job patientie laudem habet, Moyses ut legislator benedicatur, Jesus filius Nave ut belli dux celebratur, Samson ex colloquio cum Deo beatus dicitur, Helias zeli testimonium habet, Isaias theologus esse scribitur, Daniel ut prudens prædicatur, Ezechiel ut arcuorum spectator admirationi habetur, David ut pater mysterii secundum carnem celebratur, Salomon ut sapiens suspicatur; sed nihil exequandum Deiparæ Mariæ. Nam quem illi omnes in æmulate viderunt, ipsa in utero incarnatum gestavit, ac nihil impedivit ineffabilem œconomiam Verbi Dei. Timorne? At materialis est passio: at timore et passione vacuum est Verbum. Tantæ demissionis magnitudo? Sed divinitas non circumscriptur. Piaculum? Sed eam efformans non fœdavit, et in illa incarnatus, et ex illa genitus, non pollutus est; imo gloriam Regi offert benignitas. Partus? Sed non minus partus eum, qui sine principio est. Partui juncta incarnatio? Sed mutationem divina natura non passa est. Matrem habet secundum carnem, sed non amisit quod esset sine matre secundum divinitatem. Præsepe? Sed Patris sinum non nudavit. Spelunca? Sed Trinitas sumptam thronum reliquit. Nihil ergo in hominum vita simile Virgini Mariæ. Mente itaque, o homo, totam creaturam percurrito, et vide num quid aut æquale sit Deiparæ Virgini, aut majus illa: terram circum, mare perlitra, ævum scrutare, caelos mente perpende, invisibiles potestates cogita, et vide num in tota natura sit aliud tale spectaculum. Nam caeli enarrant gloriam Dei, angelum cum timore ministrant, archangeli adorant cum tremore, Cherubini non feroces exhorrescunt, Sera- phim non accedunt, sed circumvolantes cum tremore

clamant: *Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Sabaoth . plenum est caelum et terra laudis ejus* (Isai. 6. 3). Lacus sonum non tulli, nubes assumptioni cum tremore vehementes ministrant, sol contumeliam non ferens inhorruit, inferni mortuos cum timore evomit. Ostiarii te videntes exhorrent, mons ascensum excipiens fumigavit, rubus visuouem non ferens exarsit, Jordanis præ horrore conversus est retrorsum, mare virgam metuens dissectum est per Dominicam figuram mansuetum, virga Aaronis propter imaginem præter naturam floruit, ignis in Babylone Trinitatis numerum reveritus est. Stupenda illa enumerata cum timore et tremore hymnis celebravit, eum illa sola modo inexplicabili in thalamo recepit. Beata propter istam omnes mulieres: non ultra femininum genus in maledictione est. Sextum habuit, quod angelus gloria superabit. Curata fuit Eva, silentio missa est Ægyptia, sepulta fuit Dalila, oblivioni data est Jezabel, deleta est memoria Herodiani; et nunc mul erum catalogus in admiratione habetur. Laudatur Sarra ut arvum populorum ferax; honoratur Rebecca ut callida benedictionum procuratrix; admirationi habetur Lia, ut mater progenitoris secundum carnem; celebratur Debora, ut quæ supra naturam exercitus dux fuerit; beata prædicatur Elisabet, ut quæ Prodrum gratie exaltationem dis-possuerit; adoratur et Maria, quia fuit mater, et ancilla, et nubes, et thalamus, et arca Domini. Mater; peperit enim eum qui nas-i voluit; ancilla; naturam quippe confiteor, et prædico gratiam: nubes; nam ex Spiritu sancto concepit eum, quem sine passione peperit: thalamus; in illa enim quasi in nuptiali thalamo Deus Verbum habitavit: arca; non legem portans, sed Legislatorem utero gestans. Quomobrem dicamus illi, *Benedicta tu in mulieribus*. Tu in mulieribus sola es, quæ Eva: mærorem curasti, quæ sola plangentis lacrymas absterxisti, quæ sola redemptionis mundi pretium tulisti, cui soli margarite thesaurus conceditus est, quæ sola sine voluptate prægnans fuisti, et sine dolore peperisti, quæ sola Emmanuel em et ipse volebat genitum. *Benedicta tu in mulieribus et benedictus fructus* (Luc. 1. 28), non semen; flos, non passio; splendor, non creatura; cum Patre throni consors, non servus; sol, non arena; qui adoratur, non creatus; redemptionis pretium, non debitor. *Benedicta tu in mulieribus, et benedictus fructus ventris tui*. Pro omnibus ad tuas canendas laudes satis tibi est propheta clamans: *Ecce Virgo in utero habebit* (Isai. 7. 14). Dixit miraculum, et modum tacuit. *Et pariet filium*. Partum prædicavit, et modum non spiritum reddidit. *Et vocabatur nomen ejus Emmanuel*. Dixit mysterium, et appellationem quasi tonitru emisit. *Quod est interpretatum, Nobiscum Deus*. Deum natum prædicavit, et Judeorum ora frenavit. *Nobiscum Deus*, ex-stinctus est error: nobiscum Deus, et circumci-sio cessavit: nobiscum Deus, et demones fugati sunt: nobiscum Deus, et diabolus prustratus est: nobiscum Deus, et piscina parere non cessat: nobiscum Deus, et reges pietatem colunt: nobiscum Deus, et Ecclesie angustie evadunt: nobiscum Deus, et mors facta est sonus: nobiscum Deus, et mortui de libertate exsultantes clamant: *Non angelus, non legatus, sed ipse Deus venit, et salvabit nos* (Isai. 65. 9): ipsi gloria in sæcula.

CONTRA HÆRETICOS ET IN SANCTAM DEIPARAM.

1. Rursus Spiritui sancto fidens, ignorantie cate- 2325
nizatus in doctrina solum ascendo, nec meam
reveritus inopiam. Cum enim pauperum amantes si-
lis, caritate moti mei miserabimini. Pauper cum sim,
divites adeo, nec arrogantia morbo laboro; sed reli-
giosos animi vestri desiderium impleo. Nam et vos
sermone mei, et me mores vestri delectant. Nec

paupertatem, nec in dicendo inopiam meam sentio,
cum hoc patrum et desiderabile theatrum conspi-
cio. Scio quippe, vos non dictorum iudices, nec agno-
m spectatores huc convenire, sed ut quasi patres
cum filio corborescimini. Ego namque lingua loquor,
vos autem corde petitis a Deo, ut detur nobis sermo
in aperture oris (Ephes. 6. 19): nam cum filiorum

amantes eitis, labores nostros, vestras putatis esse coronas. Ideo non agris sum ad loquendum : agnitum quippe meum solvit vestri desiderium; inscitiam meam in virtutis doctrinam vertit pia precatio. Verum hæc in exorati dicta sunt. Ego vero hodie accingente lumbos veritate, indutus lorica justitiæ, et calcatus pedes in præparatione evangelii pacis, contra hæreticos certamen aggredior. Pugnam autem in eo, non verba verbis addens, neque rhetorica gravitate propositorum vincula dissolvens; sed ex accurate vocis divina lectione levia hæreticorum problemata quasi telam aranæe dissipans. Est autem hæc apostolica lectio : *O altitudo divitiarum et sapientie et scientie Dei, quam incomprehensibilia sunt judicium ejus, et investigabiles viæ ejus* (Rom. 11. 35)! Quid dicis, o Paule? divitiæ Dei in profundo jacent, et in alto no-cuntur? Etiam, inquit, et in profundo et in alto : in profundo propter humanitatem; in alto propter divinitatem. Ita enim per prophetam oeconomicum revelans dicit ad Achaz : *Pater tibi signum a Domino Deo tuo in profundum, vel in altum* (Isai. 7. 14); in profundum, propter oeconomicam sive incarnationem; in altum, propter theologiam. Profundum enim signum est, nasci ex Virgine : alta autem prædicatio est, Deum ex Deo nasci. Tu igitur, o homo, neque altum comprehendis curiose scrutando, neque profundum quanto-libet conatu reperis. Veneranda namque sunt Christi generationes : altera quippe est secundum naturam, altera præter naturam. Nam præter naturam in novissimis temporibus ex Virgine natus est; secundum naturam autem ante sæcula ex Patre natus est, ut novit Genitor. Superna autem generatio verissima est. Vere namque ex Deo Deus natus est, vere ex Virgine homo Deus cum hominibus natus est. Superne unus ex uno Unigenitus; in terra unus ex una Unigenitus : ac quemadmodum in superna generatione impius esset matrem suscipari, sic et cum Virgine blasphemum esset suscipari patrem. Pater sine fluxu genuit, Virgo incorrupta peperit. Neque enim Deus fluxum gignendo passus est; nam ut Deum decebat genuit : neque Virgo pariendo corruptioni obnoxia fuit; spiritualiter enim peperit. O novum miraculum ! o venerandum et ineffabile mysterium ! Dicere ausim, nec dicendo aberrabo : etiam sursum virginem naturam genuisse; pura namque et incorrupta est deitatis substantia : et in terra Virginem incorruptam peperisse incorruptum; nam *Noa dabis Sanctum tuum videre corruptionem* (Act. 2. 27). Cum natura ordine procedit tunc quæ secundum naturam sunt quære, o homo; cum Deus quid imperat, tunc natura summi negat ordinem. illaque facit, quæ Dei lex optat. Exempli causa, jussit Deus petram in deserto aquas effundere, et effudit, non quod in situ habebat, sed quod jussio indidit. Sicut ergo petra nuda Dei fons effecta est, et aquarum torrentes peperit, non ex subjecta vena, non ex flumine mutata; sed arida, sine vena et humore, statim fluviorum mater effecta est, quam non habebat aquam large effundens : sic nuptiarum expers Virgo, obumbrante Spiritu sancto, Dominum nostrum secundum carnem peperit, non naturæ ordine mota, sed Altissimi virtute ad partum progressa. Non enim aliunde mutata præter naturæ legem peperit, sed Spiritu sancto roborata, sic peperit, ut Dei gratia voluit. Nam ait : *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi. Ideoque quod nascetur Sanctum, vocabitur Filius Dei* (Luc. 1. 35). Si vis cognoscere, quomodo natura summi necet ordinem, ut præter naturam Dei voluntati ministret, interroga virginem Aaronis : Dic, virga arida, quomodo folia et fructum in momento præter naturam protulisti? Non te Moyses in terra prius posuit, non imbribus irrigavit, non radices tempo forvit et aluit; non aestatem, non ver vidisti, non biemen vel autumnum; quomodo igitur folia, flores et fructum tulisti? Non conversionibus acris, inquit virga, non mutationibus tempestatum servi; sed divino ministrans verbo naturam calcavi, et præ-

ter naturam fructum dedi, ut et secundum naturam et præter naturam optimi Artificis voluntati servamus. Sicut ergo virga præter naturam fructum dedit, o homo, ut Judæa crederet, sic et virga vivens, regia Virgo, sine legalibus nuptiis peperit, ut salus pareretur orbi.

2. Si dicas, Quæ similitudo inter virginem germinantem et Virginem parientem? discis nullum interesse similitudinis. Virga namque figura est Virginis; illa imago, hæc veritas; illud prius indicium erat, hæc demonstratio. Ut enim virga illa fructum præter naturam dedit, sic et hic Virgo florem naturæ præter naturam genuerit. Nam ait : *Egreffus virga de radice Jesse, et flos ex ea ascendet* (Isai. 11. 1). Non frustra igitur Paulus divitias Dei miratur, id est, carnalem Christi oeconomicam. O hæreticorum incredulitatem ! o rabiem et linguam Dei inimicam ! Paulus celorum civis, paradisi spectator, Christi fervens amator, ineffabilem mysterium auditor, ubi oeconomicam exploravit : inheruit et caligine perflus est; et vos divinitatem explicantes non es-horrescitis? Paulus judicium Dei investigatitia dicit, et tu Patris naturam ut apprehensum facilem scrutaris? Tempus est te evocandi, ut niustus te convertas contra illa ineffabilia, quæ tu dixisti. Quomodo Virgo genuerit non nosti, et vires nosse quomodo Deus genuerit? Eam quæ sub Herode fuit Christi secundum carnem generationem, quomodo nempe facta sit, ignoras; et illam ex Patre sine principio, inexplicabilem, venerandam et ineffabilem, aut omnem intellectum, ante tempora et sæcula, sine medio factam, interpretari audes, et explorare tonas! Si Thomas Christi corpus crucifixum tangens non sine reprehensione mansit, etsi apostolus esset, quæ sunt supplicii digni, qui non manu Christi corpus tangunt; sed lingua æternam divinitatis ejus naturam scrutantur? Thomas quippe quod norat corpus tangebat; illi quam non norant divinitatem, ac si viderent, scrutati sunt. Dic, quaeso, gravis et perite rhetor Eunomi, qui tripliciter divinitatis naturam dicitur, qui parum abest quin deus iterum confingas, cur creatum, non genitum Christum dicis? Ne, inquit, fluxus rationem increatae Dei naturæ tribuatur; generantem quippe necesse est fluxum solvere. Ergo etiam createm necesse est subire laborem. Nam qui creat, non sine labore creat? Si ergo ut fluxus rationem devites, Patrem dicere recusas, ne Creatorum dicas, ut ne laborum et sudorum suspicionem injicias. Sed non eandem, inquit, quam de hominibus habemus sententiam, de Deo debemus habere. Homines quippe cum creati, cum labore et sudore creant; Deus vero creans, sine labore creat : natura quippe incompositus est. Quia igitur, o sophista et crudele, Deus creans, sine labore creat, non potest vero sine fluxu gignere, sed quando creat, ut Deus, sine labore creat? quando autem gignit, ut homo fluxum patitur? et creans sine passione creat, gignens vero in passionem incidit humanam? Exhorresco, timeo, tremo, blasphemam, impudentem, et effrenem hæreticorum linguam, dum cogito, illos credere quidem Virginem sine corruptione peperisse, sed num Deus sine fluxu genuerit dubitare. Incorrupta Virginis vulva post partum integra mansit, o homo, et Patris natura gignens, fluxum non effugit? Sed Virgo post partum virgo mansit, nec ex partu virginitatem perdidit; Pater vero postquam genuit, idem manere non potuit, ita ut ejus substantia sine fluxu et mutatione manserit? Et ubi corporis moles, unembrorum harmonia, ossium compage, nervorum ordo, venarum plenitudo, articulorum vincula sunt, infans ut ipse novit exiit, in virginea vulva sese ineffabili modo efformans; ubi vero non corpus, non membrum, non articuli, non nervi, non ossa, non venæ sunt, sed intacta, incorporea, invisibilis natura, fluxum inducis, et imminutionem cogitas? Exiit ex vulva, et integra vulva mansit. Nam qui sine semine in Virgine animatum sibi templum fecit, ipse

ἀληθείας, καὶ ἐνδοξάμενος τὸν θάρακα τῆς δικαιοσύνης, καὶ ὑποδοξάμενος τοὺς πόδας ἐν ἰστομίᾳ τοῦ Ἐσαγγε-
 λίου τῆς εὐρήνης, ἄρχεται κατὰ τὸν αἰρετικὸν ἀναξεί-
 ξημενος ἄγωνα. Ἐφαπτομένον τῶν ἀγώνων, οὐ λόγους
 λόγους συνάπτει, οὐδὲ ῥητορικῆς δευτέρας τὰς σείρας
 τὸν προτάων διαλιών, ἀλλὰ τῆ τελείως ἐπαναγνωσθεῖση
 φωνῇ τὰ εὐμήχανα τῶν αἰρετικῶν προβλήματα, ὡς ἰσὶν
 ἀρχῆς, διαπύων. Ἐστὶ δὲ ἀποστολικὸν ἀνάγνωσμα
 τοῦτο: Ὁ βάθος πλοῦτος, καὶ σοφία, καὶ γνώσις
 οὐτοῦ ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρήματα αὐτοῦ, καὶ ἀνε-
 ξεγχνάσιμα ἂν ὀδοῦ αὐτοῦ! Τί λέγεις, ὁ Παῦλος; ὁ πλοῦ-
 τὸς τοῦ Θεοῦ ἐν βάθει κείται, καὶ ἐν ὕψει γνωρίζεται;
 Ναί, φησὶ, καὶ ἐν βάθει, καὶ ἐν ὕψει ἐν βάθει μὲν διὰ
 τὴν ἀνθρωπότητα, ἐν ὕψει δὲ διὰ τὴν θεότητα. Ὅπως γὰρ
 διὰ τὸν προφήτη ἀποκαλύπτων τὴν οικονομίαν εἶπε
 πρὸς Ἄγγα: Αἰτήσαι σεαυτὸν σημείον παρὰ Κυρίου
 τοῦ Θεοῦ σου εἰς βάθος ἢ εἰς ὕψος· εἰς βάθος μὲν,
 διὰ τὴν οικονομίαν, εἰς ὕψος δὲ, διὰ τὴν θεολογίαν. Ἐπι-
 μύνη γὰρ σημείων τῶν ἐκ Παρθένου τεχνημάτων, ὡρῆλόν
 δὲ κρήματα καὶ τὰ ἐκ Θεοῦ θεῶν γεννηθῆναι. Ὅπως οὖν τὸ
 γένηος, ἀνθρώπου, περιεργασθῆναι καταλαμβάνει, ὅστε
 τὸ βάθος πολυπραγμονίαν εὐρίσκει. Ἐπειτα γὰρ εἰσι
 αὶ τοῦ Χριστοῦ γεννήσις; ἢ μὴν γὰρ ἰσὶν κατὰ φύσιν,
 ἢ δὲ παρὰ φύσιν. Παρὰ φύσιν γὰρ ἐν ὁσίοις καιροῖς
 ἐκ τῆς Παρθένου ἐτέθη, κατὰ φύσιν δὲ πρὸ αἰώνων ἐκ
 τοῦ Πατρὸς ἐτέθη, ὡς ὁ γενήσιος οἶος. Καὶ ἢ ἀνω γέ-
 νησιος ἀφαιρούς. Ἀληθὺς γὰρ ἐκ Θεοῦ θεὸς ἐγενήθη,
 ἀλλῶς ἐκ τῆς Παρθένου ἀνθρώπος ὁ Θεὸς μετὰ ἀνθρώ-
 πων ἐτέθη· ἀνω μόνος ἐκ μόνου Μονογενῆς, καὶ κατω
 μόνος ἐκ μόνης Μονογενῆς· καὶ ὡσερ εἶπὶ τῆς ἀνω γεν-
 νήσιος ἀσθεδὲς ἰσὶν ὑπονοήσι μῆτρας, οὕτω καὶ ἐπὶ
 τῆς Παρθένου βλαστῆρῶν ἰσὶν ὑπονοήσι πατέρα. Ὁ Πατὴρ
 ἀφάρτιστος ἐγέννησεν, ἢ Παρθένος ἀφάρτος ἔτε-
 κεν. Ὅστε γὰρ θεὸς ἄρῳον ὕψιμην γεννήσας· θεοπρα-
 πῶς γὰρ ἐγέννησεν· ὅσα ἢ Παρθένος; ὑφῆραν ὑπέστη
 τεύσιος· πνευματικῶς γὰρ ἔτεκεν. Ὁ καινὸν θαύματος ἰ-
 σὲ αἰσίου καὶ ἀλαλήτου μυστηρίου! Τολμῶ γὰρ εἰπεῖν,
 ὅπερ λέγουσιν οὐ σφάλματα· ὅτι καὶ ἀνω παρθένος ἐγέννησι
 φύσις (καθάρᾳ γὰρ ἰσὶν καὶ ἄφθορος) ἢ τῆς θεότητος
 οἴσις), καὶ κατω Παρθένος ἔτεκεν ἄφθορος ἀφθόρον·
 Ὁ δὲ ὁσῆσι γὰρ τὸν Ὅσιόν σου ἰσὶν διασφορῶν. Ὅταν
 ἢ φύσις τάξει βαινῆ, τότε τὰ κατὰ φύσιν ζῆται, ἀνθρώπι-
 σταν δὲ Θεὸς τὴν προστάσι, τότε ἢ φύσις τὴν λαυτῆς
 ἀρνεῖται τάξει, καὶ ἐκείνη πράττει, ἄπερ ὁ τοῦ Θεοῦ
 [230] βούλεται νόμος. Ὅλον τὴν λόγῳ ἔκλεισεν ὁ Θεὸς
 τῆς πέτρα ἐν τῇ ἐρήμῳ ἐκκλίσει ἀνω, καὶ ἔβλισεν, οὐχ
 ὅτι εἶπεν ἐκ κλίσις, ἀλλ' ὅτι ἐναπέθετο τὸ πρόσταγμα.
 Ὅπως οὖν ἢ τέτρα ἡμίσει τοῦ Θεοῦ πηγῆ γένησι,
 καὶ τῆ φορῇ τὸν ὀδῶν γεμαρῶσι ἔτεκεν, οὐ φλεβὸς
 ὑποκαμίνετι, οὐ παρὰ ποταμὸν δανεισμένη, ἀλλ' ἢ
 ἐρηρὰ καὶ ἀρλεος καὶ ἀνωσιος ἀνω γένησι ποταμὸν
 μῆτρα, ἀφθόρος προήσασα ὡπερ οὐκ ἔσχει ὕδωρ· ὅτω
 καὶ ἢ ἀπερήσασα Παρθένος ἢ ἐπισκίσει τοῦ ἁγίου
 Πνεύματος τὸν ἕρπον ἡμῶν ἔτεκε κατὰ σάρκα, οὐ τάξει
 φύσιος· κινήσει, ἀλλὰ τῆ δύναμις τοῦ Ἰσῆτιυ ἐπὶ
 τὸ τεκεῖν ἔβλῆσεν. Ὁ γὰρ δανεισμένη παρὰ τὸν νόμον
 τῆς φύσιος ἔτεκεν, ἀλλὰ δυναμωσασα τῷ ἁγίῳ Πνεύ-
 ματι οὕτως ἔτεκεν, ὡπερ ἢ τοῦ Θεοῦ χάρις ἠθέλησι.
 Ἰσῆτιυ γὰρ, φησὶν, ἄπρον ἐκτελεσθεῖται ἐπὶ σὲ, καὶ
 ὀδύμησι Ἰσῆτιυ ἐπισκίσει σοι διὸ καὶ τὸ γεν-
 νώμενον ἄπρον κληθήσεται Πῶς Θεοῦ. Εἰ δὲ θέλει
 γίνεσθαι, πῶς ἢ φύσις ἀρνεῖται τὴν λαυτῆς τάξει, ἢ
 παρὰ φύσιν ὑπηρετήσῃ τῇ τοῦ Θεοῦ βουλή, ἐρωτήσῃ
 τὴν βάρδον τὴν Ἀσῶν· Εἰπέ, ἢ βάρδος ἢ ἐρηρὰ, πῶς
 φύλλα καὶ καρπὸν ἐν ἀκαρίαρ ῥοτῇ παρὰ φύσιν ἐβλα-
 στήσας; Ὁ τῇ γῆ Μωσῆσι σε πρέθει, οὐκ ἔβρωσι;
 ἢ ῥωκεσεν, οὐ χρόνος τῆς βίσις ἐβρεμεν, οὐ θέρος εἰδῆς;
 ἢ ἔαρ, οὐ χειμῶνος ἀπῆλθασεν, ἢ μετωπῶρον πῶς οὖν
 φύλλα, καὶ ἀθηρ, καὶ καρπὸν ἐβλάσας; Καὶ ἢ βάρδος,
 οὐ τροπῆς; φησὶν, ἀέρον ἢ μεταβολῆς καιρῶν ἐβου-
 λεύασα, ἀλλὰ τῷ θεῷ ὑπηρετησμένη λόγῳ τὴν φύσιν
 ἐπάστει, καὶ παρὰ φύσιν καρπὸν ἐβλάσας, ἢ καὶ κατὰ
 φύσιν καὶ παρὰ φύσιν τὸν ἀριστοτέλῳ ὑπηρετήσῃ
 μετὰ βλάστησι. Ὅπως οὖν ἢ βάρδος; παρὰ φύσιν καρπὸν
 ἐβλάσεν, ἀνθρώπου, ἢ πιστεύσῃ ἢ ἰουδαίῳ· ὅτω καὶ
 ἢ Ἰωσῶ βάρδος, ἢ βασιλικῆ Παρθένος, ἀνω γαμικῶν νό-
 ἔτεκεν, ἢ καὶ σωθῆ ἢ οἰκουμένη.

Ἐ. Εἰ δὲ λέγεις, Τί ὁμοῖον βάρδος βλαστάνουσα πρὸς
 Παρθένον τίκτουσαν; μὴ βλαστῆναι, ὡς πάντῃ τὴν ὁμοίωσιν, τὰ πῶ-

ζσι. ἢ γὰρ βάρδος τύπος ἦν τῆς Παρθένου; ἐκείνη εἰκὼν,
 αὐτὴ ἢ ἀλήθεια· καὶ τὸ προλαβὸν ὑπέδειγμα, τοῦτο ἀπό-
 δεῖξις. Ὅπως γὰρ ἐκείνη ἢ βάρδος καρπὸν ἐβλάσας παρὰ
 φύσιν, ὅτω καὶ ὡσερ παρὰ φύσιν ἢ Παρθένος τὸ ἄνω, τῆς
 εἰσθεῖσις ἐβλάστειν. Ἐξετελεσθεῖται γὰρ, φησὶ, βάρ-
 δος ἐκ τῆς βίσις Ἰσῆσαι, καὶ ἀνωσις ἢ αὐτῆς
 ἀναθήσεται. Μὴ ματρί, οὖν ὁ Παῦλος, τὸν πλοῦτον τοῦ
 Θεοῦ θαυμάζει, τοῦτάστι, τὴν ἔσοσρον οἰκονομίαν τοῦ
 Χριστοῦ; Θεὸς τῆ ἀπιστίας, τὸν αἰρετικῶν ἢ φεῦ τοῦ ὡ-
 τῆ; ἴσῆσις καὶ θεολογῶν γλώσσις; Παῦλος; ὁ τὸν ὡ-
 ρανὸν πλοῖσις, ὁ τοῦ παραβόσιου θεατῆς, ὁ τοῦ Χριστοῦ
 διαπυρος ἐραστής, ὁ τὸν ἀλλήλων μυστηρίων ἀκαρῆσις,
 καὶ τὴν οἰκονομίαν ζητήσας ἐρηρῆσι καὶ ἰσῆσισι· καὶ
 ὡμῆσι τὴν θεότητα διεργαμῶντες οὐ ἐρίσεται; Παῦλος
 τὰ κρήματα τοῦ Θεοῦ ἀνεξερεύνητα λέγει· καὶ σὺ τὴν
 φύσιν τοῦ Πατρὸς οὐκ εὐδοκῶρον ἐρευνῆσι; Καίρη δὲ σε
 καίσασα, ἀνθρώπινα ἐπανατερέψασα; κατὰ τὸν ὕπῳ
 σοῦ ἀρῆσας; ἐρημῶσι. Πῶς ἔτεκεν ἢ Παρθένος οὐκ
 οἶσας, καὶ πῶς ἐγέννησεν ὁ Θεὸς εἰδὸναι βούλεσι; τὴν ἐν
 τῇ Ἡρώδῳ κατὰ σάρκα γέννησι τοῦ Χριστοῦ ἀγνῆσι;
 πῶς γένησι, καὶ τὴν ἐκ Πατρὸς ἀνάγωσι, καὶ ἀνερη-
 νεύσι; καὶ σῆσισι καὶ ἀλλήλων πρὸ πάσις ἴσῆσις;
 καὶ καρπὸν καὶ αἰώνων ἀμειτέσιως γεγεννημῶν ἐρημ-
 νεύειν τολμῆσι, καὶ δοκιμῶσι ἐπιχειρεῖσι; Ἐπὶ τὸ σταυ-
 ρωθῆν ὁσωμ τοῦ Χριστοῦ θωμῆσι ψηλοσφῶσι ἀναπαίθε-
 σοσι οὐκ ἔμεινε, καὶ γε ἀπόστολος ὡν· ποῖσι εἰσι τιμω-
 ρῆσις ἀξίσι ἢ μὴ περὶ τὸ σῆμα ψηλοσφῶσι τοῦ Χριστοῦ,
 ἀλλὰ τῇ γλώττῃ τὴν αἰών τῆς θεότητος αὐτοῦ διεργα-
 μῶντες φύσιν; Θωμῆσι γὰρ καὶ ὁ εἶδῳ σῆμα, ἐψηλῶσῃ
 οἶσι δὲ ἦν μὴ εἶδῳ θεότητα, ὡς ἐρωκῆσας; ἐβρεῖσῃ-
 σαι. Εἰπέ δὲ, ὡς βεῖν καὶ εὐμήχανη ῥητορ Εὐδῶσι, ὁ
 τριχῶσι τῆς τῆς θεότητος ἐκαρπῶν φύσιν, ὁ μικροῦ
 πάλιν βραγῆτερον ἀναπαλλῶν θεοῦ, διὰ τὴ κτίσιμα, καὶ
 ὁ γέννημα τὸν Χριστὸν λέγεισι; ἢ κα μῆ, φησὶν, βεῖσις;
 ἔννοιαν τῆ ἀκτίσι τοῦ Θεοῦ προσφῶσι φύσι· τὸν γὰρ
 γεννῶσι ἀνάγω ὑπομῆσι βεῖσι. Οἶσι καὶ κτίσις
 ἀκόλοσθον ὑπομῆσι πόνου. Ὁ γὰρ κτίσις, ἀκόσις οὐ
 κτίσις. Εἰ τοῖσι τῆς βεῖσις ἐννοιαν φυῶν, τὸν Πα-
 τῆρ [240] Πατέρα εἰπεῖν παρατεῖσι, μῆτι δημιουργῶν
 αὐτὸν εἰπεῖσι, ἢ μὴ πόνου καὶ ἰσῆσισι ὑπόσιαν ἐπι-
 βλεῖσι; ἢ ὡς οἶαν, φησὶ, δοκῶν περὶ ἀνθρώπων ἔγε-
 μεν, τοῖσι τῆ καὶ περ Θεοῦ ἐκλαμβάνεσι ὀφείλιμεν.
 Ἀνθρώπις γὰρ κτίσις, πόνου καὶ ἰσῆσι κτίσισι·
 Θεὸς δὲ κτίσις, ἀπόσις κτίσις· ἀσῆσις γὰρ ἰσῆσι τῆ
 φύσιν. Ἐπει ὡν, ὡς περ καὶ ἐπιστῶσι, ὁ κτίσις ὡν Θεὸς
 κτίσις ἀπόσις, ἀρῆσις γαμῶν ὁ δύνασι; ἀλλ' ὅτε
 μὴν κτίσις, ἀπόσις ὁ Θεὸς κτίσις, ὅτε δὲ γαμῶν, ὡς ἀν-
 θρωποσι ὑπομῆσι βεῖσι; καὶ δημιουργῶν μὲν ἀπάθῃ
 μένει, γεννῶν δὲ ἀνθρωπῶσι περιπέσι παβῆσι; φησὶσι,
 καὶ δοκῶν, καὶ τρέμῳ τὴν βλαστῆσῃ τὴν ἀθῶσιτων,
 τὴν ἀγαλλῶσιτων τῶν αἰρετικῶν γλώτταν, ἔννοιαν, ὅτι
 ἀφθάρσις ἢ Παρθένος ἔτεκε, πιστεύσι, καὶ ὅτι Θεὸς
 ἀρῆσις γαμῶν ἐγέννησεν, ἀμειτέσισι. ἢ ἀφθόρος τῆς
 Παρθένου μῆτρα καὶ μετὰ τὸ τεκεῖν αἰσῆσι; ἔμεινε,
 ἀνθρώπις, καὶ ἢ τοῦ Πατρὸς φύσις ἐν τῷ γαμῶν τὴν
 βεῖσι οὐ διεργῶν; Ἄλλ' ἢ Παρθένος καὶ μετὰ τὸ τε-
 κεῖν παρθένος ἔμεινε, ἐκ τοῦ τεκεῖν μὴ ζημιωθῆσι τὴν
 πορῆσιαν; καὶ ὁ Πατὴρ μετὰ τῆς γεννήσις ὁ αὐτὸς μέ-
 νει οὐκ ῥῆσιτω, ἀρῆσις τὸ ἀναλλῶσι τῆς οἴσις
 μενούσις; Καὶ ὅπου μὲν θεοσι; ὁσῆσις, μελῶν ἁρμῶ-
 νισι, ὁσῆσις σύνθεσις, νευρῶν τῶσις, φλεβῶν πλῆθῃ,
 ἀρῶν δοσῆσι, τὸ βρῶσις ἐβῆσαν ὡς ὀδῆ, καὶ ἐν τῇ
 παρῆσι τῆ ἀπόρῆσις ἐκείνῳ ὕψανος γαμῆσι· ὅπου δὲ
 ὁ ὡσις, ὁ μέλις, οὐκ ἀρῆσι, οὐ νευρῶ, οὐκ ὀδῆσι,
 οὐ φλεβῆσι, ἀλλ' ἀναψῆσι; καὶ ἀσῆσις καὶ ἀρῆσις φύσις,
 βεῖσις εἰσῆσις καὶ μεῖσις νοῖσι; Καὶ προήβῃσι καὶ
 μῆτρας, καὶ αἰσῆσις ἔμεινε ἢ μῆτρα. Ὁ γὰρ ἀνω
 σῆσις ἐν τῇ Παρθένῳ ἐμψῶσις ἐκείνῳ ἀνω, αὐτῆς
 καὶ αἰσῆσις διετήρησι τὴν μῆτραν, ὡς Θεὸς. Ἐὰ γὰρ ἐργῶ
 τοῦ Θεοῦ ὁ τῆς φύσις τὸν πραγμῶν δουλειῆσι, ἀλλὰ
 τῆ κλεισισι τοῦ Θεοῦ ὅλω ἐκαλοῦσι. Ποῖ μὴ γὰρ
 ὁ Θεὸς κατὰ φύσιν κτίσις, ἢ κα γὰρ τῆς φύσις τὴν
 εὐτασίαν; ποῖ δὲ παρὰ φύσιν δημιουργῆσι, ἢ μῆτι;
 τοῦ ἐνεργῶσι τὴν δύναμι. Ὅστε γὰρ πάντα κατὰ
 φύσιν γίνεσι, ἢ κα μὴ θεολογηθῆ ἢ φύσις, ὅτε πάντα
 παρὰ φύσιν, ἢ κα μὴ ἀσῆσι τῆς φύσις; νομῆσι τῆ
 παρὰ φύσιν πρατῆσιμα. Πῶσι δὲ Θεὸς κατὰ φύσιν,
 δημιουργῆσι καὶ παρὰ φύσιν, ἢ κα μῆτις ὡς ἢ φύσις θερα-

παινίδος τάξιν ἐπέχουσα κατὰ φύσιν κινεῖται, καὶ παρὰ φύσιν τρέχει, πρόσταγμα πληροῦσα Θεοῦ.

γ'. Εἰπέ δέ, ὁ ζήτων, πῶς ὁ Χριστὸς ἐκ τῆς ἀλύτου μητέρας προελθὼν οὐκ ἠφάνισε τὴν σφραγίδα τῆς παρθενίας, πῶς ἐκ τοῦ παρθενοῦ Ἄδᾶμ γὰρ παρθένος Εἷσα προῆλθε. Ἡ Θεοτόκος γὰρ Μαρία μὴ γυνὴσα ἄνδρα, ἄνδρα ἔτεκεν, ὁ πρωτόπλαστος Ἄδᾶμ μὴ γυνὴς γυναικα, γυναῖκα ἰδωλόττηεν. Ἀλλὰ τὸ μὲν παρθένον γεννήσας, εἰ καὶ παρὰδοξον, ἀλλ' ὅμως ἔχεται λόγος, καθ' ὃ γαστήρ καὶ μήτρα καὶ φυσικῇ τοῖς τικτομένοις προετώπωνται ὁδός· ἐπὶ δὲ τοῦ Ἄδᾶμ πάντα εἶνα. Τίς γὰρ εἶδεν ἀπὸ πλευρᾶς τικτόμενον ἄνθρωπον; πότε δὲ πλευρᾶ συνεισῆνεκε καρποφορίαν; Ὑπὸν ἐπέβαλε τῷ Ἄδᾶμ ὁ Θεός, ἵνα μὴ λυπηθῇ διὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῆς πλευρᾶς, ἀλλ' ὅμως ὑπνωσεν αὐτὸν τὰ δεσμὰ· δεσμὸν γὰρ εἶσι τῆς φύσεως τὰ νεύρα. Καὶ μάρτυς ἀντιλή λέγον, *Καὶ εἶδον τὴν ἑκαύτην, καὶ ἔπεσα· καὶ οἱ σύνθεσμοί μοι τῆς ἀσφύδος διαλύθησαν*. Πλευρᾶν οὖν νόμῳ φύσεως ἠσφαλισμένην, δεσμῶν νεύρων συμπλεγμένην, σαρκὶν ὑφασμένην, φλεβὶν ἠνωμένην πῶς ἐξεῖλε; πῶς ἀπέσπασε; πῶς καὶ ἡ πλευρᾶ ἐξῆλθε, καὶ ὁ Ἄδᾶμ οὖος ἔμεινε; Πῶς; Ὁ λύσας οἶδεν· ὁ λύσας καὶ ἔδρασε. Εἰ μὲν γὰρ εἶλος ὁ ἔθασε, καὶ εἶλος ὁ λύσας, ζήτημα ἔν· εἰ δὲ ὀρμώσας ἔλυσε, καὶ ὁ πλευρᾶν ἐκ τῆς πλάσας, τὴν πλευρᾶν ἀφελᾶτο, ἐκείνος μόνος οἶδε, πῶς ἔλυσε, ὁ καὶ μόνος ἐπιστάμενος, πῶς τὴν τῶν μελῶν ἁρμονίαν συνέθεκεν. Ὅσπερ οὖν καὶ μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῆς πλευρᾶς οὖος ἔμεινε ὁ Ἄδᾶμ, οὕτω καὶ μετὰ τὴν πρόδον τοῦ βρέφους ἄφθορος ἔμεινε ἡ [241] Παρθένος. Ὅστε γὰρ ἡ τῶν τοῦ Ἄδᾶμ ἐδιόθη ἁρμονία, ληθεύσασθαι τῆς πλευρᾶς, οὕτε τῆς παρθενίας ὑβρίσθη ἡ σφραγίς, προελθόντος τοῦ βρέφους. Καθάπερ γὰρ ἐν ἡμῶν ἑάν τις ἀλλότριον δεσμὸν λύσαι θελήσῃ, ἀφανίσει αὐτὸν, καὶ συγκόπτει δι' ἀπειρίαν, ὁ δὲ ἔθασε ἀκόπως λύσει (οἶδα γὰρ ἂν ἔλθοι τὴν ἁρμονίαν)· οὕτω καὶ ὁ Θεός ὁ ἁρμώσας, ὁ σσφύγξας, ὁ κορυέσας τὸ σῶμα, καὶ τοὺς συνδέσμους τῶν νεύρων φέει, καὶ πῶς συνέθετο πλευρᾶν πρὸς πλευρᾶν, καὶ ἄρθρον, καὶ μέλος· καὶ ἐξ ἂν παρήδρασε, ἐπιστημόνος καὶ πανσόφως ἐπὶ τῆς πλευρᾶς, καὶ οὐκ ἐμίσησε τὸν Ἄδᾶμ. Ἐπλάσεν αὐτὸν ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ Παρθένῳ, καὶ οὕτε τὴν παρθενίαν πλάστων διέλυσεν, οὕτε διὰ τῆς μητέρας προελθὼν τὴν μητέρα διεφθέρει. Εἰπέ οὖν, ὡ σοφὴ καὶ ἐπιστήμων τὴ εὐκόποτον ἔστι, παρθένον τεκεῖν, καὶ μετὰ τὸ τεκεῖν παρθένον πάλιν μεῖναι· ἡ ῥά βῆδον εἰς ζῶον ψυχωθῆναι, καὶ ἀπὸ ζῶου πάλιν βῆδον γενέσθαι; Πῶς ἡ βῆδον; Μωυσιώσως εἰς δράκοντα μεταβλήθη; πῶς; τὸ ἄφρον ψυχὴν ἔλαβε; πῶς τὸ ἀκίνητον ἐπὶ γῆς εἶρπε; πῶς δὲ πάλιν ἀπὸ δράκοντος βῆδος γέγονε, τὴν οὐκίαν ἐπιγνοῦς φύσιν; Ποτε μὲν γὰρ ἀπὸ βῆδου δράκων, ποτε δὲ ἀπὸ δράκοντος βῆδος ἐγένετο. Ὅσπερ οὖν ἡ Μωυσιώσως βῆδος, ἄνθρωπε, κατὰ φύσιν μὲν ἦν βῆδος, κατ' οἰκονομίαν δὲ δράκων·

οὕτω καὶ ἡ Μαρία κατὰ φύσιν μὲν ἦν παρθένος, κατ' οἰκονομίαν δὲ μήτηρ ἐγένετο, ἵνα πιστεύουσι τῶν λαβάνῶν ὁ μάτος, καθάπερ, ἵνα φοβηθῇ Ἀγγυτοι, ἡ μήτηρ, δράκων ἐγένετο. Τοιγαροῦν ἵνα σωθῇ ἡ οἰκουμένη, εἰ ἤθελες σὺ τὴν Παρθένον φανῆσαι; Εἶτα δὲ σεσημῶν γημέων διατρούταις τοῖσι καὶ συνάπτονται· Χριστῷ τικτομένῳ οὐκ ἠνοήγετο μήτρα, καὶ πάλιν ὑφαίεται. Καὶ ἐν σεσημῶσι μὲν οὕτω διατρούταις τοῖσι, ὡς κ' θάνατος ἀπέλειπε· οὕτω δὲ ἵκονται, ὡς μεγάλ' οὐχὲν ἔχοντες φαίνεσθαι τῆς διατρούσεως· ἐπὶ δὲ τῆς ἀφῆρας, ἐκείνης γεννήσεως οὐκ ἤθελες λιθῆναι μὲν τὴν μήτηρ πρὸς τιμὴν τοῦ τικτομένου, συναλθεῖν δὲ καὶ ἐνῆκε καὶ τὴν παρθενίαν; ἀπολαβεῖν σχήμα δύναμις ἢ ἐνεργούτος; Καὶ μὴ μοι λέγε· Πόθεν ὑπέστη σὰρξ καὶ αἷμα, σπέρματος μὴ ὑποκειμένου; Ἔστι γὰρ ἐκ τῶ καθ' ἡμᾶς μαθεῖν τὸ ὑπερ ἡμᾶς. Καὶ καί μοι μὲ εἰκόνας τῶν λεγομένων τοῦ τῶν ζωγράφων παῖδος, ἡ πολλὰς καὶ φυτὰ καὶ ἄνδρα καὶ λειμῶνας καὶ περὶ μὲν ζωγράφουσι, καὶ ἐπιείθην δὲ τὴν φύσιν συνεπύσαν οὐκ ἔχοντες, τέχνην βιάζονται τὴν κράτις τῶν ζωγράφων τὰς τῶν πραγμάτων παριστῆν εἰκόνας. Ποῖοις τῆς ποταμῶν, παρὰ ποταμῶν μὴ δανειζόμενοι βέλθρον· κωπῶν ἄνθρωπων, μὴδὲν παρὰ τῆς ἀνθρωπίνης ἐρανίζουσαν φύσιν; Ὅσπερ οὖν οἱ ζωγράφοι διὰ τῶν χρωμάτων καὶ ἄνθρωπων καὶ πηγῶν καὶ ποταμῶν ζωγραφούσι, μὴδὲν παρὰ πηγῆς ἢ ποταμοῦ ἢ ἀνθρώπου λαμβάνοντες; ἢ αὐτὸν τρόπον καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν τῇ Παρθένῳ χρώμασι, ἀλλὰ βουλήν ἐμψύχον κατασκευάσαν ἄνθρωπον, παρὰ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως μὴ ἐρανισάμενος σπέρμα εἰς οὐστάσιον τοῦ πλαττούμενου. Ὁ Θεός γοῦν λαβὼν ἐκ τῆς γῆς, οὐ χερσὶν ἀνθρωπίναις (ἀσύνητος γὰρ τὴ θεότητος ἡ φύσις) τὸν Ἄδᾶμ ἐμψύφωσεν ὡς ἠθέλησε τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐ γοῦν ἔλαβεν, οὐ φυσικῶν νεφρ καταβλήθησαν σπέρμα συνεχώρησεν, ἀλλὰ μόνον ἐλάμφε, καὶ ὁστέα ἐπέθετο, καὶ νεῦρα ἔτεκεν, καὶ ῥηκε ὕδατα, ὀφθαλμοῦς τε καὶ γλῶτταν χείρας καὶ ποδας, φῆρ καὶ νοῦν καὶ λογισμὸν καὶ λόγον συνσετήσαστο, καὶ μὴ βουλήσανται οἱ αἰρετικῶν παῖδες. Ὅσπερ γὰρ οἱ ἐκ ὀπίσθου ἐγκύπτοντες εἰκόνα ἀνεγχερομένην αὐτῶν ἴσως τῆ βῆει ἐκ τῆς ἀμφοῦρος ὕλης, εἰκόνα γελῶσαν κοίλῃ, καὶ κλαίουσαν, κινουμένην τε καὶ τολυερότως μεμυχομένην, καὶ τῆς ζωτικῆς μορφῆς τὰ σχήματα μωμομένην· οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν καθαρῷ κρόστῳ, τῷ ἀσπίλῳ σώματι τῆς Παρθένης ἐλαμφε, τῶσι ἐδημιουργήσεν ἄνθρωπον οὐ νόμῳ φύσεως, οὐ γῆρας, οὐκ ἀνθρώπου σπέρματι, ἀλλ' ἐβῆε μόνον, νεφρῆ τε καὶ ἀτίλῃ δυνάμει πρὸς ὠδίναν τῆς Παρθένης ἐκίνησεν, ἀμύρῃσως ἐν αὐτῇ τὸ βρέφος ὑφάνασ, ὡς ἱμάτιον. ἐπὶ αὐτῆς τῆς τῶν ἀνθρώπων. Ταῦτα μὲν οὕτως· ἡμεῖς δὲ ἐπὶ τῶν εἰρημένων ὁδῶν τῷ δι' ἡμᾶς ἐνανθρωπήσαντι Θεῷ ἀναπέμφωμεν, ὅτι αὐτῷ ἡ ὁδοὶ καὶ τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

[242] Εἰς τὴν προδοσίαν τοῦ Σωτῆρος, καὶ τὰ ἐξῆς.

α'. Ἐβουλόμην εἰς τέλος διανύσαι τοῦ σταυροῦ τὰ θεωρήματα, οὐχ ὡς τῶν νοσημάτων περιγενομένων, ἀλλὰ τὰ δυνατόν τοῖς πιστοῖς ἐκτιθέμενος. Οὐκ ἄργη γὰρ λόγος πρὸς ἐξήγησιν τῶν θεῶν λογίων, ἀλλὰ ἀνθρωπίνῃ δυνάμει μετρείται τὸ λεγόμενον, οὐχ ὡς αὐτῆς τῆς δυνάμεις ἀρκούσης καταλαβεῖν, ἀλλ' ὡς τοῦ Θεοῦ παρέχον-

τος· οὐχ ὅσα δύναται δοῦναι ὁ διδοῦς, ἀλλ' ὅσα χωρὶς λαμβάνων. Ὅσπερ γὰρ μήτηρ τῶν βρέφει τῶν γαλακτοτροφουμένων αὐτῇ μὴ δύναται παρασχεῖν τέλειον ἔσσην ἐκείνῳ δὲ δεῖσθαι οὐκ ἰσχύει· οὕτως οὕτε Θεῷ ἀδύνατον παρασχεῖν τὴν μείζονα σοφίαν καὶ ὑπερκόμιον, οὐκ ἡμεῖς δεῖσθαι ἀδυνατούμεν. Ἐνητὸν γὰρ οἰκονομῶν

intemeratam vulvam servavit ut Deus. Opera quippe Dei non naturæ rerum serviunt, sed Dei Verbi jussum sequuntur. Aliquando enim Deus secundum naturam creat, ut naturæ ordinem cognoscas; aliquando autem præter naturam creat, ut discas operantis potentiam. Neque enim omnia secundum naturam fiunt, ne natura Deus esse dicatur: neque omnia præter naturam, ne putentur naturæ confusionem esse ea, quæ præter naturam fiunt? Efformat Deus secundum naturam, et creat etiam præter naturam, ut discas naturam ancillæ more, et secundum naturam moveri, et præter naturam currere, Dei jussum implentem.

3. Die vero tu, qui quæstionem moves, quomodo Christus ex intemerata vulva prodians, virginittatis signaculum non delevit, quomodo ex virgine Adamo virgo Eva proditit? Nam Deipara Maria, quæ virum non noverat, virum peperit; primus homo Adam, qui mulierem non noverat, mulierem germinavit. At virginum gignere, licet res stupenda sit, aliquid tamen rationis habet, in quantum venter, vulva, et naturalis infantilis via jam efformata est; sed in Adamo stupenda omnia sunt. Quis enim vidit ex costa natum hominem? quandonam costa fructum tulit? Somnium immissit Deus Adamo, ne de sublata costa doleret, verum ejus vincula conspexit: vincula quippe sunt naturæ, nervi. Cujus rei testis est Daniel dicens: *Et vidi visionem et cecidi, et vincula lumborum meorum soluta sunt* (Dan. 10. 9. et 5. 6). Costam ergo lege naturæ firmatam, nervorum vinculis connexam, carnis contextam, venis conjunctam, quomodo abstulit? quomodo avulsit? quomodo sublata costa Adam in columis mansit? Quomodo? Qui solvit ipse novit; qui solvit ipse colligavit. Etenim si alius ligasset, alius solvis-et, hinc quæstio oriretur: sed si is, qui concinnaverat, ipse solvit; si is, qui costam ex terra formaverat, costam abstulit: ipse solus novit quomodo solverit, qui solus novit quomodo membrorum harmoniam composuerit. Ut ergo post sublata costam in columis mansit Adam, sic post infantis exitum incorruptam mansit Virgo. Neque enim post sublata costam harmonia membrorum Adami lesa est, neque exeunte infante virginittatis signaculum temeratum est. Quemadmodum enim apud nos si quis alienum vinculum solvere velit, ipsum destruit et abscondit ob imperitiam; qui vero ligavit, sine labore solvit; harmoniam quippe ligamini novit: sic Deus qui corpus concinnavit, contrinxit et perfecit, et nervorum vincula noverat, et quomodo costam cum costa copulasset, et articulum et membrum, et ex his quæ colligaverat scite et sapienter costam abstulit, nec Adamum imminuit. Seipsum efformavit unigenitus Dei Filius in Virgine, neque efformando virginittatem solvit, neque per vulvam exiens vulvam corripuit. Dic ergo, o sophista et erudite, Quid facilius est, virginem parere, et post partum virginem manere, aut virgam ad vitam vocari, et ex animalis rursus virgam fieri? Quomodo

virga Moysis in draconem mutata fuit? quomodo insanitatum animam accepit? quomodo res immobilis in terra repisit? quomodo rursus ex serpente virga facta est, quæ suam agnovit naturam? Modo namque ex virga draco, modo ex dracone virga effecta est. Ut ergo virga Moysis, o homo, secundum naturam virga, secundum œconomiam draco fuit: sic et Maria secundum naturam virgo, secundum œconomiam mater lacta est, ut Chaldaeorum magi crederent, quemadmodum, ut timeret Ægyptus, virga in draconem mutata est. An tu nolis Virginem apparere ad mundi salutem? Utique in terræ motibus muri scinduntur et conjunguntur, et Christo nascente non aperitur vulva, et rursus claudetur? In terræ motibus ita scinduntur muri, ut mortis periculum inferant; et ita denuo junguntur, ut in vestigium quidem scissionis maneat: et in partu illo incorrupto molles vulvam illam solvi in honorem infantis, et denuo jungi et copulari, ac virginittatis formam recipere per virtutem operantis? Nec mihi dicas, Unde substitit caro et sanguis non subjecto semine? Nam ex his, quæ apud nos fiunt, possumus illi, quod supra nos est, ediscere. Et evoca mihi ad exemplum pictores, qui sæpe plantas, arbores, prata, fluvios depingunt; et cum naturam sibi opitulanti non latent, arte conantur per colorum mixtionem rerum imagines offerre. Fluvium enim repræsentant, nihil a fluminum alveo mutati: hominem faciunt, natura humana nihil sibi commodante. Quemadmodum ergo pictores colorum ope hominum, fontes, fluvium depingunt, cum nihil a fonte, fluvio vel homine acciperint: sic et Spiritus sanctus in Virgine non coloribus, sed voluntate animatum efformavit hominem, nullumque mutatus est ab humana natura senex ad alius constitutionem. Deus accepto pulvere de terra non humanis manibus (incomposita quippe est deitatis natura) Adamum ut voluit efformavit: Spiritus vero sanctus non pulverem accepit, non humana lege semen injici concessit, sed solum illuxit, ossa compexit, nervos tendit, nares, aures, oculos, linguam, manus, pedes, animam, mentem, cogitationem, rationem constituit; etsi id hæretici minime velint. Ut enim il, qui in speculo respiciunt, imaginem sui oppositam oculis vident, ex informi materia paratam, imaginem sæpe ridentem, fluentem, commotam, varios subeuntem modos, ac viventis formæ habitus imitantem: sic et Spiritus sanctus in puro speculo, immaculato nempe Virginis corpore illuxit, perfectumque creavit hominem, non lege naturæ, non tempore, non humano semine usus, sed solo aspectu, ac spiritali sanctaque virtute, Virginem ad partum movit, ineffabilique modo infantem in illa contextit ut vestimentum, ad salutem hominum. Ille quidem ita se habent. Nos autem pro illis quæ diximus, gloriam Deo, qui propter nos homo factus est, referamus: quia ipsi quæ, necnon Patri et sancto Spiritui, in sæcula seculorum. Amen.

MONITUM

AD HOMILIAM SEQUEMTEM.

Non est quod lectori probemus, et argumentis demonstremus, hanc homiliam perinde atque præcedentes sermones supposititiam esse. Ipsa res per se clamant. Ubinam Chrysostomus ita balbutit, ut hic quis

quis tandem sit Græculus? cujus opusculum non in publicum emissemus, nisi Savilius jam inter *dabia* edidisset.

IN PRODITIONEM SERVATORIS, ET IN LOTIONEM PEDUM.

4. Vellem crucis speculationes in finem deducere, *quia* quasi sensa assequuntur, sed ut ea pro virili fidelibus exponam. Non deest quippe sermo ad divina

eloquia explicanda; verum dicta commetiri oportet cum humana facultate, non quasi ipsa sufficiat ad comprehensionem, sed quasi Deo præbente; non

quanta dare potest is qui dat, sed quanta potest capere is qui accipit. Quenammodum enim mater lactenti puero panem potest quidem præbere, sed infans illo uti nequit: ita nec Deo impossibile est præbere sapientiam majorem et supernaturaliorem; sed nos capere non valentis. Cum enim in mortali corpore habitemus, cognitionem mortali naturæ congruenter accipimus. Nihil ergo nobis Deus loquutus est secundum perfectionem sibi competentem, sed dicta ad mensuram infirmitatis nostræ temperavit. Ideo dicebat Servator: *Multa habeo dicere, sed non potestis portare modo (Joan. 16. 12)*; et alibi dicit Servator Nicodemus: *Si terrena dixi vobis, et non creditis, quomodo, si dixerò vobis cælestia, credetis (Ibid. 3. 12)*? Dicimus ergo, Deo suppeditante, quantum humana facultas ferre potest. Dicit vero spatium nobis præscinditur, volentibus ulterius speculari; præscinditur, inquam, ab Evangeliorum lectione. Verum illud a'io tempore dicitur; jam de his, quæ in hac die gesta sunt, verba faciamus. Hodie Christus hoc quinto sabbati sive hebdomadæ die, in vespera ante passionem, discipulorum pedes lavit, et Pascha in lege figuratum perfecit, salutareque passionis mysterium tradidit; ut jam vero dicamus, veritatis sermonem non nobis præscindi: nam illa enarratio ad crucem spectat, et sic regula servatur. Veniamus ergo ad seriem, illa præscidentis, ut gustum quendam in animas vestras Christi amantes inferamus. Quomodo intelligenda sint traditiones de sacris mysteriis nostris, brevi et clara demonstratione explicemus. Dicit Servator discipulis: *Scitis quia post biduum Pascha fiet; et Filius hominis tradetur, ut crucifigatur (Matth. 26. 2)*. Sepe Servator prædixit discipulis suis simul ostendens se scientem non fugere, nec præsentem declinare; una vero sedans apostolorum animos, ut parati et præsci perturbationem effugerent. Cum res præscitur, repentinus casus perturbationem non avertit. Quod et David prædixit: *Paratus sum, et non sum turbatus (Psalm. 118. 60)*. Hoc fit in tonitruis: præcedens fulgur mentem præparat ad tonitru exipendum, ut expectatio majorem solvat timorem. Sic et Servator ne repente ex passione turbaretur, illam prædixit, ita ut etiam apostolos exprobraret, diceretque post resurrectionem: *Hi sunt sermones mei, quos loquutus sum vobis, quia oportet Filium hominis multo pati (Luc. 24. 44)*. Exprobrat illis, quod seipsum, qui hæc prædixerat illis, non assequuti essent. Prædixit, inquit, ut non scandalizemini (Joan. 16. 1); et turbatio vos occupavit. Scitis quia post biduum Pascha fiet, et Filius hominis tradetur, ut crucifigatur (Matth. 26. 2). Nusquam reperies Servatorem memoravisse passionem, nisi humanam personam inducentem, et quasi de alio loquentem. Non dixit, Tradat, sed Filius hominis tradetur, ut crucifigatur. Nusquam reperies Servatorem traditum, sed Filius hominis tradetur; et obique quasi de alio loquentem. Cum vero de divinitate clare loquitur, ait: *Ego et Pater unum sumus (Joan. 10. 30)*. Non dicit, Ego et Pater qui misit me; sed, Ego et Pater unum sumus; et, *Qui vidit me, vidit et Patrem. Scitis quia post biduum Pascha fiet, et Filius hominis tradetur, ut crucifigatur (Ibid. 14. 9)*. Joannes vero quam certè loquitur? Ne quis putaret, tempus illud præsens ex necessitate esse, vide cum quanta affirmatione loquatur: *Sciens quia venit hora, ut transeat ex hoc mundo ad Patrem, cum dilexisset suos, in finem dilexit eos (Ibid. 13. 1)*; ac si diceret, Perfectam exhibuit caritatem. *Et cæca facta surgens deposuit vestimenta sua, et præcinxit se linteo, et immisit aquam in pelvium, et cepit lavare pedes discipulorum (Ibid. v. 2. 4. 5)*. Pudeat hæreticos. Si audiant Servatorem dicentem, Facio voluntatem Patris mei, statim dicunt (Ibid. 5. 30. et 6. 38): Vident, quomodo subditus sit et obediens Patri? In illa hora rem terribilem videre erat. Cur surrexit et deposuit vestimentum suum, qui amictus erat lumine sicut vestimento, et præcinxit se linteo? Tunc videre erat veram illam Pauli vocem: *Cum in forma Dei esset, formam servi accepit (Phil. p.*

2. 6. 7). Præcinxit se linteo qui aperit eorum nobilibus; et immisit aquam in pelvium, qui fluminibus, fontibus, marihus aquarum naturam infudit. Cogit discipulum sedentem, et Dominum incurvatum et cæcæ gentia respicientem, cui ficitur genu cælestium, terrestrium et infernorum. Humilitas Servatoris omnem extinxit superbiam: illa modestia omnem extinxit arrogantiam.

2. Cum video Servatorem lavantem pedes discipulorum, Isaie (a) circa superbiam nostram dictum profero: *Quid superbit terra et civis (Eccli. 10. 9)*? Cogit Dominum incurvatem se ad pedes servorum, et lavantem ipso. Quomodo hæc dicatur, vel quomodo taceatur? Sermo non sufficit, silentium de ingrato animo accusat. Equid faciemus, cum enarrare non possumus? *Cepit lavare pedes discipulorum, et linteo tergere. Ne unum quidem ministerii speciem reliquit. Non permisit, ut aqua ab aliis immitteretur, et ipse lavaret: neque ipse lavit, et alii absterserunt. Videturque hic stupendum quoddam mysterium discipulis aperire. Cum dilexisset, inquit, discipulos suos, in finem dilexit eos, dicit Joannes. Et cæca facta, cum jam diabolus immisisset in cor Judæ Simons Iacobi, ut traderet cum, surgens, deposuit vestimenta (Joan. 13. 2). Non sine causa ita dixit, sed ut ostenderet, cum jam proditor proditorem meditatus esset, Servatorem tamen non dubitasse proditoris pedes lavare: noverat ipsius dolum, et lavantem lavit. Quid ergo? an personarum acceptio est apud Deum? Absit. Non semper inter ledentes et læsos est personarum acceptio. Si læsus ledentem honoret, non personarum acceptio, sed humilitas est: si vero læsus clam malum operetur, specie autem bene affectus sit, ea est simulatio. Ab ipsa re exemplum accipimus. Scilicet Judas, qui tradebat Dominum, id impenna esse: nam cui insidiabatur, ei osculum offerebat. Servator vero læsus ledentem honorabat, quod non injustitia erat, sed humilitatis excessus, quam et Deus laudat et homines admiratur. Vis exemplum videre? Intuere Joabum Davidis ducem exercitus. Is Abnarum, alium ducem, et amicitia verbis coluit, et clam gladio per ilia confudit: fratrem vocabat, et ut inimicum occidebat (2. Reg. 3. 27). Ideo malum est simulatio. Alius autem cum is, qui læsus est, ledentem beneficio afficit, res laude digna est. Jacob timebat fratrem suum Esau, et rogabat Deum dicens: *Erue me de manu fratris mei, ne veniens occidat me (Gen. 32. 11)*. Cum autem videret illum, honore afficit et ait: *Vidi faciem tuam, ac si quis videret faciem Dei (Ibid. 33. 10)*. Cum autem illum et inimicum et homicidam cernebat, Deus cum sciret illum non insidiare ita loqui, sed ut insidias effugeret, ipsi pepercit. Sic si quis amicitia verbo proferat, non ex dolo, sed ut dolum effugiat, Deus non ideo indignatur, ipse namque ejus doctor est: *Verbum submissum avertit iram (Prov. 15. 1)*. Cum jam, inquit, diabolus immisisset in cor Judæ, ut Servatorem prodideret, Servator benignitate volens ejus ingratum animum vincere, et mansuetudine arrogantiam solvere, ejus pedes lavit. Ego non tantum miror Dominum sua præstantem (opus enim ipsius mansuetudo erat), quantum illum dolo plenum. Quo animo pedes obtulit? quomodo vidit sanctas Domini manus circa pedes suos verantes? quomodo non obtorpuit? quomodo non exhorruit? Attamen clemens illa natura fert patienter. Videtur autem ipsum primo lavisse. Quare? Nisi lavisset pedes proditoris, sed postquam alios laverat, ipsum reliquisset; hoc certe fuisset a Servatore alienum, atque hinc Judas animum arripisset: Ipse me segregavit, ipse me alienavit: omnium pedes lavit, me autem damnavit. Quo animo poteram cum illo esse? Vidit Deus cor contractum, et noluit jam ex se contractum ipse confringere. Id vero indicat illud: *Calceum conpassatum non confringes (Matth. 12. 22)*. Attamen discipulorum pedes lavit. Ultimo venit ad Petrum. Dum autem alios la-*

(a) Hic Isaia pro siracide posuit, quod et aliis scripturis, hinc etiam Chrysostomo accidit.

δόξαν του θεοδοξαμένου, και ὡς παρ' ἑαυτοῦ τὴ μὴ καταδιδοῦσα. Ἦλθε πρὸς αὐτὸν ὁ Σωτῆρ, καὶ λέγει ἑαυτῷ· Κύριε, σὺ μου νίπεις τοὺς πόδας; σὺ ὁ νεκρὸς ἔγειρον, ὁ λεπρὸς καθαρίσθαι (τὸ γὰρ, Σὺ, πολλὴν ἔχει δύναμιν)· σὺ, ὃ ἐγὼ ἐμαρτύρησα, ὅτι Σὺ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος. Εἰ μὲν ἀπὸ ἀγνοίας εἶπον, συνέθεθ' ἂν ὑποψιάν ἀνθρώπινην εἶναι· εἰ δὲ σὺ μου τὴν φωνὴν ἐπαράξας λέγων, ὅτι Ὁ Πατὴρ μου ὁ ἐν οὐρανοῖς ἀπεκαλύψε σοι, ἀνεχθὲ οἰκίτου πόδα; πλῆναι γὰρ τὸ ἀπτόν; Ὁ μὴ νίπεις τοὺς πόδας εἰς τὸν αἵματι. Τὸ οὖν ὁ Σωτῆρ; Δισακέασι τὴν φωνὴν αὐτοῦ. Ὁ κοῦν, φησὶ, γινώσκω σὺ οὐκ οἶδας, γινώσκω δὲ μετὰ ταῦτα· ἀντι τοῦ, Ἄγνοεις μου τὸν σκοπὸν τοῦ ποιούντος. Οὐκ ἠγέγετο, ἀλλὰ ταῦτα ἀκούσας λέγει· Ὁ μὴ μου νίπεις τοὺς πόδας εἰς τὸν αἵματι. Ἐδείξε ψυχὴν ἀδάμαστων κληροτέραν. Προσηνεχετὲ ἐξ ὁ Σωτῆρ τὸ ἄκοντο πῦρ, καὶ ἐποίησε τὴν ἀδάμαστα ψυχὴν κηροῦ ἀπώλειαν. Πότε, φησὶ, καὶ μονότονος καὶ φιλόνεικος ἄνθρωπος ἐν τῇ ἔνστασι. Εἰ μὴ σου νίψω τοὺς πόδας, οὐκ ἔχεις μέρος μετ' ἐμοῦ. Καὶ ὁ μονότονος καὶ ὁ φιλόνεικος λέγει· Κύριε, μὴ μόνον τοὺς πόδας, ἀλλὰ καὶ τὰς χεῖρας, καὶ τὴν κεφαλὴν. Τὸ κεφάλαιον ἀπεστήρι, καὶ μετὰ τοῦτο ἀπέδωκε. Χριστιανὸν ἦθε; οὐκ ἔστιν μονότονος· οὐ δεῖ Χριστιανὸν ἐμφίλον ἦθε; ἔχειν· οὐ δεῖ αὐτὸν ποικίλον εἶναι εἰς ἐπιβουλὴν, ἀλλ' ἀπολύτρωτον εἰς ἀρετὴν· οἶον δεῖ εἶναι, φαιδρὸν μὲν ἐν καιρῷ φαιδρότερος, στυγρὸν δὲ ἐν καιρῷ λυπηρῷ, ὡς λέγει Παῦλος. Χυρῆεν μετὰ χαλάρωνται, νηστεύειν μετὰ νηστευόντων, κλυτεῖν μετὰ κλυόντων. Τοῦτο γὰρ ἔστιν ὁ λέγει Παῦλος· Εἴτε εὐστέτε, εἴτε κίστετε, [245] πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ ποιεῖτε. Οὐδὲν οὖν ἴσησεν ἡ Πέτρος μονοτονία· ἐλύθη γὰρ, ὡς καὶ ἄλλου. Ὅτις ἦλθεν ὁ Χριστὸς βαπτισθῆναι ὑπὸ Ἰωάννου, λέγει αὐτῷ ὁ Βαπτιστὴς· Κύριε, ἐγὼ χρῆσαι ἔχω ὑπὸ σοῦ βαπτισθῆναι, καὶ σὺ ἐρχῆ πρὸς με; λέγει αὐτῷ ὁ Σωτῆρ· Ἀρες ἄρηι. Μὴ φιλονεικεῖ, μὴ ἀντίστασι, δεῖ βεβαί ἐστὶν ἡ γνῶσις. Μὴ πρὸ καιροῦ γινώσκωσι τὸ ἄξιμα· ἔασθ' ἐμὲ μὴ πληρώσαι τὴν τῆσιν, καὶ δεῖξαι ἀληθῶς, ὅτι ἀνθρώπων ἔαθον, ἵνα δεῖ τοῦ ἀνθρώπου τοῦ ἀληθινοῦ τὸν ἀληθινὸν Θεὸν ἀνα, ἀνω. Μόνον εἶπον, Ἀρες ἄρηι, καὶ εὐθέως ἐπισταίνεται ὁ εὐαγγελιστὴς; Τότε ἀρῆσεν αὐτὸν βαπτισθῆναι. Ἐπιβουλεύεται ὡς εὐστέτης, καὶ ὑπερκοσμεῖ ὡς φιλόνεικος. Ὅτω καὶ Ἰερμίας; φιλόνεικος τῷ Θεῷ· Ὁ ἄν Ἀσποκου Κύριε, σὺ οἶδας, ἐστὶν νεώτερος ἐμὲ. Καὶ εἰς Κύριος πρὸς με· Μὴ λέγει, δεῖ νεώτερος ἐγὼ εἶμι, δεῖ πρὸς οὗς ἂν ἐξαποστελῶ σε, πορεύσθω. ἔλασε τὴν μονοτονίαν ἡ εὐνοία. Πάλιν ὁ Μωδοῦς ἱμονοτήσας λέγων, Προχέρισται ἄλλοι· ἰσχυρότερος γὰρ εἶμι, καὶ βραδύτερος· ἀλλ' οὐκ ἐνώθηκα.

γ. Ἄλλ' εἰ; τὸ προκειμένον ἐπιανέδωκεν λέγει ὁ Σωτῆρ. Ἐὰν μὴ νίψω σου τοὺς πόδας, οὐκ ἔχεις μέρος μετ' ἐμοῦ. Ἐν τούτῳ ἐπινοεῖται εἶναι, ὅτι μέρος τὸν πιστῶν ὁ Θεὸς ἐστὶ, καὶ μέρος τοῦ Θεοῦ ὁ πιστὸς. Ὡς, ἄλλος ὁ κόσμος τοῦ Θεοῦ ἐστὶ, οὐδὲ δὲ τοῦ πιστοῦ ὁ Θεός. Ὡς, ὁ κόσμος, γρηθὶ ἐκτίσθη ὑπ' ἐμοῦ, ἀλλ' οὐδὲν μοι διαφέρει, ἢ τὸ τῶν πιστῶν μέρος. Διὰ τοῦτο ὁ μὲν πιστὸς ἔδωκεν, ὡς ὁ αὐτοῦ· Μερὸς μου ὁ Κύριος ἐν τῇ ζῶνται, καὶ πάλιν· Κύριος μερὸς τῆς κληρονομίας μου. Ἦ δὲ Μαρία κατημένη πρὸς τοῦ; ποῦ τοῦ ἀσπτότου, φρουρὸς τῆς διδασκαλίας, καὶ λέγει ὁ Σωτῆρ· Μαρία δὲ τὴν ἀγαθὴν μερὶδα ἐδέξασθε, ἥτις οὐκ ἀραρηθῆσται ἀπ' αὐτῆς. Ὁρῶ, εἰ τῶν πιστῶν ἡ μερὶς ὁ Θεός ἐστὶ; Ἰσχυρὸν δεῖξαι ἀναγκαῖον, τὸ ἡ μερὶς τοῦ Θεοῦ ὁ πιστὸς. λέγει Μωδοῦς, Ὅτι δισμεμβρῆσθ' ἐθνη ὁ ἴψιστος, δισκοπερὸν υἱὸς Ἰδομ, διστρικερ φρια ἐθῶν κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων Θεοῦ, καὶ ἐγενήθη μερὶς Κυρίου λαὸς αὐτοῦ Ἰακώβ· ἐπειθεῖ ἄλλος ὁ κόσμος ἦν αὐτοῦ, μόνος δὲ λαὸς αὐτοῦ ἦσαν ἐν Ἰακώβ. Ὅτω καὶ ὁ προφήτης Ἀμὸς λέγει· Καὶ εἶδον, Καὶ ἰδοὺ ἐκάλεσε Κύριος τὴν δικτὴν ἐν πυρὶ, καὶ κατέγαγε τὴν ἀθυσσον τὴν κολλίην, καὶ κατέγαγε τὴν μερὶδα Κυρίου, τὸν λαὸν λέγει. Καὶ εἶπον, φησὶ, Κόκκισον, Κύριε, ἀπὸ τοῦ Ἰακώβ, δεῖ ἀλλοτριώσεσθαι, ἀντι τοῦ, Μὴ ἀνώλεθρος ἦμας. Ταῦτα μὲν εἶρηται, διὰ τὸ λέγειν τὸν Σωτῆρα. Ἐὰν μὴ νίψω σε, οὐκ ἔχεις μέρος μετ' ἐμοῦ. Μερὸς οὖν τῶν πιστῶν ὁ Θεός, καὶ μερὶς τοῦ Θεοῦ ὁ πιστὸς. λέγει ὁ Πέτρος, Κύριε, μὴ μόνον τοὺς πόδας μου νίπεις, ἀλλὰ καὶ τὰς χεῖρας, καὶ τὴν κεφαλὴν. Ἐνόμησεν ὁ Πέτρος,

δεῖ τὴ ἀπόψις ἐκείνη ἀμαρτιῶν ἦν ἄρεσις, καὶ ἦμας ἐξ ἑλοῦ τοῦ σώματος λαβεῖν ἄρεσιν. Ἦ δὲ οὐκ ἄμαρτιον ἄρεσις ἦν, ἀλλ' εὐλαβεία; ὑπόθεσις. Εἶτα λέγει ὁ Σωτῆρ, Ὁ λαλοῦντος οὐ χριστὸν ἔχει, εἰ μὴ μόνον τοὺς πόδας νίψασθαι· ἦδη ὑμεῖς καθαροὶ ἐστέ ἐν τῶν ἰσχυρῶν, ἐν λαλῆσθα ὑμῖν. Ἄλλα ταῦτα μὴ τῶν λόγων τὴν ἔξιν. Ὅτι ἐξ ἀπάντων τῶν πόδας καὶ ἐξ ἑμας, λαβὼν τὰ ἱμάτια ἀνέπεσε. Ἐτήρησε αὐτοῦ δὲ τὴν μορφήν, καὶ τὸ ἰσχυρὸν ἀνακίναται ὡς Ἀσποκου, καὶ λέγει μετ' ἀνεύλασι, Οὐκ οἶδατε τὴν περὶ τοῦ ἡμῖν; Ἀντι τοῦ, Οὐκ ἐνόησται. Οὐχ ὑμεῖς λέγει, Ὁ Κύριος καὶ ὁ διδάσκαλος; Καὶ καλῶς λέγει, εἰμὶ γὰρ, Ὅδε γινώσκω τὴν ἀνεύλασι. Ἐξέβαλε τὴν τοῦ δούλου μορφήν, καὶ εἰσαγεῖ τὸν τοῦ Θεοῦ. Οὐχ ὑμεῖς λέγετε, Ὁ Κύριος καὶ ὁ διδάσκαλος; Εἰ οὐκ ἐγὼ ὁ Κύριος καὶ ὁ διδάσκαλος ἐνίψα ὑμῶν τοὺς πόδας, πόδας μου ἄλλοις ἐπέλασε ἄλλοιων νίπεται τοὺς πόδας; Ἰσοδουμία γὰρ δέδοκα ὑμῖν (ὅρω, εἰ εὐλαβεία ἦν ὑπόθεσις), ἦ, ὡς ἐποίησα ὑμῖν, γρηθὶ οὕτω καὶ ὑμεῖς ἄλλοις ποιεῖτε.

δ. Τούτων οὕτω γενομένων προσέρχονται αὐτῷ ἡ μαθητὰ αὐτοῦ, καὶ λέγουσι· Κύριε, ποῦ ὄλεσε ἐπινοεῖται σοι γαργεῖν τὸ πόδα; Βλέπε Θεοῦ πρόγνωσις λέγει, Ἀπέλασε εἰς τὴν πλάην, καὶ ἀπαντήσας ἦν ἀνθρώπος κληροῦς ὕδατος βαπτίζων. Ἀκολούθησας αὐτῷ ἔδου ἀπέρχεται, καὶ εἰς ἦν ἂν οἰκίαν σιδήθω, εἰσατε τὸν οἰκοδομοῦσθ' Ὁ διδάσκαλος λέγει, Ὁ καιρὸς μου ἐγγύς ἐστι· πρὸς σὲ ποῦ τὸ πόδα μετὰ τῶν μαθητῶν μου. Καὶ αὐτὸς ὑμῖν δεῖξαι ἀνάγνωσ [246] ἰσχυρότερος. Τὰ δύο τρηπὶ, καὶ τοὺς ἀποστόλους; ἐφοδίασε ἐρωτῆσαι τὸν οἰκοδομοῦσθ', καὶ ἵνα μὴ νησθῶσιν, εἰ ἀγνοεῖ τὸν τόπον, λέγει αὐτοῖς· Ὑμῖν δεῖξαι ἀνάγνωσ μετὰ ἰσχυρότερος. Εἰ πρόλεγει τὸν τόπον, διὰ τὸ λέγει τοὺς μαθητὰς, Ἐρωτῆσται περὶ τοῦ τόπου; Πρὶν ἐρωτῆσθαι ἐμαδόμενος. Ναλ, ἐρωτῆ, καὶ μὴ πρέπει πρόλεγει ὡς Θεῷ, καὶ ἡμῖν ἐρωτῆ ὡς ἀνθρώπου. Ὁδοῦμος δὲ Χριστὸς παραδόξως τὸ μυστήριον ἐν ταπεινῶς τόποις, ἀλλ' ἐν τῇ ὄρεινῃ, ἢ ἐν ὑπερῷ; οὐδὲν γὰρ κατώτερον ἐπὶ Χριστοῦ. Διὰ τοῦτο δεῖ καὶ τὴν ἐπιφοιτηρὶν ἰδέσθω τὸν ἅγιον Πνεῦματος ὁ ἀπόστολος, ἐν ὑπερῷ ἦσαν συνηγμένοι. Τότε, φησὶ, ἀπέστελετε ἐμοῦ τῶν μαθητῶν ἐτοιμάσει τὸ πόδα. Πιπὲ δὲ ἦσαν αὐτοί; Πέτρος καὶ Ἰωάννης. Διὰ τὸ δὲ πρὸς τοὺς δύο καὶ Πέτρον καὶ Ἰωάννην ἀποστείλε; Πέτρος τὸν ὁ ὁμοιωσας; Ὅτι σὺ εἰ ὁ Χριστὸς, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος; Ἰωάννης δὲ ἐμπελε κηρύττειν τὸ, Ἐν ἀρχῇ ἦ ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος. Ἀποστέλλει τὸν θεμιλίον τῆς πίστειας, καὶ τὸν ὡδὸν τῆς βροντῆς, ἵνα ἐν μὲν τῷ θεμιλίῳ πρὸς τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον, ἐν δὲ τῷ ὡδὸν τῆς βροντῆς; ἀστροφή τὴ τῆς δικαιοσύνης ἐντάματα. Πάλιν διὰ τὸ Πέτρον καὶ Ἰωάννην ἀποστέλλει; Ἰνα δεῖξωθ', ὅτι καὶ τῆς σεμνογυμίας καὶ τῆς παρθεσίας ἡμῶν τὸ ὡδον, καὶ γίνονται κοινωνοὶ τοῦ πατέρα καὶ ἐν σεμνογυμίας, καὶ ἐν παρθενίᾳ καλῶς ζῶντες. Ἀποστέλλει παρθενίαν καὶ σεμνογυμίαν ἐτοιμάσει αὐτῷ τὸ πόδα· ὡς περ ἐν τῷ βρει Μωδοῦν καὶ Ἠλίαν παρτέθηκε, τὸν μὲν ἀπὸ σεμνογυμίας, τὸν δὲ ἀπὸ παρθεσίας λαμβάνοντα, ἵνα φαῖ σεμνογυμία καὶ παρθενία παρεστώσιν τῷ Χριστῷ. Ἐπιθυμία γὰρ ἐπιθυμία μὲν ὡμῶν τὸ πόδα τοῦτο γαργεῖν. Οὐκ ἀναγκαῖος ὡς βιάζεται, οὐκ ἀκούσιος τὸ πάθος. Ἄλλ' ἀκούσιος ἡ γνῶσις. Εἰ ὁ ἀσπτότης εὐεργετῶν εἶπεν, Ἐπιθυμία ἐπιθυμία, εἰ ἐπρωμένη ἦμας; Προλαμβάνει γὰρ τὰς φωνὰς ἡμῶν. Ἀσπτότης, ἡμεῖς τε προλαμβάνει ἀμαρτήματα, καὶ προλαμβάνει τὰς εὐεργετίας. Ἡμεῖς, ὁφείλομεν εἶπαι, Ἐπιθυμοῦμεν ἰδεῖν τὸ πόδα, καὶ σὺ προλαμβάνει; πηγὴ ἐπιθυμεί ποτε τὸν δειψόντων, ἢ ὁ ἐψώνων τῆς πηγῆς; τράπεζα ἐπιθυμεί τὸν πεινώντων, ἢ ὁ πεινώνων τῆς τραπέζης; Ἡμῖν πρέπει λέγειν τὸ τοῦ αὐτοῦ, Ὅν ἐρόσον ἐπισκεοῖ ἢ ἔλασος ἐπὶ τὰς πηγὰς τῶν ὀδάτων, οὕτως ἐπισκεοῖ ἢ γυγὴ μου πρὸς σὲ, ὁ Θεός. Ἄλλ' ἐπειθεῖ προλαβεῖ τοῦ Σωτῆρος μυσταγωγία, αὐτὸ τὸ πάθος τὸ ἐνέδωκεν, αὐτὸ τοῦ πάθους ἡ παράδοσις, δεῖ τῷ λόγῳ παραγοῦσθαι τῷ καιρῷ. ἵνα καὶ βεβαιῶνται ἀπολαύσωμεν, καὶ ὁ πιστὸς στραγγισθῆται, καὶ ὁ μέλλωντος ρωτῆσθαι τὸν ἀρβαθῶνα βεβαιῶνται, καὶ φυλάσσονται ὁ πιστὸς. Μὴ προβάσει τοῦ ὡδον ὑμῶν τῆς νηστείας τὸν δρόμον. Ὡς περ ὁ τὴν ὡδον διανύων τὴν μακράν, καὶ διὰ τὴν τῶ

* Savil. lo. ἐπέλασε.

varet Servator, cogitabat Petrus dignitatem Domini, vilitatemque hominum; vilitatem hominum et gloriam ejus, qui ubique celebratur; et apud se decrevit lotionem non admittere. Venit ad eum Servator, et ait ille: *Domine, tu mihi lavas pedes* (Joan. 13. 6)? tu, qui tu rivos suscitans, qui leprosos mundas, (illud enim tu, magnam vim habet) tu, cui ego testificatus sum, *Tu es Christus, Filius Dei vivi* (Matth. 16. 16). Si ex ignorantia dixissem, id humanam fuisse conjuram contigissem: si vero tu ipse vocem meam obsequas dicens, *Pater meus celestis revelavit tibi* (Ibid. v. 17), an dominicus manibus servi pedes lavare su-tinebis? *Non lavabis mihi pedes in aeternum* (Joan. 13. 7. 8. 9). Quid ergo Servator? Vocem ejus confutavit dicens: *Quod ego facio tu nescis modo, scies autem postea; ac si diceret: Secopum meo ignoras. Nec tamen ille repressus est; sed his auditis dixit: Non lavabis mihi pedes in aeternum. Ostendit animam adamante duriorum, Protulit vero Servator ignem suum, et adamantinam animam reddidit cera molliorem. Itaque, inquit, tu ita rebellis et contentiose, solve institutum tuum. Si non lavero tibi pedes, non habebis partem mecum. Ille autem rebellis et contentiosus dixit: Domine, non tantum pedes, sed et manus et caput. Tu ta summa privabat, et cum usura reddidit. Non est nos Christianorum esse pericacis; non oportet Christianum sui amantem esse; non decet esse ad insidias parandas callidum, sed sine furo virtutum adire: quem esse oportet laetum laetitiae tempore; mœstum vero tempore mœstitatis, ut dicit Paulus, *Gaudere cum gaudentibus, jejunare cum jejunantibus, flere cum flentibus* (Rom. 12. 15). Hoc enim est quod dicit Paulus: *Sive manducatis, sive bibitis, omnia ad gloriam Dei facite* (1. Cor. 10. 31). Nihil ergo profuit Petro pernicacia: soluta quippe fuit ut in aliis. Quando Christus venit ut baptizaretur, dixit et Baptista: *Domine, ego a te debeo baptizari, et tu venisti ad me* (Matth. 3. 14. 15)? Dicit ille Servator: *Sine modo. Ne contendas, ne repugnes, quia divina & voluntas; ne autem tempus dignitatem reveles; sine hunc ordinem replere, et vere ostendere me hominem assumpsisse, ut per hominem verum, Deum verum exhibeam. Solum dixit, Sine modo; et statim significat evangelista, tunc dimisit eum baptizari. Concedit ut pius, et obedit ut religiosus: Sic et Jeremias cum Deo contendit: *Qui es dominator, Domine, tu nosci quod puer sis. Et dixit Dominus ad me: Noli dicere; Puer sum, quia ad quos te mittam, ibis* (Jer. 1. 6. 7). Solvit pernicaciam auctoritatis. Rursus Moyses restitit dicens: *Conditur olium: nam gracilla roce et tardus lingua sum* (Exod. 4. 13. 10). At non cessat ille.**

3. Sed ad propositum revertamur. Dicit Servator: *Nisi lavero pedes tuos, non habebis partem mecum* (Joan. 13. 8). Hinc sciamus oportet partem fidelium esse Deum, et partem Dei esse fideles. Nimirum totus mundus Dei est, fideles autem vocit Deus. Totus mundus, inquit, a me creatus est: ad nihil ita curo, ut fidellum partem. Ideo fideles clamabant ut David: *Partem mea Dominus in terra viventium*; et rursus: *Dominus pars hereditatis mea* (Psal. 141. G. et 15. 5). Maria vero solens ad pedes Domini, doctrinam audivit, et ait Servator: *Partem optimam partem ei dicit, quae non defuerit ab ea* (Luc. 10. 42). Vident fidelium partem esse Deum? Necessè denique est ostendere, quomodo fideles pars Dei sint. Ait Moyses: *Quando dividebat Altissimus gentes, dispersit filios Adam: constituit terminos populorum juxta numerum angelorum Dei; et facta est pars Domini populus ejus Jacob* (Deut. 32. 8. 9): quia mundus totus illius erat, solus autem populus ejus Jacob audivit. Sic et Amos propheta dicit: *Et vidi, Et ecce jussit Dominus ultionem in igne, et devoravit abyssum multam, et devoravit partem Domini, nempe populum. Et dixi: Desine, Domine, a Jacob, quia parsus numero est* (Amos 7. 4. 5): id est, Ne absumas nos. Haec dicta sunt, quoniam Servator ait: *Nisi lavero te, non habebis partem mecum. Partio*

ergo fidelium Deus est, et portio Dei fideles. Ait Petrus: *Domine, non tantum pedes meos lavabis, sed et manus et caput. Putavit Petrus lotionem illam esse remissionem peccatorum, et toto corpore remissionem accipere optabat. Latio autem non erat remissio peccatorum, sed pietatis argumentum. Deinde dicit Servator: *Qui lotus est, non opus habet nisi ut pedes lavet. Jam vos mundi estis propter sermonem quem loquutus sum vobis* (Joan. 13. 10. et 15. 3). Sed haec quidem injusmodi fuere. Postquam autem laverat et absteraserat, accepit vestimenta sua et recubuit. Servavit servi formam, et postea ut Dominus recubuit, et cum auctoritate dicit: *Nescitis quid fecerim vobis? Ac si diceret, Non intellexistis. Nonne vos dicitis me Magistrum et Dominum? et bene dicitis; sim etenim. Illic auctoritatem demonstrat. Ejecit formam servi, et induit Dei formam. Nonne vos me dicitis Magistrum et Dominum? Si igitur ego Dominus et Magister laevi pedes vestros, quantum magis vos debetis aliter alterius pedes lavare? Exemplum enim dedi vobis (video pietatis exemplum fuisse), ut quemadmodum ego feci vobis, ita et vos invicem faciatis* (Joan. 13. 12-15).*

4. Illis ita gestis accesserunt ad eum discipuli ejus, et dixerunt: *Domine, ubi ris paravimus tibi, ut manduces Pascha? Vide Dei præscentiam. Ait, Ite in civitatem, et occurret vobis homo iugenum aquae portans. Sequimini eum quocumque terit: et in quancumque domum introierit, dicitte domino domus: Magister dicit, Tempus meum prope est: apud te facio Pascha cum discipulis meis. Et ipse ostendit vobis canalicum stratum* (Marc. 14. 12-15, Matth. 26. 18). Quod observat, apostolorum visum dirigit ut interrogent domitium domus; et ne putent ipsam ignorare locum, ait illis: *Ostendet vobis canalicum grande stratum. Si locum praedixit, cur discipulis ais, Interrogate de loco? Præquam interrogarem, jam didicimus. Etiam, inquit, me decet praedicere ut Deum; et vos pot est interrogare ut homines. Nusquam autem Christus mysterium tradidit in humilibus locis, sed in montibus, aut in caenaculo: nihil enim in Christo infirmum. Ideo cum apostoli supervenientem accepissent Spiritum sanctum, in caenaculo congregati erant. Tunc, inquit, misit duos ex discipulis suis, ut pararent Pascha. Quinam hi erant? Petrus et Joannes. Cur ex duodecim Petrum et Joannem misit? Petrus erat qui confessus fuerat, Quia tu es Christus Filius Dei rati (Matth. 16. 17): Joannes vero praedicaturus erit, In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum (Joan. 1. 1). Multis fundamentum fidei, et filium tonitruum; ut in fundamento pietatis mysterium figeret, et in filio tonitruum justitiae praepcepta fulgurabat. Rursus cur Petrum et Joannem misit? Ut ostenderet honorabilis conjugii et virginitatis donum expandi; et Paschae consortes esse tam honorabilis conjugata, quam virgines, si recte vivant. Misi virginitatem et honorabile conjugium, ut parent sibi Pascha: ut in monte Moyses et Eliam exhibuit, quorum dicitur esse honorabilis conjugio, illus ex virginitate fulgebat; et honorabile conjugium et virginitas Christo adstant. Nam *Desiderio desiderati hoc Pascha manducare totibidem* (Luc. 22. 15). Non vi cogitur, non coacta est passio; sed voluntarius animus. Si Dominus ut beneficium praestaret dixit, *Desiderio desiderati, quid dicemus nos? Voces quippe nostras excipis, Domine, nostra suscipis peccata, et beneficium praefules. Nos dicere debemus, Desideratum videre Pascha: et tu nos praevertis? an sônè unquam appetit sientes, au sientes fontem? an mensa appetit sientes, au esurientes mensam? Nos dicere par est illud Davidis: *Quenadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te, Deus* (Psal. 41. 1). Sed quis propositum est Servatoris mysterium, ipsa gloriosa passio, ipsa passionis traditio, sermo temporis cedat oportet; ut et qui sitiunt fruantur, et fideles confirmantur, et qui illuminandi sunt, pignus accipiant, fidelesque custodiantur. Ne domi obitu jejuni cursu soltas. Sicut qui longam emensus est viam,**

ut corpus curet quiescit ¹ sive in diversoriis, sive in aliis locis, viam non intercepti; sed quiescit quidem ut corpus curet, a scopo autem susceptæ viæ non abscedit: sic et nobis bonorum suorum fructum dedit Servator, non ut deliciemur, sed ut carum et animam fatiscentem curemus. Neitaque mysteriorum obtentu alienum quidpiam indecens: ne quia ejus particeps es, gratiam crapulae sororem esse putes. Hæc observent, non fideles modo, sed etiam catechumeni. Ante largitionem doni dignitatem ostende. Quid opus est verbis? Conscientiam tuam examina. Qua fiducia accedit is, qui jejunium violavit? Revera hodie accedit, et nemine iucundus, conscientia te redarguit. Vidistin' nunquam aliquem qui accusatorem secum ferat? Habeto potius conscientiam tibi patrocinantem. Hodierna dies, id est, sancta hæc mystagogia, non jejunii cursum expetit, neque mystagogiam illam in sancto Paschate; sed quia in hac est passionis tradi-

tio, in illa vero resurrectionis; consortes ejus simul et resurrectionis participes. Hodie consortes simul passionis, tunc resurrectionis: hodie latus consortis ne nos deliciis dedamus, sed lacrymis; nam post resurrectionem mœstitia non est. Nunc Christus patitur, et tu deliciaris? Nescis multos sæpe proceres objugatos fuisse, quod in regio luctu deliciis essent, et supplicio affectos fuisse? Tu vero dum vides Dominicam passionem adhuc in cruce fulgentem, necdum adveniente resurrectione resurrectionis lætitiis præoccupans, te deliciis dedisti? Hæc dico, non quod ipsum Servatorem luctu prosequi oporteat, quasi luctu digna perpessus sit; sed quia nos par est gratum animam exhibere, ut consortes facti ejus passionis, consortes simul etiam resurrectionis: quia ipsum Dominum decet gloria, honor, adoratio, una cum Patre et sanctissimo virilique Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

¹ Præstat forte legere, *etiam, ut corpus curet, quiescat.*

ADMONITIO.

Hunc Chrysostomi non esse statim quisvis dicit vel mediocriter peritus, nec est ea in re diutius imitando. Sed, quod observandum est, post hunc sequitur apud Savilium servus alius cui titulus, Εὐχὴ τῷ Ζωοδότῳ ταφῆς etc., *In vivificam sepulturam.* Initium vero, Εὐχὴ τῆς ἑρῆμῆς εὐνομοσύνης, καὶ τοῦ δαύτου μανθάν, *Vidistis heri latronis probitatem, et Judæorum insaniam.* Quod exordium ita concinatum est, ut suadeatur, eundem esse qui præcedentem de latrone, et hanc de sepultura Christi concionem

IN LATRONEM ET IN PRODITIONEM SERVATORIS NOSTRI JESU CHRISTI.

I. O quanta vis est nostræ fidei! o quantum valet precatio populi Christi amantis pro sacerdote peccatore supplicantis! Ne te hic ordiendi modus stupore percellat: illud enim divino Paulo doctore volis dicere didici, qui hæc in epistolis suis clare dicit discipulis: *Precaimini pro me, ut detur mihi sermo in aperitione oris mei (Ephes. 6. 19).* Si vero Paulus, vas electionis, homo celestis, gratiæ orator, precationibus discipulorum suorum opus habuit, quanto magis ego, quem omnes peccatorem esse nostis? Attamen vel publicanus, qui a malo instituto se removit, discipulus Domini factus est. Scio quoque meretricum penitentia lacrymas Domini vestigiis offerentem, meretricias famosas sordes abluisse: scio etiam prudentem illum latronem, res magnas per fidem rapuisse: nam furti hujusmodi lucrum paradus fuit. Sentio et ego me eandem anchoram arripuisse. Talem quippe habemus Dominum clementem, qui acceptam habens sinceram nostram precationem, statim misericordiam suam impertit. Nam legem dedit; sed cum lex illa umbram solum futurorum bonorum haberet, non autem ipsam rerum veritatem, illuminare non potuit. Prophetiam vero turbam quasi legatum misit; verum propheticus ille populus, a morte detentus, clamavit dicens: *Ego sum terra et cinis (Gen. 18. 27).* Angelus immutabilis manendo incarnari non poterat. *Non angelus, inquit, non legatus redemiit eor, sed ipse Dominus (Isai. 63. 9).* Vidit enim orbem auxilio destitutum, et ad ipsum clamantem: *Inclina, Domine, caelos tuos, et descende (Psal. 143. 5).* Nam si tu, inquit, ad nos non descenderis, nos per alium ad te non possumus ascendere: Vidit ergo, nec desepit deprecationem; sed inclinavit caelos et descendit in terram, nec se vacuum caelos reliquit. Conceptus est in virginea vulva, toto orbe ampliore.

Quem enim capere non potuit patriarchale iugum, virginea vulva complexa est. Incarnatus est, ut ipse novit, non ut interpretantur hæretici, qui dum ea quæ sibi propria sunt ignorant, divina metuntur. Natus est, ut sibi placuit. In lignum ascendit, qui lignum paradisi sanavit, et clamat: *Torcular calcavi solus, et nemo mecum erat (Isai. 63. 3).* non angelus, non legatus, non archangelus, non propheta, non rex, nemo iustorum mecum erat: et unus solus mecum erat, qui non mecum mortem contrivit, sed mecum paradusum in hæreditatem accepit: suscepit in ligno, non mecum in bello contra mortem suscepit. Nam *Dominus, inquit, conterens bella, Dominus nomen illi (Judith 16. 3).* Unus latro confessus est. O res stupendas et novas! Latro cum Christo, et discipulus Judas cum diabolo: lux in tenebris, et tenebræ in lucem mutatae sunt: agnus lupus, et lupus agnus factus est. Latro manus habens clavibus confixas, fideli voce Dominum salutabat dicens: *Memoro mei, Domine, cum veneris in regnum tuum (Luc. 23. 42);* et discipulus labiis osculum offerens, corde gladium paravit: labiis læta dicebat, et corde dolum eructabat, dicens: *Ave, Rabbi (Math. 26. 49);* deinde osculatur eum, et conversus dicit Judas: *Ecce, non voce, Ligatum illum abducite.* O inique Judas, quo duci jubes eum qui dixit, *Caelum mihi thronus est, et terra scabellum pedum meorum (Isai. 66. 1)?*

2. Sed video caritatem vestram ardentioram, et corpus in angustiis: volebamque hic finem dicendi facere; sed quia vestrum audiendi studium, et ploribus persequar, me hortatur, ad sermoneis serie revertamur. *Ave, inquit, Rabbi.* Clemens vero Dominus, patientia nequitiam proditoris vincens, recte dixit: *Amice, ad quid venisti? Amplexor te, Judas, non ut caritatem indam, quam abjecisti; sed ut evocem*

σώματος θεραπεύειν ἀναπαύεται· ἢ εἰτε ἐν δοχείῳ, εἰτε ἐν ἄλλῳ τόπῳ, οὐ παύεται τῆς ὁδοῦ, ἀλλ' ἀναπαύεται μὲν ἐπὶ τῷ βάλλῃ τοῦ σώματός, καὶ δὲ σκοποῦ τῆς ὁδοῦ· παύεται οὐκ ἀρῆσται· ὅτω καὶ ἡμῖν ἔδοξε τὴν ἀπολυτῶσιν τῶν ἀγαθῶν αὐτοῦ ὁ Σωτὴρ, οὐχ ἵνα τρωφῶσμεν, ἀλλ' ἵνα τὴν σάρκα, καὶ τὴν ψυχὴν κλῆροῦσιν θεραπεύσωμεν. Ἐγὼ τοίνυν προῤῥάσει τῶν μυστηρίων εἰσαγάγῃς τὸ ἀλλοτρίων· μή, ἐπειδὴ μεταλαμβάνεις, νομίση; ἀελλήφην τὴν χάριν εἶναι τῆς κραυγῆς. Ταῦτα δὲ φυλακτέσθωσαν ὡς ἐπιτοὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ κατηγόρουμοι. Πρὸ τῆς δωρεᾶς δεῖξον τὸ ἄξιωμα τοῦ δώρου. Τίς χρεῖα λόγου; Τὴν συνειδησὶν σου ἐξέτασον. Ποῖα πηρόρησις προερίχεται ὁ κλέφτης τὴν νηστεῖαν; Ἀληθοῦς προερίχη ἄριστον, καὶ μηδενὸς σου κατηγοροῦντος ἢ συνειδητοῦ σου κατηγοροῦσαι. Εἶδες οὖν τινὰ ποτε μεθ' ἑαυτοῦ κατηγοροῦν φέροντα; Ἐλλοῦν ἔχε συνήγορον τὴν συνειδησὶν. Ἡμέτερον ἡμέρα, τοῦτέστιν ἁγία αὐτῆ μυσταγωγία, οὐ θέλει τίς νηστείας τὸν δρόμον, οὐδὲ τὴν ἐν τῷ ἁγίῳ

* Savil. legendum conjicit ἀναπαύομενος. Praestat fort. legere κἀν διὰ... ἀναπαύεται.

πᾶσχα μυσταγωγῶν ἀλλ' ἐπειδὴ ἐστὶ μὲν ἐν ἀσπὶ τοῦ πύθους ἢ παράδοσις, ἐν ἐκείνῃ δὲ τῆς ἀναστάσεως ἢ ἀπόδειξις, γενόμεθα κοινωνοὶ, καὶ τῆς ἀναστάσεως μέτοχοι. Ἐμῆρον κοινωνήσωμεν τὸ πάθει, τότε τῆ ἀναστάσεως· σήμερον κοινωνοῦντες μὴ εἰς σπατάλην ἐκδόμεν ἑαυτοῦ, ἀλλ' εἰς δάκρυα· μετὰ γὰρ τὴν ἀνάστασιν οὐκ ἐστὶ λύπη. Ἀκμὴν ἐν πάθει ὁ Δεσπότης, καὶ οὐ τρυφᾷ; [247] Οὐκ οὐδας, πῶς πολλοὶ πολλὰκι; καὶ τῶν μεγάλων μέμιν ὑπέστησαν ἐπὶ βασιλικῶν πένθους τρυφήσαντες, καὶ τιμαυρίαν ὑπέσχον; Σὺ δὲ βλέπων τὸ Δεσποτικὸν πάθος ἐπὶ σταυροῦ λάμπου, οὐδέπω τῆς ἀναστάσεως φέρον τὸν λόγον, προελθὺν τῆ; ἀναστάσεως τὴν εὐφροσύνην, σπατάλη ἑαυτὸν ἐξέβωλας; Ταῦτα λέγω, οὐχ οὗτοι δὲ πνεῦσιν αὐτῶν τὸν Σωτῆρα, ὡς ἄβια πένθους ὑποστάνα, ἀλλ' οὗτοι χρῆ ἡμᾶς τὴν οὐκείαν εὐφροσύνην ἐπιδεικνύοντα, ἵνα κοινωνήσαντες αὐτοῦ τὸ πάθει, κοινωνοὶ γενόμεθα τῆς ἀναστάσεως· οὗτοι αὐτῷ πρέπει τὴν Κυρίῳ ἡ δόξα, ἡ τιμὴ, καὶ ἡ προσκύνησις. Ἐμε τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Πνεύματι καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ διὰ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

IN SEQUENTEM DE LATRONE SERMONEM.

emisit. Idque dolo machinatus est Graculus quispiam. Verum, ut certum esse priorem homiliam non esse Chrysostomi, ita vel ex stylo statim perspicuum est, posteriorei sancti doctoris esse. Est autem ejusdem homilia octogesima nona in Matthæum, quam repetitionis vitandæ causa prætermisimus. Epilogus vero moralis ex diversis Chrysostomi locis cousarcinatus fuit.

Εἰς τὴν ληστίαν, καὶ εἰς τὴν προδοσίαν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

α'. Ἡ πόση δύναμις τῆς θυμῆτάς πίστεως! ὡ πόσον ἰσχύει δέησις φιλοχρίστου λαοῦ ὑπὲρ ἀμαρτωλοῦ ἱερέως προσευχούσα! Καὶ μὴ ἐξίστη σε τὸ λεγόμενον· τοῦτο γὰρ περὶ τοῦ θεσπίτου Παύλου λέγειν πρὸς ὁμὰ· δεδιχάμην, ἀερόβρηθ ἐν ταῖς οὐκείαις Ἐπιστολαῖς τοῖς μαθηταῖς ἐπιστάλλοντος· Προσευχέσθε ὑπὲρ ἐμοῦ, ἵνα ὁδοῦ μοι λόγος ἐν ἀνοίξει τοῦ στόματός μου. Εἰ δὲ Παῦλος, τὸ σκόπιος τῆς ἐκλογῆς, ὁ οὐράνιος ἄνθρωπος, ὁ τῆς χάριτος ῥήτωρ, δωρεάν παρὰ τὸν οὐκείων μαθητῶν προσεύχων ἐδέετο, πόσω μᾶλλον ἐγὼ, ἐν πάντας ἀμαρτωλῶν ἐνοχῶκατε! Ἀλλ' ὁμοῦ καὶ τελώνιος ποτὲ τὸ πονηρὸν σκοποῦ μεταθέμενος, ἐγένετο μαθητῆς τοῦ Κυρίου· οὐδα δὲ καὶ πόρην δάκρυα μετανοίας τοῖς Δεσποτικῶς ἔγνεσι προσειπέχασαν, καὶ τὸν πολυβούλητον τῆς πορνείας μολυσμὸν ἀποκλύσαντα· οὐδα καὶ τὸν ληστήν ἐκείνον τὸν φρόνιμον, τὸν καλοῦ δία πίστεως τὰ μεγάλα συλλήσαντα· τίς γὰρ τοιαύτης αὐτοῦ ληστείας τὸ κέρδος; παράδεισος γέγονεν. Αἰσθάνομαι κάθῳ τῆς τοιαύτης ἀχρείας; ἐπιλαβόμενος. Τοιοῦτον γὰρ ἔγχεον Δεσπότην φιλόδωρον, ὅστις μόνον εὐκρινῶς δεξιόμενος παρ' ἡμῶν τὴν δέησιν, ἐπέθετο τὸν ἔλεον ἀντιδῶτον. Νόμον γὰρ ἔδωκεν· ἀλλὰ σπλάξ ἔχεον ὁ νόμος· τὸν μελλόντων ἀγαθῶν, οὐκ αὐτῶν τῶν πραγμάτων τὴν ἀλήθειαν, φωτιστὸς οὐκ ἴσχυας. Προφρητικὸν ὄχημα ὡς πρὸς τὸν ἀπέσταυτον ἀλλὰ καὶ ὁ προφρητικὸς ὄχημα; κρατήθεις ὑπὸ τοῦ θανάτου ἐβόησε λέγων· Ἐγὼ εἰμι γὰρ καὶ σκεδός. Ἄγγελος ἀτρέπτως σαρκου-σθῶν οὐκ ἤνυσται. Οὐκ ἄγγελος, φησὶν, οὐ πρέσβης ἔλυτρωσάτο αὐτοῦς. [248] Ἀλλ' αὐτὸς ὁ Κύριος. Εἶδε γὰρ τὴν οὐκείαν τὴν βοήθειαν ἐστερμένην, καὶ φῶσας πρὸς αὐτὸν· Κλίνον, Κύριε, τοῦς ἑρπυλῶν σου, καὶ καταδίθῃ. Ἐὰν γὰρ οὐ, φησὶ, μὴ καταδίθῃ; πρὸς ἐμὰ; ἢ μετὰ δὲ ἄλλου τινὸς πρὸς οὐ ἀνελεθὶν οὐ δυνάμεθα. Εἶδεν οὖν, καὶ οὐ παρεῖθι τὴν δέησιν, ἀλλ' ἐκλίενεν οὐρανοῦ, καὶ κατήβηθ ἐπὶ τῆς, μὴ κινῶσας τὸς οὐρανοῦς. Συνειλήθη ἐν μητρὶ παρθενικῇ πλατυτέρα πάσης κτίσεως; Ὅν γὰρ οὐκ ἐχώρησε καλοῦ πετραριχῆ, αὐτὸν ἔχ ὄρησις μητρὶ παρθενικῇ. Ἐσπαράθη, ὡς οὐρανὸς αὐτοῦ, οὐχ ὡς ἔρημιθῶσιν οἱ ἀφρετικοί, οἱ τὰ οὐκεία ἀγνοοῦντες, καὶ τὰ θεῖα μετροῦντες. Ἐσθῆθ, ὡς τρυφῶσιν.

Ἐπέθῃ τὸν βύβου τοῦ παραδίου ἰσοσώμου ἰσοσώμου καὶ βοῶ· Ἀπὸν ἐπάτησα μόνος, καὶ οὐδεὶς ἦν μετ' ἐμοῦ, οὐκ ἄγγελος, [οὐ πρέσβης, οὐκ ἀρχάγγελος], οὐ προφήτης, οὐ βασιλεὺς, οὐδεὶς τὸν δικαίων μετ' ἐμοῦ· καὶ εἰς μόνος μετ' ἐμοῦ, οὐ μετ' ἐμοῦ συντρέψῃ τὸν θάνατον, ἀλλὰ μετ' ἐμοῦ ἐκπληρόνθημεν τὴν παράδεισον μετ' ἐμοῦ ἐπὶ τοῦ βύβου, οὐ μετ' ἐμοῦ ἐν τῷ πολέμῳ τοῦ θανάτου. Κύριος γὰρ, φησὶ, συντρέβων καλλόμενος, Κύριος ἔδωκα αὐτῷ. Εἰς ληστής ὡμολόγησεν. Ὁ τὸν ξένον καὶ παραδόντα πραγμάτων! ὁ ληστή; μετὰ τοῦ Χριστοῦ, καὶ ὁ μαθητῆς Ἰούδας· μετὰ τοῦ διαβόλου· ἐθὼς γέγονα σκόπιος, καὶ τὸ σκόπιος εἰς φῶς μεταβάλλ[η]τε· ὁ ἄμνος λύκος, καὶ ὁ λύκος ἄμνος. Ὁ ληστής τὰς χειρὰς τοῖς ἑλοῖς ἐμπαρομμένος, ποτὴ φωνῆ τὸν Δεσπότην ἠσπάσθητο λέγων, Μηθήσθῃ μοι, Κύριε, ὅταν εἰθῆς ἐπὶ τῆ βασιλείᾳ σου· καὶ ὁ μαθητῆς φιλημα προσέφην τοῖς χειρῶν, τῆ καρδίᾳ τὸ ἔξωρος ἠτέρησεν· τὴς χειρῶν γὰρ ἐπὶ ἐβόησεν, καὶ τῆ καρδίᾳ ὄλον ἠερέσθητο, Χαίρε, λέγων, Ραββί· εἶτα καὶ φίλει αὐτὸν, καὶ σπαστήρην ἔλεγε τοῖς Ἰουδαῖοις, νεύματι, οὐ ῥήματι· ἄσπασται; αὐτὸν ἀπνεύματε. Ὁ παράνομος Ἰούδα, ποῦ προτάσσει ἀπέχεσθαι τὸν λέγοντα, Ὁ οὐρανός μου θρόνος, ἢ δὲ γὰρ ὑποπέθῃ τῶν κοδίων μου;

β'. Ἄλλ' ὅπου τὴν ἀγάπην ὑμῶν προθυμώτερον, καὶ τὸ σωματικὸν σπυνοχωροῦμενον· καὶ ἰβουλομένη ἐνταῦθα καταπαύσαι τὸν λόγον· ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ ὑμῖτερον φιλοχρον προτρέπεται ἡμᾶς· μηχανῶν τὸν λόγον, πρὸς τὴν ἀκολουθίαν τοῦ λόγου ἐπανεβόημεν. Χαίρε, φησὶ, Ραββί. Ὁ δὲ φιλόδωρος Δεσπότης, νικῶν τῆ ἀνεξικακίᾳ τοῦ προδοῦ τὴν πορνείαν, καλοῦς εἶπεν, Ἐταῖρος ἐγὼ φ' ἡμᾶς, Ἀσπάσσομαι σε, Ἰούδα, οὐχ ἵνα ἀγάπην δωροσώμαι, ἢν ἀπεβάλω, ἀλλ' ἵνα κενώσω τὴν χάριν, ἢν ἔδωκα σοὶ δυνάμει γὰρ ἄγγελοι ἐμπροσθέν μουρον βασιλεύουσι οὐ δύνανται. Τί δὲ λέγω περὶ Ἰούδα; Πίστερος ὁ τὴν κλέψῃ τῆς βασιλείας δεξιόμενος, βλέπων τὴν βασιλείαν τῆς δόξης σπυροῦμενος, ῥήφας τὰς κλίες ἔφυγε· καὶ ὁ ληστής εἰ τὰς θύρας ὑπεκλίοντο τῶν ἀνθρώπων, αὐτὸς τὰς κλίες τοῦ παραδίτου ἔρπασε. Πίστερος; ὁ λήων, Κἂν δὲ με σὺρ

σοὶ ἀποθάνειν, οὐ μὴ σε ἀπαρτήσομαι, τρίτον ἀπηρνήσατο· καὶ ὁ ληστής οὐ λόγους ἐπαγγελλόμενος, ἀλλ' ἔργους ἀναποθήκευεν τῆ ἀναστάσεως, ἔλεγε· Κύριε, μνήσθητί μου, ἔταρ ἔλιθες ἐν τῇ βασιλείᾳ σου. Ὁ ληστής ἀρχὴ καὶ ἔξουσίας οὐκ ᾔδειθε, καὶ ὁ Πέτρος ἀπειλήν κήρυξ οὐκ ὑπήνεγκεν ὁ ληστής ἔκραξε, Κύριε, καὶ ὁ Πάτερ, Οὐκ οὐδα τὸν ἀνθρώπον τούτον, ἐν πρὶ μικροῦ ἴδεν Θεοῦ ἰκέαλι. Πέτρος ὁ εὐὶ θαλάσσης περιπατήσας, τὸν παζεύσαντα τὴν ὑπὲρ ζῶντων ἔρηνησάτο· καὶ ὁ ληστής οὐκ ἐπὶ νότα θαλάσσης βάδισας, ἀλλ' ἐπὶ τὰς τῶν πλοισίων πύλας, ἔκραξε, Κύριε. Οἱ υἱοὶ Ζεβεδαίου, οὐ λέγοντες, ἀνυμνεῖα πειθεὶ ὁ ποιήριον, ὁ μὲλλεις πίνειν (τούτου γὰρ ἦν), ἐν καιρῷ τοῦ ποτηρίου ἔφυγον· καὶ ὁ ληστής ἤρακεν ἐκ χειρὸς τῶν Ζεβεδαίου τοῦ σωτηρίου ποτηρίου, λέγων· Ποτήριον σωτηρίου λίθωμαι, καὶ τὸ βρομα Κυρίου ἐκικαλέσομαι. Θωμάς ὁ τοῦ ἀκαταλήτου μυστηρίου περιέργος ἐρευνητής, ἔρασκε τοὺς συμμαθητάς· ἄγωμεν καὶ ἡμεῖς, ἵνα ἀποθάνωμεν σὺν αὐτῷ· καὶ ἰδὼν αὐτὸν σταυρούμενον ἔφυγε. Σταυρούμενον βλέπει, καὶ φεύγει· ἀνιστάμενον βλέπει, καὶ πιστάζει λέγων· Ἐὰν μὴ βάλω τὸν δακτυλόν μου εἰς τὸν τύπον τῶν ἰδίων, καὶ τὴν χεῖρά μου εἰς τὴν πλευράν αὐτοῦ, οὐ μὴ πιστεύσω. Ἄλλ' ὁ φιλόδημος Θεός, ὁ εἰ ἐν πρόβατον καταληλυθώς, τοῦ ἐνὸς προβάτου οὐ κατεφρόνησεν· [249] ἀλλ' αἶρει αὐτὸ ἐπὶ τὸν ὄμων. καὶ φωνεῖ· Φέρε τὴν χεῖρά σου ὦσε, καὶ βάλε εἰς τὴν πλευράν μου. Λόγηξ στρατιωτικῆς ἠρησῶν, καὶ δεξιᾶ ἀποστολικῆς οὐκ ἀνέμομαι· Ἄλλ' ὦ τὸν καλὸν ἠρατὴ (πρὸς οὐ γὰρ μὴ ὁ λόγος), ληστέυεν ἔμαθε, πιστεύειν οὐκ ἐκδέχθη· οὐ γέγονας μαθητής, καὶ πῶς· Δημιουργὸν καλεῖς λέγων· Κύριε, μνήσθητί μου, ἔταρ ἔλιθες ἐν τῇ βασιλείᾳ σου; Καλῶς ἐλάλησας, εὐσεβῶς· ἐπιστεύσας. Ἐκικινδύνως πολλάκις ἐσλήσας, πλοισίων πολλάκις ἠνοήσας θησαυρούς, καὶ τοιοῦτον μαργαρίτην οὐχ εὐρεῖς ὡς τὸν Χριστόν. Ἀπόστολος οὐ γέγονας, οὐκ ἠκούσας τοῦ νομοθέτου λέγοντος, Ὅμοσε τὴν ζῶν ὄμων κρεμαμένην· καὶ πῶς ἀπὸ βύλου ἐτρογγύσας τὴν ζῶν; Οὐκ ἠκούσας Ἰσαίου λέγοντος· Ἐγὼ μάλωπι τοῦ πάθους αὐτοῦ τὰ τῶν ἀνθρώπων πῶθ τὴν ἰακὴν δεχεται· καὶ πῶς πάθειν εὐρεῖς ἱαμα;

Ναι, φωνεῖ ὁ ληστής· βλέπω τὴν ζῶν ὄμων κρεμαμένην καὶ κρεμώμενον, καὶ ἐν ἐπὶ τοῦ βύλου κρεμώμενον ἀεσπὴν γρηγορῶν τὴν κτίσεως. Εἰ μὴ γὰρ ἦν ὁσὸς Ποιητὴς τῶν ὄλων, ὁ ἥλιος οὐκ ἂν βλέπων αὐτὸν γρηγορῶμενον, αἰδοῦμενος τὰς οικίας ἀκτίνας ἀπάρχει, καὶ τοὺς θεοαγῶνας ἐκτόσσει. Εἰ μὴ ἦν ὁσὸς Ποιητὴς ὀρανοῦ καὶ γῆς, οὐκ ἂν βλέπων αὐτὸν ὀρανοὺς σταυρούμενον, τὸ σκότος ὡς σάκκου περιεβάλλετο. Εἰ μὴ ἦν ὁσὸς ἀεσπότης πάσης τῆς γῆς, οὐκ ἂν ἐκ τῆς πλευρᾶς αὐτοῦ δεξαμένη τὸ αἷμα, ἐκ τῶν θεμελίων ἰαλούθη. Εἰ μὴ ἦν οὗτος ζῶν καὶ θανάτου ἀεσπότης, οὐκ ἂν προεγγίζων αὐτῷ ὁ θάνατος καταβλήθῃ, καὶ τὰ ἰδίων μνήματα ἀνεψύχθων. Εἰ μὴ ἦν ὁσὸς Κύριος τοῦ ναοῦ, οὐκ ἂν βλέπων αὐτὸν ὁ ναὸς σταυρούμενον, τὸ σκῆμα καταπέτασμα περιόσσειεν. Εἰ μὴ ἦν ὁσὸς ὁ μὴ βουδέμενος τὸν θάνατον τῶν ἀμαρτωλῶν, οὐκ ἂν ἐπρόσβινεν ὑπὲρ τῶν ἀμαρτωλῶν λέγων· Πάτερ, ἄρεσ αὐτοῦ· οὐ γὰρ ὀδοῖσι εἰ ποιοῦσιν. Ὁ γὰρ τούτου θάνατος πάντα συνέσπασε. Κατέρχεται γὰρ εἰς τὸν ὄμων, καὶ μετὰ πᾶσι ἀνέρχεται. Διὰ τοῦτο κράζω λέγων· Κύριε, μνήσθητί μου. Οὐχ ὡς βούλων παρακαλῶ, μνήσθητί μου, ἔταρ εὐ σοὶ γένηται, ἀλλὰ, μνήσθητί μου, ἔταρ ἔλιθες ἐν τῇ βασιλείᾳ σου. Καὶ εἰ πρὸς αὐτὸν ὀδοῦσιν; Ἄνω λέγω σου, σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσθῃ ἐν τῷ παραδείσῳ. Λεγέτωσαν οἱ ἀκριβεῖς λογιόθετοι τῆς ἀκαταλήτου πηνήσεως, πῶς ἔλεγε τῷ ληστῷ, Σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσθῃ ἐν τῷ παραδείσῳ; Πρῶτον τούτο ἐρημυνώσαντας, καὶ τότε τὸν ἄρρητον αὐτοῦ τόκον, ἐν προφητικῷ; βῶ, τὴν γενομένην αὐτοῦ εἰς διηγήσεται, ὅτι αἶρεται ἀπὸ τῆς γῆς ἢ ζῶη αὐτοῦ; Ταύτην ἐπιτάσανται οἱ Πατέρες τὴν πίστιν, οὕτως ἀβέβησαν τὸν ἀπαρῶντον, πιστεύσαντες, καὶ μὴ πολυπραγμονήσαντες. Σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσθῃ ἐν τῷ παραδείσῳ. ἔσθῃ, καὶ γέγονεν. Ἄλλ', ὁ φιλόδημος ἀέσπαστα, πάντες οἱ δικαιοὶ ἐξοῦ τοῦ παραδείσου ἐτήχασαι, καὶ ληστὴν εἰς παραδείσον εἰσάγει; Ναι, ληστὴν πρῶτον εἰσάγω εἰς τὸν παράδεισον, ἵνα πᾶσι τὸν ἴδιον, δεῖ οὐκ ἦλθον καλεῖσθαι δικαιοῦς, ἀλλ' ἀμαρτωλοῦς εἰς μετόπισιν. Αὐτῷ τῷ Χριστῷ ἡ ἔλεος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

IN SEQUENTES DE PASCHAE SERMONES.

Qui primus occurrit sermo brevissimus, fragmentam est, non Chrysostomo dignum; sed melioris tamen notae, quam sequentes, qui a scriptore non indocto quidem, sed admodum iasticato profecti sunt.

Septem postea sermones sequuntur ejusdem scriptoris, qui tanta obscuritate praeditus est, quanta quoad perspicuitate Chrysostomus. Stylus omnino perplexus atque ferreus. In scopo autem habet scriptor omnia quae de agno paschali a Judaeis in Aegypto maciatio in capite duodecimo Exodi feruntur, ad Christum maciatum pro salute mundi deferret. Et quidem ea in re consentiunt Christiani omnes, agnum illum olim im-

[250] Κατηχητικὸς εἰς τὸ ἄγιον πᾶσχα.

Εἰ τις εὐσεβὴς καὶ φιλόθεος, ἀπολαύει τῆς καλῆς ταύτης πανηγύρεως· εἰ τις βούλος εὐγνώμων, εἰσελθὲν χαίρων εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου αὐτοῦ· εἰ τις ἔκαμε νηστειῶν, ἀπολαβέτω νῦν τὸ θανάριον· εἰ τις ἀπὸ πρώτης ὥρας ἐργάσατο, δεχέσθω σήμερον τὸ δικαίον βραβῆμα· εἰ τις μετὰ τὴν τρίτην ἤλθεν, εὐχαριστῶν ἐορτάσῃ· εἰ τις μετὰ τὴν ἕκτην ἔφθασε, μηδὲν ἀμφιβαλλέτω, καὶ γὰρ οὐδὲν ζημιούται· εἰ τις ὑστέρησεν εἰς τὴν ἐνάτην, προσελθὲν μηδὲν ἐνομιάζει· εἰ τις εἰς ἰσθμὴν ἔφθασε τὴν ἑνδεκάτην, μὴ φοβηθῇ τὴν βραδυτήτα. Φιλόθεμος γὰρ ὢν ὁ ἀεσπότης δεχεται τὸν ἔρχατον, καθάπερ καὶ τὸν πρῶτον· ἀναπαύει τὸν τῆς ἑνδεκάτης,

ὡς τὸν ἐργασάμενον ἀπὸ τῆς πρώτης· καὶ τὸν ὑστέρῳ ἔλεει, καὶ τὸν πρῶτον θεραπεύει· κακῆν βίβωσεν, καὶ τούτω χαρίζεται. Καὶ τὴν πρῶτην τιμᾶ, καὶ τὴν πρῶτην ἐπιταίει. Οὐκ οὐκ εἰσελθῆτε πάντες εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου ἡμῶν, καὶ πρῶτος καὶ δεύτερος τὸν μισθὸν ἐκλάβετε, πλοῖστοι καὶ πίνυτες μετὰ ἀλλήλων χορεύσατε, ἔγκρατεῖς καὶ βῆθμοι τὴν ἡμέραν τιμᾶσθε, νηστῆσαντες καὶ μὴ νηστῆσαντες εὐφρανθήτε σήμερον. Ἐράπειά γεμίτε, τρυφάσατε πάντες· ὁ μέσος ποιῆσθε, οἱ δὲ ἐξῆλοι παιῶν. Πάντες ἀπολαύσατε τοῦ κλεῖτου τῆς χρηστότητος. Μηδεὶς θρηνητῶς πένθει· ἐρᾶν γὰρ ἡ κοινὴ βασιλεία· μηδεὶς ὀδυρόσθω τὰ πταίσματα· οὐ-

gratiam, quam dedi tibi: vas enim indignum unguentum caeleste ferre nequit. Quid porro dicam de Juda? Petrus qui clavem regni caelorum accepit, Regem glorie videns crucifixum, alectis clavibus aufugit: et latro qui hominum fores aperiebat, ipse claves paradisi rapuit. Petrus qui dixit, *Si oportuerit me mori tecum, non te negabo* (Matth. 26. 35), ter negavit; et latro qui non voce promiserat, sed re cum ipsa resurrectione moriebatur, dicebat: *Domine, memento mei, cum veneris in regnum tuum*. Latro principatus et potestates non retinuit; et Petrus puellae minas non tulit. Latro clamabat, *Domine*; et Petrus, *Non novi hunc hominem*, quem paulo ante Filium Dei vocabat. Petrus qui supra mare ambulavit, eum qui pedibus humidam naturam calcabat, negavit; et latro qui supra dorsa maris non ambulaverat, sed divitum fores alierat, clamabat, *Domine*. Filii Zebedaei dicebant, *Possumus bibere calicem, quem bibiturus es* (Matth. 20. 22); hic jam calix aderat, at illi calicis tempore fugerunt: latro autem ex manu filiorum Zebedaei calicem salutaris rapuit, dicens: *Calicem salutaris accipiam, et nomen Domini innocabo* (Psal. 115. 4). Thomas, incomprehensibilis mysterii curiosus indagator, condiscipulus dicebat: *Eumus et nos, ut moriamur cum illo* (Joan. 11. 16); et cum illum crucifixum vidit, aufugit. Crucifixum videt, et fugit; suscitatum videt, et dubitat, dicens: *Nisi misero digitum meum in fixuram clavorum, et manum meam in latus ejus, non credam* (Ibid. 20. 25). At benignus Deus, qui propter unam orem profectus est, haec unam orem non negligit; sed illam humeris imponit, et ait: *Infer manum tuam huc, et mitte in latus meum*. Lanceam militis sustinuit, et dexteram apostolicam non feram? Sed, o bonorum latro et raptor (te enim alloquitur), furari didicisti, credere non didicisti: non fuisti discipulus, et quomodo Creatorem vocas dicendo: *Domine, memento mei, cum veneris in regnum tuum*? Recte loquutus es, pie credidisti. Cum perquam saepe furatus es, divitum plerumque thesauros aperuisti, et talenta nunquam margaritam invenisti, qualis Christus erat. Apostolus non fuisti, non audisti legislatorem dicentem: Videbitis vitam

vestram pendentem (Deut. 28. 66); et quomodo ex ligno vitam excepisti? Non audisti Isaiam dicentem: Livore passionis ejus, hominum vitia medellam accipiunt (Isai. 53. 5); et quomodo vitia medellam invenisti? Etiam, inquit latro, orbem totum video concussum et trementem, et orbis Dominum in liguo pendentem agnosco. Nisi enim hic universorum Creator esset, sol illum videns nudum, ex reverentia non occultasset radios suos nec Dei inimicos obtenebrasset. Nisi esset hic Conditor caeli et terrae: caelum, ubi ipsum vidit crucifixum, tenebras ut sacrum non induisset. Nisi esset hic universa terrae Dominus, non illa sanguinem ex latere ejus excipiens, a fundamentis commota fuisset. Nisi esset hic mortis et vitae Dominus, mors ad illum accedens non prostrata fuisset, nec monumenta sanctorum aperta fuissent. Nisi esset hic templi Dominus, templum, ubi vidit illum crucifixum, non vejum suum scidisset. Nisi hic esset, is, qui non vult mortem peccatorum, non causam peccatorum peccando egisset dicens: *Pater, dimitte illis: non enim sciunt quid faciunt* (Luc. 23. 34). Hujus quippe mors omnia capitavit. Descendit enim ad inferos, et cum omnibus istinc ascendit. Idcirco exclamo: *Domine, memento mei*. Non quasi servum rogo. Memento mei, cum bene tibi fuerit; sed, *Memento mei, cum veneris in regnum tuum*. Et quid ad illum Dominus? *Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso*. Dicant illi tam accurati indagatores incomprehensibilis generationis, quomodo dixit latroni, *Hodie mecum eris in paradiso* (Luc. 23. 43)? Hoc primum interpretentur, et tunc inenarrabilem ejus partum aggredientur, quem propheticæ quidem clamat, *Generationem ejus quis enarrabit? quia solitius de terra vita ejus* (Isai. 53. 8). Hanc fidem Patres dilataverunt, sic incomprehensibilem gloria affecterant, credentes, non curiose scrutantes. *Hodie mecum eris in paradiso*. Dictum, et factum fuit. Verum, o benigno Domine, omnes justi extra paradysum sunt, et latronem in paradysum inducis? Etiam, latronem primum in paradysum induco, et nunquam suadeam, nec non venisse vocare justos, sed peccatores ad poenitentiam. Ipsi Christo gloria in saecula saeculorum. Amen.

MONITUM

mulatum, Christi vere agni pro salute mundi immolati figuram fuisse; verum hic quisquis sit anonymus, vel minima quaeque in Exodo recensita, ad Christum mactatum, vel ad Paschæ celebrationem refert, qualis apud Christianos persolvitur: et hæc ad *ϕυλακην* usque indagare nititur, saepeque jam dicta repetit, nec sine fastidio legentis. Septimus autem sermo totus circa diem celebrationis Paschatis, et circa paschalem cyclum versatur. Hanc rem unice tractant sex primæ orationes. De septima vero, quæ tota est in ordinando cyclo paschali, quæque de die Paschatis singulis annis constituendo pluribus disputat, in fronte illius infra agemus.

SERMO CATECHETICUS IN SANCTUM PASCHA.

Si quis pius et religiosus, is fruat hanc sancta celebrata: si quis servus probus, intret letus in gaudium Domini sui: si quis jejuniando laboravit, nunc accipiat denarium: si quis a prima hora operatus est, accipiat hodie id quod justus est: si quis post tertiam venit, gratias agens festum celebret: si quis post sextam horam accessit, ne dubitet; nihil enim perdet: si quis tardavit usque ad nonam, accedat sine ulla dubitatione: si quis undecima tantum hora venit, de ob tarditatem metuat. Cum enim Do-

minus liberalis sit, ita postremum accipit, ut primum: sic in requiem admittit eum, qui undecima, ut eum, qui a prima hora operatus est: postremum miseratur, et primum curat; illi dat, hic largitur; et peractum opus honore, et propositum laude afficit. Igitur intrate omnes in gaudium Domini nostri, et primi et secundi mercedem recipite, divites et pauperes simul choreas agite; temperantes et segnes diem honore afficite; qui jejunastis, et qui non jejunastis, hodie letamini. Mensa cibus referta est, ut

omnes fruamini: vitulus grandis est, nemo esuriens exeat. Fruamini omnes benignitatis divitiis. Nemo legeat ob paupertatem; prorsus enim regnum commune: nemo lapsus stans defleat; nam ex sepulchro orta est vita: nullus mortem timeat; liberavit quippe nos mors Servatoris; a morte captus mortem extinxit; infernum castigavit, qui in infernum descendit; amarum reddidit eum, cum gustasset de carne ipsius: idque olim clamans dixit Isaias: *Infernus amarus factus est (Isai. 19. 9)*. Cum tibi occurrit infra posito, amarus factus est; nam sublatus est: amarus

factus et illusus est. Corpus accepit, et Deum apprehendit: accepit terram, et caelum invenit: accepit id quod videbat, et incidit in id quod non videbat. *Ubi est, mors, stimulus tuus? ubi, inferne, victoria tua (1. Cor. 15. 55)?* Christus surrexit, et tu deiceris: Christus surrexit, et damnos lapsi sum: surrexit Christus et gaudens angeli: surrexit Christus et oculus mortuus manens in sepulchro. Christus enim resurgens ex mortuis, primitiis dormientium factus est: ipsi gloria et imperium in saecula saeculorum. Amen.

IN PASCHA. I.

Pascha terrenum celebrant Judaei, qui caeleste Pascha negarunt: nos vero qui caeleste Pascha celebramus, terrenum exsuperavimus. Et quod illi Pascha perficiunt, salutis primogenitorum, qui apud Judaeos erant, symbolum fuit, quando cum Aegyptiorum primogenitis Judaeorum primogenita non perierunt, quae per sanguinem paschalis victimae symbolice servata sunt: Pascha vero a nobis celebratum salutis universorum hominum causa est, incipiendo a primo homine, qui in omnibus servatur et vivificatur. Partes autem perfectorum, et temporanea illa, aeternorum imagines et typi, prius excogitata fuerant, ut veritatem nunc orientem adumbrarent: veritate autem praesente, typus temporis cedat oportet; ut adveniente rege, nullus, rege vivente relicto, ejus imaginem adorare dignatur. Hinc vero palam est quantum typus cedat veritati, quod typus brevem celebret vitam Judaeorum primogenitorum, veritas autem perpetuam hominum omnium vitam. Neque enim magnum est mortem ad breve tempus effugere eum, qui paulo post moriturus est, sed magnum utique est mortem omnino effugere; quod nobis contingit, quibus Pascha immolatus est Christus. Ipsum festi nomen magnum praefert excellentiam, si secundum rei veritatem explicetur. Pascha enim transitum significat, quod Hebraeorum domos pertransierit exterminator ille, qui primogenita percutebat. Transitus porro exterminatoris apud nos verus est, quia nos intactos pertransit, ad vitam aeternam a Christo suscitatos. Sic totum Pascha argumentum speculari spiritualiter oportet, et apostolicis enarrationibus credere. Fidelis porro desiderat totam figuram rationem intelligere, quomodo nempe se habeat erga veritatem, atque, ut ita dicam, spiritualia sua per illa olim corporum speculari; ut legalia omnia ab se secundum Christum mente percipiantur, et per spiritualia clarius corporalia intelligantur, et invisibilia visibilibus quasi depicta appareant. Igitur Deus decimum plagam Aegyptiis inflicturus (erat autem illa mors primogenitorum), Moysi dixit: *Mensis hic vobis erit initium mensium (Exod. 12. 2)*; primus est vobis in mensibus anni. Ac deinceps praecipit sacrificium Paschatis, et sanguinis unctionem in januis; atque ex hac unctione primogenitorum salutem pollicetur est. Quid sibi vult illud, si statim ad veritatis speculationem referatur, quod tempus illud anni initium designatur, quod pascha fiebat ac primogenitorum salus? Quia nobis etiam veri Paschalis sacrificium est initium vitae aeternae. Annus quippe est saeculi symbolum, quia circulum decurrens in seipsum semper revolvitur, et in uullo quiescit fine. Atque pater futuri saeculi oblatus est Christus pro nobis in sacrificium, ac priorem vitam nostram quasi nullius temporis faciens, alterius vitae principium dat nobis per lavacrum regenerationis, secundum similitudinem mortis et resurrectionis suae. Itaque quisquis Pascha novit propter se immolatum, hoc sibi vitae principium supponat, a quo immolatus pro ipso est Christus. Tunc autem pro ipso immolatur, quando gratiam agnoscit, et vitam per istud sacrificium partem intelligit. His prorsus cognitis, novae vitae initium accipere satagat, neque ad veterem vitam ultra recurat, cujus finis

advenit. Nam, *Qui mortui sumus peccato, inquit, quomodo adhuc vivemus in illo (Rom. 6. 2)*? Principium ergo anni tale symbolum habet. Decima autem die mensis jubet singulas domos singulis agnos sumere, et tot esse in domo qui comedat, ut totum comedant, et nihil supersit: itemque ut agnus immolatur decima quarta die ad vesperam. Igitur quinque diebus simul est victima immolata cum iis, qui per illam servandi sunt; finita autem quinta die bestia immolata, mors pertransit: qui vero servatur, perpetua luce fruatur, noctu lucente luna, et sole lutam excipiente: hoc enim ita fit in decima quarta et plena luna. Haec vero quinque temporis spatia totum mundi tempus demerant in quinque partes distributum: ab Adam nempe usque ad Noe, a Noe usque ad Abraham, ab Abraham usque ad Moysen, a Moysen usque ad Christum, quinta pars a Christi adventu. Quo tempore cuivis homini proposita erat salus per beatum illud sacrificium; sed nondum perlebatur. In quinto autem temporis spatio verum Pascha immolabatur, et qui per illud salutem consequeretur primogenitus homo, in perpetuam lucem exibat (*Math. 20. 1. sqq.*). Quod vero non in ipsa vespera, sed ad vesperam Pascha immolaretur, significabat non in ipso fine praesentia saeculi, sed ad finem passurum esse Christum. Tempus ita divisum exhibuit parabola, quae in partes quinque diem distribuit, et vocatos esse dicit ad vineam, id est, ad justitiae vocationem, alios circa primam horam, alios circa tertiam, alios circa sextam, alios circa nonam, postremos circa undecimam. Erant enim haec diverse vocationes, et diversae justificationes; alia tempore Adami, alia tempore Noe, alia tempore Abrahami, alia tempore Moysi; postrema et perfectissima in adventu Christi, quando merces operum redditur primo iis, qui postremi erant secundum Servatoris parabolam: quia nos primi in baptisate regenerationem accipimus, quibus immolatus est Christus, quo tempore resurrexit, et Spiritum sanctum nobis ad renovationem insufflavit. Haec itaque quarta decima est mystice considerata, et tale est sacrificii symbolum, et vox illa lucida atque dies quae sacrificium excipit. Quod autem victima tota in singulis adibus comederetur, neque carnes foras efferrentur, id significat unam tantum esse domum salutem in Christo habentem, nempe Ecclesiam per totum orbem diffusam, quae olim aliena a Deo erat, nunc autem sola ad Deum proprie pertinet, qui suscepit eos qui a Domino Jesu missi erant; quemadmodum domus illius Rahab olim meretricis, quae exploratores a Jesu missos exceperit, Jericho devastata, servata sola fuit. Itaque etsi plures sint Hebraeorum domus, unius tantum vim habent, et diversae per urbes et vicus Ecclesiae, quae plures numero sunt, una sunt Ecclesia. Unus enim in illis Christus ubique est, perfectus ipse et indivisus. Ideo perfecta erit in singulis adibus victima, nec ad diversas dividebatur. Dicit enim Paulus nos omnes unum esse in Christo, quia *Unus Dominus est, et una fides (Ephes. 4. 5)*. Unionem ergo illam victimae indivisibilem lex in Christo fore necessario prefigurabat, necnon Ecclesiae unitatem. In Christo utique et in sacrificio Christi salutem habemus; et

γνώμη γὰρ ἐκ τοῦ τάφου ἀνέτειλε· μὴδὲς φοβέσθω τὸν θάνατον· ἤλυθέρωσε γὰρ ἡμᾶς· ὁ τοῦ Σωτῆρος θάνατος· ἔθεσεν αὐτὸν ὑπ' αὐτοῦ καταγόμενος· ἔκολλασ τὸν φθὸν καταλθὼν εἰς τὸν ἄδην· ἐπικράνην αὐτὸν γενόμενος τῆς σαρκὸς αὐτοῦ. Καὶ τοῦτο προλάθων Ἥσας ἐβόησεν· Ὁ θεὸς, φησὶν, ἐπικράνηθι. Συναντήσας σοι κατὰ ἐπικράνηθι· καὶ γὰρ κατηρέθῃ ἐπικράνηθι· καὶ γὰρ ἐνεπαύθη. Ἐλαθε σῶμα, καὶ θεῶ περιετύχε· ἔλαβε γῆν, καὶ συνήτησεν οὐρανὸν· ἔλαβεν ὅσπερ ἔβλεπε,

καὶ πέπτωκεν ὄθεν οὐκ ἔβλεπε. *Ποῦ σου, ὀμίση, τοῦ κέντρον· ποῦ σου, ἄδη, τοῦ τόκου· Ἀνέστη Χριστός, καὶ οὐ καταβέβησας· ἀνέστη Χριστός, καὶ πεπτοῦκασαι δαίμονες· ἀνέστη Χριστός, καὶ χαίρουσιν ἄγγελοι· ἀνέστη Χριστός, καὶ νεκρὸς οὐδαί ἐπὶ μνημάτων. Χριστός γὰρ ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν, ἀπαρχὴ τῶν κοιμημένων ἐγένετο· αὐτῆ ἡ ὄρα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.*

[251] *Εἰς τὸ Πάσχα α'.*

Πάσχα μὲν γῆθον ἑορτάζουσιν Ἰουδαῖοι, τὸ οὐρανὸν ἀνοίξαντες· πάσχα δὲ οὐρανὸν ἑορτάζοντες ἡμεῖς, τὸ γῆθον ὑπερέβηκαμεν. Καὶ τὸ μὲν παρ' ἐκείνους ἐπιτελεθὲν, σωτηρίας πρωτοτόκων τῶν ἐν Ἰουδαίῳ συμβολῶν ἦν, ὅτε τοῖς Αἰγυπτίοις πρωτοτόκοις οὐ συναπαύειτο τὰ Ἰουδαίω, αἵματι τοῦ θύματος τὸ πάσχα συμβολικῶς τηρηθέντα· τὸ δὲ παρ' ἡμῶν ἐπιτελούμενον πάσχα, ἀπάντων ἀνθρώπων σωτηρίας ἐστὶν αἴτιον, ἀρξάμενον ἀπὸ τοῦ πρωτοπλάστου, ὃς ἐν ἁπαντί ἐστὶ σωζόμενος· καὶ ζωογονούμενος. Τὰ δὲ μέρη τῶν τελείων καὶ τὰ πρόσκαιρα, τῶν αἰώνιων εἰκόνες· καὶ τύποι, προεμμελεῖτο πρὸς τὴν νῦν ἀνατελλασαν ἀλήθειαν σκιαγραφούμενα· ἀληθείας δὲ παρουσίας, ὁ τύπος ἄκαιρος· ὡσπερ βασιλεὺς ἐπιδομήσαντος, οὐδαί αὐτὸν ἔλασεν τὸν ζῶντα βασιλεῖα, τὴν εἰκόνα προσκυνεῖν ἄξιοι. Δὴλ' δὲ αὐτόθεν ὁ τοῦ τύπου παρὰ τὴν ἀλήθειαν ἐλάττωσι· ὅπου γὰρ ὁ μὲν τύπος ἐλεγχοχρόνιον ζῶν ἑορτάζει τὴν τῶν Ἰουδαίων πρωτοτόκων, ἡ δὲ ἀλήθεια τὴν διηνεκῆ ζῶν τὴν ἀπάντων ἀνθρώπων. Οὐ γὰρ μέγα τὸ θάνατον πρὸς βραχὺ διαφυγεῖν τῶ μικρὸν ὑπερτον ἀποθανουμένη· μέγα δὲ τὸ καθόλου θάνατον ἀποφυγεῖν· ἔπαρ ἡμῶν περιγίνεται, οἷς τὸ πάσχα ἐτύθη Χριστός. Καὶ αὐτὸ γὰρ τῆς ἐορτῆς ἔνομα πλείστην ἔχει τὴν ὑπεροχὴν, ἐπὶ τῆς ἀληθείας ἔρειναι μόνον. Ἰπερίστας μὲν γὰρ ἐστὶ καθ' ἑρημνεύειαν τὸ πάσχα, ὅτε ὑπερέβη τοῦ Ἑβραίων οἴκου· ὁ δὲ πρωτότοκος πάλιν διδορευτής. Ἰπερίστας δὲ τοῦ ὀλοθραυτοῦ παρ' ἡμῶν ἀληθῆς, ὅταν καθάπαξ ἡμᾶς ὑπερέβηται πρὸς τὴν αἰώνιον ζῶν ἀνισταμένους ὑπὸ Χριστοῦ. Οὗτω μὲν δὲ τὴν ἄληθιν ὑπόθεσιν τοῦ πάσχα θεωρεῖσθαι χρὴ πνευματικῶς, καὶ πιστεῦσαι κατὰ τὰ ἀποστολικὰ ἐξηγήματα. Ποιεῖ δὲ ὁ πιστὸς καὶ τὴν ἄληθιν ὑπόθεσιν κτανόσασαι, πῶς ἔχει πρὸς τὴν ἀλήθειαν, καὶ ὡσπερ θεωρεῖται τὰ καθ' ἑαυτὸν πνευματικὰ διὰ τὴν τὸν ὁμοιωμένα κατὰ Χριστόν, καὶ διὰ τὸ πνευματικὸν τὸ ὁμοιωμένον ἐμφανέτερον γίνηται, καὶ καθάπερ ζωγραφούμενον ἐν τοῖς ὀρατοῖς· ἔπαρ τὸ ἄφατον. Ὅτε τοίνυν ἐμελλε τὴν δεκάτην ἐπάγειν πληθὺν Αἰγυπτίους ὁ θεὸς (ἀβτὴ ἦν ὁ τῶν πρωτοτόκων θάνατος), ἔλαβε πρὸς τὴν Μωυσῆν· Ὁ μὴν οὗτος ἡμῶν ἀρχὴ μνηρῶν· πρῶτος ἐστὶν ἡμῶν ἐν τοῖς μνηρῶ τοῦ ἁμαυτοῦ. Καὶ διδάττειν ἐρεβέθῃ τὴν τοῦ πάσχα θυσίαν, καὶ τὴν τοῦ αἵματος χρῆσιν ἐπὶ τῶν θυρῶν· καὶ τὴ μὲν τοῦτο χρεῖαι σωτηρίαν τῶν πρωτοτόκων ἐπηγγέλαστο. Πι δὲ τούτο ἐστὶν εὐθὺς ἐπὶ τῆς ἀληθείας θεωρούμενον, τὸ ἀρχὴ ἐναυτοῦ τὸν καιρὸν ἐκείνων ἐρεβέσθαι, ἐν ᾧ τὸ πάσχα καὶ ἡ σωτηρία τῶν πρωτοτόκων· Ὅτι καὶ ἡμῶν ἀρχὴ ζωῆς αἰώνιας ἡ τοῦ ἀληθινοῦ πάσχα θυσία. Αἰώνιος γὰρ ὁ ἐναυθὸς συμβολαι, ὁμοῖο κύκλῳ περιῶν αὐτῆς· ἐκείνη δὲ ἀπὸ σφραγῆτος, καὶ εἰς τέλος οὐδὲν ἀποκτάει. Καὶ πατήρ τοῦ μελλόντος αἰῶνος ἐστὶ προσαχθεὶς ὅπερ ἡμῶν θυσία Χριστός, καὶ τὸν πρῆτον ἄπαντα βίον ἡμῶν ἄκαιρος ποιῶν. ἀρχὴν ἑτέρον διὰ τοῦ λουτροῦ τῆς πάλαινεσίας δίδωσι, καθ' ὁμοίωσιν τοῦ ἰδίου θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεως. Ὅτε παῖ· ὁ γινώσκων τὸ τεθυμένον ὑπὲρ αὐτοῦ πάσχα, ἀρχὴν ἐαυτοῦ ζωῆς ὑποβέβητο ταύτην, ἀπ' οὗ τεύεται Χριστός ὑπὲρ αὐτοῦ. Ἰθύνται δὲ ὑπὲρ αὐτοῦ τότε, ἥσικα ἂν ἐπιγῶν τὴν χάρην, καὶ συνῆ τὴν διὰ τῆς θυσίας· ἐκείνη· ζῶν. Καὶ τοῦτο γινώσκων, τῆς νεαρῆς ἀρεγέσθω ζωῆς λαμβάνειν τὴν ἀρχὴν, καὶ κημέτι ἀναφρεχθῶ πρὸς τὴν παλαιάν, ἢ ἐπὶ τέλος ἔβασαν. *Οὐ*

εἶτες γὰρ ἀπεθάνατον, φησὶ, τῇ ἡμέρῃ, πῶς ἐστὶ ἴσομεν ἐν αὐτῇ· Τὸ μὲν δὲ τῆς ἀρχῆς τοῦ ἐναυτοῦ σύμβολον τοῦτο. Δεκάτη δὲ τοῦ μηνὸς κελεύει [252] λαμβάνειν ἕκαστον πρῶτον κατ' οἰκίαν, καὶ τοσοῦτος ἐναυ ἐπὶ τῆς οἰκίας τοῦ ἐθόντων, ὡς ἐξαρκεῖν εἰς τὴν βρῶσιν, καὶ μὴδὲν περισσεύσαι· βυεσθαι δὲ τῆ τεσσαρεσκαιδέκτῃ τὸ πρῶτον πρὸς ἑσπέραν. Οὐκὼν πάντε μὲν ἡμέρας· σύνεστι τὸ θυμα τοῖς μέλλουσι σῶζεσθαι δ'· αὐτοῦ· παρουσιάζει δὲ τῆς πέμπτῃ τὸ μὲν ἱερὸν θύεται, ὁ δὲ θάνατος ὑπερέβαινε, ὁ δὲ σωθῆς ἀπολαύει· διηγεκούς φωτός, διὰ τὴ νεκρὸς ὄρα· β λαμπροῦς σελήνης, καὶ τοῦ ἡλίου τὴν σελήνην διαδοχόμενον· τοῦτο γὰρ ἐν παντεκαίδεκάτῃ καὶ πανσελήνῳ γίνεσται. Τὰ δὲ πάντε διαστήματα ταῦτα τὸν ἄπαντα δεικνύον χρόνον τοῦ κοσμοῦ διατερούμενον εἰς πάντε, εἰς τε τὸν ἀπὸ Ἀδάμ μέχρι Νῶε, καὶ τὸν ἀπὸ Νῶε μέχρι Ἀβραάμ, καὶ τὸν ἐξ Ἀβραάμ ἐπὶ Μωυσῆν, καὶ τὸν ἀπὸ Μωυσεῖος ἐπὶ τὴν Χριστοῦ παρουσίαν, καὶ πέμπτων αὐτῆς· τῆς παρουσίας. Ἐν ᾧ χρόνῳ παντὶ προκρίτω μὲν ἀνθρώπων ἡ διὰ τοῦ μακαρίου θύματος σωτηρία, ὅστω δὲ ἐτελείτο. Ἐν δὲ τῷ πέμπτῳ διαστήματι τοῦ χρόνου τὸ πάσχα τὸ ἀληθὲς ἐθύετο, καὶ ὁ δὲ αὐτοῦ σωζόμενος πρωτότοκος ἀνθρώπου εἰς τὸ διηνεκῆ· ἔβη φῶς. Καὶ τὸ ἐ γὰρ ἐπ' αὐτῆς τῆς ἑσπέρας, ἀλλὰ πρὸς ἑσπέραν τὸ πάσχα θεωρεῖται, ἐβηλοῦτο ἡ ἐν αὐτῷ τῷ τέλει τοῦ παρόντος αἰῶνος δ, ἀλλὰ πρὸς αὐτὸ τὸ τέλος· πάσχειν τὸν Χριστόν. Διατρεχόμενον δὲ οὗτω τὸν χρόνον ἐβδειξε ἡ παραβολὴ τερμῶν τῶ ἐκ πάντε τὴν ἡμέραν, καὶ τοῦς κεκλιμένους εἰς τὸν ἀμπελίωνα, τούτιστα, εἰς τὴν τῆς δικαιοσύνης ἐργασίαν, φράσκοντος καλεῖσθαι τοὺς μὲν ὑπὸ πρῶτην ὄραν, τοὺς δὲ ὑπὸ τρίτην, τοὺς δὲ ὑπὸ ἑκτῇ, τοὺς δὲ ὑπὸ ἐνάτῃ. τῶς δὲ ὑπὸ ἑνδεκάτῃ. Καὶ γὰρ ἦσαν διάφοροι κλητήσεται, καὶ διάφορα δικαιώματα· ἔτερον μὲν τὸ ἐπὶ Ἀδάμ, ἔτερον δὲ τὸ ἐπὶ Νῶε, ἄλλο τὸ ἐπὶ Ἀβραάμ, ἄλλο τὸ ἐπὶ Μωυσεῖ· τελευταῖον δὲ καὶ τελειώτατον, τὸ ἐπὶ τῆς Χριστοῦ παρουσίας, ὅτε καὶ τῶν ἔργων ὁ μισθὸς ἀποδοῖσται πρῶτος τοῖς· τελευταῖος κατὰ τὴν σωτηρίαν παραβολῆν· ἐπὶ πρῶτα τὴν ἀναγνῶνσιν ἡμῶν ἐν βαπτισμῶν κομίζόμεθα. οἷς ἐτύθη Χριστός, ἐπ' ᾧ ἀνέστη, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον εἰς ἀνακαινίσιν ἡμῶν ἐνεφύσησεν. Αὕτη μὲν οὖν ἡ τεσσαρεσκαιδέκτῃ μυστικῶς νοουμένη, καὶ τοῦτοῦ τὸ τοῦ θύματος σύμβολον, καὶ ἡ τὴν θυσίαν διαδοχόμενῃ φωτεινῇ νύξ καὶ ἡμέρα· τὴ δὲ ὄλον ἐπ' ἐκάστης οἰκίας ἐβέσθαι τὸ ἱερὸν, καὶ μὴ ἐκπερέσθαι τῶν κρῖων ἑβ, ὁλοῖο μίαν οἰκίαν μόνῃ ἐγούσαν τὴν ἐν Χριστῷ σωτηρίαν. Αὕτη δὲ ἦν ἡ καθ' ἑαυτῆς τῆς οἰκουμένης Ἐκκλησία, ἡ πάλαι μὲν ἀλλοτρία θεοῦ, νῦν δὲ μόνῃ πρὸς θεοῦ οἰκία· ἐγούσα διὰ τὸ δέξασθαι τοὺς ἀποσταλέντας παρὰ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, ὡσπερ τὴν Ἰαὰβ ἡ τῆς πάλαι πόρνης οἰκία τοῦ κατασκόπου· ὑποδείξαντι τῆς παρὰ Ἰησοῦ, μὴν καὶ ἰσῶζετο τῆς ἱερῶς πορθουμένης. Ὅτε εἰ καὶ πάλαι οἱ τῶν Ἑβραίων οἰκία, μὴ ἐγούσα δύναμις, ὡσπερ αἰ κατὰ πόλεις· καὶ χώρας Ἐκκλησία, πάλαι τὸν ἀριθμὸν οὐσαι, μὴ ἐστὶν Ἐκκλησία. Εἰς γὰρ ἐν αὐταῖς ὁ Χριστός ἀπανταχοῦ, ὁ τελειός καὶ ἀμείριστος. Αἰσῶρ τέλειον ἦν ἐπ' ἐκάστης οἰκίας, τὸ ἱερὸν, καὶ οὐκ εἰς διαφόρους ἐμερῶζετο. Φησὶ γούν ἡμᾶς· καὶ ὁ Παῦλος· Ἰνα εἶναι πάντας ἐν Χριστῷ, οἷς·

^b Savil. legendum putat Savil. ^c Καὶ τῷ conlat Savil. ^d Videat legendum cum Savilio τοῦ παρόντος χρόνου τῶν νεκρῶν. ^e Γῶ τερμῶν το legendum videatur τερμῶν. ^f ^g

καὶ Ὁ Κύριος εἰς, καὶ ἡ πίστις μία. Τὴν οὖν ἔνωσιν τοῦ ἱεροῦ τὴν ἀδιαιρέτην ἀναγκαίως ὁ νόμος εἰς Χριστὸν προσέτιον, ἐν ταύτῃ καὶ τὴν Ἐκκλησίαν ἔνωσιν προδικαίων. Ἐν Χριστῷ μὲν δὴ τὴν σωτηρίαν ἔχομεν καὶ ἐν τῇ θυσίᾳ τοῦ Χριστοῦ, καὶ πάντα τὰ πρὸς τὴν παρουσίαν εἰς τὴν παρουσίαν προειρησθέντα γνωσόμενα, καὶ τούτο μόνον εἰς σωτηρίαν ἀπάσῃ τῇ ἀνθρωπότητι προκείμενον ἐξ ἄρχῃ, καθάπερ καὶ πρὸ ὀφθαλμῶν ἡν Χριστὸν ὑπὲρ πάντων τῶν ἡμῶν. Μὴ δὲ προσήκειν Ἐκκλησίᾳ τὴν σωτηρίαν ταύτην ἐπιστάμεθα, καὶ μὴ εἶναι τῆς καθολικῆς ἐκείνης Ἐκκλησίας καὶ πίστεως μεγέθυναι Χριστοῦ δυνάμει, μὴδὲ σὺν ἑσθαι. Καὶ ταῦτα εἰδότες, οὐδὲ ἐν τοῖς κατὰ νόμον, ἀλλ' ἐν Χριστῷ τὴν ἀπαντος, τοῦ κόσμου σωτηρίαν ἴσμεν παραιομένην, οὐδὲ ταῖς ἄθεοις αἰρέσεσιν ἀπονεμομένην τι πρὸς τὴν ἐπίδοσιν, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἑαυτοῦ ἐπιθυμίαν τὴν ἐπιθυμίαν αὐτῶν, ὅσα ἂν μὴ τὴν βραχυτάτην ἐξουσίαν Χριστοῦ μετῴσιαν, ἀλλὰ καὶ ἐπιθυμίας ἐπιθυμίας ταύτας τὸ σωτήριον νόμον πρὸς ἀπάτην καὶ βλάβην τῶν ὀνόματι καὶ σχήματι μάλιστ' ἢ ἀληθείᾳ προσέχον δυναμένων. Μῆτε οὖν τὰ παλαιὰ τὰ ἀποβήναι Χριστοῦ, μὴδὲ ἀνευ Χριστοῦ σὺν ἑσθαι τῶν προτέρων ὑπονοεῖται, μῆτε τοὺς νῦν παραβιβάσοντας καὶ τὴν ἀληθείαν παραχαράττοντας καὶ μάταια παρασκευάζοντας Ἐκκλησιῶν σχήματα τῆς ἀληθείας ἐκτός καὶ ἀλλότρια Χριστοῦ, τοῦ; τοιούτου; μῆτε Χριστιανοὺς ὀνομαζέτωσι, μῆτε κοινωνίαν αἰρεσῶν πρὸς αὐτοῦ; οὐ γὰρ ἔστιν ἑπίσταται ἐκκομίζεται τῆς ἱερᾶς οἰκίας τοῦ θύματος, οὐδὲ εἰς κοινωνίαν τοῦ; ἔξω προφέρεται. Εἰς δὲ τὴν τοῦ Κυρίου ἐξέτασιν προτετυπομένων ὀνομαζομένων, τὸ πλείον ἐναὶ καὶ ἄρα καὶ ἐναῖσιον τὸ πρὸς τὸν. Τέλειον μὲν γὰρ, ὅτι μόνος Χριστὸς ἀνεσθῆς ἐν τῇ πίστῃ ἀρετῇ, καὶ κατὰ πάντα ἑρῶν ἄνωμος, καὶ ἐξ ἄρχῃ; καὶ εἰς τέλος ὁλόκληρος ἰδύων δικαιοσύνης, ὡς αὐτὸς φησὶν Ὅτι γὰρ πρὸς ἑστὶν ἡμῖν ἀληθῶς ἰσχυρῶς ἰσχυρῶς δικαιοσύνην. Διὸ καὶ πάντα τὰ θύματα προσήγουν τέλει καὶ ἁμῶν, ὅτι καὶ πάντα εἰς τύπον ἰδύων τοῦ; σωματοῦ ἐκλαύειν ὁ θεός, εἰς τοῦ ἀληθείας ἱερᾶς ἦσαν ἀπαντες τύποι. Ἀρῶν δὲ τὸ πρὸς τὸν, εἰς ἡγεμονίαν φύσει, τὴν ἡγεμονίαν ἔχον, ὡς περὶ ὁ ἄρῃν ἔχει σωματικῇ ἡγεμονίαν πρὸς τὸ θῆλυ. Φύσει γὰρ καὶ ἀληθείᾳ Χριστὸς ἡγεμὸν καὶ βασιλεὺς, ἅτε ἄν ἐποικράτους ἀνθρώπων, καὶ συνταχθεὶς μὲν ἡμῖν ὡς ἀδελφός, κατὰ τὴν φύσιν τὴν σαρκικήν, ἑρῶτος δὲ ὡς; ἀσπότης κατὰ τὴν θεότητα τὴν πνευματικῇν. Διὸ καὶ νομοφύτος αὐτὸς δὴ μόνος, ὡς νόμος; τῆς πίστεως ἀνθρωπότητος,

καὶ οὐδὲ ἰσχυρῶς νομοφύτος ὁ προφητῶν μάλιστα, ἐς γὰρ φησὶ περὶ Χριστοῦ καὶ ἐαυτοῦ περὶ Χριστοῦ μὲν, Ὁ ἔχων τὴν νόμον, νομοφύτος ἐστὶ; περὶ ἐαυτοῦ δὲ, Ὁ εὐλογεὶς δὲ τοῦ νομοφύτου ὁ ἔδωκεν καὶ ἀκούων τὴν νόμον. Αὐτὸν οὖν ἡ χάρις ἡ ἐπίπετα ἰδύων. Οὐδὲ μὴ οἱ ἀποστόλοι νομοφύτοι τῆς Ἐκκλησίας; καίτοι ἐν τῇ πρὸς Χριστὸν ὁμοίωσιν κατὰ χάριν ἰδύων, καὶ οὐδὲ Χριστοῦ διὰ τὸ Χριστοῦ Πνεύμα γενόμενα. Ἄλλὰ ἐστὶ φωνὴ ὁ μακάριος Παῦλος; Ἐρησάσθη γὰρ ὅτις ἐπὶ ἀπὸρ πρὸς τὸν ἀγῶνα ἡμετέρον τὸν Χριστοῦ. Ἡγεμὸν τὴν ἀληθείαν καὶ βασιλεὺς καὶ βασιλεὺς ὁ Κύριος, οὐ μόνον ὅτι θεός ἦν ἐν ἀνθρώποις, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν προφάτουσιν θεότητα, ὅτι φύσει βασιλεὺς ἀπάτης; τῆς κτίσεως; οὐ χάριτι τὸ βασιλεύειν ἰδύων, ἀλλ' ἔχον ἐν ἀληθείᾳ καὶ γεννητός τῆ ἐκ Πατρὸς. Ἐπὶ δὲ καὶ ἐναῖσιον τὸ πρὸς τὸν; ἔσπερ ἀπέβη τὸν Κύριον νῦν ἐπὶ τῆς θύτης, καὶ παλαιότητος οὐδὲν ἦν ἐν ἀνθρώποις ἔχοντα. Εἰ τις οὖν ἀνθρώπων φύσιν λέγει τὸν Κύριον, καὶ τῆς ἡμετέρας φύσεως; τίθηται τὸν Χριστὸν, τούτῳ τὸ πρὸς τὸν οὐκ ἐστὶ τέλειον, οὐδὲ ἁμῶν; οὐδέ τις ἄνθρωπων ἁμῶν; τούτῳ τὸ πρὸς τὸν οὐκ ἴσται ἔσπερ; οὐδέ τις γὰρ ἀνθρώπων ἡγεμονίαν ἔχει φυσικῶν καὶ ἀπὸρ πρὸς τοὺς ἁμῶν; ἀνθρώπων. Καὶ δὲ ἐν κτίσει τὸν Κύριον ἀρετῇ, καὶ φησι κεχαρισμένη ἔχει, ὡς ἀληθῆ, τὴν θεότητα, οὐδ' οὕτως ἄρα; ἔχει τὸ θύμα ὑπὲρ αὐτοῦ πρὸς τὸν. Οὐ γὰρ ἔγω καὶ φύσει βασιλεὺς, ἀλλ' εἰς ἔσπερ τὸν μὴ φύσει μὴδὲ ἀληθείᾳ κερταίται. Ἄλλὰ καὶ εἰς τὴν ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ παλαιότητι εἰς Χριστὸν ἀνάγει, ἢ δεκτικὸν ἁμαρτίας λέγει τούτῳ, ἢ νόμος δουλεῖ προσήκον, ἢ ὀνόματι κατ' ἀνάγκην ὑποκείμενον, ὅτις ἐναῖσιον οὐκ ἔχει τὸ πρὸς τὸν, οὐδὲ τῆς καινότητος; ἴσπερ τῆ; ἐν Χριστῷ. Ἐπαίσιται τὸ πρὸς τὸν τὸ σύμβολον καὶ τοῦ ἔρπον κτανήσων. Ἐστὶ τούτων τὸ μὲν πρὸς τὸν, κατὰ τὸν ἵσταν, ἡπάτης; τῆς τοῦ Χριστοῦ σύμβολον. Ὁς ἀρῶν γὰρ ἐπὶ ἑστῆν ἔσπερ, καὶ ὡς ἁμῶν ἑστῆν τοῦ κερτατος ἀπὸρ ἁμῶν; ἔρπον; δὲ κατὰ τὸν νόμον, ὑπὲρ ἁμαρτίας θύμα. Χίμαρον γὰρ, φησὶν, ἐξ ἁμῶν ἀπὸρ ἁμαρτίας. Προσάγει οὖν ἡ φύσι; ὅς; πρὸς τὸν, ὑπὲρ ἁμαρτίας ὡς χίμαρος ὄν τεύεται, διὰ τῆς ἡπάτης; φύσεως; ἔσπερ; εἰς τὴν τοῦ ἀνθρώπων σωτηρίαν; ἢ ἐπὶ ἡμετέρα τυχόν διὰ πίστεως καὶ ἀθήτης τοῦ καθύστερ ὑπὲρ ἡμῶν Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰ ὅς καὶ μὴ ὅς; τῆ Πατρὸς ἡ δόξα, σὺν ἀγῶν ἰσχυρῶν, εἰς τὸς καὶ ἀλῶν; τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

[251] Εἰς τὸ ἅγιον Πάσχα β'.

Τὸ τῶν νομοφύτων τύπων ἐξέλιπον ἐπὶ τῆς ἀληθείας φαίνεται; ὅσον τὸ ἁμῶν ἐναῖσιον τὸ πρὸς τὸν, ὡς περὶ τὴν τοῦ πάσχα θύσαν ὁ νόμος ἐχρησάτο; τὸ ἄρῃν ἐναῖσιον, τὸ ἐναῖσιον ἐναῖσιον, τὸ ἐκείναι τοῦ μῆνης ἡρῶν τεσσαρακαθεκάτη θύσασθαι πρὸς ἰσπερ, τὸ ἀρχὴν λελογίσθαι μῆσιν, ἦν καὶ τὸ πάσχα ἐπέλειτο. Πάντα γὰρ ταῦτα ἐν Χριστῷ καὶ τῷ τοῦ Χριστοῦ πάθει συνίσταται καὶ ἀληθῆ καὶ ἀναγκαῖα, καὶ κατ' ἐνάται λόγον ἔχον οὐδένα δύναται; οὐδ' ἂν εὐρεῖται οἱ Χριστὸν ἀγῶντος ἀπολογισμῶν ποιησάσθαι περὶ τούτων, καὶ διδάσκει, διὰ τὴν ταῦτα προσετίθη ὁ θεός; οὐδ' αὐτὸ γὰρ ὅτις; τίνα αἰτίαν ἔχει τὸ θύσαν ἐπὶ τῆ σωτηρίᾳ τῶν πρωτοτόκων ὄρεται, καὶ γρησὶν τοῦ αἵματος ἐπὶ ταῖς ἰσχυρῶν ποιησάσθαι; τὶ δὲ ἰσχυρῶν εἰς τὴν τῶν πρωτοτόκων σωτηρίαν ἢ τῶν θυμῶν σφαγῆ; τὶ δὲ ἀναγκαῖον ἢ τοῦ αἵματος χρεῖς εἰς σημεῖον ἐπὶ τῶν οἰκίων; θεός; γὰρ τὸ καὶ ἀνευ σημεῖων τῶν Ἐβραίων ἐγέννησεν οἰκίας; ὡς περὶ ὀνομασθέν τὸ λέγειν, Ὅνομα τὸ αἶμα, καὶ σκεπασθὸν ὄμας. Ἀγῶν δὲ καὶ ταῦτα εἰς τὴν ἀλήθειαν, τὸ ἐξέλιπον αὐτῶν ἐπιγνώσει, καθάπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων τῶν προηρημένων ἰσχυρῶν. Τὸ γὰρ ἀμῶν θύματος ὑπὲρ ἡμῶν πάσχατος, ὁ ἐκ τοῦ πρωτοκόπου λυταὶ θάνατος, καὶ ὡς περὶ ὁ πρῶτος ὁ ἀνθρώπος ἐν ἡμῖν πᾶσιν ὄν, ἀναστῆται τοῦ Κυρίου ζωογονήματος. Δικαίως γὰρ λυτικὸν ἁμαρτίας καὶ θανάτου ζωῆ σημεῖον τοῖς μετόχοις αὐτοῦ σωτήριον γίνεται. Καὶ πρὸς τούτῳ θεός; ἄρα, οὕτως τοὺς κεχαρισμένους αὐτῷ διὰ πίστεως, οὐκ ἄλλως θυμαμένους ἀποφραγῆν ἐν δικαίως τιμῶν ἀγῶν, εἰ μὴ διὰ τοῦ φιλανθρώπου; ἐχθρότητας ὑπὲρ ἡμῶν αἵμα-

τος. Ὅρξ, ὅσον ἔχει τὴν δύναμιν ὁ τύπος ἐπὶ τῆς ἀληθείας; θεωρηθεὶς; ἴσται εἰς τῶν ἰουδαίους λέγειν ἐκπύρωσι. Τὶ δὴ ποτε ὁ ἴστας ἐπαγγέλλει, ἴσται ὁ κέρπος, ὅς; οὐκ ἐν καὶ ἀνευ τούτου οὐδαίς; λεγέσθαι πρὸς αὐτῶν; Τὶ δὴ ποτε τὸ πάσχα ἐδίωκε πρὸς σωτηρίαν ἡμῶν πρωτοτόκων, ὡς οὐκ ἐν καὶ ἀνευ τούτου οὐδαίως; Κἀκείνους μὲν ὄν ἔχει τὶ ἀποκρίνεται (οὐ γὰρ θυσιὰ προσετίθη θεός, οὐδὲ σημεῖον πρὸς ἐπίγνωσιν δικαιοσύνης; ἡμῖν δὲ σωτηρῆ τὸ πρᾶγμα, καὶ τῆ ἄγῆ πίστις κερταί, τῆς ἡμετέρας δικαιοσύνης ἐν τῇ δικαιοσύνῃ τοῦ Χριστοῦ λυομένης, ἄλλως δὲ οὐκ ἐν ἁμῶν; (σῶσθαι γὰρ ὑπὸ φωτός ἀφανίζεσθαι), καταργουμένων δὲ καὶ τοῦ ἡμετέρου θανάτου διὰ Χριστοῦ ζωῆς, ὡς περὶ σῶσθαι ὑπὸ φωτός. Ἰερὸν μὲν οὖν κἀνεῖον τὸ θύμα, θύσῃς τύπος ἢ τὸ ἀληθῶν; τὸ οὐδὲ ἐπὶ ἡμῶν ὄντως, ὡς ἀληθῆ, ἔσπερ; μὲν τῆ τῶν ἀσθενῶν ἐκδιδομένων θανάτου καὶ ἀνερείς, βουλῆ δὲ τοῦ θεοῦ πρὸς θυσιαν ἱερῶν λαμβανόμενον, καὶ τῆ ἐαυτοῦ βουλήσιν προσφῶρ τῷ Πατρὶ προσαφῶν. Παρέδωκε γὰρ, φησὶν, ὁ Πατὴρ τὸν ἴσταν ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ἠρῶν ἡμετέρας ἐαυτὸν τῷ Πατρὶ Χριστὸς ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας προσφῶρ καὶ θυσιὰ εἰς ὀνομαζέσθαι ἁμῶν; καὶ τοῖς μὲν ἀναίσιον Χριστῷ προσδοκῆσθαι ὄδωρος ἢ βουλῆ, τοῖς δὲ σωτηρίαν ἐπὶ τοῦ θανάτου τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ σωτηρίας ἢ κερταί. Τούτους ἢ τιμωρῆ καὶ ὁ θάνατος ὑπερβαίνει, ὅτις μὴ πρὸς ἀπῶναι θάνατον κερταί, κατὰ τὸ κερταί ὑπὸ τοῦ σωτήριος; Ἐὰν τις τὸν λόγον μου κερταί, θάνατος οὐ μὴ θεωρηθῆ εἰς τὸν αἰῶνα. Διὰ γὰρ τὸ αἵματος, τοῦ θυμῶν ὑπὲρ ἡμῶν Πνεύμα τὸ ἅγιον λαρ

omnia, quæ ante adventum fuere, et ad adventum præparata fuisse novimus: et hoc unum ab initio ad salutem toti humano generi propositum fuisse, quasi ante oculos nempe Christum pro omnibus immolari. Hanc porro salutem uti Ecclesie competere scimus, neminemque extra Ecclesiam et fidem catholicam posse vel Christi vel salutis esse consortem. Hæc cum sciamus, non in legalibus, sed in Christo universi orbis salutem perfici novimus, neque ullam spem impiis h-resibus relinquimus, sed a spe prorsus illas excludimus, n-que nec minimam habeant cum Christo communionem; sed frustra se de Servatoris nomine jactitent, ut illos decipiant et lædant, qui vel nomini vel specie potius attendere possunt, quam veritati. Nemo igitur vetera a Christo disjungat; nemo quoniam veterum sine Christo salutem esse consequutum suspicetur; nemo illos, qui nunc falsa docent et veritate vitiant, vanasque Ecclesiarum formas parant extra veritatem et alienas a Christo, Christianos vocet, vel communionem cum illis habeat; neque enim licet: quoniam non effertur ex sacra domo victimæ, neque ad communionem extraneis profertur. Sed ad Domini gloriam præfiguratum videmus agnum esse debuisse perfectum, mascululum, anniculum: perfectum, quia Christus omni prorsus virtute intratus est, et omni modo immaculatus, atque a principio ad finem nulla expers est justitia, ut ipse ait: *Sic enim nos docet implere omnem justitiam* (Matth. 5. 15). Idcirco omnes victimæ offerrebantur perfectæ et immaculatæ, quia omnes in figura Christi immaculabantur. Sacerdotes quoque perfectos esse et corpore integros jussit Deus, quia omnes figura erant veri Sacerdotis. Masculum erit agnus, quia hic sexus dux est: mas enim corporale habet imperium in feminam. Natura enim et veritate Christus dux est et Rex; utpote qui sit celestis homo, nobis conjunctus ut frater secundum carnalem naturam, imperans autem ut Dominus secundum spiritualem divinitatem. Ideoque ipse sponsus est unus, quod sponsus sit tota humana natura. Neque Joannes propheta: *um maximus sponsus est, ut ipse ait de Christo et de semetipso; de Christo quidem, Qui habet sponsum, sponsus est; de semetipso autem, Agnus vero sponsi, qui stat et audit vocem ejus,*

gnudio quodet propter vocem sponsi. Hoc igitur gaudium meum impletum est (Joan. 5. 29). Neque apostoli sponsi sunt Ecclesie; etiam si similitudinem cum Christo secundum gratiam acceperit, et Christi filii propter Christi Spiritum effecti sint. Sed quid ait beatus Paulus? *Respondi enim vos uni viro virginem castam exhibere Christo* (2. Cor. 11. 2). Dux ergo et dominator et rex est Dominus, non modo quia Deus erat in hominibus, sed etiam secundum præexistentem divinitatem, quia natura Rex est omnis creatura; non quod ex gratia regnum acceperit, sed quod illud in veritate habeat per generationem a Patre. Adhuc etiam anniculus erat agnus: quod significabat Dominum novum in terra esse, qui nihil antiquitatis in hominibus haberet. Si quis ergo simplicem hominem dicat Dominum, et sic naturæ nostræ potat esse Christum; hic agnus non est perfectus neque immaculatus; nullus quippe homo est immaculatus; hic agnus non est mascululus; nullus quippe homo imperium habet naturale et universum in congeneris sibi homines. Ac qui Dominum inter creaturas numerat, dicitque illum per gratiam deitatem habere, non veram, neque hic mascululum habet viciniam pro se immolatam. Non enim novit eum, qui natura Rex est, sed ad alium, qui nec natura nec vere rex sit, se convertit. Sed et si quis ex humana vetustate aliquid in Christum derivat, vel ipsum peccati capacem dicere audeat, vel legis servituti subiectum, aut morti ex necessitate subiectum; hic anniculum non habet agnum, neque novitatem illam sensit, quæ est in Christo. Restat ut et agni et hosti symbolum intelligatur. Est igitur agnus, secundum Isaiam, mansuetudinis Christi symbolum: *nam Sicut oris ad occisionem ductus est, et sicut agnus coram tondente se mutus* (Isai. 53. 7). Hodus vero secundum legem, est victima pro peccato: *Hædum, inquit, ex capris pro peccato* (Levit. 5. 6). Oblatus ergo mansuetus ut ovis, quasi hœdus pro peccato immolatus est, ac per mansuetudinem suam sese obtulit ad salutem hominum, quam consequi præceperunt per fidem et dilectionem Jesu Christi qui passus est pro nobis, per quem et cum quo Patrigloria, unaque Spiritui sancto in sæcula sæculorum. Amen.

IN SANCTUM PASCHA. II.

Legales figuræ rationabiles et veritati consentaneæ apparent, ut quod agnus sit immaculatus, quam Paschæ victimam lex adhibebat; quod sit mascululus, quod anniculus; quod decima mensis captus, decima quarta ad vesperam immoletur, atque ut cum Pascha celebrabatur, id initium mensium reputaretur. Hæc quippe omnia in Christo et in Christi passione constant, et vera necessariaque sunt; secundum se autem seorsim sumpta, nullam possunt habere rationem. Illi vero qui Christum ignorant, nullo modo hæc defendere possint, neque docere cur illis præceperit Deus: neque ullo explicari modo possit, cur victimæ pro salute primogenitorum præcipiatur, cur unctio sanguinis in foribus; quæ vim habeat ad salutem primogenitorum victimarum mactatio; cur necessaria sit sanguinis unctio ad signum donorum. Deus enim absque signis Hebræorum donos noverat; ut mirum sit illud: *Videte sanguinem et protegam vos* (Exod. 12. 13). Qui autem hæc ad veritatem deduxerit, quam rationalibus sint agnoscat, et in supra dictis aliis ostendimus. Cum enim immaculata victimæ pro nobis patitur, mors a primo homine inducta tollitur, et primogenitus homo, qui in nobis omnibus est, salutem obtinet, resurrectione Domini vivificatus. Juste namque vita, quæ solvit peccatum et mortem, signum salutæ se participantibus efficitur. Et ad hoc respiciens Deus, servat eos qui illo per fidem uncti sunt, qui non alio modo possunt effugere angelum justum vindicem, nisi per sanguinem benigni Domini pro nobis effusum. Videntur quantum vim habeat figura

cum veritate considerata? Itaque si quis Judæus dicere audeat: Cur Filius passus est ut mundus servaretur, ac si non alius esset servandi modus? dicitur ei: Cur Pascha immolatus est ad salutem primogenitorum Judæorum, ac si non alio modo servari possent? Et ille quid respondeat non habebit (neque enim Deus sacrificio opus habuit, neque signo ut domos cognosceret); nobis vero res ipsa patrocinator, et sanctam fidem testimonio firmat, cum iniquitas nostra in Christi justitia solvitur, quæ alio modo non solveretur (tenebræ namque a luce dissipantur); et cum mors nostra per Christi vitam fugatur, tunc a luce tenebræ. Sacra igitur erat illa quoque victimæ, quia veræ victimæ typus erat. Hæc autem sacra omnino est, utpote vera, quæ per ignorantiam impiorum hominum morti et neci tradita est; ex voluntate autem Dei in sacram hostiam accepta est; et ex illius placito Patri oblatio facta est. Tradidit enim, inquit, Pater Filium pro nobis; et *Obtulit semetipsum* Patri Christus pro Ecclesia, *oblationem et sacrificium in odorem suavitatis* (Ephes. 5. 2). Atque illis quidem, qui Christum se occisuros sperabant, perniciosum fuit consilium; his vero, qui salutem per mortem Domini quaerunt, salutaris est fides. Hoc ultio et mors pertransit, quia non ad perniciem a morte detinetur, secundum id, quod a Servatore dictum est: *Si quis sermonem meum servaverit, mortem non videbit in æternum* (Joan. 8. 51). Per sanguinem enim pro nobis fusum, Spiritum sanctum accipimus; siquidem in unum coucreverunt sanguis et spiritus, ut per conge-

nerem nobis sanguinem non congenerem nobis Spiritum sanctum accipere possumus, ac per illum morti ingressum claudamus. Duplex autem est mori ingressus: et ideo duplex efficitur sanguinis sigillum. *In duobus, inquit, postibus et in limine* (Exod. 12. 7). Intra enim per peccatum mors, ut ait Apostolus (Rom. 5. 12). Peccatum vero, aliud in nobis sit per passionem, quæ duplex est: alia nempe mollietas animi in debilitatem, alia asperior in feritatem vergit: aliud per ratiocinium, cum non sana nec recta cogitat. Et est quidem ratiocinium, quasi limen, id est, superliminare, supra utrumque postem; nam quasi dux est, et natura superior passio antem referri potest ad postes, quæ ratiocinio subijcitur, sicut postes superliminaribus sunt subjecti. Quenam sunt illæ passiones quæ ad molliem deducunt? Gula, temulentia, et concupiscentia libidinosa. Quam sunt asperi affectus animi? Ira, arrogantia, quæ ut eliminaret Paulus dicebat: *Non in comessationibus et ebrietatibus, non in cubilibus et impudicitia, non in contentione et amulatione; sed indigni Dominum nostrum Jesum Christum* (Rom. 13. 13. 14). Similis est ergo unctio indumento, quando Christi passioni conformati, sanctitate Christi amicumur, neque in voluptatibus dissoluti, neque in iras exasperati. Bona item est ratiocinii unctio et vestis, sapientia non carnalis, sed ea quæ secundum Christum est: ita ut circa carnalem animum mortificemur, ac si jam mortui simus, ornemur autem spirituali ornatu. Sic enim neque per brutos affectus, neque per insul- a ratiocinia peccatum nos invadit, neque nobis mors dominabitur. Hujusmodi sane est unctiois mysterium. Post unctioem adest comestio, quæ divinum corpus in nobis locat, et commiscet ad unionem. *Comedent, inquit, carnes hoc nocte assas igni* (Exod. 12. 8). Nox, presens saculum est. *Nox processit* (Rom. 13. 12), ait Paulus. Ignita est sacri corporis participatio; hoc est, per ignitum ac fervens studium. *Spiritus, inquit, ferventes* (Ibid. 12. 11); et, *Ignem veni mittere in terram, et quid volo, si jam accensus est* (Luc. 12. 49)? Ut autem ignis, si de comestione carnum intelligatur, fervens studium indicat: sic et azyma simplicitatem, et herbas amare arumnas subsequentes. Nam *Azyma, inquit, cum herbis amaris comedent* (Exod. 12. 8). Simples sicut mores, nec fucati, veteri more ac versutia fermenti instar deposita, novoque ac simplici accepto more, quo fermentatio fiat. Nam ait, *Pascha nostrum inmolatus est Christus. Itaque epulemur, non in fermento veteri, neque in fermento malitiae et nequitiae: sed in azymis sinceritatis et veritatis* (1. Cor. 5. 7. 8). Acrobæ sunt tribulationes; *Sed et in tribulationibus, inquit, gloriamur, scientes quia tribulatio patientiam operatur, patientis vero probationem, probatio autem spem, spes vero non confundit* (Rom. 5. 3-5). Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum (Act. 14. 21). Itaque tribulationem admittimus quasi delicias, propter spem et regnum, quæ ex ea proveniunt. Vetat præceptum comedere crudas carnes. Hoc vero iis, qui corporaliter audiunt præter rationem esse videtur, cum illud prohibeat Deus, quod nunquam forte factum est; nemo enim crudam carnem comedit: apud nos autem id rationi maxime consonum est, ne scilicet perfunctorie accedamus ad participationem divini corporis: non participant enim qui perfunctorie illud tractant, nec per bona opera se ad talem communicationem concinnant. *Fides, inquit, sine operibus mortua est* (Jacob. 2. 20). Ideoque signibus ac negligentibus immittitur tribulationes ad ipsorum utilitatem, ut ait Paulus (Hebr. 12. 10), ut sanctitatis ejus participes sint. Significatio vero circa spiritualia opera parit auro voluptatis carnalis. Quapropter alio symbolo id significans legilatur, prohibet in aqua coctum comedere: nam ad comestiois voluptatem, sic coctum paratur: eum voluptate autem divinam escam comedere non licet: non enim carnali modo miscetur virtus spiritualis.

Ne igitur coctus sacram carnem, inquit, illum sabbibus admiscens; sed igit cocta tantum comedatur, cum intento studio a voluptate alieno. Anor voluptatis est a dei amore alienus, ut ait Paulus: et *Quorum deus venter est* (Philipp. 3. 19). Ius Deus ipse non est deus. Neque ii, qui Eucharistiam in lauta convivio transferunt, accepti sunt apud Apostolum, dum communionem illam sanctificantem in occasionem vertunt largi et hauri cili et potus sumendi. Quibus dicit Paulus, *Non est Dominicam cenam manducare: Unusquisque enim suam escam præsuntit ad manducandum, et alius quidem esurit, alius autem ebrius est. Numquid domos non habetis ad manducandum et bibendum? aut Ecclesiam Dei contemnitis, et confunditis eos, qui non habent? Quid dicam vobis? laudabo vos? In hoc non laudo* (1. Cor. 11. 20-25). Dicit autem ex negligenti illo circa cibum sacram usum tentationis illis contingere, quia non sancte ad sanctum accedunt. *Ideo, inquit, inter vos sunt multi infirmi et imbecilles, et dormunt multa. Quod si nominatim judicaremus, non utique judicaremur* (1. Cor. 11. 30-31). Impietatis enim culpam incurritur ii, qui corpus suum non preparant ad communicationem corporis ipsius, quod nobis dedit, ut cum illo mixti, ad Spiritum sanctum recipiendum digni judicemur: si quidem ideo Dei Verbum se in corpus inmisit, et caro factum est secundum evangelicam vocem (Joan. 1. 14), ut qui illius ut Verbi participes esse non poteramus, ipsius carne induti participes essemus; spiritali carni nostram copulantes, et Spiritum spiritum quantum licet; ut Christo similes essemus, templa Spiritus facti, ut ait Apostolus: *Templa Dei estis: et iterum, Nescitis quia corpora vestra templum sunt Spiritus sancti, qui in vobis est, quem habetis a Deo* (1. Cor. 3. 16. et 6. 19)? Ac per comunionem cum Spiritu sacro, ad corpus etiam Christi pertinemus, ut hæc foveamus in sanctificatione, foveamus, inquam, ut membra Christi. *Nescitis, ait, quoniam membra vestra, membra sunt Christi? Tollens ergo membra Christi, faciem membra meretricis? Absit* (1. Cor. 6. 15). Sacri ergo cibi apparatus sic et cum talibus symbolis lex ordinavit, ad utilitatem nostram prævias figuras tunc disponens. *Caput autem, inquit, cum pedibus et intestinis* (Exod. 12. 9); per caput indicans initium adventus ad homines; sic porro erat primus adventus: pedes autem finis sunt; et hic est secundus adventus, sine quo nec prior credendum esset: hic quoque non omnia, quæ propheticæ sunt enuntiata, implevit. Idcirco non credunt Judæi, quod ea, quæ ad gloriosum adventum spectant, completa non sint; neque putant, illum qui ita advenit, esse Christum. Ideo hæc complectens ait, *Caput cum pedibus*; hoc est, primum adventum cum secundo, ut et agnum cum ignominia ad occasionem adductum reciperes Dominum, et Regem cum gloria apparentem videres: quæ ambo prædixit Isaias propheta: neque redemptionem Jerusolymæ exigeres; sed adhuc expectares, ut dicitur: *Veniet ex Sion qui liberet, et avertet impios a Jacob* (Isai. 59. 21. Rom. 11. 26), ipso servante residuum populi, qui ad illum convertendus est. In primo autem adventu contrarium videas contingisse; illud nempe, *Reliqui domum meam, dimisi hereditatem matris; et illud, Tradidit impios pro sepultura ejus, et divites pro morte* (Isai. 57. 9). Cum dicit ergo, *Caput cum pedibus*, hoc prænuuntiat Judæis: Inglorium Domini adventum a glorioso ne separatis, ut ne increduli ab ejus communiione separemini. *Sed etiam cum intestinis, inquit, Quid hoc est? Ne scandalizemini de illo, quod apparebit, sed abscondita oïum dispicite. Ne hominem esse, sicut vos estis, existimate, ex eo quod ille secundum corpus est in homo; sed illum spiritualiter cognoscite, et in ipso Patrem cognoscetis. Donec enim quid intus est non respicis, neque intestinorum consors es, non dum Christum vidisti, hominem illum esse putans, non Deum. Dicit autem ille, Qui vidit me, vidit Patrem* (Joan. 14. 9). Considerandum autem est, quid sit

ἐάνομεν. Ἐπειπερ εἰς ἐν ἥλθε το τε σῆμα καὶ τὸ πνεῦμα, ἵνα διὰ τοῦ ὁμογενοῦς ἦν ἁμαρτίας τὸ μὴ ὁμογενὲς ἦν Πνεῦμα τὸ ἄγιον λαβεῖν δυναθῆναι, καὶ διὰ τοῦτο τὴν ἐπίδοτον ἀποκαλοῦμεν τὴν θανάτου τῆν εἰς ἡμᾶς. Διὰ τὴν δὲ εἰς ἑστὴν ἡ εἰσοδοῦ τὸν θάνατον, καὶ διὰ τοῦτο δὲ πλὴ γίνεται τοῦ ἁμαρτίας ἡ σφαγῆς. Καὶ τὸν ὄθον, φησὶ, *σταθῆναι καὶ εἰς τὴν εἰλας*. Ἐπιτρέχεται μὲν γὰρ δὲ ἁμαρτίας ὁ θάνατος, [255] ὡς δ' Ἀποστόλος; φησὶν· Ἄμαρτία δὲ, ἡ μὲν κατὰ τὸ πάθος τὸ ἐν ἡμῖν (δι-
 τὸν δὲ τοῦτο, ἡ μαλακίον τῆς; φησὶ εἰς ἀπαλότητα, ἡ σκληροπυῶν εἰς τραχύτητα) ἡ δὲ κατὰ τὸν λογισμὸν, ὅτε μὴ ὄγη μὴδὲ ὀρθά λογίζοιτο. Καὶ ἔστιν ὁ μὲν λο-
 γισμὸς, ὁλοεὶ φίλος, τοῦτέστι, ὑπερβυρον, καὶ τοῖς σταθμοῖς ἑκατέρωθεν ἡγεμονικός γὰρ καὶ ἀνώτερος τῆ
 φωνῆ· τὸ δὲ πάθος ἀνάλογον εἶναι τοῖς σταθμοῖς, ὑπο-
 κείμενον, τὸν λογισμὸν, καθάπερ οἱ σταθμῶν τοῖς ὑπερ-
 βύριος ὑπόκεινται. Τίνα τὰ πρὸς ἀπαλότητα προ-
 ἀγοντα παθῶν; Γαστριμαργία, καὶ οἰνοφιλία, καὶ συν-
 ομιλίον ἐπιθυμία. Τίνα τὰ σκληρὰ τῆς ψυχῆς; Ὀργαὶ καὶ
 αὐθάδεια, ὃν ὁ Παῦλος τὴν ἀναίρεσιν ποιοῦμενος, ὕλας· *Μὴ κώμοις καὶ μέθαις, καὶ κίτταις καὶ ἀσελ-
 γταις, καὶ ἐριδι καὶ ὄζω*. Ἄλλ' ἐνδύσασθε τὸν Κύ-
 ριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. Ὅμοιον τούτων ἡ χρεῖς
 τῆ ἐνδύσεως, ὅτε τῷ Χριστῷ πάθει μορφοῦμενοι, τὴν
 ἀγότητα περιβαλλόμεθα τοῦ Χριστοῦ, μὴτε εἰς ἥδονας
 ἐκλύμενοι, μὴτε εἰς θυμὸς ἐτραχύνεμενοι. Καλὸν δὲ
 καὶ τοῖς λογισμῶς εἶπειν ἡ χρεῖα καὶ ἐπιθυμία, σοφία
 ἡ μὴ σαρκική, ἀλλὰ ἡ κατὰ Χριστόν, ὥστε νεκρούσθαι
 μὴν ἡμᾶς περὶ τὸν σαρκικὸν νόον οἷον ἀποθανόντας,
 κομψίμεθα δὲ τῷ πνευματικῷ. Οὕτω γὰρ ὅτιε διὰ τὸν
 ἀλλόγων παθῶν, ὅτε διὰ τὸν ἀφρόνων λογισμῶν ἐπι-
 πνοιᾶ ἢ ἡμῖν ἡ ἁμαρτία, ὅτε καταδυναστεύει ἡμῖν ὁ θά-
 νατος. Τοιοῦτον μὲν δὴ τὸ τῆς χρεῖσας μυστήριον. Με-
 τὰ δὲ τὴν χρεῖσιν ἔστιν ἡ βρώσις, εἰσοκίχουσα τὸ σῶμα τὸ
 θεῖον εἰς ἡμᾶς καὶ ἀναμύνησιν παρ' ἑωσιν. Φάγου-
 ται, φησὶ, τὰ κρέα τούτη τῆ γενητὴ ἀπὸ τῆς καρπῆ. Νεῖς
 ὁ παρὸν οὗτος αἰὼν. Ἡ γὰρ προφητεία, Παῦλος φησὶ.
 Διάδορος ἡ τοῦ ἁγίου μεταλλάξις σωματος, τοῦτέστι,
 δὲ ἐμπίρου καὶ ζουσιεῖς σπουδῆς. *Ἐν πνεύματι, φησὶ,
 ζῶντες* καὶ, *Πῦρ ἡλίου βαλεῖν εἰς τὴν γῆν*, λέγει,
 καὶ τὸ βέλω, εἰ ἡθὴ ἀρηθῆσθαι; Ὅπερ δὲ τὸ πῦρ ἡμ-
 νατικὸν τῆς ζωῆσας σπουδῆς εἰς τὴν ἀπόλαυσιν τῶν
 κρεῶν παραλαμβάνομενοι, ὅπως τὰ ζῶμα τῆς ἀπό-
 λυτῆς, καὶ αἱ πενήσις τῶν ἐπακολουθούσων ὀλέων.
 Ἄμυρα γὰρ, φησὶν, ἐπὶ πενήσιον ἔδουται. Ἀπλῶς ὁ
 κρόπος καὶ ἀνακοποιός, τὸ καλιὸν ἐκίειν καὶ πανούρ-
 ον ἀποτιθεῖσθαι, ὥστερε ζῶμεν τὸ δὲ νόον καὶ ἀπα-
 νουργον ἀνελεῖσθαι, ἵνα ζυμώσθαι. *Τὸ πάσχα γὰρ ἡμῶν,
 φησὶν, ἐτύθη Χριστοῦ ὥστε ἐπράξιμεν μὴ ἐν ὄμῃ
 παλαιᾷ, μὴδὲ ἐν ὄμῃ καινῇ καὶ σαρκίᾳ, ἀλλ'
 ἐν ἀδύναμις εὐκλειφείας καὶ ἀληθείας*. Πικρὸν δὲ αἱ
 θλίψεις. Ἄλλὰ καὶ ἐν ταῖς θλίψεσι, φησὶ, *καυχώ-
 μεθα, εἰδότες, ὅτι ἡ θλίψις ἐπινομήνῃ καταργεῖται,
 ἡ δὲ ἐπινομήνῃ δοκίμη, ἡ δὲ δοκίμη ἡ λαοδα, ἡ δὲ
 ἐλας οὐ καταργεῖται. Διὰ πολλῶν θλίψεων δεῖ ἡμᾶς
 εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν*. Ὅπερ προσημῆται τὸ
 ὄπλοισιν ἐν ζῶματων τροφῶν, διὰ τὴν ἰαπίδα τὴν εἰς αὐ-
 τῆ καὶ τὴν βασιλείαν. Ἀπαγορεύει δὲ τὸ πρῶταγμα
 μὴ ἐθεῖεν ἀπὸ τῶν κρεῶν ὡμῶν. Τοῦτο δὲ τοῖς μὴ σω-
 ματικῶς ἀκούουσιν οὐδένα λέγον ἂν εἶποι, δὲ ὡν ἀπὲρ-
 ρωσιν θεοῦ τὸ μὴ ἂν ποτε γινόμενον· οὐδέ τις γὰρ ἂν
 ὡμῶν φάγοι· παρὰ γὰρ ἡμῖν καὶ μέγιστον παρέχεται λό-
 γον, τὸ μὴ ἀργῶν προσεῖναι τὴν τοῦ θεοῦ σωματος· με-
 ταλλῆμι· ἀμετάλητον γὰρ καθίσταται τοῖς ἀργῶν αὐτῷ
 μεταχειριζομένοις, καὶ μὴ εἰ ἔργων ἀναθῆναι τῆς πρὸς
 αὐτὸ συγκράσεως ἀντιπονομῶν. Ἡ ἰστικὴ, φησὶ,
 χωρὶς ἔργων νεκρὸ ἔστι. Καὶ διὰ τοῦτο τοῖς ἀργῶς δια-
 κειμένους ἐπιτρέπονται θλίψεις πρὸς τὸ συμφέρον, ὡς ὁ
 Παῦλος φησὶν· Ἴνα μεταλλάξωσι τὴν ἀγότητα αὐ-
 τοῦ. Ἀργίαν δὲ ἱμαίειν περὶ τὰ πνευματικὰ ἔργα τοῦ
 φιλοῦνον τῆς σαρκῆς. Διόπερ ἑτέρωθεν συμβέβηκε τοῦτο δη-
 λῶν ὁ νομοθέτης ἀπαγορεύει καὶ ἐφόρον ὕδατι φα-
 γεῖν· πρὸς ἥδονην γὰρ τῆς βρωσεως τὸ ἐφόρον παρ-
 ρασκευάσθαι· μεθ' ἥδονης δὲ τὴν θείαν τροφήν οὐκ
 ἔστιν ὑπόδεξιμα· οὐ γὰρ ἀναμύνησιν τρόπον σαρκικῶν
 δυνάμεν πνευματικῆ. Μὴ τοῖσιν εἶπει τὸ κρέας τὸ ἄγιον,
 φησὶν, ἀναμύνησιν ζῶμασιν αὐτῶν, ἀλλ' ὅπτα πυρὶ μὴ

ων λοβείσθω, ὅπερ ἡ σπουδὴ σύντονος, ἀμύλητος. Τὸ
 φιλοῦνον οὐ φιλοῦνον, ὡς ὁ [256] Παῦλος φησὶ· καὶ Ὅρ
 ὁ θεὸς ἡ κοιλία, τοῦτοις οὐκ ἔστι θεὸς ὁ θεός. Οὐδέ οἱ
 τὴν εὐχαριστίαν εἰς πτωλίενας· εὐλογίας μετὰ τῶν ἐστιν,
 ἀποδοκτο· παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ, βρώσις πολλῆς καὶ ποι-
 κιλῆς; καὶ πῶσις; ὑπόθεσιν ποιούμενοι τὴν ἀναστατικὴν
 κοινωνίαν· πρὸς ὅτι ὁ Παῦλος φησὶν· *Ὅχι εὐχὰς Κυρια-
 κῆν δεῖσαν φάγειν*. Ἐκαστος γὰρ τὸ ἴδιον δεῖσαν
 προλαμβάνει ἐν τῷ γεγεῖναι, καὶ ὅς μὲν κερῶν, ὅς δὲ
 μύθους. *Μὴ γὰρ οὐκίαν οὐκ ἔχετε εἰς τὸ ἐθεῖεν καὶ
 πίνετε; ἡ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ θεοῦ καταργεῖται,
 καὶ καταργεῖται τοὺς μὴ ἔχοντας*; Τί εἶπω ὄμην;
 ἔκαρθεω θύας; Ἐν τούτῳ οὐκ ἐπαύω. Φησὶ δὲ ἐκ
 ταῦτης τῆς ἀνεπιτρέψιμου χρεῖσας περὶ τὸ ἄγιον βρώμα
 συμβαλῆναι εἰς τοὺς πειρασμούς, ὅτι μὴ ἄλλως τῷ
 ἁγίῳ προσίται. Διὰ τοῦτο γὰρ ἐν ὄμῃν, φησὶ, *πολλοὶ
 ὄδοσεν; καὶ ἄρρωστον, καὶ κίωμαται ἰατροῖ*. Εἰ δὲ
 ἐπινοῦντες ἐκρίνομεν, οὐκ ἐν ἐκρίνομεθα. Ἀσθεῖας
 γὰρ ὑπεβύθιον τῆς εἰς τὴν Κύριον οἱ μὴ παρήγορος
 ἐπιτρέβιον τὸ σῶμα πρὸς τὴν ἀνάκρισιν τοῦ σώματος
 αὐτοῦ, ὅπερ ἡμῖν ἔδωκεν, ἵνα πρὸς αὐτὸ κινώμενοι,
 πρὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον ἀνακρινώμεθα· ἐπεὶ καὶ διὰ
 τοῦτο ὄλιος εἰς σῶμα ἔδωκεν αὐτὸν ὁ τοῦ θεοῦ λόγος,
 καὶ σὰρξ ἐγένετο, κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν φωνήν, ἵν'
 ἐπινοῦν μετασχηθῆναι ὡς Ἀδῶν μὴ ὄλοε τῆς ἡμῶν, ὡς
 σαρκῶς μετασχηθῆναι αὐτοῦ, τῆς πνευματικῆς σαρκὶ τὴν ἡμετέ-
 ρων οικειώσασθαι; καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ πνεῦμα κατὰ
 ὄμῃν, ὡς ἂν ὀμοιωθῆται Χριστοῦ καταστασίην, ἵνα
 τοῦ Πνεύματος γινόμενοι, καθά φησὶν ὁ Ἀπόστολος· *Ναὸν
 τοῦ θεοῦ ἔσται*· καὶ πάλιν, *ὄχι εἰδότες, ὅτι τὰ σώ-
 ματα ὡμῶν ναὸς τοῦ ἐν ὡμῖν ἁγίου Πνεύματος ἔστιν,
 ὃ ἔχετε ἀπὸ θεοῦ*; Καὶ διὰ τῆς ἀναμύνησιν τῆς πρὸς
 τὸ Πνεῦμα, τοῦ Χριστοῦ σώματος γίνεται, καὶ περι-
 ἔπειν ἐν ἀγασίῳ, ταῦτα δὲ περιπένομεν ὡς μέλη Χρι-
 στοῦ. *Ὅχι εἰδότες γὰρ, φησὶν, ὅτι τὰ μέλη ὡμῶν μέλη
 Χριστοῦ ἔσονται*; Ἄρας οὖν τὰ μέλη τοῦ Χριστοῦ,
 κοίτης πόρτης γάρ; Μὴ γένοισθαι. Τὴν μὴ οὖν
 σκευασίαν τῆς ἄλλας τροφῆς οὕτω καὶ ἐν ταῖσὶν συμ-
 βόλοις εἰτάσθαι ἡ νομοθεσία, πρὸς τὸ ἡμῖν συμφέρον
 διατάσσει τὴν τότε προτιμῶσιν. *Κεφαλὴν οὖν τοῖς
 σοσι*, τοῦτέστι, τὴν προτίραν παρουσίαν μετὰ τῆς δευ-
 τέρης· ἵνα καὶ οὖν ἀδελφῆ πρόβασιν ἐπὶ σφαγῆν ἀθήναι
 δέξῃ τὸν Κύριον, καὶ βασιλεὶα μετὰ δέξης προφήτων
 ἴσθαι· ἀπερ ἀφρότερα προτίραν Ἰουδαίος καὶ σαρκῆς,
 καὶ μὴ τὴν λῦτροσιν τῆς; Ἰερουσαλήμ ἀπατήθη, ἀλλ'
 ὕστερον προσδοκῆται, τὸ ἔξει εἰς τὸν ὄρμωμενος,
 καὶ ἀποστρέψαι ἀσθεῖς ἀπὸ τῆς καὶ, οὗσῶν αὐτοῦ
 τὸ ὄπλοισιν τοῦ λαοῦ, τὸ μέλλον ἐπ' αὐτὸν ἐπιστρέψαι.
 Ἐπὶ δὲ τῆς προτίρας; παρουσίας τὸναντίον ἴσθαι πλη-
 ροῦμενον, τὸ, ἔγκραταλέοισιν τὸν ὄλιον μου, ἀσθηκῆ
 τὴν κληρονομίαν μου· καὶ τὸ, Παράδοξος τοῖς ἀσθεῖς
 ἀπὸ τῆς ταρῆς αὐτοῦ, καὶ τοῖς πλοῦσιος ἀπὸ τῆς
 θανάτου. *Κεφαλὴν οὖν οὖν τοῖς σοσι λέγων, προδια-
 μαρτυρεῖται τοῖς Ἰουδαίοις, εἰ τὴν ἄδοξον παρουσίαν τοῦ
 Κυρίου μὴ χωρίσθαι τῆς ἐνδόξου, ἵνα μὴ τῆς κοινωνίας
 χωρίσθαι πρὸς ἀπὸν ἀπὸ τῶν σαρῆς. Ἀλλὰ καὶ οὖν τοῖς
 ἐνδοξοῖσιος, φησὶ, τὸ τὸν ἴσθαι*; Μὴ σκευασίθηται
 περὶ τὸ φαινόμενον, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀπόκρυφον θεωρήσασθαι·
 μὴ ἀνθρώπων ἐπίσης ὡμῶν νομίσται, ὅτι καὶ ἀνθρώποις
 ἴσθαι κατὰ σῶμα· ἀλλὰ γινώσκαι πνευματικῶς αὐτῶν, καὶ
 γινώσκαι ἐν αὐτῶν τὸν Πάτερ. Ἐως γὰρ ἂν τὸ ἐνδοξὸν
 μὴ ὄρῃ; μὴδὲ μεταξὺ ἐνδοξοῖσιν, ὅπῃ Χριστὸν ἐύ-
 ρακας, ἀνθρώπων οἰόμενος αὐτῶν, οὐ θέον. Λέγει δὲ αὐ-
 τοῦ· Ὁ ἐυρακῶς ἡμῶν. *Ευρακῶς τὸν Πάτερ*. Σκεπτόν
 δὲ καὶ τὸ, Ὁλο ἀπολεῖσθαι ἀπ' αὐτοῦ εἰς τὸ πρῶν. Καὶ
 τοῦτο ἡμῖν ὁ Παῦλος ἐρημνεύεται λέγων, Ἀνάνησιν ἡμᾶς
 τοῦ πάθος τοῦ Κυρίου [257] ποιεῖσθαι, ὡς ἂν ἐλθῶν.
 Αὕτη γὰρ ἕως τοσοῦτο τελεσται, καὶ σοῖς τοῖς τελεῶν
 τῶν, ὡς ἡ παρουσία νῦν παρήθη, καὶ πρῶτὴ γένηται, καὶ
 ζῶν ἡμῖν ἐξ οὐρανοῦ Χριστοῦ ἐπιπέμψῃ, διὰ τῆς ζωῆς

Sevilinus legendum putat etc. B. Davil. legendum putat
 etc. etc. Non forte καταδυναστεύει ἡμῶν.

Sa: il. conuictit. ὡπτο.

εαυτοῦ σώζων ἡμᾶς, ὁ νῦν διὰ τοῦ θανάτου σώζων, εἰ γὰρ ἐχθροὶ ἔστες, φησὶ, καθ' ἡλιθίαν γινώσκοντες τὸ θεῖον διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Ἰησοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, πολλῶν μᾶλλον καταλαβόντες σωθῆσθαι ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ. Ἥδη μενοῦν τὸν θάνατον Χριστοῦ σωθῆσθαι, τότε δὲ ἐν ζωῇ αὐτοῦ. Οἰκίσθη τοὺς σὺμβολοὺς τὸ μὴ καταλαμβάνεσθαι τῶν κρῖνων τοῦ θύματος ἐξ τῆς προφ. Καὶ γὰρ ἡμεῖς τότε ζωνταὶ ἐσόμεθα, καὶ ἡ παρουσία νεκρῶσις ἡμῶν πάσαις, νῦν μὲν οὐκ ἄλλως σωζομένων, εἰ μὴ κερυθωθῆμεν, τότε δὲ ζωτικῆν ἐγίνων σωτηρίαν. Ἡ δὲ ἐπίγναι, φησὶ, φρονεῖται ἀπέθανε γὰρ, καὶ ἡ ζωὴ ἡμῶν κερυθίσαι σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ θεῷ. Ὅσαρ ὁ Χριστὸς φανερωθῆ ἡ ζωὴ ἡμῶν, τότε καὶ ἡμεῖς σὺν αὐτῷ φανερωθήσθε ἐν δόξῃ. Διὰ καὶ εἰ τῶν κρῖνων τοῦ λειπέου περισσέων, πυρὶ κατακαίεται, ἐν εἰδείσμεν, οὐ κατὰ τὸν νῦν αἰῶνα Χριστὸς ἐθνήκει τῆ ἀμαρτίᾳ ἀπάται· εὐκταὶ δὲ θάνατος αὐτοῦ κυριεῖται, ἀλλὰ ἀπείρηται τῇ ἐνδυνάμει τοῦ Πνεύματος, ὡσαύτῃ πυρὸς, ἐκ τοῦ θανάτου σημεῖα, τῆς ζωῆς ἐπικρατησάσης. Τὸ δὲ δὴ ἐστούεν οὐ συντριβήσεται ἀπ' αὐτοῦ. Φησὶ μὲν ὁ μακάριος Ἰωάν-

νης καὶ σωματικῶς πεφυλόχθαι, μὴ καταγίνων αἰὼν τῶν σκελῶν· ἔχει δὲ καὶ τὴν πνευματικὴν ἄθλιον, ἐπὶ τὸ στερρὸν ἐν ἐν αὐτῷ ἡμέμενον ἀήτητον, καὶ διὰ τὸν φόρον τοῦ σώματος οὐκ ἔχοντα, στερόφροντα καλῶς-τρικτον σκόντος τὴν ὑπόθεσιν, διὰ τὸ θεῖον καὶ ἡ σαρκικῶς στυγνὰ τὸ σῶμα, καὶ θεῖον ἐσθρῶν τὴν γέννησιν μὴ ὑποκεισθαι τῇ τῶν ἀνθρώπων φθορᾷ. Ἡ σὰρξ αὐτοῦ, φησὶν, οὐκ εἶλε διαφθερᾶν. Ταῦτα παρὰ τῆς στυγριῶν χρήσεως τῆς ἰερᾶς βρώσεως ἐκτραπεί-τες, προσωμῖα τοῦ λόγου καὶ νῦν, εἰς ἕτεραν ἐξέστην τὰ μετὰ τούτου καταλιπόντες, ἀκούομεν παρὰ τοῦ Κυρίου τὴν αἴτησιν, ἢν λαοὶ ἤρησαν ὁ Ἰσραὴλ ἡμῶν τοὺς ὀφθαλμοὺς μου, καὶ κενώσθη τὸ θάνατος ἐκ τοῦ νόμου σου, ἐν ἡμῖν μὴ εὐκαταφρόνητος ἡ νόμιμον ἀνάγκωσις ἢ, καθάπερ Ἰουδαῖος ἐκ τῶν τῶν ἰσταμένων, ἀλλὰ θεῖα καὶ θεῖα νοῦντος σὺμβολα, πρὸς τὴν θεοστατῆν ἀλλήλων φθῶντων, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, δι' οὐ καὶ μεθ' οὗ τὸ Πατρὶ ἡ δόξα σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἄμην.

Εἰς τὴν αὐτὴν πραγματείαν (Πάσχα) γ'.

Τὴν μὲν ἀγνῶστην Χριστοῦ τὸ θῆμα τὸ πάσχα μετὰ τοῦ ἀμώμου ὑπέδεικνεν· τὴν δὲ ἐν τῷ πάσει Χριστοῦ σωτηρίαν ἀνθρώπων ἢ τῶν πρωτόκτων σωτηρία διὰ τῆς θύρας τοῦ πάσχα ὁδοῖται· τὸν δὲ ἀγαθὸν, ἢ βρώσις. Καὶ ταῦτα ἡμῖν ἤδη προσηγάμεν. Νῦν ἐκ τῶν ὑπολοίπων τῆς νομοθεσίας ἐπισκεπτόμεν, ὅπως μὴ διὰ παρασκευάζουσαν τὸν ἀγαθὸν ἴσμεν, ὅπως δὲ προσεῖται πρὸς τὴν τῆς ἀγνῶστης κοινωνίαν, ὅσον δὲ τὸν βίον δι-αίτησιν μετὰ τὸ γενέσθαι τοῦ ἀγίου μέτρον τῆς καὶ κοινω-νῶν. Τὴν μὲν οὖν παρασκευὴν, ἢν παρασκευάζουσαι δεῖ τὸν μέλλοντα μετέβηαι Χριστοῦ, διὰ πειροτῆτος ἐπέδειξεν ἡμῖν ὁ νομοθέτης τυπικῶς λέγων, Ὅτι οὗτος ὁ νόμος τοῦ πάσχα· Πᾶς ἀλλογενὴς οὐκ ἐσται ἀπ' αὐτοῦ, καὶ πάντα ἀκίτην τὸς καὶ ἀργυρώνητον περιτέμνησ αὐτόν, καὶ τότε σάγεται ἀπ' αὐτοῦ. Πειροτῆ δὲ τότε μὲν ἢν μερικῇ, καὶ τὴν ὡφέλιμον αὐτόθεν οὐκ ἐπέδει-κνύουσα. Οὐδὲν γὰρ καλλῶν ἐκ τῆς περιτομῆς ἀνθρώ-πος ἀπέδεικνυτο παρὰ τὸν ἀκρόβουτον· ἀλλὰ καὶ βου-δῆσι παρὰ θεοῦ τοῦ Ἰσραηλῆταις ἦν. Ὅτι πάντα τὰ ἐσθῆν, φησὶν, ἀπερίτεμνη σαρκί, ὁ δὲ οὐκ Ἰσραηλ ἀπερίτεμος καρδίᾳ αὐτῶν. Ἡ δὲ ἀλήθεια περὶ τὸν καὶ βῆσι εἶσι σαρκί, φησὶν τε καὶ [258] οἰκίσθη ἀπο-τείνουσι· ὁ θεὸς τὴν περιτεμνόμενον τῇ καρδίᾳ, καὶ περι-ρημένον ἐκ κλύματι τὸ σαρκινόν, ὅσαρ ἐκ διαβολῆς πατέρων ἔχοντας ἡμᾶς, καὶ παραιρηθῆναι χρῆστας ἡμᾶς αὐτοῦ, προπέπειδεν ὁ νόμος· τὰ γεννητικὰ περι-τέμνων μόρια, τῆς γεννήσεως τὰ σὺμβολα ποιῶν διὰ τούτου, καὶ τοῦ κλύματός τοῦ κατὰ γέννησιν ἡμῖν ἀκολούθητον, οὐδέως οὐκ μὴ περιτεμνόμενος τὸν σαρκινόν ἐρόπον ἐπὶ τὴν κοινωνίαν ἀφίεται Χριστοῦ. Ἄλλ' ἡμῖς ἔσμεν ἡ περιτομῆ, φησὶν, εἰ Χριστοῦ μέτρος, οἱ Πνεύματι θεοῦ λατρευόμενοι, καὶ μὴ πεποιθότες ἐν σαρκί. Γυμνὴ γὰρ ἡ καρδία παντὸς σαρκικοῦ λα-τρευομένου ἀληθινῶς θεῷ ἄνευται, καὶ τὸ Χριστῷ συγκρι-νάσθαι πνεύματι. Ταῦτῆς τῆς περιτομῆς· κατάρχει μὲν τὸ τοῦ Κυρίου πάθος ὅσαρ ἡμῶν ἀποδομένου τὴν σάρκα, καὶ τὴν περιτομῆν αὐτῆν δι' ἡμᾶς ἀναδείκνυται· ἐκ-τυπῶνται δὲ τὸ μυστήριον εἰς ἡμᾶς ἐν βαπτισματι, καὶ τελείται τῷ βίῳ τῷ κατὰ Χριστόν. Περιτεμνόμενος γὰρ, φησὶ, περιτομῆ ἀχειροποιῶν ἐν τῇ ἀσεβείᾳ τοῦ σώματος τῆς σαρκὸς ἐν τῇ περιτομῇ τοῦ Χριστοῦ, συνταραχθέντες αὐτῷ ἐν τῷ βαπτισματι. Ἐως οὖν οὐκ ἀποπέθειται τὸ σαρκινόν ἦθος, ἀλλογενὴς εἰ καὶ ἕνος, ἀμ-τοχὰ σοὶ καὶ ἀκίτηντα πρὸς τὸν ἄγιον ἐξ οὐρανοῦ παρόντα Χριστόν· οὐράνιον γὰρ γενέσθαι δεῖ τὸν τῷ οὐρανῷ προσελειψόμενον· οὐράνιος δὲ οὐδεὶς ἀν γένετο, μὴ τὰ γήτινα περιέχων. Ὅσαρ μὲν δὲ προσηγάμενος τὸν παλαιὸν ἀνθρώπον ἐν τῇ χάρτι τῷ βαπτισμῷ, καὶ τῇ προσημῖα τῶν πνευματικῶν πράξεων, προσελείπει καὶ μετέβηαι Χριστοῦ. δεύτερον δὲ ἰδεῖν ἔστιν, ὅποιοι τινες ὑπὸ τοῦ νόμου ἐτίλλονται ἢ πάντες ὁ τοῦ πάσχα μετα-λαμβάνοντες· ἢνα καὶ ὅποιος ἡμῶς εἶναι δεῖ Χριστοῦ μεταλαμβάνοντας ἐπιγινώσκων. Ὅσαρ, φησὶ, σάγασθε

αὐτό· αἱ ὀσφύες ἡμῶν περιτωσόμεναι, καὶ τὰ ἐκδοή-ματα ἐν τοῖς ποσὶ ἡμῶν, καὶ αἱ βακτηρία ἐν ταῖς χερσὶν ἡμῶν. Ὀδοπορικὸν τὸ σχῆμα εὐσταθὲ καὶ εὐ-ζωνον ὑποδείκνυται καὶ ἰστοῦμον τρέχειν εἰς ἐπιγνῶσιν θεοῦ, ὡσαρτὸ Ἰσραὴλ τότε πρὸς τὴν ἐπιγνῶσιν τῆς γῆς τῆς ἀγαθῆς ὁδῆς ἐπέσπευτε. Σκοπεῖ δὲ μὲν τὸν πνευ-ματικὸν ὀδοπορικόν, παρ' ἐκείνων ὄσσην ἐπὶ τὴν ὁδο-σχην, οὐκ ἐπὶ τὴν κατὰ σωματικῶν γῆς ἐπιγνῶσιν, οὐ τὰ πρόσκαιρα μεταβώκων καλῶ, οὐ τὴν ἀνὰ τῆς ἀλλε-πομέουσι, Ἰουδαίαν ἀν' Αἴγυπτον· ἀλλὰ τὴν φρονῶν το-ούτος ὀδοπορικόν περὶ τῆς ὀδοπορίας τῆς κατὰ τὸν ὁδοπορικόν ἐπιλατρωσόμενος, τοῖς δὲ ἔμπροσθεν ἐπι-τεμνόμενος κατὰ σκοποῦν δώκων ἐπὶ τὸ βραβεῖον τῆς ἀπὸ κλήσεως. Ὅσαρ οὖν περιτωσόμενοι τῇ ἀλ-θεῖα, κατὰ τὸν Ἀποστόλου. Ὅσαρ γὰρ ἐστὶ πρὸς τὸν ὁδοπορικόν τὸν ἀγαθὸν εὐζωνόν· ἰδὲν πάντα τὰ παρόντα μεταστέγηται καὶ ψεύδος ὁδοπορικόν, κατὰ τὸν λαοῦ, τὴν μέλλουσαν ἀλήθειαν ἐπιζητοῦν, κἀκίτην ἔχει τὸν βί-ον. Πόδες δὲ ὑποδείκνυται τῆ ἐπιτομῆ, φησὶ, τοῦ εὐ-αγγελίου τῆς εἰρήνης, πρὸς πάντα ἔσμεν ὁδοπορικόν εὐ-εργατοῦ, δι' οὗ τὴν εἰρήνην τὴν πρὸς θεὸν βιβάζουσι ἑαυτοῖς, κατὰ φησὶν ὁ Ἀπόστολος· εἰρήνην ἔχωμεν πρὸς τὸν θεὸν διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἀπ' ὑπομονῆς τρέχουμεν, φησὶ, τὸν προσημῶν ἡμῖν δάκων· καὶ, Ὅσαρ τρέχων, ἴνα καταλάβω. Βακτη-ρια δὲ ἐκείνων ἐν χερσὶν ἐπιπέδω, ἢ εἰς θεὸν στήρι-γναι, οὐκ ἴσως ταῖς βλήσεισι ἐσθῆσαι ἢ, καθάπερ ὁ Παῦλος εἶρηκεν, ἀλλὰ στήριγναι βεβαίως εἰς τὸ μὴ σαλεύεσθαι. Ἐσθῆσι αὐτὸ μετὰ σκοπῆς· πάσχη ἔσθαι Κυρίου. Ὅτι ῥάβδου, οὐδὲ πρὸς ἡθῶν τροφῆ, εἰ ἀνεμῖνον οὐδὲ κατακεκλιμένον, ἀλλ' ἄγρηγερμένον ἔχον-τὸν τὸ φρόνημα καὶ συνταγμένον. Διὸ τῆς ἰδιωρι-τικῆς τιμωρίας ὑπέβησαν ἡμῖν παρῆται, τοῦ Κυρίου ταύτην δωρομένη. Διὸ φησὶ, Πάσχα ἐστὶ Κυρίου· ὅσαρ ἔτερος ἐρημνῶν ἀντικρῶν εἶρηκεν, Ἰακώβου δὲ τὸν Κυρίῳ. Μετὰ δὲ τὴν ταύτην μεταλήψιν τοῦ θεοῦ βρώματος τὸ τρίτον ἔσμεν, ὅποιοι εἶναι δεῖ καὶ θεοῦ βρώματος τὸ τρίτον ἔσμεν, ὅποιοι εἶναι δεῖ καὶ τῶν ἀζύμων ἡμέρας· καὶ αἱ τῶν ἀζύμων ἡμέρας Ἰουδαῖοι μὲν οὐκ ἐπὶ τὸν ἀζύμων σπουδαίως, καὶ τὰς ἐπὶ τῶν ἀζύμων ἡμέρας παρῆται αὐτοῖς τὸ θαυ-μάσιον, διὸ ζυμῶν οὐκ ἐσθῆσι, οὐδὲ ἔχουσι παρ-λαυσίς, οὐδὲ μὲν ἡμεῖς ὡφέλιαν οὐκ τὸ πρῶτον· ἐπιπέδω· τῶν ἀζύμων, κατὰ τὸ Ἀποστόλου πρᾶξιται, καὶ ἡμεῖς ἐπισημῶνμεθα τὴν εὐαγγελίαν καὶ καθάπερ ἐπὶ τῆς παλαιᾶς κακίας ἐπαθρομένων· εἰς δὲ καὶ καλῶς εἰρη-μῶν φαίνεται τὸ, Ἀγαθῆς ἐκ τῶν οἰκῶν ἡμῶν. Πᾶς δὲ ἀρ στήριγναι, ἐξολοθρευθήσεται ἡ ψυχὴ ἐκείνη ἐξ Ἰσραηλ. Κακίας γὰρ παλαιᾶς ἐπαθρομένης ἐλεθρος πρὸς τὴν κοινωνίαν· μετῆμῶν. Εἰ κατὰ

ἢ Post. ἀποδεικνύουσα.

ἢ Ἀπ' ἐπιπέδων, ut a nonnullis conjectum est!

ἢ Savillus legendum putat ἐπιπέδων, α. ἢ Legendum videtur σαλεύεσθαι.

ἢ zavit. conjicit κινῶντα.

illud. *Non relinquitis de eo usque mane (Exod. 12. 10).* Illud Paulus nobis interpretetur dicens, Commemorationem passionis Domini fieri, donec veniat (1. Cor. 11. 26). illa enim usque ad tantum temporis spatium perficitur, et servat eos qui periciunt; donec præsens nox transeat, et matutinum adveniat, Christusque vivens nobis de caelo splendet, per vitam suam nobis salutem parans, qui nos tunc per mortem servat. *Si enim cum inimici essemus, inquit, reconciliati sumus cum Deo per mortem Filii ejus; multo magis reconciliati, salvi erimus in vita ipsius (Rom. 5. 10).* Jam ergo in morte Christi servamur, tunc vero in ejus vita. Hujus autem rei proprium symbolum est, quod nihil servetur de carnibus victimæ usque mane. Nam nos tunc viventes erimus, et nostra tunc mortalitas transit, cum non alio modo nunc salutem obtineamus, nisi mortificati simus; tunc vero viventem habebimus salutem. *Ne terrena, inquit, sapiatis; mortui enim estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Quando Christus apparuerit, vita vestra, tunc et vos cum ipso apparebitis in gloria (Col. 3. 10-4).* Quapropter si quid ex carnibus victimæ supervit, igni crematur; ut sciamus Christum in præ-

senti arcuulo mortuum fuisse peccato semel et mortem non illi ultra dominari, sed exclusam fuisse virtute Spiritus, quasi igne; cum mortis signa vita superaverit. *Os autem non comminuetur ex eo (Exod. 12. 16).* Ait quidem beatus Joannes (Cap. 19. 35) illud etiam in corpore servatum fuisse, quod trura ejus non contrafacta fuerint; sed habet etiam spiritualens significationem, quia firmitas in illo mansit invicta; ideo quo corruptio corpus ejus non invasit, quod firmissimam et infractam haberet basim, quia divinitus, non autem carnaliter constabat corpus, et quia cum divinam haberet generationem, hominum corruptioni subjecum non erat. *Cara ejus, inquit, non vidit corruptionem (Act. 2. 31).* His de sacri cibi usque salutaris discussis, jam dicendi finem faciamus, ad alium examen cætera relinquimus. Petamusque a Domino id quod petiit David: *Revela oculos meos, et considerabo mirabilia de lege tua (Psal. 118. 18).* ut nobis vilitas esse videatur legalium lectio, si ut Judei vigilas solum attingamus; sed divino modo divina cogitantes symbola, ad divissimam veritatem perveniamus, in Christo Jesu Domino nostro, per quem et cum quo gloria Patri et sancto Spiritui in sæcula sæculorum. Amen.

IN IDEM ARGUMENTUM PASCHÆ. III.

Sanctitatem Christi subindicabat Paschæ cum agno immaculato sacrificium; salutem vero hominum ex Christi passione partiam significabat primogenitorum sales per sacrificium Paschæ conciliata; sanctificationem indicabat comestio. Hæc jam a nobis dicta sunt: nunc reliqua in lege posita sunt consideranda, quomodo nempe se preparare debeat is, qui sanctificandus est; quomodo accedere debeat ad sanctitatis communionem, quam vitam agere debeat postquam sacri mysterii consors et participes factus est. Quomodo autem se preparare debeat is, qui Christi particeps futurus est, per circumcisionem figurate nobis ostendit legislator dicens: *Hæc est lex Paschæ: Omnis alienigena non comedit ex eo, et omnem servum et emptitium circumcides, et tunc comedit ex eo (Exod. 12. 43. 44).* Circumcisio autem tunc partem tantum aliquam obtinebat, neque per se tantum utilis erat. Neque enim per circumcisionem homo melior erat incircumcisio; imo id in opprobrium Israelitis a Deo vertebatur. *Quia omnes gentes, inquit, incircumcisæ sunt carne, donatus autem Israel incircumcisus sunt cordibus suis (Jer. 9. 26).* Vera autem circumcisio carnem totam spectat: alicui vere et familiarum Deo ostendit eum, qui circumcisus est corde, et cui sublatum est operamentum carnale, quod ex patrum successione nos habere, et sublatum oportere, lex antea indicavit, cum genitales partes circumcidit, hinc generationis symbola statuens, necnon operamenti quod ab ortu non sequitur. Nemo igitur a carnalibus moribus non circumcisus ad communionem Christi accedit. Sed *Nos solum circumcisio, inquit, qui Christi participes sumus, qui Spiritui Dei servimus, neque in carne confidimus (Philipp. 3. 3).* Cor enim omni re carnali nudatum, Deo vere servire potest, et cum Christo Spiritu commisceri. Hujus circumcisionis initium est passio Domini, qui pro nobis carnem deposuit et hanc circumcisionem propter nos suscepit: figuratur autem in nobis mysterium in baptismo, et consummatur per vitam secundum Christum transactam. *Circumcisus estis, inquit, circumcisioe non manu facta, in exspoliatione corporis carnis, in circumcisioe Christi, concepti et in baptismo (Col. 2. 11. 12).* Quamvis ergo non deponis carnalem morem, alienigena es et peregrinus, nec consors particepsve esse debes sancti qui de caelo adest Christi: cælestem enim oportet esse esse qui ad cælestem accedit: cælestis autem esse non potest, qui terrena non auferit. Sic igitur deposito veteri homine in gratia baptisimi, ex studio spiritualium operum accedes et Christi participes eris. Secundo videndum est, quales secundum

legem sint ii, qui Pascha sumunt; ut cognoscamus quales nos esse oporteat, qui Christi participes sumus. Sic, inquit, *comeditis illud: Iambi vestri accincti erunt, et calcemati erunt in pedibus vestris, et baculi in manibus vestris (Exod. 12. 11).* In viatorium habitus, accinctus, expeditus, subindicat paratum esse oportere ad currendum in promissionem Dei, ut tunc israel paratus viator transmittatur ad promissam illam terram bonam. Considera autem mihi spiritualem viatorem, quantum scilicet antecellit illi viatori; qui non ad hanc infamam terram promissionis currit, non temporalia bona sequitur, non terram pro terra mutat, Judæam pro Ægypto; sed quid ait de itinere suo viator ille? *Eorum, qui retro sunt, obliviscor, et ad ea, quæ ante me sunt, me extendo, ad destinatum perscquor, ad bravium supernæ vocationis (Philipp. 3. 13. 14).* Lumini igitur sint veritate præcincti, secundum Apostolum (Ephes. 6. 14); sic enim eris ad bonum cursum expeditus, si presentia omnia vana et mendacia putas, secundum Davidem (Psal. 38. 8), futuram veritatem quæras, et ejus desiderio tenearis. Pedes vero calcæati, inquit, in præparatione evangelii pacis, ad omnem cursum bonum habiles, quo pacto pacem apud Deum nobis firmamus, ut ait Apostolus: *Pacem habeamus ad Deum per Dominum nostrum Jesum Christum (Rom. 5. 1); et, Per patientiam, inquit, curramus ad propositum nobis certamen (Hebr. 12. 4); et, Sic curro, ut comprehendam (1. Cor. 9. 26).* Baculi in manibus sunt, spes in Deum, quæ firmat animam, nec sinit eam a tribulationibus dejici (1 Thes. 5. 3), ut dixit Paulus, sed firmiter illam fulcit, ne vacillet. *Cum studio comeditis illud; Pascha est Domini (Exod. 12. 11).* Non molles, nec ad voluptatem data est esca, non demissorum nec declinantium, sed eorum, qui vigilem et intentum habent animum, quia id nobis prestat, ut perniciem et supplicium vitemus, Domino dante. Quapropter dicit, *Pascha est Domini*; quod alius interpret verit, *Supergressio est Domino (a)*. Post talem divini cibi participationem, tertio videmus qualem oportet esse vitam ejus, qui sacrum cibum accipit. Haec subindicant azyma et dies azymorum. Judei itaque azyma curent, potentique septem dies mirabile quiddam sibi præstare, quia fermentatum non comedunt, nec apud se retinent, nec possunt ostendere aliquam sibi hinc utilitatem provenire: typum enim celebrant, non veritatem. Tu

(a) Interpres ille qui *ΠΕΧΩ* vertit *supergressio* (*supergrasso*) est Aquila, ut videtur in Hexaplis nostris Exod. 12, 11; et in Appendice in fine ejusdem Tomi.

vero azymum considera secundum Apostoli dictum, et ut nos indicavimus; est quippe anima sincera et ab omni nequitia pura: sunt item novi mores, qui nihil veteris malitiae retineant. Circa quam rem apposite dictum videtur illud: *Eliminabitis ex domibus vestris. Omnis qui comederit fermentatum, exterminabitur anima illa ex Israel (Exod. 12. 19)*. Nam veteris nequitiae resumptio, pernicities est ei, qui translatus est ad novam vitam. *Si secundum carnem vivatis, inquit, moriemini (Rom. 8. 13)*. Quod autem est symbolum septem dierum? *Ait. Septem diebus comeditis azyma. Accedit ut septem dies totum sint tempus. Nam post septimam diem, quae est sabbatum, fit regressus diei primae, et hic temporis circulus per dies septem in se revolvitur. Per totum certe tempus in simplicitate et in sinceritate oportet te vivere, et hoc vere salutare est. In spiritu, inquit, opera corpora mortificate, et vivetis (Ibid.)*. Simpliciter autem sunt mores ejus, qui carnalia non quaerit, qui est a mala consuetudine, a versutia alienus, nihil malum, nihil amarum cogitans. Cur vero primam et septimam diem sanctas vocat dicens: *Prima dies vocabitur sancta, et septima dies sancta erit nobis (Exod. 12. 16)*? Quia prima dies initium denotat, quo sanctificamur Spiritum sanctum accipientes; septima vero finem significat, cum a

corpore migrantes, sumus cum Christo, et proficiscur ad Dominum, hac terrena relicta peregrinatione, totique ad sanctitatem transferimur. *Cum sumus, inquit, in corpore, peregrinamur a Domino (2. Cor. 5. 6)*. Has vero sanctas dies operibus vacuus vult lex esse. Nam ait, *Omne opus non facietis in eis (Exod. 30. 10)*. Quod inquit non immergendum esse animam in negotia terrena, neque servituti obnoxium esse oportere cum servitute Dei non congruit; sed illa sola diligenter agenda: esse, et ad illa contendere oportere, quae animae utilia sunt. Et hujus quoque rei symbolum est illud: *Ceterum quaecumque fuerint omni animae, haec solum fuerint a vobis. Quapropter Dominus ut legis quietis interpretationem adduceret, quod scilicet ab inanibus tantum operibus quies requireretur, non autem ab iis, quae ad animae utilitatem spectarent, Phariseos arguebat: Licet in sabbato bene facere an male facere, animam salvare an perdere (Marc. 3. 4)*? Quod si recte et secundum Christum velis servare sabbatum et festalem quietem, a mundanis curis et operibus abstinere: illa cura et operare quae Dei sunt, et ad utilitatem animae funt; et sic sabbatum servabis sanctum et vere bonum, et celebrabis sanctam solemnitatem, imaginem ejus quae est apud Christum, cui gloria in saecula saeculorum. Amen.

IN EANDEM REM. IV.

Pascha quidem celebrant Judaei, in commemorationem liberationis ex Aegypto, quo tempore primogeniti a morte erepti sunt. Ideo Pascha vocatur, quia est transitus supra mortem: id enim vox Hebraica significat. Nos vero Pascha celebramus, non partem solum ereptionis a morte, ut illi, neque a temporanea servitute liberationem; sed perfectam a morte redemptionem, perfectamque a diaboli servitute solutionem. Primogenitorum mors illos supergrasa est, qui typicum agnum immolaverant, et sanguine januae fores muerant: nos vero mors a protoplasto partu pertransiit, nec potest apprehendere eos, qui divini agni sacrificium acceperunt, et fide salutaris sanguinis signati sunt. Illis agnus ex terra desumptus erat; nobis de caelo, secundum Abrahae typum, quando arietem habuit a Deo missum, quem pro filio offerret; nunc autem vero de caelo missus est agnus, qui oblatas est pro nobis, et ne ultra a morte detineamur, propter Christum, qui a morte detineri nequit. Misit enim, inquit, Deus Filium Servatorum mundi (1. Joan. 4. 10); et *Descendi de caelo (Ibid. 6. 42)*. Deque ipso testificatur Baptista: *Eccae agnus Dei, qui tollit peccatum mundi (Id. 1. 29)*. Peccatum enim non auferret irrationabilis agnus, ideo nec mortem ex peccato partam: rationabilis autem agnus, solutus peccato, mortem cum illo destruxit. Educit autem nos, non ex Aegyptiaca captivitate in Iudaeam, sed ex mundo corrupto in aeternam possessionem. Est simul agnus et Pastor oves duccens. Ante illas ibo, inquit, duccens ipsas in aeternam vitam. Principium mensium Judaeis est agni sacrificium, et egressio ex Aegypto: nobis vero principium vitae est Domini passio, et translatio cum Christo ex hoc mundo: tunc enim vivimus, cum mundo morimur; tunc regeneramur in Deum, cum terrenam generationem deponimus. Agnus indivisibilis est, qui in una comeditur domo spiritualis Ecclesiae. Alii vero non reperitur: quemadmodum et Judaeis corporeis prohibuitur erat, ut carnes agni extra domum efferrent. Agnus ob mansuetudinem Christus. Secundum autem altiorum viam, haec in similitudinem ejus tunc immolabatur. Panis azymus erat iis, qui Pascha comedeant; nobis vero communicio cum Christo, cum nova et simplicissima mente; sicut az-

ymum est nova simplexque massa. Herbe amarae quae cum Paschate comedeantur, tunc tribulationes nostras significabant, per quas Christi passiones participamus. Amara enim res est tribulatio, licet fructus illa partus sit suavis. Os agni non conterelatur, et hoc lex praecipiebat, Christum perfringens, ut vult Evangelium, quia nemo sacra Domini cruda confrigit: *Ut impleteret Scriptura: Os non comminebatur ex eo (Joan. 19. 33. 58)*. Carnes noctu comedeantur, et ad diem sequentem nihil relinquebatur, quia mors Christi in praesenti saeculo memoratur, in futuro autem apparet vita. Habitus eorum, qui Pascha comedeant, erat lunhorum praecinctio, calcis in pedibus, baculi in manibus; cultus omnino viatorum, qui parati sunt ad iter festinantem agenda: nobis vero animi propositum apparatus est ad perfectionem ex hoc mundo. Ideoque paratae et accinctae animae mundi sollicitudines fugiant ad iter expeditae, ut ad caelum currant. *Nostra enim conversatio, inquit, in caelis est (Philipp. 3. 20)*. Baculum quo fulciamur sumptissimus, fides et spes in Christum. Accenditur nostris animabus lucerna, ut illis lucerna erat corporea. Animarum lucerna nobis est lex Christi: nam *Lucerna pedibus meis lex tua, et lunam seminis meus (Psal. 118. 105)*. Dicit autem ipse Dominus de illis: *Sint lumbi vestri praecincti, et lucernae ardentes: et vos similes hominibus expectantibus dominum suum (Luc. 12. 35)*. Reliquum est, ut videamus, quomodo sint ii qui Pascha comedunt. Nemo incurvatus Pascha comedit; sed etiam si alienigena, atque servus emptius, circumciditur. Nemo enim Christi particeps esse potest, nisi humanas superfluitates circumcidat, ac nisi a carnalibus sordibus sit expurgatus, quas ab ortu ex patribus suscepimus. Hujus namque rei typus erat corpora circumcisio. Ideo dicebat propheta Jeremias (Cap. 4. 4), *Circumcidendam esse duritiam cordis vestri. Festinemus igitur ad beatam Christi communionem, et a mundi malis puri efficiamur, ut spiritualibus bonis sanctificemur. Nemo in mundo versetur, sed festinemus omnes (in caelum), ne matremus sub servitute principis hujus saeculi; sed ad libertatem transferamur a Christo, cui gloria in saecula saeculorum. Amen.*

IN IDEM ARGUMENTUM. V.

1. Apud Judaeos sunt figurae, apud nos veritas. *Umbra enim, inquit, lex habuit futurorum bonorum (Hebr. 10. 1)*; et, *Lex per Moysen data est, gratia et veritas*

per Jesum Christum facta est (Joan. 1. 17). Neque enim Judaica aliens sunt a Christo; sed per figuram et umbra referentur ad Christum. Ejus autem per-

σάρκα ἔσθε φησί, μέλλετε ἀποθνήσκειν. Ἐγὼ δὲ τὸν
 ἐπὶ τὸν σύμβολον ἡμερῶν; Διό, φησὶν, 'Κατὰ ἡμέρας
 ἔδεσθε ἄζυμα. Ἐπὶ συμβόλλῃν ἡμέρας εἶναι τὸν
 ἀνάπαντα χρόνον. Μετὰ γὰρ τὴν ἑβδόμη, ἥτις ἐστὶ τὸ
 σάββατον, ἐπάνοδος τῆς πρώτης γίνεται, καὶ οὗτος ὁ
 κύριος τὸν χρόνον διὰ τὸν ἐπὶ πρῶτον ἡμερῶν εἰς
 αὐτὸν ἀνακυκλούμενος Πάντα δὴ τὸν χρόνον ἐν ἀπλό-
 τηθαι, καὶ εὐκρινεῖται ἔδει σε ἔξω, καὶ τοῦτο σωτήριον
 ἀληθές. Εἰ γὰρ πνεύματα, φησὶ, τὰς πράξεις τοῦ σώ-
 ματος θανατοῦτε, ἴσασθε. Ἄποδος δὲ ὁ ἑρπύς τοῦ
 μη ἱεροῦτος τὲ σαρκικά, ἀκακοῦθης, ἀπάνουρος, μη-
 δὴν κακῶν, μηδὲν πικρῶν ἐνοῦσιν. διὰ τὸ δι τῆς πρώτης
 ἡμέραν καὶ ἑβδόμη ἁγίας, καλεῖ, λέγων, 'Ἡ ἡμέρα ἡ
 πρώτη κληθήσεται ἁγία, καὶ ἡ ἡμέρα ἡ ἑβδόμη κληθῆ
 ἁγία ἔσται ἡμῖν; Ὅτι πρώτη τὸν ἡμέρα ἑβδόμη τὴν
 ἀρχὴν, καθ' ἣν ἁγιαζόμεθα, τὸ Πνεῦμα τοῦ ἁγίου ὑπο-
 δεχόμενοι· ἑβδόμη δὲ τὸ τέλος σημαίνει, ἥτις δὲ ἀπὸ
 σωματος ἀναλύσαντες γινόμεθα σὺν τῷ Χριστῷ, καὶ ἐπι-
 δομοῦμεν τῷ Κυρίῳ, κατακλινοῦντες τὴν ἐκδήμιαν τὴν ἐπὶ
 γῆς, ὅλοι ἐκ πρὸς τὴν ἀγνότητα μετασταντες. Ἐνθι-
 μουστας γὰρ, φησὶ, τὸ σώματα, ἐκδημοῦντες ἀπὸ τοῦ
 Κυρίου. Τὰς δὲ ἁγίας ταύτας ἡμέρας ἀνεμίνας ἔργων

ὁ νόμος εἶναι βούλεται. Πᾶν γὰρ ἔργον, φησὶν, οὐ
 ποιῆσθε ἐν αἰκίαις· ὑπερ ὅλοι μὴ συγκάπτεσθε α·
 τὴν ψυχὴν περὶ τὰς πραγματίας τῆς ἐπιγείας, μηδὲ
 δουλεῖαν ὑπομένει ἀνάμνησιν τῆ τοῦ θεοῦ δουλεία·
 ἀλλ' ἐκείνα καὶ μὴν ποιῆσαι δι' ἀποουθῆ, καὶ περὶ
 ἐκείνα συντείνεσαι τὴν ψυχὴν ὅσα αὐτῆ πρὸς ὤφελον
 ἐστὶ. Καὶ οὗτου πάλιν σύμβολον τὸ, Πλήρ ὄσα ποιη-
 θήσεται πάθος ψυχῆ, τοῦτο μόνον ποιηθήσεται ὕμιν.
 Διόπερ ὁ Κύριος ἐπὶ τὴν ἔρμητιαν ἄγων τῆς ἀνεύσεως
 τῆς νομικῆς, οὐ τὸν εἰς μεταπέθετα συντείνων ἐργ-
 ῶν ἰδούσων τὴν ἀργίαν, οὐ τὸν εἰς ψυχῆς ὤφελον
 ἔκτον, προτείνει τοῖς φαρισαίοις· Ἐξέσθαι ἐν σαβ-
 βάτω ἀγαθοποιῆσαι ἡ κακοποιῆσαι, ψυχὴν σώσαι
 ἢ ἀποκτεῖναι; Εἰ δὲ καλῶς καὶ κατὰ Χριστὸν ἐθέλῃς τη-
 ρεῖν τὸ σάββατον καὶ τὴν ἀνεῖναι τὴν ἑορταστικὴν, κοσμι-
 κῶν σπουδασιμάτων καὶ διαπράξεων ἀρίστα, φρονίσις
 δὲ καὶ πράξις τὰ θεοῦ καὶ τὰ εἰς ψυχῆς ὤφελον· καὶ
 οὕτω σαββατίζετε σάββατον ἁγίου καὶ καινὸν ἀληθῶς,
 καὶ ἑορτάσις ἁγίαν ἑορτῆν, εἰκόνα τῆς παρὰ Χριστῷ,
 φῶς ἡ ὄρα εἰς τοῦς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

· Idem Savil. legi velleit συγκάπτεσθα, sed libentius legerim
 συγκάπτεσθα. Euseb.

Εἰς τὴν αὐτὴν πραγμασίαν δ'.

Πάτγα μὲν ἑορτάζουσιν Ἰουδαῖοι, τῆς ἐξ Αἰγύπτου
 στυπρίας ἀνάμνησιν, θανάτου πρωτοτόκου ἀποφυγῆν.
 Πάτγα δὲ τὸντο ὀνομάζεται, ὅτι εἶναι ὑπέραςσι θανά-
 του· τοῦτο γὰρ ἡ λέξις ἑβραῖα κατὰ γλώτταν Ἑβραίων.
 Πάτγα δὲ ἡμεῖς ἑορτάζομεν, οὐ μερικῶν ἀποφυγῆν θά-
 νατου, καθάπερ ἐκεῖνοι, οὐδὲ προσκαρῶν δουλείας ἐλευ-
 θέρωσιν, ἀλλὰ τελευτᾶν μὲν ἐκ θανάτου λυτρωσιν, τελευτᾶν
 δὲ ἐκ τῆς τοῦ διαβόλου δουλείας ἀπώλυτον. Ὅ τῶν προ-
 τούτων θανάτου ἐκείνου· ὑπέραςσι, τὸ τυπικῶν πρό-
 βότου· θύσαντας, καὶ τῷ αἵματι τὰ περὶ τὰς θύρας χρί-
 σταντας· ἡμεῖς δὲ ἐκ τοῦ πρωτοτόκου θανάτου ὑπέρ-
 βαίνε, καταστρεῖν μὴ δυνάμενος τοῖς τὴν θυσίαν τοῦ
 θεοῦ προβάτου δεδεγμένους, καὶ τῆ πίστει τοῦ σωτηρίου
 αἵματος περιεπεργασμένους. Ἐκείνος ἀπὸ γῆς τὸ πρῆ-
 σταν· ἡμῖν δὲ ἐξ οὐρανοῦ, κατὰ τὸν Ἀβραὰμ τύπον γενό-
 μενος, ὅτε πρόβατον [200] ἔσχε δεσπεμπτον ὑπὲρ τοῦ
 υἱοῦ προσπαγιεῖν· νῦν δὲ ὡς ἀληθῶς δεσπεμπτον ἐξ
 οὐρανοῦ τὸ πρόβατον, προσπαθῶν ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα μηκέτι
 θανάτῳ κατεργασθε, διὰ τὸν ἀράτηρον ὑπὸ θανάτου
 Χριστοῦ. Ἀπέστειλε γὰρ, φησὶν, ὁ Θεὸς τὸν Ἰὼν Σωτήρα
 τοῦ κόσμου· καὶ, καταβέβηκα, φησὶν, ἐξ οὐρανοῦ.
 Καὶ μαρτυρεῖ περὶ αὐτοῦ ὁ Βαπτιστῆς, Ἴδε, ὁ ἀμὴρ
 τοῦ θεοῦ, λέγων, ὁ αἰωνὸν τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου.
 Ἀμαρτίαν γὰρ οὐκ ἄφηκε πρόβατον ἄλογον· διὰ τοῦτο
 οὐδὲ τὸν ἐκ τῆς ἀμαρτίας γενόμενον θάνατον· τὸ δὲ λο-
 γικώτατον πρόβατον ἀμαρτίαν ἔλυσε, θάνατον σὺν αὐτῇ
 καταλύσας. Ἐξάγει δὲ ἡμεῖς οὐκ ἐκ τῆς Αἰγυπτιακῆς εἰς
 τὴν Ἰουδαίαν, ἀλλ' εἰς αἰώνιον κτήσιν ἀπὸ κόσμου φθει-
 ρομένου. Πρόβατον ἔστιν ἄμα, καὶ ποιμὴν τὸν πρόβατον
 καθηγούμενος. Ἐμπροσθεν γὰρ, φησὶ, πορεύσομαι, ἐπὶ
 τὴν αἰωνίαν ἄγων αὐτὰ ζωὴν. Ἀρχὴ μνημῶν Ἰουδαίος ἡ
 τοῦ πρόβατου θυσία, καὶ ἡ ἑβδόμη ἡ ἐξ Αἰγύπτου· ἡμῖν
 δὲ ἀρχὴ ζωῆς τὸ τοῦ Κυρίου πάθος, καὶ ἡ σὺν Χριστῷ
 μεταστάσις ἀπὸ κόσμου. Τότε γὰρ ζῶμεν, ὅτε ἀποθνή-
 σκωμεν κόσμῳ· τότε εἰς θεὸν ἀναγεννώμεθα, ὅτε τὴν ἐπὶ
 γῆς γένεσιν ἀπογινοῦμεθα · τὸ πρόβατον ἀμείνον, ἐπὶ
 μιᾶς ἐσθίονου οἰκίας, τῆς πνευματικῆς Ἐκκλησίας,
 ἀλλαγῶν δὲ οὐκ ἐνυστερωμένου· ὡσπερ καὶ τοῖς σωματι-
 κῶς Ἰουδαίος προτέτακτο μὴ ἐξεργεῖν τὸν τοῦ προ-
 βάτου κρεῖον ἀπὸ τῆς οἰκίας. Πρόβατον, διὰ τὴν ἡπί-
 κτην, Χριστὸς, κατὰ τὴν ὠφύσαν ὄδον, ἐφίρω, ὁμολω-
 μα αὐτοῦ τότε ἐβόητο. Ἄριστος ἄζυμος ἦν τοῖς πάσχα
 ἐσθίονος, ἡμῖν δὲ πρὸς Χριστὸν κοινωνία μετὰ καινῆς
 καὶ νέας καὶ ἀπλουστάτης διαβολας· ὡσπερ τὸ ἄζυμον

καινὸν φάσμα καὶ ἀπλοῦν. Αἱ πικρίδες αἱ μετὰ τὸ πά-
 σχα ἐσθίονεσαι, τότε θλίψεις ἑβδόμων τὰς ἡμετέρας, δὲ
 ἄν κοινωνήσωμεν τοῖς Χριστοῦ πάθεσι. Πικρῶν γὰρ ἡ
 θλίψις, εἰ καὶ γλυκὴς ὁ ἐξ αὐτῆς καρπός. Ὅστων οὐ
 συνεκρίβετε τὸν πρόβατον, καὶ τοῦτο ὁ νόμος ἐκείνου
 εἰς Χριστὸν προτυπῶν, ὡς τὸ Εὐαγγέλιον ἐξηγεῖται, θε
 οὐδὲς κατατὰ τὰ ἄγια τοῦ Κυρίου σκέλη· Ἰνα ἡ Γραφὴ
 πληρωθῇ, Ὅστων οὐ συντερίβησεται αὐ' αὐτό.
 Ἡβόησε δὲ ἐπὶ τῆς νυκτὸς τὰ κρέατα, καὶ εἰς ἡμέραν
 οὐκ ὑπέλειπετο, ὅτι καὶ ὁ Χριστοῦ θάνατος ἐπὶ τοῦ παρ-
 οντος αἰῶνος μνημονεύεται, ἐπὶ δὲ τοῦ μέλλοντος ἡ ζωὴ
 ἁγνίστα. Σχῆμα δὲ τῶν ἐσθιόντων τὸ πάσχα, σάρκας
 ἐξασπασίαν, ὑποδόματα ἐν ποσίν, ἐν χειρὶ βακτηρίας.
 Ὅσοιποῦν ἄπαν τὸ σῆμα, παρασκευασμένοι εἰς ὀδο-
 πορίαν, ἐπιεργασμένοι ἀπάραι· ἡμῖν δὲ ψυχῆς ἡ πρόθεσις
 ὀδοπορικῆ πρὸς ἀποδήμιαν τοῦ κόσμου στελλομένη.
 Διὰ τοῦτο εὐστατεῖς καὶ περισσευμέναι πανταχόθεν αἱ
 ψυχὰς τὰς τοῦ βίου μερίμνας ἀπορεύουσιν, πρὸς δὲ τὴν
 θέσιν ἵτοιμοι πορεύων, ὥστε εὐρέσθαι εἰς οὐρανόν. Ἡμῶν
 γὰρ τὸ πολ.Με.εῦμα ἐν οὐρανοῖς, φησὶ. Ῥάβδον δὲ ἀνε-
 λθαρην, ἡ στριβόμεθα, πιστὴν καὶ ἑλπίδα τὴν εἰς Χρι-
 στόν. Ἀνητῆται δὲ καὶ ἡμῖν λόγους τὰς ψυχὰς, ὡσπερ
 κείνοις· ὁ σωματικός. Ψυχῶν δὲ λόγους ἔστιν ἡμῖν ὁ
 νόμος τοῦ Χριστοῦ· Ἀλύγους γὰρ τοῖς σοφί μου ὁ νό-
 μος σου, καὶ ῥῶς τα ς τρέψεις μου. Ἀγαθὲ δὲ καὶ αὐ-
 τὸς ὁ Κύριος περὶ τούτων· Ἐστωσαν ὕμνη αἱ ὁσθήεις
 περιεσσομένη, καὶ ὁ λόγους καιρόσιν, καὶ ὁμῆεις
 ἴδιοι ἀνάσπασις ἐκδεχομένοι τὸν κύριον αὐτῶν.
 Ἰπόλοιπον ἔστιν ἰδεῖν, τίνας ὁ τὸ πάσχα ἐσθίοντας.
 Ἐσθίει δὲ τὸ πάσχα οὐδὲς ἀπερίτμητος, ἀλλ' εἰ καὶ
 ἀλλογενεῖς ἐπεὶ β· ἀργυροῦστος, περιτεμνόμενος. Ὁδὲς
 γὰρ Χριστοῦ μέτοχος γενέσθαι δύναται, τὰς ἀνθρωπίνης
 περιτέτμητας μὴ περιτεμνόμενος, μηδὲ καθαρθὲς ἀπὸ
 τῶν σαρκικῶν μολυσμάτων, ὡν κατὰ γέννησιν ἐπὶ τὸν
 πατέρα διετέξαμεθα. Τούτου γὰρ ἦν τύπος ἡ σωματικὴ
 περιτομή. Διὰ καὶ ἐλάγετο ὑπὸ τοῦ προσήτου Ἰερου-
 σαλιμῶν περιτεμνομένης τὴν σκληροκαρδίαν ὕμιν. Σπυδιώμενον
 ἐπὶ τὴν μακαρίαν Χριστοῦ κοινωνίαν, καθαροὶ κοσμικῶν
 κακῶν διὰ τοῦτο γενόμεθα, ἵνα τοῖς πνευματικῶς ἀγια-
 σθῶμεν ἀγαθῶς· μηδὲ ἐπὶ κόσμῳ μεταπερφερόμενος,
 ἀλλὰ σπυδιώμενος ἀπαντας εἰς··· ἵνα μὴ μείνωμεν ὑπὸ
 τὴν δουλείαν τοῦ ἄρχοντος· τοῦ αἰῶνος τούτου, ἀλλ' εἰς
 τὴν ἐλευθερίαν μεταστωμεν τὴν παρὰ Χριστῷ, φῶς ὄρα
 εἰς τοῖς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

· Omnia legendum loci, pro ἐσθί. · Lege περιτεμνοθε, vel περιτμήθη.

[261] Εἰς τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν ε'.

α'. Ἐν Ἰουδαίῳ οἱ ποῖον, παρ' ἡμῖν δὲ ἡ ἀλθία. Ἐκείν
 γὰρ, φησὶν, ὁ νόμος εἶχε τὸν μελλόντων ἀσπῶν·
 καὶ, Ὁ νόμος, φησὶ, διὰ Μωυσέως ἐβόη· ἡ χάρις

γὰρ καὶ ἡ ἀλθία διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐστίν. Οὐδὲ
 γὰρ τὰ Ἰουδαίων ἀλλοτρία Χριστοῦ, τυπικῶς δὲ καὶ
 σκιάδῃ τὴν πρὸς Χριστὸν εἶχον οἰκείωσιν· ἐτρεῖτο δὲ

* Legendum putat Savilius ἀπογινοῦμεθα.

τη κατά πρόσωπον αὐτοῦ παρουσία ἢ τελείωσις, καὶ ἡ σφαῖρα αὐτοῦ τῶν πραγμάτων, ὅτε καὶ ἡ αὐτοῦ τοῦ βασιλείας. Καὶ γὰρ εἰς εἰκόνα γράψων, σκιογραφίᾳ πρῶτον, εἶτα τοῖς χρώμασι τελειοῖ τὴν γραφὴν· καὶ ἔστιν ἕτερον μὲν τῆς σκιάς ἢ εἰκόνας κατὰ τὸ φαινόμενον, ταῦτόν δὲ κατὰ τὸν ὑποκείμενον τοῖς χρώμασι χαρακτηρᾷ. Ἐσπέρι δὲ μοι διὰ τῶν σκίων τὰ ἀληθινὰ, καὶ θεωρεῖ διὰ τύπων τὰ θελοῦμενα, καὶ ἐκ τῶν μικρῶν πρὸς τὰ μεγάλα πρῶτον· καὶ μὴ μοι περὶ γῆν ἀπομένει, ἐλευθερίας ἔθνος ἐνδὲς τῆς ἀπὸ τυραννῆς, καὶ σωτηρίας· παιδίων τῆς προσκαρῆ, καὶ μετοικίας τῆς ἀπὸ γῆς εἰς γῆν ἐπιπέδων ὑπομημάτων. Οὐδὲ γὰρ τὰς Ἑλλήνων ἑορτὰς εὐφροσύνης πάνω τῶν τούτων ἀρετικῶν ὑπομημάτων. Ἐορτάζουσι γὰρ τοὶ καὶ ἐκείνοι νόσων ἀποφυγὰς, καὶ τυραννίδων ἐλευθερώσεις, ἀποικίας τε καὶ πόλεων κτίσεις, καὶ νίκας πολέμων, καὶ τὰ τοιαῦτα, ὅσα γῆνα καὶ πρόσκαιρα λαμβάνουσιν εἰς ὑπόθεσιν ἑορτῶν. Ἦδη τὰ μεγάλα μνησθήναι δεῖ, τὰ θεῖα καὶ ἄνωγος θεοῦ ὄρα, καὶ μεγάλῃ τὴν αἰώνιον ἑορτάζουσαν ἑορτῇ, ἐλευθερώσειν ἐκ δαυμένων ἀντικειμένων πολιορκημάτων πρὸς τὸ ἀγαθόν, ἀφελῶν τὸν ἀπὸ τῆς θεῶν βασιλείας, σωτηρίαν οὐ πρὸς βραχύν τινα βίον, ἀλλὰ πρὸς αἰώνιον διαμονήν, μετοικίαν ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανὸν κατὰ τὴν παρούσαν πολιτείαν, καὶ εἰς αἰώνιον κτῆσιν κατὰ τὴν μέλλουσαν ἀνάστασιν, Αἴγυπτος Ἰβλίδες Ἰουδαίου· ἐλευθερὸς ὄντας ἐκ πατέρων, ὑποβάλλουσα δουλείας ζυγῶ, πλινθουργεῖν καὶ πόλεις κατασκευάζειν ἀναγκάσασα. Σύμβολον τοῦτο βίβλικος κοσμικῆς, ἐν ἣ καταπονεῖτο τὸ γένος τῶ ἀνθρώπων, ἀποπέσει τῆς παρὰ θεοῦ τρυφῆς τε καὶ ἐλευθερίας, περὶ τὴν γῆν ἔργασίαν διαπονεόμενον, καὶ τὰς σκηνὰς ἀπολλυμένας κατασκευάζον· ὅτι μὲν τῶν ἐν ἀνθρώποις μόνιμον μὲν εἰς ἀσφάλει, ἀλλὰ πάντα θειοφρόνως χειρὶν ἀνθρώπων ἔργα, καὶ χρόνον παραναλώματα. Ἐλευθερώσει τῆς δουλείας ταύτης· ὁ θεὸς βουλεύεται, καταπονεόμενον τὸ ποτήρι τὸ ἴδιον οὐκείρας, ὡς περ εἰς τὴν κίχισιν τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, ἐλευθέρῳ δὲ κτῆσιν· Ἐκουσίως γὰρ εἰς θεὸν ἀπελπίσειν δεῖ τοὺς ἀκούοντας· ἀποκηρύσσοντας. Πάμπαντα βούλει νόμῳ κομίζουσι, διὰ νόμου πρὸς δικαιοσύνην παρακαλοῦντες, διὰ δικαιοσύνης πρὸς θεὸν ὀδῶντες, μικρὰς εἰς κολάσεις, τὰς ἀντικειμένας δι' αἰμασιν ἐπάγοντες· οὕτω τέλειον ἐλευθρὸν ἐν μέρει κομίζοντες, τοὺς ἀσθελεῖς οὕτω παντελῶς ἐλευθέρουν. Ἰσχυρὸν γὰρ ἐφυλάττειν τῆ τοῦ δεσπότη παρουσίᾳ μετὰ τοὺς δουλείας παραγινομένου. Τύποι δὲ τούτων καὶ σύμβολα, Μωυσῆς ἀποστελλόμενος πρὸς Ἰουδαίους μετὰ Ἀαρὼν τοῦ ἀδελφοῦ, καλῶν ἐπὶ λατρείαν θεοῦ, μαστιγῶν Αἴγυπτον πληγαῖς μερικαῖς ὑπὲρ τοῦ δουλοῦμένου καὶ θελοῦμένου λαοῦ. Ἀλλὰ γὰρ τούτων γινόμενος, εἰ καὶ ὁ Ἰσραὴλ ἐν Αἴγυπτον, καὶ ὁ βασιλεὺς τῶν Αἰγυπτίων χώρην εἶχε τὸν θομαχεῖν. Ἐνώσα πῆγαν, καὶ τέλος οὕτω τὸ πρᾶγματος. Τῆν τελευταίαν ἐπαχθῆναι δ. ἰ τῶν τῶν πρωτοτύπων ἀναίρεσιν, καὶ ἅμα ταύτῃ ἐξίεναι τὸν Ἰσραὴλ. Ἐνταῦθα πρόβατον βύται, καὶ εἰ τῶν οὐκίων ἐσοδοῦ τῶν Ἑβραίων τῶ αἵματι χρίονται, καὶ τὰ πρωτόκοια τῶν Ἰουδαίων ἐκτρέφει τὴν τοῦ θανάτου πληγὴν διὰ τὸ αἷματος σύμβολον. Ἐσθίουσι τὸ πρόβατον Ἰουδαίᾳ σὺν αἵματι, καὶ πικρίσιν. Ἐξίσταν ἐξ Αἴγυπτου· ἐπιδικῶσι Φαραὼ καὶ οἱ λιπόμενοι τῶν Αἰγυπτίων· ἐπὶ τὴν θάλασσαν ἔρχονται τὴν Ἐρυθρὰν. Αὐτῇ δέχεται μὲν τῶν Ἑβραίων στρατὸν διατρέψασα θύρασι θεοῦ, καὶ βάρδω Μωυσῆτος· κταπονίζετ· ἐξ [262] τῶν Αἰγυπτιακῶν δυνάμιν ἐπιτελλοῦσαν. Πρ. βαρδὸν σὺν Χριστῷ ἐπ' ἐξόδῳ τῆ ἀπὸ κόσμου, καὶ ἀεὶ συμμετατίθησιν εἰς οὐρανὸν ἀναβαίνων· ἀναβιβάζει καὶ εἰς τὴν αἰώνιον ζωὴν. Μετὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων τὸν ἐκ θαυτοῦ γεγονότα, συμμετάγει τοὺς ἀκολουθούοντας, τοὺς ὑπεκόμισα καὶ πεινήσαντες, τοὺς μεκτεῖ Φαραὼ φοβούμενους, μὴδὲ θῆρας· ἐκταπομένοντας ταί· δουλοκομικῶς καὶ κακοπρατείας γίνονται, διὰ τὴν οὐλίτην καὶ θρημασίαν ἥθονη, ἣς τύπον εἶχεν ὁ Ἰσραὴλ τὴν τῶν κραιπνὰ καὶ κρομύμων καὶ σκορρόδων βρωσῶν ἐν Αἴγυπτον. Ἰουδαίῃ γὰρ ἡ κατά κόσμον ἥθονη, θρηματικῶν τῶν μαρτυρίων πόλιν ἔγινωσα συμμεταγέμεν, σαρκινήν δὲ καὶ ὑπεκώδην τὴν πλησμονὴν. Ἐξέναι δὲ οἱ εἰς τῆς κοσμικῆς ζωῆς, ἀρχὴ ζωῆς ἀληθινῆς γίνεται· ὡς περ ἐκείνους· ἀρχὴ μνησῶν τὸ πάθος τὸ τυπικόν. Νῦν γὰρ ἀρχὴ [τοῦ] ζῆν, ὅτε ἀποστάσῃ τῆ κοσμικῆ καὶ γῆνιν ζωῆ· νῦν εὐρίσκει, τὴ τὸ ἀληθινὸν ζῆν, τὸ ἐν πνεύματι. Θύεται Χριστῷ, ὡστε γινώσκεις τὴν θυσίαν αὐτοῦ τὴν ὑπὲρ σου

γενόμενῃ. Τότε σοι πληροῦται τὸ, Ἄς πρόβατον ἐπὶ σφαγῇ ἤχη, καὶ ὡς ἀμὸς ἐναντίον τοῦ κείραντος αὐτὸν ἄμωτος. Καὶ ἡ μὴ ἠπόνη ἐν αὐτῷ οὐκίε τοῦ πρόβατου τὴν πρωτοτύπων· ἢ δὲ εἰς βίος ἄνοδος, καὶ οὐκ ἐν τοῖς· κἀτω κατάγεις, ἀποσφάζει τὸν κείραν τὴν ἐπὶ τὰ ὑψηλὰ πορεύων. Αἴγες γὰρ ἐπὶ τὰ ὑψηλότερα καὶ δύσβατα πηδῶσι τε καὶ ἀναβαίνουσιν. Ἰσραὴλὸν δὲ ἀνθρώπων καὶ δύσβατον ἢ τὴν οὐρανὸν, ἀρ' ἤς ἡμέρας καταπέπτωκε σφαλερὸς ἀπὸ τῆς θεῖας ἐπιτολῆς, σαρκὶ δουλεύσας καὶ Πενιτέρου ἀγίου χυρισθείς. Ἀναβαίνει καὶ ἀναβιβάζει σε τὸ θεὸν ἰσραὴλ τὸν ὑπὲρ σου. Μετὰ σου γὰρ ἀπέθνησκον, ἴνα σοὶ ζῆσης ἐν αὐτῷ. Αἷμα δὲ σοὶ τὸ τοῦ ἀμῶτος σωτήριον, ἐὰν προσέλθῃς τῶ αἵματι πιστῶς, ἐν τὰς ἀσθῆσις τὰς λαυτοῦ καὶ τὰς ἔνολλας, δι' ὧν εἰσέρχεται θάνατος ἀμαρτανῶν προσιπταμένων, ταύτας τῆ πίστι τοῦ αἵματος δινοεῖ χρίσης, καθάπερ ὁ Ἰσραὴλ ἔχει τὰς εἰσόδους τῶ αἵματι. Ἐὰν γὰρ σοὶ μὴ ἐπιστελεθῇ διὰ τῶν σφαλαμῶν ἐπιθυμία, διὰ τῆς ἀκοῆς, διὰ τῆς ἀσφραξίας, διὰ τῆς γαύσεως, διὰ τῆς ἀρεθῆς, καὶ μετὰ ταῦτα διὰ τῶν λογισμῶν, οὐ κρατεῖ σοὶ θάνατος, ἀλλὰ φέρων ἐν τῷ σωματι τὴν κείραντι τοῦ Ἰησοῦ, ἔχεις καὶ τὴν ζωὴν ἐν τῷ σωματι σου φανερωμένην, καὶ οὕτως ὑπερέβηται ὁ θάνατος· ὁ ἐκ τοῦ πρωτοτύπου Ἰσραὴλ, ὡς τὰς Ἑβραίων οὐκίαν ὑπερέβαινον ὁ τῶν πρωτοτύπων ἄμωτος. Διὰ καὶ τῆς ἐπὶ τούτοις ἑορτῆς ὄνομα πάσης σφαιρῶν ὑπερέβαιον. Ἀμῶν σοι τὸ πρόβατον· ἄμωτος γὰρ σοὶ Ἰησοῦς· Ὁς ἀμαρτανῶν, φησὶ, οὐκ ἐποίησεν. Ὄσον ἐπὶ τῆς ἄλλοις ἐν τῷ σφαιρῶν αὐτοῦ. Τέλειον ὄντες. Ἡ γὰρ τελείωσις τῆς δικαιοσύνης· παρὰ τὸ μόνον ἀληθινῶν βασιλεῖ. Ἐνταῦθον τε τὸ πρόβατον αἰώνιον τῶν Χριστοῦ. Σύμβολον γὰρ αἰώνιος ἰναυτοῦ, ὁ αὐτὸς ἐν παντὶ αἰῶνι πολλὰς ἀνακυκλώμενος, καὶ τὰς πάσας τροπὰς ἔχων ἐν αὐτῷ, τοῦ καινοῦ τύπου· ἀνθρώπου, ἐν τῷ πάλαιον τῆς ἡμετέρας ἀνθρωπότητος· εἰς καινότητα μεταβέβηται. Ἐνταῦθον γὰρ, φησὶ, εἰς καιρὸν ἀνθρώπου. Τοῦ πρόβατου τῆν ἀμωμότητα καὶ τελειότητα ἐπινοούμενος ἔσθ πρόβατον θεοῦ, καὶ αὐτὸς· παραστήσας τὸ λαυτοῦ σωμα θυσίαν ζώσαν, ἄγναν, εὐάριστον θεῷ, κατὰ τὸν Ἀποστόλου, καὶ πρὸς τὴν αἰώνιον παραμυθηθῆν ζωὴν.

β. Ὑπάρ, ὅτι τὸ πάθος τὸ σὸν οὐδὲ συγκρίσειν ἔχει πρὸς τὸ Ἰουδαϊκόν, ἀλλ' ὀμοιωσιν αὐτοῦ τὴν σκιοειδῆ μόνον εἶχιν ἐκείνο· Καὶ νήπιος ὁ Ἰσραὴλ ἐπὶ τῆ τοῦ πρόβατου ζωῆς, ταύτην ἠγούμενος παραίτητο σπουδάζεσθαι, καὶ διὰ ταύτης οὐδέποτε ἐλιπίσθαι τὴν σωτηρίαν, καὶ οὐχ ὡς τύπον ὧν αὐτὴν τῆς θυσίας οὐκείσεως θυσίας. Δὲ λέγεται ὑπὸ τοῦ θεοῦ πρὸς αὐτοῦς διὰ Ἰεραμίου, ὅτι οὐκ ἐστὲν ἐλπίθων ὅμην πρὸς θεοῦσιν. Καὶ οὐκ ἐστι παρὰ θεοῦ ψῆδος. Ἴνα ἐνταλόμενος εἴπη μὴ ἐνταλῆται. Ἀλλ' ἡ τοῦ πρᾶγματος δηλοῦται δύναμις, ὅτι κρομυτικῶς ἡ θυσία ἐπιτελεῖται καὶ προμνηστικῶς εἰς Χριστόν. Καὶ πρόβατον βύται ἐνταλόμενος ὁ θεός, Χριστὸν ἰδὲ τὸν θεοῦσιν, καὶ τὰ μερὶ τὸ πρόβατον ἅπαντα εἰς Χριστόν προτύπων· ὡν τὰ μὲν ἦθ ἐθεωροῦν, τὰ δὲ ἔφεξῆς θεωρεῖ κατὰ δύναμιν. Ἐπὶ πάσης Ἑβραίων [263] οὐκίαν ἐν πρόβατον αὐτοτέλει, καὶ μέρος ἐκ τῶν κραιπνῶν οὐκ ἐκκομίζεσται τῆς οὐκίαν ἐν ἢ θύεται. Ἐπὶ πάσης γὰρ Ἑκκλησίας καὶ ψυχῆς Χριστὸς ὁλος πανταχῶ, καὶ ὁδομῆ μερικῶς. Διὰ τὸν μὲν ἐκεῖ τὸ πρόβατον κατ' ἐκείνην οὐκίαν· εἰς δὲ Χριστὸν κατὰ πᾶσαν ψυχὴν ὁ αὐτός. Πάντες ἡμέρας ἐπὶ τῆς οὐκίαν κατέστηται τὸ πρόβατον, ἀπὸ δικαίτης· εἰς τεσσαροκαίδεκάτην ἔπειτα οὕτω θύεται τῆ τεσσαροκαίδεκάτῃ πρὸς ἑσπέραν ὑπὸ τῆς ὁδοῦ θύεται συναναγῆς. Πάντες διαστῆσαι χρόνον ἡμετέρας τὰς πέντε ταύτας ἡμέρας ἀπὸ Ἰσραὴλ μὲχρι συντελεῖται· ἐν μὲν τὸ μέρει Νῦν, εὐτέρων δὲ τὸ ἐκείθεν μέρει Ἀβραὰμ, τρίτων δὲ ἐπὶ Μωυσῆα, τέταρτον τὸ ἐκ Μωσῆος ἐπὶ τὴν Χριστοῦ παρουσίαν, πέμπτον ὁ παρών τῆς παρουσίας κείρας, θύεται δὲ πρὸς ἑσπέραν, ὅτι εἰς ἰσχύου τοῦ αἰώνος ὑπὸ πάσης τῆς συναναγῆς συνανήνεον ὁ Ἰσραὴλ κατὰ Χριστόν. Ἐμμελεῖται μὲν ἐξ ἀρχῆς ἡ Χριστοῦ θυσία ἐν τοῖς δέκα ἡμετέρας πειθῆται ἀπὸ Ἀβὶλ τοῦ ἰακώου, καὶ Χριστὸς ἦν ἐν Ἰακώβ ὁ πάσων· ἐπιτελεσθῆν δὲ, ὅτε αὐτὸς δὲ ἐκ αὐτοῦ παρὸν ἔπαχεν ὁ θεός· ἀμῶτος. Καὶ δὲ κατὰ τὴν τῶν αὐτοῦ πρῶτον τεσσαροκαίδεκάτην ἔσπασε, καὶ τὸ πνεῦμα παρεβύθη πρὸς ἑσπέραν, καὶ κατὰ τούτων τὸν τύπον τούτου ἦν τὸ ἐκ δεκάτης λαμβάνεσθαι τὸ πρόβατον εἰς τὴν θυσίαν,

ὁ Δεῖλος?

ἢ Ἰεγο ἔφην δὲ ἀνθρώπου καὶ δύσβατον. Ἐστ.

adventui reservatur perfectio, et clarus rerum conspectus, quando ille ipse videndus erat. Nam si quis imaginem depingat, is primo quasi umbras delineat; deinde coloribus picturam perficit; atque aliud est occupatum: hinc imago umbratilis; id ipsum vero id, quod per colores representatur. Per umbras ergo vera mihi pendeat, et per figuras ea, quae illis representantur, consideranda. Atque ex porvis ad magna accede: ne circa ea pererrare vereris; neque memoriam reulas gentis a tyranno liberatae, salutis filiorum temporariae, transmigrationis a terra in terram aliam. Neque enim gentium celebritates ab hujusmodi commemorationibus; nihil multum distare comperies. Celebrant enim illi morborum curationes, et tyrannide liberationes, transmigrationes, urbium fundationes, victorias et similia; tuque iudicia, terrena et temporanea in festorum argumentum assumas. Jam magna, divina et Dei dona commemora oportet eos, qui animam et aeternam celebrant sollicitudinem: nempe liberationem a demonibus adversariis, qui bono bellum inferunt, qui a Dei regno avertunt: celebranda est salus non brevi tempore, sed in aeternum duratura, transmigratione a terra in caelum in praesenti vita, et in possessionem perpetuam post futuram resurrectionem. *Aegyptus* vexabat *Judaeos*, qui liberi erant ex paterna successione, illosque sub servitutis iugo tenebat, cogens illos laboritio operi incumbere et urbes construere. *Symbolum* hoc est armeniarum mundi, quae premebatur genus humanum, quod ab ea que secundum Deum est voluptate et a libertate exciderat, et terrenis operibus insudabat, ac peritura tabernacula parabat: quia nihil apud homines stabile vel tutum est, sed omnia humanarum inanimi opera a tempore absumentur. Ab hac non servitute vult Deus liberare, erga opus suum labore oppressum miseratione ductus, ut olim videns afflictionem filiorum Israel, ipsos liberavit per terrae promissam possessionem. Voluntarie enim ad Deum reverti oportet eos, qui voluntarie resilierunt. Mittuntur servi legem afferentes, per legem ad justitiam vocantes, per justitiam ad Deum ducentes, parva interim supplicia adversariis potestibus inferentes, ne dum perfectam pernicem, sed ex parte tantum, addentes, impios nondum plane de medio tollentes. Ille enim reservatur Domini adventui, qui post servos suos adfuit. Horum autem figurae et symboli erant, *Moses* minus ad *Judros* cum *Aarone* fratre, ad cultum Dei vocans, plagis per partes inmissis *Aegyptios* verberans propter populum in servitute reductum et afflictum. Verum his ita gestis, adhuc *Israel* in *Aegypto* erat, rex *Aegyptiorum* cum Deo adhuc pugnare poterat. Plagae novem inmissae fuerant, et nondum res perfecta erat. Postremam inferri oportebat, primogenitorum interitum, et postea *Israel* emigrare. Ille agnus immolatur, et aditum *Hebraeorum* fores sanguine unguuntur, ac per sanguinis symbolum primogeniti *Hebraeorum* necis plagam effugiunt. Comedunt agnum *Judei* cum azymis et herbis amaris. Exeunt ex *Aegypto*; insequitur *Pharao* cum reliquis *Aegyptiis*; ad mare *Rubrum* veniunt, quod divinum per virtutem Dei et virgum *Moyseis*, excipit quidem exercitum *Hebraeorum*, sed ingressam *Aegyptiacam* aciem demergit. *Agnus* tibi *Christus* est in exitu ex hoc mundo, et te transfert in caelum, quo ascendit ille; te quoque inducit in aeternam vitam. Cum transfert hominem ex *Daide* natum, una quoque transfert eos, qui cum morigeri sequuntur sunt, qui non ultra timent *Pharone*, neque ultra immanet in servilibus et aeternis terrenis, per illam exigunt et acerban voluptatem, cujus typum habuit *Israel* per esum carnis, ceporum et aliorum in *Aegypto*. Talis est hujus mundi voluptas, quae acerrimum habet et complicatum sollicitudinum turban; carnalem vero atque ferinam ventris ingluviem. Tibi a mundana vita egresso, initium vere vite adest; sicut illis *Pascha* typicum initium mensium erat. Nunc enim initium vivendi est, quando seculari et terrene vite abrenuntias:

nunc invenis veram vitam, quae est in spiritu. *Christus* immolatur. Itaque agnosce sacrificium ejus pro te oblatum fuisse. Tunc tibi impletur illud, *Sicut ovis ad occisionem ductus est, et sicut agnus coram tendente se mutus* (*Isai. 53. 7*). Mansuetudo autem in illo praevium ovium figuram servat: ascensus autem in illo propriae depressione ad innae hodi gressum ad excelsa conservat. Capras namque ad excelsa et ardua loca salient et ascendunt. Sublime autem et hominibus accessu difficile caelum erat, ex qua die lapsus est homo a divino praeepto, carni serviens et a sanguine Spiritu separatus. Ascendit autem et te sursum adducit divina victima pro te immolata. Tecum enim ille mortuus est, ut tu vivas in illo. Sanguis vero agni salutaris tibi est, si accedas ad hunc sanguinem fideliter, si sensus et cogitationes tuas, per quas ingreditur mors cum peccato, per fidem quasi sanguine unxeris, sicut *Israel* aditus sanguine ungebatur. Si enim in te per oculos non ingressa fuerit occupiscentia, nec per auditum, per olfactum, per gustum, vel per tactum, vel adhuc per cogitationes, mors non tibi dominatur; sed in corpore mortificationem *Jesu* ferens, vitam habebis in corpore tuo conspicuam, et sic pertransis a mors per primum parentem *Adamum* illata, ut *Hebraeorum* domos supergressa est primogenitorum pernicies. Ideo hujus festi nomen *Pascha* est significans transitum: *Immaculatus tibi est agnus* (*Exod. 12. 5*), immaculatus enim est *Jesus*. *Qui peccatum non fecit*, inquit, *ne inventus est dolus in ore ejus* (*Isai. 53. 9*). *Perfectus immaculus*. Nam perfectio justitiae est apud solum verum Regem. *Amniculus* agnus est aeterni *Christi* figura. *Symbolum* enim saeculi est annus, qui saepe in omni saeculo idem ipse revolvitur, et omnes conversiones in se habet, novi hominis figura, in quo vetustas humanae nostrae naturae in novitate mutata est: nam *Induite*, inquit, *novum hominem* (*Ephes. 4. 24*). Agni immaculata natura et perfectione indutus, agnus *Dei* eris; et cum exhiberis corpus tuum hostiam viventem, sanctam, Deo placentem, secundum *Apostolum*, ad aeternam vitam transmitteris (*Rom. 12. 1*).

2. *Vide* *Pascha* tum nullo modo comparari posse cum *Judaico*, sed umbratilem cum illo tantum similitudinem habere? Infans quippe est *Israel* in agni sacrificio, dum putat illud Deo esse curae, et per illud se salutem consequi, dum illud non habet quasi figuram hostiae, quae vero salutem parit. Quare dicit illis *Deus* per *Jeremiam*: *Non praeecepi vobis de sacrificiis. Et non est opus Deum mendacium* (*Jer. 7. 22*); ita ut, si praeeceperit, dicat se non praeecepisse. Sed rei virtus manifestatur, qua propheticum more sacrificium offerobatur, ut praesignificaret *Christi* sacrificium. Ac cum *Deus* agnum immolare praecipiebat, *Christum* indicabat immolandum, atque omnia quae ad agnum pertinebant, ea quae ad *Christum* spectant praefigurabant: ex quibus alia jam vidisti, alia pro virili considera. In singulis *Hebraeorum* domibus erat agnus unus ex se perfectus, et carnis ejus nulla pars efferebatur extra domum, in qua immolatus fuerat. Nam in omni Ecclesia, in omni anima *Christus* ubique est, et nusquam pars ejus tantum. Multae ibi oves et agni erant in singulis domibus: unus vero *Christus* in omni anima, et is ipse est. Quinque diebus domi retinetur agnus, a decima ad quartam decimam; deinde sic immolatur decima die ad vesperam a *Judaeorum* synagoga. His quinque diebus significatur quinque temporis spatia ad *Adamo* usque ad consummationem: unum usque ad *Noe*, alterum a *Noe* usque ad *Abraham*, tertium usque ad *Moysem*, quartum a *Moyse* usque ad *Christi* adventum, quintum praesens ab adventu ejus tempus. *Immolatur* autem ad vesperam: quia in fine saeculi cum omni synagoga consensus praebuit *Israel* contra *Christum*. Ab initio *Christi* inmolatio intelligebatur semper in passionibus justorum ad *Abele* justo, et in omnibus *Christus* erat qui patiebatur; consummatur autem id fuit, quando praebatur in seipso passus

est divinus agnus. Etiamque ejuſdem mensis decima quarta passus est, et tradidit spiritum ad vesperam. Ac secundum hanc figuram dispositum erat, ut a decima die agnus ad sacrificium assumeretur, et immolaretur decima quarta die ad vesperam; quia a principio passionis consilium statutum fuerat, in fine vix ipsa passio fuit. Deinde mihi considera præceptum Dei circa agni comestionem, quod novum et stupendum sit: Non comedes agni carnes crudas. Quis enim carnem crudam comedit? Est, dictum sit, non assam, ne miras traherent: nam tempus urgebat; quid est autem illud, non crudum, sed *coctum igni*? Nemo enim videt id quod nunquam fit. S. d., ut dixi, per figuras res ipsæ significantur. Cruda profert sanctam escam qui fidem otiosam habet; assam voluptuosus, qui in vitæ segnitie diffuit. Strenuum fidei opus est, in spiritu ardenti et ferventi rem perficere. Caput cum pedibus et intestinis comedere jubentur. Ex capite agnosce Christum, quia ante sæcula Deus est, caput invisibilis et spiritalis Ecclesiæ; ex pedibus item, quia homo in novissimis sæculis in terram adventi; ex intestinis quoque, quia occultam in carne virtutem habens atque justitiam, non solum ab exterioribus, quæ oculis percipiuntur, utilis et salutaris est participantibus; sed etiam secundum interiora et occulta. Comeduntur autem carnes noctu, et ad diem nihil reliquitur. Commemoratio enim est Christi passionis in tempore noctis hujus mundi, post quam dies splendet et vita Christi apparet. Secundum illud, *Nax præcessit, dies autem appropinquavit (Rom. 13. 12)*. Ossa ejus nemo communit: neque enim carnifices crura Christi confregerunt, contractis tamen simul crucifixorum ossibus, ut testificator evangelista (*Joan. 19. 35*). Herbarum amaræ, quæ cum agno comedeabantur, tribulationum acerbiteram indicabant; azyma simplicitatem sinceritatemque, ut ait Paulus; id est, non misceri posse nisi cum veteri æquità novam virtutem. Restat ut habitum comedentium Pasche spiritum-liter exploret et iuteris: in spiritali namque corporalis habitus conperitur. Non est res vana, sed opus salutare lumbos tuos præcingere, non corporcos cingulo, sed animæ lumbos præparatione. Galea similiter pedes in præparatione Evangelii, secundum Apostolum (*Ephes. 6. 15*). Baculum in manibus habere, non ligneum, sed fidem te fulcientem. Totus ille habitus viatorum erit, eorum scilicet

qui festinabant ex Ægypto exire; tu melius imitare, quasi festinans ad exitum de mundo et de corruptione. Studium adsit, nullaque segnitias in spiritali agni comestione. Hic optima est diligentia, non quæ voracitatem comedentium carnes exprimat; sed divinum amorem exhibeat eorum, qui ex mundo ad Deum festinant. Septem diebus azyma comedebatur; id est, per totam vitam sinceritas valeat. Nam per septem dies totum tempus multiplicatur. Et qui fermentum habet exterminabitur. Nam veteris hominis æquità perniciosa est, nec potest cum novi hominis justitiâ et sanctitate commisceeri. Ac vides justie illatum esse illam propter fermentum perniciem: propter commune autem panis fermentum, non videretur Deus juste indignari. Justitia namque non in typis deprehenditur, sed in rei veritate splendet et agnosceri: sicut et illa unctio sanguinis, quæ videtur indigna Deo, tollitur, quando figura secundum rei veritatem spectatur. Indecorum enim Deo esset egere sanguine, ad cognoscendas Hebræorum aedes; sed convenientissimum ipsi est, quod per fidem in Christi sanguinem cognoscatur ab ipso et salutem consequamur. Ammon etiam indecens esset illud quod circumcisionem spectat simpliciter intelligere, quasi Deus serio jussisset eum, qui Pascha comesturus sit, circumcisci, si non esset circumcissus, et sic ad comestionem accedere? Si vero circumcissionis virtutem spiritaliter novcris, mysterium videlicet, et Deum glorificabis. Circumcisio genitalis membri erat. Ab ortu, o homo, operimentum habuisti, quod oportebat te removere, et aperto vultu veritatem videres, nec sub terreno corporis legumene illam respiceres. Cum enim nudatus fueris a carne corpore, ad Christum ut spiritus accedis, et Domino hærens novus spiritus efficiens per sacram et salutarem participationem, quam indicabat carnum comestio. Circumcide et exue corpus post Christum secundum Paulum, qui ait: *Circumcisio est circumcisio non manu facta, in exspoliatione corporis carnis, in circumcissione Christi (Col. 2. 11)*; atque ita circumcissus omni avaritiâ, vanæ gloriæ et voluptatis amore, divina te implas esca, quæ te ad caelum ducat, te liberet a malis dominatoribus, eruat gravissimis laboribus, gloriosumque tibi ac beatum ad Deum reditum conciliet, in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

IN IDEM ARGUMENTUM. VI.

1. Sacra Christi lucis radii jam splendent, et pura puri Spiritus luminaria oriuntur, celestis autem et regie divinitatis gloriæ thesaurus aperitur. Nox multa et obscura absorpta est et ingrata mors ob-curata; vita universis aperta est, et luce perenni omnia plena sunt, atque orientes orientium universum obtinent: et ille ante luciferum genitus, immortalis, et magnus splendet Christus universis plus quam sol. Ideoque longa et æterna nobis credentibus in ipso dies adest candida, Pascha mysticum, figurate quidem per legem celebratum; Pascha, mirabile divinx virtutis et potestatis opus; vere festum et memorabile legitimum sempiternum: ex passione impassibilis, ex morte immortalitas, ex juventute vita, ex plaga medicata, ex lapsu erecto, ex descensu ascensus. Sic Deus magna operatur; sic ex impossibilibus stupenda creat, ut ostendatur ipsum solum volentem omnia posse. Hæc figuras lex annuntiat, imagines veritatis prisse interpretetur angelus, magnum magni Regis adventum prædicans: ubi Ægyptus prinogeneratorum populus mortuus est, et Israel mystico sanguine servabatur. Hæc omnia sunt futurorum umbra: apud nos autem sunt imaginum formæ, et typorum complementa, atque umbræ loco exacta et firma veritas. Illic agnus e grege, hic agnus de caelis: illic sanguinis signum, quod in re minori totum conservet, hic verbum, pu-

culum plenum divino sanguine et spiritu: illic agnus ex grege, hic ipse pastor pro agno. Nam *Sicut oris ad occisionem ductus est (Isai. 53. 7)*. Quomodo ergo salutem universam opera pollicentur? Et solæ figuræ sunt salutares. Festum celebretur caeli caelorum, ut divinus Spiritus clamat, gloriam Dei narrantes: celebrent quoque angeli et archangeli caelorum, celebret omnis celestis populus, summum Ducem superum exercitus videns episcopum corporaliter advenientem: festum celebrent stellarum chori, eum qui ante luciferum oritur indicantes: celebret aer immense in profundum et latum extensus: celebret salsuginosa maris aqua, divinis vestigiis ac gressibus honorata: celebret terra, divino abluta sanguine: celebret omnis humana anima, in novam generationem per resurrectionem restaurata. Hoc Pascha, communis omnium celebritas ex potera volente in mundo peracta, misero Christi, divinus orientis circa terram, angelorum et archangelorum sempiterna solemnitas, totius mundi immortalis vita, mortis interitus, fons salutaris, hominum incorruptæ deliciae celestes, sacra initiatio, quæ vetera et nova interpretatur mysteria, quæ in terra oculis videntur, in caelis vero intelliguntur: ad his, qui hæc nova cum sacra notitia susceperunt: id quod nos paucis explicavimus. Talis est Pasche publica solemnitas. Ut vero sigillatim vos

καὶ θύσασθαι τῇ τεσσαρεσκαίδεκάτῃ πρὸς ἑσπέραν, ὅτι ἦν ἀπ' ἀρχῆς μὴ ἡ μελέτη τοῦ πάθους, ἐν τέλει δὲ τὸ πάθος. Εἰς τὰ μὴ σκόπιμα περὶ τὴν τοῦ προβάτου βρωσίαν ἐντολὴν Θεοῦ καινὴν καὶ παράδοξον, μὴ ἐσθίειν ὡμὰ ἐκ τοῦ προβάτου κρέα. Τίς γὰρ ἐν ἐμῶν φάσι; Ἔστω λέγειν, Μὴ ἐφθόν, ἵνα μὴ διακριθῶν ἰσχυρισμένος γὰρ ὁ καιρὸς. Τί τὸ μὴ ἐφθόν, ἀλλ' ἰσχυρὰ πάλιν; Ὀφείλει γὰρ κοῦσις τὸ μὴ γενέσθαι. Ἄλλα σημαίνεται διὰ τὴν τῶν κωίων, ὡς ἔργη, τὰ πράγματα. Ὡμὴν προσφέρειται τὴν ἀγίαν τροφήν ὃ τὴν πίστιν ἔχον ἀργῆν· ἐφθόν ὁ φιλήδονος, ἐξυδάρων ἐν τῇ τοῦ βίου βρωσίμῃ ἐν τεσσάρων τῆς πίστεως, Ἐργον, [ὅστις δὲ ὁ] ἐπιτόλιον ἐν πνεύματι θερμῷ τε καὶ ζέοντι. Κεφαλήν σὺν ποσὶ καὶ τοῖς ἐννοσθίοις ἐσθίειν κελούσασθαι. Γίνωσκε καὶ Χριστὸν ἀπὸ μὲν τῆς κεφαλῆς, ὅτι Θεὸς πρὸ αἰώνων ὑπάρχων κεφαλὴ τῆς ἀσφατοῦ καὶ πνευματικῆς Ἐκκλησίας· ἀπὸ δὲ τῶν ποδῶν, ὅτι καὶ ἄνθρωπος ἐπ' ἐσχάτων αἰώνων γῆς ἐπίβας· ἀπὸ δὲ τῶν ἐνδοσθίων, εἰς κεκρυμμένην ἔχων ἐν σαρκὶ δύναμιν καὶ δικαιοσύνην, καὶ οὐ κατὰ τὸ ἐκτός καὶ θεωρούμενον μόνον ἐπιφανεὴ καὶ σωτήριος τοῖς μετέχουσιν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ ἐνθὸν καὶ κατὰ τὸ ἀπόκρυφον. Ἐσθίεται δὲ ἐν νυκτὶ τὰ κρέα, καὶ εἰς τὴν ἡμέραν οὐχ ὑπολείπεται. Ἀνάμνησις γὰρ τοῦ Χριστοῦ πάθους ἐν τῷ καιρῷ τῆς κοσμικῆς νυκτός, μὲθ' ἣν ἡμέρα διαλύσεται, καὶ ζωὴ Χριστοῦ φανερωθῆται. Κατὰ τὸ, Ἡ δὲ ἡμέρα ἤρξηκε. Συντρίβει δὲ ὅστιον οὐδεὶς. Ὅθεν γὰρ καταξάν ὁ ὅμιλος τὰ Χριστοῦ σκέλη, [τὰ] τῶν συνασπασθέντων καταξάντες, ὡς εὐαγγελιστῆς ἑμαρτήρηται. Αἰ κίτριδες αἰ σὺν τῷ προβάτῳ ἐσθίουσιν τὴν τῶν θλίψεων πικρὰν ἐξόλην· τὰ δῶμα τὴν ἀπλοτήν καὶ εὐκρίτειαν, ὡς ὁ Παῦλος φησὶ, τοῦτόστι, τὸ ἀμύρις ἐστὶ τὴν παλαιὰν κακίαν καὶ νέαν ἀρετήν. Ἐπιτόλιόν ἐστὶ σὺν τὸ σῆμα τῶν ἐσθιόντων ἐν τῷ Πάσχα καὶ θεωρητὰς πνευματικῶς, καὶ μνησασθὰι· ἔσται γὰρ ἐν τῷ πνευματικῷ τὸ σωματικὸν σῆμα. Οὐκ ἐστὶ σῆμα κενόν, ἀλλὰ ἔργον σωτήριον ὧσται τὴν ὄψιν σου, μὴ τὴν τοῦ σώματος ἐν ἡμῶν, ἀλλὰ τὴν τῆς ψυχῆς ἐν ἐτοιμότητι. Ἰπόδησι τὸς πόδας ὡσάουσι· ἐντοιμοῦσι τοῦ εὐαγγελίου, κατὰ τὸν Ἀπόστολον. Βακτηρίαν ἐν ταῖς χερσίν ἔχε, μὴ ἔβλον, ἀλλὰ πίστεως ὑποστηρικτῶσος. Ὄλον τὸ σῆμα ἐκεῖνο ἐξοπληρικτὸν ἐν, ὡς ἐν πρὸς ἔξοδον ἐπιχειρούμενον τὴν ἐξ Αἰγύπτου, μίμηται σὺ καλλῶν, ὡς εἰς ἔξοδον ἐπιγόμενον· τὴν ἀπὸ κόσμου καὶ φθορᾶς. Σπυδιὴ δὲ ἔστω, καὶ βρωμίαια μηδαμῶς ἐν τῇ τοῦ Πάσχα βρωσίει τῇ πνευμα-

τικῇ. Καὶ καλὸν ἐνταῦθα τὸ σπουδαῖον, ὃ γαστριμαργίαν ἀπειρῶν ἐσθιόντων ἠπειγμένως τὰ κρέα, ἀλλὰ φιλοθεότητα τὸν σπειδόντων ἀπὸ κόσμου [ἰδίᾳ] πρὸς Θεόν. Ἐρ' ἐπιτὰ δὲ ἡμέρας ἡ δῶμα τροφῆ, τοῦτόστι, διὰ πάσης ζωῆς· τὸ εὐκρίτειας. Διὰ γὰρ τὸν ἐπιτὰ ἡμερῶν ὃ σῆμα πολυκαταξάνεται γίνεσθαι. Καὶ ὃ ζῆμον ἔχον ἐξολοθρεῖται. Ἡ γὰρ τοῦ παλαιῦ ἀνθρώπου κακία ἀέθριος καὶ οὐδαμῶς ἀναμύγνυσθαι δυναμένη τῇ τοῦ νέου ἀνθρώπου δικαιοσύνη καὶ σωτήριᾳ. Καὶ ὅρα, ὅτι δικαίος ὃ διὰ τὴν τοιαύτην ζῆμον ἀέθριος· διὰ δὲ τὴν καινήν τοῦ ἀρτοῦ ζῆμον οὐκ ἐν δικαίως ἑοξὴ γαλακταίνου Θεός. Ὁ γὰρ φαίνεται τὸ δικαίον ἐν τοῖς τύποις, ἀλλὰ ἐπὶ τῆς ἀληθείας ἐκλάμπει τε καὶ γνωστικεῖται· ὡσπερ καὶ αὐτὸ τὸ τῆς χρίσεως τοῦ αἵματος δοκοῦν ἀπρεπὲς εἶναι αὐτῷ περιαιρείται, κατὰ τὴν ἀλήθειαν νοουμένου τοῦ σώματος. Ἀπρεπὲς γὰρ τὸ δοκοῦν χρῆσθαι θεοῦ αἵματος σμερῆ πρὸς ἐπίγνωσιν τῶν Ἑβραίων οἰκίων· πρεπωδίστατον δὲ διὰ τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ αἵματος γνωστικεσθαι ἡμᾶς Θεῷ καὶ σώζεσθαι ὑπὸ Θεοῦ. Ἄρ' οὐν οὐχὶ καὶ τὸ τῆς περιτομῆς ἄλλως μὴ ὄντως ἀκούειν ἀπρεπὲς, ὡς Θεοῦ κελούσαστος ὑπὸ σπουδῆ τὸν ἄλλοτῶν τοῦ Πάσχα ἐσθίειν, εἰ μὴ ἑμαρτήριος εἴη, περιτέμνεσθαι, καὶ οὕτως ἐπὶ τὴν βρωσίαν ἔκειν; Ἐάν δὲ συνῆ; τῆς περιτομῆς τὴν δύναμιν πνευματικῶς, μυστήριον ὅχει καὶ δοξασθεὶς Θεοῦ. Τοῦ γεννητικῶ μίλου ἦν ἡ περιτομῆ. Ἀπὸ γενέσεως εἰχε, ὃ ἄνθρωπος, κάλλυμα, ὅπερ ἔδει σε περιαιρείσθαι, ἵνα ἀνακαλυμμένως προσώπῳ θεωρηθῆς ἀλήθειαν, καὶ μὴ κακαλυμμένως τὸ σῶμα καὶ γῆν καλύμματα περὶ τὴν ἀλήθειαν ἀναβλεπτοῖς. Ὅταν γὰρ γυμνὸς γένη τὸ σαρκικὸν σῶματός, ὡς πνεῦμα πρόσει πρὸς Χριστὸν, καὶ κολώμενος τῷ Κυρίῳ ἐν πνεύμα γενῆσι, μετέχων τὴν ἱεράν καὶ σωτήριον μετοχήν, ἦν ἡ τῶν κρεῶν βρωσίς ἡμῶσος. Περιτέμνου δὲ καὶ ἀπεκόου τὸ σῶμα μετὰ Χριστοῦ, κατὰ τὸν λόγον Παύλου, ὅτι Περιτεμῆσθαι περιτομῆ ἀχειροποιήτῳ ἐν τῇ ἀπεκόου τῶν σώματος τῆς σαρκὸς ἐν τῇ περιτομῇ τοῦ Χριστοῦ καὶ οὕτω περιτεμόμενος ἵσταται φιλοχρηματίαν, φιλοθεσίαν, φιλοδόξαν, τῆς μὴ πρὸς Θεὸν ἐμπύπασο τροφῆς εἰς οὐρανὸν ἀναγούσης, ἐλευθερούσης ἀπὸ πονηρῶν ἀργέντων, λυούσης ἀπὸ πόνου γαλακτοῦ, ἐνδοξὸν καὶ μακαρίαν σοὶ τὴν εἰς Θεὸν ἐπάνον χαρίζόμενος, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ἦ ἡ δόξα εἰς τὸν αἰῶνα. Ἀμήν.

* Lego χαριζόμενος. Emst.

Εἰς ταῦτόν 5'.

α. Ἰερὰ μὴν ἦδη φωνὴ ὑπερακούσῃ Χριστοῦ ἀκίνδης, καὶ καθαροῦ καθαροῦ Πνεύματος ἀνατέλλοντος φωστῆρες, οὐράνιον δὲ καὶ βασιλείαν δόξαι θεούτης; ἀνεψίσις θεοσαυρός. Νῦξ πολλὴ καὶ ἀμαρτὰ κατεπόθη, καὶ ὁ ἀμειβῆς θανάτος οὐσιασθεῖς· ζωὴ τοῖς εἰσὶ ἐψηλωθῆ, καὶ φωνὴς ἀενάτου τὰ ἑλε γέμει, καὶ ἀνατολὰ ἀνατολῶν ἐπέχουσι τὸ πᾶν, καὶ ὁ πρὸ ἑσπέρου γεννηθεὶς, ἀθάνατος, καὶ πόλις μέγας ἐπὶ ἀνδρῶν Χριστὸς τοῖς ἔλοις ὑπὲρ ἤλιον. Καὶ διὰ τοῦτο μακρὰ καὶ αἰώνιος καὶ ἀβεβαστος ἡμῶν ἐμπολιτεύεται τοῖς πεπαιστωμένοις ἐπ' αὐτῷ λευκῇ ἡμέρᾳ· Πάσχα τὸ μουσικόν, τυπικῶς μὴ διὰ νόμου λειτουργούμενον· Πάσχα, τὸ θαυμαστὸν τῆς θείας ἀρετῆς καὶ δυνάμεως ἔργον· ἀληθὴς ἑσθη καὶ μνημόσυνον Ἰννομιον αἰώνιον. Ἐκ πάθος ἀπάθεια, ἐκ θαύτου ἀθανασία, ἐκ ιερότης; β ζωὴ, ἐκ πληγῆς ἰασις, ἐκ πτώσεως ἀνάστασις, ἐκ καθόδου ἀνάστασις. Οὕτως ὁ Θεὸς ἐργάζεται μετὰ γάλα· οὕτως ἐκ τῶν ἀδυνάτων δημιουργοῖται τὰ παράδοξα, ὅπως γυνωθῆ, ἐκ τῶν μόνων πάντα θέλουσι ἔξεσται. Τοῦτοστι μὴ οὐκ οὐκ τὸς τύπους προσπαγγελλέτω καὶ νόμος, τὰς εἰκόνας τῆς ἀληθείας προερμηνεύσας ἀγγελος, κηρύττων μεγάλην μεγάλου βασιλέως ἐπισημίαν· Ἰησοῦ ὁ μὲν Αἰγύπτου τὸν πρωτοκόου ἀπὸ τῆς ἑσθης ὄμιος, ὁ δὲ Ἰσραὴλ τῷ μουσικῷ αἵματι ἐσώζετο. Ταῦτα πάντα τῶν μελλόντων σκιά· ἐν ἡμῶν δὲ τῶν εἰκότων τὰ μορφώματα, καὶ τῶν τύπων τὰ πρότυπα, καὶ ἀντὶ τῆς σκιάς αὐτῆς, ἡ ἀκρίβεια καὶ βασιλεία τῆς ἀληθείας. Ἄμυνς ἐξ ἀγγέλων ἐκεί, ἐνταῦθα ἄμυνς ἐξ οὐρανόων· αἵματος τυπέων ἐκεῖ καὶ κατ' [ἰδίᾳ] ὄλιγον τοῦ παντός φυλακτιζόντων, ἐνταῦθα λόγος ὁ κρητὲρ βίου γέμων αἵματος; τὸ καὶ πνεύματος· πρόβατον ἐκ ποιμνῆς ἐκεί, ἐνταῦθα αὐ-

τὸς ἀντὶ τοῦ προβάτου ὁ ποιμὴν. Ὡς πρόβατον γὰρ ἐπὶ σφαγῆν ἤχθη. Πῶς οὐν τὴν χαλδῶν οὐρανῶν ἐπαγγέλλεται τὰ ἔργα; Καὶ μόνος οἱ τύπος εἰπὶ σωτήριος. Ἐορταζέσασθαι μὲν οὐν οἱ οὐρανὸν τῶν οὐρανόων, ὡς τὸ θεῖον Πνεῦμα βοᾷ, ὅθεν Θεοῦ ἐπηγοῦμενος· εορταζέσασθαι δὲ καὶ οἱ ἀγγελοὶ καὶ οἱ ἀρχάγγελοι τῶν οὐρανόων, καὶ πᾶς ὁ οὐρανὸς ὅμιος εορταζέτω, τὸν ἀρχιστράτηγον τῆς αὐτοῦ στρατιᾶς βίβλων ἐπίσκοπον σωματικῶς ἀρκινοῦμενον· εορταζέσασθαι καὶ οἱ τῶν ἀστέρων χοροὶ, τὸν πρὸ ἑσπέρου ἀνατέλλοντα μηνύοντες· εορταζέτω καὶ ἀπὸ ἀμετρήτως βάθει καὶ πλάτης μετρούμενος· εορταζέτω καὶ ἄλμυρον θαλάσσης ἕδωρ, ἵερὸς ἔγειναι καὶ βάσει τετιμημένον· εορταζέτω καὶ ἡ γῆ βελῶ λουσαμηνίαι αἵματι· εορταζέτω καὶ πᾶσα ἀνθρωπίνη ψυχὴ εἰς τὴν καινὴν παλιγγενεσίαν δι' ἀναστάσεως ἀνοψωμύμη. Τοῦτο Πάσχα, ἡ κοινή τῶν διων πανήγυρις, πατρικὸν θεληματό; ἐπὶ κόσμῳ· ἀποστολὴ Χριστοῦ, περὶ τὴν ἐνδοξὴ ἀνατολή, ἀγγέλω καὶ ἀρχαγγέλω ἄλλος ἐσθη, τοῦ παντός κόσμου ἡ ἀθάνατος ζωὴ θανάτου θανατηφόρος, πητὴ σωτήριος, ἀνθρώπων ἡ ἀσφατος τροφῆ οὐράνιος, ἱερά τελετή, παλαιὰ καὶ νέα προερμηνεύουσα μυστήριον, ἐν τῇ μὲν ὁρατικῷ βλαπτόμενα, ἐν οὐρανῷ δὲ νοούμενα τοῖς καινῶ καὶ μετὰ γνώσεως ἱερὰς ἀποδεκαμένους, ὁ μὲν οὐν διὰ βραχέων ἐγνωσάμενον εἶπειν. Τοῦδε ἡ τοῦ Πάσχα δημοτικῆς ἐσθη, ἵνα δὲ καὶ κατὰ μέρος ἐσταθόμενον τοῦ λόγου (οὐ τὰ γῆνα, ἀλλὰ τὰ οὐράνια σιτούμενα, φάγωμα καὶ ἡμῆς τὸ λογικὸν Πάσχα μετ' ἐπιθυμίας πνευματικῶς, μὲθ' ἧς καὶ ὁ Ἰησοῦς συνεπέμψαμε φαγεῖν μεθ' ἡμῶν τὸ Πάσχα) φέρε, πρῶτον μὲν ἀναλαθόντες διὰ βραχέων εἰπώμεν, τί νόμος, καὶ τ!

* Locus illatus.

α Sic, absente verbo. β An ἀκρίτος?

νόμος* γρηλα· διὰ τὴ δὲ μετ' Αἴγυπτον νόμος· δεύτερον δὲ, τὴ τὸ Πάσχα οικονομίᾳ, καὶ τὴ τὸ πᾶν καὶ παρὶ πάντων τὸ Πάσχα μυστήριον. Παραβήσομεν πρῶτον τὴν Γραφήν, ἐν ἧ παραβολῇ καὶ παραβολῆς ἕκαστα βλέπωμεν τὴ θεῶ ῥημάτων ὅτι. *Εἶπε δὲ Κύριος πρὸς Μωϋσῆν καὶ Ἀαρὼν ἐν τῇ Αἴγύπτῳ, λέγων· Ὁ μὴ οὖτος ὅμις ἀρχὴ μηνῶν, πρῶτος ἔσται ἐν τοῖς μηνὶ τοῦ ἔνιαυτου. Ἀλλήλοισι πάσῃ συναγωγῇ υἱῶν Ἰσραὴλ, λέγων· Τῇ δεκάτῃ τοῦ μηνὸς τούτου λαβέτωσαν πρόβατα κατ' οἶκους πατριῶν, πρόβατον κατ' οἶκον. Ἐὰν δὲ ἄλιγο ὦσιν ἐν τῇ οἰκίᾳ, ὥστε μὴ ἰκανοὺς εἶναι εἰς πρόβατον, προσλήθουσιν τὸ γείτονα μετ' ἑαυτῶν, τὸν πληθύν αὐτῶν. καὶ ἄριστον ψυχῶν ἕκαστος τὸ ἄριον αὐτῶ συνυψηθήσεται εἰς πρόβατον. Πρόβατον τέλειον, ἄρσεν, ἐνιαυτοῖν ἔστω ὅμις. Ἀπὸ τῶν ἄμιων, καὶ ἀπὸ τῶν ἐξίτων λήψεσθε. Καὶ ἔσται ὅμις διατετηρημένοι ἕως τῆς τεσσαρακοσιδεκάτης τοῦ μηνὸς τούτου, καὶ σφάξουσιν αὐτὸ πᾶν τὸ πλῆθος συναγωγῆς υἱῶν Ἰσραὴλ πρὸς ἑσπέραν. Καὶ λήθονται ἀπὸ τοῦ αἵματος, καὶ καθήσονται ἐπὶ τῶν δύο σταθμῶν, καὶ εὐθὲ τὴν φυλάν, καὶ ἐν τοῖς οἴκοις, ἐν οἷς ἐν γάρβωον αὐτὸ ἐναιούσι. Καὶ γάρσονται τὴ χρέα ἐν αὐτῇ τῇ νυκτὶ, ὅσα ἐπὶ πυρὶ, καὶ ἄλγισα μετὰ μικρῶν ἔδοσανται. Οὐκ ἔδεσθε ψυχῶν αὐτῶν ὅμις, οὐδὲ ἠγήμενόν ἐν ὄδατι, ἀλλ' ἡ σάκτα πυρὶ, κεφαλῆν σὺν τοῖς ποσὶ καὶ τοῖς ἐκροσθίοις. Οὐ κατελιπέτω εἰς αἰῶνα εἰς τὸ πρῶν, καὶ ὄστων οὐ συντρέψεται ἀπ' αὐτοῦ· τὸ δὲ κατελιπούμενον ἀπ' αὐτοῦ ἕως πρῶν, ἐν πυρὶ κατακαύσεται. Οὕτω δὲ γάρσεται αὐτὸ ἀ ὄσφους ὅμις περιεωσμένοι, καὶ τὰ ὀσθῆματα ὅμις ἐν τοῖς ποσὶν ὅμις, καὶ ἀ βακτηρία ὅμις ἐν ταῖς γροῖς ὅμις. Καὶ ἔδεσθε αὐτὸ μετὰ σκουδῆς· πάσχα γὰρ ἔσται Κυρίου. Καὶ διελεύσομαι ἐν τῇ Αἴγύπτῳ ταύτῃ τῇ νυκτὶ, καὶ παρὰ τῶν πρωτότοκον ἐν τῇ Αἴγύπτῳ, καὶ ἐν πάσι οἰκίαις τῶν Αἰγυπτίων ποιήσω τὴν ἐκδόκησιν· ἐγὼ Κύριος. Καὶ ἔσται τὸ αἶμα, καὶ σκεπάσω ὑμᾶς, καὶ οὐκ ἔσται ἐν ὅμις πληγῇ τοῦ ἐκτρέφαι, ὅταν πάλιν ἐν τῇ Αἴγύπτῳ. Καὶ ἔσται ἡ ἡμέρα αὕτη ὅμις μνημόσυνον ὡμίον, καὶ ἔσφαξάτε αὐτήν. Ἡμέρας ἐπὶ ἄλγισα ἔδεσθε. Καὶ πάλιν εἶπε Κύριος πρὸς Μωϋσῆν καὶ Ἀαρὼν· Ὅτιος ὁ νόμος τοῦ Πάσχα· πᾶς ἀλλογενὴς [266] οὐκ ἔδεσται ἀπ' αὐτοῦ· καὶ πάντα οἰκίαν τῶν ἄρσενων ἄρσενων περιεμῆσθε αὐτῶν, καὶ τότε γάρσεται ἀπ' αὐτοῦ. Ἐν οἰκίᾳ μὴ βρωθήσεται, καὶ οὐκ ἔξείσεται ἐκ τῆς οἰκίας τῶν κρέων ἔξω, καὶ ὄστων οὐ συντρέψεται ἀπ' αὐτοῦ. Πᾶσα συναγωγὴ Ἰσραὴλ ποιήσεται αὐτὸ. Πᾶς ἀπεριτμος οὐκ ἔδεσται ἀπ' αὐτοῦ. Νόμος ἐστὶ ἔσται τῶ ἐγγυριῶν καὶ τῶ προστρέφῶν τῶ ἐν ὅμις. Ἡ μὲν δὲ βία Γραφῆ ὅτι μυστικὴς τὴν ἱερὰν ὁρθὴν προπέσειον. Ἡμεῖς δὲ ῥῆσθ ἀπ' ἕκαστον ἀκριβοῦσμεν τῶν ἀνεγνωσμένων, εὐλαγῆς ὁμειραῖς ἀρευνώντες τῶν Γραφῶν διὰ τὴν μυστήρια, τὴν μὲν ἀλλήθισαν τῶν γεγραμμένων οὐκ ἀναίρουστες, τὴν δὲ ἀκριβείαν τῶν μυστηρίων διὰ τῶν τύπων θεωροῦστας. Καὶ γὰρ καὶ σκηνὴν τῶ Μωϋσῆ τὸ θεῖον Πνεῦμα ἐντέλλεται ποιῆσαι· *Καθὼ δειξὼ σοι, φησὶν, οὕτως αὐτὴν ποιήσεις.* Τυπικῶς ὀρωμένοι ἔσται, καὶ μυστικῶς· τὸ κατὰ πρωτότυπον καὶ πρωτογενὲς παράδειγμα νοούμενον.*

β'. Λέγωμεν δὲ πρῶτον, τίς οὗτος ὁ μὴν ἀρχὴ τῶν μηνῶν· διὰ τὴ δὲ οὗτος ὁ τὸ Πάσχα μὴν, οὗτος ἔστι πρῶτος ἐν τοῖς μηνὶ τοῦ ἔνιαυτου· δεύτερον, τὸ τὸ πρόβατον τῇ δεκάτῃ τοῦ μηνὸς λαμβανόμενον, καὶ τὸ πρόβατον τέλειον, ἄρσεν, ἐνιαυτοῖν ὄτι ὁ γέλυτος καὶ τὴ δὲ πλῆσιον ὁ παραλαβανόμενος· διὰ τὴ δὲ μέχρι τῆς τεσσαρακοσιδεκάτης συνυψηταὶ τὸ πρόβατον, καὶ πρῶς ἑσπέραν θύεται, καὶ σφάξουσιν αὐτὸ πᾶν τὸ πλῆθος συναγωγῆς υἱῶν Ἰσραὴλ πρὸς ἑσπέραν· τὴ δὲ αἶμα τὸ ἐπὶ τοῖς δύο σταθμοῖς καὶ ἐπὶ τῆν φυλάν· διὰ τὴ δὲ ἐν νυκτὶ τὰ κρέα ἐσθίεται, καὶ ταῦτα ὅσα πυρὶ, ὅτι ὡς ἄμιον, οὕτε ἠγήμενόν ἐν ὄδατι· ἢ τὴ κεφαλῆν σὺν ποσὶ καὶ τοῖς ἐκροσθίοις· διὰ τὴ δὲ ὄστων οὐ συντρέψεται, καὶ τίνα τὰ ἄλγισα μετὰ μικρῶν· διὰ τὴ δὲ, μετὰ σκουδῆς ἔδεσθε τὸ πάσχα· τίνες αἱ ὄσφους αἱ περιεωσμένοι, καὶ τὰ ὀσθῆματα ἐν τοῖς ποσὶ, καὶ ἀ βακτηρία ἐν ταῖς γροῖς· καὶ τὴ τὸ πάσχα Κυρίου, καὶ τὸ αἶμα σημεῖον ἐπὶ τῶν οἰκίῶν ἐν αἰ·

ἔσται ἐκεῖ, καὶ, *Ὅσομις τὸ αἶμα, καὶ σκεπάσω ὑμᾶς, καὶ οὐκ ἔσται ἐν ὅμις πληγῇ τοῦ ἐκτρέφαι, ὅταν πάλιν ἐν τῇ Αἴγύπτῳ*· διὰ τὴ δὲ, *Ἐπὶ τῆς ἡμέρας ἔδεσθε*· διὰ τὴ δὲ ὁ μὴ ἀλλογενὴς οὐ βρωσεται, τὴ δὲ τὸ, *Ἐν οἰκίᾳ μὴ βρωθήσεται*, καὶ ἔξω ἐκ τῶν κρέων οὐκ ἔξείσεται, καὶ ὄστων οὐ συντρέψεται ἀπ' αὐτοῦ· *Πᾶς ἀπεριτμος οὐκ ἔδεσται ἀπ' αὐτοῦ*· πᾶσα συναγωγὴ ποιήσεται αὐτὸ· τὴ δὲ συναγωγῇ. *Νόμος ἐστὶ ἔσται τῶ ἐγγυριῶν καὶ προστρέφῶν προστρέφῶν*· εἰς καὶ ὄστων ἐπ' ἀμφοτέρων νόμος. Οἱ μὲν οὖν τύποι καὶ τὰ συμβόλα καὶ τὰ μυστήρια, ἐν Ἰσραὴλ μὲν ὄραται· γινώσκται, ἐν ἡμῖν δὲ πνευματικῶς τελειοποιούμενα. Μικρὰ δὲ περὶ τούτων διαλεχθέντες, οὕτως ἐπαγαγόμεν δὲ τῆς ἀληθείας μυστήρια, τίς μετὰ τὸν νόμον Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπιπέμῃ, διὰ τὴ δὲ ἦλθε καὶ μετὰ σώματος· τὴ δὲ πάσχα δὲ ἐπέθυσσε φαγεῖν μετ' ἡμῶν· διὰ τὴ δὲ ὁ λόγος νεκρῶς ἀναστήσεται, οὐχὶ καὶ πάντῃ τῶ θανάτῳ ἐπιπέμῃ· ζῶν· διὰ τὴ δὲ καὶ ὄμις ὑπέμεινε θάνατον διὰ ἔξω· τὴ δὲ ἄκαθα φη ἐστεφανώσατο, ἢ τὴ τὸ ἔξω δὲ ἔσται καὶ ἡ γοῆ, καὶ τὴ δὲ ἀνομιανὴ πλειοῦ, εἰς ἧς ἔβρεσεν αἶμα καὶ ἔσται· διὰ τὴ εὐχεται παρελθεῖν τὸ πηθήριον, δὲ πάντως ἦλθε πεινῆ τίνες ὀλισθαίει οὐ συγχρημαμένοι, καὶ τὴ δὲ ἐξ ἀμφοτέρων τῶν παραβολῶν· διὰ τὴ τὸ πνεῦμα παρακατατίθεται ἐν ταῖς γροῖς τοῦ Πατρὸς, δὲ δὲ ὅμις ἐν τῶ κατῶν μηνεμῶν· τὴ ἦν τὸ, *Ἐστὴν ἔμῃ ἐπὶ τῶν παραβολῶν*, γινώσκοντες ὅμιον· τὴ δὲ τριήμερος, φη ὅτι γῆν ἔμεινε· διὰ τὴ δὲ πρῶτος αὐτῶν ὄρωσιν αἱ γυναικες, καὶ εὐαγγελιζόμενος λέγει, *Γυναῖκες, Χαιρετε.* Ταῦτα ἦμῶν τῆς ἱερᾶς ἑορτῆς τὰ εἰδόμενα, οὕτῃ ἡ τράπεζα ἡ πνευματικῆ, αὕτῃ ἡ ἀθάνατος τροφὴ καὶ τρυφῇ. Ἐπισημασμένοι δὲ τὸν ἄρτον τῶν ἐκ τῶν οὐρανῶν, καὶ πίντες τῆς εὐφροσύνης ποτήριον αὐτὸ τὸ ζῶν καὶ ἔμπροσθεν, αἶμα μὲν δὲ ἄσθεν θερμῶ τυπικῶν πνεύματι, λόγῳ ἀναλαβόμενος, πρῶτον μὲν τίς νόμος· καὶ τίς νόμος οικονομίᾳ. Οὕτω γὰρ γνωσόμεθα ἐκ τῆς παραβολῆς, τίς λόγος καὶ τίς λόγος ἐλευθερία. Νόμος δὲ διὰ Μωϋσῆος· τυπικῶν καὶ ἀναγκαῖων δογματῶν ἀδρισμῶς ἔσται, πάντων ἐρανισμῶς κοινωνησῆς τῶν ἐν [267] τῶ βίῳ καλῶν, μίμημα μυστικῶν τῆς ἐν οὐρανῶν πολιτείας, λυγροὶ καὶ λυγνίαι, καὶ πῦρ καὶ ρῆτα, τῆς ἀνο λαμπροσύνης τὰ τμήματα. Νόμος δὲ διὰ Μωϋσῆος, θεοσεβείας τὸ προτύπου, εὐτάκτου πολιτείας τὸ πρῶταγμα, τῆς πρώτης ἀμαρτίας τὸ κώλυμα, τῆς μελλούσης· ἀληθείας τὸ ἀνιγμῶ. Νόμος δὲ διὰ Μωϋσῆος, Αἰγυπτίους· πᾶσας τῆς κολαστήριον, δακτύλιον θεοῦ καταγραφόμενον· ἄλλως γὰρ ὁ ὄφελος βραβύλιον ἐπηρεῖτο. Νόμος δὲ διὰ Μωϋσῆος, εὐσεβείας ἀρχηγῆ, δικαιοσύνης ὁμῆτος, τυφλῶν φησισμῶς, ἀφρόνων νηπιῶν πατάγῶν, ἀγνωμονιστῶν δεσμῶν, σκληροτραχηλῶν χαλίνων, καὶ τῶν ἐπιτεροῦστων ἀνάγκης ζυγῶς. Νόμος δὲ διὰ Μωϋσῆος, σωφῶν παιδευτήριον, ἀναγκαῖων γυμνασίων, κοσμικῶν διδασκαλιῶν, δόγμα ἐμπρόθεσον, παρεργόμενον μυστήριον. Νόμος δὲ διὰ Μωϋσῆος, τῆς μελλούσης γάρτος συμβολικῆς τῆ ἀνιγμωτικῆς ἐπιτομῆς, ταῖς εἰκόσιν ἀπαγγέλλουσα τὴν τελειότητα τῆς μελλούσης ἀληθείας, ταῖς θυσίας τῶ ἱεροῦ, τῶ αἵματι τὸ αἶμα, τῶ ἄμιον τὸν ἄμιον, τῆ περισσότερο τῆν ἐκ οὐρανῶν περισσότερο, τοῖς βμοῖς τῶ ἀρχιερεῖ, τῶ ναφὶ τὸ τῆς θεότητος καταγίνω, τῶ περιεβῶμῶ πυρὶ ὄλον ἄσθεν τὸν κόσμου τὸ φως. Νόμος μὲν δὲ ὡς ἡμῶ μυστικῶς προσωποῦ. Ἐρχεται δὲ καὶ ἀναγκαῖως μετ' Αἴγυπτον νόμος, ὁμοιωσῆς ψυχῆς καὶ Αἰγυπτιακῆς τῆς καρδίας ἐκκόπτον τὰ ἄβρατα κατὰ μοσχεύματα, τέμνον ἀρότερον ἔκρη τῆς ἔνδον καὶ ἐσπίας ἀκάνθας τῶν λογισμῶν, καὶ αὐλακτῆρῶν διὰ τῆς ψυχῆς βάθι προσδοπιῶν, καὶ νεάζων τὴν ψυχὴν εἰς ὑποδοχὴ τὸ οὐρανίου θεοῦ λόγου. Διὰ εἰκόσας τὸ θεῖον Πνεῦμα ἰσθ· *Νεώτατος εὐσεπὸς νεώτατος, καὶ μὴ στερρεῖσθαι ἀκάνθαις.* Διὰ δὲ καὶ τὸ πάσχα μυστικῶς πρῶτον ἐξ Αἴγύπτου ἀρχεται, τῆς σκοτεινῆς εἰδωλοκαταρτίας· τῆς πρώτης ἐκκοπῆς, καὶ τῆς ἀθῶου εἰλωμονικῆς ἡ μυστικῆς ἀπομοχθῆ, καὶ τῆς τῆς πλάνης πρωτοτόκων ἐπερμάτων ἡ νυκτερινῆ ἐνέκοπῃ πληγῇ. Ἐπαγε μὲν οὖν καὶ Αἴγυπτος ὁμοιωσῆς τῆν τῶν πρωτοτόκων πληγῇ, καὶ πᾶς ὅς ἐγενήθη ἀπέθυσσε ὄμις· ἐν ὁ μὲν σκληροτραχίλων Φαράω καὶ οὕτω βρωδῶς παιδευθῆ, τῶς πρῶτας ἐπιταγὰς· μὴ παιδευόμενος ὁ δὲ Ἰσραὴλ καὶ οὕτω παραβῶς ὡσθῆ, καὶ ὁ θεὸς ἐν πάσι ὁδοσάθη. Αἴγυπτος μὲν τὸ πᾶσχα ἐν πληγῇ, τῶ δὲ Ἰσραὴλ τὸ πᾶσχα

* Fort. cum Savillio leg. τίς νόμος ἐστὶ μοχ τῆς τοῦ πάσχα.
 β. Levenium conjicit Savil. τῶν βίων ῥημάτων.

ε Hie verbum deesse videtur. Pulat Savil. ἀναλαβόμενος δειξόμενος. δ Savil. conjicit ἐπιβῶμῶ.

verbis velut convivio excipiamus (non terrenis, sed caelestibus excepti, comedamus et nos rationabile Pascha cum spirituali desiderio, quo Jesus desideravit Pascha manducare nobiscum): age primo resumentes paucis dicamus quid sit lex, et quis legis usus; cur post relictae Aegyptus lex data fuerit: secundo, quae sit Paschalis oeconomia, et quid omnino sit Paschae mysterium. Proponemus primo Scripturam, ut illa proposita verba Dei singula dispiciamus. *Dixit autem Dominus ad Moysen et Aaron in terra Aegypti, dicens: Mensis hic vobis initium mensium, primus est in mensibus anni. Loquere tibi synagoga filiorum Israel, dicens: Decima hujus mensis occipiant agnos per domos iudiciorum, agnum per singulas domos. Si vero pauci fuerint in domo, ita ut non sint sufficientes ad unum agnum, accipiant vicinum secum de proximis suis, et secundum numerum animarum, quod sufficit sibi numerabitur in agnos. Agnum perfectum, masculinum, unicumcolum sumetis. Ex agnis et ex haedis sumetis. Et erit vobis reservatum usque ad decimam quartam hujus mensis; et mactabunt cum omnia multitudo synagoga filiorum Israel ad vesperam. Et sument de sanguine, et ponent super duos postes, et supra limen, et in domibus, in quibus eos comederit. Et comedent carnes in ipsa nocte, coctas igni, et azyma et amara comederit. Non comedetis ex eis crudum, neque assum in aqua, sed cocta igni: caput cum pedibus et intestinis. Non relinquetur ex eis in crastinum, et os non comminuetur ex eo: quod autem residuum erit ex eo usque ad matutinum, comburetis in igne. Sic autem comedetis illum: lumbi vestri praecincti erunt, et calcei vestri in pedibus vestris, et baculi vestri in manibus vestris. Et comedetis illum cum festinatione: Pascha enim Domini est. Et transibo in terra Aegypti hac nocte, et percutiam omne primogenitum in terra Aegypti, et in omnes deos Aegyptiorum faciam vindictam: ego Dominus. Et erit vobis azyma in aquam in domibus in quibus estis. Et videbo sanguinem, et tegam vos, et non erit in vobis plaga ut conterat, cum percutiam in terra Aegypti. Et erit dies illa vobis memoriale sempiternum, et celebrabitur eam. Diebus septem azyma comedetis (Exod. 12. 1-15). Et rursum dixit Dominus ad Moysen et Aaron: Haec est lex Paschae: omnia alienigena non comedet ex eo: et omnem servum et empitium circumcidet, et tunc comedet ab eo. In una domo comedetur, neque deferretur ex carnis extra domum, et os non comminuetur ex eo. Omnia synagoga Israel faciet illud. Omnis incircumcisus non comedet ex eo. Una lex erit iniquo et prosetylo in vobis (Ibid. v. 43-49). Divina certe Scriptura sic mystice sacramentum solemnitate praescripsit. Nos vero jam singula quae lecta sunt accurate exploramus, precum vestrarum ope scrutantes Scripturarum profunda mysteria: non tollentes veritatem scriptorum, mysteriorumque accuratam rationem per figuras considerantes. Etenim jubet Spiritus sanctus Moysen tabernaculum construere: *Prout ostendam tibi, inquit, sic illud facies (Exod. 25. 40)*. Typice conspicitur et mystice, si alius consideretur prototypum et primum exemplar.*

2. Dicamus autem primo, quid sit ille mensis principium mensium; et cur hic mensis Paschae primus sit mensium anni. Secundo, quid sibi velit agnus decima die mensis sumptus; et agnus perfectus, masculinus, unicumcolum: quis sit vicinus et proximus qui assumitur: cur usque ad decimam quartam diem servetur agnus, et ad vesperam immoletur, et mactet cum omnis multitudo synagoga filiorum Israel ad vesperam: quid significet sanguis supra duos postes et supra limen: cur in nocte carnes comedunt, illa: quae coctas igni, nihil crudum vel assum aqua; vel cur caput edunt cum pedibus et intestinis, cur os non comminuetur, et quid sint azyma cum herbis amaris: cur festinanter edetis Pascha: qui sint lumbi succincti, quid calcei in pedibus, et baculi in manibus: cur Pascha Domini, et cur sanguis signum est domorum in quibus est: quid illud, *Videbo sanguinem, et tegam vos, et non erit in vobis plaga quae vos conterat, cum percutiam terram Aegypti*: cur se-

ptem dies azyma comedetis, et cur alienigena non comedet; cur in una domo comedetur, et ex carnis nihil extra efferetur, et os non comminuetur ex eo: *Cur omnis incircumcisus non edet ab eo: tota synagoga faciet illud*: quoniam synagoga sit. *Una lex erit iniquo et prosetylo*, ut et eadem utriusque lex. Typi ergo symbola et mysteria in Israel visibilibus facta, in nobis autem spiritualiter consummata sunt. Paucis igitur hac de re praelatis, sic veritatis mysteria aggrediamur. Quis sit post legem Christi adventus, cur venerit et cum corpore: quid sit Pascha quod desideravit manducare nobiscum: cur is, qui verbo mortuus suscitavit, non omnino mortem vivens dimittit: cur tandem mortem per lignum sustulit: quae sint spinae quibus coronatus est, quid acutum et fel quod potavit, quod latus perforatum, ex quo effluxit sanguis et aqua: cur precatur calicem transire, quem tamen potaturus venerat: qui sint latrones una pendentes, et quis ex ambobus in paradiso: cur spiritum commendet in manus Patris, et qui corpus sit in novo monumento: quid sibi velit illud, *Hodie mecum eris in paradiso (Luc. 23. 43)*; quid sit triduum quod mansit sub terra: cur mulieres primae vidit illum, et cur annuntiant dicit, *Mulieres, Ave! (Matth. 28. 9)*. Hii sunt sacrae solemnitates tibi nostri, haec mensa spiritualis, haec immortalis caelestis et delicata. Hoc pasti pane, qui de caelis venit; hoc potati lactitiae calice ferventi et ignito, sanguine desuper veniente, per spiritum ardentem figurato, verbis resumamus: primum quidem quae sit lex et quae legis oeconomia: sic enim comparatione cognoscemus quid sit verbum, et quae verbi libertas. Lex per Moysen data variorum et necessarium dogmatum collectio est; omnium in vita honorum commercium utile, imitatio mystica vitae caelestis, lucerna et lychni, ignis et luminis, supernae illuminationis honores. Lex per Moysen data, verae religionis praevia figura, bene instituta vitae praecipuum, primi peccati impedimentum, futurae veritatis aenigma. Lex per Moysen data Aegyptiaci erroris castigatio, digito Dei descripta; alio cum modo excelsum brachium reservatorem. Lex per Moysen data pietatis et justitiae dux est, caecorum illuminatio, stultorum parvulorum pedagogus, ingratorum vinculum, durae cervicis frenum, et eorum qui male jugabantur jugum necessitatis. Lex per Moysen data, sapientium disciplina, rerum necessariorum gymnasium, rerum mundi doctrina, dogna praeivum legitimum, mysterium transiens. Lex per Moysen data, future gratiae symbolicum et aenigmaticum compendium, imaginibus annuntians perfectionem future veritatis, sacrificii sacram victimam, sanguine sanguinem, agno agnum, columba caelestem columbam, aris summum sacerdotem, templo divinitatis diversorium, igne circum altareposito totius superni mundi lumen. Sic nobis lex mystice praedefinita sit. Venit autem necessario lex post perfectionem ex Aegypto, materialis insani et Aegyptiaci sentientis cordis invisibilia mala excindens atque vitulos, sulcans aratri more internas et densas spinas cogitationum, et sulcos duces in profundo animae, innovansque animam, ut sit receptaculum caelestis divini Verbi. Quapropter juve divinus Spiritus clamet: *Novate vobis novalia, et ne seminatis supra spinas (Jer. 4. 3)*. Ideo Pascha mystice primum ex Aegypto incipit, tenebrosa: idololatriae prima excisio, et impiorum idolorum insaniae mystica abscisio et primogenitorum erroris seminum nocturna vindex plagam. Pascha est certe Aegyptus primogenitorum plagam, et omnis qui gentes erant populus mortuus est: ut durae cervicis Pharae vel tardius erudiretur, primis jussionibus non cruduit: Israel vero sic inexpectato modo servaretur, ac Deus in omnibus glorificaretur. Aegypti multitudo in plaga, Israelis vero Pascha in solemnitate: ideo vocatur Pascha in solemnitate Domini: multa et sacra futurae Dei clementiae mysteria. In hoc continetur omnis hac de re sermo. Aegyptus illa ampla et nigra tenebrosi et profundi erroris est imago.

Inde namque primi fallacia fluctus, vituli et pisces, feræ et aves, et similia omnia animalia inter deos relata et culta. Cum autem de celo vindex ira revelata fuerit, et furor magnus super omnem terram fuerit expansus, tunc primum superstitiosorum error insanus dejectus. *In omnibus, inquit, diis Ægyptiorum faciam vindictam: ego Dominus (Exod. 12. 12).* In primogenita autem omnia sævit, quia antiquiora tempora sibi vindicantes, vetustissimam omnium servitutem idolis præstabant. Tenebrosa et nocturna plaga erat: nam tenebrosa, tristia, ingrata, caliginosa, inhumana, atque tenebrosorum operum et dæmonum erant judicia. *Dabo, inquit, prodigia in celo sursum, et signa in terra deorsum. sanguinem et ignem et vaporem fumæ. Et sol convertetur in tenebras, et luna in sanguinem, et novissimus dies Domini magnus et manifestus (Joel 2. 30. 31).* *Cor vobis hæc dies Domini? Et hæc est tenebra, et non lux. Quomodum enim si fingerit vir a facie leonis, et occurrerit ipsi rursus, et introierit domum, et manum sua iunxit fuerit in parietem, et novissimus enim coluber: sic erit dies Domini tenebra, et non erit lux in ea (Anos 5. 18-20).* Sanguis vero in signum signaculi Christi, necum est mysterium. Signum autem non tunc veritas erat, sed futuræ veritatis signum. Quotquot enim habent signum sanguinis in animalibus, ut a lege in domibus imprimi et ungi jussum erat, hos omnes exitiosa plaga præteribit. *In quibus, inquit, dentibus sanguinem video, segum vos, et non erit in vobis plaga que vos attigerit, cum percussam in terra Ægypti (Exod. 12. 13).* Sanguis ergo ut signum ad custodiam: in domibus autem, ut in animalibus. Anima enim ex divino Spiritu et ex fide sacrum fit habitaculum. Hoc teguntur ii, qui credunt. Pascha per universum mundum tunc mysterium est.

3. Audi tamen nos pro virili nostra parte divinam initiationem sigillatim explicantes. Res enim quomodo vere se habeat, Deus Verbum novit, qui in se et per se sacrum Pascha adornavit: nobis vero utpote hominibus venia danda, si non omnia assequamur, et si labamur. Dicamus tamen, priora resentes. Primo dicitur, Mensis ille est initium mensium. Cur mensis Paschæ primus est mensium anni? Arcanus Hebræorum sermo est, hoc esse tempus quo temporum Dominus et Creator Deus universum creavit: et hunc esse primum creationis florem, mundi pulchritudinem, quando fulgentem totam imaginem in mente Creator concinne moveri vidit, et ornari recto illo colorum ordine, tempestatibus bono ordine, solis recto cursu, lucis nondum imminuto oriente, et jam ornata fructuum ortu, plantarum fructificatione, arborum floribus recurrentibus, gregum partibus: quando floret germinatque universa terra, et florentes arbores fructus, quos parturunt, jam paritura sunt: quando joga ex aratro solvit agricola, et quietem dat curru mugientium, ac postquam divinos fructus in terra jecit, cælestes excipit fontes et imbres: quando pastor lac candidum jam mulget: quando apis dulces favos et ceram efformat: quando navata letus mare jam tentare audent, et amore lucri fluctuum pericula audacter adit: illamque jam universorum consonantiam, et bonum omnium ordinem, atque, ut ita dicam, beneplacitum, principium esse, dulcem nempe veris voluptatem. Ego verò his dicitis non difficile crederem, sed opinor, imo vero credo, per Paschæ spiritualem solemnitatem principium, caput ac quasi ducentem omnium temporis intelligi, et hunc esse Paschæ mensium, in quo magnum illud consummatur et celebratur mysterium: ut sicut Dominus omnium intelligibilium et invisibilium primogenitus est ab initio; sic et hic mensis, qui sacra honoratur initiatione, primus esset in anno, et omnium sæculi principium. Anus autem hic est, quem divina Scriptura clamat: *Prædicare animum Domini acceptabilem (Luc. 4. 19).* Agnus est victima sacra. Ipse enim, inquit, *Sicut ovis ad occisionem ductus est, et sicut agnus coram tonante se nutus (Act. 8. 32).* Et Joannes:

Eccæ agnus Dei, qui tollit peccatum mundi (Joh. 1. 29). Perfectum autem querit agnum et anniculum, perfectum ut in terra haberet. Anus temporis mensuram in terra sibi sumit, annus in se revolvit, et illa revolutione immensurabile sæculum imitatur. Sumitur autem decima mensis, idque admodum symbolice: lex enim distat ab evangelio. Legis quippe præcipuum dogma est decalogus: post decem autem legis præcepta tunc agnus mysticus de celo venit. Servatur autem per quosdam intermedios dies, quo subindicat Scriptura tempus illud usque ad passionem, quando comprehensus Servator in domo summi pontificis detentus est. Qui autem assumitur vicinus ad comedendum agnum, ego sum. A te enim, o Israel, agnus non captus est. Deinceps vero agnus ad vesperam immolatur. Nam ad occidentem solem sacer agnus jugulatur. Mactant autem illum omnis multitudo synagoge filiorum Israel. Hæc reclusus enim Israel reus facinus est hujus venerandi sanguinis: nam idem populus olim occidit, idemque nunc non credit. Ideo divinus Spiritus contra ipsos testificatur et clamat: *Manus vestrae plene sunt sanguine (Joh. 1. 15).* Sanguis autem supra limen est, quasi supra Ecclesiam; et super duos postes, ut super duos populos. Non enim satis habet Serrator, o Israel, quod ad te primum missus sit: *Non enim missus sum, inquit, ad vos, sed ad oves que perierunt domus Israel (Matth. 15. 24).* Ego vero ut catellus ad alienam mensam assidens, cum nondum panem comedere possem, sed cadentes nicas parassus colligerem. Quia vero tu manna de celo non cognovisti, in me panis per fidem translatus est, et canis locus filius electus, carnes comedo. Occidit enim lux mundi in magno corpore Christi. *Accipite, comedite, hoc est corpus meum (Matth. 26. 26).* *Carnes coctas igni. Itecum enim est rationale corpus Christi. Ignem vero mittite in terram, et quid volo si jam occisus sit (Luc. 12. 49)?* Non crudam carnem; ut verum sit operatioe facite, utile, acceptabile: non aqua assatum; ne humidum, aequum vel resolutum sit. *Caput cum pedibus et intestinis.* Principium et medium, quasi invisibile consilium; pedes ut homo. Caput cum pedibus et intestinis: principium et medium et finis: omnia continet, constringit et conglutinat in seipso insolubilibus vinculis, vere factus mediator Dei et hominum. Caput cum pedibus et intestinis. Altitudine, profunditate, latitudine, quæ sunt terre radices. Caput cum pedibus et intestinis. Lex, verbum, ut et consilium. *Quam speciosi pedes evangelizantium bona (Isai. 52. 7)?* *Os autem non comminuetur ex eo (Exod. 12. 46);* ut cognoscatur resurrectio cum corpore. Nam *Mitte, inquit, digitos tuos in fscras clavorum (Joh. 20. 27),* ut scias, *Quia spiritus carnis et ossa non habet (Luc. 24. 39).* *Azyma cum herbis amaris comedit.* Amara enim tibi, et amarorum operum sunt mysteria. *Terra vestra deserta, civitates vestre succursæ igni, terram vestram alieni coram vobis conedunt, et deserta est subversa a populis extraneis. Comeditis Pascha cum festinatione (Isai. 1. 7).* Vigilem quippe et excitatum oportet illum esse, qui ad tantum illud corpus est accessurus. *Lumbi vestri succineti sint.* Crescent genitalis et dissoluti carnis fluxus, et sordide voluptates. *Calcementa vestra in pedibus:* ut recti gressus sint, et sulcra firma: nam veritatis sunt radices. *Calcementa vestra in pedibus vestris:* quæ Moyses quidem solvit, Jesus vero ligavit. Nam, *Solve, inquit, calcementum pedum tuorum (Exod. 5. 5),* ut legem pertransitorum esse ostenderetur. *Cujus non sum dignus corrigiam calcementorum solvere (Luc. 3. 16),* ut Verbum undique constrictum esse ostenderetur. *Baculi vestri in manibus vestris:* divina virtutis signa, rationabilis fortitudinis sulcra. *Virga per Moysen, virga per Aaronem, virga uera, virga que profunda maris dividit, que fontium acerbiteram dulcem reddidit, virga supra quam septem spiritus sancti Dei requieverunt: Spiritus sapientie et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus timoris Dei implebit illum (Isai. 11. 2).*

ἐν ἑορτῇ ἡ δὲ καὶ ὀνομάζεται τὸ πάσχα ἐν ἑορτῇ Κυρίου· πολλὰ καὶ ἱερὰ τῆς μελλούσης· Θεοῦ φιλοφρονήσεως μυστήρια. Ἐχει γὰρ ὡς πᾶς ὁ περὶ τούτων λόγος. Αἰγυπτίος μὲν ἡ πόλις καὶ μέλινα τῆς σκοτεινῆς· καὶ βασιλεὺς πλάνης ἐστὶν ἰσχυρὸς. Ἐκείθεν γὰρ τὰ πρῶτα τῆς ἀπάτης βεβαίματα, μόχοι καὶ ἰγυθῖαι, ὄφρια καὶ ἑρμινας, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα ζῶα θεοποιοῦμενα καὶ βεβλογοῦμενα. Ὅταν δὲ ἡ ἐξ οὐρανῶν ἐνδοκὸς ὄρηθ' ἀποκαλυφθῆ, καὶ ὁ μέγας θυμὸς ἐπὶ πᾶσιν τῆν ἑραπιδωθῆ, τότε πρῶτον ἡ βεβλοαίμων καὶ εἰδωλοαίμων πλάνη καταστῆθεται. Ἐν γὰρ πᾶσι, φησὶ, θεοῖς Αἰγυπτίων ποταμῶν τὴν ἐκδικίον· ἐγὼ Κύριος. Εἰς δὲ τὰ πρῶτα πάντα ἡ πλῆθῃ, ἐπειδὴ τὰ πρεσβύτερα τῶν χρόνων ἐκείκοντες· ἐαυτοῖς, πρεσβύτερα πάντων ἔχον καὶ τὰ τῆς εἰδωλολατρίας δουλεύματα. Ἐκοιτῆνθ' ἐκ κατὰ νόημα ἡ πλῆθῃ ἠσκησάντα γὰρ καὶ στυβρωκά καὶ ἀμειβῶν καὶ ἀρετῆν καὶ ἀνήμερα καὶ σκοτεινῶν ἔργων καὶ διαμῶν τὰ δικαστήρια. Δῶσα γὰρ, φησὶ, τέρατα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ σημεῖα ἐπὶ τῆς γῆς κάτω, αἶμα καὶ πῦρ καὶ ἀετῖμα καπνοῦ. Καὶ ὁ ἥλιος μεταστραφῆσθαι εἰς σκοτὸς, καὶ ἡ σελήνη εἰς αἶμα, πρὶν εἰδῆν τῆν ἡμέραν Κυρίου τῆν μεγάλην καὶ ἐπισφαιρῆν. Ἴνα τί ὤμην αὐτῇ ἡμέρα Κυρίου; Καὶ αὐτῇ ἐστὶ σκοτὸς, καὶ οὐ φῶς. Ὅν τρόπον γὰρ ἐάν σφῆγ' ἀνθρωπὸν ἀπὸ προσώπου λόκτου, καὶ συναντήσῃ αὐτῷ ἄρκτος, καὶ εἰσέλθῃ εἰς τὴν οἰκίαν, καὶ ἀπερσέσθῃ τῆν χεῖρα αὐτοῦ εἰς τὸν τοῖχον, καὶ ἰδῆται αὐτὸν ὄντως ὡς οὕτως ἐστὶ ἡ ἡμέρα Κυρίου σκοτὸς, καὶ οὐκ ἐστὶ φῶς, ὅν ἀντῆν. Τὸ δὲ αἶμα εἰς σημεῖον τῆς Χριστοῦ σφραγίδος, τὸ εἶναι μυστήριον· σημεῖον δὲ οὐ τὸ τότε ἀποθῆναι, ἀλλὰ μελλούσης ἀλθῆσαι τὸ σημεῖον. Ὅσοι γὰρ ἔγνωσαν τὸ σημεῖον τὸ ἐξ αἵματος ἐπὶ τῶν ψυχῶν, ὅς ἐπὶ τὸν οἰκίαν ταπεινωμένον νόμον καὶ χειρισμένον, τοῦτος ἀπαντᾷ ἡ ὀφειλούμενα πλῆθῃ παρελθούσῃτα. Ἐν αἷς ἄνω, φησὶν, οἰκίας ὄφρατος τὸ αἶμα [208], καὶ σκοτεινὰ ὄφρα, καὶ οὐκ ἐστὶ ἐν ὀμίῳ πλῆθῃ τὸ ἐκρίθῃ, ὅταν πάλιν ἐν τῇ Αἰγύπτῳ. Τὸ μὲν οὖν αἶμα, ὡς σημεῖον φυλακτῆριον· τὸ δὲ ἐν ταῖς οἰκίαις, ὡς ἐν ταῖς ψυχαῖς (τοῦτο γάρ ἐστι τὸ ἐκ τοῦ θεοῦ Πνεύματος), τὸ δὲ πιστεύει (ἰεροπερὶς οὐκίοντες) τὸ δὲ σκεπάζουσι (εἰς) τοὺς πιστεύοντα. Τὸ μὲν ὄφρ κοσμικῶν καὶ καθόλου πάσχα τοιοῦτα ἐστὶ μυστήριον.

γ. Ἀκούε δὲ καὶ κατὰ μέρος, ὡς δυνατὸν ἐστὶν ἡμῖν θεῶν τελετῆν διηγουμένους. Τὸ μὲν γὰρ ἀληθές ὅπως ἔχει περὶ τούτων, θεός, καὶ τὸ ἱερὸν πάσχα ἐν ἑαυτῷ καὶ ἐξ αὐτοῦ κοσμησῆς, οὐδὲ ἄλλως· ἡμῖν δὲ ὡς ἀνθρώπων συγγνωμῆ βεβόθησε, ἔαν ἀρα ἐπὶ τοῦ παντὸς καὶ παρασφαλλώμεθα. Λέγωμεν δὲ, ἀνωθεν ἀναλαβόντες, πρῶτον μὲν ὡς· Ὁ μὲν ἀρχὴ μῦθον. Καὶ διὰ τὸ ἐ τοῦ πάτῃ μὲν πρῶτος, θεός, καὶ τὸ ἱερὸν πάσχα ἐν ἑαυτῷ· Ὁ μὲν οὖν ἀπὸρρητός· Ἐβραίων Κύριος, τοῦτον φησὶ τὸν κατὸν εἶναι, ἐν ψὸ ἡμερῶν Κυρίου καὶ δημιουργῆς θεός, τότε ἰδρυμύργησε τὸ πᾶν· καὶ τοῦτο εἶναι τῆς κτίσεως τὸ πρῶτον ἄνω, τοῦ κόσμου τὸ κάλλος, ὅτε τὸ πανδημιθῶν ἀγαλμα κατὰ νόμ· αὐτὸς ὁ δημιουργῆς ἐμμελῶς εἶδε κινουμένον, καὶ τεκμηριούμενον ταῖς τῶν οὐρανῶν εὐταξίαις, καὶ ὠρῶν ἐκκασίας, καὶ ἤλιου εὐνομίας, φωτὸς τε μῆκετι μετουμένον ἀνατολαίς, καὶ ἡμῖν καρπῶν ἐκβολαῖς, φωτὸν ὄφρα, καὶ δένδρον εὐνομήτιν ἀναδρομαί, καὶ ποιμνίων ἡγῆ τιμοκίμαις ἰοναί, ὅτε γλοχοφροί ἦδ' ἴπια τῆν ἄνθρωπον δὲ δένδρα ἐξεπιγόνους εἰς ἐκδοθῖν ὀδόντων καρποῦς, ὅτε ζεύγος εἰς ἀπόρτου λόσας γεωργῆς ἀπέκτισεν ἄρμα κινούμενον, καὶ τοῦς θεοῖς ἐπὶ τῆς καταβολῆν καρποῦς, τὰς οὐρανόσ· ἀνωθεν ἐκδέχεται πηγὰς· ὅτε λευκὸν ἦδ' ποιμῆν ἀμάλγμῃ γάλα· ὅτε ἡ μέλιτα ποιεὶ τοῦς γλυκασὶς ἡμνῖους πλάττουσα κηροῦς· ὅτε ναυτικὸς ἦδ' ἡεροπῆς βαλάσσε καταβαρύνεται καὶ φιλοκερβῶς τέχνας γλυκοῦ κατασάμῃ κόματος· τὴν δὲ ἦδ' τῶν ὀλων ἄνωγειωμένων, καὶ τὴν τῶν παντῶν εὐταξίαν, καὶ ὡς ἐν τοῖς εἰς εὐδοκίαν ταῦτην εἶναι τὴν πρῶτην ἀπαρχῆν, τὴν γλυκεῖαν ἑλπος ἡοσφῆν. Ἐγὼ μὲν οὖν οὐδὲ τοῦτος τοῦς λογιμῶν ἀπιστῶν· νομῶς δὲ, καὶ μάλλον πεπιστευκα, διὰ τὴν τὸ πάσχα πνευματικῆν ἑορτῆν, ἀρχῆν καὶ κερφαλῆν, καὶ πρῶτην ἡγμονίαν ἀπαντος· τοῦ χρόνου νενομίμβαι τόνδε τὸν μῆνα τὸ πάσχα, ἐν ψὸ τὸ μέγα τοῦτο τελεσιουργεῖται καὶ ἱεροουργεῖται μυστήριον· ἐν ὡς ὁ Κύριος, τὰν πάντων νοσητῶν τε καὶ ἀσάρτων πρωτόγονός· ἐστὶ καὶ πρωτότοκος ἀπ' ἀρχῆς, οὕτως καὶ ἔδε

ὁ μῆν, ὁ τὴν ἱερὰν τετιμημένους τελετῆν, πρῶτος γενέται τὸ ἑαυτοῦ, καὶ παντὸς αἰῶνος ἀρχῆ. Ἐν αὐτὸς δὲ οὗτος, ὃν ἡ θεῖα Γραφὴ βοᾷ· Κηρῶσαι ἐνιαυτὸν Κυρίου δικαίον. Πρῶτον, τὸ ὅμα τὸ ἱερὸν. Αὐτὸς ὡς πρῶτον γὰρ, φησὶν. ἐπὶ σφαιρῆν ἦδη, καὶ ὡς ἀμῶνς ἐναντίον τοῦ κελύμενος αὐτὸν ὄφρατος. Καὶ ἰωάννης, Ἰδοὺ ὁ ἀμῶνς τοῦ θεοῦ ὁ αἶμα τῆν ἀμυρτῶν τοῦ κόσμου. Ἐπίον δὲ τὸ πρῶτον καὶ ἐνιαυτον, τέλειον δὲ ὡς ἐν γῆ. Ἐνιαυτὸς χρόνος μέτρον ἐν τῇ ἑαυτὸν ἐπιλαβάνῃ, καὶ εἰς ἑαυτὸν ἀνακλιούμενος, καὶ τῆς εἰς ἑαυτὸν περιῶν περιῶρ ἢ τὸν ὀμῆρητον αἰῶνα μωμώμενος. Λαμβάνεται δὲ τῆς δεκάτης τοῦ μηνῆς, καὶ πάνν συμβολικαῶτα. Διάστημα γὰρ Εὐαγγελίου, νόμος. Νόμον γὰρ τὸ κορυφαῖσταν δόγμα ἢ δεκάλογος· μετὰ δὲ τὰς δεκά τοῦ νόμου ἐντολαῖς· τότε τὸ πρῶτον ἔργεται τὸ μυστικὸν τὸ ἐκ τῶν οὐρανῶν. Τῆρεται δὲ τὰς διὰ μέσου ἡμέρας, αἰνιττομένον ἐπὶ Γραφῆ ἐν μέσῳ τοῦ χρόνου μέχρι τοῦ πάθους ἐν τῇ τῶν σῶματος ἐπόμῃ τὸ πάσχα καὶ τὴν συλλήψιν, ἐν τῶν τοῖς ἀρετήρεως συλλεγῆσθῆς ἐκτρέφει. Ὁ δὲ προσλαβάνόμενος· εἰς τὸ πρῶτον ὁ πλείον ἐμὶ γέιτων ἰσῶν. Ἰτὸ σοῦ γὰρ, ὡ Ἰσραὴλ, τὸ πρῶτον οὐκ ἐχωρῆθῆ, εἶτα δὲ τὸ πρῶτον πρὸς ἰσῶραν βύστα. Καὶ γὰρ εἰς δυσμῆς τοῦ ἡλίου καὶ ὁ ἱερὸς ἀμῶνς φωνεῖται. Σφάζουσι δὲ αὐτὸ πᾶν τὸ πλῆθος συναγῆς υἱῶν Ἰσραὴλ. Ὁ ἀπιστος γὰρ Ἰσραὴλ ἔνοχος γέγοναν ἐκίνου τὸν ἡμῖου αἵματος· ὁ μὲν γὰρ πάλαι φωνεῖται, ὁ δὲ μέχρι νῦν ἀπιστῶν. Ἀπὸ καταμαρτυρεῖται αὐτῶν τὸ θεῶν Πνεῦμα καὶ βοᾷ Ἰσῶν Αἰ χεῖρες ὕμων αἵματος πλῆθους. Τὸ δὲ αἶμα ἐπὶ τῶν φλάν, ὡς ἐπὶ τῆν Ἐκκλησίαν· καὶ ἐπὶ τῶν δύο [209] σταθμῶν, ὡς ἐπὶ τῶν δύο λατῶν. Ὁ γὰρ ἀρκιναίος ὁ Σωτῆρ πρὸς αὐ πρώτων, ὡ Ἰσραὴλ, ἀπεσταλμένος· Ὁ γὰρ ἀπεσταλμένος, φησὶ, πρὸς ὄφρα, ἀλλὰ πρὸς τὰ πρῶτα τὸ ἀποκλιθῆσαι οἶκον Ἰσραὴλ. Ἐγὼ δὲ ὡς κινῶνθῃ ἀλλοτρίῃ τραπέῃ παρακαθῆσθῃ, τὸν μὲν ἄρτον μῆνι φραγεῖν θανάτου, τὰς δὲ φῆγας τὰς ἐκπιπτούσας ἀναίτων, παράστας ἀλλοτρίας τροφῆς. Ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἔγνω, τὸ μᾶνα τὸ ἐκ τῶν οὐρανῶν, εἰς ἐμὲ ὁ ἄρτος διὰ τῆς πίστεως μετετέθη, καὶ ὁ ἀντι κινῶς υἱὸς ἦδ' ἡγνόμενος· ἐννῶν τὰ κρέα ἐσθῆται. Ἐγὼ γὰρ τὸ τὸν κόσμον φως ἐπὶ τῷ μεγάλῳ σώματι τοῦ Χριστοῦ. Ἀδέετε, φάγετε, τοῦτο μου ἐστὶ τὸ σῶμα. Ἰὰ δὲ κρέα ἀπὰ πρὶ. Ἐμπροσθεν γὰρ λογικῶν σῶμα τοῦ Χριστοῦ. Πῆρ ἡλθον βαλε ἔς τὴν γῆν, καὶ τί ἦσταν, εἰ ἦδ' ἀνησῶθῃ; Οὐκ ὤμῶν τὸ κρέας· ἵνα εὐκατεργάστω ἐν ἡ ὀδοῖς καὶ εὐπράσφατος καὶ εὐπαράδεκτος· οὐδὲ ἐν ἡδὲ τῆρῆμένον ἵνα μὴ ὑγρῆς ἦ, μετὰ ὕδατος δὲ λόγος, μετὰ ἐκκλιόμενος. Κεφαλή σὺν τοῖς ποσί καὶ τοῖς ἐντοσθῶσι. Ἀρχὴ καὶ μετόχος ἢ ἀρρατος βουλή, πόδες ὡς ἀνθρώπων. Κεφαλή σὺν τοῖς ποσί καὶ τοῖς ἐντοσθῶσι. Ἀρχὴ καὶ μετόχος. Ἀρχὴ καὶ μετόχος ἐν τῶν πάντων σῶματι, πάντα συνέχων καὶ συσφῆριον καὶ συγκολλῶν ἐν ἑαυτῷ ἀλύτως ἕσματος, γενόμενος ἀπῶνς μεσῆς θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. Κεφαλή σὺν τοῖς ποσί καὶ τοῖς ἐντοσθῶσι. Ἰγείαι καὶ βῆβαι καὶ πλάται καὶ τῆς καταβῆσῶματα. Κεφαλή σὺν τοῖς ποσί καὶ τοῖς ἐντοσθῶσι. Νόμος καὶ λόγος· ὡς βουλή. Ὁς ὄφρατοι ὁ πάθος τῶν εὐαγγελιζομένων τὰ ἡρώδῃ! Ὅσῶν δὲ οὐκ οὐστεργῆσαι ἀπ' αὐτοῦ· ἵνα ἡρωδῆ ἡ ἀνάσσει· ἡ μετὰ σώματος. Βῆβαι γὰρ, φησὶ, τοῦς βακίλους σου εἰς τοῖς τῶν ἡλῶν εὐκούς, ἵνα γνῶς, ὅτι ἀπνευμα σάρκα καὶ ὀστέα ὄφρα ἔχει. Ἄλμα μετὰ πικρῶν ἐσθῆσε. Πικρὰ γὰρ σοί, εἰ πικρὸν ἔργον τὰ μυστήρια. Ἢ γῆ ὄμῳ ἔρημος, εἰ πῆλιος ἔργων πικρῶν, τὴν χῶρον ἡμῶν ἀλλοτρίοι ἐνωπῶν ὕμων κατεσθῆσιν, καὶ ἡρημῶν κατεστραφῆμένη ὄμῳ ἀλλοτρίων. Ἐσθῆσε μετὰ σποδῆς τὸ πάσχα. Ἐργηγορέναι γὰρ καὶ ἐπιαναγῆναι εἰς ἀπαντα τὸν μέλλοντα προεῖναι τῷ μεγάλῳ σώματι. Αἰ ἐσθῆσε ὕμων περιεσθῆσθαι. Πανταδουσαν ἀπὸ διὰ γενέστας πηγαὶ λειμῶνα σαρκῶν περιεπλεῖ, καὶ αἰ ρυπαρομένη ἡδοναί. Τὰ ὑποδῆματα ὕμων ἐν τοῖς ποσῶν. Ὀρθοποδοῦσαι βῆβαις, στήρηματα ἀγνώμων· ἀληθῆς γὰρ βῆβῶματα. Τὰ ὑποδῆματα ὕμων ἐν τοῖς ποσῶν ὕμων ὁ Μωσῆς μὲν ὑπέλασσο, Ἰησοῦς δὲ ὑπέλασσο. Δῖσαι γὰρ, φησὶ, τὸ ὑπέδῃμα τῶν ποδῶν σου, ἵνα τὸ παρεργόμενον τοῦ νόμου βληθῆ. Οὐ οὐκ εἰμὶ ἰκνῶν τὸν ἡμῶντα τῶν ὑποδῆμάτων· αὐτὸς δῖσαι· ἵνα τὸ πανσθεν περιεσθῆσθαι τὸν λόγον μῆνῃθῃ. Αἰ Ἰνα

* Ἀπὸ κατὰ νόμ· Εἰσι.

Legendum conijit Savil. πρῶτον καὶ περιεργῆ. Lucus men osus

κτιμὴ ἐν ὕμῳ ἐν ταῖς χερσὶν ὑμῶν. Τῆς θείας δυνάμεως τὸ σημεῖα, τῆς λογικῆς λογικὸς τὸ ἔρπασμα. Ῥάβδος ἢ δὴ Μωυσῆως, Ῥάβδος ἢ δὴ Ἀαρὼν, Ῥάβδος ἢ καρὴν, Ῥάβδος ἢ ταμουσά Ῥάβδος ἢ δὴ γλυκὴ-νασσα πικρὰν πηγὴν Ῥάβδος γὰρ ἦν τὰ ἐπὶ τὴν πνεύματα τὰ θγια ἀναπαύσασθαι τοῦ Θεοῦ. Πνεῦμα σοφίας καὶ γνῶσεως, πνεῦμα βουλῆς καὶ λογικῶς, πνεῦμα φό-ρου Θεοῦ ἐμπίλησε αὐτόν. Τὸ δὲ πάχα, πάχα Κυ-ρίου, ἐξέδρασε τὸ Πνεῦμα ὅτι: πάχα οὗ τύπος, οὐχ ἱστορία, οὐ οὐκ, ἀλλὰ πάχα ἀληθῶς Κυρίου. Τὸ εἶ-αίμα εἶ: σημεῖον, σημεῖον δὲ τῆς μελλούσης ἀληθείας, τοῦ ἀληθινοῦ Πνεύματος τὸ πρωτοτύπων, τὸ μίμημα τοῦ μεγάλου χριστοῦ. Καὶ ἔρχομαι τὸ αἶμα, καὶ σκα-πέσω ὑμᾶς. Ἐσκέπασας ἀληθῶς, Ἰησοῦ, ἀπὸ τῆς πολ-λῆς ἀπολείας, καὶ χεῖρας ἐξέτινας πατριχὰς: ἐκάλυ-ψε ἡμᾶς ἐντὸς τῶν πτερόων σου τῶν πατρικῶν, αἶμα ἕλον ἐπὶ γῆς πηγῆσας * ταῖς ἐνάμιμους σου καὶ φιλαν-θρώπως σου σπονδαί: καὶ τὰς τῆς ὄρθης παρήγαγε: ὡς ἦσαν ἀπείλας, καὶ τὰς πρώτας ἡμῶν ἀνωθεν ἀναπα-ύσας: διαλλαγᾶς; Ἐκείνη μὲν οὖν ἄξιμα ἐσθίευσαν ἐπὶ τῆμερῶς, τὴν ἐδδομαδαίην ἐπὶ τοῦ κόσμου μελε-τώντας: περίουον, καὶ τὴν ἐπίγειον ἐπὶ γῆς ἐνομοῦν ἐσθίοντας τροφήν ἡμῶν δὲ τὸ πάχα ἐθύεται Χριστῶς, καὶ τὸ νέον φῶμα τῆς ἱερᾶς αὐτοῦ συγκράσεως ἀπει-λάφραμιν, ἐκεί δυνάμει κρείττου ἀναγνωμιθέντες καὶ ἀναπαυθέντες αὐτοῦ τῷ Πνεύματι. Ἐγὼ μὲν γὰρ αὐτὴν τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν τῇ κακκαμένην ζῆμῃ ἀνα-γνώσας ἀναλόγως τρία μέτρα τῆς σφοδρότητος. Διὰ τοῦτο ἀπὸ τοῦτο τὸ πάχα. [270] Ὁ μὲν ἄλλοτερος οὗ βρωθεῖται. Οὐ γὰρ βάλλω τοὺς μαρτυροῦντας τοῖς χοροῖς, οὐ δίδωμι τὸ ἄγιον τοῖς κωστοῖ. Ὁ δὲ πάλαι δου-λευσέν ἐν ἀμαρτίαις, τὴν καρδίαν περιτριβῆσθαι, καὶ τῆς πικρᾶς δουλείας ἀπαλλαγῆς, οὕτω μὲ ἐυγενεῖας τὸ μυστήριον προσελεύσεται: καὶ τότε μετ' ἐλευθερίας τὸ πάχα βρωθεῖται ἐλευθερίας. Χριστῶς γὰρ ἡμᾶς ἐξηγήρασαν ἐκ τῆς δουλείας καὶ κατάρως, κατὰμα γυμνοῦμεν ὑπὲρ ἡμῶν.

δ. Ἐν οικίᾳ μὴ βρωθεῖται, καὶ ἐξω τῶν κρεῶν οὐκ ἐσθίετε. Μία γὰρ ἐστὶν ἡ συναγωγὴ, καὶ μία ἐστὶν ἡ οἰκία, τοῦτέστιν, ἡ μία Ἐκκλησία, ἐν ἣ τὸ ἱερὸν οἶμα τοῦ Χριστοῦ ἐσθίεται: καὶ δὲ τούτο ἴξω τῆς μί: οικίας Ἐκκλησίας: τὰ κρέα οὐκ ἐσθίονται. Ὁ δὲ ἀλλὰ οὐ ἐσθίω, ὡς ἀσβῆς: καὶ κλέπτει καλοσθῆσαι. Νόμος εἶ: ἔσται τῷ ἐλευθέρῳ καὶ προσκόλυται. Ὅπου Χριστῶς, ἐλευθερία πάντων, ἰσχυρία, ἰσονομία: τιμὴν πάντες ἴσχυρασθαι αἰματι. Διὰ τοῦτο οὐκ εἶ ἐ δουλοῦ, οὐκ εἶ τ' οὐδαίος, ἀλλ' ἐλευθέρου: πάντες γὰρ ἐν Χριστῷ γεγόναμεν ἐλεύθεροι. Ἄκουε μὲν γὰρ δὲ, ἄκουε μετὰ τοῦ τυπού καὶ τὴν νομικὴν οἰκονομίαν, τίς καὶ πόσι ἡ μετὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ ἐπιθίμην ἐπὶ γῆν. Τίς ἡ Χριστοῦ ἐπιθίμια: δουλείας ἀποφυγῆ, παλαιὰς ἀνα-γκῆς ἀπαλλαγῆ, υἰοθεσίας: τιμῆ, ἀφέσεως ἀμαρτημά-των πηγῆ, ἀθανάτου ἀληθῶς ἐν πάσι ζωῆ. Ὅρων ἡμᾶς ἀνωθεν ὑπὸ τοῦ θανάτου τυραννομένου, καὶ δεσποῖς: φθορᾶς λυομένου, ῥέοντος εἰς τὴν ἀναγκαίαν καὶ ἀν-υπόστηρον ὀδὸν, ἐλθὼν καὶ λαβὼν τοῦ πρώτου πλάσμα-τος ἐν βουλαῖς πατριχῶς, οὐκ ἀγγλικῆς, οὐκ ἀργαγγεῖας τὴν ὑπὲρ ἡμῶν λειτουργίαν ἐνεχείρισεν, ἀλλ' αὐτὸς ὁ λόγος ὅλων τῶν ἀγίων τῶν ὑπὲρ ἡμῶν ἀνέδρασε, πεπύ-θμενος ταῖς πατριχῶς ἐντολαῖς. Ἀπροσίτου δὲ ἄντος τοῖς ὄλοις ἀκράτους θελοῦ Πνεύματος, ἵνα μὴ πάντας συμ-παθῆ (sic) ταῖς ἀμαρτίαις τοῦ Πνεύματος: ἐμβολὰς, αὐ-τὸς ἐκὼν ἐαυτὸν συναβροῦσας: καὶ συναγαγῶν, τοσοῦτος ἦλθεν, ὅσος ἠθέλησεν, οὐ μειωμένος ἐν ἐαυτῷ, οὐδὲ ἐλαττωμένος, οὐδὲ τῇ δόξῃ θαπνομένου, δυνάμειος: δὲ πατριχῶς ὑπερβολῆ ὁ μὲν εἶχεν, οὐκ ἀπολείας, ἡ δὲ οὐκ εἶχε, προσλαμβάνων. Τοσοῦτος ἦλθεν, ὅσος ἤμελλε χει-ρῆσθαι. Ἐπεὶ δὲ ἐθεῖ τε καὶ δοχεῖον γενέσθαι τοῦ θελοῦ Πνεύματος, ἵνα οἱ πρώτοι τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τε καὶ οὐσίας μετὰχρησι, διουλοῦ, καὶ συναριθμησας, τὸ μὲν ὅσον περισσὸν ἦν καὶ ὑπερῶν, ἀποβράσας: καὶ ἀπο-χωρίσας: τὸ δὲ ὅσον καθαρὸν καὶ διαγῆς καὶ εὐκρινῆς, περιλάμψας καὶ περιστρέφας: καὶ περιαιώσας καὶ πυρῶσας καὶ παύσας καὶ παρηθύνσας, καὶ, ὡς εἶπεν, ἐξαγγελλῶσας, εἰς τὴν ἀνθρωπίνην εἰκόνα σωματικῶς ἐμορφώτου, πνευματικῶν μὲν ἔχων τὴν ἀνατολήν, σωμα-τικῶν δὲ προσλαμβάνων τὴν μόρφωσιν. Διὰ καὶ μυστι-κώτατα αὐτὸν ἡ Γραφὴ ἐπεσημηνάτω: Ἰδοὺ γὰρ, φησὶν,

* Λογ. πηγήσας.

ἀνθρ, Ἄρατολὴ δρομα αὐτῷ ἀνατολὴ μὲν ἐν ἐπὶ-ματι, ἀνθρ δὲ ὡς ἐν σώματι. Πνεῦμα γὰρ Κυρίου ἐξ-ελεῖσται ἐπὶ σέ, καὶ δυνάμει ὕψιστον ἐπισκόπος σε: διὰ καὶ τὸ γερνώμενον ἄνωρ κληθήσεται Ἰὴς ὕψιστον. Παραβόλος δὲ καὶ θείας ὄσης τῆς γενέσεως, εἰκότως καὶ τὸ Πνεῦμα τεθαύμασεν, λέγων Τὴν γενεὴν αὐτοῦ εἰς διηγήσεται: Ἰεσοῦσαν δὲ ἄντων τῶν τῆς θεότητος ἡγεμονικῶν ὀνομασῶν, δι' ἃν μάλιστα τὸ θεῖον Πνεῦμα πιστεύεται, κυριότητος καὶ θεότητος, υἰότητος καὶ βασιλείας αἰώνιου, ὄρξ, μὴ μόνον ταῦτα: τὰς ἀρε-τὰς καὶ ὄλκας λατὴν ἐπιτήθη. Καὶ πρώτων τὰ ἔρα αὐ-τῶν τὸν Κύριον. Ἐλασὲ ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, ἄδωον ἐκ δεξιῶν μου. ὄρξ αὐτοῦ τὰ παρὰ τοῦ Κυρίου τὸν Κύριον: ὄρξ αὐτὸν τὸν Ἰῶν αὐτοῦ. Αὐτὸς μὲ ἐκκαλι-σεται Πνεῦμα, κἀγὼ θεσομαι αὐτὸν πρωτόκομον καὶ, Ἰὴς μου εἰ σὺ, ἐγὼ σήμερον γεννηθήκα σε. Ἀπῆ-σται παρ' ἐμοῦ, καὶ δώσω σοι ἐθνή τῶν κληρονομητῶν σου. ὄρξ αὐτὸν Ἰῶν καὶ πρωτόκομον καὶ μονογενῆ. ὄρξ αὐτὸν τὸν Κύριον. Ἄνδρες ὑψηλοὶ ἐπὶ σέ διαθήσεται, καὶ ἐν σοὶ προσεύχονται, καὶ ἐν σοὶ προσυ-νομοῦνται, καὶ ἀκολουθήσουσιν ἐν χειροσθεῖαις δεξι-μοῦ. Σὺ γὰρ εἰ ὁ θεός, εἶτι ἐν σοὶ ὁ θεός ἐστίν. Εἶδαι αὐτοῦ τὸν Θεόν: ἴδε αὐτοῦ τὸν βασιλεῦ αἰ-ῶνων. Ὁ ὄρξος σου, ὁ θεός, εἰς τὸν αἰῶνα τῶν αἰῶνων Ῥάβδος ἐσθίεσθαι ἡ Ῥάβδος τῆς βασιλείας σου. Ἡγήθησας ἐκαιοσύνῃ, καὶ ἐμίσθησας ἀδικίαν. Διὰ τοῦτο ἐχρησὶ σε ὁ θεός ὁ θεός σου Ἐμοῦ ἀγαλλιάσεως παρὰ τοῖς μετόχοις σου. [271] Ἐωρα-κῆ αὐτοῦ τὸν βασιλεῦ: ὄρξ μετὰ τοῦ βασιλέως καὶ τῶν τῶν δυνάμεων Κυρίου. Ἄρπε πύλας, οἱ ἀρχε-τες, ὄρξων, καὶ ἐπάροησον, πύλα αἰώνιας, καὶ ἐξε-λεύσεται ὁ βασιλεῦς τῆς δόξης. Τίς ἐστὶν οὗτος ὁ βασιλεῦς τῆς δόξης; Κύριος τῶν δυνάμεων αὐτῆς ἐστὶν ὁ βασιλεῦς τῆς δόξης. ὄρξ: αὐτοῦ μετὰ τοῦ βασιλέως καὶ τῶν τῶν δυνάμεων Κυρίου: ἴδε ἐκ περι-όντων αὐτοῦ καὶ τὸν ἀρχιερέα αἰώνιον. ἄμωσ Κύριος, καὶ οὐ μετὰμνηθήσεται. Σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα. Εἰ δὲ καὶ Κύριος, καὶ θεός, καὶ Ἰὴς, καὶ βασιλεῦς, καὶ Κύριος τῶν δυνάμεων, καὶ ἀρχιερέας αἰώνιος: ὅτε ἴδαι, καὶ ἀνθρώπος ἐστίν. Καὶ τίς γνωσθεῖται αὐτόν; Τὸ δὲ καὶ ἀνθρώπος ἐκδηλοῦν καὶ προσημαίνοντες εἶτι καὶ θεός. Καὶ ἵνα μὴ κατὰ τὰς τῶν ἀνθρώπων ὄλκας: ἀσφύρατον καὶ χωρὶς γενέσεως: φάσμα ἡ πνεῦμα τῆ γῆ ἐπιδοκη-ρηζαίαι ὄλκῃ, ἄκουσ αὐτοῦ καὶ τὸ παίδιον γενόμενον. Ἄκουσατε δὲ ὁκος Δαυὶδ: Μὴ μικρὸν ὑμῖν ἄνωγας παρῆεν ἀνθρώπος; Καὶ πως Κύριον παρῆεν ἄνωγας; Διὰ τοῦτο δίδωμι Κύριος αὐτὸς ὑμῖν ση-μειοῦ. Ἰδοὺ ἡ Παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται, καὶ τέ-ξεται υἰόν, καὶ καλέσεται τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμαν-ουήλ. Καὶ θελήσουσιν, εἰ ἐγένετο οὐκ ἀπίστεον. Διὰ τὴν καυλὸν ἐγενήθη ἡμῖν, οὐ ἡ ἀρχὴ εἰσι τοῦ ὀμου αὐτοῦ καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ μεγάλῃς βουλῆς Ἄγγελος, θαυμαστός ἐσθινοῦλος, θεός ἐξου-σιαστής. Ἄρχων ἐπίγειος, Πατήρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Θεός μὲν δὲ καὶ ἀνθρώπος οὗτος ὁ μέγας Ἰη-σοῦς ἐπιθίμην ἡμῖν, ἀπίστειως μπεδῆς. Ἠγεμονικῶν ἰχωρήθῃ ὑπὸ ἀνθρώπου αἰώματος. Καὶ γὰρ τὴν πρώτην τοῦ Πατρὸς: πνοήν τὴν μυστικὴν ἐχώρησεν Ἄδამ ἐν τῇ γῆ καὶ πηλὸς ἄν' οὐ γὰρ βλάπτει τὸ θεῖον Πνεῦμα τῶ σεματι βουλή Θεοῦ συνέσθαι. Εἰ δὲ ὁ πρώτος χροῦ: τὸ ἱερὸν ἐχρησε Πνεῦμα, ἐψυχωμένον ὀμου τὴν ἀθάνατον Χριστοῦ ἐχώρησεν ζωῆν. Εἰ μὲν οὖν Πνεῦμα μόνον ἐξ-εδήμησε τὴν ἀμαρτίαν καὶ τὸ θανάτω δειλοκυμένον, κη-ρισθᾶν ἄν ἦν οὐτως ἡ μεγάλη τοῦ αἰώματος: ἐπιθίμια, μίτη τῆς ἀμαρτίας, μίτη τοῦ θανάτου νεκρικῶν. Ἐθεῖ δὲ καὶ τὴν ἀμαρτίαν ἀναίρησθαι. Καὶ δὲ τοῦτο αὐτὸς ἄμαρτιαν οὐκ ἐπέσθην, οὐδὲ δόλοος ἐβήθη ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ. Αὐτὸς οὖν τὸ πρώτον ἐκείνῃ τὸ πτωχὸν καὶ κερὸν ἐνεδούστω ὀμου. Διὰ καὶ βοᾶ πρὸς αὐτοῦ τὸ Πνεῦμα: Οὐκ ἐστὶν ἔλδος αὐτοῦ, οὐδὲ δόλος: καὶ εἰδομεν αὐτόν, καὶ οὐκ εἶχεν ἔλδος, οὐδὲ δόλος: ἀλλὰ τὸ ἔλδος αὐτοῦ ἀγιον, ἐκλεισθον παρὰ τοῦ νοῦτος τῶν ἀνθρώπων. Ἐν γὰρ ὀμοιωμάτι τῆς σαρκὸς ἀμαρτίας χωρὶς ἀμαρτίας κατέργασεν τὴν ἀμαρ-τίαν, ἐξείας, εἶσι οὐ χρεῖαν ἔχουσι οὐ ὀμοιωμάτι λατρῶν, ἀλλ' οὐ κακῶς ἔχοντες. Ἐβέρπτευσεν οὖν καὶ πάντα ἡμῶν τὰ ὀμοιώματα τῶν ἀρρώστων δυνάμεων, καὶ τὰ κατὰ μέ-ρου τῶν νοσημάτων ἐξουσία δυνάμεων: ἵλαστο, ἵνα παρη-ρωθῆ: Ἐγὼ Κύριος ὁ θεός ἐκείλει σε ἐν δεινω-σύνῃ. Κρατήσω τῆς χεῖρῆς τῆς ἐξείας σου, καὶ

illoc Pascha, Pascha Domini, clamavit Spiritus : quia hoc Pascha, non typos, non historia est, non umbra, sed vere Pascha Domini. Sanguis autem in signum est, signum futuræ veritatis. veri Spiritus prima impressio; imitatio magnæ unionis. *Et videbo sanguinem, et legam vos.* Vere textisti, o Jesu, a multa penicula, et manus extendisti paternas; abscondisti nos intra alas tuas potentes; sanguinem dividim in terra effudisti, in pactis tuis crepenti et benignitate plenis, et iras minasque a nobis repulisti, primam vobis superne reconciliationem reddidisti. Illi ergo azyma comedant septem diebus (Exod. 12. 15), sepienarium in mudo meditantes periodum, et terrenam legalem in terra comedentes escam: Pascha vero nostrum immolatus est Christus, et novam massam sacre illius mixtionis accepimus, tota meliore virtute fermentati et in massam relecti per ejus Spiritum. Ego namque ipsum regnum celorum mixto fermento fermentavi, referendo ad tres mensuras similes. Ideo hinc Pascha dicitur. *Attingena non comedit* (Math. 7. 6). Non enim projicio margaritas ante porcos, non do sanctum canibus. Qui vero peccatis olim servebat, corde circumcidetur, et ab acerba servitute liberatur, sic cum nobilitate ad mysterium accedit; et tunc cum libertate Pascha comedit. *Christus enim nos liberavit de servitute et maledicto, factus pro nobis maledictum* (Gal. 3. 13).

✠ *In una domo comedatur, et extra carnem non ferat.* Una quippe est synagoga, una domus, hoc est, una Ecclesia, in qua sacrum Christi corpus comeditur; ideoque extra unam domum Ecclesiam carnes non ejectionent. Qui autem alibi comedit, ut impius et fur plectatur. *Lex una erit libero et proselyto.* Ubi Christus, ibi libertas omnibus, ibi aequalitas, una lex, unus honor: omnes pretioso redempti sunt sanguine. Ideo non ultra servus es, non ultra Judæus, sed liber: omnes enim in Christo liberi facti sumus. Audi enim, audi post figuras et œconomiam legalem, quæ et quanta sit œconomia post Christi adventum in terram. Quid est Christi adventus? Servitutis fuga, a veteri necessitate liberatio, adoptionis filiorum honor, remissionis peccatorum fons, immortalis vite in omnibus vita. Videns nos superne sub mortis tyrannide, a corruptionis vinculis solutos simul et ligatos, in via necessaria ubi regredi non poteramus currentes, venit et assumpto primo fumento, cum paternis consiliis, non angelis, non archangelis ministerium pro nobis tradidit; sed ipsum Verbum totum pro nobis certamen suscepit, paternis obediens præceptis. Cum autem Spiritus divinus purus omnibus esset inaccessus, ne omnes incommunicabilibus Spiritus immisionibus afficeret, libens ipse seipsum colligens, tantus venit, quantus voluit, non imminutus in semetipso, neque a gloria assumptus, sed ex paternæ potestatis excellentia quod habuit non perdidit, et quod non habebat assumpsit. Tantus venit, quantum capi poterat. Quoniam vero oportebat quod divini Spiritus receptaculum; ut primi humanæ naturæ et substantiæ participes essent, ibi expurgatis et annumeratis, ejecto illo quod superfluum et lutosum erat, eo autem, quod purum, lucidum, sincerum erat, illuminato, irradiato et igne repleto, atque efformato, virginem reddito, ino, ut illi dicam, angelo, in imaginem humanam corporaliter efformatus est, spiritulem quidem habens orientem, corporalem vero accipiens formam. Ideo illum mystico admodum ritu Scriptura depinxit, *Ecce vir, iniquus, oriens nomen illi* (Zach. 6. 12); oriens quidem quasi in spiritu, vir autem quasi in corpore. *Nam Spiritus Domini superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi: ideoque quod nascetur ex te Sanctum, vocabitur Filius Altissimi* (Luc. 1. 35). Cum autem stipendia et divina sit ejus generatio, jure Spiritus admirabatur, dicens: *Generationem ejus quis enarrabit* (Isai. 53. 8) Cum autem quatuor sunt præcipua divinitatis nomina, per quæ maxime divinus Spiritus creditur: Dominatus, Divinitas, Filiatio, et Regni æterni; vide, num has virtutes et illam gloriam acceperit. Et primo

vide illum Dominum. « Dixit Dominus Domino meo, Sede a dextris meis (Psal. 109). » Viden' eum a Domino Dominum? Vide etiam Filium dici. « Ipse me vocabit Patrem; et ego ponam illum primogenitum (Psal. 88. 27. 28); et, Filius meus es tu, ego hodie genui te. Postula a me, et dabo tibi gentes hereditatem tuam (Psal. 2. 7. 8). » Viden' illum Filium, primogenitum et unigenitum? Vide illum etiam Deum. « Viri excelsi super te transibunt, et precebuntur, te adorabunt; et sequentur compulsi vincit. Tu es enim Deus, quia Deus in te est (Isai. 45. 14). » Vidistin' illum Deum? Vide ipsum etiam Regem æternum. « Thronus tuus, Deus, in sæculum sæculi: virga rectitudinis, virga regni tui. Dilixisti justitiam, et odisti iniquitatem. Propterea unxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis (Psal. 44. 7. 8). » Vidistin' illum Regem? Vide illum etiam Dominum virtutum. « Attollite portas, principes, vestras, et elevamini, portæ æternales, et introibit Rex gloriæ. Quis est iste Rex gloriæ? Dominus virtutum ipse est Rex gloriæ (Psal. 23. 7-10). » Viden' illum et Regem esse et Dominum virtutum? Ex reliquis jam vide illum esse summum Sacerdotem æternum. *Juravit Dominus, et non penitit eum: Tu es sacerdos in æternum* (Psal. 109. 4). Quod si et Dominus est, et Deus, et Filius, et Rex, et Dominus virtutum, et summus Sacerdos æternus, quia sic ipse vult, est etiam homo. Equus cognoscat eum? Et homo scilicet est, et ante deum erat. Ac ne secundum quasdam hominum opiniones videatur casu quopiam specie tantum, vel spiritum quemdam in terram advenisse, audi ipsum infanctum emisse fuisse. « Audite, domus David: Iniquum parum volitis est certamen præbere hominibus? Et quomodo certamen præbetis Domino? Ideo dat vobis Dominus ipse signum. Ecce virgo in utero accipiet, et pariet filium, et vocabunt nomen ejus Emmanuel (Isai. 7. 13. 14). Et volent, si sint igne combusti. Quia parvulus natus est nobis, cujus principatus super humerum unius ejus: et vocabitur nomen ejus magni consilii angelus, admirabilis consiliarius, Deus potentis, princeps pacis, pater futuri sæculi (Isai. 9. 5. 6). » Deus certe et homo hec magnus Jesus ad nos adventi: nemo non credit. Principatus sub humano corpore fuit. Nam primus Patris Spiritum mysticum cepit Adam in terra, etiam illud esset: neque enim leditur divinus Spiritus, quando ex voluntate Dei corpus conjungitur. Quod si primus pulvis sacrum Spiritum caperet, animatum certe corpus immortalem Christi vitam susceperit. Si ergo Spiritus tantum advenisset in te peccato et morti subjectum, supervacaneus tunc foret ille magnus corporis adventus, cum neque peccatum neque mors devicta fuisset. Uportebat autem etiam peccatum de medio tolli; ideoque ipse *Peccatum non fecit, neque dolus inventus est in ore ejus.* Ipse ergo primum illud inops et mortale corpus induit. Quamobrem Spiritus de illo clamat: « Non est species ei, neque decor: et vidimus eum, et non habebat speciem, neque pulchritudinem; sed species ejus inghria, deliciens præ filiis hominum (Isai. 53. 2). Nam in similitudine carnis peccati, sine peccato, condemnavit peccatum (Rom. 8. 3); » us edens, non opus habere sanos medico, sed eos qui male habent. Curavit igitur omnia nostrum infirmitatum corpora, et speciatim morbos potentia virtutis sue sanavit, ut impletur illud: « Ego Dominus, Deus vocavi te in justitia. Apprehendam manum dexteram tuam, et roborabo te in testamentum generis mei, in lucem gentium, ad aperendum oculos eorum, ad educendos ex vinculis compeditos in tenebris. Ego Dominus Deus, hoc mihi nomen est (Isai. 42. 6-8). » Audite, sardi, verba libri, et sedentibus in tenebris lux orta est. Tunc saliet, ut cervus, claudus, et expedita erit lingua balborem (Ibid. v. 18. col. 29. 18. et 35. 5. 6). Quia vero per partes malita sublata est postrema iulmca destructur mors in victoriam, *Ubi est, mors, stimulus tuus (Usee 13. 14) ?*

5. Hoc erat Pascha, quo desideravit Je-sus pati pro nobis. Per passionem a passio-*e* liberavit, et morte mortem vicit, ac per visibilem e-*e*eam immortalem vitam suam largitus est. Hoc est salutare Jesu desiderium, hic amor omnino spiritalis, ut ostendat figuras quasi figuras, et sacrum corpus dei discipulis suis: *Accipite, comedite: hoc est corpus meum. Accipite, bibite: hic est sanguis meus in novo testamento qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum (Matth. 26. 26-28)*. Ideo non tantum comedere, quantum pati desiderat, ut nos a passione per comestione promerita liberet: ideoque lignum contra lignum plantavit, et illam olim malam manum affligens, totam vitam vere in se pendente ostendit. Tu quidem, o Israel, non potuisti manducare: nos vero cum cognitione insolubili spiritaliter manducavimus, et post cibum sumptum non morimur. Hoc mihi lignum est in salutem aeternam; hoc nutrior, hoc convivor; sub hujus radicibus radices pono, ramos extendo; a spiritu autem ceu a ventu cum voluptate excoler. Sub hujus umbra tabernaculum posui, et multum xatum devitans, rore plenum habeo diversorium: cum lujus floribus floreo, ejus fructibus summe delector, fructus vero ab initio mihi reservatos decerpo. Hoc mihi esurienti delicatus cibus est, sitiienti fons, nudo tegumentum, cujus folia spiritus vite sunt. Non ultra mihi folia fleus. Haec mihi Deum timenti tutela est, nutanti fulcrum, certanti braviu, victri tropaeu: haec mihi arcta semita, angusta via; h-*e*c scala Jacobi, angelorum ascensus et descensus, in cujus culmine stat Dominus. Haec arbor a terra usque ad caelum assurgit, immortalis planta, que firma erigitur in medio caeli et terrae, fulcrum universi, firmamentum orbis, complexio mundi, mortalem variam substantiam continens, invisibilibus spiritus clavibus confixa, ut rei divinae congruens non ultra solvatur, summos caelos contingens, pedibus vero terram firmans, multumque intermedium aeris spiritum undique immensis manibus complexiens. Totus arbor ubique in omnibus, et per se solum contra aeriis potestates nudus congressus est: et ad breve quidem tempus clauit ut calix transeat, ut ostendat se vere hominem esse; memor autem qua de causa missus esset, ut impletur oeconomicam ad quam missus erat, rursus clamat: *Non mea voluntas, sed tua fiat; spiritus enim promptus est, caro autem infirma*. Utpote qui pro anima in certamine currens ad victoriam, primo sacrum caput spiu coronatur, totam veterem terrae maledictionem de medio tollens, quod per peccatum ubique spiuosus erat, per sacrum caput suum lenius reddens: ubi autem acerbum et acutum fel draconis ehibit, universos nobis dulcedinis fontes per se ipsum attemperavit. Cum enim mulieris opus solvere vellet, et eam que ex latere primo orta et mortifera erat, continere, sacrum suum latus aperiri voluit, ex quo sanguis sacer et aqua manavit, perfecta et sacra signa nuptiarum spiritualium et mysticorum, necn-*o* adoptionis et regenerationis. *Ipse enim vos baptizabit in Spiritu sancto et igni*. Aqua uti in Spiritu, sanguis ut in igne. Tunc cum illo extenduntur duo latrones, duorum in se populorum signa ferentes: quorum unus mutatus, probus efficitur, et confessionem emittit, atque erga Dominum pie afficitur; alter vero durae cervicis cum sit, commovetur, et erga Dominum improbus est, neque plus, atque in praeteritis peccatis perseverat. Certe duae sunt animi cogitationes, quarum altera a peccatis convertitur et ad Dominum tendit, ideoque per penitentiam clementia et honore dignatur; altera vero inexcusabilis, quia immutabilis est, et usque in finem latro. Ut vero finem habuit mundanum illud certamen, et undique ille retulit victoriam, neque clatus ut Deus, neque victus ut homo, in finibus universorum mansit radicatum victoriae tropaeum, dum ipse in seipso de hoste cum pompa triumphat. Tunc de patientia perseverantia obstupuit universus orbis: tunc caeli commoti sunt, principatus

caelestes turbati, throni item et leges dum vident summum magni exercitus Ducem suspensum. Parum absit quin stellae de caelo caderent, cum qui ante luciferum ortus erat extensus cernerent. Extinctus aliquantum temporis est solis ignis, videns magnam mundi lumen obscuratum. Tunc petrae scissae sunt. Israelis ingratum animum exclamantes: *Non novisti petram spirituales, ex qua bibisti dum sequeris. Velum templi scissum est, cum Christo patiens, indicansque verum summum sacerdotem caelestem. Parum absit quin totus mundus confunderetur, ac passionis timore dissolveretur; nisi quidem Spiritum insufflasset magnus Jesus, dicens: *Pater, in manus tuas commendo spiritum meum (Luc. 23. 46)*. Commotis enim universis et terrae motu nutantibus, metuque tremantibus, ascendente divino Spiritu, viriditatis et confirmantis more, rursus stetit universus orbis, quasi scilicet illa divina extensio et crucis supplicium per omnia extensa fuissent. O sola in solis, et universa in universis! Spiritum tuum caeli habent, animam paradisi; nam ait, Hodie tecum ero in paradiso; sanguinem vero, terra. Divinus est indivisibilis, ut omnia servarentur, ut ne infirmus quidem locus divino advenit expertus esset. Formam quidem ejus non vidimus, sed vocem ejus audivimus. Solvitur itaque post vitam mortis vincula, potestate usque regia, ut cum dixit, *Lazare, veni foras (Joan. 11. 43)*; et, *Puella, surge (Marc. 5. 41)*; ut ejus potestatis imperium indicaretur. Ideoque se totum morti dedit, ut voracem feram, et inesplicitum vinculum in se interiret. In corpore impeccabili ubique cibos querebat sibi proprios; nam ibi voluptas esset, nam ira, nam inobedientia, nam tandem veteris peccatum, prima mortis causa. Stimulus enim peccati mors est (1. Cor. 15. 56). Cum autem nihil in eo mors reperiret qualeretur, in seipsis conclusa, et cibi penuria soluta, ipsa sibi mors fuit, ut vero multi ex justis erant nutiantes et prophetales in resurrectione primogenitum ex mortuis. Ille vero per triduum sub terra mansit, ut totum humanum genus, et quod ante leges fuerat per semetipsum servaret. Fortasse vero ut totum animal susceperat, animam, spiritum et carnem, ideo per triduum moratur. Suscitatum illum primo vident mulieres. Ut enim primum peccatum mulier in mundo admisit, sic et mulier primo mundo vitam donavit. Ideo sacrum vocem audiunt mulieres, *Avete (Matth. 28. 9)*, ut prior dolor per gaudium resurrectionis tolleretur; et ut ad incredulis ejus a mortuis resurrectio cum corpore crederetur. Ut totam sibi inagnem induerat, et veterem hominem quem induerat, transformavit in caelestem hominem: tunc cum eo illa imago sic attemperata ascendit in caelum. Videntes autem virtutes magnam illud mysterium, hominem ana ascendente cum Deo, jussu cum gaudio supernis exercitibus clamaverunt: *Attollite portas, principes, vestras, et elevamini, portae aeternales, et introibit gloriae (Psal. 24. 7-10)*. Illae vero novum miraculum videntes, hominem cum Deo junctum, vicissim clamant et dicunt: *Quis est iste rex gloriae? Aliae rursus interrogatae respondent: Dominus virtutum, ipse est ille gloriae, fortis, robustus et potens in praelo*. O mysticam largitatem! o spirituales solemnitates! o Pascha divinum, a caelo descendens in terram, et rursum a terra ascendens in caelum! o novum universorum festum! o mundi celebratum! o universi gaudium, honor, esca, deliciae, quibus tenetissima mors dissoluta est, vita autem in omnes extensa fuit, et aperte sunt portae caelorum, et Deus homo apparuit, et homo Deus ascendit, per quem confractae sunt inferni portae, et adamantina claustra soluta sunt. Atque inferus quidem populus surrexit a mortuis, annuntians supernis plenitudinibus: ex terra redditus est chorus! O Pascha divinum, Deum de caelis non anguste agentem, nunc spiritualiter nobis conjungens, cujus opera magis ille supernarum thalamus impletus est, omnesque sponsales sinas gestant, nullusque eicitur quod non habeat stobum*

ἐπισχῶσα σε εἰς διπλόηνη γένουσι σου εἰς ὡς ἔθνη· ἀνοίξει ὀφθαλμούς τυφλῶν, ἐξαγαγῆν ἐκ δεσμών πεπεδημένους ἐν σκότει· Ἐγὼ Κύριος ὁ θεός, τοῦτο μοί ἐστρα. Ἀκούσατε, καρδί, λόγους βιβλίων. Καὶ τοὺς καθήμενους ἐν σκότει σου ἀνάγει. Τότε δάειται χωλός, ὡς ἔλαφος, καὶ τρωπὴ δὲ ἐστὶ κλωσσα μογιλάλων. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ μέρος τὰ τῆς κλωσσας ἀρεθῆ, ἔξατος ἑθρὸς καταργαίται ὁ θάνατος εἰς νίκης. Που σου, θάνατος, τὸ κέντρον;

ε'. Τοῦτο ἦν τὸ πάσα, ὁ ἐπιβίβασεν ὑπὲρ ἡμῶν ὁ Ἰησοῦς παθεῖν. Πάθει πάθους ἡλευθέρωσε, καὶ θάνατον ἔθανον ἐνίκησε, καὶ διὰ τῆς βλεπομένης προφῆς τὴν ἀθάνατον ζωὴν αὐτοῦ ἔχρησθησεν. Ἄδτη ἡ σωτήριος ἐπιθυμία τοῦ Ἰησοῦ· οὗτος ὁ ἔρωσις ὁ πνευματικώτατος, δεῖται μὴν τοὺς τύπους ὡς τύπους, τὸ δὲ ἱερὸν σωμα τοῦ μαθητῆ; αὐτοῦ ἀνάδουσα. Ἄδεται, φάγετε, τοῦτο ἐστὶ μου τὸ σῶμα· Ἄδεται, πίνετε, τοῦτο ἐστὶ μου τὸ αἷμα ἐν καιρῇ διαθήκῃ τὸ ὅπερ πολλῶν ἐκχυθέντων εἰς ἀπειρὶ ἀμαρτιῶν. διὰ τοῦτο οὗσι ἐπιθυμῶ τοσοῦτον φαγεῖν, ὅσον ἐπιθυμῶ πίνειν, ἢ ἡμέας τοὺς διὰ βρώσεως πάθους ἐλευθέρωση· καὶ διὰ τοῦτο ξύλω ἀντιβρώσεως, καὶ τὴν πάλαι πονήραν χεῖρα ἀσθεῖς προσήλωσα, ὅλην ἰδίωσιν ἐν αὐτῷ ἀλθῆως τὴν ζωὴν κρημαμένην. Ὡς μὴν, ὡς Ἰσραὴλ, οὐκ ἠδυνήθησ φάγειν· ἡμεῖς δὲ μετὰ γνώσεως ἀκατάλυτον πνευματικῶς ἐφατόμεν, καὶ φαγόντες οὗσι [272] ἀποθνήσκομεν. Τοῦτο μοι φυνὴν εἰ σωτήριαν αἰώνιον· τοῦτω τρέφομαι, τοῦτω συνιστοῖμαι· τοῦτω ταῖς μὴν βίαις ὑποβρῆζομαι, τοῖς δὲ κλάδοις συνεκτείνωμαι, τῷ δὲ πνεύματι ὡ; ὑπὸ ἀνέμου ἐντυρῶν γεωργουμαι. Τοῦτο τῆ σπῆ ἀπακηνώσα, καὶ τὴν πάλαι καύσωνα διαφυγῶν ἐνδρόσον ἐγὼ κατάγειον·· τοῦτο τοῦ μὴν ἀθεοῖς συνανθῶ, τοῖς δὲ καρποῖς τελειῶς συνήξω, τοῖς δὲ ἄρῃς τοῖς τετυρῶμένοις καρποῖς ἀκλώστεως τραγῶ. Τοῦτο μοι πεινώει τροφή, καὶ διψῶντι τρητῆ, καὶ σπῆν γεγυμνωμένῳ, οὐ καὶ τὰ φύλλα, πνεύμα ζωῆς. Οὐκεί μοι φύλλα σπῆς. Τοῦτο μοι θεῶν φοβουμένη φυλακτήριον, καὶ σαλευσῶν πτήρημα, καὶ ἀγυνομίμω βραβεῖον, καὶ τρώσιον νεικητόν· τοῦτο μοι ἀτραπὴ ἡ στενή, τοῦτο ἡ τελειωμένη ὁδός, τοῦτο καίμας Ἰακώβ, καὶ τὴν ἀγγέλιον πορτεῖα. ἐφ' ἧς ἀκρας κληθῶς ἐστῆρικται ὁ Κύριος. Τοῦτο ἐνδρόνον οὐρανῶμικης ἀπὸ γῆς εἰς οὐράνωσι ἀνάειπασεν, ἀθάνατον φυνὸν, στρηζῆ; ἐαυτὸν ἐν μέσῳ οὐρανῶ τοι καὶ γῆς, ἔδρασμα τῶν ἔλων, στρηγμα τοῦ παντός, ἔρεσιμα τῆς ὅλης οἰκουμένης, συμπελαγμα κοσμικῶν, τῆς ποικιλῆς καὶ ἀνθρωπίνης οὐσίας συνεκτικῶν, ἀράτορις γόμορις τοῦ πνεύματος συνλημμένον, ἢνα τῷ θεῷ συνασμοθῆν μνηκτὶ λυθῆ, ἀκρας μὴ κορυφαῖς τῶν οὐρανῶν ἐπιψῶσιν· τὴν γῆν δὲ στρηζῆν ποσι, τὸ δὲ πάλαι καὶ μέσον πνεύμα τοῦ ἄερος πανταχῶν ἡερσὶν ἀμετρήτοις περῶσθῶν. Ὅλιος ἦν ἐν πῶσι καὶ πανταχοῦ, γέμισας δι' ἐ' αὐτοῦ, πρὸ; ἀερίως οργῆς γυμνῶς ἀναπεδύσαστο· καὶ πρὸς ἄλλῳ μὴν βοῶ πρσρῶθεὶ τὸ ποτήριον, ἢνα βεθῆ ἀλθῆως, ὅτι καὶ ἀνθρωπιστος ἦν, μεμνημένος δὲ δι' ὁ ἀπεστάλη, πληρῶσαι τὴν οἰκουμένην βουλόμενος, εἰς ἢν ἀπεστάλη, βοῶ πάλιν· Ἄτῃ τὸ θέλημα μου, ἀλλὰ τὸ θέλημα σου· τὸ μὲν γὰρ πνεύμα πρόθυμον, ἢ δὲ ἄφορ ἀσθερῆ. Ὅλα δὴ τὸν ὑπὲρ ψυχῆς τρέχων ἄγωνα τὸν ἐπιπικνον, κρώτον μὲν τὴν ἱερὰν κεφαλὴν ἀκάνθιας ἐστερανώσαστο, ἐλην τὴν παλαιὰν κατάσων τῆς γῆς ἀνέλων, καὶ τὸ δὲ ἀμαρτιῶν ἀκανθῶδες πλεονῶσαν τῆ βεῖς κεφαλῇ πάλιν ἐξημαρῶν, τὴν δὲ πικρὰν καὶ ὀξεῖαν τὸν ὄρακοντος χολὴν ἐκπιων, ὅλας ἦμιν τὰς ἀφ' αὐτοῦ γλυκασ ἀντεκράσε πρηγῆς. Τὸ γὰρ ἔργον τῆς θῆλαις; λύσις θελφσας, καὶ τὴν ἐκ πλεῖρας πρότερον βούσασαν ἐπαγεῖν βασιαντηρῶν, βῆθ τὴν ἱερὰν αὐτοῦ ἐν αὐτοῦ ἐστόμωσις πλεῖραν, πῆ τῷ τὸ ἱερὸν ἔρρησεν αἷμα καὶ ὕδωρ, τὰ τελεία τῶν πνευματικῶν γάρμων τῶν μυστικῶν καὶ ὑποθεταῖς καὶ παλιγγενεσίας τὰ σημεῖα. Αὐτὸς γὰρ ἡμῶς βασιτείας ἐν Πνεύματι ἀγῶ καὶ πνρι. Τὸ μὴ ὕδωρ ὡς ἐν Πνεύματι, τὸ δὲ αἷμα ὡς ἐν πνρι. Τότε δὴ συνεκτείνωται αὐτῷ δὸν λρητῆ, εἰς δὲ δύο λαοὺς φερόμετες ἐν αὐτοῖς; τὰ σημεῖα· ὡν ὁ μὴν εἰς αὐτὸ μεταβλήθῃ εὐγυμνοῖ, καὶ μετὰ ὀμολογίας ἐφομολογεῖται, καὶ πρὸς τὸν Δεσπότην ἐστῆβῆ· ὁ δὲ ἔτερος κινεῖται σκληροτράχηλος; ὡν, καὶ ἄνωγνοῖ πρὸς τὸν Δεσπότην, καὶ οὐκ ὠθεσθεῖ, καὶ τοῖς παλαιῶσι ἀμαρτήμασιν ἐμφολορηῖ. Εἶτα καὶ οἱ δύο ψυχῆς εἰσι λογισμοί, ὡν ὁ μὲν ἔτερος ἐν τοῖς παλαιῶσι ἀμαρτήμασι μεταβλάεται, καὶ πρὸς τὸν Δεσπότην ἀπο-

δέεται (εἰδὲ καὶ τῆς ἐν μετανοίας φιλοφρονας καὶ τιμῆς ἀξιοῦται)· ὁ δὲ ἔτερος ἀναπολόγητος, ὅτι καὶ ἀμεταβότος, καὶ μέχρι τέλους ἐστὶ λρητῆ. Ὡς δὲ τέλος; εἶχεν ὁ κοσμικὸς ἄγων, καὶ πανταχῶν ἐπιβλήθη νικητῆς, μῆτε ὡς θεός ἐπαίριμνος, μῆτε ὡς ἀνθρώπος νεικημένος, ἔμεναν ἐν μεθούριον ὅλων ἐβρῶσιμωσ τρώσιον ἐπιπικνον, αὐτὸς ἐν αὐτοῦ κατὰ τὸ ἔγερθον προπομπῶν καὶ θριαμβέωσιν. Τότε τῆς ὀμομηῆς ἐπιπικνῆς ἐθαμβῆθη τὸ πᾶν, τότε οὐράνω μὴν ἐσαυλῶθησαν, ἀρχαὶ δὲ ἐκινήθησαν ὑπερῶσμοι, ὀρθῶν καὶ νόμων τὸν ἀρχιστρητῶν τῆς μεγάλης δυνάμεις ὀρώντες κρημαμένον μικροῦ δ' ἂν ἐξέπισον καὶ οἱ ἀστέρες τοῦ οὐρανῶ, τὸν προεωσπρῶνον βλέποντες ἀπλοῦμενον, Ἐσθέθη δὲ παρ' ἄλλῳ καὶ τὸ τοῦ ἡλίου πῦρ, τὸ μέγα βλέπον τοῦ κόσμου φῶς ἀμαυρούμενον. Τότε ἐσχίσθησαν πέτραι τῆς γῆς, ἢ τοῦ Ἰσραὴλ ἀγνομιστῶν καταβῶσας, ὅτι μῆ ἐγίνως τὴν πέτραν τὴν πνευματικὴν, ἢ τῆς ἀκολούθησας ἐπινες. Ἐβράθη δὲ τοῦ ναοῦ τὸ καταπέτασμα συμπατόν καὶ μηνῶν [273] τῶν οὐράνω ἀλθῆως ἀρχιερατε. Μικροῦ δ' ἂν ἔως ὁ κόσμος συνεχῶθῃ, καὶ τῷ φῶσι τοῦ πάθους συνεκλῶθῃ, εἰ μὴ τὸ θεῶν Παντοῦ ἐκφύσθησεν ὁ μέγας Ἰησοῦς; ἐπὶνὸν Πάτερ, παρακαταθέτω τὸ πνεῦμα μου εἰς τὰς χεῖρας σου. Κλονοῦμενον γὰρ τῶν ἔλων καὶ δοουμένων σισμῶ, τῷ φῶσι πάντων σαλευόμενον, πάλιν ἀναβῶσιν τοῦ θεῶν Ἰνεύματος, τρώπον ψυχούμενον καὶ ζωοποιούμενον καὶ στρηζῆμον, πάλιν ἐστῃ τὸ πᾶν, ὡς τῆς βεῖς ἐκτάσεως ἐν πῶσι καὶ πανταχοῦ ὡς τῆς διὰ πάντων ἀπλοῦμης σταυρώσεως!· Ὡς μόνον μόνον ἀλθῆσι; εἰ ἔλων ὄλαι! Ἐχέτωσιν σου τὸ πνεῦμα ὁ οὐράνω, ὁ δὲ παρῆδισος τῆν ψυχῆν· σῆμερον γὰρ, φησὶν, ἔστωμι μετὰ σοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ· τὸ δὲ αἷμα ἢ γῆ. Μεμνησται ὁ ἀμῆρῆς, ἐπὶ τῶντα σωθῆ, ἢνα μὴδὲ ὁ κῶτος τῶτος; τῆς βεῖς; ἐπιβήμας ἀμῆρῆς ἦ. Εἶδος μὴν αὐτοῦ οὐκ ἐβωμαι, φωνῆν δὲ αὐτοῦ κρούσασθῃ. Ἐλῶσι μὴν οὐκ καὶ παρὰ τὸν βῆτον τοῦ θανάτου δεσμοῦ; ἐξουσία χρομόνος βασιλικῆ, ὡστε, Ἀδάμ, θεῖρω ἐξω, καὶ, Ἠ παρ, ἐγείρω; ἢνα αὐτοῦ καὶ τὸ ἐν δυνάμει ἐπιτακτικῶν ὀρωθῶθῃ. διὰ δὴ καὶ ὄλων αὐτῶν γέρον ἔδωκε τῆν θανάτω, ἢνα τὸ ἀδῆ; φάγον θρηλον, καὶ ὁ ἀλητοσος δεσμῶ; ὄλων ἐν αὐτοῦ νεκρωθῆ. Τῷ ἀναμαρτήτῳ σώματι ἐξῆτι παντοχοῦ τῶ; ἴδιος προελ, μὴ ποῦ ἦδων, μὴ ποῦ ὀργῆ, μὴ ποῦ παρῶσῃ, μὴ ποῦ ὄλες ἢ παλαιὰ ἀμαρτία ἢ πρώτη τοῦ θανάτου τροφή. Κέντρον γὰρ, φησὶ, τοῦ θανάτου ἢ ἀμαρτία. Ὡς δὲ οὐδὲν ἐβῆρικται ἐν αὐτῷ θανάτου θρηπικῆν, ὄλων ἐν αὐτοῦ κλεισθεῖς καὶ ἀτροφία λυθεῖ, αὐτῶ; ἐκῶτθ θάνατος ἐγγίγεται, ὡς δὲ καὶ πολλοὶ τῶν δικαίων ἐστυγελῶόμενοι καὶ προσητῶντες καὶ τὸν ἐν ἀναστήσει πρωτόκτον ἐν τῶν νεκρῶν. Ὡς ὄλε καὶ τὴν τρημερον ὑπὸ τῆν ὀμομηῆν ἤνετρετο, ἢνα ὄλων καὶ πᾶν σωθῇ τὸν ἀνθρώπων γένος, τὸ πρὸ νόμου, εἰ' αὐτοῦ. Τὰχα καὶ πῆ καὶ ἢνα ἐκλόγηρον ἐξαναστήσῃ τὸ ζῶον, ψυχῆν, καὶ πνεῦμα, καὶ σῶμα, διὰ τοῦτο καὶ τρημερεῖται. Ἀνασῶσαντα δὲ αὐτὸν πρώτον ὀρῶσιν αἱ γυναικες. Ὡς γὰρ πρώτην τὴν ἀμαρτίαν τὴν ἐν κόσμῳ ἔγαγε γυ ἢν, οὕτω καὶ πρώτη τῷ κόσμῳ τὴν ὕψιν ἐπαγγέλλεται. διὰ καὶ ἀκούσῶσι τὴν ἱερὰν φωνὴν γυναικας, Χαίρετε, ἢνα ἢ πρώτη λύπη διὰ τῆς χαρῆς; τῆς ἀναστάσεως;· καὶ τὸ τοῦ ἀπιστοῦσιν, ἢνα αὐτοῦ ἢ ἐκ νεκρῶν ἀνάστασις πιστεῶθῃ μετὰ οὐμματος. Ὡς δὲ ἄλην τὴν εἰκόνα ἐν αὐτοῦ γέρον ἐκδύσαστο, τὸν δὲ πάλαιον ἀνθρώπον ἀναστυλιζόμενος μετῆθηκεν εἰς τὸν ἐπουράνω ἀνθρώπον, τότε συνανθῶσιν αὐτῷ καὶ ἢ εἰκὼν, συγκεκρημῆν εἰς; τοῖς οὐράνωσι. Βλέπουσαι δὲ αἱ διυνῆσαι τὸ μέγα μυστήριον συναναβαίνουσα βῆθ ἀνθρώπων ἐν θεῷ, ἐγγελοῦμενα ἰδῶν μετὰ χαρῆς; ταῖς ἄνω στραταῖς; Ἄρατε πᾶσις, οἱ ἀρχιερες, ἔμωρ, καὶ ἐσπῶρηες, πῶσαι αἰωνοῖ, καὶ εἰσελευσεται ὁ βασιτεῖς τῆς δόξης. Αἱ δὲ ὀρωσαι τὸ καινὸν βαῖμα ἀνθρώπων συγκεκρημῶν θεῷ, ἀντιδῶσαι καὶ λγῶσαι· Τῆ εἰς τῆν οὐτοσ ὁ βασιτεῖς τῆς δόξης; Αἱ δὲ πάλιν ἐρωτῶθῆσαι ἀνασκηρῶσαντο· Κύριος τῶν δυνάμειων, αὐτοσ ἐστὶν ὁ βασιτεῖς τῆς δόξης, ἰσχυρῶν καὶ κραταῖος καὶ δυνατός ἐν πᾶσιμω. Ἠ τῆς χορηγίας; μὴ μυστικῆς; ὡ τῆς πνευματικῆς ἐσπῆρῆ; ὡ πάσα θεῶν ἀπ' οὐράνω ὀδούσων μεχρὶ γῆς, καὶ ὁ τὸ γῆς πάλιν ἀναβαῖνον εἰς οὐράνωσι; ὡ καινὸν τῶν ἔλων ἔδρασμα, κοσμικῶν πανηγυρισμῶν τὸ τοῦ παντός; γὰρ καὶ τιμὴ καὶ τροφή καὶ τροφή, δὲ ἧ; ὁ μὴν σνοτικῶς θάνατος κατεκλῶθῃ, ἢ δὲ ζωῆ τοῖς; ὄλιος; ἐρῆπῶσθῃ,

••• Fonte κατωτέρω.

••• Supple τῆν. ••• Hec vultis videtur.

καὶ ἀνεψήθησαν πύλαι οὐρανῶν, καὶ θεὸς ἄνθρωπος ἐφάνη, καὶ ἄνθρωπος θεὸς ἀνέβη, δι' ἃν ἐβράβησαν ἄδου πύλαι, καὶ κλειθρα ἐλύθησαν ἀδαμάντινα! Καὶ ὁ μὲν κάτω ἔθηκεν ἀνάστη τῶν νεκρῶν, εὐαγγελίζόμενος τοῖς ἄνω πλῆρωμασιν, ἀπὸ γῆς ἀπεβόθη χορὸς. Ὁ πάσα θεῶν, θεὸν ἐξ οὐρανῶν οὐ στεναγούσησαν, καὶ νῦν πνευματικῶς συνάψαν, δι' ἃν μέγας νυμφὸν τῶν γάμων ἐπιλήρωθη, καὶ πάντες φέρονσι τὰς στολὰς τὰς; νυμφικὰς, ἐκβάλλεται δὲ οὐδεὶς, ὡς οὐκ ἔχουν τὴν στολὴν νυμφικὴν! Ὁ πάσα, κινήσῃ λαμπαδουρίας τὸ φῶς, παρῆνι- κῆς δαδουρίας ἀγλάστια! Διὸ οὐκ ἔτι οὐβννυται [274] τῶν ψυχῶν αἱ λαμπάδες; ἐνθέως δὲ καὶ πνευματικῶς ἐν πᾶσι; τῆ; χάριτος δαδουχεῖται τὸ πῦρ, σώματι, καὶ πνεύ-

ματι, καὶ ἑλαίρ Χριστοῦ χορηγούμενον. Σὺ δὲ ἢ παρακαλούμεν, θεὸ ἀδόστοα, πνευματικῶς αἰῶνος βασιλεῦ Χριστῷ, ὑπερέσχε σου τὰς χεῖρας τὰς μεγάλας ἐπὶ τὴν ἱερὰν σου Ἐκκλησίαν, καὶ ἐπὶ τὴν λαὸν αἰεὶ σου τὴν ἕγιον, προπολεμῶν, φυλάσσων, συντηρῶν, προστατευόμενος, προσταγιζόμενος, ὑποτάσσων ὅλους τοὺς πολεμῶν, νικῶν καὶ τοὺς δοράτην δυνάμει τοῦ ἐναντίου, ὡς καὶ τοὺς ἡμετέρους ἐνίκησας; ἐχθροὺς; ἀνάστησον καὶ νῦν αὐτὸς; τὰ ὑπὲρ ἡμῶν τρόπαια, καὶ χάριται ἡμῶν ἄσαι μετὰ Μιουούσας τὴν ὄψην τὴν ἐπνικίον, ὅτι σοὶ ἔστιν ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

MONITUM

Hunc ejusdem esse scriptoris, styli genus, perplexa series, omnia denique suadent. Agitur vero de con-
cinando ac definiendo Paschatis die, de quo magna tunc quaestio agitabatur. Quia enim non eodem die
ejusdem mensis, ut in reliquis solemnitatibus observatur, sacrum Pascha agebatur, sed aliquot tempora,
diversa cyclorum rationes observare par erat, ut dies ille assignaretur; basee notus is quisquis sit scriptor
affert, et missis haereticorum Judaeorumque hac de re placitis, has temporum notas ad celebrationem
Paschatis ipse requirit: nam ut ex ejus dictis comperimus, etiam inter Catholicos ea de re tunc discepta-
batur.

Observanda sunt, inquit ille, aequinoctium vernalium, luna decima quarta, ac praeterea triduum, nempe
Parasceve, Sabbatum et Dominica. Pascha semper post aequinoctium celebrandum est. Si vero contingat
decimam quartam lunam ante aequinoctium incidere, illa rejecta, ad sequentem decimam quartam lunam
Pascha remittebatur, et tunc erat mensis embolismus, sive injectitium, donec adveniret illa decima quarta
luna post aequinoctium. Si vero quarta decima luna cum Dominica concurreret, illa Dominica non celebra-
batur ut festum Resurrectionis, sed sequens Dominica assumebatur, quia putabant quarta decima luna
passum esse Christum, nec consentaneum esse Resurrectionem celebrare quia die Christus passus esset.
Secundum hanc disciplinam ille diem Resurrectionis statuit incidere in secundam diem octavi mensis, qui
est Aprilis, secundum numerandi modum Graecorum complurium, qui annum incipiunt a Septembri: in
annum autem sequentem, diem decimum septimum aeptimi mensis sen Martii assignat; et in tertium an-
num sequentem, nonum diem ejusdem septimi mensis. Haec vero quomodo quadrare possint longius esse
recensere; mittimusque ad Petavii Doctrinam temporum et ad Usserium Armataum. Duo tamen hic no-
tatu digna observare operae pretium fuerit.

Primo hunc scriptorem, qui per totas sex orationes praecedentes statuit in die Parasceves seu passionis
Christi immolationem agni mystici seu Christi celebrari eadem ipsa die qua agnus ille paschalis apud Ju-
daeos mactabatur, videri Pascha distinguere a die Dominica Resurrectionis; quemadmodum olim in Ecclesia

[275] Εἰς τὸ αὐτὸ αἰκίχα λόγος ἡ καὶ τελευταίος.

α'. Χθὲς μὲν, ἀδελφοί, περὶ τῆς προθεσμίας τοῦ ἁγίου
πάσα τινὰ ἐλαλούμεν καὶ ἐπειδὴ ἔδοξεν ἀμφιβολία εἰς
γίνεσθαι, ἐστηρίχθημεν ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν
Ἰησοῦ Χριστοῦ, οὗ πρὸ πολλοῦ οὕτε τὴν ἀμφιβολίαν
ἠγνοήσαμεν, οὕτε τὴν προθεσίαν, καὶ περὶ τούτων ἀρ-
κούτως ἐβρέθη· εἰ γὰρ ἐν μηνίῳ τῶν εἰρημένων τὴν δύ-
ναμιν εἰχετε· ἠπειγόμενοι δὲ εἰπεῖν σήμερον τὴν αἰτίαν
τῆς παραλήξε. Καὶ ἐπειτα ἡ τοιαύτη διήγησις ἀπαιτεῖ
ἑαυτοῦ τοῦ πρὸς τὸ πάσα τόπου τὴν θεωρίαν, βουλόμεθα,
ἴαν καὶ ὁ Κύριος βούληται, ἀναλαβεῖν τὴν ὑπόθεσιν, καὶ
ὁσὴ δύναμις, ἔξεπειν τοῦ μυστηρίου τὰ θεωρήματα.
Καὶ ἐπειτα πολλὴ καταδρομὴ τῶν ἐναντίων γίνεται
ἀγνοούντων τῆς ἀληθείας; τὴν φύσιν, καὶ ἀριετικὴ ἀπο-
κριτήσαντες φαίνονται, καὶ Ἰουδαῖοι ἐπαγγέλλονται
πάσα τελεῖν, Χριστιανῶν δὲ μόνον τὸ μυστήριον τοῦτο
ἔσται, καὶ ἡ τοῦ μυστηρίου τελετὴ παρ' ἡμῶν μετὰ ἀκρι-
βείας συνίσταται, ὅλως ἀπέναντον τῆ ἐκείνων συντόμῳ·
μνησθῆναι, καὶ ἀπαρτῆσαι τὴν σύγγυσιν ἀπὸ τοῦ καθ'
ἑαυτῶν μυστηρίου, καὶ οὕτως ἐκάτῳ χρόνῳ εἰπεῖν τὴν

διάνοιαν, καθὼς ἂν δῶ ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Πό-
λλας γὰρ ἰθαασάμεθα λεγόντων τῶν, Πᾶς τὰ γενέθλι-
μὲν τοῦ Λυτῆρος ἐν ὠρισμένῃ ἡμέρᾳ τελεῖται· γίνεται
γὰρ, ὡς πάσαι; ἰσμεν, πρὸ ἁπάντων ἡμερῶν Ἰανουαρίου
κατὰ Ῥωμαίους; θεοφάνια δὲ οὐσάτους; καὶ αὐτὰ γὰρ
ἐπιτελεῖται ἡμέρᾳ ὠρισμένῃ, τρισκαίδεκάτῃ τετάρτου
μηνὸς κατὰ Ἀσιανοῦς; καὶ μαρτυρῶν δὲ οὐσάτους μῆ-
μην ἐπιτελούντες πρὸς ἡμέραν ὠρισμένην ἀρμάρου;
τὴν ἀνάμνησιν ἐπὶ δὲ τοῦ πάσα οὐχ οὕτως ἔστιν ὁ ἰ-
γος; Ὅτι οὐ μὲν, οὐδὲ ἁπάντων συμβαινουσῶν ἡμεῖς;
ἔστι τὸ μυστήριον, ἀλλὰ πολλῶν προθεσμιῶν μετὰ ἐξ-
βολας συναγαγῆναι εἰς τὸν τόπον παραλαβάνομεν δὲ τὴ
τῆς θεωρίας ἀνάπτειν. Τηροῦμεν γὰρ καὶ πρῶτον μῆ-
ν, τὸν πρῶτον μῆνα ἀληθῶς τοῦ πρώτου χρόνου, δὲ ἐξ ἑ-
ρινη; ἰσημερίας γνωρίζεται. Ὁ γὰρ πρῶτον μῆνα τῶ-
ν, ὀφείλει ἰδεῖν τὸν πρῶτον χρόνον, δι' ἃν καὶ πρῶτος
μῆν ὀνομάζεται. Πάλιν τε ὁ τὸν πρῶτον χρόνον πρῶ-
τα λαμβάνων, τὴν ἀρχὴν ὀφείλει τοῦ πρώτου χρόνου ἰδεῖν,
οὐκ ἄλλῃ τινὲ ἢ ἰσημερίαν ἑαρίνην, ὡς πρῶτον ἐπιτε-

nuptialem! O Pascha, nova lampadum illuminatio, virginalls lucernarum decor! Ideo non ultro exstinguuntur animarum lucernæ; nam divino et spirituali modo in omnibus gratiæ ignis præfertur, corpore, spiritu et oleo Christi subministrante. Te autem rogamus, Domine Deus, æterne spiritualiter Rex Christe, manus tuas magnas super sacram tuam Ecclesiam extende, et super populum sanctum semper tum,

defendens, custodiens, conservans, pro illo bella gerens et decertans, inimicos illi subjiciens, atque illos vincens qui nobis invisibili virtute inimici sunt, ut et hostes vestros vicisti. Erigo nunc tropæa pro nobis, et largire nobis ut possimus cum Moyse canere canticum victoriæ, quia tibi est gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

IN SEQUEM SERMONEM.

Latina multi distinguebant, et Pascha a Resurrectionis die separabant. Sic Gregorius Turonensis, ubi ordinem a Perpetuo antecessore suo episcopo Turonensi referens, Resurrectionem Domini prius quam Pascha celebratam exhibet hoc pacto:

Sexto Calendas Aprilis Resurrectione Domini nostri Jesu Christi, ad Basilicam Domni Martini.

Pascha, in Ecclesia.

Die Ascensionis in Basilica Domni Martini.

Ubi notat Ruinartius noster p. 531: *Festum Paschatis a festo Resurrectionis distinguitur in veterioribus Calendariis; ubi Resurrectionis festi die 27 Martii recolitur. Pascha autem, ut omnes norunt, pro varietate hunc semper celebratum in Ecclesia fuit.*

Secundo, ex his quæ in hoc sermone observantur verisimile est, inter Græcos etiam orthodoxos varietatem aliquando accidisse circa celebrationem Paschatis; ita ut alii una, alii alia die Pascha peragerent, id quod etiam apud Latinos Catholicos contigisse comprobatur, sicut non raro observat Gregorius Turonensis. Sic libro V, p. 221, *Eo anno, inquit, dubietas Paschæ fuit. In Gallis vero nos cum multis civitatibus quatuordecimo Calendas Maias sanctum Pascha celebravimus; alii vero cum Hispanis duodecimo Calendas Aprilis solemnitatem hanc tenuerunt.* Ubi notat Ruinartius: *Dubietas hæc orta ex eo, quod Franci Victorii Intericulum sequebantur, ut in Concilio Aurelian. IV, Can. I, an. 541, statutum fuerat: Hispani vero antiquum Latinorum canonem. Adi Coitium ad annum 539, num. 15. Aliquot postea annis idipsum accidit, eodem Gregorio teste lib. X, p. 546.*

Verisimile autem est in Oriente quoque illas varietates circa diei Paschatis celebrationem accidisse, quod hic Scriptor anonymus insinuat, dum ait, contrarias ea de re sententias in anno quo ipse concionem suam emisit existisse. Illam observandi Paschatis varietatem jam commemoravimus Tomo primo operum Chrysostomi, p. 586, ubi diem Paschatis anni 387, qui in tabulis paschalibus vulgaris assignatur 25 Aprilis, nullo modo posse in hunc diem convenire secundum Chrysostomi dicta, ex quibus liquet Pascha multis ante diebus Antiochiæ celebratum fuisse. Ibi vide sis.

IN IPSUM PASCHA SERMO VII ET ULTIMUS.

4. Hæc quidem, fratres, de præfinito tempore sancti Paschæ quædam dicebamus, et quia videbatur difficultas esse quædam, significavimus in nomine Domini nostri Jesu Christi, nos multo ante et tempus præfinitum, et difficultatem prævidisse: deque iis dictum est quantum satis erat: si tamen dictorum memoriam retinetis; causam vero dilationis hodie dicere aggredimur. Et quia huiusmodi disquisitio veri Paschæ loci et temporis speculationem desiderat, volumus, Domino juvante, argumentum resumere, et pro virili nostra mysterii speculationes proferre. Et quia multus adest adversariorum incurtus, qui rei veritatem ignorant, atque hæretici resiliunt, ac Ju-

dæi se Pascha celebrare profitentur. Christianorum vero tantum hoc mysterium est, et mysterii celebratio apud nos accurate constituta est; juvat illorum omnium compendio mentionem facere, atque omnem confusionem a mysterio nostro eliminare, et sic temporum singulorum rationem patefacere, ope scilicet unigeniti Filii Dei. Sæpe namque quosdam vidimus dicentes: Cur natales Servatoris definito die celebrantur; nempe, ut omnes scimus, octavo Calendas Januariæ secundum Romanos: Theophania vero similiter; ipsa quippe celebrantur definito die decimo tertio quarti mensis secundum Asiaticos: et martyrum quoque memoriam definito die celebra-

mus, Paschatis vero non eadem est ratio? Neque enim uno, neque simpliciter eadente die mysterium colitur, sed multa prius tempora mente colligimus, et speculando revolvimus. Observamus nempe primum mensem, ac primum mensem primi temporis (a), quod ex vero aequinoctio dignoscitur: illum enim qui primum mensem observat, oportet respicere primum tempus, ex quo primus mensis nominatur. Rursumque is qui primum tempus assumit, initium primi temporis inspicit oportet, quod aliud non est quam aequinoctium verum, ut postea demonstrabo. Quia ergo primum tempus observamus, et aequinoctium, insuperque luna: decimam quartam, ac praeterea triduum, nempe Parasceven, Sabbatum et Dominicam, itaque impossibile est, uno ex his deficienti tempore, Pascha celebrari; ideo non possumus definitum diem ad mysterium Paschatis assignare; sed his omnibus collectis temporibus, salutis passionis speculationem perficiamus. Libet ergo, priusquam agamus de aequinoctio, quod totum mysticum est, et de luna decima quarta, quae et ipsa mysterio non vacat, ac de triduo, ad mysterii finem causam congruentiam habente: primo de extraneorum Judaeorum consuetudine agere, quam absurde sibi consueverunt; indeque mysterii ecclesiastici puritatem discernere. Nam haeretici, etsi facta statuunt, tamen illis anteponendi. Neque enim Judaei diem unum definitum ad Paschae celebrationem observant; sed et mensem solarem, ut putant, et lunam quartam decimam tenent. Cum ergo apud ipsos decima quarta luna contingerit, si nomen primus mensis advenit, hanc quartam decimam differunt, ut primum solarem mensem occupent, et sic concursu facto primi temporis et quarta decima luna, videntur ex pacto suo facere. Vides ergo, frater, Judaeos hoc agere, et hoc commune nobiscum habere, quod non unam diem quaerant ad celebrationem, sed tempora multa. Quartadecimanorum autem haeresis est quae cum Judaeis Pascha celebrat, et idemque facit. Novitatem videtur nostra aliquatenus imitari, qui tempori a Judaeis definito servant: primum mensem et ipsi observant, et quartam decimam lunam pariter. Sed non hic gradum sistunt: nam postquam huc venerint, ad triduum accedunt; sed sine ulla auctoritate, neque secundum concentum ecclesiasticum, ut ostenditur. Est porro alia haeresis Montanistarum, quae se judaeos non imitari contendit, attamen in periculum suum ab Ecclesia dissonat. Nam decimam quartam primum mensis observat; id est, mensis septimi secundum Asiaticos, non autem decimam quartam lunae, nec scio unde hoc vinculum acceperit. Nam unigenitus Dei filius in Paschate Judaeorum, luna quarta decima, mense primo; in hac, inquam, quarta decima, in Paschate Judaeorum Christus passus est. Undenam igitur haec execranda haeresis quartam decimam a solari mense ducit, non a lunari, nisi duce demone deceptore? Ceterum ipsa etsi ex ecclesiastico numero exciderit, attamen ipsa de ad triduum venit. Verum haec fecisset. Sed postquam docui omnem haeremum id curare, ut definitum tempus plus vel minus observet; demum Judaeos confutare aggrediar, deinde Christiani cœtus causam explicabo. Stat in Ecclesia definitum tempus passionis, aequinoctium verum, decima quarta luna, triduum, nempe Parasceve, Sabbatum, Dominica. His utimur ad diem statuendam; et sic proprie fit suo tempore: non aliam novitatem sequimur, sed Iesus Moysis traditionem, nempe decimam quartam post aequinoctium servamus. Testes habeo sapientes Hebraeos. Neque enim Judaeorum hujus temporis amentia est attendenda, quippe qui omnia legis jura perscrutaverint; sed sapientes Hebraeos narrantes audire oportet, illorumque calculus necessario est usurpandus, et hi explodendi, utpote transgressores,

(a) Idem est ac si legeretur, *primum mensem verum triduum*.

et dicta nostra confirmanda, quae talibus sunt fœta testimoniis. Judaei namque omnia bona eliminant: statim quippe Scripturas septuaginta duorum sapientium Interpretum reprobarunt. Hujusmodi enim Judaei illi erant, qui ad tale opus concinnandum incubuerunt; antiqui nempe, qui auctores Servatoris adventum ab optimis electi sunt, ad interpretationem Scripturarum, quae tunc Hebraicis exaratae characteribus optime in statu erant. Sane approbata tunc fuit illa interpretatio, et maledictiones ab omnibus Hebraeis prolatae sunt in eum, qui hanc interpretationem mutaret. Has ideo Scripturas observamus, audientes Moysen dicentem: *In ore duorum ad trium testium stabit omne verbum (Deut. 19. 15)*. Non autem duorum, sed septuaginta duorum testium versionem libenter accipimus. Sed quadiu sapientes Judaeorum superstities fuerunt, versio illa vix habuit: at post iniquum contra Servatorem perpetratum scelus, bona omnia apud Judaeos extincta sunt. Propheta est ille, qui praedicat: *Ecce Dominus Sabaoth auferet a Jerusalem et a Judea robustum et robustum, robur panis et robur aquae, gigantem et fortem et virum bellatorem, et judicem, et prophetam, conjectorem, et senem, et sapientem architectum, et prudentem auditorem: et statum juvenes principes eorum, et illusores dominabuntur eis (Isaï. 5. 1-4)*. Hoc propheticum oraculum deiecit Judaeorum multitudinem, ac prudentia nulla, propheta nullo existente, qui salutaris doceat, sapientum suorum traditiones eliminarunt, ac demum leges periclitantur. Ut ergo Scripturae mutarentur et sapie. tum illorum interpretationem contempserunt, proselyti (a) cujusdam interjectioni fidem habentes, in contemptum tot virorum et maledictionum suarum, sic definitum Paschae tempus perverterunt.

2. Testes habemus sapientes Hebraeos, ut Philonem, Josephum, et alios quosdam, qui in scriptis suis asseverant, non posse aliter accurate Pascha celebrari, quam post aequinoctium verum. Definiuntque eadem saepe, haec rei seriem servari post quartam decimam lunam, uti saepe dictum est. Hi vero, ut Judaei omnes norunt, post Servatoris passionem fuerunt, multoque postea tempore vixerunt. Itaque palam est Servatorem in Paschate Judaeorum passum esse post aequinoctium. Jam ergo sapientium testimonio compertum habes, Judaeos, nunc rejectos, ab initio post aequinoctium quarta decima luna Pascha agni celebrasse. Stet hoc interim firmum, et hinc susceptum argumentum stabilitur. Nunc tamen Judaei Pascha post aequinoctium indifferenter celebrant, nisi intercedat mensis embolismus, quo ea vel invito post aequinoctium illud differunt: id autem non secundum scopum, sed casu accidit. Nunc porro, hoc nempe tempore, ante aequinoctium id faciunt, et a sapientibus Judaeis ut transgressores aucto-ritatis reprehenduntur. Nos porro vim mysterii inviolabilem habemus: tempus enim, quo passus est Servator non ignoratur. Nam commentaria sub Pilato edita delictum Paschae tempus continent. Narratur enim octavo Kalendas Aprilis passum esse Servatorem. Hoc vero definitum tempus post aequinoctium est, ut prius norunt. Hanc regulam tene, ut videas Christum hoc definito tempore passum esse, et rei gratia semper Pascha post aequinoctium celebres, Christianum imitans, haereticorum praevagationem fugias, et temporum rationes quaeras. Jam conabor hanc temporis rationem enumerare, ut ostendam mysterii consensum cum veteri norma. Passus est Christus post aequinoctium in Parasceve, ut novimus, et ut Scripturae referunt; Parasceve tunc concurrente cum quartadecima luna. Nam in Judaeorum Paschate passus est. Pascha vero Judaeorum tunc omnia tempora, quae ad passionem pertinent, complectebatur, aequinoctium quod jam praetererat, quartam decimam lunam currentem, Parasceven, Sabbatum, Dominicam. Cur haec ita facta sint, jam dicendum; et singula, quae proposita

(a) Proselytum illum Aquilam interjectionem intellige.

ξω. Ἐπειδὴ οὖν καὶ πρῶτον [276] χρόνον τηρούμεν, καὶ ἰσημερίαν, καὶ μετὰ τοῦτο καὶ σελήνην τεσσαρεσκαίδεκάτην, καὶ οὖν τοῦτο τὴν τρίτημον, τοῦτοστι, παρασκευῆν, σάββατον, Κυριακὴν, καὶ ἀδούτων ἔστιν ἕως χρόνον τοῦτων λιπόντος ἠπειτασθῆναι τὸ πάσα· διὰ τοῦτο μὲν οὐ δύνασθα μίαν ἡμέραν ὀρισμένην πρὸς τὸ μυστηρίου τοῦ πάσα παραλαμβάνειν. ἀλλ' ὅλας ταύτας τὰς προθεσμίας συναγαγόντες ἀπαρτίζομεν τὸ σωτηρίου πάθος τὴν θεωρίαν. Βούλομαι οὖν, πρὶν εἰπεῖν τὴν θεωρίαν τῆς ἰσημερίας μυστικῆς ὅσων, καὶ τῆς τεσσαρεσκαίδεκάτης κατὰ σελήνην καὶ ταύτην τὴν μυστηρίῳ συμβαλλομένην, καὶ πάλιν τῶν τριῶν ἡμερῶν τὴν αἰτίαν ἀρβύζουσαν πρὸς τὸ τέλος τοῦ μυστηρίου, πρῶτον εἰπεῖν τὴν ἔξω τῶν Ἰουδαίων συνθήκην καὶ ταύτην ἀλόγως ἐπισυρομένων· εἰδὲ οὕτω διακρίνει τὸ ἐκκλησιαστικὸν μυστηρίου τὴν καθαρότητα. Καὶ γὰρ καὶ ἀρετικῶν, εἰ καὶ ἐσφαλμένων, ἀλλ' ὅμως ἔχγοντων. Οὕτε γὰρ Ἰουδαίαν μίαν ἡμέραν ἠμροῦσθαι πρὸς τὴν τοῦ πάσα τελευτουργίαν τηροῦσιν, ἀλλὰ καὶ τὸν μήνα, ὡς ὄνεται, τὸν καθ' ἥλιον καὶ σελήνην τεσσαρεσκαίδεκάτην. Αὐτίκα γοῦν εἰ συμβαίη τεσσαρεσκαίδεκάτην κατὰ σελήνην παρ' αὐτοῖς ἔμπροσθεν, μήτην ἐνάτην πρῶτον μῆνος, ὀπερῆσαν ταύτην τὴν τεσσαρεσκαίδεκάτην διὰ τὸν ἥλιον πρῶτον μήνα παραλαμβάνουσαν, ἵνα συνδρομῆς γενομένης τοῦ τε πρώτου χρόνου, καὶ τῆς τεσσαρεσκαίδεκάτης κατὰ σελήνην, δόξωσιν ἀπαρτίξειν τὸ βούλημα. Οὐκ οὖν, ἀλλ' ὅρα, ὅρα, ὅτι καὶ Ἰουδαίῳ τοῦτο σπουδαῖον, καὶ κοινὸν ἡμῖν τοῦτο ἐστὶν ἄρα, τὸ μὴ μίαν ἡμέραν ζητεῖν πρὸς τὴν τελετὴν, ἀλλὰ χρόνους πολλούς. Τεσσαρεσκαίδεκάτη δὲ αἰρεσις· ἐστὶν οὖν Ἰουδαίῳ ποιῆσαι τὸ πάσα, καὶ αὐτοὶ τὸ αὐτὸ ἐκείνους πεπῆσθαι. Ναυματιῶν δούουσι ἄλλως πως τὰ καθ' ἡμᾶς ἔρημα μυσταῖσαι· δουλεύουσιν μὲν καὶ αὐτοὶ τῇ προθεσμίᾳ τῶν Ἰουδαίων, καὶ πρῶτον μήνα καὶ αὐτοὶ νομίζουσι, καὶ τεσσαρεσκαίδεκάτην κατὰ σελήνην τὴν παρ' ἐκείνους μεταδιόκοντες· οὐχὶ ὅχι ἕως τούτου γέ ἴσταται, ἀλλ' ἔτι ἐν τούτοις γίνονται, καὶ ἐπὶ τὴν τρίτημον ἔρχονται, εἰ καὶ μάλιστα ἀκέρως, καὶ οὐ καθ' ἁρμόδιον ἐκκλησιαστικῆν, ὡς δευχόρηται. Ἐστὶ τις ἀλλή αἰρεσις ἢ τὸν Μωυσῆων, ἢ τις ὄθεν μὲν ἀποδύεται τὸ μετὰ Ἰουδαίῳ ποιεῖν, ἀφ' ἑστῆκε δὲ οὖν τοῦτο γὰρ τῆς Ἐκκλησίας εἰς ἴσον κινδύνου. Τεσσαρεσκαίδεκάτη γὰρ μῆνος τὸ πρῶτον φυλάττει, τοῦτοστι, μῆνος ἔδδομου κατ' Ἀσιανοῦς, οὗ τεσσαρεσκαίδεκάτη δὲ σελήνη· οὐκ αἰὶα πῶθεν λαβούσα τοῦτον τὸν ἔσθρον. Ὅ μὲν γὰρ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ πάσῃ τῶν Ἰουδαίων, τεσσαρεσκαίδεκάτην ἔχουσης τῆς σελήνης, ἐν μῆνί τῷ πρώτῳ, ἐν ταύτῃ τῇ τεσσαρεσκαίδεκάτῃ, ἐν τῷ πάσῃ τῶν Ἰουδαίων ὁ Χριστὸς ἔπαθε. Πῶθεν οὖν αὐτῇ ἡ δυσνομία αἰρεσις τὴν τεσσαρεσκαίδεκάτην ἀπὸ τοῦ ἡλιακοῦ μῆνος, οὐκ ἀπὸ τοῦ σελήνηκοῦ ἐληφεν; Ἡ δὲ ὅλον, ὅτι παρὰ τὸ ἀπαρτῆσαντος δαίμονος; Πῶθεν καὶ αὐτῇ εἰ καὶ πέπτωκε ἂ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἀριθμοῦ, ἀλλ' ὅμως ἔθεν ἐπὶ τὴν τρίτημον ἡμέρα. Καὶ ἐβρίθω μὲν αὐτῇ. Ἐπειδὴ δὲ ἔδδοξα ὅτι πάσα αἴρα; σπεύδει ὄθεν τῆς προθεσμίας συναγαγεῖν πλέον ἢ ἑλαττον, θέλω λοιπὸν ἐλέγχει τὰς Ἰουδαίας πρότερον, εἰδὲ οὕτω τὰς αἰτίας τῶν Χριστιανῶν συναγωγῆς ἔδειξειν. Ἐστῆκεν ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας αὐτῇ τῆς προθεσμίας τοῦ πάθος, ἰσημερία ἐληρῆν, τεσσαρεσκαίδεκάτη μὲν τοῦτο κατὰ σελήνην, τρίτημος δὲ παρασκευῆν, σάββατον, Κυριακὴν. Τοῦτων περὶ τὸν τόπον χρηζόμεν, καὶ οὕτω κυρίως γίνεται, οὐ κατὰ καινότητα ἄλλως, ἀλλὰ κατὰ παράδοσιν αὐτοῦ τοῦ Μωυσέως, τῆς κατὰ σελήνην τεσσαρεσκαίδεκάτης μετ' ἰσημερίαν φυλακτομένης. Ἐγὼ μάρτυρας σοφούς Ἐβραίους. Οὐ γὰρ τῆ τῶν Ἰουδαίων ἀρροσύνη προσέγειν χρῆ (πάντα γὰρ τὰ τοῦ νόμου δίκαια ἐξήραντο αὐτοί)· ἀλλὰ τῶν σοφῶν Ἐβραίων ἱστοριῶντων ἀκούειν προφηκῆν, καὶ ἐκείνων ἀνάγκη τὴν ψῆφον ὀρίσκειν καὶ ἐκκηρῆσαι μὲν τοῦτους τὰς παραβάτας, συνιστάειν δὲ τὸν ἡμέτερον λόγον, κἀκεῖθεν ἱκανῶς μαρτυρούμενον. Ἰουδαίῳ μὲν γὰρ πάντα τὰ ἀγαθὰ ἐξεμυρίσθησαν. Αὐτίκα γοῦν καὶ τὰ Γραφῆς δύο καὶ ἔδδομουσαν σοφῶν μεταβαλλόμενα ἴδθησαν. Τοσοῦτοι γὰρ Ἰουδαίῳ πρὸς τὴν καινὴν ἱστορίαν ἠγγέλθηον, ἀρχαίον, πρὸς τὴν τοῦ Σωτήρος [277] παρουσίαν, ἀριστινὸν ὑπὸ ἀρίστου ἐξελεγμένον πρὸς τὴν μεταβολὴν τῶν Γραφῶν, καὶ ἐπὶ τὰ ἐν Ἐβραϊκῶν χαρακτηρισίῳ ὄσων εὐδοκίμων. Καὶ ἰδοκίμασθη ἡ ἐρμηνεία, καὶ ἀραὶ ὑπὸ πάντων τῶν Ἐβραίων ἐπέθεσαν,

εἰς τὴν ἡμερίαν παρκενήσει. Καὶ ταύτας διὰ ταῦτα ἡμεῖς παρέπομεν, ἀκούοντες Μωυσέως; λέγοντος, Ἐπὶ σήμερος δύο καὶ τριῶν μαρτύρων σταθήσεται πᾶν ῥημῆ· οὐκέτι δὲ δύο, ἀλλ' ἐπὶ ἔδδομηκοντα δύο μαρτύρων τὴν μεταβολὴν ἀσμένιασται. Ἄλλ' εἰς ὅσον μὲν οἱ σοφοὶ περιήσαν τῶν Ἰουδαίων, τὰς τῆς μεταβολῆς ἐκράτου· γενομένης δὲ τῆς παρανομίας τῆς κατὰ τὸ Σωτήρος, ἀπισθεῖσα παρὰ Ἰουδαίῳ; πάντα κάλλη. Προφήτης ἔστιν ὁ κηρύττων Ἰησοῦ ὁ ἁγίος Σαβῶθ ἀφ' ἡμῶν ἀπὸ Ἰερουσαλήμ καὶ ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας ἰσχυρῶν καὶ ἰσχυρότων, ἰσχυρὸν ἄρα καὶ ἰσχυρὸν ἔδρατος, ἡγάρτωτα καὶ ἰσχυρότων καὶ ἀνθρώπων πολεμιστῆρ, καὶ δικαστῆρ, καὶ προφήτῆρ, καὶ σοχοστῆρ, καὶ ἀρεσθότερον, καὶ σοφῶν ἀρχιτέκτονα, καὶ συνειδὸν ἀκροατῆρ καὶ ἐπιστήσων κεντρικῶν ἀρχόντας αὐτῶν, καὶ ἐμαίοντα κεντρικῶσιν αὐτῶν. Τοῦτο δὲ προφητικὸν λόγον κατέβαλε τῶν Ἰουδαίων πλήθον, καὶ ἔρημα συνείσας, ἔρημα προφήτου ὑποδεικνόντας τὰ ὁσόντα, καὶ τὰς τῶν ἰδῶν σοφῶν παραδόσεις φράσισαν, καὶ τὰ τοῦ νόμου λοιπὸν ἐκινδύνουσε δίκαια. Ὡς οὖν τὰς Γραφῆς μετεκρίνασιν, καὶ τὴν ἡμερίαν τῶν σοφῶν ἐκίλων ἠθέτησαν, ἕως τίνος προσηλῶτον πισθῆναι μεταβολῆ ἢ ἀθετήσαι τοσοῦτον ἀνδρῶν καὶ ἀρῶν· οὕτω καὶ τὴν προθεσμίαν τοῦ πάσα διέφθειραν.

β'. Ἐχομεν μάρτυρας σοφούς Ἐβραίους, οἷον Φίλιωνα, καὶ Ἰωσῆπον, καὶ ἄλλους τινάς, οἵτινες ἐν τοῖς οικείοις συγγράμμασι διαβεβαίονται, ὅτι οὐ δύναται ἀκριβῶς ἄλλως τὸ πάσα γενέσθαι, ἢ μετ' ἑληρῆν ἰσημερίαν ἐνίστασθαι. Καὶ ὀρίονται οὗτοι ἀνάκαθεν τὸν τοσοῦτον ἐλεμὸν τετρασθῆναι μετὰ τῆς κατὰ σελήνην τεσσαρεσκαίδεκάτης, ὡς πολλὰκις ἐβρήθη. Οὕτω δὲ σοφῶς, ὡς πάντες Ἰουδαίῳ ἔπιστανται, μετὰ τὸ Πάθος τοῦ Σωτήρος ἐγένοντο, πολλῶ τῷ μετῆπειτα χρόνῳ βίωσαντες; ὅστε ὅλον εἶναι, ὅτι καὶ ὁ Σωτῆρ ἐν τῷ πάσῃ τῶν Ἰουδαίων ἔπαθε μετ' ἰσημερίαν. Ἐχῆς τοίνυν καὶ ἐκ τῆς μαρτυρίας τῶν σοφῶν Ἰουδαίους τοῦς νῦν ἀποθελήτους, ἐξ ἀρχῆς μετ' ἰσημερίαν τεσσαρεσκαίδεκάτης σελήνης τὸ πάσα τοῦ προβάτου τελέσαστα. Τοῦτο μοι ἰσάσθω τέως ἐν' ἐκ τούτου δευθῆν τὸ προκειμένον. Λοιπὸν γὰρ Ἰουδαίῳ ποιῶσι τὸ πάσα πρὸ ἰσημερίας ἀδιαφόρως, ἐκτός εἰ μὴ ἐβελβόλου μῆνος ἐνάτηνος ἀκούσιως μετ' ἰσημερίαν παραταῖσθαι. Τοῦτο δὲ οὐκ ἔστι σκοποῦ, ἀλλ' ἀπλῶς τοῦ συμβάντος. Αὐτίκα γοῦν νῦν εἰς τὸ ἐνωστικὸν πρὸ ἰσημερίας ποιῶσι, καὶ κατηγοροῦνται ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων σοφῶν παραβάται τοῦ χριστιανισμοῦ. Ἐχομεν δὲ ἡμεῖς; τοῦ μυστηρίου τὴν ἰσχυρὴν ἀσπληνῶν ὁ μὲν γὰρ ῥησῆς, καθ' ὃ ἔπαθεν ὁ Σωτῆρ, οὐκ ἠγνώσθαι. Τὰ γὰρ ὑπομνήματα τὰ ἐπὶ Ἠλιάτου προχέθηται καὶ τὴν προθεσμίαν περιέχει τοῦ πάσα. Ἰστορεῖται γοῦν, ὅτι τῇ πρὸ ὀκτώ καινῶν ἀπρίλων ἔπαθεν ὁ Σωτῆρ. Αὐτῇ γοῦν ἡ προθεσμία μετ' ἰσημερίαν συνίσταται, καὶ τοῦς ἀκριβῶσι καταληπταί. Καὶ ἔγε τούτου τὸν καινῶν, ἵνα ἴσῃς, ὅτι Χριστὸς ἐν ταύτῃ τῇ προθεσμίᾳ ἔπαθε, καὶ ἵνα εἰδῶς τῆρῃ δαλ μετ' ἰσημερίαν ποιεῖν τὸ πάσα. Χριστὸν μνημονεύοντες, καὶ σφῆγῃ; μὲν τῶν ἀρετικῶν παρανομίαν, ζητῆς δὲ τὰς αἰτίας τῶν χρόνων. Πειράσομαι εἰ δὴ ταῦτα ἀπαρτίβηται κατὰ τόπον, ἵνα ἁρμόδιον εἰδῆτε τοῦ μυστηρίου πρὸς τὴν ἀρχαίαν κατὰστασιν. Ἐπαθεν ὁ Χριστὸς μετ' ἰσημερίαν, καὶ τῇ παρασκευῇ ἔπαθεν, ὡς ἴσμεν, καὶ ἡ Γραφαὶ μεμνησκασι, τεσσαρεσκαίδεκάτη κατὰ σελήνην τῆς παρασκευῆς συντεχούσῃ· ἐν γὰρ τῷ πάσῃ τῶν Ἰουδαίων ἔπαθε τὸ δὲ πάσα τῶν Ἰουδαίων τότε πάντας τοῦς χρόνους πρὸς τὸ Πάθος συνήγαγε, καὶ ἰσημερίαν προλαμβάνουσαν, καὶ τεσσαρεσκαίδεκάτην ἐνωστικῶν, καὶ παρασκευῆν καὶ σάββατον καὶ Κυριακὴν συναρμολογούμενα β. Διὰ τὰ ταῦτα γέγονε, καὶ τίνος; ἕνεκεν, ἥδη ὀφείλω λέγειν, καὶ ἐκείσων τῶν προκειμένων τῶν ὀφείλων ἀποδοῦναι, οὐκ ἀπὸ γλώττης; ἡμῆς σχεδιαζομένου τοῦ λόγου, ἀλλ' ἀπὸ πιστῶν πραγμάτων [278] πιστοῦ δεικνυμένου τοῦ λόγου. Ὅτι μὲν γὰρ ἡ ἰσημερία προσέκειται τοῦ ἀληθῶς πρώτου γένου, τοῦτο ὅλον ἐπὶ τῆς τοῦ Θεοῦ δημοιουργῆς ἐστὶ. Πρῶτον μὲν γὰρ μῆνα ζητοῦμεν διὰ τὸν πρῶτον χρόνον ὃ δὲ πρῶτος χρόνος ἀρχὴν ὀρίσει ἔχειν τὴν πρώτην ἡμέραν καὶ νύκτα ἐν ἰσῷ διαταχθῆσθαι. Οὐδὲ γὰρ ἀλλῆ ἤρρομεν ἀρχὴν τῶν πρώτων χρόνων, ἢ ἰσότης τῶν ἐληρῆμων. Ἐτεῖ γὰρ δημοιουργεῖσθαι μέλλοντος χρόνου, καὶ ἡμέρας καὶ νυκτῆς ὄρετι παραγενομένων, τὰς ὑπάρχεις τοῦτων ὀρισμένας δευθῆναι ἐν ἰσῷ· εἰδὲ

† Putat Savius legendum καὶ ἐπὶ πέπτωκε.

† Savi. ἰσ. συναρμολογία.

εἴτω τῆ κινήσει τὴν ἀνωμαλίαν ἐπιτραπῆται. Εἰ γὰρ ἡ κίνησις τὸ ἀνώμαλον ἔσται, ἡ δημιουργία ὀφείλει τὴν ἰσότητά δέξασθαι. Ὅμως δὲ βούλομαι τοῦτο ἐκ τῆς Γραφῆς παραστῆσαι. Ἐν ἀρχῇ, ὡσαν, ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Εἶτα ἐπέηκε, οὐρανὸς ἦν, καὶ γῆ ὀνόματι ἦν. Καὶ εἶπεν ὁ θεός, Γενηθήτω ὕδωρ, καὶ ἐγένετο ὕδωρ. Καὶ διεχώρισεν ὁ θεὸς τὸ ἀνώμαλον τοῦ ὕδατος, καὶ ἀνὰ μέσον τῶν σκώτων, καὶ ἐκάλεσεν ὁ θεὸς τὸ ὕδωρ ἡμέραν, καὶ τὸ σκῶτος ἐκάλεσεν ἡμέραν. Ἔχρει πρώτην ἡμέραν καὶ πρώτην νύκτα. Τί γάρ; πῶς εἶπεν, οὐρανὸς ἦν, καὶ γῆ ὀνόματι ἦν; ἀνὰ μέσον τοῦ ὕδατος, ἢ δὲ διέταξεν εἰς νύκτα; Τὸ γὰρ, Ἄνὰ μέσον, εἰς τὰ δύο ἀκρὰ ποιεῖ. Ἐπειδὴ γὰρ πάντα, ὅσα ἐδημιούργει ὁ θεός, ἐν ὀριστηνῇ ἐδημιούργει φύσει, εἰκότως; καὶ ἡμέραν καὶ νύκτα τὰς πρώτας; ἐν ὀριστηνῇ καὶ ἰσῶς ἐχούσῃ παρῆγε περιγραφή, καὶ ἀπαρτίσας τὸ μέτρον, ἕωρ κάλλιστα ἔγειν· εἰδ' οὕτω, καθὰ ἦν φθάσαι εἶπον, τί κινήσει λοιπὸν ἀφήξει τὴν ἀνωμαλίαν ἐργάζεσθαι. Εἰ μόνον πρώτη στάσις ἐν ἰσῶι, γέγονε τοῦτον ἡ ἰσημερία ἀρχῇ τοῦ χρόνου τοῦ πρώτου, ὡς ἀποδείκνυται. Εἶτα μετὰ ἰσημερίαν (σκέπει δὲ λέγει) τετάρτη ἡμέρα γίνεται ἡμέρα καὶ νύκτα. Ἰσότης ἰσημερίας εἰσὶν οἱ φωστῆρες. Ἐκτη ἡμέρα πλάττει τὸν ἄνθρωπον· καὶ ἔπειτα τῇ ἑβδόμῃ καταπαύει ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων. Τῇ ἑπομένῃ, ἥτις ἐστὶν καὶ πρώτη, οἶα τελειωθὲν λοιπὸν τὸ σύμπαν ἀρξάναι ἐν τάξει φέρεσθαι. Τῆρι γὰρ τοῦτον θηρουμένον καὶ τῆς σῆς μνήμης παραστάτης εἰδοκμησῆσι τὸν ἐρηνησμένον λόγον. Ἐποίησεν οὕτω τὸν ἄνθρωπον ὁ θεός, καὶ ὡς θεός ἀγαθός, τοσοῦτον καὶ τηλοκτοῦν ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον. Μὴ γὰρ ὅρα αὐτοῦ τὴν ἀδελτηρίαν. ἀλλὰ τὴν πρώτην φωνασίαν κατὰστασαν. Καὶ γὰρ κατ' εἰκόνα αὐτὸν ἑαυτοῦ ἐποίησε. Καὶ ἡμεῖς δὲ αὐτοῦ τὴν φύσιν τοῦ ἀστρίου ἀμιλλωμένην, ἐμαυτοὶς, εἰ καὶ γυμνὸν εἶθην ἐν τῷ παραδείσῳ στολήσιν οὐ χρῆζοντα· οὐδέπω γὰρ ὕβρις συνεκλήθησι τῆς ἡμέρας, ἵνα καὶ σκέπης διέταξεν ἄνθρωπος. Ἄλλ' ἡ Γραφή μαρτυρεῖ, οὐ ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἔθετο αὐτὸν ἐν τῷ παραδείσῳ, καὶ οὐ γυμνὸν ἔσαν, καὶ οὐκ ἠσγύνομεν. Ἄλλ' ὡσπερ ἥλιος, καὶ σελήνη τῆς ἑαυτοῦ γυμνωσῆσι ἐγκαλλωπιζόμενοι, οὕτω δὴ καὶ οὗτοι ἠσγύθησαν τῇ φυσικῇ ἕπερθεσίᾳ ἀνομαζέσθαι. Τοσαύτην οὖν εὐεργεσίαν εἰς τοῦτον εἰσενεγκάμενος ὁ θεός, καὶ ἀβροδιστῶν αὐτὸν ἐν παραδείσῳ κατασπαράσσων, τῶν τε χαρίτων πλουσίως αὐτῷ μεταδοῦς, καὶ τὴν αὐτὴν ἀφίστην κατὰ τὸ δικαίον ἐπέθηκε, καὶ ὕπακοι τιμᾶσθαι τὴν χάριν ἐδίδαξε. Καὶ ἐπειδὴ εἶδεν ὁ θεός, οὐκ ἀδύνατον αὐτῷ συμπυλαθῆναι τὴν δουρίαν, εἰ μὴ καταφυγῆ καὶ τιμῇ τῆς πρὸς τὸν δευδικτὰ θεόν, νόμον αὐτῷ φρουρὸν ὄρξαι τῆς φύσεως, ἡμὴ μνήμη καὶ βοηθεία τοῦ νομοθέτου. οἷα ἀγαθὸς τις σαρομικός φυλάττηται· καὶ ἀθανασίαν μὲν αὐτοῦ θηρουμένου τοῦ νόμου κατεπαγγέλλεται, θάνατον δὲ παραδόντος. Ἄλλὰ τοῦτον οὕτω; ἐχόντων γέγονε τὰ γενόμενα, καὶ φθόνου τοῦ διαδόλου κεισθεὶς παραβάνη τὸν νόμον ὁ ἄνθρωπος, φθαρτός γίνεται· καὶ ἔξω θέεται τοῦ παραδείσου· καὶ λοιπὸν εἰς πλῆθος δούς, βίον τε κτηνὸν ἔχει, καὶ ἀθελας καὶ ἀκολασίας δοχεῖον ἐγένετο. Καὶ αἰα τοῦτο προφητῶν ἐδῶκεν, καὶ περὶ τῆς πρώτης αὐτοῦ ἀέρας, καὶ μετὰ ταῦτα ἀναξίτητος. Ἀνθρώπος ἐν τιμῇ ὦν, οὐ συνήκε· παρασυρθεὶς τῶς κινήσει τῶν ἀνοήτων, καὶ ὡμοῦσθαι αὐτοῖς. Τοῦτον γὰρ οὕτως ἐχόντων καὶ ἀπολλυμένων τῆς φύσεως, βουλήθει δὲ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ θεοῦ οὖν πατρικῇ γυνίμῃ ἀπαγαγὼν τὸν ἄνθρωπον, καὶ τῆς ἐπηρετμημένης δικῆς ἐξαρπάξεν αὐτὸν, καιρὸν τῆς βοηθείας καὶ τρόπον ἐπινοῶν· καιρὸν μὲν, ἐν' εὐκαιρίᾳ ἐπιστῆ πρὸς τὴν ἰσάν· τρόπον δέ, [279] ἵνα κατάλληλος αὐτὸς πρὸς τὴν ἐκκαθάρασις ἀποκατάστασις γένηται. Καὶ δὲ γενόμενος ἄνθρωπος, μετὰ τοῦ μείνου θεοῦ, τὸ παγκόσμιον Πάθος ὑπέμεινε. Εἶπον πολλάκις περὶ τοῦτου τοῦ θύματος. Πολλὰ ἔλεγον πρώην, ἔξ αὐτῶν τῶν Ἰουδαίων πρὸς Ἰουδαίους, καὶ ἔξ αὐτῶν τῶν Ἑλλήνων πρὸς Ἑλληνας τὰς ἀποδείξεις ποιούμενος, καὶ ἀποτρόπαιον τοῦτο τὸ σφάγιον καὶ καθαιρετικὸν καὶ δαιμόνων καὶ κινδύνων, καὶ ἐχθρῶν καὶ πασης ἀλογότητος· τοῦς πρῆγμασιν ἐφασινοῦν ἵνα μὴ πάλιν τὸν πρὸς ἐκείνους ἀρεὶ ἀναλαθῶν λόγον, ἐμπροσθὶν ἐμαυτὸν πρὸς τὸν προκειμένον τοῦ λόγου εἰρημόν. Ἐπειδὴ οὖν ἡδουλήθη ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ θεοῦ ἀνάστασις τῷ ἐκπεπικωκῆ ἀνθρώπῳ προσάσθαι, καὶ ἀνανεώσασθαι τοῦτον, καὶ τῷ πᾶσι τῷ ἴδιῳ ἐπὶ τὸν

πρῶτον ἀνακτίσαι τρόπον, βλέπει τὴ πράττει· Ἐπειδὴ αὐτὸς ἦν τὸ πρῶτον δημιουργός, ἐμαλλεν αὐτοῦ καὶ πεσότος εἶναι θεραπευτῆς ἐπὶ διορθώσει ὅλης τῆς φύσεως. Προσάγει μὲν τὸ πᾶσι ἑαυτὸν, ἔλον δε χρόνον παραλαβάνει πρὸς ἀνανέωσιν, ὅσπερ καὶ πρὸς τὴν κτίσιν παρῆλθεν· ἵνα καὶ τὸ τέλος τῆς ἀρχῆς συμφωνοῦν φαίηται, καὶ ὁ τρόπος τοῦ δημιουργοῦ ὁ αὐτός. Ἠδουλήθη γὰρ, ἐπίσει πᾶσι καὶ χρόνον καθαρῶτατον ὑπετίσθαι ἐπὶ τῇ τοῦ πρώτου ἀνθρώπου πλάσει, οὗτος δὲ ὁ πρῶτος χρόνος ἐμοῦσθη διὰ τῆς παραβίσεως, σὺν αὐτῷ τὴν τεραδάνν φθαρεί, καὶ μεμολυσμένον λοιπὸν τὸν ἐξῆς αἰῶνα ἀπέδειξεν, αὐτὸν τὸν πρῶτον χρόνον ἐπὶ τῷ κατορθώματι τοῦ ἀνθρώπου παρῆλθεν· ἵνα σὺν τοῦτῳ τῇ ἐκ τῷ πάθους καθάρσει καὶ τὸν ἐξῆς αἰῶνα ἐκ κορυφῆς καθαρότερον ἀποφθύνει, ἵνα ἐν ταυτῷ τὰ πάντα βέβησει, καὶ τὴν τοῦ ἀνθρώπου ἀνανέωσιν, καὶ τὴν τοῦ αἰῶνος καθαρότητα, καὶ τὸν διορθωτὴν καὶ δημιουργὸν τῆς φύσεως εἰς αὐτὸν τῶν χρονικῶν συμβόλων σαφῶς ἀποδείξει.

γ. Τίς οὖν ὁ πρῶτος χρόνος; τίς ἡ κορυφὴ χρόνου τοῦ πρώτου; ἰσημερία, ἀδελφῆ, ὡς εἰδείκαμεν, ἡμέρας καὶ νύκτας ἴσα τμήματα ἀπαυτοῦται, καὶ ἰσημερία ἰσορῆ· ὅθεν ὁ τοῦ εἰσῆς ἐξ αὐτῆς τῆς κατὰ τὴν ἰστορίαν ἀκολουθίας. Ἰσορῆ γοῦν ὁ Μωυσῆς, οὐ τῆ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐκέλευσεν ὁ θεός τὰ ἄνθη καὶ τὰ δένδρα καὶ τὰς βοτάνας γενέσθαι· εἰρος δὲ σύμβολα ταῦτα τὰ συμφωνοῦντα τῇ τέχνῃ, ὅσῳ καὶ τάξει τοῦ θεοῦ τὰ πάντα κτίζοντος. Ἐπειδὴ οὖν πρώτη δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου μετ' ἰσημερίαν ἐγένετο ἕκτη τῆς ἰσημερίας ἡμέρᾳ (τῇ γὰρ παρασκευῇ ἐκτίσθη ὁ ἄνθρωπος, τὸ δὲ τῆς σελήνης πλησιάζει καὶ αὐτὸ μετ' ἰσημερίαν ἐδημιουργήθη τετάρτη ἡμέρα, διὰ τῆσθε δὲ εἰ ἀμυρτίας τοῦ ἀνθρώπου ἐγένετο, οἷα τοῦτο τὴν διάρκειαν αὐτοῦ καὶ τὴν ἀνανέωσιν ἐπὶ τῆς κατὰ τὴν κτίσιν αὐτοῦ προθεσμίας ἀναλαμβάνει, καὶ ἰσημερίαν, καὶ τεσσαρεσκαιδέκατῃν τὴν μετ' ἰσημερίαν, καὶ ἡμέραν ἕκτην συναγαγὼν, ἵνα εἰς παζὸν προθεσμίας τὴν τοῦ παθόντος ἀνάστασιν βέβησει, καὶ τῆς φύσεως ἀνανέωσιν τε καὶ ἀνεκαρπαλίωσιν, διὰ τοῦτο ὁ Ἀπόστολος ταυτῆν τὴν ἀνεκαρπαλίωσιν ἐμαυτοῦ ὑπὸ τοῦ θεοῦ γυνόμενῃν ἔλεγεν· Ἐν πάσῃ σοσίμῃ καὶ φρονησίᾳ ἡμεῖς ὡς ἡμῖν τὸ μυστήριον τοῦ θελήματος αὐτοῦ, κατὰ τὴν εἰδοκίαν αὐτοῦ, ἦν πρόθετο ἐν αὐτῷ εἰς οικονομίαν τοῦ πληρώματος τῶν καιρῶν, ἀνεκαρπαλίωσιν ταῦτα πάντα ἐν τῷ Χριστῷ, τὰ ἐν τοῖς οὐρανῶσι, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. Ὅρα πᾶσι ἀνεκαρπαλίωσιν τὸν ἐπὶ τῆς λέγει πρὸς τὰ οὐράνια; Ἐκποσῆσθε δὲ τὸν ἀνθρώπου γυνόμενης καὶ διαμεριμοῦ δὲ τῆς εἰσθεσίας τῶν οὐρανίων ἀγγέλων, εἰς ταῦτα ἐπανάγει δὲ τοῦ πάθους τὴν ἔρπον· ἢ ἡμᾶς προμθεσόμενος, τὸ ἄλλο, ἢ ἀνεκαρπαλίωσιν ἀγαθῶν πραγματοποιεῖται; ἀπὸ καὶ τοῖς χρόνοις τῆς δημιουργίας ἐπὶ τῆ διορθώσει παραλαβόμενης, καὶ μυστηρίων ἔχεις ἀκούσαι μέγιστον. Ἐπειδὴ γὰρ δυσχερῶς οὗτοι οἱ χρόνοι συμπιπτοῦσι κατὰ τὸν πρῶτον τρόπον εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἑβδόμηδᾳ (πρὸσχετε εἰς ἡ πρώτη ἑβδόμηδᾳ ἐκίνησιν κατὰ τὴν δημιουργίαν, φημί, ἐν αὐτῇ εἶχε τὴν μὲν ἰσημερίαν ἐν ἀρχῇ, ἔπειτα τὴν πλησιάζει σελήνην κατὰ τὴν τετάρτην ἡμέραν ὕπερσσαν, καὶ τὴν ἕκτην ἐβδόμεν, ἐν ἣ ἐπλάσθη ὁ ἄνθρωπος· οὐ μὴν δὲ τοῦτο συμβαίνει δύναιτι κατὰ τὴν μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἑβδόμηδᾳ)· ἐπειδὴ δυσχερῆς ἦν καὶ δυσπρόσιτος ἐν μᾶ ἐβδόμηδᾳ [280] κατὰ τὴν πρώτην δημιουργίαν ταῦτας ὅρ· ἐν τὰς προθεσμίας συναγαγὼν, ὡστε συνδρομῆς τοῦτον πρὸς τὸν τοῦ πάθους οικονομίαν ὁ σωτὴρ ἔχρησεν, ἵνα τὴν προκειμένην ἀνεκαρπαλίωσιν βέβησει· δὲ τοῦτο πολλάκις ζητοῦμενος ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων ἀνατριβῆται, μήπως τῆς συνδρομῆς τῶν χρόνων ἐκπεπικωκῆς, ὑπέφυγε. Καὶ ἔχεις ἐν τοῖς; εὐαγγελίοις, εἰς ἡβδόμενον αὐτὸν συλλαβῆσι ὁ Ἰουδαίος, καὶ ὁ σωτὴρ ἀνεχώρησε. Καὶ τοῦτο οἱ ἀμαρτεῖ τοῦ μυστηρίου βεβηται ἄνομασι. Οὐκ ἦν δὲ βεβηται, ἀλλὰ τῆς συνδρομῆς τῶν προθεσμῶν ἐπιτήρησις. Ὅτε μόνον συνηγαγὸν ὁ Υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦς χρόνους, οὐ τὴν ἑβδόμηδᾳ πρὸς τὴν ἀρχαίαν ὅσῳ μυστηρίαν ἤρρωσε, καὶ ἰσημερία καὶ πλησιάζει σελήνη καὶ ἡ παρασκευῆ, ἐν ἣ βῆ παθεῖν, τὴν ἀνένιστον διεχθῆται σύνδρομον, τὸ τρημακῆτα ἐπιδύωσι μὲν

* Savil. ἐκ παραφρασεως. ἢ τὴν ἔρπον villatum est, nisi sit ab imperio scriptore profectum. Uprimar Savil. legendum est τερπείων. Forte melius ἐκασον. * Legendum comit Savil. παθεῖν, καὶ τὴν ἀνανέωσιν δευχθῆναι, σύνδρομα.

sant, fideliter explicanda, non ex meo arbitrio, sed ex ipso rerum ordine. Quod enim æquinoctium, primum tempus præcesserit, id ex Dei creatione palam est. Primum namque mensem querimus per primum tempus: primum vero tempus initium habet oportet a prima die pariterque a prima nocte. Nullum enim aliud initium primo tempori competit, quam illud quod dictum est. Oportet enim creationem fieri ante futurum tempus, et cum dies et nox jam adessent, illarum existentiam jam æqualiter deliniri; deinde vero ex motu inæqualitatem exurgere. Nam si motus inæqualitatem habuit, in creatione oportuit æqualitatem demonstrari. Id autem volo ex Scriptura explicare. *In principio, inquit, fecit Deus cælum et terram. Hinc subdit, Tenebræ erant, et lux nondum erat. Et dixit Deus: Fiat lux; et facta est lux. Et divisit Deus inter lucem et tenebras, et vocavit Deus lucem diem, et tenebras vocavit noctem (Gen. 1. 1-5).* Habes primam diem et primam noctem. Quid enim? quomodo divisit Deus inter lucem et inter tenebras, quas constituit esse noctem? Nam illud, *Inter*, duos ponit terminos. Quia enim omnia quæ creavit Deus, in determinata creavit natura, ex consequenti primam diem et primam noctem in determinatam et aequali circumscriptione produxit, et cum mensuram perfectisset, vidit illa optime se habere. Deinde, ut jam dixi, ex motu permisit inæqualitatem oriri. Si ergo primus status in æqualitate constituit, æquinoctium primi temporis principium fuit, ut demonstratum est. Deinde post æquinoctium (hic animum adhibe) quarta die fit sol et luna. Æqualitatem æquinoctii faciunt luminaria. Sexta die format hominem, ac septima quiescit ab omnibus operibus. Sequenti, quæ est prima, universum jam perfectum suo ordine ferri sinit. Hæc observa et memoria retine, ut dicta explorare possis. Sic Deus hominem fecit, et, ut bonus est, talem et tantum fecit hominem. Ne enim privitatem ejus, sed primum ejus statum respicias: nam ad imaginem suam fecit illum. Atque ut ostenderet ejus naturam cum stellis concertare, declarat ipsum nudum positum fuisse in paradiso, amictu non egentem: nondum enim talem aspectum contumelia fedaverat, ut tegumento opus haberet homo. Verum Scriptura testificatur, Deum fecisse hominem, et posuisse illum in paradiso: atque illos nudos fuisse, nec erubuisse. Sed quemadmodum sol et luna nuditate sua splendent et ornantur: sic et hi permitti sunt suo decore splendere. Cum ergo tantum illi beneficiis contulisset Deus, illumque in paradisi deliciis constituisset, munerisque sua illi abunde tribuisset, sensum ab eo, ut justum erat, requirebat, docuitque illum ut obedientiam gratiam rependeret. Quia vero vidit, fieri non posse ut ille dum servaret, nisi ad Deum datorem confugeret ipsamque honoraret, legem illi præcepit naturæ custodem, ut ex memoria et ope legislatoris, quasi bonis quibusdam pharmacis custodiretur: immortalitatemque ipsi, si legem servaret, promisit, mortem vero minatus est prævaricanti. Sed his ita gestis, illa acciderant quæ nota sunt: invidia quippe diaboli suadente, ut legem transgredieretur homo, corruptibilis est effectus, eiciturque extra paradysum: ac deinceps nectus prole, brutorum vitam duxit, atque impietatis et lascivie receptaculum factus est. Ideoque propheta clamabant, de illius prisca dignitate, et de postrema turpitudine: *Homo cum in honore esset, non intellexit: comparatus est juvenis insipientibus, et similis factus est illis (Psal. 48. 13)*. Hæc cum ita se haberent, et humana pereunte natura, volens unigenitus Dei Filius cum paterno placito hominem reducere, illumque ab impendente ultione eripere, tempus et modum auxilii excogitavit; tempus, ut opportune ad medelam adit; modum, qui ad purgandum et restituendum illum esset idoneus. Factus igitur homo, Deusque manens, pro toto mundo passus est. De hoc sæpe sacrificio loquutus sum. Multa nuper dicebam, ex ipsa Judris adducta contra Judæos, et ex gentilibus con-

tra gentiles argumenta sumendo; et hanc necem damnas averteisset et profligasse, necnon pericula etiam, hostes et omnem turpitudinem eiecisse, ex rebus ipsis demonstravi; neque ultra contra illos agam, ne propositæ rei seriem interpellem. Cum vellet igitur unigenitus Filius Dei resurrectionem lapso homini largiri, illumque renovare, et passionem suam in pristinum modum restituere, vide quid fecerit. Quia ipse erat primi hominis Creator, ejus etiam lapsi restitutor futurus erat, ad emendationem totius nature: sese quidem passioni offerret, totum vero tempus accipit ad renovationem, quod ad creationem acceperat, ut finis principio consentaneus appareret, et modus in Creatore idem esset. Volebat enim, quia tempus purissimum in formatione primi hominis delegerat: hoc vero tempus pollutum fuerat per prævaricationem, cum ipso etiam prævaricator, et pollutum sequens sæculum apparebat, ipsum primum tempus in reparatione hominis assumere; ut cum ipso homine per purgationem ex passione partam sequens sæculum a capite purius exhiberet; quo in eadem ipsa re omnia ostenderet, et hominis renovationem, et sæculi puritatem et reparatorem Creatoremque nature ex ipsis temporum symbolis clare demonstraret.

3. Quod est ergo primum tempus? quod caput primi temporis? Æquinoctium, frater, ut ostendimus, cum dies et noctes, æquales sectiones exquisivimus; et æquinoctium verum: tempus enim verum est ex historiae serie. Narrat quippe Moyses, tertia die jusse Deum flores et arbores et plantas fieri. Veris hæc symbola, consona sunt arti, viæ et ordini Dei cuncta creatis. Quia ergo prima creatio hominis post æquinoctium facta est, sexta æquinoctii die (nam in Parasceve creatus est homo), luna vero plena post æquinoctium creata est quarta die, lapsusque hominis per peccatum accidit: ideo emendationem ejus et renovationem, tempore a creatione ejus delinito assumit, æquinoctium et decimam quartam post æquinoctium, diemque sextam simul conferens; ut his omnibus statutis temporibus, ejus qui passus est resurrectionem ostenderet, atque nature renovationem et restorationem. Ideo Apostolus hanc restorationem a Deo factam declarans, dicebat: *In unius sapientia et prudentia: ut notum faceret nobis sacramentum voluntatis suæ, secundum beneplacitum ejus, quod proposuit in eo, in dispensationem plenitudinis temporum instaurare omnia in Christo, quæ in cæcis, et quæ in terra sunt (Ephes. 1. 8-10)*. Vides, in quomodo restorationem eorum, quæ sunt in terra, dicat una cum caelestibus? Lapsus autem hominis incidente, et separatione a pietate caelestium angelorum, cupiens nos per passionem ad hanc unitatem reducere, quid aliud operatur, quam restorationem bonorum? Ideoque tempora creationis ad reparationem assumit: ac mysterium maximum audire poterit. Quia enim hæc tempora difficile concurrere possunt secundum priorem modum in unam et eandem hebdomadam (considerare velim priorem illam hebdomadam, in creatione dico, æquinoctium in principio in se habuisse, deindeque quarta die plenam lunam, et paulo post sextam diem, in qua formatus est homo: illa vero non possunt semper contingere in una eademque hebdomada): quia ergo difficile erat, ut, quemadmodum in prima creatione, hæc annus temporum rationes in unum egerentur, horum tamen concursu ad passionis œconomiam Restitutor usus est, ut propositam restorationem exhiberet. Ideoque cum sæpe a Judæis quaesitus fuisset ut interficeretur, quod nondum concursus ille temporum accideret, aufugit. Legis quippe in Evangelii, voluisse Judæos illum comprehendere, sed ipsum recessisse; illos vero, qui mysterium ignorabant, ex metu factum putavisse. Non erat autem metus, sed concursus temporum observatio. Cum porro Filius Dei temporum natus collegisset, et hæc hebdomadam hanc ad illam creationis continuasset, atque æquinoctium, plenam lunam et Parasceven, in qua passus-

rus et renovationem facturus erat, concurrere deprehendisset, tunc se ad patientiam tradidit. Elevatis autem oculis in caelum, dixit: *Pater, venit hora, clarifica Filium tuum, ut et Filius tuus clarificet te* (Joan. 17. 1); et discipulis suis: *Veni hora, ut clarificetur Filius hominis* (Ibid. 12. 23). Sic curavit unigenitus Filius Dei, omnia illa priora tempora, quibus formatus homo lapsus est, coadunare ad ejus reparationem et apostolorum renovandam naturam subire, eo quod huic rei necessarius esset temporum concursus. Ideo in passione aequinoctium, ut caput temporis, observatur. Nam ante illud aequinoctium, antequam dies esset, tenebrae erant: neque dignum illo fuisset tenebrarum tempore pati, et lapsum reparare, quia neque primus homo in tenebris, sed post lucem est editus; post aequinoctium autem dies superior est nocte. Oportebat ergo passionem, restaurandi causa fieri, in tali concursu exhiberi, quo lux pietatis augenda erat, dum tenebrae impietatis minuerentur. Sed aequinoctium in passione observatum est ob reparationem primi temporis; et Parasceve similiter, quia primus homo illa die formatus est: oportebat quoque die formatus ceciderat, eadem emendari. Sabbatum vero ad quietem deputatum dicit Scriptura his verbis: *Et requiescit Deus ab omnibus operibus suis die septimo, et sanctificavit illum* (Gen. 2. 2. 3). Sic ergo Dominus, restauratioe semel facta, postquam in Parasceve passus, omnia opera ad reparationem hominis lapsi consummasset, die septima requiescit, et manet in corde terrae, iis qui inferis erant libertatem donans passione partem. Et Dominus requiescit nunc ab omnibus operibus. Quia lapsus hominis ex pravariatione apparuit, residuum opus Deo erat, quo illum reduceret. Quod cum in passione fecisset, et hominem qui perierat renovasset, die sabbati paschalis requiescit ab omnibus operibus, cum nullum restaret opus agendum ad operationem salutis nostrae. Sic autem et aequinoctium, et Parasceven et Sabbatum secundum priscam seriem observans, una sabbatorum resurrectionis lumen ostendi, idque ex temporis serie. Ille enim rursus erat prima omnis temporis dies, quam et tunc sensibilis temporis lucem, ex consequenti nunc spiritualis sue resurrectionis, jam olim constituerat. Cum vero haec omnia observaverit in prima creatione, plenam scilicet lunam post aequinoctium, ut diximus; hinc aliud miraculum exurgit, cujus causa id observatum est. Quia enim tenebrae futurae erant in passione Servatoris, Graeci vero dicunt ex luna subitus currente solis eclipses fieri; ne quis religionem Graeca arte adoleretur, decima quarta luna assumpta fuit, ut cum luna omnino plena, et solis cursui ex diametro opposita orta fuerit, miraculum nullo modo posset obscurari, cum haec tanti sceleris ultio esse palam videtur, neque ad artem illam recurri posset. Propter haec omnia Christus in passione veteres illas temporum notas servavit: ideoque nos etiam illas servamus, ut oculos animi et imitemur illa mystica sensa. Sed Christus verum pascha celebrans, ut omnes ab impendente ultione liberet, jure, utpote in vero et proprio Paschate, omnia praedicta tempora in hebdomada antiquo more collegit, ut reparationem perficeret. Nos vero, quia praedicta tempora non possunt semper concurrere, ad imitationem veri paschalis, quantum possumus, tempora illa colligimus, accuratam illam temporum constitutionem prototypo Paschati Servatoris concedentes. Certe cum Unigenitus semel immolatus sit, et id ad oeconomiam salutis fuerit; jam nullus homo immolatur, sed Servator in passione, ad proprii sacrificii imitationem, panem et calicem dat, tunc corpus, tunc sanguinem arcanis nominibus offerens, jubensque in hac forma Pascha facere.

4. Hanc sequentes imitationem, tempora etiam imitando colligimus, quantum possumus, aequinoctium nempe, decimam quartam lunam et triduum colligentes; decimam quartam ex necessitate in hebdomada, ut nos antiquus docet, et ipsi unum triduum;

aequinoctium vero circa tempus Paschae, quo convenimus. Salvator quidem qui Pascha verissimum exhibuit, quod averteret impudentia mala, daemonum; idololatriam, et omnem perniciem, liberam naturam nostram ad beatitudinis adeptionem effecit. Quoniam vero morti et temporibus illis proximis praecipit, ut nos ipsi sumus imitatur in symbolis ab ipso datis, dicens: *Hoc facite in meam commemorationem* (Luc. 22. 19); jure singulis annis post aequinoctium id agimus, in omnium nostrum salutem, ut avertamus impudentia mala, et caelestis gratiae consortes simus. Servatorem imitantes Pascha perficimus cum laetitia et publice. Hac de causa haereticorum necnon Iudeorum ignorantiam circa Paschae mysterium eximus; semperque ad illud assumimus aequinoctium, quod tri-musque decimam quartam quae post aequinoctium accidit, et una Parasceven, Sabbatum et Dominicam, quae a Domino sine appellatur, ut saepe dictum est, quia ipse Dominus luce tempora observavit, ut ostenderet aenigma agni qui secundum legem in Paschate immolabatur, opportune inductum fuisse. Vide namque, frater, quam necessaria res fuit ad veritatis demonstrationem. Jussit Moyses primo mense, quarta decima luna, agnum immolari, quem figuram esse Servatoris propheta clamabant: quare comparabant illum Servatori, et dicebant: *Quasi ovis ad occisionem ductus est, et quasi agnus coram tendente se sine voce* (Isai. 53. 7). *Livore ejus non sanati sumus* (Ibid. v. 5). Ideo videns illum praecursor Joannes clamabat: *Ecce agnus Dei, qui tollit peccatum mundi* (Joan. 1. 29). Quia igitur consequens erat, post rem clare gestam, cessare figuram, non aliud defuit tempus expetiit Christus, quam agni mactationem, ut aliud ejus loco allatum ostenderet. Ideo omnia colligit tempora, ut dixi, et concurrunt cum Parasceve decima quarta luna: legeque praecipiente post vesperam et inter vespertinas horas jugulari agnum, et diem et horam occisionis servat Salvator: diem, Parasceven, in qua creatus est homo; horam vero nonam; et circa illam horam nonam in cruce exspiravit. Vesperam enim a septima hora duci dicunt post sextam; illud enim, *Inter vespertina* (Lev. 23. 5), si a septimo incipiat, contrum perfectum habebit nonam, in qua dicunt sapientes Hebraei agnum mactari. In hac itaque hora mactationis agni in Parasceve Servator, cum reddidit spiritum, loco aenigmati veritatem induxit, et restorationem per temporum concentum clare fecit. Et tam necessaria fuit illa inductio, ut in solemnitate Paschae non potuerit Judaei in festi honorem scelus illud differre, quod certe alii fecissent; sed semel ad eadem sponte inebantes, iudicium habere, quod impetui suo optularetur, nec reveriti sunt, ut inductio illa (in loco agni) manifestaretur. Servatur autem tibi ratio plenilunii, quod in passione fuit. Quia enim sol ob tantum contra Servatorem scelus observandus erat a sexta usque ad nonam horam, ut rubeus quasi oculus suos averteret, ne videret tantum facinus, plena luna in passione determinata est, ne crederent Graeci solis eclipsis per concursum lunae factum fuisse. Sed cum ipsa tantum distaret a sole, necessarium est confiteri, ab eo qui passus est, inductas fuisse tenebras a sexta hora secundum Evangeliorum vocem, quae tenebrae in Salvatoris passione acciderunt, ut ipse propheticus olim clamabat: ait enim Amos: *Et erit in illa die, dicit Dominus, occidet sol in meridie, et obscurabitur in die lux* (Amos 8. 9). Et quia futurum erat, ut dies illa in lucem et tenebras divideretur, Zacharias rursus alius propheta dicit: *Et erit, in die illa non erit lux: et dies illa nota Domino, non est dies neque nox: et ad vespertam erit lumen* (Zach. 14. 6. 7). Et totam illam accipitem facit per successionem tenebrarum et lucis. Ac quoniam propheta clamabat, Obtenebrabitur sol in meridie, et quidem aliquando dubitaverit erant, nota hoc vere accidisset Servatori, necne; jam ob oculos tuos signum magnum est, quod restitutionem videns questionem solvas. Quid ergo sequitur

σημείας, και συσκοτάσει ἐν ἡμέρᾳ τὸ φῶς. Καὶ ἐπιπέθῃ ἡμέλει ἡ ἡμέρα αὐτῆ μερῆς· οὐκ οὐκ καὶ σκοταί, Ζαχαρίας αὐτῆ; ἄλλοι προφήταις φησὶ· Καὶ ἔσται, ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ οὐκ ἔσται φῶς· καὶ ἡ ἡμέρα ἐκείνη γνωστὴ τῷ Κυρίῳ, καὶ οὐκ ἡμέρα καὶ οὐκ νύξ· καὶ πρὸς ἑσπέραν ἔσται φῶς. Καὶ ἄλλῃ αὐτῆ ἀμφότερον ποιεῖ τὴν παρά μὲν; διαδοχὴ τῶν σκοτεινῶν καὶ τῶν φωτέων. Καὶ ἐπιπέθῃ ὁ προφήτης ἔδωκε, οὐ σκοτεινότητα ὁ ἥλιος μεσημβρίας, καὶ ἐνίσταί τις ἡμέλιος ἀπιστεῖν εἰ ἀληθὴς γέγονε τοῦτο ἐπὶ τῷ Σωτήρι, ἢ οὐ, ἔστιν ὑπὸ τοῖς σὺς ὀρθαλοῦς ἀρετῶν ὀρώμενον μίγα τεκμήριον· ἵνα ἐκ τοῦ τεκμηρίου τὴν ἀποκατάστασιν βίβητον ζητήματος ἀπαλλοιούη. Τὶ οὖν παρακολουθεῖ σήμερον, ἵνα διευθῆ ἡ ἀσπαστικὴ φωνή; Πρὸς ἰουδαίους ἀπειλῶν φησὶν ὁ Ἄγιος, τὸν πάθος τοῦ Σωτήρος τοῦ ἀγαπητοῦ τοῦ θεοῦ προβαλλόμενος, καὶ τὴν αὐτὴν παρανομίαν ἀντιτελεῖ. Ἄσπετα ὁ ἥλιος μεσημβρίας, καὶ συσκοτάσει ἐν ἡμέρᾳ τὸ φῶς· καὶ μεταστρέψω τὰς ἐκστάς ὄμων εἰς πένης, καὶ πάσας τὰς φύλας ὄμων εἰς ἄθρητον· καὶ ἀνεβιάσω ἐπὶ πάσαν σφίον σάκεον, καὶ ἐπὶ πᾶσαν κεφαλὴν γαλακτοῦ· καὶ ὀφθαλμοὺς ἀπὸν ὡς πένης ἀγαπητοῦ, καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ, ὡς ἡμέραν ὀδύνης. Τοῦ γὰρ δύναται τὸν ἥλιον μεσημβρίας; σημαία τέθεικε, μεταστρέψων τὸν ἔργων εἰς πένθος, καὶ τὸν ὄμων εἰς ἄθρητον· καὶ ταῦτα πάντα διὰ τὸν ἔκλυτο ἀγαπητόν, Ἰησὺ, ὁ θεὸς ποιῆσαι. Τοιούτων γὰρ πένθος, φησὶν, ἔσται, καὶ τοιαύτη ἀνάγκη εἶναι, οἳ ἀναλογησάμενοι πρὸς τὴν τοῦ ὀρθοβλήτους ἀγαπητοῦ ἔβλεψαν. Ὅρα τοῖνον, εἰ μὴ ἔξ ὧν πᾶσι τὸν ὀδύνην, παρακολουθεῖ τὰ πάλιν· εἰ μὴ μετεστρέψασαν εἰς πένθος αἱ ἔσχατα αὐτῶν· εἰ μὴ αἰ φάσι αὐτοῦ εἰς ἄθρητον οὐκ ἔδωκε ὁ ἥλιος μεσημβρίας. Εἰ δὲ συνορῶν· τὸ μίγα θαύμα, οὐ εἰ ἐξ ὄψεσιν γὰρ τὸ πάχος ἑσταυρωθῆ ὁ Χριστός, ἢ δι' ἄλλου τοῦτο μὲν μεταβέβαιον εἰς πένθος τὰς ἐσθλάς, Ῥωμαίων μὲν ἐπιβόητον, τὴν δὲ ἰουδαίων συμπεριγόντων ἀπάντων, ὡς περ εἰς κοινήν παγίδια τὴν Ἰερουσαλήμ, καὶ ἐν αὐταῖς τὰς ἐσθλάς, ὡς ἡ ἱστορία φησὶ, ξίφος καὶ πυρὶ καὶ οὐμωγαῖς ἀνοήτως βαπυζιζόμενοι, οὓς ὑπὸ τοσοῦτων κακῶν ἑστοχάζεμενον αὐτῶν βήτως ἀπόβηται τὴν μεταβολὴν καὶ τὸν ἔσχατον εἰς πένθος, καὶ τὸν φῶς εἰς ἄθρητον, ὅθλον δὲ, τοῦτον ἐκθετηκότων ἐπὶ ἔδωκεν, ἔδωκε ἡ ἥλιος μεσημβρίας. Τοῦτο γὰρ σημαίνει τὰ εἰρημένα. Διετὴ γὰρ χρόνον ὁ πόλεμος καὶ τὰς ἰουδαίους ἐπὶ πένθει ἀνάλοις, καὶ ἀπὸ τῆς σήμερον τὸ πένθος τῆς ἰουδαίας παρτέται. Που γὰρ ὁ ναός; πῶς ἡ Ἰερουσαλήμ; πῶς ἡ βασιλεία; πῶς τὸ ὄραματῆριον; πῶς ἡ τοῦ νῆμου πόλις; Πάντα οὐχ αἰετὰ, πάντα ἀπίσθη, πάντα ἐκ βάθρου ἦσαν· δύνατον; τοῦ ἡλίου, εἰς πένθος μεταβέβαιον. Ἐπειδὴ οὖν ταῦτα μὲν ἡμῶν μυστηρίων χάριν ἐπαρτέτο ἐπὶ τοῦ Σωτήρος πάσχατος, διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς καθ' ἕκαστον πάσχα τοῦ μυστηρίου τὴν σημάσιον ἀνανοῦσθαί περὶ ἡμῶν, καὶ τὰς προβημάτων συνάγοντες, ὅση δύναμις, καὶ παραλαβόμενοι καὶ τὴν τεσσαρεσκαιδεκάτην, ὁ μόνον διὰ [283] τὰς λοιπὰς θεωρίας τὰς εἰρημένα; καὶ τὰς μὴ ῥηθείας, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ δύναται τὸν ἥλιον μεσημβρίας, ἵνα φαίνεται οὗ τῆς Ἑλληνικῆς, ἀλλὰ εἰς ἔργον τὸ σκότος; ὡς πάλαις ἐβρίθῃ, οὐκ ὀρθοβλήτους σελήνης, ἀλλὰ κατὰ διέμετρον τῶν ἡλιακῶν ἀνατελλούσας; ὄρα μὲν, καὶ οὕτως, ὡς ἂν εἶποι, κινωμένης γινόμενον, ἵνα ἡ σημαῖον τοῦ συμβεβηκότος θαύματος ἡ τεσσαρεσκαιδεκάτη τοῖς πᾶσι αἰώνων.

ε'. Παραλαβόμενοι καὶ παρασκευῆ καὶ σάββατον καὶ Κυριακὴν διὰ τὰς προβηθείας αἰτίας, καὶ ὀλόκληρον τοῦ μυστηρίου τὴν θεωρίαν τῆν προβημάτων συνδρομῆ ἐκτελούμενης, καὶ τὴν τὸν ἰουδαίων ἄνοιαν, καὶ τὴν τὸν μὴ τούτων τὸν τρόπον ἀνομιέμενον αἰρετικῶν μανίαν ἀποπειμῶμεθα, καὶ γαλακτοῦρα ὀλοῦσθαι τῆς τοῦ πανθὸς ἀνεκπεραλειώσεως ἐπὶ τῆ τοῦ πάσχα ἱερῆς τελειῆς προβαλλόμεθα. Ἐν ὅλαις γὰρ τὰς προβηθείας ταῦτα, τὸν Χριστὸν παθόντων, ἀνάγκη καὶ ἡμεῖς ποιεῖν ὡσαύτως τὸ πάσχα, ὅση δύναμις, καὶ εἰ τὸ ἂν τούτων ἴπτοι, σκάει κινδυνώδεις ἡ μίμησις. Ἐπιπὸν ἂν ἀρκούτων ἄρτι τούτων ἀχόκων, ἀναγκαῖον ἐν εἰς λοιπὸν καὶ τὴν αἰείαν ἐπιπῆν, δὲ ἢ νῦν ὁ τοῦ πάσχα παρατάσις γίνεσθαι, ὅπερ ἀρξόμενος τοῦ λόγου ἐπιγγέλμας. Εἰρηχαίμεν, ἀδελφοί, οὐκ εἰ δὲ ἐπὶ τῷ πάθει καὶ τὴν ἐκρήνη ἰσημερίαν, καὶ τὴν τεσσαρεσκαιδεκάτην κατὰ σελήνην, ὡς

* Hic deesse videtur tñm παρασκευῆν, αὐτὴ καὶ τὸ σάββατον.

πρὸ ἰσημερίας, * καὶ τὸ σάββατον, καὶ τὴν Κυριακὴν συλλαμβάνειν. Ἐάν οὖν ποτε συμβαίη τὴν τεσσαρεσκαιδεκάτην κατὰ σελήνην πρὸ ἰσημερίας ἐμπέπειν, ἐκείνην μὴ ἀνομιέμεν, ἀλλὰ δὲ ζητούμεν τὴν φησὶν ἰουδαίους μετ' ἰσημερίαν γενέσθαι· καὶ συμβαίνει ἐν τούτῳ μῆνα ἐμβόλιμον παραμεινῶν εἰς γένεσιν τῆς μετ' ἰσημερίαν τεσσαρεσκαιδεκάτης. Νῦν δὲ, ἀδελφοί, εἰς τούτο δὲ προκειμένον ἡμῖν πάσχα ἡ τεσσαρεσκαιδεκάτη ὡς πρὸ δύο ἡμερῶν τῆς ἰσημερίας ἐμπέπειν, καὶ ἀνομιέμεν γίνεσθαι. Διὸ ζητούμεν τέλος τὸν μῆνα τῆς σελήνης καὶ τὴν ἐπιούσαν τεσσαρεσκαιδεκάτην παραλαβῆναι, ἵνα ἐν ταῦτῳ τὸν μῆνα τοῦ Σωτήρος ἀπεργασώμεθα. Ἰησὺς οὖν ἐμβόλιμον γρηζόμεν. Ἄλλ' ὡς περ ἰδεασώμεθα, οὐ ἡ τεσσαρεσκαιδεκάτη κατὰ σελήνην πρὸ ἰσημερίας ἐν ἐμπέπειν, οὐ ταύτης, ἀλλὰ τῆς μετ' ἰσημερίαν ὀρθοβλήτως ἐπέμειθα· οὕτω πάλιν κατὰ σελήνην τεσσαρεσκαιδεκάτης Κυριακῆς συνειβήσονται, ὅση ἄνομιον ταῦτην τῆς Κυριακῆς ἀναστάσιμον, ἀλλὰ τῆς ἐξ ἑξῆς Κυριακῆς γρηζόμεν, οὐ ἡ μὴν τεσσαρεσκαιδεκάτη πᾶσι ἔστιν· ἐν γὰρ ταῦτῳ πᾶσι τὸν Χριστὸς τῆς παρασκευῆ συνειβήσονται. Καὶ ὡς περ τὴν παρασκευῆ ἀναστάσιμον ὡς γρηζόμεν, οὕτως οὐδὲ τὴν τεσσαρεσκαιδεκάτην ὡς γρηζόμεν αὐτῆ ἢ δὲ ὀφείλουσα ἐπὶ τῆ ἀναστάσι ὀρίσθαι Κυριακῆς καθαρῶς παθητικῆς ἡμέρας ὀφείλουσιν ἐπιτελεῖται. Ἐάν οὖν συμπίπτῃ αὐτῆ ὁ παθητικῆς τῆς τεσσαρεσκαιδεκάτης ἀρούρης, ταῦτην ἀφέντες, τὴν ἐξ ἑξῆς ὡς καθαρῶς πᾶσι δέχομεν. Προκειμένον γὰρ ἡμῖν τὸν κατὰ τὸν Σωτήρα ἐπὶ τῷ πάθει καὶ τῆ ἀναστάσι μίμησάτων, ἐπὶ τὴν Κυριακῆν, ἢν μέλλομεν ἐπὶ τῆ ἀναστάσι φέρειν, ἐλευθέραν πᾶσι, ὡς ὁ δεσπότης, διαφυλάττομεν, ἐπὶ τὰς πρὸ ταῦτης τὸ πάθος λαμβάνοντες. Ἐπειδὴ τούτῳ τετέλεσται, πρόσεξτε λοιπὸν ὁ λέγω. Πρὸ δύο ἡμερῶν τὸν ἐμπέπειν, ὡς ἔργον, ἡ τεσσαρεσκαιδεκάτη κατὰ σελήνην τῆς ἰσημερίας. Ἀνάγκη ἔχομεν ταῦτην μὴ παρεῖναι, τὴν δὲ μετὰ ταῦτην τεσσαρεσκαιδεκάτην μετ' ἰσημερίαν ἐκδέχεσθαι. Ἄλλ' αὐτῆ πάλιν ἡ ἀρούρης τεσσαρεσκαιδεκάτη μῆνης ἑβδόμου εἰκόδι ἐκτὴ συντρέφει, ἐπειδὴ καὶ Κυριακῆς συμπίπτει. Ἐπιπὸν οὖν ἡ τεσσαρεσκαιδεκάτη αὐτῆ τῆς Κυριακῆς συμπίπτει, τὴν τῆς ἀναστάσεως ὄρθην εἰς τὴν ἐξ ἑξῆς Κυριακῆς μετατίθεμεν τὸν παθητικὸν ἀρούρη ἐλευθέραν ἐσθρμένην· καὶ οὕτω τῆ εἰκόδι ἐκτὴ τοῦ ἑβδόμου μῆνης ἑβδόμα ἀπισυάπτεται, εἰς δευτέραν ὀδῶν μῆνης τὴν ἀναστάσιμον ἄγομεν. Καὶ αὕτη ἔστιν ἡ αἰτία τῆς παρατάσεως. Εἰ δὲ εἰς τὸ ἀντιλέγειν ἔβλεψαι περὶ τοῦ εἰκόδι ἐκτῆ; τὸ τοῦ ἑβδόμου μῆνης; οὖν αὕτη ἡ Κυριακῆ τὴν τεσσαρεσκαιδεκάτην τοῦ μῆνης συμβαίνει, στελλόμενος ἐπισκοπόμενος τὴν ἀντιβήσονται, εἰ βούληται, καὶ τοὺς σοφοὺς τοῦ [284] Ἑλλήνων πρὸς τοῦτο παραλάβων μαρτυραί, οὐ γὰρ τὴν Κυριακῆν καὶ ταῦτην καὶ τὴν μετ' αὐτῆν νύκτα εἰς ἑγγύς εἰς τὴν ἐπιούσαν δευτέραν ἡ τεσσαρεσκαιδεκάτη καταλαμβάνεται. Καὶ μὴ εἰς λέγειται, οὐ οὐδέποτε ἐπὶ τοσαύτῃ παρατάσει τὸ πάσχα γαγίνεσθαι. Καὶ τούτου πολλοὺς ἔχομεν μνήμονας μαρτυραί. Ἐπειτα τὰ οὐδέποτε ἀληθῶς οὐδέποτε ἐπιστημῆ ἀρμόζει, ἀλλ' ἂν ὁ λόγος ζητεῖται εἰς ἐπιστήμης· καὶ πολλὰς ἐκτὴ γίνεται, πολλὰς ταχύτερον, καὶ πάλιν βραδύτερον, καὶ οὐδὲς ἐπιστήμων τῆ ἀνωμαλίᾳ προσέγει τὸν χρόνον, ἀλλὰ τῆ ἀρμονίᾳ τὸν λόγον. Ποσάσι νομίζεις ἐν τοῖς ἐμπροσθεν χρόνοις ἐβρίθῃ τὸ ὀδῶσται γέγονε, καὶ ἡ τῆ γρηζομένη; Τὶ εἰ καὶ τὸ παραλάττον ἔστιν; Οἱ μὲν γὰρ αἰτιώμενοι ὀμνιόγους ἐικόδι ἐνάτη ἑβδόμου μῆνης γρηζομένη πᾶσι πολλὰς. Λοιπὸν οὖν εἰς περὶ τριῶν ἡμερῶν ἡ τεσσαρον, ἂς ὀνομαῖς παραχωρήσεται τῆ ἐπιστήμῃ. Πῶς οὖν λοιπὸν ἢ ἐκ παραβόλων τῆς παρατάσεως ἀπορία; Ἄλλ' ἂν βαυμάζομεν, οὐκ ἀνωμαλίᾳ οὕτως, ὅσον ἐπὶ τῷ χρόνῳ γίνεσθαι τὸ πάσχα. Ἄλλὰ τούτο θαύμα οὐκ ἔστιν ἐπιστημῶν. Εἶδες, ἀδελφοί, ποιητικὸς κόσμος ἢ τραγικὸς, πῶς οἱ μὲν εἶσι κῆνος, οἱ δὲ κῆνοδοτοί, οἱ δὲ εἰς πᾶσι ἐκταρτέται. Τούτους οἱ ἀμαθεῖς πάντως βαυμάζομεν, ὡς ἀπλῶς οὕτω διακείμενος· ὁ μόνον τιτυγῆς ὁ μέτρον ἀρμονίας εἰδῶς, οὐδὲ τὸ ὀμνιόν τῆς τέχνης, καὶ ἢ εἰς τὸν στίχων ἀνωμαλίᾳ φαίνεται. Αὐτίκα τὸν ἀδελφοί, οὐκ μὲν γίνεται δευτέρα ὀδῶν ἡ ἀναστάσιμος, εἰς δὲ τὸ ἐπιπῆν ἐπιτακτικῆς ἑβδόμου μῆνης γίνεσθαι, καὶ πάλιν εἰς τὸ ἐξ ἑξῆς ἐνάτη ἑβδόμου μῆνης, καὶ αὐτῆ εἰς τὸ τρίτον ἔτος, εἰκόδι ἐνάτη τοῦ μῆνης ἡ ἀναστάσιμος γνωρισθησεται· καὶ οὐδὲ πρὸς ταῦτα βιάσεται, οὐδὲς πρὸς ταῦτα λυσιτελεῖ, ἀλλ' ἕκαστος τὴν ἀρμονίαν

hodie, ut exhibeatur Dominica vox? Judæis minas tentatus Amos ait, passionem dilecti Dei Servatoris objiciens, et eorum iniquitatem ipsi opponens: «Occidet sol in meridie, et obscurabitur in die lumen: et convertent solennitates eorum in luctum, et omnia cantica eorum in planctum: et adducam super omnem lumbum, saccum, et super omne caput calvitium: et ponam eum ut luctum unigeniti, et qui cum ipso sunt, ut diem doloris (Amos 8. 9. 10). » Nam signa posuit, quod sol occideret in meridie, et conversionem solennitatum in planctum, et canticorum in luctum: et hæc omnia, inquit, Deus faciet propter dilectum suum. Talis, inquit, luctus erit, et talis ac tam necessaria ultio, qualem congruere existimabit dignitati dilecti contumelia affecti. Vide igitur annon ex passione Servatoris calamitates sequantur; annon solennitates eorum in luctum veræ fuerint, et cantica eorum in planctum; annon sol occiderit in meridie. Quod si conspicis magnum illud miraculum, quod in solennitate Paschæ crucifixus fuerit Christus, illoque ultio solennitates converterit in luctum, Romanis invadentibus, Judæisque omnibus fugientibus; et in communem laqueum inciderit Jerusalem, ilque in ipsis solennitatibus, ut narrat historia, Judæis, gladio, igne et inutili genitu absumptis; ita ut tot malis ipsos opprimentibus clare eveniat illa conversio festorum ipsorum in luctum, et canticorum in planctum; manifestum est, quod his ob oculos positus, sol occiderit in meridie. Hoc quippe jam dicta significant. Duorum ergo annorum spatium bellum Judæos absumpsit, et usque ad hanc diem Judæa luctus extenditur. Ubi enim est templum? ubi sacerdotium? ubi regnum? ubi impetus illorum? ubi civitas legis? Omnia abiierunt, omnia extincta sunt, omnia a fundamentis sublata sunt: occidente sole, in luctum versi sunt. Quia ergo ista magnorum mysteriorum causa facta sunt, quod Salvator passus esset: ideo et nos in singulis Paschæ festis, mysterii significationem renovare conantes, definita tempora colligimus quantum possumus, et decimam quartam assumimus non solum ob alias causas dictas et ob alias non dictas; sed etiam quod sol occiderit in meridie, ut apparet, non ex arte Græca, sed ex ultione tenebras proficiat, ut sæpe diximus, non concurrente luna, sed ita oriente, ut solis cursui ex diametro opposita esset, et sic, ut quod dixerit, mota, ut quarta decima esset, miraculi quod acciderat signum omnibus æternum.

5. Assumimus item Parasceven, Sabbatum et Dominicam ob supra dictas causas, et totam mysterii rationem in concursu definitorum temporum celebrantes, Judæorum insaniam, et cum ipsis non consentientium hæreticorum furrem respiciamus, totumque characterem restaurationis universi in sacra Paschæ celebratione proferimus. Cum enim sub his omnibus temporum rationibus Christus passus sit, necesse est et nos sic Pascha persolvere, quantum possumus; quod si qua ex illis deficiat, cum periculo claudicat imitatio. Quoniam igitur de his satis audisti, operæ pretium fuerit nunc dicere, cur Paschæ declaratio nunc sic fiat, ut in exordio pollicitus sum. Diximus, frater, oportere in passione, et æquinoctium verum, et decimam quartam lunam, non ante æquinoctium et Sabbatum et Dominicam assumere. Si ergo aliquando contigerit decimam quartam lunam ante æquinoctium incidere, illam rejiciamus, et aliam queramus, quæ debet post æquinoctium esse: et tunc contingit mensis iniectionem esse, donec oriatur decima quarta post æquinoctium. Nunc autem, frater, in præsentî Paschate quarta decima incidit duobus circiter diebus ante æquinoctium, nec adhiberi potest. Ideo querimus ut lunaris mensis finiat, ut sequentem quartam decimam assumamus, et in illa Servatoris memem celebremus. Mense igitur embolismo, seu iniectione, opus habemus. Etiam ut vidimus, si quarta decima luna ante æquinoctium incidat, nos non illa, sed sequente post æquinoctium opus habere: sic rursus si quarta decima luna cum Dominica concur-

rat, hanc non celebramus Dominicam resurrectionis, sed sequentem Dominicam assumimus, quia quarta decima passionis est: in hac enim passus est Christus, Parasceve concurrente; et sicut Parasceven non ut diem resurrectionis agnoscimus, sic nec quartam decimam cum illa concurrentem. Quæ vero Dominica pro resurrectione assignatur, pura sit oportet a passione. Si ergo in illa incidit passionis numerus, qui est quarta decima luna; hæc mensa die, sequentem ut passione puram sequitur. Cur enim in proposito nobis sit Dominum immolari in passione et resurrectione, Dominicam, quam resurrectioni assignamus, a passione puram, ut Dominus fecit, observamus, in diebus quæ illam præcedunt passionem assignantes. Quia vero hoc intelligis, jam dictis attende. Biduo ante æquinoctium, ut dixi, accidit decima quarta luna: necesse autem est hanc dimittere, et sequentem, quæ post æquinoctium accidit, assumere. Verum hæc rursus quæ concurret cum vigesima sexta die mensis septimi, concurret etiam cum Dominica. Quia ergo rursus decima quarta luna cum Dominica concurret, resurrectionis festum in sequentem Dominicam transferimus, quæ a passionis numero libera est, et sic vigesima sexta septimi mensis hebdomadam addentes, octavi mensis secunda resurrectionem agimus. Et hæc causa est hujus declarationis. Quod si quis contradicere velit circa vigesimam sextam diem lunis mensis, et dicere, nunc Dominicam cum quarta decima mensis lunaris concurrere, is mittatur, si quidem velit, ad ea quæ contra allata sunt; et Græcorum sapientes ad hæc testes accipiat, quod totam Dominicam et hanc et sequentem noctem fere usque ad sequentem diem quarta decima luna comprehendat. Ac nemo dicat, nunquam hoc ritu Pascha celebratum fuisse. Hujusce rei multos habemus testes et memores. Deinde ea, quæ nunquam vera sunt, nunquam ex scientia conciliantur; sed semper quaritur scientiæ ratio, et sæpe res cito accidit, sæpe citius, et sursum tardius; et nemo peritus inæqualitatem temporum attendit, sed rationum concentum. Quoties putas præteritis temporibus dictum fuisse, sed nunquam factum est, et tamen ars obtinet? Quid autem discriminis est? Nam qui contra stant, fatentur sæpe accidisse, ut vigesima nona mensis septimi Pascha celebraretur. Demum agitur de tribus aut quatuor diebus, quas hinc disciplina concedere renunt. Unde ergo inexpectata venit hæc dubitatio? Sed mirantur quod sic inæqualiter quantum ad tempus Pascha celebratur. Verum illud peritis mirum non est. Vides, frater, poeticos aut tragicos ornatus, quomodo illi sint exiles, hi exiliores, alii vero latiores. Hos vero imperiti proæsus mirantur, ut ita simpliciter dispositos; artifices vero qui metrum harmoniæ novit, artis planam scit rationem, etsi linearem conspectus inæqualis videatur. Nunc certe, frater, dies resurrectionis est secunda mensis octavi; anno autem sequenti, decima septima mensis septimi, et rursus in sequenti nona septimi mensis erit, ac rursus tertio anno, vigesima nona mensis dies resurrectionis æquabitur: necquæ hæc in re latitur, nemo dolet; sed omnes artis harmoniam querunt, et de rei scientia luctantur. Id enim solum spectatur, ut decima quarta luna illa non ante æquinoctium verum sit, et ut Dominica ad resurrectionem assignata a decima quarta luna libera sit. Quæ de causa questiones movent, qui calculi periti non sunt. Oportet enim decimam quartam in hebdomada ante definitam resurrectionem contingere. Sed si quidem in hebdomada spatio acciderit, tunc facilis est inventio; si vero in Dominicam incidat, hic accurate providendum est. Nam qui rem non inquirunt, interdum non decimam quartam, sed de lunam quintam erroris causam faciunt; quod etiam in præsentî contingit. Debemus ergo in his stare, et agnoscere rem nunc concine dispositam esse. Hæc scientiam oportet et ante sequentem hebdomadam hæc de re certam quisque habeat opinionem, et scient hanc primam esse ex septem hebdomadibus, in qua oportet fejtnare.

nos autem hac in re promissionem implevimus, si tamen memoria retineantur ea, quae diximus. Det autem Deus ut et mysteria omnia serventur in cor-

ditibus vestris, et vos in Christo, quicum refertur gloria Deo et Patri, unaque sancto Spiritui, nunc et semper, in saecula saeculorum. Amen.

MONITUM

IN SEQUEM SERMONEM.

Hoc otiosi Graeculi commentum post Saviliurum datus, quia nulla praetermittere animus est eorum, quae ipse in lucem protulit. Poterat certe ille, qui

non pauca alia nullius pretii praetermiserat, hoc etiam, sine scrupulo in tenebris relinqueret.

IN SYNAXIN ARCHANGELORUM.

Laudandi sunt angeli: ipsi namque Creatorem celebrantes, propitium illum ac benevolam hominibus reddunt. Angelos dico, commilitones nostros, qui bellum gerunt contra adversarias potestates, quorum unus est archangelus Michael (*Judae 9*), qui contra diabolum pro corpore Moysis decertabat, et contra principem Persarum pro libertate populi pugnabat (*Dan. 10. 13*). Ex quorum numero est ille qui asinum repulit, et Balaamum ab insano forore repressit (*Num. 22. 27*): et quia vates ille romae quae gerebatur non intelligebat, bruti animalis voce ad sanam mentem deductus est. Ex quibus item est ille qui gladium arripuit, et Jesum filium Nave, ut contra hostes confingeret, incitavit. Ex quorum item numero est ille qui centum octoginta quinque Asyriorum una nocte percussit, et sonnum barbarorum cum morte conjunxit (*4. Reg. 19. 35*). Ex quorum numero est is, qui prophetam Habacuc aereo saltu transtulit, ut prophetam Danielum in medio jejuniorum leonum cibo reficeret (*Dan. 14. 35*). Hi igitur et iis similes contra inimicos stant, et contra vitia strenue decertant. Qualis erat admirandus et divinus Raphael, qui unius piscis actione a demone vexatum puellam restituit, et seni caeco lumen arte conciliavit (*Tob. 11*). Sed neque ii silentio mittendi sunt, qui in Novo Testamento ministrarunt, cujus magna pars est archangelus Gabriel, qui Zachariae oracula fudit, qui incredulitatem ejus silentio castigavit, quod non crederet sterilem, propter futuram oeconomiam, praegnantem fieri; qui veneratione Mariae partum sine sposo futurum annuntiavit; qui pastores ad speluncam duxit, et significavit eum qui contineri nequit, in praesepio esse, in cubilibus incircumscriptum; ac cum illis consonum ad gloriam Dei canticum emisit: *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax, in hominibus benevolentiam* (*Luc. 2. 14*). Alius magos cohibet ne tyrannum adeant: alii in terra ministrabant ei, qui terram ereavit: alius sponsum Virginis monet, ne dimittat ut corruptam eam, quae incorrupta erat: alius ob infanticidium ab Herode patratum sposo suadet fugam, et postea redditum: siquidem in carne videntes eum qui increatus erat, servorum more ipsi ministrabant. Mirati sunt enim fortitudinem ejus, qua factum est ut tentator cecidit, secundum Davidis vocem: in manibus tollentes eum, extra factum lapidum deperterunt (*Psal. 90. 12*). Nam *Tulerunt lapides Judaei, ut jacerent in eum* (*Johan. 8. 59*). Alii passim concurrunt: alii post resurrectionem vacuo sepulchro assidebant, fidelibusque dicebant mulieribus, *Quid quaeritis viventem cum mortuis* (*Luc. 24. 5*)? Post ascensionem autem satellitum more discipulis aderant, Petri vincula solventes, Pauli pericula in mari et in terra allevantes, fidem Cornelii juvenis, justorum iuciosorem Herodem magnifice loquentem percipientes. Annun ergo maximo digni sunt honore, qui et

vitam nostram dirigunt? Non modo enim gentes custodire jussi sunt angeli, ut clamat oraculum: *Quando dividebat Altissimus gentes, quando dispergebat filios Adam, constituit terminos populoorum secundum numerum angelorum Dei* (*Deut. 32. 8*): sed etiam singuli homines angelum sortiti sunt. Non meus est sermo, sed divinae Scripturae. Nam puella Rhodae apostolis nuntiante ante fores stare Petrum, qui Herodis vincula effugisset, non credentes illi dicebant: *Angela rjus est* (*Act. 12. 15*). Haec testificatur item *Servator*, de iis qui in vita pusilli erant loquens: *Videte ne contemnatis unum ex his pusillis: dico enim vobis, quia angeli eorum in caelis semper vident faciem Patris mei, qui in caelis est* (*Matth. 18. 10*). In singulis porro Ecclesiis angelos custodes constituit Christus, ut Joanni revelans ait: *Dic angelo Ecclesiae Smyrnae: Scio paupertatem tuam et tribulationem, sed dives es* (*Apoc. 2. 8. 9*). Quid dicis, Domine? dives sum, et sum pauper? cur me vano ditas nomine? Nam si dives sum, non sum pauper; si pauper, quomodo dives? Multa enim est divitias inter et paupertatem distantia, ut ipse testificans; hiatus magnus est inter divitem et pauperem. Dives pauperem aversatur, pauper divitem suspicit: contraria res sunt, inaequalis vita. Ille namque in aerumnis ingemiscit, hic voluptatibus sese ostentat: hic panem expetit, ille gulae oblectamentis superabundat: hic vitam beniam non habet, ille in crapula absorptus ebrietatem cruciat: hic panis laceris amictus est, ille variis ornatur vestibus: hic in pavimento jacet abjectus et virgulus, ille stertit in lecto delicias somnians: hic truncum petit, ille auro obruitur. Qui enim thesaurizat nec erogat, similis est pauperi magnificum sepulchrum expectanti. Sed neque illi tempestatibus aequaliter fruuntur. Pauperi namque gravis est hiems, qui non habeat quo se calefaciat; diviti noxia aestas ex ingluvie aestum non ferente. Quomodo igitur idem ipse est pauper et dives? Verus est sermo, et verax qui loquitur. Pauperes quidem sunt aliqui ob pecuniam: inopiam; divites autem fidei thesauri. Melius autem esse pauperem in rebus saecularibus, et divitem in spiritualibus: illorum quippe finis est corruptio; horum vero, lucrum, quod auferri nequit. Ideoque ait Filius: *Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra* (*Matth. 6. 19*); nos evocans ad thesaurizandum in caelestibus, ad alendum pauperes, ad visitandum infirmos, ad legendum eos qui sine operimento sunt, ad remittendum debitoribus egenis, et ad expediendum a Deo foenus. Nam *Qui miseretur pauperis, securatur Deo* (*Prov. 19. 17*). Haec quippe videntes angeli, ad Judicem universorum referunt: ille vero jubet eos dicere operanti bonum: *Orationes tuae et elemosinae tuae ascenderunt in memoriam tuam in conspectu Dei* (*Act. 10. 4*). Ipsi gloria et imperium, nunc et semper, et in saecula saeculorum. Amen.

ζητεί της τέχνης; και τῷ τῆς ἐπιστήμης λόγῳ εὐφραίνεται. Ὅλον γάρ ἐστι τὸ σκοπούμενον, ἵνα μὴ ἡ τεσσαρεσκαίδεκάτης κατὰ σελήνην πρὸ ἰσημερινῆς ἐκινήσῃ γίνηται, καὶ ἡ πρὸς τὴν ἀναστάσιμον ὀριζομένη Κυριακὴ ἑλευθέρῃ τῆς τεσσαρεσκαίδεκάτης ὑπάρχῃ, δι' ἣν καὶ τὰ ζητήματα τοῖς οὐκ ἀκριβοῖς τὴν ψῆφον ἐπιτρέπεται. Δεῖ μὲν γὰρ τὴν τεσσαρεσκαίδεκάτην ἐν τῇ ἑβδομάδι πρὸ τῆς ὀριζομένης ἀναστασιμον συμβῆναι. Ἄλλ' ἔδωκε μὲν εἰς τὸ πλάτος τῆς ἑβδομάδος συμπέσει, εὐπέπειστος τῆς εὐρέσεως ἀπονοήγεται· ἔδωκε δὲ τῇ Κυριακῇ ἡμέρᾳ ἐμπέσει, ἐν ταύτῃ ἀκριβοῦς ἐπιστάσις χρεῖα. Ἢ γὰρ μὴ ζῆτοῦντες, ἐνίοτε οὐ τεσσαρεσκαίδεκάτην, ἀλλὰ πεντεκαίδεκάτην κατὰ σελήνην ὑπάρχειν τὸ σφάσμα ἐργάζονται· ὁ δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος συμβέβηκε. Πάνυ

οὐν ὀφειλομεν ἐστάναι, καὶ γνωρίζειν, ὅτι καὶ νῦν ἡ παράτασις ἐναρμονίως γίνεται. Ταῦτα γνωρίζειν ὀφειλομεν, καὶ πρὸ τῆς ἐργασίης; ἑβδομάδος καθαρὰν ἔχουσαν τὴν γνώμην, καὶ γνωστικῶς ταύτην πρώτην εἶναι τὴν ἐπὶ τῇ ἑβδομάδων ὀφειλοσάν νηστεύειν ἡ. Ἡμεῖς δὲ ἐπὶ ταύτῃ τὴν τῆς ἐπαγγελίας λόγον πεπληρώκαμεν, μόνον ἔδωκε παραμεινῆ τῇ μνημῆν τῶν γεγομένων ἡ δύναται. Ὡς δὲ ὁ Θεὸς καὶ τὰ μυστήρια πάντα φυλάσσει ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν, καὶ ὕμεις ἐν Χριστῷ, μετ' ἡμῶν ἀναβήσεται· ὁ δὲ τῷ Πατρὶ, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

• Ut inseratur haecots jubet Savil.

[285] Εἰς τὴν σύναξιν τῶν ἀρχαγγέλων.

Ἄγγελος ἔγκωμιάζειν χρῆ. Καὶ γὰρ αὐτοὶ τὸν δημιουργὸν ἠμούνουσι, ἔπειτα αὐτὸν καὶ ἐμνηστὶ τοὺς ἀνθρώπους παρεχόμενοι. Ἄγγελοι δὲ σῆμι, τοὺς ἡμετέρους συμπλάουσας, τοὺς κατὰ τὸν ἀντικείμενον διαμένον ἐκστρατεύοντας, ὡς εἰς ἐστὶν ὁ ἀρχάγγελος Μιχαὴλ πρὸς μὲν τὸν διέδδολον ὑπερ Μωυσῆως σώματος ἀντατατόμενος, πρὸς δὲ τοῦ ἀρχοντος ἂν Περσῶν ὑπερ τῆς τοῦ λαοῦ ἑλευθερίας ἀντιστάμενος· ὡς ἐστὶν ἐκεῖνος ὁ τὴν ἔθνον καταστρέφων, καὶ Βαλακῆ τῆς ἀπόπου μανίας ἐργῶν καὶ ἐπειπερ ὁ μόντις οὐκ ἐνενοῦν τὸ πρατόμενον, ἀλόγου φωνῆ τὸ λογικὸν ἐσωφρόνισεν· ὡς ἐστὶν ὁ τὴν μάχαιραν σπασάμενος, καὶ τὸν Ἰησοῦν τοῦ Ναυῆ συμπλέκεισθαι τοὺς πολεμ[ί]οις προτρέποντος· ὡς ἐστὶν ὁ τὰς πέντε καὶ ὀχθὸντα καὶ ἐκατὸν χιλιάδας τῶν Ἀσσυρίων ἐν μακρῷ νυκτὶ πατάξας, καὶ τῷ ὕπνῳ τὴν βαρβάρων συνάφας τὸν θάνατον· ὡς ἐστὶν ὁ τὸν προφήτην Ἀμβακούμ ἀερίτῳ μετακομήσας ἂ πηδῆματι, ἵνα τὸν προφήτην Δαυιδῆ, ἐν μέσῳ τῶν ἀγέστον λεόντων γεύσῃ τροφῆς. Ὅτιοι μὲν οὖν καὶ οἱ τοιοῦτοι κατὰ τὸν κῆρθρον εἰσιν, οἱ καὶ κατὰ τὸν παθῶν ἀριστοῦνται. Ὅποδοῖ ἦν καὶ ὁ θαυμάσιος καὶ θεσπέσιος Παρφαῖ, δι' ἐνὸς ἰχθύος ἀνατοφῆς δαιμονίουσιν κέρην ἱστυμένον, καὶ γέροντι τυρῶν τὸ φῶς τεχνιγάνεμος*. Ἄλλ' οὐδὲ ἐκεῖνοι σιωπῆς ἀξίον οἱ τῆ Νέας Διαθήκης ἀκούουσαντες, ὡς μὲγα μέρος ἐστὶν ὁ ἀρχάγγελος Γαβριήλ, ὁ τῷ Ζαχαρίᾳ χρηματισας, καὶ σιωπῆ τὴν ἀπίστην εἰσπραξάνεμος, ὅτι μὴ κίσει τὴν στείραν διὰ τὴν μελλουσιν οἰκονομίαν ἐπιστάσεως· ὁ τῆ σεμνῆ Μαρεμῆ τὰς ἀνεμυετούς ὀθῖνας ἐπαγγελισάμενος· ὁ τοὺς ποιμένας ἐπὶ τὸ σπήλαιον ὀδηγῶν, καὶ καταμηνῶν τὸν ἀγώρητον ἐν φάτην. ἐν σπαργάνος τὸν ἀπεργραπτον, ἐκείνας σύμφωνα ὕδην δοσολογία; ἀνατίμωσιν· ὁ δὲ τῷ ἐν ὀλιγοῖσι Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνην, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία. Ἄλλος τοὺς μάγους κωλύει τῆς ἐπὶ τῶν τυράνων ὁ ἀναζεύξεται· οἱ δὲ ἐπιχθόνου ἐπὶ γῆς τῷ κίσειαν· ἄλλος τὸν μνηστήριον τῆς Παρθένου νοθεύει μὴ ἀπολύειν ὡς διεσφαρμένην τὴν ἄβηρον· ἄλλος αὐτῷ ἐπὶ τὴν Ἡρώδου βρεροκτονίαν φυγῆν ἐπιόδοθον ὑποτίθειται. Καίτερον ἐν σαρκὶ θεωρούμενος τὸν ἀπίστην, δουλοπρεπῆς δειχόμενος. Ἐθασμασαν γὰρ τὴν ἰσχίον αὐτοῦ, δι' ἧς ὁ πειραζὼν κατέπεισε, καὶ κατὰ τὴν φωνὴν τοῦ Δαυιδ, Ἐπὶ χειρῶν ἀραντες αὐτὸν, ἰουδαίως βολῆς τῶν λίθων ἐκόμισεν. Ἡραρ γὰρ, φησὶν, Ἰουδαίαι Μίσους, ἴνα Βάλωσιν ἐπ' αὐτόν. Ἄλλοι τῷ Πάθει συνέτρεπον· ἄλλοι μετὰ τὴν ἀνάστασιν τῷ κενῷ τάφῳ συνέβησαν, σιωπῆς γυναικῶν ἔλεγον. Τῆ ἰστέρας τὸν ὄντα μεταξὺ τῶν νεκρῶν; Μετὰ δὲ τὴν ἀνάληψιν ἰσορροφῶν τοὺς μαθητάς, τὰ Πέτρον λύνοντας διαμῆ, [286] Παύλου τοὺς ἐπὶ γῆς καὶ θαλάττης κινδύνους ἐπιχωμίζοντες, τῆς πίστει Κορινθίω ματαύουσαν, τὸν οἰκαιοκτόνον Ἡρώδην μεγαληγορούνην πατάσοντας, Ἄρ' οὐν οὐ μέγιστος τιμῆς ἀξίον, οἱ τὴν ἡμετέραν ζωὴν διδύοντες; Ὅν γὰρ μόνον ἔθνη φρουρεῖν ἐτάχθησαν

ἄγγελοι, καθὼς βροῖ τὸ λόγιον, Ὅτε διεμέριζε, φησὶν, ἔθνη ὁ ἴψιστος, ὡς διόσπερον υἱὸς Ἀδὰμ, ἐστῆσαν ἔθνη ἐθῶν κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων Θεοῦ· ἀλλὰ γὰρ τῶν ἀνθρώπων ἑκάστου ἔλαχεν ἄγγελος. Ὁ λόγος οὐκ ἔμπε, ἀλλὰ τῆς θείας Γραφῆς. Τῆς γὰρ παιδίσκης Ρέλης ἀπαγγελοῦστος τῶ ἀποστόλου πρὸ θυρῶν ἐστάνας Πέτρον τὸ Ἡρώδου διαβράντα δεσμητήριον, ἀπιστοῦστας ἔλαχον ἐκεῖνο, Ὁ ἄγγελος αὐτοῦ ἐστίν. Ἐπιμαρτυρεῖ ἔλ καὶ ὁ Σωτῆρ τούτος, περὶ τὸν κατὰ τὸν βλον μικρῶν λέγων· Ὅρατε μὴ κατασροήσητε ἐνὸς τῶν μικρῶν τούτων. Λεγῶ γὰρ ὑμῖν, οἱ οἱ ἄγγελοι αὐτῶν ἐν οὐρανοῖς διὰ καρτῆς βλέπουσι τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Καθ' ἑκάστην δὲ Ἐκκλησίαν ἐπέστῃσεν ἄγγελος φύλακας ὁ Χριστὸς, ὡς ἀποκαλύπτωσιν Ἰωάννη φησὶν· Ἐλεῖ τὸν ἀγγέλου τῆς Ἐκκλησίας Σμύρνης· Ἰδοὺ αὐτὸν τὴν κενίαν καὶ τὴν ὀλίγην· ἀλλὰ πλούσιος ἐστίν. Τί λέγετε, ὡ δέσποτα, πλούσιος; εἶμι, πένθ' ὡς; τί με διακονῶ πλουτιζέτεσ ὄνοματι; Εἰ μὲν γὰρ πλούσιος, οὐ πένθη· εἰ δὲ πένθη, πῶς πλούσιος; Πολλὴ γὰρ πλοῦτος καὶ πτωχὴ ἡ διάστασις, ὡς αὐτῶ; μαρτυρεῖται, χάσμα μέγα μεταξὺ πλοῦστον καὶ πτωχῶσ ὀρισμένον†. Ὁ πλούσιος τὸν πτωχὸν ἀποστρέφεται, ὁ πτωχὸς τὸν πλούσιον ὑποβλέπεται. Ἐναντία τὰ πράγματα, ὁ βλος ἀνώμαλος. Ὁ μὲν γὰρ ἐπιστένει τοὺς πῶθου, ὁ δὲ ἐπικαγγυλάει ταῖς ἡθούαι· ὅστος ἄρτου τυγῆσι ἐπέυεται, ἐκεῖνος ταῖς ἀδύναταις ἐπιμαρτῆ· ὅστος οἴνου κοτύλης οὐκ εὐπορεῖ, ἐκεῖνος κρασιῶν καὶ καταντλούμενο; ἐξερύγεται τὴν μέθην· ὅστος ῥάβος περιέβληται, ἐκεῖνος ποικίλους περιεκόμηται ἰσθημασιν· ὅστος ἐπὶ ἑδάφους ἀγροπυκνῶν ἐρίβεται, ἐκεῖνος ἐπὶ σερμῶν ὀνέβεται τὴν τροφήν οὐρεοπολῶν· ὅστος κέρμα τὶ αἰτεῖ, ἐκεῖνος χρυσῶ κέρματα. Ὁ γὰρ θεοσαυρῶν, μὴ διανέμων δὲ, ἐπίσται πτωχῷ πλοῦσαν ταρῆν ἀνεμύνον. Ἄλλ' οὐδὲ τοὺς καιροὺς ἴσως γαίρουσι. Τῷ πτωχῷ μὲν γὰρ ὁ χειμὸν καιροῦ τὸ βάλλου; οὐκ ἔχοντι, τῷ πλοῦσι δὲ τὸ ἔθρος; μοχθηρὸν ὑπὸ πληρομῆς τὸ βάλλου; ὁ στέγοντι. Πῶς; οὐν ὁ αὐτῶ; πένθ' καὶ πλούσιος; Ἀληθῆς ὁ λόγος, καὶ ὁ φεγγητόμενος. Πένθησ μὲν διὰ τὴν ἔδειαν τῶν χρηματίων, πλούσιος δὲ διὰ τοὺς τῆς πίστεως ἠθεαυροῦσ. Ἄμεινον δὲ πένεσθαι τὰ βιωτικά, πλούσιον δὲ τὰ πνευματικά· τῶν μὲν γὰρ τὸ τέλος φθόρα, τῶν δὲ τὸ κέρδος ἀναρραριστον. Διὰ τοῦτο φησὶν ὁ Ἰδὸς, Μὴ ἠθεαυρῆτε θεοσαυροὺς ἐπὶ τῆς γῆς, καλῶν ἡμῶσ ἠθεαυρῆτε τὰ ἐπουρανία, πτωχῶσ τρέψετε, ἀσθενεῖς ἐπισκέπτεσθαι, ἀσκήπουσ σκέπτεται, χρωσελλεταῖς ἀπύρουσ λίαν, καὶ τὸ δάεινον ἐκ Θεοῦ ἀπαίτεται. Ὁ εἰλεῖν γὰρ πτωχῶν, εὐαντίει Θεῷ. Ταῦτα γὰρ ἄγγελοι θεωρούμενος ἐπὶ τὸν κριτῆν τῶν ὄνων ἀναφέρουσι· ὁ δὲ προστάται λέγων αὐτοῖς· τῷ ἐργαζομένῳ τὸ αγαθόν, Δι' ἀρσευχαὶ σου καὶ ἐμὲ ἐλεημοσύνησ σου ἀνέσθησον εἰς μνημῆνῶν σου ἔμπροσθεν τοῦ Θεοῦ. Αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

* Savil. conj. τὸν ἀρχοντα. † Idem conj. ὀρέμῃ μετακομήσας. Idem conj. τεχνιγάνεμος. ‡ Idem conj. τὸν τ. ρ. π. π. π.

* Savil. conj. ἀλλὰ καὶ τὸν ἐν. † Var. lectio ἄρ. Savil. ὄν σίμπος. ‡ Savil. conj. τοῦ βῆλ. π. π. † Idem conj. ἡ πορκαλῶν. ‡ Idem conj. λέγειν ἀνεμύνοντες

MONITUM

[287] Hanc seu homiliam seu orationem edidit Henricus Savilius, quasi octavam Joannis Chrysostomi de Penitentia, Tom. VI, p. 804, sed misere haecram et hincam. Ipse vero, ut diligens accuratiusque erat, et snis et Thomæ Alleni Joannisque Boisii notis illam multis in locis restaurare conatus est. Sub hæc, anno 1645, illam integram sartam et tectam ex Codice nempe Regiæ Bibliothecæ publicavit Franciscus Combefisius, illamque Cleri Gallicani comitiis ut germanum Chrysostomi factum obtulit, additis in fine Viadicis in Scholia sancti Maximi in sanctum Dionysium, qui libellus sane tenuissimus in 4° cusus est a Simeone Piget typographo, cum interpretatione Latina ejusdem Combefisii. Demum anno 1708 vir eruditissimus Ericus Benzelius illam ex Codice Anglicano iterum publicavit, sed mendis plurimis atque nonnullis hiatusibus adhuc respersam. Non viderat enim editionem illam Combefisii, quæ homiliam illam omnibus suis numeris et partibus absolutam efferebat: neque mireris rem ignotam fuisse viro, qui tanto terrarum spatio a nobis

Περὶ μετανοίας, καὶ εἰς Ἡρώδη καὶ Ἰωάννη τὸν Βαπτιστῆν.

α'. Φέρε δὴ, καὶ τῶν ὑμετέρων κρῶτον τὴν ὑμετέραν προσημῶσαν λυστέλειαν, καὶ μικρόν τιν ἐκκλησίαν περὶ πολιτείας ἠθικῆς ὑπομνήσαντες διαλεχθῶμεν ἐν ὑμῖν, ἐξ ὧν ἐλάχιστος μὲν ἀναπέμνεται τῷ λέγοντι κρῶτος, πλείετος δὲ τοῖς ἀκούουσιν ἐγγίνεται τῆς κατὰ ψυχὴν σωτηρίας ὁ πόθος. Καλῶς μὲν γὰρ καὶ ὁ περὶ πίστεως λόγος, καὶ πρόκιον φιλοθεῖος ψυχῆς· καὶ ὅταν ἴδωμεν ὅμων τὸν ζῆλον ἐγρηγμένον ἐν ταῖς περὶ πίστεως ἀποκρίσεσι, τὸ φιλοδόπουτον τῆς ὑμετέρας ψυχῆς ἀκριβῶς καταμνησάνομεν. Διαιδῶς μὲν γὰρ οὐδέτις κατηγορεῖ τὸ δεσπότην, εὐνοῦς δὲ οὐδέτις χαιρεῖ τὸ δεσπότην παρὰ πάντων ἐπαινούμενον· ὁμοίῃ ἢ περὶ τοῦ ἐπαύου τοῦ δεσπότην προθυμία τῆς οικειτικῆς εὐνοίας ἀπόδειξις ἔχει. Καλὸν δὲ καὶ τὸ ἀργεῖον ἐκασήμερον τῆς ψυχῆς, ἵνα διὰ τῆς ἠθικῆς διδασκαλίας προκαταβῆν, δεκτικὸν τοῦ μύρου τῆς θεολογίας εὐρίσκηται. Εἰς γὰρ ἀκαθάρατον ψυχῆν, φθῖον, οὐκ εἰσελεύσεται παιδεία. Ἔστι δὲ ἡμῖν ὁ περὶ πολιτείας λόγος σφόδρα δευόμενος ἀκριβῶς ἐξετάσεως. Ἐάν γὰρ ἐλπιδας ὑποτέινω· μετανοίας, δίδωκα μὴ τῆς χανουθεῖς ἐλπίδος τῆς μελλούσης μετανοίας; [288] καταρβύθησιν τῆς πολιτείας· ἴδαν τε πάλιν ἀποκλείσω τὰς τῆς μετανοίας ἐλπίδας, δίδωκα μὴ τῆς ἀπαλλαγῆς παραδῶ τὸ σῶμα ταῖς ἐπιθυμίαις. Ἴσων γὰρ εἰς ἠδοναίετας προτροπὴν καὶ βουβλία, ψυχῆς ἕδονας χανουμένης, καὶ μετανοίας ἀπογνώσις. Ἄνισος ὁ λόγος ἡμῖν διαρῖσθω διχῆ, πρός· τε τοῦς ὑγαίνοντας, καὶ τοῦς ἀρρωστούτας. Ὁ δοκῶν δοτῆρας, βλεπέτω μὴ πέσῃ· ὁ φθῶσας ἀλωθήσας, προλαβέτω τὸ πτώμα τῆς μετανοίας· ὁ καὶ καταπέσει κινδυνεύσας, μὴ καταρβύθησιν· εἰ δὲ τις καὶ προλαθῶν καταρβύθη, τῆς τοῦ ἀνορθοῦντος τοῦς καταρβύθησας φιλανθρωπίας μὴ ἀπογνώσις. Ἔστιν ἵνους σαλευθῆναι παρὰ μικρὸν· Ἐμοὶ δὲ παρὰ μικρὸν ἐσαλευθήσων οἱ πόθος. Ἔστι καὶ σαλευθῆναι βουβήθησιν παρὰ τοῦ δεσπότην· Εἰ ἔλεγον, Σσαλεύεται ὁ πούς σου, τὸ εἰλες σου, Κύριε, δεσθῆς μοι. Ἔστι μὴ σαλευθῆναι μόνον, ἀλλὰ καὶ ὠθήθησιν καὶ κινδυνεύσας πρὶν ἢ κατεργχθῆναι· ἀλλ' οὐδὲ τούτων παρορῶ ὁ θεός. Ὁσθῆς ἀντεράσθη τὸ πέσειν, ὁ καὶ Κύριος ἀντελάβετο σου. Ἀρ' οὐν ὁ περὶν ἀπόλων παντελῶς; Ὁδωμῶς. Ἔστι καὶ τούτου παραμυθία. Ὅταν πέσῃ, φθῖον, οὐ καταρβύθησεται. Πι τὸ αἶνον; Ὅτι Κύριος ἀντιπροσθῆσιν χεῖρα αὐτοῦ. Ἔστι γὰρ καὶ ἥρωμα περὶν, καὶ μὴ σφοδρότερον εἰς τὴν ἕδονην καταρβύθησιν. Ἀρ' οὐν ὁ καταρβύθησας ἀπόλωντο; Ἴδωμεν καὶ ἐνταῦθα τὴν τοῦ δεσπότην φιλανθρωπίαν. Ἰασθῆσθῆσιν Κύριος πάντως τοῦς καταπίπτουτες, καὶ ἀνορθοῖ πάντας τοῦς καταρβύθησας. Ταῦτα μοι δοκεῖ καὶ ἡ ψαλμῶν κλιὰς ἐνδοκνημένη, πρὸς ἀπώγων ἡμῶς μετανοίας οὐκ ἠγείρε. Λέγουσα γὰρ περὶ τοῦ θεοῦ, φθῖον· Ὁ θεός κρείττε δίκαιος. Μὴ καταρβύθησιν τῆς λέξεως· δίκαιος γὰρ ἔστιν ἐξ ἴσου κατ' αἰξίαν δικαιοκρατικῆς.

• Combefisius. ὑποτέινωμεν.

Πρῶτον ἀκούσον ἐπι δίκαιος, καὶ προσημῶσαυδῶν πρὸς ἀπολογία, αἶτα, ἐπιθῆσιν ἀντικειταῖς πολλὰς πρὸς ὑπόνοιαν· Εἰ τῶν δίκαιος ὁ θεός, πῶς οὐκ εὐδῆς ἀντεκπιδῶσαι τοῖς ἀμαρτάνουσιν; ὁ δὲ ἴδω δίκαιος, καὶ εὐθῆσθῆσιν· ὁ δὲ ἴδω βλασῆσας, καὶ πλουεῖ· ὁ δὲ ἴδω ἀσάληγῆς, καὶ δυναστεῖ· πῶς ταῦτα δίκαιοσύνης θεοῦ; εἰ δίκαιος, πῶς οὐκ παραχρημα τοῖς ἀμαρτάνουσιν ἐπάγει τὴν τιμωρίαν; ἀρα μὴ δίκαιος μὲν ἔστιν, οὐκ ἰσχυρεῖ τὴν παραχρημα τοῖς ἀμαρτάνουσιν τὴν τιμωρίαν ἀντιδοῦναι; Ἔνιους γὰρ δίκαιοσθῆσιν δίκαιος μὲν δικάζει, ἀσθελεῖ δὲ τὴν οὐκείαν ἀφασθῆσιν ἀγαγεῖν εἰς ἔργον. Ἀρ' οὐν μὴ δὲ ἀσθελεῖν ἡ ἀναβολὴ τῆς τιμωρίας; Μὴ γίνουσι. Πι γὰρ εὐδῆς ἐπάγει; Ὁ θεός κρείττε δίκαιος καὶ ἰσχυρός. Οὐκοῦν ὡς δίκαιος μὲν οὐδὲ τὸ δίκαιον, ὡς δὲ ἰσχυρός, δύναται τὸ νοθεῖν ἀγαγεῖν εἰς ἔργον. Πι οὐν τῆς ἀναβολῆς τὴν ἀμαρτάνουσαν τὸ αἶνον; τίς ἡ τῆς τιμωρίας ἀναβολή; Δίκαιος ἔστιν, οὐδὲ τὸν ἀμαρτάνοντα· ἰσχυρός ἔστιν, ἐπαγαγεῖν δύναται τὴν ψῆφον τὸ τέλος. Τίς οὐν ἡ τῆς ἀναβολῆς αἰτία; Ὁ θεός κρείττε δίκαιος, καὶ ἰσχυρός, καὶ μακρόθυμος. Καὶ ἐρμηνεύει τὸ, Μακρόθυμος· Μὴ ὄρητῃ ἐπάγων κατ' ἐκδοτῆν ἡμῶν; Μικρὸν ἔστι κατὰ τὴν λέξιν ὑπερβατόν· Μὴ κατ' ἐκδοτῆν ἡμῶν ἐργῆν ἐπάγων; Καὶ ἴνα γνῶς ἐπισπῆ ἡ ἀναβολὴ τῆς τιμωρίας ἀναμένει σου τὴν μετάνοια. Ἐάν μὴ ἐπισπασθῆσιν, φθῖον, τὴν βουβλιασιν αὐτοῦ στυλῶμεν. Ἐάν μὴ ἐπισπασθῆσιν. Οὐκοῦν ἴδαν ἐπισπασθῶμεν, οὐκ εὐδῆς τῆς τοῦς πείραν δεχθῶμεν. Καὶ βουβλιασ τῆς φιλανθρωπίας ἴδαν τὴν ὑπερβολὴν; Τὴν βουβλιασιν αὐτοῦ στυλῶμεν. Ὅπως εἶπεν, ἐπι τῆς βουβλιασ κατὰ στόμα χρῆσται, ἀλλὰ, Στυλῶμεν· ἴνα τὴν λαμπρότητα τῆς βουβλιασ θεασθῶμεν· προλάβῃ; τῆς μετανοίας τὴν τομῆν τῆς βουβλιασ. Τῆ στυλῶμεν φθεβῆ, καὶ οὐ τέμνει. Ὁ πόθος συσταλέτω, τὴν τομῆν φθανῶσιν σου ἡ μετάνοια. Καὶ ἴνα διὰ πάντων γνῶς τὸν κρῶτον τὸν σκοπῶν, τὸ τῶσον αὐτοῦ ἐνέπει, καὶ ἡσθῶσθῆσιν αὐτό. Καὶ ἐν αὐτῷ ἡσθῶσθῆσιν σκεῖν θανάτον. Οὐκ ἴδωμεν φθορίαν τὸ σῆμα; οὐκ εἰδῆσθῆσιν τῶ λόγῳ τὸν ἀζώματον; Τὸ τῶσον αὐτοῦ ἐνέπει, καὶ ἡσθῶσθῆσιν αὐτό. Καὶ ἐν αὐτῷ ἡσθῶσθῆσιν σκεῖν θανάτον· τὰ εἰλεῖ αὐτοῦ τοῖς καιομένοισ ἐξεργασάτο. Ἐνταῦθα καθάπερ τις γραφεῖσιν ὑπ' ἑμῖν ἠγάγε τὸν κρῶτον. Ἐνώσθῆσιν μὲν τὸ τῶσον αὐτοῦ, τὰς χεῖρας δεσκαυσαμένως· τὴν μὲν οὐδωμῶν τὸ τῶσον, τὴν δὲ ἔτερον ἐπισπασθῆσιν τὴν [289] νεωρῶν τὸν βῆλος ἀκριος δακτυλῶσιν παρὰ τοῦ κρῶτον κατεγόμενον. Διατέταται τὸ τῶσον, τὸ βῆλος ἔτοιμον, ὁ κρῶτης εὐτρεπῆς. Μὴ καταρβύθησιν; τὸ τῶσον τέταται γὰρ· μῆτις ἀπογνώσις μετανοίας· τὸ γὰρ βῆλος οὕτω βεβλήται. Ἀλλὰ μὴ βουβλήσθῆσιν διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς μακροθυμίας, μῆτις γαυλήσθῆσιν ἀεὶ παραμυθῆσθῆσιν σαυτὸν ταῖς ἕδονας. Μὴ εἴπῃς. Ἦως ἀπολωνῶσιν τῆς ἐπιθυμίας, μῆτις χρῆσται τῆς νεότητι. Ἦξει μὴ ἄλγων μετανοίας κειρῶς, ἄρῶν μετανοίας· περὶ τὸ γῆρας ἀσφαλῶσθῆσιν τὴν ζωὴν. Μάταια οἱ τοῦτοῦ ἀσλογομοῖ, σαθρὰ σου τὰ τῆς ἐπιθυμίας βουβλιώματα.

IN SEQUEM ORATIONEM.

disertus erat, quando ne in Galilis quidem in omnium eruditorum notitiam venit libellus iste, qui quod paucis constaret foliis, neglectus fuit.

Non sine stupore autem video tot tantosque viros hanc hominiam, ut verum et genuinum Chrysostomi fetum habuisse : nam ni mea me fallit opinio, nulla fere inter spurias est, quæ magis a Chrysostomi stylo abhorreat. Non distitior tamen hic quedam bona, utilia et ingeniose dicta occurrere, sed tanta perplexitate, tam involuta verborum serie, ut qui Chrysostomi opera, præsertim ἠδικά, assidue legerit, si in hæc incurrat, se in alium orbem translatum putet. Non negari potest hunc quoque scriptorem inventionis valere ; sed inventionem illam plerumque in φλοσφῶν degenerare deprehendet quisvis emunctæ naris homo. Ideo illam inter spuria referimus, interpretatione nova Latina donatam.

DE POENITENTIA, ET IN HERODEM ET IN JOANNEM BAPTISTAM.

1. Age, plausibus vestris utilitatem vestram præponamus, et paucis ad cæternam vestram præmissis de morali vivendi genere, de his disseramus, quæ minorem quidem concionanti plausum conciliant, sed majus in auditoribus pariunt adipiscendæ salutis animæ desiderium. Bonus et religiosus animis consentaneus est sermo de fide : cumque vestrum cernimus circa conciones de fide studium, vestri erga Dominum amoris certiores efficitur. Malus quippe servus herum vituperat ; benevolus autem famulus gaudet, cum herum ab omnibus celebrari conspiciat : quamobrem ille erga domini laudes affectus, domesticæ benevolentie est argumentum. Operæ autem pretium est animæ vasculum emundare, ut morali doctrina purgatum, theologicæ nugentio recipiendo par sit. Nam *In immundam animam, inquit, non introibit institutio.* (Sap. 1. 4). Est porro nubes de vivendi ratione sermo, qui accuratissimo eget examine. Si enim spe poenitentia procrastinemus, timeo ne quis tali spe remissior factus, vitam negligentius componat. Rursus si poenitentia spe occultusero, vereor ne quis animus despondens, corpus cupiditatibus tradat. Perinde enim ad voluptatem allicit tum animi delictis enollit sequit, tum spes abjecta poenitentia agenda. Quapropter orationem duas in partes dividamus, quarum altera sanos, altera infirmos spectet. *Qui videtur stare, videat ne cadat.* (1. Cor. 10. 12). Qui corripit labi, casum poenitentia occupet, qui in casus periculum venit, ne confringatur : si quis vero jam contractus sit, de ejus clementia ne desperet, qui erigit elisos. Fieri etiam potest ut pene moveamur : *Mei autem pene moti sunt pedes* (Psal. 72. 2). Potest etiam is, qui motus est, a Domino juvari : *Si dicebam : Motus est præsens meus ; misericordia tua, Domine, adjuvabas me* (Psal. 93. 18). Accidit etiam ut quis non moveatur modum, sed etiam pellatur et in discrimen adducatur, priusquam deiciatur : at neque hunc despiciat Deus. *Impulsus eversus sum ut caderem, et Dominus suscepit me* (Psal. 117. 13). Ergone qui cecidit, omnino perit ? Neutiquam. Est et hæc sua consolatio. *Cum cecideris, inquit, non collidetur.* Quid ita ? *Quia Dominus firmavit manum ejus* (Psal. 36. 24). Nam accidit etiam ut quis leviter cadat, nec ad voluptatem gravius allidatur. Num ergo perierunt qui sunt allisi ? Videamus etiam hic Domini clementiam, *Suffulcit Dominus omnes qui corruunt, et erigit omnes elisos* (Psal. 144. 14). Hæc demonstra-

Psalmus haudquaquam nos in poenitentia desperationem egit. Sic enim de Deo loquitur : *Deus iudex justus* (Psal. 7. 12). No dictionem spreveris : justitia enim cuique reddit pro meritis. Primum audi quod justus sit, teque ad defensionem præpara : tum, quia sæpe animum subit hæc obiectio : Si ergo justus est Deus, cur non statim peccantibus pœnas rependit ? ille iniquus est, et prospere agit ; ille raptor et ditescit : hic lascivus, et dominatur : bæccine sunt justitia Dei ? si justus est, cur peccantibus ultionem non statim immitit ? an justus cum sit, non valet statim peccantibus pœnam irrogare ? Accidit enim quandoque ut iudex, qui juste iudicat, non possit exsequi iudicium. An igitur ex imbecillitate differt supplicium ? Minime vero. *Quid obijcit ?* *Deus iudex justus et fortis.* Ut justus sit, novit quod justum est : sed fortis est, quod cogitavit ad opus deducere : cur ergo peccatorum vindicta differtur ? quid sibi vult illa dilatio ? Justus est, novit peccatorem ; fortis est, potest sententiam opere complere : cur ergo cunctatur ? *Deus iudex justus, fortis et longanimis* (Ibid.). Explicat vero quid sibi velit illud, *Longanimis : Num inferens iram per singulos dies iram inferens ?* Ut vero scias eum ideo differre, quod expectet poenitentiam tuam : *Nisi conversi fueritis, inquit, gladium suum vibrabit* (Ibid. v. 13). *Nisi conversi fueritis.* Ergo si convertamur, non statim plagam experimur. Vis Dei summam clementiam videre ? *Gladium suum vibrabit.* Nondum dixit, Gladii acie utetur, sed, *Vibrabit, ut gladii fulgorem aspiciens, plagam poenitentia prævertas.* Fulgore terret, non sciat. Compescatur timor : plagam prævertat poenitentia tua. Utque iudicis scopum proreus cognoscas : *Arcum suum tendit et paravit illum. Et in eo paravit vasa mortis.* Annon id sufficit ad terrorem ? annon illum sermone describit, qui incorporeus est ? *Arcum suum tendit et paravit illum. Et in eo paravit vasa mortis : sagittas suas ardentibus effecit* (Ibid. v. 14). Illic ceu pictor quidam Iudicem ob oculos posuit. Cogita mihi tensus arcum, paratas manus, alteram arcum pellentem, alteram chordam trahentem, sagittam vero extremis digitis a Iudice detentam. Tensus est arcus, telum paratum, Iudex expeditus. Ne arcum contempseris, quippe qui tensus sit : neque poenitentia spem abjeceris ; sagittas enim nondum emissa est. Cave item ne propter suum

man langanimitatem sequis evadas, neu te semper voluptatis dedas. Ne dicas, Interim fruar cupiditate, interim utar juventute: veniet subinde penitentiae tempus; cras penitentiam agam; sanctus tempore vitam componam. Vanæ sunt hujusmodi cogitationes; fœda illa tua cupiditatis consilia: malo consiliario uteris voluptate. Dicis, Hodie peccatum admittam, cras penitentiam agam. An dominus es diei crastinae? quis tibi diei crastinae sponsor? Si diligenter audias, neque totus hodiernus dies est tuis: ejus pars præterit, pars superest: illa jam non tua est, hæc nondum tua. Ais: Fruar hodie voluptate, cras penitentiam agam. Quod habes voluptati, quod non tuis est, penitentia deputas? Mœo potius consilio utere: hodiernam diem penitentia, peccato ne crastinam diem deputa. Ideo pulchre divina Scriptura diversis non modis a peccato revocat: *Hodie*, inquit, si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra, sicut in exacerbatione (*Psal. 94. 8*): et, *Adhortamini vosmetipsos donec hodie nominatur* (*Hebr. 3. 13*). Nam hoc quoque mala sæpe diabolus arte facit. Cum animus videt in peccatorum sensum venire, ac soporificii finem cogitare, tales immittit cogitationes: Junior sum, erit penitentia tempus, interim hodie utar presentibus, interim hanc obtineo litem, illum talem ulciscar, hæc cupiditate fruar, ac demum penitentiam agam. Venit iterum dies crastina, easdemque tibi immittit cogitationes, iisdem te intercipit diabolicis ratiociniis: futurum ostendit, præsens subtrahit: atque ita quotidie, in præsentem te voluptatis detinens, in crastino penitentia spem ostendens, vitam tuam quotidianis in peccatis consumit.

2. Tu vero contra voluptatem milita: audi Dominum clamantem: *Est hodie benevolus adversario tuo, quamdiu es in via cum eo* (*Math. 5. 25*). Expediat sane tum omulatus, tum his qui negotiis dediti sunt ut ne contentiosus lites exerceant. Præstat siquidem to in litibus incertum exitum amico fœdere prævertere, quam spe nixum victoriæ incerto mari confidere. Legis syngraphas tuas, faustum speras exitum: advocatus lucro manum porrigens victoriam promittit, ut mercedem reportet. Interdum etiam judex corruptus exitum causæ pollicetur. Incerta spe niteris. Nam si tu anteveris, judicem corrupisti, alienigenis muneribus aperies: si tuam; ~~non~~ velim adversarium tuum ~~in~~ meditari, saporis non tranquillo rerum tuarum cursu naviganti susseruisti, demitteres. Numquamne vidisti mare in litore tranquillum, in alto fluctibus agitari? Quot tranquillo mari navigantes in alto pelago fluctibus repentinisque tempestatibus excepti, naufragium fecerunt? Talis est hujus negotii fluit. Interdum initia spei præ se ferunt, si quis vero contrarium profert eventum. E re igitur fuerit, ut dixi, pecuniarias lites amice componere, ut in negotii sine amicum tibi devincias: criminales autem non modo non componere, sed etiam ne intenter quidem liceat: sed in his etiam melius est venire, quam iræ locum dare. Verum hic non videtur mihi de re pecuniaria solum agi. *Est*, inquit, *benevolus adversario tuo cito, dum es in via cum eo*. Hoc additamentum præbet mihi occasionem majus quidpiam cogitandi. Nam si de pecuniariis litibus solum ageretur, vel de criminalibus insensibilibusque; cur adderet, *Dum es in via cum eo*? quis adversarius cum adversario iter instituit? quis se socium itineris dederit ei, qui cum animo non consentit? non timet tabellæ sibi furto auferri, testes corrupti, insidias in via sibi parari? Invenire ergo debemus adversarium qui nos semper comitetur, cujus societatem, etsi admodum caveamus, effugere non possimus, et hunc cogitare adversarium, quicum nos benevole versari conveniat. Quis ergo est verus ille adversarius? Si diligenter quæras, corpus animæ: hic est adversarius ejus qui in te est, spiritus. Ne vero putes mecum esse sermonem, Paulus confirmet id quod dictum est: *Caro concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem: hæc autem sibi invicem adversantur* (*Gal. 5.*

17). Nec Manichæorum induco doctrinam, neque alium corporis creatorem statuo: sed caro concupiscit adversus spiritum, voluptate utens consiliario; et spiritus adversus carnem, spe nixus futurorum. Adversantur invicem concupiscentia mundi, et concupiscentia regni celorum. Hic est adversarius, qui, velim nolim, me comitat: via quippe est hæc vita. Anima imaginem suam imitari studet, caro in pulverem defluit. Hæc autem sibi invicem adversantur. Hic adversario tuo esto benevolus. Quondam? *Dum es in via cum eo* (*Math. 5. 25*), dum in hac vita degis. Nam si vita finem habeat, nullum ultra tibi penitentia tempus, *Quoniam non est in morte qui memor sit tui, in inferno autem qui confitebitur tibi* (*Psal. 6. 6*)? Hic ergo adversario esto benevolus. Non dixit, *Gratificans*, sed, *Benevolus*. Ne suave quid facias adversario tuo, sed ut benevolus a voluptatibus ad penitentiam revocet. Non te jubet ut falsamentarium omnia ad corporis voluptatem facere; sed ut medicum agere. Medicus enim sæpe amarum miscet, secat, urit, et illata molestia mercedem accipit. Licet enim aliquo sensum dolore affecerit, ægroti tamen salutem in scopo habuit. *Ne forte tradat te adversarius judici* (*Math. 5. 25*), futuro tempore Judici: *Adversarius*: cui si nunc gratificeris, tunc Judex te traditurus est ministro, ultricibus scilicet potestatibus: et in carcerem conjicieris, in tenebras exteriores, locum horrendum. *Non exhibis inde, donec reddas novissimum quadrantem*. Si ante mortem debitum solveris, solum omnino est: si debitor moriaris, etiam residuum vel minui debiti a te exigetur. Quid est illud, *Novissimum quadrantem*? *Quoniam cogitatio hominis confitebitur tibi, et reliquæ cogitationis diem festum agent tibi* (*Psal. 75. 11*). Hæc cum sciatis, fratres, compare voluptates cum futuro judici die, et Judicis sententia: atque tunc sciatis quam amara sit voluptas, cum averteris quanta amaritudinis sit conciliatrix. Vultisne, ut ex duobus evangelicis conviviis quid admonitionis mutuemur, quis nempè sit voluptuosorum finis, quis vero penitentium fructus? Ne vero mireris si Scriptura voluptuosorum convivia sæpe describat: omnia quippe describit, quid caveas, quid imiteris. Describit voluptuosum, ut perpetua illos infamia notet, utque illos imitari caveas: describit religiosos, ut ad exemplum penitentia accurras, utque voluptuosum religiosum comparas, illum averseris, hunc imiteris. Sit hoc documentum prudentibus, ut ne spectaculis publicis oculos pascant, neve facile ad hippodromum currant, vel noctu spectandi locum in theatro occupent: vesania quippe est turpium spectaculorum expectatio. Diem enim anteverunt ex vehementi desiderio, noctu tenebrarum locum occupant, ut turpibus spectaculis oculos oblectent, ac ferarum cumque fœnis concertantium pugnas videant: sedentque sæpe spectatores, benevolentiam majorem erga feras, quam erga congeneres exhibentes. Non miseris infelicem illum, qui ut ventrem impleat, in ferarum ventrem sponte abit: utque gula morbum expleat, libenter sibi in ventre bestiarum sepulchrum parat. Ille intemperantem habet ventrem, tu ne intemperantem oculum habes. Alius nimis ingreditur, ad turpitudinem membra componens, risui seque mercede locans, quem pudet nisi publice vapulet, portarumque fragore genus præparat, novacula pilos detondet, ut ne pilus quidem contumeliis obsit. Alius mulebri saltatione emoluitus, illaque imitans que virum non de. mt, dolensque quod non femina sit natus, simulatam naturæ mutationem ambit. Hæcque omnia ventris et quæstus causa facit, res fœdissimas persequens: de quibus hæc Pauli verba dicere par est: *Quorum deus ventris est, et gloria in confusione ipsorum* (*Philipp. 3. 19*). Ad hæc ne concurratis, sed veloces pedes ad hujusmodi gressus vertatis, neve in convivia vestra fœdas voluptates inducatis. Interdum dicis: Theatrum aversor, nequaquam ad gradus ascendo; convivium est latitæque tempus. Ad illic turpia theatrorum spectacula exhibitis. Quod tibi

πονηρῶ πείραγμα συμβούλιον τῆ ἡθονῆ. Λέγει, Ποιῶν, Πόθων τῆ ἀμαρταν ἡμέρων, καὶ αὐριον μετανοῶν. Κύριος εἰ τῆς αὐριον; τίς σοι τῆς αὐριον ἔστιν ἔγγυθη; Ἐάν ἀκριδῶς ἀκούσῃ, οὐδὲ ἡ ἡμέρον ἔστι σὴ; καὶ τῆς ἡμέρον τὸ μὲν παρελήλυθε, τὸ δὲ μέλλει· τὸ μὲν οὐκ ἔστι σὸν, τὸ δὲ ὄπωπ ὄν. Λέγει; Σήμερον ποίωσθ τὴν ἡθον, καὶ μετανοῶσθ τῆ αὐριον. Ὁ ἔχει, τῆ ἡθον, τὸ ἀλλότριον, τῆ μετανόια; Ἐμοὶ μάλλον χρῆσται συμβούλιον, τὸ ἡμέρον τῆ μετανόια, τῆ δὲ ἀμαρτια μὲτὸ δὲ αὐριον. Διὰ τοῦτο καλῶς ὁ θεὸς λόγος διαφόρος ἡμᾶς εἰς ἀνάκλησιν τῆς ἀμαρτίας ἀνακαλοῦμεν, Σήμερον, ἡσθον, ἔάν τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσῃτε, μὴ σκληρῶνῃτε τὰς καρδίας ὑμῶν ὡς ἐν τῷ παρακρισμῷ· καὶ Παρκαλεῖτε ἀλλήλους, ὡς οὐ τὸ σήμερον καλεῖται. Ποιῖ γὰρ καὶ τοῦτο κολλᾶς ὁ διάβολος κακοτέχνος. Ὅταν ἴδῃ ψυχὴν ἀρεζαμένην αἰσθάνουσαι τὸν ἀμαρτημάτων, ἀρεζαμένην νοεῖν τῆς τιμωρίας τὸ τέλος, τοιούτους ἐμβάλλει λογισμοῖς· Νεώτερος εἰμι, καυρὸν ἔχω μετανόιας, τέλος σήμερον παρακαλεῖται τὴν χριστιαν, τέλος τῆς δικῆς περιγίνωμαι τὸν δῶνα ἀνύμνωμαι, τῆσδε τῆς ἐπιθυμίας ἐπιτέλω τὴν ἡθον, καὶ φθάσω μετανοῶσα. Ἐργεται πάλιν ἡ αὐριον, πάλιν σε τοῖς αὐτοῖς δακρυτέγεις διαβολικοῖς διαλογισμοῖς· καὶ πάλιν τὸ μὲν μέλλον ἐπιδοκίμασθ, καὶ τὸ παρὸν κατασπῆ· καὶ οὕτω καθ' ἑκάστην ἡμέραν τὸ μὲν σήμερον ἐν ταῖς ἐπιθυμίας κατέχων, τὸ δὲ αὐριον ἐν ταῖς ἐλπίσι τῆς μετανόιας ὑποδοκίμασθ, παραναλίσκει σου τὸν βίον καθ' ἡμέραν ἀμαρτηνόντος.

β'. Ἀλλὰ οὐ στρατεύσαι κατὰ τῆς ἡθονῆς· ἀκούσων τοῦ Κυρίου κρίζοντος· Σήμερον ἴσθαι εἰνόνων τῷ ἀντίδικῳ σου, ὡς οὐ εἰ μετ' αὐτοῦ ἐν τῇ ὄψῃ. Καλὸν μὲν οὖν καὶ καθάρας καὶ πρὸς τοῦ φιλοπραγμασύνης ἔρῶντας, ἴνα μὲτὸ δικαῖ φιλανθρωπότερον ἔγγυθῶναι. Βλῶτον γὰρ καὶ ἐν δικαίῃ προλαβεῖν φιλικαῖς διαλύσει· τὸ τῆς δικῆς ἀδύλον τέλος, ἢ τὰς ἐλπίσι τῆς νίκης; Ἐπειροδομῶντες ἀδύλων καταπιστεύσαι πελάγει. Ἀναγνώσκεις σου τὰ γραμματεία, βαρσοῖς τὰς ἐκδόσεις ὁ συνήγορος κοιλῶνας τὴν χεῖρα τῶν λήμματα ἔγγυθῶται τὴν νίκην, ἴνα περιφρίγγηται μετανοῶν. Ἐνίστη δὲ καὶ δικαστῆς προδιαβαρῶντος προπαγγέλλεται οὐ τῆς δικῆς τὸ τέλος. Ἀδύλοισι; βαρσοῖς; ἐλπίσι. Εἰ γὰρ οὐ προλαβὼν προδιέφθερας τὸν δικάνων, ἀλλοτριῶσι λήμματα ὄψων ἀνοῖξας, νόμιμα τὰ αὐτὰ καὶ τὸν δάκνον μελετῶν· καὶ πάλαις ἡμέροις καὶ τῆς δικῆς εὐδία πλέοντι πεθούσι χαλῶσαι πρὸ τὸν πλοῦν τὸ ἴστιον. Οὐδέποτε εἰδὲς βάλασσαν πρὸς αἰγιαλὸν γαλήνην ἔρῶντας, καὶ ἐν τῷ βαθῷ κυμαίνοντων; Πόσος μετ' εὐδίας καὶ γαλήνης ἀναπέλευστας; εἰ; τὸ μέσον τοῦ πηλῶνος, ἀφηνύσις χεῖμοσι χρησάμενος καὶ κύμασιν ἐναυάγγισαν; Τοιαῦτα τῆς δικῆς τὰ τέλη· ἐνίστη τὸ πρόκιμα μετ' τὸν ἐλπίθων, καὶ τὸ τέλος ἀνίστασθων τὴν ἐκδοσιν τῆς ἐλπίθους ἀπενεργάμενον. Καλὸν μὲν οὖν, ὅσαρ εἶπον, καὶ τὰς χρηματικῆς δικῆς φθάσει διαλύσει φιλικαῖς, ἴνα πρὸς τὴν τέλει τῆς δικῆς κυβερνήσῃ τὸν φθῶν ἔγκληματικῆς δὲ μὲτὸ διαλύσειαι γένουσι, ἀλλὰ μὲτὸ τὴν ἀρχὴν ἔγγυθῶναι· πάλιν ἀλλὰ κἀκεῖ βελτίων ἡ φρεῖν τοῦ θυμοῦ. Ὅμως οὐ δοκεῖ μοι μόνον περὶ χρημάτων ὁ λόγος εἶναι τὸ αἶτιον. Ἰσθαι, φρῶν, εἰνόνων τῷ ἀντίδικῳ σου ταχῶ, ὡς δεῖσθ οἱ ἐν τῇ ὄψῃ μετ' αὐτοῦ. Ἀστῆ ἡ προσθήκη δίδωσι μοι καὶ κατῶν ἐνίστη. Εἰ γὰρ περὶ χρηματικῶν ἐκῶν μόνον ὁ λόγος, ἢ τὸν ἐγκλημάτων τὸν ἀνασθῶντων ἔλεγε, διὰ τὸ προαίτιον, Ἔως ὅτεσθ εἰ ἐν τῇ ὄψῃ μετ' αὐτοῦ; τίς γὰρ ἀντίδικος ἀντίδικῶς συνοδοῖσιν καταδέχεται; τίς κοινωνεῖ τῆς ὀδοποιῆς; [290] ἢ κοινωνῶν τῆς γνώμης; οὐ δόδοκα καὶ γραμματικῶν κλοπῆν, καὶ μαρτυρῶν διαφθορῶν, καὶ τὰς κατὰ τὴς λεωφόρους ἐπιβουλάς; Οὐκὼν ὀρεῖται· εὐρέει ἀντίδικον τὸν αἰ συνοδοῖσιν, οὐ τὴν συνοδοῖσιν καὶ σφῆρα φιλαπόνημον φρεῖν οὐ ἐνδύμεθα, καὶ τούτων ἐννοῶσαι τὸν ἀντίδικον, ἢ προσήκει μετ' εὐνοίας προσηρῆσαι. Τῆς οὖν ἀκριδῆς ἔστιν ἀντίδικος; Ἐάν ἀκριδῶς ἔξῃ· σπῆ, τὸ σῶμα τῆς ψυχῆς; οὐτος ἀντίδικος ἔστι τὸν ἴν σοφινωματος. Καὶ ἴνα μὴ νοήσῃ ἕρῶν εἶναι τὸν λόγον, Παῦλος κυρωσάτω τὸ ῥῆθῆν· Ἡ σάρξ ἐπιθυμῶ κατὰ τοῦ ἀνευμάτου, καὶ τὸ πνεῦμα κατὰ τῆς σαρκῆς· ταῦτα δὲ ἀντικεῖται ἀλλήλους. Καὶ ὁ Μανιχαῖων ἐσθῶν λόγον, οὐδὲ ἄλλον λέγει σῶματος δημιουργῶν.

ἀλλ' ἡ σὰρξ ἐπιθυμῶ κατὰ τοῦ πνεύματος, τῆ ἡθονῆ συμβούλιον χρωμένη τὸ δὲ πνεῦμα κατὰ τῆς σαρκῆς, τὰς μελλούσας ἐλπίσιν ἑπεριεδοῦμεν. Ἀντικεῖται ἀλλήλους ἐπιθυμία κόσμου καὶ ἐπιθυμία βασιλείας τὸν οὐρανῶν οὐτός ἔστιν ὁ ἀντίδικος ὁ καὶ ἐκόντος καὶ ἀκόντος συνοδοῖσιν ὁδός γὰρ ὁ βίον. Ἡ ψυχὴ τὴν ἰδίαν εἰκόνα σπεύδει μιμησάθῃ, ἢ σὰρξ ἐπὶ τὸν ὄψων καταβρῆθῃ. Ταῦτα δὲ ἀντικεῖται ἀλλήλους. Τοῦτω τῷ ἀντίδικῳ σου ἴσθαι εἰνόνων. Καὶ πτε; Ἐως δεῖσθ εἰ μετ' αὐτοῦ ἐν τῇ ὄψῃ, ἔως ἐν τούτῳ τυχάνεις τὸ βίον. Ἐάν γὰρ ἡ ὄδός τελεωσθῇ, οὐκ εἶ μετανόιας καιρῶς. Ὅτι οὐκ ἔστι ἐν τῷ θανάτῳ ὁ μνημονεύων σου, ἐν δὲ τῷ ὄψῃ εἰς ἐξομολογησάθαι σοι; Τοῦτω οὖν ἴσθαι τῷ ἀντίδικῳ σου εἰνόνων. Οὐκ εἶπε, Χαρίζομενος, ἀλλ', εἰνόνων. Μὴ τὸ ἴδῃ ποιήσῃ; τῷ ἀντίδικῳ σου, ἀλλ' ὡς εἰνόνων ἀπὸ τῆς ἡθονῆς εἰς τὴν μετάνοια ἀνακλάσαι. Οὐ κείλεισε σε ὡς ὄψωνοψ ἁλλοσασθαι τῷ σῶματι πάντα τὰ ἐξ ἡθονῆς πνεύματα; γὰρ ὡς ἱεραρ. Ἰσθῆρς γὰρ πολλὰς καὶ μικρὸν κινῶν, καὶ τέμνει, καὶ καιεῖ, καὶ προσπύτων μισθὸν λαμβάνει. Εἰ γὰρ καὶ μικρὸν λυπατὴ τὴν ἀσθῆσιν, ἀλλὰ σκοπῆς γνῶσις τῷ θεραπευμένῳ. Μήποσθ σε παραβῶ ὁ ἀντίδικος τῷ κρητῆ; τῷ μέλλοντι κρητῆ; Ὁ ἀντίδικος ἢ ἐάν νῦν σὺ χριστῶ, τότε εὐρισκῆσαι σε παραβῶν ὁ κρητῆς τῷ ὑπέρητῃ, τὰς; τιμωρητικαῖς; θελατῆ θυνάμει, καὶ εἰς; φυλακῆν βληθῆθῃ εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξῶτερον. Φοβερῆς ὁ τόπος; Οὐ μὴ ἐξέλεθῃς ἐκείθε, ὡς οὐ ἀδοξῶς τὸν ἔσχατον κοδωνῆσθ. Ἐάν πρὸ τῶ θανάτου διαλύσῃ τὸ χρεῖος, λήψαι; ἐάν ἐπιτελῶν ἀπέλθῃ, καὶ τὸ ἐγκατελείμῃ τὸν ἐλαχίστον ὀρεζλημάτων ἀπατηθῆσθ. Τί ἔστι, τὸν ἔσχατον κοδωνῆσθ; Ὅτι ἐνθῶμορ ἀνθρώπων ἐξομολογησάθαι σοι, καὶ ἔγκαταλέμμα ἐνθυμῶν ἐορτάσαι σοι. Ταῦτα εἰδοτες, ἀδελφοί, παρῆλλα θεοῦ τὰς ἡθονῆς, καὶ τὴν μέλλουσαν ἡμέραν τῆς κρίσεως, καὶ τὴν τοῦ δικάνουτος ψῆφον καὶ τότε ποῦσθαι πῶς; πικρὸν ἡ ἡθον, ἐταν γινωτε πλήρης νικησῶς γένηται πρόβου. Βούλοσθαι μὲν τὴν τῆ Ἐκκλησίαν ἀπὸ θεῷ συμποῖσιν ἀναγεμῶν τὸν ἐν εἰσαγγελλῶν νοουθετήσωμεν, τὸ μὲν τὸ τὸν φλῆθων τέλος, τίς δὲ ὁ τὸν μετανουόντων καιρῶς; Καὶ μὴ θαυμάσῃς εἰ καὶ πολλὰς καὶ φιληθῶντων συμποῖσιν, γράσει ἡ Γραφῆ; πάντα γὰρ ἀναγράφει, τί φιλάτῃ, τί μιμησθ, Γραφεῖ τὰ τὸν φιληθῶν, ἐνα διηνηκῶς αὐτοῖς σπῆμῆσθ, καὶ ἴνα οὐ ψῆγῃ τὴν μίσησθ γράσει τὰ τῷ φιλοθῶν, ἴνα ἐπιβάρησθ τῆ εἰκόνη τῆς μετανόιας, ὡς εἰς παραπῆρη τὸν φιλοθῶν καὶ τὸν φιλοθῶν, τὸν μὲν ἐκφρῶσθ, τὸν δὲ γνήσωσθ. Ἄμα εἰ καὶ διδασκαλίον ἴσθαι τοῖς σπουσι, τὸ μὴ σφῆρα τὰς δημοτέλοσι θεαῖς ἔσθῃν ὕμῶν τοῖς ὀφθαλμοῖς, μὲτὸ προχηρῆς ἐπὶ τὸν ἱεπῶδομον ὄρεγῃν, μὲτὸ ἐκ πυκνῶν καταβλῆσθῶν τὸ θεάτρον· μινικὸν γὰρ θεαμάτων ἀσθῶντων εἶσις. Καὶ γὰρ προλαμβάνουσι τὴν ἡμέραν τῷ τάχει τῆς προθυμίας, ἐν νυκτὶ τὸν τοῦ σκότους τόπον καταλαμβάνουσας, ἴνα θεάσωνται ἀσθῶντες τὰς κόρας τέρφωσθ, ἢ θηρίων ἀμύνας καὶ θρησιωγῶν θεάσωνται. Καὶ καθῆσθαι πολλὰς ἀνθρώπων θεαταῖ, τὰς εἰνόνων ἐπὶ τὰ θηρία ἄλλον ἢ τοῖς ὀρεζοῖσθς τρέποντες. Καὶ οὐ ταλανύεις τὸν θῶλον, δὲ ἴνα πληρῶσθ τὴν γαστῆρα, εἰς θηρίων ἀστομῶν γαστῆρα; καὶ ἴνα πληρῶσθ τῆς γαστριμαργίας τὴν ὄψων, ἴδωσθ; τὰς [291] κοιλίας; τὸν θηρίων ἐνδύσεται. Ἐκείνος ἀκλῆστων ἔχει γαστῆρα· οὐ μὴ λάθῃ ἀκλῆστων ὀφθαλμῶν. Ἄλλος γελοσοποιῶς εἰσιστῖν, εἰς ἀσθῶντων ἑαυτοῦ διαπλάσασθαι μέλη, γέλωτι μεθῶσθ τὴν κεφαλῆν, ἀσγυνοδῶν; ἐν μὴ ἠμορσία βαπτίζουσι, καὶ τοῖς κτύπαι; τὸν πύλων ἡ προκερῆσθων τὰς παρεῖτα, καὶ εὐρω τὰς τρεῖσθ; περιαιρῶν, ἴνα μὲτὸ θρῆς μοιτεύσθαι τὰς ὄρεσι. Ἄλλος ὀρητῆσθαι γυναικαῖς ὀρηπτόμοις, καὶ τὰ παρὸς τῶν μιμῶμενος, καὶ λυποῖμενος ὅτι μὴ τὴν παρὰ τὸν γούλον ἐτέλῃθ, καὶ τὴν τῆς εὐσεῖας μεταβολῆν φιλοτιμίαν τιθέμενος· καὶ ταῦτα πάντα ποῶν γαστῆρ; ἐνεκα καὶ κέρδου, καὶ τοῖς ἀισθῶντων φιλοπονοῖμενος· περὶ ὧν καλῶν ἐπιπῆν τὴν τοῦ Παῦλου φωνῆν· Ἄν ὁ θεὸς ἡ κοιλία, καὶ ἡ ὄδῃ ἐν τῇ ἀσθῶντων αἰσῶν. Μὴ πρὸς ταῦτα συντρέχεται, μὴ τοῦ; πόδα; ὄξει; ἐπὶ τὰ τοιαῦτα βήματα τρέπεται; ἀλλὰ μὲτὸ τοῖς συμποῖσθσι; τὰς; ἀσθῶντων ἡθῶν, ἐπιτάσθται. Ἐνίστη λέγει; Παρὰ τοῖσθμει τὸ θεάτρον, οὐκ ἀνιργῶμαι τοῖς βῆμοῖς; ἔστι συμποῖσθιν καὶ καιρῶς εὐφροσύνης; καὶ

* Combefis. περιγίνωμαι. Τῆσδε τῆς ἐπιθυμίας ἀπενεργῶν, ἴσθῃδε τῆς ἡθονῆς, καὶ ἴσθῶσθμει μετανουῶσθαι.

ἢ τὸν πύλων κομῆσθ Villoissons. Adisith Chardonis Borchettae Mῆσῶσθ, τ. II, p. 311.

ἐκεῖ τὰ ἄσπερα τῶν θεάτρων τελεθε θεάματα. Τί οὐν ἐφέλιξ τὸ θέατρον βουλευόμενος; Μὴ γὰρ τοὺς λίθους βόλευσθε μᾶλλον; μὴ γὰρ οἱ λίθοι τῶν θεάτρων εἰσι κατακεκριμένοι; ἢ τῶν πραττομένων αἰσχρότης, ἢ τῶν ἀσέβων θεαμάτων κακία, ἢ διὰ τὴν αἰσθητικῶν τῶν ὀφθαλμῶν καὶ τῆς ἀκοῆς, ὡστερ διὰ τῶν οὐρῶν, τὸν ληθῆν ἐπιταύουσα. Ὅταν οὖν παραίτησθαι τὸ θέατρον, καὶ παρὰ τὴν σεαυτοῦ τράπεζαν τὰς τῶν θεαμάτων ἐπιταύης αἰγύνας, λέληθας τὸν οὐκον σεαυτοῦ ποσειδος θεάτρον. Οὐδὲ γὰρ τοῦ θεάτρον μῶτον τὸν τόπον, ἀλλὰ θεῖτα τῶν συνόντων τὸν τρόπον.

γ. Ἴνα βε γῆς, ὅτι καὶ παρὰ θεάματα θεάματα πολὺς ἄσπερα καὶ βλαβερά ταῖς ψυχαῖς ἐπιταύουμένα, καταχρήσεις αἴτια γίνεται, ὀμπνησὸς οὐ συμποσιῶν βασιλικῶν; μᾶλλον δὲ τυραννικῶν, τοῦ ἐν τῇ βίβλῳ τῶν Ἑβραίων ἀναγεγραμμένον. Δειπνόν ἦν βασιλικῶν, μᾶλλον δὲ, εἰ δὲ τάλῃθι λέγειν, τυραννικῶν, γενέβλια Ἡρώδου, τῆς μαρᾶ; ἀλωπεκος, τοῦ μειφρῶν θηρῶν, τοῦ βολερού; οὐ τὸν τρόπον καὶ οὐ Κύριος ἐπιταύουμένος, οὐκ εἶπεν, Ἐπάτε τῶ λόντι τούτῳ (καίτοι τοῦτο τὸ θηρὸν ἰδοὺ βασιλικῶν), ἀλλ', Ἐπάτε τῷ ἀλώπεκῳ. Εἰ γὰρ καὶ ἡ λέουσα λόντος, ἀλλ' ὁ τρόπος ἀλώπεκος. Συγκροτούμενος δὲ τοῦ συμποσιῶν, καὶ προελθόντων αὐτῶν εἰς τὸ πίνειν, πάρεστιν ὀρηγοτρῆς εἰς τὸ συμποσίον, αἰσχροὺν θέαμα καὶ ἀδόκιμον, ἐλατῶν μὲν, καὶ ἄτερ ἐν τῷ θεάτρῳ καὶ τῇ σκηνῇ ἐκασταῖδε, μῆτι γε βασιλικῶν συμποσιῶν. Βούλει γῆνοιαι ἐκ τοῦ συμποσιῶν θέαμα τὸ αἰσχροῦν; Ἄπὸ τῶν βασιλῶν ἢ ὀρηγοτρῆς, θυγάτηρ τῆς Ἡρωιδῆος; βασιλεὺς τὸ γένος, καὶ ὀρηγοτρῆς δὲ τρόπος. Αὕτη δὲ ἄστιν Ἡρωιδῆς ἡ μηρὲ τοῦ τῆς φώτιος ὄρους ἐμεινῆσα; ἢ Φιλίππου συναρθεῖσα, καὶ Ἡρώη συνοικουσα. Αἰνιγμα τὸ λεγόμενον καὶ εἰς ἀνιγμάτων γὰρ ζήτησι ἀγει τῆς ἀπολασίας τὸ τέλος. Ὁ γὰρ Ἡρώδης παρωμασῶσιν τὴν πρὸς τὴν ἀδελφὴν μνήμην, καὶ τῆς ἀπολασίας ὄλος δούλος γενόμενος, ἦν μὲν ἰουδαίων βασιλεὺς, ἦν δὲ πλὴν δούλος τῶν Ἰσραηλίων. Τάχα οἱ οἱ βασιλευόμενοι, τοιούτοι καὶ οἱ εἰσπῶται. Τοῦ τῶν οὐνοικεῶν τοῦ Ἡρώδου παραγινομένου, ἰωάννης μὲν ὁ μέγας, ὁ περισσότερον προφήτου, μετὰ παρρησίας τὴν ἀκολασίαν ἐβλήγγεν ἠθῶς γὰρ καὶ περισσότερον προφήτου. Πᾶς γὰρ προφήτης, ἐν εἰεῖ τῆς ἡλικίας γενόμενος, τότε τῆς χάριτος τῆς προφητικῆς ἡμῶν; ἔνοι δὲ καὶ πολλοὺς ὕστερον χρόνους; ἰωάννης δὲ μόνος ἐξ εἰς τῶν μηνῶν ἔρχη τὴν οὐρανὸν ἐν γαστρὶ, καὶ κατὰ τοὺς τῆς ἀσπασίας νόμους τῶν ἰσραηλίων, τοῦ ἐν γαστρὶ θεοῦ, διὰ τοῦ ἀσπασίου τῆς μητρὸς, προσεκίρτησεν, ἀτελής δὲ μέλη, τὴν πίστιν τέλειος. Καὶ τάχα σικρῶν ἐν ἀγαλλιάσει τὸ βρέφος, ἐπιτηρόμενος, εἰ θανάτου, προλαβὲν τὴν προσειμάν τῆς φωνῆς. Εἰς τὸ δεσπότην τὴν μητέρα παρουσαν στυγοῦρεται τῇ φυλακῇ τῆς γαστρὸς, ἐν ἀγαλλιάσει σικρῶν καὶ ἐπιθεῖ λαλεῖν οὐ δύναται μηδέμῳ, μὲρ τῶν γλώσσων ἔχων σβέγγεσθαι δυναμένην, μὲρ δὲ σῆμα ταῖς προθυμίαις ὑπερτερούμενη, παρὰ τῆς μητρὸς γλώσσαν χρῆσόμενος προφητικῶν, καὶ φέγγεται μὲν Ἐλισάβετ. ἰωάννης δὲ ἀπὸ τῆς γαστρὸς ὑπεργρορεῖ τὰ ῥήματα. Οὐ δικαίως [292] οὐκ αὐτὸν περισσότερον προφήτου; Ἔστι καὶ ἄλλος λόγος, καθ' ὃν καὶ περισσότερον προφήτου. Οὐ προφήται τὸ μέλλον προηγοῦνται, καὶ ἐπιθυμῶν ἰδεῖν ὁ προβλεπῶν τῇ ψυχῇ, εἰς αὐτὸ κινεῖται; Δειξόν ἡμῖν, Κύριε, τὸ τέλος σου, καὶ τὸ σωτηρίῳ σου ὄμῳ ἡμῖν. εἰς τοῦτο περὶ αὐτῶν ὁ Κύριος εἶπε. Πολλοὶ προφήται καὶ δικαίως ἐκπέμψοντες ἰδεῖν ἂ βλεπέται, καὶ ἀκούσαι ἂ ἀκούεσθαι; καὶ οὐκ εἶδον, οὐδὲ ἤκουσαν. Οἱ μὲν οὖν προφήται τὸ μέλλον προσηγορεύουσι; ἰωάννης δὲ καὶ τὸν προφητεύμενον δείκνυσι. Προσηγορεύει τὸ μέλλον ἐκ τῆς γαστρὸς, καὶ μετὰ ταῦτα φησιν. Οὐ οὐκ εἰμὶ εἰς τὴν ἄνυσαν αὐτοῦ τὸν ἰμᾶτον τοῦ ὑποδομήματος, μέσος ὅμων ἰσραῖτες. Πῶς δεικνύουσι; Ἰδε ὁ ὄμῳς τοῦ θεοῦ, ὁ αἶψα τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου. Οὗτος οὖν προφήτης, καὶ περισσότερον προφήτου, οὐκ ἤνεγκε τὸ ἄσπερον συνοικεῖσιν, ἀλλ' ὑπερ σωφροσύνης παρρησιαστικῆς. Καλὴν τὸ διήγημα ἕκαστον νοουθετῶν, ὅτι κἀ μὴ ὡς πρὸς τοὺς διωγμῶν, μαρτυρεῖται κατὰ πάντας. Μὴ γὰρ ἰωάννης προβλεπῆ τις βυθῶν καὶ ἰβανῶν; μὴ γὰρ θύματα καὶ σπονδὰς; μὴ γὰρ εἶπεν, Ἀρνήσαι τὸν θεόν; μὴ γὰρ εἶπε, Θύσας τοὺς εὐδαίους; Ἄλλ' ὑπερ σωφροσύνης ἐλευθερίας παρρησιαστικῶν στόματι, μαρτυρῆς τῆς σωφροσύνης εὐρίσκειται. Ἴνα γὰρ γῆς πόρο,

δύναται παρρησία προφητικῆ, φησὶ πρὸς τὸν βασιλέα. Οὐκ ἔξεστι σοι ἔχειν τὴν τοῦ ἀδελφοῦ σου γυναῖκα. Βλέπεις πῶς κατὰ φωνὴν τῆ ἀρετῆ τὸ ἀρχεῖν τῆς κακίας; Ἡρώδης βασιλεὺς, δορυφόρος ἔχων, πλοῦτον περιβεβλημένος, δυναστεῖαν βασιλικὴν δυναστεῖαν ἰωάννης πτωχὸς, ἀνέτιος, ἀποικῶν, ἀσκητῶν, ἄσιτος, τοσοῦτον ἰσθίων, δσον ἡ φύσις βιάζεται. Ὁ περιβεβλημένος εἰς τρυφῶν καμῆλον, τῆ τὴν πορρωδῶ περιβεβλημένος νομοθετεῖ; ὃ ἐν ταῖς ἀρήμοις πορεύομενος, τῶ τῶν πολυάνδρων ἀρχόντι πλοῦτον; ὁ ἀκρίβης εἰς βοτάνων ἢ ἰσθίων καὶ μέλι ἄγριον, τῶ τὴν λαμπρὰν παρατιθέμενην καὶ βασιλικὴν τράπεζαν ἐξ ἀδεντίας προστάται. Οὐκ ἔξεστι σοι. Καίτοι ἰδοὺ βασιλεὺς πάντα εἰσέταται. Ἄλλα Πᾶντα ἔξεστι, ἀλλ' οὐ πάντα συμφορεῖ. Ἐπὶ τοῦτοις ἴδον εὐχαριστεῖν, ἴδον εὐεργετεῖν, ἢ προσκυνεῖν τὸν ὑπερ σωφροσύνης διδασκαλον; παρωιδῶν μὲν ὁ Ἡρώδης, πλὴν δὲ παρωιδῶν Ἡρωιδῶν γίττεινος γὰρ τῶν ὀνομάτων, καὶ τοῦ τρόπου πλὴν ἦπερ ὀμῶν; οὐ καὶ ἰσθῶνται οἱ δῶ, οὐκ εἰς ἀσπᾶ μίαν, ἀλλ' εἰς ἀκρᾶσιαν μίαν) καὶ ὑπερ τούτων ἐμβάλλου τὸν προφήτην εἰς δεσμοτηρίον, ἵνα δείξαι τὴν οἰκτιρὰν ἀνυεῖσιαν. Ἐλεγες σοδοῦν, καὶ ἀγαπήσεις σε; ἀνοῦτεν δὲ, καὶ προσθήσει τοῦ μισῆν σε. Ἐμῆλλεται τῷ δεσμοτηρίῳ, καὶ οὐ μεταλλάσσει τὴν παρρησίαν. Αὐσῶν, φησὶ, τὰ μέλη; μόνον ἴστων τὸ δικαῖον συνοικεῖσιν. Ἐγκαταρροῦντες δὲ αὐτὸν τῷ δεσμοτηρίῳ, γίνεται τὸ πικρὸν ἐκείνου συμποσίον, τὸ τυραννικῶν καὶ ὀμῶν; οὐ τῆς εὐφροσύνης τέλος, προφήτου φόνος. Εἰσεῖσιν Ἡρωιδῆς τῆς Ἡρωιδῆος θυγάτηρ, τέκνον τῆς σαρκῶς, τέκνον τῆς ψυχῆς; εἰσεῖσιν εἰς οἰκνῶμενον συμποσίον, ὀρηκαίθημοσῆς ἡ βασιλισσα, ἦν οὐκ ἔχρη προκείμεν κοινωτικῶς, ἦν οὐκ ἔχρη ἀρβύλων βίβησιν βασιλῆς. Ἄλλα τάχα, ὡστερ ἰωάννης παρὰ τῆς μητρὸς πρὸ βραχῶν ἐχρησαστο γλώσσων, καὶ ἡ κόρη παρὰ τῆς μητρὸς τῶν ὀφθαλμῶν τῆς ἀνασχιντίας ἐχρησαστο. Εἰσεῖσιν εἰς τὸ συμποσίον. Οὐκ ἦρακε τοῦτο τῆς αἰγύνης ἔχειν τὴν ὑπερβολήν; ἀλλὰ καὶ πῶς εἰσεῖσιν; ἀρα ὡς βασιλεὺς; ἀρα σκηνῶς; ἀρα ἐνομοσῶς, ἀρα θεραπευτικῶν, ἀρα τῶν ἄλλῳ κόσμῳ, καὶ σικρῶν τῆς προσκομῆσῆς; Οὐδαμῶς; ἀλλ' εἰσεῖσιν ὀρηγοῦμενη. Κακίη ἐσθδῶν χεῖρων ἡ ὑπόθεσις. Καὶ ὄρηχαστο ἐν μέσῳ τοῦ συμποσιῶν, ἐν τοῖς τῶν ἀκολάτων ὀφθαλμοῖς, ὅτε καὶ ὁ ὄνος τὸ πάθος πλὴν ἠρβῆσιν. Καὶ βούλει γῆνοιαι τὸ χεῖρον; Οὐκ ὀρηχεται μόνον, ἀλλὰ καὶ καλῶς ὀρηχεται. Προσθήκη τῆς αἰγύνης, καὶ τὸ καλῶς μελετῆσαι τὰ κακά. Ἔσκεν γὰρ οὐ παρρησίαν τὴν αἰγύνην κατορθωτικῶν. Ἀρῆσκει τῷ Ἡρώη καὶ τοῖς συνοικεῖσιν. Καὶ ἡ ἀλώπη οὐκ ἐγκαλύπεται. Βλέπει τὸν ἀδελφὸν τὴν θυγατέρα καὶ τῆς κακῆς συνοικεῖσιν ἐν μέσῳ ἀρβύλων ὀρηγοῦμενην, καὶ ὁ καλῶς πεταται, ἀλλὰ καὶ ἀρῆσκειται, καὶ ἀρῆσκει κατέχων καὶ τοῖς συνοικεῖσιν. Μεθ' οἷστων ὀστωθήσῃ, καὶ μετὰ στρεβλοῦ διαστρέφεται. Ἐβουλόμην αὐτὸν μικρὸν εἰ Παυλῷ μαθητευθῆναι. Ὅμως ἀκούεται ἐν ὅμῳ ἄρχεσθαι, [293] καὶ τοιαῦτη ὄρησῃ, οἰαται οὐδὲ ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ὡς βασιλεὺς ὄρηχασθαι θυγατέρα. Καὶ ὅμως περυστωμένους ἐστὲ, καὶ οὐ μάλιστ' ἐκπεθῆσθαι. Ἄλλα καὶ ἀρῆσκει κακῶν, καὶ μετῶν λαμβάνει τοῦ κατορθώματος χεῖρα, ὡστε τὸν Ἡρώην ὀρεσαι. Αἴτρησθαι ὁ θέλει, καὶ δῶσαι σου, εὖς ἡμῖνος τῆς βασιλείας μου. Ὅρα τῶν φιλοπόνην τὸ τέλος; ὄρα τῶν φιλοθεῖμων τὴν αἰγύνην; Προλαμβάνων ὄμῳσιν; Ὁ ἐάν αἰτήσῃ, δῶσαι σοι; καὶ ποιεῖς αἰτήσῶς κύριον, ὀρηχῆσθαι, καὶ προσευχάσαι τῆς τῶν ἴστων ὄρου προσηγῆ. Βλέπεις πῶς βασιλεὺν ἀξίωμα φιλοπόνη κατασῆσαι πρὸς γῆν; βλέπεις πῶς τὴν βασιλείαν ἀπέρρησεν; ἢ Ὁ ἐάν αἰτήσῃ, δῶσαι σοι, καὶ εὖς τοῦ ἡμῖνος τῆς βασιλείας. Ὅσοῦτον κρῖνει τὴν βασιλείαν ἀξίαν; Ὅσοῦν προεισφάρης τοῦς ὀφθαλμοῖς; Ἀπὲρ ὄρηχαστο τὸ κορῶνον, καὶ ἀπέδου τὸ ἡμῖον; ἐάν δευτερον ὀρηχῆσται, ἰωάννης ὁ βασιλεὺς. Ἴδου τὸν τῶν φιλοπόνην ἀξίωμα; πῶ τῶν ἀκολάτων ἢ ἀλουργῆς; Τὸ ἡμῖον τῆς βασιλείας; τοῖς ποῖ τῆς ὀρηχῆσθαι; Ὅσοῦν αὐτῆν ὀρηχασμένην εὐδαίμην; ἢ μὴ πάλιν αὐτὴν ὀρηχασμένην εὐδοκίμην; εἰ δὲ μὴ, λείπεται σοι τὸ προσαιτεῖν. Ἄλλα ταῦτη μὲν ἀκόλαστος;

* Sic tomo II Operum Chrysostomi, p. 791, Oratione in oraculum Zachariae, quae perperam Chrysostomo attribuitur fuit, ἀκριβῶς βοτάνων legitur. Ἀκριβῶς, sic non semel explicit Isidorus Pelusiota, et alii non pauci.

prodest, quod theatra averseris? num lapides detestantur? num lapides theatrorum damnantur? Sane gestorum turpitudine reprehenditur, fœlorum spectaculorum nequitia, quæ per organa oculorum et aurium, quasi per fenestras furem introducit. Cum ergo theatrum aversas, ad mensam tuam spectaculorum turpitudinem inducis, ignorasne te domum tuam in theatrum vertere? Non enim theatri locum aversor, sed eo convenientium mores.

3. Ut porro noveris ex spectaculis illis turpibus noxiisque in convivia inductis, damnationis causam esse ortam, in memoriam revocabo convivium regium, in Evangeliorum libro descriptum. Cœna erat regia, imo, ut vere dicam, tyrannica, natalia Herodis, scelerate vulpis, sanguinaris dolosæque feræ: cujus mures cum nosset Dominus, non aiebat, Dicite leoni hinc, lamet-i hæc fera regia videatur; sed, *Dicite vulpi (Luc. 13. 32)*. Etsi enim potentia leonis erat, at mores vulpis. Convivio autem instructo, et convivis ad potandum coactis, convivio adest saltatrix, miserabile et turpe spectaculum in theatro etiam et in scena, necdum in convivio regio. Vis scire quam turpe fuerit hujusce convivii spectaculum? Ex regibus orta saltatrix, filia Herodiadis: regium genus, saltatrix mores. Hæc est Herodias illa, quæ nec intra naturæ leges esse continuit, quæ Philippo juncta matrimonio erat, et eum Herode habitabat. Ænigma est id quod dico, et in ænigmatina questionem ducit lascivie linis. Herodes enim abjecta fratris memoria, et lascivie servus effectus, Judæorum rex erat; sed multo magis voluptatum servus. Fortis tales subditi, quales principes. Ob tale contubernium Joannes ille magnus plus quam propheta libere lasciviam illam redarguebat, et vere plus quam propheta fecisset (*Math. 11. 14*). Omnes enim propheta: cum ad maturam pervenissent ætatem, tunc prophetice gratia dignati sunt; quidam etiam multo hinc deorsum tempore. Joannes vero solus, sex menses in utero emensus, cum secundum naturæ leges aleretur, Deo in utero degenti, salutante matre, exsultavit, membris imperfectus, fide perfectus. Ac forte lætus exsultavit infans (*Luc. 1. 44*); ut, si fieri posset, definitum tempus præverteret. Videt matrem Domini præsentem; arcetur a sinistro uteri, lætus exsultat; et quia loqui nodum potest, nec linguam habet ad dicendum expeditam, neque os ejus animi desiderio servire potest, matris lingue usus vaticinatur et in Elisabeta loquitur, Joannesque ad utero verba dicat. Annon ergo jure plus quam propheta dicitur? Alia quoque ratione plus quam propheta est. Propheta: futura prænuntiabant, et ea videre cupiebant, quæ animo prævidebant. Ideo clamabant: *Utende nobis, Domine, misericordiam tuam, et salutare tuum da nobis (Psal. 84. 8)*. Idcirco de illis dicebat Dominus: *Multi propheta: et justi voluerunt videre quæ videtis, et audire quæ auditis; et non viderunt, neque audierunt (Math. 13. 17)*. Propheta: igitur futura prædicunt: Joannes vero eum quem prædixerant ostendit. Futurum vaticinatur ex utero, et postea dicit: *Cujus non sum dignus ut solvæm corrigiam calcæamenti (Joan. 1. 27)*, in medio vestrum stat. Quomodo ostendit? *Ecce agnus Dei, qui tollit peccatum mundi (Joan. 1. 29)*. Hic ergo propheta, et plus quam propheta, non tulit turpe contubernium, sed pro castitate fidenter agit. Hæc pulchra narratio singulos moneat, etsi non palam sit persecutio, martyrii tamen tempus semper adesse. Num Joanni quis aram vel thura proposuit? num sacrificia et libamina? Num dixit quis, Nega Deum? num dixit, Idolus sacrificia? Sed pro castitate libera voce loquens, castitatem martyri invenitur. Ut discas enim quantum valeat prophetica dicendi libertas, ait ad regem: *Non licet tibi habere uxorem fratris tui (Marc. 6. 18)*. Vides quam naturale sit virtuti vitio impicere? Herodes rex erat, satellites habens, divitiis affluens, regia fultus potestate; Joannes pauper, sine lare, sine civitate, inopa, jejunos, tantum comedens, quantum natura cogebat: pilis cameli indutus, et purpurato dat

legem; qui in deserto vagabatur, ei qui populosis urbibus dominabatur; qui sturmitatibus plantarum ac melle sylvestri (a) vescabatur (*Marc. 1. 6*), ei eum auctoritate præcipit, cui lauta et regia mensa appositæ erant: *Non licet tibi*. Atqui videtur regi omnia licere, Sed *Omnia licent, sed non omnia expediunt (1. Cor. 6. 12)*. Cum ergo debui-set de his gratias agere, vel castitatis doctorem honoraret; ad iram concitatus est Herodes, magis autem Herodias (nam nomine affines, moribus etiam conjunctiores erant; et erunt duo, non in carnem unam (*Gen. 2. 24*), sed in unam interperantiam); et his de causis propterea in carcerem conjiciunt, ut eam ostendant stultitiam. *Argue sapientem, et dilige te (Prov. 9. 8)*; insipientem etiam, et addet te odio habere. In carcerem conjicitur, nec mutat loquendi libertatem. Solve, inquit, membra; sed solve etiam iniquum conjugium. Dum autem in carcere degeret, agitur convivium illud anarum, tyrannicum, crudele; ejus lætitiæ fusus, prophetæ cædes fuit. Intrat Herodias filia Herodiadis, filia carne, filia animo: intrat in obriusum convivium: saltat publice regina, quam ne ex cubiculo quidem egredi par erat, nec virorum se oculis offerre. Sed fortassis ita Joannes paulo ante matris lingua usus erat, sic puella matris oculis impudicus usa est. Intrat in convivium. Non sufficit hoc ad summam impudentiam; sed quomodo intrat? num in regia? num cum decenti gravitate? num eunuchis, num ancillis stipantibus? num alio ornatu honorifice decorata? Nequaquam? sed saltans intrat. Mali ingressus peior causa. Et in medio convivio saltabat, in lascivorum hominum conspectu, quando visum concupiscentiam magis excitabat (*Math. 6. 23*). Vis scire quid adhuc pejus fuerit? Non saltat modo, sed et bene saltat. Accessio turpitudinis est, mala bene exercitare. Videtur enim non perfortiorie rem turpem tractare. Placet Herodi et una recumbentibus. Vulpes illa non se occultat. Videt fratris et illius cum qua male cohabitabat filiam in medio virorum saltantem, nec erubescit, sed id sibi placet: nam placuit illi et simul discumbentibus. *Cum sancto sanctus eris, et cum peccato peccaveris (Psal. 17. 26. 27)*. Vellem illum sub Pauli disciplina aliquamdiu fuisse: *Omnino auditur inter vos saltatio, et talis saltatio, qualis ne quidem inter gentes est; quod saltet regis filia. Et vos inflati estis, neque potius luxistis (1. Cor. 5. 1. 2)*. Verum et male placet, et mercedem accipit ipso opere peiorum, ita ut Herodes juraret: *Postula quod vis, et dabo tibi usque ad dimidium regni mei (Marc. 6. 22. 23)*. Videtis voluptuosorum finem, videtis spectaculis deditorum turpitudinem? Juras prius, *Quodcumque petieris, dabo tibi, et in saltatricis arbitrio reliquias petitionem, et juramento casti pigore firmas illam? Viden? quomodo voluptatis amor regum dignitatem ad terram detrahat? viden? quomodo regnum dejiciat? Quodcumque petieris, dabo tibi, etiam usque ad dimidium regni mei*. Tanti ergo facis regiam dignitatem? itane corrupti sunt oculi tui? Semel saltavit puella, et dimidium dedisti: si secundo saltaverit, qui rex erat, privatus erit. Ubina voluptuosorum dignitas? ubi lascivorum purpura? Dimidium regni ad pedes saltatricis projecti: precare ne secundo saltet, vel ne secundo saltando placeat; alioquin restat tibi ut mendicis sis. Verum hæcenus immoderata est mercedis propositio: quantum porro est saltatricis petitio? Num ex tempore donum postulavit, non statim mercedem petiit; sed prius a matre instructa abiit, pessimum magistrum de mercede consultura. Equam postulavit mercedem? *Da mihi hic proximus in disco caput Joannis Baptistæ (Marc. 6. 25)*. Annon immanem impudentiam lacrymis prosequar? annon rei turpitudinem, regis promissionem, mercedia petitionem? annon jam extor-

(a) In vulgata legitur, Joannem Baptistam in ebria simplice meli sylvestri et locustas; quæ postrema vox est interpretatio vocis Græcæ *ἀκρίαι*, cum locustas tum r. munit. ites plantarum significat.

rescitis ob saltationum finem? annon execramini plausuum rationes? annon abominamini seminidorum inflesiones? Audeas saltatorem amicum habere? audeas te saltatoris amatoribus dicere? Rem non odieris, quæ neglecta spectatoribus risum movet? Risu u quidem movet; summe vero culta prophetam occidit. Odio habemas saltationem, inventionem demonum, malorum demonum exercitacionem. De his contritatus est Herodes (Marc. 6. 26); summe contritatus, ut quis dixerit, et imitator Pilatum, iuxta Pilati mores; hoc enim, de quo agitur, prius acciderat, ille manus lavat, et supplicio Christum tradit (Math. 27. 24). Hic quoque contritatur, ac propter tum iurandum, tum simul discumbentes amittit. Nonne recte dixit Dominum hodie, Ne iures omnino? Vides Dominum hortentem, Ne iures omnino (Id. 5. 34). Cur enim iuras, an ut peccans te ipsum illaquees, vel ut iuramentum serrando, prophetam occidas? Male iuravit, pejus iuramento stetit, tamen Propter iurandum, inquit, et propter simul discumbentes (Marc. 6. 26). Simul discumbentes revereris, et Iudicem non times? Et iussit, inquit, Et statim allatum est caput Joannis Baptistae in disco, et datum est puellæ (Ibid. v. 27. 28). Ecce amari convivii amariorum finem. Abscinditur prophetae caput, datur puellæ, puella accipit, non hurriscit ad hoc spectaculum, non stupefacta est viso capite, non aversata est guttas sanguinis, vere lætæ crudelis crudeliter catulus. In disco positum caput prophetae, in quo cibi ferri solent: illud ipsum vas ciborum et cædis est; eademque hora, stillante adhuc cruore, et capite palpitante, fortasse in convivium allatum caput; motitante adhuc lingua clamabat, Non licet tibi eam habere. Et acceptum attulit matri suæ (Ibid.). Accipit saltationis magistra malæ doctrinæ iungam mercedem.

4. Hanc historiam necessario discussimus, ut hominum spectaculis deditorum oculos abstergeremus, et vobis suaderemus italia aversari spectacula. Verum nec in tum tristi narratione orandi finem faciemus, nec ecclesiasticum sermonem saltatrix colibeat; sed convivio lascivo, tyrannico, amaro opponamus convivium dominicum et humanum, ut intelligamus quantum sit penitentia fructus. Rogavit Dominum quidam de Pharisæis ut ingredere-ret, et manducaret panem (Luc. 7. 36). Intravit Dominus, et discubebat. Etsi enim noverat invitatum animum, patienter tamen ferrebat. Quod enim is qui invitavit hypocrita esset, sequentia demonstrant. Sedente Domino in convivio, Mulier quædam erat, inquit, in civitate peccatrix (Ibid. v. 37); quæ cum audisset quod Jesus illic recumbere-t, venit domum, et afferens alabastrum unguenti, effudit super pedes Domini, et osculabatur vestigia, et abstergebat capillis suis. Ut porro scias hypocritam fuisse illum qui invitaverat: cogitabat apud se Pharisæus: *Hic si esset propheta, sciret nique, quæ, et quibus sit mulier, quæ tangit eum, quia peccatrix est.* Pharisæi enim non modo hypocritæ erant, sed etiam invidi. Apud te Christus recumbit, etiam mores tuos nosset, et nemo invidet: venit peccatrix mulier saltem quærens, et tu invides, o Pharisæe? Fortassis ejus cognatus erat, vel potius dogmatum ejus parens. Ut cognatus igitur ipsum non esse simpliciter prophetam, sed illum prophetam (nam articuli accessio aliquid significat); quid magnum esset, si nosset mulierem esse peccatricem? Id ex fama dicit potest; id et tu Pharisæus nosti, etsi non propheta. Utendit aliquid magis illa cognitione. Nam illius fama forte nuntiavit, eam maxime admodum peccatrix esset: Dominus vero ut divinam ostenderet potestatem, Pharisæi ratiocinium novit. Neque enim narratur Pharisæum id alicui recumbentium dixisse; sed hæc intra semetipsum dicebat et ratiocinabatur. Ut ergo cognoscas, illum non modo prophetam, sed illum esse Prophetam: tu intus ratiocinaris, et Dominus ille legit: in cogitationes animo versas, et Dominus invenit, atque medetur: atque ita de duobus debitoribus narrationem instituit, quorum uni quingenta, alteri quinquaginta

remisit creditor, dicens, *Quis plus diligit?* Respondente Pharisæo, *Is cui plus donavit* (Luc. 7. 42. 43), comparat demum ille Pharisæum cum illa muliere, quæ multorum acceperat peccatorum remissionem: quam non de præterita vita laudo, sed de fine beatam prædico. Nemo illi cum Pharisæis convicietur, Meretricis et impudica fuit. Paulus interpretetur, Paulus mulieri patrocinetur: *Deus qui iustificat. Quis est qui condemnet* (Rom. 8. 33. 34)? Sed age, historiam hæc subtilius examinemus, ut non modo beatam prædicemus, sed etiam imitemur illam. Venit ad Jesum cum apparatu, unguentum afferens in alabastris, et in oculis lacrymas: inanimatum vas unguenti, animatus fons penitentia: de corpore carnis unguentum affert, ut extinguat libidinis fetorem: fetidum quippe esset peccatum, et testificatur David: *Putruerunt et corripit sunt cicatrices meæ, a facie insipientia meæ* (Psal. 57. 6). Omnis qui peccat, fetet; omnis qui penitentiam agit, unguentum præparat. Verum ut in unguentis multa aromata, sic et varia sunt penitentia genera. Oportet enim multa bona opera multos congerere fructus, qui penitentia: unguentum parent. Vultis nosse mulieris humilitatem? Altera illa mulier unguentum afferens, super Christi caput effudit (Math. 26. 7): nam ex re-te factis fiducia habuit: hæc ex conscientia delictorum non caput audeo, sed extrema pedum tantum tangere. Neque minus operantur pedes. Nam si non vestimentum modo, sed etiam sinubria vestimenti perfectam sanitatem credenti largitur, et laudabile reddit credentis furum (Ibid. 9. 20); quanto magis vestigia Christi possunt peccatorum vilices delere? Non ergo unguentum tantum effudit, sed etiam fontes lacrymarum movit. Beati lacus mulieris, unde manant fluvii peccata abluentes. Te illa doceat cor nobis Deus oculos dederit. Num tantum ut visui serviret? Hoc et singula bruta animalia habent; imo si accurate quaeramus, bruta quædam acutius quam nos vident. Nam tibi oculi non ad visum modo, sed etiam ad penitentiam usui sunt. Beatus es si lacrumam baptismatis servaveris: si vero ut homo interceptus fuisti, emitte fontes lacrymarum. Habes puteum; ex profundo cordis tristitiam hæni, agita geminas pupillas, effunde lacrymarum fluentia; secundum rationem delictorum sint lacrymæ. Exigua: stilla: leves festucas auferunt; profunda flumina et torrentes rapidi truncorum onera, et petrarum moles trahere solent. Appende peccata tua. Si leve peccatum est, sufficit pulululum lacrymarum; si grande peccatum est, major sit torrens lacrymarum. Si autem cum vite fiducia lacrymas in promptu et contritum habes, ac non omnes pro te lacrymas fundis, nihil partem lacrymarum commoda; pro fratre peccatis luge. *Et vos inflati estis, et non potius laxatis* (1. Cor. 5. 2). Non peccavit Samuel, sed pro Saul peccatore luxit. Paulus est vas electiois, sed pro nobis dolet. *Quis scandalizatur*, inquit, *et ego non uror* (2. Cor. 11. 29)? Viden quomodo scandala mea Pauli cor contorant? Utinam autem singuli nostrum peccata sua lacrymis abstergere possent. Imitemur mulierem; lacrymis rigat pedes Jesu, unguento ungit. Lacrymis pedes. Unde peccata, unde remedia. Audisti Dominum hodie dicentem: *Quicumque viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam moechatus est eam in corde suo* (Math. 5. 28). Quia ex visu peccatum incepit. Ubi radix libidinis, ibi fons curationis. *Et capillis terxit* (Luc. 7. 38). Num quæ unguentum emanat, et alabastrum paraverat, luteum non habuit parerat? annon poterat rigare lacrymis et limbo tergere? At non audeo hoc facere: nam limbo abstergere Christo reservabatur (Joan. 13. 5). Forte illa timens, cautius agit: non vult enim peccatis corporis remedia adhibere inaninamata. Quicquid enim illi proderat linteum inanimatum tactu corporis Christi sanctificare? Naturam innovat, loco lintei capillis abtergit. Unde peccata, inde remedia. Omnibus uembris peccaverat, omnibus membris sanat. Juvenem lascive respexerat; lacrymarum fontes emittit: peccaverat oculis meretricis et manuum tactu animam contamiando; pedes Christi osculatur,

ἢ τοῦ μισθοῦ πρόβατος· τί δὲ ἡ τῆς ὀργιστοῦ ἀφῆ-
 σεν; Οὐκ ἐχέλας τὸ ὄριον, οὐκ ἐξ αὐτοχειρίου τὸν
 μισθὸν ἤσπεν· ἀλλὰ προβιάσθετα ὑπὸ τῆς μητρὸς,
 ἀπέρχεται χρῆσασθαι συμβούλῃ τοῦ μισθοῦ τῆ κακῆ
 διδασκαλίᾳ. Καὶ ποῖον ἤσπεν μισθόν; Δός μοι ὡς ἐξ
 οὐτῆς ἐλπίσται τὴν κεφαλὴν Ἰωάννου τοῦ Βα-
 πτιστοῦ. Ἄρα μὴ δακρῶσαι τῆς αἰχμῆς τὴν ὑπερβο-
 λήν, τὸν κατορθώματος τὸ αἶμα, τὸν βασιλέως τὴν
 ἐπαγγελίαν, τὸν μισθὸν τῆς ἀφῆσεν; οὐ φρίσσειε λοι-
 πὸν τὸν ὀργισμένον τὰ τέλη; οὐ βέλτεστε τὸν κρῖ-
 νόν τοὺς λογισμοῦ; οὐκ ἀποπίπτετε τὴν ἡμετέριον
 τοὺς λυγισμοῦ; Τολμᾶς ὀργιστὴν φίλον ἔχειν; τολμᾶς
 σπασθὸν τάπειν ἱραστὴν ὀργιστοῦ; Οὐ μισοῖς τὸ πρῶ-
 τόν, ὅπερ ἀμειλομένου γέλτω καὶ παρὰ τοὺς θείαται;
 ὀφλισκάνει; Ὀφλισκάνει μὲν γέλτω, εἰς ἄκρον δὲ
 κατορθωθὲν, προφῆτην φωνεῖ. Μισθῶσιμον ὀργιστὴν,
 εὐρημία διαμένον καὶ μελέτην κακοδικίας. Ἐπὶ τού-
 τῳ ὁ Ἡρώδης ἐλυθηθῆν ἑλυθηθῆν δὲ ἄκρον, ὡς ἂν
 εἴποι τις, καὶ μιμηταὶ τὸν Πιλάτου, μέλιον δὲ τὸν
 τρόπον τοῦ Πιλάτου· προγενέστερον γὰρ τὸ διήγημα.
 Νίπτεται τὰς χειρὰς ἐκείνου, καὶ τῆ ψήφῳ τῆ κοι-
 νικῆ παραδίδοι· λυπεται καὶ οὗτος, καὶ ἐκ τῶν
 ὄρκων καὶ τοὺς συνανακειμένους ἔπεινε. Οὐ καλῶς
 ἐλεγεν ὁ Κύριος σήμερον, Μὴ ὄμνησθε ὄρκους; Εἰδὲς Δε-
 σπτόν παραίνουσι· Μὴ ὄμνησθε ὄρκους. Διὰ τί γὰρ
 ὄμνησθε; ἢ ἵνα ἐπιποικίον παγιδεύσῃ σαυτὸν, ἢ ἐπιποικί-
 ῳν προφῆτην φωνεῖσθαι; Κακῶς ὡμοσε, χεῖρον εὐφωκί-
 σεν ὄρκους, Διὰ τούτων ὄρκους, φησὶ, καὶ τοὺς συνα-
 νακειμένους. Τοὺς συνανακειμένους ἠδέσθη, καὶ τὸν
 Κρῖτην οὐκ ἐφρόθη; Καὶ ἐκίλευσε, φησὶ, καὶ παρα-
 χροῖα ἠνέσθη ἡ κεφαλὴ Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ
 ἐκ τοῦ πικροῦ, καὶ ἐδόθη κορασίῳ. Ἰδε τοῦ πικροῦ
 συμποσίον πικρότερον καὶ τὸ τέλος· τῆμεται ἡ κεφαλὴ
 τοῦ προφῆτου, δίδεται τῷ κορασίῳ, καὶ τὸ κοράσιον
 δέχεται· οὐ φρίσσει τὸ θέαμα, οὐ κατεπλάγη τὴν κε-
 φαλήν, οὐκ ἀπεστράφη τὰς τῶν αἰμάτων βανθὰς·
 ὅντως ὡς ἡ καλὴν σκίονος ὠρῆτερος. Ἐπὶ πίνακος
 τίθηται κεφαλὴ προφῆτου, ἐπὶ οὐ τὰ ἐξέματα παραφέ-
 ρεται· ὡς τὸ αὐτὸ σκεῖνος ἐξέματων καὶ φόνου, καὶ
 αὐτῆς κεφαλῆς ἐπὶ τοῦ λόβου στάσαντος, ἐπὶ παλλοῦσης
 τῆς κεφαλῆς, τάχα καὶ εἰς τὸ συμποσίον παρενεβήσασθαι
 ἡ κεφαλὴ. Ἐπὶ τῆς γλώττης σκαυομένης ἔδοξεν· Οὐκ
 ἐξίστασι οὐκ ἔχειν αὐτὴν. Καὶ λαβοῦσα ἀπήνεγκε τῆ μητρὶ
 αὐτῆς. Ἀπλάθειν ἢ ὄργιστοροδικαλὸς τῆς κακῆς
 διδασκαλίᾳ; τὸ ἀσέβει· κατόρθωμα.

8. Τοῦτο μὲν οὐκ ἀναγκασίως ἡρενηθῶμεν τὸ διήγη-
 μα, ἵνα τοὺς ὀφθαλμοῦς τὸν φιλοθεάμον ἑκαμῆζω-
 μεν, καὶ κείνομεν ἄλλο ἀποτρέφασθαι τὰ τοιαῦτα
 θέματα. Ἀλλὰ μὴ καταλύσωμεν τὸν λόγον ἐν σκυθρω-
 πῳ διηγηματι, μετὰ λόγον ἐκκλησιαστικῶν ὀργιστῶν
 κατασταλλέμεν, ἀλλ' ἀνεπιποικίον ἀκόλαστον συμποσίον καὶ
 τυραννικῶν καὶ πικρῶν συμποσίον δεσποτικῶν καὶ φιλι-
 θρωπῶν, ἵνα νοήσωμεν πᾶσι δὲ τῆς μετανοίας καρ-
 πός. Ἠρώδης τὸν Κύριον τῶν Φαρισαίων εἰς ἐισθ-
 λὴν καὶ φαρῖνον ἄσπεν. Εἰσθλὸν δὲ Δεσπτόν, καὶ
 ἀνεκτόν. Εἰ γὰρ καὶ ἴθει τὸν καλοῦσιν τῶν γυναικῶν,
 ἀλλὰ καὶ μακροθύμων ἔμερον. Ὅτι γὰρ ὁ [294] καλέ-
 σεις ὑποκριτῆς ἦν, τὰ ἔζη; δεικνύμεν Ἀνακειμένου τοῦ
 Κυρίου καὶ εἰς ὄντος τοῦ συμποσίου. Γυνὴ τις ἦν,
 φησὶν, ἐν τῇ πόλει Ἀμαρυθῶν. Ἀκούσασα δὲ Ἰησοῦ
 ἐκεῖ κατακίεται, ἐρχεται, φησὶν, εἰς τὸν οἶκον· καὶ κο-
 μίσασα ἀλάστορον μύρον, κατέχευεν ἐπὶ τὸν πόδιον τοῦ
 Δεσπτοῦ, καὶ κατεπλάγη τὰ ἔχνη, καὶ ἐξέμασε ταί;
 ὄρασιν αὐτῆς. Ἴνα δὲ γυνὴ, οὐ ὑποκριτὴς ὁ καλέσας,
 διαλογίζεται ἐν ταυτῷ ὁ Φαρισάιος· Ὅπως, εἰ ἦν προ-
 φητῆς, ἐγίνωσκεν ἂν εἰς καὶ ποσῆτι ἡ γυνὴ ἢ
 ἀποκρίθη αὐτοῦ· εἰ μὲν γὰρ ἔστιν ἀμαρτωλὸς ἔστω. Οὐ γὰρ ὑπο-
 κρίται μόνον ὁ Φαρισάιος, ἀλλὰ καὶ ὁ θνητός. Παρὰ σοὶ
 Χριστὸς ἀνάκειται, καὶ ταῦτα εἶδος οὐ τὸν τρόπον, καὶ
 οὐδέ τις βασκάνει· ἦλθεν ἀμαρτωλὸς γυνὴ σωθῆναι, καὶ
 φωνεῖ, ὁ Φαρισάιος; Τάχα ἂν... αὐτοῦ συγγενὴς ἦν,
 μέλιον δὲ τὸν δογματικὸν προκτωρ. Ἴν' οὐν γυνὴ, οὐ
 οὐκ ἔστι προφῆτης, ἀλλ' ὁ προφῆτης (ἔχει γὰρ τὴ ἡ τοῦ
 ἄβρου προφῆτη). εἰ μὲν γὰρ, εἰ ἔγνω εἰ ἀμαρτωλὸς
 ἡ γυνή; Τοῦτο καὶ διὰ τῆς ῥήσεως ἦν μαθεῖν· τοῦτο
 καὶ οὐ ὁ Φαρισάιος; μὴ οὐν προφῆτης, ἐγίνωσκες. Δει-
 κνύσιν οὐν τὸ μίζον τὸν εἶδον. Τὸν μὲν γὰρ ἐκείνης
 βίον καὶ φησὶν τυχόν διήγησθε, καὶ μάστιχα λαν ὄσθη;
 ἀμαρτωλὸς ὁ δὲ Κύριος, ἵνα δειχῆν τὴν θεῖαν δύναμιν,
 τὸν διαλογισμὸν ἀνίγνω τῶν Φαρισαίων. Οὐδὲ γὰρ ἔχει

τὸ διήγημα, ἐπὶ ὁ Φαρισάιος πρὸς τινὰ τῶν ἀνακειμέ-
 νων εἶπεν, ἀλλ' ἐν ταυτῷ ἐλεγεν, καὶ διαλογίζετο ἐν ταυ-
 τῷ. Ἴν' οὐν γυνὴ, οὐκ οὐ μόνον προφῆτης, ἀλλὰ καὶ ὁ
 προφῆτης· οὐ κινεῖ ἔνθον τὸν λογισμὸν, καὶ ὁ Δεσπ-
 τὸς ἀναγινώσκει· οὐ στρέφει τὰς ἐνώπιον, καὶ ὁ Κύ-
 ριος ἐφρίσκει, καὶ θεραπεύει· καὶ ἵνα τὰ τῶν χρω-
 ματικῶν τὸν δὸο διηγήματα παρήγαγε, σὺ μὲν εἰς
 ἀφῆκε πενακόσια, τῷ δὲ παντήκοντα. Τίς πλεον ἀγα-
 πῆσες; λέγειν. Ἀποκρινόμενον τοῦ Φαρισαίου, ὅτι
 τὸ πλεον ἐχαρίσαστο, συγκρίνει λοιπὸν τὸν Φαρισάιον,
 κακίτην τὴν γυναῖκα τὴν λαβοῦσαν πολλῶν ἀμαρτημά-
 των συγγνώσιν· ἦν οὐκ ἔπεινὸν τὸ προτέρον βίον,
 μακαρίζῃ δὲ τοῦ δευτέρου τέλους. Ἠρώδης αὐτὴν μετὰ
 Φαρισαίων οὐκ εἰπέτω· Πόρνη ἦν καὶ ἀκόλαστος. Παῦλος
 ἐρημνεύσαστο, Παῦλος τῆς γυναικὸς συνηγορεῖτω· Θεὸς
 δικαιοῦν. Τίς ὁ κατακρινῶν; Καὶ φέρει, τὸ διήγημα
 λεπτότερον ἐξετάσωμεν, ἵνα μὴ μακαρίζωμεν μόνον
 ἐκείνην, ἀλλὰ καὶ μιμησοῦμεθα· Ἐρχεται πρὸς τὸν Ἰη-
 σοῦν ἑμπαράσκους, κομίζουσα μύρον ἐν ἀλαβάστῳ,
 καὶ δάκρυον ἐν ὀφθαλμοῖς· τὸ δάκρυον σκεῖνος τοῦ μύ-
 ρου, ἢ ἐμφύων τῆς τῆς μετανοίας· ἐκ τοῦ σώματος
 τῆς σαρκὸς κομίζει μύρον, ἵνα ὁσέη τὴν τῆς ἀσέβειας
 δυσωδίαν· δυσωδῆς γὰρ ἡ ἀμαρτία, καθὰ καὶ Ἀυθὶ
 μαρτυρεῖται· Προσώσαστο καὶ ἐσάπαστο ἡ μάλιστά
 μου, ἀπὸ προσώπου τῆς ἀσέβειας μου. Πᾶς ἀμαρ-
 τῶν δυσωδῶν ἐργάζεται· πᾶς μετανῶν μύρον σκευά-
 ζει. Ἄλλ' ὅσπασιν ἐν τοῖς μύροις πολλὰ ὄρματα, ὅστω
 καὶ μετανῶν πολλὰ εἶδη. Δεῖ γὰρ πολλὰς ποιεῖταις καὶ
 πολλοὺς συναγαγεῖν καρποῦς, ἵνα σκευάσῃ τῆς με-
 τανοίας τὸ μύρον. Καὶ βουλοῖται γυναικὴ τῆς γυναικὸς
 τὴν ταπεινοφροσύνην; Ἄλλ' ποτὶ γυνὴ κομίσασα μύρον
 παρὰ τὸν Χριστὸν, καταχεῖ τῆς κεφαλῆς; ἔχει γὰρ
 παρήσθαι ἐκ ποικιλοτήτων. Αὐτὴ διὰ τὴν συνείδησιν
 τὸν πικροῦ μύρον οὐ κατατομῆ τῆς κεφαλῆς, ἀλλὰ τῶν
 πόδιον ἔκρυον ἐφῆρατο. Καὶ οὐκ ἔλαττον ἐπεργασίον
 οὐ πόδες. Εἰ γὰρ οὐ τὸ ἴδιον μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ ἴμα-
 ριον τοῦ κράσπεδον τελείαν ὄψιαν τῆς πιστευσάσης γα-
 ρίεται, καὶ ποιεῖ τῆ πιστευσάσης ἐπιπλητὴν τὴν κλοπῆν
 πῶς μᾶλλον τὰ ἔχνη τοῦ Χριστοῦ δύνανται τὸν ἀμαρ-
 τημάτων ἀπαλείψαι τοὺς μύρους; Ἰὸ τοῦτον δὲ μύρον
 μόνον κατέχειν, ἀλλὰ καὶ τὰς πηγὰς τῶν δακρῶν ἐκί-
 νουε. Μακαρίαί τῆς γυναικὸς αἰ λέγουσι, ὅθεν ποταμὸν
 θεραπευτικὸν τῶν ἀμαρτημάτων προχέουσαι. Τοῦ γενέ-
 σασθαι διδάσκαλος διατὶ τὸν ὀφθαλμοῦς ἡμῶν ὁ Θεὸς κε-
 χρίσται. Ἄρα μόνον ἐβίως ὑπηρετάς; Τοῦτο καὶ ἐπὶ
 τὸν ἀλόγων ζῶων ἐκακῶν ἔχει· κἂν ἀκρίτως ἐξετάσῃς.
 Ἐνα τὸν ἀλόγων καὶ πῶν ὄψιαν πρὸς ἡμᾶς. Σὺ
 γὰρ οὐ μόνον εἶπεν ἐβίως ὑπηρετάς, ἀλλὰ καὶ μετανῶν
 ἐργάται. Μακαρίων εἰς φιλάσθαι ἐν τοῦτον τὸ βαπτί-
 σματος· εἰ δὲ [295] εἰς ἀνθρώπων προσηφῆσθαι, κίνησον
 δακρῶν πηγὰς. Ἐχεις τὸ φέρει· Ἰὸ τὸ βάθος τῆς
 καρδίᾳ· τὴν λυπὴν ἀντήσων· κίνησον τὰς διδύμων
 κόρας, πρὸς δακρῶν βεῖματα· κατ' ἀναλογία τὸν
 πεπληρωμένον ἔστω τὰ δάκρυα. Μικρὰ φεκάδι;
 κείνα παραφέρουσι κάρφῃ· μεγάλα ποταμὸν βάρθῃ
 κείνα βεῖματα, χειμάρθῳ ὄροσφο καὶ βαθεῖα ποταμὸν βάρθῃ
 καὶ λίθων ἔσθῃ παραφέρουσι περὶκασι. Ἐσάβασσον σου
 τὰ ἀμαρτήματα. Εἰ μικρόν σου τὸ ἀμαρτήμα, ἀρκεῖ καὶ
 βραγὺ δάκρυον· εἰ μέγα τὸ ἀμαρτήμα, μετῶν δὲ τῶν
 δακρῶν γένοτο χειμάρθῳ. Εἰ δὲ καὶ παρήσθαι ἔχει;
 βίον, καὶ ἐπιτηδεύεσθαι δακρῶν, καὶ καρδίαν κατα-
 νευγμένην, εἰ καὶ μὴ πάντα ὑπὲρ σαυτοῦ δακρῶν,
 καμοὶ δύναντο δακρῶν μέρος· δακρῶν ὅπερ ἀδελφῶν
 ἀμαρτημάτων. Καὶ ὅμως περυσυνοῦμεν ἔσθῃ,
 καὶ οὐχὶ μᾶλλον ἐπεσθῶσθε. Οὐχ ἡμερὴ λαμοῦνθῃ,
 ἀλλ' ἐπὶ Σαοῦλ ἡμαρτηκότα πνεύσι. Παῦλος ἐστὶ σκεῖνος
 ἐκλογῆς· ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν ὀνύσται. Τίς στανδάλίζε-
 ται, φησὶ, καὶ οὐκ ἐγὼ κερύομαι; Ὅρα δὲ τὰ ἐμὰ
 σκάνδαλα τὴν Παῦλον συντρέχει καρδίαν; Πᾶν ἄλλ'
 ἐκαστὸν ἡμῶν γένοτο τὸς οικίους ἀμαρτήμασι μετὰ
 τῶν δακρῶν ἀρκεῖται. Μιμησοῦμεθα τὴν γυναῖκα· δά-
 κρυον βρέχει τοὺς πόδας τοῦ Ἰησοῦ, ἀλείπει τὸ μύρον.
 Δάκρυον τοὺς πόδας. Ὅθεν τὰ ἀμαρτήματα, ἐκίθειν καὶ
 τὰ ἴματια. Ἰκνύσαστο τοῦ Κυρίου λέγοντος σήμερον·
 Ὅς ἂν ἴσῃ γυναῖκα πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι, ἤδη κροῦ-
 χευσεν αὐτὴν ἐν τῇ καρδίᾳ ἐμῶν. Ἐπειθὲ δὲ τὸν
 βεῖματος; ἢ ἀμαρτία κερύεσθαι. Ὅπου ἡ βίκα τῆς
 ἀκόλαστος, ἐκεῖ ἢ τῆς τῆς θρασύτητας. Καὶ ἐξέμασε
 τὸς ὄμνησιν. Ἄρα ἢ τὸ μύρον ἀγρόσασα, ἢ τὸ ἀλά-
 στορον τοιαῦτα, λέγουσιν οὐκ εἶχε παρικοτυσμένον;

οὐκ ἠδύνατο βρέξαι μὲν τοὺς δάκρυσιν, ἐκμάξει δὲ λεν-
τήν; Ἄλλ' οὐ τοιμὰ τοῦτο ποιήσει· τὸ γὰρ ἐκμάσειν
λεντήν Χριστὸν τετήρηται. Τάχα ἐξ αὐτῆ καὶ προου-
μένη πλὴν ἠσφαλιστοῦ· οὐ βούλεται γὰρ τὰς μὲν ἀμαρτίας
τοῦ σώματος εἶναι, τὰς δὲ θεραπείας ἀφύχων. Τὴ γὰρ ἀφ-
ελετο ἐκείνη εἰ λέντιον ψάσαν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ τὸ
ἄλυτον ἠγάγετο; Καινοτομαί τὴν φύσιν, ἀντι λέντιον ταῖς
θερίαις ἐκμάσει. Ὅθεν ἐξ ἀμαρτημάτων, ἐκείθεν καὶ τὰ
λάματα. Πίσιν ἤμαρτεν τοὺς μέλεσι, πᾶσι θεραπείαι τοὺς
μέλεσιν. Εἶδε κακὸς τὸν νῆον· θακρῶν προχέει πηγὰς·
ἤμαρτεν φιλήμασι πορνικῶς καὶ χειρῶν ἀπὸ τὴν ψυχὴν
καταρρητάνασα· καταφιλεῖ τοὺς πόδας τοῦ Χριστοῦ, ἵνα
ἀποσπῆξῃ τὰ γελη, καὶ τὸν ῥύπον καθάρῃ· ἐκμάσει
καὶ ταῖς θριξί, τάχα που καὶ διὰ τούτων γυναῖκα ἀπει-
ροκόλου παιδεύουσα. Ἐπειθὲ γὰρ καὶ τὰ πλέγματα τῶν
τραχῶν πολλὰς βρογῶς τοὺς νείους πλέκουσιν (ὅτι καὶ
Παύλος νοθεύει κοσμεῖν αὐτὰς μὴ ἐν πλέγμα-
σιν)· ἐπειθὲ τοῖσιν συνοιδε τῆ ψυχῆ, οἱ πολλοὺς νείους
διὰ τῶν πλεγμάτων, ὡσπερ δορακῆς διὰ βρόχων ἐθη-
ρευσε, βούλεται καὶ διὰ τῶν τραχῶν ὑπὲρ τῆς μετανόας
ἀπολογησασθαι· καὶ ἐπειθὲ πολλὰς ἐπέλεεν ἀσέτους,
ἔπαξ ἔλυσε εὐσεβῶς. Τὶ οὖν τῶν ἐπινοῶν τούτων λαμ-
βάνει τὸ γέρας; Ἀκουσον τῆς ἀεσποτικῆς φωνῆς· Αὐτὴ
ἐξ ἡγάγετο πολὺ, οὐ ἔνεκεν ἀφένται αὐτῆς αἰμαρτίας
αἰ πολλὰ ἐκείναι.

ε'. Διοπτῆς ἔβρηξε τὸ χειρόγραφον, καὶ Ναυάτος συν-
άγει τὰ διαβραγῆνα. Εἶδες ποτε φιλοπράγμονα, γραμ-
ματεῖον διαβραγῆν συνάγοντα, καὶ πάλιν φιλοπόνως
κολλῆσαντα, ἵνα τὴν ἀγωγὴν τῆς συκοφαντίας ἀνα-
νώσῃ; Ὁ Διοπτῆς ἔβρηξε τὸ χειρόγραφον, τὸ χρέος
ἀφῆκεν, ὁ λογοθέτης συκοφαντεῖ. Ἄλλα βραχὺ ἤμην ὁ
περὶ Ναυάτου λόγος. Μίμησι τὴν γυναῖκα, καὶ λήψῃ τὸ
γέρας τῆς θεραπείας. Μὴ δόδοικα Ναυάτου κρῖνοντος;
μὴ γὰρ αὐτὸς ὁ μέλλων κρῖνα ζῶντας καὶ νεκροὺς; μὴ
γὰρ μετὰ τῶν ἀποστόλων τὸν δόδοικα τρεῖς καὶ δέκατος
θρόνος Ναυάτου εἰς τὴν κρίσιν ἐσθῆται; Τίς μοι δώσει
τῆς μετανόας τὴν ἀκρίβειαν, κατῶ Ἰησοῦ Δεσπότου τὴν
φιλανθρωπίαν ἐγγυώμαι; Οὐκ ἀρκεῖ σοι ὄνομα μετα-
νόας, ἀλλ' ἔργα μετανόας. Ἐάν εἴπη[ς], Μετανοῶ, καὶ
πάλιν ὡς κῶν ἐπὶ τὸν Πῖον ἔμετον ἐπιστρέψῃς, ἢ πάλιν
ὡς ἔξ ἐπὶ τὸν [296] κλισμὸν τὸν βορβόρου, οὐ τὸ
ῥῆμα ἠφελισεν, ἀλλ' ὁ βόρβορος συνέπνιξεν. Ἐάν ἐξ
βουλήθῃς ἀκριβῶς μετανόησαι, θάρρει ὑπὲρ ἡμαρτημέ-
νων, μόνον ἀσφάλισαι τὸ λειπόμενον. Βέλτιον μὴδὲ σχεῖν
ἀρχὴν τραύματος· εἰ δὲ θεοί, μέλλον θεράπευσον, μέλι-
λον περιδῆσον, μὴ ὑπερίβῃς σκώληξί βρῖον. Ἐάν ἐξ
ἐπουλώσῃ, μὴ πάλιν τέμῃς. Ταχὺ τὸ στόμιον τῆς οὐλῆς
γίνεται, τὸ δὲ δὲ οὐλῆς σκληρυνθῆν, δυσκόλως πάλιν
συνάγεται. Ἐταί δει φιλάνθρωπος ὁ κρητῆς, οὐ μόνον
ἀπὸ τῶν βημάτων, ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων
ἀποκτεῖται μοι βῆδιον. Ἠκούσας πάντως τῆς τοῦ Δε-

σπότου φιλανθρωπίας, δεῖ πρὸς τὸν μακάριον Πέτρον
μετὰ τῶν ἄλλων ἐπαῖνον καὶ τοῦτο ἔθῃκεν· Σοὶ δώσω
τὰς κλεις τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. Ἄν τινα ἀφῆς
τὰς ἀμαρτίας, ἀφένται· ἂν τινα κρητῆς, κερρά-
τηται. Οὐ δεικνυσι τοῦτο τὴν τοῦ Δεσπότου φιλανθρω-
πίαν; Δώσω σοὶ τὰς κλεις. Διὰ τί δ' οὐκ ἔδωκεν
Ἰωάννη, ὃς ἐπὶ στήθος ἀνέπεσε τοῦ Δεσπότου, τῆς ἀγά-
πης ἀκριβῶς ἔγενε τὸ σύμβολον; διὰ τί οὐκ ἔδωκεν
Ἰακώβου, τῷ πρώτῳ ἀποστῆθῆν; Ἄντελεν γὰρ Ἠρώ-
δης τὸν Ἰακώβου τὸν ἀδελφὸν Ἰωάννου μαρτύρου.
Βούλει γυνῶναι πῶς ἡγάπα τὸν Ἰωάννην; Παρ' αὐτῷ
τῷ σταυρῷ ἔφη πρὸς τὴν μητέρα αὐτοῦ· Ἴδε ὁ υἱός
σου. Μείζονα ταύτης ἀγάπην ἀπαταί; Ἴδε ὁ υἱός
σου. Τὴν κοινήν παρομιλίαν ἐπέθῃρωσεν. Τί ἐστὶ φίλος;
Ἄλλες ἐγώ. Ἴδε ὁ υἱός σου. Ὡς τὴν μητέρα παρέθετο
τούτου. Διὰ τί τὰς κλεις τῆς βασιλείας οὐκ ἐνεχρίθη;
καίτοι ἀγαπῶν ὑπὲρ πάντας αὐτόν; Ἄλλὰ ἀεσποτικῆς
φιλανθρωπίας ἀπέδειξεν ἔχει τὸ εἰρημένον. Οὐ δέδοικα
τὰς κλεις Ἰακώβου, οὐ δέδοικα τὰς κλεις Ἰωάννη, οὐ δι-
δωκεν ἄλλῳ τινὲ τῶν ἀποστόλων τῶν ἀμαρτητῶν· ἀλλὰ
τὸν Πέτρον διὰ τὴν αὐτοῦ φιλανθρωπίαν ἐξελέξατο.
Ἐπειθὲ γὰρ Πέτρος πρὶν ἄλλοτρω φωνῆσαι (καὶ σὺν
τὸ λειπόμενον, αἰδοῖ τῆς ἀρετῆς τοῦ ἀνδρός) προελήθη
ἀμαρτημαί· διὰ τοῦτο γοῦν οὐδὲν τῶν μαθητῶν τῶν
ἀμαρτητῶν τὰς κλεις τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν
ἐπίστευσαν, ἀλλὰ Πέτρον τὰς κλεις ἔχειρῆζει, ἵνα Πέ-
τρος ὅταν τινα ἐξ ἀμαρτημάτων μετανόησαντα θάσῃ-
ται, καὶ διὰ μετανόας τὴν ἀμαρτίαν ἀπονομωσάμενον,
καὶ βουλόμενον εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν εἰσελ-
θεῖν, τοῦ καθ' αὐτὸν μνησθεὶς ὑποδείγματος, συνερῆς
αὐτῷ εἰς τὴν σωτηρίαν γένηται. Πῶς οὐ μακαρῶς τὸν
τῆς Ἐκκλησίας θερετήν, οἷους τοὺς σκώλακας ἀπεβίβῃ;
Ὅσῳ γὰρ τούτοις τὸ σῶμα τοῦ νοήματος ἀπέβιβῃμεν,
καὶ ἦξῃ τὸ ζῶον προεθῆρῆσαντο. Ὅμως κατὰ τοὺς θε-
ρευτάς, μετὰ τὸ ὅμας θερευτάς τὰ νοήματα, τὰ μέλη τὸ
θερευθῆναι διδύλωμεν. Ἐλέγομεν οὖν, οἱ διὰ τοῦτο Πέ-
τρον τὰς κλεις τῆς βασιλείας ἐπίστευσας, καὶ οὐδὲν τῶν
ἀμαρτητῶν κατεπίστευσαν, ἵνα Πέτρος ὅταν ἴῃ τινας
τῶν ἐξ ἀμαρτημάτων ἐπιστρέφοντων, καὶ διὰ μετανόας
εἰς τὴν βασιλείαν ἐσθιαζομένων (βασταὶ γὰρ ἀρκά-
ζουσι τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν), μνησθεὶς τοῦ καθ'
αὐτὸν ὑποδείγματος, καὶ ἡμῖν τοὺς διὰ μετανόας προ-
οῦσιν ὑπανόηξῃ θύραν. Εἶδες τοῦ πιστευσατος τὴν φι-
λανθρωπίαν; Πρόσεχε τὰς κλεισὶ. Μετανόησον πρὶν
ἀποκλεισθῆναι. Ἐξουσίαν γὰρ ἔχει ὁ Υἱὸς τοῦ ἀναθά-
σου ἐπὶ τῆς γῆς ἀφένται ἀμαρτίας. Ὅπου ἡ ἀμαρ-
τία, ἐκεῖ ἡ λύσις. Μὴ ἐπὶ γῆς ἦθῃ, καὶ ἐκεῖ ἡ μετάνοια.
Ἐνταῦθα λύσον, καὶ τότε σε Πέτρος ὑποδέξεται ἐν
Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς
αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

ut labia abstergeret, et sordes purgaret. Tergit capillis, imperitas fortasse mulieres docens. Quia enim cincinnis capillorum laqueos saepe juvenibus parant (ideo Paulus apostolus admonet, ne sese ornent cincinnis [1. Tim. 2. 9]); quia igitur sibi conscia erat se cincinnis suis multos illaqueasse juvenes quasi capros, capillis jam vultu per penitentiam satifacere; et quia saepe impie nexuatur, semel pie solvit. Quam ergo inventorum mercedem accipit? Audi vocem Dominicam: Ipsa dilexit multum, ideo remittuntur ei peccata multa (Luc. 7. 47).

5. Dominus chirographum discerpserit, et Novatus discerptas particulas colligit. Vidisti aliquando litigiosum hominem, sagrajam discerpant colligentem, ac studiosse conglutinantem, ut sycoptantiae actionem renovet? Dominus chirographum discerpserit, debitum remisit, et rationarius sycoptantiam instruit. Brevis sermo nobis de Novato instituitur. Imitare mulierem, et curatiosis mercedem recipias. Non timeo iudicium Novati, neque enim ipse venturus est iudicare vivos et mortuos: non enim cum duodecim apostolis decimus tertius thronus Novato ad iudicandum ponetur. Quis ostendit mihi accuratam penitentiam, et ego sponsores Domini Jesu promitto clementiam? Non sufficit tibi penitentiae nomen, sed adiat penitentia: opera. Si dixeris, Me poenitet, et rursum ut canis ad praeteritum vomitum revertaris, vel ut sus ad volutabrum loti (Prov. 26. 11; 2. Pet. 2. 22); nihil verba sufficiunt, sed iudicium sufficit. Quod si velis accurate penitentiam agere, hae pro commissis, tantum stude quod reliquum est in tuto ponere. Melius esset ne initium quidem vulneris halere; si tamen opus sit, magis fove, magis aliga, ne contemnas si vernibus scateas. Quod si cicatrix obducta sit, ne iterum seces. Cito fit orificium cicatricis, quod antea per ulcus fuerit exasperatum, aegre iterum consolidatur. Quod vero misericors sit Iudex, non ex verbis solum, sed etiam ex rebus; his facile demonstrabo. Audistis omnino Domino benignitatem, qui cum aliis laudibus hanc quoque beato Petro dedit: *Tibi dabo claves regni caelorum* (Matth. 16. 19). Quorum remiseris peccata, remissa sunt, quorum retinueris, retenta sunt. Annon hoc Domini misericordiam demonstrat? *Dabo*

tibi claves (Joan. 20. 23). Cur non dedit Joanni, qui supra-pectus Domini recubans, amoris certum habuit iudicium (Joan. 13. 25)? cur non Jacobo, qui primus capite plexus est? *Oceci* enim *Herodes Jacobum fratrem Joannis* (Act. 13. 2). Vis scire quam amaret Joannem? In cruce Matri dicit: *Ecce filius tuus* (Joan. 19. 26). An majorem dilectionem exigas? *Ecce filius tuus*. Vulgare proverbium implevit. Quid est amicus? Alter ego. *Ecce filius tuus*. Ut nostram ipsi commendavit. Cur claves regni non illi tradidit, quem i re omnitibus diligebat? Verum il quod dictum est, Domini benignitatem ostendit. Non dat claves Jacobo, non Joanni, non cuiquam alii apostolorum, qui sine peccato erant: sed Petrum ex clementia sui delegit. Quia enim Petrus priusquam gallus cantaret (caetera taceo, viri virtutem reveritis) peccato praeventus fuit (Matth. 26. 34): ideo enim nemini discipulorum, qui sine peccato erant, claves regni caelorum concedidit, sed Petro; ut cum Petrus quempiam videret de peccatis penitentiam agentem, et peccata per penitentiam evacuatum, qui vellet in regnum caelorum ingredi, exempli sui memor illum ad solum iuvaret. Quomodo non beatum dixerim Ecclesiae venentem, qui ejusmodi catulos educaverit? Nondum enim ipsi mystici sensus corpus ostenderamus, et jam illi animal venatus ceperunt. Attamen vero venentium, postquam sensus venati esset, membra venato capta dividimus. Dicebamus ergo ideo claves regni caelorum Petro creditas fuisse, non autem capiam ex illis qui non peccaverunt, ut cum videret Petrus quosdam a peccato converti, qui per penitentiam in regnum ingredi vi conarentur, (nam violenti rariunt regnum caelorum [Matth. 11. 12]), memor exempli sui, nobis ex penitentia accedentibus ianuam aperiret. Viden? ejus qui credidit clementiam? Animum adhibe clavibus. Penitentiam age priusquam claudat. *Not. 4* enim *Filius humani potestatem in terra dimitendi peccata* (Luc. 5. 24). Ubi peccatum, ibi solutio. Ne voluptatem in terra putaveris, et ibi i continentiam. Hic solve, et tunc te Petrus admittet, in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria in saecula saeculorum. Amen.

ORDO RERUM QUAE IN HOC TOMO NONO CONTINENTUR.

PROEPIATIO ad Homilias S. Joannis Chrysostomi in Joanne. 5-20
 MONITUM circa undecim Homilias Chrysostomi nonnullis editas. 21-24
 HOMILIA I in sanctum Joannem apostolum et evangelistam. — Laus Evangelii Joannis; ipsius Joannis eucumium; quinam illius Evangelium intellexerint possint. Joannis sublimitas; quomodo Evangelium ejus sit audiendum. Descriptio dispositionum quae ad Evangelium audiendum sequuntur; theatrorum spectacula fugienda; pactis cum Deo et Ecclesia iunctis standum; attentas aures praeterea hunc. 25-50
 HOM. II ex capite I. — Philosophi externi cum Joanne comparati, quantum sint pretii. Cur Joannes, relicto Patre, de Filio disserat; describitur sapientia et sublimitas evangelistae. Quomodo et quare animus omni cupiditate terrena vacuus fieri debeat ad evangelicam doctrinam recte intelligendam; liber Joannis quanta cum attentione legendus; moralis exhortatio ad recte audiendum; nequitia ex arbitrio et voluntate. 29-58
 HOM. III ex eodem capite. — Juvenes quomodo instituendi; doctrinae diabolo formidabilis est. Non turbantur nisi ex animi nostri infirmitate; haereticorum de Verbo sententia. Aeternitas Filii probatur. Cur Petrus Judaeos aliquos de Christo in de simplici homine multa sit loquutus; Christus in quantum Filius Dei est, non creatus est. Inanis gloriae damnus. Gloria popularis non est vere gloria. Moralis exhortatio ad vanam gloriam fugiendam; Deum unum spectatorem laudatoremque querere oportet. 37-48
 HOM. IV ex eodem capite. — Methodo qua in commentario usurpare destinata, exposita. Chrysostomus ex hoc cur evangelistae alii ad incurationem eius sint, Joannes vero secus; deinde quid sit Verbum exponit. Verbum si vita est, aeternum est; objectio haereticorum: Filius esse dicitur sine articulo, refutatur. A servitute idolorum non liberavit Christus; dogmata non prorsus ad solum, si vita sit corrupta; illa celeriter exsurgenda; laudes hominum vel ex gratia procedunt, vel ex odio negantur. Ex iracundi imagine, quantum malum sit ira, probatur; contra eos qui superstitiosae tempora observant. 45-54
 HOM. V ex eodem capite. — Pater non compositus, Filius item non compositus est. Lumen caeleste non illuminat nisi virtute et bona voluntate instructus; peccator quasi in claritate et tenebis versatur, omnia tuta timens; satus est nudum quam peccatis oustum ambulare. 53-60
 HOM. VI ex eodem capite. — Joannis Baptistae missio;

explicatur illud, *Fuit homo missus a deo*: cur et quomodo Christus testimonium perhibuit ab homine; doctrina nihil prodest sine bonis operibus. 59-62
 HOM. VII ex eodem capite. — Methodum disserendi a se usurpatum asserit Chrysostomus; incontinentiam sensus Dei non scrutanda. Vera de Patre et de Filio doctrina, Sabellianorum et Marcellianorum insania; peccata quomodo abluantur. 61-66
 HOM. VIII ex eodem capite. — Christus vere Deus est; ique, cum sit lux vera, cur non omnes illuminet; Pauli Saosoteni insania; inanis gloriae tyrannus; mundus qui Christum non cognovit, quis; prophetae quomodo Christum voverunt. Quantum districtem inter servos Christi et servos mammonae. 65-70
 HOM. IX ex eodem capite. — Externa philosophia quam absurda et turpis. Judei captivati a Paulo maxime ob suam arrogantiam; superbia omnes virtutes reddit inutilis. 69-74
 HOM. X ex eodem capite. — Deus nos ad virtutem impellit, illa nostra libertate; bonus probatur, etiam cum simplicita minuit; quam generosa Salvatoris caritas. 73-78
 HOM. XI ex eodem capite. — Locum Evangelii explicandum ante ex licentiam legere hortatur; quorumdam sordidum in audientia scriptura arguit; deinde explicare illud. *Verbum caro factum est*, exegretur. 77-80
 HOM. XII ex eodem capite. — Gloria quasi Unigeniti quid sit; imperatorum ornatus et cultus. Discrimen inter Christum et angelos in terra al quando conversatos; circumstantiae adventus ejus; ipsius potentia, in ordine physico, morali, supernaturali. In quibus vita sit gloria Christi quasi gloria Unigeniti a Patre; divinitatem Christi potestas ejus praedicat; gloria Christi in caelis quanta; ad illa fruendum vocati sumus. 78-89
 HOM. XIII ex eodem capite. — Doctor ex auditorum segnitie praevium non amittit; pastor spiritalibus quomodo haerere debet animabus sibi commissis; audientes stimulat Chrysostomus. Cur et quomodo Joannes Baptista Christum praedicit. Prophetae futura ut jam facta saepe mutantur. Conclusio: vita bona, gratia in actio, caritas, commendatur; dona ex rapina improbat. 85-92
 HOM. XIV ex eodem capite. — Inter vetera et nova discrimen. *Gratum pro grati* quid significat. 91-93
 HOM. XV ex eodem capite. — Deus secundum naturam substantiam a nemine visus est. Christus qui dicitur in simi Patris sit, accurate Patrem novit. Quae, quomodo et quod docuerit Filius Dei; caritas commendatur; christianum munus

corpus suat, quod est maximum amicitiae vinculum. 97-102

Hom. XVI ex eodem capite. — Julius testimonium Joannis Baptistae postulantes, suam ipsi accusationem perolantur. Superbia omni vitio peior; homo arrogans a seculis redarguitur. 101-108

Hom. XVII ex eodem capite. — Christus baptizante Joannis non egredit, sed Christo baptizato; quare Joannes Baptistae frequenter dicat, *Nesciebam eum*. 107-114

Hom. XVIII ex eodem capite. — Propter gentilitatem naturae humanae eodem modo scriptis repetenda sunt; cur Joannes Baptistae eadem ipsa multoties loquatur. Verbum erga humanam naturam sicut sponsus erga sponsam se gessit; Joannes solus praesentem Christum praedicavit; virtus sacrificii Christi semper operatur; Joannis Baptistae doctrinae; maximum de Christo testimonium opera ejus. Doctrinae Christi omnia postpendenda; cibi animae qui sint; contra theatra. 113-120

Hom. XIX ex eodem capite. — Unionis bona. Christiani nomen quam venerandum; aegredi ratio tanto nomine digna commendatur; pecunias augeat qui pauperibus distribuit. 119-124

Hom. XX ex eodem capite. — Exemplo Nathanael cognitione Christi exultantem est; obsequium illi praestandum est cui credidit; non verbis sed operibus amor exhibetur. 123-128

Hom. XXI ex capitibus II et III. — Christus non in primae aetate miracula paravit; trim annorum spatium miracula celebratus est; quomodo Maria filii etiam pueri divinitatem suscipere potuerit; quando parentibus obsequendum. Cur et qua mente Christus matrem suam increpaverit; nunquam illam repellere intendit; improbo nihil prosumt cognati prohi; cognati Christi Desponsi appellati. 127-134

Hom. XXII ex capite II. — Terrona omnia fluxa sunt, et nunquam consistunt; mensa fragilis valediculis est mater. 135-138

Hom. XXIII ex eodem capite. — Cur Christus non nisi aegritudine discipulis de sua futura resurrectione locutus fuerit; apostolorum virtus quata; elemosyna commendatur. 137-144

Hom. XXIV ex capitibus II et III. — Cur Christus aegritudine Nicodemo loquatur; ipsius verborum explanatio. In rebus divinis non nimiam curiositatem adhibendam esse, exemplo Nicodemi comprobatur. Divina ratiocinio non scrutanda; pravi mores mentem obscurant; divitiarum damna; bona elemosyna. 143-148

Hom. XXV ex capite III. — Quomodo Nicodemum instituerit Christus; discretio inter primam hominis creationem et secundam quae fit per Spiritum sanctum; vita alia multo melior expectatur; baptismi subtilitas; cur aqua ad illuminationem necessaria. Baptizatus ut digno baptismo agant, hominum baptizatos ut quam primum baptizentur, hortatur; catechumeni fidelibus extrahendi sunt; baptismum usque ad mortem differentes redarguitur; commendatur elemosyna. 147-152

Hom. XXVI ex eodem capite. — Christi caro quomodo nata; explicatio illius, *quod natum est ex spiritu, spiritus est, et illius, spiritus ubi non spirat*. 153-158

Hom. XXVII ex eodem capite. — Christus auditorio imbecillitati se attemperabat, quomodo et qua mente; Unigeniti generatio non ratione inquirenda; versus quos explicat inter se coherere et quadrare demonstrat Chrysostomus. Dei amor erga homines quantum sit ex incarnatione et passione probatur; quare morte sua sublimitate statim se auctorem vitae praedixit Christus. E beneficiis a Christo in homines collatis, elemosynam et caritatem commendat, eosque redarguit qui pauperibus neglectis luxui serviunt. 157-162

Hom. XXVIII ex eodem capite. — Christi clementia; duo Christi adventus. Pravi mores maxime homines a Christianismo avertunt; nullus paganus vera virtute praeditus; philosophi gentiles inanis glori causa virtutem exercent. Vana gloria fugienda; virtutis fructum tollit. 161-166

Hom. XXIX ex eodem capite. — Nihil veritate clarius, nihil mentis infirmius; cur Christus non baptizavit, sed discipuli. Ecclesiae quomodo sponsa Christi fiat; Joannes Baptistae de Christo testimonium sapientis et ineluctabile; vera gloria damna; quomodo sit fugienda. 163-172

Hom. XXX ex eodem capite. — Joannis discipuli Christo non crediderunt. 171-176

Hom. XXXI ex cap. III et IV. — Fides sine vita bona nihil prodest; illud, *ita manet super eum*, per amorem eternum designat. Samaritanorum origo. Christus exemplo docet fastum esse calcandum. Colloquium Christi cum muliere Samaritana evoluitur; utriusque aegredi ratio commentatur. 173-184

Hom. XXXII ex capite IV. — Spiritus sanctus modis

ignis modo aqua a Scriptura appellatur; prudentia Christi Samaritanam docentis; Samaritanae sinceritas; ipsa Nicodemus sapientior; Samaritanae philosophia male fidei Judaeorum opponitur. Samaritanae studio ferventem audientium excitat; lectio divinatorum librorum commendatur; liberis liberis. 183-188

Hom. XXXIII ex eodem capite. — Fidei necessitas; illud, *Crede mihi, mulier, etc.*, adorabile Patrem, commentatur; cultus Samaritanorum; Judaeorum super Samaritanos praesentia; Christi in Testamento vetus suffragium. Quare Christus addidit, *Et nunc est*; veri adoratores qui sint; quid sibi velit istud, *In spiritu et veritate*; Christus in filio Moysis saepe praedictus praedragatusque est; praestat Judaeis mulier Samaritana. Humilitas fundamentum virtutum; divitiarum vanitas; elemosyna commendatur. 187-192

Hom. XXXIV ex eodem capite. — Fervorem audientium excitat Chrysostomus cum verbis Christi, tum exemplo mulieris Samaritanae cujus etiam humilitatem laudat; Christus quam de salute hominum sollicitus, quam in incalenda doctrina prudens. Penitentia vera quae. 193-198

Hom. XXXV ex eodem capite. — Samaritanorum Judaeorumque erga Christum aegredi rationes comparantur: laudantur priores, redarguuntur Judaei. Deus cum in prospectu tam in adversis diligendus est: nihil non ab ista dilectione avertitur debet. 197-204

Hom. XXXVI ex cap. IV et V. — Nihil in sacris Scripturis leviter praeterendum; piscina probatica comparatur cum baptismo cujus figura erat; meta moralia dissertatione interseruntur. Quare nequiam voluntas, virtutem labor comitatur; labor est attributum virtutis constitutum; desidia malum; nequitiae voluptas brevis; virtutis immortale gaudium. 204-208

Hom. XXXVII ex capite V. — Scriptura sacra omnium medicinarum thesaurus; paralyticus ad piscinam iacentis patientia, modesta, sanatio mirabilis; alius paralyticus hic, alius ille de quo agitur apud Mattheum; Christus quantum accurate miraculorum suorum fidei adstruere. Christus non fidei requirebat ab iis qui miracula ejus non viderant; paralyticus fides et fortis animus; Judaeorum improbitas; cur Christus, sanato paralytico, statim recessit. Invitia quantum malum; caritas commendatur. 207-212

Hom. XXXVIII ex eodem capite. — Deus corque castigat ob animae peccata; gehennae supplicia aeterna sunt et iusta; qui jam pro peccatis plerum in eodem recidunt, majores dabant poenas; morbi plerumque in peccato oriuntur. Christum aequalem esse Patri probatur; objectioni respondetur. Inanis gloria fugienda. 211-220

Hom. XXXIX ex eodem capite. — Judicium futurum utendum; Filius non factus, sed ab aeterno genitus; Christus quomodo loquitur et qua mente de se loquens benevolentia permissus sublimitas. Cur Christus verbis utatur levissimis; eodem ipsi Patri se potestas. Patris et Filii aequalitas; iudicium vitae, resurrectionem cur Christus saepe memorat; Paulus Samosatensis quomodo locutus; quis sit verus legendi modus. In Christo deo voluntates, quomodo. Moralis exhortatio ad prudentiam simul et simplicitatem utendum; quando aliis peccata non dimittimus, nobis ipsis non dimittimus; condonatio injuriarum, caritas, elemosynaque commendatur. 219-228

Hom. XL ex eodem capite. — Lectio Scripturarum quantum discretionem exigit; discitur commentaturque illud, *si testimonium perhibeo de nepse, se um non est*. Joannis Baptistae testimonio certitudo; ipsius Dei erat testimonium; operum Christi testimonium ineluctabile. Quare Christus hic ex operibus suis divinitatem missionis suae tantum, nulla de sua divinitate mentione facta, adstruit; Pater quomodo auxiliatur et videatur; quare Judaeo Christus ad Scripturas remiserit. Contra haereticos et Scripturas pugnantium; quosdam tantum virtutes, alios neglectis, exercere non sufficit; hominum avorum iniquorumque iustitia et supplicium futuro a. 227-234

Hom. XLI ex eodem capite. — Res spirituales multi facientes; Scripturas non per unctorem legendum, praesertim in locis ad Christum pertinentibus. Christus per unctorem Judaeorum redarguit, maxime illius prudentiam maximeque argumentum vinum; praedicit ipsos Antichristum recepturos. Dolus et nequitia fugienda; virtutem vera sapientia, nequiam amentia comitatur; inferentis iudicium peior conditio quam patientis. 233-238

Hom. XLII ex capite VI. — Erae glistae conciliatur. Victus frugalitas commendatur; Magicianarum error. Judaei non tam ex evidenti miraculo quam ex saturationis gudio ad Christum conversi; dignitates spernenda docet Christus. Gloria non fluxa, sed immortalis amanda; contra spectacula. 239-244

Hom. XLIII ex eodem capite. — Christus etiam absconsorum utilitatem studet; quae signa discipuli soli viderint. Quoniam a Deo petenda sint. 243-248

HOM. XLIV ex eodem capite. — Laborandum, sed sine sollicitudine. A Deo quæ petere consentaneum est, petendum; præsentium rerum vanitas; futura immortalitas sunt, sive supplicia, sive præmia. 217-250

HOM. XLV ex eodem capite. — Culpæ perniciosa. Quam mente Christus suum testimonium a nemine accipit Judæis dixerit; panis vitæ quid sit. Fides in Christum gratis opus habet. Probatur et resurrectionem et iudicium esse futura. 251-288

HOM. XLVI ex eodem capite. — Differentia inter manna et panem verum et vivum. Sanguinis Christi eonomia. 287-303

HOM. XLVII ex eodem capite. — Cur Christus sæpe vitam memorat. 261-270

HOM. XLVIII ex capite VII. — Invidia quantum malum. Benignitas Christi imitanda. 269-274

HOM. XLIX ex eodem capite. — Christus humano more vivens homines docere intendit; cur Christus, qui palam semper loquebatur, nunc in occulto loquitur. Quomodo dicere potuerit Christum eandem doctrinam esse et non esse suam; bypocritas alia Patris, alia Filii. Christus se æqualem Deo et Patri dicit. 275-278

HOM. L ex eodem capite. — In divinis Scripturis nihil tenere positum. Avaritia, rapina injustitiquæ fugiendæ; elemosyna commendatur. 277-283

HOM. LI ex eodem capite. — Auditores divini verbi si- gentes esse oportet. Multitudo character; multitudo Judæorum fipis exitio fuit; inimicos quomodo ulcisci oportet; ma- lum non malo, sed bono sanatur. 283-288

HOM. LII ex cap. VII et VIII. — Veritate nihil clarius, nihil simplicius, hæreticorum objecto. 287-293

HOM. LIII ex capite VIII. 291-296

HOM. LIV ex eodem capite. — Servitus peccati. Judæo- rum opera Abraham operibus contraria. Moralibus exhortatio; rapere oportet, non peritura bona, sed regnum cælorum. 295-302

HOM. LV ex eodem capite. — Quæ contra Deum dicuntur ulcisa, quæ contra nos, patienter ferre præ est. In Christo vox, sum, perpetuitatem significat. Contra invidios; invidius ut alium perdat, ipse perit. 301-306

HOM. LVI ex capite IX. — Nemo de peccatis aliorum, ne de parentum quidem dat pensa. 305-310

HOM. LVII ex eodem capite. — Scripturæ non per- functorie legendæ; cur Christus cæcum sanaturus in terram exspuerit; cæci nati fides quantæ. Dei benignitas erga omnes cupivissis misericordia. Cæci a Christo sanati veracitas; in his quæ videri nequeunt, fide est opus. 311-316

HOM. LVIII ex eodem capite. — Mendacium ubique in seipsum impingit. Filius æqualis Patri; cæci testimonium explicatur. Scripturarum lectioni vel auditioi assidue va- randum; contra spectaculorum frequentiam. Spectaculo- rum amatores redarguuntur; quodnam sit spectaculorum damnum. 315-322

HOM. LIX ex cap. IX et X. — Contumelias Christi causa patientes quomodo remunerentur; cæcus natus in discipulo- rum chorum adscitus. In quo distinguatur verus Christus a falsis christis. Vix Christi audiendus ipsique soli hæren- dum; avaritia servitus omnium deterrima; elemosyna commendatur. 321-328

HOM. LX ex capite X. — Pastor Ecclesie fortis esse debet; peccatores mali qui. Christus quomodo potestatem habet ponendi et resuscitandi animam. Discipuli Christi officia. Officia christiana quam facilia. Majus est officio carita- tis quam et theatralibus spectaculis gaudium percipiunt; visendi sunt iucarcerati. 327-336

HOM. LXI ex eodem capite. — Christus mansuetudinem verbo et exemplo prædicavit; malus Judæorum animus. Quomodo Christus Judæos increpando simul allicit et in- vitet; eadem potentia Patris et Filii, eadem manus. Tran- quillitas quantum anime prosit; animæ a negotiis vacans, in portu sedet; mulierum officium. Uxoribus christianis agendi ratio qualis esse debet, quale sit ipsis verum decus. 335-342

HOM. LXII ex capite XI. — Ærummæ amici Dei maxime competunt; de Maria sorore Lazari questio. Thomas om- nium infirmisissimus postea fortissimus effectus est. Mulie- rum plancus et locus immodestus. Defuncti quomodo sint honorandi. 341-348

HOM. LXIII ex eodem capite. — Divitiarum contemptus etiam in hac vita utilis. Evangelistæ bona sua de Christo scribunt. Fides quantum sit bonum; apostoli quam præstatio- ribus philosophis. Fides nihil prodest improbo; contra adulteros. 349-354

HOM. LXIV ex eodem capite. — Christus humilia sæpe loquitur, quare. Christus ejusdem substantiæ est ac Pater. Non solum Filius, sed ipse etiam Pater se indigna locutus est; Christus car oravit; non indigebat precibus; verbis humilitatem, operibus potentiam ostendebat. Quisiam sunt

vere legendi. 355-360

HOM. LXV ex cap. XI et XII. — Infirmitates sunt genus in futuro, quem fecerunt; in laqueo isto, quem absconde- rint, comprehensus est pes eorum. Multi indigni futura prædicarent. Christus humano more fugit. Cur Christus huius locos commiserit. Avaritia quantum sit malum; amor veniendi demone detentor. 358-366

HOM. LXVI ex capite XII. 365-370

HOM. LXVII ex eodem capite. — Præsens vita non dul- cis videtur, nisi de futura non cogitantibus; quomodo qui amat suam vitam perdat eam. 369-374

HOM. LXVIII ex eodem capite. — Mors Christi non ob- fuit quominus maneret in æternum. Prophetiæ nullam imponunt necessitatem. 375-378

HOM. LXIX ex eodem capite. — Avaritia gravissimus morbus; substantia Patris et Filii æqualitas, eadem ipsa. Exhortatio moralis de luxu vitando; elemosyna commen- datur. 377-382

HOM. LXX ex capite XIII. — Christus nobis exemplar; Iysus erga inimicos benignitas. Viduarum et pupillorum habenda cura est. 381-380

HOM. LXXI ex eodem capite. — Post lapsum resurgere difficillimum est; Judæ pernicia. Discipulorum pedes la- vit Christus ut nos humilitatem doceret. Miser est, non qui patitur, sed qui inferi injuriam. Joseph exemplum pa- tientie. 383-390

HOM. LXXII ex eodem capite. — Cur, cæteris timentibus, Joannes in sinu Christi recubat. Cur Christus loculos habuerit; peccata aliorum non revelanda. 389-396

HOM. LXXIII ex cap. XIII et XIV. — Pater fervens animus; dilectio suæ supernæ gratiæ nihil est. Christus multa cautione in insulandis discipulis utebatur; se Patri æqua- lem ostendit; visio pro cognitione accipitur. Elemosyna est rapina scelus est. 393-400

HOM. LXXIV ex capite XIV. — Consubstantialitas Chri- sti declaratur; amor pecunie unde. Moralibus exhortatio; sacrificium novæ quam præset sacrificio veteris legis. 399-404

HOM. LXXV ex eodem capite. — Deus vult in opus diligere; contra Sabellianos et Pneumatocachos. Cur Spiritus sanctus non adventit præseente Christo. Quomodo Christus de se loquens, discipulorum imbecillitati sermonem at- temperet; quæ ratioe Pater sit major Filio. Gratia vis magna. 403-410

HOM. LXXVI ex cap. XIV et XV. — Ignorantia imbecilli- tatem parit; discipuli quam meticulosi ante Christi mor- tem. Fructum non ferre quantum malum; Christus disci- pulos hortatur consolatorque; in multis se imbecillitati eorum attemperans. Christus per opera diligendus; con- tra rapinam et avaritiam; paupertas laudatur. 408-414

HOM. LXXVII ex cap. XV et XVI. — Non potest esse dilectio Dei sine dilectione proximi. Christus discipulos multis modis consolatur. In tentationibus unde consolatio sumenda. Virtutis merces ipsius labore levat; elemosyna commendatur. 413-420

HOM. LXXVIII ex capite XVI. — Tristitia quæ bona sit. Quid est, arguet de peccato; quid, de justitia; quid, de iudicio. Quare Spiritus non autè advenit quam recessisset Christus; hypostasium distinctio; æqualitas Personarum. Concordiæ bonum. Caritatis excellentia. 419-426

HOM. LXXIX ex eodem capite. — Resurrectio partu comparatur. Homines quomodo sint immortales. Discrimen inter amorem Dei et amorem meretricis. Ad elemosynam pro more hortatur. 425-434

HOM. LXXX ex capite XVII. — Hæretici confutatur. Incitantur desides; amor pecunie damnatur; fastus redarguitur; vera libertas est nullo egere. 433-438

HOM. LXXXI ex eodem capite. — Æqualitas Patris et Filii. Vere divinitas quæ; elemosyna magnum pharmacum. 437-442

HOM. LXXXII ex eodem capite. — Deus credendus et diligendus; caritas in proximum commendatur. Vita quanta apud Christianos. 441-448

HOM. LXXXIII ex capite XVIII. — Quomodo Petrus gladi- um habuerit; eloque fuerit magis; etiam identibus be- neficentiam docet Christus, de quo Malchus sanatur. Petrus in timore et metu distrahitur; Iysus natus. Nature quanta infirmitas, cum nos Deus deserit; cur evangelistæ gentes Patri negationem marent; Judæorum vana religio. Exemplum Christi sequuntur oportet. 447-458

HOM. LXXXIV ex cap. XVIII et XIX. — Patientiam Christus quomodo docet. Passio Christi semper in mente ferenda. E gentilium in vana studio, negligentiam Chri- stianorum in sancta redarguit. 453-460

HOM. LXXXV ex cap. XIX et XX. — Vestium ritus in Palestina; tunica inconsultis. Matrem cur discipulo Chri- stus commendat. Mariæ Magdalenæ fervens amor. Funerum sumptus et fastus damnatur. Elemosyna delictu

profes. Præfatione chori in funeribus, ceterique vana apparatus redarguuntur. 430-468
 HOM. LXXXVI ex eodem capite. — Cur in vespera Christus discipulis apparuerit. Sacerdotum dignitas et curia. 467-474
 HOM. LXXXVII ex cap. XX et XXI. — Cur post dies octo tantum Thomas Christum vidit; cur Christi corpus cicatrices habuerit. Christum in caelis videre quam dulces spectaculum; amor Christi rerum terrenarum contemptum parat. Pecuniarum amor quanta mala pariat. 473-478
 HOM. LXXXVIII ex capite XXI. — Caritas erga proximum Deo gratissima; Petrus apostolorum eius et ca; ut; ipse post lapsum caute et modestior. Joannes evangelista quam sit fastus alienus. Peccatum plumbo gravius. 477-483
 SPURIA. 481-482
 ADMONITIO in spuria sequentia. 481-484
 INDEX spuriorum quæ in octavo tomo continentur. 483-486
 MONITUM ad sequentem homiliam. 483-486
 HOMILIA in decollationem præcursoris et Baptistæ Joannis, et in Herodiadem. 485-490
 MONITUM in sequentem sermonem. 489-490
 SERMO in præcursorem Domini. 489-492
 MONITUM in sequentes duas orationes. 491-492
 ORATIO eucnistica in principes apostolorum Petrum et Paulum, et rursusdemque gloriosissimum martyrium. — Laus Petri et Pauli. 491-496
 ORATIO seu sermo in sanctos duodecim apostolos. — Apostolorum divisio. 495-498
 MONITUM ad orationem in sanctam Thomam. 497-498
 ORATIO seu sermo in sanctum Thomam apostolum, et contra Arianos, deque eo qui tyrannidem in Thracia occupavit, et e medio sublatus est, cum ipse Arianus esset. 497-500
 MONITUM in orationem sequentem. 499-502
 ORATIO seu laudatio sancti Stephani protomartyris. 501-508
 MONITUM ad orationem in illud, Sufficit tibi gratia mea, etc. 507-508
 ORATIO in illud, Sufficit tibi gratia mea; virtus enim mea in infirmitate perficitur (2. cor. 12. 9). 507-516
 MONITUM in orationem sequentem. 515-516
 ORATIO in parabolam de filio prodigo (Luc. 15. 11). 515-522
 MONITUM in sequentem sermonem. 521-522
 SERMO in salutationem Herodiadis, et decollationem Joannis præcursoris et baptiste. 521-526
 MONITUM in tres sermones sequentes. 521-526
 SERMO in illud Evangelii, Collegerunt Judæi concilium, et dicebant: Quis facinorosa (Joan. 47. 11)? habitus in sancta et magna feria secunda. 523-528
 SERMO in parabolam decem virginum (Matth. 25. 1), et de elemosyna; habitus in sancta et magna feria tertia. 527-532
 SERMO in meretricem et Pharisæum (Luc. 7. 37); habitus in sancta et magna feria quarta. 531-536
 MONITUM ad Homiliam de Samaritanis. 535-536
 HOMILIA in Samaritanam, et in illud, venit Jesus in civitatem Samaritanæ, quæ dicitur Sychar (Joan. 4. 5). 535-542
 MONITUM in Homiliam de caeco nato. 541-542
 HOMILIA de zelo ac pietate, et de caeco nato. 545-554
 MONITUM in orationem de pseudopropheta et falsis doctoribus. 553-554
 ORATIO de pseudopropheta, et falsis doctoribus, et impis hæreticis, et de signis consuetudinibus sacculi hujus. Dicta est panlo antequam sanctus de via migraret. 553-568
 MONITUM in orationem de circo. 567-568
 ORATIO de circo. 567-570
 MONITUM in sequentem sermonem. 571-572
 SERMO in illum locum, Attendite ne elemosynam vestram faciat coram hominibus (Matth. 6. 15). 571-574
 MONITUM ad sequentem Homiliam. 573-574
 HOMILIA in principium indicionis novi anni, et in martyres, atque in mulierem quæ sanguinis fluxum patiebatur. 575-578
 MONITUM in Homiliam sequentem. 577-578
 HOMILIA seu oratio catechetica in dictum Evangelii, similitudine est regnum homini patrifamilias, qui exiit primo mane conducere operarios in vineam suam (Matth. 20. 1); et quæ sequuntur. 577-586
 MONITUM ad Homiliam de ficu arefacta. 583-586
 HOMILIA in parabolam de ficu. 585-590
 MONITUM ad sequentem Homiliam. 589-590
 HOMILIA de Pharisæo. 589-592
 MONITUM in sequentem Homiliam. 591-592
 HOMILIA de Lazaro et divite. 591-596
 MONITUM in sermonem de publicano et Pharisæo. 593-596
 SERMO in publicanum et Pharisæum. 595-600

MONITUM ad Homiliam de caeco et Zacchæo. 590-600
 HOMILIA in circum a Christo sanatum, et in Zacchæum, deque judicio atque elemosyna. 599-610
 MONITUM in sermonem sequentem. 609-610
 SERMO de sancto Joanne theologo. 609-614
 MONITUM in Homiliam de negatione Petri. 615-611
 HOMILIA de negatione Petri, et de cruce, et de quo tacito Joseph fuerit figura Christi. 615-620
 MONITUM ad Homiliam in secundum adventum. 615-620
 HOMILIA in secundum adventum Domini Jesu Christi, et in illud, Omnes stobimus ante tribunal Christi, et unusquisque pro se rationem reddet tunc (Rom. 14. 10. 12). Ratio reddenda Christo, ab unoquoque nostrum; de scandalo. Contra eos qui putabant Deum non viscelis crimina. Cur Deus non hic omnes puniat. Monachorum aspera vita. 619-628
 MONITUM in sequens opusculum. 627-633
 Interpretatio orationis, Vater noster (Matth. 6 et seq.). *ibid.*
 MONITUM ad Homiliam de filio prodigo. *ibid.*
 HOMILIA in filium prodigum, ac de penitentia, et in lignum scientiæ boni et mali, et in latroem. 627-636
 MONITUM in Homiliam in mulieres unguenta ferentes. 635-636
 HOMILIA in mulieres quæ unguenta attulerant; et quod nulla diversitas vel pugna reperitur inter evangelistas circa resurrectionem Domini nostri Jesu Christi. 635-644
 MONITUM in sequentem sermonem. 643-644
 SERMO in illud Evangelii, quod dicebat Judæi de Servatore: quomodo scit literas, cum non didicerit (Joan. 7. 15)? et in dictum illud Servatoris: Nemo novit diem illam (Matth. 24. 36). 643-654
 MONITUM in sermonem sequentem. 653-654
 SERMO in Chanaanem et in Pharaonem, et quod non volentis neque currentis, sed miserentis sibi Dei (Matth. 13. Rom. 9. 16). 653-664
 MONITUM in orationem sequentem. 663-664
 ORATIO in dictum Apostoli: Non quod volo facio, sed quod nolo, hoc ago (Rom. 7. 19); et quomodo Jacob typos Christi fuerit. In exordio orationis, contra theatrorum spectatores. 663-674
 MONITUM in sequens opusculum. 673-674
 OPUSCULUM in principium indicionis. *ibid.*
 MONITUM ad sermonem in venerandam crucem. 675-676
 SERMO in venerandam crucem. 675-678
 MONITUM in sequentem sermonem. 678-678
 SERMO in exaltationem venerande crucis. 679-683
 MONITUM in sermonem de sancto Thoma. 681-682
 SERMO in sanctum apostolum Thomam. 681-683
 MONITUM ad Homiliam sequentem. 687-688
 HOMILIA in incarnationem Domini nostri Jesu Christi, et quod singulis climatibus angeli præsent. 687-700
 MONITUM ad sequentem orationem. 690-700
 ORATIO in S. Stephanum primum martyrem. 699-702
 MONITUM in Homiliam sequentem. 701-702
 HOMILIA in mediam hebdomadam jejuniarum. 701-704
 MONITUM in orationem sequentem. 705-704
 ORATIO in ramos palmarum. 705-708
 MONITUM in duas sequentes de beata virgine Maria orationes. 707-708
 ORATIO I in S. Virginem et Deiparam Mariam. 707-710
 ORATIO II contra hæreticos et in sanctam Deiparam. 709-714
 MONITUM ad Homiliam sequentem. 713-714
 HOMILIA in productionem Servatoris, et in lotionem pedum. 713-720
 MONITUM in sequentem de latrone orationem. 719-720
 ORATIO in latronem et in productionem Servatoris nostri Jesu Christi. 719-723
 MONITUM in septem sequentes de paschate sermones. 721-723
 SERMO catecheticus in sanctum Pascha. 721-724
 SERMO I in Pascha. 723-730
 SERMO II in Pascha. 723-730
 SERMO III in ideam argumentum Paschæ. 729-732
 SERMO IV in eandem rem. 731-732
 SERMO V in ideam argumentum. 731-736
 SERMO VI in ideam argumentum. 733-746
 MONITUM in sequentem sermonem. 745-746
 SERMO VII et ultimus in I, sum Pascha. 745-756
 MONITUM in sequentem sermonem. 755-756
 SERMO in synaxin archangelorum. 755-756
 MONITUM in sequentem sermonem. 757-758
 SERMO de penitentia, et in Herodem et in Joannem Baptistam. 757-760

SEP 22 1982

SEP 22 1982